Α

Α, α: άλφα, το πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου και άλλων αλφαβήτων που προήλθαν από το ελληνικό (λατινικό αλφάβητο, κυριλλικό κ ά.). Με την επινόηση ιδιαίτερου γράμματος που να δηλώνει το φωνήεν **α**, καθώς και όλων των άλλων γραμμάτων που δήλωσαν τα λοιπά φωνήεντα *(ε, η, ι, ο, υ, ω)*, οι Έλληνες δημιούργησαν, στην πραγματικότητα, **το πρώτο συστηματικό αλφάβητο**, την πρώτη αλφαβητική γραφή. Τόσο τα συστήματα γραφής που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα πριν ή παράλληλα με την αλφαβητική γραφή –η Γραμμική γραφή Β (περ 1450-1200 π.Χ) και το κυπριακό συλλαβάριο (περ. 6ος-4ος αι. π.Χ.)– όσο και συστήματα γραφής που επηρέασαν βαθιά την ελληνική γραφή, όπως το βορειοσημιτικό (φοινικικό) σύστημα, αποτελούν *συλλαβογραφικές γραφές* (η Γραμμική γραφή Β και το κυπριακό συλλαβάριο) ή *«οιονεί συλλαβογραφικές»* ή *συμφωνογραφικές γραφές* (το βορειοσημιτικό σύστημα). Σε αυτές κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές (Γραμμική Β – κυπριακό συλλαβάριο) ή κάθε γράμμα δηλώνει μόνο σύμφωνο και πρέπει ο αναγνώστης μόνος του να «εικάσει» το φωνήεν που χρειάζεται για να απαρτίσει συλλαβή (βορειοσημιτικό σύστημα). Έναντι αυτών, η επινόηση γραμμάτων που να δηλώνουν μόνο **φωνήεντα** που συνδυάζονται με άλλα γράμματα, τα οποία δηλώνουν μόνο σύμφωνα, ήταν μεγαλοφυής σύλληψη Ελλήνων (άγνωστο ποιου), που δημιούργησαν το πιο «έξυπνο», το πιο οικονομικό και το πιο λειτουργικό σύστημα γραφής, αυτό που ξεπέρασε τα όρια τής Ελλάδος και μέσω τού λατινικού αλφαβήτου (εξέλιξη τού δυτικού ελληνικού αλφαβήτου) έφθασε σε διεθνή σχεδόν χρήση, παράλληλα με τη χρήση άλλων παραδοσιακών συστημάτων. Το ίδιο γράμμα, το Α, δήλωσε στην Αρχαία Ελληνική τόσο το μακρό [ā] όσο και το βραχύ [ă] φωνήεν α, δηλ και τους δύο χρόνους τού [a], εξού και ο χαρακτηρισμός του ως «διχρόνου». Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν την προέλευση τού γράμματος Α (ως μορφής και ως ονομασίας) στο βορειοσημιτικό γράμμα 'aleph, που σήμαινε «βόδι» (το σχήμα τού γράμματος θεωρείται αφαιρετική δήλωση των κεράτων τού ζώου) και δήλωνε έναν ελαφρώς δασύ λαρυγγικό φθόγγο [ʿh]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλφάβητο, γραφή*.

Α, α άλφα· το πρώτο γράμμα τού ελληνικού και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων (βλ. κ λ *άλφα. αριθμός*).

Α βασική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το Α0 έως το Α10 (βλ. λ *χαρτί*, ΠΙΝ)

α[1] επιφών. **1.** δηλώνει ποικίλα έντονα συναισθήματα: (α) (συνήθ επαναλαμβανόμενο) θαυμασμό, έκπληξη, χαρά: *~! Μα τι όμορφα που είναι εδώ!* || *~, δεν σε περίμενα! Πότε ήρθες.* || *~! Πολύ χαίρομαι που μπόρεσες να έρθεις!* (β) επιθυμία, ευχή: *~! Μακάρι να κέρδιζα την πρώτη θέση* || *~, και να ερχόταν να με δει!* ΣΥΝ αχ (γ) οργή, αγανάκτηση: ~, *για να σου πω! Δεν θα κάνεις εσύ ό,τι θέλεις!* || ~, *που να σε πάρει ο διάολος!* (δ) απειλή ~. *έτσι μου είσαι; Θα σου δείξω εγώ!* (ε) ανυπομονησία ~, *δεν αντέχω άλλο! Θα φύγω μόνη μου!* (στ) επιβεβαίωση ότι κάτι είναι σωστό: ~, *ναι! Αυτό έψαχνα!* || *~! Μα φυσικά! Ήρθατε στο σωστό μέρος!* (ζ) επιθυμία να μη γίνει (κάτι) ή αντίρρηση για (κάτι) ~, *όχι! Δεν θέλω να γίνει έτσι!* || ~, *όχι! Σε καμία περίπτωση!* **2.** (α) ως μονολεκτική απάντηση (αρνητική ή θετική): *Έχεις όρεξη να 'ρθεις μαζί μας; –~ μπα* (όχι, δεν έχω) || *–Δεν είναι πολύ όμορφη; –~, καλή είναι* (ναι, έχεις δίκιο) (β) ως μετριαστική απάντηση (συνήθ. μόνο του): *–Τα πας καλά με τη δουλειά; –~* || *–Πέρασες ωραία; –~, έτσι κι έτσι* **3.** (επαναλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση αμηχανίας· *έλεγα. λοιπόν. ότι α.. α... μα τι έλεγα.* (πβ. κ *ε*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἆ*, ηχομιμητ.].

α[2] επιφών.· αντί **άντε** ή **άιντε** ή **άι**. *~ στο καλό πια, σε βαρέθηκα!* || *~ να χαθείς, παλιόπαιδο!* || *α 'σα πέρα!* (βλ λ. *πέρα*). Επίσης **άε**.
[ΕΤΥΜ Βλ λ *άντε*].

Α. Ανατολή, ανατολικός, -ή, -ό, ανατολικά

α- προθεματικό φωνολογικό στοιχείο τής Αρχαίας και τής Ν Ελληνικής, που αναπτύσσεται στην αρχή τής λέξης, χωρίς να μεταβάλλει τη σημασία της. *δράχνω* - **α**-*δράχνω* || *μασχάλη* – **α**-*μασχάλη* || *ράθυμος* – **α**-*ράθυμος*
[ΕΤΥΜ Το προθεμ *ἀ-* τής Αρχ. αναπτύχθηκε σε λ. που άρχιζαν από *ρ, λ, μ, ν* και *F*, π χ. *ἀλείφω* < *ἀ-* προθεμ + I.E *leip-, *ἀμέλγω* < *ἀ-* προθεμ + I.E *melg- κ ά. Το προθεμ. *α-* τής Ν. Ελληνικής προήλθε από συνεκφορές με λέξεις που τελείωναν σε *-α: μια, τα, ένα, για, να, θα* κ λπ . π.χ. *μια βδέλλα* > *μι' αβδέλλα*]

α- / αν- στερητικό προθεματικό στοιχείο τής Αρχαίας και τής Ν. Ελληνικής, που δηλώνει γενικά άρνηση (στέρηση ή έλλειψη): *γνωστός* - *άγνωστος* || *άξιος* *ανάξιος* Επίσης **ανε- / ανέ-** (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ αρχ. < I E. *n̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I E στερητ *ne- (πβ λατ ne-scio «αγνοώ», αρχ *νή-νεμος* < **νε-άνεμος* κ.λπ). Εμφανίζεται ως *ἀ-* προ συμφώνου (π χ. *ἄ-γνωστος, ἄ-καιρος, ἄ-τιμος* κ ά) και ως *ἀν-* προ φωνήεντος (π.χ *ἄν-υδρος, ἀν-αίτιος, ἀν-αίσχυντος* κ.ά.), ενώ μαρτυρείται και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ in-ops «φτωχός», σανσκρ an-udráḥ «άνυδρος», γερμ. un-klar «ασαφής», αγγλ. un-able «ανίκανος» κ.ά.]

> **α- / αν- στερητικό.** Λέξεις σχηματιζόμενες με το στερητικό *α- / αν-* είναι πολλές και συνήθεις στην Ελληνική, αρχαία και νέα. Πολλές πλάστηκαν με τη δημιουργία τού νέου ελληνικού κράτους τον 19ο αι · π χ *αναιμικός. ανακρίβεια, αναλήθεια, αναντικατάστατος, αναπαλλοτρίωτος. αναποτελεσματικότητα. αναποφάσιστος, αναρχικός, ανειλικρινής, ανεκμετάλλευτος, ανεκπαίδευτος, ανεκτέλεστος, ανεκτίμητος. ανεξαιρέτως. ανεξακρίβωτος, ανεξάρτητος, ανεξαρτησία, ανεπαρκής. ανεπάρκεια, ανεπίσημος. ανεπιφύλακτος. ανέχεια. ανήθικος. ανησυχητικός. ανίδεος, ανιδιοτελής. ανιδιοτέλεια. ανικανοποίητος. ανοξ(ε)ίδωτος, ανοργάνωτος, ανορθόγραφος, ανοχύρωτος, ανυπακοή. ανυπεράσπιστος, ανυποληψία, ανυπολόγιστος. ανυπόμονος. ανυπομονώ. ανυπόφορος* κ.ά Ας σημειωθεί ότι το *-ν* (τού *αν-*) δεν είναι ευφωνικό *ν*, όπως συνήθ χαρακτηρίζεται, αλλά η μία από τις δύο μορφές που είχε κανονικώς στην (Αρχαία) Ελληνική το I E *n̥, από όπου προέρχεται το στερητικό (βλ. ΕΤΥΜ)· ήτοι *n̥ = 1 *ά- (γνωστος)* 2 *άν- (υδρος)* Τέλος, *α-* αντί για *αν-* εμφανίζεται σε στερητικά σύνθετα που αρχίζουν από φωνήεν είτε δικαιολογημένα (γιατί παλαιότερα είχαν δίγαμμα ή δασύτητα) είτε και ως προϊόντα αναλογίας π.χ. *αήθης, αηδής, άοπλος. άοσμος, άοκνος, αόμματος. αόρατος. άωρος. άωτον, άυπνος, αόριστος, άυλος* κ ά.
>
> **α- στερητ. + ρηματικό επίθ. σε -τος: άγνοια / αμάθεια.** Στερητικά επίθετα σε **-τος** σχηματίζονται στην Ελληνική από ρήματα σε *-ώ (-είς)* δηλώνοντας αυτόν που στερείται παντελώς γνώσεων σε κάποιον (συνήθως επιστημονικό) τομέα δηλώνοντας δηλ άγνοια ή αμάθεια Τέτοια επίθετα είναι *αφιλολόγητος* «αυτός που δεν γνωρίζει φιλολογία», *αγλωσσολόγητος* «αυτός που δεν γνωρίζει γλωσσολογία», *αθεολόγητος, αγεωγράφητος, αγεωμέτρητος* κ ά. Όμοια σχηματίζονται, χωρίς να προέρχονται από ρήματα σε *-ώ*. και επίθετα όπως το *ανελλήνιστος*.

-α μεγεθ παραγωγική κατάληξη ουσιαστικών, π χ *κεφάλ-α*.
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που προστέθηκε ως κατάληξη υποκοριστικών σε *-ι* (π χ. *ποδάρ-ι* > *ποδάρ-α, κουτ-ί* > *κούτ-α*) κατά το σχήμα *βελόνι – βελόνα, σκαλί* – *σκάλα* κ.ά , όπου όμως έχουμε απλώς αλλαγή γένους και (μερικές φορές) σημασιολογική μεταβολή, αφού οι τύποι σε *-ι* είναι «οιονεί» υποκοριστικά, δηλ. δεν έχουν πλέον σμικρυντική σημασία].

Α.Α. (η) Αρχιεπισκοπή Αθηνών (σε πινακίδες οχημάτων της)

Α/Α ΣΤΡΑΤ **1.** (το) αεροπορικό απόσπασμα • **2.** αντιαεροπορικός, -ή, -ό: *όπλα / πύραυλοι / συστοιχίες Α/Α* • **3.** αδικαιολογήτως απών *στη χθεσινή αναφορά τού λόχου ήταν ~*.

α.α. 1. (κ **α/α**) ***αύξων αριθμός*** ο αριθμός που δείχνει τη θέση, την κατάταξη σε κλίμακα αριθμημένων θέσεων, που αυξάνουν από τον μικρότερο προς τον μεγαλύτερο αριθμό. *το δικό μου έγγραφο έχει α.α (αύξοντα αριθμό) 17, ενώ τού αντιδίκου μου 15* • **2. *αντ' αυτού*** (α) (στη διοικητική γλώσσα) όταν αντί τού διευθυντή υπογράφει άλλος αρμόδιος (β) (σε δικαστήριο, για δικηγόρο) όταν σε μια δίκη αντί τού εγκαλουμένου εμφανίζεται νόμιμος εκπρόσωπός του.

Α.Α.Α. διαβάζεται «τρία άλφα»· σύμβολο υψηλής ποιότητας.

αβαείο (το) → αββαείο

αβαθής, -ής, -ές [μτγν.] {αβαθ-ούς | -είς (ουδ -ή)· αβαθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει μικρό βάθος: ~ *λίμνη / θάλασσα / πηγάδι* || (κατ' επέκτ) *οι επιτιθέμενες δυνάμεις διέσπασαν εύκολα το ~ μέτωπο τής αντίπαλης παράταξης* **2. αβαθή** (τα) (ενν. *ύδατα, νερά*) τα ρηχά νερά: *το σκάφος προσάραξε στα ~ τής Χίου* **3.** (μτφ.) αυτός που περιορίζεται στην επιφάνεια, που στερείται τής δυνατότητας εμβαθύνσεως. ~ *σκέψη / ανάλυση / προσέγγιση* ΣΥΝ ρηχός, επιπόλαιος, επιφανειακός ΑΝΤ ουσιαστικός. Επίσης (λαϊκ.) **άβαθος,** -η, -ο - **αβαθώς** επίρρ . **αβάθεια** (η) [1868]

άβακας (ο) {αβάκων} **1.** όργανο για την εκτέλεση αριθμητικών πράξεων, κυρ. τού πολλαπλασιασμού, το οποίο αποτελείται από ένα

πλαίσιο με βέργες, πάνω στις οποίες μετακινούνται σφαιρίδια ή πλακίδια, που διευκολύνουν στον υπολογισμό των μονάδων και των δεκάδων κατά τη διδασκαλία ΣΥΝ πλάκα, πινακίδα υπολογισμού **2.** (συνεκδ) αριθμητικός πίνακας, η προπαίδεια **3.** παραλληλεπίπεδη πλάκα για χάραξη γεωμετρικών σχημάτων ή για να γράφουν οι μαθητές **4.** ορθογώνια πινακίδα με αριθμητικά στοιχεία, η οποία χρησιμοποιείται στην τοπογραφία και στις βολές πυροβολικού **5.** η σκακιέρα (άβαξ ζατρικίου) **6.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η ορθογώνια παραλληλεπίπεδη πλάκα, που αποτελεί το ανώτερο τμήμα τού κιονοκράνου (πάνω από τον εχίνο) **7.** (λόγ.) ***άβακες*** (οι) τετράγωνα πλακίδια για την επίστρωση δαπέδων ή την επένδυση τοίχων. Επίσης (λόγ.) **άβαξ** [αρχ.] {άβακος, -α}. — (υποκ.) **αβάκιο** (το) [μτγν]

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄβαξ*, αγν. ετύμου Αμφίβολη η προταθείσα αναγωγή σε εβρ. 'ābāq «σκόνη», με την υπόθεση ότι οι μαθηματικοί χάρασσαν αριθμούς πάνω σε σανίδες καλυμμένες με σκόνη ή άμμο].

Αβάνα (η) η πρωτεύουσα τής Κούβας.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ισπ. (La) Habana, πιθ. ονομασία άγνωστης φυλής Ινδιάνων, που δόθηκε στην πόλη κατά την ίδρυσή της το 1514 από τον Ισπανό κυβερνήτη Diego Velázquez, ο οποίος την ονόμασε San Cristóbal de la Habana].

αβανγκάρντ (η) {άκλ.} ελλην *πρωτοπορία* **1.** (α) το σύνολο των ριζοσπαστών καλλιτεχνών, κυρ. των μέσων τού 19ου και των αρχών τού 20ού αι , οι οποίοι αμφισβήτησαν τις παραδοσιακές τεχνοτροπίες και πειραματίστηκαν με νέες μορφές, καθώς και η αντίστοιχη καλλιτεχνική και πνευματική τάση (β) (γενικότ) κάθε πρωτοποριακή ομάδα κινήματος, ειδικότ. στις τέχνες, με χαρακτηριστικό τις νεωτεριστικές ή πειραματικές τεχνικές και την έντονη τάση προς εκζήτηση: *ανήκει στους ζωγράφους που αποτελούν την ~ τής τέχνης σήμερα* **2.** (γενικότ.) πρωτοποριακή ομάδα στον πνευματικό, πολιτικό ή οικονομικό χώρο· *η ~ τής πολιτικής / τού πνευματικού κόσμου* **3.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με την αβανγκάρντ, ο πρωτοποριακός **4.** (μτφ -μειωτ.) αυτός που απέχει από τις καθιερωμένες αντιλήψεις, από τα συνηθισμένα και κατ' επέκτ. ο δυσνόητος. *πολύ ~ αυτό το έργο* ΣΥΝ ακαταλαβίστικος, κουλτουριάρικος.

[ΕΤΥΜ < γαλλ avant-garde «εμπροσθοφυλακή» < avant «πριν» (< λατ ab ante) + garde «φρουρά»].

αβανγκαρντισμός (ο) ελλην. *πρωτοποριακότητα*· η τάση για πειραματισμό με νέες καλλιτεχνικές και πνευματικές αξίες και έντονη αμφισβήτηση των (αντίστοιχων) καθιερωμένων, η οποία χαρακτηρίζει πολλά καλλιτεχνικά ρεύματα (λ.χ. τον φοβισμό, τον κυβισμό, τον φουτουρισμό κ.ά.)· (γενικότ) η συμμετοχή στην αβανγκάρντ. — **αβανγκαρντιστής** (ο)

αβανιά (η) (λαϊκ) η συκοφαντική διάδοση, κατηγορία: του *βγάλανε ~ πως κλέβει* ΣΥΝ συκοφαντία, διαβολή, κακολογία, ρετσινιά, δυσφήμηση. — **αβανεύω** κ **αβανιάζω** ρ.

[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ avania «αδικία, ζημιά» < αραβ. havān «περιφρόνηση, προσβολή». Ο όρος προσδιόριζε, τους πρώτους αιώνες μετά την Άλωση, τη δήμευση από την τουρκική εξουσία τής περιουσίας υποδούλων ως αποτέλεσμα (συνήθως ψευδούς) καταγγελίας ή εκβιασμού. Έτσι, η λ. κατέληξε να σημαίνει «συκοφαντία, ψευδής κατηγορία»]

αβάν-πρεμιέρ (η) (κ. εσφαλμ. *αβάν-πρεμιέ*) {άκλ } ενημερωτικού χαρακτήρα προβολή κινηματογραφικού έργου ή παρουσίαση θεατρικής παράστασης πριν από την επίσημη έναρξη τής προβολής ή των παραστάσεων στο κοινό.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. avant-première].

αβάνς (το) {άκλ.} η προανάφλεξη (βλ λ) σε μηχανές εσωτερικής καύσεως.

[ΕΤΥΜ < γαλλ avance < ρ avancer «προχωρώ, προελαύνω» < δημώδ λατ. *abantiare < λατ. ab ante].

αβάντα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** το ευκαιριακό, αθέμιτο και παράνομο υλικό κέρδος (συνήθ. για χαρτοκλέφτες, αργόμισθους κ.ά.): *θέλει την ~ του, για να μας βοηθήσει!* ΣΥΝ μίζα • **2.** η ενίσχυση, η οικονομική διευκόλυνση, η προσφορά βοήθειας· (κατ' επέκτ) η εύνοια τής τύχης: *μεγάλη ~ τα πεντακόσια χιλιάρικα που μου δάνεισες* ΣΥΝ βοήθεια, υποστήριξη.

[ΕΤΥΜ Πιθ. < παλ. ιταλ. avantare «καυχώμαι» < ιταλ. avanti «πριν, εμπρός» < λατ ab ante]

αβανταδόρικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αβανταδόρο **2.** αυτός που είναι πρόσφορος για εκμετάλλευση. *~ θέμα / ρόλος* (που βοηθεί τον ηθοποιό να προβληθεί, να δείξει τις δυνατότητές του) — **αβανταδόρικα** επίρρ.

αβανταδόρος (ο), **αβανταδόρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που εικονικά ξεκινά δραστηριότητα (συνήθ παράνομη), λ.χ τυχερών παιχνιδιών, παράνομου εμπορίου κ τ ό., με σκοπό να προσελκύσει και άλλους σε αυτήν· εικονικός αγοραστής, παίχτης *σπάνια παπατζής δουλεύει χωρίς αβανταδόρους* ΣΥΝ κράχτης **2.** (γενικότ) πρόσωπο που συντηρείται από ύποπτα κέρδη· *~ χαρτοπαικτικών λεσχών* || *οι ~ τής πολιτικής* **3.** πρόσωπο που βοηθεί με τον τρόπο του, που προσφέρει αβάντα: *κάθε τέτοια δουλειά έχει και τους ~ της.*

[ΕΤΥΜ < *αβάντα* + *-δόρος* (βλ.λ.)]

αβαντάζ (το) {άκλ.} ελλην. *πλεονέκτημα*· η θέση υπεροχής ή ανωτερότητας. *έχει το ~ έναντι των άλλων υποψηφίων, ότι γνωρίζει και μία ξένη γλώσσα* || *η εθνική ομάδα έχει το ~ τής έδρας στον αγώνα εναντίον τής Ιταλίας* ΣΥΝ ατού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γκαράζ*.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. avantage < avant «πριν» < λατ. ab ante]

αβάντζο κ **αβάντσο** (το) **1.** (λαϊκ.) το πλεονέκτημα, το κέρδος· συνήθ. στις ΦΡ (α) ***πάμε αβάντζο;*** (στα τυχερά παιχνίδια) όταν οι παίκτες ζητούν παράταση και συμφωνούν όλοι να αυξήσουν τους πόντους τού παιχνιδιού (β) ***δίνω αβάντζο*** αφήνω το πλεονέκτημα στον αντίπαλο **2.** η προκαταβολή: *μαζί με την παραγγελία μού έδωσε ~ δέκα χιλιάδες.*

[ΕΤΥΜ < ιταλ. avanzo «πλεόνασμα, περίσσευμα» < avanzare «αποταμιεύω – μένω ως υπόλοιπο» (αρχική σημ. «προχωρώ μπροστά, προελαύνω») < δημώδ λατ. *abantiare < λατ. ab ante].

αβάντι επίρρ (ως παρακελευσματικό μόριο) εμπρός': *~ μαέστρο!*

[ΕΤΥΜ < ιταλ. avanti < λατ. ab ante]

αβάπτιστος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αβάφτιστος** **1.** αυτός που δεν έχει βαπτιστεί: *~ μωρό* ΣΥΝ αφώτιστος, αμύρωτος ΑΝΤ βαπτισμένος **2.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει όνομα μέσω τής βάπτισης

αβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {αβαρ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν έχει βάρος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κύρος: *~ εκτιμήσεις* ΣΥΝ ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ έγκυρος. — **αβαρώς** επίρρ [μεσν]

αβαρία (η) {αβαριών} **1.** ζημιά ή έκτακτη δαπάνη τού φορτίου, τού πλοίου ή και των δύο, που προκαλείται με πράξη τού πλοιάρχου ή κατ' εντολήν του με σκοπό και αποτέλεσμα να διασωθεί το πλοίο και το υπόλοιπο φορτίο από κοινό θαλάσσιο κίνδυνο που τα απειλεί ήδη **2.** (γενικότ.) οποιαδήποτε σημαντική ζημιά • **3.** (α) η υποχώρηση στις απαιτήσεις που εγείρει κανείς, ο περιορισμός των αξιώσεών του: *θα κάνω κι εγώ μια ~ να κλείσει η συμφωνία* (β) (ειδικότ.) η παρέκκλιση (από τις αρχές, την ιδεολογία (κάποιου)): *τον τελευταίο καιρό κάνει πολλές ~ στις πολιτικές του πεποιθήσεις.*

[ΕΤΥΜ < ιταλ. avaria «βλάβη πλοίου» < αραβ. 'awariya «βλάβη»]

αβαριάτος, -η, -ο αυτός που υπέστη αβαρία, βλάβη: *~ βαμβάκι* (βαμβάκι που μετά τη συσκευασία του βράχηκε με θαλασσινό νερό ή βροχή).

[ΕΤΥΜ < ιταλ. avariato < avaria].

αβάς (ο) → αββάς

αβασάνιστος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει αντιμετωπίσει ταλαιπωρίες και βάσανα: *έζησε μια ζωή ~* ΣΥΝ αταλαιπώρητος ΑΝΤ βασανισμένος, τυραννισμένος **2.** αυτός που δεν υποβλήθηκε σε βασανιστήρια ΣΥΝ ατυράννιστος, ακακοποίητος • **3.** αυτός που εξάγεται με ευκολία και επιπολαιότητα, χωρίς έλεγχο τής αλήθειας και κριτική επεξεργασία: *δημοσιεύματα με ανεύθυνες και ~ πληροφορίες* || *~ συμπέρασμα / σχόλιο* ΣΥΝ επιπόλαιος. — **αβασάνιστα** επίρρ.

αβασία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ η ανικανότητα βαδίσεως λόγω οργανικών ή ψυχικών αιτίων.

[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *βάση*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. abasie].

αβασίλευτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν κυβερνάται από βασιλιά: *~ δημοκρατία* (κατ' αντιδιαστολή προς τη βασιλευομένη με αιρετό ανώτατο άρχοντα, λ.χ. με πρόεδρο τής Δημοκρατίας) • **2.** (για τον ήλιο) που δεν έδυσε **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει υποστεί μεταβολές ή απώλειες. *~ δόξα* ΣΥΝ σταθερός, διαρκής, ακλόνητος, αμετάβλητος. — **αβασίλευτα** επίρρ.

αβάσιμας, -η, -ο [1822] αυτός που δεν είναι βάσιμος, αστήρικτος· *όλοι του οι φόβοι αποδείχθηκαν ~* || *~ συμπέρασμα / κατηγορία / ισχυρισμός / αισιοδοξία* ΣΥΝ αθεμελίωτος, αναπόδεικτος, αίολος, στον αέρα ΑΝΤ βάσιμος, αποδεδειγμένος. — **αβασιμότητα** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*.

> **αβάσιμος – βάσιμος.** Κανονικώς τα ρηματικά επίθ. σε **-ιμος** δεν σχηματίζουν το αρνητικό τους με το στερητικό **α-**. Δεν λέμε *φρόνιμος – *αφρόνιμος, σκόπιμος – *ασκόπιμος* κ.τ ό! Γι' αυτό και ο Δ Σκαρλάτος ο Βυζάντιος (*στο Λεξικόν τής καθ' ημάς ελληνικής διαλέκτου*, 1874[3], προλεγόμενα σ κθ') παρατηρεί· *«[..]* ***ἀβάσιμος*** *κοπανίζει ὁ παραπέρα, ἐν ᾧ 'δὲν λέγει οὔτε ἀχρήσιμος οὔτε ἀμόνιμος, ἂν καὶ λέγει ἀδόκιμος».* → *αταξικός*

αβασκαίνω ρ. μετβ. {αβάσκα-να, -θηκα} βασκαίνω (βλ.λ)· κυρ. στη ΦΡ ***(φτου σου) να μην αβασκαθείς*** σε περιπτώσεις στις οποίες αναγνωρίζει κανείς ρητά την καλή κατάσταση (από την άποψη τής υγείας, τής ομορφιάς, τής επιτυχίας κ.λπ.) στην οποία βρίσκεται κάποιος και συγχρόνως εύχεται αποτρεπτικά εναντίον τού ματιάσματος, που πιστεύεται ότι θα μπορούσε να προκαλέσει αυτή η κατάσταση: *μια χαρά σε βλέπω σήμερα, ~!* — **αβασκαμένος,** -η, -ο

[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *βασκαίνω* (βλ.λ.)].

αβάσκαμα (το) → βάσκαμα

αβασκανία (η) → βασκανία

αβάσκαντο (το) φυλαχτό που αποτρέπει το μάτιασμα

αβάσκαντος, -η, -ο αυτός που δεν ματιάζεται, που δεν τον έχουν ματιάσει ΣΥΝ αμάτιαστος ΑΝΤ. βασκαμένος, ματιασμένος.

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *βασκαίνω* < *βάσκανος* (βλ λ.)]

αβασταγό (το) (λαϊκ.) υποζύγιο, ζώο που φορτώνεται ή είναι φορτωμένο. Επίσης **βασταγό**

[ΕΤΥΜ. < *α-* προθεμ. + *βασταγό* < *βαστάζω*].

αβάσταχτος, -η, -ο κ. **αβάστακτος** [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υποφέρεται *αυτή η αρρώστια προκαλεί ~ πόνους* || *~ μοναξιά / μαρτύριο / κρύο / σκλαβιά* ΣΥΝ ανυπόφορος, αφόρητος ΑΝΤ υποφερτός **2.** αυτός

α- / αν- *στερητικό*

α-βαθμολόγητος, -η, -ο
α-βαθούλωτος, -η, -ο
α-βαλσάμωτος, -η, -ο
ά-βαλτος, -η, -ο
α-βάσιστος, -η, -ο
α-βελόνι(α)στος, -η, -ο
α-βελτίωτος, -η, -ο
α-βερνίκωτος, -η, -ο
α-βιβλιογράφητος, -η, -ο
α-βίδωτος, -η, -ο
α-βιντεοσκόπητος, -η, -ο
α-βιογράφητος, -η, -ο
α-βιομηχάνητος, -η, -ο
α-βιομηχανοποίητος, -η, -ο
α-βλαστήμητος, -η, -ο
α-βλαστολόγητος, -η, -ο
α-βλασφήμητος, -η, -ο
α-βλέφαρος, -η, -ο

που δεν μπορεί να συγκρατηθεί. να ελεγχθεί: ~ *έρωτας / οργή* ΣΥΝ ασυγκράτητος. ασίγαστος, ορμητικός Επίσης **αβάσταγος** [μεσν.].

αβάτευτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ζευγαρώσει· ~ *φοράδα*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *βατεύω* (βλ λ)]

άβατο(ν) (το) **1.** (α) τμήμα ναού ή ιερός τόπος, όπου δεν επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς (β) (ειδικότ) μοναστικός θεσμός που απαγορεύει την είσοδο γυναικών σε ανδρικά μοναστήρια ή ανδρών σε γυναικεία *νεαρή τουρίστρια παραβίασε το ~ τού Αγίου Όρους και συνελήφθη* **2.** (γενικότ.) κάθε χώρος στον οποίο απαγορεύεται η είσοδος.
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἄβατος* (βλ λ.). Ήδη αρχ. είναι η αναφορά σε χώρους που θεωρούνται ιεροί. λ.χ. *ἄβατον ἱερόν* (Πλάτων). Η ουσιαστικοπ χρήση είναι μτγν]

άβατος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να εισέλθει, να περπατήσει κανείς· *απόκρημνη και ~ περιοχή* ΣΥΝ αδιάβατος, απρόσιτος, απροσπέλαστος ΑΝΤ βατός **2.** ***άβατο(ν)*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *βατός* (βλ.λ.)]

άβαφος, -η, -ο [μεσν.] κ. **άβαφτος** **1.** αυτός που δεν έχει βαφτεί: ~ *δωμάτιο / μαλλιά / ύφασμα* ΣΥΝ αμπογιάτιστος. αχρωμάτιστος ΑΝΤ βαμμένος, μπογιατισμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι καλλωπισμένος. μακιγιαρισμένος· *εμφανίστηκε ~ στην εκπομπή* ΣΥΝ ακαλλώπιστος. φυσικός, απλός.

> **άβαφος – αβαφής**. Η εμφάνιση τύπων σε **-ος** κοντά σε παλαιότερα μεταρρηματικά επίθετα σε **-ης**, νεότερων δηλ. δευτεροκλίτων κοντά σε παλαιότερα τριτόκλιτα επίθετα, είναι αρκετά συχνή **άβαφος** κοντά στο **αβαφής**. *άμαθος – αμαθής, άτυχος – ατυχής, άπρεπος - απρεπής, ανώφελος – ανωφελής, άβλαβος – αβλαβής* κ.ά. Το φαινόμενο απαντά σε στερητικής κυρ. σημασίας μεταρρηματικά σύνθετα επίθετα και οφείλεται είτε σε απευθείας σχηματισμό από ρήματα νέων επιθέτων σε *-ος* είτε σε μεταπλασμό τριτοκλίτων επιθέτων *(-ης)* σε δευτερόκλιτα *(-ος)*· ήτοι. (α) *μαθαίνω – έμαθα – άμαθος* (κοντά στο *αμαθής*), *βάφω – εβάφην* – **άβαφος** (κοντά στο **αβαφής**) και (β) *ανωφελής – ανώφελος. πολυπαθής – πολύπαθος*. Και στις δύο περιπτώσεις το πρότυπο σχηματισμού ή μεταπλασμού υπήρξε το σχήμα *γράφω – άγραφος, αδικώ – άδικος, φέρω – εύφορος* κ τ ό., ήτοι προπαροξύτονα επίθετα σε *-ος* από ρήματα

αβάφτιστος, -η, -ο → αβάπτιστος

αββαείο (το) [1889] **1.** ρωμαιοκαθολικό μοναστήρι που διοικείται από αββά ή αββάισσα **2.** η έδρα τού αββά και γενικότ. το συγκρότημα που περιλαμβάνει το μοναστήρι, την εκκλησία και την κατοικία τού ηγουμένου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. abbaye. Βλ **κ** *αββάς*]

αββάς (ο) {αββάδες}, **αββάισσα** (η) {αββαϊσσών} (σημ. 1. 4) **1.** ο ηγούμενος ρωμαιοκαθολικού μοναστηριού **2.** ρωμαιοκαθολικός εφημέριος, ιερέας **3.** επίσκοπος τής Κοπτικής και τής Συριακής (χριστιανικής) Εκκλησίας **4.** ασκητής τής ερήμου κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀββᾶς* < μτγν. *ἀββᾶ* (που θεωρήθηκε κλητ.) < αραμ abba «μπαμπάς, πατέρας», πβ εβρ. av «πατέρας»].

άβγαλτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει βγει από το σημείο όπου είναι τοποθετημένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνική ή ερωτική πείρα ΣΥΝ. άπειρος, αθώος, άμαθος ΑΝΤ. έμπειρος, (εκφραστ.) ξεπεταγμένος.
[ΕΤΥΜ. < *α-* στερητ. + *βγάλλω* < **εγβάλλω* < αρχ. *ἐκβάλλω*].

αβγατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αβγάτισ-α. -τηκα. -μένος} ♦ **1.** (αμετβ) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος *τα λεφτά δεν αβγατίζουν από μόνα τους* ΣΥΝ αυξάνω. πληθαίνω. πολλαπλασιάζομαι ♦ **2.** (μετβ.) αυξάνω (κάτι), κάνω (κάτι) περισσότερο: ~ *τα χρήματά μου / την περιουσία / τα υπάρχοντά μου* ΣΥΝ (σημ 1) Επίσης **αβγαταίνω**. — **αβγάτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < **εγβατίζω* < *ἐγβατός* < μτγν. *ἐκβατός* < αρχ *ἐκβαίνω*, με πιθ παρετυμολ επίδραση τής λ. *αβγό*].

αβγίλα (η) → αβγουλίλα

αβγό (το) (σχολ ορθ. *αυγό*) **1.** το σφαιροειδές, γονιμοποιημένο ωάριο. το γέννημα θηλυκών ζώων, όπως πτηνών, ερπετών και ψαριών. που αποτελείται από τη λέκιθο (κρόκο). το λεύκωμα (ασπράδι), τις υποκελύφιες μεμβράνες και το κέλυφος (τσόφλι)· ΦΡ (α) ***ακόμη δεν βγήκε απ' τ' αβγό*** (για νέο που συμπεριφέρεται σαν να τα ξέρει όλα ή με θράσος) δεν απέκτησε ακόμη εμπειρίες. δεν ενηλικιώθηκε ~ *και θέλει να μας πει πώς να κάνουμε τη δουλειά μας* (β) (μτφ.) ***το αβγό τού φιδιού*** βλ. λ. *φίδι* **2.** (ειδικότ) καθένα από τα γεννήματα κατοικίδιου πτηνού και κυρ τής κότας: ~ *ωμό / φρέσκο / κλούβιο / μπαγιάτικο / ημέρας*· ΦΡ (α) ***χρυσό αβγό*** (ως σύμβολο) ο μεγάλος και εύκολος πλουτισμός, τα πολλά και εύκολα κέρδη: *τον προσέλαβαν με την ιδέα ότι θα τους κάνει το ~* (β) ***βρίσκω την κότα που κάνει (τα) χρυσά αβγά*** βρίσκω κάποιον ο οποίος μου καλύπτει. χωρίς να κοπιάζω. τα έξοδά μου (γ) ***χάνω τ' αβγά και τα καλάθια / και τα πασχάλια*** (i) χάνω ό,τι διαθέτω: *επιμένοντας να διαχειρίζεται την περιουσία του όπως ήθελε, τελικά έχασε τ' αβγά και τα καλάθια* ΣΥΝ χρεωκοπώ, καταστρέφομαι (ii) μπερδεύομαι, περιέρχομαι σε πλήρη σύγχυση, αμηχανία· *τα νέα τού ήρθαν απότομα κι έχασε τ' αβγά και τα πασχάλια* ΣΥΝ τα χάνω (δ) ***κάθομαι στ' αβγά μου*** εφησυχάζω, δεν αναμειγνύομαι σε ξένες υποθέσεις: *η υπόθεση είναι επικίνδυνη· το καλύτερο που έχεις να κάνεις είναι να κάτσεις στ' αβγά σου* (ε) (ειρων.) ***σιγά τ' αβγά / τα ωά!*** (ενν *μη σπάσουν*) για να υποβαθμιστεί η αξία μιας υπόθεσης ή ενός προσώπου: *Αυτή ήταν η δύσκολη άσκηση που μου έλεγες. ~!* (στ) ***αβγό κι / γι' αβγό*** για να δηλωθεί το άγνωστο ποιόν διαφορετικών μεταξύ τους ή αγνώστων ανθρώπων (όπως δεν μπορείς να διακρίνεις εξωτερικά το καλό από το χαλασμένο αβγό): ~, *πού να ξέρεις μέσα σε τόσους υπαλλήλους ποιος είναι καλός και ποιος δεν είναι;* (ζ) (οικ) ***αβγά κουρεύουμε;*** δεν ξέρουμε τη δουλειά μας;: *Για νέο μάς το λες αυτό; Δηλαδή τι κάνουμε τόσα χρόνια, ~,* (η) ***πιάσ' τ' / πάρ' τ' αβγό και κούρευ' το*** ως σχόλιο κυρ. για περιπτώσεις στις οποίες είναι μάταιο να επιδιώξει να πάρει κανείς κάτι που είναι βέβαιο ότι δεν υπάρχει: *τι να του πάρει η Ασφάλεια για τη ζημιά; Δεν έχει τίποτε ~!* (θ) ***παίρνω (κάποιον) με τ' αβγά*** (i) ρίχνω (σε κάποιον) αβγά ως έκφραση αποδοκιμασίας. *αγανακτισμένοι αγρότες πήραν τον εκπρόσωπο τού υπουργείου με τ' αβγά* (ii) αποδοκιμάζω κάποιον έντονα: *αν τους προτείνουμε κάτι τέτοιο, θα μας πάρουν με τ' αβγά!* (ι) ***το αβγό τού Κολόμβου*** για εύκολη και έξυπνη λύση σε πρόβλημα που εκ των υστέρων φαίνεται ότι ήταν εύκολο και απλό στη λύση του (ια) ***η κότα έκανε τ' αβγό ή το αβγό την κότα;*** ή ***είναι σαν την κότα και τ' αβγό*** για την αδυναμία προσδιορισμού τής αρχικής κατάστασης, ποιο μεταξύ δύο είναι το αίτιο και ποιο το αποτέλεσμα ΣΥΝ φαύλος κύκλος (ιβ) ***κόκκινο / πασχαλινό / λαμπριάτικο αβγό*** αβγό βαμμένο κόκκινο κατά το πασχαλινό έθιμο (ιγ) ***αβγά σού καθαρίζουν;*** (προς κάποιον που γελά χωρίς να υπάρχει λόγος) πώς γελάς έτσι. γιατί χαχανίζεις; **3.** το περιεχόμενο ενός αβγού (σημ. 2) ως τροφή. ~ *βραστό / ομελέτα / ψητό / σφιχτό / χτυπητό / ρουφηχτό*· ΦΡ (α) ***αβγά μάτια*** αβγά τηγανισμένα. ώστε το ασπράδι με τον κρόκο στο μέσον να δίνουν την εντύπωση ματιού (πβ το ασπράδι τού ματιού) (β) ***αβγό μελάτο*** αβγό βρασμένο λίγο. ώστε ο κρόκος του να είναι πυκνόρρευστος **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει σχήμα αβγού (σημ. 2). *σοκολατένιο ~ ‖ ξύλινο ~* (για το μαντάρισμα των καλτσών). — (υποκ.) **αβγουλάκι** κ **αβγούλι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ᾠόν* (βλ λ). από τη συνεκφορά *τὰ ᾠά > ταουά > ταουγά > τ' αβγά > αβγό* Η γρ. *αυγό* δεν δικαιολογείται ετυμολογικώς. *Η φρ. χάνω τα αβγά και τα καλάθια*. αν δεν αποτελεί επιτατική επανάληψη. ίσως έχει την αφετηρία της σε παλαιά ιστορία σχετικά με τον Ιωάννη Ντερζίνη. έμπορο αβγών από την Αίγινα, ο οποίος το 1688 έχασε σε πειρατική επιδρομή ένα καλάθι με αβγά (ενώ άλλοι είχαν καταστραφεί) και το διέδιδε σαν να επρόκειτο για ολική καταστροφή]

> **αβγό ή αυγό;** Όπως φαίνεται από τον σχηματισμό τού νεότερου τ. *αβγό* (έναντι τού αρχ. *ᾠόν*, από όπου και προέρχεται) και όπως δίδαξαν οι μεγάλοι γλωσσολόγοι Γ Χατζιδάκις (*Μ Ν.Ε* 2, σ. 322 κ.εξ.), Μ Τριανταφυλλίδης (*Άπαντα* 7, σ 325 κ εξ.), Κ. Foy, P Kretschmer κ.ά , η ορθή γραφή τής λ. είναι με *-β- αβγό* (όπως και *αφτί* με *-φ-*, βλ λ. *αφτί*) Συγκεκριμένα. η λ προήλθε ως εξής: *τὰ ᾠά > ταωά* (συνεκφορά) > *ταυά* (τροπή τού ω /o/ σε ου /u/) > *ταγυά* > *ταυγά* (ημιφωνική προφορά τού /u/ ως /γu/ και μετάθεση τού ημιφωνικού στοιχείου *-γ-*) > *ταvγά* (συμφωνική προφορά τού u- ως /v/ προ τού ηχηρού συμφώνου *γ*) > *τ' αβγό* (υποχωρητικός σχηματισμός τού ενικού από τον τύπο τού πληθυντικού). Άρα το *-β-* στη λ. προήλθε από φωνητική εξέλιξη και δεν δικαιολογείται να γραφεί με δίφθογγο *-αυ-*. σαν να υπήρχε εξαρχής στη λέξη. Για την ιστορία, αξίζει να σημειωθεί ότι. όταν ο Τριανταφυλλίδης πρωτόγραψε τις λ. *αβγό* και *αφτί* με *-β-* και *-φ-* αντιστοίχως, δέχτηκε δριμείες επιθέσεις, γιατί θεωρήθηκε ότι η ορθογράφηση των λέξεων ήταν αποτέλεσμα φωνητικής γραφής τού δημοτικισμού κατά τα ψυχαρικά πρότυπα! Προ τής γενικής κατακραυγής ο Τριανταφυλλίδης ομολογεί ότι αναγκάστηκε να επιστρέψει (στη *Γραμματική τής Δημοτικής*) στις γραφές *αυγό* και *αυτί* Αργότερα, οι σωστές γραφές *(αβγό. αφτί)* άρχισαν να περνούν και να καθιερώνονται βαθμηδόν στην προσεγμένη ορθογραφία
> **Χάνω (έχασα) τ' αβγά και τα πασχάλια**. Η φράση προήλθε από *το χάνω τ' αβγά και τα καλάθια* σε συμφυρμό με το *χάνω τα πασχάλια*. το οποίο αναφέρεται στη σύγχυση που επέρχεται όταν χάσει κανείς το *Πασχάλιο*. τον πίνακα που χρησιμοποιείται στην Εκκλησία με τις ημερομηνίες των κινητών εορτών, οι οποίες εξαρτώνται από την ημερομηνία τού Πάσχα
> **Το αβγό τού Κολόμβου**. Η φράση οφείλεται στο περιστατικό που διηγούνται για τον Κολόμβο, ότι. όταν κάποιοι αμφισβήτησαν την αξία τής ανακάλυψής του λέγοντας ότι αρκούσε να το σκεφτεί κάποιος για να κάνει αυτή την ανακάλυψη. εκείνος τους ζήτησε να στήσουν όρθιο ένα αβγό και, αφού εκείνοι απέτυχαν, ο Κολόμβος σπάζοντας ελαφρά το τσόφλι τής βάσης του το έστησε όρθιο, δείχνοντάς τους έτσι ότι μπορεί κάτι να φαίνεται εκ των υστέρων ότι ήταν εύκολο να γίνει. αλλά χρειαζόταν οπωσδήποτε κάποιος να το σκεφτεί. → *αφτί*

αβγοειδής, -ής. -ές {αβγοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει σχήμα αβγού, που μοιάζει με αβγό ΣΥΝ ωοειδής

αβγοθήκη (η) {αβγοθηκών} το μικρό επιτραπέζιο σκεύος σε σχήμα θήκης για την τοποθέτηση (βραστού. μελάτου) αβγού· *πήλινη / πλαστική ~* ΣΥΝ αβγουλιέρα

αβγοκάσα (η) {δύσχρ. αβγοκασών} **1.** προστατευτική θήκη, συνήθ από συμπιεσμένο χαρτί ή από πλαστικό, για την αποθήκευση και μεταφορά των αβγών (σε εξάδες. δωδεκάδες κ λπ) **2.** (συνεκδ.) κάθε τέ-

αβγο- *α' συνθετικό*
αβγο-βολώ ρ | **αβγο-κουλλούρα** (η) | **αβγο-πώλης** (ο) | **αβγό-σουπα** (η) | **αβγο-φάγος** (ο)

τοιου είδους θήκη ή σύνολο θηκών ως μονωτικό υλικό σε στούντιο ή κέντρα διασκεδάσεως. *για να μην ξοδέψει πολλά, έφτειαξε ηχομόνωση με ~.*

αβγοκόβω ρ. μετβ. {αβγόκο-ψα. -πηκα. -μμένος} καρυκεύω (φαγητό) με προσθήκη αβγολέμονου. ~ *τη σούπα.*

αβγολέμονο (το) αβγό χτυπημένο με χυμό λεμονιού.

αβγομαντεία (η) {χωρ πληθ.} (παλαιότ.) η μαντεία μέσω τής παρατήρησης των σχημάτων που παίρνει το ασπράδι τού αβγού. αφού ριχτεί σε σκεύος γεμάτο νερό.

αβγοτάραχο (το) {χωρ πληθ } έδεσμα από διατηρημένες δίδυμες, γεμάτες αβγά, ωοθήκες ψαριών, ιδ. τού ψαριού κέφαλος (πβ. κ λ. *ταραμάς, χαβιάρι*) ΦΡ (μτφ) ***είμαστε αβγοτάραχο*** είμαστε πολύ συνδεδεμένοι ΣΥΝ κολλητοί.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀβγοτάραχον* < *ἀβγό* + *-τάραχον* < αρχ. *τάριχον* «διατηρημένο σώμα» (βλ κ *ταριχεύω*)]

αβγοτέμπερα (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** η ανάμειξη τής τέμπερας (βλ λ.) με αβγό (κρόκο ή ασπράδι), ουσία που χρησιμοποιείται από πολύ παλιά στη ζωγραφική πάνω σε διάφορα υλικά (λίθο. ξύλο. πάπυρο, περγαμηνή κ.λπ) **2.** (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο που είναι φιλοτεχνημένο με αυτή την τεχνική

αβγουλάς (ο) {αβγουλάδες}, **αβγουλού** (η) {αβγουλούδες} **1.** πρόσωπο που πουλά αβγά **2.** πρόσωπο που του αρέσουν πολύ τα αβγά.

αβγουλάτος, -η. -ο (λαϊκ.) **1.** αβγοειδής **2. *αβγουλάτο*** (το) ποικιλία σταφυλιού που έχει μεγάλες στρογγυλές ρώγες με κουκούτσια Επίσης **αβγουλωτός,** -ή. -ό.

αβγουλιέρα (η) {δύσχρ. αβγουλιερών} η αβγοθήκη (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *αβγούλι* < (υποκορ. τού *αβγό*) + παραγ επίθημα *-ιέρα* (βλ.λ)].

αβγουλίλα κ. (σπάν.) **αβγίλα** (η) {χωρ πληθ.} η χαρακτηριστική δυσάρεστη οσμή ή γεύση από αβγό
[ΕΤΥΜ < *αβγούλι* < (υποκορ τού *αβγό*) + παραγ. επίθημα *-ίλα* (βλ λ)].

αβγουλίλας (λαϊκ.-προφορ.) μόνο σε φρ. όπως *μυρίζει αβγουλίλας*, αντί τού *αβγουλίλα*

αβγουλομάτης, -α, -ικο (εκφραστ.) αυτός που έχει πεταχτά μάτια.

αβγωμένος, -η. -ο (κυρ για ψάρια) αυτός που είναι γεμάτος αβγά

αβδέλλα (η) → βδέλλα

αβδηρίτης (ο) {αβδηριτών}, **αβδηρίτισσα** (η) {αβδηριτισσών} πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ανοησία και ματαιοδοξία· *οι σύγχρονοι ~ είναι τα θύματα τής διαφήμισης, που ικανοποιούνται με αγορές άχρηστων προϊόντων* ΣΥΝ ανόητος, κούφος, ματαιόδοξος — **αβδηριτικός,** -ή, -ό [μτγν], **αβδηριτικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *Ἄβδηρα*. πόλη τής Θράκης, τής οποίας οι κάτοικοι ήταν γνωστοί ήδη από αρχαία ανέκδοτα για τη ματαιοδοξία και την ανοησία τους].

αβδηριτισμός (ο) [1889] (λόγ) η ματαιόδοξη και ανόητη συμπεριφορά· *ο προκλητικός ~ των νεόπλουτων υπερκαταναλωτών* — **αβδηριτίζω** ρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος.*

αβέβαιος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν εμπνέει βεβαιότητα, που μεταβάλλεται εύκολα: *ύστερα από τόσες παραιτήσεις τα πάντα στην πολιτική σκηνή είναι ~ || ~ εποχή / κατάσταση / τύχη / μέλλον / αισθήματα / καιρός / αύριο / φιλία* ΣΥΝ ρευστός, ευμετάβλητος. απρόβλεπτος, ασταθής ΑΝΤ βέβαιος, σίγουρος, σταθερός **2.** αυτός για τον οποίο δεν έχουμε σαφή γνώση, βεβαιωμένα στοιχεία. *~ προέλευση / ελπίδα / έκβαση / συμμετοχή / εξέλιξη / έδαφος / βήμα / κίνηση / ταξίδι / σχέση / νίκη / μαρτυρία* ΣΥΝ αμφίβολος, αόριστος. ασαφής, σκοτεινός, ακαθόριστος. άδηλος ΑΝΤ σίγουρος, ασφαλής, προφανής. σαφής **3. *αβέβαιο(ν)*** (το) κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη βεβαιότητας· *το ~ τής έκβασης τής υπόθεσης μας καθιστά επιφυλακτικούς* — **αβέβαια /** (λόγ.) **αβεβαίως** [μτγν] επίρρ.

αβεβαιότητα (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } **1.** η έλλειψη βεβαιότητας: *αισθάνομαι ~* **2.** κάθε κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αδυναμία προβλέψεως των μελλοντικών εξελίξεων: *η ~ που επικρατεί στην αγορά. επιφέρει πτωτικές τάσεις στο χρηματιστήριο || κατάσταση / πνεύμα / συνθήκες / κλίμα / περίοδος αβεβαιότητας* ΣΥΝ αστάθεια, απροσδιοριστία, ρευστότητα, μεταβλητότητα **3.** ΦΥΣ ***αρχή τής αβεβαιότητας*** η αρχή τής απροσδιοριστίας τού Χάιζενμπεργκ (βλ λ *απροσδιοριστία*).

αβεβαίωτος, -η, -ο [1841] **1.** αυτός που δεν έχει εξακριβωθεί, που δεν έχει πιστοποιηθεί *~ είδηση / πληροφορία* ΣΥΝ ανεπιβεβαίωτος, ανεξακρίβωτος ΑΝΤ επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος **2.** (στη λογιστική) αυτός που δεν έχει βεβαιωθεί μετά από έλεγχο: *~ κέρδη* ΣΥΝ ανέλεγκτος.

αβεβήλωτος, -η. -ο αυτός που δεν έχει υποστεί βεβήλωση: *~ ιερό / τόπος* ΣΥΝ αμόλυντος. αγνός, άσπιλος ΑΝΤ βεβηλωμένος.

Α.Β.Ε.Ε. (η) Ανώνυμη Βιομηχανική Εμπορική Εταιρεία.

Άβελ (ο) {άκλ } **1.** Π.Δ ο δευτερότοκος γυιος τού Αδάμ και τής Εύας, τον οποίο σκότωσε από φθόνο ο πρωτότοκος αδελφός του Κάιν **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Hebhel, πιθ συνδ. με τη λ. hebhel «ανάσα»].

αβελτηρία κ. **αβελτερία** (η) {αβελτηριών} η διανοητική νωθρότητα και κατ' επέκτ. η ανοησία. η αμυαλιά: *η δήλωση τού αξιωματούχου φανερώνει ~* ΣΥΝ μωρία, κουφόνοια ΑΝΤ ευστροφία, εξυπνάδα. — **αβέλτερος,** -η. -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀβελτερία* < *ἀβέλτερος* < *ἀ-* στερητ + *βέλτερος*, παράλλ. τ τού *βελτίων* «καλύτερος». οπότε η λ. θα σήμαινε αυτόν που δεν επιδέχεται βελτίωση. Βλ. κ. *βελτιώνω*].

> **αβελτηρία – αβελτερία.** Όπως φαίνεται από την ετυμολογία τής λ (*βέλτερος* [= *βελτίων*] > *ἀ-βέλτερος* > *ἀβελτερ-ία*), ο αρχικός τ τής λ. ήταν με **-ε-: αβελτερία** Ήδη στην αρχαία γλώσσα η λ. μεταπλάστηκε σε **αβελτηρία** (με **-η-**). πιθ κατά το *πονηρία* ή το *ἀτηρία* («βλάβη, κακό») Για τον σχηματισμό από επίθ. συγκριτικού βαθμού. πβ λ. *απλουστεύω* αντί **απλουστερεύω* (< *απλούστερος*).

αβέρτα επίρρ. (λαϊκ) **1.** χωρίς φειδώ, γενναιόδωρα. *ξόδευε τα λεφτά ~ || ψωνίζει ~* **2.** (αργκό) χωρίς προφύλαξη. απροκάλυπτα: *μιλάει ~· δεν φοβάται κανέναν·* ΦΡ (εμφατ) ***αβέρτα-κουβέρτα*** χωρίς καμία προφύλαξη ή αναστολή, χύμα ΣΥΝ ανοιχτά, έξω απ' τα δόντια, καθαρά, φανερά. άφοβα. — **αβέρτος,** -η, -ο, **αβερτοσύνη** (η) (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < *αβέρτος* < βεν averto «ακάλυπτος. ευρύχωρος» < λατ. apertus «ανοιχτός» < aperio «ανοίγω»].

αβεστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αβεστική γλώσσα, ανατολική ιρανική γλώσσα στην οποία γράφτηκε η «Αβέστα». το ιερό βιβλίο τού ζωροαστρισμού (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ avestisch < μέσ περσ Avesta «πρωτότυπο κείμενο»]

Αβησσυνία (η) (παλαιότ.) η Αιθιοπία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αραβ. habéš «συρφετός πολλών εθνών» (πβ. αμχαρ. hbš «μικτός») Η ετυμολογία αυτή υπαγορεύει ως ορθότ τη γρ. *Αβισινία*. ενώ η γρ. *Αβησσυνία* ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το αρχ *βῆσσα* «δασώδης κοιλάδα»].

αβίαστα επίρρ. **1.** χωρίς βιασύνη. πίεση, άγχος: *ο λόγος του έβγαινε ~ || γελώ / κινούμαι / ρέω / ενεργώ ~* **2.** (μτφ.) χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *εκφράζεται ~* **3.** ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *το συμπέρασμα προέκυψε ~* Επίσης **αβιάστως** [αρχ.].

αβίαστος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που γίνεται χωρίς βιασύνη, πίεση ή άγχος *~ γέλιο* **2.** αυτός που προκύπτει χωρίς επιτήδευση, με αυθορμητισμό: *~ διατύπωση / λόγος* ΣΥΝ αυθόρμητος ΑΝΤ βεβιασμένος, πιεσμένος **3.** αυτός που προκύπτει ως φυσική συνέπεια όσων προηγήθηκαν: *~ συμπέρασμα.*

ab imo pectore (προφέρεται *αμπ ίμο πέκτορε*) λατ.· ελλην *εκ βάθους καρδίας / ψυχής* από τα βάθη τής καρδιάς: *εκμυστηρεύτηκε ~ ότι ήταν θύμα μιας εγκληματικής ιδεολογίας* ΣΥΝ de profundis (εκ βαθέων)
[ΕΤΥΜ < λατ. ab imo (< imus «κατώτερος, έσχατος». υπερθ βαθμός τού επιθ. inferus «κάτω») pectore, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. pectus «στήθος» και συμβολικά «καρδιά, ψυχή»].

ab initio (προφέρεται *αμπ ινίτιο*) λατ. ελλην. *εξαρχής* από την αρχή: *η νομοθετική ρύθμιση τού προβλήματος πρέπει να γίνει ~. χωρίς καμιά προηγούμενη δέσμευση* ΣΥΝ εξ υπαρχής.
[ΕΤΥΜ < λατ. ab initio (< initium «αρχή»)].

αβιογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} ΒΙΟΛ η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από ανόργανη ύλη. η αυτόματη γένεση. — **αβιογενετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *ἄβιος* + *γένεση*, ελληνογενής ξέν όρ < αγγλ. abiogenesis, πλασμένος το 1870 από τον Άγγλο βιολόγο T Huxley]

αβιοτικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ **1.** αυτός που καταστρέφει, αναστέλλει ή εμποδίζει τη ζωή **2. *αβιοτικός παράγοντας*** κάθε μη βιοτικός παράγοντας τού οικοσυστήματος ΑΝΤ βιοτικός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. abiotique].

ab irato (προφέρεται *αμπ ιράτο*) λατ.· σε κατάσταση οργής. εν θερμώ: *πολλά ελέχθησαν ~. τα οποία θα μπορούσε κανείς να παραβλέψει.*
[ΕΤΥΜ < λατ. ab irato, αφαιρετ. πτώση τού iratus «οργισμένος» < ira «οργή»]

αβίστα επίρρ. (για την αλλαγή των σκηνικών στο θέατρο) με ανοικτή αυλαία
[ΕΤΥΜ < ιταλ a vista «φανερά, ενώπιον (όλων)»]

αβιταμίνωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ η στέρηση ή μείωση βιταμινών στον οργανισμό **2.** (γενικότ.) καχεξία και αδυναμία προερχόμενη από υποσιτισμό ή κακή διατροφή: *πολλά παιδιά στην Αφρική πάσχουν από ~ εξαιτίας τής οικονομικής της εξαθλίωσης* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποβιταμίνωση. -ωση*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. avitaminose].

αβίωτος, -η. -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον υποφέρει, να τον ζήσει· κυρ. στη ΦΡ ***κάνω (σε κάποιον) τον βίο αβίωτο*** δυσχεραίνω τόσο πολύ τις συνθήκες τής ζωής κάποιου, ώστε να του είναι πλέον αφόρητη: *η ζήλια και η γκρίνια του της είχαν κάνει τον βίο αβίωτο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοτικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *βιῶ* «ζω» Ήδη στον Αριστοφάνη απαντά η φρ. *ἀβίωτον πεποίηκε τὸν βίον*]

αβλαβής, -ής, -ές [αρχ] {αβλαβ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί βλάβη κυρ στη ΦΡ ***σώος και αβλαβής*** ακέραιος, χωρίς να έχει υποστεί φθορά. *κινδύνευσε στο ατύχημα, αλλά ευτυχώς επέστρεψε ~* ΣΥΝ άθικτος, αλώβητος. ανέπαφος • **2.** αυτός που δεν προξενεί βλάβη ή κίνδυνο: *εντομοκτόνα ~ για τη δημόσια υγεία || ~ ζώα / φάρμακο* ΣΥΝ άκακος. ακίνδυνος **3.** ΝΟΜ (στο διεθνές δίκαιο) ***αβλαβής διέλευση*** ναυσιπλοΐα μέσα από την αιγιαλίτιδα ζώνη με σκοπό είτε (α) τον διάπλου τής ζώνης αυτής χωρίς είσοδο στα εσωτερικά ύδατα ή προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενικές εγκαταστάσεις έξω από τα εσωτερικά ύδατα είτε (β) την πορεία προς τα εσωτερικά ύδατα ή την αναχώρηση από τον προσορμισμό σε αγκυροβόλιο ή λιμενική εγκατάσταση· η διέλευση πρέπει να είναι αβλαβής και ταχεία και να μη διαταράσσει την ειρήνη. την τάξη ή την ασφάλεια τού παράκτιου κράτους. Επίσης **άβλαβος** [μεσν.] κ **άβλαπτος,** -η, -ο [μτγν.] (σημ. 1). — **αβλαβώς** επίρρ [αρχ.], **αβλάβεια** (η) [μτγν] (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης. -ης, -ες.*

άβλαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για φυτά) αυτός που δεν έχει βλαστήσει ακόμη **2.** (για τόπους) αυτός που δεν έχει βλάστηση ΣΥΝ χέρσος, άγονος, άδεντρος Επίσης **αβλάστητος** [μτγν.] (σημ. 1).

αβλέμονας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η άμετρη ποσότητα· κυρ. στη ΦΡ (εκφραστ.) ***τρώω / πίνω τον αβλέμονα*** (για άνθρωπο εξαιρετικά λαίμαργο, αδηφάγο) καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα φαγητού ή ποτού ΣΥΝ τρώω τον περίδρομο / τον άμπακο / τον αγλέορα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος*
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου. πιθ. από φρ **ἀβλέμμων* (< *ἀ-* στερητ + *βλέμμα*) *βυθός*, δηλ. «βυθός όπου δεν φτάνει το βλέμμα»].

αβλέπτημα (το) {αβλεπτήμ-ατος | -ατα, -άτων} λάθος οφειλόμενο σε αβλεψία, παραδρομή ή απροσεξία: *το δημοσίευμα έχει πολλά ~* ΣΥΝ λάθος, απροσεξία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀβλεπτῶ* < *ἀ-* στερητ + *-βλεπτῶ* < *βλεπτός* < *βλέπω*].

αβλεπτί επίρρ. χωρίς να ρίξει κανείς ούτε μία ματιά (συνήθ. για ενέργεια που γίνεται χωρίς να την καλοσκεφτεί κανείς λόγω μεγάλης εμπιστοσύνης). Επίσης **αβλεπεί**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀβλεπτῶ*, βλ. κ *αβλέπτημα*]

αβλεψία (η) {αβλεψιών} σφάλμα από χαλάρωση προσοχής, απροσεξία: *στο βιβλίο υπάρχουν αβλεψίες και ελλείψεις* ΦΡ ***εξ αβλεψίας / από αβλεψία*** κατά λάθος, όχι από πρόθεση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ «τύφλωση». < *ἀβλεπτῶ*, βλ. κ *αβλέπτημα*].

άβλητος, -η, -ο (σπάν) αυτός που δεν έχει βληθεί, που δεν έχει χτυπηθεί ΣΥΝ άτρωτος, απρόσβλητος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *βλητός* < *βάλλω*]

αβλόγητος, -η, -ο (λαϊκ) **1.** αυτός που δεν έχει λάβει ευλογία, ο ανευλόγητος: ~ *άρτος / σπιτικό / εκκλησία* • **2.** αυτός που δεν έχει βαπτιστεί· *το μωρό πέθανε ~*.

ab ovo (προφέρεται *αμπ όβο*) λατ · εξαρχής, από την αρχή. *είναι από τους ελάχιστους Βυζαντινούς χρονογράφους που δεν ξεκινάει τη χρονογραφία του ~, αλλά λίγο πριν από την Άλωση*
[ΕΤΥΜ < λατ ab ovo, αφαιρετ πτώση τού ουσ ovum «αβγό». Η φρ προέρχεται από στίχο τού Ορατίου στην *Ποιητική Τέχνη (Ars Poetica)*, όπου επαινεί τον Όμηρο, διότι δεν ξεκίνησε την αφήγησή του από τον μακρόσυρτο μύθο για το αβγό τής Λήδας (από όπου υποτίθεται ότι γεννήθηκε η Ελένη), αλλά (in medias res) από την οργή τού Αχιλλέα]

αβόγγητα κ **αβόγγηχτα** επίρρ χωρίς βογγητό· (μτφ.) χωρίς διαμαρτυρία, χωρίς μεμψιμοιρίες ή δυσανασχέτηση *υπέμεινε τη δοκιμασία ~*. — **αβόγγητος**, -η, -ο κ. **αβόγγηχτος**.

αβοήθητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν τυγχάνει βοηθείας, υποστηρίξεως ή συνδρομής: *έμεινε μόνος και ~* ΣΥΝ ανυπεράσπιστος, ανυποστήρικτος, απροστάτευτος — **αβοήθητα /** (λόγ.) **αβοηθητί** επίρρ.

αβοκάντο (το) {άκλ} **1.** τροπικό φρούτο με πρασινωπή ώς μαυρειδερή φλούδα, μαλακή ανοιχτοκίτρινη ή ανοιχτοπράσινη ψίχα και χαρακτηριστική βουτυρώδη γεύση **2.** το τροπικό δέντρο που παράγει τους παραπάνω καρπούς.
[ΕΤΥΜ < ισπ avogado < μεξ aguacate < ahuakatl, λ τής γλώσσας Ναχουάτλ των Αζτέκων, που δηλώνει τον καρπό τού ομώνυμου δέντρου].

αβόλετος, -η, -ο (σπάν) **1.** αυτός που παρουσιάζει δυσκολία ή δεν μπορεί να γίνει *του ήταν ~ να έρθει μαζί μας* ΣΥΝ άβολος ΑΝΤ εύκολος, βολετός **2.** αυτός που εντάσσεται ή προσαρμόζεται δύσκολα *είναι ~ άνθρωπος και πολύ δύστροπος* ΣΥΝ δυσπροσάρμοστος ΑΝΤ άνετος, βολικός
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *βολεί* (απρόσ). πβ *φορώ – αφόρετος*]

αβόλευτος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που δεν έχει βολευτεί ή δεν μπορεί να βολευτεί **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει διοριστεί ή εξυπηρετηθεί (συνήθ. με τη μεσολάβηση κάποιου), ώστε να αποκατασταθεί επαγγελματικά, οικονομικά κ.λπ.: *αντιμετώπισε δυσαρεστημένους ψηφοφόρους που είχαν μείνει ~* ΣΥΝ ατακτοποίητος, αδιόριστος

άβολος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, που δεν βολεύει, δεν εξυπηρετεί ~ *σπίτι / θέση / ωράριο / παπούτσι* ΣΥΝ δύσχρηστος, κουραστικός ΑΝΤ βολικός, εξυπηρετικός **2.** (για πρόσ) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία προσαρμογής, ένταξης ή συνεννοήσεως: *πολύ ~ στις παρέες / συναναστροφές του* ΣΥΝ ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος ΑΝΤ βολικός, καλόβολος — **άβολα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* στερητ. + *βολή* «ευκολία»]

ab origine (προφέρεται *αμπ ορίγκινε*) λατ. ελλην *από τη γένεσή του* από την αρχή, από τής πρώτης αρχής *διηγείται την ιστορία τής Μ Ελλάδος ~, από τότε που έφθασαν στην Ιταλία οι πρώτοι άποικοι από την Ελλάδα.*
[ΕΤΥΜ < λατ. ab origine, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. origo «αρχή, γένεση» < ρ orior «γεννιέμαι» Στη φρ ab origine οφείλεται και η ονομασία *Αβορίγινες* (< Aborigines) των αρχ κατοίκων τής Ιταλίας, που σήμερα χρησιμοποιείται γενικά, για να δηλώσει τους πρώτους αυτόχθονες κατοίκους μιας χώρας (λ χ τής Αυστραλίας)]

αβόσκητος, -η, -ο [μεσν] **1.** (για τόπο) αυτός στον οποίο δεν βόσκησαν ζώα, που δεν προσφέρεται για βοσκή. ~ *λιβάδι* **2.** αυτός που δεν βόσκησε ή δεν χόρτασε από βοσκή: *άφησε το κοπάδι ~*.

αβοστρύχωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει βοστρύχους (βλ λ)

αβοτάνιστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από αγριόχορτα ή ζιζάνια με καθαρισμό (ξεχορτάριασμα): ~ *κήπος*.

αβουλησία (η) [1895] {χωρ πληθ.} η έλλειψη ιδίας βουλήσεως.

αβούλητος, -η, -ο (λόγ) αυτός που γίνεται χωρίς βούληση, κατά τυχαίο ή αυτόματο τρόπο — **αβουλήτως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *βούλομαι* «θέλω»]

άβουλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ιδία βούληση, δική του θέληση: *με την προπαγάνδα προσπάθησε να μεταβάλει τον λαό σε ~ όργανο* || ~ *χαρακτήρας / πλάσμα / πλήθος / ον* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει αποφασιστικότητα, που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία ΣΥΝ διστακτικός, αναποφάσιστος. — **αβουλία** (η) [αρχ.], **άβουλα / αβούλως** επίρρ [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «απερίσκεπτος». < *ἀ-* στερητ + *βουλή* «σκέψη, γνώμη». Η σημ «αναποφάσιστος, διστακτικός» είναι μεσν.].

ab urbe condita (προφέρεται *αμπ ούρμπε κόν-ντιτα*) λατ.· ελλην *από κτίσεως πόλεως* (ενν *Ρώμης*)· από τότε που κτίστηκε η πόλη, ειδικότ. η Ρώμη (753 π.Χ)
[ΕΤΥΜ < λατ. ab urbe (αφαιρετ πτώση τού ουσ. urbs «πόλη», κυρ η Ρώμη, πβ. ελλην. *Πόλη = Κων/πολη*) condita (< condo «ιδρύω, χτίζω») Με τη φρ. αυτή ξεκίνησε το έργο του ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος, ήταν δε συνήθεια πολλών ιστοριογράφων τής εποχής να αρχίζουν την αφήγησή τους «από την αρχή τού κόσμου», όπως αυτή συμβολιζόταν από την ίδρυση τής Ρώμης (753 π.Χ.), αφετηρία τού ρωμαϊκού χρονολογικού πίνακα]

Αβραάμ (ο) {άκλ.} **1.** Π Δ. πατριάρχης των Εβραίων, πατέρας τού Ισαάκ· ΦΡ ***τού Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά / τα καλά*** (i) ως εκκλησιαστική ευχή, που λέγεται κατά το μυστήριο τού γάμου, για ευτυχία και πλούτο *του ευχήθηκε να έχει ~ στη ζωή του* (ii) ο μεγάλος πλούτος, τα ανεξάντλητα αγαθά: *είναι πάμπλουτος, έχει ~* **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (λαϊκ.) **Αβράμης**.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Abhrāhām «πατέρας πλήθους, πολλών εθνών», πβ Π.Δ. *Γένεσις* 17.5: *ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε*. Είναι χαρακτηριστικό ότι το όνομα τού πατριάρχη ήταν αρχικώς *Ἄβραμ* (< εβρ. Abhirhām «ο πατέρας μου είναι υψηλός, ένδοξος»), οπότε η μετονομασία *Ἄβραμ* › *Ἀβρααμ* έχει σκόπιμο εκφραστικό ρόλο].

αβραμιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Αβραάμ ~ *οίκος / διαθήκη* || ~ *φιλοξενία* (πλούσια φιλοξενία) **2.** πατριαρχικός.

άβραστος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει βράσει ή δεν έχει βράσει όσο θα έπρεπε ~ *κρέας* **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: ~ *μούστος / κρασί*

αβροδίαιτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ζει με άνεση και πολυτέλεια ΣΥΝ πολυτελής, τρυφηλός **2.** μαλθακός και λεπτεπίλεπτος ΣΥΝ ασκληραγώγητος, μη-μου-άπτου.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀβροδίαιτος* < *ἁβρός* + *δίαιτα* «τρόπος ζωής»]

αβρός, -ή, -ό **1.** ο λεπτός και ευγενικός (στους τρόπους και στην ομιλία) ΣΥΝ κομψός, διακριτικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα, τρυφερότητα: ~ *χάδι* ΣΥΝ τρυφερός, ανάλαφρος, απαλός, λεπτός ΑΝΤ τραχύς, σκληρός — **αβρ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁβρός*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἥβη*. Η αρχική σημ. «όμορφος, κομψός, τρυφερός» προσδιόριζε κυρ. νέα κορίτσια].

αβρότητα (η) [αρχ.] {αβροτήτων} η ευγενική λεπτότητα και διακριτικότητα (στους τρόπους και στην ομιλία): *συμπεριφέρθηκε με μεγάλη ~* ΣΥΝ ευγένεια ΑΝΤ αγένεια

αβροφροσύνη (η) [1860] {χωρ. γεν πληθ.} συμπεριφορά ή διάθεση που χαρακτηρίζεται από αβρότητα. *φέρθηκε σε όλους με ~, προσπαθώντας να μη θίξει κανέναν* — (λόγ.) **αβρόφρων,** -ων, -ον [1860] κ. **αβρόφρονας** (ο/η)
[ΕΤΥΜ < *αβρόφρων* < *αβρός* + *-φρων*, μεταπτωτ βαθμ τού *φρεν-* (βλ. κ. *φρην, φρένες*) Ο σχηματισμός είναι νεότερος και ακολουθεί τα λόγια σύνθετα, λ.χ. *ταπεινό-φρων, σώ-φρων, εχέ-φρων*].

αβρόχοις ποσί (κυριολ.) χωρίς να βραχούν τα πόδια, δηλ χωρίς κόπο, χωρίς ταλαιπωρία: *πήρε το πτυχίο του ~* || *οι υψηλοί στόχοι δεν επιτυγχάνονται ~* ΣΥΝ άκοπα, ακούραστα, εύκολα.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀβρόχοις ποσί* (δοτ πληθ. τού αρχ *πούς* «πόδι») Η φρ. αναφέρεται στη βιβλική αφήγηση τής διαβάσεως τής Ερυθράς Θάλασσας από τους Ισραηλίτες έπειτα από διάνοιξη των νερών, χωρίς να βραχούν τα πόδια τους. Τη φρ. χρησιμοποίησαν αρκετοί συγγραφείς, όπως ο Μ. Βασίλειος (*Επιστολ* 365, 1. 28). *Καὶ γὰρ τὸν πολυστένακτον βίον τῶν Ἰουδαίων σπλαγχνισθεὶς ὁ Κύριος τούτους ἀβρόχοις ποσὶ βαδίζειν εὐδόκησεν ὡς διὰ ξηρᾶς ἐν τῇ Ἐρυθρᾷ δεδωκὼς αὐτοῖς προηγήτορα τὸν Μωσέα*]

άβροχος, -η, -ο [αρχ] άνομβρος, χωρίς βροχή: *«μ' άβροχο Φλεβάρη, λιγοστό το στάρι»* (παροιμ) — **αβροχιά** (η) [μτγν]

Α.Β.Σ.Θ. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Θεσσαλονίκης παλαιότ ονομασία τού Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών

Α.Β.Σ.Π. (η) Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς· παλαιότ. ονομασία τού Πανεπιστημίου Πειραιώς.

άβυθος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει πολύ μεγάλο βάθος άπατος, απύθμενος **2.** (μτφ.) ατελείωτος, αμέτρητος: ~ *λύπη / πίκρα*

αβυσσαίος, -α, -ο (κυρ για ψάρια ή θαλάσσιους οργανισμούς που ζουν σε πολύ μεγάλα βάθη) αυτός που σχετίζεται με την άβυσσο (βλ.λ, σημ. 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άβυσσος*
[ΕΤΥΜ Μερική μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ abyssal].

αβυσσαλέος, -α, -ο [1880] **1.** αυτός που είναι βαθύς σαν την άβυσσο· ~ *βάθος / ρήγμα* || (κ μτφ) ~ *ντεκολτέ* ΣΥΝ απύθμενος, χαώδης **2.** (μτφ) βαθύς, αγεφύρωτος και κατ' επέκτ έντονος *τους χώριζε ~ μίσος* ΣΥΝ χαώδης. — **αβυσσαλέ-α / -ως** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άβυσσος*.

α- / αν- *στερητικό*

α-βολιδοσκοπητος, -η, -ο	**α-βούρλιστος**, -η, -ο	**α-βράκωτος**, -η, -ο	**α-βρετος**, -η, -ο (βρίσκω)	**ά-βυζος**, -η, -ο
α-βομβάρδιστος, -η -ο	**α-βούρτσιστος**, -η, -ο	**α-βράχνιαστος**, -η, -ο	**ά-βρεχτος**, -η, -ο	**α-βύθιστος**, -η, -ο
α-βούλιαχτος, -η, -ο	**α-βούτηχτος**, -η, -ο	**ά-βραχος**[1], -η, -ο (βράχος)	**ά-βριστος**, -η, -ο	**α-βυθομέτρητος**, -η, -ο
α-βούλλωτος, -η, -ο	**α-βουτύρωτος**, -η, -ο	**ά-βραχος**[2], -η, -ο (στεγνός)	**α-βρόμιστος**, -η, -ο	
α-βούρκωτος, -η, -ο	**α-βράβευτος**, -η, -ο	**α-βράχυντος**, -η, -ο	**α-βύζαχτος**, -η, -ο	

[ΕΤΥΜ. < *άβυσσος* + *-αλέος* (βλ.λ.). πβ *γηρ-αλέος, πειν-αλέος, ψωρ-αλέος* κ.ά. Η λ. είναι απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. abyssal]

αβυσσικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άβυσσο (βλ.λ., σημ. 1): ~ *ζώνη* (το τμήμα ωκεανού ή θάλασσας που έχει το βάθος αβύσσου) || ~ *πεδιάδα* (στον πυθμένα ωκεανού) / *ίζημα* / *πανίδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβυσσος*.

άβυσσος (η) {αβύσσ-ου | -ων, -ους} **1.** θαλάσσια περιοχή που βρίσκεται σε μεγάλο βάθος (2.000-6 000 μ. κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας)· (γενικότ.) πολύ μεγάλο θαλάσσιο βάθος που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί **2.** (κατ' επέκτ. για τη γη) αμέτρητο, μεγάλο και απότομο βάθος· βαραθρώδες χάσμα εδάφους ΣΥΝ βάραθρο· ΦΡ (μτφ.) ***στο χείλος τής αβύσσου*** λίγο πριν από την καταστροφή: *η κυβέρνηση οδήγησε τη χώρα ~* **3.** (μτφ.) αχανής και ανεξερεύνητος χώρος: *η ~ τής ψυχής / των αισθημάτων / τού διαστήματος* ΣΥΝ. χάος· ΦΡ ***άβυσσος η ψυχή τού ανθρώπου*** για περιπτώσεις απρόβλεπτης ή ανεξήγητης συμπεριφοράς: *σκότωσε τον ίδιο του τον αδελφό και κανείς δεν έμαθε ποτέ γιατί ~!* **4.** μεγάλη διαφορά: *μας χωρίζει ~* -- **αβυσσώδης,** -ης, -ες [1858] (σημ. 3, 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βυθός*.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επίθ. *ἄβυσσος* < *ἀ-* στερητ. + *βυσσός*, ποιητ. τύπος τού ουσ. *βυθός* (*βυσσός* < **βυθ-σός* < *βυθός*), που πρωτοαπαντά στον Ηρόδοτο. Η λ. *βυσσός* απαντά και στα σύνθ. *βυσσο-δομώ, Ανά-βυσσος*. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν στην Π.Δ. τη λ. *ἄβυσσος* ως μετάφραση τού εβρ. tehōm, που κατά γράμμα σημαίνει «υδάτινος βυθός»].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Στη σύγχρονη επιστήμη τής ωκεανολογίας **άβυσσος** (συνήθ. σε πληθ. *άβυσσοι, οι*) είναι κάθε περιοχή τής θάλασσας που φθάνει από 2.000 ώς 6.000 μ. κάτω από την επιφάνειά της. Κάτω από τα 6.000 μ. (που μπορεί να φθάσει μέχρι τα 11 000 μ.) οι οικολόγοι μιλούν για «τη ζώνη τού Άδη» *(αδαία ζώνη)*. Το μεγάλο βάθος τής θάλασσας, πρακτικά μη μετρήσιμο, συνελήφθη από τη φαντασία των ανθρώπων και χαρακτηρίστηκε από τους αρχαίους ως «έλλειψη βυθού», *Ά-βυσσος* (βλ. ΕΤΥΜ.). Στη Βίβλο η Άβυσσος σήμανε τα έγκατα τής γης, τον Άδη, τον Κάτω Κόσμο (*Ρωμ.* 10, 7, *Αποκ.* 9, 1., Λουκ. 8. 31). Η λ. πέρασε αυτούσια σε διάφορες ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. abyss, γαλλ. abysse. Στην επιστημονική ορολογία ως επίθετα για το *άβυσσος* χρησιμοποιήθηκαν τα **αβυσσαίος** *(αβυσσαία πανίδα)* και **αβυσσικός** (*αβυσσική ζώνη, πεδιάδες* κ.λπ.) (πβ. αγγλ. abyssal). Αντίθετα, στη συχνή μεταφορική χρήση του ως επίθ. πλάστηκε τον 19ο αι. το **αβυσσαλέος** (*μίσος, πάθη, άγνοια* κ.τ.ό.) (πβ. αγγλ. abysmal).

Αγαθάγγελος (ο) {-ου κ. -έλου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** ΦΙΛΟΛ. χρησμολογικό κείμενο τού 18ου αι., ευρύτατα διαδεδομένο στην εποχή του, αναφερόμενο σε σημαντικά γεγονότα τής βυζαντινής και ευρωπαϊκής ιστορίας και στο μέλλον τής Ορθοδοξίας.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *ἀγαθ(ο)-* + *ἄγγελος*].

αγαθεύω ρ. αμετβ. {αγάθεψα} **1.** γίνομαι ανόητος, εύπιστος, αφελής **2.** γίνομαι ήρεμος, έχω πιο μετριασμένες ή ήπιες αντιδράσεις **3.** απορώ, τα χάνω: *τον άκουσα να μιλάει κι αγάθεψα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός*.

Αγάθη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Αγαθή**.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *ἀγαθός*, με μετακίνηση τού τόνου, πβ. *Φαίδρα – φαιδρός, Λάμπρος – λαμπρός*].

αγαθιάρης (ο) {αγαθιάρηδες}, **αγαθιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο εξαιρετικά αφελές και εύπιστο: *είναι τόσο αγαθιάρης, που τον εκμεταλλεύονται όλοι* ΣΥΝ απονήρευτος — **αγαθιάρικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγαθός, ανόητος*

[ΕΤΥΜ. < *αγαθός* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ.λ.)].

αγαθό (το) **1.** ΦΙΛΟΣ. κάθε αξία που κατέχει κορυφαία θέση στην ατομική ή κοινωνική ζωή: *ύψιστο ~ τής αρχαιότητας ήταν η ανδρεία* **2.** το καλό, κατ' αντιδιαστολή προς το κακό: *στον νου του είχε πάντα το ~ και απέφευγε το κακό*· ΦΡ (α) ***υπέρτατο / απόλυτο αγαθό*** το κατεξοχήν, το καθ' εαυτό και «αφ' εαυτού» αγαθό (στην ελληνική φιλοσοφία)· το αγαθό που ικανοποιεί τον άνθρωπο στο σύνολό του (στον Καντ) (β) (λόγ.) ***επ' αγαθώ*** (αρχ. φρ. *ἐπ' ἀγαθῷ*) για το καλό, προς όφελος: *όλες οι ενέργειες έγιναν ~ τής χώρας* • **3.** (καθημ.) κάθε προϊόν που ικανοποιεί ανθρώπινη ανάγκη: *το τηλέφωνο είναι ένα ~ τού σύγχρονου πολιτισμού* **4.** οτιδήποτε παράγεται και προσφέρεται προς κατανάλωση: *στα ράφια υπάρχουν όλων των ειδών τα ~* **5. αγαθά** (τα) (α) τα πλούτη: *έχει όλα τα ~ τού κόσμου*· ΦΡ ***τού Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά / τα καλά*** βλ. λ. *Αβραάμ* (β) οι ευεργετικές συνέπειες μιας κατάστασης, τα οφέλη: *ο σύγχρονος άνθρωπος απολαμβάνει τα ~ τής τεχνολογίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀγαθόν*, ουδ. τού επίθ. *ἀγαθός* (βλ.λ.). Η σημ. «καταναλωτικά αγαθά» αποδίδει το αγγλ. (consumary) goods].

αγαθοεργία (η) [αρχ.] {αγαθοεργιών} κάθε πράξη φιλανθρωπίας: *αφιέρωσε τη ζωή του στις ~.*

αγαθοεργός, -ός, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που πραγματοποιεί και προσφέρεται για αγαθές, φιλανθρωπικές πράξεις: *η ~ δράση τού συλλόγου έχει βοηθήσει πολλά άπορα παιδιά να σπουδάσουν* || ~ *ίδρυμα / σωματείο* ΣΥΝ φιλανθρωπικός **2. *αγαθοεργό κατάστημα*** δημοτικό ή κοινοτικό κατάστημα (λ.χ. γηροκομείο, πτωχοκομείο, ορφανοτροφείο, άσυλο ανιάτων, σανατόριο), στο οποίο προσφέρεται στέγαση, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη σε άτομα που δεν μπορούν να συντηρήσουν τον εαυτό τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.

Αγαθοκλής (ο) {-η κ. -έους} **1.** τύραννος των Συρακουσών (360-289 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀγαθοκλῆς* «ο έχων φήμη γενναίου ανδρός» < *ἀγαθός* «γενναίος» + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα, φήμη», πβ. *Περι-κλῆς, Θεμιστο-κλῆς, Σοφο-κλῆς* κ.ά.]

Αγαθονήσι (το) {Αγαθονησιού} νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Σάμου, κοντά στα μικρασιατικά παράλια

αγαθοπιστία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} η ευπιστία, η άνευ ελέγχου αποδοχή των λεγομένων (υποσχέσεων κ.λπ.) κάποιου ως αληθινών: *η ~ του εγγίζει τα όρια τής βλακείας* ΣΥΝ ακρισία, αφέλεια ΑΝΤ δυσπιστία, πονηριά — **αγαθόπιστος,** -η, -ο [1840]

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. bonne foi]

αγαθοποιός, -ός, -ό [μτγν.] ο αγαθοεργός (βλ.λ.)

αγαθός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από καλοσύνη και αθωότητα: ~ *αισθήματα / διάθεση / πρόθεση / σχέσεις / ύφος / πράξη / ψυχή / προαίρεση / χαμόγελο / έκφραση / τύχη / πνεύμα / πρόσωπο / καρδιά* ΣΥΝ καλός, χρηστός, ενάρετος ΑΝΤ κακός, πονηρός· ΦΡ (λόγ.) ***επ' αγαθώ*** *(ἐπ' ἀγαθῷ)* για καλό σκοπό, για το καλό (κάποιου) **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αφέλεια και ευπιστία: *φαίνεται λίγο ~, αλλά κατά βάθος δεν είναι ανόητος* ΣΥΝ αγαθιάρης, αφελής, εύπιστος ΑΝΤ έξυπνος, πονηρός. -- (υποκ.) **αγαθούλης,** -α, -ι / -ικο, **αγαθότητα** [μτγν.] κ. **αγαθοσύνη** [μτγν.] (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «γενναίος, ευγενής, έμπειρος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀ-* αθροιστ. + Ι.Ε. *ghadh- «κρατώ γερά», από όπου **ἀ-καθ-ός* > *ἀ-γαθ-ός* (με τροπή τού -κ- σε -γ- ίσως υπό την επίδραση τού *ἄγα- / ἄγαν*), πβ. σανσκρ. gádhya- «σταθερός», αρχ. σλαβ. god «στην ώρα του» (πβ. *ὡρα-ῖος*), γερμ. gut «καλός», αγγλ. good κ.ά. Από την αττική περίοδο η λ. έλαβε ηθική χροιά (π.χ. *καλὸς κἀγαθός*). Η σημ. «αγαθιάρης, αφελής» είναι μεσν.].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το φαινόμενο τής σημασιολογικής εξέλιξης από «καλός» σε «κουτός», από εύσημη (meliorativus) σε κακόσημη (pejorativus) λέξη, είναι φανερό στην εξέλιξη τού ίδιου τού **αγαθός**: (α) «καλός» (β) «αφελής, εύπιστος, κουτός» και των (κακόσημων) παραγώγων του **αγαθιάρης** και **αγαθεύω**. Το ίδιο θα παρατηρούσε κανείς για τα **ευήθης / ευήθεια**, που από καλόκαρδος / καλοκαρδία *(εὖ + ἦθος)* πέρασαν στο «κουτός, αφελής» / «αφέλεια, ανοησία». Ομοίως και η λέξη **αθώος** (α) «μη ένοχος» (β) «απονήρευτος, αγαθιάρης». Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόμοιες σημασιολογικές εξελίξεις παρατηρούνται και σε άλλες γλώσσες, γεγονός που φαίνεται να έχει σχέση με το πώς σκέπτεται ο άνθρωπος ευρύτερα. Πβ. λ.χ. γαλλ. bonhomme «ειλικρινής - αγαθιάρης», αγγλ. innocent «αθώος – απονήρευτος, αφελής», γερμ. einfältig «απλός – ανόητος», αγγλ. silly «κουτός» < αρχ. αγγλ. saelig «ευλογημένος, μακάριος» κ.ά. (βλ. Ν. Ανδριώτη, *Παράλληλοι σημασιολογικαί εξελίξεις εις την Ελληνικήν και εις άλλας γλώσσας*, Θεσσαλονίκη 1960).
> Η εξέλιξη τής λ. **αγαθός** στην κακόσημη σημ. τού «αφελής» από κοινού με τις έριδες για το γλωσσικό ανέστειλαν βαθμηδόν τη χρήση στη νεοελληνική γλώσσα νεότερων συνθέτων τής λόγιας παράδοσης που πλάστηκαν τον 19ο αι., λέξεων εκφραστικών, όπως λ.χ. *αγαθόβιος, αγαθοβουλία, αγαθογνώμων, αγαθοδοξία, αγαθοθυμία, αγαθόπιστος / αγαθοπιστία, αγαθοπόνηρος, αγαθοπροαίρετος, αγαθόψυχος* κ.ά. Μερικές από αυτές, κατά προφύλαξη, επικράτησαν με α' συνθ. το *καλός* ή το *ευ*.

αγαθοφέρνω ρ. αμετβ. {κυρ. σε ενεστ. (δύσχρ. παρατ. αγαθόφερνα)} συμπεριφέρομαι με αφελή και απονήρευτο τρόπο ΣΥΝ κουτοφέρνω, χαζοφέρνω

Αγάθων (ο) {Αγάθων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος τραγικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αγάθωνας**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἀγαθός* (βλ.λ.)].

αγαλακτία [μτγν.] κ. **αγαλαξία** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η αδυναμία παραγωγής γάλακτος κατά τη γαλουχία λόγω ανατομικών ή νευροορμονικών παραγόντων (πβ. λ. *γαλουχία*) **2. *λοιμώδης αγαλακτία*** νόσος των αιγοπροβάτων, που οφείλεται σε ειδικό μικροοργανισμό και εκδηλώνεται με φλεγμονή των οφθαλμών, των αρθρώσεων των ποδιών και των μαστών.

αγάλακτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει προσβληθεί από αγαλακτία **2.** αυτός που αποκόπηκε από τον θηλασμό: ~ *παιδί*

αγαλήνευτος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που είναι συνεχώς κυματώδης, τρικυμιώδης: *η ~ θάλασσα τού Βορρά* || *ο ~ ωκεανός* ΣΥΝ φουρτουνιασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε διαρκή αναταραχή, σε ανησυχία, που δεν καταπραΰνεται: ~ *ψυχή / νους / φύση* ΣΥΝ ανήσυχος, ακατασίγαστος

αγάλι επίρρ. (λαϊκ.) (συνήθ. κατ' αναδίπλωση) ***αγάλι(α)-αγάλι(α)*** με αργή, σταδιακή πρόοδο, σιγά-σιγά· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***αγάλι-αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι*** βλ. λ. *αγουρίδα* (β) ***ο που αγάλι-αγάλι περπατεί, μακριά μπορεί να πάει*** όποιος ενεργεί σιγά, με προσοχή και σύνεση, έχει πολλές πιθανότητες να επιτύχει πολλά. Επίσης **αγάλια**

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀγάλη(ν)* < *ἀγάληνα* < *ἀγαληνά* < *γαληνά*, επίρρ. τού αρχ. επίθ. *γαληνός* «ήρεμος». Ο διπλασιασμός στη φρ. *αγάλι-αγάλι* ήδη μεσν. *(ἀγάλην ἀγάληνα)*. Στον τ. *αγάλια* το *-α* κατά τα επιρρ. σε *-α (γρήγορα, ήρεμα)*. Η ετυμολογία τής λ. υπαγορεύει ως ορθότερη τη γρ. *αγάλη* και *αγάληα*].

αγαλλιάζω ρ. αμετβ. {αγαλλίασ-α, -μένος} (λογοτ.) αισθάνομαι έντονη χαρά, φωτίζομαι από χαρά: *αγαλλίασε η ψυχή του μόλις την είδε* ΣΥΝ (λόγ.) ευφραίνομαι, τέρπομαι

α- / αν- *στερητικό*

α-γάζωτος, -η, -ο **α-γάντζωτος,** -η, -ο **α-γαρνίριστος,** -η, -ο **ά-γδαρτος,** -η, -ο **ά-γδυτος,** -η, -ο

[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ἀγαλλιῶ* < αρχ. *ἀγάλλομαι* (βλ λ)].

αγαλλίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (λογοτ) το αίσθημα μεγάλης και έντονης χαράς (συνήθ για κάτι σπουδαίο, σημαντικό) ΣΥΝ τέρψη, ευφορία **2.** αίσθηση ανακούφισης και ηρεμίας *αισθάνθηκε μεγάλη ~ που πέτυχε η κόρη της στις γενικές εξετάσεις* Επίσης **αγαλλιασμός** (ο) [μεσν.], **αγάλλιασμα** κ **αγαλλίασμα** (το).

αγάλλομαι ρ. αμετβ. αποθ. (αρχαιοπρ.-λογοτ.) αισθάνομαι μεγάλη χαρά· εύχρ κυρ. λόγω τής αναφοράς του στα παραδοσιακά κάλαντα των Χριστουγέννων *«οι ουρανοί αγάλλονται, χαίρει η φύσις όλη»* (για κάθε μεγάλη, έντονη, καθολική χαρά) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀγάλ-jομαι* < **ἀγαλός*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ἀγα-* «πολύ» (πβ *ἄγαν*) + *-λός* ή < *agl̥-Ϝós, από όπου και *ἀγλαός (*ἀγλα-Ϝός)*, πβ. *ἄγαλ-μα* (βλ.λ.). Το ρ *ἀγάλλομαι* είχε αρχικώς τη σημ. «αντλώ δόξα, φήμη, τιμή» και έτσι χρησιμοποιείται στον Όμηρο και στα κλασικά κείμενα (λ.χ. Ηροδ. 1, 143: *τῷ οὐνόματι ἠγάλλοντο*). Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. τού μτγν. *ἀγαλλιῶ*, όπως χρησιμοποιήθηκε στην Α Γ. (*Αποκ.* 19, 7: *χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιῶμεν καὶ δώσωμεν τὴν δόξαν αὐτῷ*)].

άγαλμα (το) {αγάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τρισδιάστατο έργο γλυπτικής, ποικίλης θεματολογίας και τεχνοτροπίας. σκαλισμένο σε μάρμαρο, μέταλλο ή άλλο υλικό ΣΥΝ γλυπτό (πβ. λ. *ξόανο*. *ανδριάντας*, *προτομή*) **2.** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι ακίνητος και βουβός. *στεκόταν σαν ~· ούτε μιλούσε ούτε κουνιόταν* ΦΡ ***αφήνω (κάποιον) άγαλμα / μένω άγαλμα*** για κάποιον που μένει εντελώς ακίνητος και αμίλητος εξαιτίας μεγάλης έκπληξης ή ξαφνιάσματος που δεν του επιτρέπει καμία αντίδραση: *ο αντίπαλος παίκτης τού έκανε μια προσποίηση και τον άφησε άγαλμα* || *όταν έμαθε το απροσδόκητο νέο. έμεινε άγαλμα* ΣΥΝ μένω στήλη άλατος **3.** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με ωραίο, συμμετρικό και αρμονικό σώμα. *είχε μια κορμοστασιά, σωστό ~!* — (υποκ) **αγαλματάκι** κ. (λόγ.) **αγαλματίδιο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδριάντας, ομοίωμα*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αγάλλομαι* «χαίρω. ευχαριστιέμαι» (βλ.λ.)].

> **άγαλμα – ανδριάντας – εικόνα.** Αρχικά η λέξη **άγαλμα** αναφερόταν σε κάθε πολύτιμο αντικείμενο που η κατοχή του γεννά χαρά, αγαλλίαση (Κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο. *άγαλμα* είναι *«πᾶν. ἐφ᾽ ᾧ τις ἀγάλλεται»*) Στον Όμηρο είναι φανερή αυτή η σημ.. όταν ο Τηλέμαχος απαντά στον Μενέλαο, που προσπαθεί να τον δελεάσει με δώρα (άλογα και άμαξα), ότι *«ἵππους δ᾽ εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξομαι, ἀλλά σοι αὐτῷ ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα»* (δεν θα πάρω μαζί μου στην Ιθάκη τα άλογα που μου δίνεις· θα σου τ᾽ αφήσω εδώ. να είναι πηγή χαράς για σένα / να τα χαίρεσαι ο ίδιος, *Οδ* δ 602-3). Τον 6ο αι. π.Χ η σημ τής λέξης εξειδικεύεται ως «προσφορά, δώρο για αγαλλίαση τού Θεού», δηλ. «αφιέρωμα», για να περάσει σιγά-σιγά στο «ομοίωμα θεού» και, κατόπιν, ανθρώπων, καθώς και στο πλαστικό έργο τέχνης γενικότερα (από τον 5ο αι. π.Χ.). Όσο το άγαλμα παραμένει αφιέρωμα στον Θεό ή ομοίωμά του (λεγόταν επίσης *ξόανον* και *βρέτας*), η λέξη **εικών** χρησιμοποιήθηκε για την πιστή (ρεαλιστική) απεικόνιση τού ανθρώπου, ενώ η λέξη **ανδριάς** για κάθε γλυπτή παράσταση με μορφή ανθρώπου (αρχικά ανδρός). Στους μετέπειτα χρόνους το *άγαλμα* παίρνει τη σημ. τού γλυπτού στη γενική του έννοια, η *εικών* εξειδικεύεται να δηλώνει την απεικόνιση των θείων μορφών (τριαδικής θεότητας, αγίων, οσίων κ λπ) για λατρευτική χρήση στην Εκκλησία, ενώ ο *ανδριάς* (ανδριάντας) περνά στην εξειδικευμένη πλαστική απεικόνιση ολόσωμης μορφής ανθρώπου. ανδρός ή γυναικός Τέλος. η λ. **προτομή** χρησιμοποιείται για το γλυπτό που αναπαριστά την κεφαλή και το στήθος ανθρώπου (λέγεται και **μπούστο**)

αγαλματένιος, -ια. -ιο **1.** αυτός που έχει τη μορφή αγάλματος. *~ είδωλο* **2.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με άγαλμα ως προς την ωραιότητα ή τη στάση. που χαρακτηρίζεται από πλαστικότητα και αρμονία *~ σώμα / κορμοστασιά*. Επίσης **αγαλμάτινος**, -η, -ο [1865].

αγαλματοποιός (ο/η) [αρχ.] κατασκευαστής αγαλμάτων ΣΥΝ. γλύπτης. — **αγαλματοποιία** (η) [μτγν.]

αγαλούχητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει γαλουχηθεί, θηλαστεί ΣΥΝ αθήλαστος ΑΝΤ γαλουχημένος **2.** (μτφ.) ο αμύητος σε κάτι (αξίες. αρχές, πνευματικά αγαθά κ.λπ) ΑΝΤ γαλουχημένος

Αγαμέμνων (ο) {Αγαμέμνον-ος. -α} **1.** βασιλιάς των Μυκηνών. αρχιστράτηγος τής πανελλήνιας εκστρατείας εναντίον τής Τροίας· γνωστός για τη θυσία τής κόρης του Ιφιγένειας στην Αυλίδα και τον τραγικό του φόνο από τη γυναίκα του Κλυταιμνήστρα και τον εραστή της Αίγισθο **2.** ανδρικό όνομα Επίσης **Αγαμέμνονας**
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που επιμένει πολύ», πιθ < **᾽Αγα-μέν-μων* < επίρρ. *ἄγα(ν)* + *μένω* «επιμένω» Η ερμηνεία τού Πλάτωνος «*ἀγαστὸς κατὰ τὴν ἐπιμονήν*» βρίσκεται πολύ κοντά στην προταθείσα ετυμολογία. Πβ. κ. αρχ. όν *Μέμνων* < **Μέν-μων. Μενέλαος*]

αγαμέτης (ο) {αγαμετών} ΒΙΟΛ γενετήσιο κύτταρο που παράγει απογόνους με πολλαπλή κατάτμηση, χωρίς δηλ. γονιμοποίηση ΣΥΝ. αγαμετοκύτταρο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. agamete]

αγαμετοκύτταρο (το) {αγαμετοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ ο αγαμέτης

αγάμητος, -η, -ο (!) **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη σεξουαλικές εμπειρίες ή που για ένα χρονικό διάστημα στερείται σεξουαλικής ζωής **2.** (αργκό) αυτός που έχει δύστροπο και παράξενο χαρακτήρα (ο οποίος αποδίδεται σε έλλειψη ικανοποιητικής σεξουαλικής ζωής) ΣΥΝ στερημένος.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «άγαμος». < *ἀ-* στερητ + *γαμῶ* «συνάπτω γάμο»]

αγαμία (η) [αρχ.] {αγαμιών} **1.** η κατάσταση τού αγάμου, η ζωή χωρίς γάμο: *~ τού κλήρου* || *η ~. η ακτημοσύνη και η υπακοή αποτελούν κύρια χαρακτηριστικά τού μοναχισμού* **2.** (αργκό) η στέρηση σεξουαλικής ζωής.

άγαμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει παντρευτεί, που απέχει τού εγγάμου βίου, ο ανύπαντρος· *παρέμεινε ~ ώς το τέλος τής ζωής του* ΣΥΝ ανύπαντρος, ανύμφευτος, ελεύθερος ΑΝΤ έγγαμος

> **άγαμος – ανύπαντρος.** Κανονικά το **ανύπαντρος** κυριολεκτείται για γυναίκα που δεν έχει υπ-ανδρευθεί (παντρευτεί). που δεν είναι (με τη λόγια φρασεολογία) **ύπανδρος**. Ομοίως αρχικά –και κυριολεκτικά· το *νυμφεύομαι* (< *νύμφη*) και *νυμφευμένος* χρησιμοποιείται για άνδρες (που παίρνουν γυναίκα. σύζυγο), που δεν μένουν *άγαμοι* (και αυτή η λ. αρχικά κυριολεκτείται επί ανδρών). Η αντίθεση μάλιστα **άγαμος** (για άνδρα) – **ανύπαντρη** (για γυναίκα) φαίνεται να ισχύει εν μέρει και σήμερα, ιδ. στον γραπτό ή επίσημο λόγο Με την πάροδο, όμως, τού χρόνου από το θηλ *ανύπανδρος (η)* σχηματίστηκε, υποχωρητικά, αρσενικό *ανύπανδρος (ο)* (πβ αρχ. *η ταμία > ο ταμίας, η πόρνη > ο πόρνος* κ.λπ), το δε ρήμα **παντρεύομαι** καθιερώθηκε και για τους δύο, όπως και το **σύζυγος** (ο/η) ίσχυε και για τους δύο. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία Ελληνική η λ που χρησιμοποιούσαν για την άγαμη παρθένο ήταν το *άνανδρος*. το οποίο είχε συγχρόνως και τη σημ. «μη ανδρείος, δειλός»! Εφόσον μια κοπέλα δεν παντρεύεται. χαρακτηρίζεται ως **ελεύθερη/λεύτερη** ή **μεγαλοκοπέλα**, μειωτικά δε και ως **γεροντοκόρη**. Λέγεται δε ότι *ξέμεινε* ή (μειωτ.) ότι *έμεινε στο ράφι* (δεν τη ζήτησαν σε γάμο. έμεινε σαν τα αζήτητα εμπορεύματα στα ράφια τού καταστήματος). Αντιστοίχως. ο άγαμος άντρας χαρακτηρίζεται ως **ελεύθερος / λεύτερος** (από όπου και το θηλ. *ελεύθερη / λεύτερη*), δηλ. ως μη δεσμευμένος με τα δεσμά τού γάμου. Αποκαλείται επίσης **γεροντοπαλλήκαρο** (αντίστοιχο τού *γεροντοκόρη*) και με τις ξένης προελεύσεως (τουρκικές) λέξεις **εργένης** και **μπεκιάρης**

άγαν επίρρ (αρχαιοπρ) υπερβολικά μόνο στη ΦΡ ***μηδέν άγαν*** (*μηδὲν ἄγαν*, από επιγραφή στο δελφικό μαντείο· η φρ αποδίδεται στον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο) τα πάντα με μέτρο, τίποτε υπερβολικό (χρησιμοποιείται ως προτροπή για την αποφυγή υπερβολών): *«Μηδέν άγαν, Αύγουστε!»* (Κ Καβάφης) ΣΥΝ. μέτρον άριστον ΑΝΤ υπέρ το δέον, υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ αρχ., από την αιτ. τής λ. *ἄγα* / *ἄγη* «έντονη επιθυμία, θαυμασμός», αβεβ. ετύμου. ίσως < Ι.Ε. *m̥g-, συνεσταλμ βαθμ. θέματος που απαντά στη λ. *μέγ-ας* Η λ είναι κυρ αιολική και δωρική (στην αττική διάλεκτο χρησιμοποιήθηκε το *λίαν*) και η επιβίωσή της οφείλεται προφανώς στο ρητό «*μηδὲν ἄγαν*» τού Χίλωνος τού Λακεδαιμονίου].

αγανάκτηση [αρχ.] κ (καθημ.) **αγανάχτηση** (η) [μεσν] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ισχυρή δυσφορία για κάτι που θεωρείται άδικο, προσβλητικό ή ανήθικο η δικαιολογημένη οργή: *ο πρόεδρος εξέφρασε την ~ του για τις δηλώσεις τού αντίπαλου πολιτικού* || *η ~ τού πλήθους* || *ιερή / προσποιητή / γενική / διάχυτη / συγκρατημένη / βαθιά / εύλογη / πάνδημη / ζωηρή / λαϊκή ~* || *κύμα / θύελλα αγανάκτησης* ΣΥΝ δυσφορία. οργή, δυσανασχέτηση **2.** (λαϊκ.) οτιδήποτε προκαλεί δυσφορία. *είχε πολλή κίνηση ο δρόμος, σκέτη ~*.

αγανακτώ κ (καθημ) **αγαναχτώ** [μεσν.] ρ. αμετβ. κ. μετβ {αγανακτείς. | αγανάκτ-ησα. -ισμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** καταλαμβάνομαι από αγανάκτηση: *όποτε ακούω για διασπάθιση τού δημόσιου χρήματος, ~* || *πώς να μην αγανακτήσεις, όταν διαβάζεις ότι μια χούφτα άνθρωποι είναι πλουσιότεροι από δεκάδες αναπτυσσόμενες χώρες μαζί!* || *οι πολίτες έχουν αγανακτήσει λόγω των αλλεπάλληλων απεργιών σε δημόσιες υπηρεσίες* || *έφτασε στο γραφείο αγανακτισμένη από την κυκλοφοριακή συμφόρηση* || *έχω αγανακτήσει με την τεμπελιά του!* ΣΥΝ δυσφορώ, δυσανασχετώ. εξοργίζομαι, με πνίγει το δίκιο **2.** (συνεκδ.-κυρ. στον αόρ.) ταλαιπωρούμαι μέχρις αγανακτήσεως: *αγανάκτησα μέχρι να βρω ταξί το μεσημέρι* ΣΥΝ (στον αόρ.) δεινοπάθησα ♦ **3.** (μετβ.) (σπανιότ.) εκνευρίζω (κάποιον), προκαλώ ταραχή και αγανάκτηση: *με αγανάκτησε πρωινιάτικα πάλι ο γείτονας!* || *μη με αγανακτείς!* ΣΥΝ θυμώνω, οργίζω, εξαγριώνω, (λαϊκ.) φουρκίζω
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγανακτῶ (-έω)*. αβεβ ετύμου, πιθ. < **ἀγαν-άκτης* < **ἀγαν-έκ-της* < επίρρ *ἄγαν* «υπερβολικά» + *ἔχω* (πβ *πλεονεκτῶ* < *πλεον-έκτης* < *πλέον* + *ἔχω*) με πιθ αρχική σημ. «έχω πάρα πολλά στο κεφάλι μου, δυσανασχετώ. αδημονώ»].

άγανο (το) {αγάν-ου | -ων} η βελονοειδής απόφυση σταχυού, βρόμης κ λπ. ΣΥΝ αθέρας. «μουστάκι». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλώσσα*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄκ-ανος (ὁ)* (με ηχηροποίηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*) < Ι Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ σανσκρ. ác-rih «γωνιά». λατ. acidus «οξύς», γαλλ. acide (> αγγλ acid), aigu «οξύς, αιχμηρός». γερμ. Ecke «γωνία» κ.ά. Ομόρρ. *ἄκ-ρος*, *ἀκ-μή*. *ἀκ-όντιο(ν)*. *ἀκ-τή* κ ά.].

αγανός, -ή. -ό **1.** (σπάν -λογοτ. για υφάσματα και πλεκτά) αραιοΰφασμένος, αυτός που έχει αραιή πλέξη *~ πλέξη* ΑΝΤ κρουστός, πυκνός **2.** αυτός που είναι μαλακός και απαλός στην αφή, ο αραχνοΰφαντος *~ ύφασμα*. *σαν χνούδι* **3.** αυτός που δεν είναι σφιχτός, αλλά πέφτει ελεύθερα και χαλαρά: *~ κόμπος*. — **αγανά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ήπιος, μαλακός», αβεβ ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ *γάνος (τό)* «λαμπρότητα, λάμψη»]

αγαντάρω ρ μετβ {αγαντάρισα} (λαϊκ) ΝΑΥΤ **1.** κρατώ, πιάνω, βαστώ (κάτι) **2.** υπομένω. κάνω κουράγιο • (συνήθ. η προστ ***αγάντα!*** ως προσταγή ή παρότρυνση) **3.** κράτα!, βάστα!. πιάσε!: *~ το σκοινί* **4.** (μτφ.) κάνε υπομονή, κουράγιο: *~ μέχρι να περάσουμε τα δύσκολα!* **5.** (ως επιρρ.) με όλη τη δύναμη: *~ τα κουπιά!* **6.** (ως ουσ.) ***αγάντα*** (η) πάσσαλος ή κρίκος προσδέσεως: *δέσαμε τη βάρκα στις ~*

[ΕΤΥΜ < ιταλ. agguantare «αρπάζω, κρατώ» < ad + guanto «γάντι, χερούλι» < γαλλ gant. Βλ. κ. *γάντι*]

αγάνωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει επάλειψη κασσιτέρου ~ *τηγάνι* ΣΥΝ ξεγάνωτος ΑΝΤ γανωμένος
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ*- στερητ + *γανῶ* «γυαλίζω» (βλ λ.)]

αγάπανθος (ο) {-ου κ -άνθου | -ων κ -άνθων, -ους κ -άνθους} πολυετές φυτό χωρίς βλαστό, με πολλά μακριά φύλλα και ανθοφόρο στέλεχος, στην άκρη τού οποίου βρίσκονται πολυάριθμα. άοσμα άνθη με αποχρώσεις από βαθύ μπλε ώς λευκό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ < νεολατ. agapanthus].

Αγάπη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Κύρ όν τής Μτγν και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ ουσ *ἀγάπη* (βλ λ)].

αγάπη (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** συναίσθημα που χαρακτηρίζεται από φιλική διάθεση και αγαθές προθέσεις, ανιδιοτελές και έντονο ενδιαφέρον: *βαθιά / αμέριστη / άσβεστη / αιώνια / απέραντη / άδολη / αστείρευτη / ανθρώπινη / ανυστερόβουλη / ανυπόκριτη / αθώα / ιδιαίτερη / θερμή / προστατευτική / σταθερή / τρυφερή / υπέρμετρη / αγνή / γνήσια / πραγματική / ξεχωριστή ~ ‖ δείγμα / ένδειξη / χειρονομία / εκδήλωση / προσφορά / πράξη / μήνυμα / λόγος / έργο / λόγια / δεσμός / απόδειξη / κήρυγμα αγάπης·* ΦΡ (α) ***στις αγάπες (μας / σας / τους)*** σε περίοδο αγαθών, στενών σχέσεων (μεταξύ μας / σας / τους): *Δεν τους βλέπεις. Τα 'χουν βρει μεταξύ τους κι είναι ~ τους* (β) ***για την αγάπη (κάποιου)*** για το χατίρι (κάποιου) *~ τού παιδιού μου θα κάνω ό.τι μου πεις* (γ) ***πουλάω αγάπη*** υποκρίνομαι ότι αγαπώ (κάποιον), ότι αισθάνομαι έρωτα *δύο χρόνια τού πουλούσε αγάπη και μετά τον παράτησε* **2.** στοργική αφοσίωση και συναισθηματικός δεσμός μεταξύ προσώπων: *κάθε μητέρα αισθάνεται ~ για το παιδί της ‖ αμοιβαία / οικογενειακή / μητρική / πατρική / συζυγική / συντροφική ~* ΣΥΝ στοργή, τρυφερότητα **3.** (συνεκδ) κάθε εκδήλωση τέτοιων συναισθημάτων ανεξάρτητα από τα κίνητρά της: *η ~ που του έδειχνε δεν ήταν αγνή ‖ επικίνδυνη / εγωιστική / ιδιοτελής / υστερόβουλη / σκόπιμη ~ ‖ μια τρυφερή ιστορία αγάπης που θα σας συγκινήσει* (αισθηματική ταινία) **4.** (ειδικότ) ο έρωτας μεταξύ δύο προσώπων ή η ερωτική τους σχέση *η ~ τους ξεκίνησε από την πρώτη τους γνωριμία ‖ δεν ξέχασε ποτέ την πρώτη της ~* **5.** (στον χριστιανισμό) το ιδανικό κίνητρο κάθε ανθρώπινης ενέργειας **6.** (συνεκδ) η φιλανθρωπία, ο αλτρουισμός, κυρ. όπως εκδηλώνονται με συγκεκριμένες πράξεις· *η ~ προς τον πλησίον εκφράζεται και με την ελεημοσύνη* **7.** η ύψιστη ιδιότητα τού Θεού· *ο Θεός ~ εστί* (*ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί.* Κ Δ. Ιωάνν. 4, 8) **8.** (συνεκδ) το αγαπώμενο πρόσωπο· *η ~ μου έρχεται αύριο* **9.** (οικ) ως προσφώνηση σε φιλικά ή αγαπημένα πρόσωπα: *~, τι κάνεις;* **10.** (συνήθ στον πληθ) εκδήλωση τρυφερότητας με χάδια και περιπτύξεις· *όλο φιλιά κι αγάπες είναι μεταξύ τους* **11.** η ισχυρή προτίμηση, το έντονο ενδιαφέρον και ο ενθουσιασμός για κάτι: *έχει ~ για τα βιβλία* ΣΥΝ πάθος **12.** (συνεκδ) το αντικείμενο ισχυρής προτίμησης και έντονου ενδιαφέροντος *ο χορός ήταν η μεγάλη της ~* ΣΥΝ αδυναμία • **13.** ***Αγάπη*** (η) ο εσπερινός τής Κυριακής τού Πάσχα, η δεύτερη Ανάσταση· ΦΡ ***το φιλί τής αγάπης*** ο ασπασμός μεταξύ των χριστιανών μετά την ακολουθία τής Αναστάσεως **14.** ***αγάπες*** (οι) κοινά δείπνα μεταξύ των πρώτων χριστιανών.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀγαπῶ* (βλ.λ.), υποχωρητικός σχηματισμός. Κατά τους πρώτους αιώνες μ Χ. έχει και τη σημ. τού κοινού δείπνου (πληθ *αἱ ἀγάπαι*). που μοιράζονταν οι χριστιανοί ιδ. με φτωχούς και αστέγους. Η λ *ἀγάπη*, πάντως, εμφανίζεται λίγο πριν από τους χριστιανικούς χρόνους με σημασίες που δεν υπάρχουν στους Εβδομήκοντα (όπου επέδρασε και η εβρ λ. ahaváh «αγάπη») ή στην Κ.Δ.].

αγάπη – στοργή – έρωτας. Η κλίμακα τής συναισθηματικής προσέγγισης στη γλωσσική της έκφραση καλύπτει ένα ευρύτερο φάσμα σε όλες τις γλώσσες. Στην Ελληνική βασικό είναι το σημασιολογικό τρίπτυχο *αγάπη – στοργή – έρωτας*. Η **αγάπη** είναι ο γενικός και ουδέτερος τρόπος δηλώσεως μιας συναισθηματικής σχέσης με πρόσωπα και πράγματα ο **έρωτας** εξειδικεύει τη σχέση περισσότερο στο σμίξιμο των δύο φύλων· η **στοργή** είναι αγάπη χωρίς έρωτα. σχέση συναισθηματικής σύνδεσης με έντονο το στοιχείο τής συμπαράστασης. ενίοτε και τής προστασίας *(στοργή γονέων)*. Η «πορεία» προς την *αγάπη / στοργή / έρωτα* ξεκινάει από μια γενική **έλξη**, που εξελίσσεται σε έλλογο **ενδιαφέρον**, για να μετεξελιχθεί σε **συμπάθεια** (με τονισμένο το συναισθηματικό στοιχείο) ή σε **φιλία** (με υποταγμένο τον συναισθηματικό στον λογικό παράγοντα). Η κλιμάκωση διχάζεται, εν συνεχεία, από τη μια προς την *αγάπη*, τη *στοργή* και την **αφοσίωση**. και από την άλλη προς τον **πόθο**, τον *έρωτα* και το **πάθος** Βεβαίως, στον χώρο τού συναισθήματος, όπου αναφέρεται το σημασιολ. πεδίο τής *αγάπης*, ούτε η πορεία είναι προκαθορισμένη ούτε η κλιμάκωση σταθερή Μεταλλάσσονται, κυμαίνονται, συμπίπτουν και, γενικά. έχουν τόσο σύνθετο χαρακτήρα, ώστε η γλωσσική δήλωσή τους και ο μεταγλωσσικός σχολιασμός τους να έχουν σχετική ισχύ

αγαπημένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που τον αγαπούν *ο ~ μου γυιος* **2.** αυτός που προτιμούμε *το ~ μου φαγητό / βιβλίο ‖ ο ~ μου συγγραφέας / τραγουδιστής* **3.** (ως ουσ.. συχνά κ. ως προσφώνηση) ο εραστής / η ερωμένη *αγαπημένε μου! ‖ ήρθε με την αγαπημένη του*

αγαπημός (ο) (λαϊκ) η αποκατάσταση φιλικών σχέσεων. η συμφιλίωση *μετά από κάθε τσακωμό, έρχεται και ο ~*
[ΕΤΥΜ < *αγαπώ.* πβ. κ. *σταματώ σταματημός, τελειώνω – τελειωμός*]

αγαπησιάρης, -α, -ικο {*αγαπησιάρηδες*} **1.** αυτός που ερωτεύεται εύκολα, που δένεται συναισθηματικά ΣΥΝ αισθηματίας **2.** αυτός που προκαλεί εύκολα την αγάπη, τη συμπάθεια των άλλων. *~ παιδί!*
[ΕΤΥΜ < *αγαπώ* (από το θ. τού αορ. *αγάπησ*-α) + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ λ.)]

αγαπητερός, -ή, -ό [μεσν.] (εκφραστ.-λαϊκ.) ο αγαπητός, αυτός που προκαλεί αγάπη: *~ παιδί*

αγαπητικός, -ή (-ιά. σημ. 2), -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αγάπη: *~ σχέση* **2.** ***αγαπητικός*** (ο) [μτγν], ***αγαπητικιά*** (η) (λαϊκ.) ο εραστής / η ερωμένη: *έφερε τον ~ στο σπίτι ‖ «Ο ~ τής βοσκοπούλας»* (θεατρ έργο τού Δ. Κορομηλά) ΣΥΝ (λαϊκ -μειωτ) λεγάμενος, γκόμενος **3.** ***αγαπητικός*** (ο) (μειωτ) ο προστάτης ιεροδούλων ΣΥΝ. προαγωγός, (λαϊκ.) νταβατζής.

Αγαπητός (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν.. που προέρχεται από το αρχ. επίθ *ἀγαπητός*]

αγαπητός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αγαπημένος· πβ «ο υιός μου ο αγαπητός» *(οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός*, Κ.Δ Ματθ. 3, 17) **2.** αυτός που προκαλεί εύκολα τη συμπάθεια και την εκτίμηση των άλλων ΣΥΝ αξιαγάπητος **3.** αυτός που είναι ιδιαιτέρως προσφιλής, αρεστός: *ο πιο ~ συγγραφέας τής νεολαίας* ΣΥΝ αγαπημένος, προτιμώμενος **4.** (επίσ.) προσφώνηση για να εκφράσει κανείς οικειότητα ή ευγενική αντίρρηση ή αντίθεση στον συνομιλητή του: *μα τι λέτε, αγαπητέ μου, γίνονται αυτά τα πράγματα. ‖ Ω' τον αγαπητό' ‖* (και σε επιστολή) *Αγαπητέ κύριε Αντωνιάδη, ..*

αγαπίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ [μεσν] {αγάπισα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω ή βάζω κάποιους να συμφιλιωθούν: *κατάφερα και τους αγάπισα* ♦ **2.** (αμετβ.) έρχομαι σε συμφιλίωση· *«τ' αδέλφια κι αν τσακώνονται. γρήγορα αγαπίζουν»* (παροιμ). — **αγάπιαμα** (το)

Αγάπιος (ο) {-ου κ -ίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν., που προέρχεται από το αρχ. *ἀγάπη*].

αγαποβότανο (το) (λαϊκ.) αγριοβότανο που θεωρείται ικανό να προκαλέσει ή να αναζωπυρώσει τον έρωτα. Επίσης **αγαπόχορτο** κ **αγαποχόρταρο**.

αγαπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ αμετβ. {αγαπάς.. | αγάπ-ησα. -ιέμαι (μτχ. αγαπώμενος), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ) **1.** αισθάνομαι για (κάποιον/κάτι) ανιδιοτελές ενδιαφέρον, νιώθω για (κάποιον/κάτι) αγάπη: *την αγαπά βαθιά / ολόψυχα / με την καρδιά του / σαν τα μάτια του·* ΦΡ (α) (παροιμ) ***αγάπα τον φίλο σου με τα ελαττώματά του*** (ως συμβουλή) αποδέξου τον φίλο σου παρά τις όποιες αδυναμίες του, εκείνο που προέχει είναι η φιλία (β) (παροιμ) ***αγαπάει ο Θεός τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη*** όσες φορές και αν καταφέρει ο απατεώνας να αποφύγει την τιμωρία, στο τέλος θα τιμωρηθεί και ο αδικημένος θα βρει το δίκιο του (γ) ***αγαπάτε αλλήλους*** να αγαπάτε ο ένας τον άλλον· από την εντολή τού Χριστού προς τους μαθητές του και τους ανθρώπους (Κ.Δ Ιωάνν. 13, 34: *ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους*) (βλ κ. λ *αλλήλων*) (δ) ***άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε*** (δηλ. να αλλάξουμε θέμα σε περίπτωση διαφωνίας, ώστε να μην τσακωνόμαστε) για περιπτώσεις ασυνεννοησίας. όταν άλλα λέει ο ένας και άλλα ο άλλος ή όταν κάποιος αποφεύγει να μιλήσει για το θέμα που συζητείται· *άρχισε ξαφνικά τις γενικολογίες και τις ανακεφαλαιώσεις. ~!* **2.** (γενικότ) αισθάνομαι συμπάθεια, συμπόνια, στοργή, τρυφερότητα (για κάποιον/κάτι): *αγαπά τη φύση κι όλα τα πλάσματά της ‖ αγαπά τους ζωντανούς και κεφάτους ανθρώπους* ΣΥΝ συμπαθώ **3.** αισθάνομαι έρωτα για (ένα πρόσωπο) *τον αγάπησε μόλις τον είδε ‖ ~ τυφλά / παθιασμένα / κρυφά / τρελά / περιπαθώς / σαν παιδί / παθολογικά* **4.** έχω έντονο ενδιαφέρον για (κάτι), μου αρέσει να ασχολούμαι με (κάτι). *~ τη μουσική και τη ζωγραφική* **5.** (λαϊκ.) επιθυμώ έντονα. έχω τη θέληση για (κάτι): *πες μου, τι αγαπάς να σε κεράσω.* ΦΡ ***όπως αγαπάτε!*** όπως επιθυμείτε (ενν. θα γίνει· ως απάντηση στην έκφραση μιας επιθυμίας κάποιου) ΣΥΝ επιθυμώ, θέλω, ποθώ, (λαϊκ) γουστάρω **6.** αισθάνομαι ευχαρίστηση, ικανοποίηση με (κάτι): *αγαπά να κάνει ερωτήσεις και συχνά να ενοχλεί τους άλλους* ΣΥΝ μου αρέσει. με ευχαριστεί ♦ **7.** (αμετβ) είμαι ικανός να αισθανθώ αγάπη. βιώνω αισθήματα αγάπης: *μερικοί άνθρωποι είναι πλασμένοι ν' αγαπούν* (μεσοπαθ ***αγαπιέμαι***) **8.** δέχομαι και ανταποδίδω αγάπη (ερωτική ή μη): *τ' αδέλφια αγαπιούνται μεταξύ τους* **9.** γίνομαι εύκολα αποδεκτός και αγαπητός από τους άλλους: *είναι τύπος ζεστός και εγκάρδιος, που αγαπιέται εύκολα* **10.** (η μτχ. ***αγαπημένος,** -η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγαπῶ (-άω)*, αγν. ετύμου Αρχικά η λ δήλωνε την ανιδιοτελή συμπάθεια, που πηγάζει από σεβασμό και εκτίμηση, ενώ αργότερα δήλωσε και την αισθησιακή και ερωτική έλξη, τη στοργή προς οικεία πρόσωπα, καθώς και τη φιλία. αντικαθιστώντας βαθμιαία τα αρχ ρ. *ἐρῶ, ἔραμαι, στέργω. φιλῶ.* Η σημ 6 αποδίδει ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. aimer + απρφ]

Αγαρηνός (ο), **Αγαρηνή** (η) **1.** (κατά τους Βυζαντινούς) ο Ισμαηλίτης Άραβας και κατ' επέκτ κάθε μουσουλμάνος ΣΥΝ. Σαρακηνός· (μειωτ.) **2.** (ειδικότ ως χαρακτηρισμός) ο Τούρκος **3.** (μτφ.) ο **σκληρός**, βάρβαρος και βίαιος άνθρωπος. — **αγαρηνός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μεσν ονομασία. που αποδόθηκε στους Τούρκους εξαιτίας των ομοθρήσκων τους Αράβων. Η λ *Ἀγαρηνός* προέρχεται από το μτγν. κύρ. όν. *Ἄγαρ* (< εβρ. Haghar «εγκαταλελειμμένη»), η οποία ήταν, σύμφωνα με την Π.Δ., μητέρα τού Ισμαήλ, γενάρχη των Αράβων (*Γένεσις*, κεφ. 17 και 21)].

άγαρμπος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει συμμετρία και κομψότητα *~ κτήριο / περπάτημα / κίνηση* ΣΥΝ άκομψος, ακαλαίσθητος. άχαρος **2.** αυτός που δεν εφαρμόζει σωστά: *πολύ ~ αυτό το ρούχο πάνω της* ΣΥΝ ασουλούπωτος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει λεπτότητα και διακριτι-

κότητα: ~ *τρόποι / συμπεριφορά / ενέργεια* — **άγαρμπα** επίρρ. **αγαρμποσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < *α-* στερητ. + *γάρμπος* < ιταλ. garbo «χάρη, κομψότητα» < φράνκον garawen «στολίζω»]

αγάς (ο) {αγάδες} **1.** πολιτικός και στρατιωτικός αξιωματούχος τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ΣΥΝ τοπάρχης, αυθέντης ΦΡ (α) (ειρων.) ***θα σε βάλουμε αγά στο κεφάλι μας;*** θα ελέγχεις τη ζωή μας; (β) (παροιμ.) ***σφάξε με αγά μου ν' αγιάσω*** βλ. λ. *αγιάζω* **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται δεσποτικά, με τάσεις ελέγχου και επιβολής ΣΥΝ δεσποτικός, καταπιεστής, σατράπης, τύραννος **3.** (μτφ.) πρόσωπο που ζει με οικονομική άνεση, χωρίς φροντίδες και έγνοιες. *ζει / κάθεται / περνάει σαν ~* ΣΥΝ πασάς, (σκωπτ.) καλοπερασάκιας
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. ağa «διοικητής»].

> ***αγάς – μπέης – πασάς – σουλτάνος.*** Αξίζει να παρατηρηθεί ότι οι εμπειρίες τού ελληνικού λαού από τη σκλαβιά στους Τούρκους, ιδ. σε αυτούς που ασκούσαν εξουσία, ταυτίστηκαν στη συνείδηση και εκφράστηκαν στη γλώσσα μας ως συνώνυμα τής χλιδής, τής ραστώνης, τής απραξίας και γενικά ως ειρωνικής και μειωτικής σημασίας εκφράσεις.

αγαστός, -ή, -ό (λόγ.) θαυμαστός, άξιος θαυμασμού: ~ *συνεργασία / σύμπνοια* (βλ.λ.) */ ομοφωνία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ἀγασ-* (πβ. αόρ. *ἠγασ-άμην*) τ. τού *ἄγαμαι* < *ἄγαν* (βλ.λ.)]

αγγαρεία (η) {αγγαρειών} **1.** η καταναγκαστική εργασία ή η υπηρεσία που δεν πληρώνεται: *στην Κατοχή οι Γερμανοί μάζευαν ~* (έπαιρναν τυχαία ανθρώπους από τον δρόμο, για να τους στείλουν να δουλέψουν κάπου) **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. πρόσθετη εργασία που παρείχαν κατά τον ευρωπαϊκό Μεσαίωνα οι δουλοπάροικοι στον οίκο τού γαιοκτήμονα (τού φεουδάρχη) επιπλέον εκείνης που προσέφεραν στις γαιοκτησίες του **3.** ΣΤΡΑΤ. (αργκό) βαριά εργασία, επιπλέον τής κανονικής στρατιωτικής υπηρεσίας **4.** (συνεκδ.) τα πρόσωπα που εκτελούν την παραπάνω εργασία *η ~ θα καθαρίσει τις τουαλέτες* **5.** (γενικότ.) κάθε εργασία ή πράξη που γίνεται παρά τη θέλησή μας, χωρίς ενδιαφέρον ή ευχαρίστηση *θεωρείς ~ να πλύνεις ένα πιάτο;* **6.** (ως επίρρ.) ως καταναγκαστική εργασία, χωρίς καμιά ευχαρίστηση ή ενδιαφέρον. *ό,τι κάνει, το κάνει ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀγγαρεύω* (βλ.λ.). Η σημ. «μετάδοση μηνύματος μέσω έφιππου αγγελιαφόρου» μετέπεσε στη σημ. τής υποχρεωτικής, καταναγκαστικής εργασίας, η οποία εκτελείται χωρίς αμοιβή· με τη μορφή αυτή η αγγαρεία θεσμοποιήθηκε στην Αίγυπτο, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο]

αγγαρεύω ρ. μετβ. {αγγάρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} επιβάλλω (σε κάποιον) αγγαρεία, επιφορτίζω (κάποιον) με ανεπιθύμητη εργασία. *πήγα να δω τι κάνει και με αγγάρεψε να φυλάξω το μωρό* ΣΥΝ. φορτώνω — ***αγγάρεμα*** (το)
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἄγγαρος* < περσ. αντίστοιχη λ. που σήμαινε «έφιππος ταχυδρόμος» < ακκαδ. agru «μισθοφόρος». Η σημ. «επιβάλλω καταναγκαστική εργασία» οφείλεται στο δικαίωμα που είχαν οι *ἄγγαροι* να απαιτούν τέτοιου είδους εργασία, προκειμένου να διεκπεραιωθούν τα βασιλικά μηνύματα].

αγγειακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τα (αιμοφόρα) αγγεία: ~ *επεισόδιο*

αγγειίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των αγγειακών τοιχωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiitis]

αγγειό (το) (λαϊκ.) **1.** το αγγείο (βλ.λ.) ΦΡ (παροιμ.) ***το αψύ το ξίδι το αγγειό του χαλάει / στ' αγγειό του βράζει*** ο οξύθυμος άνθρωπος βλάπτει τον ίδιο του τον εαυτό **2.** (σπαν.) το καθοίκι **3.** (μτφ.) κακός, ανέντιμος άνθρωπος καθοίκι.

αγγείο (το) **1.** δοχείο για τη φύλαξη ή τη μεταφορά (υγρών), κυρ. για επαγγελματική ή οικιακή χρήση: *πήλινο / πορσελάνινο / πλατύ / στενό ~* ΣΥΝ. βάζο, κανάτι, στάμνα **2.** κάθε αρχαίο δοχείο ως αρχαιολογικό εύρημα: *έκθεση αγγείων τού 5ου αι. π.Χ.* || *αττικό / κυκλαδικό / ερυθρόμορφο / μελανόμορφο ~* **3.** κάθε διακοσμητικό δοχείο ΣΥΝ βάζο • **4.** ΑΝΑΤ. κάθε αγωγός τού οργανισμού, όπως οι αρτηρίες ή οι φλέβες, που περιέχει και μεταφέρει αίμα ή άλλο σωματικό υγρό: *αιμοφόρο / λεμφικό ~* || *στεφανιαία αγγεία* (βλ. λ. *στεφανιαίος*) **5.** λεπτός φυτικός αγωγός, σωλήνας για τη μεταφορά διαφόρων ουσιών μέσα στο φυτό: *τριχοειδή ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ, μεταγγίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀγγεῖον*. Αρχικώς υποκ. τού αρχ. *ἄγγος* «δοχείο» (> **ἀγγεσ-ιον* «μικρό άγγος» > *ἀγγεῖον*), η λ. *ἀγγεῖον* το αντικατέστησε τελικά στη χρήση. Η λ. *ἄγγος* είναι αγν. ετύμου]

αγγειοβριθής, -ής, -ές [1891] {αγγειοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για όργανο, ιστό, όγκο) που έχει πλούσια αγγείωση. — **αγγειοβρίθεια** (η) [1891]
[ΕΤΥΜ. < *αγγείο-* + *-βριθής* < *βρίθω*].

αγγειογραφία (η) [1846] {αγγειογραφιών} **1.** (α) η τέχνη τού διακοσμητή αγγείων (β) η ζωγραφική διακόσμηση αγγείων: *η αττική ~* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η μελέτη των παραστάσεων αρχαίων αγγείων • **3.** ΙΑΤΡ. η ακτινολογική εξέταση των αιμοφόρων αγγείων ή των λεμφαγγείων μετά τη χορήγηση σκιαγραφικού διαλύματος. — **αγγειογραφικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Η ιατρ. σημ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angiographie]

αγγειογράφος (ο/η) [1884] **1.** πρόσωπο που διακοσμεί αγγεία με ζωγραφικές παραστάσεις • **2.** (το αρσ.) ΙΑΤΡ. ακτινολογική συσκευή για εκτέλεση αγγειογραφιών (βλ.λ.)

αγγειοδιαστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ. διαστολή των αιμοφόρων αγγείων ΑΝΤ αγγειοσυστολή. — **αγγειοδιασταλτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vasodilatation]

αγγειοκαρδιογραφία (η) {αγγειοκαρδιογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφική εξέταση τής καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων της μετά από ενδοφλέβια ένεση σκιαγραφικής ουσίας αδιαφανούς στις ακτίνες Χ
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiocardiography]

αγγειοκινητικός, -ή, -ό [1879] ΑΝΑΤ. αυτός που ρυθμίζει τη διάμετρο των αιμοφόρων αγγείων, όπως λ.χ. συγκεκριμένα νεύρα· αυτός που σχετίζεται με τις συσπάσεις αγγείων ~ *νεύρα / συμπτώματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vasomoteur]

αγγειολογία (η) [1846] **1.** ΑΝΑΤ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τα αιμοφόρα αγγεία και τα λεμφαγγεία • **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη των αρχαίων αγγείων. — **αγγειολόγος** (ο/η) [1896], **αγγειολογικός, -ή, -ό** [1846].
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. τής ανατομίας είναι ήδη αρχ. (< *ἀγγεῖον* + *-λογία* < *λόγος*), ενώ η αρχαιολογική σημ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angiologie].

αγγειοπάθεια (η) {αγγειοπαθειών} κάθε πάθηση των αιμοφόρων αγγείων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiopathy].

αγγειοπλαστική (η) [1873] **1.** η τέχνη τής κατασκευής αγγείων ΣΥΝ κεραμευτική • **2.** ΙΑΤΡ. επιδιορθωτική χειρουργική επέμβαση σε αιμοφόρο αγγείο με την εμβολή καθετήρα με φουσκωτή προεξοχή (κοινώς «μπαλονάκι») για τη διάνοιξη ή την τμηματική αντικατάσταση τού αγγείου. — **αγγειοπλάστης** (ο) [1885] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Στην ιατρ. σημ. η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. angioplastie]

αγγειοσάρκωμα (το) {αγγειοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος, που προέρχεται από αγγειακούς ιστούς· οι δερματικές εκδηλώσεις του αποτελούν το σάρκωμα Kaposi (ενδημικό σε χώρες τής Μεσογείου ή επιδημικό σε ασθενείς με AIDS)
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. angiosarcoma]

αγγειόσπασμος κ. **αγγειοσπασμός** (ο) η νευρική σύσπαση των αρτηριακών αγγείων
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vasospasm (νόθο σύνθ.)]

αγγειόσπερμα (τα) ΒΟΤ. γένος φυτών στα οποία τα σπέρματα σχηματίζονται μέσα σε ένα κλειστό όργανο (αγγείο), τον ύπερο (βλ.λ.)· τέτοια φυτά είναι το χαμομήλι, η παπαρούνα, η οξιά, η λεύκα κ.ά. ΑΝΤ γυμνόσπερμα
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. angiosperma]

αγγειοσύσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η αιφνίδια στένωση των αιμοφόρων αγγείων ως αποτέλεσμα σπασμού τού μυϊκού χιτώνα τους, υπό την επίδραση νευρικών ή φαρμακευτικών παραγόντων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. angiostenosis]

αγγειοσυστολή (η) ΦΥΣΙΟΛ. η συστολή των αιμοφόρων αγγείων προς διατήρηση ή αύξηση τής πίεσης τού αίματος ΑΝΤ αγγειοδιαστολή. — **αγγειοσυσταλτικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vasoconstriction]

αγγειοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. ο χειρουργικός τομέας τής ιατρικής, που περιλαμβάνει εγχειρήσεις στα αγγεία. — **αγγειοχειρουργός** (ο/η), **αγγειοχειρουργικός, -ή, -ό**

αγγείωμα (το) [1895] {αγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} το αιμαγγείωμα (βλ.λ.). — **αγγειωματώδης, -ης, -ες.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. angioma]

αγγείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΑΝΑΤ. η κατανομή τού αγγειακού δικτύου μέσα σε ένα όργανο

Αγγέλα (η) γυναικείο όνομα.

αγγελάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** ο μικρός άγγελος (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) μικρών διαστάσεων διακοσμητικό ομοίωμα αγγέλου: *στόλισαν το χριστουγεννιάτικο δέντρο με αγγελάκια*

αγγελία (η) {αγγελιών} **1.** η διατύπωση και μεταβίβαση είδησης, μηνύματος, πληροφορίας· (ειδικότ.) σύντομη καταχώριση σε έντυπο: *καλλιτεχνική / έγγραφη / χαρμόσυνη / επίσημη / ροζ / πρωτότυπη ~* || *~ θανάτου / μέλλοντος γάμου* (υποχρεωτική δημοσιοποίηση τής πρόθεσης τελέσεως γάμου) || *κοινές ~* (για γνωστοποίηση κοινωνικών γεγονότων, βαπτίσεων, αρραβώνων κ.λπ.) || *μικρές ~* (οι καταχωρίσεις στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο με πληροφορίες για αγορές, πωλήσεις, μισθώσεις εργασίας κ.λπ.) || *αγγελίες προς ναυτιλλομένους* (ειδήσεις από το ραδιόφωνο για θέματα ασφαλείας τού πλου) || *βάζω ~ στην εφημερίδα* ΣΥΝ γνωστοποίηση, ανακοίνωση, μήνυμα **2.** η διαφημιστική κοινοποίηση: *η ~ τής εταιρείας προκάλεσε αίσθηση* ΣΥΝ. διαφήμιση, ρεκλάμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «είδηση, μήνυμα», < *ἄγγελος* (βλ.λ.). Η σημ. τής διαφημιστικής αγγελίας αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. γαλλ. publicité, αγγλ. advertisement]

αγγελιάζομαι ρ. αμετβ. {αγγελιάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βλέπω το όραμα τού «αγγέλου μου» (βλ. λ. *άγγελος*), τού Χάρου λίγο πριν ξεψυχήσω, ψυχορραγώ ΣΥΝ ψυχομαχώ, πνέω τα λοίσθια — **αγγέλιασμα** (το)
[ΕΤΥΜ. < *άγγελος* + *-ιάζομαι*, πβ. κ. *ψυλλ-ιάζομαι*].

αγγελιαφόρο Άρ-Εν-Έι (RNA) (το) → Αρ-Εν-Έι

αγγελιαφόρος κ. (εσφαλμ.) **αγγελιοφόρος** (ο/η) απεσταλμένος που έχει ως αποστολή τη διαβίβαση αγγελίας, είδησης ή διαταγής. *ο ~ τού στρατηγού* || *ειδικός / έκτακτος / έμπιστος / επίσημος ~* ΣΥΝ μαντατοφόρος, απεσταλμένος
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀγγελιαφόρος* < *ἀγγελία* + *-φόρος* < *φέρω*]

> **αγγελιαφόρος ή αγγελιοφόρος;** Η λ. **αγγελιαφόρος** (με -α-) είναι

πανάρχαιη· πρωτοαπαντά στον Ηρόδοτο, χρησιμοποιούμενη για να δηλώσει τόσο τον συνήθη κομιστή μηνυμάτων όσο και ειδικότερα –προκειμένου για τους Πέρσες– τον έμπιστο απεσταλμένο (θαλαμηπόλο) που ανήκε στη βασιλική ακολουθία Ο τ **αγγελιοφόρος** (με *-ο-*) είναι νεότερος, προσαρμοσμένος στο πρότυπο των συνθέτων με το συνδετικό φωνήεν *-ο-*, που απαντά στα περισσότερα σύνθετα· πβ. *γενειοφόρος. ανθοφόρος, ψηφοφόρος, αχθοφόρος, ελπιδοφόρος* κ τ ό.

Αγγελική (η) γυναικείο όνομα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος. -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού επιθ *αγγελικός*]

αγγελική (η) αρωματικό φυτό με ασπροκίτρινα λουλούδια· μέρη τού φυτού χρησιμοποιούνται στην ποτοποιία. την αρωματοποιία και την παρασκευή αρωματικών ζαχαρωτών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ. angelica].

αγγελικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγγέλους: *~ ρομφαία / υμνωδία / τάξεις / φως* ΣΥΝ χερουβικός ΦΡ ***αγγελικό σχήμα*** το μοναχικό σχήμα **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστο οπτικό ή ακουστικό συναίσθημα, που μοιάζει με άγγελο ως προς την ομορφιά: *~ κορμί / ματιά / πρόσωπο / χαμόγελο / βλέμμα / μορφή / φωνή* ΣΥΝ αγγελόμορφος **3.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με άγγελο ως προς την καλοσύνη *~ χαρακτήρας / ψυχή / έκφραση* ΑΝΤ. σατανικός, διαβολικός, μοχθηρός. ύπουλος. — **αγγελικά** επίρρ.

αγγελιοδοσία (η) {αγγελιοδοσιών} η επί πληρωμή κατάθεση αγγελίας στον Τύπο προς δημοσίευση.

αγγελιοδότης (ο) [1865] {αγγελιοδοτών} αυτός που καταθέτει στον Τύπο διαφημιστική αγγελία προς δημοσίευση.

αγγελιόσημο (το) {αγγελιοσήμ-ου | -ων} το ποσοστιαίο τέλος που επιβάλλεται στο τίμημα κάθε διαφήμισης ή δημοσιεύματος που καταχωρίζεται «επί πληρωμή» στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο, καθώς και σε κάθε διαφήμιση που γίνεται από τα ραδιοτηλεοπτικά δίκτυα.
[ΕΤΥΜ < *αγγελία* + *-σημο* < *σήμα*, πβ κ. *γραμματό-σημο*]

αγγελιοφόρος (ο) → αγγελιαφόρος

αγγέλλω ρ. μετβ. {ήγγ-ειλα. αγγέλ-θηκα, -μένος} μεταβιβάζω αγγελία. είδηση· (συνήθ. μτφ.) προμηνύω ή αναγγέλλω: *τα χελιδόνια αγγέλλουν τον ερχομό τής άνοιξης* ΣΥΝ ανακοινώνω, γνωστοποιώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **άγγέλ-jω* < *ἄγγελος* (βλ.λ.)].

αγγέλλω: σύνθετα. Το **αγγέλλω** ανήκει στις χαρακτηριστικές περιπτώσεις ορισμένων παραδεδομένων ρημάτων που, ενώ δεν πολυχρησιμοποιούνται ως απλά, εξακολουθούν να έχουν μεγάλη χρήση ως σύνθετα με διάφορα προρρηματικά. Στην προκειμένη περίπτωση έχουμε· *αναγγέλλω προαναγγέλλω. απαγγέλλω, εξαγγέλλω – προεξαγγέλλω, επαγγέλλομαι. καταγγέλλω – αντικαταγγέλλω, παραγγέλλω – αντιπαραγγέλλω.*
Ας σημειωθεί ότι διπλό λ (-**λλ**-) υπάρχει μόνο στους τ. τού ενεστώτα και τού παρατατικού τού ρήματος: *παραγγέλλω, παρήγγελλα. (θα) παραγγέλλεται, παραγγελλόταν·* όλοι οι άλλοι χρόνοι *(παρήγγειλα. θα παραγγείλω, έχω παραγγείλει)* και όλα τα ομόρριζα τού ρήματος γράφονται με ένα -**λ**-: *άγγελος, αγγελία. αγγελικός. αρχάγγελος, παραγγελία, εισαγγελία, καταγγελία* κ.τ.ό.

άγγελμα (το) {αγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} η μεταδιδόμενη είδηση: *το ~ τής νίκης έφτασε στην Αθήνα το πρωί* || *~ χαράς* || *χαρμόσυνο / θλιβερό / αιφνίδιο / συγκλονιστικό / ελπιδοφόρο ~* ΣΥΝ μαντάτο, νέο, αγγελία. μήνυμα, αναγγελία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγγέλλω*].

αγγελοθωρώ ρ. {αγγελοθωρείς... | αγγελοθώρησα} (λαϊκ.) βλέπω τον άγγελο τού θανάτου μου ΣΥΝ ψυχορραγώ, αγγελιάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

αγγελοκάμωτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος σαν άγγελος, ωραίος. αρμονικός: *~ νέος / πρόσωπο / σώμα* ΣΥΝ αγγελόμορφος **2.** (λογοτ.) αυτός που έχει πλαστεί από αγγέλους: *~ στεφάνι* ΣΥΝ θεϊκός, ουράνιος Επίσης **αγγελοκαμωμένος**.

αγγελόμορφος, -η, -ο [μεσν] αυτός που έχει μορφή ωραία σαν των αγγέλων.

αγγελοπρόσωπος, -η, -ο αυτός που έχει αγγελικό πρόσωπο, ωραίο και καλοσυνάτο

Άγγελος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγγελος*. Παρότι η λ. χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα και στην Αρχαία. ο ρόλος των αγγέλων στη χριστιανική θρησκεία συνέβαλε στην επέκταση τής χρήσης τού ονόματος, κυρ. από τους πρώτους αιώνες μ.Χ.].

άγγελος (ο) {αγγέλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΘΡΗΣΚ. καθένας από τους επουράνιους ακολούθους τού Θεού· (ειδικότ.) κάθε άυλο πνευματικό ον που εντάσσεται στο κατώτερο ιεραρχικά από τα εννέα τάγματα (Σεραφείμ, Χερουβείμ, Θρόνοι, Κυριότητες, Εξουσίες. Δυνάμεις. Αρχές, Αρχάγγελοι, Άγγελοι)· ΦΡ (α) ***ο άγγελός μου*** ο άγγελος τού θανάτου μου. ο Χάρος: *οραματίζομαι / βλέπω τον άγγελό μου* (β) ***φύλακας άγγελος*** (i) ΕΚΚΛΗΣ το αγαθό πνεύμα που παρακολουθεί, προστατεύει και καθοδηγεί τους ανθρώπους *είχαν φύλακα άγγελο και δεν έπαθαν τίποτε κατά τη σύγκρουση* (ii) (μτφ.) κάθε πρόσωπο που προστατεύει και βοηθεί κάποιον άλλον. *ο μεγάλος του αδελφός είναι ο ~ του* ΣΥΝ προστάτης, βοηθός (γ) ***ούτε τού αγγέλου του νερό δεν δίνει*** για άνθρωπο υπερβολικά φιλάργυρο **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμβολίζει το καλό σε συγκεκριμένη περίσταση. κατ' αντιδιαστολή προς άλλο που συμβολίζει το κακό (διάβολος): *αντικατέστησε τον ~ τής ενότητας τού λαού με τον διάβολο τής διχόνοιας* **3.** (μτφ) το πρόσωπο που ενσαρκώνει ένα μήνυμα: *~ ειρήνης / χαράς / σωτηρίας* || *ήρθε ως ~ ελπίδων / ολέθρου* • **4.** ΦΙΛΟΛ πρόσωπο τής αρχαίας τραγωδίας. τού οποίου ο ρόλος είναι να μεταφέρει γεγονότα που συνέβησαν μακριά από τους παρόντες στη σκηνή σε αυτούς (πβ. λ. *εξάγγελος*) **5.** αυτός που μεταφέρει αγγελία, μήνυμα, ιδ. από τον Θεό στους ανθρώπους. *τον επισκέφθηκε ~ Κυρίου* || *~ εξ ουρανού / τού θανάτου* (ο Χάρος) / *απωλείας* (ο Εωσφόρος)· ΦΡ ***άγγελος κακών (επών)*** το πρόσωπο που κομίζει δυσάρεστη είδηση: *δεν θέλω να γίνω ~, αλλά φοβούμαι πως πρέπει να σας ανακοινώσω κάτι πολύ δυσάρεστο* **6.** κάθε συμβατική και συμβολική απεικόνιση αγγέλου (σημ 5) ως φτερωτού ανθρώπου· *ο σκηνοθέτης εμφάνισε τους ηθοποιούς με κοστούμια αγγέλων* **7.** (μτφ.) πρόσωπο με ποιότητα ιδιοτήτων τόσο υψηλή όσο η ποιότητα των ιδιοτήτων που γενικά αποδίδονται σε έναν άγγελο. όπως η ομορφιά. η αγνότητα και η καλοσύνη *~ αυτό το κορίτσι!* ΦΡ ***φτειάχνω / ζωγραφίζω αγγέλους*** δημιουργώ αριστουργήματα, φτειάχνω τέλεια πράγματα **8.** (οικ.) ως προσαγόρευση στοργής· *άγγελέ μου!* • **9.** ΝΟΜ πρόσωπο το οποίο απλώς μεταφέρει τη δήλωση βουλήσεως τού δικαιοπρακτούντος προσώπου, χωρίς να εκφράζει ο ίδιος δήλωση βουλήσεως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γγ-. -γκ-.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ο διαβιβάζων ειδήσεις». αγν. ετύμου. πιθ δάνειο. Η σημ. «αγγελιαφόρος τού Θεού» είναι ήδη αρχ., ωστόσο η χρήση αυτή γενικεύθηκε κατά τη χριστιανική εποχή. οπότε η λ συνδέθηκε με την αντίστοιχη εβρ. mal'ákh. Αν και η λ. θεωρήθηκε συγγενής προς το σανσκρ ángiras «αγγελιαφόρος, όνομα μυθικών όντων» και προς την ινδουιστική αντίληψη περί αγγέλων. η περιορισμένη θέση των αγγέλων και ο ρόλος τους στην αρχ. ελληνική θρησκεία δεν καθιστούν πιθανή αυτή την εκδοχή Η φρ. *φύλακας άγγελος* προέρχεται από εκκλησ. ευχή στη Λειτουργία τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου *ἄγγελον φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν*]

αγγελούδι (το) {σπάν. αγγελουδ-ιού | -ιών} **1.** (εκφραστ -συνήθ. ως προσφώνηση) μικρό παιδί όλο αθωότητα, καλοσύνη και ομορφιά: *κοίτα το, είναι σωστό ~!* || (νανούρισμα) *κοιμήσου, ~ μου!* **2.** (ειρων.) άμεμπτος, εντιμότατος άνθρωπος: *έλεγε πως κανένας πολιτικός δεν είναι ~.* - (υποκ.) **αγγελουδάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < *άγγελος* + υποκ. επίθημα *-ούδι*].

αγγελτήριο (το) [1880] {αγγελτηρί-ου | -ων} έντυπη ή έγγραφη αναγγελία γεγονότος, κυρ κοινωνικού· *~ γάμου / κηδείας / βάπτισης / μνημοσύνου*
[ΕΤΥΜ < *αγγέλλω* + *-τήριο*, πιθ από φρ. όπως *αγγελτήριο (έντυπο, μήνυμα)* κ τ.ό]

άγγιγμα (το) {αγγίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ελαφρά επαφή: *η συσκευή λειτουργεί με απλό ~* ΣΥΝ ακούμπισμα, (λόγ) ψαύση **2.** ανάλαφρη σωματική προσέγγιση: *ερωτικό ~* ΣΥΝ χάδι, (λόγ.) θωπεία **3.** (συνεκδ.) η αίσθηση ή το συναίσθημα που προκαλείται από την επαφή: *ευχάριστο ~* || *~ από μετάξι* || *το ~ τού θανάτου.*
[ΕΤΥΜ < **άγγικ-μα* (με αρθρωτική αφομοίωση), από το θ. τού αορ. *άγγιξα* (ρ *αγγίζω*)].

αγγίζω κ. (λόγ.) **εγγίζω** (σημ. 1, 2) ρ. μετβ. {άγγι-ξα, -χτηκα. -γμένος} **1.** πλησιάζω αντικείμενο ή πρόσωπο, ώστε να επέλθει επαφή με αυτό χωρίς την άσκηση δύναμης ή πίεσης πάνω του *~ κάτι ελαφρά / τρυφερά / ανεπαίσθητα / ανάλαφρα / μαλακά / άθελά μου* ΣΥΝ ακουμπώ. ψαύω **2.** (μτφ) φθάνω πολύ κοντά σε κάτι, πλησιάζω, τείνω να γίνω σαν κάτι άλλο: *οι απαιτήσεις σου αγγίζουν την υπερβολή* || *οι ισχυρισμοί του αγγίζουν τα όρια τού γελοίου* || *μια κωμωδία που αγγίζει την τραγωδία* **3.** γεύομαι (κάτι), δοκιμάζω· *οι καλεσμένοι ούτε που άγγιξαν τις σαλάτες* **4.** έρχομαι σε σεξουαλική επαφή: *τόσον καιρό έχουν δεσμό και δεν την έχει αγγίξει ακόμη* • (μτφ.) **5.** προκαλώ ψυχική συγκίνηση: *εξαιρετική αυτή η παράσταση, μας άγγιξε όλους* ΣΥΝ. συγκινώ· ΦΡ. (α) ***αγγίζω (κάποιον) στην καρδιά / την καρδιά (κάποιου)*** συγκινώ βαθύτατα και έντονα (κάποιον): *μια ταινία που άγγιξε την καρδιά όλων μας με την τρυφερότητα και την αθωότητά της* (β) ***αγγίζω τις ευαίσθητες χορδές (κάποιου)*** αναφέρομαι σε θέμα στο οποίο (κάποιος) έχει ιδιαίτερη ευαισθησία **6.** επηρεάζω συναισθηματικά ή συνειδησιακά: *η λασπολογία δεν με αγγίζει* **7.** επηρεάζω, μεταβάλλω (τα χαρακτηριστικά κάποιου): *ίδιος κι απαράλλαχτος, σαν να μην τον άγγιξε ο χρόνος* **8.** ασχολούμαι με (κάτι), βλέπω από ορισμένη οπτική γωνία. *ο ομιλητής άγγιξε το θέμα από μιαν άλλη πλευρά* ΣΥΝ θίγω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γγ, μεταγγίζω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐγγίζω*, αρχική σημ «πλησιάζω. βρίσκομαι κοντά», < *ἐγγύς*. Το αρχικό α- ερμηνεύεται από τις συνεκφορές *να* ή *θα εγγίζω*, πχ *θα εγγίζω > θα 'γγίζω > θ' αγγίζω > αγγίζω*].

ΣΧΟΛΙΟ Χρήσεις τού τύπου **«(κάτι) με αγγίζει»** ή **«δεν με αγγίζει»** ή **«αγγίζω ένα θέμα»** είναι νεολογισμοί (και μάλιστα ξενισμοί) τής τελευταίας 10ετίας, λ.χ. *αυτό δεν με αγγίζει* (< γαλλ. cela ne me touche en rien). *(η τέχνη) με αγγίζει* (= συγκινεί) (< γαλλ l'art me touche) κ ά Έχουν έντονο βιωματικό χαρακτήρα (συναισθηματική χροιά) σε σχέση με τις αντίστοιχες ελληνικές λέξεις (*συγκινώ, αντιπαρέρχομαι, θίγω* κ.τ.ό.) και σε αυτό οφείλεται η ευρύτερη χρήση τους στον προφορικό λόγο. στη λογοτεχνία και τη γλώσσα των καλλιτεχνών και των διανοουμένων.

αγγινάρα (η) → αγκινάρα

άγγιχτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν αγγίξει, που δεν έχει έρθει σε επαφή με κάποιον/κάτι: *το φαγητό έμεινε ~ στο τραπέζι* ΣΥΝ. ανέπαφος. άθικτος, απείραχτος **2.** (στο μπάσκετ) καλάθι που μπαίνει χωρίς η μπάλα να αγγίξει τη στεφάνη τής μπασκέτας. *~ τρίποντο* || *μπήκε άγγιχτο* **3.** αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί: *επέστρεψε το φόρεμα ~.* — **άγγιχτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀγγιχτός* < *ἀγγίζω*. Η αρνητική σημ «άθικτος» οφείλεται στον αναβιβασμό τού τόνου, που οδήγησε ώστε να ληφθεί το *α-*

ως στερητ.]

Αγγλία (η) (αγγλ. England) **1.** γεωγραφική και πολιτική διαίρεση τού Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα τού νησιού τής Μ. Βρετανίας, με πρωτεύουσα το Λονδίνο **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ.λ.) — **Άγγλος** (ο), **Αγγλίδα** (η), **αγγλικός,** -ή, -ό. **Αγγλικά** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*, *-γκ-*, *εθνικός*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. Anglia (πβ. αγγλ. England) < Angli «Άγγλοι», ονομασία των βορειογερμανικών φύλων, που μετακινήθηκαν από την Κ. Ευρώπη στις Βρετανικές Νήσους τον 5ο αι. μ.Χ. Η λατ. ονομασία Angli (ήδη στον Τάκιτο) περιέγραφε αρχικώς τους πληθυσμούς τής περιοχής Angul στο Σλέσβιχ (Schleswig) τής Γερμανίας, που ανάγεται στο αρχ. γερμ. angul «άγκιστρο, γάντζος», αναφέρεται δε στη μορφολογία τής περιοχής].

> **Αγγλία: ορθογραφία.** Μολονότι η λ. είναι, φυσικά, ξένης προελεύσεως και θα έπρεπε να γράφεται με *-γκ-* (πβ. *ζούγκλα, μάγκας, πάγκος, πουτίγκα* κ.τ.ό.), εντούτοις, επειδή είναι πολύ παλιά στην ελληνική γλώσσα (μεσαιωνική), γράφεται ιστορικά με *-γγ-*.
> Το όνομα τής γλώσσας, ως ουσιαστικοποιημένο εθνικό όνομα, γράφεται με κεφαλαίο, όπως και κάθε εθνικό ουσιαστικό, ήτοι: *Αγγλική* (όχι *αγγλική*), όπως και Ελληνική, Γαλλική, Γερμανική κ.τ.ό. Όταν χρησιμοποιείται ως επίθετο, τότε γράφεται κανονικά με μικρό: *αγγλική γλώσσα, αγγλικά έθιμα* (πβ. *ελληνική γλώσσα, ελληνική ιστορία, γαλλική κουζίνα, γερμανική κατοχή* κ.λπ.).

αγγλικανός (ο) [1892]. **αγγλικανή** (η) ο χριστιανός που ανήκει στην επίσημη Εκκλησία τής Αγγλίας *(Αγγλικανική Εκκλησία)*, που αποσχίστηκε τον 16ο αι. από τον ρωμαιοκαθολικισμό και περιλαμβάνει την πλειονότητα των Άγγλων και Ιρλανδών χριστιανών. — **αγγλικανικός,** -ή, -ό [1856]. **αγγλικανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. anglican < μεσν. λατ. anglicanus].

αγγλικός, -ή, -ό → Αγγλία

αγγλισμός (ο) [1882] **1.** κάθε γλωσσική ιδιαιτερότητα τής αγγλικής γλώσσας (ιδιωματισμοί, εκφράσεις, συντακτικά σχήματα κ.λπ.) **2.** κάθε λέξη, φράση ή γλωσσική δομή τής Αγγλικής που εμφανίζεται ως δάνειο και λειτουργεί ως πρότυπο σχηματισμού ανάλογων γλωσσικών δομών σε άλλες γλώσσες **3.** η υιοθέτηση ή μίμηση συμπεριφοράς, νοοτροπίας, συνηθειών κ.λπ. χαρακτηριστικών των Άγγλων.

αγγλιστί επίρρ. (λόγ.) στην αγγλική γλώσσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

αγγλόγλωσσος, -η, -ο αυτός που χρησιμοποιεί την αγγλική γλώσσα στην επικοινωνία του ή είναι γραμμένος στην αγγλική γλώσσα: ~ *κείμενο / βιβλίο.*

αγγλοθρεμμένος, -η, -ο αγγλοτραφής (βλ.λ.)

αγγλομαθής, -ής, -ές [1893] {αγγλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει μάθει την αγγλική γλώσσα: *ζητείται ~ υπάλληλος.* — **αγγλομάθεια** (η) [1887]

Αγγλοσάξονας (ο/η) [1858] {Αγγλοσαξόνων} **1.** ΙΣΤ μέλος των γερμανικών φύλων που εγκαταστάθηκαν στην Αγγλία και τη διακυβέρνησαν από τον 5ο αι. μ.Χ. ώς τη νορμανδική κατάκτηση (1066) (κατ' αντιδιαστολή προς τους Σάξονες τής ηπειρωτικής Ευρώπης) **2.** κάθε σημερινός Άγγλος/Αγγλίδα, καθώς και βρετανικής καταγωγής Βορειοαμερικανός/-ή. — **αγγλοσαξονικός,** -ή, -ό [1869].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Angli Saxones (πληθ.) < αρχ. αγγλ. Angle Seaxan, βλ. λ. *Αγγλία, Σάξονας*]

αγγλοτραφής, -ής, -ές {αγγλοτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει διαπαιδαγωγηθεί σύμφωνα με τα αγγλικά πρότυπα και έχει αναπτύξει ανάλογη συμπεριφορά: *μιλάει τέλεια τα Αγγλικά άλλωστε είναι ~* ΣΥΝ αγγλοθρεμμένος.
[ΕΤΥΜ. < *αγγλο-* + *-τραφής*, από το θ. τού παθ. αορ. *ἐ-τράφ-ην*, ρ. *τρέφω*].

αγγλοφέρνω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μοιάζω εξωτερικά με Άγγλο / Αγγλίδα **2.** μιμούμαι ή υιοθετώ τις συνήθειες και τους τρόπους των Άγγλων.

αγγλόφιλος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που έχει φιλική διάθεση προς τους Άγγλους ή την Αγγλία **2.** αυτός που συμβαδίζει με τα αγγλικά συμφέροντα: ~ *πολιτική / κόμμα*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. anglophile (νόθο σύνθ.)].

αγγλόφωνος, -η, -ο → -φωνος

αγγόνα (η) → εγγονή

αγγόνι (το) → εγγόνι

αγγονός (ο) → εγγονός

αγγούρι (το) {αγγουρ-ιού | -ιών} **1.** ο επιμήκης και κυλινδρικός καρπός τής αγγουριάς, με άσπρη ή πρασινωπή σάρκα, τραγανή και δροσιστική, που τρώγεται ωμή σε σαλάτες ή διατηρημένη σε ξίδι· ΦΡ (αργκό) ***σαν αγγούρι*** με άκαμπτη και άκομψη στάση τού σώματος: *στέκεται ~ || περπατάει ~* (αργκό) • **2.** καθετί χαρακτηριστικά δύσκολο, κρίσιμο ή απροσπέλαστο: *πολύ ~ τα θέματα των εξετάσεων* ΣΥΝ. παλούκι· ΦΡ. ***τα βρίσκω αγγούρια (μπροστά μου)*** συναντώ δυσκολίες: *αν συνεχίσει να μη διαβάζει, θα τα βρει αγγούρια* ΣΥΝ τα βρίσκω μπαστούνια **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πνευματική ή κοινωνική ευελιξία: *καθόταν σαν ~ και ούτε μιλούσε ούτε χαιρετούσε* • **4.** (!) το ανδρικό γεννητικό όργανο — (υποκ.) **αγγουράκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*, *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀγγούριν* < *ἀγγούριον*, υποκ. τού *ἄγγουρος* < *ἄγουρος* (βλ.λ.), επειδή η σάρκα τού καρπού τρώγεται άγουρη, με πρασινωπό χρώμα. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αραβ. 'agur].

αγγουριά (η) [μεσν.] ετήσιο ποώδες φυτό που καλλιεργείται για τους καρπούς του, τα αγγούρια· ανήκει στην ίδια οικογένεια με το καρπούζι, το πεπόνι, το κολοκύθι.

αγγουρόνερο (το) χυμός αγγουριού, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό προσώπου.

αγγουροντομάτα (η) (αντί τού *αγγουροντοματοσαλάτα*) {χωρ. γεν. πληθ.} σαλάτα με βασικά συστατικά τη ντομάτα και το αγγούρι

αγδίκιωτος, -η, -ο (εκφραστ.-λογοτ.) αυτός για τον οποίο δεν έχουν πάρει εκδίκηση: *ο χαμός τής μητέρας του έμεινε ~.*
[ΕΤΥΜ. < *α-* στερητ. + *γδικιέμαι* (πβ. μεσν. *ἀγδίκητος*) < αρχ. *ἐκδικοῦμαι*].

Α/Γ.Ε.Α. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας

Α/Γ.Ε.ΕΘ.Α. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας

άγειρτος, -η, -ο → άγερτος

αγελάδα κ. (λαϊκ.) **γελάδα** (η) **1.** μεγαλόσωμο θηλυκό μηρυκαστικό, που εκτρέφεται για την παραγωγή γάλακτος· το θηλυκό βόδι· ΦΡ (α) ***σαν τη γελάδα που κλοτσά την καρδάρα με το γάλα*** για άνθρωπο που από απροσεξία, αδεξιότητα, βιασύνη ή ανυπομονησία καταστρέφει την τελευταία στιγμή κάτι που έχει πετύχει με πολύ μόχθο: *ενώ είχε πείσει όλο τον κόσμο για το δίκιο του, την τελευταία στιγμή με μια κουβέντα χάλασε τα πάντα· ~!* (β) ***βρήκε τη γελάδα κι αρμέγει*** για κάποιον που εκμεταλλεύεται συστηματικά προς όφελός του πρόσωπο ή κατάσταση: *πάτησε τα τριάντα, αλλά δεν λέει να δουλέψει· ~, βλέπεις* (γ) ***περίοδος ισχνών / παχιών*** (εσφαλμ. *παχέων*!) ***αγελάδων*** περίοδος οικονομικής δυσπραγίας, φτώχιας / οικονομικής ευμάρειας, ευημερίας: *το καλοκαίρι είναι για τις τουριστικές επιχειρήσεις η περίοδος των παχιών αγελάδων* **2.** (μτφ.-μειωτ.) παχιά και δυσκίνητη γυναίκα — (υποκ.) **αγελαδίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἀγελάς, -άδος* < αρχ. *ἀγέλη*. Η φρ. *ἀγελαία βοῦς* «θηλυκό βόδι που ανήκει σε αγέλη» συνέβαλε στη δημιουργία τής λ. *ἀγελάς* (πιθ. μέσω τού ρ. *ἀγελάζομαι* «συγκεντρώνομαι σε αγέλη»), το οποίο αντικατέστησε την αρχ. λ. *βοῦς (ἡ)* «θηλυκό βόδι». Οι φρ. *παχιές / ισχνές αγελάδες* οφείλονται στην αφήγηση τής Π.Δ. (*Γένεσις* 41, 17-36, όπου χρησιμοποιείται η αντίστοιχη εβρ. λ. paráh) για το όνειρο τού Φαραώ, όπου οι επτά παχιές αγελάδες αντιπροσώπευαν επτά έτη αφθονίας, ενώ οι επτά ισχνές συμβόλιζαν επτά έτη πείνας].

αγελαδάρης κ. **γελαδάρης** (ο) {(α)γελαδάρηδες}, **αγελαδάρισσα** κ. **γελαδάρισσα** (η) {(α)γελαδαρισσών} **1.** βοσκός αγελάδων ΣΥΝ. αγελαδοκόμος, αγελαδοβοσκός, (λόγ.) βουκόλος **2.** (το αρσ.) ως απόδοση τού αμερ. «καουμπόι».

αγελαδινός, -ή, -ό κ. **γελαδινός 1.** αυτός που παράγεται από αγελάδα: ~ *γάλα / κρέας / γιαούρτι* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταραξία, πραότητα, ο νωθρός: ~ *βλέμμα*. Επίσης **αγελαδήσιος,** -ια, -ιο.

αγελαδοβοσκός (ο) ο αγελαδάρης.

αγελαδοκόμος (ο) ο αγελαδάρης ή ο αγελαδοτρόφος (βλ.λ.). — **αγελαδοκομία** (η). **αγελαδοκομικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. < *αγελάδα* + *-κομος* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω». βλ. κ. *-κομία*].

αγελαδοστάσιο (το) [1895] {αγελαδοστασί-ου | -ων} κλειστός χώρος, κατάλληλα διαμορφωμένος, στον οποίο εκτρέφονται αγελάδες για εκμετάλλευση ΣΥΝ βουστάσιο.
[ΕΤΥΜ. < *αγελάδα* + *-στάσιο* (βλ.λ.)].

αγελαδοτρόφος (ο/η) αυτός που ασχολείται με τη συστηματική και επιστημονική συντήρηση, εκτροφή και αναπαραγωγή αγελάδων ΣΥΝ αγελαδοκόμος. — **αγελαδοτροφία** (η), **αγελαδοτροφικός,** -ή, -ό

αγελαίος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ζει σε κοπάδι. ~ *άλογα* ΣΥΝ κοπαδιαστός **2.** (μτφ.) (ομάδα ανθρώπων) που συμπεριφέρεται σαν κοπάδι, σαν όχλος. ~ *πλήθη* **3.** αυτός που είναι χαμηλού επιπέδου, που σχετίζεται με τον όχλο: ~ *αισθήματα* ΣΥΝ ευτελής, ασήμαντος, τού σωρού **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη συμπεριφορά κοπαδιού, από αστάθεια και μαζικότητα: ~ *ζωή / ήθος* — **αγελαί-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσαμύντορας*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀγελαῖος* < *ἀγέλη*].

αγέλαστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γελάει: ~ *πρόσωπο* **2.** αυτός που δεν είναι ποτέ χαρούμενος. ~ *άνθρωπος* ΑΝΤ γελαστός. — **αγέλαστα** επίρρ. [μεσν.]

αγέλη (η) {αγελών} **1.** πλήθος ζώων τού ίδιου είδους, που ζουν και μετακινούνται μαζί: ~ *λύκων* ΣΥΝ κοπάδι **2.** (μτφ.-μειωτ.) κάθε ανοργάνωτο, άβουλο και ισοπεδωτικά απρόσωπο πλήθος ανθρώπων: ~ *οπαδών / ψηφοφόρων* ΣΥΝ. μπουλούκι, μάζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄγω* «οδηγώ». Από τη σημ. των βοοειδών η λ. προσδιόρισε αργότερα κάθε είδους ποίμνια].

αγεληδόν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** με τρόπο που θυμίζει ή χαρακτηρίζει αγέλη ΣΥΝ κοπαδιαστά, ομαδικά, μαζικά **2.** (ειρων.) κατά μεγάλες ομάδες, μαζικά: *οι ψηφοφόροι ψήφιζαν ~* ΣΥΝ αθρόα, μαζικά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀγέλη* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.)].

αγελοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως, χωρ. πληθ.} η μετατροπή των ανθρώπων σε αγέλη, η μαζικοποίηση.

Α/Γ.Ε.Ν. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού.

αγένεια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η προσβλητική συμπεριφορά, η έλλειψη διακριτικότητας ή παράβαση των κανόνων καλής συμπεριφοράς: *είναι ~ να κάνεις τόσο προσωπικές ερωτήσεις* ΣΥΝ αδιακρισία, χοντροκοπιά ΑΝΤ ευγένεια, διακριτικότητα.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. *ἀγένεια* είχε τη σημ. «ταπεινή καταγωγή». Βλ. λ. *αγενής*].

αγένειος, -ος, -ο **1.** αυτός που δεν έχει γένια **2.** αυτός που δεν έχει τριχοφυΐα στο πρόσωπο, έφηβος, ανήλικος (πβ. λ. *αμούστακος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *γένειον*]

α- / αν- *στερητικό*

α-γελοιοποίητος, -η, -ο **α-γέμιστος,** -η, -ο **α-γενεαλόγητος,** -η, -ο **α-γηροκόμητος,** -η, -ο **α-γιόρταστος,** -η, -ο

αγενής, -ής, -ές {αγεν-ούς | -είς (ουδ -ή) αγενέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αγένεια ΣΥΝ αδιάκριτος, ανάγωγος, αναιδής, άξεστος, χυδαίος, απολίτιστος • **2.** ΒΙΟΛ ***αγενής αναπαραγωγή*** η αναπαραγωγή κατά την οποία τα νέα άτομα δημιουργούνται από τον έναν μόνο γονέα, χωρίς τον σχηματισμό γαμετών ΣΥΝ μονογονία ΑΝΤ εγγενής αναπαραγωγή, αμφιγονία — **αγενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ο έχων ταπεινή καταγωγή», < *ἀ-* στερητ. + *γένος* Η σημερινή σημ. τής λ οφείλεται στη σημασιολογική εξέλιξη τού αντωνύμου *εὐγενής* (βλ.λ)].

αγέννητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (α) (παθ) αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη (β) (ενεργ.) (για ζώο) αυτός που δεν έχει γεννήσει **2.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που προϋπάρχει αιώνια, που δεν έχει γεννηθεί από κάποιον· *ο Θεός είναι ~* ΣΥΝ αυθύπαρκτος

άγεννος, -η, -ο **1.** (σπάν.-λαϊκ) αυτός που δεν έχει γεννήσει ακόμη **2.** αυτός που δεν έχει γεννηθεί ακόμη ΣΥΝ. αγέννητος

αγέρας (ο) → αέρας

αγέραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γερνά, που δεν υποβάλλεται σε βιολογική φθορά. *~ ομορφιά / πρόσωπο* ΣΥΝ (λόγ) αειθαλής, ακμαίος ΑΝΤ γερασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη δύναμη και την ποιότητα των ιδιοτήτων του αναλλοίωτες *~ δόξα / φιλία / αγάπη.* — **αγέραστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + μεσν. *γεράζω* «γερνώ», άσχετο προς το αρχ. *ἀγέραστος* «αυτός που δεν βραβεύτηκε»].

αγέρι (το) {αγεριού | χωρ πληθ.} (κυρ λογοτ.) χαμηλής εντάσεως, απαλός, ευχάριστος άνεμος, πνοή ανέμου· *το ~ μάς χάιδευε το πρόσωπο* ΣΥΝ αύρα, αεράκι. Επίσης **αέρι** [μεσν]
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀέρι(ν)* < αρχ. **ἀέριον*, υποκ. τού *ἀήρ*, με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-*. πβ *αγέρας, ακούγω, άγουρος* (< *ἄω-ρος*)].

αγερικό (το) → αερικό

αγερμός (ο) ΛΑΟΓΡ η εθιμική επίσκεψη ομάδας προσώπων στα σπίτια μιας κοινότητας σε ορισμένες ημέρες, συνήθ εορτών, για να πουν τραγούδια και να ευχηθούν υγεία και ευτυχία — **αγερμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «συγκέντρωση χρημάτων, έρανος», < *ἀγείρω* «συγκεντρώνω» < **ἀ-γέρ-jω* < *ἀ-* αθροιστ + *-γερ-* «πληθύς», για το οποίο βλ. λ *αγύρτης, αγορά*]

άγερτος, -η, -ο αυτός που δεν γέρνει, που παραμένει όρθιος ΣΥΝ ευθύς, αλύγιστος. Επίσης **άγειρτος**
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + θ. *γερ-* (ρ. *γέρνω*) ή *γειρ-* (αόρ. *έ-γειρ-α*) + ληκτικό επίθημα *-τος*]

αγέρωχος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερηφάνεια και επιβλητικότητα: *~ περπάτημα / ύφος / κορμοστασιά / βλέμμα / πολεμιστής* / (μτφ.) *βουνό* ΣΥΝ υπερήφανος, μεγαλοπρεπής **2.** (καταχρ) υπεροπτικός, αλαζονικός· *~ συμπεριφορά* — **αγέρωχα** επίρρ , **αγερωχία** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ σύνθ. εκ συναρπαγής (από φράση) < *ἀ-* αθροιστ. + φρ *γέρας ἔχειν* «τιμημένος, ένδοξος» Στον Όμηρο η λ παρουσιάζει μόνο θετική σημ «ευγενής, μεγαλοπρεπής», ενώ η σημ. «αλαζόνας» εμφανίζεται πρώτη φορά στον Αρχίλοχο (6ος αι. π.Χ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **αγέρωχος** είναι «μέση λέξη» (media vox), έχει δηλ. και καλή (εύσημη) και κακή (κακόσημη) σημασία, όπως λ.χ είναι η λ *τύχη* (καλή τύχη - κακοτυχία).

Α/Γ.Ε.Σ. (ο) Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού.

αγευσία (η) [1807] ελάττωση ή απώλεια τής αίσθησης τής γεύσης
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. ageusia (πβ μτγν *ἀγευστία*)].

άγευστος, -η, -ο [αρχ] κ (σπάν.) **άγευτος** **1.** αυτός που δεν έχει γεύση. *~ φαγητό* ΣΥΝ άνοστος, ανούσιος ΑΝΤ εύγευστος, γευστικός **2.** (μτφ) οτιδήποτε στερείται ενδιαφέροντος, ώστε να μη συγκινεί. *έζησε μια ~ ζωή* ΣΥΝ αδιάφορος, πληκτικός, ανούσιος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν γνώρισε κάτι· ο στερούμενος εμπειριών ή πείρας: *~ επιστήμης / παιδείας / φιλοσοφίας / πολεμικής τέχνης* ΣΥΝ ανίδεος, άπειρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έμμεσος*

αγεφύρωτος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν συνδέεται ή δεν μπορεί να συνδεθεί μέσω γέφυρας· (συνήθ μτφ) τόσο μεγάλος που αποτρέπει οποιαδήποτε σύνδεση δύο αντίθετων πλευρών: *~ διαφορά / μίσος / διάσταση / χάος / αντιθέσεις / σχίσμα / διαφωνία* ΣΥΝ χαώδης ΦΡ ***(μας χωρίζει) αγεφύρωτο χάσμα*** σε περιπτώσεις στις οποίες υπάρχουν απόψεις ή αρχές εκ διαμέτρου αντίθετες ή ασυμβίβαστες.
[ΕΤΥΜ Η φρ *αγεφύρωτο χάσμα* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. unbridgeable chasm]

αγεωγράφητος, -η, -ο **1.** αυτός από τον οποίο λείπουν παντελώς ή δεν είναι επαρκείς οι γεωγραφικές γνώσεις: *~ άνθρωπος* **2.** (περιοχή) που δεν έχει χαρτογραφηθεί που δεν υπάρχουν για αυτήν επιστημονικά γεωγραφικά στοιχεία. *~ χώρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *α- στερητ*

αγεωμέτρητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει γεωμετρία και γενικότ μαθηματικά **2.** αυτός που στερείται βασικών γνώσεων, παιδείας και γενικότ. ορθολογικής, θετικής σκέψεως ΣΥΝ απαίδευτος· ΦΡ. ***μηδείς αγεωμέτρητος εισίτω*** (*μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω*, σε επιγραφή στην είσοδο τής Ακαδημίας τού Πλάτωνος) να μη μπει κανείς που δεν γνωρίζει γεωμετρία· (μτφ) οι απαίδευτοι ή αυτοί που δεν σκέπτονται ούτε ενεργούν με βάση τον ορθό λόγο, είναι ανεπιθύμητοι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *α- στερητ.*

άγημα (το) {αγήμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή και επίλεκτη ομάδα ειδικής υπηρεσίας ή αποστολής, ιδ. στρατιωτικής· *πυροσβεστικό / αποβατικό / εξασκημένο / ειδικό / επίλεκτο / μηχανοκίνητο ~*· ΦΡ ***τιμητικό άγημα*** το άγημα που αποδίδει τιμές κατά τη διάρκεια επίσημων τελετών, εκδηλώσεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ηγούμαι*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄγημα / ἅγημα*. Επειδή πρόκειται για αρχ. στρατιωτικό όρο και επειδή η λ παραδίδεται στην Αρχ και με δασύ φθόγγο, πιθανότερη φαίνεται η ερμηνεία. *ἅγημα* < *ἁγέομαι*, δωρ. τ. τού ρ. *ἡγέομαι / ἡγοῦμαι* «είμαι αρχηγός, ηγέτης» με την επίδραση τής λ. *ἄγω*].

Άγης (ο) **1.** όνομα βασιλέων τής αρχαίας Σπάρτης **2.** ανδρικό όνομα Επίσης **Άγις** {Άγιδος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἆγις, -ιδος*, πιθ. συντετμημένος τ τού ονόματος *Ἀγησίλαος / Ἀγησίλας* (βλ λ)].

Αγησίλαος (ο) {-ου κ -άου} **1.** βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (444-361 π Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἁγησίλαος* (δωρ. όν) «ο ηγέτης, ο οδηγός τού λαού» < *ἁγησι- / ἡγησι-* «καθοδήγηση, αρχηγία» (θ τού ρ. *ἡγοῦμαι*) + *λαός*. Το όν. απαντά και με ψιλή αντί δασείας (*Ἀγησίλαος*), πράγμα που ίσως οφείλεται σε ανομοίωση προς το ακολουθούν *-σ-* στις δωρικές διαλέκτους]

άγια επίρρ **1.** με αγιότητα, με αγνότητα, σαν άγιος· *έζησε ~* **2.** σωστά: *~ έκανες που μου το είπες!* ΦΡ (επιτατ.) ***καλά και άγια*** πολύ σωστά συνήθ. λέγεται για να στηρίξει υφολογικά απόρριψη ή εναντίωση τού (συν)ομιλητή προς τα λεγόμενα: *~ όσα λες, αλλά εξακολουθείς να έχεις άδικο.*

Αγια- κ **Άγια-** λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που δηλώνει: **1.** αγία τής Εκκλησίας (Ορθόδοξης, Ρωμαιοκαθολικής): *η Αγια-Μαρκέλλα || η Αγια-Μαρίνα* **2.** τοπωνύμιο ή ναό που φέρει το όνομα αγίας: *επισκέφθηκαν την Αγια-Σοφιά || το λάβαρο τής Επανάστασης τού '21 φυλάσσεται στην Άγια-Λαύρα*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων τής Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το θηλ. τού επιθ *άγιος*]

αγιάζι (το) {χωρ. γεν κ πληθ } **1.** το διαπεραστικό κρύο των ξάστερων βραδιών και πρωινών τού χειμώνα **2.** σχηματισμός υγρασίας οφειλόμενος στο ψύχος τής νύχτας. *τ' ~ πάνω στα λουλούδια* ΣΥΝ δροσοσταλίδες, πάχνη, δροσόπαγος
[ΕΤΥΜ < τουρκ ayaz]

αγιάζω ρ. μετβ. κ αμετβ. {αγίασ-α (λαϊκ. άγιασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ΕΚΚΛΗΣ (για εκκλησιαστικά πρόσωπα) ασκώ (σε κάτι) προστατευτική ή εξαγνιστική επίδραση μέσω ραντισμού, ανάγνωσης ευχής ή ευλογίας, επικαλούμενος τη χάρη και τη δύναμη τού Αγ Πνεύματος: *~ τα νερά την ημέρα των Φώτων* ΦΡ. ***ο σκοπός αγιάζει τα μέσα*** (i) για να δικαιολογηθούν πράξεις ή ενέργειες που, ενώ είναι ανήθικες, παράνομες ή κοινωνικώς κατακριτέες, επιτελούνται για την επίτευξη ιερού ή υψηλού σκοπού: *έκλεβε για να βοηθάει τους απόρους και έλεγε ότι ~* (ii) (κατ' επέκτ -καταχρ) για να υποστηριχθεί ότι κάθε μέσο είναι θεμιτό, προκειμένου να επιτύχουμε έναν στόχο (ακόμη και ιδιοτελή): *Και γιατί να μην τον δωροδοκήσω, για να με εξυπηρετήσει: ~!* ♦ (αμετβ.) **2.** (α) γίνομαι ή αναγνωρίζομαι ως άγιος ή φορέας αγιότητας (β) για πρόσωπο που έχει ταλαιπωρηθεί πολύ. *θ' αγιάσει αυτή η γυναίκα με τα βάσανα που έχει περάσει || «αγιάσανε τα χέρια τους να βαστάνε τα πινέλα»* (Φ. Κόντογλου) ΦΡ ***δεν αφήνω άνθρωπο ν' αγιάσει*** (i) με τις πράξεις και τη συμπεριφορά μου σκανδαλίζω, θέτω σε πειρασμό (ii) ενοχλώ κάθε άνθρωπο, σε βαθμό που να τον κάνω να αντιδρά με άσχημο τρόπο, να παραφέρεται **3.** (συνήθ ως ευχή) μου συγχωρούνται οι αμαρτίες ΦΡ (α) ***ν' αγιάσουν τα κόκκαλά σου / τα κόκκαλα τού πατέρα σου!*** επιδοκιμαστικά ή προτρεπτικά για κάτι που έκανε ή πρόκειται να κάνει κάποιος: *καλά του έκανες· ~! || βοήθησέ με ~!* (β) ***ν' αγιάσει το στόμα (κάποιου)*** για να δείξουμε με έμφαση ότι επιδοκιμάζουμε τα λόγια (κάποιου), επειδή ειπώθηκαν την κατάλληλη στιγμή, προς τα κατάλληλα πρόσωπα, με τον πλέον κατάλληλο τρόπο *τους τα 'πε έξω απ' τα δόντια και τους έβαλε στη θέση τους· ~ τού ανθρώπου* (γ) ***ν' αγιάσεις*** ως θερμή παράκληση ή ενθάρρυνση, προκειμένου κάποιος να πει ή να κάνει κάτι: *πες το μας επιτέλους, ~!* (δ) ***σφάξε με αγά μου ν' αγιάσω*** (i) για όσους δείχνουν παθητική στάση απέναντι σε εχθρικές προκλήσεις, παραιτούμενοι από κάθε προσπάθεια για αγώνα: *μην περιμένεις να αντιδράσει· αυτός είναι ~!* (ii) για όσους επιδιώκουν την εξιλέωση ή την πρόκληση συμπάθειας, επιλέγοντας ένα μη υποχρεωτικό, περιττό μαρτύριο: *έχει τη νοοτροπία τού ~ και να μην του ζητούν θυσίες, αυτός θα τις κάνει* **4.** ΕΚΚΛΗΣ ***αγιασμένος / ηγιασμένος άρτος και οίνος*** ο άρτος και ο οίνος τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἁγιάζω* < αρχ *ἅγιος*].

Αγία Λαύρα κ **Άγια-Λαύρα** (η) μονή στην Αχαΐα, κοντά στα Καλάβρυτα, η οποία συνδέεται ιστορικά με την έναρξη τής Επανάστασης τού 1821.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Ἁγία Λαύρα*, ιστορική μονή που ιδρύθηκε τον 10ο αι. (βλ. λ *λαύρα*)]

Αγία Λουκία (η) (αγγλ Saint Lucia) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα την Καστρίς, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής
[ΕΤΥΜ Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Χρ Κολόμβο στις 13/12/1502, ημέρα εορτασμού τής Αγίας Λουκίας]

Αγία Πετρούπολη (η) πόλη τής ΒΔ Ρωσίας· αλλιώς (παλαιότ.) *Λένινγκραντ* (το).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γερμ Sankt Petersburg (κατά λέξη «οχυρό τού Αγίου Πέτρου») Η πόλη ιδρύθηκε το 1703 από τον τσάρο Πέτρο τον Μεγάλο με γερμ. όνομα Το 1914 η ονομασία εκρωσίστηκε σε Petrograd, ενώ η κομουνιστική ηγεσία τη μετονόμασε σε Leningrad το 1924, έτος θανάτου τού Λένιν. Το 1991 κατόπιν δημοψηφίσματος η πόλη επανέκτησε το ιστορικό της όνομα].

αγίασμα (το) [μτγν.] {αγιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αγιασμένο νερό **2.** η πηγή (και η γύρω περιοχή), στο νερό τής οποίας αποδίδονται θεραπευτικές ιδιότητες και ιερότητα: *όταν αρρώστησε, τον πήγαν στο ~ τής Παναγίας τής Οδηγήτριας*

αγιασματάριο (το) [1767] {αγιασματαρί-ου | -ων} το Μικρό Ευχολό-

γιο που χρησιμοποιείται κατά τις λειτουργίες στις εκκλησίες.

αγιασμός (ο) [μτγν.] **1.** η τελετή καθαγιασμού, συνήθ σε εγκαίνια, γιορτές: *ο ~ στην αρχή τού σχολικού έτους* || *ο ~ των υδάτων την ημέρα των Θεοφανίων* **2.** (ειδικότ) το ράντισμα με την αγιαστούρα: *ο ~ τής εικόνας* **3.** (συνεκδ.) το αγιασμένο νερό *έχει πάντα ένα μπουκάλι ~ στο ντουλάπι.* Επίσης **άγιασμα** (το) [μεσν.].

αγιαστούρα κ. **αγιαστήρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** το σκεύος που περιέχει αγιασμό **2.** το ματσάκι βασιλικού με το οποίο ο ιερέας ραίνει το εκκλησίασμα — (λαϊκ) **αγιασματάρι** κ. **αγιασματερό** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < μεσν *άγιαστούριν* < μτγν. *άγιαστήριον* < *άγιάζω*].

αγιατολάχ (ο) {άκλ } σιίτης θρησκευτικός ηγέτης, κυρ. στο Ιράν. *ο ~ Χομεϊνί υπήρξε ηγέτης τής ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν.*
[ΕΤΥΜ < περσ ayat-Allah «εκπρόσωπος τού Αλλάχ» < ayat (πληθ. τού aya «σημείο, θαύμα, μαρτυρία») + Allah «Αλλάχ»]

αγιάτρευτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν μπορεί να θεραπευτεί *~ ασθένεια / καρδιά / πληγή / καημός / νοσταλγία / απελπισία / ανία / μαράζι / πλήξη / έρωτας* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν επιδέχεται διόρθωση, αναπλήρωση *~ σφάλμα / απώλεια* — **αγιάτρευτα** επίρρ

αγίνωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ωριμάσει: *τα φρούτα είναι ακόμη ~* ΣΥΝ άγουρος **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί αρκετή ζύμωση: *~ κρασί* **3.** αυτός που δεν ολοκληρώθηκε ή δεν μπορεί να ολοκληρωθεί, να συντελεστεί
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *γινω-μένος* με απόσπαση τού θ. κατά τα ρ. σε *-όω / -ώνω* (λ.χ *διορθώνω - αδιόρθωτος*) και ληκτικό επίθημα *-τος*].

άγιο (το) {αγίου | χωρ. πληθ } ΘΡΗΣΚ οτιδήποτε (δύναμη, ον ή και βασίλειο), το οποίο, κατά την πίστη των θρησκευόμενων προσώπων, βρίσκεται στον πυρήνα τής υπάρξεως και διαφοροποιείται πλήρως από τον κοινό κόσμο εκφράζοντας την υπέρτατη καθολική αξία και το βαθύτερο νόημα τής ζωής το ιερό, κατ' αντιδιαστολή προς το βέβηλο, το καθαρό κατ' αντιδιαστολή προς το ακάθαρτο, το ελεύθερο, μη απαγορευμένο κατ' αντιδιαστολή προς το μιαρό (βλ. λ. *άγιος, ταμπού, Βράχμαν*)

αγιο- κ. **αγιό-** κ. **αγι-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με κάποιον/κάτι άγιο ή με την Εκκλησία *αγιο-βασιλιάτικος, αγιο-δημητριάτικος, αγιο-λόγιο, αγι-ωνύμιο, αγιο-γράφος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἅγιος*].

αγιοβασιλιάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Βασίλειο ή την ημέρα τής γιορτής του, την Πρωτοχρονιά: *~ πίτα / νόμισμα / φλουρί* **2.** ***αγιοβασιλιάτικα*** (τα) μικρά χρηματικά δώρα που προσφέρονται για γούρι την Πρωτοχρονιά **3.** (σκωπτ.-μειωτ) αυτός που δεν έχει πραγματική αξία, ο ευτελούς αξίας και ποιότητας· *σπουδαίο ρολόι, ~!* ΣΥΝ ψεύτικος, ασήμαντος. - **αγιοβασιλιάτικα** επίρρ

αγιογδύτης (ο) {αγιογδυτών}, **αγιογδύτισσα** (η) {δύσχρ. αγιογδυτισσών} **1.** πρόσωπο που κλέβει ιερά αντικείμενα ΣΥΝ ιερόσυλος **2.** (συνήθ. μτφ.) αδίστακτος κερδοσκόπος: *μη μπλέξεις μ' αυτούς τους ~!*
[ΕΤΥΜ < *άγιος* + *-γδύτης* < *γδύνω*].

αγιογράφηση (η) [1885] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ζωγραφική διακόσμηση εκκλησίας **2.** η διαδικασία τής αγιογράφησης. *λόγω ελλείψεως χρημάτων δεν έχει ολοκληρωθεί η ~ τού ναού* — **αγιογράφημα** (το) [1864].

αγιογραφία (η) [1866] {αγιογραφιών} **1.** η ζωγραφική απεικόνιση ιερού προσώπου ή παράστασης από τη θρησκευτική θεματολογία *ασχολούμαι με την ~* **2.** (συνεκδ.) εικόνα που απεικονίζει ιερό πρόσωπο ή σκηνή από τη θρησκευτική παράδοση: *εκθέτω τις ~ μου* || *μια εκκλησία με υπέροχες ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. hagiographie].

αγιογραφικός[1], -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με την αγιογραφία — **αγιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

αγιογραφικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αγία Γραφή: *~ χωρίο* ΣΥΝ βιβλικός. — **αγιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

αγιογράφος (ο/η) ζωγράφος αγιογραφιών (φορητών εικόνων, διακοσμητικών παραστάσεων στο εσωτερικό των ναών κ λπ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. hagiographe]

αγιογραφώ ρ μετβ {αγιογραφείς .. | αγιογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ζωγραφίζω εικόνες αγίων ή αγιογραφικά θέματα **2.** διακοσμώ (εκκλησίες) με αγιογραφίες.

αγιοδημητριάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Δημήτριο ή με την ημέρα τής γιορτής του **2.** ***αγιοδημητριάτικο*** (το) το χρυσάνθεμο.

Άγιοι Σαράντα (οι) πόλη τής Ν Αλβανίας (Β Ηπείρου)
[ΕΤΥΜ Η πόλη (αλβ. Saranda) οφείλει την ονομασία της σε ομώνυμο βυζαντινό ναό, ερείπια τού οποίου σώζονται κοντά στο λιμάνι].

αγιοκατάταξη (η) {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} η τάξη και η σειρά με την οποία αγιογραφείται εσωτερικά ο ορθόδοξος ναός.

αγιοκέρι (το) [μεσν.] {αγιοκερ-ιού | -ιών} κερί ναού από καθαρό κερί μελισσών

αγιόκλημα (το) {αγιοκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} διακοσμητικό αναρριχώμενο φυτό, τού οποίου τα άνθη έχουν έντονη μυρωδιά
[ΕΤΥΜ < μεσν *άγιόκλημα* < **αἰγόκλημα* < αρχ. *αἴξ, αἰγός* «γίδα» + *κλῆμα*, με παρετυμολ επίδραση τής λ. *ἅγιος*].

αγιολογία (η) [1897] ΘΕΟΛ ο κλάδος που μελετά την εκκλησιαστική παράδοση και διδασκαλία σχετικά με τους αγίους (τη ζωή και το έργο τους, τις τιμές που τους αποδίδονται κ λπ.) — **αγιολόγος** (ο), **αγιολογικός,** -ή, -ό [1809], **αγιολογικά** επίρρ.

αγιολόγιο (το) [1882] {αγιολογί-ου | -ων} βιβλίο με διηγήσεις για τη ζωή και τη δράση των αγίων τής Εκκλησίας ΣΥΝ συναξάρι

Άγιον Όρος (το) [μεσν] {Αγίου Όρους} **1.** αυτοδιοίκητη μοναστική πολιτεία τού ελληνικού κράτους, που καταλαμβάνει το νότιο άκρο τής χερσονήσου τού Άθω *(Αθωνιάς Πολιτεία)*· οργανώθηκε επίσημα τον 10ο αι και περιλαμβάνει 20 «κυρίαρχες» ιερές μονές (Μεγίστης Λαύρας, Βατοπαι(ε)δίου, Ξηροποτάμου, Σίμωνος Πέτρας, Κουτλουμουσίου, Σταυρονικήτα, Ιβήρων, Χιλ(ι)ανδαρίου [σερβική], Εσφιγμένου, Διονυσίου, Παντοκράτορος, Ζωγράφου [βουλγαρική], Δοχειαρίου, Καρακάλλου, Φιλοθέου, Αγ Παύλου, οσίου Ξενοφώντος, οσίου Γρηγορίου, Αγ Παντελεήμονος [ρωσική], Κωνσταμονίτου [ή Κασταμονίτου], σκήτες, ησυχαστήρια κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) όλη η περιοχή τού Άθω, στην οποία βρίσκονται οι μονές τού Αγίου Όρους, που είναι γνωστή και ως «Περιβόλι τής Παναγίας».

αγιοποιώ ρ μετβ [μεσν.] {αγιοποιείς... | αγιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για την Εκκλησία) ανακηρύσσω (κάποιον) επισήμως άγιο μετά τον θάνατό του **2.** (μτφ.) αποδίδω (σε κάποιον) υπερβολικές αρετές, τον εμφανίζω εξιδανικευμένο *οι αυλικοί ιστορικοί συνήθως αγιοποιούσαν τους μονάρχες τους* || *«αγιοποιούν αυτούς που τους υπακούουν και δαιμονοποιούν τους αντιπάλους τους»* (εφημ.) ΑΝΤ δαιμονοποιώ — **αγιοποίηση** (η) [1782].

αγιοπολίτης (ο) [μεσν.] {αγιοπολιτών} πρόσωπο που ζει ή κατάγεται από την Ιερουσαλήμ (την αγία πόλη)

αγιοπολιτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Ιερουσαλήμ ή τον αγιοπολίτη. *~ γραφή.*

αγιοπρεπής, -ής, -ές [μτγν.] {αγιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που αρμόζει σε αγίους ΣΥΝ ιεροπρεπής — **αγιοπρεπώς** επίρρ [μτγν], **αγιοπρέπεια** (η).

Αγιορείτης [μεσν] κ **Αγιονορείτης** (ο) ο μοναχός τού Αγίου Όρους, των μονών τού Άθω ΣΥΝ Αθωνίτης — **αγιορείτικος**, -η, -ο κ **αγιορειτικός**, -ή, -ό κ **αγιονορείτικος**, -η, -ο

> **Αγιορείτης ή Αγιορίτης;** Το σωστό είναι **Αγιορείτης**, ως παράγωγο από την αρχ λ *ὄρος* (το) «βουνό», ήτοι *-ορείτης* (< **ορεσ-ίτης*) πβ αρχ *ὄρειος* «ορεινός», αρχ. *ὀρειάς* «νύμφη των ορέων, των βουνών» και λ που χρησιμοποιούνται και σήμερα: *ορεινός* (< **ορεσ-νός)*, και από τον τ. τής δοτ. *ὄρει* (< **όρεσ-ι*) τα *ορείχαλκος, ορειβάτης* κ.λπ.

άγιος, -ία, -ο (κ ά-γιος, ά-για, ά-γιο) **1.** (στον χριστιανισμό ως χαρακτηρισμός τού Θεού, τής Εκκλησίας και των Αγγέλων) αυτός που είναι απαλλαγμένος από ηθικές ή άλλες ατέλειες *«~ ο Θεός, ~ ισχυρός, ~ αθάνατος ελέησον ημάς»* (ο «τρισάγιος ύμνος» τής Θ Λειτουργίας, συνοδευόμενος από τους πιστούς με το σημείο τού σταυρού) || *το ~ Πνεύμα* (βλ λ *πνεύμα*) ΣΥΝ θείος ΦΡ ***κι άγιος ο Θεός*** για συχνή και επαναλαμβανόμενη δραστηριότητα· *όλο δουλειά, δουλειά ~!* || *μια χαρά τα περνάει, φαΐ, ύπνος, καθισιό ~* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον Θεό ή με τη λατρεία τού Θεού: *η ~ Τράπεζα* || *~ μύρο / ποτήριο* ΣΥΝ ιερός, σεπτός· ΦΡ (α) ***άγια χώματα*** (i) οι περιοχές όπου έζησε ο Χριστός (ii) (μτφ.) τα αγαπημένα και ιερά (λόγω τής ιδιαίτερης σημασίας που έχουν για κάποιον) εδάφη (τής κοιτίδας ενός έθνους ή τής ιδιαίτερης πατρίδας κάποιου) *φίλησε τ' ~ τής πατρίδας* (β) ***Άγια Νύχτα*** (i) η νύχτα τής γεννήσεως τού Χριστού, καθώς και κάθε νύχτα Χριστουγέννων (ii) (συνεκδ.) (γερμ die Heilige Nacht) το γνωστό (γερμανικής προέλευσης) χριστουγεννιάτικο τραγούδι *τα παιδιά τραγουδούν την ~* **3.** (α) ***Αγία Γραφή*** βλ λ *γραφή* (β) ***Άγιος Τάφος*** ο Πανάγιος Τάφος (βλ λ. *πανάγιος*) (γ) ***Άγιοι Τόποι*** οι περιοχές τής Παλαιστίνης όπου μαρτυρείται ότι διαδραματίστηκαν σημαντικά γεγονότα τής ζωής, τα Πάθη και η Ανάσταση τού Χριστού, καθώς και σημαντικά γεγονότα τής Π και τής Κ Διαθήκης· κυρ η Βηθλεέμ, η Ναζαρέτ και τα Ιεροσόλυμα (δ) ***Αγία Έδρα*** βλ. λ. *έδρα* **4.** ΘΡΗΣΚ ***άγιο*** (το) βλ λ **5.** ΕΚΚΛΗΣ ***άγια*** (τα) (α) ο αγιασμένος άρτος και οίνος, τα Τίμια Δώρα, τα οποία προσφέρονται στον Θεό και τα οποία περιφέρει ο ιερέας κατά τη Θεία Λειτουργία (β) (συνεκδ.) το χρονικό σημείο τής περιφοράς των Τιμίων Δώρων, η «Μεγάλη Είσοδος» ΦΡ ***τα άγια τοις κυσί*** (*μὴ δῶτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσίν*, Κ Δ Ματθ 7, 6) σε περιπτώσεις κατά τις οποίες εμπιστεύεται κανείς τη διαφύλαξη, τήρηση, προστασία όσων θεωρεί ιερά σε πρόσωπα ανάξια: *πολλοί ασυνείδητοι πωλούν την εθνική μας κληρονομιά σε ξένους δίνουν ~ χωρίς ντροπή!* **6.** ***τα Άγια των Αγίων*** (i) (εβρ Qodeš haq'Qodhašim) τα άδυτα τής Σκηνής τού Μαρτυρίου για τους Ιουδαίους, όπου βρισκόταν η κιβωτός τής Διαθήκης (ii) (στους χριστιανικούς ναούς) το ιερό, τα άδυτα των αδύτων (βλ. λ *άδυτος*) **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα, ο υποδειγματικός ως προς την αρετή: *~ άνθρωπος!* || *~ έργα* ΣΥΝ ενάρετος, ηθικός, χρηστός, έντιμος ΑΝΤ φαύλος, ανήθικος **8.** (για πρόσ. εμφατ) αυτός που δεν βλάπτει τους άλλους, αν και ο ίδιος έχει υποστεί ταλαιπωρίες· *~ άνθρωπος! Δεν πειράζει κανέναν!* ΣΥΝ ανεξίκακος, καλοκάγαθος· ΦΡ (α) ***παριστάνω / κάνω τον άγιο / την αγία*** υποκρίνομαι τον καλό και ενάρετο· *μη μας κάνεις τον άγιο, σε ξέρουμε τι κουμάσι είσαι!* (β) ***καλός και άγιος..., αλλά...*** για τον μετριασμό τής αρνητικής κριτικής προς κάποιον *καλός και άγιος ο Πέτρος, αλλά τεμπέλης!* (ως ουσ) **9.** ΘΡΗΣΚ πρόσωπο το οποίο (με βάση τους πραγματικούς ή υποτιθέμενους άθλους του ή τις ιδιότητες που είναι φανερές στη διάρκεια τής ζωής του και συνεχίζουν να επιδρούν και μετά τον θάνατό του) έχει αναγνωριστεί είτε από το ιερατείο είτε από τη λαϊκή πίστη ότι με έναν ειδικό τρόπο συνδέεται με ό,τι θεωρείται ιερή πραγματικότητα (λ χ με μια θεότητα ή ιερή δύναμη), όπως θεωρούνται στον βουδισμό όσοι έχουν φθάσει στη Νιρβάνα (βλ λ), όπως στην αρχαία ελληνική θρησκεία οι ήρωες κ λπ **10.** (ειδικότ. στον χριστιανισμό με κεφ , όταν ακολουθεί όνομα) πρόσωπο αναγνωρισμένο επισήμως από την Εκκλησία ως άξιο να τιμάται από τους χριστιανούς λόγω τής ιερότητας και τής αρετής τού βίου του, στη διάρκεια τού οποίου συχνά τέλεσε θαύματα *(θαυματουργός άγιος)* *ο ~ Γεώργιος / Δημήτριος*· ΦΡ

(α) (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον) άγιο*** ικετεύω (κάποιον) έντονα. με ιδιαίτερα παρακλητικό τρόπο: *άγιο τον έκανα να ξαναδώσει εξετάσεις, αλλά αυτός τίποτα* (β) ***τού Αγίου Ποτέ*** για κάτι που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί ποτέ: *ξέρω. θα 'ρθεις να μας δεις ~* ΣΥΝ τον μήνα που δεν έχει Σάββατο (γ) ***είχα άγιο*** στάθηκα τυχερός σε μια επικίνδυνη περίπτωση: *τρακάρισα χθες, αλλά δεν έπαθα τίποτα· είχα άγιο!* (δ) ***δεν δίνω τού αγίου μου (νερό)*** τσιγγουνεύομαι (ε) ***κι ο άγιος φοβέρα θέλει*** όλοι χρειάζεται να αισθάνονται κάποια πίεση ή απειλή, για να είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους ή να εξυπηρετήσουν κάποιον. ακόμη και αυτοί που θεωρούνται υπεύθυνοι, συνεπείς, καλοί κ.λπ. (στ) ***μην τάξεις τ' άγιου κερί και τού παιδιού / και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** βλ. λ. *τάζω* (ζ) ***κολάζω και άγιο*** βάζω σε πειρασμό ακόμη και τον πιο ενάρετο άνθρωπο: *η ομορφιά της θα μπορούσε να κολάσει και άγιο* **11.** (συνεκδ. + όνομα) (α) η εκκλησία που είναι αφιερωμένη στον αντίστοιχο άγιο: *βάφτισαν τον γυιο τους στην ~ Μαρίνα* ‖ *η ~ Σοφία στην Κωνσταντινούπολη* (β) η ενορία τής παραπάνω εκκλησίας: *ψηφίζω στον ~ Ανδρέα* (γ) η ευρύτερη περιοχή που παίρνει το όνομά της από την εκκλησία που βρίσκεται σε αυτήν: *μένει στους ~ Αναργύρους* **12.** (α) τοπικός άγιος, πολιούχος: *ο ~ τής Πάτρας* (ενν. *ο ~ Ανδρέας*)· ΦΡ ***μα τον άγιο!*** ως όρκος. για να βεβαιώσει κανείς την αλήθεια των λόγων του: *«κάτω στον Πειραιά στο μουράγιο / είπα να σκοτωθώ ~!»* (λαϊκ. τραγ) (β) (με κεφ.) ως προσαγορευτικός τίτλος επισκόπου ή μητροπολίτη: *ο ~ Λαρίσης*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἅγιος* < I.E. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι». πβ. σανσκρ. yájati «λατρεύει» Ομόρρ. *ἅγ-ος* (< **ἅγ-ος*) «ανοσιούργημα» *(Κυλώνειον ἄγος), ἁγ-νός* κ.ά. Η λ στην Αρχ προσδιόριζε τόπους ή πράγματα που προκαλούν σεβασμό και ευλαβικό φόβο. Στην Π Δ. το επίθετο αυτό χρησιμοποιήθηκε (από τους Εβδομήκοντα). για να περιγράψει τον Θεό, τους αγγέλους, αλλά και ολόκληρο το έθνος Ισραήλ. Στην Κ Δ. *άγιοι* θεωρούνται επίσης όλοι οι πιστοί (λ.χ. *Κολ.* 1, 2) ως αγνοί *«διὰ τὴν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ πολυθεΐας κάθαρσιν»* (Κοραής. *Προλεγόμενα*, τόμ. Α'. σ. 507). Η σημ «πρόσωπο που έχει ανακηρυχθεί άγιο από την Εκκλησία» απαντά μετά τον 10ο αι. μ.Χ.]

> **άγιοι – μάρτυρες – ομολογητές** κ ά **Άγιος** είναι ο χριστιανός, ο οποίος τελειώθηκε στην *«ἐν Χριστῷ»* ζωή, αγωνίστηκε και βίωσε την κατάσταση τής αγιότητας
> Κατά τους τρεις πρώτους αιώνες των μεγάλων διωγμών κατά τού χριστιανισμού. ο χριστιανικός κόσμος, μετά το πρόσωπο τού Κυρίου και των **Αποστόλων** (δηλ. των δώδεκα μαθητών τού Ιησού, καθώς και άλλων που κήρυξαν τον Λόγο τού Θεού στους εθνικούς, λ χ. τού Βαρνάβα, τού Παύλου), αρχίζει να τιμά ως αγίους και τους **μάρτυρες**, οι οποίοι θεωρούνταν υπόδειγμα υπακοής και αφοσίωσης στον Χριστό Μάρτυρες είναι οι μαρτυρούντες μέχρι θανάτου την πίστη τους στον Σωτήρα Χριστό
> **Ομολογητές** είναι όσοι ομολόγησαν την πίστη τους στον Χριστό στην περίοδο των διωγμών, χωρίς όμως να χρειαστεί και να θανατωθούν γι' αυτήν
> Από τον 4ο αιώνα, όταν επισημοποιήθηκε η χριστιανική θρησκεία. άρχισαν να τιμώνται οι μοναχοί. οι οποίοι επίσης (όπως και οι μάρτυρες) θεωρούνταν ήρωες τής πίστης. Αυτοί αποτελούσαν τον δεύτερο χορό των αγίων τής Εκκλησίας. τους **οσίους**. οι οποίοι από τον 4ο αι. θεωρούνταν τέλειοι χριστιανοί (χαρακτηρίζονταν ως *Ἅγιοι ἐν ἀνθρώποις. Ἄγγελοι. Υἱοὶ φωτός*) και οι οποίοι, όπως και οι μάρτυρες. αποκτούν ενώπιον τού Θεού την παρρησία να πρεσβεύουν υπέρ των ζώντων.
> Από το τέλος τού 4ου αιώνα μαρτυρείται και άλλος χορός αγίων. οι **μεγάλοι ιεράρχες**. Τιμώνται δηλ. ως άγιοι οι ιεράρχες εκείνοι που διακρίθηκαν για τους αγώνες τους υπέρ τής ορθής πίστεως, κατανικώντας τις αιρέσεις
> Στις ημέρες μας η Εκκλησία τιμά ιδιαίτερα τους μάρτυρες. καθώς και τα ιερά λείψανά τους, και πάνω στην Αγία Τράπεζα (που έχει θεμελιωθεί σε λείψανα μάρτυρα) τελείται η Θεία Λειτουργία. Οι μάρτυρες, ανάλογα με την πολιτεία και το λειτούργημά τους, έχουν τις εξής ονομασίες:
> **Οσιομάρτυρες**: όσιοι μοναχοί που μαρτύρησαν για τη χριστιανική πίστη
> **Μεγαλομάρτυρες** πιστοί που υπέστησαν ακλόνητοι μεγάλα μαρτύρια για την πίστη τους
> **Πρωτομάρτυρας**. (κυρ. προσωνυμία τού Αγίου Στεφάνου) ο πρώτος που υπέστη μαρτυρικό θάνατο για την πίστη του στον Χριστό.
> **Νεομάρτυρες**: πιστοί που υπέστησαν μαρτυρικό θάνατο για την ορθόδοξη χριστιανική τους πίστη από την Άλωση τής Κων/πολης (29 Μαΐου 1453) και καθ' όλη την περίοδο τής Τουρκοκρατίας.
> **Ιερομάρτυρες**· ιερωμένοι μάρτυρες. πρεσβύτεροι ή επίσκοποι, οι οποίοι βρήκαν μαρτυρικό θάνατο.
> Από την Εκκλησία τιμώνται επίσης οι **ισαπόστολοι** (Μ. Κωνσταντίνος και Ελένη) ως ίσοι ή ισότιμοι με τους Αποστόλους. καθώς και ο **αδελφόθεος** Απόστολος Ιάκωβος (αδελφός τού Κυρίου).

Άγιος Βερνάρδος (ο) **1.** καθεμιά από τις δύο διαβάσεις στις Άλπεις, που συνδέουν την Ιταλία με την Ελβετία (Μεγάλη Διάβαση) και τη Γαλλία (Μικρή Διάβαση) **2.** ***σκύλος Αγίου Βερνάρδου*** μεγαλόσωμος. μολοσσοειδής σκύλος με πυκνό τρίχωμα (σκούρο καφέ με λευκές ραβδώσεις ή λευκό και στικτό) και μεγάλα κρεμαστά αφτιά· έχει εξαιρετική νοημοσύνη, αντοχή και ικανότητα προσανατολισμού. και είναι γνωστός για τις υπηρεσίες του στους ορειβάτες των Άλπεων

[ΕΤΥΜ Οι διαβάσεις ονομάστηκαν έτσι από έναν ξενώνα που ίδρυσε ο Άγιος Βερνάρδος (923-1008) στην περιοχή].

Άγιος Βικέντιος και Γρεναδίνες (ο) (αγγλ Saint Vincent and Grenadines) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Κίνγκσταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α Καραϊβικής.

[ΕΤΥΜ Το νησί τού Αγίου Βικεντίου ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο στις 22/1/1498, ημέρα εορτασμού τού αγίου. τού οποίου το όνομα ανάγεται σε λατ. Vincentius «νικητής, κατακτητής» (< vincere «νικώ») Για τις Γρεναδίνες βλ. λ. *Γρενάδα*].

Άγιος Ευστράτιος (ο) {Αγίου Ευστρατίου} **1.** νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους Ν τής Λήμνου και ΒΔ τής Λέσβου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (καθημ.) **Αϊ-Στράτης**.

[ΕΤΥΜ Όψιμο μεσν τοπωνύμιο (από το 1540), που οφείλεται είτε σε ομώνυμο ναό είτε στον μοναχό *όσιο Ευστράτιο*, ο οποίος κατέφυγε στο νησί. Ορισμένοι ταυτίζουν το νησί με την αρχ. *Ἀλόννησο*[

Άγιος Θωμάς και Πρίγκιπας (ο) (πορτ. São Tomé e Principe) νησιωτικό κράτος στον Κόλπο τής Γουινέας, απέναντι από τις ακτές τής Γκαμπόν, με πρωτεύουσα τον Άγιο Θωμά. επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ντόμπρα.

[ΕΤΥΜ Το νησί ανακαλύφθηκε από τον Πορτογάλο θαλασσοπόρο P. de Escobar στις 21/12/1471, ημέρα εορτασμού τού Αγίου Θωμά].

Άγιος Μαρίνος (ο) (ιταλ Serenissima Repubblica di San Marino = Γαληνοτάτη Δημοκρατία τού Αγίου Μαρίνου) κράτος τής Ν. Ευρώπης (στη ΒΔ. Ιταλία) με πρωτεύουσα τον Άγιο Μαρίνο, επίσημη γλώσσα την Ιταλική και νόμισμα τη λιρέτα Αγίου Μαρίνου.

[ΕΤΥΜ Το κράτος οφείλει το όνομά του στον Άγιο Μαρίνο, έναν Δαλματό διάκονο, ο οποίος τον 4ο αι. μ.Χ. είχε ιδρύσει στην περιοχή ένα ερημητήριο]

Άγιος Νικόλαος (ο) {Αγίου Νικολάου} πόλη τής Α. Κρήτης, πρωτεύουσα τού νομού Λασιθίου.

[ΕΤΥΜ Η ονομασία τής πόλεως οφείλεται σε ομώνυμο βυζαντινό ναό τού 8ου / 9ου αι].

αγιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού αγίου ΣΥΝ αγιότητα, ιερότητα **2.** ως προσφώνηση κληρικού, συνήθ. επισκόπου: *προσκυνώ την ~ σου!*

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἁγιωσύνη* < αρχ. *ἅγιος*].

Άγιος Χριστόφορος και Νέβις (ο) (αγγλ. Federation of Saint Christopher and Nevis = Ομοσπονδία τού Αγίου Χριστοφόρου και Νέβις) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Μπαστέρ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α. Καραϊβικής

[ΕΤΥΜ Όταν ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε το νησί το 1493, το ονόμασε έτσι προς τιμήν τού Αγίου Χριστοφόρου].

αγιοταφίτης (ο) {αγιοταφιτών}, **αγιοταφίτισσα** (η) {αγιοταφιτισσών} μοναχός ή προσκυνητής τού Αγίου Τάφου (βλ. *Πανάγιος Τάφος*, λ. *πανάγιος*).

αγιοταφίτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Άγιο Τάφο ή τον αγιοταφίτη· *~ φως / μοναστήρι / κερί / σταυρός*. Επίσης **αγιοταφικός, -ή, -ό** [1888].

αγιότητα (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού Θεού και των αγίων ΣΥΝ αγιοσύνη, ιερότητα **2.** ως προσαγόρευση κληρικού, συνήθ επισκόπου: *θα παρακαλέσω την ~ σας...*

αγιούπας κ. **αγούπας** (ο) (λαϊκ) ο γύπας ΣΥΝ όρνιο.

[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *γιούπας* < *γύπας*, πβ. *βδέλλα – αβδέλλα, βασκαίνω – αβασκαίνω* κ ά.].

αγιωνυμία (η) [1893] {αγιωνυμιών} **1.** το αγιωνύμιο **2.** η προσαγόρευση κάποιου με τη χρήση τού επιθέτου *άγιος* (πβ. λ. *αγιοποίηση*)

αγιωνύμιο (το) {αγιωνυμί-ου | -ων} ονομασία προσώπου ή τόπου, που προέρχεται από όνομα αγίου (πβ. λ. *τοπωνύμιο*) Επίσης **αγιώνυμο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όνομα*

αγιώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που ονομάζεται ή προσαγορεύεται άγιος· *~ τάφος* **2.** αυτός που φέρει το όνομα αγίου ή την ονομασία άγιος (κυρ. για τόπους) *~ Όρος* (ενν. το Άγιον Όρος).

[ΕΤΥΜ < μεσν *ἁγιώνυμος* < *ἅγιος* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνομα*].

αγιωτικός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγίους, ο αγιασμένος **2.** ***αγιωτικό*** (το) (α) εικόνισμα και γενικά κάθε αντικείμενο και σκεύος που σχετίζεται με τη λατρεία (β) (στον πληθ) προσευχές, επικλήσεις ή ευχές για θεραπεία. *άρχισε τ' ~, για να τον κάνει καλά*

αγκαζάρω ρ. μετβ. {αγκάζαρα κ. αγκαζάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** δεσμεύω (κάποιον) εξασφαλίζοντας την υπόσχεσή του ή την αποδοχή εκ μέρους του δικής μου προσφοράς (πρότασης. πρόσκλησης για εργασία κ.τ ό.): *~ μια θέση* ΣΥΝ κλείνω. προσυμφωνώ, κρατώ **2.** αποκτώ δικαίωμα προτεραιότητας δίνοντας προκαταβολή, μισθώνω εκ των προτέρων: *Πόσα θέλεις, Το ~ τώρα!* ΣΥΝ προαγοράζω. καπαρώνω. κλείνω — **αγκαζάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ < *αγκαζέ* (βλ.λ) + *-άρω*].

αγκαζέ επίρρ. **1.** (για δύο πρόσωπα) με αμοιβαίο κράτημα από τον βραχίονα, το μπράτσο· *περπατούσαν πιασμένοι ~* ΣΥΝ αλά μπρατσέτα, μπράτσο με μπράτσο **2.** με προσυμφωνημένη δέσμευση, απασχόληση (για κάποιον/κάτι): *δεν μπορώ απόψε, είμαι ~* **3.** (ως επίθ) πιασμένος. κλεισμένος: *έχω ~ γι' απόψε το ταξί* ΣΥΝ (λαϊκ.) καπαρωμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. engagé «κατειλημμένος, κλεισμένος». μτχ τού engager «δεσμεύω» < en (< λατ. πρόθ. in) + gage «ενέχυρο, εγγύηση» < αρχ. γερμ *wad(d)i].

αγκαθένιος, -ια, -ιο αυτός που περιέχει αγκάθια, φτειαγμένος ή δεμένος από αγκάθια: *~ φράχτης*. Επίσης **αγκάθινος, -η, -ο**.

> **αγκαθένιος – αγκαθερός – ακάνθινος** κ.ά Από τη λ. *αγκάθι* σχηματίζονται αρκετά παράγωγα επίθετα, που συνυπάρχουν σε σημα-

σιολογική ή υφολογική αντίθεση μεταξύ τους, καθώς και προς επίθετα παράγωγα από την αρχική λ *άκανθα (ακάνθινος, ακανθωτός, ακανθώδης)*. Από τη μία έχουμε το συνωνυμικό ζεύγος **αγκαθένιος – αγκάθινος** να αντιτίθεται προς το ζεύγος **αγκαθερός – αγκαθωτός**, αφού το α' ζεύγος δηλώνει ύλη («από / με αγκάθια») και πλησμονή («γεμάτος από αγκάθια»), ενώ το β' ζεύγος τονίζει συνεκδοχικά το αποτέλεσμα τής ύπαρξης αγκαθιών, την έννοια τής «αιχμηρότητας». Από την άλλη μεριά, έχουμε την υφολογική αντίθεση ανάμεσα στο *αγκαθένιος / αγκάθινος* και στο **ακάνθινος**. Ο *«ακάνθινος στέφανος»* έχει συνδεθεί αναπόσπαστα με την αντίστοιχη φράση τού Ευαγγελίου και τής εκκλησιαστικής υμνογραφίας. Το **ακανθωτός** μπορεί, από τη λόγια μορφή του, να χρησιμοποιηθεί σε εξειδικευμένες περιγραφές επιστημονικού λόγου. Και, βεβαίως, το **ακανθώδης** στη μεταφορική χρήση του *(ακανθώδες ζήτημα)*, διαφοροποιείται πλήρως σημασιολογικά («δυσχερής, περίπλοκος, επικίνδυνος»), πράγμα που δεν συμβαίνει με κανένα από τα άλλα επίθετα

αγκαθερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που είναι γεμάτος αγκάθια **2.** (συνεκδ.) αιχμηρός, αυτός που τρυπάει στο άγγιγμά του Επίσης **αγκαθωτός,** -ή, -ό κ. (λόγ.) **ακανθωτός** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαθένιος*.

αγκάθι (το) {αγκαθ-ιού | -ιών} **1.** αιχμηρή απόφυση των φυτών ΣΥΝ αγκίδα, αγκίθα, αγκύλι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κάθομαι στ' αγκάθια*** ανησυχώ, αγωνιώ για κάτι ΣΥΝ κάθομαι σε αναμμένα κάρβουνα (β) ***ξυπόλυτος στ' αγκάθια*** για όσους εκτίθενται σε κίνδυνο ή σε δύσκολη, απαιτητική δραστηριότητα ανέτοιμοι, χωρίς προφυλάξεις ή χωρίς τα απαραίτητα εφόδια· *πού πας ~;* **2.** (συνεκδ) κάθε αγκαθωτό φυτό ΦΡ (παροιμ.) ***απ' αγκάθι βγαίνει ρόδο κι από ρόδο βγαίνει αγκάθι*** κακοί γονείς γεννούν καλά παιδιά και καλοί γονείς κακά παιδιά· (γενικότ.) από κάτι ή κάποιον καλό, μπορεί να προέλθει κακό και το αντίστροφο **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε είδους αιχμηρή απόληξη **4.** (συνεκδ.) το κεντρί των εντόμων **5.** καθένα από τα κόκκαλα τού ψαριού **6.** (μτφ.) καθετί που ενοχλεί, πειράζει ή εμποδίζει: *η ζήλια ήταν ~ στις σχέσεις τους* ΣΥΝ εμπόδιο, κώλυμα, φραγμός. — (μεγεθ.) **αγκάθα** (η) [μεσν.]. (υποκ.) **αγκαθάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀκάνθιν* (το -γκ- κατ' επίδραση των λ. *ἀγκίστρι, ἀγκύλος* κ τ.ό.) < αρχ *ἀκάνθ-ιον*, υποκ. τής λ. *ἄκανθα*].

αγκαθιά (η) **1.** γρατζουνιά από αγκάθι • **2.** τόπος γεμάτος αγκάθια.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκανθέα* (βλ. λ. *αγκάθι*), με συνίζηση].

αγκαθιάζω ρ. αμετβ {αγκάθιασ-α, -μένος} (για τόπους, εκτάσεις) γεμίζω αγκάθια: *άφησαν το χωράφι κι αγκάθιασε*.

αγκάθινος, -η, -ο → αγκαθένιος

αγκαθός (ο) **1.** η κόγχη τού ματιού προς την πλευρά τού κροτάφου **2.** κάθε εσωτερική γωνία, ιδ. σπιτιού **3.** εγκοπή ξύλου στην οποία στερεώνεται άλλο ξύλο (κυρ. σε κατασκευές).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *κανθός* (βλ.λ.), με παρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι*].

αγκαθότοπος (ο) τόπος που είναι γεμάτος αγκάθια ή στον οποίο φυτρώνουν μόνο αγκάθια.

αγκαθωτός, -ή, -ό → αγκαθερός

αγκαλά σύνδ. (λογοτ -σπάν) αν και, μολονότι: (συχνά +και) «*είναι ανάγκη να γίνει μια παρατήρηση, που, ~ και αυτονόητη, δεν πρέπει να παραλειφθεί*» (Κ.Θ Δημαράς)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σύνδ *ἄν* + επίρρ. *καλά*, από εναντιωματική σύνδεση πβ. μεσν. φρ. *«ἀγκαλὰ καὶ θὲν νὰ πάψω, ἡ καρδιὰ νὰ κλαίω βιάζει»*].

αγκάλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ -λογοτ.) **1.** η αγκαλιά: *έγειρε στη γλυκιά της ~* ΦΡ (α) ***στις αγκάλες τού Μορφέως / στην αγκαλιά τού Μορφέα*** βλ λ. *Μορφέας* (β) ***με ανοιχτές αγκάλες*** με μεγάλη εγκαρδιότητα και προθυμία. *τον υποδέχτηκαν ~* ΣΥΝ ζεστά, φιλικά, θερμά, φιλόξενα, εγκάρδια ΑΝΤ ψυχρά **2.** (μτφ) οτιδήποτε περιβάλλει κάτι σαν να το αγκαλιάζει· *στην ~ τής θάλασσας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με επίθημα *-άλη*. πβ. *αἰθ-άλη*) < Ι.Ε. *ank- «κάμπτω», πβ. λατ unc-us «κυρτωμένος», σανσκρ. anc-ati «λυγίζει, κάμπτει», γαλλ και αγγλ. angle «γωνία», ιταλ. angolo, ισπ. angulo κ.ά. Ομόρρ *ἀγκύλη, ἄγκ-υρα, ἀγκ-ών(ας), ἄγκ-ιστρο(ν)* κ ά.].

αγκαλιά (η) [μεσν] **1.** το λύγισμα και των δύο χεριών, ώστε οι βραχίονες να έρχονται παράλληλα και κοντά στον κορμό, όπως όταν κάποιος κρατά κάτι/κάποιον (προστατευτικά) στο στήθος του ή σφίγγει (κάποιον/κάτι) πάνω του· *η μητέρα κοίμιζε το μωρό στην ~ της* || *μητρική / θερμή / ανοιχτή / τρυφερή / στοργική ~* ΣΥΝ. κόλπος, κόρφος, στήθος **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να κρατήσει κανείς σφίγγοντάς το πάνω του ή με λυγισμένα χέρια, τεταμένα μπροστά· το περιεχόμενο μιας αγκαλιάς *μια ~ στάχυα / λουλούδια / βιβλία* **3.** (κατ' επεκτ) το αγκάλιασμα· *το μωρό συνήθισε την ~ και, όταν το αφήνεις, κλαίει* || *όλο αγκαλιές και φιλιά είναι τον τελευταίο καιρό οι δυο τους* ΣΥΝ (λόγ.) εναγκαλισμός, περίπτυξη **4.** (ως επίρρ.) αγκαλιαστά: *κοιμούνται ~* || *περπατούσαν ~* || *έχω / παίρνω / κρατώ κάποιον ~* **5.** (μτφ) κολπίσκος, ορμίσκος. *κολυμπούν κάθε μέρα στην ~ τής Νταμούχαρης στο Πήλιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.

αγκαλιάζω ρ μετβ. {αγκάλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περικλείω στην αγκαλιά μου, σφίγγω στο στήθος μου: *αγκάλιασε τον αδελφό της με χαρά* ΣΥΝ (λόγ) εναγκαλίζομαι **2.** (μτφ.) περικλείω, καλύπτω *το σκοτάδι αγκάλιασε την πόλη* || *το γιασεμί αγκάλιαζε τον φράχτη τού κήπου* ΣΥΝ περιβάλλω, πιάνω· ΦΡ (μτφ) ***αγκαλιάζω με τα μάτια / με το βλέμμα*** βλέπω με προσοχή και ενδιαφέρον, περικλείω στο οπτικό μου πεδίο **3.** (μτφ.) περιβάλλω με στοργή: *οι κάτοικοι τού χωριού τον αγκάλιασαν απ' την πρώτη μέρα* || *η οικογένειά του τον αγκάλιασε και τον στήριξε στον αγώνα του* **4.** αποδέχομαι (κάτι) πρόθυμα και εμπράκτως: *όλοι αγκάλιασαν την προσπάθειά μας* ΣΥΝ ενστερνίζομαι, εγκολπώνομαι, υιοθετώ, υποστηρίζω, αποδέχομαι **5.** (ειδικότ.) περιλαμβάνω, ενσωματώνω· *οι έρευνές του αγκαλιάζουν ένα ευρύ φάσμα πολιτισμών.*
[ΕΤΥΜ. μεσν < *ἀγκαλιά* < αρχ. *ἀγκάλη*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. τού ρήματος αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ *αγκαλιάζω (το τοπίο) με το βλέμμα* (γαλλ. j'embrasse le paysage en regard). *αγκάλιασαν την προσπάθειά μας* (γαλλ. ils ont embrassé notre effort)]

αγκαλιάζω: συνώνυμα. Το αρχ αποθετικό (μόνο μέσης φωνής) ρ. *ἐναγκαλίζομαι* επιβίωσε μέσα από τη λόγια παράδοση σε τυπικές χρήσεις τού νεοελληνικού γραπτού λόγου, ενώ τη θέση του στην καθημερινή επικοινωνία πήρε το ρ. *αγκαλιάζω* Η βιωματική χρήση τού ρήματος οδήγησε σε συχνές περιφραστικές δηλώσεις τής σημασίας του· *παίρνω / κρατώ / έχω / κλείνω / σφίγγω στην αγκαλιά μου*, ακόμη και (μεταφορικά) *φυλακίζω στην αγκαλιά μου*! Η επέκταση τής σημ. τού *αγκαλιάζω* και στη μτφ σημ. «αποδέχομαι, υιοθετώ, υποστηρίζω», αν δεν είναι παράλληλη σημασιολ εξέλιξη, είναι μεταφραστικό δάνειο από ξένες γλώσσες (γαλλ. embrasser, αγγλ. embrace), χρησιμοποιήθηκε δε στη δημοτική, για να αποφευχθούν τα λογιότερα ρήματα *ενστερνίζομαι* και *εγκολπώνομαι*, μολονότι ετυμολογικά τα ήδη αρχαία (μεταγενέστερα) αυτά ρήματα βρίσκονται πολύ κοντά στη σημ τού *αγκαλιάζω*: όπως και το *εναγκαλίζομαι*, το *ενστερνίζομαι (στέρνον)* σημαίνει «κλείνω στα στήθη μου, στις αγκάλες μου», το δε *εγκολπώνομαι (κόλπος > κόρφος)* «κλείνω στους κόλπους μου, στην αγκαλιά μου» (στην Αρχαία επικράτησε η σημ. τού «ενθυλακώνω»). Αξίζει, ωστόσο, να σημειωθεί ότι, και αν ακόμη το *αγκαλιάζω* (στη σημ. «αποδέχομαι») θεωρηθεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ embrasser / αγγλ. embrace, τότε πρόκειται, στην πραγματικότητα, για αντιδάνειο, αφού το γαλλ. bras / αγγλ. brace «μπράτσο», από όπου θα προέρχεται, δεν είναι παρά το ελλην. *βραχίων* μέσω τού λατ bracchium (*βραχίων* > bracchium > bras / brace) Άλλο αν αντί για το *βραχίονας* χρησιμοποιούμε σήμερα εμείς το *μπράτσο*, από το βενετσιάνικο brazzo, το οποίο μέσω τού λατ. bracchium ανάγεται και αυτό στο ελλην. *βραχίων* (*βραχίων* > bracchium > brazzo > *μπράτσο*).

αγκάλιασμα (το) [μεσν.] {αγκαλιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} το σφίξιμο (κάποιου) στην αγκαλιά: *σφιχτό / δυνατό / τρυφερό / ερωτικό ~* || *το τελευταίο ~ πριν από τον αποχωρισμό* ΣΥΝ περίπτυξη

αγκαλιαστός, -ή, -ό [μεσν] αγκαλιασμένος: *προχωρούσαν αγκαλιαστοί* || *χόρευαν αγκαλιαστοί*. — **αγκαλιαστά** επίρρ. [μεσν.].

αγκαλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (υποκ.) μικρή αγκαλιά **2.** (μτφ -συνήθ. στον πληθ.) τρυφερή ερωτική περίπτυξη: *ζεις μονάχα για φιλάκια κι αγκαλίτσες* **3.** (ως επίρρ.) αγκαλιά, μαζί. *κοιμήθηκαν αγκαλίτσα ώς τα χαράματα.*

αγκίδα κ. **αγκίθα** (η) μικρό βελονοειδές τμήμα ξύλου ΣΥΝ σχίζα, σκλήθρα, αγκάθι. — (υποκ) **αγκίδι** κ. **αγκιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀκίδα* < αρχ *ἀκίς, ἀκίδος* Το *-γκ-* από επίδραση λ. όπως *αγκύλη, αγκίστρι* κ.τ ό , ενώ το *-θ-* τού τ. *ἀγκίθα* πιθ κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το *αγκάθι*. Πβ. *ακίδα*].

αγκινάρα (η) {δύσχρ. αγκιναρών} **1.** φυτό με πολλές παραφυάδες και βλαστό, στού οποίου την άκρη σχηματίζεται ανθοταξία, που αποτελείται από το σαρκώδες, εδώδιμο μέρος, τη βάση (καρδιά) τού άνθους, από πολυάριθμα ανθάκια και από πολλά αλληλοκαλυπτόμενα αιχμηρά φύλλα **2.** (συνεκδ) η ανθοταξία τού παραπάνω φυτού, κυρ όπως συλλέγεται ως λαχανικό πριν από την άνθισή της· ΦΡ (σκωπτ.-μτφ.) ***καρδιά αγκινάρα*** για άνθρωπο που δεν επιλέγει αυστηρά ποιον αγαπά, που μπορεί να αγαπά πολλούς: *όλους τους αγαπά και τους νοιάζεται· έχει ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *κινάρα / κίναρα*, αγν. ετύμου. Το *ἀγκ-* κατά παρετυμολ. προς τις λ. *ἀγκύλη, ἄγκιστρο(ν)* κ.ά. Η φρ. *καρδιά αγκινάρα* έχει την αφετηρία της στη γαλλ. φρ. cœur d'artichaut, που δηλώνει εκείνον που έχει άστατο χαρακτήρα στις ερωτικές σχέσεις].

αγκιναριά (η) η αγκινάρα (σημ. 1)

αγκιναροκεφαλή (η) ο εδώδιμος καρπός τής αγκινάρας κατ' αντιδιαστολή προς ολόκληρο το φυτό.

αγκιναροκούκκια (τα) {χωρ. γεν } φρέσκα κουκκιά και αγκινάρες μαγειρεμένα ως λαδερό φαγητό

αγκιναρόσπορος (ο) σπόρος αγκινάρας.

Αγκίστρι (το) {Αγκιστρίου} **1.** νησί τού Σαρωνικού Κόλπου μεταξύ τής Αίγινας και των Α ακτών τής Αργολίδας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού
[ΕΤΥΜ Το νησί οφείλει την ονομασία του στις αλιευτικές δραστηριότητες τής περιοχής Από ορισμένους ταυτίζεται με την αρχ. *Πιτυόννησο* ή την *Κεκρυφάλεια*].

αγκίστρι (το) {αγκιστρ-ιού | -ιών} άγκιστρο που αποτελείται από μεταλλικό στέλεχος με αιχμηρή απόληξη, στην οποία τοποθετείται δόλωμα χρησιμοποιείται στο ψάρεμα ως εξάρτημα πετονιάς, αλιευτικών διχτυών κ λπ.: *σύνθετο ~* (με δύο, τρία ή και τέσσερα άγκιστρα, αιχμές) ΣΥΝ γάντζος, αρπάγη, γαντζάκι· ΦΡ (μτφ) (α) ***πιάνομαι στ' αγκίστρι*** πέφτω σε παγίδα (β) ***ρίχνω αγκίστρι*** προσπαθώ να επωφεληθώ. — (υποκ.) **αγκιστράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγκίστριν* < μτγν. *ἀγκίστριον*, υποκ. τού αρχ. *ἄγκιστρον*]

αγκιστριά (η) **1.** το ρίξιμο τού αγκιστριού στη θάλασσα **2.** (περιληπτ) το ψάρι ή το σύνολο των ψαριών που πιάνονται στο αγκίστρι σε κάθε ρίξιμο τής πετονιάς

άγκιστρο (το) {αγκίστρ-ου | -ων} **1.** μεταλλικό στέλεχος (λαβή) που καταλήγει σε λογχοειδή αιχμή· χρησιμοποιείται για το τράβηγμα, το πιάσιμο ή το κρέμασμα αντικειμένου (βλ. λ. *αγκίστρι*) ΣΥΝ. γάντζος, κρεμαστάρι, τσιγκέλι **2.** εργαλείο σε σχήμα αγκίστρου, που χρησιμοποιείται κυρ για ναυτικές και χειρουργικές εργασίες • **3.** (α) ΜΑΘ.

καθένα από τα σύμβολα { , } που χρησιμοποιούνται (i) στις αριθμητικές και τις αλγεβρικές παραστάσεις, όταν έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί παρενθέσεις και αγκύλες (ii) στη θεωρία των συνόλων για να δηλώσουμε ένα συγκεκριμένο σύνολο, αναγράφοντας ή περιγράφοντας τα στοιχεία του μεταξύ δύο αγκίστρων (β) ΓΛΩΣΣ καθένα από τα παραπάνω σύμβολα που χρησιμοποιούνται κατά ζεύγη για τη δήλωση των μορφημάτων, π χ {σπιτ}, {άκι}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκύλη*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγκιστρον* < **ἀγκ-ίζω* «κυρτώνω» < I E *ank- «κάμπτω», πβ λατ unc-us «κυρτωμένος», σανσκρ. ank-aḥ «άγκιστρο», γαλλ. angle «γωνία», ιταλ uncino «γάντζος», γερμ Angel «καθετή ψαρέματος», αγγλ ankle «κλείδωση» Ομόρρ. *ἄγκ-υρα, ἀγκ-άλη, ἀγκ-ύλη, ἀγκ-ών(ας)* κ ά]

αγκιστροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {αγκιστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού αγκιστριού ΣΥΝ αγκιστρωτός. — **αγκιστροειδώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -ης, -ης, -ες.

αγκιστρώνω ρ μετβ. {αγκίστρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πιάνω ή ψαρεύω (κάτι) με αγκίστρι **2.** (κατ' επέκτ.) πιάνω (κάτι) γερά όπως με αγκίστρι, γαντζώνω **3.** κρεμώ (κάτι) από άγκιστρο, από τσιγκέλι (λ.χ. το κρέας που εκτίθεται στα κρεοπωλεία) ΣΥΝ γαντζώνω **4.** (μεσοπαθ ***αγκιστρώνομαι***) (μτφ.) εξαρτώμαι (κυρ συναισθηματικά) από κάποιον *η κόρη σου έχει αγκιστρωθεί πάνω σου* ΣΥΝ γαντζώνομαι ΑΝΤ απαγκιστρώνομαι — **αγκίστρωμα** (το), **αγκίστρωση** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *ἀγκιστρῶ (-όω)* < αρχ *ἄγκιστρον*].

αγκιστρωτός, -ή, -ό [μτγν] (καθημ) αγκιστροειδής (βλ.λ).

αγκιτάτορας (ο) {αγκιτατόρων} ελλην *δημεγέρτης* πρόσωπο που με λόγους, συνθήματα, καταγγελίες κ λπ ξεσηκώνει και κινητοποιεί τις μάζες να αναλάβουν δράση για τη διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων ΣΥΝ υποκινητής
[ΕΤΥΜ < ρωσ agitator < λατ. agitator < agito «ωθώ, προκαλώ»].

αγκιτάτσια (η) {χωρ πληθ.} ελλην. *δημεγερσία* η υποκίνηση των μαζών για διεκδίκηση πολιτικών ή κοινωνικών αιτημάτων· (γενικότ.) η υποκίνηση για την ανάληψη δράσεως — **αγκιτάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ < ρωσ. agitatsia < λατ agitatio «παρότρυνση, κινητοποίηση» < agito «ωθώ, προκαλώ»]

αγκλέουρας (ο) → αγλέορας

αγκλίτσα (η) → γκλίτσα

άγκνους ντέι (το) {άκλ.} πέμπτο και τελευταίο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους – μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση στίχων τής προσευχής «ο αμνός τού Θεού, ο αίρων τας αμαρτίας τού κόσμου» (agnus Dei, qui tollis peccata mundi): *το ~ τής Μίσα Σολέμνις τού Μπετόβεν*
[ΕΤΥΜ < λατ. Agnus Dei «ο αμνός τού Θεού», προσωνυμία τού Ιησού Χριστού].

Αγκόλα (η) → Ανγκόλα

αγκομαχητό (το) **1.** η βαριά αναπνοή κάποιου που έχει δύσπνοια λόγω κοπώσεως, αρρώστιας κ.λπ ΣΥΝ λαχάνιασμα **2.** ο επιθανάτιος ρόγχος *το ~ τού θανάτου* ΣΥΝ ψυχομαχητό, ψυχορράγημα, χαροπάλεμα **3.** (μτφ) κάθε έντονος ήχος που ακούγεται σαν να εκφράζει βεβιασμένη προσπάθεια, πίεση, δυσκολία: *το ~ τής θάλασσας / τής μηχανής* Επίσης **αγκομάχημα**

αγκομαχώ (κ -άω) ρ. αμετβ. {αγκομαχείς . | αγκομάχησα} **1.** αναπνέω βαριά, με δυσκολία· *ανηφορίζαμε στον λόφο αγκομαχώντας* ΣΥΝ λαχανιάζω, ασθμαίνω, πνίγομαι, με πιάνει δύσπνοια, μου κόβεται ή πιάνεται η αναπνοή, κοντανασαίνω, ασφυκτιώ **2.** ψυχομαχώ, είμαι ετοιμοθάνατος ΣΥΝ ψυχορραγώ, πνέω τα λοίσθια, χαροπαλεύω **3.** υποφέρω, στενάζω από κόπωση και ένταση, δυσκολεύομαι να αντεπεξέλθω στις υποχρεώσεις μου: *αγκομαχούσε για να τα βγάλει πέρα* ΣΥΝ γογγύζω **4.** (μτφ για μηχανές) λειτουργώ με δυσκολία, έχοντας φθάσει στο μέγιστο όριο των δυνατοτήτων μου: *το παλιό λεωφορείο αγκομαχούσε στην ανηφοριά*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγκομαχῶ* < *ἀγκώνω* «φουσκώνω» (< *ὀγκώνω*) + επιτατ *-μαχῶ*. Για την τροπή *ὀ-* > *ἀ-* λόγω συμπροφοράς, βλ. λ *αγγίζω*]

αγκορά επίθ → ανγκορά

αγκοστούρα (η) → ανγκοστούρα

αγκούσα (η) {χωρ πληθ } **1.** η δυσκολία αναπνοής, η δυσφορία λόγω ανεπάρκειας αέρα κατά την αναπνοή, κοπώσεως, πολυφαγίας, αρρώστιας κ λπ. ΣΥΝ. δύσπνοια, αγκομαχητό, ασφυξία **2.** ο ανεπαρκής ή μολυσμένος αέρας σε έναν χώρο, η αποπνικτική ατμόσφαιρα (κυρ. σε ορυχεία και σε κλειστούς εργασιακούς χώρους, χωρίς εξαερισμό) **3.** (μτφ) στενοχώρια, θλίψη, πλάκωμα **4.** (μτφ) εφιάλτης. — ***αγκουσεύω*** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ ετύμου, πιθ < βεν. angossa < λατ angustia «στενό πέρασμα», ή < αρχ. *ὀγκοῦσα*, μτχ τού *ὀγκῶ* «φουσκώνω»].

αγκράφα (η) {δύσχρ αγκραφών} διακοσμητική καρφίτσα ποικίλου σχήματος στο άκρο ζώνης, που χρησιμοποιείται για να δένεται η ζώνη, να ρυθμίζεται πόσο σφιχτό θα είναι το δέσιμό της, καθώς και κάθε αντίστοιχη διακοσμητική καρφίτσα για το στόλισμα ρούχων, παπουτσιών, τσαντών.
[ΕΤΥΜ < γαλλ agrafe < agrafer < παλ γαλλ. agraper «συνάπτω» < αρχ. γερμ. krappe «πόρπη»].

αγκρίφι (το) {αγκριφ-ιού | -ιών} (λαϊκ) **1.** ο γάντζος, το τσιγκέλι **2.** καθετί αιχμηρό που αγκυλώνει, που τρυπά· το αγκάθι, η ακίδα
[ΕΤΥΜ < *αγκράφα* (βλ.λ.)]

αγκύλη (η) {αγκυλών} **1.** η καμπή (κλείδωση) τού αγκώνα ή τού γονάτου **2.** ***αγκύλες*** (οι) διαφόρων σχημάτων γραμμικά σύμβολα, που λαμβάνονται κατά ζεύγη και χρησιμοποιούνται για τη δήλωση μαθηματικών, γλωσσολογικών κ.ά. εννοιών: *τετράγωνες ~* [ ] / *γωνιώδεις ~* < > / *καμπύλες ~* ( ) / *αγκιστροειδείς ~* { } **3.** ΝΑΥΤ θηλιά στην άκρη σχοινιού ή συρματόσχοινου για την πρόσδεση σε ορισμένο σημείο τού πλοίου ή σε άλλο σχοινί ή συρματόσχοινο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ τού επιθ *ἀγκύλος* «γαμψός»]

ΣΧΟΛΙΟ Ποικίλες σημειολογικές ανάγκες τού γραπτού λόγου και τής μεταγλώσσας διαφόρων επιστημών οδήγησαν στην επινόηση συμβατικών σημείων με τη μορφή αγκυλών διαφόρων σχημάτων (τετράγωνων, καμπύλων, γωνιωδών, αγκιστροειδών), οι οποίες λειτουργούν ως μεταγλωσσικά (σχολιαστικά) σύμβολα Πρόκειται κυρίως για ζεύγη αγκυλών, στις οποίες εμπερικλείονται σειρές λέξεων ή μαθηματικών συμβόλων, που αποκτούν έτσι συγκεκριμένο νόημα Πιο εύχρηστες είναι οι **καμπύλες αγκύλες** ( ), που είναι γνωστές και ως **παρενθέσεις** Αυτές χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο ως σχολιαστικά σημεία στίξεως, για να δηλώσουν ότι οι εντός παρενθέσεων πληροφορίες έχουν πλεοναστικό, παρεκβατικό ή επεξηγηματικό χαρακτήρα («παρενθετικές φράσεις/προτάσεις») Οι **τετράγωνες αγκύλες** [.] χρησιμοποιούνται σπανιότερα στον γραπτό λόγο είτε αντί των συνήθων παρενθέσεων είτε, κυρίως, για να δηλώσουν σειρά πρόσθετων πληροφοριών μέσα ή, συνήθως, στο τέλος παραγράφου, σε υποσημειώσεις, βιβλιογραφία κ λπ Σημειωτέον ότι μέσα στις τετράγωνες αγκύλες μπορεί να περιλαμβάνονται παρενθετικές πληροφορίες εντός καμπύλων αγκυλών (παρενθέσεων), ήτοι· ([.]) Τα λοιπά είδη αγκυλών χρησιμοποιούνται σε ειδικότερους συμβολισμούς, ιδίως στη γλωσσολογία. Συγκεκριμένα, οι **αγκιστροειδείς αγκύλες** (τα άγκιστρα) χρησιμοποιούνται για τη δήλωση των **μορφημάτων**, των ελάχιστων σημασιακών μονάδων τής γλώσσας π.χ. η λ *σπιτάκι* αποτελείται από τα μορφήματα {σπιτ} «κατοικία» και {άκι} «μικρός, αγαπημένος». Οι *τετράγωνες αγκύλες* δηλώνουν **φθόγγους**, τις ελάχιστες φωνητικές μονάδες π χ [τ], [π], [ο] κ λπ ή ποικιλίες φθόγγων [κ] (υπερωικό) και [ƙ] (ουρανικό). Γενικά, οι τετράγωνες αγκύλες χρησιμοποιούνται στη φωνητική απόδοση των λέξεων, π.χ. *κάνω* [káno], αλλά *καιρός* [ƙerós], ενώ οι **γωνιώδεις αγκύλες** <...> αποδίδουν την ιστορική ορθογραφία <*κάνω*>, <*καιρός*> Για τη φωνολογική απόδοση των λ. χρησιμοποιούνται οι πλάγιες γραμμές (μπάρες)· π.χ. /keros/ (= καιρός). Οι πλάγιες γραμμές (μπάρες) δηλώνουν **φωνήματα**, τις ελάχιστες φωνολογικές μονάδες που διαφοροποιούν τη σημασία μιας λέξεως, π.χ. το φώνημα /p/ στο /ponos/ διαφέρει από το /t/, που δίνει το /tonos/ κ.ο.κ. Παράδειγμα των τριών ειδών ορθογραφίας των λέξεων· <*κυρία*> ιστορική ορθογραφία, /kiría/ φωνολογική ορθογραφία, [ƙiría] φωνητική ορθογραφία

αγκύλι (το) {αγκυλ-ιού | -ιών} βελονοειδές αγκάθι, κεντρί
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀγκύλιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀγκύλη*].

αγκύλος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ κυρτός, καμπύλος, γαμψός — (σπάν.) **αγκυλότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. (με επίθημα *-ύλος*, πβ. κ. *στρογγ-ύλος*) < I E *ank- «κάμπτω», πβ. σανσκρ anc-ati «κάμπτει», ομόρρ *ἀγκ-άλη, ἄγκ-υρα, ἀγκ-ών(ας), ἄγκ-ιστρο(ν)*]

αγκύλωμα (το) [μτγν] {αγκυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} τρύπημα κέντρισμα με αγκύλι, με αιχμηρό αντικείμενο

αγκυλώνω ρ αμετβ κ. μετβ {αγκύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** τρυπώ με αιχμηρό αντικείμενο: *το αγκάθι αγκυλώνει* **2.** (μτφ) πληγώνω με τα λόγια· *μιλάει ήρεμα, αλλά η γλώσσα του αγκυλώνει* ΣΥΝ κεντρίζω, τσιμπώ, κεντώ, τσυγκλώ ♦ **3.** (μετβ) κάνω (κάτι) αγκύλο ΣΥΝ κυρτώνω, κάμπτω, λυγίζω.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀγκυλῶ (-όω)* «κυρτώνω, κάμπτω» < *ἀγκύλος*]

αγκύλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ) η κύρτωση, η καμπύλωση ΣΥΝ κάμψη **2.** ΙΑΤΡ η αναστολή τής λειτουργίας μιας αρθρώσεως, ακαμψία λόγω θραύσματος οστού ή χόνδρου που έχει παγιδευτεί ανάμεσα στις άκρες των οστών ή λόγω κάκωσης ή νόσου των αρθρώσεων (λ χ οστεοαρθρίτιδας) ΣΥΝ ακινησία, πιάσιμο· ΦΡ (ειρων.) ***παθαίνει αγκύλωση η γλώσσα (κάποιου)*** για κάποιον που αποφεύγει σκόπιμα να μιλήσει, να πει κάτι ή να απαντήσει ή που δεν μπορεί από αμηχανία να πει τίποτα: *Όταν αποκαλύφθηκε ο πραγματικός του σκοπός, δεν είπε λέξη Έπαθε αγκύλωση η γλώσσα του!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

αγκυλωτός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που έχει σχήμα αγκύλης ΣΥΝ κυρτός, καμπύλος **2.** ***αγκυλωτός σταυρός*** (α) αρχαίος σταυρός με ισοσκελείς βραχίονες, που τα άκρα τους κάμπτονται, ώστε να σχηματίζουν γωνία αποτελούσε σύμβολο ευημερίας και ευτυχίας (β) (γερμ Hakenkreuz) το έμβλημα τού ναζιστικού καθεστώτος τής Γερμανίας, καθώς και των σύγχρονων νεοναζιστικών οργανώσεων (βλ λ *σβάστικα*) ● **3.** αυτός που έχει αγκύλια, αγκαθωτός.

Άγκυρα (η) (τουρκ Ankara) {-ας κ. -ύρας} **1.** η πρωτεύουσα τής Τουρκίας **2.** (η γεν ***Αγκύρας*** ως χαρακτηρισμός) για κατοικίδιες ράτσες ζώων που προέρχονται από την περιοχή τής Άγκυρας και χαρακτηρίζονται από το πυκνό, μακρύ και μεταξένιο τρίχωμά τους: *γάτα / αίγα / κουνέλι ~*.
[ΕΤΥΜ μτγν , πιθ. από φρυγική λ που σημαίνει «φαράγγι» ή «λαγκαδιά», εξαιτίας ενός φρυγικού οικισμού που υπήρχε στην περιοχή προς το τέλος τής 2ης χιλιετίας π.Χ Η ελλην. απόδοση τής λ Ankara ως *Ἄγκυρα* οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση προς το *ἄγκυρα*]

άγκυρα (η) {αγκυρών} **1.** ΝΑΥΤ εξάρτημα ασφαλείας κάθε πλοίου ή λέμβου, το οποίο αποτελείται από ένα βαρύ, συνήθ αγκυλωτό, αντι-

κείμενο εξαρτημένο στην άκρη αλυσίδας (καδένας) ή σχοινιού, που ρίχνεται στη θάλασσα (στη λίμνη ή στον ποταμό), συνήθ από την πλώρη, και αγκιστρώνεται στον βυθό, για να συγκρατεί το σκάφος σε ορισμένη θέση ή για την υποβοήθηση των χειρισμών κατά την προσέγγισή του στην προβλήτα ή κατά την απομάκρυνσή του από αυτήν **2.** (συνεκδ.) κάθε ανάλογο αντικείμενο ή μηχανισμός που χρησιμοποιείται για τον ίδιο σκοπό • **3.** (μτφ.) πρόσωπο ή πράγμα που εξασφαλίζει υλική ή ηθική υποστήριξη· *«άλλη δεν έχω ~, πλην την ευχή σου μόνο»* (Λ. Παπαδιαμάντης) ΣΥΝ στήριγμα, καταφύγιο ΦΡ (α) (μτφ.) ***ρίχνω άγκυρα*** (i) εγκαθίσταμαι οριστικά κάπου: *έριξε άγκυρα στο νησί και δεν ξανάφυγε ποτέ* ΣΥΝ αράζω (ii) αποσύρομαι, εγκαταλείπω οριστικά την προηγούμενη δραστηριότητά μου: *μισόν αιώνα στα καράβια, τώρα πια θα ρίξω άγκυρα κι εγώ* (β) ΝΑΥΤ ***σηκώνω άγκυρα / βίρα τις άγκυρες!*** (i) τραβώ, σηκώνω την άγκυρα από τον βυθό, ξεκινώ το ταξίδι (ii) (συνεκδ.) φεύγω για ταξίδι, αναχωρώ, φεύγω (κυρ. για μακριά, για μεγάλο χρονικό διάστημα): *θα μείνω μια βδομάδα και μετά ~* — **αγκυροειδής,** -ής, -ές (σημ. 1) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ αρχ < I.E. *ank- «κάμπτω», πβ. λατ ancora, γαλλ. ancre, ιταλ ancora, αγγλ. anchor, γερμ. Anker. Ομόρρ. *ἀγκ-ύλη, ἀγκ-άλη, ἀγκ-ών(ας), ἄγκ-ιστρο(ν)* κ.ά. Η φρ *άγκυρα σωτηρίας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ sheet anchor]

αγκυροβόλημα (το) [1889] {αγκυροβολήμ-ατος | -ατα, -άτων} το άραγμα τού πλοίου με πόντιση τής άγκυράς του ΣΥΝ προσόρμιση, δέσιμο

αγκυροβόληση (η) [1854] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αγκυροβολία.

αγκυροβολία (η) [1835] {αγκυροβολιών} **1.** η ρίψη τής άγκυρας πλοίου στον βυθό κατά την προσόρμισή του ΣΥΝ πόντιση, φουντάρισμα **2.** ***σήματα αγκυροβολίας*** τα σήματα (ενδεικτικές σφαίρες, φώτα κ.λπ.) που χρησιμοποιούνται βάσει ενός διεθνούς κώδικα από τα πλοία, ώστε να αποφεύγονται οι συγκρούσεις τους στη θάλασσα. — **αγκυροβολικός,** -ή, -ό.

αγκυροβόλιο (το) {αγκυροβολί-ου | -ων} **1.** τόπος κατάλληλος για το αγκυροβόλημα πλοίων, όρμος ΣΥΝ αραξοβόλι, λιμάνι, (λαϊκ.) καραβοστάσι, πόρτο **2.** (μτφ.) τόπος όπου καταφεύγει κανείς για να σωθεί, να ησυχάσει ή να παρηγορηθεί ΣΥΝ καταφύγιο, αραξοβόλι. Επίσης **αγκυροβόλι**
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀγκυροβόλιον / ἀγκυρηβόλιον < ἄγκυρα + -βόλιον < -βόλος < βάλλω*. Κατά το *αγκυροβόλι* πλάστηκε και το *αραξοβόλι*].

αγκυροβολώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αγκυροβολείς... | αγκυροβόλη-σα, -μένος} **1.** (για σκάφη, πλοία, λέμβους) αράζω (κάπου), ρίχνω την άγκυρα στον βυθό, ώστε να ακινητοποιηθεί το σκάφος: *κατά τον εορτασμό τού Δεκαπενταύγουστου, πλοία τού Πολεμικού Ναυτικού βρίσκονται αγκυροβολημένα στο λιμάνι τής Τήνου* ΣΥΝ αράζω **2.** ***αγκυροβολημένη νάρκη*** νάρκη που έχει σταθεροποιηθεί με άγκυρα σε καθορισμένο σημείο τού βυθού, ώστε να βρίσκεται λίγο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας και να μένει αθέατη από τα πλοία **3.** (μτφ.) εγκαθίσταμαι (κάπου) μονίμως: *σταμάτησε τα ταξίδια και αγκυροβόλησε για πάντα στο νησί του*

αγκυροδέτης (ο) [1858] {αγκυροδετών} ΝΑΥΤ σχοινί, συρματόσχοινο ή αλυσίδα που χρησιμοποιείται για να στερεώνεται η άγκυρα κατά τη διάρκεια τού ταξιδιού ΣΥΝ (λαϊκ.) μπότσος. — **αγκυροδετώ** ρ. [1858] {-είς.. }, **αγκυροδέτηση** (η) [1884].
[ΕΤΥΜ < *άγκυρα + δέτης < δένω*].

αγκύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η σύνδεση ή η ενίσχυση τής σύνδεσης δύο στερεών υλικών χωρίς συγκόλληση αλλά με μεταλλικό συνήθ. μέσο σύνδεσης
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ anchoring].

αγκωνάρι (το) {αγκωναρ-ιού | -ιών} **1.** ογκώδης πελεκημένη πέτρα, που χρησιμοποιείται στην τοιχοποιία για τις γωνίες των τοίχων (ακρογωνιαίος λίθος) (βλ. λ. *αγκωνή*) ΣΥΝ γωνιόλιθος **2.** (συνεκδ.) γωνία οικοδομήματος. *τα τέσσερα ~ τού σπιτιού* **3.** κάθε ογκώδης πέτρα **4.** (συνεκδ.) καθετί σταθερό, ακλόνητο, στο οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς (ειδικότ για πρόσ.) το στήριγμα, ο προστάτης *το ~ τής πίστης* || *ο πατέρας είναι το ~ τού σπιτιού μας.*
[ΕΤΥΜ μεσν < *αγκωνή* (βλ λ.)]

αγκώνας (ο) **1.** η άρθρωση τού χεριού, την οποία σχηματίζουν το βραχιόνιο, η κερκίδα και η ωλένη, καθώς και οι μικρότερες αρθρώσεις με τις οποίες συνδέονται μεταξύ τους τα οστά αυτά· ρυθμίζει το λύγισμα τού χεριού. *λυγίζω / τεντώνω τον ~* || *κακώσεις τού ~* ΦΡ ***αγκώνας τού τενίστα*** επώδυνη φλεγμονή στο έξω μέρος τού αγκώνα, που προκαλείται από υπερβολική χρήση των μυών τού πήχεως **2.** (συνεκδ.) (α) η εξωτερική γωνία τής καμπής τού χεριού μεταξύ βραχίονα και αντιβραχίονα, κυρ. κατά το λύγισμα τής παραπάνω αρθρώσεως. *στηρίζομαι στους ~ μου* || *τον χτύπησε με τον ~* (β) το δέρμα που καλύπτει την παραπάνω άρθρωση: *ενυδατική κρέμα για λείους ~* **3.** (μτφ.) κάθε γωνιώδης καμπή· *ο ~ τής άγκυρας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγκών, -ῶνος* < I.E *ank- «κάμπτω» Ομόρρ *ἀγκ-ύλη, ἀγκ-άλη, ἄγκ-υρα, ἄγκ-ιστρο(ν)*]

αγκωνή (η) (λαϊκ.) **1.** η γωνία: *στην ~ τού δρόμου* **2.** (ειδικότ.) κάθε γωνιά τού σπιτιού, απόμερη θέση *να κάτσετε στην ~ κι εμείς θα σταθούμε στη μέση.*
[ΕΤΥΜ μεσν., από συμφυρμό των λ *ἀγκών* και *γωνία* (πβ κ *αμφιβολία – αμφιβολή*)]

αγκωνιά (η) σπρώξιμο ή χτύπημα με τον αγκώνα.

αγκωνιάζω ρ. μετβ {αγκώνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή σπρώχνω (κάτι) στη γωνία ΣΥΝ παραμερίζω **2.** (στην τοιχοποιία, την ξυλουργική) δίνω (σε κάτι) σχήμα ορθής γωνίας ΣΥΝ γωνιάζω
[ΕΤΥΜ < *αγκωνή*].

αγκώνω ρ μετβ κ αμετβ. {άγκωσα} (διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) να φουσκώσει γεμίζοντάς το: *το φαγητό άγκωσε το στομάχι του* ♦ (αμετβ.) **2.** φουσκώνω, πρήζομαι, κυρ. από το πολύ φαγητό *~ απ' το φαγοπότι* **3.** (κατ' επέκτ. για φαγητά) προκαλώ κορεσμό και αίσθημα δυσφορίας: *αυτό το λάδι αγκώνει.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ὀγκώνω* < αρχ *ὀγκῶ (-όω) < ὄγκος*)].

Αγλαΐα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Ευφροσύνη και τη Θάλεια) **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού **ἀγλάFιος < ἀγλαός* «λαμπρός, ωραίος»].

αγλαΐζω ρ. μετβ. {αγλάισ-α, -μένος} (λόγ.) **1.** προσδίδω (σε κάτι) λαμπρότητα, λαμπρύνω **2.** τιμώ, δοξάζω
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀγλαός*].

αγλάισμα (το) [αρχ.] {αγλαΐσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό για το οποίο χαίρεται κανείς, ό,τι επιφέρει τιμή, δόξα: *η Θεσσαλονίκη, ~ τού Θερμαϊκού* ΣΥΝ. καύχημα, στολίδι, καμάρι ΑΝΤ ντροπή, (λόγ.) όνειδος, καταισχύνη.

αγλαός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που διακρίνεται για τη λαμπρότητά του, ο φωτεινός ΣΥΝ ακτινοβόλος, λαμπρός, αστραφτερός **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται για την υπεροχή, τη φήμη ή τη δόξα του ΣΥΝ φημισμένος, διαπρεπής ΦΡ ***αγλαοί καρποί*** τα λαμπρά, θαυμαστά και ευεργετικά αποτελέσματα: *κανείς δεν αμφισβητεί πλέον τους αγλαούς καρπούς που προσέφερε το Βυζάντιο στον πολιτισμό των Μέσων Χρόνων*
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἀγλαFός*, αβεβ. ετύμου, πιθ συγγενές προς *γελῶ, γαλήνη, ἀγάλλομαι*].

αγλέο(υ)ρας κ **αγκλέουρας** (ο) {χωρ. πληθ.} δηλητηριώδες φυτό ΦΡ (οικ.) ***τρώω / πίνω τον αγλέορα*** τρώω / πίνω υπερβολική ποσότητα φαγητού / ποτού ΣΥΝ τρώω τον αβλέμονα, τον άμπακο, τον περίδρομο! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος*.
[ΕΤΥΜ < **αλλέο(υ)ρας < *αλλέβο(υ)ρας < *ελλέβο(υ)ρας* < αρχ. *ἐλλέβορος*, αβεβ ετύμου, πιθ. < *ἐλλός* «ελάφι» + *βορά* «τροφή»]

αγλωσσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ η συνήθ. εκ γενετής απουσία τού γλωσσικού οργάνου, η οποία συνήθ συνοδεύεται και από έλλειψη τής κάτω γνάθου **2.** ανικανότητα ομιλίας, αφασία **3.** (καταχρ.) η κακή χρήση, η κακοποίηση τής γλώσσας **4.** (παλαιότ.) η έλλειψη διαμορφωμένης ενιαίας γλώσσας σε ένα έθνος

αγλωσσολόγητος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν γνωρίζει γλωσσολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *α- στερητ.*

άγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει γλώσσα **2.** (καταχρ.) αυτός που δεν κατέχει τη γλώσσα, ώστε να εκφράζεται και να επικοινωνεί με άνεση, που στερείται ευγλωττίας. *αν και ~, εκλέγεται συνεχώς βουλευτής*

αγναντεύω ρ μετβ [μεσν.] {αγνάντεψα} παρατηρώ από μακριά ή από ψηλά, ατενίζω *απ' την κορυφή ~ το πέλαγος* ΣΥΝ κοιτάζω, θωρώ, βλέπω, (λόγ.) επισκοπώ. — **αγνάντεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*

αγνάντια επίρρ (λαϊκ.) απέναντι, αντίκρυ. Επίσης **αγνάντι** κ **αγναντιαστά**.
[ΕΤΥΜ μεσν., από τη συνεκφορά *τὰ ἐναντία > *ταϊνάντια > *ταjνάντια > τ' ἀγνάντια* Βλ κ λ. *αβγό*]

άγνεθος, -η, -ο κ **άγνεστος** αυτός που δεν γνέστηκε, που δεν έγινε κλωστή ΣΥΝ άκλωστος.

αγνεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η παρθενία των αγάμων και η ηθική διαβίωση των εγγάμων **2.** (στον Μεσαίωνα) ***αγνείας πείρα*** η θρησκευτική ή εθιμική δοκιμασία τής παρθενίας των αγάμων γυναικών **3.** (γενικότ.) η αποχή από τα σαρκικά αμαρτήματα και η προσπάθεια για σωματική και πνευματική αγνότητα (σύμφωνα με τους ηθικούς κανόνες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁγνεία < ἁγνεύω < ἁγνός*. Η σημ τής λ στην αρχ. ελλ θρησκεία υποδήλωνε αποχή από τη σεξουαλική πράξη και, κατ' επέκταση, απομάκρυνση από κάθε μιαρή σκέψη και πράξη Τον σκοπό αυτόν επιτελούσαν *αἱ ἁγνεῖαι*, θρησκευτικές τελετές εξαγνισμού].

άγνεστος, -η, -ο → άγνεθος

Αγνή (η) γυναικείο όνομα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ < μτγν *Ἁγνή*, θηλ τού αρχ επιθ *ἁγνός*].

> **κύρια ονόματα από θηλυκά επιθέτων.** Το όνομα *Αγνή* και πολλά άλλα θηλυκά κύρια ονόματα σχηματίστηκαν στην Ελληνική από τα αντίστοιχα θηλυκού γένους επίθετα με ή χωρίς αναβιβασμό τού τόνου: *αγνός – αγνή* > **Αγνή**, *αγγελικός – αγγελική* > **Αγγελική**, *φωτεινός φωτεινή* > **Φωτεινή**, *φαιδρός φαιδρά* > **Φαίδρα** κ.ά.

αγνίζω ρ μετβ [αρχ.] {άγνισ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) αγνό, καθαρό ΣΥΝ εξαγνίζω, αποκαθαίρω — **αγνισμός** (ο) [μτγν.]

άγνοια (η) {άγν-οιας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη γνώσεως ή ενημέρωσης (για κάτι), η αμάθεια *απόλυτη / πλήρης / δικαιολογημένη / εγκληματική ~* || *«μόνη η ~ τού αξιοποίνου δεν αρκεί για να αποκλείσει τον καταλογισμό ..»* (Ποινικός Κώδικας, άρθρο 31) || *δηλώνω / προσποιούμαι ~* ΑΝΤ γνώση, ενημέρωση, πληροφόρηση ΦΡ (λόγ.) ***εν αγνοία*** *(ἐν ἀγνοίᾳ)* (+γεν. προσ.) αγνοώντας, χωρίς γνώση (ενός πράγματος): *πολλά γίνονται εδώ μέσα ~ μου* || *διέπραξα ~ μου σοβαρό αδίκημα* **2.** ΣΤΡΑΤ η κατάσταση στην οποία κηρύσσεται στρατιωτικός από την επόμενη ημέρα τής υπερβάσεως άδειας απουσίας ή αυθαίρετης απουσίας του, ωσότου κηρυχθεί λιποτάκτης: *ο στρατιώτης κηρύχθηκε σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγνοῶ*].

> **άγνοια: ορθογραφία.** Το *άγνοια* θεωρείται, ως προς τη γραφή του με *-οι-*, «εξαίρεση» από τα ουσιαστικά σε [-ia], που, όταν δεν τονίζονται στο [-ι], γράφονται με *-ει*: *ευγένεια, συνέπεια, οικογένεια*

κ.λπ. Ωστόσο, η γραφή τού *άγνοια* με *-οια* δεν αποτελεί πραγματικά εξαίρεση, αφού το θέμα τής λ. λήγει σε *-ο* (< *αγνο-ώ*), στο οποίο προστίθεται η κατάληξη *-ια*, ήτοι: *άγνο-ια*. Το ίδιο ισχύει και με την ορθογραφία άλλων ουσιαστικών, που σχηματίζονται ομοίως από θέμα σε *-ο*: αρχ. *νό-ος* (> *νοῦς*· πβ. *νο-ῶ*) > **-νο-ια**: *ά-νοια, εύ-νοια, έν-νοια, ομό-νοια* κ.λπ · αρχ. ρέω > *ρό-ος* (> *ροῦς*) > **-ρο-ια**. *απόρ-ροια, παλίρ-ροια, διάρ-ροια* κ.λπ.· αρχ. πλέω > πλό-ος (> *πλοῦς*) > **-πλο-ια** *ά-πλοια, εύ-πλοια* κ.τ.ό. → *-οια*

αγνοούμενος (ο) {αγνοουμέν-ου | -ων, -ους}, **αγνοούμενη** (κ. λόγ. -ένη) (η) **1.** πρόσωπο τού οποίου τα ίχνη έχουν χαθεί (μετά από στρατιωτική επιχείρηση, ναυάγιο, αεροπορικό δυστύχημα), τού οποίου αγνοείται η τύχη: *δύο ~ από το τραγικό ναυτικό ατύχημα* **2.** (ειδικότ.) ***αγνοούμενοι*** (οι) οι σχεδόν δισχίλιοι Έλληνες Κύπριοι που συνελήφθησαν από τους Τούρκους κατά τη διάρκεια τής εισβολής τού 1974 στην Κύπρο και έκτοτε αγνοείται η τύχη τους (ανάμεσά τους και αιχμάλωτοι που μεταφέρθηκαν στην Τουρκία και βρίσκονταν αποδεδειγμένα εκεί μετά τη λήξη τής επιχείρησης «Αττίλα», αλλά και γυναίκες και παιδιά).

αγνός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) ψυχικά και ηθικά καθαρός: *~ ψυχή / καρδιά* || *~ άνθρωπος, χωρίς πονηριά ή επιτήδευση, που έλεγε πάντα την αλήθεια* || *οι ~ παιδικές ψυχές* ΣΥΝ. ηθικός, αμόλυντος, αδιάφθορος, άδολος, απονήρευτος, αθώος **2.** (ειδικότ.) (α) άγαμος που απέχει από τις σεξουαλικές σχέσεις ΣΥΝ. παρθένος (β) έγγαμος που ζει σύμφωνα με τους κανόνες τής ηθικής ΣΥΝ. ενάρετος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανιδιοτέλεια και ειλικρίνεια: *~ χαρά / αισθήματα / φιλία / φιλοδοξία / κίνητρο / πατριωτισμός* ΣΥΝ. αυθόρμητος, ανυπόκριτος, ανυστερόβουλος, άδολος **4.** (α) αυτός που δεν έχει νοθευτεί, που διατηρεί τη γνησιότητά του: *~ κρασί / παρθένο μαλλί* (β) αυτός τού οποίου ο χαρακτήρας ή η κύρια ιδιότητα δεν έχει νοθευτεί, γνήσιος, αληθινός: *~ ιδεολόγος, ποτέ δεν ζήτησε ανταλλάγματα για την προσφορά του* ΣΥΝ. απροσποίητος. — **αγνά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁγνός* < I.E. *yag- «τιμώ, ευλαβούμαι», πβ. σανσκρ. yájati «λατρεύει». Ομόρρ. *ἄγ-ος* (< **ἄγ-ος*) «ανοσιούργημα», *ἅγ-ιος*. Η αρχ. σημ. τού *ἁγνός* «σεμνός, αμόλυντος» επεκτάθηκε κατά τη μτγν. εποχή στη σημ. «χρηστός, ενάρετος». Η λ. είναι αρχαιότερη τού μεθομηρικού *ἅγιος*· σε αντίθεση με το *ἅγιος*, το επίθ. *ἁγνός* χρησιμοποιήθηκε εξαρχής ως προσδιοριστικό προσώπων, κυρίως θεοτήτων, και συνδέεται συχνά με το επίθ. *καθαρός*].

αγνότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ψυχική καθαρότητα, η έλλειψη υστεροβουλίας, δολιότητας, κακίας: *η ~ των προθέσεων / τής ψυχής κάποιου* || (μτφ.) *η ~ τού βλέμματος / τού προσώπου της* ΣΥΝ. αθωότητα **2.** η αποχή από τις σεξουαλικές σχέσεις, η συμμόρφωση προς τους κανόνες ηθικής: *η γυναίκα του ήταν αμέμπτου τής ηθικής· κανείς δεν αμφέβαλλε για την ~ της* || *ζώνη αγνότητας* (βλ. λ. *ζώνη*) ΣΥΝ. (για ανύπαντρες γυναίκες) παρθενία **3.** (για προϊόντα, υλικά κ.λπ.) η καλή ποιότητα, η καθαρότητα χωρίς προσμείξεις, νοθεύσεις: *την ~ των προϊόντων μας εγγυάται η καλή ποιότητα των υλικών μας.*

αγνοώ ρ. μετβ. {αγνοείς.. | αγνό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δεν γνωρίζω ή δεν έχω λάβει γνώση για (κάτι), έχω άγνοια: *~ παντελώς τα στοιχεία που αναφέρετε* ΑΝΤ. γνωρίζω, είμαι ενήμερος **2.** (μτφ.) αδιαφορώ για (κάποιον/κάτι): *το αίτημά μου αγνοήθηκε* || *του μιλούσα κι αυτός με αγνοούσε* ΣΥΝ. περιφρονώ, αντιπαρέρχομαι **3.** (μεσοπαθ. ***αγνοούμαι***) (α) (για πρόσ.) είμαι αγνοούμενος: *αγνοείται από τη Δευτέρα το βράδυ, όταν τον είδαν για τελευταία φορά* (β) είμαι άγνωστος· κυρ. στη ΦΡ. ***αγνοείται η τύχη (κάποιου)*** για πρόσωπα ή πράγματα για τα οποία δεν υπάρχουν πληροφορίες ως προς το πού βρίσκονται ή τι έγιναν: *έφυγε πέρυσι και έκτοτε αγνοείται η τύχη του!* || *η τύχη τού σημαντικού αυτού έργου αγνοείται στις μέρες μας.* — **αγνόηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγνοῶ (-έω)* < *ἀ-* στερητ. + *γνο-*, ασθενής βαθμ. τής ρίζας *γνω-*, από όπου και *γι-γνώ-σκω, γνω-στός*]

άγνωμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει γνώμη, ο άβουλος ΣΥΝ. αναποφάσιστος, (λαϊκ.) ανέγνωμος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει φρόνηση, σύνεση ΣΥΝ. ανόητος, ασύνετος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος. — **άγνωμα** επίρρ.

αγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η μη συναίσθηση ευγνωμοσύνης, η αχαριστία: *τέτοια ~ απέναντι στον άνθρωπο που τον ανέδειξε και τον στήριξε!* ΑΝΤ. ευγνωμοσύνη.

αγνώμων, -ων, -ον {αγνώμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που δεν αναγνωρίζει την ευεργεσία που του έκαναν, που δεν αισθάνεται ευγνωμοσύνη: *υπήρξε / φάνηκε ~ απέναντι στους ευεργέτες του* ΣΥΝ. αχάριστος. Επίσης (καθημ.) **αγνώμονας** (ο/η). — **αγνωμονώ** ρ. [αρχ.] {-είς ..}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει γνώμη, κρίση», < *ἀ-* στερητ. + *γνώμη*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ. (λ.χ. Σοφοκλ. *Οἰδίπους ἐπὶ Κολωνῷ* 86: *Φοίβῳ τε κἀμοὶ μὴ γένησθ' ἀγνώμονες*)].

αγνώριστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν αναγνωρίζεται εύκολα **2.** αυτός που μεταβλήθηκε (στη μορφή ή στον χαρακτήρα) τόσο, ώστε να μην αναγνωρίζεται, ο παραμορφωμένος: *μετά από τόσα χρόνια στην ξενιτειά γύρισε ~* || *τον έκανε ~ έτσι που τον κούρεψε* ΣΥΝ. μεταμορφωμένος, αλλαγμένος.

άγνωρος, -η, -ο (σπάν.) **1.** αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), αμαθής **2.** άγνωστος: *~ τόπος* ΣΥΝ. γνώριμος **3.** αυτός που δεν μπορεί να αναγνωριστεί ΣΥΝ. αγνώριστος, αταύτιστος. Επίσης (λαϊκ.) **ανέγνωρος**.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *γνώρα* (υποχωρητ.) < *γνωρίζω*].

αγνωσία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (σπάν.) η έλλειψη γνώσεως, η άγνοια, η αμάθεια **2.** ΦΙΛΟΣ. θεμελιώδης αρχή τής σωκρατικής διαλεκτικής και ειρωνείας, που εκφράζεται με το *«ἓν οἶδα, ὅτι οὐδὲν οἶδα»* **3.** ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική ανικανότητα αναγνωρίσεως διαφόρων ερεθισμάτων λόγω βλάβης περιοχών τού φλοιού των εγκεφαλικών ημισφαιρίων: *απτική / οπτική / ακουστική / λεκτική ~* (αδυναμία κατανοήσεως γραμμένων λέξεων).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγνωτος* < *ἀ-* στερητ. + *γνω-τός* «γνωστός», πβ. *γνω-σ-τός, γνώ-σ-της, γι-γνώ-σκω* κ.ά. Ο ιατρ. όρ. *αγνωσία* είναι αντιδάν. από αγγλ. agnosia].

αγνωσιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι είναι αδύνατη η γνώση τής αλήθειας και αρνείται κάθε βεβαιότητα.
[ΕΤΥΜ < *αγνωσία* + *-αρχία* < *αρχή*, απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. agnosticism, βλ. κ. *αγνωστικισμός*]

αγνωστικισμός (ο) [1888] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. άποψη, σύμφωνα με την οποία η γνώση τού απολύτου, τής πρώτης αρχής των όντων, τού Θεού, είναι ανέφικτη (πβ. λ. *αθεϊσμός, σκεπτικισμός*). — **αγνωστικιστής** (ο) [1888], **αγνωστικιστικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. agnosticism < agnostic < ελλην. *ἄγνωστος*. Τον όρο έπλασε το 1869 ο Βρετανός βιολόγος T.H. Huxley].

άγνωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι γνωστός, για τον οποίο δεν διαθέτουμε πληροφορίες ή στοιχεία, που δεν τον ξέρει κανείς: *η ~ ιστορία τής Εθνικής Αντίστασης* (που δεν έχει μελετηθεί ή δεν έχει γίνει ευρέως γνωστή) || *πολλά στοιχεία γι' αυτή την υπόθεση παραμένουν ~* || *βρέθηκε σε ~ περιβάλλον* || *~ πρόσωπο / κόσμος / αίτια / γλώσσα / ταυτότητα / παράγοντας / κατεύθυνση* || *~ πτυχή / μοίρα / παρασκήνια / προέλευση / πηγή* || *~ παραμένει μέχρι τώρα ο αριθμός των θυμάτων* ΣΥΝ. άδηλος, ανέγνωρος ΑΝΤ. γνωστός· ΦΡ. (α) ***άγνωστα νερά*** οι χώροι ή οι περιοχές δράσεως, που ανακαλύπτει κανείς και δεν του είναι οικείοι (β) ***άγνωστο θέμα / κείμενο*** (κ. ***αδίδακτο κείμενο***) το θέμα ή το κείμενο που δίδεται σε μαθητές ως άσκηση (κατά τη διδασκαλία ή την εξέταση των γνώσεών τους) για γλωσσική ή νοηματική επεξεργασία, χωρίς να έχει διδαχθεί εκ των προτέρων, κατ' αντιδιαστολή προς τα γνωστά ή διδαγμένα κείμενα ΣΥΝ. αδίδακτο κείμενο (γ) ***άγνωστοι οι βουλαί τού Υψίστου / τού Κυρίου*** (*ἄγνωστοι αἱ βουλαὶ τοῦ Ὑψίστου*, είναι άγνωστες οι σκέψεις τού Θεού) για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί κανείς να προδικάσει τι πρόκειται να συμβεί, επειδή κάτι εξαρτάται από ανώτερους και αστάθμητους παράγοντες (δ) ***άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενο αντικείμενο*** (Α.Τ.Ι.Α.) κάθε είδους οπτικό φαινόμενο το οποίο ο παρατηρητής αδυνατεί να ερμηνεύσει επιστημονικά, λ.χ. ως αστρονομικό ή μετεωρολογικό φαινόμενο (έστω και αν αργότερα εξιχνιαστεί), και το οποίο συχνά συνδέεται με την εκδοχή τής ύπαρξης εξωγήινων όντων, που επισκέπτονται τον πλανήτη μας (βλ. λ. *ούφο*) (ε) ***(εξηγώ) τα άγνωστα δι' αγνώστων*** (εξηγώ) κάτι που δεν είναι γνωστό με άγνωστα επίσης στοιχεία (δεν το εξηγώ τελικά) **2. *Άγνωστος Στρατιώτης*** μνημείο προς τιμήν των μη αναγνωρισθέντων ή αναγνωριζομένων νεκρών, που έπεσαν στα πεδία των μαχών αγωνιζόμενοι για την πατρίδα τους **3.** (κατά την αρχαιότητα) ***Άγνωστος θεός*** καθεμιά από τις θεότητες των οποίων την ύπαρξη οι Έλληνες δεν απέκλειαν, αν και τις αγνοούσαν, ώστε τις είχαν συμπεριλάβει στο ευρύτερο Πάνθεόν τους αφιερώνοντας βωμούς και τιμώντας τες **4.** ΜΑΘ. όρος με τον οποίο δηλώνουμε ένα μη δεδομένο μέγεθος ή στοιχείο σε ένα μαθηματικό πρόβλημα (τής αριθμητικής ή τής άλγεβρας ή τής γεωμετρίας κ.λπ.)· συνήθ. στη λύση τού προβλήματος συμβολίζεται με ένα από τα τελευταία γράμματα τού αλφαβήτου: *ο ~ x ή ο ~ X*· ΦΡ. (μτφ.) ***ο άγνωστος X*** ο άγνωστος, αστάθμητος και απρόβλεπτος παράγοντας: *ο ~ μιας υπόθεσης κατασκοπίας* **5. *άγνωστος*** (ο) {αγνώστ-ου | -ων}, ***άγνωστη*** (η) πρόσωπο που δεν είναι οικείο, γνωστό σε κάποιον, που δεν το γνωρίζει κανείς: *τη συνόδευε ένας ~ μεγάλης ηλικίας*· ΦΡ. ***άγνωστος μεταξύ αγνώστων*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες βρίσκεται κανείς μεταξύ ανθρώπων που δεν γνωρίζουν ποιος είναι: *ο μεγάλος ποιητής έφυγε σε μια μακρινή χώρα, όπου και έζησε μέχρι το τέλος ~* (ii) για περιβάλλοντα στα οποία οι άνθρωποι δεν γνωρίζονται μεταξύ τους: *στις μεγάλες πόλεις είσαι ~* **6. *άγνωστο*** (το) (α) καθετί που βρίσκεται πέρα από τα όρια τής ανθρώπινης γνώσης (β) τόπος ή κατάσταση που δεν γνωρίζουμε ή εξέλιξη που δεν μπορεί να προβλεφθεί· *«πάμε στο ~ με βάρκα την ελπίδα...»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *γνωστός*. Η φρ. *Άγνωστος θεός* ανάγεται στην ομιλία τού Αποστόλου Παύλου στον Άρειο Πάγο, όπου επαίνεσε τους Αθηναίους, επειδή μεταξύ των άλλων βρήκε βωμό *«ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο· Ἀγνώστῳ θεῷ»* (Κ.Δ. *Πράξ.* 17, 23). Η φρ. *άγνωστος X* αποτελεί μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. the unknown X]

Άγνωατος Στρατιώτης. Το 1932 ανεγείρεται στα Παλαιά Ανάκτορα (τη μετέπειτα Βουλή) μνημείο προς τιμήν τού Αγνώστου Στρατιώτη, έργο των Κ. Δημητριάδη και Φ. Ρωκ. Έχουν προηγηθεί άλλα τέτοια μνημεία σε ευρωπαϊκές χώρες, αρχίζοντας από τη Γαλλία αμέσως μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Όπως όμως αναγράφεται και στο ελληνικό μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτη, η ιδέα είναι ήδη αρχαία ελληνική. Έτσι, από τον «Επιτάφιο» γνωρίζουμε ότι *«μία δὲ κλίνη κενὴ φέρεται ἐστρωμένη τῶν ἀφανῶν, οἳ ἂν μὴ εὑρεθῶσιν ες ἀναίρεσιν»* (Θουκ. II, 34, 3)

αγόγγυστα επίρρ. · χωρίς διαμαρτυρία, με καρτερία και υπομονή· *εργάστηκε ~ υπό εξαιρετικά αντίξοες συνθήκες* ΣΥΝ. υπομονετικά, καρ-

α- / αν- *στερητικό*
ά-γνοιαστος, -η, -ο
α-γνώριμος, -η, -ο
α-γνωστοποίητος, -η, -ο
α-γοήτευτος, -η, -ο
α-γόμωτος, -η, -ο
α-γονιμοποίητος, -η, -ο
α-γραδάριστος, -η, -ο
α-γρασάριστος, -η, -ο
α-γρατζούνιστος, -η, -ο

τερικά, αδιαμαρτύρητα. Επίσης (λόγ.) **αγογγύστως** [μτγν.] — **αγόγγυστος,** -η, -ο [μεσν.].

άγομαι και φέρομαι → άγω

αγονάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν γονάτισε **2.** (μτφ) αυτός που δεν κάμφθηκε ηθικά ή σωματικά ΣΥΝ άκαμπτος, αλύγιστος, ανίκητος. — **αγονάτιστα** επίρρ

αγονία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} **1.** (για πρόσ.) η ανικανότητα αναπαραγωγής, τεκνοποίησης ΣΥΝ στειρότητα **2.** (για φυτά, φυτικούς οργανισμούς) η ακαρπία.

άγονος, -η, -ο **1.** (για τόπο) αυτός που δεν είναι εύφορος: ~ *γη / χωράφι / έδαφος* ΣΥΝ άκαρπος, άφορος ΑΝΤ εύφορος· ΦΡ ***άγονη γραμμή*** (i) ΝΑΥΤ ακτοπλοϊκή γραμμή με μειωμένη επιβατική κίνηση, που επιχορηγείται για συγκοινωνιακή εξυπηρέτηση δυσπρόσιτων νησιών (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των απομακρυσμένων, δυσπρόσιτων νησιών: *ταξίδεψα στην* ~ (iii) (συνεκδ.) η γεωγραφική περιοχή που περιλαμβάνει τα παραπάνω νησιά: *η Κάσος βρίσκεται στην* ~ **2.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι αποδοτικός ή που δεν καταλήγει σε αυτό για το οποίο γίνεται: ~ *συζήτηση, δεν οδηγεί πουθενά!* || ~ *διαγωνισμός / πλειστηριασμός / δημοπρασία* || ~ *εκλογή* (όπου δεν εκλέγεται κάποιος από τους υποψηφίους) ΣΥΝ άκαρπος, ατελέσφορος, μάταιος, ανώφελος ΑΝΤ αποδοτικός **3.** (σπάν για ανθρώπους και ζώα) αυτός που δεν μπορεί να γεννήσει: ~ *γυναίκα / άνδρας* ΣΥΝ. στείρος ΑΝΤ γόνιμος **4.** (κατ' επέκτ) αυτός που δεν συμβάλλει στην αναπαραγωγή τού είδους, που δεν παράγει απογόνους: ~ *γάμος / συζυγική ζωή*· ΦΡ ***άγονες ημέρες*** οι ημέρες τού εμμηνορροϊκού κύκλου τής γυναίκας κατά τις οποίες δεν ευνοείται η σύλληψη παιδιού.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *γόνος* «παιδί, τέκνο», πβ. κ. *ἀπό-γονος, πρό-γονος, ἔγ-γονος* κ ά Η φρ. *άγονη γραμμή* αποτελεί μεταφρ δάνειο από αγγλ. unprofitable line]

αγορά (η) **1.** η απόκτηση (διαφόρων ειδών) με καταβολή χρηματικού ποσού ανάλογου προς την αξία (τους): ~ *σπιτιού / γης* || *επιτυχημένη / συμφέρουσα / έξυπνη / νόμιμη / παράνομη / λειανική / χονδρική* ~ **2.** (συνεκδ.) (α) το είδος που αγοράζει κανείς, η αγοραστική επιλογή: *κάνεις ακριβές* ~ (β) το σύνολο των εμπορευμάτων ενός τόπου (περιοχής, πόλης, χώρας κ.λπ.): *η Θεσσαλονίκη έχει μεγάλη και καλή* ~ **3.** ΟΙΚΟΝ (α) το σύνολο των συνθηκών που διέπουν τις οικονομικές συναλλαγές και οι οποίες διαμορφώνονται με βάση τον νόμο τής προσφοράς και τής ζήτησης, το σύνολο των αγοραπωλησιών: *τον περασμένο χειμώνα η ~ ήταν πολύ πεσμένη* (β) ***αγορά αξιών*** η απόκτηση μετοχών, χρεωγράφων, ομολόγων κ.λπ. έναντι χρηματικού ποσού (γ) ***ελεύθερη αγορά*** βλ λ. *ελεύθερος* (δ) ***αγορά κεφαλαίου*** (ή *κεφαλαιαγορά*) η διαδικασία κατά την οποία τα πλεονάζοντα κεφάλαια και οι καταθέσεις επενδύονται σε ποικίλες οικονομικές δραστηριότητες μέσω των τραπεζών και άλλων χρηματοδοτικών οργανισμών με αντάλλαγμα τίτλους, ομολογίες κ ά (ε) ***λαϊκή αγορά*** βλ. λ. *λαϊκός* (στ) ***λαχειοφόρος αγορά*** η πώληση λαχείων, που αποσκοπεί στη συγκέντρωση ποσού για μη κερδοσκοπικό συνήθ σκοπό και κατά την οποία όσοι αγοράζουν λαχεία, λαχνούς κ λπ. έχουν το δικαίωμα συμμετοχής σε κλήρωση, στην οποία μπορεί κανείς να κερδίσει διάφορα προσφερόμενα δώρα (ζ) ***φιλανθρωπική αγορά*** εκδήλωση στην οποία διατίθενται προς πώληση ποικίλα είδη, προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα για φιλανθρωπικούς σκοπούς. *έγινε μια μεγάλη ~ για τους σεισμοπαθείς* (η) ***έρευνα αγοράς*** η συγκέντρωση και μελέτη στοιχείων που αναφέρονται στους παράγοντες προσφοράς και ζήτησης των αγαθών, των υπηρεσιών κ.λπ. σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, συνήθ. για την εισαγωγή νέου προϊόντος στην αγορά (θ) ***αγορά χρήματος*** βλ. λ. *χρηματαγορά* (ι) ***αγορά εργασίας*** βλ λ. *εργασία* (ια) ***τιμή αγοράς*** (i) η τιμή στην οποία αποκτά ο έμπορος τα εμπορεύματα, κατ' αντιδιαστολή προς την τιμή πωλήσεως (ενν. στον πελάτη) (ii) (για συνάλλαγμα) η τιμή στην οποία μπορεί να αγοράσει κανείς από τις τράπεζες (ιβ) ***μαύρη αγορά*** βλ. λ. *μαύρος* **4.** ΟΙΚΟΝ. ο μηχανισμός μέσω τού οποίου είναι δυνατή η επικοινωνία παραγωγών και καταναλωτών και ο οποίος γνωστοποιεί στους ενδιαφερομένους τις επιθυμίες των αγοραστών και τις προθέσεις των πωλητών· ο μηχανισμός αυτός προσδιορίζεται ως προς τους συντελεστές παραγωγής (αγορά εργασίας, κεφαλαίου, γης κ.λπ.), το προϊόν (αγορά ενδυμάτων / πετρελαίου κ λπ.) ή την περιοχή όπου λειτουργεί (αγορά λαϊκή / ελληνική κ.λπ.) **5.** ***Κοινή Αγορά*** οικονομική ένωση για την οικονομική συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών (βλ. λ. *Ευρωπαϊκή Ένωση* κ. *Ε.Ο.Κ*) **6.** (α) ο τόπος όπου γίνονται οι αγοραπωλησίες: *η ~ είναι γύρω από την πλατεία και κατά μήκος τού κεντρικού δρόμου* ΣΥΝ παζάρι, πιάτσα (β) ο εμπορικός κόσμος που κινείται εκεί: *άνθρωπος τής ~* || *η ~ διαμαρτύρεται για τα νέα μέτρα τού υπουργείου* ΣΥΝ έμποροι, συναλλασσόμενοι **7.** (α) (στην αρχ. Ελλάδα) το κέντρο των αγοραπωλησιών μιας πόλης ως χώρος δημόσιας έκφρασης απόψεων, ως πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό και κοινωνικό κέντρο τής αρχαίας πόλης (β) (σε μικρές πόλεις και χωριά) το κέντρο τής οικονομικής ζωής, ο χώρος πολιτιστικών και πολιτικών εκδηλώσεων.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «συνάθροιση λαού, (συνεκδ) ο τόπος όπου γίνονται τέτοιες συγκεντρώσεις», < *ἀγείρω* «συναθροίζω» (< **ἀ-γέρjω*), αβεβ. ετύμου, πιθ < ἀ- αθροιστ. + *γερ-* «πληθύς», πβ. αρχ. *ἄ-γυρις* «συγκέντρωση», από όπου και *ὁμ-ήγυρις, παν-ήγυρις, ἀγύρ-της*. Πολλές από τις σύγχρονες σημασίες τής λ., σχετικές με την οικονομία και τις επιχειρήσεις, αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ χ. *αγορά αξιών* (< αγγλ. stock market), *ελεύθερη αγορά* (< αγγλ free enterprise), *φιλανθρωπική αγορά* (< αγγλ. charity bazaar), *έρευνα αγοράς* (< αγγλ. marketing research), *τιμή αγοράς* (< αγγλ market price) κ.ά.].

αγορά – αγοράζω – αγορεύω. Από τις πιο σημαντικές λέξεις τής Ελληνικής σε διαχρονικό επίπεδο. Ως *παράγωγο* τού αρχ **ἀγείρω** «συναθροίζω, συγκεντρώνω», η **αγορά** ξεκινά με τη σημ. «τής συνάθροισης / συνάντησης» τού λαού και τού «τόπου συνάθροισης, συγκέντρωσης ή συνάντησης» τού λαού, για να αναπτυχθεί έπειτα προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις: την εμπορική-συναλλακτική τού **αγοράζω** και την πολιτική-κοινωνική τού **αγορεύω**, τη σημ. τού «πηγαίνω στην αγορά – ψωνίζω πράγματα» *(αγοράζω)* και εκείνη τού «μιλώ στην αγορά, λέω τις απόψεις μου δημόσια» *(αγορεύω)*, μια και η αγορά ήταν το κέντρο τής πολιτικής και τής εμπορικής ζωής τής αρχαίας πόλεως, μέχρι σημείου που να καθορίζει και τον χρόνο (*«αγοράς πληθούσης»* = πριν από το μεσημέρι, όταν η αγορά είναι γεμάτη από κόσμο· αντίθ. *«αγοράς διάλυσις»* ο αμέσως μετά το μεσημέρι χρόνος τής ημέρας) Βεβαίως, ο επίσημος χώρος πολιτικών συζητήσεων παρέμενε η **Εκκλησία τού Δήμου**, ένας όρος που σημαίνει επίσης τη «συνάθροιση, συγκέντρωση» (εξού και ο χριστιανικός όρος **εκκλησία**, συγκέντρωση τού κόσμου για τη λατρεία τού Θεού και όχι **ναός**, τόπος όπου «ναίει», κατοικεί ο Θεός). Από το *αγορά* θα προέλθουν τα σύνθετα σε **-αγόρας** και **-αγόρος / -ηγόρος / -ήγορος**: τα πρώτα ως κύρια ονόματα (*Ευ-αγόρας, Πρωτ-αγόρας, Αναξ-αγόρας, Ορθ-αγόρας* κ.ά.)· τα δεύτερα ως δηλωτικά τού ομιλητή με πολιτικό, νομικό και άλλο περιεχόμενο (*δημ-ηγόρος, δικ-ηγόρος, κατ-ήγορος, συν-ήγορος, παρ-ήγορος, προσ-ήγορος* κ.ά.).

Σύνθετα τού αγορά

Το νεότερο *αγορά* παρήγαγε αρκετά σύνθετα:
(α) **αγορα-:** *αγορα-νομία, αγορα-πωλησία, αγορα-φοβία.*
Ας σημειωθεί ότι το συνδετικό φωνήεν *-ο-*, με το οποίο σχηματίζονται τα περισσότερα σύνθετα, τείνει να δώσει και τύπους *αγορονομία, αγορο-πωλησία* και, λιγότερο, *αγορο-φοβία* (βλ. κ. λ. *αγγελιαφόρος*).

(β) -**αγορά:**	*ζω-αγορά*	*λαχαν-αγορά*
	ιχθυ-αγορά	*σιτ-αγορά*
	καπν-αγορά	*υπερ-αγορά* (σούπερ μάρκετ)
	κεφαλαι-αγορά	*υφασματ-αγορά*
	κρεατ-αγορά	*χρηματ-αγορά*
	κτηματ-αγορά	*ψαρ-αγορά*

αγοράζω ρ. μετβ. {αγόρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αποκτώ, προμηθεύομαι (κάτι) έναντι καταβολής χρημάτων: ~ *εμπορεύματα / συνάλλαγμα / μετοχές / εξοπλισμό / ομόλογα* || ~ *επί πιστώσει* (βλ. λ *πίστωση*) / *με δόσεις / τοις μετρητοίς* (βλ. λ *μετρητός*) || ~ *κάτι ακριβά / φτηνά / σε τιμή ευκαιρίας / για ένα κομμάτι ψωμί / όσο-όσο* || ~ *γουρούνι στο σακί* (χωρίς να εξετάζω την ποιότητα τού προϊόντος) ΦΡ (α) ***πουλώ και αγοράζω (κάποιον)*** είμαι πανέξυπνος και πονηρός, ώστε να μπορώ να κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω (β) ***αγρόν ηγόρασα / ηγόραζα*** βλ λ. *αγρός* **2.** (μτφ) προσπαθώ να ανακαλύψω τις προθέσεις κάποιου· κυρ. στη ΦΡ ***αγοράζω λόγια*** παίρνω λόγια, προσπαθώ να κάνω κάποιον να μου πει πληροφορίες που με ενδιαφέρουν, τον «ψαρεύω» ΣΥΝ ψωνίζω **3.** (μτφ) εξασφαλίζω την ευνοϊκή στάση κάποιου με παράνομο τρόπο, συνήθ. με δωροδοκία, δωροδοκώ: *ο παράγοντας τού σωματείου είχε αγοράσει παίκτες τής αντίπαλης ομάδας* || ~ *συνειδήσεις / ανθρώπους / ψήφους* ΣΥΝ. εξαγοράζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά, σπάζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «συχνάζω στην αγορά», < *ἀγορά*. Η σημ. «αποκτώ διά χρημάτων» είναι ήδη αρχ.].

αγοραίος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την αγορά· ~ *εμπόρευμα / αξία / τιμή* **2.** ***αγοραίο*** (το) επαρχιακό ταξί που μισθώνεται για τη μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων με ιδιαίτερη συμφωνία **3.** (κακόσ) χυδαίος, πρόστυχος: *επέδειξε ~ συμπεριφορά* || ~ *λόγια / γλώσσα / ύβρεις / αισθήματα / ήθη* ΦΡ (α) ***αγοραίος έρωτας*** η πορνεία (β) ***αγοραία γυναίκα*** η πόρνη. — **αγοραί-α / -ως** επίρρ. [μτγν] (σημ 2, 3)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγοραῖος* < *ἀγορά* (*ἀγορά* + *-ιος* > *ἀγοραῖος*· πβ. *ἀρχά* (= *αρχή*) + *-ιος* > *ἀρχαῖος, ὥρα* + *-ιος* > *ὡραῖος* κ.λπ.). Η μειωτική σημ. «κοινός, χυδαίος» είναι ήδη αρχ. (π.χ. *ἀγοραῖος ἀνήρ* «έμπειρος ρήτορας», αλλά και «δικολάβος, απευθυνόμενος στον κοινό όχλο»)].

αγορανομία (η) [αρχ.] {αγορανομιών} **1.** το σύνολο των διατάξεων που διέπουν τις αγοραπωλησίες **2.** η δημόσια υπηρεσία που ελέγχει την τήρηση των διατάξεων αυτών **3.** (συνεκδ) το σύνολο των υπαλλήλων τής παραπάνω υπηρεσίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά.*

αγορανομικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την αγορανομία ή τους αγορανόμους: ~ *έλεγχος / διάταξη / υπηρεσία / έφοδος / αδίκημα / δικαστήριο* || ~ *κώδικας.* — **αγορανομικ-ά / -ώς** επίρρ

αγορανόμος (ο/η) υπάλληλος τής αγορανομίας
[ΕΤΥΜ. αρχ , αρχική σημ. «λειτουργός αγοράς στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος ήλεγχε τις αγοραπωλησίες». < *ἀγορά* + *νόμος*]

αγοραπωλησία (η) [1854] {αγοραπωλησιών} η αγορά και πώληση αγαθών (εμπορευμάτων, ακινήτων κ λπ.) ΣΥΝ. συναλλαγή, δοσοληψία, εμπορία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά.*

αγόρασμα (το) {αγοράσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αγορά (προϊόντος) ΣΥΝ ψώνισμα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ό,τι πωλείται ή αγοράζεται», < *ἀγοράζω* (βλ.λ.)]

αγοραστής (ο) [αρχ.], **αγοράστρια** (η) {αγοραστριών} **1.** πρόσωπο που αγοράζει κάτι: *αναζητώ ~ για το σπίτι στη Γλυφάδα* **2.** (γενικότ.) καταναλωτής: *οι ~ πρέπει να εξετάζουν την ποιότητα τού προϊόντος πριν από την αγορά.*

αγοραστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάθεση προϊόντων, την κατανάλωση: ~ *κοινό / επιτυχία / κίνηση / ενδιαφέρον* **2.** ΟΙΚΟΝ (α) ***αγοραστική αξία*** η ανταλλακτική αξία αντικειμένου (β) ***αγοραστική δύναμη*** η ποσότητα αγαθών και υπηρεσιών σταθερής ποιότητας, που είναι δυνατόν να αποκτηθούν με το εισόδημα κά-

ποιου (ατομικό ή οικογενειακό) - **αγοραστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγοραστής*. Οι φρ. *αγοραστική αξία / δύναμη* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ purchasing value / capacity].

αγοραστός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που έχει αποκτηθεί με αγορά, κατ' αντιδιαστολή προς οτιδήποτε κατασκευάζουμε οι ίδιοι. *το κέικ είναι ~ ή το έφτειαξες μόνη σου*, ΣΥΝ έτοιμος, αγορασμένος.

αγοραφοβία (η) [1879] {χωρ πληθ } ΨΥΧΟΛ ψυχική διαταραχή που εκδηλώνεται με αδικαιολόγητο φόβο και άγχος τού ατόμου, όταν βρεθεί σε πολυάνθρωπους ή πολυσύχναστους χώρους. — **αγοραφοβικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ agoraphobia, με τη λ. *αγορά* στην αρχ. σημ «συνάθροιση πλήθους, πλήθος κόσμου»]

αγόρευση (η) [μεσν.] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκφώνηση λόγου, κυρ σε δημόσια συγκέντρωση: *ο συνήγορος άρχισε την ~ του || η ~ τού εισαγγελέα*

αγορεύω ρ. αμετβ {αγόρευσα} **1.** εκφωνώ λόγο σε δημόσια συγκέντρωση, βγάζω λόγο ΦΡ ***τις αγορεύειν βούλεται;*** (*τίς ἀγορεύειν βούλεται*, ερώτηση τού Αθηναίου κήρυκα στην Εκκλησία τού Δήμου) ποιος επιθυμεί να μιλήσει δημόσια, να πάρει τον λόγο; **2.** (ειρων.) μιλώ σαν ρήτορας, ρητορεύω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγορά, σύνθετος*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀγορά*]

> **τις αγορεύειν βούλεται;** «Ποιος θέλει να πάρει τον λόγο;». Τα λόγια τού κήρυκα στην Εκκλησία τού Δήμου στην αρχαία Αθήνα, ο οποίος καλούσε στο βήμα τους πολίτες που ήθελαν να μιλήσουν δημόσια για τα θέματα που συζητούνταν στην Εκκλησία Η φράση έχει μείνει σύμβολο τής άμεσης (συμμετοχικής) δημοκρατίας, λέγεται δε και σήμερα αρχαιοπρεπώς, όταν παροτρύνει κανείς κάποιους να πάρουν τον λόγο

αγορητής (ο), **αγορήτρια** (η) {αγορητριών} πρόσωπο που αγορεύει σε δημόσια συγκέντρωση (Βουλή, συνέδριο κ λπ.) ΣΥΝ ομιλητής, ρήτορας ΦΡ ***ειδικός αγορητής*** εκπρόσωπος κόμματος που αγορεύει επί ειδικού θέματος στη Βουλή
[ΕΤΥΜ αρχ λ., η οποία στα έπη αναφέρεται κυρίως στον Νέστορα, < *ἀγοράομαι, -ῶμαι* «αγορεύω» (βλ. κ λ. *αγορά*)].

αγόρι (το) ‣ αγώρι

αγορίστικος, -η, -ο → αγωρίστικος

Αγορίτσα (η) (ορθότ *Αγωρίτσα*) γυναικείο όνομα, που δινόταν παλαιότ , κυρ στη Θεσσαλία, στο πρώτο παιδί, αν ήταν κορίτσι, για να γεννηθεί το επόμενο αγώρι.
[ΕΤΥΜ < *αγώρι* + υποκ επίθημα *-ίτσα*]

αγοροκόριτσο (το) ‣ αγωροκόριτσο

αγοροκρατία (η) {χωρ. πληθ } η κυριαρχία τού πνεύματος τής αγοράς (τού οικονομικού ανταγωνισμού και τού νόμου τής προσφοράς και τής ζήτησης)

αγοροφέρνω ρ ‣ αγωροφέρνω

άγος (το) {άγ-ους | -η, -ών} **1.** προσβλητική, παράσπονδη, βέβηλη πράξη, *το Κυλώνειον ~* (η ασεβής ενέργεια των αρχαίων Αθηναίων να θανατώσουν τον Κύλωνα και οπαδούς του, αν και εκείνοι είχαν καταφύγει ως ικέτες στην Ακρόπολη το 612 π Χ) **2.** (κατ' επέκτ) πράξη που αντιβαίνει σε αρχές και αξίες που θεωρούνται ιερές και απαραβίαστες. *προσπαθούσε να ξεπλύνει το άγος τού εξωμότη* ΣΥΝ ανοσιούργημα, μίασμα, ανίερη πράξη.
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἄγ-ος* < Ι.Ε. *yag- «*τιμώ, ευλαβούμαι*» *Ομόρρ. ἅγ-ιος, ἁγ-νός* κ ά Η ψίλωση τής αρχ. λ *(ἄγος)* οφείλεται ίσως στην αντίθετη σημ. που έλαβε σε σχέση με τα ομόρριζα]

αγουρέλαιο (το) {αγουρελαί-ου | -ων} λάδι από άγουρες ελιές, με ευχάριστη οσμή και συνήθ καλής ποιότητας Επίσης **αγουρόλαδο**.

αγουρίδα (η) άγουρο σταφύλι και συνεκδ. κάθε άγουρος καρπός εύχρ. κυρ. στη ΦΡ ***αγάλι-αγάλι γίνεται η αγουρίδα μέλι*** καθετί ωριμάζει σταδιακά, όχι απότομα· η επιτυχία ενός στόχου απαιτεί υπομονή ΣΥΝ ξινοστάφυλο
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγουρίς, -ίδος* < *ἄγουρος*].

αγουρίλα (η) {χωρ πληθ } (λαϊκ.) η γεύση ή η μυρωδιά άγουρου καρπού, η στυφάδα

αγουροξύπνημο (το) {αγουροξυπνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το πρόωρο ξύπνημα, πριν κανείς ολοκληρώσει τις ώρες ύπνου του.

αγουροξυπνημένος, -η, -ο **1.** αυτός που ξύπνησε ή τον ξύπνησαν πολύ νωρίς **2.** αυτός που μόλις έχει ξυπνήσει, που δεν έχει συνέλθει ακόμη πλήρως από τον ύπνο - **αγουροξυπνώ** ρ {-άς...}

άγουρος, -η, -ο **1.** (για καρπούς) αυτός που δεν ωρίμασε, ο αγίνωτος ΣΥΝ ανώριμος, αμέστωτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ωρίμασε ακόμη σωματικά ή πνευματικά ΣΥΝ ανώριμος· ΦΡ ***άγουρα χρόνια*** η εφηβεία, η περίοδος τής νεότητας — **αγουράδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι*.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἄγωρος* < αρχ. *ἄωρος* < *ἀ-* *στερητ.* + *ὥρα*]

αγουρωπός, -ή, -ό αυτός που φαίνεται ακόμη αρκετά άγουρος· *οι ντομάτες να 'ναι ~ για τη σαλάτα*.
[ΕΤΥΜ < *άγουρος* + κατάλ. *-ωπός* (βλ.λ)].

άγουσα (η) ο δρόμος που οδηγεί κάπου κυρ. στη ΦΡ ***λαμβάνω / παίρνω την άγουσα*** διώχνομαι από κάπου, απολύομαι, φεύγω
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ μτχ ενεστώτα τού ρ *ἄγω* «οδηγώ»]

άγουστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γούστο, ο άκομψος· *~ ντύσιμο* ΣΥΝ ακαλαίσθητος, κακόγουστος — **αγουστιά** (η)

άγρα (η) {χωρ πληθ } (λόγ) **1.** κυνήγι ή ψάρεμα **2.** (μτφ.) επιδίωξη, επίμονη αναζήτηση ΣΥΝ θήρα· ΦΡ ***βγαίνω προς άγραν*** (+γεν) ψάχνω επίμονα και συστηματικά (σαν να κυνηγώ): *βγήκε προς άγραν ψήφων / θυμάτων / υπογραφών / πελατών / γαμπρού / νύφης*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγρα*, αβεβ ετύμου, συγγενής προς τα αρχ *ἀγρέω, ἀγρεύω* «κυνηγώ» Η λ. απαντά ως β' συνθετικό σε σύνθ που δηλώνουν ασθένειες *(ποδ-άγρα, χειρ-άγρα)* ή εργαλεία (*ὀδοντ-άγρα, πυράγρα* «λαβίδα για την πυρά» κ ά). Η σύνταξη τής λ. με γενική είναι αρκετά σπάνια στην Αρχ. (λ χ Πλάτων: *ἄγρα ἀνθρώπων*), καθώς και στην Κ Δ. (Λουκ. 5, 9: *ἐπὶ τῇ ἄγρᾳ τῶν ἰχθυων*)]

αγράμματος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει, αναλφάβητος **2.** αυτός που έχει ελλιπή, ανεπαρκή μόρφωση ΦΡ (παροιμ.) ***άνθρωπος αγράμματος ξύλο απελέκητο*** βλ λ *απελέκητος* **3.** (μτφ) άπειρος, ακατατόπιστος· *την έπαθα σαν αγράμματος*. — ***αγραμματοσύνη*** (η)

αγράμπελη (η) {χωρ. πληθ.} αναρριχητικό, διακοσμητικό φυτό· κληματίδα ΣΥΝ αμπελίδα, αμπελίνα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀγριάμπελος* < αρχ. *ἄγριος* + *ἄμπελος* με παρετυμολ. επίδραση τού *αγρός*]

αγρανάπαυση (η) [1874] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} **1.** προσωρινή διακοπή τής καλλιέργειας αγρού, με σκοπό την ανάκτηση τής παραγωγικότητάς του **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα διακοπής τής καλλιέργειας: *ετήσια ~* **3.** (μτφ.) η εργασιακή ανάπαυλα για ανάκτηση δυνάμεων.

Άγραφα (τα) {Αγράφων} οροσειρά τής Κ. Ελλάδας στον νομό Ευρυτανίας (Ευρυτανικά Άγραφα). — **Αγραφιώτης** (ο), **Αγραφιώτισσα** (η), **αγραφιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < μεσν *Ἄγραφα*, πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἄγραφος* Η ονομασία οφείλεται πιθ. στο γεγονός ότι η περιοχή δεν είχε εγγραφεί στους φορολογικούς καταλόγους *(«κατάστιχα φορολογίας»)* των Τούρκων είτε επειδή είχε ειδικά προνόμια είτε, μάλλον, διότι η είσπραξη των φόρων από αυτό τον δύσβατο τόπο ήταν πρακτικώς αδύνατη].

αγραφία (η) {χωρ. πληθ.} σύμπτωμα διαταραχής τού λόγου, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να εκφράσει γραπτώς τη σκέψη του
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < νεολατ. agraphia].

άγραφος, -η, -ο [αρχ.] κ **άγραπτος** [αρχ.] κ (καθημ) **άγραφτος** (παθ.) **1.** αυτός που δεν γράφτηκε, δεν διατυπώθηκε εγγράφως ΦΡ ***άγραφο δίκαιο / άγραφοι νόμοι*** ηθικοί νόμοι που δεν έχουν συνταχθεί ή διατυπωθεί γραπτώς και αντλούν το κύρος τους από το έθιμο, πηγάζουν από τη φύση ή τη συνείδηση τού ανθρώπου και από τους κανόνες τού δικαίου που διαμορφώθηκαν μέσα από τα έθιμα και έχουν καθολική ισχύ στα κοινωνικά σύνολα ΑΝΤ θετό δίκαιο **2.** αυτός που δεν καταγράφηκε σε κατάλογο, ο αδήλωτος ΦΡ (εκφραστ.) ***αυτό είναι από τ' άγραφα!*** αυτό δεν υπάρχει πουθενά γραμμένο, είναι πρωτάκουστο, πρωτοφανές **3.** αυτός πάνω στον οποίο δεν έχει γραφεί τίποτα: *~ πίνακας* ΦΡ ***άγραφος χάρτης / άγραφο χαρτί / άγραφη πινακίδα*** βλ λ *tabula rasa* • **4.** (ενεργ.) (μαθητής/μαθήτρια) που δεν έχει γράψει τις σχολικές εργασίες του, που δεν έχει γράψει τα μαθήματά του: *πήγε ~ στο σχολείο*.

ΑΓΡ. ΕΞ. (οι) Αγροτικές Εξαγωγές.

αγρεργάτης (ο) {αγρεργατών}, **αγρεργάτρια** (η) {αγρεργατριών} πρόσωπο που εργάζεται στους αγρούς: *ανειδίκευτος ~*

άγρευμα [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **άγρεμα** (το) {αγρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} θήραμα ή αλίευμα.

αγρεύω ρ μετβ. {άγρευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κυνηγώ (κάτι) ΣΥΝ θηρεύω **2.** (μτφ.) προσπαθώ να παρασύρω (κάποιον) σε παγίδα, να βρω θύμα προς εκμετάλλευση: *έμποροι ναρκωτικών ~ θύματα μεταξύ νέων παιδιών* **3.** αναζητώ επίμονα: *~ ψήφους* ΣΥΝ επιδιώκω, επιζητώ, περισυλλέγω. — **άγρευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγρα* «κυνήγι»].

άγρια επίρρ ‣ άγριος

αγριάδα (η) **1.** το άγριο παρουσιαστικό, η άγρια εμφάνιση, έκφραση: *το πρόσωπό του είχε μια ~!* ΣΥΝ αγριότητα **2.** η σκληρότητα τρόπων ΑΝΤ πραότητα, ηπιότητα· ΦΡ (οικ) ***πουλάω αγριάδα*** κάνω τον σκληρό, τον βίαιο **3.** η έλλειψη απαλότητας, η τραχύτητα μιας επιφάνειας **4.** (μτφ) η δριμύτητα τού καιρού **5.** (α) αγριοβότανο, που πίνεται ως θεραπευτικό αφέψημα (β) ζιζάνιο, παρασιτικό χόρτο • **6.** ο χέρσος, ακαλλιέργητος ή δύσβατος, απόκρημνος τόπος
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἄγριος*. Το φυτό προέρχεται από μεσν *ἀγριάδα* < μτγν. *ἀγριάς*, που χρησίμευσε ως θηλ τού αρχ επιθ. *ἄγριος*].

αγριάνθρωπος (ο) [μτγν] {αγριανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** άνθρωπος που ζει κατά πρωτόγονο, άγριο τρόπο, μακριά από τον πολιτισμό ΣΥΝ απολίτιστος, πρωτόγονος **2.** (μτφ.) άνθρωπος με άγρια όψη, που συμπεριφέρεται αντικοινωνικά, βίαια: *Δεν είναι απλώς αγενής. Είναι ~* ΣΥΝ δύστροπος, ακοινώνητος, μισάνθρωπος

αγριελιά (η) **1.** άγρια ελιά, από την οποία γινόταν ο κότινος (το στεφάνι τής νίκης) των αρχαίων **2.** κλαδί, καρπός ή ξύλο αγριελιάς.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγριελαία* < *ἀγρι(ο)-* + *ἐλαία*]

αγρίεμα (το) {αγριέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άγρια έκφραση τού προσώπου, η βλοσυρότητα **2.** η κατάσταση εξοργισμού, εξαγρίωσης **3.** άγρια συμπεριφορά για εκφοβισμό ΣΥΝ φοβέρα **4.** (μτφ για καιρικές συνθήκες) η δυσμενής μεταβολή, η επιδείνωση • **5.** ο έντονος φόβος σε συνθήκες κινδύνου, όπως στο σκοτάδι, την ερημιά κ λπ. Επίσης **αγριεμός** (ο) {χωρ πληθ } (σημ 3)

αγριεύω ρ. αμετβ κ. μετβ. [μεσν] {αγρί-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (αμετβ) **1.** εκφράζω οργή, θυμό, γίνομαι απειλητικός: *τον άκουσε να προσβάλλει τους φίλους του και αγρίεψε αμέσως* ΣΥΝ εξαγριώνομαι **2.** συμπεριφέρομαι με ασυνήθιστη επιθετικότητα και οξύτητα: *στις μέρες μας ο κόσμος έχει αγριέψει* **3.** (για καταστάσεις ή καιρικές συνθήκες) μεταβάλλομαι προς το χειρότερο, γίνομαι δριμύς. *ο καιρός όσο πάει κι αγριεύει || τα πράγματα αγριεύουν* ΣΥΝ χειροτερεύω, χαλάω, επιδεινώνομαι **4.** (μεσοπαθ. ***αγριεύομαι***) φοβάμαι, τρομάζω. *αγριεύτηκε καθώς περπατούσε μόνη της στο σκοτάδι* ♦ (μετβ.) **5.** εξαγριώνω (κάποιον), τον εξοργίζω: *μην του μιλάς έτσι, τον αγριεύεις* ΣΥΝ ερεθίζω, δαιμονίζω, δια(β)ολίζω **6.** (συχνά +γεν) μιλώ αυστηρά, προκαλώ φόβο: *του αγρίεψε, γιατί το 'χε παρακάνει τον τελευταίο*

καιρό ΣΥΝ φοβερίζω

αγρίμι (το) {αγριμ-ιού | -ιών} **1.** κάθε άγριο ζώο, θηρίο. *κυνηγημένο / πληγωμένο ~* **2.** άγριο ζώο ως θήραμα **3.** (μτφ.) άνθρωπος ακοινώνητος, απολίτιστος ή δύστροπος. *δεν κάνει χωριό με άνθρωπο. σωστό ~!* — (υποκ.) **αγριμάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγρίμιν* < **ἀγρίμαιον* < μτγν. *ἀγριμαῖον*. ουδ. τού επιθ *ἀγριμαῖος* < *ἄγριμος* < αρχ. *ἄγρα*. Ο τ. *αγρίμι* προέρχεται από τον πληθ. *ἀγρίμαια* με συνίζηση: *ἀγρίμαια* > *ἀγρίμια* > *ἀγρίμι*]

αγριμοκυνηγός (ο) ο κυνηγός που κυνηγά άγρια ζώα, αγρίμια ΣΥΝ αγριμολόγος

αγριμολόγος (ο) (σπάν.) ο αγριμοκυνηγός (βλ. λ.)

Αγρίνιο (το) {Αγρινίου} πόλη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, στον νομό Αιτωλοακαρνανίας — **Αγρινιώτης** (ο), **Αγρινιώτισσα** (η), **αγρινιώτικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀγρίνιον* < *Ἀγραῖοι*, αρχ. αιτωλικός λαός, που πήρε το όνομά του είτε από το *ἄγρα* (οπότε *Ἀγραῖοι* = αγρευτές, κυνηγοί) είτε από το *ἀγρός* (οπότε *Ἀγραῖοι* = αγρότες, άνθρωποι τής γης) Η πόλη καταστράφηκε ολοκληρωτικά το 314 π.Χ. και κατά τον 13ο αι. μ.Χ. εμφανίστηκε στην περιοχή ένας οικισμός ονόματι *Βραχώρι* (< **Βλαχώρι* < **Βλαχοχώρι* < *Βλοχοχώρι* «χωριό τού οποίου οι κάτοικοι κατάγονται από τον Βλοχό τής Θεσσαλίας») Το 1835, μετά την ίδρυση τού ελλην. κράτους, το Βραχώρι ξαναπήρε την αρχ. ονομασία *Αγρίνιο*].

αγριο- κ. **αγριό-** κ. **αγρι-** [αρχ.] α΄ συνθετικό λέξεων που δηλώνουν. **1.** (α) (για ζώο) ότι δεν είναι εξημερωμένο. *αγριο-κάτσικο, αγριο-περίστερο* (β) ότι (κάτι) προέρχεται από μη εξημερωμένο είδος: *αγριόμελο* (γ) (για φυτό) ότι είναι αυτοφυές (όχι καλλιεργημένο) ή ότι δεν καλλιεργείται *αγριο-ράδικο, αγριο-κέρασο, αγριο-συκιά, αγριο-λούλουδο, αγριό-χορτο* **2.** (μτφ.) (α) δυστροπία. έλλειψη καλλιέργειας ή αγένεια. *αγρι-άνθρωπος, αγριο-κόριτσο* (β) (εμφατ.) αγριάδα και βλοσυρότητα: *αγριό-φατσα, αγριο-μάτης, αγριο-κοιτάζω, αγριο-μιλώ* **3.** ότι (κάτι) έχει μεγάλη ένταση και είναι ενοχλητικό: *αγριο-φωνάρα, αγριό-*πονος, *αγριο-βόρι* **4.** (α) ότι (κάτι, συνήθ. τόπος) έχει τα χαρακτηριστικά τού απότομου και τού αφιλόξενου: *αγριό-τοπος* (β) ότι (κάτι) είναι τραχύ. *αγριό-μαλλο*

αγριοβόρι (το) {δυσχρ. αγριοβορ-ιού | -ιών} βόρειος άνεμος, ψυχρός και δυνατός.

αγριόγατα (η) {σπάν. αγριογατών}, **αγριόγατος** (ο) (σημ. 1) **1.** μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό, που μοιάζει με την κατοικίδια γάτα. αλλά έχει μακρύτερα πόδια, μεγαλύτερο και πλατύτερο κεφάλι και κοντύτερη ουρά, μακρύ τρίχωμα σταχτοκίτρινο με σκούρες ραβδώσεις στο σώμα και μαύρους δακτυλίους στην ουρά· έχει άγρια ένστικτα και δεν εξημερώνεται **2.** γάτα αρχικώς κατοικίδια, η οποία απομακρύνθηκε από τους ανθρώπους και ζει σε άγρια κατάσταση **3.** (μτφ.) επιθετική, ατίθαση γυναίκα

αγριογούρουνο (το) [μεσν.] (κοιν. όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) ο αγριόχοιρος (βλ. λ.).

αγριοκάτσικο (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** ο αίγαγρος (βλ. λ.) **2.** (μτφ.) ο ζωηρός και ατίθασος άνθρωπος.

αγριοκοιτάζω ρ. μετβ. {αγριοκοίτα-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** κοιτάζω άγρια, βλοσυρά (κάποιον) ΣΥΝ αγριοβλέπω, αγριοθωρώ **2.** (μτφ.) απειλώ. Επίσης **αγριοκοιτώ** (κ. -άω) {-άς...}. — **αγριοκοίταγμα** (το)

αγριολούλουδο (το) λουλούδι άγριου φυτού, αυτοφυές σε αγρούς. δάση, λιβάδια κ.λπ.

άγριος, -α, -ο {κ. (λόγ.) -ίου (θηλ. -ίας) | (λόγ.) -ίων, (λόγ.) -ίους} **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί την παρέμβαση τού ανθρώπου. *~ ζώο / θηρίο* (μη εξημερωμένο) || *~ φυτά* (αυτοφυή, που δεν προέρχονται από καλλιέργεια) || *~ μέλι / καρπός* (από αυτοφυή φυτά) || *~ βλάστηση / φύση* (από αυτοφυή φυτά, πυκνή και αδιαπέραστη) || *~ περιοχές / τόποι* (άγονοι, χέρσοι ή ακατοίκητοι) ΦΡ ***ήρθαν τ' άγρια, να διώξουν τα ήμερα*** για πρόσωπα που η εμφάνισή τους σε ξένο ή νέο χώρο συνοδεύεται από αναστάτωση, παράλογες απαιτήσεις και διεκδικήσεις, σαν να ήταν εκεί από παλιά: *ήρθαν οι καινούργιοι στο γραφείο και άρχισαν να αμφισβητούν τον τρόπο δουλειάς και να υποδεικνύουν και από πάνω τι πρέπει να κάνουμε· ~!* **2.** (α) αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί, που ζει στη φύση. χωρίς τεχνολογική πρόοδο. *~ φυλές / λαοί / ζωή* ΣΥΝ πρωτόγονος, απολίτιστος (β) αυτός που δεν ταιριάζει σε πολιτισμένο άνθρωπο. που θυμίζει ή προέρχεται από απολίτιστους ανθρώπους: *~ μουσική / διασκέδαση / συμπεριφορά* (γ) (μειωτ. το αρσ. ως ουσ., συνήθ. στον πληθ.) οι ιθαγενείς κάτοικοι μιας ηπείρου, ιδιαίτ. οι φυλές τής Αφρικής και τής Αμερικής *οι πρώτοι εξερευνητές ζούσαν με τον φόβο των αγρίων και των θηρίων* ΦΡ ***ιστορίες για αγρίους*** παράλογα, απίστευτα πράγματα. που δεν ταιριάζουν σε λογικούς και πολιτισμένους ανθρώπους **3.** αυτός που εμπνέει φόβο· *~ ματιά / πολεμιστής / χαρακτηριστικά* || *~ πρόσωπο* (τραχύ και ατημέλητο) **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σφοδρότητα. ένταση, επιθετικότητα: *~ επίθεση / ξυλοδαρμός / συμπεριφορά / λογομαχία* || *~ εκμετάλλευση* (χωρίς έλεος, ασύδοτη) || *~ δολοφονία* (απάνθρωπη, σκληρή) || *~ εποχές* (βίαιες. σκληρές) / *διαθέσεις* ΦΡ ***(παίρνω κάποιον) με το άγριο*** (συμπεριφέρομαι σε κάποιον) με τρόπο επιθετικό, σκληρό ΑΝΤ (παίρνω κάποιον) με το καλό, με το μαλακό **5.** (εκφραστ.) αυτός που περιέχει εμπόδια, κινδύνους. δυσμενής *~ καιρός* (κακοκαιρία) || *~ θάλασσα* (τρικυμιώδης) || *~ περιπέτειες / συνθήκες* **6.** αυτός που έχει τα γνωρίσματα τού πρωτόγονου ενστίκτου. πρωτόγνωρος· *~ χαρά / συναίσθημα / ηδονή* **7.** αυτός που είναι τραχύς στην αφή: *~ επιφάνεια / μαλλιά* ΑΝΤ λείος, απαλός **8.** (για διάστημα τής ημέρας. ώρα) προχωρημένος, πολύ νωρίς ή πολύ αργά: *~ μεσάνυχτα / χαράματα* — **άγρια** επίρρ. (βλ. κ. λ. *αγρίως*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγρός* (βλ.λ.)].

> **άγριος – αγροίκος – άγρυπνος.** Η ζωή στους αγρούς, στα χωράφια, που όσο παλαιότερα πάμε τόσο σκληρότερη ήταν, έδωσε λαβή σε σειρά παραγώγων λέξεων, οι οποίες συνδέονται με την έννοια και τις ιδιότητες τού αγρού Έτσι, **άγρ-ιος** είναι αρχικά «ο των αγρών. αυτός που ζει ή ανήκει στους αγρούς». Η σημ. «τραχύς, σκληρός» για ανθρώπους ή και «επιθετικός» για ζώα απορρέουν από ιδιότητες τής ζωής στους αγρούς, ενώ είναι πιθανή και κάποια παρετυμολογική επίδραση τού *άγρα*. Συναφής είναι και η σημ. τού **αγροίκος** (αρχ. *ἄγροικος*), που πρώτα σήμανε «αυτόν που ζει στους αγρούς», για να περάσει μετά στη σημ. τού «άξεστος. χωρίς καλούς τρόπους. αγενής». Παράλληλες σημασιολ. εξελίξεις παρατηρούνται και σε λέξεις, όπως το **χωριάτης** (αυτός που ζει στο χωριό > ο άξεστος, ακαλλιέργητος σε τρόπους) ή το αγγλ. **rustic** (< λατ. rusticus «αγροτικός»). που έχει και τη σημ. «άξεστος». Το **άγρυπνος**, αντιθέτως, ακολούθησε εύσημη σημασιολ. εξέλιξη. αφού από τη σημ. «αυτός που κοιμάται έξω στους αγρούς, που εύκολα ξυπνάει ή που δεν κοιμάται (ξαγρυπνά), για να φυλάει» πέρασε στη σημ. «ξάγρυπνος. εν εγρηγόρσει. σε κατάσταση ετοιμότητας»

αγριότητα (η) [αρχ.] {αγριοτήτων} **1.** η έλλειψη εξημέρωσης *η ~ των ζώων τής ζούγκλας* ΑΝΤ ημερότητα **2.** (μτφ.) αγριάδα, έκφραση επιθετικότητας. σκληρότητας· *η ~ τής φωνής / τού βλέμματος* **3.** (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση σκληρότητας, απανθρωπιάς· *οι ~ των Ναζί κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* ΣΥΝ ωμότητα, θηριωδία, κτηνωδία.

αγριοφωνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) η δυνατή και δυσάρεστη φωνή· *μας ξύπνησε νυχτιάτικα με τις ~ του!* ΣΥΝ γκάρισμα

αγριόχοιρος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -οίρου | -ων κ. -οίρων, -ους κ. -οίρους} (κοιν. όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) άγριο, παχύδερμο θηλαστικό, από το οποίο προέρχεται ο κατοικίδιος χοίρος· το γνωστότερο είδος του έχει σκληρό τρίχωμα και χαυλιόδοντες ΣΥΝ κάπρος (καθημ.) αγριογούρουνο.

αγριωπός, -ή, -ό αυτός που έχει άγρια όψη, βλοσυρός *~ πρόσωπο* ΣΥΝ τραχύς, άγριος, απειλητικός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγριος* + *-ωπός* (βλ.λ.)]

αγρίως επίρρ. [αρχ.] (εμφατ.-εκφραστ.) πολύ έντονα, διαρκώς και ασύστολα, κατά τρόπο απροκάλυπτο *κατέκλεβε ~ την εταιρεία* || *κοροϊδεύω / εξυβρίζω / κλέβω κάποιον ~*.

> **άγρια – αγρίως.** Όπως και στην περίπτωση άλλων επιρρημάτων (πβ. *απλά – απλώς, έκτακτα – εκτάκτως, αδιάκριτα – αδιακρίτως* κ.ά.), οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικώς: **άγρια** = με αγριότητα, με επιθετικότητα *(«μας κοίταξε άγρια», «αντιδρά πολύ άγρια»)*, ενώ **αγρίως** = συστηματικά. ασύστολα, προκλητικά, πολύ *(«μας εμπαίζει / κοροϊδεύει αγρίως», «κλέβουν αγρίως»)*. Το *άγρια* δηλ. χρησιμοποιείται κυριολεκτικά, ενώ το *αγρίως* μεταφορικά και με επιτατική σημασία.

αγροδίαιτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ζει στους αγρούς.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀγρος* + *-δίαιτος* < *δίαιτα* (βλ. λ.), πβ. κ. *λιτο-δίαιτος*].

αγροδικείο (το) το αγροτικό πταισματοδικείο.

αγροδοσία (η) [1854] {αγροδοσιών} ΝΟΜ η εκμίσθωση από αγροδότη (βλ.λ.) αγροτικής εκτάσεως σε αγρολήπτη (βλ. λ.) (πβ. *αγροληψία*).

αγροδότης (ο) [1840] {αγροδοτών} ΝΟΜ ιδιοκτήτης αγροτικής έκτασης ο οποίος την εκμισθώνει σε αγρολήπτη (βλ. λ.) με ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί τής παραγωγής. — **αγροδοτικός**, -ή, -ό [1840].

αγροζημία (η) [1890] {αγροζημιών} ΝΟΜ. γενική ονομασία ποικίλων μορφών αγροτικών αδικημάτων εις βάρος κινητής ή ακίνητης αγρο-

---

αγριο- κ. **αγριο-** κ. **αγρι-** *α΄ συνθετικό*

αγρι-άμπελο (το)
αγρι-απιδιά (η)
αγρι-αχλαδιά (η)
αγριο-βαλανιδιά (η)
αγριο-βερικοκιά (η)
αγριο-βιολέτα (η)
αγριο-βλάσταρο (το)
αγριο-βότανο (το)
αγριό-βρουβα (η)
αγριό-γαλος (ο)
αγριό-γιδα (η)
αγριό-γιδο (το)
αγριο-γυναίκα (η)
αγριο-δάφνη (η)
αγριο-δυόσμος (ο)
αγριο-θάμνος (ο)
αγριο-καίρι (το)
αγριό-καιρος (ο)
αγριο-καρυδιά (η)
αγριο-κερασιά (η)
αγριο-κέρασο (το)
αγριό-κλαρο (το)
αγριο-κόκορας (ο)
αγριο-κόριτσο (το)
αγριό-κοτα (η)
αγριο-κούκκι (το)
αγριο-κουμαριά (η)
αγριο-κούνελο (το)
αγριό-κρινο (το)
αγριο-κυδωνιά (η)
αγριο-κύμινο (το)
αγριο-κυπαρίσσι (το)
αγριο-λάχανο (το)
αγριο-μάραθο (το)
αγριο-μέλισσα (η)
αγριό-μελο (το)
αγριο-μηλιά (η)
αγριο-μιλώ ρ
αγριο-μούλαρο (το)
αγριο-μούρης (ο)
αγριό-μουτρο (το)
αγριό-ξυλο (το)
αγριο-παίρνω ρ
αγριό-παπια (η)
αγριο-περίστερο (το)
αγριο-πετεινός (ο)
αγριό-πευκο (το)
αγριο-πλάτανος (ο)
αγριό-πονος (ο)
αγριο-πούλι (το)
αγριο-πρασια (η)
αγριό-πρασο (το)
αγριο-πρόσωπος, -η, -ο
αγριο-ράδικο (το)
αγριο-ρωδακινιά (η)
αγριο-σέλινο (το)
αγριο-σέσκουλο (το)
αγριό-σκυλο (το)
αγριο-σπανάκι (το)
αγριο-σταφίδα (η)
αγριο-συκιά (η)
αγριό-συκο (το)
αγριό-τοπος (ο)
αγριό-τουρκος (ο)
αγριό-τραγος (ο)
αγριο-τριανταφυλλιά (η)
αγριο-τριαντάφυλλο (το)
αγριο-τσουκνίδα (η)
αγριό-φατσα (η)
αγριο-φοράδα (η)
αγριο-φράουλα (η)
αγριο-χελίδονο (το)
αγριό-χορτο (το)

τικής ιδιοκτησίας (κλοπή, υπεξαίρεση, φθορά, φθορά διά ζώων).

αγροικία (η) [αρχ] {αγροικιών} σπίτι σε αγρόκτημα.

αγροίκος (ο), (σπάν.) **αγροίκα** (η) άνθρωπος που συμπεριφέρεται με τραχύτητα, βαναυσότητα, που στερείται καλλιέργειας και ευγένειας ΣΥΝ ακαλλιέργητος, άξεστος, τραχύς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγροῖκος* / *ἄγροικος* «ο κατοικών στην ύπαιθρο, αγρότης» < *ἀγρός* + *οἶκος* Η λ. στους μεσαιωνικούς χρόνους σήμαινε «απλοϊκός, αφελής», ενώ η έννοια «αγενής, άξεστος» αποτελεί νεότ. σημασιολ εξέλιξη].

αγροικώ ρ. → γροικώ

αγροκαλλιέργεια (η) (εσφαλμ. *αγροτοκαλλιέργεια*) {αγροκαλλιεργειών} η καλλιέργεια των αγρών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ agriculture].

αγροκήπιο (το) [μτγν] {αγροκηπί-ου | -ων} αγροτική έκταση υποδειγματικής καλλιέργειας φυτών και εκτροφής ζώων για τη βελτίωση τής ποιότητας και τής ποσότητας τής παραγωγής τους

αγρόκτημα (το) {αγροκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} έκταση με γεωργικές και κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις και ενδεχομένως αγροικία ΣΥΝ. φάρμα. — **αγροκτηματίας** [1892] κ. (σπάν.) **αγροκτήμονας** (ο) [1894].

αγρολήπτης (ο) [1851] {αγροληπτών} ΝΟΜ γεωργός που καλλιεργεί μισθωμένο κτήμα και καταβάλλει ως ενοίκιο ορισμένο ποσοστό επί τής παραγωγής (βλ. κ. λ. *αγροδότης*) — **αγροληπτικός**, -ή, -ό [1851]

αγροληψία (η) [1851] {αγροληψιών} ΝΟΜ. (παλαιότ.) **1.** σύστημα εκμεταλλεύσεως αγροτικών κτημάτων, κατά το οποίο όσοι μετέτρεπαν ξένους χερσοτόπους σε φυτείες, καρπώνονταν από κοινού με τους ιδιοκτήτες την παραγωγή **2.** ***επίμορτη αγροληψία*** σύμβαση μίσθωσης αγροτικού κτήματος με την οποία ο εκμισθωτής (γαιοκτήμονας) παραχωρεί τη χρήση και την κάρπωση τού μισθίου αγροκτήματος, ενώ ο μισθωτής (αγρολήπτης) καταβάλλει μίσθωμα που συνίσταται σε ποσοστό επί των καρπών που θα παραχθούν (βλ. κ. λ. *αγροδοσία*).

αγρομίσθωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΝΟΜ. η μίσθωση αγροκτήματος.

αγρονομείο (το) **1.** ΝΟΜ περιοχή (συνήθ. η περιφέρεια τού ειρηνοδικείου) που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού αγρονόμου **2.** (συνεκδ) το κτήριο όπου στεγάζεται ο αγρονόμος.

αγρονομία (η) {χωρ πληθ.} **1.** το σύνολο των νομοθετικών διατάξεων που διέπουν τα σχετικά με την καλλιέργεια των αγρών· κώδικας αγροτικής νομολογίας **2.** το σύνολο των αγρονόμων ως σώμα *θα 'χει φασαρίες με την* ~ **3.** η εποπτεία και διαχείριση αγροτικών κτημάτων **4.** η επιστημονική εξέταση των όρων τής καλλιέργειας τής γης για καλύτερη παραγωγή γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων. — **αγρονομικός**, -ή, -ό [1828].

αγρονόμος (ο/η) **1.** υπάλληλος τής αγροφυλακής, που εποπτεύει την εφαρμογή *και* την τήρηση των αγρονομικών διατάξεων **2.** επιστήμονας που μελετά το αντικείμενο τής αγρονομίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγρός* + *νόμος* < *νέμω* Ήδη στην Αρχ. οι *ἀγρονόμοι* ήταν υπεύθυνοι για τη διασφάλιση τής τάξεως στις αγροτικές περιοχές].

αγρός (ο) έκταση καλλιεργήσιμης γης, κυρ. για δημητριακά χωράφι ΣΥΝ κτήμα, γη· ΦΡ (α) ***αγρόν ηγόρασα / ηγόραζα*** (*ἀγρὸν ἠγόρασα*, Κ.Δ. Λουκ 14, 18) (i) για κάποιον που αδυνατεί να ξεχωρίσει το ουσιώδες από το επουσιώδες, με αποτέλεσμα να αδιαφορεί για κάτι σημαντικό, ασχολούμενος με ασήμαντα πράγματα (ii) αδιαφορώ (για κάτι): *πόσες φορές δεν του έγινε σύσταση να είναι πιο προσεκτικός, αλλ' αυτός αγρόν ηγόραζε* (β) **αγρός αίματος** για αγορά με χρήματα άνομης προέλευσης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άγριος*.
[ΕΤΥΜ αρχ., συγγενές προς λατ. ager, σανσκρ. ajrah, αρμ. art, γερμ. Acker, αγγλ. acre «έικερ, μονάδα μετρήσεως επιφανείας». Αν η αρχική σημ. τής λ. *ἀγρός* ήταν «ακαλλιέργητο χωράφι, τόπος βοσκής», τότε η συγγένεια προς το *ἄγω* «οδηγώ» (ενν τα ποίμνια) πρέπει να θεωρείται πιθανή (θα μπορούσε να θεωρηθεί ως παράγωγό του: *ἄγ-ω – ἀγ-ρός*) Η λ. *ἀγρός* απαντά ως α' συνθ. στα *ἄγρ-υπνος*, *ἀγρ-οῖκος*, *ἄγρ-αυλος* κ.ά.].

αγρόν αγοράζει – αγρός αίματος. Δύο φράσεις με τη λ *αγρός* έχουν περάσει από την Κ.Δ στην καθημ. γλώσσα: το *αγρόν ηγόρασα* (Λουκ. 14, 18) και λιγότερο το *αγρός αίματος* (Ματθ. 27, 8). Το α' έχει προέλθει από τον χαρακτηριστικό τύπο αδιάφορου και ελαφρόμυαλου ανθρώπου, που, ενώ (κατά την παραβολή τού Χριστού) προσκαλείται τιμητικά στη σημαντική, για την εποχή εκείνη, γιορτή τού γάμου, αυτός προτιμά να πάει να δει το χωράφι που αγόρασε, πράγμα που –υπονοείται– μπορεί να κάνει οποιαδήποτε άλλη ώρα. Λέγεται έτσι για ανθρώπους που αδιαφορούν για κάτι σημαντικό και ασχολούνται με ασήμαντα, επειδή δεν είναι σε θέση να κρίνουν τι είναι σημαντικό και άξιο προσοχής και τι ασήμαντο και επουσιώδες. Με το ίδιο νόημα χρησιμοποιείται και η παροιμία: «*άφησε τον γάμο, να πάει για πουρνάρια*». Η φράση στην Κ Δ είναι «*ἀγρὸν ἠγόρασα καὶ ἔχω ἀνάγκην ἐξελθεῖν καὶ ἰδεῖν αὐτόν*» Από αυτήν λέμε για κάποιον «*αγρόν ηγόρασε*» ή «*αγρόν ηγόραζε*» ή (για το παρόν) «*αγρόν αγοράζει*» (οι φράσεις «*αγρόν **η**γοράζει*» ή ακόμη και «***υ**γρόν αγόραζε*» προέρχονται προφανώς από παρανόηση).
Η φράση «*αγρός αίματος*» (ή «*αγρός τού κεραμέως*») προέρχεται από το χωράφι που αγοράστηκε από τους αρχιερείς με τα χρήματα (τριάκοντα αργύρια) που επέστρεψε ο Ιούδας, όταν μετάνιωσε για την ατιμία τής προδοσίας τού Ιησού. Με τα χρήματα αυτά αγοράστηκε το χωράφι κάποιου κεραμοποιού, που ως προϊόν προδοσίας και φόνου (τού Ιησού) επονομάστηκε «*αγρός (ή χωρίον) αίματος*» (μετάφραση τού αραμαϊκού *ακελδαμά*) Η φράση «*αγρός αίματος*» λέγεται (σε λογιότερο ύφος) για προϊόντα ατιμίας, παρανομίας ή άνομης συναλλαγής. Η φράση στο Ευαγγέλιο είναι: *Διὸ ἐκλήθη ὁ ἀγρὸς ἐκεῖνος ἀγρὸς αἵματος ἕως τῆς σήμερον.*

αγροτεμάχιο (το) {αγροτεμαχί-ου | -ων} **1.** κομμάτι χωραφιού, αγροτική έκταση **2.** τμήμα αγροτικής έκτασης, που πωλείται ή χρησιμοποιείται καταχρηστικά ως οικόπεδο, οικόπεδο «εκτός σχεδίου».

αγροτεχνική (η) {χωρ. πληθ.} η εφαρμογή τεχνικών μεθόδων στις αγροκαλλιέργειες

αγρότης (ο) [αρχ] {αγροτών}, **αγρότισσα** (η) {αγροτισσών} πρόσωπο που ζει στην ύπαιθρο και ασχολείται επαγγελματικά με την καλλιέργεια των αγρών ΣΥΝ γεωργός, χωρικός, καλλιεργητής.

αγροτιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ) το σύνολο των αγροτών **2.** (στην αριστερή φρασεολογία) η αγροτική τάξη (πβ. λ. *εργατιά, προσφυγιά*). *οι αγώνες τής* ~ || *περήφανη / φτωχή* ~.

αγροτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αγρότες· ~ *κόσμος / ιατρείο / περιφέρεια / οικονομία / δρόμος / οικισμός / αποκατάσταση / επανάσταση / κίνημα / συνδικαλισμός / Τράπεζα / ασφάλιση / σύνταξη / ανάπτυξη / μεταρρύθμιση / αδικήματα / χρέη / εργαλεία / προϊόντα / φυλακές / συνεταιρισμός / επιμελητήριο / σύλλογος* ΣΥΝ γεωργικός, χωριάτικος **2.** (α) ***αγροτικό ζήτημα*** το πρόβλημα τής δίκαιης διανομής και αναδιανομής των αγροτικών γαιών (β) ***αγροτικός γιατρός*** γιατρός διορισμένος σε χωριό, κωμόπολη ή επαρχιακή πόλη για ορισμένο χρονικό διάστημα **3.** ***αγροτικό*** (το) (α) η υποχρεωτική υπηρεσία νέων ιατρών σε αγροτικές περιοχές: *κάνω το* ~ *μου* (β) κάθε ημιφορτηγό για αγροτικές εργασίες
[ΕΤΥΜ. μεσν, αρχική σημ «ασήμαντος, τιποτένιος», < αρχ. *ἀγρότης* Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αγροτικό ζήτημα* (πβ. γαλλ question agraire), *αγροτική οικονομία* (πβ. γαλλ économie rurale), *αγροτικά προϊόντα* (πβ. αγγλ. agricultural products) κ.ά]

αγροτοβιομηχανία (η) {αγροτο-βιομηχανιών} (εσφαλμ. *αγροβιομηχανία*) η βιομηχανία επεξεργασίας των αγροτικών προϊόντων — ***αγροτοβιομηχανικός***, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *αγρότης* (όχι *αγρός*) + *βιομηχανία*]

αγροτοεργάτης (ο) {αγροτοεργατών}, **αγροτοεργάτρια** (η) {αγροτοεργατριών} εργάτης σε αγροτικές εργασίες. — **αγροτοεργατικός**, -ή, -ό.

αγροτόπαιδο (το) παιδί αγροτικής οικογένειας.

αγροτοπαραγωγός (ο/η) *παραγωγός αγροτικών προϊόντων.*

αγροτοπατέρας (ο) (κακόσ) ο αγρότης συνδικαλιστής που συμπεριφέρεται ως κηδεμόνας, προστάτης και ιδεολογικός καθοδηγητής των αγροτών (ενεργώντας συχνά με τρόπο αυθαίρετο ή ιδιοτελή). — **αγροτοπατεριαμός** (ο)

αγροτόσπιτο (το) σπίτι στο οποίο μένουν αγρότες, βρίσκεται σε αγροτική περιοχή ή μοιάζει με αγροτικό (πβ *λ. εργατόσπιτο*).

αγρο(το)τουρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} μορφή ήπιου τουρισμού, κατά την οποία οι τουρίστες είτε διαμένουν δωρεάν σε αγρόκτημα με αντάλλαγμα τη συμμετοχή τους σε αγροτικές εργασίες είτε επισκέπτονται έκθεση αγροτικών προϊόντων. — **αγρο(το)τουριστικός**, -ή, -ό

αγροφυλακή (η) [1833] **1.** η δημόσια *υπηρεσία που είναι* επιφορτισμένη με τη φύλαξη και την εν γένει προστασία τής αγροτικής γης **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των υπαλλήλων τής αγροφυλακής. — **αγροφύλακας** (ο) [μτγν.].

αγροχημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την παραγωγή χημικών τα οποία χρησιμοποιούνται στις αγροκαλλιέργειες *«οι ~ κολοσσοί παρακάμπτουν τις αντιδράσεις των παραγωγών»* (εφημ.) || (ως ουσ.) *επιχειρήσεις αγροχημικών και εφοδίων.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ agrochemical]

αγρυπνία κ (λαϊκ.) **αγρύπνια** (σημ 1) (η) {αγρυπνιών} **1.** αϋπνία, εκούσια ή ακούσια αποχή από τον ύπνο ή στέρηση τού ύπνου ΣΥΝ ξαγρύπνημα, εγρήγορση, (λαϊκ) νυχτέρι **2.** ΕΚΚΛΗΣ (α) η ολονύκτια ακολουθία, που συνήθ. τελείται την παραμονή μεγάλων εορτών ή εκτάκτων περιστάσεων ΣΥΝ ολονυχτία (β) ο προσωπικός κανόνας τού μοναχού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγρυπνος*. Η αρχ σημ. περιελάμβανε ακόμη το χρονικό διάστημα τής βάρδιας ενός φρουρού, ιδίως τη νύχτα. Ο τύπος *αγρύπνια* προέρχεται από το *ἀγρυπνῶ* (υποχωρητ.)].

άγρυπνος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κοιμήθηκε (εκούσια ή ακούσια): *έμεινε άγρυπνη όλη νύχτα από την αγωνία της* ΣΥΝ ξύπνιος, άυπνος **2.** (μτφ) αυτός που είναι πολύ προσεκτικός, που βρίσκεται σε ετοιμότητα, εναργής· *δεκαετίες τώρα οι ακριτικοί πληθυσμοί είναι ~ φρουροί των συνόρων* — **άγρυπνα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγριος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ , αρχική σημ «ο κοιμώμενος στους αγρούς, δηλ αυτός που κοιμάται ελάχιστα ή ξαγρυπνά», < *ἄγρος* + *ὕπνος*].

αγρυπνώ ρ. αμετβ {αγρυπν-είς κ -άς... | αγρύπνησα} **1.** μένω άυπνος, ξενυχτώ ΣΥΝ ξαγρυπνώ, κάνω νυχτέρι **2.** (μτφ) προσέχω, επιτηρώ, βρίσκομαι σε ετοιμότητα: *οι αρχές αγρυπνούν για την τήρηση τής τάξης* ΣΥΝ επαγρυπνώ, είμαι σε εγρήγορση.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγρυπνῶ (-έω)* < *ἄγρυπνος*].

αγρωνύμιο (το) {αγρωνυμί-ου | -ων} όνομα που δηλώνει αγρό ή αγροτική τοποθεσία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωνύμιο*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ agronym, < *αγρός* + *-ωνύμιο* < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*].

άγρωστη (η) {-ης κ. (λόγ.) -ώστιδος | -ίδων} αυτοφυές φυτό των αγρών αλλιώς *αγριάδα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. agrostis) < αρχ *ἄγρωστις*. θηλ τού *ἀγρώστης* «αγρότης – κυνηγός» < *ἄγρα*].

αγρωστώδη (τα) [1835] {αγρωστωδών} ΒΟΤ. τάξη φυτών στην οποία περιλαμβάνονται τα σιτηρά και άλλα είδη για τη βοσκή ζώων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graminées].

αγυιά (η) (λόγ.) ο στενός δρόμος, το σοκάκι· (συνήθ. ειρων) ΦΡ ***ανά τας οδούς και τας ρύμας / τας αγυιάς*** (*ἀνὰ τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ ῥύμας / τὰς ἀγυιάς*) (ενν. περιφέρεται) στους δρόμους και στα σοκάκια, γυρίζει παντού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄγυια* (ενν. οδός), πιθ μτχ. παρακ. τού *ἄγω* «οδηγώ» χωρίς αναδιπλασιασμό πβ. λ. *άγουσα* Η λ επανενεργοποιήθηκε από το λεξιλόγιο τής Αρχαίας τον 19ο αι . για να αντικαταστήσει το τουρκικό *σοκάκι*].

αγυιόπαις (ο) [1873] {αγυιόπ-αιδος | -αίδων} (λόγ.) παιδί τού δρόμου, αλητόπαιδο. Επίσης **αγυιόπαιδο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἄγυια* «δρόμος» + *παῖς* «παιδί». Η λ χρησιμοποιήθηκε με παρετυμολ. και σημασιολ. επίδραση τού *άγιος*].

αγύμναστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν γυμνάστηκε, που δεν ασκήθηκε σωματικά: ~ *σώμα / μύες / πόδια* **2.** μη εξασκημένος, αδέξιος, άπειρος: ~ *μνήμη* ● **3.** ΣΤΡΑΤ αυτός που δεν εκπλήρωσε τη στρατιωτική του θητεία ή δεν συμπλήρωσε τη βασική του εκπαίδευση. — **αγυμνασία** (η) [αρχ.] (σημ 1, 2).

αγύριστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για πράγματα) αυτός που δεν επιστρέφεται ή δεν πρόκειται να επιστραφεί ΦΡ (α) ***δανεικά κι αγύριστα*** σε περιπτώσεις στις οποίες αυτά που δανείζει κανείς, παύει να τα θεωρεί δικά του, μια και δεν πρόκειται να του επιστραφούν (β) ***αγύριστο κεφάλι*** (ως χαρακτηρισμός) αυτός που δεν πείθεται με τίποτα ΣΥΝ ισχυρογνώμων, πεισματάρης, αμετάπειστος, αρβανίτικο κεφάλι **2.** (οικ) ***αγύριστος*** (ενν. *τόπος*) (ο) ο τόπος από όπου δεν επιστρέφει κανείς, ο Άδης· κυρ. στη ΦΡ ***στον αγύριστο!*** (ενν. *να πας*) να φύγεις, να χαθείς. *Ας πάει ~! Δεν θέλω να τη βλέπω!* || *άντε ~!* ΣΥΝ. στον διάολο

αγύρτης (ο) {αγυρτών}, **αγύρτισσα** (η) {αγυρτισσών} **1.** πρόσωπο που ξεγελά και εξαπατά τους άλλους ΣΥΝ απατεώνας, ψευδολόγος, κατεργάρης, ψεύτης **2.** πρόσωπο που επικαλείται ιατρικές γνώσεις ή ικανότητες που δεν έχει ΣΥΝ ψευτογιατρός, κομπογιαν(ν)ίτης, τσαρλατάνος. — **αγυρτεία** (η) [μτγν.], **αγύρτικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀγείρω* «συγκεντρώνω» Οι αρχ. *ἀγύρται* καλούσαν τους πιστούς σε λατρευτικές συνάξεις *(ἀγερμούς)*, όπου διενεργούσαν εράνους τροφίμων και χρημάτων χάριν των θεών Από τη συνήθειά τους να περιπλανώνται και να επιχειρούν ψευτοθεραπείες, μαγγανείες και άλλα τεχνάσματα, προήλθε ήδη στην Αρχαία η σημ «αλήτης, απατεώνας». Βλ. κ. λ. *αγορά*]

άγυρτος, -η, -ο → άγειρτος

αγχέμαχος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που μάχεται από κοντά, σώμα με σώμα ή ο κατάλληλος για μάχες εκ τού συστάδην: ~ *όπλα* ΑΝΤ εκηβόλος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίρρ. *ἄγχι* «πλησίον» + *μάχη*. Το φωνήεν *-ε- (ἀγχ-έ-μαχος)* κατά το αντίθ. *τηλέ-μαχος*].

αγχι- κ. **αγχί-** λεξικό πρόθημα αρχαιοπρεπών λέξεων, που σημαίνει «κοντά, εύκολα, πολύ», πβ λ. *αγχέμαχος* «μαχόμενος εκ τού συστάδην», *Αγχί-αλος* «παραθαλάσσιος», *αγχί-νους* «ευφυής» κ ά.
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. < *ἄγχι* «κοντά, εύκολα» και με επιτατική σημ. «πολύ» Η λ. συνδ με το ρ. *ἄγχω* (βλ λ *άγχος*) είτε ως κατάλοιπο αρχαιότατης τοπικής πτώσεως είτε με επιρρ. καταληκτικό επίθημα *-ί* (πβ *ἀμφ-ί, περ-ί*)].

αγχίνοια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η οξεία αντίληψη, η ευστροφία, η εξυπνάδα.

αγχίνους, -ους, -ουν {αγχίν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ευστροφία, ετοιμότητα πνεύματος, γρήγορη αντίληψη ΣΥΝ έξυπνος, οξύνους, τετραπέρατος, ευφυής, εύστροφος· ΦΡ ***μνήμη αγχίνους*** το μνημονικό τέχνασμα τής ανάκλησης στη μνήμη ενός στοιχείου (αριθμού, ονόματος κ.λπ.) με τη βοήθεια άλλου ευκολότερα ανακλητού, με το οποίο έχει κοινά εξωτερικά στοιχεία, λ.χ. *για να θυμάται κανείς τη χρονολογία τής Γαλλικής Επανάστασης (1789), θυμάται την ακολουθία 7, 8, 9.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*
[ΕΤΥΜ αρχ < επίρρ. *ἄγχι* + *νοῦς*. Βλ. κ. λ. *αγχι-*]

αγχιστεία (η) {χωρ. πληθ.} η σχέση συγγενείας (που προκύπτει από τον γάμο) με τους συγγενείς τού γαμηλίου συντρόφου σε αντίθεση με τη συγγένεια αίματος (λ χ η σχέση συγγενείας με τον κουνιάδο, τον πεθερό): *συγγενής / συγγένεια εξ αγχιστείας / από αγχιστεία*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «στενή, κοντινή συγγένεια». < *ἀγχιστεύω* < *ἄγχιστος* < *ἄγχιστα* «πλησιέστατα», υπερθ. βαθμός τού επιρρ *ἄγχι* «πλησίον»].

αγχολυτικός, -ή, -ό (κυρ. για φάρμακα, ουσίες κ.λπ.) αυτός που καταστέλλει ή θεραπεύει το άγχος· ~ *χάπια*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. anxiolytic (νόθο σύνθ.) < anxio- (< λατ. anxius «αγχώδης») + -lytic (< *λύω*)].

άγχομαι ρ. αμετβ αποθ {μόνο σε ενεστ.} έχω άγχος, αισθάνομαι ψυχολογική πίεση (βλ. κ. λ. *αγχώνω*): *μην άγχεσαι διαρκώς· θα πάθεις τίποτε'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγχος, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός, όπως και το ρ. *αγχώνομαι* Και τα δύο πλάστηκαν (υποχωρητ) από το ουσ. *άγχος* –πιθ. με παρετυμολ. επίδραση τού *μάχομαι, αγκομαχώ* κ.τ.ό – και όχι από το αρχ. *ἄγχω*. Ομόρρ. *αγχώδης, αγχόνη* κ.ά Βλ. κ λ *άγχος*]

αγχόνη (η) {δύσχρ. αγχονών} **1.** η θηλιά τού σχοινιού με το οποίο προκαλείται θάνατος από πνιγμό κατά τον απαγχονισμό ΣΥΝ βρόχος **2.** (συνεκδ) η κρεμάλα, η ξύλινη κατασκευή που απολήγει στην αγχόνη **3.** (συνεκδ) η θανατική ποινή, η εκτέλεση με απαγχονισμό: *σε περιμένει η ~'* || *η τιμωρία του είναι η ~* ΣΥΝ απαγχονισμός, κρέμασμα.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄγχω* «σφίγγω, πνίγω» + παραγ. επίθ. *-όνη*, πβ. *σφενδ-όνη, βελ-όνη, περ-όνη*].

άγχος (το) {άγχ-ους | -η, χωρ γεν. πληθ.} συγκινησιακή κατάσταση (φόβου, αγωνίας, ανασφάλειας κ.λπ.), είτε παροδική και χαμηλής έντασης (οπότε θεωρείται φυσιολογική) είτε επίμονη και μεγάλης έντασης (οπότε θεωρείται παθολογική, λ χ ως σύμπτωμα αγχώδους νευρώσεως), η οποία προκύπτει ως εναγώνια αναμονή επικείμενου κακού ή κινδύνου ή δυσάρεστης γενικά κατάστασης και έχει ιδιαίτερες εκδηλώσεις στο σώμα και στη συμπεριφορά (λ χ. μεταβολές στο αυτόνομο νευρικό σύστημα ή μεγάλη νευρικότητα): *έντονο / μόνιμο / φυσιολογικό / παθολογικό / καθημερινό / επαγγελματικό ~* || *το ~ τού πολέμου / τής ασθένειας / των εξετάσεων / τής ανεργίας / τού χρόνου* || *κατέχομαι / καταλαμβάνομαι / πνίγομαι από ~* || *ζω υπό το ~ τής επιβίωσης*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγχω* «σφίγγω, πνίγω» < I.E. *angh-, πβ. σανσκρ. amhú-, λατ. ango. γαλλ. angoisse «αγωνία» (> αγγλ. anguish), ιταλ angustia, γερμ Angst «άγχος, αγωνία», αγγλ. anger «θυμός» κ.ά. Ομόρρ. *ἀγχ-ώδης, ἀγχ-όνη* κ.ά. Το ρ *ἄγχω* απαντά συχνά ως β' συνθ σε ασθένειες, π.χ. *κυν-άγχη, συν-άγχη (> συνάχι), λυκ-άγχη* κ.ά Η λ *άγχος* είναι νεότερη και πλάστηκε ως απόδ ξέν όρου, πβ γαλλ. anxiété Βλ κ *άγχομαι*]

> **άγχος – άγχομαι – αγχώνομαι.** Από το αρχαίο ρ *ἄγχω* «σφίγγω (στον λαιμό), πνίγω, στραγγαλίζω» πλάστηκε το ουσιαστικό **άγχος** για να αποδώσει στα Ελληνικά το αγγλ. anxiety, δηλώνοντας το ψυχικό σφίξιμο, την ψυχική πνιγμονή, την αγωνία, τον φόβο, την (κατα)πίεση Από τη λ. *άγχος* πλάστηκαν εν συνεχεία τις τελευταίες δεκαετίες τα ρήματα **άγχομαι** και **αγχώνομαι** «νιώθω άγχος» (από όπου και το ενεργ. **αγχώνω** «προκαλώ άγχος»). Ας σημειωθεί ότι τόσο το αρχ ελλην *ἄγχω* όσο και το ίδιας σημασίας λατιν. ango (από όπου λατ. επιθ. anxius > ουσ anxietas > αγγλ. anxiety) ανάγονται σε απώτερη κοινή Ι Ε ρ *angh- που σήμαινε «πνίγω».

αγχώδης, -ης, -ες [1893] {αγχώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με το άγχος· ~ *νεύρωση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που διακατέχεται από άγχος· *είναι πολύ ~ τύπος, ανησυχεί για τα πάντα* ΣΥΝ αγχωτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ anxieux].

αγχώνω ρ. μετβ. {άγχω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ άγχος, φορτίζω συναισθηματικά (κάποιον): *μη μου ζητάς πολλά, με αγχώνεις!* **2.** (μεσοπαθ ***αγχώνομαι***) καταλαμβάνομαι, κυριεύομαι από άγχος, ανησυχώ: *άκουσα το πρόγραμμα των εξετάσεων και αγχώθηκα* || *κατέφθασε αγχωμένος* — **άγχωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγχος*.

αγχωτικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί άγχος ή χαρακτηρίζεται από αγχώδη συμπεριφορά: *δεν μπορώ να δουλέψω μ' αυτόν, είναι πολύ ~.* — **αγχωτικά** επίρρ

άγω ρ. μετβ. {παρατ. ήγα, -ες..., αόρ. ήγαγα κ. (λόγ) ήγαγον, -ες, -ε.., να/θα (εισ)αγάγω, -εις .. έχω/είχα αγάγει, παθ. αόρ. ήχθην, -ης, -η..., μτχ. αχθείς, -είσα, -έν κ. -άχθηκα, (προ)ηγμένος} **1.** (αρχαιοπρ.) οδηγώ, φέρνω, κατευθύνω (συνηθέστ μεσοπαθ ***άγομαι***) οδηγούμαι αναγκαστικά, χωρίς τη θέλησή μου: ~ *σε διαπραγματεύσεις / σε συμβιβασμό* ΦΡ ***άγομαι και φέρομαι*** (*ἄγομαι καὶ φέρομαι*, Ομήρ. *Ιλ.* Ε 484: *οἷόν κ' ἠὲ φέροιεν 'Αχαιοὶ ἤ κεν ἄγοιεν*) για άβουλο άνθρωπο, που τον κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν: *άγεται και φέρεται από τον καθένα* ΣΥΝ. εξαρτώμαι, γίνομαι έρμαιο / μαριονέτα / υποχείριο κάποιου **2.** (για χρόνο) διανύω, διατρέχω: ~ *το τριακοστό έτος τής ηλικίας μου.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *ag- «οδηγώ», πβ. λατ. ago, σανσκρ ájati «οδηγεί», γαλλ. agir «πράττω», ιταλ. agire, ισπ cuidar «σκέπτομαι - προσέχω, φροντίζω» (< λατ. co-agitare), αγγλ. act κ.ά Ομόρρ. αρχ *ἀγ-ός* «αρχηγός» (πβ. *λοχ-αγός, στρατ-αγός > στρατ-ηγός, ἀρχ-ηγός, ξεν-αγός, ὁδ-ηγός* κ.ά), *ἀγ-ωγή, ἀγ-ωγός, ἀγ-ών(ας), ἀγώγι[ον], ἀγ-έλη, ἀγ-ρός*, πιθ. κ. *ἄξ-ων (-ονας), ἄμ-αξα, ἄξ-ιος* κ.ά.]

> **άγω – αγάγω.** Το ρ. *άγω* χρησιμοποιείται στη σύγχρονη Ελληνική ως σύνθετο με προθέσεις («προρρηματικά»). Τα κυριότερα από αυτά τα σύνθετα δίδονται κατωτέρω με τη μορφή πίνακα Εδώ αξίζει να επισημανθεί η δυσκολία που προκύπτει συνήθ. –και που γεννά συχνά λάθη στη χρήση κυρ. των τύπων με *θα / να* (μέλλοντες και υποτακτικές ενεστώτα – αορίστου), πότε λέμε *θα εισάγει* και πότε *θα εισαγάγει* πότε *να διεξάγουμε* και πότε *να διεξαγάγουμε*· και κοντά στο *έχει παραγάγει* υπάρχει *«έχει παράγει»:* Μνημονικά και πρακτικά, για να αντιμετωπίσουμε τη δυσκολία, αρκεί να θυμούμαστε ότι οι διπλασιασμένοι τύποι με το **αγαγ-** χρησιμοποιούνται για πράξη στιγμιαία, συνοπτική, μη επαναλαμβανόμενη («για μία φορά»)· αντιθέτως, οι αδιπλασίαστοι τύποι με το **αγ-** χρησιμοποιούνται για πράξη συνεχή, συχνή, επαναλαμβανόμενη («για πολλές φορές») Παραδείγματα: *Η αντιπροσωπία* ***θα εισάγει*** *αυτοκίνητα από τη Γερμανία κάθε χρόνο*, αλλά *Η αντιπροσωπία* ***θα εισαγάγει*** *αυτοκίνητα από τη Γερμανία μόνο εφέτος – Το Πολυτεχνείο ανέλαβε εφέτος* ***να διεξαγάγει*** *μια έρευνα για το περιβάλλον*, αλλά *Το Υπουργείο ζήτησε από το Πολυτεχνείο* ***να διεξάγει*** *συνεχείς έρευνες για το περιβάλλον, που θα χρηματοδοτεί το ίδιο – Ας σημειωθεί ότι το Πολυτεχνείο* ***έχει διεξαγάγει*** *ήδη μια τέτοια μεγάλη έρευνα* Προσοχή' Με τα **έχω / είχα / θα έχω** χρησιμοποιείται πάντα ο διπλασιασμένος τύπος: *έχω εισαγάγει, είχε παραγάγει, θα είχες εξαγάγει.* Όπως, αντιθέτως, όταν δεν υπάρχει τίποτε μπροστά από το ρήμα, χρησιμοποιείται πάντοτε ο τύπος **αγ-** *εισάγει αυτοκίνητα / παράγουμε προϊόντα / διεξάγουμε ανάκριση* (όχι *εισαγάγει αυτοκίνητα! παραγάγουμε προϊόντα! διεξαγάγουν ανά-*

α- / αν- *στερητικό*
α-γυάλιστος, -η, -ο **α-γύψωτος,** -η, -ο **α-δάγκωτος,** -η, -ο **α-δανειοδότητος,** -η, -ο **α-δάνειστος,** -η, -ο

κριση!) Το **αγαγ-** *δεν χρησιμοποιείται για επανάληψη, συνέχεια.* διάρκεια).

Σύνθετα με το άγω

(α) *με μία πρόθεση*		(β) *με δύο προθέσεις*
ανάγω	μετάγω	αναπαράγω
απάγω	παράγω	διεξάγω
διάγω	περιάγω	παρεισάγω
εισάγω	προάγω	περισυνάγω
ενάγω	προσάγω	υπεισάγω
εξάγω	συνάγω	
επάγομαι	υπάγω (-ομαι)	
κατάγομαι		

Παράγωγα σε -αγός / -ηγός

Πολλά παράγωγα τού *άγω* σχηματίζονται σε *-αγός* και μάλιστα με έκταση τού αρχ *-αγός* σε *-ηγός* *αρχηγός, χορηγός, κυνηγός* κ ά.
 ‣ *-ηγός*

αγωγή (η) **1.** η ανατροφή ή σύστημα εκπαίδευσης: *πνευματική / αριστοκρατική / αυστηρή / στρατιωτική / σχολική / κοινωνική / ηθική / ανθρωπιστική / αισθητική / θρησκευτική / καλλιτεχνική / οικογενειακή / μουσική / ρυθμική / κλασική / κυκλοφοριακή / περιβαλλοντική* ~ ΣΥΝ διαπαιδαγώγηση, καθοδήγηση **2.** (α) ***αγωγή τού πολίτη*** σχολικό μάθημα με αντικείμενο τη διδασκαλία βασικών γνώσεων για τη λειτουργία τού δημοκρατικού πολιτεύματος (β) ***φυσική / σωματική αγωγή*** σχολικό μάθημα που αποβλέπει στην εκγύμναση τού σώματος και στην ανάπτυξη των φυσικών σωματικών ικανοτήτων των νέων ΣΥΝ γυμναστική (γ) ***σεξουαλική αγωγή*** μάθημα για την ενημέρωση των μαθητών σχετικά με τα σεξουαλικά θέματα και τις διαφυλικές σχέσεις **3.** (συνεκδ.) τρόπος ζωής ή συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα τής ανατροφής *στερείται αγωγής από το σπίτι του τι να του κάνει το σχολείο.* ΣΥΝ τρόποι. ανατροφή **4.** ΙΑΤΡ σύστημα ή μέθοδος που εφαρμόζεται για τη θεραπεία ορισμένης αρρώστιας. *φαρμακευτική / ιατρική / θεραπευτική / ειδική* ~ • **5.** ΝΟΜ (α) διαδικαστική πράξη απευθυνόμενη προς τα πολιτικά δικαστήρια, η οποία στρέφεται εναντίον άλλου προσώπου (αντίδικος, εναγόμενος) με αίτημα την παροχή δικαστικής προστασίας με τη μορφή τής δεσμευτικής με δύναμη δεδικασμένου διάγνωσης τού δικαιώματος ή τής έννομης σχέσης που κατά την αγωγή συνδέει τον ενάγοντα με τον εναγόμενο: *διαπλαστική / αναγνωριστική / καταψηφιστική / διεκδικητική / αρνητική / περί κλήρου* ~ (β) ***πολιτική αγωγή*** αγωγή την οποία εγείρει ο παθών από το έγκλημα στο πλαίσιο τής ποινικής δίκης και με την οποία ζητεί αποζημίωση και αποκατάσταση τής ζημιάς που προκλήθηκε από το έγκλημα. καθώς και χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης ή ψυχικής οδύνης. καθιστάμενος έτσι παράλληλα και υποκείμενο τής ποινικής δίκης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παιδεία*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄγω* Η λ δήλωνε αρχικά τη διαδικασία τής μεταφοράς και τού ταξιδιού (Πλάτων: *πρὸς τὰς ἀγωγὰς χρῆσθαι ὑποζυγίοις*). αργότερα δε σήμανε και την κατεύθυνση, κυριολεκτική και μεταφορική. που παρέχεται από οδηγό ή καθοδηγητή (λ.χ. *Λακωνικὴ ἀγωγή*, Πολύβιος). Ήδη στον Αριστοτέλη οι έννοιες *αγωγή* και *ήθος* συμπλέκονται (*διά τὸ ἦθος καὶ την ἀγωγήν, Πολιτικά* 1295b)]

αγώγι κ. **αγώι** (το) {αγωγ-ιού | -ιών} **1.** το επ' αμοιβή μεταφερόμενο από ζώο ή όχημα φορτίο **2.** (συνεκδ.) η μεταφορά φορτίου από ζώο ή όχημα **3.** (συνεκδ) η αμοιβή αγωγιάτη για τη μεταφορά φορτίου ΣΥΝ αγωγιάτικα, κόμιστρα ΦΡ (παροιμ.) ***το αγώ(γ)ι ξυπνάει τον αγωγιάτη*** η δουλειά, οι υποχρεώσεις και η ανάγκη να αντεπεξέλθεις σε αυτές, σε κάνουν να δουλέψεις. να ενεργοποιηθείς *όταν σταμάτησε να δίνει λεφτά ο πατέρας του, αναγκάστηκε να δουλέψει* ~.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγώγιν* < αρχ. *ἀγώγιον*, υποκ. τού *ἀγωγός*. Βλ κ. λ. *ἄγω*].

αγωγιάτης (ο) [μεσν.] {αγωγιατών}, **αγωγιάτισσα** (η) {δύσχρ. αγωγιατισσών} (παλαιότ.) πρόσωπο που μεταφέρει έναντι αμοιβής πρόσωπα ή πράγματα, κυρ. με ζώα ή άμαξα. -- **αγωγιάτικος,** -η, -ο, **αγωγιάτικα** (τα).

αγώγιμος, -η. -ο **1.** αυτός που μπορεί εύκολα να μεταφερθεί ~ *φορτίο* • **2.** ΦΥΣ αυτός που έχει την ιδιότητα να λειτουργεί ως αγωγός. μεταβιβάζοντας τη θερμότητα ή τον ηλεκτρισμό: ~ *σώματα* • **3.** ΝΟΜ αυτός τού οποίου η ικανοποίηση μπορεί να επιδιωχθεί δικαστικά με αγωγή· ~ *δικαίωμα / αξίωση.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «δούλος», < *ἀγωγός*. Η αρχ σημ. οφείλεται στον εξαναγκασμό τού δούλου να *ἄγεται* (= οδηγείται) οπουδήποτε χωρίς τη θέλησή του. Βλ λ. *άγω*. Η σημ. που σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conductif]

αγωγιμότητα (η) [1890] {αγωγιμοτήτων} ΦΥΣ η ιδιότητα υλικού να επιτρέπει (με δυσκολία ή ευκολία) τη μέσω αυτού μετάδοση ενέργειας. *ηλεκτρική / θερμική* ~ || ~ *διαλύματος ηλεκτρολύτη.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ *δάνειο από* γαλλ. conductivité].

αγωγός (ο) **1.** (α) ο σωλήνας διά μέσου τού οποίου διοχετεύεται κάτι, προκειμένου να μεταφερθεί από ένα μέρος ή σημείο σε άλλο *έσπασε ο ~ τού νερού και πλημμύρισε ο δρόμος* || *ο ~ τής αποχέτευσης* ΣΥΝ (για τη διοχέτευση νερού) υδραγωγός, υδαταγωγός. υδρορροή (β) (γενικότ) κάθε κινητή ή μόνιμη διάταξη διά μέσου τής οποίας γίνεται η μεταφορά υγρού, αερίου ή ηλεκτρικής ενέργειας, κυρ. από τον τόπο παραγωγής στο σημείο καταναλώσεως ή αποθηκεύσεως ~ *για τη διοχέτευση ατμοσφαιρικού αέρα σε κλειστό χώρο* (αεραγωγός) || ~ *εξαερισμού* || ~ *για τη μεταφορά και διανομή φυσικού αερίου* **2.** ΦΥΣ (α) υλικό που επιτρέπει τη διάδοση μέσω αυτού ενέργειας (ηλεκτρικής, θερμικής κ λπ) ώστε αυτή να μεταφέρεται από ένα σημείο του σε άλλο· *τα μέταλλα είναι καλοί ~ τής θερμότητας* || *κακοί* ~ (β) ***αγωγός ηλεκτρισμού*** σώμα μέσω τού οποίου μπορούν να μεταφερθούν ηλεκτρικά φορτία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄγω* «οδηγώ». Η σημ τής φυσικής αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur]

-αγωγός, -ός, -ό β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων ή ουσιαστικών που δηλώνουν ότι: **1.** κάποιος/κάτι άγει. οδηγεί ή μεταφέρει κάτι κάπου: *αερ-αγωγός. φωτ-αγωγός. πετρελαι-αγωγός* **2.** κάποιος καθοδηγεί κάποιον: *παιδ-αγωγός. νηπι-αγωγός.*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ *παιδ-αγωγός*, μτγν. *ὑδρ-αγωγός*), που προέρχεται από το ρ *ἄγω* (όσα σύνθετα αναφέρονται στους σωλήνες, προέρχονται απευθείας από το *ἀγωγός* < *ἄγω*)]

αγώνας (ο) {-α κ (λόγ.) -ος} **1.** επίπονη. κοπιώδης προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού *η επιτυχία στις εξετάσεις απαιτεί* ~ || *αξιέπαινος / απεγνωσμένος / ευγενικός / ηρωικός / μάταιος / πολυετής / πεισματικός / συνειδητός / συστηματικός / τιτάνειος / υπεράνθρωπος* ~ ΦΡ (α) ***δίνω αγώνα*** (+για κάτι / +να) καταβάλλω κοπιώδη και επίμονη προσπάθεια για κάτι· *η οργάνωση αυτή δίνει αγώνα για την αποφυλάκιση τού πολιτικού κρατουμένου* || *ο τραυματίας δίνει αγώνα να κρατηθεί στη ζωή* (β) ***δικαστικός αγώνας*** η δίκη: *ο δικηγόρος είχε λάβει μέρος σε πολλούς* ~ (γ) ***αγωνίστηκα τον αγώνα τον καλό*** (*τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι*, Κ Δ *Β' Τιμόθ* 4, 7) αγωνίστηκα μένοντας πιστός στις αρχές μου. στις ιδέες μου: *ο υποψήφιος αυτός αγωνίστηκε τον αγώνα τον καλό. παρότι δεν εξελέγη τελικά* **2.** κάθε συστηματική, οργανωμένη και συλλογική κινητοποίηση για την επίτευξη στόχου: *οι εργαζόμενοι ξεκίνησαν απεργιακό* ~ || *διμέτωπος / εκλογικός / ιερός / πνευματικός / πολιτικός / ταξικός* ~ **3.** εχθρική αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων στρατιωτικών δυνάμεων, μάχη: *άνισος* ~ || *ήταν ένας ~ μέχρι τελικής πτώσεως, που κόστισε και στις δύο πλευρές πολλούς νεκρούς* ΣΥΝ μάχη, σύγκρουση, σύρραξη **4.** (συνεκδ -περιληπτ) το σύνολο των μαχών, ο πόλεμος (με κεφ.) *ο Μακεδονικός* ~ **5.** ***Αγώνας*** (ο) η ελληνική επανάσταση τού 1821. *ο Υψηλάντης κήρυξε την έναρξη τού* ~ **6.** ΑΘΛ (α) ο οργανωμένος διαγωνισμός μεταξύ αθλητών σε συγκεκριμένο άθλημα: ~ *στίβου*· ΦΡ ***αγώνας δρόμου*** (i) ο διαγωνισμός αθλητών στο τρέξιμο (ii) (μτφ.) για ενέργειες που γίνονται πολύ γρήγορα με σκοπό να προλάβει κανείς κάτι: «*σε αγώνα δρόμου από υπουργείο σε υπουργείο επιδόθηκε χθες ο 7ος ανακριτής.* » (εφημ.) (β) η αναμέτρηση αντιπάλων ομάδων, που διεκδικούν τη νίκη στο πλαίσιο οργανωμένου πρωταθλήματος: *οι ~ τής Κυριακής* (οι ποδοσφαιρικές συναντήσεις) || *ανιαρός / άτεχνος / διασυλλογικός / φιλικός / επίσημος / προκριματικός / προημιτελικός / ημιτελικός / τελικός / ισόπαλος / μαγνητοσκοπημένος / ζωντανός* (σε απευθείας μετάδοση) / *συναρπαστικός* ΣΥΝ ματς, παιχνίδι, μίτινγκ **7.** ***αγώνες*** (οι) (α) οι οργανωμένες αναμετρήσεις κυρ μεταξύ αθλητών ή αθλητικών αντιπροσωπιών από πολλούς συλλόγους ή κράτη *παγκόσμιοι / πανευρωπαϊκοί / βαλκανικοί / πανελλήνιοι* (β) (συνεκδ) οι παραπάνω αναμετρήσεις ως (επίσημη) διοργάνωση *η ανάθεση των Ολυμπιακών Αγώνων τού 2004 στην Αθήνα* (γ) (γενικότ.) κάθε είδους οργανωμένοι διαγωνισμοί ή αναμετρήσεις σε οποιοδήποτε πεδίο: *μουσικοί / ποιητικοί / θεατρικοί* ~ ΣΥΝ διαγωνισμοί.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀγων. -ῶνος* < *ἄγω* Η αρχική σημ. «συνάθροιση, συγκέντρωση προσώπων» επεκτάθηκε στη συγκέντρωση για τη διεξαγωγή αθλητικών αγωνισμάτων και, γενικότερα, στην άμιλλα και στον ανταγωνισμό. Η νεοελλ. σημ είναι ήδη αρχ]

αγώνας – αγωνία – αγωνίζομαι. Όπως φαίνεται και από την ετυμολογία των λέξεων, που παραθέτουμε στα επιμέρους λήμματα, ο **αγών** ξεκινά ως αποτέλεσμα τού **άγω**, ήτοι ως συγκέντρωση / συνάθροιση θεών, ανθρώπων. πλοίων κ ά , για να εξελιχθεί ήδη στον Όμηρο σε συγκέντρωση για άμιλλα, για ανταγωνισμό, σε *αγώνες* με τη σημερινή σημασία Έτσι πρώιμα πλάσσεται και ρ **αγωνίζομαι**, με παράγωγα τα **αγώνισμα, αγωνιατής** και **αγωνιατικός** Το επόμενο βήμα ήταν να δώσει ο *αγών* την **αγωνία**. «τον ανταγωνισμό, τον διαγωνισμό για τη νίκη» (ακόμη και «τη γυμναστική άσκηση»). που λόγω τής ψυχικής έντασης. τής συγκίνησης και τού άγχους που γεννά ο ανταγωνισμός στους αγώνες. σήμανε μεταφορικά (στον Δημοσθένη πρώτα και τον Αριστοτέλη) την *αγωνία*, όπως τη χρησιμοποιούμε και σήμερα. Μέσω τής εκκλησιαστικής Λατινικής το *αγωνία* πέρασε εν συνεχεία στις διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, λ.χ. αγγλ. agony, γαλλ. agonie, γερμ Agonie.

αγωνία (η) {αγωνιών} **1.** ψυχική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ταραχή, ανησυχία, αβεβαιότητα ή ανασφάλεια λόγω κινδύνου ή δυσκολίας και εκδηλώνεται και με ψυχοσωματικά συμπτώματα: *πέρασαν μεγάλη ~ με τον τραυματισμό τού γυιου τους* || *μικρή / έντονη / διαρκής / φυσιολογική / ξαφνική / δικαιολογημένη* ~ ΦΡ ***επιθανάτια αγωνία*** το ψυχορράγημα, το χαροπάλεμα ΣΥΝ. ψυχομαχητό **2.** εκδήλωση απόγνωσης μπροστά σε κίνδυνο: *κραυγή αγωνίας* **3.** (γενικότ.) συναίσθημα αδημονίας ή αβεβαιότητας για κάτι που περιμένουμε· *έχω μεγάλη ~ για τα αποτελέσματα των εξετάσεων / εκλογών* || *έχω ~ να δω τι δώρο μού πήραν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγώνας, άθλος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀγών*. Από την αρχική σημ «έντονος συναγωνισμός κατά τις αθλητικές συναντήσεις» η λ εξελίχθηκε σημασιολογικά ήδη στην Αρχ. (Δημοσθένης, Αριστοτέλης λ χ *ἐν φόβῳ καὶ πολλῇ ἀγωνίᾳ*. Δημοσθ 18. 33) στο να εκφράζει φόβο, ανησυχία. ψυχική ταραχή και άγχος. Βλ. και *άγω*]

αγωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ [αρχ.] {αγωνίστηκα (λόγ μτχ αγωνισθείς. -είσα, -έν)} **1.** καταβάλλω έντονη και επίμονη προσπάθεια για την επίτευξη σκοπού *αγωνίστηκε πολύ, για να πετύχει στη ζωή του*

|| *αγωνίστηκε γι' αυτό το κόμμα όσο κανείς άλλος!* || *έχει μάθει ν' αγωνίζεται και να μην το βάζει κάτω* ΣΥΝ παλεύω, βάζω τα δυνατά μου, προσπαθώ, μοχθώ, πασχίζω **2.** διεξάγω πόλεμο, μάχομαι *το 1821 οι Έλληνες αγωνίστηκαν για την ελευθερία τους* ΣΥΝ πολεμώ **3.** συμμετέχω σε αγώνα (αθλητικό, μουσικό κ λπ.), διαγωνίζομαι· *θα αγωνιστεί τρίτος στη σειρά δίπλα στο μεγάλο φαβορί τής κούρσας* ΣΥΝ συναγωνίζομαι, παραβγαίνω, αναμετρούμαι, αμιλλώμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώνας, αποθετικός*

αγώνισμα (το) [αρχ.] {αγωνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** άθλημα, αθλητικός αγώνας: *~ στίβου* || *ήρθε πρώτος στο ~ τής άρσης βαρών* ΣΥΝ σπορ **2.** (μτφ.) οτιδήποτε κατακτάται με επίπονη προσπάθεια *η φιλολογία είναι δύσκολο ~.*

αγωνιστής (ο) [αρχ], **αγωνίστρια** (η) {αγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που καταβάλλει επίμονη και σκληρή προσπάθεια για την επίτευξη (ενός) στόχου: *είσαι ~, τόσον καιρό παλεύεις και δεν το βάζεις κάτω* **2.** πρόσωπο που πολεμά στο πεδίο τής μάχης. *λίγοι ~ απέμειναν στα χαρακώματα* ΣΥΝ μαχητής, πολεμιστής, στρατιώτης **3.** (α) πρόσωπο που έχει αποδεδειγμένα με τη δράση του συμβάλει στην πρόοδο ή την επιτυχία συγκεκριμένου χώρου (συνήθ πολιτικού ή κοινωνικού) (συνήθ. στον πληθ.): *ήταν παρόντες όλοι οι ~ τής παράταξής μας* (β) πρόσωπο που έχει συμμετάσχει στους μεγάλους (κοινωνικούς, εθνικούς) αγώνες: *οι ~ τής Εθνικής Αντίστασης* || *έχει μείνει στην ιστορία ως ο κατεξοχήν ~ κατά τής δικτατορίας·* (ειδικότ) αυτός που διακρίθηκε και έγινε ήρωας στους αγώνες αυτούς: *οι ~ τού '21 και τού '40 έχουν μπει στο Πάνθεον τής ιστορίας* **4.** (γενικότ.) πρόσωπο που προσπαθεί για την προβολή ή επικράτηση ιδέας ή ανώτερου σκοπού: *ο βουλευτής δήλωσε πως είναι ~ τής αλήθειας και τού δικαίου* ΣΥΝ υπέρμαχος, υποστηρικτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγώνας*

αγωνιστικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μαχητικότητα, επιμονή και αποφασιστικότητα: *~ διάθεση / συμπεριφορά / νοοτροπία / παλμός* **2.** αυτός που σχετίζεται με τους αθλητικούς αγώνες *~ κίνηση τής ημέρας* **3.** (ειδικότ) αυτός που είναι κατάλληλος για συμμετοχή σε αθλητικούς αγώνες (κυρ τροχοφόρων): *~ αυτοκίνητο / ποδήλατο* **4. *αγωνιστική*** (η) η καθορισμένη από τις αρμόδιες αθλητικές αρχές ημέρα τελέσεως αθλητικών αγώνων *στην πρώτη ~ υπάρχουν δύο ντέρμπι* — **αγωνιστικά** επίρρ.

αγωνιστικότητα (η) {χωρ πληθ } η αγωνιστική, μαχητική διάθεση ή ικανότητα: *τέτοιες συγκρούσεις στην κορυφή τού κόμματος κάμπτουν την ~ τής βάσης* || *με παλμό και ~ ξεκίνησαν οι κινητοποιήσεις* ΣΥΝ μαχητικότητα.

αγωνιώ ρ. αμετβ {αγωνιάς .. μόνο σε ενεστ κ παρατ.} **1.** κατέχομαι από αγωνία, ανησυχώ υπερβολικά· *αγωνιώ για τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *οι γονείς του αγωνιούν συνέχεια για την τύχη του* ΣΥΝ (λόγ) άγχομαι, (εκφραστ.) καρδιοχτυπώ, (καθημ) φοβούμαι, στενοχωριέμαι **2.** αισθάνομαι αβεβαιότητα και ανησυχία για την έκβαση μιας υπόθεσης: *δεν μπορείς να καταλάβεις πόσο ~ για το αποτέλεσμα αυτής τής προσπάθειας* ΣΥΝ αδημονώ, ανυπομονώ, ανησυχώ
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀγωνιῶ (-άω)*, αρχική σημ «μάχομαι, αγωνίζομαι σθεναρά», < *ἀγωνία*]

αγωνιώδης, -ης, -ες [1897] {αγωνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που τον χαρακτηρίζει η αγωνία· *η ~ προσπάθειά τους να καλύψουν το σκάνδαλο δεν απέδωσε* || *~ βλέμμα / παράκληση.* — **αγωνιωδώς** επίρρ. [1888] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

αγωνοθέτης (ο) {αγωνοθετών}, **αγωνοθέτρια** (η) {αγωνοθετριών} πρόσωπο που ορίζει αγώνα και προσφέρει έπαθλο. — **αγωνοθεσία** (η) [μτγν.], **αγωνοθετώ** ρ {-είς .} [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀγών, -ῶνος* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ *θέτω, τίθεμαι*), πβ. κ *χωρο-θέτης*]

αγώρι (το) (σχολ. ορθ. *αγόρι*) {αγωρ-ιού | -ιών} **1.** αρσενικό τέκνο, γυιος **2.** κάθε νεαρής ηλικίας άτομο ανδρικού φύλου. *τα ~ έπαιζαν μπάλα στην πλατεία* **3.** (α) ως προσφώνηση οικειότητας προς αγαπητά πρόσωπα τού ανδρικού φύλου *τι είπες, ~ μου,* (β) (αργκό) ως προσφώνηση σε ειρωνικό ή προκλητικό και φαινομενικά οικείο ύφος. *Τι λες, ~ μου; Σοβαρά μιλάς;* **4.** ο ερωτικός σύντροφος: *όλες οι φίλες της είχαν τα ~ τους* ΣΥΝ αγαπημένος, εραστής. — (υποκ.) **αγωράκι** (το), (μεγεθ.) **αγωράρα** (η), (χαϊδευτ. σε προσφωνήσεις) **αγωρίνα** (η)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγώριν*, υποκ τού μτγν. επιθ. *ἄγωρος* < αρχ *ἄωρος* «ανώριμος σε ηλικία, νέος»].

> **άωρος – άγουρος – αγώρι.** Το **άωρος** εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ **αγώρι**. Το αρχ. *ἄ-ωρος* (< *ἀ-* στερητ + *ὥρα*) με τη σημ. τού «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι **ώρ-ιμος** (*ώρα* + *-ιμος*), εξελίχθηκε στο μτγν. **άγωρος** (ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου *-γ-* ανάμεσα στα φωνήεντα), που έδωσε το υποκορ. **αγώρ-ιον** > **αγώρι**. **Αγώρι**, δηλ το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει. Το *άγωρος* έδωσε φωνητικά (*ω* > *ου* [u]) τον τύπο **άγουρος**, που σήμαινε «νέος» και που διατήρησε, αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, την αρχική σημ. «άωρος, αγίνωτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του, ο **ωρα-ίος**, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως **εύ-μορφος** (> **όμορφος**) • Υιοθετούμε εδώ τη γρ. τής λ με *-ω-* (*αγώρι* αντί *αγόρι*), η οποία ξενίζει, γιατί επιστημονικά – ετυμολογικά δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η γρ. με *-ο-*

αγωρίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τα αγώρια, που ταιριάζει στη συμπεριφορά ή την εμφάνιση των αγωριών: *~ ντύσιμο / κούρεμα / παιχνίδι / σώμα* (που μοιάζει με σώμα αγωριού). — **αγωρίστικα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

αγωροκόριτσο (το) κορίτσι ζωηρό και ατίθασο, με εμφάνιση ή συμπεριφορά αγωριού

αγωροφέρνω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ κ παρατ } (για κορίτσι) **1.** μοιάζω στα χαρακτηριστικά, στην εμφάνιση με αγώρι **2.** συμπεριφέρομαι σαν αγώρι

Α.Δ.Α. (η) Ανώτατη Διοίκηση Αεροπορίας

-άδα 1. παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνει (α) συγκεκριμένο αριθμό προσώπων ή ομοειδών πραγμάτων: *οι μαθητές βάδιζαν κατά τριάδες* || *η πεντάδα τής ομάδας μπάσκετ* (β) ποτό ή φαγητό: *πορτοκαλ-άδα, λεμον-άδα, μακαρον-άδα, φασολ-άδα* • **2.** κατάληξη θηλυκών ουσιαστικών: *στρωματσ-άδα, βαρκ-άδα, σβελτ-άδα.*
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς ουσ σε *-άδα* (*καντάδα, αράδα, βαρκάδα* κ.ά), όπου όμως το *-άδα* είναι βενετικής αρχής (π.χ. *καντάδα* < βεν cantada) Το επίθημα *-άδα* των συγκεκριμένων ουσ είναι άσχετο προς εκείνο των αφηρημένων θηλ. (*τετρ-άδα, νοστιμ-άδα* κ.ά.), το οποίο, ήδη μεσν , αποτελεί κανονική εξέλιξη αρχ ουσ. σε *-άς* ή αναλογική επέκταση].

ad absurdum λατ. (προφέρεται *αντ αμπζούρντουμ*) ελλην *εις άτοπον* σε παραλογισμό που προκαλεί γελοιοποίηση: *με τέτοια επιχειρήματα οδηγούμαστε ~*
[ΕΤΥΜ < λατ ad + absurdum, ουδ. τού επιθ. absurdus «άτοπος, ανίκανος» < ab + surdus «κουφός, ανήμπορος»].

αδαής, -ής, -ές {αδα-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν γνωρίζει (κάτι), που έχει άγνοια (ενός θέματος): *είναι εντελώς ~ σ' αυτά και εμείς χρειαζόμαστε κάποιον έμπειρο* ΑΝΤ ειδήμων, ειδικός, γνώστης **2.** (γενικότ) αυτός που δεν έχει πείρα (συγκεκριμένου) αντικειμένου ή καταστάσεων: *μπορεί να ξέρεις γράμματα, αλλά στη διδασκαλία τής γλώσσας είσαι ~* ΣΥΝ άπειρος, άσχετος ΑΝΤ έμπειρος **3. *αδαής*** (ο/η) πρόσωπο που δεν έχει γνώσεις ή πείρα σε ένα θέμα, που αγνοεί (ένα ζήτημα): *δεν μπορούν να εκφέρουν γνώμη οι ~ ως ειδικοί!* — **αδαημοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διδάσκαλος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + θ *δαη-*, πβ. αόρ β' *ἐ-δάη-ν*, ρ **δάω* «μαθαίνω» (πβ *δι-δά-σκω*, αρχ. *δα-ήμων* «γνώστης, ειδήμων»)].

-αδάκι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό υποκοριστικών ουσιαστικών: *παρ-αδάκι, σημ-αδάκι, πετρ-αδάκι, ντολμ-αδάκι*
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *-άκι*]

αδάκρυτος, -η, -ο [αρχ] κ. **αδάκρυστος 1.** αυτός που δεν χύνει ή δεν έχυσε δάκρυα **2.** αυτός για τον οποίο δεν χύθηκαν δάκρυα· *έφυγε απ' τη ζωή ~* ΣΥΝ αθρήνητος, άκλαυτος ΑΝΤ πολυθρήνητος Επίσης (αρχαιοπρ.) **αδακρυς,** -υς, -υ {αδάκρ-υος, -υν | -ύων} [αρχ]

Αδάμ (ο) {άκλ } **1.** Π.Δ. ο πρώτος άνθρωπος που έπλασε ο Θεός και ο οποίος εκδιώχθηκε από τον Παράδεισο μαζί με την Εύα λόγω τού προπατορικού αμαρτήματος (βλ λ *πρωτόπλαστοι*) ΦΡ (α) ***μήλο τού Αδάμ*** ο θυρεοειδής χόνδρος τού λάρυγγα των ανδρών, ο οποίος εξέχει στη μέση τής εμπρόσθιας πλευράς τού λαιμού (β) ***στην εξορία τού Αδάμ*** βλ λ *εξορία* **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν <εβρ adham «άνθρωπος», από την ίδια ρ με εβρ. adhama «χώμα», οπότε αρχική σημ «χοϊκός, χωματένιος»]

αδάμαντας (ο) ‣ αδάμας

Αδαμαντία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Διαμάντω**.

αδαμαντίνη (η) {χωρ. πληθ } ΑΝΑΤ ο πρωτογενής ιστός των δοντιών, που αποτελεί το εξώτατο σκληρό και στιλπνό στρώμα το οποίο περιβάλλει τη μύλη η φθορά της προκαλεί την ολοκληρωτική καταστροφή των δοντιών
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < αγγλ. adamantine < αρχ. *ἀδαμάντινος*]

αδαμάντινος, -η, -ο αυτός που αποτελείται από διαμάντια ή είναι στολισμένος με αυτά ΣΥΝ. διαμαντένιος ΦΡ (α) (μτφ) ***αδαμάντινος χαρακτήρας*** για πρόσωπα με άμεμπτο και ακέραιο χαρακτήρα (β) ***αδαμάντινοι γάμοι*** η εξηκοστή επέτειος των γάμων ενός ζευγαριού.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδάμας, -αντος*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *αδαμάντινοι γάμοι* (< αγγλ. diamond wedding), *αδαμάντινος χαρακτήρας* (< αγγλ. sterling character)]

Αδαμάντιος (ο) {-ου κ. -ίου} ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Διαμαντής**.
[ΕΤΥΜ < μτγν. επίθ *ἀδαμάντιος* < αρχ *ἀδάμας, -αντος*].

αδαμαντοδεσία (η) {αδαμαντοδεσιών} το δέσιμο, η προσαρμογή διαμαντιών σε κόσμημα — **αδαμαντοδέτης** (ο)
[ΕΤΥΜ < *αδαμαντοδέτης* < *αδάμας, -αντος* + *-δέτης* < *δέω* «δένω»]

αδαμαντόδετος, -η, -ο [αρχ] (για κόσμημα) αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια προσαρμοσμένα στην επιφάνειά του ΣΥΝ αδαμαντοκόλλητος, αδαμαντοποίκιλτος

αδαμαντοθήρας (ο/η) [1877] {αδαμαντοθηρών} πρόσωπο που αναζητεί διαμάντια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*
[ΕΤΥΜ < *αδάμας, -αντος* + *θήρας* < *θηρώ* «κυνηγώ»]

αδαμαντοκόλλητος, -η, -ο [1834] αδαμαντόδετος (βλ λ).

αδαμαντοποίκιλτος, -η, -ο [1886] αυτός που είναι στολισμένος με διαμάντια *~ δαχτυλίδι / βραχιόλι / κολιέ / ευαγγέλιο / κουτί* ΣΥΝ αδαμαντόδετος, αδαμαντόστικτος, αδαμαντοστόλιστος

αδαμαντοπώλης (ο/η) [1886] {αδαμαντοπωλών}, **αδαμαντοπώλισσα** (η) {αδαμαντοπωλισσών} έμπορος διαμαντιών και άλλων πολύτιμων λίθων

αδαμαντόστικτος, -η, -ο αδαμαντοστόλιστος (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < *αδάμας, -αντος* + *στικτός* < *στίζω* «στολίζω»].

αδαμαντοστόλιστος, -η, -ο [1843] κ (λαϊκ) **διαμαντοστόλιστος** στολισμένος με διαμάντια ΣΥΝ αδαμαντόστικτος, αδαμαντοποίκιλτος, αδαμαντόδετος.

αδαμαντουργός (ο/η) [1887] τεχνίτης που κατεργάζεται διαμάντια — **αδαμαντουργία** (η), **αδαμαντουργικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < *αδάμας, -αντος* + *-ουργός* < *έργο*, πβ κ *χειρ-ουργός*]

αδαμαντωρυχείο (το) [1877] το ορυχείο εξορύξεως διαμαντιών (βλ. λ *ορυχείο*). — **αδαμαντωρύχος** (ο)

[ΕΤΥΜ. < *αδαμαντωρύχος* < *αδάμας, -αντος* + *-ωρύχος* (με έκταση τού αρχικού *ο-* εν συνθέσει) < *ορύσσω*]

αδάμας (ο) {αδάμαντ-ος, -α | -ες, -άντων} (λόγ.) το διαμάντι (βλ.λ.) Επίσης **αδάμαντας**.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + θ. *δαμα-* τού ρ. *δάμνημι* «δαμάζω», οπότε η λ. θα δήλωνε το πιο σκληρό υλικό Βλ. κ. *δαμάζω*]

αδάμαστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει δαμαστεί, που δεν έχει εξημερωθεί. ~ *άλογο* ΣΥΝ ατιθάσευτος ΑΝΤ δαμασμένος, εξημερωμένος **2.** (για πρόσ και ιδιότητες τού χαρακτήρα) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν καταβάλλεται, δεν μειώνεται σε ένταση: ~ *θέληση / φρόνημα / πολεμιστής* ΣΥΝ. ακατάβλητος, ανυπότακτος, αλύγιστος.

αδαμιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζει τον Αδάμ συνήθ στη ΦΡ (λόγ.) ***εν αδαμιαία περιβολή / με αδαμιαία περιβολή*** (*ἐν ἀδαμιαίᾳ περιβολῇ*) με την περιβολή τού Αδάμ, δηλ. χωρίς ρούχα, γυμνός

Άδανα (τα) {Αδάνων} πόλη τής Ν. Τουρκίας.
[ΕΤΥΜ μτγν τοπωνύμιο, που οφείλεται στον μυθικό ιδρυτή τής πόλεως *Ἄδανο*, γυιο τού Ουρανού και τής Γαίας].

αδαπάνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν δαπανήθηκε: ~ *ποσό / κεφάλαιο* || (μτφ.) ~ *ταλέντο* ΑΝΤ δαπανημένος

αδάπανος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν κοστίζει πολλά για να γίνει, που δεν απαιτεί μεγάλη δαπάνη: *δεν υπάρχουν ~ προσλήψεις για το Δημόσιο.* — **αδαπάνως** επίρρ. [αρχ.]

άδαρτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν δείρει, που δεν έχει ξυλοκοπηθεί ΑΝΤ δαρμένος • **2.** (για υγρά) αυτός που δεν έχει αναταραχθεί βίαια με ειδικό όργανο, π χ. γάλα για την παραγωγή βουτύρου
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *δέρω* «δέρνω», από το θ τού παθ. αορ β' *ἐ-δάρ-ην*].

αδασκάλευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν καθοδηγήσει κατάλληλα, που δεν τον έχουν ορμηνέψει εκ των προτέρων· *μην τον αφήσεις ~, θα τα θαλασσώσει* ΣΥΝ ακαθοδήγητος, ασυμβούλευτος ΑΝΤ δασκαλεμένος, καθοδηγημένος

αδασμολόγητος, -η, -ο ο μη δασμολογούμενος (βλ. λ. *δασμολογώ*), ο ελεύθερος από τελωνειακούς δασμούς ~ *προϊόν / είδος / εμπόρευμα* ΣΥΝ ατελής, αφορολόγητος, ατελώνιστος ΑΝΤ δασμολογημένος.

Α.Δ.Ε.Δ.Υ. (η) Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων

άδεια (η) {-ας κ -είας | -ειών} **1.** η παραχώρηση δικαιώματος, η συγκατάθεση, το να επιτρέπει κανείς σε κάποιον να κάνει κάτι. *δόθηκε ~ για την προσγείωση τού αεροπλάνου* || *έγγραφη / σιωπηρή / προσωρινή / ρητή / προφορική / υπηρεσιακή ~* ΦΡ (α) ***με την άδειά σας*** αν μου επιτρέπετε. *~, θα αποχωρήσω* (β) ***ποιητική αδεία*** (*ποιητικῇ ἀδείᾳ*) (i) λόγω τής ελευθερίας που αναγνωρίζεται στον ποιητή να αποκλίνει από τους συμβατικούς κανόνες τής γλώσσας· *η προστακτική «επέστρεφε» στον Καβάφη σχηματίζεται ~* (κανονικά θα έπρεπε να είναι «επίστρεφε») (ii) (γενικότ – καταχρ.-ειρων) δικαιολογία για διάφορες μορφές απόκλισης στο έργο καλλιτεχνών, στην ομιλία προσώπων κ τ.ό.: *όταν του υπέδειξαν πως χρησιμοποιεί λανθασμένη λέξη, απάντησε ατάραχος «ποιητική αδεία»!* **2.** (ειδικότ.) επίσημη παροχή δικαιώματος από δημόσια (επίσημη, αρμόδια) διοικητική ή άλλη αρχή για άσκηση επαγγελματικής ή άλλης δραστηριότητας: *σε έναν μήνα θα πάρω την ~ ασκήσεως επαγγέλματος* || *για την έναρξη αρχαιολογικών ανασκαφών απαιτείται ειδική ~* || *~ γάμου / οδηγήσεως / οπλοφορίας / εξόδου από τη χώρα / κυκλοφορίας / παραμονής* (για αλλοδαπούς) || *έναρξη / λήξη / αίτηση / ανανέωση / αφαίρεση / χορήγηση / έκδοση / παράταση / ακύρωση / λήψη / έγκριση / αναστολή (τής) άδειας* || *βγάζω μια ~* ΦΡ ***κατόπιν αδείας / άνευ αδείας*** για πράξεις που έγιναν, αφού δόθηκε άδεια ή χωρίς τη χορήγηση αδείας αντίστοιχα *προχωρήσαμε στην έναρξη εργασιών κατόπιν αδείας* **3.** (συνεκδ) το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η παροχή δικαιώματος, όπως τα παραπάνω· *έβγαλα την ~ για το σπίτι* || *φωτοτύπησα την ~* • **4.** το δικαίωμα υπαλλήλων να απουσιάζουν από την εργασία τους με ή χωρίς τον μισθό που θα τους καταβαλλόταν κατά τις ημέρες τής απουσίας τους. *θα ζητήσω ~ από τη δουλειά, για να πάω στο χωριό* || *έχω ~* || *~ άνευ αποδοχών* (χωρίς μισθό) || *~ μετ' αποδοχών* (με καταβολή τού μισθού) || *~ επ' αόριστον* **5.** (α) ***επίδομα αδείας*** το επιπλέον χρηματικό ποσό που καταβάλλεται στους εργαζομένους για τον χρόνο κατά τον οποίο απουσιάζουν νόμιμα από την εργασία τους (β) ***άδεια κυήσεως και / τοκετού / λοχείας*** το δικαίωμα που έχουν οι κυοφορούσες υπάλληλοι να απόσχουν από την εργασία τους από τον όγδοο μήνα τής εγκυμοσύνης μέχρι δύο μήνες μετά τη γέννηση τού παιδιού, διατηρώντας τις αποδοχές και την κανονική τους άδεια (γ) ***αναρρωτική άδεια*** το δικαίωμα μισθωτού υπαλλήλου ή στρατιώτη που ασθενεί ή έχει ανάγκη αναρρώσεως, να απουσιάσει από την εργασία ή την υπηρεσία του με πλήρεις αποδοχές (δ) ***εκπαιδευτική άδεια*** η άδεια μετ' αποδοχών και ενδεχομένως με επιπρόσθετο επίδομα, που δίνεται σε δημοσίους υπαλλήλους για μετεκπαίδευση, συμπληρωματική μόρφωση ή ειδίκευση **6.** (ειδικότ.) το δικαίωμα των μισθωτών υπαλλήλων να απουσιάζουν για ορισμένη περίοδο κάθε χρόνο (συνήθ. καλοκαίρι) από την εργασία τους διατηρώντας τις αποδοχές τους: *φέτος θα προσπαθήσω να πάρω την ~ μου τον Ιούλιο* **7.** (συνεκδ) ο χρόνος απουσίας από την εργασία: *στην ~ μου θα ξεκουραστώ* || *τελείωσε η ~ μου* || *μου 'χει μείνει λίγη ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιάζω, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αφοβία», < *ἀδεής* < *ἀ-* στερητ. + *δέος* «φόβος» Από τη σημ τής έλλειψης φόβου η λ *ἄδεια*, ήδη από την Αρχ., απέκτησε τη σημ. τής ελευθερίας και τής εξασφαλίσεως ορισμένων δικαιωμάτων που παρέχονταν από τη νομοθεσία τής αρχαίας Αθήνας και δηλώνονταν στο δικανικό λεξιλόγιο με τον όρο *άδεια* Η φρ. *ποιητική άδεια* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. licence poétique].

> **ά-δει-α ή ά-δεια;** Η επίσημη προφορά τής λ **άδεια** εξακολουθεί να είναι τρισύλλαβη, δηλ. το *-δει-* προφέρεται ως χωριστή συλλαβή και όχι ως *-δεια*: [ά-ði-α], όχι [ά-ðja] Γι' αυτό λέμε –και γράφουμε– *«πήρε την άδειά του»* όπως λέμε και **α-δει-ού-χος**. Αντίθετα, το επίθ. **άδειος**, -α, -ο προφέρεται με «συμφωνικό j» ή «με συνίζηση» όπως λέγεται. *ά-δειος, ά-δεια, ά-δειο.* Το ίδιο και τα **α-δειά-ζω** («(εκ)κενώνω» · «(δεν) έχω χρόνο»), **α-δεια-νός**, -ή, -ό.

αδειάζω ρ. μετβ. κ αμετβ. {άδειασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ το περιεχόμενο από (κάτι), αφήνω (κάτι) άδειο: ~ *την τσάντα / τη βαλίτσα / τη σακούλα* || (μτφ.) *«τα μεγάλα μέσα ενημέρωσης άδειασαν τον πολιτικό διάλογο από την ουσία του»* (εφημ.) ΣΥΝ εκκενώνω ΑΝΤ γεμίζω ΦΡ (α) (οικ.) ***άδειασέ μας / μου τη γωνιά!*** φύγε! ΣΥΝ στρίβε, (λαϊκ.) τσακίσου, άι στα τσακίδια, σπάσε, κοπάνα τη (β) ***αδειάζω το όπλο*** (i) αφαιρώ τις σφαίρες (ii) πυροβολώ χωρίς διακοπή, μέχρι να εξαντληθούν οι σφαίρες: *άδειασε το πιστόλι πάνω του και τον άφησε στο έδαφος αιμόφυρτο* **2.** (α) μεταφέρω το περιεχόμενο (αντικειμένου, σκεύους) σε άλλον χώρο. ~ *τα μακαρόνια από την κατσαρόλα στα πιάτα* || ~ *τα σκουπίδια από τον τενεκέ στον κάδο* (β) (για υγρά) μεταγγίζω, μεταφέρω σε άλλο δοχείο· *άδειασε το λάδι από το μπιτόνι στο μπουκάλι* ΣΥΝ μετακενώνω • **3.** (μτφ.-αργκό) αφαιρώ από (κάποιον) το πλεονέκτημα ή το προβάδισμα, εξουδετερώνω, αφήνω έκθετο *ο πρωθυπουργός με τις δηλώσεις του άδειασε τον υπουργό του* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι άδειος, εκκενώνομαι: *άδειασε η Αθήνα με τις καλοκαιρινές διακοπές* || *αδειάζει η πόλη / η τσέπη / το ταμείο* **5.** ελευθερώνομαι, παύω να είμαι κατειλημμένος: *άδειασε μια θέση / ένα τραπέζι* **6.** (μτφ) γίνομαι κενός ψυχικά ή πνευματικά: *έχω αδειάσει από αισθήματα* • **7.** ευκαιρώ, έχω ελεύθερο χρόνο για κάτι *δεν ~ να έλθω να σε δω* ΣΥΝ έχω καιρό. — **άδειασμα** (το) (σημ 1-6) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια, εργαστικός, κένωση.*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἄδεια* Ήδη μεσν. η σημ. «ευκαιρώ, έχω χρόνο διαθέσιμο»]

αδειοδοτώ ρ μετβ {αδειοδοτείς .. | αδειοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για επίσημο φορέα) δίδω άδεια σε κάποιον για κάτι: ~ *έναν τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να εκπέμπει νόμιμα* || *αδειοδοτούσα αρχή.* — **αδειοδότηση** (η).
[ΕΤΥΜ < *άδεια* + *-δοτώ* < *δότης*]

άδειος, -εια, -ειο **1.** αυτός που δεν έχει περιεχόμενο: ~ *δοχείο / συρτάρι / ποτήρι / τσέπη* || (μτφ) ~ *κεφάλι* (χωρίς μυαλό, εξυπνάδα) || ~ *βλέμμα* (απλανές, χωρίς να κοιτάζει κάπου συγκεκριμένα) || ~ *ταμεία* (χωρίς χρήματα· συνήθ. ως φρ. για τις οικονομικές δυσκολίες τού κράτους) || ~ *στομάχι* (από φαγητό, όταν κάποιος δεν έχει φάει) || ~ *καρδιά* (χωρίς συναισθήματα ή για συναισθηματική έλλειψη, για συναισθηματικό κενό) ΣΥΝ κενός ΑΝΤ γεμάτος, πλήρης ΦΡ (μτφ.) ***με άδεια χέρια*** χωρίς δώρο: *με κάλεσε στη γιορτή του δεν είναι σωστό να πάω ~* **2.** (α) αυτός που δεν κατοικείται ή που δεν έχει ανθρώπους. ~ *δωμάτιο / σπίτι / γήπεδο / θέατρο / δρόμος* (χωρίς διαβάτες ή αυτοκίνητα) / *πλατεία* (β) (για οχήματα, σκάφη κ.λπ.) αυτός που δεν έχει επιβάτες ή γενικότ. καθόλου ανθρώπους μέσα *το λεωφορείο έφθασε άδειο στο τέρμα* (χωρίς επιβάτες) **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει βαθύτερο νόημα, που δεν έχει ουσία: *χωρίς τα παιδιά της η ζωή της είναι ~* ΣΥΝ κενός, κούφιος ΑΝΤ πλήρης, γεμάτος, ουσιαστικός • **4.** αυτός που δεν είναι κατειλημμένος, αυτός που είναι διαθέσιμος. *στο κατάστημα δεν υπήρχε ~ τραπέζι* || ~ *καρέκλα / θέση λεωφορείου / έδρανο αίθουσας / θρανίο τάξης / δωμάτια ξενοδοχείου / καθίσματα θεάτρου* ΣΥΝ ελεύθερος ΑΝΤ κατειλημμένος. Επίσης **αδειανός, -ή, -ό** [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀδειάζω* (υποχωρητ.)]

αδειούχος (ο/η) **1.** πρόσωπο που έχει πάρει άδεια ή που βρίσκεται σε άδεια **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει επισήμως το δικαίωμα (άδεια) να ασκήσει ένα επάγγελμα ή να ασχοληθεί με μια δραστηριότητα: ~ *πλανόδιος πωλητής* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άδεια.*
[ΕΤΥΜ < *άδεια* + *-ούχος* < *έχω*, πβ κ. *δικαι-ούχος, πτυχι-ούχος* κ ά.].

αδέκαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει καθόλου χρήματα ΣΥΝ απένταρος, άφραγκος, ταπί, στον άσο, (λαϊκ.) στεγνός, πανί με πανί — ***αδεκαρία*** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φτώχια*

αδέκαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να δωροδοκηθεί, να επηρεαστεί. ~ *δικαστής / κριτής* ΣΥΝ αδιάφθορος ΑΝΤ εξαγοράσιμος **2.** (κατ' επέκτ.) αμερόληπτος και δίκαιος: *η δικαιοσύνη οφείλει να είναι ~* ΣΥΝ αντικειμενικός, έντιμος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δεκάζω* «διαφθείρω» < *δέκ-ομαι* «δέχομαι». Αρχική σημ «κάνω κάποιον να δεχθεί δώρο»]

Αδελαΐδα (η) **1.** πόλη τής Ν Αυστραλίας **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Adelaide, που οφείλεται στη βασίλισσα τής Αγγλίας Adelaide (1792-1849), σύζυγο τού βασιλέως Γουλιέλμου Δ', προς τιμήν τής οποίας ιδρύθηκε η πόλη από Άγγλους αποίκους το 1837 Το όνομα Adelaide ανάγεται σε αρχ. γερμ. Adelheid «ευγενής καταγωγή»]

αδελφάκι κ **αδερφάκι** (το) **1.** ο μικρός αδελφός **2.** (εκφραστ ως προσφώνηση προς οικείο πρόσωπο, για να δοθεί έμφαση στα όσα λέγονται): *Αμάν, ~ μου! Τι κακό μάς βρήκε!* || *Αυτή είναι δουλειά, ~ μου! Μια δουλεύεις, τρεις κάθεσαι!* (για δήλωση αγανάκτησης) προηγείται συνήθως το «μωρέ»· *αμάν μωρέ ~ μου!* **3.** (μτφ) πράγμα που ταιριάζει με κάτι άλλο, αποτελώντας το συμπλήρωμά του ή ομόλογό του: *μπροστά πήγαινε το ~ τού δικού σου αυτοκινήτου* (ίδιας μάρκας και μοντέλου) ΣΥΝ ταίρι

αδελφάτο (το) [μεσν] **1.** σύλλογος, σωματείο με ιδιαίτερα στενούς δεσμούς μεταξύ των μελών του: *διεθνές / εθνικό / επαναστατικό / μυστικό / πανίσχυρο ~* **2.** επιτροπή με διαχειριστικά καθήκοντα σε φιλανθρωπικά ιδρύματα, ναούς, νοσοκομεία κ.λπ.: *το ~ τού ορφανοτροφείου* • **3.** (ειρων) το σύνολο των ομοφυλοφίλων

αδελφή κ. **αδερφή** (η) {-ές κ. (λαϊκ) -άδες} **1.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς. *μικρή / μεγαλύτερη /*

θετή ~ (βλ. λ. *θετός*) **2.** πρόσωπο γυναικείου φύλου, με το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ. κ. λ. *ετεροθαλής*) **3.** (κατ' επέκτ) η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με ισχυρούς κοινούς δεσμούς και σχέσεις αλληλεγγύης *δεν έχουμε να μοιράσουμε τίποτε με τους αδελφούς και τις ~ μας τής γειτονικής χώρας* **4.** η γυναίκα με την οποία συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας *δεν ήταν απλώς φίλη ήταν ~'* • **5.** μοναχή, καλόγρια: *οι ~ ενός μοναστηριού* || *η ~ Μαρία·* ΦΡ (α) ***πνευματική αδελφή*** (i) γυναίκα που έχει κοινό πνευματικό πατέρα (εξομολόγο) με άλλο πρόσωπο (ii) γυναίκα που έχει κοινό ανάδοχο με άλλο πρόσωπο (β) ***αδελφή τού ελέους*** (i) μέλος θρησκευτικής αδελφότητας γυναικών, που. χωρίς να ακολουθούν πλήρη μοναστικό βίο, προσφέρουν φιλανθρωπικό κοινωνικό έργο, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση και στη νοσοκομειακή περίθαλψη (ii) (ειρων.) για γυναίκα ή άνδρα που εμφανίζεται ως φιλάνθρωπος. συμπονετικός ή υπερβολικά σεμνότυφος • **6.** (κυρ ως προσφώνηση) η νοσοκόμα (κ. *αδελφή νοσοκόμα*): *~. έρχεστε στον θάλαμο;* || *παρελαύνει το σώμα αδελφών νοσοκόμων τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού* • **7.** (μειωτ.-συνήθ. ο τ *αδερφή*) ο άνδρας ομοφυλόφιλος — (υποκ.) **αδελφούλα** (η) (σημ 1. 2). (μεγεθ -υβριστ.) **αδερφάρα** (η) (σημ. 7).
[ΕΤΥΜ Θηλ. τού αρχ. *ἀδελφός* (βλ.λ.). Η φρ *αδελφή νοσοκόμα* οφείλεται στο γεγονός ότι τα μοναστήρια (κατά τον Μεσαίωνα) είχαν αναλάβει την ιατρική περίθαλψη των ασθενών (κυρίως αυτά τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας). Η φρ *αδελφή τού ελέους* είναι μεταφρ. δάνειο. πβ γαλλ. sœur de la charité. αγγλ. sister of charity / mercy]

αδέλφι κ **αδέρφι** (το) {αδελφ-ιού | -ιών} **1.** εκφραστ αντί τού *αδελφός* δηλώνει οικειότητα, στενή σχέση ή μεγάλη αγάπη που κατορθώνει τα αδύνατα *γύρισε τ' ~ μου από τη Γερμανία* || *«τ' αδέρφια σκίζουν τα βουνά και πέτρες ξεριζώνουν»* (δημοτ. τραγ) **2.** (κατ' επέκτ) ο στενός φίλος **3. *αδέλφια*** κ ***αδέρφια*** (τα) (α) αυτοί προς τους οποίους νιώθει κανείς έντονους δεσμούς: *τα δέντρα, τα πουλιά, τα ψάρια, όλα τα πλάσματα τής Γης είναι ~ μας* (β) οι αδελφοί και οι αδελφές μαζί. το σύνολο των προσώπων με τα οποία έχει κανείς συγγένεια αδελφού ή αδελφής (ουδέτερη δήλωση των παραπάνω προσώπων χωρίς διάκριση φύλου) (γ) ως προσφώνηση προς ομοφύλους, ομοεθνείς. *αδέλφια. ήλθε η ώρα τού ξεσηκωμού!* — (υποκ.) **αδελφάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀδέρφιν* < *ἀδέρφιον* < *ἀδέλφιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀδελφός*]

αδελφικός, -ή, -ό [αρχ] κ. **αδερφικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με αδελφό ή αδελφή: *~ συγγένεια* **2.** αυτός που σχετίζεται με ομοεθνείς *χύνεται ~ αίμα στον εμφύλιο* || *οι ~ δεσμοί Ελλήνων και Κυπρίων* **3.** αυτός με τον οποίο υπάρχει βαθύς συναισθηματικός δεσμός, δεσμός μεγάλης φιλίας: *~ φίλος* ΣΥΝ. στενός. (λαϊκότ.) γκαρδιακός **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθύ συναισθηματικό δεσμό: *~ αγάπη / αλληλεγγύη / κατανόηση / ενδιαφέρον / στοργή* ΣΥΝ. εγκάρδιος, φιλικός **5.** (ειδικότ) αυτός που χαρακτηρίζεται από βαθιά φιλική σχέση χωρίς ερωτικό κίνητρο *~ εναγκαλισμός / φιλί / χάδι.* — **αδελφικά** κ **αδερφικά** επίρρ , **αδελφικότητα** (η) [1893]

αδελφογαμία (η) [μτγν.] {αδελφογαμιών} **1.** ΝΟΜ αιμομικτικός γάμος ανάμεσα σε αδέλφια **2.** ΒΟΤ η γονιμοποίηση ανάμεσα σε άνθη τού ίδιου φυτού.

αδελφόθεος (ο) [μεσν] {αδελφοθέου} προσωνυμία τού Αγίου Ιακώβου, τέκνου τού Ιωσήφ.

αδελφοκτόνος, -α (λόγ -ος). -ο **1.** αυτός που οδηγεί σε φόνο αδελφού: *το ~ χέρι·* (συνήθ. ως ουσ.): *η σύλληψη τού αδελφοκτόνου* **2.** αυτός που αναφέρεται σε φόνους ομοεθνών, ομοφύλων: *το ~ μίσος τού εμφυλίου* || *~ πόλεμος* ΣΥΝ εμφύλιος. — **αδελφοκτονία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδελφός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», πβ. *μητρο-κτόνος. πατρο-κτόνος* κ.ά.]

αδελφομίκτης (ο) {αδελφομικτών} πρόσωπο που διαπράττει αδελφομιξία.

αδελφομιξία (η) η αιμομιξία ανάμεσα σε αδέλφια
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀδελφός* + *-μιξία* < *μ(ε)ίγνυμι*]

αδελφοξαδέλφια κ **αδερφοξαδέρφια** (τα) {χωρ. γεν.} **1.** το σύνολο αδελφών και εξαδέλφων *μαζεύτηκαν όλα τα ~* **2.** (γενικότ) το σόι, το συγγενολόι. Επίσης **αδελφοξάδελφα** κ. **αδερφοξάδερφα**.

αδελφοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πράξη με την οποία επισφραγίζονται οι δεσμοί αδελφικής αγάπης και δίνονται υποσχέσεις αμοιβαίας υποστήριξης (συνήθ. σε ειδική τελετή) μεταξύ ανθρώπων χωρίς συγγενικούς δεσμούς συνήθως στην Ελλάδα επί Τουρκοκρατίας. κυρ. κατά τον αγώνα τής Ανεξαρτησίας **2.** η συμφωνία συνεργασίας και πολιτισμικών ανταλλαγών μεταξύ δύο πόλεων, χωριών κ λπ., που ανήκουν σε διαφορετικά κράτη: *η ~ των δήμων Πειραιά και Μασσαλίας* — **αδελφοποιούμαι** ρ. [μτγν] {-είται. .}
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀδελφοποίησις* < μτγν. *ἀδελφοποιῶ* < *ἀδελφός* + *ποιῶ*].

αδελφοποιτός κ. **αδερφοποιτός** (ο) πρόσωπο που γίνεται αδελφός με κάποιον με τον οποίο δεν έχει συγγένεια, σε ειδική τελετή όπου αναμειγνύουν το αίμα τους ή δίνουν όρκους αμοιβαίας υποστήριξης ΣΥΝ. σταυραδερφός, βλάμης.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀδελφοποιητός* < μτγν *ἀδελφοποιῶ* < *ἀδελφός* + *ποιῶ*].

αδελφός κ. **αδερφός** (ο) {πληθ. αδελφοί κ. αδέλφια (τα)} **1.** πρόσωπο ανδρικού φύλου. με το οποίο έχει κανείς κοινούς γονείς: *ο μεγάλος μου ~* || *ο μικρότερος ~* || *ο δίδυμος ~ μου* || *οι ~ Μαρξ* || (ως συντομ σε επωνυμία εταιρειών: *Αφοί.* αντί *Αδελφοί*) *Αφοί Λαμπρόπουλοι* || *θετός ~* (βλ. λ. *θετός*) ΦΡ. ***μεγάλος αδελφός*** (i) ο μεγαλύτερος σε ηλικία αδελφός· συνήθ αναφέρεται ως ο προστάτης των μικρότερων σε ηλικία αδελφών: *τον έβλεπα σαν τον μεγάλο μου αδελφό* (ii) (μτφ.) κάθε σύστημα εξουσίας που παρακολουθεί κάθε πτυχή τής δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των πολιτών, προσπαθώντας να ελέγξει τη συμπεριφορά και τη δράση τους· (γενικότ.) κάθε εξελιγμένο σύστημα ηλεκτρονικής παρακολούθησης και συλλογής πληροφοριών για τη ζωή και τη δράση πολιτών, που χρησιμοποιείται συνήθ από ολοκληρωτικά κράτη ή κρατικούς οργανισμούς ασφαλείας **2.** πρόσωπο ανδρικού φύλου. με το οποίο έχει κανείς κοινό τον έναν γονέα (βλ κ. λ. *ετεροθαλής*): *ομοπάτριος / ομομήτριος ~* **3.** ο άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς σχέση αλληλεγγύης, ισχυρούς κοινούς δεσμούς (εθνική καταγωγή. πολιτισμική παράδοση. θρησκεία κ λπ): *οι ~ μας Κύπριοι* **4.** ο άνδρας με τον οποίο συνδέεται κανείς με βαθιά σχέση φιλίας *μου στάθηκες πάντα φίλος και ~·* (αργκό. ως προσφώνηση φίλου) *αδελφέ μου, μας τη φέρανε'* • **5.** ο μοναχός (και *ἐν Χριστῷ ἀδελφός*) *ο ~ Αρσένιος* || *η μονή των αδελφών τού Τιμίου Σταυρού* ΦΡ ***πνευματικός αδελφός*** (i) αυτός με τον οποίο έχει κανείς τον ίδιο πνευματικό πατέρα, τον ίδιο εξομολόγο (ii) αυτός που έχει τον ίδιο ανάδοχο με κάποιον άλλον (iii) αυτός με τον οποίο μοιράζεται κανείς κοινές πνευματικές αρχές **6.** (γενικότ.) καθένα από τα μέλη θρησκευτικών οργανώσεων. μυστικών ταγμάτων. αδελφοτήτων κ.λπ. • ΦΡ ***βρε αδερφέ / οχ, αδερφέ!*** (έκφραση απαρέσκειας. αδιαφορίας, έλλειψης διαθέσεως να ασχοληθεί κανείς με κάτι): *~, εγώ θ' αλλάξω τον κόσμο;* (βλ. κ λ *οχαδερφισμός*) — (υποκ) **αδελφούλης** (ο)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀδελφεός* < **ἀ-δελφεσ-ός* < *ἀ-* αθροιστ + **δέλφος* (γεν. **δέλφους* < **δέλφεσ-ος*) «μήτρα», πβ *δελφύς* «μήτρα». Η λ δήλωνε αρχικά τον ομομήτριο αδελφό (τον προερχόμενο από την ίδια μήτρα. την ίδια μητέρα) εν αντιθέσει προς τα αρχ *φράτηρ* και *κασίγνητος*, που δήλωναν τον ομοπάτριο αδελφό Τελικά. η λ. *αδελφός* επικράτησε σε όλες τις χρήσεις. Ο τ *ἀδερφός* είναι μεσν. Η φρ. *μεγάλος αδελφός* προέρχεται από αγγλ. big brother (στο μυθιστόρημα *1984* τού Άγγλου συγγραφέα *G. Orwell, 1903-50*) και προσωποποιεί τα ολοκληρωτικά καθεστώτα οι πολίτες παρουσιάζονται στο μυθιστόρημα να βλέπουν διαρκώς την επιγραφή· BIG BROTHER IS WATCHING YOU (= ο μεγάλος αδελφός σε παρακολουθεί)].

αδελφός, -ή, -ό αυτός με τον οποίο υπάρχουν πολλά βασικά κοινά στοιχεία, κοινοί δεσμοί: *στο συνέδριο τού Κ Κ.Ε. παρευρέθησαν αντιπρόσωποι τού Κ Κ. Πολωνίας. τού Κ Κ Κίνας και άλλων ~ κομμάτων* || *~ σωματεία* ΑΝΤ ανάδελφος ΦΡ ***αδελφή ψυχή*** ο άνθρωπος με τον οποίο έχει κανείς κοινά στοιχεία, με αποτέλεσμα να αισθάνεται αλληλέγγυος προς αυτόν· *όταν τον άκουσα να μου μιλάει με τέτοιο πάθος για τη μουσική. κατάλαβα ότι βρήκα μια ~* (δηλ έχω και εγώ πάθος για τη μουσική) || (σκωπτ) *Δεν ξεκολλάει από κοντά της Βρήκε την ~!* ΣΥΝ. όμοιος, συγγενικός

αδελφοσύνη [μεσν.] κ **αδερφοσύνη** (η) [μεσν.] {χωρ πληθ } η βαθιά φιλική σχέση· *~ μεταξύ των λαών*

αδελφότητα (η) [μτγν.] {αδελφοτήτων} **1.** θρησκευτικός. φιλανθρωπικός κ.λπ σύλλογος ή σωματείο μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα. με κοινωνικές κυρ. επιδιώξεις: *Χριστιανική Αδελφότητα Νέων (Χ Α.Ν.)* **2.** (ειδικότ) το σύνολο των μελών μοναστηριακής κοινότητας ή ενώσεως πιστών: *Αγιοταφική Αδελφότητα* || *η ~ διοικείται από ηγούμενο.*

αδελφώνω κ. **αδερφώνω** ρ. μετβ. κ αμετβ. {αδέλφω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) συμφιλιώνω: *προσπαθούσε να αδελφώσει τα δύο χωριά, που τα χώριζε μεγάλη έχθρα* ♦ **2.** (αμετβ.) συμφιλιώνομαι με κάποιον: *μετά από μακροχρόνια έχθρα οι γείτονες αδέλφωσαν πάλι* ΣΥΝ. μονοιάζω. φιλιώνω. — **αδέλφωμα** κ. **αδέρφωμα** (το).

αδένας (ο) ΦΥΣΙΟΛ -ΒΙΟΛ. το μονοκύτταρο ή πολυκύτταρο επιθηλιακό όργανο που έχει ως ρόλο την παραγωγή εκκριμάτων (πεπτικών ενζύμων, βλεννών, ορμονών. γάλακτος στα θηλαστικά. δηλητηρίου στα δηλητηριώδη ζώα. μεταξιού στις κάμπιες και τις αράχνες κ.λπ.): *ενδοκρινείς / εξωκρινείς / βλεννογόνοι / γεννητικοί / δακρυϊκοί / ιδρωτοποιοί / σιελογόνοι / σμηγματογόνοι ~.* — **αδενικός,** -ή, -ό [1879].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀδήν, -ένος* < I.E. *ng^{w}-en-, συνεσταλμ βαθμ. τής ρίζας *eng^{w}- «οίδημα, πρήξιμο», πβ. λατ inguen «οίδημα. βουβώνας», από όπου και γαλλ. aine. ιταλ. inguine, ισπ. ingle με τη σημ. «βουβώνας». Αρχικά η λ. ήταν θηλ γένους *(ἡ ἀδήν)*. αργότερα έγινε και αρσενικού γένους *(ὁ ἀδήν)*, που τελικά επικράτησε].

αδενεκτομή (η) η χειρουργική αφαίρεση αδένα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ adenectomy].

αδενίνη (η) ΒΙΟΛ μία από τις τέσσερεις βάσεις των νουκλεϊκών οξέων D.N.A. και R.N.A. οι ενώσεις της περιλαμβάνουν ουσίες μεγάλης βιολογικής σημασίας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γερμ Adenin].

αδενίτιδα (η) [1888] ΙΑΤΡ η φλεγμονή αδένα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ adénite].

αδενο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό ιατρικών λέξεων που σχετίζονται με τους αδένες *αδενο-πάθεια. αδενο-λογία*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Ν Ελληνικής. που απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ adeno-cystoma, adeno-graphy. γαλλ adéno-pathie]

αδενοειδής, -ής. -ές [μτγν] {αδενοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΙΑΤΡ αυτός που έχει τη μορφή αδένα: *~ εκβλαστήσεις* (υπερπλαστικός σχηματισμός στη μύτη, κοινώς «κρεατάκια»).

αδενοκαρκίνωμα (το) {αδενοκαρκινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. τύπος καρκίνου διαφόρων οργάνων, στον οποίο υπερτερεί το αδενικό κυτταρικό στοιχείο

α- / αν- *στερητικό*

α-δείλιαστος, -η, -ο	**α-δελέαστος,** -η, -ο	**α-δενδροφύτευτος,** -η, -ο	**α-δηλητηρίαστος,** -η, -ο	**α-δημοπράτητος,** -η, -ο
α-δείπνητος, -η, -ο	**α-δεματι(α)στος,** -η, -ο	**ά-δεντρος,** -η, -ο	**α-δήμευτος,** -η, -ο	

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. adenocarcinoma].

αδενολογία (η) [1785] {χωρ. πληθ } ΦΥΣΙΟΛ η περιγραφή και μελέτη τής φύσης, τής λειτουργίας και των παθήσεων των αδένων. — **αδενολογικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. adénologie].

αδενοπάθεια (η) {αδενοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση των αδένων που οφείλεται σε ασθένειες τού αναπνευστικού συστήματος (πνευμονίες, φυματίωση), ιδ σε νέους οργανισμούς, και εκδηλώνεται με δέκατα (πυρέτιο), ελαφρό πρήξιμο των αδένων, αδυναμία, απώλεια βάρους και χλομάδα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. adénopathie]

αδενοπαθής, -ής, -ές {αδενοπαθ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΙΑΤΡ (κ. ως ουσ.) αυτός που υποφέρει από πάθηση των αδένων.

αδενοϋπόφυση (η) {-ης κ -ύσεως | χωρ πληθ.} ΑΝΑΤ-ΦΥΣΙΟΛ. ο πρόσθιος λοβός τής υπόφυσης (βλ.λ.), ο οποίος διαφέρει στη δομή και την εμβρυϊκή προέλευση από τον οπίσθιο λοβό (νευροϋπόφυση) και εκκρίνει ορμόνες που ρυθμίζουν τους άλλους ενδοκρινείς αδένες

αδένωμα (το) [1891] {αδενώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η καλοήθης, κατά κανόνα, διόγκωση των αδένων: ~ *τού μαστού*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ adénome]

αδέξιος, -α, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δεξιότητας, από έλλειψη ικανότητας να κάνει κάτι σωστά, προσεκτικά, επιτυχημένα: ~ *οδηγός / τεχνίτης* || ~ *ενέργεια / πολιτική / χειρισμοί* ΣΥΝ. ανεπιτήδειος, άτσαλος ΑΝΤ επιδέξιος, επιτήδειος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη άνεσης, χάρης και αυτοπεποίθησης: *ένα μανεκέν δεν γίνεται να περπατά με ~ κινήσεις* || ~ *περπάτημα / χορευτής* ΣΥΝ άγαρμπος, άκομψος. — **αδέξια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *δεξιός* «ικανός, επιτήδειος», πβ. *ἐπι-δέξιος*. Η λ δήλωνε αρχικώς τον αριστερόχειρα, εκφράζοντας τη γενικότερη αντίληψη των αρχαίων, οι οποίοι συνέδεαν την αριστερή πλευρά με τα δεινά, τους κακούς οιωνούς (βλ λ. *αριστερός*). Τις σημασίες αυτές συναντούμε και στο γαλλ. gauche «αριστερός - αδέξιος»]

αδεξιότητα (η) [1859] {αδεξιοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αδέξιου ΑΝΤ επιδεξιότητα *το ατύχημα οφειλόταν στην ~ τού οδηγού* **2.** (συνεκδ.) η αδέξια πράξη· *έκανε ένα σωρό αδεξιότητες αναποδογύριζε ποτήρια, σκόνταφτε πάνω στα έπιπλα.*

αδερφή (η) → αδελφή

αδέρφι (το) → αδέλφι

αδερφικός, -ή, -ό → αδελφικός

αδερφομοιράδι κ **αδερφομεράδι** (το) [μεσν] {χωρ. γεν.} (διαλεκτ) το μερίδιο κάθε αδελφού από τη μοιρασιά τής πατρικής περιουσίας ή κληρονομιάς Επίσης **αδερφομοίρι**.
[ΕΤΥΜ < *αδερφο-* (< *αδελφός*) + *-μοιράδι* < *μοιράζω*].

αδερφοποιτός (ο) → αδελφοποιτός

αδερφός (ο) → αδελφός

αδερφοσύνη (η) → αδελφοσύνη

αδέσμευτος, -η, -ο [μτγν] **1.** ο μη δεσμευμένος, αυτός που δεν υπόκειται σε έλεγχο και χειραγώγηση: *η επιτροπή υπήρξε ~ και ανεπηρέαστη ως προς τις αποφάσεις για τις προαγωγές* || ~ *πολιτική / χώρα / κράτος / εφημερίδα / στάση* ΣΥΝ ανεξάρτητος, ελεύθερος ΑΝΤ δεσμευμένος **2.** ΠΟΛΙΤ ***Κίνημα των Αδεσμεύτων*** (αγγλ. the Non-Aligned Movement) πολιτικό κίνημα από χώρες κυρ τής Ασίας και τής Αφρικής που είχαν μόλις γίνει ανεξάρτητες από τους δύο μεγάλους πολιτικοστρατιωτικούς συνασπισμούς, οι οποίοι σχηματίστηκαν μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου το κίνημα αυτό προσανατολιζόταν στην καταπολέμηση τής αποικιοκρατίας και τού ιμπεριαλισμού των Μεγάλων Δυνάμεων και την ανάληψη ρόλου ρυθμιστικού στο πλαίσιο τής ισορροπίας των δυνάμεων σε παγκόσμια κλίμακα **3.** (μτφ.) (α) ανύπαντρος (β) (γενικότ) αυτός που δεν έχει (ερωτικό) δεσμό.

αδέσποτος, -η, -ο **1.** (κατοικίδιο ζώο) που δεν έχει ιδιοκτήτη (και που συνήθ περιφέρεται στους δρόμους): *κίνδυνος για τους πολίτες οι ~ σκύλοι* **2.** (άγριο ζώο) που, ενώ είχε συλληφθεί, ανέκτησε την ελευθερία του, χωρίς να το αναζητήσει ο κύριός του **3.** ΝΟΜ (α) κινητό πράγμα στο οποίο δεν έχει κανείς κυριότητα είτε εξαρχής (προϊόντα τής θάλασσας) είτε γιατί ο αρχικός κύριος το εγκατέλειψε (π χ. ο κύριος διαβάζει την εφημερίδα και έπειτα την αφήνει στο παγκάκι και φεύγει) (β) ακίνητο τού οποίου ο κύριος παραιτήθηκε από την κυριότητα • **4.** (κακόσ) αυτός που έχει άγνωστη προέλευση· *δεν δίνουμε βάση σε ~ πληροφορίες* ΣΥΝ αδιασταύρωτος, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ επιβεβαιωμένος, διασταυρωμένος **5.** (βολή) που δεν έχει σαφή προέλευση ή στόχο κυρ για βολή που δεν είχε στόχο αυτόν που έπληξε *λένε ότι ο Καραϊσκάκης σκοτώθηκε από ~ βόλι* || ~ *πυρά / σφαίρες* **6.** ΦΙΛΟΛ (στίχος) που βρίσκεται μόνος του, ανεξάρτητος από τυχόν προηγούμενους ή επόμενους· *οι ~ στίχοι των «Ελευθέρων Πολιορκημένων» τού Σολωμού*
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *δεσπότης* «κύριος, ιδιοκτήτης»].

άδετος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν είναι δεμένος· *έχει ~ τα κορδόνια του* ΣΥΝ λυμένος, λυτός ΑΝΤ δεμένος **2.** (για βιβλία) (α) άρραφος, χωρίς στάχωση (βλ.λ) (β) αυτός που δεν έχει σκληρό εξώφυλλο: *το μυθιστόρημα «Αργώ» κυκλοφορεί και ~ σε πιο χαμηλή τιμή* ΑΝΤ δεμένο, βιβλιοδετημένο **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως, δεν έχει ωριμάσει, δεν έχει «δέσει» ~ *κορμί / καρπός* ΣΥΝ ανολοκλήρωτος, ασχημάτιστος ΑΝΤ δεμένος, σχηματισμένος • **4.** αυτός που δεν έχει προσαρμοστεί στο κατάλληλο σημείο: ~ *διαμάντι.*

αδευτέρωτος, -η, -ο [1838] (λαϊκ.-λογοτ) αυτός που δεν έγινε για δεύτερη φορά, ανεπανάληπτος

άδηλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που δεν είναι φανερός· ~ *προθέσεις / σκοπός* ΣΥΝ ασαφής, ακαθόριστος, (μτφ) σκοτεινός ΑΝΤ φανερός, πρόδηλος, ολοφάνερος· ΦΡ (α) ***άδηλα και κρύφια*** (*τὰ ἄδηλα καὶ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι*, Π Δ. *Ψαλμ* 50.8) πράγματα για τα οποία δεν μπορεί να έχει κανείς σαφή εικόνα ανομολόγητα ή τόσο σοφά και δυσνόητα, ώστε να μην εκφράζονται εύκολα· (κατ' επέκτ.-καταχρ) μυστικά, σκοτεινά, απρόσιτα (λόγια, πράξεις κ λπ) (β) ***άδηλοι πόροι*** εισοδήματα άγνωστης προέλευσης, που συνήθ. δεν εμφανίζονται στην εφορία ή σε επίσημο ισολογισμό: *η εθνική οικονομία τής Ελλάδας είναι ασθενής, υπάρχουν όμως οι ~ που κρατούν το βιοτικό επίπεδο σε ικανοποιητικό ύψος* **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί εκ των προτέρων με βεβαιότητα *το μέλλον είναι ~* || ~ *αποτέλεσμα / έκβαση / πορεία / τύχη* ΣΥΝ ασαφής, αβέβαιος, άγνωστος **3.** ΝΟΜ ***άδηλα πρόσωπα*** (λατ personae incertae) οι εγκαθιστάμενοι με διαθήκη κληρονόμοι, οι οποίοι δεν αναφέρονται ονομαστικά σε αυτήν, αλλά ο προσδιορισμός τους είναι δυνατός βάσει άλλων στοιχείων που περιλαμβάνονται στη διαθήκη και βάσει των οποίων είναι δυνατή η ασφαλής και αντικειμενική εξατομίκευσή τους (π.χ εγκαθιστώ κληρονόμο το παιδί το οποίο θα γεννήσει η κόρη μου) **4.** ΒΙΟΛ ***άδηλη αναπνοή*** η αναπνοή από τους πόρους τού δέρματος. -- **άδηλα / αδήλως** επίρρ. [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αόρατος, αφανής», < ἀ- στερητ + *δῆλος* (βλ.λ.). Η φρ *άδηλοι πόροι* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. invisible resources]

αδήλωτος, -η, -ο [1833] **1.** αυτός που δεν δηλώθηκε (συνήθ στην εφορία ή στο τελωνείο): ~ *εισόδημα* ΣΥΝ αγνωστοποίητος ΑΝΤ δηλωμένος **2.** ***αδήλωτος*** (ο), ***αδήλωτη*** (η) πρόσωπο που δεν έχει εγγραφεί στα μητρώα δήμου / κοινότητας / στρατού ή δεν περιλαμβάνεται στις καταστάσεις τής αστυνομίας. *εμφανίστηκαν για πιστοποιητικά αρκετοί αδήλωτοι* || *σε πορνεία τής περιοχής δούλευαν πολλές αδήλωτες* (ενν *πόρνες*)

αδημιούργητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν δημιουργήθηκε, δεν πλάστηκε από κάποιον ΣΥΝ άπλαστος, (ειδικά για τον Θεό) άκτιστος • **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη αποκτήσει σταθερή επαγγελματική, οικονομική, κοινωνική θέση, που βρίσκεται ακόμη στην αρχή τής σταδιοδρομίας του: ~ *νέος δεν έχει βρει τον δρόμο του ακόμη* ΣΥΝ ατακτοποίητος ΑΝΤ δημιουργημένος, τακτοποιημένος.

αδημονία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } **1.** έντονη επιθυμία, λαχτάρα και ανυπομονησία για κάτι *αισθάνομαι ~* || *όλοι περίμεναν την παράσταση με ~* **2.** η ανυπομονησία που συνοδεύεται και από ανησυχία, αγωνία για κάτι: *η ~ για την άφιξή του την είχε καταβάλει.*

αδημονώ ρ. {αδημονείς μόνο σε ενεστ. κ παρατ } αισθάνομαι αδημονία (βλ.λ.) ΣΥΝ ανυπομονώ, ανησυχώ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀδημονῶ* < *ἀδήμων* «ανήσυχος» (κυριολ «ο φοβούμενος από άγνοια»), πιθ. < *ἀδαή-μων < *ἀδαής* «αμαθής»]

αδημοσίευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί ή δεν έχει εκδοθεί: ~ *πληροφορία / ποίημα / φωτογραφία*

αδήριτος, -η, -ο (λόγ.) ακαταμάχητος, αναπόφευκτος, αυτός που επιβάλλεται *η ~ ανάγκη τής αποκέντρωσης* || ~ *επιλογή*· κυρ. στη ΦΡ ***αδήριτη ανάγκη***: *ως πολιτικός εκφράζει την ~ τής εθνικής ενότητας* ΣΥΝ επιτακτικός
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ασυναγώνιστος – αδιαμφισβήτητος», < ἀ- στερητ. + *δηρίομαι* «αγωνίζομαι» < *δῆρ-ις* (γεν. *-ιος*) «μάχη» Το ίδιο το αρχ *δῆρις* συνδ. πιθ. με το ρ *δέρω* και με το σανσκρ -dāri «αυτός που σχίζει»]

Άδης (ο) {-η κ. (λόγ) -ου} **1.** ΜΥΘΟΛ -ΛΑΟΓΡ (α) ο θεός τού Κάτω Κόσμου (β) ο τόπος κατοικίας των νεκρών κατά τις αντιλήψεις των αρχαίων και τις λαϊκές δοξασίες, ο Κάτω Κόσμος **2.** η Κόλαση **3.** (στην αγιογραφία) ***η εις (τόπον) Άδου κάθοδος*** (*ἡ εἰς* (ενν *τόπον*) *Ἅδου κάθοδος*) ο επικρατέστερος εικονογραφικός τύπος τής Ανάστασης στην Ορθόδοξη Εκκλησία, στον οποίο ο Χριστός βγαίνει από τον Άδη συντρίβοντας τις πύλες του, ανασύροντας τον Αδάμ και την Εύα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἅιδης* κ *Ἀΐδης*, αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική μορφή τής λ είναι *Ἅιδης* (με δασεία και τονιζόμενο το ἅ-), τότε πιθ < *ἅ-Fιδ-ας < ἀ- (< I.E. *sm- «ένας», πβ *ἅ-παξ, ἅμ-α*) + *Fιδ- < *Fειδ- «βλέπω» (πβ *ἰδ-εῖν, εἶδ-ος* «όψη» κ.ά), οπότε αρχικά η σημ. τής λ *Ἅιδης* θα ήταν «ο κοινός τόπος», «ο τόπος όπου συνενώνονται κάποιοι και μπορούμε να τους δούμε όλους μαζί», πβ. σανσκρ. sam-vida- «συναντώνται» Αν κύρια μορφή τής λ. είναι ο τ *Ἀΐδης* (με ψιλό πνεύμα και τόνο στο -ί-), τότε πιθ < *ἀ-Fιδ-ας < ἀ- στερητ + *Fιδ- «βλέπω», οπότε η σημ τής λ. θα ήταν «αθέατος, αόρατος, απρόσιτος», κατεξοχήν ιδιότητα τού Άδη Η λ συνδέθηκε πολύ νωρίς με την αντίστοιχη εβρ. šĕōl, δηλώνοντας τον τάφο τού ανθρωπίνου γένους].

-άδης κ. **-ιάδης** κατάληξη επωνύμων: *Ανδρε-άδης, Φωτ-ιάδης* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *καταγωγή*
[ΕΤΥΜ Λόγ επίθημα κυρίων ονομάτων, που απαντά ήδη στον Όμηρο (λ χ. *Πριαμ-ίδης, Ἀσκληπ-ιάδης, Ἱπποτ-άδης*) και που χρησιμοποιήθηκε στον σχηματισμό επωνύμων (τον 19ο και στις αρχές τού 20ού αι) Ελλήνων κυρ από τον Πόντο είτε με απευθείας σύνθεση (λ χ. *Χατζής < Χατζ-ίδης, Αντώνης > Αντων-ιάδης*) είτε με εξελληνισμό τού προηγούμενου (συνήθ τουρκικού) επωνύμου (λ χ. *Ασλάνογλου > Λεονταρ-ίδης, Μπογιατζ-όγλου > Βαφει-άδης*, και μερικώς, λ.χ. *Σαράφογλου > Σαραφ-ίδης*) Ορισμένα από τα ποντιακά επώνυμα παρουσιάζουν το φαινόμενο τής αντικατάστασης παλαιότερου εθνωνυμικού επιθήματος *-έτες, -ίτες* με το *-ι(ά)δης*, επειδή το τελευταίο θεωρήθηκε λογιότερο ή ελληνικότερο, λ.χ. *Κρανίτες > Κραν-ίδης* (από το χωριό *Κράνια* τής Τραπεζούντας), *Ξενίτες > Ξεν-ίδης* (από το χωριό *Ξένος*)]

αδηφάγος, -ος/-α, -ο (λόγ) **1.** αυτός που καταναλώνει με βουλιμία μεγάλες ποσότητες τροφής και ποτού ΣΥΝ λαίμαργος **2.** αυτός που δεν ικανοποιείται με τίποτα, άπληστος *το ~ καταναλωτικό κοινό* ΣΥΝ ακόρεστος **3.** (μτφ) για φυσικά φαινόμενα που καταστρέφουν τα πάντα στο πέρασμά τους: *το ~ πυρ αφάνισε χιλιάδες στρέμματα πευ-*

κοδάσους **4.** (μτφ.) αυτός που απαιτεί τεράστιες δαπάνες για να συντηρηθεί ή για να ολοκληρωθεί *ένα ~ έργο, που απορροφά τεράστια κονδύλια* || *το ~ τέρας τού κρατικού προϋπολογισμού* — **αδηφάγως** επίρρ., **αδηφαγία** (η) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίρρ. *ἄδην* (επικ. τ. *ἄδην*) «επαρκώς, αφθόνως» + *-φάγος*. Το επίρρ. *ἄδην* προέρχεται από I.E. *sa-t- «κόρος, χορταίνω», πβ. λατ. sat-is «επαρκής», γερμ. satt «χορτασμένος», γαλλ. assez (< λατ. ad satis) «αρκετά», satisfaire (< λατ. satisfacere), αγγλ. satisfy «ικανοποιώ» κ.ά. Ομόρρ. *ἁδ-ρός*, αρχ. *ἁδ-ινός* «πλήρης» κ.ά.]

αδήωτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν λεηλατήθηκε, δεν ερημώθηκε από εχθρό: *~ χώρα / πόλη*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀδῄωτος* < *ἀ-* στερητ. + *δῃῶ* «λεηλατώ» < *δήιος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *δαίω* < *δάF-jω* «καίω», πβ. *δαυ-λός*, *δᾴς* (> *δάδα*) κ.ά.]

αδιαβάθμητος, -η, -ο (ορθότ. *αδιαβάθμιστος*) αυτός που επιτρέπεται να κοινοποιηθεί, που δεν φέρει τον χαρακτηρισμό τού «εμπιστευτικού» ή «απορρήτου»· *~ πληροφορία / έγγραφο* ΣΥΝ κοινοποιήσιμος ΑΝΤ διαβαθμισμένος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. unclassified].

αδιάβαστος, -η, -ο (ενεργ.) **1.** (στο σχολείο) αυτός που δεν διάβασε το μάθημά του, που δεν προετοιμάστηκε επαρκώς (για το μάθημα τής ημέρας, για εξετάσεις): *είναι γενικά μελετηρός, αλλά χθες ο δάσκαλος τον έπιασε ~* **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει επαρκή πληροφόρηση, που δεν έχει προετοιμαστεί επαρκώς για το ζήτημα στο οποίο αναφέρεται: *~ συνελήφθη χθες ο υπουργός στη συνέντευξη, αφού φάνηκε να αγνοεί βασικές διατάξεις τού νομοσχεδίου* (παθ.) **3.** αυτός που δεν έχει διαβαστεί. *~ βιβλίο* • **4.** (λαϊκότ. για νεκρό) αυτός που τον έθαψαν χωρίς να του διαβαστεί η νεκρώσιμη ακολουθία *πήγε ~* || *τον έστειλαν ~* (ενν. στον άλλον κόσμο) • ΦΡ (αργκό) ***μ' έστειλε αδιάβαστο!*** με εξευτέλισε, με ταπείνωσε ή με έκανε να διαπιστώσω την άγνοιά μου ή την αδυναμία μου σε έναν τομέα

αδιάβατος, -η, -ο αυτός που είναι αδύνατον να τον διαβεί κανείς: *~ δρόμος / στενά / λημέρια / δάσος* ΑΝΤ διαβατός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διαβαίνω*].

αδιαβίβαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν διαβιβάστηκε ΑΝΤ διαβιβασμένος.

αδιάβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να διαβληθεί, να κατηγορηθεί για έλλειψη τιμιότητας και αμεροληψίας: *το Υπουργείο Εσωτερικών διαβεβαίωσε ότι θα γίνουν τίμιες και ~ εκλογές* || *~ διαγωνισμός / διαδικασίες / απόφαση / κρίση / εξέταση / κύρος / απόδειξη / έλεγχος / πολιτικός / δικαστής / σύστημα / πρόσωπο* ΣΥΝ ανεπίληπτος, άμεμπτος, άψογος ΑΝΤ διαβλητός **2.** ***αδιάβλητο*** (το) η μη ύπαρξη μεροληψίας ή παραβάσεων και παρατυπιών *για να εξασφαλιστεί το ~ τού διαγωνισμού, οι μελέτες έχουν ανατεθεί σε ξένους οίκους.* — **αδιάβλητα / αδιαβλήτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διαβλητός* < *διαβάλλω* «συκοφαντώ»]

αδιαβροχοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επεξεργασία υλικού (π.χ. υφάσματος), ώστε να γίνει αδιάβροχο.
[ΕΤΥΜ < *αδιάβροχος* + *-ποίηση* < *ποιώ*].

αδιάβροχος, -η, -ο **1.** αδιαπέραστος από το νερό *~ παπούτσια / ύφασμα / ρολόι / βιντεοκάμερα* ΣΥΝ (λόγ.) υδατοστεγής **2.** ***αδιάβροχο*** (το) πανωφόρι συνήθ. από πλαστικό για την προστασία από τη βροχή *βάζω / φοράω ~.* — **αδιαβροχία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διάβροχος* «καταβρεγμένος». Το ουσ. *αδιάβροχο* «αδιαπέραστο από το νερό τής βροχής» αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imperméable < λατ. impermeabilis «αδιαπέραστος»].

αδιάγνωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει διαγνωσθεί μέχρι τώρα **2.** αυτός που δεν μπορεί να διαγνωσθεί εύκολα: *~ πάθηση* **3.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να γνωσθεί
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν ξεχωρίζει, δεν διακρίνεται», < *ἀ-* στερητ. + *διαγιγνώσκω*. Οι σημερινές σημ. προέρχονται απευθείας από *α-* στερητ. + *διάγνωση* (βλ. λ.)]

αδιαγούμιστος, -η, -ο (λογοτ.-λαϊκ.) αυτός που δεν έχει λεηλατηθεί, διαγουμιστεί (βλ. λ. *διαγουμίζω*).

αδιάζευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός για τον οποίο δεν έχει εκδοθεί διαζύγιο ΑΝΤ διαζευγμένος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *διαζεύγνυμι* (βλ. κ. *διάζευξη*)]

αδιαθεσία (η) [1858] {αδιαθεσιών} **1.** η έλλειψη καλής διαθέσεως, η ακεφιά: *ανεξήγητη / ελαφρά / ξαφνική / προσωρινή / έντονη / αιφνίδια ~* ΣΥΝ δυσθυμία, ακεφιά, κακοκεφιά **2.** ελαφρά διαταραχή τής υγείας: *αισθάνθηκα ~ σήμερα και δεν πήγα στη δουλειά* ΣΥΝ αδυναμία, ανημποριά **3.** (μτφ.) η έμμηνη ρύση των γυναικών.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indisposition, πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodité, fatigue]

αδιάθετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται δυσάρεστα: *τον είδα ~ και προσπάθησα με τα αστεία μου να του φτειάξω το κέφι* ΣΥΝ κακοδιάθετος, κακόκεφος, δύσθυμος ΑΝΤ ευδιάθετος **2.** ο ελαφρά άρρωστος: *ήμουν ~ και έμεινα στο σπίτι* **3.** (ειδικότ. για γυναίκα) αυτή που βρίσκεται σε περίοδο εμμηνορρυσίας • **4.** αυτός που δεν έχει διατεθεί, δεν έχει καταναλωθεί *με την κρίση στην αγορά πολλά εμπορεύματα έμειναν ~* ΣΥΝ απούλητος **5.** αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί. *~ κεφάλαια* • **6.** ΝΟΜ. αυτός που δεν άφησε διαθήκη· *πέθανε ~.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει διατεθεί μέσω διαθήκης», < *ἀ-* στερητ. + *διατίθημι* «διατάσσω, ρυθμίζω». Η νεότ. σημ. προέρχεται από το ρ. *διαθέτω*, ενώ η σημ. «άκεφος, κακοδιάθετος» αποδίδει το γαλλ. indisposé, το οποίο είναι πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική, όπου προτιμώνται τα incommodé, fatigué. Με αυτή τη σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1871]

> **α-δι-ά-θετος – α-διά-θετος.** Στη σύγχρονη Ελληνική τείνει η σημασιολογική διαφορά «μη διατεθειμένος» (εμπορεύματα) – «ασθενής» να διαφοροποιηθεί αντιστοίχως στην προφορά: «α-δι-ά-θετος» και «α-διά-θετος» (πβ. η *ά-δει-α* [απουσίας] έναντι τού η *ά-δεια* [θέση]) ➔ *συνίζηση*

αδιαθετώ ρ. αμετβ. [1889] {αδιαθετείς... | αδιαθέτησα} **1.** αρρωσταίνω ελαφρώς, είμαι αδιάθετος (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) μου έρχεται η περίοδος, αρχίζει η έμμηνη ρύση· *αδιαθετώ κάθε 28 μέρες ακριβώς.*

αδιαίρετος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] {κ. (λόγ.) -έτου | -έτων, -έτους} **1.** αυτός που δεν έχει διαιρεθεί ή δεν υπόκειται σε διαίρεση ΣΥΝ αδιαχώριστος, αμοίραστος ΑΝΤ διαιρεμένος, διαμοιρασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν διχάζεται, δεν διασπάται σε ομάδες, παρατάξεις, φατρίες κ.λπ. *ο λαός, παρά το διχαστικό κλίμα, έμεινε ~* ΣΥΝ ομόψυχος, ενωμένος ΑΝΤ. διαιρεμένος, διχασμένος **3.** ***αδιαίρετο*** (το) το ενιαίο, το να μη διαιρείται κάτι σε επιμέρους τμήματα: *το ~ τής Αγίας Τριάδας* **4.** ΝΟΜ ***δικαίωμα εξ αδιαιρέτου*** δικαίωμα που ανήκει από κοινού σε περισσότερα πρόσωπα κατά ιδανικά μέρη, π.χ. η συγκυριότητα πολλών συγκυρίων επί ενός ακινήτου — **αδιαίρετα / αδιαιρέτως** [μτγν.] επίρρ., **αδιαιρετότητα** (η) [1786]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

αδιάκοπος, -η, -ο αυτός που συνεχίζεται χωρίς διακοπή, συνεχής *~ αγώνας / προσπάθεια / μεταβολή / χειροκρότημα / ροή νερού / βροχή / δουλειά* — **αδιάκοπα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *διακόπτω*]

αδιακόρευτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (γυναίκα) που δεν διακορεύθηκε, που διατηρεί άθικτο τον παρθενικό της υμένα, που (κατ' επέκτ.) δεν ήλθε σε σεξουαλική επαφή με άνδρα **2.** (για ενωμένες σελίδες βιβλίου) αυτές που δεν έχουν κοπεί με χαρτοκόπτη.

αδιακρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η έλλειψη διακριτικότητας, το ενοχλητικό ενδιαφέρον για προσωπικά ζητήματα άλλων: *η ~ φανερώνει αγένεια* ΑΝΤ διακριτικότητα, τακτ, λεπτότητα **2.** (συνεκδ.) η πράξη που δείχνει έλλειψη διακριτικότητας: *ήταν ~ εκ μέρους σου να του μιλήσεις για ένα τόσο προσωπικό θέμα.*

αδιάκριτος, -η, -ο (για πρόσ. κ. πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιακρισία: *αν δεν γίνομαι ~, πόσων ετών είστε,* || *~ βλέμμα / ερώτηση / συμπεριφορά* ΑΝΤ διακριτικός. — **αδιάκριτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιακρίτως*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αδιαχώριστος, ακατανόητος», < *ἀ-* στερητ. + *διακρίνω*. Η σημερινή σημ., καθώς και η αντίστοιχη τής λ. *αδιακρισία*, είναι μεσν.]

αδιακρίτως επίρρ. [μτγν.] χωρίς διάκριση: *γίνονται όλοι δεκτοί στον σύλλογο. ~ φύλου και ηλικίας* ΣΥΝ ανεξαρτήτως ΑΝΤ επιλεκτικά.

> **αδιακρίτως – αδιάκριτα.** Οι δύο τύποι λέξεων έχουν μεταξύ τους σημασιολογική διαφορά: **αδιακρίτως** = «ανεξαρτήτως, χωρίς να γίνεται διάκριση», ενώ **αδιάκριτα** = «χωρίς διακριτικότητα, χωρίς ευγένεια, χωρίς λεπτότητα». Ανάλογες σημασιολογικές διαφορές παρατηρούνται και σε άλλους διπλούς τύπους επιρρημάτων (πβ. *απλώς - απλά, εκτάκτως – έκτακτα, αγρίως - άγρια* κ.λπ.).

αδιακώλυτος, -η, -ο [1893] (λόγ.) αυτός που δεν παρεμποδίζεται ή δεν έχει παρεμποδιστεί ΣΥΝ ανεμπόδιστος, ακώλυτος, απρόσκοπτος. — **αδιακωλύτως** επίρρ. [μτγν.]

αδιάλειπτος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς διαλείμματα: *η ~ προσευχή* ΣΥΝ ακατάπαυστος, αδιάκοπος. — **αδιαλείπτως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *διαλείπω* «συμβαίνω κατά διαλείμματα». Η φρ. *αδιάλειπτος προσευχή* οφείλεται στον Απόστολο Παύλο: *ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε* (Β' Θεσσ. 5, 17)].

αδιάλλακτος, -η, -ο αυτός που δεν υποχωρεί από τις θέσεις του, δεν δέχεται συμβιβασμό *όταν ο συνομιλητής είναι ~, ο διάλογος δεν μπορεί να προχωρήσει* || *~ διαπραγματευτής / συζητητής / στάση / τακτική / γραμμή* ΣΥΝ άκαμπτος, ανυποχώρητος, ασυμβίβαστος, ανένδοτος ΑΝΤ διαλλακτικός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διαλλάττω / -σσω* «συμφιλιώνω, συμβιβάζω»].

αδιαλλαξία (η) {χωρ. πληθ.} η ανυποχώρητη στάση, η έλλειψη διάθεσης για συμβιβασμό *η ~ τής Τουρκίας οδηγεί σε ναυάγιο τις συνομιλίες για το Κυπριακό* ΑΝΤ διαλλακτικότητα.

αδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν διαλύεται: *ουσία ~ στο νερό* ΑΝΤ διαλυτός **2.** (μτφ.) ανεξιχνίαστος, αυτός που δεν διαλευκάνθηκε *~ μυστήριο* ΣΥΝ αξεδιάλυτος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει κανείς, πυκνός *~ σκότος / νέφος.* — **αδιαλυτότητα** (η) [1802] (σημ. 1).

α- / αν- *στερητικό*

α-διαβεβαίωτος, -η, -ο	**α-διακλάδωτος**, -η, -ο	**α-διαμέλιστος**, -η, -ο	**α-διαπαιδαγώγητος**, -η, -ο	**α-διαρρύθμιστος**, -η, -ο
α-διάβρωτος, -η, -ο	**α-διακόμιστος**, -η, -ο	**α-διαμέριστος**, -η, -ο	**α-διαπίστωτος**, -η, -ο	**α-διασκεύαστος**, -η, -ο
α-διάδοτος, -η, -ο	**α-διακόσμητος**, -η, -ο	**α-διαμοίραστος**, -η, -ο	**α-διάπλευστος**, -η, -ο	**α-διασκόρπιστος**, -η, -ο
α-διαδραμάτιστος, -η, -ο	**α-διακυβέρνητος**, -η, -ο	**α-διανέμητος**, -η, -ο	**α-διαπόμπευτος**, -η, -ο	**α-διαστρέβλωτος**, -η, -ο
α-διακανόνιστος, -η, -ο	**α-διακύμαντος**, -η, -ο	**α-διάνθιστος**, -η, -ο	**α-διαπότιστος**, -η, -ο	**α-διαστρωμάτωτος**, -η, -ο
α-διακήρυκτος, -η, -ο	**α-διακωμώδητος**, -η, -ο	**α-διάνοικτος**, -η, -ο	**α-διάπρακτος**, -η, -ο	**α-διασφάλιστος**, -η, -ο
α-διακινδύνευτος, -η, -ο	**α-διαλεύκαντος**, -η, -ο	**α-διάνυτος**, -η, -ο	**α-διάρθρωτος**, -η, -ο	**α-διάσωστος**, -η, -ο

αδιαμαρτύρητα επίρρ χωρίς διαμαρτυρία. *αντί να αντιδράσει, δέχθηκε ~ την προσβολή* ΣΥΝ παθητικά.

αδιαμαρτύρητος, -η, -ο **1.** (σπάν) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαμαρτυρίας, παθητική στάση **2.** ΟΙΚΟΝ ***αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο / συναλλαγματική*** για τα οποία δεν έγινε διαμαρτύρηση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ Η φρ *αδιαμαρτύρητο γραμμάτιο* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ unprotested promissory note].

αδιαμόρφωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει διαμορφωθεί, δεν έχει λάβει τελική μορφή ~ *κήπος / χώρος / πλατεία* ΑΝΤ διαμορφωμένος **2.** αυτός που δεν έχει αναπτυχθεί ή ωριμάσει εντελώς: *το ~ σώμα τού εμβρύου* || ~ *τρόπος σκέψης / ιδεολογία / χαρακτήρας / σχέδιο* ΑΝΤ διαμορφωμένος.

αδιαμφισβήτητος, -η, -ο [1884] αυτός που δεν αμφισβητείται ~ *γεγονός / συμπέρασμα* ΣΥΝ αδιαφιλονίκητος, αναμφισβήτητος, αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος, αμφισβητούμενος. — **αδιαμφισβήτητα / αδιαμφισβητήτως** [1894] επίρρ.

αδιανόητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον συλλάβει η λογική, με αποτέλεσμα να φαίνεται παράλογος, αυτός που δεν δικαιολογείται, δεν γίνεται αποδεκτός· *είναι αδιανόητο στη σημερινή εποχή να γίνονται πόλεμοι στην καρδιά τής Ευρώπης* ΣΥΝ ανήκουστος, εξωφρενικός, ασύλληπτος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *διανοοῦμαι*]

αδίαντο (το) {αδιάντ-ου | -ων} ΒΟΤ διακοσμητικό λεπτοφυές, φυτό, με πλούσιο και όμορφο φύλλωμα καθώς και φαρμακευτικές ιδιότητες ΣΥΝ (λαϊκ) πολυτρίχι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀδίαντον* < αρχ *ἀδίαντος* «στεγνός – άβρεχτος» (ειδικότ. ως ουσ. «τα μαλλιά κοριτσιού») < ἀ- στερητ + *διαίνω* «βρέχω, μουσκεύω», αγν. ετύμου].

αδιάντροπος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής και αυθάδεια: *το ~ φέρσιμό του την έκανε να κοκκινίσει* ΣΥΝ αναιδής, ξετσίπωτος, ξεδιάντροπος, αναίσχυντος, πρόστυχος, ασύστολος, θρασύς — **αδιάντροπα** επίρρ , **αδιαντροπιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ἀδιάτροπος* (αντί *ἀδιάτρεπτος*) «ισχυρογνώμων» < ἀ- στερητ + *διατρέπω* «απομακρύνω» Το -ν- στη λ *ἀδιάντροπος* από επίδραση τής λ. *ντροπή*]

αδιάπαυστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παύει, δεν σταματά ~ *μέριμνα* ΣΥΝ ακατάπαυστος, αδιάκοπος, αδιάλειπτος, ασταμάτητος, διαρκής, συνεχής
[ΕΤΥΜ μτγν. < ἀ- στερητ. + *διαπαύω*]

αδιαπέραστος, -η, -ο [1790] **1.** αυτός που δεν μπορεί να περάσει κανείς από μέσα του, να τον διαβεί *η ~ βλάστηση τής ζούγκλας* || *το ~ τροπικό δάσος* || *υπήρχε γύρω τους ένας ~ κλοιός πολιτών και αστυνομικών* **2.** αυτός που δεν μπορεί να τον διαπεράσει το βλέμμα· ~ *σκοτάδι / ομίχλη / πούσι / σύννεφα* ΣΥΝ πυκνός, πηχτός **3.** αυτός που δεν τον διαπερνά το νερό ή γενικότ κάτι υγρό: *ύφασμα ~ από το νερό* **4.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να εισχωρήσει στο βάθος του, να δει τι κρύβει *την υπόθεση κάλυπτε ~ πέπλος μυστηρίου*

αδιάπλαστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λάβει ακόμη την οριστική του μορφή. *ο χαρακτήρας ενός δεκάχρονου παιδιού είναι ακόμη ~* ΣΥΝ αδιαμόρφωτος ΑΝΤ διαμορφωμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *διαπλάσσω*]

αδιαπραγμάτευτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει αντικείμενο διαπραγματεύσεως *η εθνική ανεξαρτησία και ακεραιότητα είναι ~* || ~ *δικαίωμα / κατάκτηση* ΑΝΤ διαπραγματεύσιμος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικός.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ unnegotiable].

αδιάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται συνεχώς με την ίδια ένταση, χωρίς μεταπτώσεις *παρακολουθούσε τη διάλεξη με ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ σταθερός, συνεχής, αμείωτος
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αλάνθαστος», < ἀ- στερητ. + *διαπίπτω*].

αδιάρρηκτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να υποστεί διάρρηξη· ~ *πόρτα / κλειδαριά* ΣΥΝ απαραβίαστος **2.** (μτφ.) πολύ στερεός, αδιάσπαστος ~ *φιλία / σχέση / σύνδεση* ΣΥΝ αρραγής, άρρηκτος. — **αδιάρρηκτα / αδιαρρήκτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *διαρρήγνυμι* «δημιουργώ ρήγμα»]

αδιασάλευτος, -η, -ο [1766] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να διασαλευθεί, να διαταραχθεί: *σκοπός τής πολιτικής μας είναι η ~ κοινωνική και πολιτική γαλήνη* ΣΥΝ ακλόνητος, αδιατάρακτος.

αδιασάφητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διευκρινίστηκε, δεν διασαφήθηκε: ~ *στοιχεία* ΣΥΝ αδιευκρίνιστος. Επίσης **αδιασαφήνιστος** κ **αδιασάφιστος**.

> **αδιασάφητος – αδιασαφήνιστος – αδιασάφιστος.** Πρόκειται για τρεις διαφορετικούς στην παραγωγή τους τύπους, με την ίδια και οι τρεις σημασία. Συγκεκριμένα προέρχονται: **διασαφώ** > **α-διασάφητος** (πβ *κινώ – ακίνητος, μιλώ – αμίλητος*) **διασαφηνίζω** > **α-διασαφήνιστος** (πβ. *ποτίζω - απότιστος, κτενίζω – ακτένιστος*) ο τ **αδιασάφιστος** προϋποθέτει ρ **διασαφίζω* (αντί τού *διασαφώ*), που δεν υπάρχει (μολονότι ακούγεται καμιά φορά λανθασμένα), και σχηματίζεται αναλογικά προς τα πολλά ρηματικά επίθετα σε *-ιστος* αντί τού *αδιασάφητος.* → *διασαφώ, διασαφηνίζω*

αδιάσειστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν σείεται, δεν κλονίζεται *η πολιτική μας στηρίζεται στα ~ θεμέλια τής δημοκρατίας* ΣΥΝ ακλόνητος, στερεός, ατράνταχτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει περιθώρια αμφισβητήσεως ή μεταβολής: *υπάρχουν στη διάθεση τής αστυνομίας ~ στοιχεία για την αθωότητά του* || ~ *τεκμήριο / απόδειξη / μαρτυρία / επιχείρημα / λογική / πειστήριο / άλλοθι* ΣΥΝ ατράνταχτος, δυνατός, ισχυρός, ακράδαντος — **αδιάσειστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < ἀ- στερητ + *διασείω* «κλονίζω»]

αδιασκέδαστος, -η, -ο **1.** (κυριολ. λόγ.) αυτός που δεν έχει σκορπιστεί (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν έχει κατευναστεί ~ *φόβοι / υποψίες* • **2.** (σπάν) αυτός που δεν έχει διασκεδάσει
[ΕΤΥΜ μεσν. < ἀ- στερητ. + *διασκεδάννυμι* «σκορπώ»].

αδιάσπαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διασπαστεί. ~ *δεσμός / ενότητα / πολιτικό μέτωπο* ΣΥΝ. στερεός, άρρηκτος, αδιάρρηκτος

αδιασταύρωτος, -η, -ο (για γνώση που αντλείται από συγκεκριμένες πηγές) αυτός που δεν έχει διασταυρωθεί, δεν έχει επαληθευτεί ~ *πληροφορία* ΣΥΝ ανεπιβεβαίωτος

αδιάτακτος, -η, -ο αυτός που δεν βρίσκεται σε διάταξη, δηλ. σε συγκεκριμένη τάξη (σειρά) και ιεράρχηση ΑΝΤ διατεταγμένος
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ + *διατάσσω*].

αδιατάρακτος, -η, -ο [1897] κ. (καθημ.) **αδιατάραχτος** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να διαταραχθεί, να αναστατωθεί: ~ *ισορροπία / σχέση / δεσμός / βίος / ύπνος / ζωή / ησυχία* ΣΥΝ αδιασάλευτος, ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ διαταραγμένος. — **αδιατάρακτα** επίρρ.

αδιατίμητος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν έχει διατιμηθεί από την αγορανομία, που δεν έχει υπολογιστεί η τιμή του: ~ *εμπορεύματα*

αδιάτρητος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν τρυπήθηκε ή δεν μπορεί να τρυπηθεί: ~ *μεταλλικός θώρακας* ΣΥΝ αδιαπέραστος, ατρύπητος

αδιαφανής, -ής, -ές [1849] {αδιαφαν-ούς | -είς (ουδ -ή) αδιαφανέστερος, -ατος} **1.** μη διαφανής, αδιαπέραστος από το φως. ~ *κουρτίνες / ύφασμα / τζάμι* **2.** (μτφ) αυτός που δεν διεξάγεται δημοσίως, με αποτέλεσμα να προκαλεί υποψίες: *ο Τύπος κατήγγειλε τις ~ διαδικασίες, με τις οποίες ανατέθηκαν σε ιδιώτες δημόσια έργα* ΑΝΤ διαφανής. — **αδιαφάνεια** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διαφάνεια.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. intransparent]

αδιαφέντευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον προστατεύουν, που δεν τον υπερασπίζει κάποιος *το κάστρο είχε μείνει ~ για χρόνια* ΣΥΝ ανυπεράσπιστος (πβ. λ. *διαφεντεύω*).

αδιάφθορος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν διαφθείρεται ή που δεν έχει διαφθαρεί *ένας δικαστής πρέπει από κάθε άποψη να είναι ~* || (ως προσωνυμία) *Ροβεσπιέρος ο ~* ΣΥΝ αδέκαστος, ακέραιος, έντιμος ΑΝΤ διεφθαρμένος • **2.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που δεν έχει διατρηθεί *ο παρθενικός υμένας ήταν ~.* — **αδιαφθορία** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *διαφθείρω*].

αδιαφιλονίκητος, -η, -ο [1833] **1.** αυτός που δεν αμφισβητείται από κανέναν: ~ *ηγέτης / κύρος / φαβορί* ΣΥΝ αναμφισβήτητος, αδιαμφισβήτητος **2.** αυτός που δεν υπόκειται σε διεκδικήσεις. ~ *περιουσιακά στοιχεία* ΑΝΤ διαφιλονικούμενος — **αδιαφιλονίκητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indisputable]

αδιαφορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ενδιαφέροντος ή φροντίδας: *η ~ τού κράτους για το πρόβλημα των ναρκωτικών* || *εγκληματική / ανεξήγητη / απόλυτη / γενική / πλήρης / προσποιητή / τέλεια / φαινομενική / φανερή / εξωφρενική / υποκριτική / πρωτοφανής / χαρακτηριστική ~* ΣΥΝ αμέλεια, αφροντισιά ΑΝΤ ενδιαφέρον **2.** η απάθεια: *μην αντιδράς στις προσβολές του· δείξε ~!* ΣΥΝ. ασυγκινησία, αναισθησία **3.** ΨΥΧΟΛ η μη αντίδραση σε εξωτερικά ερεθίσματα· η συναισθηματική ουδετερότητα.

αδιάφορος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δείχνει ενδιαφέρον ή προσοχή, που δεν νοιάζεται: *όταν οι γονείς είναι ~, είναι φυσικό τα παιδιά να μην έχουν καλή ανατροφή* || *μένω / στέκομαι / παραμένω / παρακολουθώ ~* || *κάνω / προσποιούμαι / παριστάνω τον ~* || ~ *βλέμμα / έκφραση / στάση* || *εξοργιστικά ~* **2.** αυτός που δεν προκαλεί το ενδιαφέρον, που δεν έχει σημασία: ~ *μυθιστόρημα / ταινία* ΣΥΝ ασήμαντος, τετριμμένος ΑΝΤ ενδιαφέρων, σημαντικός, αξιοπρόσεκτος, αξιόλογος ΦΡ ***μου είναι αδιάφορο*** δεν με ενδιαφέρει: *αν του αρέσει ή όχι ~.* — **αδιάφορα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδιαφόρως*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ο μη διαφέρων, όμοιος», < ἀ- στερητ + *διαφέρω.* Η σημερινή σημ έχει την αφετηρία της στη στωική φιλοσοφία]

αδιαφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αδιαφορείς... | αδιαφόρησα} δεν δείχνω ενδιαφέρον, δεν δίνω σημασία, δεν ασχολούμαι, είμαι αδιάφορος. *αδιαφορεί για τις σπουδές του* || ~ *εντελώς / πλήρως* ΣΥΝ δεν με νοιάζει, (εκφραστ.) δεν μου καίγεται καρφί, δεν σκοτίζομαι ΑΝΤ ενδιαφέρομαι, με μέλει, νοιάζομαι, κόπτομαι

αδιαφόρως επίρρ. [μτγν] (+γεν) αδιακρίτως, ανεξαιρέτως. ~ *χρώματος και φυλής*

> **αδιαφόρως – αδιάφορα.** Όπως και πολλά άλλα επιρρήματα σε *-ως / -α*, έτσι και αυτά διαφέρουν σημασιολογικά **αδιαφόρως** (+γεν.) = «ασχέτως, αδιακρίτως, χωρίς διαφοροποίηση» *(Φέρθηκε σε όλους άψογα, αδιαφόρως καταγωγής)*, ενώ **αδιάφορα** = «με αδιαφορία» *(Δεν με νοιάζει, του απάντησε αδιάφορα)* (πβ. κ. *απλώς απλά, αδιακρίτως – αδιάκριτα, εκτάκτως – έκτακτα* κ.λπ.).

α- / αν- *στερητικό*

α-διατήρητος, -η, -ο	**α-διατυμπάνιστος**, -η, -ο	**α-διαφοροποίητος**, -η, -ο	**α-διέγερτος**, -η, -ο	**α-διερεύνητος**, -η, -ο
α-διάτμητος, -η, -ο	**α-διατύπωτος**, -η, -ο	**α-διαφύλακτος**, -η, -ο	**α-διεκδίκητος**, -η, -ο	**α-διευθέτητος**, -η, -ο
α-διατράνωτος, -η, -ο	**α-διαφήμιστος**, -η, -ο	**α-διαχείριστος**, -η, -ο	**α-διεκπεραίωτος**, -η, -ο	**α-διήγητος**, -η, -ο
α-διατρύπητος, -η, -ο	**α-διαφόρετος**, -η, -ο	**α-διαχώριστος**, -η, -ο	**α-διενέργητος**, -η, -ο	**α-δίκαστος**, -η, -ο

αδιαφώτιστος, -η, -ο [1872] **1.** αυτός που δεν έχει λάβει γνώση σχετικά με βασικά ζητήματα. *μένω ~* ΣΥΝ. απληροφόρητος. ανενημέρωτος ΑΝΤ διαφωτισμένος, ενημερωμένος **2.** αυτός που δεν διευκρινίστηκε *μέχρι να μάθουμε περισσότερα, το σημείο αυτό θα μείνει ~* ΣΥΝ αδιευκρίνιστος. σκοτεινός. αξεκαθάριστος.

αδιαχώρητο (το) [1766] {χωρ. πληθ.} για χώρο που έχει γεμίσει ασφυκτικά. ώστε να μη χωρά κανείς ή τίποτε *στη δεξίωση είχε δημιουργηθεί το ~ || λόγω εκπτώσεων στο κατάστημα υπήρχε το ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακένωτος (για την κοιλιά)», < *ἀ-* στερητ. + *διαχωρῶ* «εισχωρώ» Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. impénétrabilité]

αδιάψευστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διαψευστεί, που δεν επιδέχεται διάψευση: *~ μάρτυς τής αξίας του είναι το έργο του || υπάρχουν ~ τεκμήρια για την αθωότητά του* ΣΥΝ αδιαμφισβήτητος. αναμφισβήτητος. αναμφίβολος.

αδίδακτος, -η, -ο [αρχ] κ. (καθημ.) **αδίδαχτος** αυτός που δεν έγινε αντικείμενο διδασκαλίας. *τα τρία τελευταία κεφάλαια έμειναν ~* ΦΡ ***αδίδακτο κείμενο*** βλ *άγνωστο θέμα.* λ *άγνωστος.*

αδιέξοδος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει διέξοδο. που δεν οδηγεί σε έξοδο από πρόβλημα: *οι κακές επιλογές μάς οδήγησαν σε ~ καταστάσεις* **2. αδιέξοδο** (το) {αδιεξόδ-ου | -ων} (α) ο δρόμος χωρίς διέξοδο. *στρίψαμε σ΄ έναν δρόμο και πέσαμε σε ~* (β) (μτφ.) δυσχερέστατη θέση ή κατάσταση, για την οποία δεν φαίνεται να υπάρχει λύση: *οδηγώ / φέρνω κάποιον σε ~ || καταλήγω σε ~ || βγαίνω / βγάζω από ~ || βρίσκομαι σε ~ / προ αδιεξόδου || οικονομικό / κυβερνητικό / δραματικό / πρωτοφανές ~* || (συχνά στον πληθ.) τα *~ τής συγκεκριμένης πολιτικής || τα κοινωνικά ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

> **αδιέξοδο (το) – διέξοδος (η).** Ενώ λέμε **η είσοδος**, **η έξοδος** και **η διέξοδος**. όλα σε θηλυκό γένος. λέμε **το αδιέξοδο** σε ουδέτερο γένος Πρόκειται για ουσιαστικοπ. χρήση τού επιθ. **αδιέξοδος**, -η, -ο, που προήλθε πιθ. από χρήσεις όπως «οδηγεί σε αδιέξοδο», «αντιμετωπίζει αδιέξοδο» κ.τ.ό , οι οποίες πιθ. με επίδρ τού ουδ. *έξοδο, έξοδα,* έγιναν αισθητές ως ουδετέρου γένους: *την αδιέξοδο > το αδιέξοδο.*

αδιευκρίνιστος, -η. -ο αυτός που δεν έχει διευκρινιστεί· *έχουμε ξεκαθαρίσει τα πιο πολλά θέματα δύο-τρία σημεία μόνο παραμένουν ~* ΣΥΝ αδιασάφητος. αξεκαθάριστος. αδιαφώτιστος. συγκεχυμένος ΑΝΤ ξεκαθαρισμένος, σαφής Επίσης (σπάν) **αδιευκρίνητος** [μτγν].

> **αδιευκρίνητος – αδιευκρίνιστος.** Επειδή το ρ. εμφανίζει διπλό μορφολογικό τύπο. **διευκρινώ** και (νεότ.) **διευκρινίζω**, έχουμε και παράγωγα σε *-ητος* **(αδιευκρίνητος)** και σε *-ιστος* **(αδιευκρίνιστος)**. Δοθέντος ότι η αρχική μορφή τού ρ. είναι *διευκρινῶ* (εξού και *διευκρίνηση*), πολλοί προσεκτικοί ομιλητές προτιμούν τον τ. *αδιευκρίνητος* Η νεότερη διτυπία *διευκρινώ – διευκρινίζω* (και τα παράγωγά της) επηρεάστηκε από τη σημασιολογικώς συγγενή (αρχαία ήδη) διτυπία *διασαφῶ – διασαφηνίζω* → *-ίζω*

αδιήθητος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν έχει φιλτραριστεί, δεν έχει διυλιστεί: *~ ουσίες / υγρά* ΣΥΝ αφιλτράριστος. αδιύλιστος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *διηθῶ* (βλ.λ.)].

άδικα επίρρ. [μεσν] **1.** με άδικο, μη νόμιμο ή ηθικό τρόπο: *μου φέρθηκες ~ και με έβλαψες* ΑΝΤ δίκαια • **2.** χωρίς λογική αιτία, χωρίς λόγο *~ με κατακρίνεις στο τέλος θα δεις ότι εγώ έχω δίκιο* • **3.** ανώφελα, χωρίς ελπίδα επιτυχίας: *~ προσπαθείς δεν βγαίνει άκρη με αυτόν* ΦΡ ***άδικα των αδίκων*** εντελώς μάταια: *χάθηκε ~* ΣΥΝ ανώφελα, άσκοπα. μάταια • **4.** (για δυστυχία, πάθημα. θάνατο) χωρίς να του αξίζει (να το πάθει, να του συμβεί) ΦΡ ***πάω άδικα*** πεθαίνω ή καταστρέφομαι, χωρίς να μου αξίζει κάτι τέτοιο: *πήγε ~ αυτό το παιδί έμπλεξε, βλέπεις, με παλιοπαρέες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδίκως*

αδικαιολόγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ. και πράξεις) αυτός για τον οποίο δεν μπορούν να βρεθούν ελαφρυντικά. αυτός που δεν είναι δυνατόν να δικαιολογηθεί για πράξη ή παράλειψή του: *αν και γνώριζες τη σπουδαιότητα τής συγκέντρωσης, απουσίαζες είσαι ~! || ~ ενέργεια στάση / συμπεριφορά / έπαρση / σπατάλη / αυστηρότητα / λάθος / αποτυχία / καθυστέρηση* ΣΥΝ ασυγχώρητος ΑΝΤ δικαιολογημένος **2.** αυτός που δεν έχει λογικό έρεισμα. που δεν στηρίζεται σε επαρκή αιτιολογία *~ αίτημα / ανησυχία / διαμαρτυρία / παρέμβαση* ΣΥΝ αβάσιμος, ανεξήγητος ΑΝΤ δικαιολογημένος, εύλογος • **3.** αυτός που δεν έχει επισήμως αιτιολογηθεί· *μην αφήνεις απουσίες αδικαιολόγητες, γιατί θα έχεις πρόβλημα αργότερα* **4.** ΝΟΜ ***αδικαιολόγητος πλουτισμός*** η αύξηση τού ενεργητικού ή η μείωση τού παθητικού τής περιουσίας ενός προσώπου εις βάρος τής περιουσίας κάποιου άλλου χωρίς νόμιμη αιτία, συνεπώς με υποχρέωση επιστροφής τού πλουτισμού — **αδικαιολόγητα / αδικαιολογήτως** επίρρ

> **αδικαιολόγητος – αναιτιολόγητος.** Το **αδικαιολόγητος** χρησιμοποιείται για διάφορες μορφές συμπεριφοράς (*αδικαιολόγητη συμπεριφορά. έχθρα, επίθεση* κ.λπ.) και σημαίνει «ανεξήγητος» ή «που δεν έπρεπε δεοντολογικά να γίνει» Το **αναιτιολόγητος**, αντιθέτως. δηλώνει τον «μη αιτιολογημένο. την έλλειψη ή απουσία αιτιολόγησης, η οποία θα έπρεπε ή αναμενόταν να υπάρχει» (*αναιτιολόγητη απόφαση, ποινή, ενέργεια* κ λπ).

αδικαίωτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν έχει δικαιωθεί, που δεν βρήκε το δίκιο του. *ο μακροχρόνιος απελευθερωτικός αγώνας τους έχει μείνει ακόμη ~* ΑΝΤ δικαιωμένος — **αδικαίωτα** επίρρ

αδίκημα (το) {αδικήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΟΜ υπαίτια αδικοπραξία, δηλ η παράνομη πράξη η οποία γίνεται με δόλο ή από αμέλεια και προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου υποχρεώνοντας τον πράττοντα σε αποζημίωση (βλ. λ. *αδικοπραξία*).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδικῶ*].

αδικητής (ο), **αδικήτρια** (η) {αδικητριών} πρόσωπο που αδικεί. που κατά σύστημα διαπράττει αδικίες ΣΥΝ άδικος Επίσης (λαϊκ) **αδικήτρα** (η) {χωρ. γεν πληθ.}
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀδικῶ*].

αδικία (η) {αδικιών} **1.** η έλλειψη δικαιοσύνης· *σε αυτή τη χώρα κυριαρχεί η ~* ΣΥΝ ανομία, παρανομία, άδικο ΑΝΤ δικαιοσύνη, νομιμότητα **2.** πράξη που αντιβαίνει στους νομικούς ή ηθικούς κανόνες περί δικαίου: *θα πληρώσει κάποτε για όλες τις ~ που έχει διαπράξει || κατάφωρη ~ || αίρω / αποκαθιστώ την ~* ΣΥΝ αδίκημα, κακό. παρανομία **3.** (συνεκδ) γεγονός που αντιβαίνει σε αυτό που θα προσδοκούσε κανείς· λέγεται και επιτατ. στη ΦΡ ***αδικία από τον Θεό*** · *δεν πέθανε σε δύο πολέμους και σκοτώθηκε σε τροχαίο δυστύχημα δεν είναι ~, || είχε δουλέψει πολύ σκληρά γι΄ αυτό το έργο κι όμως δεν ασχολήθηκε κανείς μαζί του· δεν είναι ~;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εχέμυθος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄδικος*].

-άδικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν κατάστημα ή χώρο εργασίας: *ρολογ-άδικο, δισκ-άδικο, φαστφουντ-άδικο. καπελ-άδικο*
[ΕΤΥΜ Από τον πληθυντικό σε *-άδες* των αντίστοιχων επαγγελματικών ουσ. (*παπλωματάδες. ραφτάδες, ψαράδες* κ ά.) + επίθημα *-ικο* (*παπλωματάδικο, ραφτάδικο, ψαράδικο*)].

αδικοβάζω ρ. μετβ. {αδικόβαλα} (λαϊκ.) κατηγορώ κάποιον άδικα ΣΥΝ συκοφαντώ

αδικοκρισία (η) [μτγν.] {αδικοκρισιών} η άδικη δικαστική απόφαση.

αδικοπραγία (η) → αδικοπραξία

αδικοπραγώ ρ. αμετβ {αδικοπραγείς.. | αδικοπράγησα} διαπράττω άδικες πράξεις. Επίσης **αδικοπρακτώ**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀδικοπραγῶ (-έω)* < *ἄδικος* + *-πραγῶ* < θ. *πραγ-*, ρ. *πράττω*, πβ. *πρᾶγ-μα*]

αδικοπραξία [1885] κ **αδικοπραγία** (η) {αδικοπραξιών} ΝΟΜ παράνομη πράξη η οποία προκαλεί ζημιά στα έννομα αγαθά άλλου προσώπου και υποχρεώνει τον πράττοντα σε αποζημίωση· η πράξη αυτή δεν είναι αναγκαίο να είναι και υπαίτια, να οφείλεται δηλ. σε δόλο ή αμέλεια τού πράττοντος. καθώς αδικοπραξία αποτελεί και η μη υπαίτια πλην παράνομη πρόκληση βλάβης σε τρίτον (βλ. λ. *αδίκημα. άδικη πράξη* λ. *άδικος*)

άδικος, -η (λόγ -ος). -ο {κ. (λόγ.) -ίκου | -ίκων, -ίκους} **1.** (για πρόσ και πράξεις) αυτός που παραβαίνει ό,τι νομικώς και, κυρίως. ηθικώς θεωρείται δίκαιο: *οι ~ άνθρωποι δεν έχουν ούτε ιερό ούτε όσιο. μόνο το συμφέρον τους κοιτάζουν || ~ επίθεση / τιμωρία / μέτρα / πόλεμος / κατηγορία / απόφαση / μεταχείριση* ΣΥΝ άνομος. κακός ΑΝΤ δίκαιος ΦΡ. (α) ***(κάποιος) γυρίζει σαν την άδικη κατάρα*** βλ. λ. *κατάρα* (β) ***ήρξατο χειρών αδίκων*** (*ἄρχειν χειρῶν ἀδίκων*, Αντιφ. 4.2.1) (αρχαιοπρ) ήταν ο πρωταίτιος άδικης πράξης, διέπραξε πρώτος αδικία: *κατά τη διάρκεια τού πολέμου και οι δύο πλευρές διέπραξαν αγριότητες, αλλά την πρωταρχική ευθύνη φέρει αυτός που ~* (γ) ***επί δικαίους και αδίκους*** (εσφαλμ. *επί δικαίων και αδίκων· [ὁ Θεὸς] τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους*, Κ.Δ. Ματθ 5, 45) προς όλους, χωρίς διάκριση· για περιπτώσεις στις οποίες συμβαίνει κάτι σε όλους ανεξαιρέτως ή υφίστανται κάτι όλοι αδιακρίτως, είτε φταίνε είτε όχι: *ο υπουργός οργισμένος έστρεψε την κριτική του ~* (δ) ***(τελώ) εν αδίκω*** (*ἐν ἀδίκῳ*) έχω άδικο: *στην περίπτωση αυτή η διοίκηση τής επιχείρησης τελεί εν αδίκω* **2.** ΝΟΜ ***άδικη πράξη*** (α) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία προσβάλλει έννομο αγαθό προστατευόμενο από ποινική διάταξη (ιδιοκτησία, περιουσία. τιμή. υγεία) και γι΄ αυτό τον λόγο τιμωρείται (β) ανθρώπινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) η οποία είναι παράνομη και προκαλεί ζημιά σε άλλον. αλλά δεν μπορεί να αποδοθεί σε δόλο ή σε αμέλεια τού πράττοντος (π χ. δεν είναι υπαίτια) και αυτό τη διακρίνει από το αδίκημα **3.** αυτός που αποδίδει στους άλλους ιδιότητες ή προθέσεις που δεν έχουν, αυτός που δεν κρίνει δίκαια *δεν το είπα για να σε προσβάλω μην είσαι ~ μαζί μου' || ~ κρίση* **4. άδικο** (το) η αδικία, οι άδικες πράξεις και συμπεριφορά: *το ~ δεν το θέλει ούτε ο Θεός·* ΦΡ (α) ***τον πνίγει το άδικο*** για αυτόν που δεν αντέχει, που αγανακτεί για την αδικία και είναι έτοιμος να αντιδράσει (β) ***το άδικο δεν βλογιέται*** (κ. ***τὸ ἄδικον οὐκ εὐλογεῖται***) η αδικία δεν είναι θεάρεστη • **5.** αυτός που δεν έχει *αποτέλεσμα*, ο μάταιος, ο ανώφελος και άσκοπος. *μην του μιλάς άλλο, ~ κόπος αυτός δεν αλλάζει μυαλά || ~ αγώνας / θάνατος / έξοδα* ΣΥΝ ανώφελος. χαμένος, ατελέσφορος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εχέμυθος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δίκη* «δικαιοσύνη. δίκαιο»]

αδικοσκοτωμένος, -η, -ο [μεσν] αυτός που σκοτώθηκε άδικα. με τρόπο που δεν του άξιζε ή χωρίς να υπάρχει σοβαρός λόγος ΣΥΝ αδικοχαμένος

αδικοσφαγμένος, -η, -ο [μεσν] αυτός που σφάχτηκε άδικα.

αδικοχαμένος, -η, -ο αυτός που σκοτώθηκε ή πέθανε άδικα ή πρόωρα: *τόσο νέο παιδί, πήγε ~ από τροχαίο.*

αδικοχαμός (ο) ο άδικος χαμός κάποιου, η απώλεια κάποιου με τρόπο που δεν του άξιζε

αδικώ ρ μετβ {αδικείς . | αδίκ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** διαπράττω αδικία, παραβιάζω το νομικό ή ηθικό δίκαιο εις βάρος (κάποιου): *~ κατάφωρα κάποιον* **2.** (ειδικότ) δεν κρίνω δίκαια, αντικειμενικά *με αδίκησαν ολοφάνερα στον διαγωνισμό* **3.** υποτιμώ (κάποιον). τον κρίνω μειωτικά χωρίς να το αξίζει πραγματικά: *Για τόσο ανόητο τον περνάς. Τον αδικείς τον άνθρωπο'* ΣΥΝ μειώνω **4.** αποδίδω εσφαλμένως σε (κάποιον) κακές προθέσεις. *όλο με αδικείς· ό,τι*

λέω το παίρνεις σαν αιχμή εναντίον σου' ΣΥΝ παρεξηγώ. παρερμηνεύω **5.** δεν ανταποκρίνομαι στις απαιτήσεις. αποδεικνύομαι κατώτερος *η παράσταση αδικεί το κείμενο* || *η κινηματογραφική μεταφορά αδικεί το μυθιστόρημα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀδικῶ (-έω)* < *ἄδικος*].

αδίκως επίρρ [αρχ.] (λόγ) **1.** χωρίς λόγο, αναίτια **2.** μάταια, χωρίς σκοπό ή αποτέλεσμα (βλ κ. λ *άδικα*).

> **αδίκως – άδικα.** Η διαφορά στην κατάληξη *(-ως / -α)* των τύπων συνιστά εν μέρει και σημασιολογική διαφορά **αδίκως** = «χωρίς λόγο» και «μάταια» *(Αδίκως προσπαθείς να τους πείσεις· δεν ακούνε κανέναν)*. ενώ **άδικα** = (α) «με άδικο τρόπο» *(Φέρθηκε άδικα στον συνάδελφό του)* (β) αδίκως *(Άδικα κουράζεσαι!)* (πβ *απλώς - απλά. εκτάκτως – έκτακτα, αδιακρίτως – αδιάκριτα* κ.ά).

αδιοίκητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν διοικείται. που δεν έχει διοικητή. — **αδιοικησία** (η) [1895].

αδιόρατος, -η, -ο αυτός που διακρίνεται αμυδρά. που μόλις φαίνεται ~ *νεύμα / χαμόγελο / ειρωνεία* ΣΥΝ δυσδιάκριτος ΑΝΤ ευδιάκριτος — **αδιόρατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *διορῶ (-άω)* «διακρίνω»]

αδιόρθωτος, -η, -ο [αρχ] (παθ.) **1.** αυτός που δεν αποκαταστάθηκε στην ορθή του μορφή, που δεν διορθώθηκε **2.** (ειδικότ) αυτός τού οποίου τα λάθη δεν έχουν διορθωθεί· *δύο μήνες τώρα τα διαγωνίσματα μένουν ~* **3.** ανεπίδεκτος διορθώσεως, βελτιώσεως. *η οικονομία μας έχει ~ χάλια·* και ως έκφραση απογοήτευσης. *χάλια ~!* **4.** (ενεργ) αυτός που δεν διορθώνει τα λάθη του. που δεν συνετίζεται ~ *αισθηματίας / χωρατατζής / τεμπέλης* || *μην προσπαθείς να τον συνετίσεις. είναι ~* ΣΥΝ αμετανόητος — **αδιόρθωτα** επίρρ.

αδιοριστία (η) {χωρ. πληθ } το να παραμένει κανείς αδιόριστος (κυρ σε θέση δημοσίου υπαλλήλου βάσει επετηρίδας): *η αδιοριστία για τους μαθηματικούς κοντεύει τα είκοσι χρόνια*
[ΕΤΥΜ < *αδιόριστος* (βλ λ.), άσχετο προς το αρχ *ἀδιοριστία* «αοριστία»].

αδιόριστος, -η. -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει διοριστεί (συνήθ. σε δημόσια υπηρεσία) είτε επειδή δεν έχει έλθει η σειρά του (διορισμός βάσει επετηρίδας, λ.χ) είτε επειδή δεν έγιναν οι προσλήψεις για τις οποίες είχε δώσει εξετάσεις και είχε επιτύχει *πορεία αδιόριστων καθηγητών προς το υπουργείο*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *διορίζω.* άσχετο προς το αρχ *ἀδιόριστος* «αόριστος»].

αδίστακτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν διστάζει, που δεν έχει δισταγμούς· (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικούς ενδοιασμούς ή φραγμούς: *προκειμένου να πραγματοποιήσει τον σκοπό του. γίνεται ~!* || ~ *δημαγωγός / καιροσκόπος / πολιτικός / δολοφόνος / απατεώνας / εκμεταλλευτής / βλέμμα* ΣΥΝ ανενδοίαστος. ασυγκράτητος — **αδίστακτα / αδιστάκτως** [μτγν.] επίρρ

αδιχοτόμητος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν έχει διχοτομηθεί, που δεν έχει χωριστεί σε δύο τμήματα: *η επίσημη πολιτική τής Ελλάδας θέλει την Κύπρο ~*

ad calendas graecas λατ (προφέρεται *αντ καλέντας γκρέκας*) ελλην *στις ελληνικές καλένδες* (βλ. λ. *καλένδες*).

ad libitum λατ (συντομ. ad lib.) (προφέρεται *αντ λίμπιτουμ*) ελλην. *κατά βούληση* **1.** όπως θέλει κανείς, με δική του επιλογή· *στην τέχνη δεν υπάρχουν αυστηροί και προδιαγεγραμμένοι κανόνες ο καλλιτέχνης επιλέγει τα θέματα και την τεχνική του ~* **2.** ΜΟΥΣ ένδειξη στη δυτική μουσική σημειογραφία, που δίνει στον εκτελεστή την ελευθερία: (α) να μην τηρήσει αυστηρά τη ρυθμική αγωγή (β) να περιλάβει ή να παραλείψει μέρος φωνής ή οργάνου και (γ) να παρεμβάλει μια δικής του επινόησης καντέντσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < λατ. ad libitum < ρ libet (est) «αρέσει, φαίνεται καλό»].

ad litteram λατ (προφέρεται *αντ λίτεραμ*) ελλην. *κατά γράμμα* ΦΙΛΟΛ για την πιστή. συνήθ. σε σχολαστικό βαθμό. απόδοση (λόγου, κειμένου) *η ~ μετάφραση δεν αποδίδει πάντοτε το πνεύμα τού πρωτοτύπου.*
[ΕΤΥΜ < λατ ad litteram, αιτ. πτώση τού ουσ. littera. -ae «γράμμα»].

Άδμητος (ο) {-ου κ -ήτου} ΜΥΘΟΛ γυιος τού βασιλιά των Φερών, σύζυγος τής Άλκηστης, η οποία δέχθηκε να πεθάνει στη θέση του, προκειμένου να ζήσει ο ίδιος.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < επίθ *ἄδμητος*. ποιητ. τ. τού *ἀδάματος* «αδάμαστος» < *ἀ-* στερητ + θ *δαμα-* (η ρίζα *δμη-* είναι μηδενισμ ως προς την α' συλλαβή και εκτεταμ ως προς τη β'), βλ. κ. λ *δαμάζω*]

αδογμάτιστος, -η. -ο [μεσν] αυτός που δεν είναι απόλυτα υποταγμένος. δεν υπακούει τυφλά σε δογματικές. απαρέγκλιτες και προκαθορισμένες αρχές *παρόλο που είναι σταθερός στις ιδέες του. καταφέρνει να έχει ανοιχτό μυαλό και να είναι ~* || ~ *σκέψη / στάση / θέση* ΣΥΝ ανοιχτό μυαλό, ελευθερόφρων. διαλλακτικός ΑΝΤ δογματικός, στενόμυαλος.

αδόκητος, -η, -ο αυτός που δεν αναμενόταν: *δεν συνήλθε ακόμη από τον ~ θάνατο τού αδελφού του* ΑΝΤ αναμενόμενος, προσδοκώμενος, προβλεπόμενος — **αδοκήτως** επίρρ. [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δοκῶ* «προσδοκώ»]

αδοκίμαστος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί ΑΝΤ δοκιμασμένος — **αδοκίμαστα** επίρρ.

αδόκιμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που παρεκκλίνει από τα καθιερωμένα. που δεν μπορεί να αποτελέσει υπόδειγμα *η λέξη «αδιήγητος» είναι μάλλον ~ και καλό είναι να την αποφεύγεις* || ~ *ύφος / έκφραση / σύνταξη / γλώσσα / συγγραφέας* ΣΥΝ αποκλίνων. ακαθιέρωτος ΑΝΤ δόκιμος, καθιερωμένος, αποδεκτός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ικός*

αδολεσχία (η) {αδολεσχιών} (αρχαιοπρ.) η υπερβολική σε μάκρος, φλύαρη και κουραστική ομιλία ΣΥΝ πολυλογία, φλυαρία, βερμπαλισμός ΑΝΤ λακωνικότητα — **αδολέσχης** [αρχ.] κ **αδόλεσχος** (ο). **αδολεσχώ** ρ. [αρχ] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀδολέσχης*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < **ἀαδολέσχης* < **ἀϜαδο-λέσχης* < *ἀ-* στερητ + **Ϝαδο-* «ευχάριστος» (πβ. αρχ *ἡδύς* < **Ϝαδύς*) + *λέσχη* «ομιλία». οπότε η λ *ἀδολέσχης* θα είχε τη σημ. «αυτός που δεν μιλάει ευχάριστα». ή πιθ. < **ἀαδο-λέσχης* < *ἀαδεῖν* «ενοχλώ» + *λέσχη* «ομιλία», οπότε η λ *ἀδολέσχης* θα σήμαινε «ενοχλητικός, φλύαρος»].

αδολίευτος, -η, -ο [μτγν] ο άδολος (βλ λ.)

άδολος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν περιέχει δόλο. αγνός. ~ *αγάπη / σκέψη / χαρά / φιλία / πατριωτισμός* ΣΥΝ γνήσιος, αδολίευτος, ανόθευτος ΑΝΤ δόλιος, δολερός **2.** αυτός που δεν έχει πονηριά. ~ *ψυχή / νέος* ΣΥΝ αγνός, ανυστερόβουλος ΑΝΤ πονηρός, δόλιος **3.** ανόθευτος, αμιγής. ~ *νόμισμα / κρασί.* — **άδολα** [μεσν.] **/ αδόλως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δόλος* (βλ λ.) Ήδη αρχ οι σημ. «έντιμος. ειλικρινής» (*ἄδολος σοφία*, Πίνδαρος) και «γνήσιος. ανόθευτος» (*ἄδολον χρῖμα* «γνήσιο έλαιο», Αισχύλος)]

αδόμητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει χτιστεί: *«έμειναν αδόμητα χίλια στρέμματα στην εκτός σχεδίου πόλεως περιοχή»* (εφημ.) **2.** αυτός που δεν είναι δομημένος. δεν έχει συγκρότηση ~ *κείμενο*

αδόξαστος, -η, -ο (σπάν) αυτός που δεν δοξολογήθηκε, ο ανάξιος να δοξολογείται έτσι αποκαλείται συνήθ ο Σατανάς ΦΡ. ***αλλάζω τον αδόξαστο (κάποιου)*** βλ λ *αλλάζω*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *δοξάζω.* άσχετο προς το αρχ *ἀδόξαστος* «άγνωμος – απροσδόκητος»]

άδοξος, -η, -ο [αρχ] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει δόξα· *«Μπαλάντα στους ποιητές άδοξοι που 'ναι»* (Κ Καρυωτάκης) ΣΥΝ άσημος, αφανής ΑΝΤ ένδοξος, ονομαστός **2.** αυτός που δεν είναι αντάξιος των περιστάσεων ή τού προσώπου με το οποίο έχει σχέση: *ο Γ Γκαγκάριν, ο πρώτος άνθρωπος που ταξίδεψε στο διάστημα, βρήκε ~ θάνατο σε αεροπορικό δυστύχημα* || *το όλο εγχείρημα είχε ~ τέλος* — **άδοξα** επίρρ

-αδόρος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν **1.** (α) επάγγελμα: *τορν-αδόρος, λουστραδόρος* (β) εργαλείο, μηχάνημα, εξάρτημα: *μαρκ-αδόρος, κοτσ-αδόρος* **2.** πρόσωπο με συγκεκριμένη αρμοδιότητα ή ασχολία. *παρκ-αδόρος, κουμαντ-αδόρος. ταβλ-αδόρος·* (κ σε κακόσ λέξεις) *κομπιν-αδόρος. τρακ-αδόρος, μιζ-αδόρος.*
[ΕΤΥΜ Βλ λ *-δόρος*]

άδοτος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν -λόγ) αυτός που δεν έχει δοθεί (σε κάποιον) ΑΝΤ δοσμένος

αδούλευτος, -η. -ο **1.** (α) αυτός που δεν έχει υποστεί κατεργασία· ~ *ξύλο / δέρμα* ΣΥΝ ακατέργαστος ΑΝΤ κατεργασμένος (β) (μτφ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας. εμβάθυνσης ή επιμέλειας. *το κείμενο που παρέδωσε ήταν εντελώς ~. γεμάτο προχειρότητες και επαναλήψεις* || *οι ιδέες του είναι ~* || *το υλικό του είναι ~, δεν κάνει για δημοσίευση* || *το γλωσσικό του ύφος είναι ~* ΣΥΝ ανεπεξέργαστος, ακαλλιέργητος ΑΝΤ δουλεμένος, καλλιεργημένος. φροντισμένος **2.** (για κτήματα, χωράφια κ.τ.ό.) αυτός που δεν έχει καλλιεργηθεί ΣΥΝ αγεώργητος, χέρσος ΑΝΤ καλλιεργημένος, οργωμένος • **3.** (α) αυτός που δεν έχει ακόμη χρησιμοποιηθεί· *το μηχάνημα είναι ακόμη ~* ΣΥΝ αχρησιμοποίητος, αμεταχείριστος, καινούργιος (β) (χρηματικά ποσά) που δεν έχουν επενδυθεί σε επιχείρηση ή τοκισμό: ~ *κεφάλαια* • **4.** αυτός για τον οποίο δεν καταβλήθηκε η αντίστοιχη προσπάθεια *πήρε λεφτά ~* (δηλ. χωρίς να έχει δουλέψει για αυτά) ΑΝΤ δεδουλευμένος • **5.** (προφ -οικ.) αυτός που δεν τον έχουν κοροϊδέψει, δεν τον έχουν «δουλέψει»· *κάνει όλο αστεία και δεν αφήνει κανέναν ~*
[ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *δουλεύω*, άσχετο προς το αρχ. *ἀδούλευτος* «ατίθασος. ανυπότακτος»]

αδούλωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν υποδουλώθηκε: ~ *Μάνη* ΣΥΝ ασκλάβωτος, ελεύθερος ΑΝΤ υποδουλωμένος **2.** αυτός που δεν δέχεται ή δεν ανέχεται υποδούλωση: ~ *πνεύμα / ψυχή / φρόνημα* ΣΥΝ ανυπότακτος, ατίθασος. αδάμαστος Επίσης **άδουλος** [αρχ]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δουλῶ (-όω)* «υποδουλώνω»].

αδράνεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη δράσεως ή διάθεσης για δράση η απραξία. κυρ. όταν πρέπει να δράσει κανείς *ο θάνατός του οφείλεται σε εγκληματική ~ των υγειονομικών υπηρεσιών* || *πνευματική ~* ΣΥΝ απραξία, ραθυμία, ραστώνη ΑΝΤ δράση. ενεργητικότητα **2.** ΦΥΣ η τάση των υλικών σωμάτων να διατηρήσουν την αρχική τους κινητική κατάσταση έναντι εξωτερικών επιδράσεων *πάτησα φρένο, αλλά το αυτοκίνητο συνέχισε να κινείται για λίγα μέτρα ακόμη λόγω τής αδράνειας* **3.** ΙΑΤΡ ***αδράνεια τής μήτρας*** η παθολογική έλλειψη ωδίνων (βλ.λ) στη διάρκεια τού τοκετού ή η παρουσία τους σε

α- / αν- *στερητικό*

α-δικτύωτος, -η, -ο
α-διόγκωτος, -η, -ο
α-διοργάνωτος, -η, -ο
α-διοχέτευτας, -η, -ο
α-διπλάριστος, -η, -ο
α-διπλάρωτος, -η, -ο
α-διπλασίαστος, -η, -ο
α-δίπλωτος, -η, -ο
α-διύλιστος, -η. -ο
α-δίχαστος, -η, -ο
α-δίψαστος, -η, -ο
ά-διωχτος, -η, -ο
α-δολοφόνητος, -η, -ο
α-δόλωτος, -η, -ο
α-δραματοποίητας, -η, -ο
α-δραστηριοποίητος, -η. -ο
α-δραχμοποίητος, -η, -ο
ά-δρεπτος, -η, -ο
α-δρόσιστος, -η, -ο
ά-δροσος, -η, -ο
α-δυνάμωτος, -η, -ο
α-δυνάστευτος, -η. -ο
α-δυσκόλευτος, -η, -ο
α-δυσφήμητος, -η. -ο
α-δυσφήμιστος, -η. -ο
α-δώρητος, -η, -ο
α-δωροδόκητος, -η, -ο

πολύ μικρό βαθμό για μικρή διάρκεια
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀδρανής* (βλ.λ) Οι επιστημ όροι αποδίδουν το γαλλ inertie].

αδρανής, -ής. -ές {αδραν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν δρα, που δεν ενεργεί (όταν πρέπει): *πολλοί κατηγορούν την Αγγλία ότι όσον καιρό εξοπλιζόταν ο Χίτλερ εκείνη παρέμενε ~* **2.** ΧΗΜ αυτός που δεν συμμετέχει εύκολα σε χημικές αντιδράσεις: ~ *αέριο / ηλεκτρόδιο / ατμόσφαιρα* **3.** ΠΟΛ ΜΗΧ ***αδρανή υλικά*** υλικά, όπως οι πέτρες, τα χαλίκια. η άμμος κ.ά . τα οποία κατά την κατασκευή λάσπης, σκυροδέματος κ λπ. δεν αντιδρούν χημικά αλλά συγκολλώνται μεταξύ τους με μια συγκολλητική ύλη. την κονία (π χ ασβέστη, τσιμέντο κ.ά.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*, -*ης*, -*ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ*- στερητ. + -*δρανής* < *δραίνω* < **δράν-jω*, ιων τ τού *δρῶ*. Οι επιστημ. όροι αποδίδουν το γαλλ inerte].

αδρανοποιώ ρ μετβ. {αδρανοποιείς . | αδρανοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} οδηγώ σε αδράνεια. κάνω να μην κινητοποιηθεί ή να παραμείνει ανενεργός (κάποιος/κάτι): *το φοιτητικό κίνημα έχει αδρανοποιηθεί* ΑΝΤ δραστηριοποιώ. ενεργοποιώ. - **αδρανοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ inactivate]

αδρανώ ρ αμετβ. {αδρανείς... | αδράνησα} βρίσκομαι σε κατάσταση αδράνειας, απραξίας ΣΥΝ απρακτώ ΑΝΤ δρω, δραστηριοποιούμαι. ενεργοποιούμαι
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀδρανῶ (-έω)* < *ἀδρανής*].

αδραξιά (η) **1.** το βίαιο άρπαγμα **2.** (συνεκδ) η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει στη χούφτα τού χεριού ΣΥΝ χεριά. χεροβολιά, δράκα.

Άδραστος (ο) {-ου κ. -άστου} ΜΥΘΟΛ βασιλιάς τού Άργους. που συνδέεται με την εκστρατεία των Επτά αρχηγών κατά τής Θήβας (πβ. την τραγωδία *Επτά επί Θήβας* τού Αισχύλου)
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν < επίθ. *ἄδραστος* «(για δούλο) αυτός που δεν σκοπεύει να δραπετεύσει» < *ἀ*- στερητ + -*δραστος* < *δι-δρά-σκω* (βλ κ *δραπέτης*). Είναι αξιοσημείωτο ότι *'Αδράστεια* απεκαλείτο και η Νέμεσις ως εκείνη «από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς»].

αδράχνω κ (σπάν.) **δράχνω** ρ. μετβ. {άδρα-ξα, -χτηκα. -γμένος} (λαϊκ.) πιάνω δυνατά και ορμητικά. αρπάζω, γραπώνω: *ο καπετάνιος άδραξε αποφασιστικά το τιμόνι στα χέρια του* ΦΡ (α) ***αδράχνω την ευκαιρία*** (πβ. *δράττομαι τής ευκαιρίας*, λ *δράττομαι*) δεν αφήνω την ευκαιρία ανεκμετάλλευτη. *μόλις του έγινε πρόταση για ταξίδι στην Αμερική, άδραξε αμέσως την ευκαιρία* (β) ***άδραξε την ημέρα!*** (λατ. carpe diem) εκμεταλλεύσου τον χρόνο σου, εκμεταλλεύσου το παρόν χωρίς να εναποθέτεις κάθε ελπίδα σου στο μέλλον. — **άδραγμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ*- προθεμ + θ *δραχ*-, από όπου και μτγν. *δράσσω* < αρχ. *δράσσομαι, δράττομαι* «αρπάζω». πβ. *δραχ-μή*].

αδράχτι (το) {αδραχτ-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικό ή ξύλινο κυλινδρικό εργαλείο για το γνέσιμο υφαντικού υλικού ΣΥΝ (λόγ.) άτρακτος **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα τού νήματος που μπορεί να τυλιχθεί γύρω από το παραπάνω εργαλείο. *για να πλεχτεί μια κάλτσα, χρειάζεται ένα ~ νήμα* **3.** ο σιδερένιος ή ξύλινος άξονας διαφόρων μηχανημάτων (ελαιοτριβείων, πλοίων κ.λπ.) -— (υποκ.) **αδραχτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀδρακτι* < μτγν *ἀτράκτιον*, υποκ τού αρχ. *ἄτρακτος*]

ad rem λατ (προφέρεται αντ ρεμ) ελλην *επί τού προκειμένου, επί τής ουσίας* για περιπτώσεις όπου ζητείται ακριβής και επί τού συγκεκριμένου σημείου απάντηση: *μιλήστε ~, αποφεύγοντας πλατειασμούς και παρεκβάσεις*
[ΕΤΥΜ < λατ ad rem. αιτ πτώση τού ουσ. res, -ei «πράγμα. ουσία»].

αδρεναλίνη (η) {χωρ. πληθ.} ελλην *επινεφρίνη* ή (ορθότ.) *επινεφριδίνη* **1.** ΒΙΟΛ (α) μία από τις κύριες ορμόνες τού μυελού των επινεφριδίων αδένων: *στην υπερένταση αντιδρούμε με την παραγωγή περισσότερης ~* (β) νευροδιαβιβαστής (βλ.λ.) των αδρενεργικών νευρώνων **2.** (συνεκδ.) σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη σωματική ένταση ή και εκνευρισμό: *στους χορευτικούς διαγωνισμούς η ~ ανεβαίνει / εκτοξεύεται / πηγαίνει στα ύψη* **3.** ΦΑΡΜ (συνεκδ) φάρμακο από αδρεναλίνη. που χρησιμοποιείται κυρ. ως διεγερτικό τής καρδιάς και αντιασθματικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επινεφρίνη*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. adrénaline < λατ ad «επί» + rénal- (< λατ. renalis < renes «νεφροί»)]

Αδριανή (η) *γυναικείο όνομα (βλ. κ λ. Ανδριάνα).*

Αδριανός (ο) **1.** Ρωμαίος αυτοκράτορας (117-138 μ Χ) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < λατ. Adrianus < Adria (πιθ. < ιλλυρ adur «νερό»). λιμάνι τής Ιταλίας στην περιοχή τής Βενετίας. που έδωσε το όνομά του και στην *Αδριατική* Θάλασσα (λατ. Mare Adriaticum)]

Αδριανούπολη (η) {-ης κ. -πόλεως} πόλη τής Τουρκίας στην Α. Θράκη. η οποία υπήρξε από τις σημαντικότερες τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας εκεί υπογράφηκε το 1828 η ομώνυμη συνθήκη. με την οποία η Οθωμανική Αυτοκρατορία αποδεχόταν μεταξύ άλλων τη δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους. — **Αδριανουπολίτης** (ο), **Αδριανουπολίτισσα** (η). **αδριανουπολίτικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιόπολη*
[ΕΤΥΜ. < μτγν *'Αδριανούπολις* < *'Αδριανός* + *πόλις*, από τον αυτοκράτορα Αδριανό, ο οποίος την εξωράισε το 127 μ Χ. και της έδωσε το όνομά του. Από τον συνήθη μεσν. τ. *'Αντριανοῦ* προήλθε η τουρκ ονομασία Edirne].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ προερχόμενη από τη φρ. «*Αδριανού πόλη*» (πβ *Κωνσταντίνου πόλη* > **Κωνσταντινούπολη**) σχηματίζεται ορθώς ως **Αδριανούπολη**, αντίθετα προς σύνθετα π.χ **μεγαλόπολη** ή **πανεπιστημιόπολη**. που δεν σχηματίζονται από τ γενικής, αλλά με το συνδετικό φωνήεν -*ο*- (γι᾽ αυτό και θα έπρεπε να προτιμώνται από τους τ *μεγαλούπολη* ή *πανεπιστημιούπολη*. που χρησιμοποιούνται ευρύτερα) Ως προς το -*δ*- (αντί τού ορθού -*ντ*-, αφού προέρχεται από το < λατ Adrianus), δεν λέμε *Αντριανούπολη* λόγω «υπερεξελληνισμένης» προφοράς τού -d ως -*δ*- (*Αδριανός*. όχι *Αντριανός*) (πβ παλαιότ. *μοδέρνος* αντί *μοντέρνος* και *πούδρα. μόδα* κ τ ό.).

Αδριατική (Θάλασσα) (η) τμήμα τής Μεσογείου μεταξύ τής Ιταλίας και τής Βαλκανικής Χερσονήσου
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Αδριανός*]

αδρομερής, -ής, -ές {αδρομερ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται σε αδρά, προέχοντα. απολύτως βασικά χαρακτηριστικά (στοιχεία. πληροφορίες κ.λπ.): *περιορίστηκε σε ~ προσέγγιση τού θέματος* ΣΥΝ. χοντρικός, γενικός ΑΝΤ λεπτομερής. εξονυχιστικός **2.** αυτός που αποτελείται από μεγάλα κομμάτια: ~ *υλικό* -- **αδρομερώς** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρικός*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀδρομερής* < *ἁδρός* + -*μερής* < *μέρος*]

αδρόμισθος, -η, -ο αυτός που παίρνει μεγάλο μισθό — **αδρομισθία** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἁδρόμισθος* < *ἁδρός* + *μισθός*]

αδρομολόγητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ενταχθεί στο συγκοινωνιακό δίκτυο ~ *λεωφορείο* **2.** αυτός που δεν έχει ξεκινήσει. δεν έχει τεθεί σε εφαρμογή: ~ *λύση*.

αδροπληρώνω ρ μετβ [1890] {αδροπλήρω-σα, -θηκα. -μένος} δίνω (σε κάποιον) αδρή αμοιβή, πληρώνω αδρά.

αδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** (γενικά) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλο μέγεθος ή από επάρκεια: ~ *αμοιβή* **2.** ιδιαιτέρως έντονος και ευδιάκριτος· ~ *χαρακτηριστικά προσώπου* **3.** αφαιρετικός, γενικός. χωρίς εμμονή σε λεπτομέρειες· *σχεδιάζει με ~ πινελιές.* -- **αδρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **αδρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁδρός* < θ *ἁδ*-. από όπου και επίρρ. *ἅδην* (επικ τ *ἄδην*) «επαρκώς. αφθόνως», + παραγ. επίθημα -*ρος*, πβ. *ἁδη-φάγος*]

Α.Δ.Σ.Ε.Ν. (η) Ανώτερη Δημόσια Σχολή Εμπορικού Ναυτικού

Α.Δ.Τ. (ο) Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας συχνά ως στοιχείο που πρέπει να συμπληρώσει κανείς σε έντυπο αιτήσεως. πληρωμής κ λπ.

αδυναμία (η) {αδυναμιών} **1.** η έλλειψη δύναμης. σφρίγους η εξασθένηση των σωματικών ή ψυχικών δυνάμεων *δεν έχω κουράγιο να κάνω τίποτα σήμερα, αισθάνομαι μεγάλη ~ || δηλώνω / έχω ~ || αισθάνθηκε ~ και λιποθύμησε* ΦΡ. ***(βρίσκω κάποιον) σε στιγμή αδυναμίας*** (βρίσκω κάποιον) σε κατάσταση κατά την οποία δεν μπορεί να αντιδράσει, να αντισταθεί ΣΥΝ ανημποριά. ατονία, εξάντληση **2.** η ανικανότητα, η ανεπάρκεια στην επιτέλεση αυτού που πρέπει να γίνεται, τής προορισμένης λειτουργίας. *η ~ τής εθνικής οικονομίας επηρεάζει αρνητικά και το κύρος τής χώρας* **3.** (συνεκδ) το σημείο στο οποίο είναι κανείς ανεπαρκής. *ο γυιος μου πάει καλά στο σχολείο κάποιες ~ μόνο έχει στην έκθεση || αντιμετωπίζω / καλύπτω μια ~* ΣΥΝ μειονέκτημα· ΦΡ ***αδυναμία χαρακτήρος*** η έλλειψη σταθερότητας στον χαρακτήρα, η επιπολαιότητα • **4.** η ιδιαίτερη προτίμηση που μπορεί να εκδηλώνεται σε υπερβολικό βαθμό. κάτι στο οποίο δεν μπορούμε να αντισταθούμε: *έχει μεγάλη ~ στον ανιψιό της και του κάνει συνέχεια δώρα || μεγάλη / ιδιαίτερη ~ || ομολογώ / δείχνω (την) ~ μου σε κάποιον* **5.** (συνεκδ.) το αντικείμενο αυτής τής κλίσεως ή προτίμησης. *μου αρέσει το παγωτό φράουλα, αλλά η μεγάλη ~ μου είναι η σοκολάτα* **6.** (κακόσ.) το πάθος, το ελάττωμα *έχω πολλές ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδύνατος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ*- στερητ + *δύναμις*, όχι από το επίθ. *ἀδύναμος*, όπως θα αναμενόταν (πβ *ἀθανασία* < *ἀθάνατος*), διότι η λ. *ἀδυναμία* είναι αρχ . ενώ η λ *ἀδύναμος* είναι μτγν.].

αδύναμος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν έχει δύναμη: *πολιτικά / οικονομικά / σωματικά / ψυχικά ~* ΣΥΝ ανίσχυρος. ασθενής. ανήμπορος. ισχνός ΑΝΤ δυνατός **2.** αυτός που δεν έχει ένταση· ~ *φωτιά / φως / χρώμα / χαμόγελο* **3.** αυτός που δεν έχει ισχυρό έρεισμα, λογική βάση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδύνατος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀδυναμία* (υποχωρητ.)]

αδυνατίζω ρ αμετβ κ μετβ. [μεσν.] {αδυνάτισ-α. -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** χάνω βάρος. γίνομαι πιο λεπτός: *έκανα δίαιτα και αδυνάτισα* ΣΥΝ λεπταίνω, χάνω κιλά ΑΝΤ παχαίνω **2.** προκαλώ απώλεια βάρους: *τροφές / χάπια / δίαιτες που αδυνατίζουν* • **3.** καταβάλλομαι, χάνω τη δύναμή μου: *τα νεύρα μου έχουν αδυνατίσει, δεν αντέχω άλλο την πίεση* ΣΥΝ εξασθενώ, αποδυναμώνομαι ΑΝΤ δυναμώνω **4.** (μτφ) χάνω την έντασή μου. μειώνομαι, φθίνω: *το φως αδυνάτισε* ΣΥΝ λιγοστεύω ♦ (μετβ.) **5.** κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει κιλά: *η δίαιτα και το κολύμπι σε αδυνάτισαν* ΣΥΝ λεπταίνω ΑΝΤ παχαίνω **6.** κάνω (κάποιον) να φαίνεται πιο λεπτός· *οι κάθετες ρίγες στα ρούχα αδυνατίζουν το σώμα, οι οριζόντιες το παχαίνουν.* -- **αδυνάτισμα** (το)

αδυνατιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή συμβάλλει στο αδυνάτισμα, στην απώλεια βάρους ~ *κρέμα / προϊόντα* ΣΥΝ (λόγ.) απισχναντικός ΑΝΤ παχυντικός.

αδύνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ιδιαίτερα μεγάλο βάρος και όγκο, λεπτός: *αυτή η κοπέλα. ό,τι και να φάει, μένει πάντα ~* ΣΥΝ λιγνός, λιπόσαρκος, ισχνός ΑΝΤ παχύς. χοντρός **2.** αυτός που δεν έχει δύναμη ή αντοχή: *ο οργανισμός του έχει γίνει πολύ ~ από τη μακροχρόνια ασθένεια || ~ κράση* ΣΥΝ αδύναμος. ανίσχυρος. εξασθενημένος ΑΝΤ δυνατός· ΦΡ ***το αδύνατο / ευαίσθητο σημείο (κάποιου)*** το σημείο στο οποίο μειονεκτεί **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει ψυχικό, ηθικό σθένος *παρασύρεται εύκολα· είναι πολύ ~ χαρακτήρας || ~ ψυχή καταβάλλεται με το παραμικρό πρόβλημα* ΣΥΝ ευάλωτος. εύθραυστος, ευαίσθητος ΑΝΤ ισχυρός, σθεναρός **4.** ***αδύνατοι*** (οι) η οικονομικά ή κοινωνικά ασθενέστερη ομάδα ή τάξη ανθρώπων: *την αύξηση των τιμών πληρώνουν πάντα οι ~* ΦΡ ***αδύνατο φύλο*** οι γυναίκες, κατ' αντιδιαστολή προς το ισχυρό, τους άνδρες ΣΥΝ ασθενές φύλο **5.** αυτός που δεν έχει ισχυρή λογική βάση και αποδεικτική αξία· *δεν νομίζω ότι θα μπορέσεις να τον πείσεις με ένα τόσο ~ επιχείρημα* **6.**

ανεπαρκής σε ποσότητα, σε ένταση: *για πιάσε λίγο τον σφυγμό μου, μου φαίνεται πολύ ~!* || *~ ηλεκτρικό ρεύμα / άνεμος / φωνή / φως* **7.** αυτός που έχει βασικές ελλείψεις ή δυσκολίες στη μάθηση: *θέλει βοήθεια, γιατί είναι ~ στα μαθηματικά* ΑΝΤ δυνατός • **8.** ***αδύνατο(ν)*** (το) αυτό που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί· *είναι ~ να έρθει μαζί μας, γιατί είναι πολύ κουρασμένος* || *(κάτι) καθίσταται / αποβαίνει / κρίνεται / θεωρείται ~* || *ζητώ / επιχειρώ / κατορθώνω / κυνηγώ το ~* || *εντελώς / ανθρωπίνως / πρακτικώς / νομικώς / τεχνικώς / εκ των πραγμάτων ~* || *είναι φύσει ~* || *των αδυνάτων ~* (για έμφαση) ως επίρρ. σε επιφών.· *αδύνατον! δεν γίνεται με τίποτα!* ΣΥΝ ακατόρθωτο, ανέφικτο, απραγματοποίητο, απίθανο· ΦΡ ***κάνω τα αδύνατα δυνατά*** (πραγματοποιώ κάτι που θεωρείται αδύνατον) καταβάλλω υπεράνθρωπες προσπάθειες, κάνω ό τι περνά από το χέρι μου: *θα ~ για να μπορέσω να σε βοηθήσω.* — (υποκ.) **αδυνατούλης**, -α, -ι / -ικο (σημ. 1)

> **αδύνατος – αδύναμος – αδυναμία.** Και οι τρεις λέξεις είναι ήδη αρχαίες, με ισχυρότερη σε χρήση από παλιά τη λέξη **αδύνατος**, που αναφέρεται τόσο σε «έλλειψη δυνάμεως» *(αδύνατη χώρα)* όσο και σε «έλλειψη δυνατότητας» *(Αυτό είναι αδύνατον να γίνει)*. Αντίθετο τού *αδύνατος* και στις δύο σημασίες του είναι το **δυνατός** Το **αδύναμος** αναφέρεται μόνο στην έλλειψη δυνάμεως *(αδύναμη φωνή)*, διαφέροντας έτσι από το *«δυνατός»*. Χαρακτηριστική τής διαφοράς τους είναι η γνωστή φράση τού Ευαγγελίου (Κ.Δ Λουκ 18, 27) *«τὰ ἀδύνατα παρ' ἀνθρώποις δυνατὰ παρὰ τῷ Θεῷ ἐστι»*. Το ουσ **αδυναμία** λειτουργεί ως αφηρημένο ουσ και των δύο *(αδύναμος – αδύνατος)*, ενώ τα αρχ. ουσ. *ἀδυνασία. ἀδυνατία* και *ἀδυναστία* δεν μπόρεσαν να ανταγωνιστούν το αδυναμία ήδη στην Αρχαία και δεν επιβίωσαν, όπως δεν επιβίωσε και το αρχ. ρ *ἀδυναμῶ* (< *ἀδύναμος*) σε αντίθεση με το (επίσης αρχ) *αδυνατώ*

αδυνατώ ρ μετβ κ αμετβ [αρχ.] {αδυνατείς ..· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δεν έχω τη δυνατότητα, δεν είμαι σε θέση: (μετβ) *η κυβέρνηση αδυνατεί να επιλύσει τα οξύτατα οικονομικά προβλήματα* || (αμετβ.) *~ πλήρως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδύνατος*

αδυσώπητος, -η, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα σκληρός, που δεν κάμπτεται, δεν υποχωρεί· ανελέητος *~ ανάγκη / αγώνας / μοίρα / εχθρός / εκμετάλλευση / ερώτημα / πάλη* ΣΥΝ αμείλικτος, απηνής, άτεγκτος, σκληρός — **αδυσώπητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν μεταβάλλει την έκφραση τού προσώπου του, απαθής», < *ἀ-* στερητ. + *δυσωπῶ* «σκυθρωπάζω, αλλάζω όψη» < *δυσ-* + *-ωπῶ* < θ. *-ωπ-*, πβ. *ὄπ-ωπ-α*, παρακ. τού *ὁρῶ* «βλέπω»]

άδυτος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο δεν μπορεί να εισχωρήσει κανείς, απροσπέλαστος **2.** ***άδυτο*** (το) / ***άδυτα*** (τα) (α) το εσώτατο μέρος ναού, όπου δεν επιτρέπεται η είσοδος παρά μόνο στους ιερείς· ΦΡ. (εμφατ) ***τα άδυτα των αδύτων / το άδυτο των αδύτων*** (i) τα πιο βαθιά και απροσπέλαστα μέρη (ii) ΕΚΚΛΗΣ το εσώτατο μέρος τού ναού, όπου επιτρέπεται η είσοδος μόνο στους ιερείς (β) (μτφ) ο χώρος όπου λίγοι μπορούν να εισχωρήσουν, ο απαγορευμένος χώρος: *στα ~ τής μαφίας* || *τα ~ τής ψυχής*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *δύω* «εισέρχομαι, εισδύω, βυθίζομαι»].

ad hoc λατ (προφέρεται *αντ χοκ*) ελλην. *επί τούτω* για τον συγκεκριμένο και μόνο σκοπό, ειδικά γι' αυτό *πρόκειται για ~ ερμηνεία, η οποία ισχύει μόνο για το συγκεκριμένο θέμα δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ευρύτερα*
[ΕΤΥΜ < λατ. ad hoc, αιτ πτώση τής αντωνυμίας hoc (ουδ.) «αυτό»].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η ελλην έκφραση για το λατ. **ad hoc** είναι η αρχ. φρ. **ἐπὶ τούτῳ** (ἐπί +δοτ) «για τον σκοπό αυτόν, για τον συγκεκριμένο σκοπό» Εσφαλμένη είναι η φρ **«επί τούτοις»**, που χρησιμοποιείται ενίοτε προς απόδοση τού ad hoc: **επί τούτοις** = «επιπροσθέτως, επιπλέον, προς τούτοις». Εσφαλμένα είναι τόσο το συχνό στον καθημερινό λόγο **«επί τούτου»**, το οποίο όμως σημαίνει «επ' αυτού» *(Επί τούτου έχω να παρατηρήσω τα εξής)*, καθώς και η γραφή **επί τούτο** (επί +αιτ).

άδω ρ αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) τραγουδώ, ψάλλω, υμνώ (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ᾄδω* < *ἀείδω* < **ἀ-είδ-ω* < *ἀ-* προθεμ. + **Ϝειδ-* < Ι.Ε. *wed- «μιλώ, τραγουδώ», πβ. σανσκρ vad-ami «μιλώ». Ομόρρ. *ᾆσ-μα. ᾠδ-ή* (< *ἀοιδή*), *ἀοιδ-ός, ἀηδ-ών* (> *αηδόνι*) κ.ά].

> **υμείς άδετε...** Το ρ. *άδω* άρχισε ήδη από τον 1ο αι. μ.Χ να αντικαθίσταται στη χρήση από το ομόρριζο ρ *τραγῳδῶ*, από όπου το **τραγουδώ** Σήμερα χρησιμοποιείται μόνο σε πάγιες αρχαιοπρεπείς εκφράσεις, όπως στην ελλειπτική φράση *«ὑμεῖς ᾄδετε»*, από τη γνωστή φράση στους μύθους τού Αισώπου *«τῶν οἰκιῶν ὑμῶν ἐμπιμπραμένων ὑμεῖς ᾄδετε»* (τα σπίτια σας καίγονται και εσείς κάθεστε και τραγουδάτε), που έφθασε να λέγεται ειρωνικά για αυτούς που εφησυχάζουν, αδιαφορούν ή ασχολούνται με ασήμαντα θέματα, ενώ έχουν πολύ σοβαρά ζητήματα να αντιμετωπίσουν. Παρόμοια σημασία έχει και η επίσης αρχαιοπρεπώς χρησιμοποιούμενη φράση τού Ευαγγελίου (Κ.Δ. Λουκ 10, 41) *«ὑμεῖς περὶ ἄλλα τυρβάζεσθε»* (το ορθό αντί *«τυρβάζετε»*)

Άδωνις (ο) {Αδώνιδος} **1.** ΜΥΘΟΛ νέος ασύγκριτης ομορφιάς, εραστής τής Αφροδίτης, σύμβολο τής ανδρικής ομορφιάς **2.** (μτφ.) εξαιρετικά ωραίος νέος **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ) **Άδωνης** (σημ 2-3).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄδωνις, -ιδος* < εβρ. adhōn «κύριος» (κλητ adhō-ni) Η προέλευση τού ονόματος από τους πολιτισμούς τής Α Μεσογείου είναι αναμφισβήτητη, ενώ η έλλειψη δασύτητας δεν επιτρέπει τη σύνδεση με τα αρχ. *ἁδεῖν, ἁνδάνω*]

άδωρος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν λαμβάνει δώρα μόνο στη ΦΡ ***δώρον άδωρον*** (*ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα*, Σοφοκλ. *Αἴας* 665) για κάτι που δίνεται ή γίνεται καθυστερημένα ή άκαιρα, σε χρόνο που δεν ωφελεί πια: *όταν του έδωσαν το δάνειο. ήταν ~ το σπίτι είχε κατασχεθεί* ΣΥΝ κατόπιν εορτής

άε επιφών → άι. α²

Α.Ε. (η) **1.** Ανώνυμη Εταιρεία **2.** Ασφαλιστική Εταιρεία **3.** Αυτού / -ής Εξοχότης.

Α.Ε.Δ.Α.Κ. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Διαχείρισης Αμοιβαίων Κεφαλαίων.

αεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάντοτε / πάντα· στις ΦΡ (α) ΕΚΚΛΗΣ ***νυν και αεί*** τώρα και πάντοτε, αιώνια (β) ***στο νυν και αεί*** στο τέλος, στο απροχώρητο, σε οριακό σημείο. *μ' έχεις φέρει στο ~ με την ξεροκεφαλιά σου!* || *έχω φτάσει στο ~!* ΣΥΝ στο αμήν.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἰεί* < *αἰϜεί* < Ι Ε. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πβ. λατ. aev-um «διάρκεια – αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», αγγλ. age < γαλλ. âge «ηλικία, εποχή», ιταλ evo. αγγλ ever «πάντοτε», γερμ ewig «αιώνιος». Ομόρρ *αἰ-ών, ἀέ-ναος* (< **ἀέν-ναος*), «διαρκής» κ.ά].

> **αεί- / αει- (σύνθετα) – πάντοτε / πάντα.** Το επίρρημα **αεί** τής Αρχαίας, ομόρριζο των *αιών(ας)* και *αέναος*, είναι στη σύγχρονη Ελληνική γνωστό από ορισμένα σύνθετα τής καθημερινής γλώσσας *(αειθαλής, αεικίνητος, αείμνηστος)*, από επιστημ όρους *(αείφυλλος, αειφανής, αειφορία)*, από λέξεις και φράσεις τής εκκλησιαστικής γλώσσας (*αειπάρθενος, αειμακάριστος, νυν και αεί* «τώρα και πάντοτε») και από τα σύνθετα αρχαιοπρ επιρρήματα *αείποτε* και *εσαεί*. Η «αδιάκοπη διάρκεια χρόνου» στη Ν. Ελληνική δηλώνεται από το (ήδη αρχ.) επίρρ **πάντοτε** (< *πάντ-οτε*) και από το επίρρ. **πάντα** (< μεσν. *τὸν πάντα χρόνον*, πβ. και τη φράση *«εις τον αιώνα τον άπαντα»*) Με το επίρρ. *αεί* ως α΄ συνθετικό σχηματίστηκαν 76 σύνθετα τής Αρχαίας, πολλά μεσαιωνικά (*αειχανής, αειχαρής, αειχείμαστος, αειχρόνιος* κ.λπ.) και αρκετά νεότερα λόγια. Για τα τελευταία αυτά σημειώνει ο Στέφανος Κουμανούδης *«Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι, ἐνῷ τὸ ἀεὶ δὲν παρέμεινεν ἐκ παραδόσεως εἰς κοινὴν χρῆσιν, οἱ λόγιοί μας κατεσκεύασαν ἐξ αὐτοῦ συνθέτους λέξεις 35, τὰς ἐνταῦθα ἀναγεγραμμένας. ἴσως δὲ καὶ ἄλλας»* (*Συναγωγή νέων λέξεων* , σ 15 υποσημ). Από τις νεότερες λόγιες λέξεις χαρακτηριστικές είναι η λ. *αειμούρμουρος* τού δημοσιογράφου Βλάση Γαβριηλίδη (για μεμψίμοιρους δημοσιογράφους, που συνεχώς επικρίνουν τα πάντα), η λ. *αείπονος* τού Άγγελου Βλάχου (για τη ζωή που είναι πάντα γεμάτη βάσανα), η λ *αεισάλευτος* «αεικίνητος» τού Χαρ Άννινου, η λ. *αείσειστος* τού Αλεξ. Ραγκαβή, οι λ *αειπερίεργος* και *αεισκότεινος* τού Στεφ Ξένου, η λ. *αεισταγής* (για δάκρυα) τού Αριστ Προβελέγγιου και άλλες στις εφημερίδες *Εστία* (*αειφάγος* κ.ά), *Ακρόπολις* (*αεισκίαστος, αειμέριμνος* κ.ά), *Άστυ (αείκλαυστος).* → *αείποτε*

Α.Ε.Ι. (το) Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα.

αειθαλής, -ής, -ές {αειθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (για δέντρο, φυτό) που διατηρεί το φύλλωμά του όλες τις εποχές ΣΥΝ αείφυλλος ΑΝΤ φυλλοβόλος **2.** (μτφ.) αυτός που διατηρεί τη νεότητα, την ακμή, τη σφριγηλότητά του: *~ γυναίκα / προσωπικότητα* ΣΥΝ ακμαίος, σφριγηλός, ακατάβλητος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες, αγγέλλω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀεί* «πάντοτε» + *θάλλω* «ανθίζω, ακμάζω», πβ. *θαλερός*, κύρ όν *Θαλής, Ευθαλία* κ.ά.].

> **αειθαλής (-λ-): θάλλω (-λλ-).** Η λ **αειθαλής** γράφεται με ένα *-λ-* (όπως και τα *θαλ-ερός, Θάλ-εια, Ευ-θαλ-ία*), γιατί σχηματίζεται από το θ. *θαλ-* (πβ. αρχ. αόρ. β΄ *ἔ-θαλ-ον*) Τα δύο *-λ-* τού ενεστ **θάλλω** οφείλονται στο ενεστωτ επίθημα j: **θάλ-jω* > *θάλ-λω* (αφομοίωση)· πβ κ *ποικίλλω* (< **ποικίλ-jω*), αλλά *ποικίλος*.

αεικίνητος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση **2.** αυτός που διακρίνεται από ζωντάνια και κινητικότητα: *~ πολιτικός όπου πας, τον βρίσκεις μπροστά σου!* ΣΥΝ ζωντανός, ζωηρός, κινητικός, δραστήριος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δραστήρια και δημιουργική διάθεση, ενέργεια: *– πνεύμα! Ποτέ δεν εφησυχάζει!* ΣΥΝ δραστήριος, ενεργητικός, δημιουργικός **4.** ***αεικίνητο(ν)*** (το) (λατ. perpetuum mobile) ΦΥΣ υποθετική μηχανή που, αφού τεθεί σε λειτουργία, μπορεί να κινείται διαρκώς χωρίς την κατανάλωση έργου. — **αεικινησία** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀεί* «πάντοτε» + *κινητός* < *κινῶ*]

αειμακάριστος, -ος, -ο {αειμακαρίστ-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ) (ως προσφώνηση τής Παναγίας) άξιος αιώνιου μακαρισμού, εξύμνησης
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀεί* «πάντοτε» + *μακαριστός* < *μακαρίζω* «καλοτυχίζω, θεωρώ κάποιον ευτυχή»].

αείμνηστος, -η, -ο άξιος να τον θυμούνται και να τον μνημονεύουν πάντα συνήθ. σε τιμητική αναφορά ή μνεία σημαντικού ή προσφιλούς θανόντος προσώπου: *ο ~ Ελευθέριος Βενιζέλος* || *ο ~ πρόεδρος τού συλλόγου* || *ο ~ πατέρας σας έλεγε* ΣΥΝ μακαρίτης, αξέχαστος, αξιομνημόνευτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀεί* «πάντοτε» + *μνηστός* < *μι-μνή-σκω* «θυμίζω», πβ. *μνή-μη, μνή-μων, μνη-μονεύω* κ ά.].

αειπάρθενος (η) {αειπαρθένου | χωρ πληθ } (ως προσφώνηση τής Παναγίας) αυτή που διατηρεί την παρθενική αγνότητα σε όλη τη διάρκεια τής ζωής της.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀεί* «πάντοτε» + *παρθένος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως

προσωνυμία σε αρχαίες θρησκείες, αναφερόμενη σε άγαμες θεές που διατηρούσαν την παρθενία τους, όπως η Άρτεμις, η Αθηνά και οι Εστιάδες. Οι Πυθαγόρειοι αποκαλούσαν *αειπάρθενον* τον αριθμό 7, επειδή δεν είναι διαιρέτης ή πολλαπλάσιο κανενός αριθμού τής πρώτης δεκάδας. Η σημερινή σημ. τής λ. είναι μεσν.]

αείποτε επίρρ (λόγ.) **1.** πάντοτε, διαρκώς **2.** (σε σχέση με το παρελθόν) ανέκαθεν, από πάντα, από παλιά· *υπήρξε ~ υπέρμαχος τής πολιτικής τής ειρήνης.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀεί* «πάντοτε» + αοριστολογικό *ποτέ* «κάποτε», κατ' αναλογίαν προς τα επιρρήματα *οὐδέ-ποτε, τί-ποτε, κά-ποτε* κ.ά.]

> **αείποτε – πάντοτε.** Λογιότερης και αρχαιοπρεπούς χρήσεως, εμφατικός τύπος τού *πάντοτε*. Ανάλογη σχέση υφίσταται ανάμεσα στο *ουδέποτε* και το *ποτέ*, που έχουν αρνητική σημασία → *αεί*

αειφανής, -ής, -ές {αειφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι πάντοτε ορατός· κυρ ΑΣΤΡΟΝ **αειφανής αστέρας** βλ. λ. *αστέρας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀεί* «πάντοτε» + *-φανής* < *φαίνομαι*]

αειφορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (κ. *αρχή τής αειφορίας*) η σκόπιμη παραγωγή ενός προϊόντος από ένα δάσος με τρόπο που να μη μειώνεται αλλά, αν είναι δυνατόν, να βελτιώνεται η παραγωγική ικανότητά του και να μη θίγονται οι θετικές περιβαλλοντικές επιδράσεις - λειτουργίες του **2.** η διαχείριση των φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων πηγών ενεργείας με τρόπο που να εξασφαλίζεται η περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία για το μέλλον (βλ. κ. *αειφόρα ανάπτυξη*) **3.** (συνεκδ.) άνθηση, διαρκής πρόοδος, ανάπτυξη· *«η ~ τής ελληνικής γεωργίας εξαρτάται από τη μείωση τού κόστους παραγωγής των αγροτικών προϊόντων»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < *αεί* «πάντοτε» + *-φορία* < *φέρω*, απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. rapport soutenu]

αειφόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο 1.** αυτός που σχετίζεται με την αειφορία (σημ. 2)· *~ σύστημα / κοινωνία* **2. αειφόρ-α / -ος ανάπτυξη** μοντέλο διαχείρισης των φυσικών οικοσυστημάτων και των ανανεώσιμων φυσικών πόρων, σύμφωνα με το οποίο η περιβαλλοντική, οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα πρέπει να εξασφαλίζει τη διαρκή αξιοποίηση των φυσικών πόρων, να μην προκαλεί δηλ. ανεπανόρθωτη βλάβη στο περιβάλλον υπονομεύοντας το μέλλον των επερχόμενων γενεών, αλλά να επιτυγχάνει τη σταθερή περιβαλλοντική ποιότητα και ισορροπία. Επίσης **αειφορικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀεί* «πάντοτε» + *-φόρος* < *φέρω*. Αρχική σημ. «αειθαλής»].

αείφυλλος, -η (λόγ. -ος), **-ο** αυτός που διατηρεί πάντοτε το φύλλωμά του· *~ δέντρο / δάσος* ΑΝΤ φυλλοβόλος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀεί* «πάντοτε» + *φύλλον*].

Α.Ε.Κ. (η) Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως — **αεκτζής** (ο), **αεκτζήδικος, -η, -ο**

Α.Ε.Λ.Δ.Ε. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Λήψης και Διαβίβασης Εντολών (στο Χρηματιστήριο)

Α.Ε.Ν. (η) Ακαδημία Εμπορικού Ναυτικού.

αέναος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν παύει ποτέ να ρέει, να τρέχει· *η ~ ροή τού χρόνου* **2.** (συνήθ. γενικότ.) αυτός που δεν σταματά· *~ κίνηση των πλανητών* ΣΥΝ ασταμάτητος, αδιάκοπος. — **αενάως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αείρροος, αυτός που ρέει πάντοτε, ασταμάτητος», < **ἀέν-ναος* < *ἀέν* (= *ἀεί*) «πάντοτε» + *νάω* «ρέω» (βλ. λ. *νάμα*)].

Α.Ε.Π. (το) Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (βλ. λ. *προϊόν*).

Α.Ε.Π.Ι. (η) Ανώνυμη Εταιρεία Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

αεράγημα (το) {αεραγήμ-ατος | -ατα, -άτων} το στρατιωτικό άγημα που μεταφέρεται με αεροπλάνο ή ελικόπτερο.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. airborne troop].

αεραγωγός (ο) [1847] **1.** οπή, άνοιγμα για διοχέτευση (εισδοχή ή εκβολή) αέρα **2.** σωλήνας, αγωγός ή συσκευή εξαερισμού κτισμάτων, ορυχείων, μηχανημάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. porte-vent].

αεράθλημα (το) {αεραθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το άθλημα κατά το οποίο γίνεται επίδειξη πτητικών δεξιοτήτων με μικρά αεροσκάφη ή ελαφρές πτητικές μηχανές (πβ. λ. *αερολέσχη*). — **αεραθλητής** (ο), **αεραθλήτρια** (η), **αεραθλητισμός** (ο), **αεραθλητικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airsport]

αεράκατος (η) [1888] {αερακάτ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ υδροπλάνο χωρίς πλωτήρες

αεράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) ελαφρά πνοή ανέμου, αύρα· *δροσερό / θαλασσινό / καθαρό ~ || έπιασε / σήκωσε ~*

αεράμυνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κρατική υπηρεσία για την προστασία τού άμαχου πληθυσμού σε περίπτωση εναέριας επίθεσης (βλ. κ. *πολιτική άμυνα*, λ. *άμυνα*): *μαθήματα αεράμυνας* **2.** σύνολο στρατιωτικών και πολιτικών μέσων και μέτρων που απαρτίζουν την προστασία από εναέριο εχθρό: *τα μέτρα ενισχύουν την ~ τής πόλης || ασκήσεις αεράμυνας*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air defence]

αεραντλία (η) [1870] {αεραντλιών} μηχάνημα (αντλία) χρησιμοποιούμενο για μεταφορά, εισαγωγή ή εξαγωγή, αραίωση ή πύκνωση αέρα σε κλειστό χώρο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air pump].

αεραπόβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΣΤΡΑΤ η επιχείρηση από αέρος, που εκτελείται από μονάδες στρατού και αεροπορίας και αποσκοπεί στη ρίψη αλεξιπτωτιστών και πολεμικού υλικού, συνήθ. στα μετόπισθεν τού εχθρού — **αεραποβατικός, -ή, -ό.**

αεραποθήκη (η) {αεραποθηκών} κλειστό τμήμα μηχανήματος όπου αποθηκεύεται αέρας.

αέρας κ. (λογοτ.) **αγέρας** (ο) {αέρ-α κ. (λόγ.) -ος | -ηδες} **1.** το μείγμα αζώτου, οξυγόνου και ελάχιστων ποσοτήτων άλλων αερίων που αναπνέουμε και που περιβάλλει τη Γη αποτελώντας την ατμόσφαιρά της· *ο μολυσμένος ~ μιας βιομηχανικής πόλης || αναπνέω καθαρό ~ || ρεύμα αέρος*· ΦΡ (α) **τινάζω (κάτι) στον αέρα** βλ. λ. τινάζω (β) **αλλάζω αέρα / τον αέρα (κάποιου)** αλλάζω παραστάσεις ταξιδεύοντας: *πήγαινε σε κανένα νησί ν' αλλάξεις αέρα! || πάμε εκδρομή να σου αλλάξω λίγο τον αέρα*· (γ) **κλείνω / ανοίγω τον αέρα** ξεκινώ / σταματώ την παροχή αέρα μέσω βαλβίδας ή συσκευής (δ) **χάνω αέρα** (κυρ. για σωλήνες ή σαμπρέλες) ξεφουσκώνω: *η ρόδα τού ποδηλάτου χάνει αέρα* (ε) **βγάζω στον αέρα** (i) αερίζω: *βγάλε τα ρούχα σου στον αέρα, για να μη μουχλιάσουν!* (ii) (για είδηση, πληροφορία κ.τ.ό.) μεταδίδω από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση: *βγάζω μια είδηση στον αέρα* (στ) **βγαίνω στον αέρα** (i) εμφανίζομαι στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση: *έχει τρακ, γιατί δεν έχει βγει ποτέ μέχρι σήμερα στον αέρα* (ii) μεταδίδομαι από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο· *η συζήτηση θα βγει στον αέρα αύριο βράδυ* (ζ) **(είμαι) στον αέρα** (i) μεταδίδομαι σε απευθείας τηλεοπτική ή ραδιοφωνική μετάδοση: *είμαστε στον αέρα, ας προσέχουμε τις εκφράσεις μας!* (ii) είμαι εν πτήσει (σε αεροπλάνο)· *ενώ ήμαστε στον αέρα, παρουσιάστηκε πρόβλημα στον κινητήρα* (iii) στερούμαι βάσεως, λογικού ερείσματος· *αυτός ο ισχυρισμός είναι στον αέρα, δεν χρειάζεται να τον πάρεις στα σοβαρά!* (iv) δεν έχω κανένα στήριγμα, δεν βασίζομαι πουθενά και σε κανέναν· *οι δύο νέοι, όχι μόνο οικονομικά αλλά και όσον αφορά στο μέλλον τους, είναι κυριολεκτικά στον αέρα* ΣΥΝ είμαι ξεκρέμαστος (v) αιωρούμαι, κρέμομαι στο κενό, έχω γείρει από τη βάση στήριξής μου: *το μισό αυτοκίνητο είναι στον αέρα στην άκρη τής γέφυρας, όπου βρέθηκε μετά τη σύγκρουση* (η) **κενό αέρος** (i) διαφορά υψομετρικής πιέσεως, που προκαλεί και απώλεια ύψους στο αεροσκάφος κατά την πτήση (ii) οι ειδικές συνθήκες που επιτυγχάνονται με την τεχνητή αφαίρεση τού ατμοσφαιρικού αέρα για την κατασκευή και συσκευασία προϊόντων (αεροστεγής συσκευασία): *τα πατατάκια συσκευάζονται σε ~* (θ) **ζω με αέρα** τρώω ελάχιστα (ι) **παίρνουν τα μυαλά μου αέρα** αποκτώ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, γίνομαι αλαζόνας: *από τότε που κέρδισε το βραβείο, πήραν τα μυαλά του αέρα κι έγινε πολύ υπερόπτης* ΣΥΝ καβαλάω το καλάμι **2.** ο άνεμος: *σηκώθηκε ~ και πήρε τις ψάθες στην παραλία || φυσάει ~ || κόβει / πέφτει ο ~ || πρωινός / δυνατός / δροσερός / ελαφρός / νυχτερινός / θαλασσινός / βουνήσιος / άγριος / δαιμονισμένος / παγερός / τσουχτερός / νοτισμένος ~ || φύσηξε ο ~ και φούσκωσε τα πανιά* ΦΡ (α) **κανω αέρα (σε κάποιον)** παράγω αέρα με τεχνητό τρόπο (φύσημα, βεντάλια, ανεμιστήρα κ.λπ.), δροσίζω: *ζαλίστηκε και της έκανα λίγο αέρα με τη βεντάλια να συνέλθει* (β) **ώρα καλή στην πρύμ(ν)η σου κι α(γ)έρα στα πανιά σου** (i) ευχή για καλό ταξίδι και ευνοϊκό άνεμο (ii) (γενικότ.) να σου πάνε όλα καλά (iii) (ειρων.) είσαι ελεύθερος να φύγεις, δεν σε κρατάει κανείς· *αν δεν σου αρέσει να δουλεύεις μαζί μας, ~!* (γ) **κόβω τον αέρα** (i) μετριάζω την ορμή τού αέρα (σημ. 2)· *το τζάμι τού αυτοκινήτου έκοβε τον αέρα, που φυσούσε μανιωδώς* (ii) (κάποιου) επαναφέρω στη σωστή συμπεριφορά κάποιον που έχει αρχίσει να δείχνει υπερβολική οικειότητα ή άνεση, ξεπερνώντας τα επιτρεπτά όρια: *κόψ' του τον αέρα, γιατί έχει αρχίσει να γίνεται πολύ ενοχλητικός!* (δ) (μτφ.) **φυσάει άλλος αέρας (κάπου)** για τη μεταβολή μιας κατάστασης (συνήθ. προς το καλύτερο) άλλαξαν τα πράγματα· *τώρα πια ~ στην εκπαιδευτική πολιτική τής χώρας* **3.** αναθυμιάσεις ή εξατμίσεις, συνήθ. από βράσιμο υγρών: *η χύτρα βγάζει ~* ΣΥΝ ατμός **4.** (α) το σύνολο των συνθηκών που διαμορφώνουν τη χαρακτηριστική ατμόσφαιρα ενός χώρου ή τόπου· *η Μύκονος είναι ένα νησί με ~ || αποπνέει έναν ~ αρχοντιάς η Σύρος || ο ~ εδώ μέσα μυρίζει μπαρούτι, θα έχουμε φασαρίες!* ΦΡ (α) **πλανάται στον αέρα** για φημολογίες ή διαδόσεις που δεν έχουν διασταυρωθεί ή αποδειχθεί: *η φήμη ότι θα γίνει υποτίμηση τής δραχμής ~ τον τελευταίο καιρό* (β) **(κάτι υπάρχει) στον αέρα** για κάτι που δεν είναι εμφανές, αλλά μπορεί να το διαισθανθεί κανείς στην ατμόσφαιρα που επικρατεί σε έναν χώρο: *κάποιο πρόβλημα υπάρχει στις σχέσεις τους· το αισθάνεσαι στον αέρα* (β) η αίσθηση που αφήνουν το παρουσιαστικό, οι τρόποι και το ύφος κάποιου: *έχει έναν ~ αριστοκράτη || έχει επάνω του έναν ~ κοσμοπολίτικο* ΣΥΝ στυλ **5.** (ειδικότ.) η άνεση και η αυτοπεποίθηση που δείχνει κανείς σε συγκεκριμένη περίσταση: *βάδισε στην πασαρέλα με ~ || μπήκε για τη συνέντευξη με μεγάλο ~ και αυτοπεποίθηση || έχει ~ όταν μιλάει Αγγλικά* ΦΡ (α) **παίρνω αέρα** (i) αποκτώ μεγάλη οικειότητα και άνεση, με αποτέλεσμα να παραφέρομαι, να ξεπερνώ τα επιτρεπτά όρια· *πολύ αέρα πήρες· πώς μου μιλάς έτσι.* (ii) (για προϊόντα σε αεροστεγείς συσκευασίες) έρχομαι σε επαφή με τον αέρα· *αν πάρει αέρα, να καταναλωθεί σε εφτά ημέρες, γιατί μετά είναι επικίνδυνο για την υγεία* (iii) επίσης **παίρνω τον αέρα μου** αναπνέω καθαρό αέρα, αναζωογονούμαι: *Βγήκε να πάρει λίγο αέρα· Τόσες ώρες δουλεύει κλεισμένη εκεί μέσα!* (β) **δίνω (σε κάποιον) αέρα** φέρομαι (σε κάποιον) πολύ ελαστικά, του αφήνω περιθώρια υπερβολικής οικειότητας· *μην του δίνεις αέρα, γιατί θ' αρχίσει να παραφέρεται πάλι* (γ) **παίρνω τον αέρα (κάποιου / σε κάτι)** (i) ελέγχω, επιβάλλομαι σε κάποιον· *ο μικρός του γιος τού έχει πάρει τον αέρα και τον κάνει ό,τι θέλει* (ii) αποκτώ άνεση, αυτοπεποίθηση και πείρα (σε κάτι): *πήρε τον αέρα τής δουλειάς || κάτσε να πάρω τον αέρα τού αυτοκινήτου και μετά θα δεις εκδρομές!* ΣΥΝ παίρνω το κολάι **6.** (μτφ.) τίποτε το χειροπιαστό, τζίφος· *Και τι έμεινε απ' όλα αυτά. ~!* ΦΡ (α) **αέρας κοπανιστός** (i) λόγια ανόητα, *περίμενα μια σοβαρή απάντηση, αλλά πήρα ~* (ii) τίποτε το ουσιαστικό, το πραγματικό, απολύτως τίποτε: *δυο μέρες τώρα, που είχαμε μείνει χωρίς τρόφιμα, φάγαμε ~* (β) **λόγια**

τού αέρα αερολογίες, λόγια χωρίς αξία, χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα· *εγώ είμαι άνθρωπος των πράξεων και δεν συνηθίζω να λέω ~!* (γ) (οικ -λαϊκ) ***αέρα πατέρα!*** για αερολογίες, λόγια τού αέρα **7.** ο χώρος που μένει ελεύθερος και εξασφαλίζει άνεση: *αύξησε την απόσταση των αράδων, να έχει ~ το κείμενο* || (για ρούχο) *δώσε λίγο ~ στη φούστα, να είναι πιο άνετη, να μη σε σφίγγει* **8. αέρα!** πολεμική ιαχή, αλαλαγμός επιτιθεμένων. *η ιαχή «~» αντηχούσε στα βουνά τής Αλβανίας κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο* **9.** το δικαίωμα ανεγέρσεως κτίσματος σε ελεύθερο χώρο πάνω από άλλο κτίσμα· *αγόρασε τον τελευταίο όροφο και τον ~ τής πολυκατοικίας* («το δικαίωμα υψούν») **10.** αποζημίωση σε εκμισθωτή που προστατεύεται από το ενοικιοστάσιο για λύση αναγκαστικής παράτασης μισθώσεως. *του έδωσε ~ έξι ενοίκια* || (για επιχείρηση) *του έδωσε ~ πέντε εκατομμύρια για το μαγαζί* • **11.** η προσαύξηση τής αξίας μιας επιχειρήσεως λόγω καλής τοποθεσίας, φήμης ή πελατείας: *ο ~ ενός γωνιακού μαγαζιού* • **12.** ΕΚΚΛΗΣ το τετράγωνο υφασμάτινο κάλυμμα τού αγίου ποτηρίου ή δίσκου, ο αήρ. — (υποκ.) **αεράκι** (το) (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀήρ, ἀέρος* < **ἀFερ-*, πβ λατ. aer, γαλλ. air (> αγγλ. air), ιταλ. aria κ.ά Ομόρρ αρχ. *ἀ(F)είρω* «αίρω, σηκώνω» (< **ἀFέρ-jω*), οπότε η αρχική σημ. τής λ *ἀήρ* θα ήταν «ανύψωση», *αὔ-ρα* κ.ά Ανάλογη σημασιολογική εξέλιξη («ανύψωση» > «αέρας») εμφανίζεται και στις γερμανικές γλώσσες, πβ αγγλ lift «σηκώνω» – γερμ. Luft «αέρας» Οι σημ 4-6 αποδίδουν αντίστοιχες χρήσεις τού γαλλ. air, λ.χ elle a un grand air «αποπνέει έναν αέρα αρχοντιάς». Πολλές φρ είναι μεταφρ δάνεια, λ.χ *παίρνω τον αέρα μου* (< γαλλ [je suis allé] prendre l'air), *αλλάζω (τον) αέρα* (< γαλλ [il m'a recommandé de] changer l'air), *ζω με αέρα* (< γαλλ. vivre de l'air), *υπάρχει / πλανάται κάτι στον αέρα* (< γαλλ il y a quelque chose dans l'air), λόγια τού αέρα (< γαλλ. paroles en l'air), *βγαίνω στον αέρα* (< αγγλ go on the air), *κενό αέρος* (< αγγλ air pocket) κ.ά.].

> **αέρα!** Είναι άγνωστο πώς ξεκίνησε η πολεμική ιαχή **αέρα** που γεννήθηκε στα βουνά τής Αλβανίας και στις χαράδρες τής Β. Ηπείρου και συνδέθηκε με τον ηρωισμό των Ελλήνων στις μάχες εναντίον των Ιταλών το '40 Πιθανόν να αποτέλεσε προϊόν ειρωνείας και περιφρόνησης προς την ιταμή προκλητικότητα και τα πλήγματα τού εχθρού, σημαίνοντας αρχικά κάτι το «ασήμαντο», το «μηδαμινό» (ίσως με αναφορά στην αστοχία των εχθρικών πυρών) και πλησιάζοντας προς τη σημασία τού «τίποτε». Τελικά, η λ έφθασε να λειτουργεί ως πολεμική ιαχή σε επιθέσεις, σημαίνοντας «πάνω τους» Αντιστοιχεί προς τις αρχαίες πολεμικές ιαχές *ἀλαλά* (από όπου τα *ἀλαλάζω* και *ἀλαλαγμός*) και *ἰά* (από όπου ο *ἰήιος παιάν*, το πολεμικό τραγούδι με το οποίο ζητούσαν οι μαχητές τη βοήθεια τού Απόλλωνα)

αερατμός (ο) ΦΥΣ μείγμα θερμού αέρα και ατμού που λειτουργεί ως κινητήρια δύναμη
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air-steam]

αεράτος, -η, -ο αυτός που έχει άνεση και χάρη (αέρα) στις κινήσεις και στους τρόπους του, χαριτωμένος: *εμφανίστηκε στη δεξίωση με ένα πολύ ~ στυλ*

αεργία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} το να μην εργάζεται κάποιος (συνήθ με προσωπική του επιλογή) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, δουλειά.*

άεργος, -η, -ο αυτός που δεν εργάζεται με προσωπική του επιλογή ΣΥΝ τεμπέλης, φυγόπονος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀεργός* < *ἀ-* στερητ + *-εργός* < *ἔργον*].

αέρι (το) → αγέρι

αεριαγωγός (ο) [1890] ο αγωγός μεταφοράς και διανομής φυσικού ή άλλου καύσιμου αερίου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. conduite de gaz].

αερίζω ρ μετβ {αέρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εκθέτω (κάτι) στον αέρα: *κάθε πρωί να αερίζεις τα σεντόνια* || *πρέπει να σκαλίσετε, για ν' αεριστεί το χώμα και ν' ανασάνουν οι ρίζες* **2.** ανανεώνω τον αέρα (κλειστού χώρου), εξαερίζω: *άνοιξα το παράθυρο, για ν' αεριστεί το δωμάτιο από την κλεισούρα* (μεσοπαθ. **αερίζομαι**) **3.** βγαίνω σε ανοιχτό χώρο, για να πάρω αέρα **4.** δημιουργώ (με κάτι) αέρα, για να ανακουφιστώ από τη ζέστη ή από συναισθηματική σύγχυση: *είναι συνεχώς με μια βεντάλια στο χέρι κι αερίζεται* **5.** (ευφημ.) πέρδομαι.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀήρ, ἀέρος*].

αερικό κ **αγερικό** (το) (λαϊκ -λογοτ.) το φάντασμα, το στοιχειό.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀερικός* «όμοιος με αέρα, εφήμερος» < αρχ. *ἀήρ, ἀέρος* Η σημ. «φάντασμα» τού ουδ *αερικό* οφείλεται στην άποψη ότι ο αέρας έχει αόρατη υπόσταση και μυστηριώδη δύναμη, η οποία μπορεί να προκαλέσει θόρυβο, να παρασύρει, να καταστρέψει. Αυτή η άυλη δύναμη αποδόθηκε σε υπερφυσικά στοιχεία και αόρατα δαιμόνια πβ κ. *ανεμικό* Η εξέλιξη από τη σημ. «πνοή ανέμου» στη σημ. «άυλη ουσία, ψυχική οντότητα» παρατηρείται και στη λέξη *πνεύμα*].

αέρινος, -η, -ο [αρχ.] (εκφραστ) αυτός που μοιάζει να είναι φτειαγμένος από αέρα, που είναι εξαιρετικά λεπτός, ελαφρός, διαφανής, δροσερός· *ήταν τόσο ωραία, τόσο ~, φάνταζε σαν οπτασία* || *~ ύφασμα / φόρεμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέριος.*

αέριο (το) {αερί-ου | -ων} **1.** το σώμα που δεν έχει καθορισμένο σχήμα και όγκο, τείνοντας να καταλάβει όλο τον χώρο στον οποίο περιέχεται και στον οποίο τα μόρια ή τα άτομά του βρίσκονται σε συνεχή κίνηση προς διάφορες κατευθύνσεις συγκρουόμενα μεταξύ τους: *δύσοσμο / ραδιενεργό / τοξικό ~* **2.** (α) ΧΗΜ ***αδρανές / ευγενές αέριο*** το αέριο που παρουσιάζει χημική αδράνεια, δηλ. δεν σχηματίζει εύκολα (ή και καθόλου) χημικές ενώσεις, γιατί απαιτείται μεγάλη ποσότητα ενέργειας, για να αποσπαστεί ηλεκτρόνιο από την εξωτερική του στιβάδα *τα ~ είναι το ήλιο, το νέον, το αργό, το κρυπτό, το ξένο και το ραδόνιο* (β) ΓΕΩΛ ***φυσικό αέριο*** βλ. λ *φυσικός* (γ) ***ασφυξιογόνο αέριο*** βλ. λ. *ασφυξιογόνος* (δ) ΣΤΡΑΤ ***πολεμικό / χημικό αέριο*** χημικό δηλητηριώδες παρασκεύασμα, που εκτοξεύεται κατά τού εχθρού και προσβάλλει βασικά οργανικά συστήματα, όπως το αναπνευστικό, το νευρικό κ.ά. (ε) ***θάλαμος αερίων*** βλ. λ. *θάλαμος* **3. *αέρια*** (τα) (ευφημ) πορδή: *τα όσπρια δημιουργούν πολλά ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀέριον*, ουδ τού επιθ. *ἀέριος* < *ἀήρ, ἀέρος*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ gaz Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ *φυσικό αέριο* (< γαλλ. gaz naturel), *θάλαμος αερίων* (< αγγλ gas chamber), *αδρανές αέριο* (< αγγλ inert gas) κ ά.].

αεριοποιήσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που είναι δυνατόν να μετατραπεί σε αέριο, να αεριοποιηθεί
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ gazéifiable].

αεριοποιώ ρ. μετβ. [1856] {αεριοποιείς .. | αεροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω στερεό ή υγρό σώμα σε αέριο. — **αεριοποίηση** (η) [1889]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ gazéifier]

αεριοπροώθηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αεριώθηση

αέριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από αέρα. *~ μάζες* **2.** αυτός που έχει τη φύση τού αέρα: *~ κατάσταση / άζωτο.*

> **αέριος – αέρινος.** Οι λέξεις διαφέρουν **αέριος** είναι ο επιστημονικός-περιγραφικός όρος που δηλώνει την «αεριώδη κατάσταση», ενώ **αέρινος** είναι καθημερινή-λογοτεχνική λέξη, που δηλώνει αυτόν ο οποίος «αποτελείται από αέρα» ή «είναι σαν τον αέρα».

αεριοστρόβιλος κ **αεροστρόβιλος** (ο) κινητήρας με τουρμπίνα (βλ λ.), που τροφοδοτείται από θερμά αέρια και χρησιμοποιείται σε μηχανές αεριοπροώθησης (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ wind turbine].

αεριούχος, -ος, -ο [1876] αυτός που περιέχει αέριο *~ ποτό* (λ χ. γκαζόζα, κόκα-κόλα κ.ά.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. contenant du gaz]

αεριόφως (το) [1833] {αεριόφωτος | χωρ. πληθ.} **1.** το φως που παράγεται από φωταέριο *εταιρεία αεριόφωτος* **2.** (συνεκδ) το φωταέριο ΣΥΝ γκάζι
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. gaslight].

αερισμός (ο) [1889] **1.** η έκθεση αντικειμένου στον αέρα *αερισμός των ρούχων* **2.** η ανανέωση τού αέρα σε κλειστό χώρο, εξαερισμός· *ο ~ τής αίθουσας είναι αυτόματος / ανεπαρκής / ηλεκτρικός* Επίσης **αέρισμα** (το).

αεριστήρας (ο) [1878] συσκευή που ανανεώνει την ατμόσφαιρα σε κλειστούς χώρους ΣΥΝ εξαεριστήρας
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. ventilateur].

αεριτζής (ο) {αεριτζήδες}, **αεριτζού** (η) {αεριτζούδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε κερδοσκοπικές επιχειρήσεις (λέσχες, χρηματιστήριο κ.λπ) χωρίς προσωπικό κεφάλαιο, με προσυμφωνημένη αμοιβή («τον αέρα») ή ποσοστά επί των κερδών **2.** χαρτοπαίκτης που παίζει εικονικά για λογαριασμό τής λέσχης και αμείβεται για αυτό αβανταδόρος • **3.** (γενικότ) πρόσωπο που λέει μεγάλα λόγια, δίνει υποσχέσεις χωρίς αντίκρισμα, που δεν κάνει καμία δουλειά σοβαρά και προσπαθεί να εξαπατήσει τους άλλους, για να βγάλει κέρδος ΣΥΝ απατεώνας. — **αεριτζήδικος,** -η, -ο, **αεριτζήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Από το θ τής λ *αέρας* και το παραγ. επίθημα *-ιτζής* (βλ. κ. *-τζής*)].

αεριώδης, -ης, -ες [1867] {αεριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τη μορφή αερίου

αεριώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προώθηση σώματος με δύναμη που προκαλείται από εκτόξευση προς τα πίσω ρευστού πίδακα (συνήθ. αερίων) *η ~ χρησιμοποιείται στα αεροσκάφη και τα διαστημόπλοια* ΣΥΝ αεριοπροώθηση

αεριωθούμενο (το) {-ου κ. -ουμένου | -ων κ -ουμένων} **1.** κάθε σώμα που προωθείται με αεριώθηση (βλ λ) **2.** (ειδικότ.) τύπος ταχύτατου αεροπλάνου, το οποίο προωθείται με μηχανή που έχει αεριοστρόβιλο (βλ.λ.) (πβ λ. *τζετ*)
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού μτχ επιθ *αεριωθούμενος* < *αέριο* + *ωθούμαι*, απόδ. τού αγγλ. jet (propelled)].

αεροβάμων, -ων, -ον → αιθεροβάμων

αεροβατώ ρ. αμετβ {αεροβατείς . μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} **1.** (κυριολ.) βαδίζω στον αέρα **2.** (μτφ) βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας, εκτός τόπου και χρόνου ΣΥΝ νεφελοβατώ, είμαι αιθεροβάμων ΑΝΤ είμαι προσγειωμένος, πατώ στη γη, είμαι ρεαλιστής — **αεροβάτης** (ο) [μτγν], **αεροβασία** (η) [1887]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀεροβατῶ (-έω)* < *ἀεροβάτης* < αρχ. *ἀήρ, ἀέρος* + *-βάτης* (ρ. *βαίνω*), πβ. *ἐπι-βάτης, στυλο-βάτης, ἀνα-βάτης* κ.ά.].

αεροβική (η) κ (ορθότ.) **αεροβιακή** σύνολο γυμναστικών ασκήσεων (τρέξιμο, έντονες χορευτικές κινήσεις) για τη βελτίωση τής φυσικής κατάστασης με την αύξηση τής λαμβανομένης από τον οργανισμό ποσότητας οξυγόνου ΣΥΝ αεροβίωση Επίσης **αερόμπικ** (το).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. aerobics < γαλλ aérobie < αρχ. *ἀερόβιος* Ορθότ *αεροβιακή*, αφού από το *αερόβιος*, πβ *μικρόβιο – μικροβιακός, Ολύμπιος – Ολυμπιακός* κ τ.ό].

αεροβικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αεροβική: *~ γυμναστική / προπόνηση / κατάσταση*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ αντιδανείου aerobic < aerobe < γαλλ. aérobie < aéro- (< αρχ. *ἀήρ, ἀέρος*) + -bie (< *βίος*)].

αερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ αυτός που χρειάζεται οξυγόνο για να υπάρξει ή να συντελεστεί. *~ οργανισμός* ΑΝΤ αναερόβιος.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < αγγλ. aerobe < αρχ *ἀερόβιος* < *ἀήρ, ἀέρος* + *βίος*]

αεροβίωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ **1.** η διαβίωση σε πε-

ριβάλλον που περιέχει οξυγόνο **2.** η εργαστηριακή μεταλλαγή αναερόβιων οργανισμών σε αερόβιους **3.** η αεροβική (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. aérobiose].

αεροβόλος, -ος, -ο **1.** αυτός που βάλλει, χρησιμοποιώντας τη δύναμη τού (πεπιεσμένου) αέρα. ~ *όπλο* **2. αεροβόλο** (το) όπλο που βάλλει με ώθηση πεπιεσμένου αέρα.
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *-βόλος* < *βάλλω* «εκτοξεύω» (πβ *πυρο-βόλο, πολυ-βόλο* κ.ά.). Η φρ *αεροβόλο όπλο* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airgun].

αερογάμης (ο) {αερογάμηδες} **1.** (λαϊκ.) πρόσωπο που καυχάται για ανύπαρκτες ερωτικές κατακτήσεις • **2.** είδος γερακιού
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *-γάμης* < *γαμώ*].

αερόγαμος, -η, -ο [1889] ΒΟΤ (φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται από τη γύρη που μεταφέρει ο αέρας
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *γάμος*].

αερογέφυρα (η) {αερογεφυρών} **1.** η συνεχής αεροπορική σύνδεση και επικοινωνία ανάμεσα σε δύο σημεία· σύστημα εναέριας μεταφοράς προσώπων ή φορτίων σε περιστάσεις ανάγκης (πολέμου, σεισμού, αποκλεισμού) ~ *σωτηρίας για τη μεταφορά τροφίμων στην αποκλεισμένη πόλη οργανώθηκε από τον Ο.Η.Ε.* **2.** (καταχρ.) γέφυρα που συνδέει δύο σημεία τού οδικού ή σιδηροδρομικού δικτύου.
[ΕΤΥΜ < *αερο(πλάνο)* + *γέφυρα*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Luftbrücke].

αερόγραμμα (το) {αερογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} η επιστολή τής οποίας φάκελος θεωρείται το ίδιο το χαρτί στο οποίο είναι γραμμένη, εφόσον διπλωθεί κατά τέτοιον τρόπο, ώστε στην εξωτερική πλευρά να αναγραφούν τα στοιχεία τού αποστολέα και τού παραλήπτη και να επικολληθεί το γραμματόσημο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. aérogramme].

αερογραμμή (η) **1.** η γραμμή εναέριας επικοινωνίας· δίκτυο που εξασφαλίζει την εναέρια σύνδεση ανάμεσα σε συγκεκριμένα σημεία για τη μεταφορά κυρ. ανθρώπων ή φορτίων μεταξύ των σημείων αυτών **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των αεροπλάνων, των αεροδρομίων, εγκαταστάσεων κ.λπ. που εξυπηρετούν το παραπάνω σύστημα **3. *αερογραμμές*** (οι) η εταιρεία ή το σύνολο εταιρειών που κατέχουν ή διαχειρίζονται ένα δίκτυο εναέριας κυκλοφορίας· *βρετανικές* ~.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airline]

αερογράφος (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται κυρ. από γραφίστες, για σύντομη και ομοιόμορφη επικάλυψη επιφανειών με χρώμα με τη μέθοδο τού ψεκασμού.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. aérographe].

αεροδεξαμενοσκάφος (το) {αεροδεξαμενοσκάφ-ους | -η, -ών} αεροσκάφος με δεξαμενές υγρών καυσίμων, το οποίο ανεφοδιάζει άλλα αεροσκάφη εν πτήσει. Επίσης **αεροδεξαμενή** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. air-tanker]

αεροδιάδρομος (ο) {αεροδιαδρόμ-ου | -ων} ο αυστηρά καθορισμένος από διεθνείς διατάξεις και κανονισμούς εναέριος διάδρομος, μέσα στα όρια τού οποίου εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις ασφαλούς πτήσεως ενός αεροσκάφους. ο ~ *τού F.I.R. Αθηνών.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air corridor].

αεροδιαλυτός, -ή, -ό [1847] αυτός που έχει την ιδιότητα να διαλύεται κατά την επαφή του με τον αέρα
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. déliquescent]

αεροδιαστημικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αέρα και το κοσμικό διάστημα **2.** (α) ***αεροδιαστημική βιομηχανία*** η αξιοποίηση των πορισμάτων τής αεροδιαστημικής στον χώρο τής βιομηχανικής παραγωγής για τον σχεδιασμό και την κατασκευή βελτιωμένων μοντέλων αεροσκαφών, διαστημοπλοίων κ.λπ. (β) ***αεροδιαστημική ιατρική*** ο συνδυασμένος με άλλες επιστήμες κλάδος τής ιατρικής, που αποσκοπεί στην εξασφάλιση κατάλληλων συνθηκών στον άνθρωπο για διαστημικές πτήσεις **3. *αεροδιαστημική*** (η) ο συνδυασμός τής επιστήμης τής αεροναυτικής και τής διαστημικής πτήσεως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aerospace]

αεροδικείο (το) **1.** το ποινικό δικαστήριο τής Αεροπορίας Στρατού **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το δικαστήριο αυτό. — **αεροδίκης** (ο)
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *-δικείο* / *-δίκης*, κατά τα *στρατοδικείο* / *-δίκης*]

αεροδίνη (η) {αεροδινών} ΜΕΤΕΩΡ το ατμοσφαιρικό φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνεται στροβιλοειδής κίνηση τού ατμοσφαιρικού αέρα, μικρής κλίμακας σε χρόνο και διαστάσεις ΣΥΝ ανεμοστρόβιλος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air vortex]

αεροδρομικός, -ή, -ό [1889] κ. (ορθότ.) **αεροδρομιακός 1.** αυτός που σχετίζεται με το αεροδρόμιο: *αεροδρομιακοί κανονισμοί* **2. *αεροδρομική τροχιά*** η τροχιά που διαγράφουν στον αέρα βλήματα πυροβόλου όπλου.

> **αεροδρομιακός – αεροδρομικός.** Το παράγωγο τής λ. *αεροδρόμιο*, επειδή η λέξη έχει *-ι(ο)*, είναι **αεροδρομιακός**, ενώ το επίθ. που παράγεται από το *αεροδρόμος* είναι κανονικώς **αεροδρομικός**. Έτσι, θα πούμε σωστά *αεροδρομιακές εγκαταστάσεις, αλλά αεροδρομική τροχιά τού βλήματος* → *αεροβική*

αεροδρόμιο (το) {αεροδρομί-ου | -ων} **1.** επίπεδη έκταση στην ξηρά ή στο νερό (θάλασσα, λίμνη), που περιλαμβάνει εγκαταστάσεις και εξοπλισμό για την προσγείωση, απογείωση, φύλαξη και εφοδιασμό αεροσκαφών και τη διακίνηση εμπορευμάτων και επιβατών: *υπηρεσίες αεροδρομίου* || *διεθνές* / *εμπορικό* / *κρατικό* / *πολεμικό* / *στρατιωτικό* / *πλωτό* ~ ΣΥΝ (επίσ.) αερολιμένας **2. φόρος αεροδρομίου** ειδικό τέλος που επιβαρύνει την τιμή τού αεροπορικού εισιτηρίου.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. aérodrome < αρχ. *ἀεροδρόμος* «αυτός που διασχίζει τον αέρα» < *ἀήρ, ἀέρος* + *δρόμος*]

> **αεροδρόμιο – αερολιμένας.** Η λ. **αεροδρόμιο** χρησιμοποιείται ευρύτερα για τη δήλωση κάθε χώρου (ξηράς, θάλασσας κ.λπ.) που μπορεί να χρησιμεύσει στην προσγείωση και απογείωση αεροσκαφών για ποικίλες χρήσεις (πβ *στρατιωτικό αεροδρόμιο*). Σε αντίθεση με τη λ. **αερολιμένας**, που δηλώνει μεγάλο και οργανωμένο αεροδρόμιο για την εξυπηρέτηση επιβατών και εμπορευμάτων (πβ *ο αερολιμένας τού Ελληνικού, ο εθνικός αερολιμένας*), η λ. *αεροδρόμιο* αναφέρεται σε κάθε μορφής (από πλευράς εκτάσεως, μεταφερομένων ειδών κ.λπ.) χώρο προσγειώσεως / απογειώσεως αεροσκαφών: *το αεροδρόμιο Αλεξανδρουπόλεως* · *το αεροδρόμιο τού νησιού – Η χώρα χρειάζεται πολλά αεροδρόμια, για να καλύψει τις ανάγκες της*

αεροδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | -άμεις, -άμεων} ΦΥΣ η δύναμη που ασκείται σε ένα σώμα, όταν κινείται μέσα σε αέριο

αεροδυναμική (η) [1889] ΦΥΣ ο κλάδος που μελετά τη ροή τού αέρα και άλλων αερίων και τα αποτελέσματα που έχει αυτή η ροή σε σώματα κινούμενα μέσα σε αυτά (λ.χ. την κίνηση των αεροπλάνων στον αέρα) (πβ. λ. *υδροδυναμική*).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérodynamique]

αεροδυναμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αεροδυναμική (βλ.λ.) **2.** αυτός που έχει σχήμα τέτοιο, ώστε κατά την ανάπτυξη μεγάλων ταχυτήτων να συναντά όσο το δυνατόν μικρότερη αντίσταση από τον αέρα: ~ *σκάφος* / *αυτοκίνητο* || *το σώμα των πουλιών έχει* ~ *σχήμα* **3.** (μτφ.) πολύ γρήγορος. — **αεροδυναμικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. aérodynamique]

αερόδυνο (το) {αεροδύν-ου | -ων} κάθε αεροσκάφος βαρύτερο από τον αέρα, που πετά με βάση τις αεροδυνάμεις, π.χ. αεροπλάνο, ελικόπτερο. — **αερόδυνος,** -η, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerodyne < aerodynamic, πβ. κ. *δύνη* «μονάδα ισχύος» < *δύναμη*]

αεροελεγκτής (ο), **αεροελέγκτρια** (η) {αεροελεγκτριών} πρόσωπο που ασχολείται με τον έλεγχο τής εναέριας κυκλοφορίας

αεροεπιβάτης (ο) {αεροεπιβατών}, **αεροεπιβάτισσα** (η) {αεροεπιβατισσών} επιβάτης αεροπλάνου. Επίσης **αεροεπιβάτιδα** (η).

αεροζόλ (το) {άκλ.} το αερόλυμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. aérosol (νόθο σύνθ.) < aéro- (< *αέρας*) + sol(ution) «διάλυμα»].

αεροθάλαμος (ο) [1897] {αεροθαλάμ-ου | -ων, -ους} κλειστός χώρος αποθήκευσης αέρα, όπως το εσωτερικό αντλίας, πλαστικής λέμβου, σαμπρέλας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chambre à air].

αεροθεραπεία (η) [1889] {αεροθεραπειών} ΙΑΤΡ (παλαιότ.) θεραπευτική μέθοδος η οποία στηρίζεται στην έκθεση τού πάσχοντος στον καθαρό αέρα για τη θεραπεία παθήσεων των αναπνευστικών οργάνων ΣΥΝ εισπνοοθεραπεία — **αεροθεραπευτής** (ο), **αεροθεραπεύτρια** (η), **αεραθεραπευτικός,** -ή, -ό [1893]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aerotherapy]

αερόθερμος, -η, -ο [1884] **1.** αυτός που λειτουργεί με θερμό αέρα: ~ *κλίβανος* ΑΝΤ αερόψυκτος **2. *αερόθερμο*** (το) η συσκευή για τη θέρμανση χώρων με την εκπομπή κυμάτων θερμού αέρα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérotherme].

αεροκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με αέρα.

αεροκοπανίζω ρ. αμετβ. [1896] {αεροκοπάνισ-α, -μένος} **1.** μιλώ χωρίς επιχειρήματα, λέω ανοησίες, λόγια τού αέρα ΣΥΝ αερολογώ, μωρολογώ **2.** (σπάν.) ματαιοπονώ. — **αεροκοπάνισμα** (το) [1896].

αερολέσχη (η) {αερολεσχών} **1.** οργάνωση μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, που έχει ως σκοπό την ανάπτυξη και διάδοση αεραθλητικών δραστηριοτήτων (εκπαίδευση πιλότων, διοργάνωση αγώνων κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που αποτελούν μέλη μιας τέτοιας οργάνωσης και ασχολούνται ερασιτεχνικά με τον αεραθλητισμό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aeroclub (νόθο σύνθ.)].

αερολεωφορείο (το) το μικρής ή μεσαίας χωρητικότητας επιβατηγό αεροπλάνο για την κάλυψη μικρών αποστάσεων
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airbus].

αερόλιθος (ο) [1817] {αερολίθ-ου | -ων, -ους} μετεωρίτης που αποτελείται κυρ. από πετρώδη ύλη
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aérolithe].

αερολιμενάρχης (ο/η) {αερολιμεναρχών} ο/η επί κεφαλής των υπηρεσιών για τη σωστή λειτουργία τού αερολιμένα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. < *αερολιμένας* + *-άρχης* < *άρχω*, πβ. κ. *γυμνασι-άρχης, ομαδ-άρχης, ιερ-άρχης* κ.ά.]

αερολιμένας (ο) (επίσ.) το σύνολο των τεχνικών και εμπορικών εγκαταστάσεων που εξασφαλίζουν τις κατάλληλες συνθήκες για την εξυπηρέτηση επιβατών και τη διακίνηση εμπορευμάτων, που πρόκειται να μεταφερθούν αεροπορικώς ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροδρόμιο*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airport (νόθο σύνθ.)]

αερολιμενικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αερολιμένα· ~ *εγκαταστάσεις* **2. αερολιμενικός** (ο/η) υπάλληλος αερολιμένα: *απεργία αερολιμενικών*

αερολίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΖΩΟΛ το πέταγμα προς τα κάτω με ανοιχτά τα φτερά (για πτηνά) ή με τη βοήθεια τής πτητικής μεμβράνης κατά την πτώση από ύψος (για ζώα, λ.χ. στους ιπτάμενους σκίουρους), ώστε να μειώνεται η ταχύτητα κατά την πτώση — **αερολισθαίνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Το ρ. *αερολισθαίνω* αποδίδει το γαλλ. planer (βλ. κ. *πλανάρω*)].

αερολογία (η) [1799] {αερολογιών} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** λόγια τού αέρα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, κενολογίες: *λέει αερολογίες, γι'*

αυτό και δεν τον παίρνει κανείς στα σοβαρά **2.** (συνεκδ.) ανοησίες, σαχλαμάρες. — **αερολογώ** ρ. [1887] {-είς . }. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

αερολογίες: συνώνυμα. Οι **αερολογίες** διαφέρουν από τις **φλυαρίες**. Δηλώνουν την έννοια των κενών περιεχομένου λόγων και συνεκδ. των ανοησιών. ενώ οι *φλυαρίες* αναφέρονται στην κουραστική και ατέρμονα εκφορά λόγων. στην κουραστική παράταση τού λόγου (ως προς τον χρόνο, την ποσότητα και την άσκοπη επανάληψη). Η σύνδεση των κενολογιών και μωρολογιών με τον αέρα (πβ *λόγια τού αέρα, αέρας κοπανιστός*) υποδηλώνει την ελαφρότητα, την κουφότητα των κενών λόγων, οι οποίοι στερούνται (νοηματικού) βάρους και τα παρασύρει ο αέρας. Τα **«έπεα πτερόεντα»** τού Ομήρου (πβ. *Ιλ* Α 201) χρησιμοποιούνται αντιθέτως με καλή σημασία. Αναφέρονται στα «φτερωτά λόγια». σε λόγια που μεταφέρουν διά τής γλώσσας μηνύματα πετώντας γρήγορα στον αέρα. Από τη φύση της η έννοια των αερολογιών προσφέρεται για χρήση στον καθημερινό βιωματικό προφορικό λόγο. ευνοώντας την εμφάνιση εκφραστικών τύπων, όπως **αρλούμπες, μπούρδες, παρλαπίπες**. που δανείστηκε η Ελληνική από ξένες γλώσσες (*αρλούμπα* < ιταλ burla, *μπούρδα* < γαλλ bourde. *παρλαπίπα* πιθ. < γερμ. Paperlapapp).

αερολόγος (ο/η) [1889] πρόσωπο που λέει λόγια τα οποία δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, κενολογίες ή ανοησίες: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ κενολόγος. φαφλατάς.

αερόλουτρο (το) [1876] η απευθείας έκθεση τού σώματος στον αέρα σε συνδυασμό με αναπνευστικές και σωματικές ασκήσεις για λόγους υγιεινής ή θεραπευτικούς (βλ. λ *αεροθεραπεία*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ air bath]

αερόλυμα (το) {αερολύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αιώρημα υπερ-μικροσκοπικών σταγονιδίων ή στερεών σωματιδίων μέσα σε ένα αέριο (συνήθ αέρα): ~ *φαρμακευτικό / ρινικό / για τοπική χρήση / για εισπνοή / σταθερών δόσεων* **2.** σφραγισμένο μεταλλικό δοχείο που παρέχει τα συστατικά τού παραπάνω αιωρήματος με πίεση ειδικής βαλβίδας στο στόμιο τού δοχείου αυτού **3.** (ειδικότ) το εντομοκτόνο υπό μορφήν αερολύματος και (συνεκδ) το δοχείο που το περιέχει· *ψέκασε με ~ στα σημεία όπου εμφανίζονται κατσαρίδες*
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *(διά)λυμα*, απόδ. τού *αεροζόλ* (βλ λ.)]

αερομαντεία (η) {μτγν.} {αερομαντειών} η μαντεία από την παρατήρηση τού αέρα και των διαφόρων μετεωρολογικών φαινομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μαντεία*.

αερομαχητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αερομαχίες **2.** ***αερομαχητικό*** (το) αεροσκάφος που έχει τη δυνατότητα να λαμβάνει μέρος σε αερομαχίες.

αερομαχία (η) {αερομαχιών} ΣΤΡΑΤ η μάχη στον αέρα ανάμεσα σε πολεμικά αεροπλάνα (πβ. λ *ναυμαχία*). — **αερομαχώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. air combat]

αερομεταφερόμενος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ αυτός που μεταφέρεται διά τού αέρος συνήθ. στη ΦΡ ***αερομεταφερόμενες μονάδες*** οι μονάδες στρατού που μεταφέρονται με αεροπλάνα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. airborne].

αερομεταφορά (η) η μεταφορά με αεροσκάφος· ~ *στρατιωτών / τροφίμων / εξοπλισμού*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ air transport]

αερομεταφορέας (ο) {αερομεταφορ-είς, -έων} οργανισμός υπεύθυνος για τη διεξαγωγή εναέριων μεταφορών: *η Ολυμπιακή είναι ο εθνικός μας ~*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. air transporter].

αερομηχανική (η) ΦΥΣ-ΜΗΧΑΝ κλάδος που μελετά την κίνηση και την ισορροπία τού αέρα και γενικότ των αερίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. aeromechanics]

αερομίχλη (η) {χωρ. πληθ } αέρας με ομίχλη.

αερομοντελισμός (ο) ψυχαγωγική δραστηριότητα που έχει ως αντικείμενό της την κατασκευή αερομοντέλων (βλ λ) — **αερομοντελιστής** (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aéromodélisme (νόθο σύνθ.)]

αερομοντέλο (το) αεροσκάφος περιορισμένων διαστάσεων, με ή χωρίς κινητήρα, που αποτελεί πιστό αντίγραφο πραγματικού και δεν μπορεί να μεταφέρει άνθρωπο.
[ΕΤΥΜ < *αερο-* + *μοντέλο* Βλ. κ *αερομοντελισμός*]

αερόμπικ (το) → αεροβική

αεροναυαγός (ο/η) [1894] άνθρωπος που βρέθηκε στη θάλασσα χωρίς τη θέλησή του μετά από πτώση τού ιπτάμενου μέσου του ή μετά από πτώση με αλεξίπτωτο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ airshipwrecked].

αεροναυαγοσώστης (ο) {αεροναυαγοσωστών} **1.** πρόσωπο που χειρίζεται διάφορα μέσα (π χ ρίχνει γάντζο, ανεμόσκαλα κ.λπ.) από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) για τη διάσωση ναυαγών **2.** πρόσωπο που κατεβαίνει από ιπτάμενο μέσο (ελικόπτερο) με συρματόσχοινο για τη διάσωση ναυαγών.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ air resquer]

αεροναυαγοσωστικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για τη διάσωση αεροναυαγών

αεροναυμαχία (η) {αεροναυμαχιών} ΣΤΡΑΤ. ναυμαχία με τη συμμετοχή και αεροπορικών δυνάμεων· αεροναυτικές επιχειρήσεις.

αεροναυπηγική (η) επιστήμη με αντικείμενο τον σχεδιασμό, την κατασκευή, τη δοκιμή και τη λειτουργία ιπτάμενων οχημάτων, που μπορούν να κινούνται μέσα ή και έξω από τη γήινη ατμόσφαιρα — **αεροναυπηγός** (ο/η), **αερονουπηγικός,** -ή. -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. aircraft construction]

αεροναυσιπλοΐα (η) {χωρ πληθ } τα αεροπορικά και τα θαλάσσια μέσα συγκοινωνίας
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός από συμφυρμό των *αεροπλοΐα* + *ναυσιπλοΐα*]

αεροναύτης (ο) [1799] {αεροναυτών} **1.** πιλότος ή μέλος πληρώματος αεροστάτου ή άλλου ελαφρότερου από τον αέρα αεροσκάφους **2.** ταξιδιώτης σε αερόπλοιο (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. aéronaute].

αεροναυτικός, -ή, -ό [1840] **1.** ΣΤΡΑΤ αυτός που συνδυάζει αεροπορικές και ναυτικές δυνάμεις: ~ *επιχειρήσεις / δυνάμεις / αποκλεισμός* **2.** ***αεροναυτική*** (η) η επιστήμη τής κατασκευής αεροσκαφών και τής μελέτης των πτήσεων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aéronautique]

αεροναυτιλία (η) ο κλάδος τής αεροναυτικής που περιλαμβάνει τις μεθόδους πλοήγησης και ελέγχου τής πορείας ενός αεροσκάφους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ air navigation]

αερονομία (η) **1.** ΜΕΤΕΩΡ η επιστημονική μελέτη των φυσικών και χημικών φαινομένων τμήματος τής ανώτερης ατμόσφαιρας και τής εξώσφαιρας • **2.** ΣΤΡΑΤ μονάδα τής Πολεμικής Αεροπορίας που επιβλέπει την τήρηση τής τάξης και τής πειθαρχίας τού προσωπικού τής Αεροπορίας — **αερονόμος** (ο) (σημ 2).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. air police].

αερονομείο (το) το κτήριο όπου στεγάζεται η αερονομία.

αεροπανό (το) {άκλ } πανό το οποίο αναρτάται σε ψηλό σημείο (λ χ γέφυρες, κτήρια, δρόμους κ ά.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aéropanneau (νόθο σύνθ.)].

αεροπειρατεία (η) {αεροπειρατειών} η βίαιη κατάληψη αεροσκάφους εν πτήσει. με σκοπό τη χρησιμοποίηση των επιβατών ή/και τού φορτίου για την ικανοποίηση πολιτικών συνήθ σκοπών ή/και ενδεχομένως την αλλαγή πορείας τού σκάφους. — **αεροπειρατής** (ο), **αεροπειρατίνα** (η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. air piracy].

αεροπερατός, -ή, -ό αυτός που επιτρέπει να περνά από μέσα του ο αέρας. ~ *ύφασμα* — ***αεροπερατότητα*** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ aéro-perméable (νόθο σύνθ.)]

αεροπλανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό αεροπλάνο **2.** (στον μοντελισμό) μικρό (συχνά τηλεκατευθυνόμενο) ομοίωμα αεροπλάνου **3.** παιδικό παιχνίδι με τη μορφή μικρού αεροπλάνου.

αεροπλανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το αεροπλάνο· ΦΡ ***αεροπλανικό (κόλπο)*** (i) (στην πάλη) θεαματική λαβή με την οποία ο παλαιστής σηκώνει τον αντίπαλο στον αέρα και. περιστρέφοντάς τον. τον ρίχνει στο έδαφος (ii) κάθε θεαματική ενέργεια (συχνά στον πληθ.) *τους έχει τρελάνει με τα ~ του*

αεροπλάνο κ. (λαϊκ.) **αερόπλανο** (το) σκάφος με ειδικές πτέρυγες (φτερά) και σύστημα αεριωθήσεως για εναέρια μετακίνηση είναι βαρύτερο από τον αέρα (σε αντίθεση με το αερόστατο), ανυψώνεται και προωθείται συνήθ. με ειδικούς κινητήρες και μπορεί να παραμένει στον αέρα λόγω των δυνάμεων που αναπτύσσονται στις επιφάνειες των πτερύγων του από τον διερχόμενο αέρα: *ιδιωτικό / αναγνωριστικό / ανιχνευτικό / βομβαρδιστικό / ψεκαστικό / πυροσβεστικό / εκπαιδευτικό / μεταγωγικό / μονοθέσιο / καταδιωκτικό / κατασκοπευτικό ~ || σμήνος / σχηματισμός / μοίρα αεροπλάνων || πτήση / προσγείωση / απογείωση / πτώση / συντριβή αεροπλάνου || φτερά / σκάλα / κινητήρας / ουρά / πιλότος αεροπλάνου* ΣΥΝ αεροσκάφος.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ aéroplane < αρχ *ἀερόπλανος* «αυτός που πλανάται στον αέρα» < *ἀήρ. ἀερος* + *πλανῶμαι* «περιπλανώμαι»]

αεροπλάνο ή αερόπλανο; Επειδή η λέξη σημαίνει την πτητική μηχανή η οποία «πλανάται στον αέρα» και δεν . «πλανά τον αέρα» (όπως τα *λαοπλάνος. κοσμοπλάνος* κ.τ.ό). προτάθηκε στις αρχές τού αιώνα (από τον Γ. Ζηκίδη κ.ά.) να λέγεται **αερόπλανο**, λέξη αρχαία που απαντά στον λεξικογράφο Ησύχιο (στο λ *ἀεροφοῖτις*. με αναφορά στις Ερινύες που πλανώνται στον αέρα!) Μάλιστα, ο ίδιος τύπος *αερόπλανο* (και με αντιμετάθεση των φθόγγων *αρεόπλανο!*) σχηματίστηκε χωρίς επίδραση τής αρχαίας λ σε λαϊκότερη προφορική χρήση Οπωσδήποτε. η λέξη επικράτησε τελικά ως παροξύτονη: **αεροπλάνο** Ο Στέφ. Κουμανούδης (1900) σταχυολογεί τη λέξη *αεροπλάνο* από την εφημ *Άστυ* (15 Αυγ 1897). παρατηρώντας. *«πτητική μηχανή νέα ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τῶν Γάλλων Σερὲ καὶ Λατὲν (ἀλλὰ καταπεσοῦσα εἰς τὴν θάλασσαν!)»*. Ο ίδιος αναφέρει και τ. *αερόπλανα* με το ερμήνευμα «πλαναέριοι συσκευαί».
→ *αεροσκάφος*

αεροπλανοφόρο (το) το πολεμικό πλοίο με μεγάλο υπαίθριο κατάστρωμα, κατάλληλα διαμορφωμένο για την απογείωση, προσγείωση. μεταφορά και τεχνική υποστήριξη πολεμικών αεροσκαφών
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ aircraft carrier].

αεροπλοΐα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος τής αεροναυτικής με αντικείμενο τη μελέτη, κατασκευή και τον χειρισμό αερόπλοιων **2.** οργανισμός επιφορτισμένος με τη διεξαγωγή αεροπορικών συγκοινωνιών με αερόπλοια **3.** η πτήση με αερόπλοια ή άλλες πτητικές συσκευές· *οι διατάξεις τής διεθνούς αεροπλοΐας είναι πολύ αυστηρές*. — **αεροπλόος** (ο). **αεροπλοϊκός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *-πλοΐα* < *πλους*].

αερόπλοιο (το) [1874] αεροσκάφος ελαφρότερο από τον αέρα, αυτοπροωθούμενο, με σύστημα ελέγχου τής κατεύθυνσης τής πτήσεως (βλ λ. *ζέπελιν*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. air ship].

αεροπορία (η) [1874] {αεροποριών} **1.** το σύνολο των αεροπλάνων και των σχετικών εγκαταστάσεων και υπηρεσιών για την εναέρια εξυπηρέτηση των ειρηνικών ή πολεμικών σκοπών μιας χώρας· *πολι-*

τική / πολεμική / μαχητική ~ || *Ολυμπιακή Αεροπορία* (ο εθνικός αερομεταφορέας τής Ελλάδας) **2.** (ειδικότ) το αεροπορικό σώμα των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας. *τον επόμενο μήνα θα καταταγεί στην* ~· ΦΡ ***υπέρ τής αεροπορίας*** λόγω τής ειδικής φορολόγησης, η οποία θεσπίστηκε από τον Ι Μεταξά για την ενίσχυση τής Πολεμικής Αεροπορίας· με την πάροδο τού χρόνου, όταν ξεχάστηκε ο προορισμός των πόρων, η φράση, λεγόμενη κυρ για χρήματα, έφθασε να σημαίνει «για άδηλο σκοπό, χωρίς να ξέρει κανείς πού θα πάνε»: *δώσαμε τις προάλλες πάλι νέα εισφορά* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

> **αεροπορία (με -ι-), αλλά πορεία (με -ει-)!** Το *αεροπορία* δεν είναι απλό σύνθετο τού *πορεία* (ώστε να γράφεται με *-ει-*), αλλά παράγωγο τού *αεροπόρος*: **αεροπόρος – αεροπορία**. Το ίδιο ισχύει και με όλα τα συναφή παρασύνθετα σε *-πορία*, που παράγονται από σύνθετα σε *-πόρος*: *πρωτοπόρος -- πρωτοπορία*, *πεζοπόρος – πεζοπορία*, *οδοιπόρος – οδοιπορία* κ.λπ., αλλά και *άπορος* – *απορία*, *εύπορος – ευπορία* κ ο κ. Όμοια εξηγείται και το **ανανδρία** (< *άνανδρος*) έναντι τού **ανδρεία** κ.ά → *ανανδρία*

αεροπορικός, -ή, -ό [1895] αυτός που σχετίζεται με την αεροπορία· ~ *επιδρομή / τραγωδία / επίδειξη / επιχείρηση / πυξίδα / όργανα / άμυνα / στολή / εισιτήρια / επιστολή* (αυτή που μεταφέρεται αεροπορικώς)· ΦΡ (α) ***αεροπορική γραμμή*** η αερογραμμή (βλ λ.) (β) ΣΤΡΑΤ ***αεροπορική υποστήριξη*** η δράση των αεροπορικών δυνάμεων προς ενίσχυση των μαχόμενων χερσαίων ή ναυτικών δυνάμεων (γ) ***αεροπορική δύναμη*** η συνολική στρατιωτική ισχύς ενός κράτους σε αεροσκάφη και έμψυχο υλικό (δ) ***αεροπορικός σχηματισμός*** ο σχηματισμός από οργανωμένο σμήνος στρατιωτικών αεροσκαφών στον αέρα για λόγους στρατηγικούς ή επιδείξεως — **αεροπορικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Οι φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια, λ.χ *αεροπορική γραμμή* (< αγγλ. airline). *αεροπορική δύναμη* (< αγγλ. air power), *αεροπορική επιδρομή* (< αγγλ. air raid). *αεροπορική επίδειξη* (< αγγλ air display) κ.ά.].

αεροπόρος (ο/η) **1.** ο ειδικός στον χειρισμό αεροσκάφους πιλότος **2.** ΣΤΡΑΤ το πρόσωπο που ανήκει στο στρατιωτικό σώμα τής αεροπορίας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία, ειδωλολατρία*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ο πορευόμενος διά μέσου τού αέρα». < *ἀήρ. ἀέρος* + *πόρος* «πέρασμα, διάτρεξη». πβ *ὁδοι-πόρος. ποντο-πόρος κ.ά.*].

αερόσακος (ο) ΤΕΧΝΟΛ πλαστικός σάκος τοποθετημένος στο τιμόνι αυτοκινήτου ή μπροστά από τη θέση τού συνοδηγού ή και στα πίσω καθίσματα και φουσκώνει αυτόματα σε περίπτωση σύγκρουσης, προστατεύοντας τον οδηγό και τον επιβάτη ~ *οδηγού / συνοδηγού*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. airbag]

αερόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αποβάθρα για υδροπλάνα

αεροσκάφος (το) {αεροσκάφ-ους | -η, -ών} **1.** κάθε ιπτάμενη μηχανή (τα αεροπλάνα. ελικόπτερα κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.-επίσ) το αεροπλάνο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aircraft (νόθο σύνθ.)]

> **αεροσκάφος – αεροπλάνο.** Το **αεροσκάφος** (αγγλ. aircraft) είναι γενικότερη έννοια για κάθε ιπτάμενη μηχανική συσκευή. είτε είναι *αερόστατη* (ελαφρότερη τού αέρα) είτε *αερόδυνη* (βαρύτερη τού αέρα), ενώ το **αεροπλάνο** είναι ειδική μορφή αεροσκάφους. η επικρατέστερη στον συγκοινωνιακό τομέα. Από τα αερόστατα αεροσκάφη γνωστότερο είναι το (χωρίς κινητήρα) σφαιρικό αερόστατο. το κατεξοχήν **αερόστατο**, και το πηδαλιουχούμενο **αερόπλοιο** (με κινητήρα) Από τα αερόδυνα αεροσκάφη λιγότερο γνωστά είναι τα χωρίς κινητήρα, το **ανεμόπτερο**, το **αιωρόπτερο**, ακόμα και ο **χαρταετός**! Γνωστά είναι τα αεροσκάφη με κινητήρα. τα αεροσκάφη ξηράς, τα γνωστά μας **αεροπλάνα**, και τα αεροσκάφη ύδατος, γνωστά ως **υδροπλάνα** και **αεράκατοι**. Ο όρος *αεροπλάνο* δηλώνει γενικότερα αερόδυνα αεροσκάφη με κινητήρα και ακίνητες πτέρυγες Εφόσον οι πτέρυγες κινούνται (μηχανοκίνητες). τότε μιλούμε για *κινητόπτερα*. με κύριο τύπο τα **ελικόπτερα**

αερόσολα (η) {χωρ. γεν πληθ.} σόλα (αθλητικού παπουτσιού) που περιέχει αέρα για την απορρόφηση των κραδασμών και την εξασφάλιση μεγαλύτερης αλτικότητας.

αεροστατική (η) [1897] **1.** η επιστήμη που εξετάζει τις ιδιότητες των αερίων σε κατάσταση ισορροπίας • **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η επιστήμη που μελετά τα ελαφρότερα από τον αέρα αεροσκάφη — **αεροστατικός,** -ή, -ό [1791]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. aérostatique].

αερόστατο (το) [1850] {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} πτητική συσκευή με δυνατότητα αιωρήσεως στον αέρα. αποτελούμενη από μεγάλο αεροστεγές σφαιρικό περίβλημα (μπαλόνι) γεμάτο με θερμό αέρα, υδρογόνο ή ήλιο και από ένα κυλινδρικό τετράγωνο ή παραλληλόγραμμο ευρύχωρο εξάρτημα χωρίς στέγη. κρεμασμένο από το περίβλημα για τη μεταφορά επιβατών ή φορτίων. — **αερόστατος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αεροσκάφος*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < *αέρας* + *-στατο* < *στατός* «ιστάμενος» < αρχ *ἵστημι*, πβ γαλλ. aérostat. Όταν άρχισε να χρησιμοποιείται η λ *αερόστατο*, εγέρθηκαν αντιρρήσεις για την ορθότητα τού σχηματισμού της. αφού το *αερόστατο* δεν στέκεται, αλλά κινείται στον αέρα Έτσι προτάθηκαν οι ακριβέστερες λέξεις *αεροδρόμιο. αεροπόρο* ή και *αεροπλάνο*, καθώς και οι ονομασίες *αεροπλάνης* και *αεροπέτης*, αλλά επικράτησε το *αερόστατο*]

αεροστεγής, -ής, -ές {αεροστεγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που εμποδίζει την είσοδο ή τη διαφυγή τού αέρα ή οποιουδήποτε αερίου: ~ *συσκευασία τροφίμων* — **αεροστεγώς** επίρρ. [1845]
[ΕΤΥΜ < *αέρας* + *-στεγής* < *στέγος*. πβ *υδρο-στεγής. ξυλο-στεγής* κ.ά.].

αεροστρόβιλος (ο) → αεριοστρόβιλος

αερόστρωμνο (το) (για όχημα ή σκάφος) αυτός που κινείται πάνω σε στρώμα αέρα, σε πολύ μικρό ύψος από την επιφάνεια τού εδάφους ή τού νερού (βλ κ. λ *χόβερκραφτ*).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ hovercraft].

αεροσυγκοινωνία (η) {αεροσυγκοινωνιών} η εναέρια συγκοινωνία. μεταφορά ανθρώπων ή εμπορευμάτων και σύνδεση περιοχών με αεροπλάνα, ελικόπτερα κ.τ ό.

αεροσυμπιεστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη συμπίεση διαφόρων αερίων ή για την παροχή πεπιεσμένου αέρα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ air-compressor]

αεροσυνοδός (η) υπάλληλος αεροπορικής εταιρείας που εξυπηρετεί τους επιβάτες κατά τη διάρκεια τής πτήσης τού αεροσκάφους (βλ. κ *συνοδός εδάφους*. λ. *συνοδός*)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. air hostess (θηλ)]

αερόσφυρο (το) σφυρί το οποίο λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα και επιφέρει ισχυρά κτυπήματα χρησιμοποιείται π.χ. στην κάρφωση λαμαρινών πλοίου, σε οικοδομικές εργασίες κ.α
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. jackhammer].

αεροταξί (το) {άκλ.} μικρό αεροσκάφος για τη μεταφορά επιβατών σε μικρές αεροπορικές αποστάσεις, που δεν εξυπηρετούνται από τις αερογραμμές.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ air taxi].

αεροτομή (η) **1.** (σε αεροσκάφος) (α) η επιφάνεια η οποία σχεδιάστηκε για ομαλή ροή τού αέρα πάνω σε αυτή με σκοπό την υποβοήθηση τού αεροσκάφους σε σταθερότητα. άντωση και έλεγχο πτήσεως (β) η εγκάρσια τομή σε πτέρυγα αεροπλάνου ή ελικοπτέρου **2.** επιφάνεια που τοποθετείται στο πίσω μέρος αυτοκινήτου για την υποβοήθηση τής σταθερότητας κατά την οδήγηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. aerofoil].

αεροφαγία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η παθολογική χρόνια κατάποση αέρα κατά τη διάρκεια τού φαγητού
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ. aerophagia]

αεροφάρος (ο) φάρος για την καθοδήγηση αεροπλάνων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. aerial beacon].

αεροφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο υποχονδριακός φόβος για κίνδυνο (ψύξεως, κρυολογήματος κ.τ.ό) προερχόμενο από τα ρεύματα τού αέρα ή γενικά τον ψυχρό αέρα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ aerophobia]

αεροφόρος, -ος. -ο [1825] **1.** αυτός που περιέχει αέρα ΦΡ ***αεροφόρος σάκος*** καθεμιά από τις γεμάτες αέρα προεκτάσεις τού αναπνευστικού οργάνου πολλών ζώων **2.** αυτός μέσα από τον οποίο διοχετεύεται αέρας ΦΡ ***αεροφόρος οδός*** το σύνολο των οργάνων όπου κινείται ο αέρας τής αναπνοής.

αεροφράκτης [1897] κ. **αεροφράχτης** (ο) {αεροφρακτών} λωρίδα από ελαστικό με ρυθμιζόμενη κλίση. που τοποθετείται στο κενό μεταξύ πόρτας ή παραθύρου και δαπέδου, ώστε να εμποδίζει την είσοδο αέρα

αερόφρενο (το) {αεροφρένων} το φρένο που λειτουργεί με πεπιεσμένο αέρα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aérofrein, νόθο σύνθ , < aéro- (< ελλ. *ἀήρ, ἀέρος*) + frein < λατ. frenum «χαλινάρι»].

αερόφωνος, -η. -ο ΜΟΥΣ όργανο στο οποίο ο ήχος παράγεται με τη βοήθεια τού εκπνεόμενου αέρα και τη δημιουργία κραδασμών (φλογέρα, ζουρνάς κ.λπ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ aerophone]

αεροφωτογράφιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η λήψη φωτογραφιών από αεροσκάφος. — **αεροφωτογραφίζω** κ. **αεροφωτογραφώ** ρ. {-είς .}.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ aerial photography]

αεροφωτογραφία (η) {αεροφωτογραφιών} φωτογραφία γήινης επιφάνειας από αεροσκάφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ aerophotograph]

αεροψεκασμός (ο) ο ψεκασμός καλλιεργειών ή δασικών εκτάσεων με χημικά εντομοκτόνα σε μορφή σκόνης ή υγρού από ειδικό αεροσκάφος που πετάει χαμηλά
[ΕΤΥΜ Απόδ ξέν όρου, πβ αγγλ. crop spraying]

αερόψυκτος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ (για συσκευή. όργανο, μηχανή) αυτός που ψύχεται με τη βοήθεια τού αέρα για την αποφυγή υπερθέρμανσης (κατ' αντιδιαστολή προς τον υδρόψυκτο, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. air-cooled (νόθο σύνθ)].

αερώδης, -ης. -ες [μτγν.] {αερώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού αέρα (άυλος, ελαφρός. διαφανής): ~ *διάλυμα* **2.** γεμάτος αέρα: ~ *σφαίρα* ΣΥΝ αεριώδης.

αετήσιος, -ια. -ιο αυτός που σχετίζεται με τον αετό ή που θυμίζει αετό: ~ *νύχια / μύτη / χαρακτηριστικά*· ΦΡ ***αετήσιο βλέμμα*** ως χαρακτηρισμός για άριστη όραση ή αγέρωχο βλέμμα.

αετιδεύς (ο) {αετιδ-έως | -είς. -έων} (λόγ) ο νεοσσός αετού. το αετόπουλο. Επίσης **αετιδέας**.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀετιδεύς*. υποκ τού αρχ. *ἀετός*]

αετίνα (η) (λαϊκ.) ο θηλυκός αετός ΣΥΝ αετομάννα

αετομάννα (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ) ο θηλυκός αετός η αετίνα.

αετομάτης, -α κ -ισσα. -ικο **1.** αυτός που έχει οξύτατη όραση **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ξεγελιέται εύκολα, ανοιχτομάτης

αετονύχης, -ισσα, -ικο κ **αϊτονύχης** {αετονύχηδες} **1.** ιδιαίτερα πονηρός και επιδέξιος, κυρ. στον πλουτισμό με παράνομους τρόπους. *Μεγάλος ~! Μόλις μυριστεί ευκαιρία να κερδίσει χρήματα, δεν του ξεφεύγει με τίποτε* ΣΥΝ επιτήδειος. καπάτσος, ατσίδας **2.** (γενικότ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να εξαπατήσει.

αετόπουλο κ. **αϊτόπουλο** (το) **1.** ο νεοσσός τού αετού ΣΥΝ (λόγ) αετιδεύς **2.** ΙΣΤ μικρό παιδί ενταγμένο στην Αντίσταση κατά τη διάρκεια τής Κατοχής
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀετόπουλον* < *ἀετός* + *-πουλον* (βλ. λ. *-πουλος*)]

αετοράχη κ **αϊτοράχη** (η) {αετοραχών} ράχη στην οποία πηγαίνουν μόνο οι αετοί· η δυσπρόσιτη, απόκρημνη βουνοπλαγιά: «*πάνω 'κεί στην ~ κάνουν μια χαρά οι βλάχοι*» (δημοτ. τραγ.)

αετός κ (καθημ.) **αϊτός** (ο) (παλαιότ ορθ *αητός*) (κοινό όν και για το αρσ. και το θηλ πτηνό) **1.** σαρκοφάγο. γαμψώνυχο πτηνό, με οξύτατη όραση. επονομαζόμενο και «βασιλιάς των πουλιών» λόγω τής επιβλητικότητάς του. «*ένας αϊτός περήφανος. ένας αϊτός λεβέντης*» (δημοτ τραγ)· ΦΡ **δικέφαλος αετός** η αναπαράσταση αετού με δύο κεφάλια ως σύμβολο διαφόρων αυτοκρατοριών (βυζαντινής, ρωσικής). αλλά. κατά μίμηση, και αθλητικών ομάδων (Α.Ε.Κ., Π Α Ο.Κ) **2.** (ειδικότ.) ο χαρταετός (βλ.λ.) **3.** (μτφ) ο πολύ έξυπνος. ο οξυδερκής και επιδέξιος άνθρωπος: ~ *η καινούργια γραμματέας' Όποιο πρόβλημα και να παρουσιαστεί, το λύνει στο πει και φει'* ΣΥΝ ξεφτέρι. σαΐνι • **4.** σελάχι τού πελάγους με μεγάλα τριγωνικά πτερύγια που δίνουν την εντύπωση ότι πετά μέσα στη θάλασσα και με μακριά ουρά σαν μαστίγιο — (υποκ) **αετόπουλο** (το) (βλ.λ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έξυπνος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **αἰετός* < **αἰϝετός* < **αἰFι-ετός* < Ι.Ε *awi- «πτηνό». πβ. λατ. avis, σανσκρ vis. Ομόρρ. *οἰωνός* (< **ὀFι-ωνός*) «πτηνό». Ο τ *ἀιτός* < *ἀετός* είναι μεσν]

> **αϊτός ή αητός;** Από το αρχ. *αετός* με συνίζηση. με συμπροφορά δηλ τού *αε-* σε μία συλλαβή *(αι)*, προήλθε το **αϊτός**, το οποίο γράφεται κανονικώς με την απλούστερη γραφή *-ι-* πβ κ *παλαιός παλιός* (όχι *παλῃός*), *ελαία – ελιά* (όχι *ελῃά*), *μηλέα – μηλιά* κ τ ό . που αποτελούν άλλες μορφές συνιζήσεως. Άρα και *αϊτός* (όχι **αητός**).

αετοφωλιά κ **αϊτοφωλιά** (η) **1.** η φωλιά τού αετού **2.** (μτφ.) (α) μέρος απόκρημνο και δυσπρόσιτο. λημέρι· *οι ~ των ληστών* (β) κατάλυμα στην κορυφή βουνού ή σε μέρος δυσπρόσιτο, ψηλό και μοναχικό: *η ~ (το σπίτι) τού Σικελιανού στους Δελφούς.*

αέτωμα (το) {αετώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΙΤ -ΑΡΧΑΙΟΛ το τριγωνικό επιστέγασμα των στενών πλευρών (δηλ. πρόσοψης, οπίσθιας όψης) αρχαίου ελληνικού ναού, το οποίο κοσμούσαν συνήθ. γλυπτές διακοσμήσεις· μεταγενέστερα, το τριγωνικό επιστέγασμα οικοδομήματος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀετος*]

-άζ κατάληξη λέξεων γαλλικής προελεύσεως *γκαράζ. αμπραγιάζ, μοντάζ. μασάζ* κ ά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ -age, *από δάνεια γαλλικής προελεύσεως*, λ.χ. collage. avantage, massage, tirage κ ά]

αζαλέα (η) {δύσχρ αζαλεών} ανθοφόρο καλλωπιστικό φυτό με άνθη διαφόρων χρωμάτων
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < νεολατ. azalea < θηλ τού αρχ επιθ *ἀζαλέος* «ξηρός» < *ἄζω* «ξηραίνω» (< Ι Ε *as-d- «ξηραίνω. στεγνώνω». πβ. σανσκρ. āsah «στάχτη», λατ aridus «στεγνός» κ ά.) + *-αλέος*]

Αζερμπαϊτζάν (το) {άκλ } (αζερ Azərbaycan Respublikasi = Δημοκρατία τού Αζερμπαϊτζάν) κράτος τής Κ Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε Σ Σ Δ., με πρωτεύουσα το Μπακού, επίσημη γλώσσα την Αζερική και νόμισμα το μανάτ. — **Αζέρος** (ο). **Αζέρα** (η), **αζερικός**, -ή, -ό, **Αζερικά** (τα)
[ΕΤΥΜ < αζερ Azərbaycan < αρχ. περσ azer «φωτιά», επειδή οι αρχικώς περσικής καταγωγής κάτοικοι τής περιοχής (6ος - 9ος αι μ Χ.) ήταν πυρολάτρες]

αζευγάρωτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν έχει ζευγαρώσει. συνδεθεί με πρόσωπο τού αντίθετου φύλου **2.** αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί με κάτι άλλο ΣΥΝ αταίριαστος, παράταιρος, ασυνδύαστος

άζευτος, -η, -ο κ **άζευκτος 1.** αυτός που δεν έχει τεθεί κάτω από ζυγό **2.** αυτός που δεν ενώθηκε με γέφυρα: ~ *πορθμός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄζευκτος* < *ἀ-* στερητ. + *ζευκτός* < *ζεύγνυμι*]

αζήμιος, -α. -ο [αρχ.] αυτός που δεν προξενεί ζημιά ή βλάβη ΣΥΝ ακίνδυνος. αβλαβής

αζημίως επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) χωρίς να ζημιωθεί κάποιος, χωρίς να υποστεί ζημία ή βλάβη. ιδίως χρηματική: *το έργο τελικά εκτελέστηκε ~ για το Δημόσιο λόγω τού κέρδους από τη ραγδαία άνοδο των τιμών.*

αζημίωτος, -η. -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει υποστεί καμία ζημία ή βλάβη, ιδ χρηματική ΦΡ ***με το αζημίωτο*** με το ανάλογο (χρηματικό ή άλλο) αντάλλαγμα *τη δουλειά θα την κάνεις ~* - **αζημίωτα** επίρρ.

αζήτητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν ζητείται. που δεν έχει ζήτηση: ~ *εμπορεύματα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αναζητείται. που έχει εγκαταλειφθεί **3.** ***αζήτητα*** (τα) τα εμπορεύματα ή τα αντικείμενα που παραμένουν σε σταθμό ή τελωνείο, χωρίς να τα ζητήσει ο κάτοχος ή ο παραλήπτης τους *στα τελωνεία, πολλά κατασχεθέντα αντικείμενα μένουν συχνά ~*· ΦΡ ***(μένω) στα αζήτητα*** δεν δείχνει κανείς ενδιαφέρον για μένα. δεν με αναζητεί (για δουλειά, συντροφιά) κανείς· *μετά το ατύχημά της, η ηθοποιός έμεινε ~ για πολύ καιρό*

αζιμουθιακός, -ή. -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με το αζιμούθιο: ~ *πίνακες / διόπτρα* (που στηρίζεται και περιστρέφεται και σε οριζόντιο και σε κατακόρυφο άξονα)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. azimutal].

αζιμούθιο (το) [1889] {αζιμουθίου | χωρ πληθ } **1.** ΑΣΤΡΟΝ η απόσταση σε μοίρες ενός άστρου από τον μεσημβρινό κάποιου τόπου **2.** ΝΑΥΤ η γωνία μεταξύ βορρά και κάθετου κύκλου ουράνιου σώματος
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. azimuth < μέσ γαλλ. azimuth < αραβ. as sumūt, πληθ. τού as samt «ο δρόμος»].

Αζόρες (οι) {Αζορών} (πορτ. Arquipélago dos Açores = Αρχιπέλαγος των Αζορών) σύμπλεγμα ηφαιστειογενών νησιών στον Ατλαντικό Ωκεανό, Δ των ακτών τής Πορτογαλίας στην οποία ανήκει.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά ξέν. τοπωνυμίου. πβ. αγγλ. Azores < πορτ açores, πληθ τού açor «γύπας», επειδή οι Πορτογάλοι εξερευνητές τού Αρχιπελάγους το 1492 εντυπωσιάστηκαν από το πλήθος των γυπών].

αζούρ (το) {άκλ.} το διάτρητο διακοσμητικό κέντημα υφάσματος.
[ΕΤΥΜ < γαλλ ajour < προθ. à «σε. προς» + *jour* «ημέρα, ηλιακό φως» (< μτγν λατ. diurnum), οπότε η κυριολεκτική σημ τής λ ajour θα ήταν «αυτό που επιτρέπει να διέρχεται από μέσα του το ηλιακό φως»]

αζουρίτης (ο) {αζουριτών} ορυκτό τού χαλκού με μπλε κρυστάλλους.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. azurite < azur «βαθύ μπλε, το χρώμα τού ουρανού» < αραβ al lazuward < περσ. lāzhuward «ο λίθος lapis lazuli»]

Αζοφική Θάλασσα (η) κλειστή θάλασσα ΒΑ τού Εύξεινου Πόντου
[ΕΤΥΜ Η θάλασσα οφείλει την ονομασία της στη ρωσ. πόλη Azov (την αρχ. ελλην. *Ταναΐδα*), μεγάλο εμπορικό κέντρο τής αρχαιότητας και τού μεσαίωνα Υποστηρίζεται ότι το όνομα ανάγεται σε τουρκ. azak «χαμηλός»].

Αζτέκος (ο) μέλος λαού τής Κ. Αμερικής, ο οποίος, στην εποχή πριν από την ανακάλυψη τής Αμερικής, ανέπτυξε αξιόλογο πολιτισμό, τον οποίο κατέστρεψαν οι Ισπανοί κατακτητές υπό τον Ερνάντο Κορτές.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ Aztèque < ισπ azteca < aztecatl (γλώσσα Ναχουάτλ) «ο λαός τού Αζτλάν» < Az-tlan «αυτός που ζει κοντά στους γερανούς» < az «γερανοί» + tlan «κοντά»].

άζυμος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που παρασκευάστηκε χωρίς προζύμι· ~ *άρτος* **2.** ***Εορτή των Αζύμων*** το Πάσχα των Εβραίων, κατά την οκταήμερη διάρκεια τού οποίου τρώγονται αρτοπαρασκευάσματα άζυμα ΑΝΤ ένζυμος, ανεβατός

αζωικός, -ή, -ό [1867] **1.** αυτός που δεν φέρει ίχνη ζωής. *ο Πλούτων είναι ~ πλανήτης* **2.** ΓΕΩΛ ***Αζωικός Αιώνας*** η γεωλογική περίοδος, κατά την οποία δεν είχε αναπτυχθεί ακόμα η ζωή πάνω στην επιφάνεια τής Γης· η διάρκειά του είναι από τον σχηματισμό τού πλανήτη έως 2,6 δισεκατομμύρια χρόνια πριν από σήμερα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ azoïque]

αζωοσπερμία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από την παρουσία νεκρών. ακατάλληλων για γονιμοποίηση, σπερματοζωαρίων στο σπέρμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. azoospermia].

άζωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοράει ζώνη **2.** (συνεκδ) αυτός που δεν φέρει όπλα περασμένα σε ζωνάρι: ~ *αρματολός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *ζωσ-τός* < θ. *ζωσ-*. πβ. αόρ. *ἔ-ζωσ-α*, ρ *ζώννυμι*]

άζωτο (το) [1889] {αζώτου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ **1.** το άχρωμο. αέριο σε κανονικές συνθήκες (σύμβολο N), που συνιστά περίπου τα 4/5 τού συνολικού όγκου τής ατμόσφαιρας και εμφανίζεται σε ενώσεις του σε ουσίες φυτικής ή ζωικής προέλευσης **2.** (α) ***κύκλος αζώτου*** το σύνολο των βιομηχανικών διεργασιών μέσω των οποίων πραγματοποιείται η κυκλοφορία τού αζώτου μεταξύ των ζωντανών οργανισμών και τού περιβάλλοντος (β) ***στερέωση τού αζώτου*** το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών μέσω των οποίων το αέριο άζωτο αντιδρά σχηματίζοντας χημικές ενώσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ azote (< *α-* στερητ + *ζωή*), όνομα που έδωσε ο Γάλλος χημικός A. Lavoisier το 1775 στο αντίστοιχο αέριο. εξαιτίας τού ότι δεν μπορεί να συντηρήσει τη ζωή].

αζωτοβακτήριο (το) {αζωτοβακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ βακτήριο τού εδάφους και των νερών, που δεσμεύει το ατμοσφαιρικό άζωτο και το μετατρέπει σε αζωτούχες ενώσεις, χρήσιμες για τη γονιμότητα των εδαφών και των υδάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. azotobacter]

αζωτούχος, -ος, -ο [1849] αυτός που περιέχει άζωτο: ~ *λίπασμα*
[ΕΤΥΜ < *άζωτο* + *-ούχος* < *έχω*].

αηδής, -ής. -ές {αηδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αηδέστ-ερος. -ατος} (λόγ.) αυτός που είναι δυσάρεστος στις αισθήσεις, που προκαλεί έντονη αποστροφή, απέχθεια ΣΥΝ αηδιαστικός. — **αηδώς** επίρρ [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *ἦδος* «ηδονή». βλ λ *ηδονή*].

> **αηδής – αηδιαστικός – αηδιασμένος.** Το **αηδής** χρησιμοποιείται σε λογιότερο ύφος. Στην καθημερινή επικοινωνία χρησιμοποιείται περισσότερο το **αηδιαστικός** (από το *αηδιάζω*) Τόσο το *αηδής* όσο και το *αηδιαστικός* έχουν ενεργητική σημασία (π.χ. *αηδής / αηδιαστική συμπεριφορά* είναι η συμπεριφορά που προκαλεί αηδία), ενώ με παθ σημασία χρησιμοποιείται το **αηδιασμένος** (π.χ. *Είμαι αηδιασμένος με τη συμπεριφορά του*)

αηδία (η) {αηδιών} **1.** το έντονο αίσθημα αποστροφής που προκαλείται από κάτι απεχθές *νιώθω / αισθάνομαι / μου 'ρχεται / με πιάνει ~* ‖ *προκαλώ / φέρνω ~* ‖ *μορφασμός αηδίας* ΣΥΝ απέχθεια, σιχαμάρα, αποστροφή ΦΡ ***μέχρι αηδίας*** σε υπερβολικό βαθμό, υπέρμετρα. μέχρι κορεσμού. *όταν πρωτοβγήκε η δορυφορική τηλεόραση. έβλεπα ξένους*

α- / αν- *στερητικό*

α-ζάλιστος, -η. -ο
α-ζαβλάκωτος, -η, -ο
α-ζάρωτος, -η. -ο
α-ζεμάτιστος, -η, -ο
α-ζήλευτος, -η, -ο
α-ζόριστος, -η. -ο
α-ζούλη(χ)τος, -η, -ο
α-ζούπηχτος, -η, -ο
α-ζύγιστος, -η, -ο
α-ζύμωτος, -η, -ο
α-ζωγράφιστος, -η, -ο
α-ζωντάνευτος, -η, -ο
α-ζωογόνητος, -η. -ο
α-θαλάσσωτος, -η, -ο
α-θάμπωτος, -η, -ο

σταθμούς ~ ΣΥΝ σαν τρελός **2.** (συνεκδ.) αυτό που προκαλεί αηδία, το κακόγουστο· *το φαγητό / το έργο / το ντύσιμό του είναι (μια)* ~· ΦΡ ***καταντώ αηδία*** (για πρόσ και καταστάσεις) γίνομαι ανυπόφορος· *Σταμάτα επιτέλους αυτά τα ανόητα αστεία! Αηδία κατάντησες!* **3. *αηδίες*** (οι) ανόητες κουβέντες, ανοησίες: *πάψε να λες* ~ ΦΡ ***αηδίες και ξεράσματα*** ως σχόλιο για πολύ ανόητα ή απαράδεκτα λόγια ή για συμπεριφορά που την κρίνει κάποιος απαράδεκτη ΣΥΝ σαχλαμάρες
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀηδής*].

αηδιάζω ρ αμετβ. κ μετβ {αηδίασ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ) αισθάνομαι αηδία (για κάποιον/κάτι): ~ *και μόνο που το βλέπω* || *δήλωσε αηδιασμένος από το επίπεδο τής πολιτικής αντιπαράθεσης* ΣΥΝ σιχαίνομαι ♦ **2.** (μετβ) προκαλώ (σε κάποιον) αηδία, αποστροφή: *με αηδιάζεις με όσα λες*

αηδιαστικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκαλεί αηδία, αποστροφή· αυτός που απωθεί: ~ *άνθρωπος / σκέψη / κολακεία / θέαμα / οσμή / φαγητό* ΣΥΝ αηδής, σιχαμερός, απεχθής, απωθητικός, αποκρουστικός, βδελυρός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αηδής*.

αηδόνι (το) {αηδον-ιού | -ιών} (κοινό όν και για το αρσ. και το θηλ πτηνό) **1.** ωδικό πτηνό, γνωστό για το μελωδικό κελάηδημά του *γλυκόλαλο* ~ ΦΡ ***μου έρχεται / μου κοστίζει / μου στοιχίζει ο κούκκος αηδόνι*** ακριβοπληρώνω, πληρώνω για κάτι πολύ περισσότερο από την πραγματική του αξία: *αν φωνάξω υδραυλικό, θα μου έρθει ο κούκκος αηδόνι καλύτερα να το φτειάξω μόνος μου!* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολύ ωραία φωνή: *το ~ τής Ανατολής* ΣΥΝ καλλίφωνος ΦΡ ***είπαμε πολλά και σώνει, ας λαλήσει κι άλλο αηδόνι*** τυπική κατακλείδα δημοτικών τραγουδιών για μετάβαση σε επόμενο τραγούδι ή άλλον τραγουδιστή **3.** (συνεκδ.) πρόσωπο που έχει ευφράδεια λόγου, ευγλωττία: *είναι το ~ τής Βουλής* ΣΥΝ εύγλωττος, ευφραδής, ρήτορας — (υποκ.) **αηδονάκι** (το) [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀηδόνιν* < μτγν *ἀηδόνιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀηδών (ἡ)* < **ἀϜηδ-ών* < I.E *awed- < *α-* προθεμ. + *wed- «μιλώ», πβ. σανσκρ. vadami «μιλώ» Ομόρρ. αρχ. *αὐδ-ή* «φωνή», *ᾄδ-ω, ᾠδ-ή (< ἀοιδ-ή), ᾆσμα*]

αηδόνισμα (το) {αηδονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κελάηδημα αηδονιού **2.** ήχος γλυκός σαν τού αηδονιού

αηδονολαλιά (η) το κελάηδημα αηδονιού, η πολύ γλυκιά φωνή

αηδονόλαλος, -η, -ο αυτός που έχει φωνή γλυκιά σαν τού αηδονιού, που τραγουδά γλυκά σαν αηδόνι

αηδονοφωλιά (η) η φωλιά αηδονιού

αήθης, -ης, άηθες {αήθ-ους | -εις (ουδ. -η) αηθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που στερείται ήθους (βλ λ. *ήθος, ηθική*): ~ *ενέργεια / προσπάθεια / συμπεριφορά / μέθοδος / στάση* ΣΥΝ απρεπής, αισχρός, ανάρμοστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *ἦθος* «συνήθεια». Από τη σημ. «ασυνήθιστος» και, επομένως, «ανάρμοστος εν σχέσει με τα καθιερωμένα ήθη», η λ. κατέληξε στη σημ «απρεπής, αταίριαστος»].

αήρ (ο) {αέρ-ος, -α} **1.** (αρχαιοπρ) ο αέρας **2.** ΕΚΚΛΗΣ το κάλυμμα των ιερών σκευών (ιερού ποτηρίου και ιερού δίσκου)
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ *αέρας*]

> ***αήρ – αέρας, οίνος – κρασί, άρτος – ψωμί.*** Στις περιπτώσεις αυτές και σε μερικές άλλες ο λόγιος τύπος (αήρ, οίνος, άρτος) στην απλή λέξη (όχι στα σύνθετα) λειτουργεί ως «απαγορευμένη λέξη» (λέξη taboo), λέξη τής τελετουργικής γλώσσας τής Εκκλησίας, η οποία πρέπει να διαφέρει από την τετριμμένη καθημερινή γλώσσα Έτσι, ο **αήρ** ως «κάλυμμα των ιερών σκευών» (ποτηρίου και δίσκου) διαφέρει από το **αέρας**, τόσο στη μορφή όσο και στη σημασία. Το ίδιο το **οίνος**, που στο μυστήριο τής Θείας Κοινωνίας συμβολίζει το «αίμα» τού Χριστού, όπως και ο **άρτος** που συμβολίζει το «σώμα» τού Κυρίου, διαφέρουν έντονα ως μορφές και ως σημασίες από τα καθημερινά **κρασί** και **ψωμί** αντιστοίχως

αητός (ο) → αετός

αήττητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να νικηθεί. *νίκησαν έναν στρατό που ώς τότε τον θεωρούσαν ~ || η ομάδα μας παραμένει αήττητη στην έδρα της* ΣΥΝ ανίκητος, ακαταμάχητος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *ἡττῶμαι*]

αηχοποίηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η αποηχηροποίηση (βλ.λ.). — **αηχοποιούμαι** ρ. {-είται .}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assourdissement]

άηχος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν παράγει ήχο **2.** ΓΛΩΣΣ ***άηχο σύμφωνο*** κάθε σύμφωνο κατά την άρθρωση τού οποίου δεν ενεργοποιούνται σχεδόν καθόλου οι φωνητικές χορδές· *τα ~ τής Ν Ελληνικής είναι τα κ, π, τ – φ, θ, χ – σ* ΑΝΤ ηχηρό σύμφωνο (βλ. λ. *ηχηρός*)

Αθαμανικά (Όρη) (τα) οροσειρά τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων· *αλλιώς Τζουμέρκα*
[ΕΤΥΜ Από το προελλην. όν *Ἀθαμᾶνες* ενός ηπειρωτικού φύλου (αγν. ετύμου), πβ κ *Ἀκαρνᾶνες, Εὐρυτᾶνες*].

Αθανασία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν, που προέρχεται από το αρχ. *ἀθανασία* < *ἀθάνατος*].

αθανασία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κανείς αθάνατος, να ζει αιώνια *οι χριστιανοί πιστεύουν στην ~ τής ψυχής* ΣΥΝ αφθαρσία ΑΝΤ θνητότητα, φθαρτότητα **2.** ΘΡΗΣΚ η συνέχιση τής πνευματικής υπάρξεως των ανθρώπων μετά τον θάνατο των σωμάτων τους **3.** (μτφ.) η μεταθανάτια δόξα, η υστεροφημία. *εξασφαλίζω / κερδίζω / αγγίζω / χαρίζω την ~* (σε κάποιον) || *οι ήρωες με τη θυσία τους περνούν στην ~*

Αθανάσιος (ο) {-ου κ -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας *ο Μέγας ~ (293-373), Αρχιεπίσκοπος Αλεξανδρείας* **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Θανάσης**.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν < αρχ *ἀθανασία*].

αθάνατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ζει αιωνίως, που δεν πρόκειται να πεθάνει *κανένας άνθρωπος δεν είναι ~ μόνον ο Θεός* ΑΝΤ θνητός· (μτφ -εκφραστ.) **2.** αυτός που δεν πρόκειται να ξεχαστεί ποτέ, που θα έχει αιώνια δόξα: *όσοι πεθαίνουν για την πατρίδα θα μείνουν ~ || ~ ποιητής / έργο / ανδραγάθημα* **3.** (α) ως επευφημία για λαοφίλητους πολιτικούς ηγέτες, γνωστές προσωπικότητες των γραμμάτων και τής τέχνης κ ά κατά την ώρα τής εκφοράς τού νεκρού. *αθάνατος!* (β) ως επευφημία για πρόσ., ομάδες κ.λπ. *γεια σου, Γιάννη, αθάνατε! || αθάνατε Ολυμπιακέ!* (γ) (ειρων.) ως έμμεση αποδοκιμασία για κάτι που δεν βελτιώνεται ποτέ· *Αθάνατη Ελλάδα! Ποτέ δεν θα γίνεις κράτος! || ~ ελληνικό δαιμόνιο!* **4.** αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά: *~ δόξα / σοφία* **5.** (για υλικά, πράγματα) μεγάλης ανθεκτικότητας: *~ ύφασμα / υλικό* **6. *αθάνατος*** (ο) ποώδες φυτό, με μεγάλα αγκαθωτά σαρκώδη φύλλα ανθίζει και καρποφορεί μόνο μία φορά κατά τη διάρκεια τής ζωής του **7.** ΛΑΟΓΡ αυτός που χαρίζει την αθανασία. *«πήγα γι' ~ νερό, γι' ~ βοτάνι, να δώσω στην αγάπη μου, ποτέ να μην πεθάνει»* (δημοτ τραγ) **8. *Αθάνατοι*** (οι) (α) τα μέλη τής ελληνικής και άλλων Ακαδημιών (β) τα μέλη τής Διεθνούς Ολυμπιακής Επιτροπής

άθαφτος, -η, -ο κ **άθαπτος** αυτός που δεν έχει ταφεί· *ο νεκρός έμεινε ~ τρεις μέρες* ΣΥΝ άταφος ΑΝΤ θαμμένος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἄθαπτος* < *ἀ-* στερητ + *θάπτω*]

αθέατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φαίνεται, που δεν είναι ορατός· *η ~ πλευρά τού λόφου / τού φεγγαριού* ΑΝΤ ορατός, εμφανής **2.** κρυφός, αποκρυπτόμενος. *κάθε πράγμα έχει την ~ πλευρά του* ΣΥΝ αφανής
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *θεατός* < ρ *θεῶμαι (-άο-)* < *θέα*]

αθεάτριστος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν θεατρίζεται, που δεν παρακολουθεί συχνά θέατρο.

αθεΐα (η) [μτγν.] {χωρ πληθ } η άρνηση τής ύπαρξης τού Θεού ΣΥΝ αθεϊσμός.

αθεΐζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} είμαι άθεος ή κλίνω προς την αθεΐα

αθεϊσμός (ο) [1728] ΦΙΛΟΣ θεωρία που απορρίπτει την πίστη σε υπερφυσικά όντα και ειδικότερα στον Θεό ΣΥΝ αθεΐα, αρνησιθεΐα. — **αθεϊστής** (ο) [1893], **αθεΐστρια** (η), **αθεϊστικός,** -ή, -ό [1844], **αθεϊστικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. athéisme].

άθελα επίρρ (+γεν προσ. αντων.) χωρίς πρόθεση, χωρίς σκοπιμότητα, χωρίς να το θέλει κάποιος. *την πλήγωσα άθελά μου, όταν τη ρώτησα για τον πατέρα της· δεν ήξερα ότι είχε πεθάνει!* ΣΥΝ ακούσια, αθέλητα ΑΝΤ ηθελημένα, επίτηδες, εκούσια.

αθέλητος, -η, -ο [μεσν] αυτός που γίνεται χωρίς τη θέληση τού ενεργούντος. *ήταν μια κίνηση ~, δεν έπρεπε να την παρεξηγήσεις* ΣΥΝ ακούσιος, ασχεδίαστος ΑΝΤ ηθελημένος, εκούσιος, σκόπιμος. — **αθέλητα** επίρρ

αθέματος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ (για ρήματα τής Αρχ. Ελληνικής) αυτός που σχηματίζεται χωρίς τη μεσολάβηση θεματικού φωνήεντος μεταξύ θέματος και καταλήξεως (λ.χ με θεματικό φωνήεν· *λύ-ο-μεν, βλάπτ-ε-τε*· χωρίς θεματικό φωνήεν *τί-θη-μι, ἵ-στα-μαι*): *αθέματη κλίση των ρημάτων εις -μι* ΑΝΤ θεματικός
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. athématique]

αθεμελίωτος, -η, -ο [μτγν.] κ (λαϊκ) **αθεμέλιωτος** **1.** αυτός που δεν έχει θεμελιωθεί, τού οποίου δεν έχουν μπει τα θεμέλια **2.** (μτφ.) ο στερούμενος λογικού ερείσματος, ο αναπόδεικτος *~ επιχείρημα / κρίση / κατηγορία* ΣΥΝ αβάσιμος, αστήρικτος, (λόγ) αίολος ΑΝΤ θεμελιωμένος, βάσιμος, τεκμηριωμένος. — **αθεμελίωτα** επίρρ (σημ 2).

αθέμιτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που παραβαίνει τους γραπτούς ή άγραφους νόμους· *~ συνεργασίες μεταξύ πολιτικών κομμάτων || ~ πλουτισμός / μέσα / σκοπός / φιλοδοξία* ΣΥΝ άνομος, ανεπίτρεπτος, ανήθικος ΑΝΤ. θεμιτός **2.** ΝΟΜ ***αθέμιτος ανταγωνισμός*** ανταγωνιστικές ενέργειες οι οποίες αντιβαίνουν στα χρηστά ήθη

άθεος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που αρνείται την ύπαρξη τού Θεού· *ένας ~ συγγραφέας* || (το αρσ. κ θηλ ως ουσ.) *η Αλβανία μέχρι πρόσφατα αυτοχαρακτηριζόταν επισήμως ως «κράτος αθέων»* ΣΥΝ αρνησίθεος, αθεϊστής ΑΝΤ πιστός, θεοσεβής, θεοφοβούμενος **2.** (μειωτ -υβριστ.) άπιστος, αντίχριστος, αμαρτωλός.

> **άθεος: συνώνυμα.** Αυτός που δεν πιστεύει στον Θεό, και μάλιστα στον χριστιανικό Θεό, από άγνοια ή αδιαφορία χαρακτηρίζεται **άθεος**· **αθεϊστής** είναι, αντιθέτως, ο εκ πεποιθήσεως, συνειδητά και θεωρητικά αρνούμενος την ύπαρξη Θεού **αγνωστικιστής**, εξάλλου, είναι αυτός που αμφισβητεί την ύπαρξη τού Θεού, βασιζόμενος στην αντίληψη ότι η ύπαρξη τού Θεού δεν μπορεί να αποδειχθεί. Και στις τρεις περιπτώσεις έχουμε άρνηση τής ύπαρξης Θεού, *αρνησιθεΐα*, για διαφορετικούς λόγους. • Στην ορθόδοξη χριστιανική πίστη για τον απλό άνθρωπο η άρνηση τού Θεού, και τού Χριστού ειδικότερα, θεωρείται αμαρτία, ο **αρνησίθεος** θεωρείται «άπιστος» και «αντίχριστος» και ο χαρακτηρισμός κάποιου ως *άθεου* χάνει την απλή περιγραφική σημασία και αποτελεί υποτιμητικό χαρακτηρισμό και ύβρι. Είναι χαρακτηριστική για την Ελληνική η δημιουργία τής λ **αθεόφοβος**, για να δηλώσει ακριβώς τον άνθρωπο που δεν είναι θεοφοβούμενος, που δεν έχει φόβο Θεού, δεν έχει το δέος που πρέπει να έχει ο άνθρωπος μπροστά στην υπέρτατη δύναμη τού θείου Με την ίδια υποτιμητική σημασία χρησιμοποιήθηκαν στην Ελληνική και οι λέξεις **άθρησκος** και **άπιστος**, που δεν περιγράφουν καταστάσεις, αλλά σχολιάζουν ιδιότητες. Με ανάλογο τρόπο σκέψεως οι μουσουλμάνοι Τούρκοι αποκαλούσαν, στην Τουρκοκρατία, τους Έλληνες **γκιαούρηδες**.

δηλ. απίστους (μη πιστεύοντες στον Μωάμεθ)

αθεόφοβος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φοβάται τον Θεό ή τη θεία δίκη ΣΥΝ θεομπαίχτης ΑΝΤ θεοφοβούμενος, θεοσεβούμενος **2.** (κακόσ.) αυτός που δεν έχει ιερό και όσιο, ηθικούς φραγμούς ή αναστολές: *«θησαύριζαν εις βάρος τού λαού – ως και προμήθεια επί των ενσήμων των ασφαλιστικών ταμείων υπολόγιζαν οι ~!»* (εφημ) ΣΥΝ θεομπαίχτης **3.** (για την έκφραση επιδοκιμασίας) αυτός που με παράτολμη ή επιδέξια πράξη του προκαλεί τον θαυμασμό, την έκπληξη: *κοίτα τι σκαρφίστηκε πάλι ο ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης*.

αθεράπευτα επίρρ. (συχνά σκωπτ) χωρίς πιθανότητα μεταβολής προς το καλύτερο ~ *ρομαντικός*

αθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (σπάν) αυτός που δεν έχει θεραπευτεί ΑΝΤ θεραπευμένος **2.** (για πρόσ κ ασθένειες) αυτός που δεν έχει ελπίδα θεραπείας ή προοπτική βελτιώσεως. ~ *αρρώστια / τραύμα / πάθος / πεσιμιστής / νοσταλγία* || (μτφ.) *η γραφειοκρατία είναι ~ πληγή τού κράτους* ΣΥΝ αγιάτρευτος, ανίατος, αδιόρθωτος ΑΝΤ θεραπεύσιμος, ιάσιμος.

αθέρας (ο) {χωρ πληθ } **1.** η λεπτότατη βελονοειδής απόληξη τού σταχυού, το άγανο: *χρειάζεται καλό λίχνισμα, για να φύγει ο ~ από τα σιτηρά* **2.** (συνεκδ.) η ψιλή σκόνη από το λίχνισμα των σιτηρών **3.** (μτφ) το λεπτότερο και εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου: *διαλέγω τον ~* ΣΥΝ αφρόκρεμα, ανθός • **4.** το κοφτερό μέρος εργαλείων: *ο ~ τού μαχαιριού / τού ψαλιδιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀθήρ, ἀθέρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ με αρχ *ἀνθέρ*-ιξ, *ἀνθερ-ίνη*].

αθερίνα (η) {δυσχρ. αθερινών} μικρό θαλάσσιο ψάρι με λεπτό σώμα, που κολυμπά σε μεγάλα κοπάδια. Επίσης **αθερ(ι)νός** κ. **αθρινός** (ο).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀθερῖνος / ἀθερίνη < ἀθήρ, -έρος* «άκρη, κορυφή» + *-ινος / -ινη*. επίθημα που δηλώνει ονόματα ψαριών (πβ. *ἐρυθρῖνος, σαργῖνος*)].

αθέτηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να αθετεί κανείς κάτι. ~ *συμφωνίας / υποχρέωσης* • **2.** ΦΙΛΟΛ ο εξοβελισμός, η θεώρηση (λέξης. χωρίου) ως νόθου.

αθετώ ρ μετβ {αθετείς.. | αθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} **1.** παραβιάζω. ακυρώνω, καταπατώ (τον λόγο μου, μια συμφωνία. μια υπόσχεση, έναν όρκο): *όλα τα κόμματα, όταν αναλαμβάνουν την εξουσία, αθετούν πολλές από τις προεκλογικές τους δεσμεύσεις* ΣΥΝ αναιρώ, παραβαίνω ΑΝΤ τηρώ • **2.** ΦΙΛΟΛ εξοβελίζω, απορρίπτω από παραδεδομένο κείμενο (λέξη ή χωρίο) ως νόθο *ολόκληρο αυτό το χωρίο τού Πλάτωνα αθετείται από τον μεγάλο φιλόλογο Κ Κόντο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθετῶ (-έω) < ἄθετος < ἀ-* στερητ + *θετός*]

αθεώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει θεωρηθεί, δεν έχει ελεγχθεί επίσημα: ~ *βιβλιάριο / διαβατήριο / απόδειξη* ΑΝΤ θεωρημένος.

αθηλύκωτος, -η, -ο **1.** (για ενδύματα) αυτός που δεν έχει θηλύκια. κουμπιά **2.** ξεκούμπωτος ΑΝΤ κουμπωμένος

Αθηνά (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, κόρη τού Δία, θεά τής σοφίας και τού πολέμου· πολιούχος προστάτιδα τής Αθήνας στην αρχαιότητα, εικονίζεται με την αιγίδα (φολιδωτό θώρακα με κεφάλι Γοργούς –Γοργόνας– και απολήξεις φιδιών). ακόντιο και ασπίδα **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Αθήνα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀθηνᾶ / Ἀθανᾶ < Ἀθηναία*, θηλ τού *Ἀθηναῖος* (με συναίρεση) < *Ἀθήνη*, προελλην. (μη Ι.Ε.) θεωνύμιο, αγν. ετύμου. Οι επιχειρηθείσες συνδέσεις με τα *θνητός* και *τιθηνός* «τροφός» στερούνται επιστημονικής βάσεως]

Αθήνα (η) **1.** πανάρχαια πόλη τής Αττικής, πρωτεύουσα τού ελληνικού κράτους από το 1834· (ειδικότ.) **2.** κεντρικός δήμος τής Αττικής, ο μεγαλύτερος τού νομού και ολόκληρης τής Ελλάδας **3.** το σύνολο των δήμων τού πολεοδομικού συγκροτήματος τής πρωτεύουσας. Επίσης (λόγ.) **Αθήναι** (αι) {Αθηνών}. — **Αθηναίος** [αρχ] κ. (λαϊκ) **Αθηνιώτης** (ο), **Αθηναία** κ. (λαϊκ) **Αθηνιώτισσα** κ. **Αθηναίισσα** (η), **αθηναϊκός,** -ή, -ό [μτγν.] (βλ.λ) κ (λαϊκ.) **αθηναίικος,** -η. -ο.

ΣΧΟΛΙΟ Στη Μυκηναϊκή Ελληνική και στις αρχαίες διαλέκτους πλην τής Ιωνικής, **Αθήνη** ή **Αθάνα** ήταν το όνομα μιας θεάς προελληνικής (μη ινδοευρωπαϊκής, αφού η λέξη δεν απαντά στις άλλες Ι.Ε. γλώσσες), πιθ. μινωικής, που προήλθε από μια οφιόμορφη θεότητα, η οποία φύλασσε τα μινωικά ανάκτορα Στα μυκηναϊκά (Γραμμική γραφή Β) παραδίδεται ονομασία «atanapotinija», δηλ *«Ἀθάνα πότνια»* (σεβαστή Αθηνά). Από τον τύπο *Αθήνη* στον πληθυντικό του, πιθανότατα γιατί πολλοί μαζί οικισμοί απήρτιζαν από κοινού έναν δήμο, προήλθε το **Αθήναι** (πβ. και *Θήβαι, Πάτραι, Μυκήναι* κ ά.) Από το θηλ. *Αθηναίη* τού επιθ. *Αθηναίος*, το οποίο στην αττική διάλεκτο ήταν *Αθηναία*, προήλθε με συναίρεση ο συνήθης τ. **Αθηνά** Το επίθετο **αθηναϊκός** προήλθε από το *Αθηναίος*: **Αθηναι-ικός > Αθηναϊκός* (με σίγηση τού -ι-, για να αποφευχθεί η κακοφωνία) πβ κ *Αχαιός - αχαϊκός, Μυκηναίος – μυκηναϊκός* κ.τ.ό. Τέλος. ο νεότερος (ήδη μεσαιωνικός) τ. **Αθήνα** (αντί *Αθήναι*) προήλθε από φράσεις όπως *«(εἰς) τὴν πόλιν Ἀθήνας»*, όπου βαθμηδόν το *Αθήνας* εξελήφθη ως γενική ενικού και έδωσε λαβή στη δημιουργία τ. ονομαστικής *Αθήνα* (πβ. και *Θήβαι – Θήβα, Πάτραι – Πάτρα*) Ως προς το αρχαϊκό **Αθήνησι**, αποτελεί τ παλαιάς τοπικής πτώσεως, που τη χρησιμοποιούσαν, μεταξύ άλλων, στην αρχαιοπρ. φρ. *«το Αθήνησι Πανεπιστήμιο»* (το Πανεπιστήμιο των Αθηνών) κ α

Αθηναγόρας (ο) **1.** όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα Οικουμενικού Πατριάρχη και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *Ἀθηνᾶ + -αγόρας < ἀγορά* (βλ λ.)]

αθηναϊκός, -ή. -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με την Αθήνα: *η αρχαία ~ δημοκρατία* || ~ *Τύπος / πινακίδες αυτοκινήτου.* Επίσης (λαϊκ.) **αθηναίικος,** -η. -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αθήνα*

Αθήναιος (ο) αρχαίος Έλληνας σοφιστής και γραμματικός (160-230 μ Χ), συγγραφέας τού έργου *Δειπνοσοφισταί*
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ. *Ἀθῆναι*]

Αθήνησι [αρχ.] {τ αρχ τοπικής πτώσεως} (αρχαιοπρ.) στην Αθήνα: *το ~ Πανεπιστήμιο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Αθήνα*

Αθηνόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαιότητας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν < *Ἀθηνᾶ + -δωρος < δῶρον*]

αθηνοκεντρικός, -ή. -ό (συνήθ. μειωτ) αυτός που επικεντρώνεται στα όρια τής Αθήνας. συχνά εις βάρος των λοιπών περιοχών τής Ελλάδας: ~ *πολιτική / νοοτροπία.*

αθήρευτος, -η, -ο [αρχ] **1.** (ζώο) που δεν έχει θηρευθεί **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει γίνει αντικείμενο επίμονης επιδίωξης

αθηροσκλήρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ} ΙΑΤΡ η αθηρωμάτωση (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ atherosclerosis].

αθήρωμα (το) {αθηρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ παθολογικό μόρφωμα που οφείλεται σε συσσώρευση λιπαρών ουσιών στα εσωτερικά τοιχώματα των αρτηριών. — **αθηρωματικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < αγγλ atheroma < μτγν *ἀθήρωμα* < αρχ. *ἀθάρη / ἀθήρη*, «χοντροαλεσμένο σιτάρι». αγν ετύμου]

αθηρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ συνηθισμένη μορφή αρτηριοσκληρώσεως με τον σχηματισμό πλακών από λιπαρές ουσίες, που συσσωρεύονται στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ αθηροσκλήρωση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ. atheromatosis]

αθησαύριστος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει θησαυριστεί, αποθηκευτεί • **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει καταγραφεί, που δεν έχει συλλεγεί· νέος, άγνωστος ~ *δημοτικά τραγούδια* || ~ *λέξη* ΑΝΤ αποθησαυρισμένος, καταγεγραμμένος.

Αθίγγανος (ο), **Αθίγγανη** (η) Τσιγγάνος (βλ.λ) — **αθιγγανικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνος.*
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀθίγγανος*, αρχική σημ «ανέγγιχτος». < *ἀ-* στερητ + *θιγγάνω* «αγγίζω». θρησκευτική προσωνυμία που αποδόθηκε σε Έλληνες αιρετικούς τού Μεσαίωνα (βλ. κ *Τσιγγάνος*), τους αποκαλούμενους *Μελχισεδεκίτες*. Όταν η αίρεση είχε πλέον παρακμάσει, ορισμένα από τα εναπομείναντα χαρακτηριστικά της (όπως η δεισιδαιμονία και η μαντεία) οδήγησαν στην ταύτιση με τους *Αἰγυπτίους* (> *Γύφτους*). ινδικό φύλο που εγκαταστάθηκε και στην Ελλάδα, ερχόμενο μέσω τής Αιγύπτου].

άθικτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν αγγίξει: *άφησε το φαγητό του ~ και σηκώθηκε από το τραπέζι* ΣΥΝ ανέγγιχτος, ανέπαφος **2.** (για πράγμ) αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά: *τα παπούτσια του, παρά τη μεγάλη χρήση τους, έχουν μείνει ~* ΣΥΝ άφθαρτος • **3.** αυτός που δεν τον έχουν θίξει. που δεν τον έχουν προσβάλει· *δεν αφήνει κανέναν ~* ΑΝΤ θιγμένος, προσβεβλημένος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + **θικτός* < **θιγ-τός* < θ. θιγ-, πβ. αόρ. β' *ἔ-θιγον*, ρ *θιγγάνω* «αγγίζω»].

άθλημα (το) {αθλήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε αγώνισμα που διεξάγεται βάσει ορισμένων κανόνων και απαιτεί την καταβολή σωματικών κυρ. δυνάμεων και την αξιοποίηση δεξιοτήτων για την επίτευξη όσο το δυνατόν καλύτερων επιδόσεων ή απλώς για εκγύμναση τού σώματος και αναψυχή· *υπάρχουν ομαδικά ~, όπως το ποδόσφαιρο, το μπάσκετ. η σκυταλοδρομία, και ατομικά. όπως ο ακοντισμός, η σκοποβολή, η σφαιροβολία* ΣΥΝ σπορ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀθλῶ*].

άθληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } **1.** η ενασχόληση με άθλημα. αγώνισμα *χώρος / χρόνος / συχνότητα αθλήσεως* **2.** (λογιότ) επίπονη προσπάθεια, σωματική και ψυχική δοκιμασία για την κατάκτηση επιδιωκόμενου σκοπού: *οι περισσότεροι άγιοι τής ορθόδοξης πίστης αποτελούν παραδείγματα πνευματικής άθλησης*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄθλησις* < αρχ *ἀθλῶ* Κατά τους χριστιανικούς χρόνους η λ. *ἄθλησις* δήλωνε το μαρτύριο και τη δοκιμασία στα οποία υποβάλλονταν οι χριστιανοί ομολογώντας την πίστη τους (πβ. Κ.Δ *Εβρ* 10, 32: *πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων*)].

αθλητής (ο), **αθλήτρια** (η) {αθλητριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τον αθλητισμό. επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά. *εξαίρετος / άφθαστος / κορυφαίος / μέτριος ~* || ~ *τού στίβου* || ~ *κλάσεως* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αγωνίζεται και δοκιμάζεται σε διάφορους τομείς τής ζωής του ~ *τής ζωής / τού πνεύματος*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μαχητής - αγωνιστής», < *ἀθλῶ*]

αθλητιατρική (η) ο κλάδος τής ιατρικής που ασχολείται με την πρόληψη και θεραπεία των προβλημάτων υγείας που αντιμετωπίζουν οι α-

α- / αν- *στερητικό*

α-θαύμαστος, -η, -ο	**α-θέρμαντος,** -η, -ο	**α-θήλαστος,** -η, -ο	**α-θρύλητος,** -η, -ο	**α-θυροκόλλητος,** -η, -ο
α-θειάφιστος, -η, -ο	**α-θερμομέτρητος,** -η, -ο	**α-θόλωτος,** -η, -ο	**α-θρυμμάτιστος,** -η, -ο	**α-θυσίαστος,** -η, -ο
ά-θελκτος, -η, -ο	**α-θεσμοθέτητος,** -η, -ο	**α-θρήνητος,** -η, -ο	**α-θυμιάτιστος,** -η, -ο	
α-θέριστος, -η, -ο	**α-θέσπιστος,** -η, -ο	**α-θρόνιαστος,** -η, -ο	**α-θύμωτος,** -η, -ο	

θλητές και γενικότ όσοι αθλούνται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sports medicine].

αθλητίατρος (ο/η) {-ου κ. -άτρου | -ων κ. -άτρων, -ους κ. -άτρους} γιατρός με ειδίκευση στην αθλητιατρική. — **αθλητιατρικός,** -ή, -ό

> **αθλητίατρος ή αθλίατρος;** Επειδή η λέξη έχει, προφανώς. σχέση με τους *αθλητές* και όχι με τους *άθλους* ή και τα *άθλα*, το σωστό είναι **αθλητίατρος** (ιατρός των αθλητών, αθλητικός ιατρός) και όχι **αθλίατρος**.

αθλητικογράφος (ο/η) δημοσιογράφος που ασχολείται με την παρουσίαση και τον σχολιασμό αθλητικών γεγονότων.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. *sportswriter*].

αθλητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα αγωνίσματα που γυμνάζουν το σώμα και τις οργανωμένες δραστηριότητες που συνδέονται με αυτά: ~ *ομοσπονδία* / *σωματείο* / *οργάνωση* / *σύλλογος* / *τομέας* / *εφημερίδα* / *νέα* / *δραστηριότητα* / *σταδιοδρομία* / *γεγονός* / *επίδοση* / *ατύχημα* / *άμιλλα* / *ήθος* / *ομάδα* / *χώρος* / *αγώνας* / *συνάντηση* / *παπούτσια* / *φόρμα* / *είδη*· ΦΡ (α) ***αθλητικό πνεύμα*** το να αγωνίζεται κανείς με τίμιο τρόπο και διάθεση αναγνωρίσεως τού καλυτέρου, τού πιο ικανού (β) ***αθλητικό ιδεώδες*** το να αγωνίζεται κανείς για τη νίκη δίνοντας προτεραιότητα στη συμμετοχή, στον ευγενή συναγωνισμό και στη συνολική καλλιέργεια τού ανθρώπου μέσα από τον αθλητισμό (γ) ***αθλητικός δικαστής*** ο δικαστής που επιλύει διαφορές μεταξύ αθλητικών σωματείων και επιβάλλει ποινές για πειθαρχικά παραπτώματα και αντιαθλητική συμπεριφορά σε παράγοντες και αθλητές (δ) ***αθλητική αγωγή*** το σχολικό μάθημα το οποίο αποσκοπεί στην εξοικείωση των μαθητών με τον αθλητισμό και την καλλιέργεια τού αθλητικού πνεύματος (βλ. ΦΡ α) **2.** αυτός που έχει τη σωματική διάπλαση αθλητή και γενικότ. αυτός που ταιριάζει σε αθλητή. ~ *τύπος* / *σώμα* / *παράστημα* ΣΥΝ καλογυμνασμένος ΑΝΤ αγύμναστος **3. *αθλητικά*** (τα) (α) οι ειδήσεις στα Μ Μ.Ε. που σχετίζονται με τον αθλητισμό: *ακούω* / *διαβάζω* / *βλέπω* ~ (β) τα αθλητικά παπούτσια και γενικότ. τα αθλητικά ρούχα: *κυκλοφορεί με τα* ~ — **αθλητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

αθλητισμός (ο) [1894] **1.** η συστηματική ενασχόληση και επίδοση σε αθλητικά αγωνίσματα *επιδίδομαι στον* ~ || *ασχολούμαι με τον* ~ || *αγαπώ τον* ~ ΣΥΝ σπορ, αθλήματα **2.** το σύνολο των αθλητικών δραστηριοτήτων και η όλη οργάνωση τού συστήματος αθλήσεως: *Γενική Γραμματεία Αθλητισμού* || *πρόοδος τού* ~ *στη χώρα μας* || *σχολικός* / *χειμερινός* / *κλασικός* (κυρ τα αγωνίσματα στίβου) / *ερασιτεχνικός* / *επαγγελματικός* / *μαζικός* ~.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. athlétisme].

αθλίατρος (ο) (εσφαλμ.) → αθλητίατρος

άθλιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε εξαιρετικά κακή κατάσταση, που προκαλεί δυσάρεστα συναισθήματα (λύπης, συμπάθειας, οίκτου κ.τ.ό.): ~ *οικονομία* / *παράσταση* / *έργο* / *συνθήκες* / *εμφάνιση* / *γειτονιά* / *αμοιβή* / *ζωή* / *τέλος* ΣΥΝ εξαθλιωμένος. μίζερος, αξιοθρήνητος **2.** (σπάν. ως ουσ) αυτός που ζει σε μεγάλη δυστυχία: «Οι ~» (μυθιστόρημα τού Β Ουγκώ) ΣΥΝ δυστυχισμένος. κακορίζικος • **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη κακοήθεια, φαυλότητα: ~ *απάτη* / *εκβιασμός* / *ρόλος* / *υπόθεση* / *συκοφαντία* / *πολιτικός* / *εγκληματίας* ΣΥΝ. κακοήθης, τιποτένιος, φαύλος, αχρείος. — **άθλια / αθλίως** [αρχ.] επίρρ.. **αθλιότητα** (η) [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀέθλιος* «διεκδικητής επάθλου» < *ἄεθλος* < *ἄϜεθλος*, αγν. ετύμου Ομόρρ. *ἆθλος*, *ἀθλῶ*, *ἀθλητής* κ ά. Η σημ «αξιολύπητος» προήλθε πιθ από τη συμπάθεια που γεννά η έντονη προσπάθεια τού αγωνιζομένου να κατακτήσει το έπαθλο Επιπλέον, όπως συνέβη και σε άλλες λέξεις που δήλωναν τον σωματικό κόπο (λ.χ. *μοχθ-ηρός*, *πον-ηρός*), το επίθ. *ἄθλιος* κατέληξε (ήδη στον Ευριπίδη) να δηλώνει τον κακό, τον απαίσιο και τον πανούργο]

άθλα (το) (σπάν.) η επιβράβευση για νίκη ή διάκριση σε αγώνα ή διαγωνισμό ΣΥΝ γέρας, βραβείο, αριστείο, έπαθλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἆθλον* < *ἄεθλον*, ουδ τού επιθ. *ἄεθλος* < *ἄϜεθλος*, αγν. ετύμου Ομόρρ. *ἀθλιος*, *ἀθλῶ*, *ἄθλησις* κ.ά].

αθλοθέτης (ο) {αθλοθετών}. **αθλοθέτρια** (η) {αθλοθετριών} πρόσωπο που καθιερώνει ή διαθέτει τα έπαθλα για τους νικητές αγώνων ή διαγωνισμών. — **αθλοθεσία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἆθλον* + *-θέτης* < *τίθημι*, στη σημ. «καθιερώνω»].

αθλοθετώ ρ μετβ. [μτγν.] {αθλοθετείς... | αθλοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθιερώνω ως βραβείο αγώνων: ~ *βραβείο* / *κύπελλο*

αθλοπαιδιές (οι) [1896] αθλητικές δραστηριότητες για σωματική άσκηση και ψυχαγωγία· αθλητικά παιχνίδια ΣΥΝ σπορ.
[ΕΤΥΜ < *άθλος* + *παιδιά* «παιχνίδι»]

> **αθλοπαιδιές – σπορ.** Το **αθλοπαιδιά** (συνήθ. σε πληθ. *αθλοπαιδιές*) είναι νεότερη λέξη (1896) και δηλώνει τα αθλητικά ομαδικά παιχνίδια που συνδυάζουν την ψυχαγωγία με την άθληση. Ας σημειωθεί ότι η αγγλική λέξη sport (που πέρασε στην Ελληνική μέσω τής Γαλλικής. εξού και η δήλωσή της ως **σπορ** και όχι *σπορτ*), την οποία αποδίδει το *αθλοπαιδιές*, προέρχεται από το disport (dis + port, γαλλ porter «φέρω». ισπ. deporte «άθλημα, σπορ»), που σήμαινε «διασκέδαση, ξεγνοιασιά» (αρχική σημ. «δεν φέρω. δεν μεταφέρω», άρα «αφήνω κατά μέρος, το ρίχνω έξω»).

άθλος (ο) **1.** μεγάλο, επίπονο και σπάνιο κατόρθωμα: *οι* ~ *τού Ηρακλή* || *πολιτικός* / *εκδοτικός* / *οικονομικός* ~ **2.** (συνήθ. ειρων.) **άθλοι** (οι) οι αρνητικές επιδόσεις, τα «κατορθώματα»: *δεν είναι ανάγκη να απαριθμήσουμε τους* ~ *τής διοίκησης τής εταιρείας, για να αντιληφθούμε τα χάλια της.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγώνας*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἆθλος* < *ἄεθλος* < *ἄϜεθλος*. αγν. ετύμου. Ομόρρ *ἀθλῶ*, *ἄθλησις*, *ἄθλιος* κ.ά.].

> **άθλος – άθλιος – άθλο – έπαθλο – βραβείο.** Οι λέξεις *άθλος* και *άθλο* είναι ήδη ομηρικές Στη διαχρονική χρήση των λέξεων, **άθλος** ήταν «*ο αγώνας* (*για νίκη, βραβείο*)» και **άθλο** «το βραβείο τού αγώνα» Το δεύτερο (από τον Ευριπίδη και εντεύθεν) δηλώνεται και με τη λέξη **έπαθλο** (σε πληθ. αρχικά), ενώ από τους μετακλασικούς χρόνους (Μένανδρος. 4ος – 3ος αι π.Χ) εμφανίζεται η λέξη **βραβείο**, που προέρχεται από το *βραβεύς* «κριτής αγώνων». προελληνική (μη Ι.Ε) λέξη. Η δυσάρεστη, από την ένταση και την κόπωση, κατάσταση τού αθλητή στους άθλους. στα αγωνίσματα για την απόκτηση τού άθλου, τού επάθλου, οδήγησαν στη σημ. «δυστυχής, αξιολύπητος» τής λ **άθλιος** Δηλ. συνέβη και εδώ ό.τι με το *αγών*, που οδήγησε στην *αγωνία* ‣ *αγώνας*

αθλούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αθλείσαι... | αθλή-θηκα. -μένος} γυμνάζομαι, επιδίδομαι στον αθλητισμό: ~ *στον δρόμο τετρακοσίων μέτρων* || ~ *καθημερινώς* || *αθλούμενη νεολαία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀθλοῦμαι*. μέση φωνή τού ρ *ἀθλῶ* (*-έω*), αρχική σημ. «αγωνίζομαι, μάχομαι», < *ἆθλος*. Η σημερινή σημ ήδη αρχ.].

αθλοφόρος, -ος. -ο (αρχαιοπρ.) **1.** νικητής τροπαιούχος: ~ *άγιος* (συνήθ. σε εκκλησ τροπάρια) **2.** αυτός που δίνει βραβεία: ~ *αγώνες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἆθλον* + *-φόρος* < *φέρω*].

αθόγαλο (το) ‣ ανθόγαλο

αθόρυβος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός στον οποίο δεν υπάρχει θόρυβος ή ο οποίος δεν προξενεί θόρυβο. ~ *δρόμος* / *μηχανή* / *φυγή* / *μεταρρύθμιση* ΣΥΝ ήσυχος, σιγανός ΑΝΤ θορυβώδης **2.** (μτφ) αυτός που μένει μακριά από τα φώτα τής δημοσιότητας: ~ *επιστήμονας* / *πολιτικός* / *ηθοποιός* /*παίκτης μιας ομάδας* (που προσφέρει χωρίς να φαίνεται. χωρίς να επιδεικνύεται) ΣΥΝ απαρατήρητος. — **αθόρυβα / αθορύβως** [αρχ.] επίρρ.

αθός (ο) → ανθός

αθότυρος (ο) → ανθότυρο

αθρακιά (η) → ανθρακιά

άθραυστος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να σπάσει, πολύ ανθεκτικός: ~ *γυαλιά ηλίου* / *τζάμι παραθύρου* / *συσκευασία* ΣΥΝ αρραγής, άρρηκτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα. δεν νικιέται: ~ *άμυνα* ΣΥΝ συμπαγής, άκαμπτος. αλύγιστος
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *θραύω*].

αθρεψία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η ανεπαρκής λήψη τροφής, υποσιτισμός **2.** ΙΑΤΡ [1886] βαριά μορφή τής βρεφικής δυστροφίας (βλ λ). — **αθρεψικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ + *θρέψις*. Ο ιατρ όρος είναι αντιδάν. από γαλλ athrepsie]

άθρησκος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν είναι πιστός συγκεκριμένης θρησκείας **2.** (καθημ.) αυτός που δεν πιστεύει σε θεό ΣΥΝ άθεος ΑΝΤ θρήσκος **3.** αυτός που αδιαφορεί για τα θρησκευτικά του καθήκοντα. — **αθρησκία** (η) [1872]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. irréligieux].

αθρινός (ο) → αθερίνα

αθροίζω ρ μετβ. {άθροισ-α, -τηκα. -μένος} **1.** συγκεντρώνω, συνενώνω σε ένα σύνολο: *ο ιδιοκτήτης άθροισε τα ποσά των ενοικίων μαζί με το ποσό τής προκαταβολής* ΣΥΝ προσθέτω **2.** ΜΑΘ εκτελώ την πράξη τής πρόσθεσης. — **άθροιση** (η) [αρχ], **αθροίσιμος,** -η, -ο [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθρο-ίζω* κ. *ἀθρο-ίζω* < *ἀθρό-ος* κ *ἀθρό-ος*].

άθροισμα (το) [αρχ] {αθροίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΑΘ (α) το εξαγόμενο από την πρόσθεση δύο ή περισσοτέρων αριθμών, μεγεθών, ποσοτήτων πινάκων. διανυσμάτων κ.λπ : *το 3 είναι το* ~ *τού 2 και τού 1* (β) κάθε συμβολική παράσταση τής μορφής $α^1 + α^2 + … + α^ν$ ή $α^1 + α^2 + … + α^ν + …$, π χ. $1 + 1/2 + 1/4 + … 1/2^ν$ **2.** το αποτέλεσμα τής πρόσθεσης διαφόρων μετρήσιμων στοιχείων σε καταμέτρηση: *το* ~ *των ψήφων* / *των βουλευτών* ΣΥΝ σύνολο **3.** ΦΙΛΟΣ το σύνολο των στοιχείων που συνενώνονται εξωτερικά. χωρίς να θίγεται η αυτονομία και η ατομικότητά τους.

αθροιστικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με την άθροιση. που προκύπτει από την πρόσθεση στοιχείων ~ *λάθη* / *ποσό* / *υπόλοιπο* / *μηχανή*. — **αθροιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

αθρόος, -α, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται κατά σωρούς, σε αφθονία: ~ *τηλεγραφήματα διαμαρτυρίας κατέκλυσαν τα γραφεία τής εφημερίδας* || ~ *ζήτηση* / *πωλήσεις* || ~ *εξαγωγή συναλλάγματος* **2.** (για πρόσ.) ομαδικός, μαζικός· ~ *προσαγωγές υπόπτων στην Ασφάλεια* || ~ *προσέλευση κοινού* || ~ *προσλήψεις* - - **αθρόα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθρόος* < **ἀθρόϜος*, αβεβ ετύμου, ίσως < *ἁ-* αθροιστ (βλ.λ.) + **θρο-* (οπότε παρατηρούμε ψίλωση τού δασυνομένου *ἁ-* λόγω τού ακολουθούντος *-θ*) < Ι.Ε. *dher- «θορυβώ». πβ. σανσκρ. dhránati «ηχεί». γερμ dröhnen «θορυβώ». Ομόρρ. αρχ. *θρό-ος* «θόρυβος συγκεχυμένος», *θόρ-υ-βος*, *θρῆ-νος* κ ά. Σύμφωνα με την ετυμ , η αρχική σημ. τής λ. *ἀθρόος* θα ήταν «θόρυβος πολλών μαζί»].

άθρυπτος, -η, -ο αυτός που δεν θρυμματίζεται.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *θρύπτω* «θρυμματίζω» (βλ.λ.)]

αθυμία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) η έλλειψη καλής διάθεσης: *η συννεφιά μού προκαλεί* ~ ΣΥΝ ακεφιά. κακοκεφιά, κατήφεια. θλίψη **2.** ΙΑΤΡ η απουσία συναισθημάτων, η παθολογική απάθεια ως σύμπτωμα διαφόρων ψυχικών ασθενειών
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄθυμος*. αρχική σημ «δειλός». < *ἀ-* στερητ + *θυμός* «θάρρος»]

άθυρμα (το) {αθύρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ) αυτό με το οποίο παίζει κανείς· το παιχνίδι **2.** (μτφ.) ο άνθρωπος που χρησιμοποιείται σαν

παιχνίδι στα χέρια των άλλων. που άγεται και φέρεται, που δεν διαθέτει δική του βούληση ~ *τής μοίρας* || ~ *πολιτικού πάτρωνα* — **αθυρματοποιός** (ο) [1897]. **αθυρματοποιία** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀθύρω* «παίζω» < **ἀ-θύρ-jω* < *ἀ-* προθεμ + *θυρ- < Ι.Ε *dhur- < *dhwer- «ορμώ», οπότε η αρχική σημ. τού *ἀθύρω* θα ήταν «στριφογυρίζω, ενορμώ» Είναι πιθ η σύνδεση με το ρ *θέω* «τρέχω» (< **θέFω*)].

αθυρόστομος, -η, -ο αυτός που εκφράζεται χρησιμοποιώντας βωμολοχίες: ~ *ομιλητής / κείμενο / παράσταση* ΣΥΝ βρομόγλωσσος, βωμολόχος. — **αθυρόστομα** επίρρ., **αθυροστομία** (η) [μτγν.]. **αθυροστομώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄθυρος* (< *ἀ-* στερητ + *θύρα*) + *στόμα*]

> **αθυρόστομος – ανθηρόστομος (!) – απύλωτος.** Συχνά ακούγεται ο χαρακτηρισμός **ανθηρόστομος** για κάποιον που χρησιμοποιεί στην ομιλία του βρομόλογα, βρισιές, βωμολοχίες, προσβάλλοντας τους άλλους. Πρόκειται για εσφαλμένη χρήση. για ανύπαρκτη λέξη. που πλάστηκε παρετυμολογικά προς το *ανθηρός* αποτελώντας παραφθορά τής λ. **αθυρόστομος**. Η λ αυτή σημαίνει αυτόν που δεν έχει φραγμό. δεν έχει *θύρα* στο *στόμα* του. εκστομίζοντας βρισιές και βωμολοχίες, ανεπίτρεπτες λέξεις και φράσεις *(Είναι πολύ αθυρόστομος τον ακούς και κοκκινίζεις)* Το αντίστοιχο τού *αθυρόστομος* είναι το επίθ **απύλωτος** στη φρ. **απύλωτο στόμα**. που δηλώνει επίσης «στόμα χωρίς πύλη, χωρίς θύρα, χωρίς φραγμό» *(Κλείσε πια το στόμα σου το απύλωτο!)*

αθωνικός, -ή, -ό [1880] σχετικός με τις μονές τού Αγίου Όρους (βλ.λ) ή γενικότ. με τη χερσόνησο τού Άθω (βλ.λ.)

Αθωνίτης (ο) [1864] {Αθωνιτών} **1.** αυτός που διαμένει στον Άθω (βλ λ): ~ *μοναχός* **2.** ο μοναχός τού Αγίου Όρους (βλ λ) ΣΥΝ. Αγιορείτης — **αθωνίτικος,** -η. -ο.

αθώος, -α, -ο **1.** αυτός που απαλλάχθηκε με δικαστική απόφαση από διατυπωθείσα κατηγορία. *ο κατηγορούμενος για φόνο κηρύχθηκε* ~ ΑΝΤ ένοχος **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν έχει ευθύνη, που δεν φταίει, δεν έχει συμμετάσχει σε επιλήψιμες πράξεις. *ο βομβαρδισμός προκάλεσε τον θάνατο πολλών* ~ *παιδιών* || ~ *θύμα / πολίτης*· ΦΡ (ειρων.) **αθώα περιστερά** αυτός που παριστάνει τον αθώο: *κάνει την* ~, *ενώ έχει λερωμένη τη φωλιά του* • **3.** αυτός που δεν είναι επικίνδυνος, που δεν προκαλεί βλάβη: *οι ουσίες θεωρούνταν αθώες, αλλά αποδείχθηκαν τελικά καρκινογόνες* || ~ *ψέμα / μυστικό / φάρμακο / ερώτημα / επεισόδιο / φάρσα / διασκέδαση / διατύπωση* ΣΥΝ ακίνδυνος. αβλαβής • **4.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από κακία. εμπάθεια. πονηρία ή υστεροβουλία· ~ *χαμόγελο / πείραγμα / παρατήρηση / μάτια / χειρονομία / ύφος / παιχνίδι / προθέσεις / υπονοούμενο* ΣΥΝ αγνός, απονήρευτος. άδολος. άκακος • **5.** (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ερωτικό κίνητρο ή περιεχόμενο ~ *φιλί / χάδι* ΑΝΤ πονηρός **6.** (για πρόσωπο που δεν έχει ακόμη κοινωνική εμπειρία. άβγαλτο, απονήρευτο): ~ *παιδί / πλάσμα / κοριτσόπουλο* ΣΥΝ άβγαλτος ΑΝΤ ξεβγαλμένος. έμπειρος, περπατημένος — **αθώα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ένοχος, ευθύνη*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀθῷ-ος* < *ἀ-θώ-ιος* < *ἀ-* στερητ + *θωή* «ποινή» < Ι Ε. *dhō- < *dhe- «θέτω, τοποθετώ», πβ σανσκρ dá-dhā-mi «θέτω. πράττω», λατ facere κ.ά. Ομόρρ. αρχ *τί-θη-μι* «θέτω», αρχ *θω-μός* «σωρός». *θή-κη, θέ-μα* κ ά Η σημ. «αφελής, αγαθός» αποτελεί απόδοση ορισμένων σημασιών τού γαλλ. innocent].

αθωότητα (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού αθώου, το να είναι κανείς αθώος. *τα παιδικά χρόνια θεωρούνται η εποχή τής* ~ || *η χαμένη* ~ **2.** η απουσία υστεροβουλίας, πονηρίας. *εγώ το είπα με* ~ *δεν είχα τίποτε κακό στον νου μου.*

αθωράκιστος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει μεταλλική (χαλύβδινη ή σιδερένια) προστατευτική θωράκιση **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει λάβει προστατευτικά μέτρα για την αντιμετώπιση δύσκολης κατάστασης *η χώρα μας έμεινε* ~ *μπροστά στην ξένη απειλή* ΣΥΝ απροετοίμαστος, ανυπεράσπιστος. απροστάτευτος Επίσης **αθωράκωτος** [1858] (σημ. 1)

αθώρητος, -η, -ο **1.** αθέατος (βλ λ) **2.** ακριβοθώρητος (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *θωρώ* < *θεωρώ* Ο τ *ἀθώρετος* ήδη μεσν]

Άθως (ο) {Άθω} **1.** η ανατολικότερη από τις χερσονήσους τής Χαλκιδικής. που αποτελεί αυτόνομη μοναστική πολιτεία **2.** το όρος που βρίσκεται στο Ν. τμήμα τής ομώνυμης χερσονήσου ΣΥΝ Άγιον Όρος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἄθως / Ἄθων / Ἀθόως*. προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο. αγν. ετύμου].

αθωώνω ρ μετβ {αθώω-σα, -θηκα, -μένος} απαλλάσσω με δικαστική απόφαση από κατηγορία ή ενοχή ~ *παμψηφεί / πανηγυρικά / τελεσίδικα* ΑΝΤ καταδικάζω — **αθώωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀθωῶ (-όω)* < αρχ. *ἀθῷος*].

αθωωτικός, -ή, -ό [1883] ΝΟΜ αυτός που αθωώνει, που κηρύσσει κάποιον αθώο ~ *ψήφος / απόφαση / πρόθεση*

άι[1] μόρ. (οικ.) πήγαινε, άντε, τράβα· σε φρ που δηλώνουν δυσφορία, εχθρική (και φιλική) διάθεση ή επίπληξη· (α) (+σε) σε ευχές ή κατάρες. ~ *στο καλό!* || ~ *στην ευχή!* || ~ *στον διάολο!* || ~ *στον κόρακα!* (β) (+ ρηματ. τύποι που δηλώνουν προσταγή, προτροπή κ.τ.ό.) συχνά με υβριστική σημ και εμφατική λειτουργία. ~ *χάσου!* || ~ *πνίξου* || ~ *να χαθείς!* || *ά(ι) 'σα πέρα* (βλ. λ. *πέρα*) Επίσης **άε** κ. **α** (βλ λ. $α^2$).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄγε*, προστ. τού *ἄγω*, πβ *άμε*].

άι[2] επιφών. **1.** για την έκφραση σωματικού ή ψυχικού πόνου: ~*! κάηκα!* || ~~*! Κακό που με βρήκε!* ΣΥΝ όι-όι **2.** για την έκφραση ενθουσιασμού, θαυμασμού ή ικανοποίησης ~, *και πού να σ' τα λέω!* Επίσης **άου** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰ / αἶ*, ονοματοπ. επιφώνημα, που απαντά στην Αρχ. και διπλασιασμένο· *αἰαῖ*].

Αϊ[3]**-** κ **Άι-** (λαϊκ) συντετμημένος τύπος τού «άγιος» λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων που χρησιμοποιείται μόνο μαζί με το όνομα τού αγίου: *ο Αϊ-Νικόλας, στον Αϊ-Γιώργη. τού Αϊ-Λια.*
[ΕΤΥΜ < *Α(γ)ι(ο)-* (< *ἅγιος*), όπου η λ. λειτούργησε ως λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων].

Αιακός (ο) ΜΥΘΟΛ γυιος τού Δία και τής νύμφης Αίγινας, δικαστής των ψυχών των νεκρών στον Άδη.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἶα* «γη» (πβ κ. *γαῖα*). οπότε θα επρόκειτο αρχικώς για επίθ. απεσπασμένο από φρ. όπως *αἰακὸς θεός / δαίμων* «γήινη. χθόνια θεότητα»].

Αίας (ο) {Αίαντ-ος. -α} **1.** όνομα δύο ηρώων τού Τρωικού Πολέμου *Αίας ο Τελαμώνιος Αίας ο Λοκρός* **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Αίαντας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἴας*, -αντος, αβεβ ετύμου Ορισμένοι το συνδέουν με τη λ. *αἶα* «γη», θεωρώντας τον Αίαντα χθόνια θεότητα, ενώ άλλοι προτιμούν το ομόηχο *αἶα* «μητέρα», οπότε ο Αίας θα ήταν ο γνήσιος γυιος, ο γυιος τής νόμιμης συζύγου. Λιγότερο πιθ. η σύνδεση με το μυκ. ai-wa (όνομα βοδιού), υποκορ. τού *αἰόλος* «ταχύς» (< *αἰFολος*. βλ κ. *Αίολος*)].

Αϊβαλί (το) {Αϊβαλιού} πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας απέναντι από τη Μυτιλήνη η άλλοτε ελληνική πόλη *Κυδωνίες* (οι). — **Αϊβαλιώτης** (ο). **Αϊβαλιώτισσα** (η). **αϊβαλιώτικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. Ayvalik < ayva «κυδώνι». αφού η πόλη ιδρύθηκε προς το τέλος τού 16ου αι. με την ονομασία *Κυδωνίες*].

Αϊ-Βασίλης κ. **Αγιοβασίλης** (ο) {Αϊ-Βασίληδες} (καθημ) **1.** ο Άγιος Βασίλειος (330-379 μ Χ.). επίσκοπος Καισαρείας. ένας από τους τρεις ιεράρχες και Πατέρες τής Εκκλησίας με σημαντικό συγγραφικό και φιλανθρωπικό έργο. ο οποίος, κατά τη λαϊκή παράδοση. έρχεται κάθε Πρωτοχρονιά μοιράζοντας δώρα **2.** (τις τελευταίες δεκαετίες, υπό την επίδραση βορειοευρωπαϊκών παραδόσεων *Santa Klaus - Père Noël*) φανταστικό πρόσωπο με μορφή καλοκάγαθου γέροντα με κόκκινο πανωφόρι, παντελόνι και σκούφο και μακριά λευκή γενειάδα. ο οποίος έρχεται πάνω σε έλκηθρο που το σέρνουν τάρανδοι τις ημέρες των εορτών των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς (κυρ. την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς) και φέρνει δώρα στα παιδιά: *τα παιδιά γράφουν γράμματα στον* ~. *για να του ζητήσουν το δώρο που προτιμούν* || *ο γυιος μου μεγάλωσε και δεν πιστεύει πια στον* ~ **3.** (συνεκδ) το πρόσωπο που παριστάνει τον Αϊ-Βασίλη (σημ. 2) κατά τις εορτές των Χριστουγέννων και τής Πρωτοχρονιάς, φορώντας τη χαρακτηριστική του αμφίεση *έξω από τα μεγάλα καταστήματα στέκονται στις γιορτές Αγιοβασίληδες. που φωτογραφίζονται με τα παιδιά.*

αίγα (η) {αιγών} (διαλεκτ) γίδα. κατσίκα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἴξ, αἰγός* < Ι.Ε. *aig- «γίδα». πβ σανσκρ aja. αρμ aye κ.ά Ίσως η λ. *αἴξ* και η Ι.Ε ρίζα *aig- συνδ με ρ. *ἄγω* (< Ι Ε. *ag-). υποδηλώνοντας γρήγορη ή απότομη κίνηση]

αίγαγρος (ο) {-ου κ. -άγρου | -ων κ. -άγρων. -ους κ. -άγρους} ζώο που μοιάζει με την κατοικίδια κατσίκα και ζει σε ψηλά και απόκρημνα βουνά ΣΥΝ αγριοκάτσικο.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *αἴξ. αἰγός* + *ἀγρός*, πβ αρχ *σύ-αγρος* «αγριόχοιρος», *ἵππ-αγρος* «άγριος ίππος», *βό-αγρος* «άγριο βόδι»].

αιγαιακός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το Αιγαίο Πέλαγος **2. αιγαιακός πολιτισμός** ο πολιτισμός που άνθησε στην περιοχή τού Αιγαίου (ηπειρωτική Ελλάδα. Μικρά Ασία, νησιά) κατά την 3η και 2η χιλιετία π.Χ

Αιγαίο (Πέλαγος) (το) το τμήμα τής Α. Μεσογείου μεταξύ τής ηπειρωτικής Ελλάδας και τής Μικράς Ασίας. — **Αιγαιοπελαγίτης** (ο). **Αιγαιοπελαγίτισσα** (η), **αιγαιοπελαγίτικος,** -η. -ο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αἰγαῖον*, ουδ τού επιθ *αἰγαῖος*. αβεβ. ετύμου, πιθ < *αἴξ, αἰγός* «γίδα». οπότε η σημ. θα ήταν «τόπος με πολλές γίδες» (προτού η ξηρά καλυφθεί από τα νερά τής θάλασσας και αποτελέσει πέλαγος), ή < *αἶγες* (πληθ. τού *αἴξ*) «μεγάλα κύματα» (μεταφορικά). οπότε η σημ θα ήταν «κυματόβρεχτος» Μερικοί μιλούν και για προελληνική, αυτόχθονα ονομασία].

Αιγάλεω (το) **1.** όρος τής Δ. Αττικής **2.** δήμος τής Αττικής στο Ν τμήμα τού λεκανοπεδίου και Δ. τού Κηφισού. — **Αιγαλιώτης** (ο). **Αιγαλιώτισσα** (η), **αιγαλιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο. το οποίο φαίνεται να εμφανίζει το θ των τοπωνυμίων *Αἴγινα. Αἴγιον. Αἰγαῖον* (βλ.λ.) με β' συνθ τη λ. *λεώς / λαός*]

Αιγές (οι) όνομα διαφόρων πόλεων τής αρχαιότητας με σπουδαιότερη την πρώτη πρωτεύουσα τού μακεδονικού βασιλείου, χτισμένη κοντά στη σημερινή Βεργίνα
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπων *Αἰγαί*. αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ με τα τοπωνύμια *Αἰγαῖον, Αἴγινα* (κατά παρετυμ προς το *αἴξ, -γός*), αν δεν πρόκειται για άγνωστη αυτόχθονα ονομασία]

Αιγεύς (ο) {Αιγέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ βασιλιάς τής Αθήνας. πατέρας τού Θησέα· νομίζοντας ότι ο γυιος του σκοτώθηκε από τον Μινώταυρο, αυτοκτόνησε πέφτοντας στη θάλασσα (που γι' αυτό –κατά την παράδοση– πήρε το όνομά του, Αιγαίο Πέλαγος). Επίσης **Αιγέας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἰγεύς*, από την ίδια ρίζα με το τοπων. *Αἰγαῖον* (βλ.λ.)]

Αιγιάλεια (η) {Αιγιαλείας} επαρχία στο ΒΑ τμήμα τού νομού Αχαΐας — **Αιγιαλεύς** (ο) [αρχ.], **αιγιάλειος,** -α. -ο [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπων < *αἰγιαλός* (βλ. λ *γιαλός*)]

αιγιαλίτις (η) {αιγιαλίτιδ-ος. -α} **1.** αυτή η οποία σχετίζεται με τον αιγιαλό **2. αιγιαλίτις ζώνη** ο θαλάσσιος χώρος ανάμεσα στην ανοιχτή θάλασσα και στο χερσαίο τμήμα τής επικράτειας μιας χώρας μαζί με τον αντίστοιχο εναέριο και υποθαλάσσιο χώρο. στον οποίον εκτείνεται η κυριαρχία τού παράκτιου κράτους ΣΥΝ χωρικά ύδατα, χωρική θάλασσα Επίσης **αιγιαλίτιδα**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἰγιαλῖτις (γῆ)* < αρχ. *αἰγιαλός*]

αιγιαλός (ο) (λόγ.) η φυσική ζώνη τής ξηράς που περιβάλλει τη θάλασσα και οριοθετείται μεταξύ τής ακτογραμμής και τού σημείου όπου φθάνει το μέγιστο χειμερινό κύμα ΣΥΝ γιαλός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ λ *γιαλός*]

αιγίδα (η) (αρχαιοπρ) **1.** ασπίδα από αιγόδερμα· μόνο στη ΦΡ ***υπό την αιγίδα (κάποιου)*** με την υποστήριξη (συνήθ οικονομική), με την επίσημη κάλυψη (κάποιου) *οι εκδηλώσεις στην Επίδαυρο γίνονται ~ τού Υπουργείου Πολιτισμού* **2.** ο φολιδωτός θώρακας τής θεάς Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰγίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αἴξ, αἰγός* «γίδα», οπότε η λ. *αἰγίς* θα σήμαινε «ασπίδα από δέρμα *αἰγός*, ασπίδα τού Δία» και, επομένως, «σύμβολο δυνάμεως, ισχύος», πράγμα που θα δικαιολογούσε στη φρ *υπό την αιγίδα* τη σημ «υπό την προστασία»].

> **υπό την αιγίδα – καταιγίδα.** Η αρχαία λ. *αἰγίς* δήλωνε την ασπίδα τού Δία, αλλά και τον φολιδωτό θώρακα τής Αθηνάς με κεφάλι Γοργούς (Γοργόνας) και απολήξεις φιδιών. Από συμφυρμό των ιδιοτήτων τής *αἰγίδος* ως ασπίδας και ως θώρακα, που και τα δύο λειτουργούσαν προστατευτικά, ιδίως όταν πέρασαν από τους θεούς στους ανθρώπους (πολεμιστές, μαχητές ποικίλης προελεύσεως), η φράση **υπό την αιγίδα** έφθασε να σημαίνει μεταφορικά «υπό την προστασία», στις μέρες μας δε και «με την υποστήριξη (ηθική ή οικονομική)» Ο φόβος και ο τρόμος που σκόρπιζε, κατά την παράδοση, η *αἰγίς* τού Διός, θα δικαιολογούσε πιθανόν, σε μεταφορική χρήση, και τη σημ. «θύελλα, νεροποντή, κακοκαιρία» που πήρε η συγγενής λέξη **καταιγίδα** (από το ρ *καταιγίζω*), πολύ περισσότερο αν η *αιγίδα* συνδέεται –έστω και παρετυμολογικώς– με την αρχ. λ *αἶγες* «τα κύματα». Ωστόσο, η ετυμολογική σύνδεση τής λ. *αἰγίς* με το *αἴξ, αἰγός*, από όπου και η σημ. «ασπίδα από δέρμα αιγός», είναι ευρύτερα αποδεκτή.

Αίγινα (η) {-ας κ -ίνης} νησί τού Σαρωνικού Κόλπου Ν τής Σαλαμίνας. — **Αιγινίτης** (ο), **Αιγινίτισσα** (η), **αιγινίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου προελλην τοπωνύμιο. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί οφείλει το όνομά του στην ομώνυμη κόρη τού Ασωπού, την οποία απήγαγε ο Δίας και την οδήγησε εκεί].

Αίγιο (το) {Αιγίου} πόλη τού νομού Αχαΐας — **Αιγιώτης** (ο), **Αιγιώτισσα** (η), **αιγιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἴγιον*, που συνδ. ετυμολογικά με το *Αἰγαῖον* (βλ λ) Ο Στράβων θεωρεί ότι η ονομασία οφείλεται στην *αἶγα*, που έτρεφε εκεί τον Δία, σύμφωνα με τη μυθολογία].

Αίγισθας (ο) {-ου κ -ίσθου} ΜΥΘΟΛ. πρώτος εξάδελφος τού Αγαμέμνονα, τον οποίο δολοφόνησε μόλις εκείνος επέστρεψε από την Τροία με συνεργό του την Κλυταιμνήστρα· τον Αίγισθο σκότωσε ο Ορέστης εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου]

αίγλη (η) {χωρ πληθ.} **1.** (κυρ. για πρόσ) το κύρος που έχει κάποιος/κάτι, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτό επιδρά στο περιβάλλον (του), η κοινωνική ακτινοβολία· *το επάγγελμα τού καθηγητή δεν έχει την ~ που είχε παλαιότερα* ‖ *η παρουσία τού πρωθυπουργού προσέδωσε ξεχωριστή ~ στη δεξίωση* ‖ *διατηρώ / συντηρώ / χάνω / βρίσκω την παλιά μου ~* ΣΥΝ γόητρο, πρεστίζ, ακτινοβολία **2.** (συνεκδ.) η δόξα που συνοδεύει κάποιον/κάτι ως φήμη· *το μέγαρο διατηρεί την ~ τού παρελθόντος, παρ' όλες τις φθορές τού χρόνου* ‖ *η ~ τού αρχαιοελληνικού πολιτισμού* ΣΥΝ ακτινοβολία, λάμψη, μεγαλοπρέπεια • **3.** ΕΚΚΛΗΣ ο φωτοστέφανος των αγίων, όπως απεικονίζεται στις αγιογραφίες ΣΥΝ στεφάνι, άλως
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < I.E. *aig- «ορμώ» ή < **ἄσγλᾱ*, συνδ. με ρ *γελᾶν* (πβ. τα επίθ. τού Απόλλωνα: *Ἀπόλλων Αἰγλάτας, Ἀπόλλων Ἀσγελάτας*)].

> **αίγλη – λάμψη – γόητρο – γοητεία.** Συνώνυμα δηλωτικά τής ακτινοβολίας, τής απήχησης, τής έλξης που ασκεί κάποιος/κάτι στους άλλους Λέξεις σε μεγάλη χρήση στη σημερινή κοινωνία τής δύναμης, τής προβολής και τού θεάματος Τόσο στην **αίγλη** και τη **λάμψη** όσο και στα συνώνυμά τους **(ακτινοβολία, λαμπρότητα, φεγγοβολή)** υπερισχύει η έννοια τού «φωτός», που σκορπίζει λάμψη, λαμπρότητα, φέγγος, που ακτινοβολεί Μεταφορικά και συνεκδοχικά η ακτινοβολία που εκπέμπει ένα πρόσωπο, του εξασφαλίζει ευρύτερη απήχηση, κύρος, επιβολή, που κορυφώνεται στο **μεγαλείο** και στη **δόξα**. Αντίθετα, η (αρχ.) *γοητεία* και το (νεότ) *γόητρο* περνούν μέσα από την κρυφή έλξη τού μαγικού, τού απόκρυφου, για να φθάσουν στα θέλγητρα, στην έλξη, την επίδραση, τη δύναμη και, τελικά, στην επιβολή που ασκείται μέσα από αυτά στους άλλους. Έτσι, η μεν **γοητεία** κατέληξε να δηλώνει την έντονη έλξη που ασκείται στους άλλους, ενώ το **γόητρο** εξειδικεύτηκε στην έννοια τού κύρους, τής πάσης μορφής ακτινοβολίας Το τελευταίο, όταν πρωτοεμφανίστηκε (το 1888 στον Κλέωνα Α Ραγκαβή), γνώρισε επικρίσεις, γιατί ως παράγωγο τού *γοητεύω* έπρεπε να λεχθεί *«γοητευτικόν»* ή *«γοητικόν»* ή και *«γοητεία»*, ενώ ο τ. *γόητρο* είναι σαν να προέρχεται από το *γοώ* «θρηνώ» (Γ. Ζηκίδης)· Αντ' αυτού, μάλιστα, προτάθηκαν ως ορθότεροι οι τ. *θέλγητρον* ή *θέλκτρον* ή *θελκτήριον* Αλλά η λ *γόητρο* επιβλήθηκε νωρίς, έτσι ώστε ο Στ Κουμανούδης (το 1900) να παρατηρεί· *«Ἐψέχθη ἡ λέξις ἐν τῇ δραματικῇ κρίσει τῆς Α' Ὀλυμπιάδος Ἀλλὰ τί σημαίνει, Εἶναι αὕτη ἀπὸ ἐτῶν πολλῶν μυριόλεκτος καὶ μυριόγραπτος παρ' ἡμῖν»* Η λ *γόητρο* σήμερα μπορεί άριστα να χρησιμοποιείται αντί τής γαλλ. λ **πρεστίζ** (γαλλ. prestige), που ανάγεται στο λατ. praest(r)ingiae «τα κόλπα τού ταχυδακτυλουργού» (από το λατ ρ praestringo «ξεγελώ, αμβλύνω»). Η *γοητεία* καθιστά επικοινωνιακά αδικαιολόγητο τον ξενισμό **γκλάμουρ** (< αγγλ. glamour), που άρχισε να κάνει την εμφάνισή του και που μπορεί να χάσει το «γκλάμουρ» του, αν ληφθεί υπ' όψιν πως προέρχεται από το glammor, παραφθορά τού grammar (< *γραμματική*), το οποίο σήμαινε αρχικώς «την απόκρυφη γνώση»! Και στο *πρεστίζ* και στο *γκλάμουρ* η έννοια τής κρυφής ή μυστικής έλξης, που υπάρχει στα *γοητεία* και *γόητρο*, είναι μια αξιοσημείωτη παράλληλη σημασιολογική εξέλιξη

αιγο- κ. **αιγό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την αίγα, την κατσίκα *αιγό-μορφος, αιγο-πρόβατα*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ και Ν Ελληνικής (λ.χ. *αἰγό-κερως, αἰγο-βοσκός*), που προέρχεται από το ουσ. *αἴξ, αἰγός* (βλ λ *αίγα*)]

αιγοβοσκός (ο/η) [μτγν.] (λόγ) γιδοβοσκός, βοσκός κατσικιών ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γελαδάρης*

αιγόδερμα (το) [1883] {αιγοδέρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το δέρμα μικρού κατσικιού ΣΥΝ κατσικόδερμα, γιδοτόμαρο

αιγοειδή (τα) ΖΩΟΛ κατηγορία θηλαστικών που έχουν πολλά κοινά γνωρίσματα με την κατσίκα
[ΕΤΥΜ. < *αιγο-* (βλ. λ. *αίγα*) + *-ειδή*, πληθ. ουδ. τού επιθήματος *-ειδής* (βλ.λ.)]

αιγόκερως κ **αιγόκερος** (ο) {αιγόκερ-ω (κ -ου)} **1.** ΑΣΤΡΟΝ (α) αστερισμός τού Ν. Ημισφαιρίου μεταξύ Τοξότη και Υδροχόου (β) ***τροπικός τού Αιγόκερω*** βλ λ *τροπικός* **2.** ΑΣΤΡΟΛ το δέκατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 22/12-19/1 **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ < μτγν *αἰγόκερως* < αρχ *αἴξ, αἰγός* «γίδα» + *-κερως* < γεν **κέρασ-ος* (> *κέραος* > *κέρως*) τής λ. *κέρας* «κέρατο», πβ. *ρινό-κερως*]

αιγόκλημα (το) {αιγοκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αγιόκλημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν < *αἰγο-* + *κλῆμα*].

αιγοπρόβατα (τα) [1839] {αιγοπροβάτων} (επίσ.) κατσίκες και πρόβατα ΣΥΝ γιδοπρόβατα

αιγότριχα (η) [1851] {αιγοτριχών} το τρίχωμα τής κατσίκας ΣΥΝ (λαϊκ) γιδόμαλλο.

αιγοτρόφος (ο/η) (λόγ.) πρόσωπο που συστηματικά και επαγγελματικά εκτρέφει και συντηρεί αίγες (γίδες). — **αιγοτροφία** (η) [1854], **αιγοτροφικός,** -ή, -ό.

αιγυπτιολογία (η) [1889] ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τον αιγυπτιακό πολιτισμό. — **αιγυπτιολόγος** (ο/η) [1845], **αιγυπτιολογικός,** -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. Egyptology]

Αιγυπτιώτης (ο) {Αιγυπτιωτών}, **Αιγυπτιώτισσα** (η) {Αιγυπτιωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από την ελληνική παροικία τής Αιγύπτου.

Αίγυπτος (η) {Αιγύπτου} (αραβ. al-Jumhûriyat Misr al-Arabiya = Αραβική Δημοκρατία τής Αιγύπτου) κράτος τής ΒΑ Αφρικής με πρωτεύουσα το Κάιρο, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα την αιγυπτιακή λίρα ΣΥΝ (λαϊκ.) Μισίρι — **Αιγύπτιος** (ο) [αρχ], **Αιγύπτια** κ. (λόγ.) **Αιγυπτία** (η), **αιγυπτιακός,** -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ < ακκαδ Hikuptaḥ < Ha(t)- kaptah, μία από τις ονομασίες τής πόλης Μέμφιδος, που σημαίνει «ναός τής ψυχής τού Φθα (Ptaḥ)» Η ονομασία *Αἴγυπτος* στην Αρχ. περιελάμβανε την περιοχή τού ποταμού Νείλου, αντίθετα προς την *Αἰθιοπία*, που προσδιόριζε το νοτιότερο τμήμα τής ηπείρου Σύμφωνα με τη μυθολογία, η πόλη χτίστηκε από τον βασιλιά *Αἴγυπτο* (γυιο τού Νείλου και τής Μέμφιδος), ενώ ο γάμος των θυγατέρων τού Δαναού με τους γυιους τού Αιγύπτου αποτελεί βασικό θεματικό πυρήνα στην τραγωδία τού Αισχύλου *Ἱκέτιδες*. Στην *Οδύσσεια*, τέλος, η λ. *Αἴγυπτος* προσδιόριζε τον ποταμό Νείλο. Στην αρχ αιγυπτιακή γλώσσα η χώρα ονομαζόταν Kemet «μαύρη χώρα», πιθανώς με αναφορά στο χρώμα τού δέρματος των κατοίκων, ονομασία που προέρχεται από τον Χαμ (εβρ Ham), γυιο τού Νώε. Η αραβ. ονομασία τής χώρας είναι Misraim (< εβρ Misrahim, όνομα ενός από τους γυιους τού Χαμ), από την οποία προέρχεται και η λαϊκή ονομασία τού Καΐρου *Μισίρι*]

αιδεσιμολογιότατος (ο) [1812] {-ου κ. -άτου | -ων κ -άτων, -ους κ. -άτους} ΕΚΚΛΗΣ (με κεφ.) ως τιμητική προσφώνηση πρεσβυτέρου που έχει πανεπιστημιακή μόρφωση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*

αιδεσιμότατος (ο) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων, -ους κ -άτους} ΕΚΚΛΗΣ (με κεφ) ως τιμητική προσφώνηση έγγαμου πρεσβυτέρου, καθώς και έγγαμου προτεστάντη ιερέα.
[ΕΤΥΜ Υπερθ. βαθμός τού μτγν *αἰδέσιμος* «σεβάσμιος» < *αἰδοῦμαι*].

αιδημοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} η στάση και η ιδιότητα ανθρώπου που συμπεριφέρεται με αυτοσυγκράτηση και αξιοπρέπεια, φροντίζοντας να μην προσβάλλει τους άλλους, να μην παρεκτρέπεται παραβαίνοντας τις κοινωνικές και ηθικές επιταγές. *παιδική / νεανική / πατροπαράδοτη ~* ΣΥΝ ντροπαλότητα, σεμνότητα, συστολή ΑΝΤ θρασύτητα, αδιαντροπιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ντροπή*.

αιδήμων, -ων, -ον {αιδήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -α), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που συμπεριφέρεται με αιδημοσύνη (βλ λ) συνήθ. στη ΦΡ. ***τηρώ αιδήμονα σιγή*** (επιτιμητικά ή σκωπτ.) για ένοχο που μετά την πράξη του υποκρίνεται πως δεν μιλά από μεταμέλεια ή συστολή: *έγινε αιτία να χάσουν τόσοι άνθρωποι τη δουλειά τους και τώρα τηρεί αιδήμονα σιγή* **αιδημόνως** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰδοῦμαι*].

Αιδηψός (η) κωμόπολη τής ΒΔ. Εύβοιας, γνωστή για τις ιαματικές πηγές της
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο]

Αϊδίνι (το) {Αϊδινίου} ιστορική πόλη τής ΝΔ. Μικράς Ασίας· οι αρχαίες *Τράλλεις*

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Aydin (< επιθ. aydın «φωτεινός, καθαρός»). Η πόλη βρίσκεται στη θέση των αρχ. *Τράλλεων*, οι οποίες κυριεύθηκαν από τους Σελτζούκους Τούρκους το 1280 και ονομάστηκαν Güzel Hisar «Ωραιόκαστρο» Η σημερινή ονομασία ανάγεται στο 1310, οπότε η πόλη έγινε έδρα τού εμίρη Aydin-oğlu Mehmet].

αΐδιος, -ος, -ον (λόγ.) αιώνιος, παντοτινός, αθάνατος, ακατάλυτος: ~ *μνήμη* || *η ~ δύναμη τού Θεού*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀίδιος* < *ἀεί* «πάντοτε» (< *αἰ(ε)ί*) + επίθημα *-διος*, πβ. κ *αἰφνί-διος*]

αιδοιίτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ η φλεγμονή τού αιδοίου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ vaginite]

αιδοίο (το) ΑΝΑΤ **1.** το σύνολο των εξωτερικών γεννητικών οργάνων τής γυναίκας, κυρ το εφηβαίο, τα μεγάλα χείλη, τα μικρά χείλη και η κλειτορίδα **2.** γυναικείο γεννητικό όργανο ΣΥΝ (!-λαϊκ) μουνί **3.** (σπάν.) ***αιδοία*** (τα) τα γεννητικά όργανα (τού άνδρα ή τής γυναίκας) — **αιδοιικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ. *αἰδοῖος* «σεβαστός» < **αἰδόσ-ιος* < *αἰδώς, αἰδοῦς* (< **αἰδέσ-ος*). Η σημερινή σημ ήδη αρχ].

αιδοιοκαλπίτιδα (η) {χωρ. γεν πληθ } ΙΑΤΡ ταυτόχρονη φλεγμονή των έξω γεννητικών οργάνων (αιδοίου) και τού κόλπου, η οποία προκαλείται από λοίμωξη, κυρ. λόγω κακής υγιεινής ή δυσανεξίας σε διάφορα αντισυλληπτικά μέσα Επίσης (λόγ.) **αιδοιοκολπίτις** {αιδοιοκολπίτιδος}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vulvovaginitis].

αιδοιαλειξία κ **αιδαιολειχία** (η) {αιδοιλειξιών} σεξουαλική τεχνική για την πρόκληση γενετήσιας διέγερσης μέσω τής χρησιμοποίησης των χειλιών και τής γλώσσας σε επαφή με το αιδοίο. — **αιδοιολείκτης** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἰδοιολείκτης* < αρχ. *αἰδοῖον* + *-λείκτης* < *λείχω* «γλείφω»]

αιδοιοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η ιατρική εξέταση τού αιδοίου. Επίσης **αιδοιοσκοπία**.

αιδώς (η) {αιδ-ούς, -ώ | χωρ πληθ } **1.** (λόγ) το συναίσθημα και η στάση τού ανθρώπου που χαρακτηρίζεται από συστολή, αυτοέλεγχο και σεβασμό στα κοινωνικώς παραδεδεγμένα και στους άλλους, με τη συναίσθηση ότι ορισμένες πράξεις ή παραλείψεις του μπορεί να τον εκθέσουν κοινωνικά **2.** συναίσθημα ντροπής, φιλοτιμίας ή φόβου (σεβασμός) *εξέλιπε πλέον η ~ από την πολιτική ζωή τής χώρας* ΦΡ (α) ***αιδώς Αργείοι!*** (*αἰδὼς Ἀργεῖοι*, Ομήρ. *Ιλ.* Ε 787, Ο 502) ντροπή σας, Αργείοι' (ως ηθική επίπληξη προς οποιουσδήποτε): *απευθυνόμενος στον πολιτικό κόσμο τής χώρας για τη στάση τους στα εθνικά θέματα, ο αρθρογράφος τελείωνε το άρθρο του με τη φράση «~»* (β) ***χωρίς αιδώ*** χωρίς ντροπή· *εξεστόμισε ~ απαράδεκτες ύβρεις εναντίον μου* **3.** ΝΟΜ ***δημόσια αιδώς*** οι αντιλήψεις τού κοινού σχετικά με τις γενετήσιες εκδηλώσεις, με το τι θεωρείται ηθικό και ευπρεπές σε σχέση με το γενετήσιο ένστικτο και τις λειτουργίες του: *προστατεύω / προκαλώ τη δημόσια αιδώ* || *νόμοι περί δημοσίας αιδούς* (βλ *προσβολή τής δημοσίας αιδούς*, λ. *δημόσιος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἴδ-ομαι*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι Ε. *aizd- < *ais- «σέβομαι, ευλαβούμαι», πβ σανσκρ. idē «προσεύχομαι», γοτθ. aistan «κατέχομαι από δέος». Η λ στην Αρχ δηλώνει τον σεβασμό προς τους θεούς ή άλλους εξέχοντες, η δε σημ «αισχύνομαι» οφείλεται στον φόβο τού ατόμου μήπως παρεκκλίνει και δείξει έλλειψη *αἰδοῦς*]

> **αιδώς Αργείοι – χωρίς αιδώ.** Το **«αἰδώς, Ἀργεῖοι»** προήλθε από την ομώνυμη επιτιμητική φράση που απευθύνει η Ήρα (Ομήρ *Ιλ.* Ε 787) και άλλοτε ο Αίας (*Ιλ* Ο 502) στους *Αργείους*, δηλ στους Έλληνες, όπως ονομάζονται στην *Ιλιάδα*, σημαίνοντας «ντροπή σας Έλληνες» Όπως και άλλες ομηρικές φράσεις, επιβίωσε στην ελληνική γλώσσα με τη μορφή αποφθέγματος (πβ. κ. *«αἰὲν ἀριστεύειν»*, *«ἄχθος ἀρούρης»*, *«νόστιμον ἦμαρ»* κ.ά). Το **χωρίς αιδώ** αποτελεί *αποφθεγματική* φράση από τα *Τείχη* τού Κ Καβάφη, χρησιμοποιούμενο για να χαρακτηρίσει μια πράξη που γίνεται εις βάρος κάποιου «χωρίς συναίσθηση ντροπής, άδικα και προκλητικά». Το πλήρες απόσπασμα έχει ως εξής: *«Χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αἰδὼ μεγάλα κι ὑψηλὰ τριγύρω μου ἔκτισαν τείχη»*

αιέν αριστεύειν (*αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων*, Ομήρ *Ιλ* Ζ 208) (αρχαιοπρ.) πάντοτε να αριστεύεις και να υπερέχεις, να διακρίνεσαι από όλους τους άλλους· απόφθεγμα (των λόγων τού Ιππολόχου στον γυιο του Γλαύκο) που εκφράζει προτροπή για τη συνεχή επιδίωξη υπεροχής ως προς την ανδρεία και τη μεγαλοψυχία· χρησιμοποιείται ευρέως μαζί με άλλα σύμβολα ως έμβλημα των ενόπλων δυνάμεων, σε οργανώσεις προσκόπων, σε σχολεία κ.λπ.

αιθάλη κ. (λαϊκ) **αθάλη** (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ) μαύρη ανθρακούχος ουσία που παράγεται κατά την καύση ξύλων, λαδιού κ λπ., η καπνιά.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἴθω* «καίω» < Ι Ε *aidh- «φλέγω», πβ σανσκρ. in-ddhé «φλέγεται», λατ. aed-es «τζάκι, ναός», aestus «θερμός», γαλλ. été «καλοκαίρι, περίοδος μεγάλης ζέστης» (< λατ. aestas), ισπ. estio, ιταλ state κ.ά Ομόρρ. *αἴθ-ουσα, Αἰθ-ιοπία, αἴθ-ριος, αἰθ-ήρ (-έρας)* κ ά.]

αιθαλομίχλη (η) {χωρ πληθ.} (λόγ) επικίνδυνο για τη δημόσια υγεία αεριώδες μείγμα καυσαερίων με υδροσταγονίδια (σταγονίδια ύδατος) υπό μορφήν ομίχλης, που σχηματίζεται συνήθ σε υγρές και αστικοβιομηχανικές περιοχές από την εκπομπή καυσαερίων και βιομηχανικών ρύπων ΣΥΝ νέφος, καπνομίχλη
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. smog < sm(oke) «καπνός» + (f)og «ομίχλη», κατά συμφυρμό].

αιθάνιο (το) [1887] {αιθανί-ου | -ων} ΧΗΜ κορεσμένος υδρογονάνθρακας με δύο άτομα άνθρακα στο μόριό του άοσμο αέριο, σε κανονικές συνθήκες, το οποίο χρησιμοποιείται στους ψυκτικούς θαλάμους για ψύξη
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γερμ. Athan, βλ κ. *αιθύλιο*]

αιθανόλη (η) {αιθανολών} ΧΗΜ άχρωμο υγρό, με χαρακτηριστική οσμή, το οποίο παρασκευάζεται με τη ζύμωση ζάχαρης και χρησιμοποιείται ως διαλυτικό, απολυμαντικό, τα δε ποτά που το περιέχουν προκαλούν μέθη ΣΥΝ αιθυλική αλκοόλη, αλκοόλη, οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γερμ Äthanol].

αιθέρας (ο) **1.** ΧΗΜ άχρωμο, εύφλεκτο, πτητικό υγρό με έντονη, χαρακτηριστική οσμή και γλυκιά γεύση, χρησιμοποιούμενο ως διαλυτικό και παλαιότ ως εισπνεόμενο αναισθητικό • **2.** (συνήθ. στον πληθ) τα ανώτερα στρώματα τής ατμόσφαιρας· ο ουρανός: *τα πολεμικά αεροσκάφη διέσχιζαν τους ~* || (μτφ) *πετώ στους ~* (είμαι πολύ χαρούμενος) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰθήρ, -έρος* < *αἴθω* «καίω» < Ι.Ε. *aidh- «φλέγω», πβ σανσκρ édh-ah «καυσόξυλο», λατ aed-es «τζάκι, ναός» κ.ά Ομόρρ. *αἴθ-ουσα, αἰθ-άλη, Αἰθ-ιοπία, αἴθ-ριος* κ.ά Η λ πέρασε ως δάνειο, μέσω τού λατ. aether, και σε άλλες γλώσσες, π.χ γαλλ. éther, αγγλ aether, γερμ. Äther, ιταλ. etere κ.ά.]

αιθέριος, -α, -ο **1.** αυτός που περιέχει, σχετίζεται ή μοιάζει με αιθέρα: ~ *διάλυμα / ουσία* **2.** ***αιθέριο έλαιο*** καθένα από τα πτητικά έλαια που προέρχονται από απόσταξη αρωματικών φυτών και χρησιμοποιούνται ως πρώτη ύλη φαρμάκων και αρωματικών ουσιών • **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανάλαφρη χάρη, λεπτότητα: ~ *ύπαρξη / μορφή / ομορφιά / βαλς*. Επίσης **αιθέρινος,** -η, -ο [1886]
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰθήρ* (βλ.λ.) Η σημ 3 οφείλεται στην επίδρ των γαλλ créature éthérée, sentiment étheré κ ά].

αιθεροβάμων, -ων, -ον {αιθεροβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.-κυριολ.) αυτός που κινείται, βαδίζει στους αιθέρες (κυρ. μτφ.) αυτός που βρίσκεται εκτός πραγματικότητας, που σκέφτεται ή ενεργεί χωρίς επίγνωση τής πραγματικότητας: *έντιμος, αλλά ~· αυτά που υποστηρίζει δεν είναι ρεαλιστικά* ΣΥΝ αεροβάμων, ουτοπιστής, ανεδαφικός, φαντασιοκόπος, ονειροπόλος ΑΝΤ ρεαλιστής, πραγματιστής, προσγειωμένος Επίσης **αιθεροβάμονας** (ο/η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *αἰθήρ, -έρος* + *-βάμων* < *βαίνω*]

αιθεροβατώ ρ. αμετβ. [μτγν] {αιθεροβατείς.. μόνο σε ενεστ κ. παρατ } αεροβατώ (βλ.λ.).

Αιθήρ (ο) {Αιθέρ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού Ερέβους και τής Νυκτός, αδελφός τής Ημέρας Επίσης **Αιθέρας**.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν , βλ λ. *αιθέρας*]

Αιθιοπία (η) (αμχαρ. Yatyiopya) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Αντίς Αμπέμπα, επίσημη γλώσσα την Αμχαρική και νόμισμα το αιθιοπικό μπιρ· αλλιώς (παλαιότ) *Αβησσυνία* — **Αιθίοπας** (ο), **Αιθιοπίνα** (η), **αιθιοπικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *Αἰθίοψ, -οπος* < *αἴθω* «καίω» + **ὄψ* (γεν **ὀπ-ός*) «όψη», οπότε η αρχική σημ τής λ *Αἰθίοψ* θα ήταν «καμένο (από τον ήλιο) πρόσωπο», όνομα που αποδόθηκε στη μαύρη φυλή και ειδικότ στους κατοίκους τής Αφρικής που ζούσαν νοτίως τού Νείλου. Η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, π χ αγγλ. Ethiopia, γαλλ. Éthiopie κ.ά. Βλ κ *Αβησσυνία*].

αίθουσα (η) {-ας κ. (λόγ) -ούσης | -ουσών} **1.** δωμάτιο που προορίζεται για συγκεκριμένη λειτουργία, ~ *φαγητού / χορού / τού θρόνου* || *σχολική ~* **2.** (ειδικότ) μεγάλος στεγασμένος χώρος δημόσιου χαρακτήρα, προοριζόμενος για συγκεντρώσεις πολλών ατόμων, *η ~ διαλέξεων τού Πνευματικού Κέντρου* || ~ *ακροάσεων / αναμονής* (βλ λ.) / *συναυλιών / συνεδριάσεων / δικαστηρίου* || *η ~ τού Θεάτρου Τέχνης* **3.** (συνεκδ.) ο κινηματογράφος, ο χώρος μέσα στον οποίο γίνεται κινηματογραφική προβολή: *το έργο προβάλλεται σε τέσσερεις αθηναϊκές ~* **4.** ΑΝΑΤ τμήμα τού εσωτερικού αφτιού
[ΕΤΥΜ Θηλ. τής αρχ. μτχ. *αἴθων* < *αἴθω* «καίω», από τη φρ *αἴθουσα στοά*, η οποία δήλωνε τον εξωτερικό χώρο τού σπιτιού, όπου άναβαν τη φωτιά. Ομόρρ *αἰθ-άλη, αἴθ-ριος, αἰθ-ηρ (-έρας)* κ.ά.]

αιθουσαίος, -α, -ο ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με την αίθουσα τού εσωτερικού αφτιού.

αιθουσάρχης (ο/η) {αιθουσαρχών}, **αιθουσάρχισσα** (η) {αιθουσαρχισσών} ιδιοκτήτης ή ενοικιαστής αίθουσας ή συγκροτήματος αιθουσών, που χρησιμοποιούνται για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις ή διασκέδαση: *οι ~ των νυχτερινών κέντρων διαμαρτύρονται για τις νέες διατάξεις* || ~ *θεάτρου / κινηματογράφου*.
[ΕΤΥΜ < *αίθουσα* + *-άρχης* < *άρχω*, πβ. κ *ομαδ-άρχης, ταγματ-άρχης, θιασ-άρχης* κ.ά]

αιθουσολόγιο (το) {αιθουσολογί-ου | -ων} πίνακας στον οποίο αναγράφονται οι αίθουσες κτηρίου (συνήθ σχολείου) και το ωρολόγιο πρόγραμμα των δραστηριοτήτων που πραγματοποιούνται σε αυτές.

αιθρία (η) {χωρ. πληθ } (λόγ.) η ανέφελη και διαυγής ατμόσφαιρα, ο ξάστερος ουρανός ΣΥΝ καλοκαιρία, ξαστεριά ΑΝΤ κακοκαιρία, συννεφιά· ΦΡ ***κεραυνός εν αιθρία*** βλ. λ *κεραυνός*.
[ΕΤΥΜ αρχ , ουσιαστικοπ τ τού επιθ *αἴθριος*]

αιθριάζω ρ αμετβ. [αρχ] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ) **1.** (για καιρικές συνθήκες) γίνομαι αίθριος: *ο ουρανός αιθριάζει* ΑΝΤ συννεφιάζω **2.** (μτφ) ησυχάζω, γαληνεύω *αιθριάζει το πολιτικό τοπίο / το πρόσωπο / η ψυχή* (κάποιου) ΑΝΤ. συννεφιάζω, σκοτεινιάζω.

αιγο- κ **αιγό-** α' συνθετικό

αιγο-θήρας (ο)	**αιγο-κλέφτης** (ο)	**αιγό-μαλλος,** -η, -ο	**αιγό-πους** (ο)	**αιγό-τριχος,** -η, -ο
αιγο-κέφαλος, -η, -ο	**αιγό-μαλλο** (το)	**αιγό-μορφος,** -η, -ο	**αιγο-πρόσωπος,** -η, -ο	**αιγο-φάγος** (ο)

αίθριο (το) {αιθρί-ου | -ων} **1.** κάθε εσωτερική αυλή ή προαύλιο μεγάλου κτηρίου (ξενοδοχείου, συγκροτήματος γραφείων, εμπορικού κέντρου κ λπ.), που έχει φυσικό εσωτερικό φωτισμό **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ εσωτερική αυλή αρχαίου σπιτιού ή άλλων κοσμικών και θρησκευτικών οικοδομημάτων, με στοά, προθάλαμο και πρόδομο: στο ~ *τής Εστίας φύλασσαν το ιερό πυρ τής Ρώμης.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἴθριον*, ουσιαστικοπ ουδ. τού αρχ. επιθ. *αἴθριος*. Η λ. συνδέθηκε παρετυμολ με το λατ. atrium «εσωτερική αυλή»].

αίθριος, -α (λογιότ. -ία), -ο (λόγ.) (για τον καιρό) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λιακάδα και απουσία νεφών ΣΥΝ καθαρός, ανέφελος ΑΝΤ συννεφιασμένος, νεφελώδης **2.** ΜΕΤΕΩΡ αυτός κατά τον οποίο παρατηρείται ελάχιστη νέφωση, σύμφωνα με ορισμένη κλίμακα που αναφέρεται στο φάσμα ανάμεσα στον εντελώς ανέφελο ουρανό και τον εντελώς νεφοσκεπή: *σύμφωνα με την Ε Μ.Υ., αύριο ο καιρός θα είναι ~ σε όλη τη χώρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αἴθω* «καίω» < Ι.Ε. *aidh- «φλέγω» Ομόρρ *αἰθ-άλη, αἰθ-ήρ (-έρας), αἴθ-ουσα* κ ά. Ο συνδυασμός των λ. στη φρ. *αἴθριος αἰθήρ* προσέδωσε στη λ. *αἴθριος* τη σημ. «λαμπρός, φωτεινός» και συνεπώς «ανέφελος, ξάστερος»].

αιθυλένιο (το) [1884] {αιθυλενίου} ΧΗΜ άχρωμο, εύφλεκτο αέριο, με χαρακτηριστική γλυκιά γεύση και οσμή· έχει ιδιότητες αναισθητικού και χρησιμοποιείται για την τεχνητή ωρίμαση των φρούτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. éthylène].

αιθυλικός, -ή. -ό [1876] αυτός που περιέχει τη ρίζα αιθύλιο ή σχετίζεται με αυτή ΦΡ ***αιθυλική αλκοόλη*** το οινόπνευμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. éthylique (βλ. λ *αιθύλιο*)].

αιθύλιο (το) [1842] {αιθυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που προκύπτει από το αιθάνιο μετά την αφαίρεση ενός ατόμου υδρογόνου — **αιθυλιούχος**, -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < *αιθ(έρας) + ύλ(η) + -ιο*, κατά συμφυρμό, < γαλλ. éthyle]

αιθυλισμός (ο) η εξάρτηση από την αιθυλική αλκοόλη ΣΥΝ αλκοολισμός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. éthylisme (βλ. λ. *αιθύλιο*)]

-αίικα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό τοπωνυμίων: *Νικολαίικα.*

-αίικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το σύνολο των ατόμων που φέρουν το ίδιο επώνυμο και αποτελούν μία οικογένεια: *το Κολοκοτρωναίικο, το Μποτσαραίικο* || *μαζεύτηκε όλο το Παπαδοπουλαίικο στη γιορτή*
[ΕΤΥΜ. Παραγ επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη τού ουδ *-ικο* στο επίθημα *-αῖοι* (αρχ.) οικογ. ονομάτων (λ.χ *Μποτσαρ-αίοι > Μποτσαρ-αίικο, Καρακιτσ-αίοι > Καρακιτσ-αίικο*)].

Αικατερίνη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμονίδων **4.** γυναικείο όνομα Επίσης (καθημ.) **Κατερίνα**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Αἰκατερίνη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **Ἑκατερίνη* < κύρ όν *Ἑκατερός + -ίνη* < αρχ. *ἑκάτερος* «καθένας από τους δύο». Η πρώιμη παρετυμολογική σύνδ. με το ελλην. *καθαρός* έδωσε τα ξεν. Katharine. Katherine > Catharine, Catherine]

αϊ-κιού (το) (αγγλ Ι.Q.) {άκλ } ελλην. *δείκτης ευφυΐας* μέτρο επιπέδου ευφυΐας, το οποίο καθορίζεται από ένα ειδικό τεστ με μέσο όρο αποτελέσματος το 100.
[ΕΤΥΜ Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου Intelligence Quotient «δείκτης ευφυΐας»].

αϊ-λάινερ (το) {άκλ } λεπτό πινελάκι με το οποίο σχηματίζει κανείς έγχρωμο περίγραμμα στα μάτια.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. eye-liner].

αιλουροειδής, -ής, -ές [1831] {αιλουροειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει ή έχει τα χαρακτηριστικά τού αίλουρου (δηλ. ευκινησία, ταχύτητα και ελαστικότητα): *με ~ κινήσεις ο κλέφτης διέφυγε πηδώντας από μπαλκόνι σε μπαλκόνι* **2.** ΖΩΟΛ ***αιλουροειδή*** (τα) σαρκοφάγα θηλαστικά με ευέλικτο σώμα και δυνατά νύχια, π.χ. το λιοντάρι, η τίγρη. ο πάνθηρας, ο ιαγουάρος. η αγριόγατα, ο γατόπαρδος (τσιτάχ). Επίσης **αιλουρίδες** (οι) [μτγν.] (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ. felidae < λατ. feles, -is «αίλουρος»]

αίλουρος (ο) {αιλούρων} η γάτα· (συνήθ. μτφ για πρόσ. πολύ ευκίνητο και ευέλικτο): *τινάχτηκε σαν ~* || *ελίσσεται / σκαρφαλώνει στο δέντρο σαν ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰέλουρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *αἰόλος* (< **αἴελος*) «γρήγορος, ευκίνητος» + *οὐρά*, οπότε η λ. θα δήλωνε ζώο «που κουνάει γρήγορα την ουρά»].

αίμα (το) {αίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΥΣΙΟΛ (α) το κόκκινο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί μέσω τής καρδιάς. των αρτηριών και των φλεβών τού ανθρώπου και των άλλων σπονδυλωτών ζώων, επιτελώντας πλήθος βασικών λειτουργιών (ρύθμιση τής θερμοκρασίας τού σώματος, αναστολή τής αναπτύξεως μικροοργανισμών που εισβάλλουν στο σώμα κ ά.)· μέσω τού αίματος γίνεται η οξυγόνωση τού εγκεφάλου. καθώς και η μεταφορά απαραίτητων για τον οργανισμό ουσιών (β) ***τύπος / ομάδα αίματος*** καθεμιά από τις διάφορες κατηγορίες στις οποίες υποδιαιρείται το ανθρώπινο αίμα, με κριτήριο την παρουσία ή την απουσία συγκεκριμένων αντιγόνων στα ερυθρά αιμοσφαίρια (ομάδες Α, Β, ΑΒ και Ο) (γ) ***εξέταση / ανάλυση αίματος*** η εξέταση δείγματος αίματος για την εξακρίβωση τής ποιότητας, τής αναλογίας των διαφόρων κυτταρικών στοιχείων. τής ομάδας του, τής ποσότητας διαφόρων χημικών ουσιών σε αυτό, πιθανής μολυσματικής ασθένειας ή άλλου παθολογικού ή κληρονομικού παράγοντα (δ) ***πίεση αίματος*** η δύναμη που προέρχεται από τη λειτουργία τής αντλίας τής καρδιάς και ασκείται από το αίμα στα εσωτερικά τοιχώματα των αιμοφόρων αγγείων. ειδικότ των αρτηριών, κατά τη διάρκεια των διαφορετικών φάσεων συσπάσεως τής καρδιάς (ε) ***πήξη τού αίματος*** ο μηχανισμός τού οργανισμού που σταματά την αιμορραγία αυξάνοντας την πυκνότητα τού αίματος (στ) ***λήψη αίματος*** η διαδικασία λήψεως φλεβικού αίματος, συνήθ. με σύριγγα ή τρύπημα τού δακτύλου (ζ) ***μετάγγιση αίματος*** η απευθείας μεταβίβαση αίματος σε άτομο που το έχει ανάγκη για την αποκατάσταση τού όγκου τού αίματος ύστερα από αιμορραγία, εγκαύματα ή κάκωση, για τη μεταφορά οξυγόνου σε περίπτωση αναιμίας και για καταπολέμηση τής καταπληξίας (σοκ) (η) ***αλλαγή αίματος*** η αφαίρεση τού συνόλου ή τού μεγαλύτερου μέρους τού αίματος ασθενούς και η ταυτόχρονη μετάγγιση νέου αίματος (βλ κ. λ. *αφαιμαξομετάγγιση*) (θ) ***φιάλη αίματος*** ποσότητα αίματος που περιέχεται σε φιάλη χρησιμοποιούμενη για την αποθήκευση ή συλλογή αποθεμάτων αίματος (ι) ***τράπεζα αίματος*** (i) κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για τη συλλογή, επεξεργασία, αποθήκευση και διανομή αίματος ή πλάσματος τού αίματος σε κάθε νοσοκομείο (ii) η συλλογή. επεξεργασία. αποθήκευση και μετάγγιση αίματος μέσω ειδικών προγραμμάτων εγγραφής μελών σε συνεταιρισμό τραπεζών αίματος (ια) ***ντόπινγκ αίματος*** η διαδικασία κατά την οποία μεταγγίζονται σε αθλητή / αθλήτρια ερυθρά αιμοσφαίρια που είχαν αφαιρεθεί από τον ίδιο παλαιότερα και είχαν συντηρηθεί. ώστε να αυξηθεί η ικανότητα οξυγόνωσης τού μυϊκού ιστού κατά τον αγώνα (ιβ) ***σκοτωμένο / μαύρο αίμα*** μελάνιασμα που προκαλείται εξαιτίας τής συσσώρευσης αίματος κάτω από συγκεκριμένο σημείο τού δέρματος ύστερα από χτύπημα ΣΥΝ εκχύμωση (ιγ) ***ακάθαρτο αίμα*** το φλεβικό αίμα ή το αίμα από αφαίμαξη ασθενούς, το οποίο περιέχει ουσίες που αποβάλλει ο οργανισμός (ιδ) ***πλέω / κολυμπώ / πνίγομαι στο αίμα*** (i) βρίσκομαι μέσα σε μεγάλη ποσότητα αίματος ή αιμορραγώ υπερβολικά: *το θέαμα ήταν αποτρόπαιο· το πτώμα κολυμπούσε στο ~* (ii) ενέχομαι σε φόνους (ιε) ***βγάζει / τρέχει αίμα*** για πληγή που αιμορραγεί (ιστ) ***χάνω αίμα*** αιμορραγώ (ιζ) (για γυναίκα κατά την εμμηνόρροια) ***έχω αίμα*** έχω απώλεια αίματος *έχει πολύ ~ στην περίοδο* (ιη) (εκφραστ.) ***ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι (κάποιου)*** προκαλώ έντονο θυμό, οργή ή αγανάκτηση: *ήταν ένας εριστικός υπάλληλος, που μου ανέβασε το ~ στο κεφάλι* (ιθ) ***μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι*** αισθάνομαι έντονο θυμό, οργή: *όπως τον άκουγα, ένιωθα να ~* (κ) ***όρκος αίματος*** όρκος που σφραγίζεται με την έκχυση αίματος (κα) ***κόβω το αίμα (σε κάποιον)*** (εκφραστ.) προκαλώ αναπάντεχα ξαφνικό τρόμο σε κάποιον: *ήρθε από πίσω μου μες στο σκοτάδι και μου 'κοψε το αίμα* (κβ) ***πάγωσε το αίμα μου (στις φλέβες μου)*** φοβήθηκα πάρα πολύ, συνήθ. από κάτι που συνέβη ξαφνικά, αναπάντεχα· *μόλις τον είδε μπροστά της στο σκοτάδι, πάγωσε το αίμα της* (κγ) ΕΚΚΛΗΣ ***αίμα τού Χριστού / Κυρίου*** ο οίνος στη Θεία Μετάληψη. *κοινωνούμε το Σώμα και το Αίμα τού Κυρίου ημών Ιησού Χριστού* **2.** (κατ' επέκτ.) παρόμοιο ζωτικό υγρό που κυκλοφορεί στο σώμα των ασπόνδυλων ζώων: *στα μαλάκια και σε μερικά σκουλήκια το ~ είναι γαλάζιο ή πράσινο* **3.** ***αίματα*** (τα) το αίμα (για να δηλωθεί μεγάλη ποσότητα αίματος): *στο σημείο τού δυστυχήματος υπήρχαν παντού αίματα* || *τα ρούχα τού πολεμιστή ήταν γεμάτα ~* ΦΡ ***με παίρνουν τα αίματα*** αρχίζω να αιμορραγώ· *χτύπησε στη μύτη και τον πήραν τα αίματα* **4.** (το αίμα) ως φορέας τής ζωτικής δύναμης, τής ίδιας τής ζωής· ΦΡ (α) ***δεν έχω αίμα μέσα / πάνω μου, δεν κυλάει αίμα μέσα μου / στις φλέβες μου*** (i) στερούμαι ζωντάνιας και ενεργητικότητας. *κάθεται ξέπνοος και αποκαμωμένος, λες και δεν κυλάει αίμα στις φλέβες του* (ii) επιδεικνύω υπερβολική ψυχραιμία και απάθεια, είμαι εξαιρετικά συγκρατημένος ή ψυχρός· *αυτοί οι άνθρωποι φαίνονται ανέκφραστοι και απαθείς, σαν να μην κυλάει αίμα μέσα τους* (iii) είμαι ωχρός, χλομός ή άχρωμος στο παρουσιαστικό: *είναι ξανθός και κάτασπρος, λες και δεν έχει αίμα μέσα του* (β) ***βράζει το αίμα (μου)*** είμαι όλο ζωή, ενεργητικότητα, δύναμη και ευεξία: *νέο παιδί, ~ του* (γ) ***(κάτι) είναι / το έχω στο αίμα μου*** για ιδιότητα, συνήθεια ή τάση (κάποιου), που αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο τής προσωπικότητας και τού χαρακτήρα του: *τη μουσική την έχει στο αίμα της* (δ) ***ανάβουν τα αίματα*** αυξάνεται η ένταση, η οξύτητα, δημιουργείται έκρυθμη, εκρηκτική κατάσταση: *κουβέντα στην κουβέντα, άναψαν τα αίματα και δεν άργησαν να έρθουν στα χέρια* (ε) ***βάζω (κάποιον) / μπαίνω στα αίματα*** παρακινώ (κάποιον) / παρασύρομαι να αναμιχθώ σε (κάποιο) εγχείρημα: *με έβαλαν/μπήκα στα αίματα να κατέβω υποψήφιος στις εκλογές τού συλλόγου* (στ) ***πίνω / ρουφώ το αίμα*** εκμεταλλεύομαι χωρίς οίκτο, απομυζώ: *οι τοκογλύφοι πίνουν το αίμα των φτωχών* ΣΥΝ. (μτφ.) στείβω (ζ) (συνεκδ) ***νέο αίμα*** (i) νέο πρόσωπο, καινούργιος άνθρωπος, πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που θεωρείται φορέας ανανεωτικής, αναζωογονητικής πνοής και δύναμης. *η εταιρεία χρειάζεται ~ με κατάρτιση, ζωντάνια και ικανότητες* (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των νέων ανθρώπων ως συγκεκριμένη ομάδα που λειτουργεί εντός ευρύτερου συνόλου· η νέα γενιά **5.** (συνεκδ.) θυσία ή προσφορά ζωής. συνήθ. για υψηλό ιδεώδες ή σκοπό: *για την κατάκτηση τής ελευθερίας χρειάστηκε πολύ ~ αγνών πατριωτών·* ΦΡ. (α) ***δίνω / χύνω το αίμα μου (για κάποιον / κάτι)*** θυσιάζομαι: *θα έδινε και την τελευταία ρανίδα τού αίματός του για την Ελλάδα* (β) ***φτύνω αίμα*** (για κάτι) (i) (κυριολ.) κάνω αιμόπτυση (ii) (συνήθ μτφ) μοχθώ. ταλαιπωρούμαι, τραβώ τα πάνδεινα: *έφτυσε αίμα. για ν' αγοράσει αυτό το σπίτι* || *φτύνει αίμα κάθε μέρα στο εργοστάσιο* (γ) ***με αίμα*** (i) με σκληρή και επίμοχθη προσπάθεια, με ταλαιπωρία και βάσανα: *ανέθρεψε και σπούδασε τα παιδιά της ~* (ii) με φόνο: *ξεπλένω ~ την προσβολή* (εκδικούμαι) || *λερώνω τα χέρια μου ~* (σκοτώνω) **6.** ο φόνος (κυρ. αυτός που γίνεται για λόγους εκδικήσεως ή που χαρακτηρίζεται από μεγάλη βιαιότητα)· ΦΡ (α) ***κύκλος τού αίματος*** σειρά διαδοχικών φόνων με κοινή αιτία, αφορμή ή σχέση αιτίου-αποτελέσματος: *η αστυνομία υποστηρίζει ότι ο ~ θα κλείσει με τη σύλληψη τού δράστη* (β) ***παίρνω το αίμα μου πίσω*** εκδικούμαι. λαμβάνω ικανοποίηση

(γ) ***πνίγω στο αίμα*** καταστέλλω βιαίως, προκαλώ σφαγή *τα τανκς έπνιξαν την εξέγερση στο αίμα* (δ) ***φωνάζει / βοά το αίμα τού σκοτωμένου*** (Π.Δ *Γένεσις* 4. 10: *φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με.* λόγια τού Θεού προς τον Κάιν μετά τη δολοφονία τού Άβελ) για προηγούμενο φόνο ή άδικο χαμό αγαπημένου ή συγγενικού προσώπου, που δημιουργεί την υποχρέωση τής εκδίκησής του (ε) ***λερώνω τα χέρια μου με αίμα*** (i) διαπράττω φόνο (ii) προσφέρω υποστήριξη, κάλυψη ή τα μέσα για την τέλεση εγκλημάτων: *οι έμποροι τού λευκού θανάτου δεν διστάζουν να λερώσουν τα χέρια τους με το αίμα αθώων* (στ) ***κυλιέμαι / είμαι βουτηγμένος στο αίμα*** είμαι αναμεμειγμένος σε φόνους, κυρ. κατ' εξακολούθηση (ζ) (ειρων -εκφραστ.) ***σιγά τα αίματα!*** (περιφρονητικά) για να υποτιμηθεί η σημασία, η σοβαρότητα ή η κρισιμότητα καταστάσεως ή συμβάντος ή και η γενναιότητα κάποιου *-Είπε πως θα κάνει φασαρία, αν μας δει στα μέρη του --~!* (η) ***αγρός αίματος*** βλ. λ. *αγρός* • **7.** (+ κτητ. αντων.) οτιδήποτε αξιολογεί κάποιος ως εξαιρετικά πολύτιμο, ως ζωτικής σημασίας γι' αυτόν *αυτό το μαγαζί είναι το ~ του, η ζωή του η ίδια* **8.** η καταγωγή, η συγγένεια ΦΡ (α) ***γαλάζιο αίμα*** αριστοκρατική, βασιλική γενιά, καταγωγή (β) (παροιμ) ***το αίμα νερό δεν γίνεται*** οι συγγενείς αλληλοϋποστηρίζονται, δεν ξεχνούν τους συγγενικούς τους δεσμούς: *αδέλφια είναι όσο κι αν τσακωθούν, θα τα ξαναβρούν πάλι ~!* (γ) ***(συγγένεια) εξ αίματος*** (συγγένεια) που προκύπτει από κοινή καταγωγή, κατ' αντιδιαστολή προς την εξ αγχιστείας συγγένεια (βλ. λ. *αγχιστεία*): *το κώλυμα τής ~ συγγένειας απαγορεύει τον γάμο μεταξύ τους* (δ) ***δεσμός αίματος*** (i) δεσμός συγγενείας που προκύπτει από κοινή καταγωγή (ii) εξαιρετικά στενός δεσμός ανθρώπων, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση φιλικών ή εχθρικών συναισθημάτων *έχουν έναν ακατάλυτο ~ από τη μέρα που του έσωσε τη ζωή στον πόλεμο* (iii) δεσμός (συνήθ. δύο ανδρών) που προκύπτει από την τέλεση συγκεκριμένης τελετουργικής πράξης, όπως η επιφανειακή ανάμειξη τού αίματος με ελαφρά τομή τού δέρματος και επαφή κυρ. των καρπών στο σημείο τής τομής (βλ κ. λ. *αδελφοποιτός*) **9.** (συνεκδ) ο συγγενής *είναι δυνατόν να μη βοηθήσω τον ανεψιό μου, το ~ μου.* **10.** (περιληπτ.) το σύνολο ιδιοτήτων, ικανοτήτων που κατά σύμβαση αποδίδονται σε ένα έθνος, φυλή κ.λπ , με την ιδέα ότι εκφράζουν την ψυχοσύνθεσή του και τον τρόπο συμπεριφοράς του: *χορεύει με πολύ πάθος· πώς φαίνεται το σπανιόλικο ~!*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἷμα*, αβεβ. ετύμου Είναι αμφίβολη η σύνδεση τής λ με αρχ. γερμ. seim «στραγγισμένο μέλι» ή με σανσκρ is- «ποτό» ή ακόμη με το ρ *ἵημι* «βάλλω, ρίχνω», οπότε η αρχική σημ. θα δήλωνε το «χτύπημα από βέλος» και το αποτέλεσμά του. Η λ. ως α' συνθετικό απαντά και σε ξέν. γλώσσες, π χ. *αγγλ* haemodynamic, haematoscope, γαλλ. hématologie, hémolyse, γερμ Hämophilie, Hämatokrit κ.ά. Πολλοί ιατρικοί όροι και φράσεις αποτελούν μεταφραστικά δάνεια, λ.χ. *μετάγγιση αίματος* (< αγγλ. blood transfusion). *ομάδα αίματος* (< αγγλ. blood group), *πίεση αίματος* (αγγλ blood pressure) κ.ά. Ακόμη, ξένη είναι η προέλευση αρκετών φράσεων, όπου το αίμα χρησιμοποιείται μεταφορικώς: λ.χ. *(μου) ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι* (< γαλλ avoir le sang qui monte à la tête), *δεν έχω αίμα στις φλέβες μου* (< γαλλ je n'ai pas du sang dans les veines). *λερώνω τα χέρια μου με αίμα* (< αγγλ. stain my hands with blood), *έχω (κάτι) στο αίμα μου* (< γαλλ j'ai ça dans le sang), *δεσμοί αίματος* (< γαλλ liens de sang). *γαλάζιο αίμα* (< γαλλ. sang bleu) κ.ά.].

αίμα: αιματο-, αιμο-, -αιμία. Η ζωτική σημασία τής λ **αίμα** γέννησε ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων λέξεων, με ιδιαίτερη έκταση, όπως ήταν επόμενο, στον χώρο τής επιστημονικής και δη και τής ιατρικής ορολογίας (ξένης και ελληνικής). Ως α' συνθετικό η λέξη εμφανίζεται με δύο μορφές, **αιματο-** *(αιματοκρίτης)* και **αιμο-** *(αιμοβόρος)*. Από αυτές η κανονική μορφή και αυτή που απαντά συχνότερα είναι το *αιματο-* (*αιματοχυσία, αιματέμεση, αιματοκύλισμα, αιματολογία, αιματοσκόπηση* κ.τ.ό), το οποίο είναι και ο αναμενόμενος τ , αφού τα παράγωγα και τα σύνθετα σχηματίζονται από το θέμα τής λ . που βγαίνει από τη γενική (πβ. *θέμα [θέματος], θεματικός, θεματολογία – σώμα [σώματος], σωματικός, σωματοφύλακας – πνεύμα [πνεύματος], πνευματικός, πνευματοκτόνος* κ.τ.ό.) Ωστόσο, είτε για μετρικούς λόγους στην Αρχαία Ελληνική (για να αποφευχθούν οι αλλεπάλληλες βραχείες συλλαβές) είτε από μια τάση να σχηματιστούν σύνθετα / παράγωγα από το θέμα τής ονομαστικής, που ήταν και το βραχύτερο, πράγμα που διευκόλυνε –προκειμένου για επιστημονικούς όρους– τη δημιουργία πιο εύχρηστων λέξεων, είτε και από άγνοια των μηχανισμών παραγωγής/σύνθεσης, εφόσον πρόκειται για όρους που πλάσσονταν από ξένους, σχηματίστηκαν και σύνθετα / παράγωγα με α' συνθετικό το *αιμο-* (*αιμοσταγής, αιμοδιψής, αιμορραγία, αιμοδότης, αιμόπτυση, αιμολήπτης, αιμοφόρος* κ.τ.ό) πβ κ *χρωμοσώματα* (αντί *χρωματοσώματα*), *σπερμολογία* (αντί *σπερματολογία*), *δερμικός* (παρά το *δερματικός*), *χρωμικός, πολυχρωμικός, διχρωμικός* (παρά το *χρωματικός*) κ.ά Τέλος, δοθέντος ότι η λ. *αίμα* δασυνόταν (πβ. αγγλ. haem(at)-, γαλλ hém(at)o-, γερμ. Häm(at)o- κ λπ.), ως λεξικό επίθημα *-αιμία* πρέπει να δασύνει το ληκτικό σύμφωνο *-π, -τ* ή *-κ* κάθε α' συνθετικού σε *-φ, -θ* ή *-χ* *άζωτο* – **αζωθαιμία**, *γλυκός* – **γλυχαιμία** (όχι *γλυκαιμία*, το οποίο οφείλεται στο ξένο glycaemia!), *λευκός* – **λευχαιμία** (όχι *λευκαιμία* από το ξένο leukaemia!).

αιμαγγείωμα (το) {αιμαγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ καλοήθης όγκος, που προέρχεται από τους ιστούς των αιμοφόρων αγγείων ΣΥΝ αγγείωμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemangioma]

αιμασιά (η) **1.** περίφραξη ανοικοδόμητου χώρου, αποτελούμενη κυρίως από λίθους χωρίς συγκολλητικό αρμό και ασβέστη ΣΥΝ ξερολιθιά **2.** (γενικότ.) οποιαδήποτε μορφή περίφραξης χώρου, χτιστή ή φυσικά διαμορφωμένη, λ.χ από θάμνους ή κλαδιά ΣΥΝ τοίχος, φράχτης, τείχισμα, περίβολος, μάντρα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμασιά*, αβεβ ετύμου, πιθ < Ι.Ε *saip-mo- «φράχτης, ξύλινο χώρισμα», < λατ. saep-es «φράχτης». Ομόρρ. αρχ. **αἱπ-μός* > *αἱμός* «δρυμός»]

αιμάσσω ρ. *αμετβ* {μόνο στον ενεστ } (λόγ.) **1.** αιμορραγώ. *το τραύμα / η πληγή αιμάσσει·* κυρ η μτχ. ***αιμάσσων,*** *-ουσα, -ον* {αιμάσσ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ -ουσών)} (α) αυτός που παρουσιάζει αιμορραγία· *αιμάσσουσα πληγή* (β) (μτφ) αυτός που εξασθενεί επικίνδυνα, που χάνει συνεχώς δυνάμεις: *η αιμάσσουσα οικονομία τής χώρας θα οδηγηθεί σε αδιέξοδο με τη μείωση των εξαγωγών* || *ο ~ ελληνισμός τής Κωνσταντινούπολης* **2.** (μτφ) αισθάνομαι μεγάλη λύπη *αιμάσσει η καρδιά / η ψυχή μου*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμάσσω* < **αἱμάτ-jω* < *αἷμα*].

αιματάλευρο (το) [1890] {αιματαλεύρων} κτηνοτροφή που παράγεται από το αίμα ζώων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Blutmehl]

αιματέμεση (η) [1816] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ η εκροή αίματος από το στόμα με τη μορφή εμετού, η οποία κατά κανόνα αποτελεί εκδήλωση αιμορραγίας, συνήθ στο ανώτερο τμήμα τού πεπτικού συστήματος. Επίσης **αιματεμεσία** (η) κ **αιματέμετος** (ο)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ hématemèse]

αιματηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει αίμα ή είναι γεμάτος αίμα: *~ φλέγμα* **2.** αυτός που βγάζει ή χάνει αίμα: *~ πληγή / τραύμα* **3.** αυτός κατά τον οποίο χύνεται αίμα (λόγω τραυματισμών ή θανάτων/φόνων): *~ αυτοκινητική σύγκρουση* || *~ επεισόδια μεταξύ διαδηλωτών και αστυνομικών* ΣΥΝ πολυαίματος, αιματοβαμμένος, φονικός ΑΝΤ αναίμακτος **4.** αυτός που απαιτεί μεγάλη ένταση και πολύ κόπο: *με ~ οικονομίες κατάφερα να αγοράσω τούτο το σπιτάκι* ΣΥΝ σκληρός, εξαντλητικός. — **αιματηρώς** επίρρ. [1897].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱματηρός* < *αἷμα*, *-τος* + παραγ επίθημα *-ηρός*, πβ *αἰχμ-ηρός*]

αιματιά (η) [μτγν.] **1.** αλλαντικό που παρασκευάζεται από το παχύ έντερο τού χοίρου με γέμιση από ρύζι, χόντρο ή τραχανά και διάφορα καρυκεύματα **2.** το παχύ έντερο τού χοίρου, με το οποίο παρασκευάζεται το παραπάνω αλλαντικό.

αιματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΙΑΤΡ αυτός που σχετίζεται με το αίμα *~ κυκλοφορία* || *~ οξύ*

αιματίνη (η) [1887] {αιματινών} ΙΑΤΡ σιδηρούχος ένωση που παράγεται από την αιμοσφαιρίνη, όταν της αφαιρεθεί η σφαιρίνη συνήθ υπό την επίδραση ενός οξέος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. hématine]

αιμάτινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αποτελείται από αίμα *~ σταγόνα* **2.** (συνεκδ.) βαθυκόκκινος, όπως το αίμα: *το ~ χρώμα τού κερασιού / τού ρουμπινιού*

αιματίτης (λίθος) (ο) [αρχ] {αιματιτών} ΟΡΥΚΤ ορυκτό τού σιδήρου που αποτελεί το σημαντικότερο μετάλλευμα σιδήρου, έχει σκούρο χρώμα με μεταλλική λάμψη και, όταν σύρεται σε τραχεία λευκή επιφάνεια, αφήνει μια κόκκινη, ερυθροκάστανη γραμμή

αιματο- κ **αιματό-** κ. **αιματ- / αιμο-** κ **αιμό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με το αίμα: *αιματο-βαμμένος, αιματο-κυλισμένος, αιματο-χυσία, αιμο-πετάλια, αιμο-στατικός, αιμο-δοσία, αιμό-φυρτος, αιματ-έμεση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίμα*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ.χ *αἱματο-ειδής, αἱμορραγῶ*), που προέρχεται από το ουσ *αἷμα (-ατος)* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ hémo-philie) και μεταφρ δάνεια (λ.χ γαλλ. hémo-globine «αιμοσφαιρίνη»)]

αιματοβαμμένος, -η, -ο κ. (λαϊκ) **ματοβαμμένος** **1.** αυτός που έχει βαφτεί ή λερωθεί με αίμα: *~ μαχαίρι* || *~ χέρια* ΣΥΝ ματωμένος (μτφ) **2.** αυτός που σχετίζεται με αιματηρούς αγώνες και συγκρούσεις: *τα ~ τρόπαια των μαχών* || *τα ~ χώματα τής πατρίδας* ΣΥΝ αιματόβρεχτος, ματωμένος, τιμημένος, ένδοξος **3.** αυτός που έχει ευθύνη ή είναι ένοχος για φόνο, σφαγή ή αιματοχυσία. *~ χέρια* ΣΥΝ αιμοσταγής **4.** αυτός που έχει το κόκκινο χρώμα τού αίματος *~ χείλη* ΣΥΝ κατακόκκινος, πορφυρός.

αιματόβρεχτος, -η, -ο [1839] αυτός που είναι γεμάτος αίματα Επίσης **αιματοβρεγμένος**

αιματοειδής, -ής, -ές [μτγν] {αιματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος ΣΥΝ (αρχαιοπρ.) αιματόχρους.

αιματοκρίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η εκατοστιαία αναλογία τού όγκου των ερυθρών αιμοσφαιρίων στον ολικό όγκο τού αίματος· διαφέρει κατ' άτομο και περιλαμβάνεται στις εξετάσεις για τον καθορισμό θεραπευτικής αγωγής και την παρακολούθηση τής πορείας τής υγείας (κάποιου) (συμβολίζεται HE): *μου ανέβηκε / κατέβηκε ο ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ haematocrit]

αιματοκυλίζω κ. (λαϊκ.) **ματοκυλίζω** ρ. αμετβ [μεσν.] {αιματοκύλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} οδηγώ (τόπο ή σύνολο ανθρώπων) σε αιματοχυσία· *ο Χίτλερ αιματοκύλισε την ανθρωπότητα* || *ομάδα τρομοκρατών αιματοκύλισε το κέντρο τής πόλης.* — **αιματοκύλισμα** κ. (λαϊκ.) ***ματοκύλιαμα*** (το).

αιματολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τής φύσεως, τής λειτουργίας και των νοσημάτων τού αίματος και των αιμοποιητικών οργάνων τού σώματος — **αιματολόγος** (ο/η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ hématologie]

αιματολογικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αιματολογία. *κάνω / υποβάλλομαι σε ~ εξέταση* **2.** ***αιματολογικά*** (τα) το αποτέλεσμα τής αιματολογικής εξέτασης *τα ~ του δεν είναι καλά.*

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ hématologique].

αιματόμετρο (το) [1861] {-ου κ. -έτρου | -ων κ -έτρων} συσκευή για τον καθορισμό τής τιμής τού αιματοκρίτη, η οποία μπορεί να περιστρέφεται με μεγάλη ταχύτητα, ώστε τα διαφορετικής πυκνότητας κύτταρα αίματος να φυγοκεντρίζονται και να διαχωρίζονται από το πλάσμα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématomètre]

αιματοποσία (η) ➝ αιμοποσία

αιματοπότης (ο) ➝ αιμοποσία

αιματόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η ρύση αίματος από το ανθρώπινο σώμα λόγω παθολογικών αιτίων.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἱματόρροος (-ους)* < αρχ. *αἷμα, -τος* + *-ροος* < *ῥέω*].

αιματουρία (η) [1884] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η παρουσία αίματος ή αυξημένου αριθμού ερυθρών αιμοσφαιρίων στα ούρα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hématurie]

αιματόχρους, -ους, -ουν [1823] {αιματόχρ-ου | -οες (ουδ -οα), -όων} (αρχαιοπρ) αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος, ο κόκκινος
[ΕΤΥΜ < *αἷμα, -τος* + *-χρους* < *χροιά*]

αιματοχυσία (η) [μτγν] {αιματοχυσιών} απώλεια ανθρώπινων ζωών κατά τη διάρκεια βίαιης σύγκρουσης ή ένοπλης αναμέτρησης: *ο Ο.Η.Ε παρενέβη για να τερματιστεί η ~ στη Μ. Ανατολή* ‖ *άσκοπη / αναπόφευκτη ~* ΣΥΝ αιματοκύλισμα, εκατόμβη

αιματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αιματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε αίμα *~ ιστός / αγγείο* **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος ΣΥΝ αιμάτινος, κόκκινος, πορφυρός

αιμάτωμα (το) {αιματώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η συγκέντρωση ποσότητας αίματος σε σημείο τού σώματος (κυρ. υποδορίως), η οποία προκαλείται από ρήξη ή διάβρωση αγγείων και εμφανίζεται συνήθ. με τη μορφή επώδυνης διόγκωσης, χρώματος μπλε αρχικά, ακολούθως πρασινωπού και τελικά κιτρινωπού *ενδοεγκεφαλικό / εξωσκληρίδιο / υποδόριο / υποσκληρίδιο ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. hématome]

αιματώνεται, αιματώνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. {αιματώθηκε, -μένος} ΦΥΣΙΟΛ τροφοδοτούμαι με αίμα μέσω τής αγγειακής κυκλοφορίας. *ο εγκέφαλός του δεν αιματώνεται επαρκώς* (δεν υπάρχει / δεν γίνεται επαρκής αιμάτωση στον εγκέφαλο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ Παθ τού αρχ *αἱματῶ (-όω)* «ματώνω, προκαλώ αιμορραγία» < *αἷμα*].

αιμάτωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ **1.** η τροφοδότηση περιοχής τού σώματος με αίμα ανάλογα με τις ανάγκες και την κατάσταση τού οργανισμού· *η κακή ~ των άκρων προκαλεί γάγγραινα* (σπάν) **2.** η ρύση αίματος από τα αγγεία τού σώματος **3.** η παραγωγή αίματος ή ο τεχνητός πολλαπλασιασμός των ερυθρών αιμοσφαιρίων **4.** η πρόκληση αιμορραγίας μέσω τραυματισμού.

-αιμία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παθήσεις τού αίματος: *ασβεστ-αιμία, κυτταρ-αιμία, λευχαιμία, ουρ-αιμία, σηψ-αιμία, τοξιν-αιμία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ *αίμα* και απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρ , λ χ. γαλλ. glyc-émie, leucémie κ ά.].

Αιμιλία (η) γυναικείο όνομα

Αιμίλιος (ο) {-ου κ -ίου} **1.** όνομα Ρωμαίων ευγενών **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < λατ Aemilius < επίθ aemulus «εφάμιλλος – αντίπαλος». Το σύγχρονο όνομα ανάγεται στα αντίστοιχα ευρωπαϊκά (λ χ γαλλ. Émil)].

αιμο- ➝ αιματο-

αιμοβόρος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **μοβόρος** **1.** (για ζώα) αυτός που τρέφεται με ωμό κρέας ή σάρκες ζώων. *ο λύκος είναι ~ ζώο* ΣΥΝ σαρκοβόρος, σαρκοφάγος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κυριαρχείται από βίαια ένστικτα και τάσεις, που εκδηλώνει απάνθρωπη ή και εγκληματική συμπεριφορά ΣΥΝ αιμοδιψής, κακούργος. Επίσης (λαϊκ.) **αιμοβόρικος**, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **μοβόρικος**. — **αιμοβορία** (η)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμοβόρος* < *αἷμα* + *-βόρος* < *βορά* «τροφή»].

αιμοδιάγραμμα (το) {αιμοδιαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η γενική εξέταση αίματος το αποτέλεσμα τής κυτταρολογικής εξέτασης (συνήθ) τού περιφερειακού αίματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ hémogramme, οπότε η ακριβής απόδοση θα ήταν *αιμόγραμμα*].

αιμοδιψής, -ής, -ές {αιμοδιψ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που διψά για αίμα, δηλ για αιματοχυσία, ή αντλεί ικανοποίηση από την εκτέλεση ή παρακολούθηση βίαιων και αιματηρών εγκλημάτων *~ δολοφόνος / σφαγέας / πολεμιστής / κακούργος.* — (σπάν) **αιμοδιψία** (η) [1892].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ bloodthirsty].

αιμοδοσία (η) {αιμοδοσιών} η προσφορά αίματος για τις ανάγκες των νοσοκομείων (μεταγγίσεις, αιμοκαθάρσεις, τράπεζες αίματος). *εθελοντική ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ blood donation]

αιμοδότης (ο) [μεσν.] {αιμοδοτών}, **αιμοδότρια** (η) {αιμοδοτριών} πρόσωπο που προσφέρει αίμα για τις ανάγκες των νοσοκομείων· ΦΡ (α) ***εθελοντής αιμοδότης*** αυτός που εθελοντικά δίνει συγκεκριμένη ποσότητα αίματος ανά τακτά χρονικά διαστήματα για λόγους κοινωνικής αλληλεγγύης και πρόνοιας: *σύλλογοι εθελοντών αιμοδοτών* (β) ***κάρτα εθελοντή αιμοδότη*** κάρτα όπου αναγράφονται τα στοιχεία ταυτότητας τού εθελοντή αιμοδότη, η ομάδα αίματος, ο αριθμός και ο χρόνος των αιμοδοσιών· χρησιμεύει για την κατά σειρά προτεραιότητας εξυπηρέτησή του σε περίπτωση ανάγκης μεταγγίσεως για τον εαυτό του ή τους συγγενείς του — **αιμοδοτικός**, -ή, -ό.

αιμοδυναμική (η) ΦΥΣΙΟΛ η επιστημονική μελέτη τής κίνησης τού αίματος, των κανόνων που τη ρυθμίζουν και των δυνάμεων που την προκαλούν
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ hémodynamique]

αιμοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} ΙΑΤΡ ο εξωνεφρικός και ο εξωσωματικός καθαρισμός τού αίματος μέσω τεχνητού νεφρού (βλ. λ. *νεφρό*) (ή με άλλη μέθοδο, λ.χ περιτοναϊκές πλύσεις) από τα άχρηστα προϊόντα τού μεταβολισμού, που φυσιολογικά απομακρύνονται με τα ούρα· χρησιμοποιείται τόσο στην οξεία όσο και στη χρονία νεφρική ανεπάρκεια: *υποβάλλομαι σε ~* ‖ *μηχάνημα αιμοκάθαρσης*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Blutreinigung]

αιμοκαλλιέργεια (η) {αιμοκαλλιεργειών} ΙΑΤΡ μέθοδος ανιχνεύσεως των παθογόνων μικροοργανισμών στο αίμα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hémoculture (νόθο σύνθ)]

αιμοληψία (η) {αιμοληψιών} ΙΑΤΡ η λήψη αίματος, συνήθ. από τις φλέβες τής καμπής τού αγκώνα, για διαγνωστική εξέταση δείγματος ή αιμοδοσία (βλ. κ *λήψη αίματος*, λ *αίμα*)

αιμόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ σύνδρομο που προκαλείται από διάφορα αίτια με κοινό αποτέλεσμα τη βλάβη ή καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων, κατά την οποία η αιμοσφαιρίνη που περιέχουν ελευθερώνεται στο πλάσμα τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. haemolysis].

αιμολυτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ **1.** αυτός που σχετίζεται με την αιμόλυση **2.** αυτός που επιφέρει, προκαλεί την αιμόλυση ή την καταστροφή των ερυθρών αιμοσφαιρίων: *~ αναιμία / νόσος.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ hémolytique]

αιμομίκτης [μεσν] κ. **αιμομίχτης** (ο) {αιμομικτών}, **αιμομίκτρια** κ. **αιμομίχτρια** (η) {αιμομικτριών} πρόσωπο που συνουσιάζεται με στενό συγγενή εξ αίματος, ο δράστης αιμομιξίας.

αιμομιξία (η) {αιμομιξιών} η σεξουαλική σχέση μεταξύ στενών εξ αίματος συγγενών ή μεταξύ αμφιθαλών ή ετεροθαλών αδελφών. — **αιμομικτικός**, -ή, -ό κ. **αιμομιχτικός**
[ΕΤΥΜ < μεσν *αἱμομιξία* < *αἷμα* + *μῖξις* < *μ(ε)ίγ-νυ-μι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»]

αιμοπετάλιο (το) {αιμοπεταλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το μικρό, άχρωμο, χωρίς πυρήνα, στρογγυλό στοιχείο τού αίματος των θηλαστικών, σημαντικό για τον σχηματισμό θρόμβου κατά την πήξη τού αίματος.
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν όρου, πβ. αγγλ blood platelet, γαλλ plaquette sanguine]

αιμοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣΙΟΛ ο σχηματισμός, η παραγωγή τού αίματος από τον μυελό των οστών, τους λεμφαδένες, τον σπλήνα κ.λπ. — **αιμοποιητικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ haemopoiesis]

αιμοποσία [μεσν.] κ. **αιματοποσία** (η) [μεσν.] {αιμοποσιών} η πόση αίματος, κυρ στο πλαίσιο αρχαίων ή πρωτόγονων (θρησκευτικών) ή σατανιστικών τελετουργιών ή με αναφορά σε φανταστικά όντα (βαμπίρ, βρικόλακες, δράκουλα κ.ά.). — **αιμοπότης** [μεσν.] κ. **αιματαπότης** (ο) [αρχ]

αιμόπτυση (η) {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ η αποβολή αιματωδών πτυέλων ή καθαρού αίματος από το στόμα (συνήθ λόγω αναπνευστικών παθήσεων). — **αιμοπτυϊκός**, -ή, -ό [μτγν.] κ (παλαιότ) **αιμοπτοϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. haemoptysis]

αιμορραγία (η) {αιμορραγιών} ΙΑΤΡ ροή αίματος έξω από το σώμα *(εξωτερική)* ή στο εσωτερικό του, μέσα στους ιστούς ή στις κοιλότητες ανάμεσα στα όργανα *(εσωτερική)*, λόγω ρήξεως αγγείων, η οποία οφείλεται σε τραυματισμό ή σε άλλη αιτία. *φλεβική / αρτηριακή / ακατάσχετη ~* **2.** (γενικότ) κάθε απώλεια αίματος **3.** (μτφ) κάθε είδους απώλεια ζωτικών, σημαντικών στοιχείων: *η ~ συναλλάγματος προς ξένες χώρες.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἱμορραγία* < *αἱμορραγῶ*. Η λ. πέρασε ως δάνειο και σε ξένες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. haemorrhage, γαλλ. hémorragie κ.ά Η σημ. 3 αποτελεί μεταφρ δάνειο από γαλλ. l'hémorragie des capitaux / de change κ ά]

αιμορραγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη συχνότητα αιμορραγιών, που προκαλεί αιμορραγία ή τη συνοδεύει ως σύμπτωμα, συνέπεια: *~ πυρετός* ‖ *~ διάθεση* (λόγω ανωμαλίας τής πήξης τού αίματος ή τής κατασκευής των αιμοφόρων αγγείων)

αιμορραγώ ρ αμετβ {αιμορραγείς | αιμορράγησα} **1.** πάσχω από αιμορραγία, έχω μεγάλη και ταχεία απώλεια αίματος ΦΡ (μτφ) ***πληγή που αιμορραγεί*** για αγιάτρευτο ψυχικό τραύμα που δεν επουλώνεται ούτε ξεπερνιέται· ο χωρισμός τους *ήταν πάντα γι' αυτόν κρυφή ~* **2.** (μτφ.-λογοτ.) βιώνω έντονα συναισθήματα απογοήτευσης και ψυχικού πόνου: *αιμορραγεί για κάθε χωρισμό* **3.** (μτφ.) χάνω ζωτικές δυνάμεις, αποδυναμώνομαι: *η εθνική οικονομία αιμορραγεί λόγω τής μεταφοράς κεφαλαίων στο εξωτερικό.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αιμορροώ** [αρχ] {-είς.. }.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμορραγῶ (-έω)* < *αἱμορραγής* < *αἷμα* + *-ραγής* < θ *-ραγ-*, πβ. *ἐρ-ράγ-ην*, παθ αόρ. β' τού *ῥήγ-νυ-μι*]

αιμορροΐδες (οι) ΙΑΤΡ **1.** οι κιρσοειδείς διευρύνσεις των φλεβών τού κατώτερου τμήματος τού παχέος εντέρου (απευθυσμένο) στην περιοχή γύρω από τον πρωκτό, που συνοδεύονται συνήθ από αιμορραγία **2.** (συνεκδ.) η πάθηση που οφείλεται στις διευρύνσεις των παραπάνω φλεβών: *παθαίνω / βγάζω ~* ΣΥΝ ζοχάδες — **αιμορροϊδικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμορροΐς, -ΐδος* < *αἱμόρροος* κ. *αἱμόρρους* < *αἷμα* + *ῥοῦς* < *ῥέω* Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, λ χ. αγγλ. haemorrhoid, γαλλ. hémorroïde κ.ά.].

αιμορροφιλία (η) [1854] η αιμοφιλία (βλ λ).

αιμορροφιλικός, -ή, -ό αιμοφιλικός (βλ.λ.).

Αίμος (ο) **1.** οροσειρά τής Α Ευρώπης στο Β. τμήμα τής Βαλκανικής

Χερσονήσου, που εκτείνεται κατά το μεγαλύτερο τμήμα της στη Βουλγαρία μέχρι τον Εύξεινο Πόντο **2.** ***Χερσόνησος τού Αίμου*** η Βαλκανική Χερσόνησος, βλ. λ. *Βαλκάνια*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αἶμος*, αγν ετύμου]

αιμοσταγής, -ής, -ές {αιμοσταγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** (κυριολ.-σπάν.) αυτός που στάζει αίμα **2.** (μτφ.) αυτός που έχει βίαια ένστικτα, που συμπεριφέρεται απάνθρωπα ή εγκληματικά χωρίς ενοχές ή αναστολές: ~ *δολοφόνος* / *τύραννος* / *πολεμιστής* / *εξολοθρευτής* / *καθεστώς* ΣΥΝ. αιμοδιψής, αιμοβόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμοσταγής* < *αἷμα* + *-σταγής* < *στάζω*].

αιμόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ η επίσχεση (διακοπή) τής αιμορραγίας είτε μέσω των αιμοστατικών μηχανισμών τού οργανισμού είτε με χρήση φυσικών ή χημικών μέσων από τον γιατρό.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμόστασις* «μέσον για την επίσχεση τής αιμορραγίας» < *αἷμα* + *-στάσις* < *ἵστημι*].

αιμοστατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που επιφέρει ή συμβάλλει στη διακοπή τής αιμορραγίας: ~ *φάρμακο* / *επίδεσμος*.

αιμοσφαιρίνη (η) [1876] {αιμοσφαιρινών} ΙΑΤΡ η κόκκινη πρωτεΐνη που αποτελεί το κύριο συστατικό των ερυθρών αιμοσφαιρίων, απαραίτητη για τη μεταφορά οξυγόνου από τα αναπνευστικά όργανα στους ιστούς τού σώματος. — **αιμοσφαιρινικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ hémoglobine (νόθο σύνθ)].

αιμοσφαίριο (το) [1849] {αιμοσφαιρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ (κύρ. στον πληθ.) καθένα από τα μονοκύτταρα στοιχεία τού αίματος ανθρώπων και σπονδυλωτών ζώων, που διακρίνονται σε λευκά και ερυθρά και που τυχόν μεταβολή τού φυσιολογικού αριθμού τους στο αίμα επηρεάζει ή/και αποκαλύπτει την κατάσταση τής υγείας ενός οργανισμού
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. cellule sanguine].

αιμοφιλία (η) [1887] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ σύνολο κληρονομικών ασθενειών τού αίματος, που προκαλούν τάση για ακατάσχετη αιμορραγία (ακόμη και από μικροτραυματισμούς). εμφανίζεται κυρίως σε άνδρες και προκαλείται από την εγγενή έλλειψη μιας ή περισσότερων από τις ουσίες που είναι αναγκαίες για την πήξη τού αίματος (παράγοντες πήξης) ΣΥΝ αιμορροφιλία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémophilie].

αιμοφιλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αιμοφιλία ΣΥΝ αιμορροφιλικός **2.** ***αιμοφιλικός*** (ο). **αιμοφιλική** (η) πρόσωπο που πάσχει από αιμοφιλία, στο οποίο έχει μεταβιβαστεί και εκδηλωθεί το στίγμα (βλ.λ.) τής αιμοφιλίας (ως εμφανής ανωμαλία και όχι ως υπολειπόμενο)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. hémophilique].

αιμόφιλος (ο) [1896] {αιμοφίλ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ μικρόβιο που σχετίζεται με λοιμώξεις τού αναπνευστικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. hémophile]

αιμοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] *αυτός που μεταφέρει αίμα*, που εντός του κυκλοφορεί αίμα: ~ *αγγείο*

αιμόφυρτος, -η, -ο (λόγ.) γεμάτος αίματα από πληγή ή πληγές που του προκάλεσαν ή προκάλεσε ο ίδιος στον εαυτό του: *ο τραυματίας μεταφέρθηκε ~ στο νοσοκομείο*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἱμόφυρτος* < αρχ. *αἷμα* + *-φυρτος* < *φύρω* «αναμειγνύω, ανακατεύω»].

αιμοχαρής, -ής, -ές [μτγν.] {αιμοχαρ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που χαίρεται στη θέα αίματος ή αιματοχυσίας· ~ *πολεμιστές* / *τηλεοπτικό κοινό* ΣΥΝ αιμοδιψής.

αιμοχρωστικός, -ή, -ό [1879] αυτός που δίνει στο αίμα το κόκκινο χρώμα του: ~ *ουσίες*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ haemochromatic].

αιμωδία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ παραισθησία που οφείλεται σε προσωρινή διακοπή τής αιματώσεως λόγω άσκησης πιέσεως, ακινησίας ή ψύχους και προκαλεί μερικό ή τοπικό μούδιασμα. ~ *των άκρων* ΣΥΝ (καθημ.) μούδιασμα, (εκφραστ.) μυρμήγκιασμα Επίσης **αιμωδίαση**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱμωδία* «πονόδοντος» < *αἱμωδῶ* «μουδιάζουν τα ούλα μου» < **αἱμ-ωδ-ός* < **αἱ-μός* «πόνος» + *ὀδών* «δόντι». Από το ρ *αἱμωδιῶ* (άλλον τ τού *αἱμωδῶ*), μεταπλ σε *αἱμωδιάζω*, προήλθε το νεότ. *μουδιάζω*].

-αινα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών από αρσενικά αντίστοιχα: *(λύκος – λύκ-αινα)*, ιδίως σήμερα για θηλυκά από κύρια αρσενικά ονόματα (ανδρωνυμικά): *Γιώργος – Γιώργ-αινα* (η γυναίκα τού Γιώργου), *Μήτρος – Μήτρ-αινα* κ.τ.ό
[ΕΤΥΜ Σχηματίστηκε κατά το πρότυπο αρχ. θηλ ουσιαστικών που προήλθαν από τα αρσ , π.χ. *λύκος – λύκαινα*. *λέων – λέαινα*, *θεράπων – θεράπαινα* κ ά.]

αϊνάς (ο) {αϊνάδες} (λαϊκ.) το πίσω μέρος τής πρύμνης, που βρίσκεται πάνω από την ίσαλο γραμμή και έχει κυρτό σχήμα ΣΥΝ άβαξ, παππαδιά ΑΝΤ στείρα, κοράκι τής πλώρης.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ayna «καθρέφτης» < περσ. āyina «καθρέφτης (από γυαλισμένο ατσάλι)»].

Αινείας (ο) {-α κ -είου} ήρωας τής Τροίας, γυιος τής Αφροδίτης και τού Αγχίση· μετά την καταστροφή τής πόλης, κατέφυγε στην Ιταλία, όπου ο ίδιος ή απόγονός του ίδρυσε τη Ρώμη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν , πιθ < *αἰνῶ*].

αινέσιμος (διατριβή) (η) → εναίσιμος

αίνιγμα (το) {αινίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ερώτημα ή πρόβλημα (το οποίο καταλήγει στην ερώτηση «τι είναι.»). διατυπωμένο συνήθ. έμμετρα, με σκόπιμη ασάφεια, μεταφορές ή παρομοιώσεις, κατά τρόπο που να διασκεδάζει και να ασκεί τη σκέψη με την προσπάθεια να αποκρυπτογραφηθεί το κρυμμένο νόημα τής παραπλανητικής διατύπωσης (λ χ στο «από μάννα κόκκινη γεννιέται παιδί μαύρο» η απάντηση είναι «η φωτιά και ο καπνός»): *ο Οιδίποδας έλυσε το ~ τής Σφίγγας* **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε δεν εξηγείται ή προκαλεί απορία και μυστήριο: *η ανεξήγητη στάση τού υπουργού αποτελεί ~ και για την ίδια την κυβέρνηση* || *το ~ των πυραμίδων* ΣΥΝ γρίφος, μυστήριο.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἰνίσσομαι* «μιλώ αινιγματικά» (πβ. *υπαινίσσομαι*) < *αἶνος* «λόγος». Η λ αρχικώς θα σήμαινε «λόγια με νόημα, που όμως είναι δύσληπτα». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αινιγματικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που θυμίζει αίνιγμα, που χαρακτηρίζεται από ασάφεια, δυσκολία ερμηνείας ή μυστήριο· *οι ~ δηλώσεις τού προέδρου τής Δημοκρατίας έτυχαν ποικίλων ερμηνειών* || ~ *χαμόγελο* / *συμπεριφορά* / *άνθρωπος* / *βλέμμα* / *φράση* Επίσης **αινιγματώδης,** -ης, -ες [αρχ.]. — **αινιγματικά** επίρρ

αινιγματικότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } (για λόγο ή συμπεριφορά) το να είναι κάτι δύσκολο να εξηγηθεί (γιατί λέγεται ή γίνεται): *η ~ τής συμπεριφοράς* / *των λόγων* / *των υπαινιγμών κάποιου*.

αίνος (ο) **1.** λόγος που αποδίδει τιμή, δόξα, συνήθ. στον Θεό **2.** ***αίνοι*** (οι) οι δοξαστικοί ψαλμοί τού Δαβίδ, συχνά με την επιγραφή *«αἶνος ᾠδῆς τῷ Δαβίδ»*, οι οποίοι αρχίζουν με την προτροπή *«αἰνεῖτε»* (πβ. κ λ. *αινώ*) και ψάλλονται κατά τον όρθρο τής Κυριακής (πβ. λ. *πασαπνοάριο*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἶνος* «λόγος, αφήγηση» < **αἶν-ομαι* «βεβαιώνω, δέχομαι» (πβ. αρχ. *ἀν-αίνομαι* «αρνούμαι»). Από τη σημ. τής «αφηγήσεως» η λ δήλωσε τον «επαινετικό, εξυμνητικό λόγο» εξαιτίας τού περιεχομένου των αφηγήσεων και τής φήμης που προσέδιδε στα πρόσωπα. Ομόρρ. *αἰνίσσομαι* «μιλώ αινιγματικά», *αἴνιγμα*].

Αϊνστάιν (ο) (μετωνυμ) για πρόσωπο μεγάλης ευφυΐας: *έχει καταπλήξει τους πάντες με τις επιδόσεις του στο σχολείο ένας εξάχρονος ~* ΣΥΝ διάνοια, ιδιοφυΐα.
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού μεγάλου Γερμανού φυσικού (εβραϊκής καταγωγής) Albert Einstein (1879-1955), ο οποίος διατύπωσε τη θεωρία τής σχετικότητας και βραβεύθηκε με Νόμπελ].

αϊνσταΐνιο (το) {αϊνσταϊνίου} ΧΗΜ τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Es) (βλ κ λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ einsteinium, από το όνομα τού Α. Αϊνστάιν].

άιντε επιφών → άντε

αινώ ρ. μετβ. {αινείς...· εύχρ. στον ενεστ } (αρχαιοπρ.) απευθύνω ύμνους, δοξολογίες: *«αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις»* (Π.Δ. *Ψαλμ.* 148, 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰνῶ (-έω)* < *αἶνος* «λόγος» Το ρ. απαντά ως β' συνθ και στις λ. *ἐπ-αινῶ*, *συν-αινῶ*, *παρ-αινῶ* κ.ά.]

-αίνω κατάληξη: *βαθ-αίνω*, *πληθ-αίνω*, *μακρ-αίνω*.
[ΕΤΥΜ Ρηματική κατάληξη (π χ. *ζεστ-αίνω*, *τυχ-αίνω*, *χορτ-αίνω*) που σχηματίστηκε από τον αόρ. σε *-ανα* των αρχ. ρ. σε *-αίνω* (π χ. *ἐσήμανα – σημαίνω*, *ὑγίανα – ὑγιαίνω*. *ἐμίανα – μιαίνω*. *ἐθέρμανα – θερμαίνω* κ.ά.). Βλ. κ. *-ένω*]

> **-αίνω ή -ένω: βαθαίνω ή βαθένω, κονταίνω ή κοντένω κ.λπ.;** Πολλά ρήματα που παλαιότερα έληγαν σε **-ύνω (βαθύνω, βαρύνω, ακληρύνω, μακρύνω, πλατύνω** κ λπ) μεταπλάστηκαν στον ενεστώτα τους και έγιναν ρήματα σε /-éno/. Αυτό έγινε για να διαφοροποιηθούν οι παρελθοντικοί χρόνοι, ο παρατατικός και ο αόριστος, οι οποίοι στα ρήματα αυτά είχαν τον ίδιο τύπο. *βάθυνα* (παρατ.) – *βάθυνα* (αόρ), *πλάτυνα* (παρατ.) – *πλάτυνα* (αόρ). Τα ρήματα ακολούθησαν στον ενεστώτα τα πολλά ρήματα σε **-αίνω**, κληρονομημένα από την Αρχαία (*υφαίνω*, *λειαίνω*. *υγιαίνω* κ.λπ.) ή από μεταπλασμό (**χαίνω** αντί *χάσκω*, **ολισθαίνω** αντί *ολισθάνω*. **κυρταίνω** αντί *κυρτώ* κ.τ.ό.). Έτσι σχημάτισαν ενεστώτα *βαρ-αίνω*, από όπου παρατ. *βάραινα* *πλαταίνω* – *πλάταινα* κ.ο κ Ήδη από τον 12ο αι απαντούν τέτοιοι σχηματισμοί. *πληθαίνω*, *παχαίνω* κ.ά. Στον μεταπλασμό μπορεί να συνετέλεσαν και ρήματα τού τύπου *έμεινα – μένω*. Οπωσδήποτε, κύριο πρότυπο υπήρξαν τα ρήματα σε *-αίνω*, γι' αυτό και είναι προτιμότερο τέτοια ρήματα να γράφονται με **-αι- (-αίνω)** και όχι με **-ε- (-ένω)**. κάτι που θα μπορούσε να παροδηγήσει ότι πρόκειται για απλή φωνητική μεταβολή τού **-ύνω** σε **-ένω**! Εξαίρεση αποτελεί το ρ. **πλένω** που, παρά τον αόρ. *έπλυνα*, γράφεται ως **πλένω** και όχι *πλαίνω*, γιατί θεωρείται ότι έχει επηρεαστεί από το σχήμα *έμεινα – μένω* λόγω τής ακουστικής τους συγγένειας. Τέτοια ρήματα σε **-αίνω** (με αόρ. σε *-υνα*) είναι τα: *ακριβαίνω*, *αλαφραίνω*, *ανοσταίνω*, *ασκημαίνω*, *βαθαίνω*, *βαραίνω*, *κονταίνω*, *λεπταίνω*, *μακραίνω*, *μικραίνω*, *ξανθαίνω*, *ξεβαθαίνω*, *ξεμακραίνω*, *ομορφαίνω*, *παχαίνω*. *πλαταίνω*. *πληθαίνω*, *πλουταίνω*, *σγουραίνω*, *σκληραίνω*, *σκουραίνω*, *φαρδαίνω*, *φθηναίνω*, *φτωχαίνω*. *χλιαραίνω*. *χοντραίνω*, *ψαραίνω*.

-αίοι (λαϊκ) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών περιληπτικών ουσιαστικών που απαντούν μόνο στον πληθυντικό αριθμό και δηλώνουν: **1.** επάγγελμα ή ιδιότητα: *καπεταν-αίοι*, *μουσαφιρ-αίοι* || (κ. μειωτ.) *σκουπιδιαρ-αίοι*, *διακονιαρ-αίοι* **2.** το σύνολο των μελών οικογένειας ή πατριάς *Κολοκοτρων-αίοι*, *Τζαβαρ-αίοι*.
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα *-αίοι* σχηματίστηκε ήδη κατά τον Μεσαίωνα βάσει εθνικών ονομάτων (π χ. *Ἀθην-αῖοι*, *Θηβ-αῖοι*, *Ῥωμ-αῖοι*), τα οποία στον ενικό πλάστηκαν κατ' αναλογίαν προς αρχ. επίθ σε *-αῖος*, όπου όμως το επίθημα είναι στην πραγματικότητα *-ιος* (π.χ. *ἀρχή – ἀρχᾱ – ἀρχα-ῖος*, *κορυφή – κορυφᾱ – κορυφα-ῖος*)].

Αιολείς (οι) {Αιολέων} μία από τις τέσσερεις αρχαίες φυλές τού ελληνικού έθνους μαζί με τους Δωριείς, τους Ίωνες και τους Αχαιούς με την ονομασία αυτή είναι ειδικότ. γνωστοί οι Έλληνες τού ΒΑ. Αιγαίου και των παραλίων τής Μ. Ασίας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Αἰολεῖς* < *αἰόλος* «ταχύς, ευκίνητος», αβεβ ετύμου, πιθ < **Ϝαι-Ϝόλ-ος* < I.E *wel- «στρέφω, κυλώ», πβ λατ vol-vere «κυλώ», γερμ. Welle «κύμα, μάζα νερού». αγγλ. wallow «κυλιέμαι» κ.ά. Ομόρρ.

αρχ. *εἰλῶ* (< **Fελ-νέω*) «στρέφω», *ἰλ-εός* «περιστροφή τού εντέρου», *εἴλιγξ* / *ἴλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά Από τη λ. *αἰόλος* προέρχεται και το θεωνύμιο *Αἴολος*, που αποδιδόταν στον θεό των ανέμων και μυθικό πρόγονο των Αιολέων, με αρχική σημ. «ταχύς, ορμητικός άνεμος»].

αιολικός¹, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αιολείς: ~ *κιονόκρανο* / *διάλεκτος* / *φυλή* **2.** ΓΛΩΣΣ ***αιολική υπόθεση*** η θεωρία που διατυπώθηκε από Έλληνες και Ρωμαίους γραμματικούς, σύμφωνα με την οποία η Λατινική προήλθε από την αρχαία αιολική διάλεκτο και στηρίζεται κυρ στη βαρυτονία (τονισμός των λέξεων πέρα από τη λήγουσα πβ λατ. *exercitus* – αιολ *πόταμος*) και στις κωφώσεις (προφορά *ε* ως *ι*, *ο* ως *ου*· πβ. *nomen*, *nominis* αντί **nomenis*, – αιολ. *ἰν* αντί *ἐν*, *dominus* αντί **dominos*, – αιολ *ἀπὺ* αντί *ἀπό*) **3.** αυτός που σχετίζεται με τη λογοτεχνία των Αιολέων κατοίκων τού ΒΑ Αιγαίου και τής Μ. Ασίας. ~ *μέτρα* / *ποίηση* (Σαπφώ, Αλκαίος).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *Αἰολεῖς*].

αιολικός², -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνεμο ως πηγή ενέργειας **2.** ΦΥΣ ***αιολική ενέργεια*** μία από τις παλαιότερες φυσικές μορφές ενέργειας, που παράγεται από την αξιοποίηση τού ανέμου με ποικίλους τρόπους (ανεμόμυλους, πανιά στα πλοία, σύγχρονα μηχανήματα με έλικες για παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας κ.ά) **3.** ΤΕΧΝΟΛ (α) ***αιολικό πάρκο*** έκταση στην οποία έχει γίνει ειδική μελέτη και συστηματική τοποθέτηση μηχανημάτων και εγκαταστάσεων για τη μέγιστη και σταθερή αξιοποίηση τής αιολικής ενέργειας, με στόχο την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών συγκεκριμένης περιοχής, κατοικημένης ή βιομηχανοποιημένης. *η ίδρυση αιολικών πάρκων στις Κυκλάδες είναι αποδοτική λόγω των ισχυρών ανέμων που φυσούν στην περιοχή* (β) ***αιολικό χωριό*** σύνολο κτηριακών εγκαταστάσεων που τροφοδοτούνται ενεργειακώς μέσω τής συστηματικής αξιοποίησης τής αιολικής ενέργειας **4.** ΓΕΩΛ ***αιολική διάβρωση*** η μηχανική δράση τού ανέμου στα πετρώματα, που προκαλεί ώς και την αποσάθρωσή τους: *με την ~ σχηματίζονται ραβδώσεις, αυλακώσεις και κοιλώματα στα διάφορα πετρώματα*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *Αἴολος*, βλ κ. *Αιολείς*]

αιολοδωρικός, -ή, -ό [1805] **1.** αυτός που σχετίζεται παράλληλα με τους Αιολείς και τους Δωριείς **2.** ΓΛΩΣΣ ***αιολοδωρική θεωρία*** θεωρία τού 18ου και 19ου αι (υποστηρικτές. Αθαν Χριστόπουλος, Κων. Οικονόμος, Αδ. Κοραής, Δ Μαυροφρύδης, Μιχ. Δέφνερ κ ά), σύμφωνα με την οποία η Νέα Ελληνική αποτελεί άμεση συνέχεια τής αρχαίας αιολικής και δωρικής διαλέκτου· τη θεωρία ανασκεύασε επιστημονικά ο Γ Χατζιδάκις.

Αίολος (ο) {-ου κ. -όλου} ΜΥΘΟΛ. **1.** γυιος τού Έλληνα, βασιλιά τής Μαγνησίας· γενάρχης των Αιολέων, μιας από τις αρχαίες ελληνικές φυλές **2.** ο κύριος των ανέμων· ΦΡ ***ανοίγω τους ασκούς τού Αιόλου*** βλ. λ. *ασκός*.
[ΕΤΥΜ αρχ . βλ λ. *Αιολείς*]

αίολος, -η, -ο (λόγ) αυτός που εύκολα μπορεί να ανατραπεί λογικά και κατά συνέπεια δεν είναι αξιόπιστος: *με ~ υποσχέσεις και λόγια δεν λύνονται τα προβλήματα* ‖ *όλα τα επιχειρήματά του αποδείχθηκαν ~ δεν έπεισε κανέναν* ΣΥΝ αστήρικτος, αθεμελίωτος
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰόλος* «ταχύς – ευμετάβλητος, άστατος», με επίδραση τού κύρ ον. *Αἴολος* ως προς τον αναβιβασμό τού τόνου στην προπαραλήγουσα: *αἰόλος* > *αἴολος*. Βλ. κ. *Αιολείς*].

> **αίολος ή έωλος;** Λείπει συνήθως από τα λεξικά –ή το συναντούμε να γράφεται εσφαλμένα και να συγχέεται με το *έωλος*– το συχνό σήμερα στη χρήση **αίολος** με τη σημασία «αιωρούμενος, στον αέρα, ευμετάβλητος, ασταθής, αστήρικτος» (για λόγια, επιχειρήματα κ τ ό.). Πρόκειται για την αρχ. λ *αἰόλος*, που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι με την ίδια περίπου σημασία, τής οποίας ο τόνος στα Νέα Ελληνικά έχει αναβιβαστεί στην προπαραλήγουσα, προφανώς υπό την επίδραση τού ον. **Αίολος**, τού θεού των ανέμων, επίσης συνδεδεμένου με το ευμετάβολο τού καιρού Διαφορετικό είναι το **έωλος**, επίσης αρχαίο (από το *ἕως* / *ἠώς* «αυγή, μέρα»), το οποίο σήμαινε τον «χθεσινό» και (για τρόφιμα) τον «μη νωπό, μη φρέσκο» Πρόκειται για λόγια λέξη που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σήμερα σε επίσημο, τυπικό, γραπτό λόγο αντί για το **μπαγιάτικος** (< τουρκ. bayat) τής καθημερινής γλώσσας

-αίος, -αία· παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν καταγωγή, εθνικότητα κ.λπ.· *Ευρωπ-αίος*, *Λαρισ-αίος*, *Ρωμ-αίος*. *Αθην-αία*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα επιθέτων και πατριδωνυμικών τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ χ αρχ. *πηγ-αῖος*, *Θηβ-αῖος*, *Ῥωμ-αῖος*), που ανάγεται σε τ. *a-jo- < Ι.Ε. επίθημα *jo- / jā-]

αίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** κάθε διδασκαλία ή δοξασία στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας, που αποκλίνει από το επίσημο θρησκευτικό δόγμα: *γνωστές χριστιανικές ~ των πρώτων χριστιανικών αιώνων υπήρξαν ο Αρειανισμός και ο Νεστοριανισμός* ‖ *εξάπλωση* / *παρακλάδια των ~* ‖ *ποικιλώνυμες* / *γνωστικές ~* **2.** (γενικότ.) κάθε άποψη ή θεωρία με οργανωμένο αριθμό οπαδών, η οποία μπορεί να εμφανίζεται περιθωριοποιημένη μέσα στην κοινωνία και αποκλίνει από την επικρατούσα ή καθιερωμένη διδασκαλία σε έναν χώρο (θρησκευτικό, φιλοσοφικό, πολιτικό ή επιστημονικό), που την ανατρέπει ή συγκρούεται μαζί της *μια ερμηνεία τού έργου τού Μαρξ, που θεωρήθηκε καθαρή ~ από τους «ορθόδοξους» κομουνιστές* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των οπαδών μιας άποψης ή διδασκαλίας, που αποκλίνει από τις καθιερωμένες σε έναν χώρο ως αποδεκτές, ορθόδοξες, που τις νοθεύει ή τις ανατρέπει • **4.** ΝΟΜ όρος τής δικαιοπραξίας ο οποίος εξαρτά την επέλευση ή την ανατροπή των αποτελεσμάτων της από την επέλευση *(αναβλητική ~)* ή τη μη επέλευση ορισμένου μελλοντικού και αντικειμενικά αβέβαιου περιστατικού *(διαλυτική ~)*, π.χ. *μεταβίβαση κυριότητας αυτοκινήτου υπό την ~ αποπληρωμής τού τιμήματος* ΦΡ (α) ***υπό την αίρεση*** υπό την προϋπόθεση *η συμφωνία θα αποκτήσει ισχύ ~ ότι θα καταβληθούν εγκαίρως τα νόμιμα* (β) ***υπό αίρεση*** σε μετέωρη κατάσταση, σε εκκρεμότητα: ~ *δικαιούχος* (δεν είναι ακόμη δικαιούχος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αιρετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἵρεσις* «προτίμηση, επιλογή» < *αἱροῦμαι* «εκλέγω, επιλέγω», αγν ετύμου Στη μετακλασική γλώσσα η λ. δήλωνε επίσης το σύστημα αξιών που υιοθετούσε μια φιλοσοφική σχολή και με αυτή τη σημ. χρησιμοποιήθηκε στα έργα *Κατὰ τῶν αἱρέσεων* (Αντίπατρος, 2ος αι π.Χ.) και *Περὶ αἱρέσεων* (Βάρρων, 1ος αι π Χ). Στην Κ.Δ. είναι εμφανής η θρησκ. χρήση σε φράσεις, λ χ *αἵρεσις τῶν Σαδδουκαίων* (*Πράξ* 5, 17), *τῆς τῶν Ναζωραίων αἱρέσεως* (*Πράξ.* 24, 5), βαθμηδόν δε αποκτά αρνητικό περιεχόμενο ως «παρέκκλιση» από την επίσημη θέση (Β' Πέτρ 2, 1. ...*ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι, οἵτινες παρεισάξουσιν αἱρέσεις ἀπωλείας*). Η λ απαντά συχνότατα ως β' συνθ . π.χ. *ἀφ-αίρεσις (-η)*, *δι-αίρεσις (-η)*, *καθ-αίρεσις (-η)*, *συν-αίρεσις (-η)* κ.ά.]

> **αίρεση – σχίσμα, -αίρεση.** Η λ **αίρεση** αποτελεί παράδειγμα έντονης σημασιολογικής μεταπτώσεως από τη γενική σημ. «προτίμηση, επιλογή» (παράγεται από το *αἱροῦμαι* «επιλέγω, εκλέγω») στην εξειδικευμένη σημ «επιλογή νέας ερμηνείας, θέσεως, δοξασίας, που –ως νέα– αποκλίνει από τα καθιερωμένα», άρα στη σημ «απόκλιση, παρέκκλιση», και μάλιστα «θρησκευτική παρεκκλίνουσα δοξασία». Όταν η απόκλιση προχωρήσει σε ρήξη και σε σύγκρουση των υποστηρικτών διαφορετικών απόψεων, μπορεί να οδηγήσει σπανιότερα και στη διάσπαση ή διάσχιση, δηλ. και σε **σχίσμα**.
> Ως παράγωγα, κυρίως, ρημάτων συνθέτων τού *αιρώ* / *αιρούμαι* σχηματίστηκαν πολλά σύνθετα σε **-αίρεση** (που λόγω τής δασύτητας τής λ. *αἱρῶ* / *αἱροῦμαι* εμφανίζουν δασύ *θ*, *φ* στο α' συνθετικό τους): *καθ-αίρεση*, *αφ-αίρεση*, *υφ-αίρεση*, *(υπο)δι-αίρεση*, *συν-αίρεση*, *προ-αίρεση*, *(υπ)εξ-αίρεση*, *αν-αίρεση*

αιρεσιάρχης (ο/η) {αιρεσιαρχών} αρχηγός ή ιδρυτής αίρεσης
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἱρεσιάρχης* < αρχ *αἵρεσις* + *ἄρχω*]

αιρέσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που τελεί υπό αίρεση. — **αιρεσιμότητα** (η) [1856].

αιρετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με αίρεση, κυρ. θρησκευτική ~ *περιοδικό* / *διδασκαλία* / *δόγμα* **2. αιρετικός** (ο), ***αιρετική*** (η) (α) πιστός που ομολογεί θρησκευτικές απόψεις αποκλίνουσες ή συγκρουόμενες με αυτές που αποδέχεται η επίσημη Εκκλησία. *επικίνδυνος* / *φανατικός* / *αφορισμένος ~* (β) (γενικότ.-μειωτ.) ο πιστός που ασπάζεται το δόγμα άλλης χριστιανικής Εκκλησίας εκτός τής Ορθόδοξης (γ) οποιοσδήποτε δεν συμμορφώνεται με μια καθιερωμένη άποψη, αρχή ή δόγμα σε οποιονδήποτε χώρο. *οι ~ τού κόμματος αντέδρασαν στο Συνέδριο, ζητώντας αλλαγή τού καταστατικού* ΣΥΝ. αποστάτης, ανορθόδοξος. — **αιρετικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*

> **αιρετικός – αιρετός.** Τα παρώνυμα **αιρετικός** και **αιρετός**, μολονότι είναι ομόρριζα και ανάγονται και τα δύο στο αρχαίο ρ. **αἱροῦμαι** «προτιμώ, επιλέγω, εκλέγω», διαφέρουν πολύ στη σημασία τους: *αιρετικός* είναι ο οπαδός μιας **αίρεσης** (**αίρεση** = προτίμηση, επιλογή που οδηγεί στην παρέκκλιση από μιαν ισχύουσα θέση), ενώ *αιρετός* είναι ο εκλεγμένος, μη διορισμένος *(Είναι αιρετός εκπρόσωπος των καθηγητών).*

αιρετός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναδεικνύεται με ψηφοφορία, εκλεγμένος, κατ' αντιδιαστολή προς τον διορισμένο, κληρωτό: ~ *άρχοντας* **2.** αυτός που στελεχώνεται ύστερα από ψηφοφορία· *η θέση και το αξίωμα τού πρωθυπουργού είναι αιρετά* **3. αιρετός** (ο), ***αιρετή*** (η) εκλεγμένο μέλος συλλογικού οργάνου: *στο συμβούλιο τής επιχείρησης μετέχουν και δύο ~ από τον χώρο των εργαζομένων* ‖ *οι ~ των δασκάλων σε μια περιφέρεια* ΑΝΤ διορισμένος **4.** ΝΟΜ αυτός που μπορεί κατά τον νόμο να εκλεγεί σε θέση ή αξίωμα *δεν υπάρχει όριο ηλικίας, που να απαγορεύει στον πολίτη να είναι ~ στο βουλευτικό αξίωμα* ΣΥΝ εκλόγιμος, εκλέξιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιρετικός*. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἱρετός* < *αἱροῦμαι* «εκλέγω»].

αιρκοντίσιον (το) → ερ-κοντίσιον

αίρμπας (το) το αερολεωφορείο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αγγλ air-bus]

αίρω ρ. μετβ. {ήρα (να/θα άρω), ήρθην, -ης, -η. (να/θα αρθώ)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ανυψώνω και κρατώ (κάτι) σε ένα ύψος ΦΡ (α) ***αίρω την αυλαία*** αποκαλύπτω την αλήθεια, ξεσκεπάζω μια κατάσταση: *η εφημερίδα μας αίρει την αυλαία τού προσυνεδριακού παρασκηνίου* (β) ***άρον τον κράβατόν σου και περιπάτει*** (*ἆρον τὸν κράβατόν σου καὶ περιπάτει*, Κ Δ. *Ιωάνν* 5, 8· φράση που είπε ο Ιησούς θεραπεύοντας τον παράλυτο) ως προτροπή που απευθύνεται σε πρόσωπο, το οποίο αδρανεί ή κωλυσιεργεί: *Μη γκρινιάζεις και μην προσπαθείς ν' αποφύγεις τη δουλειά! ~!* (γ) ***αίρομαι στο ύψος των περιστάσεων*** ανταποκρίνομαι με επιτυχία σε ό,τι απαιτούν οι περιστάσεις: *πρέπει να ξεπεράσει τη δειλία του και να αρθεί στο ύψος των περιστάσεων* (δ) ***αίρω / σηκώνω τον σταυρό τού μαρτυρίου*** βλ λ. *σηκώνω* **2.** (μτφ.) *αναλαμβάνω ως υπεύθυνος*. επιφορτίζομαι με (κάτι) *ο Χριστός ήρθε για να άρει τις αμαρτίες τού κόσμου* (απαλλάσσοντάς μας από αυτές, πβ *ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*, Κ Δ. Ιωάνν. 1, 29) **3.** καταργώ, καθιστώ (κάτι) μόνιμα ή προσωρινά ανενεργό ή άκυρο: *από αύριο θα αρθούν τα μέτρα απαγόρευσης τής κυκλοφορίας στον δακτύλιο* ‖ *οι δύο πλευρές προσπαθούν να άρουν τα εμπόδια, προκειμέ-*

νου να ξεκινήσει ο μεταξύ τους διάλογος || ~ *το βέτο* / *το εμπάργκο* / *τους περιορισμούς* / *την κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* ΣΥΝ ανακαλώ. αναιρώ· ΦΡ (κυρ. στην πολιτική) ***αίρω την εμπιστοσύνη μου*** (από κάποιον/κάτι) παύω να υποστηρίζω (κάποιον/κάτι): *αν κάποιο από τα κόμματα τού κυβερνητικού συνασπισμού άρει την εμπιστοσύνη του προς την κυβέρνηση, θα έχουμε πάλι εκλογές* • ΦΡ ***άρον-άρον*** (*άρον-άρον*, Κ Δ. Ιωάνν 19, 15*)* πολύ βιαστικά. *«οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν ~ την πόλη τους από τον φόβο ενός νέου σεισμού»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «σηκώνω, ανυψώνω», < *ἀείρω*. αβεβ ετύμου, πιθ. < **ἀϜερ-* (**ἀϜέρ-jω* > *ἀείρω*) Ομόρρ. αρχ. *ἀήρ, ἀέρος* < **ἀϜέρ-ος*), *ἄρ-δην, ἄρ-σις (-η)*. *ἀορ-τή, ἀρ-τηρία* κ.ά. Η φρ. *άρον-άρον* ανάγεται στην Κ Δ (*ἆρον-ἆρον, σταύρωσον αὐτόν*, Ιωάνν 19, 15), όπου αποτυπώνονται οι κραυγές τού όχλου προς τον Πιλάτο, για να οδηγήσει τον Χριστό στη σταύρωση. Ο τ *ἆρον* αποτελεί προστ. αορ τού *αἴρω*]

αίρω – αιρώ. Ως προς τι διαφέρει σημασιολογικά το *εξαίρω* από το *εξαιρώ*; Γιατί ο αόρ τού *εξαίρω* είναι *εξήρα* και τού *εξαιρώ εξαίρεσα*: Γιατί το ουσ από το *εξαίρω* είναι *έξαρση* και από το *εξαιρώ εξαίρεση*: Γιατί, εξάλλου, από το *επαίρομαι* η μετοχή είναι *επηρμένος*. ενώ από το *αφαιρούμαι* είναι *αφηρημένος*, Όλα αυτά και ένα πλήθος συνθέτων και παραγώγων τής Ελληνικής εξηγούνται με αναγωγή σε δύο βασικά ρήματα τής Αρχαίας, το **αἴρω** και το **αἱρῶ**. Το **αἴρω** (από αρχικό τ *ἀείρω, ήρα/να άρω –εξήρα, να εξάρω–*. μεσοπαθ. αόρ *ἤρθην -εξήρθη, επήρθην–* και μετοχή *ηρμένος*) σήμαινε «σηκώνω, υψώνω». Σήμερα σώζεται στα σύνθετα *εξ-αίρω* «ανεβάζω ψηλά, επαινώ» (τη συμβολή. τη σημασία κ.λπ.), *καθ-αίρω (κάθαρση), αποκαθ-αίρω* και *επ-αίρομαι* «υπερηφανεύομαι. καυχώμαι» Από το *αἴρω (ἀείρω)* είναι τα *άρση (έξ-αρση, έπ-αρση), άρδην* «τελείως, ριζικά», *αορτή, αήρ / αέρας* [αρχική σημ «ανύψωση, ανέβασμα (ενν στον ουρανό)»], *μετέωρος* (< **μετ-ήορ-ος*). *αιωρούμαι* (*αιώρα* «κούνια»). *αρτηρία, αρτώ* «κρεμώ. σηκώνω ψηλά» (*αν-αρτώ - ανάρτηση – αναρτημένος, εξ-αρτώ –. εξάρτηση – εξάρτημα - εξαρτημένος, αν-εξάρτητος, συν-αρτώ – συνάρτηση - συναρτημένος – ασυνάρτητος, προς-αρτώ – προσάρτηση – προσαρτημένος, παράρτημα* κ ά). Το **αἱρῶ** σήμαινε «κυριεύω, συλλαμβάνω, καταλαμβάνω, παίρνω» και ως μέσο *(αἱροῦμαι)* «επιλέγω, διαλέγω. εκλέγω» (με αόρ. *αίρεσα - εξ-αίρεσα, αφ-αίρεσα, δι-αίρεσα* κ.λπ.– μεσοπαθ αόρ. *αιρέθηκα - δι-αιρέθηκα, εξ-αιρέθηκα* κ λπ – και μετοχή *αιρεμένος* / *ηρημένος - δι-ηρημένος, αφ-ηρημένος, καθ-αιρεμένος* κ λπ) Από το *αιρώ παράγονται τα αίρεση (αίρεσις). αιρετικός. αιρετός* «εκλεγόμενος με ψήφους. εψηφισμένος». Σύνθετα *αφ-αιρώ* (*αφαίρεση, αφαιρετικός, αφαιρέτης, αφαιρετέος, αναφαίρετος – αφ-αιρούμαι, αφηρημένος* κ ά). *εξ-αιρώ (εξαίρεση, εξαιρετέος, εξαίρετος. εξαιρετικός). δι-αιρώ* (*διαίρεση, διαιρέτης. διαιρετέος. διαιρετός, αδιαίρετος. διηρημένος* κ ά.). *υπο-διαιρώ (υποδιαίρεση), αν-αιρώ (αναίρεση, αναιρετικός. αναιρέσιμος), καθ-αιρώ (καθαίρεση, καθαιρέσιμος, καθηρημένος), συν-αιρώ (συναίρεση, συνηρημένος, ασυναίρετος). υπ-εξ-αιρώ (υπεξαίρεση), προ-αιρούμαι (προαίρεση)* κ ά

αισθάνομαι ρ. μετβ κ. αμετβ αποθ {αισθάνθηκα} ♦ (μετβ) **1.** αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων. αναγνωρίζω (δεδομένα των αισθήσεων): ~ *κρύο* / *ζέστη* / *πόνο*· (ειδικότ. για σωματική ή ψυχική κατάσταση) ~ *κούραση* / *ευεξία* / *ευτυχία* **2.** έχω συναίσθηση (καταστάσεως ή πράγματος). καταλαβαίνω τη σοβαρότητα (μιας κατάστασης): *δεν αισθάνεται τις συνέπειες των λόγων του* **3.** κατανοώ την κατάσταση κάποιου. συμπάσχω, συμπονώ. *δεν αισθάνεσαι πόσο υποφέρω* ΣΥΝ συναισθάνομαι, νιώθω **4.** (καταχρ) έχω διαίσθηση ή προαίσθημα (για κάτι) ~ *ότι κάτι θα συμβεί* ΣΥΝ. διαισθάνομαι, προαισθάνομαι, (λογοτ) ψυχανεμίζομαι **5.** (μτφ.) βιώνω έντονα, νιώθω σε βάθος: *όλοι αισθάνθηκαν τις επιπτώσεις τού πολέμου* || *αισθάνεται το κομμάτι. όταν το ερμηνεύει* ΣΥΝ νιώθω· ΦΡ ***αισθάνομαι (κάτι) στο πετσί μου*** νιώθω έντονα (κάτι που μου συμβαίνει): *δεν μπορείς να καταλάβεις τι σημαίνει χωρισμός, αν δεν τον αισθανθείς στο πετσί σου* ♦ (αμετβ) **6.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη (σωματική/ψυχική) κατάσταση: *δεν ~ καλά σήμερα* || ~ *κουρασμένος* / *ευτυχισμένος* / *δυνατός* ΣΥΝ νιώθω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ , παρεκτεταμ. (με το πρόσφυμα *-αν-*) τ τού ρ. *αἴσθομαι* < I.E *awis-dh- «αντιλαμβάνομαι», πβ. σανσκρ. avih «προφανώς», λατ. audio (< *awis-dh-io) «ακούω» κ.ά. Το ίδιο το *αἴσθομαι* πιθ. < αρχ *ἀΐω* «ακούω, αντιλαμβάνομαι» (< *awis-jō)].

αισθαντικός, -ή, -ό [1797] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα και ευαισθησία στον τρόπο με τον οποίο εκφράζεται. *γλυκιά*, ~ *φωνή* ΣΥΝ ευαίσθητος, τρυφερός, συναισθηματικός **2.** αυτός που γίνεται αντιληπτός από όσους διαθέτουν ευαισθησία, που αποπνέει μια αίσθηση λεπτότητας και διακριτικής ευαισθησίας. ~ *μουσική* / *ύφος* / *ερμηνεία* / *ατμόσφαιρα*. — **αισθαντικά** επίρρ , **αισθαντικότητα** (η) [1799] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αισθητικός*
[ΕΤΥΜ Απόδ των γαλλ. sensitif ή sensible]

αίσθημα (το) {αισθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΨΥΧΟΛ η εντύπωση που δημιουργείται από τον ερεθισμό αισθητηρίου οργάνου και την ακόλουθη μεταβολή στον φλοιό τού εγκεφάλου: *το ~ τής πείνας* / *τής δίψας* / *πόνου* || *ακουστικό* / *γευστικό* / *δερμ(ατ)ικό* / *εξωτερικό* / *εσωτερικό* / *οξύ* / *οπτικό* / *οσφραντικό* / *φυσικό* / *απτικό* / *κινητικό* ~ **2.** η συνείδηση ή εσωτερική αντίληψη που διαμορφώνει ένα άτομο, κυρ. μέσω τής συγκριτικής επεξεργασίας ερεθισμάτων ~ *ανωτερότητας* / *κατωτερότητας* / *ευθύνης* (πβ. λ. *κόμπλεξ*) **3.** ψυχική κατάσταση, συναίσθημα που δημιουργείται από εξωτερικό ερέθισμα: *η παρουσία τού υπουργού στην εκδήλωση δημιούργησε ένα βαθύ ~ ικανοποίησης* || *ακαθόριστο* / *ανομολόγητο* / *αόριστο* / *ειλικρινές* / *δυσάρεστο* / *ενδόμυχο* / *έντονο* / *ευχάριστο* / *ζωηρό* / *παράξενο* ~ **4.** (καταχρ αντί *συναίσθημα*) η ψυχολογική στάση, ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη σχέση μας με κάποιον/κάτι: *τον υποδέχθηκε με ανάμικτα* ~ ΦΡ (α) ***με αισθήματα*** με πλούσιο εσωτερικό κόσμο, κυρ με αγαθή και φιλάνθρωπη διάθεση *ευγενικός άνθρωπος*, ~ ΑΝΤ αναίσθητος (β) ***παίζω με τα αισθήμστα (κάποιου)*** συμπεριφέρομαι επιπόλαια, αδιαφορώντας για τα αισθήματα τού άλλου: *παίζεις με τα αισθήματά του. δίνοντας ψεύτικες υποσχέσεις* (γ) ***τρέφω αισθήματα*** (για κάποιον) διακατέχομαι από συγκεκριμένα συναισθήματα (για κάποιον): *τρέφει φιλικά αισθήματα για σένα* **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των παγιωμένων πεποιθήσεων που επικρατούν στο σύνολο τού πληθυσμού για μια ιδέα. αξία ή θεσμό: *το δημοκρατικό ~ τού λαού* || *θρησκευτικό* / *πατριωτικό* / *εθνικό* / *λαϊκό* / *ανθρωπιστικό* / *τοπικιστικό* ~ ΣΥΝ φρόνημα ΦΡ (α) ***κοινό αίσθημα*** (i) ΨΥΧΟΛ (κυριολ.) το σύνολο των αισθημάτων τού οργανισμού (κινητικά. στατικά, ζωικά, αισθήματα οράσεως, ακοής, γεύσης, όσφρησης. αφής, θερμοκρασίας και πόνου)· αλλιώς και *κοιναισθητικότητα* (ii) (μτφ.) το σύνολο των αντιλήψεων και νοοτροπιών που επικρατούν σε ομάδα ή σύνολο σε κάθε επίπεδο, χαρακτηρίζοντάς την· *το ~ περί ηθικής* (β) ΝΟΜ ***αίσθημα δικαίου / περί δικαίου αίσθημα*** η κρατούσα αντίληψη σε μια κοινωνία για το τι είναι δίκαιο: *η αθώωση τού παιδοκτόνου γονέα προκάλεσε το ~ των κατοίκων τής επαρχιακής κοινότητας* (γ) ΓΛΩΣΣ ***γλωσσικό αίσθημα*** (i) η κοινή αντίληψη μιας γλωσσικής κοινότητας (ομιλητών κοινής γλώσσας, ομιλητών διαλέκτου κ λπ) για το τι είναι σωστό στην ομιλουμένη γλώσσα ή διάλεκτο· *η γλώσσα των άρθρων πολλών δημοσιογράφων αντίκειται στο ~ τού μέσου αναγνώστη* (ii) η αντίληψη για το τι είναι γλωσσικά αποδεκτό, την οποία διαμορφώνει χωριστά κάθε μέλος μιας γλωσσικής κοινότητας **6. *αισθήματα*** (τα) οι ευαισθησίες που προκύπτουν από την ιδεολογική τοποθέτηση, από τις πεποιθήσεις ενός ατόμου ή συνόλου. *τα ανθρωπιστικά μου ~ δεν μου επιτρέπουν να αδιαφορήσω μπροστά σε τέτοια δυστυχία* **7.** η συγκινησιακή ένταση ή η δύναμη που αναγνωρίζεται σε ένα καλλιτεχνικό έργο, ώστε να προκαλεί συγκίνηση: *δεν έχει ~ αυτός ο πίνακας. του λείπει η έμπνευση* **8.** (συνεκδ.) η ερωτική αγάπη, ο ερωτικός δεσμός. *παντρεύτηκαν από ~* || ~ *αγνό* / *βαθύ* / *έντονο* / *επιπόλαιο* / *ερωτικό* / *κρυφό* / *παράφορο* / *σοβαρό* / *τίμιο* / *τρυφερό* / *φλογερό* ΣΥΝ αγάπη, έρωτας **9.** (συνεκδ) το αγαπημένο πρόσωπο, το ερωτικό ταίρι *ποιος είναι το νέο ~ τής Χριστίνας;* ΣΥΝ σχέση. (λαϊκ.) αμόρε
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰσθάνομαι*. Στην Αρχ η λ. σήμαινε απλώς «ό,τι γίνεται αντιληπτό» και. συνεπώς, δήλωνε τη γνώση μέσω των αισθήσεων Η λ. επανήλθε στη χρήση από τους λογίους τού 18ου αι. με σημασίες που φανερώνουν και ξένη επίδραση, λ χ (σημ. 3) *ακαθόριστο/αόριστο αίσθημα* (< γαλλ un sentiment vague, indéfinissable), (σημ. 5) *θρησκευτικά, πατριωτικά αισθήματα* (< γαλλ. sentiments religieux, patriotiques). *πληγώνω τα αισθήματα κάποιου* (< αγγλ hurt some-body's feelings) κ ά.].

αίαθημα: συνώνυμα. Από φράσεις όπως *«Οδηγείται στις πράξεις του από το συναίσθημα και όχι από τη λογική»* φαίνεται ότι το **συναίσθημα** είναι η χαρά. η λύπη. ο θυμός. ο ενθουσιασμός κ.τ ό , ό,τι νιώθει γενικά ο άνθρωπος στην ψυχή του σε αντίθεση με ό,τι συλλαμβάνει με το μυαλό, τη λογική του **Αιαθήματα** (οπτικά, ακουστικά, αφής, γεύσης κ λπ.) είναι ό,τι αντιλαμβανόμαστε με τη βοήθεια των **αισθήσεών** μας (όρασης, ακοής κ.λπ) και των **αισθητηρίων** οργάνων (ματιών. αφτιών. μύτης κ.λπ.). Έτσι μιλούμε για αίσθημα πείνας, δίψας. χρωμάτων, οσμών κ.τ.ό **Αισθήσεις**. κατ' ακολουθίαν. είναι οι μηχανισμοί πληροφόρησης για τον κόσμο μας με πληροφορίες που συλλέγονται μέσω των αισθητηρίων οργάνων, για να τύχουν εσωτερικής επεξεργασίας. Αποτέλεσμα των αισθήσεων είναι τα *αισθήματά* μας, αυτά που αντιλαμβανόμαστε με τις *αισθήσεις* μας. Η αίσθηση είναι η πρώτη μορφή γνώσεως που έχουμε για τον κόσμο μας, η «κατ' αίσθησιν» γνώση ή **αντίληψη**, που κυμαίνεται ανάμεσα στην **εντύπωση** (προσωπική εκτίμηση) και τη **διαίσθηαη** (υποκειμενική γνώση) Το **πάθος**. τέλος, είναι η κορύφωση τού φάσματος των συναισθημάτων, κινούμενο εκτός των ορίων τής λογικής. ενώ **αισθησιασμός** η πρόκληση αισθημάτων πόθου μέσω τής ερωτικής διέγερσης → *ενόραση*

αισθηματάκι (το) {χωρ γεν.} επιπόλαια και μικρής διάρκειας ερωτική σχέση ΣΥΝ περιπετειούλα, φλερτάκι.

αισθηματίας (ο/η) [1881] {αισθηματιών} το πρόσωπο που αγαπά και γενικότ. εκδηλώνει έντονα τα συναισθήματά του (κυρ. ερωτικά). *είναι ~. γι' αυτό πληγώνεται εύκολα κάθε φορά που δεν βρίσκει ανταπόκριση* ΣΥΝ ευαίσθητος. συναισθηματικός ΑΝΤ αναίσθητος

αισθηματικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα αισθήματα **2.** αυτός που εκφράζει ή αναφέρεται σε σχέσεις αγάπης / έρωτα και χαρακτηρίζεται από ευαισθησία, τρυφερότητα, συγκινησιακή φόρτιση: ~ *τραγούδι* / *ταινία* ΣΥΝ ερωτικός. συναισθηματικός **3. *αισθηματικά*** (τα) (α) οι αισθηματικές ταινίες ή βιβλία. συνήθ τσέπης, με υπόθεση που περιστρέφεται γύρω από μια ιστορία αγάπης, έναν έρωτα ΣΥΝ ρομάντσα, μελό (β) (καθημ) οι ερωτικές υποθέσεις (κάποιου), η συναισθηματική ζωή κάποιου. *πώς πάνε τα ~ σου,* — **αισθηματικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αισθητικός*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. sentimental]

αισθηματικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ } η ιδιότητα τού αισθηματικού. τού αισθαντικού ΣΥΝ συναισθηματικότητα. τρυφερότητα.

αισθηματισμός (ο) → συναισθηματισμός

αισθηματολογία (η) [1873] {αισθηματολογιών} **1.** η υπερβολική έκφραση ή αναφορά αισθημάτων, με σκοπό την πρόκληση συγκίνησης

και συμπάθειας. *άρχισε μιαν ακατάσχετη ~. για να μας δείξει πόσο πολύ υποφέρει* ΣΥΝ συναισθηματικότητες. ερωτολογία **2.** ***αισθηματολογίες*** (οι) λόγια ρομαντικά, γεμάτα συναισθηματισμό, συνήθ εκτός πραγματικότητας *άσε τις ~ και δες τα πράγματα ρεαλιστικά* ΣΥΝ συναισθηματισμοί. ρομαντισμοί.

αισθηματολογώ ρ αμετβ [1896] {αισθηματολογείς... | αισθηματολόγησα} (σπάν.) **1.** λέω ερωτικά λόγια • **2.** εκφράζομαι συναισθηματικά, χωρίς λογική — **αισθηματολόγημα** (το) [1895], **αισθηματολογικός**, -ή, -ό [1886]. **αισθηματολογικά** επίρρ

αίσθηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συνολική αντίδραση ανώτερου οργανισμού στα εσωτερικά ή εξωτερικά ερεθίσματα, που μεταβιβάζονται μέσω τού νευρικού συστήματος, έχοντας ως αποτέλεσμα τη δημιουργία αντίστοιχων αισθημάτων **2.** καθεμιά από τις επιμέρους λειτουργίες αντιλήψεως ερεθισμάτων, που προέρχονται από το εσωτερικό ή το εξωτερικό τού σώματος, όπως η όραση, η ακοή, η γεύση, η αφή και η όσφρηση. δηλ καθεμιά από τις πέντε αισθήσεις· ΦΡ (α) ***χάνω τις αισθήσεις μου*** λιποθυμώ (β) ***(ξανα)βρίσκω τις αισθήσεις μου*** συνέρχομαι **3.** η ικανότητα να αντιλαμβάνεται κανείς την ουσία και τις λεπτές αποχρώσεις ενός πράγματος. κυρ. με τη συσχέτιση, την αξιολόγηση και αξιοποίηση δεδομένων: *η ~ τού χιούμορ θεωρείται απαραίτητο προσόν στις δημόσιες σχέσεις* || *περπατάει σαν χαμένος, δεν έχει ~ τού χώρου*· ΦΡ **αίσθηση τού μέτρου** η αντίληψη των ορίων ανάμεσα στην υπερβολή και την έλλειψη, το να καταλαβαίνει κανείς μέσα σε ποια όρια πρέπει να κινείται: *το θράσος και η αλαζονεία του φανερώνουν πως έχασε κάθε ~* **4.** η εντύπωση που σχηματίζει κανείς (για κάτι) *τα παλιά αυτοκίνητα μου δίνουν μιαν ~ ασφαλείας* || *η ελληνική επαρχία σού δημιουργεί μιαν ~ εγκατάλειψης και ερήμωσης* **5.** ισχυρή εντύπωση, εντυπωσιασμός (συνήθ από κάτι απροσδόκητο ή ανεπίτρεπτο): *~ προκάλεσαν στην κοινή γνώμη οι αποκαλύψεις για τα δημόσια ψυχιατρεία* || *η τελευταία επίδειξη μόδας τού οίκου Σανέλ έκανε μεγάλη ~ στους κοσμικούς κύκλους* **6.** η γενική και ακαθόριστη εντύπωση (για κάτι), που δεν μπορεί να αποδοθεί σε συγκεκριμένο ερέθισμα· προαίσθημα· *έχω την ~ ότι κάτι περίεργο συμβαίνει* ΣΥΝ διαίσθηση· ΦΡ ***έκτη αίσθηση*** η ικανότητα να διαισθάνεται κανείς τι πρόκειται να συμβεί (χωρίς να έχει κατ' ανάγκην επεξεργαστεί ή συσχετίσει τα δεδομένα), η ικανότητα ενόρασης
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἴσθησις* < *αἰσθάνομαι*]

αισθησιακός, -ή, -ό αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις προκαλώντας ευχάριστα συναισθήματα, ιδ. ερωτικά, που εκφράζει ή διέπεται από ερωτισμό: *~ ατμόσφαιρα / χάδι / βλέμμα / φωνή / χορός / φιλμ / φωτογραφία* ΣΥΝ ερεθιστικός, διεγερτικός — **αισθησιακά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθητικός*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sensational]

αισθησιαρχία (η) {χωρ. πληθ } ΦΙΛΟΣ η αισθησιοκρατία (βλ λ) — **αισθησιαρχικός**, -ή, -ό. **αισθησιαρχικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού λατ sensualismus < sensualis «αισθητικός» Ο λατ. όρ. αποδόθηκε επίσης και με τις λ. *αισθησιοκρατία. αισθησιολογία, αισθητισμός*].

αισθησιασμός (ο) **1.** η αναζήτηση τής ικανοποίησης των αισθήσεων, η επιθυμία τής αισθητηριακής ικανοποίησης. κυρ μέσα από ερωτικές απολαύσεις **2.** (συνεκδ) το σύνολο των στοιχείων που προκαλούν έντονη ευχαρίστηση και κυρίως ερωτική διέγερση: *τα υποβλητικά ντεκόρ, ο φωτισμός. η κατάλληλη μουσική υπόκρουση και η κίνηση των σωμάτων προσδίδουν στην ταινία έντονο ~* || *διάχυτος / υπερβολικός / έκδηλος ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sensationalism].

αισθησιοκρατία (η) {χωρ πληθ.} ΦΙΛΟΣ η γνωσιολογική και ψυχολογική θεωρία. η οποία αποτελεί ακραία μορφή τού εμπειρισμού και κατά την οποία κάθε γνώση (αλλά και η ίδια η συνείδηση) προέρχεται από τις αισθήσεις και ο άνθρωπος δεν είναι παρά tabula rasa («άγραφη πινακίδα»), στην οποία εγγράφεται σταδιακά η γνώση (αλλά και η ίδια η συνείδηση) ως αποτέλεσμα των αισθήσεων ΣΥΝ αισθησιαρχία — **αισθησιοκρατικός**, -ή, -ό. **αισθησιοκρατικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Απόδ τού λατ. sensualismus < sensualis «αισθητικός», βλ. κ. *αισθησιαρχία*]

αισθητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ ευαίσθητο όργανο που αντιδρά σε ορισμένο φυσικό ερέθισμα (φως, θερμότητα, ήχο, κίνηση κ λπ.) και χρησιμεύει στη μέτρηση φυσικών μεγεθών, τη λειτουργία συστημάτων ελέγχου κ α · *τα φωτοκύτταρα συστημάτων συναγερμού είναι αισθητήρες* ΣΥΝ σένσορας
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sensor]

αισθητηριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα αισθητήρια όργανα· *~ ερέθισμα*

αισθητήριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις **2.** ***αισθητήριο*** (το) {αισθητηρί-ου | -ων} (α) καθένα από τα όργανα των αισθήσεων (λ χ ο οφθαλμός για την όραση, το αφτί για την ακοή κ.λπ), τα οποία δέχονται εξωτερικά ή εσωτερικά ερεθίσματα και τα μεταβιβάζουν ως νευρικές διεγέρσεις στο κεντρικό νευρικό σύστημα, ώστε να προγραμματίσει ο οργανισμός τις προσεχείς αλλαγές λειτουργίας και συμπεριφοράς του (β) η ικανότητα κάποιου (λόγω πείρας ή οξυδέρκειας) να προβλέπει ή να διαισθάνεται τις εξελίξεις ή να κάνει τις κατάλληλες επιλογές σε δεδομένη στιγμή: *το δημοσιογραφικό του ~ τού επιτρέπει να ξεχωρίζει αμέσως την είδηση* || *γλωσσικό / επιχειρηματικό / πολιτικό / επαγγελματικό ~*.

αισθητής (ο) **1.** πρόσωπο που θεωρεί το ωραίο θεμελιώδη αξία και υπέρτατο αγαθό και γι' αυτό αφοσιώνεται με πάθος στην υπηρεσία τής τέχνης. την οποία και συλλαμβάνει μόνο ως επιδίωξη τής ομορφιάς, πέρα από κάθε ηθική, κοινωνική ή παιδευτική διάσταση (που πιστεύει δηλ στο δόγμα «η τέχνη για την τέχνη») **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που υιοθετεί τους τρόπους, το ύφος και τη συμπεριφορά καλλιτέχνη ή φιλοτέχνου για λόγους κοινωνικής προβολής
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «αισθανόμενος», < *αἰσθάνομαι*. Η σημ. «εραστής τού ωραίου, ευαίσθητος» αποδίδει το γαλλ. esthète, βλ. κ. *εστέτ*]

αισθητική (η) [1821] **1.** ΦΙΛΟΣ ο κλάδος που ασχολείται με τη φύση και τα κριτήρια αξιολογήσεως τού ωραίου (κυρ στην τέχνη) **2.** η περιγραφή και ερμηνεία των καλλιτεχνικών φαινομένων και τής αισθητικής εμπειρίας με μεθόδους άλλων επιστημών (ψυχολογίας, ιστορίας, κοινωνιολογίας κ ά) **3.** η ιδιαίτερη φιλοσοφική θεωρία ή αντίληψη (κάποιου) για το ωραίο ή την τέχνη: *η πλατωνική ~ επηρέασε καθοριστικά το έργο τού Ντα Βίντσι* **4.** (ειδικότ.) η αντίληψη που διαμορφώνει για το ωραίο ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων: *σύμφωνα με τη δική μου ~. το σαλόνι αυτό δεν είναι ωραίο* **5.** η συνολική αντίληψη περί τού ωραίου. που χαρακτηρίζει έναν χώρο ή πολιτισμό *οι κάκτοι στις γωνίες και τα σομπρέρο στους τοίχους δίνουν μια νότα μεξικάνικης ~ στο μπαρ* **6.** (α) η επιστήμη που ασχολείται με το σύνολο των μέτρων υγιεινής και τις τεχνικές που εφαρμόζονται για να διατηρήσει κάποιος τη νεανική εμφάνιση τού προσώπου / σώματός του ή για τον καλλωπισμό του (β) ***ινστιτούτο / κέντρο αισθητικής*** το ιδιωτικό ινστιτούτο. στο οποίο ειδικευμένο προσωπικό αναλαμβάνει την επιστημονική περιποίηση. εκγύμναση και θεραπεία των πελατών του, με στόχο τη βελτίωση τής εξωτερικής τους εμφάνισης
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γερμ. Aesthetik < αρχ. *αἰσθητική*, θηλ. τού επιθ *αἰσθητικός*. Ο όρος Aesthetik πλάστηκε από τον Γερμανό φιλόσοφο A. Baumgarten περί τα μέσα τού 18ου αι].

αισθητικισμός (ο) ο αισθητισμός (βλ.λ)

αισθητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αισθήσεις και την αντίληψη διά μέσου αυτών • **2.** αυτός που σχετίζεται με την αισθητική ως κλάδο τής φιλοσοφίας ή γενικότ. με την αντίληψη τού ωραίου *~ αναζητήσεις* || *το ~ αποτέλεσμα τής συνεργασίας των δύο καλλιτεχνών ήταν άριστο* || *εφάρμοσε κλασικούς ~ κανόνες στην τέχνη του* || *η ~ αγωγή αναπτύσσει στον άνθρωπο την ικανότητα να αντιλαμβάνεται το ωραίο σε όλους τους τομείς τής ζωής* || *στο βιβλίο του επιχειρεί ~ προσεγγίσεις σε έργα τέχνης* **3.** **αισθητικός** (ο/η) (α) πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην επιστήμη τής φιλοσοφικής αισθητικής (β) αυτός που έχει ειδικευθεί (επιστημονικά) στην αισθητική περιποίηση προσώπου και σώματος **4.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη φροντίδα και βελτίωση τής εξωτερικής εμφάνισης τού ανθρώπου (β) ***αισθητική χειρουργική*** η χρησιμοποίηση τής χειρουργικής επιστήμης για λεπτές, συνήθ. ακίνδυνες επεμβάσεις, που αποσκοπούν στη διόρθωση σωματικών ατελειών ή στην αλλαγή ανεπιθύμητων σωματικών χαρακτηριστικών τού ανθρώπου, για τη βελτίωση τής εξωτερικής εμφάνισης (πβ. λ. *λίφτινγκ*) — **αισθητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με την αντίληψη και την κατανόηση», < *αἴσθησις*. Η σημ. «ευαίσθητος» είναι μεσν. Ο φιλοσοφ όρ. είναι αντιδάν. από γερμ aesthetisch, ενώ ο ιατρ όρ αποτελεί απόδ τού γαλλ sensitif]

> **αισθητικός: ομόρριζα.** Φράσεις όπως *«αισθητική θεωρία»* και *«αισθητική απόλαυση»* είναι φανερό ότι αναφέρονται αντιστοίχως στην αισθητική και στις αισθήσεις, προσδιορίζοντας τη σημασία τού **αισθητικός** Σε αντίθεση με το **αισθησιακός** (*χορός, ατμόσφαιρα* κ ά), το οποίο αναφέρεται καθαρώς στον πόθο που γεννά η ερωτική διέγερση, το **αισθηματικός** (*υποθέσεις, περιπέτειες, ζωή* κ λπ.) αναφέρεται στην αγάπη, ενώ το **συναισθηματικός** (*προσέγγιση, αντίδραση* κ.τ ό) δηλώνει ευρύτερα το συναίσθημα, τις συγκινήσεις σε αντιδιαστολή προς τη λογική Τέλος, τα **αισθαντικός** και **ευαίσθητος** δηλώνουν λεπτότητα συναισθημάτων και ευαισθησία προσώπων

αισθητικότητα (η) [1816] {χωρ. πληθ } **1.** ΦΥΣΙΟΛ η ιδιότητα νευρικών σχηματισμών να δέχονται και να μεταβιβάζουν εντυπώσεις (βλ. λ. *αίσθηση*) • **2.** η αντίληψη τού ωραίου και η εκδήλωσή της

αισθητισμός (ο) [1852] το αισθητικό ρεύμα που υπερασπίζεται την ελευθερία τής καλλιτεχνικής έκφρασης. θεωρώντας την τέχνη αυτόνομη αξία (ανεξάρτητη από την όποια χρησιμότητα και ηθική κατεύθυνση). και πρεσβεύει ότι η αξία τού έργου τέχνης έγκειται στην ομορφιά του και στην αισθητική απόλαυση που δίνει, υιοθετώντας το δόγμα «η τέχνη για την τέχνη» Επίσης **αισθητικισμός**. — **αισθητιστής** (ο) [1891], **αισθητίστρια** (η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ esthétisme].

αισθητοποιώ ρ. μετβ [1834] {αισθητοποιείς | αισθητοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) αισθητό, το παριστώ με τρόπο που να γίνεται εμφανές, αντιληπτό. — **αισθητοποίηση** (η) [1880]. **αισθητοποιητικός**, -ή, -ό [1886]

αισθητός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται αντιληπτός μέσω των αισθήσεων. *ο ισχυρός σεισμός στην Πελοπόννησο έγινε ~ και στην Αθήνα* ΣΥΝ αντιληπτός **2.** (συνεκδ.) αυτός που θεωρείται σημαντικός, αξιοσημείωτος: *σύμφωνα με τις δημοσκοπήσεις, δεν υπάρχει ~ διαφορά ανάμεσα στα δύο πρώτα κόμματα* ΣΥΝ μεγάλος, αξιόλογος ΑΝΤ ανεπαίσθητος **3.** (συνεκδ) αυτός που προκαλεί αίσθηση. που είναι έντονος. *η απουσία της είναι ~* ΣΥΝ έκδηλος, φανερός — **αισθητά** επίρρ . **αισθητότητα** (η) [1819]

αισιοδοξία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} **1.** η τάση να βλέπει κανείς την πιο ευνοϊκή πλευρά ή να προσδοκά και να ελπίζει σε ευνοϊκή, αίσια εξέλιξη των πραγμάτων: *δικαιολογημένη / έμφυτη / προσποιητή / συγκρατημένη / υπερβολική / υπέρμετρη ~* ΑΝΤ απαισιοδοξία **2.** η φιλοσοφική πίστη κατά την οποία η καλή θέληση θα θριαμβεύσει έναντι τού κακού και η αρετή θα ανταμειφθεί. καθώς και το σχετικό δόγμα

ότι ο κόσμος. η κοινωνία, η ζωή ακολουθούν θετική εξελικτική πορεία (βλ. λ. *οπτιμισμός*) ΑΝΤ πεσιμισμός. — **αισιόδοξα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*
[ΕΤΥΜ < αίσιος + *δόξα* < *δοκώ* «πιστεύω», απόδ. τού γαλλ. optimisme < λατ optimus «άριστος»].

αισιόδοξος, -η. -ο [1861] **1.** αυτός που διαπνέεται από αισιοδοξία, πίστη στη θετική πλευρά και έκβαση των πραγμάτων: οι *τελευταίες δημοσκοπήσεις δημιούργησαν μια ~ διάθεση στο κόμμα* || ~ *λόγος / στάση / αντίληψη* ΣΥΝ οπτιμιστικός ΑΝΤ απαισιόδοξος, πεσιμιστικός **2.** αυτός που αξιολογείται ως ευνοϊκός. αίσιος· ~ *προοπτική / μήνυμα / είδηση / έκβαση / εκδοχή / πρόβλεψη / πρόγνωση* ΣΥΝ. θετικός ΑΝΤ αντίξοος. αντίθετος, αρνητικός
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. optimiste]

> **αισιόδοξος – απαισιόδοξος.** Είναι κοινωνιογλωσσικά και εθνογλωσσικά ενδιαφέρον ότι οι αρχαίοι Έλληνες και οι Βυζαντινοί δεν ήξεραν ούτε δήλωσαν στην Ελληνική την «αισιοδοξία» και την «απαισιοδοξία» Οι λέξεις **αισιόδοξος** και **αισιοδοξία** και τα αντίθετά τους **απαισιόδοξος** και **απαισιοδοξία** μαρτυρούνται στην Ελληνική μόλις στα μέσα τού 19ου αιώνα: το 1861 οι λέξεις **αισιόδοξος / αισιοδοξία** πρωτοαπαντούν στο *Γαλλοελληνικόν Λεξικόν* των Μ Σχινά και Ι Λεβαδέως ως απόδοση των κατά έναν αιώνα παλαιότερων γαλλικών λέξεων optimiste (1752) / optimisme (1737), σχηματισμένες από τη φρ. «*αἰσία δόξα*» (η καλή γνώμη, η θεώρηση των πραγμάτων που γεννά καλά, ευχάριστα συναισθήματα). Οι συγγραφείς τού *Λεξικού* πρότειναν μάλιστα διαζευκτικά και τα **αισιόφρων** και **αισιοφροσύνη**, που δεν επικράτησαν, όπως δεν έγιναν δεκτά στη χρήση και τα **αισιομανής – αισιομανία** που προτάθηκαν το 1897. Για τα γαλλ pessimisme (1759) και pessimiste (1789) πλάστηκαν στην Ελληνική όχι τα **αν-αισιοδοξία / *αν-αισιόδοξος* που θα περίμενε κανείς, αλλά οι λέξεις **απαισιόδοξος** (1886) και **απαισιοδοξία** (1883) με επίδραση προφανώς τού απαίσιος (αντιθέτου τού *αίσιος*). • Τα γαλλ. optimisme / optimiste προήλθαν από το λατ. optimus «άριστος». υπερθ. τού bonus «καλός». ενώ τα pessimisme / pessimiste από το λατ pessimus «κάκιστος». υπερθ τού malus «κακός».

αισιοδοξώ ρ μετβ. κ αμετβ [1896] {αισιοδοξείς . · ευχρ στον ενεστ.} ♦ **1.** (μετβ.) πιστεύω ότι κάτι θα έχει θετική και ευνοϊκή εξέλιξη: ~ *ότι τα αποτελέσματα θα δικαιώσουν τις προσπάθειές μου* ΣΥΝ ελπίζω, ευελπιστώ ♦ **2.** (αμετβ) διακατέχομαι από αισιόδοξη διάθεση: *στη ζωή πρέπει να αισιοδοξούμε* ΑΝΤ απογοητεύομαι, δυσπιστώ.

αίσιος, -α, -ο αυτός που προμηνύεται ή συμβάλλει σε θετική και ευτυχή κατάληξη. ~ *έκβαση / τέλος / προοπτική* || (ως ευχή) *αίσιον και ευτυχές το νέον έτος!* ΣΥΝ ευοίωνος, ευνοϊκός ΑΝΤ δυσοίωνος
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἶσα* «μοίρα, πεπρωμένο» < **αἶτ-ja* < **αἶτ-ος (τό)* «κομμάτι, μερίδιο», πβ. σανσκρ aēta- «τιμωρία» Παράγ *ἐξ-αίσιος. ἀπ-αίσιος, ἐν-αίσιμος (διατριβή), αἰτ-ία, αἰτ-ῶ* κ.ά.].

αισίως επίρρ [αρχ.] (λόγ.) **1.** με το καλό, χωρίς κακοτυχίες. ευτυχώς, επιτέλους· *φτάσαμε ~ στο τέλος τής χρονιάς* || *συμπλήρωσε ~ 30 χρόνια δικηγορίας* **2.** (συνήθ. σκωπτ. ή ειρων.) *φέτος συμπλήρωσα ~ σαράντα μεροκάματα!* (ενώ θα έπρεπε να συμπληρώσω εκατό)

Άι-Στράτης (ο) ο Άγιος Ευστράτιος (βλ.λ.)

Αισχίνης (ο) αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (389-314 π.Χ.), πολιτικός αντίπαλος τού Δημοσθένη.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ντροπαλός. συνεσταλμένος», < *αἶσχος*, πβ. κ. *Αισχύλος*].

αίσχιστος, -η. -ο **1.** υπερβολικά αισχρός: ~ *συμπεριφορά* **2.** πάρα πολύ κακός. ~ *ποιότητα* ΣΥΝ χείριστος, κάκιστος.
[ΕΤΥΜ αρχ , υπερθ τού επιθ. *αἰσχρός*]

αίσχος (το) {αίσχ-ους | -η, -ών} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε προκαλεί ντροπή ή αποτροπιασμό. επειδή αντίκειται σε ό,τι θεωρείται σωστό. δίκαιο, ηθικό ΣΥΝ αχρειότητα, ατιμία. καταισχύνη. ντροπή, όνειδος. εξευτελισμός **2.** ***αίσχη*** (τα) πράξεις που επισύρουν την κοινωνική κατακραυγή. επειδή αντίκεινται στα κοινώς αποδεκτά και επιτρεπτά: *η εφημερίδα αποκαλύπτει τα ~ τού καλλιτεχνικού παρασκηνίου!* ΣΥΝ αισχρότητες, αδιαντροπιές. χυδαιότητες, ντροπές, (εκφραστ.) ρεζιλέματα, ξετσιπωσιές, ντροπιάσματα. μασκαριλίκια **3.** (εκφραστ) οτιδήποτε στερείται παντελώς αισθητικής ή προσβάλλει το κοινό αίσθημα περί ωραίου: *το γλυπτό είναι ένα ~!* || *η ταινία ήταν ~!* ΣΥΝ απαίσιο, απαράδεκτο ΑΝΤ αριστούργημα, αριστοτέχνημα, κομψοτέχνημα **4.** (ως επιφών ***αίσχος!***) για την έκφραση έντονης αποδοκιμασίας: *το συγκεντρωμένο πλήθος υποδέχθηκε τον νομάρχη, φωνάζοντας «~»!* ΣΥΝ ντροπή!, αιδώς! ΑΝΤ μπράβο', εύγε! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἶσχος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < I Ε. *aigʷh- «ντρέπομαι», πβ γοτθ aiwisui «ατιμία, ντροπή» Ομόρρ. *αἰσχ-ύνη. Αἰσχ-ύλος* «ντροπαλός», *αἰσχ-ρός* κ ά. Στην Αρχ η λ δήλωνε ντροπή για παράπτωμα ηθικής φύσεως, αλλά και σωματική δυσμορφία. αφού η σωματική ωραιότητα *(κάλλος)* συμβάδιζε με την ηθική τάξη *(καλός κἀγαθός)*].

αισχρογράφημα (το) {αισχογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσίευμα (κείμενο ή εικόνα) με αισχρό περιεχόμενο· κείμενο που αντίκειται στην ηθική και στα κοινωνικώς παραδεδεγμένα ΣΥΝ ρυπαρογράφημα, πορνογράφημα Επίσης **αισχρογραφία** (η) [1886]. — **αισχρογράφος** (ο/η). **αισχρογραφώ** ρ. {-είς...}

αισχροέπεια (η) {αισχροεπειών} αισχρολογία (βλ.λ) — **αισχροεπής,** -ής, -ές [μτγν].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αἰσχροεπής* < *αἰσχρός* + *-επής* < *ἔπος* «λόγος» (βλ.λ)].

αισχροκέρδεια (η) [αρχ] {αισχροκερδειών} **1.** η επίτευξη υπερβολικού κέρδους με διάφορους τρόπους, π.χ με τη νοθεία εμπορεύματος, την απάτη και την πώληση σε υψηλότερες τιμές από τις επιτρεπτές. *σημειώθηκαν πολλά κρούσματα αισχροκέρδειας στην αγορά* ΣΥΝ. κερδοσκοπία **2.** (γενικότ.) η υπερβολική αύξηση των τιμών των προϊόντων, που τα καθιστά απρόσιτα στον καταναλωτή — **αισχροκερδής**, -ής. -ές [αρχ]. **αισχροκερδώς** επίρρ. [μτγν.]. **αισχροκερδώ** ρ [αρχ] {-είς }

αισχρόλογα (τα) **1.** χυδαίες λέξεις ή φράσεις ΣΥΝ βωμολοχίες, αισχρολογίες, βρισιές, βρομόλογα, βρομοκουβέντες **2.** (ειδικότ.) λέξεις που εκφράζουν με χυδαίο τρόπο σεξουαλική επιθυμία. — **αισχρολόγος** (ο/η) [μτγν.].

αισχρολογία (η) [αρχ] {αισχρολογιών} (λόγ.) **1.** η χρήση αισχρών και χυδαίων φράσεων ή η ενασχόληση με ανάλογα θέματα. *η ~ χαρακτηρίζει πολλές θεατρικές επιθεωρήσεις* ΣΥΝ χυδαιολογία, βωμολοχία, βρισιά **2.** (συνεκδ) κάθε αισχρή. προσβλητική φράση: *κείμενο γεμάτο αισχρολογίες.* Επίσης **αισχρολόγημα** (το) — **αισχρολογικός,** -ή, -ό, **αισχρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

αισχρολογώ ρ αμετβ. [αρχ.] {αισχρολογείς. | αισχρολόγησα} λέω αισχρά λόγια ΣΥΝ βρίζω, χυδαιολογώ.

αισχρός, -ή (λόγ -ά). -ό {υπερθ κ. αίσχιστος} **1.** αυτός που προσβάλλει την ηθική και την αξιοπρέπεια: *έδειξε ~ συμπεριφορά, όλο ύβρεις και μικροπρέπεια* || ~ *τρόποι / χειρονομία / κίνηση / λόγος / τύπος / άνθρωπος* ΣΥΝ ανήθικος, επαίσχυντος, φαύλος. αχρείος, κακοήθης. πρόστυχος. χυδαίος, επονείδιστος, απρεπής ΑΝΤ έντιμος, σεμνός. αξιοπρεπής **2.** (καταχρ.) αυτός που στερείται τής αισθήσεως τού ωραίου ή που προκαλεί αρνητικά σχόλια: ~ *ντύσιμο / πίνακας* ΣΥΝ. κακόγουστος, απαράδεκτος. απαίσιος. φρικτός, απερίγραπτος ΑΝΤ αποδεκτός, άψογος, άριστος. τέλειος — **αισχρ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἶσχος*].

αισχρότητα (η) [αρχ.] {αισχροτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αισχρού *η ~ τού χαρακτήρα του τον κάνει απωθητικό* || *το υβρεολόγιό του φανερώνει την ~ του* ΣΥΝ αχρειότητα, ανηθικότητα, κακοήθεια ΑΝΤ ηθικότητα. χρηστότητα **2.** (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα, που φανερώνει αισχρό χαρακτήρα· *διέπραξε αισχρότητες* ΣΥΝ. αναισχυντία. (καθημ) προστυχιά, κακοήθεια.

Αισχύλος (ο) ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Σοφοκλή και τον Ευριπίδη) (525-456 π Χ.) τον χαρακτηρίζει το υψηλό ύφος. — **αισχύλειος,** -α, -ο κ. **αισχυλικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «ντροπαλός», < **Αἰσχ-υλός* < *αἶσχος* + *-υλός*].

αισχύνη (η) {χωρ. πληθ } (λόγ.) το αίσθημα μεγάλης ντροπής που προκαλούν αισχρές και αθέμιτες πράξεις ΑΝΤ αναισχυντία, ξεδιαντροπιά, αναίδεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἶσχος*].

αισχύνομαι ρ αμετβ κ. μετβ. αποθ. {εύχρ στον ενεστ } (λόγ) ♦ **1.** (αμετβ.) (+για) αισθάνομαι έντονη ντροπή, αισχύνη (για κάτι που έχω κάνει ή εκδηλώσει): *δεν αισχύνεται ο αθεόφοβος για όσα κάνει.* ΣΥΝ. ντρέπομαι ΑΝΤ σεμνύνομαι ♦ **2.** (μετβ.) ντρέπομαι (να κάνω κάτι) *δεν αισχύνεσαι να ψεύδεσαι κατ' αυτό τον αήθη τρόπο,* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **αἰσχύς* < *αἶσχος*].

Αίσωπος (ο) {Αισώπου} **1.** αρχαίος Έλληνας μυθοποιός (περίπου 6ος αι. π.Χ.) **2.** ***μύθοι τού Αισώπου*** μύθοι κοινωνικού και διδακτικού περιεχομένου με ήρωες ζώα που συμβολίζουν ανθρώπινους χαρακτήρες. — **αισώπειος,** -α, -ο κ **αισωπικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ , πιθ. < *αἶσα* «πεπρωμένο» + θ. *-ωπ-*, πβ. **ὤψ, ὠπ-ός* «όψη», οπότε αρχική σημ «ο βλέπων το πεπρωμένο»].

Αϊτή (η) (γαλλ. République d'Haiti = Δημοκρατία τής Αϊτής) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών, το οποίο καταλαμβάνει τμήμα τού νησιού Ισπανιόλα στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα το Πορτ-ο-Πρενς, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το γκουρντ — **Αϊτινός** (ο), **Αϊτινή** (η).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Haiti < ινδιάν haiti «βουνό, ορεινός (τόπος)» ή jhaiti «φωλιά». Ανακαλύφθηκε το 1492 από τον Χριστόφορο Κολόμβο, που το ονόμασε «Ισπανική Νήσο» (La isla Española). Η σημερινή ονομασία απαντά από το 1697. όταν παραχωρήθηκε το νησί στους Γάλλους].

αίτημα (το) [αρχ] {αιτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε διατυπώνεται και διαβιβάζεται ως απαίτηση ή επιθυμία προς υπηρεσία ή πρόσωπο: *συνδικαλιστικό / εργατικό / ανεδαφικό / απαράδεκτο / βασικό / δίκαιο / φοιτητικό / έγγραφο / κύριο / παράλογο / υπερβολικό ~* || *εκφράζω / διατυπώνω / υποβάλλω / προβάλλω / κοινοποιώ / απορρίπτω / ικανοποιώ / ανταποκρίνομαι σε ένα ~* ΣΥΝ. απαίτηση, αξίωση, διεκδίκηση, παράκληση **2.** οτιδήποτε προκύπτει ως επείγουσα ή πιεστική ανάγκη: *η αλλαγή στον τρόπο ασκήσεως τής εξουσίας είναι ~ των καιρών* || *τα κοινωνικά / πνευματικά ~ μιας εποχής* • **3.** (α) ΜΑΘ βασική πρόταση τής οποίας την αλήθεια αποδεχόμαστε (δεχόμαστε δηλ χωρίς απόδειξη) *το 5ο ~ τού Ευκλείδη* («από σημείο εκτός δεδομένης ευθείας άγεται μία και μόνο μία παράλληλος προς αυτήν») ΣΥΝ αξίωμα (β) ΦΙΛΟΣ (i) βασική πρόταση απαραίτητη για την κατανόηση των πραγμάτων, που δεν μπορεί να αποδειχθεί ούτε είναι φανερή από μόνη της (ii) μία από τις τρεις αρχές τού συλλογισμού (μαζί με τον ορισμό και την υπόθεση).

αίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γραπτή κυρ αναφορά, με την οποία κοινοποιείται αξίωση ή παράκληση σε αρμόδια υπηρεσία ή Αρχή· *υποβάλλω / καταθέτω / πρωτοκολλώ μια ~* || *υποβολή / αποδοχή / ημερομηνία / σύνταξη / φόρμα αιτήσεως* || ~ *χάριτος / διαζυγίου / ασκήσεως επαγγέλματος / ακυρώσεως αποφάσεως / εξαιρέσεως / προσλήψεως / αδείας* **2.** (συνεκδ) το τυποποιημένο έντυπο στο οποίο διατυπώνεται το περιεχόμενο τής αίτησης· *συμπληρώνω μια ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἴτησις* < *αἰτῶ* < **αἶτος* «κομμάτι, μερίδιο» < *αἴνυμαι*

«πιάνω, παίρνω» (ήδη μυκ ανθρωπωνύμιο ai-nu-me-no) < I.E *ai- «πιάνω, παίρνω» (με πρόσφυμα -νυ-. πβ. *δείκ-νυ-μι*), που συνδ. με χεττ. p-ai «δίνω» Ομόρρ *αἰτ-ία, δί-αιτ-α*, αρχ. *αἶσ-α* (βλ. λ. *αἴσι-ος*) κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, το ρ. *αἰτῶ* πρέπει αρχικώς να σήμαινε «ζητώ το μερίδιό μου» και, κατ' επέκταση, «ζητώ»].

αιτία (η) {αιτιών} **1.** ο γενεσιουργός παράγοντας ενός αποτελέσματος: *η ~ τής ήττας* || *οι κακοτεχνίες στην κατασκευή των δρόμων αποτελούν τη συνήθη ~ πολλών τροχαίων ατυχημάτων* || *άμεση / βασική / έμμεση / εύλογη / κύρια / λογική / ουσιαστική / πραγματική / τεχνητή / τυπική / φυσική / επίπλαστη ~* ΦΡ (α) ***εξ αιτίας*** βλ. λ. *εξαιτίας* (β) ***άνευ λόγου και αιτίας*** βλ. λ. *άνευ* **2.** (α) ***αιτία πολέμου*** (λατ casus belli) κάθε πράξη που θεωρείται λόγος ικανός να προκαλέσει πολεμική σύγκρουση μεταξύ κρατών (β) ***αρχική αιτία*** (λατ primum principium) (i) ΦΙΛΟΣ η πρώτη ουσία των όντων, από την οποία προέρχεται ένα ον συγκεκριμένο (ii) ΘΕΟΛ ο Θεός (ως αιτία των πάντων) (γ) ΦΙΛΟΣ ***τελική αιτία*** ο σκοπός προς τον οποίο κατατείνουν τα πάντα στον κόσμο **3.** η πρόφαση (για να κάνουμε κάτι). αφορμή: *~ ψάχνει για ν' αποφύγει τη συζήτηση* **4.** οτιδήποτε περιέχει κατηγορία ή απευθύνεται ως κατηγορία εναντίον κάποιου: *βρήκες ~ να με συκοφαντήσεις* **5.** (συνεκδ.) ο υπαίτιος. *εσύ είσαι η ~ τής αποτυχίας* ΣΥΝ υπεύθυνος. αυτουργός.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία, υπαιτιότητα». < **αἶτος* «κομμάτι, μερίδιο» Ομόρρ. αρχ. *αἶσα* «πεπρωμένο», *αἰτῶ, αἴτιος* κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, η λ. *αἰτία* αρχικώς θα σήμαινε «το μερίδιο ευθύνης που αναλογεί σε κάποιον». Η σημερινή σημ. χρησιμοποιείται κυρίως από την ελληνιστική (μτγν.) φιλοσοφία].

> **αιτία: συνώνυμα. Αίτιο** ή **αιτία** είναι αυτό που προκαλεί κάτι, που επιφέρει ορισμένο αποτέλεσμα, το **αιτιατό**. Έτσι λ.χ. η φωτιά ως προς τον καπνό βρίσκονται σε σχέση αιτίου (φωτιά) και αιτιατού (καπνός). σε σχέση **αιτιότητας** (*αιτιότητα* είναι ακριβώς αυτή η αμοιβαία σχέση αιτίου και αιτιατού). Σε αντίθεση με την *αιτία*, που έχει γενικότερο χαρακτήρα, το *αίτιο* είναι πιο εξειδικευμένη και περιορισμένη έννοια, που συχνότερα απαντά σε πληθυντικό **(αίτια)**, για να δηλώσει ένα πλέγμα αιτιών που οδήγησαν σε ορισμένο αιτιατό (αποτέλεσμα) Στην προφορική ομιλία αντί για το *αιτία* χρησιμοποιείται συχνά το **λόγος** ως προϋπόθεση και, κατ' επέκταση, ως αιτία για να γίνει κάτι. Το **αφορμή**, αντιθέτως. αποτελεί περισσότερο το έναυσμα, το ξεκίνημα για κάτι, ενώ η αιτία παραμένει το βαθύτερο κίνητρο που οδηγεί σε ορισμένο αιτιατό Τέλος. εφόσον πρόκειται για επίπλαστη αιτία, που προβάλλεται ως αιτία για να επιτευχθεί κάτι. έχουμε να κάνουμε με **πρόφαση, πρόσχημα, πάτημα** ή και για **δικαιολογία**. που χρησιμοποιούμε συχνότερα με αρνητική σημασία → *πρόσχημα*

αιτιακός, -ή. -ό → αιτιώδης

αιτιαρχία (η) η αιτιοκρατία (βλ.λ.).

αιτίαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ., συνήθ. στον πληθ.) παράπονο ή μομφή, κατηγορία. *διατυπώνονται αιτιάσεις εις βάρος / κατά των δημοσιογράφων* || *απαντώ στις ~ κάποιου* ΣΥΝ επίκριση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *αἰτίασις* < *αἰτιῶμαι* «κατηγορώ»].

αιτιατική (η) ΓΛΩΣΣ μία από τις πτώσεις στην κλίση των ουσιαστικών. επιθέτων, αντωνυμιών και μετοχών, η οποία χρησιμοποιείται κυρ. για να δηλωθεί το συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος, δηλ. το αντικείμενο τού ρήματος: *η ~ τού «ο άνθρωπος» είναι «τον άνθρωπο»* || *οι περισσότερες προθέσεις τής Ν Ελληνικής συντάσσονται με ~* || *το άμεσο αντικείμενο εκφέρεται κανονικά σε ~*
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ θηλ τού μτγν. επιθ. *αἰτιατικός* < αρχ. *αἰτιατός* «αυτός που προκύπτει ως αποτέλεσμα αιτίας». Η απόδ. τού όρου *αἰτιατική* στη Λατ. ως accusativus (> αγγλ accusative, γερμ Akkusativ κ.ά.) είναι εσφαλμένη, αφού η λ. accusativus δηλώνει την προκαλούσα αιτία και όχι το αποτέλεσμά της. Η ορθή απόδ. θα ήταν effectivus]

αιτιατικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ μόνο στη ΦΡ ***αιτιατική γλώσσα*** τύπος γλωσσών. που –σε αντίθεση προς τις *εργαστικές γλώσσες* (βλ. λ. *εργαστικός* και ΣΧΟΛΙΟ)– κάνουν ισοβαρή συστηματική διάκριση μεταξύ υποκειμένων και αντικειμένων. δηλ μεταξύ συντακτικών δομών τού ρήματος με ονομαστική και αιτιατική

αιτιατό(ν) (το) [αρχ] το αποτέλεσμα μιας αιτίας. *σχέση αιτίας – αιτιατού* (αποτελέσματος) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*

αίτιο (το) {αιτί-ου | -ων} (συνήθ στον πληθ) **1.** ο βαθύτερος λόγος. η ανάγκη που προκαλεί μια πράξη ή διαμορφώνει μια κατάσταση. ο γενεσιουργός παράγοντας που προκαλεί ένα αποτέλεσμα, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την αφορμή: *κανείς δεν γνώριζε τα βαθύτερα ~ τής συμπεριφοράς του* ΣΥΝ αιτία, λόγος, αρχή. το γιατί **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***αναγκαστικό αίτιο*** βλ λ. *αναγκαστικό* (β) ***ποιητικό αίτιο*** εμπρόθετος προσδιορισμός αποτελούμενος από την πρόθεση *από* και την αιτιατική προσώπου ή πράγματος. που δηλώνει από ποιον παθαίνει κάτι το υποκείμενο *στη φράση «η γη θερμαίνεται από τον ήλιο» το ~ είναι «από τον ήλιο»* στη λόγια γλώσσα το ποιητικό αίτιο δηλώθηκε με την προθ. *υπό* + γεν.: *υπεγράφη υπό τού διευθυντού* **3.** (α) ***κινούν αίτιον*** (i) η αιτία που συνέχει και κινεί το σύμπαν ο Θεός (ii) το κίνητρο πράξεως (β) ***τελικό αίτιο*** βλ λ *τελικός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἴτιον*, ουδ τού επιθ *αἴτιος* (βλ λ)]

αιτιοκρατία (η) {χωρ πληθ } ΦΙΛΟΣ η θεωρία κατά την οποία οτιδήποτε συμβαίνει στον κόσμο γίνεται κατ' απόλυτη ανάγκη ως θεωρία αντιπαρατίθεται σε αυτήν τής απροσδιοριστίας, υποστηρίζοντας ότι για κάθε περίπτωση ισχύει ο νόμος τής αιτιότητας (βλ λ. *αιτιότητα*) ΣΥΝ αιτιαρχία πβ. λ. *ντετερμινισμός*. — **αιτιοκρατικός,** -ή, -ό, **αιτιοκρατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ determinismus].

αιτιολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η εξήγηση τής αιτίας: *επαρκής / ακριβής / πειστική / ελλιπής / αναλυτική ~* || *~ μιας άποψης / απόφασης* ΣΥΝ δικαιολόγηση

αιτιολογία (η) [μτγν.] {αιτιολογιών} **1.** η εξήγηση, η παρουσίαση των λόγων που οδήγησαν σε μια κατάσταση, στη λήψη αποφάσεως κ.λπ.: *αναγκαία / ανεπαρκής / απαράδεκτη / απαραίτητη / ασαφής / άστοχη / έξυπνη / εύλογη / πρόχειρη / συγκεκριμένη ~* ΦΡ ***με την αιτιολογία*** επικαλούμενος, αναφέροντας ως αιτία **2.** ΙΑΤΡ η αναζήτηση, η έρευνα των αιτίων που προκαλούν διαταραχές ή ασθένειες στον ανθρώπινο οργανισμό

αιτιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται στα αίτια μιας κατάστασης, πράξης ή γεγονότος: *χωρίς ~ σύνδεση με τα υπόλοιπα* ΣΥΝ αιτιώδης **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που δηλώνει αιτία· ΦΡ (α) ***αιτιολογική πρόταση*** δευτερεύουσα πρόταση η οποία συνδέεται με την κύρια με αιτιώδη σχέση: *στο «έφυγε, επειδή βιαζόταν» ~ είναι το «επειδή βιαζόταν»* (β) ***αιτιολογικός σύνδεσμος*** καθένας από τους συνδέσμους που εισάγουν αιτιολογικές προτάσεις **3.** ***αιτιολογικό*** (το) η αναγραφή τού σκεπτικού και των στοιχείων στα οποία στηρίζεται μια δικαστική απόφαση· γενικότ η συλλογιστική στην οποία βασίζεται οποιαδήποτε απόφαση, πράξη. συμπεριφορά: *στην εκδίκαση τής έφεσης ανετράπη σε όλα τα σημεία το ~ τής πρωτόδικης απόφασης* ΣΥΝ σκεπτικό, συλλογιστική, αιτιολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αιτιώδης*. — **αιτιολογ-ικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

> **αιτιολογικές προτάσεις – εκφράσεις.** Η αιτία εκφράζεται στην Ελληνική με τρεις τρόπους: ονοματικά με προθέσεις – ρηματικά με συνδέσμους (αιτιολογικές προτάσεις) - ρηματικά με επιρρήματα (που έχουν λειτουργία αιτιολογικών συνδέσμων)
> (α) **Προθέσεις. Καταχρηστικές προθέσεις** (δηλ προθέσεις που δεν σχηματίζουν σύνθετα), οι οποίες δηλώνουν αιτία συντασσόμενες με **γενική**, είναι οι **λόγω, ένεκα** (σπανιότερα **ένεκεν**). **εξαιτίας**: *Λόγω τής βροχής / εξαιτίας τής κακοκαιρίας / ένεκα απροβλέπτων συνθηκών ματαιώθηκε η παράσταση στο Ηρώδειο – Τους παραχωρήθηκε σύνταξη τιμής ένεκεν* Αιτία με τη μορφή προϋπόθεσης δηλώνει και το **εξαφορμής**: *Εξαφορμής τού Συνεδρίου για την παιδεία, θα διοργανωθεί και έκθεση εκπαιδευτικού βιβλίου* Μετά τις προθέσεις αυτές αντί ονόματος μπορεί να ακολουθεί και ονοματικό συμπλήρωμα (πρόταση με άρθρο + *ότι.*) **λόγω τού ότι** *έβρεξε* / **εξαιτίας τού ότι** *δεν βρήκαμε τον υπεύθυνο* .
> (β) **Σύνδεσμοι** Αιτιολογικοί σύνδεσμοι που εισάγουν τις αιτιολογικές προτάσεις είναι οι **επειδή, γιατί, διότι, καθόσον / καθότι, για τον λόγο ότι** (συνδεσμική φραστική λέξη): *Επειδή έβρεχε, ματαιώθηκε η παράσταση – Η παράσταση ματαιώθηκε. γιατί / διότι / καθότι / καθόσον / για τον λόγο ότι έβρεχε.* Το αιτιολ. *επειδή* προηγείται συνήθως ή μπορεί και να έπεται τής κυρίας προτάσεως. ενώ η αιτία που εκφέρεται με τους άλλους συνδέσμους (γιατί/διότι...) κανονικά ακολουθεί την κύρια πρόταση. Αιτιολογική λειτουργία έχουν (δευτερογενώς) και τα **αφού, δεδομένου / δοθέντος ότι, μια και, μια που**, τα οποία επίσης συνήθως προηγούνται: *Αφού / δοθέντος ότι / μια και έβρεχε, δεν πραγματοποιήθηκε η παράσταση.*
> (γ) **Επιρρήματα**. Επιρρηματική λειτουργία με αιτιολογική σημασία έχουν τα **γι' αυτό, γι' αυτό τον λόγο, ο λόγος που, ως εκ τούτου**: *Έβρεχε δυνατά, γι' αυτό / γι' αυτό τον λόγο ματαιώθηκε η παράσταση / και ως εκ τούτου ματαιώθηκε η παράσταση – Ο λόγος που ματαιώθηκε η παράσταση, ήταν ότι έβρεχε δυνατά.* Συχνά χρησιμοποιούνται συνδυαστικά, για λόγους εμφάσεως, επιρρήματα μαζί με συνδέσμους: *Επειδή έβρεχε δυνατά, γι' αυτό / ως εκ τούτου ματαιώθηκε η παράσταση – Ο λόγος που ματαιώθηκε η παράσταση. ήταν επειδή έβρεχε δυνατά.*

αιτιολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αιτιολογείς .. | αιτιολόγ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** εντοπίζω την αιτία (συγκεκριμένου πράγματος): *~ την απόφαση / τις πράξεις μου* ΣΥΝ δικαιολογώ. τεκμηριώνω **2.** (υπο)στηρίζω με λογικά επιχειρήματα: *κάθε συμπέρασμα ή κρίση πρέπει να έχει αιτιολογηθεί επαρκώς* ΣΥΝ επιχειρηματολογώ, τεκμηριώνω

αίτιος, -α. -ο αυτός που αποτελεί την αιτία. που προκαλεί συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *όλοι κατήγγειλαν τον μεθυσμένο οδηγό ως ~ τού δυστυχήματος* ΣΥΝ. υπαίτιος. υπεύθυνος, υπόλογος, ένοχος. πρόξενος ΑΝΤ ανεύθυνος, αμέτοχος
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ένοχος». < **αἶτος* «κομμάτι, μερίδιο» < *αἴνυμαι* «πιάνω, παίρνω» (βλ κ *αίτηση*). Σύμφωνα με την ετυμ., η αρχική σημ. τής λ. *αἴτιος* θα ήταν «αυτός που έχει μερίδιο σε κάτι» και, κατ' επέκταση, «ο φέρων ευθύνη γι' αυτό, ο υπαίτιος». Η λ απαντά συχνά ως β' συνθ , π χ *ὑπ-αίτιος, ἀν-αίτιος, πρωτ-αίτιος* κ.ά Ας σημειωθεί ότι κανονικώς η λ. *αἴτ-ιος* έπρεπε να τραπεί σε **αἴσιος* (πβ *δημότης – δημότ-ιος > δημόσιος, φυτό – *φύτ-ις > φύσις*). πράγμα που δεν έγινε, για να μην υπάρξει σύγχυση με το *αἴσιος* (προφύλαξη)].

αιτιότητα (η) [1834] {αιτιοτήτων} **1.** η σχέση αιτίας και αποτελέσματος· *υπάρχει ~ μεταξύ τής αυξήσεως τής τιμής τού πετρελαίου και τής ανόδου τού πληθωρισμού* ΣΥΝ σύνδεση. συνάφεια, αλληλεξάρτηση **2.** ***αρχή / νόμος τής αιτιότητας*** (α) ΦΙΛΟΣ αξίωμα κατά το οποίο κάθε γεγονός έχει μία αιτία (β) ΦΥΣ η αρχή βάσει τής οποίας το αίτιο προηγείται πάντα τού αποτελέσματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*.
[ΕΤΥΜ Ο φιλοσ. όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Kausalitat (όρος τού I. Kant)]

αιτιώδης, -ης, -ες {αιτιώδ-ους | -εις (ουδ -η). -ών} (λόγ) αυτός που εμπεριέχει την αιτία ενός πράγματος· ΦΡ ***αιτιώδης σχέση / συνάφεια*** σχέση αιτίας και αποτελέσματος ανάμεσα σε δύο συμβάντα. Επίσης **αιτιακός,** -ή. -ό — **αιτιωδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες*.

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *αἰτία*. Η φρ. *αιτιώδης σχέση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. causal relationship, πράγμα που ισχύει και για τη φρ. *αιτιώδης συνάφεια* (< αγγλ causal nexus)]

> **αιτιώδης: συνώνυμα.** Τα **αιτιώδης** και **αιτιακός** δηλώνουν σχέση αιτίου και αιτιατού (αποτελέσματος)· έτσι μπορεί να μιλάει κανείς για *αιτιώδη / αιτιακή συνάφεια*, για *αιτιώδεις / αιτιακούς παράγοντες, συνθήκες, όρους* κ λπ Το **αιτιολογικός** αναφέρεται σε αίτια ή αιτίες, χωρίς να συνιστά το ίδιο σχέση αιτίας - αιτιατού (*αιτιολογική πρόταση, αιτιολογική ερμηνεία*) Τέλος, ο **αιτιολογημένος** (*απόφαση, στάση, κρίση* κ.λπ) είναι αυτός που αιτιολογεί κάτι, εξηγεί τα αίτια που το προκάλεσαν ή το στηρίζουν, σε αντίθεση με το **αναιτιολόγητος** (βλ λ.)

αιτιώμαι ρ. μετβ αποθ. {αιτιάται.. · εύχρ. στον ενεστώτα} (λόγ) καταλογίζω (σε κάποιον) την ευθύνη για την πρόκληση ζημίας, βλάβης ή σφάλματος *αιτιάται τους αντιπάλους του για τις συνεχείς αποτυχίες του* ΣΥΝ μέμφομαι, κατηγορώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰτιῶμαι (-άο-)* < *αἰτία* «κατηγορία, μομφή»]

Αίτνα (η) ηφαιστειακό όρος τής ΒΑ. Σικελίας, το ψηλότερο ενεργό ηφαίστειο τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ < λατ. Aetna (ήδη αρχ επίθ *Αἰτναῖος*), πιθ. < φοιν attunā «κλίβανος, καμίνι» Δεν ευσταθεί η σύνδ με το ρ. *αἴθω* «φλέγομαι»].

αϊτός (ο) ▸ αετός

αιτώ ρ. μετβ {αιτείς . εύχρ στον ενεστ. κ. ιδ στη μτχ. αιτών, αιτούσα} (αρχαιοπρ.) **1.** διατυπώνω (κάποιο) αίτημα ως επιδίωξη ή παράκληση, ζητώ. *οι εκλεγμένοι εκπρόσωποι των εργαζομένων αιτούν την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους* σπάν. κ. μέσ *αιτούμαι* (+γεν.): *~ αδείας / επιδόματος* ΣΥΝ επιδιώκω, παρακαλώ, απαιτώ, γυρεύω **2. αιτών** (ο), **αιτούσα** (η) το πρόσωπο που επισήμως υποβάλλει αίτηση σε υπηρεσία, δημόσια Αρχή *υπογράφεις κάτω από την ένδειξη «ο αιτών»* || *σύμφωνα με τα στοιχεία τής τράπεζας, οι αιτούντες χορήγηση στεγαστικού δανείου ανέρχονται ήδη στους χίλιους*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰτῶ (-έω)* < **αἶτος*, βλ. λ *αἴτιος*]

Αιτωλία (η) περιοχή τής Δ Στερεάς Ελλάδας, που χωρίζεται από την Ακαρνανία με τον ποταμό Αχελώο και μαζί με την οποία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — **Αιτωλός** (ο) [αρχ], **Αιτωλή** (η), **αιτωλικός,** -ή, -ό [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου]

Αιτωλικό (το) κωμόπολη τής Δ Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας, γνωστή για τη λιμνοθάλασσά της.
[ΕΤΥΜ Πρόκειται για το μεσν. *Ἀνατολικόν* (που περιηγητές το αποκαλούσαν από τον 12ο αι *Νατολικό* και *Αντελικό*), το οποίο μετονομάστηκε σε *Αιτωλικό* μετά την απελευθέρωσή του το 1829]

Αιτωλοακαρνανία (η) νομός τής Δ Στερεάς Ελλάδας, που περιλαμβάνει τις περιοχές Αιτωλίας και Ακαρνανίας, με πρωτεύουσα το Μεσολόγγι

αίφνης επίρρ (λόγ.) κατά τρόπο ξαφνικό και απροσδόκητο. *υπαναχώρησε ~ από τις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ αιφνιδίως, ξαφνικά, απροόπτως, απροσδόκητα ΑΝΤ προγραμματισμένα.
[ΕΤΥΜ αρχ < **αἰπ-σ-νᾱ-ς*, πιθ τύπος γενικής, όπως φαίνεται από το αρχ συνώνυμο *ἐξ-αίφνης* (όπου το *ἐκ/ἐξ* συντάσσεται με γενική) Η λ. πιθ συνδέεται με αρχ. *αἶψα* (< **αἶπ-σ-ᾰ*) «γρήγορα, αμέσως», ίσως ακόμη και με αρχ *αἰπ-ύς* «ψηλός, απόκρημνος»].

αιφνιδιάζω ρ μετβ. [μεσν] {αιφνιδίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ενεργώ κατά τρόπο που προλαβαίνει ή ανατρέπει τις αντιδράσεις και τους υπολογισμούς των άλλων, δημιουργώντας απρόοπτο και ξαφνικό αποτέλεσμα. *η άφιξή του αιφνιδίασε τους πάντες* || *τα νέα μέτρα τού υπουργείου αιφνιδίασαν την αγορά* ΣΥΝ ξαφνιάζω, εκπλήσσω **2.** (ειδικότ) εκτελώ στρατηγική κίνηση εναντίον αντιπάλου, προκειμένου να προλάβω τις κινήσεις και τις αντιδράσεις του *η αστυνομία αιφνιδίασε τους κακοποιούς στήνοντάς τους ενέδρα* || *με μια γρήγορη αντεπίθεση κατάφερε να αιφνιδιάσει την αντίπαλη άμυνα* — **αιφνιδιαστικός,** -ή, -ό, **αιφνιδιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

αιφνιδιασμός (ο) [μεσν.] **1.** οποιαδήποτε πράξη ή ενέργεια στοχεύει να αιφνιδιάσει, να καταλάβει εξ απροόπτου: *ο ~ τού επιθεωρητή απέτυχε, γιατί οι υπάλληλοι είχαν εγκαίρως ειδοποιηθεί και προετοιμαστεί για τον έλεγχο* (βλ. λ. *έκπληξη*) **2.** το αποτέλεσμα που διαμορφώνεται ή προκύπτει από ξαφνική και απροσδόκητη πράξη: *ο συνεχής ~ τής αγοράς με μέτρα και προτάσεις φορολογήσεως των εμπόρων επηρεάζει και τη διαμόρφωση των τιμών* ΣΥΝ κατάπληξη, ξάφνιασμα **3.** ΣΤΡΑΤ αιφνίδια πολεμική ενέργεια, που έχει σκοπό να βρει τον αντίπαλο απροετοίμαστο· *ο τακτικός ~ προέβλεπε τη μεγάλης κλίμακας μετακίνηση δυνάμεων πριν από τη μάχη και κατά τη διάρκεια τής νύχτας με απόλυτη μυστικότητα* || *επιτυχής / αεροπορικός ~* **4.** (συνεκδ.) η μεθοδευμένη, γρήγορη και αιφνιδιαστική επιθετική πρωτοβουλία ομάδας κατά τη διάρκεια αθλητικού αγώνα

αιφνίδιος, -α, -ο αυτός που συμβαίνει, προκύπτει κατά απροσδόκητο και ξαφνικό τρόπο: *~ θάνατος / αλλαγή / τροπή / βροχή /* κατάληξη ΣΥΝ ξαφνικός, αναπάντεχος, απροσδόκητος, απρόβλεπτος, απρόοπτος ΑΝΤ προγραμματισμένος, αναμενόμενος, προσδοκώμενος. — **αιφνίδια / αιφνιδίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἴφνης* (βλ.λ.) + παραγ επίθημα *-ίδιος*]

αιχμαλωσία (η) [μτγν.] {αιχμαλωσιών} **1.** η κατάσταση τού αιχμαλώτου. *πέρασε στην ~ 20 χρόνια* ΑΝΤ ελευθερία **2.** η σύλληψη εχθρού στο πλαίσιο πολεμικής επιχείρησης ή πολέμου: *χρόνος / τόπος αιχμαλωσίας* ΑΝΤ απελευθέρωση **3.** (μτφ) η κατάσταση τού υποδούλου, αυτού που βρίσκεται υπό κατοχή. *η ~ των Ελλήνων από τους Τούρκους για 400 χρόνια* ΣΥΝ ζυγός, δουλεία ΑΝΤ ανεξαρτησία **4.** (για ζώο) η κράτηση σε κλουβί ή κελλί: *πουλί / λιοντάρι σε ~*.

αιχμαλωτίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν] {αιχμαλώτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) συλλαμβάνω (κάποιον) ως αιχμάλωτο (β) (για ζώο) συλλαμβάνω και κρατώ σε κλουβί ή κελλί **2.** (μτφ) ασκώ γοητεία σε κάποιον, ώστε να τον δεσμεύω και να τον κατευθύνω: *βλέμμα / φωνή που αιχμαλωτίζει* ΣΥΝ γοητεύω, μαγεύω, συναρπάζω, θέλγω, ελκύω, σαγηνεύω, μαγνητίζω — **αιχμαλώτιση** (η) κ **αιχμαλωτισμός** (ο) [μτγν].

αιχμάλωτος, -η, -ο **1.** αυτός που συλλαμβάνεται κατά τον πόλεμο από τον αντίπαλο ή παραδίνεται σε αυτόν και τίθεται υπό την εξουσία του. *με βάση τη συνθήκη τής παράδοσης πολλές ~ δυνάμεις / μονάδες τού εχθρού αφέθηκαν ελεύθερες* **2. αιχμάλωτος** (ο) {αιχμαλώτου | -ων, -ους}, ***αιχμάλωτη*** (η) (α) στρατιώτης, άμαχος ή πράκτορας αντίπαλης δύναμης, που κατά τον πόλεμο συλλαμβάνεται και κρατείται: *πιάνομαι ~* || *σφαγή / βασανιστήρια / ανάκριση / απελευθέρωση / εξαγορά* (με λύτρα) */ ανταλλαγή αιχμαλώτων* || *μεταχείριση των ~ πολέμου σύμφωνα με τις διεθνείς συνθήκες* (β) (μτφ) πρόσωπο που έχει εξαρτηθεί συναισθηματικά, πνευματικά ή υλικά, ο δέσμιος *έχει καταντήσει ~ τού πάθους του* || *~ τού έρωτα / τού ποτού* ΣΥΝ (λόγ.) εξαρτημένος, υποχείριος, υποταγμένος, δεσμευμένος, έρμαιο, (καθημ.) δούλος **3.** (για ζώο) που κρατείται σε κλουβί ή κελλί
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αἰχμή* + *ἁλωτός* < *ἁλίσκομαι* «συλλαμβάνω, κυριεύω» (βλ κ *ἅλωση*), αρχική σημ «ο συλλαμβανόμενος υπό την απειλή τής αιχμής δόρατος ή ξίφους»]

αιχμή (η) **1.** (κυριολ) πρωτόγονο εργαλείο και όπλο από πέτρα με αιχμηρή και κοφτερή απόληξη **2.** (κατ᾽ επέκτ.) η φυσική ή τεχνητή μυτερή απόληξη οποιουδήποτε αντικειμένου, συνήθ. λεπτού και επιμήκους· *η ~ τού ξίφους* ΣΥΝ άκρο, ακίδα, κορυφή, μύτη, ακμή· ΦΡ ***αιχμή τού δόρατος*** (i) κρίσιμο, κύριο σημείο (ii) το βασικότερο όπλο μιας στρατηγικής, μιας επιθετικής πολιτικής. *ο πρωθυπουργός τόνισε πως το πρόγραμμα για την παιδεία αποτελεί την ~ για την κοινωνική μεταρρύθμιση* ΣΥΝ πρωτοπορία, δύναμη κρούσεως **3.** (μτφ -συνήθ στον πληθ.) λόγος ή φράση που διατυπώνει ή υπονοεί κατηγορία, μομφή. *άφησε πολλές ~ για την εντιμότητα τού προκατόχου του* ΣΥΝ νύξη, υπαινιγμός, αναφορά, (λαϊκ.) μπηχτή • ΦΡ (μτφ) (α) ***ώρες αιχμής*** οι ώρες κατά τις οποίες παρατηρείται κορύφωση τής κυκλοφοριακής κίνησης ή τής προσέλευσης πελατών στα καταστήματα *είναι αδύνατον να κυκλοφορήσεις κατά τις ~ στο κέντρο τής πόλης* (β) ***τεχνολογία αιχμής*** η τεχνολογία που αξιοποιεί τα τελευταία ευρήματα τής επιστημονικής έρευνας, αποτελώντας την πρωτοπορία τής τεχνολογικής εξέλιξης.
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε. *aik- «χτυπώ με αιχμηρό όπλο», οπότε *αἰχμή* < *aik-sma (ήδη μυκ ai-ka-sa-ma), πβ. λατ ic-tus «χτύπημα», αρχ. σλαβ ig-la «βελόνα», πιθ κ. *ἴγ-δις* «γουδί» κ ά Στη φρ. *αιχμή τού δόρατος* η μεταφορική σημ αποδίδει το αγγλ. spear-head Μεταφρ. δάνεια αποτελούν επίσης οι φρ *ώρες αιχμής* (< γαλλ heures de pointe) και *τεχνολογία αιχμής* (< γαλλ. technologie de pointe)].

αιχμηρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει οξεία άκρη, μυτερός *~ εργαλείο αντικείμενο* ΣΥΝ οξύληκτος, (λαϊκ) σουβλερός **2.** (μτφ) αυτός που προκαλεί ενόχληση λόγω τής οξύτητας, τής καυστικότητάς του *τα ~ σχόλιά του τον έχουν κάνει αντιπαθητικό* ΣΥΝ καυστικός, δηκτικός, δριμύς, περιπαικτικός. — **αιχμηρότητα** (η) [1872]

αιώνας (ο) {-α κ -ος} **1.** χρονική περίοδος εκατό ετών ΣΥΝ εκατονταετία **2.** (εκφραστ.) η χωρίς τέλος χρονική περίοδος *γιατί άργησες πάλι, έναν ~ έκανες για να 'ρθεις!* || *μην κάνεις πάλι έναν ~ να το σκεφτείς, αποφάσισε τώρα!* · ΦΡ (α) ***εις τον αιώνα τού αιώνος / εις τους αιώνας των αιώνων!*** (*εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος / εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*) (i) ΕΚΚΛΗΣ (ως ευχή στην οποία καταλήγουν συχνά κατά τη Θεία Λειτουργία δεήσεις και ύμνοι) να διαρκέσει παντοτινά (ii) ποτέ *γιατί του στέλνεις γράμμα, αφού ξέρεις ότι δεν θα σου απαντήσει ~.* || *είπε πως δεν πρόκειται να αλλάξει ιδεολογία ~!* (β) ***στον αιώνα τον άπαντα*** (*εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα*) στο διηνεκές, επ' άπειρον. *ένα τέτοιο κατόρθωμα θα μείνει ~* ΣΥΝ για πάντα, ες αεί **3.** (συνεκδ.) χρονική περιόδος με αυτοτελή ιστορική ταυτότητα, χαρακτηριζόμενη από την ανάπτυξη και την επικράτηση ιδιαίτερων πολιτισμικών στοιχείων και συνθηκών ή προσωπικοτήτων: *ο χρυσός ~ τού Περικλή υπήρξε περίοδος ακμής τής δημοκρατίας και άνθησης των γραμμάτων και των τεχνών* || *αργυρός / λαμπρός / ένδοξος / χρυσούς ~* || *~ βαρβαρότητας / προόδου* ΣΥΝ εποχή **4.** ΓΕΩΛ κάθε χρονική υποδιαίρεση τού παρελθόντος τής Γης, όπως αυτή προσδιορίζεται βάσει στρωματογραφικών και τεκτονικών δεδομένων (καινοζωικός, μεσοζωικός, παλαιοζωικός, προτεροζωικός, αζωικός, κοσμικός)· κάθε γεωλογικός αιώνας υποδιαιρείται σε μία ή περισσότερες γεωλογικές περιόδους ΣΥΝ περίοδος • **5.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία των γνωστικών, κατά την οποία οι αιώνες αποτελούν μια σειρά από κατώτερα θεία όντα που καλύπτουν το χάσμα μεταξύ θεού και ανθρώπων.
[ΕΤΥΜ < αρχ *αἰών, -ῶνος* < **αἰϜών* < Ι Ε. *aiw- «ζωτικότητα, διάρκεια», πβ. σανσκρ. āyu- «ζωτική δύναμη», λατ aev-um «διάρκεια – αιώνας», aetas (< aev-itas) «εποχή, ζωή», ισπ. edad, ιταλ. eta, γαλλ âge «ηλικία, εποχή», étérnel «αιώνιος», αγγλ ever «πάντοτε», γερμ ewig «αιώνιος» κ.ά. Ομόρρ. *ἀεί* (< **αἰϜεί*), *ἀέ-ναος* κ ά Από τη σημ τής ζωτικής δύναμης η λ *αἰών* δήλωσε αργότερα τη διάρκεια τής ζωής και την αιωνιότητα Ως προσδιορισμός συγκεκριμένου χρόνου, ο *αἰών* στην Αρχ. δήλωσε τη γενεά, στον Μεσν τη χιλιετία και σήμερα την εκατονταετία]

αιώνιος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που διαρκεί παντοτινά: *~ δόξα* || *η φιλοσοφία εκφράζει την ~ αναζήτηση τού ανθρώπου για την αλήθεια* ΣΥΝ διηνεκής, αέναος ΑΝΤ εφήμερος, προσωρινός· ΦΡ (α) (λογοτ) ***αιώνια ανάπαυση / αιώνιο σκοτάδι / αιώνιος ύπνος*** ο θάνατος (β) ***αιώνια ζωή*** (*ζωὴ αἰώνιος*, Κ.Δ πολλαχού) η ζωή μετά τον θάνατο και ειδικότ. η ζωή στον Παράδεισο ΣΥΝ μέλλουσα ζωή, μεταθανάτιος ζωή (γ) ***αιώνιες μονές*** (συνήθ ειρων.) ο νοερός, θεωρητικός τόπος τής με-

ταθανάτιας ζωής: *και όταν πεθάνει, θα πάει στις ~ ή τουλάχιστον έτσι λέει αυτός!* ΣΥΝ τόπος χλοερός, κόλποι τού Αβραάμ, βασιλεία των ουρανών (δ) ***αιώνιο πυρ*** (*εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον*, Κ.Δ Ματθ. 18. 8) η Κόλαση ως τόπος βασανιστηρίων και μαρτυρίου των αμαρτωλών ΣΥΝ πυρ το εξώτερον, τα καζάνια τής κόλασης, γέεννα πυρός (ε) ***αιωνία (του/της) η μνήμη!*** είθε να διατηρηθεί η ανάμνησή του για πάντα (κυρ. στην Εκκλησία. αλλά και ευρύτερα) ως ευχή σε περίπτωση απώλειας (αγαπημένου) προσώπου· *~ τού μακαρίτη!* ΣΥΝ (λαϊκ.) Θεός σχωρέσ' τον **2.** αυτός που δεν υπόκειται σε φυσική φθορά, που έχει μεγάλη αντοχή· *~ υφάσματα / έπιπλα* || *τα ~ χιόνια τής Ανταρκτικής* ΣΥΝ άφθαρτος ΑΝΤ φθαρτός **3.** αυτός που προέρχεται και διαμορφώνεται από μακρά ιστορία, παράδοση: *ο Ολυμπιακός και ο Παναθηναϊκός είναι οι ~ αντίπαλοι στα ομαδικά αθλήματα* ΣΥΝ παραδοσιακός, παντοτινός. σταθερός, σίγουρος **4.** αυτός που υπάρχει και χαρακτηρίζει κάποιον σταθερά και αμετάβλητα *δεν αντέχω την ~ γκρίνια σου!* ΣΥΝ χαρακτηριστικός, μόνιμος, αναλλοίωτος ΑΝΤ παροδικός **5.** (σκωπτ.) αυτός που δεν διορθώνεται. που μένει αμετάβλητος: *αυτός ο ~ Έλληνας!* || *το ~ κυκλοφοριακό χάος τής πρωτεύουσας* ΣΥΝ αδιόρθωτος, απαράλλακτος **6.** κλασικό πρότυπο που διαρκεί μέσα στον χρόνο: *η Κάλλας υπήρξε η ~ σοπράνο, η ντίβα* ΣΥΝ ιδεώδης, τέλειος. απαράμιλλος· ΦΡ ***αιώνια γυναίκα*** (από τον Φάουστ τού Γκαίτε: das Ewig-Weibliche) αυτή που χαρακτηρίζεται από αγέραστη ομορφιά, επιβλητικότητα και γοητεία και ενσαρκώνει το πρότυπο τής ιδανικής γυναίκας. *Κλεοπάτρα, η ~* **7.** (σκωπτ.) αυτός που εφ' όρου ζωής παραμένει σε μια θέση, διατηρεί έναν τίτλο, μια ιδιότητα: *~ βουλευτής / φοιτητής / εραστής* — **αιώνια / αιωνίως** (βλ λ.) επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰών*]

αιωνιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } **1.** ΦΙΛΟΣ διάρκεια χωρίς αρχή και τέλος, χωρίς χρονικό περιορισμό· ο άπειρος χρόνος· *κατά τον Άγιο Αυγουστίνο ο Θεός είναι η πάντα σταθερή ~* **2.** το απώτατο μέλλον. ο χωρίς τέλος μελλοντικός χρόνος: *μια φιλία που θα κρατήσει ώς την ~* **3.** η αιώνια διάρκεια, κατ' αντιδιαστολή προς την πεπερασμένη ανθρώπινη ζωή· *η ~ τής ύλης / τού πνεύματος / των ιδεών* || *οι πυραμίδες είναι έργα πλασμένα για την ~* **4.** η ασαφής, εκτός χρόνου κατάσταση, στην οποία θεωρείται ότι εισέρχεται ο άνθρωπος μετά τον θάνατο: *με το έργο του πέρασε στην ~*· ΦΡ. ***κερδίζω την αιωνιότητα*** (σύμφωνα με τον χριστιανισμό) κατακτώ την αιώνια σωτηρία, την αιώνια ζωή και ευτυχία. *κάνει θεάρεστα έργα, για να κερδίσει την αιωνιότητα*

αιωνίως επίρρ. [μτγν.] **1.** για πάντα: *κανένα καθεστώς δεν διαρκεί ~* **2.** (κυρ. στον προφορ. λόγο) για κάτι που γίνεται πάντα, συνήθ. με ενοχλητικό τρόπο: *λέει ~ τα ίδια και τα ίδια* || *~ γκρινιάζει* και εμφατ ΦΡ ***αιωνίως και τυμπανίως***

αιωνόβιος, -α. -ο **1.** αυτός που έχει ξεπεράσει τα εκατό χρόνια ζωής ή που ζει επί αιώνες· *στη μέση τής πλατείας υπάρχει ένας ~ πλάτανος* **2.** (συνήθ καθ' υπερβολήν) αυτός που ζει πολλά χρόνια, εξαιρετικά μακρόβιος. *ο κόσμος βαρέθηκε τους ~ πολιτικούς και θέλει ανανέωση* ΣΥΝ μακρόβιος. πολυζώητος. μαθουσάλας ΑΝΤ βραχύβιος. ολιγόζωος, λιγοζώητος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *αἰών* + *βίος* «ζωή»].

αιώρα (η) {αιωρών} δίχτυ ή ανθεκτικό ύφασμα στερεωμένο σε δύο δοκάρια ή κρεμασμένο από δύο σχοινιά, ώστε να χρησιμεύει ως αιωρούμενο κρεβάτι ΣΥΝ (λαϊκ.) μπράντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **Fαι-Fώρ*-α < *αἰωρῶ* «ταλαντεύω, σείω»]

αιώρημα (το) {αιωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ σύστημα δύο σωμάτων, ενός στερεού και ενός υγρού, όπου πολύ μικρά τεμάχια τού στερεού (μεγέθους μερικών εκατομμυριοστών τού εκατοστομέτρου) βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα τού υγρού
[ΕΤΥΜ αρχ < *αἰωρῶ* «ταλαντεύω, σείω»].

αιώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παλίνδρομη κίνηση στον αέρα. η ρυθμική κίνηση εμπρός και πίσω σώματος που κρέμεται από κάπου, λ χ. μιας κούνιας ή ενός αθλητή που κρεμιέται από ζυγό **2.** η καμπύλη τροχιά που διαγράφει ένα τέτοιο σώμα στον αέρα **3.** ΦΥΣ η περιοδική κίνηση σώματος μεταξύ δύο ακραίων θέσεων κατά μήκος ενός τόξου και γύρω από νοητό σταθερό μεσαίο σημείο, όπως λ.χ η κίνηση τού εκκρεμούς ΣΥΝ ταλάντωση **4.** η παραμονή και ελεύθερη κίνηση αντικειμένου στον αέρα ή σε υγρό. *η ~ επιβλαβών σωματιδίων στον ατμοσφαιρικό αέρα* **5.** ΝΑΥΤ. η ανάρτηση των αιωρών για την κατάκλιση των ναυτών.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰώρησις* < *αἰωρῶ* «ταλαντεύω, σείω»]

αιωροπτερισμός (ο) άθλημα στο οποίο οι μετέχοντες συναγωνίζονται ως προς την κάλυψη τής μεγαλύτερης δυνατής απόστασης με ελεύθερη πτώση-πτήση από μεγάλο ύψωμα με αιωρόπτερο – **αιωροπτεριατής** (ο), **αιωροπτερίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. hang gliding].

αιωρόπτερο (το) {-ου κ -έρου | -ων κ. -έρων} ατομικό, αυτοχειριζόμενο σκάφος. αποτελούμενο από δύο μεγάλα πτερύγια συνδεδεμένα με κεντρικό άξονα και λαβές χειρισμού και ελέγχου τής πορείας πτήσεως. το οποίο χρησιμοποιείται για την άθληση και διασκέδαση τού χειριστή, με εκμετάλλευση τής ωστικής δύναμης των ρευμάτων τού αέρα κατά την ελεύθερη πτώση του από ύψωμα.
[ΕΤΥΜ < *αιωρώ / -ούμαι* + *πτερό*, απόδ. τού αγγλ. hang glider].

αιωρούμαι ρ. αμετβ αποθ. {αιωρείσαι. , μτχ αιωρούμενος, -η, -ο | αιωρ-ήθηκα, -ημένος} **1.** είμαι σε μετέωρη κατάσταση, στέκομαι στον αέρα: *στον αέρα αιωρούνται μόρια σκόνης* ΑΝΤ προσγειώνομαι **2.** (μτφ.) αμφιταλαντεύομαι. χωρίς να καταστάλαζω σε σαφή θέση, στάση ή άποψη: *δεν έχει ακόμη καταλήξει πουθενά αιωρείται ανάμεσα στις δύο θεωρίες* ΣΥΝ αμφιρρέπω **3.** (μτφ.) υπάρχω χωρίς ξεκάθαρη διατύπωση ή έκφραση, συνήθ. ως υπαινιγμός ή απειλή *άφησε το ενδεχόμενο πολέμου να αιωρείται ως απειλή* ΣΥΝ πλανώμαι. διαφαίνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αίρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰωροῦμαι*, μέση φωνή τού αρχ. *αἰωρῶ (-έω)* «ταλαντεύω, σείω» < **Fαι-Fωρ-έω*. όπου απαντά η εκτεταμ.-ετεροιωμ βαθμ. *Fωρ-* < *Fερ-*, πβ. *ἀείρω* «ανυψώνω, αίρω» (< **ἀ-Fέρ-jω*)]

Α/Κ ΣΤΡΑΤ αυτοκινούμενος. *~ πυροβόλο / πυροβολαρχία.*

-άκα (χαϊδευτ.) υποκοριστικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *γιαγι-άκα, μαμμ-άκα*
[ΕΤΥΜ Υποκ επίθημα τής Ν. Ελληνικής. που ανάγεται στο θηλ. τού επιθήματος *-άκης* (βλ λ.)]

άκαγος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει καεί ΣΥΝ άκαυτος ΑΝΤ καμένος
[ΕΤΥΜ μεσν. < **ἄ-κα-ος* (με ευφωνικό ενδοφωνηεντικό *-γ-*) < *ἀ-* στερητ + θ. *κα-* τού ρ. *καίω* (πβ αόρ *κά-η-κα*)]

ακαδημαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ακαδημία (βλ.λ.) **2.** (γενικότ) αυτός που σχετίζεται με την ανώτατη εκπαίδευση: *η υποβάθμιση των ~ σπουδών* || *~ (δι)δάσκαλος* (πανεπιστημιακός καθηγητής) ΣΥΝ πανεπιστημιακός ΦΡ (α) ***ακαδημαϊκό έτος*** η χρονική περίοδος που περιλαμβάνει τις πανεπιστημιακές παραδόσεις και εξετάσεις ενός έτους (ή δύο εξαμήνων) (β) ***ακαδημαϊκός όρκος*** ο όρκος που δίνουν κατά την αναγόρευσή τους οι πτυχιούχοι και οι διδάκτορες (γ) ***ακαδημαϊκό τέταρτο*** το συμβατικά αποδεκτό ως επιτρεπτό όριο χρονικής καθυστέρησης τής έναρξης ή διακοπής για διάλειμμα πανεπιστημιακού μαθήματος (δ) ***ακαδημαϊκός πολίτης*** αυτός που φοιτά σε ανώτατη σχολή ΣΥΝ φοιτητής (ε) ***ακαδημαϊκή ελευθερία*** (i) το συνταγματικά εγγυημένο και κατοχυρωμένο δικαίωμα τής ελευθερίας έκφρασης και διάδοσης των στοχασμών των μελών τής ακαδημαϊκής πανεπιστημιακής κοινότητας. *δεν νοείται προαγωγή τής επιστήμης και τής τέχνης χωρίς ~* (ii) (ειδικότ.) η ελευθερία διδασκαλίας, μάθησης. καλλιτεχνικής δημιουργίας και γενικότ. κάθε άλλης δραστηριότητας στο πλαίσιο τής οργάνωσης και λειτουργίας των Α.Ε.Ι για την προαγωγή τής επιστημονικής γνώσης και τής τέχνης (στ) ***ακαδημαϊκή συζήτηση*** συζήτηση θεωρητική και γενική. που δεν εξυπηρετεί πρακτικούς σκοπούς (ζ) ***ακαδημαϊκό απολυτήριο*** (παλαιότ.) απολυτήριο που έπαιρναν οι μαθητές τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και με το οποίο εισάγονταν στα Α Ε.Ι. • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον ακαδημαϊσμό ως μορφή καλλιτεχνικής κυρ έκφρασης: *η κυριαρχία τού σχεδίου πάνω στο χρώμα αποτελεί βασικό στοιχείο τού ~ ύφους* **4. ακαδημαϊκός** (ο) (α) κάθε μέλος τής Ακαδημίας ΣΥΝ αθάνατος (β) κάθε πανεπιστημιακός καθηγητής. — ***ακαδημαϊκ-ά / -ώς*** [1894] επίρρ . **ακαδημαϊκότητα** (η) [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Ακαδημία.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *Ἀκαδημία / Ἀκαδήμεια* (βλ.λ.). Οι φρ. και οι σημασίες που σχετίζονται με τις νεότερες Ακαδημίες. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ακαδημαϊκό έτος* (< αγγλ academic year). *ακαδημαϊκή ελευθερία* (< γερμ. akademische Freiheit), *ακαδημαϊκός πολίτης* (< γερμ akademischer Bürger), *ακαδημαϊκό τέταρτο* (< γερμ. akademisches Viertel) κ.ά. Τη σημ. τής ακαδημαϊκής συζητήσεως μνημονεύει ο Στ. Κουμανούδης από το 1895]

ακαδημαϊσμός (ο) η έλλειψη πρωτοτυπίας ενός έργου ή μιας μορφής τέχνης. κυρ όταν επιδιώκει την αισθητική ικανοποίηση βάσει των επίσημων και καθιερωμένων τύπων εις βάρος τής φαντασίας και τού αυθορμητισμού ΣΥΝ συντηρητισμός
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ. académisme < académique < λατ academicus < academia < αρχ. *Ἀκαδημία / Ἀκαδήμεια*]

Ακαδημία (η) {Ακαδημιών} **1.** το ανώτατο πνευματικό ίδρυμα υπό την εποπτεία και χρηματοδότηση τού κράτους, που αποσκοπεί στη συστηματικότερη αξιοποίηση τού επιστημονικού δυναμικού μιας χώρας και την προώθηση τής έρευνας σε όλους τους τομείς τής επιστήμης, τής γνώσης και τής τέχνης **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται το παραπάνω ίδρυμα: *η ~ βρίσκεται στο κέντρο τής πόλης* • **3.** (παλαιότ.) κάθε σχολή, συνήθ. ανωτέρου επιπέδου θεωρητικών ή πρακτικών σπουδών: *σπουδάζει στην Παιδαγωγική Γυμναστική Ακαδημία* **4.** (στην αρχαιότητα) η φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε ο Πλάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γυμνάσιο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀκαδημία / Ἀκαδήμεια* < *Ἀκάδημος* (κύριο όνομα), αβεβ. ετύμου. πιθ < **Fεκά-δημος* < *ἑκάς* «μακριά» + *δῆμος* (*Ἀκάδημος* = μακρινός, μακριά ευρισκόμενος δήμος) Το ίδιο α' συνθ απαντά πιθανότατα και στο *ἑκη-βόλος*, επίθ. τού Απόλλωνος («αυτός που βάλλει από μακριά») και στον συντετμημένο τ *Ἑκάβη*. Κατ' άλλους, το α' συνθ πρέπει να αναχθεί στο *ἑκών* «εκούσιος» Ο νεότ. όρ. *Ακαδημία* «ανώτατο πνευματικό ίδρυμα» (ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1926) προέρχεται (ως αντιδάν.) από το γαλλ. académie < ιταλ. accademia < λατ academia < αρχ. *Ἀκαδημία* «ιερό άλσος τής Αττικής», όπου βρισκόταν και η *Ἀκαδήμεια* τού Πλάτωνος (ιδρύθηκε περ το 380 π.Χ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Στην Αρχαία μαρτυρούνται δύο τύποι για τη λέξη. **Ἀκαδήμεια** και **Ἀκαδημία**. Ο τ **Ἀκαδήμεια**, αν δεν αποτελεί ουσιαστικοπ. θηλ από αμάρτυρο επίθ. **Ἀκαδήμειος* (Ακαδήμεια Σχολή). έχει σχηματιστεί κατά τα πολλά σε *-εια* κύρια ονόματα που δήλωναν πόλεις, πβ *Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια, Ελάτεια, Ηράκλεια. Καισάρεια. Λεβάδεια. Μαντίνεια, Φιλαδέλφεια. Χαιρώνεια* κ.ά Από το *Ἀκαδήμει-α* σχηματίστηκε το επίθ. **Ακαδημει-κός** (πβ *Δεκέλεια – Δεκελεικός*). Παράλληλα. σχηματίστηκε –και επικράτησε– ο τ. σε *-ία*. **Ἀκαδημ-ία**, πβ. *Θεσσαλία. Βοιωτία, Ακαρνανία, Θεσπρωτία* κ ά. Από αυτόν προέρχεται το επίθ. **Ακαδημιακός** και μέσω ενός υποθετικού τ **Ακαδημαίος* πλάστηκε και επίθ. **Ακαδημαϊκός** (πβ. *Αθηναίος – Αθηναϊκός, Θηβαίος - Θηβαϊκός. Εβραίος · Εβραϊκός* κ.λπ.). Η αρχαία (πλατωνική) *Ακαδημία*, με την έννοια τού ανώτατου πνευματικού ιδρύματος. όπου συζητούνται φιλοσοφικά, πνευματικά. επιστημονικά και καλλιτεχνικά θέματα. πέρασε βαθμηδόν στη διεθνή ορολογία

ακαζού επίθ {άκλ.} **1.** αυτός που έχει κόκκινη χρωματική ανταύγεια, που πλησιάζει το καστανό: ~ *μαλλιά / έπιπλα* **2.** **ακαζού** (το) η παραπάνω κόκκινη χρωματική ανταύγεια
[ΕΤΥΜ < πορτ acajú < akaiu (γλώσσα Τουπί), καρπός τού δέντρου cajueiro στη Βραζιλία]

ακαθάριστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καθαριστεί: ~ *ρούχο / σπίτι / γραφείο* ΣΥΝ άπλυτος ΑΝΤ καθαρισμένος **2.** αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από περιττά και επιβλαβή ξένα στοιχεία. *ο κήπος ήταν χορταριασμένος· έμεινε ~ τόσους μήνες!* **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει ξεφλουδιστεί *φέρε το μήλο όπως είναι, το τρώω και ~* **4.** ΟΙΚΟΝ αυτός που περιλαμβάνει και ποσό το οποίο θα αφαιρεθεί υποχρεωτικά εκ των υστέρων, μικτός. *το ~ ημερομίσθιο είναι οκτώ χιλιάδες, μείον χίλιες οι κρατήσεις·* ΦΡ (α) ***ακαθάριστος μισθός*** ο μισθός από τον οποίο δεν έχουν αφαιρεθεί οι κρατήσεις (β) ***ακαθάριστο / μικτό κέρδος*** τα έσοδα μείον τις δαπάνες, χωρίς να υπολογίζονται οι αποσβέσεις και οι τόκοι των παγίων κεφαλαίων μιας επιχείρησης· *αυτή τη στιγμή τα ~ τής επιχείρησης είναι πολύ πάνω από τα αναμενόμενα* ΑΝΤ καθαρό (γ) ***ακαθάριστος λογαριασμός*** λογαριασμός στον οποίο δεν έχει καθοριστεί επακριβώς το χρεωστικό ή πιστωτικό υπόλοιπο (δ) ***ακαθάριστο / μικτό βάρος*** το μικτό βάρος τού εμπορεύματος, δηλ τού προϊόντος και τής συσκευασίας που το περιέχει (ε) ***ακαθάριστο εθνικό προϊόν*** βλ λ *προϊόν, Α.Ε.Π* (στ) ***ακαθάριστο εγχώριο προϊόν*** βλ. λ. *προϊόν* — **ακαθάριστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < ἀ- στερητ. + *καθαρίζω* Οι οικον. όροι είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *ακαθάριστο κέρδος* (< αγγλ. gross profit), *ακαθάριστο εθνικό προϊόν* (< αγγλ. gross national product), *ακαθάριστο / μικτό βάρος* (< αγγλ. gross weight) κ.ά.].

ακαθαρσία (η) [αρχ.] {ακαθαρσιών} **1.** η έλλειψη καθαριότητας **2.** (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε βρόμικο, ακάθαρτο. *οι παραλίες είναι γεμάτες ακαθαρσίες* ΣΥΝ σκουπίδια, απορρίμματα, λάσπες. λύματα **3.** (ειδικότ) τα περιττώματα ΣΥΝ αποπατήματα, κόπρανα, μαγαρισιές, (!) σκατά.

ακάθαρτος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι βρόμικος, που δεν έχει καθαριστεί: *δεν πρέπει να κάθεσαι στο τραπέζι με ~ χέρια* ΣΥΝ άπλυτος, βρόμικος, λερωμένος ΑΝΤ καθαρός, πλυμένος, (λαϊκ) παστρικός **2.** αυτός που δεν έχει απαλλαγεί από ξένες ουσίες, προσμείξεις. *~ πετρέλαιο / οινόπνευμα* ΦΡ ***ακάθαρτο αίμα*** βλ. λ. *αίμα* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι αγνός ψυχικά, που είναι ένοχος και δεν έχει εξαγνιστεί. *άνθρωποι ~ δεν μπορούν να μεταλάβουν* || *κατά τον νόμο τού Μωυσή ~ θεωρείται ο Εβραίος που έχει φάει απαγορευμένες τροφές ή λάτρευσε ξένους θεούς ή είχε επαφή με αλλοθρήσκους κ.λπ* ΣΥΝ αχρείος. διεφθαρμένος, μιαρός ΑΝΤ. αγνός· ΦΡ (α) (ευφημ) ***ακάθαρτο πνεύμα*** ο Σατανάς ως προσωποποίηση τού κακού ΣΥΝ κακό πνεύμα. πνεύμα τού πονηρού (β) ***ακάθαρτο ζώο / ακάθαρτη τροφή*** κάθε τροφή που απαγορεύεται από κάποια θρησκεία. *το χοιρινό είναι ~ για τους Εβραίους* **4.** (ειδικότ.) αυτός που κάνει πονηρές και ανήθικες σκέψεις, πρόστυχος. — **ακάθαρτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «ο μη εξαγνισμένος», < *ἀ-* στερητ. + **καθαρτός < καθαίρω* «εξαγνίζω τελετουργικά»].

ακάθεκτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να συγκρατηθεί ή να ανακοπεί, ορμητικός: *επιτίθεται ~ εναντίον τού εχθρού / όρμηξε ~* ΣΥΝ ασυγκράτητος, ακράτητος, αχαλίνωτος, χειμαρρώδης, σφοδρός, ανεπίσχετος — **ακάθεκτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *καθεκτός < κατέχω*].

ακαθιέρωτος, -η, -ο [1852] **1.** αυτός που δεν έχει καθιερωθεί. δεν έχει επικρατήσει. *~ κανόνες / συνήθειες* ΑΝΤ καθιερωμένος **2.** (για πρόσ) αυτός που δεν έχει αναγνωριστεί για την προσωπικότητα και για την προσφορά του σε συγκεκριμένο τομέα ΑΝΤ καθιερωμένος.

ακαθισία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ υπερκινητικότητα που οφείλεται σε νευρολογικά αίτια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. akathisia].

ακάθιστος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που παραμένει όρθιος, που δεν κάθεται ΣΥΝ όρθιος ΑΝΤ καθισμένος, καθιστός **2.** ***Ακάθιστος Ύμνος*** ο βυζαντινός εκκλησιαστικός ύμνος με ευχαριστίες προς τη Θεοτόκο, τον οποίο οι πιστοί οφείλουν να παρακολουθήσουν όρθιοι σε αυτόν ανήκει το γνωστό προοίμιο «*Τῇ Ὑπερμάχῳ Στρατηγῷ τὰ νικητήρια. .*» **3.** ***Ακάθιστος*** (η) η Παρασκευή τής πέμπτης εβδομάδας τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής: *δεν παρακολουθεί τους Χαιρετισμούς, αλλά πηγαίνει πάντα στην ~*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *καθιστός < καθίζω*].

ακαθοριστία (η) {χωρ. πληθ } η αδυναμία καθορισμού, το να είναι κάτι ακαθόριστο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indétermination].

ακαθόριστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν καθορίστηκε (ή δεν μπορεί να καθοριστεί). που δεν προσδιορίστηκε επαρκώς *~ σχέδιο / ηλικία / πολιτική γραμμή / όρος συμβολαίου / λόγια* ΣΥΝ αόριστος, απροσδιόριστος, ασαφής, αδιασάφητος. αδιευκρίνιστος ΑΝΤ καθορισμένος, προσδιορισμένος, σαφής. συγκεκριμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν διακρίνεται καθαρά: *~ σχήμα / γραμμή / σιλουέτα / χαρακτηριστικά* ΣΥΝ. συγκεχυμένος ΑΝΤ. ευδιάκριτος. — **ακαθόριστα** επίρρ.

ακαΐα (η) {χωρ πληθ.} η ιδιότητα (κάποιου) να μην καίγεται υπό ορισμένες συνθήκες (π.χ στα αναστενάρια).

ακαιρολόγος (ο/η) [μτγν] πρόσωπο που μιλάει άκαιρα. — **ακαιρολογία** (η) [μτγν.], **ακαιρολογώ** ρ. [μτγν] {-είς...}.

άκαιρος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συντελείται σε ακατάλληλο χρόνο. νωρίτερα ή αργότερα: *προέβη σε μια τελείως ~ κίνηση / ενέργεια / παρέμβαση / ανακοίνωση* ΣΥΝ ακατάλληλος, παράκαιρος, ανεπίκαιρος ΑΝΤ έγκαιρος, επίκαιρος, καίριος **2.** (ειδικότ. για καρπούς) αυτός που δεν βρίσκεται στον καιρό του, ο άγουρος ΣΥΝ ανώριμος, αγίνωτος — **άκαιρα** επίρρ.

ακαίρως επίρρ (λόγ) ανεπίκαιρα. σε ακατάλληλο χρόνο· κυρ. στη ΦΡ ***ευκαίρως-ακαίρως*** πάει δεν πάει, πρέπει δεν πρέπει· *~ βρίσκει την ευκαιρία να μιλήσει για το προσφιλές του θέμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄκαιρος*. Η φρ. *εὐκαίρως – ἀκαίρως* απαντά στην Κ Δ , *Β' Τιμόθ* 4. 2. *κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως..*].

ακακία (η) {ακακιών} **1.** ψηλό δέντρο με σύνθετα φύλλα και ακανθώδη παράφυλλα, μεγάλα και εύοσμα λευκά ή κίτρινα άνθη **2.** κάθε θαμνοειδές καλλωπιστικό φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος στο οποίο ανήκουν (στην Ελλάδα) η γαζία και η μιμόζα και από το οποίο εξάγεται το «αραβικό κόμμι». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ μτγν.. αγν. ετύμου. πιθ δάνειο από αραβ. γλώσσες με παρετυμολογική σύνδεση προς το αρχ *ἀκακία* (< *ἄκακος*), ίσως εξαιτίας τής ανθεκτικότητας και τής σκληρότητας τού ξύλου του. Η σημασιολ σχέση επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι οι Εβδομήκοντα απέδωσαν την εβρ. λ. για την ακακία (šittim) ως *ξύλον ἄσηπτον* (Π Δ. *Ἔξοδ.* 25, 5)].

Ακάκιος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < αρχ. *ἀκακία < ἄκακος*].

άκακος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κακία, ο ανεξίκακος: *είναι ~ άνθρωπος, δεν ξέρει από πονηριές!* ΣΥΝ καλός, αγαθός. χρηστός, καλοκάγαθος, άδολος, ΑΝΤ κακός, φαύλος **2.** αυτός που είναι απλοϊκός, αφελής, που δεν πάει ο νους του στο κακό, που δεν πονηρεύεται: *~ πλάσμα* ΣΥΝ απονήρευτος, αγαθός. αγαθιάρης ΑΝΤ πονηρός, δόλιος, καχύποπτος **3.** αυτός που δεν μπορεί να κάνει κακό. να προκαλέσει ζημιά. βλάβη *είναι ~ σαν αρνί* ΣΥΝ ακίνδυνος ΑΝΤ επικίνδυνος, επιβλαβής. — **άκακα** επίρρ . **ακακία** (η) [αρχ]

ακαλαίσθητος, -η, -ο [1885] **1.** αυτός που στερείται καλαισθησίας. που δεν έχει αίσθηση τού ωραίου ΣΥΝ. αφιλόκαλος, απειρόκαλος. κακόγουστος ΑΝΤ καλαίσθητος. φιλόκαλος. κομψός, εκλεπτυσμένος **2.** αυτός που κατασκευάστηκε χωρίς καλαισθησία, χωρίς καλό γούστο: *~ σπίτι / ντύσιμο / εμφάνιση* ΣΥΝ κακόγουστος, αντιαισθητικός, κακότεχνος, χονδροειδής, χοντροκομμένος. κακοφτειαγμένος. άχαρος, άσχημος ΑΝΤ καλαίσθητος. κομψός, χαριτωμένος — **ακαλαίσθητα / ακαλαισθήτως** [1886] επίρρ., **ακαλαισθησία** (η) [1896]
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. sans goût].

ακάλεστος, -η. -ο [μεσν.] αυτός που δεν τον έχουν προσκαλέσει κάπου *πήγε ~ σε γάμο / γιορτή / γεύμα* ΣΥΝ απρόσκλητος ΑΝΤ προσκεκλημένος, καλεσμένος.

ακαλλιέργητος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν καλλιεργήθηκε ή δεν καλλιεργείται, ο αφύτευτος. *~ κήπος / αγρός* ΣΥΝ αγεώργητος, ανόργωτος ΑΝΤ φυτεμένος, οργωμένος, καλλιεργημένος **2.** (μτφ. για πρόσ) αυτός που δεν απέκτησε παιδεία, πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ. απαίδευτος, αμόρφωτος ΑΝΤ καλλιεργημένος, μορφωμένος, (λόγ) πεπαιδευμένος, πολιτισμένος. — **ακαλλιέργητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *καλλιεργῶ* Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού γαλλ inculte].

ακάλυπτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για ορύγματα, λάκκους. φρεάτια κ.τ ό.) αυτός που δεν έχει καλυφθεί με σκέπαστρο ή χώμα, ξεσκέπαστος, ανοιχτός: *~ λακκούβα / τρύπα / άνοιγμα / υπόνομος* **2.** (για μέλη τού σώματος) αυτός που δεν καλύπτεται από ρούχα, γυμνός. *~ κεφάλι / πόδια / στήθος / λαιμός* **3.** (για εδαφικές εκτάσεις) μη δενδροφυτευμένος, αυτός που δεν διαθέτει δάσος ή βλάστηση: *κοντά στην κορυφή το βουνό είναι τελείως ~. φαλακρό* ΣΥΝ αδενδροφύτευτος, άδενδρος. γυμνός, αποψιλωμένος ΑΝΤ δενδροφυτευμένος, δασωμένος **4.** (ειδικότ.) ***ακάλυπτος*** (ο) μη οικοδομήσιμος χώρος μεταξύ πολυκατοικιών: *τα παιδιά παίζουν στον ~* **5.** (μτφ.) αυτός που δεν προστατεύεται, δεν «καλύπτεται» από τους άλλους: *αντίθετα προς ό,τι είχε συμφωνηθεί, με άφησες ~ απέναντί του* ΣΥΝ ανυπεράσπιστος. απροστάτευτος. εκτεθειμένος **6.** ΟΙΚΟΝ (α) (για οφειλέτες) αυτός που μένει εκτεθειμένος. που δεν έχει καταβάλει τα χρέη του ούτε προστατεύεται από εγγύηση άλλου για λογαριασμό του: *έμεινε ~ απέναντι στους δανειστές του* (β) ***ακάλυπτη επιταγή*** η επιταγή η οποία εμφανίσθηκε νομότυπα στην πληρώτρια τράπεζα, αλλά δεν πληρώθηκε επειδή δεν υπήρχαν διαθέσιμα χρήματα στον λογαριασμό τού εκδότη ή άλλου προσώπου υποχρέου εκ τής επιταγής (γ) (για λογαριασμούς) αυτός που εμφανίζει χρεωστικό υπόλοιπο **7.** ΣΤΡΑΤ (α) αυτός που δεν προστατεύεται από τα πυρά τού εχθρού (με φυσικό ή τεχνητό προκάλυμμα. χαράκωμα, όρυγμα κ.λπ.): *ο λοχίας συνέχισε να βάλλει ~ κατά τού εχθρού* ΣΥΝ απροστάτευτος, έκθετος. εκτεθειμένος ΑΝΤ κα-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-καβαλίκευτος, -η, -ο	**α-καθησύχαστος,** -η, -ο	**α-κακολόγητος,** -η, -ο	**α-καλλώπιστος,** -η, -ο	**α-καμάρωτος,** -η, -ο
α-καβατζάριστος, -η, -ο	**α-καθιέρωτος,** -η, -ο	**α-κακοποίητος,** -η, -ο	**α-καλμάριστος,** -η, -ο	**α-καμουφλάριστος,** -η, -ο
α-καβούρντιστος, -η, -ο	**α-καθοδήγητος,** -η, -ο	**α-καλάιστος,** -η, -ο	**α-καλόπιαστος,** -η, -ο	**α-καμπούριαστος,** -η, -ο
α-καζάντιστος, -η, -ο	**α-καθομολόγητος,** -η, -ο	**α-καλαφάτιστος,** -η, -ο	**α-καλούπωτος,** -η, -ο	**α-καμπούρωτος,** -η, -ο
α-καθαγίαστος, -η, -ο	**α-καθρέφτιστος,** -η, -ο	**α-καλημέριστος,** -η, -ο	**α-κάλτσωτος,** -η, -ο	**α-καμπύλωτος,** -η, -ο
α-καθαίρετος, -η, -ο	**α-καθύβριστος,** -η, -ο	**α-καληνύχτιστος,** -η, -ο	**α-καλωδίωτος,** -η, -ο	**α-κανάκευτος,** -η, -ο
σ-καθέλκυστος, -η, -ο	**α-καθυποτακτος,** -η, -ο	**α-καλησπεριστος,** -η, -ο	**α-καλωσόριστος,** -η, -ο	
α-καθήλωτος, -η, -ο	**α-καθυστέρητος,** -η, -ο	**α-καλλιγράφητος,** -η, -ο	**α-καμάκωτος,** -η, -ο	

λυμμένος, προστατευμένος, προφυλαγμένος (β) αυτός που δεν φορά στρατιωτικό κράνος ή καπέλο ΣΥΝ ασκεπής.

ακαματεύω ρ. αμετβ [μεσν.] {ακαμάτεψα} (λαϊκ.) είμαι ή γίνομαι τεμπέλης: *οι άλλοι ιδρωκοπούσαν κι αυτός ακαμάτευε* ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αδρανώ, οκνεύω — **ακαμάτεμα** (το)

ακαμάτης (ο) {ακαμάτηδες}, **ακαμάτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}, **ακαμάτικο** (το) (λαϊκ -εκφραστ) αυτός που τεμπελιάζει ΣΥΝ ανεπρόκοπος, αχαΐρευτος. Επίσης **ακαμάτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *κάματος* «κούραση»]

ακάματος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κουράζεται εύκολα, που δεν καταβάλλεται από τη δουλειά ΣΥΝ. ακούραστος, ακαταπόνητος, άοκνος. ακατάβλητος. χαλκέντερος **2.** (μτφ για ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που δεν σταματά, δεν υποχωρεί, ο επίμονος. *οι προσπάθειές του προς την κατεύθυνση τής ίδρυσης τού νέου ορφανοτροφείου υπήρξαν ~.* — **ακάματα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *κάματος* «κούραση» (βλ λ.) < *κάμνω* «κουράζομαι»].

άκαμπτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν κάμπτεται ή δεν μπορεί να καμφθεί *~ μεταλλικές ράβδοι* ΣΥΝ αλύγιστος ΑΝΤ εύκαμπτος, ευλύγιστος, (λόγ.) ελατός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποχωρεί, που δεν μεταβάλλεται, σταθερός και ακλόνητος: *στο ζήτημα τού διαζυγίου έδειξε ~ αποφασιστικότητα* ΣΥΝ ανεπηρέαστος, αμετακίνητος, άτεγκτος, ανένδοτος, αμετάπειστος ΑΝΤ. ενδοτικός, υποχωρητικός **3.** (μτφ.) αυτός που δεν επιτρέπει ή δεν ανέχεται παρεκκλίσεις, αυστηρός ως προς την τήρησή του: *~ πρωτόκολλο / εθιμοτυπία / πρόγραμμα / χαρακτήρας* ΣΥΝ αυστηρός, τυπικός — **άκαμπτα / ακάμπτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *κάμπτω*].

ακαμψία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η ιδιότητα τού άκαμπτου, η δυσκολία να καμφθεί, να λυγίσει (κάποιος/κάτι): *~ μαρμάρου* ΣΥΝ αλυγισία ΑΝΤ ευκαμψία. ευλυγισία **2.** (μτφ -ειδικότ) η εμμονή και επιμονή (σε γνώμη, σκοπό, στάση κ.λπ.): *η ~ στις θέσεις των δύο μερών δεν ευνοεί την επίτευξη συμφωνίας* ΣΥΝ αδιαλλαξία ΑΝΤ υποχωρητικότητα, διαλλακτικότητα **3.** ΙΑΤΡ (α) (γενικά) δυσκολία ή αδυναμία στο λύγισμα τού σώματος ή των μελών του λόγω βλάβης στους μυς, στις αρθρώσεις ή στο νευρικό σύστημα (β) ***νεκρική ακαμψία*** η μεταθανάτια αλυγισία τού σώματος (γ) ***ακαμψία τού τραχήλου τής μήτρας*** η έλλειψη ελαστικότητας και, ως εκ τούτου, η αδυναμία διαστολής τού τραχήλου τής μήτρας κατά τον τοκετό, η οποία οφείλεται σε ανατομικά αίτια ή παθολογικές αλλοιώσεις
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄκαμπτος*. Ο ιατρ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. rigidity]

άκανθα (η) {ακανθών} (λόγ) **1.** η λεπτή και μυτερή προεξοχή στους βλαστούς των φυτών ή στο σώμα των εντόμων για λόγους αμυντικούς **2.** ΙΑΤΡ κάθε αιχμηρή προεξοχή οστού· *ρινική ~* **3.** ΖΩΟΛ. (α) καθένα από τα λεπτά, βελονοειδή οστά των ψαριών, που βρίσκονται εκατέρωθεν τής σπονδυλικής τους στήλης (β) η ίδια η σπονδυλική στήλη των ψαριών ΣΥΝ ψαροκόκκαλο (γ) η σπονδυλική στήλη των φιδιών **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ η άκανθος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ < **ἀκάν-ανθα / *ἀκάν-ανθος* από συμφυρμό των *ἄκανος* «είδος αγκαθιού» και *ἄνθος*]

ακάνθινος, -η. -ο (λόγ.) αγκαθένιος (βλ.λ.)· ΦΡ ***ακάνθινος στέφανος*** το αγκάθινο στεφάνι που φόρεσαν χλευαστικά στον Χριστό
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄκανθα* Η φρ. *ἀκάνθινος στέφανος* απαντά στην Κ.Δ., πβ. Μάρκ 15, 17 *καὶ ἐνδιδύσκουσιν αὐτὸν πορφύραν καὶ περιτιθέασιν αὐτῷ πλέξαντες ἀκάνθινον στέφανον*].

άκανθος (η) [μτγν.] {ακάνθ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. η γλυπτή διακόσμηση τού κορινθιακού κιονοκράνου, που μιμείται το φύλλωμα τού ομώνυμου φυτού ΣΥΝ άκανθα

άκανθος (ο) {ακάνθ-ου | -ων, -ους} ποώδες φυτό με πλατιά, συνήθ. αγκαθωτά φύλλα και άνθη σε στάχυς, που καλλιεργείται ως διακοσμητικό για το φύλλωμά του
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄκανθος (ὁ)* < αρχ *ἄκανθα* (βλ.λ.)]

ακανθοστεφής, -ής, -ές [αρχ] {ακανθοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που φέρει αγκάθινο στεφάνι.

ακανθόχοιρος (ο) [μεσν.] ο σκαντζόχοιρος (βλ.λ.).

ακανθώδης, -ης. -ες {ακανθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος αγκάθια: *πολλά ~ φυτά καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, όπως οι κάκτοι* ΣΥΝ αγκαθωτός, αγκαθερός, αγκαθένιος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσκολία, πολυπλοκότητα ή δυσχέρεια. *~ θέμα / ζήτημα / πρόβλημα / δρόμος* (με δυσκολίες, προβλήματα) ΣΥΝ περίπλοκος, δυσχερής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αγκαθένιος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄκανθα* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ épineux]

ακανθωτός, -ή, -ό [μεσν] (λόγ.) αγκαθωτός (βλ λ.).

ακανόνιστος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν είναι κανονισμένος, που δεν έχει ρυθμιστεί ή διευθετηθεί ΣΥΝ αρρύθμιστος, αδιευθέτητος, εκκρεμής. (λόγ.) ανεπίλυτος ΑΝΤ κανονισμένος, διευθετημένος • **2.** αυτός που δεν έχει κανονικές και ορισμένες διαστάσεις *αυτό το σπίτι έχει ~ σχέδιο* || *~ σχήμα* ΣΥΝ ασύμμετρος, δυσανάλογος **3.** αυτός που ποικίλλει σε χρόνο και ρυθμό: *εμφανίζεται στο Συμβούλιο σε ~ διαστήματα* || *~ έμμηνος κύκλος* ΣΥΝ ασταθής ΑΝΤ κανονικός, σταθερός • **4.** [μτγν] ΕΚΚΛΗΣ αυτός που παραβαίνει τους κανόνες τής Εκκλησίας ΑΝΤ κανονικός. — **ακανόνιστα** επίρρ

α καπέλα επίρρ. ΜΟΥΣ (για φωνητική μουσική) χωρίς συνοδία μουσικών οργάνων.
[ΕΤΥΜ < ιταλ a cappella «στο παρεκκλήσιο». επειδή σε ορισμένα παρεκκλήσια οι χορωδίες έψελναν χωρίς τη συνοδία μουσικών οργάνων]

ακαπέλωτος, -η, -ο (μτφ) **1.** (για εμπορεύματα) αυτός που πωλείται ή αγοράζεται στην κανονική τιμή, χωρίς αθέμιτη επιβάρυνση, χωρίς «καπέλο» ΑΝΤ υπερτιμημένος, καπελωμένος **2.** αυτός που δεν εξαρτάται ιδεολογικά, αυτός που δεν «καπελώνεται» (συνήθ από πολιτικά κόμματα): *προσπαθήσαμε η συγκέντρωσή μας να μείνει ~.*

ακαπλάντιστος, -η, -ο χωρίς καπλαμά· αυτός που δεν έχει εξωτερικό κάλυμμα, που δεν έχει επένδυση από ύφασμα. ξύλο ή μέταλλο· *~ βιβλίο / πάπλωμα* ΣΥΝ ασεντόνιαστος, άντυτος, (μτφ.) γυμνός ΑΝΤ καπλαντισμένος, επενδεδυμένος.

ακάπνιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει καλυφθεί από καπνούς, που δεν έχει μαυρίσει από καπνό ΑΝΤ καπνισμένος, μουντζουρωμένος **2.** (για τσιγάρα) αυτό που δεν έχει καταναλωθεί, καπνιστεί **3.** για τροφή που δεν την έχουν περάσει από καπνό ώστε να διατηρηθεί: *~ χοιρινό / μπριζόλα / ρέγκα.*

άκαπνος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν βγάζει καπνό: *~ πυρ / γαιάνθρακες* • **2.** αυτός που δεν έχει καπνίσει για πολλή ώρα ΣΥΝ (λαϊκ.) χαρμάνης • **3.** αυτός που δεν έχει λάβει μέρος σε μάχη. αυτός που δεν έχει πάρει «το βάπτισμα τού πυρός» ΣΥΝ απειροπόλεμος ΑΝΤ. μάχιμος, μπαρουτοκαπνισμένος **4.** (κατ᾽ επέκτ) αυτός που δεν έχει συμμετάσχει σε πολιτικούς ή κοινωνικούς αγώνες: *έχει γίνει τής μόδας τώρα οι ~ νεοφανείς τού κόμματος να κάνουν κριτική στους βετεράνους τής Εθνικής Αντίστασης* **5.** (για μέταλλα) αυτός που δεν έχει «καπνιστεί» με χρυσό ή ασήμι.

άκαρδος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν συγκινείται μπροστά στον ανθρώπινο πόνο και στη δυστυχία: *με βλέπει να υποφέρω και δεν συγκινείται ο ~!* ΣΥΝ άσπλαχνος, σκληρόκαρδος, άπονος, αναίσθητος, ανάλγητος ΑΝΤ συμπονετικός, πονόψυχος, ευαίσθητος. — **άκαρδα** επίρρ., **ακαρδοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος.*

άκαρι (το) {ακάρ-εως | -εα. -εων} ΖΩΟΛ καθένα από μια ομάδα ζωυφίων (όπως ο σκόρος, το τσιμπούρι), τα οποία έχουν τη μορφή μικροσκοπικής αράχνης και ζουν είτε ελεύθερα, τρεφόμενα με οργανικά υπολείμματα, είτε ως παράσιτα των φυτών. των ζώων και τού ανθρώπου (συχνά μεταδίδοντάς τους ασθένειες) *το ~ βρίσκεται στη σκόνη τού σπιτιού* || *ψωρικό ~* (που προκαλεί την ψώρα) (πβ. κ. λ. *τσιμπούρι*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκαρί / ἄκαρι*. από συμφυρμό των λ. *ἀκαρής* «μικροσκοπικός, συντομότατος» + *κόρις* «κοριός»].

ακαριαίος, -α, -ο αυτός που συμβαίνει μέσα σε ελάχιστο χρόνο, στιγμιαίος· ο *θάνατός του ήταν ~* || *~ πλήγμα / επέμβαση* ΣΥΝ άμεσος — **ακαριαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκαριαῖος* < *ἀκαρής* (κυριολ) «αυτός που έχει τόσο κοντά μαλλιά, ώστε δεν είναι δυνατόν να κουρευτεί», άρα «μικροσκοπικός, συντομότατος», < *ἀ-* στερητ. + *-καρής* < ρ. *κείρω* «κουρεύω, περικόπτω» (πβ. αόρ β' *ἐ-κάρ-ην*)].

ακαρίαση (η) [1888] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ σοβαρή νόσος των ζώων, των φυτών και τού ανθρώπου (ειδικότ) η μεταδοτική πάθηση τού δέρματος που προέρχεται από τα παράσιτα ακάρεα (βλ λ. *άκαρι*) η ψώρα (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < νεολατ. acariasis]

Ακαρνανία (η) περιοχή τής Δ Στερεάς Ελλάδας μεταξύ τού ποταμού Αχελώου και τού Ιονίου Πελάγους. που μαζί με την Αιτωλία αποτελούν τον νομό Αιτωλοακαρνανίας. — **Ακαρνάνας** κ. (λόγ) **Ακαρνάν** {-άνος, -άνα} (ο), **ακαρνανικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, πιθ < *ἀκάρναν* «λαβράκι», λέξη προελλην]

ακαρπία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } **1.** η έλλειψη καρπών. η αφορία ΑΝΤ (λόγ) ευκαρπία (των καρπών τής γης) **2.** (μτφ) η αδυναμία τεκνοποιήσεως. η στειρότητα, η ατεκνία.

άκαρπος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν παράγει καρπούς: *~ γη / δέντρο* ΣΥΝ άγονος ΑΝΤ καρποφόρος. (λαϊκ.) καρπερός, γόνιμος, εύφορος **2.** (μτφ. για πρόσ.) στείρος. άτεκνος **3.** (μτφ) αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα· *οι έρευνες των αστυνομικών απέβησαν άκαρπες* || *~ συζήτηση / προσπάθεια / αγώνας / ψηφοφορία / συνεδρία* ΣΥΝ ανώφελος. μάταιος, ατελέσφορος, άγονος, αναποτελεσματικός.

ακαρτέρει (ως επίρρ.) (λογοτ.) καρτερώντας· συνήθ. στη ΦΡ ***«και ακαρτέρει, και ακαρτέρει (φιλελεύθερη λαλιά)»*** (Διον. Σολωμός από τον *Ύμνον εις την Ελευθερίαν*) για να δηλωθεί η μακροχρόνια προσμονή.
[ΕΤΥΜ Προστ. τού μεσν. *ἀκαρτερῶ* < *ἀ-* προθεμ + *καρτερῶ*]

-ακας κ. **-άκας** **1.** υποκοριστικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν συγγένεια: *μπαμπ-άκας* • **2.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει: (α) (μειωτ.) ιδιότητα που χαρακτηρίζει σε μεγάλο βαθμό ένα πρόσωπο: *μεθύστ-ακας* (β) μεγέθυνση: *Γιάνν-ακας, Σταύρ-ακας, Μιχάλ-ακας.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το υποκορ επίθημα *-άκι* (βλ.λ.) και ευνοήθηκε από ορισμένα διπλόμορφα (λ.χ. *κόρ-ακας – κορ-άκι*)].

ακατάβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να καταβληθεί, να νικηθεί *~ μαχητές* ΣΥΝ ανίκητος, ακαταμάχητος, ακαταγώνιστος ΑΝΤ ευάλωτος **2.** αυτός που δεν έχει νικηθεί από κακουχίες. δυσκολίες. κόπωση *μένω / συνεχίζω ~* || *~ δύναμη / θέληση / μαχητικότητα / θάρρος / πίστη / αθλητής / στρατιώτης* ΣΥΝ ακαταπόνητος, ακμαίος ΑΝΤ καταβεβλημένος • **3.** αυτός που δεν έχει καταβληθεί (εξοφληθεί, πληρωθεί)· *~ τόκοι / μεροκάματο* ΣΥΝ ανεξόφλητος, απλήρωτος ΑΝΤ εξοφλημένος, πληρωμένος — **ακατάβλητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ + *καταβάλλω*].

ακαταγώνιστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον κατανικήσει, να τον ανταγωνιστεί *~ μαχητής / επιχείρημα / γοητεία* ΣΥΝ ασυναγώνιστος, ανίκητος, ακαταμάχητος. — **ακαταγώνιστα** επίρρ.

ακαταδάμαστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον δαμάσει, να τον νικήσει κανείς ΣΥΝ ακαταμάχητος, ακατανίκητος

ακατάδεκτος, -η, -ο κ. (καθημ) **ακατάδεχτος** αυτός που περιφρο-

νεί, δεν καταδέχεται τους άλλους: *έλα μια φορά σπίτι μας, μην είσαι τόσο ~!* || ~ *συμπεριφορά* ΑΝΤ καταδεκτικός, προσηνής, καλόβολος, συγκαταβατικός — **ακατάδεκτα** κ. (καθημ) **ακατάδεχτα** επίρρ., **α-καταδεξία** κ. (λαϊκ) **ακαταδεξιά** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «ο μη αποδεκτός», < *ἀ-* στερητ + *καταδέχομαι.* Η σημερινή σημ. ήδη μεσν.]

ακαταδίωκτος, -η, -ο [1851] αυτός που δεν καταδιώχθηκε. — **ακαταδιωξία** (η) [1885]

ακαταίσχυντος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ντροπιαστεί

ακαταλαβίστικος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο ή αδύνατον να καταλάβει κανείς· ~ *κουβέντες / γλώσσα / κείμενο* ΣΥΝ ακατάληπτος, ακατανόητος, δυσνόητος, ασυνάρτητος ΑΝΤ. κατανοητός, εύληπτος, αντιληπτός — **ακαταλαβίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ικός*.
[ΕΤΥΜ < α- στερητ. + *καταλαβ(αίνω)* + παραγ. επίθημα -*ίστικος*].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Πρωτότυπος, σκωπτικός, «οιονεί αριστοφάνειος» σχηματισμός των τελευταίων χρόνων από τρία συστατικά: άρνηση **α-** + θέμα ρ **καταλαβ**(αίνω) + επίθημα **-ιστικος** > **α-καταλαβ-ίστικος**. Το σκωπτικό-μειωτικό επίθημα **-ιστικος** είναι το επικρατούν στοιχείο στη λέξη (πβ. το σύγχρονο **κουλτουρ-ιάρικος**, αντίστοιχης νοοτροπίας σχηματισμός) Το ίδιο περιπαικτικό-μειωτικό παραγωγικό επίθημα -*ίστικος* απαντά σε λέξεις όπως *μεγαλ-ίστικος. θεατριν-ίστικος, γεροντοκορ-ίστικος, γυναικουλ-ίστικος, μαϊμουδ-ίστικος* κ.ά., καθώς και στα *νομικ-ίστικος, οικονομικ-ίστικος. διανοουμεν-ίστικος* κ.ά. → -*ίστικος*

ακατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατάληξη **2.** ΓΛΩΣΣ (στην Αρχ Ελληνική) ***ακατάληκτο όνομα*** κάθε τριτόκλιτο όνομα που σχηματίζει την ονομαστική μόνο από το θέμα, χωρίς την προσθήκη καταλήξεως π χ. *χειμών-, ρήτωρ-* **3.** ΜΕΤΡ ***ακατάληκτος στίχος*** ο στίχος που έχει τον τελευταίο μετρικό πόδα πλήρη ΑΝΤ καταληκτικός

ακατάληπτος, -η, -ο αυτός τον οποίο είναι δύσκολο ή αδύνατον να καταλάβει κανείς: ~ *έννοια / θεωρία / γλώσσα / λόγια* ΣΥΝ δυσνόητος, ακατανόητος, ακαταλαβίστικος. ασυνάρτητος ΑΝΤ. καταληπτός, κατανοητός, εύληπτος. σαφής. ξεκάθαρος. — **ακατάληπτα** επίρρ , **ακαταληψία** (η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *καταληπτός < καταλαμβάνω*].

ακατάλληλος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που δεν ταιριάζει ή δεν προσφέρεται για κάτι: *τρόφιμα ~ για κατανάλωση* || *θέαμα ~ για παιδιά* || *η στιγμή είναι ~ να συζητήσουμε αυτό το θέμα* ΣΥΝ ανάρμοστος ΑΝΤ κατάλληλος ΦΡ ***ακατάλληλο για / δι' ανηλίκους*** βλ. λ *ανήλικος*. — **ακατάλληλα** επίρρ., **ακαταλληλότητα** (η).

ακαταλόγιστο (το) [1868] ΝΟΜ η έλλειψη ευθύνης για αξιόποινη πράξη. η έλλειψη καταλογισμού (βλ.λ.): *έχει το ~ των πράξεών του* || *το ~ τής ηλικίας·* ΦΡ ***έχει το ακαταλόγιστο*** δεν έχει συνείδηση των πράξεών του ~, *μην του δίνεις σημασία!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τρελός*

ακαταλόγιστος, -η, -ο [1868] πρόσωπο που δεν έχει την ικανότητα προς καταλογισμό. — **ακαταλόγιστα** επίρρ.

ακατάλυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν καταλύεται. που διατηρείται: *ο σεβασμός προς την ανθρώπινη ζωή είναι μια ~ ηθική αξία* || ~ *αρχές / πίστη / νόμος / αλήθεια / δεσμοί φιλίας* ΣΥΝ αιώνιος, αθάνατος, ανθεκτικός.

ακαταμάχητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί με επιτυχία, να νικηθεί. ~ *επιχειρήματα / στρατός / έλξη / γοητεία* ΣΥΝ ακατανίκητος. — **ακαταμάχητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *καταμάχομαι* «κατανικώ»].

ακατανίκητος, -η. -ο [μεσν.] αυτός που δεν μπορεί να νικηθεί, αυτός στον οποίο δεν μπορεί κανείς να αντισταθεί: *όποιος άκουγε το τραγούδι των Σειρήνων, ένιωθε την ~ επιθυμία να πάει κοντά τους* || ~ *δύναμη / πειρασμός / γοητεία / έλξη.*

ακατανόητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που είναι αδύνατον ή πολύ δύσκολο να κατανοηθεί: ~ *λόγια* ΣΥΝ ακατάληπτος, ακαταλαβίστικος, ασαφής ΑΝΤ κατανοητός **2.** αυτός που είναι αδύνατον να εξηγηθεί λογικά, να αιτιολογηθεί: ~ *συμπεριφορά / εμμονή* ΣΥΝ ανεξήγητος, παράδοξος, αλλόκοτος — **ακατανόητα** επίρρ.. **ακατανοησία** (η)

ακατανόμαστος, -η, -ο → ακατονόμαστος

ακατάπαυστος, -η, -ο [μτγν] κ. **ακατάπαυτος** αυτός που δεν παύει ποτέ, που δεν σταματά: ~ *φλυαρία / πόνοι* ΣΥΝ διαρκής, συνεχής. αδιάλειπτος, ασταμάτητος, αδιάκοπος, αδιάπτωτος — **ακατάπαυ(σ)τα / ακαταπαύ(σ)τως** [μτγν.] επίρρ.

ακαταπόνητος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν κουράζεται, δεν καταπονείται, παρότι εργάζεται πολύ· ~ *εργάτης / επιστήμονας* ΣΥΝ ακατάβλητος. ακούραστος, ακάματος **2.** αυτός που συντελείται με επίμονο τρόπο, παρά τον μεγάλο κόπο που απαιτείται. ~ *δραστηριότητα / προσπάθειες* ΣΥΝ άοκνος. — **ακαταπονησία** (η) [1891]

ακατάπτωτος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν έχει καταπέσει. δεν έχει αποδυναμωθεί. — **ακατάπτωτα** επίρρ.

ακατάρτιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι καταρτισμένος, που έχει ελλιπή γνώση ή πλήρη άγνοια τού αντικειμένου του: ~ *τεχνίτης / δάσκαλος / υπάλληλος / στέλεχος επιχείρησης* ΣΥΝ ανεκπαίδευτος. αστοιχείωτος, ανίδεος ΑΝΤ καταρτισμένος, εκπαιδευμένος **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη ετοιμαστεί ~ *πρόγραμμα* ΣΥΝ ανέτοιμος. ασυγκρότητος ΑΝΤ καταρτισμένος — **ακατάρτιστα** επίρρ., **ακαταρτισία** (η) [1891]

ακατάσβεστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κατασβεστεί. δεν έχει σβήσει: ~ *πυρκαγιά* **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που παραμένει ζωηρός και έντονος: ~ *μίσος* ΣΥΝ άσβεστος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *κατασβέννυμι* «σβήνω εντελώς»].

ακαταστάλακτος, -η, -ο κ (καθημ) **ακαταστάλαχτος 1.** αυτός που δεν έχει κατασταλάξει. που δεν έχει κατακαθίσει ΑΝΤ. κατασταλαγμένος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν έχει καταλήξει σε οριστικές αποφάσεις ή συμπεράσματα ΣΥΝ αναποφάσιστος **3.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμη σαφή εικόνα. μορφή.

ακαταστασία (η) {ακαταστασιών} **1.** η έλλειψη τάξεως, αταξία: *όσο υπάρχει αυτή η ~ στο γραφείο, είναι αδύνατον να εργαστεί κανείς* ΣΥΝ ανακατωσούρα ΑΝΤ ευταξία, τάξη **2.** (για καιρικές συνθήκες) αστάθεια: *η ~ τού καιρού μάς έχει εκνευρίσει* ΣΥΝ αβεβαιότητα. ρευστότητα, μεταβλητότητα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκατάστατος*. Στην Κ Δ υπάρχει η σημ. «εξέγερση, στάση» (*Β' Κορινθ* 6,5)].

ακατάστατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν βρίσκεται *σε* τάξη. ατακτοποίητος· ~ *δωμάτιο* ΣΥΝ άτακτος, ανοικοκύρευτος. ασυγύριστος, (καθημ.) τσαπατσούλικος ΑΝΤ τακτοποιημένος, συγυρισμένος. νοικοκυρεμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν βάζει τα πράγματά του σε τάξη *ο γυιος μου είναι πολύ ~· πετάει τα πράγματά του όπου να 'ναι* ΣΥΝ ανοργάνωτος, ανοικοκύρευτος, ατσούμπαλος. τσαπατσούλης ΑΝΤ τακτικός, νοικοκύρης. — **ακατάστατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «άστατος, ασταθής», < *ἀ-* στερητ. + **καταστατός < κατα- + στατός*, ρ. *καθίστημι* «καθιστώ»].

ακατάσχετος[1], -η, -ο αυτός που δεν συγκρατείται ή δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να σταματήσει: ~ *αιμορραγία / διάρροια / έμετος* · *φλυαρία / ενθουσιασμός* ΣΥΝ ασυγκράτητος. — **ακατάσχετα / ακατασχέτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *κατέχω*, αόρ. β' *κατ-έ-σχον*].

ακατάσχετος[2], -η, -ο ΝΟΜ **1.** αυτός που δεν κατασχέθηκε ή δεν είναι δυνατόν να κατασχεθεί ΑΝΤ. κατεσχημένος **2.** ***ακατάσχετα*** (τα) περιουσιακά αντικείμενα τα οποία σύμφωνα με τον νόμο εξαιρούνται από την εξουσία των δανειστών να επιβάλλουν κατάσχεση σε αυτά και να τα εκπλειστηριάζουν. προκειμένου από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις τους (π.χ. οικογενειακά κειμήλια)
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *κατάσχω* (βλ.λ)]

ακατάτμητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί κατάτμηση.

ακατατόπιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατατοπισμένος, που δεν έχει επαρκή ή πλήρη πληροφόρηση για κάτι *ρώτησα για τον νέο νόμο, αλλά ο υπεύθυνος ήταν ~* ΣΥΝ απληροφόρητος. ανενημέρωτος ΑΝΤ. κατατοπισμένος.

ακαταχώριστος, -η, -ο **1.** (για στοιχεία. έγγραφα κ.λπ) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στην κατάλληλη θέση: *λόγω τής απεργίας τού προσωπικού τής μηχανογράφησης, έμειναν πολλά στοιχεία ~* ΑΝΤ καταχωρισμένος **2.** αυτός που δεν έχει δημοσιευθεί *άφησαν την αγγελία μου ~* ΣΥΝ αδημοσίευτος ΑΝΤ δημοσιευμένος Επίσης (εσφαλμ . **ακαταχώρητος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *καταχωρίζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αχώνευτος», < *ἀ-* στερητ. + *καταχωρίζω* Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ακατέβατα επίρρ χωρίς δυνατότητα μείωσης. έκπτωσης: *θέλω 50 000 ~, αλλιώς βρείτε άλλον για τη δουλειά.* — **ακατέβατος,** -η. -ο
[ΕΤΥΜ < *ἀ-* στερητ. + *κατεβαίνω*].

ακατέργαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι κατεργασμένος. που δεν έχει υποστεί ειδική επεξεργασία· *παραλαμβάνουμε τα δέρματα ~ και τα μετατρέπουμε σε τσάντες, ζώνες κ λπ* || ~ *βαμβάκι / σίδηρος / διαμάντι / ξυλεία* ΣΥΝ ανεπεξέργαστος, αδούλευτος ΑΝΤ κατεργασμένος, επεξεργασμένος, δουλεμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ (με τη σημ. «αχώνευτος») < *ἀ-* στερητ. + *κατεργάζομαι.* Η σημερινή σημ. είναι μτγν]

ακάτεχος, -η, -ο (λαϊκ -λογοτ.) άπειρος. ~ *νέος* ΣΥΝ άμαθος. άβγαλτος

ακατήχητος, -η, -ο **1.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει κατηχηθεί, που δεν έχει διδαχθεί τις θεμελιώδεις αρχές τής χριστιανικής πίστης ΑΝΤ κατηχημένος **2.** (μτφ.-σπάν) αυτός που δεν έχει μυηθεί, κατατοπιστεί σε κάτι. αμύητος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *κατηχῶ* «διδάσκω (αρχική σημ «περιβάλλω με ήχους, αντηχώ»)].

ακάτιο (το) [αρχ.] {ακατί-ου | -ων} ΝΑΥΤ μικρή άκατος (βλ λ).

ακάτιος, -α, -ο [αρχ] ΝΑΥΤ **1.** αυτός που σχετίζεται με την άκατο (πλοιάριο ή βάρκα), αυτός που ανήκει στην άκατο **2.** (α) ***ακάτιο ιστίο*** το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο σταυρωτό ιστίο που στηρίζεται στον ακάτιο ιστό· (λαϊκ) τρίγκος (β) ***ακάτιος ιστός*** ο όρθιος ιστός (κατάρτι) που βρίσκεται στην πλώρη τού πλοίου (λαϊκ) τουρκέτο

ακατοίκητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν κατοικείται· *χωριό / σπίτι ~* ΣΥΝ. έρημος. εγκαταλελειμμένος ΑΝΤ κατοικημένος, κατοικούμενος **2.** αυτός που δεν μπορεί να κατοικηθεί, που είναι ακατάλληλος για κατοίκηση ΑΝΤ κατοικήσιμος.

α- / αν- *στερητικό*

α-κανονάρχητος, -η, -ο	**α-κάρπιστος**, -η, -ο	**α-καταβρόχθιστος**, -η, -ο	**α-κατάκριτος**, -η, -ο	**α-κατάνυκτος**, -η, -ο
α-καπάρωτος, -η, -ο	**α-καρποφόρητος**, -η, -ο	**α-κατάγγελτος**, -η, -ο	**α-κατάκτητος**, -η, -ο	**α-καταξίωτος**, -η, -ο
α-καπήλευτος, -η, -ο	**α-καρύκευτος**, -η, -ο	**α-κατάγραπτος**, -η, -ο	**α-κατακύρωτος**, -η, -ο	**α-καταπάτητος**, -η, -ο
α-καπίστρωτος, -η, -ο	**α-καρφίτσωτος**, -η, -ο	**α-κατάδοτος**, -η, -ο	**α-καταμέριστος**, -η, -ο	**α-καταπίεστος**, -η, -ο
α-καρατόμητος, -η, -ο	**α-κάρφωτος**, -η, -ο	**α-καταδίκαστος**, -η, -ο	**α-καταμέτρητος**, -η, -ο	**α-καταπολέμητος**, -η, -ο
α-καρβούνιαστος, -η, -ο	**α-κασσιτέρωτος**, -η, -ο	**α-καταδυνάστευτος**, -η, -ο	**α-κατανάλωτος**, -η, -ο	**α-κατάργητος**, -η, -ο
α-καρίκωτος, -η, -ο	**α-κατάβρεχτος**, -η, -ο	**α-κατακερμάτιστος**, -η, -ο	**α-κατανέμητος**, -η, -ο	**α-κατάρριπτος**, -η, -ο

ακατονόμαστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι επιτρεπτό να κατονομαστεί, απρεπής· (κατ' επέκτ.) απερίγραπτα αποκρουστικός, τρομερός: *ο κατηγορούμενος ξέσπασε σε ~ ύβρεις κατά τού δικαστηρίου* || *~ έγκλημα / όργια / μαρτύρια / πράξεις / φρικαλεότητα* ΣΥΝ αισχρός, επαίσχυντος, επονείδιστος, αχαρακτήριστος. — ***ακατονόμαστα / ακατονομάστως*** [1891] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει όνομα». < *ἀ-* στερητ + *κατονομάζω*].

> **ακατονόμαστος ή ακατανόμαστος;** Αν ληφθεί υπ' όψιν το ρ. **κατονομάζω** *(κατ-ονομάζω)*, είναι φανερό ότι το σωστό είναι **ακατονόμαστος** (< *α-κατ-ονόμαστος*) Ο τ. *ακατανόμαστος* είναι προϊόν επιδράσεως των πολλών συνθέτων με την πρόθεση *κατα-* (*ακαταπόνητος. ακαταμάχητος. ακατάπαυστος, ακατάλυτος, ακαταλόγιστος* κ.τ ό.), αν δεν πρόκειται για καθαρώς φωνητική επίδραση των προηγούμενων συλλαβών *ακα* (αφομοίωση) (πβ και **απαγοητεύω** αντί τού ορθού **απο-γοητεύω, παρανομαστής** αντί τού ορθού **παρονομαστής**).

ακατόρθωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κατορθωθεί, να πραγματοποιηθεί: *μη ζητάτε πράγματα ~!* ΣΥΝ αδύνατος, ανέφικτος ΑΝΤ. εφικτός, κατορθωτός, δυνατός **2. *ακατόρθωτο*** (το) (α) ανέφικτος στόχος: *επιδιώκω το ~, για να πετύχω όσο γίνεται περισσότερα* (β) αυτό που μέχρι την πραγματοποίησή του πιστευόταν αδύνατο, ο άθλος: *πέτυχε το ~!*
άκατος (η) {ακάτ-ου | -ων, -ους} (λόγ) ΝΑΥΤ **1.** μικρό σκάφος ΣΥΝ πλοιάριο **2.** (ειδικότ.) η μεγαλύτερη βάρκα πολεμικού συνήθ. πλοίου, που κινείται με μηχανή και χρησιμεύει για τη μεταφορά ανδρών, πολεμοφοδίων κ.λπ ΣΥΝ λέμβος.
[ΕΤΥΜ αρχ, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *akn̥-tos < I E *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. *ἄκ-ρος, ἀκ-μή, ἀκ-τή* κ.ά.), από το αιχμηρό σχήμα τής πλώρης τής ακάτου]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το αρχ. **ἄκατος**, το οποίο στην Αρχ. Ελληνική (Ηρόδοτος, Πίνδαρος, Θέογνις κ.α.) δήλωνε κάθε είδος ελαφρού ή μικρότερου σκάφους, από τη *λέμβο* ώς το *πλοιάριο*. επαναχρησιμοποιήθηκε στη Ν Ελληνική από την τελευταία δεκαετία τού 19ου αι. Τότε άρχισε να χρησιμοποιείται, για να δηλώσει διάφορα είδη σκαφών: **αερ-άκατος** (1888), **ατμ-άκατος** (1889), **τορπιλ-άκατος** (1892), και, αργότερα, **βενζιν-άκατος, πυραυλ-άκατος** κ.ά

ακατούρητος, -η, -ο (οικ.) **1.** αυτός που δεν κατούρησε **2.** αυτός που δεν βράχηκε ή δεν λερώθηκε από ούρα. *~ πάνα* ΑΝΤ κατουρημένος.
ακαυτηρίαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει υποστεί καυτηριασμό: *~ πληγή* **2.** (μτφ) αυτός που δεν επικρίθηκε με αυστηρότητα: *κατά περίεργο τρόπο οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις παρέμειναν ~ από την αντιπολίτευση* ΣΥΝ (λόγ.) ανεπίκριτος, αστηλίτευτος.
άκαυτος, -η, -ο κ **άκαυστος** (σημ 2) **1.** (α) αυτός που δεν έχει καεί. *δεν έμεινε ~ δάσος φέτος* ΣΥΝ άκαγος ΑΝΤ καμένος (β) αυτός που δεν έχει ζεσταθεί *το τηγάνι είναι ακόμα ~* ΑΝΤ ζεσταμένος **2.** (συνήθ. *ο τ* ***άκαυστος***) αυτός που δεν μπορεί να καεί: *~ πόρτα ασφαλείας / θησαυροφυλάκιο / στολή πυροσβέστη* ΣΥΝ άφλεκτος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἄκαυστος* < *ἀ-* στερητ. + θ *καυσ-* τού ρ. *καίω* (βλ.λ.), πβ αόρ. *ἔ-καυσ-α*, με επίθημα *-τος* των ρηματ. επιθέτων].
Α.Κ.Ε. 1. (το) Αγροτικό Κόμμα Ελλάδας **2.** (η) Αδέσμευτη Κίνηση Ειρήνης.
Α.Κ.Ε.Λ. (το) Ανορθωτικό Κόμμα Εργαζόμενου Λαού (στην Κύπρο).
ακέλας (ο) {ακελών} ο αρχηγός των μικρών προσκόπων, των λυκόπουλων (βλ λ *προσκοπισμός, λυκόπουλο*).
[ΕΤΥΜ < αγγλ Akela, όν αρχηγού αγέλης λύκων στο μυθιστόρημα *The Jungle Book* (1894) τού Άγγλου συγγραφέα R Kipling (1865-1936)].
ακένωτος, -η, -ο αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει: *~ πηγή εμπνεύσεων / χαρά / θησαυρός αναμνήσεων* ΣΥΝ ανεξάντλητος, αστείρευτος, ατέλειωτος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *κενῶ* «αδειάζω]
Α.Κ.Ε.Π. (η) Αυτόνομη Κίνηση Εργατικής Πολιτικής.
ακέραιος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει διαιρεθεί, δεν έχει μειωθεί, που διατηρεί τις αρχικές του διαστάσεις, που έχει πληρότητα: *θα παραλάβει ακέραιο το ποσόν τής αποζημιώσεως* **2.** ΜΑΘ (α) ***ακέραιος αριθμός*** καθένας από τους αριθμούς 0, -1, +1, -2, +2, -3, +3,... (έννοια πρωταρχική των μαθηματικών) (β) ***ακέραιη μονάδα*** καθεμιά από τις μονάδες των οποίων η επανάληψη σχηματίζει έναν ακέραιο αριθμό: *ο ακέραιος αριθμός (+) πέντε σχηματίζεται (αποτελείται) από πέντε (θετικές) ~* **3.** ολόκληρος, θεωρούμενος ως όλον, που δεν επιμερίζεται: *φέρω ακεραία την ευθύνη για τις πράξεις μου·* ΦΡ ***στο ακέραιο /*** (λόγ.) ***εις το ακέραιον*** καθ' ολοκληρίαν, πλήρως. *εκπληρώνω ~ το καθήκον μου* || *εφαρμόζω κάτι ~* **4.** αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά. ζημιά: *είναι σχεδόν απίθανο να βρεθεί ένα αρχαίο άγαλμα ~* || (μτφ.) *~ ομορφιά / δυνάμεις / ελπίδες / εμπιστοσύνη* • **5.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξαιρετική εντιμότητα και ευσυνειδησία· (γενικότ.) αυτός που δεν έχει ηθικά ελαττώματα: *~ χαρακτήρας / δικαστής / υπάλληλος* ΣΥΝ άμεμπτος, χρηστός. έντιμος. Επίσης (λαϊκ.) **ακέριος,** -ια, -ιο (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀ-κέρα-ιος* < *ἀ-* στερητ. + θ. *κερα-* < I.E. *kera- «καταστρέφω, ερημώνω», πβ σανσκρ sr̥-n̥āti «καταστρέφει», λατ. car-iēs «καταστροφή, σήψη». Ομόρρ αρχ. *κερα-ΐζω* «καταστρέφω», *κεραυνός* (< **κερα-F(ε)ν-ός*) κ ά Η αρχική σημ τής λ. *ἀκέραιος* ήταν «αβλαβής, άθικτος» και συνεκδ. «ολόκληρος». Ο τ. *ἀκέριος* < *ἀκέραιος* είναι μεσν.]
ακεραιότητα (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } **1.** το να διατηρεί κανείς άρτια τη μορφή και πλήρη τα συστατικά, το περιεχόμενο και τις ιδιότητές του· ΦΡ (α) ***εδαφική ακεραιότητα*** η νομική εξασφάλιση τής ανεξαρτησίας των κρατών σε σχέση με το έδαφός τους επί τού οποίου ασκούν κυριαρχικά δικαιώματα (β) ***σωματική ακεραιότητα*** βλ. λ. *σωματικός* • **2.** (για πρόσ) εντιμότητα και ευθύτητα, απουσία ελαττωμάτων· *φημίζεται για την ~ τού χαρακτήρα του* ΣΥΝ χρηστότητα, τιμιότητα, ηθικότητα, ειλικρίνεια. τελειότητα.
ακεραιώνω ρ αμετβ. [μεσν.] {ακεραίω-σα, -θηκα, -μένος} ολοκληρώνω κάτι, αναπτύσσω, τελειοποιώ (συνήθ. μτφ η μτχ. μεσοπαθ ενεστ.): *ακεραιωμένη προσωπικότητα.* — **ακεραίωση** (η) [1897].
ακερδής, -ής, -ές [αρχ] {ακερδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν φέρει κέρδη. *~ επιχείρηση* ΣΥΝ ανεπικερδής ΑΝΤ κερδοφόρος, επικερδής — ***ακερδώς*** επίρρ [αρχ.].
ακέριος, -ια. -ιο → ακέραιος
άκερκος, -η, -ο (ζώο) που δεν έχει ουρά ΑΝΤ κερκοφόρος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.)]
ακερμάτιστος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν έχει κομματιαστεί (βλ. κ. λ *κερματίζω*).
ακετόνη (η) {χωρ. πληθ } ΧΗΜ το ασετόν· άχρωμο, εύφλεκτο και πτητικό υγρό· χρησιμοποιείται ως διαλύτης στο εργαστήριο και στη βιομηχανία και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση πολλών ενώσεων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acétone (οπτικό δάνειο) < λατ. acetum «ξίδι»]
ακετυλένιο (το) {ακετυλενίου} ΧΗΜ η ασετυλίνη άχρωμος, εύφλεκτος αέριος ακόρεστος υδρογονάνθρακας που χρησιμοποιείται κυρ. ως φωτιστικό, ως καύσιμο για τη συγκόλληση και την κοπή μετάλλων, καθώς και ως πρώτη ύλη για τη σύνθεση διαφόρων οργανικών χημικών ενώσεων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acétylène (οπτικό δάνειο). Βλ κ. *ασετυλίνη*]
ακεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τερατογονία που χαρακτηρίζεται από την πλήρη έλλειψη κεφαλής
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acephalia].
ακέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει κεφάλι **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κάποιον επί κεφαλής. που δεν έχει αρχηγό ή στερείται ικανής ηγεσίας, αδιοίκητος· *όσο το κόμμα παραμένει ~, δεν θα έχει ενιαία γραμμή* || *~ υπουργείο / κυβέρνηση / στόλος* **3.** ΦΙΛΟΛ (α) αυτός τού οποίου λείπει η αρχή. *~ κώδικας / χειρόγραφο* ΑΝΤ κολοβός (β) (ειδικότ.) ΜΕΤΡ. ***ακέφαλος στίχος*** ο στίχος τού οποίου λείπει η πρώτη συλλαβή ή είναι βραχεία αντί μακράς. — **ακεφαλία** (η) (σημ. 1)
ακεφιά (η) (συνήθ. στον πληθ) η έλλειψη κεφιού. η βαριά διάθεση: *«όταν δεν σε βλέπω, έχω ακεφιές»* (λαϊκ τραγ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πρωτιά.*
άκεφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή ψυχική διάθεση, που δεν έχει κέφι: *σε βλέπω ~ σήμερα· τι έχεις.* ΣΥΝ δύσθυμος, βαρύθυμος, ανόρεκτος. κακόκεφος. κακοδιάθετος ΑΝΤ κεφάτος, ευδιάθετος, πρόσχαρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι, πρωτιά* — **άκεφα** επίρρ
ακηδεμόνευτος, -η. -ο [μτγν] **1.** (για ανηλίκους) αυτός που δεν κηδεμονεύεται ΑΝΤ κηδεμονευόμενος **2.** (μτφ.) αυτός που αποφασίζει και ενεργεί χωρίς να επηρεάζεται και να καθοδηγείται από άλλους: *~ συνδικαλιστικό κίνημα* ΣΥΝ ανεξάρτητος ΑΝΤ κηδεμονευόμενος. — ***ακηδεμόνευτα*** επίρρ
ακήδευτος, -η. -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη κηδευτεί ΣΥΝ. άθαφτος, ανενταφίαστος **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που έχει ταφεί, χωρίς να έχει προηγηθεί η ακολουθία τής κηδείας.
ακηδής, -ής, -ές {ακηδ-ούς | -είς (ουδ -ή)· ακηδέστ-ερος. -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει φροντίδες και μέριμνες ΣΥΝ αμέριμνος, ξένοιαστος **2.** αυτός που δεν φροντίζει, δεν δείχνει ενδιαφέρον (για κάτι) ΣΥΝ αμελής. αδιάφορος. - ***ακηδώς*** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *κῆδος* «μέριμνα. φροντίδα», βλ. κ *κηδεία*].
ακηδία (η) {χωρ. πληθ } (λόγ.) η έλλειψη φροντίδας και ενδιαφέροντος ΣΥΝ αδιαφορία, αμέλεια, παραμέληση.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκηδής*].
ακηλίδωτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει κηλίδες, λεκέδες **2.** (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν μπορεί να προσάψει κανείς μομφή για παράπτωμα: *~ ζωή / φήμη* ΣΥΝ άμεμπτος, ακέραιος, αστιγμάτιστος ΑΝΤ κηλιδωμένος. στιγματισμένος, σπιλωμένος
ακήρυκτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **ακήρυχτος** αυτός που δεν έχει κηρυχθεί, που δεν έχει γνωστοποιηθεί· κυρ. στη ΦΡ ***ακήρυχτος πόλεμος*** (i) ο πόλεμος που διεξάγεται χωρίς να έχει κηρυχθεί επίσημα: *στα χωριά τής τουρκοκρατούμενης Μακεδονίας ξεκίνησε ένας ~ μεταξύ τής Ελλάδας και τής Βουλγαρίας* (ii) (μτφ) για σχέσεις που, ενώ είναι εχθρικές, τηρούν ακόμη τα προσχήματα: *χρόνια τώρα υπάρχει ένας ~ μεταξύ τους* ΑΝΤ κηρυγμένος
-άκης 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους· *κόσμος > κοσμ-άκης* **2.** κατάληξη επωνύμων κρητικής κατά κανόνα προέλευσης: *Σηφ-άκης. Χατζηδ-άκης,*

α- / αν- *στερητικό*

α-κατασίγαστος, -η, -ο	**α-κατάστρωτος,** -η, -ο	**α-κατεύναστος,** -η, -ο	**α-κατσάρωτος,** -η, -ο	**α-κέντητος,** -η, -ο
α-κατασκεύαστος, -η, -ο	**α-καταφρόνητος,** -η, -ο	**α-κατευόδωτος,** -η, -ο	**α-κατσούφιαστος,** -η, -ο	**α-κέντριστος,** -η, -ο
α-κατασκόπευτος, -η, -ο	**α-καταψήφιστος,** -η, -ο	**α-κατηγόρητος,** -η, -ο	**α-καφάσωτος,** -η, -ο	**α-κέντρωτος,** -η, -ο
α-κατοστρατήγητος, -η, -ο	**α-κατεδάφιστος,** -η, -ο	**α-κατοχύρωτος,** -η, -ο	**α-καψάλιστος,** -η. -ο	

Θεοδωρ-άκης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή, υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *-άκι*].

-άκι παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται. **1.** σε ουσιαστικά κάθε γένους και σπανιότ σε επιρρήματα για τον σχηματισμό υποκοριστικών *άνθρωπος > ανθρωπ-άκι, τσέπη > τσεπ-άκι, δέντρο > δεντρ-άκι, λίγο > λιγ-άκι* **2.** (ειδικότ) σε ουσιαστικά ξένης προελεύσεως κάθε γένους για την ένταξή τους στο κλιτικό σύστημα τής Ελληνικής, χωρίς να έχουν απαραίτητα τη λειτουργία τού υποκορισμού. *τρανζίστορ > τρανζιστορ-άκι, σκετς > σκετσ-άκι. ταγέρ > ταγερ-άκι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποκοριστικός*
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα *-άκι* (π χ *χερ-άκι, ζω-άκι, χαρτ-άκι*), ήδη μτγν. *(-άκιν)*, προήλθε από υποκ σε *-ιον* ουσιαστικών σε *-αξ* (π.χ *αὖλαξ – αὐλάκιον, χάραξ – χαράκιον, πίναξ – πινάκιον* κ τ.ό.) Από το ουδ. *-άκι* σχηματίστηκε το μεσν παραγ. επίθημα *-άκης*, ορθότ. *-άκις* (π.χ. *κοσμ-άκης*, κύρ. ονόματα *Δημητρ-άκης, Νικολ-άκης, Γιωργ-άκης* κ.ά.) και το επίθημα *-άκος* (π.χ. *ανθρωπ-άκος, γεροντ-άκος, εγωιστ-άκος* κ.ά.). Το ουδ *-αλάκι* ανάγεται στα επιθήματα *-άλι* και *-άκι*, εκ των οποίων το πρώτο είναι ήδη μεσν και απαντά αρχικώς σε λ των οποίων το θέμα έληγε σε *-λ· κεφαλ-ή > κεφάλ-ιον* (υποκ) λ. *κεφάλ-ι.* Το επιτατικό επίθημα *-αδάκι* προέρχεται από υποκ σε *-άδι* (βλ.λ.) με την προσθήκη τού επιθήματος *-άκι* (λ.χ. *πηγ-άδι > πηγ-αδάκι*), από όπου αργότερα αυτονομήθηκε ως ανεξάρτητο μόρφημα (λ χ *φτωχ-αδάκι*)].

-άκιας (συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα, το οποίο χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** αυτόν που έχει ροπή. έντονη προτίμηση σε κάτι: *κορτ-άκιας* (αυτός που κάνει συχνά κόρτε), *ματ-άκιας* (βλ.λ), *πρεζ-άκιας. παναθηναϊκ-άκιας* (οπαδός τού Παναθηναϊκού). *σαχαλαμαρ-άκιας* **2.** αυτόν που φέρει κάτι: *γυαλ-άκιας, μουστ-άκιας* (αντί *μουστακ-άκιας*)
[ΕΤΥΜ Το παραγ. επίθημα σχηματίστηκε αρχικώς από τον πληθ. ουδ υποκοριστικών (λ χ *ματ-άκια, γυαλ-άκια, νευρ-άκια)* και την αρσ κατάλ. *-ς* (οπότε *ματάκια-ς, γυαλάκια-ς*). Αργότερα. το επίθημα *-άκιας* αυτονομήθηκε (φαινόμενο αποϋποκορισμού) και η χρήση του επεκτάθηκε (λ.χ. *πρεζ-άκιας* κ.ά.)].

ακίβδηλος, -η. -ο [αρχ] **1.** (για νόμισμα) που δεν έχει παραχαραχθεί ΣΥΝ γνήσιος **2.** (μτφ.-σπάν) τίμιος, άδολος: ~ *χαρακτήρας*

ακίδα (η) **1.** η αιχμηρή άκρη αντικειμένου: ~ *βελόνας / βέλους / αγκιστριού / αλεξικέραυνου* ΣΥΝ μύτη, αιχμή **2.** μικρό αιχμηρό κομμάτι που αποσπάται από ξύλινη επιφάνεια· σχίζα, σκλήθρα. *μπήκε μια ~ στο νύχι μου* **3.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ μικρή μεταλλική ράβδος για τον σχεδιασμό συνθέσεων μεγάλης ακριβείας σε χαρτί ή περγαμηνή **4.** βελόνα με διάφορες λειτουργίες σε ηλεκτρονικές συσκευές. *η ~ τού βραχίονα τού πικάπ || εκτυπωτής 24 ακίδων* **5.** (σε πυροβόλο όπλο) βελόνα στην κάννη. με την οποία υποβοηθείται η σκόπευση.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκίς, -ίδος.* «αιχμηρό αντικείμενο, βελόνα» < ΙΕ *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-ies «κόψη», γαλλ. aigu «οξύς», ισπ. acido. αγγλ. edge «άκρη, γωνία», γερμ. Ecke με την ίδια σημ Ομόρρ. *ἄκ-ανθα, ἀκ-μή, ἀκ-μὴν (> ακόμη), ἄκ-ρος, ἀκ-τή, ἀκ-όντιο(ν), ακ-όνι / ακονίζω, ὀξ-ύς* κ.ά. Οι σημ. 4, 5 αποτελούν μεταφρ. δάνεια από γαλλ aiguille].

ακιδοφόρος, -α, -ο αυτός που φέρει ακίδες (βελόνια. καρφιά κ.λπ). ~ *κύλινδρος.*

ακιδωτός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα ακίδας, αιχμηρός: ~ *θυρεός*

ακίνδυνος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν προκαλεί κίνδυνο, που δεν εμπνέει ανησυχία *το σκυλάκι είναι εντελώς ακίνδυνο || ~ αντίπαλος / μέθοδος / εγχείρηση / φάρμακο / επαφή* ΣΥΝ άκακος ΑΝΤ επικίνδυνος, επισφαλής. ανησυχητικός. απειλητικός • **2.** αυτός που δεν διατρέχει κίνδυνο. που δεν εκτίθεται σε κίνδυνο· *στη ζωή του ακολούθησε την πιο ακίνδυνη πορεία· δεν ρισκάρισε καθόλου.* — **ακίνδυνα / ακινδύνως** [αρχ] επίρρ.

ακινησία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη κινήσεως. το να μην κινείται κάποιος/κάτι: *το πέσιμο δεν ήταν σοβαρό, αλλά ο γιατρός συνέστησε πλήρη ~ || απόλυτη / τέλεια / υποχρεωτική / φαινομενική / μερική / ολική ~ || καταδικάζω / κρατώ σε ~* ΑΝΤ κίνηση **2.** (μτφ. για εμπορικές ή χρηματιστηριακές συναλλαγές) η στασιμότητα, η απραξία στις εμπορικές ή τραπεζικές δραστηριότητες.

ακινητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** το να καθιστά κανείς κάποιον ή κάτι ακίνητο, η επιβολή ακινησίας: *η ~ τού οχήματος λόγω βλάβης* ΣΥΝ καθήλωση ΑΝΤ κινητοποίηση, κίνηση. ενεργοποίηση **2.** ΒΙΟΛ ***αντανακλαστική ακινητοποίηση*** αντίδραση άμυνας των ζώων. κατά την οποία ακινητοποιούνται απόλυτα, όταν αντιληφθούν κίνδυνο **3.** (μτφ για μέσο μεταφοράς) η στάση, η μη κυκλοφορία (λόγω απεργίας ή στάσης εργασίας): *η ~ των λεωφορείων προκάλεσε συμφόρηση στα υπόλοιπα μέσα μεταφοράς* • **4.** ΟΙΚΟΝ (για κεφάλαιο) η μετατροπή του σε ακίνητες αξίες (κτήρια, μηχανολογικό εξοπλισμό, πλοία κ λπ.)
[ΕΤΥΜ Ως επιστημ όρ. η λ αποδίδει το αγγλ. immobilisation]

ακινητοποιώ ρ. μετβ. [1893] {ακινητοποιείς .. | ακινητοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μη μπορεί να κινηθεί. επιβάλλω ακινησία. *ο αστυφύλακας ακινητοποίησε τον διαρρήκτη || πολλά αυτοκίνητα ακινητοποιήθηκαν λόγω τής κατολίσθησης βράχων || η απεργία των τελωνειακών έχει ακινητοποιήσει στα σύνορα φορτηγά με ευπαθή προϊόντα* ΣΥΝ καθηλώνω ΑΝΤ κινητοποιώ. ενεργοποιώ. κινώ • **2.** διαθέτω ρευστό χρήμα για την αγορά ακινήτων. ~ *τα κεφάλαιά μου* **3.** ΟΙΚΟΝ ***ακινητοποιημένα*** (τα) μέρος των περιουσιακών στοιχείων επιχειρήσεως, τα οποία δεν προορίζονται για μεταπώληση, αλλά για να συμβάλουν στην παραγωγή εισοδήματος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. immobilise].

ακίνητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν κινείται· *μένω / στέκομαι / κάθομαι ~ || ~ σαν άγαλμα ||* (λογοτ.) *~ μάτια || ακίνητος!* (ως προειδοποίηση αστυνομικού σε κακοποιό, για να μην τον πυροβολήσει) ΣΥΝ ασάλευτος, (εκφραστ) κοκκαλωμένος ΑΝΤ κινητός, κινούμενος **2.** αυτός που δεν μπορεί να μετακινηθεί, που είναι αναπόσπαστος από το έδαφος· ~ *περιουσία / ιδιοκτησία* ΣΥΝ σταθερός, εδραίος **3.** ΝΟΜ ***ακίνητο*** (ενν. *πράγμα*) {ακινήτ-ου | -ων} το έδαφος και τα συστατικά του μέρη (π.χ κτίσματα), ως περιουσιακά στοιχεία: *επενδύω σε ακίνητα || μίσθωση / αγορά ακινήτου || φόρος μεταβιβάσεως ακινήτου* ΑΝΤ κινητό (περιουσιακό στοιχείο) • **4.** ΕΚΚΛΗΣ ***ακίνητη εορτή*** η θρησκευτική γιορτή που εορτάζεται κάθε χρόνο την ίδια ημερομηνία (βλ. κ. *κινητή εορτή*, λ. *κινητός*) (πβ. λ. *ακούνητος*)

ακινητώ ρ αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {ακινητείς... μόνο σε ενεστ. κ παρατ } ♦ **1.** (αμετβ.) είμαι ακίνητος. μένω σε ακινησία. *τα νερά τού ποταμού σε εκείνο το σημείο ακινητούν* ΣΥΝ αδρανοποιούμαι ΑΝΤ κινούμαι, σαλεύω ♦ **2.** (μετβ.) (σπάν.) επιβάλλω ακινησία (σε κάποιον/κάτι) ΣΥΝ καθηλώνω, ακινητοποιώ

-άκις (λόγ) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν πόσες φορές γίνεται κάτι: *σας φιλώ εκατοντάκις || σου έχω πει πλειστάκις να μην αντιμιλάς στους μεγαλυτέρους σου || αυτό έχει συμβεί πολλάκις.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο έχει την αφετηρία του στο επίρρ. *πολλάκις* (βλ.λ.), από το οποίο αναλογικώς επεκτάθηκε στα αριθμητικά]

ακκίζομαι ρ. αμετβ αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (λόγ) **1.** προσποιούμαι πως δεν θέλω κάτι, ενώ το θέλω ΣΥΝ κάνω νάζια / σκέρτσα **2.** είμαι υπερήφανος για κάτι δικό μου και το δείχνω με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ καμαρώνω, ναρκισσεύομαι **3.** (στις ερωτικές σχέσεις) συμπεριφέρομαι φιλάρεσκα, προκλητικά ΣΥΝ χαριεντίζομαι, χαϊδολογιέμαι. — **ακκιστικός,** -ή. -ό [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «προσποιούμαι, υποκρίνομαι». < *Ἀκκώ* «είδος μπαμπούλα». αγν. ετύμου. Επειδή η *Ἀκκώ* εμφανιζόταν να συνομιλεί με το είδωλό της στον καθρέφτη, το *ἀκκίζομαι* σήμαινε αρχικά «μορφάζω», προτού καταλήξει στη σημ «προσποιούμαι»].

ακκισμός (ο) [αρχ] νάζι. σκέρτσο ή φιλάρεσκη συμπεριφορά

-άκλα παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών: *χερ-άκλα, μουρ-άκλα, αντρ-άκλα, κορ-άκλα*
[ΕΤΥΜ. Μεσν. παραγ. επίθημα (με μεγεθ. κατάλ *-α*). που προέρχεται από το λατ. υποκορ. επίθημα -c(u)lum (πβ λατ. bac-ulum «ραβδί»), το οποίο συνέπιπτε με το λατ επίθημα -culum (πβ. λατ. mira-culum «θαύμα»)]

άκλαυτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν τον θρήνησε κανείς ΣΥΝ. αθρήνητος ΑΝΤ πολυθρήνητος ΦΡ ***πηγαίνω άκλαυτος*** πεθαίνω χωρίς να με θρηνήσει κανείς **2.** αυτός που δεν προκαλεί συγκίνηση, που δεν φέρνει κλάματα: (παροιμ.) *«ούτε γάμος ~ ούτε νεκρός αγέλαστος».* — **άκλαυτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *κλαυτός < κλαίω (< *κλάϝ-jω)*].

άκλειστος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει κλείσει, ανοικτός ΑΝΤ κλεισμένος, κλειστός **2.** αυτός που δεν έχει κλειδωθεί ΣΥΝ ξεκλείδωτος **3.** αυτός που δεν έχει συμπληρωθεί. *έχει άκλειστα τα είκοσι* **4.** (λογαριασμός) που δεν έχει εκκαθαριστεί **5.** (για εμπορικές σχέσεις) αυτός που δεν έχει συμφωνηθεί επίσημα: ~ *συμφωνία*

ακληρονόμητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κληρονόμους: *δεν έκανε παιδιά κι έτσι πέθανε ~* ΣΥΝ άκληρος **2.** αυτός που δεν κληρονομήθηκε. που δεν περιήλθε σε κληρονόμους: ~ *περιουσία* ΑΝΤ κληρονομημένος

άκληρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κληρονόμους (κυρ. παιδιά) ΣΥΝ ακληρονόμητος **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν κατάφερε να αποκτήσει παιδί. ~ *ζευγάρι / γέρος || μένω ~* ΣΥΝ άτεκνος **3.** αυτός που δεν έλαβε μερίδιο από κληρονομιά: *τα άφησαν όλα στον γυιο τους και έμεινε η κόρη τους ~.* — **ακληρία** (η) [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *κλῆρος* «μερίδιο»].

ακλήρωτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει κληρωθεί: ~ *λαχείο* ΑΝΤ κληρωμένος **2.** αυτός που δεν διανεμήθηκε με κλήρους ~ *χωράφια* ΑΝΤ κληρωμένος.

ακλήτευτος, -η, -ο αυτός που δεν έλαβε κλήση από τον δικαστικό κλητήρα, για να παραστεί στο δικαστήριο ως μάρτυς ή διάδικος ΑΝΤ. κλητευμένος.

ακλινής, -ής, -ές {ακλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει κλίση ΣΥΝ επίπεδος, οριζόντιος ΑΝΤ κεκλιμένος, επικλινής **2.** ΓΕΩΛ (σημείο τής Γης) στο οποίο η μαγνητική βελόνα δεν αποκλίνει (η λ. χρησιμοποιείται ως χαρακτηρισμός τού Μαγνητικού Ισημερινού). — **ακλισία** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *-κλινής < κλίνω*]

άκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που δεν κλίνεται, που δεν μεταβάλλει καταλήξεις: *τα επιρρήματα είναι ~ λέξεις* **2.** ***άκλιτο μέρος τού λόγου*** καθεμιά από τις γραμματικές κατηγορίες μιας γλώσσας, τα στοιχεία τής οποίας απαντούν σε όλα τα λεκτικά περιβάλλοντα με τον ίδιο τύπο, χωρίς διαφοροποίηση καταλήξεων. *τα ~ τής Ν Ελληνικής είναι το επίρρημα, ο σύνδεσμος, η πρόθεση, η επιρρηματική μετοχή σε -οντας / -ώντας και το επιφώνημα* ΑΝΤ κλιτός. — **άκλιτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. (ίδια σημ. με τη Ν. Ελλην.) < *ἀ-* στερητ. + *κλίνω*].

ακλόνητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κλονίζεται, που δεν μπορεί να μετακινηθεί: ~ *θεμέλιο* ΣΥΝ σταθερός, εδραίος. άσειστος, αδιάσειστος,

---

α- / αν- *στερητικό*
α-κέραστος, -η, -ο **α-κεράτωτος,** -η, -ο **α-κέρδιστος,** -η, -ο **α-κέρωτος,** -η, -ο **α-κινηματογράφητος,** -η, -ο

απαρασάλευτος, στερεός, αταλάντευτος, (λόγ.) έμπεδος, αμετακίνητος ΑΝΤ ασταθής, κλονιζόμενος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν τον μετακινεί κανείς από την (επαγγελματική, πολιτική κ λπ) θέση που κατέχει *ο διευθυντής παραμένει ~ στη θέση του παρά τις εις βάρος του καταγγελίες* || *~ ο προπονητής τής Α.Ε.Κ. χάρη στην υποστήριξη των οπαδών της* ΣΥΝ σταθερός, αμετακίνητος **3.** αυτός που δεν μπορεί να διαψευστεί. *~ άλλοθι / απόδειξη / επιχείρημα / θέση* ΣΥΝ αναμφισβήτητος, αδιάψευστος, αδιάσειστος, ατράνταχτος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος, αμφίβολος **4.** (για πρόσ) αυτός που μένει σταθερός στη γνώμη του, στη θέση όπου είναι ταγμένος, στον αγώνα του: *παρά τα βασανιστήρια έμεινε ~ στις ιδέες του* || *~ προσήλωση / πείσμα / πίστη / πεποίθηση / θέληση / απόφαση* || (μτφ) *βράχος ~* ΣΥΝ σταθερός, απαρασάλευτος, αταλάντευτος, συνεπής — **ακλόνητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *κλονῶ* «κλονίζω»]

άκλωστος, -η, -ο κ **άκλωθος** (ύλη προορισμένη για ύφανση) που δεν την έχουν κλώσει, που δεν έγινε νήμα ή κλωστή: *~ βαμβάκι* ΣΥΝ άγνεστος ΑΝΤ κλωσμένος, γνεσμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *κλώθω*].

ακμάζω ρ. αμετβ. [αρχ] {ήκμασα κ άκμασα} **1.** βρίσκομαι σε πλήρη ανάπτυξη των πνευματικών μου δυνάμεων, παράγω τα καλύτερα έργα μου· *η Αθήνα άκμασε κατά τον 5ο αι π Χ.* ΣΥΝ ευδοκιμώ, μεσουρανώ, (λαϊκ) προκόβω ΑΝΤ παρακμάζω, (λόγ.) φθίνω, δύω, ξεπέφτω **2.** βρίσκομαι στο κορύφωμα τής ανάπτυξης, τής δραστηριότητας, τής αποδοτικότητας (κυρ σε μτχ.): *ακμάζουσα επιχείρηση / οικονομία / τέχνη / φιλοσοφία / πόλη / χώρα* || *ακμάζων πολιτισμός* ΣΥΝ ανθώ, ευδοκιμώ, είμαι στο ζενίθ, μεσουρανώ, είμαι στον κολοφώνα, (λαϊκ.) προκόβω ΑΝΤ (λόγ) φθίνω, παρακμάζω

ακμαίος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε ακμή, που χαρακτηρίζεται από δύναμη και ζωντάνια: *αν και έχει περάσει τα 80, είναι ακόμη ~* || *διατηρούμαι ~* ΣΥΝ θαλερός, σφριγηλός ΑΝΤ ασθενικός **2.** αυτός που βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο: *το στράτευμα είχε ~ ηθικό / φρόνημα* **3.** αυτός που ευδοκιμεί, που προοδεύει *~ επιχείρηση / οικονομία* ΣΥΝ ανθηρός ΑΝΤ παρηκμασμένος, φθίνων
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκμαῖος* < *ἀκμή / -ά* + *-ιος*, πβ *ἀρχή / -ᾱ* – *ἀρχαῖος*].

ακμαιότητα (η) [μτγν.] {χωρ πληθ } το υψηλό επίπεδο ανάπτυξης, συνήθ πνευματικής, πολιτισμικής, οικονομικής ΣΥΝ ανθηρότητα.

ακμή (η) **1.** το ανώτατο σημείο αναπτύξεως, η φάση στην οποία κορυφώνεται η ανάπτυξη: *~ τού πολιτισμού / τής οικονομίας / των τεχνών* || *στην ~ τής δόξας / τής ηλικίας του* ΣΥΝ άνθηση, (μτφ.) ζενίθ ΑΝΤ παρακμή • **2.** (α) ΓΕΩΜ η ευθεία γραμμή τομής δύο επιπέδων και ειδικότερα το ευθύγραμμο τμήμα τομής δύο πλευρών ενός πολυέδρου. *η ~ τού κύβου* (β) η κόψη· ΦΡ (λόγ) ***επί ξυρού ακμής*** στην κόψη τού ξυραφιού, σε κρίσιμο σημείο: *τα εθνικά μας θέματα είχαν οξυνθεί επικίνδυνα και βρίσκονταν ~, όταν επέστρεψε στην εξουσία ο Ε. Βενιζέλος* • **3.** ΙΑΤΡ (α) δερματοπάθεια ιδ. συνηθισμένη κατά την εφηβική ηλικία, που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση εξανθημάτων, κυρ στο πρόσωπο· τα σπυράκια τής νεότητας ΣΥΝ μπιμπίκια (β) η περίοδος τής κορύφωσης των συμπτωμάτων μιας νόσου: *~ πυρετού.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «αιχμή» < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ σανσκρ ás-ri-ḥ «γωνία, κόψη», λατ. ac-er «οξύς», γαλλ. acide «οξύ» κ ά Ομόρρ *ἄκ-ανθα, ἄκ-ρος, ἀκ-τή, ἄχ-νη* κ ά. Από τη σημ. τής «αιχμής» η λ *ἀκμή* κατέληξε να σημαίνει «το ακρότατο, κρίσιμο σημείο (μιας ενέργειας)» και, κατ' επέκταση, την κατάλληλη στιγμή, κατά την οποία η ενέργεια βρίσκεται σε πλήρη ωριμότητα και ανάπτυξη. Η αρχ παροιμία *ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς*, Ομήρ. *Ἰλ.* Ι 174) χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα και από τους κλασικούς συγγραφείς (λ.χ Ηροδ 6, 11. *ἐπὶ ξυροῦ γὰρ ἀκμῆς ἔχεται ἡμῖν τὰ πρήγματα*)].

άκμονος (ο) {ακμόνων} (λόγ) **1.** σιδερένια επιφάνεια προσαρμοσμένη σε ξύλινη βάση, πάνω στην οποία σφυρηλατείται ο σίδηρος ή γίνεται η επεξεργασία μεταλλικών αντικειμένων το αμόνι· ΦΡ ***μεταξύ σφύρας και άκμονος*** βλ. λ. *σφύρα* • **2.** ΑΝΑΤ ένα από τα τρία μικρά οστά τού μέσου ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον αναβολέα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄκμων, -ονος* «πέτρα», που συνδ. με λιθ. akmuō «πέτρα», σανσκρ. áśman «λίθος, βράχος» κ.ά Αν το *-μων* θεωρηθεί παραγ. επίθημα (πβ. *μνή-μων, πείσ-μων*), τότε η λ συνδ με την ευρεία οικογένεια των *ἄκ-ρος, ἀκ-μή, ἀκ-τή* κ.λπ. Η σημ «αμόνι» ήδη αρχ Ο ιατρ όρ. αποδίδει το γαλλ. enclume].

ακοή (η) **1.** μία από τις πέντε αισθήσεις, μέσω τής οποίας αντιλαμβανόμαστε τα ηχητικά ερεθίσματα με τη βοήθεια των αφτιών **2.** η ικανότητα που έχει κάποιος να ακούει: *ακόμη δεν έκλεισε τα πενήντα και η ~ του έχει εξασθενήσει* || *οξεία / αδύνατη ~*· ΦΡ (λόγ.) ***εξ ακοής*** ακουστά κατ' αντιδιαστολή προς το «εξ όψεως», *τον γνωρίζω μόνον ~* **3.** ***ακτίνα / απόσταση ακοής*** η απόσταση μεταξύ δύο σημείων, που επιτρέπει την αντίληψη των ηχητικών κυμάτων μέσω τής ακοής.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀ-κοϝᾱ* < *ἀκούω* (< **ἀ-κόϝ-jω*)]

ακοίμητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν κοιμήθηκε ή δεν κοιμάται ΣΥΝ. άγρυπνος ΑΝΤ κοιμισμένος (κυρ μτφ.) **2.** αυτός που επαγρυπνεί *~ θεματοφύλακες τής παράδοσης / φρουρός* **3.** αυτός που έχει πάντα την ίδια ένταση: *~ πάθος / πόθος* ΣΥΝ. ασίγαστος **4.** αυτός που δεν σβήνεται ποτέ· *~ φάρος*· ΦΡ ΕΚΚΛΗΣ ***ακοίμητο καντήλι / ακοίμητη λυχνία*** το καντήλι / η λυχνία που τοποθετείται μπροστά από το αρτοφόριο τού Αγ Βήματος και καίει διαρκώς.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *κοιμῶμαι* (βλ λ. *κοιμούμαι*). Η σημ. 4 είναι μτγν. (λ.χ. Πλουτ. *Κάμιλλος* 2: *ἀκοίμητον πῦρ*), ενώ μεσν. είναι οι φρ που σχετίζονται με το καντήλι (λ.χ. *κρέμανται τρεῖς ἀκοίμητοι πανέμορφοι κανδῆλαι*, Παΐσιος *Ἱστ ἁγ. ὄρους Σινᾶ* 813)].

ακοινωνησία [αρχ] κ. (λαϊκ.) **ακοινωνησιά** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα ή η συμπεριφορά τού ακοινώνητου η έλλειψη κοινωνικότητας, η αποφυγή συναναστροφών ΑΝΤ κοινωνικότητα • **2.** ΕΚΚΛΗΣ η αποχή ή η αποκοπή από τη Θεία Κοινωνία, συνήθ ως επιτίμιο που επιβάλλεται από την Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκοινώνητος* (βλ λ.). Η σημ 2 είναι μεσν.].

ακοινώνητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή αποφεύγει τις κοινωνικές σχέσεις: *είναι τελείως ~· δεν έχει ούτε έναν φίλο* ΣΥΝ μονόχνοτος, μονήρης ΑΝΤ κοινωνικός, κοσμικός • **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει κοινωνήσει, που δεν μετέλαβε
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυτός τον οποίο δεν μπορούν να μοιραστούν δύο», < *ἀ-* στερητ + *κοινωνῶ* «μετέχω» Η σημ «αυτός που δεν έλαβε τη μετάληψη, που δεν κοινώνησε» είναι μεσν].

ακόκκιστος, -η, -ο (κυρ. βαμβάκι) που δεν έχει καθαριστεί από τα περιβλήματά του, που δεν του έβγαλαν το κουκούτσι ΑΝΤ ξεκοκκισμένος.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *κοκκίζω* < *κόκκος*].

ακολασία (η) {ακολασιών} **1.** ασελγής και ανήθικη πράξη, η αποχαλίνωση τού σαρκικού πάθους· *ερωτική / απερίγραπτη ~* || *παρασύρω / περιπίπτω σε ~* ΣΥΝ ασωτία, κραιπάλη, έκλυτος βίος **2.** ΝΟΜ η ενέργεια που αποσκοπεί στην ικανοποίηση τής γενετήσιας ορμής εις βάρος τής ευπρέπειας
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ατιμωρησία», < *ἀ-* στερητ. + *κόλασις* «τιμωρία» < *κολάζω*. Η σημ. «φιληδονία, ηδυπάθεια» είναι ήδη αρχ., όπου η λ είχε ως αντώνυμο τη *σωφροσύνη*]

ακόλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εγκράτειας στις ερωτικές ηδονές· ασελγής: *~ βίος* ΣΥΝ αχαλίνωτος, λάγνος, έκδοτος, έκλυτος, έκφυλος, ερωτομανής ΑΝΤ εγκρατής, αγνός, ηθικός **2.** ΝΟΜ ***ακόλαστη πράξη*** η αξιόποινη πράξη που θίγει τη γενετήσια ευπρέπεια • **3.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν σκανδαλίζεται ή που αποφεύγει πράγματα που σκανδαλίζουν ΣΥΝ ασκανδάλιστος ΑΝΤ κολασμένος, σκανδαλισμένος • **4.** αυτός που δεν τιμωρήθηκε· *η πράξη αυτή δεν πρέπει να μείνει ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ατιμώρητος», < *ἀ-* στερητ. + *κολάζω*].

ακολούθηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } (λόγ.) το να ακολουθεί κανείς κάποιον, η παρακολούθηση: *~ κατά βήμα.*

ακολουθητέος, -α, -ο [αρχ] (λόγ) αυτός τον οποίο πρέπει να ακολουθήσει κανείς: *~ πολιτική / τακτική.*

ακολουθία (η) {ακολουθιών} **1.** η λογική σειρά σκέψεων, λόγων ή έργων· η συνεχής και συνεκτική διαδοχή τους *ο λόγος σου δεν έχει ~· δεν πρόκειται να γίνεις πειστικός!* || *λογική ~* ΣΥΝ. αλληλουχία, ειρμός, λογική σχέση ΑΝΤ ανακολουθία, ασυναρτησία ΦΡ (λόγ) ***κατ' ακολουθία(ν)*** επομένως, σύμφωνα με την κανονική διαδοχή των πραγμάτων *ήδη υπεγράφη η σύμβαση· ~, θα πρέπει να αρχίσουν οι εργασίες αμέσως, ώστε το έργο να περατωθεί εντός τού προβλεπομένου χρόνου* ΣΥΝ κατά συνέπεια **2.** η ομάδα ανθρώπων που συνοδεύουν ή ακολουθούν κάποιο (συνήθ υψηλό ή δημοφιλές) πρόσωπο *εμφανίστηκε ο πρόεδρος τής εταιρείας με την ~ του* || *την ~ τού Διονύσου αποτελούσαν σάτυροι* ΣΥΝ συνοδία **3.** ΓΛΩΣΣ ***ακολουθία των χρόνων*** (λατ. consecutio temporum) η σχέση συμφωνίας των ρημάτων (χρόνος ή/και έγκλιση) ανάμεσα στην κύρια και στις εξαρτημένες (δευτερεύουσες) προτάσεις, που υπαγορεύεται από τους συντακτικούς κανόνες τής γλώσσας· *μας είπε ότι ήταν* (όχι **είναι*) *εκεί την περασμένη εβδομάδα* || *σύμφωνα με την ~, στα Αρχαία Ελληνικά, μια δευτερεύουσα πρόταση εκφέρεται σε ευκτική τού πλαγίου λόγου, όταν το ρήμα τής κύριας είναι σε χρόνο παρελθοντικό* • **4.** ΜΑΘ η συνάρτηση με πεδίο ορισμού το σύνολο των φυσικών αριθμών εκτός τού 0, δηλ. το ΙΝ* και τιμές από ένα σύνολο Ε· αν το Ε είναι υποσύνολο των πραγματικών αριθμών, η ακολουθία λέγεται *πραγματική* ή *~ πραγματικών αριθμών* • **5.** ΕΚΚΛΗΣ η ιεροτελεστία λατρευτικού χαρακτήρα, τακτική ή έκτακτη, που καθορίζεται από το τυπικό τής Εκκλησίας και έχει κέντρο της τη Θεία Λειτουργία: *οι ~ τής Μεγάλης Τεσσαρακοστής έχουν κατανυκτικό και πένθιμο χαρακτήρα* || *νεκρώσιμη ~* || *~ όρθρου / εσπερινού* ΣΥΝ ιερουργία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκόλουθος* Η σημ 5 είναι μεσν.]

ακόλουθος, -η (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που ακολουθεί, που έρχεται μετά (από κάτι άλλο) ΣΥΝ επόμενος, κατοπινός, ερχόμενος **2.** (συνήθ) για την προεξαγγελία πληροφοριών, στοιχείων κ λπ που παρατίθενται σε ορισμένη σειρά: *έπειτα από μακρά σκέψη ελήφθησαν οι ~ αποφάσεις· α) β).. γ).* || *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε τα ~: «...»* ΣΥΝ εξής **3.** (μτφ.-λόγ.) (+γεν.) αυτός που συμφωνεί με κάτι που προηγήθηκε οι *πράξεις σου πρέπει να είναι ~ των λόγων σου* ΣΥΝ σύμφωνος, συνεπής ΑΝΤ ασυνεπής **4.** ***ακόλουθος*** (ο/η) {ακολούθ-ου | -ων, -ους} (α) το πρόσωπο που ακολουθεί κάποιον ως υφιστάμενος ή συνοδός: *οι ~ τού βασιλιά* (β) υπάλληλος κατωτέρου βαθμού στη διπλωματική υπηρεσία με συγκεκριμένα καθήκοντα: *μορφωτικός / στρατιωτικός / εμπορικός / προξενικός ~* (πβ. λ. *σύμβουλος*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* αθροιστ. + *-κόλουθος*, μεταπτωτ. βαθμ τής λ *κέλευθος* «οδός»· άρα αρχικώς *ἀκόλουθος* «συνοδός, αυτός που βαδίζει στον ίδιο δρόμο» και, κατ' επέκτ , «συνεπής, σύμφωνος». Η λ. επανήλθε σε χρήση από το λεξιλόγιο τής Αρχ., καθώς δεν απαντά ούτε στην

α- / **αν-** *στερητικό*

α-κλάδευτος, -η, -ο
α-κλείδωτος, -η, -ο
ά-κλεφτος, -η, -ο
α-κληροδότητος, -η, -ο
α-κλότσητος, -η, -ο
α-κλυδώνιστος, -η, -ο
α-κλώσσητος, -η, -ο
α-κοίμιστος, -η, -ο
α-κοινολόγητος, -η, -ο
α-κοινοποίητος, -η, -ο
α-κοίταχτος, -η, -ο
α-κόκκαλος, -η, -ο
α-κοκκίνιστος, -η, -ο
α-κολάκευτος, -η, -ο
α-κολάριστος, -η, -ο
α-κόλλητος, -η, -ο
α-κολόβωτος, -η, -ο

Κ.Δ ούτε στα μεσν. δημώδη κείμενα].

ακόλουθος – συνοδός – οπαδός – σύντροφος. Και οι τέσσερεις λέξεις είναι αρχαίες, συνδέονται δε μεταξύ τους σημασιολογικά, μια και όλες δηλώνουν «αυτόν που ακολουθεί, που έπεται, που συμβαδίζει και συνοδεύει». Τα **ακόλουθος** και **συνοδός** συνδέονται με την έννοια «δρόμος»: *α-* αθροιστ. + *κέλευθος* «δρόμος, οδός» > *α-κόλουθος* (αρχική σημ «στον ίδιο δρόμο»), *συν-* + *οδός* > *συνοδός* «συνοδοιπόρος, συνοδευτής». Ας σημειωθεί ότι η αρχαία λέξη τονίζεται κανονικώς ως σύνθετο (πβ. λ. *πάρ-οδος, πρόοδος, κάθ-οδος, έξ-οδος*) στην προπαραλήγουσα. Κατά την επανενεργοποίησή της, όμως, στη Ν Ελληνική, προκειμένου να διαφοροποιηθεί αφενός από το ουσιαστικό *η σύνοδος* «συνέλευση» (που τονίζεται κανονικά) και να δηλώσει αφετέρου εντονότερα τη σημ. αυτού που ενεργεί («δρώντος προσώπου»), μετασχηματίστηκε τονικά σε *συνοδός* κατά το πρότυπο των ρηματικών παραγώγων (πβ *ενεργός, βοηθός, οδηγός, ναυπηγός, δημιουργός* κ τ ό) Το αρχ. **οπαδός** (< **οπά* «ακολουθία, συνέχεια») ανάγεται στο ρ. **έπ-ομαι** «ακολουθώ» και σημαίνει «αυτόν που ακολουθεί, συνοδεύει». Η Λατινική δάνεισε σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (Γαλλική, Αγγλική, Γερμανική κ ά.) τις αντίστοιχες λέξεις, που ανάγονται είτε στην έννοια τού «ομοτράπεζος» (cum «συν» + panis «ψωμί» > companio, πβ γαλλ. compagnon, αγγλ companion) είτε στην έννοια τού «συγκάτοικος» για στρατιώτες που συστεγάζονται στην ίδια σκηνή (camara «κάμαρα, δωμάτιο» + -aius > camaratus, πβ γαλλ. camaiade, αγγλ comrade, γερμ Kamarad). Στο companion αντιστοιχεί το αρχ. και νέο ελλην **σύν-τροφος** *(συν + τρέφομαι).*

ακολουθώ (κ. -άω) ρ μετβ κ. αμετβ. {ακολουθ-είς κ -άς. . | ακολούθησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. ακολουθηθείς, -είσα, -έν} **1.** πηγαίνω μετά από (κάποιον/κάτι), κινούμαι από πίσω προς την ίδια κατεύθυνση: *το περιπολικό πήρε εντολή να ακολουθήσει το ύποπτο αυτοκίνητο* || *άκουσα βήματα πίσω μου και κατάλαβα ότι κάποιος με ακολουθούσε* || ~ (κάποιον) *από κοντά / βήμα προς βήμα / κατά βήμα / κατά πόδας* ΣΥΝ παρακολουθώ ΑΝΤ προηγούμαι, προπορεύομαι, πηγαίνω εμπρός **2.** έρχομαι (σε σειρά, τάξη, χρόνο) μετά από (κάποιον/κάτι): *τη συννεφιά ακολούθησε καταρρακτώδης βροχή* || *τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό ακολούθησε στον θρόνο το 565 ο Ιουστίνος Β'* || (κ αμετβ.) *μετά την ομιλία ακολούθησε δεξίωση* ΣΥΝ διαδέχομαι, έπομαι ΑΝΤ προηγούμαι **3.** έρχομαι μετά από (κάποιον/κάτι) ως συνέπεια, αποτέλεσμα, συμπέρασμα. *την άνοδο τού πληθωρισμού πρέπει κανονικά να ακολουθεί αντίστοιχη αύξηση των μισθών* || (κ. αμετβ.) *τώρα που έγινε η αρχή, θ' ακολουθήσουν κι άλλες επιτυχίες* ΣΥΝ επακολουθώ, συνακολουθώ, απορρέω, εκπηγάζω, προκύπτω ΑΝΤ. προηγούμαι **4.** πηγαίνω μαζί με, συντροφεύω (κάποιον) στον δρόμο του: *μου ζήτησε να τον ακολουθήσω μέχρι τον σταθμό* || ~ *κάποιον ώς την άκρη τού κόσμου* || *ακολούθησε τον σύζυγό της στην εξορία*· ΦΡ ***ακολουθώ κάποιον στην τελευταία του κατοικία*** πηγαίνω στην κηδεία κάποιου· *συγγενείς, φίλοι και συνάδελφοι τον ακολούθησαν στην τελευταία του κατοικία* ΣΥΝ συνοδεύω, συνοδοιπορώ **5.** κινούμαι στην κατεύθυνση (ενός δρόμου, ενός τρόπου ζωής κ.λπ.): *ακολουθήστε αυτό τον δρόμο και στην πρώτη διασταύρωση στρίψτε αριστερά* || ~ *δρομολόγιο / μονοπάτι /* (μτφ.) *ανοδική πορεία / εσφαλμένη οδό / σπουδές / επαγγελματικό ή επιστημονικό κλάδο*· ΦΡ (α) ***ακολουθώ (κάποιον) με το βλέμμα / τα μάτια*** παρακολουθώ, κοιτάζω (κάποιον) ενώ κινείται (β) ***ακολουθώ (κάποιον) στον τάφο / ώς τον θάνατο*** πεθαίνω μαζί ή μετά από (κάποιον): *μην αντέχοντας τον χαμό τού συζύγου της, τον ακολούθησε στον τάφο τρεις μήνες αργότερα* (γ) ***ακολουθώ την τύχη / τη μοίρα (κάποιου)*** υφίσταμαι τα ίδια δεινά, παθαίνω τα ίδια με (κάποιον): *όσοι του αντιτάσσονταν ακολουθούσαν την τύχη εκείνων που εξόρισε όταν κατέλαβε την εξουσία* **6.** εφαρμόζω. *ο ασθενής ακολούθησε τις οδηγίες τού γιατρού* || *και οι μετριοπαθείς ηγέτες, όταν ο λαός τούς πιέζει, ακολουθούν πιο ριζοσπαστική πολιτική* || ~ *μέθοδο / γραμμή / τακτική / διαδικασία / διδασκαλία / αρχή / την πεπατημένη / θεωρία / μόδα / παράδοση / συμβουλή / θεραπεία / οδηγίες / ένα πρόγραμμα / το παράδειγμα κάποιου* (τον μιμούμαι) || ~ *με συνέπεια / απαρέγκλιτα / κατά γράμμα ένα πρόγραμμα* **7.** ζω ή ενεργώ σύμφωνα με (κάτι/κάποιον): ~ *τον ίσιο δρόμο / τη φωνή τής καρδιάς μου / τής συνείδησής μου* **8.** (για πρόσ.) δέχομαι (κάποιον) ως οδηγό, ηγέτη, είμαι οπαδός του: *οι πρώτοι μαθητές που ακολούθησαν τον Χριστό ήταν ο Ανδρέας και ο Ιωάννης.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκολουθῶ (-έω) < ἀκόλουθος*].

ακολούθως επίρρ. [αρχ] (λόγ.) **1.** μετά, κατόπιν, εν συνεχεία. *το πόρισμα θα υποβληθεί στον υπουργό και ~ θα δοθεί στη δημοσιότητα*· ΦΡ ***ως ακολούθως*** με τον ακόλουθο τρόπο, ως εξής: *το ιατρικό ανακοινωθέν είχε ως ακολούθως. «. .»* **2.** (+προς) σύμφωνα με: *η απόφαση εκδόθηκε ~ προς τις διατάξεις τού νέου νόμου*

ακόμη κ. **ακόμα** επίρρ (χρονικό) **1.** (δηλώνει την εξακολούθηση) μέχρι τη στιγμή για την οποία γίνεται λόγος *βρέχει ~* || *Κοιμάσαι ~, Δύο η ώρα'* || *–Πήγαινε να τη χαιρετίσεις. –Δεν έφυγε ~;* || *αντέχω / ελπίζω ~* **2.** (εμφατ.) για να τονιστεί ότι κάτι είναι πρώιμο ή γίνεται πρώιμα: *~ δεν ήρθες και φεύγεις πάλι:* (φεύγεις σχεδόν αμέσως μόλις ήρθες) || *σε τρυφερή ~ ηλικία ξενιτεύτηκε*· ΦΡ ***ακόμα να...*** για κάτι που αργεί, που δεν έχει γίνει, αντίθετα με ό,τι θα ανέμενε κανείς. *~ τελειώσεις; Πέρασε η ώρα* **3.** επιπλέον, περισσότερο: *χρειαζόμαστε ~ δύο υπαλλήλους* || *τι θα δούμε / ακούσουμε ~!* || *Μη βιάζεσαι! Έχουμε ~ καιρό!* || *~ μια φορά / ένα βήμα* || *«Λίγο ~, να σηκωθούμε λίγο ψηλότερα»* (Γ Σεφέρης) **4.** (επιτατ. πριν από συγκριτικό) περισσότερο *με τα καινούργια πράγματα που έβαλα, η βαλίτσα έγινε ~ βαρύτερη* || *~ καλύτερα!* • ΦΡ (α) ***ακόμη και*** (επιτατ.) για να τονιστεί πόσο υπερβολικό ή εκπληκτικό είναι κάτι: *~ στα μέσα τού Ιουλίου κάνει κρύο εκεί!* || *μετά τις τελευταίες ταραχές φοβάται ~ να βγει στον δρόμο* || (και με αλλαγή τής σειράς των λέξεων στη φρ.) *φοβάται και τον ήσκιο του ακόμη* (β) ***ακόμη και*** (+αν / να / όταν· όταν ακολουθεί παραχωρητική πρόταση) έστω και. *δεν πρόκειται να ενδώσω, ~ να μου το ζητήσει παρακαλώντας* || *~ αν διαφωνούμε μεταξύ μας, πρέπει να μείνουμε ενωμένοι* || *δεν έστερξε να βοηθήσει, ~ όταν του εξηγήσαμε ότι τα πάντα εξαρτώνται από αυτόν* (γ) ***και πού 'σαι ακόμη!*** δεν φθάσαμε στο τέλος, στο όριο, τα χειρότερα ή τα καλύτερα είναι μπροστά μας: *–Δεν αντέχω άλλο αυτή τη ζέστη! –~! Αύριο η θερμοκρασία θ' ανέβει κι άλλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀκομή* < αρχ *ἀκμήν*, αιτ τού *ἀκμή*, όπου τόσο το *-ο-* όσο και ο αναβιβασμός τού τόνου οφείλονται στην επίδραση των (χρονικών ιδίως) επιρρ. *πότε, τότε* κ.ά Η κατάλ *-α*, στο *ἀκόμα* (μεσν) σχηματίστηκε αναλογικά προς τα επιρρ σε *-α*. Η χρήση τής αιτ. *ἀκμήν* ως επιρρήματος είναι ήδη αρχ. (παρότι αποδοκιμαζόταν από τους γραμματικούς) και είχε τη σημ «μόλις, ίσα-ίσα», δείχνοντας ότι κάτι βρίσκεται πολύ κοντά στο αναγκαίο όριο (την *ἀκμήν*), ώστε να συμβεί (λ.χ. Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβ.* 4, 3: *τὰ σκευοφόρα. . ἀκμὴν διέβαινε*) Ήδη αρχ. είναι και η σημερινή σημ., που ενυπάρχει στην προηγούμενη, ο δε συνδυασμός με το *καί*, με συγκριτικά επιθέτων και με αρνητ μόρια προσέδωσε στο επίρρ. σημαντικό πλούτο χρήσεων, ο οποίος μαρτυρείται στα μεσν. κείμενα, αλλά και στην Κ.Δ. (Ματθ. 15, 16 *ἀκμὴν καὶ ὑμεῖς ἀσύνετοί ἐστε*, όπου και η μοναδική μαρτυρία τής λ.)].

ακομμάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν υποστηρίζει ή δεν ανήκει σε κανένα πολιτικό κόμμα· *η εφημερίδα μας είναι ~· οι αναγνώστες μας προέρχονται από διάφορους πολιτικούς χώρους* ΣΥΝ αφατρίαστος ΑΝΤ κομματιζόμενος, κομματικός, (εκφραστ.) βαμμένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που κρίνει αντικειμενικά και αμερόληπτα ΣΥΝ αμερόληπτος, αντικειμενικός, ουδέτερος ΑΝΤ μεροληπτικός

ακομπανιαμέντο (το) ελλην. *συνοδία*· η ρυθμική συνοδία, κυρ με κιθάρα, μιας μελωδίας ΣΥΝ. ακομπανιάρισμα.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. accompagnamento < accompagnare. βλ κ. *ακομπανιάρω*]

ακομπανιάρω ρ. μετβ. {ακομπανιάρισ-α, -τηκα, -μένος} ελλην. *συνοδεύω* **1.** ΜΟΥΣ συνοδεύω (κύρια μελωδία) με ένα ή περισσότερα μουσικά όργανα ή (κάποιον) στο τραγούδι **2.** (μτφ) συμφωνώ (με κάποιον) και (τον) υποστηρίζω ΣΥΝ σιγοντάρω — **ακομπανιάρισμα** (το)
[ΕΤΥΜ < ιταλ accompagnare «συνοδεύω» < ad + δημώδ λατ. compania «συντροφιά, συνοδία» (< cum «συν, μαζί» + panis «ψωμί», οπότε η λ. παρουσιάζει την εικόνα ανθρώπων που τρώνε μαζί, πβ. και *σύν-τροφος*)]

ακόμπιαστα επίρρ · χωρίς να κομπιάζει κανείς, χωρίς δυσκολία ή αναστολές στην ομιλία. — **ακόμπιαστος,** -η, -ο

άκομψος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει κομψότητα, χάρη, ακαλαίσθητος. *~ εμφάνιση / τρόποι / λογοτεχνικό ύφος* ΣΥΝ άχαρος, άγαρμπος, κακόγουστος, χοντροκομμένος ΑΝΤ κομψός, καλαίσθητος **2.** αγενής, χωρίς λεπτότητα ή διπλωματικότητα: *ο τρόπος με τον οποίο αποπέμφθηκε από την κυβέρνηση ήταν πολύ ~. έμαθε από τις ειδήσεις την απόλυσή του* — **άκομψα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όμορφος*.

ακόνι (το) {ακον-ιού | -ιών} η σκληρή και λεία πέτρα, φυσική ή τεχνητή, που χρησιμοποιείται για το τρόχισμα κοπτικών εργαλείων (ψαλιδιών, μαχαιριών κ.ά), τα οποία έχουν φθαρεί από τη χρήση. Επίσης **ακόνη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀκόνιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀκόνη* < Ι Ε *ak- «οξύς, αιχμηρός» (ομόρρ. *ἄκ-ρος, ἀκ-τή, ἀκ-μή, ἀκ-όντιο(ν)* κ.ά.) + *-όνη*, επίθημα που συχνά χρησιμοποιείται για εργαλεία και τεχν όρ., πβ. *ἀγχόνη, βελ-όνη, περ-όνη, σφενδ-όνη* κ ά].

ακονίζω ρ. μετβ. {ακόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** οξύνω, συνήθ. με το ακόνι, την κόψη κοφτερού οργάνου τροχίζω: *~ το μαχαίρι* **2.** (μτφ) οξύνω, εξασκώ (συνήθ μια πνευματική λειτουργία): *~ το μυαλό μου, για να βρω τη σωστή λύση* ΣΥΝ γυμνάζω, ασκώ ΦΡ (μτφ.) (α) ***ακονίζω τα δόντια μου*** ετοιμάζομαι να φάω κάτι με λαιμαργία (β) ***ακονίζω τη γλώσσα μου*** ετοιμάζομαι να μιλήσω με οξύτητα (γ) ***ακονίζω την πένα μου*** ετοιμάζομαι να γράψω με οξύτητα (εναντίον κάποιου). — **ακόνισμα** (το), **ακονιστής** κ. **ακονητής** (ο) [μτγν.], **ακονιστικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀκονῶ (-έω) < ἀκόνη*. Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα πρωτοαπαντά η φρ *ακονίζω τη γλώσσα* (Π Δ *Ψαλμ* 63, 4 *ἠκόνησαν ὡς ῥομφαίαν τὰς γλώσσας αὐτῶν*, όπου χρησιμοποιείται το ρ. *ἀκονῶ, -άω*), η οποία απαντά εκτενώς στα μεσν κείμενα].

ακονιστήρι (το) {ακονιστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το όργανο με το οποίο γίνεται το ακόνισμα, το ακόνι ΣΥΝ ακόνη, τροχιστήριο, τροχείο
[ΕΤΥΜ < θ *ακονισ-* (ρ *ακονίζω*) + παραγ επίθημα *-τήρι*]

ακονόπετρα (η) {χωρ. γεν πληθ.} η πέτρα τού ακονιού.

ακοντίζω ρ. μετβ. {ακόντισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} εξακοντίζω, εκσφενδονίζω — **ακόντιση** (η) [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χειρίζομαι το ακόντιο». < *ἄκων, -οντος* «ακόντιο»]

ακόντιο (το) {ακοντί-ου | -ων} **1.** μικρό κοντάρι που αποτελείται από ξύλινο στέλεχος και σιδερένια αιχμή (στην αρχαιότητα το χρησιμοποιούσαν στον πόλεμο, στο κυνήγι και στον αθλητισμό, ενώ σήμερα μόνο στο αθλητικό αγώνισμα) ΣΥΝ δόρυ **2.** (συνεκδ.) το αγώνισμα τής ρίψεως ακοντίου, ο ακοντισμός. *πρωταθλητής στο ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκόντιον*, υποκ. τού *ἄκων, -οντος*, «ακόντιο» < Ι.Ε. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ag-na «στάχυ», ac-us «άχυρο» σανσκρ. aśániṣ «αιχμή βέλους», γερμ. Ahle «σούβλα», αγγλ ear «στάχυ», ολλ. aar. γαλλ aigu «οξύς» κ ά Ομόρρ. *ἄκ-ανθα, ἄκ-ρος, ἀκ-τή* κ.ά.].

ακοντισμός (ο) [αρχ.] ΑΘΛ το αγώνισμα κατά το οποίο ο αθλητής

προσπαθεί να ρίξει το ακόντιο όσο το δυνατόν πιο μακριά.

ακοντιστής (ο) [αρχ.], **ακοντίατρια** (η) (σημ. 1) {ακοντιστριών} **1.** ΑΘΛ αθλητής/αθλήτρια που ασχολείται με το αγώνισμα τού ακοντισμού (βλ λ.) **2.** ΙΣΤ το μέλος στρατιωτικού σώματος τής αρχαιότητας οπλισμένου με ασπίδες, σπαθιά και ακόντια

a contrario λατ. (προφέρεται *α κον-τράριο*) ελλην. *εξ αντιδιαστολής*. *εξ αντιθέτου* από την αντίθετη πλευρά

ακοόγραμμα (το) {ακοογράμμ-ατος | -ατα. -άτων} ΙΑΤΡ η γραφική παράσταση που προκύπτει από τη μέτρηση τής οξύτητας τής ακοής με ειδικό ηλεκτροακουστικό όργανο, το ακοόμετρο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ audiogramme (νόθο σύνθ)].

ακοομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο προσδιορισμός τής ακουστικής ικανότητας με ειδική συσκευή (ακοόμετρο).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ audiométrie (νόθο σύνθ)].

ακοόμετρο (το) [1887] {ακοομέτρ-ου | -ων} η συσκευή εξετάσεως τής ακοής, που παράγει ηλεκτρικές τάσεις και διοχετεύει στα αφτιά τού εξεταζομένου ήχους διαφορετικής εντάσεως ανά ακουστική συχνότητα. μετρώντας συγχρόνως το «κατώφλι ακουστικότητας». δηλ. την ελάχιστη στάθμη στην οποία ο εξεταζόμενος κατορθώνει ακόμη να αντιλαμβάνεται τον ήχο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ audiomètre (νόθο σύνθ.)]

ακοπίαστα κ **ακόπιαστα** [μεσν.] επίρρ · χωρίς κόπο, ακούραστα: *πλούτισε ~ και τώρα τρώει από τα έτοιμα* ΣΥΝ άκοπα, ξεκούραστα — **ακοπίαστος**, -η. -ο [αρχ] κ. **ακόπιαστος** [μεσν.]

άκοπος[1], -η, -ο κ. (λαϊκ) **άκοφτος** **1.** αυτός που δεν έχει κοπεί· ~ *νύχια / σελίδες βιβλίου* **2.** (για καρπούς, κλαδιά, φύλλα κ.λπ.) αυτός που δεν έχει τρυγηθεί ή κοπεί **3.** (για σιτάρι, καφέ κ λπ) αυτός που δεν έχει αλεστεί. *«κι άκοπο μασάς καφέ πικρό»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *κόπτω*].

άκοπος[2], -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν απαιτεί. δεν προκαλεί κόπο ή αποκτάται δίχως κόπο: ~ *εργασία / λεφτά / κέρδη* ΣΥΝ ακόπιαστος, άνετος. ξεκούραστος ΑΝΤ. κοπιαστικός. κουραστικός. επαχθής — **άκοπα** [μεσν.] / **ακόπως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *κόπος*].

ακόρεστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει χορτάσει ή δεν μπορεί να χορτάσει: ~ *πείνα / δίψα / όρεξη* ΣΥΝ αχόρταγος, αχόρταστος, αδηφάγος ΑΝΤ χορτασμένος. χορτάτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα. ~ *πάθος / περιέργεια / φιλοδοξία* ΣΥΝ άπληστος, ανικανοποίητος **3.** ΧΗΜ (α) ***ακόρεστες ενώσεις*** οι οργανικές ενώσεις που περιέχουν στο μόριό τους διπλούς ή τριπλούς δεσμούς μεταξύ ατόμων άνθρακα (β) ***ακόρεστο διάλυμα*** το διάλυμα που περιέχει ποσότητα διαλυμένης ουσίας μικρότερη από τη μέγιστη ποσότητα. η οποία μπορεί να διαλυθεί στο διαλυτικό υγρό που περιέχεται στο διάλυμα (βλ κ. λ. *διάλυμα*). — **ακόρεστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *κορέννυμι* «χορταίνω». Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *ακόρεστο διάλυμα / ενώσεις* (< αγγλ. unsaturated solution / compounds)].

ακορντεόν (το) {άκλ.} ελλην *συγχόρδιο* ή *φυσαρμόνιο* (λόγω τού φυσερού που χαρακτηρίζει το όργανο) ΜΟΥΣ μουσικό όργανο, φορητό και πνευστό. με πληκτρολόγιο (κλαβιέ) από τη μια πλευρά για τη μελωδία και κουμπιά για τις συγχορδίες από την άλλη και χειροκίνητο πτυσσόμενο φυσερό, που πιέζει τον αέρα διά μέσου μικρών μεταλλικών γλωσσιδίων και παράγει ήχους ποικίλης οξύτητας. — **ακορντεονίστας** (ο). **ακορντεονίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. accordéon < γερμ. Akkordion, ονομασία που δόθηκε στο μουσικό όργανο από τον εφευρέτη του C. Demian το 1829 Η ονομασία συνδ μάλλον με τη λέξη *χορδή* (λατ. chorda) παρά με τη λέξη cor, cordis «καρδιά» (από όπου τα γαλλ. accorder, αγγλ. accord «συμφωνώ»). Συνεπώς, το accordéon ανάγεται σε αμάρτυρο λατ. *acc(h)ordare «χορδίζω, κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

ακόρντο (το) η συγχορδία (βλ.λ)· εύχρ ιδίως σε ορισμένες πρακτικές εφαρμογές τής μουσικής: *πιάνει στην κιθάρα τα ~*
[ΕΤΥΜ < ιταλ accordo «συμφωνία, αρμονία» < accordare «συμφωνώ» < λατ *acc(h)ordare «χορδίζω. κουρδίζω, εναρμονίζω ένα μουσικό όργανο» < ad + c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

-άκος **1.** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε ουσιαστικά αρσενικού γένους· *δρόμος > δρομ-άκος. άνθρωπος > ανθρωπ-άκος. δικηγόρος > δικηγορ-άκος* **2.** κατάληξη επωνύμων μανιάτικης. κατά κανόνα. προέλευσης· *Βρεττ-άκος, Δημητρ-άκος, Σταματάκος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή, υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *-άκι*]

ακόσμητος, -η. -ο **1.** αδιακόσμητος, αστόλιστος **2.** (μτφ. για ύφος λόγου) αυτός που δεν έχει λογοτεχνικά στολίδια, λιτός ΣΥΝ απέριττος, φυσικός. — **ακόσμητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *κοσμῶ*].

ακοσμία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η απρεπής και ανάρμοστη συμπεριφορά ΣΥΝ απρέπεια. παρεκτροπή. ασχημοσύνη ΑΝΤ κοσμιότητα. ευπρέπεια, ευκοσμία, ευγένεια • **2.** ΦΙΛΟΣ η παραλλαγή τής πανθεϊας, η οποία προβάλλει την ιδέα, το πνεύμα, τον Θεό (κατ' αντιδιαστολή προς την άλλη παραλλαγή, την *παγκοσμία*. που προβάλλει το φυσικό στοιχείο και ρέπει προς την αθεϊα)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄκοσμος*. Η φιλοσοφ. σημ. αποτελεί απόδ. τού ελληνογενούς γερμ. Akosmismus (όρος των φιλοσόφων Fichte και Hegel)]

ακοσμισμός (ο) [1857] ΦΙΛΟΣ θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος δεν υπάρχει ως πραγματικότητα παρά μόνο μέσα στον Θεό· αποτελεί τον αντίποδα τού αθεϊσμού.
[ΕΤΥΜ < α- στερητ + *κόσμος* + παραγ. επίθημα *-ισμός*, ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Akosmismus].

άκοσμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει κοσμιότητα απρεπής: ~ *συμπεριφορά* ΣΥΝ ανάρμοστος, αταίριαστος, ανοίκειος ΑΝΤ κόσμιος, ευπρεπής. — **άκοσμα / ακόσμως** [αρχ] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ «ακατάστατος», < ἀ- στερητ + *κόσμος* «στολίδι – τάξη»].

ακοστάρω ρ αμετβ. {ακοστάρισα} (λαϊκ) ΝΑΥΤ (για πλοία και βάρκες) πλευρίζω στην παραλία, την αποβάθρα ή σε άλλο πλοίο. — **ακοστάρισμα** (το)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. accostare «πλησιάζω, προσεγγίζω» < ad + costa «πλευρά – ακτή»].

ακουαμαρίνα (η) {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ ημιπολύτιμος λίθος με γαλάζιο ή γαλαζοπράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ aquamarine < λατ. aqua marina «θαλάσσιο νερό»].

ακουαρέλα (η) {δύσχρ. ακουαρελών} ελλην *νερομπογιά, υδατογραφία* ΚΑΛ ΤΕΧΝ **1.** χρώμα ζωγραφικής που διαλύεται με νερό και χρησιμοποιείται για ορισμένη τεχνική ζωγραφικής. την υδατογραφία· η νερομπογιά (συνεκδ) **2.** το μείγμα που προκύπτει από το παραπάνω χρώμα με το νερό **3.** η ζωγραφική με νερομπογιές· υδατογραφία **4.** ο πίνακας που είναι ζωγραφισμένος με νερομπογιές **5.** το χαρτί για υδατογραφία. — **ακουαρελίστας** (ο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ aquarelle < παλαιότ ιταλ acquarella (σύγχρονο ιταλ acquerello) «νερομπογιά», υποκ τού λατ. aquarius «υδάτινος»].

ακουάριουμ (το) {άκλ.} το *ενυδρείο* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < λατ. aquarium < aqua «νερό»]

ακουατίντα (η) (προφ. *ακουατίν-τα*) (παλαιότ) μέθοδος χαρακτικής σε μέταλλο· (συνεκδ) το έργο που έχει φτειαχτεί με την παραπάνω μέθοδο
[ΕΤΥΜ < ιταλ. acquatinta < acqua «νερό» + tinta «χρώμα, βαφή»].

ακουαφόρτε (το) {άκλ } (καθημ.) **1.** το νιτρικό οξύ· καυστικό υγρό με πολλές βιομηχανικές εφαρμογές **2.** (καταχρ) εμπορική ονομασία τού υδροχλωρικού οξέος, καυστικού υγρού που χρησιμοποιείται για απολυμάνσεις.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ acquaforte < λατ. aqua fortis «ισχυρό νερό»]

ακουμπισμένος, -η. -ο → ακουμπώ

ακουμπιστήρι (το) {ακουμπιστηρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) αυτό πάνω στο οποίο ακουμπά κανείς. στήριγμα **2.** (συνεκδ.) το μπαστούνι, το ραβδί **3.** (μτφ.) πρόσωπο ή μέρος. όπου καταφεύγει κανείς για να βρει προστασία. Επίσης **ακουμπιστήρα** (η)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *α(κ)κουμβιστήριον (ξύλον) < ἀκ(κ)ουμπῶ / -ίζω* (βλ.λ.) + παραγ επίθημα *-τήρι* (πβ *σκαλισ-τήρι, ποτισ-τήρι*)].

ακουμπιστός, -ή, -ό αυτός που ακουμπά κάπου: *στεκόταν ~ στον τοίχο* — **ακουμπιστά** επίρρ.

ακουμπώ (κ. -άω) ρ. μετβ κ. αμετβ {ακουμπάς . | ακούμπ-ησα, -ιέμαι, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** φέρω μέλος τού σώματός μου (χέρι, δάχτυλο, κορμό κ λπ) σε επαφή με κάτι/κάποιον· *το σίδερο είναι ακόμη ζεστό· μην το ακουμπήσεις!* ‖ ~ *κάτι με το πόδι μου* ΣΥΝ αγγίζω **2.** (γενικότ.) έρχομαι σε επαφή με κάποιον/κάτι: *το φυτό ψήλωσε τόσο πολύ, που ακούμπησε το ταβάνι* ΣΥΝ φθάνω ♦ (αμετβ) **3.** τοποθετώ πρόχειρα, για λίγο: *πού να ακουμπήσω τον δίσκο;* **4.** στηρίζω. βάζω (κάτι) να στέκεται: *ακούμπησε το κεφάλι της στον ώμο του και αποκοιμήθηκε* **5.** (+σε) έρχομαι σε επαφή με κάτι. *το σύννεφο ακουμπούσε στη βουνοκορφή* **6.** στηρίζομαι: *ζαλίστηκε και ακούμπησε στον τοίχο, για να μην πέσει* ‖ *«σ' αυτό το φέρετρο ακουμπά η Ελλάδα»* (Α. Σικελιανός) **7.** (μτφ.) βασίζομαι στη βοήθεια (κάποιου): *ακούμπα πάνω μου και όλα θα πάνε καλά!* **8.** (μτφ.) πλησιάζω: *η αστυνομία διατεινόταν ότι ακούμπησε τους τρομοκράτες* • ΦΡ (αργκό) ***τ' ακουμπάω (σε κάποιον)*** (i) δίνω χρήματα (σε κάποιον): *τους τ' ακουμπάει κάθε μήνα κι εκείνοι του πουλάνε προστασία για το μαγαζί* ΣΥΝ τα σκάω (ii) ξοδεύω (κάπου): *λέει ότι δεν έχει λεφτά, αλλά τ' ακουμπάει κάθε νύχτα στα ξενυχτάδικα.* — **ακούμπημα** κ. **ακούμπισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν *ἀκ(κ)ουμπῶ / ἀκ(κ)ουμπίζω* αρχική σημ «ξαπλώνω», < λατ. accumbo «κατακλίνομαι» < ad + cu(m)bo «ξαπλώνω»].

ακούραστος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν κουράζεται εύκολα· ακαταπόνητος: ~ *μαχητής τής αλήθειας, συνεχίζει να υπηρετεί πιστά τη δημοσιογραφία στα 65 του χρόνια* ΣΥΝ ακάματος, ακατάβλητος, άοκνος **2.** αυτός που τον διακρίνει η εργατικότητα, η προθυμία για δουλειά, που σφύζει από ενεργητικότητα ΣΥΝ εργατικός, αεικίνητος, ενεργητικός, χαλκέντερος. — **ακούραστα** επίρρ.

ακουρμάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ακουρμάσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ -λογοτ.) ακούω με προσοχή· αφουγκράζομαι
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀκρουμάζομαι / -αίνομαι* (η τροπή *-ο-* > *-ου-* λόγω τού χειλικού *-μ-*) < **ἀκροαμάζομαι* < *ἀκρόαμα* + παραγ. επίθημα *-άζομαι*].

άκουρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κουρευτεί. ~ *πρόβατα* **2.** (για υποψήφιο μοναχό) αυτός που δεν έλαβε ακόμη το μοναχικό σχήμα

α- / αν- *στερητικό*

α-κομμάτιαστος, -η, -ο
α-κοπάδιαστος, -η, -ο
α-κοπάνιστος, -η, -ο
α-κόπαστος, -η, -ο
α-κόπριστος, -η. -ο
α-κορνιζάριστας, -η, -ο
α-κορνίζωτος, -η, -ο
α-κορφολόγητος, -η, -ο
α-κασκίνιστος, -η, -ο
α-κοσταλόγητας, -η, -ο
α-κατσάριστος, -η, -ο
α-καυβάλητας, -η, -ο
α-κουβάριαστας, -η, -ο
α-κουβέντιαστος, -η, -ο
α-κουκούλωτας, -η, -ο
α-κουμαντάριστας, -η, -ο
α-κούμπωτος, -η, -ο
α-κούνητος, -η, -ο
α-καύρευτας, -η, -ο
α-κούρντιστας, -η, -ο
α-καύρσευτας, -η. -ο

με την τελετή τής κουράς.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *κουρά* «κούρεμα»].

ακούσιος, -α, -ο **1.** αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση. όχι ηθελημένα: *~ παράλειψη* ΣΥΝ αθέλητος ΑΝΤ εκούσιος. ηθελημένος, εσκεμμένος (βλ λ. *άκων*) **2.** (για πρόσ) αυτός που κάνει κάτι χωρίς να το έχει επιδιώξει: *περνούσε τυχαία και έγινε ~ θεατής των γεγονότων* || *~ συνεργός / ήρωας* ΑΝΤ εκούσιος, ηθελημένος. εσκεμμένος. — **ακούσια / ακουσίως** [αρχ] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *ἑκούσιος*].

άκουσμα (το) [αρχ.] {ακούσμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** ό,τι ακούγεται (συνήθ. για ήχο που έχει μουσικότητα): *δεν υπάρχει γλυκύτερο ~ από το γέλιο ενός παιδιού* || *μουσική στη διαπασών τη νύχτα δεν είναι το ιδανικό ~ για τα αφτιά μας* **2.** το να ακούσει κανείς (κάτι): *στο άκουσμα και μόνο τού ονόματός του θυμώνει*

άκουσον ρ → ακούω

ακουστά επίρρ εξ ακοής· μόνο στη ΦΡ ***έχω ακουστά*** (i) γνωρίζω εξ ακοής, από φήμη ή διάδοση (και όχι εξ ιδίας αντιλήψεως): *σας ~ και χαίρομαι ιδιαιτέρως που σας γνωρίζω προσωπικά* (ii) έχω αόριστη πληροφόρηση, γνωρίζω μόνο το όνομα, αλλά όχι τα σχετικά (με κάτι): *~ για το σκάνδαλο Λόκχιντ, αλλά δεν γνωρίζω λεπτομέρειες*

ακουστική (η) **1.** ΦΥΣ ο κλάδος τής φυσικής που ασχολείται με το σύνολο των φυσικών φαινομένων, τα οποία αναφέρονται στις ιδιότητες, την παραγωγή, τη διάδοση και τη λήψη των ήχων **2.** ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί τη μετάδοση των ήχων που παράγονται μέσα σε αυτόν: *το θέατρο τής Επιδαύρου φημίζεται για την ~ του* ΣΥΝ ακουστικότητα **3.** ΤΕΧΝΟΛ ***ακουστική τεχνολογία*** ο κλάδος που ασχολείται με τον έλεγχο τής ηχορρύπανσης και με την εξασφάλιση καλών συνθηκών ακουστικής (σημ. 2) στα κτήρια
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. acoustique < αρχ. *ἀκουστικός*]

ακουστικό (το) **1.** (α) η συσκευή που λειτουργεί σε επαφή με το αφτί μεταδίδοντας ήχο (β) ΙΑΤΡ ***ακουστικό βαρηκοΐας*** όργανο που τοποθετείται στο αφτί και ενισχύει τον ήχο για άτομα που πάσχουν από βαρηκοΐα **2.** το εξάρτημα τής τηλεφωνικής συσκευής που λαμβάνει και μεταδίδει τους παραγόμενους από τους ομιλητές ήχους με τη μετατροπή των ηλεκτρικών σημάτων σε ηχητικά *περιμένετε / αναμείνατε στο ~ σας!* || *κατεβάζω / σηκώνω / κλείνω το ~* ΦΡ ***περιμένω στο ακουστικό (μου)*** περιμένω να με καλέσει, να επικοινωνήσει κάποιος μαζί μου: *έναν μήνα περίμενε μάταια στο ακουστικό του τους ανθρώπους τής διοίκησης να του κάνουν πρόταση ανανέωσης τού συμβολαίου του* **3.** ***ακουστικά*** (τα) (α) σύστημα αποτελούμενο από δύο ακουστικά (σημ. 1), τα οποία προσαρμόζονται και εφάπτονται στα αφτιά έτσι, ώστε να μεταδίδουν τον ήχο ή να προστατεύουν από έντονους θορύβους (β) ΙΑΤΡ. η κοινή ονομασία τού στηθοσκοπίου.
[ΕΤΥΜ Ουδ τού αρχ. επιθ *ἀκουστικός*. Η σημ 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ écouteur, ενώ η 3 είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ earphone].

ακουστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αίσθηση ή τα όργανα τής ακοής. *όσο ο άνθρωπος γερνά, τόσο η ~ του ικανότητα εξασθενεί* || *~ αντίληψη / νεύρο / παραίσθηση / σήμα·* ΦΡ ***ακουστικός τύπος*** ο άνθρωπος που έχει την ικανότητα να αποκτά γνώσεις και να δημιουργεί παραστάσεις αξιοποιώντας κυρίως την αίσθηση τής ακοής: *είμαι ~· προτιμώ να ακούω το μάθημα παρά να το διαβάζω* ΑΝΤ οπτικός τύπος **2.** ΑΝΑΓ (α) ***ακουστικό οστάριο*** καθένα από τα τρία πολύ μικρά οστά (σφύρα. άκμονα και αναβολέα) που βρίσκονται στο μέσο ους (αφτί) και σχηματίζουν αλυσίδα. μέσω τής οποίας μεταδίδονται οι ήχοι στο έσω ους (β) ***ακουστικός πόρος*** η δίοδος για τη μεταφορά των ηχητικών σημάτων στον τυμπανικό υμένα τού αφτιού **3.** ΨΥΧΟΛ ***ακουστική αντίληψη*** η αποκωδικοποίηση από το κεντρικό νευρικό σύστημα των ακουστικών ερεθισμάτων **4.** ΦΥΣΙΟΛ. ***ακουστικό κέντρο*** η περιοχή τού εγκεφάλου που δέχεται τα ηχητικά ερεθίσματα **5.** ΓΛΩΣΣ (α) ***ακουστική εικόνα / ακουστικό ίνδαλμα*** η γνώση που έχει ο άνθρωπος για το πώς δηλώνεται φθογγικά (πώς προφέρεται) η σημασία μιας λέξης π χ η σημ. «πίνω» δηλώνεται στα Ελληνικά με τη φθογγική διαδοχή /pino/ (β) ***ακουστική φωνητική*** ο κλάδος τής φωνητικής που μελετά τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί οι φθόγγοι από τον ακροατή ως κύματα αέρος, ανεξάρτητα από την παραγωγή και την πρόσληψή τους **6.** ΦΥΣ ***ακουστική συχνότητα*** η συχνότητα ακουστικών κυμάτων που μπορούν να γίνουν αντιληπτά από τον μέσο ακροατή
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκουστός* < *ἀκούω*. Οι επιστημ όροι (εκτός τού *ακουστικού πόρου*, που απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό) είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ακουστικός τύπος* (< γερμ. akustischer Typ), *ακουστικό νεύρο* (< γαλλ. nerf acoustique), *ακουστική συχνότητα* (< αγγλ. audio frequency), *ακουστική εικόνα* (< γαλλ image acoustique), *ακουστικό οστάριο* (< αγγλ. auditory ossicle) κ.ά.].

ακουστικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ο βαθμός στον οποίο ένας χώρος ευνοεί ή όχι τη μετάδοση τού ήχου που παράγεται μέσα σε αυτόν: *το Μέγαρο Μουσικής έχει σπουδαία ~* ΣΥΝ ακουστική.

ακουστός, -ή. -ό [αρχ] **1.** αυτός που έχει φήμη. διάσημος: *είναι ~ για τις εγχειρήσεις ανοικτής καρδιάς* ΣΥΝ. φημισμένος. ξακουστός, ξακουσμένος. πασίγνωστος, ονομαστός, περίφημος • **2.** ΦΥΣ (για ήχο) αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός από τον μέσο ακροατή. — **ακουστά** επίρρ. (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

ακουστότητα (η) {χωρ πληθ } ΦΥΣ το υποκειμενικό χαρακτηριστικό ενός ήχου που επιτρέπει στον ακροατή να χαρακτηρίσει τον ήχο ισχυρό ή ασθενή
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. audibility]

ακούω ρ αμετβ κ. μετβ {ακού-ς, -ει, -με. -τε. -ν(ε), παρατ. άκουγα | άκουσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** έχω την αίσθηση τής ακοής, είμαι ικανός να αντιλαμβάνομαι ήχους: *γέρασε και δεν ακούει καλά* ΦΡ ***ακούω στο όνομα*** (μεσν φρ) έχω ως όνομα, ονομάζομαι: *ξαφνικά φάνηκε ο ιππότης που ~ Λάνσελοτ* **2.** είμαι σε εγρήγορση (για να συλλάβω έναν ήχο), εντείνω την προσοχή μου: *Άκου! Σαν να βρίσκεται κάποιος στην πόρτα!* ΣΥΝ αφουγκράζομαι **3.** σε φράσεις με τις οποίες καλείται κάποιος να προσέξει αυτό που θα λεχθεί· ΦΡ (α) ***ακούς εκεί!*** για την έκφραση δυσαρέσκειας: *~! Να με κοροϊδέψει έτσι!* (β) ***άκουσον-άκουσον! / άκουσον Κύριε!*** για την έκφραση έκπληξης (συνήθ με δυσαρέσκεια): *~! Υποστηρίζει ότι μπορεί να πάρει διδακτορικό δίπλωμα μέσα σε έναν χρόνο!* (γ) ***πάταξον μεν, άκουσον δε*** βλ. λ *πατάσσω* (δ) ***ο έχων ώτα ακούειν ακουέτω*** βλ. λ *ους* ♦ (μετβ.) **4.** αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι) με το αισθητήριο τής ακοής: *όταν ακούσεις το κουδούνι. άνοιξε!* || *~ την Έλλη να γελάει* || *~ φωνές / θόρυβο* ΦΡ ***δεν θέλω (ούτε) ν' ακούσω για (κάποιον / κάτι)*** για να δείξουμε ότι και μόνο η αναφορά σε κάποιον/κάτι μας προκαλεί έντονη δυσφορία *δεν θέλω ούτε ν' ακούσω για απεργίες πια!* **5.** δίνω προσοχή στο περιεχόμενο (ηχητικού ερεθίσματος). παρακολουθώ προσεκτικά: *~ μουσική / μια ομιλία / γνώμη / αίτημα* || (συνεκδ. και για τον άνθρωπο που μιλάει την πηγή τού ήχου) *~ τον δάσκαλο / τους συνομιλητές μου / τους μάρτυρες / ραδιόφωνο / έναν δίσκο* || *~ με προσοχή / με ενδιαφέρον / γοητευμένος / με δυσπιστία / με συγκατάβαση* ΣΥΝ ακροώμαι ΦΡ (α) ***άκου να σου πω / να δεις*** ή ***για άκου (ε)δώ!*** εμφατ. για να τονιστεί η σημασία όσων πρόκειται να ειπωθούν· συχνά με διάθεση επιτιμητική ή απειλητική. *~! Άλλαξε τρόπο συμπεριφοράς, γιατί δεν θα τα πάμε καλά!* (β) ***σ' ακούω και με τα δύο μου τ' αφτιά*** σε ακούω προσεκτικά (γ) ***άκου (με) που σου λέω*** επιβεβαιωτικά για κάτι που λέγεται και ενδεχομένως προκαλεί αμφιβολίες: *τελικά θα πειστεί να σου δώσει το δάνειο· ~!* (δ) ***άκου να δεις / άκου, φίλε μου / άκου κάτι πράγματα*** για την έκφραση έκπληξης: *Άκου, φίλε μου! Μέσα σε δύο μέρες κατάφερε να τελειώσει μιας εβδομάδας δουλειά!* (ε) ***ακούω βερεσέ (κάτι)*** βλ. λ. *βερεσές* (στ) ***εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω*** βλ. λ. *λέγω* **6.** (για λόγους ευχάριστους ή δυσάρεστους) μου απευθύνουν. δέχομαι· *~ κριτική / διαμαρτυρίες / αρνητικά σχόλια / έναν γλυκό λόγο / επαίνους / καλά λόγια·* ΦΡ ***τ(α) ακούω*** κ. ***ακούω τον εξάψαλμο / τα σχολιανά μου / τα εξ αμάξης / τον αναβαλλόμενο*** με μαλώνουν. με επιτιμούν, δέχομαι σφοδρή κριτική: *άκουσε τα εξ αμάξης από τον προϊστάμενό του* || *θ' ακούσει τα σχολιανά του για τη γκάφα του* **7.** παίρνω στα σοβαρά, λαμβάνω υπ' όψιν μου. ακολουθώ. υπακούω: *τα μικρά παιδιά πρέπει να ακούν τους γονείς τους* || *~ μια συμβουλή / (μτφ.) τη φωνή τής λογικής* **8.** επηρεάζομαι από κάποιον ή κάτι: *δεν ~ κανέναν και τίποτε* || *δεν τ' ~ εγώ αυτά· θα κάνω ό,τι αποφάσισα!* **9.** πληροφορούμαι, μαθαίνω έμμεσα: *έχω ακούσει ότι ο άντρας της δεν της φέρεται καλά· είναι αλήθεια;* (μεσοπαθ. ***ακού(γ)ομαι***) **10.** δίνω ορισμένη ακουστική εντύπωση, που οφείλεται στον ήχο τής φωνής που παράγω: *από το τηλέφωνο ακουγόταν πολύ βραχνιασμένος* || *η φωνή του ~ φιλική* || *η αναπνοή της ~ βαριά* **11.** (+επίρρ) προκαλώ ευχάριστο ή δυσάρεστο αίσθημα, εντύπωση στον ακροατή. *αυτή η λέξη ~ άσχημα· καλύτερα να μην τη χρησιμοποιείς* ΣΥΝ ηχώ. χτυπάω **12.** είμαι γνωστός, γίνεται συζήτηση για μένα: *το όνομά του ακούγεται πολύ στον χώρο τής πολιτικής* **13.** για κάτι που λέγεται, συζητείται (συνήθ. ως φήμη ή πιθανότητα): *ακούγεται ότι θα γίνει υποτίμηση τής δραχμής·* ΦΡ ***πού ακούστηκε;*** για έκφραση κατάπληξης. ανάμικτης με δυσαρέσκεια: *~ να πληρώνεις πρόστιμο λόγω διαρροής τού νερού που οφείλεται σε δικό τους λάθος; Αυτά είναι απαράδεκτα πράγματα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *σύνθετος, φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀ-κόϜ-jω* < ἀ- προθεμ. + I.E. *kew-/ *skew- «παρατηρώ. προσέχω», πβ. σανσκρ. kav-is «σοφός. προνοητής», λατ. cav-eo «προσέχω», γαλλ. caution «προσοχή», αγγλ hear «ακούω», show «δείχνω», γερμ. hören «ακούω». Schau «όψη» κ ά Ομόρρ αρχ *κοέω* (< **κοϜ-έω*) «παρατηρώ», *ἀ-κεύ-ω* «τηρώ», *ἀκοή* (βλ λ), *-ήκοος* (β' συνθ., πβ. *ὑπήκοος*) κ.ά. Ο τ *άκουσον* «άκου, άκουσε» είναι η αρχ. προστ. αορ. τού ρ.]

Ακράγας (ο) {Ακράγαντ-ος, -α} αρχαία Ελληνική αποικία στις ΝΔ ακτές τής Σικελίας — **Ακραγαντίνος** (ο).
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου. Κατά τη μυθολογία, ο *Ἀκράγας*, γυιος τού Δία και τής Αστερόπης, ίδρυσε την ομώνυμη σικελική πόλη. Η ιταλ ονομασία Agrigento ανάγεται στον ελλην *Ἀκράγαντα*, αιτ τού *Ἀκράγας*, μέσω τού λατ. Agrigentum]

ακράδαντος, -η, -ο αυτός που δεν κλονίζεται, δεν διαψεύδεται *η μαρτυρία αυτή αποτελεί ~ απόδειξη τής αθωότητάς του* || *~ πεποίθηση / πίστη* ΣΥΝ σταθερός, αδιάσειστος. ατράνταχτος. ακλόνητος, αδιαμφισβήτητος ΑΝΤ. ασταθής, αμφίβολος, αβέβαιος. — **ακράδαντα / ακραδάντως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ. + *κραδαίνω* «σείω»]

ακραίος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο άκρο. έσχατος· *~ σημείο / περιοχή* ΣΥΝ. τελευταίος, ακρινός **2.** (μτφ) αυτός που αναφέρεται σε υπερβολικές ή απίθανες καταστάσεις, ιδέες κ ά.: *αυτό που λες είναι μια ~ περίπτωση* || *μην υποστηρίζεις τόσο ~ θέσεις!* || *~ αντιθέσεις / λύσεις* ΣΥΝ υπερβολικός ΑΝΤ αντιπροσωπευτικός, μέσος, μετριοπαθής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκρος*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκραῖος* < *ἄκρη / -ᾱ* + *-ιος* (πβ. κ *ἀκμή – ἀκμαῖος*)]

ακραιφνής, -ής, -ές {ακραιφν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν νοθεύτηκε με ξένα στοιχεία: *σε ~ δημοτική* ΣΥΝ καθαρός **2.** (συνεκδ για πρόσ.) γνήσιος. πραγματικός: *~ οπαδός / δεξιός / αριστερός* — **ακραιφνώς** επίρρ [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ < *ἄκρος* + επίρρ *αἴφνης*, παρά τις σημασιολογικές δυσχέρειες μιας τέτοιας ετυμολογίας]

ακραξόνιο (το) {ακραξονί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ καθεμιά από τις άκρες τού άξονα των τροχών των οχημάτων
[ΕΤΥΜ < *ακρο-* + *αξόνιο*. υποκ. τού *άξονας*]

ακρασία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ) η έλλειψη εγκράτειας. η ακολασία.

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκρατής* < *ἀ-* στερητ. + *-κρατής* < *κράτος*]

ακράτεια (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η αδυναμία εκούσιας συγκρατήσεως των απεκκρίσεων: *~ ούρων / κοπράνων* || *η ~ είναι συνηθισμένη στους πολύ ηλικιωμένους*· ΦΡ **ακράτεια γλώσσας** η ανικανότητα να ελέγχει κανείς τα λόγια του, η αμετροέπεια.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκρατής* < *ἀ-* στερητ + *-κρατής* < *κράτος*. Ο ιατρ όρος είναι αντιδάν., < νεολατ acratia].

ακράτητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγκρατηθεί, ασυγκράτητος: *ξαφνικά ξέσπασε σε ~ γέλια και δεν έλεγε να σταματήσει* || *~ θυμός / ενθουσιασμός* ΣΥΝ ακατάσχετος, ακάθεκτος ΑΝΤ συγκρατημένος -- **ακράτητα** επίρρ.

άκρατος[1], -η, -ο (συνήθ για συναισθήματα) αυτός που χαρακτηρίζεται από δύναμη και ορμητικότητα, που δεν συγκρατείται: *~ ζήλος / ενθουσιασμός* ΣΥΝ ασυγκράτητος
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *κρατώ*].

άκρατος[2], -η, -ο **1.** (αρχαιοπρ) αυτός που δεν έχει αναμιχθεί με κάτι άλλο· *~ οίνος* **2.** (συνήθ μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γνησιότητα, που αποκλείει οποιουσδήποτε συμβιβασμούς: *~ ιδεαλισμός* ΣΥΝ ακραιφνής, ατόφυος, πραγματικός, αληθινός
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *-κρατος* < *κεράννυμι* «αναμειγνύω» (βλ. λ *κράση*)].

ακρεοφαγία (η) [1893] {χωρ. πληθ } αποχή από την κρεοφαγία.

άκρη (η) {ακρών} **1.** το αρχικό ή τελευταίο σημείο ή όριο (κατά μήκος ή και κατά πλάτος) αντικειμένου ή εκτάσεως· *δέσε το αγκίστρι στην ~ τής πετονιάς* || *οι ~ τού σεντονιού* || *κατοικεί στην ~ της πόλης* ΣΥΝ τέλος, τέρμα, άκρο, πέρας· ΦΡ (α) ***απ' άκρη σ' άκρη*** σε όλη την έκταση ή το μήκος, παντού· *η αστυνομία χτένισε την περιοχή ~, αλλά δεν κατάφερε να εντοπίσει τα ίχνη τού δράστη* (β) (ως επίρρ.) ***άκρη-άκρη*** εντελώς στην άκρη, στο πιο ακραίο σημείο. *μην περπατάς ~ στο πεζοδρόμιο* || *~ στον γκρεμό* (στο χείλος του) (γ) ***όπου με βγάλει η άκρη*** προχωρώ στην εκτέλεση πράξεως, αδιαφορώντας για την τελική έκβαση *αποφάσισα να ξεκινήσω αυτή τη δουλειά και ~* (δ) ***στην άκρη τού κόσμου*** στα πέρατα τού κόσμου, πολύ μακριά: *μαζί σου πάω και ~* (ε) ***βγάζω άκρη / βρίσκω την άκρη*** (i) ανακαλύπτω την αρχή, το αίτιο ή τον σκοπό μιας πράξης, ενός γεγονότος· *ο δικηγόρος ερεύνησε για αρκετούς μήνες αυτή τη μυστηριώδη υπόθεση, αλλά στο τέλος βρήκε την άκρη* || *δεν μπορώ να βγάλω άκρη με το καινούργιο έντυπο τής εφορίας δεν καταλαβαίνω τι ακριβώς θέλουν* (ii) καταλήγω σε συμπέρασμα, συμφωνώ. *διαφωνούσαμε σε πολλά θέματα, αλλά μετά από μακρά συζήτηση βρήκαμε την άκρη* (στ) (ως επίρρ.) ***μέσες άκρες*** όχι επακριβώς, περίπου επιφανειακά *~ κατάλαβα, αλλά όχι με λεπτομέρειες* ΣΥΝ χοντρικά, γκρόσο μόντο (ζ) (μτφ.-λαϊκ.) ***έχω άκρες*** έχω τα μέσα, ανθρώπους που με εξυπηρετούν *αυτός έχει άκρες παντού, ακόμα και στα πολύ υψηλά κλιμάκια* **2.** (καταχρ.) το αιχμηρό σημείο κοπτικού και γενικότ. αιχμηρού αντικειμένου· *η ~ τού στιλέτου* ΣΥΝ μύτη, κόψη, αιχμή **3.** απόμερος τόπος, γωνιά: *Έχει πολύ θόρυβο εδώ! Ας πάμε σε μιαν ~ να τα πούμε!* ΦΡ (α) (συνήθ. για πρόσ) ***βάζω / κάνω (κάποιον) στην άκρη*** παραμερίζω, περιφρονώ (κάποιον): *τους έκανε όλους στην άκρη, για να πετύχει αυτό που ήθελε* ΣΥΝ βάζω στο περιθώριο (β) (μτφ) ***βάζω στην άκρη / μπάντα*** (για χρήματα) αποταμιεύω, φυλάγω για μελλοντικό σκοπό: *έβαλα στην άκρη ένα ποσόν, για να αγοράσω αυτοκίνητο* (γ) (εμφατ) ***αφήνω (κάτι) στην άκρη*** παύω να λέω, να κάνω ή να χρησιμοποιώ κάτι: *άσε στην άκρη την αξίνα κι έλα να μαζέψουμε τα χορτάρια* || *Άσε στην άκρη τα χωρατά! Τώρα πρέπει να σοβαρευτούμε* (δ) ***τραβώ / κάνω στην άκρη*** παραμερίζω για να δώσω την προτεραιότητα σε κάποιον άλλο: *κάνε στην άκρη να περάσω!* **4.** κάθε σημείο που δεν ανήκει στον κυρίως χώρο, στο κέντρο τής κίνησης, δραστηριότητας, όπου είναι οι πολλοί κ λπ. *οι άλλοι χόρευαν κι αυτή είχε καθίσει σε μιαν ~ μόνη της* || *έπιασε μιαν ~ στην αίθουσα και παρακολουθούσε* Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.), **άκρια** (η) [μεσν.] (σημ. 1, 3). — (υποκ.) **ακρούλα** κ **ακρίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. τ τού αρχ επιθ *ἄκρος* (βλ λ) Ο τ. *ἄκρια* σχηματίστηκε αναλογικά προς τα θηλ. σε *-ια* (*ἀπόκρια, ὑπηρέτρια, γλύπτρια* κ τ ό.). Ήδη μεσν. είναι οι φρ *απ' άκρη σ' άκρη* και *βγάζω άκρη* (< μεσν. *βγαίνω εἰς τὴν ἄκραν*), ενώ η φρ. *στην άκρη τού κόσμου* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ au bout du monde)].

ακριανός, -ή, -ό → ακρινός

ακριβά επίρρ [μεσν] **1.** σε υψηλή τιμή: *είναι πολύ ωραία έπιπλα, αλλά κοστίζουν ~* || *πουλώ / στοιχίζω ~* **2.** με βαρύ τίμημα *πλήρωσε ~ το σφάλμα / την τόλμη / τη βλακεία του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής*.

ακριβαίνω ρ αμετβ. κ. μετβ. [μεσν] {ακρίβυνα} ♦ (αμετβ.) **1.** (για εμπορεύματα) γίνομαι ακριβότερος, αυξάνει η τιμή πωλήσεώς μου. *από αύριο ακριβαίνουν τα γαλακτοκομικά προϊόντα* ΣΥΝ ανατιμώμαι, ανεβαίνω ΑΝΤ φθηναίνω, υποτιμώμαι, πέφτει η τιμή μου **2.** (γενικότ.) γίνομαι δαπανηρός *μέρα με τη μέρα η ζωή ακριβαίνει όλο και περισσότερο* ♦ **3.** (μετβ.) αυξάνω την τιμή πωλήσεως ενός εμπορεύματος: *η κυβέρνηση αποφάσισε να ακριβύνει τα είδη πολυτελείας* ΣΥΝ ανατιμώ ΑΝΤ υποτιμώ, ρίχνω την τιμή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -αίνω

ακρίβεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | χωρ πληθ } **1.** η απόλυτη σαφήνεια και ορθότητα, η απόδοση ή διατύπωση με τρόπο που να μην υπάρχει σφάλμα, έλλειψη, να μη δημιουργείται παρερμηνεία, ασάφεια, εσφαλμένη εντύπωση· η πληρέστερη δυνατή απόδοση ή έκφραση (μιας πραγματικότητας, ενός φαινομένου, όρου κ.ά.): *η ανάγκη για ~ στη διατύπωση οδηγεί κάθε επιστήμη στη δημιουργία τής δικής της ορολογίας* || *μαθηματική / απόλυτη ~* || *εκφράζεται με ~ / με κάθε δυνατή / με τη μέγιστη ~*· ΦΡ ***για την ακρίβεια*** για να είμαι ακριβέστερος, ακριβέστερα: *το καλοκαίρι θα πάω στην Ευρώπη, ~ στην Αυστρία και την Ελβετία* **2.** (ειδικότ) η τέλεια απόδοση οργάνων, μηχανικών μέσων ή λειτουργιών που συντελούνται με αυτά, η απόλυτη λειτουργική αξιοπιστία τους: *αυτό το ρολόι, αν και παλιό, διακρίνεται για την ~ του* || *μηχανισμός ακριβείας* || *ζυγός ακριβείας* (η ζυγαριά που χρησιμοποιείται στα φαρμακεία) **3.** (συνεκδ.) η τελειότητα (μιας ενέργειας ή πράξης): *θαύμασαν την αθλήτρια / χορεύτρια για την ~ των κινήσεών της* **4.** η συμφωνία λόγων ή πράξεων με την πραγματικότητα: *η ~ όσων είπαν οι μάρτυρες θα ελεγχθεί με βάση τα νέα στοιχεία που προέκυψαν* || *ιστορική ~* ΣΥΝ αξιοπιστία, πιστότητα **5.** ΟΙΚΟΝ το υψηλό κόστος, η εις βάρος των μισθωτών αναντιστοιχία μεταξύ των ρυθμών μεταβολής των τιμών και των εισοδημάτων: *η ~ στην αγορά αποθαρρύνει τους καταναλωτές* (πβ λ *ακρίβια*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκριβής*]

Ακριβή (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Θηλ. τού επιθ. *ακριβός* (βλ λ.)].

ακριβής, -ής, -ές {ακριβ-ούς | -είς (ουδ -ή)· ακριβέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ακρίβεια, από απόλυτη σαφήνεια, ορθότητα, εμμονή στη λεπτομέρεια, χωρίς παραλείψεις, αποκλίσεις ή λάθη: *~ αποτέλεσμα / εξέταση / μελέτη / διάγνωση / αντιπαραβολή / προφορά / γνώση / αντίγραφο / απάντηση / περιγραφή / οδηγίες / ορισμός* ΣΥΝ σχολαστικός, τέλειος, λεπτομερειακός ΑΝΤ ανακριβής, λανθασμένος, εσφαλμένος **2.** αυτός που ορίζεται ή προσδιορίζεται με απόλυτη σαφήνεια και σχολαστικότητα: *έρευνα για να διαπιστωθούν τα ακριβή αίτια τού ατυχήματος* || *ο ~ αριθμός των τραυματιών* || *η ~ έννοια τού όρου «δομή»* || *το ~ δρομολόγιο τού τρένου* || *η ~ θέση τού πλοίου* || *~ ημερομηνία / ώρα / ποσό / ποσότητα / έκφραση* **3.** αυτός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ο σύμφωνος με την αλήθεια· *ο ανακριτής ζήτησε από τον κατηγορούμενο ~ αναπαράσταση τού συμβάντος* || *~ καταγγελία / πληροφορίες / είδηση / πρόγνωση / στοιχεία* ΣΥΝ αληθής, αληθινός, έγκυρος, αξιόπιστος, πιστός ΑΝΤ ανακριβής, ψεύτικος, αναξιόπιστος **4.** (ειδικότ. για πρόσ) αυτός που μιλά με ακρίβεια, που η σκέψη του, τα λόγια του ή οι κρίσεις του ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα και την αλήθεια: *παρακαλώ να είστε απόλυτα ακριβείς στις απαντήσεις σας* ΣΥΝ σαφής **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από συνέπεια σε συμφωνίες, υποχρεώσεις ή προκαθορισμένους όρους· *είναι πάντα ~ στα ραντεβού του* ΣΥΝ συνεπής, τακτικός ΑΝΤ ασυνεπής, αναξιόπιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. ίσως < **ἀκρ-ειβής* < *ἄκρος* + *εἴβω* «στάζω» (παράλλ. τ. τού *λείβω*, βλ. λ *λιβάδι*), οπότε η αρχική σημ θα ήταν «αυτός που στάζει μέχρι τα άκρα, ο γεμάτος ώς το χείλος» και, κατ' επέκτ., «ακριβής». Η μεταβολή *-ει-* > *-ι* (**ἀκρειβής* > *ἀκριβής*) οφείλεται πιθ. σε ιωτακισμό (προφορά ως -i-). πβ. *εἶμα* > *ἱμάτ-ιον*, *εἴλιγξ* > *ἴλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά.]

> **ακριβής – ακριβός, ακριβώς – ακριβά, ακρίβια – ακρίβεια.** Η σειρά των παράλληλων αυτών τύπων («διτυπιών») είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα τής γόνιμης πολυτυπίας που διακρίνει την Ελληνική στη διαχρονικότητά της Το **ακριβός** μεταπλάστηκε από το **ακριβής** σύμφωνα με παλαιότερη τάση τής Ελληνικής να μετασχηματίζει τα δύσκολα στην κλίση τους δικατάληκτα επίθ. σε *-ης* στην κατηγορία των επιθ σε *-ος* (πβ. *ανωφελής - ανώφελος, απρεπής – άπρεπος, πολυπαθής – πολύπαθος* κ.τ.ό). Στην περίπτωση τού *ακριβός* η διαφοροποίηση κατέληξε να είναι συγχρόνως και έντονα σημασιολογική. Η ίδια σημασιολογική διαφοροποίηση αναπτύχθηκε και ανάμεσα στα **ακριβώς – ακριβά** Το *ακριβώς* σημαίνει «με ακρίβεια, επακριβώς, χωρίς παρέκκλιση», ενώ το *ακριβά* δηλώνει «σε υψηλή τιμή» Το ουσ. **ακρίβεια** εξελίχθηκε σημασιολογικά όπως το *ακριβής - ακριβός* και προσέλαβε και τη σημ «υψηλές τιμές προϊόντων», με την οποία χρησιμοποιείται κυρ. στον γραπτό αλλά και στον προφορικό λόγο παράλληλα, σχηματίστηκε και νέο ουσιαστικό **ακρίβια** < *ακριβαίνω* < *ακριβός* κατά το σχήμα *φτηνός – φτηναίνω – φτήνια* → *άβαφος*

ακρίβια (η) (προφέρεται α-κρί-βια) {χωρ. πληθ.} (κυρ προφορ.) **1.** η υψηλή τιμή πωλήσεως ΑΝΤ φτήνια **2.** (συνεκδ) η εποχή κατά την οποία το κόστος ζωής είναι υψηλό: *«στης ακρίβιας τον καιρό / επαντρεύτηκα κι εγώ»* (τραγ) || *από τότε που ανέλαβε την εξουσία αυτή η κυβέρνηση, μας πέθανε στην ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ακριβαίνω* (υποχωρητ.) < *ἀκριβός*, κατά το σχήμα *φτηνός – φτηναίνω – φτήνια*].

ακριβο- κ. **ακριβό-** [μεσν] α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** το δαπανηρό, το ακριβό: *ακριβο-πληρώνω, ακριβο-πουλώ* **2.** (μτφ.) το αγαπημένο: *ακριβο-γυιός, ακριβο-κόρη* **3.** το σπάνιο: *ακριβο-θώρητος, ακριβο-μίλητος* **4.** τη φροντίδα, την αγάπη με την οποία γίνεται κάτι: *ακριβοταΐζω, ακριβο-ποτίζω* **5.** την ακρίβεια, τη σαφήνεια: *ακριβό-λογος*.

ακριβογυιός (ο) (λογοτ.) πολυαγαπημένος γυιος (συνήθ μοναχογυιός).

ακριβοδίκαιος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αποδίδει με ακρίβεια το δίκαιο, που κρίνει δίκαια: *τον εμπιστεύομαι στις κρίσεις του, γιατί είναι ~* **2.** (για ενέργειες ή πράξεις) αυτός που συντελείται με απόλυτη τήρηση του δικαίου *έγινε ~ μοιρασιά τής πατρικής περιουσίας* ΑΝΤ. άδικος, μεροληπτικός

ακριβοθυγατέρα (η) πολυαγαπημένη κόρη (συνήθ μοναχοκόρη)

ακριβοθώρητος (ο), **ακριβοθώρητη** (η) (συχνά ειρων. ή σκωπτ.)

α- / αν- *στερητικό*

α-κουτσομπόλευτος, -η, -ο
α-κουτσούλιστος, -η, -ο
α-κουτσούρευτος, -η, -ο
α-κράσπεδος, -η, -ο
α-κράσωτος, -η, -ο
ά-κραχτος, -η, -ο
α-κρέμαστος, -η, -ο
α-κρήμνιστος, -η, -ο
α-κρηπίδωτος, -η, -ο
α-κρησάριστος, -η, -ο

πρόσωπο που εμφανίζεται σπάνια, που τον βλέπει κανείς σε αραιά χρονικά διαστήματα από τότε που έπιασες δουλειά, μας έγινες ~

ακριβολόγος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζεται με ακρίβεια και σαφήνεια: *μιλάει χωρίς περιστροφές ή αοριστίες, είναι ~*. Επίσης **ακριβόλογος,** -η, -ο. — **ακριβολογία** (η) [αρχ.]

ακριβολογώ ρ αμετβ. [μτγν] {ακριβολογείς. | ακριβολόγησα} εκφράζομαι με ακρίβεια, κυριολεκτώ· *αν θέλουμε να ακριβολογούμε, πρέπει να αφήσουμε τις γενικότητες και τις αοριστίες.*

ακριβομίλητος, -η, -ο αυτός που δεν μιλά πολύ ΣΥΝ λιγομίλητος ΑΝΤ. πολυλογάς, φλύαρος

ακριβοπληρώνω ρ. μετβ {ακριβοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πληρώνω σε υψηλή τιμή: *έμεινα πολύ ευχαριστημένος από τη δουλειά του, αλλά τον ακριβοπλήρωσα* ΣΥΝ. μοσχοπληρώνω **2.** (μτφ.) τιμωρούμαι αυστηρά, πληρώνω βαρύ τίμημα *αυτό που μου έκανες θα το ακριβοπληρώσεις.*

ακριβοπουλώ ρ. μετβ {ακριβοπουλάς . | ακριβοπούλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} πουλώ κάτι ακριβά ΣΥΝ μοσχοπουλώ

ακριβός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει υψηλή τιμή, τού οποίου η απόκτηση κοστίζει πολύ: *~ τρόφιμα / αυτοκίνητο / σπίτι / βιβλίο / εισιτήριο / μηχάνημα / κοσμήματα / δώρο* || *~ ποδοσφαιριστής* ΣΥΝ (εκφραστ.) αλμυρός ΑΝΤ φθηνός, προσιτός, οικονομικός· ΦΡ ***έχει ακριβά τα λόγια του*** είναι πολύ συγκρατημένος και μετρημένος στα λόγια του **2.** αυτός που απαιτεί πολλά έξοδα, δαπανηρός. *η ζωή μας γίνεται όλο και πιο ~* ΣΥΝ πολυέξοδος, πολυδάπανος **3.** αυτός που πουλά προϊόντα ή υπηρεσίες σε υψηλή τιμή: *δεν πηγαίνω ποτέ σε αυτό το μαγαζί· είναι πολύ ~* || *είναι ~ ξενοδοχείο, οι πελάτες του είναι πλούσιοι* || *αυτός ο γιατρός είναι πολύ ~* || *είναι πολύ ~ περιοχή· οι τιμές των ακινήτων έχουν πάει στα ύψη* ΣΥΝ (εκφραστ.) απλησίαστος, αλμυρός, τσουχτερός, φαρμακείο ΦΡ (παροιμ.) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** για κάποιον που δεν δίνει χρήματα για κάτι αξιόλογο ή αναγκαίο, ενώ ξοδεύει για πράγματα λιγότερο αξιόλογα ή αναγκαία· *το σκέφτεται να επισκευάσει τη στέγη τού σπιτιού του που στάζει, ενώ προχθές αγόρασε στερεοφωνικό· ~!* • **4.** (μτφ.) πολύ αγαπητός, προσφιλής: *έχασαν την ~ τους κόρη και είναι απαρηγόρητοι* || *ακριβή μου φίλη, μου λείπεις* || (κ. ως ουσ. συνήθ σε προσφωνήσεις) *ανυπομονώ να σε δω, ακριβέ μου!* ΣΥΝ πολυαγαπημένος, λατρευτός, προσφιλής, φίλτατος — (υποκ.) **ακριβούτσικος,** -η/-ια, -ο, **ακριβά** επίρρ (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής, άβαφος*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀκριβής*, με μεταπλασμό κατά τα επίθ σε *-ος* πβ. *πολυπαθής – πολύπαθος, ανωφελής – ανώφελος*. Αφετηρία τής παρατηρούμενης σημασιολ. μεταβολής («αλάνθαστος, σαφής» → «δαπανηρός») υπήρξε η –ήδη αρχ.– σημ. «ολιγαρκής, φειδωλός» (πβ. Ανδοκίδ. 4, 32 *ἀκριβῶς διαιτᾶσθαι*, όπου αποδίδεται η έννοια τού να ζει κανείς σύμφωνα με τις οικονομικές του δυνατότητες, να μην υπερβαίνει τα όριά του). Από τη σημ. τού «ολιγαρκούς» η λ. μετέπεσε και στη δήλωση τού «πολύτιμου» και (στον μεσν.) τού «δαπανηρού»].

ακριβώς επίρρ [αρχ.] {ακριβέστ-ερα, -ατα} **1.** με ακριβή τρόπο, χωρίς την παραμικρή απόκλιση από τα πραγματικά περιστατικά: *πες μου ~ τι συνέβη* ΣΥΝ επακριβώς, με ακρίβεια, λεπτομερώς, πιστά • **2.** (με επιτατ. χρονική σημ.) χωρίς την παραμικρή καθυστέρηση, ούτε αργότερα ούτε νωρίτερα: *θα σε περιμένω στις 6.00 η ώρα ~!* || *εκείνη ~ τη στιγμή χτύπησε το κουδούνι* || *Πότε ~ συνέβη το ατύχημα;* • **3.** (επιβεβαιωτικώς) έτσι, πράγματι, πολύ σωστά: *~! Συμφωνώ απόλυτα μαζί σου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακριβής*

ακρίδα (η) **1.** έντομο με κοντές κεραίες και ισχυρά οπίσθια πόδια, κατάλληλα για άλματα· μεταναστεύει κατά σμήνη και είναι ιδιαίτερα βλαβερό για τις καλλιέργειες **2.** (περιληπτ.) σμήνος ακρίδων: *φέτος έπεσε ~ και μας κατέστρεψε όλες τις καλλιέργειες* **3.** (μτφ.) αυτός που υστερεί σε σωματική διάπλαση, ο καχεκτικός ΣΥΝ ισχνός.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκρίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ἀ-* προθεμ. + *κρίζω* «τρίζω» (< **κρίγ-jω* < Ι.Ε. *krig-, ίδια σημ.), οπότε η λ. ίσως είναι αποτέλεσμα ηχομιμήσεως, από τον θόρυβο που προκαλεί το έντομο.].

ακριδοκτόνος, -ος, -ο [1893] **1.** αυτός που καταπολεμεί τις ακρίδες **2.** ***ακριδοκτόνο*** (το) εντομοκτόνο που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση των ακρίδων.
[ΕΤΥΜ < *ακρίδα* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

ακριμάτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν διέπραξε κρίματα, αναμάρτητος. «*που να βρεθεί ακριμάτιστος, σαν θα τον πάρει ο Χάρος*» (Β. Κορνάρος) ΣΥΝ αθώος ΑΝΤ αμαρτωλός, ένοχος.

ακρινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που βρίσκεται στην άκρη. *τα ~ σπίτια τού χωριού* ΑΝΤ μεσαίος. Επίσης **ακριανός**.

ακρισία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ορθής κρίσης, κριτικής ικανότητας: *οι ηττημένοι απέδωσαν το εκλογικό αποτέλεσμα στην ~ τού λαού* ΣΥΝ επιπολαιότητα, απερισκεψία ΑΝΤ ορθοφροσύνη, κρίση, ευθυκρισία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄκριτος*]

ακρίτας (ο) {ακριτών} **1.** ΙΣΤ ο στρατιώτης που φρουρούσε και υπερασπιζόταν τα άκρα, δηλ. τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που φρουρεί ή που κατοικεί σε παραμεθόρια και συνοριακή περιοχή τού κράτους. *οι ~ μας στον Έβρο* Επίσης **ακρίτης** — **ακριτικός,** -ή -ό
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀκρίτας / ἀκρίτης* < αρχ. *ἄκρα*].

> **ακρίτας – ακριτικός – Διγενής Ακρίτας.** Από την ανάγκη των Βυζαντινών να προστατεύσουν τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τις επιδρομές διαφόρων εισβολέων, καθιέρωσαν τον θεσμό των **ακριτών**, πληθυσμικών ομάδων που κατοικούσαν στα «άκρα», στα όρια τού Βυζαντίου, τα οποία υπεράσπιζαν πολεμώντας εναντίον των επιδρομέων. Στους κατοίκους των άκρων, στους **ακρίτες**, εξασφαλίζονταν κίνητρα (οικονομικά, γης κ.λπ.), ώστε να ζουν στις **ακριτικές** περιοχές και να τις υπερασπίζονται. Οι αγώνες εναντίον των εχθρών που κατά καιρούς έκαναν επιδρομές κατά τού Βυζαντίου, εξασφάλισαν στους *ακρίτες* φήμη γενναίων πολεμιστών, που τα κατορθώματά τους εξυμνούνται στα μεσαιωνικά έπη τής Ελλάδας, στα **Ακριτικά Έπη** και, γενικότερα, στα ακριτικά (δημοτικά) τραγούδια. Περίφημος ακρίτας υπήρξε ο **Διγενής (Ακρίτας)**, τού οποίου οι άθλοι περιγράφονται στο ομώνυμο βυζαντινό έπος

ακριτοέπεια (η) {χωρ. πληθ.} η *απερίσκεπτη ομιλία* ΣΥΝ. ακριτομυθία (σημ. 2). — **ακριτοεπής,** -ής, -ές
[ΕΤΥΜ < *άκριτος* + *-έπεια* < *-επής* < αρχ *ἔπος* «λόγος» (βλ.λ.)].

ακριτομυθία (η) [μεσν] κ (εσφαλμ.) **ακριτομύθεια** {ακριτομυθιών} (λόγ.) **1.** η κοινολόγηση μυστικού εξαιτίας επιπολαιότητας ή ακρισίας: *η απόφαση γνωστοποιήθηκε πολύ πριν από την κοινοποίησή της λόγω τής ~ ενός υπαλλήλου* ΑΝΤ εχεμύθεια **2.** ασυνάρτητη και απερίσκεπτη φλυαρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.

ακριτόμυθος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να κρατήσει μυστικό, που κοινολογεί τα μυστικά που του έχουν εμπιστευθεί ΑΝΤ εχέμυθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «φλύαρος, κενολόγος», < *ἄκριτος* + *μῦθος*].

άκριτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κρίση, που δεν μπορεί να κρίνει ΣΥΝ άφρων, ανόητος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ συνετός, νουνεχής, σώφρων, γνωστικός, μυαλωμένος **2.** (για λόγους ή πράξεις) αυτός που ειπώθηκε ή έγινε αλόγιστα, απερίσκεπτα ή επιπόλαια: *μη δίνεις βάση σε ό,τι άκουσες· είναι όλα ~ λόγια.* — **άκριτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *κρίνω*]

ακρο- κ. **ακρό-** [αρχ.] **1.** α' συνθετικό το οποίο δηλώνει την άκρη από κάτι: *ακρο-ποταμιά, ακρο-θαλάσσι, ακρο-δάχτυλο, ακρό-πρωρο* **2.** ΙΑΤΡ λεξικό πρόθημα ονομάτων που δηλώνουν το ακραίο τμήμα ενός ανατομικού σχηματισμού (λ.χ. ακροποσθία), αλλά και παθήσεις των άκρων: *ακρο-μεγαλία, ακρο-πάθεια*

άκρο (το) **1.** (α) το ακραίο, το έσχατο σημείο αντικειμένου ή εκτάσεως *πιάσε το σχοινί από τα δύο ~ και τέντωσέ το* || *οι ομάδες παρατάχθηκαν στα δύο ~ τού γηπέδου* ΣΥΝ άκρη, άκρια· ΦΡ ***απ' άκρου εις άκρον*** (*ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον*, μεσν. φρ.) σε όλη την έκταση, πέρα για πέρα: *περπάτησα την Πάρο ~* (β) το υψηλότερο σημείο ενός τόπου: *φθάσαμε ώς το ~ τού βουνού* ΣΥΝ κορυφή· ΦΡ ***άκρον άωτον*** βλ.λ **2.** ***άκρα*** (τα) (i) ΑΝΑΤ τα ακραία μέλη τού σώματος, δηλ. τα πόδια και τα χέρια· *είναι συνηθισμένο να ανακαλύπτονται αρχαία αγάλματα με σπασμένα τα ~ τους* || *κάτω ~* (τα πόδια) || *άνω ~* (τα χέρια) (ii) ΙΣΤ τα σύνορα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας «*Ὠδαί τῶν προνοουμένων τὰ ἄκρα*» (τα ακριτικά τραγούδια) (iii) (μτφ.) το υπέρτατο σημείο, ο ανώτατος βαθμός, το όριο· (συνεκδ.) η υπερβολή, η ακρότητα ΣΥΝ έπακρο, αποκορύφωμα ΦΡ (α) ***άνθρωπος των άκρων*** αυτός που έχει ακραίες απόψεις ή ασταθή συμπεριφορά: *δεν μπορώ να συζητήσω ήρεμα και λογικά μαζί του είναι ~* ΑΝΤ μετριοπαθής (β) ***φθάνω στα άκρα*** ενεργώ χωρίς μέτρο, φθάνω σε οριακό σημείο. *μη φθάνεις στα άκρα· γίνε πιο διαλλακτικός*. Επίσης (λόγ.) **άκρον**
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄκρον*, ουσιαστικοπ ουδ. τού επιθ *ἄκρος* Ήδη στον Πλάτωνα απαντά η φρ *ἐπ' ἄκρον ἀφικέσθαι* «φθάνω στα άκρα»].

ακροάζομαι ρ μετβ. αποθ. {ακροάσ-τηκα (λόγ -θηκα)} ΙΑΤΡ ακούω απευθείας με το αφτί (παλαιότερα) ή με τη βοήθεια ιατρικού οργάνου (συνήθ. στηθοσκοπίου) τους ήχους (κυρ. των πνευμόνων και τής καρδιάς): *ο γιατρός μού ζήτησε να πάρω βαθιές αναπνοές, για να με ακροαστεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκροῶμαι*, κατά μεταπλασμό βάσει τού αορ *ἠκροάσθην*, που συνέπιπτε φωνητικά με τα ρήματα σε *-άζ(ομαι)*, λ.χ *ἠγοράσθην – ἀγοράζομαι*].

ακρόαμα (το) {ακροάμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι ακούει κανείς, συνήθ. σε δημόσιους χώρους, και έχει χαρακτήρα ψυχαγωγικό (π.χ. μουσικό κομμάτι, απαγγελία): *στο Φεστιβάλ Αθηνών θα παρουσιαστεί μια μεγάλη ποικιλία ακροαμάτων* ΣΥΝ άκουσμα (πβ λ. *θέαμα*)
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκροῶμαι* (βλ.λ.)]

ακροαματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ακρόαση **2.** ΝΟΜ ***ακροαματική διαδικασία*** το τμήμα τής διαδικασίας τής δίκης το οποίο λαμβάνει χώρα στο ακροατήριο και στο πλαίσιο τού οποίου αναπτύσσονται προφορικά οι ισχυρισμοί των διαδίκων, διεξάγεται μέρος τής αποδεικτικής διαδικασίας και απαγγέλλονται οι δικαστικές αποφάσεις.

ακροαματικότητα (η) {σπάν. ακροαματικοτήτων} (για το ραδιόφωνο και καταχρ την τηλεόραση) το ποσοστό των ακροατών που παρακολούθησαν ή παρακολουθούν τακτικά μια εκπομπή ή τις εκπομπές ενός σταθμού (πβ λ. *τηλεθέαση, τηλεθεαματικότητα*): *αυτό το πρόγραμμα έχει μεγάλη / υψηλή / χαμηλή ~* || *δείκτης ακροαματικότητας* || *έχω ~* (για εκπομπή) || *κυνηγούν την ~ και όχι την ποιότητα.*

> **ακροαματικότητα – θεαματικότητα – αναγνωσιμότητα;** Επειδή οι συναφείς μετρήσεις αποσκοπούν στο να υπολογιστεί το ύψος ή, γενικότερα, τα ποσοστά **ακρόασης** (ραδιοφώνου), **θέασης** ή **τηλεθέασης** (τηλεόρασης) και **ανάγνωσης** (βιβλίων) και όχι το *ακρόαμα* (!), το *θέαμα* (!) και το *ανάγνωσμα* (!), σωστοί όροι θα ήταν αντιστοίχως **ακροατότητα** ή **ακροασιμότητα, θεατότητα** ή **θεασιμότητα** (και **τηλεθεασιμότητα**) και **αναγνωστότητα** ή **αναγνωσιμότητα** Μολονότι λέμε *έλαση – ελατός – ελατότητα, διάλυση – διαλυτός – διαλυτότητα, ρεύση – ρευστός – ρευστότητα* κ.τ.ό., άρα και *ακροατότητα, θεατότητα* και *αναγνωστότητα*, είναι ωστόσο προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τα *ακροασιμότητα, θεασιμότητα* και *αναγνωσιμότητα* (πβ. και *ίαση – ιάσιμος – ιασιμότητα, βίωση*

– *βιώσιμος – βιωσιμότητα. θνήση – θνήσιμος – θνησιμότητα. πλεύση – πλεύσιμος – πλευσιμότητα* κ ά.), που βρίσκονται εγγύτερα στα *ακρόαση, (τηλε)θέαση, ανάγνωση.*

ακροαριστερός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει πολιτικά στην άκρα Αριστερά ή ασπάζεται τις θέσεις της (βλ. λ *Αριστερά*) **2.** ***ακροαριστερός*** (ο), ***ακροαριστερή*** (η) ο οπαδός τής άκρας Αριστεράς, υποστηρικτής ακραίων αριστερών απόψεων ΣΥΝ. αριστεριστής ΑΝΤ ακροδεξιός
[ΕΤΥΜ Το α΄ συνθ *άκρος* σε αυτή τη χρήση αποδίδει το γαλλ. extrême].

ακρόαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** ΙΑΤΡ η εξέταση ασθενούς με γυμνό αφτί ή στηθοσκόπιο, με σκοπό τον εντοπισμό και την εξέταση φυσιολογικών ή παθολογικών ήχων σε εσωτερικά όργανα, όπως η θωρακική κοιλότητα, η καρδιά κ.λπ **2.** η (προσεκτική) παρακολούθηση (εκπομπής, ομιλίας, διδασκαλίας κ ά.): *πολλοί φοιτητές συγκεντρώθηκαν για την ~ τού μαθήματος* || (σε ραδιοφωνική εκπομπή προς τους ακροατές) *καλή ~!* || *αφιερωμένο* (ενν. το τραγούδι) *σε όσους κάνουν ~ αυτή τη στιγμή* (δηλ. στους ακροατές) **3.** η υποδοχή κάποιου που θέλει να υποβάλει αίτημα, παράπονο κ λπ. από επίσημο πρόσωπο ή ανώτερη αρχή (σε προκαθορισμένο χρόνο και μετά από αίτηση): *ζήτησα ~ από τον υπουργό* || *η Επιτροπή δέχτηκε τους φορείς σε ~* **4.** ΝΟΜ (α) η παρακολούθηση από το δικαστήριο των παραγόντων τής δίκης *θα ακολουθήσει η ~ των μαρτύρων / των διαδίκων* (β) ***δικαίωμα ακρόασης*** συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να αναπτύξουν ενώπιον τού δικαστηρίου τους ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση τού δικαστή να λάβει υπ' όψιν του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς • ΦΡ ***ούτε φωνή ούτε ακρόαση*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος (από τον οποίο αναμένεται κάτι), δεν δίνει σημεία ζωής ή δεν ανταποκρίνεται· *πριν από δύο μήνες υποσχέθηκε να με βοηθήσει, αλλά από τότε ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκρόασις* < *ἀκροῶμαι* Η φρ. *ούτε φωνή ούτε ακρόαση* ανάγεται σε αφήγηση τής Π.Δ. κατά την οποία οι ιερείς τού Βάαλ, έχοντας προκληθεί από τον προφήτη Ηλία να αποδείξουν ότι ο θεός τους ήταν πραγματικός, φώναζαν, προσεύχονταν και ανέπεμπαν εκκλήσεις ώς το βράδυ. αλλά *«οὐκ ἦν φωνή καί οὐκ ἦν ἀκρόασις»* (*Βασιλειών Γ΄* 18. 26)].

ακροαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιεί την ακρόαση: *~ εξέταση* **2.** ΙΑΤΡ ***ακροαστικά*** (τα) (ενν. *ευρήματα*) κάθε διαγνωστικό στοιχείο που γίνεται αντιληπτό με την εξεταστική μέθοδο τής ακροάσεως, κυρ. στους πνεύμονες: *ο γιατρός μού βρήκε ~ και με προειδοποίησε πως. αν δεν προσέξω. θα εξελιχθούν σε πνευμονία.*

ακροατήριο (το) {ακροατηρί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των συγκεντρωμένων ακροατών σε ομιλία, μουσική εκτέλεση, δίκη κ.λπ.: *το ~ παρακολουθούσε συνεπαρμένο τον μεγάλο δεξιοτέχνη* || *πολυπληθές / ενθουσιώδες / αραιό / πυκνό ~* ΣΥΝ το κοινό, οι ακροατές **2.** ΝΟΜ (α) η αίθουσα στην οποία γίνεται η δημόσια συνεδρίαση τού δικαστηρίου: *το θέμα θα συζητηθεί στο ~* (λόγ *επ' ακροατηρίω συζήτησις*) || *νομικοί κύκλοι ανέφεραν ότι η υπόθεση θα φτάσει στο ~* (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που βρίσκονται στην αίθουσα αυτή και παρακολουθούν τη δίκη
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκροατήριον* < αρχ. *ἀκροῶμαι* (βλ λ.)].

ακροατής (ο), **ακροάτρια** (η) {ακροατριών} **1.** το πρόσωπο στο οποίο μιλά κάποιος, ο συνομιλητής, ό,τι χαρακτηρίζεται (στη γραμματική, την επικοινωνία κ λπ.) ως δέκτης· *δεν νοείται ομιλητής χωρίς υπαρκτό ή νοούμενο ~* **2.** το πρόσωπο που ακούει (κάποιον), χωρίς ο ίδιος να μιλάει: *είναι πάντα ~· ποτέ δεν συμμετέχει στις συζητήσεις μας* **3.** το πρόσωπο που παρακολουθεί ακρόαμα, δηλ. δημόσια ομιλία, θεατρική παράσταση, μουσική εκδήλωση, δίκη κ λπ . *οι ~ καταχειροκρότησαν τον νεαρό πιανίστα* **4.** (ειδικότ.) το πρόσωπο που παρακολουθεί πανεπιστημιακά ή άλλα μαθήματα. χωρίς να έχει τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των κανονικά εγγεγραμμένων φοιτητών ή μαθητών *επειδή δεν ήταν δυνατή η κανονική εγγραφή του στο Πανεπιστήμιο, δέχθηκε να παρακολουθήσει ως ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀκροῶμαι* (βλ.λ.)]

ακροβασία (η) [1889] {ακροβασιών} **1.** (κυριολ.) το βάδισμα στις άκρες των δακτύλων **2.** η τέχνη και η πρακτική τού ακροβάτη, η εκτέλεση (ενόργανων) γυμναστικών ασκήσεων ισορροπίας με τα άκρα (χέρια και πόδια). οι οποίες απαιτούν εξαιρετική ευλυγισία και δεξιοτεχνία (λ.χ βάδισμα σε τεντωμένο σχοινί) ΣΥΝ. σχοινοβασία, ασκήσεις ισορροπίας **3.** (μτφ) η επικίνδυνη προσπάθεια ή ενέργεια, που γίνεται συνήθ για λόγους εντυπωσιασμού *έκανε ακροβασίες στη μοτοσυκλέτα καθώς έτρεχε* ΣΥΝ ακροβατισμός ΦΡ (μτφ.) ***λεκτικές / ρητορικές ακροβασίες*** εντυπωσιακοί λόγοι με σαθρά επιχειρήματα και λογικά άλματα. *επιδίδεται σε ~, για να δικαιολογήσει τα αδικαιολόγητα* ΣΥΝ σοφιστείες.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ acrobatie < acrobate < μτγν. *ἀκροβάτης* (βλ.λ.). Μεταφρ. δάνειο αποτελεί η σημ 3. λ.χ. γαλλ. faire des acrobaties pour s'excuser «κάνει ακροβασίες, για να δικαιολογηθεί»].

ακροβάτης (ο) {ακροβατών}, **ακροβάτισσα** (η) {ακροβατισσών} **1.** ειδικευμένος εκτελεστής επικίνδυνων γυμναστικών ασκήσεων, που απαιτούν ασυνήθιστη επιδεξιότητα, ευκινησία, ισορροπία και συγχρονισμό, όπως η σχοινοβασία, η αιώρηση κ.ά. ΣΥΝ ισορροπιστής, ζογκλέρ **2.** (κυριολ.-σπάν.) πρόσωπο που βαδίζει στις άκρες των δακτύλων. Επίσης **ακροβάτιδα** (η) [1895] {ακροβατίδων}
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἄκρος* + *-βάτης* (< *βαίνω*), πβ. *ἐπι-βάτης, ἀνα-βάτης, ὑπνο-βάτης* κ τ ό. Βλ κ *βαίνω*].

ακροβατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ακροβάτη ή την ακροβασία· ριψοκίνδυνος και εξαιρετικά επιδέξιος· ΦΡ ***ακροβατική πτήση*** σειρά επιδέξιων ελιγμών κατά την πτήση αεροπλάνου για εμπορικούς (διαφημιστικούς) ή ψυχαγωγικούς λόγους **2.** ***ακροβατικό*** (το) κάθε επικίνδυνη άσκηση που απαιτεί μεγάλη επιδεξιότητα (ισορροπία πάνω σε σχοινιά. μπάλες, εκτινάξεις από μπάρα σε μπάρα κ.ά.)· (γενικότ.) κάθε ριψοκίνδυνη ενέργεια, συνήθ. για επίδειξη: *σηκώθηκε όρθιος πάνω στη σέλα τού ποδηλάτου και άρχισε να κάνει διάφορα ~.*

ακροβατισμός (ο) **1.** η επίδειξη ακροβατικών ασκήσεων· η ακροβασία **2.** (μτφ.) η εξαιρετικά ριψοκίνδυνη ενέργεια: *οι χειρισμοί τού υπουργού αποτελούν επικίνδυνο πολιτικό ~*

ακροβατώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ακροβατείς. μόνο σε ενεστ. κ παρατ } **1.** (κυριολ.) βαδίζω στις άκρες των δακτύλων **2.** εκτελώ ακροβασίες **3.** (μτφ.) κάνω ριψοκίνδυνες ενέργειες **4.** προσπαθώ στον λόγο μου να ισορροπήσω λογικά ανάμεσα σε έννοιες που συχνά αντιφάσκουν μεταξύ τους ή είναι διαμετρικώς αντίθετες. *η ομιλία του ακροβατεί μεταξύ των προεκλογικών δεσμεύσεων και των πραγματικών αναγκών τής οικονομίας.*

ακροβολίζομαι ρ. μετβ κ *αμετβ.* αποθ {ακροβολίσ-τηκα, -μένος} ΣΤΡΑΤ παίρνω αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ «μάχομαι εξ αποστάσεως». < *ἀκροβόλος* < *ἀκρο-* + *-βόλος* < *βάλλω* «ρίχνω, εκτοξεύω»]

ακροβολισμός (ο) [αρχ.] **1.** ΣΤΡΑΤ (α) (στον πληθ) οι δοκιμαστικές βολές που ανταλλάσσονται από μακριά μεταξύ αντιπάλων παρατάξεων πριν από την κύρια μάχη (β) η αραιή διάταξη στρατιωτικού τμήματος (κυρ. ομάδας πεζικού) σε μια γραμμή ΦΡ ***εις ακροβολισμόν!*** στρατιωτικό παράγγελμα για τον σχηματισμό παρατάξεως **2.** (στον πληθ.) η συγκεκαλυμμένη λεκτική επίθεση με υπαινιγμούς και υπονοούμενα. *άρχισαν ήδη οι πρώτοι ~ ανάμεσα στους δελφίνους για την αρχηγία.* — **ακροβολιστί** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*

ακροβολιστής (ο) [αρχ] ΣΤΡΑΤ αυτός που παίρνει αραιή διάταξη μάχης για κατά μέτωπο επιθετική δράση: *γραμμή / αλυσίδα ακροβολιστών.*

ακροβούνι (το) {ακροβουν-ιού | -ιών} (λαϊκ -λογοτ.) η κορυφή τού βουνού.

ακροβυστία (η) {ακροβυστιών} **1.** ΑΝΑΤ η πτυχή τού δέρματος που καλύπτει τη βάλανο τού πέους ΣΥΝ. ακροποσθία **2.** Κ Δ περιληπτική ονομασία των εθνικών, αυτών που δεν έχουν υποστεί περιτομή
[ΕΤΥΜ μτγν., μεταπλ. τ τού αρχ. *ἀκροποσθία* < *ἀκρο-* + *πόσθη* «το δέρμα τού πέους». πιθ. κατά παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. *βύω / βύνω* «φράζω, κλείνω» Η λ. πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα (Π.Δ. *Γένεσις* 17, 11· *καί περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν*) ως απόδ. τού εβρ. areláh Για την αντίθεση ακροβυστίας – περιτομής είναι χαρακτηριστικά τα λόγια τού Παύλου (*Κολ* 3. 11. *οὐκ ἔνι Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος, περιτομὴ καὶ ἀκροβυστία, βάρβαρος. Σκύθης. δοῦλος, ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν Χριστός*)].

ακρογαμία (η) {χωρ. πληθ.} γονιμοποίηση των ανθοφόρων φυτών μέσω τής γύρης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. acrogamy].

ακρογιάλι (το) {ακρογιαλ-ιού | -ιών} (λογοτ) η ακρογιαλιά (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *άκρο-* + *-γιάλι* < *γιαλός* (βλ.λ.)]

ακρογιαλιά (η) [μεσν.] η ζώνη ξηράς που εκτείνεται κατά μήκος τής θάλασσας· η παραλία: *αμμουδερή* / (λογοτ.) *χρυσή / βραχώδης / ηλιόλουστη / μαγευτική / δαντελωτή / ερημική / γραφική / απάνεμη ~* ΣΥΝ ακροθαλασσιά, περιγιάλι, ακτή, γιαλός.

ακρογιαλιά: συνώνυμα. Τα *ακρογιαλιά, ακρογιάλι* και *περιγιάλι* (στα οποία μπορεί να προστεθεί και το *γυρογιάλι* τού Σεφέρη) ανάγονται στη λ **γιαλός**, που δεν είναι άλλο από το αρχαίο και πολύ συχνό στον Όμηρο *αἰγιαλός* (σήμερα το ξέρουμε κυρίως από την «αιγιαλίτιδα ζώνη»!). Η λ *αιγιαλός*. από τη φράση *ἐν αἰγὶ ἁλός* «στο κύμα τής θάλασσας» (πβ το ομηρ. *παρὰ θῖν' ἁλὸς* με την ίδια σημασία), με σίγηση τού αρκτικού άτονου *αι-*, έδωσε το μεσαιωνικό *γιαλός*, από όπου το **ακρογιάλι** *(άκρος + γιαλός)* και (κατά τα *η παραλία. η ακτή. η θάλασσα*) το **ακρογιαλιά** Το θηλ. *ακρογιαλιά* επικράτησε τελικά στην κοινή χρήση. ενώ το ουδ *ακρογιάλι πέρασε* κυρίως στη λογοτεχνία. Ακόμη και το μεσν **περιγιάλι** (< *παραγιάλι* < αρχ. *παραιγιάλιος* < φράση *παρ' αἰγιαλόν*) και το διαλεκτ. **γυρογιάλι** (κατά το *περιγιάλι*) χρησιμοποιήθηκαν στη λογοτεχνία (Σεφέρης) Όμοια και το **ακροθαλάσσι** σε αντίθεση προς το **ακροθαλασσιά**, λέξεις που πλάστηκαν αναλογικά προς το *ακρογιάλι – ακρογιαλιά.*

ακρογωνιαίος, -α, -ο στη ΦΡ ***ακρογωνιαίος λίθος*** στήριγμα γωνίας τοίχου και κατ' επέκτ βάση, στήριγμα· (μτφ.) το βασικότερο στοιχείο, η βασική προϋπόθεση. προκειμένου να επιτευχθεί κάτι: *η εκβιομηχάνιση τής χώρας είναι ο ~ τής οικονομικής μας πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀκρογωνιαῖος* < *ἀκρο-* + *γωνιαῖος* < *γωνία* Η φρ *ἀκρογωνιαῖος λίθος* χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ. προσδιορίζοντας τον Χριστό ως το θεμέλιο τής Εκκλησίας (*Εφεσ* 2,20: *ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ*)].

ακροδάχτυλο (το) [μεσν] η άκρη τού δαχτύλου

ακροδέκτης (ο) {ακροδεκτών} ΤΕΧΝΟΛ. το άκρο των καλωδίων ηλεκτρικού κυκλώματος που έρχεται σε επαφή με τα υπόλοιπα καλώδια τού κυκλώματος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. terminal, βλ. κ *τερματικό*]

ακροδεξιά (η) η άκρα Δεξιά (βλ. λ. *Δεξιά*)

ακροδεξιός, -ά, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την άκρα Δεξιά (βλ. *άκρα Δεξιά,* λ *Δεξιά*): *~ πολιτική / κίνημα / ιδεολογία / σύμβολο / πα-*

ράταξη / εφημερίδα / οργάνωση / προπαγάνδα **2. ακροδεξιός** (ο). ***ακροδεξιά*** (η) ο δεξιός εξτρεμιστής, ο υποστηρικτής υπερσυντηρητικών θέσεων και, ενδεχομένως, υπέρμαχος βίαιων και αντιδημοκρατικών λύσεων ΑΝΤ. ακροαριστερός, αριστεριστής.
[ΕΤΥΜ Το α΄ συνθ *ακρο-* αποδίδει ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. extrême]

ακροδεσιά (η) (λαϊκ.) **1.** το δέσιμο αντικειμένων στις άκρες ή από τις άκρες **2.** ΝΑΥΤ το δέσιμο τού πανιού στην κεραία τού πλοίου **3.** η στήριξη, η ενίσχυση οικοδομήματος με στέρεες και μεγάλες πέτρες στις γωνίες των θεμελίων.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκρόδετος* < *ἀκρο-* + *-δετός*].

ακροθαλασσιά (η) το ακρογιάλι (βλ.λ.). Επίσης **ακροθαλάσσι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακρογιαλιά*.

ακροθιγώς επίρρ. (λόγ.) χωρίς εμβάθυνση ή ακρίβεια, κατά τρόπο γενικό (ή και επιπόλαιο), χωρίς ανάλυση ή λεπτομέρειες: *συζητήσαμε το θέμα ~· δεν προχωρήσαμε σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ επιπόλαια. επιφανειακά, επιδερμικά — **ακροθιγής**, -ής, -ές [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκροθιγῶς* < *ἀκροθιγής* < *ἀκρο-* + *-θιγής* < θ *θιγ-* (πβ και αόρ. β΄ *ἔ-θιγ-ον*) τού ρ *θιγγάνω* «αγγίζω»].

ακροκέραμο (το) ειδικό διακοσμητικό κεραμίδι, που τοποθετείται στα άκρα τής στέγης ή στις γωνίες των αετωμάτων. Επίσης (λόγ.) **ακροκέραμος** (ο) [1897] {ακροκεράμ-ου | -ων, -ους}
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. antéfixe].

ακροκεφαλία (η) {χωρ πληθ} ΙΑΤΡ η παθολογική παραμόρφωση τού κρανίου. που χαρακτηρίζεται από οξυκόρυφο σχήμα τής κεφαλής, συνοδεύεται από εξοφθαλμία και συνήθ. προκαλεί διανοητική καθυστέρηση. — **ακροκέφαλος**, -ος/-η, -ο
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ acrocéphalie].

ακρολεΐνη (η) [1887] {ακρολεϊνών} ΧΗΜ ουσία που χρησιμοποιείται για την παρασκευή δακρυγόνων ή ασφυξιογόνων αερίων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acroléine < acr(o)- (< λατ. acer, acris «οξύς») + -oléine (< λατ olere «μυρίζω»). με παραγ επίθημα -ine].

ακρόλιθος, -η, -ο [μτγν.] ΑΡΧΑΙΟΛ **1.** (για άγαλμα) αυτός που έχει κορμό από φτηνό υλικό (π.χ. ξύλο) και άκρα και κεφάλι από μάρμαρο. ελεφαντόδοντο ή άλλο ακριβό υλικό **2. *ακρόλιθο*** (το) το άγαλμα που έχει φτειαχτεί με την παραπάνω τεχνική.

ακρολίμανο (το) η άκρη τού λιμανιού.

ακρομεγαλία (η) [1890] {χωρ πληθ} ΙΑΤΡ η δυσμορφική και δυσανάλογη προς το υπόλοιπο σώμα ανάπτυξη των άκρων (χεριών και ποδιών) εξαιτίας ορμονικής δυσλειτουργίας ΣΥΝ μεγαλακρία — **ακρομεγαλικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. acromégalie].

ακρομόλιο (το) {ακρομολί-ου | -ων} το άκρο τού μόλου ή τού κυματοθραύστη, που βρίσκεται προς τη μεριά τής ανοιχτής θάλασσας. Επίσης **ακρομόλι**

άκρον (το) → άκρο

άκρον άωτον (το) *(ἄκρον ἄωτον)* {άκλ.} το πλέον ακραίο σημείο, το υπέρτατο όριο (πράγματος. καταστάσεως κ.λπ.): *~ τού παραλογισμού / τής ευγένειας / τής αναίδειας / τής βλακείας / τής αρετής / τής κακίας / τής μωρίας / τής σοφίας*
[ΕΤΥΜ Το αρχ ουσ. *ἄωτον* «τουλούπα μαλλιού – λινάρι» (απαντά και ως αρσ. *ἄωτος*) ίσως ανάγεται στο ρ *ἄημι* «πνέω. φυσώ». Η αρχ. φρ. *ἄκρον ἄωτον* σήμαινε «τον ανθό, το εκλεκτό (μαλλί. λινό κ λπ)», με αποτέλεσμα να δηλώσει «το μέγιστο, το μεγαλύτερο δυνατό»].

> **άκρον άωτον.** Αρχαία φράση που σήμαινε μεταφορικά «το επίλεκτο μέρος, τον ανθό. ό,τι καλύτερο υπάρχει» Χρησιμοποιήθηκε αρχικά μόνο του το **άωτον** για το μαλλί (*«οἰός ἄωτον»* Ομήρ. *Ιλ.* Ν 599). για το λινάρι (*«λίνοιό τε λεπτὸν ἄωτον»*. Ομήρ. *Ιλ* Ι 661) κ.ά Στους μεταγενέστερους χρόνους συνδέθηκε χάριν εμφάσεως με το επίθ **ἄκρος** και συναποτέλεσε πάγια κοινή έκφραση. *«ἄκρον ἄωτον ὕδατος»*, *«σοφίας ἄκρος ἄωτος»* (απαντά και ως αρσ. **ἄωτος**). Η ετυμολόγηση τής λέξης από το αρχ. ρ. *ἄημι* «πνέω, φυσάω» (ομόρρ. το **ἀήρ**), αν είναι ορθή. θα δήλωνε το «ανάλαφρος, λεπτός» σαν την πνοή. σαν το φύσημα τού αέρα

ακροπατώ ρ. αμετβ {ακροπατείς. } **1.** βαδίζω στις μύτες των ποδιών **2.** (μτφ.) περπατώ προσεκτικά και αθόρυβα. — **ακροπάτημα** (το).

ακροποδητί επίρρ. (αρχαιοπρ.) (για βάδισμα) στα νύχια των ποδιών, ώστε να μην προκαλείται θόρυβος ΣΥΝ αθόρυβα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκρο-* + *πούς. ποδός* + επίθημα *-ητί*, πβ. *ατιμωρητί, ασυζητητί*].

ακρόπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις. -πόλεων} **1.** (κατά την αρχαιότητα) οχυρή τοποθεσία. η «άκρα» ή το «άκρον», δηλ το ακραίο (υψηλότερο) σημείο. γύρω από το οποίο αναπτυσσόταν η αρχαία πόλη **2.** (μτφ για πρόσ και τόπους) το κέντρο τής δράσεως, ο χώρος όπου διατηρούνται για πολύ καιρό αναλλοίωτα αξίες και θεσμοί. *το Βυζάντιο στάθηκε για χίλια χρόνια η ~ τού χριστιανισμού στην Ανατολή* ΣΥΝ προπύργιο **3. *Ακρόπολη*** (η) (α) η αρχαία ακρόπολη (βλ. σημ. 1) των Αθηνών. που περιλαμβάνει μνημεία με διεθνή ακτινοβολία (Παρθενώνα, Προπύλαια. Ερέχθειο κ ά.) (β) (συνεκδ.) η περιοχή που εκτείνεται γύρω από τον λόφο τής Ακροπόλεως· ΦΡ (α) (σκωπτ) ***σαν την Ακρόπολη / αυτός και η Ακρόπολη*** για πρόσωπα πολύ μεγάλης ηλικίας που παραμένουν ή βρίσκονται πάντα στο προσκήνιο (β) ***έπεσε από την Ακρόπολη και στάθηκε όρθιος*** για κάποιον που σώθηκε από σοβαρό ατύχημα. από το οποίο σπάνια θα επιβίωνε κανείς.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκρόπολις*. σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἄκρα πόλις*. Η λ αρχικά προσδιόριζε το ακραίο σημείο μιας πόλης (πβ. *Ακροκόρινθος*), όπου συνήθως ανεγείρονταν οχυρά. φρούρια, από όπου και η σημ. «φρούριο, οχυρός τόπος»].

ακροποσθία (η) {ακροποσθιών} ΑΝΑΤ η ακροβυστία (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀκρο-* + *πόσθη* «πέος» (βλ.λ)].

ακροποταμιά (η) η όχθη ποταμού ή περιοχή κοντά σε ποταμό

ακρόπρωρο (το) {-ου κ. -ώρου | -ων κ. -ώρων} ΝΑΥΤ η γλυπτή διακοσμητική παράσταση ανθρωπόμορφων θρησκευτικών ή εθνικών συμβόλων, την οποία τοποθετούσαν παλαιότερα στην άκρη τής πλώρης των πλοίων ΣΥΝ. φιγούρα, ακροστόλιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκρόπρῳρον* < *ἀκρο-* + *πρῷρα* «πλώρη»]

ακροπύργιο (το) [μεσν.] {ακροπυργί-ου | -ων} ο υψηλότερος πύργος φρουρίου. Επίσης **ακρόπυργος** (ο) [1883].

ακρορεματιά (η) η άκρη τής ρεματιάς.

ακρορριζεκτομή (η) ΙΑΤΡ (στην οδοντιατρική) η αφαίρεση τού άκρου τής ρίζας δοντιού.

άκρος, -α, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται στην άκρη· (στον υπερθ ***ακρότατος***) ο πιο απομακρυσμένος από το κέντρο: *το ~ σημείο τής πόλης* **2.** ΑΝΑΤ (α) ***άκρο χέρι*** το τελικό τμήμα τού άνω άκρου, που αποτελείται από τον καρπό. το μετακάρπιο και τις φάλαγγες των δακτύλων (β) ***άκρο πόδι*** το τελικό τμήμα τού κάτω άκρου, που αποτελείται από τον ταρσό. το μετατάρσιο και τα δάκτυλα **3.** αυτός που πολιτικά εκφράζει τις πιο ακραίες θέσεις ενός χώρου: *άκρα Δεξιά* || *άκρα Αριστερά* (βλ. κ. λ *Δεξιά, Αριστερά*) **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολή: *~ φιλοδοξία* **5.** (μτφ) αυτός που έχει φθάσει στον ανώτατο βαθμό των ιδιοτήτων του, απόλυτος· *χαίρω άκρας υγείας* || *«~ τού τάφου σιωπή ..»* (Δ Σολωμός) || *~ ευχαρίστηση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *ak- «οξύς. αιχμηρός», πβ. λατ. acer «οξύς», σανσκρ as-riḥ «γωνία» κ.ά. Ομόρρ *ἀκ-μή, ἀκ-ίς (-ίδα). ἀκ-τή. ἄκ-ανθα, ἀκ-όνη* κ.ά.].

> **άκρος – ακραίος – ακρι(α)νός.** Το επίθ. **άκρος**, ενώ ξεκίνησε από τη σημ «ο ευρισκόμενος στην άκρη. στο πιο απομακρυσμένο σημείο». έφθασε να αποκτήσει (και στην Αρχ.) επιτατική σημ. «μεγάλος, υπερβολικός, απόλυτος», με την οποία κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα (με την ίδια σημ και το επίρρ **άκρως**. βλ λ) Ο γνωστός στίχος τού Δ Σολωμού *(Ελεύθεροι Πολιορκημένοι)* *«άκρα τού τάφου σιωπή στον κάμπο βασιλεύει / λαλεί πουλί. παίρνει σπυρί κι η μάννα το ζηλεύει»* δείχνει ανάγλυφα τη σημερινή του σημασία, που είναι εμφανής και στο πολιτικό λεξιλόγιο *(άκρα Αριστερά / άκρα Δεξιά)* Τη σημ. τού χαρακτηριζόμενου από ακρότητες. από μη αποδεκτή (αρνητικού χαρακτήρα) υπερβολή. δηλώνει σήμερα το **ακραίος** *(ακραίες θέσεις / πράξεις / ενέργειες).* Ωστόσο. η κυριολεκτική σημ «αυτός που βρίσκεται στην άκρη» (μιας επιφάνειας, έκτασης, περιοχής κ.λπ.) έχει περάσει στο επίθ. **ακρινός / ακριανός**.

ακροστασία (η) {ακροστασιών} ΓΥΜΝΑΣΤ άσκηση κατά την οποία ανυψώνει κανείς το σώμα του αργά, στηριζόμενος στα δάχτυλα των ποδιών, ώστε να σταθεί ακίνητος.
[ΕΤΥΜ < *ακρο-* + *-στασία* < *στάση*]

ακροστιχίδα (η) **1.** στιχουργικό παιχνίδι κατά το οποίο τα αρχικά κυρίως αλλά και τα τελικά γράμματα (ή και οποιεσδήποτε συλλαβές ή λέξεις) μιας σειράς στίχων ή στροφών ποιήματος σχηματίζουν λέξη ή φράση **2.** (στην υμνογραφία) η σειρά από τα αρχικά γράμματα των τροπαρίων τού κανόνος έτσι, ώστε να σχηματίζει συνήθ τα γράμματα τού αλφαβήτου ή κάποιο όνομα (τού υμνογράφου. τής εορτής όπου αφιερώνεται ή τού περιεχομένου τού ποιήματος)
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκροστιχίς. -ίδος* < *ἀκρο-* + *-στιχίς* < *στίχος*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες. πβ. αγγλ acrostic. γαλλ. acrostiche, ιταλ. acrostico κ.ά].

ακρόστιχο (το) [μτγν.] {-ου κ -ίχου | -ων κ. -ίχων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ επιφώνηση στο τέλος ύμνων (π χ «αμήν» κ λπ) • **2.** η ακροστιχίδα.

ακροστόλιο (το) {ακροστολί-ου | -ων} το ακρόπρωρο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκροστόλιον* < *ἀκρο-* + *-στόλιον* < *στόλος* (στην αρχ. σημ. «πρώρα πλοίου»)].

ακροσφαλής, -ής. -ές {ακροσφαλ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που είναι ασταθής, επισφαλής: *~ πολιτική* || *οι απαιτήσεις τής ζωής σε συνδυασμό με την ~ υγεία του, τον έκαναν να αισθάνεται πολύ αδύναμος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκρο-* + *σφαλής* < *σφάλλω*]

ακροτελεύτιος, -α, -ο **1.** ο απολύτως τελευταίος: *~ στίχος* || *το ~ άρθρο τού Συντάγματος* (το άρθρο 120) || *~ κόμβος (διακλάδωσης των νεύρων)* ΑΝΤ πρώτος **2. *ακροτελεύτιο*** (το) (α.) το περιοδικώς επαναλαμβανόμενο τμήμα ενός τραγουδιού· η επωδός (β) ΕΚΚΛΗΣ (στην υμνογραφία) η επωδός ύμνου ΣΥΝ εφύμνιο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκροτελεύτιον (τό)* (< *ἀκρο-* + *τελευτή*). το οποίο εξελήφθη ως ουδ. επιθέτου]

ακρότητα (η) [αρχ] {ακροτήτων} (συνήθ στον πληθ.) πράξη που ξεπερνά τα όρια. οτιδήποτε φθάνει στα άκρα: *διαπράττω ακρότητες* || *αποφεύγω τις γλωσσικές ~*

άκρουστος, -η, -ο [μεσν] (για υφάσματα) αυτός που δεν έχει πυκνή ύφανση ΑΝΤ κρουστός

ακροφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ παθολογικός φόβος που εκδηλώνεται κυρ όταν το άτομο βρίσκεται σε ψηλά και απόκρημνα μέρη (κορυφές βουνών. οροφές κατοικιών κ λπ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. acrophobia)].

α- / αν- *στερητικό*
ά-κροκος, -η, -ο **ά-κροτος**, -η, -ο **α-κρυπτογράφητος**, -η, -ο **α-κρυστάλλωτος**, -η, -ο **ά-κρυφτος**, -η, -ο

ακροφύσιο (το) {ακροφυσί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ το ακραίο στενό τμήμα σωλήνα ή αγωγού, το οποίο ρυθμίζει τη ροή ή την ταχύτητα τού ρευστού που εκτοξεύει ο σωλήνας ή ο αγωγός αυτός επίσης εξάρτημα που καταλήγει σε στενό άκρο και εφαρμόζει στο άκρο σωλήνα ή αγωγού και επιτελεί την ίδια λειτουργία· *το ~ τού σωλήνα πυροσβεστικής αντλίας* (τής μάνικας) ΣΥΝ μπεκ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκροφύσιον* < *ἀκρο-* + *-φύσιον* < *φῦσα* (βλ λ *φυσώ*)]

ακροφωνικός, -ή, -ό [1867] ***ακροφωνικό σύστημα*** ΓΛΩΣΣ (α) σύστημα γραφής στο οποίο κάθε γράμμα παίρνει την προφορά του (φωνητική αξία) από το αρχικό γράμμα (άκρον) τής λέξης που το δηλώνει, π.χ. το γράμμα Α πήρε την αξία /a/ από την προφορά τού αρχικού γράμματος τής λέξης *ά*-λφα < σημιτ. aleph «βόδι» (β) (στην αρχαιότητα) σύστημα αρίθμησης κατά το οποίο ένας αριθμός παριστανόταν με το πρώτο γράμμα τής λέξης που δήλωνε τον αριθμό αυτό, λ.χ. Π= 5 (πέντε). Δ= 10 (δέκα)· αντικαταστάθηκε από το *αλφαβητικό σύστημα* (βλ λ *αλφαβητικός*). — **ακροφωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. acrophonique].

ακροχορδόνα (η) ΙΑΤΡ. σαρκώδης σχηματισμός στην επιδερμίδα, συνήθ. μικρού μεγέθους. στρογγυλός και άμισχος ΣΥΝ μυρμηκία. μυρμηγκιά. — **ακροχορδονώδης,** -ης, -ες [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκροχορδών, -όνος* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *ἀκρο-* + *-χορδών* < *χορδή*, με αρχική σημ «σαρκώδης εκβλάστηση τού προσώπου». Η λ. διακρινόταν από το ουδ *μυρμήκια (τά)*, όπως επεσήμανε ο γιατρός Γαληνός]

ακροώμαι ρ μετβ αποθ. {ακροάσαι... | ακροάστηκα} **1.** (για αξιωματούχους) δέχομαι σε ακρόαση **2.** (σπαν. για γιατρούς) ακροάζομαι (βλ λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀκροῶμαι (-άο-)*, σύνθ εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἄκρον οὖς*, οπότε η αρχική σημ. θα ήταν «τεντώνω τα αφτιά μου για να ακούσω – ακούω προσεκτικά»]

> **ακροώμαι – ακροάζομαι – αφουκρούμαι/αφου(γ)κράζομαι.** Το αρχ **ἀκροῶμαι** χρησιμοποιείται σπάνια σήμερα, κυρίως με τη σημ «δέχομαι σε ακρόαση» και, σπανιότερα, με τη σημ τού *ακροάζομαι*. Τη θέση του, κυρ. με τη σημ. «στήνω αφτί να ακούσω, εντείνω την προσοχή μου για να ακούσω», πήρε το **επακροώμαι** με τη μορφή (που εμφανίζεται ήδη στους μεσν. χρόνους) τού **αφουκρούμαι** και κυρ. τού **αφου(γ)κράζομαι** Το **ακροάζομαι**, εξάλλου, απέκτησε τη σημ ειδικού όρου, τού «ακούω (με ακουστικά) ασθενείς» και χρησιμοποιείται αποκλειστικά για γιατρούς.

ακρυλικός, -ή, -ό ΧΗΜ **1.** αυτός που σχετίζεται ή προέρχεται από το ακρυλικό οξύ **2.** ***ακρυλική ίνα*** η συνθετική, τεχνητή ίνα υφάσματος **3.** ***ακρυλικό*** (το) καθετί που παράγεται από το ακρυλικό οξύ και κατ' επέκτ. από πολυμερείς οργανικές ενώσεις, όπως το πλέξιγκλας, οπτικά εξαρτήματα. κοσμήματα, συγκολλητικές ουσίες. υλικά επιχρίσεως κ.λπ.: *ζωγραφική με ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ νόθου συνθέτου, acrylic < acr(olein) «ακρολεΐνη, χημ ουσία» (< λατ. acer «οξύς» + olēre «όζω, μυρίζω») + -yl- (< *ὕλη*)].

ακρωδυνία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο πόνος των άκρων (χεριών και ποδιών) μορφή ρευματοπάθειας.
[ΕΤΥΜ < *άκρο* + *-ωδυνία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *οδύνη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ acrodynia]

ακρώμιο (το) {ακρωμί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το ακραίο τμήμα τού ώμου· η άκρη τής ωμοπλάτης προς τον βραχίονα. Επίσης **ακρωμία** (η) [αρχ] — ***ακρωμιαίος,*** -α, -ο [1843] κ. ***ακρωμιακός,*** -ή, -ό [1836]
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀκρώμιον* < *ἄκρος* + *-ώμιον* < *ὦμος*].

ακρωνύμιο (το) {ακρωνυμί-ου | -ων} λέξη που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα ή συλλαβές άλλων λέξεων: *ΕΛ ΤΑ (Ελληνικά Ταχυδρομεία), ΠΡΟ.ΠΟ. (Προγνωστικά Ποδοσφαίρου)* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρκτικόλεξο, όνομα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ acronym (< *άκρος* + *-ωνύμιο* < *ὄνυμα*. αιολ. τ. τού αρχ. *ὄνομα*)]

ακρωνυχίδα (η) η παρωνυχίδα (βλ λ.)

ακρώρεια (η) {ακρωρειών} (επίσ.) η άκρη. η κορυφή τού όρους ΣΥΝ βουνοκορφή ΑΝΤ υπώρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όρος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκρ(ο)-* + *-ώρεια* (με έκταση τού αρκτικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄρος*, πβ κ. *ὑπ-ώρεια*]

άκρως επίρρ. [αρχ] σε ακραίο σημείο. σε πολύ μεγάλο βαθμό. απολύτως *σάλος προκλήθηκε στο Υπουργείο Αμύνης από τη δημοσίευση ενός ~ απορρήτου εγγράφου* || *η παρουσία σας στο συνέδριο κρίνεται ~ απαραίτητη*· ΦΡ ***το άκρως αντίθετο*** για πρόσωπο ή κατάσταση που διαφέρει διαμετρικά, που βρίσκεται σε σχέση πλήρους αντίθεσης με άλλο: *είσαι το ~ από τον αδελφό σου· αυτός λακωνικός, εσύ φλύαρος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άκρος*

ακρωτηριάζω ρ. μετβ. {ακρωτηρίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) ΙΑΤΡ κόβω άκρο (κυρ χέρι ή πόδι) από το σώμα (κάποιου) με χειρουργική επέμβαση: *έπαθε γάγγραινα στο πόδι και ο γιατρός αναγκάστηκε να τον ακρωτηριάσει* (β) (κυρ. μεσοπαθ.) για την αποκοπή άκρου από το σώμα κάποιου, συνήθ. σε ατύχημα: *έπεσε όλη η μηχανή πάνω στο πόδι του και ακρωτηριάστηκε* **2.** (μτφ.) (α) αφαιρώ από κάτι βασικά του μέρη αλλοιώνοντας τη μορφή ή και το περιεχόμενό του: *με τις άστοχες παρεμβάσεις του ακρωτηρίασε το αρχικό κείμενο* || *οι λογοκριτές ακρωτηρίασαν την ταινία* (β) (για κράτος) αφαιρώ περιοχές (συνήθ. συνοριακές) και τις παραχωρώ σε άλλο κράτος· *η Συνθήκη των Σεβρών ακρωτηρίασε την Οθωμανική Αυτοκρατορία.* — **ακρωτηριαστής** (ο) [1886], **ακρωτηριάστρια** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κόβω τα *ακρωτήρια*, τα άκρα τού πλοίου *(κυρ την ακρόπρωρα ή το έμβολο)*». < *ἀκρωτήριον* Η σημερινή σημ. είναι μτγν].

ακρωτηριασμός (ο) [μτγν] **1.** η αποκοπή άκρου τού σώματος με βίαιο τρόπο ή με χειρουργική επέμβαση· *ο ~ επιβάλλεται σε περίπτωση γάγγραινας* **2.** (μτφ) (α) η αφαίρεση βασικών μερών από κάτι. η οποία αλλοιώνει τη μορφή ή το περιεχόμενό του *ο ~ κειμένου / ταινίας / άρθρου* (β) (για κράτος) η αφαίρεση περιοχών (συνήθ. συνοριακών) και η παραχώρησή τους σε άλλο κράτος. Επίσης **ακρωτηρίαση** (η) [μτγν]

ακρωτήριο (το) {ακρωτηρί-ου | -ων} **1.** στενή συνήθ. λωρίδα ξηράς που εισχωρεί βαθιά στη θάλασσα *απόκρημνο ~* ΣΥΝ κάβος. πούντα **2.** ΑΡΧΙΤ-ΑΡΧΑΙΟΛ κόσμημα καθεμιάς από τις τρεις γωνίες τού αετώματος στους αρχαίους ναούς με παραστάσεις ανθεμίων. ζώων. ανθρώπινων μορφών κ λπ Επίσης **ακρωτήρι** [μεσν] (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκρωτήριον* < *ἀκρο-* + *-ωτήριον* κατά τα παράγωγα σε *-ωτήριον* (πβ *ὑπν-ωτήριον, δεσμ-ωτηριον*) ή με επίδρ των μτγν. *ἄκρων. -ωνος* «άκρον (μέλος τού σώματος)». αρχ. *ἀκρωνία* «ακρωτηριασμός»]

ακταιώριο (το) {ακταιωρί-ου | -ων} ο τόπος όπου διαμένει ο ακταιωρός.

ακταιωρός (ο/η) **1.** (κυριολ) φύλακας. φρουρός των ακτών **2.** (το θηλ) (ειδικότ) μικρό πολεμικό σκάφος. που προορίζεται για την άμυνα των ακτών. τη δίωξη τού λαθρεμπορίου, τής παράνομης αλιείας κ.λπ. — **ακταιωρία** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκταίωρος / ἀκτωρός* < *ἀκταί* (πληθ *τού ἀκτή*) + *-ωρός* < *ὤρα* «φροντίδα», πβ *θυρ-ωρός* Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast guard ship]

ακτή (η) το άκρο τής ξηράς. που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα και περιβρέχεται από αυτήν: *μη ρυπαίνετε τις ~* || *βραχώδης / απότομη / δαντελωτή / απρόσιτη ~* ΣΥΝ παραλία. ακροθαλασσιά, περιγιάλι. αιγιαλός, ακρογιάλι. γιαλός. ακρογιαλιά.
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι Ε. *ak- «οξύς. αιχμηρός». πβ. λατ ac-ies «κόψη», γαλλ aigu «οξύς», ιταλ acuto, ισπ. agudo, γερμ eckig «γωνιώδης» κ.ά. Ομόρρ *ἀκ-μή, ἄκ-ρος. ἀκ-ίς (-ίδα). ἀκ-όνη* κ ά.].

> **ακτή – γιαλός – παραλία.** Σήμερα το **ακτή** χρησιμοποιείται κυρίως ως γεωγραφικός όρος. για να δηλώσει την περιοχή μιας χώρας όπου τελειώνει η ξηρά και αρχίζει η θάλασσα, τα όρια δηλ ξηράς και θάλασσας Το τμήμα τής στεριάς που βρέχεται από τη θάλασσα. η μεγαλύτερη ή μικρότερη σε πλάτος έκταση κατά μήκος τής θάλασσας, με βότσαλα ή άμμο, χαρακτηρίζεται ως **γιαλός** ή **παραλία**. Ας σημειωθεί ότι αρχικά. στην αρχαϊκή και τη μετέπειτα αρχαία γλώσσα. το *ακτή* σήμαινε κυρίως τη μυτερή ή/και απόκρημνη λωρίδα γης που εισχωρούσε μέσα στη θάλασσα, το ακρωτήριο (η σημ τής «αιχμηρότητας» στη ρίζα *ἀκ-* φαίνεται πως ήταν πολύ αισθητή τότε στις συναφείς λέξεις *ἀκ-ίς, ἄκ-ανθα, ἄκ-ρος, ἀκ-όνη* κ τ.ό). Αντιθέτως. το **αἰγιαλός** (> *γιαλός*) σήμαινε (ήδη από τον Όμηρο) την αμμουδερή ή βοτσαλωτή ακροθαλασσιά (κατά τον λεξικογράφο Ησύχιο: *αἰγιαλός ὁ παραθαλάσσιος ἐν τόπῳ ψαμμώδει ἢ ψηφῖδας ἔχων*), ενώ το *παραλία* (ενν. *γη* ή *χώρα*) δήλωνε την ευρύτερη περιοχή που είχε πρόσβαση στη θάλασσα έτσι έφθασε να δηλώνει ειδικότερα το κομμάτι τής Αττικής μεταξύ Υμηττού, Βραυρώνας και Σουνίου

Ακτή Ελεφαντοστού κ. **Ακτή Ελεφαντόδοντος** (η) (γαλλ République de Côte d'Ivoire = Δημοκρατία τής Ακτής Ελεφαντοστού) κράτος τής Δ Αφρικής με πρωτεύουσα το Γιαμουσσούκρο. επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA).
[ΕΤΥΜ Η χώρα ονομάστηκε έτσι. επειδή από τον 15ο αι. χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξαγωγής και διακινήσεως ελεφαντοστού από τους Ευρωπαίους αποίκους].

ακτημοσύνη (η) [μτγν] {χωρ πληθ } **1.** η έλλειψη κτηματικής περιουσίας ή εν γένει έγγειας ιδιοκτησίας **2.** το να μην έχει κανείς περιουσία· *η ~ των μοναχών*

ακτήμων, -ων. -ον {ακτήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** (γενικά) αυτός που δεν έχει στην ιδιοκτησία του κτηματική περιουσία **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται τόσο κινητής όσο και ακίνητης περιουσίας ΣΥΝ φτωχός, άπορος, ενδεής ΦΡ (ειδικότ.) ***ακτήμων καλλιεργητής*** καλλιεργητής χωρίς ιδιόκτητη γη, ο οποίος καλλιεργεί για βιοπορισμό κτήματα που ανήκουν σε άλλους ΣΥΝ κολλήγας Επίσης (καθημ.) **ακτήμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ < αρχ ἀκτήμων < ἀ- στερητ. + κτῶμαι «κατέχω»]

ακτιβισμός (ο) {χωρ πληθ.} ελλην. *πρακτικισμός* η πολιτική αντίληψη και πρακτική που δίνει μεγάλη έμφαση στη διαδικασία / επιλογή τής δράσης (κυρ. με έντονες μορφές), τού αγώνα για την επίτευξη στόχων (π χ διαδηλώσεις. καταλήψεις κ λπ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ activisme < actif < λατ. activus «ενεργητικός, δραστήριος»].

ακτιβιστής (ο). **ακτιβίστρια** (η) {ακτιβιστριών} πρόσωπο που ακολουθεί τις αντιλήψεις και την πρακτική τού ακτιβισμού: *ακτιβιστές οικολογικών οργανώσεων κατέλαβαν τα γραφεία μεγάλης πετρελαϊκής εταιρείας* — **ακτιβιστικός**, -ή, -ό, **ακτιβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. activiste]

ακτίνα κ. **αχτίνα** (σημ 1, 7) κ. **αχτίδα** (σημ. 1) (η) **1.** η φωτεινή γραμμή που εκπέμπεται από φωτοβόλο σώμα: *οι ~ τού Ηλίου* **2.** η ενέργεια που εκπέμπεται από τα ακτινενεργά σώματα: *~ ραδίου* **3.** ΦΥΣ (α) η ευθεία πάνω και μέσω τής οποίας διαδίδεται η ακτινοβόλος ενέργεια, δηλ το φως. η θερμική. ηλεκτρομαγνητική κ.λπ. ακτινοβολία· *ηλεκτρομαγνητικές / κοσμικές ~* (β) ***ακτίνες Ραίντγκεν / Χ*** (γερμ. Röntgenstrahlen) μορφή ηλεκτρομαγνητικής ακτινοβολίας, που έχει την ιδιό-

τητα να διαπερνά σώματα αδιαφανή και αδιαπέραστα από το συνηθισμένο φως και χρησιμοποιείται ευρύτατα στην ιατρική ως διαγνωστικό και θεραπευτικό μέσο (γ) ***υπεριώδεις / υπέρυθρες ακτίνες*** αόρατες για το ανθρώπινο μάτι ακτίνες, που στο ηλιακό φάσμα καταλαμβάνουν θέση πέραν τού ιώδους και πέραν τού άκρου ερυθρού αντιστοίχως (δ) ***ακτίνες λέιζερ*** μορφή ακτινοβολίας που εκπέμπεται από το αντίστοιχο μηχάνημα (βλ. λ. *λέιζερ*) και χρησιμοποιείται ευρέως στην επιστήμη και την τεχνική, ιδ. στη διάγνωση και θεραπεία νοσημάτων **4.** (μτφ.) ένδειξη, σημείο θετικής εξέλιξης: ~ *αισιοδοξίας / ελπίδας* • **5.** ΓΕΩΜ το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει το κέντρο κύκλου ή σφαίρας με οποιοδήποτε σημείο τής περιφέρειας ή τής επιφάνειας· το μήκος της είναι το μισό τής διαμέτρου κύκλου ή σφαίρας **6.** κάθε νοητή ευθεία ορισμένου μήκους, που θεωρείται ότι αρχίζει από κεντρικό σημείο και εκτείνεται προς κάθε κατεύθυνση: *η πλημύρα παρέσυρε όλα τα σπίτια σε ~ δέκα μιλίων* (σε απόσταση δέκα μιλίων γύρω από συγκεκριμένο σημείο) || ~ *ακοής* (βλ.λ.) ΦΡ ***ακτίνα δράσεως*** (i) το πεδίο ή η έκταση επιχειρήσεων (στρατιωτικών, οικονομικών κ.ά.) (ii) η μέγιστη απόσταση που μπορεί να διανύσει ένα αεροσκάφος χωρίς ανεφοδιασμό καυσίμων **7.** καθένα από τα μεταλλικά ευθύγραμμα στηρίγματα μεταξύ τού άξονα και τής περιφέρειας τροχού (π.χ. ποδηλάτου).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀκτίς, -ῖνος*, που συνδ. με σανσκρ. aktú- «ακτινοβολία, νύχτα». Οι επιστημ. όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ακτίνες X* (< γαλλ. rayons-X), *υπεριώδεις ακτίνες* (< γαλλ. rayons ultra-violettes), *υπέρυθρες ακτίνες* (< γαλλ. rayons infra-rouges) κ.ά. Η φρ. *ακτίνα δράσεως* αποδίδει το γαλλ. rayon d'action].

σκτινο-: ραδιο-. Από το πλήθος των επιστημονικών όρων που αναφέρονται στις **ακτίνες**, άλλοι έχουν σχηματιστεί με το ελλην. **ακτίνα** (*ακτινοβολία, ακτινογραφία, ακτινολογία, ακτινοσκόπηση* κ.λπ.) και άλλοι είναι –για την Ελληνική– νόθα σύνθετα («υβρίδια») με το ξενικό **ραδιο-** < radio- < λατ. radius «ακτίνα» (*ραδιοθεραπεία, ραδιενέργεια, ραδιοϊσότοπα, ραδιογραφία* κ.τ.ό.) Ωστόσο, τα περισσότερα σύνθετα με το *ραδιο-* αφορούν στο χημ. στοιχείο **ράδιο** και, κατ' αυτό, διαφοροποιούνται των λοιπών συνθέτων

ακτινενέργεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ η ιδιότητα ορισμένων σωμάτων να ακτινοβολούν ενέργεια. Επίσης (εσφαλμ.) **ακτινεργία**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radioactivité, όρος που πλάστηκε από τους Γάλλους χημικούς Pierre και Marie Curie].

ακτινενέργεια ή ακτινεργία; Το παράγωγο τού **ακτινεργός**, αν το επίθ. είναι ορθώς σχηματισμένο, είναι κανονικώς **ακτινεργία**, πβ. *δημιουργός – δημιουργία, απεργός – απεργία* κ.τ.ό. Το **ακτινενέργεια** είτε είναι απευθείας σύνθετο με το *ενέργεια* (πβ. *παρενέργεια, τηλενέργεια, αντενέργεια*) είτε είναι παράγωγο συνθέτου όχι σε *-εργός*, αλλά σε *-ενεργός*. **ακτινενεργός – ακτινενέργεια** (πβ. *ραδιενεργός – ραδιενέργεια*) Οπωσδήποτε, τα σχετιζόμενα με την *ενέργεια* είτε είναι σύνθετα με το *ενέργεια* είτε είναι παράγωγα επιθέτων σε *-ενεργός* (και όχι σε *-εργός*): *ραδιενεργός, ανενεργός, αυτενεργός, ταχυενεργός* κ.ά. Άρα το επίθ. *ακτινενεργός* είναι προτιμότερο τού *ακτινεργός*, στο οποίο θα μπορούσε κανείς να οδηγηθεί εκ των υστέρων με απλολογία (των συλλαβών *νε-νε*)

ακτινενεργός, -ός, -ό ΦΥΣ (για στοιχεία) αυτός που εκπέμπει ενέργεια υπό μορφήν ακτινοβολίας αυτομάτως (χωρίς χημική ή άλλη επεξεργασία) (βλ. λ. *ακτινενέργεια*) Επίσης (εσφαλμ.) **ακτινεργός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radioactif].

ακτίνη (η) {ακτινών} ΒΙΟΛ ινώδης πρωτεΐνη που περιέχεται σε όλα τα συσταλτά κύτταρα (μυϊκά κ.ά.) των ζωικών οργανισμών
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Aktin < λατ. actus «κίνηση, ορμή» (< ago)]

ακτινίδες (οι) {ακτινιδών} τα στοιχεία με ατομικό αριθμό από 89 έως 103, τα οποία ανήκουν στη σειρά τού ακτινίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ ακτινίδια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. actinides]

ακτινίδιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων} **1.** φυλλοβόλος θάμνος με χώρα προέλευσης την Κίνα, ο οποίος καλλιεργείται για τους καρπούς του **2.** (συνεκδ.) ο μικρός ωοειδής εδώδιμος καρπός τού ομώνυμου φυτού με χνουδωτό, καστανοπράσινο φλοιό και χυμώδες αρωματικό περιεχόμενο· χαρακτηριστική είναι η ακτινωτή διάταξη των πυρήνων του, καθώς και η υψηλότατη περιεκτικότητα των καρπών του σε βιταμίνη C **3.** ΧΗΜ (συνήθ. στον πληθ.) κάθε στοιχείο τής σειράς των ακτινιδών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *ακτίνα* + υποκ. επίθημα *-ίδιο*, < νεολατ. actinidium chinense, λόγω τής κινεζικής καταγωγής τού φυτού].

ακτίνιο[1] (το) {ακτινίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό μεταλλικό στοιχείο αργυρού χρώματος (σύμβολο Ac) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. actinium]

ακτίνιο[2] (το) {ακτινί-ου | -ων} ΜΑΘ μονάδα μετρήσεως γωνιών και τόξων (σύμβολο rad)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. radian < λατ. radius «ακτίνα»].

ακτινοβόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ η έκθεση πράγματος ή ζωντανού οργανισμού σε ιοντίζουσες ακτινοβολίες (ακτίνες Χ, ακτίνες γ, υπεριώδεις ακτίνες κ.λπ.) για πειραματικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς.

ακτινοβολητής (ο) συσκευή για ακτινοβόληση (βλ.λ.).

ακτινοβολία (η) {ακτινοβολιών} **1.** ΦΥΣ (α) η διαδικασία με την οποία εκπέμπεται ενέργεια υπό μορφήν ακτίνων, δηλ. κατά δέσμες σωματιδίων ή κατά κύματα (β) ***ακτινοβολίσ σωματιδίων άλφα*** (ή ***ακτινοβολία άλφα***) δέσμη ταχέως κινουμένων σωματιδίων άλφα (πυρήνων ηλίου που αποτελούνται από δύο πρωτόνια και δύο νετρόνια) (γ) ***ακτινοβολία βήτα*** ιοντίζουσα ακτινοβολία αποτελούμενη από ταχέως κινούμενα ηλεκτρόνια (δ) ***σκτινοβολία γάμμσ*** ακτινοβολία ηλεκτρομαγνητικής φύσεως **2.** η συνολική διαδικασία εκπομπής, μετάδοσης και απορρόφησης ενέργειας υπό μορφήν ακτίνων **3.** (α) η ενέργεια που μεταφέρεται με την παραπάνω διαδικασία, η εκπεμπόμενη ενέργεια: *καθημερινά είμαστε εκτεθειμένοι σε κάθε είδους ~* || *ηλεκτρομαγνητική / ηλιακή / χημική / υπέρυθρη / υπεριώδης / θερμική / σωματιδιακή / ραδιενεργός ~* ΣΥΝ ακτίνες (β) ΑΣΤΡΟΝ ***κοσμική σκτινοβολίσ*** βλ. λ. *κοσμικός* **4.** (ειδικότ.) η εκπομπή ραδιενέργειας· *μετά το πυρηνικό ατύχημα πολλοί σκοτώθηκαν από την ~* **5.** (μτφ.) (α) το εύρος διαδόσεως τής φήμης και ο βαθμός αναγνωρίσεως και αποδοχής από το κοινωνικό σύνολο: *η ~ τού ελληνικού πνεύματος φθάνει ώς τα πέρατα τής γης* ΣΥΝ λάμψη, γόητρο, αίγλη (β) η θετική επίδραση στο κοινωνικό σύνολο: *η εκπολιτιστική ~ τής ελληνικής σκέψης καθόρισε το μέλλον τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* ΣΥΝ επίδραση.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀκτινοβόλος*. Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το γαλλ. radiation].

ακτινοβόλος, -ος/-α, -ο **1.** αυτός που εκπέμπει ακτίνες: ~ *σώμα* ΣΥΝ. φωτοβόλος **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει, που κάνει αισθητή την παρουσία του λόγω γοητείας, κύρους ή ξεχωριστών ικανοτήτων *ο προσκεκλημένος σας είναι μια ~ προσωπικότητα* ΣΥΝ λαμπερός, φωτοβόλος **3.** αυτός που λάμπει από χαρά και ζωντάνια: ~ *πρόσωπο / χαμόγελο* ΣΥΝ χαρούμενος, λαμπερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀκτίς, -ῖνος* + *-βόλος* < *βάλλω* «εκτοξεύω, ρίχνω», πβ. *πυρο-βόλος* κ.ά.].

ακτινοβολώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {ακτινοβολείς .. | ακτινοβόλησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** εκπέμπω ακτίνες **2.** (μτφ.) λάμπω από χαρά και ευτυχία: *το πρόσωπό του ακτινοβολούσε από χαρά* • **3.** διαθέτω κύρος ή γόητρο, επιδρώ θετικά στο περιβάλλον μου: *η προσωπικότητά του ακτινοβολεί σε ολόκληρη την Ευρώπη* ♦ **4.** (μετβ.) ΦΥΣ εκθέτω (κάποιον/κάτι) σε ακτινοβόληση (βλ.λ.) — **ακτινοβόλημα** (το) [μεσν.].

ακτινογραφία (η) {ακτινογραφιών} ΙΑΤΡ ΦΥΣ **1.** η αποτύπωση φωτογραφικών εικόνων (κυρίως μελών ή οργάνων τού σώματος) με τη βοήθεια ακτίνων Χ (Ραίντγκεν) ή ραδιενεργού ακτινοβολίας **2.** (συνεκδ.) η πλάκα (επιφάνεια) πάνω στην οποία γίνεται η παραπάνω αποτύπωση: *βγάζω / κάνω ~* || *γενική / διαγνωστική / επείγουσα / ιατρική / μερική ~* Επίσης **ακτινογράφημα** (το). — **ακτινογραφικός**, -ή, -ό, **ακτινογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «περιγραφή των ακτίνων τού φωτός», < *ἀκτίς, -ῖνος* + *-γραφία* < *γράφω*. Ο επιστημ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiographie (νόθο σύνθ.) Η σημ. αυτή μαρτυρείται στην Ελλην. από το 1897].

ακτινογραφώ ρ. μετβ. {ακτινογραφείς... | ακτινογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} φωτογραφίζω με ακτίνες Χ (βλ. λ. *ακτίνα*), βγάζω ακτινογραφίες. — **ακτινογράφηση** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiographier (νόθο σύνθ.)].

ακτινοδιαγνωστικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ **1.** αυτός που σχετίζεται ή αναφέρεται στην ακτινοδιαγνωστική: ~ *μηχανήματα* **2.** ***ακτινοδισγνωστική*** (η) η διάγνωση ασθενειών με τη βοήθεια ακτινογραφήσεως. — **ακτινοδιαγνώστης** (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiodiagnostic (νόθο σύνθ.)]

ακτινοδιακόφωνο (το) → σιντί

ακτινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ακτινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχηματιστεί από ακτίνες: ~ *τροχός / σχήμα* **2.** αυτός που η διάταξη των στοιχείων του έχει σχήμα ακτίνων: ~ *διάταξη / σχηματισμός*. — **ακτινοειδώς** επίρρ. [μτγν.].

ακτινοθεραπεία (η) [1826] {ακτινοθεραπειών} η θεραπεία παθήσεων με τη χρήση υπεριωδών ακτίνων, ακτίνων Χ ή ραδιενεργών ουσιών. — **ακτινοθεραπευτής** (ο), **ακτινοθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiothérapie (νόθο σύνθ.)]

ακτινοθεραπευτική (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ακτινολογίας με αντικείμενο τη χρήση ακτινοβολιών για τη θεραπεία νοσημάτων
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. therapeutic radiology].

ακτινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη διαγνωστική και θεραπευτική χρήση μορφών ακτινοβολίας. — **ακτινολογικός**, -ή, -ό, **ακτινολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiologie (νόθο σύνθ.)].

ακτινολόγος (ο/η) ο γιατρός που έχει ειδικευθεί στην ακτινολογία, αυτός που ασκεί την ακτινοδιαγνωστική ή την ακτινοθεραπευτική
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radiologue (νόθο σύνθ.)].

ακτινοπροστασία (η) {χωρ. πληθ.} η προστασία από ακτινοβολίες.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. radioprotection].

ακτινοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η εξέταση τού εσωτερικού τού ανθρώπινου οργανισμού με τη βοήθεια των ακτίνων Χ (βλ. λ. *ακτίνα*), χωρίς να καταγράφονται τα αποτελέσματα σε ακτινογραφικές πλάκες — **ακτινοσκοπικός**, -ή, -ό [1898], **ακτινοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. radioscopie (νόθο σύνθ.)].

ακτινωτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **αχτινωτός** κ. **αχτιδωτός** (κυρ. στη σημ. 2) **1.** αυτός που έχει ακτίνες. *οι ~ ρόδες τού ποδηλάτου* **2.** αυτός που έχει διαταχθεί σε σχήμα ακτίνων· ~ *σειρές αμπελιών*. — **ακτινωτά** επίρρ.

Άκτιο (το) {Ακτίου} ακρωτήριο στην ομώνυμη χερσόνησο τής ακαρνανικής ακτής που χωρίζει το Ιόνιο Πέλαγος από τον Αμβρακικό Κόλπο· το 31 π.Χ., σε μία από τις μεγαλύτερες ναυμαχίες τής αρχαιότητας, ο Οκταβιανός νίκησε τον Μάρκο Αντώνιο και έγινε μόνος κυρίαρχος τού ρωμαϊκού κράτους.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄκτιον* < *ἀκτή*, καθώς στην αρχαιότητα υπήρχε στο

ακρωτήριο ναός αφιερωμένος στον Άκτιο Απόλλωνα]

άκτιστος, -η, -ο [μτγν] κ. **άχτιστος** (σημ 1) **1.** αυτός που δεν κτίστηκε, δεν οικοδομήθηκε ή δεν μπορεί να οικοδομηθεί. ~ *οικόπεδο / περιοχή* • **2.** ΘΕΟΛ (α) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από κανέναν ή τίποτα, που υπήρχε προαιώνια, που δεν έχει αρχή *ο ~ Θεός* || *ο Θεός επικοινωνεί διά των ακτίστων ενεργειών του, που παράγουν όμως κτιστές πραγματικότητες, από τις οποίες μπορεί ο άνθρωπος να γνωρίσει τον Θεό* ΑΝΤ κτιστός (β) ***άκτιστον φως*** το λαμπρότατο θείο φως, τού οποίου αποκτούσαν νοερή αίσθηση οι Ησυχαστές (βλ.λ.) ως μετοχή στις άκτιστες ενέργειες τού Θεού.

ακτογραμμή (η) **1.** το περίγραμμα μιας ακτής, όπως φαίνεται από τη θάλασσα ή σε έναν χάρτη **2.** (συνεκδ.) το μήκος κατά το οποίο εκτείνονται οι ακτές· ~ *πολλών χιλιομέτρων.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast-line]

ακτοπλοΐα (η) [1833] {χωρ. πληθ} **1.** η ναυσιπλοΐα κοντά στις ακτές **2.** η θαλάσσια συγκοινωνία επιβατών και εμπορευμάτων ανάμεσα στα λιμάνια τής ίδιας επικράτειας ή ευρύτερης περιοχής: *ανεπτυγμένη / εθνική / εμπορική / ιδιωτική ~* — **ακτοπλόος** (ο), **ακτοπλοϊκός,** -ή, -ό [1883], **ακτοπλοϊκ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ. < *ακτή* + *-πλοΐα* < *πλους* (< *πλό-ος*)].

ακτοφρουρά (η) η ακτοφυλακή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard].

ακτοφρουρός (ο/η) πρόσωπο που φρουρεί τις ακτές ΣΥΝ ακτοφύλακας, ακταιωρός
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coastguardsman]

ακτοφυλακή (η) [1861] **1.** (γενικά) η φύλαξη και επίβλεψη των ακτών **2.** ***Ακτοφυλακή*** (η) (α) ναυτική υπηρεσία με αντικείμενο τη διευκόλυνση τής ναυσιπλοΐας, τη δίωξη τού λαθρεμπορίου κ.λπ. (β) (συνεκδ.) το σύνολο όσων υπηρετούν στην παραπάνω υπηρεσία, οι ακτοφύλακες. — **ακτοφύλακας** (ο/η) [1892]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coast-guard]

ακτοφυλακίδα (η) ΣΤΡΑΤ σκάφος που χρησιμοποιεί η ακτοφυλακή

ακτύπητος, -η, -ο → αχτύπητος

ακυβερνησία (η) [μεσν] {χωρ πληθ.} η ανυπαρξία ή η αστάθεια κυβερνήσεως: *η αδυναμία σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης έχει ρίξει τη χώρα σε ~.*

ακυβέρνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (σκάφος ή όχημα) που δεν έχει κυβερνήτη, πηδαλιούχο (ή οδηγό): ~ *καράβι / διαστημόπλοιο / αυτοκίνητο* **2.** αυτός που επιβαίνει σε ακυβέρνητο σκάφος *ήμαστε τρεις μέρες ακυβέρνητοι μέσα στα κύματα* • **3.** αυτός που δεν έχει κυβέρνηση: ~ *χώρα* • **4.** (μτφ) αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατον να κυβερνηθεί, να πειθαρχήσει: ~ *λαός / πλήθος / ομάδα* ΣΥΝ απειθάρχητος. — **ακυβέρνητα** επίρρ.

ακύμαντος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν ταράσσεται από κύματα. ~ *θάλασσα / νερά* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν γνώρισε ή δεν γνωρίζει περιπέτειες και δοκιμασίες: *πέρασε ~ ζωή, ήρεμη και απλή* ΣΥΝ ήσυχος, γαλήνιος ΑΝΤ πολυκύμαντος, ταραχώδης. — **ακύμαντα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *κυμαίνω*].

ακυριολεκτώ ρ. → ακυρολεκτώ

ακυριολεξία (η) → ακυρολεκτώ

ακυρολεκτώ ρ αμετβ. {ακυρολεκτείς .. | ακυρολέκτησα} **1.** χρησιμοποιώ λέξεις ή εκφράσεις με σημασία ανακριβή ή εσφαλμένη ΣΥΝ ακυρολογώ ΑΝΤ ακριβολογώ **2.** (γενικότ.) δεν μιλώ σωστά. — **ακυρολεξία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυριολεκτώ.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀκυρολεξία* (υποχωρητ.) < *ἄκυρος* + *-λεξία* < *λέγω*].

ακυρολογία (η) [μτγν.] {ακυρολογιών} η ακυρολεξία, η χρήση λέξεων ή εκφράσεων με ανακριβή σημασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κυριολεκτώ.*

ακυρολογώ ρ. αμετβ [μτγν] ακυρολεκτώ (βλ.λ).

άκυρος, -η, -ο **1.** μη έγκυρος, αυτός που δεν έχει νόμιμη ισχύ. *το δικαστήριο έκρινε ~ τη διαθήκη* || ~ *αποτέλεσμα / νόμος / δικαιοπραξία / σύμβαση / ψηφοδέλτιο* ΑΝΤ έγκυρος **2.** (στις εκλογές) ***άκυρα*** (τα) τα ψηφοδέλτια που δεν μπορεί να θεωρηθούν έγκυρα (επειδή δεν έχουν σημειωθεί σωστά οι σταυροί προτιμήσεως, υπάρχουν σημάδια που δεν επιτρέπονται κ.λπ.): *στις πρόσφατες εκλογές αυξήθηκαν τα ~ και τα λευκά* **3.** ***άκυρο(ν)*** (επιφών.) στρατιωτικό παράγγελμα, το οποίο ακυρώνει άλλο που μόλις έχει δοθεί: *Ανάπαυσις! ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ + *κῦρος*].

ακυρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι άκυρο: *η ~ ψηφοδελτίου* **2.** ΝΟΜ η αυτοδίκαιη μη ισχύς των εννόμων συνεπειών νομικής πράξης, η οποία επέρχεται σύμφωνα με τον νόμο και η οποία μπορεί να διαπιστωθεί από το δικαστήριο

ακυρώνω ρ μετβ {ακύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) καθιστώ ή κηρύσσω (κάτι) άκυρο, του στερώ την ισχύ. *μερικές διατάξεις τού νόμου ακυρώθηκαν με προεδρικό διάταγμα* || *ο διαγωνισμός για την πρόσληψη προσωπικού ακυρώθηκε* (β) (μτφ.) αιρώ την ισχύ, την αξία, την ιδιαίτερη σημασία: *περιστασιακά σφάλματα στην υλοποίηση αυτής τής πολιτικής δεν ακυρώνουν την αξία και την ουσία της* || *τέτοια φιλοσοφήματα ακυρώνουν την αξία τής φιλοσοφίας* ΣΥΝ καταργώ **2.** ματαιώνω (κάτι προκαθορισμένο) *ακύρωσε όλα τα ραντεβού τής ημέρας* **3.** (για εισιτήρια συγκοινωνίας) σφραγίζω (εισιτήριο) στο ακυρωτικό μηχάνημα (βλ. λ. *ακυρωτικός*), ώστε να καταστεί αφενός νόμιμη η μεταφορά τού επιβάτη (κατόχου τού εισιτηρίου) και αφετέρου αδύνατη η χρήση τού ίδιου εισιτηρίου σε άλλη διαδρομή.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀκυρῶ (-όω)* < αρχ. *ἄκυρος*].

ακύρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατάργηση ή ανάκληση τής εγκυρότητας, τής νόμιμης ισχύος. *τυπική / νομική / άμεση / έμμεση / αυθαίρετη / οριστική / δικαστική ~* || ~ *διαγωνισμού / αγώνα / αποτελέσματος* **2.** ΝΟΜ (α) η δικαστική κήρυξη ως μη δεσμευτικών των εννόμων συνεπειών μιας νομικής πράξης οι οποίες ίσχυσαν έως την έκδοση τής δικαστικής ακυρωτικής απόφασης· μετά την ακύρωσή της η ακυρώσιμη αυτή νομική πράξη εξομοιώνεται με την εξ υπαρχής άκυρη πράξη (βλ. λ. *ακυρότητα*) (β) ***αίτηση ακύρωσης*** ένδικο βοήθημα το οποίο ασκείται κατά κανόνα ενώπιον τού Συμβουλίου τής Επικρατείας ή κατ' εξαίρεση ενώπιον τού αρμόδιου βάσει ειδικού νόμου διοικητικού δικαστηρίου (Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου) και με το οποίο επιδιώκεται η ακύρωση διοικητικής πράξης για τους περιοριστικά προβλεπόμενους στον νόμο λόγους.

ακυρώσιμος, -η, -ο [1856] ΝΟΜ αυτός που μπορεί να ακυρωθεί ή που υπόκειται σε ακύρωση λόγω εγγενούς νομικού ελαττώματος

ακυρωτέος, -α, -ο [μτγν] αυτός που πρέπει να ακυρωθεί.

ακυρωτικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που έχει τη δύναμη ή το δικαίωμα να ακυρώσει κάτι, να αφαιρέσει με τυπικά και επίσημα μέσα την εγκυρότητα από κάτι: ~ *απόφαση* **2.** (στις αστικές συγκοινωνίες) ***ακυρωτικό μηχάνημα*** η συσκευή για το αυτόματο σφράγισμα των εισιτηρίων με στοιχεία δρομολογίου (βλ. κ. λ *ακυρώνω*) **3.** ΝΟΜ ***ακυρωτικό δικαστήριο*** το ανώτατο δικαστήριο μέσα σε έναν κλάδο δικαιοδοσίας το οποίο έχει την εξουσία να ακυρώνει τις προσβαλλόμενες με ένδικα μέσα αποφάσεις κατώτερων δικαστηρίων στην Ελλάδα, αναφέρονται συνήθ. ως *ακυρωτικά δικαστήρια* για την πολιτική και ποινική δικαιοδοσία ο Άρειος Πάγος και για τη διοικητική δικαιοδοσία το Συμβούλιο τής Επικρατείας. — **ακυρωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ακύρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, δεν έχει καταστεί έγκυρος· ~ *συμφωνία / συνθήκη / πράξη / πρόσληψη* ΣΥΝ ανεπικύρωτος ΑΝΤ κυρωμένος, επικυρωμένος.

ακωδικοποίητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κωδικοποιηθεί αυτός που δεν συντάχθηκε μεθοδικά, ώστε να αποτελέσει κώδικα (βλ λ): ~ *έγγραφα* **2.** αυτός που δεν έχει περιληφθεί σε κώδικα. ~ *διατάξεις / νομοθεσία* • **3.** (ειδικότ.) αυτός που εκφέρεται ή μεταδίδεται χωρίς κωδικό αριθμό (κλειδάριθμο) και, επομένως, μπορεί να αναγνωριστεί ή να διαβαστεί από όλους: ~ *κείμενο / τηλεοπτικό σήμα / μήνυμα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ uncodified]

άκωλος, -η, -ο [μτγν] (λαϊκ.) (για πρόσ.) αυτός που έχει πολύ μικρούς γλουτούς

ακώλυτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν κωλύεται, που δεν εμποδίζεται από κανέναν ή τίποτα: ~ *προαγωγή / διέλευση / άσκηση δικαιώματος* ΣΥΝ ανεμπόδιστος — **ακωλύτως / ακώλυτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*

άκων, -ουσα, -ον {(εύχρ. κυρ το αρσ.) άκ-οντος (θηλ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (αρχαιοπρ) αυτός που πράττει ή παθαίνει κάτι παρά τη θέλησή του, αναγκαστικά· κυρ στη ΦΡ ***εκών άκων*** (*ἑκὼν ἄκων*, λατ. *volens nolens*) (πληθ ***εκόντες άκοντες***) θέλοντας και μη, με το ζόρι: *ο ύποπτος οδηγήθηκε ~ στον ανακριτή* (βλ. κ λ. *ακούσιος*)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄκων* < *ἀέκων* < *ἀ-* στερητ. + *ἑκών* «εθελούσιος, εκούσιος». Από το *ἄκων*, προήλθε το *ἀκούσιος* (βλ λ.)].

αλά πρόθ.· με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί): *γεύμα ~ ιταλικά* || ~ *τούρκα* || ~ *φράγκα* (γαλλικά) ΦΡ (α) ***αλά μπρατσέτα*** από το μπράτσο, αγκαζέ. *περπατούσαν ~* (β) ***αλά μπρέβε*** μουσική ερμηνευτική ένδειξη· η εκτέλεση μουσικού έργου με μονάδα μέτρησης τού χρόνου το «μισό», αντί τής συνηθισμένης μονάδας χρόνου, που είναι το «τέταρτο» (ένα «μισό» = δύο «τέταρτα») προκύπτει, κατά κανόνα, εκτέλεση πιο ζωηρή και ρυθμική (γ) ***αλά πολίτα*** συνταγή μαγειρικής που βασίζεται στη σάλτσα από λάδι και λεμόνι *αγκινάρες ~.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ alla < ala < πρόθ. a + θηλ. άρθρο la, π.χ. ιταλ. spaghetti alla siciliana «είδος μακαρονάδας μαγειρεμένης κατά τον τρόπο των Σικελών», alla braccetta < braccetto, υποκ τού braccio «μπράτσο». Η φρ. *αλά πολίτα* πιθ < ιταλ. alla pulita «άψογα» (< επίθ. pulito «καθαρός, άψογος») με παρετυμολ. προς το *Πόλη* (δηλ Κων/πολη)].

α λα πρόθ· με τον τρόπο (που δηλώνει η λέξη που ακολουθεί)· ΦΡ (α) ***στρίβω α λα γαλλικά*** φεύγω κρυφά, χωρίς να γίνω αντιληπτός (β) ***πληρώνουμε α λα γερμανικά*** πληρώνουμε ο καθένας τα δικά του, το μερίδιό του στον λογαριασμό (γ) ***α λα γκαρσόν*** (i) αντρικά, αγορίστικα *έκοψε τα μαλλιά της ~* (ii) μόνο άντρες: *θα πάμε στην ταβέρνα ~* (δ) ***α λα καρτ*** (για εστιατόρια) η επιλογή φαγητού από τον κατάλογο: *γεύμα ~* ΑΝΤ ταμπλ-ντότ
[ΕΤΥΜ < γαλλ. à la, π χ à la garçon, à la carte]

άλα επιφών. (λαϊκ) έκφραση μεγάλου κεφιού, χαράς και ικανοποίησης, που συχνά συμπληρώνεται με την προσωπική αντων. *του/της* (το *της* κ για αρσ.) και δηλώνει έντονη επιδοκιμασία ή ενθάρρυνση και προτροπή: «~, *άνοιξε κι άλλη μπουκάλα.* » (λαϊκ τραγ.) || ~ *του χορό ο Χρόνης!* (Μπράβο! Ωραία χορεύει!) ΣΥΝ ωραία, μπράβο, κι άλλο!
[ΕΤΥΜ μεσν. < βεν ναυτικό πρόσταγμα ala! «εμπρός»].

-άλα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν ενέργεια ή αποτέλεσμα ενέργειας. *κρεμ-άλα, τρεχ-άλα, φευγ-άλα, φουσκ-άλα.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε από μεταρρηματικά θηλ σε *-α* με θεματικό *-αλ-* (λ.χ. *πηλαλώ* > *πηλάλ-α*), καθώς και από υποκορ ουδ σε *-άλι* (λ χ *κεφ-άλι* > *κεφ-άλα*, με μεγεθ. *-α*), τα οποία απώλεσαν τη σμικρυντική τους ιδιότητα].

αλαβάστρινος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από

α- / αν- *στερητικό*

α-κυκλοφόρητος, -η, -ο
α-κύκλωτος, -η, -ο
α-κύλιατος, -η, -ο
α-κυμάτιστος, -η, -ο
α-κυνήγητος, -η, -ο
α-κυοφόρητος, -η, -ο
α-κυριάρχητος, -η, -ο
α-κυρίευτος, -η, -ο
α-κύρτωτας, -η, -ο
α-λάβωτος, -η, -ο
α-λαγάριστος, -η, -ο
α-λάδωτας, -η, -ο
α-λάκτιστος, -η, -ο

αλάβαστρο **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σφριγηλότητα, λείος και λαμπερός. ~ *κορμί / ομορφιά / δέρμα.*

αλάβαστρο (το) {αλαβάστρ-ου | -ων} ορυκτός λίθος μικρής σκληρότητας σε δύο είδη: (α) το αλάβαστρο από άνυδρο θειικό ασβέστιο (γύψο) με μικροκρυσταλλικό λεπτοκοκκώδη ιστό, λευκό ή ελαφρά έγχρωμο (β) το ασβεστολιθικό αλάβαστρο, το οποίο αποτελεί ποικιλία τού ασβεστίτη και έχει διάφορους χρωματισμούς. Επίσης **αλάβαστρος** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀλάβαστρον* < αρχ. *ἀλάβαστος*, πιθ. < αιγυπτ. a-la-bast «αγγείο τής θεάς Μπαστ». Ο τύπος *ἀλάβαστρον* (με -ρ-) είναι αναλογικός σχηματισμός κατά τα *ἤλεκτρον, πλῆκτρον, ἄροτρον* κ.ά.]

άλαδος, -η, -ο αυτός που δεν περιέχει ή δεν μαγειρεύεται με λάδι: ~ *φακές / φαγητό* (νηστήσιμο)

αλαζόνας (ο/η) πρόσωπο που είναι υπέρμετρα υπερήφανος, που δείχνει υπεροψία και περιφρόνηση για τους άλλους: *τα πλούτη και η δόξα τον έκαναν ~ και μας βλέπει αφ' υψηλού* ΣΥΝ υπερόπτης, ξυπασμένος, ψηλομύτης, σνομπ ΑΝΤ σεμνός, ταπεινός, μετριόφρων. Επίσης (λόγ.) **αλαζών** [αρχ.] {αλαζόν-ος, -α} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλαζών, -όνος* < κύρ. όν. *Ἀλαζῶνες*, ονομασία αρχ. θρακικού φύλου, που κατοικούσε στις βόρειες ακτές τού Εύξεινου Πόντου].

αλαζονεία (η) {χωρ. πληθ.} η υπερβολική έπαρση ΣΥΝ οίηση, υπεροψία, ξυπασιά, κομπασμός ΑΝΤ μετριοφροσύνη, ταπεινοφροσύνη, σεμνότητα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλαζονεύομαι* < *ἀλαζών*].

> **αλαζονεία ή αλαζονία;** Το **αλαζονεία** είναι ήδη αρχαία λ. και παράγεται από το επίσης αρχαίο ρ. **αλαζονεύομαι** «είμαι αλαζόνας, ψευτοϋπερηφανεύομαι, κομπάζω». Άρα γράφεται κανονικώς με *-ει-* και όχι με *-ι-*, όπως θα συνέβαινε αν παραγόταν από το **αλαζών** και έλειπε το αντίστοιχο ρήμα.

αλαζονεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αλαζονεύτηκα} συμπεριφέρομαι αλαζονικά ΣΥΝ κομπάζω, επαίρομαι, καυχώμαι, υπερηφανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλαζονεία, αποθετικός.*

αλαζονικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από αλαζονεία: *είναι πολύ ~ και δημιουργεί αντιπάθειες στο περιβάλλον του* || ~ *στάση / συμπεριφορά* ΣΥΝ φαντασμένος, υπεροπτικός, υπερφίαλος, ξυπασμένος, σπουδαιοφανής ΑΝΤ σεμνός, μετριόφρων. — **αλαζονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αλάθευτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν πέφτει έξω στους υπολογισμούς του ή δεν διαπράττει λάθη ή σφάλματα ΣΥΝ αλάθητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν αστοχεί σε βολή, εύστοχος: ~ *σκοπευτής / βέλος / χτύπημα.* — **αλάθευτα** επίρρ.

αλάθητος, -η, -ο 1. αυτός που δεν κάνει λάθη: *το ένστικτό μου είναι ~* || *οι ηλεκτρονικές συσκευές δεν είναι ~* **2. αλάθητο(ν)** (το) (α) η ιδιότητα ή η ικανότητα κάποιου να μην υποπίπτει ποτέ σε σφάλματα: *μόνο ο Θεός έχει το ~* (β) **αλάθητο τού Πάπα** δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, σύμφωνα με το οποίο ο Πάπας, όταν μιλά «από καθέδρας» (βλ.λ.), δεν κάνει λάθος, όσον αφορά στην ερμηνεία ζητημάτων πίστης και ηθικής **3.** απολύτως αξιόπιστος ή σίγουρος. *έχω έναν ~ κανόνα για τέτοιες περιπτώσεις.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + θ. *λαθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-λαθ-ον* τού ρ. *λανθάνω*].

-αλάκι → -άκι

αλαλαγμός (ο) [αρχ.] **1.** (κυριολ.) πολεμική κραυγή ΣΥΝ ιαχή **2.** δυνατή βοή από κραυγές πλήθους ανθρώπων. Επίσης **αλαλαγή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας.*

αλαλάζω ρ. αμετβ. {αλάλαξα} **1.** φωνάζω δυνατά από χαρά και ενθουσιασμό· ΦΡ **κύμβαλον αλαλάζον** *(κύμβαλον ἀλαλάζον)* βλ. λ. *κύμβαλο* **2.** βγάζω πολεμικές κραυγές την ώρα τής μάχης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αέρας*
[ΕΤΥΜ αρχ., ονοματοπ. λ. από το επιφών. *ἀλαλά*, που δηλώνει πολεμική κραυγή. Στην Π.Δ. (Μετάφραση των Εβδομήκοντα) η λ. αναφέρεται κυρίως σε δοξολογία προς τον Θεό (π.χ. *Ψαλμ.* 99,1: *ἀλαλάξατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ*), ενώ στην Κ.Δ. σημαίνει επίσης «ηχώ, κροταλίζω» (π.χ. *Α' Κορινθ.* 13,1: *γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον*)].

αλαλητό (το) (λαϊκ.) ο αλαλαγμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ. (ίσως κατά το *βουητό*) τού αρχ. *ἀλαλητός* «αλαλαγμός, πολεμική κραυγή» (η σημερινή σημ. μτγν.), που ανάγεται στο αρχ. ηχομιμητ. *ἀλαλαί* (ήχος παιάνα)].

αλαλία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ μερική ή ολική αδυναμία κάποιου να αρθρώσει λόγο εξαιτίας βλάβης των αντίστοιχων κέντρων τού εγκεφάλου ή των οργάνων ακοής και ομιλίας ή εξαιτίας ψυχοσυναισθηματικών προβλημάτων

αλαλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάλιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) ζαλίζω (κάποιον), προξενώ σύγχυση, αμηχανία ή ενόχληση: *δεν τους άφηναν στιγμή σε ησυχία· τους είχαν αλαλιάσει* ΣΥΝ ζαλίζω, σκοτίζω ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση σύγχυσης, έχω ζαλιστεί, σκοτιστεί: *μ' όλη αυτή τη φασαρία και τον θόρυβο έχω αλαλιάσει*
[ΕΤΥΜ < *άλαλος*].

άλαλος, -η, -ο 1. αυτός που δεν έχει λαλιά, που δεν μπορεί να μιλήσει ΣΥΝ βουβός, μουγγός **2.** (μτφ.) αυτός που δοκιμάζει κατάπληξη μπροστά σε κάτι απροσδόκητο. *έμεινε ~ από τη συμπεριφορά της* ΣΥΝ άφωνος, άναυδος, αποσβολωμένος, κατάπληκτος, ενεός, εμβρόντητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *λαλῶ*].

αλαλούμ (το) {άκλ.} κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης, ανακατωσούρα: *δημιουργήθηκε τέτοιο ~, που ήταν αδύνατον να καταλάβεις τι έλεγαν.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από τη φρ. *ἄλλα ἄλλων*, με παρετυμολογική επίδραση εκφραστ. λ. όπως *γιουσουρούμ* ή πλαστή λ. από παιδικά παιχνίδια και τραγούδια. Κατ' άλλη εκδοχή, από αραβ. επιφών. ulalum]

Αλαμάνα (η) ο ποταμός Σπερχειός (βλ.λ.) και κυρ. το τελευταίο τμήμα του· γνωστή από την περίφημη *μάχη τής Αλαμάνας* μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων (23/4/1821) και τη θυσία τού Αθανασίου Διάκου.
[ΕΤΥΜ Το τοπωνύμιο προήλθε πιθ. από το γερμ. φύλο των *Αλαμανών* (πβ. γαλλ. Alemagne «Γερμανία») λόγω των ορμητικών υδάτων τού ποταμού, που έφερναν στον νου τη δράση τού γερμ. φύλου. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε τουρκ. alamana με τη σημ. «μεγάλο αλιευτικό δίχτυ ή λέμβος»]

αλαμπής, -ής, -ές {αλαμπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν λάμπει, δεν γυαλίζει. ~ *αστέρας* ΣΥΝ σκοτεινός, αμαυρός ΑΝΤ λαμπρός, απαστράπτων **2.** (μτφ.) αυτός που στερείται αίγλης ή δόξας. *βίος άσημος και ~* ΣΥΝ άδοξος, αφανής ΑΝΤ. διάσημος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-λαμπής* < *λάμπω*].

αλαμπουρνέζικος, -η, -ο (σκωπτ.) **1.** αυτός που λέγεται ή γράφεται σε γλώσσα ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη **2. αλαμπουρνέζικα** (τα) η ακατάληπτη ή/και ασυνάρτητη γλώσσα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < *αλα-Μπουρνέζικα* «στη γλώσσα τής φυλής Μπουρνού (Σουδάν)» και συνεπώς «ακατανόητα λόγια» (β) < *αλιβορνέζικα* «πράγματα θαυμαστά από το Λιβόρνο (τής Ιταλίας)» (γ) < ιταλ. alla burla «στα αστεία», + *-έζικα* (πβ. *εγγλέζικα, φραντσέζικα* κ.ά.). Βλ. κ. *αρλούμπα*]

αλά μπρατσέτα επίρρ. → αλά

αλάνα (η) {δύσχρ. αλανών} **1.** (καθημ.) αδιαμόρφωτος υπαίθριος χώρος, μέσα ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές: *τα παιδιά τρέχουν / παίζουν ποδόσφαιρο στις ~* ● **2.** (αργκό-μεγεθ.) ο αλήτης.

αλάνης (ο) {αλάνηδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που περνά την ημέρα του στους δρόμους, που αλητεύει ΣΥΝ αλήτης **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με θράσος, χωρίς σεβασμό προς τους άλλους, χωρίς ευγένεια, με χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ. αλήτης, χαμίνι, μόρτης

αλάνθαστος, -η, -ο [1785] **1.** αυτός που δεν περιέχει λάθη, σφάλματα: ~ *γραπτό / υπολογισμός* ΣΥΝ σωστός **2.** αυτός που δεν υποπίπτει σε σφάλματα, που δεν κάνει λάθη. *υπήρξε ~ στις επιλογές του* ΣΥΝ αλάθητος — **αλάνθαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *λανθάνω*, με βάση το αντώνυμο *λανθασμένος*].

αλάνι (το) {αλαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η αλάνα **2.** (συνεκδ.) το παιδί τής αλάνας, τού δρόμου, ο άνθρωπος που περιφέρεται χωρίς σταθερή κατοικία (βλ. κ. λ. *αλανιάρης*): *«είμαστε αλάνια, διαλεχτά παιδιά μέσα στην πιάτσα»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. alan «πέρασμα μέσα από δάσος - πεδιάδα» < αραβ. 'alani «δημόσιος, ανοικτός»].

αλανιάρης, -α, -ικο {αλανιάρηδες} (μειωτ.) **1.** αυτός που συχνάζει σε αλάνες ΣΥΝ αλήτης **2.** αυτός που ταιριάζει σε αλάνηδες: ~ *φέρσιμο / ντύσιμο / κουβέντες* **3.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από θράσος και αναίδεια, από χαμηλό επίπεδο ήθους ΣΥΝ πρόστυχος, ανήθικος **4.** (για πουλερικά) ελευθέρας βοσκής (όχι από ορνιθοτροφείο): *αβγά από ~ κότα.* — **αλανιάρικος**, -η, -ο, **αλανιάρικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αλάνι* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *ψωρ-ιάρης*].

αλάξευτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (μάρμαρο, πέτρα ή άλλο υλικό) που δεν έχει λαξευθεί, δηλ. σκαλιστεί ή πελεκηθεί **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει τύχει επεξεργασίας, που έχει τραχιά μορφή ΣΥΝ απελέκητος, ακατέργαστος ΑΝΤ λαξευμένος, σκαλισμένος, πελεκημένος.

αλά πολίτα επίρρ. → αλά

αλάργα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** σε μεγάλη απόσταση, μακριά: *στάθηκε ~, μην τον πάρουν τα βόλια* ΣΥΝ ξέμακρα, απόμακρα ΑΝΤ κοντά· ΦΡ **αλάργα-αλάργα** σε αραιά χρονικά διαστήματα: (παροιμ.) *«~ το φιλί, να 'χει και νοστιμάδα»* (βλ. κ. λ. *ανάρια*) **2.** ΝΑΥΤ. ανοιχτά στο πέλαγος: *τράβηξε κολυμπώντας ~.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. alla larga «στα ανοιχτά»].

αλαργεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αλάργεψα} (λαϊκ. -διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ ή παρασύρω μακριά, απομακρύνω ♦ **2.** (αμετβ.) απομακρύνομαι, ξεμακραίνω: *αλάργεψε στο πέλαγος, ώσπου χάθηκε.* Επίσης **αλαργάρω** [μεσν.]. — **αλάργεμα** (το).

αλαργινός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βρίσκεται μακριά, απομακρυσμένος· *«από ξένο τόπο κι απ' αλαργινό»* (τραγ.) ΣΥΝ μακρινός.

άλας (το) [αρχ.] {άλ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το αλάτι· κυρ. στις ΦΡ (α) **αττικόν άλας** βλ. λ. *αττικός* (β) **το άλας τής γης / εάν το άλας μωρανθεί** (η πλήρης φράση είναι *ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς· ἐὰν δὲ τὸ ἅλας μωρανθῇ, ἐν τίνι ἁλισθήσεται;* Κ.Δ. Ματθ. 5, 13) (i) ΘΡΗΣΚ. οι Απόστολοι, σύμφωνα με χαρακτηρισμό που τους απέδωσε ο Χριστός και κατ' επέκτ. όλοι οι πιστοί: *πολύτιμοι, σημαντικοί,* όπως το αλάτι (που συντηρεί και νοστιμίζει προφυλάσσοντας από τη σήψη) (ii) (γενικότ.) ό,τι καθιστά τον κόσμο ομορφότερο και πιο ενδιαφέροντα (βλ. κ. λ. *αλάτι*) (γ) **μένω στήλη άλατος** βλ. λ. *στήλη* **2.** ΧΗΜ (συνήθ. στον πληθ.) κάθε ένωση που προκύπτει από αντίδραση ανάμεσα σε οξέα και βάσεις. *χλωριούχα / φωσφορικά ~* || *πυρήνες / κρύσταλλοι άλατος* **3.** ΙΑΤΡ **άλατα** (τα) (καθημ.) τα συμπτώματα που προκαλούνται από οστεόφυτα και άλλες εκφυλιστικές αλλοιώσεις των οστών τής σπονδυλικής στήλης: *κάνει μασάζ για να σπάσουν τα ~* || *έχει ~ και την πονάει όλη η πλάτη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος, θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἅλας, -ατος*, από την αιτιατική πληθ. *(τοὺς) ἅλας* τού αρχ. *ὁ ἅλς* «αλάτι» (διάφορο τού *ἡ ἅλς* «θάλασσα»), γεν. *ἁλ-ός* < Ι.Ε. *sal- «αλάτι τής θάλασσας», πβ. λατ. sal, γαλλ. sel, ιταλ. sale, αγγλ. salt, γερμ. Salz κ.ά. Ομόρρ. *ἅλ-μη, ἁλ-υκή, Ἁλ-ιμος, ἁλι-εύς* κ.ά. Η μεταβολή τού γένους *ὁ ἅλς* > *τὸ ἅλας* πιθ. οφείλεται στην επίδραση λ.

γένους ουδετέρου, με τις οποίες συνήθως συνεκφερόταν (π.χ. *κρέας. έλαιον, ύδωρ, όξος* κ.ά.)].

Αλάσκα (η) πολιτεία των Η.Π.Α. το ένα τρίτο τού εδάφους της βρίσκεται στον αρκτικό κύκλο και καλύπτεται από μόνιμους πάγους και τούντρα.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Alaska < ρωσ. Aljaskat (όπως αναγραφόταν στους πρώτους ρωσικούς χάρτες τής περιοχής) < αλεουτ. alakshak «μεγάλη χώρα. ήπειρος»].

άλατα (τα) → άλας

αλατένιος, -ια, -ιο → αλάτι

αλατζάς (ο) {αλατζάδες} βαμβακερό ύφασμα. συνήθ. πολύχρωμο, χοντρό και ευτελές: *πολύχρωμος / φτηνός ~*. — **αλατζένιος,** -ια, -ιο κ. **αλατζαδένιος**.
[ΕΤΥΜ < τουρκ alaca]

αλατερός, -ή. -ό αυτός που έχει πολύ αλάτι: ~ *φαγητά*.

αλάτι (το) {αλατ-ιού | -ιών} **1.** ΧΗΜ. το χλωριούχο νάτριο, το κρυσταλλικό σώμα που εμφανίζεται κυρ ως συστατικό τού θαλασσινού νερού και ως ορυκτό· χρησιμοποιείται στη μαγειρική ως άρτυμα *(επιτραπέζιο / μαγειρικό ~)*, στη συντήρηση τροφίμων και στη χημική βιομηχανία *(μαύρο / χοντρό ~)*: *ψιλό / λευκό / χοντρό ~* ‖ *βάζω ~ στο φαγητό·* ΦΡ (α) ***φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι*** συνδεόμαστε με δεσμούς φιλίας και οικειότητας, που προέρχονται από μακρά γνωριμία στο παρελθόν (ιδ σε δύσκολους καιρούς) (β) ***όσα είπαμε, νερό κι αλάτι*** τέλος οι παρεξηγήσεις και οι διαφορές μεταξύ μας ας γίνουμε ξανά φίλοι (γ) ***κάνω (κάποιον) τ' αλατιού*** (i) δέρνω (κάποιον) πάρα πολύ (ii) αντιμετωπίζω κάποιον που εμφανίζεται ως αντίπαλός μου σε αντιπαράθεση με τρόπο που να υποστεί εξευτελισμό: *αυτό τον ομιλητή ένας σύνεδρος τον έκανε τ' αλατιού· τον έβγαλε άσχετο στο τέλος'* ΣΥΝ αλλάζω τα φώτα κάποιου **2.** (μτφ) κάθε στοιχείο που προσδίδει ενδιαφέρον. προκαλεί ευχαρίστηση: *το χιούμορ είναι το ~ τής ζωής* Επίσης (αρχαιοπρ.) **άλας** (βλ.λ.) [μτγν.]. — (υποκ.) **αλατάκι** (το). **αλάτινος,** -η, -ο [μεσν] κ **αλατένιος,** -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁλάτιον*, υποκ. τού *ἅλας* (βλ.λ.). Η φρ. *ψωμί κι αλάτι* είναι μεσν]

αλατιέρα (η) {δύσχρ. αλατιερών} μικρό επιτραπέζιο σκεύος με μικρές τρύπες στην κορυφή, μέσα στο οποίο τοποθετείται αλάτι και χρησιμοποιείται για να αλατίζουμε το φαγητό ΣΥΝ. (λόγ.) αλατοθήκη, αλατοδοχείο. Επίσης **αλατερό** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < *αλάτι* + παραγ επίθημα *-ιέρα*]

αλατίζω ρ. μετβ [μτγν.] {αλάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω (σε φαγητό) αλάτι, νοστιμίζω (το φαγητό) με *αλάτι* ΣΥΝ. καρυκεύω **2.** συντηρώ (τρόφιμα), καλύπτοντάς τα με αλάτι ΣΥΝ. παστώνω. — **αλάτισμα** (το).

αλάτινος, -η, -ο → αλάτι

αλατιστός, -ή, -ό αυτός που είναι διατηρημένος σε αλάτι. ~ *ελιές / κρέας* ΣΥΝ παστός

αλατοειδής, -ής. -ές [1885] {αλατοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή τις ιδιότητες τού αλατιού
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ haloïde].

αλατοδοχείο (το) [1809] (λόγ.) η αλατιέρα.

αλατοθήκη (η) {αλατοθηκών} (λόγ.) η αλατιέρα.

αλατόμετρο (το) [1891] {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} όργανο που μετρά την αλμυρότητα τού θαλασσινού νερού.

αλατόνερο (το) νερό στο οποίο έχει διαλυθεί ποσότητα αλατιού. *έκανε γαργάρα με ~*.

αλατοπίπερο (το) **1.** (α) αλάτι και πιπέρι (σε μείγμα ή ξεχωριστά) (β) σκεύος που περιλαμβάνει δύο μικρά δοχεία, ένα για αλάτι και ένα για πιπέρι **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προσδίδει ενδιαφέρον και ευχαρίστηση συνήθ. λόγια ή δραστηριότητες που αποκλίνουν από τα τετριμμένα και συμβατικά: *θέλει και λίγο ~ η ζωή, για να τη χαρείς*. — **αλατοπιπερώνω** ρ.

αλατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η παραγωγή αλατιού από θαλασσινό νερό με εξάτμιση. — **αλατοποιός** (ο), **αλατοποιώ** ρ. {-είς ..}.

αλατότητα (η) {χωρ πληθ.} ΧΗΜ η συνολική ποσότητα των στερεών ουσιών που είναι διαλυμένες σε ένα γραμμάριο θαλασσινού νερού.

αλατούχος, -ος, -ο [1866] αυτός που περιέχει αλάτι· ~ *νερό / διάλυμα* ΣΥΝ αλατοφόρος

αλατοφόρος, -ος, -ο [1885] αλατούχος (βλ.λ.).

αλατωρυχείο (το) [1812] ορυχείο από το οποίο εξάγεται το ορυκτό αλάτι — **αλατωρύχος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

αλαφιάζω ρ. αμετβ κ μετβ {αλάφιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) καταλαμβάνομαι από ταραχή και φόβο: *μέσα στο σκοτάδι αλαφιάζεις με τον παραμικρό θόρυβο* ‖ (κ. μεσοπαθ.) *τον είδα μέσα στα αίματα και αλαφιάστηκα* ♦ **2.** (μετβ.) ξαφνιάζω, τρομάζω (κάποιον): *η έκρηξη αλάφιασε τον κόσμο* **3.** (η μτχ. ***αλαφιασμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που είναι πολύ αναστατωμένος, ταραγμένος και συχνά ασθμαίνει *όρμησε ~ μέσα στο σπίτι και μας διηγήθηκε με κλάματα ό,τι συνέβη* — **αλάφιασμα** (το)
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀλάφι* (< *ἐλάφι*), εξαιτίας τής ιδιότητας τού ελαφιού να τρομάζει εύκολα και να αντιδρά αστραπιαία].

αλαφραίνω ρ. → ελαφρώνω

αλαφριός, -ιά, -ιό → ελαφρός

αλαφροήσκιωτος, -η, -ο κ. **ελαφροήσκιωτος** (λαϊκότ.-λογοτ.) αυτός που έχει την ικανότητα να βλέπει μη αισθητά όντα (κατά τη λαϊκή παράδοση, φαντάσματα, στοιχειά κ.λπ.): *«αλαφροήσκιωτε καλέ, για πες απόψε τι 'δες»* (Δ. Σολωμός) (βλ. λ. *ήσκιος*).

αλαφρόμυαλος, -η, -ο → ελαφρόμυαλος

αλαφρός, -ή, -ό → ελαφρός

αλαφρύς, -ιά, -ύ → ελαφρός

αλάφρωμα (το) → ελαφρώνω

αλαφρώνω ρ → ελαφρώνω

Αλβανία (η) (αλβ. Shqiperi) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τα Τίρανα. επίσημη γλώσσα την Αλβανική και νόμισμα το νέο λεκ· ΦΡ ***έπος τής Αλβανίας / αλβανικό έπος*** βλ λ. *αλβανικός*. — **Αλβανός** (ο) [μεσν.]. **Αλβανή** κ. **Αλβανίδα** (η), **αλβανικός,** -ή. -ό (βλ.λ.). **Αλβανικά** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *Ἀλβανός* < λατ. Albanus (Mons) «Αλβανόν όρος», βουνό τού Λατίου. Οι αρχαίοι ονόμαζαν την περιοχή τής σημερινής Αλβανίας *Ἰλλυρία*, ονομασία που διατήρησαν και οι Ρωμαίοι (Illyricum). Οι Βυζαντινοί, αντιθέτως, υιοθέτησαν την παλαιότερη λατινογενή ονομασία *Ἀλβανία*, η οποία δήλωνε την περιοχή γύρω από το Αλβανόν όρος, όπου είχαν κατοικήσει ιλλυρικοί πληθυσμοί. Η αλβ. ονομασία Shqipëri σημαίνει «χώρα των αετών»]

αλβανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Αλβανία ή/και τους Αλβανούς· ΦΡ ***αλβανικό έπος / έπος τής Αλβανίας*** τα κατορθώματα των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων στο έδαφος τής Ν Αλβανίας (Β Ηπείρου) κατά τον ελληνοϊταλικό πόλεμο (1940-41).

αλβανολογία (η) [1867] η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τον πολιτισμό και τη γλώσσα των Αλβανών. — **αλβανολόγος** (ο/η) [1877], **αλβανολογικός,** -ή, -ό.

αλβανόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Αλβέρτος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα ΦΡ. ***ο θείος Αλβέρτος*** συχνός τρόπος αναφοράς στον Άλμπερτ Αϊνστάιν.
[ΕΤΥΜ Ξέν όν., πβ. ιταλ. Alberto. αγγλ Albert < παλ. αγγλ. Aethelbeorht «λαμπρός, ευγενής» < adal «ευγενής» + beorht «λαμπρός»].

Αλβιών (η) {Αλβιών-ος. -α} (λογοτ.) η Μεγάλη Βρετανία. *«χαίρε Αλβιών, χαιρέτωσαν τα ένδοξα Παρίσια»* (Α. Κάλβος)· επίσης στη ΦΡ ***γηραιά Αλβιών***. — **αλβιόνειος,** -α, -ο.
[ΕΤΥΜ < λατ. Albion < κελτ. *Alb-iu, πιθ. από μη I.E. ρίζα *alb- «ψηλό όρος», που συνδέθηκε παρετυμολογικά με το λατ. επίθ albus «λευκός» και αποδιδόταν από τους Ρωμαίους στη Μ Βρετανία λόγω των ακτών τού Ντόβερ, που ήταν λευκές από την κρητίδα (ασβεστολιθικό πέτρωμα. κιμωλία). Ήδη στον Πτολεμαίο μαρτυρείται το τοπωνύμιο *Ἀλουίων*. Βλ κ. *Άλπεις*]

άλγεβρα (η) [1791] **1.** ΜΑΘ κλάδος ο οποίος μελετά τις ιδιότητες των αριθμών (ή και άλλων εννοιών) και των πράξεων χρησιμοποιώντας γενικά σύμβολα: *ανώτερη / στοιχειώδης ~* ‖ *~ διανυσμάτων / πινάκων / συνόλων* **2.** (συνεκδ.) το σχολικό και πανεπιστημιακό μάθημα που πραγματεύεται θέματα τού παραπάνω μαθηματικού κλάδου και το αντίστοιχο διδακτικό εγχειρίδιο.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού λατ. algebra < αραβ al-jabr «συμπλήρωση». Η λ. al-jabr είναι τμήμα τού τίτλου ενός βιβλίου. που γράφτηκε από Άραβα μαθηματικό τού 9ου αι. και το οποίο ονομαζόταν (στην ελλην. απόδ) *Συνοπτικό βιβλίο υπολογισμών με αποκατάσταση / συμπλήρωση (al-jabr) και εξίσωση*]

αλγεβρικός, -ή, -ό [1874] ΜΑΘ αυτός που σχετίζεται με την άλγεβρα ή ακολουθεί τους κανόνες τής άλγεβρας: ~ *εξίσωση / συνάρτηση / αριθμός / δομές*.

αλγεινός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από άλγος, πόνο σωματικό ή ψυχικό και έντονη δυσαρέσκεια: ~ *εντύπωση / εμπειρία* ΣΥΝ οδυνηρός, επώδυνος, δυσάρεστος ΑΝΤ ανώδυνος, ευχάριστος — **αλγεινώς** επίρρ. [αρχ], **αλγεινότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἀλγεσ-νός* < *ἄλγος* (γεν. *ἄλγους* < **ἄλγεσ-ος*)].

Αλγέρι (το) {Αλγερίου} η πρωτεύουσα τής Αλγερίας.

Αλγερία (η) (αραβ Al-Jumhuriya Al-Jaza'iriya Ad-Dimugratiya Aš-Ša'biya = Λαϊκή Δημοκρατία τής Αλγερίας) κράτος τής Β. Αφρικής με πρωτεύουσα το Αλγέρι. επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Αλγερίας. — **Αλγερινός** (ο), **Αλγερινή** (η), **αλγερινός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Algérie < Alger (το Αλγέρι) < αραβ. al-Djazā'ir ή El-Djezaïr «τα νησιά», ονομασία (από τον 10ο αι.) που οφείλεται στις τέσσερεις νησίδες. οι οποίες περιβάλλουν τον κόλπο τού Αλγερίου].

-αλγία λεξικό επίθημα, κυρ τής ιατρικής ορολογίας, που δηλώνει επώδυνη και νοσηρή κατάσταση σε σημείο τού σώματος: *κεφαλ-αλγία. οσφυ-αλγία, καρδι-αλγία*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλγος* «πόνος». Το λεξικό επίθημα *-αλγία* δηλώνει κυρ νοσηρή κατάσταση. συνοδευόμενη από πόνο, π.χ. *κεφαλ-αλγία. ὀσφυ-αλγία, ὠτ-αλγία* κ.ά. Κατά το πρότυπο των παραπάνω λ., το επίθημα αυτό υπήρξε παραγωγικό και σε ξένες γλώσσες. π χ. αγγλ neur-algia. γαλλ entér-algie. γερμ Neur-algie κ ά.].

αλγολαγνεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ σεξουαλική διαστροφή. κατά την οποία η γενετήσια ηδονή αντλείται από τα αισθήματα πόνου που προκαλεί ή υφίσταται κάποιος· ο σαδομαζοχισμός
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ algolagnia).

αλγόριθμος (ο) {αλγορίθμ-ου | -ων, -ους} **1.** ΜΑΘ η λογική διαδικασία για την επίλυση ενός προβλήματος, σύμφωνα με την οποία ακολουθείται σειρά βημάτων και ορισμένος αριθμός κανόνων **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η διαδοχή λογικών βημάτων που απαιτούνται για την επίλυση προβλήματος με χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή σε γλώσσα κατανοητή

α- / αν- *στερητικό*

α-λανάριστος, -η, -ο
α-λανσάριστος, -η, -ο
α-λασκάριστος, -η, -ο
α-λάσπωτος, -η, -ο
α-λατίνιστος, -η, -ο
α-λατόμητος, -η, -ο
α-λάτρευτος, -η, -ο
α-λαφυραγώγητος, -η, -ο
α-λαχάνιαστος, -η, -ο
α-λαχτάριστος, -η, -ο
α-λεηλάτητος, -η, -ο
α-λειάνιστος, -η, -ο
α-λείαντος, -η, -ο
α-λέκιαστος, -η, -ο

από αυτόν (γλώσσα μηχανής) ή σε γλώσσα που χρησιμοποιεί όμοια δομή (συμβολική γλώσσα) — **αλγοριθμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. algorithm < algorism (με την επίδρ. τής λ *ἀριθμός*) < μεσν. λατ. algorismus < αραβ. al-Khowārizmi, όνομα μεγάλου Άραβα μαθηματικού τού 9ου αι.]

άλγος (το) {άλγ-ους | -η, -ών} σωματικός ή ψυχικός πόνος, δοκιμασία. ~ *μοναξιάς / πένθους* ΣΥΝ πόνος, οδύνη. — **αλγώ** ρ {αρχ.} {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ ετύμου, πιθ. συνδέεται με το ρ. *ἀλέγω* «μεριμνώ, φροντίζω», πβ. αρχ. *ἀλεγεινός (*ἀλεγεσ-νός)*. Ενώ στην Αρχ. η λ. δήλωνε τον σωματικό και τον ψυχικό πόνο (με πιο περιορισμένο σημασιολ. πεδίο από το συνώνυμο *ὀδύνη*). στη Ν Ελληνική περιορίστηκε κυρ στην ιατρική ορολογία, όπου χρησίμευσε ως λεξικό επίθημα. π χ. *-αλγία, -αλγής*]

αλδεΰδη (η) [1880] {αλδεϋδών} ΧΗΜ (συνήθ. στον πληθ.) καθεμία από τις οργανικές χημικές ενώσεις, που περιέχουν στο μόριό τους την καρβονυλική ομάδα (C=O), το άτομο άνθρακα τής οποίας συνδέεται με ένα άτομο υδρογόνου και ένα άλλο άτομο άνθρακα χρησιμοποιούνται ευρέως σε διάφορες αντιδράσεις οργανικής σύνθεσης
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. aldéhyde, από συμφυρμό τού νεολατ. al(cohol) dehyd(rogenatum) «αφυδρογονωμένη αλκοόλη»]

αλέα (η) {αλεών} ομάδα δέντρων φυτεμένων σε κανονική απόσταση το ένα δίπλα στο άλλο, ώστε να σχηματίζουν σειρά ΣΥΝ. δενδροσειρά, δενδροστοιχία.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. allée «διάδρομος κήπου» < aller «πηγαίνω» < λατ ambulare «περπατώ»]

alea jacta est λατ. (προφέρεται *αλέα γιάκτα εστ*) ελλην. *ο κύβος ερρίφθη* για κρίσιμη και τολμηρή απόφαση, η οποία λαμβάνεται μετά από περίσκεψη και δισταγμούς και δεν μπορεί να ανακληθεί.
[ΕΤΥΜ < λατ. alea («κύβος, ζάρι») jacta est, παρακ. τού ρ jacio «ρίχνω, βάλλω» Ο ιστορικός Σουητώνιος (*Καίσαρ* 32) αποδίδει τη φρ. στον Ιούλιο Καίσαρα, ο οποίος την είπε αποφασίζοντας να διαβεί τον ποταμό Ρουβίκωνα και να κατευθυνθεί προς τη Ρώμη χωρίς να διαλύσει τον στρατό του. όπως απαιτούσε ο νόμος. Η απόφαση αυτή σήμαινε αυτομάτως κήρυξη πολέμου τόσο εναντίον τής Συγκλήτου όσο και εναντίον τού πολιτικού του αντιπάλου Πομπηίου].

αλεγκρέτο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ **1.** ρυθμός πιο αργός από το αλέγκρο και πιο ζωηρός από το αντάντε **2.** η μουσική σύνθεση στον παραπάνω ρυθμό.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. allegretto, υποκ. τού allegro (βλ. κ. *αλέγκρο*)].

αλέγκρο ΜΟΥΣ. **1.** επίρρ.· ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε γρήγορη κίνηση, πιο γρήγορη από τού αλεγκρέτο ή τού μοντεράτο, πιο αργή από τού πρέστο: *το μέρος αυτό παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (το) τύπος ή τμήμα γρήγορου μουσικού κομματιού. συχνά ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, που παίζεται σε χρόνο αλέγκρο ή παραπλήσιο: *το πρώτο μέρος της συμφωνίας είναι ένα ρυθμικό ~* **3.** ***αλέγκρο σονάτας*** τυπική διάρθρωση της μουσικής φόρμας (βλ λ.), συνήθης στα πρώτα μέρη έργων σε μορφή σονάτας.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. allegro < λατ. alacer «ζωηρός, ενθουσιώδης»].

αλεγράρω ρ. μετβ. κ αμετβ. {αλεγράρισα} (οικ.) ♦ **1.** (μετβ) δίνω σε (κάποιον/κάτι) κέφι ΣΥΝ φαιδρύνω, ιλαρύνω ΑΝΤ μελαγχολώ (κάποιον) ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι εύθυμος, έρχομαι στο κέφι. *μέρα που είναι σήμερα, ας αλεγράρουμε λιγάκι* ΣΥΝ ευθυμώ ΑΝΤ μελαγχολώ, δυσθυμώ, βαριοθυμώ. — **αλεγράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < ιταλ allegrare < allegro, βλ. λ. *αλέγρος*].

αλεγρία (η) {χωρ πληθ } (οικ.) η εύθυμη διάθεση, το κέφι ΑΝΤ δυσθυμία, κακοκεφιά.

αλέγρος, -α, -ο {χωρ πληθ.} (οικ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηρότητα, χαρά και ευθυμία ~ *τύπος / χαρακτήρας / καρδιά* ΣΥΝ εύθυμος, κεφάτος, χαρούμενος ΑΝΤ άκεφος, κακόκεφος, δύσθυμος. — **αλέγρα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. < ιταλ allegro «ζωηρός, εύθυμος». βλ. κ. λ *αλέγκρο*]

αλέθω ρ. μετβ. {άλεσ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (συνήθ) μεταβάλλω με σύνθλιψη και τριβή (δημητριακά, ιδ τα σιτηρά) σε αλεύρι ΦΡ (α) (παροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** για καταστάσεις πλήρους ασυδοσίας, όταν ο καθένας κάνει ό,τι θέλει, χωρίς να υπολογίζει τους άλλους ή όταν σε εργασιακό ή κοινόχρηστο χώρο δεν προστατεύεται το κοινό συμφέρον ΣΥΝ. χάος, αταξία (β) (παροιμ.) ***όποιος αέρας κι αν φυσά, ο μύλος πάντα αλέθει*** οι ισχυροί και οι επιτήδειοι αποκομίζουν πάντοτε οφέλη υπό οποιεσδήποτε περιστάσεις **2.** (γενικότ) (α) μεταβάλλω (κάτι) σε σκόνη: ~ *καφέ / πιπέρι / γύψο* ΣΥΝ (λόγ.) κονιορτοποιώ (β) μεταβάλλω σε πολτό: ~ *ντομάτες για τη σάλτσα* || ~ *λαχανικά για χορτόσουπα* ΣΥΝ πολτοποιώ **3.** (μτφ.) χωνεύω καλά· *το στομάχι του αλέθει οτιδήποτε* ΦΡ (παροιμ.) ***ο καλός ο μύλος όλα τ' αλέθει*** (i) όποιος έχει γερό στομάχι, τρώει τα πάντα χωρίς κίνδυνο (ii) (μτφ.) ο ανεκτικός και πράος άνθρωπος ανέχεται και τις πιο βαριές προσβολές.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀλήθω* Η μεταβολή *-ε-* < *-η-* οφείλεται στον αόρ *ἤλεσα* τού αρχ. *ἀλῶ*, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε και ως αόρ τού *ἀλήθω*. Βλ. λ. *αλεύρι*]

αλείβω ρ. → αλείφω

άλειμμα (το) {αλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επάλειψη με λιπαρή ουσία: *το ~ τού ψωμιού με μαρμελάδα / ενός σωλήνα με γράσο / τού μωρού με λάδι / τού δέρματος με κερί / τής ζύμης με αβγό* **2.** (συνεκδ.) κάθε λιπαρή ή ελαιώδης ουσία ζωικής. φυτικής ή και βιομηχανικής προελεύσεως, που χρησιμοποιείται ευρύτατα για την επάλειψη μηχανών και εξαρτημάτων με σκοπό την ελάττωση των τριβών και την καλύτερη συντήρησή τους ΣΥΝ γράσο **3.** (ειδικότ.) το ζωικό ή φυτικό λίπος που χρησιμοποιείται στη μαγειρική αντί βουτύρου ή για τη συντήρηση τροφίμων ΣΥΝ. μαγειρικό λίπος, πάχος. ξίγγι.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλείφω*].

αλειμματοκέρι (το) {αλειμματοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το σπαρματσέτο (βλ.λ.).

αλειτούργητος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει λειτουργηθεί, που δεν έχει παρακολουθήσει τη Θεία Λειτουργία **2** (κυρ για ναούς) αυτός που δεν εγκαινιάστηκε με Θεία Λειτουργία ή αυτός στον οποίο δεν έχει τελεστεί Θεία Λειτουργία για πολύν καιρό. — **αλειτουργησία** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **αλειτουργησιά** (η)
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *ἀλειτούργητος* σήμαινε «απαλλαγμένος από τις λειτουργίες. δηλ. τις υποχρεωτικές χορηγίες των πλουσίων». Η σημερινή σημ είναι νεότ.].

αλειφτήρι (το) {αλειφτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) όργανο με το οποίο γίνεται επάλειψη των μηχανών με λιπώδεις ή ελαιώδεις ουσίες ΣΥΝ γρασαδόρος
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀλειπτήριον* < αρχ *ἀλείφω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

αλείφω κ. **αλείβω** ρ. μετβ {άλει-ψα, -φτηκα, -μμένος} **1.** καλύπτω ομοιόμορφα με λιπαρή, ελαιώδη ή υγρή ουσία· ~ *μια φέτα ψωμί με βούτυρο / την πλάτη με αντιηλιακό / την κλειδαριά με λάδι / τη ζύμη τσουρεκιού με κρόκο αβγού / τα γρανάζια με γράσο* ΣΥΝ επαλείφω
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλοιφή, γλείφω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* προθεμ + Ι.Ε. *leip- / *leibh- «αλείφω. κολλώ», πβ σανσκρ. li-m-p-ati «αλείφει», γερμ. bleiben «μένω (προσκολλημένος)», αγγλ. live «ζω, μένω», leave «φεύγω - αφήνω» (αρχικώς «αφήνω κληρονομιά, καταλείπω πίσω μου κάτι που μένει») κ.ά. Ομόρρ *ἄλειμμα, ἀλοιφή, λίπος* κ.ά. Ο τ. *αλείβω* είναι αποτέλεσμα μεταπλασμού από τον αόρ. *άλειψα*. ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ σε *-βω*, πβ *έτριψα - τρίβω, άμειψα - αμείβω, έστειψα - στείβω* κ ά.].

άλειωτος, -η, -ο αυτός που δεν λειώνει ή που δεν έχει λειώσει: *το σώμα τού νεκρού βρέθηκε ~*. — **άλειωτα** επίρρ.

αλεκτορομαχία (η) [1851] {αλεκτορομαχιών} (λόγ.) η κοκορομαχία (βλ λ).

αλέκτωρ (ο) {αλέκτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) ο κόκορας, ο πετεινός· κυρ. στη ΦΡ ***πριν αλέκτορα φωνήσαι*** (*πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι*. Κ Δ Ματθ 26, 34) πριν λαλήσει ο πετεινός· για κάτι που αποδεικνύεται αληθινό, που επαληθεύεται (σύμφωνα με πρόβλεψη) σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα ή για κάποιον που ξεχνά υποχρέωση ή οφειλή πάρα πολύ γρήγορα. Επίσης **αλέκτορας**.
[ΕΤΥΜ αρχ (ήδη μυκ. a-re-ko-to-re) < *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω», βλ. κ. *αλεξι-*. Η λ. *ἀλέκτωρ* (με αρχ. θηλ. *ἀλεκτρυών*) χρησιμοποιήθηκε πιθ. περιπαικτικά στην αρχή, για να δηλώσει τον κόκορα, εξαιτίας τής εριστικής και μαχητικής του διάθεσης Από τις λ *ἀλέκτωρ* (αρχ.), *ὄρνις* (αρχ.), *καλαΐς* (αρχ), *πετεινός* (μεσν.) και (το ηχομιμητικό) *κόκορας* (νεότ.), οι οποίες χρησίμευσαν κατά καιρούς ως ονομασίες τού κόκορα, μόνον οι δύο τελευταίες επιβίωσαν στη Ν Ελληνική. Η φρ. *πρὶν ἀλέκτορα φωνῆσαι, (τρὶς ἀπαρνήσῃ με)* (Κ.Δ Ματθ 26, 34, Μάρκ. 14, 72, Λουκ. 22, 61) προέρχεται από τα λόγια τού Χριστού προς τον Πέτρο κατά την τελευταία νύχτα πριν από τη σταύρωσή του και σημαίνει «πριν λαλήσει ο κόκορας, θα με απαρνηθείς τρεις φορές»].

Αλεξάνδρα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Κύρ όν τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (ήδη μυκ. A-re-ka-sa-da-ra), που προέρχεται από το αρχ. *Ἀλέξανδρος* (βλ.λ.)].

Αλεξάνδρεια (η) (αραβ. Al-Iškenderiya) όνομα πολλών αρχαίων και νεότερων πόλεων· κυριότερη η Αλεξάνδρεια τής Αιγύπτου στις ακτές τής Μεσογείου. στο Δ. άκρο τού Δέλτα τού Νείλου.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *Ἀλέξανδρος*. Η Αλεξάνδρεια τής Αιγύπτου οφείλει το όνομά της στον Μ Αλέξανδρο, ο οποίος την ίδρυσε το 331 π.Χ. και επιμελήθηκε προσωπικά τον σχεδιασμό και την πολεοδομική της συγκρότηση (πρωτεύουσα τής Αιγύπτου ώς το 641 μ.Χ., οπότε κατακτήθηκε από τους Άραβες)].

αλεξανδρινισμός (ο) **1.** η μίμηση τού τρόπου ζωής των ανθρώπων που έζησαν κατά τους αλεξανδρινούς χρόνους **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ η μελέτη των τύπων και όχι τής ουσίας, σε συνδυασμό με έλλειψη πηγαίας παραγωγής και πρωτοτυπίας.

αλεξανδρινό κ. **αλεξανδριανό** (το) είδος καλλωπιστικού φυτού με χαρακτηριστικά κόκκινα πέταλα

αλεξανδρινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αλεξάνδρεια ή κατάγεται από αυτήν: *ο μεγάλος Αλεξανδρινός* (Καβάφης) **2.** ***Αλεξανδρινοί Χρόνοι*** (οι) **/** ***Αλεξανδρινή Περίοδος*** (η) περίοδος που αρχίζει με τον θάνατο τού Μ. Αλεξάνδρου (323 π Χ.) και εκτείνεται μέχρι τους χρόνους τού Μ Κωνσταντίνου (4ος αι. μ Χ.)· αλλιώς *Ελληνιστικοί Χρόνοι / Ελληνιστική Περίοδος* **3.** αυτός που αναφέρεται σε αυτή την περίοδο: ~ *ποίηση / τέχνη / φιλολογία / ύφος / κώδικας / βιβλιοθήκη / γραμματικοί* **4.** ***Αλεξανδρινός*** (ο). ***Αλεξανδρινή*** (η) πρόσωπο που έζησε στην παραπάνω περίοδο **5.** ΓΛΩΣΣ ***Αλεξανδρινή Κοινή*** η περίοδος τής ιστορίας τής ελληνικής γλώσσας που συμπίπτει με τους Αλεξανδρινούς Χρόνους ή. κατ' άλλους, που αρχίζει με τον Αλέξανδρο και τελειώνει στους χρόνους τού Ιουστινιανού (527-565 μ.Χ).

Αλέξανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Έλληνας βασιλιάς τής Μακεδονίας (356-323 π.Χ.) και ένας από τους μεγαλύτερους στρατηλάτες όλων των εποχών με τις κατακτήσεις του δημιούργησε ένα αχανές κράτος από την Ελλάδα και την Αίγυπτο μέχρι την Ινδία γνωστός και ως ***Μέγας Αλέξανδρος*** ή (λαϊκ.-λογοτ.) ***Μεγαλέξαντρος*** **2.** όνομα αγίων. πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **4.** όνομα ηγεμόνων **5.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο προστατεύων τους ανθρώπους». < *ἀλέξω* «αποκρούω - προστατεύω» + *ἀνήρ* Ο Ρ Kretschmer, ο O. Hoffmann

και άλλοι γλωσσολόγοι έχουν δείξει ότι πρόκειται για πανάρχαιη ελληνική λέξη –απαντά στα Μυκηναϊκά– που πέρασε στις ανατολικές γλώσσες (πβ. χεττ. Alakšanduš) και όχι περί εξελληνισμένης ασιατικής λέξεως Ας σημειωθεί επίσης ότι παράλληλης σημασίας και σχηματισμού σύνθετα (με τα *βροτός* και *ἀνήρ*) είναι το *ἀλεξίμβροτος* («ο προστάτης των θνητών ανθρώπων») τού Πινδάρου και το *Ἀλεξήνωρ* («βοηθός των ανθρώπων»), όνομα διάσημου γιατρού που αναφέρει ο Παυσανίας].

Αλεξανδρούπολη (η) {-ης κ -πόλεως} πόλη τής Θράκης, πρωτεύουσα τού νομού Έβρου. — **Αλεξανδρουπολίτης** (ο), **Αλεξανδρουπολίτισσα** (η), **αλεξανδρουπολίτικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πανεπιστημιόπολη*.
[ΕΤΥΜ Η πόλη χτίστηκε τον προηγούμενο αιώνα στη θέση ενός μικρού οικισμού, ο οποίος σχηματίστηκε κατά την κατασκευή των σιδηροδρόμων τής Μακεδονίας. Ώς το 1920 ονομαζόταν Dedeagac (*Δεδεαγάτς*, τουρκ. «δέντρο τού καλόγερου», από παράδοση κατά την οποία στη σκιά ενός δέντρου δίδαξε και τάφηκε ένας δερβίσης) και μετονομάστηκε σε *Αλεξανδρούπολη* προς τιμήν τού τότε βασιλιά των Ελλήνων Αλεξάνδρου, ο οποίος την επισκέφθηκε Η ονομασία τής πόλεως δεν έχει σχέση με τη γειτονική αρχαία Αλεξανδρούπολη, πρωτεύουσα των Μαίδων, την οποία είχε κυριεύσει και ονομάσει έτσι ο Μέγας Αλέξανδρος].

αλεξι- κ **αλεξί-** κ **αλεξ-** (λόγ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει απομάκρυνση, απόκρουση ή προστασία από κάτι: *αλεξι-κέραυνο, αλεξί-σφαιρος, αλεξ-ήνεμος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω» < **ἀλέκ-σ-ω* < I E *alek-, πβ σανσκρ rák-şati «προστατεύει». Ομόρρ. *ἀλκή* «δύναμη», *ἀλέκτωρ*, αρχ. *ἀλέξημα* «υπερασπιστικό μέσο» κ.ά. Σημασιολογικά το λεξικό πρόθημα *ἀλεξι-* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει «απόκρουση, απομάκρυνση» και, συνεπώς, «προστασία από κάτι». π.χ *ἀλεξι-θόρυβος, ἀλεξί-πυρος, ἀλεξί-πονος* κ.ά. Στη Ν. Ελληνική απαντά συνήθ. ως λεξικό πρόθημα επιστημονικών όρων που αναφέρονται σε συσκευές προστασίας, π.χ. *αλεξι-κέραυνο, αλεξί-πτωτο, αλεξι-βρόχιο* κ ά].

> **αλεξι- / αλεξί-: αλεξίπτωτο, αλεξιβρόχιο(!), αλεξίφωτο(!)** κ.ά. Από ένα αρχαίο (ομηρικό ήδη) ρ. **ἀλέξω** «αποκρούω – προστατεύω» σχηματίστηκαν ρηματικά σύνθετα με λεξικό πρόθημα **αλεξι- / αλεξί-** (*αλεξίκακος, αλεξιφάρμακον* «αντίδοτο», *αλεξίμβροτος, αλεξίπονος, αλεξήνεμος* κ ά), τα οποία χρησίμευσαν ως πρότυπα για νεότερα λόγια σύνθετα. Αρκετά από αυτά χρησιμοποιήθηκαν ως ελληνική απόδοση όρων τής Γαλλικής με το πρόθημα para- (< γαλλ parer «απομακρύνω») που δήλωνε «αποτροπή, απομάκρυνση, προστασία». γαλλ. parafoudre – ελλην. **αλεξικέραυνο**, parachute – **αλεξίπτωτο**, parapluie – **αλεξιβρόχιο** (ομπρέλα), parafeu – **αλεξίπυρος**, paravent – **αλεξήνεμο**, parasol **αλεξήλιο** κ.ά. (Λεξ. Κουμανούδη). Άλλα πλάστηκαν κατά το πρότυπο των αρχαίων, για να δηλώσουν διάφορες έννοιες: *αλεξιβάσανος* (Κλ Ραγκαβής), *αλεξικίνδυνος, αλεξιπόλεμος, αλεξιθάνατος* κ.λπ. Μερικά ήταν ευκαιριακά: *αλεξίσκονον (επανωφόριον), αλεξίξυλον* «η ράβδος των δημοσιογράφων κατά των αντιπάλων των»' Άλλα ήταν εξεζητημένα: *αλεξιπονοκέφαλος(!)* «ρεπούμπλικα (είδος καπέλου)», *αλεξίνυκτρον(!)* «σωσίβιο» Άλλα, υπό άλλες συνθήκες, θα μπορούσαν να επικρατήσουν· *αλεξίσεισμος* στη θέση τού *αντισεισμικός* Τελικά, τα μόνα που επιβίωσαν είναι τα *αλεξίπτωτο, αλεξικέραυνο, αλεξίπυρος* και (το νεότ.) **αλεξίσφαιρος** Τα *αλεξιβρόχιο* και *αλεξήλιο* υπέκυψαν στο **ομπρέλα** (ιταλ. ombrella), το *αλεξίφωτο* στο **αμπαζούρ** (γαλλ. abat-jour), το *αλεξήνεμο* στο **παραβάν** (γαλλ. paravent), που το συναγωνίζεται εντούτοις επιτυχώς (με παρεμφερή σημασία) η ελλην. λέξη **παραπέτασμα**, και το *αλεξιανέμιο* στο **παρμπρίζ** (γαλλ parebrise).

Αλεξία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αλέξια**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ όν , θηλ τού *Ἀλέξιος* (βλ.λ.)]

αλεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η αδυναμία ανάγνωσης γραμμάτων και λέξεων, χωρίς να υπάρχει βλάβη τής όρασης. — **αλεξικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. alexie]

αλεξιθυμία (η) ΙΑΤΡ η αδυναμία τού ατόμου να κατανοήσει και να καθορίσει τα συναισθήματά του και η έλλειψη ικανότητας να προσδιορίσει τις λέξεις που απαιτούνται για να τα εκφράσει και να τα περιγράψει.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. alexithymia < *α-* στερητ + *λέξι(ς)* + *-θυμία* < *θυμός* (βλ.λ), με τη σημ «συναίσθημα» Ο αγγλ όρ πλάστηκε το 1972 από τον ψυχίατρο Π. Σιφναίο]

αλεξικέραυνο (το) [1782] γειωμένη μεταλλική ράβδος που τοποθετείται στην κορυφή κτηρίων, πλοίων κ λπ. για την προστασία από τους κεραυνούς λειτουργεί ως αγωγός, ανοίγοντας ελεύθερη δίοδο στο ηλεκτρικό ρεύμα τού κεραυνού προς το έδαφος, ώστε να αποφεύγονται οι καταστρεπτικές συνέπειες τής κεραυνοπληξίας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλεξι-*
[ΕΤΥΜ < *αλεξι-* (< αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω») + *κεραυνός*, απόδ. τού γαλλ. parafoudre].

Αλέξιος (ο) {Αλεξίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων· *~ Α' ο Κομνηνός* **3.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ.) **Αλέξης**.
[ΕΤΥΜ. μεσν κύρ. όν., συντομευμένος τ τού αρχ. ονόματος *Ἀλέξανδρος*]

αλεξιπτωτισμός (ο) {χωρ πληθ } ΑΘΛ η πτώση από μεγάλο ύψος με αλεξίπτωτο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. parachutisme].

αλεξιπτωτιστής (ο), **αλεξιπτωτίστρια** (η) {αλεξιπτωτιστριών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί αλεξίπτωτο (κυρ κατά την πτώση από αεροσκάφος) έχοντας λάβει ειδική εκπαίδευση **2.** ΣΤΡΑΤ στρατιωτικός ειδικά εκπαιδευμένος στην πτώση με αλεξίπτωτο, για να λαμβάνει μέρος σε στρατιωτικές επιχειρήσεις από αέρος (αεραποβάσεις) • **3.** (μτφ) πρόσωπο που εμφανίζεται ή έρχεται στο προσκήνιο ξαφνικά και απρόβλεπτα για μικρό χρονικό διάστημα: *εμφανίστηκε αίφνης στο πολιτικό προσκήνιο σαν ~, παρότι δεν υποστηρίχθηκε από κύκλους επωνύμων* **4.** (μτφ.) υπάλληλος διορισμένος σε υπηρεσία παράνομα ή παράτυπα, με «μέσον». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parachutiste].

αλεξίπτωτο (το) [1874] {αλεξιπτώτ-ου | -ων} πτυσσόμενη, υφασμάτινη συσκευή σε σχήμα ομπρέλας, με σχοινιά που καταλήγουν σε σάκο με ιμάντες προσδέσεως, η οποία χρησιμεύει για να επιβραδύνει και, επομένως, να καθιστά ακίνδυνη την πτώση σώματος από τον αέρα προς το έδαφος (κυρ. ανθρώπου, αντικειμένου κ.λπ. από αεροσκάφος): *το ~ δεν άνοιξε εγκαίρως και ο αλεξιπτωτιστής τραυματίστηκε σοβαρά* || *φοράω το ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλεξι-*
[ΕΤΥΜ. < *αλεξι-* (< *αρχ. ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω») + *-πτωτο* < *πτώση*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parachute].

αλεξίπυρος, -η, -ο [1861] (λόγ.) αυτός που δεν προσβάλλεται από τη φωτιά ή δεν αναφλέγεται εύκολα ΣΥΝ πυρίμαχος· ΦΡ ***αλεξίπυρη ενδυμασία*** ενδυμασία των πυροσβεστών από αλεξίπυρο ύφασμα για την προστασία τους από τη φωτιά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλεξι-*
[ΕΤΥΜ < *αλεξι-* (< αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω») + *-πυρος* < *πυρ*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. para-feu]

αλεξίσφαιρος, -η, -ο αυτός τον οποίο δεν διαπερνούν οι σφαίρες, που αποκρούει τις σφαίρες: *~ αυτοκίνητο / γιλέκο / τζάμια* ΣΥΝ θωρακισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλεξι-*.
[ΕΤΥΜ < *αλεξι-* (< αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω, απομακρύνω»), + *-σφαίρα*, απόδ τού αγγλ bullet-proof]

-αλέος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που χαρακτηρίζεται από κάτι *ρωμ-αλέος, λυσσαλέος, νυστ-αλέος*.
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο αποτελεί επαυξημένη μορφή τού επιθήματος *-αλός* (Ι.Ε *lo-)]

αλέπης (ο) {αλέπηδες} (λαϊκότ) η αρσενική αλεπού Επίσης **αλέπος**

αλεπoουρά (η) η ουρά τής αλεπούς

αλεπόπουλο (το) {μεσν.} **1.** το νεογνό τής αλεπούς ΣΥΝ. αλεπουδάκι **2.** (μτφ.) παιδί πανούργο και πονηρό· ΦΡ (παροιμ) ***η αλεπού εκατό χρονών, το αλεπόπουλο εκατόν δέκα*** βλ. λ *αλεπού*

αλεπότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ αλεποφωλιά.

αλεπού (η) {αλεπούδες} (κοινό όν και για το αρσ και το θηλ. ζώο) **1.** μικρόσωμο σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό τρίχωμα (γούνα, για την οποία και θηρεύεται), μακρύ και οξύ ρύγχος, χαρακτηριστικά μικρά λοξά μάτια και φουντωτή ουρά ζει στις παρυφές μικρών δασών ή κοντά σε κατοικημένες περιοχές (όπου κυνηγά κατοικίδια πουλερικά) και διακρίνεται για την εξαιρετική όσφρηση και ακοή του ΦΡ (α) (ως χαρακτηρισμός) ***γριά αλεπού*** άνθρωπος παμπόνηρος με μεγάλη πείρα (β) (παροιμ) ***τι θέλει / ζητά / γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αναμειγνύεται κανείς σε ξένες ή επικίνδυνες για τον ίδιο υποθέσεις, που μπορεί να του βγουν σε κακό (ii) για να δηλωθεί ότι κακώς, κατά τον ομιλητή, βρίσκεται ή ενεργεί κανείς κάπου (γ) (παροιμ.) ***όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια*** ό,τι δεν μπορεί να επιτύχει κανείς, ισχυρίζεται ότι τάχα δεν αξίζει και να το επιδιώκει (δ) (παροιμ.) ***η αλεπού εκατό χρονών, το αλεπουδάκι / αλεπόπουλο εκατόν δέκα*** για νέο άνθρωπο που παριστάνει τον παντογνώστη σε μεγαλύτερους και εμπειρότερους (ε) (παροιμ.) ***η γριά αλεπού δεν πιάνεται με ξόβεργες*** ο πονηρός δύσκολα ξεγελιέται (στ) (παροιμ.) ***ο λύκος έχει τ' όνομα και η αλεπού τη χάρη*** περισσότερα κατορθώνει κανείς με την πονηριά και την πανουργία, παρά με την επιθετικότητα και τη δύναμη (ζ) ***αλεπού τής ερήμου*** (γερμ. der Wüstenfuchs) (i) αλεπού (σημ. 1) που ζει στις ερήμους τής Β Αφρικής και τής Αραβίας, είναι μικρόσωμη και έχει χαρακτηριστικά μεγάλα αφτιά (ii) η προσωνυμία τού Ε. Ρόμελ, διοικητή των γερμανικών δυνάμεων στη Β Αφρική κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο **2.** (συνεκδ) η γούνα τής αλεπούς **3.** (μτφ) ο πολύ πονηρός άνθρωπος, πανούργος: *ξέρεις τι ~ είναι αυτός;* — (υποκ.) **αλεπουδίτσα** (η) κ. **αλεπουδάκι** (το), **αλεπουδήσιος**, -ια, -ιο
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀλωπού* < *ἀλωπώ* < αρχ. *ἀλώπηξ*, συγγενής προς Ι.Ε. λ , οι οποίες αναφέρονται σε δειλά ζώα. πβ σανσκρ lopāśá «τσακάλι», λατ volpes «αλεπού» κ ά.].

αλεποφωλιά (η) η φωλιά τής αλεπούς ΣΥΝ αλεπότρυπα.

αλέ-ρετούρ επίρρ. ελλην *μετ' επιστροφής* για εισιτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για επιστροφή στον τόπο εκκινήσεως (αφετηρία): *εισιτήριο ~ για Θεσσαλονίκη* ΣΥΝ (λαϊκ.) πήγαιν' έλα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ aller-retour «μετάβαση-επιστροφή»].

> **ΣΧΟΛΙΟ Αμφοτερήλατο** (εισιτήριο) ήταν η λ. που πλάστηκε στα τέλη τού 19ου αι , για να αποδώσει το «(εισιτήριο) **αλέ-ρετούρ**» με σιδηρόδρομο Προτάθηκε και η λ. **αμφοτερόπλουν** (εισιτήριο) για τη μετ' επιστροφής διαδρομή με πλοίο Και τα δύο παρέμειναν στο επίπεδο των προτάσεων'

άλεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} η διαδικασία μετατροπής προϊόντων σε σκόνη, πολτό ή αλεύρι, *η ~ δημητριακών / καφέ / πιπεριού / ντοματών / λαχανικών / γύψου*· ΦΡ ***αλεύρι ολικής αλέσεως*** το αλεύρι που δεν έχει υποστεί κατεργασία με λευκαντικές ουσίες, που προέρχεται από κόκκους σιταριού, από τους οποίους δεν έχει αφαι-

ρεθεί ο φλοιός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἄλεσις* < αρχ. *ἀλῶ* «αλέθω». βλ. κ. *αλέθω*].

αλεσιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ποσότητα (δημητριακών, άλλων καρπών, γύψου κ.λπ.) που μπορεί να αλεστεί σε μία δόση. *φέτος δεν βγάλαμε ούτε μια ~ σιτάρι* **2.** (παλαιότ.) η σειρά προτεραιότητας που τηρούσαν στους μύλους για το άλεσμα των προϊόντων

άλεσμα (το) [μεσν.] {αλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άλεση (βλ.λ.) **2.** η ποσότητα τού εκάστοτε προϊόντος που αλέστηκε· το προϊόν τής αλέσεως ΣΥΝ αλεσιά **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα των δημητριακών που μεταφέρεται στον μύλο, για να αλεστεί· *πάω το ~ στον μύλο* **4.** (συνεκδ.) τα αλεστικά (βλ. λ. *αλεστικός*). Επίσης (σπάν.) **αλέσιμο** (σημ. 1).

αλεστήρι (το) {αλεστηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μηχάνημα για άλεσμα ΣΥΝ. μύλος **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου είναι εγκατεστημένο το παραπάνω μηχάνημα.
[ΕΤΥΜ < *αλέθω* (θ. *αλεσ-*) + παραγ. επίθημα *-τήρι*]

αλεστής (ο) {-ές κ. -άδες}, **αλέστρια** (η) {αλεστριών} **1.** πρόσωπο που αλέθει ΣΥΝ μυλωνάς, αλευροποιός, αλευράς **2.** πρόσωπο που πηγαίνει τα προϊόντα του στον μύλο για άλεσμα.

αλεστικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το άλεσμα· *~ μηχανή* **2.** ***αλεστικά*** (τα) τα χρήματα για το άλεσμα, η αμοιβή τού μυλωνά (είτε χρηματική είτε σε είδος)· ΦΡ. (παροιμ.) ***μπάτε σκύλοι αλέστε κι αλεστικά μη δώσετε*** βλ. λ. *αλέθω*

αλέτρι (το) {αλετρ-ιού | -ιών} **1.** το γεωργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται για το όργωμα τής γης, το άροτρο (βλ. λ.) **2.** (ειδικότ.) η βάση τού αρότρου, στο άκρο τής οποίας εφαρμόζεται το υνί (βλ. λ. *αλετροπόδα*) **3.** (συνεκδ.) το όργωμα τής γης: *το χωράφι χρειάζεται ~* — **αλετριά** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀρέτρι* < *ἀρότρι* < **ἀρότριον*, υποκ. τού αρχ. *ἄροτρον*].

αλετρίζω ρ. αμετβ. {αλέτρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) οργώνω τη γη με το αλέτρι· *«εκεί ζευγάρια* (ενν. βοδιών) *αλέτριζαν»* (Λ. Σικελιανός) ΣΥΝ οργώνω, ζευγαρίζω. — **αλέτρισμα** (το)

αλετροπόδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η βάση τού αρότρου, όπου προσαρμόζεται το υνί. Επίσης **αλετροπόδι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλετροπόδιον* < *ἀροτροπόδιον*, υποκ. τού μτγν. *ἀροτρόπους*]

αλευράδικο (το) ο χώρος στον οποίο παρασκευάζεται ή αποθηκεύεται αλεύρι.

αλευράς (ο) {αλευράδες} **1.** πρόσωπο που παρασκευάζει ή αποθηκεύει αλεύρι ΣΥΝ μυλωνάς **2.** πρόσωπο που εμπορεύεται αλεύρι.

αλεύρι (το) {αλευρ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λεπτή σκόνη που παράγεται από την άλεση των δημητριακών και χρησιμεύει στην παρασκευή ψωμιού, γλυκών και πολλών φαγητών· *ανακατεύοντας νερό με ~ φτειάχνουμε ζυμάρι* || *χοντρό / λεπτό / ψιλό / κρίθινο / σιταρένιο ~* || *«~ που φουσκώνει μόνο του»* (διαφήμιση) ΦΡ (α) ***ακριβός στα πίτουρα και φτηνός στ' αλεύρι*** βλ. λ. *ακριβός* (β) ***Πες αλεύρι! (Ο... σε γυρεύει)*** (πειρακτικά) για επικείμενη συνάντηση με ανεπιθύμητο πρόσωπο· συνήθ. σε ομοιοκατάληκτο δίστιχο: *πες αλεύρι, ο αστυνόμος σε γυρεύει!* **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε βρώσιμο υλικό είναι σε μορφή σκόνης. Επίσης (λόγ.) **άλευρο** [αρχ.] {αλεύρου}. — (υποκ.) **αλευράκι** (το), **αλευρένιος,** -ια, -ιο, **αλευρώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλεύριν* < *ἀλεύριον*, υποκ. τού αρχ. *ἄλευρον* < **ἄλεϝρ-ον* < *ἀλῶ* (< *ἀλέω*) «αλέθω»].

αλευριά (η) πολτώδες παρασκεύασμα από αλεύρι και νερό (πβ. λ. *μουσταλευριά*) ΣΥΝ χυλός, κουρκούτι

άλευρο (το) → αλεύρι

αλευροβιομηχανία (η) [1887] {αλευροβιομηχανιών} η βιομηχανία παραγωγής διαφόρων τύπων αλεύρων και υποπροϊόντων τους, από την οποία γίνεται η συσκευασία και η διανομή τους στο εμπόριο. — **αλευροβιομήχανος** (ο/η) [1887].

αλευρόκολλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** συγκολλητική ύλη που παράγεται από αλεύρι διαλυμένο σε βραστό νερό· χρησιμοποιείται στο πακετάρισμα, στη βιβλιοδεσία κ.λπ. ΣΥΝ αμυλόκολλα **2.** η αζωτούχος ύλη των δημητριακών και των αλεύρων

αλευρόμυλος (ο) **1.** μηχάνημα ή συγκρότημα μηχανημάτων για τη μετατροπή των σιτηρών ή άλλων δημητριακών σε αλεύρι **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο βρίσκονται τα μηχανήματα αλευροποιίας.

αλευροποιία (η) [μεσν.] {δύσχρ. αλευροποιιών} η παραγωγή αλεύρων· (κατ' επέκτ.) η βιομηχανία παραγωγής αλεύρων. — **αλευροποιός** (ο), **αλευροποιώ** ρ. {-είς..}, **αλευροποίηση** (η).

αλευρούχος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που περιέχει αλεύρι.
[ΕΤΥΜ < *αλεύρι* + *-ούχος* < *έχω*]

αλευρώνω ρ. μετβ. {αλεύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πασπαλίζω με αλεύρι: *~ τα ψάρια πριν από το τηγάνισμα* **2.** λερώνω (κάποιον/κάτι) με αλεύρι ή άλλο παρόμοιο υλικό: (σκωπτ.) *πασσάλειψε το μούτρο του με ταλκ και ήταν σαν αλευρωμένος ποντικός* — **αλεύρωμα** (το).

αλεώριο (το) [1843] {αλεωρί-ου | -ων} ΝΑΥΤ πάσσαλος ή άλλη κατασκευή στερεωμένη στον βυθό τής θάλασσας για επισήμανση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλεωρή* «τόπος καταφυγίου – καβούκι» (κατά το *νεώριον*) < *ἀλέομαι* «αποφεύγω, διαφεύγω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τα ρ. *ἀλύω* «φοβούμαι» και *ἀλάομαι* «περιπλανώμαι». Η σημ. τού *αλεωρίον* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. balise].

αληγείς άνεμοι (*οι*) ρεύμα κανονικών και πολύ σταθερών ανέμων, που πνέουν στις τροπικές χώρες σχεδόν όλο τον χρόνο με μέση ταχύτητα 5 ώς 6 μέτρα το δευτερόλεπτο και κατεύθυνση προς δυσμάς.
[ΕΤΥΜ < *ἀ-* στερητ. + *λήγω*. Ο τ. *αληγής* αντί *άληκτος* πιθ. υπό την επίδραση τού *συνεχής*. Η ονομασία των ανέμων δηλώνει τη σταθερή φορά τους]

αλήθεια (η) {αλήθ-ειας κ. -είας | αληθει-ών} **1.** (α) καθετί που συμφωνεί προς τα γεγονότα, προς την πραγματικότητα, αυτό που όντως συνέβη ή συμβαίνει ή είναι απολύτως βέβαιο ότι θα συμβεί. *πες μου την ~!* || *να ελεγχθεί η ~ των ισχυρισμών* του ΣΥΝ ορθότητα, πραγματικότητα ΑΝΤ ψεύδος, ψευτιά, αναλήθεια (β) ΦΙΛΟΣ η συμφωνία πράγματος και νου («adaequatio rei et intellectus»), ό,τι ως νοητική εικόνα αποδίδει πιστά την πραγματικότητα **2.** η πλήρης αναφορά των επιμέρους στοιχείων που συνθέτουν ένα γεγονός χωρίς απόκρυψη ή διαστρέβλωση δεδομένων και χωρίς υποκειμενικές εκτιμήσεις· (γενικότ.) η απουσία ψεύδους, σκόπιμης αλλοίωσης τής πραγματικότητας: *η ~ για το έγκλημα ήλθε στο φως μετά από εξονυχιστική έρευνα* || *η ωμή / καθαρή / γυμνή ~* || *λέω την ~* || *μου απέκρυψε την ~* || *θα σε βοηθήσω, αλλά θέλω να μου πεις όλη την ~* || *λέω την πάσα ~* ΑΝΤ ψεύδος, μύθευμα· ΦΡ. (α) (συνήθ. αρνητ.) ***δόση / ίχνος / κόκκος / μόριο αληθείας*** πολύ μικρό μέρος μόνο τής αλήθειας. *δεν υπάρχει ~ στα λόγια του!* (β) ***ώρα τής αλήθειας*** η ώρα τής κρίσεως, τής δοκιμασίας για κάτι σημαντικό: *σε λίγο ανακοινώνονται τα εκλογικά αποτελέσματα· έφθασε η ~* (γ) ***μα την αλήθεια!*** για επιβεβαίωση των όσων λέγονται. *δεν σου λέω ψέματα ~!* (δ) ***(για να πω τη) μαύρη αλήθεια*** βλ. λ. *μαύρος* (ε) ***η αλήθεια είναι πικρή*** η αλήθεια έχει υψηλό (συναισθηματικό κυρ.) κόστος: *θα σου μιλήσω καθαρά, αλλά να ξέρεις, ~* (στ) ***ορός τής αληθείας*** βλ. λ. *ορός* (ζ) (παροιμ.) ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** ειλικρινείς είναι μόνο οι αυθόρμητοι και άδολοι άνθρωποι, και τέτοιοι θεωρούνται τα παιδιά και οι παράφρονες (η) ***είναι αλήθεια ότι / πως*** είναι γεγονός, όντως, πράγματι· *~ ότι αναβλήθηκαν οι αρχαιρεσίες τού συλλόγου* (θ) ***η αλήθεια είναι ότι... / για να πω την αλήθεια*** για να εκφραστεί παραδοχή, να παραδεχθεί, να αναγνωρίσει κανείς κάτι: *~, φταίω κι εγώ* (ι) ***στ' αλήθεια*** πράγματι, όντως: *~ πιστεύει ότι θα εκλεγεί βουλευτής;* ΑΝΤ στα ψέματα **3.** ό,τι θεωρείται ορθό, ό,τι ισχύει στο πλαίσιο συγκεκριμένης θεωρίας ή ό,τι συμφωνεί προς το κοινό αίσθημα σε συγκεκριμένο χρόνο και τόπο: *η κατά Σωκράτη ~* || *αυτό που λες είναι μεγάλη ~* **4.** ό,τι μπορεί να επαληθευτεί πειραματικά, ό,τι υπόκειται στον έλεγχο τής λογικής και τής εμπειρίας· *η επιστημονική ~* || *εξόφθαλμη / αυταπόδεικτη / ολοφάνερη / έκδηλη ~* ΣΥΝ γεγονός ΑΝΤ φαινομενικότητα **5.** (κυρ. για προϊόντα τής διανοίας) ό,τι αντέχει στον χρόνο, ό,τι ισχύει διαχρονικά: *αιώνια / διαχρονική / αναλλοίωτη / απόλυτη / παραδεδεγμένη ~* || (κ. στον πληθ.) *τις μεγάλες ~ τής ζωής μάς τις διδάσκει η πείρα των παλαιοτέρων* ΣΥΝ απόφθεγμα, σοφία **6.** ΓΛΩΣΣ ***συνθήκες αληθείας*** οι προϋποθέσεις καταστάσεων, οι οποίες πρέπει να ισχύουν, προκειμένου το περιεχόμενο προτάσεων που αναφέρονται ή σχετίζονται με αυτές τις καταστάσεις να θεωρηθεί αληθές: *η φράση «η φαντασία του καλπάζει» είναι μεταφορική, γιατί προσκρούει στις συνθήκες αληθείας* **7.** ΘΕΟΛ στον χριστιανισμό ο Θεός ως αυτοαλήθεια, ο Χριστός ως η ένσαρκη φανέρωση τής απόλυτης θρησκευτικής αλήθειας *(Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή)*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀληθής*. Ως παράγωγο τού *ἀληθής* (βλ. λ.) θα σήμαινε αρχικά την κατάσταση κατά την οποία τα πράγματα δεν έχουν ξεχαστεί, είναι γνωστά, φανερά, άρα την «πραγματικότητα». Στη φιλοσοφία η λ. *ἀλήθεια* γνώρισε ευρύτατη χρήση (σε διάφορες θεωρίες), προκειμένου να εκφράσει την κατάσταση ακριβούς γνώσεως των πράξεων και των γεγονότων. Στην Κ.Δ. η λ. χρησιμοποιείται για τη θρησκευτική αλήθεια και προσδιορίζει το πρόσωπο τού Χριστού (Ιωάνν. 14, 6: *ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή*). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κόκκος / μόριο αληθείας* (< αγγλ. a grain of truth), *η αλήθεια είναι πικρή* (< γερμ. es ist eine bittere Wahrheit), *από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια* (< αγγλ. out of the mouths of babies and sucklings comes forth the truth). Ο γλωσσ. όρ. *συνθήκες αληθείας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. truth conditions].

αλήθεια επίρρ. **1.** (α) ως εισαγωγή σε ένα νέο θέμα συζητήσεως, σχετικό με κάτι που μόλις προαναφέρθηκε: *με ρώτησε τι σχέδια έχουμε για το καλοκαίρι· ~, δεν έχουμε σκεφτεί τίποτε γι' αυτό* (ας σκεφτούμε τώρα) ΣΥΝ επί τη ευκαιρία, παρεμπιπτόντως (β) στην αρχή τής πρότασης, για να ελκύσει την προσοχή τού συνομιλητή: *~, έμαθες τι έγινε χθες;* **2.** στ' αλήθεια (βλ. λ. αλήθεια, ΦΡ ι)

αληθεύει, αληθεύουν ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) είναι, προκύπτει ή αποδεικνύεται αληθινό: *~ μερικώς / σχετικώς / απολύτως* || *αληθεύει η είδηση / η πληροφορία* ΣΥΝ επαληθεύεται ΑΝΤ διαψεύδεται
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀληθής*].

αληθής, -ής, -ές {αληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αληθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που είναι σύμφωνος προς την πραγματικότητα, προς τα γεγονότα: *~ ισχυρισμός* ΣΥΝ αληθινός, σωστός ΑΝΤ. αναληθής, ψευδής **2.** ***αληθές*** (το) η αλήθεια: *πρέπει να ελεγχθεί το ~ των ισχυρισμών του*· ΦΡ ***για τού λόγου το αληθές / το ασφαλές*** βλ. λ. *λόγος* **3.** αυτός που έχει ισχύ, που όντως ισχύει υπό προϋποθέσεις: *η σχέση* $x+5 = 7$ *είναι ~, αν* $x = 2$. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία, λάθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *λῆθος (τό) / λήθη (ἡ)* «λησμονιά»· επομένως το *ἀληθής* αρχικά θα προσδιόριζε γεγονότα ή πράγματα που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθούν ή να αποκρυβούν. Η σημ. «φιλαλήθης,

α- / αν- *στερητικό*

α-λεπτολόγητος, -η, -ο	**α-λημματογράφητος,** -η, -ο	**α-λιβάνιστος,** -η, -ο	**α-λιθοβόλητος,** -η, -ο	**α-λιτάνευτος,** -η, -ο
α-λέρωτος, -η, -ο	**α-λημματολόγητος,** -η, -ο	**α-λιβάνωτος,** -η, -ο	**α-λιμάριστος,** -η, -ο	
α-λεύκαντος, -η, -ο	**α-λήστευτος,** -η, -ο	**α-λίγδιαστος,** -η, -ο	**α-λιντσάριστος,** -η, -ο	
α-λευτέρωτος, -η, -ο	**ά-λιαστος,** -η, -ο	**α-λίγδωτος,** -η, -ο	**ά-λιπος,** -η, -ο	

αυτός που δεν εξαπατά» είναι μεθομηρική].

> **αληθής – αληθινός – αληθοφανής.** «Αυτός που δεν μπορεί να ξεχαστεί ή να αποκρυβεί». αυτός που δεν έχει *λῆθος* ή *λήθη*, αυτός είναι **α-ληθής**, δηλ. φανερός, ελέγξιμος, αψευδής Αυτή η δηλωτικότητα τής λέξης συνετέλεσε στην αντικατάσταση τού παλαιότερου **ετεός** (πβ αρχ. *Ἐτεόκρητες* «οι γνήσιοι Κρήτες, οι αυτόχθονες»), που σώζεται στο **έτυμος** «αληθής» (*έτυμον* είναι «η αληθής σημασία» τής λέξης, από όπου το *ετυμολογία*). Το **αληθ-ινός** είναι νεότ τύπος, παράγωγο τού *αληθής*, που δήλωσε κυρ. τη γνησιότητα. την αυθεντικότητα και. τελικά, επικράτησε στη Ν. Ελληνική. Τη φρ **είναι αληθές** υποκατέστησε, εν πολλοίς, η φρ. **είναι αλήθεια**. Γέλος, το **αληθοφανής** (που απαντά στον Ανδρ. Μουστοξύδη) μαζί με το **αληθοφάνεια** (τού Κ Ασωπίου) αντιδιαστέλλουν τον φαινόμενο ως αληθή, τον φαινομενικώς αληθή από τον πραγματικά αληθή

αληθινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμφωνεί με την πραγματικότητα, με τα γεγονότα. αληθής· (ειδικότ.) αυτός που όντως υπάρχει ή ισχύει, τού οποίου η αλήθεια μπορεί να επιβεβαιωθεί, σε αντίθεση με διηγήσεις ή φήμες ή προς ό,τι μπορεί να πιστεύει κανείς· ~ *περιστατικό* || *το ~ νόημα των δηλώσεών του* || *η ~ ιστορία τής Ελλάδας* ΣΥΝ πραγματικός ΑΝΤ ψεύτικος **2.** αυτός που είναι γνήσιος, αυθεντικός, κατ' αντιδιαστολή προς τον πλαστό, την απομίμηση: ~ *διαμάντια* || ~ *χρυσάφι* ΣΥΝ πραγματικός ΑΝΤ πλαστός, κίβδηλος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια, που δεν είναι υποκριτικός· *η νοσοκόμα δείχνει ~ ενδιαφέρον για τους ασθενείς* ΣΥΝ. ειλικρινής ΑΝΤ ανειλικρινής, ψεύτικος **4.** αυτός που απολύτως ή κατεξοχήν αξίζει το νόημα που του αποδίδουν: *έχτισε ένα σπίτι ~ παλάτι* || *υπήρξε ~ ήρωας* || *το πόρισμα τής επιτροπής ήταν ~ καταπέλτης* ΣΥΝ σωστός, πραγματικός ΑΝΤ κατ' όνομα (μόνο), οιονεί **5.** αυτός ο οποίος αποδεικνύεται (εκ των υστέρων) ακριβής και πραγματικός ΦΡ ***βγαίνω αληθινός*** αποδεικνύονται εκ των πραγμάτων όσα είχα εκ των προτέρων πει: *ελπίζω να μη βγω αληθινός, αλλά φοβούμαι ότι ο συνεργάτης μας είναι ανέντιμος άνθρωπος* || *οι φόβοι του βγήκαν αληθινοί* — **αληθινά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αληθής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀληθής* Το *ἀληθινός* δεν απαντά στον Όμηρο (όπως το *ἀληθής*), αλλά συναντάται αρχικώς στους Αττικούς ρήτορες και στον Πλάτωνα].

αληθοφάνεια (η) [1853] {χωρ. πληθ.} η επιφανειακή (όχι ουσιαστική) ομοιότητα με την αλήθεια· το να φαίνεται κάτι αληθινό: *τα λόγια του έχουν ~* ΣΥΝ ευλογοφάνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αληθής*.
[ΕΤΥΜ Αποδ τού λατ verisimilitudo].

αληθοφανής, -ής, -ές [1831] {αληθοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φαίνεται, που δίνει την εντύπωση ότι είναι αληθινός: *οι δικαιολογίες του ήταν ~, αλλά δεν κατάφερε να με πείσει.* — **αληθοφανώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *αληθής* + *-φανής* (< *φαίνομαι*), απόδ. τού γαλλ. vraisemblable)].

αληθώς επίρρ. [αρχ.] **1.** κατά τρόπον αληθή, που συμφωνεί με ό,τι θεωρείται πραγματικό, γνήσιο ΣΥΝ αλήθεια, στ' αλήθεια, αληθινά, όντως, πράγματι **2.** πράγματι ως απάντηση στην αναστάσιμη· ΦΡ. ***-Χριστός Ανέστη! -Αληθώς (ο Κύριος)*** (ενν «ανέστη») πράγματι αναστήθηκε ο Κύριος.

άληκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λήξει ακόμη: ~ *γραμμάτιο / προθεσμία / αθλητικός αγώνας.*

αλησμονησιά (η) ▸ λησμονιά

αλησμόνητος, -η, -ο [μτγν] **1.** (κυριολ) αυτός που δεν λησμονήθηκε, που δεν ξεχάστηκε **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να λησμονηθεί ή που αξίζει να μη λησμονηθεί. ~ *εκδρομή / εποχή / χρόνια* ΣΥΝ αξέχαστος **3.** (για πρόσ) αείμνηστος (ως συνοδευτικό τού ονόματος προσφιλούς ή τιμωμένου αποθανόντος προσώπου) ΣΥΝ αξέχαστος. — **αλησμόνητα** επίρρ (σημ. 2) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αλησμονώ ρ. μετβ. {αλησμον-άς κ. -είς... | αλησμόνησα} (λογοτ.) λησμονώ, ξεχνώ· εύχρ. κυρ. στη δημοτική ποίηση: «~ *και χαίρομαι, θυμάμαι και λυπούμαι*» (βλ. κ. λ. *λησμονώ*).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλησμονῶ* < *ἀ-* προθεμ. + *λησμονῶ*].

άληστος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αλησμόνητος, αξέχαστος στη ΦΡ ***αλήστου μνήμης***: *ο ~ Μ. Χατζιδάκις* || (κ. ειρων.) *η ~ Καθαρεύουσα* ΣΥΝ. αείμνηστος, αοίδιμος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *λήθω* «ξεχνώ». Ήδη στον Ευσέβιο (4ος αι. μ.Χ) μαρτυρείται η φρ. *μνήμης ἀλήστου τούτους ἠξίωσαν*].

αλητάμπουρας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (εκφραστ.-λαϊκ.) αυτός που επιδεικνύει συμπεριφορά που ταιριάζει σε αλήτη.
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ. < *αλήτης* + *μπούρας* < αλβ. burre «άντρας, γενναίος»]

αλητάράς (ο) {αληταράδες} (υβριστ.) αυτός που εμφανίζει τα χαρακτηριστικά τού αλήτη σε μεγάλο βαθμό ΣΥΝ. πρόστυχος, αλανιάρης

αλητάρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.) η παρέα ή ομάδα αλητών: *στο λιμάνι συχνάζει όλη η ~* **2.** (συνεκδ.) ο αλήτης: *μεγάλη ~ ο μικρός!* Επίσης **αληταρειό** (το) (σημ. 1).

αλητεία (η) [αρχ.] {αλητειών} **1.** η κατάσταση τού ανθρώπου ο οποίος, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα, περιπλανάται στη χώρα ή περιφέρεται συνεχώς σε έναν τόπο, στερούμενος των μέσων διαβιώσεως είτε από φυγοπονία είτε από ροπή προς άτακτη ζωή· αποτελεί αξιόποινη πράξη ΣΥΝ περιπλάνηση **2.** (συνεκδ.-υβριστ.) ο αλήτης: *ξέρεις τι ~ είναι αυτός,* **3.** (περιληπτ) το σύνολο των αλητών *μαζεύτηκε όλη η ~.*

αλητεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλήτεψα} ζω ως αλήτης.

αλήτης (ο) {αλητών}. **αλήτισσα** (η) {αλητισσών} (μειωτ.) **1.** πρόσωπο που, χωρίς να έχει μόνιμο κατάλυμα ούτε τα μέσα διαβιώσεως, είτε λόγω φυγοπονίας είτε από ροπή προς την άτακτη ζωή. περιφέρεται συνεχώς σε έναν τόπο ή από τόπο σε τόπο ΣΥΝ (λαϊκ.) αλάνης, αλάνι **2.** (α) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ανάγωγα, επιθετικά και προκλητικά: *αυτός είναι ~· δεν τον ακούς πώς βρίζει;* (β) πρόσωπο με επιθετική αντικοινωνική συμπεριφορά, που δεν σέβεται τους άλλους και διαταράσσει την ομαλή κοινωνική ζωή: *μετά το ματς, μερικοί αλήτες έσπαγαν βιτρίνες καταστημάτων και πέταγαν πέτρες σε διερχόμενα αυτοκίνητα* ΣΥΝ χούλιγκαν **3.** (γενικότ.-υβριστ. για άνδρα): *Α, τον ~! Κοίτα τον πώς οδηγεί!* — (υποκ.) **αλητάκι** (το) κ. **αλητάκος** (ο), **αλήτικος,** -η, -ο [μτγν.], **αλήτικα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ «περιπλανώμενος», < *ἀλῶμαι* < *ἀλ-άομαι* «περιπλανώμαι» < I.E. *al- «περιπλανώμαι», πβ. σανσκρ. atati < *al-tati «περιφέρεται άσκοπα». Στην Αρχ. η λ. *ἀλήτης* προσδιόριζε ζητιάνους και εξορίστους, ενώ η σημ. «αγύρτης» είναι ήδη αρχ]

αλητόβιος, -α. -ο (μειωτ) αυτός που ζει σαν αλήτης.

αλητόπαιδο (το) **1.** παιδί που αλητεύει ΣΥΝ αλητάκι. χαμίνι, μορτάκος **2.** (υβριστ.) για παιδί με ανάγωγη και επιθετική συμπεριφορά

αλητοπαρέα (η) {αλητοπαρεών} (υβριστ.) η παρέα αλητών

αλητοτουρίστας (ο) {αλητοτουριστών}, **αλητοτουρίστρια** (η) {αλητοτουριστριών} (μειωτ.) τουρίστας με ελάχιστα χρήματα και πρόχειρη εμφάνιση, που δεν αναζητεί τουριστικό κατάλυμα, αλλά περιφέρεται από τόπο σε τόπο και κοιμάται στο ύπαιθρο.

αλθαία (η) {αλθαιών} αυτοφυές φυτό με ροζ άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ. *ἀλ-θ-αίνω* «θεραπεύω» (τού οποίου η ρίζα απαντά και στα αρχ. *ἀλ-δ-αίνω* «ενισχύω, αυξάνω» *ἄν-αλ-τος* «αχόρταγος») < I.E *al- «τρέφω», πβ. λατ alere, altus «ψηλός» (> γαλλ. haut, ισπ alto), alimentum «τροφή» (> γαλλ aliment) κ ά].

αλί επιφών. (συνήθ. + γεν. τής προσ. αντων) αλίμονο! συμφορά!: ~ *μου ο δυστυχής!* ΣΥΝ δυστυχία (μου)! ΦΡ (επιτατ.) ***αλί και τρισαλί!*** για πολύ μεγάλη δυστυχία και συμφορά
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* προθεμ. + επιφών. *ηλί ηλί* < εβρ. ēli ēli «Θεέ μου, Θεέ μου», φρ που περιλαμβάνεται στα τελευταία λόγια τού Χριστού πάνω στον σταυρό (Κ.Δ. Ματθ 27, 46). Η επίκληση αυτή παρερμηνεύθηκε στη λαϊκή αντίληψη, που τη θεώρησε ως έκφραση παραπόνου. ανάλογη με φρ όπως *αλίμονο, ωιμέ* κ τ.ό. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται απευθείας στο επιφών. *αλί-μονο*. από το οποίο αποσπάστηκε]

αλιάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ -διαλεκτ.) η σκορδαλιά (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. agliata < μτγν. λατ. aliatum < allium «σκόρδο»].

Αλιάκμονας (ο) ποταμός τής Δ. Μακεδονίας, ο μεγαλύτερος σε μήκος τής Ελλάδας, που πηγάζει από τον Γράμμο και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀλιάκμων, -ονος*, αβεβ ετύμου, ίσως < *ἀλι-* (< *ἅλας* «αλάτι») + *ἄκμων*, που θα μπορούσε να οφείλεται στο σχήμα τού ποταμού]

Αλιβέρι (το) {Αλιβερίου} πόλη τής Εύβοιας γνωστή για τα λιγνιτωρυχεία της και το εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ Από το όνομα τού ισχυρού Φράγκου φεουδάρχη *Αλιβέρου*].

αλιγάτορας (ο) {αλιγατόρων} ερπετό μεγάλων διαστάσεων, που μοιάζει με τον κροκόδιλο, με χαρακτηριστικό το ευρύ ρύγχος του και τα δόντια τής κάτω γνάθου, που εξέχουν από το ρύγχος, όταν το στόμα είναι κλειστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λακέρδα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. alligator < ισπ. el lagarto «η σαύρα» < μτγν. λατ. lacartus < λατ. lacerta].

αλιεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (επίσ) **1.** η θήρα θαλασσινών ειδών (ψαριών και άλλων) το ψάρεμα: *σε όλες τις ελληνικές θάλασσες επιτρέπεται η ~* ΣΥΝ αλίευση **2.** το επάγγελμα τού ψαρά ΣΥΝ ψαρική, ψαρευτική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς*.

αλιεργάτης (ο) {αλιεργατών} πρόσωπο που εργάζεται σε αλιευτικό σκάφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ < *αλι-* (< *αλιεύς*) + *εργάτης*]

αλίευμα (το) [αρχ.] {αλιεύμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) **1.** το προϊόν τού ψαρέματος, ό,τι αποφέρει η αλιεία **2.** το σύνολο των ψαριών και άλλων υδρόβιων οργανισμών που αλιεύονται κάθε φορά ΣΥΝ ψαριά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς*

αλιεύς (ο) {αλι-έως, -έα | -είς, -έων} (λόγ.) ο επαγγελματίας ψαράς: ~ *μαργαριταριών* || (μτφ) ~ *ψυχών* (ο Χριστός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἁλιεύς* < *ἅλιος* «θαλάσσιος» (πβ. *ενάλιος*) < *ἅλς (ή)* «θάλασσα» Στην Κ.Δ η λ χρησιμοποιείται μεταφορικά (λ.χ. Μάρκ. 1, 17: *καὶ εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· δεῦτε ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς γενέσθαι ἁλιεῖς ἀνθρώπων,* λόγια που απευθύνονταν στους Ανδρέα και Πέτρο, αλιείς το επάγγελμα)].

αλίευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** (λόγ.) το ψάρεμα **2.** (λόγ -μτφ) η συστηματική αναζήτηση και συλλογή: ~ *λαθών από ένα κείμενο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θάλασσα. ψαράς.*

αλιευτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο ψαράς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θάλασσα, ψαράς*

αλιευτικός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την αλιεία· ο κατάλληλος για την αλιεία: ~ *σύνεργα / τέχνη / συνεταιρισμός* || ~ *ζώνη μεταξύ δύο νησιωτικών κρατών* ΣΥΝ ψαράδικος **2. *αλιευτική*** (η) η τέχνη τού ψαρέματος ΣΥΝ. αλιεία, ψαρική **3. *αλιευτικό*** (το) σκάφος κατάλληλα εξοπλισμένο για αλιεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*

αλιεύω ρ μετβ. {αλίευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ψαρεύω **2.** (λόγ -μτφ.) αναζητώ, περισυλλέγω με ζήλο: *ο πρόεδρος αλιεύει υποστηρικτές για να εξασφαλίσει την επανεκλογή του* || ~ *μαργαριτάρια* (εκφραστικά λάθη) *από τετράδια μαθητών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα, ψαράς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁλιεύω* < *ἁλιεύς*]

αλίζω ρ μετβ. {άλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ταΐζω με αλάτι τα ζώα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλίζω* < *ἅλς, ἁλός* «αλάτι»]

Αλικαρνασσός (η) αρχαία ελληνική πόλη τής ΝΔ. Μικράς Ασίας,

απέναντι από την Κω. — **Αλικαρνασσέας** κ. (λόγ) **Αλικαρνασσεύς** (ο) [αρχ].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἁλικαρνασσός*, αγν. ετύμου, προελλην τοπωνύμιο].

Αλίκη (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Alice, συντομευμένος τύπος τού Adelaide (στην παλ. Γαλλ) < γερμ. Adelheid «ευγένεια (στην καταγωγή)»].

άλικος, -η. -ο (λογοτ) αυτός που έχει βαθύ κόκκινο χρώμα: ~ *παπαρούνα / τριαντάφυλλο / χείλη* ΣΥΝ κατακόκκινος. πορφυρός
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < τουρκ. al «κόκκινος» (< περσ. āl) + επίθημα *-ικος*]

αλίμενος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λιμάνι ~ *ακτή*

αλίμονο επιφών **1.** για την έκφραση πόνου, λύπης, απόγνωσης (ανάλογα με τον τόνο τής φωνής): (+γεν. προσ. αντων.) ~ *μου, τι έπαθα ο δύστυχος!* **2.** για την έκφραση απειλής. (+γεν προσ αντων.) ~ *σου, αν δεν κάνεις ό,τι σου λέω* || (+σε) ~ *σε όσους καταχράστηκαν την εμπιστοσύνη μου!* **3.** για να τονιστεί πόσο επικίνδυνο ή δυσάρεστο είναι ένα ενδεχόμενο: ~, *αν πρέπει να χάσουμε κάτι, για να εκτιμήσουμε την αξία του!* || (+γεν. προσ αντων.) ~ *μας, αν μας βρει!* ΦΡ. (επιτατ.) ***ουαί και αλίμονο***.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλίμονον*, αβεβ. ετύμου. ίσως σύνθ από φρ όπως «*ἀλί μου νὰ (πάθω αὐτό)*» με την επίδραση τής λ *μόνον* Βλ κ *αλί*. Λιγότερο πιθ. η ετυμ από τη φρ. *ἀλλ᾽ οἴμοι*, που θα δικαιολογούσε γραφή *αλλοίμονο*].

> **αλίμονο ή αλλοίμονο ή αλήμονο;** Είναι χαρακτηριστική περίπτωση λέξης που εμφανίζει περισσότερες ορθογραφικές μορφές ανάλογα με την ετυμολόγησή της: (α) **αλίμονο** < *αλί* (*«ἠλὶ ἠλί»* τα λόγια τού Χριστού πάνω στον σταυρό) + *μου / μένα* (με επίδραση τού *μόνο*) (β) **αλλοίμονο** < αρχ φράση *ἀλλ᾽ οἴμοι* (γ) **αλήμονο** < *αλήμονος* < *αλήμων* «περιπλανώμενος, αλήτης», άρα «άστεγος. δυστυχής» (Γ. Ζηκίδης). Αξίζει να παραθέσουμε όσα αναφέρει για τις ορθογραφικές περιπέτειες τής λέξης ο Στ Κουμανούδης (λ *αλλοιμονώτερον*): *«Τὸ τῆς κοινῆς λαλιᾶς ἀλλοίμονον ὁ Σκαρλ(άτος) Βυζ(άντιος) τῷ 1835 ἐκ τῶν λεξικῶν του τῆς καθ᾽ ἡμᾶς Ἑλ(ληνικῆς) διαλ(έκτου) ἔγραψεν "ἰαλήμων ᾧ", ὡς ἐκ τοῦ ἐν τῇ Γαλεομαχίᾳ "ἀλέμων ὢ!" Οὕτω καὶ ἐν τῷ Ἑλλην Γαλ λεξικῷ του τῷ 1856. Ὀλίγοι τινὲς ἠκολούθησαν αὐτῷ Ὁ Κορ(αῆς) ἐν τοῖς Ἀτάκτοις δὲν περιέλαβε τὴν λέξιν. Ὁ Σπυρ. Τρικούπης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἔγραψαν καὶ γράφουσιν ἀλλοίμονον. Νέαν δὲ ὁ Ν Γ Πολίτης . ἐξέθηκεν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἐκ τοῦ ἠλὶ ἠλί· καὶ ἔγραψεν· ἀλίμονο»*. Οπωσδήποτε. πειστικότερη φαίνεται η α' ετυμολογία (τού Ν. Πολίτη), αυτή που οδηγεί και στην ορθογραφία **αλίμονο**.

Άλιμος (ο) {Αλίμου} παραθαλάσσιος δήμος τής Αττικής, ΝΔ τής Αθήνας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θάλασσα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅλιμος* «θαλάσσιος» < *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα». Στην Αρχ η λ. *ἅλιμος* προσδιόριζε επίσης και την «αρμυρήθρα», είδος ποώδους φυτού, που μέχρι πρόσφατα φύτρωνε στην περιοχή τού ομώνυμου δήμου. Αρχ ονομασία τής περιοχής· *Ἁλιμοῦς, -οῦν*].

αλίπαντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει λιπανθεί, που δεν έχει αλειφτεί με λιπαντικό (λάδι) ή λίπος: ~ *μηχανή* ΣΥΝ αλάδωτος, αγρασάριστος • **2.** (κυρ. για καλλιεργήσιμες εκτάσεις) αυτός στον οποίο δεν έριξαν λίπασμα: ~ *χωράφι*.

αλίπαστος, -η. -ο **1.** αυτός που διατηρείται μέσα σε αλάτι, παστωμένος: ~ *ψάρια* ΣΥΝ παστός. αλατισμένος, αλατιστός **2. *αλίπαστα*** (τα) τρόφιμα. κυρ κρεατικά ή ψαρικά, συντηρημένα με μαγειρικό αλάτι ή με υδατικό διάλυμα αλατιού (άλμη). τα παστά. — **αλιπάστωση** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁλίπαστος* < *ἁλι-* (< *ἅλς, ὁ* «αλάτι») + *παστός*]

αλίπεδο (το) {αλιπέδ-ου | -ων} προσχωσιγενής πεδινή έκταση κοντά στη θάλασσα· παράκτια πεδιάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁλίπεδον* < *ἁλι-* (< αρχ. *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα», βλ λ) + *πέδον* «πεδιάδα» (πβ. *γή-πεδον, δά-πεδον*)].

αλιπηγή (η) [1889] ιαματική πηγή, το νερό τής οποίας περιέχει άλατα· *η ~ τής Αιδηψού*.
[ΕΤΥΜ. < *αλι-* (< αρχ. *ἅλς, ὁ* «αλάτι») + *πηγή*].

αλισάχνη (η) {χωρ. πληθ } λεπτότατο στρώμα αλατιού, που παραμένει στα κοιλώματα τού εδάφους ή στο πρόσωπο μετά την εξάτμιση τού θαλασσινού νερού
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλοσάχνη* < φρ. *ἁλὸς ἄχνη* «αφρός τής θάλασσας»].

αλισβερίσι (το) {δύσχρ. αλισβερισ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) εμπορική συναλλαγή, δούναι και λαβείν: *δεν έχει ~ με τέτοια υποκείμενα* ΣΥΝ δοσοληψία. πάρε-δώσε **2.** (γενικότ) κάθε συναλλαγή ή σχέση (συχνά ερωτική): *είχε ~ μαζί της πολλά χρόνια*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλισ(ι)βερίσι* < τουρκ. alışveriş «πάρε-δώσε» (από τα ρ almak «παίρνω», vermek «δίνω»)].

αλισίβα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σταχτόνερο (δηλ. νερό βρασμένο με στάχτη) που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο λούσιμο τού κεφαλιού ή στο πλύσιμο ή (παλαιότ.) για την παρασκευή γλυκών **2.** ΧΗΜ. κάθε ισχυρό αλκαλικό διάλυμα ή στερεό (λ.χ το υδροξίδιο τού νατρίου).
[ΕΤΥΜ < *ἀ-* προθεμ + ιταλ. lisciva < λατ. lix(i)via < lixa (aqua) «σταχτόνερο»].

αλισφακιά κ. **αλιφασκιά** (η) (διαλεκτ) η φασκομηλιά (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *αλίσφακας* < μεσν *λελίσφακος* < μτγν. *ἐλελίσφακος* < αρχ. *ἐλελι-* < *ἐλελίζω* «τινάζω, κουνώ» + *σφάκος* (βλ. λ. *σφακελισμός*). Το νεοελλην *αλ-* οφείλεται στην επίδρ. των συνθέτων από *αλι-*].

αλιτήριος, -α, -ο (κακόσ) αυτός που συμπεριφέρεται με κακοήθεια ή φαυλότητα ΣΥΝ παλιάνθρωπος, φαύλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αμαρτωλός. ένοχος». < *ἀλιταίνω* «αδικώ, βλάπτω» < *ἀλείτης* «αμαρτωλός, φαύλος», αβεβ. ετύμου]

αλίχνιστος, -η, -ο (για θερισμένα δημητριακά) αυτός που δεν λιχνίστηκε, δεν καθαρίστηκε από τα άχυρα με λίχνισμα ΑΝΤ λιχνισμένος. — **αλίχνιστα** επίρρ.

άλιωτος, -η. -ο → άλειωτος

Αλκαίος (ο) αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Λέσβο (7ος αι. π.Χ), ο οποίος θεωρείται, μαζί με τη Σαπφώ, ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος τής αιολικής λυρικής ποίησης. — **αλκαϊκός,** -ή. -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀλκαῖος* «ισχυρός» < *ἀλκή* «δύναμη». πβ. κ *Αλκιβιάδης, Αλκίνοος*]

αλκαλικός, -ή, -ό [1877] ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με τα αλκάλια: ~ *αντίδραση / μπαταρίες / πετρώματα / φάρμακα* ΑΝΤ όξινος· ΦΡ (α) ***αλκαλικό διάλυμα*** κάθε διάλυμα αλκαλίου που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου, όπως και κάθε παρόμοιο διάλυμα άλλης ουσίας που περιέχει υπό διάλυση ανιόντα υδροξυλίου (β) ***αλκαλικές γαίες*** τα στοιχεία τής δεύτερης ομάδας τού περιοδικού πίνακα (βηρήλιο, μαγνήσιο, ασβέστιο, στρόντιο. βάριο, ράδιο) (βλ λ *περιοδικός*. ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ alcalin].

αλκάλιο (το) {αλκαλί-ου | -ων} ΧΗΜ **1.** καθένα από τα υδροξίδια των μετάλλων τής πρώτης ομάδας στοιχείων τού περιοδικού πίνακα **2.** (καταχρ.) καθένα από τα μεταλλικά στοιχεία τής πρώτης ομάδας τού περιοδικού πίνακα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ alcali < αραβ al-qalyi «σόδα»]

αλκαλοειδές (το) [1842] ΧΗΜ καθεμιά από τις οργανικές χημικές ενώσεις που εντοπίζονται κυρ. στα φυτά και σπανιότ. σε ζωικούς οργανισμούς και περιέχουν άζωτο. άνθρακα, υδρογόνο και, ως επί το πλείστον. οξυγόνο· είναι αλκαλικές ουσίες (δηλ. βάσεις που εξουδετερώνουν οξέα). γνωστές για τις θεραπευτικές ή ναρκωτικές τους ιδιότητες. όπως λ.χ. η κινίνη, η καφεΐνη. η στρυχνίνη, η νικοτίνη, η μορφίνη κ λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. alcaloïd. Βλ. και *αλκάλιο*].

Αλκαμένης (ο) {-η κ. -ένους} βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (8ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν < *ἀλκή / -ά* «ισχύς. δύναμη» (βλ.λ.) + *-μένης* < *μένος*]

αλκάνιο (το) {αλκανίου} ΧΗΜ (συνήθ στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των κορεσμένων υδρογονανθράκων
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ alkane < alkyl «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -ane].

Αλκατράζ (το) {άκλ.} ως χαρακτηρισμός φυλακών υψίστης ασφαλείας και σκληρής διαβίωσης
[ΕΤΥΜ < αγγλ Alcatraz, νησάκι στο Σαν Φρανσίσκο τής Καλιφόρνιας (< ισπ. alcatraz «πελεκάνος», από τον πληθυσμό των πτηνών στο νησάκι), όπου λειτουργούσε φυλακή υψίστης ασφαλείας από το 1934 ώς το 1963]

αλκένιο (το) {αλκενίου} ΧΗΜ (συνήθ στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν διπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. alkene < alkyl «αλκύλιο» + παραγ επίθημα -ene].

αλκή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η σωματική δύναμη, η ακμή των σωματικών δυνάμεων ΣΥΝ. ευρωστία, ρώμη, σφρίγος ΑΝΤ καχεξία
[ΕΤΥΜ. αρχ < θ *ἀλκ-* «ισχύς, δύναμη». όπως παρουσιάζεται στην ποιητ. λ. *ἀλκί* (ομηρ. *ἀλκὶ πεποιθώς* «ο εμπιστευόμενος τις δυνάμεις του»), η οποία θα ήταν τύπος δοτικής Το θ. *ἀλκ-* αποτελεί μεταπτωτ. βαθμ. τού θ *ἀλεκ-*, το οποίο απαντά στο αρχ. *ἀλέξω* «αποκρούω» (βλ. λ. *αλεξι-*). Ομόρρ *Ἀλκι-βιάδης, Ἀλκ-αῖος, ἀλέκ-τωρ. ἀλεξι-* κ ά].

Άλκηστη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ σύζυγος τού βασιλιά των Φερών Αδμήτου, που προσφέρθηκε να πεθάνει αντί γι' αυτόν και έγινε έτσι σύμβολο συζυγικής αγάπης **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (λόγ.) **Άλκηστις** {Αλκήστιδος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄλκηστις*. πιθ < *(ὁ) ἀλκηστής* «ικανός» < *ἀλκή* «ισχύς»]

Αλκιβιάδης (ο) **1.** πολιτικός και στρατιωτικός ηγέτης τής αρχαίας Αθήνας (452-404 π.Χ) **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. < επιθ. *ἀλκίβιος* (< *ἀλκή* «ισχύς, δύναμη» + *βίος*) + παραγ. επίθημα *-άδης* (πβ *Δημάδης, Πυλάδης* κ τ.ό). Από το αρχ *ἀλκή* προέρχονται και άλλα κύρ. ονόματα, πβ. *Ἀλκιδάμας, Ἀλκίνοος, Ἀλκισθένης* κ.ά.].

άλκιμος, -η. -ο ο δυνατός σωματικά, αυτός που διαθέτει σωματική δύναμη: ~ *νέος / άνδρας* ΣΥΝ ρωμαλέος. σφριγηλός, δυνατός ΑΝΤ αδύναμος, ανίσχυρος — **αλκίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλκή* «ισχύς. δύναμη»].

αλκίνιο (το) {αλκινίου} ΧΗΜ (συνήθ στον πληθ.) μέλος τής ομόλογης σειράς των ακόρεστων υδρογονανθράκων με έναν τριπλό δεσμό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ alkyne < alkyl «αλκύλιο» + παραγ. επίθημα -yne / ine]

Αλκίνοος (ο) {-ου κ. -όου} **1.** ΜΥΘΟΛ βασιλιάς των Φαιάκων, που φιλοξένησε τον Οδυσσέα. όταν εκείνος βρέθηκε στο νησί του **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλκι-* (βλ. λ. *ἀλκή*) + *-νοος* < *νοῦς*]

Αλκμάν (ο) {Αλκμάν-ος. -α} αρχαίος Έλληνας χορικός λυρικός ποιητής (7ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀλκμᾶν, -ᾶνος*, αβεβ. ετύμου, ίσως < *Ἀλκ-μάων* < **Ἀλκ-μάσ-ων* < *ἀλκή* «ισχύς, δύναμη» + θ **μασ-* τού ρ *μαίομαι* «αναζητώ – αγγίζω» (βλ. λ. *μάστιγα*)]

Αλκμήνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ η μητέρα τού Ηρακλή **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. *Ἀλκαμένης* < *ἀλκή* «ισχύς» + *-μένης* < *μένος*]

αλκολίκι (το) → αλκοολίκι

αλκοόλ (το) {άκλ.} ελλην *οινόπνευμα* κάθε ποτό που περιέχει οινόπνευμα και μπορεί να προκαλέσει μέθη. *απαγορεύεται η κατανάλωση ~* || *είναι εξαρτημένος από το ~*.

[ΕΤΥΜ < γαλλ. alcool < μεσν λατ alcohol «ουσία προερχόμενη από απόσταξη» < αραβ al-kuh(u)l «ουσία που χρησιμοποιείται ως βαφή ματιών»].

αλκοόλη (η) {αλκοολών} **1.** αιθυλική αλκοόλη, δηλ. το οινόπνευμα, που συνιστά τη σημαντικότερη ένωση τής σειράς των αλκοολών ΣΥΝ αλκοόλ **2.** ΧΗΜ οργανική χημική ένωση που περιέχει στο μόριό της μία ή περισσότερες απλές ρίζες υδροξυλίου· οι αλκοόλες χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη βιομηχανία φαρμάκων, βερνικιών, αρωμάτων, καλλυντικών, απορρυπαντικών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ alcool (πληθ les alcools)]

αλκοολίκι κ. **αλκολίκι** (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ.) **1.** το πάθος τού αλκοολισμού ΣΥΝ αλκοολισμός **2.** (συνεκδ.) ισχυρότατη συνήθεια, ακατανίκητη έξη προς πρόσωπο, αντικείμενο ή δραστηριότητα κ. συνεκδ. το αντικείμενο αυτής τής έξεως· *η χαρτοπαιξία είναι μεγάλο ~.*
[ΕΤΥΜ < *αλκοόλ.* κατ' αναλογίαν προς τα ουσ *ζοριλίκι, ρεζιλίκι, καραγκιοζιλίκι* κ.ά. Βλ κ *-λίκι*]

αλκοολικός, -ή, -ό [1897] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το αλκοόλ ή περιέχει τα συστατικά του (β) ***αλκοολική ζύμωση*** η βιοχημική διεργασία που έχει ως αποτέλεσμα τη μετατροπή σακχάρων σε οινόπνευμα υπό την επίδραση μικροοργανισμών **2.** ***αλκοολικός*** (ο), ***αλκοολική*** (λαϊκ ***-ιά***) (η) πρόσωπο που υποφέρει από αλκοολισμό (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ alcoolique].

αλκοολισμός (ο) [1894] {χωρ πληθ} χρόνια ψυχολογική ή/και σωματική εξάρτηση από το αλκοόλ, η οποία χαρακτηρίζεται από ανάγκη τού ασθενούς για υπερβολική και τακτική κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών και έχει συχνά ως αποτέλεσμα τον περιορισμό τής ικανότητας τού ατόμου να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές και επαγγελματικές του υποχρεώσεις.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. alcoolisme, βλ κ. *αλκοόλ*].

αλκοολόμετρο (το) {αλκοολομέτρ-ου | -ων} το όργανο με το οποίο μετρούμε την περιεκτικότητα ενός υγρού σε οινόπνευμα. — **αλκοολομετρία** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ alcoholmeter].

αλκοολούχος, -ος, -ο **1.** αυτός που περιέχει οινόπνευμα: *~ ποτά* ΣΥΝ οινοπνευματώδη **2.** ΧΗΜ αυτός που περιέχει αλκοόλη. *~ διάλυμα.*
[ΕΤΥΜ < *αλκοόλ + -ούχος < έχω*].

αλκοτέστ (το) {άκλ.} ελλην. *έλεγχος οινοπνεύματος*· η μέθοδος που εφαρμόζεται (συνήθ. από την Τροχαία) σε οδηγούς αυτοκινήτου, για να διαπιστωθεί σε ποιον βαθμό έχουν καταναλώσει αλκοόλ
[ΕΤΥΜ < γαλλ alcotest < alcool + test].

αλκυόνα κ. **αλκυόνη** (η) πτηνό με πολύχρωμο φτέρωμα, κοντό λαιμό, πόδια και ουρά, επίμηκες και μυτερό ράμφος, που ζει κοντά σε υδροβιότοπους ΣΥΝ ψαροπούλι, ψαροφάγος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀλκυών, -όνος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογ προελεύσεως, όπως και η αντίστοιχη λατ. λ alcedo]

Αλκυόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Αιόλου, την οποία ο Δίας μεταμόρφωσε σε πουλί λόγω τής έπαρσής της **2.** ΜΥΘΟΛ μία από τις επτά Πλειάδες **3.** γυναικείο όνομα Επίσης (λόγ.) **Αλκυών** {Αλκυόν-ος, -α}
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀλκυών, -όνος*, από το ομώνυμο πτηνό (βλ λ. *αλκυόνα*)].

αλκυονίδες ημέρες (οι) **1.** οι ηλιόλουστες ημέρες που διακόπτουν τη χειμερινή κακοκαιρία κατά την τελευταία εβδομάδα τού Δεκεμβρίου, τις δύο τελευταίες τού Ιανουαρίου (κυρίως) και τη δεύτερη τού Φεβρουαρίου **2.** (μτφ.) οι ευτυχισμένες, ανέμελες ημέρες μέσα σε μια γενικότ. δύσκολη περίοδο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλκυονίς, -ίδος*, υποκ. τού *ἀλκυών* Οι *ἀλκυονίδες ἡμέρες*, γνωστές στην αρχαιότητα, οφείλουν την ονομασία τους στη μυθική *Ἀλκυόνη*, που μεταμορφώθηκε σε πουλί από τον Δία, ο οποίος όρισε να υπάρχουν μέσα στον χειμώνα 14 ημέρες καλοκαιρίας, για να επωάζει ανενόχλητη τα αβγά της].

αλλά σύνδ. **1.** (α) για τη δήλωση αντιθέσεως (αντιπαράθεσης, ασυμβίβαστου κ.τ.ό) *έρχεται στο γραφείο. ~ δεν δουλεύει* || *την αγαπάει. ~ ντρέπεται να της το πει* || *όχι λόγια, ~ έργα* (β) (ειδικότ) για διαπίστωση που έρχεται σε αντίθεση με άλλη διαπίστωση ή παραδοχή η οποία προηγήθηκε. *ωραία τα ταξίδια, ~ δεν υπάρχουν λεφτά* || *καλή η παρέα σας, ~ αύριο πρέπει να ξυπνήσω νωρίς* **2.** για να δηλωθεί επιφύλαξη ή απορία για κάτι που ειπώθηκε· *αυτά που είπες είναι σωστά, ~ ποιος θα τα πραγματοποιήσει;* ΣΥΝ ωστόσο, όμως, μα **3.** παρά μόνον, εκτός· *δεν φταίει κανείς, ~ εγώ που σε άκουσα* **4.** με τον όρο, υπό την προϋπόθεση: *θα έρθω μαζί σου, ~ να έχω γυρίσει μέχρι τις έξι* **5.** (για απότομη διακοπή τού λόγου) μα: *~ μ' αυτά θ' ασχολούμαστε τώρα;* **6.** (ως απάντηση εμφατική σε ερώτηση) βέβαια, πώς αλλιώς· *-Θα έρθεις μαζί μας διακοπές, -~;* ΣΥΝ και το ρωτάς; **7.** (για παρότρυνση, προτροπή) έλα, εμπρός· *~ ντύσου!* || *~ κάνε κάτι!* **8.** για αντίρρηση, διαφωνία ή επιφύλαξη: *δεν έχει ~!* || *άφησε τα ~!* **9.** (+και) (για να δηλώσουμε το σπουδαιότερο σε σημασία από μια σειρά ομοειδών όρων ή για να δώσουμε έμφαση) ακόμη περισσότερο: *ωραία στην εμφάνιση ~ και στον χαρακτήρα* || *όχι μόνο του μίλησα, ~ και τον παρακάλεσα* **10.** (α) (στο σχήμα ***ναι μεν... αλλά...***) για να δηλώσουμε ότι κάτι ισχύει, χρειάζεται όμως και κάτι άλλο: *ναι μεν ζήτησε δάνειο, αλλά δεν διευκρίνισε για ποιον σκοπό* || *ναι μεν είναι εργατικός, αλλά διοικητικά είναι άτολμος* (β) ***ναι μεν, αλλά*** ως τυποποιημένη απάντηση που δηλώνει επιφύλαξη για κάτι που ειπώθηκε, υπονοώντας ότι δεν ισχύει απολύτως: *-Δεν μπορείς να αρνηθείς ότι δεν αγωνίζεται. -Ναι μεν, αλλά.* (δηλ. δεν αντιλέγω, έχω όμως κάποιες επιφυλάξεις) || *-Αν έχεις λεφτά, γίνεσαι ό,τι θες! -Ναι μεν, αλλά* (δηλ. χρειάζονται και ικανότητες) || *οι θέσεις του είναι ~* (δεν είναι ξεκάθαρες, έχουν αντιφάσεις)
[ΕΤΥΜ αρχ. < πληθ ουδ. *ἄλλα* τού επιθ. *ἄλλος* (πβ. λατ ceterum) αρχική σημ. «κατά τα άλλα, κατά τα λοιπά». Ο σύνδεσμος *ἀλλά* στην Αρχ. αντικατέστησε τα *αὐτάρ, ἀτάρ*, που χρησιμοποιούνταν στην αρχή τής προτάσεως].

αλλαγή (η) **1.** η μεταβολή (προσώπου, αντικειμένου, κατάστασης), το να γίνεται κάποιος/κάτι διαφορετικός / -ό από ό,τι ήταν: *η ~ τής συμπεριφοράς / τής νοοτροπίας / των πεποιθήσεων / γνώμης* || *αγωνίζονται για την ~ τού κόσμου* || *η ~ των συνθηκών νοσηλείας των ασθενών* || *δεν παρατηρείς καμία ~ πάνω του.* || *η ~ τού επαρχιακού τοπίου / τής πρόσοψης τού κτηρίου / τού αριθμού τηλεφώνου / των διαστάσεων τού εντύπου* || *από αύριο αναμένεται ~ τού καιρού* || *η ~ πορείας / κατεύθυνσης / ρότας / πλεύσης τού πλοίου* (ή μτφ. *τού κόμματος*) || *εμφανής / ριζική / μεγάλη / μικρή / εντυπωσιακή / αναπάντεχη / αναμενόμενη / ξαφνική / συνεχής / μερική / ολική ~* || *επιφέρω / κάνω αλλαγές στη μορφή και το περιεχόμενο κειμένου* || *μεγάλες ~ βλέπω στο γραφείο* || *την Κυριακή έχουμε ~ (τής) ώρας τα ρολόγια θα πάνε μία ώρα μπροστά·* ΦΡ (α) ***αλλαγή κλίματος / περιβάλλοντος*** η μετάβαση σε τόπο με διαφορετικές κλιματικές συνθήκες, σε διαφορετικό περιβάλλον: *ο γιατρός θεώρησε ότι η ατμόσφαιρα εδώ βλάπτει την υγεία μου και μου συνέστησε ~* || *ο διευθυντής εισηγήθηκε για τον ταραξία μαθητή αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος* (β) ***για αλλαγή*** για να αλλάξω παραστάσεις, να βλέπω καινούργια πρόσωπα, χώρους ή αντικείμενα γύρω μου: *φέτος θα πάω αλλού διακοπές, έτσι ~!* || *έβαλα καινούργιο κάλυμμα στον καναπέ ~* (γ) ***αλλαγή τού χρόνου*** το χρονικό σημείο (δώδεκα τα μεσάνυχτα) τής τελευταίας ημέρας τού χρόνου, όταν γίνεται η μετάβαση στα πρώτα λεπτά τής πρώτης ημέρας τού νέου έτους· *η ~ μάς βρήκε στο αεροπλάνο* || *στην ~ σβήσαμε τα φώτα και τα ανάψαμε μόλις μπήκε ο νέος χρόνος* **2.** ΙΑΤΡ ***αλλαγή φύλου*** η μεταβολή τού φύλου (άνδρα σε γυναίκα και αντιστρόφως) με ειδική εγχείρηση (βλ. κ λ *τρανσέξουαλ*) **3.** (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ η ευδιάκριτη μεταβολή (αργή, σταδιακή ή ραγδαία) στις δομές ενός κοινωνικού συνόλου, ως επί το πλείστον συνειδητά επιδιωκόμενη, στηριζόμενη στον δυναμικό (μη στατικό) χαρακτήρα τής κοινωνίας και συνδεόμενη με τη νοοτροπία, την τεχνολογία, τον πολιτισμό κ λπ : *κοινωνική / πολιτική / οικονομική / βαθμιαία ~* **4.** (ειδικότ.) ***αλλαγές*** (οι) πολιτικές και κοινωνικές μεταβολές *επίκεινται / προωθούνται ~ στις διοικήσεις των Δ.Ε.Κ.Ο.* || *ανάγκη βαθιών κοινωνικών ~* || *δεν μου αρέσουν οι ~ θέλω να μείνουν τα πράγματα όπως είναι* **5.** η αντικατάσταση (προσώπου ή πράγματος) από άλλο (πρόσωπο ή πράγμα): *~ βάρδιας / προσωπικού* || *~ λάμπας / επίπλων στο σαλόνι / τής γραμματοσειράς / στο κείμενο / μπαταρίας* || *η ~ εσωρούχων / σακακιού* || *η ~ τού νερού στην ποτίστρα / στο βάζο·* ΦΡ (α) ***αλλαγή φρουράς*** (i) η αντικατάσταση στρατιωτών στη θέση τού σκοπού από άλλους (ii) (μτφ.) η αντικατάσταση ηλικιωμένων από νεοτέρους σε θέσεις εργασίας, καθήκοντα κ λπ.· *~ στην ηγεσία τού κόμματος* (β) ***αλλαγή αίματος*** βλ. λ *αίμα* κ *αφαιμαξομετάγγιση* **6.** (ειδικότ.) (α) στα ομαδικά αθλήματα, η αντικατάσταση παίκτη με αναπληρωματικό: *ο προπονητής έχει δικαίωμα να πραγματοποιήσει τρεις ~* (β) (συνεκδ.) ο αναπληρωματικός παίκτης που μπαίνει στον αγώνα· *χρυσή ~* (βλ. λ. *χρυσός*) **7.** η επιστροφή προϊόντος ή εμπορεύματος στο κατάστημα από όπου αγοράστηκε και η αντικατάστασή του με νέο ή άλλο τής ίδιας αξίας χωρίς εκ νέου καταβολή χρημάτων από τον αγοραστή *πάω κάτι για ~* || *αλλαγές γίνονται με την προσκόμιση τής απόδειξης αγοράς* **8.** (ειδικότ) η περιποίηση και εκ νέου επίδεση πληγής: *~ στο τραύμα.* Επίσης **άλλαγμα** (το) [αρχ.] {αλλάγματος | χωρ. πληθ } (σημ 7, 8)
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλλάσσω / -ττω < ἄλλος*].

> **αλλαγή: συνώνυμα.** Οι παρακάτω λέξεις εντάσσονται στη γενική σημασία «τής μετάβασης από μια κατάσταση (μορφή, σχήμα) σε μιαν άλλη». Όταν η μετάβαση αυτή είναι οριστική και πλήρης, τότε μιλούμε για **αλλαγή** (π.χ. *«αλλαγή τού πολιτεύματος»*), όταν είναι μερική ή προσωρινή, χαρακτηρίζεται **μεταβολή** (π χ *Η μεταβολή ορισμένων άρθρων δεν απαιτεί και αλλαγή τού νόμου*). Κάθε περαιτέρω ή διαδοχική αλλαγή, που μπορεί να ακολουθεί ορισμένη εξέλιξη, αποτελεί **μεταλλαγή** (π.χ. *Οι συνεχείς μεταλλαγές στην πολιτική ζωή τής χώρας οδήγησαν σε αδιέξοδο*) Κάθε ακριβής και συγκεκριμένη αλλαγή από μια μορφή Α σε μια μορφή Β, ιδίως στον χώρο τής επιστήμης, χαρακτηρίζεται ως **τροπή** (π χ *Η τροπή τού «κτ» σε «χτ» στις λέξεις «κτίζω», «κτήμα»*). Η μερική τροπή δηλώνεται ως **τροποποίηση**, ενώ η ολική και πλήρης τροπή ως **μετατροπή** (**μετασχηματισμός**). Εφόσον η αλλαγή αποβαίνει εις βάρος τής ποιότητας τής αρχικής μορφής, μιλούμε για **αλλοίωση**, ενώ η ουδέτερη και αποστασιοποιημένη περιγραφή μιας αλλαγής με εστίαση στη διαφορά της από τις άλλες χαρακτηρίζεται ως **διαφοροποίηση**

αλλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άλλαξα, αλλά-χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να είναι διαφορετικό από ό,τι ήταν: *~ χρώμα μαλλιών* ΣΥΝ μεταβάλλω **2.** αντικαθιστώ (κάτι με κάτι άλλο): *~ έπιπλα / συνήθειες·* ΦΡ (α) ***αλλάζω γνώμη / ιδέα*** (i) (αμετβ) επανατοποθετούμαι σε κάτι: *μέχρι χθες ήμουν σύμφωνος, σήμερα όμως άλλαξα γνώμη* (ii) (μετβ) κάνω κάποιον να επανατοποθετηθεί, να σκεφθεί διαφορετικά: *θα σου αλλάξω γνώμη οπωσδήποτε!* (β) ***αλλάζω τα λόγια μου*** διατυπώνω διαφορετικά κάτι που έχω πει· *μην αλλάζεις τα λόγια σου τώρα μίλησες ή όχι εναντίον του;* (γ) ***αλλάζω τροπάρι / σκοπό / χαβά / βιολί*** αλλάζω συμπεριφορά, στάση, συνεπώς εκφράζομαι διαφορετικά: *αν δεν αλλάξεις τροπάρι, δεν σε βλέπω να προκόψεις* (δ) ***αλλάζω (την) κουβέντα*** αλλάζω θέμα συζήτησης (ε) ***αλλάζω ζωή / πορεία*** μεταβάλλω τον τρόπο ζωής μου (στ) ***αλλάζω αέρα*** βλ. λ. *αέρας* (ζ) ***αλλάζω φύλλο*** μεταβάλλω ριζικά τη θέση μου, «γυρίζω σελίδα»: *άλλαξε φύλλο, αν θες να τα πάμε καλά* (η) ***αλλάζω***

φύλο κάνω εγχείρηση αλλαγής φύλου (βλ. *αλλαγή φύλου*, λ. *αλλαγή*) (θ) ***αλλάζω λόγια / κουβέντες (με κάποιον)*** βρίζομαι, φιλονικώ. *άλλαξαν λόγια βαριά* (ι) ***αλλάζω βέρες / δαχτυλίδια*** (i) (αμετβ) δίνω λόγο, αρραβωνιάζομαι: *πότε θ' αλλάξετε βέρες;* (ii) (μετβ.) γίνομαι κουμπάρος κάποιων: *θα σας αλλάξω εγώ τις βέρες* (ια) ***αλλάζω μυαλά*** (i) (αμετβ) υιοθετώ νέο τρόπο σκέψεως και συμπεριφοράς (προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο): *από τότε που πήγε στο εξωτερικό, άλλαξε μυαλά* (ii) (μετβ.) κάνω κάποιον να υιοθετήσει νέο τρόπο σκέψεως και συμπεριφοράς (συνήθ προς το καλύτερο): *προσπάθησα να του αλλάξω μυαλά, αλλά τίποτα!* (ιβ) ***αλλάζω πρόσωπο*** βλ. λ. *πρόσωπο* (ιγ) ***αλλάζω χέρια*** γίνομαι κτήμα άλλου, περνώ σε άλλον ιδιοκτήτη: *η περιουσία τους άλλαξε πολλά χέρια μετά τον θάνατό τους* (ιδ) ***αλλάζω τους άντρες / τις γυναίκες σαν (τα) πουκάμισα*** για πρόσωπο που έχει πολλούς ερωτικούς συντρόφους (ιε) (λαϊκότ.) ***αλλάζω την πίστη / τον αδόξαστο / τα φώτα / τα πετρέλαια / τα πέταλα (κάποιου)*** υποβάλλω (κάποιον) σε μεγάλη ταλαιπωρία, σε δοκιμασίες ή του επιτίθεμαι (συνήθ. λεκτικά) σφοδρά, τον χτυπώ ανελέητα ή τον κατατροπώνω (για αντίπαλο): *αν μας επιτεθούν, θα μας αλλάξουν τα φώτα* || *μας άλλαξαν τον αδόξαστο με τα νέα μέτρα κυκλοφορίας* (ιστ) (μτφ.) ***αλλάζω χρώμα / δέκα χρώματα*** μεταβάλλεται το χρώμα τού προσώπου μου από ισχυρή συγκινησιακή φόρτιση, συνήθ κοκκινίζω (από ντροπή), κιτρινίζω (από φόβο), ασπρίζω, πανιάζω, χλομιάζω κ λπ.: *άλλαξε δέκα χρώματα μέσα στον πανικό του* (ιζ) ***αλλάζω πίστη*** (i) αλλαξοπιστώ (ii) (μτφ) αλλάζω πολιτική ιδεολογία (ιη) ***αλλάζω πλευρό*** (στον ύπνο) γυρίζω από την άλλη πλευρά, ενώ είμαι ξαπλωμένος **3.** δίνω και παίρνω αμοιβαία· *άλλαξα θέση με την Έρη* || *αλλάξαμε τηλέφωνα* ΣΥΝ. ανταλλάσσω **4.** (για χρήματα) (α) ανταλλάσσω νόμισμα μεγάλης αξίας με μικρότερης αξίας κέρματα ή χαρτονομίσματα ίσης προς το νόμισμα συνολικής αξίας, κάνω ψιλά: ~ *ένα πεντοχίλιαρο σε χιλιάρικα* (β) παίρνω συνάλλαγμα: ~ *δολάρια σε μάρκα* • **5.** (για πρόσ.) βοηθώ (κάποιον συνήθ. που δεν μπορεί να αυτοεξυπηρετηθεί) να φορέσει άλλα ρούχα: ~ *το μωρό όταν λερώνεται* || ~ *τον ασθενή σε νοσοκομείο* • **6.** μεταβαίνω, μετακινούμαι σε (άλλον χώρο, άλλη θέση): ~ *σπίτι* (μετακομίζω) / *τόπο* (μεταναστεύω) / *κόμμα* / *ομάδα* (γίνομαι οπαδός άλλης ομάδας)· ΦΡ ***αλλάζω δρόμο*** (i) ακολουθώ άλλον δρόμο (ii) αλλάζω κατεύθυνση, προσπαθώντας να αποφύγω ανεπιθύμητη συνάντηση: *κάθε φορά που τον βλέπω*, ~ ♦ (αμετβ.) **7.** γίνομαι διαφορετικός, υφίσταμαι μεταβολή: ο *άνθρωπος αλλάζει με τον καιρό* || *«ο κόσμος άλλαξε, αλλάξαν οι καιροί»* (τραγ.) || *αλλάζει το κλίμα / το χρώμα / η προσωπικότητα / η κοινωνία / οι συνθήκες / τα πράγματα* ΣΥΝ μεταβάλλομαι, διαφοροποιούμαι· ΦΡ (α) ***το πράγμα αλλάζει / αλλάζει το πράγμα*** (ως απόδοση σε υπόθεση) υπάρχει διαφορά, η αντιμετώπιση πρέπει να είναι διαφορετική: *αν το σκέφθηκες μόνος σου, είσαι αξιέπαινος· αν σου το είπε άλλος, τότε ~!* (β) (παροιμ.) ***άλλαξε ο Μανολιός κι έβαλε τα ρούχα του αλλιώς*** για περιπτώσεις στις οποίες η αλλαγή είναι μόνο επιφανειακή και όχι ουσίας. *η δικτατορία προσπάθησε να πείσει ότι προχωρεί σε εκδημοκρατισμό, αλλά ήταν φανερό ότι ~* • **8.** αντικαθιστώ τα ρούχα που φορώ με άλλα (καταλληλότερα για την περίσταση, καθαρά)· *πάω ν' αλλάξω κι έρχομαι* || *θα περάσω από το σπίτι ν' αλλάξω.* — **άλλαγμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*

[ETYM < αρχ. *ἀλλάσσω* < **ἀλλάj-ζω* < *ἄλλος*. Ο μεταπλασμός τού *αλλάσσω* σε *αλλάζω* είναι νεότερος (από τον αόρ *άλλαξα*, κατά τα *άρπαξα – αρπάζω, φώναξα – φωνάζω* κ.τ.ό)].

> **αλλάζω** αλλά **ανταλλάσσω / συναλλάσσομαι.** Ας σημειωθεί ότι σε αυτό, όπως και σε άλλα ρήματα, η μεταβολή στον ενεστώτα, κυρίως, και στον παρατατικό τού **απλού ρήματος** δεν ακολουθείται και από ανάλογη μεταβολή στο **σύνθετο ρήμα**, που διατηρεί την αρχική του μορφή: **αλλάζω** (αντί τού αρχ. **ἀλλάσσω)** αλλά **ανταλλάσσω** (όχι *ανταλλάζω), **εναλλάσσω, μεταλλάσσω, συναλλάσσομαι, συνδιαλλάσσομαι** κ.τ.ό. Όμοια λέμε *φέρνω* αλλά *διαφέρω. φράζω* αλλά *αποφράσσω, σέρνω* αλλά *διασύρω, ταράζω* αλλά *διαταράσσω, τάζω* αλλά *εντάσσω* κ.ο.κ.

αλλαντίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ θανατηφόρα σε ορισμένες περιπτώσεις τροφική δηλητηρίαση, οφειλόμενη σε μικρόβιο (αλλαντικό βακτηρίδιο) που αναπτύσσεται σε αλλοιωμένα τρόφιμα, ιδίως αλλαντικά

[ETYM < αρχ. *ἀλλᾶς, -ᾶντος*. «λουκάνικο» + *-ίαση*, ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. allantiasis].

αλλαντικό (το) (συνήθ. σε πληθ) κάθε παρασκεύασμα από κρέας και άλλες προσθήκες (καρυκεύματα, συντηρητικά κ λπ), που έχει υποβληθεί σε ειδική επεξεργασία (αλάτισμα, τσιγάρισμα, κάπνισμα κ λπ.), όπως το σαλάμι, το λουκάνικο, το ζαμπόν, τα καπνιστά κ.ά.

[ETYM < αρχ. *ἀλλᾶς, -ᾶντος*, «λουκάνικο» (< **ἀλλα-Ϝεντ-ς*, αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο, συγγενές προς λατ. alium «σκόρδο») + *-ικά*].

αλλαντοβιομηχανία (η) → -βιομηχανία

αλλαντοποιείο (το) χώρος (συνήθ. οργανωμένη μονάδα) παρασκευής αλλαντικών

αλλαντοποιία (η) {χωρ. πληθ. στη σημ. 1} **1.** ο βιομηχανικός κλάδος παρασκευής αλλαντικών **2.** μονάδα παραγωγής αλλαντικών, το αλλαντοποιείο. — **αλλαντοποιός** (ο/η) [μτγν]

[ETYM. < μτγν. *ἀλλαντοποιός* < αρχ. *ἀλλᾶς, -ᾶντος*, «λουκάνικο» + *-ποιός* < *ποιῶ*].

αλλαντοπωλείο (το) [1858] το κατάστημα όπου πωλούνται αλλαντικά — **αλλαντοπώλης** (ο) [αρχ.], **αλλαντοπώλισσα** (η)

αλλαξιά (η) **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των ρούχων που εναλλάσσει κανείς στο ντύσιμό του: *μια ~ εσώρουχα / πουκάμισα* || *καλοκαιρινή / γιορτινή ~* • **2.** (λαϊκ.) ανταλλαγή.

[ETYM. < μεσν < θ. *ἀλλαξ-* τού *ἀλλάσσω* (πβ. αόρ. *ἄλλαξα*) + κατάλ *-ιά*].

αλλαξιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό φορητό στρώμα πάνω στο οποίο τοποθετούν και αλλάζουν τα μωρά.

[ETYM. < θ. *αλλαξ-* (ρ. *αλλάζω*) + παραγ επίθημα *-ιέρα*].

αλλαξο- κ. **αλλαξό-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι έχει προκύψει ως ή με αλλαγή, μεταβολή, παρέκκλιση ή εναλλαγή· *αλλαξοκαιριά, αλλαξο-δρομώ, αλλαξό-πιστος, αλλαξό-θρησκος* κ.ά.

[ETYM Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. *ἀλλαξ-* (αόρ τού *ἀλλάσσω*) και το συνδ φωνήεν *-ο-*]

αλλαξοδρομώ ρ. αμετβ. {αλλαξοδρομείς... | αλλαξοδρόμησα} **1.** αλλάζω δρόμο, κατεύθυνση: *μόλις τον είδε μπροστά του, αλλαξοδρόμησε από τον φόβο του* **2.** (μτφ.) αλλάζω πορεία, στόχους στη ζωή μου **3.** παρεκκλίνω: *μετά από 20 χρόνια πετυχημένης καριέρας αλλαξοδρόμησε στα πενήντα του.*

αλλαξόθρησκος (ο) {δύσχρ. αλλαξοθρήσκων}, **αλλαξόθρησκη** (η) πρόσωπο που άλλαξε θρησκεία

αλλαξοκαιριά (η) {χωρ. πληθ.} η αλλαγή των καιρικών συνθηκών.

αλλαξοκωλιά (η) (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπική μορφή επικοινωνίας) η εναλλαγή ενεργητικού και παθητικού ρόλου μεταξύ δύο ομοφυλόφιλων ανδρών.

[ETYM < *αλλαξο-* (< *αλλάζω*) + *-κωλιά* (< *κώλος*)].

αλλαξοπιστώ ρ αμετβ. [1851] {αλλαξοπιστείς. . | αλλαξοπίστησα} αλλάζω θρησκεία, πίστη ή ιδέες: *κατά την Τουρκοκρατία πολλοί Έλληνες αλλαξοπίστησαν από φόβο ή και συμφέρον.* — **αλλαξόπιστος,** -η, -ο [1871], **αλλαξοπιστία** (η) [1851].

Αλλάχ (ο) {άκλ.} το όνομα τού Θεού στην ισλαμική θρησκεία

[ETYM < αραβ. Al-ilāh «ο Θεός», πβ. εβρ. Elohāh «Θεός»].

αλλαχού επίρρ (αρχαιοπρ) αλλού, σε άλλον τόπο, σε άλλο μέρος: *η λέξη αυτή απαντά στον Όμηρο και ~.*

[ETYM. < αρχ. *ἀλλαχοῦ* < *ἄλλος* + πρόσφυμα *-αχ-* + κατάλ. *-οῦ* πβ. *πανταχοῦ*].

αλλεπαλληλία (η) [μεσν] {αλλεπαλληλιών} (λόγ) επαναλαμβανόμενη τοπικά ή χρονικά ακολουθία προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων, η αλληλοδιαδοχή τους

αλλεπάλληλοι, -ες, -α αυτοί που επαναλαμβάνονται αδιάκοπα, που διαδέχονται αδιάκοπα ο ένας τον άλλον: ~ *διαβήματα / επιθέσεις / αποτυχίες / χτυπήματα / εκρήξεις*

[ETYM μτγν. < *ἄλλος* + *ἐπάλληλος*]

αλλεργία (η) {αλλεργιών} **1.** ΙΑΤΡ παθολογική αντίδραση ή ευαισθησία τού οργανισμού σε εξωτερικά ερεθίσματα ή φαρμακευτικές ουσίες, που στους υγιείς ανθρώπους δεν προκαλούν ανάλογες αντιδράσεις (πρήξιμο, φαγούρα, φτάρνισμα κ.ά) *με πιάνει ~ στη γύρη των λουλουδιών* || *παθαίνω ~* **2.** (μτφ.) η έντονη αποστροφή ή απέχθεια: *μην του μιλήσεις για δουλειά· και μόνο που το ακούει, παθαίνει ~.*

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *άλλος* + *-εργία* < *έργο*), < γερμ. Allergie]

αλλεργικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αλλεργία: ~ *σύμπτωμα / αντίδραση* **2. *αλλεργικός*** (ο), ***αλλεργική*** (λαϊκ. ***-ιά***) (η) πρόσωπο που έχει αλλεργία ή εμφανίζει συμπτώματα αλλεργίας σε ορισμένες ουσίες: *είναι ~ στη γύρη / στις γάτες / στην κορτιζόνη* **3.** (μτφ) αυτός που αισθάνεται ισχυρή απέχθεια ή αποστροφή (για κάτι): *μην του μιλήσεις για ρέιβ· είναι ~ σε τέτοια μουσική.*

[ETYM Ελληνογενής ξέν όρ , < γερμ. allergisch]

αλλεργιογόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που προκαλεί αλλεργική αντίδραση: ~ *φάρμακα / τροφές* **2. *αλλεργιογόνο*** (το) ουσία, συνήθ. πρωτεΐνη, που προκαλεί σε μερικά άτομα αλλεργικές αντιδράσεις.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allergene]

αλλεργιολόγος (ο/η) γιατρός ειδικευμένος στη θεραπεία των αλλεργιών.

[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. allergologue].

αλλέως επίρρ → αλλιώς

αλληγόρημα (το) [μτγν.] {αλληγορήμ-ατος | -ατα, -άτων} αλληγορική έκφραση (βλ. λ. *αλληγορία*).

αλληγορία (η) {αλληγοριών} **1.** λογοτεχνική σύνθεση ή αφήγηση που χρησιμοποιεί τις συμβολικές πράξεις φανταστικών χαρακτήρων ως μέσο για να γίνει ένα μήνυμα πιο αισθητό στον αναγνώστη ή ακροατή: *η «Διήγησις παιδιόφραστος των τετραπόδων ζώων» είναι μια ~ τής συμπεριφοράς των ανθρώπων δοσμένη μέσα από τα ελαττώματα και τα προτερήματα των ζώων* ΣΥΝ παραβολή **2.** υπαινικτική και ασαφής έκφραση, αοριστολογία: *του αρέσει να μιλά με αλληγορίες, γι' αυτό δεν τον καταλαβαίνει κανείς.*

[ETYM. μτγν. < *ἀλληγόρος* < *ἄλλος* + *-ηγόρος* < *ἀγορά*· πβ. *δικ-ηγόρος, δημ-ηγόρος*].

αλληγορικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει αλληγορίες ή μεταφορικές εκφράσεις: *στα δημοτικά τραγούδια, όπου οι λέξεις έχουν συνήθως ~ σημασία, ο αϊτός συμβολίζει τον κλέφτη, το λιοντάρι το παλληκάρι κ λπ* || *~ διήγηση / ταινία* ΣΥΝ συμβολικός, μεταφορικός. — **αλληγορικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αλληθωρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο στραβισμός.

αλληθωρίζω ρ. αμετβ. {αλληθώρισα} **1.** πάσχω από στραβισμό, κοιτώ προς άλλη κατεύθυνση από αυτή στην οποία είναι στραμμένο το κεφάλι μου **2.** (μτφ.) (α) (για έντονο θαυμασμό) εντυπωσιάζομαι: *στο πέρασμά της όλοι αλληθωρίζουν* (β) αδιαφορώ, κάνω πως δεν καταλαβαίνω: *οι αρμόδιοι αλληθωρίζουν μπροστά στα προβλήματα* **3.** (μτφ) παρουσιάζω απόκλιση προς διαφορετική ιδεολογική κατεύθυνση από αυτή που είχα: *αν και ήταν κατά παράδοση συντηρητικός, τώρα τελευταία φαίνεται ότι αλληθωρίζει προς τα αριστερά.* — **αλληθώρισμα** (το).

αλλήθωρος, -η, -ο αυτός που πάσχει από στραβισμό ΦΡ ***το μάτι***

σου τ' αλλήθωρο που τρέχει στον κατήφορο (σκωπτ.) για πρόσωπο που δεν έχει επίγνωση τής πραγματικότητας, που δεν ξέρει τι λέει [ΕΤΥΜ μεσν. < φρ. *άλλη θωριά* ή < **αλλόθωρος* < *άλλος* + *-θωρος* < *θωρώ* «βλέπω». Το *-ή-* στο επίθ. *αλλήθωρος* κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *ανήφορος, κατήφορος* κ.ά].

> **αλλήθωρος ή αλλοίθωρος;** Η ορθή γραφή τής λέξης, όπως και σε πολλές άλλες περιπτώσεις (πβ. *κτήριο – κτίριο, λειώνω – λυώνω – λιώνω, ξίδι – ξείδι – ξύδι* κ.λπ.), είναι ζήτημα ετυμολογήσεως· αυτή ή εκείνη η ετυμολόγηση μιας λέξης καθορίζει και την ορθογραφία της. Έτσι, η παλαιότερη γραφή τής λέξης με *-οι-* **(αλλοίθωρος)** στηρίζεται στην παραγωγή της από το *«άλλοῖα θεωροῦντες»* (Λεξικό Ζηκίδου) > *ἀλλοιόθωρος* > *ἀλλοίθωρος*. Ωστόσο, η ετυμολόγηση τής μεσν. αυτής λέξης από το *«άλλη θωριά»* > **αλλήθωρος** είναι γλωσσολογικά ομαλότερη.

αλληλαναδοχή (η) η αμοιβαία συνομολόγηση και αποδοχή υποχρέωσης (για την κατασκευή έργου): *την ~ για την κατασκευή τού φράγματος ανέλαβαν μια γαλλική εταιρεία και η θυγατρική της στην Ελλάδα.*

αλληλασφάλεια (η) [1868] {αλληλασφαλειών} η αμοιβαία ασφάλιση, μέρος τής οποίας καλύπτεται από τους ασφαλιζομένους και όχι μόνο από τις ασφαλιστικές εταιρείες. Επίσης **αλληλασφάλιση**. — **αλληλασφαλιστικός**, -ή, -ό [1888].

αλληλεγγύη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η σχέση αμοιβαίας ηθικής ή υλικής στήριξης μεταξύ ατόμων, συνήθ. στο πλαίσιο ενός συνόλου, π.χ. οικογένειας, ομάδας, τάξης κ.λπ.: *εκφράζουν με πολλούς τρόπους την ~ τους στους διωκόμενους Κούρδους* ΣΥΝ. συμπαράσταση.

αλληλέγγυος, -α, -ο **1.** αυτός που συμπαρίσταται, που διατίθεται να προσφέρει την υποστήριξή του: *οι υπάλληλοι τής εταιρείας οφείλουν να είναι μεταξύ τους ~ για να διασφαλίζουν τα δικαιώματά τους*· ΦΡ ***τάσσομαι αλληλέγγυος*** (+ προς/με) συμπαρίσταμαι, υποστηρίζω, παίρνω θέση υπέρ (προσώπου ή ζητήματος): *οι πανεπιστημιακοί τάχθηκαν αλληλέγγυοι προς τους νοσοκομειακούς γιατρούς* ΣΥΝ. συμπαραστάτης, αρωγός **2.** ΝΟΜ συνυπεύθυνος, αυτός που αποδέχεται σωρευτικώς την ευθύνη με άλλον.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀλληλ(ο)-* + *-έγγυος* < *ἐγγύη* «εγγύηση» (βλ. λ. *εγγυώμαι*)].

αλληλένδετοι, -ες, -α (μόνο σε πληθ.) αυτοί που συνδέονται μεταξύ τους με σχέση αμοιβαίας εξάρτησης και συνοχής: *οι πράξεις τους είναι ~* || *η ελευθερία λόγου και η δημοκρατία είναι στοιχεία ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀλληλ(ο)-* + *-ένδετος* < *ἐνδέω* «συνδέω»].

αλληλεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σχέση αμοιβαίας εξάρτησης: *η ευδαιμονία τού πολίτη και η ευδαιμονία τού κράτους βρίσκονται σε σχέση στενής ~* — **αλληλεξαρτώμαι** ρ. [1893].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interdépendance].

αλληλεπίδραση (η) [1848] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η σχέση αμοιβαίας επίδρασης, ο αμοιβαίος επηρεασμός: *κοινωνική / πολιτισμική / πνευματική / καλλιτεχνική ~* **2.** ΦΑΡΜ ***αλληλεπιδράσεις*** (οι) οι επιπτώσεις στον οργανισμό από την ταυτόχρονη λήψη διαφορετικών φαρμακευτικών ουσιών **3.** ΠΛΗΡΟΦ η άμεση και συνεχής επικοινωνία μεταξύ συστήματος και χρήστη, π.χ. μεταξύ τηλεθεατή και αλληλεπιδραστικής τηλεόρασης, μεταξύ χρήστη και αλληλεπιδραστικού προγράμματος Η/Υ κ.λπ. (βλ. κ. λ. *αμφίδρομος*). Επίσης **αλληλοεπίδραση**. — **αλληλεπιδρώ** ρ. [1874] {-άς ..}
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Interaktion].

αλληλεπιδραστικός, -ή, -ό ΠΛΗΡΟΦ αυτός που αναφέρεται σε σύστημα λειτουργίας κατά το οποίο ο χρήστης βρίσκεται σε συνεχή, άμεση και αμφίδρομη επικοινωνία με τον Η/Υ μέσω ερωταποκρίσεων: *~ τηλεόραση / βίντεο / πρόγραμμα* ΣΥΝ. διαδραστικός — **αλληλεπιδραστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interactive].

αλληλο- κ. **αλληλό-** κ. **αλληλ-** (μπροστά από φωνήεν) α' συνθετικό που δηλώνει τη σχέση αμοιβαιότητας ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *αλληλο-εξάρτηση, αλληλ-επίδραση, αλληλο-μισούνται*· τα σύνθετα με το *αλληλο-* ρήματα, λόγω τής φύσεως τής σημασίας τους («αλληλοπάθειας»), απαντούν κανονικώς σε πληθυντικό αριθμό: *αλληλο-τρώγονται, αλληλο-μισείσθε, αλληλο-βλεπόμαστε* (άρα οι τ. *αλληλο-τρώγομαι, αλληλο-μισούμαι* κ.τ.ό. είναι συμβατικοί).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλλήλων* (βλ.λ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **αλληλο-** ως λεξικό πρόθημα αποτελεί λεξικοποιημένη (λεξιλογικά εκφρασμένη) δήλωση μιας σημασιοσυντακτικής σχέσης τού ρήματος (τής αμοιβαιότητας), που παλιότερα (στην Αρχαία) δηλωνόταν από την ίδια τη μέση φωνή τού ρήματος. Στους νεότερους χρόνους, η γραμματική (με καταλήξεις ρηματικές) δήλωση ενισχύθηκε και από την παρουσία τού **αλληλο-**. Είναι χαρακτηριστική η παρατήρηση για τα σύνθετα αυτά στη νεότερη λόγια Ελληνική, που διατυπώνεται από τον Στ. Κουμανούδη (*Συναγωγή νέων λέξεων*.., σ. 42): *«Τοιαῦτα ῥήματα βαρύτονα καὶ σύνθετα ἐκ τοῦ* ***ἀλλήλων***, *ἐνῷ διόλου δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Λεξ. τῆς ἀρχ. γλώσσης, συνετέθησαν πολλὰ ὑπὸ τῶν νεωτέρων λογίων, μάλιστα τῶν ἐφημεριδογραφούντων, καθὼς φαίνονται ἐν ταύτῃ τῇ Συναγωγῇ, ἓν δὲ καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κοραῆ, τὸ ἀλληλοφονεύεσθαι. Περισπώμενα δὲ ἐν τοῖς Λεξ. τῆς ἀρχαίας ὑπάρχουσι μόνον ὀκτώ, ἐν ταύτῃ δὲ τῇ Συναγωγῇ 63· καὶ ἡ πληθώρα αὕτη ἐπῆλθε πότε; Μετὰ τὴν ἀπὸ αἰώνων ἔκλειψιν τοῦ ἀλλήλων ἐν τοῖς στόμασι τοῦ λαοῦ».* Ας προστεθεί ότι τελευταία ο τ. **αλληλο-** χρησιμοποιείται αρκετά συχνά για την απόδοση ξένων αλληλοπαθών συνθέτων με το inter / intra: π.χ. interaction: **αλληλεπίδραση**, interdépendance: **αλληλεξάρτηση**

αλληλογραφία (η) {αλληλογραφιών} **1.** ανταλλαγή επιστολών ή εγγράφων: *εμπορική / επίσημη / προσωπική / υπηρεσιακή / ερωτική / τακτική / διπλωματική ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιστολών ή εγγράφων που παραλαμβάνονται ή αποστέλλονται: *διάβασες τη χθεσινή σου ~;* **3.** (συνεκδ.) το γράψιμο επιστολών: *δεν είμαι καλός στην ~* || *χαρτί αλληλογραφίας* ΦΡ (α) ***μαθήματα / σπουδές δι' αλληλογραφίας*** διδασκαλία (κάποιου) κατά τρόπον, ώστε ο διδασκόμενος να μελετά στο σπίτι του και να επικοινωνεί με τον διδάσκοντα με ανταλλαγή επιστολών, στέλνοντάς του τις ασκήσεις και τις εργασίες του και λαμβάνοντας σχόλια, υποδείξεις κ.λπ. (β) ***ηλεκτρονική αλληλογραφία*** η αποστολή και λήψη μηνυμάτων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου (e-mail, βλ. λ. *ηλεκτρονικός*).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. correspondance. Το μεσν. *ἀλληλογραφία* είχε τη σημ. «συγγραφή ποιημάτων». Με τη σημερινή σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1782 στον Αδ. Κοραή].

αλληλογράφος (ο/η) **1.** πρόσωπο που αλληλογραφεί **2.** πρόσωπο υπεύθυνο για τη σύνταξη και τήρηση επιστολών ή επίσημων εγγράφων.

αλληλογραφώ ρ. αμετβ. [1840] {αλληλογραφείς.. | αλληλογράφησα} αποστέλλω και λαμβάνω επιστολές ή έγγραφα: *~ με μια κοπέλα από τη Γερμανία.*

αλληλοδιαδοχή (η) [1879] {χωρ. πληθ.} διαδοχική εναλλαγή: *η ~ δύο κομμάτων στην εξουσία*

αλληλοδιάδοχος, -η, -ο [1702] αυτός που εναλλάσσεται διαδοχικά με άλλον — **αλληλοδιαδόχως** επίρρ.

αλληλοδιδακτικός, -ή, -ό [1810] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αμοιβαία διδασκαλία, την αλληλοδιδακτική μέθοδο· *~ σχολείο* **2.** ***αλληλοδιδακτική μέθοδος*** μέθοδος διδασκαλίας που στηρίζεται στην εκπαίδευση των λιγότερο ικανών και πιο αδύνατων μαθητών από τους άριστους συμμαθητές τους ή τους μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων (στην Ελλάδα εφαρμόστηκε μέχρι το 1880).

αλληλοδιδασκαλία (η) [1782] {αλληλοδιδασκαλιών} (παλαιότ.) σύστημα διδασκαλίας κατά το οποίο οι μεγαλύτεροι και πιο προχωρημένοι μαθητές διδάσκουν τους μικρότερους υπό την καθοδήγηση τού δασκάλου — **αλληλοδιδασκαλικός**, -ή, -ό.

αλληλοεπίδραση (η) → αλληλεπίδραση

αλληλόμορφο (το) (ενν. *γονίδιο*) ΒΙΟΛ το γονίδιο σε καθεμία από δύο ή περισσότερες σταθερές καταστάσεις (ή μορφές) του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. allelomorph].

αλληλοπάθεια (η) [1805] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ η σχέση αμοιβαιότητας δύο ή περισσοτέρων υποκειμένων (κοινής ενέργειας που αναφέρεται και στα δύο υποκείμενα), η οποία εκφέρεται: (α) με τα αλληλοπαθή ρήματα: *συναντιόμαστε τακτικά* || *αλληλοϋποστηρίζονται* (β) με τις αλληλοπαθείς αντωνυμίες: *να αγαπάτε ο ένας τον άλλον* (γ) με αλληλοπαθείς (εμπρόθετες) φράσεις: *μισούνται μεταξύ τους.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Reziprozitat, άσχετο προς το μτγν. *ἀλληλοπάθεια*, όρ. τής αστρολογίας].

αλληλοπαθής, -ής, -ές {αλληλοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που εκφράζει σχέση αμοιβαίας επίδρασης ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα υποκείμενα **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***αλληλοπαθής αντωνυμία*** η αντωνυμία που δηλώνει δύο ή περισσότερα πρόσωπα ή πράγματα στη μεταξύ τους σχέση αμοιβαίας επίδρασης (βλ. λ. *αλλήλων* κ. *αλληλοπάθεια*) (β) ***αλληλοπαθές ρήμα*** το ρήμα που χρησιμοποιείται σε πληθυντικό και τα υποκείμενά του δέχονται αμοιβαίως την ενέργεια που αυτό δηλώνει, π.χ. *αγαπιόμαστε, σκοτωνόμαστε, αλληλεπιδρούν* (βλ. λ. *αλληλοπάθεια*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ < *αλληλο-* + *-παθής* < θ. *παθ-* (πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*) τού ρ. *πάσχω*].

αλληλοπεριχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ η περι-

---

αλληλο- κ. **αλληλό-** κ. **αλληλ-** *λεξικό πρόθημα*

αλληλ-επιτίθεμαι ρ
αλληλ-ευεργετούμαι ρ
αλληλ-εχθρεύομαι ρ
αλληλο-αναίρεση (η)
αλληλο-αναιρούμαι ρ
αλληλο-αντικρούομαι ρ
αλληλο-απώθηση (η)
αλληλο-απωθούμαι ρ
αλληλο-ασπάζομαι ρ
αλληλο-βοήθεια (η)
αλληλο-βοηθούμαι ρ
αλληλο-γνωριμία (η)
αλληλο-δεσμεύομαι ρ
αλληλο-δέσμευση (η)
αλληλο-διαπληκτίζομαι ρ.
αλληλο-διαφημίζομαι ρ.
αλληλο-διαψεύδομαι ρ.
αλληλο-εκτίμηση (η)
αλληλο-ενημέρωση (η)
αλληλ(ο)-εξαπατώμαι ρ
αλληλο-εξοντώνομαι ρ
αλληλο-εξόντωση (η)
αλληλο-εξουδετερώνομαι ρ
αλληλο-εξουδετέρωση (η)
αλληλ(ο)-εξυπηρέτηση (η)
αλληλ(ο)-εξυπηρετούμαι ρ
αλληλ(ο)-επαινούμαι ρ
αλληλ(ο)-επηρεάζομαι ρ
αλληλο-ευεργετούμαι ρ
αλληλο-θαυμάζομαι ρ.
αλληλο-θαυμασμός (ο)
αλληλο-καλύπτομαι ρ
αλληλο-κάλυψη (η)
αλληλο-καταγγελία (η)
αλληλο-κατανόηση (η)
αλληλο-κατηγορία (η)
αλληλο-κατηγορούμαι ρ
αλληλο-κοιτάζομαι ρ
αλληλο-μηνύομαι ρ.
αλληλο-μισούμαι ρ
αλληλο-περιφρόνηση (η)
αλληλο-σεβασμός (ο)
αλληλο-σκοτωμός (ο)
αλληλο-σκοτώνομαι ρ
αλληλο-σπαραγμός (ο)
αλληλο-σπαράσσομαι ρ
αλληλο-συγκρούομαι ρ
αλληλο-συμπληρώνομαι ρ
αλληλο-συμπλήρωση (η)
αλληλο-συγχώρηση (η)
αλληλο-συγχωρούμαι ρ
αλληλο-συκοφαντούμαι ρ.
αλληλο-σφάζομαι ρ
αλληλο-σφαγή (η)
αλληλο-τρώγομαι ρ
αλληλο-ϋβρίζομαι ρ
αλληλο-ϋπερασπίζομαι ρ.
αλληλο-ϋποβλέπομαι ρ
αλληλο-ϋπονομεύομαι ρ
αλληλο-ϋπονόμευση (η)
αλληλο-υποψιάζομαι ρ
αλληλο-φάγωμα (το)
αλληλο-φαγώνομαι ρ
αλληλο-φθονούμαι ρ.

χώρηση (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) η ύπαρξη τού ενός μέσα από τον άλλον ή μέσα στον άλλον (χωρίς να χάνει το πρόσωπό του, την ιδιαιτερότητά του. χωρίς να αφομοιώνεται ο ένας από τον άλλον): *πραγματοποιείται μια ~ θείου και ανθρωπίνου. η θεία ενέργεια διαπερνά την ανθρώπινη και ενεργούν από κοινού σε μία αδιάσπαστη ένωση* || *η ~ των προοδευτικών κομμάτων* || *η ~ λατρείας και ασκήσεως στη ζωή τής Εκκλησίας ενσαρκώνει το πνεύμα τής Ορθοδοξίας*

αλληλοσπαραγμός (ο) [1886] **1.** ο αλληλοσκοτωμός **2.** ο καταστρεπτικός ανταγωνισμός και διαμάχη μεταξύ ατόμων ή ομάδων που έχουν κοινά μεταξύ τους στοιχεία (καταγωγή, πεποιθήσεις. ιδεολογία): *εθνικός ~ σε μια χώρα* (εμφύλιος πόλεμος) || *~ των κομμάτων τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ αλληλοφάγωμα

αλληλούια επιφών ΕΚΚΛΗΣ δοξαστικό επιφώνημα ως επωδός εκκλησιαστικών ύμνων και ευχών με τη σημασία «αινείτε τον Κύριο»· *στο σημείο αυτό ο χορός ψάλλει «~»* ΦΡ ***κοντός ψαλμός αλληλούια*** (i) η συζήτηση πρέπει να τελειώσει γρήγορα. χωρίς πολλά λόγια και περιστροφές (ii) σύντομα θα φανούν τα αποτελέσματα μιας υπόθεσης, για την οποία δεν μπορούμε να κάνουμε ασφαλή πρόγνωση: *τα αποτελέσματα των Γενικών Εξετάσεων βγαίνουν σε λίγες μέρες· ~ για τους υποψηφίους'*
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. hallelujah «αινείτε τον Γιαχ (δηλ. τον Θεό)»]

αλληλουχία (η) {χωρ πληθ.} η ακολουθία ομοειδών πραγμάτων. ο σύνδεσμος κάθε πράγματος με ό,τι προηγείται και ό,τι ακολουθεί: *η ~ των νοημάτων σε ένα κείμενο* (η λογική σύνδεσή τους, ειρμός) || *η ~ των γεγονότων* (η χρονική και αιτιώδης σχέση τους).
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀλληλ(ο)- + -ουχία < -ουχος < ἔχω*]

αλληλόχρεος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που συνδέεται με σχέση αμοιβαίου χρέους με κάποιον **2.** ΝΟΜ ***σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού*** βλ λ *λογαριασμός*

αλλήλων, -ους αντων. (αρχαιοπρ.) γενική τής αλληλοπαθούς αντωνυμίας. που έχει μόνο πλάγιες πτώσεις και μόνο πληθυντικό· δηλώνει σχέση αμοιβαιότητας μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων ή πραγμάτων, ο ένας (σ)τον άλλον: *υποστηρίζουν τα συμφέροντα αλλήλων* || *«ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε»* (Κ Δ. *Γαλ* 6,2) || *«Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους»* (Κ.Δ Ιωάνν. 13,34)
[ΕΤΥΜ αρχ.. από τη φρ **ἄλλος ἄλλοιιν > *ἀλλᾱλλ- > ἀλλήλων* (με απλοποίηση), από όπου προήλθαν και οι υπόλοιπες πλάγιες πτώσεις· πβ. και γερμ einander < αρχ γερμ ein anderen «ο ένας στον άλλον»]

αλλιώς επίρρ. (παλαιότ ορθ *αλλοιώς*) **1.** με άλλον, διαφορετικό τρόπο. *αν μπορείς, κάνε κι ~* || *~ σου είχα πει να ενεργήσεις!* ΣΥΝ. αλλιώτικα, διαφορετικά ΑΝΤ όμοια· ΦΡ (α) ***έτσι κι αλλιώς*** όπως και να έχει το πράγμα, ό,τι και αν γίνει ή και αν γινόταν. *δεν πειράζει που δεν ήρθε ~ ήταν ανεπιθύμητος* ΣΥΝ ούτως ή άλλως (β) ***έτσι (κι) αλλιώς κι αλλιώτικα*** (i) (ειρων) εμφατ τ. τού «έτσι κι αλλιώς» (ii) όχι πολύ καλά· *Πώς τα πας, ~!* (γ) ***μια έτσι, μια αλλιώς / τη μια έτσι, την άλλη αλλιώς*** άλλοτε με τον έναν τρόπο, άλλοτε με τον άλλον, με συνεχείς μεταβολές *~. η διάθεσή της είναι τελείως απρόβλεπτη* (δ) ***το πσίρνω αλλιώς*** παρεξηγώ το νόημα φράσης ή πράξης. *θύμωσα. γιατί το πήρα αλλιώς δεν κατάλαβα ότι αστειευόταν* **2.** σε αντίθετη περίπτωση: *έλα μαζί μας, ~ θα θυμώσω* || *εννοείται ότι σε θέλει· ~ δεν θα ήθελε να σε βλέπει συνέχεια* ΣΥΝ ειδεμή, ειδάλλως, διαφορετικά. Επίσης (λόγ) **αλλέως** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλλιῶς* (με συνίζηση) < *ἀλλέως* < *ἀλλέος* «διαφορετικός». από την ασυναίρετη γεν. *ἀλλέων* τού αρχ. *ἄλλος*. Το επίρρ. *ἀλλέως* σχηματίστηκε κατά τα επιρρ. σε *-έως*. π.χ. *εὐθ-έως. βραδ-έως, βαρ-έως* κ.ά.]

αλλιώτικος, -η. -ο **1.** αυτός που εμφανίζει διαφορές. αλλαγές (ως προς τη φύση. τις ιδιότητες. την ποιότητα) σε σχέση με κάποιον/κάτι άλλο: *το σπίτι αυτό είναι ~, πιο μεγάλο. πιο μοντέρνο. πιο άνετο* || *γύρισες από το εξωτερικό ~* ΣΥΝ διαφορετικός **2.** (στον πληθ) αυτοί που δεν ταιριάζουν μεταξύ τους, δεν συμφωνούν, δεν συμπίπτουν. *~ χαρακτήρες, πώς να μπορέσουν να συνυπάρξουν;* || *~ παπούτσια φοράς, δεν το 'χεις καταλάβει;* ΣΥΝ αταίριαστοι. ανόμοιοι. παράταιροι, διαφορετικοί **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιομορφίες, παραξενιές, που είναι έξω από τα συνηθισμένα πλαίσια: *δύσκολα μπορείς να τον καταλάβεις είναι ~ άνθρωπος* ΣΥΝ παράξενος, περίεργος, ιδιόρρυθμος. — **αλλιώτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀλλιῶς + -ώτικος*]

αλλο- κ **αλλό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** είναι διαφορετικός, αλλιώτικος. ξένος: *αλλό-θρησκος, αλλό-δοξος, αλλόγλωσσος. αλλο-εθνής* **2.** προέρχεται από αλλού, από άλλον τόπο: *αλλο-φερμένος. αλλο-δαπός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄλλος* Χρησιμεύει ως α' συνθ λ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής με τη σημ. «διαφορετικός. ξένος», π χ *ἀλλό-γλωσσος, ἀλλό-φρων, ἀλλο-εθνής* κ.ά. Το *αλλο-* χρησίμευσε και ως συστατικό ελληνογενών ξέν όρων, π.χ. αγγλ allo-pathy, allo-centric, γαλλ. allophone, allo-some κ.ά.]

άλλο επίρρ (με ερώτηση ή αρνητ) **1.** περισσότερο, επιπλέον: *δεν μπορώ να περιμένω ~* || *δεν θα φας ~,* **2.** πιο πέρα. παρακάτω· ΦΡ ***δεν πάει άλλο*** για καταστάσεις που έχουν φθάσει σε οριακό σημείο. που δεν είναι δυνατόν να συνεχίζονται: *Ως εδώ και μη παρέκει! ~ αυτή η κατάσταση!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ήδη.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν *ἄλλο(ν)*, ουδ. τού αρχ. *ἄλλος*].

αλλογενής, -ής. -ές {αλλογεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει διαφορετική προέλευση· (ειδικότ) που ανήκει σε άλλο γένος, άλλη φυλή. ο ξένος προς τις υπάρχουσες συνήθειες και τα ήθη ΣΥΝ αλλοεθνής, αλλόφυλλος, αλλοδαπός ΑΝΤ ομοεθνής, ομόφυλος. ομογενής, αυτόχθων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀλλο- + -γενής < γένος*].

αλλόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μιλά διαφορετική γλώσσα, αυτός που έχει ως μητρική του μια ξένη γλώσσα ΣΥΝ ξενόγλωσσος ΑΝΤ ομόγλωσσος.

αλλοδαπή (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } (λόγ.) κάθε χώρα και το σύνολο των χωρών που βρίσκονται έξω από τα όρια συγκεκριμένου κράτους: *έμεινε στην ~ για πολλά χρόνια* ΣΥΝ το εξωτερικό, (λαϊκότ.) τα ξένα, ξενιτειά (πβ. λ. *ημεδαπή*)

αλλοδαπός, -ή, -ό **1.** αυτός που προέρχεται από άλλη χώρα, ξένος. *οι ~ εργάτες* || (κυρ. ως ουσ) *στην Ομόνοια συχνάζουν πολλοί ~* || *εκμετάλλευση των αλλοδαπών από ντόπιους αετονύχηδες* **2.** ***Υπηρεσία Αλλοδαπών / Αλλοδαπών*** (το) (ενν. *Τμήμα*) υπηρεσία που υπάγεται στην Ασφάλεια και η οποία ασχολείται με υποθέσεις αλλοδαπών: *τους μετέφεραν στο ~ για απέλαση* — **αλλοδαπότητα** (η) [1840]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλλο* < **ἀλλοδ-* (πβ. λατ aliud) + επίθημα *-απός*. πβ. *παντοδαπός, ἡμεδαπός, ποδαπός* κ ά.].

αλλόδοξος, -η, -ο **1.** αυτός που πιστεύει σε άλλο θρησκευτικό δόγμα ΣΥΝ ετερόδοξος ΑΝΤ ομόδοξος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν πιστεύει στα κοινώς παραδεδεγμένα. — **αλλοδοξία** (η) [αρχ].
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «ο έχων διαφορετική γνώμη», < αρχ. *ἀλλοδοξῶ* (υποχωρητ.) < *ἀλλο- + -δοξῶ < δόξα* «γνώμη, πεποίθηση»].

αλλοεθνής, -ής, -ές [μτγν.] {αλλοεθν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που ανήκει σε άλλο έθνος, άλλη φυλή: *στο πλαίσιο των εκκαθαρίσεων έγιναν εγκλήματα εις βάρος αλλοεθνών* ΣΥΝ ξένος, αλλογενής, αλλόφυλος ΑΝΤ ομοεθνής. ομογενής, ομόφυλος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

άλλοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ) από άλλο μέρος, από αλλού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-θεν.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄλλος + -θεν* (βλ λ.)].

άλλοθι (το) {άκλ.} **1.** ο ισχυρισμός τού κατηγορουμένου ότι κατά τον χρόνο τελέσεως τής αξιόποινης πράξης, για την οποία κατηγορείται αυτός βρισκόταν σε άλλον τόπο *ο κατηγορούμενος έχει ~ το βράδυ τού φόνου παίζαμε χαρτιά μαζί* || *ακλόνητο / ισχυρό / ατράνταχτο / αναμφισβήτητο / ψεύτικο / σαθρό ~* **2.** (κατ' επέκτ) η δικαιολογία που επικαλείται κανείς ως ελαφρυντικό, για να μειώσει τη σοβαρότητα των πράξεών του, για να ελαφρύνει τη θέση του: *δεν μπορεί κάθε κακοποιός να επικαλείται ως ~ τα άσχημα παιδικά του χρόνια.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ «αλλού, σε άλλο μέρος», < *ἀλλο-* + επιρρ. κατάλ *-θι*. Ο νομ όρ είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. alibi < λατ. alibi «αλλού»].

αλλόθρησκος, -η. -ο αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία: (ως ουσ.) *μια ανεκτική κοινωνία δεν διώκει τους ~* ΣΥΝ αλλόπιστος ΑΝΤ ομόθρησκος.

αλλοίθωρος, -η, -ο → αλλήθωρος

αλλοίμονο επιφών. → αλίμονο

αλλοιώνω ρ. μετβ. {αλλοίω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ αρνητικές μεταβολές στη φύση, στις ιδιότητες ή στα συστατικά πράγματος, μεταβάλλω προς το χειρότερο: *τα πολυώροφα κτήρια αλλοιώνουν το τοπίο* ΣΥΝ χαλάω, καταστρέφω, παραμορφώνω **2.** (ειδικότ για τρόφιμα) προκαλώ αποσύνθεση, καθιστώ επικίνδυνο για κατανάλωση: *η ζέστη αλλοιώνει τα τρόφιμα* || *αλλοιωμένα τρόφιμα* **3.** προκαλώ μεταβολή στη μορφή: *αλλοιωμένα χαρακτηριστικά προσώπου* (από τον πόνο) **4.** (για λόγο, κείμενο κ.ά) αποδίδω διαφορετικό, παραπλανητικό ή ψευδές περιεχόμενο. διαστρεβλώνω: *με τις επεμβάσεις στο κείμενο αλλοίωσε το περιεχόμενό του* || *~ το αποτέλεσμα μιας δίκης / ψηφοφορίας* ΣΥΝ παραποιώ, διαστρέφω **5.** ΜΟΥΣ μεταβάλλω την οξύτητα ενός φθόγγου.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀλλοιῶ (-όω) < ἀλλοῖος < ἄλλος + -οῖος*, κατ' αναλογίαν προς τα *ποῖος, τοῖος, παντοῖος* κ.τ ό].

αλλοιώς επίρρ. → αλλιώς

αλλοίωση (η) [αρχ.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μεταβολή προς το χειρότερο τής ποιότητας ή τής φύσης πράγματος ή καταστάσεως: *~ χρωμάτων* **2.** (ειδικότ) η μεταβολή τής σύστασης μιας χημικής ενώσεως, ενός τροφίμου: *~ κρεάτων* ΣΥΝ αποσύνθεση **3.** η σκόπιμη επέμβαση παραφθοράς ή νόθευσης τής αξίας τού χαρακτήρα ενός πράγματος: *~ νομίσματος / εγγράφου* ΣΥΝ παραποίηση, νοθεία, παραχάραξη. πλαστογράφηση· ΦΡ ***αλλοίωση αποτελέσματος*** αντικανονική ή/και παράνομη παρέμβαση κρατικών φορέων που αλλάζει το εκλογικό αποτέλεσμα (με «βία και νοθεία») **4.** (μτφ) η απόδοση παραπλανητικής. ψευδούς εικόνας σε αντιλήψεις, ιδέες ή συμβάντα: *~ τής αλήθειας* || *ορισμένες ειδησεογραφικές εκπομπές επιδίδονται στη συστηματική ~ των γεγονότων* ΣΥΝ παραμόρφωση. παραποίηση, διαστρέβλωση • **5.** ΜΟΥΣ (α) όξυνση ή βάρυνση ενός μουσικού φθόγγου στην έννοια της αλλοίωσης. προϋποτίθεται μια πρότυπη κλίμακα (λ χ., στη δυτική μουσική. η επτάφθογγη κλίμακα που σχηματίζεται από τα άσπρα πλήκτρα τού πιάνου), με αφετηρία την οποία μπορούν να παραχθούν όλοι οι φθόγγοι ενός μουσικού συστήματος, οι οποίοι νοούνται ως αλλοιώσεις των αρχικών οι συνηθέστερες αλλοιώσεις στη δυτική μουσική είναι η δίεση (όξυνση κατά ένα ημιτόνιο, βλ λ.), η ύφεση (βάρυνση κατά ένα ημιτόνιο), η διπλή δίεση (όξυνση κατά δύο ημιτόνια) και η διπλή ύφεση (βάρυνση κατά δύο ημιτόνια) (β) το σημείο με το οποίο δηλώνεται στη μουσική παρτιτούρα η αλλοίωση ενός φθόγγου· τα σημεία αλλοιώσεως είναι όσες και οι αλλοιώσεις. ενώ σε αυτά συγκαταριθμείται και η αναίρεση (βλ.λ.), η οποία συνιστά άρση προηγούμενου σημείου αλλοιώσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή.*

αλλοιώσιμος, -η, -ο [1865] αυτός που μπορεί να αλλοιωθεί, να υποστεί αλλοιώσεις.

αλλοκεντρισμός (ο) ΨΥΧΟΛ η θεώρηση τού άλλου ως κέντρου τού κόσμου ΑΝΤ εγωκεντρισμός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. allocentrisme].

αλλοκοτιά (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ.) οτιδήποτε παράξενο

και ασυνήθιστο (πράξη, συμπεριφορά, συμβάν κ.λπ).

αλλόκοτος, -η, -ο εξαιρετικά ασυνήθιστος, παράξενος ή δυσεξήγητος: ~ *φέρσιμο / όνειρο / προαίσθημα* ΣΥΝ παράδοξος, περίεργος ΑΝΤ. φυσιολογικός, συνηθισμένος — **αλλόκοτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σκληρός, φοβερός», < *άλλο-* + *κότος* «μίσος, έχθρα», αρχαιότατη λ. που σχετίζεται με αρχ. θέματα, τα οποία σημαίνουν «μάχη, πόλεμος», πβ. σανσκρ. śát-ru- «εχθρός», μέσ. γερμ hader «μάχη» κ ά]

αλλομόρφημα (το) {αλλομορφήμ-ατος | -ατα, -ατων} ΓΛΩΣΣ παραλλαγή μορφήματος, π.χ. το μόρφημα «αριθμός» έχει δύο αλλομορφήματα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό» (βλ κ λ *μόρφημα*)

αλλόμορφο (το) {αλλομόρφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις παραλλαγές τού αυτού μορφήματος οι οποίες, α) συναποτελούν συμπληρωματικά το ίδιο μόρφημα, π χ. το μόρφημα «πληθυντικός» έχει στη Ν Ελληνική δύο αλλόμορφα, τον «ενικό» και τον «πληθυντικό», ενώ στην αρχαία Ελληνική είχε τρία αλλόμορφα («ενικό», «πληθυντικό» και «δυϊκό»)· στην περίπτωση αυτή ο όρος *αλλόμορφα* χρησιμοποιείται καταχρηστικά αντί τού όρου *αλλομορφήματα* (βλ λ.) και β) (προκειμένου για «μορφές») έχουν το ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο, π.χ.. τα *-ονταν, -όντουσαν, -όσαντε* στον παρατατικό *(έρχ-ονταν, ερχ-όντουσαν, ερχ-όσαντε)* είναι αλλόμορφα τού μορφήματος τού γ' πληθ. προσώπου τού παρατατικού (βλ. κ. λ *μόρφημα*). — **αλλομορφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. allomorph].

αλλοπαρμένος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει τα λογικά του (κατά τη λαϊκή αντίληψη, αυτός που κάποιες υπερφυσικές δυνάμεις τού πήραν το λογικό), παραλογισμένος: «*τρελή κι αλλοπαρμένη, με σένα μαγεμένη*» (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ < *αλλο-* + *παρμένος*, μτχ. τού *παίρνω*]

αλλόπιατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που πιστεύει σε άλλη θρησκεία ΣΥΝ αλλόθρησκος ΑΝΤ ομόθρησκος

αλλαπρόσαλλος, -η, -ο αυτός που στερείται σταθερότητας στις γνώμες και τις διαθέσεις του, που δεν έχει λογικό ειρμό, που χαρακτηρίζεται από αντιφάσεις: ~ *συμπεριφορά / πολιτική / ιδέες / λόγια* ΣΥΝ ασυνάρτητος — **αλλοπρόσαλλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ , σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ *ἄλλο πρός ἄλλον (λέγων)*].

άλλος, -η, -ο αντων {κ. λαϊκ αλλουνού (θηλ αλληνής), άλλονε (-α) | αλλονών, αλλουνούς} **1.** αυτός που διαχωρίζεται από κάποιον ή κάτι που έχει ήδη αναφερθεί ή εννοείται. *δεν ήταν στην Αμερική, αλλά σε ~ χώρα* || (με οριστικό άρθρο ως ουσ.) *όχι αυτός, αλλά ο ~* ΑΝΤ ίδιος· ΦΡ (α) ***η άλλη όψη (τού νομίσματος)*** η εναλλακτική ή αντίθετη πλευρά ενός θέματος: *ας δούμε και την ~* (β) ***(κάτι) είναι άλλου παπά ευαγγέλιο / άλλο καπέλο*** πρόκειται για διαφορετική περίπτωση: *εγώ είμαι υπεύθυνος για τη μεταφορά από την Αθήνα ώς τα σύνορα· από 'κεί και πέρα ~* (γ) ***άλλος μιλάει!*** για μεθυσμένο: *μην τον ξεσυνερίζεσαι, δεν μιλάει αυτός, ~* (δ) ***ο άλλος κόσμος*** (μεσν. φρ) ο Άδης (βλ λ) (ε) ***η άλλη ζωή*** η ζωή μετά θάνατον: *θα συναντηθούμε στην ~* (αφού πεθάνουμε) **2.** αλλιώτικος, διαφορετικός. *η καινούργια μπίρα έχει ~ γεύση* ΦΡ (α) ***γίνομαι άλλος άνθρωπος*** παρουσιάζω ριζική μεταστροφή (συνήθ στη συμπεριφορά, τις συνήθειες, κυρ προς το καλύτερο) (β) ***άλλο το ένα κι άλλο το άλλο*** για δύο διαφορετικές μεταξύ τους περιπτώσεις (που μπορεί να συγχέονται): *οι έμποροι ναρκωτικών πρέπει να τιμωρούνται αυστηρά, οι χρήστες όμως δεν είναι εγκληματίες· ~!* (γ) ***άλλο να το ακούς / να σου το λέω κι άλλο να το βλέπεις*** σε περιπτώσεις στις οποίες η αφήγηση δεν μπορεί να αποδώσει την πραγματικότητα: *το τι έγινε στη συγκέντρωση δεν μπορείς να το συλλάβεις ~!* (δ) (παροιμ.) ***άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας*** για να δηλωθεί η διαφορά ποιότητας ανάμεσα σε δύο πρόσωπα ή πράγματα, η οποία είναι τέτοια, ώστε η σύγκριση να είναι περιττή· *αυτό το αυτοκίνητο θέλει επαγγελματία μηχανικό, όχι φαναρτζή τής γειτονιάς· ~* **3.** ιδιαίτερα μακρινός (χρονικά ή τοπικά): *ιστιοφόρα πλοία άλλων εποχών* **4.** (αριθμητικό) επιπλέον, επιπρόσθετος· *ας μιλήσουν κι άλλοι δύο* || (ερώτηση πωλητή προς πελάτη) *άλλο τίποτε;* ΦΡ **άλλος τόσος** διπλάσιος *Τον θυμάσαι πώς ήταν. Τώρα είναι ~* **5.** (+ άρθρο, μόνο στον πληθ.) αυτοί που απομένουν, οι υπόλοιποι: *οι μισοί θα εξεταστούν σήμερα, οι ~ αύριο* **6.** αυτός που ακολουθεί τοπικά ή χρονικά, ο επόμενος· *την ~ φορά που θα εξεταστείτε να είστε πιο προσεκτικοί!* ΦΡ ***(μια) άλλη φορά*** κάποια άλλη στιγμή στο μέλλον, σε μελλοντική αντίστοιχη περίσταση: *–Δεν έχω τώρα να σας δώσω ρέστα. –Δεν πειράζει, ~!* || *Άλλη φορά να μη βιάζεσαι να βγάζεις συμπεράσματα!* **7.** (με κύρ όν) αυτός που είναι ίσης αξίας με κάποιον, εφάμιλλος *ένας ~ Οδυσσέας* || *ένας ~ Μότσαρτ γεννήθηκε* ΣΥΝ καινούργιος, νέος **8.** ξένος, αυτός που ανήκει στην αντίθετη παράταξη, εχθρός. *μ' εμάς είσαι ή με τους άλλους.* **9.** ΦΙΛΟΣ -ΨΥΧΟΛ (α) ***Άλλος*** (ο) όρος που διακρίνει το «Εγώ», την προσωπικότητα τού ατόμου, από το «μη-Εγώ», το περιβάλλον, την ομάδα και την κοινωνία και που υποδηλώνει ένα κράμα εγγύτητας και απόστασης (β) ***το άλλο Εγώ*** (λατ alter ego, βλ λ) (i) πρόσωπο με το οποίο ταυτίζεται κανείς, το συμπλήρωμά του, ο άλλος του εαυτός (ειδικότ.) (καθημ) (ii) ένας αχώριστος φίλος: *ο Ηλίας είναι ~ τού Στέλιου* (iii) πρόσωπο (υπαρκτό ή νοητό) στο οποίο βλέπει κανείς το συμπλήρωμά του (iv) μια κρυφή πλευρά τής προσωπικότητας • ΦΡ. (α) ***άλλ' αντ' άλλων*** ασυναρτησίες, ανοησίες, λόγια ακατανόητα (β) ***άλλος (κι) αυτός!*** (i) για πρόσωπο που, αν και θέλει να εμφανίζεται χωρίς ελαττώματα, έχει τα ίδια ή περισσότερα από άλλους. *μιλάει κι ο Κώστας για ειλικρίνεια ~!* (ii) (ειρων.) ούτε αυτός είναι καλύτερος *Κι αφού έφυγα απ' τον γυιο μου, πήγα στην κόρη μου άλλη αυτή! Από την πρώτη εβδομάδα άρχισε τη γκρίνια!* (γ) ***άλλοι κι άλλοι*** (μειωτ) πάρα πολλοί (χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες): *θα περάσεις στις εξετάσεις σου· εδώ πέρασαν ~!* (δ) ***κάθε άλλο*** (για έντονη άρνηση) σίγουρα όχι, το αντίθετο μάλιστα, απεναντίας: *Εγώ να μη θέλω να έρθει, ~!* || (+παρά) *~ παρά σαφής ήταν!* (μόνο σαφής δεν ήταν) (ε) ***το δίχως άλλο*** χωρίς αμφιβολία, οπωσδήποτε: *~ πρόκειται για παρανόηση* (στ) ***ο ένας (κι) ο άλλος*** (συνήθ για ποικιλία γνωμών που συχνά προέρχονται από αδαείς) οι γύρω, το κοινωνικό περιβάλλον, ο καθένας: *να κάνεις αυτό που νομίζεις εσύ σωστό και να μην ακούς τι σου λέει ~* (ζ) ***ο ένας τού άλλου / (σ)τον άλλον*** για δήλωση αμοιβαιότητας: *οι νόμοι έγιναν για να μην κλέβει ο ένας το ψωμί τού άλλου / για να μην κλέβει ο ένας τον άλλον / για να μην κάνει κακό ο ένας στον άλλον* (η) ***από 'δώ πάν' κι (οι) άλλοι*** για την έκφραση επιδεικτικής αδιαφορίας. *δεν τον ένοιαξε καθόλου ~* (θ) (μειωτ) ***πάρε τον ένα (και) χτύπα τον άλλον*** όλοι τους είναι το ίδιο ανεπαρκείς, άχρηστοι, ανίκανοι: *Αν έρθουν οι άλλοι στα πράγματα, θ' αλλάξει τίποτε: Όλοι τους είναι ~!* (ι) (εκφραστ.) ***θα σου πει / σου λέει ο άλλος*** για να προλάβει ο ομιλητής στον λόγο του πιθανές αντιρρήσεις: *είναι καλοκαίρι και ο κόσμος πάει διακοπές, βέβαια ~ πού να πάω με τέτοια ακρίβια,* (ια) ***άλλο (πάλι) και τούτο*** για την έκφραση εκπλήξεως για κάτι ξαφνικό, μη αναμενόμενο: *~! Τώρα λέει θα πάει να μάθει Κινέζικα!* || *~! Ενώ είχα πληρώσει τους λογαριασμούς, μου έκοψαν το ρεύμα!* (ιβ) ***άλλο τίποτα*** σε περιπτώσεις στις οποίες αυτό για το οποίο γίνεται λόγος πλεονάζει, υπάρχει σε αφθονία: *Από λόγια ~! Πράξεις θέλω να δω!* (ιγ) (ειρων.) ***τίποτ' άλλο;*** ως έκφραση ενόχλησης για τις υπερβολικές ή παράλογες απαιτήσεις κάποιου *Μάλιστα! ~: Μήπως θες να σου φέρουμε και κάναν σκλάβο να σου κάνει αέρα,* (ιδ) ***από άλλο ανέκδοτο*** για κάποιον/κάτι που είναι άσχετος, που δεν έχει καμιά σχέση με το θέμα, την πραγματικότητα κ.λπ.: *μη με ρωτάτε εμένα εγώ είμαι ~* (ιε) ***από την άλλη*** (ενν. ***πλευρά***) (ως απόδοση προτάσεως που ξεκινά με τη φρ «από τη μια» πλευρά)· *από τη μια θέλω να βοηθήσω, ~ όμως φοβάμαι το ρίσκο* (ιστ) ***εκτός των άλλων / μεταξύ (των) άλλων*** (λατ. inter alia) / (λόγ.) ***συν τοις άλλοις*** εκτός από τα υπόλοιπα (που ήδη αναφέραμε), ανάμεσα στα άλλα ή στους άλλους *~ πρέπει να λάβεις υπ' όψιν και το εξής ..* || *~ παρέστη και εκπρόσωπος τού Υπουργείου* ΣΥΝ μαζί με τα άλλα, κοντά στα άλλα (ιζ) ***το κάτι άλλο!*** για κάτι το ξεχωριστό, πάρα πολύ ωραίο, καλό, χρήσιμο κ.λπ.· *αυτή η ταβέρνα ήταν το ~* || *η καινούργια τηλεόρασή μας είναι ~!* (ιη) ***άλλα... άλλα*** για να δηλωθεί ασυμφωνία ή αντίφαση *άλλα μου λέει ο ένας, άλλα ο άλλος* || *«άλλα μου λεν τα μάτια σου και άλλα η καρδιά σου»* (λαϊκ. τραγ) (ιθ) ***άλλο που δεν ήθελα!*** για την ικανοποίηση βαθύτερης επιθυμίας: *μου ζήτησαν να τους συνοδεύσω στο ταξίδι τους ~!* (κ) ***άλλα λόγια ν' αγαπιόμαστε!*** βλ. λ. *αγαπώ* (κα) (παροιμ.) ***άλλος έχει τ' όνομα κι άλλος (έχει) τη χάρη*** βλ λ *όνομα* (κβ) ***από το ένα (θέμα) στο άλλο*** σε περιπτώσεις που γίνεται απότομη αλλαγή θέματος συζητήσεως, υπάρχει αδυναμία συγκέντρωσης στο υπό συζήτηση θέμα *πάει ~ και δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του!* (βλ κ λ. *άλλο*) (κγ) ***αν μη τι άλλο*** αν όχι κάτι άλλο για μετριασμό κρίσης, διαπίστωσης κ.λπ.· *μπορεί να μην προλαβαίνουμε τις προθεσμίες, αλλά ας βγάλουμε ένα δείγμα· ~ να έχουμε μια ιδέα πώς θα είναι το βιβλίο στην τελική του μορφή!* || *ακούγονται διάφορα εις βάρος του, αλλά ~ είναι ευφυής* (κδ) ***άλλο πράγμα!*** ως έκφραση θαυμασμού και επιδοκιμασίας για κάτι: *~ αυτό το κρασί!* || *–Περάσατε ωραία στις διακοπές: —~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *al-jo-, πβ. λατ. al-ius, al-ter, σανσκρ. anya-, γαλλ. autre (< λατ al-ter), ισπ otro, ιταλ altro, αγγλ. other, γερμ. ander κ.ά. Η λ. απαντά συχνά ως α' συνθ , π χ *ἄλλο-θι, ἄλλο-θεν, ἀλλό-τριος, ἀλλο-πρόσαλλος* κ.ά.].

άλλοτε επίρρ. **1.** σε άλλη εποχή, σε άλλους καιρούς, στο παρελθόν· *~ οι άνθρωποι δεν ζούσαν με τόσο άγχος* || *~ και τώρα·* ΦΡ **άλλοτε... άλλοτε** πότε... πότε, άλλες φορές.. άλλες φορές *~ τους καλοπιάνει, ~ τους αγριεύει, για να πετύχει αυτό που θέλει* **2.** (καταχρ.) άλλη φορά (στο μέλλον): *~ να είσαι πιο προσεκτική, όταν γράφεις*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄλλος* + *ὅτε* «όταν»].

αλλοτινός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με άλλη εποχή, που ανήκει ή αναφέρεται στο παρελθόν: *σε ~ καιρούς οι νέοι έδειχναν μεγαλύτερο σεβασμό στους ηλικιωμένους* ΣΥΝ παλιός, περασμένος ΑΝΤ. τωρινός, σύγχρονος.

αλλότριος, -α, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που ανήκει σε άλλον, ο ξένος· *~ περιουσία / εδάφη* || *αυτά εξυπηρετούν ~ συμφέροντα* || (συχνά ως αρνητ. σχολιασμός) *ασχολείται με ~ υποθέσεις / αντικείμενα* (με υποθέσεις άσχετες με τον ίδιο ή με άγνωστα ή ανοίκεια σε αυτόν αντικείμενα) **2. αλλότρια** (τα) οι ξένες υποθέσεις, αυτά που ανήκουν σε άλλον: *μην ασχολείσαι με ~· φρόντισε τα τού οίκου σου* ΦΡ **εξ ιδίων τα αλλότρια** (ενν. *κρίνω*) *(ἐξ ἰδίων τὰ ἀλλότρια*, λατ. ex suis aliena judica) για περιπτώσεις κατά τις οποίες κανείς εκφέρει για τους άλλους κρίσεις λαμβάνοντας ως κριτήριο τον εαυτό του: *Δεν είναι όλοι σαν εσένα! Μην κρίνεις ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλλος* + επίθημα *-τρ-* (< *-τερο-*, π χ. *σοφώ-τερο-ς*) + *-ιος*]

αλλοτριώνω ρ. μετβ. {αλλοτρίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) διαφορετικό, ξένο, σε σχέση με ό,τι ήταν προηγουμένως ή με ό,τι ήταν από τη φύση του: *η σύγχρονη ζωή αλλοτριώνει τους ανθρώπους* || (μεσοπαθ.) *ο σύγχρονος εργαζόμενος ζει αλλοτριωμένος μέσα στην κατανάλωση* ΣΥΝ αποξενώνω **2.** αλλοιώνω τα αυθεντικά χαρακτηριστικά, κάνω (κάτι) ξένο προς την ουσία του *η ανεξέλεγκτη εισαγωγή άσχετων στοιχείων αλλοτριώνουν τη φυσιογνωμία τού τοπικού πανηγυριού*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀλλοτριῶ (-όω)* «αποξενώνω, καθιστώ κάτι/κάποιον εχθρικό» < *ἀλλότριος*].

αλλοτρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η αίσθηση τής αποξένωσης τού ανθρώπου από τον εαυτό του και τον κόσμο που τον πε-

ριβάλλει, η απώλεια στοιχείων τής προσωπικότητάς του, με αποτέλεσμα να καταλήγει ξένος ή κατώτερος ως προς αυτό που ήταν **2.** (ειδικότ.) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ (α) (κατά τη μαρξιστική θεωρία) η αποξένωση τού εργάτη από την εργασία του και το προϊόν της (β) η αποξένωση τού ανθρώπου, που εκδηλώνεται ως σύγκρουση είτε τού εαυτού του σε σχέση με το κοινωνικό σύνολο στο οποίο ανήκει (λ.χ ενός μετανάστη στην ξένη χώρα, σε αφιλόξενο ή απλώς ξένο περιβάλλον) είτε ως σύγκρουση με τον κοινωνικό ρόλο του (λ.χ. κάνοντας διαφορετικά πράγματα από αυτά που μπορεί ή θα ήθελε) είτε ως διάσταση ανάμεσα στην ιδέα που έχει για τον εαυτό του και την πραγματική του κατάσταση **3.** (γενικότ.) η υπαγωγή τού εαυτού μας σε άλλους, η εξάρτηση, η υποδούλωση που συνεπάγεται απώλεια βασικών γνωρισμάτων τής προσωπικότητάς μας: *η ~ τού σύγχρονου ανθρώπου στις επιταγές τής καταναλωτικής κοινωνίας είναι μια σκληρή πραγματικότητα* **4.** η αλλοίωση των αυθεντικών χαρακτηριστικών υπό την επίδραση ξένων στοιχείων: *η ~ τής παραδοσιακής μουσικής με την εισαγωγή ξενικών μουσικών στοιχείων και οργάνων*
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀλλοτρίωσις*, αρχική σημ. «απώλεια, αποστέρηση», < αρχ. *ἀλλοτριῶ*. Η κοινωνιολογική σημ. είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. γερμ. Entfremdung, γαλλ. aliénation].

αλλοτριώσιμος, -η, -ο [1889] αυτός που μπορεί να αλλοτριωθεί ή να εκποιηθεί.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. aliénable].

αλλοτριωτικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί ή μπορεί να προκαλέσει αλλοτρίωση· *ένα ~ φαινόμενο τής εποχής μας είναι ο ευδαιμονισμός*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. aliénant].

αλλοτροπισμός (ο) {χωρ πληθ.} η ιδιότητα ορισμένων στοιχείων να εμφανίζονται στη στερεά κατάσταση με δύο ή περισσότερους κρυσταλλικούς τύπους (λ.χ ο άνθρακας ως διαμάντι ή ως γραφίτης). Επίσης **αλλοτροπία** (η). — **αλλοτροπικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αλλο-* + *τροπισμός* < *τρόπος*, < αγγλ. allotropism]

αλλότροπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμφανίζεται με άλλον τρόπο, άλλη μορφή **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι συνηθισμένος ΣΥΝ παράξενος, αλλόκοτος.

αλλού επίρρ.· σε άλλον τόπο, σε άλλη κατεύθυνση ή σε άλλο πρόσωπο: *εγώ μένω στην Αθήνα, αυτός μένει ~* || *πήγαινε οπουδήποτε ~ εκτός απ' την Αθήνα* || *μην τα πεις αυτά και πουθενά ~!* ΦΡ (α) ***αλλού αυτά*** μάταια προσπαθείς να με εξαπατήσεις, να με επηρεάσεις: *~! Για χαζό με περνάς και μου λες τέτοια ψέματα;* ΣΥΝ δεν περνάνε εδώ αυτά (β) ***αλλού πατώ κι αλλού βρίσκομαι*** (i) (για μεθυσμένους) αδυνατώ να περπατήσω σταθερά: *ήρθε τύφλα στο μεθύσι· αλλού πατούσε κι αλλού βρισκόταν* (ii) (μτφ.) δεν ξέρω πώς να ενεργήσω ή κινούμαι σαν χαμένος (γ) (παροιμ.) ***αλλού ο παππάς κι αλλού τα ράσα του*** για καταστάσεις πολύ μπερδεμένες (όταν αλλού περιμένουμε κάτι και αλλού γίνεται) (δ) (παροιμ.) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** βλ λ. *κότα* (ε) ***αλλού το όνειρο κι αλλού το θαύμα*** για περιπτώσεις στις οποίες άλλο περιμένεις κι άλλο γίνεται
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀλλοῦ* < αρχ *ἄλλος*, κατά το σχήμα *αὐτός* > *αὐτοῦ*, *πάντα* > *παντοῦ*].

αλλούθε επίρρ. (λαϊκ) από αλλού, από άλλο μέρος ή πρόσωπο (βλ λ. *ἄλλοθεν*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν *ἀλλοῦθε* < *ἀλλόθεν* < αρχ *ἄλλοθεν* (βλ.λ)]

αλλοφερμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει έρθει από άλλον τόπο ΣΥΝ ξενόφερτος ΑΝΤ ντόπιος.

αλλοφρονώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αλλοφρόνησα} περιέρχομαι σε έξαλλη κατάσταση, χάνω τα λογικά μου ΣΥΝ τρελαίνομαι, παλαβώνω

αλλοφροσύνη (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} η έντονη ταραχή τού νου, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής στις πράξεις και τις αποφάσεις, συνήθ ως αποτέλεσμα πανικού, απελπισίας κ.λπ *εμφανίστηκε μπροστά μας σε κατάσταση αλλοφροσύνης δεν ήξερε τι έκανε και τι έλεγε* ΣΥΝ παράκρουση.

αλλόφρων, -ων, -ον {αλλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού, σε έξαλλη κατάσταση, που έχει χάσει τα λογικά του ΣΥΝ. μανιασμένος. Επίσης **αλλόφρονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο σκεπτόμενος διαφορετικά», < *ἀλλο-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

αλλόφυλος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που ανήκει σε άλλη φυλή, άλλο έθνος ΣΥΝ αλλογενής, αλλοεθνής ΑΝΤ ομοεθνής, ομόφυλος· ΦΡ ***αποθανέτω η ψυχή μου μετά των αλλοφύλων*** (*ἀποθανέτω ἡ ψυχή μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων*) για περιπτώσεις στις οποίες επιλέγει κανείς να καταστραφεί ο ίδιος, προκειμένου να ζημιώσει τους εχθρούς του: *θα δημοσιοποιήσω τα έγγραφα που αποδεικνύουν πόσο κακό έχουν προξενήσει στην πόλη μας και ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀλλο-* + *-φυλος* < *φῦλον*. Η φρ. *«ἀποθανέτω ἡ ψυχή μου μετὰ τῶν ἀλλοφύλων»* (Π.Δ *Κριταί* 16. 30) αποδίδεται στον Σαμψών, περιώνυμο για τη σωματική του ρώμη, ο οποίος είπε αυτά τα λόγια λίγο πριν γκρεμίσει τον ναό των Φιλισταίων, παρασύροντας στον θάνατο, εκτός από τον ίδιο, και όσους Φιλισταίους βρέθηκαν μέσα].

αλλόφωνο (το) {αλλοφών-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις φωνητικές παραλλαγές (φθόγγους) ενός και τού αυτού φωνήματος (βλ.λ.), π.χ το ουρανικό ή μαλακό [k̂], που προφέρουμε σε λέξεις όπως *και, κυρία*, και το υπερωικό ή σκληρό [k], που προφέρεται σε λέξεις όπως *κακός, άκου*, είναι αλλόφωνα τού φωνήματος /k/ — **αλλοφωνικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. allophone].

αλλοχωριανός, -ή, -ό αυτός που κατάγεται από άλλο, διαφορετικό χωριό.

άλλως επίρρ. (λόγ.) αλλιώς, με άλλον τρόπο, διαφορετικά, σε αντίθετη περίπτωση: *η εντατικοποίηση κρίνεται αναγκαία· ~, δεν θα καταστεί δυνατή η υλοποίηση τού στόχου μας*· κυρ. στις φράσεις (α) **ούτως ή άλλως** έτσι κι αλλιώς, σε κάθε περίπτωση: *δεν χρειάζεται να σου τηλεφωνήσω, αφού ~ θα συναντηθούμε το βράδυ* (β) **άλλως πως** (αρχ. *ἄλλως πως*) κάπως αλλιώς, κάπως διαφορετικά, με άλλον τρόπο: *αυτές οι ενέργειες πρέπει μάλλον να ερμηνευθούν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄλλος*].

άλλωστε επίρρ. (ως δείκτης αναφοράς στην ομιλία) εξάλλου, εκτός αυτού· *δεν θα πάμε στο θέατρο, αφού δεν βρήκαμε εισιτήρια· ~, δεν έχω ακούσει καλά λόγια για το έργο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. φρ. *ἄλλως τε (καί)...* «και για άλλους λόγους και, κυρίως, επειδή...»]

άλμα (το) {άλμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** η εκτίναξη από το έδαφος ή άλλη βάση προς τα επάνω ή εμπρός με ώθηση από τους μυς των ποδιών ΣΥΝ πήδημα, (λαϊκ.) πήδος, σάλτο **2.** (ειδικότ.) ΑΘΛ αγώνισμα με βασικό χαρακτηριστικό την εκτίναξη τού αθλητή σε ύψος *(~ εις ύψος)*, σε μήκος *(~ εις μήκος)*, με τη χρήση βοηθητικού οργάνου, ενός ειδικού κονταριού *(~ επί κοντώ)* ή σε μήκος κάνοντας τρία διαδοχικά πηδήματα *(~ τριπλούν)* **3.** (μτφ) γρήγορη και σημαντική άνοδος ή πρόοδος: *έκανε ένα επιτυχημένο ~ στην κορυφή τής επιχείρησης* || *οι τιμές σημείωσαν ~* **4.** (κακόσ.) η απότομη μετάβαση από ένα συλλογιστικό σημείο σε άλλο, χωρίς επαρκή τεκμηρίωση και σύνδεση, ώστε να δίνεται η εντύπωση χάσματος στον συλλογισμό: *στην ανάπτυξη τής έκθεσής του έκανε λογικά ~* **5.** ΦΙΛΟΣ η απότομη ποιοτική αλλαγή, με την οποία, σύμφωνα με τον διαλεκτικό υλισμό τού Μαρξ, συντελείται η μετάβαση από τη μία κατάσταση στην άλλη στο είναι κάθε πράγματος: *με τη συσσώρευση των ποσοτικών αλλαγών συντελείται ποιοτικό ~.* — **αλματικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅλμα* < *ἅλλομαι* «πηδώ» < **ἅλ-jo-μαι* < I.E. *sel- «πηδώ», πβ. λατ. sal-io «πηδώ» (> γαλλ sauter), ισπ. salir «βγαίνω», ιταλ. salire «ανεβαίνω», σανσκρ. ucchalati < *ud-sal-ati «πηδά» κ.ά.].

αλμανάκ (το) {άκλ.} **1.** ετήσια έκδοση που περιλαμβάνει ημερολόγιο για τον επόμενο χρόνο, σημαντικές ημερομηνίες και τις ώρες ανατολής και δύσης τού Ηλίου, τις φάσεις τής Σελήνης κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) το ετήσιο βιβλίο αναφοράς γεγονότων σχετικά με τις πολιτικές, οικονομικές κ.λπ. εξελίξεις σε διάφορες χώρες, τα αθλήματα, την ψυχαγωγία κ λπ. τής χρονιάς που πέρασε.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. almanach < μεσν. λατ. almanachus < αραβ al-manakh «καιρός, κλίμα»].

αλματώδης, -ης, -ες [1896] {αλματώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} (λόγ.) αυτός που γίνεται με άλματα, πάρα πολύ γρήγορα και απότομα: *~ εξέλιξη / επιδείνωση* || *η ~ ανάπτυξη βιομηχανικών μονάδων στο λεκανοπέδιο τής Αττικής είναι επιζήμια για το περιβάλλον* ΣΥΝ ταχύς, ραγδαίος — **αλματωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

άλμη κ. **άρμη** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η αλμύρα τής θάλασσας. *τα μαλλιά του είχαν γεμίσει ~* **2.** το μείγμα νερού και αλατιού, που χρησιμοποιείται για τη συντήρηση τροφίμων. *έβγαλε τις ελιές από την ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) σαλαμούρα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅλμη* < *ἅλς* «αλάτι – θάλασσα». Ο τ *άρμη* κατά το σχήμα *αδερφός* < *αδελφός*].

αλμπάνης (ο) {αλμπάνηδες}, **αλμπάνισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ.) πεταλωτής και πρακτικός κτηνίατρος (κυριολ.) (συνήθ για γιατρό ή τεχνίτη) αδέξιος, άπειρος στη δουλειά του, που δεν μπορεί να τον εμπιστευθεί κανείς ως επαγγελματία: *χειρουργός είναι αυτός ή ~;* || *μου τον σύστησαν για καλό μάστορα και αποδείχθηκε ~* ΣΥΝ ατζαμής, σκιτζής, τσαρλατάνος, κομπογιαν(ν)ίτης.
[ΕΤΥΜ. < **ναλμπάντης* (από όπου με συνεκφορά *τον ναλμπάν(τ)η* > *τον αλμπάνη*) < τουρκ. nalbant «πεταλωτής» < περσ. na'lbent].

αλμπαρόζα (η) η αρμπαρόριζα (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. *albarosa < erba rosa (βλ. λ. *αρμπαρόριζα*)].

άλμπατρος κ. **αλμπατρός** (το) {άκλ.} μεγαλόσωμο ωκεάνιο πτηνό, που τρέφεται με θαλάσσιους οργανισμούς, έχει μεγάλα ρουθούνια στο πάνω μέρος τού ράμφους, φτερά μεγάλου ανοίγματος και βαριά μυρωδιά, που προκαλεί η έκκριση ελαίου στο στομάχι του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ / αγγλ. albatros, παραλλαγμένος τ. τού πορτ. alcatraz «πελεκάνος – άλμπατρος», πιθ. από ιθαγενή γλώσσα τής Ν. Αμερικής Ο τ. albatros παρετυμολογήθηκε προς το λατ albus «λευκός» εξαιτίας τού χρώματος τού πτηνού].

αλμπινικός, -ή, -ό αλφικός (βλ.λ)

αλμπινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο αλφισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. albinisme, βλ. κ. *αλφισμός*]

αλμπίνος (ο), **αλμπίνα** (η) {αλμπινών} πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. albino, βλ. λ. *αλφισμός*].

άλμπουμ (το) {άκλ } ελλην. *λεύκωμα* **1.** βιβλίο με χοντρό εξώφυλλο, λευκά φύλλα ή θήκες για τη συλλογή και ταξινόμηση φωτογραφιών, γραμματοσήμων, αυτογράφων: *φωτογραφικό ~* || *~ γραμματοσήμων* **2.** πολυτελής έκδοση όπου ανθολογούνται έργα τέχνης, τραγούδια ή στίχοι: *~ με τη ζωγραφική των ιμπρεσιονιστών* • **3.** (α) δίσκος (ψηφιακός ή βινυλίου) ή σύνολο δίσκων, που περιέχουν επιλογές από συγκεκριμένο μουσικό είδος: *~ με τραγούδια τής δεκαετίας τού '60* (β) (γενικά) οποιοσδήποτε ψηφιακός δίσκος ή δίσκος βινυλίου τίθεται σε κυκλοφορία: *το νέο ~ τού γνωστού τραγουδιστή* || *διπλό ~* (που περιλαμβάνει δύο δίσκους).
[ΕΤΥΜ < λατ. album, ουδ. τού επιθ. albus «λευκός». Η λ αρχικά αναφερόταν σε επιφάνειες τοίχων ή πίνακες, που προορίζονταν για την αναγραφή ανακοινώσεων και πληροφοριών. Αργότερα η λ. προσδιόριζε επίσης τα λευκά φύλλα θρησκευτικών βιβλίων, όπου καταγράφονταν σημαντικά οικογενειακά συμβάντα. Έτσι κατέληξε να χαρα-

κτηρίζει γενικά κάθε αναμνηστική (και άλλη) συλλογή (σημειώσεων, φωτογραφιών, δίσκων κ.ά.)].

άλμπουρο κ. **άρμπουρο** (το) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ ο ιστός πλοίου, το κατάρτι
[ΕΤΥΜ < βεν. alboro < λατ arbor «δέντρο»].

αλμύρα κ **αρμύρα** (η) {πληθ. μόνο στη σημ. 3} **1.** το λεπτό επίστρωμα αλατιού που καλύπτει μια επιφάνεια ή το ανθρώπινο σώμα ύστερα από την επαφή τους με το θαλασσινό νερό: *γέμισαν τα μαλλιά του θαλασσινή ~* || *ξεπλένομαι για να φύγει η ~ τής θάλασσας* ΣΥΝ άρμη, αλισάχνη **2.** (σπάν.) η αλμυρή γεύση ΣΥΝ αλμυρότητα, αλμυράδα • **3.** εδώδιμο φυτό που ευδοκιμεί σε αλατούχα εδάφη και τρώγεται βραστό.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *άλμύρα*, ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *άλμυρός* με αναβιβασμό τού τόνου: *ή άλμυρά > άλμύρα*].

αλμυρίζω [αρχ] κ. **αρμυρίζω** [μεσν.] ρ. αμετβ κ. μετβ. {αλμύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι αλμυρός: *οι ελιές τόσες μέρες στην άλμη θα έχουν πια αλμυρίσει* **2.** έχω αλμυρή γεύση. *μη βάζεις τόσο αλάτι, γιατί το φαγητό θ' αλμυρίσει* **3.** (σπάν. για αιγοπρόβατα) τρώω ή πίνω κάτι αλμυρό (συνήθ. αλάτι, θαλασσινό νερό)· *ο βοσκός κατέβασε τα πρόβατα στη θάλασσα, για ν' αρμυρίσουν* ♦ **4.** (μετβ.) προσθέτω αλάτι (σε κάτι), κάνω (κάτι) αλμυρό ΑΝΤ ξαλμυρίζω.

αλμυρίκι κ. **αρμυρίκι** (το) {αλμυρικ-ιού | -ιών} φυτό που φύεται σε όχθες λιμνών με αλμυρό νερό ή κοντά σε παραλίες και το οποίο απορροφά αλάτι στον κυτταρικό του χυμό, αλλά δεν το αποθηκεύει και το αποβάλλει με πολυάριθμους αδένες
[ΕΤΥΜ < *αλμυρός* + *-ίκι*, κατά τα *ραδίκι, ρείκι, φιρίκι* κ.ά.].

αλμυρός, -ή, -ό κ. **αρμυρός** [μεσν.] **1.** αυτός που περιέχει πολύ αλάτι ή έχει τη γεύση αλατιού: *αλάτισες πολύ το φαγητό και έγινε ~* ΣΥΝ. αλατισμένος ΑΝΤ ανάλατος **2.** ***αλμυρά*** (τα) (i) τροφές που διατηρούνται μέσα σε διάλυμα αλατιού (λακέρδα, ελιές, μπακαλιάρος) ΣΥΝ. παστά (ii) είδη ζαχαροπλαστικής (μπισκότα κ.λπ.) που παρασκευάζονται με την προσθήκη αλατιού **3.** (μτφ.) αυτός που κοστίζει πολλά χρήματα, που είναι ακριβός: *ωραίο μαγαζί. αλλά με πολύ ~ τιμές* ΣΥΝ τσουχτερός ΑΝΤ φτηνός. — **αλμυράδα** κ. **αρμυράδα** (η), (υποκ.) **αλμυρούτσικος,** -η (λαϊκ. -ια), -ο κ. **αρμυρούτσικος**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλμυρός < άλμη* + παραγ. επίθημα *-υρός* Η σημ. «ακριβός» είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la note salée «αλμυρός λογαριασμός». πβ κ. *η λυπητερή* < γαλλ la douloureuse].

αλμυρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } **1.** το να είναι κάτι αλμυρό. το να περιέχει αλάτι ΣΥΝ αλμυράδα **2.** (ειδικότ.) η ποσότητα αλάτων που περιέχονται διαλυμένα στη μονάδα όγκου τού θαλασσινού νερού ΣΥΝ αλατότητα

-αλο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *κρότ-αλο, καύκ-αλο, θρύψ-αλο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. παραγ. επίθημα *-αλον,* που προέρχεται από τα επιθήματα *-α-* και *-λο-* και έχει σημαντική παρουσία στην Αρχ.: *πέτ-αλο-ν, όμφ-αλό-ς, όμ-αλό-ς, άγκ-άλ-η* κ.ά.].

αλόγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το θηλυκό άλογο. η φοράδα **2.** (μειωτ.-σκωπτ.) γυναίκα μεγαλόσωμη, χοντροκομμένη στη σωματική της διάπλαση και άχαρη στους τρόπους της.

αλογάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** το μικρής ηλικίας άλογο ΣΥΝ πουλάρι **2.** βραχύσωμο, μικροκαμωμένο άλογο **3.** (συνεκδ) παιδικό παιχνίδι σε σχήμα αλόγου **4.** (α) ***αλογάκι τής θάλασσας*** ο ιππόκαμπος (β) ***αλογάκι τής Παναγίας*** έντομο μήκους περίπου πέντε εκατοστών, με τριγωνικό κεφάλι, επιμήκη προθώρακα και συλληπτήρια εμπρόσθια πόδια, που τρέφεται αποκλειστικά με άλλα έντομα.

αλογάς (ο) {αλογάδες} (προφ.) πρόσωπο που ασχολείται με τα άλογα. Επίσης (λογοτ) **αλογάρης** [μεσν.] {αλογάρηδες} κ. **αλογατάρης** {αλογατάρηδες}
[ΕΤΥΜ < *άλογο* + *-άς,* πβ. κ. *κοσκιν-άς. Ο* μεσν. τ. *άλογάρης* (με παραγ. επίθημα *-άρης*) είχε αρχικώς τη σημ «ιπποκόμος», ο δε τ *αλογατάρης* ανάγεται στον λαϊκό πληθ. *αλόγατα* (με το ίδιο επίθημα)]

αλογήσιος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *αλογίσιος*) αυτός που ανήκει στο άλογο ή προέρχεται από αυτό: *~ κρέας / μυρωδιά / βλέμμα.* — **αλογήσια** επίρρ.

αλογίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο θηλυκός ίππος ΣΥΝ φοράδα.

αλόγιστος, -η, -ο κ (σπάν) **αλόγιαστος** (για ενέργεια ή κατάσταση) που δεν στηρίζεται στη λογική, που ξεπερνά το μέτρο, που αγγίζει τα όρια τής υπερβολής ή τού παραλογισμού: *η ~ καταστροφή των δασών έλαβε τεράστιες διαστάσεις* || *~ κατανάλωση αλκοόλ* ΣΥΝ παράλογος. αδικαιολόγητος ΑΝΤ συνετός, λογικός, μετρημένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αόριστος, ασήμαντος» < *ά-* στερητ + *λογίζομαι*]

άλογο (το) {αλόγ-ου | -ων} (κοινό όν. και για το αρσ και το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο, χορτοφάγο θηλαστικό, άγριο ή εξημερωμένο, που χαρακτηρίζεται από τις δυνατές του οπλές, την πλούσια χαίτη, τη μακριά του ουρά και την ταχύτητά του· χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο ως υποζύγιο, ως μεταφορικό μέσο ή για άθληση και αναψυχή (ιππασία): *άγριο / αγωγιάτικο / απετάλωτο / αραβικό / βαρβάτο / εξημερωμένο / στρατιωτικό / καθαρόαιμο ~* ΣΥΝ (λόγ.) ίππος, (λογοτ) άτι ΦΡ (εμφατ.) ***(και) πράσινα άλογα*** ψέματα, υπερβολές, τερατολογίες: *Τι σπουδές και ~, Ούτε το Λύκειο δεν έχει τελειώσει!* ΣΥΝ παραμύθια τής Χαλιμάς **2.** το ενήλικο αρσενικό ζώο αυτού τού είδους (πβ. λ. *φοράδα, πουλάρι*) **3.** (συνεκδ) (πιόνι) στο σκάκι, που έχει τη μορφή κεφαλιού αλόγου ΣΥΝ ίππος • **4.** (καθημ.) μονάδα μετρήσεως τής ιπποδύναμης μιας μηχανής (επίσ *ίππος*): *πόσα ~ βγάζει η μηχανή τού αυτοκινήτου σου;* — (υποκ.) **αλογάκι** (το) [μεσν.] (βλ.λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παράλογος, λογικός.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *άλογον,* ουδ τού αρχ. επιθ *άλογος* «ο στερούμενος λογικού, λογικής σκέψεως». Η λ. *άλογον* χρησιμοποιήθηκε αρχικά στη στρατιωτική γλώσσα ως μέρος τής φρ. *άλογον ζώον* (πβ. κ. Κ.Δ *Ιούδα* 10: *όσα δέ φυσικώς ώς τά άλογα ζώα έπίστανται*), προκειμένου να διακρίνονται τα ζώα από τους στρατιώτες Η συχνή χρήση συγκεκριμένων ζώων στη στρατιωτική ζωή (ως υποζυγίων ή και σε μάχες) συνετέλεσε ώστε το *άλογο* (κατά παράλειψη τού *ζώου*) να προσλάβει την ειδική σημασία τού «ίππου» (στένωση σημασίας). Η σημ. «ίππος» δηλώθηκε επίσης και από περισσότερες άλλες (μη ομόρριζες) λέξεις, όπως *φαρί, άτι, φοράδα, πουλάρι* κ.ά. (βλ.λ.). Η προέλευση τής φρ. *πράσινα άλογα* είναι αβέβαιη, αλλά η αναγωγή σε υποτιθέμενο αρχ σχήμα *πράσσειν άλογα* είναι παρετυμολογική].

αλογόκριτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λογοκριθεί.

αλογολάτης (ο) {αλογολατών} (λαϊκ.-λογοτ.) ο βοσκός ή ο φύλακας αλόγων.
[ΕΤΥΜ. < *άλογο* + *-λάτης* (< αρχ. *έλαύνω*), πβ. κ. *ζευγο-λάτης*].

αλογομούρης (ο) {αλογομούρηδες}, **αλογομούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ) **1.** άνθρωπος με πρόσωπο σαν τού αλόγου, πολύ άσχημος **2.** (αργκό) πρόσωπο που συχνάζει και παίζει στον ιππόδρομο.

αλογόμυγα (η) {αλογομυγών} μεγάλη μύγα που ζει παρασιτικά εις βάρος των αλόγων ή άλλων υποζυγίων ΣΥΝ (επίσ.) οίστρος, (λαϊκ.) (ν)τάβανος

αλογόνο (το) [1880] ΧΗΜ καθένα από τα στοιχεία που ανήκουν στην έβδομη ομάδα τού περιοδικού πίνακα (φθόριο, χλώριο, βρώμιο, ιώδιο, άστατο) (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. (< *άλας* + *γένος*), < γαλλ. halogène Η ονομασία των στοιχείων οφείλεται στο ότι όλα (όταν ενωθούν με το νάτριο) παράγουν άλατα τού νατρίου].

αλογοουρά (η) **1.** η ουρά τού αλόγου **2.** το μάζεμα των (συνήθ. μακριών) μαλλιών στο πίσω μέρος τού κεφαλιού σε ένα σημείο (λ.χ. με λάστιχο), ώστε μετά να πέφτουν ελεύθερα *μαζεύει τα μαλλιά της ~.*

αλογοπάζαρο (το) (λαϊκ.) **1.** ο τόπος όπου γίνεται παζάρι αλόγων, όπου αγοράζονται και πωλούνται άλογα **2.** (συνεκδ.) η περίοδος αυτού τού παζαριού και οι εκδηλώσεις που το συνοδεύουν.

άλογος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση: *~ επιχειρήματα* ΣΥΝ παράλογος **2.** ΦΙΛΟΣ ***άλογο(ν)*** (το) το μη προσιτό στη νοητική δύναμη τού ανθρώπου, που υπερβαίνει τη λογική σκέψη και τα όριά της. — **άλογα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανέκφραστος, ακατανόητος». < *ά-* στερητ. + *λόγος*]

αλογότριχα (η) {αλογοτριχών} **1.** τρίχα αλόγου **2.** (συνεκδ) νήμα από τρίχες αλόγου, στην άκρη τού οποίου δένεται το αγκίστρι **3.** (μτφ.) πολύ σκληρή και ανθεκτική τρίχα, που χρησιμοποιείται στη βιομηχανία

αλόη (η) {χωρ πληθ.} **1.** θαμνώδες, ποώδες (σπάν. δενδρώδες) πολυετές φυτό με κίτρινα. κόκκινα ή πρασινωπά άνθη, που ευδοκιμεί σε ξηρά περιβάλλοντα· χρησιμοποιείται ως καλλωπιστικό αλλά και στη φαρμακευτική **2.** ΦΑΡΜ η ουσία που βρίσκεται στις νευρώσεις των φύλλων τού ομώνυμου φυτού και χρησιμοποιείται ως καθαρτικό
[ΕΤΥΜ. μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο από εβρ ahalót (ίδια σημ.)].

αλοιφή (η) **1.** φαρμακευτικό παρασκεύασμα η δομή τού οποίου επιτρέπει την επάλειψή του στο σώμα για θεραπευτικούς ή καλλωπιστικούς σκοπούς *~ για την αλλεργία / τους ρευματισμούς / τα τσιμπήματα* **2.** μείγμα όμοιας υφής κατάλληλο για την επάλειψη (γάνωμα, καθαρισμό. στίλβωμα) διαφόρων αντικειμένων *~ για το καθάρισμα των ασημικών* ΣΥΝ. επάλειμμα, επίχρισμα **3.** (μτφ.) φαγητό σε ρευστή κατάσταση, που τα συστατικά του έχουν διαλυθεί και συγχωνευθεί τόσο καλά, ώστε να μη φαίνεται τίποτα ως ξένο σώμα: *αυτή η σκορδαλιά είναι σωστή ~*· ΦΡ (εκφραστ.) ***κάνω (κάποιον) αλοιφή*** τον κατατροπώνω, τον κατανικώ ΣΥΝ κάνω (κάποιον) λειώμα
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «ζωικό λίπος – επάλειψη», < *άλείφω*].

> **αλοιφή – αλείφω.** Το **αλοιφή** γράφεται με *-οι-*. ενώ το **αλείφω** με *-ει-*, γιατί το *αλοιφή* παράγεται ως ρηματικό ουσιαστικό από τη λεγόμενη «ετεροιωμένη βαθμίδα» τής ρίζας, όπου το *-ε-* τής ρίζας τρέπεται σε *-ο- (λ**έ**γω – λ**ό**γος, μ**έ**νω – μ**ό**νος)* και το *-ει-* σε *-οι-*: *αλ**εί**φω – αλ**οι**φή. αμ**εί**βω – αμ**οι**βή, λ**εί**πω – λ**οι**πόν*
> ‣ *αμείβω, μεταπτώσεις*

Αλόννησος (η) {Αλοννήσου} **1.** νησί των Β. Σποράδων ΒΑ τής Σκοπέλου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού — **Αλοννησιώτης** (ο), **Αλοννηαιώτιαаа** (η), **αλοννησιώτικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *'Αλόννησος < *'Αλόσ-νησος < άλοσ-* (< *άλς, άλός* «αλάτι») + *νήσος*].

-αλός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που φανερώνουν ιδιότητα. χαρακτηριστικό: *ντροπ-αλός, ροδ-αλός.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε *-αλο / ᾱ* < Ι.Ε. *-lo- (με διάφορες επαυξήσεις). λ χ. *όμ-αλός, χθαμ-αλός.* Ομόρρ. επίθημα *-ηλός* (βλ.λ.)]

αλοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα των υδρόβιων ζώων να τρέπονται προς ορισμένη κατεύθυνση. για να βρουν νερό με την αναγκαία για τον οργανισμό τους ποσότητα σε αλάτι
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *άλς* (γεν. *άλός*) «αλάτι, θάλασσα» + *-τροπισμός < τρόπος*].

αλουμίνα (η) {αλουμινών} **1.** το φυσικό ή συνθετικό οξίδιο τού αλου-

μινίου, που απαντά στη φύση με διάφορες κρυσταλλικές μορφές, αποτελεί δε το ενδιάμεσο προϊόν τής παραγωγής αργιλίου από βοξίτη με ποικίλες βιομηχανικές χρήσεις (βιομηχανίες γυαλιού, αλουμινίου, κεραμεικών, ελαστικού κ.ά.) **2.** η επεξεργασμένη αλουμίνα ως εμπορεύσιμο προϊόν· *οι εξαγωγές αλουμίνας δεν πάνε καλά* **3.** (συνεκδ.) εργοστάσιο επεξεργασίας αλουμίνας για την παραγωγή αλουμινίου.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ alumina < λατ. alumen «στύψη», βλ. κ. *αλουμίνιο*].

αλουμινάς (ο) {αλουμινάδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που ασχολείται με κατασκευές από αλουμίνιο (κουφώματα κ.λπ.).

αλουμινένιος, -ια, -ιο κατασκευασμένος από αλουμίνιο: ~ *παράθυρα / πόρτες.*

αλουμίνιο (το) {αλουμινίου} **1.** ΧΗΜ ελαφρό, εύκαμπτο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Al), που παράγεται με ηλεκτρόλυση τής αλουμίνας και δεν σκουριάζει ούτε θαμπώνει εύκολα ΣΥΝ αργίλιο **2.** το παραπάνω μέταλλο όπως χρησιμοποιείται επεξεργασμένο σε διάφορα κράματα μετάλλων με κύριο χαρακτηριστικό την ελαφρότητα και την ανθεκτικότητά του *ζάντες / ανακύκλωση / συσκευασία αλουμινίου* (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. aluminium (< λατ alumen «στύψη»), ονομασία που δόθηκε στο μέταλλο (1807) από τον Άγγλο χημικό Sir Humphry Davy]

αλουμινοκατασκευή (η) κατασκευή από αλουμίνιο

αλουμινόχαρτο (το) **1.** πολύ λεπτό φύλλο αλουμινίου, που χρησιμοποιείται ως περιτύλιγμα προϊόντων **2.** (συνεκδ.) συγκεκριμένη ποσότητα τού παραπάνω φύλλου στην εμπορική του συσκευασία.

αλουσιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η κατάσταση των μαλλιών τού ανθρώπου, όταν δεν έχει λουστεί. *κολλούσαν τα μαλλιά του απ' την ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀλουσία* < *ἄλουτος* < *ἀ-* στερητ. + *λούω*].

άλουστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι λουσμένος: ~ *μαλλιά* || *ήρθε στη δουλειά* ~ ΑΝΤ λουσμένος

αλόφυτο (το) {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΒΟΤ (συνήθ στον πληθ.) φυτό που ευδοκιμεί σε αλμυρά εδάφη
[ΕΤΥΜ < *αλο-* (< αρχ. *ἅλς, ἁλός* «αλάτι») + *φυτό*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ halophyte].

αλπάκα κ. **αλπακά** (η) {άκλ.} **1.** ΖΩΟΛ εξημερωμένο θηλαστικό τής Ν Αμερικής, γνωστό για το μακρύ, μεταξένιο μαλλί του (βλ. λ. *λάμα*) ΣΥΝ. προβατοκάμηλος (συνεκδ.) **2.** (α) το μαλλί τού παραπάνω ζώου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή θερμομονωτικών υφασμάτων (β) ύφασμα, στην κατασκευή τού οποίου έχει χρησιμοποιηθεί τέτοιο μαλλί (γ) (ειδικότ.) γούνα από τέτοιο τρίχωμα: (ως επίθ.) *γούνα αλπακά*
[ΕΤΥΜ < ισπ. alpaca (σύγχρ. ισπ alpaque) < alpaco, λ. τής γλώσσας Κετσούα (Περού), < paco «κοκκινωπός»]

αλπακάς (ο) (στη μεταλλουργία ως εμπορική ονομασία) κράμα χαλκού, νικελίου και ψευδαργύρου, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κυρ επιτραπέζιων σκευών ΣΥΝ νεάργυρος
[ΕΤΥΜ < ιταλ. alpacca, αγν. ετύμου].

Άλπεις (οι) {Άλπεων} οροσειρά τής Κ Ευρώπης, που εκτείνεται στη Γαλλία, την Ελβετία, την Ιταλία, την Αυστρία και την Κροατία, με υψηλότερο σημείο της το Λευκό Όρος. — **αλπικός,** -ή, -ό κ. **άλπειος,** -α, -ο.
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. Alpes, λ. κελτική, προερχόμενη πιθ. από μη Ι.Ε. ρίζα *alb- «ψηλό όρος», από όπου και *Ἀλβιών* < λατ. Albion < κελτ. *Albiu]

αλπινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η ανάβαση, η αναρρίχηση σε ψηλά βουνά ΣΥΝ ορειβασία
[ΕΤΥΜ. < γαλλ alpinisme < alpin < λατ. alpinus < Alpes, βλ. κ *Άλπεις*]

αλπινιστής (ο), **αλπινίστρια** (η) {αλπινιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τον αλπινισμό· ορειβάτης **2.** ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που ανήκει στις μονάδες καταδρομέων ειδικευμένων σε επιχειρήσεις επί ορεινού εδάφους· *ούτε οι περίφημοι ~ τού Μουσσολίνι έσωσαν τον ιταλικό στρατό από την πανωλεθρία*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. alpiniste < alpin < λατ alpinus < Alpes, βλ. κ. *Άλπεις*].

Αλσατία (η) περιοχή τής ΒΑ. Γαλλίας στα σύνορα με τη Γερμανία — **Αλσατός** (ο), **Αλσατή** (η), **αλσατικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < νεολατ. Alsatia < μεσν. λατ. Alisatia (> γαλλ. Alsace, γερμ. Elsaß), αβεβ. ετύμου, κελτ. αρχής, ίσως < κελτ. alisa «βράχος, γκρεμός» ή < κελτ aliso «είδος δέντρου»].

άλσος (το) {άλσ-ους | -η, -ών} μικρό τεχνητό δάσος, κήπος για περίπατο ή υπαίθριες εκδηλώσεις ΣΥΝ πάρκο, δασάκι. — (λόγ.-υποκ.) **αλσύλλιο** κ. (καθημ.) **αλσάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου Η σύνδεση με το ιερό τής Ολυμπίας *Ἄλτις* δεν είναι πειστική, διότι θα οδηγούσε στον ασυνήθη σχηματισμό *ἄλτ-jος > *ἄλσος*. Δεν ευσταθούν σημασιολογικώς οι συνδ. με τα αρχ. ρ. *ἀλδαίνω, ἀλθαίνω* «τρέφω»].

Α.Λ.Τ. (η) Αντιμετώπιση Ληστειών Τραπεζών, υπηρεσία που υπάγεται στην Άμεση Δράση.

αλτ! επιφών. [1876] ελλην. *στάσου*· ως γυμναστικό ή στρατιωτικό παράγγελμα που χρησιμοποιείται για την ακινητοποίηση ομάδων ή ατόμων ΣΥΝ ακίνητος! στοπ! ΦΡ ΣΤΡΑΤ **Αλτ! Τις ει;** «Σταμάτησε! / Ακίνητος! Ποιος είσαι;» (εκφωνείται από τον σκοπό) για αναγνώριση όποιου πλησιάζει στη σκοπιά του.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. halte < γερμ. halt «στάσου!», προστ. τού halten «σταματώ»].

Αλτάια (Όρη) (τα) {Αλταΐων (Ορέων)} όρη τής Κ. Ασίας μεταξύ τής Κίνας, τής Μογγολίας και τής Ρωσίας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. Altai (Mountains), αβεβ ετύμου, ίσως < μογγολ alt «χρυσός»]

αλταϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα Αλτάια Όρη, καθώς και με τους λαούς αυτής τής περιοχής και τα έργα τους· *χειροποίητος ~ τάπητας* **2.** ΓΛΩΣΣ. **αλταϊκές γλώσσες** οι τουρκικές και μογγολικές γλώσσες που μιλιούνται από τη ΒΑ. Ασία ώς την Εγγύς Ανατολή και τα Βαλκάνια (βλ. λ. *ουραλοαλταϊκός*).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. altaic < Altai, ονομασία βουνών, αβεβ. ετύμου, ίσως < μογγολ. alt «χρυσός»].

αλτάνα (η) {χωρ γεν. πληθ.} **1.** μικρό, στενό χώρισμα παράλληλο προς τον τοίχο αυλής, όπου φυτεύονται λουλούδια ΣΥΝ πρασιά, παρτέρι **2.** μικρός εξώστης, μπαλκόνι με λουλούδια
[ΕΤΥΜ < ιταλ altana «εξώστης» < alto < λατ. altus «ψηλός»]

alter ego (το) λατ. (προφέρεται *άλτερ έγκο*) ελλην *άλλο εγώ* (βλ. λ. *άλλος*).
[ΕΤΥΜ < λατ alter ego «άλλο εγώ»]

altera pars (η) λατ. (προφέρεται *άλτερα παρς*) ελλην. *η άλλη πλευρά* στη ΦΡ *Audiatur et altera pars* ας ακουστεί και η άλλη πλευρά (βλ. λ *άλλος*)
[ΕΤΥΜ < λατ. altera pars «άλλη πλευρά»].

αλτερνατίβα (η) {χωρ γεν. πληθ.} η εναλλακτική (ενν. *λύση / επιλογή / αντιμετώπιση* κ.τ.ό.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. alternative < λατ alternus < alter «ο ένας από τους δύο, ο άλλος»].

αλτήρας (ο) όργανο γυμναστικής των χεριών αποτελούμενο από δύο βάρη συνδεόμενα μεταξύ τους με μικρή σιδερένια ράβδο ως λαβή· χρησιμοποιείται για την προπόνηση των αθλητών στην άρση βαρών
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁλτήρ, -ῆρος* < *ἅλλομαι* «πηδώ» θ. *ἁλ-* + παραγ. επίθημα *-τήρ*, πβ κ. *βα-τήρ*), βλ. κ *ἅλμα*].

άλτης (ο) [1896] {αλτών}, **άλτρια** (η) {αλτριών} αθλητής που αγωνίζεται στους διάφορους τύπους αλμάτων.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅλλομαι* «πηδώ», βλ. κ. *ἅλμα*]

αλτικός, -ή, -ό {αρχ.} αυτός που είναι ικανός στο άλμα — **αλτικότητα** (η).

αλτρουισμός (ο) [1895] {χωρ. πληθ.} η ανιδιοτελής μέριμνα για τους άλλους, η συνειδητή άρνηση τού ατομικού συμφέροντος προς όφελος τού συλλογικού συνήθ κατ' αντιδιαστολή προς τον εγωισμό ΣΥΝ φιλαλληλία ΑΝΤ εγωισμός, εγωκεντρισμός
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ altruisme < λατ alter «άλλος»].

αλτρουιστής (ο), **αλτρουίστρια** (η) {αλτρουιστριών} αυτός που διακατέχεται από ανιδιοτελή συναισθήματα ανθρωπισμού, φιλαλληλίας, που μεριμνά για τον συνάνθρωπό του, χωρίς να υπολογίζει τον εαυτό του. — **αλτρουιστικός,** -ή, -ό. **αλτρουιστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. altruiste, βλ κ *αλτρουισμός*].

Αλτσχάιμερ {άκλ.} ΙΑΤΡ ***νόσος τού Αλτσχάιμερ*** εγκεφαλική ατροφία που καταλήγει σε άνοια· προσβάλλει όλες τις εγκεφαλικές λειτουργίες και οδηγεί σε πλήρη αποσύνθεση τής προσωπικότητας.
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού Γερμανού νευρολόγου A Alzheimer (1864-1915), που περιέγραψε τη νόσο].

αλυγισιά (η) {χωρ. πληθ.} η ακαμψία.

αλύγιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν λυγίζει, που δεν κάμπτεται ΣΥΝ άκαμπτος· (μτφ.) **2.** αυτός που δεν λυγίζει από τις δυσκολίες, που δεν απογοητεύεται, δεν παραιτείται: *παρ' όλες τις συμφορές του, έμεινε* ~ ΣΥΝ ακλόνητος **3.** αυτός που δεν υποχωρεί, που δείχνει εξαιρετική σκληρότητα και ακαμψία στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *τον ικέτευα, αλλ' αυτός με κοίταζε* ~ ΣΥΝ άτεγκτος, αδιάλλακτος.

αλυκή (η) ειδική αβαθής δεξαμενή, φυσική ή τεχνητή, διαμορφωμένη σε επίπεδη παραλιακή έκταση με πλούσιο σε άργιλο υπέδαφος, μέσα στην οποία πραγματοποιείται η ηλιακή εξάτμιση τού θαλασσινού νερού για την εξαγωγή αλατιού: *οι ~ τού Μεσολογγίου.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἁλυκή*, θηλ. τού αρχ επίθ *ἁλυκός* «αλμυρός» < *ἅλς, ὁ* (γεν. *ἁλός*) «αλάτι» + *-υκός*, όπου το *-υ-* πιθ υπό την επίδραση τής συνώνυμης λ. *ἁλμυρός*. Ομόρρ. *ἅλ-ας, ἅλ-μη, Ἅλ-ιμος, ἁλιεύς* κ.ά. Η σημερινή σημ. τής λ. *ἁλυκή* οφείλεται στη συχνή τής χρήση στη φρ. *ἁλυκή (λίμνη)*]

αλυπησιά (η) [μεσν.] {χωρ πληθ.} (λαϊκ.) η παντελής έλλειψη οίκτου, συμπόνιας, ευσπλαχνίας ΣΥΝ αναισθησία, αναλγησία, απονιά, σκληρότητα.

αλύπητα επίρρ. [μεσν.] **1.** χωρίς λύπηση, έλεος: *η ζωή τον χτύπησε* ~ ΣΥΝ σκληρά, ανελέητα, άσπλαχνα. (λόγ.) απηνώς **2.** χωρίς μέτρο και φειδώ, χωρίς όριο· *ξοδεύει τα λεφτά του* ~ ΣΥΝ αλόγιστα, αφειδώς, απερίσκεπτα. — **αλύπητος,** -η, -ο [αρχ.]

άλυπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει δοκιμάσει λύπες — **αλυπία** (η) [αρχ.].

αλυσίδα (η) **1.** (α) σειρά κρίκων που συνδέονται μεταξύ τους περνώντας ο ένας μέσα από τον άλλο και δημιουργώντας ένα συνεχές σύνολο, που χρησιμοποιείται είτε για την έλξη είτε για τη στήριξη, τη σύνδεση ή το δέσιμο αντικειμένων. *έδεσαν το αμάξι και το ρυμούλκησαν με χοντρή ~* || *μεταλλική / βαριά ~* || *~ τού μύλου / τής άγκυρας* (β) ***αντιολισθητικές αλυσίδες*** ειδικού τύπου αλυσίδες που τοποθετούνται στις ρόδες των αυτοκινήτων για προστασία από την ολισθηρότητα των παγωμένων δρόμων **2.** (στο ποδήλατο) σειρά από διαδοχικούς πίρους που απέχουν μεταξύ τους και περιβάλλονται από μικρούς κυλίνδρους, για να προσαρμόζονται σε οδοντωτούς τροχούς, η οποία χρησιμοποιείται για τη μετάδοση τής κίνησης **3.** (ειδικότ.) κόσμημα για το χέρι ή τον λαιμό, που αποτελείται από σειρά διαδοχικών μικρών και λεπτών κρίκων, συνήθ από πολύτιμο μέταλλο: *χρυσή / ασημένια ~* || *~ για τον λαιμό / τον καρπό τού χεριού* ΣΥΝ μπρασελέ, καδένα **4.** (α) (μτφ.) σειρά ομοειδών πραγμάτων ή καταστάσεων που συνδέονται μεταξύ τους με φυσική ή λογική αλληλουχία ή ακολουθούν κατά διαδοχή *~ εκρήξεων / συλλογισμών / βίας / σκέψεων / γεγονότων / λαθών / επεισοδίων* (β) ΒΙΟΛ -ΟΙΚΟΛ ***τροφική αλυσίδα*** η σχέση που συνδέει γραμμικά τους οργανισμούς ενός οικοσυστήματος, κατά την οποία ο ένας αποτελεί την τροφή τού άλλου *η εξαφάνιση τής θαλάσσιας χε-*

λώνας διέσπασε την ~ και οδήγησε στη μεγάλη αύξηση των μεδουσών που αποτελούσαν τη βασική της τροφή (πβ *τροφικό πλέγμα*, λ *πλέγμα*, κ. *τροφική πυραμίδα*, λ *πυραμίδα*) • **5.** σύνολο (εμπορικών) εγκαταστάσεων που βρίσκονται στην κατοχή ή υπό την καθοδήγηση ενός ατόμου ή φορέα: ~ *καταστημάτων / ξενοδοχείων / εστιατορίων* **6. αλυσίδες** (οι) (α) τα δεσμά: *του πέρασε τις ~ || πέρασαν στα πόδια των σκλάβων βαριές ~* (β) (μτφ.) η σκλαβιά, η δουλεία και ειδικότ. η φυλακή: *πέρασε όλη του τη ζωή στις ~.* — (υποκ.) **αλυσιδάκι** (το) [μεσν.] κ. **αλυσιδίτσα** κ. **αλυσιδούλα** (η) (σημ 3).

[ΕΤΥΜ < μεσν *ἁλυσίδα* < *ἁλυσίδιν* < μτγν. *ἁλυσίδιον* < *ἁλύσιον*, υποκ. τού αρχ. *ἅλυσις* < I.E *wel-w «στρέφω, κυλίω», πβ. λατ. vol-vere «κυλώ», γαλλ. vautrer (se) «κυλιέμαι», αγγλ. walk «περπατώ» (< αρχ. αγγλ. wealcan «κυλιέμαι»), γερμ walzen «κυλίω» κ.ά. Ομόρρ. *ἕλιξ, ἑλιγμός, εἶλιγξ / ἶλιγξ* «ίλιγγος» κ.ά. Ορισμένοι επιστ. όροι ή φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αντιολισθητικές αλυσίδες* (< αγγλ non-skid chains), *αλυσίδα καταστημάτων* (< αγγλ. chain-store), *τροφική αλυσίδα* (< αγγλ. food chain) κ.ά.].

αλυσιδωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το σχήμα ή τη μορφή αλυσίδας, αυτός που αποτελείται από αλυσίδες **2.** (στον πληθ.) αυτοί που ακολουθούν διαδοχικά ο ένας τον άλλον: *πήρε φωτιά το εργοστάσιο και σε λίγο ακούστηκαν ~ εκρήξεις* ΣΥΝ αλλεπάλληλος, διαδοχικός **3.** ΧΗΜ ***αλυσιδωτή αντίδραση*** (i) πυρηνική ή χημική αντίδραση, η οποία παράγει ενδιάμεσα προϊόντα, που αντιδρούν με τη σειρά τους προς την ίδια κατεύθυνση, συντηρώντας έτσι την αρχική αντίδραση (ii) (μτφ.) σειρά γεγονότων, στην οποία κάθε συμβάν είναι το αποτέλεσμα τού προηγουμένου και η αιτία τού επομένου: *αλυσιδωτές αντιδράσεις προκαλεί στο κυβερνών κόμμα η παραίτηση τού πρωθυπουργού.* Επίσης **αλυσωτός** [1888] (σημ. 1). — **αλυσιδωτά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἁλυσιδωτός* < *ἁλυσίδιον* (βλ. κ. *αλυσίδα*). Η *αλυσιδωτή αντίδραση* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. chain reaction].

αλυσιτελής, -ής, -ές {αλυσιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν αποφέρει ωφέλεια ή κέρδος: *όλες οι ενέργειές μας απέβησαν ~* ΣΥΝ ανώφελος ΑΝΤ λυσιτελής, επωφελής

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *λυσιτελής*].

αλυσοδεμένος, -η, -ο αυτός που είναι δεμένος με αλυσίδες: *μετέφεραν τους αιχμαλώτους ~* ΣΥΝ αλυσοδέσμιος. Επίσης **αλυσόδετος**. — **αλυσοδένω** ρ. [μεσν.].

αλυσοδέσμιος, -α, -ο [1843] (λόγ) αυτός που τον έχουν δέσει με αλυσίδες (συχνά για αιχμαλώτους, καταδίκους κ.λπ.) ΣΥΝ αλυσοδεμένος, αλυσόδετος

αλυσοειδής, -ής, -ές [1839] {αλυσοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με αλυσίδα: ~ *καμπύλη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

αλυσοπρίονο (το) ΤΕΧΝΟΛ μηχανικό πριόνι που λειτουργεί με καύσιμο και στο οποίο η κίνηση μεταδίδεται στον οδοντωτό δίσκο με τη βοήθεια αλυσίδας.

άλυσος (η) {αλύσ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η διαδοχική σειρά σωματιδίων που συνδέονται μεταξύ τους (π χ. άτομα) ή φαινομένων (π.χ. πυρηνικών αντιδράσεων): ~ *πρωτονίων* (θερμοπυρηνική αντίδραση που προκαλεί σε μεγάλο βαθμό την ακτινοβολούμενη ενέργεια των άστρων) || ~ *από άτομα άνθρακα στο μόριο οργανικών ενώσεων.*

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἅλυσος*, μεγεθ. τού αρχ *ἅλυσις* (βλ λ *αλυσίδα*)]

αλυσωμένος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) ο αλυσοδεμένος.

αλυτάρχης (ο) {κλητ. αλυτάρχα | αλυταρχών} ο επόπτης τής τάξης σε αγώνες

[ΕΤΥΜ. μτγν < *ἀλύτης*, αβεβ ετύμου. πιθ. < **Faλυ-τᾶς* «ραβδοφόρος», πβ. γοτθ walus «ράβδος». Στην αρχ οι *ἀλῦται* ήταν άνδρες ραβδοφόροι (με επί κεφαλής τον *ἀλυτάρχη*), υπεύθυνοι για την τήρηση τής τάξης κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες].

άλυτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει λυθεί, που βρίσκεται σε δεσμά ΣΥΝ. δεμένος, δετός ΑΝΤ λυμένος, λυτός **2.** (μτφ.) αυτός για τον οποίο δεν έχει ή δεν μπορεί να βρεθεί λύση: *τα ~ προβλήματα τής χώρας || το μυστήριο αυτό παραμένει ~* ΣΥΝ αδιευθέτητος, εκκρεμής

αλυτρωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πολιτική και ιδεολογική κίνηση, με την οποία επιδιώκεται η απελευθέρωση υπόδουλων ομοεθνών με παράλληλη ανάκτηση των «αλύτρωτων» εδαφών στα οποία ζουν **2.** (κακόσ.) η εθνικιστική πολιτική που εκμεταλλεύεται την ύπαρξη ομοεθνών μειονοτήτων σε γειτονικά κράτη για την προβολή εδαφικών *διεκδικήσεων.* — **αλυτρωτικός,** -ή, -ό

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ιταλ irredentismo, όρος που χρησιμοποιήθηκε για να περιγράψει το κίνημα Italia irredenta (1870)].

αλύτρωτος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει λυτρωθεί, αυτός που βρίσκεται σκλαβωμένος, υπόδουλος ΦΡ ***αλύτρωτοι αδελφοί*** οι ομοεθνείς που ζουν υπόδουλοι σε ξένο κράτος.

αλυσωτός, -ή, -ό [1888] ο αλυσιδωτός

αλυχτώ ρ. αμετβ {αλυχτάς... | αλύχτησα} (λαϊκ.) (για σκύλο) βγάζω δυνατή, μακρόσυρτη κραυγή ΣΥΝ. ουρλιάζω, γαβγίζω. — **αλύχτημα** κ. **αλύχτισμα** (το)

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀλυκτῶ (-έω)* < αρχ *ὑλακτῶ* (βλ λ.)].

άλφα (το) {άκλ.} Α, α **1.** το πρώτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου, καθώς και των ελληνογενών (λατινικού, κυριλλικού) αλφαβήτων· ΦΡ. ***δεν ξέρει ούτε το άλφα*** είναι αναλφάβητος, αγράμματος **2.** το πρώτο ή το κυριότερο στοιχείο σε μια σειρά ομοειδών πραγμάτων, που παρουσιάζουν μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους· *η ποικιλία Α* **3.** το αρχικό σημείο, η αφετηρία ενός πράγματος· ΦΡ (α) ***το άλφα και το ωμέγα*** η αρχή και το τέλος, το παν: *η πάταξη τής φοροδιαφυγής είναι το ~ για την εξυγίανση τής εθνικής οικονομίας* (β) ***αρχίζω (ξανά) από το άλφα*** ξεκινώ δραστηριότητα από το αρχικό σημείο ή από τα βασικά πράγματα: *μετά την αποτυχία τού εγχειρήματος, αρχίσαμε ξανά τις προσπάθειες από το άλφα* **4.** ΑΣΤΡΟΝ ο λαμπρότερος αστέρας ενός αστερισμού· *ο ~ τού Κενταύρου* **5.** (με οριστικό άρθρο) πρόσωπο ή πράγμα που δεν ορίζεται σαφώς: *είναι ασταθής στις σχέσεις της· τη μια πηγαίνει με τον ~, την άλλη με τον βήτα* **6.** (με αόριστο άρθρο) κάποιος, -α, -ο: *ας πούμε ότι έχετε ένα ~ κεφάλαιο πού θα το επενδύατε; || είναι μιας ~ ηλικίας* (ενν. μεγάλης) **7.** για τη δήλωση ανώτερης, υψηλής ποιότητας (συμβολίζεται: Α'): ~ *ποιότητα* (Α' ποιότητα)· ΦΡ (εμφατ.) **άλφα-άλφα** πρώτης ποιότητας, εξαίρετος: *κρασί / ύφασμα ~!* (βλ. κ. λ. *αριθμός*).

[ΕΤΥΜ αρχ. < σημιτ. 'aleph «κεφαλή βοδιού». Η φρ. *το άλφα και το ωμέγα* απαντά στην Κ Δ (*ἐγώ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, λέγει Κύριος ὁ Θεός. ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ, Αποκάλ* 1, 8), προσδιορίζοντας τον Θεό].

αλφαβήτα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αλφάβητο (βλ.λ) **2.** η πρώτη. η βασική και στοιχειώδης μόρφωση: *δυο χρονιές στην ίδια τάξη κι έμαθε μόνο την ~* **3.** οι πρώτες βασικές έννοιες, τα θεμέλια ενός γνωστικού αντικειμένου: *οι αριστοτελικές κατηγορίες είναι η ~ τής Λογικής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γιώτα.*

αλφαβητάριο (το) [μεσν.] {αλφαβηταρί-ου | -ων} **1.** βιβλίο με το οποίο διδάσκονται τα παιδιά τα πρώτα γράμματα, την ανάγνωση και τον συλλαβισμό **2.** (συνεκδ) *το* εγχειρίδιο με τις στοιχειώδεις γνώσεις σχετικά με ένα γνωστικό αντικείμενο, εισαγωγή σε γνωστικό αντικείμενο: *το ~ τής μουσικής / τής μηχανικής / τής* οικολογίας. Επίσης **αλφαβητάρι**.

αλφαβητίζω ρ. μετβ {αλφαβήτισ-α, -τηκα. -μένος} βάζω (λέξεις) σε αλφαβητική σειρά. — **αλφαβήτιση** (η).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ alphabétiser].

αλφαβητικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με το αλφάβητο: ~ *γραφή* ΦΡ ***αλφαβητική σειρά*** η καθιερωμένη σειρά των γραμμάτων στο αλφάβητο: *τα ονόματα των ηθοποιών θα μπουν με / κατ' ~ σειρά.* — **αλφαβητικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

αλφαβητισμός (ο) {χωρ. πληθ } η διδασκαλία τής γραφής και τής ανάγνωσης σε αναλφάβητους ή σε άτομα που δεν γνωρίζουν μία συγκεκριμένη γλώσσα: ο ~ *των Ελλήνων εργατών στη Γερμανία*

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ alphabétisation].

αλφάβητο (το) [μεσν.] {αλφαβήτ-ου | -ων} **1.** το σύνολο των γραμμάτων (συμβόλων που χρησιμοποιούνται στον γραπτό λόγο και που συμβολίζουν φθόγγους) μιας γλώσσας: *το ελληνικό ~ έχει είκοσι τέσσερα γράμματα || εβραϊκό / κυριλλικό / φοινικικό / λατινικό / γοτθικό ~* ΣΥΝ. αλφαβήτα **2.** (α) ***ευκλείδειο αλφάβητο*** το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική από το 402 π Χ., όταν έγινε η μεταρρύθμιση τής γραφής (εισαγωγή τού Η, τού Ω κ.λπ.) επί άρχοντος Ευκλείδου (β) ***προευκλείδειο αλφάβητο*** το αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε στην Αττική πριν από το 402 π Χ (όταν το γράμμα Ε δήλωνε και το *ε* και το *η* και το *ει* σε λέξεις όπως ΓΕΝΟΣ, ΚΟΡΕ, ΕΝΑΙ κ λπ.) **3.** (α) (γενικότ) κάθε είδους σύστημα σημείων που αναπαριστά τους ήχους (φθόγγους) ή σύνολα ήχων μιας γλώσσας ή γλωσσών: *φωνητικό / συλλαβικό ~* (β) ***διεθνές φωνητικό αλφάβητο*** (συντομ. IPA = International Phonetic Alphabet) σύστημα συμβόλων τής Διεθνούς Φωνητικής Εταιρείας (International Phonetic Association) που χρησιμοποιούνται για τη λεπτομερή και ακριβή φωνητική μεταγραφή λέξεων **4.** (ειδικότ.) τα είκοσι τέσσερα γράμματα τής ελληνικής γλώσσας **5.** καθένα από τα συστήματα συμβόλων που έχουν επινοηθεί για να καλύψουν ειδικές ανάγκες: *το ~ Μπράιγ για τυφλούς* (κάθε γράμμα αποτελείται από συνδυασμό ανάγλυφων τελειών) || *το τηλεγραφικό ~ Μορς* (κάθε γράμμα ή αριθμός δηλώνεται με συνδυασμό στιγμών και γραμμών που χωρίζονται με διάκενα) **6.** (μτφ.) τα βασικά, θεμελιώδη στοιχεία. οι αρχές μιας επιστήμης, ενός επαγγέλματος, ενός κύκλου γνώσεων: *το ~ τής γενετικής* Επίσης (λόγ.) **αλφάβητος** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιώτα.*

Ελληνικό αλφάβητο. Οι Έλληνες ανήκουν στους προνομιούχους λαούς που. χρησιμοποιώντας τη γραφή, μπόρεσαν να αναπτύξουν. να διαδώσουν και να διασώσουν τον μεγάλο πολιτισμό που δημιούργησαν. Λαοί που δεν γνώρισαν γραφή παρέμειναν στο σκότος τής ιστορίας και, συχνά, αγνοείται και η ίδια τους η ύπαρξη. Στην Ελλάδα, αντιθέτως. χρησιμοποιήθηκαν περισσότερες από μία γραφές (βλ. λ. *γραφή*), σε μια προσπάθεια των Ελλήνων να φθάσουν στο καλύτερο σύστημα γραφής, πράγμα που το πέτυχαν επινοώντας, για πρώτη φορά στον κόσμο, την **ελληνική αλφαβητική γραφή**. Πρόκειται για την ίδια γραφή που, με τη μορφή τού δυτικού ελληνικού αλφαβήτου (τού χαλκιδικού τής Εύβοιας), εξελίχθηκε σε αυτό που ονομάζουμε **λατινικό αλφάβητο**, ένα αλφάβητο που μέσω τής αυτοκρατορίας τής Ρώμης και των λατινογενών (ρομανικών) εθνών και γλωσσών πέρασε σε ευρύτερη χρήση ανά τον κόσμο. Ας σημειωθεί ακόμη ότι το αλφάβητο, που χρησιμοποιούμε σήμερα οι Έλληνες, ιστορικά μαρτυρείται από τον 8ο αιώνα π.Χ. («επιγραφή τού Διπύλου» – «ποτήριον τού Νέστορος»), ενώ η ορθογραφία που χρησιμοποιούμε και σήμερα ανάγεται στο 400 π.Χ Ήδη από τη 2η χιλιετία π.Χ. οι Έλληνες γνώριζαν και χρησιμοποιούσαν ένα σύστημα συλλαβογραφικής γραφής, γνωστό ως μυκηναϊκή **Γραμμική γραφή Β** (ή και ως **μινωική γραφή**, όπως το ονόμασε ο αρχαιολόγος Α. Evans). Ήταν ένα ατελές αλφάβητο που χρησιμοποιήθηκε περίπου από το 1400 ώς το 1200 π.Χ. και που κάθε γράμμα λειτουργούσε ως συλλαβόγραμμα. δήλωνε δηλ. μία ή συνήθως περισσότερες συλλαβές (π χ το συλλαβόγραμμα ϸ δήλωνε τις συλλαβές *πε – πη, βε – βη, φε – φη* και *πει – πηι, βει – βηι, φει – φηι*, 12 δηλ διαφορετικές αναγνώσεις') Γι' αυτό και γύρω στον 10ο αι. η γραφή αυτή αντικαταστάθηκε από μια οικονομικότερη γραφή, **«οιονεί συλλαβογραφική»** (δήλωνε μόνο τα σύμφωνα και ο αναγνώστης «είκαζε» τα ελλείποντα φωνήεντα), την οποία πήραν οι Έλληνες από τους Φοίνικες. Την ατελή αυτή επίσης γραφή τελειοποιούν οι Έλληνες, επινοώντας, για πρώτη φορά στην ιστορία τής γραφής, τη δήλωση

ξεχωριστών **φωνηέντων** (μη συλλαβογραμμάτων), αυτών δηλ. που αποτελούν τη βάση τής συλλαβής και τής γλώσσας γενικότερα. Επινοούν ακόμη μερικά σύμφωνα που χρειάζονται στην Ελληνική και φθάνουν έτσι στη δημιουργία τής **πρώτης πραγματικής αλφαβητικής γραφής, τού πρώτου αλφαβήτου**. στο οποίο κάθε γράμμα δηλώνει έναν φθόγγο Η επινόηση αυτή, καθόλου αυτονόητη, κάνει ώστε το αλφάβητο να αναγνωρίζεται διεθνώς ως ελληνική δημιουργία, όσο και αν την πρώτη ύλη (έναν αριθμό γραμμάτων, το αρχικό σχήμα. την ονομασία τους) την πήραν οι Έλληνες μέσω των Φοινίκων από τη βορειοσημιτική συμφωνογραφική γραφή (που ανάγεται στο πρωτοχαναανιτικό αλφάβητο τού 1700 π.Χ.). όπως δέχονται όλοι ανεξαιρέτως οι ειδικοί ερευνητές τής ιστορίας τής γραφής (Jensen, Diringer, Gelb, Jeffery, Guarduci, Naveh, Hooker κ ά) Προβληματική. αντιθέτως, και αντικείμενο πλήθους αλληλοσυγκρουόμενων θεωριών είναι η προέλευση τού ίδιου τού φοινικικού συμφωνογραφικού συστήματος Άλλοι το ανάγουν στην αιγυπτιακή και σιναϊτική γραφή, άλλοι στη σουμεριακή, τη βαβυλωνιακή ή ασσυριακή γραφή, άλλοι το συνδέουν με το κυπριακό συλλαβάριο, άλλοι με τη χεττιτική ιερογλυφική. την ιδεογραφική θεωρία ή με την ουγκαριτική σφηνοειδή γραφή. ο Evans το συνδέει με τις μη αναγνωσμένες μινωικές γραφές (ιερογλυφικά και Γραμμική γραφή Α), άλλοι με την «ψευδοϊερογλυφική» τής Βύβλου. άλλοι με τη θεωρία των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων και άλλοι με άλλες αρχαιότερες γραφές. Μέσα στον κυκεώνα των υποθέσεων. εικασιών και θεωριών για την προέλευση τού σημιτικού/φοινικικού αλφαβήτου. μπορούμε να δεχθούμε μια έμμεση έστω επίδραση των κρητικών γραφών –από κοινού με άλλες γραφές στο σημιτικό σύστημα. Η άποψη τού καθηγητή D. Diringer (*The alphabet*, London 1968. σ. 162-3), τού εγκυρότερου ίσως μελετητή τού αλφαβήτου, φαίνεται να βρίσκεται εγγύτερα στην πραγματικότητα. Υποστηρίζει ότι το σημιτικό σύστημα γραφής επινοήθηκε μεν και καλλιεργήθηκε στην Παλαιστίνη και τη Συρία, αλλά δέχθηκε και επιδράσεις παλαιότερων συστημάτων, «τού αιγυπτιακού, τού σφηνοειδούς. τού **κρητικού** και ίσως και των προϊστορικών γεωμετρικών σημείων Είναι απίθανο να μην προηγήθηκαν των επινοητών τής σημιτικής γραφής άλλοι, όπως είναι εξαιρετικά απίθανο ότι ένα αλφάβητο. που επινοήθηκε στην Παλαιστίνη ή τη Συρία τη 2η χιλιετία π Χ , έμεινε ανεπηρέαστο από τις γραφές τής Αιγύπτου, τής Βαβυλωνίας ή τής Κρήτης [...]. Και η σύλληψη τής συμφωνογραφικής γραφής και η αρχή τής ακροφωνίας (αν ίσχυε στο πρωτοσημιτικό αλφάβητο) μπορεί να είναι δάνειο από την Αίγυπτο Ίχνη τής επίδρασης τής βαβυλωνιακής γραφής μπορούν να διαπιστωθούν στις ονομασίες ορισμένων γραμμάτων Η επίδραση τής **κρητικής γραφής** και μερικών προϊστορικών γεωμετρικών σημείων μπορεί να είναι καθαρώς εξωτερική, στη μορφή ορισμένων γραμμάτων. Άλλα αλφαβητικά σημεία μπορεί να βγήκαν μέσα από συμβατικά σύμβολα και μπορούμε ακόμη να υποθέσουμε ότι αποτελούσαν κυρίως αυθαίρετες επινοήσεις»

αλφάδι (το) {αλφαδ-ιού | -ιών} **1.** το εργαλείο που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες για τον έλεγχο τής οριζόντιας ή τής κάθετης θέσης μιας επίπεδης επιφάνειας και τη μέτρηση των σχηματιζόμενων γωνιών ΣΥΝ γνώμονας. στάθμη **2.** (μτφ. ως επίρρ.) αυτός που δεν ξεφεύγει από την ευθεία. ίσιος. *έχει σταθερό χέρι και τραβάει κάτι γραμμές ~* || *χωρίστρα ~* ΣΥΝ ίσος
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀλφάδιον* < αρχ *ἄλφα* + υποκ επίθημα *-άδιον* Η ονομασία τού οργάνου οφείλεται στο αρχικό σχήμα του].

αλφαδιά (η) **1.** η ευθεία ή η οριζόντια θέση μιας επιφάνειας που ελέγχεται με το αλφάδι **2.** (συνεκδ) η ευθεία γραμμή που τραβιέται με αλφάδι

αλφαδιάζω ρ μετβ. {αλφάδιασ-α, -τηκα, -μένος} ελέγχω και κανονίζω με τη χρήση αλφαδιού την οριζόντια ή την κατακόρυφη θέση μιας επιφάνειας. φέρνω στην ίδια ευθεία τα μέρη μιας επιφάνειας· *αλφάδιασε τον τοίχο προσεκτικά και δεν φαίνεται πια καμιά ατέλεια* – **αλφάδιασμα** (το)

αλφαδολάστιχο (το) (στις οικοδομές) μακρύ λάστιχο που περιέχει νερό και χρησιμοποιείται για αλφάδιασμα

άλφα δύο (Α2) (το) {άκλ } ΣΤΡΑΤ γραφείο για τη συλλογή πληροφοριών και τη διαβίβαση διαβαθμισμένων (απόρρητων) εγγράφων.

αλφαμίτης (ο) {αλφαμιτών} (λαϊκ) ο στρατιώτης που φρουρεί την είσοδο στρατιωτικής μονάδας
[ΕΤΥΜ < Α.Μ. (Αστυνομία Μονάδος) + παραγ. επίθημα *-ίτης*]

αλφαριθμητικός, -ή. -ό ΠΛΗΡΟΦ αυτός που συνδυάζει γράμματα (τα 26 τού λατ. αλφαβήτου) και αριθμούς (από το 0 ώς το 9), ενίοτε και ειδικούς χαρακτήρες ή σύμβολα (λ χ. στίξης): ~ *κώδικας*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. alphanumeric]

αλφάς (ο) {αλφάδες} (στρατ αργκό) πρόσωπο που φοιτά στο πρώτο έτος στρατιωτικής σχολής (κατ' επέκτ.) υποψήφιος δόκιμος που βρίσκεται στο πρώτο δίμηνο τής εκπαίδευσής του.

Αλφειός (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Πελοποννήσου πηγάζει από τον Ταΰγετο και εκβάλλει στον Κόλπο τής Κυπαρισσίας.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλφός* «λευκός» < Ι Ε. *al-bh- «λευκός». πβ λατ. alb-us «λευκός», alb-um «λεύκωμα», γαλλ aube «χαραυγή» κ ά.].

αλφικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αλφισμό ΣΥΝ αλμπινικός **2.** ***αλφικός*** (ο). ***αλφική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αλφισμό ΣΥΝ αλμπίνος

αλφισμός (ο) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ-ΖΩΟΛ η έλλειψη τής χρωστικής τού δέρματος σε ανθρώπους, με χαρακτηριστικά το υπερβολικά λευκό δέρμα, τα λευκά μαλλιά. την ελαττωματική όραση· εμφανίζεται και σε είδη ζώων (συχνά σε πειραματόζωα) ΣΥΝ. αλμπινισμός
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀλφός* «λευκός» (βλ. λ *Αλφειός*), μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ albinism < λατ albus «λευκός»].

άλφιτο (το) {αλφίτ-ου | -ων} (λόγ.) (συνήθ. σε πληθ.) το χοντροκοπανισμένο κριθάρι και το χοντραλεσμένο αλεύρι, κυρ από κριθάρι αλλά και από σιτάρι (πλιγούρι).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄλφιτον* (κυρ πληθ.) < *ἄλφι* «αλεύρι που προέρχεται από κριθάρι – το ψωμί», πιθ. < Ι Ε. *albhī «κριθάρι», πβ. αλβ. el'b, ή συνδ. με το αρχ *ἀλφός* «λευκός» (βλ λ *Αλφειός*)].

αλχημεία (η) **1.** ο συνδυασμός τής προδρομικής επιστήμης τής χημείας με τη φιλοσοφία κατά τον Μεσαίωνα, που επεδίωκε να ανακαλύψει ένα ελιξήριο νεότητας για την κατάργηση τού θανάτου και μια μέθοδο για τη μεταστοιχείωση ευτελών μετάλλων σε χρυσό (με τη «φιλοσοφική λίθο». στερεή ουσία που θα επέτρεπε την παραπάνω μεταστοιχείωση) **2.** (μτφ. συνήθ. στον πληθ.) ο συνδυασμός ετερόκλιτων στοιχείων με ανορθόδοξο τρόπο, ώστε να επιτύχει κανείς συγκεκριμένο (επιθυμητό) αποτέλεσμα ή πονηρές επινοήσεις για την εξαπάτηση κάποιου. *με διάφορες ~ η κυβέρνηση έφτειαξε έναν εκλογικό νόμο* κομμένο και *ραμμένο* στα *μέτρα της* ΣΥΝ τεχνάσματα, (καθημ.) μαγειρέματα. — **αλχημιστής** (ο), **αλχημίστρια** (η), **αλχημικός,** -ή. -ό, **αλχημιατικός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χημεία*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ alchimie < μεσν. λατ alchimia < αραβ. al-kimiya < al «η» + kimiya «φιλοσοφική λίθος» < ελλην. *χημεία* «τέχνη μετατροπής των μετάλλων, που την ασκούσαν κυρίως οι Αιγύπτιοι»]

αλώβητος, -η, -ο (λόγ) **1.** αυτός που δεν έχει τραυματιστεί, που δεν έχει υποστεί φθορά ή αλλοίωση: *κανένα κόμμα δεν βγήκε ~ από την πολιτική κρίση* ΣΥΝ αβλαβής. αναλλοίωτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική βλάβη ή μείωση. αυτός που διατηρεί την ηθική του ακεραιότητα: *παρά την πρωτοφανή και αήθη επίθεση που του έγινε από μερίδα τού Τύπου, ο υπουργός έμεινε ~. όπως φανερώνει η έρευνα τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ άθικτος. ακέραιος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *λώβη* «βλάβη» (βλ λ *λώβα*)]

Αλωνάρης (ο) (λαϊκ.-διαλεκτ) ο μήνας Ιούλιος.
[ΕΤΥΜ < μεσν *Ἀλωνάρης* < *ἁλώνι*. Η ονομασία δόθηκε στον μήνα Ιούλιο, επειδή τότε είναι η περίοδος αλωνίσματος των δημητριακών]

αλώνι (το) {αλων-ιού | -ιών} **1.** ο επίπεδος, λιθόστρωτος (ή με πηλό στρωμένος). κυκλικός χώρος όπου συγκεντρώνονται τα δημητριακά και συνθλίβονται από τις οπλές των υποζυγίων, ώστε να διαχωριστούν οι κόκκοι από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα)· ΦΡ (α) ***σαν τη βροχή στ' αλώνι*** με ψυχρότητα, χωρίς ενθουσιασμό· για κάποιον που είναι ανεπιθύμητος: *ούτε να τον δει στα μάτια της δεν ήθελε ~!* (β) ***χέστηκ' η φοράδα στ' αλώνι*** βλ λ *χέζω* **2.** (συνεκδ.) η εποχή τού αλωνίσματος και το ίδιο το αλώνισμα: *δεν είναι εύκολη δουλειά το ~ θέλει κόπο και ιδρώτα* **3.** (ειδικότ.) ο χώρος όπου απλώνονται σταφίδα και άλλοι καρποί για αποξήρανση **4.** ο χώρος τού ελαιοτριβείου όπου απλώνονται οι ελιές – (υποκ.) **αλωνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἁλώνιον*, υποκ τού μτγν. *ἅλων (ἡ)* < αρχ. *ἅλως*].

αλωνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {αλώνισ-α. -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** διαχωρίζω στο αλώνι τους κόκκους δημητριακών από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα): *έχει ακόμα δύο δεμάτια στάχυα να αλωνίσει* **2.** (μτφ. για τόπους) γυρίζω από άκρη σε άκρη: ~ *τον κόσμο / τη χώρα / τους δρόμους* || *πού αλώνιζες τώρα τελευταία και σ' έχουμε χάσει*. ΣΥΝ γυροφέρνω, τριγυρίζω ♦ **3.** (αμετβ.) (μτφ.) συμπεριφέρομαι ανεξέλεγκτα και αυθαίρετα, δεν υπολογίζω κανέναν: *πολύ θάρρος τού δώσατε και τώρα αλωνίζει εδώ μέσα*

αλώνισμα (το) {αλωνίσμ-ατος | -ατα. -άτων} ο διαχωρισμός στο αλώνι των κόκκων των δημητριακών από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα), είτε χειρωνακτικά (τριβή, χτύπημα) είτε με αλωνιστική μηχανή. Επίσης **αλωνισμός** (ο) [1891]

αλωνιστής (ο), **αλωνίστρια** (η) {αλωνιστριών} πρόσωπο που αλωνίζει (γενικότ) πρόσωπο που εργάζεται στα αλώνια

αλωνιστικός, -ή. -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με το αλώνισμα (β) ***αλωνιστική μηχανή*** γεωργικό μηχάνημα για τον διαχωρισμό των κόκκων των δημητριακών από τα περιβλήματά τους (τα στάχυα) **2.** ***αλωνιστικά*** (τα) τα χρήματα για το αλώνισμα, η αμοιβή τού αλωνιστή.

αλώνω ρ μετβ. {άλω-σα. -θηκα, -μένος} κυριεύω, υποτάσσω ολοκληρωτικά· *η πόλη αλώθηκε από τον εχθρό* || (μτφ) το *κυβερνών κόμμα προσπάθησε να αλώσει τον κρατικό μηχανισμό, τοποθετώντας δικούς του ανθρώπους σε όλα τα καίρια πόστα*. – **αλώσιμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Μεταπλασμ. ενεστ. τού *ἁλίσκομαι* σε *αλώνομαι* από τον αόρ. *αλώθηκα* (< παθ αόρ *ἡλώθην*), ο οποίος συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-ών-ω (-ομαι)*. π.χ *σηκώθηκα – σηκώνομαι, βεβαιώθηκα – βεβαιώνομαι. απλώθηκα – απλώνομαι* κ ά.].

αλωπεκή (η) (αρχαιοπρ.) η δορά τής αλεπούς.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀλωπεκῆ* < επίθ *ἀλωπέκειος* < *ἀλώπηξ, -εκος*. Βλ κ. *αλεπού*].

αλωπεκία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η παθολογική κατάσταση τής πτώσης ή τής έλλειψης τριχών, κυρ από το τριχωτό τής κεφαλής και το γένι. Επίσης **αλωπεκίαση** [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀλώπηξ, -εκος* «αλεπού», επειδή οι αρχαίοι είχαν παρατηρήσει κάτι παρόμοιο στις αλεπούδες]

άλως (η) {γεν. άλω | χωρ. πληθ.} **1.** ο φωτεινός δακτύλιος που σχηματίζεται γύρω από τη Σελήνη ή τον Ήλιο λόγω τής ανάκλασης των ακτίνων τους πάνω στα παγοκρύσταλλα των υψηλών νεφών **2.** (στην αγιογραφία) το φωτοστέφανο που περιβάλλει τις κεφαλές των αγίων **3.** ΑΝΑΤ η σκουρόχρωμη κυκλική περιοχή γύρω από τη θηλή τού μαστού **4.** ΦΩΤΟΓΡ το φωτεινό περίβλημα (ηλεκτρομαγνητικό πεδίο) που εμφανίζεται στα πολύ φωτισμένα σημεία ενός φωτογραφιζόμενου αντικειμένου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἅλως* «αλώνι». αττ τ τής λ. *ἅλωή*, αγν. ετύμου].

άλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η ολοκληρωτική κυρί-

ευση με βίαια μέσα (ενός τόπου): *η ~ τού κάστρου / μιας πόλης* ΣΥΝ εκπόρθηση, κατάληψη **2.** ΙΣΤ ***Άλωση*** (η) η κατάληψη τής Κωνσταντινούπολης το 1453 από τους Οθωμανούς Τούρκους.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅλωσις* < θ *ἁλω-*, από όπου και αόρ β' *ἑ-άλω*, ρ. *ἁλίσκομαι* < **Fαλ-ίσκ-ομαι* < Ι Ε. *(s)wel- «παίρνω, αρπάζω», πβ. λατ. vello (< *vel-no) «ξεριζώνω», vol-nus «τραύμα». γερμ. Wal-statt «πεδίο μάχης» κ ά Ομόρρ *εἵλωτες* (< **ἐ-Fέλωτες*), *οὐλή* (< **Fολ-νή / -σή*) κ.ά.].

αμ μόριο που επιτείνει την εναντίωση και που χρησιμοποιείται: **1.** σε ορισμένες τυποποιημένες φράσεις, όπως (α) ***αμ δε*** στερεότυπη έκφραση με ειρωνική χροιά, που δηλώνει κατηγορηματική άρνηση: *έχει την απαίτηση να του ζητήσω συγγνώμη· ~* (δεν πρόκειται να το κάνω) (β) ***αμ... αμ (και)...*** σε περιπτώσεις που οι αναφερόμενοι χαρακτηρισμοί δηλώνουν αντίθεση ή επίταση μιας κατάστασης: *~ κερατωμένος ~ (και) δαρμένος* ΣΥΝ εμ . εμ (γ) ***αμ έλα που...*** (εμφατ. τού ***έλα που...***) για να δηλωθεί ότι αυτό που αναφέρεται πρώτο προσκρούει σε αυτό που ακολουθεί. *μετά από λίγες μέρες άλλαξε γνώμη και του είπε να μην πουλήσει το κτήμα ~ εκείνος το είχε ήδη πουλήσει* || *ο βουλευτής αντιλαμβανόταν πως το σωστό ήταν να πάρει θέση κατά τού επιχειρηματία ~ αυτός τον είχε υποστηρίξει προεκλογικά και ο βουλευτής δεν ήθελε τώρα να του πάει κόντρα!* (βλ. κ λ. *έλα*) **2.** σε ερωτηματικές προτάσεις, συνήθ. με ερωτηματικές αντωνυμίες ή επιρρήματα για ισχυροποίηση τού ειρωνικού ύφους τού ομιλητή και έξαρση τής έντονης αντίθεσής του προς αυτό που θέτει το πρώτο σκέλος τής ερώτησης. *~ τι, Θα τολμούσε να μου φέρει αντίρρηση;* (ενν. δεν υπήρχε περίπτωση να μου φέρει αντίρρηση) || *του είπα να φύγει αμέσως· ~ πώς.* (ενν. δεν θα του έλεγα κάτι τέτοιο;) || *Και καλά αυτός. καταλαβαίνω γιατί δεν ήθελε να έρθει· ~ ο άλλος, Τι πρόβλημα είχε;* Βλ κ. λ. *αμέ* (σημ 1).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀμμέ* < *ἀμμή* < αρχ. φρ *ἂν μή*].

Α.Μ.[1] (ο/η) Αυτού / Αυτής Μεγαλειότης (προσφώνηση για βασιλιά / βασίλισσα): *η ~ η βασίλισσα τής Αγγλίας Ελισάβετ Β'.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. His/Her Majesty].

Α.Μ.[2] (τα) (προφέρεται *έι εμ*) τα βραχέα κύματα (βλ λ *βραχύς*, σημ. 4 πβ λ. *εφ-έμ*)
[ΕΤΥΜ Αρκτικόλεξο τού αγγλ όρου Amplitude Modulation «Ρύθμιση Ενισχύσεως»]

Α.Μ.[3] (η) Αστυνομία Μονάδος (βλ κ λ. *αλφαμίτης*).

Α.Μ.[4] (ο) Αριθμός Μητρώου.

Α.Μ.[5] (η) Αστρονομική Μονάδα, η μέση απόσταση μεταξύ Γης και Ηλίου.
[ΕΤΥΜ Ακρωνύμιο τού όρου *Α(στρονομική) Μ(ονάδα)*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Astronomical Unit].

άμα σύνδ. **1.** (με χρονική σημασία) (α) μόλις, όταν: *~ έδυσε ο ήλιος, φύγαμε* (β) κάθε φορά που, οσάκις. όποτε: *~ ερχόταν στο σπίτι, γινόταν πανηγύρι* (γ) (λόγ. +δοτ) αμέσως μόλις, ταυτόχρονα με. *~ τη αφίξει* (*ἅμα τῇ ἀφίξει*, ταυτόχρονα με την άφιξη) || *~ τη γενέσει* (*ἅμα τῇ γενέσει*. αμέσως μόλις δημιουργήθηκε. προκλήθηκε κάτι) || *~ τη εμφανίσει* (*ἅμα τῇ ἐμφανίσει*, ταυτόχρονα με την εμφάνιση)· ΦΡ (α) (αρχαιοπρ) ***αμ' έπος αμ' έργον*** (*ἅμα ἔπος τε καὶ ἔργον ἐποίει*, Ηρόδ. 3, 135) χωρίς καθυστέρηση. αμέσως. μαζί με τα λόγια και η πράξη συγχρόνως: *αφού συμφωνήσαμε, ας ξεκινήσουμε την εφαρμογή τού σχεδίου αμέσως· ~* (β) ***εν τω άμα (και το θάμα)*** (*ἐν τῷ ἅμα*) αμέσως, χωρίς καθυστέρηση. αυτοστιγμεί ΣΥΝ πάραυτα **2.** (με υποθετική σημασία) (α) αν, εφόσον *~ θες να φύγεις, φύγε!* (β) σε έντονη ειρωνεία ή αρνητικό σχόλιο: *είχε πει ότι θα έρθει να με δει· ~ τον είδες εσύ, τον είδα κι εγώ!* || *~ αυτός είναι δικηγόρος, εγώ είμαι ο Πάπας!* **3.** (με αιτιολογική σημασία) επειδή· *απογοητεύεται ~ δεν τον ενθαρρύνουν.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅμα* «συγχρόνως» < *sam-a < *sm-a, συνεσταλμ. βαθμ τού Ι Ε *sem- «ένας, ενιαίος», πβ. λατ sem-el «μια φορά, άπαξ», γαλλ. simple (< λατ sim-plex) «απλός». ιταλ sempre (< λατ. sem-per) «μια φορά για πάντα. πάντοτε». αγγλ. same «ίδιος», γερμ. sammeln «συλλέγω, συγκεντρώνω» κ ά Ομόρρ αρχ. *εἷς* (< *sem-s). *ὅμ-οιος, ἅ-παξ, ἁ-πλοῦς* κ.ά. Η χρήση του ως υποθ. συνδέσμου είναι μεσν]

αμάδα (η) **1.** μικρή επίπεδη πέτρα σε σχήμα δίσκου, που παίζεται στο παιχνίδι «αμάδες»: *απ' όλους εμάς ο Πέτρος έριχνε μακρύτερα την ~ του* **2. αμάδες** (οι) παιδικό παιχνίδι που παίζεται με πέτρες που έχουν επίπεδη επιφάνεια και στρογγυλεμένες γωνίες, οι οποίες ρίχνονται προς συγκεκριμένο στόχο.
[ΕΤΥΜ πιθ < *σαμάδα* < *σημάδα*. παράλλ. τ τής λ. *σημάδι* «στόχος βαλλόμενος (με λίθινο δίσκο)», από την αιτ. πληθ. *τις σαμάδες* < *τις αμάδες*, επειδή το *σ-* θεωρήθηκε (εξαιτίας εσφαλμ. μορφολογικού χωρισμού) ότι ανήκει στο άρθρο].

αμαζόνα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ (με κεφ) γυναίκα που ανήκε σε ένα έθνος φιλοπόλεμων γυναικών, οι οποίες φημίζονταν για τις ιππευτικές και τοξευτικές τους ικανότητες και την έχθρα τους προς τους άνδρες **2.** η γυναίκα που ασκείται στην ιππασία και ιππεύει με εξαιρετική επιδεξιότητα: *οι μικρές ~ τού Ιππικού Ομίλου θα κάνουν σήμερα επίδειξη των ιππευτικών τους ικανοτήτων* ΣΥΝ ιππεύτρια **3.** (μετωνυμ.) (α) γυναίκα με περήφανη και αγέρωχη κορμοστασιά (β) γενναία, μαχητική γυναίκα: *δεν τη φοβίζει κανένας κίνδυνος είναι σωστή ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀμαζών. -όνος* (κύριο όνομα). αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ha-mazan. όνομα περσικής φυλής, που σημαίνει «πολεμιστές» Η αναγωγή σε *ἀ-* στερητ + *μαζός* «μαστός». από τον θρύλο ότι οι Αμαζόνες έκοβαν τον δεξιό μαστό για να τοξεύουν πιο άνετα, είναι παρετυμολογική]

Αμαζόνιος (ο) {-ου κ. -ίου} ποταμός τής Ν. Αμερικής, στο Β. τμήμα της, που πηγάζει από τις Άνδεις και εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό ο μεγαλύτερος σε υδάτινο όγκο ποταμός τής Γης.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ισπ. και πορτ Amazonas, που δόθηκε στον ποταμό το 1541 από τον Ισπανό εξερευνητή Francisco de Orellana, ο οποίος δέχθηκε επίθεση από ντόπιες φυλές, κατά την οποία συμμετείχαν και οι γυναίκες τής φυλής, που ο εξερευνητής συνέδεσε με τις *Αμαζόνες* τής μυθολογίας].

αμάθεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (ειδικότ.) η έλλειψη επαρκών γραμματικών γνώσεων, επαρκούς μόρφωσης και παιδείας *η έλλειψη διδακτικού προσωπικού συντελεί ώστε η ~ να μαστίζει ακόμη πολλά χωριά τής χώρας* || *η ημιμάθεια είναι πιο επικίνδυνη από την ~* ΣΥΝ αγραμματοσύνη, αμορφωσιά, απαιδευσία ΑΝΤ μόρφωση, παιδεία **2.** η έλλειψη γνώσεων ή επαρκούς πληροφόρησης: *η ~ μπορεί να οδηγήσει τον άνθρωπο σε εσφαλμένες επιλογές στη ζωή του* ΣΥΝ άγνοια ΑΝΤ. πληροφόρηση, γνώση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκυκλοπαιδεία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμαθία* < *ἀμαθής*, πβ. κ. *καλλιέργεια – καλλιεργία*]

αμαθής, -ής, -ές {αμαθ-ούς | -είς (ουδ -ή)· αμαθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση άγνοιας, ο ανεπαρκώς πληροφορημένος σχετικά με συγκεκριμένο ζήτημα ΣΥΝ ανίδεος. απληροφόρητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει μόρφωση χαμηλού επιπέδου ή στερείται παντελώς τής στοιχειώδους παιδείας ΣΥΝ αγράμματος, αμόρφωτος, απαίδευτος ΑΝΤ μορφωμένος, πεπαιδευμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-μαθής* < θ. *μαθ-*, πβ. αόρ β' *ἔ-μαθ-ον*, τού ρ *μανθάνω*]

αμάθητος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμα τις απαραίτητες γνώσεις ή εμπειρίες, που δεν έχει ακόμα εξασκηθεί επαρκώς σε συγκεκριμένο τομέα: *είναι ~ ακόμα στη δουλειά του, γι' αυτό και είναι τόσο αργός* ΣΥΝ άπειρος, αδαής ΑΝΤ έμπειρος. ασκημένος, (καθημ.) ψημένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει αποκτήσει ορισμένες συνήθειες: *είναι ~ να ξυπνάει τόσο πρωί* ΣΥΝ ασυνήθιστος ΑΝΤ συνηθισμένος. μαθημένος. εξοικειωμένος • **3.** αυτός που δεν μπορεί να βάλει κακό με τον νου του. που είναι αθώος, με αγνές προθέσεις: *μικρή κι ~ κοπέλα* ΣΥΝ αγνός, άβγαλτος. απονήρευτος, αφελής Επίσης **άμαθος** [μεσν]

αμάκα (η) {χωρ πληθ.} (διαλεκτ.) η απόκτηση και εξασφάλιση αγαθών εις βάρος άλλων, το να ζει κανείς εις βάρος άλλων. *δεν δουλεύει και ζει από την ~* ΣΥΝ (λόγ.) παρασιτισμός· ΦΡ (ως επίρρ) ***(στην) αμάκα*** δωρεάν, τζάμπα, χάρισμα: *πήρε το κτήμα ~*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. a macca «άφθονα, πλουσιοπάροχα» < macca «αφθονία»].

αμάλαχτος, -η. -ο κ. **αμάλακτος** [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μαλάσσεται. που δεν γίνεται πιο μαλακός με πλάσιμο. *~ ζύμη* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κάμπτεται, δεν λυγίζει, δεν συγκινείται εύκολα ΣΥΝ. άκαμπτος, σκληρός, ασυγκίνητος. αλύγιστος.

αμάλγαμα (το) [1856] {αμαλγάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κράμα υδραργύρου με άλλο μέταλλο ή μέταλλα **2.** (μτφ.) η ανάμειξη προσώπων ή πραγμάτων διαφορετικών μεταξύ τους *η Σοβιετική Ένωση υπήρξε ~ εθνοτήτων* ΣΥΝ συνονθύλευμα, μωσαϊκό • **3.** ΓΛΩΣΣ η δήλωση δύο ή περισσοτέρων σημασιών από το ίδιο μόρφημα (ή μορφή), λ χ. στο μόρφημα *-οι* (τής λ *δρόμ-οι*) συνυπάρχουν η δήλωση τού πληθυντικού αριθμού, τής ονομαστικής πτώσης και τού αρσενικού γένους
[ΕΤΥΜ Αντιδάν.. < γαλλ amalgame < μεσν. λατ. amalgama. παραλλαγμένος τ. τού λατ. malagma «μαλακωμένο κατάπλασμα» < μτγν. *μάλαγμα* < αρχ. *μαλάσσω* Κατ' άλλη άποψη, ο γαλλ τ amalgame προέρχεται από μεσν λατ. amalgama (όρος των αλχημιστών) < αραβ. al-madjma'a «τήξη, συγχώνευση»]

αμαλγαμάτωση (η) [1895] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΧΗΜ ο σχηματισμός αμαλγάματος **2.** η επικάλυψη επιφανειών με αμάλγαμα **3.** ΟΡΥΚΤ η μέθοδος εξαγωγής πολύτιμων μετάλλων από τα ορυκτά τους με τη χρησιμοποίηση υδραργύρου Επίσης **αμαλγάμωση**

Αμάλθεια (η) ΜΥΘΟΛ η τροφός τού Δία στο Ιδαίο Άντρο. όπου τον είχε κρύψει η μητέρα του Ρέα, για να γλυτώσει από τον πατέρα του Κρόνο, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του· περιγράφεται άλλοτε ως νύμφη και άλλοτε ως κατσίκα, από το κέρας τής οποίας τρεφόταν ο Δίας με γάλα και μέλι· ΦΡ ***το κέρας τής Αμάλθειας*** (*κέρας Ἀμαλθείας*) σύμβολο τής αφθονίας, τής πλησμονής των αγαθών, τής ευημερίας τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ αρχ., πιθ. < *ἀ-* στερητ. + **μάλθος* «έλλειψη, στέρηση» (βλ. κ. *μαλθακός*), οπότε η αρχική σημ τής λ *Ἀμάλθεια* θα ήταν «η μη στέρηση» και, κατ' επέκταση, «η γενναιοδωρία» Η φρ. *κέρας Ἀμαλθείας* αναφέρεται στο σπασμένο κέρατο τής κατσίκας (με το γάλα τής οποίας τρεφόταν ο Δίας). το οποίο μπορούσε να γεμίζει με οποιοδήποτε αγαθό επιθυμούσε ο κάτοχός του· ο Δίας το χάρισε στη νύμφη τροφό του].

Αμαλία (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Amalie < αρχ γερμ amal-. που αποσπάστηκε από κύρ. ονόματα (λ.χ Amal-berga) και σημαίνει «δραστήριος. ενεργός»].

αμάμπιλε επίρρ κ επίθ. {άκλ } ως μουσική εκφραστική ένδειξη· αξιαγάπητο, ευχάριστο, ελκυστικό

α- / αν- *στερητικό*

α-μαγάριστος, -η, -ο
α-μάγγωτος, -η, -ο
α-μαγείρευτος, -η, -ο
α-μάγευτος, -η, -ο
α-μαγνήτιστος, -η, -ο
α-μαγνητοσκόπητος, -η, -ο
α-μαγνητοφώνητος, -η, -ο
α-μάδητος, -η, -ο
α-μάζευτος, -η, -ο
α-μάζωχτος, -η, -ο
α-μακιγιάριστος, -η, -ο
α-μαλάκωτος, -η, -ο
α-μάλλιαστος, -η, -ο
α-μάλωτος, -η, -ο
α-μάνικος, -η, -ο
α-μανίκωτος, -η, -ο
α-μαντάλωτος, -η, -ο
α-μαντάριστος, -η, -ο
α-μάντευτος, -η, -ο
α-μάντρωτος, -η, -ο

[ΕΤΥΜ. < ιταλ amabile < λατ amabilis < amo «αγαπώ»].

αμάν επιφών. (εκφραστ.) **1.** έλεος! για τον Θεό!: ~, *σε παρακαλώ, δείξε λίγη κατανόηση!* ΦΡ (α) ***κάνω αμάν για (κάποιον / κάτι)*** θέλω πάρα πολύ: *είμαι τόσο διψασμένη, που ~ μια πορτοκαλάδα!* (β) ***βρε αμάν, βρε ζαμάν*** για περιπτώσεις στις οποίες απευθύνουμε ικεσίες χωρίς αποτέλεσμα: *τον παρακάλεσα, έπεσα στα πόδια του, ~, βρε καλέ μου, τίποτα αυτός το βιολί του!* **2.** για την έκφραση φόβου: *~! Ο σκύλος δεν είναι δεμένος!* ΣΥΝ οχ **3.** για την έκφραση θαυμασμού και έκπληξης· ~, *αδερφάκι μου! Τι πράγμα είναι αυτό!* **4.** για την έκφραση αγανάκτησης: ~ *πια, βαρέθηκα να σε βλέπω να τεμπελιάζεις!* ΣΥΝ επιτέλους, δεν πάει άλλο **5.** για την έκφραση στενοχώριας, λύπης, πόνου: ~, *τι του 'μελλε να πάθει'* || *οχ ~, τι κακό μάς βρήκε!*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. aman «έλεος»]

αμανάτι (το) {μόνο στην ονομ. κ. αιτ.} το αντικείμενο που δίνεται ως εγγύηση για δάνειο ΣΥΝ ενέχυρο, υποθήκη· ΦΡ (α) ***κρατάω (κάτι) αμανάτι*** (i) κρατώ (κάτι) ως εγγύηση (ii) (μτφ.) διατηρώ αμείωτη τη διάθεση, περιμένω να εκδικηθώ κάποιον που με έχει βλάψει. *από τότε που τον προσέβαλε, του το κρατάει αμανάτι* ΣΥΝ. (του) το κρατάω, (του) το φυλάω (β) ***μένω αμανάτι*** εγκαταλείπομαι μόνος, μένω χωρίς κανένα στήριγμα: *θυσιάστηκε για όλους και τελικά έμεινε ~· κανείς δεν γύρισε να τον κοιτάξει.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < διαλεκτ. τουρκ. amanat < τουρκ. emanet «κατάθεση, παρακαταθήκη» < αραβ amānat].

αμανές κ. **μανές** (ο) {αμανέδες} **1.** αργό ανατολίτικο τραγούδι, στο οποίο επαναλαμβάνεται συχνά το επιφώνημα «αμάν» (βλ. λ.) και που απαιτεί ιδιαίτερες φωνητικές ικανότητες. *αρχίζω / πιάνω τον ~·* ΦΡ (μτφ.) ***παίρνω / τραβάω / σηκώνω ψηλά τον αμανέ*** συμπεριφέρομαι αλαζονικά, προβάλλω υπερβολικές, εξωπραγματικές αξιώσεις: *ο Δημήτρης, από τότε που πήρε προαγωγή, έχει πάρει πολύ ψηλά τον αμανέ!* **2.** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) κάθε λαϊκό τραγούδι με αργό ανατολίτικο ύφος, που θυμίζει τα ανατολίτικα μέσα μουσικής έκφρασης.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. mani, με την επίδρ. τής λ. *αμάν*, που συχνά παρεμβάλλεται σε τέτοιου είδους τραγούδια].

άμαξα (η) {-ας κ. (λόγ.) -άξης | -αξών} τροχοφόρο όχημα που σύρεται από υποζύγια και χρησιμεύει στη μεταφορά προσώπων ή φορτίων: *έκαναν έναν ρομαντικό περίπατο με ~* || *ταχυδρομική / ανακτορική / αυτοκρατορική / επιβατική ~·* ΦΡ (α) ***ο τελευταίος / πέμπτος τροχός τής αμάξης*** για πρόσωπα που βρίσκονται στη χαμηλότερη βαθμίδα σε μια ιεραρχία, που δεν έχουν μεγάλες αρμοδιότητες ή εξουσία. *μακάρι να μπορούσα να σου φανώ χρήσιμος, αλλά ξέρεις καλά ότι είμαι ~* (β) ***τα εξ αμάξης*** *(τὰ ἐξ ἁμάξης)* υβριστικά λόγια, τα οποία απευθύνονται επιθετικά προς κάποιον, με έντονα επιτιμητικό τρόπο: *μετά την ομιλία του στη Βουλή, ξανάρχισαν οι εφημερίδες να του σέρνουν ~* || *μετά τη γκάφα του άκουσε ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅμαξα* < **ἅμ-αξ-ja* < *ἅμα* + *ἄξων*, οπότε αρχικά η λ. θα περιέγραφε σκελετό οχήματος που στηριζόταν σε άξονα. Η φρ *τὰ ἐξ ἁμάξης* προήλθε από τη συνήθεια που είχαν οι γυναίκες τής αρχ. Αθήνας, όταν επέστρεφαν πάνω σε άμαξες από τα Ελευσίνια Μυστήρια, να κάνουν δηκτικά σχόλια ποικίλου περιεχομένου. Η φρ. *ο τελευταίος τροχός τής αμάξης* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. la dernière roue du carrosse].

αμαξάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βόλτα με άμαξα *πήγε ~* **2.** (συνήθ. ως επίρρ.) με άμαξα. *γυρίσαμε ~ όλη την Κηφισιά*

αμαξάδικο (το) (λαϊκ.) το αμαξουργείο ΣΥΝ αμαξοποιείο.

αμαξάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρή άμαξα, συνήθως με άλογα, για περιπάτους ή για μεταφορά αγαθών *πάμε βόλτα με το ~,* • **2.** μικρό, φθηνό αυτοκίνητο: *αγόρασα ένα ~, για τις μετακινήσεις στην πόλη.*

αμαξάς (ο) [μεσν.] {αμαξάδες} ο οδηγός τής άμαξας ΣΥΝ (λόγ.) αμαξηλάτης.

αμαξηλάτης (ο) {αμαξηλατών} (σπάν.-λόγ.) ο αμαξάς (βλ. λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἁμαξηλάτης* < *ἅμαξα* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

αμάξι (το) {αμαξ-ιού | -ιών} **1.** το αυτοκίνητο: *αγοράζω / παίρνω / οδηγώ ~* **2.** η άμαξα (βλ. λ.) — (υποκ.) **αμαξάκι** (το) (βλ. λ.), (μεγεθ.) **αμαξάρα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀμάξιν* (σημ. 2) < αρχ. *ἁμάξιον*, υποκ. τού *ἅμαξα*]

αμαξιάτικα (τα) (λαϊκ.) η αμοιβή τού αμαξά για μία διαδρομή.

αμαξιτός, -ή, -ό (λόγ. για δρόμο) κατάλληλος για κάθε είδους τροχοφόρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἁμαξιτός* < *ἅμαξα* + *-ιτός* (πβ. *προσ-ιτός*) < *εἶμι* «πηγαίνω»]

αμαξοδηγός (ο) [1892] οδηγός σιδηροδρομικής αμαξοστοιχίας ΣΥΝ μηχανοδηγός.

αμαξόδρομος (ο) [1874] (λαϊκ.) ο αμαξιτός δρόμος.

αμαξοποιείο (το) [1871] το αμαξουργείο (βλ.λ.). — **αμαξοποιία** (η), **αμαξοποιός** (ο).

αμαξοστάσιο (το) [1875] {αμαξοστασί-ου | -ων} ο χώρος όπου σταθμεύουν, φυλάσσονται και επισκευάζονται μεγάλα οχήματα, όπως φορτηγά, λεωφορεία, τρόλεϊ και σιδηροδρομικά οχήματα.
[ΕΤΥΜ < *άμαξα* + *-στάσιο* < *στάση*]

αμαξοστοιχία (η) [1875] {αμαξοστοιχιών} το σύνολο των βαγονιών που κινεί μια σιδηροδρομική μηχανή· μηχανή και βαγόνια που χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά επιβατών ή εμπορευμάτων *ταχεία / επιβατική / εμπορική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. < *άμαξα* + *-στοιχία* < *-στοιχος* < αρχ. *στείχω* «βαδίζω»].

αμαξουργείο (το) το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται άμαξες ΣΥΝ αμαξοποιείο.

αμαξουργός (ο) ο κατασκευαστής αμαξών. — **αμαξουργία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁμαξουργός* < *ἅμαξα* + *-ουργός* < *ἔργον*].

αμάξωμα (το) {αμαξώμ-ατος | -ατα, -άτων} η μεταλλική επένδυση και ο σκελετός τού αυτοκίνητου για την προστασία των επιβατών και των εξαρτημάτων τής μηχανής του ΣΥΝ καροσερί.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ carrosserie].

αμάρα (η) {αμαρών} ΒΙΟΛ. η κοινή εκβολή τού πεπτικού σωλήνα και τού ουρογεννητικού συστήματος στα πτηνά, τα ερπετά, τα αμφίβια και τα έμβρυα των θηλαστικών.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυλάκι νερού», αβεβ ετύμου, ίσως από σύνθ. *δι- / ἐξ-αμάω* «ανοίγω αυλάκι» (< *ἄμη* «φτυάρι»). Κατ' άλλους συνδ με χεττ. amiyar(a) «αυλάκι, κανάλι» ή αλβ. amë «κοίτη ποταμού». Ο βιολ. όρ είναι απόδ. τού γαλλ conduit]

αμάραντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μαραίνεται, δεν ξεραίνεται: ~ *στεφάνι / λουλούδι* ΣΥΝ αειθαλής, θαλερός **2.** αυτός που διατηρεί άφθαρτες τις αρχικές του ιδιότητες· ~ *δόξα* ΣΥΝ αιώνιος, αθάνατος· ΦΡ ΕΚΚΛΗΣ ***ρόδο το αμάραντο*** προσφώνηση τής Θεοτόκου (από τους ύμνους των Χαιρετισμών) • **3. *αμάραντος*** (ο) φυτό που έχει την ιδιότητα να μη μαραίνεται ούτε να αλλοιώνεται η μορφή του, όταν κοπεί ή μείνει χωρίς νερό: *«για ιδέστε τον ~ σε τι βουνά φυτρώνει»* (δημοτ. τραγ.).

αμαρκάριστος, -η, -ο **1.** (α) (για ζώο) αυτός που δεν τον έχουν μαρκάρει, που δεν του έχουν αποτυπώσει με ειδικό τρόπο το σήμα τού κοπαδιού ή τού ιδιοκτήτη πάνω στο δέρμα του ΑΝΤ μαρκαρισμένος (β) (γενικότ.) αυτός που δεν τον έχουν σημειώσει, δεν του έχουν βάλει σημάδι • **2.** ΑΘΛ (παίκτης) που δεν φυλάσσεται από αντίπαλο *έδωσε πάσα σε έναν ~ συμπαίκτη του* ΣΥΝ αφύλαχτος, ελεύθερος ΑΝΤ μαρκαρισμένος.

Αμαρούσιο (το) {Αμαρουσίου} δήμος τής περιφέρειας πρωτευούσης Β. τής Αθήνας Επίσης (καθημ.) **Μαρούσι.**
[ΕΤΥΜ Το τοπων. ανάγεται στο ιερό τής *'Αμαρυσίας / 'Αμαρυνθίας* Αρτέμιδος, που υπήρχε στον χώρο τού αρχ δήμου Αθμονέων]

αμαρτάνω ρ. αμετβ {αμάρτησα (αρχαιοπρ ήμαρτον)} **1.** παραβαίνω τον θείο νόμο, τις εντολές τού Θεού, υποπίπτω σε θρησκευτική παρεκτροπή (αμαρτία): *όποιος κλέβει, αμαρτάνει* || *αμάρτησα ενώπιον Θεού και ανθρώπων* ΣΥΝ κολάζομαι **2.** (επιφών.) ***ήμαρτον!*** βλ. λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἁμαρτάνω* «αστοχώ, αποτυγχάνω», αβεβ ετύμου, πιθ. < **ἁ-μαρτ-* < **ἁ-* + *smart- < *ἁ-* στερητ + *smr̥t- < Ι.Ε. *smer- «έχω μερίδιο σε κάτι, συμμετέχω – θυμούμαι», πβ σανσκρ smár-ati «θυμάται», λατ. mer-ēre «κερδίζω», me-mor-ia «μνήμη» κ.ά. Ομόρρ. *μέρος* (< **σμέρ-ος*), *μέρ-ιμνα, μοῖρα* (< **μόρ-ja*), *εἱμαρμένη* κ ά. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει αστόχημα στον φυσικό κόσμο (π.χ. αστοχία ενός τοξοβόλου) και, αργότερα (ιδίως από τον 3ο αι. π.Χ.), αστόχημα ηθικό, παράπτωμα. Παρόμοια σημασιολογική εξέλιξη γνώρισε και η αντίστοιχη εβρ. λ. ḥata, την οποία οι Εβδομήκοντα μετέφρασαν «αμαρτάνω»].

αμάρτημα (το) [αρχ.] {αμαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΘΡΗΣΚ (α) η πράξη που θεωρείται αντίθετη προς ηθικές αρχές ή αντιλήψεις, όπως υπαγορεύονται από ορισμένη θρησκεία· *η μοιχεία, η ακολασία, η κλοπή, ο φόνος θεωρούνται αμαρτήματα* ΣΥΝ ανόμημα, κρίμα, παράπτωμα (β) ***προπατορικό αμάρτημα*** βλ. λ. *προπατορικός* (γ) ***τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα*** τα βαρύτερα αμαρτήματα, που οδηγούν, κατά τη Χριστιανική Εκκλησία, τον πιστό σε βέβαιο πνευματικό θάνατο σύμφωνα με την οριστική τους καταγραφή από τον δομινικανό Γουλιέλμο Πετράλδο τον 13ο αι. στο βιβλίο *Σύνοψη των αρετών και των αμαρτημάτων*, αυτά είναι, *η έπαρση, η πλεονεξία, η ζηλοφθονία, η οργή, η ακηδία – οκνηρία, η λαιμαργία και η λαγνεία* • **2.** σοβαρό λάθος, εσφαλμένη εκτίμηση ή κρίση: *το ~ μου είναι ότι δεν σου είπα από την αρχή τι συνέβαινε* ΣΥΝ σφάλμα

αμαρτία (η) {αμαρτιών} **1.** ΘΡΗΣΚ. σκέψη, πράξη ή ενέργεια που θεωρείται παράβαση τού θείου και τού ηθικού νόμου, όπως αυτός παρουσιάζεται στη θρησκεία. *ο φόνος, η κλοπή, η μοιχεία είναι ~* || *βαριά / μεγάλη / μικρή / θανάσιμη ~* || *διαπράττω / πέφτω σε / κάνω ~* || *αναγνωρίζω / εξομολογούμαι τις ~ μου σε κάποιον* (ιερωμένο, φίλο κ.λπ.) || *ο Χριστός ήρθε για να άρει τις ~ τού κόσμου* || *άφεση αμαρτιών* ΣΥΝ αμάρτημα· ΦΡ (α) ***αμαρτία (από τον Θεό)*** κρίμα, άδικο, κάτι που δεν πρέπει να γίνει· *είναι αμαρτία να παρατήσεις τις σπουδές σου!* || *Θα βάλεις σε κίνδυνο την ευτυχία τής οικογένειάς σου για ένα περιστασιακό φλερτ, Αμαρτία από τον Θεό!* (β) ***είναι αμαρτία να...*** είναι κρίμα να..., δεν αξίζει να. *προσπαθείς δέκα χρόνια να πετύχεις, ~ σταματήσεις τώρα* (γ) ***πληρώνω αμαρτίες*** βασανίζομαι, υφίσταμαι τις συνέπειες από λάθη, όχι απαραιτήτως δικά μου: *πληρώνω ξένες αμαρτίες* || *«Τι αμαρτίες πληρώνω, Θεέ μου!», φώναξε αγανακτισμένη* (δ) ***παίρνω πάνω μου την αμαρτία*** αναλαμβάνω την ευθύνη για πράξη ή παράπτωμα, για αμάρτημα άλλου· *κάνε αυτό που σου λέω και παίρνω εγώ πάνω μου την αμαρτία* ΣΥΝ αναλαμβάνω την ευθύνη (ε) ***για να πω την αμαρτία μου*** για να μιλήσω με ειλικρίνεια, για να εκμυστηρευθώ κάποιο λάθος μου: ~. *έφταιγα κι εγώ* (στ) ***παλιά αμαρτία*** παλιός εραστής/ερωμένη: *είναι μια παλιά μου αμαρτία* (ζ) ***σιχαίνομαι (κάποιον / κάτι) σαν τις αμαρτίες μου*** μισώ πάρα πολύ, απεχθάνομαι: *αυτό τον άνθρωπο τον σιχαίνομαι σαν τις αμαρτίες μου* (η) (παροιμ.) ***αμαρτία (εξ)ομολογημένη, αμαρτία συχωρεμένη*** ή ***αμαρτία εξομολογημένη ουκ έστιν αμαρτία*** (μεσν. *ἁμαρτία ἐξωμολογημένη οὐκ ἔστιν ἁμαρτία*) η αμαρτία την οποία εξομολογείται κάποιος συγχωρείται, δεν θεωρείται πλέον αμαρτία (θ) ***ασθενής και οδοιπόρος αμαρτίαν ουκ έχει*** (*ἀσθενὴς καὶ ὁδοιπόρος ἁμαρτίαν οὐκ ἔχει*) (i) από την τήρηση τής νηστείας εξαιρούνται οι ασθενείς και οι οδοιπόροι οι μεν για λόγους υγείας, οι δε γιατί δεν έχουν τη δυνατότητα να διαλέξουν το φαγητό τους (ii) (κατ' επέκτ.) για περιπτώσεις κατά τις οποίες ζητείται μια εξαίρεση από την τήρηση ορισμένων κανόνων (ι) ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** (μεσν *ἁμαρτίαι γονέων παιδεύουσι*

τέκνα) τα παιδιά υφίστανται τις επιπτώσεις από τα λάθη των γονέων τους (ια) ***σαν αμαρτία*** για κάτι πάρα πολύ ελκυστικό. που βάζει σε πειρασμό: «*σ' αγαπώ ~, σε μισώ σαν φυλακή*» (λαϊκ. τραγ.) || *ωραίος ~* **2.** η διαφθορά, η ακολασία: *ζει μέσα στην ~* **3.** (ειδικότ.) η παράνομη ερωτική δραστηριότητα: *το σπίτι τής ~* **4.** (α) πράξη άξια επιπλήξεως· σοβαρό λάθος: *η ~ μου είναι που σε άφησα να μπεις στη ζωή μου'* || *«ιστορία μου, ~ μου, λάθος μου μεγάλο»* (λαϊκ τραγ.) ΣΥΝ κρίμα, αμάρτημα (β) ΦΙΛΟΛ (στην αρχαία τραγωδία) η άστοχη ενέργεια τού τραγικού ήρωα· στην *Ποιητική* τού Αριστοτέλη ο όρος δηλώνει ένα διανοητικό λάθος και όχι ένα ηθικό παραστράτημα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁμαρτία* < *ἁμαρτάνω* (βλ.λ.)]

αμάρτυρος, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. για γλωσσικούς τύπους. λέξεις επανασυντεθειμένων γλωσσών) αυτός που δεν μαρτυρείται. δεν απαντά στα σωζόμενα κείμενα, στις διαθέσιμες πηγές

> **αμάρτυρος τύπος / λέξη.** Έτσι χαρακτηρίζεται στη φιλολογική επιστήμη και ιδιαίτερα στην κλασική φιλολογία τύπος γραμματικός ή λέξη που **δεν μαρτυρείται**, δεν απαντά στα κείμενα τής Αρχαίας, τα οποία μας έχουν σωθεί τύπος ή λέξη που **«δεν κείται»**, δηλ δεν βρίσκεται στα **κείμενα**, όπως έλεγαν οι αρχαίοι γραμματικοί, και μάλιστα οι Αττικιστές (*«κεῖται ἢ οὐ κεῖται»*, βλ. λ *Τιπούκειτος*). Άρα το **αμάρτυρος** είναι μια προσεκτική διατύπωση, για να δηλώσουμε ότι μια, αρχαία συνήθως, λέξη δεν έχει σωθεί στα κείμενα που έχουν διασωθεί και που γνωρίζουμε (προκειμένου για τα κείμενα τής Αρχαίας Ελληνικής, έχει διασωθεί. κατά τους υπολογισμούς τού μεγάλου κλασικού φιλολόγου Wilamovitz, μόλις το 1/5!). Πώς γνωρίζουμε τις λέξεις που θεωρούνται αμάρτυρες; Έμμεσα. από αναφορές που γίνονται στις βοηθητικές πηγές («Sekundärliteratur»), σε σχολιαστές, γραμματικούς και κυρίως λεξικογράφους ή «γλωσσογράφους» (λεξικογράφους σπάνιων ή ιδιωματικών λέξεων. των λεγομένων «γλωσσών»).
> Στην ιστορική γλωσσολογία, αμάρτυροι χαρακτηρίζονται γραμματικοί ή λεξιλογικοί τύποι που μας είναι υποθετικά γνωστοί· αναγόμαστε δηλ σε αυτούς με τη λεγόμενη **επανασύνθεση** (reconstruction), τη σύγκριση και αναγωγή σε αρχικούς τύπους τής γλώσσας βάσει σταθερών κανόνων. Οι αμάρτυροι τύποι δηλώνονται με αστερίσκο (*)· π χ *νέος* < I.E. *newos, πβ λατ novus. → *αστερίσκος*

αμαρτωλός, -ή, -ό **1.** ΘΡΗΣΚ (α) αυτός που παρέβη τον θείο νόμο. που αμάρτησε (β) κάθε άνθρωπος μετά την πτώση, μετά το προπατορικό αμάρτημα **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν συμφωνεί ή αντιβαίνει στην ηθική τής κοινωνίας ΣΥΝ ανήθικος, επιλήψιμος ΑΝΤ ηθικός. αγνός **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με ερωτικές (συνήθ. εξωσυζυγικές) δραστηριότητες: *το ~ της παρελθόν* || *η ~ πλευρά τού Χόλλυγουντ.* — **αμαρτωλά** επίρρ., **αμαρτωλότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁμαρτωλός* < *ἁμαρτωλή* «αμαρτία», το οποίο θεωρήθηκε θηλ. επίθ.].

αμαρυλλίδα (η) ποώδες καλλωπιστικό φυτό, με ωραία και αρωματικά άνθη· χρησιμοποιείται στη βιομηχανία και τη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ Amaryllis < μτγν *Ἀμαρυλλίς, -ίδος* (βλ λ). όνομα βοσκοπούλας που αναφέρεται στο γ' ειδύλλιο τού Θεοκρίτου].

Αμαρυλλίς (η) {Αμαρυλλίδ-ος, -α} γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αμαρυλλίδα**.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. (με υποκ. επίθημα *-υλλίς*), που θεωρείται συγγενές προς το αρχ ρ. *ἀμαρύσσω* «λάμπω, σπινθηροβολώ» < *ἀ-* προθεμ. + θ *μαρ-*. ρ *μαρμαίρω* (βλ. κ. *μάρμαρο*)].

άμαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει μαστούς. — **αμαστία** (η)

αμασχάλη (η) → μασχάλη

αμαυρός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που δεν λάμπει, που είναι σκοτεινός ΣΥΝ σκοτεινός, μαυρειδερός. — **αμαυρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, ίσως συνδέεται με τη λ. *ἀμυδρός*].

αμαυρώνω ρ. μετβ {αμαύρω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** κάνω κάτι σκοτεινό, μειώνω ή εξαφανίζω τη λάμψη **2.** (συνήθ. μτφ.) βλάπτω, καταστρέφω (το καλό όνομα. τη φήμη κάποιου): *με τις πράξεις σας αμαυρώσατε την καλή φήμη τού ιδρύματος* || *~ την υπόληψη / τη δόξα κάποιου* ΣΥΝ κηλιδώνω, σπιλώνω — **αμαύρωμα** (το) [μτγν.], **αμαυρωτικός,** -ή. -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμαυρῶ (-όω)*, αρχική σημ «εξασθενίζω, συσκοτίζω», < *ἀμαυρός*].

αμαύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η σπίλωση (καλής φήμης, αίγλης. δόξας κ λπ) ΣΥΝ κηλίδωση • **2.** ΧΗΜ (α) η ελάττωση ή εξαφάνιση τής λάμψης ορισμένων μετάλλων ή ορυκτών λόγω οξιδώσεως (β) ***αμαύρωση σακχάρων*** η αποικοδόμηση των σακχάρων στη φύση μέσω σειράς χημικών αντιδράσεων με αποτέλεσμα τον σχηματισμό ουσιών σκοτεινού χρώματος • **3.** ΙΑΤΡ η εξασθένηση ή *απώλεια* (συνήθ. *παροδική*) τής οράσεως χωρίς ευδιάκριτη αλλοίωση τού ματιού. εκτός από την πλήρη ακινησία τής κόρης • **4.** ΓΕΩΠ. ασθένεια των αμπελιών με χαρακτηριστικό την εμφάνιση μαύρων κηλίδων στα φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμαύρωσις* < *ἀμαυρῶ* < *ἀμαυρός* Ο ιατρ. όρ είναι αντιδάν. από αγγλ. amaurosis].

αμάχη (η) {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.-λογοτ.) αίσθημα έχθρας και μίσους ΣΥΝ. έχθρα, μίσος, εμπάθεια ΑΝΤ φιλία, αγάπη, ομόνοια ΦΡ (παροιμ.) ***η πολλή αγάπη φέρνει και πολλή αμάχη*** η μεγάλη αγάπη οδηγεί και σε μεγάλο μίσος.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* προθεμ + *μάχη*, πβ. *μασχάλη – αμασχάλη*].

αμαχητί επίρρ. [αρχ] (λόγ.) χωρίς αντίσταση: *τα τελευταία οχυρά τού εχθρού έπεσαν ~* || *είναι τόσο γοητευτική, που οι άνδρες παραδίδονται ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

αμάχητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν ηττάται ή δεν είναι δυνατόν να νικηθεί ΣΥΝ ακαταμάχητος, ακατανίκητος **2.** ΝΟΜ ***αμάχητο τεκμήριο*** το τεκμήριο το οποίο σύμφωνα με τον νόμο δεν μπορεί να ανατραπεί με ανταπόδειξη — **αμάχητα / αμαχήτως** [αρχ] επίρρ.

άμαχος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν λαμβάνει ενεργό μέρος σε πόλεμο, που δεν ανήκει σε κανέναν στρατό σε καιρό πολέμου· ΦΡ ***άμαχος πληθυσμός / άμαχοι*** (οι) το τμήμα τού πληθυσμού (γέροι, γυναίκες, παιδιά, ανάπηροι, άρρωστοι) που δεν συμμετέχει ενεργά σε πόλεμο και τού οποίου η ζωή, η ελευθερία και η περιουσία οφείλουν να γίνονται σεβαστές από τους εμπολέμους.

Αμβέρσα (η) λιμάνι τού Βελγίου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Anvers < ολλ. Antewerpen < μέσ γερμ. anda «απέναντι» + werpum «πρόσχωση», ονομασία που αναφέρεται στη θέση τής πόλεως στον Σκάλδη ποταμό]

αμβλυγώνιος, -α. -ο [μτγν.] ΓΕΩΜ αυτός που περιλαμβάνει ή σχηματίζει αμβλεία γωνία *~ τρίγωνο* ΑΝΤ. οξυγώνιος.

αμβλυκόρυφος, -η, -ο [1892] αυτός τού οποίου η κορυφή είναι αμβλεία ΑΝΤ οξυκόρυφος.

αμβλύνοια (η) {χωρ. πληθ.} (*επίσ.*) η νωθρότητα στη σκέψη και την αντίληψη· διανοητική βραδύτητα ΣΥΝ βραδύνοια, ηλιθιότητα ΑΝΤ οξύνοια. οξυδέρκεια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αμβλύνους, -ους, -ουν {αμβλύν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων, -ους} (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει οξεία αντίληψη και κρίση, διανοητικά νωθρός ΣΥΝ βραδύνους, ηλίθιος ΑΝΤ οξύνους, αγχίνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ < *αμβλύς* + *νους*, κατ' αντιδιαστολή προς το μτγν. *ὀξύνους*. πβ κ γαλλ. à l'esprit obtus, αγγλ obtuse].

αμβλυντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι ικανός ή κατάλληλος να αμβλύνει *~ εργαλείο για το ακόνισμα αιχμηρών επιφανειών.*

αμβλύνω ρ. μετβ {άμβλυ-να, -νθηκα. -μμένος} **1.** καθιστώ (κάτι) αμβλύ, μειώνω την αιχμηρότητα (αντικειμένου, οργάνου κ λπ.) ΣΥΝ στομώνω ΑΝΤ ακονίζω **2.** (μτφ) ελαττώνω ή μειώνω την οξύτητα, την ένταση (αισθημάτων ή συναισθημάτων), τις διαφορές ή τις αντιθέσεις: *αν δεν αμβλυνθούν τα πάθη, θα οδηγηθούμε σε εμφύλιο πόλεμο* || *προσπάθεια να αμβλυνθούν οι εσωκομματικές αντιθέσεις* ΣΥΝ. μετριάζω. απαλύνω ΑΝΤ οξύνω — **άμβλυνση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μεγέθυνση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμβλύς*]

αμβλύς, -εία, -ύ {δύσχρ. αμβλ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | αμβλύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν διαθέτει μυτερή άκρη ή αιχμή, μη κοφτερός. *από το σχήμα τής πληγής ο ιατροδικαστής συμπέρανε ότι ο φόνος έγινε με ~ όργανο* ΣΥΝ. στομωμένος ΑΝΤ οξύς, μυτερός, κοφτερός **2.** (μτφ) αυτός που στερείται δυνάμεως και εντάσεως: *ο γιατρός διαπίστωσε ότι έχει εκ γενετής ~ την όραση* ΣΥΝ αδύνατος, εξασθενημένος ΑΝΤ έντονος, δυνατός **3.** ΓΕΩΜ ***αμβλεία γωνία*** η γωνία που είναι μεγαλύτερη από την ορθή, δηλ. μεγαλύτερη από 90°. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀμλύς*, πιθ. συνδ. με τη λ. *μαλακός*, καθώς και με το αρχ. *ἀμβλίσκω* «κάνω έκτρωση, φονεύω» Η λ. *ἀμβλύς* αρχικά αναφερόταν σε εργαλεία και όπλα που δεν είχαν καλά ακονισμένες αιχμές. από όπου κατέληξε μεταφορικά να δηλώνει εξασθενημένες αισθήσεις (π.χ. όραση) και νοητικές λειτουργίες].

αμβλύστομος, -η, -ο [1892] (για όργανα κοπής. μαχαίρι, τσεκούρι κ.τ.ό.) αυτός που δεν είναι πολύ αιχμηρός ή κοφτερός ΣΥΝ αμβλύς ΑΝΤ οξύς, οξύστομος.

αμβλύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι αμβλύ, η έλλειψη οξύτητας ή αιχμηρότητας ΑΝΤ οξύτητα, αιχμηρότητα **2.** (μτφ.) η παντελής έλλειψη δύναμης, έντασης: *η ~ τής σκέψης του* (πβ. λ. *αμβλύνοια*) ΣΥΝ ατονία **3.** ΙΑΤΡ ποιότητα τού ήχου που παράγεται από την κρούση οργάνου τού ανθρώπινου σώματος που δεν περιέχει αέρα αξιοποιείται ως διαγνωστική μέθοδος.

αμβλυωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ παροδική ή μόνιμη αδυναμία τής οράσεως. που οφείλεται σε αβιταμίνωση, νεφροπάθεια κ ά. ΣΥΝ θολούρα, θαμπάδα. ΑΝΤ. οξυωπία. — **αμβλύωπας** κ. (λόγ.) **αμβλύωψ** [αρχ.] {αμβλύωπος} (ο/η), **αμβλυωπικός,** -ή. -ό
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμβλυωπός* < *ἀμβλύς* + *-ωπός*. θ. *-ωπ-*, από όπου και παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ κ. *ὀπ-ή*) Η λ. πέρασε ως ιατρ όρος σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ amblyopia, γαλλ amblyopie κ.ά.].

αμβλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {άμβλωσα} κάνω ή προκαλώ άμβλωση.

άμβλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η τεχνητή διακοπή, συνήθ. ανεπιθύμητης. κυήσεως με πρόωρη απομάκρυνση τού εμβρύου από τη μήτρα ΣΥΝ έκτρωση. — **αμβλώσιμος,** -η, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄμβλωσις* < *ἀμβλῶ (-όω)* «αφαιρώ τη ζωή τού εμβρύου», αβεβ ετύμου, πιθ. συγγενές προς τη λ. *μύλη* και προς το επίθ. *ἀμβλύς* (βλ.λ.)].

αμβλωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί άμβλωση ΣΥΝ εκτρωτικός, εξαμβλωτικός **2.** ΦΑΡΜ ***αμβλωτικά*** (τα) ισχυρές και επικίνδυνες φαρμακευτικές ουσίες (λ.χ. κινίνο, υδράργυρος κ ά.), που προκαλούν

α- / αν- *στερητικό*

α-μαρτύρητος, -η. -ο	**α-μαστίγωτος,** -η, -ο	**α-ματαίωτος,** -η, -ο	**α-μάτωτος,** -η, -ο	**α-μαχαίρωτος,** -η, -ο
α-μάσητος, -η, -ο	**α-μαστόρευτος,** -η, -ο	**α-μάτιαστος,** -η, -ο	**α-μαύλιστος,** -η, -ο	
α-μασκάρευτος, -η, -ο	**α-μαστούρωτος,** -η, -ο	**α-μάτιστος,** -η, -ο	**α-μαύριστος,** -η, -ο	

εμμηνορρυσία και ωδίνες τής μήτρας χρησιμοποιούνται χωρίς ιατρική υπόδειξη για την πρόκληση διακοπής τής εγκυμοσύνης.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀμβλῶ (-όω)* «αφαιρώ τη ζωή τού εμβρύου» Ο φαρμ. όρ. *αμβλωτικά* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. abortifacients].

Αμβούργο (το) πόλη τής Β. Γερμανίας στις όχθες τού Έλβα, σημαντικό λιμάνι και εμπορικό κέντρο.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Hamburg (μεσν. λατ. Hamaburgium). Η πόλη χτίστηκε στη θέση ενός πύργου που ονομαζόταν Hamaburg < γοτθ. haim-s «χωριό» (ή, κατ' άλλη άποψη, από hamma «δάσος» ή ham «κόλπος») + burg «πύργος»].

Αμβρακικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής Δ Ελλάδας μεταξύ τής Ηπείρου και τής Στερεάς Ελλάδας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀμβρακικός* / *Ἀμπρακικός* < *Ἀμβρακία* / *Αμπρακία*. αγν ετύμου Θεωρείται ότι η αρχ. πόλη *Ἀμβρακία* (από όπου πήρε το όνομά του ο κόλπος) βρισκόταν στην τοποθεσία όπου είναι σήμερα χτισμένη η *Άρτα* Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν επίσης την ονομασία *Ἀνακτορικός (κόλπος)* < *Ἀνακτόριον*, πόλη κοντά στο ακρωτήριο τού Ακτίου. που ιδρύθηκε περίπου το 630 π.Χ. από Κορινθίους αποίκους].

αμβροσία (η) {χωρ πληθ} **1.** ΜΥΘΟΛ η τροφή των Ολυμπίων θεών, που τους χάριζε την αθανασία ~ *και νέκταρ* **2.** (μτφ.) φαγητό εξαιρετικά εύγευστο· *Τι ήταν αυτό που φάγαμε σήμερα! Σωστή ~!* • **3.** ποώδες φυτό με πυκνό χνούδι και βαριά οσμή· φύεται σε αμμώδεις παραλίες και ονομάζεται κοινώς «βρομούσα» ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. θηλ. τού επιθ *ἀμβρόσιος* «άφθαρτος, αθάνατος» < **ἀμβρότιος* < *ἄμβροτος* < *ἀ-* στερητ. + *βροτός* «θνητός, υποκείμενος στον θάνατο», *μορτός* «νεκρός» < *mr̥-tos < Ι.Ε. *mer- «πεθαίνω», πβ. σανσκρ. mr̥-tah «νεκρός», λατ mor-s «θάνατος». mortuus «νεκρός», γαλλ. mourir «πεθαίνω», ιταλ. morire. αγγλ murder «φόνος», γερμ Mord κ ά.].

> **αμβροσία – νέκταρ – ελιξήριο.** Στην επιθυμία τού ανθρώπου να ξεπεράσει τα όρια τού θνητού και να πλησιάσει τους αθανάτους (θεούς) κατακτώντας την αθανασία. ανταποκρίνεται η επινόηση «τής τροφής για αθανάτους» (= **αμβροσία**) και «τού ποτού των αθανάτων» (= **νέκταρ**). Είναι και τα δύο αρχαία και απαντούν ήδη στα Ομηρικά Έπη. Αξιοσημείωτο είναι ότι και τα δύο ετυμολογικώς σχετίζονται με την έννοια τής «αθανασίας»· *άμβροτος* «μη θνητός (= *βροτός*). αθάνατος» > **αμβροσία** «τροφή» (αργότερα και «ποτό» και «υλικό σπονδών στους θεούς») **νέκταρ** < *νεκ-* (πβ. *νέκ-υς* «νεκρός». *νεκ-ρός*) + *-ταρ* (από ΙΕ. ρίζα «διασχίζω. *περνώ* - νικώ»), άρα **νέκταρ** «αυτό που νικά/ξεπερνά τον θάνατο» (για το *νέκταρ* έχουν προταθεί και άλλες ανάλογες ετυμολογικές ερμηνείες). Τόσο η *αμβροσία* όσο και το *νέκταρ* θεωρήθηκαν στην αρχαία μυθολογία «ελιξήρια ζωής», αν και η λ. **ελιξήριο** είναι νεότερη, αντιδάνειο τής Ελληνικής από την αραβική al ixir «το φάρμακο» (πιθ. το φάρμακο τής ζωής ή τής νεότητας ή το φάρμακο για τα πάντα, δηλ. πανάκεια). από το αρχ. ελλην. *ξηρίον* «φάρμακο (σκόνη) για την επούλωση των πληγών» (εξού και η γραφή τής λ. με *-η-*).

αμβροσιανός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τον επίσκοπο Μιλάνου Αμβρόσιο (4ος αι) κυρ. στη ΦΡ ΜΟΥΣ ***αμβροσιανό μέλος*** είδος ισόρρυθμου εκκλησιαστικού μέλους, που σήμερα έχει χαθεί.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού εκκλησ λατ. ambrosianus. από το όν τού *Αμβροσίου*, επισκόπου τού Μιλάνου]

Αμβρόσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *ο Μεδιολάνων* άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < αρχ επίθ. *ἀμβρόσιος* «άφθαρτος. αθάνατος». βλ. λ. *αμβροσία*].

άμβωνας (ο) {αμβώνων} το υψηλό βήμα των χριστιανικών ναών, από όπου διαβάζεται το Ευαγγέλιο και εκφωνείται το κήρυγμα ΦΡ (λόγ.) ***από άμβωνος*** (i) μιλώ, κηρύσσω από τον άμβωνα (ii) αφ' υψηλού, χωρίς να υπολογίζω τον συνομιλητή μου. δογματικά ή υπεροπτικά: *ο δάσκαλος δεν κάνει πια κήρυγμα ~, αλλά συνεργάζεται με τους μαθητές του* ΣΥΝ από καθέδρας
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄμβων. -ωνος*, αβεβ ετύμου, πιθ. < *ἀνάβων* / *ἀναβών* (με συγκοπή) < *ἀναβαίνω*, εφόσον ο *ἄμβων* συνήθως είναι υπερυψωμένος. Η χρήση υπερυψωμένου βήματος για την ανάγνωση τού Ευαγγελίου μαρτυρείται από τον 3ο αι , αλλά η ονομασία *ἄμβων* για το κήρυγμα καθιερώνεται τον 15ο αι.].

αμέ μόρ. **1.** (για την έκφραση εναντίωσης προς προϋπάρχουσα δήλωση) αλλά, μα. αλλ' όμως: ~. *τι νόμιζες, θα έχανε αυτός τέτοια ευκαιρία,* **2.** βεβαίως, σίγουρα (ως απάντηση με βεβαιωτική σημασία σε ερώτηση): *-Θα έλθεις μαζί μας: –Ναι ~!* || *–Δέχεσαι, ~!* Επίσης **αμή**. (Βλ κ λ. *αμ*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀμμέ* < *ἀμμή* < *ἄν μή* «αλλ' όμως» Η επιβεβαιωτική σημ είναι μεσν.]

άμε ρ. {πληθ άμετε κ. αμέτε} (λαϊκ) πήγαινε. φύγε· πηγαίνετε. φύγετε ~ *στον αγύριστο, δεν θέλω να σε ξαναδώ!* || *άμετε παιδιά μου. στο καλό!* ΣΥΝ άιντε/άντε!. σύρε!, πήγαινε! ΑΝΤ κόπιασε!, έλα!
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἄγωμεν*, προτρεπτική υποτ. τού ρ. *ἄγω*, ενώ ο τύπος *ἄμετε* σε πληθ κατά το σχήμα *τρέμε – τρέμετε*]

αμέθοδος, -η. -ο [μτγν] αυτός που στερείται μεθόδου. που ενεργεί ή γίνεται χωρίς μέθοδο ή προγραμματισμό. *πρόκειται για καθαρώς εμπειρική και ~ προσέγγιση τού θέματος. γι' αυτό και τα συμπεράσματά του είναι αστήρικτα* ΣΥΝ. αμεθόδευτος. απρογραμμάτιστος ΑΝΤ. μεθοδικός. συστηματικός – **αμεθοδία** (η) [1805]. **αμέθοδα / αμεθόδως** [μτγν.] επίρρ.

αμέθυστος, -η. -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ ξεμέθυστος, νηφάλιος ΑΝΤ μεθυσμένος

αμέθυστος (ο) {-ου κ. -ύστου | -ων κ. -ύστων. -ους κ. -ύστους} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος. παραλλαγή τού χαλαζία σε χρώμα μοβ ή βιολετί. που χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *μεθύω* Ο ημιπολύτιμος λίθος, ήδη γνωστός στην αρχαιότητα, ονομάστηκε έτσι επειδή του απέδιδαν ιδιότητες φυλαχτού κατά τής μέθης. Ως επιστημ. όρος πέρασε και σε ξένες γλώσσες, π χ. αγγλ amethyst, γαλλ améthyste κ.ά].

αμείβω ρ μετβ. {άμει-ψα, -φθηκα} **1.** δίνω αμοιβή (σε κάποιον), δίνω αντιμισθία ή αντάλλαγμα για εργασία, υπηρεσίες κ λπ. *αμείβεται πολύ καλά στη νέα του εργασία* ΣΥΝ πληρώνω **2.** (μτφ με ηθική σημασία) παρέχω ηθική αμοιβή ως αναγνώριση υπηρεσιών που προσφέρθηκαν· *για τις υπηρεσίες του προς την πατρίδα, αμείφθηκε με παράσημα και με τον βαθμό τού στρατηγού* ΣΥΝ ανταμείβω, βραβεύω • **3. *αμείβων*** (ο) {αμείβ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} (α) ΑΡΧΙΤ καθεμία από τις πλάγιες πλευρές τού ζευκτού τής στέγης που έχει σχήμα Λ (λάμβδα) (β) ΝΑΥΤ (στον πληθ.) δύο δοκάρια σε σχήμα Λ (λάμβδα) ως ειδικό σύστημα ιστιοφόρων πλοίων που χρησίμευε για την άρση βαρέων εμπορευμάτων κ.λπ ΣΥΝ γάβριες.
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ «αλλάζω, ανταλλάσσω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀ-* προθεμ. + Ι Ε *mei-g^w- «αλλάζω, μετατρέπω», πβ. σανσκρ. nimayati «ανταλλάσσει», λατ mu-t-are «αλλάζω», γαλλ. mutuel «αμοιβαίος», αγγλ miss «χάνω» κ.ά]

> **αμείβω – αμοιβή**. Τα **αμείβω** και **αμειψισπορά** γράφονται με *-ει-*. ενώ τα **αμοιβή** (και τα παράγωγα **αμοιβαίος, αμοιβαιότητα**) και **αμοιβάδα** με *-οι-*, σύμφωνα με τις «μεταπτώσεις», τις μεταβολές που συμβαίνουν στα φωνήεντα τής ρίζας και των παραγώγων της (σχήμα. *λ**έ**γω – λ**ό**γος, μ**έ**νω – μ**ό**νος, αλ**εί**φω - αλ**οι**φή, λ**εί**πω – λ**οι**πός* κ τ.ό) Σημασιολογικά το *αμείβω* είχε αρχικά τη σημ «αλλάζω. ανταλλάσσω». από όπου και πέρασε στη σημ «δίνω σε αντάλλαγμα» και «πληρώνω χρήματα σε αντάλλαγμα προσφερόμενης εργασίας. υπηρεσίας»· το ίδιο ισχύει και για το *αμοιβή*. Επίσης, η έννοια τής αλλαγής είναι φανερή στο *αργυραμοιβός* (που ανταλλάσσει νομίσματα). στο *αμειψισπορά* (η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος) και στο σημερινό **ανταμείβω** (αμείβω με αντάλλαγμα, ως ανταπόδοση ή ως αναγνώριση)
> ‣ *αλοιφή, μεταπτώσεις*

αμείλικτος, -η, -ο κ. **αμείλιχτος 1.** (ενεργ.) αυτός που δεν λυπάται τους άλλους. που δεν τους σπλαχνίζεται. *μετά την κατάληψη τής πολιορκημένης πόλης ο εχθρός φάνηκε ~ την κατέστρεψε ολοσχερώς και εξόντωσε τον άμαχο πληθυσμό* || *θα φανώ ~ μπροστά σε οποιαδήποτε διασπαστική κίνηση* ΣΥΝ ανελέητος, άσπλαχνος ΑΝΤ. φιλεύσπλαχνος. πονετικός· ΦΡ ***αμείλικτο ερώτημα*** το καίριο και πιεστικού χαρακτήρα ερώτημα που απαιτεί άμεση απάντηση· *το ~, είπε ο ποιητής, είναι αν θα μιλάμε Ελληνικά και όχι αν θα μιλάμε δημοτική* **2.** (παθ) αυτός που δεν μαλακώνει. δεν πείθεται. δεν καθησυχάζεται ή δεν καταπραΰνεται: *το ~ πάθος του για εκδίκηση τον οδήγησε στο φονικό* ΣΥΝ άκαμπτος ΑΝΤ μειλίχιος, μαλακός - **αμείλικτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μειλίσσω* «καταπραΰνω. καθησυχάζω» < *μείλι-χος* «γλυκός, αξιαγάπητος», βλ κ. *μειλίχιος*].

αμειψισπορά (η) ΓΕΩΠ. η εναλλαγή καλλιέργειας· η καλλιέργεια διαφορετικών φυτών στο ίδιο έδαφος, προκειμένου να βελτιωθεί το χώμα και να αυξηθεί η παραγωγή. Επίσης **αμειψισπορία** [1849].
[ΕΤΥΜ < *αμειψι-* (< *αμείβω* «αλλάζω. ανταλλάσσω») + *σπορά*. απόδ τού γαλλ assolement].

αμείωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να μειωθεί: *παρά την αποτυχημένη επένδυση, η οικογενειακή του περιουσία έμεινε ~* || (και για αφηρ έννοιες) *με ~ ενδιαφέρον / ένταση* ΣΥΝ ακέραιος, σταθερός. αδιάκοπος, ακατάπαυστος ΑΝΤ μειωμένος, φθίνων — **αμείωτα** επίρρ

αμέλεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | -ών} **1.** η έλλειψη ενδιαφέροντος, προσοχής ή φροντίδας: ~ *σε θέματα ασφάλειας δεν επιτρέπεται* ΣΥΝ παραμέληση. αδιαφορία. ολιγωρία ΑΝΤ επιμέλεια, φροντίδα. ενδιαφέρον ΦΡ ***εξ αμελείας*** από αμέλεια· *οδηγώντας απρόσεκτα, σκότωσε έναν πεζό και καταδικάστηκε για φόνο ~* **2.** το λάθος που προέρχεται από αδιαφορία ή απροσεξία *με συγχωρείτε· ήταν ~ μου να ξεχάσω τα έγγραφα* **3.** ΝΟΜ υποκειμενική κατάσταση, μορφή υπαιτιότητας κατά την οποία ο πράττων προκαλεί χωρίς να το αποδέχεται με την πλημμελή του συμπεριφορά (εξωτερική πλευρά τής αμέλειας) κάποιο παράνομο αποτέλεσμα, το οποίο είτε είχε προβλέψει αλλά από απερισκεψία είχε ελπίσει ότι θα το αποφύγει είτε δεν είχε καν προβλέψει (απροσεξία), όμως θα μπορούσε να το προβλέψει. εάν κατέβαλλε την προσοχή τού μέσου συνετού κοινωνικού ανθρώπου.

αμελέτητος, -η, -ο **1.** (ενεργ) αυτός που δεν μελέτησε. δεν προετοιμάστηκε επαρκώς: *σήμερα πήγε στο σχολείο ~* ΣΥΝ αδιάβαστος, απροετοίμαστος ΑΝΤ διαβασμένος. μελετημένος **2.** (παθ) ο μη μελετημένος, αυτός που δεν προσχεδιάστηκε ή δεν προγραμματίστηκε επακριβώς *οι εργασίες αργούν να ξεκινήσουν, διότι τα σχέδια παραμένουν αμελέτητα στο συρτάρι τής πολεοδομίας* ΣΥΝ ανεξέταστος ΑΝΤ (προ)μελετημένος, προσχεδιασμένος • **3.** αυτός που δεν κατονο-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-μεγέθυντος, -η, -ο	**α-μελάνιαστος**, -η, -ο	**α-μελοποίητος**, -η. -ο	**α-μεράκλωτος**, -η. -ο	**α-μέρευτος**, -η, -ο
α-μεθόδευτος, -η, -ο	**α-μελάνωτος**, -η, -ο	**α-μέλωτος**, -η, -ο	**α-μερεμέτιστος**. -η, -ο	

μάζεται από ντροπή, πρόληψη, δεισιδαιμονία κ λπ. **4.** (ειδικότ.-ευφημ.) ***αμελέτητα*** (τα) (α) οι όρχεις, κυρίως των σφαγίων (β) το φαγητό που φτειάχνεται από όρχεις σφαγίων — **αμελέτητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ *αρχ.* < *ἀ-* στερητ. + *μελετῶ* Από τη σημ. «μνημονεύω» τού ρ. *μελετῶ* το επίθ. *ἀμελέτητος* προσέλαβε ευφημιστικά τη σημ. αυτού που δεν κατονομάζεται λεκτικά λόγω προλήψεως (π.χ. ο Διάβολος) ή από ντροπή (π.χ. *τα αμελέτητα* οι όρχεις των σφαγίων)]

αμελής, -ής, -ές {αμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αμελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιαφορία ή έλλειψη τής απαιτούμενης προσοχής ΣΥΝ απρόσεκτος, ανεύθυνος ΑΝΤ. επιμελής, προσεκτικός **2.** αυτός που τεμπελιάζει, καθυστερεί την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του *απολύθηκε γιατί ήταν ~ στα καθήκοντά του* **3.** (ειδικότ. για μαθητές) αυτός που δεν αφοσιώνεται στα μαθήματά του — **αμελώς** επίρρ. [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μέλω*, βλ. κ. *μέλει*]

αμελητέος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να τον αμελήσει κανείς, να μην του δώσει σημασία *~ ποσοστό / στατιστική απόκλιση / ζήτημα* ΣΥΝ ασήμαντος, τιποτένιος ΑΝΤ σημαντικός, αξιόλογος, υπολογίσιμος ΦΡ ***αμελητέα ποσότητα*** (i) ποσότητα τόσο μικρή, που δεν πρέπει να λαμβάνεται υπ' όψιν (ii) (μτφ. για ανθρώπους) ασήμαντος, που δεν πρέπει να τον υπολογίζει κανείς: *μη φοβάσαι, δεν έχει καμία δύναμη στην εταιρεία είναι ~.*

αμελλητί επίρρ (λόγ.) χωρίς αργοπορία ή αναβολή: *μετά την έλευση 1 500 000 προσφύγων από τη Μ. Ασία, το προσφυγικό ήταν ένα πρόβλημα που έπρεπε να αντιμετωπιστεί ~ || υποχρεούται από τον νόμο να υποβάλει ~ την εισήγησή του εντός 30 ημερών* ΣΥΝ αμέσως, ανυπερθέτως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀμέλλητος* < *ἀ-* στερητ. + *μέλλω* «προτίθεμαι, καθυστερώ, αναβάλλω»].

αμελώ ρ μετβ. {αμελείς | αμέλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδεικνύομαι αδιάφορος, δεν δείχνω την απαιτούμενη προσοχή· *ήταν καλός μαθητής τα προηγούμενα χρόνια, φέτος όμως αμελεί τα μαθήματά του* ΣΥΝ παραμελώ ΑΝΤ επιμελούμαι, φροντίζω **2.** (+να) παραλείπω από απροσεξία ή αδιαφορία: *μην αμελήσεις να φέρεις το βιβλίο που σου ζήτησα* ΣΥΝ ξεχνώ, λησμονώ, παραλείπω ΑΝΤ θυμούμαι — **αμέλημα** (το).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀμελῶ (-έω)* < *ἀμελής*]

άμεμπτος, -η (λογιότ. -ος), -ο (λόγ) αυτός στον οποίο δεν είναι δυνατόν να προσάψει κανείς μομφή, αυτός που δεν επιδέχεται κατηγορία: *ήταν συνεπής στην εκτέλεση των καθηκόντων του ένας αμέμπτου διαγωγής υπάλληλος || οι δημόσιοι λειτουργοί οφείλουν να είναι άμεμπτοι* ΣΥΝ ανεπίληπτος, αψεγάδιαστος ΑΝΤ επίμεμπτος, αξιοκατάκριτος, μεμπτός — **άμεμπτα / αμέμπτως** [αρχ] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *μεμπτός* < *μέμφομαι* «κατηγορώ»].

Αμερικανάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** ανήλικος ή νεαρός Αμερικανός **2.** (σκωπτ.) πρόσωπο που εξαπατάται εύκολα, ο εύπιστος. *για ~ με περνάς και μου λες τέτοια παραμύθια,* ΣΥΝ αφελής, κορόιδο ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λ εθνικός*

αμερικανίζω ρ. αμετβ [1890] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ενεργώ ή φέρομαι σαν Αμερικανός· μιμούμαι τους τρόπους, τις συνήθειες, τις μεθόδους ή τις γλωσσικές ιδιοτυπίες των Αμερικανών: *μετανάστες που έζησαν πολλά χρόνια στις Η Π.Α., άρχισαν να αμερικανίζουν || πολύ αμερικανίζεις τελευταία, αν κρίνω από αυτά που φοράς, τα τσιγάρα που καπνίζεις, τη μουσική που ακούς κ.λπ* — **αμερικανισμός** (ο) [1889].

αμερικανικός, -ή, -ό [1805] κ. (καθημ.) **αμερικάνικος,** -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την ήπειρο τής Αμερικής ή τους κατοίκους της: *η ~ χλωρίδα / πανίδα || το ~ τοπίο παρουσιάζει εντυπωσιακή ποικιλία από την Αλάσκα ώς τη Γη τού Πυρός* **2.** (ειδικότ) αυτός που σχετίζεται με τις Η.Π Α ή και τους κατοίκους της. *τα χάμπουργκερ και η κόκα-κόλα είναι σύμβολα τού ~ τρόπου ζωής* ΦΡ ***αμερικανικό όνειρο*** (αγγλ. American dream, φρ. των αρχών τού 20ού αι.) (i) τα ιδανικά τής ελευθερίας και τής ισότητας των ευκαιριών ως θεωρητικό υπόβαθρο για την ίδρυση των Η.Π.Α (ii) η αναζήτηση μιας ζωής με προσωπική επιτυχία και υλική άνεση από κάθε άτομο ξεχωριστά στις Η Π.Α. — **αμερικανικά** κ. (καθημ) **αμερικάνικα** επίρρ , **Αμερικάνικα** (τα) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αμερικανός*

αμερικανόδουλος, -η, -ο (μειωτ. συνήθ για πολιτική ή πολιτικούς) δουλικά εξαρτημένος, πιστός σε βαθμό δουλοπρέπειας στην πολιτική και στα συμφέροντα των Η.Π.Α εις βάρος τής εθνικής ανεξαρτησίας και αξιοπρέπειας: *θεωρούσε την κυβέρνηση ~ και ότι οδηγούσε τη χώρα στην υποτέλεια*

αμερικανοκίνητος, -η, -ο (συνήθ για πολιτικές πράξεις, ενέργειες, στρατηγικές κ λπ.) αυτός που υποκινείται από τις Η.Π.Α. ή εξυπηρετεί τα συμφέροντά τους. *ο ομιλητής μίλησε για ~ δικτατορίες στη Λατινική Αμερική*

αμερικανοκρατία (η) {χωρ πληθ.} η πολιτική, οικονομική και πολιτιστική κυριαρχία των Η.Π.Α. σε άλλες χώρες

αμερικανοκρατούμαι ρ αμετβ. αποθ. {αμερικανοκρατείσαι... | αμερικανοκρατήθηκα} (κυρ για χώρες) εξαρτώμαι (πολιτικά, οικονομικά) από τις Η.Π Α. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αμερικανοποίηση (η) ▸ *-ποίηση*

Αμερικανός (ο) [1888], **Αμερικανίδα** (η) **1.** ο κάτοικος τής αμερικανικής ηπείρου *πολλοί αγνοούν ότι οι πρώτοι ~ ήταν οι Ινδιάνοι* **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατοικεί ή κατάγεται από τις Η.Π.Α : *η κόρη μου παντρεύτηκε έναν Αμερικανό και τώρα ζει στη Βοστώνη* **3.** (συνεκδ , συνήθ με τονισμό στην παραλήγουσα· *Αμερικάνος*) Έλληνας μετανάστης ή γόνος μεταναστών που ζει στην Αμερική ή επέστρεψε από εκεί: *κάθε καλοκαίρι έρχονται στο χωριό μας και οι ~'* Επίσης (καθημ.) **Αμερικάνος** (ο), **Αμερικάνα** (η)
[ΕΤΥΜ *Μεταφορά τού αγγλ.* American]

> **Αμερικανός – Αμερικάνος, αμερικανικός – αμερικάνικος.** Μια αξιοπρόσεκτη σημασιολογική διαφοροποίηση χαρακτηρίζει τα τονικά ζεύγη με τον τόνο στη λήγουσα *(Αμερικανός, αμερικανικός)* ή πέρα από τη λήγουσα *(Αμερικάνος, αμερικάνικος).* Τα **Αμερικανός** και **αμερικανικός** σε πιο επίσημο ύφος δηλώνουν αντιστοίχως το εθνικό ουσιαστικό και το εθνικό επίθετο σε σχέση με την **Αμερική**: τον Αμερικανό πολίτη και ό,τι αφορά στην Αμερική και στον Αμερικανό *(αμερικανική ζωή, αμερικανική σημαία, αμερικανική Βουλή)* Το **Αμερικάνος**, παράλληλα με τη χρήση του ως εθνικού ουσιαστικού, δηλώνει και τον Έλληνα που ζει στην Αμερική *(Ήλθε ο θείος μου ο Αμερικάνος από το Σικάγο).* Αντίστοιχα το *αμερικάνικος* λειτουργεί ως εθνικό επίθετο *(Μιλάει τα Ελληνικά με αμερικάνικη προφορά – Καπνίζει αμερικάνικα τσιγάρα και φοράει αμερικάνικα ρούχα)* και, παράλληλα, μπορεί να σημαίνει αυτόν που σχετίζεται με τους Έλληνες τής Αμερικής. Το *αμερικανικός* παραμένει πάντοτε η επίσημη και τυπική γραπτή και προφορική δήλωση τού επιθέτου.

αμερικανόφερτος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από την Αμερική (τις Η.Π.Α) ή γίνεται κατά αμερικανικά πρότυπα: *~ συνήθειες*

αμερικανόφιλος, -η, -ο αυτός που διάκειται φιλικά ή υποστηρίζει το κοινωνικό σύστημα, την εξωτερική πολιτική, τα συμφέροντα των Η Π Α.. *~ εξωτερική πολιτική / χώρα*

Αμερική (η) **1.** ήπειρος στο Δ Ημισφαίριο τής Γης, που περιλαμβάνει δύο κύρια τμήματα, τη Βόρεια (μαζί με την Κεντρική) και τη Νότια Αμερική, καθώς επίσης και τη Γροιλανδία, τα νησιά τού Αρκτικού Ωκεανού, τις Αντίλλες, τις Βερμούδες και τα νησιά Γκαλαπάγκος **2.** (συνεκδ.) οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (Η Π Α.), το πλουσιότερο και ισχυρότερο κράτος τής αμερικανικής ηπείρου. — **Αμερικανός** (ο) (βλ.λ.), **Αμερικανίδα** (η), **αμερικανικός,** -ή, -ό (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ Η ονομασία προέρχεται από το όνομα τού Ιταλού θαλασσοπόρου και εξερευνητή Amerigo Vespucci, ο οποίος έφθασε στο βόρειο μέρος τής ηπείρου το 1497]

αμερίκιο (το) {αμερικίου} ΧΗΜ τεχνητό αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Am) (βλ. κ. λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. americium, από το όνομα τής αμερικανικής ηπείρου· πβ. λ. *ευρώπιο*].

αμέριμνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει μέριμνες ή φροντίδες, απαλλαγμένος από έγνοιες ή ευθύνες: *μετά τον θάνατο των γονέων της έπαψε να είναι ~ και αναγκάστηκε να αναλάβει τις ευθύνες της* ΣΥΝ ξέγνοιαστος, ανέμελος ΑΝΤ πολυάσχολος, (λόγ) περίφροντις. — **αμέριμνα** επίρρ , **αμεριμνησία** (η).

αμέριστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μοιραστεί σε μέρη, ακαταμέριστος· (κατ' επέκτ.) ολόκληρος, πλήρης. *θα έχετε την ~ συμπαράσταση τής πολιτείας || ~ εμπιστοσύνη / υποστήριξη.* ΣΥΝ ακέραιος, απόλυτος — **αμέριστα / αμερίστως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μερίζω*]

αμερόληπτος, -η, -ο [1856] αυτός που δεν μεροληπτεί στη γνώμη ή την κρίση του που δεν επηρεάζεται από υποκειμενικούς παράγοντες (συμπάθειες, αντιπάθειες) στην κρίση του: *~ δικαστές / άποψη* ΣΥΝ αντικειμενικός, απροκατάληπτος ΑΝΤ μεροληπτικός, υποκειμενικός, προκατειλημμένος — **αμερόληπτα** επίρρ , **αμεροληψία** (η) [1867], **αμεροληπτώ** ρ [1871] {-είς. .}

αμέρωτος, -η, -ο [μεσν.] μη εξημερωμένος ΣΥΝ ανήμερος, ανημέρωτος ΑΝΤ ημερωμένος, εξημερωμένος. — **αμέρωτα** επίρρ.

άμεσα επίρρ · απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος: *αγοράζουμε τα προϊόντα ~ από τους παραγωγούς, ώστε να μας έρχονται φθηνότερα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αμέσως*

άμεσος, -η (λόγ. -ος), -ο {κ (λόγ.) αμέσ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που γίνεται χωρίς μεσολάβηση ή παρέμβαση: *ζήτησε ~ επικοινωνία μέσω προσωπικών συναντήσεων δύο φορές την εβδομάδα || ~ αποτέλεσμα / εκλογή / επέμβαση / συμμετοχή* ΣΥΝ αμεσολάβητος ΑΝΤ. έμμεσος **2.** ΠΟΛΙΤ ***άμεση δημοκρατία*** βλ λ. *δημοκρατία* **3.** (για σχέση συγγένειας) αυτός που συνδέεται απευθείας, χωρίς μεσολάβηση άλλου: *~ απόγονος / κληρονόμος* • **4.** αυτός που συντελείται χωρίς να μεσολαβήσει χρονικό διάστημα, χωρίς καμία καθυστέρηση: *η απάντησή του ήταν ~ και σκληρή* ΑΝΤ καθυστερημένος **5.** αυτός που δεν επιδέχεται καθυστέρηση ή αναβολή. *η κατάσταση τού ασθενούς απαιτεί ~ χειρουργική επέμβαση* ΣΥΝ επείγων **6.** αυτός που αφορά στο παρόν ή/και στο εγγύς μέλλον: *στα ~ σχέδιά μας περιλαμβάνεται και η επέκταση τού εργοστασίου* ΣΥΝ προσεχής, βραχυπρόθεσμος ΑΝΤ μακροπρόθεσμος, απώτερος **7.** ***Άμεση / Άμεσος Δράση*** η ειδική υπηρεσία τής Αστυνομίας που αντιμετωπίζει τα έκτακτα περιστατικά **8.** ΟΙΚΟΝ ***άμεσοι φόροι*** οι φόροι που καταβάλλονται στο κράτος απευθείας από τον πολίτη ως φόροι στο εισόδημα (κατ' αντιδιαστολή προς τους έμμεσους φόρους, που εισπράττονται με πρόσθετα τέλη σε είδη, υπηρεσίες κ ά., όπως π.χ. τσιγάρα, ποτά, καλλυντικά, χαρτόσημα) **9.** ΦΙΛΟΣ ***άμεση γνώση*** αυτή που αποκτάται απευθείας από τις αισθήσεις • **10.** ΓΛΩΣΣ ***άμεσο αντικείμενο*** (σε μεταβατικά ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο που δέχεται απευθείας την ενέργεια τού υποκειμένου και αποτελεί αναγκαίο συμπλήρωμα τής έννοιας τού ρήματος: *στην πρόταση «δίνω το μολύβι στην Έφη» το «μολύβι» είναι το ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έμμεσος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *μέσος*].

αμεσότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } **1.** η απουσία καθυστέρησης ή εμμεσότητας: *για να αντιμετωπιστεί η κατάσταση, απαιτείται ~ ενεργειών || η ~ τής αντίδρασης κάποιου* **2.** (στην επικοινωνία) η ύπαρξη στοιχείων όπως η σαφήνεια και η ακρίβεια (λόγου), η απλότητα και

η ειλικρίνεια, τα οποία κάνουν κάποιον/κάτι προσιτό, κατανοητό και αποδεκτό: *η ~ τού πωλητή έκανε τον πελάτη να αισθανθεί φιλικά* || *ο λόγος του είχε μεγάλη ~ και βρήκε απήχηση στο κοινό.*

αμέσως επίρρ. χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, χωρίς χρονοτριβή ΣΥΝ (λόγ.) ευθύς, αυτοστιγμεί, αυθωρεί, πάραυτα, παραχρήμα, εν ριπή οφθαλμού, αμελλητί, (καθημ.) στη στιγμή, στο λεπτό: *–Έναν καφέ, παρακαλώ! –~, έφτασε.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *άμεσος*].

> **αμέσως – άμεσα.** Η χρήση τού **άμεσα** σε όλες τις περιπτώσεις, με την αντίληψη ότι είναι τύπος τής δημοτικής, αντί τού **αμέσως**, είναι εσφαλμένη. Άλλη η σημ. τού *άμεσα* και άλλη τού *αμέσως*. *Άμεσα* είναι το αντίθετο τού **έμμεσα** και σημαίνει «απευθείας, χωρίς τη μεσολάβηση κανενός»: *Με ημίμετρα και παρακλήσεις δεν λύνεται το θέμα· πρέπει να τεθεί άμεσα στους υπευθύνους και μάλιστα το ταχύτερο δυνατόν* Διαφορετική είναι η σημ τού *αμέσως* σημαίνει «χωρίς καθυστέρηση, τώρα». *Πρέπει να του μιλήσεις αμέσως, για να μη χαθεί πολύτιμος χρόνος – Μας απάντησε αμέσως, μόλις τον ρωτήσαμε* Στις τελευταίες αυτές περιπτώσεις η χρήση τού *άμεσα* αλλάζει το νόημα: «*Πρέπει να του μιλήσεις άμεσα* .» θα σήμαινε «απευθείας, χωρίς να μεσολαβήσουν άλλοι»! Το ίδιο και το «*μας απάντησε άμεσα* ..»! (πβ. κ. αγρίως – *άγρια*, αδίκως - *άδικα*, *αδιακρίτως – αδιάκριτα* κ ά)

αμετάβατος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που δηλώνει απουσία μεταβατικότητας: ~ *χρήση / μορφή / σύνταξη* **2. *αμετάβατο ρήμα*** το ρήμα τού οποίου η ενέργεια δεν μεταβαίνει σε εξωτερικό ή εσωτερικό αντικείμενο (πρόσωπο, ζώο, πράγμα), αλλά παραμένει στο υποκείμενό του, *π.χ τρέχω, πηγαίνω, εργάζομαι, υποφέρω* κ.ά · κατ' αντιδιαστολή προς το *μεταβατικό ρήμα* (π χ *στέλνω χρήματα / βλέπω τη θάλασσα*).
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «αδιάβατος», < *ἀ-* στερητ. + *μεταβαίνω*. Η γραμματική σημ. ήδη μτγν.].

αμεταβίβαστος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός που δεν έχει μεταβιβαστεί ή δεν μεταβιβάζεται: ~ *είδηση / μήνυμα* ΣΥΝ αδιαβίβαστος, ανεπίδοτος ΑΝΤ μεταβιβασμένος, διαβιβασμένος **2.** (α) αυτός που δεν είναι δυνατόν να μεταβιβαστεί ή να εκχωρηθεί σε άλλον: *λόγω νομικών κωλυμάτων η περιουσία είναι προς ώρας* ~ ΑΝΤ μεταβιβάσιμος (β) ΝΟΜ ***αμεταβίβαστο δικαίωμα / αμεταβίβαστη αξίωση*** το δικαίωμα που δεν μπορεί να μεταβιβαστεί από τον φορέα του (δηλ. τον δικαιούχο) σε άλλον, συνήθ λόγω τής προσωποπαγούς του φύσεως.

αμετάβλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, δεν έχει υποστεί αλλαγή. ~ *θερμοκρασία / κατάσταση / πολιτική / θέση / φόρος / απόφαση / τιμή* || *διατηρώ κάτι αμετάβλητο* || *παραμένω αμετάβλητος* ΣΥΝ αναλλοίωτος ΑΝΤ μεταβεβλημένος, αλλοιωμένος. — **αμετάβλητα / αμεταβλήτως** [μτγν.] επίρρ.

αμετάβολος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μεταβάλλεται· στη ΦΡ ΒΙΟΛ ***αμετάβολα έντομα*** τα πιο πρωτόγονα έντομα, που δεν αλλάζουν μορφή κατά την ανάπτυξή τους ΑΝΤ μετάβολα.

αμετάγραπτος, -η, -ο [μεσν.] κ. **αμετάγραφος** (σημ. 1) **1.** αυτός που δεν έχει μεταγραφεί, δηλ αυτός τού οποίου δεν υπάρχει αντίγραφο ΑΝΤ μεταγεγραμμένος **2.** ΝΟΜ (συνήθ. για συμβόλαια αγοραπωλησίας ακινήτων) αυτός που δεν έχει καταχωριστεί στο βιβλίο μεταγραφών τού υποθηκοφυλακείου.

αμετάθετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μετέβαλε θέση, που δεν μετατοπίστηκε ή δεν μπορεί να μετατοπιστεί: ~ *σκοπός / απόφαση / ημερομηνία* ΣΥΝ αμετακίνητος, αμετατόπιστος, ασάλευτος ΑΝΤ μετακινούμενος, μετατοπισμένος **2.** (μτφ. για δημοσίους υπαλλήλους) αυτός που δεν κατέλαβε άλλη οργανική θέση, που δεν πήρε ή δεν μπορεί να πάρει μετάθεση **3. *αμετάθετο*** (το) η υποχρεωτική για την υπηρεσία παραμονή δημοσίου υπαλλήλου επί ένα ελάχιστο χρονικό διάστημα σε ορισμένη θέση τής κεντρικής ή τής περιφερειακής διοίκησης. — **αμετάθετα / αμεταθέτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *μετατίθημι*, βλ. κ. *μεταθέτω*]

αμετακίνητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν μετακινήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να μετακινηθεί ΣΥΝ αμετατόπιστος, ασάλευτος **2.** (μτφ) αυτός που δεν μετακινείται από θέση / άποψη: *έμεινε ~ στις αποφάσεις του* ΣΥΝ απαρασάλευτος, ανυποχώρητος. — **αμετακίνητα** επίρρ
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*

αμετάκλητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να ανακληθεί: *μην προσπαθείτε να με μεταπείσετε· η απόφασή μου είναι οριστική και* ~ ΣΥΝ τελεσίδικος, οριστικός ΑΝΤ μετακλητός, ανακλητός **2.** ΝΟΜ. ***αμετάκλητη απόφαση*** η τελεσίδικη απόφαση η οποία δεν μπορεί πλέον να προσβληθεί με τα έκτακτα ένδικα μέσα τής αναιρέσεως και τής αναψηλαφήσεως είτε γιατί πέρασε άπρακτη η προθεσμία ασκήσεώς τους είτε γιατί αυτά τα ένδικα μέσα όντως ασκήθηκαν άπαξ και απορρίφθηκαν (πβ λ. *ανέκκλητος, τελεσίδικος*). — **αμετάκλητα / αμετακλήτως** [1833] επίρρ.

αμετάλαβος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που δεν μετέλαβε, που δεν κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων *του επιβλήθηκε επιτίμιο να μείνει δύο χρόνια* ~ ΣΥΝ ακοινώνητος Επίσης **αμεταλάβητος** κ. **αμετάληπτος** [μτγν.]

αμετάλλακτος, -η, -ο [αρχ.] ΒΙΟΛ αυτός που δεν έχει υποστεί μετάλλαξη· ~ *ιός* — **αμεταλλάκτως** επίρρ. [1859]

αμέταλλος, -η, -ο [1887] ΧΗΜ (χημικό στοιχείο) που δεν εκδηλώνει καμία από τις ιδιότητες των μετάλλων (σκληρότητα, ηλεκτρική αγωγιμότητα κ λπ), όπως το οξυγόνο, το θείο, τα αλογόνα κ ά.

αμετανόητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν μετανόησε ή δεν είναι δεκτικός μετανοίας: *ο δολοφόνος ήταν ~ για το έγκλημά του* ΣΥΝ αμεταμέλητος ΑΝΤ μετανοημένος, μεταμελημένος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν αλλάζει, δεν πρόκειται να αλλάξει τρόπο ζωής, σκέψης *οι φίλοι του του έλεγαν να πάψει να ξενυχτάει, αλλά αυτός εκεί, ~!* || *~ ρομαντικός / ιδεολόγος* ΣΥΝ αδιόρθωτος - **αμετανόητα** επίρρ., **αμετανοησία** (η) [1886]

αμετάπειστος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν μεταπείστηκε ή δεν μεταπείθεται: *και τι δεν του είπα για να τον κάνω να αλλάξει γνώμη αλλά εκείνος* ~ ΣΥΝ ανένδοτος, αδιάλλακτος, ανυποχώρητος. — **αμετάπειστα / αμεταπείστως** [μτγν] επίρρ.

αμετάπτωτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν παρουσιάζει μεταπτώσεις ως προς την ένταση και την ισχύ του, που παραμένει αμείωτος: *παρακολούθησα όλη τη διάλεξη με ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ. αδιάπτωτος, αμείωτος ΑΝΤ μειωμένος, ελαττωμένος. — **αμετάπτωτα / αμεταπτώτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *μεταπίπτω*].

αμετάφραστος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει μεταφραστεί: *το έργο αυτού τού ποιητή είναι ~ στα Ελληνικά* ΑΝΤ μεταφρασμένος **2.** αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να μεταφραστεί. *ορισμένες λέξεις με έντονο βιωματικό περιεχόμενο (π.χ. λεβεντιά) είναι ~ από τη μία γλώσσα στην άλλη* ΑΝΤ μεταφράσιμος

αμέτι-μουχαμέτι επίρρ.· (εκφραστ.) με κάθε τρόπο, οπωσδήποτε για να δηλωθεί η επιμονή, το πείσμα κάποιου για κάτι: *έχει βαλθεί ~ να με πείσει να της αγοράσω αυτοκίνητο* ΣΥΝ ντε και καλά / σώνει και καλά
[ΕΤΥΜ < τουρκ. amet muhabbet ή < αραβ. ümmeti Muhammet «μουσουλμάνοι», που εχρησιμοποιείτο σε προσφωνήσεις].

αμετουσίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μετουσιωθεί.

αμέτοχος, -η, -ο αυτός που δεν παίρνει μέρος, δεν αναμειγνύεται σε κάτι· *έμεινε ~ στη συζήτηση* ΑΝΤ συμμέτοχος, κοινωνός
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ + *μετέχω*].

αμέτρητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι αδύνατον να μετρηθεί, άπειρος: *στον ουρανό υπάρχουν ~ αστέρια* ΣΥΝ αναρίθμητος ΑΝΤ μετρήσιμος **2.** (εκφραστ.) αυτός που είναι εντυπωσιακά μεγάλος σε αριθμό: *στο σπίτι του έχει πέντε βιβλιοθήκες με ~ βιβλία!* ΣΥΝ πολυάριθμος ΑΝΤ ολιγάριθμος, ευάριθμος. - **αμέτρητα / αμετρήτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*

αμετροεπής, -ής, -ές {αμετροεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) **1.** αυτός που δεν έχει μέτρο στα λόγια του, που φλυαρεί ~ *ομιλητής* ΣΥΝ φλύαρος **2.** αυτός που λέει υπερβολικά λόγια, μεγαλοστομίες ή προσβολές. — **αμετροέπεια** (η) [1887], **αμετροεπώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εχέμυθος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄμετρος* + *-επής* < *ἔπος* «λόγος»]

άμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί ΣΥΝ. αμέτρητος, απειράριθμος ΑΝΤ ολιγάριθμος, πεπερασμένος **2.** (μτφ) αυτός που υπερβαίνει τα όρια, το μέτρο: *οι πράξεις του φανερώνουν ~ φιλοδοξία* || *~ αισιοδοξία* ΣΥΝ υπερβολικός ΑΝΤ μετρημένος, συγκρατημένος. — **άμετρα / αμέτρως** [αρχ] επίρρ.

αμετρωπία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ ανωμαλία τής οράσεως (συνήθ μυωπία, υπερμετρωπία, αστιγματισμός), που οφείλεται σε απόκλιση από το φυσιολογικό, είτε τού βολβού τού ματιού είτε τής διαθλάσεως που γίνεται μέσα σε αυτό.
[ΕΤΥΜ < *άμετρος* + *-ωπία* < θ. *-ωπ-*, από όπου και αρχ *ὤψ* (γεν *ὠπός*) «οφθαλμός», ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ amétropie].

αμή μόρ. → αμέ

αμήν επιφών. ΘΡΗΣΚ (ως κατακλείδα προσευχών, εκκλησιαστικών ύμνων, εκφωνήσεων κ.λπ με ευχετική σημασία) είθε, μακάρι, γένοιτο ΦΡ. (α) ***αμήν (και πότε)!*** (i) (απαντητικά) ως ενίσχυση σε προηγούμενη ευχή. *–Με το καλό να γυρίσεις πίσω στον τόπο σου! –~!* (ii) (απαντητικά ως έκφραση ευχής για κάτι που μόλις ειπώθηκε): *–Σε λίγα χρόνια θα μαζέψει τα λεφτά που χρειάζεται και θα ξεχρεώσει το σπίτι του! –~!* (β) ***ώσπου να πεις αμήν*** σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ αμέσως, ώσπου να πεις κύμινο (γ) ***στο αμήν*** στο έσχατο σημείο, στο απροχώρητο, στο όριο (αντοχής, υπομονής κ.λπ.): *όταν η υπομονή μου έφθασε ~, τον παράτησα σύξυλο κι έφυγα* || *με έχει φέρει ~ με τη συμπεριφορά του.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. amēn «ας γίνει, είθε» < ρ. amán «είμαι αξιόπιστος»]

αμηνόρροια (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη ή η διακοπή τής εμμήνου ρύσεως, που οφείλεται είτε σε φυσιολογικά αίτια (εγκυμοσύνη, γαλουχία, εμμηνόπαυση) είτε σε παθολογικά (ψυχοσυναισθηματικές διαταραχές, έλλειψη ή περίσσεια ορμονών, κύστεις, όγκους κ.ά.) ΣΥΝ εμμηνολήξία, δυσμηνόρροια ΑΝΤ εμμηνόρροια, εμμηνορρυσία, έμμηνα, περίοδος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *α-* στερητ + *μην, μηνός* + *ρέω*), < γαλλ aménorrhée].

αμητός (ο) (λόγ.) **1.** το προϊόν τού θερισμού, η συγκομιδή ΣΥΝ σοδειά, εσοδεία, σόδιασμα **2.** (μτφ) η αποκόμιση υλικών ή πνευματικών αγαθών: ~ *γνώσεων / σοφίας.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄμητος* «θερισμός» < *ἀμῶ (-έω)* «κόβω, θερίζω» < *ἀ-* προθεμ. + ΙΕ *me-t- «θερίζω», πβ. λατ. meto «θερίζω», γαλλ moisson «θερισμός», ισπ. mies, ιταλ messe, γερμ Mahd, αγγλ. mow «θερίζω» κ ά].

αμηχανία (η) {χωρ. πληθ } η αδυναμία να αντιδράσει κανείς με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε. *βρίσκομαι σε ~* || *αισθάνομαι ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «ένδεια εξαιτίας τής έλλειψης μέσων, πό-

α- / αν- *στερητικό*
α-μεσολάβητος, -η, -ο **α-μέστωτος**, -η, -ο **α-μετάγγιστος**, -η, -ο **α-μεταγλώττιστος**, -η, -ο **α-μετάδοτος**, -η, -ο

ρων», < *ἀμήχανος*].

αμήχανος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε αδυναμία να αντιδράσει με τον κατάλληλο τρόπο, να πράξει ή να πει αυτό που θα έπρεπε (συνήθ λόγω εκπλήξεως, αιφνιδιασμού, απελπισίας κ.λπ): *τα έχασε τελείως και έμεινε να με κοιτάζει ~ περιμένοντας να του πω εγώ τι θα κάνει* — **αμήχανα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ + *μηχανή* Σύμφωνα με την ετυμολογική της προέλευση, η λ *ἀμήχανος* πρέπει να δήλωνε «τον στερούμενο μηχανής», δηλ μέσων, πόρων, διεξόδου κ.ά. Εν συνεχεία η λ εξέφρασε κυρίως το συναίσθημα τής αβεβαιότητας, τής αδυναμίας στη λήψη αποφάσεων]

αμίαντο (το) {αμιάντου} **1.** πλέγμα τεχνητού αμιάντου (ύφασμα εμβαπτισμένο σε χημικές ουσίες), που τοποθετείται στις λάμπες αερίου, πετρελαίου και οινοπνεύματος, για να δίνει ένταση και λευκότητα στο παραγόμενο φως • **2.** κατεργασμένο λευκό δέρμα, που χρησιμοποιείται στις σόλες υποδημάτων

αμίαντος, -η, -ο (λόγ.) (με ηθικό ή/και θρησκευτικό περιεχόμενο) αυτός που δεν έχει μιανθεί, δεν έχει μολυνθεί ηθικά ΣΥΝ αμόλυντος, καθαρός, άσπιλος, αγνός ΑΝΤ μιασμένος, μιαρός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + θ *μιαν-*, πβ. αόρ. *ἐ-μίαν-α*, ρ *μιαίνω* (< *μιάν-jω*)]

αμίαντος (ο) {αμιάντ-ου | -ων, -ους} κάθε άφλεκτο ορυκτό με ινώδη μορφή, από το οποίο κατασκευάζονται προϊόντα (κλωστές, υφάσματα, χαρτί κ ά.) που δεν καίγονται. — **αμιαντοειδής,** -ής, -ές κ. **αμιαντώδης,** -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. amiante) < λατ. amiantus < αρχ *ἀμίαντος (λίθος)*, ονομασία που αναφερόταν σε είδος ασβέστη και χαρακτήριζε την καθαρότητα τού χρώματός του]

αμιαντοσωλήνας (ο) σωλήνας κατασκευασμένος από αμίαντο.

αμιαντοτσιμέντο (το) τσιμέντο ενισχυμένο με ίνες αμιάντου που χρησιμοποιείται στην οικοδομική, την κατασκευή σωλήνων και σε δομικές και διακοσμητικές εφαρμογές.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. asbestos-cement (νόθο σύνθ)].

αμιαντωρυχείο (το) [1859] ορυχείο αμιάντου

αμιάντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ πνευμονική πάθηση που οφείλεται σε εισπνοή μεγάλης ποσότητας σκόνης αμιάντου.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ asbestosis].

αμιγής, -ής, -ές {αμιγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει αναμιχθεί με άλλο υλικό ή δεν περιλαμβάνει προσμείξεις, ξένα σώματα κ λπ.: *η περιοχή κατοικείται από ~ ελληνικό πληθυσμό* || ~ γλώσσα / *κυβέρνηση* (με μέλη από έναν μόνο πολιτικό χώρο) / *σύνθεση* ΣΥΝ άμικτος, ανόθευτος, καθαρός ΑΝΤ ανάμικτος, μικτός, συμμιγής· ΦΡ ***ουδέν κακόν αμιγές καλού*** *(οὐδὲν κακὸν ἀμιγὲς καλοῦ)* δεν υπάρχει κάτι δυσάρεστο, που να μην έχει και ευχάριστες πλευρές, δεν υπάρχει κακό που να μη συνεπιφέρει και κάτι καλό: *~! Η εκλογική ήττα οδήγησε στην πολιτική ανασυγκρότηση τού κόμματος.* — **αμιγώς** επίρρ [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-μιγής* < *μ(ε)ίγ-νυ-μι*].

αμίλητος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν μιλά, *όλοι μιλούσαν και γελούσαν, μόνο ο Πέτρος καθόταν στη γωνιά του ~* ΣΥΝ. σιωπηλός, βουβός ΑΝΤ ομιλητικός **2.** ΛΑΟΓΡ ***αμίλητο νερό*** το νερό για τον κλήδονα (βλ λ), το οποίο μεταφέρουν οι κοπέλες από τη βρύση χωρίς να μιλούν (για να μην ταραχθεί το στοιχειό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, κατοικεί στην πηγή)· ΦΡ. ***ήπια το αμίλητο νερό*** έπαψα να μιλώ, απόμεινα εντελώς σιωπηλός, χωρίς να βγάζω μιλιά. — **αμίλητα** επίρρ

άμιλλα (η) {χωρ. πληθ.} συναγωνισμός (συνήθ. χωρίς αντιπαλότητα, οπότε συμβάλλει στη βελτίωση όσων συναγωνίζονται)· η προσπάθεια για διάκριση και υπεροχή (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ανταγωνισμό, ο οποίος διακρίνεται από έντονη αντιπαλότητα): *στόχος των αθλητικών αγώνων δεν είναι η νίκη, αλλά η συμμετοχή και η ευγενής ~ μεταξύ των αντιπάλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅμιλλα* < **ἅμ-ιλjα*, αβεβ ετύμου, πιθ. < *ἅμα* «μαζί, συγχρόνως» + *-ιλjα*].

αμιλλώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αμιλλάται .· μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (λόγ) προσπαθώ να ξεπεράσω (κάποιον), να υπερτερήσω· συμμετέχω σε συναγωνισμό (χωρίς εχθρική διάθεση): οι *πόλεις αμιλλώνται για τη διοργάνωση τού καλύτερου φεστιβάλ* || *οι αθλητές τού στίβου αμιλλώνται για τη νίκη* ΣΥΝ διαγωνίζομαι, συναγωνίζομαι, παραβγαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁμιλλῶμαι (-άο-)* < *ἅμιλλα*].

αμίμητος, -η, -ο [μτγν.] (συνήθ. για κωμικούς, δηκτικές δηλώσεις, σχόλια) αυτός που είναι τόσο επιτυχημένος στο είδος του, ώστε δεν μπορεί να γίνει αντικείμενο μιμήσεως ή αντιγραφής: *είπε το εξής αμίμητο «.. »* || *ο Χοντρός και ο Λιγνός υπήρξαν ~ κινηματογραφικό δίδυμο* ΣΥΝ ανεπανάληπτος. — **αμίμητα** επίρρ.

αμίνη (η) [1880] {αμινών} ΧΗΜ (συνήθ. στον πληθ) μέλος τής ομόλογης σειράς των οργανικών ενώσεων που περιέχουν στο μόριό τους μία ή περισσότερες αμινικές ομάδες.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ amine (οπτικό δάνειο) < am(moniac) + παραγ επίθημα -ine].

αμινικός, -ή, -ό ΧΗΜ **1.** αυτός που σχετίζεται με τις αμίνες **2.** ***αμινική ομάδα*** αζωτούχος ρίζα χαρακτηριστική σε πολλές οργανικές ενώσεις.
[ΕΤΥΜ. Βλ.λ. *αμινοξύ*]

αμινο- κ. **αμιν-** ΧΗΜ α' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** πολυσύνθετες οργανικές ενώσεις: *αμινο-φαινόλες, αμιν-οξέα* **2.** παρουσία αμινών (κάπου): *αμιν-ουρία, αμιν-οξαιμία*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τον τ. *αμίνη / -ες* (βλ λ.) και απαντά σε μεταφρ δάνεια χημ. όρων (λ.χ. αγγλ aminoacid «αμινοξύ»)]

αμινοξύ (το) {αμινοξέ-ος | -α, -ων} ΧΗΜ οργανική ένωση που περιέχει τουλάχιστον μία καρβοξυλική και μία αμινική ομάδα, από την ένωση των οποίων προέρχονται οι πρωτεΐνες. Επίσης **αμινοκαρβονικό οξύ**.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο < *αμιν(ο)-* (< ξέν. όρ., πβ. αγγλ. amin(o)- < λατ. am[monium] < ελλην. *ἀμμωνία*) + *οξύ*, πβ αγγλ aminoacid].

αμιξία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} (λόγ.) **1.** (για μέταλλα) η έλλειψη μείξεως, αναμείξεως ή προσμείξεως ΣΥΝ. καθαρότητα **2.** (ειδικότ. για πρόσωπα, πληθυσμούς, έθνη κ.λπ) έλλειψη επικοινωνίας ή και επιμιξίας με άλλους ανθρώπους ΣΥΝ ακοινωνησία, απομόνωση — **άμικτος,** -η, -ο [αρχ.], **άμικτα / αμίκτως** [αρχ.] επίρρ

αμιράς (ο) {αμιράδων} ΙΣΤ (κατά τον Μεσαίωνα) ηγεμόνας ή ανώτατος στρατιωτικός σε αραβική χώρα
[ΕΤΥΜ μεσν < αραβ. amir «διοικητής»].

αμισθί επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) χωρίς μισθό, χωρίς πληρωμή ΣΥΝ (λαϊκ.) τζάμπα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

άμισθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται χωρίς την καταβολή μισθού: *η φροντίδα αναπήρων αποτελεί στον σύλλογό μας ~ και εθελοντική εργασία* ΣΥΝ δωρεάν **2.** (για πρόσ) αυτός που εργάζεται χωρίς χρηματικό αντάλλαγμα (μισθό) ή που αμείβεται για την εργασία του με άλλη μορφή πληρωμής: *οι υπάλληλοι στη γραμματεία είναι ~, εργάζονται εθελοντικά* ΑΝΤ έμμισθος, μισθωτός

Αμισός (η) αρχαία πόλη τής Μ. Ασίας, η μετέπειτα Σαμψούς (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου προελλην. τοπωνύμιο Η μεσν ονομασία *Σαμψούς* ανάγεται στο όν. Samson (πιθ. < *εἰς Ἀμισόν*, βλ. κ. *Κωνσταντινούπολη*), με το οποίο οι Σελτζούκοι αποκάλεσαν τον οικισμό που ίδρυσαν εκεί τον 11ο αι.]

άμισχος, -η, -ο [μτγν.] ΒΟΤ αυτός που δεν έχει μίσχο ΑΝΤ έμμισχος

αμίτωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ο πολλαπλασιασμός των κυττάρων με διάσπαση τού ενός σε δύο, αλλά χωρίς ίση κατανομή των στοιχείων του
[ΕΤΥΜ. < *α-* στερητ. + *μίτωση* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ , < νεολατ. amitosis]

άμμες δε γ' εσσόμεθα πολλώ κάρρονες (*ἄμμες δὲ γ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάρρονες, Πλουτάρχου Λυκοῦργος* 21) (εμείς θα γίνουμε πολύ καλύτεροι) για να εκφραστεί η αυτοπεποίθηση των νέων ότι θα ξεπεράσουν τους μεγαλυτέρους· από τραγούδι των νεαρών Σπαρτιατών, που δήλωνε την επιθυμία τους να ξεπεράσουν τους προγόνους τους σε αξία.

αμμοαργιλώδης, -ης, -ες {-ους | -εις (ουδ. -η), **-ών**} (για πετρώματα ή εδάφη) αυτός που αποτελείται από άμμο και άργιλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

αμμοβολέας (ο) {αμμοβολ-είς, -έων} μηχάνημα με το οποίο γίνεται η αμμοβολή.
[ΕΤΥΜ < *αμμοβολή*].

αμμοβολή (η) μέθοδος επεξεργασίας επιφανειών με την εκτόξευση άμμου, ρινισμάτων χάλυβα ή κόκκων άλλου λειαντικού μέσου, ώστε να γίνουν τραχείες ή να καθαριστούν από σκουριά, χρώμα κ.ά (π χ. στον ναυπηγοεπισκευαστικό τομέα).
[ΕΤΥΜ < *ἄμμος* + *-βολή* < *βάλλω*].

αμμοβολώ ρ μετβ. {αμμοβολείς . | αμμοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χρησιμοποιώ ως μέθοδο επεξεργασίας ή καθαρισμού επιφανειών την αμμοβολή (βλ λ.) — **αμμοβολιστής** (ο).

αμμοδοχείο (το) [1889] (παλαιότ) **1.** ειδικό δοχείο που περιείχε πολύ λεπτή άμμο, την οποία άπλωναν πάνω στα χειρόγραφα, για να στεγνώσει η μελάνη **2.** δοχείο με άμμο που χρησίμευε ως σταχτοδοχείο, πτυελοδοχείο κ.λπ. Επίσης **αμμοδόχη** κ **αμμοδόχος** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γερμ Sandfass]

αμμοθεραπεία (η) [1896] {αμμοθεραπειών} θεραπεία που συνίσταται στην υποβολή τού ασθενούς σε αμμόλουτρα ή σε κατάκλιση στην άμμο.

αμμοθύελλα (η) {αμμοθυελλών} το σύνολο των ειδικών καιρικών συνθηκών που επικρατούν ως αποτέλεσμα ισχυρού ανέμου σε αμμώδη έκταση (συνήθ έρημο), που σηκώνει και μετακινεί μεγάλες ποσότητες άμμου και σκόνης.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sandstorm]

αμμοκονία (η) {αμμοκονιών} (λόγ.) ο σοβάς (βλ λ.) ΣΥΝ αμμοκονίαμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν , αρχική σημ. «τσιμέντο», < *ἄμμος* + κονία < *κόνις, -εως* (βλ. κ. *σκόνη*)].

αμμοκονίαμα (το) [1887] {αμμοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σοβάς.

αμμοκονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (στην οικοδομή) η επίχριση τοίχων με αμμοκονίαμα το σοβάντισμα

αμμοκονιαστής (ο) [1894] (λόγ.) ο τεχνίτης που σοβαντίζει, ο σοβατζής

α- / αν- *στερητικό*

α-μεταμέλητος, -η, -ο	**α-μετάπλαστος**, -η, -ο	**α-μετασχημάτιστος**, -η, -ο	**α-μεταχείριστος**, -η, -ο	**α-μηδένιστος**, -η, -ο
α-μεταμόρφωτος, -η, -ο	**α-μεταποίητος**, -η, -ο	**α-μετάτακτος**, -η, -ο	**α-μετεκπαίδευτος**, -η, -ο	**α-μήνυτος**, -η, -ο
α-μεταμόσχευτος, -η, -ο	**α-μεταπούλητος**, -η, -ο	**α-μετατόπιστος**, -η, -ο	**α-μετεξέλικτος**, -η, -ο	**α-μηχανοποίητος**, -η, -ο
α-μεταμφίεστος, -η, -ο	**α-μεταρρύθμιστος**, -η, -ο	**α-μετάτρεπτος**, -η, -ο	**α-μετονόμαστος**, -η, -ο	**α-μισθοδότητος**, -η, -ο
α-μετάνιωτος, -η, -ο	**α-μετάστατος**, -η, -ο	**α-μεταφύτευτος**, -η, -ο	**α-μετρίαστος**, -η, -ο	**α-μίσθωτος**, -η, -ο

αμμοληψία (η) {αμμοληψιών} η λήψη άμμου από παραλία, κοίτη ποταμού κ.α (π.χ. για εργαστηριακή εξέταση)
[ΕΤΥΜ < *άμμος* + *-ληψία* < *λήψη*].

αμμόλιθος (ο) [1856] {αμμολίθ-ου | -ων, -ους} ο ψαμμίτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. αμμόπετρα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sandstone]

αμμόλουτρο (το) [1862] ΙΑΤΡ η κάλυψη μέρους ή ολόκληρου τού σώματος με θερμή από τον ήλιο άμμο κυρ για θεραπεία ρευματικών παθήσεων
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sandbath].

αμμόλοφος (ο) [1892] λόφος από άμμο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sandhill].

αμμόμετρο (το) [1867] {αμμομέτρ-ου | -ων} η κλεψύδρα (βλ.λ., σημ 2).

αμμόπετρα (η) {χωρ. γεν πληθ } ο αμμόλιθος (βλ.λ.).

άμμος (η) **1.** σύνολο από πάρα πολύ μικρούς και λεπτούς κόκκους ή λεπτά θραύσματα ορυκτών ή πετρωμάτων, που δημιουργείται από τη διαβρωτική ενέργεια των υδάτων, των ανέμων ή/και των παγετώνων και βρίσκεται στις ακρογιαλιές, στους θαλάσσιους και λιμναίους βυθούς, στην κοίτη και τις εκβολές των ποταμών, καθώς και σε ερήμους: *ψιλή / χοντρή / λευκή / κίτρινη ~ || αυτή η παραλία δεν έχει άμμο, αλλά βότσαλα || το πόδι της βούλιαξε στην άμμο || τινάζω την άμμο από τα παπούτσια || το επαρχιακό γήπεδο αντί για χόρτο είχε ~* ΦΡ (α) ***άμμος θαλάσσης*** ψιλή άμμος από τη θάλασσα που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (β) ***σαν την άμμο τής θαλάσσης*** για πάρα πολύ μεγάλο αριθμό από πρόσωπα ή πράγματα (γ) ***κινούμενη άμμος*** βλ. λ. *κινούμενος* **2.** (ειδικότ) λεπτόκοκκο υλικό που χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες και προέρχεται είτε από ποταμούς ή θάλασσες *(φυσική ~)* είτε κυρ. από λατομεία *(θραυστή ~)*: *αναμειγνύω άμμο, ασβέστη και νερό* **3.** (συνεκδ.) η παραθαλάσσια αμμώδης λωρίδα ξηράς *τα παιδιά φτειάχνουν πύργους στην ~* ΣΥΝ αμμουδιά· ΦΡ (μτφ.) ***χτίζω στην άμμο*** επιχειρώ ή σχεδιάζω κάτι που είναι ή θεωρείται αβέβαιο, επισφαλές ματαιοπονώ. *«είναι κακό στην άμμο να χτίζεις παλάτια»* (λαϊκ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἄμμος*, από συμφυρμό των συνωνύμων *ἄμαθος* (< **ἅμαθος*) και *ψάμμος*, πιθ. από Ι.Ε. *sam-dh-, πβ. λατ. sab-ulum, γαλλ. sable, γερμ Sand, αγγλ sand κ.ά Η φρ. *χτίζω στην άμμο* είναι ήδη μεσν.]

αμμοσκέπαστος, -η, -ο [1845] αυτός που είναι σκεπασμένος ή στρωμένος με άμμο

αμμότοπος (ο) (κυρ. για αγρούς, καλλιεργήσιμες εκτάσεις κ.λπ) περιοχή με αμμώδες έδαφος ή γεμάτη άμμο.

αμμούδα (η) (λαϊκ) **1.** ο αμμώδης βυθός τής θάλασσας (κυρ. κοντά στην ξηρά). *πρόσεξε, όταν φτάσεις στα ρηχά, μην κολλήσει η βάρκα στην ~!* **2.** αμμώδης έκταση, παραλία ΣΥΝ αμμότοπος, αμμουδιά.
[ΕΤΥΜ Μεγεθ. τού ουσ. **αμμούδι* (υποκ τού *άμμος*), που απαντά μόνο ως τοπωνύμιο]

αμμουδερός, -ή, -ό γεμάτος άμμο
[ΕΤΥΜ < *αμμούδα* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ κ. *παγ-ερός*].

αμμουδιά (η) παραλία γεμάτη άμμο, αμμώδης γιαλός: *όμορφη / γραφική ~ || χρυσές ~.*
[ΕΤΥΜ < *αμμούδα* (βλ.λ.) + κατάλ. *-ιά*].

αμμουδίτης (ο) {αμμουδιτών} μικρό ψάρι σαν χέλι που ζει μέσα στην άμμο, δεν τρώγεται, αλλά χρησιμοποιείται ως πρώτη ύλη για την παραγωγή ζωοτροφών.
[ΕΤΥΜ < *αμμούδα* + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

αμμοχάλικο (το) [1885] μείγμα που περιέχει ψιλή άμμο και χαλίκι και χρησιμοποιείται σε οικοδομικές εργασίες.

αμμόχωμα (το) {αμμοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χώμα που περιέχει άμμο και χρησιμοποιείται συχνά για καλλιέργεια **2.** (παλαιότ. στην οικοδομική) φτηνό κατασκευαστικό υλικό από άμμο και χώμα.

Αμμόχωστος (η) {Αμμοχώστου} πόλη στην Α ακτή τής Κύπρου από το 1974 κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα που εισέβαλαν στην Κύπρο (βλ. κ. λ *Αττίλας, Κυπριακό, ψευδοκράτος, πράσινος*) — **Αμμοχωστιανός** (ο) [μεσν.], **Αμμοχωστιανή** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εισβολή*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἄμμος* + *-χωστος* (< αρχ. *χώννυμι*), επειδή η πόλη περιβάλλεται από αμμώδεις ακτές, ούτως ώστε να φαίνεται «χωσμένη» στην άμμο. Στη γεωγραφική θέση τής σημερινής Αμμοχώστου υπήρξαν από την αρχαιότητα διάφορες πόλεις, που μαρτυρούνται με τα ονόματα *Ἀρσινόη, Σαλαμίς, Ἀλασία* και *Κωνσταντία* Η νέα πόλη τής Αμμοχώστου περιέλαβε επίσης τους συνοικισμούς που έφεραν το όνομα *Βαρώσια* (< τουρκ varos «προάστιο»). Η ονομασία Famagusta (< *Amagusta < *Amachusta < *Ἀμμόχωστος*) με την οποία είναι γνωστή η πόλη σε διάφορες γλώσσες, προήλθε παρετυμολογικά από το λατ. Fama Augusti «φήμη τού Αυγούστου» (δηλ. τού αυτοκράτορα)].

αμμώδης, -ης, -ες [αρχ] {αμμώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} αυτός που περιέχει άμμο: *~ βυθός* ΣΥΝ αμμουδερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

Άμμων (ο) {Άμμων-ος, -α} **1.** θεός τής αρχαίας Αιγύπτου, που ταυτιζόταν με τον Ήλιο (Ρα) **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἄμμων (Ῥᾶ)* < αρχ. αιγυπτ. Amen / Amun «σφραγισμένος, κρυμμένος», πβ κ. *Τουταγχαμών* < αρχ αιγυπτ Tutankhamen «ζωντανή εικόνα τού Άμμωνος» Βλ. κ *Ρα*].

αμμωνία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ **1.** άχρωμο, αλκαλικό, οξείας οσμής αέριο, που χρησιμοποιείται ευρύτατα στην παραγωγή χημικών προϊόντων ευρείας κατανάλωσης (λιπασμάτων, εκρηκτικών υλών, φαρμάκων κ.ά) **2.** (συνήθ) υδατικό διάλυμα τού παραπάνω αερίου, που χρησιμεύει στην ανακούφιση από δαγκώματα εντόμων κ.λπ. **3.** σκόνη που χρησιμοποιείται στην παρασκευή γλυκών — **αμμωνιούχος,** -ος, -ο [1876], **αμμωνιακός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. ammonia (όρος που πλάστηκε το 1872 ως ονομασία τού αερίου που παράγεται από το *ἀμμωνιακὸν ἅλας*) < (sal) ammoniac < λατ ammoniacum < ελλην *Ἀμμωνιακὸν (κόμμι)*, ουσία που ονομάστηκε έτσι, επειδή προερχόταν από τη λιβυκή περιοχή *Ἀμμωνία*, κοντά στο ιερό τού *Ἄμμωνος Διός*].

αμνάδα (η) θηλυκό πρόβατο μικρής ηλικίας ΣΥΝ αρνάδα
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀμνάς, -άδος*, θηλ τού αρχ. *ἀμνός*].

αμνημόνευτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν μνημονεύθηκε ή δεν μνημονεύεται· αυτός για τον οποίο δεν γίνεται λόγος ΣΥΝ ξεχασμένος· ΦΡ ***προ αμνημονεύτων ετών / χρόνων*** πολύ παλιά, πριν από πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα: *με το πτυχίο τής Νομικής, που πήρα ~, κατάφερα και διορίστηκα στο Δημόσιο* **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν μνημονεύθηκε ονομαστικώς στην ακολουθία ή για τον οποίο δεν τελέστηκε μνημόσυνο

αμνήμων, -ων, άμνημον [αρχ.] {αμνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} (λόγ) **1.** αυτός που δεν έχει ισχυρή μνήμη **2.** αυτός που λησμονεί τις ευεργεσίες που έχει δεχθεί: *φάνηκε ~ απέναντι στον ευεργέτη του* ΣΥΝ επιλήσμων, αγνώμων, αχάριστος ΑΝΤ ευγνώμων — **αμνημοσύνη** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*

αμνησία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ η ολική ή μερική απώλεια τής μνήμης ως αποτέλεσμα τραυματικών ερεθισμάτων ή παθολογικών καταστάσεων *χτύπησε στο κεφάλι και έπαθε ~* **2.** (ειρων.) το να μη θυμάται κανείς σκοπίμως κάτι (μια υποχρέωση, δέσμευση κ.λπ.): *προεκλογικά οι πολιτικοί υπόσχονται πολλά, μετά τις εκλογές όμως παθαίνουν ~.* — **αμνησιακός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. amnésie < μτγν *ἀμνησία* < *ἀ-* στερητ + θ. *μνη-*, από όπου και *μνή-μη, μι-μνη-σκομαι* «θυμούμαι» κ.ά]

αμνησίκακος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μνησικακεί, δηλ που εκουσίως δεν διατηρεί στη μνήμη του το κακό που υπέστη, επομένως δεν αισθάνεται μίσος ή επιθυμία να εκδικηθεί· *δεν κράτησε ποτέ κακία σε κανέναν όσο κι αν τον έβλαψαν· είναι ο πιο ~ άνθρωπος που έχω γνωρίσει* ΣΥΝ ανεξίκακος, μακρόθυμος, αγαθός ΑΝΤ. μνησίκακος, εκδικητικός, κακός. — **αμνησίκακα** επίρρ , **αμνησικακία** (η) [μτγν], **αμνησικακώ** ρ. [μτγν.] {-εις. }.

αμνηστεία (η) → αμνηστία

αμνήστευση (η) [1889] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η χορήγηση αμνηστίας (βλ.λ.). — **αμνηστεύσιμος,** -η, -ο.

αμνηστευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αμνηστία (βλ λ.) ή αυτός μέσω τού οποίου χορηγείται αμνηστία. *~ διάταγμα*

αμνήστευτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει μνηστευθεί, δεν αρραβωνιάστηκε ΑΝΤ. μνηστευμένος, αρραβωνιασμένος

αμνηστεύω ρ. μετβ. [1856] {αμνήστευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} χορηγώ αμνηστία, δίνω χάρη· (ιδ. για κρατουμένους) απαλλάσσω από κατηγορίες και αποφυλακίζω.

αμνηστία (η) {χωρ πληθ } **1.** ΝΟΜ άρση τού αξιοποίνου ορισμένων αδικημάτων, κυρ πολιτικών, από κυβερνητικό φορέα και με επίσημη νομοθετική πράξη συνεπάγεται άμεση αποφυλάκιση (αν ο αμνηστευόμενος κρατείται) και απαλλαγή από τις κατηγορίες. *χορήγηση αμνηστίας στους πολιτικούς κρατουμένους* (πβ. κ λ. *χάρη*) **2. *Διεθνής Αμνηστία*** (αγγλ. Amnesty International) παγκόσμια αυτοχρηματοδοτούμενη οργάνωση η οποία εδρεύει στο Λονδίνο, δεν εξαρτάται από καμιά κυβέρνηση, πολιτική παράταξη, ιδεολογία ή θρησκεία και έχει στόχο της την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την αποφυλάκιση των πολιτικών κρατουμένων και την κατάργηση των βασανιστηρίων σε παγκόσμιο επίπεδο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ία, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «λήθη», < *ἀμνηστῶ* < *ἄμνηστος* < *ἀ-* στερητ. + *μνηστός* < θ *μνη-*, από όπου και ρ. *μι-μνή-σκω* «θυμίζω»]

> **αμνηστία ή αμνηστεία;** Παράλληλα προς τη σειρά των παραγώγων *μνηστός* > **μνηστεύ-ω / -ομαι** > **μνηστεία** (που δικαιολογεί και τη γραφή τού *μνηστεία* με -ει- ως παραγώγου από ρ. σε *-εύω*), χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική και η σειρά *άμνηστος* > **αμνηστώ** *(-είς .)* > **αμνηστία** Άρα το *αμνηστία* δεν παράγεται από *α-* + *μνηστεία*, αλλά από το *άμνηστος* (με παρεμβολή τού ρ. *αμνηστώ*), γι' αυτό και γράφεται με *-ι-* Ας σημειωθεί ότι αναλογικά προς το *μνηστεύω* παρήχθη και χρησιμοποιείται (αντί τού *αμνηστώ* «δίδω αμνηστία») και ρ *αμνηστεύω*, το οποίο όμως ως νεότερο δεν επηρεάζει την ορθογραφία τού αρχ. *αμνηστία* Όμοια σχηματίζονται (και γράφονται) τα *άνανδρος* > **ανανδρία** (αλλά *ανδρεία!*), *πρωτοπόρος* > **πρωτοπορία** (αλλά *πορεία!*) κ.ά
>
> ‣ *ανανδρία, -ία*

αμνιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το άμνιο *~ σάκος / κοιλότητα / υγρό* (μέσα στο οποίο αιωρείται το έμβρυο)

άμνιο (το) {αμνί-ου | -ων} ΙΑΤΡ ο εσωτερικός υμένας τού σάκου στο εσωτερικό τού οποίου βρίσκεται το έμβρυο κατά την περίοδο τής εγκυμοσύνης
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀμνίον* (κ *ἄμνιον*), αρχική σημ «είδος αγγείου, όπου συγκεντρώνεται το αίμα των σφαγίων», < **ἄμων* < *ἀμῶ / -ῶμαι (-άο-)* «συγκεντρώνω» με επίδραση τού *ἀμνός*. Το αρχ. *ἀμάω* ίσως συνδ. με την πρόθ. *ἅμα* ή, κατ' άλλη εκδοχή, με το ρ. *ἀμέλγω* (μέσω θ. *ām- «συγκεντρώνω ένα υγρό»)].

αμνιοκέντηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ ιατρική εξέταση κατά τη διάρκεια τής εγκυμοσύνης, που συνίσταται σε παρακέντηση (βλ.λ.) τού αμνιακού σάκου και λήψη αμνιακού υγρού, προκειμένου να διαπιστωθούν γενετικές ανωμαλίες ή νόσοι στο κυοφορούμενο, καθώς επίσης και το φύλο τού εμβρύου
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ amniocentesis]

αμνιοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ οπτική εξέταση τής αμνιακής κοιλότητας με ειδικό εργαλείο.
[ΕΤΥΜ. < *άμνιο* + *-σκόπηση* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετά-

ζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amnioscopy].

αμνοερίφια (τα) {αμνοεριφίων} αρνιά και κατσίκια: *οι τιμές των ~ κατά την περίοδο τού Πάσχα εμφανίζουν αύξηση.*

αμνός (ο) (λόγ.) **1.** μικρό αρσενικό πρόβατο, το νεογνό ή αυτό που μόλις απογαλακτίστηκε ΣΥΝ αρνί, αρνάκι **2.** ΘΡΗΣΚ ***αμνός τού Θεού*** συμβολική προσωνυμία τού Ιησού Χριστού ως υπόμνηση τής θυσίας του για τις αμαρτίες τού κόσμου **3.** ΕΚΚΛΗΣ τετράγωνο κομμάτι από το κέντρο τού προσφόρου που χρησιμοποιείται για τη Θεία Κοινωνία.
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *ag^{w}(h)-nós, πβ λατ ag-nus, γαλλ agneau, ιταλ agnello, αγγλ yean «βελάζω» κ ά. Στην Κ.Δ η λ. *ἀμνός* προσδιορίζει αποκλειστικά τον Χριστό (π.χ. Ιωάνν. 1, 29. *ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*)].

αμνοσκοπία (η) {χωρ πληθ.} μαντεία, κατά την οποία γίνονται προβλέψεις για το μέλλον με την εξέταση τής ωμοπλάτης τού αμνού που σφάζεται σε ορισμένες γιορτές (λ.χ το Πάσχα).
[ΕΤΥΜ < *αμνός* + *-σκοπία* < *σκοπώ*].

άμοιαστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν μοιάζει με άλλον

αμοιβάδα (η) **1.** μονοκύτταρος οργανισμός, υδρόβιο ή παρασιτικό πρωτόζωο, που αποτελείται από έναν κεντρικό πυρήνα (ενδόπλασμα) και ένα λεπτό στρώμα διαφανούς κυτταροπλάσματος (εξώπλασμα) τέτοιο, ώστε να παραμορφώνεται συνεχώς σχηματίζοντας προσωρινά εξογκώματα (τα ψευδοπόδια), με τα οποία ο οργανισμός κινείται και προσλαμβάνει την τροφή του (δηλ. βακτήρια) **2.** ***αμοιβάδες*** (οι) η αμοιβάδωση (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. amoeba < αρχ. *ἀμοιβάς, -άδος* < *ἀμοιβή* «εναλλαγή, ανταλλαγή», επειδή το κυτόπλασμα αυτών των πρωτοζώων τούς επιτρέπει να εναλλάσσουν προσωρινά μορφές, για να κινούνται και να τρέφονται].

αμοιβαδικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την αμοιβάδωση **2.** ***αμοιβαδικός*** (ο), ***αμοιβαδική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αμοιβάδωση.

αμοιβαδοειδής, -ής, -ές [1882] {-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά των αμοιβάδων: ~ *κίνηση* (η κίνηση των λευκοκυττάρων τού αίματος). – **αμοιβαδοειδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

αμοιβάδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η παρουσία αμοιβάδων στο έντερο τού ανθρώπου σε συνθήκες συμβιωτικού παρασιτισμού, καθώς και η νόσος (δυσεντερία) που υπό ορισμένες συνθήκες προκαλείται από το παράσιτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amoebiasis]

αμοιβαίος, -α, -ο **1.** αυτός που αναφέρεται σε μια σχέση ανταπόδοσης ανάμεσα σε δύο μέρη: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο κρατών πρέπει να στηρίζονται στον ~ σεβασμό* || *~ αισθήματα / εχθρότητα / συμπάθεια / εμπιστοσύνη / κατανόηση* || *θέματα αμοιβαίου ενδιαφέροντος* || *~ υπόσχεση / εξάρτηση / υποχωρήσεις* || *οι σύζυγοι ορκίστηκαν ~ πίστη μεταξύ τους* ΑΝΤ μονομερής **2.** ΟΙΚΟΝ ***αμοιβαίο κεφάλαιο*** μορφή εταιρείας επενδύσεων που κεφαλαιοποιείται από τη συνεχή πώληση τού αποθεματικού της, το οποίο υποχρεούται να επαναγοράσει από τους μετόχους της, αν αυτοί το ζητήσουν. – **αμοιβαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμοιβαῖος* < *ἀμοιβή*].

αμοιβαιότητα (η) [1834] {χωρ. πληθ.} **1.** η ανταποδοτικότητα στις σχέσεις, το να ανταποκρίνεται κανείς με τον ίδιο (θετικό) τρόπο στις ενέργειες τού άλλου: *στις φιλικές σχέσεις απαραίτητη προϋπόθεση είναι η ~ των συναισθημάτων* ΑΝΤ μονομέρεια • **2.** ΝΟΜ (μεταξύ κρατών) η παροχή ωφελημάτων (π.χ. φορολογικών ελαφρύνσεων) και η αποδοχή δεσμεύσεων ή υποχρεώσεων σε αμοιβαία βάση: *ζητήθηκε η ίδρυση έδρας ισπανικών σπουδών στην Ελλάδα με βάση την ~*

αμοιβή (η) **1.** υλική αποζημίωση για παροχή υπηρεσιών, εργασίας κ.λπ.: *η αμοιβή γι' αυτόν που θα βρει τα κοσμήματα, θα είναι το 10% τής αξίας τους* || *αδρή / μεγάλη / συμβολική ~* || *~ για τη σύλληψη των δραστών / για παροχή πληροφοριών* ΣΥΝ μισθός, πληρωμή, αντιμισθία ΦΡ (α) ***έναντι αμοιβής*** με υλική αποζημίωση: *του έδωσε τις πληροφορίες που ζητούσε έναντι αδράς αμοιβής* (β) ***επ' αμοιβή*** *(ἐπ' ἀμοιβῇ)* με αμοιβή: *θα συνεργαστείς μαζί μας ~* ΣΥΝ με το αζημίωτο **2.** ηθική ανταπόδοση ή ικανοποίηση (λ.χ. προαγωγή, έπαινος, παράσημο, τιμητική διάκριση κ.λπ.) ως αναγνώριση υπηρεσίας: *το χειροκρότημα τού πλήθους υπήρξε η καλύτερη ~ τού πιανίστα* ΣΥΝ ανταμοιβή, επιβράβευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αμείβω*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανταλλαγή – αντιμισθία», < *ἀμείβω*].

άμοιρος, -η, -ο **1.** αυτός που υπέστη δυσάρεστο συμβάν· λέγεται για να δηλώσει συμπάθεια, οίκτο, για την κατάσταση κάποιου, για μια δυστυχία ή συμφορά που τον βρήκε: *έχασε και τα δύο παιδιά της στον πόλεμο η ~!* || (επιφών.) *τι κακό σε βρήκε, άμοιρε!* ΣΥΝ κακόμοιρος, δόλιος • **2.** (λόγ.) (+γεν.) αυτός που δεν έχει μέρος (μερίδιο) από κάτι, που στερείται κάποιου πράγματος: *για ό,τι συμβαίνει σήμερα καμιά από τις κυβερνήσεις δεν είναι ~ ευθυνών* ΣΥΝ απαλλαγμένος, αμέτοχος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *μοῖρα*].

αμόκ (το) {άκλ.} **1.** ψυχική διαταραχή που αρχικώς παρατηρήθηκε σε συγκεκριμένους πολιτισμούς τής ΝΑ. Ασίας (κυρ. τους Μαλαίους) και εκδηλώνεται με κατάθλιψη, η οποία ακολουθείται από φονική μανία· (γενικότ.) **2.** βίαιη μανία που καταλαμβάνει κάποιον: *έκανε σαν να τον είχε πιάσει ~!* **3.** (εκφραστ.) έντονη ταραχή (συνήθ. αγανάκτηση): *έπαθε ~ ακούγοντας τα συγκλονιστικά νέα.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. amok < μαλαϊκή λ. amuk «ο ευρισκόμενος σε κατάσταση μανίας, τρέλας»]

αμολάω κ. **ξαμολάω** ρ. μετβ {αμολάς .. | αμόλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.) **1.** (για άψυχα) απαλλάσσω (κάτι) από σφίξιμο ή δέσιμο, το αφήνω χαλαρό έτσι, ώστε να ξετυλιχτεί, να απομακρυνθεί, να ανυψωθεί κ.λπ.: *~ τα σκοινιά τής βάρκας* || *~ τον χαρταετό* || *αμόλα καλούμπα!* (άφησε χαλαρή την καλούμπα τού χαρταετού, ώστε να ξετυλίγεται γρήγορα ο σπάγκος)· ΦΡ (α) ***αμολάω μελάνι*** θολώνω τα νερά (όπως οι σουπιές κ.ά.), ξεφεύγω από επικίνδυνη κατάσταση (β) ***αμολάω λόγια / κουβέντες*** μιλώ χωρίς να ελέγχω τι λέω (γ) (οικ.) ***την αμολάω*** αφήνω πορδή ΣΥΝ την αφήνω **2.** (για έμψυχα) αφήνω (κάποιον/κάτι) ελεύθερο από δεσμό ή περιορισμό: *αμόλησε τον σκύλο στο πάρκο* || *αμόλησαν τα παιδιά στο κτήμα να παίξουν* || (εκφραστ.) *τον αμολήσανε προχθές* (ενν. από τη φυλακή) || (κακόσ.) *αμολάνε τα παιδιά τους κι έπειτα τα ψάχνουν* (τα αφήνουν χωρίς έλεγχο να γυρίζουν) **3.** (μεσοπαθ. ***αμολιέμαι / ξαμολιέμαι***) ορμώ, ξεχύνομαι, κυρ. για να ψάξω ή να κυνηγήσω κάποιον: *αμολήθηκαν τα λαγωνικά τής Αστυνομίας* || *έχει ξαμοληθεί σε όλα τα στέκια, να βρει πού κρύβονται.* — **αμόλημα** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀμολάρω* (κατά τα ρ. σε *-άω*) < παλαιότ. ιταλ. ammollare «αφήνω» < λατ. ad + mollare < λατ. mollis «μαλακός, ομαλός»].

αμόλευτος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αμόλυντος (βλ λ., σημ. 2)

αμολητός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που τον έχουν αμολήσει, που τον έχουν αφήσει χαλαρό: *να έχεις τα σχοινιά ~* **2.** αυτός που δεν τον έχουν υπό έλεγχο ή επιτήρηση: *άφησαν τα σκυλιά ~* || *αν αφήσεις το παιδί ~, δεν θα μπορείς να το μαζέψεις.*

αμόλυβδος, -η, -ο (για βενζίνη) αυτός που δεν περιέχει μόλυβδο και χρησιμοποιείται στα καταλυτικά αυτοκίνητα, γιατί δεν ρυπαίνει.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. unleaded]

αμόλυντος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μολύνθηκε ΣΥΝ καθαρός ΑΝΤ μαγαρισμένος **2.** (μτφ.) (α) αυτός που διατηρείται αγνός, που δεν έχει μολυνθεί όσον αφορά στην ηθική του: *ψυχή αγνή και ~* ΣΥΝ άσπιλος, αγνός, αμίαντος ΑΝΤ σπιλωμένος, μιασμένος (β) (ειδικότ.) αυτός που δεν είχε σεξουαλική επαφή

αμόνι (το) {αμον-ιού | -ιών} μεγάλο και βαρύ αντικείμενο από σφυρήλατο σίδηρο, χυτοσίδηρο ή χάλυβα, με λεία επιφάνεια, το οποίο έχει μία ή δύο προεξοχές στη στενή πλευρά του· χρησιμεύει ως βάση για τη σφυρηλάτηση (συνήθ. πυρακτωμένων) σκληρών μετάλλων: *το ~ τού πεταλωτή* ΣΥΝ (λόγ.) άκμονας.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀμόνιν* < **ἀγμόνιον* < μτγν. *ἀκμόνιον*, υποκ. τού αρχ. *ἄκμων* «αμόνι»].

αμόνω ρ. ▸ ομόνω

αμοραλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ η θεωρία που υποστηρίζει ότι οι ηθικές αξίες δεν διαθέτουν αντικειμενική και καθολική θεμελίωση ούτε μένουν αναλλοίωτες μέσα στον χρόνο· η άρνηση τής ισχύος των ηθικών κανόνων, το να μη δέχεται κανείς τη διάκριση μεταξύ καλού και κακού για τις ανθρώπινες πράξεις **2.** (γενικότ.) ο τρόπος ζωής και συμπεριφοράς που διέπεται από έλλειψη ηθικών ενδοιασμών και που μπορεί να οδηγεί σε αναισχυντία και έκλυση των ηθών: *ο πολιτικός ~ είναι εμφανής στις παραπλανητικές υποσχέσεις και τις αδιαφανείς οικονομικές δοσοληψίες όσων έχουν εξουσία* ΣΥΝ ανηθικότητα, διαφθορά. — **αμοραλιστής** (ο), **αμοραλίστρια** (η), **αμοραλιστικός,** -ή, -ό, **αμοραλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. amoralisme < amoral < a- στερητ. + moral «ηθικός»].

Αμοργός (η) **1.** νησί των Α. Κυκλάδων ΝΑ. τής Νάξου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Χώρα.* — **Αμοργιανός** (ο), **Αμοργιανή** (η), **αμοργιανός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Το όνομα τού νησιού *Ἀμοργός* (αρχ.) συνδέεται μετωνυμικά με το ύφασμα *ἀμοργός (ὁ)* και *ἀμοργίς (ἡ)*, που κατασκεύαζαν στο ομώνυμο νησί (βλ. κ. *ζέρσεϊ*). Η Αμοργός ήταν περιώνυμη για τους χιτώνες της, που ονομάζονταν *ἀμόργεια, ἀμόργινα* ή *ἀμοργίδες* και παρασκευάζονταν από την *ἀμόργη* (< *ἀμέργω* «δρέπω, κόβω καρπούς, φυτά κ.τ.ό.»), είδος λιναριού εξαιρετικής ποιότητας, το οποίο φύτρωνε σε όλο το νησί. Το αρχ. *ἀμέργω* συνδέεται πιθ. με το αρχ. *ὀμόργνυμι* «στεγνώνω, σκουπίζω» και με λατ. mergae «θεριστικό δίκρανο»]

αμόρε (το) {άκλ.} (οικ.) **1.** ερωτικό συναίσθημα ΣΥΝ έρωτας, αγάπη **2.** ο ερωτικός δεσμός· *το ~ τους διαρκεί δέκα χρόνια!* ΣΥΝ σχέση **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο με το οποίο έχει κανείς ερωτικό δεσμό (εραστής ή ερωμένη): *μας σύστησε το καινούργιο της ~* ΣΥΝ αίσθημα, αγαπημένος/-η, φίλος/-η, (οικ.) γκόμενος/-α.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. amore < λατ. amor «αγάπη – έρωτας»].

αμορτισέρ (το) {άκλ.} ελλην. *αποσβεστήρας κραδασμών*· το εξάρτημα τού αυτοκινήτου που συνδέεται με τον άξονα των τροχών και χρησιμεύει στην απόσβεση των κραδασμών.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. amortisseur < amortir «αποσβένω (ενν. τους κραδασμούς)» < λατ. mors, mortis «θάνατος»].

άμορφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ορισμένο σχήμα ή μορφή· *ο γλύπτης δημιουργεί αγάλματα από ~ όγκους μαρμάρου* || *από τη σφοδρή σύγκρουση το αυτοκίνητο είχε γίνει μια ~ μάζα* **2.** αυτός που δεν έχει αποκτήσει την τελική του μορφή ΣΥΝ αδιαμόρφωτος, αδιάπλαστος, ασχημάτιστος ΑΝΤ μορφοποιημένος, σχηματισμένος. —

α- / αν- *στερητικό*
α-μοίραστος, -η, -ο
α-μοιρολόγητος, -η, -ο
α-μονογράφητος, -η, -ο
α-μόνοιαστος, -η, -ο
α-μοντάριστος, -η, -ο
α-μόνωτος, -η, -ο
α-μορφοποίητος, -η, -ο
α-μούδιαστος, -η, -ο
α-μουντζούρωτος, -η, -ο
α-μούντζωτος, -η, -ο
α-μούσκευτος, -η, -ο
α-μούχλιαστος, -η, -ο
α-μπαζωτος, -η, -ο
α-μπάλλωτος, -η, -ο
α-μπανιάριστος, -η, -ο
α-μπαντάριστος, -η, -ο
α-μπαρκάριατος, -η, -ο

άμορφα επίρρ.. **αμορφία** (η) [αρχ.].

αμορφωσιά (η) {χωρ πληθ.} (καθημ) η απαιδευσία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

αμόρφωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι μορφωμένος. που δεν έλαβε παιδεία, που δεν έχει πνευματική καλλιέργεια ΣΥΝ ακαλλιέργητος, αγράμματος, απαίδευτος, αμαθής ΑΝΤ μορφωμένος, καλλιεργημένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *μορφώνω*, άσχετο προς το αρχ. *ἀμόρφωτος* «ασχημάτιστος», παράλλ. τ. τής λ. *ἄμορφος*]

άμουσος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει καλλιτεχνική παιδεία, που δεν ενδιαφέρεται ή δεν αγαπά τη μουσική και γενικότ. τις καλές τέχνες: ~ κοινό ΑΝΤ φιλόμουσος. — **αμουσία** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μοῦσα*]

αμούστακος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει βγάλει μουστάκι **2.** (γενικότ.) ανήλικος, πολύ νέος και άπειρος: *είσαι παιδί ~ ακόμη, μη μπλέκεις με τέτοιες υποθέσεις* ΑΝΤ ενήλικος. ώριμος.

άμοχθος, -η, -ο [αρχ] αυτός που συντελείται χωρίς μόχθο, που απαιτεί λίγη κούραση *κάθε ~ προσπάθεια για έναν τέτοιο υψηλό σκοπό είναι καταδικασμένη να αποτύχει* ΣΥΝ άκοπος, ακοπίαστος ΑΝΤ επίμοχθος. Επίσης **αμόχθητος** [μτγν.] — **αμόχθως** επίρρ. [μτγν.].

α, μπα! επιφών ‣ μπα

αμπαζούρ (το) {άκλ.} **1.** κάλυμμα λαμπτήρα από χαρτί, γυαλί, ύφασμα, μέταλλο, πορσελάνη κ.λπ., συνήθ. κωνικό ή κυλινδρικό, που περιορίζει την ένταση τού φωτός, προστατεύει τον λαμπτήρα, κατευθύνει το φως του συνήθ προς τα κάτω και συγχρόνως λειτουργεί διακοσμητικά ΣΥΝ καπέλο **2.** (συνεκδ.) κάθε φωτιστικό που αποτελείται από τα παραπάνω εξαρτήματα: *αγόρασα ένα ~ για το σαλόνι*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. abat-jour < abattre «ρίχνω κάτω» + jour «ημέρα – λάμψη»].

ΣΧΟΛΙΟ Κατά την απόδοση στην Ελληνική τού γαλλ. abat-jour (λ. τού 1670 που δήλωνε το καταιγιστικό από αντανάκλαση φως), το βάρος έπεσε είτε στην προφύλαξη των ματιών από το δυνατό φως τού λαμπτήρα, οπότε αποδόθηκε ως **αλεξίφωτο** και **σκίαστρο** (Ιωάνν Σκυλίτσης) –πβ. αγγλ. lamp-shade–, είτε στον συγκεντρωτικό φωτισμό του, εξού **καταυγαστήρας**, είτε, τέλος, στην ανακλαστική λειτουργία τού καλύπτρου τού λαμπτήρα, γι' αυτό και οι όροι **ανταυγαστήρας** και **αντανακλαστήρας**. Στο πέρασμα τού χρόνου –έχουν και οι λέξεις τη μοίρα τους...– καμία από τις ελληνικές αποδόσεις τής λ δεν επικράτησε και σήμερα χρησιμοποιείται είτε το δάνειο **αμπαζούρ** είτε το αντιδάνειο **λάμπα** (< ιταλ. lampa < λατ. lampas < ελλην. *λαμπάς, -άδος*) στη φρ. **επιτραπέζια λάμπα**.

άμπακος (ο) (παλαιότ) πλάκα ή πίνακας γραφής και αριθμητικών πράξεων, ο άβακας· ΦΡ ***τρώω / κατεβάζω τον άμπακο*** τρώω πάρα πολύ ΣΥΝ τρώω τον περίδρομο, τρώω τον αγλέουρα. Επίσης **άμπακας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίδρομος*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , μεσν., αρχική σημ. «πλάκα γραφής με άμμο», < ιταλ abbaco «βιβλίο αριθμητικής» < λατ. abacus «αριθμολόγιο» < αρχ. *ἄβαξ, -ακος*]

αμπαλάζ (το) {άκλ.} ελλην. *συσκευασία, περιτύλιγμα*· η συσκευασία σε δέμα ή κιβώτιο· ειδικότ. η πολυτελής συσκευασία αντικειμένου που προορίζεται για δώρο· *φίνο ~* ΣΥΝ αμπαλάρισμα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. emballage < emballer. βλ κ. *αμπαλάρω*].

αμπαλάρω ρ. μετβ {αμπαλάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ) συσκευάζω (εμπορεύματα, αντικείμενα κ.λπ.) σε δέματα ή κιβώτια ΣΥΝ περιτυλίγω, πακετάρω. — **αμπαλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ emballer < en + balle ή < ιταλ. abballare].

αμπάρα (η) {δύσχρ. αμπαρών} (λαϊκ) **1.** ο σιδερένιος ή ξύλινος μοχλός που τοποθετείται στην εσωτερική πλευρά τής πόρτας και την ασφαλίζει από μέσα· συνήθ. χρησιμοποιείται μαζί με κλειδαριά για περισσότερη ασφάλεια ΣΥΝ σύρτης, μάνταλο **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μικρό και χοντρό ξύλο που μοιάζει με αμπάρα ή/και χρησιμοποιείται όπως αυτή
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* προθεμ + *μπάρα*].

αμπάρι (το) {αμπαρ-ιού | -ιών} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος αποθήκευσης εμπορευμάτων στο κάτω κοίλο μέρος τού πλοίου (κυρ. κάτω από το χαμηλότερο κατάστρωμα) ΣΥΝ. κύτος **2.** (σπάν) κενός χώρος κάτω από ξύλινο πάτωμα σπιτιού για αποθήκευση αντικειμένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., μεσν. < τουρκ ambar < αρχ. *ἐμπόριον* Κατ' άλλη εκδοχή, το τουρκ ambar ανάγεται σε περσ. anbār < αρχ. περσ. hampāra].

αμπάριζα (η) {χωρ πληθ.} **1.** παιδικό παιχνίδι ανοιχτού χώρου, κατά το οποίο δύο ομάδες παιδιών κυνηγούν και προσπαθούν να αιχμαλωτίσουν η μία την άλλη **2.** (συνεκδ.) η μεγάλη πέτρα που τοποθετείται στον χώρο τού παιχνιδιού και αποτελεί το έναυσμα για να αρχίσει το παιχνίδι ΦΡ (α) ***παίρνω αμπάριζα και βγαίνω*** (από τον παίκτη τής αμπάριζας) ως ειδοποίηση ότι αρχίζει το κυνήγι των αντιπάλων (β) (μτφ.) ***παίρνω αμπάριζα*** (κάποιον/κάτι) παρασύρω (κάποιον/κάτι) με την ορμητικότητά μου: *μόλις κατάλαβε ότι τον εξαπάτησαν τους πήρε όλους αμπάριζα στο βρισίδι*
[ΕΤΥΜ < αλβ. ambaresë].

αμπαρόριζα (η) → αρμπαρόριζα
[ΕΤΥΜ < διαλεκτ. *α(ρ)μπαρόριζα* (με ανομοίωση τού *-ρ-* και παρετυμ προς το *ρίζα*) < ιταλ. *albarosa < erba rosa «κόκκινο φυτό»].

αμπαρώνω ρ. μετβ {αμπάρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (στην πόρτα) την αμπάρα ΣΥΝ συρτώνω, μανταλώνω, σφαλίζω ΑΝΤ ξεμανταλώνω (μεσοπαθ. ***αμπαρώνομαι***) **2.** κλειδώνομαι σε ασφαλή χώρο (για να προστατευθώ) *αμπαρώθηκε στο σπίτι και δεν βγαίνει έξω* **3.** (μτφ) κλείνομαι πολύ στον εαυτό μου, δεν επιζητώ επικοινωνία με άλλους ανθρώπους· *ζει αμπαρωμένος στο σπίτι του και δεν βλέπει άνθρωπο.* — **αμπάρωμα** (το)

αμπάς (ο) {αμπάδες} (λαϊκ.) **1.** χοντροϋφασμένο μάλλινο ύφασμα: *οι γεωργοί και οι κτηνοτρόφοι φορούσαν ρούχα από ~, γιατί ήταν φτηνά και είχαν μεγάλη αντοχή* ΣΥΝ τσόχα **2.** πανωφόρι ή κάπα που φτειάχνεται από το ύφασμα αυτό.
[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. aba < αραβ. 'abāh]

αμπατζής (ο) {αμπατζήδες} ο κατασκευαστής ή/και πωλητής ρούχων από αμπά (βλ.λ.) — **αμπατζήδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. < *αμπάς* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

αμπελάς (ο) [μεσν.] {αμπελάδες} ο ιδιοκτήτης αμπελιού.

αμπελήσιος, -ια, -ιο (σχολ ορθ *αμπελίσιος*) αυτός που σχετίζεται με αμπέλι ~ *κρασί*.

αμπέλι (το) {αμπελ-ιού | -ιών} **1.** έκταση γης φυτεμένη με κλήματα ΣΥΝ αμπελώνας, αμπελοφυτεία· ΦΡ (α) ***πάω / πεθαίνω σαν το σκυλί στ' αμπέλι*** βλ λ. *σκυλί* (β) (παροιμ) ***παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*** ο ηλικιωμένος δεν μπορεί να αποδώσει πολύ (γ) ***ξέφραγο αμπέλι*** χώρος (συνήθ σπίτι, κτήμα ή χώρα) που δεν ελέγχεται όσο πρέπει, όπου δεν γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα τού ιδιοκτήτη του: *με τους λαθρομετανάστες η Ελλάδα έχει καταντήσει ~· όποιος θέλει έρχεται, όποιος θέλει φεύγει* **2.** (συνεκδ.) το κλήμα, το αναρριχητικό φυτό ή θάμνος με μακρούς ελικοειδείς βλαστούς και καρπό το σταφύλι, το οποίο αναπτύσσεται και ωριμάζει σε τσαμπιά ΣΥΝ (λόγ.) άμπελος. — (υποκ.) **αμπελάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀμπέλιν* < αρχ. *ἀμπέλιον*, υποκ. τού *ἄμπελος*].

αμπελίδα κ. **αμπελίνα** (η) η αγράμπελη (βλ.λ.).

αμπελόβεργα (η) κλαδί αμπελιού ή κληματαριάς που χρησιμοποιείται παραδοσιακά κυρ. ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ κληματόβεργα.

αμπελοβλάσταρο (το) ο λεπτός και τρυφερός βλαστός τού αμπελιού, που χρησιμοποιείται στην παραδοσιακή μαγειρική, διατηρημένος στην άλμη ή στο ξίδι.

αμπελοειδή (τα) οικογένεια φυτών στην οποία ανήκουν τα διάφορα είδη τής αμπέλου.
[ΕΤΥΜ < *άμπελος* + *-ειδή* < *είδος*].

αμπελοκαλλιέργεια (η) [1895] {αμπελοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια αμπελιών: *στην περιοχή τής Νεμέας είναι εξαιρετικά ανεπτυγμένη η ~ και παράγονται εκλεκτά είδη κρασιών* ΣΥΝ αμπελουργία. — **αμπελοκαλλιεργητής** (ο).

αμπελοκομία (η) {χωρ. πληθ.} η αμπελουργία. — **αμπελοκόμος** (ο/η) [μεσν]. **αμπελοκομικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀμπελοκόμος* < αρχ. *ἄμπελος* + *-κόμος* (βλ λ. *-κομία*)].

αμπελόκηπος (ο) {αμπελοκήπ-ου | -ων, -ους} καλλιεργήσιμη έκταση που αποτελείται από αμπελώνα και κήπο.

άμπελος (η) {αμπέλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ) ΒΟΤ το φυτό αμπέλι, το κλήμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ η παράσταση αμπελιού ως χριστιανικού συμβόλου.
[ΕΤΥΜ αρχ. λ., μη Ι Ε., που ανήκει στο προελλην μεσογειακό γλωσσικό υπόστρωμα. Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα στην ελληνική μετάφραση τής Π Δ., για να αποδώσει την αντίστοιχη εβρ λ. gephén, η οποία αναφερόταν μεταφορικά στον λαό Ισραήλ (π χ *Ιερεμ* 2, 21: *ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον*). Στην Κ Δ. η λ. *ἄμπελος* συνδέθηκε παραβολικώς με το πρόσωπο τού Χριστού (Ιωάνν. 15, 1. *ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή*)]

αμπελοστάφυλο (το) το σταφύλι τού αμπελιού που προορίζεται για την παραγωγή κρασιού, σε αντίθεση προς εκείνο τής κληματαριάς που καταναλώνεται ως επιτραπέζιο.

αμπελουργία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ αμπελοκαλλιέργεια, αμπελοκομία **2.** ο γεωπονικός κλάδος που εξετάζει τις διάφορες ποικιλίες των αμπελιών, τις τεχνικές καλλιέργειας, τις αρρώστιες, ζητήματα ποιότητας των παραγόμενων σταφυλιών κ.λπ. Επίσης **αμπελουργική** [αρχ.]. — **αμπελουργός** (ο) [αρχ.], **αμπελουργικός,** -ή, -ό [αρχ.] (σημ. 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀμπελουργός* < *ἄμπελος* + *-ουργός* < *ἔργον*].

αμπελοφάσουλο (το) φασόλι με στενόμακρο σχήμα, που ευδοκιμεί σε ξηρά και θερμά κλίματα και καλλιεργείται πολλές φορές ανάμεσα στα αμπέλια ή μαζί με καλαμπόκια· το αποξηραμμένο περιεχόμενο τού λοβού είναι τα γνωστά μαυρομάτικα **φασόλια** ή γυφτοφάσουλα.

αμπελοφιλοσοφία (η) {αμπελοφιλοσοφιών} (μειωτ.) φιλοσοφικός λόγος ή σκέψη χωρίς πραγματική αξία, ρηχή σκέψη που εκφράζεται με πομπώδη τρόπο· *εκεί που συζητούσαμε άρχισε τις ~ περί ζωής, θανάτου, μοίρας κ.λπ.* ΣΥΝ ψευτοφιλοσοφία — **αμπελοφιλόσοφος** (ο).

αμπελόφυλλο (το) [μτγν.] το φύλλο τής αμπέλου ΣΥΝ. κληματόφυλλο

αμπελόφυτος, -η, -ο [μτγν.] φυτεμένος με αμπέλια

αμπελοχώραφα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** χωράφι φυτεμένο με κλήματα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο τής κτηματικής περιουσίας κάποιου ΦΡ (παροιμ) ***έλα, παππού μου, να σου δείξω τ' αμπελοχώραφά σου*** για όποιον κάνει τον έξυπνο σε συνομιλητή περισσότερο καταρτισμένο από τον ίδιο *Μιλάς σε μένα για εμπόριο! ~!* (εγώ ξέρω πολύ καλά από εμπόριο).

αμπελώνας (ο) κτήμα ή ολόκληρη έκταση, περιοχή κ λπ., στην οποία γίνεται συστηματική καλλιέργεια αμπελιών ΣΥΝ. αμπέλι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ώνας*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμπελών, -ῶνος* < *ἄμπελος*].

αμπέρ (το) {άκλ } ΦΥΣ διεθνής μονάδα μετρήσεως τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ampère, προς τιμήν τού Γάλλου φυσικού André Marie Ampère (1775-1836), ο οποίος διατύπωσε τους θεμελιώδεις νόμους τής ηλεκτροδυναμικής και τής εντάσεως τού ηλεκτρικού ρεύματος].

αμπερόμετρο (το) {αμπερομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο για τη μέτρη-

ση τής έντασης συνεχούς ή εναλλασσόμενου ηλεκτρικού ρεύματος [ETYM Μεταφορά τού γαλλ ampèremètre (νόθο σύνθ.)].

αμπερώριο (το) {αμπερωρί-ου | -ων} ΦΥΣ μονάδα μέτρησης τής χωρητικότητας στις μπαταρίες, ίση με την ποσότητα ηλεκτρικού φορτίου, που περνά από ηλεκτρικό αγωγό σε χρονικό διάστημα μιας ώρας, όταν αυτός διαρρέεται από ρεύμα έντασης ενός αμπέρ (σύμβολο. Ah)
[ETYM Μεταφρ δάνειο από γαλλ ampère-heure].

αμπέχονο (το) {-ου κ. -όνου | -ων κ -όνων} το χιτώνιο τής στρατιωτικής στολής αξιωματικών και κυρ. οπλιτών, εφαρμοστό και με πολλά κουμπιά ΣΥΝ. χιτώνιο, επενδύτης.
[ETYM < αρχ *ἀμπέχονον*, μεταπλ. τύπος τής λ. *ἀμπεχόνη* < *ἀμπέχω* (< *ἀμφέχω* «περιβάλλω, σκεπάζω» < *ἀμφί* + *ἔχω*) + *-όνη* Το ουδ. γένος από τη συνεκφορά *ἀμπέχονον (ἔνδυμα)*].

αμπέχωνο (το) → αμπέχονο

αμπιγέ επίθ. κ. επίρρ. {άκλ } **1.** (ως επίθ. για ενδύματα, παπούτσια κ.λπ.) αυτός που αρμόζει σε επίσημη, βραδινή ή γιορτινή εμφάνιση **2.** (ως επίρρ.) τρόπος εμφανίσεως με ενδύματα, αξεσουάρ και κόμμωση που αρμόζουν μόνο σε επίσημες περιστάσεις· *πήγε στον χορό ντυμένη κομψά και ~*
[ETYM < γαλλ habillé «ντυμένος», μετοχικός τ. τού habiller «ντύνω» < παλ. γαλλ abillier < μεσν λατ. billa «κομμάτι ξύλου», κελτικής προελ Η σημ. «ντύνω» οφείλεται στην επίδραση τού ουσ. habit < λατ. habitus «τρόπος ζωής», που κατά τον Μεσαίωνα προσδιόριζε κυρίως επίσημα ή θρησκευτικά ενδύματα, τα οποία χαρακτήριζαν με ιδιαίτερο τρόπο αυτόν που τα φορούσε και έδιναν πληροφορίες για τον τρόπο ζωής του· πβ. και λ *κοστούμι*].

αμπιγέρ (ο). **αμπιγέζ** (η) {άκλ.} ελλην. *ενδυτής* ειδικός σε ό,τι έχει σχέση με το ντύσιμο. αυτός που επιμελείται την εμφάνιση συνήθ. των ηθοποιών.
[ETYM < γαλλ habilleur < habiller «ντύνω»].

αμπλαούμπλας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (οικ.) πρόσωπο που πράττει ή φέρεται αδέξια και άχαρα ή/και έχει ανάλογη εμφάνιση.
[ETYM < *αμπλαούμπλα*, πλαστή λ. (πιθ. συνδ. με ισπ. hablar «μιλώ»), που δηλώνει ασυνάρτητα λόγια, ανοησίες].

αμπολή (η) **1.** τεχνητό ποτιστικό αυλάκι για τη διοχέτευση τού νερού σε απομακρυσμένα σημεία. καθώς και το μεταλλικό μικρό κινητό φράγμα το οποίο ανεβοκατεβάζει κανείς παροχετεύοντας νερό από το κεντρικό αυλάκι στο χωράφι του ΣΥΝ αυλάκι. λούκι **2.** το φράγμα που σχηματίζεται σε ένα σημείο τής κοίτης ποταμού, το οποίο συγκεντρώνει τα νερά ανυψώνοντας ταυτόχρονα τη στάθμη τους και τα στρέφει προς διαφορετικά και υψηλότερα σημεία.
[ETYM < αρχ *ἐμβολή* «στόμιο. διάβαση»· στη λ. *αμπολή* το *-β-* τής λ *εμβολή* διατηρεί την αρχ προφορά του (ως *μπ*)].

αμπόλιαστος, -η. -ο **1.** (φυτό) που δεν μπολιάστηκε, δηλ δεν ενοφθαλμίστηκε, για να γίνει από άγριο ήμερο ΣΥΝ ακέντρωτος ΑΝΤ μπολιασμένος, κεντρωμένος **2.** (λαϊκότ. για πρόσ.) αυτός που δεν εμβολιάστηκε εναντίον ασθενείας ΣΥΝ ανεμβολίαστος ΑΝΤ εμβολιασμένος, μπολιασμένος.

άμποτε κ. **άμποτες** επιφών. για την έκφραση ευχής (συνήθ. ακολουθεί να +πρόταση) *~ να γυρίσει ο γυιος σου από την ξενιτειά* ΣΥΝ είθε, μακάρι, αμήν (και πότε), ο Θεός να δώσει, από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*
[ETYM μεσν. < *ἄν ποτέ* (σε υποθετική έκφραση), με παράλειψη τής απόδοσης τού υποθετικού λόγου σε εκφράσεις όπως. *«αν ποτέ σε έβλεπα, (θα σου απαντούσα)»*, οι οποίες κατέληξαν να προσλάβουν ευχετικό χαρακτήρα. «άμποτε να σ' έβλεπα»].

αμπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γυάλινο φιαλίδιο, κλεισμένο αεροστεγώς, μέσα στο οποίο συντηρούνται αποστειρωμένα υγρά φάρμακα που προορίζονται για ενέσεις **2.** (α) (γενικότ.) οποιοδήποτε γυάλινο ή πλαστικό κλειστό φιαλίδιο που περιέχει υγρό (για φαρμακευτικούς συνήθ. σκοπούς) *πόσιμες ~ που περιέχουν σίδηρο* (β) ***αμπούλα βρόμας*** αμπούλα που, όταν σπάσει, απελευθερώνει ανυπόφορα δύσοσμη ουσία· χρησιμοποιείται για τη βίαιη εκκένωση χώρων ΣΥΝ. βρομούσα
[ETYM Αντιδάν., < γαλλ ampoule < λατ. ampulla «μικρή φιάλη», υποκ τού amp(h)ora < αρχ διαλεκτ. *ἀμφορά(ν)* < αιτ. *ἀμφορέα*. ουσ *ἀμφορεύς*].

αμπραγιάζ (το) {άκλ } (στα αυτοκίνητα) **1.** η σύμπλεξη (βλ λ.) **2.** (συνεκδ.) ο συμπλέκτης (βλ.λ.), όταν με αυτόν γίνεται η σύμπλεξη (πβ. λ. *ντεμπραγιάζ, αποσύμπλεξη*).
[ETYM < γαλλ embrayage < embrayer «συμπλέκω, ενώνω» < en- + braie (πιθ. αρχική σημ «ιμάντας, λουρίδα») < μεσν λατ. braca (βλ. λ. *βράκα*)]

άμπρα κατάμπρα κ. **αμπρακατάμπρα** {άκλ.} **1.** καβαλιστική φράση στην οποία οι γνωστικοί (2ος αι μ.Χ.) απέδιδαν μαγική δύναμη και τη χρησιμοποιούσαν για να θεραπεύουν αρρώστιες· κατά τον Μεσαίωνα χρησιμοποιήθηκε και από τους εξορκιστές **2.** (εκφραστ) λέξη που χρησιμοποιούν όσοι κάνουν μαγικά – ταχυδακτυλουργικά τεχνάσματα, για να προσδώσουν σε αυτά μια χροιά μαγείας.
[ETYM < μτγν. λατ abracadabra, αβεβ. ετύμου, ίσως < μεσν *ἄβρα κατά ἄβρα* «πνεύμα διά πνεύματος», αν πρόκειται για σκόπιμη μεταγραφή τής λ. *αὔρα* (στη σημ. «δυσμενής άνεμος») από τους γνωστικούς τού 2ου αι μ.Χ Στον σχηματισμό πιθ. συνεπέδρασε το μυστικιστικό όν. *Ἀβραξᾶς* ή *Ἀβρασάξ*, αγν. ετύμου].

αμπρί (το) {αμπρ-ιού | -ιών} ΣΤΡΑΤ τεχνητό πρόχωμα ή συνηθέστ χαράκωμα, που προστατεύει τους στρατιώτες από βολές πυροβολικού ή αεροπορικές επιθέσεις, σκεπασμένο με πρόχειρα υλικά, π.χ. κορμούς, σάκους με άμμο κ.λπ. ΣΥΝ. καταφύγιο, χαράκωμα.
[ETYM < γαλλ. abri «καταφύγιο» < παλ. γαλλ abrier «προστατεύω, καλύπτω» < λατ. apricari «εκτίθεμαι (στον ήλιο), είμαι ακάλυπτος»].

Αμπχαζία (η) αυτόνομη δημοκρατία τής ΒΔ Γεωργίας — **Αμπχάζιος** (ο). **Αμπχάζια** (η). **αμπχαζικός**, -ή, -ό
[ETYM < αγγλ. Abkhazia (ρωσ Abkhajka). από το όν τού πληθυσμού, ο οποίος αυτοαποκαλείται Aapswa (στην τοπική δυτικοκαυκασιανή γλώσσα). Αγν ετύμου].

άμπωτη (η) {χωρ. πληθ } η υποχώρηση των υδάτων από τις ακτές προς την ανοιχτή θάλασσα κατά τη δεύτερη φάση τής παλίρροιας (βλ.λ.) ΣΥΝ (λαϊκ.) φυρονεριά ΑΝΤ. πλημμυρίδα. φουσκονεριά. Επίσης (λόγ.) **άμπωτις** {αμπώτιδος}
[ETYM < αρχ *ἄμπωτις, -ιδος* < *ἀνά* + *-πωτις* < *πίνω*, λ. η οποία χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως προσδιορισμός τού ουσ. *θάλασσα (ἄμπωτις θάλασσα)*, όπου η ίδια η θάλασσα θεωρείται ως ο δράστης τής ενέργειας που δηλώνεται από το ρ. *ἀναπίνω*]

Άμστερνταμ (το) {άκλ } η πρωτεύουσα τής Ολλανδίας και ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια τής Ευρώπης.
[ETYM. < ολλ. Amsterdam < Amstel (όνομα ποταμού) + dam «υδατοφράκτης» Η ονομασία, που δόθηκε στην πόλη κατά τον 13ο αι., οφείλεται στα αντιπλημμυρικά αναχώματα που έχτισαν οι κάτοικοι τής περιοχής, προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις συχνές πλημμύρες τού ποταμού Amstel Παλαιότ εξελληνισμένη ονομασία τής πόλεως ήταν το *Αμστελόδαμον*, γνωστό από τις επιστολές τού Αδ. Κοραή, ο οποίος έζησε εκεί έξι έτη]

άμυαλος, -η. -ο [μεσν.] (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης στις πράξεις και τη συμπεριφορά του ΣΥΝ άφρων, *ασύνετος. απερίσκεπτος* ΑΝΤ μυαλωμένος. σώφρων. συνετός, γνωστικός. Επίσης (λαϊκ) **ανέμυαλος**. – **άμυαλα** επίρρ., **αμυαλιά** κ. (λαϊκ.) **ανεμυαλιά** κ. **αμυαλοσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

αμυγδαλάδα (η) η σουμάδα (βλ λ.).

αμυγδαλάτος, -η, -ο → αμυγδαλωτός

αμυγδαλεκτομή (η) ΙΑΤΡ η αφαίρεση των αμυγδαλών (βλ λ. *αμυγδαλές)* με χειρουργική επέμβαση ΣΥΝ αμυγδαλοτομία.
[ETYM Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. amygdalectomie]

αμυγδαλέλαιο (το) [μτγν.] {αμυγδαλελαίου} λάδι από (γλυκά) αμύγδαλα. που χρησιμοποιείται στην παρασκευή θεραπευτικών και κοσμητικών αλοιφών και στη σαπωνοποιία. Επίσης **αμυγδαλόλαδο**.

αμυγδαλένιος, -ια. -ιο αυτός που παρασκευάζεται από αμύγδαλα ή περιέχει αμύγδαλα ΣΥΝ. αμυγδαλωτός.

αμυγδαλές (οι) **1.** ΑΝΑΤ λεμφοειδείς αδένες με σχήμα αμυγδάλου, που βρίσκονται στη βάση τού ουρανίσκου, κοντά στην είσοδο τού φάρυγγα, και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία άμυνας τού οργανισμού κατά των λοιμώξεων: *πρησμένες ~* || *~ με πύον* (πυώδεις) || *βγάζω τις ~ μου* (μου κάνουν αμυγδαλεκτομή, βλ λ) **2.** η αμυγδαλίτιδα (βλ.λ.) *έχω ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ETYM Αντιδάν , < γαλλ. amygdales < λατ. amygdala «αμυγδαλιά» < αρχ. *ἀμυγδάλη* «αμύγδαλο», από το σχήμα των λεμφοειδών οργάνων τού φάρυγγα, που μοιάζουν με αμύγδαλο].

αμυγδαλεώνας [μτγν] κ (λαϊκ.) **αμυγδαλ(ι)ώνας** κ. **μυγδαλ(ι)ώνας** (ο) έκταση γης κατάφυτη από αμυγδαλιές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ώνας*.

αμυγδαλιά κ (λαϊκ.) **μυγδαλιά** (η) ψηλόκορμο φυλλοβόλο δέντρο των θερμών και ξηρών περιοχών τής εύκρατης ζώνης με καρπό τα αμύγδαλα και κύριο χαρακτηριστικό την πλούσια ανθοφορία του στο τέλος τού χειμώνα (προαναγγέλλοντας έτσι την άνοιξη): *«ετίναξε την ανθισμένη αμυγδαλιά»* (τραγ. από ποίημα τού Γ. Δροσίνη) — (υποκ.) **αμυγδαλίτσα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ETYM < μτγν. *ἀμυγδαλέα* < αρχ *ἀμυγδάλη* «αμύγδαλο», αβεβ ετύμου, ίσως < εβρ. meged'ēl / magdī'el «πολύτιμο δώρο Θεού». Μέσω τού λατ. amygdala / amandula (< αρχ *ἀμυγδάλη*) προήλθαν οι τ άλλων γλωσσών, λ χ γαλλ. amande, ισπ. almendra. αγγλ almond. γερμ Mandel κ.ά.].

αμυγδαλίτιδα (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ μικροβιακή φλεγμονή των αμυγδαλών, που προκαλεί πόνους στα πλάγια τού λαιμού και υψηλό πυρετό
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ amygdalite]

αμυγδαλ(ι)ώνας (ο) → αμυγδαλεώνας

αμύγδαλο κ. (λαϊκ) **μύγδαλο** (το) {αμυγδάλ-ου | -ων} **1.** ο καρπός τής αμυγδαλιάς, ο οποίος διακρίνεται σε γλυκό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική. καθώς και ως ξηρός καρπός) και σε πικρό αμύγδαλο (που χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη φαρμακευτική) **2.** (η γεν ***αμυγδάλου*** για τροφές, γλυκύσματα) με κομμάτια αμυγδάλου (είτε στη γέμιση είτε ως γαρνίρισμα): *κρουασάν / σοκολάτα ~* — (υποκ.) **αμυγδαλάκι** κ. (λαϊκ.) **μυγδαλάκι** (το), **αμυγδαλοειδής** -ής. -ές [μτγν.]
[ETYM < αρχ. *ἀμύγδαλον* «αμυγδαλιά», παράλλ. τ. τού ουσ *ἀμυγδάλη*. βλ κ *αμυγδαλιά*].

αμυγδαλόλαδο (το) → αμυγδαλέλαιο

αμυγδαλόσχημος, -η, -ο [1851] αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού αμυγδάλου ΣΥΝ αμυγδαλωτός.

αμυγδαλοτομία (η) {αμυγδαλοτομιών} η αμυγδαλεκτομή (βλ λ.).

αμυγδαλόφλουδα (η) {χωρ γεν. πληθ.} ο μαλακός εσωτερικός φλοιός τού αμυγδάλου, η φλούδα του

αμυγδαλόψιχα κ. (λαϊκ) **μυγδαλόψιχα** (η) {χωρ γεν. πληθ } ο εσωτερικός καρπός τού αμυγδάλου. αφού αφαιρεθεί το σκληρό κέ-

α- / αν- *στερητικό*

α-μπαστάρδευτος, -η, -ο	**ά-μπλεχτος**, -η, -ο	**α-μπογιάτιστος**, -η, -ο	**α-μποϊκοτάριστος**, -η, -ο	**α-μπουγάδιαστος**, -η, -ο
ά-μπηχτος, -η, -ο	**α-μπλοκάριστος**, -η, -ο	**α-μπόδιστος**, -η, -ο	**α-μποτιλιάριστος**, -η, -ο	

λυφος και η εσωτερική φλούδα του

αμυγδαλωτός, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **μυγδαλωτός 1.** αυτός που έχει το σχήμα ή/και το μέγεθος τού αμυγδάλου: ~ *μάτια* ΣΥΝ αμυγδαλόσχημος **2.** αυτός που περιέχει αμύγδαλα ή είναι κατασκευασμένος από αμύγδαλα ΣΥΝ αμυγδαλάτος, αμυγδαλένιος **3.** ***αμυγδαλωτό*** (το) γλύκυσμα που παρασκευάζεται από τριμμένα αμύγδαλα, αλεύρι, αβγά, ζάχαρη κ.λπ. Επίσης **αμυγδαλάτος**, -η, -ο [μεσν.].

αμυδρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που μόλις διακρίνεται, που δεν φαίνεται καθαρά ή με τις λεπτομέρειές του: *στο βάθος τού ορίζοντα διακρινόταν το ~ περίγραμμα τής οροσειράς* ΑΝΤ ευδιάκριτος, ξεκάθαρος **2.** (συνεκδ. για ιδέες, εντυπώσεις κ.λπ.) αυτός που δεν είναι σχηματισμένος στον νου με σαφήνεια, καθαρότητα, ακρίβεια: *έχω μόνο μιαν ~ ιδέα τής μελέτης του* || *~ ανάμνηση / γνώση* ΣΥΝ αόριστος, συγκεχυμένος ΑΝΤ σαφής **3.** αυτός από τον οποίο λείπει ή έχει εξασθενήσει η λάμψη, η δύναμη, η ένταση, η ζωηρότητα κ.λπ.: *~ φως / χαμόγελο* ΣΥΝ άτονος, αδύναμος ΑΝΤ έντονος, δυνατός, αισθητός **4.** πολύ λίγος ή πολύ μικρός: *οι ελπίδες μας για νίκη είναι ~* ΣΥΝ λιγοστός, περιορισμένος. — **αμυδρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **αμυδρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμυδρός*, αγν. ετύμου, ίσως παράλλ. τύπος τού επιθ. *ἀμαυρός*]

αμύητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι μυημένος, που δεν έχει εισαχθεί στα μυστήρια θρησκείας, λατρείας ή μυστικής οργάνωσης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν διδάχθηκε ή δεν κατέχει κάτι (τέχνη, επιστήμη, θεωρία κ.λπ.), κυρ. ως προς τις λεπτομέρειες και τα μυστικά του: *η παντομίμα είναι μια δύσκολη τέχνη· δεν είναι για τους ~* ΣΥΝ αδαής, ανίδεος ΑΝΤ. μυημένος, καταρτισμένος, ειδήμων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μυῶ*].

αμύθητος, -η, -ο αυτός τού οποίου η αξία είναι τόσο μεγάλη, ώστε είναι δύσκολο ή αδύνατον να υπολογιστεί: *κοσμήματα ~ αξίας* || *~ πλούτη / θησαυροί* ΣΥΝ ανυπολόγιστος, μυθώδης.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μυθοῦμαι* «διηγούμαι» (< *μῦθος*)].

αμυλάλευρο (το) το αλευροποιημένο άμυλο αμυλούχων ουσιών.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. farine d'amidon].

αμυλάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΧΗΜ ένζυμο που συντελεί στην υδρόλυση τού αμύλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amylase].

άμυλο (το) {αμύλου | χωρ. πληθ.} **1.** υδατάνθρακας που απαντά με τη μορφή λεπτών κόκκων ή σκόνης στα σπέρματα, στους ξυλώδεις βλαστούς, στις ρίζες, στους υπόγειους βλαστούς και στους βολβούς των φυτών· αποτελεί σημαντικό συστατικό τής ανθρώπινης διατροφής, καθώς περιέχεται σε μεγάλες ποσότητες σε τρόφιμα όπως το ψωμί, το ρύζι, το καλαμπόκι, τα φασόλια, οι πατάτες κ.ά. **2.** το αλεύρι που βγαίνει από το σιτάρι και τα άλλα δημητριακά, εφόσον δεν αλεστούν, αλλά πολτοποιηθούν με ειδική επεξεργασία και κατόπιν ξεραθούν και κονιορτοποιηθούν ΣΥΝ αμυλάλευρο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄμυλον*, ουδ. τού επιθ. *ἄμυλος* «ο μη αλεσμένος σε μύλο» < *ἀ-* στερητ. + *μύλη* «μυλόπετρα»].

αμυλοειδής, -ής, -ές [1875] {αμυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ή/και τις ιδιότητες τού αμύλου: *οι διαιτητικές τροφές δεν περιέχουν άμυλο, αλλά ~ συστατικά*.

αμυλόκοκκος (ο) κόκκος από άμυλο

αμυλόκολλα (η) [1888] η αλευρόκολλα (βλ. λ.).

αμυλόζη (η) {χωρ. πληθ.} ένα από τα βασικά δομικά στοιχεία τού αμύλου
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amylose].

αμυλοπλάστης (ο) ΒΙΟΛ κυτταρικό οργανίδιο (πλαστίδιο) των φυτών, όπου γίνεται η σύνθεση τού αμύλου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. amyloplast]

αμυλοσάκχαρο (το) [1884] {αμυλοσακχάρου | αμυλοσακχάρων} σάκχαρο που παρασκευάζεται με υδρόλυση από το άμυλο τής πατάτας ή τού καλαμποκιού και χρησιμοποιείται ως τρόφιμο· αλλιώς *γλυκόζη*.

αμυλούχος, -α (λόγ. -ος), -ο [1873] αυτός που περιέχει άμυλο: *~ τροφές είναι το ψωμί, οι πατάτες, τα μακαρόνια κ.ά.*
[ΕΤΥΜ < *άμυλο* + *-ούχος* < *έχω*]

αμυλώδης, -ης, -ες [1856] {αμυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αμυλούχος: *~ τροφές*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. amyloïde].

άμυνα (η) {-ας κ. -ύνης | πληθ. μόνο στις σημ. 8, 9} **1.** (α) η αντίσταση ατόμου ή ομάδας προς επιτιθέμενο, δηλ. το να προστατεύει και να υπερασπίζεται κανείς την ασφάλεια τού εαυτού του ή/και άλλων από κάθε είδους επιθέσεις: *πριν μας επιτεθούν οι εχθροί, εμείς θα οργανώσουμε την ~ μας* ΣΥΝ υπεράσπιση, προάσπιση ΑΝΤ επίθεση, έφοδος (β) ΝΟΜ ***κατάσταση άμυνας*** (καθημ. ***νόμιμη άμυνα***) κατάσταση η οποία δημιουργείται από μία παρούσα και άδικη επίθεση κατά τού ιδίου τού αμυνομένου ή τρίτου· στο πλαίσιο αυτής, η πράξη τού αμυνομένου, η οποία γίνεται για την υπεράσπισή του και μέσα στα αναγκαία όρια, δεν είναι άδικη, παρότι προσβάλλει τον επιτιθέμενο: *ο αστυφύλακας, που σκότωσε τον εγκληματία, απαλλάχθηκε στο δικαστήριο, γιατί βρισκόταν σε ~* **2.** το σύνολο των μέσων που διατίθενται για την αντιμετώπιση εχθρού, κινδύνου, δυσάρεστης κατάστασης κ.λπ.: *η σωστή πληροφόρηση είναι η καλύτερη ~ κατά τής μάστιγας των ναρκωτικών* || *~ κατά τής μόλυνσης τού περιβάλλοντος* || *η καλύτερη ~ είναι η επίθεση!* **3.** (α) (ειδικότ. για έθνη, κρατικούς οργανισμούς κ.λπ.) το σύνολο των στρατιωτικών μέσων για την εξασφάλιση τής ανεξαρτησίας και τής εθνικής κυριαρχίας μιας χώρας: *αγοράστηκαν σύγχρονα αεροσκάφη για την ενίσχυση τής ~ τής χώρας* (β) ***εθνική άμυνα*** (συνήθ. με κεφ.) κάθε μορφή υπεράσπισης ενός έθνους, κάθε αντίσταση και αγώνας, ένοπλος ή μη, εναντίον έμπρακτης ή επαπειλούμενης αμφισβήτησης των κυριαρχικών δικαιωμάτων, τής ελευθερίας, τής τιμής και τής αξιοπρέπειας ενός έθνους: *Υπουργείο Εθνικής Αμύνης* (γ) ΙΣΤ ***(Εθνική) Άμυνα*** το κίνημα τού Ελ. Βενιζέλου μετά τη σύγκρουσή του με τον βασιλιά Κωνσταντίνο το 1916 (σχετικά με την είσοδο τής Ελλάδας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο) που οδήγησε στον σχηματισμό άλλης κυβέρνησης στη Θεσσαλονίκη (δ) ***πολιτική άμυνα*** τα μέτρα και οι ενέργειες που δεν έχουν στρατιωτικό χαρακτήρα και αποβλέπουν στην προστασία τού άμαχου πληθυσμού από τα πλήγματα τού εχθρού σε καιρό πολέμου **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει την ικανότητα να προστατεύει, να υπερασπίζει: *το φαράγγι υπήρξε μια ακατάλυτη φυσική ~ τής πόλης για πολλούς αιώνες* **5.** η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα: *το τσιγάρο μειώνει την ~ τού οργανισμού* ΣΥΝ αμυντικότητα **6.** ΨΥΧΟΛ ***μηχανισμός άμυνας*** ο αμυντικός μηχανισμός (βλ. λ. *αμυντικός*) **7.** η αμυντική γραμμή που σχηματίζεται από ένα στράτευμα: *την ώρα τής επίθεσης τού εχθρού η ~ μας θα έχει μήκος σαράντα χιλιομέτρων* **8.** ΑΘΛ (στα ομαδικά αθλήματα) η τακτική που ακολουθεί μια ομάδα για να εξουδετερώσει τις επιθέσεις τής αντίπαλης: *σύστημα άμυνας* || *ζώνη άμυνας* **9.** (συνεκδ.) (α) ο παίκτης ή οι παίκτες που προσπαθούν να αποκρούσουν τις επιθέσεις των αντιπάλων: *οι ~ των ομάδων χαλάρωσαν και μπήκαν πολλά γκολ* || *η ~ τής ομάδας αιφνιδιάστηκε* (β) οι συγκεκριμένες θέσεις που καταλαμβάνουν στο γήπεδο οι αμυντικοί παίκτες, καθώς και ο χώρος στον οποίο αμύνονται: *η Α.Ε.Κ. έπαιξε με τρεις παίκτες στην ~*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ρ. *ἀμύνω* (υποχωρητ.) «υπερασπίζω». βλ. κ. *αμύνομαι*].

αμύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αμύνθηκα} βρίσκομαι σε θέση άμυνας, υπερασπίζομαι τον εαυτό μου ή/και τους άλλους: *θα αμυνθώ ενάντια στις υβριστικές επιθέσεις σας, απαντώντας με τον ίδιο τρόπο* ΑΝΤ επιτίθεμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμύνομαι / ἀμύνω* «υπερασπίζω, αποκρούω» < **ἀμύνjω* < θ. *ἀμυ-*, πιθ. συγγενές προς ρ. *ἀμεύω* «μετακινώ, απωθώ» (μαρτυρείται μόνον ο αόρ. *ἀμεύσασθαι*) < *ἀ-* προθεμ. + θ. mev- < I.E. *mov- «μετακινούμαι», πβ. σανσκρ. miv-ami, λατ. moveo, γαλλ. mouvoir, αγγλ. move, motor «μηχανή» κ.ά.].

Αμύνταιο (το) {Αμυνταίου} κωμόπολη τού νομού Φλωρίνης
[ΕΤΥΜ Ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού Μακεδόνα βασιλιά *Αμύντα Α'* (6ος αι. π.Χ.). Ως το 1928 η πόλη ονομαζόταν *Σόροβιτς* (σερβοκρ.)].

αμυντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την άμυνα: *~ γραμμή / δαπάνες / σχέδια / ετοιμότητα / συμμαχία / θέση / όπλο / πολιτική* ΑΝΤ επιθετικός **2.** ***αμυντικός μηχανισμός*** (i) ΙΑΤΡ το σύνολο των διεργασιών με τις οποίες ο οργανισμός αντιμετωπίζει την εισβολή ξένων παραγόντων, είτε εμβίων (λ.χ. μικρόβια) είτε μη (λ.χ. τοξικές ουσίες), όπως μέσω τής παραγωγής αντισωμάτων (ii) ΨΥΧΟΛ κάθε ασύνειδη διαδικασία που χρησιμοποιεί το Εγώ, για να προστατευθεί από τις εσωτερικές του παρορμήσεις και την αμφισβήτησή του από το περιβάλλον του (λ.χ. η απώθηση και η εκλογίκευση) **3.** ΑΘΛ αυτός που σχετίζεται με την άμυνα μιας ομάδας: *~ γραμμή / παίκτης / διάταξη / τακτική / ζώνη / λάθος* || (ως ουσ.) *η ομάδα αγωνίζεται με δύο ακραίους και έναν κεντρικό ~*. — **αμυντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άμυνα*. Η φρ. *αμυντικοί μηχανισμοί* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. mechanisms of defence]

αμυντικότητα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα ή η ικανότητα για άμυνα· η δύναμη αντοχής σε εχθρική επίθεση: *η χώρα λόγω γεωφυσικής κατάστασης έχει αυξημένη ~*.

αμύρωτος, -η, -ο ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν χρίστηκε με αγιασμένο μύρο, που δεν βαφτίστηκε ΑΝΤ μυρωμένος, βαφτισμένος

αμυχή (η) το σχίσιμο στην επιφάνεια τού δέρματος, που προέρχεται συνήθ. από γρατζούνισμα· επιπόλαιο τραύμα: *παρόλο που η σύγκρουση ήταν σφοδρή γλύτωσε μόνο με αμυχές* ΣΥΝ γδάρσιμο, γρατζουνιά, (λόγ.) εκδορά.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμύσσω* (< **ἀμύχ-jω*) «σχίζω, κομματιάζω», αγν. ετύμου].

αμφεταμίνη (η) {αμφεταμινών} ΦΑΡΜ. διεγερτικό φάρμακο που χρησιμοποιείται νόμιμα στην ψυχιατρική για τη θεραπεία των καταθλίψεων και παράνομα ως διεγερτικό ναρκωτικό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. amphetamine, ακρωνυμικός σχηματισμός, < a[lpha] + m[ethyl] (πβ. *μεθύλιο*) + ph[enyl] (πβ. *φαινόλη*) + et[hyl] (πβ. *αιθύλιο*) + amine (πβ. *αμίνη*)].

αμφι- κ. **αμφί-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** υπάρχει ή συμβαίνει και στα δύο μέρη ή και από τις δύο πλευρές: *αμφί-πλευρος, αμφί-στομος, αμφί-ρροπος* **2.** βρίσκεται μεταξύ δύο αντίθετων εννοιών ή ανάμεσα σε δύο μέρη: *αμφι-θυμία, αμφι-ταλάντευση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμφί* «και από τις δύο πλευρές, ολόγυρα» < I.E. *ambhi / *m̥bhi, πβ. σανσκρ. abhi, λατ. amb- (π.χ. ambiguus «αμφίβολος»), γερμ. um «ολόγυρα» κ.ά. Η λ. χρησίμευσε στην Αρχ. ως πρόθ. και επίρρ., ώσπου αντικαταστάθηκε από το *περί*].

άμφια (τα) {αμφίων} ΕΚΚΛΗΣ ενδύματα στις ΦΡ. (α) ***ιερατικά άμφια*** τα ενδύματα και τα εξαρτήματα που αποτελούν την επίσημη ιερατική στολή των κληρικών, την προοριζόμενη για τις ιεροτελεστίες (λ.χ. το ωμοφόριο, το φαιλόνιο, το στιχάριο, τα επιμάνικα, ο σάκκος) (β) ***λειτουργικά άμφια*** κεντητά καλύμματα τής Αγίας Τράπεζας, των ιερών σκευών και των επίπλων τού ναού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφίεση*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄμφιον* κ. *ἀμφίον* «ένδυμα», αβεβ. ετύμου. Πιθ. συντετμημένος τ. τού συνωνύμου *ἀμφίεσμα* < *ἀμφιέννυμι* < *ἀμφι-* + *ἕννυμι* (< **ἕσ-νυ-μι*) «ντύνω» ή *ἀμφί* – *ἀμφίς* (> *ἀμφίον*) κατά τα *ἀντί* – *ἀντίος*. Η σημ. «θρησκευτικό ένδυμα», όπως άλλωστε και η χρήση των *ἀμφίων* για τέτοιον σκοπό, μαρτυρείται μετά τον 4ο αι. μ.Χ.]

αμφιβάλλω ρ. αμετβ. {αμφέβαλα} **1.** (για +αιτ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αμφιβολίας (σχετικά με κάτι), δεν είμαι βέβαιος ή σίγουρος

(για κάτι): ~ *για την ειλικρίνεια των προθέσεών του* ΣΥΝ αμφιταλαντεύομαι ΑΝΤ είμαι βέβαιος, έχω την πεποίθηση **2.** αισθάνομαι ή/και εκδηλώνω δισταγμό, δυσπιστία. *προσπαθώ να πιστέψω πως θα αλλάξει κάτι, όμως πολύ* ~ || (+πλάγια ερώτ) ~ *αν μπορώ να φέρω σε πέρας μια τόσο δύσκολη υπόθεση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ρίχνω γύρω-γύρω, εδώ και εκεί» < *ἀμφι-* + *βάλλω* «ρίχνω, εκτοξεύω» Η σημ. «αμφιταλαντεύομαι, διστάζω» είναι ήδη αρχ και πρωτοαπαντά στο επίθ *ἀμφίβολος* (βλ.λ)]

> **αμφιβάλλω – αμφισβητώ.** Συχνό λάθος σε σχέση με τα δύο ρήματα είναι να χρησιμοποιείται το *αμφιβάλλω* αντί τού *αμφισβητώ*: *Αμφιβάλλει την ειλικρίνειά μου'* (αντί τού ορθού: *Αμφισβητεί την ειλικρίνειά μου!*) Η σημασιοσυντακτική διαφορά ανάμεσα στα δύο ρήματα είναι ότι το **αμφιβάλλω** συντάσσεται πάντοτε με πρόθεση και δηλώνει τις επιφυλάξεις που έχω ως προς το αν κάτι είναι σωστό, αληθινό, πραγματικό, καλό κ.τ.ό. (π χ *Αμφιβάλλω για την ειλικρίνειά του*), ενώ το **αμφισβητώ** δηλώνει τη ρητή εναντίωσή μου σε κάτι, την αντίθεσή μου, που φθάνει ώς την άρνηση, απόρριψη *(Αμφισβητώ την ειλικρίνεια των λόγων του)* Επομένως, το *αμφισβητώ* σημαίνει τη «μη αποδοχή» που παίρνει μορφή συγκεκριμένης πράξης, ενώ το *αμφιβάλλω* σημαίνει επίσης τη «μη αποδοχή», που δεν προχωρεί όμως στην ενεργό και έμπρακτη απόρριψη.

αμφίβιος, -α, -ο **1.** ΖΩΟΛ (ζώο) που ως προνύμφη ζει μέσα στο νερό αναπνέοντας με βράγχια, ενώ μετά την ενηλικίωση ζει στην ξηρά, αναπνέοντας με τους πνεύμονες που έχει εν τω μεταξύ αναπτύξει ~ *ζώα είναι λ χ η σαλαμάνδρα και ο βάτραχος* **2.** (α) ***αμφίβιο όχημα*** το στρατιωτικό όχημα ή ερπυστριοφόρο αυτοκινούμενο όχημα, που είναι επίπεδο στο κάτω μέρος και έχει εξοπλιστεί έτσι, ώστε να μπορεί να κινείται τόσο στην ξηρά ως τροχοφόρο όσο και στη θάλασσα ως μικρό πλωτό σκάφος (β) ***αμφίβιο αεροπλάνο*** το αεροπλάνο που συνδυάζει τροχούς και σύστημα προσθαλασσώσεως, προκειμένου να έχει τη δυνατότητα να απογειώνεται και να προσγειώνεται τόσο στην ξηρά όσο και στο νερό (γ) ΣΤΡΑΤ ***αμφίβιες επιχειρήσεις*** στρατιωτικές αποβατικές επιχειρήσεις οι οποίες διενεργούνται με συνδυασμό χερσαίων και ναυτικών δυνάμεων — **αμφιβιακός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αυτός που ζει διπλή ζωή», < *ἀμφι-* + *βίος* «ζωή». Ήδη αρχ είναι η ζωολογική χρήση τής λ , ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *αμφίβιο όχημα* (< αγγλ amphibious vehicle), *αμφίβιες επιχειρήσεις* (< αγγλ. amphibious operations)].

αμφιβληστροειδής, -ής, -ές {αμφιβληστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} μόνο στην ΑΝΑΤ ***αμφιβληστροειδής χιτώνας*** ο εσωτερικός χιτώνας τού οπίσθιου τμήματος τού βολβού τού ματιού, στον οποίο λαμβάνει χώρα η νευρική διέγερση από το φυσικό φως και ξεκινά η αίσθηση τής οράσεως (κ. ως ουσ.) *αποκόλληση αμφιβληστροειδούς*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «δικτυωτός», < αρχ. *ἀμφίβληστρον* «δίχτυ» < *ἀμφι-* + *-βλη-σ-τρον* < θ *βλη-*, από όπου και παρακ. *βέ-βλη-κα*, ρ *βάλλω* «ρίχνω» Η σημ. «χιτώνας τού βολβού τού οφθαλμού» αποδίδει το γαλλ rétine < μεσν. λατ retina < λατ. rete «δίχτυ». Η παρομοίωση ολόκληρου τού οφθαλμού με δίχτυ οφείλεται στο γεγονός ότι λίγα λεπτά μετά τον θάνατο (όπως είχαν παρατηρήσει οι αρχ. γιατροί) ο βολβός τού οφθαλμού από την οπίσθια πλευρά μοιάζει καλυμμένος με δίχτυ]

αμφιβολία (η) {αμφιβολιών} **1.** η έλλειψη βεβαιότητας, σιγουριάς (για κάποιον/κάτι): *δεν έχω καμία απολύτως ~ ότι θα επιτύχεις* || *με τρώνε οι ~* || *στη δίκη απαλλάχθηκε λόγω αμφιβολιών* ΣΥΝ αβεβαιότητα ΑΝΤ βεβαιότητα, σιγουριά· ΦΡ (α) ***χωρίς / δίχως σμφιβολία*** για τη δήλωση βεβαιότητας, σιγουριάς *είναι ~ ο καλύτερος υπάλληλος που έχουμε* ΣΥΝ αναμφίβολα, σίγουρα (β) (λόγ.) ***πέραν πάσης αμφιβολίας*** για έκφραση απόλυτης βεβαιότητας· *είναι ~ ότι θα επέλθει ρήξη στους κόλπους τού κόμματος* ΣΥΝ βεβαιότατα, αναμφίβολα, πλέον ή βέβαιον **2.** ΦΙΛΟΣ (α) κατάσταση τού πνεύματος, το οποίο αναρωτιέται και δεν λαμβάνει θέση για το αν μια απόφανση είναι ή όχι ορθή (β) ***μεθοδική αμφιβολία*** μέθοδος αναζητήσεως τής γνωστικής βεβαιότητας στην καρτεσιανή φιλοσοφία, που συνίσταται στην προκαταρκτική και προσωρινή αμφισβήτηση των πάντων ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενδοιασμός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφίβολος*. Πολλές φρ και συντακτικά σχήματα αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *χωρίς αμφιβολία* (< γαλλ. sans aucun / nul doute), *πέραν πάσης αμφιβολίας* (< αγγλ beyond any doubt), *δεν υπάρχει καμία αμφιβολία ότι* (< γαλλ. il n'y a pas de doute que. .), *σκιά αμφιβολίας* (< γαλλ. l'ombre d'un doute), *μεθοδική αμφιβολία* (< γαλλ. doute méthodique) κ.ά.].

αμφίβολος, -η, -ο αυτός για τον οποίο υπάρχουν αμφιβολίες, μη ασφαλής, αβέβαιος· *η ελεύθερη απασχόληση συνήθως αμείβεται καλύτερα, έχει όμως ~ προοπτικές* || (λόγ.) *αμφιβόλου ποιότητος* (λ χ προϊόν) ΣΥΝ διφορούμενος, επισφαλής ΑΝΤ. ασφαλής, αναμφίβολος· ΦΡ ***θέτω εν αμφιβόλω*** προκαλώ αμφιβολίες σχετικά με κάτι: *οι συνέπειες τής διεθνούς κρίσης θέτουν από μόνες τους εν αμφιβόλω τους στόχους ένταξης στο ευρώ* — **αμφίβολα / αμφιβόλως** [αρχ] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αυτός που περιβάλλει κάτι ή κάποιον, που βάλλεται από παντού», < *ἀμφιβάλλω*. Η σημερινή σημ ήδη αρχ]

αμφίβραχυς (ο) [μτγν.] {αμφιβράχ-εος | -έων} ΜΕΤΡ **1.** (στην προσωδιακή ποίηση) ο μετρικός πους που αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι βραχείες και η μεσαία μακρά, π χ. στις λέξεις *έ-ρη-μος*, *τρό-παι-ον* **2.** (στην τονική ποίηση) ο πους που αποτελείται από τρεις συλλαβές, από τις οποίες οι δύο ακραίες είναι άτονες και η μεσαία τονισμένη, π.χ *το χάραμα πήρα –τού ήλιου– τον δρόμο*

αμφίγνωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο γνώμες, που δεν έχει ξακαθαρισμένη άποψη ΣΥΝ δίβουλος, δίγνωμος, αμφιταλαντευόμενος. — **αμφιγνωμία** (η).

αμφιδέξιος, -α, -ο [αρχ] (λόγ.) αυτός που έχει την ικανότητα να χρησιμοποιεί κατά τον ίδιο τρόπο και τα δυο του χέρια, που είναι επιδέξιος τόσο στο αριστερό χέρι όσο και στο δεξί ΣΥΝ ζερβόδεξος. — **αμφιδεξιότητα** (η) [μεσν]

αμφίδρομος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που κινείται προς μία κατεύθυνση και πάλι γυρίζει προς τα πίσω *η ~ κίνηση των παλιρροϊκών κυμάτων* || *~ επίδραση* **2.** ΧΗΜ ***αμφίδρομη αντίδραση*** η χημική αντίδραση που πραγματοποιείται τόσο από την πλευρά των σωμάτων που αντιδρούν προς αυτή των προϊόντων, όσο και αντίστροφα, ώστε να αποκατασταθεί δυναμική ισορροπία όπου η ταχύτητα σχηματισμού των προϊόντων είναι ίση με την ταχύτητα διάσπασής τους **3.** ΤΕΧΝΟΛ ***σμφίδρομη λειτουργία*** η ταυτόχρονη λειτουργία πομπού και δέκτη, όπως λ.χ. στο τηλέφωνο, χωρίς την παρεμβολή χειροκίνητων διακοπτών ανάμεσα στις περιόδους ομιλίας και ακροάσεως (όπως στον συνήθη ασύρματο)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφι-* + *δρόμος* Μεταφρ δάνεια είναι οι επιστημ. όροι *αμφίδρομη αντίδραση* (< αγγλ duplex reaction), *αμφίδρομη λειτουργία* (< αγγλ. duplex operation)].

αμφίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (επίσ.) το σύνολο των εξωτερικών ενδυμάτων, ό,τι φορά κανείς, ιδ. σε επίσημες ή εξαιρετικές περιστάσεις· *οι ομιλητές στο συνέδριο είχαν απέριττη, αλλά πολύ προσεγμένη ~* ΣΥΝ ενδυμασία, περιβολή
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀμφίεσις* < *ἀμφιέννυμι* «ντύνω, περιβάλλω» < *ἀμφι-* + *ἕννυμι* «ντύνω» < **Fέσ-νυ-μι* < Ι Ε *wes- «ενδύω», πβ σανσκρ vás-tram «ένδυμα», λατ. ves-tire «ντύνω» (> γαλλ. vêtir, ισπ. vestir), αγγλ. in-vest «επενδύω» κ.ά Ομόρρ. *έσ-θής*, *ιμάτιο(ν)* (< *είμάτιον* < **Fεσ-μα-*) κ.ά.]

> **αμφίεση – άμφια.** Από ένα αρχαίο ρ *ἕννυμι* «ντύνω», το οποίο απαντά κυρίως ως σύνθετο με την πρόθ. **αμφί**, σχηματίστηκε το αρχ *ἀμφιέννυμι* «περιενδύω, ντύνω», από όπου το παράγωγο **αμφίεση** «ντύσιμο, ενδυμασία» Το *ἀμφιέννυμι* μεταπλάστηκε σε *ἀμφιάζω/ἀμφιέζω*, το οποίο βρίσκουμε ως σύνθετο **μεταμφιέζω** με παράγωγο το **μεταμφίεση**. Από το ουσ. *ἀμφίεσμα*, παράγωγο και αυτό τού *ἀμφιέννυμι*, πιθ. να προήλθε «κατά συγκοπήν» το αρχ. **ἀμφίον** ή **ἄμφιον** που σήμαινε το «ένδυμα». Βαθμηδόν η σημ. τής λ. περιορίστηκε στη δήλωση τού «ιερού» και μόνο ενδύματος, αποκλείοντας τη γενικότερη χρήση, όπως απαιτούν όλες οι τελετουργικές χρήσεις λέξεων τής γλώσσας («λέξεις ταμπού», απαγορευμένες για καθημερινές χρήσεις)· πβ. *νερό – ύδωρ, κρασί οίνος, ψωμί – άρτος, αέρας αήρ* κ ά.

αμφιθαλής, -ής, -ές {αμφιθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) (για αδέλφια) που έχουν τον ίδιο πατέρα και την ίδια μητέρα, ομοπάτριοι και ομομήτριοι ΑΝΤ ετεροθαλής
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «άφθονος, ανθηρός», < *ἀμφι-* + *-θαλής* < *θάλος* < *θάλλω* Η αρχική σημ. τής λ. *ἀμφιθαλής* προσδιόριζε παιδί που έχει και τους δύο γονείς του εν ζωή, πράγμα που θεωρούσαν αποτέλεσμα τής εύνοιας των θεών]

αμφιθέατρο (το) {αμφιθεάτρ-ου | -ων} **1.** αίθουσα θεάτρου με καθίσματα τοποθετημένα ημικυκλικώς απέναντι από τη σκηνή ή, σπανιότερα, και γύρω από αυτήν και με κλιμακωτή διάταξη έτσι, ώστε οι θεατές να βλέπουν χωρίς δυσκολία τη σκηνή από όλα τα σημεία **2.** το μέρος τού θεάτρου που βρίσκεται πάνω από την πλατεία ή/και τα θεωρεία και στο οποίο υπάρχουν κλιμακωτές σειρές καθισμάτων **3.** (γενικότ) οποιαδήποτε αίθουσα (διδασκαλίας, διαλέξεων, συναυλιών κ.λπ) που διαθέτει καθίσματα με τέτοια διάταξη. *η διδασκαλία στα ~ τού Πανεπιστημίου* **4.** (συνεκδ.) το σύνολο των ακροατών ή θεατών σε αμφιθέατρο: *όλο το ~ παρακολουθούσε προσεκτικά* — **αμφιθεατρικός,** -ή, -ό [1861], **αμφιθεατρικ-ά / -ώς** [1849] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀμφιθέατρον* < *ἀμφι-* + *θέατρον*, από φρ. όπως *«ἀμφιθέατρον (οἰκοδόμημα, σταδιον)»* Η ονομασία οφείλεται στο κυκλικό αρχικά σχήμα τού κτηρίου, που επέτρεπε τη θέαση από κάθε σημείο των κερκίδων. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε πολλές γλώσσες, π χ. αγγλ amphitheatre, γαλλ. amphithéâtre, ιταλ. anfiteatro, γερμ. Amphitheater κ ά].

αμφιθυμία (η) {χωρ πληθ.} ΨΥΧΟΛ η κατάσταση κάποιου, ο οποίος στον ίδιο χρόνο για το ίδιο θέμα διακατέχεται από αντίθετα συναισθήματα — **αμφίθυμος,** -η, -ο κ. **αμφιθυμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ ambivalence]

αμφικλινής, -ής, -ές [μτγν.] {αμφικλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει κλίση και προς τα δύο μέρη **2.** (μτφ) αυτός που αμφιταλαντεύεται, που είναι ασταθής

αμφίκοιλος, -η, -ο [μτγν] αυτός που είναι κοίλος, δηλ. βαθουλωτός, και στις δύο πλευρές· *~ φακός* ΑΝΤ αμφίκυρτος

αμφικτιονία (η) {αμφικτιονιών} **1.** ΙΣΤ θρησκευτική οργάνωση στην οποία συμμετείχαν οι κάτοικοι περιοχών που γειτνίαζαν στην αρχαία Ελλάδα με επίκεντρο έναν ναό κοινής λατρείας και η οποία εξελίχθηκε αργότερα σε πολιτική ομοσπονδία πόλεων-κρατών **2.** (κατ' επέκτ.) οποιαδήποτε πολιτική ομοσπονδία. — **αμφικτίονες** (οι) [αρχ.].

α- / αν- *στερητικό*
α-μύριστος, -η, -ο **α-μυσταγώγητος,** -η, -ο **αν-άλεστος,** -η, -ο **αν-αποζημίωτος,** -η, -ο **αν-απορρόφητος,** -η, -ο

αμφικτιονικός, -ή, -ό [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφικτίων* «περίοικος, αυτός που κατοικεί γύρω από ιερό» < *ἀμφι-* + *-κτίων* < *κτίζω*. Η ιστορική χρήση τής λ. οφείλεται στη συνήθεια γειτονικών ελληνικών φύλων (*ἀμφι-κτιόνων* ή *περι-κτιόνων*) να συγκεντρώνονται σε έναν ιερό χώρο κοινής λατρείας, με αρχικό σκοπό να συζητήσουν θρησκευτικά ζητήματα].

αμφίκυρτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι κυρτός και στις δύο πλευρές: ~ *φακός* ΑΝΤ αμφίκοιλος.

αμφιλεγόμενος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο υπάρχουν δύο ή περισσότερες αντικρουόμενες θέσεις ή απόψεις και που, κατά συνέπεια, αμφισβητείται· ~ *πρόσωπο* / *ζήτημα* ΣΥΝ αμφισβητούμενος ΑΝΤ αναμφισβήτητος **2.** ***αμφιλεγόμενα*** (τα) τα αντιλεγόμενα, αμφισβητούμενα. Επίσης **αμφίλογος** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ Μτχ τού αρχ *ἀμφιλέγω (-ομαι)* «αμφισβητώ» < *ἀμφι-* + *λέγω*].

αμφιλογία (η) [αρχ.] {αμφιλογιών} (λόγ.) η αμφισβήτηση, η διαφωνία (για κάτι): *υπάρχει έντονη ~ για το θέμα των αρμοδιοτήτων στην Τοπική Αυτοδιοίκηση* ΣΥΝ αντιλογία ΑΝΤ συμφωνία.

Αμφιλοχία (η) πόλη τής Δ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Αιτωλοακαρνανίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀμφιλοχία* < *Ἀμφίλοχος* < *ἀμφι-* + *-λοχος* < *λόχος* «(τόπος) αμφικείμενος, εκτεινόμενος σε δύο πλευρές», πβ. *λέχομαι* «ξαπλώνω, κείμαι»· *λέχος (το)* «κρεβάτι»· *λόχος (ο)* «αυτός που κάθεται κρυμμένος και περιμένει, ενέδρα» (πβ κ. *λόχος* στρατ.) Η αρχ. *Ἀμφιλοχία* περιελάμβανε το βορειότερο τμήμα τής Ακαρνανίας, περιοχή που βρισκόταν στις δύο πλευρές τού Αμβρακικού Κόλπου, και αυτό ίσως αιτιολογεί την ονομασία της. Η σημερινή Αμφιλοχία, που βρίσκεται στον μυχό τού κόλπου, αποτελούσε κατά την επανάσταση τού 1821 σταθμό ανεφοδιασμού των τουρκικών στρατευμάτων, δηλ. «καραβάν σαράι» («σταθμό καραβανιών»). Εξαιτίας αυτού τού γεγονότος, ο οικισμός και, αργότερα, η πόλη που βρισκόταν εκεί, ονομάστηκε *Καρβασαράς* (< Karawan-seraj) ώς το 1907, οπότε μετονομάστηκε σε *Αμφιλοχία*].

αμφιλύκη (η) {χωρ. πληθ} το ημίφως κατά την αυγή (λυκαυγές) ή κατά τη δύση τού ήλιου (λυκόφως).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμφιλύκη* (ενν. *νύξ*) < *ἀμφι-* + *λύκη* (βλ λ *λυκαυγές*)].

αμφιμονοσήμαντος, -η, -ο **1.** αυτός τού οποίου ένα στοιχείο αντιστοιχείο σε ένα μόνο στοιχείου κάποιου άλλου: ~ *αντιστοιχία* **2.** ΜΑΘ ***αμφιμονοσήμαντη σχέση*** η σχέση που μπορούμε να ορίσουμε μεταξύ των στοιχείων δύο συνόλων έτσι ώστε σε κάθε στοιχείο τού κάθε συνόλου να αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο τού άλλου συνόλου — **αμφιμονοσήμαντα** επίρρ.

άμφιο (το) → άμφια

αμφίπλευρος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) **1.** αυτός που έχει δύο πλευρές, που φαίνεται να έχει δύο όψεις **2.** (μτφ.) αυτός που επιδέχεται δύο ή περισσότερες δυνατές προσεγγίσεις (ερμηνείες, απόψεις κ.λπ.): ~ *ερμηνεία* / *θεώρηση* ΣΥΝ αμφίσημος ΑΝΤ μονοσήμαντος. — **αμφίπλευρα** / **αμφιπλεύρως** επίρρ

αμφιπρόστυλος, -η, -ο ΑΡΧΙΤ-ΑΡΧΑΙΟΛ. (για αρχαίους ναούς) αυτός που φέρει κιονοστοιχίες στις δύο στενές πλευρές του (στην πρόσοψη και την οπίσθια πλευρά)
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀμφι-* + *πρόστυλος* «αυτός που έχει στύλους στην πρόσοψη» (< *προ-* + *στῦλος*)].

αμφιρρεπής, -ής, -ές [μεσν.] {αμφιρρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση, σε οριστική απόφαση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφίρροπος*

αμφιρρέπω ρ. αμετβ. [1845] {εύχρ η μτχ. ενεστ αμφιρρέπων, -ουσα, -ον} (λόγ.) είμαι αμφιρρεπής, αμφιταλαντεύομαι *αμφιρρέπει διαρκώς μεταξύ παραιτήσεως και παραμονής στην εταιρεία* ‖ *η χώρα εμφανίζεται αμφιρρέπουσα μεταξύ προόδου και οπισθοδρομήσεως*

αμφίρροπος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κριθεί ως προς την τελική του έκβαση, ο *αγώνας ήταν ~ μέχρι το τελευταίο λεπτό* **2.** αυτός που δεν καταλήγει σε οριστική θέση: *η ~ στάση τού υπουργού δεν επέτρεψε τη λήψη οριστικών αποφάσεων* ΣΥΝ αμφιταλαντευόμενος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀμφι-* + *-ροπος* < *ῥοπή*]

> **αμφίρροπος – αμφιρρεπής – αμφιρρέπων.** Τα **αμφίρροπος** και **αμφιρρεπής** διαφέρουν στη χρήση τους. *αμφίρροπη* (*επιθυμία, κρίση, έκβαση* κ.τ ό.) είναι η αμφίβολη, αυτή που κλίνει («ρέπει») και προς τη μία πλευρά και προς την άλλη και που είναι, γι' αυτό, ασαφής, αβέβαιη, αμφίσημη *αμφιρρεπής* (*άνθρωπος, πολιτική στάση* κ.λπ.) είναι αυτός που έχει αμφιβολίες και που διχάζεται, που ρέπει πότε από 'δώ και πότε από 'κεί, όντας διστακτικός και επιφυλακτικός Το *αμφίρροπος* είναι στατικό, το *αμφιρρεπής* δυναμικό. Όμοια με το *αμφιρρεπής* χρησιμοποιείται και η μτχ. **αμφιρρέπων**, *-ουσα, -ον*.

αμφισβήτηση (η) [αρχ] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μη παραδοχή τής αλήθειας ή τής ορθότητας (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής κ.λπ): *η δημοσίευση των αρχείων τού μεγάλου πολιτικού συνοδεύθηκε από έντονη ~ των όσων αναφέρονται σε αυτά* ΑΝΤ παραδοχή· ΦΡ ***θέτω υπό αμφισβήτηση*** αμφισβητώ· *η θεωρία τού παλλόμενου Σύμπαντος έχει τεθεί υπό αμφισβήτηση* **2.** η μη παραδοχή τού κύρους ή τής ισχύος προσώπου ή πράγματος, τής εγκυρότητας εγγράφου ή αποφάσεως· *αμέσως σχεδόν μετά την εκλογή του ξεκίνησε και η ~ του από την εσωκομματική αντιπολίτευση* ΑΝΤ παραδοχή **3.** (ειδικότ) η συνολική άρνηση των παραδοσιακών αξιών, τού κύρους των θεσμών και όσων σχετίζονται με το καθεστώς: *η γενιά τού '60 είναι γνωστή και ως γενιά τής ~.*

αμφισβητήσιμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί *το πόρισμα τής επιτροπής είναι ~, επειδή δεν βασίζεται στα πραγματικά στοιχεία* ΑΝΤ. αναμφισβήτητος.

αμφισβητίας (ο/η) {αμφισβητιών} πρόσωπο που συστηματικά αρνείται την ισχύ ή το κύρος των παραδεδεγμένων, που εκφράζει απόψεις αντίθετες προς τις επικρατούσες και αξίες ή αρχές αντίθετες προς τις καθιερωμένες· *γεννημένος ~* ΣΥΝ. αντιρρησίας, εναντιολόγος, αντισυμβατικός.
[ΕΤΥΜ < *αμφισβήτ(ηση)* + παραγ. επίθημ. *-ίας*, πβ *αντίρρηση – αντιρρησίας*]

αμφισβητώ ρ μετβ. {αμφισβητείς... | αμφισβήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αρνούμαι την αλήθεια ή την ορθότητα (ισχυρισμού, ενέργειας, επιλογής), την αξία ή το κύρος (θεσμού, απόφασης, προσώπου κ λπ.): ~ *τα λεγόμενα* / *τις απόψεις* / *την πολιτική κάποιου* ‖ ~ *μια θεωρία* / *ένα δόγμα* / *μια διεθνή συνθήκη* ‖ *οι ανταγωνιστές τους αμφισβήτησαν την εγκυρότητα τής συμφωνίας* ΑΝΤ παραδέχομαι, αποδέχομαι **2.** ασκώ κριτική (σε κάτι/κάποιον), εκφράζω επιφυλάξεις ή αντιρρήσεις για το κύρος, την αυθεντία ή την ισχύ του (συχνά με δημόσια τοποθέτηση): *τον καιρό τής παντοκρατορίας του κανείς μέσα στο κόμμα δεν τολμούσε να τον αμφισβητήσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφιβάλλω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. *ἀμφισβητῶ (-έω)* < **ἀμφισβήτης* / **ἀμφισβάτης* < *ἀμφίς* (παράλλ. τύπος τού *ἀμφί*) + θ *βη-* / *βᾱ-*, πβ. απρφ. *βῆναι*, ρ *βαίνω*. Η αρχική σημ. «βαδίζω γύρω από κάποιον και χωριστά από αυτόν» έδωσε τη θέση της στη σημ. «διίσταμαι, διαφωνώ, αμφιβάλλω» ήδη από την αρχαιότητα].

αμφισεξουαλικός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) αμφιφυλόφιλος (βλ λ.). — **αμφισεξουαλικ-ά / -ώς** επίρρ , **αμφισεξουαλικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bisexual].

αμφισημία (η) {αμφισημιών} η ιδιότητα λέξεως, φράσεως ή προτάσεως να έχει διφορούμενη σημασία, να γίνεται αντιληπτή με δύο διαφορετικούς τρόπους· λ.χ. η πρόταση: *έρχεται η φίλη μου από τη Γαλλία* μπορεί να σημαίνει (i) *έρχεται η Γαλλίδα φίλη μου* (ii) *έρχεται από τη Γαλλία η φίλη μου* ΑΝΤ μονοσημία. — **αμφίσημος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μονοσημία*
[ΕΤΥΜ < *αμφι-* + *-σημία* < *σημαίνω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ ambiguity]

Άμφισσα (η) {-ας κ. -ίσσης} πόλη τής Κ Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Φωκίδας. — **Αμφισσαίος** (ο), **Αμφισσαία** (η), **αμφισσαϊκός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ. < *ἀμφί* «γύρω, ανάμεσα» + *-ισσα*, επειδή η πόλη βρίσκεται μεταξύ τής Γκιώνας και τού Παρνασσού· πβ. λεξικό τής Σούδας: *«Ἄμφισσαν δ' ὠνόμασαν διὰ τὸ περιέχεσθαι τὸν τόπον ὄρεσι»*. Κατά τον 13ο αι. η πόλη γίνεται γνωστή με την ονομασία *Σάλωνα* / *Σάλονα*, για την οποία υπάρχουν οι εξής εκδοχές· (α) πρόκειται για παραφθορά τής λ. *Σαλονίκη (Θεσσαλονίκη)* και δόθηκε στην Άμφισσα από τον Φράγκο βασιλιά τής Θεσσαλονίκης Βονιφάτιο Μομφερρατικό. (β) προέρχεται από τη λ. *σάλος* «τράνταγμα» εξαιτίας των πολλών σεισμών που σημειώνονταν στην περιοχή, (γ) προέρχεται από τη συνεκφορά *ἔσω ἁλώνια*. Η πόλη ξαναπήρε την αρχ. ονομασία *Ἄμφισσα* το 1833].

αμφίστομος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει δύο στόμια, δύο ανοίγματα: ~ *σήραγγα* ΣΥΝ δίστομος **2.** αυτός που έχει διπλή κόψη: ~ *σπαθί* ΣΥΝ δίκοπος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀμφι-* + *-στομος* < *στόμα*]

αμφίστυλο (το) {-ου κ. -ύλου | -ων κ. -ύλων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ το τμήμα ενός ναού που βρίσκεται μεταξύ δύο σειρών από κίονες

αμφιταλαντεύομαι ρ. αμετβ αποθ. [μτγν.] {αμφιταλαντεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} γέρνω προς τη μία πλευρά και προς την άλλη· (συνήθ. μτφ.) κλίνω πότε προς μία άποψη / επιλογή και πότε προς μία άλλη, διστάζοντας να πάρω απόφαση, είμαι αναποφάσιστος: *αμφιταλαντεύθηκα πολύ καιρό, προτού καταλήξω στην απόφαση αυτή* ΣΥΝ. (λόγ.) αμφιρρέπω, διχογνωμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αμφιταλάντευση (η) [1844] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η κλίση πότε προς μία και πότε προς άλλη άποψη / επιλογή, που οδηγεί σε αναποφασιστικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενδοιασμός*.

Αμφιτρίτη (η) ΜΥΘΟΛ μία από τις 50 Νηρηίδες ή μία από τις Ωκεανίδες, σύζυγος τού Ποσειδώνα
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου Ενώ το α' συνθ. ταυτίζεται με την πρόθ. *ἀμφί*, το β' συνθ *-τρίτη* δεν μπορεί να αναχθεί στο αριθμητικό *τρίτος* (με βραχύ *-ι-*). Ορισμένοι υποστηρίζουν την ετυμολόγηση από το ρ. *τρύω* «αφανίζω, εξαντλώ» (βλ. κ. *Αμφι-τρύων*). Για τους ίδιους λόγους είναι αβέβαιη και η ετυμολόγηση τού ον. *Τρίτων*, που ήταν ο μυθικός γυιος τής *Αμφιτρίτης*]

Αμφιτρύων (ο) {Αμφιτρύων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού βασιλιά τής Τίρυνθας Αλκαίου και τής κόρης τού Πέλοπα Αστυδάμειας· νυμφεύθηκε την Αλκμήνη.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν., βλ. λ. *αμφιτρύωνας*].

αμφιτρύωνας (ο) {αμφιτρυώνων} **1.** πρόσωπο που παραθέτει σε φίλους ή γνωστούς πλούσιο γεύμα **2.** (κατ' επέκτ.) ο οικοδεσπότης λαμπρής τελετής, δεξίωσης Επίσης (λόγ.) **αμφιτρύων** [1856] {αμφιτρύωνος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀμφιτρύων* (κύρ. όν) < *ἀμφι-* + *τρύω* «αφανίζω» (βλ. λ. *κατατρύχω*). Η σημασία «οικοδεσπότης που οργανώνει πλούσια γεύματα» προέρχεται από την ομώνυμη κωμωδία τού Μολιέρου, όπου ο Αμφιτρύων, κεντρικό πρόσωπο τού έργου, προσκαλεί φίλους του σε πλούσιο συμπόσιο, για να επιδειχθεί. Χαρακτηριστικός είναι ο ακόλουθος στίχος τής κωμωδίας· Le veritable Amphitryon / Est l'Amphitryon où l'on dîne «ο αληθινός Αμφιτρύων είναι εκείνος στον οποίο γευματίζουμε»]

αμφιφανής, -ής, -ές {αμφιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΣΤΡΟΝ ***αμφιφα-***

νής αστέρας βλ. λ *αστέρας.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ορατός και από τις δύο πλευρές» < *ἀμφι-* + *-φανής* (< *φαίνομαι*) Η σημερινή σημ είναι μτγν]

αμφίφυλος, -η, -ο [1890] (για οργανισμούς) αυτός που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ ερμαφρόδιτος — **αμφιφυλικός,** -ή, -ό.

αμφιφυλόφιλος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις με πρόσωπα και των δύο φύλων ΣΥΝ αμφισεξουαλικός. — **αμφιφυλοφιλία** (η), **αμφιφυλοφιλικός,** -ή, -ό, **αμφιφυλοφιλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αμφι-* + *φύλο* + *φίλος*, απόδ τού αγγλ. bisexual].

αμφορέας (ο) {αμφορ-είς, -έων} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ μεγάλο, συνήθ. πήλινο αγγείο με σφαιρικό ή ωοειδές σώμα και δύο λαβές, για τη φύλαξη ή τη μεταφορά κυρ. υγρών ή τροφών **2.** (συνεκδ.) κάθε πήλινο αγγείο μεγάλου μεγέθους, που παρουσιάζει τα παραπάνω χαρακτηριστικά και χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό. Επίσης (αρχαιοπρ.) **αμφορεύς** [αρχ] {αμφορέως} — (υποκ.) **αμφορίσκος** (ο) [αρχ].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀμφορεύς* < *ἀμφιφορεύς*, με ανομοιωτική σίγηση τής συλλαβής *-φι-* (απλολογία· πβ. *τετράπεζα > τράπεζα*) < *ἀμφι-* + *φορεύς* < *φέρω*, με αρχική σημ. «ο (μετα)φερόμενος με δύο λαβές», στοιχείο που ανταποκρίνεται στην κατασκευή και στο σχήμα τού αγγείου].

αμφοτεροβαρής, -ής, -ές [1836] {αμφοτεροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός τού οποίου το βάρος μοιράζεται σε δύο ίσα μέρη, τού οποίου οι ευθύνες επιβαρύνουν αμοιβαία τις δύο πλευρές ΑΝΤ. ετεροβαρής **2.** ΝΟΜ ***αμφοτεροβαρής σύμβαση*** η σύμβαση κατά την οποία για αμφότερα τα μέρη δημιουργούνται δικαιώματα και υποχρεώσεις ΑΝΤ ετεροβαρής σύμβαση.
[ΕΤΥΜ. < *αμφότεροι* + *-βαρής* < *βάρος*].

αμφότεροι, -ες, -α αντων. {αμφοτέρων} (λόγ.) και ο ένας και ο άλλος, και οι δύο *υπέγραψαν το συμβόλαιο ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ (ήδη μυκ. a-po-te-ra), επεκτεταμένος τ. τού δυϊκού αριθμού *ἄμφω* «και οι δύο» < I.E. *ambhō / m̥bhō, πβ. λατ ambo, σανσκρ ubháu, αρχ. σλαβ. aba κ.ά Ομόρρ. αρχ *ἀμφί*].

> **αμφότεροι – εκάτερος.** Λόγιες λέξεις, τού επίσημου και γραπτού ιδίως λόγου Το **αμφότεροι** δηλώνει μονολεκτικά ό,τι δηλώνεται περιφραστικά στις φράσεις: **και οι δύο / και ο ένας και ο άλλος / και ο ένας και ο άλλος μαζί**. Ήτοι, δηλώνει δύο πρόσωπα (ή πράγματα ή πράξεις κ λπ) λαμβανόμενα μαζί ή και χωριστά *Αμφότεροι έπεσαν ηρωικώς στο πεδίο τής μάχης* και *Αμφότεροι με διαφορά πολλών αιώνων κατέληξαν στα ίδια συμπεράσματα.* Σε σχέση, πάλι, με δύο πρόσωπα (πράγματα κ λπ.) το **εκάτερος** (αρχαιοπρεπές έναντι τού *αμφότεροι*) σημαίνει «ο καθένας από τους δύο ξεχωριστά». ‣ *εκατέρωθεν*

αμφοτέρωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ) και από τις δύο πλευρές μαζί· *ενέργειες γίνονται ~ χωρίς κανένα αποτέλεσμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν, -θεν*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀμφότεροι* + *-θεν*]

άμωμος, -η (λόγ. -ος), -ο κυρ ΕΚΚΛΗΣ ηθικά αμόλυντος ΣΥΝ αγνός, άσπιλος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *μῶμος* «σφάλμα. ελάττωμα», αγν. ετύμου].

αν σύνδ. **1.** (α) (για υπόθεση) σε περίπτωση που: *~ χρειαστείς κάτι, φώναξέ με!* (β) (σε υποθετικές προτάσεις χωρίς απόδοση) κατά την έκφραση ευγενικής παρακλήσεως. *Θέλετε καφέ; - ~ δεν σας κάνει κόπο* **2.** (στην αρχή προτάσεων χωρίς απόδοση) για να τονιστεί το περιεχόμενο τής πρότασης ή για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας *~ ήμουν πλούσιος!* (μακάρι να ήμουν) || *~ δεν είχα φύγει τότε!* **3.** (στην αρχή προτάσεως-αντικειμένου) με ρήμα που δηλώνει άγνοια, απορία. *τον ρώτησα ~ θα έρθει* || *αναρωτιέμαι ~ κατάλαβε τι του είπα* || *δεν ξέρω ~ θα τον ψηφίσω* **4.** (εμφατ.) σε απάντηση ερωτήσεως ή προτάσεως που δηλώνει άγνοια ή αμφιβολία. *–Έφαγες; –~ έφαγα! Έσκασα απ' το φαγητό!* || *–Ίσως να μη θέλεις να έρθεις μαζί μας. –~ θέλω. λέει'* Επίσης **εάν** (σημ 1, 2).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *εἰ ἄν* < *εἰ* (υποθ. σύνδ.) + *ἄν* (δυνητικό μόριο). Ο υποθετικός σύνδ. *ἄν*, συντασσόμενος πάντοτε με υποτακτική στην Αρχ , άρχισε ήδη από τη μετακλασική εποχή να αντικαθιστά τον αρχ *εἰ* σε όλες τις χρήσεις. εκτός από στερεότυπες λεξικοποιημένες φρ , π.χ. *ειδεμή, ειδάλλως* κ.ά].

> **αν – εάν.** Και οι δύο σύνδεσμοι χρησιμοποιούνται για να διατυπωθεί υπόθεση: *Αν θέλεις, έλα μαζί μας* ή *Εάν θέλεις, έλα μαζί μας* Αντίθετα, στις πλάγιες ερωτήσεις χρησιμοποιείται κανονικώς μόνο το **αν**, όχι το *εάν*: *Με ρώτησε αν θα πάω μαζί τους* (όχι: *Με ρώτησε εάν θα πάω μαζί τους*!). Στις υποθετικές προτάσεις η χρήση τού **εάν** αντί τού *αν* γίνεται από αρκετούς ομιλητές αισθητή ως πιο χαρακτηριστική και, φραστικά. πιο τονισμένη (εμφατική) δήλωση τής υπόθεσης: *Εάν υποστηρίξεις τέτοιες απόψεις, δεν θα πείσεις κανέναν* Το μόριο αν, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα. εμφανίζεται σε πολλά σύνθετα: *εἰ ἄν* > **εάν**, *ὅτε ἄν* > **όταν**, *καὶ ἄν* > **κάν**, *ὡς ἄν* > **ωσάν** > **σαν**. *ὁπότε ἄν* > **όποταν** κ.λπ

αν- ‣ α- / αν-

Α.Ν. (ο) αναγκαστικός νόμος (βλ λ *αναγκαστικός*)

ανά πρόθ. (λόγ.) (+αιτ) δηλώνει: **1.** επιμερισμό (= για κάθε) *το αυτοκίνητο καίει 20 δρχ ~ χλμ* || *κινείται με 30 χλμ ~ ώρα* || *300 στροφές ~ λεπτό* || *γυρνούσε με ένα βιβλίο ~ χείρας* **2.** κατανομή στον χώρο (= από την μια άκρη στην άλλη, σε όλη την έκταση): *περιόδευε με τους συνεργάτες του ~ την Ελλάδα* || *ταξίδι ~ την υφήλιο / τον κόσμο'* ΦΡ ***ανά τας οδούς και τας ρύμας / ανά τας ρύμας και τας αγυιάς*** στους δρόμους και στα σοκάκια: *βγήκε ανά τας ρύμας και τας αγυιάς και έψαχνε απεγνωσμένα για χρήματα* **3.** κατανομή στον χρόνο (= κατά τη διάρκεια. καθ' όλη τη διάρκεια): *η πράξη του αποτελεί θαυμαστό παράδειγμα τόλμης και αυτοθυσίας ~ τους αιώνες* || *το κακό μπορεί να συμβεί ~ πάσα στιγμή*
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ. ετύμου. Η αρχική του σημ. ήταν «κίνηση προς τα πάνω», όπως μαρτυρείται στον Όμηρο, και φαίνεται πως αυτή η σημ. ήταν η I.E , πβ γοτθ ana, αγγλ. on, γερμ. an. με τη σημ. «πάνω σε». Ωστόσο, η πρόθ. *ἐπί* αντικατέστησε την *ἀνά* στη σημ. «πάνω σε» και η *ἀνά* διατήρησε στη Ν Ελληνική μόνο τη διανεμητική, επιμεριστική της χρήση. Η αρχική χρήση τού *ἀνά* ως επιρρήματος διατηρείται στο παράγωγο επίρρ. *ἄν-ω* (πβ. *κάτω < κατά*), το οποίο αργότερα (όταν η *ἐπί* έλαβε τη θέση τής *ἀνά*) έδωσε, εμφατικά στην αρχή, το επίρρ. *επάνω* (< *ἐπί* + *ἄνω*)].

ανα- στερητ. πρόθημα («αχώριστο μόριο» ή «εξαρτημένο μόρφημα») λέξεων, που εκφράζουν στέρηση, έλλειψη, το οποίο δηλώνει αντίθεση προς κάτι. *ανα-δουλειά, ανα-βροχιά* κ.ά
[ΕΤΥΜ Πλάστηκε κατ' αναλογίαν προς λέξεις οι οποίες είχαν *αν-* στερητ. και αρκτικό φωνήεν α-, π χ *αν-άλατος, αν-άξιος, αν-άρμοστος* κ ά , όπου ολόκληρο το *ανα-* εξελήφθη ως στερητικό].

ανα- κ **ανά-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι· **1.** γίνεται εκ νέου ή επαναλαμβάνεται. *ανα-κατανομή. ανα-καταλαμβάνω, ανα-νεώνω, ανά-κτηση* **2.** συνιστά ή χαρακτηρίζεται από ανοδική κίνηση: *ανα-σηκώνω. ανα-βάθμιση* **3.** ξεκινά, αρχίζει να εκδηλώνεται: *ανα-θαρρεύω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. πρόθ *ἀνά* (βλ λ) Η πρόθ. *ἀνά* χρησιμοποιήθηκε ως προρρηματικό στοιχείο στην Αρχ με τη σημ «από κάτω προς τα πάνω» (π.χ *ἀνα-βαίνω. ἀνα-βλέπω, ἀνα-κλίνω*), η οποία διατηρείται στη Ν Ελληνική μόνο σε κληρονομημένες λ. Η συχνότερη σημ τού *ἀνα-* είναι η επαναληπτική (π.χ *ἀνα-κτῶμαι, ἀνα-νεοῦμαι, ἀνα-θεωρῶ*), η οποία πιθ. προήλθε από ρήματα που δήλωναν κίνηση τελούμενη κατ' επανάληψη, π.χ. *ἀνα-κινῶ. ἀνα-πάλλω, ἀνα-πέμπω* κ.ά Αυτή η σημ διατηρήθηκε σε ελληνογενείς ξέν όρους. π.χ αγγλ anabolism. γαλλ ana-morphose]

> **ανα-, επανα-, ξανα-: σύνθετα.** Ήδη στην Αρχαία παρατηρείται η τάση να ενισχυθεί σημασιολογικά το **ανα-** στη σύνθεση με τη μορφή τού **επανα-** (< *επί* + *ανά*). ώστε να δηλώσει σαφέστερα και εντονότερα την «επανάληψη» *επαναπέμπω* κοντά στο *αναπέμπω, επανερωτώ* αντί *ανερωτώ* κ τ ό Διαφορετική ήταν, βεβαίως, η σχέση τού *ανα-λαμβάνω* έναντι τού *επαναλαμβάνω.* τού *ανα-τέμνω* έναντι τού *επανα-τέμνω*, όπου *ανα-* και *επανα-* διέφεραν σημασιολογικώς (άλλο το *αναλαμβάνω* και άλλο το *επαναλαμβάνω*). Τα τελευταία χρόνια η έννοια τής επανάληψης τείνει να δηλωθεί στην Ελληνική στον μεν επισημότερο / τυπικότερο λόγο με το **επανα-** (*επαναλειτουργώ. επανασυζητώ, επανασυνδέω, επανεξετάζω, επανεμφανίζω, επαναρχίζω, επανατοποθετώ* κ.λπ.) και στον καθημερινό / άτυπο λόγο με το **ξανα-** (*ξαναβλέπω. ξαναλέω, ξαναφεύγω, ξαναπάω, ξανασηκώνω. ξαναβάζω* κ λπ) → *αντανακλώ*

αναβαθμίδα (η) (λόγ) **1.** το σκαλί, πάτημα που διευκολύνει την άνοδο (λ.χ. σε σιδηροδρομικό βαγόνι) **2.** κάθε τεχνητή διαμόρφωση τού εδάφους που βοηθεί τη μετακίνηση προς ψηλότερο σημείο **3.** ΓΕΩΓΡ επίπεδη ζώνη ακτής ή εδάφους που έχει σχηματισθεί με φυσικές διεργασίες κατά μήκος ακτής, στο πλάι ποταμού ή λίμνης ή κατά μήκος τής πλευράς κοιλάδας λόγω διάβρωσης ή αλλαγής τού επιπέδου τής στάθμης τού νερού **4.** στενή και επίπεδη λωρίδα εδάφους οριοθετημένη από μία κατακόρυφη πλαγιά και κατασκευασμένη στην πλευρά ενός λόφου έτσι ώστε το έδαφος να μπορεί να καλλιεργηθεί· *καλλιέργειες σε αναβαθμίδες*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναβαθμίς, -ίδος* < *ἀνα-* + *βαθμίς* «σκαλοπάτι» (πβ. κ. *αναβαθμός*)].

αναβαθμίζω ρ. μετβ {αναβάθμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** βελτιώνω το επίπεδο· *οι οικολογικές και αρχιτεκτονικές παρεμβάσεις έχουν αναβαθμίσει την περιοχή μας* || *με τα έργα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων το ιστορικό κέντρο τής πόλης αναβαθμίζεται* ΑΝΤ. υποβαθμίζω **2.** αποδίδω σε κάποιον μεγαλύτερη σημασία, βελτιώνω τη θέση και τον ρόλο του: *ο διευθυντής αναβάθμισε τον ρόλο τού γραμματέα του παραχωρώντας του και άλλες αρμοδιότητες* || *η χώρα αυτή έχει αναβαθμιστεί στα σχέδια των Η Π Α. για την περιοχή* ΣΥΝ προάγω, εξυψώνω. ενισχύω ΑΝΤ υποβαθμίζω **3.** βελτιώνω τις δυνατότητες μηχανής. συστήματος κ λπ.: *αναβάθμισα τον υπολογιστή μου αυξάνοντας την ταχύτητα τού επεξεργαστή και τη μνήμη.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. upgrade].

αναβάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η άνοδος τού επιπέδου. η βελτίωση: *η ~ τής υπαίθρου / τής δημόσιας διοίκησης / των σχέσεων μιας χώρας με μιαν άλλη* ΣΥΝ προαγωγή ΑΝΤ υποβάθμιση **2.** (ειδικότ.) η προώθηση (προσώπου / πράγματος) σε υψηλότερο σημείο σε μια κλίμακα αξιολόγησης ή προτεραιοτήτων *η ~ τής γεωστρατηγικής θέσης μιας χώρας* ΑΝΤ υποβάθμιση **3.** η βελτίωση των δυνατοτήτων μηχανής, συστήματος κ.λπ.· *η ~ τού ηλεκτρονικού υπολογιστή* || *~ τού προγράμματος περιήγησης στο Διαδίκτυο* || *αυτό είναι παλιό μοντέλο, δεν παίρνει ~*
[ΕΤΥΜ. Νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80. που πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντίθετο *υποβάθμιση / υποβαθμίζω* ως μεταφρ. δάνειο από αγγλ upgrading].

αναβαθμίσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να αναβαθμιστεί

αναβαθμολόγηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (συνήθ. για γραπτά εξετάσεων) η εκ νέου βαθμολόγηση από ειδική επιτροπή, λ.χ. στις εισαγωγικές εξετάσεις, όταν υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ

των βαθμών των δύο βαθμολογητών: *οι υποψήφιοι ζητούν να γίνει ~ στο μάθημα τής φυσικής* — **αναβαθμολογώ** ρ. {-είς. .}.

αναβαθμός (ο) **1.** το σκαλοπάτι: «*η κατασκευή αναβαθμών ανάσχεσης στα ρέματα τής περιοχής (τα γνωστά σκαλοπάτια)*» (εφημ.) || *οι ~ ενός αρχαίου οικοδομήματος* **2.** (λόγ.) η βαθμίδα εξελίξεως: *η ευγένεια αποτελεί αναβαθμό πολιτισμού* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ ομάδα μελοποιημένων ύμνων: «*ωδή των ~*» (τίτλος ψαλμών).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *βαθμός* «σκαλοπάτι». Η φρ. *ᾠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν* αποδίδει τον εβρ. τίτλο ψαλμών šir hamālóth].

ανάβαθος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει μικρό βάθος, ρηχός ΣΥΝ αβαθής. άβαθος ΑΝΤ βαθύς.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀνα-* στερητ. + *βάθος*].

αναβάθρα (η) {αναβαθρών} **1.** ΝΑΥΤ. (α) ανεμόσκαλα πλοίου φτειαγμένη από σκοινί ή ξύλο (β) σανίδα για την επιβίβαση σε πλοίο **2.** ΑΡΧΙΤ -ΑΡΧΑΙΟΛ (στους αρχαίους ελληνικούς ναούς) κτιστό κεκλιμένο επίπεδο στην ανατολική πλευρά που διευκόλυνε την άνοδο
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *-βάθρα* < *βαίνω* (πβ. κ *ἀπο-βάθρα*)].

ανάβαθρο (το) [μτγν] κτιστή σκάλα στην είσοδο κτηρίου, η οποία έχει λίγα ευθύγραμμα ή καμπύλα σκαλοπάτια που καταλήγουν σε πλατύσκαλο

αναβάλλω ρ. μετβ. {ανέβαλα, ανα-βλήθηκα. -βεβλημένος} **1.** μεταθέτω χρονικά (κάτι προγραμματισμένο): *~ το ταξίδι / τη συνάντηση / το μάθημα / τη συνεδρίαση / τη δίκη για ρητή δικάσιμο*· ΦΡ (παροιμ.) ***μην αναβάλλεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα*** για την αξία τής έγκαιρης αποπεράτωσης ενός έργου, τής διευθέτησης μιας εκκρεμότητας **2.** (η μτχ **αναβαλλόμενος,** *-η. -ο*) στις ΦΡ. (α) ***ψέλνω / ψάλλω (σε κάποιον) τον αναβαλλόμενο*** επιπλήττω έντονα (κάποιον) ΣΥΝ ψάλλω (σε κάποιον) τον εξάψαλμο (β) ***ακούω τον αναβαλλόμενο / τον εξάψαλμο / τα σχολιανά μου / τα εξ αμάξης*** βλ. λ. *ακούω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναστέλλω*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «εκτοξεύω προς τα πάνω». < *ἀνα-* + *βάλλω* Η σημερινή σημ ήδη αρχ *Οι* φρ. που περιλαμβάνονται στη σημ. 2 έχουν την αφετηρία τους στον Ψαλμό 103, 2, όπου ο *Θεός* περιγράφεται ως «*ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον*» (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ)].

> **ακούω / ψέλνω / ψάλλω τον αναβαλλόμενο.** Φράση που προέρχεται (παραλλαγμένη) από την εκκλησιαστική υμνολογία και σημαίνει «μακρά και διαρκή επίπληξη» που κάνω (ψάλλω...) ή δέχομαι από κάποιον (ακούω...). Η ίδια η φράση, η οποία έχει την αφετηρία της στον Ψαλμό 103,2 τού Δαβίδ, δεν έχει αυτή τη σημ. στο τροπάριο τής Μ. Παρασκευής, όπου ο υμνογράφος απευθυνόμενος στον Χριστό θρηνεί «*Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον φῶς ὡς ἱμάτιον*» (Συ που φοράς το φως ως ιμάτιο. Συ που περιβάλλεσαι το φως ως ένδυμα· **αναβάλλομαι** = ρίχνω επάνω μου, περιβάλλομαι. ντύνομαι). Η μακρά διάρκεια τού όλου ύμνου, που ψάλλεται όση ώρα διαρκεί η Αποκαθήλωση και που αρχίζει με τη φράση αυτή, έδωσε λαβή στη μεταφορική χρήση τής φράσης με τελείως διαφορετικό περιεχόμενο. Το ίδιο συμβαίνει και στη φράση **«ψάλλω σε κάποιον τον εξάψαλμο»**, που πάλι η μακρά διάρκεια αναγνώσεως έξι ολόκληρων ψαλμών κατά τον όρθρο έγινε αφορμή να χρησιμοποιηθεί η φράση μεταφορικά με την ίδια περίπου σημασία. τής επιτιμήσεως κάποιου με λεκτική επίθεση που κρατάει πολλή ώρα!

αναβαπτίζω ρ μετβ [μτγν.] {αναβάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** ξαναβαφτίζω (εύχρ μτφ. το μεσοπαθ ***αναβαπτίζομαι***) **2.** ανακαινίζομαι, απαλλάσσομαι από προηγούμενες αρνητικές ιδιότητές μου, αναγεννώμαι ψυχικά και πνευματικά: *αναβαπτίστηκε πολιτικά από τότε που απομακρύνθηκε από την άσκηση τής εξουσίας* || *προσέφυγε στις κάλπες, για να αναβαπτιστεί στη λαϊκή εντολή* ΣΥΝ καθαίρομαι, εξαγνίζομαι **3.** επανακάμπτω ιδεολογικά: *αναβαπτίστηκε στις ιδέες τής παράταξης και αποκήρυξε την προηγούμενη στάση του* ΣΥΝ μετανοώ, επανέρχομαι — **αναβάπτιση** (η) [μτγν] κ. **αναβάπτισμα** (το) [μτγν.]

αναβαπτισμός (ο) [μτγν.] ΘΡΗΣΚ το εκ νέου βάπτισμα κάθε βαπτισμένου· ειδικότερα, η πράξη για την προσχώρηση στην αίρεση των Αναβαπτιστών, οι οποίοι απέρριπταν τον νηπιοβαπτισμό και ξαναβάπτιζαν τους οπαδούς τους (16ος αι.) — **Αναβαπτιστής** (ο).

ανάβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κίνηση από ένα χαμηλότερο προς ένα υψηλότερο σημείο, το σκαρφάλωμα, η αναρρίχηση (στην κορυφή): *η ~ στην κορυφή τού βουνού / στον Όλυμπο* ΣΥΝ ανέβασμα, άνοδος ΑΝΤ κατάβαση, *κάθοδος* **2.** (συνεκδ.) αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων σε διαδρομή προς την κορυφή βουνού· *η ~ τής Ριτσώνας / τής Πάρνηθας*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάβασις* < *ἀναβαίνω*].

αναβατήρας (ο) [1898] **1.** το μηχανοκίνητο δάπεδο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά προς τα πάνω ή προς τα κάτω αντικειμένων ή άλλων υλικών. κυρ. για οικοδομικές εργασίες ΣΥΝ αναβατόριο **2.** το μεταλλικό συνήθ. σκαλοπάτι για την είσοδο και έξοδο των επιβατών από όχημα ή σκάφος **3.** ο αναβολέας (βλ.λ.) τής σέλας αλόγου **4.** (παλαιότ) ο ανελκυστήρας, το ασανσέρ.

αναβάτης (ο) {αναβατών}. **αναβάτρια** (η) {αναβατριών} **1.** πρόσωπο που βρίσκεται πάνω σε άλογο ή δίτροχο μεταφορικό μέσο ΣΥΝ. ιππέας **2.** (ειδικότ.) επαγγελματίας ιππέας, που συμμετέχει σε ιππικούς αγώνες και ιπποδρομίες: *στις ιπποδρομίες τού Άσκοτ παίρνουν μέρος οι καλύτεροι ~ τής Αγγλίας* ΣΥΝ τζόκεϊ. Επίσης **αναβάτισσα** κ **αναβάτιδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανελκυστήρας*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναβαίνω* Η σημ. «ιππέας» είναι ήδη αρχ]

αναβατόριο (το) {αναβατορί-ου | -ων} ο αναβατήρας (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ. < *αναβάτης* (< *αναβαίνω*, με ενεργ. σημ) + επίθημα *-τόριο*].

αναβατός, -ή. -ό → ανεβατός

αναβιβάζω ρ. μετβ. {αναβίβασ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** (λόγ) ανεβάζω (βλ.λ) **2.** ΓΛΩΣΣ (σε λέξεις) μετακινώ (τον τόνο) σε προηγούμενη συλλαβή· *στα σύνθετα τού «δρόμος» ο τόνος αναβιβάζεται στην προηγούμενη συλλαβή (π χ. μονό-δρομος. ιππό-δρομος).*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *βιβάζω*, βλ κ. *βάζω*]

αναβιβασμός (ο) [μτγν.] ΓΛΩΣΣ (για τον τόνο λέξης) η μετακίνηση σε προηγούμενη συλλαβή (βλ. λ *αναβιβάζω*) Επίσης **αναβίβαση** (η)

αναβιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναβίωσα} ♦ **1.** (μετβ) επαναφέρω στη ζωή, σε χρήση ή στη δημοσιότητα (κάτι που έχει ή τείνει να εκλείψει): *ο πολιτιστικός σύλλογος προσπάθησε να αναβιώσει έθιμα άγνωστα στις νεότερες γενιές* ΣΥΝ ξαναζωντανεύω ♦ **2.** (αμετβ) επανέρχομαι στη ζωή, ξαναγίνομαι ζωντανός, διαδραματίζομαι εκ νέου, αποκτώ ξανά υπόσταση. βιώνομαι ξανά: *η παρουσία του στο δικαστήριο έκανε να αναβιώσει η φρίκη εκείνης τής βραδιάς στα μάτια όλων μας* || *το έθιμο τού Κλήδονα αρχίζει σε ορισμένες περιοχές να αναβιώνει* ΣΥΝ ζωντανεύω, ξαναγεννιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναβιῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *βιῶ* < *βίος*].

αναβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επαναφορά στη ζωή· το να αρχίσει κάτι (που έχει εκλείψει) να υπάρχει ξανά: *η ~ των Ολυμπιακών Αγώνων από τον Πιέρ ντε Κουμπερτέν.*

αναβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ] {αναβλάστησα} **1.** (κυριολ) ξαναφυτρώνω. βγάζω νέα βλαστάρια **2.** (μτφ) αναγεννώμαι. ξανανιώνω, αναζωογονούμαι **3.** (γενικότ.) βλαστάνω — **αναβλάστηση** (η) [μτγν], **αναβλαστικός,** -ή, -ό.

αναβλάστημα (το) {αναβλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} το βλαστάρι (βλ.λ.)

αναβλέπω ρ αμετβ. [αρχ.] {ανέβλεψα} (σπάν.) **1.** σηκώνω τα μάτια μου προς τα πάνω, κοιτάζω επάνω • **2.** ανακτώ την όρασή μου. ξαναβλέπω: *τυφλός ήταν και ανέβλεψε*

αναβλητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που έχει την τάση ή τη συνήθεια να αναβάλλει, να μεταθέτει τον χρόνο των ενεργειών του, που διστάζει να πάρει αποφάσεις: *οι ~ άνθρωποι προτιμούν να αφήσουν για αύριο αποφάσεις που μπορούν να πάρουν σήμερα.*

αναβλητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τάση ή η συνήθεια τής μετάθεσης τού χρόνου εκτελέσεως (κάποιων) ενεργειών, η διστακτικότητα στη λήψη αποφάσεων: *με την ~ που έχει τα αφήνει όλα για την τελευταία στιγμή πάντα!*

αναβλύζω κ **αναβρύζω** ρ. αμετβ. {ανέβλυσα} **1.** (για υγρά) εξέρχομαι χωρίς άντληση, πηγάζω με πίεση, με τη μορφή πίδακα: *από το άνοιγμα τού εδάφους αναβλύζει θερμό νερό* ΣΥΝ αναπηδώ. πετάγομαι **2.** (μτφ . κυρ. για δάκρυα, αίμα) ρέω προς τα έξω σαν πίδακας: *το αίμα ανέβλυζε από την κομμένη αρτηρία* — **ανάβλυση** (η) [αρχ.] κ. **ανάβλυσμα** κ. **ανάβρυσμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα* + *βλύζω / βλύω* «αναπηδώ», αγν. ετύμου. Το *ἀναβρύζω* είναι μεσν. < μτγν *ἀναβρύω* < *ἀνα-* + *βρύω* «τινάζω μπροστά», αγν. ετύμου Η κοινή χρήση των λ *ἀναβλύζω* και *ἀναβρύζω* από κοινού για υγρά που εκπηγάζουν χωρίς άντληση, οδήγησε στον συσχετισμό τους· ωστόσο οι λ. είναι διαφορετικού ετύμου].

αναβολέας (ο) {αναβολ-είς, -έων} **1.** μεταλλικός κρίκος κρεμασμένος από τη σέλα, στον οποίο πατούν οι ιππείς για να ανεβούν στο άλογο και στον οποίο στηρίζουν τα πόδια τους κατά τη διάρκεια τής ιππασίας ΣΥΝ. αναβατήρας, σκάλα • **2.** ΑΝΑΤ ένα από τα τρία μικρά οστά τού έσω ωτός των θηλαστικών, που μαζί με τη σφύρα και τον άκμονα μεταδίδουν τις ηχητικές δονήσεις στο έσω ους.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναβολεύς* < αρχ. *ἀναβάλλω* «ανεβάζω επάνω, ρίχνω προς τα πάνω». Η ανατ. σημ. οφείλεται στην ομοιότητα τού εν λόγω οσταρίου τού μέσου ωτός με τον αναβολέα τής σέλας].

αναβολή (η) **1.** (α) η μετάθεση τού χρόνου εκτελέσεως προγραμματισμένης πράξης / έργου σε άλλη μελλοντική στιγμή (β) η διακοπή τής δίκης για να συνεχιστεί σε ρητή δικάσιμο **2.** (συνεκδ) η καθυστέρηση, αργοπορία στον χρόνο εκτελέσεως ενός έργου, η υπέρβαση των προκαθορισμένων χρονικών πλαισίων: *η υπόθεση αυτή δεν επιδέχεται άλλη ~* ΣΥΝ (καθημ.) τρενάρισμα, (λόγ.) παρέλκυση **3.** ΣΤΡΑΤ (α) η ορισμένου χρόνου νόμιμη απαλλαγή από την υποχρέωση στράτευσης· *~ λόγω σπουδών* || *διέκοψε την ~ του* (πριν πάρει πτυχίο) *και πήγε φαντάρος* (β) (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο νόμιμα κληρωτός μπορεί να απέχει από την υποχρέωση στράτευσης.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀναβάλλω*].

αναβολικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ **1.** αυτός που ευνοεί ή συντελεί στον αναβολισμό: *~ ενέσεις* || *στα αναπτυσσόμενα κύτταρα οι ~ διαδικασίες κυριαρχούν των καταβολικών* **2.** ***αναβολικά*** (τα) στεροειδή που ευνοούν και προκαλούν μυϊκή υπερτροφία· χρησιμοποιούνται συνήθ. από αθλητές (παράνομα) για τη βελτίωση τής απόδοσής τους. *οι αθλητές που κάνουν χρήση αναβολικών τιμωρούνται* (πβ λ. *ντόπινγκ*).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυτός που ανυψώνει». < *ἀναβάλλω* Η αρχ. σημ. διατηρήθηκε στον ελληνογενή ξέν. όρο *αναβολικά / αναβολικές ουσίες* (πβ αγγλ. anabolic substances), επειδή τα φάρμακα αυτά αποσκοπούν στο ανέβασμα, στη βελτίωση τής απόδοσης τού οργανισμού]

αναβολισμός (ο) ΒΙΟΛ η συνθετική φάση τού μεταβολισμού (βλ.λ.) κατ' αντιδιαστολή προς τον καταβολισμό η σύνθεση στους ζωντανούς οργανισμούς πιο πολύπλοκων ουσιών από άλλες απλούστερες.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *anabolism*].

αναβοσβήνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αναβόσβησα} ♦ **1.** (μετβ.) ανάβω και σβήνω (κάτι) συνεχώς· *~ τα φώτα* ♦ **2.** (αμετβ.) ανάβω και σβήνω κατ' επανάληψη: *το φως τού φάρου αναβόσβηνε ασταμάτητα.*

αναβοώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανεβόησα} (λόγ.) φωνάζω δυνατά, κραυγάζω, συνήθ από έκπληξη, στενοχώρια, οργή κ λπ

ανάβρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) πηγή νερού που αναβλύζει ΣΥΝ. κεφαλόβρυσο, κεφαλάρι.

[ΕΤΥΜ < *αναβρύζω* (υποχωρητ.)].

αναβράζω ρ αμετβ. [μτγν.] **1.** βράζω, κοχλάζω **2.** ανακινούμαι βγάζοντας αέρια, όπως ο μούστος κατά τη ζύμωση **3.** ΦΑΡΜ ***αναβράζον δισκίο*** φαρμακευτικό παρασκεύασμα σε μορφή δισκίου που διαλύεται στο νερό παράγοντας φυσαλλίδες, όπως όταν βράζει κάτι **4.** (μτφ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αναβρασμού.

αναβρασμός (ο) [μτγν] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση έξαψης και αναστάτωσης η κατάσταση αναταραχής. εγρήγορσης και έντονης δραστηριότητας: *εν όψει των εκλογών οι κομματικοί μηχανισμοί βρίσκονται σε ~ ‖ στα Βαλκάνια επικρατεί ~ λόγω των εθνικιστικών κινημάτων* ΣΥΝ (λαϊκ.) αναμπουμπούλα.

αναβραχιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη βροχής ΣΥΝ (λόγ.) ανομβρία, λειψυδρία. ανυδρία· ΦΡ ***στην αναβροχιά καλό και το χαλάζι*** όταν δεν έχει κανείς αυτό που χρειάζεται, αρκείται σε ό,τι είναι διαθέσιμο. ακόμη και αν δεν του αρέσει ΣΥΝ. απ᾽ τ᾽ ολότελα καλή κι η Παναγιώταινα. — **ανάβροχος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < *ανα-* στερητ. + *βροχή*].

αναβρύζω ρ. → αναβλύζω

ανάβρυσμα (το) → αναβλύζω

αναβρυτήριο (το) [1856] {αναβρυτηρί-ου | -ων} το σιντριβάνι. ο πίδακας
[ΕΤΥΜ < *αναβρύω* + παραγ. επίθημα. *-τήριο*]

ανάβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνα-ψα, -φτηκα, -μμένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ σπινθήρα ή φλόγα (σε κάτι): *~ τσιγάρο / σπίρτο / το καμινέτο / το κερί / ξερά χόρτα* ΣΥΝ πυροδοτώ· ΦΡ (α) ***ανάβω φωτιά*** προκαλώ σπινθήρα. ώστε να υπάρξει φωτιά *ανάψαμε φωτιά να ζεσταθούμε* (β) (μτφ) ***ανάβω φωτιά / φωτιές (σε κάποιον)*** (i) δημιουργώ μεγάλα προβλήματα (σε κάποιον), βάζω (κάποιον) σε μπελάδες. *τι φωτιές μού άναψες πάλι!* (ii) προκαλώ ερωτικό πόθο (σε κάποιον) (γ) (οικ.) ***την ανάβω (σε κάποιον)*** (i) πυροβολώ (κάποιον): *είδε τον κλέφτη να το σκάει και του την άναψε* (ii) χαστουκίζω (κάποιον) **2.** βάζω μπρος (με διοχέτευση ηλεκτρικού ρεύματος). θέτω (κάτι) σε λειτουργία: *~ το φως / τον φούρνο / τη μηχανή τού αυτοκινήτου ‖ άναψε τον φούρνο 10' πριν, ώστε να έχει προθερμανθεί* ΣΥΝ ενεργοποιώ **3.** (μτφ.) προκαλώ τον θυμό ή την οργή (κάποιου): *τον άναψε η συμπεριφορά της και έγινε έξαλλος* ΣΥΝ εξοργίζω. εξάπτω **4.** εξάπτω τις ερωτικές επιθυμίες (κάποιου): *τον άναβε και μόνο η ματιά της* ΣΥΝ ερεθίζω, προκαλώ ♦ (αμετβ.) **5.** καίγομαι· παίρνω φωτιά. παράγω σπινθήρα. *τα ξύλα είναι υγρά και δεν ανάβουν ‖ η φωτιά άναψε γύρω στις 2.00 και επεκτάθηκε πολύ γρήγορα* **6.** εκπέμπω τεχνητό φως. δημιουργώ συνθήκες τεχνητού φωτισμού: *άναψε η λάμπα / το κερί / ο φάρος / το φως* ΣΥΝ φωτίζω **7.** (για ηλεκτρικές συσκευές) τίθεμαι σε λειτουργία. *τι ώρα ανάβει το καλοριφέρ,* ΣΥΝ ενεργοποιούμαι. παίρνω μπροστά **8.** παίρνω κόκκινο χρώμα, υπερθερμαίνομαι· *το σίδερο άναψε* ΣΥΝ πυρακτώνομαι, φλογίζομαι· (μτφ.) **9.** φθάνω σε σημείο εντάσεως, γίνομαι οξύς, εξάπτομαι: *άναψε, βρόντηξε το χέρι του πάνω στο τραπέζι κι άρχισε να φωνάζει* ΣΥΝ φουντώνω, κορώνω· ΦΡ (α) ***ανάβει η συζήτηση*** η συζήτηση αποκτά υψηλούς τόνους, αποκτά ενδιαφέρον, με αντεγκλήσεις σε έντονο ύφος: *ύστερα από τα νέα στοιχεία που παρουσίασε ο υπουργός. η συζήτηση άναψε για τα καλά* (β) ***ανάβει το κέφι / γλέντι*** για διασκέδαση που γίνεται ιδιαίτερα έντονη και ζωηρή, που κορυφώνεται (γ) ***ανάβουν τα αίματα*** βλ λ. *αίμα* (δ) (αργκό) ***μου ανάβουν τα λαμπάκια*** εξάπτομαι, είμαι έτοιμος να εκραγώ ΣΥΝ (αργκό) παίρνω ανάποδες (στροφές), μου τη δίνει, (καθημ.) θυμώνω. εκνευρίζομαι, νευριάζω. (εκφραστ) βγαίνω απ᾽ τα ρούχα μου (ε) ***ανάβω και κορώνω*** γίνομαι έξω φρενών: *όταν τ᾽ άκουσε, άναψε και κόρωσε* (στ) ***άναψαν οι γραμμές / τα τηλέφωνα / τα σύρματα*** για περιπτώσεις συνεχών τηλεφωνικών κλήσεων ή πολύωρων τηλεφωνικών συζητήσεων **10.** διεγείρομαι ερωτικά, καταλαμβάνομαι από έντονη σαρκική επιθυμία. *και μόνο που τη σκέφτομαι ~* **11.** αισθάνομαι υπερβολική ζέστη ή έχω εξάψεις (λ.χ. από υψηλό πυρετό): *κλείσε το καλοριφέρ· με τέτοια ζέστη θα ανάψεις! ‖ άναψε από τον πυρετό* ΣΥΝ ζεσταίνομαι, καίγομαι, φλογίζομαι· ΦΡ ***άναψε η μηχανή*** (κυρ στα αυτοκίνητα και τα δίτροχα) η μηχανή υπερθερμάνθηκε και άρχισε να βγάζει καπνούς **12.** (κυρ. για καρπούς, τρόφιμα) αρχίζω να σαπίζω (λόγω τής ζέστης): *βγάλε τις πατάτες από το ντουλάπι. γιατί θα ανάψουν* ΣΥΝ χαλάω, σαπίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, εργαστικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀνάπτω* < *ἀνα-* + *ἅπτω* «αγγίζω. ανάβω φωτιά» (πβ *κόπτω* > *κόβω, ράπτω* > *ράβω* κ.τ.ό.) Το *-β-* στο *ἀνάβω* από τον αόρ *ἄναψα.* πβ. κ. *τρίβω – ἔτριψα, ἀμείβω – ἄμειψα* κ.τ ό.].

αναγαλλιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αναγάλλιασ-α, -μένος} αισθάνομαι υπερβολική ευχαρίστηση. με διαπερνούν ρίγη συγκίνησης από χαρά *τον είδε και αναγάλλιασε η ψυχή της.*

αναγγελία (η) [μτγν.] {αναγγελιών} **1.** η γνωστοποίηση, η ανακοίνωση. η δημοσιοποίηση (συμβάντος): *η ~ τού θανάτου του βύθισε τη χώρα σε εθνικό πένθος* ΣΥΝ γνωστοποίηση, ανακοίνωση. είδηση **2.** (συνεκδ) το σύντομο κείμενο (προφορικό ή τυπωμένο) που περιέχει την (επίσημη) ανακοίνωση γεγονότος που πρόκειται να συμβεί: *η ~ γάμου στις εφημερίδες ‖ η ~ θυέλλης από την Ε.Μ Υ.* ΣΥΝ ανακοίνωση.

αναγγέλλω ρ μετβ. [αρχ.] {ανήγγειλα, αναγγέλ-θηκα, -μένος} **1.** γνωστοποιώ (κάτι) ευρέως, δημοσιοποιώ: *ο υπουργός ανήγγειλε την επικείμενη κατασκευή τού νέου αεροδρομίου* ΣΥΝ ανακοινώνω, δημοσιεύω **2.** επισημοποιώ επικείμενο γεγονός, καθιστώντας το δημοσίως γνωστό *αναγγέλλω τους αρραβώνες τής κόρης μου* • **3.** δηλώνω επίσημα την παρουσία (προσώπου): σας *παρακαλώ να με αναγγείλετε στον κ. Διευθυντή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-, μετοχή.*

αναγέλασμα (το) {αναγελάσμ-ατος | -ατα. -άτων} (λαϊκ.) **1.** ο χλευασμός. ο εμπαιγμός (κάποιου) ΣΥΝ κοροϊδία ΑΝΤ θαυμασμός, έπαινος **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο τού χλευασμού, το πρόσωπο/πράγμα που εμπαίζει κανείς: *το ~ τού χωριού* ‖ (παροιμ) *«τού κόσμου τ᾽~, τον κόσμο αναγέλα».* — **αναγελαστής** (ο). **αναγελώ** ρ. [αρχ] {-άς...}.

αναγέννημα (το) {αναγεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ τμήμα τού σώματος που σχηματίζεται για να αντικαταστήσει το αντίστοιχο που έχει ακρωτηριαστεί ή φθαρεί ΣΥΝ βλάστημα.

αναγέννηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ) η εκ νέου γέννηση: *η ~ ως βιολογική λειτουργία είναι αδύνατη* ΣΥΝ ξαναγέννημα **2.** ΒΙΟΛ. η εκ νέου γέννηση μερών ενός οργανισμού, που έχουν υποστεί φθορά ή ακρωτηριασμό: *η ετήσια / εποχική ~ των κεράτων στα ελάφια* ΣΥΝ ανάπλαση **3.** (μτφ.) η ανάκτηση των δυνάμεων, τής ζωντάνιας και τής δημιουργικής διάθεσης μετά από περίοδο καταπτώσεως, στασιμότητας ή παρακμής: *πνευματική / ηθική / πολιτική / οικονομική ~ ‖ ~ των γραμμάτων* ΣΥΝ. αναδημιουργία, ξανάνιωμα • **4.** ΙΣΤ. ***Αναγέννηση*** (η) η πνευματική, κοινωνική και πολιτιστική κίνηση που (με τη συμβολή και των Ελλήνων λογίων οι οποίοι δραστηριοποιήθηκαν στη Δύση λίγο πριν και μετά από την πτώση τού Βυζαντίου) ξεκίνησε από την Ιταλία τον 14ο αι. και εξαπλώθηκε σε ολόκληρη τη Δ. Ευρώπη ώς τον 17ο αι., σημειώνοντας τη μετάβαση από τον μεσαιωνικό στον νεότερο κόσμο μέσα από την αναβίωση τού ανθρωποκεντρικού πνεύματος τής κλασικής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀναγέννησις* < *ἀναγεννῶ* Ο όρος *Αναγέννηση* είναι μεταφρ δάνειο από ιταλ. rinascimento «ξαναγέννημα». Ο ευρύτερα χρησιμοποιούμενος ξέν. όρος Renaissance προέρχεται από το λατ renasci «αναγεννώμαι»].

αναγεννησιακός, -ή, -ό ΚΑΛ ΤΕΧΝ. αυτός που σχετίζεται με τις βασικές αρχές τής Αναγέννησης ή διέπεται από αυτές: *~ ρυθμός / ζωγραφική / μουσική / ύφος.*

αναγεννητής (ο) [1812]. **αναγεννήτρια** (η) {αναγεννητριών} πρόσωπο που αναγεννά, που συντελεί στην αναγέννηση (κάποιου πράγματος): *υπήρξε ο ~ τού σύγχρονου θεάτρου.*

αναγεννητικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που συντελεί ή έχει ως αποτέλεσμα την αναγέννηση, την αναδημιουργία *ο ~ μηχανισμός στους σκώληκες ‖ η ~ διεργασία στα έντομα ‖* (μτφ) *~ αγώνας / προσπάθεια* ΣΥΝ αναζωογονητικός, ανανεωτικός

αναγεννώ ρ. μετβ. [μτγν] {αναγεννάς .. | αναγένν-ησα, -ιέμαι κ. -ώμαι. -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** (σπάν.) κάνω (κάποιον) να αισθάνεται ανανεωμένες τις δυνάμεις του: *ένα ταξίδι θα σε αναγεννήσει* ΣΥΝ αναζωογονώ. ανανεώνω **2.** (ειδικότ.) μεταβάλλω, βελτιώνω (ηθικά, πνευματικά. ψυχικά κ.λπ) (κυρ. μεσοπαθ): *αναγεννήθηκε μέσω τού χριστιανισμού* **3.** (μεσοπαθ ***αναγεννώμαι***) ξανανιώνω. ανακτώ τις δυνάμεις μου ή βγαίνω από ένα ηθικό ή πνευματικό τέλμα *αναγεννήθηκε ως άτομο από τη στιγμή που ανεξαρτητοποιήθηκε οικονομικά* ΣΥΝ αναζωογονούμαι. ξαναγεννιέμαι· ΦΡ ***αναγεννώμαι εκ τής τέφρας μου / ξαναγεννιέμαι από την τέφρα μου*** βλ. λ *τέφρα.*

αναγιγνώσκω ρ. μετβ. {ανέγνωσα, αναγνώσθηκα (μτχ αναγνωσθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (εύχρ συνήθ. ο αόρ) **1.** (γενικά) διαβάζω, κάνω ανάγνωση: *ανέγνωσε ένα διήγημα* **2.** (ειδικότ.) διαβάζω κείμενο μεγαλοφώνως κατά τη διάρκεια τού μαθήματος τής ανάγνωσης (βλ λ., σημ 3) **3.** διαβάζω λογοτεχνικό, ενώπιον ακροατηρίου, ή ιερό κείμενο (λ.χ. το Ευαγγέλιο), ενώπιον τού εκκλησιάσματος: *ηθοποιοί ανέγνωσαν αποσπάσματα από το έργο τού συγγραφέα ‖ ο ιερέας ανέγνωσε την ευαγγελική περικοπή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναγιγνώσκω,* αρχική σημ. «γνωρίζω καλά». < *ἀνα-* + *γιγνώσκω.* Από τη σημ. «γνωρίζω ξανά, αναγνωρίζω» προέκυψε, ήδη στην Αρχ., η σημ. «διαβάζω»].

αναγκάζω ρ. μετβ. {ανάγκασ-α. -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ασκώ (σε κάποιον) πίεση (ψυχολογική, σωματική κ.λπ.), ώστε να υποχρεωθεί να κάνει κάτι: *με απειλές και εκβιασμούς τον ανάγκασαν να παραιτηθεί ‖ αναγκάστηκε να υπακούσει παρά τη θέλησή του* ΣΥΝ υποχρεώνω **2.** (συνεκδ.) κάνω (κάποιον) να κάνει κάτι που δεν θέλει: (απειλητικά) *μη με αναγκάζεις να χρησιμοποιήσω βία! ‖ με αναγκάζει να παραφερθώ'* ΣΥΝ (λόγ.) εξωθώ. υποχρεώνω.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνάγκη*]

αναγκαίος, -α, -ο [αρχ] **1.** αυτός που κρίνεται απαραίτητος. που επιβάλλεται από τις συνθήκες, αυτός που πρέπει να γίνει ή να υπάρξει: *είναι ~ η αναδιάρθρωση τού κρατικού μηχανισμού προκειμένου να προχωρήσει ο εκσυγχρονισμός τής χώρας ‖ η επιβολή νέων φόρων κρίθηκε ~* ΣΥΝ υποχρεωτικός, επιβεβλημένος **2.** αυτός που απαιτείται για την πραγματοποίηση συγκεκριμένου σκοπού. *η μόρφωση είναι ~ προϋπόθεση για την επαγγελματική εξέλιξη* ΣΥΝ απαραίτητος ΦΡ (α) ***αναγκαίο κακό*** (*ἀναγκαῖον κακόν.* Μενάνδρου 651) καθετί που, αν και θεωρείται αρνητικό στοιχείο, είναι εντούτοις απαραίτητο για την επίτευξη κάποιου σκοπού: *το χρήμα προκαλεί ακόμη και πολέμους, αλλά είναι ~* (β) ***αναγκαία συνθήκη*** η προϋπόθεση που πρέπει οπωσδήποτε να ισχύει, προκειμένου να είναι αληθής μια πρόταση (πβ. *ικανή συνθήκη,* λ. *ικανός*) **3.** (ειδικότ.) αυτός που είναι ζωτικής σημασίας: *το νερό είναι ~ για τη ζωή* ΣΥΝ βασικός, απαραίτητος **4.** ***αναγκαία*** (τα) (α) τα πράγματα. τα μέσα που είναι απαραίτητα για τη ζωή: *δεν βγάζει ούτε καν τα ~ από τη δουλειά που κάνει* (β) οι ενέργειες που πρέπει να γίνουν για την επίτευξη τού επιδιωκόμενου στόχου: *κάναμε όλα τα ~, αλλά χωρίς αποτέλεσμα.*

αναγκαιότητα (η) [μτγν.] {αναγκαιοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αναγκαίου, τού αναπόφευκτου· επιταγή αιτιώδους μορφής που δεν αφήνει περιθώρια επιλογής. *ο θάνατος είναι μια ~ που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου ‖ φυσική / ηθική / λογική ~* **2.** ΦΙΛΟΣ. η λογική νομοτέλεια (βλ λ.) που επικρατεί στη φύση, η σχέση συνδέσεως αιτίας και αποτελέσματος *μετά τις κοινωνικές μεταβολές οι αντίστοιχες αλλαγές στο πολιτικό σύστημα προκύπτουν ως φυσική ~.*

αναγκαιότητα – ανάγκη. Η **αναγκαιότητα** δηλώνει την ιδιότητα ή σχέση τού αναγκαίου, που είναι ιδιαίτερα ισχυρή και δεσμευτική

επειδή στηρίζεται σε μια ρητή ή υπονοούμενη αιτιώδη σχέση (αιτίου – αιτιατού/αποτελέσματος): *Οι δαπάνες για τον αμυντικό εξοπλισμό τής χώρας αποτελούν εθνική αναγκαιότητα – Η αναγκαιότητα τής ειρήνης και τής συνεργασίας των λαών δεν αμφισβητείται από κανέναν* Αντίθετα, η **ανάγκη** έχει μεν τη γενικότερη σημασία τής υποχρέωσης από όπου κι αν απορρέει. εστιάζεται όμως περισσότερο στη δήλωση μιας ισχυρής πίεσης (με τη μορφή τής στέρησης ή τής υποχρέωσης). την οποία ασκούν τα πράγματα· *Είναι ανάγκη να σταματήσουν οι εχθροπραξίες, για να αρχίσει ο διάλογος – Έχει πολλές και μεγάλες ανάγκες, στις οποίες μόλις καταφέρνει να ανταποκριθεί – Η ανάγκη προσδιορίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων* Για να γίνει καλύτερα αντιληπτή η σημασιολογική διαφορά των δύο λέξεων, παρατηρούμε ότι η λέξη *αναγκαιότητα* σε μια πρόταση τού τύπου *«Ο θάνατος είναι μια αναγκαιότητα που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου»*, δεν μπορεί να αντικατασταθεί από τη λ. *ανάγκη*. *«Ο θάνατος είναι μια ανάγκη που διέπει παντού και πάντοτε τη ζωή τού ανθρώπου»!*. . Όπως. αντιθέτως, στην πρόταση *«Η ανάγκη υγιεινής διατροφής δεν αμφισβητείται από καμία ιατρική έρευνα»* δεν μπορεί να λεχθεί ως *«η αναγκαιότητα υγιεινής διατροφής* [.]»

ανάγκα και θεοί πείθονται ‣ ανάγκη

αναγκασμός (ο) [αρχ.] η επιβολή βίας, η άσκηση πιέσεων για την εκτέλεση μιας πράξης ΣΥΝ καταναγκασμός, εξαναγκασμός

αναγκαστικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που επιβάλλεται από την ανάγκη, από δυνάμεις ή αιτίες έξω από τον έλεγχο ή τον προγραμματισμό κάποιου: *η ~ αλλαγή παίκτη* (σε περίπτωση τραυματισμού) || *η ~ ανάδυση υποβρυχίου* (π.χ. λόγω βλάβης)· ΦΡ ***αναγκαστική προσγείωση*** η προσγείωση αεροσκάφους σε χώρο που δεν έχει διαμορφωθεί κατάλληλα για τον σκοπό αυτόν, όταν η πτήση δεν μπορεί να συνεχιστεί κανονικά (π.χ λόγω βλάβης) **2.** αυτός που επιβάλλεται, που δεν γίνεται εκούσια: *~ σύμβαση / εισφορά / απαλλοτρίωση / μέτρα* ΑΝΤ προαιρετικός, εκούσιος **3.** ΝΟΜ (α) ***αναγκαστική εκτέλεση*** διαδικασία η οποία ρυθμίζεται από το δικονομικό δίκαιο και αποσκοπεί στην παροχή έννομης προστασίας στον δανειστή με τη μορφή τής βίαιης ικανοποίησης τής απαίτησης που έχει κατά τού οφειλέτη (βλ. κ *αναγκαστική κατάσχεση, αναγκαστική διαχείριση*) (β) ***αναγκαστικός νόμος*** (συντομ Α.Ν) νομοθέτημα, που εκδίδεται στη διάρκεια ανώμαλων πολιτικών περιόδων με συγκεκριμένη ισχύ και διατάξεις (γ) ***αναγκαστική κατάσχεση*** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων· αντικείμενο τής αναγκαστικής κατάσχεσης είναι περιουσιακά δικαιώματα τού οφειλέτη. μεταβιβαστά, τα οποία δεσμεύονται με στόχο τη ρευστοποίησή τους στο πλαίσιο τού πλειστηριασμού. ώστε από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθούν οι αξιώσεις των δανειστών (δ) ***αναγκαστικός κανόνας δικαίου / κανόνας αναγκαστικού δικαίου*** κανόνας δικαίου τού οποίου η εφαρμογή δεν μπορεί να αποκλειστεί από την ιδιωτική βούληση ΑΝΤ ενδοτικός κανόνας δικαίου ή κανόνας ενδοτικού δικαίου (ε) ***αναγκαστική διαχείριση*** μέσο αναγκαστικής εκτέλεσης για την ικανοποίηση χρηματικών αξιώσεων αντικείμενο τής αναγκαστικής διαχείρισης είναι η επιχείρηση ή κάποιο ακίνητο τού οφειλέτη για την εκμετάλλευση τού οποίου διορίζεται διαχειριστής ο οποίος περιοδικά ικανοποιεί τους δανειστές από τα έσοδα τα οποία παράγει η επιχείρηση ή το ακίνητο **4.** ΓΛΩΣΣ ***αναγκαστικό αίτιο*** η αιτία που αναγκάζει το υποκείμενο τού ρήματος να προβεί στην ενέργεια που δηλώνει το ρήμα εκφράζεται εμπρόθετα (από. για, σε, ένεκα κ λπ). με επιρρ φράσεις (λόγω +γεν , εξαιτίας +γεν. κ.λπ.). απρόθετα με γενική, με αιτιολογική μετοχή και με αιτιολογική πρόταση: *άρχισε να κλαίει από τα νεύρα της || λόγω τής βροχής η εκδρομή αναβλήθηκε || πεθαίνω τής πείνας || δεν μπορούσα να περιμένω άλλο. έφυγα || δεν έρχομαι, γιατί δεν αισθάνομαι καλά* — **αναγκαατικά** επίρρ. (σημ 1, 2).

ανάγκη (η) {αναγκών} **1.** υποχρέωση που επιβάλλεται από συγκεκριμένες συνθήκες («εξωτερική υποχρέωση», έξωθεν επιβαλλόμενη δέσμευση) *λόγω οικονομικών προβλημάτων προβάλλει η ~ λήψεως σοβαρών μέτρων* ΣΥΝ. υποχρέωση ΦΡ (α) (απρόσ) ***είναι ανάγκη (να...)*** είναι απαραίτητο, χρειάζεται· *~ να βρούμε και άλλους συνεργάτες, γιατί μόνοι μας δεν τα καταφέρνουμε* (β) ***εξ ανάγκης / κατ' ανάγκη(ν)*** παρά τη θέλησή μας, λόγω ελλείψεως άλλης δυνατής επιλογής. αναγκαστικά: *~ θα πάρω ταξί, αφού δεν έχει λεωφορεία || είναι μύθος ότι ο ψυχοπαθής είναι ~ και εγκληματίας* (γ) ***εν ανάγκη*** *(ἐν ἀνάγκῃ)* σε περίπτωση ανάγκης. αν δεν γίνεται διαφορετικά: *προσπάθησε να το επιδιορθώσεις μόνος σου και ~ τηλεφώνησέ μου* (δ) ***ανάγκα και θεοί πείθονται*** *(ἀνάγκᾳ καὶ θεοὶ πείθονται*, πβ. *ἀνάγκᾳ δ' οὐδὲ θεοὶ μάχονται*, Σιμωνίδης 5,21) μπροστά στο αναπόφευκτο υποχωρούν ακόμη και οι θεοί (γενικότ.) ακόμη και οι πιο αδιάλλακτοι και σκληροί άνθρωποι μπροστά στην αδυναμία να βρουν άλλη επιλογή. λύση, υποχωρούν, κάμπτονται (ε) ***(κάνω) την ανάγκη φιλοτιμία / την ανάγκην φιλοτιμίαν ποιούμενος*** (*τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν. ὅ φασί. ποιησάμενος*, Άννα Κομνηνή 1, 308, 15) προθυμοποιούμαι να κάνω κάτι. το οποίο ούτως ή άλλως είμαι υποχρεωμένος να κάνω *ο υπουργός, ποιούμενος την ανάγκην φιλοτιμίαν, εξήγγειλε την απόσυρση τού επίμαχου νομοσχεδίου* **2.** (συνεκδ) καθετί που χρειάζεται κανείς, οτιδήποτε είναι απαραίτητο. ώστε η έλλειψη ή η απουσία του να γεννά προβλήματα *η ~ τής επικοινωνίας / συντροφικότητας / ανθρωπιάς / ειδίκευσης / εξέλιξης / αλλαγής τρόπου ζωής || έχω πολλές ~ || κάθε άνθρωπος, πέρα από τις βιολογικές, τις σωματικές του ~, έχει και τις συναισθηματικές || άνθρωπος είναι και έχει ανάγκες· θέλει να φάει, να πιει, να διασκεδάσει* ΦΡ (α) ***είδη πρώτης ανάγκης*** τα στοιχειώδη, τα απολύτως απαραίτητα για την καθημερινή ζωή (β) ***δημόσια ανάγκη*** κοινό συμφέρον *το επιβάλλει η ~* (γ) (συνεκδ.) ***δημόσιες ανάγκες*** τα χρήματα που απαιτούνται, προκειμένου να καλυφθούν τα έξοδα υπηρεσιών και έργων δημοσίου συμφέροντος *μείωση των ~ σημαίνει περιορισμό των ελλειμμάτων τού δημόσιου τομέα* (δ) ***έχω την ανάγκη (κάποιου)*** χρειάζομαι τη βοήθεια ή την προστασία (κάποιου), εξαρτώμαι από αυτόν (ε) ***ήταν ανάγκη;*** (ως ρητορική ερώτηση) για την έκφραση δυσαρέσκειας σε δυσάρεστη εξέλιξη. *~ να μου τύχει τώρα αυτή η αρρώστια;* (στ) ***δεν ήταν ανάγκη*** ως τυπική απάντηση ευγενείας σε προσφορά (συνήθ. δώρου): *–Αυτό το δώρο είναι για σας! –Μα ~!* **3.** η δύσκολη περίσταση. το σοβαρό (οικονομικό, ψυχολογικό, οικογενειακό κ.λπ) πρόβλημα: *οι φίλοι στην ~ φαίνονται* ΣΥΝ δυσκολία, στενοχώρια **4.** κατάσταση υψηλού κινδύνου και κρισιμότητας, που απαιτεί εξαιρετική ετοιμότητα για την αντιμετώπισή της. *κατεπείγουσα / έκτακτη / έσχατη ~* ΦΡ ***κατάσταση έκτακτης*** (λόγ. ***εκτάκτου***) ***ανάγκης*** κατάσταση σοβαρών κοινωνικών, οικονομικών, εθνικών κ.ά. προβλημάτων, για την αντιμετώπιση των οποίων απαιτείται η λήψη εκτάκτων μέτρων και η κινητοποίηση τού κρατικού μηχανισμού. *μετά τους σεισμούς ο νομός κηρύχθηκε σε ~* **5.** η έντονη. ζωηρή επιθυμία για κάτι, το οποίο θεωρείται απαραίτητο: *καθώς περνούν τα χρόνια, οι επιθυμίες μας γίνονται ανάγκες || ό,τι για σένα είναι πολυτέλεια για μένα είναι ~ || η ~ διακοπών / διασκέδασης* **6.** (ειδικότ. ευφημ) η ανάγκη για ούρηση και αφόδευση, κυρ. στις ΦΡ ***κάνω την ανάγκη μου*** και ***έχω σωματική ανάγκη*** **7.** ΦΙΛΟΣ η κατάσταση ενός όντος σε σχέση με αυτό που του λείπει για να εκπληρώσει τους σκοπούς του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αναγκαιότητα*.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «στενοχώρια». αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀν-άγκη* < *ἀν(α)-* + *ἀγκών* (ίσως και *ἀγκή* «αγκαλιά»). Αν αυτή η ετυμολογία είναι έγκυρη. τότε η αρχική σημ. τής λ *ἀνάγκη* θα ήταν «εναγκαλισμός. έντονη περίσφιξη που προκαλεί δυσφορία» Μολονότι οι φρ *ἐξ ἀνάγκης, κατ' ἀνάγκην, ἀνάγκη ἐστί, ἀνάγκην ἔχω, ἐν ἀνάγκῃ*. είναι αρχαίες ή μεταγενέστερες, άλλες φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια, λ.χ *είδη πρώτης ανάγκης* (< γαλλ. choses de première nécessité). *επείγουσα ανάγκη* (< γαλλ. besoin pressant). *κάνω την ανάγκη μου* (γαλλ faire les besoins) κ.ά Η (μεσν προελεύσεως) φρ. *κάνω την ανάγκη φιλοτιμία* πέρασε και σε άλλες γλώσσες. λ.χ. γαλλ. faire la nécessité vertu. αγγλ. make a virtue of necessity]

ανάγλυφο (το) [μτγν.] {αναγλύφ-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ -ΚΑΛ. ΤΕΧΝ γλυπτή παράσταση (μορφή ή φιγούρα) σκαλισμένη σε πλάκα (λ χ από μάρμαρο. μέταλλο, πέτρα, πηλό), ώστε να προεξέχει από την επιφάνεια τής πλάκας: *τα ~ τού Παρθενώνα φυλάσσονται στο Μουσείο τής Ακρόπολης* (πβ λ *γλυπτό*).

ανάγλυφος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που έχει χαραχθεί ή σκαλιστεί πάνω σε μια επιφάνεια έτσι, ώστε να προεξέχει ΣΥΝ έκτυπος (β) ***ανάγλυφη γραφή*** το ειδικό σύστημα ανάγνωσης για τους τυφλούς. αποτελούμενο από γράμματα που γίνονται αισθητά διά τής αφής· το σύστημα Μπράιγ (γ) ΓΕΩΓΡ ***ανάγλυφος χάρτης*** τοπογραφικός χάρτης στον οποίο αναπαριστάται η μορφολογία τού εδάφους είτε πάνω σε στερεό υλικό (γύψο. χαρτόνι. πλαστικό) είτε πάνω σε επίπεδη επιφάνεια (συνήθ. χαρτί), λ χ με κατάλληλες φωτοσκιάσεις **2.** ***ανάγλυφο*** (το) βλ λ. **3.** (μτφ.) αυτός που απεικονίζεται. περιγράφεται με τρόπο ζωηρό και παραστατικό: *έδωσε ανάγλυφη την εικόνα τής καταστροφής* ΣΥΝ ζωντανός, παραστατικός — **ανάγλυφα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀναγλύφω* «σκαλίζω» < *ἀνα-* + *γλύφω* (βλ.λ.)].

αναγνωρίζω ρ. μετβ [αρχ.] {αναγνώρισ-α. -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} **1.** αντιλαμβάνομαι, βρίσκω την ταυτότητα (προσώπου ή πράγματος), συσχετίζοντας στοιχεία τής εξωτερικής πραγματικότητας με αυτά που έχω ήδη στη μνήμη μου: *αναγνώρισα τη φωνή του ανάμεσα σε πολλές άλλες* ΣΥΝ καταλαβαίνω, ταυτίζω ΦΡ ***δεν σε αναγνωρίζω!*** για να δείξουμε τη δυσαρέσκειά μας ή την έντονη κατάπληξή μας από την ασυνήθιστη, αλλαγμένη συμπεριφορά κάποιου **2.** αποδέχομαι την ύπαρξη πράγματος ή κατάστασης. τον αληθή ή γνήσιο χαρακτήρα τους: *~ τα λάθη μου / την ήττα / την υπογραφή μου* ΣΥΝ. καθομολογώ, παραδέχομαι **3.** αποδέχομαι επίσημα και επικροτώ ως έγκυρη τη διαμόρφωση μιας συγκεκριμένης κατάστασης: *~ κράτος / καθεστώς / πολίτευμα* **4.** (ειδικότ.) ΝΟΜ (α) αποδέχομαι τη νομιμότητα μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδικος, ο οποίος βλάπτεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) ως πραγματικός πατέρας, δημιουργώ νομικό δεσμό μεταξύ εμού και τού τέκνου μου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο **5.** εκφράζω ή δείχνω την εκτίμηση ή την ευγνωμοσύνη μου (προς κάποιον/κάτι). *το κράτος πρέπει να αναγνωρίζει τις υπηρεσίες που προσφέρουν οι πολίτες* ΣΥΝ επιβραβεύω ΑΝΤ αδιαφορώ **6.** αποδέχομαι (κάποιον) ως αξιόλογο πρόσωπο στον τομέα του: *όλοι τον αναγνωρίζουν στη δουλειά του* **7.** ΣΤΡΑΤ (κυρ. για έδαφος. περιοχή) συλλέγω χρήσιμα στοιχεία, ανιχνεύω (βλ λ *αναγνώριση*) **8.** (μεσοπαθ. ***αναγνωρίζομαι***) γίνομαι γνωστός και αποδεκτός σε ευρεία κλίμακα, αποκτώ φήμη: *αναγνωρίστηκε μετά θάνατον ως σπουδαίος ποιητής* **9.** η μτχ. ***αναγνωρισμένος***, *-η. -ο* κ (λόγ.) ***ανεγνωρισμένος*** βλ.λ.

αναγνώριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} **1.** η ταύτιση στοιχείων τής εξωτερικής πραγματικότητας με στοιχεία ήδη γνωστά, η διαπίστωση ότι κάποιος/κάτι είναι όντως αυτός/αυτό που νομίζουμε *η ~ τού δράστη από τον αυτόπτη μάρτυρα οδήγησε την αστυνομία στη σύλληψή του* || (σε τηλέφωνο) *~ κλήσεως* (λειτουργία που επιτρέπει στον αποδέκτη μιας κλήσεως να αναγνωρίζει τον τηλεφωνικό αριθμό εκείνου που καλεί) **2.** η συνειδητοποίηση και αποδοχή τής ύπαρξης και τής γνησιότητας συγκεκριμένου πράγματος ή καταστάσεως. *η ~ των προβλημάτων των εργαζομένων οδηγεί την κυβέρνηση στη λήψη δραστικότερων μέτρων* ΣΥΝ ομολογία, παραδοχή **3.** η επίσημη παραδοχή τού κύρους και τής αυθεντίας κάποιου. *ηθοποιός με διεθνή ~* ΣΥΝ επιδοκιμασία, αποδοχή **4.** η έκφραση εκτίμησης για την προσφορά, την αξία ή τα επιτεύγματα κάποιου και το

αποτέλεσμα τής έκφρασης αυτής: ως ~ των υπηρεσιών του, του απονεμήθηκε τιμητική πλακέτα ΣΥΝ επιβράβευση **5.** ΝΟΜ (α) η αποδοχή τής νομιμότητας μιας διαδικαστικής πράξης στην οποία προβαίνει ο διάδικος, ο οποίος βλάπτεται από την αναγνωριζόμενη πράξη (β) ***αναγνώριση τέκνου*** τρόπος δημιουργίας νομικού δεσμού μεταξύ τού πραγματικού φυσικού πατέρα και τού τέκνου που έχει γεννηθεί χωρίς γάμο των γονέων του **6.** η κρατική πράξη με την οποία γίνεται ευρέως αποδεκτή στη διεθνή κοινότητα η οντότητα κρατών, κυβερνήσεων ή εμπόλεμων πλευρών· ΦΡ ***αναγνώριση κράτους*** (στο διεθνές δίκαιο) οποιαδήποτε νομική πράξη από την οποία προκύπτει άμεσα ή έμμεσα η αναγνώριση τής νομιμότητας άλλου κράτους και τής κυβέρνησής του **7.** ΣΤΡΑΤ (α) η προσεκτική εξερεύνηση και ανίχνευση περιοχής για συγκεκριμένους στρατιωτικούς σκοπούς *έστειλαν μία περίπολο για ~ τού εδάφους* ΣΥΝ κατόπτευση, ανίχνευση ΦΡ (μτφ.) ***κάνω αναγνώριση τού εδάφους*** εξετάζω τις πιθανότητες για κάτι, βολιδοσκοπώ κάποιον *κάνε πρώτα μια αναγνώριση εδάφους και μετά της προτείνεις να συνεργαστείτε* ΣΥΝ βολιδοσκόπηση (β) ο έλεγχος που πραγματοποιεί ο σκοπός σε οποιονδήποτε πλησιάζει στον χώρο τής σκοπιάς (γ) ***αεροπορική αναγνώριση*** η διαδικασία εντοπισμού ή πιστοποίησης τής ταυτότητας αγνώστου αεροσκάφους που βρίσκεται στον εναέριο χώρο ή στη ζώνη ελέγχου εναέριας κυκλοφορίας ενός κράτους **8.** η έντεχνη και μεθοδευμένη από τον συγγραφέα αποκάλυψη τής σχέσης μεταξύ των ηρώων λογοτεχνικού έργου (συζύγων, γονέων-τέκνων κ λπ), την οποία οι ίδιοι (ή μόνο ο ένας από αυτούς) αγνοούσαν ώς εκείνη τη στιγμή. λ.χ. τού Οδυσσέα και τής Πηνελόπης στην *Οδύσσεια.*

αναγνωρίσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί (ή αξίζει) να αναγνωριστεί. *ο γραφικός του χαρακτήρας είναι ~.*
[ΕΤΥΜ < *αναγνωρίζω* (θ *αναγνωρισ-* τού αορ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

αναγνωρισμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **ανεγνωρισμένος** αυτός που τον γνωρίζουν και τον αποδέχονται για την αξία του: *~ ηθοποιός / καλλιτέχνης / συγγραφέας / επιστήμονας* ΣΥΝ καθιερωμένος

αναγνωριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται για αναγνώριση, για τη συλλογή χρήσιμων στοιχείων: *γίνονται ~ πτήσεις πάνω από τις θέσεις τού εχθρού* || *~ απόσπασμα / περίπολος / σημείο / αεροσκάφος / προσπάθειες / κουβέντες / κινήσεις* **2.** ΝΟΜ. (α) ***αναγνωριστική πράξη*** η πράξη με την οποία αναγνωρίζεται η ύπαρξη μιας υποχρέωσης ή δικαιοπραξίας (β) ***αναγνωριστική αγωγή*** αγωγή με την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση (βεβαίωση) τής ισχύος ή τού περιεχομένου ή τής μη ισχύος δικαιώματος ή έννομης σχέσης — **αναγνωριστικά** επίρρ.

ανάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατανόηση τού περιεχομένου ενός γραπτού ή τυπωμένου κειμένου μέσω τής αναγνώρισης τής σημασίας των συμβόλων τού γραπτού λόγου με τα οποία είναι διατυπωμένο, καθώς και η διάρκεια αυτής τής διαδικασίας· *για την ~ τού βιβλίου χρειάστηκαν πολλές ημέρες* ΣΥΝ διάβασμα **2.** η προφορική απόδοση γραπτού κειμένου (με ή χωρίς ακροατήριο): *η ~ κειμένων στην τάξη* **3.** (κυρ. στο δημοτικό σχολείο) το σχολικό μάθημα τής προφορικής νοηματικής απόδοσης γραπτών κειμένων: *την πρώτη ώρα θα έχετε ~* **4.** (συνεκδ.) το κείμενο που δίνεται στο σχολείο για διάβασμα: *τι έχουμε για ~,* **5.** η κατανόηση τής σημασίας συμβόλων, η αποκρυπτογράφηση κειμένου διατυπωμένου σε άγνωστη γραφή: *η ~ τής Γραμμικής γραφής Β τοποθέτησε την ιστορία τής ελληνικής γλώσσας έξι αιώνες πίσω* **6.** η πρώτη προσέγγιση των ρόλων θεατρικού έργου από τους ηθοποιούς σε κοινή συγκέντρωση **7.** ΦΙΛΟΛ ο τρόπος απόδοσης και ερμηνείας πολυσήμαντου μηνύματος από συγκεκριμένο κείμενο· φιλολογική ερμηνεία. *οι πολλαπλές ~ σε έναν στίχο τής «Αντιγόνης»* || *θεωρία τής ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάγνωσις*, αρχική σημ. «αναγνώριση, ενθύμηση», < *ἀνα-γιγνώσκω* < *ἀνα-* + *γιγνώσκω* «γνωρίζω»]

αναγνώσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που εύκολα μπορεί να διαβαστεί ή να αποκρυπτογραφηθεί.

αναγνωσιμότητα (η) **1.** η δυνατότητα ανάγνωσης ή αποκρυπτογράφησης ενός κειμένου **2.** ο βαθμός ζήτησης εντύπου, ο αριθμός ή το ποσοστό τού συνόλου των αναγνωστών του: *η ~ των εφημερίδων παρουσιάζει πτωτική τάση* || *υψηλή / χαμηλή ~* (πβ λ. *ακροαματικότητα, θεαματικότητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ακροαματικότητα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. readability]

ανάγνωσμα (το) [μτγν.] {αναγνώσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το γραπτό κείμενο, συνήθ. πεζού λόγου, που προσφέρεται για ανάγνωση· *λαϊκό / παιδικό / ψυχωφελές / σοβαρό ~*· ΦΡ ***(σχολικό) ανάγνωσμα*** καθένα από τα επιλεγμένα αποσπάσματα λογοτεχνικών έργων για σχολική, διδακτική χρήση **2.** ΕΚΚΛΗΣ (α) περικοπή τού Ευαγγελίου ή τού Αποστόλου που διαβάζεται κατά τις ιερές ακολουθίες *εκ τού κατά Ματθαίον αγίου Ευαγγελίου το ~* (β) κάθε περικοπή από τη Βίβλο που αναγιγνώσκεται στις ιερές ακολουθίες *Προφητείας Ησαΐου το ~*

αναγνωσματάριο (το) [1851] {αναγνωσματαρί-ου | -ων} βιβλίο τού Δημοτικού για την εκμάθηση ανάγνωσης και γραφής ΣΥΝ αναγνωστικό, αλφαβητάρι. Επίσης (λαϊκ.) **αναγνωσματάρι**.
[ΕΤΥΜ < *ανάγνωσμα, -ατος* + παραγ επίθημα *-άριο*].

αναγνωστήριο (το) [μτγν.] {αναγνωστηρί-ου | -ων} αίθουσα σε βιβλιοθήκες, εκπαιδευτικά ή πολιτιστικά ιδρύματα, κατάλληλα διαμορφωμένη για διάβασμα

αναγνώστης (ο) [μτγν] {αναγνωστών}, **αναγνώστρια** (η) [1851] {αναγνωστριών} **1.** πρόσωπο που διαβάζει (βιβλία, περιοδικά, εφημερίδες) *μειώνεται ο αριθμός των ~ εφημερίδων* || *συστηματικός / φανατικός ~ μιας στήλης περιοδικού* **2.** (ειδικότ) ***αναγνώστες*** (οι) οι αγοραστές προϊόντων γραπτού λόγου (βιβλίων, εφημερίδων, περιοδικών), το αγοραστικό κοινό *οι ~ θα απολαύσουν ένα συγκλονιστικό μυθιστόρημα* || *οι πωλήσεις δείχνουν ότι οι ~ τής εφημερίδας μειώνονται* **3.** ΕΚΚΛΗΣ βοηθός ιερέα ή ψάλτη, ο οποίος επιτελεί την ανάγνωση των περικοπών τής Αγίας Γραφής κατά τη Θεία Λειτουργία

αναγνωστικό (το) το βασικό βιβλίο που χρησιμοποιείται στη στοιχειώδη εκπαίδευση για τη διδασκαλία και την άσκηση των μαθητών στην ανάγνωση βιβλίο με λογοτεχνικά και άλλα κείμενα, που συμβάλλει και στη γλωσσική, αισθητική ή ηθική αγωγή των μαθητών ΣΥΝ αναγνωσματάριο
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ ουδ τού επιθ *αναγνωστικός* από τη φρ. *αναγνωστικό (βιβλίο)*].

αναγνωστικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με το διάβασμα. *~ ικανότητα* ΦΡ ***αναγνωστικό κοινό / αναγνωστική δύναμη*** το σύνολο των ανθρώπων που διαβάζουν βιβλία, εφημερίδες ή άλλα έντυπα: *οι μετρήσεις δείχνουν μείωση τού ~ των εφημερίδων* **2.** ***αναγνωστικό (βιβλίο)*** (το) βλ.λ.

αναγόμωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ το εκ νέου γέμισμα όπλου με πυρομαχικά, ξαναγέμισμα· αφορά στα εκρηκτικά γεμίσματα οβίδων, βλημάτων και εκρηκτικών μέσων • **2.** η επάλειψη τού ελαστικού τροχού οχήματος που έχει φθαρεί με ειδική ουσία, ώστε να γίνει κατάλληλο για χρήση: *«πολλές εταιρείες προτιμούν να κάνουν ~ στα λάστιχα, όταν φθαρούν κάπως, αντί να τα αντικαθιστούν»* (εφημ.). — **αναγομώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rechargement]

αναγόρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επίσημη ανάδειξη σε αξίωμα *η ~ του σε αρχηγό τού κόμματος* ΣΥΝ ανακήρυξη ΑΝΤ καθαίρεση **2.** (ειδικότ) επίσημη απονομή πανεπιστημιακού τίτλου: *η ~ τού Γάλλου προέδρου σε επίτιμο διδάκτορα τής Νομικής* ΣΥΝ ανακήρυξη.

αναγορεύω ρ μετβ. {αναγόρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** απονέμω (σε κάποιον) δημόσιο αξίωμα ή τίτλο σε επίσημη τελετή: *κατά την πρώτη ημέρα τού Συνεδρίου τού κόμματος αναγορεύθηκε επίτιμος πρόεδρος* **2.** (ειδικότ για πανεπιστήμια) απονέμω επισήμως πανεπιστημιακό τίτλο κάνω (κάποιον) επίτιμο διδάκτορα ή επίτιμο καθηγητή: *το Πανεπιστήμιο Αθηνών αναγόρευσε τον Ι.Θ Κακριδή επίτιμο καθηγητή* **3.** (καταχρ -μτφ) ανακηρύσσω (βλ λ και ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) *«τον έχουν αναγορεύσει σε κριτή των πράξεων όλων και «Πάπα» τού κινήματος»* (εφημ) — **αναγορευτικός,** -ή, -ό [1843].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ἀγορεύω*]

> **αναγορεύω – ανακηρύσσω.** Σε σχέση με την απονομή τίτλων (επίτιμου διδάκτορα, επίτιμου καθηγητή κ.ά), τα δύο ρήματα διαφέρουν. το **ανακηρύσσω** αναφέρεται στην απόφαση απονομής ενός τίτλου *(Αναγνωρίζοντας την προσφορά του τον ανεκήρυξαν επίτιμο διδάκτορα τής Φιλοσοφικής Σχολής)*, ενώ το **αναγορεύω** στη διαδικασία τής αποδόσεως τιμής, στην τελετή *(Αύριο θα αναγορευθεί από τις πανεπιστημιακές αρχές διδάκτωρ στην αίθουσα τελετών τού Πανεπιστημίου)*. Το ίδιο ισχύει και για τα **ανακήρυξη** και **αναγόρευση** *(Έναν μήνα μετά την ανακήρυξή του σε διδάκτορα έγινε και η επίσημη τελετή τής αναγόρευσης)*

αναγούλα (η) {χωρ. πληθ } (λαϊκ) **1.** αίσθημα δυσφορίας τού στομάχου, που συνοδεύεται από τάση για εμετό: *η θαλασσοταραχή τής έφερε ~* **2.** (μτφ.) η έντονη δυσφορία, η αποστροφή ή απέχθεια (για κάποιον/κάτι): *όταν βλέπω ανθρώπους να συμπεριφέρονται έτσι σε παιδιά, με πιάνει ~*
[ΕΤΥΜ < *αναγουλιάζω* (υποχωρητ)]

αναγουλιάζω ρ. αμετβ. {αναγούλιασα} αισθάνομαι αναγούλα, τάση για εμετό, κυρ λόγω στομαχικής ενόχλησης, ναυτίας, ιλίγγου κ.λπ. — **αναγούλιασμα** (το). **αναγουλιαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < *ανα-* + *γουλιάζω* < *γούλα* «λαιμός» (βλ. λ *γουλιά*)].

αναγραμματισμός (ο) [μεσν.] η παραγωγή λέξεων ή φράσεων με αλλαγή τής σειράς των γραμμάτων μιας λέξης ή ομάδας λέξεων (π.χ. μόνος – νόμος, διατροφή – Αφροδίτη). — **αναγραμματίζω** ρ. [μτγν.].

αναγραφή (η) [αρχ] **1.** η διαδικασία τής καταχώρισης ή καταγραφής ενός κειμένου σε επίσημα έγγραφα *~ εξόδων / ψηφισμάτων / νόμων* ΣΥΝ καταγραφή **2.** η διαδικασία γνωστοποίησης, δημοσίευσης ειδήσεως, γεγονότος από τον Τύπο: *η ~ άγνωστων στοιχείων τής ιδιωτικής ζωής ενός πολιτικού στις εφημερίδες* ΣΥΝ δημοσιοποίηση, γνωστοποίηση **3.** τιμητική καταχώριση ονόματος σε βιβλίο, αναμνηστική πλακέτα, ειδική στήλη: *σε μια στήλη που θα τοποθετηθεί στην είσοδο τής εκκλησίας, θα γίνει ~ των ονομάτων των ευεργετών* || *~ των συντελεστών τής παράστασης σε ειδική πλακέτα* **4.** (γενικότ) η τύπωση, αποτύπωση πάνω σε ένα αντικείμενο: *η ~ τής τιμής τού προϊόντος στη συσκευασία.*

αναγράφω ρ. μετβ [αρχ.] {ανέγραψα, αναγράφ(τ)ηκα (λόγ. ανεγράφην, -ης, -η...), αναγεγραμμένος} **1.** καταχωρίζω, σημειώνω (στοιχεία) σε συγκεκριμένο χώρο, σε πλαίσιο προσδιορισμένο για τον σκοπό αυτόν. *η ημερομηνία λήξεως αναγράφεται στη συσκευασία των προϊόντων* ΣΥΝ εγγράφω, καταγράφω **2.** (ειδικότ.) χαράζω, γράφω σε στήλη, πλακέτα ως τιμητική διάκριση: *σε ειδικό πλαίσιο στην είσοδο τού Μεγάρου Μουσικής θα αναγραφούν τα ονόματα των διευθυντών ορχήστρας που έχουν φιλοξενηθεί εκεί* **3.** (λόγ.) καθιστώ γνωστό, φέρω στο φως μέσω τού Τύπου: *ανεγράφη σε έντυπο ότι υπήρξε διαφωνία των πολιτικών αρχηγών.*

ανάγω ρ. μετβ {παρατ. ανήγα, ανήγαγα (να/θα αναγάγω). (λόγ.) ανήχθην, -ης, -η .. (να/θα αναχθώ)} **1.** αποδίδω σε συγκεκριμένο χρονικό σημείο ή αρχική αιτία: *σύγχρονοι μελετητές ανάγουν τον θεσμό αυτόν στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας* || *η τελευταία εξήγηση που δόθηκε ανάγει την έχθρα τους στις έντονα ανταγωνιστικές τους σχέσεις από την παιδική τους ήδη ηλικία* **2.** (μεσοπαθ. ***ανάγομαι***) προσδιορί-

ζομαι, χρονολογούμαι (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *το γενεαλογικό τους δέντρο ανάγεται στους ήρωες τής επανάστασης τού '21* **3.** μετατρέπω, αναδεικνύω: *έχει αναγάγει την απραξία σε τρόπο ζωής* **4.** μετατρέπω (κάτι) σε άλλο ισοδύναμο, μετασχηματίζω: *το κλάσμα 4/8 μπορεί να αναχθεί στο απλούστερο 1/2* **5.** ΧΗΜ προκαλώ αναγωγική αντίδραση (βλ. λ. *αναγωγικός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ἄγω*].

αναγωγή (η) **1.** η αναφορά, η τοποθέτηση (πράξης, σχέσης ή κατάστασης) σε άλλη βάση ή διάσταση (συνήθ. απλούστερη ή πιο αποσαφηνισμένη): *η ~ μιας διμερούς διαφοράς σε διεθνές ζήτημα* **2.** ΦΙΛΟΣ. η μετατροπή δεδομένου σε μια πιο ενδιαφέρουσα, πιο απλή ή πιο εύχρηστη μορφή **3.** ΧΗΜ η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα χημικό στοιχείο (ελεύθερο ή σε ένωσή του) προσλαμβάνει ηλεκτρόνια **4.** ΜΑΘ (α) η διαδικασία μετατροπής μιας μαθηματικής παράστασης ή σχέσης σε ίση ή ισοδύναμη: *~ ομοίων όρων* (σε πολυώνυμο) || *~ κλάσματος* (β) μέθοδος επίλυσης προβλημάτων στην αριθμητική: *~ στη μονάδα* **5.** η επαναφορά τροφής από το στομάχι ή τον οισοφάγο στο στόμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνάγω*].

αναγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκύπτει με τη διαδικασία τής αναγωγής: *~ αντίδραση / μέθοδος* **2.** ΧΗΜ ***αναγωγικό μέσο*** χημική ένωση ή στοιχείο που έχει την ιδιότητα να προκαλεί την αναγωγή άλλων σωμάτων, καθώς αυτό οξιδώνεται

αναγωγισμός (ο) ΦΙΛΟΣ -ΠΟΛΙΤ η ανάλυση σύνθετου φαινομένου, ιδέας, θεωρίας κ.λπ σε απλούστερα στοιχεία ή με βάση ένα μόνο κριτήριο ή με υπεραπλουστευτικό τρόπο. — **αναγωγιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ reductionism].

ανάγωγος¹, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλή αγωγή, καλή ανατροφή: *είναι ~ παιδί· μιλάει με αναίδεια στους γονείς του* ΣΥΝ κακομαθημένος, αγενής, κακοαναθρεμμένος. — **ανάγωγα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἀγωγή*. Ήδη αρχ είναι η σημ. «ατίθασος, αδάμαστος» (με αναφορά σε ζώα), ενώ στη Μτγν. Ελληνική συναντούμε και τη σημερινή σημ. (λ χ *ἀνάγωγος καὶ ἀπαίδευτος τρόπος*, Διόδ. Σικελιώτης). Η φρ. *ανάγωγο κλάσμα* είναι μεταφρ δάνειο (πβ. αγγλ. irreducible fraction)]

ανάγωγος², -η, -ο ΜΑΘ ***ανάγωγο κλάσμα*** κλάσμα τού οποίου οι όροι δεν επιδέχονται περαιτέρω απλοποίηση (λ.χ. 9/15 → 3/5).
[ΕΤΥΜ < *αναγωγή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ irréductible, με αναβιβασμό τόνου κατά τα στερητ.].

αναδασμός (ο) η διαδικασία ανακατανομής τής έγγειας ιδιοκτησίας για την καλύτερη και δικαιότερη εκμετάλλευση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων: *τα μέτρα για τους αγρότες προβλέπουν και ~ τής γης* ΣΥΝ ξαναμοίρασμα, αναδιανομή
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀναδατέομαι* «ξαναμοιράζω» < *ἀνα-* + *δατέομαι* «διανέμω», βλ. κ. *δασμός*].

αναδασώνω ρ μετβ [1877] {αναδάσω-σα, -θηκα, -μένος} φυτεύω δέντρα (σε έκταση που απογυμνώθηκε λόγω πυρκαγιάς ή άλλης αιτίας), ξαναδημιουργώ δάσος (σε αποψιλωμένη έκταση)

αναδάσωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τεχνητή δημιουργία δάσους σε περιοχή όπου η φυσική βλάστηση έχει καεί ή αποψιλωθεί, με φύτευση δενδρυλλίων που παράγονται σε φυτώρια ή με σπορά
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. reboisement].

αναδασωτέος, -α, -ο αυτός που πρόκειται ή πρέπει να αναδασωθεί: *~ δασική έκταση / περιοχή* || *εκατοντάδες χιλιάδες στρέμματα καμένου δάσους κηρύχθηκαν αναδασωτέα.*
[ΕΤΥΜ < *αναδασώ(νω)* + παραγ επίθημα *-τέος*, πβ. κ. *μειω-τέος*].

αναδεικνύω [αρχ] κ **αναδείχνω** ρ. μετβ. {ανέδειξα, ανα-δείχθηκα κ. -δείχτηκα, -δεδειγμένος} **1.** κάνω (κάτι) να φαίνεται καθαρά, να ξεχωρίζει. *το καινούργιο της χτένισμα αναδεικνύει τα χαρακτηριστικά τού προσώπου της* ΣΥΝ προβάλλω **2.** (συνεκδ.) αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλη αξία ή σπουδαιότητα, εξυψώνω, βγάζω (κάποιον) από την αφάνεια *ο Κουν ανέδειξε πολλούς σημαντικούς ηθοποιούς* ΣΥΝ. φέρω στο προσκήνιο, προωθώ, καταξιώνω **3.** εκλέγω (κάποιον) σε αξίωμα, επιλέγω (κάποιον) μεταξύ άλλων ως κατάλληλο για συγκεκριμένη θέση: *τον ανέδειξαν γενικό γραμματέα τού κόμματος* ΣΥΝ εκλέγω **4.** (μεσοπαθ. ***αναδεικνύομαι***) ξεπροβάλλω, ξεχωρίζω, διακρίνομαι και αναγνωρίζομαι· *ένας πολιτικός που αναδείχθηκε μέσα από τους αγώνες του* ΣΥΝ (λόγ) αναφαίνομαι, προοδεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω*

ανάδειξη (η) {-ης κ -είξεως | χωρ πληθ.} **1.** η έξοδος από την αφάνεια, η προώθηση και προβολή, η εμφάνιση στο προσκήνιο και η καθιέρωση· (κατ' επέκτ.) η διάκριση σε συγκεκριμένο τομέα, η κοινωνική ή επαγγελματική πρόοδος: *η ~ στον δημοσιογραφικό χώρο / στο καλλιτεχνικό στερέωμα* ΣΥΝ προκοπή, ευδοκίμηση, επιτυχία **2.** η εκλογή σε αξίωμα: *η ~ του σε πρόεδρο τού κόμματος* || *η ~ μιας ομάδας σε κυπελλούχο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάδειξις* < *ἀναδεικνύω*].

αναδεκτός [1893] κ. **αναδεχτός** (ο), **αναδεκτή** κ. **αναδεχτή** (η) (λαϊκ.) ο βαφτιστικός (βλ.λ.) ΣΥΝ. αναδεξιμιός.

ανάδελφος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει αδέλφια **2.** (κυρ μτφ.) αυτός που δεν έχει ομοεθνείς ή ομοφύλους, που είναι εντελώς μόνος και χωριστός από τους άλλους. *έθνος ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἀδελφός*]

αναδεντράδα (η) κλήμα αναρριχώμενο σε τοίχο ή σε δέντρα και συνεκδ. η σκιά του ΣΥΝ κληματαριά, κρεβατίνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναδενδράς, -άδος* < *ἀνα-* + *-δενδράς* < *δένδρον*].

αναδεξιμιός (ο), **αναδεξιμιά** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο το οποίο βαφτίζει κάποιος, το «πνευματικό παιδί» ως προς τη σχέση του με τον νονό ή τη νοννά ΣΥΝ βαφτιστήρι, βαφτισιμιός, αναδεκτός.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀναδεξιμαῖος* < *ἀνα-* + *δεξιμαῖος* (πβ. αόρ *ἀν-ε-δεξάμην*), ρ. *ἀναδέχομαι*].

αναδευτήρας (ο) μηχανοκίνητο συνήθ αντικείμενο για την ανάδευση, το ανακάτεμα υλικών· (ειδικότ.) συσκευή για την ανάμειξη υγρών και ιδ. ποτών ΣΥΝ αναμικτήρας.
[ΕΤΥΜ < *αναδεύω* + παραγ επίθημα *-τήρας*].

αναδεύω ρ. μετβ κ αμετβ. {ανάδ-εψα (λόγ. -ευσα), -εύτηκα (λόγ. -εύθηκα), -ευμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ανακινώ από τον πυθμένα, από τον βυθό· ανακατεύω: *~ τα υλικά σε σκεύος μαγειρικής* || (μτφ) *~ σκέψεις στον νου μου* (προβληματίζομαι, ανησυχώ) ♦ **2.** (αμετβ.) στριφογυρίζω, κινούμαι στο ίδιο σημείο (συνήθ ανήσυχα) **3.** (μεσοπαθ. ***αναδεύομαι***) κινούμαι στη θέση μου, ανασαλεύω. — **ανάδευση** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνα-* + *δεύω* «υγραίνω», αγν. ετύμου]

αναδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αναδέχθηκα} δέχομαι στην αγκαλιά μου (νεοβαπτιζόμενο βρέφος), γίνομαι ανάδοχος, νοννός / νοννά του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

αναδεχτός (ο) → αναδεκτός

αναδημιουργία (η) [1891] {χωρ. πληθ } **1.** η δημιουργία από την αρχή, ο εκ νέου σχηματισμός πράγματος ή κατάστασης· *υποστηρίζεται ότι η μετάφραση ενός κειμένου από μια γλώσσα σε μιαν άλλη αποτελεί διαδικασία αναδημιουργίας τού πρωτοτύπου* **2.** (μτφ.) η πνευματική ή ηθική αναγέννηση από την παρακμή και την αποτελμάτωση: *πνέει άνεμος αναδημιουργίας στην πολιτιστική ζωή τού τόπου* — **αναδημιουργώ** ρ. [μτγν.] {-είς ..}, **αναδημιουργικός,** -ή, -ό [μτγν], **αναδημιουργικά** επίρρ.

αναδημοσίευση (η) [1891] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η δημοσίευση σε εφημερίδα ή περιοδικό κειμένου ή τμήματος κειμένου από άλλο έντυπο στο οποίο είχε δημοσιευθεί για πρώτη φορά· η εκ νέου δημοσίευση ενός κειμένου: *~ από μια ξένη εφημερίδα.*

αναδημοσιεύω ρ. μετβ [1885] {αναδημοσίευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} δημοσιεύω εκ νέου (κείμενο ή τμήμα κειμένου που έχω ήδη δημοσιεύσει ή που έχει δημοσιευθεί σε άλλο έντυπο) *κατόπιν απαιτήσεως των αναγνωστών η εφημερίδα αναδημοσίευσε το επίμαχο άρθρο* || *το άρθρο του αναδημοσιεύθηκε σε όλα τα μεγάλα ευρωπαϊκά περιοδικά.*

αναδιανεμητικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στην αναδιανομή ενός συνόλου, κατάλληλος για αναδιανομή.

αναδιανομή (η) το εκ νέου μοίρασμα (ενός πράγματος): *~ γεωργικών εκτάσεων* ΣΥΝ ανακατανομή. — **αναδιανέμω** ρ

αναδιαρθρώνω ρ μετβ {αναδιάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} καθορίζω εκ νέου τη δομή, μεταβάλλω τον τρόπο με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα επιμέρους στοιχεία της *η κυβέρνηση προσπαθεί να αναδιαρθρώσει το εκπαιδευτικό σύστημα* ΣΥΝ αναδιοργανώνω.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. restructure]

αναδιάρθρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο εκ νέου καθορισμός τής δομής, η μεταβολή τού τρόπου σύνδεσης των επιμέρους στοιχείων της· *η ~ τού κρατικού μηχανισμού* ΣΥΝ αναδιοργάνωση. — **αναδιαρθρωτικός,** -ή, -ό.

αναδιάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ) η εκ νέου διάταξη των μελών ενός όλου, ενός συστήματος, για να αποτελέσουν μια νέα, περισσότερο λειτουργική οργανική ενότητα· *χρειάστηκε η ~ των δυνάμεών μας κατά μήκος τής γραμμής πυρός* ΣΥΝ ανασύνταξη, ανακατάταξη. — **αναδιατάσσω** ρ.

αναδιατυπώνω ρ. μετβ. {αναδιατύπω-σα, -θηκα, -μένος} διατυπώνω, εκφράζω (κάτι) με άλλον τρόπο: *~ την απόφαση ώστε να φαίνεται ηπιότερη*
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού αγγλ reword]

αναδιατύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εκ νέου διατύπωση με άλλον τρόπο: *η ~ μιας πρότασης.*

αναδίδω [αρχ] κ **αναδίνω** ρ. μετβ. {ανέδιδα· μόνο σε ενεστ κ παρατ } **1.** εκπέμπω στον χώρο, βγάζω (ευχάριστες ή δυσάρεστες) οσμές, γίνομαι αντιληπτός μέσω τής αισθήσεως τής όσφρησης: *τα λουλούδια αναδίδουν μια ευχάριστη μυρωδιά* ΣΥΝ αποπνέω **2.** εκπέμπω προς τα επάνω, διασκορπίζω σε μεγάλη έκταση: *το ηφαίστειο μετά την έκρηξη άρχισε να αναδίδει πυκνούς καπνούς* ΣΥΝ. βγάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

αναδιοργανώνω ρ. μετβ. [1884] {αναδιοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} τροποποιώ την υπάρχουσα οργάνωση (ενός συστήματος) με σκοπό την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας. *~ τον δημόσιο τομέα* ΣΥΝ αναμορφώνω, ανασυγκροτώ ΑΝΤ αποδιοργανώνω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reorganiser (νόθο σύνθ.)].

αναδιοργάνωση (η) [1856] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τροποποίηση τής υπάρχουσας οργάνωσης, η εκ νέου οργάνωση (ενός συστήματος) για την επίτευξη καλύτερης λειτουργίας· *η ~ τής επιχείρησης με βάση σύγχρονα πρότυπα* ΣΥΝ αναμόρφωση, ανασυγκρότηση ΑΝΤ αποδιοργάνωση

αναδιπλασιασμός (ο) [μτγν.] **1.** (στα Αρχαία Ελληνικά) η επανάληψη τού αρχικού συμφώνου τού θέματος ενός ρήματος, συνοδευόμενου από ε (συντελικοί χρόνοι) ή ι (ενεστώτας), λ.χ. *δε-δομένος, πί-πτω* ΣΥΝ διπλασιασμός **2.** ΒΙΟΛ. η αυτοαναπαραγωγή τού D.N.A. ΣΥΝ αντιγραφή. — **αναδιπλασιάζω** ρ [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

αναδιπλώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναδιπλώ-θηκα, -μένος} **1.** υποχωρώ προσωρινά, προκειμένου να προστατεύσω και να ανασυντάξω τις δυνάμεις μου: *τα στρατεύματα τού εχθρού αναδιπλώθηκαν στην οχυρή γραμμή τους* ΣΥΝ συσπειρώνομαι **2.** (μτφ) γίνομαι διαλλακτικός, παρουσιάζω σημεία συμβιβασμού, προσέγγισης ή αλλαγής στάσης. *μόλις συνειδητοποίησε το λάθος του, αναδιπλώθηκε και προσπάθησε να αλλάξει την κουβέντα* || *ο δήμαρχος αναδιπλώθηκε στο ζήτημα των μέτρων ελεγχόμενης στάθμευσης* ΣΥΝ συμβιβάζομαι, διαλλάσσομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναδιπλῶ / -οῦμαι (-όω)*, αρχική σημ. «διπλασιάζω – επαναλαμβάνω», < *ἀνα-* + *διπλῶ* (βλ. λ. *διπλώνω*) Η σημερινή σημ

αποδίδει το γαλλ. se replier].

αναδίπλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προσωρινή υποχώρηση για προστασία και ανασύνταξη δυνάμεων (κάποιου): *η ~ τού στρατεύματος* ΑΝΤ ανάπτυξη • **2.** ΓΛΩΣΣ σχήμα λόγου κατά το οποίο μία λέξη προτάσεως ή μία φράση επαναλαμβάνεται αμέσως για δεύτερη φορά, υπηρετώντας εκφραστικούς λόγους, λ.χ. «μιλούσε *αργάαργά* και επιβλητικά», «*αγάλι-αγάλι* γίνεται η αγουρίδα μέλι», «ο ελληνικός *λαός, λαός* ηρωικός και βασανισμένος.. » ΣΥΝ παλιλλογία.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναδίπλωσις*, αρχική σημ. «συστροφή (εντέρου), ειλεός», < *ἀναδιπλῶ* (βλ.λ.). Οι σημ «διπλασιασμός – επανάληψη» είναι μτγν]

αναδίφηση (η) [1862] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και λεπτομερειακή έρευνα, μελέτη κυρ. αρχείων, εγγράφων κ λπ : *η~ των βυζαντινών χειρογράφων τής μονής* (πβ. λ. *φυσιοδίφης. ιστοριοδίφης*) — **αναδίφης** [1885] κ **αναδιφητής** (ο) [1878].

αναδιφώ ρ. μετβ {αναδιφάς. | αναδίφησα} (λόγ) ερευνώ εξαντλητικά αναζητώντας κάτι: *αναδίφησε τα παλιά αρχεία και βρήκε σημαντικά στοιχεία για τη μελέτη του.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναδιφῶ (-άω)* «αναζητώ ψηλαφώντας» < *ἀνα-* + *διφῶ* «ψηλαφώ», αγν ετύμου].

αναδόμηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (γενικά) η μεταβολή τής δομής, τής οργάνωσης ή τής λειτουργίας ενός συστήματος πάνω σε νέες βάσεις: *η ~ τού συστήματος τού ρήματος στην Ελληνική οδήγησε στην απλοποίηση τής μορφής του* ΣΥΝ αναμόρφωση, ανασχηματισμός, ανασυγκρότηση. ανασύσταση, ανασύνταξη **2.** (συνήθ. ειδικότ) η ανασύνθεση τού κυβερνητικού σχήματος με αλλαγές υπουργών ΣΥΝ ανασχηματισμός.
[ΕΤΥΜ < Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. restructuration / reshuffling].

αναδομώ ρ. μετβ {αναδομείς . | αναδόμ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταβάλλω τη δομή, τη σύνθεση συνόλου: *ο πρωθυπουργός αναδόμησε την κυβέρνηση αντικαθιστώντας πέντε υπουργούς του* ΣΥΝ αναμορφώνω. ανασχηματίζω, αναδιαρθρώνω **2.** (ειρων. για ένα μόνο πρόσ.) καθαιρώ, απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση (του), αλλάζω τις αρμοδιότητες (κάποιου): *τον αναδόμησε ο πρωθυπουργός ύστερα από την πρόσφατη κριτική του στις θέσεις τού κόμματος*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. restructure].

αναδουλειά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης ΣΥΝ ανεργία **2.** (συνεκδ.-συνήθ στον πληθ.) η οικονομική δυσκολία και στενοχώρια: *οι έμποροι παραπονούνται ότι έχουν αναδουλειές, επειδή δεν κυκλοφορεί ρευστό στην αγορά* ΣΥΝ δυσπραγία. (λαϊκ) κεσάτια.
[ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ. + *δουλειά*].

αναδοχή (η) **1.** (α) η αποδοχή και ανάληψη ευθυνών για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου. *η ~ τού έργου τής διάνοιξης δρόμου* (β) ΝΟΜ ***αναδοχή χρέους*** η σύμβαση που συνάπτει κάποιος (αναδοχέας) με τον δανειστή και βάσει αυτής αναδέχεται ξένο χρέος υπεισερχόμενος στη θέση τού αρχικού οφειλέτη είτε κατ' αποκλεισμόν εκείνου ο οποίος έτσι απαλλάσσεται (στερητική αναδοχή χρέους) είτε παράλληλα προς εκείνον ο οποίος εξακολουθεί να ευθύνεται (σωρευτική αναδοχή χρέους) • **2.** η ανεπίσημη υιοθεσία και ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 χρόνων.
[ΕΤΥΜ. μτγν , αρχική σημ. «εγγύηση. ενέχυρο», < αρχ. *ἀναδέχομαι*]

ανάδοχος (ο/η) {αναδόχ-ου | -ων, -ους} **1.** το φυσικό ή κυρ νομικό πρόσωπο που αναλαμβάνει με τις προβλεπόμενες διαδικασίες την εκτέλεση δημόσιου έργου: *~ τού μετρό / τής εθνικής οδού / τού αεροδρομίου* || (ως επίθ.) *η ~ εταιρεία* ΣΥΝ εργολάβος, κατασκευαστής • **2.** πρόσωπο που δίνει όνομα στο βρέφος κατά το μυστήριο τής βαπτίσεώς του ΣΥΝ νοννός **3.** ΝΟΜ ***ανάδοχοι γονείς*** ζευγάρι που αναλαμβάνει την ανατροφή παιδιού μέχρι την ηλικία των 18 ετών, οπότε το ίδιο το παιδί αποφασίζει αν θα ολοκληρωθεί και θα επισημοποιηθεί τυπικά η διαδικασία τής υιοθεσίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ. *ἀναδέχομαι*].

ανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) ΤΕΧΝΟΛ η επιστροφή μέρους τού εξαγομένου (output) από ένα σύστημα πίσω στην πηγή του, με σκοπό τη διόρθωση ή μεταβολή τού εξαγομένου: *η ~ από έναν υπολογιστή μάς δίνει τη δυνατότητα να βελτιώσουμε το πρόγραμμά του* ΣΥΝ ανατροφοδότηση **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία ελέγχου τής ορθής λειτουργίας μιας μηχανής μέσω ειδικών οργάνων της που μεταφέρουν πληροφορίες για τη συμπεριφορά τής μηχανής στην πράξη, ελέγχοντας τη μηχανική τάση για αποδιοργάνωση, ώστε να επιτυγχάνεται διόρθωση τού σφάλματος ΣΥΝ ανατροφοδότηση **3.** (στα μέσα επικοινωνίας) η μεταβίβαση τής αντίδρασης τού δέκτη πίσω στον πομπό (λ.χ. τού κοινού προς τον ομιλητή μέσω των παρατηρήσεων τού κοινού κατά την ομιλία, των αναγνωστών προς το έντυπο μέσω τής αλληλογραφίας ή τού αριθμού πωλήσεως τευχών / φύλλων κ.λπ.). που επιτρέπει στον πομπό να προσαρμόσει το μήνυμά του στις απαιτήσεις τού δέκτη ή τής επικοινωνίας **4.** (γενικότ.) κάθε αντίδραση ενός δέκτη μηνύματος προς τον πομπό, λ.χ. στην παιδαγωγική, ο τρόπος αντίδρασης των μαθητών στη μορφή τής διδασκαλίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. feedback].

αναδρομή (η) **1.** (για υγρά) η κίνηση προς υψηλότερο επίπεδο, προς τα πάνω: *η ~ τού νερού σε δοκιμαστικό σωλήνα* • **2.** ΜΟΥΣ. η επανάληψη ορισμένου μέρους μουσικής συνθέσεως **3.** (μτφ.) *(α)* η αναφορά σε γεγονότα τού παρελθόντος, είτε με γλωσσικές πληροφορίες είτε με τεχνικά οπτικοακουστικά μέσα (υλικό αρχείου. έντυπο, ηχητικό ή οπτικό): *ιστορική ~* || *~ στις μέρες τού πολέμου* (β) ΛΟΓΟΤ. ***κατ' αναδρομή διήγημα*** διήγημα που αρχίζει την εξιστόρηση από το μέσον τής ιστορίας και κατόπιν επανέρχεται στην αρχή με επεισόδια
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνα-* + *-δρομή* < θ. *δρομ-*, από όπου και *δρόμ-ος* (βλ.λ)].

αναδρομικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που, ενώ θεσπίζεται στο παρόν, θεωρείται ότι ισχύει από προγενέστερο χρονικό σημείο (= αναδρομική ισχύς): *~ αύξηση / νόμος / χρέος / φόρος* **2.** ***αναδρομικά*** (τα) τα χρήματα που λαμβάνονται εκ των υστέρων και καλύπτουν παρελθοντικό χρονικό διάστημα βάσει νεότερης συνήθ ρύθμισης: *εισπράττω τα ~* **3.** αυτός που γίνεται στο παρόν αλλά αναφέρεται στο παρελθόν, σε προηγούμενες περιόδους· *γίνεται ~ έκθεση έργων τού διάσημου ζωγράφου* (με έργα που έχουν εκτεθεί στο παρελθόν). — **αναδρομικά / -ώς** [1858] επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rétroactif].

αναδρομικότητα (η) [1889] {χωρ πληθ.} η ιδιότητα συγκεκριμένης ρύθμισης (λ χ νομοθετικής) να έχει αναδρομική ισχύ. *η ~ τής ισχύος τού νόμου κρίθηκε αντισυνταγματική.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ rétroactivité]

ανάδρομος, -η, -ο **1.** αυτός που κινείται αντίθετα προς το κανονικό, το φυσικό *~ φορά* ΣΥΝ ανάποδος, ανάστροφος **2.** ΑΣΤΡΟΝ ***ανάδρομη κίνηση*** η προς δυσμάς φαινόμενη κίνηση ενός πλανήτη, ως προς επίγειο παρατηρητή. που προκύπτει από τον συνδυασμό τής κίνησης τού πλανήτη και τής κίνησης τής Γης γύρω από τον Ήλιο **3.** ΙΧΘΥΟΛ (ψάρι) που, ενώ ζει στη θάλασσα. μεταναστεύει στα νερά των ποταμών για να γεννήσει τα αβγά του, όπως ο σολομός τού Ατλαντικού Ωκεανού **4.** (συνεκδ.) αυτός που κινείται προς τα πίσω. που δεν παρουσιάζει σημεία προόδου, αλλά οπισθοχώρησης· *~ πορεία / κίνηση* ΣΥΝ οπισθοδρομικός, οπισθοχωρητικός **5.** ΒΙΟΛ ***ανάδρομη διασταύρωση*** η διασταύρωση ατόμων τής πρώτης θυγατρικής γενεάς με έναν από τους γονείς τους
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανερχόμενος, ανοδικός». < *ἀνα-* + *δρόμος*. Ο όρος *ανάδρομη κίνηση* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. retrograde motion]

αναδύομαι ρ. αμετβ. αποθ {αναδύθηκα· μτχ. ενεστ. αναδυόμενος, -η (λόγ. -ομένη), -ο} **1.** ανεβαίνω στην επιφάνεια τού νερού: *το υποβρύχιο αναδύθηκε, μόλις βρέθηκε σε ασφαλή ύδατα* ΣΥΝ ανέρχομαι **2.** (λογοτ.) ξεπροβάλλω στον ορίζοντα. γίνομαι αντιληπτός, βγαίνω μέσα από το σκοτάδι· *ο ήλιος. λαμπερός. αναδύθηκε μέσα από τα σύννεφα* **3.** (μτφ) παρουσιάζομαι ξαφνικά. εμφανίζομαι στο προσκήνιο, γίνομαι αισθητός. *κατά τη μεταξύ τους συζήτηση αναδύθηκαν οι διαφορές τους* ΣΥΝ ξεπροβάλλω. αναφαίνομαι **4.** ΜΥΘΟΛ ***αναδυομένη*** (η) προσωνυμία τής θεάς Αφροδίτης, γιατί σύμφωνα με τον μύθο ξεπρόβαλε μέσα από τους αφρούς τής θάλασσας στην Κύπρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δύση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *δύομαι* «εισέρχομαι» Βλ. κ. *δύω*]

ανάδυση (η) {-ης κ -ύσεως | -ύσεις. -ύσεων} **1.** η άνοδος (λ χ από τον βυθό) στην επιφάνεια: *η ~ τού υποβρυχίου / τού δύτη* ΑΝΤ κατάδυση **2.** (μτφ.) η εμφάνιση στο προσκήνιο: «*μια αργή αλλά σταθερή ~ των λαϊκών στρωμάτων στην επιφάνεια*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάδυσις* < *ἀναδύω* /*-ομαι* (βλ.λ.). Η σημ. 2 είναι απόδ. τού αγγλ. emergence].

αναερόβιος, -α, -ο [1881] ΒΙΟΛ **1.** (για φαινόμενο ή διαδικασία) αυτός που πραγματοποιείται σε περιβάλλον χωρίς οξυγόνο: *~ αναπνοή* ΑΝΤ αερόβιος **2.** (για οργανισμό) αυτός που ζει χωρίς οξυγόνο: *~ βακτήρια* ΑΝΤ αερόβιος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anaérobique, όρος που πλάστηκε από τον Γάλλο χημικό L. Pasteur].

αναεροβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένοι οργανισμοί (βακτήρια κ ά.) επιβιώνουν χωρίς οξυγόνο ΑΝΤ αεροβίωση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anaérobiose].

ανάερος, -η. -ο **1.** (μτφ) αυτός που είναι τόσο ελαφρύς, σαν να στέκεται στον αέρα, σαν να μην αποτελείται από ύλη. *~ ύπαρξη / κίνηση / βάδισμα* ΣΥΝ. ανάλαφρος, αιθέριος, άυλος • **2.** αυτός που δεν αερίζεται επαρκώς (πβ λ. *ανήλιος*)
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *αέρας*].

αναζήτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επίμονη και συστηματική προσπάθεια εξευρέσεως (πράγματος / προσώπου): *~ στέγης / απολεσθέντος αντικειμένου /εργασίας / χρημάτων* || *η ~ τής αλήθειας / τής λύσης ενός προβλήματος / τού ιδανικού συντρόφου* ΣΥΝ (λόγ.) αναδίφηση, διερεύνηση, (καθημ) ψάξιμο. (λαϊκ.) γύρεμα **2.** (ειδικότ.) ***αναζητήσεις*** (οι) (α) ψυχικού ή πνευματικού ενδιαφέροντος έρευνες και προβληματισμοί: *οι θεωρητικές ~ κάποιου* (β) ***αναζητήσεις τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού*** ραδιοφωνική ανακοίνωση των ονομάτων προσώπων που αγνοούνται και τους αναζητούν οι συγγενείς τους

αναζητώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. μετβ {αναζητ-είς κ. -άς... | αναζήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ψάχνω με επίμονο τρόπο να βρω (κάποιον/ κάτι): *~ την αλήθεια / τον ένοχο / αποδείξεις* ΣΥΝ. ψάχνω, ζητώ, γυρεύω. ερευνώ **2.** αισθάνομαι την επιθυμία να βρω (κάτι/κάποιον που μου λείπει): *~ τη συντροφιά σου* || *~ τις όμορφες μέρες που έζησα* || *~ την ευτυχία* ΣΥΝ νοσταλγώ. επιθυμώ, αποζητώ. — **αναζητητής** (ο) [1877], **αναζητητικός**, -ή, -ό [1840].

αναζωογόνηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η επανάκτηση των σωματικών και ψυχικών δυνάμεων. το ξανάνιωμα τού οργανισμού ύστερα από μια κατάσταση εξάντλησης: *οι διακοπές συμβάλλουν στην ψυχική μας ~* ΣΥΝ αναγέννηση, τόνωση. ενδυνάμωση ΑΝΤ εξάντληση. εξουθένωση **2.** η επαναφορά σε προηγούμενη καλή κατάσταση ύστερα από μια περίοδο κάμψης: *η ~ τής αγοράς* ΣΥΝ. τόνωση, αναθέρμανση. — **αναζωογονητικός**, -ή, -ό [1890], **αναζωογονητικά** επίρρ.

αναζωογονώ ρ. μετβ. [μτγν] {αναζωογονείς . | αναζωογόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δίνω νέες δυνάμεις, νέα πνοή (σε κάποιον/κάτι που παρουσιάζει σημεία κόπωσης ή φθοράς): *ένα ντους μετά από*

μια δύσκολη μέρα θα σε αναζωογονήσει || *ενυδατική κρέμα που αναζωογονεί και τονώνει το δέρμα* ΣΥΝ τονώνω, φρεσκάρω **2.** (μτφ) βοηθώ στην ανανέωση (πράγματος που βρίσκεται σε κρίση ή παρακμή): *η εισροή συναλλάγματος θα αναζωογονήσει την οικονομία* || *ένα ρομαντικό ταξίδι θα αναζωογονήσει τη σχέση τους* ΣΥΝ αναθερμαίνω.

αναζωπυρώνω ρ. μετβ {αναζωπύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω νέες διαστάσεις (σε φωτιά που τείνει να σβήσει): *οι δυνατοί άνεμοι αναζωπυρώνουν τις εστίες τής φωτιάς* ΣΥΝ ξαναφουντώνω, (λόγ.) αναρριπίζω **2.** (μτφ.) δίνω νέα ζωή, νέα πνοή ή ένταση, αναθερμαίνω (κάτι που τείνει να χαθεί ή να ατονήσει) *~ την ελπίδα / την ένταση / έναν καβγά* ΣΥΝ ενισχύω, τονώνω
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀναζωπυρῶ (-όω)* < αρχ *ἀναζωπυρῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *ζωπυρῶ* «ανάβω φωτιά» < *ζώπυρον* «σπινθήρας», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ *ζῶον πῦρ* «ζωντανή φωτιά, φλόγα»].

αναζωπύρωση (η) [μεσν] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ενίσχυση των διαστάσεων, τής έντασης (φωτιάς που έτεινε να σβήσει): *κίνδυνος αναζωπύρωσης* ΣΥΝ (λαϊκ.) ξαναφούντωμα **2.** (μτφ.) η αναθέρμανση, η τόνωση, η ενίσχυση. *η ~ τού πάθους / των ταραχών / τού κύματος απεργιών / τού εθνικισμού / των πολεμικών συγκρούσεων* ΣΥΝ ενίσχυση. Επίσης (αρχαιοπρ.) **αναζωπύρηση** [αρχ.]

> **αναζωπύρωση ή αναζωπύρηση;** Η λ. *πυρ* έδωσε στην Αρχαία κανονικώς ρ. *πυρόω* (> *πυρώνω*). Η λ *ζώπυρον* (ως σύνθετη) έδωσε ρ. σε *-έω (-εῖς, -εῖ.)*, ήτοι **ζωπυρῶ** και **ἀναζωπυρῶ** *(-εῖς, -εῖ ..)* με παράγωγο το *ἀναζωπύρησις* (> **αναζωπύρηση**), που είναι και το κανονικό. Ήδη στην Αρχαία το *ἀναζωπυρῶ (-εῖς .)* μεταπλάστηκε (αργότερα και σπανιότερα) σε *ἀναζωπυρόω (-οῖς. .)* > **αναζωπυρώνω** και **αναζωπύρωσις** (ήδη αρχ.) με επίδραση τού απλού *πυρῶ (-οῖς .) / πυρώνω*. Άρα τόσο το *αναζωπύρηση* όσο και το *αναζωπυρώ (-είς .)* είναι σωστοί παραδοσιακοί τύποι κοντά στους σχετικά νεότερους και μεταπλασμένους τ *αναζωπυρώνω – αναζωπύρωση*

αναθάλλω ρ. αμετβ. {ανέθαλα (να/θα αναθάλω)} (λόγ.-σπάν) **1.** (κυριολ) βγάζω εκ νέου βλαστούς και άνθη· *με τις συχνές βροχές και τη συστηματική φροντίδα, δέντρα και φυτά στον κήπο άρχισαν να αναθάλλουν* **2.** (μτφ.) ανακτώ δυνάμεις, εμφανίζω πρόοδο μετά από περίοδο στασιμότητας ή κρίσης *σύμφωνα με εκτιμήσεις διεθνών οργανισμών, υπάρχουν βάσιμες ελπίδες ότι η οικονομία θα αναθάλει* ΣΥΝ τονώνομαι, ενισχύομαι, αναζωογονούμαι, ανακάμπτω.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *θάλλω* «ανθίζω, βλαστάνω»]

αναθαρρώ ρ αμετβ. [αρχ.] {αναθαρρείς. . | αναθάρρ-ησα, -ημένος} ανακτώ το χαμένο μου θάρρος. *αναθάρρησε που είδε τους φίλους του και συνέχισε την προσπάθειά του με μεγαλύτερο κουράγιο κι αισιοδοξία* ΣΥΝ ξεθαρρεύω, εμψυχώνομαι, (οικ.) παίρνω τα πάνω μου Επίσης **αναθαρρεύω** {αναθάρρεψα}. — **αναθάρρηση** (η) [μτγν.].

ανάθεμα (το) {αναθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κατάρα (εναντίον προσώπου, πράγματος ή κατάστασης που θεωρούνται ιδιαιτέρως μισητά) (+σε): *«~ στην ξενιτειά με τα φαρμάκια που 'χει»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. ευλογία ΦΡ (α) ***(π') ανάθεμα*** (+αιτ. αδύνατου τ προσ αντων.) (i) για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας από τη συμπεριφορά, τη στάση κάποιου· *ανάθεμά σε που δεν μας αφήνεις να ησυχάσουμε βραδιάτικα!* (ii) (χαριτολογώντας) για κάτι που μας προκαλεί, μας εξάπτει, μας διεγείρει και δεν μπορούμε να του αντισταθούμε· *Π' ανάθεμά την! Μας πήρε το μυαλό με τα σκέρτσα της!* (β) (εμφατ.) ***ανάθεμα κι αν*** για περίπτωση που αποκλείουμε εντελώς, που αρνούμαστε κατηγορηματικά: *~ κατάλαβα λέξη απ' όσα είπε!* || *~ άνοιξε βιβλίο όλες αυτές τις μέρες* (δεν διάβασε τίποτα) **2.** (ως επιφών. +αιτ) (α) για κάτι που ευχόμαστε να μην είχε συμβεί, υπάρξει κ.λπ.: *~ την ώρα και τη στιγμή που σε γνώρισα* (β) για κάτι που θεωρούμε ότι δεν διαθέτει κάποιος ή δεν τον χαρακτηρίζει σε ικανοποιητικό βαθμό: *~ το μυαλό σου! Τίποτα δεν καταλαβαίνεις* (γ) για κάτι σπουδαίο που έχει κανείς, χωρίς να του αξίζει· κρίμα: *~ τα πλούτη και την ομορφιά του, τέτοιος παλιοχαρακτήρας που είναι!* **3.** (συνεκδ.) το αντικείμενο έντονου μίσους και ολοκληρωτικής απόρριψης: *υπήρξε το ~ τής οικογένειας ύστερα από τον γάμο της με έναν αλλόθρησκο* **4.** ΕΚΚΛΗΣ ειδική βαριά ποινή που ισοδυναμεί με τον αποκλεισμό ενός προσώπου από το σώμα τής Εκκλησίας η ποινή αυτή επιβάλλεται σε μέλη τής Εκκλησίας μόνο με πλειοψηφία των 2/3 τής Ιεράς Συνόδου τής Ιεραρχίας της, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη (ν. 590/1977)· *ρίχνω το ~ σε κάποιον* || *παραδίδω κάποιον στο ~* || *απαγγέλλω το ~ εναντίον κάποιου* ΦΡ ***ανάθεμα Βενιζέλου*** ο αφορισμός τού Βενιζέλου από τη Σύνοδο τής Εκκλησίας τής Ελλάδας στις 12/25-12-1916, με το αιτιολογικό ότι επιβουλευόταν τον θεσμό τής βασιλείας, επειδή είχε αποφασίσει την είσοδο τής χώρας στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλευρό των Συμμάχων (Αντάντ, βλ λ.) **5.** ΛΑΟΓΡ καταραμένο μέρος: *στέλνω κάποιον στο ~* (τον διαολοστέλνω) || *άμε / σύρε / πήγαινε στο ~* (χάσου, πήγαινε στον διάβολο)· ΦΡ (α) ***τόπος τού αναθέματος*** η περίοπτη θέση στην οποία τα παλιά χρόνια (ήδη στο Βυζάντιο) έριχναν οι κάτοικοι μιας περιοχής και οι περαστικοί πέτρες (τους «λίθους τού αναθέματος») εκφωνώντας «ανάθεμα» για φυγόδικο ή άγνωστο εγκληματία, ιερόσυλο κ λπ. και συνεκδ. ο σωρός των λίθων που σχηματιζόταν (β) ***λίθος τού αναθέματος*** (i) καθεμιά από τις πέτρες που ρίχνονταν στον τόπο τού αναθέματος (ii) (μτφ) η βαριά κατηγορία, η μομφή (που εκφράζεται εναντίον κάποιου): *μετά την εκλογική ήττα οι εσωκομματικοί του αντίπαλοι τού έριξαν τον ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάθεμα* / αρχ *ἀνάθημα* «αφιέρωμα στους θεούς» < αρχ. *ἀνατίθημι* «αφιερώνω». Η σημ. «καταραμένο πράγμα, αποκρουστικό» είναι μτγν. και απαντά για πρώτη φορά στη μετάφραση των Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ herém (βλ. κ. *χαράμι*) «αντικείμενο καταραμένο, καταδικασμένο να καταστραφεί» (*π.χ.* Π Δ. *Δευτερ.* 7, 26: *οὐκ εἰσοίσεις βδέλυγμα εἰς τὸν οἶκόν σου καὶ ἔσῃ ἀνάθημα ὥσπερ τοῦτο*) Το εύρος που απέκτησε η σημ. αυτή οφείλεται και στον αποτρεπτικό χαρακτήρα που έχει από τη φύση της η πράξη τού αφιερώματος ή τής θυσίας, προκειμένου να αποφευχθεί και να προληφθεί κάτι κακό (πβ Κ.Δ. *Α' Κορινθ* 16, 22: *εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἤτω ἀνάθεμα*)]

αναθεματίζω ρ. μετβ. [μτγν] {αναθεμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εκτοξεύω κατάρες, αναθέματα εναντίον (κάποιου): *αναθεμάτιζε την ώρα και τη στιγμή που βρέθηκε μπροστά στον δρόμο του!* ΣΥΝ καταριέμαι **2.** ΕΚΚΛΗΣ αποβάλλω (κάποιον) από το σώμα τής Εκκλησίας ΣΥΝ αφορίζω, αποκηρύσσω, αποκόπτω **3.** (η μτχ ***αναθεματισμένος***, *-η, -ο*) (α) καταραμένος ή άξιος να τον καταρασθεί κάποιος· για πρόσωπα απεχθή στον ομιλητή. *άκου τι μου είπε ο ~ να κάνω!* ΣΥΝ καταραμένος (β) για κάτι που μας προκαλεί ταλαιπωρία και μας εκνευρίζει: *το ~ το ψυγείο, πάλι χάλασε!* — **αναθεμάτισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκληματώ*.

αναθεματισμός (ο) [μτγν.] **1.** η κατάρα (βλ. λ *ανάθεμα*) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η αποκήρυξη κάποιου από την κοινότητα στην οποία ανήκει και ειδικότ από το σώμα τής Εκκλησίας ΣΥΝ αφορισμός

αναθερμαίνω ρ μετβ. [αρχ.] {αναθέρμαν-α, -θηκα, (λόγ) -θερμανθείς, -είσα, -έν), αναθερμασμένος} (συνήθ. μτφ.) τονώνω εκ νέου, αναζωπυρώνω (κάτι που τείνει να ατονήσει, που φθίνει): *η οικονομία θα αναθερμανθεί με τη δημιουργία κινήτρων για νέες επενδύσεις* || *αναθερμάνθηκαν οι σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ αναζωογονώ, ενισχύω

αναθέρμανση (η) [μτγν.] {-ης κ -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** (κυριολ) η θέρμανση (κάποιου πράγματος) εκ νέου, το ξαναζέσταμα (λ.χ. για τη βελτίωση τής απόδοσης ατμοστροβίλων και αεριοστροβίλων) **2.** (μτφ.) η αύξηση τής έντασης, η ισχυροποίηση (φαινομένου, εκδηλώσεως κ λπ.), κυρ. μετά από περίοδο ή φάση ύφεσης, πτώσης, χαλάρωσης: *η ~ των σχέσεων των δύο χωρών* || *η ~ τού εμπορίου / τής αγοράς* ΣΥΝ τόνωση, αναζωογόνηση.

ανάθεση (η) [αρχ.] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εξουσιοδότηση (κάποιου) για την εκτέλεση έργου: *η ~ δημοσίων έργων στον μειοδότη τού διαγωνισμού* || *η ~ τής υποθέσης σε δικηγόρο* ΣΥΝ επιφόρτιση

αναθέτω ρ. μετβ. {ανέθεσα, ανατέθηκα, ανατεθειμένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) υπεύθυνο για την εκτέλεση ορισμένης αποστολής· *του ανέθεσαν μια σημαντική έρευνα στο εξωτερικό* || *ανέθεσε στους μαθητές να βρουν πληροφορίες για τα πρόσωπα τού κειμένου* ΣΥΝ επιφορτίζω, εξουσιοδοτώ, δίνω εντολή **2.** (ειδικότ) ορίζω (κάποιον) υπεύθυνο έναντι αμοιβής για την εκτέλεση έργου. *η διαπλάτυνση τής παλαιάς εθνικής οδού ανατέθηκε στην εταιρεία μας* **3.** μεταβιβάζω (σε άλλον) συγκεκριμένη φροντίδα ή μέριμνα *μου ανέθεσαν το παιδί τους για όσο θα έλειπαν* ΣΥΝ εμπιστεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνατίθημι* «επιθέτω, βάζω κάτι επάνω σε κάτι άλλο» < *ἀνα-* + *τίθημι* (βλ κ. *θέτω, τίθεμαι*) Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

αναθεώρηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου εξέταση πράξης ή διαδικασίας που έχει ολοκληρωθεί *οι δικηγόροι θα επιδιώξουν με κάθε τρόπο την ~ τής δικαστικής απόφασης* || *αίτηση αναθεώρησης βαθμολογίας* ΣΥΝ επανεξέταση, (λόγ.) αναψηλάφηση **2.** κάθε είδους μεταβολή ή τροποποίηση στη μορφή και στο περιεχόμενο κειμένου: *με την ~ τού Συντάγματος προβλέπεται περιορισμός των αρμοδιοτήτων τού προέδρου τής Δημοκρατίας* || *η ενημέρωση τής κοινής γνώμης για την ~ τής Συνθήκης τού Μάαστριχτ* **3.** (κατ' επέκτ.) ο επανέλεγχος και η ριζική αλλαγή (τού τρόπου σκέψεως, των ιδεών, των πεποιθήσεων): *η ~ των απόψεών του τον ώθησε να πολιτευθεί και πάλι* || *οι εξελίξεις στη Γιουγκοσλαβία τον οδήγησαν στην ~ τής στάσης του απέναντι στη Γερμανία ως παράγοντα σταθερότητας στη Βαλκανική*

αναθεωρήσιμος, -η, -ο [1840] (κυρ ΝΟΜ) αυτός που είναι δυνατόν να αναθεωρηθεί· *οι συνταγματικές διατάξεις που αναφέρονται στις εξουσίες τού προέδρου τής Δημοκρατίας είναι ~*

αναθεωρητής (ο) [1830], **αναθεωρήτρια** (η) {αναθεωρητριών} **1.** πρόσωπο που κάνει την αναθεώρηση, που επανεξετάζει κάτι **2.** (ειδικότ.) ΠΟΛΙΤ πρόσωπο που αποκλίνει από τον μαρξισμό, κυρ σε ό,τι σχετίζεται με τις επαναστατικές θέσεις για την οικονομική, πολιτική και κοινωνική εξέλιξη ΣΥΝ ρεβιζιονιστής
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. révisionniste].

αναθεωρητικός, -ή, -ό [1844] **1.** αυτός που έχει την αρμοδιότητα να προχωρήσει σε αναθεώρηση. *~ Βουλή / δικαστήριο / εθνοσυνέλευση* **2.** αυτός που επιφέρει μεταβολές ή τροποποιήσεις: *η ~ απόφαση τού δικαστηρίου επέβαλε τη μείωση τής ποινής τού κατηγορουμένου*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ révisionniste].

αναθεωρητισμός (ο) **1.** ΠΟΛΙΤ η προσπάθεια αναθεώρησης βασικών αρχών τής μαρξιστικής σκέψης με την προώθηση ανανεωτικών τάσεων· στο πεδίο των διεθνών σχέσεων η τάση αναθεωρήσεως τού καθεστώτος των συνθηκών, με έμφαση στους εδαφικούς όρους ΣΥΝ ρεβιζιονισμός **2.** (γενικότ) κάθε είδους απόκλιση από καθιερωμένα δόγματα ή γενικώς αποδεκτές απόψεις
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Revisionismus, όρος που πλάστηκε προς το τέλος τού 19ου αι από τους Γερμανούς σοσιαλιστές, προκειμένου να αποκηρύξουν την προσπάθεια τού Eduard Bernstein να αναθεωρήσει αρχές τού μαρξιστικού δόγματος].

αναθεωρώ ρ. μετβ [μτγν] {αναθεωρείς . | αναθεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εξετάζω (κάτι) εκ νέου, προσεκτικότερα και υπό το φως των νέων κάθε φορά δεδομένων· *οι κατάλογοι με τα ονόματα των εγγεγραμμένων ψηφοφόρων πρέπει να αναθεωρηθούν για την αποφυγή περιπτώσεων διπλοψηφίας* ΣΥΝ επανεξετάζω **2.** μεταβάλλω πλήρως ή τροποποιώ εν μέρει. *~ ιδέες / θέσεις / τακτική / απόφαση* || *η ανάγκη να αναθεωρηθεί το Σύνταγμα στο θέμα των διατάξεων για*

τις αρμοδιότητες τού προέδρου τής Δημοκρατίας ΣΥΝ αλλάζω.

ανάθημα (το) {αναθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΡΧΑΙΟΛ ΕΚΚΛΗΣ το αντικείμενο που αφιερώνεται σε άγιο ή ναό ως εκπλήρωση τής υπόσχεσης πιστού και ως έμπρακτη ευχαριστία εκ μέρους του για την ευεργετική προστασία που παρείχε: *πλήθος αναθημάτων στον Ασκληπιό βρέθηκαν στις ανασκαφές τής Επιδαύρου* ΣΥΝ τάμα, αφιέρωμα. [ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα* + *-θημα* < θ. *θη-* (πβ. *τί-θη-μι* «τοποθετώ»). Βλ. κ. *ανάθεμα*].

αναθηματικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που προσφέρεται ως αφιέρωμα, ως ανάθημα στη μνήμη σπουδαίου ανθρώπου ή γεγονότος: *στην ~ στήλη αναγράφονται τα ονόματα των πεσόντων* || *~ επιγραφή*

ανάθρεμμα (το) {αναθρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ) **1.** κάθε άνθρωπος, κυρ μικρό παιδί, ως προς την αγωγή που έχει πάρει, ως προς την ανατροφή του ΣΥΝ θρέμμα, τέκνο **2.** (συνεκδ.) η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού ΣΥΝ αγωγή
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνατρέφω*].

αναθρεφτός, -ή, -ό [μεσν] κ (λόγ.) **αναθρεπτός** [μτγν.] **1.** αυτός τον οποίο ανατρέφει από μικρή ηλικία σαν δικό της παιδί ξένη οικογένεια **2. *αναθρεφτός*** (ο), ***αναθρεφτή*** (η) το θετό παιδί ΣΥΝ ψυχογυιός / ψυχοκόρη.

αναθρέφω ρ ▸ ανατρέφω

αναθύμηση (η) [μεσν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανάκληση στη μνήμη, η ενθύμηση ΣΥΝ αναπόληση ΑΝΤ λησμονιά, λήθη.

αναθυμιάσεις (οι) (μόνο σε πληθ) {αναθυμιάσεων} **1.** τα δηλητηριώδη ή δύσοσμα αέρια που διαχέονται στην ατμόσφαιρα: *~ αυτοκινήτων / καυστήρων* || *~ από την καύση ελαστικών* **2.** (μτφ) οι αρνητικές εντυπώσεις και οι επιπτώσεις που προκαλούνται από την αποκάλυψη παράνομων ή ανήθικων δραστηριοτήτων: *οι ~ από τα σκάνδαλα προκάλεσαν ασφυξία σε όλο τον πολιτικό κόσμο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναθυμίασις* < *ἀναθυμιῶ (-άω)* < *ἀνα-* + *θυμιῶ* «βγάζω καπνούς», βλ. κ. *θυμίαμα*]

αναθυμούμαι [μεσν.] κ **αναθυμάμαι** ρ. μετβ αποθ. {αναθυμάσαι... | αναθυμήθηκα} επαναφέρω στη μνήμη μου, ανατρέχω με τη σκέψη μου στο παρελθόν, σε κάτι που τείνει να ξεχαστεί: *«~ τα παλιά και χαίρεται η ψυχή μου»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ αναπολώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αναίδεια (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} η έλλειψη τρόπων καλής συμπεριφοράς, η έλλειψη οποιουδήποτε στοιχείου ντροπής ή διακριτικότητας: *μιλώ / εκφράζομαι / συμπεριφέρομαι με ~* ΣΥΝ αδιαντροπιά, αυθάδεια, (επιτατ.-λαϊκ.) ξετσιπωσιά ΑΝΤ σεμνότητα, διακριτικότητα.

αναιδής, -ής, -ές {αναιδ-ούς | -είς (ουδ -ή)· αναιδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται χωρίς αιδώ, που δεν είναι ευγενής: *~ τύπος / χαρακτήρας* || *είναι προκλητικά ~ απέναντι στους ανωτέρους του* ΣΥΝ (λόγ.) αναίσχυντος, ανάγωγος, (καθημ) αδιάντροπος, (επιτατ) ξετσίπωτος ΑΝΤ ντροπαλός, σεμνός, (λόγ.) αιδήμων **2.** (υπερθ ***αναιδέστ-ατος, -ατη / -άτη***) (ως επίπληξη) ο/η αγενής: *Ακούς εκεί ο ~! Πώς τολμά να μιλάει έτσι;* || *με εξόργισε ο ~!* — **αναιδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αἰδώς*].

αναίμακτος, -η, -ο 1. αυτός που γίνεται ή έγινε χωρίς να χυθεί αίμα ή (μτφ.) χωρίς να χαθεί ανθρώπινη ζωή: *~ θυσία / εγχείρηση* || *φέτος, η έξοδος τού τριημέρου ήταν ~* **2.** (ειδικότ.) αυτός που πραγματοποιείται χωρίς χρήση βίας, χωρίς σκοτωμούς: *~ εξέγερση / επανάσταση / διαδήλωση / πραξικόπημα* — ***αναίμακτα / αναιμάκτως*** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αἱμακτός* < *αἱμάσσω* / *-ττω* «ματώνω» (< *αἷμα*)]

αναιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ **1.** η ελάττωση τού αριθμού των ερυθρών αιμοσφαιρίων ή/και τής περιεκτικότητάς τους σε αιμοσφαιρίνη, που επιφέρει μείωση τού οξυγόνου στο αίμα και εκδηλώνεται με αδυναμία και ωχρότητα τού πάσχοντος ατόμου. *δρεπανοκυτταρική ~* **2. *μεσογειακή αναιμία*** βλ. λ. *μεσογειακός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄναιμος* < *ἀν-* στερητ. + *αἷμα*. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaemia, γαλλ. anémie, γερμ. Anämie κ.λπ.]

αναιμικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση τής αναιμίας **2.** (συνεκδ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά πάσχοντος από αναιμία, δηλ. αδυναμία και ωχρότητα ΣΥΝ ωχρός, καχεκτικός **3. *αναιμικός*** (ο), ***αναιμική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αναιμία **4.** (μτφ) αυτός που στερείται ισχύος, ζωτικότητας: *η νέα κυβέρνηση εξασφάλισε ~ βουλευτική πλειοψηφία* || *~ οικονομία / βουλευτική εκπροσώπηση / κοινωνική παρουσία* ΣΥΝ ασθενικός, αδύνατος, άτονος. — **αναιμικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. anémique].

αναιρεσείων (ο) [1833] {αναιρεσεί-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **αναιρεσείουσα** (η) {αναιρεσειουσών} ΝΟΜ. πρόσωπο που ζητεί αναίρεση δικαστικής αποφάσεως.

αναίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η απόδειξη άποψης, πράξεως, διαδικασίας κ.λπ. ως εσφαλμένης και η ριζική ανατροπή της: *~ επιχειρήματος / ισχυρισμού / θεωρίας* ΣΥΝ αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ επιβεβαίωση **2.** (επίσ.) η μη τήρηση (κάποιου πράγματος), η άρση τής ισχύος του: *~ υπόσχεσης / απόφασης* ΣΥΝ ακύρωση, αθέτηση ΑΝΤ επικύρωση, τήρηση ● **3.** ΝΟΜ. (α) ένδικο μέσο (έκτακτο) το οποίο ασκείται ενώπιον τού Αρείου Πάγου, κατά κανόνα από τον ηττημένο διάδικο, και με το οποίο ζητείται η εξαφάνιση τελεσίδικης απόφασης (απόφασης που δεν προσβάλλεται πλέον με ανακοπή ερημοδικίας ή έφεση) η οποία εκδόθηκε κατά παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού νόμου· το χαρακτηριστικό τής αναίρεσης είναι ότι ο Άρειος Πάγος εξετάζει μόνον τις νομικές πλημμέλειες τής απόφασης και όχι πραγματικά ζητήματα (β) ***αναίρεση υπέρ τού νόμου*** δικονομικό μέσο το οποίο ασκείται από τον εισαγγελέα τού Αρείου Πάγου κατά οποιασδήποτε τελεσίδικης δικαστικής απόφασης για παράβαση ουσιαστικού ή δικονομικού κανόνα αποσκοπεί στην εξασφάλιση πάγιας και ομοιόμορφης εφαρμογής των νόμων, άρα στην προστασία γενικότερα τού δημόσιου συμφέροντος εμποδίζοντας την εσφαλμένη απόφαση να αποκτήσει ισχύ δεδικασμένου, να αποτελέσει πρόκριμα για την κρίση παρόμοιων υποθέσεων ● **4.** ΜΟΥΣ μουσικό σύμβολο, που δηλώνει την άρση τής αλλοίωσης ενός φθόγγου· η χρήση τής αναίρεσης καθίσταται απαραίτητη από τη στιγμή που, συμβατικά, ένα σημείο αλλοιώσεως (*δίεση, ύφεση κ.λπ.*) το οποίο έχει τεθεί σε κάποιον φθόγγο σε προηγούμενο σημείο τής μουσικής παρτιτούρας, εξακολουθεί να ενεργεί και σε επόμενες εμφανίσεις τού ίδιου φθόγγου το σημείο τής αναίρεσης, επομένως, δηλώνει την παύση αυτής τής ενέργειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναίρεσις*, αρχική σημ. «ανάληψη και μεταφορά πραγμάτων – περισυλλογή και ταφή νεκρών», < *ἀναιρῶ* (βλ λ.) Η σημ. 2 είναι μτγν, ενώ ο νομ. όρ. αποτελεί απόδ τού γαλλ. cassation και ο μουσ όρ. τού ιταλ. cassazione].

αναιρεσιβαλλόμενη (η) ΝΟΜ η τελεσίδικη απόφαση η οποία προσβάλλεται με το ένδικο μέσο τής αναίρεσης

αναιρεσιβάλλω ρ. αμετβ. [1833] {αναιρεσιέβαλα, αναιρεσιβλήθηκα} ΝΟΜ ασκώ αναίρεση (πβ λ. *εφεσιβάλλω*).

αναιρεσίβλητος (ο) [1838], **αναιρεσίβλητη** (η) ο/η διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται το ένδικο μέσο τής αναιρέσεως (πβ. λ. *αναιρεσιβαλλόμενη*).

αναιρέσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που υπόκειται σε αναίρεση, που μπορεί να αναιρεθεί: *~ απόφαση* ΣΥΝ ακυρώσιμος. — **αναιρεσιμότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. révocable]

αναιρετικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** ΝΟΜ αυτός που αναιρεί: *~ απόφαση* **2.** αυτός που αντικρούει, ανασκευάζει. *~ λόγος / κείμενο.*

αναιρώ ρ. μετβ. {αναιρείς .. | αναίρ-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} **1.** αποδεικνύω ως εσφαλμένη (μια πράξη ή διαδικασία) και επιτυγχάνω τη ριζική ανατροπή της. *~ τα επιχειρήματα / τις θέσεις / τις κατηγορίες των αντιπάλων μου* || *~ μια θεωρία* ΣΥΝ ανασκευάζω, ανατρέπω, αντικρούω, αίρω **2.** δεν τηρώ, δεν εφαρμόζω, δεν εμμένω σε κάτι παρά τις δεσμεύσεις μου: *~ την υπόσχεσή / τον λόγο* ΣΥΝ αθετώ, παραβιάζω **3.** αντιφάσκω, συγκρούομαι: *αυτό που είπε αναιρεί όλες τις προηγούμενες απόψεις του* || *τέτοια επιχειρήματα αναιρούν το ένα το άλλο* **4.** ΝΟΜ (για δικαστήρια) ακυρώνω, εξαφανίζω μετά από άσκηση τού ενδίκου μέσου τής αναίρεσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναιρῶ*, αρχική σημ «σηκώνω από κάτω», < *ἀν(α)-* + *αἱρῶ*. Ήδη αρχ. η σημ. «ακυρώνω, ανακαλώ»]

αναισθησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων ΑΝΤ αισθητικότητα **2.** ΙΑΤΡ η διαδικασία τεχνητής νάρκωσης τού ασθενούς με τοπική ή γενική αδρανοποίηση τού νευρικού του συστήματος κατά τη διάρκεια χειρουργικών επεμβάσεων, ώστε να μην αντιδρά στα ερεθίσματα και να μη γίνεται αισθητός ο πόνος: *κάνω ~* (ναρκώνω) || *τοπική / ολική ~* **3.** (μτφ.) (α) η αδιαφορία ή η εκδήλωση αισθημάτων σκληρότητας και κυνισμού, η απουσία αισθημάτων ανθρωπιάς και συμπόνιας: *έδειξε ~ μπροστά στον πόνο τού άλλου* ΣΥΝ αναλγησία, απονιά, απάθεια, παχυδερμία ΑΝΤ φιλανθρωπία, ευσπλαχνία, ευαισθησία (β) (γενικότ.) η έλλειψη ευαισθησίας, η πλήρης απουσία κάθε ενδιαφέροντος, φροντίδας ή ανησυχίας *τέτοια ~, να πνιγόμαστε στη δουλειά κι αυτός να κοιμάται μέχρι τις τρεις, λες και δεν τρέχει τίποτα!*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναίσθητος*. Η λ. έχει περάσει ως δάνειο και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. anaesthesia, γαλλ. anesthésie κ.λπ.]

αναισθησιολογία (η) ΙΑΤΡ ο επιστημονικός κλάδος που μελετά ό,τι σχετίζεται με τη νάρκωση των προσώπων που πρόκειται να υποβληθούν σε χειρουργική επέμβαση. — **αναισθησιολογικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. anaesthesiology]

αναισθησιολόγος (ο/η) γιατρός που έχει ειδικευθεί στην τεχνητή αναισθησία κατά τις χειρουργικές επεμβάσεις
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < αγγλ. anaesthesiologue]

αναισθητικός, -ή, -ό [1876] ΙΑΤΡ **1.** αυτός που προκαλεί σωματική αναισθησία με καταστολή των λειτουργιών τού κεντρικού νευρικού συστήματος: *~ φάρμακα / ουσίες* **2. *αναισθητικό*** (το) ουσία που χορηγείται στον ασθενή κατά τη χειρουργική επέμβαση, προκειμένου να μην αισθάνεται πόνο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < αγγλ. anaesthetic].

αναισθητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ η διαδικασία με την οποία επιτυγχάνεται τοπική ή γενική νάρκωση τού ασθενούς κατά τη διάρκεια χειρουργικής επέμβασης ΣΥΝ νάρκωση, αναισθησία **2.** (μτφ.) η πλήρης απάθεια και αδράνεια, η έλλειψη κάθε ενδιαφέροντος, η απουσία αντίδρασης, αντανακλαστικών: *η ~ τής κοινής γνώμης μπροστά στα έκτροπα τής δημόσιας ζωής είναι σημάδι παρακμής* ΑΝΤ ευαισθητοποίηση. — **αναισθητοποιώ** ρ. {-είς .}
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaesthetisation]

αναίσθητος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αντίδρασης στα ερεθίσματα των αισθητηρίων οργάνων **2.** αυτός που χάνει προσωρινά τις αισθήσεις του, λιπόθυμος: *το δυνατό χτύπημα στο κεφάλι τον άφησε ~* **3.** (μτφ) (α) αυτός που δεν συγκινείται από τον ανθρώπινο πόνο και τη δυστυχία: *όλοι έκλαιγαν από συγκίνηση, εκείνος όμως ~* ΣΥΝ απαθής, χοντρόπετσος, άπονος, ανάλγητος ΑΝΤ ευαίσθητος, πονετικός, ευσπλαχνικός (β) αυτός που μένει αδιάφορος στις καταστάσεις, που δεν φορτίζεται συναισθηματικά: *σιγά μην αγχωθεί με τις εξετάσεις αυτός είναι ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αἰσθητός*]

αναισχυντία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ} (λόγ) η απουσία ντροπής, συ-

στολής ΣΥΝ *αναίδεια*, ξετσιπωσιά ΑΝΤ σεμνότητα, αιδημοσύνη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.

αναίσχυντος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που στερείται κάθε αίσθησης ντροπής, συστολής: ~ *συκοφάντης* / *καιροσκόπος* || ~ *πράξεις* ΣΥΝ αδιάντροπος, αναιδής, (εκφραστ.) ξεδιάντροπος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ + *αἰσχύνω* / *-ομαι*].

αναιτιολόγητος, -η, -ο [μτγν] αυτός που στερείται επαρκούς ή τής απαιτούμενης αιτιολόγησης: ~ *απόφαση* / *ενέργεια* / *απουσία* ΣΥΝ αναπόδεικτος, αστήρικτος. — **αναιτιολόγητα / αναιτιολογήτως** [1846] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδικαιολόγητος*.

αναίτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς (προφανή) αιτία: ~ *επίθεση* / *καταστροφή* / *σφαγή* ΣΥΝ αδικαιολόγητος, απρόκλητος **αναίτια / αναιτίως** [μτγν.] επίρρ.

ανακαθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ [αρχ.] ♦ **1.** (μετβ.) ανασηκώνω (κάποιον που είναι ξαπλωμένος), βάζω (κάποιον) να καθίσει με όρθιο τον κορμό και απλωμένα τα πόδια: *ανακάθισε τον ασθενή στο κρεβάτι του, για να γευματίσει* ♦ **2.** (αμετβ.) ανασηκώνομαι ενώ είμαι ξαπλωμένος: ~ *στο κρεβάτι μου* ΣΥΝ. ανακάθομαι.

ανακάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν] {ανακάθισ-α, -μένος} ανασηκώνομαι από την ύπτια θέση, ώστε να έχω τον κορμό όρθιο και τα πόδια απλωμένα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

ανακαθορισμός (ο) ο εκ νέου καθορισμός· ~ *τιμολογίων*.

ανακαινίζω ρ. μετβ. {ανακαίνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω καινούργια μορφή (σε κάτι που έχει παλιώσει), παρεμβαίνοντας με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις: ~ *το κτήριο* / *οικοδόμημα* ΣΥΝ επιδιορθώνω ΑΝΤ φθείρω **2.** (μτφ.) εκσυγχρονίζω, στρέφω προς νέα κατεύθυνση, αναπροσανατολίζω με μεταρρυθμίσεις και νεωτερισμούς *το φορολογικό μας σύστημα πρέπει να ανακαινιστεί ριζικά, για να μπορέσει να αποδώσει καρπούς* ΣΥΝ αναμορφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαιώνω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *-καινίζω* < *καινός* «καινούργιος»]

ανακαίνιση (η) [μτγν] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παρέμβαση (με επισκευές, βελτιώσεις, επιδιορθώσεις κ λπ) σε παλιό κτήριο, οικοδόμημα, ώστε να αποκτήσει νέα μορφή: ~ *πολυκατοικίας* || *προχωρώ σε ~ τού καταστήματος* || *το κατάστημα θα μείνει κλειστό λόγω ανακαινίσεως* ΣΥΝ αναμόρφωση, ανανέωση ΑΝΤ φθορά **2.** (μτφ.) η αναγέννηση, η αναδημιουργία: *η ~ τής ψυχής* || *η ~ τού ανθρώπου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαιώνω*.

ανακαινιστής (ο) [μτγν.], **ανακαινίστρια** (η) {ανακαινιστριών} πρόσωπο που εισάγει νέες ιδέες, που αναμορφώνει και μεταρρυθμίζει μια προϋπάρχουσα κατάσταση· ~ *τού δημοσίου βίου τής χώρας του* ΣΥΝ μεταρρυθμιστής, αναμορφωτής, ανανεωτής.

ανακαινιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την ανακαίνιση· ~ *επεμβάσεις σε ένα κτήριο* || (μτφ.) ~ *εργασίες* || ~ *προσπάθειες* ΣΥΝ αναμορφωτικός, μεταρρυθμιστικός

ανακαλύπτω ρ. μετβ. {ανακάλυ-ψα, -φθηκα (καθημ. -φτηκα) (λόγ ανεκαλύφθην, -ης, -η .., μτχ ανακαλυφθείς, -φθείσα, -φθέν), -μμένος} **1.** βρίσκω ή μαθαίνω (κάτι μη ορατό ή άγνωστο): *ο Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική* || ~ *ένα παλιό μυστικό* || ~ *την αλήθεια* / *τον ένοχο* / *ένα σκάνδαλο* / *παρατυπίες* || ~ *πώς συνέβη κάτι* **2.** (ειδικότ.) (για ανακάλυψη που απαιτεί ιδιαίτερη παρατηρητικότητα, οξυδέρκεια ή μακρά έρευνα) βρίσκω, επισημαίνω: *κανείς δεν ανακάλυψε αυτή την αδυναμία τού συστήματος* || *οι αρχαιολόγοι ανακάλυψαν στα ερείπια τού ναού σημαντικά ευρήματα* **3.** αντιλαμβάνομαι, συνειδητοποιώ (κάτι που αγνοούσα): *ανακάλυψε ότι του έλεγαν ψέματα* || ~ *την ουσία των πραγμάτων* / *τον εαυτό μου* / *το ταλέντο μου* **4.** εντοπίζω (κάποιον που αναζητούσα ή που αποδεικνύεται κατάλληλος για κάτι): *πολλοί νέοι ηθοποιοί ζουν με το όνειρο να τους ανακαλύψει κάποιος διάσημος σκηνοθέτης* **5.** (καταχρ.) εφευρίσκω *ο Γκράχαμ Μπελ ανακάλυψε το τηλέφωνο*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «ξεσκεπάζω, αφαιρώ το κάλυμμα», < *ἀνα-* + *καλύπτω*]

> **ανακαλύπτω – αποκαλύπτω – εφευρίσκω.** Και στα τρία υπόκειται ως βασική σημασία το «βρίσκω». Το **εφευρίσκω** *(εφεύρεση, εφευρέτης)* δηλώνει ότι «βρίσκω κάτι για πρώτη φορά· κάτι που δεν υπήρχε πριν» *(Ο Έντισον εφεύρε τον φωνογράφο – Η πενικιλίνη εφευρέθηκε από τον Φλέμινγκ)*. Τα *ανακαλύπτω* και *αποκαλύπτω* συνδέονται μεταξύ τους περισσότερο. Το **ανακαλύπτω** σημαίνει «βρίσκω και για πρώτη φορά κάνω γνωστό ευρύτερα κάτι (που υπάρχει ήδη)» *(Ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική)*. Το **αποκαλύπτω** σημαίνει επίσης «βρίσκω και κάνω γνωστό δημόσια κάτι που υπάρχει ήδη και κρατείται μυστικό» *(Ο δημοσιογράφος με την έρευνά του αποκάλυψε το μεγάλο σκάνδαλο τού Δημοσίου)*. Η σημασιολογική διαφορά των τριών λέξεων φαίνεται καλύτερα σε λανθασμένες προτάσεις τού τύπου. *«Ο Κολόμβος εφεύρε την Αμερική»*! – *«Ο δημοσιογράφος ανακάλυψε από το ραδιόφωνο το σκάνδαλο»*! – *«Ο Έντισον αποκάλυψε τον φωνογράφο»*! Η σημασιολογική διαφορά των τριών ρημάτων μεταφέρεται και στα παράγωγά τους **ανακάλυψη, αποκάλυψη** και **εφεύρεση**, εκτός από λίγες καταχρηστικές χρήσεις

ανακάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** η εύρεση, μετά από αναζήτηση και έρευνα, και γνωστοποίηση πράγματος, καταστάσεως κ.λπ. που υπήρχαν αλλά δεν ήταν γνωστά *η ~ τής Αμερικής* / *των ερειπίων μιας αρχαίας πόλης* ΣΥΝ ανεύρεση **2.** (συνεκδ) το ίδιο το προϊόν που ανακαλύφθηκε, που βρέθηκε: *οι ανακαλύψεις τού Γαλιλαίου συνάντησαν τη σφοδρή εναντίωση τής Ιεράς Εξέτασης* ΣΥΝ εύρημα **3.** (καταχρ.) κάθε μορφής εφεύρεση ή επινόηση. *μεγάλη* / *σημαντική* / *σπουδαία ~* || *αιώνας των ~* || *το αεροπλάνο ήταν μια σπουδαία ~, που άλλαξε ριζικά τη ζωή των ανθρώπων* ΣΥΝ εφεύρεση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω*.

ανακαλώ ρ. μετβ. {ανακαλείς .. | ανακάλεσα, ανακλή-θηκα (λόγ ανεκλήθην, -ης, -η ., μτχ. ανακληθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** (επίσ) καλώ (κάποιον) να έρθει πίσω: ~ *τον πρεσβευτή* / *τον πρόξενο τής χώρας* ΣΥΝ αποσύρω· ΦΡ ***ανακαλώ στην τάξη (κάποιον)*** βλ. λ. *τάξη* **2.** ακυρώνω, καταργώ: ~ *μία άδεια* / *διαταγή* / *συμφωνία* / *απόφαση* ΑΝΤ επικυρώνω **3.** επαναφέρω στην ενεργό υπηρεσία: *ανακάλεσαν τον απόστρατο αξιωματικό στην Αστυνομία* **4.** αναιρώ (κάτι που είπα): *ο υπουργός ανακάλεσε τις δηλώσεις του μετά την κατακραυγή* ΣΥΝ παίρνω πίσω **5.** ΨΥΧΟΛ επαναφέρω κάτι στη μνήμη ώστε να γίνει συνειδητό ΦΡ ***ανακαλώ στη μνήμη μου*** επαναφέρω (κάτι από το παρελθόν) στη μνήμη μου, θυμάμαι: ~ *τα γεγονότα εκείνης τής νύχτας* || *τέτοιες σύνθετες και σπάνιες σημασίες δεν ανακαλούνται εύκολα στη μνήμη* ΣΥΝ αναθυμούμαι, αναπολώ **6.** ΠΛΗΡΟΦ φέρνω πίσω, επαναφέρω κάτι (που υπάρχει στη μνήμη ή σε αρχείο τού Η/Υ): *ό,τι χρειάζεσαι από το αρχείο σου το ανακαλείς αμέσως στην οθόνη σου.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ξανακαλώ – επικαλούμαι εκ νέου», < *ἀνα-* + *καλῶ* Ήδη στην Αρχ. μαρτυρείται η σημ. «καλώ κάποιον να επιστρέψει – διατάσσω υποχώρηση», αλλά η σημ «ακυρώνω, καταργώ» αποδίδει το γαλλ rappeler. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανακαλώ στη μνήμη* (< γαλλ. rappeler à la mémoire) και *ανακαλώ στην τάξη* (< γαλλ. rappeler à l'ordre)].

ανακάμπτω ρ. αμετβ. {ανέκαμψα} έχω ανοδική πορεία, συνήθ. μετά από περίοδο ύφεσης. *μετά από 6 μήνες συνεχούς πτώσης, το χρηματιστήριο ανέκαμψε* || *η αγορά* / *το δολάριο* / *μια ομάδα ανακάμπτει* || *πιστεύουν ότι ο παίκτης σύντομα θα ανακάμψει και θα αποδώσει σύμφωνα με την αξία του.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σκύβω προς τα πίσω – γυρίζω» (επίσης αρχ. η σημ. «μετατρέπω, αντιστρέφω» στη Λογική τού Αριστοτέλη), < *ἀνα-* + *κάμπτω*].

ανάκαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} **1.** ΓΥΜΝΑΣΤ η επαναφορά ή επάνοδος τού σώματος στην κανονική (προ τής κάμψεως) στάση **2.** (συνήθ μτφ) η επάνοδος σε ομαλή πορεία μετά από περίοδο κρίσεως: ~ *τής οικονομίας* || ~ *τής υγείας τού ασθενούς* ΣΥΝ βελτίωση ΑΝΤ κάμψη, ύφεση
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάκαμψις* < *ἀνακάμπτω* «τεντώνομαι πίσω (ενώ ήμουν σκυμμένος μπροστά) – επιστρέφω» *ἀνα-* + *καμπτω*].

ανάκατα επίρρ [μεσν.] χωρίς τακτική σειρά, διάσπαρτα σε μια αξεδιάλυτη μάζα· *πέταξε τα ρούχα της ~ στη βαλίτσα, την έκλεισε κι έφυγε βιαστικά.*

ανακαταλαμβάνω ρ. μετβ. {ανακατ-έλαβα, -αλήφθηκα, -ειλημμένος} καταλαμβάνω (κάτι) ξανά, παίρνω πίσω: *οι συμμαχικές δυνάμεις ανακατέλαβαν το ύψωμα* ΣΥΝ επανακτώ, ανακτώ.

ανακατάληψη (η) [1889] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η εκ νέου κατάληψη: ~ *στρατιωτικών θέσεων* / *οχυρών* ΣΥΝ ανάκτηση

ανακατανέμω ρ. μετβ {ανακατένειμα, ανακατανεμή-θηκα, -μένος} κατανέμω υπό νέους όρους, μοιράζω επί νέων βάσεων· ~ *εισοδήματα* / *βοηθήματα* / *φόρους*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ redistribuer]

ανακατανομή (η) το μοίρασμα υπό νέους όρους, με άλλον τρόπο: *η ~ των βουλευτικών εδρών* ΣΥΝ ξαναμοίρασμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ redistribution]

ανακατασκευάζω ρ. μετβ {ανακατασκεύασ-α, -τηκα, -μένος} κατασκευάζω εκ νέου κάτι που έχει καταστραφεί ή φθαρεί, ώστε να επανέλθει στην αρχική μορφή και λειτουργία του: ~ *την είσοδο ενός σπιτιού.* — **ανακατασκευή** (η) [1894]

ανακατάταξη (η) [1833] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) **1.** η εκ νέου ταξινόμηση των μερών ενός συνόλου· ~ *φακέλων* / *δεδομένων* / *αρχείων* ΣΥΝ αναταξινόμηση **2.** (μτφ.) το σύνολο των μεταβολών που διαφοροποιούν μια υπάρχουσα κατάσταση: *πολιτικές* / *κοινωνικές* / *γεωπολιτικές ~* **3.** ΣΤΡΑΤ η εθελοντική εκ νέου κατάταξη στον στρατό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. rarrengement]

ανακατατάσσω ρ. μετβ. [1833] **1.** τακτοποιώ (κάτι) εκ νέου και με περισσότερη προσοχή, ταξινομώ με άλλα κριτήρια • **2.** ΣΤΡΑΤ (μεσοπαθ. ***ανακατατάσσομαι***) κατατάσσομαι και πάλι εθελοντικά στον στρατό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rarrenger].

ανακάτεμα (το) [μεσν.] {ανακατέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ανάμειξη διαφορετικής ποιότητας πραγμάτων, που έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια των αμιγών τους ιδιοτήτων: ~ *υλικών* / *γεύσεων* / *χρωμάτων* ΣΥΝ ανάμειξη, συμφυρμός **2.** η τοποθέτηση πραγμάτων χωρίς τάξη ή λογική σειρά: ~ *των ρούχων* / *των βιβλίων* / *των σημειώσεων κάποιου* ΣΥΝ. μπέρδεμα, ακαταστασία **3.** (στη μαγειρική) περιστροφική κίνηση με την οποία μια ποσότητα κατανέμεται ομοιόμορφα σε όλη την έκταση τής επιφάνειας που πρέπει να καλύψει: ~ *μείγματος* / *σούπας* / *πολτού* ΣΥΝ ανακίνηση **4.** (καθημ.) η ένταση, το μπέρδεμα εξαιτίας τής απότομης διαταραχής τού φυσιολογικού ρυθμού ζωής. ~ *από την απεργία στις τράπεζες* ΣΥΝ χάος, αναστάτωση, αναταραχή, (λαϊκ) κομφούζιο, ανακατωσούρα ΑΝΤ ηρεμία, ησυχία • **5.** η εμπλοκή σε δραστηριότητες (συνήθ. κακόσ.): ~ *σε σκάνδαλα* / *στην πολιτική* / *στη διαχείριση δημόσιων πόρων* ΣΥΝ ανάμειξη, συμμετοχή **6.** (στον πληθ) τα αποτελέσματα ραδιουργιών, παρεξηγήσεων, η ανατροπή μιας κατάστασης *δεν μου αρέσουν τ' ~* • **7.** (στον πληθ.) διαταραχές τού στομάχου που προκαλούν τάση για εμετό και ζαλάδες και οφείλονται σε διάφορα αίτια: *το σκαμπανέβασμα τού πλοίου τής προκάλεσε ~* ΣΥΝ ναυτία, ανακατωσούρα. Επίσης **ανακάτωμα** (το) [μεσν] κ. **ανακάτωση** [μεσν] κ (λαϊκότ.) **ανακατωμάρα** (η) (σημ 1-4).

ανακατεύω ρ. μετβ. {ανακάτ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) **1.** συνδυάζω, συμφύρω (δύο ή περισσότερα πράγματα) μεταξύ τους, ώστε

να αποτελέσουν ένα σώμα. ~ *χώμα με νερό, για να φτειάξω λάσπη* || *ανακατεύει λάδια με σπορέλαια και τα πουλά για παρθένο ελαιόλαδο* (τα νοθεύει) ΣΥΝ αναμειγνύω **2.** (μτφ.) συνδυάζω, συνδέω (άσχετα πράγματα) μεταξύ τους: *μην ανακατεύεις το παρόν με το παρελθόν!* **3.** προκαλώ (σε κάτι) περιστροφική κίνηση, μεταβάλλοντας τη θέση των συστατικών του: ~ *το τσάι με το κουταλάκι* (για να διαλυθεί η ζάχαρη) || ~ *τη σούπα / το φαγητό / το μείγμα* ΣΥΝ αναδεύω, ανακινώ **4.** διαταράσσω την τάξη, τη διάταξη (πραγμάτων): *κάθε φορά που συγυρίζεις, ανακατεύεις τα ρούχα μου και μετά δεν μπορώ να τα βρω* || ~ *τα βιβλία / τους δίσκους* (κάποιου) ΣΥΝ. μπερδεύω ΦΡ (οικ.-σκωπτ.) **ανακατωμένος ο ερχόμενος** (παράφραση τού εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, Κ Δ. Ματθ. 21, 9) για περιπτώσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη αταξία: *Πού να βρω τις κάλτσες μου εδώ μέσα: Εδώ είναι ~!* ΣΥΝ. (εκφραστ.) χάνει η μάννα το παιδί και το παιδί τη μάννα **5.** (συνήθ. κακόσ.) εμπλέκω (κάποιον σε ξένη ή δυσάρεστη προς αυτόν υπόθεση): *μη με ανακατεύεις στις προσωπικές σας διαμάχες!* || *τον ανακάτεψαν στις βρομοδουλειές τους* ΣΥΝ αναμειγνύω • **6.** προκαλώ (σε κάποιον) αναγούλα, τάση για εμετό *με ανακατεύουν οι μυρωδιές* || (και μεσοπαθ **ανακατεύομαι**) *με πειράζει το πλοίο· με το που θα μπω μέσα ανακατεύομαι* ΣΥΝ αναγουλιάζω (μεσοπαθ. **ανακατεύομαι** κ. **ανακατώνομαι**) **7.** εμπλέκομαι (σε ξένη ή δυσάρεστη προς εμένα υπόθεση): *εγώ δεν ~ βρείτε τα μόνοι σας!* || *δεν ~ στα οικογενειακά σας* ΣΥΝ επεμβαίνω, παρεμβαίνω ΑΝΤ απέχω **8.** δραστηριοποιούμαι (κυρ. σε επιλήψιμη υπόθεση): ~ *με εμπόριο γουναρικών / σε σκάνδαλο* || *είναι ανακατεμένος σε λαθρεμπόριο όπλων*· ΦΡ (παροιμ.) **όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρών(ε) οι κότες** όταν κανείς δραστηριοποιείται σε επικίνδυνους χώρους και συνάπτει σχέσεις με άτομα χαμηλού επιπέδου, κινδυνεύει να βρεθεί ο ίδιος μπλεγμένος **9.** (μτφ.) αισθάνομαι αποστροφή, αηδία: *όταν βλέπω τέτοιες μικρότητες,* ~ Επίσης **ανακατώνω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < *ανάκατος*].

ανάκατος, -η, -ο 1. αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση αταξίας, που είναι άνω-κάτω, χωρίς συγκεκριμένη σειρά ή θέση: ~ *πλήθος / ιδέες / μαλλιά* ΣΥΝ ανάστατος, άτακτος, ακατάστατος, ατακτοποίητος ΑΝΤ συμμαζεμένος, τακτοποιημένος **2.** αυτός που έχει αναμιχθεί με διάφορα στοιχεία: *παγωτό με βανίλια ανάκατη με σοκολάτα και ψιλοκομμένα φιστίκια*
[ΕΤΥΜ μεσν. < **ἀνώκατος* < *ἄνω* + *κάτω*]

ανακατωμάρα (η) ‣ ανακάτεμα

ανακατώνω ρ → ανακατεύω

ανακάτωση (η) ‣ ανακάτεμα

ανακατωσούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ} **1.** κατάσταση σύγχυσης και ακαταστασίας *μέσα στην ~ έχασα τις βαλίτσες μου* ΣΥΝ ανακάτεμα (σημ. 4) • **2.** (μτφ) τάση προς εμετό, γενικότερη στομαχική αδιαθεσία: *με τις αναταράξεις τού αεροπλάνου αισθάνθηκα έντονη ~* ΣΥΝ αναγούλα, ανακάτεμα (σημ. 7). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*.
[ΕΤΥΜ < *ανακάτωση* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *κα-ούρα, θολ-ούρα*].

ανακατωσούρας, -α, -ικο κ **ανακατωσούρης** (εκφραστ.-σκωπτ.) αυτός που συνηθίζει ή του αρέσει να αναμειγνύεται σε υποθέσεις που δεν τον αφορούν, προκαλώντας γενικότερη αναστάτωση και αταξία Επίσης **ανακατώστρας, -α**.

ανακατωτά επίρρ. ανακατεμένα, μπερδεμένα, όχι με τη σειρά· κυρ στη ΦΡ **απέξω κι ανακατωτά** (συνήθ για μαθητές) όταν κανείς έχει μάθει ένα κείμενο τόσο καλά, ώστε όχι μόνο μπορεί να το απαγγείλει χωρίς να το βλέπει (απέξω), με την ακριβή σειρά του, αλλά μπορεί και να αναφερθεί σε οποιοδήποτε σημείο τού κειμένου («ανακατωτά»), χωρίς να ακολουθήσει τη σειρά με την οποία παρατίθεται (λ χ. σε ένα βιβλίο) ΣΥΝ νεράκι.

ανακεφαλαιώνω ρ μετβ [αρχ.] {ανακεφαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** διατυπώνω συνοπτικά ό,τι έχει ήδη αναπτυχθεί, αναφέρω σύντομα τα βασικά σημεία (όσων έχουν λεχθεί) ΣΥΝ συγκεφαλαιώνω, συνοψίζω, ανασκοπώ • **2.** ΟΙΚΟΝ προσθέτω (καθυστερημένους) τόκους στο κεφάλαιο: *το νέο στεγαστικό πρόγραμμα σας επιτρέπει πολύ σύντομα να ανακεφαλαιώσετε τα χρήματά σας* ΣΥΝ. κεφαλαιοποιώ

ανακεφαλαίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η συνόψιση των βασικών σημείων (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ *ομιλίας / κειμένου* || *κάνω ~ τού μαθήματος* ΣΥΝ συγκεφαλαίωση • **2.** ΟΙΚΟΝ η πρόσθεση τόκων στο κεφάλαιο ΣΥΝ κεφαλαιοποίηση.

ανακεφαλαιωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συνοψίζει τα βασικά σημεία (όσων έχουν ειπωθεί ή γραφεί): ~ *επαναλήψεις / σημειώσεις*. — **ανακεφαλαιωτικά** επίρρ.

ανακήρυξη (η) [μτγν] {-ης κ -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η επίσημη αναγγελία: *η ~ τής ανεξαρτησίας μιας χώρας* ΣΥΝ διακήρυξη • **2.** η απονομή επίσημου τίτλου ή αξιώματος: *επίκειται η ~ του ως επίτιμου προέδρου τού κόμματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναγορεύω*.

ανακηρύσσω ρ μετβ. [αρχ.] {ανακήρυ-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** (α) καθιστώ (κάτι) γνωστό, αναγγέλλω επίσημα *ανακήρυξε την ανεξαρτησία τής χώρας του* ΣΥΝ διακηρύσσω (β) αναγνωρίζω επισήμως: *το Οικουμενικό Πατριαρχείο ανακήρυξε το 1961 τον Κοσμά τον Αιτωλό άγιο* • **2.** (α) απονέμω (σε κάποιον) επίσημο αξίωμα ή τίτλο *ανακηρύχθηκε ακαδημαϊκός* || *ανακηρύχθηκε νικητής / πρωταθλητής* (β) (ειδικότ.) αποφασίζω και αναγγέλλω την απονομή πανεπιστημιακού τίτλου (διδάκτορα ή καθηγητή), για να τιμήσω κάποιον: *το Πανεπιστήμιο Αθηνών ανακήρυξε τον Οδ Ελύτη επίτιμο διδάκτορα τής Φιλοσοφικής Σχολής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναγορεύω*.

ανακινώ ρ μετβ. [αρχ.] {ανακινείς... | ανακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κινώ (κάτι) δυνατά και κατ' επανάληψη προς διάφορες κατευθύνσεις (μπρος-πίσω, πάνω-κάτω): *ανακινήστε καλά το μπουκάλι πριν από κάθε χρήση* (οδηγίες για φάρμακα κ.ά.) ΣΥΝ αναταράσσω **2.** (μτφ.) (για παλαιό ζήτημα) θέτω εκ νέου, προκαλώ νέα συζήτηση για (κάτι) *με παρακάλεσε να μην ανακινήσω αυτό το ζήτημα. για να μην έχουμε πάλι καβγάδες* ΣΥΝ επαναφέρω ΑΝΤ αποσιωπώ, αντιπαρέρχομαι. — **ανακίνηση** (η) [μτγν.].

ανακλαδίζομαι ρ. αμετβ. αποθ {ανακλαδίσ-τηκα, -μένος} **1.** εκτείνω τα μέλη τού σώματος (συνήθ. για να ξεμουδιάσω), τεντώνομαι **2.** (μτφ.) ενεργοποιούμαι, δραστηριοποιούμαι: *χρειάστηκαν δέκα ολόκληρες μέρες για ν' ανακλαδιστεί η κυβέρνηση και ν' απαντήσει στην πρόκληση.* — **ανακλάδισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < *ανα-* + *κλαδίζομαι* < *κλαδί*].

ανακλαδώνομαι ρ αμετβ. αποθ. [1886] {ανακλαδώ-θηκα, -μένος} (για δέντρα) βγάζω κλαδιά· μεγαλώνουν τα κλαδιά μου: *την άνοιξη όλα τα δέντρα ανακλαδώνονται* ΣΥΝ κλαρώνω, πετάω κλαδιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

ανάκλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΦΥΣ φαινόμενο κατά το οποίο, όταν οι ακτίνες μιας παράλληλης δέσμης προσπέσουν σε λεία και στιλπνή επιφάνεια, ακολουθούν μετά την πρόσπτωση μία ορισμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. αντανάκλαση **2.** ΦΥΣΙΟΛ η αυτόματη αντίδραση τού οργανισμού σε ερέθισμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνάκλασις* < *ἀνακλῶ*].

ανακλαστήρας (ο) [1892] ΤΕΧΝΟΛ. επιφάνεια που μεταβάλλει την πορεία διαφόρων τύπων ακτινοβολίας, λειτουργώντας ως φράγμα: *ο καθρέφτης είναι ~ τού φωτός* || *το πλέγμα των κεραιών τής τηλεόρασης είναι ~* || *το αντηχείο μουσικού οργάνου λειτουργεί ως ~ ήχων.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ réflecteur].

ανακλαστικός, -ή, -ό 1. ΦΥΣ αυτός που προκαλεί ή επιτρέπει την ανάκλαση (βλ.λ.) **2.** ΦΥΣΙΟΛ αυτός που σχετίζεται με την αυτόματη αντίδραση τού οργανισμού σε ένα ερέθισμα ΣΥΝ αντανακλαστικός **3. ανακλαστικά** (τα) τα αντανακλαστικά (βλ. λ *αντανακλαστικός*) — **ανακλαστικά** επίρρ., **ανακλαστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réflectif]

ανάκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** (επίσ.) η εντολή σε κάποιον να εγκαταλείψει έναν χώρο και να επιστρέψει. *η Ρωσία αποφάσισε την ~ τού πρεσβευτή της* **2.** η ακύρωση (παραγγελίας, διαταγής, απόφασης κ.λπ): ~ *διατάγματος / αποφάσεως / διαθήκης* ΣΥΝ άρση, αναίρεση, κατάργηση, αναστολή ΑΝΤ επικύρωση, επισημοποίηση **3.** (ειδικότ.) η επαναφορά στην ενεργό υπηρεσία / δράση: ~ *απόστρατων αξιωματικών* **4.** η αναίρεση (κατηγορίας, προσβλητικού λόγου) από αυτόν που τον είπε: *η ~ τής μομφής / τού χαρακτηρισμού* **5.** ΨΥΧΟΛ η επαναφορά στη μνήμη, ώστε να γίνει (κάτι) συνειδητό: ~ *παραστάσεων / εικόνων / ιδεών* **6.** ΠΛΗΡΟΦ επαναφορά στην οθόνη τού Η/Υ αποθηκευμένων πληροφοριών — **ανακλητικός, -ή, -ό** [μτγν.], **ανακλητικώς** επίρρ. [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάκλησις*, αρχική σημ. «προσαγόρευση, επίκληση εκ νέου». < *ἀνακαλῶ*].

ανακλητήριος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με την ανάκληση, που προκαλεί την ανάκληση ~ *σήμα / πράξη* **2.** ΝΟΜ **ανακλητήριο έγγραφο** [1887] το έγγραφο με το οποίο αναγγέλλεται επισήμως στον αρχηγό κράτους ή στον υπουργό Εξωτερικών η ανάκληση διαπιστευμένου διπλωματικού εκπροσώπου, μετά τη λήξη τής αποστολής του
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «εορτή για την ανακήρυξη βασιλιά», < αρχ *ἀνακαλῶ*. Η φρ. *ανακλητήριο έγγραφο* αποδίδει το γαλλ. lettre de rappel].

ανακλητός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να ανακληθεί, να αναιρεθεί: *ο πρόεδρος τόνισε ότι η απόφαση τού συνεδρίου δεν θα ήταν σε καμία περίπτωση ~* ΣΥΝ ακυρώσιμος, αναιρέσιμος ΑΝΤ αμετάκλητος, τελεσίδικος, οριστικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ révocable]

ανακλιμάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η εκ νέου κλιμάκωση, η βαθμιαία αύξηση: *η ~ τής έντασης στα Βαλκάνια απογοήτευσε όσους πίστεψαν ότι η ειρήνευση που είχε επιτευχθεί θα ήταν μόνιμη* ΣΥΝ αναζωπύρωση ΑΝΤ αποκλιμάκωση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ re-escalation].

ανακλίνομαι ρ αμετβ. αποθ {ανακλίθηκα, ανακεκλιμένος} (αρχαιοπρ.) γέρνω στο πλάι ή ξαπλώνω με ελαφρά ανασηκωμένη την πλάτη. — **ανάκλιση** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός, κλίνω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα-* + *κλίνω* «γέρνω, λυγίζω»].

ανάκλιντρο (το) {ανακλίντρ-ου | -ων} μακρύ και πλατύ αναπαυτικό κάθισμα με ράχη και βραχίονα στη μία ή και τις δύο πλευρές του, όπου μπορεί κανείς να καθίσει ή και να ξαπλώσει. *ρωμαϊκά ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κλίνω*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάκλιντρον* < αρχ *ἀνακλίνω* «στηρίζω, ακουμπώ», βλ κ *κλίνη* «κρεβάτι»]

ανακλώ ρ. μετβ. {ανακλάς.. | ανέκλασα, ανακλώμαι, -άσαι, -άται ., ανακλάστηκα} (λόγ) προκαλώ ανάκλαση ΣΥΝ αντανακλώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντανακλώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνακλῶ (-άω)*, αρχική σημ. «λυγίζω προς τα πίσω», < *ἀνα-* + *κλῶ* «σπάζω». Η σημερινή σημ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réfléchir].

ανακοινωθέν (το) {ανακοινωθέντ-ος | -α, -ων} (λόγ.) επίσημη ανακοίνωση, κυρ. πολιτικού, στρατιωτικού ή ιατρικού περιεχομένου, για μετάδοση ή διάψευση σημαντικών ειδήσεων από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης· *έκτακτο / πολεμικό / ιατρικό ~.*
[ΕΤΥΜ Ουδ. μτχ. αορίστου τού (αρχ) ρ. *ἀνακοινῶ*, τού οποίου η σημερινή σημ. είναι απόδ τού γαλλ. communiqué, μτχ. τού ρ communiquer «ανακοινώνω»].

ΣΧΟΛΙΟ Προκειμένου να αποδοθεί στην Ελληνική το γαλλικό communiqué (το οποίο πλάστηκε στη Γαλλική το 1853 και πέρασε αυτούσιο στην Αγγλική), χρησιμοποιήθηκε η μετοχή μεσοπαθητι-

κού αορίστου **ανακοινωθέν** τού ρ *ανακοινώνω*, αφού το ίδιο το communiqué αποτελεί ουσιαστικοποιημένη μετοχή τού ρ. communiquer «ανακοινώνω». Ωστόσο, επειδή η λέξη, ως μετοχή αορίστου, μπορεί να δώσει την αίσθηση παρελθοντικού χρόνου (προτάσεις όπως *«Πλήρες ιατρικό ανακοινωθέν θα εκδοθεί αύριο το μεσημέρι»* πιθανόν να είναι προβληματικές για ορισμένους ομιλητές), σε αυτές τις περιπτώσεις είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται η απλή λ. **ανακοίνωση** που σήμερα (όπως τα περισσότερα ουσιαστικά σε *-ση*) δεν δηλώνει μόνο την πράξη / ενέργεια, αλλά και το αποτέλεσμα τής ρηματικής ενέργειας (που παλιότερα δηλωνόταν μόνο με παράγωγα ουσιαστικά σε *-μα*)

ανακοινώνω ρ. μετβ. {ανακοίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) γνωστό: *αποφάσισε να ανακοινώσει τον αρραβώνα της την ημέρα τής γιορτής της* ΣΥΝ γνωστοποιώ, αναγγέλλω **2.** αναγγέλλω δημόσια (κυρ. στα μέσα μαζικής ενημέρωσης): *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος ανακοίνωσε την παραίτηση τού υπουργού Εξωτερικών* ΣΥΝ δηλώνω [ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνακοινῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *κοινῶ* < *κοινός*]

ανακοίνωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επίσημη γνωστοποίηση σε ευρύτερο κύκλο ανθρώπων *η ~ τής παραίτησής του εξέπληξε τους πάντες* ΣΥΝ δημοσιοποίηση **2.** (ειδικότ.) η κοινοποίηση από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *η ~ των εκλογικών αποτελεσμάτων θα αρχίσει μετά τις 10 μ.μ.* ΣΥΝ αναγγελία, δημοσίευση, μετάδοση **3.** (συνεκδ.) το (έντυπο συνήθ.) κείμενο που κοινοποιεί πληροφορίες: *η ~ με το πρόγραμμα των μαθημάτων* ‖ *πίνακας ανακοινώσεων* **4.** (ειδικότ.) έκθεση αποτελεσμάτων επιστημονικής έρευνας (συνήθ. σε επιστημονικό συνέδριο) *θα παρουσιάσει ~ σε διεθνές συνέδριο* ‖ *η κλινική μας πέρυσι συμμετέσχε στο ειδικό διεθνές συνέδριο με πέντε ~* **5.** ΝΟΜ ***ανακοίνωση δίκης*** η γνωστοποίηση τής εκκρεμοδικίας (βλ. λ.) σε τρίτο πρόσωπο, προκειμένου το πρόσωπο αυτό να παρέμβει στη δίκη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακοινωθέν*

ανακοινώσιμος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι δυνατόν να ανακοινωθεί *δεν υπάρχουν ακόμη ~ εκτιμήσεις για το ναυάγιο*

ανακολουθία (η) [μτγν.] {ανακολουθιών} **1.** η έλλειψη λογικής ακολουθίας, η ασυμφωνία μεταξύ αυτών που προηγούνται και αυτών που έπονται: *η παρουσίαση τού ήρωα με τόσα ελαττώματα αποτελεί ~ σε σχέση με την αρχική του εξύμνηση* ΣΥΝ ασυνέπεια, αντίφαση ΑΝΤ συμφωνία, συνέπεια, ακολουθία **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη συνέπειας λόγων και έργων: *η νέα υπουργική απόφαση συνιστά ~ σε σχέση με τις ώς τώρα διακηρύξεις* ΣΥΝ ασυνέπεια ΑΝΤ συνέπεια **3.** ΓΛΩΣΣ το ανακόλουθο σχήμα (βλ. λ. *ανακόλουθος*).

ανακόλουθος, -η, -ο (+προς / με) **1.** (για πράξεις ή λόγους) αυτός που δεν βρίσκεται σε σχέση λογικής ακολουθίας, συμφωνίας (με κάτι άλλο ή ομοειδές) ΣΥΝ ασυμβίβαστος, ασύμφωνος **2.** ΓΛΩΣΣ ***ανακόλουθο σχήμα*** (*ἀνακόλουθον σχῆμα*, Διονύσ. Αλικαρν.) σχήμα λόγου, κατά το οποίο παραβιάζεται η συντακτική συνέπεια μιας πρότασης λόγω ταχύτητας τού λόγου, ψυχικής ταραχής ή και σκοπιμότητας τού ομιλητή ή συγγραφέα, λ.χ. *«ο Διάκος* (αντί τού *Διάκου*) *σαν τ' αγροίκησε πολύ του κακοφάνη»* (δημοτ. τραγ.) **3.** (για πρόσ.) αυτός τού οποίου τα λόγια ή οι πράξεις δεν συμφωνούν με τις δεδηλωμένες αντιλήψεις του ή την καθιερωμένη στάση του *οι πράξεις του είναι ~ προς τις εξαγγελίες του* ΣΥΝ αντιφατικός, ασυνεπής. — **ανακόλουθα / ανακολούθως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀκόλουθος*]

ανακομιδή (η) (επίσ.) η εκταφή και μεταφορά των οστών νεκρού σε οστεοφυλάκιο, τάφο, μνημείο κ.λπ. *η επέτειος τής ~ τής κάρας τού Αγίου Ανδρέα γιορτάζεται με ιδιαίτερη λαμπρότητα στην Πάτρα* ‖ *~ λειψάνων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνακομίζω* < *ἀνα-* + *κομίζω* (βλ. λ.)]

ανακόντα (η/το) πολύ μεγάλο φίδι τής Ν. Αμερικής, που ζει κυρίως στις όχθες ποταμών και λιμνών.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. anaconda, λ. που εμφανίζεται στην Αγγλική κατά το 1750-60 περιγράφοντας ένα ερπετό τής Κεϋλάνης (σήμερα Σρι Λάνκα), < σιναλεζ. henakandaya «πράσινο φίδι»].

ανακοπή (η) **1.** η συγκράτηση, ο περιορισμός, η παρεμπόδιση (κίνησης ή ενέργειας): *~ τής εχθρικής προέλασης* ΣΥΝ αναχαίτιση, ανάσχεση **2.** ΙΑΤΡ η απότομη παύση τής καρδιακής ή/και τής αναπνευστικής λειτουργίας, με αποτέλεσμα την ελάττωση τού οξυγόνου στους ιστούς τού σώματος και τον θάνατο **3.** ΝΟΜ (α) το ένδικο βοήθημα με το οποίο κάποιος ζητεί την ακύρωση δικαστικής ή εξώδικης πράξης ή δικαστικής απόφασης η οποία τον βλάπτει (β) ***ανακοπή ερημοδικίας*** ένδικο μέσο με το οποίο ο διάδικος που δικάστηκε ερήμην, ζητεί να εξαφανιστεί η προσβαλλόμενη οριστική απόφαση, ώστε, αφού αναβιώσει η εκκρεμοδικία τής αγωγής, να ξαναδικαστεί η ουσία τής υποθέσεως, αυτή τη φορά με τη συμμετοχή του
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανάσχεση, παρεμπόδιση», < αρχ. *ἀνακόπτω*. Ο ιατρ. όρος είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. arrêt (cardio-pulmonaire), ενώ ο νομ. όρος αποδίδει το γαλλ. inhibition]

ανακόπτω ρ. μετβ. (λόγ.) {ανέκοψα, ανακόπηκα (λόγ. ανεκόπην, -ης, -η, , μτχ. ανακοπείς, -είσα, -έν)} διακόπτω ή εμποδίζω (μια κίνηση), αναστέλλω τη συνέχειά της *οι οικονομικές δυσκολίες δεν ανέκοψαν την καλλιτεχνική του εξέλιξη* ‖ *η ήττα ανέκοψε την ορμή των επιδρομέων* ΣΥΝ σταματώ, αναχαιτίζω.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «σπρώχνω πίσω», < *ἀνα-* + *κόπτω*].

ανακοστολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου κοστολόγηση (βλ.λ.): *η ~ των εισαγόμενων φαρμάκων* (πβ. λ. *ανατίμηση*). — **ανακοστολογώ** ρ. {-είς}

ανακούρκουδα επίρρ. (λαϊκ.) με τα πόδια λυγισμένα στα γόνατα και το σώμα στηριγμένο στα δάχτυλα των ποδιών: *κάθισε ~*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἀνα-* + μεσν. *κουκούβα* «κουκουβάγια» (* *ἀνακούκουδα* > *ἀνακούρκουδα*)· από την κουκουβάγια, που δίνει την εντύπωση πως κάθεται σε ανάλογη στάση, ή από φρ. *ἀνὰ κόκκυγα* (< αρχ. *κόκκυξ* «το κατώτατο οστό τής σπονδυλικής στήλης») Κατ' άλλη άποψη, < *ἀνά* + *κλωκυδά* («γλώσσα» τού Ησυχίου), που συνδ. με το αρχ. επίρρ. *ὀκλαδόν*].

ανακουφίζω ρ. μετβ. {ανακούφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** απαλλάσσω (κάποιον) από φορτίο, αφαιρώ μέρος τού βάρους ή ολόκληρο το βάρος του· *προθυμοποιήθηκε να με ανακουφίσει, παίρνοντας από τα χέρια μου τη μία βαλίτσα* ΣΥΝ ξαλαφρώνω ΑΝΤ επιβαρύνω **2.** μετριάζω ή εξαλείφω τους σωματικούς ή ψυχικούς πόνους (κάποιου): *αυτά τα χάπια θα ανακουφίσουν τη μέση σου* ‖ *τα λόγια του ανακούφισαν τον πόνο τής μητέρας του* ΣΥΝ. καταπραΰνω, κατευνάζω **3.** (ειδικότ.) ελαφρώνω ή απαλλάσσω (κάποιον) από δυσάρεστο συναίσθημα: *με ανακουφίζει να λέω σε κάποιον τι με απασχολεί* ‖ (κ. μεσοπαθ. ***ανακουφίζομαι***) *στην αρχή φοβήθηκα, αλλά ανακουφίστηκα, όταν διαπίστωσα πως δεν ήμουν μόνη στον δρόμο* ΣΥΝ ησυχάζω, ηρεμώ **4.** ενισχύω (κάποιον) οικονομικά· *είχαν πολλά έξοδα, αλλά η σύνταξη τής γιαγιάς τούς ανακούφιζε λίγο* **5.** (μτφ.) βελτιώνω (μια δύσκολη ή προβληματική κατάσταση): *ο νέος δρόμος ανακούφισε την κυκλοφορία των οχημάτων στο κέντρο τής πόλης* ● **6.** (ευφημ. το μεσοπαθ. ***ανακουφίζομαι***) κάνω τη σωματική μου ανάγκη, αφοδεύω
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ξαλαφρώνω», < *ἀνα-* + *κουφίζω* < *κοῦφος* «ελαφρός» (βλ. κ. *κούφιος*)].

ανακούφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα που προκαλεί η απαλλαγή από ψυχικό ή σωματικό πόνο, βάρος, πίεση κ.λπ.: *μόλις ξεμπέρδεψα με τις δουλειές, αισθάνθηκα μεγάλη ~* ‖ *μια συσκευή μασάζ που προσφέρει ~ στα κουρασμένα μέλη* ‖ *μόλις έφυγε ο επιθεωρητής, όλοι ένιωσαν βαθιά ~* ΣΥΝ ξαλάφρωμα **2.** (συνεκδ.) καθετί που ανακουφίζει, που απαλλάσσει από έγνοια, άγχος, σωματικό ή ψυχικό βάρος ή πόνο· *τα λόγια της ήταν μια γλυκιά ~ στις δύσκολες ώρες* ‖ *τα χρήματα που κέρδισε υπήρξαν μια προσωρινή ~*

ανακουφιστικός, -ή, -ό [1844] αυτός που προσφέρει ανακούφιση: *~ μασάζ / απάντηση* ΣΥΝ κατευναστικός, καθησυχαστικός ΑΝΤ επιβαρυντικός, ανησυχητικός

ανακράζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανέκραξα} (αρχαιοπρ.) φωνάζω, βγάζω δυνατή κραυγή (συχνά προς κάποιον καλώντας τον): *«Τι 'ναι πάλι τούτο;», ανέκραξε με φρίκη* ΣΥΝ αναφωνώ, κραυγάζω.

ανακρεμώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανακρεμάς... | ανακρέμ-ασα, -ιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** κρεμώ (κάτι) ψηλά **2.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ κρεμώ, συνήθ. λέμβο, στις επωτίδες (βλ.λ.) ♦ **3.** (αμετβ.) (τριτοπρόσ. ***ανακρεμά***) στη ΦΡ ***ανακρεμά ο καιρός / τα σύννεφα*** συννεφιάζει και αναμένεται βροχή. — **ανακρέμαση** (η) [μεσν.], **ανακρεμαστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνακρεμῶ*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *ἀνακρεμάννυμι* (βλ. κ. *κρεμώ*)]

ανακρεόντειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Ανακρέοντα: *~ μέτρο* **2.** ***ανακρεόντεια*** (τα) συλλογή αρχαίων ποιημάτων που αποδίδονται στον Ανακρέοντα, αλλά γράφηκαν από άγνωστους ποιητές κατ' απομίμηση των ποιημάτων του

Ανακρέων (ο) {Ανακρέοντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής από τη Μικρά Ασία (6ος αι. π.Χ.)· χαρακτηριστικό τής ποίησής του οι ύμνοι στο κρασί και τον έρωτα **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ανακρέοντας**.
[ΕΤΥΜ Πιθ. < *ἀνα-* + *κρέων* «κυρίαρχος» (πβ. *Κρέων*), που συνδ. με την ομηρική φρ. *εὐρὺ κρείων* «αυτός που έχει εκτεταμένη εξουσία»].

ανακρίβεια (η) [1868] {ανακριβειών} **1.** η έλλειψη ακρίβειας, η απόκλιση από την πραγματικότητα: *υπάρχουν αρκετές ~ στις περιγραφές του* **2.** ψευδής πρόταση, αναληθής πληροφορία· *οι ~ τού δημοσιεύματος οφείλονται στη σκόπιμη προσπάθεια τού δημοσιογράφου να διαστρεβλώσει την αλήθεια.*

ανακριβής, -ής, -ές [μεσν.] {ανακριβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν αποδίδει με ακρίβεια την πραγματικότητα, που δεν συμφωνεί με την αλήθεια ή την πραγματικότητα, εσφαλμένος ή ψεύτικος: *η είδηση που ακούστηκε χθες, αποδείχθηκε ~* ΣΥΝ ψευδής, λανθασμένος, αναληθής ΑΝΤ αληθινός. — **ανακριβώς** επίρρ. [1889].

ανακριβολογία (η) [1886] {ανακριβολογιών} **1.** η έλλειψη ακριβολογίας **2.** (συνεκδ.) ανακριβής λόγος

ανακριβολόγος (ο/η) πρόσωπο που δεν ακριβολογεί.

ανακριβολογώ ρ. αμετβ. [1849] {ανακριβολογείς...} λέω ανακρίβειες.

ανακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. κ. αόρ. ανέκρινα, ανακρίθηκα (λόγ. μτχ. ανακριθείς, -είσα, -έν)} υποβάλλω κάποιον σε ανάκριση (βλ.λ.): *~ τους υπόπτους μιας ληστείας* ‖ *τον ανέκριναν τρεις μέρες χωρίς διακοπή* ΣΥΝ εξετάζω.

ανάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΝΟΜ (α) στάδιο τής ποινικής προδικασίας κατά το οποίο τα όργανα που έχουν εκ τού νόμου την εξουσία αυτή (εισαγγελείς στην προανάκριση, ανακριτής – δικαστής στην κύρια ή τακτική ανάκριση, αστυνομικοί υπάλληλοι στο πλαίσιο αστυνομικής προανάκρισης), μετά από παραγγελία τού εισαγγελέα ή τού ανακριτή συλλέγουν τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία και ενεργούν καθετί που μπορεί να βοηθήσει στην εξακρίβωση τής αλήθειας προκειμένου να αποφασιστεί η παραπομπή ή μη τού φερόμενου ως δράστη στο ακροατήριο τού ποινικού δικαστηρίου *κάνω / διενεργώ ~* ‖ *εξονυχιστική ~* ‖ *~ μάρτυρα / υπόπτου / αιχμαλώτου* (β) ***κύρια ανάκριση*** η ανάκριση που διεξάγεται από τακτικό ανακριτή σε περιπτώσεις κακουργημάτων ή πλημμελημάτων, για τα οποία εκδίδεται ένταλμα συλλήψεως ή προσωρινής κρατήσεως ή υπάρχει ανάγκη συμπληρώσεως τής προανάκρισης (βλ. λ. *προανάκριση*) **2.** ***Ανάκριση*** (η) ο τόπος όπου διενεργείται η ανάκριση, το ανακριτικό γραφείο: *παρουσιάζομαι στην ~* **3.** (γενικότ.) η συστηματική υποβολή ερωτήσεων, με σκοπό την απόσπαση πληροφοριών με ιδιαί-

τερο ενδιαφέρον (συνήθ. από την Ασφάλεια, τις μυστικές υπηρεσίες, την αντικατασκοπία κ.λπ.): *η ~ κατασκόπου* ΦΡ ***ανάκριση μου κάνεις;*** ως έκφραση διαμαρτυρίας προς κάποιον που ζητεί να μάθει πολλές λεπτομέρειες με ενοχλητικό τρόπο.

ανακριτής (ο) [1833] {-ή κ (λόγ) -ού}. **ανακρίτρια** (η) {ανακριτριών} πρόσωπο που διενεργεί ανάκριση σύμφωνα με τον νόμο (μέλος πειθαρχικού συμβουλίου ή πειθαρχικός προϊστάμενος για ανάκριση υπαλλήλου ή τακτικός δικαστής για την κύρια ανάκριση).

ανακριτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ανάκριση ή τον ανακριτή: ~ *διαδικασία / έγγραφα / γραφείο / πόρισμα.*

ανάκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** ΦΥΣ η βίαιη κίνηση συστήματος αντίθετα προς την κατεύθυνση εκτόξευσης σώματος από αυτό, λ.χ. τού πυροβόλου, όταν εκτοξεύσει βλήμα • **2.** ΜΟΥΣ η εκτέλεση, συνήθ από στρατιωτική μπάντα, θουρίου, εμβατηρίου ή τού εθνικού ύμνου. Επίσης **ανάκρουσμα** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάκρουσις* < *ἀνακρούω* Ως μουσικός όρ η λ έχει περάσει και σε ξένες γλώσσες, πβ αγγλ anacrusis, γαλλ anacrouse κ.ά.].

ανακρούω ρ. αμετβ. κ. μετβ {ανέκρουσα} ♦ **1.** (αμετβ) (για ιστιοφόρο ή βάρκα) κινούμαι προς τα πίσω, οπισθοχωρώ ΣΥΝ κάνω όπισθεν, οπισθοδρομώ· ΦΡ. (μτφ.) ***ανακρούω πρύμνη / πρύμναν*** (*ἀνακρούω πρύμναν*, Αριστοφ., Ηρόδ κ.α) υποχωρώ, αλλάζω τακτική: *μετά την ήττα της στις δημοτικές εκλογές, η κυβέρνηση ανέκρουσε πρύμναν στην οικονομική πολιτική* ΣΥΝ υπαναχωρώ ΑΝΤ εμμένω ♦ **2.** (μετβ) (για ορχήστρα) εκτελώ (μουσικό κομμάτι) *η μπάντα ανέκρουσε ένα γνωστό εμβατήριο* ΣΥΝ παίζω, παιανίζω
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *κρούω* «*κτυπῶ*»].

ανάκτηση (η) → ανακτώ

ανακτοβούλιο (το) [1833] {ανακτοβουλί-ου | -ων} το επίλεκτο σώμα προσωπικών συμβούλων τού βασιλιά ή γενικότ τού ηγεμόνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄναξ, -κτος* «βασιλιάς» + *-βούλιο* < *βουλή* «σκέψη, απόφαση», απόδ. τού γαλλ. conseil royal].

ανακτορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει στα ανάκτορα ή τελείται μέσα σε αυτά ~ *κήπος / χορός* ΣΥΝ βασιλικός, αυλικός, παλατιανός **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***ανακτορικός ρυθμός*** πομπώδης κεραμικός ρυθμός τής υστερομινωικής περιόδου, με έμφαση στη συμμετρία και στο σχηματοποιημένο θεματολόγιο **3.** αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία τού βασιλιά ~ *φρουρά.*

ανάκτορο (το) {ανακτόρ-ου | -ων} **1.** η επίσημη κατοικία τού βασιλιά· (συνήθ στον πληθ.): *τα ~ τού Μπάκιγχαμ* ΣΥΝ αυλή, παλάτι **2.** (συνεκδ. στον πληθ.) ο βασιλιάς και το περιβάλλον του: *ο Γεώργιος Παπανδρέου κήρυξε ανένδοτο αγώνα κατά των ανακτόρων* **3.** (μτφ.- σε ενικ) κάθε πολυτελές και μεγαλοπρεπές σπίτι: *αυτός δεν μένει σε διαμέρισμα. μένει σε ~!*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάκτορον* «ναός - παλάτι» < *ἀνάκτωρ* «εξουσιαστής, κυρίαρχος» < *ἀνάσσω* «εξουσιάζω» < **ἀνάκ-jω* < *ἄναξ, -κτος* (βλ.λ.)].

ανάκτορα – παλάτι. *Ανάκτορο* ήταν η κατοικία τού *ἀνάκτορος*, δηλ. τού *ἄνακτος*, τού βασιλιά Ήδη στην Αρχαία Ελληνική η λ. απαντά σε πληθυντικό *(ανάκτορα)* Για πολλούς αιώνες τα **ανάκτορα** δήλωναν την κατοικία των θεών, τον ναό, προτού γίνουν το ενδιαίτημα, η κατοικία τού άνακτος, τού βασιλιά, που ήταν συγχρόνως και θρησκευτικός ηγέτης. Η χρήση τής λ. σε πληθυντικό είναι κοινωνιογλωσσικά ένα είδος τιμητικής έκφρασης («πληθυντικός τής μεγαλοπρεπείας»), που απαντά και σε άλλες παρόμοιες δηλώσεις (*σκήπτρα, δώματα* κ.ά). Στους Βυζαντινούς τη θέση των ανακτόρων παίρνει το **(ἱερὸν) παλάτιον**, από το ρωμαϊκό palatium (που προήλθε από τον *Παλατινό λόφο* τής Ρώμης, όπου έκτισε τα ανάκτορά του ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αύγουστος).

ανακτώ ρ. μετβ. {ανακτάς | ανέκτησα, ανακτ-ώμαι, -άται..., -ήθηκα, ανα(κε)κτημένος} αποκτώ πάλι (κάτι που είχα χάσει): ~ *την περιουσία / την όραση / την ισορροπία / το θάρρος / την ελευθερία μου / τα χαμένα εδάφη* || (στους Η/Υ) ~ *(κατεστραμμένο) αρχείο* (το ξαναφέρνω στην οθόνη) ΣΥΝ επανακτώ, ανακαταλαμβάνω ΦΡ ***ανακτώ (τις) δυνάμεις (μου)*** βρίσκομαι στο στάδιο τής ανάρρωσης, αποκαθίσταται η υγεία μου: *η πνευμονία κλόνισε τόσο πολύ την υγεία του, που χρειάστηκε αρκετός καιρός για να ανακτήσει τις δυνάμεις του* — **ανάκτηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνακτῶμαι* < *ἀνα-* + *κτῶμαι* «*αποκτώ*». Η φρ. *ανακτώ τις δυνάμεις μου* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ reprendre les forces].

ανακτώ αντί **ανακτώμαι.** Το *ανακτώ*. όπως και τα *αποκτώ, κατακτώ* και *επανακτώ*, εμφανίζει ενεργητικό τύπο αντί τού κανονικού (και αρχαίου) μέσου αποθετικού τύπου *ἀνακτῶμαι* (πβ. σημερινό *προσκτώμαι*). Στα σύνθετα αυτά, αντί τού *κτῶμαι* εμφανίζεται νεότερος τύπος *κτῶ* από τα μέσα τού 19ου αι. (μαρτυρείται από τον Αλέξ. Σούτσο το 1855)· πβ. αρχ. *ἐπικτῶμαι, συγκτῶμαι, εἰσκτῶμαι, προκτῶμαι* κ λπ ‣ *αποκτώ, κατακτώ*

ανακύκληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιστροφή στο σημείο αφετηρίας μετά από κυκλική πορεία, συνεχή διαδοχή: ~ *εποχών* ΣΥΝ επάνοδος **2.** ΦΙΛΟΣ η περιοδική επανεμφάνιση των ίδιων γεγονότων που συνθέτουν τον κόσμο και τη ζωή **3.** (σπάν) η ανακύκλωση (βλ.λ., σημ 1). **ανακυκλικός,** -ή, -ό [μτγν]

ανακύκληση – ανακύκλωση. Στον Ηράκλειτο η ανακύκληση τού κόσμου παίρνει τη μορφή μεταλλαγών τής φωτιάς: πυρ → ύδωρ → αήρ → πυρ. Στα λεξικά τής Αρχαίας το *ανακύκλωση* παραπέμπεται στο *ανακύκληση*, που θεωρείται κύριος τύπος (το ίδιο συμβαίνει και με το ρήμα *ἀνακυκλόω*, που υποτάσσεται στο *ἀνακυκλέω, -ῶ*). Το *ανακύκληση* παράγεται από το *ἀνακυκλέω, -ῶ (κυκλέω, -ῶ)*, ενώ το *ανακύκλωση* από το *ἀνακυκλόω, -ῶ (κυκλόω. -ῶ)*. Στα *κυκλέω, -ῶ / ἀνακυκλέω, -ῶ* και **ανακύκληση** δηλώνεται κυρίως η σημασία τής «επιστροφής, επανόδου στην αφετηρία, επανάληψης», ενώ με τα *κυκλόω, -ῶ, ἀνακυκλόω, -ῶ* και **ανακύκλωση** το βάρος πέφτει στη σημασία τού «κύκλου». *κυκλόω* = περικυκλώνω *κυκλέω / ἀνακυκλέω* = επανέρχομαι, επιστρέφω, επαναλαμβάνομαι (Αριστοτέλης: *αἱ αὐταὶ δόξαι ἀνακυκλοῦνται ἐν τοῖς ἀνθρώποις, Μετεωρ 339[3] 29*) Σύμφωνα με αυτά, η *ανακύκληση*, που δηλώνει «την επαναφορά στην αρχική μορφή, την επανάληψη», μπορεί να δηλώσει και τη «μετατροπή και επαναχρησιμοποίηση (τής ύλης)» καλύτερα από ό,τι το ανακύκλωση, που προσφέρεται στη δήλωση τής «κυκλικής κίνησης».

ανακυκλώνω ρ. μετβ. {ανακύκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ καθιστώ (υλικό που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί) κατάλληλο για νέα χρήση: ~ *αλουμίνιο / γυαλί / χαρτί* **2.** (για αέρα, νερό κ.λπ. σε κλειστό χώρο) ανανεώνω, εξάγοντας αυτό που έχει καταναλωθεί και εισάγοντας ταυτόχρονα νέο· *το νερό στο ενυδρείο ανακυκλώνεται, για να είναι διαρκώς φρέσκο* **3.** διαιωνίζω, συνεχίζω να χρησιμοποιώ, αναπαράγω: *«επιμένουν να ανακυκλώνουν ιστορίες για δήθεν αμύθητες απολαβές και αθέατες συναλλαγές με το κράτος»* (εφημ) || *«το νομοσχέδιο δεν λύνει τα προβλήματα, αλλά ανακυκλώνει τα ελλείμματα και τα αδιέξοδα»* (εφημ.). — **ανακυκλώσιμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνακυκλῶ* «περιστρέφω, στριφογυρίζω» < *ἀνα-* + *κυκλῶ (-όω)* < *κύκλος*. Η τεχνολ. σημ. αποδίδει το ελληνογενές αγγλ. recycle (νόθο σύνθ.)].

ανακύκλωση (η) [μτγν] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετατροπή χρησιμοποιημένης ύλης σε κατάλληλη για εκ νέου χρήση. ~ *χαρτιού / αλουμινίου* || *κάδος ανακύκλωσης* **2.** η διαρκής ανανέωση (αέρα, νερού κ λπ) σε κλειστό χώρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακύκληση.*

ανακυκώ ρ. μετβ. {ανακυκάς... μόνο ενεστ.} (αρχαιοπρ.) αναδεύω, αναταράσσω — **ανακύκηση** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνακυκῶ (-άω)* < *ἀνα-* + *κυκῶ* «αναδεύω, ανακατεύω», για το οποίο βλ. λ *κυκεώνας*]

ανακύπτω ρ. αμετβ. (λόγ.) {ανέκυψα, μτχ. ανακύψας, -ασα, -αν} **1.** (για θέματα) εμφανίζομαι ως αποτέλεσμα, προκύπτω: *από τη συνεργασία ανέκυψαν πολλά προβλήματα* || *«οι πληρωμές τόκων ή δικαιωμάτων που ανακύπτουν σε ένα κράτος-μέλος απαλλάσσονται από τυχόν φόρους...»* (εφημ.) ΣΥΝ αναφαίνομαι, παρουσιάζομαι **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ανασηκώνω το κεφάλι ή τον κορμό από κεκλιμένη θέση.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «σηκώνω ψηλά το κεφάλι», < *ἀνα-* + *κύπτω* «σκύβω». Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]

ανάκυψη (η) [1822] {-ης κ -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} ΓΥΜΝΑΣΤ άσκηση κατά την οποία ο γυμναζόμενος ανασηκώνει το κεφάλι του ή τον κορμό του από κεκλιμένη θέση ΑΝΤ επίκυψη.

ανακωχή (η) συμφωνία μεταξύ εμπόλεμων δυνάμεων για προσωρινή κατάπαυση των εχθροπραξιών *τηρώ / δέχομαι / παραβιάζω την ~* ΣΥΝ εκεχειρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀνακωχή* < *ἀνοκωχή* «ανοχή» < *ἀνα-* + *ὀκωχή*, αναδιπλ. τύπος τού *ὀχή* < *ἔχω*]

ανακωχή – ανοκωχή. Αρχικός και παλαιότερος από τους δύο είναι ο τύπος *ἀνοκωχή*, από τον οποίο προήλθε το *ανακωχή* (με αφομοίωση τού *-ο-* προς το *-α-* που προηγείται, κατά παρετυμολογική επίδραση των συνθέτων με τον πλήρη τ τής πρόθεσης *ανα-* ή ίσως και από επίδραση τής λ. *ἀκωκή* «αιχμή» δόρατος / βέλους) Το *ἀνοκωχή* σήμαινε, στην πραγματικότητα, ανάσχεση (των πολεμικών επιχειρήσεων) Τόσο το *ἀνοκωχή* όσο και το *ἀνάσχεσις* (και το *ἀνοχή*) παράγονται από το *αν-έχω / αν-έχομαι* Ο τ *ὀκ-ωχή* (πβ. παρακ. *ὄκωχα*) προήλθε με τον λεγόμενο «αττικό» διπλασιασμό (πβ. *αγωγή*). Ο τ. *ἀνοκωχή* χρησιμοποιείται κανονικά στον Θουκυδίδη, ενώ το νεότερο (αλλά ήδη αρχαίο) *ανακωχή* έδωσε λαβή στο να παρετυμολογηθεί η λέξη στο Μέγα Ετυμολογικό (96, 52) ότι δήθεν προέρχεται από *«τὸ ἄνω τὰς ἀκωκὰς ἔχειν»* (*ανακωχή* δηλ είναι το «να κρατάς τα δόρατα με τις αιχμές προς τα πάνω», άρα εν απραξία!).

αναλαμβάνω κ. (λαϊκ) **αναλαβαίνω** ρ μετβ κ. αμετβ {ανέλαβα, αναλήφθηκα (λόγ. ανελήφθην, -ης, -η..., μτχ. αναληφθείς, -είσα, -έν), ανειλημμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παίρνω (κάτι) στα χέρια μου *αναλάβατε τα όπλα!* ΣΥΝ λαμβάνω **2.** δέχομαι να εκτελέσω έργο, να επωμισθώ την ευθύνη (για καθήκον, υπόθεση ή υποχρέωση) *από τότε που έχασε τους γονείς του, η γιαγιά του ανέλαβε να τον μεγαλώσει* || *την υπόθεση ανέλαβε γνωστός δικηγόρος* || *ανέλαβε καθήκοντα ως υπουργός Εθνικής Αμύνης*· ΦΡ ***αναλαμβάνω την ευθύνη*** βλ. λ. *ευθύνη* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ (μεσοπαθ. συνήθ. στον αόρ. ***ανελήφθην***) ανέρχομαι (στον ουρανό): *ο Χριστός ανελήφθη στους ουρανούς* ♦ (αμετβ.) **4.** (συνεκδ.) ανακτώ τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, συνέρχομαι από αρρώστια ή κατάπτωση. *να μην κουράζεται, μέχρι να αναλάβει πλήρως* ΣΥΝ αναρρώνω, γίνομαι καλά ΑΝΤ χειροτερεύω, υποτροπιάζω, ξανακυλώ **5.** (μτφ.) ενδυναμώνομαι οικονομικά, συνέρχομαι, ξεπερνώ δυσχέρειες: *η επιχείρησή μας πέρασε μεγάλη οικονομική κρίση. αλλά τελικά κατάφερε ν' αναλάβει* **6.** (η μτχ. ***ανειλημμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «παίρνω στα χέρια μου», < *ἀνα-* + *λαμβάνω*. Ήδη αρχ. είναι η σημ «παίρνω την εξουσία», λ χ *ἀναλαμβάνω τὴν ἀρχήν* (επιγρ.), ενώ η φρ. *αναλαμβάνω την ευθύνη* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. assumer la responsabilité)]

αναλαμπή (η) **1.** η αιφνίδια και σύντομη λάμψη: *οι ~ των άστρων* **2.**

(μτφ) η αιφνίδια και σύντομη επανεμφάνιση χαμένης σωματικής, ψυχικής ή πνευματικής λειτουργίας. *έχει κάποιες ~ νηφαλιότητας / μνήμης* ΣΥΝ έκλαμψη **3.** η αντανάκλαση των ακτίνων. συνήθ. των ηλιακών: *τα νερά τής λίμνης φεγγοβολούσαν από την ~ τού ήλίου* ΣΥΝ μαρμαρυγή
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀναλάμπω* < *ἀνα-* + *λάμπω*].

ανάλατος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που δεν περιέχει αλάτι ή το περιέχει σε ανεπαρκή ποσότητα ΑΝΤ αλατισμένος, αλμυρός **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει χάρη, γούστο ή νοστιμιά· ~ *αστείο / έργο* ΣΥΝ άνοστος, κρύος, σαχλός ΑΝΤ πικάντικος, νόστιμος, χαριτωμένος, γουστόζικος. — **ανάλατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀν-* στερητ. + *ἅλας*].

ανάλαφρος, -η, -ο **1.** πολύ ελαφρύς: ~ *ντύσιμο* ΑΝΤ βαρύς **2.** αυτός που μόλις γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, λεπτός, αέρινος: *οι ~ κινήσεις της* || ~ *αεράκι* ΣΥΝ απαλός, αιθέριος **3.** (για ψυχική διάθεση) απαλλαγμένος από φροντίδες, ήρεμος· ~ *ύπνος* ΣΥΝ ήσυχος **4.** (για έργα τέχνης) αυτός που δεν είναι πολύπλοκος στην τεχνοτροπία ή στο περιεχόμενο· εύληπτος και ευχάριστος ~ *κωμωδία / μελωδία / ταινία* — **ανάλαφρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αν(α)-* + *αλαφρός*]

αναλγησία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην αισθάνεται κανείς σωματικό πόνο ΣΥΝ αναισθησία ΑΝΤ άλγος. πόνος **2.** (μτφ) η έλλειψη ενδιαφέροντος, συμπόνιας και στοργής προς τους άλλους: *δείχνει ~ μπροστά στην ανθρώπινη δυστυχία* || *κοινωνική / ηθική ~* ΣΥΝ αναισθησία. απονιά, παχυδερμία ΑΝΤ ευαισθησία.

αναλγητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εξαλείφει την αίσθηση τού πόνου ή την καταπραΰνει: *ο ασθενής είχε δυνατούς πόνους, αλλά η ~ ένεση τον ανακούφισε* ΣΥΝ καταπραϋντικός. λυσίπονος, παυσίπονος **2.** ΦΑΡΜ **αναλγητικό** (το) φάρμακο που ανακουφίζει τον πόνο, χωρίς απώλεια των αισθήσεων, όπως συμβαίνει με τη νάρκωση ΣΥΝ παυσίπονο. — **αναλγητικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ο φαρμ. όρος είναι αντιδάν από αγγλ. analgetics].

ανάλγητος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που δεν δείχνει συμπόνια, ευαισθησία μπροστά στον ανθρώπινο πόνο, που δεν έχει ανθρωπιά: ~ *συμπεριφορά / πολιτική* ΣΥΝ απάνθρωπος, σκληρός, ασυγκίνητος ΑΝΤ συμπονετικός. ευαίσθητος. πονόψυχος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-αλγητος* < *ἀλγῶ* «πονώ»].

ανάλεκτα (τα) {αναλέκτων} συλλογή από επίλεκτες, ήδη δημοσιευμένες. μελέτες και έργα ενός ή περισσότερων συγγραφέων, σε ενιαία έκδοση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάλεκτος* < *ἀναλέγω* «συλλέγω»].

αναλήθεια (η) [1895] {αναληθειών} ψευδής πληροφορία. μη ανταποκρινόμενη στην αλήθεια: *η αυτοβιογραφία του βρίθει αναληθειών* ΣΥΝ ψευδολογία, ανακρίβεια, ψεύδος. ψέμα
[ΕΤΥΜ. Η λ. πρωτοαπαντά στις εφημερίδες, αποτελώντας μετριαστικό, εύσχημο και εναλλακτικό τρόπο, με τον οποίο μπορεί να αποδοθούν οι λ *ψεύδος* και *ψέμα*, που χαρακτηρίζουν εντονότερα τα λεγόμενα. Την ίδια αφετηρία είχε και το συνώνυμο *ανακρίβεια*].

αναληθής, -ής, -ές {αναληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αναληθέστ-ερος, -ατος} αυτός που δεν συμφωνεί με την αλήθεια, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα *οι ισχυρισμοί του αποδείχθηκαν τελείως ~* || ~ *πληροφορίες* ΣΥΝ ψεύτικος, αναξιόπιστος. αβάσιμος, ανακριβής ΑΝΤ αληθής, αληθινός, πραγματικός, αψευδής. — **αναληθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀληθής*].

ανάλημμα (το) {αναλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} τοίχος ως υποστήριγμα. που προφυλάσσει από κατολισθήσεις χωμάτων σε επικλινές έδαφος. και γενικότ. ό,τι συγκρατεί (επιχωματώσεις, τοίχους κ.λπ.) από κατολίσθηση ΣΥΝ αντέρεισμα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναλαμβάνω*]

αναλημματικός, -ή, -ό (για τοίχο) αυτός που χρησιμεύει ως ανάλημμα, ως τοίχος αντιστήριξης, συγκράτησης χωμάτων σε κατωφέρεια, ώστε πίσω από αυτόν να σχηματίζεται επίπεδη επιφάνεια

αναληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που συντελεί στην ανάρρωση κάποιου, που τονώνει τον άρρωστο, ώστε να αναλάβει δυνάμεις: ~ *φάρμακο* ΣΥΝ δυναμωτικός, τονωτικός **2.** ΦΑΡΜ **αναληπτικό** (το) φάρμακο ικανό να αποκαταστήσει πλήρως ή μερικώς τις φυσιολογικές λειτουργίες, κυρ. τού αναπνευστικού και καρδιοαγγειακού συστήματος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναλαμβάνω*. Η ιατρ σημ. ήδη στον Γαληνό (2ος αι. μ Χ)].

ανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η απόσυρση χρημάτων που έχουν κατατεθεί σε λογαριασμό τράπεζας ή ταμιευτηρίου: *η ~ χρημάτων με το σύστημα τής αυτοεξυπηρέτησης είναι πολύ εύκολη* ΑΝΤ κατάθεση • **2.** η αποδοχή τής υποχρέωσης να χειριστεί κάποιος ένα θέμα, να εκτελέσει έργο *η ~ μιας δικαστικής υπόθεσης* || ~ *δημόσιου έργου* ΑΝΤ αποποίηση **3.** η έναρξη δραστηριότητας. ~ *πρωτοβουλίας για την επίλυση ενός προβλήματος* || *η ~ τής εξουσίας από τη νέα κυβέρνηση* || ~ *δράσεως* **4.** η εγκατάσταση κάποιου σε θέση. αξίωμα: *η ~ τής αρχηγίας / τής διοίκησης / τής εξουσίας / τής προεδρίας* ΑΝΤ αποχώρηση, παραίτηση **5.** ΙΑΤΡ η αποκατάσταση ζωτικών λειτουργιών τού οργανισμού (αναπνοής, κυκλοφορίας αίματος) μετά από νόσο. κάκωση κ τ ό. **6.** ΕΚΚΛΗΣ **Ανάληψη** (η) (α) η ενσώματη άνοδος τού Χριστού στους ουρανούς την τεσσαρακοστή ημέρα από την Ανάστασή του (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (γ) (συνεκδ.) η κινητή εορτή τής Αναλήψεως τού Χριστού. που εορτάζεται σαράντα ημέρες μετά την Ανάσταση (δ) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάληψη τού Χριστού και η περιοχή όπου βρίσκεται: *ο γάμος τους θα γίνει στην ~* ΦΡ (σκωπτ.) **έγινε τής Αναλήψεως** για κλοπή αντικειμένων ή για την αιφνίδια εξαφάνιση κάποιου
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάληψις* < *ἀναλαμβάνω*. Η εκκλησ. σημ. < *ἀναλαμβάνομαι* «ανέρχομαι προς τα άνω»].

αναλίσκω ρ. → αναλώνω

αναλλοίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί αλλοίωση· *τα χρώματα τού πίνακα έχουν παραμείνει ~* ΣΥΝ άφθαρτος, άθικτος ΑΝΤ αλλοιωμένος. αλλαγμένος — **αναλλοίωτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἀλλοιῶ*]

αναλογία (η) {αναλογιών} **1.** (συνήθ στον πληθ.) σχέση (συμμετρική ή μη) ανάμεσα στις διαστάσεις των μερών ενός όλου *οι τέλειες ~ ενός κτίσματος / τού σώματος κάποιου / ενός αγάλματος* ΑΝΤ ασυμμετρία, δυσαναλογία· ΦΡ (α) **κατ' αναλογία(ν) προς / με** σε συμμετρική σχέση τού ενός προς το άλλο ή προς τα υπόλοιπα, σε αντιστοιχία. *ο μισθός σου θα υπολογιστεί ~ την εργασία που θα κάνεις* ΣΥΝ αναλογικά (β) **τηρουμένων των αναλογιών** (*τηρουμένων τῶν ἀναλογιῶν*, λατ mutatis mutandis) (κατά την ομιλία) για περιπτώσεις συγκρίσεως, παραλληλισμού ή αντιστοίχισης πραγμάτων, για τις οποίες έχουμε συνείδηση –και το δηλώνουμε ρητά– ότι δεν έχουν πλήρη και απόλυτη ομοιότητα: *το ξέρω ότι τα σατιρικά μου νούμερα είναι γεμάτα βωμολοχίες και δεν ντρέπομαι γι' αυτό κι ο Αριστοφάνης, ~, έκανε το ίδιο* || *οι δύο διάλεκτοι, ~, εμφανίζουν όμοιο γραμματικό σύστημα* **2.** ΦΙΛΟΣ **κατ' αναλογίαν συλλογισμός** συλλογισμός κατά τον οποίο συμπεραίνουμε ότι σε μια υποθετική κατάσταση θα συμβεί ό,τι και σε παρόμοια υπαρκτή κατάσταση **3.** (γενικότ) ποσοτική σχέση *η αμοιβή του είναι πολύ μικρή σε ~ με το έργο που παράγει* ΣΥΝ αντιστοιχία **4.** (συνήθ. στον πληθ.) η ύπαρξη βασικών κοινών στοιχείων μεταξύ διαφορετικών πραγμάτων: *επισήμανε τις ~ μεταξύ τής πολιτικής των δύο κομμάτων* **5.** μερίδιο (κέρδους, οφειλής. κληρονομιάς) που αντιστοιχεί σε κάθε μέλος ομάδας (εταίρων, μετόχων. συγγενών. φίλων κ.λπ): *η διαθήκη όριζε με ακρίβεια την ~ καθενός από τους συγγενείς τού θανόντος* ΣΥΝ κομμάτι, (λόγ.) το αναλογούν **6.** ΒΙΟΛ (για όργανα ζώων ή φυτών) σχέση ομοιότητας στην εμφάνιση, που δεν οφείλεται σε φυλογενετική συγγένεια ΑΝΤ ομολογία **7.** ΓΛΩΣΣ. η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής μεταβολής γλωσσικών στοιχείων (φωνολογικών, μορφολογικών, συντακτικών. σημασιολογικών) υπό την επίδραση άλλων, τα οποία ακολουθούν το ίδιο σχήμα ή υπάγονται σε ομοειδή κατηγορία • **8.** ΜΑΘ η ισότητα δύο λόγων: *η ισότητα 4/2 = 8/4 είναι μία ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμμετρία.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνάλογος* Η λ έχει περάσει ως δάνειο σε ξένες γλώσσες. π χ αγγλ analogy, γαλλ. analogie, γερμ. Analogie κ.ά. Ορισμένες φρ. και συντακτικά σχήματα αποτελούν μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *τηρουμένων των αναλογιών* (< γαλλ. les rapports gardés), *κατ' αναλογία(ν) προς* (< γαλλ en proportion de), *οι αναλογίες τού σώματος* (< γαλλ. les proportions du corps) κ.ά]

> **Η αναλογία στη γλώσσα.** Άμεσα ή έμμεσα πολλές μεταβολές σε όλα τα επίπεδα τής γλώσσας (φθόγγους, γραμματικούς και συντακτικούς τύπους, σημασίες) οφείλονται σε αναλογικές επιδράσεις. σε **αναλογία**. Πάντοτε και σε όλες τις γλώσσες οι ισχυροί (ευρύτερα καθιερωμένοι, στατιστικά συχνότεροι κ λπ.) τύποι ασκούν επίδραση στους ασθενέστερους, τους μεταβάλλουν, ώστε να εξομοιωθούν προς τους ισχυρούς. Τα παραδείγματα από την Ελληνική –Αρχαία, Μεσαιωνική και Νέα– είναι πάμπολλα. Αέμε *«20 χρονών»* (αντί *χρόνων* ή **χρονιών*) αναλογικά προς το *ετών* Η αναλογία οδήγησε στο *χειμώνας, ήρωας, κλητήρας* κ τ.ό (αντί των παλαιοτέρων *χειμών, ήρως, κλητήρ*), μεταπλάσσοντάς τα κατά τα *ταμίας, καρχαρίας. χρυσοθήρας* Η αναλογία έπλασε και τύπους όπως *η πόλι, η κατάστασι, η φύσι* (χωρίς *-ς*) κατά το πρότυπο όλων των θηλυκών ονομάτων που σχηματίζονταν χωρίς *-ς*: *κόρη, ζώνη. χώρα, ώρα* κ.τ.ό. (η γραφή με *-η –πόλη, κατάσταση–* καθιερώθηκε εσφαλμένα από τα *κόρη, ζώνη*, ενώ δεν πρόκειται για επικράτηση και γενίκευση τού *-η*. αλλά για σίγηση τού αδικαιολόγητου για θηλυκά *-ς* στην κατάληξη *-ις*). Προϊόντα αναλογίας είναι και τα *κόβω, βάφω* κ.τ.ό. (αντί των *κόπτω, βάπτω*) από ρήματα όπως τα *τρίβω, γράφω* κ.λπ.. που συνέπιπταν στον αόριστο και τον μέλλοντα (*κόψω = τρίψω, βάψω = γράψω, έκοψα = έτριψα. έβαψα = έγραψα*). Από αναλογία και τα *χρυσός, αργυρός* (αντί των *χρυσούς, αργυρούς*) κατά τα *καλός, ισχυρός* κ τ ό Όπως αναλογικά είναι το *εσύ* αντί *συ* κατά το *ε-γώ* ή το *ή-σκιος* αντί τού *σκιό* κατά το *ή-λιος*. Ακόμη και από τα λίγα αυτά παραδείγματα είναι φανερή η δύναμη τού φαινομένου τής αναλογίας στη γλώσσα.

αναλογίζομαι ρ μετβ αποθ. {αναλογίσ-τηκα (λόγ. -θηκα, μτχ αναλογισθείς, -είσα, -έν)} **1.** επαναφέρω στη σκέψη μου γεγονότα τού παρελθόντος. αναπολώ: *αναλογιζόταν τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ φέρνω στον νου μου, ανακαλώ, ξαναθυμούμαι **2.** σκέφτομαι προσεκτικά. με σκοπό να προσδιορίσω τη στάση μου απέναντι σε μια κατάσταση ή μελλοντική πράξη ή προκειμένου να καταλήξω σε απόφαση *αναλογίσου τις συνέπειες που θα έχει μια τέτοια πράξη* ΣΥΝ λογαριάζω, συλλογίζομαι, στοχάζομαι ΑΝΤ αψηφώ, παραγνωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *λογίζομαι* < *λόγος*].

αναλογικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σχέση αναλογίας (με άλλον). που αναφέρεται ή βασίζεται στην αναλογία. που υπολογίζεται κατ' αναλογίαν: *η ~ αντιπροσώπευση των κομμάτων στη Βουλή προϋποθέτει τη συμμετοχή τους με βάση τις ψήφους που έλαβε το καθένα* || ~ *σχηματισμός γραμματικών τύπων* ΣΥΝ ανάλογος ΑΝΤ δυσανάλογος **2.** (α) **αναλογικό εκλογικό σύστημα / αναλογική** εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η εκπροσώπηση ενός εκλογικού συνδυασμού σε σώμα αντιπροσώπων (π.χ. Βουλή) εξαρτάται από τον αριθμό των ψήφων που έλαβε (β) **απλή αναλογική** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η αντιστοιχία τού αριθμού ψήφων ενός εκλογικού συνδυασμού

και των αντιπροσώπων του (π.χ. στη Βουλή) είναι απόλυτη και το ποσοστό ψήφων που παίρνει είναι το ίδιο με το ποσοστό των εδρών που καταλαμβάνει στη Βουλή (γ) ***ενισχυμένη αναλογική*** το εκλογικό σύστημα κατά το οποίο η παραπάνω αντιστοιχία δεν είναι απόλυτη, προς όφελος τού πρώτου σε ψήφους συνδυασμού **3.** αυτός τού οποίου τα μέρη βρίσκονται σε συμμετρία και αρμονία μεταξύ τους ΣΥΝ αρμονικός, συμμετρικός, ισομερής ΑΝΤ ασύμμετρος, ανισομερής **4.** ΤΕΧΝΟΛ αυτός που σχετίζεται με την παράσταση αριθμητικών ποσοτήτων, με τη μέτρηση συνεχών φυσικών μεταβλητών (π.χ. την παράσταση τής ισχύος ενός ηλεκτρονικού σήματος με έναν αριθμό): *μετατροπή τού ψηφιακού σήματος σε ~* ‖ *~ γραμμή τηλεφώνου* ΑΝΤ ψηφιακός. — **αναλογικ-ά / -ώς** επίρρ. **αναλογικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνάλογος* Η φρ. *αναλογικό σύστημα* αποδίδει το γαλλ. système proportionnel (πβ κ. *η αναλογική,* απόδ. τού γαλλ la proportionnelle) Στη σημ 4 η λ. αποτελεί αντιδάν από αγγλ. analogue (< *ἀνάλογος*)].

αναλόγιο (το) {αναλογί-ου | -ων} **1.** έπιπλο με επικλινείς επιφάνειες, πάνω στις οποίες τοποθετούνται βιβλία, συνήθ. ανοιχτά, προς διευκόλυνση τού αναγνώστη ή ομιλητή, που στέκεται όρθιος: *ο ψάλτης διάβαζε δυνατά από το ψαλτήρι που ήταν ανοιχτό πάνω στο ~* **2.** στήριγμα (μεταλλικό ή ξύλινο) με επικλινή επιφάνεια, όπου τοποθετούνται βιβλία ή παρτιτούρες
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναλόγιον* < *ἀναλέγομαι* «διαβάζω, διεξέρχομαι» Ορθότ. το επίσης μτγν *ἀναλογεῖον* (πβ. *γραφείο*). που δίδεται ως ερμήνευμα στη λ *ἀναγνωστήριον* (Ησύχιος)].

αναλογισμός (ο) **1.** το να αναλογίζεται (κάποιος) (κάτι) • **2.** η εφαρμογή τής θεωρίας των πιθανοτήτων και τής στατιστικής σε προβλήματα ασφάλισης, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας *ο ~ χρησιμοποιείται για την εκτίμηση των ασφαλιστικών κινδύνων και τού ύψους των ασφαλίστρων για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος* — **αναλογιστικός,** -ή, -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «υπολογισμός - συλλογιστική», < *ἀναλογίζομαι*]

αναλογιστής (ο) [1898]. **αναλογίστρια** (η) {αναλογιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την εφαρμογή τής θεωρίας των πιθανοτήτων και τής στατιστικής σε προβλήματα ασφάλισης, επένδυσης, οικονομίας, διοίκησης και δημογραφίας **2.** (ειδικότ.) υπάλληλος ασφαλιστικής εταιρείας που εκτιμά τους ασφαλιστικούς κινδύνους και τα ασφάλιστρα για κάθε είδος ασφαλιστικού προγράμματος.
[ΕΤΥΜ Ως τεχν. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. actuary].

ανάλογος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ομοιότητα, συμμετρία, αντιστοιχία (με άλλον) ως προς το ποσό, τις διαστάσεις, την ποιότητα, τον βαθμό ή την αξία: *δεν έχει τα ~ προσόντα για μια τόσο υψηλή θέση* ‖ *παρόλο που πλήρωσα ακριβά γι' αυτή την υπόθεση, ο δικηγόρος δεν έδειξε ~ ενδιαφέρον* ΣΥΝ αντίστοιχος, σχετικός, απαιτούμενος ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσανάλογος **2.** ***ανάλογο*** (το) το μερίδιο (λογαριασμού, κληρονομιάς κ.λπ.) που αντιστοιχεί στον καθένα **3.** ΜΑΘ. (α) ***ανάλογα μεγέθη / ποσά*** μεγέθη που μεταβάλλονται με τρόπο που ο λόγος τους να παραμένει πάντα σταθερός, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση (ή ελάττωση) τού ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη αύξηση (ή ελάττωση) τού άλλου (β) ***αντιστρόφως ανάλογα μεγέθη / ποσά*** τα μεγέθη που μεταβάλλονται έτσι, ώστε το γινόμενό τους να παραμένει πάντα σταθερό, που σημαίνει ότι κάθε αύξηση τού ενός συνοδεύεται από ακριβώς αντίστοιχη μείωση τού άλλου και αντιστρόφως (γ) ***μέσος ανάλογος*** ο β σε μια αναλογία τής μορφής α/β = β/γ **4.** ΒΙΟΛ ***ανάλογα όργανα*** όργανα ζώων ή φυτών, όμοια στην εμφάνισή τους, αλλά διαφορετικής καταγωγής, όπως π.χ. τα φτερά των πουλιών και των εντόμων (βλ. λ. *αναλογία,* σημ. 6) — **ανάλογα / αναλόγως** [αρχ.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα-* + *λόγος*].

> **ανάλογος – αντίστοιχος.** Το *ανάλογος* διαφέρει από το *αντίστοιχος* Το **ανάλογος** σημαίνει γενικά την παραλληλία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα πράγματα. *Σε ανάλογες περιπτώσεις ακολουθείται η ίδια διαδικασία – Ο δήμος έκανε το καθήκον του· ανάλογες ενέργειες επιβάλλεται να γίνουν και από την Πολιτεία.* Το **αντίστοιχος** σημαίνει, κανονικώς, παραλληλία τού τύπου «ένα προς ένα», συστοιχία συγκεκριμένου πράγματος/προσώπου με άλλο επίσης συγκεκριμένο: *Κάθε ασθένεια έχει και το αντίστοιχο φάρμακο που τη θεραπεύει – Αφού υπέβαλε αγωγή, πρέπει να προβούμε κι εμείς σε αντίστοιχη ενέργεια - Ο αριθμός τού δωματίου σας είναι αντίστοιχος προς τον αριθμό που είναι γραμμένος στην κάρτα σας*

αναλογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναλογείς. .· εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ παρατ και λόγ μτχ ενεστ. αναλογών, -ούσα, -ούν} **1.** είμαι ανάλογος με (κάτι), έχω συγκεκριμένη αντιστοιχία ΣΥΝ αντιστοιχώ, ισοδυναμώ, ισούμαι **2.** (ειδικότ.) αντιστοιχώ στο μερίδιο κάποιου: *δεν πρόκειται να πληρώσω τίποτε περισσότερο απ' ό,τι μου αναλογεί* ΣΥΝ ανήκω.

αναλογών, -ούσα, -ούν {αναλογ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (ουδ -ούντα), -ούντων (θηλ -ουσών)} αυτός που αναλογεί, αντιστοιχεί (σε κάποιον/κάτι): *αναλογών φόρος* (το ποσό τού φόρου που αναλογεί στα εισοδήματα κάθε πολίτη και που πρέπει να καταβληθεί στην εφορία) ‖ *αναλογούν μερίδιο / ποσοστό* ‖ *αναλογούσα εισφορά / δαπάνη* ‖ (κ ως ουσ.) *πήρε το αναλογούν τής πατρικής περιουσίας.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναλογῶν,* μτχ ενεστ. τού ρ. *ἀναλογῶ* (βλ.λ.)].

ανάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (α) ο διαχωρισμός ενός πραγματικού όλου (έμβιου όντος, υλικού αντικειμένου) στα συστατικά του στοιχεία ή η αναγωγή μιας έννοιας ή συγκεκριμένης περίπτωσης (π χ. φυσικού φαινομένου, ιστορικού συμβάντος κ λπ.) στην αντίστοιχη απλούστερη μορφή τους. *~ ενός συστήματος / φυσικού φαινομένου* (β) ΦΙΛΟΣ ***λογική ανάλυση (τής γλώσσας)*** η διαδικασία αποσαφηνίσεως των λογικών μορφών, που χρησιμεύουν ως βάση στη διατύπωση αντίστοιχων γλωσσικών προτάσεων **2.** η παραπάνω διαδικασία ως μέθοδος μελέτης, για να προσδιοριστούν αίτια και αποτελέσματα, οι παράγοντες που επηρεάζουν μια συγκεκριμένη δομή και οι δυνατοί τρόποι ερμηνείας. *η ~ των πρόσφατων εκλογικών αποτελεσμάτων οδήγησε σε πολύ ενδιαφέροντα συμπεράσματα* ‖ *~ κειμένου / ποιήματος / συγγραφέα* ΣΥΝ διερεύνηση, εξέταση, ερμηνεία· ΦΡ ***σε τελική ανάλυση*** πέρα από όλα τα άλλα, στο κάτω-κάτω: *δεν με πειράζει που πηγαίνω στη δουλειά με λεωφορείο το αυτοκίνητο θα με φόρτωνε ένα σωρό σκοτούρες και ~ δεν έχω λεφτά για ν' αγοράσω αυτοκίνητο* **3.** ΓΛΩΣΣ ***συντακτική ανάλυση*** η εξεύρεση όλων των συστατικών που συνθέτουν τη δομή μιας συγκεκριμένης πρότασης, με χαρακτηρισμό τής λειτουργίας τού καθενός μέσα στην πρόταση, π.χ. στην πρόταση *«ο φοιτητής διαβάζει εφημερίδα»* η λέξη *φοιτητής* αναλύεται συντακτικά ως ουσιαστικό που λειτουργεί ως υποκείμενο τού ρήματος *διαβάζει,* το *ο* ως άρθρο που λειτουργεί ως προσδιορισμός τού *φοιτητής* κ.ο.κ **4.** βοηθητικό βιβλίο για το σχολείο, που περιέχει διδακτικές προσεγγίσεις, λύσεις ασκήσεων, συμπληρωματικές ασκήσεις κ.λπ. ΣΥΝ λυσάρι • **5.** ΜΑΘ κλάδος που ασχολείται με τη θεμελίωση των πραγματικών αριθμών και στη γενική του περιγραφή μελετά τις συναρτήσεις· κύρια έννοια είναι αυτή τού ορίου και περιλαμβάνει τον διαφορικό και τον ολοκληρωτικό λογισμό: *πραγματική / μιγαδική / μη τυπική ~* ‖ *~ αριθμού σε γινόμενο παραγόντων, π.χ.* $30 = 2 \cdot 3 \cdot 5$ ‖ *~ παραστάσεως σε γινόμενο άλλων παραστάσεων, π.χ.* $x^3 - 1 = (x-1)(x^2+x+1)$ **6.** ΙΑΤΡ η εργαστηριακή εξέταση συστατικών, εκκρίσεων και απεκκρίσεων τού οργανισμού: *~ αίματος* ‖ *~ ενζύμων / ούρων* **7.** ΧΗΜ ***χημική ανάλυση*** το σύνολο των διεργασιών που έχουν ως σκοπό τον ποιοτικό και ποσοτικό προσδιορισμό τής σύστασης τής ύλης **8.** ΜΟΥΣ. η θεώρηση μουσικού έργου μέσα από μια σειρά προσεγγίσεων που αφορούν στο είδος και στην εποχή του, στη δομή, τις τονικότητες και το ύφος τους, στα θέματα, τις ιδέες και την επεξεργασία τους μέσα από τα μελωδικά, ρυθμικά, αρμονικά, αντιστικτικά σχήματα **9.** ΟΙΚΟΝ το σύνολο των μορφών και των τεχνικών επιστημονικής προσέγγισης των οικονομικών φαινομένων **10.** ΤΕΧΝΟΛ (α) ***ανάλυση έργου / σκοπού*** ο εκ των προτέρων προσδιορισμός των ακριβών χαρακτηριστικών συγκεκριμένης εργασίας ή θέσης (β) ***ανάλυση κρίσιμης πορείας*** περιγραφή, έλεγχος και συντονισμός των δραστηριοτήτων που απαιτεί η ολοκλήρωση έργου μεγάλης κλίμακας **11.** η λεπτομέρεια και η ακρίβεια με την οποία εμφανίζεται μια εικόνα στην οθόνη (υπολογιστή, τηλεόρασης, κινηματογράφου) ή εκτυπώνεται στον εκτυπωτή — **αναλύσιμος,** -η, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάλυσις* < *ἀναλύω* Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες, π χ αγγλ. analysis, γαλλ. analyse, γερμ. Analyse κ.ά. Ορισμένοι όροι και φρ αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ *ανάλυση ούρων* (< γαλλ. analyse d'urine), *σε τελική ανάλυση* (< γαλλ. en dernière analyse)]

αναλυτής (ο) [1885], **αναλύτρια** (η) {αναλυτριών} **1.** πρόσωπο που αναλύει, που διενεργεί ανάλυση: *πολιτικός ~* **2.** ***διαφορικός αναλυτής*** υπολογιστική μηχανή επιλύσεως διαφορικών εξισώσεων **3.** ΠΛΗΡΟΦ σχεδιαστής προγραμμάτων ηλεκτρονικού υπολογιστή **4.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή αυτόματης βιοχημικής ανάλυσης: *~ αμινοξέων*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ analyst (άνθρ), analyser (συσκευή)]

> **αναλυτής – αναλύτης.** Τόσο το απλό *(λύτης)* όσο και τα σύνθετα τού *λύω* εμφανίζονται κανονικώς ως παροξύτονα: αρχ. *αναλύτης, διαλύτης, καταλύτης, συλλύτης* κ ά., βυζαντινά *χρησμολύτης, ονειρολύτης, κομβολύτης* κ.λπ. Και το μεν *λύτης* παροξυτονείται (τονίζεται στη β' από τού τέλους συλλαβή) ως δισύλλαβο (πβ και *θύτης, δύτης, πότης, ναύτης, ράπτης, γλύπτης, φράκτης* κ λπ.), ενώ τα σύνθετα σε *-λύτης* τονίζονται επίσης στην παραλήγουσα ως πολυσύλλαβα που είχαν (στην Αρχαία) βραχύ φωνήεν πριν από το *-της* (πβ *τοξότης, ιππότης, ηγέτης, συνθέτης, οφειλέτης, αριστοκράτης, δυνάστης* κ λπ). Άρα ο ορθός τονισμός τής λ. θα ήταν **αναλύτης** (πβ κ *καταλύτης*). Ωστόσο, αναλογικά προς τα πολλά πολυσύλλαβα μεταρρηματικά σε *-τής* που οξυτονούνται *(ποιητής, φοιτητής, σπουδαστής, δικαστής, πιστωτής* κ.τ.ό) σχηματίστηκε και επικράτησε στη χρήση ο τ. **αναλυτής**

αναλυτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ανάλυση· *~ μέθοδος / σκέψη / προσέγγιση* ΑΝΤ συνθετικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτομέρεια και ακρίβεια, διεξοδικός: *ο ανακριτής ζήτησε από τον μάρτυρα ~ περιγραφή τού συμβάντος* ‖ *~ έκθεση / λογαριασμός / παρουσίαση* ΣΥΝ λεπτομερής, εξονυχιστικός, σχολαστικός **3.** ΦΙΛΟΣ (α) ***αναλυτική / γλωσσική φιλοσοφία*** κλάδος τής φιλοσοφίας που ασχολείται με τη γλώσσα, με τις σημασίες των λέξεων, φράσεων και προτάσεων, καθώς και με την ανάλυση των εννοιών και νοημάτων που δηλώνονται γλωσσικώς (β) ***αναλυτική μέθοδος*** η επαγωγική μέθοδος που προχωρεί από τα μερικά και ειδικά στα συνολικά και γενικά ΑΝΤ συνθετική μέθοδος (γ) ***αναλυτική πρόταση*** πρόταση που είναι εγγενώς αληθινή, με βάση αποκλειστικά τη λογική και όχι με τυχαία εξωτερικά δεδομένα π χ *όλα τα παιδιά μεγαλώνουν* **4.** ΦΙΛΟΛ ***αναλυτικοί*** (οι) φιλόλογοι, ερευνητές των Ομηρικών Επών, που υποστηρίζουν πως τα έπη, όπως έχουν παραδοθεί, δεν μπορούν να αποδοθούν αποκλειστικά στον Όμηρο και πως δεν υπάρχει ενότητα στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια* ΣΥΝ χωρίζοντες ΑΝΤ ενωτικοί • **5.** ΓΛΩΣΣ ***αναλυτική γλώσσα*** κάθε γλώσσα που χρησιμοποιεί ειδικές λειτουργικές λέξεις (προθέσεις, αντωνυμίες, βοηθητικά, δείκτες, μόρια κ.ά.),

για να εκφράσει τις γραμματικές και συντακτικές σχέσεις (κατ' αντιδιαστολή προς τις συνθετικές γλώσσες, βλ. λ *συνθετικός*) **6.** ΤΕΧΝΟΛ ***αναλυτική μηχανή*** μηχανή που αποτέλεσε την πρώτη προσπάθεια αναπτύξεως ψηφιακού υπολογιστή γενικής χρήσεως **7.** ΧΗΜ ***αναλυτική χημεία*** ο κλάδος τού οποίου αντικείμενο είναι ο χημικός προσδιορισμός τής ποιοτικής και ποσοτικής σύστασης τής ύλης **8.** ΜΑΘ (α) ***αναλυτική γεωμετρία*** ο κλάδος ο οποίος μελετά τα γεωμετρικά σχήματα με αλγεβρικές μεθόδους και διαδικασίες (β) ***αναλυτική μέθοδος*** η αποδεικτική διαδικασία η οποία ξεκινά με το δεδομένο ότι το ζητούμενο ισχύει. — **αναλυτικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ. **αναλυτικότητα** (η) [1887] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναλύω* Οι επιστημ. όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αναλυτική φιλοσοφία* (< γερμ. analytische Philosophie), *αναλυτική γλώσσα* (< γερμ. analytische Sprache), *αναλυτική γεωμετρία* (< γαλλ géométrie analytique), *αναλυτική χημεία* (< γαλλ. chimie analytique) κ.ά.].

αναλύω ρ μετβ. {ανέλυσα, αναλύ-θηκα, -μένος (λόγ. αναλελυμένος)} **1.** χωρίζω ένα σύνολο (υλικό ή αφηρημένη έννοια) στα μέρη που το αποτελούν, στα συστατικά του στοιχεία, διακριβώνοντας παράλληλα τις μεταξύ τους σχέσεις: *αναλύω μια πρόταση και αναγνωρίζω συντακτικώς τους όρους της* ΑΝΤ συνθέτω **2.** εξετάζω (κάτι) προσεκτικά και διεξοδικά, για να προσδιορίσω αιτίες, παράγοντες, δυνατά αποτελέσματα ή για να ερμηνεύσω (κάτι) εξηγώ: *προσπαθούν να αναλύσουν τα αίτια τής αποτυχίας τους* || *μου φάνηκε υπερβολικό το ποσό που μου ζητούσε και απαίτησα να μου αναλύσει τον λογαριασμό* || ~ *κείμενο / ποίημα με συγκεκριμένη μέθοδο* • **3.** μετατρέπω στερεό σώμα σε υγρό με θέρμανση ή με την ανάμειξή του με άλλο υγρό: ~ *κερί / ζάχαρη* ΣΥΝ λειώνω **4.** (σε περιφράσεις) (μεσοπαθ ***αναλύομαι*** +σε) ξεσπώ σε..., ξεκινώ με ιδιαίτερα έντονο τρόπο (κάτι): ~ *σε λυγμούς / δάκρυα / επαίνους* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «λύνω – διαλύω», < *ἀνα* + *λύω* Η σημ. «λειώνω» είναι μεσν., ενώ η σημ. 2 ήδη αρχ]

αναλφαβητισμός (ο) [1886] {χωρ πληθ.} **1.** (α) η άγνοια γραφής και ανάγνωσης (β) ***οργανικός αναλφαβητισμός*** η πλήρης άγνοια γραφής και ανάγνωσης *(ολικός αναλφαβητισμός)* (γ) η αδυναμία ανάγνωσης και κατανόησης απλού κειμένου, αν και κάποιος έχει διδαχθεί για μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση *(μερικός αναλφαβητισμός* ή *ημιαναλφαβητισμός)* (γ) ***λειτουργικός αναλφαβητισμός*** η αδυναμία κάποιου, ο οποίος έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή· (ειδικότ.) η κατάσταση αυτού που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση **2.** (μτφ.-γενικότ.) η άγνοια, η έλλειψη απαραίτητων γνώσεων και πληροφοριών που στερούν από το άτομο τη δυνατότητα ένταξης και ενεργού συμμετοχής (σε μια κοινωνία, σε εξελίξεις κ.λπ.): ο ~ *στην πληροφορική περιθωριοποιεί όλο και περισσότερο άτομα μέσης ή μεγαλύτερης ηλικίας*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < γαλλ analphabétisme < μτγν *ἀναλφάβητος*].

αναλφάβητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, που δεν μπορεί να χρησιμοποιεί τον γραπτό λόγο ΣΥΝ αγράμματος ΑΝΤ γραμματισμένος, εγγράμματος ΦΡ (α) ***οργανικά αναλφάβητος*** αυτός που δεν έχει διδαχθεί συστηματικά γραφή και ανάγνωση και δεν αναγνωρίζει τα γράμματα *(ολικώς αναλφάβητος)* ή αυτός που έχει διδαχθεί μερικά χρόνια γραφή και ανάγνωση, αναγνωρίζει τα γράμματα, αλλά δεν μπορεί να διαβάσει και να κατανοήσει ένα απλό κείμενο (β) ***λειτουργικά αναλφάβητος*** αυτός που έχει διδαχθεί και τυπικά γνωρίζει γραφή και ανάγνωση, αλλά δεν είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει τις γνώσεις του στην καθημερινή ζωή (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ολοκληρώσει την υποχρεωτική εκπαίδευση

αναλώμασι {άκλ } (αρχαιοπρ.) με έξοδα (κάποιου): *έκανε την προεκλογική εκστρατεία ~ φίλων και συγγενών·* ΦΡ ***ιδίοις αναλώμασι*** με προσωπικά έξοδα (κάποιου): *εξέδωσε τη συλλογή του ~* ΣΥΝ ιδία δαπάνη / ιδίαις δαπάναις
[ΕΤΥΜ Δοτ πληθ τού αρχ. *ἀνάλωμα* «δαπάνη, έξοδο» (< *ἀναλῶ*, βλ λ. *αναλώνω*), που λειτουργεί συντακτικά ως προσδιορισμός τού μέσου]

αναλώνω ρ. μετβ. {ανάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ξοδεύω (χρήματα, σκέψη, χρόνο, δυνάμεις κ λπ) για ορισμένο σκοπό *ανάλωσε όλες του τις δυνάμεις για την ανόρθωση τής επιχείρησης* ΣΥΝ καταναλώνω, δαπανώ **2.** (μεσοπαθ. ***αναλώνομαι*** +σε) δαπανώ σωματικές ή/και ψυχικές δυνάμεις για ορισμένο σκοπό: *αντί να αναλώνεστε σε ανώφελες συζητήσεις, γιατί δεν πηγαίνετε να εξετάσετε το πρόβλημα επί τόπου,* Επίσης **αναλίσκω** [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναλῶ (-όω)* κ. *ἀναλίσκω* < *ἀν(α-)* + *ἁλίσκω* «παίρνω, κυριεύω» < **Fαλ-ίσκω* < I.E. *wel- «κομματιάζω, κυριεύω», πβ λατ. vol-nus «πληγή» κ.ά Ομόρρ. *εἵλωτες* < **ε-Fέλ-ωτες, οὐλή* < **Fολ-νά, ἅλωσις, ἁλωτός, εὐάλωτος* κ.ά Ο μεσν. τ *αναλώνω* < αρχ *ἀναλῶ*, παράλλ. τ. τού *ἀναλίσκω*].

> **ἄλλοις ὑπηρετῶν ἀναλίσκομαι.** Γνωστή φράση που σημαίνει ότι «δαπανώ τις δυνάμεις μου στην υπηρεσία των άλλων, φθείρομαι ο ίδιος, για να προσφέρω υπηρεσίες σε άλλους». Η φράση ταιριάζει κατεξοχήν στους λεξικογράφους, που με το έργο τους αναλίσκονται στην εξυπηρέτηση των αναγκών εκείνων που χρησιμοποιούν το λεξικό Η φράση απαντά στην προμετωπίδα τής α' εκδόσεως τού *Λεξικού τής Ελληνικής Γλώσσης* (1835) τού Ανθίμου Γαζή, διδασκάλου τού Γένους που εξέδιδε το περιοδικό *Ερμής ο Λόγιος*, συνεργαζόμενος με τον Α Κοραή

ανάλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δαπάνη, το ξόδεμα, η κατανάλωση: ~ *δυνάμεων / προϊόντων* || ~ *κατά προτίμηση πριν από 1-1-98* (ως χρονική ένδειξη στη συσκευασία τροφίμων· ημερομηνία λήξεως)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάλωσις* < *ἀναλῶ (-όω)* Βλ. κ *αναλώνω*]

αναλώσιμος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που μπορεί να αναλωθεί, να καταναλωθεί: ~ *υλικά / πηγές ενέργειας* ΣΥΝ καταναλώσιμος **2.** ***αναλώσιμα*** (τα) υλικά προς κατανάλωση (π.χ. χαρτί, μολύβια, υλικά καθαριότητας κ τ ό.), που φθείρονται εύκολα και γρήγορα και γι' αυτό αντικαθίστανται (σε αντίθεση προς τα «μη αναλώσιμα», δηλ. μηχανήματα, έπιπλα, βαρύς εξοπλισμός)

αναμαλλιάζω ρ. αμετβ. {αναμάλλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μπερδεύω, ανακατώνω, ξεχτενίζω τα μαλλιά: *βγήκαν όλοι αναμαλλιασμένοι από τον δυνατό αέρα* • **2.** (για μάλλινο ύφασμα ή νήμα) βγάζω χνούδι, χνουδιάζω: *η ζακέτα που αγόρασα δεν είναι πολύ καλής ποιότητας αναμαλλιάζει αμέσως.* — **αναμάλλιασμα** (το).

αναμαλλιάρης, -α, -ικο [μεσν] (λαϊκ -μειωτ) αυτός που έχει ανακατωμένα μαλλιά *στον καβγά πρωτοστατούσε ένας νεαρός κακοντυμένος κι ~* ΣΥΝ αναμαλλιασμένος

αναμάρτητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν υπέπεσε ή δεν υποπίπτει σε αμαρτίες *κανείς δεν είναι ~ παρά μόνον ο Θεός* ΣΥΝ ακριμάτιστος ΑΝΤ αμαρτωλός **2.** αυτός που δεν διαπράττει σφάλματα ή λάθη, ο αλάνθαστος: *πρέπει να μάθεις να δέχεσαι τα σφάλματα των άλλων, γιατί κανείς μας δεν είναι ~* ΣΥΝ αλάνθαστος, άμεμπτος ΦΡ ***ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** (*ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος τὸν λίθον βαλέτω*, Κ Δ Ιωάνν. 8, 7) για περιπτώσεις που κάποιος κατηγορεί τους άλλους για κάτι, χωρίς να αναλογίζεται και τα δικά του σφάλματα ή τη δική του ευθύνη: *είναι εύκολο να μεταβαλλόμαστε σε κριτές των άλλων και σε δημόσιους κατηγόρους, αλλά ~.* — **αναμάρτητα** επίρρ , (σπάν.) **αναμαρτησία** (η) [μτγν.].

αναμάσημα [1851] (το) {αναμασήμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ) λόγια, απόψεις, θέσεις άλλου, τις οποίες επαναλαμβάνει κανείς, χωρίς να τις έχει αφομοιώσει, ή λόγια και επιχειρήματα που επαναλαμβάνει κανείς συνεχώς.

αναμασώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. μετβ {αναμασάς... | αναμάσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μασώ επανειλημμένα (την ίδια τροφή), ξαναμασώ: *το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των μηρυκαστικών είναι ότι αναμασούν την τροφή τους* ΣΥΝ μηρυκάζω **2.** (μειωτ για λόγους) λέω τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να λέω τίποτε νέο ή σημαντικό: *συχνά οι οπαδοί ενός κόμματος αναμασούν ό,τι λέει ο αρχηγός τους* || *δεν λέει τίποτα πρωτότυπο, αναμασά γνωστές αλήθειες.*

ανάμειγμα (το) {αναμείγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν ανάμειξης μιας ορισμένης ποσότητας πρώτων υλών **2.** η ποσότητα σκυροδέματος που αποδίδει ο αναμικτήρας σε μια πλήρη φάση λειτουργίας του (φόρτωση, ανάμειξη, αποφόρτωση).

αναμειγνύω κ **αναμιγνύω** ρ. μετβ {ανέμειξα, αναμίχ-τηκα (λόγ. -θηκα), αναμιγμένος κ. (λόγ.) αναμεμιγμένος} **1.** ενώνω (δύο ή περισσότερα στοιχεία ή υλικά) σε ένα· ανακατώνω: *χτυπώ τα αβγά και τα ~ με το υπόλοιπο υλικό* ΣΥΝ ανακατεύω • **2.** (μτφ.) εμπλέκω (κάποιον σε μια υπόθεση): *θα σε βοηθήσω, αλλά πρόσεξε μην αναμείξεις και μένα σ' αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ παρασύρω, μπερδεύω **3.** (μεσοπαθ. ***αναμειγνύομαι***) (α) υπεισέρχομαι (σε προβληματική ή ύποπτη υπόθεση), ανακατεύομαι *είχε κακές παρέες και αναμίχθηκε σε υποθέσεις με ναρκωτικά* ΣΥΝ εμπλέκομαι (β) παίρνω μέρος, μετέχω: *από την εφηβική του ηλικία αναμίχθηκε στην πολιτική* ΣΥΝ συμμετέχω.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναμ(ε)ιγνύω* < *ἀνα-* + *μ(ε)ιγνύω*].

> **αναμειγνύω ή αναμιγνύω;** Το αρχ. ρ. *μειγνύω* (που σώζεται καλύτερα στο αρχαίο και σύγχρονο ρ. *αναμειγνύω*) και τα παράγωγά του ήδη στην Αρχαία γεννούν ζητήματα ορθογραφίας, πιθανώς και λόγω τού πρώιμου ιωτακισμού, τής συμπτώσεως στην προφορά τού *-ει-* με το *-ι-* Αν ληφθούν υπ' όψιν η κατανομή των βαθμίδων τής ρίζας *μειγ-* στο ρήμα και στα παράγωγά του, καθώς και η γραπτή παράδοση τους, κρίνονται ως ορθότερες οι εξής ορθογραφήσεις: (α) με **-ει- (ανα)μειγνύω, (ανα)μείξω, (αν)έμειξα** (β) με **-ι- (ανα)μίχθηκα, (ανα)μιγμένος**. Παράγωγα· (α) με **-ει-· μείγμα** και **μείξη** (ανάμειξη) (β) με **-ι-. μικτός** (ανάμικτος), **επι-μιξία, μιγάς, αμιγής, μίγδην** Προκειμένου για το **μείξη** (αρχ. *μεῖξις*), θα μπορούσε μεν να δικαιολογηθεί η γραφή του ως *μίξη* (πολλά αρχαία ουσιαστικά σε *-σις* σχηματίζονταν με το ασθενές θέμα: *δόσις, θέσις, τάσις* έναντι των *δίδωμι, τίθημι, τείνω* αλλά *πνεῦσις, ζεῦξις, λῆψις, πρᾶξις*), ωστόσο μέσα από τη χειρόγραφη παράδοση φαίνεται προτιμότερη η γραφή με *-ει-* Ακόμη και το *μικτός* υπήρξε η τάση να γραφεί ως *μεικτός*, πράγμα που δεν επικράτησε τελικά

αναμείκτης (ο) → αναμικτήρας

ανάμεικτος, -η, -ο → ανάμικτος

ανάμειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} [μτγν] **1.** η ένωση δύο ή περισσοτέρων στοιχείων / υλικών σε ένα· ανακάτεμα: *η ~ χρωμάτων* || *η ~ διαφόρων υλικών σε ένα μπολ για την παρασκευή ζύμης* • **2.** η εμπλοκή κάποιου σε μία υπόθεση: *φέρεται να έχει ~ σε βομβιστικές ενέργειες* || *δεν έχω καμία ~ σ' αυτή την ιστορία.*

αναμενόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που αναμένεται (να συμβεί)· *η νίκη στις εκλογές ήταν αναμενόμενη·* ΦΡ ***αποδίδω τα αναμενόμενα*** έχω τα προσδοκώμενα αποτελέσματα: *«η εφαρμογή τού νέου συστήματος αστικών συγκοινωνιών δεν απέδωσε τα αναμενόμενα»* (εφημ.) **2.** (ως απρόσ. ***είναι αναμενόμενο***) αναμένεται, θεωρείται λογικό να συμβεί κάτι. ~ *να τιμωρηθεί, μετά την αυθαίρετη ενέργειά του* || *ήταν αναμενόμενο να τρακάρει, έτσι απρόσεκτα που οδηγούσε.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ ενεστ. τού ρ. *αναμένω* ως απόδ. τού αγγλ. expected].

αναμένω ρ. μετβ. κ αμετβ. [αρχ.] {ανέμεινα} (λόγ) ♦ (μετβ.) **1.** περιμένω (κάποιον/κάτι): *θα σας αναμένω εντός* **2.** προσβλέπω, περιμένω

με ενδιαφέρον: *αναμένουμε εντός των προσεχών μηνών την αύξηση των συντάξεων που υποσχέθηκε ο πρωθυπουργός* **3.** προβλέπω. περιμένω με αρκετή βεβαιότητα (ότι θα συμβεί κάτι): *οι οικονομικοί αναλυτές αναμένουν αύξηση στα καύσιμα εντός τού Ιανουαρίου* || (μεσοπαθ) *αναμένονται σοβαρές εξελίξεις σε αυτή την υπόθεση* || *δεν αναμενόταν τόσο μεγάλη εκλογική νίκη* ♦ **4.** (αμετβ) βρίσκομαι σε αναμονή: *συχνά ακούμε να μας λένε στο τηλέφωνο «αναμείνατε στο ακουστικό σας», όταν οι γραμμές είναι κατειλημμένες* **5.** (απρόσ. ***αναμένεται***) υπάρχει προσδοκία ή αρκετή βεβαιότητα για κάτι: ~ *να υπογραφεί συμφωνία συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω. περιμένω.*

ανάμεσα επίρρ. (τοπ.) **1.** (+σε) στο διάστημα που ενώνει ή χωρίζει δύο σημεία ή πράγματα, στο παρεμβαλλόμενο διάστημα. *το χωριό μας είναι χτισμένο ~ σε δυο πανύψηλα βουνά* || *ο σκύλος τριγύριζε ανάμεσά τους και δεν τους άφηνε σε ησυχία* ΣΥΝ ενδιάμεσα, στο μέσο, μεταξύ **2.** (+από) διά μέσου: *περάσαμε ~ από τα πυκνά δέντρα και βγήκαμε στο ξέφωτο* **3.** (+ μας / σας / τους) μεταξύ, για μέλος συνόλου: *~ σας υπάρχει ένας προδότης* || *δεν βρήκα κανέναν καλό άνθρωπο ~ τους* **4.** για δύο έννοιες, καταστάσεις κ.λπ. που απέχουν μεταξύ τους: *~ στα λόγια και στις πράξεις υπάρχει μεγάλη απόσταση* **5.** για επιλογή μεταξύ δύο διαφορετικών ή αντίθετων πραγμάτων. προσώπων κ.ά.. *τι θα διάλεγες ~ στο βουνό και στη θάλασσα για τις διακοπές σου;* ΦΡ. ***ανάμεσα στ' άλλα*** επιπροσθέτως, εκτός από τα άλλα: *~ έχουμε να αντιμετωπίσουμε και την ολιγωρία των υπευθύνων* ΣΥΝ μεταξύ άλλων, επιπλέον. συν τοις άλλοις **6.** (χρον.) κατά τον ενδιάμεσο χρόνο, στο παρεμβαλλόμενο χρονικό διάστημα. *~ στην τρίτη και την τέταρτη ομιλία παρεμβάλλεται δεκαπεντάλεπτο διάλειμμα* ΣΥΝ στο μεταξύ. μεταξύ **7.** (αλληλοπάθεια) στις σχέσεις μεταξύ (κάποιων): *ανάμεσά τους υπάρχει πραγματική αγάπη* || *υπάρχει δυσπιστία ανάμεσά τους, γι' αυτό δεν μπορούν να συνεννοηθούν* || *μισούνται ανάμεσά τους* ΦΡ ***κάτι θα / να μείνει ανάμεσά μας*** για περιπτώσεις που λέμε σε κάποιον κάτι εμπιστευτικά ή που του ζητάμε να κρατήσει κάτι μυστικό. Επίσης (λαϊκότ.) **αναμεσής**.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀναμέσον*. από συμφυρμό τής συνεκφοράς *ἀνὰ μέσον* (κατά τα επιρρ. σε *-α*). Η συνεκφορά *ἀνὰ μέσον* πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη, επιδίδει όμως κυρ στη Μτγν Ελληνική (*ἀνὰ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θρόνου*, Επιγρ 2ου αι μ.Χ.), όπου απαντά με τη σημερινή σημασία και σύνταξη τόσο στους Ο' (Π.Δ. *Γένεσις* 3, 15: *ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέσον σου καὶ ἀνὰ μέσον τῆς γυναικὸς καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς*) όσο και στην Κ.Δ (λ.χ. Μάρκ 7, 31: *ἀνὰ μέσον τῶν ὁρίων Δεκαπόλεως*)].

αναμεταβιβαστής (ο) ΤΕΧΝΟΛ ειδική συσκευή για την αυτόματη λήψη και αποστολή σημάτων ασυρμάτου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. retransmetteur]

αναμετάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η εκ νέου μετάδοση *μετά από παράκληση των φιλάθλων, αποφασίστηκε η ~ τού χθεσινού ποδοσφαιρικού αγώνα* **2.** (ειδικότ.) η επανεκπομπή (σήματος) ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού προγράμματος μέσω ενός ή περισσοτέρων τηλεπικοινωνιακών σταθμών που το λαμβάνουν: *ζωντανή ~* || *σταθμός αναμετάδοσης* || *κρίθηκε σκόπιμη η παράλληλη ~ των συνεδριάσεων τής Βουλής από όλους τους κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς.* — **αναμεταδίδω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ transmission].

αναμεταδότης (ο) {αναμεταδοτών} ΤΕΧΝΟΛ μηχανικό τηλεπικοινωνιακό σύστημα. που λαμβάνει εξασθενημένα σήματα από τον πομπό εκπομπής σε ορισμένη συχνότητα και τα εκπέμπει σε άλλη συχνότητα ενισχυμένα εφαρμόζεται σε συστήματα ασύρματης επικοινωνίας (τηλεφωνία, ραδιόφωνο. τηλεόραση κ.λπ.) *~ δορυφορικού τηλεοπτικού προγράμματος.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. trasmitter]

αναμεταξύ επίρρ. [αρχ] μεταξύ (βλ λ)

αναμέτρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (μτφ.) αγώνας μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών για την ανάδειξη νικητή: *εκλογική ~* || *πολύ φοβούμαι πως η διαμάχη μεταξύ των δύο κρατών θα καταλήξει σε πολεμική ~* || *οι αρχηγοί των κομμάτων συμφώνησαν για τηλεοπτικές ~* **2.** ΝΑΥΤ ο προσδιορισμός τού στίγματος τού πλοίου με τον υπολογισμό πορείας, ταχύτητας και χρόνου

αναμετρώ ρ μετβ. [αρχ.] {αναμετράς . | αναμέτρ-ησα, -ιέμαι (λόγ -ούμαι). -ήθηκα} **1.** εξετάζω προσεκτικά και υπολογίζω τις συνέπειες μιας ενέργειας. *αναμέτρησε το πολιτικό κόστος που θα προκαλέσει μια τέτοια νομοθετική ρύθμιση* || *~ τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ λογαριάζω, αναλογίζομαι. σταθμίζω **2.** (μεσοπαθ. ***αναμετριέμαι*** κ. ***αναμετρούμαι***) ανταγωνίζομαι με σκοπό την ανάδειξη τού καλύτερου *οι αθλητές θα αναμετρηθούν στα αγωνίσματα στίβου* ΣΥΝ. συναγωνίζομαι, διαγωνίζομαι

αναμηρυκάζω ρ. μετβ. {εύχρ. στον ενεστ. κ. παρατ.} (για μηρυκαστικά ζώα) αναμασώ (την τροφή). τη μασώ για δεύτερη φορά φέρνοντάς την από το στομάχι στο στόμα. — **αναμηρυκασμός** (ο)

ανάμιγμα (το) → ανάμειγμα

αναμιγνύω ρ. → αναμειγνύω

αναμικτήρας (ο) **1.** συσκευή για την ανάμειξη υλικών ΣΥΝ μίξερ **2.** (ειδικότ) ΤΕΧΝΟΛ μηχάνημα μέσα στο οποίο αναμειγνύεται και γίνεται ομοιόμορφο το σκυρόδεμα. Επίσης (παλαιότ.) **αναμίκτης**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ mixer]

ανάμικτος, -η, -ο [μτγν] κ **ανάμιχτος** αυτός που αποτελείται από δύο ή περισσότερα στοιχεία· αυτός που προέρχεται από ανάμειξη *προτιμώ το ~ παγωτό, γιατί έχει πολλές γεύσεις* || *~ πληθυσμός* ΣΥΝ αναμεμιγμένος, σύνθετος ΑΝΤ αμιγής.

ανάμιξη (η) → ανάμειξη

αναμισθώνω ρ μετβ [μτγν.] {αναμίσθω-σα. -θηκα, -μένος} (για ενοικιαστή) ξανανοικιάζω. ξαναμισθώνω. — **αναμίσθωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μισθώνω.*

άναμμα (το) {ανάμμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η πρόκληση ή μετάδοση φωτιάς. η ανάφλεξη. *το ~ τού καντηλιού* ΣΥΝ πυρπόληση ΑΝΤ σβήσιμο **2.** η παροχή ρεύματος σε λαμπτήρα ή ηλεκτρική συσκευή: *το ~ τού καλοριφέρ προκάλεσε βραχυκύκλωμα και κάηκε η ασφάλεια* **3.** υψηλή θερμοκρασία από υπερβολική ζέστη ή μηχανική αιτία. *το ~ τής μηχανής οφείλεται στο ότι πηγαίνουμε συνέχεια με πρώτη (ταχύτητα)* **4.** (μτφ.) το κοκκίνισμα τού προσώπου από πυρετό. ταραχή, τρέξιμο. ζέστη κ.λπ.. *το ~ τού προσώπου του φανέρωνε τη μεγάλη ένταση που είχε* ΣΥΝ έξαψη, διέγερση • **5.** (μτφ.) (για τρόφιμα) αλλοίωση, έναρξη σήψεως (βλ. λ. *ανάβω*, σημ 12). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀνάπτω*]

ανάμνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανάκληση. η επαναφορά στη μνήμη γεγονότων, περιστατικών. εντυπώσεων ή εμπειριών τού παρελθόντος *η ~ δυσάρεστων περιστατικών από την παιδική του ηλικία τον ταράζει ακόμη και σήμερα* ΣΥΝ αναπόληση, ενθύμηση ΑΝΤ λήθη, λησμονιά **2.** (συνεκδ) αυτό που αναπολεί κανείς, που φέρνει στη μνήμη του: *τα φοιτητικά χρόνια τούς άφησαν πολύ όμορφες ~* || *του άρεσε να διηγείται τις ~ του από τον πόλεμο τού '40* ΣΥΝ θύμηση **3.** (συνεκδ) αντικείμενο που προσφέρεται ή φυλάσσεται ως ενθύμιο με αφορμή σημαντικό γεγονός (γιορτή, επέτειο, ταξίδι κ.λπ.): *κράτησε αυτές τις φωτογραφίες ως ~ από το σχολείο μας* ΣΥΝ αναμνηστικό **4.** ***αναμνήσεις*** (οι) τα απομνημονεύματα: *άρχισε να γράφει σε βιβλίο τις ~ του από τη διοίκηση τής μεραρχίας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναμιμνήσκω* «θυμίζω». Στη σημ. 4 η λ αποδίδει το γαλλ mémoirs].

αναμνηστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ανάμνηση, που συμβάλλει στο να θυμάται κανείς κάτι: *~ πλακέτα / φωτογραφία / λεύκωμα·* ΦΡ ***αναμνηστικό γραμματόσημο*** μεμονωμένο γραμματόσημο, που εκδίδεται για την κάλυψη των κυκλοφοριακών αναγκών τής Ταχυδρομικής Υπηρεσίας και σε ανάμνηση σπουδαίου γεγονότος (επετείου. γέννησης ή θανάτου σημαντικού προσώπου κ λπ) **2.** ***αναμνηστικό*** (το) αντικείμενο που φυλάσσεται ή δώρο που προσφέρεται με σκοπό την ανάμνηση σημαντικού γεγονότος, τόπου, προσώπου κ λπ : *αγόρασα διάφορα ~ από την Ιταλία* ΣΥΝ ενθύμιο, σουβενίρ.

αναμονή (η) {πληθ. στη σημ. 3} **1.** το να περιμένει κανείς κάποιον/κάτι. *μας κούρασε πολύ η ~ των εκλογικών αποτελεσμάτων* ΦΡ (α) ***εν αναμονή*** *(ἐν ἀναμονῇ)* ***/ σε αναμονή*** (+γεν.) περιμένοντας (με ενδιαφέρον ή αγωνία) (σημαντικό γεγονός που προβλέπεται να συμβεί). *~ των κρίσιμων αποφάσεων τής Βουλής, οι δημοσιογράφοι πήραν συνεντεύξεις από σημαίνοντα πολιτικά πρόσωπα* (β) ***αίθουσα αναμονής*** αίθουσα που χρησιμοποιείται από πρόσωπα που περιμένουν (σε αεροδρόμιο, νοσοκομείο, ιατρείο κ.λπ): *περιμέναμε στην ~, μέχρι να μας δεχθεί ο γιατρός στο γραφείο του* (γ) ***λίστα αναμονής*** κατάλογος προσώπων που περιμένουν για ορισμένο σκοπό, όπως για κράτηση θέσεως σε πτήση. εισαγωγή σε νοσοκομείο, σε εκπαιδευτικό ίδρυμα κ.λπ. *οι θέσεις τής πρωινής πτήσης ήταν κλεισμένες και ζήτησα να με γράψουν στη ~* **2.** (συνεκδ) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κανείς περιμένει *η ~ τής άφιξης τού αεροπλάνου δεν κράτησε πολύ* • **3.** ***αναμονές*** (οι) (α) τα καταληκτικά σημεία των καλωδίων στις ηλεκτρολογικές εγκαταστάσεις των οικοδομών που μένουν ακάλυπτα μέχρι να τοποθετηθούν οι πρίζες (β) τα σίδερα στο οπλισμένο σκυρόδεμα που μένουν ακάλυπτα στη στέγη τού τελευταίου πατώματος οικοδομής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀναμένω*. Από τη Γαλλική έχουν προέλθει ορισμένες φράσεις και συντακτικά σχήματα, λ.χ. *αίθουσα / λίστα αναμονής* (< salle / liste d'attente). *εν αναμονή* (< en attente), *εν αναμονή* +γεν (dans l'attente de...)].

αναμορφώνω ρ. μετβ. {αναμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τροποποιώ προς το καλύτερο: *η νέα κυβέρνηση υποσχέθηκε να αναμορφώσει την παιδεία τής χώρας μας* ΣΥΝ μεταρρυθμίζω. αναδιοργανώνω **2.** σωφρονίζω κάποιον παραστρατημένο ΣΥΝ συνετίζω, συμμορφώνω
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀναμορφῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *μορφῶ* «δίνω μορφή» < *μορφή*].

αναμόρφωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τροποποίηση προς το καλύτερο: *η ~ τού προγράμματος σπουδών* ΣΥΝ αναδιάρθρωση. αναδιοργάνωση **2.** ο σωφρονισμός προσώπου που έχει παραστρατήσει ΣΥΝ συνετισμός, συμμόρφωση

αναμορφωτήριο (το) [1898] {αναμορφωτηρί-ου | -ων} ίδρυμα που αποσκοπεί στον σωφρονισμό και στην κατάλληλη διαπαιδαγώγηση ανηλίκων. που έχουν καταδικαστεί για αξιόποινες πράξεις. *εγκλεισμός σε ~* || *απόλυση από ~* ΣΥΝ. σωφρονιστικό κατάστημα ανηλίκων.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ reformatory]

αναμορφωτής (ο) [μτγν], **αναμορφώτρια** (η) {αναμορφωτριών} εισηγητής ριζικών αλλαγών και νέων τρόπων ζωής, σκέψεως ή δράσεως: *το συγγραφικό του έργο τον ανέδειξε σε ~ τής πολιτικής σκέψης σε ολόκληρη την Ευρώπη* ΣΥΝ μεταρρυθμιστής. καινοτόμος.

αναμορφωτικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που αποσκοπεί στην αναμόρφωση: *~ σχολείο* **2.** ***αναμορφωτικό κατάστημα*** αναμορφωτήριο (βλ λ) — **αναμορφωτικά** επίρρ.

αναμοχλεύω ρ μετβ. {αναμόχλευ-σα, -θηκα} (λόγ.-μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια ένα λησμονημένο θέμα. συνήθ. δυσάρεστο ή επίμαχο· ανακινώ: *~ πολιτικά πάθη / έριδες / μίση / το παρελθόν* ΣΥΝ αναζωπυρώνω, υποδαυλίζω ΑΝΤ κατασιγάζω — **αναμόχλευση** (η) [μτγν.], **αναμοχλευτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *μοχλεύω* < *μοχλός*].

αναμπουμπούλα (η) {χωρ γεν. πληθ } (εκφραστ) θορυβώδης κατάσταση που συνοδεύεται από αναστάτωση και αναταραχή: *στο πάρτι είχαν μαζευτεί τόσα παιδιά, που γινόταν μεγάλη ~* ΣΥΝ φασαρία, χα-

μός ΦΡ (παροιμ.) ***ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται*** για περιπτώσεις που. όταν επικρατεί σύγχυση, οι επιτήδειοι βρίσκουν ευκαιρία να δράσουν ανενόχλητοι.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ < παλαιότ. επίρρ *αναμπάμπουλα* «άνω-κάτω. φύρδην-μίγδην» ή < *ανα-* + φρ. *ἄλλα πάμπολλα* ή < βεν ala babula «στον βρόντο»].

αναμφίβολος, -η. -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση. που θεωρείται απόλυτα βέβαιος ΣΥΝ αναμφισβήτητος. αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος. αμφίβολος, αμφιλεγόμενος - **αναμφίβολα / αναμφιβόλως** [μτγν | επίρρ

αναμφίλεκτος, -η, -ο αυτός για τον οποίο δεν υπάρχουν αμφιλογίες ή διαφωνίες ΣΥΝ αναμφίβολος, αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητήσιμος, αμφιλεγόμενος — **αναμφίλεκτα / αναμφιλέκτως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ. + *ἀμφίλεκτος* < *ἀμφιλέγω*]

αναμφισβήτητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ή αμφιβολία, ο βέβαιος *γεγονός* ~ ΣΥΝ αναμφίβολος. αναντίρρητος ΑΝΤ αμφισβητούμενος, αμφιλεγόμενος, διαφιλονικούμενος — **αναμφισβήτητα / αναμφισβητήτως** [αρχ] επίρρ.

ανανάς (ο) {ανανάδες} **1.** εξωτικό ποώδες φυτό. που αποτελείται από μικρό και άκαμπτο βλαστό. με μακριά σαρκώδη φύλλα και πυκνό θύσανο από άνθη· ο καρπός του είναι σαρκώδης. γλυκόξινος και κιτρινωπός και περιβάλλεται από αλλεπάλληλα κλιμακούμενα, αγκαθωτά φύλλα **2.** (συνεκδ.) ο χυμώδης. εδώδιμος και αρωματικός καρπός τού ομώνυμου φυτού. *μου αρέσει η γεύση τού ~ || χυμός ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ananas < ισπ ananás < πορτ. ananás < naná, λ τής γλώσσας των Γκουαρανί. νοτιοαμερικανικής ινδιάνικης φυλής]

ανανδρία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η έλλειψη ανδρείας και γενναιότητας· δειλία ΣΥΝ λιποψυχία ΑΝΤ ανδρεία. αντρειοσύνη, γενναιότητα, λεβεντιά **2.** η ανάρμοστη σε άνδρα συμπεριφορά: *δεν τον είχα άξιο για τέτοια ~ να χτυπήσει μια ανυπεράσπιστη γυναίκα!* ΣΥΝ μικρότητα ΑΝΤ ιπποτισμός, γενναιοφροσύνη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροπορία. -ία.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνανδρος*].

> **ανανδρία** αλλά **ανδρεία.** Επειδή η λ. παράγεται από το *άνανδρος* (και όχι από το *ανδρεία*), γράφεται κανονικά με -ι- *άνανδρος – ανανδρ-ία,* όπως και *άδικος - αδικία. ισόρροπος ισορροπία, πρόεδρος – προεδρία, ανώνυμος – ανωνυμία, ιππόδρομος – ιπποδρομία, κληρονόμος - κληρονομία* κ τ ό Το *ανδρεία* γράφεται με *-ει-* ως παράγωγο τού *ανδρείος: ανδρείος – ανδρεία.* Ομοίως *πορεία* (από το *πορεύομαι*). αλλά *πρωτοπορία < πρωτοπόρος. αεροπορία < αεροπόρος, λατρεία* (από το *λατρεύω*), αλλά *ειδωλολατρία < ειδωλολάτρης* Γενικότερα, τα παρασύνθετα ουσιαστικά (δηλ τα ουσιαστικά τα παράγωγα από σύνθετες λέξεις) σχηματίζονται με την κατάληξη -ία → *αμνηστία. λατρεία, πορεία. μαντεία*

άνανδρος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δειλία. ο άτολμος ΣΥΝ δειλός. λιπόψυχος. φοβητσιάρης ΑΝΤ ανδρείος. γενναίος, αντρίκειος. ψυχωμένος, λεβέντης **2.** αυτός που δεν αρμόζει σε άνδρα, που του λείπει η γενναιοφροσύνη: *η ~ συμπεριφορά του για να γίνει αρεστός στη διοίκηση, τον απομόνωσε || το ~ χτύπημα τρομοκρατικής οργάνωσης* ΣΥΝ μικρόψυχος ΑΝΤ αντρίκειος, ιπποτικός, λεβέντικος — **άνανδρα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-ανδρος* < *ἀνήρ. ἀνδρός*].

ανανεώνω ρ. μετβ {ανανέω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** επαναφέρω κάτι στην αρχική του μορφή ή κατάσταση, το κάνω πάλι νέο ΣΥΝ αποκαθιστώ **2.** αντικαθιστώ κάτι παλαιό ή ξεπερασμένο με το αντίστοιχο νέο: *η επιχείρηση θα ανανεώσει τον τεχνολογικό της εξοπλισμό* ΣΥΝ εκσυγχρονίζω **3.** μετασχηματίζω (κάτι) με στόχο την προσαρμογή στα νέα δεδομένα *ο σύλλογος αποφάσισε να ανανεώσει το καταστατικό του, καθώς οι αρχικοί σκοποί του έχουν πλέον διαφοροποιηθεί* ΣΥΝ μεταρρυθμίζω, αναμορφώνω **4.** (για συμβάσεις, γραμμάτια, διαπραγματεύσεις, εγγραφές κ.λπ.) παρατείνω την προθεσμία ισχύος: *ο ποδοσφαιριστής ανανέωσε το συμβόλαιό του για μια τετραετία* **5.** (για πρόσ) επαναφέρω σε κατάσταση υγείας ή ενεργητικότητας. αναζωογονώ: *οι φετινές καλοκαιρινές διακοπές με ανανέωσαν σωματικά και πνευματικά περισσότερο από κάθε άλλη φορά* ΣΥΝ ξανανιώνω
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνανεῶ* < αρχ. *ἀνανεοῦμαι (-όο-)* < *ἀνα-* + *νεοῦμαι* < *νεῶ* «ανακαινίζω» < *νέος*].

ανανέωση (η) [αρχ] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** ο εμπλουτισμός με νέα στοιχεία ή η αντικατάσταση των παλιών ή φθαρμένων με καινούργια: *αποφασίστηκε η ~ τού στόλου με την αγορά καινούργιων πλοίων || η ~ τής γκαρνταρόμπας του με καινούργια ρούχα || η ~ των κυττάρων τού οργανισμού* **2.** ο εμπλουτισμός τού έμψυχου δυναμικού με νεότερης ηλικίας πρόσωπα: *η ομάδα έχει μεγάλο μέσο όρο ηλικίας· χρειάζεται ~ || η γενιά των σαραντάρηδων επέφερε την ~ των κομματικών ηγεσιών* **3.** η βελτίωση τής σωματικής και ψυχικής κατάστασης κάποιου, το ξανάνιωμα: *πήγε διακοπές στο βουνό, γιατί χρειαζόταν ~* • **4.** η παράταση τής ισχύος: *η ~ τού βιβλιαρίου υγείας / τής άδειας οδηγήσεως / τού συμβολαίου για άλλα δύο χρόνια.* — **ανανεωτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **ανανεωτικά** επίρρ.

ανανεώσιμος, -η. -ο **1.** αυτός που μπορεί να ανανεωθεί ή να ανανεώνεται συνεχώς (χωρίς να εξαντλείται) **2.** ΟΙΚΟΛ ***ανανεώσιμες πηγές ενέργειας*** ο Ήλιος, ο άνεμος, η βιομάζα (βλ λ) κ ά που παρέχουν μορφές ενέργειας (ηλιακή, αιολική, γεωθερμική, υδραυλική κ λπ) ανεξάντλητες και φιλικές προς το περιβάλλον. κυρ κατ' αντιδιαστολή προς τους εξαντλήσιμους ενεργειακούς πόρους (λ.χ. το πετρέλαιο. το φυσικό αέριο κ ά).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. renewable]

ανανεωτής (ο) [μτγν.], **ανανεώτρια** (η) {ανανεωτριών} πρόσωπο που επιφέρει ανανέωση ΣΥΝ ανακαινιστής.

ανανήφω ρ αμετβ. {ανένηψα} (αρχαιοπρ.) **1.** ανακτώ τις αισθήσεις μου. την πνευματική μου διαύγεια, συνέρχομαι από μέθη. λιποθυμία, οργή κ.λπ.. *θα χρειαστεί πολύς καιρός. για να ανανήψει και να ξαναβρεί τον παλιό εαυτό του* **2.** (μτφ.) (α) συνέρχομαι από πλάνη, μετανοώ: *η επίσκεψή του στο Άγιον Όρος τον έκανε να ανανήψει και να εγκαταλείψει την παλιά του ζωή* ΣΥΝ συνετίζομαι, διορθώνομαι (β) (για ιδεολογία) απαρνούμαι. αποκηρύσσω (κυρ. στον αόριστο).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *νήφω* «είμαι νηφάλιος», βλ. κ λ *νηφάλιος*]

ανάνηψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις. -ήψεων} **1.** η ανάκτηση τής νηφαλιότητας ή τής πνευματικής διαύγειας ύστερα από μέθη, οργή κ λπ. **2.** (μτφ) η απαλλαγή από την πλάνη. η μετάνοια (για ιδεολογία) η απάρνηση. η αποκήρυξη **3.** ΙΑΤΡ (α) η αποκατάσταση τής λειτουργίας τής συνειδήσεως ύστερα από μια περίοδο απώλειάς της (κώμα ή γενική αναισθησία) (β) ο χώρος όπου παραμένει ο ασθενής, προκειμένου να ανακτήσει τις αισθήσεις του: *ο χειρουργός ζήτησε να μεταφερθεί ο εγχειρισμένος στην ~, μέχρι να συνέλθει από τη νάρκωση* — **ανανηπτικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνάνηψις* < αρχ. *ἀνανήφω.* Η ιατρ. σημ είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ recovery].

Ανανίας (ο) **1.** όνομα προσώπων τής Π Δ **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Hannānjáh «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει δείξει εύνοια» Βλ κ. *Άννα*]

αναντάμ παπαντάμ επίρρ **1.** από μάννα και από πατέρα, από καταγωγή: *προερχόμαστε από νησί κι αγαπάμε τη θάλασσα ~* **2.** (κακόσ. ως χαρακτηρισμός) για άτομα ηθικώς επιλήψιμα (ιδ. γυναίκες- εμφατ) *άφησε την αρραβωνιαστικιά του και ξεμυαλίστηκε με μια ~.*
[ΕΤΥΜ < τουρκ anadan babadan]

ανανταπόδοτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που λόγω τής ανεκτίμητης αξίας του δεν μπορεί να ανταποδοθεί ή να ξεπληρωθεί εύκολα· *~ ευεργεσία* **2.** αυτός που δεν ανταποδόθηκε (από αμέλεια. αχαριστία ή αδυναμία) **3.** ΓΛΩΣΣ ***ανανταπόδοτο (σχήμα)*** σχήμα λόγου ελλειπτικής μορφής, κατά το οποίο παραλείπεται η απόδοση μιας υποθετικής πρότασης ως ευκόλως εννοούμενη: *Εγώ αυτή είμαι και δεν αλλάζω' Αν σου αρέσει* (ενν έχει καλώς).

ανάντης, -ης. άναντες {ανάντ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ανοδική κατεύθυνση, ο ανηφορικός ΣΥΝ ανωφερής ΑΝΤ κατάντης, κατωφερής, κατηφορικός **2.** (μτφ) δύσκολος. δυσχερής, αντίξοος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν(α)-* + *-άντης* < *ἀντ-* (πβ. *αντί, ἔν-αντι, συν-αντῶ*)].

αναντικατάστατος -η. -ο [1833] αυτός που λόγω τής αξίας του ή τής μοναδικότητάς του δεν μπορεί να αντικατασταθεί. *~ υπάλληλος / στέλεχος* ΣΥΝ απαραίτητος ΦΡ ***ουδείς αναντικατάστατος*** για περιπτώσεις που αντιμετωπίζεται θέμα αποχωρήσεως, παραιτήσεως, απομακρύνσεως από μια θέση κάποιου αποδεδειγμένως ικανού: *μη στενοχωριέστε που βγαίνω στη σύνταξη ~.*
[ΕΤΥΜ Η φρ *ουδείς αναντικατάστατος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. personne n'est irremplaçable]

αναντίλεκτος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν επιδέχεται αντιλογία ή αμφισβήτηση: *~ επιχείρημα / δικαιώματα* ΣΥΝ αναντίρρητος. αναμφισβήτητος ΑΝΤ αντιλεγόμενος **αναντίλεκτα / αναντιλέκτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ἀντιλέγω*].

αναντιπροσώπευτος, -η. -ο [1872] αυτός που δεν αντιπροσωπεύεται από κάποιον

αναντίρρητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιδέχεται αντίρρηση. αντιλογία ή αμφισβήτηση ΣΥΝ αναντίλεκτος, αναμφισβήτητος ΑΝΤ αντιλεγόμενος **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν επιδέχεται διάψευση βέβαιος. ασφαλής *είναι αναντίρρητο ότι η κυβέρνηση πέτυχε να μειώσει τον πληθωρισμό* ΣΥΝ αληθής — **αναντίρρητα / αναντιρρήτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀντίρρητος* «αντιλεγόμενος» < *ἀντί-* + *ῥητός*].

αναντιστοιχία (η) {αναντιστοιχιών} η έλλειψη αντιστοιχίας. συμφωνίας, συμβατότητας με κάτι. *υπάρχει ~ μεταξύ των υποσχέσεών του και των έργων του || ~ μεταξύ των στοιχείων που δίνει το υπουργείο και των αντίστοιχων τής Ε.Ε* ΣΥΝ ασυμφωνία ΑΝΤ αντιστοιχία - **αναντίστοιχος,** -η, -ο, **αναντίστοιχα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80].

άναξ (ο) {άν-ακτος. -ακτα | -ακτες, -άκτων}, **άνασσα** (η) [αρχ.] {ανασσών} (αρχαιοπρ) βασιλιάς / βασίλισσα, ανώτατος άρχοντας.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄναξ, ἄνακτος* < *Fάναξ*, αγν. ετύμου Απαντά ήδη στα Μυκηναϊκά (wa-na-ka = *Fάναξ*) αρχικά επρόκειτο μάλλον για θρησκευτικό όρο με τη σημ «προστάτης. σωτήρας», αλλά οι συχνότερες αρχ. σημ. είναι «κύριος. αφέντης» με αναφορά κυρ στους θεούς. Η λ απαντά συχνά ως α' ή β' συνθετικό, ιδίως σε αρχ. κύρια ονόματα. π.χ *Ἀναξ-αγόρας, Ἀναξι-μένης. Ἱππ-ῶναξ, Ἀστυ-άναξ* κ ά. Το θηλ. *ἄνασσα* «βασίλισσα» < **ἄνακτ-ja*].

Αναξαγόρας (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τις Κλαζομενές (αρχές 5ου αι -428/7 π Χ). τού οποίου η σκέψη επέδρασε στον Σωκράτη και τον Πλάτωνα και ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή τού κόσμου το άπειρο και τον νου **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «άρχοντας τού λόγου». < *ἄναξ* + *-αγόρας* «εύγλωττος. δυνατός στην αγόρευση» < *ἀγορά* «συνάθροιση λαού, δήμος», πβ. κ *Πυθ-αγόρας. Πρωτ-αγόρας. Εὐ-αγόρας* κ λπ.]

αναξέω ρ. μετβ. {ανέξεσα} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ερεθίζω με ξύσιμο, ανοίγω πάλι (τραύματα, πληγές) **2.** (μτφ.) φέρνω στην επιφάνεια και αναμοχλεύω (εχθρότητες, πάθη, μίση κ λπ.) ΣΥΝ υποδαυλίζω, αναρριπίζω ΑΝΤ κατευνάζω. ηρεμώ — **ανάξεση** (η) [1894]
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *ξέω* «ξύνω»].

Αναξίμανδρος (ο) {-ου κ -άνδρου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος από τη Μίλητο (610-περ. 547 π Χ), μαθητής τού Θαλή, ο οποίος θεωρούσε ότι τα υδρόβια ζώα ήταν τα πρώτα που εμφανίστηκαν στη Γη, κατάρτισε τον πρώτο γεωγραφικό χάρτη, εφεύρε το ηλιακό ημερολόγιο και διάφορα αστρονομικά όργανα και συνέγραψε το *Περί Φύσεως* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ πιθ. «κύριος τής (ομώνυμης τού θεού Μάνδρου) περιοχής τής Μ. Ασίας», < *ἀναξι-* (< *ἄναξ*) + *Μάνδρος*, όνομα θεότητας τής Μ. Ασίας].

Αναξιμένης (ο) {-η κ -ένους} αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τη Μίλητο (585-525 π Χ.), ο οποίος θεωρούσε ως βασική αρχή τού σύμπαντος τον αέρα
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κύριος τού πάθους», < *ἀναξι-* (< *ἄναξ*) + *-μένης* < *μένος* «πάθος, έντονος πόθος», πβ και κύρ. όν. *Εὐ-μένης*, *Κλεο-μένης* κ.ά.].

αναξιοκρατία (η) {χωρ. πληθ } η μη εφαρμογή αξιοκρατικών κριτηρίων (συνήθ. για τον διορισμό, τη μετάθεση ή την προαγωγή υπαλλήλων), η έλλειψη αξιοκρατίας· *η αντιπολίτευση κατηγόρησε την κυβέρνηση για ~ στους πρόσφατους διορισμούς* — **αναξιοκρατικός,** -ή, -ό, **αναξιοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

αναξιολόγητος, -η, -ο αυτός που δεν πέρασε από αξιολόγηση.

αναξιοπαθών, -ούσα, -ούν {αναξιοπαθ-ούντος (θηλ. -ούσης), -ούντα | -ούντες (θηλ. -ούσες, ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που υποφέρει άδικα, χωρίς να έχει φταίξει: *σε έναν πόλεμο κανείς δεν νοιάζεται για τους αναξιοπαθούντες αμάχους* **2.** (συνεκδ.) δύστυχος, που βρίσκεται σε κακή κατάσταση από πλευράς συνθηκών διαβίωσης· *τα Χριστούγεννα συγκεντρώνονται δώρα για τους αναξιοπαθούντες.* Επίσης **αναξιοπαθής,** -ής, -ές — **αναξιοπαθώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. επιθετικοποιημένη μετοχή ενεστ τού *ἀναξιοπαθῶ* < **ἀναξιοπαθής* < *ἀνάξιος* + *-παθής*, από το θ *παθ.-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. παθ αόρ β' *ἔ-παθ-ον*)].

αναξιόπιστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αξίζει να τον εμπιστεύεται κανείς: *ό,τι κι αν σου υποσχεθεί, μην τον πάρεις στα σοβαρά· είναι εντελώς ~* || *~ μάρτυς / πολιτική* ΣΥΝ αφερέγγυος ΑΝΤ αξιόπιστος, φερέγγυος — **αναξιόπιατα** επίρρ., **αναξιοπιστία** (η) [1840].

αναξιοποίητος, -η, -ο, αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα· *~ ευκαιρία / ταλέντο / δυνατότητες* ΣΥΝ ανεκμετάλλευτος

ανσξιοπρεπής, -ής, -ές [1893] {αναξιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)· αναξιοπρεπέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται με απρεπή και ανάρμοστο τρόπο, χωρίς αξιοπρέπεια ΣΥΝ ανάρμοστος, απρεπής, ευτελής, μικροπρεπής ΑΝΤ αξιοπρεπής. — **αναξιοπρεπώς** επίρρ . **αναξιοπρέπεια** (η) [1814] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*

ανάξιος, -α, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν διαθέτει την πρέπουσα αξία: *με την πράξη σου αυτή αποδείχθηκες ~ τής εμπιστοσύνης που σου έδειξα* || *~ προσοχής / ενδιαφέροντος* ΑΝΤ άξιος· ΦΡ ***ανάξιος λόγου*** άνευ σημασίας, ασήμαντος: *ας μην ασχολούμαστε πια μ' αυτό το ζήτημα, είναι ανάξιο λόγου* ΑΝΤ αξιόλογος, σημαντικός **2.** αυτός που στερείται των κατάλληλων ικανοτήτων, δεξιοτήτων, προσόντων ή προϋποθέσεων. *~ υπάλληλος / πατέρας / παιδί / επιστήμονας* ΣΥΝ ανεπιτήδειος ΑΝΤ άξιος, επιτήδειος **3.** ανίκανος, άχρηστος για οτιδήποτε *Ανάξιε! Δεν μπορείς να κάνεις τίποτα σωστά!* **4.** ΕΚΚΛΗΣ (α) *ακατάλληλος για το ιερατικό σχήμα* (β) ***ανάξιος!*** *αποδοκιμαστική* επιφώνηση κατά τη διάρκεια τής χειροτονίας κληρικού, επισκόπου κ.λπ., που δηλώνει αντίρρηση για τη χειροτονία του ΑΝΤ. άξιος! — **ανάξια / αναξίως** [αρχ] επίρρ., **αναξιότητα** [μεσν.] κ **αναξιοαύνη** (η).

αναξιόχρεος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν είναι σε θέση να πληρώσει τα χρέη του ή να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, ο αναξιόπιστος στις συναλλαγές του ΣΥΝ κακοπληρωτής, αφερέγγυος, (λαϊκ.) μπαταξής ΑΝΤ αξιόχρεος, φερέγγυος.

ανάπαιστος (ο) {-ου κ -αίστου | -αίστων, -αίστους} **1.** ΜΕΤΡ (α) τρισύλλαβος μετρικός πους τής νεοελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο άτονες συλλαβές και μία τονισμένη, λ.χ *«στων Ψαρών την ολόμαυρη ράχη »* (Δ Σολωμός) (β) μετρικός πους τής αρχαίας ελληνικής ποίησης, που αποτελείται από δύο βραχείες συλλαβές και μία μακρά **2.** (συνεκδ.) στίχος που αποτελείται από αναπαίστους. — **αναπαιστικός,** -ή, -ό [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετρικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «αναπαλλόμενος, ανακρουόμενος», είδος μετρικού ρυθμού (˘˘-) που ηχεί αντίθετα προς τον δάκτυλο (-˘˘), < *ἀναπαίω* < *ἀνα-* + *παίω* «κρούω, χτυπώ» < **παϝ-ίω* < I.E. *pav- «χτυπώ», πβ. λατ pav-io «χτυπώ», γαλλ peur (< λατ. pavor) «φόβος», ισπ. pavor, ιταλ. paura κ.ά.].

αναπαλαιώνω ρ μετβ. {αναπαλαίω-σα, -θηκα, -μένος} επαναφέρω (παλαιό οικοδόμημα) στην αρχική του μορφή, αντικαθιστώντας ό,τι έχει καταστραφεί και αφαιρώντας μεταγενέστερες προσθήκες βάσει προγράμματος συντηρήσεως· *~ νεοκλασικό κτήριο* ΣΥΝ αποκαθιστώ. — **αναπαλαίωση** (η)
[ΕΤΥΜ Το σχήμα *αναπαλαιώνω - αναπαλαίωση* (< *ανά* + *παλαιός*) πλάστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αντώνυμο *ανανεώνω – ανανέωση*].

> **αναπαλαίωση – ανακαίνιση – αποκατάσταση.** Τα *αναπαλαιώνω / αναπαλαίωση* πλάστηκαν ως νεολογισμοί τη δεκαετία τού '70, για να δηλώσουν την εργασία συντηρήσεως και αποκαταστάσεως μνημείων και κτηρίων στην παλαιά τους μορφή. Στην πραγματικότητα πρόκειται για αποκατάσταση (restoration) ενός μνημείου στην αρχική ή παλαιότερή του μορφή, όσο μας είναι γνωστή. Η **αποκατάσταση**, που είναι ο πιο σωστός όρος, είναι μαζί και **συντήρηση** (τής αρχικής ή παλαιάς μορφής) και **ανακαίνιση** έναντι τής καταστάσεως που υπάρχει, όταν γίνεται η αποκατάσταση. Ο όρος **αναπαλαίωση** θεωρείται από πολλούς ανεπιτυχής και αντιφατικός, επειδή συνδυάζει την έννοια τού «(εκ) νέου» *(ανα-)* με το «παλαιός» Αξίζει να σημειωθεί ότι και οι αρχαίοι (ο επιγραμματοποιός Διοσκουρίδης τού 3ου αι. π Χ) χρησιμοποίησαν τον όρο *«αναρχαΐζω»* (για πόλη). Οπωσδήποτε, επιτυχέστερη και ασφαλής είναι στις περιπτώσεις αυτές η χρήση τού όρου *«αποκατάσταση»*

αναπαλλοτρίωτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για κτήματα, χωράφια, περιουσίες) αυτός που δεν μπορεί να απαλλοτριωθεί, που δεν μπορεί να περιέλθει στην κυριότητα άλλου (κυρ τού Δημοσίου): *η περιουσία τού Αγ Όρους είναι ~* **2.** (μτφ) αυτός που δεν επιτρέπεται να τον αφαιρέσουν ή να τον στερήσουν από κάποιον· *η ελευθερία είναι ~ δικαίωμα τού ανθρώπου* ΣΥΝ αναφαίρετος, αναπόσπαστος.

αναπάλλω ρ. μετβ. [αρχ] {παρατ ανέπαλλα} (λόγ.) **1.** (κυριολ.-σπάν.) πάλλω, σείω (κάτι) προς τα πάνω ΣΥΝ δονώ **2.** (μεσοπαθ. ***αναπάλλομαι***) σείομαι προς τα πάνω, ανατινάσσομαι ΣΥΝ δονούμαι **3.** (μτφ.) συγκλονίζομαι, δονούμαι από έντονη συγκίνηση ΣΥΝ συνταράσσομαι, ανασκιρτώ **4.** (η μτχ. ***αναπάλλων,*** *-ουσα, -ον*) (σεισμός) που σείει τη γη προς τα πάνω. — **αναπαλμός** (ο) [1844]

αναπαμός (ο) → ανάπαυση

αναπάντεχος, -η, -ο κ. **ανεπάντεχος** αυτός που δεν τον περίμενε κανείς, ξαφνικός *~ νέο / θάνατος* ΣΥΝ απροσδόκητος, απρόσμενος ΑΝΤ αναμενόμενος — **αναπάντεχα** κ. **ανεπάντεχα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *απαντέχω* «προσδοκώ»]

αναπάντητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει λάβει απάντηση. *~ ερώτηση / επιστολή* **2.** ***αναπάντητες*** (ενν κλήσεις) οι κλήσεις προς κινητό τηλέφωνο που δεν απαντήθηκαν (από τον κάτοχό του).

αναπαράγω ρ μετβ. [1891] {παρατ. αναπαρ-ήγα, αόρ. -ήγαγα, -άχθηκα (λόγ -ήχθην, -ης, -η ., μτχ. αναπαραχθείς, -είσα, -έν), αναπαρηγμένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ παράγω αντίγραφα, όμοια αντικείμενα ενός πρωτοτύπου, χρησιμοποιώντας κατάλληλα τεχνικά μέσα ΣΥΝ. φωτοτυπώ **2.** (ειδικότ.) μετατρέπω εγγεγραμμένο σε μαγνητική ταινία ή ψηφιακό δίσκο οπτικό, ηχητικό ή οπτικοακουστικό σήμα σε εικόνα, ήχο ή συνδυασμό τους αντίστοιχα: *το βίντεο αναπαράγει εικόνα και ήχο* **3.** διαιωνίζω, παράγω με επαναλαμβανόμενο τρόπο όμοια πράγματα: *η κοινωνία αναπαράγει τα ίδια στερεότυπα για τα δύο φύλα* || *μια πολιτική που αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες* ΣΥΝ. διαιωνίζω **4.** (για ζωντανούς οργανισμούς) διαιωνίζω το είδος γεννώντας νέο οργανισμό (κυρ. μεσοπαθ.): *υπάρχουν οργανισμοί που αναπαράγονται με παρθενογένεση* ΣΥΝ πολλαπλασιάζομαι, τεκνοποιώ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. reproduire].

αναπαραγωγή (η) [1874] **1.** ΤΕΧΝΟΛ (α) η παραγωγή όμοιου με το πρωτότυπο πράγματος· *φωτοτυπική ~* (β) (ειδικότ.) η φωτοτύπηση: *υλικά σχετικά με την ~* **2.** ΤΥΠΟΓΡ η μετατροπή οποιουδήποτε προτύπου, εικόνας, σχεδίου κ λπ. σε διαφανές φιλμ, με σκοπό την εκτύπωσή του σε όφσετ ή βαθυτυπία **3.** η μετατροπή με ειδικό μηχάνημα εγγεγραμμένου σε μαγνητική ταινία ή ψηφιακό δίσκο οπτικού, ηχητικού ή οπτικοακουστικού σήματος σε εικόνα, ήχο ή συνδυασμό τους αντίστοιχα: *συσκευή αναπαραγωγής ψηφιακών δίσκων* **4.** η διαιώνιση (φαινομένου, κατάστασης κ.λπ.): *η ~ εσφαλμένων αντιλήψεων οφείλεται συχνά στην απαιδευσία* **5.** ΒΙΟΛ (α) η παραγωγή νέου οργανισμού μέσω συγκεκριμένης διαδικασίας: *η ~ τού ανθρώπινου είδους* (β) (συνεκδ) η διαδικασία *με την οποία παράγονται νέοι οργανισμοί. όργανα αναπαραγωγής* (γεννητικά). — **αναπαραγωγός** (ο).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reproduction].

αναπαραγωγικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με την αναπαραγωγή (βλ λ): *~ όργανα / μηχανισμός.*

αναπαραδιά (η) (λαϊκ , συνήθ στον πληθ) η έλλειψη χρημάτων ΣΥΝ (λαϊκ.) αψιλίες. — **αναπαραδιάρης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. < *ανα-* στερητ + *παράδες*, πληθ τού ουσ. *παράς*]

αναπαρασταίνω ρ → αναπαριστάνω

αναπαράσταση (η) [1843] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η εκ νέου παράσταση, επανάληψη ή απομίμηση γεγονότος ή πράξεως: *η ~ των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων είχε μεγάλη επιτυχία* **2.** (ειδικότ) η ζωγραφική ή πλαστική απεικόνιση χρονικά προγενέστερου (παλαιού ή αρχαίου) καλλιτεχνικού έργου, με βάση τα ερείπια ή και τις πληροφορίες που σώζονται **3.** ΝΟΜ ***αναπαράσταση εγκλήματος*** εικονική επανεκτέλεση από τον δράστη μιας ποινικά διωκόμενης πράξης (κυρ. φόνου, βιασμού κ.λπ) ενώπιον των αρμοδίων αρχών (αστυνομίας, εισαγγελέα, ιατροδικαστή) στον τόπο και υπό τις συνθήκες που συνέβη στην πραγματικότητα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. représentation]

αναπαραστατικός, -ή, -ό [1874] αυτός που αναπαριστά (κάτι): *~ μυθιστόρημα* — **αναπαραστατικά** επίρρ.

αναπαριστάνω ρ μετβ {αναπαρ-έστησα (να/θα αναπαραστήσω), -αστάθηκα (λόγ μτχ. αναπαρασταθείς, -είσα, -έν), -αστημένος} παριστάνω πιστά (κάτι), αποδίδω με πιστότητα: *το σχέδιο αναπαριστάνει μια ημέρα στην αρχαία αγορά.* Επίσης **αναπαριστώ** [1888] {-άς...} κ. **αναπαρασταίνω**.

ανάπαυλα (η) {χωρ. πληθ.} προσωρινή διακοπή εργασίας (συνήθ για ξεκούραση): *δούλεψε όλη μέρα χωρίς ~* || *~ από τη μάχη* ΣΥΝ ανάπαυση.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναπαύω*, πβ κ *παύω – παύλα*]

ανάπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ } κ. (λαϊκ.) **ανάπαψη** [μεσν.] **1.** διακοπή κοπιαστικής σωματικής ή πνευματικής εργασίας για ανάκτηση δυνάμεων *ο γιατρός μού συνέστησε ~ μερικών ημερών, μέχρι να ανακτήσω τις δυνάμεις μου* ΣΥΝ ξεκούραση, ανάπαυλα **2.** σύντομος ύπνος, κυρ την ημέρα (μετά το μεσημεριανό φαγητό). *μετά το μεσημεριανό φαγητό τού χρειάζεται μία ώρα ~* || *μεσημεριανή ~* **3.** ΣΤΡΑΤ-ΓΥΜΝΑΣΤ ***ανάπαυση!*** παράγγελμα για προσωρινή χα-

λάρωση (κατά τη διάρκεια των ασκήσεων ακριβείας και παρελάσεων κ.λπ), κατά την οποία ο στρατιώτης ή ο γυμναζόμενος παραμένει στη θέση του, αλλά όχι σε στάση προσοχής **4.** η γαλήνη, η ειρήνη τής ψυχής: *τα λόγια τού γέροντα έφεραν ~ στην ψυχή τού νέου* **5.** ΕΚΚΛΗΣ σε φράσεις που δηλώνουν τον θάνατο, λ χ. ***(αιωνία) ανάπαυση / ανάπαυση ψυχής και σώματος*** ο θάνατος και η αιώνια ζωή μετά από αυτόν Επίσης (λαϊκ.) **αναπαμός** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάπαυσις* < *ἀναπαύω*]

αναπαύσιμο (το) [μεσν] ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) τροπάριο που ψάλλεται, ενώ οι πιστοί κάθονται (πβ. λ. *κάθισμα*)

αναπαυτήριο (το) [αρχ.] {αναπαυτηρί-ου | -ων} **1.** τόπος όπου αποσύρεται κανείς για ανάπαυση: ~ *καθηγητών / γιατρών* **2.** το σιωπητήριο (βλ λ)

αναπαυτήριος, -α, -ο [αρχ] (κυριολ) αυτός που είναι κατάλληλος για ανάπαυση, αναπαυτικός.

αναπαυτικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που προσφέρει ανάπαυση, ξεκούραση: ~ *κάθισμα* ΣΥΝ. ξεκούραστος, άνετος, βολικός ΑΝΤ κουραστικός, άβολος — **αναπαυτικά** επίρρ [μεσν].

αναπαύω ρ μετβ. {ανάπαυσα (λόγ ανέπαυ-σα, λαϊκ. να/θα αναπάψει), αναπαύ-θηκα, -μένος (λαϊκ αναπαμένος, κυρ. σημ 5)} **1.** προσφέρω ανάπαυση, ξεκούραση και χαλάρωση: *η συντροφιά των φίλων μάς αναπαύει μετά την ένταση τής δουλειάς* **2.** (για τον Θεό) συγχωρώ νεκρό, σε φρ. όπως *να αναπαύσει ο Θεός την ψυχή του, ας τον αναπαύσει ο Θεός* **3.** γαληνεύω: *κάνε ό,τι σε αναπαύει* (κυρ. στην εκκλησ γλώσσα)· (μεσοπαθ. ***αναπαύομαι***) **4.** διακόπτω προσωρινά κοπιαστική εργασία ή πράξη, για να ξεκουραστώ, ανακτώ δυνάμεις. ~ *στη σκιά ενός δέντρου* ΣΥΝ ξεκουράζομαι, ξαποσταίνω ΑΝΤ κουράζομαι, κοπιάζω **5.** είμαι ξαπλωμένος και ξεκουράζομαι ή κοιμάμαι: *δεν μπορεί να σας μιλήσει τώρα, αναπαύεται* **6.** (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ (α) πεθαίνω: *ο γέροντας αναπαύθηκε πριν από δύο χρόνια* (β) (σε ενεστ.) είμαι θαμμένος: *εδώ αναπαύεται η ηγουμένη, που κοιμήθηκε* (δηλ πέθανε) *πέρυσι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «καταπαύω, σταματώ», < *ἀνα-* + *παύω*].

αναπέμπω ρ μετβ {αν-έπεμψα, -απέμφθηκα} **1.** ΝΟΜ στέλνω (θέμα, υπόθεση) σε αρμόδιο ή ανώτερο όργανο ΣΥΝ παραπέμπω **2.** (για αποφάσεις, κρίσεις, θέματα) στέλνω πίσω για επανεξέταση, επειδή διαπιστώνω κατά τον έλεγχο τυπικά σφάλματα, παραλείψεις κ τ.ό : *ο πρύτανης ανέπεμψε το θέμα στο Τμήμα προς επανεξέταση* ΣΥΝ επιστρέφω **3.** ΕΚΚΛΗΣ απευθύνω προς τον Θεό: ~ *δοξολογία / δέηση.* — **αναπομπή** [αρχ] (σημ. 1-2) κ **ανάπεμψη** (η) (σημ 3)
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «στέλνω ψηλά, προς τα πάνω (σε υψηλότερο τόπο ή επίπεδο εξουσίας)», < *ἀνα-* + *πέμπω*].

> **αναπομπή – ανάπεμψη.** Το **αναπομπή** σημαίνει την παραπομπή ενός θέματος σε άλλο αρμόδιο ή ανώτερο όργανο για να κριθεί, ή στο όργανο από όπου ξεκίνησε, για να επανεξεταστεί (σημ. 1 και 2). Το **ανάπεμψη** χρησιμοποιείται στην εκκλησιαστική γλώσσα για ευχές, ευχαριστίες (σημ. 3).

αναπεπταμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για επιφάνεια εδάφους, θάλασσας κ λπ) αυτός που δεν περιορίζεται, που ανοίγεται ελεύθερα· διάπλατος. ~ *πεδιάδα / ορίζοντας* ΣΥΝ ανοικτός **2.** αυτός που έχει ξεδιπλωθεί ή απλωθεί: ~ *σημαία / ιστία / φτερά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παθ. παρακ τού ρ. *ἀναπετάννυμι* «απλώνω, ανοίγω, ξεδιπλώνω» < *ἀνα-* + *πετάννυμι* «ανοίγω, απλώνω», βλ. λ. *πέταλο*].

αναπηδώ ρ. αμετβ. [αρχ] {αναπηδάς .. | αναπήδησα} **1.** πηδώ προς τα πάνω, τινάζομαι πάνω· *η μπάλα αναπήδησε στο πάτωμα* **2.** (για πρόσ) τινάζομαι προς τα πάνω διακατεχόμενος από έντονο συναίσθημα (έκπληξη, χαρά, φόβο κ λπ)· πετιέμαι: *αναπήδησε από χαρά, μόλις αντίκρισε τον ξενιτεμένο αδελφό της* ΣΥΝ σκιρτώ, ανασκιρτώ **3.** (για υγρά) εκτινάσσομαι προς τα πάνω με πίεση: *το αίμα αναπηδούσε από την πληγή* ΣΥΝ αναβλύζω. — **αναπήδηση** (η) [αρχ.] κ. **αναπήδημα** (το) [μεσν.].

αναπηρία (η) [αρχ.] {αναπηριών} **1.** η απώλεια (συνήθ μόνιμη) τής υγείας λόγω βλάβης και διαταραχής, έμφυτης ή επίκτητης, ορισμένων σωματικών, ψυχικών ή πνευματικών λειτουργιών τού οργανισμού· *απαλλάχθηκε από τη στρατιωτική του θητεία λόγω αναπηρίας* || *μερική / ολική / σωματική / διανοητική* (καθυστέρηση) ~ ΑΝΤ. αρτιμέλεια **2.** ***σύνταξη αναπηρίας / επίδομα αναπηρίας*** κοινωνική ασφάλιση τού πολίτη, εφόσον, λόγω σωματικής ή πνευματικής βλάβης, αδυνατεί να ασκήσει ή να συνεχίσει την άσκηση βιοποριστικού επαγγέλματος.

ανάπηρος, -η, -ο αυτός που δεν διαθέτει σωματική ακεραιότητα (αρτιμέλεια) ή διανοητική ισορροπία και διαύγεια *το τροχαίο ατύχημα ήταν τόσο σοβαρό, που τον άφησε ~ για όλη του τη ζωή* ΣΥΝ. άτομο με ειδικές ανάγκες, ανήμπορος, σακάτης ΦΡ ***ανάπηρος πολέμου*** αυτός που υπέστη σε πόλεμο σοβαρό τραύμα και απολαύει από την Πολιτεία ιδιαιτέρων τιμητικών διακρίσεων και ευεργετημάτων — **αναπηρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *πηρός* «μη αρτιμελής (χωλός, τυφλός, κ λπ.)», αγν. ετύμου].

ανάπλαση (η) [αρχ] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (κυριολ) η εκ νέου δημιουργία, ο εξαρχής σχηματισμός: *η ~ των άκρων ενός εντόμου* **2.** (α) ο μετασχηματισμός προς το καλύτερο, η αναμόρφωση: ~ *των κυττάρων* ΣΥΝ αναδημιουργία, βελτίωση (β) ***ανάπλαση δομημένου περιβάλλοντος*** η διαδικασία παρέμβασης σε πόλεις, οικισμούς ή κτηριακά σύνολα με σκοπό την καλύτερη αξιοποίηση τού δομημένου περιβάλλοντος (οικοδομημάτων, κοινωφελών εγκαταστάσεων, ακάλυπτων χώρων κ λπ.) **3.** ΨΥΧΟΛ η επαναφορά στη μνήμη, η αναπαράσταση με τη φαντασία ΣΥΝ ανάκληση, αναπόληση, ανάμνηση.

ανάπλασμα (το) [μτγν.] {αναπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που προέρχεται από ανάπλαση

αναπλάσσω [αρχ] κ. (προφορ) **αναπλάθω** ρ μετβ. {ανέπλασα, αναπλάσ-θηκα (κ. -τηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** δίνω νέα, συνήθ. βελτιωμένη μορφή, αναμορφώνω: *στο συγγραφικό του έργο έχει αναπλάσει τις αντιλήψεις τής εποχής του* ΣΥΝ αναδημιουργώ, αναμορφώνω **2.** ΨΥΧΟΛ επαναφέρω στη μνήμη μου, αναπαριστάνω με τη φαντασία μου *με το μυαλό του ανέπλαθε τις ημέρες τής ευτυχίας* ΣΥΝ ανακαλώ, αναπολώ. — **αναπλασμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πλάθω*

αναπλαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την ανάπλαση

αναπλειστηριασμός (ο) [1833] η επανάληψη πλειστηριασμού σε περίπτωση που δεν πληρώσει το πλειστηρίασμα αυτός στον οποίο κατακυρώθηκε κάτι, με έξοδα που βαρύνουν τον ίδιο.

αναπλέω ρ. αμετβ [αρχ] {ανέπλευσα} **1.** πλέω προς τα πάνω· πλέω αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού, καναλιού, θάλασσας κ λπ. ή προς την κατεύθυνση των ανέμων **2.** βγαίνω στα ανοιχτά τής θάλασσας, ανοίγω πανιά ΣΥΝ σαλπάρω, αποπλέω, εκπλέω ΑΝΤ καταπλέω, εισπλέω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πλέω*

αναπληρωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προορίζεται να καλύψει συγκεκριμένο κενό, ώστε να υπάρχει πληρότητα σε ένα σύνολο *κάθε συμβούλιο περιλαμβάνει και ~ μέλη, για την περίπτωση απουσίας τακτικών μελών* || *οι ~ παίκτες μιας ομάδας* ΣΥΝ επικουρικός, συμπληρωματικός **2.** ΒΙΟΛ ***αναπληρωματικά είδη*** συγγενικά είδη φυτών ή ζώων, που ζουν υπό ανάλογες οικολογικές συνθήκες σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές **3.** ΓΛΩΣΣ ***αναπληρωματική έκταση*** η αντέκταση (βλ λ) Επίσης (σπάν) **αναπληρωτικός** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναπλήρωμα* < *ἀναπληρῶ*].

αναπληρώνω ρ. μετβ {αναπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω (κενό που δημιουργήθηκε), ώστε να επανέλθει η κανονική κατάσταση, η πληρότητα: *πρέπει ν' αναπληρώσουμε τον χαμένο χρόνο* **2.** παίρνω τη θέση (κάποιου) προσωρινά ή οριστικά· *κανένας υποψήφιος δεν μπόρεσε να αναπληρώσει το κενό τού εκλιπόντος αρχηγού* ΣΥΝ αντικαθιστώ, υποκαθιστώ. — **αναπλήρωμα** (το) [αρχ.]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναπληρῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *πληρῶ*].

αναπλήρωση (η) [αρχ] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η συμπλήρωση αυτού που λείπει ή χάθηκε ή που έχει πάψει να λειτουργεί σωστά: *οι φοιτητές ζήτησαν την ~ των χαμένων διδακτικών ωρών* **2.** (για πρόσ) η προσωρινή ή οριστική κάλυψη κενού (που αφήνει κάποιος με την απουσία του, τον θάνατό του κ.λπ.): *προσελήφθη έκτακτος υπάλληλος για την ~ μονίμου που αρρώστησε βαριά* **3.** ΨΥΧΟΛ ασύνειδη εσωτερική στροφή προς δραστηριότητες και επιτεύξεις που προβάλλουν και ικανοποιούν την προσωπικότητα ενός ατόμου, για την αποκατάσταση τής ψυχικής ισορροπίας του που διαταράχθηκε από κάποια πραγματική ή φανταστική ψυχοσωματική ή ηθική μειονεξία. — **αναπληρώσιμος,** -η, -ο [1893].

αναπληρωτής (ο) [1833], **αναπληρώτρια** (η) {αναπληρωτριών} **1.** πρόσωπο που αντικαθιστά κάποιον περιστασιακά: *επειδή δεν μπόρεσε να παραστεί ο ίδιος στη σύσκεψη, έστειλε εμένα ως ~ του* **2.** πρόσωπο που προορίζεται να καλύπτει προσωρινά κενή θέση ~ *δικαστής / ένορκος / διευθυντής / δάσκαλος* ΦΡ (α) (ειδικότ.) ***αναπληρωτής καθηγητής*** (i) (στη μέση εκπαίδευση) ο μη μόνιμα διορισμένος καθηγητής που καλύπτει για ορισμένο χρόνο το κενό οργανικής θέσης που δεν έχει πληρωθεί (ii) (στην ανώτατη εκπαίδευση) μέλος τού διδακτικού προσωπικού των Α.Ε.Ι., που βρίσκεται στην αμέσως κατώτερη βαθμίδα από αυτή τού καθηγητή (β) ***αναπληρωτής υπουργός*** υπουργός με καθήκοντα αναπληρώσεως τού υπουργού και συγκεκριμένες αρμοδιότητες που διαφέρουν εκείνων τού υφυπουργού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*

Ανάπλι (το) {Αναπλιού} (λαϊκ) το Ναύπλιο (βλ.λ.). — **Αναπλιώτης** (ο), **Αναπλιώτισσα** (η), **αναπλιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* προθεμ + *Ναύπλι(ον)* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος [fpl]). Βλ. κ. *Ναύπλιο*].

ανάπλους (ο) [αρχ.] **1.** ο πλους αντίθετα προς το ρεύμα ποταμού ή προς τη διεύθυνση των ανέμων: *ο ~ τού Νείλου* **2.** ο απόπλους (βλ λ) ΑΝΤ κατάπλους.

αναπλωρίζω κ. **αναπρωρίζω** ρ. αμετβ. {αναπλώρισα} (για πλοίο) παίρνω τέτοια θέση, ώστε η πλώρη να είναι αντίθετη προς την κατεύθυνση τού ανέμου.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀνα-* + *πλωρίζω* < *πλώρη*].

ανάπλωρος, -η, -ο κ. **ανάπρωρος** (πλοίο) που έχει την πλώρη στραμμένη αντίθετα στον άνεμο ΑΝΤ ανάπρυμος — **ανάπλωρα** κ. ***ανάπρωρα*** επίρρ.

αναπνευστήρας (ο) [1879] **1.** συσκευή που χρησιμοποιείται για την παροχή οξυγόνου ή για τη δημιουργία τεχνητής αναπνοής (όπου δεν είναι δυνατή η φυσική αναπνοή ή ο φυσικός αέρας μπορεί να προκαλέσει μόλυνση) *ο άρρωστος αναπνέει με ~* **2.** (για καταδύσεις) σωλήνας τού οποίου η μία άκρη επικοινωνεί με το στόμα και η άλλη με τον αέρα έξω από τη θάλασσα (ποταμό κ.λπ.), επιτρέποντας στον δύτη ή τον κολυμβητή να αναπνέει κάτω από το νερό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. respirateur].

αναπνευστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία τής αναπνοής ή είναι κατάλληλος για αυτήν ~ *συσκευή / σύστημα* **2.** ΑΝΑΤ (α) ***αναπνευστικό σύστημα*** το σύνολο των οργάνων κάθε ζωντανού οργανισμού, που ρυθμίζουν τη λειτουργία τής αναπνοής (πνεύμονες, βρόγχοι, τραχεία κ.λπ.) (β) ***αναπνευστικές κινήσεις*** οι κινήσεις τού θώρακα και τού διαφράγματος, με τις οποίες αυξάνεται ο όγκος των πνευμόνων κατά την εισπνοή και ελαττώνεται κατά την εκπνοή (γ) ***αναπνευστική οδός*** καθένα από τα σωληνοειδή όργανα, διά των οποίων διέρχεται ο αέρας κατά την αναπνοή.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναπνέω*. Οι ανατομικοί όρ. είναι μεταφρ δάνεια, λ.χ.

αναπνευστικό σύστημα (γαλλ. système respiratoire), *αναπνευστική συσκευή* (γαλλ. appareil respiratoire), *αναπνευστικές κινήσεις* (γαλλ mouvements respiratoires) κ ά.].

αναπνέω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ανάπνευσα κ (λόγ.) ανέπνευσα} ♦ **1.** (μετβ.) εισπνέω και εκπνέω (αέρα): ~ *φρέσκο / καθαρό αέρα* || ~ *καυσαέριο / αμμωνία* ♦ (αμετβ) **2.** εισπνέω και εκπνέω αέρα: ~ *βαθιά / με δυσκολία* ΣΥΝ ανασαίνω, παίρνω ανάσα/αναπνοή ΑΝΤ πνίγομαι, ασφυκτιώ, ασθμαίνω· (μτφ.) **3.** υπάρχω, βρίσκομαι στη ζωή· *όσο ~, θ' αγωνίζομαι για τη δικαίωσή μου* ΣΥΝ ζω **4.** (συνήθ. στον αόρ. ***ανάπνευσα***) απαλλάσσομαι από έγνοιες, ψυχολογικά βάρη· ανακουφίζομαι *ξεχρεώσαμε το σπίτι κι αναπνεύσαμε λίγο* ΣΥΝ ανασαίνω, ξαλαφρώνω, ησυχάζω.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *πνέω*]

αναπνοή (η) **1.** (α) ΦΥΣΙΟΛ το σύνολο των βιοχημικών διεργασιών που έχουν ως αποτέλεσμα την οξίδωση από το οξυγόνο οργανικών ενώσεων, όπως η γλυκόζη, με σκοπό την παραγωγή τής απαραίτητης ενέργειας για τη λειτουργία τού κυττάρου (β) ΒΙΟΛ ***δερματική αναπνοή*** η αναπνοή που επιτελείται στο εσωτερικό τού σώματος των οργανισμών με άμεση διάχυση τού οξυγόνου τού περιβάλλοντος μέσω των κυττάρων τού δέρματος ΣΥΝ άδηλη αναπνοή (γ) ***τεχνητή αναπνοή*** αναπνοή που προκαλείται στον πάσχοντα με διάφορες τεχνικές (με εκπνοή στο στόμα του –πβ. *φιλί τής ζωής*, λ *φιλί*– ή με τη χρησιμοποίηση κατάλληλων συσκευών) **2.** η αναπνοή ως βασικό στοιχείο τής ζωής ΦΡ (α) ***παίρνω αναπνοή*** (i) εισπνέω ποσότητα αέρα, αναπνέω (ii) (μτφ) διακόπτω για λίγο την εργασία μου, για να ξεκουραστώ: *Πάρε μια αναπνοή! Θα πάθεις τίποτα από την πολλή δουλειά!* (β) ***βαστώ / κρατώ την αναπνοή μου*** (i) σταματώ για λίγο να αναπνέω: *μπορώ να κρατήσω την αναπνοή μου κάτω από το νερό μέχρι δύο λεπτά* (ii) (μτφ.) ετοιμάζομαι να δω ή να ακούσω με αγωνία κάτι εντυπωσιακό: *οι θεατές κράτησαν την αναπνοή τους, όταν άρχισε ο ακροβάτης να εκτελεί το πιο επικίνδυνο νούμερο* (γ) ***μου πιάνεται / κόβεται η αναπνοή*** σταματά η αναπνοή μου από παθολογική αιτία, κοπιαστική πράξη, τρόμο ή έκπληξη: *έτσι απότομα όπως μπήκε μέσα, μου κόπηκε η αναπνοή* (δ) ***σε απόσταση αναπνοής*** πολύ κοντά, σε ελάχιστη απόσταση: *ο λόχος προχώρησε αρκετά, ώσπου βρέθηκε ~ από τα εχθρικά χαρακώματα* **3.** (ειδικότ.) η εισπνοή: *ο γιατρός είπε στον ασθενή να πάρει μια βαθιά ~* **4.** (συνεκδ.) ο αέρας που εκπνέεται: *δύσοσμη / δυσάρεστη / καθαρή ~* **5.** (συνεκδ.) ο χρόνος που απαιτείται για μια αναπνοή, η στιγμή: *το παιδάκι είπε το ποίημά του με μία ~* ΣΥΝ ανάσα **6.** ΜΟΥΣ το σημείο όπου πρέπει να αναπνεύσει ο τραγουδιστής ή ο εκτελεστής πνευστού οργάνου.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «φύσημα, πνοή», < *ἀναπνέω*. Ορισμένοι επιστημ. όρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ χ. *τεχνητή αναπνοή* (< αγγλ. artificial respiration), *δερματική αναπνοή* (< αγγλ. skin respiration) κ.ά.].

> **αναπνοή – ανάαα.** Και οι δύο είναι γενικής σημασίας λέξεις, τού προφορικού-ποιητικού λόγου η **ανάσα**, περισσότερο τεχνική η **αναπνοή**. Αναφέρονται και οι δύο αδιακρίτως τόσο στην είσοδο όσο και στην έξοδο τού αέρα από τους πνεύμονες, που με τεχνικότερους όρους χαρακτηρίζονται αντιστοίχως ως **εισ-πνοή** και **εκ-πνοή**.

ανάποδα επίρρ. **1.** με αντίθετη φορά, αντίστροφα: *οδηγούσε στη λεωφόρο ~* || *καθόταν στο άλογο ~* ΣΥΝ από την ανάποδη· ΦΡ (α) ***μου έρχονται (όλα) ανάποδα*** παθαίνω ατυχίες (β) ***παίρνω (κάτι) ανάποδα*** παρεξηγώ (κάτι), το παρερμηνεύω: *θα σου πω κάτι, αλλά μην το πάρεις ανάποδα, δεν μου αρέσει το φόρεμά σου* (γ) ***κρεμάω (κάποιον) ανάποδα*** (i) κρεμάω κάποιον από τα πόδια, ώστε να κρέμεται με το κεφάλι προς τα κάτω (ii) εμφατ. ως απειλή. *αν το ξανακάνεις, θα σε κρεμάσω ανάποδα'* (δ) ***ξύπνησε ανάποδα*** για κάποιον που έχει νεύρα νωρίς το πρωί, που είναι κακοδιάθετος και απότομος προς τους άλλους *Τι έπαθε αυτός; Ανάποδα ξύπνησε σήμερα και φωνάζει έτσι;* **2.** (για ρούχο) από την εσωτερική πλευρά: *φόρεσε τις κάλτσες ~* ΑΝΤ από την καλή **3.** με αντικανονικό και ανορθόδοξο τρόπο: *ενεργεί πάντοτε ~ και την παθαίνει* ΑΝΤ. σωστά, κανονικά.
[ΕΤΥΜ μεσν < φρ. *ἀνὰ πόδα*].

αναπόδεικτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποδεικνύεται ή που δεν έχει αποδειχθεί: *υποστηρίζει τη γνώμη του με ~ ισχυρισμούς, γι' αυτό δεν πείθει κανέναν* || *~ κατηγορία / ενοχή* ΣΥΝ ατεκμηρίωτος, αβάσιμος, αστήρικτος ΑΝΤ αποδεδειγμένος, τεκμηριωμένος

ανάποδη (η) **1.** η αντίθετη όψη ή πλευρά από την κανονική: *φοράει τις κάλτσες του από την ~·* ΦΡ (α) ***παίρνω (κάτι) από την ανάποδη*** παρεξηγώ, παρερμηνεύω (κάτι) (β) ***απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** και από τη θετική και από την αρνητική πλευρά: *του τα είπα ~* (γ) ***ξέρω / γνωρίζω / μαθαίνω (κάποιον) απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** αποκτώ γνώση τού χαρακτήρα (κάποιου) από όλες τις πλευρές του **2.** (συνεκδ) χαστούκι που δίνεται με την πίσω πλευρά τής παλάμης *δίνω / ρίχνω / τρώω ~*.

αναποδιά (η) **1.** η εξέλιξη υποθέσεως ή καταστάσεως αντίθετα προς την προσδοκία ή την επιθυμία κάποιου· *ποτέ δεν γίνονται όλα όπως τα θέλουμε· συχνά τυχαίνουν και αναποδιές* ΣΥΝ ατυχία, κακοτυχία **2.** η ιδιοτροπία τού χαρακτήρα, η κακή συμπεριφορά *νομίζει ότι θ' ανεχόμαστε για πολύ ακόμη τις ~ του,* ΣΥΝ παραξενιά, δυστροπία.

αναποδιάζω ρ. αμετβ {αναποδιασμένος} αποκτώ παραξενιές και ιδιοτροπίες, γίνομαι δύστροπος: *όσο μεγαλώνει στην ηλικία, τόσο αναποδιάζει*

αναποδιάρης, -α, -ικο δύστροπος, παράξενος, στριμμένος, που προκαλεί προβλήματα, *αναποδιές* ΣΥΝ στραβόξυλο

αναποδογυρίζω ρ. μετβ κ. αμετβ {αναποδογύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** γυρίζω (κάτι) ανάποδα, δηλ την πάνω επιφάνεια προς τα κάτω: *ο μαραγκός αναποδογύρισε το τραπέζι, για ν' αντικαταστήσει το σπασμένο πόδι* ΣΥΝ αναστρέφω ΑΝΤ ορθώνω, στήνω όρθιο **2.** προκαλώ αταξία και αναστάτωση, τα κάνω άνω-κάτω· *οι κλέφτες αναποδογύρισαν όλο το σπίτι χωρίς να βρουν τίποτα κι έφυγαν* ♦ **3.** (αμετβ) γυρίζω ανάποδα, ανατρέπομαι: *από τη μεγάλη θαλασσοταραχή η βάρκα αναποδογύρισε.* — **αναποδογύρισμα** (το)

ανάποδος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται ή κινείται σε αντίθετη κατεύθυνση: ~ *στροφές / κινήσεις* ΦΡ (αργκό) ***παίρνω ανάποδες*** θυμώνω πάρα πολύ **2.** αυτός που είναι αντίθετος προς την επιθυμία ή τις προβλέψεις κάποιου: *Πολύ ~ η σημερινή μέρα! Βρέθηκα από το ένα εμπόδιο στο άλλο* ΣΥΝ αντίξοος, δυσμενής ΑΝΤ ευνοϊκός **3.** (για πρόσ) αυτός που έχει χαρακτήρα στρυφνό και δύστροπο, που δημιουργεί προβλήματα στις σχέσεις του με τους άλλους: *Είναι πολύ ~ άνθρωπος! Ό,τι και να του πεις το παίρνει στραβά* ΣΥΝ ιδιότροπος, δύσκολος, στριμμένος, (εκφραστ.) στραβόξυλο **4.** μη πρόσφορος για χρήση, άβολος: *Τι ~ εργαλείο! Δεν μπορώ να κάνω τη δουλειά μου!* ΣΥΝ δύσχρηστος **5.** ***ανάποδη*** (η) βλ.λ. — **ανάποδα** επίρρ (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀνα-* + *-ποδος* < *πόδι*].

αναπόδραστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, που τον επιβάλλουν οι περιστάσεις· αναπόφευκτος· *~ συνέπεια* ΣΥΝ αναπότρεπτος, άφευκτος, επιβεβλημένος. — ***αναπόδραστα / αναποδράστως*** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ + *ἀποδιδράσκω*].

αναποκατάστατος, -η, -ο [1833] αυτός που δεν έχει αποκατασταθεί.

αναπόληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επαναφορά στη μνήμη (προσώπου, γεγονότος, περιόδου), συνήθ *με νοσταλγία* και ευχαρίστηση: *παραδόθηκε στην ~ των παιδικών του χρόνων* ΣΥΝ ανάμνηση, αναλογισμός

αναπολόγητος, -η, -ο αυτός που δεν απολογήθηκε, χωρίς να απολογηθεί: *δεν επιτρέπεται να καταδικαστεί ~.*
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «αδικαιολόγητος, ασυγχώρητος», < *ἀν-* στερητ + *ἀπολογοῦμαι*].

αναπολώ ρ. μετβ. {αναπολείς... | αναπόλησα} επαναφέρω στη μνήμη μου, συνήθ νοσταλγικά (πρόσωπα, γεγονότα, περίοδο από το παρελθόν) *αναπολούσε τις όμορφες στιγμές που πέρασαν μαζί* ΣΥΝ αναθυμούμαι, αναλογίζομαι, ανακαλώ στη μνήμη μου, νοσταλγώ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναπολῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *πολῶ* «αναστρέφω», που συνδ. με το ρ. *πέλω* (βλ. λ. *πόλος*). Η αρχική σημ. τής λ ήταν «οργώνω, αναστρέφω το χώμα» από τη συνεχή επανάληψη αυτής τής πράξεως η λ. δήλωσε και την ανάκληση, την επαναφορά στη μνήμη].

αναπομπή (η) → αναπέμπω

αναπόσπαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να αποσπαστεί, να αποκολληθεί *η Μακεδονία αποτελεί ~ τμήμα τής Ελλάδας* **2.** απολύτως αναγκαίος για την επίτευξη πληρότητας *θεωρώ την οικογένειά μου ~ κομμάτι τού εαυτού μου.* — **αναπόσπαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *ἀποσπῶ*].

αναποτελεσματικός, -ή, -ό αυτός που δεν φέρνει αποτέλεσμα, όφελος. *τα τελευταία κυβερνητικά μέτρα αποδείχθηκαν ~, αφού η φοροδιαφυγή συνεχίζεται* ΣΥΝ ατελέσφορος ΑΝΤ αποτελεσματικός. — **αναποτελεαματικότητα** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inefficace].

αναπότρεπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει· αναπόφευκτος ΣΥΝ αναπόδραστος **2.** ***αναπότρεπτο*** (το) αυτό που θεωρείται ότι έχει καθοριστεί από τη μοίρα, το πεπρωμένο ο θάνατος ΣΥΝ μοιραίο — **αναπότρεπτα** επίρρ

αναποφάσιστος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που δεν έχει πάρει απόφαση (για κάτι): (κ. ως ουσ.) *λίγες μέρες πριν από τις εκλογές υπάρχουν ακόμη πολλοί ~* ΑΝΤ αποφασισμένος **2.** αυτός που δεν έχει τη δύναμη να παίρνει οριστικές αποφάσεις. *είναι από τον χαρακτήρα του ~ και ταλαιπωρεί και τον εαυτό του και τους άλλους* -- **αναποφάαιστα** επίρρ., **αναποφασιστικότητα** (η) [1877]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indécis].

αναπόφευκτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον αποφύγει, αναπότρεπτος *η μακροχρόνια έχθρα των δύο κρατών έκανε τον πόλεμο ~* ΣΥΝ. αναπόδραστος, μοιραίος. — **αναπόφευκτα / αναποφεύκτως** επίρρ

αναποφλοίωτος, -η, -ο [1870] αυτός που δεν έχει αποφλοιωθεί: *~ ρύζι.*

αναπροσανατολισμός (ο) ο προσανατολισμός προς νέα κατεύθυνση, η αλλαγή πορείας· η υιοθέτηση νέων στόχων και κατευθύνσεων: *ο ~ τής εξωτερικής πολιτικής* — **αναπροσανατολίζω** ρ
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ reorientation].

αναπροσαρμογή (η) η προσαρμογή σε νέα δεδομένα: *~ μισθών και συντάξεων με βάση τον πληθωρισμό* || *Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή (Α.Τ.Α.)* || *η πολιτική τής κυβέρνησης χρειάζεται ~ σύμφωνα με τις εξελίξεις στην περιοχή μας*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. readjustment]

αναπροσαρμόζω ρ. μετβ {αναπροσάρμοσ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} προσαρμόζω (κάτι) σε νέα δεδομένα: *μετά τις νέες αυξήσεις στις τιμές, οι μισθοί πρέπει να αναπροσαρμοστούν.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. readjust].

αναπροσδιορίζω ρ. μετβ {*αναπροσδιόρισ-α, -τηκα, -μένος*} προσδιορίζω εκ νέου: *η κυβέρνηση θα αναπροσδιορίσει τη στάση της στο θέμα τής ευρωπαϊκής διεύρυνσης.* — **αναπροσδιορισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ redefine]

ανάπρυμος, -η, -ο (για πλοίο) αυτό που έχει στραμμένη την πρύμνη στον άνεμο ή στο αντίθετο θαλάσσιο ρεύμα ΣΥΝ κατάπρυμος

ανάπρωρος, -η, -ο → ανάπλωρος

αναπτερώνω ρ. μετβ. {αναπτέρω-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ηθικά· *τα ευχάριστα νέα με αναπτέρωσαν ηθικά* || ~ *το ηθικό / το φρόνημα* ΑΝΤ αποθαρρύνω. — **αναπτέρωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀναπτερῶ (-όω) < ἀνα- + πτερῶ < πτερόν*].

αναπτήρας (ο) [1898] συσκευή τσέπης, που παράγει φλόγα κυρ για να ανάβει κανείς διάφορα παρασκευάσματα καπνίσματος, τσιγάρα, πούρα, πίπα κ.λπ. — (υποκ.) **αναπτηράκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ lighter].

ανάπτυγμα (το) [1896] {αναπτύγμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκταση, η εκδίπλωση *το ~ μιας γενικής έννοιας καλύπτει όλες τις επιμέρους έννοιες* ΑΝΤ σύμπτυγμα, σύμπτυξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πτυχή*.

αναπτυγμένος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανάπτυξη (η) {-ης κ -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η εκδίπλωση, το άπλωμα στον χώρο: *η ~ των μεγαλουπόλεων* ΑΝΤ σύμπτυξη **2.** η αύξηση των διαστάσεων στο πλαίσιο τής ωρίμασης, η πορεία προς την ωρίμαση: *κατά κανόνα η ~ τού ανθρώπινου σώματος ολοκληρώνεται με το τέλος τής εφηβείας* || ~ *των μελών / λειτουργιών / τής νοημοσύνης* || ~ *των φυτών / των ζώων* || *γνωστική / ψυχοκοινωνική / πρόωρη* ~ ΣΥΝ (λαϊκ.) μέστωμα **3.** (συνεκδ.) η περίοδος τής ηλικίας (παιδικής, εφηβικής), κατά την οποία συντελείται η ανάπτυξη *να τρως καλά, γιατί είσαι ακόμη (πάνω) στην ~ σου!* **4.** η αναλυτική παρουσίαση (προφορική ή γραπτή) ενός ζητήματος: *η ~ τού θέματος δεν κάλυψε όλες τις πτυχές τού ζητήματος* ΣΥΝ πραγμάτευση, έκθεση **5.** (για αφηρ έννοιες) η πρόοδος (θεωρούμενη ως αύξηση σε δύναμη, παραγωγή, ταχύτητα, ποιότητα κ λπ.): *η εποχή μας χαρακτηρίζεται από τη ραγδαία ~ τής τεχνολογίας* || *επιστημονική / καλλιτεχνική / πολιτιστική* ~ ΣΥΝ εξέλιξη, άνθηση, ακμή **6.** (ειδικότ.) (α) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ ο συνδυασμός οικονομικών και κοινωνικών αλλαγών που συνιστούν διαδικασία μετάβασης μιας κοινωνίας από μια φάση ωριμότητας σε κάποια άλλη, κατά τεκμήριο ανώτερη, οι οποίες εμπεριέχουν την τροποποίηση των κοινωνικών στάσεων, την πρόοδο των γνώσεων, τη βελτίωση τής επαγγελματικής εξειδίκευσης, τη βιομηχανική και ψηφιακή τεχνογνωσία κ λπ (β) ΟΙΚΟΝ η βελτίωση των οικονομικών δεικτών (μιας χώρας) με βασικό στοιχείο την αύξηση τής παραγωγής *παραμένει σχεδόν άλυτο πρόβλημα το πώς θα επιτευχθεί η ~ των χωρών τού Τρίτου Κόσμου* || *εθνική ~* || *τράπεζες αναπτύξεως*· ΦΡ ***περιφερειακή ανάπτυξη*** μορφή οικονομικής αποκέντρωσης με προσπάθεια εξαλείψεως των οικονομικών κυρ ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών μιας χώρας και ενίσχυση τής οικονομικής εξέλιξης τής περιφέρειας **7.** ΓΛΩΣΣ η εμφάνιση ενός φθόγγου κατά την εκφώνηση τής λέξης, συνήθ. για διευκόλυνση τής προφοράς ή χάριν ευφωνίας (πρβλ. το διαλεκτ *τιμήμα* αντί *τμήμα* που ακούγεται και ευρύτερα κ.ά.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάπτυξις* «άνοιγμα, ξεδίπλωμα» < *ἀναπτύσσω* Οι σημερινές σημ είναι αποδ τού γαλλ. développement].

> **ανάπτυξη φωνήεντος / συμφώνου.** Η ανάπτυξη στην αρχή ή στο μέσο τής λέξης φωνήεντος ή, σπανιότερα, συμφώνου αποτελεί γνωστό φαινόμενο τής Ελληνικής Τα πελοποννησιακά (διαλεκτικά) *τιμήμα* (= τμήμα), *σταθιμός* (= *σταθμός*), *καπινός* (= *καπνός*) προέρχονται από ανάπτυξη φωνήεντος ανάμεσα στα δυσπρόφερτα συμπλέγματα *-τμ-*, *-θμ-* και *-πν-*, που δεν διαφέρουν πολύ από τα αρχαία *Ἑρεμῆς* (= *Ἑρμῆς*) και *Γορογοῦς* (= *Γοργοῦς*). Και ενώ στο *τιμήμα* = *τμήμα* υπάρχει συγχρονικά η αίσθηση τής ανάπτυξης, σε άλλες λέξεις το φωνήεν που αναπτύσσεται χάνεται στα βάθη τής ετυμολογικής προέλευσης τής λέξης *α-γκινάρα* (< αρχ. *κινάρα*), *γ-ου-δί* (< *γδι* < *ἰγδίον* < αρχ. *ἴγδις*), *γ-ου-ρούνι* (< *γουρούνα* < *γρούνα* < αρχ. *γρώνη*), *Πατινιώτης* (< *Πάτινος* < *Πάτνος* < *Πάτμος*) κ τ ό. Φαίνεται ότι η Ελληνική ήδη στο ξεκίνημά της ευνόησε την ανάπτυξη φωνηέντων, ιδ στην αρχή τής λέξης, εκεί όπου οι αδελφές ινδοευρωπαϊκές γλώσσες είχαν σύμφωνο *ἐ-ρυθρός* έναντι σανσκρ rudhiras, λατ ruber, γαλλ. rouge, αγγλ. red *ἀ-στήρ / ἄ-στρον* έναντι λατ. stella (< ster-na), αγγλ star, γερμ Stern· *ἐ-λεύθερος* έναντι λατ liber, σανσκρ rōdhati «ανεβαίνει» *ἀ-νεψιός*, λατ nepos, -otis, σανσκρ. napat κ λπ Με τον τρόπο αυτόν αυξήθηκαν τα φωνηεντικά ακούσματα τής Ελληνικής, δηλ. η μουσικότητά της.

αναπτυξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ανάπτυξη, που συντελεί σε αυτήν: ~ *πολιτική / μέτρα / στόχοι* || *η χώρα βρίσκεται σε ~ τροχιά* (σε πορεία που οδηγεί στην ανάπτυξη τής οικονομίας) ΑΝΤ αντιαναπτυξιακός — **αναπτυξιακ-ά / -ώς** επίρρ.

αναπτύασω ρ. μετβ. {αν-έπτυξα, -απτύχθηκα, -απτυγμένος κ. (λόγ.) -επτυγμένος} **1.** αυξάνω σε ποιότητα ή ποσότητα: ~ *το σώμα / το πνεύμα / τις δυνάμεις* **2.** (μτφ.) φέρνω κάτι (ιδιότητα, ταλέντο κ.λπ) σε υψηλό επίπεδο (με κατάλληλη προσπάθεια, φροντίδα κ.λπ.): *έχει αναπτύξει την ικανότητα να σκέφτεται και ν᾽ απαντά γρήγορα* ΣΥΝ καλλιεργώ, εξελίσσω **3.** (α) ασχολούμαι με κάτι συστηματικά: *αναπτύσσει σημαντική κοινωνική δράση* (β) σχεδιάζω και εφαρμόζω (κάτι): *η κυβέρνηση έχει αναπτύξει συγκεκριμένη στεγαστική πολιτική* (γ) επινοώ και εξελίσσω: *οι Γερμανοί έχουν αναπτύξει νέες τεχνικές στην αυτοκινητοβιομηχανία* ΣΥΝ εξευρίσκω **4.** αρχίζω να έχω, *υπό ορισμένες συνθήκες τα άτομα αυτά αναπτύσσουν αντικοινωνική συμπεριφορά* || *πρέπει να αναπτύξουμε σχέσεις καλής γειτονίας με τις όμορες χώρες* **5.** εκθέτω αναλυτικά, *ανέπτυξε τα επιχειρήματά του με χαρακτηριστική διαύγεια και άνεση* || ~ *μια άποψη* ΣΥΝ διεξέρχομαι, πραγματεύομαι **6.** ΣΤΡΑΤ παρατάσσω σε ανοικτή διάταξη, απλώνω στον χώρο: *οι άνδρες αναπτύχθηκαν κατά μήκος τού ποταμού σε διάταξη μάχης*· (μεσοπαθ. **αναπτύσσομαι**) **7.** ακολουθώ πορεία εξέλιξης, αυξάνομαι και βελτιώνομαι *η Ενωμένη Ευρώπη αναπτύσσεται σε μεγάλη οικονομικοπολιτική δύναμη* || *είναι παράδειγμα παιδιού που αναπτύσσεται σωστά με την κατάλληλη φροντίδα των γονιών του* ΦΡ (α) **ανεπτυγμένες χώρες** χώρες που έχουν πετύχει ικανοποιητικό βαθμό οικονομικής ανάπτυξης, οι πλούσιες χώρες με ικανοποιητική βιομηχανική υποδομή ΣΥΝ προηγμένες χώρες (β) **αναπτυσσόμενες χώρες** χώρες που στερούνται αυτοδύναμης οικονομικής ανάπτυξης, ασθενείς οικονομικά χώρες **8.** αρχίζω να υπάρχω και να εξελίσσομαι: *στη χώρα αυτή αναπτύχθηκε ένα σημαντικό οικολογικό κίνημα* **9.** ΟΙΚΟΝ εξελίσσομαι οικονομικά, βελτιώνεται η οικονομία μου: *η χώρα μας αναπτύσσεται με ταχείς ρυθμούς* (βλ. λ. *ανάπτυξη*, σημ 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πτυχή, ελεύθερος, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ξετυλίγω, ανοίγω», < *ἀνα- + πτύσσω* «διπλώνω». Ορισμένες σύγχρονες σημ. είναι αποδ τού γαλλ. développer Οι οικονομικοί όροι *ανεπτυγμένος – αναπτυσσόμενος – υπανάπτυκτος* αποτελούν αποδ των αγγλ. developed – developing – underdeveloped]

> **ανεπτυγμένος – αναπτυσσόμενος – υπανάπτυκτος.** Νεότερες λέξεις τής οικονομικής ορολογίας, που αναφέρονται στην οικονομική ανάπτυξη των διαφόρων χωρών Σε αντίθεση, αρχικά, προς τις **ανεπτυγμένες** οικονομικά χώρες, πλάστηκε ο όρος **υπανάπτυκτες**, που χρησιμοποιήθηκε κυρίως για χώρες τού Τρίτου Κόσμου Βαθμηδόν, επειδή ο όρος προσέλαβε ευρύτερο –και μάλιστα μειωτικό-πολιτισμικό και κοινωνικό περιεχόμενο, άρχισε να αντικαθίσταται άλλοτε από το **ανανάπτυκτες** και άλλοτε από το δυναμικό (και ανώδυνο σημασιολογικά) **αναπτυσσόμενες χώρες**, ο οποίος και τελικά επικράτησε. Έτσι ο όρος *υπανάπτυκτες χώρες* χρησιμοποιείται σπανιότερα, για ακραίες περιπτώσεις.

αναπωμαστήρας (ο) [1870] το εκπώμαστρον (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. debouchoir]

Ανάργυρος (ο) {-ου κ -ύρου} **1.** καθένας από τους Αγίους Αναργύρους (συνήθ Κοσμά και Δαμιανό, αλλά και τους Κύρο και Ιωάννη, Λεόντιο, Άνθιμο και Ευπρέπιο), οι οποίοι ως γιατροί θεράπευαν χωρίς να παίρνουν χρήματα *μονή των Αγίων Αναργύρων* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αργύρης**.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν < αρχ *ἀνάργυρος* «χωρίς χρήματα» < *ἀν-* στερητ. + *ἄργυρος*, που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

άναρθρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αρθρωθεί κατάλληλα, ώστε να προσλαμβάνεται και να γίνεται κατανοητός· *έβγαζε ~ κραυγές από τον πόνο* • **2.** ΓΛΩΣΣ ο εκφερόμενος χωρίς οριστικό άρθρο: *στη φράση «τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν» το ~ απαρέμφατο «φιλοσοφεῖν» χρησιμοποιείται ως κατηγορούμενο* — **άναρθρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἄρθρον* «μέλος σώματος»]

ανάρια επίρρ [μεσν.] (λαϊκότ) **1.** (συνήθ με επανάληψη) κατ᾽ αραιά χρονικά διαστήματα. *~-~ έρχεται να δει και τους γονιούς του, σαν το θυμηθεί!* ΣΥΝ αραιά (και πού), κάπου-κάπου, μια στις τόσες ΑΝΤ συχνά (πυκνά) ΦΡ (παροιμ.) ***ανάρια-ανάρια το φιλί, για να 'χει νοστιμάδα*** η αναμονή αυξάνει τη λαχτάρα, με αποτέλεσμα, όταν συμβεί το αναμενόμενο, να προκαλεί ακόμη μεγαλύτερη ευχαρίστηση (βλ. κ. λ *αλάργα*) **2.** σε αρκετή απόσταση, συνήθ. για τη σπορά ΑΝΤ πυκνά, κοντά-κοντά **3.** με αραιή σύσταση ή ύφανση: *θέλει τέχνη στον αργαλειό να υφαίνεις ~ το πανί, για να 'ναι ανάλαφρο και λεπτό*

αναριθμητισμός (ο) η λανθασμένη αναγραφή ενός αριθμού λόγω παραβιάσεως τής ορθής σειράς των ψηφίων του, το αντίστοιχο τού αναγραμματισμού (βλ λ) για τους αριθμούς: *λόγω αναριθμητισμού το 174 έγινε 714*.
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *αριθμός*, κατ᾽ αναλογίαν προς το *αναγραμματισμός* και παρασυσχετισμό προς το *αναρίθμητος*].

αναρίθμητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ανέρχεται σε τόσο μεγάλο πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί· ~ *προβλήματα / βλάβες / άνθρωποι* ΣΥΝ αμέτρητος, άπειρος ΑΝΤ ολιγάριθμος, ευάριθμος — **αναρίθμητα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*

ανάριος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει τοποθετηθεί σε αραιά διαστήματα. ~ *σπίτια ενός χωριού* ΑΝΤ πυκνός **2.** αραιός κατά τη σύσταση ή ύφανση ~ *ύφασμα λεπτό και σχεδόν διαφανές!* ΣΥΝ αγανός ΑΝΤ πυκνός, κρουστός **3.** αυτός που επαναλαμβάνεται σε αραιά χρονικά διαστήματα. *οι πρώτες ~ ντουφεκιές πύκνωσαν κατά το βράδυ*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀν-* στερητ + *-άριος* (με συνίζηση) < *ἀραιός*]

αναρμόδιος, -α, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει αρμοδιότητα, εξουσιοδότηση (για κάτι) *η υπηρεσία μας είναι ~ για το θέμα που σας απασχολεί* ΑΝΤ αρμόδιος **2.** (γενικότ) αυτός που λόγω ακαταλληλότητας στερείται τού δικαιώματος να εκφέρει άποψη για κάτι *εσύ μην ανακατεύεσαι είσαι εντελώς ~ να κρίνεις τέτοια θέματα* ΣΥΝ (οικ.) άσχετος — **αναρμόδια / αναρμοδίως** [μτγν] επίρρ , **αναρμοδιότητα** (η) [1809].

ανάρμοστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν αρμόζει, δεν ταιριάζει, είναι ακατάλληλος (για κάτι/κάποιον) *εκφράζεται συχνά με ύβρεις και λόγια ανάρμοστα για σοβαρό άνθρωπο* ΣΥΝ αταίριαστος ΑΝΤ (λόγ.) αρμόζων, πρέπων, προσήκων **2.** (συνήθ ειδικότ) αυτός που δεν συμφωνεί με τα καθιερωμένα κοινωνικά πρότυπα: ~ *συμπεριφορά / εμφάνιση* ΣΥΝ απρεπής, ανοίκειος, απαράδεκτος ΑΝΤ αρμόζων, προσήκων — **ανάρμοστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ἁρμοστός* < *ἁρμόζω*].

ανάρπαστος, -η, -ο (συνήθ. για εμπορεύματα) αυτός που εξαφανίζεται γρήγορα (από καταστήματα, ράφια, αγορά κ λπ) λόγω μεγάλης ζήτησης *γίνομαι ~* || *το νέο τεύχος τού περιοδικού έγινε ~, πριν καλά-καλά κυκλοφορήσει* ΣΥΝ περιζήτητος ΑΝΤ αζήτητος, απούλητος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀναρπάζω* «αρπάζω βίαια, κυριεύω» < *ἀν(α)- + ἁρπάζω*].

> **ανάρπαστος – περιζήτητος.** Οι δύο λέξεις συμπίπτουν στη δήλωση τού «επιθυμητός, αρεστός» Περαιτέρω, το μεν **περιζήτητος** δηλώνει κατάσταση, ενώ το **ανάρπαστος** πράξη: *Τα προϊόντα αυτής τής εταιρείας είναι περιζήτητα και. μόλις φθάσουν στα καταστήματα, γίνονται ανάρπαστα.*

ανάρρηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η άνοδος σε ύπατο αξίωμα, κυρ. βασιλεία: ~ *στον θρόνο* ΑΝΤ πτώση, έκπτωση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάρρησις* «δημόσια ανακήρυξη» < *ἀνα-* + *ῥῆσις* (βλ.λ.)].

αναρριγώ ρ. αμετβ {αναρριγείς. | αναρρίγησα} **1.** με διαπερνούν ρίγη, ανατριχιάζω. *η πρωινή ψύχρα τον έκανε να αναρριγήσει* **2.** (μτφ.) βιώνω έντονη συγκίνηση από στιγμιαίο ερέθισμα *μόλις αντίκρισε την παλιά φωτογραφία, αναρρίγησε από νοσταλγία* ΣΥΝ ριγώ, ανασκιρτώ. αναστατώνομαι

αναρριπίζω ρ. μετβ. {αναρρίπισα} (λόγ.) **1.** δυναμώνω την ένταση (φλόγας. φωτιάς) κάνοντας αέρα: *οι δυνατοί άνεμοι, που πνέουν από το πρωί, αναρριπίζουν συνεχώς το μέτωπο τής πυρκαγιάς* ΣΥΝ αναζωπυρώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ εκ νέου (έντονο συναίσθημα) αναθερμαίνω: *οι πρόσφατες δηλώσεις του στον Τύπο αναρριπίζουν το πολιτικό κλίμα τής προεκλογικής αναμέτρησης* ΣΥΝ αναμοχλεύω. — **αναρρίπιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω, -ρρ-.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνα-* + *ῥιπίζω* «φυσώ. πνέω» < *ῥιπή*]

αναρρίχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το σκαρφάλωμα σε απότομο ύψωμα *το πιο δύσκολο τμήμα τής ορειβασίας ήταν η ~ στα γυμνά και απόκρημνα βράχια* ΣΥΝ ανέβασμα **2.** (ειδικότ.) ΑΘΛ αγώνισμα που συνίσταται στην ανάβαση σε δοκό ή σχοινί με τα χέρια ή και με τα πόδια ή σε πλαγιές βουνών με ειδικά σύνεργα: ~ *στα Μετέωρα* **3.** (μτφ.) η σταδιακή ανέλιξη κάποιου (σε αξιώματα) με κάθε τρόπο (ακόμη και αθέμιτο): *για την ~ του στην ιεραρχία τού κόμματος χρησιμοποίησε ανέντιμα μέσα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναρρίχησις* < *ἀναρριχῶμαι*]

αναρριχητικός, -ή. -ό [1885] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αναρρίχηση: *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* ‖ ~ *εξοπλισμός* **2.** ΒΟΤ ***αναρριχητικό φυτό*** το αναρριχώμενο φυτό (βλ λ. *αναρριχώμαι*)

αναρριχητισμός (ο) (κακόσ.) η άνοδος σε ιεραρχία ή η κοινωνική εξέλιξη με αθέμιτους τρόπους: *«η Αριστερά λειτουργούσε ως ηθική δύναμη και εμπόδιζε τους διάφορους αναρριχητισμούς»* (εφημ).

αναρριχώμαι ρ. αμετβ αποθ {αναρριχάται.. | αναρριχή-θηκα, -μένος} **1.** ανεβαίνω έρποντας, χρησιμοποιώντας χέρια και πόδια (σε κατακόρυφη, δύσβατη ή απόκρημνη επιφάνεια) ΣΥΝ σκαρφαλώνω **2.** ΒΟΤ **αναρριχώμενο φυτό** φυτό που δεν διαθέτει δικά του στηρικτικά μέσα, με αποτέλεσμα να αναπτύσσεται πάνω σε στηρίγματα με το να τυλίγεται γύρω από αυτά ή πάνω σε διάφορες επιφάνειες (π.χ κισσός, αγράμπελη κ ά.) ΣΥΝ αναρριχητικό φυτό **3.** (μτφ) ανέρχομαι σταδιακά σε υψηλά αξιώματα με τη χρήση κάθε τρόπου (ακόμη και αθέμιτου): *κατάφερε να αναρριχηθεί στην εξουσία, εκτοξεύοντας λάσπη κατά των αντιπάλων του και υπονομεύοντας τους συνεργάτες του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναρριχῶμαι (-αο-)*, αγν ετύμου, ίσως < *ἀνα-* + Ι.Ε. *(s)reigh- «αναρριχώμαι». πβ σανσκρ ringami]

ανάρριχτος, -η, -ο αυτός που ρίχνεται πάνω και προς τα πίσω· *οι παλιοί μάγκες είχαν το σακάκι ~* Επίσης **αναρριχτάς,** -ή, -ό. — **ανάρριχτα** επίρρ.

άνάρρους (ο) {ανάρρ-ου | -οι, -ους} (λόγ.) **1.** (α) η ροή των νερών τής θάλασσας προς τα πίσω, η οποία σχηματίζεται κατά την υποχώρηση των κυμάτων που προσκρούουν στην ακτή ή σε βράχια ΑΝΤ κατάρρους (β) η κάθοδος των κυμάτων με ρόχθο στις πλευρές βράχων. πάνω στους οποίους προσέκρουσαν και υψώθηκαν, και η δίνη που προκύπτει από τη σύγκρουση των κυμάτων μεταξύ τους ή με τους βράχους **2.** το τμήμα ποταμού που περιλαμβάνεται ανάμεσα σε δεδομένο σημείο του και τις πηγές του **3.** το ρεύμα που σχηματίζεται κοντά στις όχθες θαλάσσιου στενού, κατά μήκος τού άξονα τού στενού και με κατεύθυνση αντίθετη προς το κύριο ρεύμα: *ο ~ τού πορθμού* Επίσης (λαικ.) **αναρρούσα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀναρρέω* «ρέω προς τα πίσω, ανάποδα» < *ἀνα-* + *ῥέω.* Ο τ. *αναρρούσα* από τη μτχ. *ἀναρρέουσα* (θηλ.) τού αρχ. ρ].

αναρρόφηση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πρόκληση ροής (υγρού ή αερίου) προς τα πάνω. το ρούφηγμα προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) **2.** ΤΕΧΝΟΛ μία από τις τέσσερεις περιόδους λειτουργίας των τετράχρονων κινητήρων εσωτερικής καύσεως, κατά την οποία το καύσιμο κατευθύνεται από το καρμπιρατέρ στον κύλινδρο με μια ειδική βαλβίδα • **3.** (καταχρ) η εισρόφηση (βλ.λ.): *το βρέφος έπαθε ~ στον ύπνο του και πνίγηκε* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*

αναρροφητήρας (ο) [1847] **1.** συσκευή αναρροφήσεως για την παραγωγή συνεχούς ρεύματος αέρα **2.** ειδική συσκευή συνδεδεμένη με σωλήνες για τη συλλογή αντικειμένων από τον βυθό μέσω αναρροφήσεως και συγχρόνως για τον διαχωρισμό τους από την άμμο. Επίσης **αναρροφητής**.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ aspirateur]

αναρροφητικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την αναρρόφηση· *για την αποξήρανση τής λίμνης χρησιμοποιήθηκαν ειδικές ~ αντλίες* — **αναρροφητικ-ά / -ώς** επίρρ

αναρροφώ ρ μετβ [αρχ.] {αναρροφείς.. | αναρρόφ-ησα, -ούμαι, -είται .. -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ ροή υγρού προς τα πάνω (συνήθ. με σωλήνα) • **2.** (καταχρ) εισροφώ. ρουφώ επανειλημμένα προς τα μέσα. καταπίνω ρουφώντας *ο γιατρός είπε πως το βρέφος είχε αναρροφήσει τον εμετό του στον ύπνο του, πράγμα που του προκάλεσε τον θάνατο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-.*

αναρρύθμιση (η) [1834] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου ρύθμιση. η τροποποίηση ήδη υπάρχουσας ρύθμισης: ~ *των χρεών κάποιου* ‖ *η ~ τού νομοσχεδίου προέκυψε από τις σχετικές παρεμβάσεις των βουλευτών* ΣΥΝ τροποποίηση, επαναδιατύπωση. επαναπροσδιορισμός — **αναρρυθμίζω** ρ. μετβ [αρχ.]

αναρρώνω ρ αμετβ {ανάρρωσα κ (λόγ.) ανέρρωσα} ανακτώ τις δυνάμεις μου ύστερα από αρρώστια, συνέρχομαι ύστερα από εξασθένηση, αποκαθίσταμαι στην υγεία μου: *οι γιατροί είπαν πως θα χρειαστεί τουλάχιστον τρεις μήνες, για να αναρρώσει πλήρως μετά την εγχείρηση* ΣΥΝ αναλαμβάνω, συνέρχομαι. (λαϊκ.) καρδαμώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναρρώννυμι* < *ἀνα-* + *ῥώννυμι* «τονώνω» < **ῥώμ-νυ-μι* < *ῥώμη* «ισχύς, δύναμη»].

ανάρρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ } η σταδιακή αποκατάσταση τής υγείας μετά από ασθένεια: *προς το παρόν βρίσκεται στο στάδιο τής ~, γι' αυτό καλό είναι να μη διακόψει τελείως τη θεραπεία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύναμη, -ρρ-.*

αναρρωτήριο (το) [1891] {αναρρωτηρί-ου | -ων} το νοσηλευτικό ίδρυμα ή τμήμα νοσοκομείου που προορίζεται για ανάρρωση και παρακολούθηση ασθενών

αναρρωτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που συμβάλλει στην ανάρρωση: ~ *άδεια* ‖ *ακολουθεί μετεγχειρητική αγωγή με αυστηρή ~ δίαιτα*

αναρτήρας (ο) [1888] (λόγ) **1.** αντικείμενο από το οποίο μπορεί κανείς να κρεμάσει κάτι: *τεντώνω / χαλαρώνω τον ~* **2.** ***αναρτήρας ασχέου*** επίδεσμος σε σχήμα σάκου. που χρησιμοποιείται για την ανύψωση ή την ακινητοποίηση τού θυλάκου που περιέχει τους όρχεις *ο ~ χρησιμοποιείται συχνά από αθλητές για άνεση κινήσεων κατά την άσκηση*
[ΕΤΥΜ < *αναρτώ* Ο ορθός σχηματισμός τής λ. θα ήταν *αναρτητήρας* (π.χ *κινώ* > *κινητήρας, κρατώ* > *κρατητήριο* κ ά), αλλά λειτούργησε ο νόμος τής απλολογίας Η λ μαρτυρείται αρχικά σε εφημερίδα ως προσπάθεια αποδόσεως τής κοινής λ. *κρεμάστρα,* η οποία όμως επικράτησε].

ανάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ) **1.** το να κρεμά κανείς κάτι: *το δημοτικό συμβούλιο αποφάσισε να απαγορεύσει την ~ πανό στους δρόμους και στις πλατείες τού δήμου* ΣΥΝ κρέμασμα **2.** (συνεκδ.) η δημοσιοποίηση (συνήθ. με τοιχοκόλληση) αγγελίας, ανακοίνωσης· *η ~ των αποτελεσμάτων αναμένεται να γίνει μετά το μεσημέρι στα λύκεια όλης τής χώρας* • **3. *αναρτήσεις*** (οι) (σε αυτοκίνητα, μηχανές, αεροπλάνα) σύστημα αποσβέσεως των κραδασμών και ελέγχου τής πρόσφυσης οχήματος που βρίσκεται σε κίνηση, το οποίο συνδέει ελαστικά το αμάξωμα με τους άξονες των τροχών ΣΥΝ σισπανσιόν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάρτησις* < *ἀναρτῶ* «προσηλώνω» Η σημ 3 αποδίδει το γαλλ suspension]

αναρτώ ρ. {αναρτάς . | ανάρτ-ησα κ (λόγ.) ανήρτ-ησα, -ώμαι, -άται ., -ήθηκα, -ημένος (λόγ. ανηρτημένος)} κρεμώ (κάτι) από ψηλά, ώστε να είναι εμφανές *ο διευθυντής έδωσε εντολή να αναρτηθούν ειδικοί πίνακες ανακοινώσεων για την άμεση ενημέρωση τού προσωπικού* ΣΥΝ κρεμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναρτῶ (-άω)* < *ἀν(α)-* + *ἀρτῶ* «κρεμώ, απαγχονίζω» < *ἀείρω* «υψώνω, κρεμώ» Βλ. κ. *αρτηρία*].

άναρχας (ο), **άναρχα** (η) (οικ -εκφραστ) ο αναρχικός.

αναρχία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση η οποία προκύπτει από έλλειψη κανόνων, θεσμών και συνθηκών που συμβάλλουν στην ευταξία και την ιεραρχική οργάνωση: *η ~ που επικρατεί στα ραδιοτηλεοπτικά μέσα οφείλεται στην αδυναμία τής Πολιτείας να επιβάλει ποινές για καταφανείς παραβιάσεις τού κανονισμού λειτουργίας τους* ΣΥΝ αταξία. ακυβερνησία ΑΝΤ πειθαρχία. τάξη **2.** (συνεκδ.) κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης *πολλές αφρικανικές χώρες κατέφυγαν στον γλωσσικό προγραμματισμό, για να περιορίσουν τη γλωσσική ~* ΣΥΝ ανωμαλία, απειθαρχία ΑΝΤ σύστημα, τάξη **3.** ΠΟΛΙΤ η κοινωνικοπολιτική θεωρία τού αναρχισμού (βλ λ.), που απορρίπτει κάθε μορφή εξουσίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄναρχος*]

αναρχικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό [1856] **1.** ΠΟΛΙΤ αυτός που σχετίζεται με την κοινωνικοπολιτική θεωρία τού αναρχισμού· ~ *θεωρία / βιβλίο / οργάνωση* **2. αναρχικός** (ο), ***αναρχική*** / (λαϊκ.) **-ιά** (η) (α) πρόσωπο που πιστεύει στον αναρχισμό (και ενδεχομένως προσπαθεί να τον επιβάλει): *ο Προυντόν και ο Μπακούνιν υπήρξαν γνωστοί ~* (β) (κακόσ) πρόσωπο που προβαίνει σε πράξεις βίας. στρεφόμενες κατά τής κοινωνικής τάξης. ηρεμίας ή/και ιεραρχίας, κυρ. με αφορμή εκδηλώσεις πολιτικού περιεχομένου *μετά την πορεία τού Πολυτεχνείου αναρχικοί προκάλεσαν ταραχές και έκαψαν αυτοκίνητα πολιτών* **3.** (καταχρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οργάνωσης, δομής ή λογικής σύνδεσης των μερών του: *μια ~ ταινία, όπου ανατρέπονται όλες οι κινηματογραφικές συμβάσεις.* — **αναρχικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. anarchique].

αναρχισμός (ο) [1886] το σύνολο των θεωριών και πρακτικών που αποσκοπούν στην κατάργηση τού κράτους και των κρατικών περιορισμών, καθώς και κάθε μορφής εξουσίας. ως επιζήμιων, σε συνδυασμό με την επικράτηση τής απόλυτης ατομικής ελευθερίας *κορυφαίοι θεωρητικοί τού ~ είναι οι Προυντόν, Μπακούνιν και Κροπότκιν*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anarchisme]

αναρχοαυτόνομος, -η. -ο ΠΟΛΙΤ αυτός που λόγω αναρχικών πολιτικών πεποιθήσεων ή/και προσωπικής ιδιοσυγκρασίας αρνείται την ένταξή του σε οργανωμένα πολιτικοκοινωνικά σχήματα και δρα συνήθ αυτόνομα.

αναρχοκομουνισμός (ο) ΠΟΛΙΤ η ιδεολογία που προσπαθεί να συγκεράσει τις θεωρίες και αρχές τού κομουνισμού και τού αναρχι-

σμού, πρεσβεύοντας ότι η κατάρρευση τού καπιταλισμού πρέπει να συνοδευθεί και από την κατάργηση κάθε κρατικής δομής. — **αναρχοκομουνιστής** (ο), **αναρχοκομουνίστρια** (η), **αναρχοκομουνιστικός,** -ή, -ό

άναρχος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν ακολουθεί ορισμένες αρχές, που δεν γίνεται βάσει σχεδίου ~ *ανάπτυξη / δόμηση* ΣΥΝ. αυθαίρετος, άτακτος • **2.** αυτός που δεν έχει άρχοντες, που στερείται διακυβερνήσεως ΣΥΝ. ακέφαλος, ακυβέρνητος • **3.** αυτός που δεν έχει αρχή, που δεν εκπορεύεται από κανέναν συνήθ ως χαρακτηρισμός τού Θεού. — **άναρχα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει αρχή, εξουσία», < *ἀν-* στερητ. + *-αρχος* < *ἄρχω*]

αναρχοσυνδικαλισμός (ο) {χωρ πληθ.} ΠΟΛΙΤ συνδικαλισμός έντονα επηρεασμένος από την αναρχική ιδεολογία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. anarchosyndicalisme].

αναρχούμαι ρ αμετβ αποθ [1894] {αναρχείσαι... μόνο σε ενεστ. κ παρατ } στερούμαι οργάνωσης και διακυβέρνησης, βρίσκομαι σε κατάσταση αναρχίας: *μετά την επανάσταση η χώρα αναρχείται* || *αναρχούμενη περιοχή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αναρχοφιλελευθερισμός (ο) ΠΟΛΙΤ κατεύθυνση τής φιλελεύθερης ιδεολογίας, που πρεσβεύει την πλήρη απουσία κρατικής παρέμβασης και την αντικατάστασή της από ιδιωτικούς φορείς — **αναρχοφιλελεύθερος,** -η, -ο.

αναρωτιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {αναρωτήθηκα} βρίσκομαι σε απορία, προβληματίζομαι για κάτι: ~ *γιατί άργησε η Μαρία* || *ο μέσος πολίτης αναρωτιέται ποιες πρόκειται να είναι οι εξελίξεις από 'δώ και πέρα* ΣΥΝ διερωτώμαι, απορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός. -ρρ-*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀναρωτῶ* < αρχ. *ἀνερωτῶ* < *ἀν(α)* + *ἐρωτῶ*].

ανάσα (η) {χωρ γεν πληθ.} (προφορ -ποιητ) **1.** το να αναπνέει κανείς (κυρ η εισπνοή)· ΦΡ (α) ***παίρνω (μια) ανάσα*** (i) εισπνέω, εισάγω αέρα στους πνεύμονές μου: *όταν έφθασε στην κορυφή, πήρε μια βαθιά ανάσα, να γεμίσουν τα πνευμόνια του καθαρό αέρα* ΣΥΝ αναπνέω, εισπνέω ΑΝΤ εκπνέω (ii) ξεκουράζομαι για λίγο· *θα σ' τα πω όλα, αλλά να πάρω μια ανάσα πρώτα* || *δεν πήρα ανάσα όλη μέρα!* ΣΥΝ αναπαύομαι, χαλαρώνω (β) ***κόβω την ανάσα (κάποιου)*** βλ. λ. *κόβω* **2.** (συνεκδ.) το σύντομο χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε μια αναπνοή, το μικρό διάλειμμα για ξεκούραση: *έχει πέσει στη δουλειά χωρίς ~· ώς πότε θ' αντέξει τόση κούραση,* ΣΥΝ ανάπαυλα, διάλειμμα **3.** (συνεκδ) ο αέρας που εκπνέουμε: *η ~ του βρομοκοπούσε από το πιοτό* ΣΥΝ αναπνοή, χνότο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπνοή*
[ΕΤΥΜ < *ανασαίνω* (υποχωρητ)]

ανασαίνω ρ. αμετβ {ανάσανα} **1.** εισπνέω και εκπνέω αέρα, παίρνω αναπνοές *ένιωθε να πνίγεται, να μη μπορεί ν' ανασάνει* ΣΥΝ αναπνέω **2.** (μτφ.) διακόπτω για σύντομο χρονικό διάστημα, κάνω διάλειμμα για ξεκούραση: *με τόση δουλειά δεν έχω χρόνο ούτε ν' ανασάνω* ΣΥΝ ξεκουράζομαι, ξαποσταίνω, παίρνω ανάσα **3.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από ψυχικό βάρος: *με τόσα χρέη και τόσες υποχρεώσεις, πού ν' ανασάνει ο κακομοίρης;* ΣΥΝ ανακουφίζομαι.
[ΕΤΥΜ μεσν. αρχική σημ. «αναπαύομαι, ικανοποιούμαι» (με επίδραση των συνθέτων από *ανα-*). < **ἀνεσαίνω* < αρχ *ἄνεσις* + *-αίνω*, αναλογικά προς τα αμετβ. ρήματα σε *-αίνω*, π.χ. *πεθ-αίνω, χορτ-αίνω, φτωχ-αίνω* κ ά]

ανασαλεύω ρ. αμετβ [μτγν.] {ανασάλεψα} κάνω μια ελαφρά κίνηση, σαλεύω ελαφρά.

ανάσαση (η) {χωρ. πληθ } (εκφραστ.-λογοτ.) **1.** η ανακούφιση: *«άλλος σου έκλαψε εις τα στήθη αλλ' ~ καμιά»* (Δ. Σολωμός) **2.** (μτφ.) η ανάπαυλα. Επίσης **ανασασμός** (ο) [μεσν.] κ. **ανάσασμα** (το).
[ΕΤΥΜ < *ανασ-αίνω*, πβ. *διάβ-αση* < *διαβ-αίνω, χόρτ-αση* < *χορτ-αίνω*]

ανασελιδοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου σελιδοποίηση εγγράφου που έχει ήδη σελιδοποιηθεί. — **ανασελιδοποιώ** ρ. {-είς...}. **ανασελιδοποιητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. repagination].

ανασηκώνω ρ μετβ. [μεσν] {ανασήκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σηκώνω ελαφρά προς τα πάνω: *ανασήκωσε λίγο το φόρεμά της* || *~ τα φρύδια από απορία* **2.** (ειδικότ.) μαζεύω προς τα πάνω: *~ τα μανίκια* **3.** (μεσοπαθ. ***ανασηκώνομαι***) σηκώνω ελαφρά τον κορμό τού σώματος, αφήνοντας τα πόδια στην ίδια θέση (κάθετα προς τον κορμό): *ανασηκώσου να πιεις το φάρμακο* || *είχε ανασηκωθεί και διάβαζε* ΣΥΝ ανακάθομαι. — **ανασήκωμα** (το).

ανασκαλεύω ρ. μετβ {ανασκάλ-εψα | -εύτηκα -ε(υ)μένος} **1.** σκαλίζω επιφανειακά (το έδαφος) ΣΥΝ ανασκάπτω, ανασκαλίζω **2.** υποδαυλίζω (τη φωτιά) συντηρώντας ή αυξάνοντας την έντασή της: *~ τη φωτιά, για να μη σβήσει* **3.** (μτφ.) αναστατώνω (μικρό κλειστό χώρο) αναζητώντας κάτι: *~ τα συρτάρια / τις ντουλάπες* ΣΥΝ ψάχνω **4.** (μτφ.) επαναφέρω στο προσκήνιο ή στη μνήμη περασμένα και συνήθ δυσάρεστα (πράγματα, γεγονότα, καταστάσεις): *Περασμένα ξεχασμένα! Τι θέλεις τώρα και ανασκαλεύεις αυτή την υπόθεση,*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνα-* + *σκαλεύω*. άλλος τύπος τού *σκαλίζω* (βλ.λ.)].

ανασκάπτω [αρχ] κ **ανασκάφτω** κ (καθημ.) **ανασκάβω** ρ μετβ {ανέσκαψα, ανασκάφθηκα (λόγ ανεσκάφην, -ης, -η .), ανεσκαμμένος} **1.** σκάβω βαθιά κάνοντας μεγάλα ανοίγματα. *η έκταση γύρω από το κέντρο τής Αθήνας έχει ανασκαφεί λόγω των εργασιών τού μετρό* • **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ διενεργώ ανασκαφή, αποσκοπώντας στην ανεύρεση αρχαιοτήτων (θαμμένων αντικειμένων, μνημείων κ.ά.): *σημαντική έκταση ανεσκάφη μετά το 1900 έξω από το Ηράκλειο, για να ανακαλυφθούν τα ανάκτορα τής Κνωσού* • **3.** καταστρέφω εκ θεμελίων, προκαλώ ολική καταστροφή: *οι βάρβαροι εισβολείς ανέσκαψαν πόλεις ολόκληρες* ΣΥΝ κατεδαφίζω, ξεθεμελιώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*

ανασκαφέας (ο) [1855] {ανασκαφ-είς, -έων} **1.** (για αρχαιολόγους) αυτός που διενεργεί αρχαιολογική ανασκαφή. *ο Σπ. Μαρινάτος ήταν ο ~ τής Σαντορίνης* • **2.** μηχανοκίνητο όχημα για εκσκαφή, μετατόπιση ή μεταφορά χαλικιού, άμμου ή χώματος

ανασκαφή (η) **1.** το σκάψιμο σε βάθος: *για να μπουν τα θεμέλια, χρειάζεται ~ σε βάθος 30 μέτρων* ΣΥΝ ανόρυξη • **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ (συνήθ. στον πληθ.) η διενέργεια συστηματικού σκαψίματος τού εδάφους για την ανεύρεση αρχαιοτήτων. *οι ανασκαφές τού Μ Ανδρόνικου έφεραν στο φως τον τάφο τού Φιλίππου στη Βεργίνα* || *ο Ν Κοντολέων διενήργησε την ~ τής Νάξου.* — **ανασκαφικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνασκάπτω*].

ανάσκελα επίρρ.· με τη ράχη να ακουμπά σε άλλη επιφάνεια κοιτώντας προς τα πάνω: *κοιμάμαι ~* || *κολυμπά ~ με αργές κινήσεις, κοιτώντας τον ήλιο* ΣΥΝ (λόγ.) υπτίως ΑΝΤ μπρούμυτα, (λαϊκ) απίστομα
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνα-* + *σκέλος*]

ανασκευάζω ρ μετβ {ανασκεύασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} ανατρέπω (επιχειρηματολογία ή κατηγορία) αποδεικνύοντας τα σφάλματα ή την ανακρίβειά της· *ο συνήγορος υπερασπίσεως κατάφερε με την επιχειρηματολογία του να ανασκευάσει πλήρως το κατηγορητήριο* ΣΥΝ αναιρώ, διαψεύδω, καταρρίπτω — **ανασκευαστικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ «ετοιμάζω τις αποσκευές», < *ἀνα-* + *σκευάζω* < *σκεῦος*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν]

ανασκευαστής (ο) [1840], **ανασκευάστρια** (η) {ανασκευαστριών} πρόσωπο που ανασκευάζει (επιχειρηματολογία ή κατηγορία)

ανασκευή (η) η ανατροπή επιχειρηματολογίας ή κατηγορίας με την προβολή αντίθετων επιχειρημάτων και αποδείξεων ΣΥΝ αναίρεση, αντίκρουση, κατάρριψη.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀνασκευάζω*].

ανασκιρτώ ρ. αμετβ [μτγν.] {ανασκιρτάς.. | ανασκίρτησα} (λόγ.) τινάζομαι απότομα λόγω έντονης συναισθηματικής φόρτισης (χαράς, λύπης, φόβου κ λπ) ή αιφνίδιας μεταβολής τής ψυχικής μου κατάστασης. *ανασκίρτησε από φόβο, όταν αισθάνθηκε κάποιον να πλησιάζει αθόρυβα από πίσω της* ΣΥΝ αναπηδώ, αναρριγώ, τινάζομαι. — **ανασκίρτημα** (το) [1889].

ανασκολοπίζω ρ μετβ {ανασκολόπισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ) θανατώνω (κάποιον) διατρυπώντας τον με πάσσαλο ΣΥΝ (καθημ.) παλουκώνω. — **ανασκολοπισμός** (ο) [μτγν] κ **ανασκολόπιση** (η) [μεσν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *σκολοπίζω* < *σκόλοψ, -οπος* «πάσσαλος»]

ανασκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αναδρομή στο παρελθόν και επανεκτίμηση (σειράς γεγονότων): *το κανάλι θα προβάλει την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς μια οικονομική και πολιτική ~ τού περασμένου έτους* **2.** σύντομη επαναληπτική παρουσίαση των βασικών σημείων αυτών που προηγήθηκαν: *η τελευταία παράδοση τού καθηγητή πριν από τις εξετάσεις είναι ~ όσων έχει αναφέρει όλο το εξάμηνο* ΣΥΝ ανακεφαλαίωση. — **ανασκοπώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνασκοπῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά». Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. révision].

ανασκουμπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {ανασκουμπώ-θηκα, -μένος} **1.** ανασηκώνω τα μανίκια: *τον βρήκα ανασκουμπωμένο μ' ένα λάστιχο στο ένα χέρι κι ένα σφουγγάρι στο άλλο να καθαρίζει τα παράθυρα* **2.** (μτφ) ετοιμάζομαι για έντονη δράση· *πρέπει ν' ανασκουμπωθούμε και να στρωθούμε στη δουλειά* ΣΥΝ κινητοποιούμαι, ενεργοποιούμαι. — **ανασκούμπωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνακουμπώνω* «ανασηκώνω τα μανίκια μου, προετοιμάζομαι» (το -σ- πιθ υπό την επίδρ. τού συνωνύμου *ἀνασηκώνω*) < *ἀνακομβῶ* < *ἀνα-* + *κομβῶ* < *κόμβος*]

ανασπώ ρ. μετβ. {ανασπάς .. | ανέσπασα, ανασπώμαι, -άται.. } (λόγ.) τραβώ προς τα πάνω, συνήθ. με δύναμη, αποσπώντας κάτι από το σημείο όπου βρίσκεται. *~ το ξίφος* || *~ την άγκυρα τού σκάφους* ΣΥΝ ανασύρω. — **ανάσπαση** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνασπῶ (-άω)* < *ἀνα-* + *σπῶ* «σπάζω»].

άνασσα (η) → άναξ

ανάστα ρ. μόνο στη φρ. ***ανάστα ο Κύριος / ο Θεός*** φράση που δηλώνει κατάσταση έντονου θορύβου, σύγχυση, αναστάτωση, ανακατωσούρα: *μόλις μαθεύτηκε το νέο, έγινε ~.*
[ΕΤΥΜ Η φρ. προέρχεται από τη λειτουργία τού Μ. Σαββάτου «*ἀνάστα ὁ Θεός, κρῖνον τὴν γῆν*» πιθ σε συσχετισμό με την αναστάτωση και τον θόρυβο από τις καμπάνες αλλά και τα βεγγαλικά που προκαλείται το βράδυ τής Αναστάσεως].

ανασταίνω ρ μετβ κ αμετβ {ανάστη-σα (λόγ. ανέστησα), -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω ξανά ζωή, επαναφέρω στη ζωή· *ο Χριστός ανέστησε τον Λάζαρο* **2.** (μτφ.) προσδίδω αναζωογονητική δύναμη, ζωντάνια: *μια γουλιά από το κρασί αυτό σε ανασταίνει* ΣΥΝ αναζωογονώ, τονώνω ΦΡ ***και νεκρούς ανασταίνει*** για οτιδήποτε έχει τη δύναμη να αναζωογονεί ή να προκαλεί εξαιρετικά έντονες αντιδράσεις, έντονη ευχαρίστηση: *τέτοια τσικουδιά ~!* • **3.** αναλαμβάνω την ευθύνη τής ανατροφής (παιδιού) *έμεινε ορφανός από μάννα και τον ανάστησε η θεία του* ΣΥΝ ανατρέφω, φροντίζω ♦ (αμετβ) **4.** τελώ την τελετή τής Ανάστασης. *τα δύο χωριά χρόνια τώρα συναγωνίζονται ποιο θ' αναστήσει πρώτο* ΣΥΝ γιορτάζω την Ανάσταση, κάνω Ανάσταση· (μεσοπαθ. ***ανασταίνομαι***) **5.** (μτφ) υπάρχω ξανά, αναδημιουργούμαι: *αναστήθηκε η αγάπη τους* || *τα παλιά έθιμα αναστήθηκαν* ΣΥΝ αναβιώνω **6.** (για νεκρό) επανέρχομαι στη ζωή. *το Πάσχα των χριστιανών γιορτάζεται ως η μέρα που αναστήθηκε ο Χριστός* ΣΥΝ ξαναζωντανεύω· ΦΡ ***Χριστός ανέστη*** (i) το αναστάσιμο τροπάριο «*Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζωὴν χαρισάμενος*», που ψάλλεται από τον ιερέα τα μεσάνυχτα τού Μ Σαββάτου και (συνεκδ.) η στιγμή κατά την οποία ψάλλεται το παραπάνω τροπάριο και ιδ. η εισαγωγική φράση: *μόλις ακουστεί το ~ επικρατεί πανδαιμόνιο από τις κροτίδες και τα βεγγαλικά'* (ii) ως χαιρετισμός των ορθοδόξων χριστιανών τις ημέρες μετά την Ανάσταση: *-~! -Αληθώς* (ενν. *ανέστη*) *ο Κύριος!* **7.** (μτφ -εκφρα-

στ) αναζωογονούμαι, ξανανιώνω: *ήμουν πτώμα απ' την κούραση μόλις όμως ήπια λίγο κρασάκι, αναστήθηκα!*
[ΕΤΥΜ. μεσν < αρχ. *ἀνίστημι* «ανυψώνω» < *ἀν(α)-* + *ἵστημι* «στήνω»]

ανασταλτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επιφέρει αναστολή, που αποτρέπει. *αυτά τα αντισυλληπτικά χάπια είναι ανασταλτικά τής ωορρηξίας* ‖ ~ *παράγοντας / μηχανισμός / μέτρα / ρύθμιση* ΣΥΝ ανασχετικός, επισχετικός, αναχαιτιστικός **2.** ΝΟΜ **ανασταλτικό αποτέλεσμα** η προσωρινή μη ισχύς των εννόμων συνεπειών τής κρίσιμης νομικής πράξης σε περίπτωση που ζητείται δικαστική προστασία εναντίον της ή όσο ισχύει η προθεσμία που τάσσει ο νόμος για την εναντίωση έναντι τής πράξης αυτής (π.χ το ανασταλτικό αποτέλεσμα των ενδίκων μέσων ως προς την απόφαση εναντίον τής οποίας στρέφονται) — **ανασταλτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀναστέλλω*]

ανασταλτός, -ή, -ό [1884] ΝΟΜ αυτός που μπορεί να ανασταλεί: *η ποινή που του επιβλήθηκε είναι ~.*

ανάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επιστροφή από τον θάνατο. η επαναφορά νεκρού στη ζωή: *η ~ νεκρών είναι από τα κύρια χριστιανικά δόγματα* ΣΥΝ νεκρανάσταση **2.** ***Ανάσταση*** (η) (α) το γεγονός τής επιστροφής τού Χριστού στη ζωή τρεις μέρες μετά τη Σταύρωση (β) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα· *η ~ τού Χριστού τού Πιέρο ντε λα Φραντσέσκα* (γ) (συνεκδ) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Ανάσταση τού Χριστού (δ) η τελετή και η χαρμόσυνη αναγγελία τού «Χριστός ανέστη», που γίνεται τα μεσάνυχτα τού Μ. Σαββάτου ή χαράματα τής Κυριακής τού Πάσχα: *πηγαίνω στην ~* ‖ *μετά την ~ γυρίζει σπίτι* ‖ *η λειτουργία τής ~* ΦΡ (α) ***κάνω Ανάσταση*** (i) πηγαίνω στην εκκλησία το βράδυ τού Μ Σαββάτου, για να συμμετάσχω στην τελετή τής Αναστάσης· *φέτος θα ~ στο χωριό μου* (ii) (μτφ.) ζω ευχάριστες στιγμές, καλοπερνώ (συνήθ κατ' αντιδιαστολή με την προηγούμενη κατάστασή μου): *με τόσα λεφτά που έβγαλαν. θα κάνουν Ανάσταση!* (β) ***πρώτη Ανάσταση*** η ακολουθία τού πρωινού (τού μεγάλου εσπερινού) τού Μ. Σαββάτου (γ) ***δεύτερη Ανάσταση*** (ή ***Αγάπη*** ή ***Εσπερινός τής Αγάπης***) η λειτουργία τού απογεύματος τής Κυριακής τού Πάσχα (δ) ***Καλή Ανάσταση!*** ευχή που λέγεται τις ημέρες πριν από την Κυριακή τού Πάσχα και κυρ. το Μ. Σάββατο, πριν από την κυρίως Ανάσταση **3.** (ως επιφών) σε περιπτώσεις έντονης ψυχικής ευφορίας, μεγάλης χαράς *~! Επιτέλους, πήραμε το πρωτάθλημα!* **4.** (μτφ.) η απελευθέρωση από δεσμά, η έξοδος από παρακμή ή στασιμότητα: *η Επανάσταση τού 1821 σήμανε την ~ τού υπόδουλου Γένους.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάστασις,* αρχική σημ «έγερση». < *ἀνίστημι* «εγείρω» < *ἀν(α)-* + *ἵστημι*. Η σημ τής επαναφοράς των νεκρών στη ζωή είναι μτγν και απαντά συχνά στην Κ Δ (λ.χ. *Πράξ.* 23. 6: *περὶ ἐλπίδος καὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· Ρωμ* 1, 4: *ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν*)].

Αναστασία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *αγία ~ η Φαρμακολύτρια* **2.** όνομα ηγεμονίδων **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν., που προέρχεται από το αρσ *'Αναστάσιος*]

αναστάσιμος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γιορτή τής Αναστάσεως. *τα παιδιά πήγαιναν στην εκκλησία. κρατώντας τις ~ λαμπάδες τους* ‖ *το ~ μήνυμα* ΣΥΝ λαμπριάτικος, πασχαλινός **2. αναστάσιμα** (τα) τα εκκλησιαστικά άσματα και οι κανόνες που ψάλλονται κατά τον εορτασμό τής Ανάστασης και τις Κυριακές και προηγούνται όλων των άλλων τροπαρίων: (κ. ως επίθ.) *~ απολυτίκιο / δοξαστικό / ακολουθία.* — **αναστάσιμα** επίρρ

Αναστάσιος (ο) {Αναστασίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα πατριαρχών, παπών. επισκόπων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **4.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ.) **Αναστάσης**.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *'Αναστάσιος* «ο σχετιζόμενος με την Ανάσταση (τού Χριστού)» < αρχ. *ἀνάστασις*].

ανάστατος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης ακαταστασίας *βρήκαν το σπίτι ~* ΣΥΝ ακατάστατος, άνω-κάτω ΑΝΤ τακτοποιημένος, συγυρισμένος. νοικοκυρεμένος **2.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση έντονης ψυχοσυναισθηματικής ταραχής: *~ έγιναν οι υπάλληλοι με τις φήμες για απολύσεις!* ‖ *ο κόσμος ήταν ~ από τον φόβο ισχυρού μετασεισμού* ΣΥΝ καταθορυβημένος ΑΝΤ ψύχραιμος, νηφάλιος, γαλήνιος
[ΕΤΥΜ < *αναστατώνω* (υποχωρητ.). άσχετο προς το αρχ. *ἀνάστατος* «εκδιωγμένος. κατεστραμμένος»].

αναστατώνω ρ μετβ. {αναστάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ αταξία. κάνω (κάτι) άνω-κάτω: *νέες πορείες διαμαρτυρόμενων φοιτητών αναστάτωσαν πάλι το κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ φέρνω τα πάνω κάτω, αποδιοργανώνω ΑΝΤ τακτοποιώ. διευθετώ **2.** (μτφ.) προκαλώ συναισθηματική ταραχή (σε κάποιον): *η είδηση τού ναυαγίου έχει αναστατώσει τους συγγενείς των μελών τού πληρώματος* ΣΥΝ συγχίζω. ταράζω ΑΝΤ ηρεμώ, καθησυχάζω **3.** (μτφ) προκαλώ σεξουαλική διέγερση: *με το προκλητικό φέρσιμό της αναστατώνει τους άντρες* ΣΥΝ ερεθίζω. ανάβω.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναστατῶ (-όω)* < αρχ. *ἀνάστατος* «εκδιωγμένος, κατεστραμμένος» < *ἀνίστημι* «εγείρω, ξεσηκώνω. απομακρύνω»].

αναστάτωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διατάραξη τής τάξης που επικρατεί κάπου, η πρόκληση αταξίας *επιφέρω / προκαλώ / φέρνω ~* ‖ *~ στην κυκλοφορία λόγω των διαδηλώσεων* ‖ *μικρή / φοβερή / πρωτοφανής ~* ΑΝΤ τάξη **2.** (μτφ.) η διατάραξη τής ψυχικής γαλήνης. η πρόκληση ταραχής, ανησυχίας: *~ στον εμπορικό κόσμο μετά τα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός* ‖ *η κήρυξη πολέμου επέφερε μεγάλη ~ στους χρηματιστηριακούς κύκλους* ‖ *μετά από τέτοια ~ χρειάζεται να ηρεμήσεις* ΑΝΤ ανακούφιση, καθησυχασμός **3.** (ειδικότ.) η ερωτική ταραχή: *η γνωριμία της τού έφερε μεγάλη ~* ‖ *όποτε τον συναντά. νιώθει ~.*

αναστέλλω ρ. μετβ. {ανέστειλα, ανασταλθηκα (λογιότ ανεστάλην, -ης, -η. .). ανεσταλμένος} (λόγ.) **1.** διακόπτω προσωρινά (ενέργεια, κίνηση. λειτουργία). *ο ιδιοκτήτης αναγκάστηκε να αναστείλει τη λειτουργία τού καταστήματος* **2.** δεν εκτελώ στον προγραμματισμένο χρόνο κάτι που είχε προγραμματιστεί, μεταθέτω χρονικώς την ολοκλήρωση ή πραγματοποίηση ήδη προγραμματισμένων ενεργειών *ο διορισμός του ανεστάλη μέχρι να ολοκληρωθεί η έρευνα για την εγκυρότητα τής εκλογής του* ‖ *λόγω τής έκτακτης οικονομικής κρίσης, η επιχείρηση ανέστειλε τις πληρωμές των εργαζομένων.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «στέλνω πίσω. αναπέμπω». < *ἀνα-* + *στέλλω*].

αναστέλλω – αναβάλλω – ματαιώνω. Το ***αναβάλλω*** σημαίνει μεταθέτω τον χρόνο μιας ενέργειας για μελλοντικό χρόνο· ο χρόνος αυτός προσδιορίζεται είτε όταν γίνεται η αναβολή είτε αργότερα: *Ανέβαλαν τη διάσκεψη κορυφής για τον επόμενο μήνα* (= μετέθεσαν τον χρόνο τής διάσκεψης .). Το **αναστέλλω** δηλώνει επίσης αναβολή μιας ενέργειας με έμφαση είτε στη μη πραγματοποίησή της στον προκαθορισμένο χρόνο είτε στην προσωρινή διακοπή της: *Η κυβέρνηση ανέστειλε προς το παρόν την έναρξη εφαρμογής των μέτρων για τη μόλυνση τού περιβάλλοντος.* Αντίθετα προς αυτά, το **ματαιώνω** δηλώνει οριστικά ότι μια προκαθορισμένη ενέργεια δεν πρόκειται να πραγματοποιηθεί χωρίς καμιά μελλοντική δέσμευση σε σχέση με αυτήν· *Ματαίωσαν τη διάσκεψη κορυφής λόγω των γεγονότων τής Βοσνίας.*

αναστεναγμός (ο) [μτγν] βαθιά εκπνοή (λόγω άγχους, ψυχικής έντασης, λύπης κ.λπ.). που συχνά καταλήγει σε επιφώνημα λύπης (λ.χ. *αχ*) *βγάζω / αφήνω ~* ‖ *την αποχαιρέτησε με έναν βαθύ ~.*

αναστενάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αναστέναξα} βγάζω βαθιά μακρόσυρτη εκπνοή. που συνοδεύεται από ήχο εκτόνωσης (συνήθ. από στενοχώρια ή πόνο): *κάθεται και αναστενάζει όλη μέρα για τη συμφορά που τη βρήκε.*

αναστενάρης (ο) {αναστενάρηδες}, **αναστενάρισσα** (η) {αναστεναρισσών} πρόσωπο που συμμετέχει στα αναστενάρια (βλ.λ.). Επίσης **αναστενάρα** (η) {χωρ γεν πληθ.}. — **αναστενάρικος,** -η, -ο.

αναστενάρια (τα) {αναστεναριών} λατρευτικό έθιμο ορισμένων περιοχών τής Θράκης και τής Μακεδονίας. συνδεόμενο με τη γιορτή των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης, κατά το οποίο ορισμένοι χορευτές. αφού έλθουν σε έκσταση. χορεύουν με γυμνά πόδια πάνω σε αναμμένα κάρβουνα (πυροβασία) κρατώντας τις ιερές εικόνες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < *αναστενάζω* (β) < *ανασταίνω* «εγείρω. σηκώνω ψηλά – θεραπεύω» (γ) < *ἀνα-* + *στρηνάρια* < *στρηνάρις* «δαιμονόπληκτος» < *στρῆνος* «ακολασία». Η ιστορική έρευνα κατέδειξε ότι τα αναστενάρια είναι «εκχριστιανισμένο» κατάλοιπο τής οργιαστικής λατρείας τού θεού Διονύσου, η οποία είχε ως κοιτίδα την περιοχή τού Αίμου].

ανάστερος, -η, -ο → άναστρος

αναστηλώνω ρ. μετβ. {αναστήλω-σα, -θηκα. -μένος} αποκαθιστώ την αρχική μορφή κτηρίου ή μνημείου, ανασυγκροτώντας ή επαναδιατάσσοντας τα αρχιτεκτονικά μέλη που έχουν περισωθεί και προσθέτοντας ενδεχομένως νέα ΣΥΝ αποκαθιστώ. επανοικοδομώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀναστηλῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *-στηλῶ* < *στήλη*].

αναστήλωση (η) [μτγν] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση τής αρχικής μορφής ερειπωμένου κτηρίου ή μνημείου με την ανασυγκρότηση ή την επαναδιάταξη των αρχιτεκτονικών μελών που έχουν περισωθεί από αυτό και την ενδεχόμενη προσθήκη νέων: *ο σημερινός ναός τού Αγ. Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη είναι αποτέλεσμα αναστήλωσης, αφού μετά την πυρκαγιά τού 1817 καταστράφηκε σχεδόν ολοκληρωτικά* ΣΥΝ αποκατάσταση **2.** ΙΣΤ **αναστήλωση των εικόνων** η αποκατάσταση τής λατρείας των εικόνων και το τέλος τής εικονομαχίας στο Βυζάντιο το 843 μ Χ. Επίσης **αναστήλωμα** (το). — **αναστηλωτικός**, -ή, -ό [1890]

αναστήλωση ή αναστύλωση; αναστηλώνω ή αναστυλώνω; Τόσο το ουσιαστικό όσο και το ρήμα είναι αρχαία (μεταγενέστερα), γράφονται με *-η-* **(αναστηλώ – αναστήλωση)** και παράγονται προφανώς από το **στήλη** και όχι από το *στύλος* Από το αρχ. *στήλη* πλάστηκε το αρχ. ρ. *στηλῶ* «στήνω στήλη – στήνω μνημείο – υποστηρίζω με στήλη, σταθεροποιώ – γράφω σε στήλη» και τα σύνθετα *ἀνα-στηλῶ* και *ἀνα-στήλωσις* «στήνω μνημεία» ή «στήνω πάνω σε μνημείο». Άρα η σωστή γραφή είναι **αναστηλώνω** και **αναστήλωση**. Οι γραφές με *-υ-* **(αναστύλωση – αναστυλώνω)** συνδέονται με το **στύλος** (ο) και χρησιμοποιήθηκαν ως νεολογισμοί σε ξένες γλώσσες με τη σημ. «στηρίζω οικοδόμημα με στύλους (κολόνες / κίονες), υποστυλώνω» Άρα η γραφή με *-υ-* αποτελεί απόδοση των ξένων λέξεων με διαφορετική σημασία και δεν μπορεί να υποκαταστήσει τα ήδη αρχαία *αναστηλώνω / αναστήλωση.* ▸ *στήλη*

ανάστημα (το) {αναστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ύψος τού σώματος: *για την παρέλαση τού σχολείου επιλέχθηκαν οι μαθητές με το ψηλότερο ~* ΣΥΝ μπόι, ύψος ΦΡ ***πρώτο ανάστημα*** (i) για πολύ ψηλό άνθρωπο: *ο γυιος τους είναι ~ και τον έχουν πρώτο-πρώτο στην παρέλαση* (ii) (ειρων.-σκωπτ) για πρόσωπο με χαμηλό ανάστημα: *Είναι και το ~! Ένα-πενήντα με τακούνια!* ΣΥΝ πρώτο μπόι **2.** (μτφ.) το σθένος, η ψυχική και πνευματική δύναμη. *όρθωσε το ~ του απέναντι στους καταχραστές* ΦΡ (μτφ) ***ηθικό ανάστημα*** (συνήθ. για δημόσια πρόσ.) η εντιμότητα: *δεν είχε το ~ να αντιταχθεί σε μια τόσο ταπεινωτική λύση* **3.** (γενικότ) η αξία. το επίπεδο· *θα αναδειχθεί άραγε ένας νέος ποιητής τού αναστήματος ενός Ελύτη;* ΣΥΝ. ύψος.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνάστημα* «οικοδόμημα» < αρχ *ἀνίστημι* «εγείρω» < *ἀν(α)-* + *ἵστημι*. Από φρ. όπως *ἀνάστημα βασιλικόν* «υψηλό, μεγαλειώδες βασιλικό οικοδόμημα». η λ. περιορίστηκε στη δήλωση τού φυσικού μεγέθους προσώπων και πραγμάτων. ωσότου τελικά συνδέθηκε μόνο με τα πρόσωπα]

αναστολέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** ΒΙΟΛ παράγοντας ο οποίος αναστέλλει τη λειτουργία κυρίως κυτταρικών υποδοχέων (βλ.λ.) **2.** ΙΑΤΡ ***βήτα αναστολείς*** φάρμακα που χρησιμοποιούνται ευρύτατα στην καρδιολογία **3.** ΤΕΧΝΟΛ κάθε μηχανισμός ή εξάρτημα που αναστέλλει τη λειτουργία άλλου μηχανισμού ή εξαρτήματος
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ inhibitor]

αναστολή (η) **1.** η προσωρινή διακοπή: *το συμβούλιο αποφάσισε την ~ των εργασιών του* ΣΥΝ αναβολή ΑΝΤ συνέχιση. εξακολούθηση • **2.** η μη εκτέλεση ποινής που επέβαλε δικαστήριο, υπό την αίρεση ότι ο καταδικασθείς δεν θα τελέσει νέα αξιόποινη πράξη για προσδιορισμένο χρονικό διάστημα: *είναι έξω με τριετή ~* • **3.** ΨΥΧΟΛ **αναστολές** (οι) η κατάσταση κατά την οποία παρεμποδίζεται η εκδήλωση λειτουργίας, δραστηριότητας ή μορφής έκφρασης από ψυχολογικά αίτια. *έχει συνεχείς ~ στο να θέσει υποψηφιότητα για τη θέση* || *έχει πολλές ~ στον έρωτα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀναστέλλω*]

αναστόμωση (η) ΙΑΤΡ η χειρουργική ένωση δύο κοίλων οργάνων, π.χ. εντέρου
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀναστόμωσις* < αρχ. *ἀναστομῶ (-όω)* < *ἀνα-* + *-στομῶ* < *στόμα* Η ιατρ. σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. anastomose]

αναστοχασμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ η επιστροφή τού πνεύματος στη δική του κατάσταση και στις δικές του ενέργειες, δηλαδή η στροφή τής προσοχής στο περιεχόμενο τής συνείδησης και στη νοητική δραστηριότητα, με αποτέλεσμα την αυτοσυνειδησία **2.** (γενικότ.) νέα θεώρηση. νέα εξέταση (παλαιότερων ιδεών, αντιλήψεων κ.λπ.)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ réflexion]

αναστρέφω ρ. μετβ. [αρχ] {αν-έστρεψα, -αστράφηκα, -εστραμμένος} (λόγ.) **1.** στρέφω (κάτι) προς αντίθετη φορά ή (μτφ) μεταβάλλω (κάτι) από μια αρνητική κατάσταση σε θετική: *η επιτυχημένη διαφημιστική καμπάνια τής εταιρείας κατάφερε να αναστρέψει την πτωτική πορεία που είχαν οι πωλήσεις της* || *το κόμμα προσπαθεί να αναστρέψει το αρνητικό κλίμα που έχει διαμορφωθεί εναντίον του* ΣΥΝ αντιστρέφω, ανατρέπω, ανακόπτω **2.** ΝΑΥΤ στρέφω το πλοίο με χειρισμούς ιστίων και πηδαλίου προς την κοίτη τού ανέμου και την υπερβαίνω, για να δεχθώ τον άνεμο από την άλλη πλευρά τού ιστιοφόρου ΑΝΤ υποστρέφω • **3.** (σπάν μεσοπαθ. ***αναστρέφομαι***) έρχομαι σε κοινωνική συναναστροφή, αναπτύσσω κοινωνικές γνωριμίες και επαφές ΣΥΝ συναναστρέφομαι, κάνω παρέα.

αναστρέψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να αναστραφεί. να στραφεί προς την αντίθετη κατεύθυνση (συνήθ μτφ για κάτι κακό ή αρνητικό που επιδέχεται μεταβολή προς το καλό ή το θετικό) *~ πορεία* || *το κλίμα που αποτυπώνουν οι δημοσκοπήσεις είναι ~, αρκεί να ληφθούν τολμηρά μέτρα τόνωσης τής αγοράς* || *η κατάσταση τού ασθενούς δεν είναι ~* (θα πεθάνει) ΣΥΝ. αντιστρεπτός, αντιστρέψιμος, βελτιώσιμος, διορθώσιμος **2.** (ειδικότ.) αυτός τού οποίου το αποτέλεσμα μπορεί να αρθεί χωρίς αρνητικές συνέπειες. π χ. μια ενέργεια πάνω σε αρχαίο μνημείο είναι αναστρέψιμη, όταν το αποτέλεσμά της μπορεί να αρθεί χωρίς κίνδυνο για το μνημείο. — **αναστρεψιμότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Η μτφ. χρήση τής λ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réversible].

άναστρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει άστρα, δεν φωτίζεται από άστρα: *~ βραδιά / ουρανός* ΑΝΤ έναστρος. Επίσης **ανάστερος** [μτγν.].

αναστροφή (η) [αρχ.] (λόγ.) **1.** (α) η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση: *η ~ τής ροής των υδάτων τού Ευρίπου κάθε 6 ώρες και 15 λεπτά αποτελεί μοναδικό θέαμα'* (β) (ειδικότ.) η στροφή οχήματος ώστε να κινηθεί προς την κατεύθυνση από την οποία ερχόταν: *σε αυτή τη διασταύρωση απαγορεύεται η ~* **2.** ΑΘΛ η στήριξη τού σώματος με τα πόδια πάνω και το κεφάλι κάτω (κατακόρυφος αναστροφή) **3.** ΝΑΥΤ η στροφή πλοίου με χειρισμούς ιστίων και πηδαλίου προς την κοίτη τού ανέμου και η υπέρβασή της, για να δεχθεί το σκάφος τον άνεμο από την άλλη πλευρά ΣΥΝ ορτσάρισμα ΑΝΤ υποστροφή **4.** ΙΑΤΡ η αντίθετη προς τη φυσιολογική θέση διάταξη εσωτερικών οργάνων τού σώματος *αναστροφή καρδιάς (δεξιά)* **5.** ΓΛΩΣΣ (στα Αρχαία Ελληνικά) η αντιστροφή τής σειράς εμπρόθετης φράσεως με αναβιβασμό συγχρόνως τού τόνου των δισύλλαβων προθέσεων από τη λήγουσα στην παραλήγουσα: *«ἡμῶν πέρι» αντί «περὶ ἡμῶν»* **6.** ΜΟΥΣ (α) ***αναστροφή μουσικού διαστήματος*** η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων τού διαστήματος, ούτως ώστε ο χαμηλότερος φθόγγος να ηχεί υψηλότερα και ο υψηλότερος χαμηλότερα· επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση ενός φθόγγου τού διαστήματος με τον ομώνυμό του. που βρίσκεται σε απόσταση οκτάβας (β) ***αναστροφή συγχορδίας*** η καθ' ύψος αντιμετάθεση των φθόγγων μιας συγχορδίας ούτως ώστε χαμηλότερος φθόγγος ακούγεται άλλος συγχορδιακός φθόγγος και όχι η θεμέλιος επιτυγχάνεται με την αντικατάσταση διαφόρων φθόγγων τής συγχορδίας με τους ομώνυμούς τους, που βρίσκονται σε απόσταση οκτάβας **7.** ΒΙΟΛ η κατά 180° στροφή ενός τμήματος χρωμοσώματος και η συγκόλληση των δύο άκρων τού τμήματος στο ίδιο χρωμόσωμα • **8.** (σπάν.) η ανάπτυξη κοινωνικών, φιλικών σχέσεων με συγκεκριμένα πρόσωπα ΣΥΝ συναναστροφή

ανάστροφος, -η, -ο **1.** γυρισμένος ανάποδα, στραμμένος προς την αντίθετη κατεύθυνση: *~ πορεία* ΣΥΝ ανάποδος **2.** ***ανάστροφη*** (η) το ράπισμα με τη ράχη τού χεριού: *του 'δωσε μιαν ~ στο πρόσωπο. που του μάτωσε η μύτη* ΣΥΝ ανάποδη — **ανάστροφα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀναστρέφω*].

αναστυλώνω ρ ➝ αναστηλώνω

αναστύλωση (η) ➝ αναστήλωση

ανασυγκόλληση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η εκ νέου συγκόλληση *~ οστών* **2.** (μτφ.) η αποκατάσταση (μιας διαταραγμένης σχέσης): *«σκοπός τής συνέντευξης ήταν η ~ τής διαταραγμένης ενότητας τού κόμματος»* (εφημ.) — **ανασυγκολλώ** ρ {-είς...}.

ανασυγκρότηση (η) [1884] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η εκ νέου συγκρότηση: *η ~ μιας χώρας που καταστράφηκε από τον πόλεμο* || *η ~ των οικονομικών υπηρεσιών τού κράτους* || *η ~ ενός κόμματος* ΣΥΝ ανασύσταση, ανασύνθεση, ανασύνταξη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruction].

ανασυγκροτώ ρ. μετβ. {ανασυγκροτείς... | ανασυγκρότ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** καθορίζω από την αρχή τη σύνθεση σώματος ή συλλογικού όργανου που βρίσκεται σε διάλυση. διάσπαση ή υπολειτουργεί. *το συμβούλιο θα πρέπει να ανασυγκροτηθεί με άφθαρτα, νέα πρόσωπα* ΣΥΝ ανασυντάσσω, αναδομώ. ανασυνθέτω **2.** οργανώνω από την αρχή. δημιουργώ τις δομές που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη και καλή λειτουργία· *απαιτούνται μεγάλα κεφάλαια για να ανασυγκροτηθεί η κατεστραμμένη επαρχία.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ reconstruire]

ανασυνδέω ρ μετβ. [1812] {ανασυν-έδεσα, -δέθηκα. -δεδεμένος} συνδέω ξανά, αποκαθιστώ τη σύνδεση ΣΥΝ επανασυνδέω. (καθημ.) ξανασυνδέω. – **ανασύνδεση** (η)

ανασύνθεση (η) [1885] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εκ νέου σύνθεση (ενός αντικειμένου, συνόλου). συνήθ. με τη χρήση νέων συστατικών στοιχείων και με στόχο τη βελτίωσή του: *~ τής κυβέρνησης* ΣΥΝ ανασχηματισμός. ανασυγκρότηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. recomposition].

ανασυνθέτω ρ μετβ. {ανασυν-έθεσα. -τέθηκα. -τεθειμένος} συνθέτω εκ νέου. οργανώνω εκ νέου σε ενότητα. χρησιμοποιώντας ενδεχομένως και νέα συστατικά στοιχεία *ο μεγάλος ιστορικός μπόρεσε να ανασυνθέσει την εικόνα τού Βυζαντίου με εναργή και γλαφυρό τρόπο* ΣΥΝ ανασυγκροτώ, ανασχηματίζω.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ recomposer].

ανασυνιστώ ρ. μετβ [1833] {ανασυνιστάς... | ανα-συνέστησα, -συνιστώμαι, -άται.... -συστάθηκα, -συνεστημένος} αποκαθιστώ (κάτι) σε παλαιότερη μορφή, επαναφέρω σε λειτουργία: *ανασυστάθηκε το τμήμα επαγγελματικής κατάρτισης ανέργων, που είχε καταργηθεί πριν από δύο χρόνια* ΣΥΝ επανιδρύω, ξαναφτειάχνω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ reconstituer]

ανασύνταξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις. -άξεων} **1.** η εκ νέου σύνταξη. που στοχεύει στη βελτίωση υπάρχουσας κατάστασης. *μετά την ήττα στο δυτικό μέτωπο. αποφασίστηκε η ~ των δυνάμεων στα μετόπισθεν* ΣΥΝ ανασυγκρότηση. ανασύνθεση **2.** (για κείμενα) η αναδιατύπωση. ο εκ νέου έλεγχος και η τροποποίηση τής σύνταξης: *η ~ μιας δήλωσης, ώστε να μην αφήνει αιχμές εναντίον κανενός.*

ανασυντάσσω ρ μετβ. [αρχ] {ανασυν-έταξα. -τάχθηκα. -τεταγμένος} οργανώνω εκ νέου (ένα σύνολο) για την επίτευξη καλύτερου αποτελέσματος ή την επίλυση προβλημάτων: *ο εχθρός ανασυντάσσει τις δυνάμεις του για την τελική επίθεση* ΣΥΝ αναδιοργανώνω. ανασυγκροτώ.

ανασύρω ρ μετβ. [μτγν.] {ανέσυρα, αν-ασύρθηκα (λόγ. -εσύρθην, -ης, -η .., μτχ. ανασυρθείς, -είσα. -έν). -ασυρμένος} **1.** ανασηκώνω τραβώντας, σέρνω ή τραβώ προς τα πάνω ή προς τα έξω *ανέσυραν νεκρό τον οδηγό από το κατεστραμμένο όχημα* ΣΥΝ ανελκύω **2.** βγάζω (κάτι) από τη θήκη του: *ανέσυρε απειλητικά το σπαθί* ΣΥΝ ανασπώ **3.** (μτφ.) αποκαλύπτω· *η συστηματική έρευνα των αρχείων ανέσυρε τα μυστικά και το παρασκήνιο των διαβουλεύσεων εκείνης τής περιόδου* ΣΥΝ φανερώνω, φέρνω στην επιφάνεια. — **ανάσυρση** (η) [1853]

ανασύσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η εκ νέου σύσταση: *η νέα κυβέρνηση προχώρησε στην ~ των επιτροπών που είχε διαλύσει η προηγούμενη* ΣΥΝ επανασυγκρότηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ reconstitution].

ανασυστήνω ρ. μετβ {ανασύστ-ησα, -άθηκα. -ημένος} ανασυνιστώ (βλ λ): *«μηχανικοί και γραφίστες μπορούν στο εξής να κατασκευάζουν "ζωντανές εικόνες" εξαιρετικά υψηλής ποιότητας. που ανασυστήνουν με ρεαλισμό οποιοδήποτε σενάριο»* (εφημ)

ανασφάλεια (η) [1895] {ανασφαλειών} το συναίσθημα τής ελλείψεως ασφάλειας. η αβεβαιότητα που προκαλεί ανησυχία ή φόβο: *αισθάνεται ~ για το μέλλον της λόγω τής οικονομικής κρίσης* || *δεν μπορεί να ξεπεράσει τις ~ του και να αντιδράσει σωστά* ΑΝΤ αυτοπεποίθηση, σιγουριά
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ insécurité].

ανασφαλής, -ής, -ές [μτγν] {ανασφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ανασφαλέστ-ερος. -ατος} αυτός που αισθάνεται ανασφάλεια ΑΝΤ ασφαλής, βέβαιος, σίγουρος. — **ανασφαλώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης. -ης, -ες.*

ανασφάλιστος, -η, -ο [1838] αυτός που δεν έχει ασφαλιστεί. που δεν καλύπτεται από ασφάλεια, ασφαλιστικό οργανισμό ή εταιρεία *αν είναι ~ το αυτοκίνητό σου. δεν θα πάρεις αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος ή κλοπής* ΣΥΝ ακάλυπτος. — **ανασφάλιστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. inassuré].

ανασχεδιασμός (ο) ο εκ νέου σχεδιασμός, ώστε να διορθωθεί ή να βελτιωθεί κάτι: *ο ~ τού οικονομικού συστήματος / τής εκπαιδευτικής πολιτικής.* — **ανασχεδιάζω** ρ.

ανάσχεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ) η παροδική ή μόνιμη διακοπή (ροής. κίνησης) ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων ενεργειών: *~ τής αιμορραγίας* || *η ~ τής εχθρικής επίθεσης* ΣΥΝ σταμάτημα, αναχαίτιση, συγκράτηση. — **ανασχετικός**, -ή. -ό [μτγν.]. **ανασχετικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνάσχεσις* < *ἀνέχω* «συγκρατώ» (πβ αόρ β' *ἀν-έσχ-ον*)].

ανασχηματίζω ρ μετβ [1876] {ανασχημάτισ-α, -τηκα, -μένος} οργα-

νώνω κατά διαφορετικό τρόπο επιδιώκοντας βελτίωση· (ειδικότ.) αλλάζω πρόσωπα στη σύνθεση μιας κυβέρνησης. *η κυβέρνηση αναμένεται να ανασχηματιστεί με την είσοδο ικανών και πεπειραμένων τεχνοκρατών* ΣΥΝ ανασυνθέτω, ανασυγκροτώ, μετασχηματίζω, αναμορφώνω, αναδομώ

ανασχηματισμός (ο) [1892] η μεταβολή που αποσκοπεί στη βελτίωση· (ειδικότ.) η αλλαγή προσώπων μιας κυβέρνησης (σε υπουργικές θέσεις) *ο νέος ~ δεν εξέπληξε, καθώς ήταν φανερή η αδυναμία τού προηγούμενου κυβερνητικού σχήματος να συντονιστεί και να αποδώσει έργο* || *κυβερνητικός / ευρύς / απαραίτητος ~* ΣΥΝ ανασύνθεση, αναμόρφωση, ανασυγκρότηση, ανασύσταση, αναδόμηση.

ανατάμω (να/θα) ρ. → ανατέμνω

ανάταξη (η) {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η επανατοποθέτηση στην αρχική θέση **2.** ΙΑΤΡ η τοποθέτηση εξαρθρωμένου μέλους τού σώματος στην αρχική του θέση *~ οστού / ωμοπλάτης* **3.** επαναφορά παραμορφωμένων από καθίζηση ή κλίση μερών ή μελών κτηρίων στην αρχική τους θέση.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάταξις* < *ἀνατάσσω* < *ἀνα-* + *τάσσω* Ο ιατρ. όρος είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ reposition].

ανατάξιμος, -η, -ο **1.** ΙΑΤΡ. (για οστά) αυτός που μπορεί να αναταχθεί, να τοποθετηθεί πάλι στη θέση του **2.** αυτός που μπορεί να αποκατασταθεί, να επανέλθει, να διορθωθεί. *η οικονομία τής χώρας είναι ακόμη ~* ΣΥΝ βελτιώσιμος, διορθώσιμος - **αναταξιμότητα** (η).

αναταράζω κ **αναταράσσω** [αρχ.] ρ. μετβ {ανατάρα-ξα, -χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος} **1.** κινώ (συνήθ υγρό μέσα σε δοχείο) έντονα, με αποτέλεσμα να προκαλώ ανάμειξη, ανακάτωμα: *~ λίγο το φάρμακο στο μπουκαλάκι του πριν από τη λήψη* ΣΥΝ ανακινώ **2.** (σπάν.) προκαλώ αναταραχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.

ανατάραξη (η) [1876] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η ακανόνιστη κίνηση τού αέρα που οφείλεται σε εξωτερική επίδραση **2.** (ειδικότ.) ***αναταράξεις*** (οι) (α) τα σκαμπανεβάσματα τού αεροσκάφους στο αεροπορικό ταξίδι (που οφείλονται σε κενά αέρος) (β) (μτφ.) η απότομη διατάραξη τής ισορροπίας (σε έναν χώρο, τομέα κ.λπ.): *εμφανίστηκαν αναταράξεις στη χρηματαγορά.*

αναταραχή (η) [1828] κατάσταση σύγχυσης και αναστάτωσης: *η τελευταία ανακοίνωση τής διοίκησης για πιθανές απολύσεις προκάλεσε μεγάλη ~ στους εργαζομένους* ΣΥΝ αναβρασμός, (εκφραστ.) αναμπουμπούλα ΑΝΤ ηρεμία

ανάταση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΓΥΜΝΑΣΤ η προς τα πάνω έκταση, τέντωμα (των χεριών) προς τα πάνω, συνήθ. ως είδος σωματικής άσκησης **2.** (μτφ.) το να φθάνει κανείς σε ανώτερο επίπεδο (πνευματικό, ψυχικό, ηθικό). οι *συζητήσεις με έναν τόσο σοφό άνθρωπο γύρω από ζητήματα όπως «ζωή», «θάνατος» ή «Θεός», αποτελούσαν ευκαιρία για πνευματική ~* ΣΥΝ έξαρση, μεταρσίωση.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνάτασις* < *ἀνατείνω*]

ανατάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {ανέταξα, ανατάχθηκα, ανατεταγμένος} **1.** επαναφέρω κάτι στην αρχική του θέση ή κατάσταση, η οποία έχει διαταραχθεί **2.** ΙΑΤΡ αποκαθιστώ μέλος τού σώματος, που έχει εξαρθρωθεί, ή όργανο, που έχει μετατοπιστεί, στην αρχική του θέση.

ανατεθειμένος, -η, -ο → αναθέτω

ανατέθηκα ρ → αναθέτω

ανατείνω ρ μετβ. [αρχ.] {ανέτεινα, ανατεταμένος} (αρχαιοπρ.) τεντώνω προς τα πάνω.

ανατέλλω ρ. αμετβ. {ανέτειλα} **1.** (για ουράνια σώματα) αναφαίνομαι στο ουράνιο στερέωμα, προβάλλω πάνω από τον ορίζοντα: *τον χειμώνα ο ήλιος αργεί ν' ανατείλει* ΣΥΝ βγαίνω, εμφανίζομαι ΑΝΤ δύω, βασιλεύω ΦΡ (λογοτ.) ***(η) χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου*** η Ιαπωνία (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι στο προσκήνιο, καθίσταμαι γνωστός: *ένα νέο αστέρι ανέτειλε στο ελληνικό πεντάγραμμο* ΣΥΝ (πρωτο)εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι, αναδύομαι ΑΝΤ σβήνω **3.** (μτφ.) ξεκινώ, αρχίζω *ο πρωθυπουργός είπε πως μια νέα εποχή ανατέλλει για τη χώρα με την εκλογή τής κυβερνήσεώς του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *τέλλω* «εκτελώ» (με αρχική σημ «σηκώνομαι, ανεβαίνω, ξεκινώ») < **τέλ-jω*, πιθ. συγγενής προς τις λ *τέλος, τελαμών*].

ανατέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανέταμα (να/θα ανατάμω), ανα-τμήθηκα, -τετμημένος} **1.** εκτελώ τομή εξαιρετικής ακριβείας κατά την εξέταση νεκρού σώματος *οι φοιτητές τής ιατρικής ανατέμνουν ανθρώπινα πτώματα για την εξάσκησή τους στο μάθημα τής ανατομίας* **2.** (μτφ.) εξετάζω λεπτομερώς, με μεγάλη ακρίβεια: *ειδικοί μελετητές ανατέμνουν το φαινόμενο τής εξάπλωσης των ναρκωτικών*

ανατίμηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαμόρφωση τής τιμής αγαθού, νομίσματος ή υπηρεσίας σε νέα υψηλότερα επίπεδα· *οι καταναλωτές παραπονούνται για τις συνεχείς ανατιμήσεις στα καύσιμα* ΑΝΤ μείωση τιμών. — **ανατιμητικός,** -ή, -ό [1893].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. réevaluation]

ανατιμώ ρ μετβ. [αρχ.] {ανατιμάς . | ανατίμ-ησα, -ώμαι, -άται.. . -ήθηκα, -ημένος} καθορίζω την τιμή ενός αγαθού, νομίσματος ή υπηρεσίας σε υψηλότερο επίπεδο. *ο πρωθυπουργός δήλωσε πως αποκλείεται να ανατιμηθούν περαιτέρω τα καύσιμα* ΣΥΝ αυξάνω, ακριβαίνω, υπερτιμώ ΑΝΤ υποτιμώ, μειώνω

ανατινάζω κ. (λόγ.) **ανατινάσσω** ρ. μετβ. {ανατίνα-ξα, -χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος} καταστρέφω με εκρηκτικό μηχανισμό: *οι δολιοφθορείς τοποθέτησαν δυναμίτη στα υποστηρίγματα τής γέφυρας και την ανατίναξαν* ΣΥΝ τινάζω στον αέρα. - **ανατίναξη** (η)
[ΕΤΥΜ Το *ανατινάζω* είναι μεταπλ τ. (πβ. *διατάζω* < *διατάσσω*) τού αρχ. *ἀνατινάσσω* «τινάζω προς τα πάνω, πάλλω» < *ἀνα-* + *τινάσσω*].

ανατοκίζω ρ μετβ {ανατόκισ-α, -τηκα, -μένος} ΟΙΚΟΝ **1.** τοκίζω τους γεννηθέντες τόκους, συμπεριλαμβάνω και τους τόκους σε κατατεθειμένο κεφάλαιο, ώστε να αυξηθεί και να αποδώσει ακόμα μεγαλύτερους τόκους **2.** βάζω πανωτόκι (βλ.λ.)

ανατοκισμός (ο) [μτγν.] ΟΙΚΟΝ **1.** η ανακεφαλαιοποίηση των τόκων, η πρόσθεση των τόκων σε κατατεθειμένο κεφάλαιο και ο τοκισμός τους ως κεφάλαιο στην επόμενη περίοδο: *για να μην καταλήξει ο ~ τοκογλυφία, υπάρχει σχετική ρύθμιση που αφορά στην επαύξηση και επιβάρυνση τής αρχικής οφειλής* **2.** (κακόσ.) το πανωτόκι (βλ.λ.)

ανατολή (η) **1.** η εμφάνιση ενός ουράνιου σώματος, κυρ. τού ήλιου, στον ορίζοντα. *είδαμε την ~ τού ήλιου πάνω από τη θάλασσα* ΣΥΝ αυγή, χάραμα ΑΝΤ δύση, ηλιοβασίλεμα **2.** (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία ανατέλλει ο ήλιος και η οποία διαφοροποιείται κατά εποχή και γεωγραφική τοποθεσία· *οι κάλπες θα είναι ανοιχτές από την ~ ώς τη δύση τού ηλίου* ΣΥΝ ξημέρωμα **3.** (συνεκδ.) ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό από το οποίο ανατέλλει ο ήλιος (κατ' αντιδιαστολή προς τη δύση) *για να προσανατολιστείς, έχε στον νου σου πως ο Υμηττός είναι στην ~* ΦΡ ***προς ανατολάς*** προς το μέρος από όπου ανατέλλει ο ήλιος, ανατολικά *τα στρατεύματα κινήθηκαν ~* ΑΝΤ προς δυσμάς, δυτικά **4.** (συνεκδ.) ***Ανατολή*** (η) ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες που βρίσκονται στα ανατολικά τής ευρωπαϊκής ηπείρου· επίσης, οι λαοί που κατοικούν αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους: *αρχαιότατοι πολιτισμοί άκμασαν στην ~* || *εξορίστηκε στα βάθη τής ~* ΦΡ (α) ***Εγγύς Αναταλή*** ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τη μεσογειακή περιοχή τής Μέσης Ανατολής (β) ***Μέση Ανατολή*** η περιοχή μεταξύ ΝΔ Ασίας και ΒΑ. Αφρικής· περιλαμβάνει τα κράτη, Αίγυπτο, Κύπρο, Ιράν, Ιράκ, Ισραήλ, Ιορδανία, Κουβέιτ, Λίβανο, Σαουδική Αραβία, Συρία, Τουρκία, Υεμένη, Μπαχρέιν, Ομάν και Κατάρ (γ) ***Άπω Ανατολή*** οι χώρες τής Ασίας που εκτείνονται πέρα από την Ινδία προς τον Ειρηνικό Ωκεανό (Ινδοκίνα, Κίνα, Ιαπωνία, Κορέα, Ανατολική Σιβηρία κ.λπ.) (δ) ***η καθ' ημάς Ανατολή*** η Μικρά Ασία και οι περιοχές όπου άκμασε ο Ελληνισμός στην Ανατολή· γενικότ η ορθόδοξη Ανατολή **5.** (περιληπτ.-παλαιότ.) οι χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο τής Βαρσοβίας, οι πρώην κομουνιστικές χώρες τής Α Ευρώπης· *ο Ψυχρός Πόλεμος Ανατολής – Δύσης* ΣΥΝ ανατολικές χώρες, ανατολικό μπλοκ, ανατολικός συνασπισμός **6.** (μτφ.) η αρχή, η πρώτη εμφάνιση: *η ~ τού 20ού αιώνα* || *η ~ ενός προοδευτικού κινήματος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνατέλλω* Ορισμένοι γεωγραφικοί όρ αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *Μέση / Εγγύς / Άπω Ανατολή* (γαλλ Moyen / Proche / Extrême Orient)]

Ανατολία (η) ονομασία τής Μ Ασίας και κατ' επέκταση τής ασιατικής Τουρκίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όν., < αγγλ. Anatolia].

Ανατολική Γερμανία (η) (καθημ -παλαιότ.) το τμήμα τής Γερμανίας που μετά τον διαμελισμό της το 1949 βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής τής Σοβιετικής Ένωσης και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Λαοκρατική Δημοκρατία τής Γερμανίας» (γερμ. Deutsche Demokratische Republik, συντομογρ D D R) μέχρι την επανένωση τής χώρας το 1990. - **Ανατολικογερμανός** (ο), **Ανατολικογερμανή** κ. **Ανατολικογερμανίδα** (η), **ανατολικογερμανικός,** -ή, -ό.

Ανατολική Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κίνας, τής Ιαπωνίας και τής Ταϊβάν αλλιώς *Θάλασσα (τής) Ανατολικής Κίνας.*

ανατολικοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την Α Ευρώπη: *~ χώρες.*

ανατολικομεσημβρινός, -ή, -ό [1862] νοτιοανατολικός: *~ παράθυρο σπιτιού / διαμέρισμα.*

ανατολικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στην ανατολή ή είναι προσανατολισμένος προς την ανατολή *το σαλόνι είναι ~, το πιάνει ο ήλιος το πρωί* || *~ παράθυρο / πτέρυγα / περιοχές / παράλια / μέτωπο* || *η ~ Ελλάδα / Μακεδονία* || *το ~ Αιγαίο* || *στα ανατολικά* (στην ανατολή) ΑΝΤ δυτικός **2.** αυτός που προέρχεται από την ανατολή· *~ άνεμος / προέλευση* ΑΝΤ δυτικός **3.** αυτός που σχετίζεται με τον γεωγραφικό χώρο που βρίσκεται στην ανατολή σε σχέση με την Ευρώπη *~ λαοί / χώρες / γλώσσες / θρησκείες* ΦΡ (α) ***ανατολικές σπουδές*** σύνολο εξειδικευμένων επιστημονικών κλάδων που ασχολούνται με τη μελέτη τής Ανατολής (ιστορία, γλώσσες, φιλολογία, τέχνες, επιστήμες, ήθη, θρησκείες): *στη Σχολή των Σύγχρονων Ανατολικών Σπουδών στο Παρίσι διδάσκονται οι κυριότερες ομιλούμενες ανατολικές και σλαβικές γλώσσες* (β) ΙΣΤ-ΠΟΛΙΤ ***Ανατολικό Ζήτημα*** (i) το περίπλοκο και μακροχρόνιο ζήτημα πολιτικής κυριαρχίας στη ΝΑ Ευρώπη και την Α. Μεσόγειο λόγω τής πιθανολογούμενης κατάρρευσης τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (ii) (μτφ.) εξαιρετικά σημαντικό και δυσεπίλυτο πρόβλημα. *μην το κάνεις ~ δείξε λίγη κατανόηση* (γ) ***Ανατολική Εκκλησία*** η Ορθόδοξη Εκκλησία, κατ' αντιδιαστολή προς τη Δυτική, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία **4.** ΠΟΛΙΤ (παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες που ανήκαν στο Σύμφωνο τής Βαρσοβίας και με την ιδεολογία που αυτές αντιπροσώπευαν· *~ χώρες / συνασπισμός* ΦΡ (α) ***Ανατολική Ευρώπη*** (παλαιότ.) οι χώρες τής Ευρώπης που ανήκαν στη σφαίρα επιρροής τής Σοβιετικής Ένωσης (β) ***ανατολικό μπλοκ*** το σύνολο των χωρών τού Συμφώνου τής Βαρσοβίας — **ανατολικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Εκτός από τη μεσν. φρ *Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία*, χρησιμοποιούνται τα εξής μεταφρ δάνεια: *ανατολικές σπουδές* (< γαλλ études orientales), *ανατολικές γλώσσες* (< γαλλ langues orientales), *ανατολικό μπλοκ* (< αγγλ. eastern bloc), *ανατολικό ζήτημα* (< γαλλ question orientale)].

ανατολικός – ανατολίτικος. Το **ανατολικός** είναι το επίθετο που δηλώνει γενικά τον αναφερόμενο στην ανατολή, στο αντίστοιχο γεωγραφικό σημείο τού ορίζοντα (*ανατολική πλευρά, ανατολικές χώρες* κ.τ.ό). Το **ανατολίτικος**, αντιθέτως, αναφέρεται κυρίως στους

> **Ανατολίτες**, τους κατοίκους των χωρών τής Ανατολής. και χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει ορισμένο τύπο νοοτροπίας και συμπεριφοράς. που προσιδιάζει ή αποδίδεται στους κατοίκους των χωρών αυτών (*ανατολίτικη κουζίνα / συμπεριφορά / νοοτροπία* κ τ.ό.). Συχνά η λέξη, στην κυριολεκτική της χρήση. αναφέρεται ειδικά στους Τούρκους με ειρωνική ή υποτιμητική σημασιακή χροιά.

ανατολιστής (ο) [1817]. **ανατολίστρια** (η) {ανατολιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις ανατολικές σπουδές (βλ. λ *ανατολικός*).
[ΕΓΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. orientaliste]

Ανατολίτης (ο) [μεσν] {Ανατολιτών}, **Ανατολίτισαα** (η) {Ανατολιτισσών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από χώρα τής (κυρ τής Εγγύς ή τής Μέσης) Ανατολής, ειδικότ. από τη Μ. Ασία **2.** (συνήθ μειωτ.) πρόσωπο που υιοθετεί και εφαρμόζει την ανατολική (τής Εγγύς ή Μέσης Ανατολής) αντίληψη ζωής. ιδ. ως προς τους αργούς ρυθμούς ζωής, τον αισθησιασμό, τον πατριαρχικό τύπο κοινωνίας κ.λπ. *είναι πραγματικός ~· θέλει να κάτσει με το πάσο του στο τραπέζι, να ανάψει τσιγάρο και να περιμένει τη γυναίκα του να του σερβίρει καφέ* ΑΝΤ (μτφ) Ευρωπαίος, δυτικοθρεμμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανατολικός*

ανατολίτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την Ανατολή ή τους Ανατολίτες, κυρ. με τον πολιτιστικό χώρο που παραπέμπει στον τρόπο ζωής των Ανατολιτών. *έχει συνηθίσει την ~ κουζίνα, γιατί η μητέρα του είναι από την Πόλη || του αρέσουν τα ~ τραγούδια με τις μακρόσυρτες και λυπητερές τους μελωδίες || ~ χορός* — **ανατολίτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανατολικός*.

ανατομείο (το) [1883] ίδρυμα, τμήμα ή κατάλληλα διαμορφωμένη αίθουσα για την ανατομή πτωμάτων για ερευνητικούς ή για ιατροδικαστικούς σκοπούς.

ανατομή (η) η τομή και ο διαμελισμός πτώματος με σκοπό τη λεπτομερειακή εξέτασή του για ερευνητικούς ή ιατροδικαστικούς λόγους
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνατέμνω*].

ανατομία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ -ΙΑΤΡ **1.** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη τής κατασκευής και λειτουργίας τού σώματος: *όροι / εγχειρίδιο / μαθήματα ανατομίας* **2.** (συνεκδ.) η κατασκευή και το σύνολο των οργάνων που αποτελούν ένα σώμα: *η ~ τού ανθρώπινου σώματος || η ~ τής γυναίκας διαφέρει από αυτήν τού άνδρα* • **3.** η τεχνική τής ανατομής πτωμάτων **4.** κλάδος τής βιολογίας που, κατ' αντιδιαστολή προς την ανατομία πτωμάτων. ασχολείται με τη μελέτη τής επιφανειακής κατασκευής και μορφής των ζωντανών οργανισμών **5.** (μτφ.) η εξονυχιστική και σε βάθος εξέταση: *θα προχωρήσουμε σε μια ~ τού εγκλήματος, για να εντοπίσουμε όχι μόνο τον ένοχο, αλλά και τα αίτια που το προκάλεσαν || ~ των γλωσσικών λαθών* Επίσης **ανατομική** [μτγν]
[ΕΓΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. anatomie < αρχ. *ἀνατομή*].

> **ανατομία ή ανατομική;** Οι αρχαίοι Έλληνες ιατροί, ο Ιπποκράτης και ο Γαληνός, έπλασαν και χρησιμοποίησαν τους όρους *ανατομή* (ο Ιπποκράτης· *Περὶ ἀνατομῆς*) και *ανατομική* (ο Γαληνός: *Ἀνατομικὴ ἐγχείρησις*). Το μεν **ανατομή** δήλωσε την πράξη και το αποτέλεσμα τού «ανατέμνειν», ενώ το **ανατομική** χρησιμοποιήθηκε ως επίθετο τού *ἐγχείρησις* και, κατά παράλειψιν τού *ἐγχείρησις*. ως ουσ που δηλώνει τον αντίστοιχο κλάδο τής ιατρικής (πβ και *γραμματική* [ενν *τέχνη*], *φυσική* [ενν. *επιστήμη*] κ.ο κ) Ο όρος **ανατομία** ανάγεται σε νεολατ. όρο anatomia (από όπου γαλλ. anatomie, αγγλ anatomy), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το ελλην. *ανατομή*. Έτσι το *ανατομία* είναι. στην πραγματικότητα, αντιδάνειο για την Ελληνική, η δε χρησιμοποίησή του αντί των αρχαίων *ανατομική* και *ανατομή* επικρίθηκε από τον μεγάλο Έλληνα γραμματικό Κ.Σ. Κόντο κ.ά. Το *ανατομία* χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική από το 1738 (Α Πατούσας) και από το 1811 απαντά στον (ιατρό επίσης) Αδ Κοραή. Στις αρχές τού 20ού αι. φαίνεται ότι η χρήση τού *ανατομία* έχει υποχωρήσει τόσο, ώστε ο Στ Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων*.... λ. *ανατομία*) να υποδεικνύει «*νὰ τιμήσωμεν πάλιν τὴν σχεδὸν ἀποδιωχθεῖσαν ἀνατομίαν ὡς τὸ καθόλου ὄνομα τῆς τέχνης* [..] *καὶ δὲν πρεπει ἴσως τὴν ἀνατομίαν νὰ ἀπεχθανώμεθα μόνον καὶ μόνον διότι κατεσκευάσθη ὑπὸ Φράγκων*»!

ανατομικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ανατομία. *~ γνώσεις / όροι* **2.** αυτός που κατασκευάζεται με γνώση τής ανθρώπινης ανατομίας, συνήθ για τη θεραπεία ή την αποτροπή προβλημάτων που οφείλονται σε περιπτώσεις προβληματικής διαμόρφωσης και φυσιολογίας τού σώματος. *~ στρώμα / παπούτσια* **3. ανατομική** (η) η ανατομία (βλ.λ.). — **ανατομικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ

ανατόμος (ο/η) [1836] **1.** πρόσωπο που έχει ειδικευθεί στην ανατομία, που εκτελεί ανατομές ΣΥΝ νεκροτόμος, ζωοτόμος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εξετάζει (κάτι) με μεγάλη προσοχή, λεπτομέρεια και διεισδυτική ικανότητα: *λόγω τής βαθύτητας και οξυδέρκειας των χαρακτήρων των έργων του, ο Ντοστογέφσκι χαρακτηρίζεται ~ τής ανθρώπινης ψυχής* ΣΥΝ ερευνητής, αναλυτής, μελετητής.

ανατοποθετώ ρ [1896] {ανατοποθετείς... | ανατοποθέτ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} (λόγ.) **1.** τοποθετώ εκ νέου, τοποθετώ σε διαφορετική θέση ή σειρά ΣΥΝ επανατοποθετώ **2.** (μτφ) εξετάζω (ένα θέμα) από νέα οπτική γωνία· *σύμφωνα με τα νέα στοιχεία που δημοσιεύθηκαν, το όλο ζήτημα ανατοποθετείται σε διαφορετική βάση.* — **ανατοποθέτηση** (η).

ανατρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (κυριολ) αυτός που μπορεί να επιφέρει ανατροπή· (συνήθ. στην πολιτική ζωή) αυτός που κινείται ή υποκινείται από την πρόθεση ανατροπής καθεστώτος: *στη Χιλή εκδηλώθηκαν πάλι από τον στρατό ~ τάσεις, που καθιστούν πιθανό ένα πραξικόπημα κατά τής κυβέρνησης || ~ εκδηλώσεις / ιδέες / βιβλίο / τραγούδι* **2.** (μτφ -λόγ) αυτός που επιχειρεί ή επιτυγχάνει την ανασκευή (των θέσεων κάποιου): *ανέπτυξε μια επιχειρηματολογία ανατρεπτική των κατηγοριών που είχαν διατυπωθεί εναντίον του* ΣΥΝ καταρριπτικός, ανασκευαστικός, αναιρετικός **3.** (στην κριτική θεατρικών ή κινηματογραφικών έργων) αυτός που είναι χαρακτηριστικός μιας αισθητικής που απαντά συνήθ σε έργα χιουμοριστικού χαρακτήρα. τα οποία επιδιώκουν το γέλιο ή την έκπληξη. κάνοντας ευρεία χρήση τού αντισυμβατικού στοιχείου. τού μακάβριου, τής δηκτικότατης σάτιρας κ.τ.ό . *~ χιούμορ / κωμωδία / σάτιρα*

ανατρέπω ρ. μετβ [αρχ] {ανέτρεψα, ανατράπηκα (λόγ. ανετράπην. -ης. -η . . μτχ. ανατραπείς. -είσα, -έν)} **1.** στρέφω ανάποδα, προκαλώ βίαιη πτώση: *το κύμα ανέτρεψε τη βάρκα και οι επιβάτες της βρέθηκαν στη θάλασσα* ΣΥΝ αναποδογυρίζω, τουμπάρω ΦΡ **ανατρεπόμενο φορτηγό** φορτηγό με καρότσα, τής οποίας το ένα άκρο μπορεί να ανασηκώνεται. ώστε να αδειάζει το περιεχόμενό της στο έδαφος **2.** (μτφ.) καταλύω, προκαλώ τη βίαιη πτώση (ενός καθεστώτος, τής υπάρχουσας κατάστασης, ενός ηγέτη): *ανατράπηκε βίαια η νόμιμη κυβέρνηση από στρατιωτικό πραξικόπημα* ΣΥΝ (καθημ) ρίχνω **3.** (μτφ) αποδεικνύω ότι κάτι δεν ισχύει, αναιρώ (κάτι). αποδεικνύοντάς το εσφαλμένο, μονομερές ή ψευδές· *με αυτή τη συνέντευξη κατάφερε να ανατρέψει την εικόνα τού στυγνού τεχνοκράτη, παρουσιάζοντας ένα ζεστό ανθρώπινο πρόσωπο || ~ την επιχειρηματολογία κάποιου* ΣΥΝ ανασκευάζω, καταρρίπτω **4.** (μτφ) οδηγώ σε ματαίωση: *ο βροχερός καιρός ανέτρεψε τα σχέδιά τους για εκδρομή* ΣΥΝ ματαιώνω, χαλώ.

ανατρέφω [αρχ.] κ. (προφορ.-λογοτ.) **αναθρέφω** [μεσν] ρ μετβ {ανέθρεψα κ. (καθημ) ανάθρεψα, ανατράφηκα (λόγ. ανετράφην, -ης, -η ., μτχ. ανατραφείς. -είσα, -έν). αναθρεμμένος (λόγ. ανατεθραμμένος)} (γενικότ.) εξασφαλίζω τη σωματική και πνευματική ανάπτυξη κάποιου. φροντίζω για τη γενική του καλλιέργεια και αγωγή: *ανέθρεψε τα παιδιά με σταθερές αρχές αλλά και ελευθερία πρωτοβουλίας. ώστε να γίνουν υπεύθυνα και συνειδητά άτομα* ΣΥΝ μεγαλώνω, γαλουχώ, μορφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τρέφω*.

> **ανατρέφω ή αναθρέφω;** Από τα **θρέψω / έθρεψα** (κανονικούς τ μέλλοντα / αορίστου) πλάστηκε «υποχωρητικώς» και τ ενεστώτα **θρέφω** με *θ-* αντί τού **τρέφω** (και **αναθρέφω** αντί **ανατρέφω**) Ο τύπος *(ανα)θρέφω*, πιο εκφραστικός από το *(ανα)τρέφω*, χρησιμοποιείται περισσότερο στον προφορικό λόγο και στη λογοτεχνία. Άρα, η διαφορά των παράλληλων τύπων είναι υφολογική και όχι σημασιολογική → *τρέφω*

ανατρέψιμος, -η, -ο [1893] αυτός που μπορεί να ανατραπεί, να ανασκευαστεί: *η επιχειρηματολογία του χωλαίνει· είναι εύκολα ~*.

ανατρέχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ] {ανέτρεξα} ♦ **1.** (μετβ.) κινούμαι προς την αντίθετη κατεύθυνση, προς τα πίσω και ανοδικά: *κωπηλατική ομάδα θα ανατρέξει τον ποταμό, για να εξερευνήσει τις πηγές του* ♦ (αμετβ.) (+σε) **2.** (μτφ) επανέρχομαι σε καταστάσεις ή γεγονότα τού παρελθόντος. *είναι μάταιο να κάθεσαι και να ανατρέχεις στα λάθη τού παρελθόντος, τη στιγμή που δεν μπορείς να τα αλλάξεις* ΣΥΝ επανέρχομαι. κάνω αναδρομή, αναθυμούμαι • **3.** (μτφ.) συμβουλεύομαι (γραπτές πηγές, βοηθήματα, βιβλιογραφία κ.λπ) στο πλαίσιο πνευματικής εργασίας, επιστημονικής έρευνας κ τ ό : *η καθηγήτρια επέμεινε να ανατρέξουμε σε λεξικά και βοηθήματα για την εργασία μας || ως κοινοβουλευτικός συντάκτης ανατρέχει συχνά στα αρχεία τής Βουλής για τα πρακτικά παλαιότερων συνεδριάσεων* ΣΥΝ ανάγομαι. μελετώ, ερευνώ, αναδιφώ.

ανάτρηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΙΑΤΡ η δημιουργία οπής στο κρανίο για την αφαίρεση αιματώματος ΣΥΝ κρανιοανάτρηση.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνάτρησις* < *ἀνα-* + *-τρη-* (για το οποίο βλ. λ. *διά-τρητος*) + παραγ επίθημα *-τος*].

ανάτριχα επίρρ [μεσν.] (λαϊκ.) αντίθετα προς τη διεύθυνση των τριχών *χτενίζεται ~ || βουρτσίζει τη γούνα ~*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἀνάτριχος* «με ορθωμένες τις τρίχες» < *ἀνα-* + *-τριχος* < αρχ *θρίξ, τριχός*].

ανατριχιάζω ρ. αμετβ. {ανατρίχιασα} **1.** αισθάνομαι να ορθώνονται οι τρίχες μου και να σφίγγει το δέρμα μου (λόγω ψύχους. τρόμου ή άλλης αιτίας): *η γάτα ανατρίχιασε μπροστά στο λυκόσκυλο || ~ από την ψύχρα || με κάνει να ανατριχιάζω ο ήχος ενός αιχμηρού αντικειμένου που σύρεται πάνω σε μια μεταλλική επιφάνεια* ΣΥΝ σηκώνεται η τρίχα μου **2.** αισθάνομαι φρίκη: *~ όταν ξαναθυμάμαι τις μέρες στα στρατόπεδα συγκέντρωσης* ΣΥΝ φρικιώ. με πιάνει σύγκρυο **3.** αισθάνομαι έντονη συγκίνηση (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες μου): *κάθε φορά που ακούω τον εθνικό ύμνο ~ από συγκίνηση.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνατριχιῶ* < *ἀνατριχῶ* < *ἀνάτριχα* < μτγν *ἀνάτριχος*]

ανατριχιαστικός, -ή, -ό [1895] αυτός που κάνει κάποιον να ανατριχιάζει. που προκαλεί ισχυρή αποστροφή *το ~ θέαμα των θυμάτων των Ναζί || ~ περιγραφή / έγκλημα*

ανατριχίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** η ανόρθωση των τριχών και το σφίξιμο τού δέρματος, που οφείλεται σε εξωτερικό ερέθισμα (ψύχος, τρόμο ή άλλη αιτία): *αισθάνθηκε ~ από την ψύχρα || την άγγιξε απαλά κι εκείνη ένιωσε μια γλυκιά ~ || έσυρε το δαχτυλίδι στο τζάμι και μου προκάλεσε ~* **2.** συναίσθημα αποτροπιασμού, φρίκη *του προκάλεσε ~ η φωτογραφία τού πτώματος* **3.** συναίσθημα έντονης συγκίνησης (που κάνει να σηκώνονται οι τρίχες): *~ από χαρά || ερωτική ~.*
[ΕΤΥΜ < επίρρ. *ανάτριχα* + παραγ επίθημα *-ίλα*]

ανάτριχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ανορθωμένες τις τρίχες **2.** αυτός που προκαλεί ανατριχίλα

ανατροπέας (ο/η) {ανατροπ-είς, -έων} πρόσωπο που επιδιώκει να επιφέρει ή έχει επιφέρει ανατροπή. *οι αναρχικοί θεωρούνται από*

πολλούς επικίνδυνοι ~ τής κοινωνικής τάξης και ασφάλειας || οι ~ τού δικτάτορα ανέλαβαν τη διακυβέρνηση τής χώρας. Επίσης (λόγ.) **ανατροπεύς** [αρχ.] {ανατροπέως}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνατροπεύς* < *ἀνατρέπω*].

ανατροπή (η) **1.** (α) το αναποδογύρισμα, η απώλεια τής ισορροπίας και η πτώση *~ λεωφορείου λόγω ολισθηρότητας τού δρόμου || η ~ ε-νός ποδοσφαιριστή από τον αντίπαλο παίκτη* ΣΥΝ τουμπάρισμα (β) υ-δραυλικό σύστημα για την ανύψωση και το άδειασμα τής καρότσας φορτηγών **2.** (μτφ.) η βίαιη πτώση, η κατάλυση (τής υπάρχουσας τά-ξης, καθεστώτος, ηγέτη): *η ~ τού τυράννου / τής νόμιμης κυβέρνησης* **3.** η ριζική μεταβολή προς το αντίθετο *η ~ τού καλού κλίματος στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ αναστροφή **4.** (μτφ.) η απόδειξη ότι κάτι δεν ισχύει: *η ~ των εναντίον του θέσεων* ΣΥΝ αντίκρουση, ανασκευή ΑΝΤ ενίσχυση, στήριξη, θεμελίωση **5.** (μτφ.) η ακύρωση, η ματαίωση: *η ~ των σχεδίων κάποιου.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνατρέπω*].

ανατροφή (η) {χωρ πληθ.} **1.** η επιμέλεια για την πλήρη σωματική και πνευματική ανάπτυξη: *μετά τον θάνατο των γονέων την ~ των παιδιών ανέλαβε η θεία* ΣΥΝ μεγάλωμα • **2.** η ιδιαίτερη αγωγή, ο βαθμός στον οποίο έχει κατακτήσει κανείς τους κανόνες κοινωνικής συμπεριφοράς: *ένα παιδί με ~ φέρεται ευγενικά στους μεγαλυτέρους του || καλή / κακή ~* ΣΥΝ διαπαιδαγώγηση
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνατρέφω*].

ανατροφοδότηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου τροφοδότηση, η συντήρηση ή η ενίσχυση με νέα στοιχεία: *οι φήμες για υποτίμηση τής δραχμής οδήγησαν στην ~ των κερδοσκοπικών διαθέσεων μερικών οικονομικών κύκλων* **2.** ΤΕΧΝΟΛ η ανάδραση (βλ.λ.). — **ανατροφοδοτώ** ρ {-είς..}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. feedback].

ανάτυπο (το) {ανατύπ-ου | -ων} τμήμα ή απόσπασμα επιστημονικής έκδοσης (συνήθ μελέτης σε επιστημονικό περιοδικό), που κυκλοφο-ρείται αυτοτελώς (με την ίδια ή νέα σελιδαρίθμηση) και διανέμεται δωρεάν από τον συγγραφέα.
[ΕΤΥΜ < *ανατυπώνω* (υποχωρητ.)].

ανατυπώνω ρ μετβ {ανατύπω-σα, -θηκα, -μένος} τυπώνω εκ νέου (συνήθ έργο που έχει εξαντληθεί από την αγορά) χωρίς προσθήκες ή μεταβολές στο περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνατυπῶ (-όω) < ἀνα- + τυπῶ < τύπος*].

ανατύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εκ νέου εκτύπωση εντύπου. *λόγω τής μεγάλης ζήτησης τού βιβλίου ο εκδοτι-κός οίκος προέβη σε ~* **2.** (συνεκδ.) το προϊόν μιας ανατύπωσης *το βι-βλίο αυτό είναι ~ τής έκδοσης τού 1973.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση.*

άναυδος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει εξαιτίας μεγάλης έκπληξης, αιφνιδιασμού. *δεν μπορώ να πω τίποτα γι' αυτά τα αίσχη, μένω ~!* ΣΥΝ άφωνος, με ανοιχτό το στόμα, κατάπληκτος, ενεός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *αὐδή* «φωνή» < **ἀ-Fδ-ή*, με μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wed- «μιλώ, τραγουδώ», για το οποίο βλ. λ. *άδω.* Ομόρρ. *ἆσ-μα, ᾠδ-ή, ἀηδ-ών* κ.ά.].

άναυλος, -η, -ο **1.** (για πλοίο) αυτός που δεν έχει ναυλωθεί ΣΥΝ αναύλωτος ΑΝΤ ναυλωμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν πλήρωσε ναύλο **3.** (μτφ.) αυτός που έφυγε βίαια, που εκδιώχθηκε. *έφυγε ~ μες στη νύχτα, μετά τις απειλές που δέχθηκε* ΣΥΝ εκών άκων, κυνηγημέ-νος — **άναυλα** επίρρ

αναύλωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μισθωθεί με ναύλο: *το πλοίο είναι ακόμη ~ στο λιμάνι* ΣΥΝ άναυλος, αμίσθωτος ΑΝΤ ναυλωμένος

αναύξητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αυξηθεί ή δεν μπορεί να αυ-ξηθεί. *το εισόδημα των εργαζομένων παραμένει ~ τα τελευταία χρό-νια* • **2.** ΓΛΩΣΣ (ρηματικός τύπος) που δεν παίρνει συλλαβική ή χρο-νική αύξηση κατά τον σχηματισμό των παρελθοντικών χρόνων τού ρήματος. ο *τύπος «τρέχαμε» είναι ~ σε αντίθεση με το «έ-τρεχα».*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *αὔξω* «αυξάνω»]

αναφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {αναφάνηκα (λογιότ. ανεφάνην, -ης, -η, ...)} (λόγ.) **1.** έρχομαι στο φως, στην επιφάνεια, εμφανίζομαι. *καθώς υποχωρούσαν τα νερά, ανεφάνησαν τα κατάρτια τού βυθι-σμένου σκάφους* ΣΥΝ προβάλλω **2.** εμφανίζομαι ξανά *φύγανε τα σύννεφα κι αναφάνηκε ο ήλιος* **3.** (μτφ.) βγαίνω από την αφάνεια, κα-θίσταμαι εμφανής. *νέος δημοσιογραφικός αστέρας ανεφάνη στον ορίζοντα* ΣΥΝ αναδεικνύομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αναφαίρετος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να αφαιρεθεί, που δικαιωματικά έχει κατοχυρωθεί σε κάποιον· *είναι ~ δικαίωμα τού πο-λίτη να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του || ~ προνόμιο* ΣΥΝ ανα-παλλοτρίωτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

αναφανδόν επίρρ (λόγ.) με τρόπο σαφή και ανεπιφύλακτο: *η εφη-μερίδα τάχθηκε εξαρχής ~ υπέρ τής πολιτικής τού κόμματος* ΣΥΝ πα-σιφανώς, φανερά, απροκάλυπτα, ανοιχτά, ανεπιφύλακτα ΑΝΤ παρα-σκηνιακά, αφανώς, κρυφά.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀναφαίνω* (θ *ἀναφαν-*, πβ. παθ. αόρ. *ἀνεφάνην*) + επιρρ επίθημα *-δόν*, πβ κ. *πρηνηδόν*]

ανάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ η φάση τής μίτωσης κατά την οποία τα ομόλογα χρωματίδια, δηλ. εκείνα που προέκυψαν από την κατά μήκος διαίρεση τού κάθε χρωμοσώματος, μετακινού-νται προς τους δύο πόλους τής ατράκτου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. anaphase].

αναφέρω ρ. μετβ {ανέφερα, αναφέρθηκα (λόγ. ανεφέρθην, -ης, -η, ..., μτχ αναφερθείς, -είσα, -έν)} **1.** μιλώ για (κάποιον/κάτι), κάνω μνεία, κάνω λόγο· *ο συγγραφέας ~ χαρακτηριστικά περιστατικά από την Κα-τοχή* ΣΥΝ μνημονεύω ΑΝΤ αποσιωπώ, παρασιωπώ **2.** καθιστώ γνωστό (σε ευρύ κοινό): *η ανακοίνωση τού συλλόγου αναφέρει τα εξής δια-φωτιστικά || ανεπίσημες πηγές αναφέρουν ότι οι νεκροί από τα αιμα-τηρά επεισόδια ανέρχονται σε τριακόσιους* **3.** (ειδικότ.) καθιστώ γνω-στό σε προϊστάμενο, σε αρμόδια αρχή. *οτιδήποτε ήθελε να γνωστο-ποιήσει στους ανωτέρους του, έπρεπε τυπικά να το αρχίζει με τη φρά-ση «λαμβάνω την τιμήν να ~ ότι...»* ΣΥΝ γνωστοποιώ, δηλώνω, εκθέ-τω • **4.** καταγγέλλω, κάνω αναφορά (σε κάποιον) *ο λοχίας ανέφερε τους δύο απείθαρχους στρατιώτες στον διοικητή* (μεσοπαθ ***αναφέρομαι*** +σε) **5.** κάνω λόγο για (κάτι/κάποιον): *στη συνέντευξή του, αναφέρθηκε στο πρόβλημα τής παιδείας || αναφερόμενος στο εκλογι-κό σύστημα, είπε χαρακτηριστικά... || δεν κατάλαβα σε τι αναφερόταν* **6.** (συνήθ. τριτοπρόσ. ***αναφέρεται, αναφέρονται***) έχω ως θέμα ή αντι-κείμενο, εξετάζω: *η σημερινή μας εκπομπή αναφέρεται στο καυτό θέ-μα των ναρκωτικών || η μελέτη μου αναφέρεται σε προτάσεις για την καταπολέμηση και πρόληψη τού καρκίνου* ΣΥΝ αφορά **7.** ΣΤΡΑΤ (για στρατιώτη) αναφέρω σε αξιωματικό τα στοιχεία και την ειδικότητά μου (ως προσταγή) *«Κάτσε προσοχή και αναφέρσου!»*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «φέρνω προς τα πάνω (ή προς τα πίσω) – οδηγώ» (πβ κ. Κ.Δ Μάρκ. 9, 2· *καὶ ἀναφέρει αὐτοὺς εἰς ὄρος ὑψηλὸν κατ' ἰδίαν μόνους*), < *ἀνα- + φέρω* Ήδη αρχ. οι σημ «παραπέμπω μνημονεύω»]

Ανάφη (η) **1.** νησί των Ν. Κυκλάδων Α. τής Θήρας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Αναφιώτης** (ο), **Αναφιώτισσα** (η), **αναφιώ-τικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. μύθο, το νησί δημιουρ-γήθηκε από τον Απόλλωνα, προκειμένου να σωθούν οι Αργοναύτες, καθώς επέστρεφαν από την Κολχίδα· ο Απόλλων τόξευσε στη θάλασ-σα και αμέσως *ἀνεφάνη* το νησί, στο οποίο οι ναύτες έδωσαν το όνο-μα *Ἀνάφη* (< *ἀναφαίνομαι*)].

αναφιλητό κ **αναφιλυτό** (το) κλάμα με συνεχείς λυγμούς (συνήθ στον πληθ.): *στη θύμησή του ξεσπούσε σε αναφιλητά!*
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ < αρχ. *ἀναφλύω* «ανακοχλάζω» (με ανά-πτυξη ευφωνικού *-ι-*) < *ἀνα- + φλύω* (βλ. λ. *φλύκταινα*)]

> **αναφιλητό ή αναφιλυτό;** Επειδή η επικρατέστερη ετυμολογία τής λ. είναι από το αρχ **αναφλύω** «κοχλάζω, ανακοχλάζω» (βλ. ΕΤΥΜ), προτιμότερη θα ήταν η γραφή **αναφιλυτό** (με *-υ-*) (πβ και *τανύω* – **τανυτό** «τέντωμα»). Ωστόσο, ένας μεγάλος αριθμός παραγώγων τής Ελληνικής, κυρ. από ρήματα, σχηματίζεται με το παραγωγικό επίθημα **-ητό**: *κυνηγώ* – **κυνηγ-ητό**, *βογγώ* – **βογγ-ητό**, *κουβαλώ* – **κουβαλ-ητό**, αλλά και *τρεχάλα* – **τρεχαλ-ητό** κ.λπ. Αυτό επιτρέπει να θεωρήσουμε ότι και η συζητούμενη λ. εντάσσεται στο σύστη-μα και σχηματίζεται όπως και οι άλλες, δηλ. ως **αναφιλ-ητό**.

αναφλέγω ρ μετβ. [αρχ.] {ανέφλεξα, αναφλέχθηκα (λογιότ. ανεφλέ-γην, -ης, -η ..., μτχ. αναφλεγείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** μεταδίδω φλόγα ή φωτιά σε κάτι **2.** (μεσοπαθ ***αναφλέγομαι***) παίρνω φωτιά, παραδίδο-μαι στις φλόγες: *μετά την έκρηξη ολόκληρο το κτήριο ανεφλέγη μπροστά στα έντρομα μάτια τού πλήθους*

αναφλεκτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ η διάταξη που τοποθετείται στην κεφα-λή τού κυλίνδρου ενός κινητήρα εσωτερικής καύσεως για την παρα-γωγή ηλεκτρικού σπινθήρα και την ανάφλεξη τού καυσίμου· μπουζί (αυτοκινήτου) ΣΥΝ σπινθηριστήρας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. bougie (βλ. λ. *μπουζί*)]

ανάφλεξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} **1.** μετάδοση σπιν-θήρα ή φλόγας σε κάτι: *η επέκταση τής πυρκαγιάς προς το εργοστά-σιο ενείχε τον κίνδυνο άμεσης ~ των αποθεμάτων καυσίμων* **2.** ΧΗΜ ***σημείο αναφλέξεως*** η χαμηλότερη θερμοκρασία στην οποία ανα-φλέγονται οι ατμοί εύφλεκτου πτητικού υγρού υπό την επίδραση μι-κρής φλόγας και υπό καθορισμένες συνθήκες **3.** ΤΕΧΝΟΛ σύστημα στους βενζινοκινητήρες για την παραγωγή ηλεκτρικού σπινθήρα, που προκαλεί ανάφλεξη μείγματος καυσίμων και αέρα και συνακόλουθη έκρηξη και παραγωγή κινητήριας δύναμης: *το αυτοκίνητο παρου-σίασε πρόβλημα στην ~· ο τεχνίτης είπε ότι ή το μπουζί φταίει ή οι πλατίνες* **4.** (μτφ.) η αναζωπύρωση τής έντασης συναισθημάτων: *οι δηλώσεις του οδήγησαν σε ~ τού κλίματος διχόνοιας*

αναφομοίωτος, -η, -ο **1.** (για ουσίες που εισάγονται στον οργανι-σμό) αυτός που δεν έχει αφομοιωθεί ή δεν μπορεί να αφομοιωθεί από έναν οργανισμό: *η ιατροδικαστική εξέταση διαπίστωσε υπολείμματα αναφομοίωτων τροφών στο στομάχι* ΣΥΝ αχώνευτος ΑΝΤ αφομοιω-μένος, αφομοιώσιμος **2.** (μτφ. για γνώσεις) αυτός που δεν έχει κατα-κτηθεί πλήρως, που δεν έχει ενσωματωθεί στο υπάρχον σώμα γνώσε-ων, ώστε να είναι αξιοποιήσιμος· *όταν δεν εμπεδώνονται οι γνώσεις με ασκήσεις και πρακτική εφαρμογή, μένουν αναφομοίωτες* ΣΥΝ ανεμπέδωτος — **αναφομοίωτα** επίρρ

αναφορά (η) **1.** η απλή κατονομασία, η ονομαστική παράθεση (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς την ανάλυση ή την επεξήγηση): *η ~ και μόνο τού ονόματός του προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση || έκανε απλή ~ στο θέμα, χωρίς να ασχοληθεί λεπτομερώς* ΣΥΝ μνεία **2.** η επίσημη έκθε-ση που υποβάλλεται σε ανώτερο, υπηρεσία ή αρχή· *η ~ των εμπειρο-γνωμόνων συνιστά την άμεση λήψη μέτρων || υποβάλλω ~* ΣΥΝ έκθε-ση, υπόμνημα, (λαϊκ.) ραπόρτο ΦΡ (α) ***κάνω (σε κάποιον) αναφορά*** (για πρόσωπα που υπηρετούν στον κρατικό μηχανισμό) υποβάλλω σε αρμόδια αρχή έκθεση με συγκεκριμένες καταγγελίες για υπάλληλο που δεν εκτελεί σωστά τα καθήκοντά του: *αυτός ο υπάλληλος είναι εντελώς αδιάφορος και τεμπέλης· πρέπει να του κάνει κάποιος ανα-φορά, για να συμμορφωθεί* (β) ***δίνω (σε κάποιον) αναφορά (για κάτι)*** λέω (σε κάποιον) λεπτομερώς (ό,τι σχετίζεται με κάτι): *Και γιατί να σου πω πού ήμουν; Αναφορά θα σου δώσω; || μόλις μάθει κάνα νέο, σπεύδει να δώσει αναφορά στη φίλη της* (γ) **κόλλα αναφοράς** βλ. λ. *κόλλα* • **3.** ο συσχετισμός ενός στοιχείου με άλλο ΦΡ (α) (λόγ.) ***εν αναφορά προς*** σε σχέση με, αναφορικά με *~ τις κατηγορίες που μου*

προσάπτουν, έχω να πω ότι είναι τελείως ψευδείς ΣΥΝ σχέση, σύνδεση, συσχέτιση (β) ***σημείο αναφοράς*** (i) οτιδήποτε θεωρείται δεδομένο και κριτήριο για τον καθορισμό ομοειδών προς αυτό στοιχείων· πρόσωπο ή πράγμα στο οποίο αναφέρονται όλοι: *το έργο του αποτελεί ~ όλων των σύγχρονων μελετών* || *~ για το επίκεντρο ενός σεισμού είναι συνήθ. η κοντινότερη σε αυτό πόλη* (ii) ΤΟΠΟΓΡ σημείο τής επιφάνειας τής Γης με δεδομένες γεωγραφικές συντεταγμένες και υψόμετρο (γ) ***βιβλίο / έργο αναφοράς*** βιβλίο χρήσιμο για γενικότερη πληροφόρηση (λεξικό, εγκυκλοπαίδεια κ.λπ.) ή και για ειδική πληροφόρηση (γραμματική, επιστημονικό εγχειρίδιο), από το οποίο αντλεί ο χρήστης συγκεκριμένες πληροφορίες **4.** ΓΛΩΣΣ η σύνδεση ενός γλωσσικού στοιχείου (σε πρόταση ή κείμενο) με προηγούμενο ή και επόμενο γλωσσικό στοιχείο, συνήθ. με τη βοήθεια αντωνυμίας ή επιρρήματος, π χ. *η αστυνομία ερεύνησε την περιοχή που υπέδειξε ο δράστης* (η πρόταση «*που υπέδειξε ο δράστης*» αναφέρεται και εξειδικεύει τη σημασία τής φράσης «*την περιοχή*» πβ κ. λ. *δείξη*) **5.** ΣΤΡΑΤ. ***αναφορά (μονάδος)*** η διαδικασία κατά την οποία παρατάσσεται το σύνολο τής μονάδας ή υποδιαίρεσης αυτής (λόχος, πυροβολαρχία κ λπ.) και εκτίθενται προφορικώς και δημόσια στον διοικητή (μονάδας ή υποδιαίρεσης αυτής) όσα συνέβησαν στο στρατόπεδο την προηγούμενη μέρα· ΦΡ (α) ***βγαίνω στην αναφορά*** (για στρατιώτες) υποβάλλω κατά την παραπάνω διαδικασία στον διοικητή προσωπικό αίτημα, για το οποίο απαιτείται η έγκρισή του: *στρατιώτης βγήκε στην αναφορά και ζήτησε από τον διοικητή άδεια δέκα ημερών* (β) ***βγάζω (κάποιον) στην αναφορά*** στέλνω ως ανώτερος στη στρατιωτική ιεραρχία κατώτερό μου να παρουσιαστεί δημόσια κατά την αναφορά τής μονάδας και να αναφέρει στον διοικητή παράπτωμά του: *ο υπολοχαγός τον έπιασε να κοιμάται και τον έβγαλε στην αναφορά* • **6.** ΦΥΣ ***σύστημα αναφοράς*** το σύστημα βαθμολογημένων αξόνων που χρησιμοποιούμε για να καθορίζουμε τη θέση των σωμάτων και να διαπιστώνουμε έτσι αν αυτά κινούνται (αλλαγή θέσης) ή είναι ακίνητα (σταθερή θέση) • **7.** ΕΚΚΛΗΣ το κέντρο τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας στη Θεία Λειτουργία, το οποίο περιέχει την *Ανάμνηση*, δηλ. τους λόγους τού Χριστού για τη σύσταση τού μυστηρίου (*Λάβετε φάγετε. , Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες...*) και την *Επίκληση* τού Αγίου Πνεύματος για τον καθαγιασμό τού άρτου και τού οίνου τής Θείας Ευχαριστίας.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀναφέρω* Η στρατιωτική σημ. αποδίδει το γαλλ. rapport σε μία από τις χρήσεις του (στρατ. πρόσταγμα Au rapport! «Στην αναφορά!») Η φρ. *εν αναφορά προς* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ par rapport à. Η γλωσσ σημ αποδίδει τον αγγλ. όρο reference Μεταφρ. δάνεια αποτελούν και το *σύστημα αναφοράς* (< γαλλ système référence), *βιβλίο αναφοράς* (< γαλλ. livre de référence), *σημείο αναφοράς* (< αγγλ reference point)]

αναφορικά επίρρ (+με) σε σχέση, σε ό,τι αφορά: *~ με την πρότασή σας, σας γνωστοποιούμε ότι.* || *~ με το πρόβλημα που δημιουργήθηκε, έχω να πω τα εξής* Επίσης (λόγ) **αναφορικώς** [1840] (+προς)

αναφορικός, -ή, -ό **1.** ο σχετικός με την έννοια ή τη λειτουργία τής αναφοράς (βλ λ.) **2.** ΓΛΩΣΣ (α) (λέξη) που έχει ως λειτουργία να αναφέρεται σε προηγούμενο όρο τής πρότασης ή γενικότ τού κειμένου: *~ αντωνυμίες τής Ν Ελληνικής είναι οποίος, όποιος, όσο, που, ό,τι κ ά* || *~ επιρρήματα (όπου, που, όπως, καθώς, όσο)* (β) ***αναφορική πρόταση*** η πρόταση που εισάγεται με αναφορική αντωνυμία ή επίρρημα. *η επιστολή, η οποία δημοσιεύθηκε χθες, είχε σταλεί προ μηνός* || *θα υπογράψεις όπου έχω σημειώσει* (γ) ***αναφορική μετοχή*** η μετοχή που μπορεί να αναλυθεί σε αναφορική πρόταση: *η προτεινόμενη λύση είναι η καλύτερη* (= η οποία προτείνεται) — **αναφορικότητα** (η) [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀναφορά*. Οι γλωσσ όροι είναι μεταφρ. δάνεια, αποδίδοντας το λατ. relativus].

αναφροδισία (η) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η έλλειψη γενετήσιας επιθυμίας (από ψυχολογικά συνήθ αίτια)· (ειδικότ) η γυναικεία ψυχρότητα. — **αναφροδισιακός,** -ή, -ό

[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < νεολατ anaphrodisia < μτγν. *ἀναφροδισία* < *ἀναφρόδιτος* < *ἀν-* στερητ. + *-αφρόδιτος* < αρχ. *Ἀφροδίτη*].

ανάφτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ.-εκφραστ.) (γυναίκα) που συμπεριφέρεται προκλητικά και προκαλεί ερωτική επιθυμία στους άνδρες

[ΕΤΥΜ < *ανάβω* + παραγ επίθημα θηλ. *-τρα*, με τροπή τού ηχηρού *-β-* στο αντίστοιχο άηχο *-φ-* προ τού *-τ-* (αφομοίωση), πβ. κ. *καύ-τρα*]

αναφυλαξία (η) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ. η παθολογικού χαρακτήρα αντίδραση τού οργανισμού σε ουσία στην οποία εμφανίζει υπερευαισθησία — **αναφυλακτικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. (< *ανα-* + *-φυλαξία* < αρχ. *φύλαξις*). < γαλλ anaphylaxie].

αναφύομαι ρ. αμετβ αποθ {ανεφύην, -ης, -η..., μτχ αναφυείς, -είσα, -έν} (λόγ.) **1.** φυτρώνω ξανά, εκ νέου ΣΥΝ ξαναφυτρώνω • **2.** (μτφ.) εμφανίζομαι, προκύπτω: *αναφύονται προβλήματα που δεν είχαμε προβλέψει* ΣΥΝ παρουσιάζομαι, προκύπτω, αναφαίνομαι, ανακύπτω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναφύω (-ομαι)* < *ἀνα-* + *φύω (-ομαι)* «φυτρώνω»].

αναφύτευση (η) [1891] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εκ νέου φύτευση φυτών (συνήθ σε περιοχή που έχει καεί, καταστραφεί κ λπ) (πβ. λ. *αναδάσωση*) ΣΥΝ. ξαναφύτεμα — **αναφυτεύω** ρ. [αρχ].

αναφωνώ ρ. αμετβ {αναφωνείς . | αναφώνησα} (λόγ.) φωνάζω δυνατά (και συνήθ ξαφνικά) λόγω ψυχικής έντασης: *«Θεέ μου», αναφώνησε έντρομος* ΣΥΝ κραυγάζω, ανακράζω. — **αναφώνηση** (η) [μτγν.], **αναφώνημα** [μτγν.] κ **αναφωνητό** (το).

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀναφωνῶ (-έω)* < *ἀνα-* + *φωνῶ* < *φωνή*].

αναχαιτίζω ρ. μετβ. {αναχαίτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ανακόπτω την ορμή (σε κάποιον/κάτι): *με τη νέα αυτή δέσμη μέτρων η κυβέρνηση επιχειρεί να αναχαιτίσει τον πληθωρισμό* || *«οι προσπάθειες τού προέδρου τού κόμματος να αναχαιτίσει την εσωκομματική αμφισβήτηση»* (εφημ.) ΣΥΝ συγκρατώ, ανακόπτω **2.** (ειδικότ) ΣΤΡΑΤ πραγματοποιώ αναχαίτιση (βλ λ.. σημ 2). *αεροσκάφη μας απογειώθηκαν, για να αναχαιτίσουν τα αεροπλάνα που παραβίασαν τον εθνικό εναέριο χώρο μας.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνα-* + *-χαιτίζω* < *χαίτη* Αρχικώς η λ. περιέγραφε την κίνηση των αγρίων αλόγων, όταν ρίχνουν τη χαίτη προς τα πίσω και σηκώνονται στα πίσω πόδια. Ακολούθως δήλωσε και την ενέργεια τού αναβάτη να κρατάει τη χαίτη τού αλόγου, προκειμένου να το συγκρατήσει, να του ανακόψει την πορεία Η σημερινή σημ είναι μτγν].

αναχαίτιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η ανακοπή (τής προώθησης, τής ορμής, τής εξέλιξης κ.λπ): *μέτρα για την αποτροπή και ~ τού επεκτατισμού τής γειτονικής χώρας* || *αποσκοπεί στην ~ τού νεοναζιστικού ρεύματος* **2.** (ειδικότ) ΣΤΡΑΤ το σύνολο των αμυντικών ενεργειών που αποσκοπούν στην ανακοπή τής προέλασης τού εχθρού ή τον εξαναγκασμό σε υποχώρηση αεροπλάνων που επιχειρούν παραβίαση τού εναέριου χώρου: *αεροσκάφος αναχαίτισης* (μαχητικό αεροσκάφος με υψηλή ταχύτητα ανόδου για την αντιμετώπιση εχθρικών αεροπορικών επιθέσεων) — **αναχαιτιστικός,** -ή, -ό

αναχαράζω ρ. αμετβ {αναχάραξα} αναμασώ την τροφή μου ΣΥΝ. μηρυκάζω — **αναχάραγμα** (το).

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀναχαράσσω* «αναξέω» < *ἀνα-* + *χαράσσω* (πβ *διατάζω* < *διατάσσω*) Η σημερινή σημ. είναι μεσν].

αναχθώ (να/θα) ρ. • ανάγω

αναχορηγία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΣΤΡΑΤ η χειροκίνητη ή αυτόματη προώθηση (= χορηγία) βλημάτων ή ρουκετών από τον αποθηκευτικό χώρο στον οποίο βρίσκονται (= αποθήκη αναχορηγίας) προς το πυροβόλο ή τον εκτοξευτήρα ρουκετών.

[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. regranting].

αναχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκ νέου επιδότηση, συνήθ από το Δημόσιο, προς ιδιώτη, οργανισμό ή για δημόσια έργα **2.** η χορήγηση νέου δανείου για εξόφληση παλαιότερου - **αναχρηματοδοτώ** ρ {-είς .}.

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. refund]

αναχρονισμός (ο) [μεσν] **1.** το ακούσιο ή εκούσιο λάθος σε χρονολόγηση, χρονικό εντοπισμό γεγονότος: *είναι ~ να λες ότι οι Περσικοί Πόλεμοι έγιναν μετά τον Πελοποννησιακό* **2.** (ειδικότ.) απόδοση, παρουσίαση ή ερμηνεία γεγονότων με χρησιμοποίηση πολιτισμικών στοιχείων διαφορετικής, κυρ μεταγενέστερης εποχής: *η παρουσίαση τής «Αντιγόνης» με σύγχρονα κοστούμια αποτελεί σκόπιμο ~ τού σκηνοθέτη, για να δείξει τη διαχρονικότητα των μηνυμάτων τής τραγωδίας* **3.** (κατ' επέκτ) η εμμονή σε απαρχαιωμένες αντιλήψεις, σε τρόπο ζωής περασμένης εποχής: *είπε πως αποτελεί ~ για τη σημερινή εποχή να πιστεύει κανείς στον τύπο τής πατριαρχικής οικογένειας* ΑΝΤ νεωτερισμός, μοντερνισμός. — **αναχρονίζω** ρ. [μτγν.].

αναχρονιστικός, -ή, -ό [1889] αυτός που δεν συμβαδίζει, δεν εναρμονίζεται με τη σύγχρονή του εποχή: *η αντίληψη ότι το παιδί πρέπει να ακολουθεί το επάγγελμα τού πατέρα είναι ~* || *~ διοικητικό σύστημα* ΣΥΝ οπισθοδρομικός, παλιομοδίτικος, ξεπερασμένος ΑΝΤ σύγχρονος, μοντέρνος — **αναχρονιστικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ , **αναχρονιστικότητα** (η).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ. anachronistic]

ανάχωμα (το) {αναχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κατά μήκος φυσικού ή τεχνητού ανοίγματος ή περάσματος συσσώρευση χωμάτων από εκσκαφή ή εξόρυξη: *το ~ τού χαρακώματος τον προστάτεψε από μια οβίδα που κατευθυνόταν προς το μέρος του* ΣΥΝ πρόχωμα **2.** (ειδικότ.) μικρό φράγμα ή υπερύψωση όχθης, συνήθ από χώμα, για τον έλεγχο ή περιορισμό τού νερού. *η κατασκευή αναχώματος στον Σηκουάνα απασχόλησε πολλούς και ικανούς τεχνικούς* ΣΥΝ φράγμα **3.** (μτφ.) καθετί που λειτουργεί ως αμυντικός μηχανισμός, εμπόδιο στη δράση κάποιου: *η δημοκρατική διαπαιδαγώγηση συνιστά ~ στην εξάπλωση ολοκληρωτικών ιδεολογιών.*

[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀναχώννυμι* «συσσωρεύω χώμα» < *ἀνα-* + *χωννυμι* «γεμίζω, πληρώ». Βλ. κ. λ. *χώμα*].

αναχωματίζω ρ. μετβ [μεσν.] {αναχωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} συσσωρεύω χώμα, για να γεμίσω άνοιγμα στο έδαφος ή για να σχηματίσω ανάχωμα. Επίσης **αναχωματώνω** — **αναχωματισμός** (ο) [μτγν.] κ **αναχωμάτωση** (η). **αναχωματικός,** -ή, -ό

αναχωνεύω ρ μετβ. [μτγν.] {αναχών-ευσα, -εύτηκα, -ευμένος} **1.** λειώνω μεταλλικό αντικείμενο (π χ. νόμισμα) μέσα σε μεταλλουργικό χωνί ή καμίνι **2.** (μτφ) αναδημιουργώ, ανασυνθέτω με δημιουργικό τρόπο: *οι νέοι πρέπει να αναχωνεύσουν την πολιτιστική κληρονομιά των προγόνων τους και να τη συνεχίσουν επάξια* — **αναχώνευση** (η) [μτγν]

αναχώρηση (η) [αρχ] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απομάκρυνση, η κίνηση πέρα και μακριά από έναν τόπο προς συγκεκριμένο προορισμό: *ανέβαλε την ~ του για το Παρίσι* ΑΝΤ άφιξη, ερχομός **2.** (ειδικότ) η χρονικά καθορισμένη έναρξη εκτέλεσης ενός δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς: *η αναχώρηση τού τρένου για Θεσσαλονίκη είναι στις 4.00* || *ώρες αναχωρήσεως* ΣΥΝ ξεκίνημα **3.** ***αναχωρήσεις*** (οι) ηλεκτρονικός ή έντυπος πίνακας υπηρεσίας ή οργανισμού μεταφορών και συγκοινωνιών με καταχωρισμένες τις ώρες ενάρξεως των δρομολογίων για την ενημέρωση τού επιβατικού κοινού: κοίτα στις ~ και *αν το φωτάκι δίπλα στα στοιχεία τής πτήσης αναβοσβήνει, έχει αρχίσει η επιβίβαση* **4.** (συνεκδ) ο χώρος (συνήθ στεγασμένη αίθουσα) από όπου αναχωρούν μέσα μεταφοράς: *έδωσαν ραντεβού έξω από τις ~ εξωτερικού* ΑΝΤ αφίξεις • **5.** (συνεκδ) η ενσυνείδητη εγκατάλειψη τής κοσμικής ζωής, η ζωή σε αναχωρητήριο. *η ~ του στο Άγιον Όρος* (βλ. λ. *αναχωρητής*)

αναχωρητήριο (το) [μεσν] {αναχωρητηρί-ου | -ων} ο τόπος στον

οποίο αποσύρεται κανείς για να μονάσει ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

αναχωρητής (ο) [μτγν.], **αναχωρήτρια** (η) {αναχωρητριών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ πρόσωπο που απαρνείται την κοινωνική ζωή, αποσυρόμενος σε ερημική τοποθεσία, κυρ με σκοπό την άσκηση και την ολοκληρωτική αφιέρωση στον Θεό: *οι πρώτοι χριστιανοί αναχωρητές αποσύρονταν συνήθως στην έρημο τής Αιγύπτου* ΣΥΝ ερημίτης, ασκητής, ησυχαστής, μοναχός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εγκαταλείπει την καθημερινή ζωή — **αναχωρητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

αναχωρητισμός (ο) η τάση για εγκατάλειψη τής κοσμικής ζωής και η εγκατάσταση σε ερημική τοποθεσία (για άσκηση, αφιέρωση στον Θεό κ.λπ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anachorétisme].

αναχωρώ ρ αμετβ. (+για) {αναχωρείς... | αναχώρησα} φεύγω έχοντας συγκεκριμένο προορισμό: *ο υπουργός αναχώρησε χθες για τις Βρυξέλλες* ΑΝΤ φθάνω || (κ. για μέσα μεταφοράς) *το πλοίο για Μήλο αναχωρεί στις δέκα το βράδυ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. ἀναχωρῶ (-έω) < ἀνα- + χωρῶ < χῶρος]

αναψηλάφηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η λεπτομερής και εις βάθος επανεξέταση: *συνήθης πρακτική τής εκπομπής είναι η ~ ξεχασμένων υποθέσεων που σοκάρουν ή συγκινούν την κοινή γνώμη* ΣΥΝ επανεξέταση **2.** ΝΟΜ έκτακτο ένδικο μέσο το οποίο ο ηττημένος διάδικος ασκεί στο ίδιο το δικαστήριο που εξέδωσε την προσβαλλόμενη τελεσίδικη απόφαση, με το οποίο ζητεί την εξαφάνισή της για λόγους που ανάγονται είτε στην παράβαση θεμελιωδών δικονομικών αρχών είτε σε ορισμένα περιοριστικώς απαριθμούμενα στον νόμο σφάλματα των πραγματικών διαπιστώσεων στις οποίες στηρίχθηκε η προσβαλλόμενη απόφαση. — **αναψηλαφώ** ρ μετβ [μεσν.] {-άς κ -είς...}

αναψοκοκκινίζω ρ. αμετβ. {αναψοκοκκίνισ-α, -μένος} παίρνω κόκκινο χρώμα στο πρόσωπο λόγω έξαψης: *το παιδί ήρθε ιδρωμένο και αναψοκοκκινισμένο από το παιχνίδι* ΣΥΝ. εξάπτομαι, κοκκινίζω, ανάβω, φουντώνω — **αναψοκοκκίνισμα** (το)
[ΕΤΥΜ < *αναψο-* (< θ *αναψ-*, αόρ. *άναψα*, ρ. *ανάβω*) + *κοκκινίζω*].

αναψυκτήριο (το) {αναψυκτηρί-ου | -ων} **1.** κατάστημα όπου προσφέρονται αναψυκτικά **2.** (ειδικότ.) υπαίθριο κατάστημα, συνήθ. με ελαφρό και ευχάριστο καλλιτεχνικό πρόγραμμα, που διαθέτει ποτά για αναψυχή και διασκέδαση κατά τις απογευματινές έως και τις βραδινές ώρες (παλαιότ. *βαριετέ*)
[ΕΤΥΜ < *αναψύχω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*].

αναψυκτικό (το) μη αλκοολούχο ποτό, αεριούχο ή μη, με ευχάριστη γεύση, που συνήθ. πίνεται κρύο, π χ πορτοκαλάδα, λεμονάδα, λεμονίτα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < μτγν επίθ. *ἀναψυκτικός* < αρχ *ἀναψύχω* Η σημερινή σημ αποδίδει το γαλλ. rafraîchissant]

αναψυχή (η) {χωρ πληθ.} το ευχάριστο συναίσθημα ψυχοσωματικής ανακούφισης που προσφέρει η ανάπαυση, η χαλάρωση, η ψυχαγωγία: *κάνει ταξίδι αναψυχής στα νησιά* || *ο θερινός κινηματογράφος είναι από τα πιο αγαπητά μέσα αναψυχής*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «δροσιά», < *ἀναψύχω*. Η σημ. «ψυχαγωγία» είναι μτγν]

αναψύχω ρ. μετβ. {ανέψυξα} **1.** δροσολογώ, δροσίζω με δροσερό αέρα **2.** (μτφ.) ανακουφίζω. — **ανάψυξη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνα-* + *ψύχω*. Η μεταφορική σημ ήδη αρχ]

Αγκόλα (η) (πορτ República Popular de Angola = Λαϊκή Δημοκρατία τής Αγκόλας) κράτος τής ΝΔ Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λουάντα, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το κουάνζα. — **Αγκολέζος** (ο), **Αγκολέζα** (η), **αγκολέζικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < πορτ. Angola < n'gola, λ τής αφρικανικής γλώσσας Μπαντού, που σημαίνει «βασιλιάς» Οι Πορτογάλοι άποικοι, που ανακάλυψαν τη χώρα το 1482, βρήκαν ένα διοικητικό σύστημα οργανωμένο κατά φυλετικές ομάδες, σε μία από τις οποίες ο φύλαρχος έφερε τον τίτλο τού n'gola]

ανγκορά επίθ. {άκλ.} **1.** το τρίχωμα τού κουνελιού «ανγκορά», το οποίο έχει λεπτή, μεταξένια υφή **2.** (συνεκδ) (για νήματα, υφάσματα, ενδύματα) αυτός που περιέχει ίνες ανγκορά
[ΕΤΥΜ < γαλλ angora < Angora, πρώιμη ονομ τής τουρκικής πόλεως Ankara (βλ. λ. *Άγκυρα*)].

ανγκοστούρα (η) {χωρ. πληθ } βελτιωτικό γεύσεως, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή κοκτέιλ και φρουτοχυμών.
[ΕΤΥΜ < Angostura (πόλη τής Βενεζουέλας, που σήμερα ονομάζεται Ciudad Bolívar) < ισπ. angostura «στενό πέρασμα», επειδή το βελτιωτικό αυτό προέρχεται από δύο δέντρα τής Ν Αμερικής, που φύονται κοντά στον ποταμό Ορινόκο (Βενεζουέλα) και στα στενά περάσματά του]

Ανδαλουσία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΝΔ. Ισπανίας. — **Ανδαλουσιανός** (ο), **Ανδαλουσιανή** (η), **ανδαλουσιανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < ισπ Andalucía < αραβ. Al-Andalūs «χώρα των Βανδάλων», από τα γερμ φύλα των Βανδάλων που είχαν εισβάλει στην Ισπανία τον 5ο αι μ Χ]

Άνδεις (οι) {Άνδεων} μεγάλη οροσειρά στις Δ ακτές τής Ν Αμερικής (που εκτείνεται στην Κολομβία, στο Εκουαδόρ, το Περού, στη Βολιβία, τη Χιλή και την Αργεντινή)
[ΕΤΥΜ < ισπ. Andes, πιθ. < anta «χαλκός» (γλώσσα Κετσούα), από τα πλούσια κοιτάσματα χαλκού τής περιοχής]

άνδηρο (το) {ανδήρ-ου | -ων} **1.** σωρός χώματος στην άκρη ποταμού ή τάφρου ως ανάχωμα ΣΥΝ. πρόχωμα, ύψωμα **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ φυσικό ή τεχνητό πλάτωμα (δημιουργείται με επιχωμάτωση) πάνω στο οποίο ανεγείρεται κτίσμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄνδηρον*, αγν. ετύμου].

Ανδοκίδης (ο) {-η κ -ίδου} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (β' μισό τού 5ου αι π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν, πιθ < *ἀνα-δοκ-ίδης < ἀνα-δέχομαι / -δέκομαι*, πβ. κ μτγν. *ἀνδοκεύς = ἀνάδοχος*]

Ανδόρρα (η) (καταλαν. Co-Principat d'Andorra = Συμπριγκιπάτο τής Ανδόρρας) κρατίδιο στα Α Πυρηναία μεταξύ Γαλλίας και Ισπανίας με πρωτεύουσα την Ανδόρρα Λα Βέλια, επίσημη γλώσσα την Καταλανική και νόμισμα το ευρώ
[ΕΤΥΜ < καταλαν Andorra < andurrial «θαμνότοπος» (διαλεκτ. λ.). Αν και το πριγκιπάτο τής Ανδόρρας έχει μεσαιωνική προέλευση, η επίσημη ονομασία του ανάγεται στο 1607, οπότε τέθηκε υπό τη συγκυριαρχία τής Γαλλίας και τής Ισπανίας]

Ανδραβίδα (η) κωμόπολη τού νομού Ηλείας, πρωτεύουσα τού πριγκιπάτου τής Αχαΐας κατά τη Φραγκοκρατία
[ΕΤΥΜ < λατ. atra via «μαύρος δρόμος» ή < φραγκ andre ville «μαύρη πόλη», ονομασίες που χαρακτήριζαν τους σκοτεινούς και δύσβατους δρόμους τής μεσαιωνικής αυτής πόλης. Η ονομασία *Ανδραβίδα* μαρτυρείται από τον 13ο αι., οπότε η πόλη έγινε έδρα τής Ηλείας στο πριγκιπάτο τού Μορέως]

ανδραγάθημα (το) [μτγν] {ανδραγαθήμ-ατος | -ατα, -άτων} γενναία και ηρωική πράξη, κυρ στον πόλεμο το πολεμικό κατόρθωμα: *τα ~ των παλαιοτέρων θα εμπνέουν και θα παραδειγματίζουν τις ερχόμενες γενιές* ΣΥΝ ανδραγαθία, κατόρθωμα

ανδραγαθία (η) {ανδραγαθιών} **1.** η γενναιότητα και ο ηρωισμός, κυρ. στον πόλεμο ΦΡ ***επ' ανδραγαθία*** για την επίδειξη γενναιότητας κατά την άσκηση των καθηκόντων εν καιρώ πολέμου *τιμήθηκε / πήρε προαγωγή ~* **2.** (συνεκδ) το ανδραγάθημα (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-αγαθία* < *ἀγαθός* «γενναίος»]

ανδραγαθώ ρ αμετβ. [μτγν.] {ανδραγαθείς... | ανδραγάθησα} (κυρ σε περίοδο πολέμου) κάνω ανδραγάθημα, γενναία και ηρωική πράξη

ανδραδέλφη [μεσν] κ. (καθημ) **αντραδέλφη** (η) {ανδραδελφών} η αδελφή τού συζύγου ως προς τη σύζυγό του ΣΥΝ κουνιάδα

ανδράδελφος [μεσν.] κ (καθημ) **αντράδελφος** (ο) ο αδελφός τού συζύγου ως προς τη σύζυγό του ΣΥΝ κουνιάδος

ανδραποδίζω ρ. μετβ. {ανδραπόδισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} καθιστώ (κάποιον) από ελεύθερο υπόδουλο, πουλώ (κάποιον) ως σκλάβο ΣΥΝ εξανδραποδίζω, σκλαβώνω ΑΝΤ απελευθερώνω, λυτρώνω. — **ανδραποδισμός** (ο) [αρχ], **ανδραποδιστικός**, -ή, -ό [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνδράποδον*].

ανδράποδο (το) {ανδραπόδ-ου | -ων} **1.** (συνήθ στην αρχαιότητα) ο αιχμάλωτος πολέμου που πουλιόταν ως δούλος ΣΥΝ δούλος, δεσμώτης, σκλάβος **2.** (μτφ.) ανελεύθερο άτομο, που δεν έχει δική του βούληση και κατευθύνεται από άλλους *κατέστησαν τους ελεύθερους και υπερήφανους πολίτες φοβισμένα ~* || *κατηγγειλε ότι ορισμένοι πολιτικοί έχουν καταντήσει να είναι ανδράποδα των οικονομικών συμφερόντων* ΣΥΝ δέσμιος, μαριονέτα, πιόνι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δούλος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνδράποδον* < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-ποδον* < *πούς, ποδός*. Αρχικά η λ. χρησιμοποιήθηκε στον πληθυντικό *τὰ ἀνδράποδα*, σχηματισμένη κατ' αναλογίαν προς τη λ. *τετράποδα*, προσδιορίζοντας κυρ τον εχθρό, τον αιχμαλωτισμένο και πωλούμενο ως δούλο. Η χρήση τής λ με τέτοιον τρόπο, ώστε να δηλώνει περιφρόνηση, είναι ήδη αρχ]

άνδρας κ (καθημ) **άντρας** (ο) {-α κ (λόγ.) -ός | -ες, -ών} **1.** πρόσωπο αρσενικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα: *κατά την Π.Δ., ο Θεός δημιούργησε πρώτα τον ~ και μετά τη γυναίκα* || *ανδρών τήρια ανδρών* || *περιοδικό για άνδρες* **2.** ο αρσενικού φύλου ενήλικος, κατ' αντιδιαστολή προς το παιδί και τον έφηβο. *ο Κώστας μεγάλωσε πια, έγινε σωστός ~* || *αθλητικές ομάδες και αγωνίσματα (μπάσκετ, βόλεϊ, στίβος, κολύμβηση κ.λπ.) ανδρών* (κατ' αντιδιαστολή προς αυτά των γυναικών και των εφήβων / παίδων) ΣΥΝ ώριμος ΑΝΤ αγόρι, έφηβος, παιδί ΦΡ ***άντρα θέλω, τώρα τον(ε) θέλω!*** ως σχόλιο για πρόσωπο που απαιτεί άμεση εκπλήρωση μιας επιθυμίας του *Σήμερα, όσοι έφερναν αιτήσεις ζητούσαν να λάβουν απάντηση αμέσως! ~'* **3.** (καθημ.) ο σύζυγος: *ταξίδεψε μαζί με τον ~ της στο εξωτερικό* **4.** αυτός που εναρμονίζεται με τα κοινωνικά στερεότυπα για την αρσενική συμπεριφορά και στάση ζωής κυρ. ο γενναίος, ο ειλικρινής, ο ευθύς, ο έντιμος, ο φιλότιμος, ο αποφασιστικός: *έρχονται δύσκολες στιγμές και πρέπει να φανείς ~· δεν πρέπει να λυγίσεις!* ΣΥΝ λεβέντης, παλληκάρι **5.** (με χαρακτηρισμό) πρόσωπο αρσενικού φύλου που έχει αναδειχθεί, που έχει ξεχωρίσει *αποφθέγματα μεγάλων ~* || *βίος και δράση ενός σημαντικού πολιτικού ~* **6.** ***άνδρες*** (οι) τα μέλη ομάδας, συνήθ. ένοπλης, με πολεμικό προορισμό: *ο λοχίας διέταξε τους ~ του να επιτεθούν* || *το σώμα των αστυνομικών αυξήθηκε κατά χίλιους ~*. Επίσης (αρχαιοπρ) **ανήρ** [αρχ] {ανδρός} —. (υποκ) **αντράκι** (το), (υποκ -ἀϊδευτ) **αντρούλης** (σημ. 3), (μεγεθ) **άντρακλας** (ο) (βλ.λ.) κ. **αντράκλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γυναικείος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνήρ, ἀνδρός / ἀνέρος* < *ἀ-* προθεμ. + Ι Ε *ner-, πβ. σανσκρ. nar- «άνδρας, άνθρωπος», μέσ. ουαλ ner «αρχηγός, αφέντης», αλβ njer «άνδρας, αφέντης» κ ά. Αν οι λ. αυτές συνδέονται με το ιρλ nert «ισχύς, σφρίγος», τότε το Ι Ε. *ner- πρέπει να εκφράζει κυρ. τη σωματική ρώμη. Η λ *ἀνήρ* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθετικό (π χ *ἀνδρο-γόνος, ἀνδρό-γυνος* κ.ά.) και ως β' συνθετικό (π.χ. *φίλ-ανδρος, ἄν-ανδρος* κ.ά), εντυπωσιακή όμως είναι η παρουσία της σε αρχ. κύρια ονόματα, π.χ. *Ἀνδρό-νικος, Ἀνδρο-κλῆς, Ἀλέξ-ανδρος, Λέ-ανδρος, Κλέ-ανδρος, Λύσ-ανδρος* κ ά].

άνδρας: γλωσσική ανδροκρατία! Δοθέντος ότι η ελληνική γλώσσα ανάγεται τουλάχιστον 4 000 χρόνια πριν, είναι φυσικό το λεξιλόγιό της να εκφράζει διαφορετικές κοινωνικές δομές και αντιλήψεις, αυτές που είναι γνωστές ως **ανδροκρατικές** Η ίδια η λ **ανήρ** (άνδρας) ήδη στον Όμηρο, παράλληλα προς τη σημ. «άρρην, αρσενι-

κού φύλου» αντίθ. προς το «γυνή» (θηλυκού φύλου), είχε και τη γενικότερη σημ. «άνθρωπος» σε αντίθεση προς το «θεός». Έτσι λ χ ο Ζευς αποκαλείται *«πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»* (πατέρας ανθρώπων και θεών). Από τη γενική αυτή σημ. τού *άνδρας = άνθρωπος* ανεξαρτήτως φύλου (πβ. και αγγλ. man «άντρας – άνθρωπος») και από λέξεις που προσδιόριζαν ιδιότητες προσιδιάζουσες στον άνδρα (π χ. η **ανδρεία** = η γενναιότητα των ανδρών στη μάχη, στην πολεμική αναμέτρηση μεταξύ ανδρών) πλάστηκαν στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα, αρκετές λέξεις που σημασιολογικά δεν περιορίζονται μόνο σε άνδρες. Τέτοιες λέξεις είναι. **ανδρείος, ανδρεία, άνανδρος, ανανδρία, ανδραγάθημα, ανδριάντας, ανδρισμός, ανδράποδο, επανδρώνω, λειψανδρία, αύτανδρος, παντρεύομαι** (< **υπανδρεύομαι**), **αντρειεύω** κ ά. Ακόμη και κύρια ονόματα: **Αλέξανδρος, Εύανδρος, Περίανδρος, Τέρπανδρος, Άνδρος, Ανδρέας** κ.ά. Τέλος, η **ανδρωνυμία**, η ονομασία τής έγγαμης γυναίκας από το όνομα τού συζύγου (*κυρία Παπαδοπούλου, κυρία Ανδριώτη* κ.τ ό.), δηλώνεται στην προφορική Ελληνική και μορφολογικά με την κατάλ **-αινα** των ανδρωνυμικών (*Γιώργ-αινα, Μήτσ-αινα* κ.λπ). Κορύφωμα ανδρωνυμικό είναι η λ. **ἀνδρίς**, που σημαίνει «γυνή» στη μετάφραση των Εβδομήκοντα! Ακόμη και στη σύνταξη το αρσενικό υπερισχύει τού θηλυκού γένους, π.χ *Ο Πέτρος και η γυναίκα του είναι γραμμένοι* (όχι *γραμμένες*!) *στα μητρώα τού Δήμου Αθηναίων* (ας προσεχθεί, πάντως, η χρήση τού όρου *μητρώα* και όχι *πατρώα*!) Γενικότερα, το αρσενικό χρησιμοποιείται στην επικοινωνία, όταν επιδιώκονται γενικές αναφορές, όπου η διάκριση τού γένους δεν έχει ιδιαίτερη σημασία· *Νομίζει κανείς* (όχι *καμία*) *πως θα βρέξει* Θα πρέπει ίσως να αναφερθεί ότι πολλές είναι οι «ανδροκρατικές λέξεις» τής Αρχαίας που δεν επιβίωσαν, όπως και άλλες που πλάστηκαν στη λόγια παράδοση. Από τις τελευταίες μνημονεύουμε τις εξής: **ανδραγωγός** (αντίθ παιδαγωγός, νηπιαγωγός), **ανδροβριθής** (αίθουσα), **ανδρόκαρδος, ανδροπληθής** και **ανδροφροσύνη**

Ανδρέας {-α κ -ου} κ. **Αντρέας** (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον αδελφό τού Πέτρου, ο οποίος κλήθηκε πρώτος στον κύκλο των μαθητών τού Χριστού και μαρτύρησε στην Πάτρα *(~ ο Πρωτόκλητος)* **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμόνων **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν. < αρχ. *ἀνήρ, ἀνδρός*, όνομα που γνώρισε ευρεία διάδοση από τους χριστιανικούς χρόνους εξαιτίας τού ομώνυμου Αποστόλου τού Χριστού. Το όνομα *Ανδρέας* έχει περάσει και σε ξέν. γλώσσες. πβ. αγγλ Andrew, γαλλ André, γερμ. Andreas κ.ά]

ανδρεία (η) {αρχ.} {χωρ πληθ.} η ιδιότητα τού ανδρείου, η γεναιότητα, η τόλμη: *στη μάχη επέδειξε μεγάλη ~* || *τιμήθηκε με το αριστείο ανδρείας* ΣΥΝ παλληκαριά, γενναιοψυχία ΑΝΤ δειλία, λιποψυχία, ανανδρία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανανδρία, -ία*

ανδρείκελο (το) {ανδρεικέλ-ου | -ων} **1.** (γενικά) οποιοδήποτε ομοίωμα ανθρώπου **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ ξύλινο ή μετάλλινο ομοίωμα ανθρώπου ή ζώου με αρθρωτά, κινητά μέλη, που επιτρέπουν διάφορες στάσεις, χρησιμοποιούμενο από τους καλλιτέχνες για τη σπουδή των στάσεων και αναλογιών τού σώματος ή για παραστάσεις: *θέατρο ανδρεικέλων* (κουκλοθέατρο) ΣΥΝ μαριονέτα, κούκλα **3.** (μτφ.) αυτός που στερείται αυτενέργειας, αυτοβουλίας και κατευθύνεται από άλλους. *αποδείχθηκε ότι ο υπουργός ήταν ~ που ελεγχόταν από όμιλο εταιρειών* ΣΥΝ υποχείριο, πιόνι, αχυράνθρωπος. μαριονέτα, ενεργούμενο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνδρείκελον*, ουδ. τού αρχ επιθ *ἀνδρείκελος* «ανθρωπόμορφος» < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *εἴκελος* «όμοιος» (ομόρρ *εἰκ-όνα, εἰκ-άζω, ἐπι-εικ-ής*)]

ανδρείος, -α, -ο κ. (λαϊκ.) **αντρείος** αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα. αποφασιστικότητα. τόλμη *~ μαχητές* ΣΥΝ γενναίος, παλληκάρι, αντρειωμένος ΑΝΤ άνανδρος, δειλός.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνδρεῖος* < *ἀνήρ, ἀνδρός* + παραγ επίθημα -εῖος]

ανδρειοσύνη [μεσν] κ. (λαϊκ.) **αντρειοσύνη** (η) η ανδρεία (βλ.λ).

ανδρειώνομαι κ. (λαϊκ.) **αντρειώνομαι** ρ. αμετβ. αποθ {ανδρειώθηκα, -μένος} **1.** αναπτύσσω ανδρεία αντίληψη και συμπεριφορά. γίνομαι ανδρείος· *και οι πλέον αδιάφοροι και εφησυχασμένοι συμπολίτες μας ανδρειώθηκαν μπροστά στον κίνδυνο, επιδεικνύοντας θαυμαστό θάρρος* ΣΥΝ αντρειεύομαι, παίρνω δύναμη, παίρνω θάρρος, εμψυχώνομαι **2.** (η μτχ ***ανδρειωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που επιδεικνύει γενναιότητα και δύναμη, παλληκαριά: *«και σαν πρώτ' ανδρειωμένη χαίρε, ω, χαίρ' Ελευθεριά»* (από τον Εθνικό Ύμνο) || *«τ' αντρειωμένου τ' άρματα δεν πρέπει να πουλιώνται»* (δημοτ. τραγ.) • **3.** ανδρώνομαι (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνδρειοῦμαι (-όο-)* < αρχ. *ἀνδρεῖος*]

Ανδριάνα κ. **Αντριάνα** (η) γυναικείο όνομα (βλ. κ. λ *Αδριανή*).
[ΕΤΥΜ < νεολατ Andriana < Adriana (θηλ τού Adrianus, βλ. λ. *Αδριανός*), που παρετυμολογήθηκε προς το όν. Andreas < μτγν *Ἀνδρέας* (βλ.λ.)].

ανδριάντας (ο) ολόγλυφο, φυσικού ή μεγαλύτερου από το φυσικό μεγέθους. ομοίωμα, συνήθ άνδρα, που στήνεται σε ανοιχτό, δημόσιο χώρο προς τιμήν τού προσώπου που παριστάνεται ΣΥΝ άγαλμα
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀνδριάς, -άντος* < *ἀνδρίον* «ανθρωπάκι» < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

ανδριάντας – άγαλμα – προτομή. Το **άγαλμα** δηλώνει τη γενική σημασία τού γλυπτού. τής γλυπτής παράστασης *Ο* **ανδριάντας** δηλώνει ειδικότερα ολόσωμη παράσταση ανθρώπου (ανδρός ή. καταχρηστικώς, γυναικός) ή περισσότερων μορφών (σύνθεση) Η **προτομή** δηλώνει αποκλειστικά το πάνω μόνο μέρος μιας ανθρώπινης μορφής (κεφάλι – στήθος) Συχνά για το *προτομή* χρησιμοποιείται και η λ **μπούστο** (< ιταλ. busto). → *άγαλμα*

ανδριαντοποιία (η) [αρχ.] {χωρ γεν. πληθ.} η κατασκευή ανδριάντων — **ανδριαντοποιός** (ο) [αρχ.].

ανδρικός, -ή, -ό [αρχ] κ. (καθημ.) **αντρικός** αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα. *~ κολόνια* || *~ όνομα / φωνή / χαρακτηριστικά / χορωδία* ΑΝΤ γυναικείος. — **ανδρικά** κ. (καθημ.) **αντρικά** επίρρ

ανδρικός – αντρικός – αντρίκειος. Τα **αντρικός / ανδρικός** διαφέρουν σημασιολογικά από το **αντρίκειος** Τα πρώτα δηλώνουν ουδέτερα και γενικά «καθετί που αναφέρεται στον άντρα»· το *αντρίκειος* δηλώνει εκφραστικά –με έμφαση και κατ' αντιδιαστολή προς τη γυναίκα– ό,τι ξεχωρίζει και θεωρείται ότι προσιδιάζει στον αντρικό χαρακτήρα Έτσι λ.χ. στη φρ *«αντρίκεια στάση»* τονίζεται το στοιχείο τού ανδρισμού σε αντίθεση προς το καθαρά περιγραφικό και ουδέτερο *«αντρική στάση»* Τέλος, το μεν **ανδρικός** -σε σχέση με το *αντρικός*- είναι περισσότερο εύχρ. στην τυπική, επίσημη μορφή τής γραφομένης Ελληνικής, ενώ το *αντρίκειος*, γραφόμενο με *-ει-*, φαίνεται ότι είναι ετυμολογικά ορθότερο (πβ. και *Λεξικό* Ανδριώτη), μια και ανάγεται σε μεσν **ανδρίκειος** (από το *ανδρικός*), πράγμα που είναι φανερό και στο επίθ **γυναικείος**, που επίσης παρουσιάζει τύπο **γυναίκειος** (με αναβιβασμένο τον τόνο), όπως και το *αντρίκειος* → *γυναικείος*

ανδρισμός (ο) [αρχ] **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών που συνθέτουν την τυπική εμφάνιση και προσωπικότητα τού άνδρα ΣΥΝ ανδροπρέπεια. αρρενωπότητα ΑΝΤ θηλυπρέπεια **2.** (ειδικότ) η γενναία και υπερήφανη στάση (που παραδοσιακά θεωρείται ότι αρμόζει στον άνδρα): *δεν το άντεχε ο ~ του να μείνει πίσω στη μάχη!* ΣΥΝ ανδρεία, αντρειοσύνη. παλληκαριά, ευψυχία ΑΝΤ. ανανδρία, δειλία **3.** η υπεύθυνη και ειλικρινής στάση: *είχε τον ~ να παραδεχθεί το λάθος του* ΣΥΝ λεβεντιά, υπευθυνότητα, θάρρος

ανδρο- / αντρο- κ **ανδρό- / αντρό-** κ. **ανδρ- / αντρ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με τον άνδρα: *ανδρό-μορφος, ανδρο-πρεπής, ανδρο-κρατία, ανδρο-λογία, αντρο-παρέα* **2.** τον σύζυγο. *αντρ-άδελφος*.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ἀνήρ. ἀνδρός*].

ανδρογόνο (το) **1.** ορμόνη που προκαλεί την ανάπτυξη δευτερευόντων φυλετικών χαρακτηριστικών τού άρρενος (λ χ. τριχοφυΐα) και ρυθμίζει την παραγωγή σπερματοζωαρίων (λ.χ. η τεστοστερόνη) **2.** ΒΙΟΛ ***ανδρογόνα*** (τα) χημικές ενώσεις που μπορούν να αναπληρώσουν στον άνδρα τις ανδρικές ορμόνες ή να υποβοηθήσουν τη λειτουργία τους (λ.χ. τής τεστοστερόνης).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. androgène < αρχ *ἀνδρογόνος* < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *γόνος*].

ανδρόγυνο κ. (καθημ.) **αντρόγυνο** (το) {ανδρογύν-ου | -ων} το συζυγικό ζεύγος, άνδρας και γυναίκα ΣΥΝ ζεύγος.
[ΕΤΥΜ Ουδ τού αρχ. επιθ *ἀνδρόγυνος* «ερμαφρόδιτος, θηλυπρεπής». Η σημ «συζυγικό ζευγάρι» είναι μεσν.].

ανδρόγυνος (ο) [αρχ] {ανδρογύν-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που μετέχει και τής γυναικείας και τής ανδρικής φύσεως, που έχει χαρακτηριστικά και των δύο φύλων ΣΥΝ ερμαφρόδιτος, αρσενικοθήλυκος **2.** (καταχρ) ο θηλυπρεπής άνδρας ΣΥΝ γυναικωτός, κίναιδος. Επίσης **ανδρογύνης** [μτγν.]. — **ανδρογυνισμός** (ο) κ. **ανδρογυνία** (η) [μτγν].

Ανδροκλής (ο) {-ή κ -έους} **1.** αρχαίος βασιλιάς των Μεσσηνίων (8ος αι π Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀνδροκλῆς* «ένδοξος άνδρας» < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα», πβ *Περι-κλῆς, Ἀγαθο-κλῆς, Θεμιστοκλῆς* κ ά.].

ανδροκοίτης (ο) {ανδροκοιτών} ο αρσενοκοίτης (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-κοίτης* < *κοίτη* «κλίνη»]

ανδροκρατία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η δομή εξουσίας που αναγνωρίζει κυρίαρχη ή προνομιακή θέση στους άνδρες ΣΥΝ φαλλοκρατία **2.** (γενικότ) η κυριαρχία των ανδρών στο πλαίσιο ενός συνόλου *η ~ στην πολιτική μας ζωή μαρτυρείται από την εξαιρετικά μειωμένη γυναικεία εκπροσώπηση στη Βουλή* ΑΝΤ γυναικοκρατία. — **ανδροκρατικός,** -ή, -ό, **ανδροκρατικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνδρας*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ androcracy]

ανδροκρατούμαι ρ αμετβ αποθ. {ανδροκρατείται... | ανδροκρατήθηκα} **1.** κυριαρχούμαι από τους άνδρες· *η ελληνική κοινωνία εξακολουθεί να ανδροκρατείται παρά τη νομοθετική κατοχύρωση τής ισοτιμίας των δύο φύλων* **2.** αποτελούμαι στην πλειονότητά μου από άνδρες: *τόσο το διπλωματικό όσο και το δικαστικό σώμα ανδροκρατούνται* ΑΝΤ γυναικοκρατούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

ανδροκτόνος, -ος, -ο αυτός που σκοτώνει άνδρες ΣΥΝ ανδροφόνος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. *-κτονία*]

ανδρολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (κατ' αναλογίαν προς τη γυναικολογία) ο ιατρικός κλάδος που μελετά το γεννητικό σύστημα. τη σεξουαλική ζωή και τα προβλήματα γονιμότητας τού άνδρα. — **ανδρολόγος** (ο), **ανδρολογικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *άνδρας* + *-λογία* < *λέγω*, < γαλλ. andrologie, άσχετο με το μτγν. *ἀνδρολογία* «στρατολογία ανδρών»]

Ανδρομάχη (η) **1.** η σύζυγος τού Έκτορα, γυιου τού Πριάμου, βασιλιά τής Τροίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *μάχη*].

Ανδρομέδα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού βασιλιά των Αιθιόπων, την οποία έσωσε από ανθρωποφάγο κήτος ο Περσέας **2.** ΑΣΤΡΟΝ (α) αστερισμός τού Β Ημισφαιρίου, εντοπισμένος ήδη από την αρχαιότητα (β) ***νεφέλωμα τής Ανδρομέδας*** γαλαξίας στον αστερισμό τής Ανδρομέδας, ο

πλησιέστερος στη Γη και ορατός με γυμνό μάτι υπό καλές συνθήκες παρατήρησης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-μέδα* < *μέδων* «κύριος, άρχοντας» < ρ *μέδω* «είμαι ηγέτης, κυβερνώ» (βλ κ. *Μέδουσα*)].

ανδρομορφισμός (ο) ΒΙΟΛ ο αρρενομορφισμός (βλ λ.).

Ανδρονίκη (η) γυναικείο όνομα

Ανδρόνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-νικος* < *νίκη*].

ανδρόπαυση (η) {-ης κ -αύσεως | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ το αντίστοιχο τής γυναικείας εμμηνόπαυσης στον άνδρα, που παρατηρείται συνήθ. μετά την ώριμη ηλικία με σταδιακή κάμψη τής σεξουαλικής δραστηριότητας λόγω μειωμένης εκκρίσεως ανδρικών ορμονών (ανδρογόνων)
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. andropausis]

ανδροπρεπής, -ής, -ές {ανδροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ανδροπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά συμπεριφοράς και εμφάνισης τα οποία, σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις, χαρακτηρίζουν τον άνδρα: ~ *τρόποι / φέρσιμο / εξήγηση* || *η έντονη τριχοφυΐα, το μυώδες σώμα, η βαριά φωνή, το τετράγωνο πιγούνι θεωρούνται ~ χαρακτηριστικά* ΣΥΝ αρρενωπός, αντρίκειος ΑΝΤ θηλυπρεπής — **ανδροπρεπώς** επίρρ., **ανδροπρέπεια** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-πρεπής* < *πρέπω* «ταιριάζω»].

Άνδρος (η) **1.** το βορειότερο νησί των Κυκλάδων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού αλλιώς *Χώρα* — **Ανδριώτης** (ο), **Ανδριώτισσα** (η), **ανδριώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., πιθ < *ἀνήρ, ἀνδρός*. Σύμφωνα με τη μυθολογία, το νησί έλαβε το όνομά του από τον ήρωα *Ἄνδρο*, ο οποίος κατοίκησε και ανδραγάθησε εκεί Οι ιστορικές μαρτυρίες δείχνουν ότι το νησί είχε και άλλα αρχ ονόματα (π χ *Γαῦρος, Λασία, Ὑδροῦσα* κ.ά.). Ειδικότερα το *Γαῦρος*, που είναι και το αρχαιότερο, αποτελεί πιθ. κατάλοιπο τής πελασγικής παρουσίας στο νησί μέχρι τον 10ο αι. π.Χ., οπότε κατοικήθηκε από τους Ίωνες]

ανδροφόνος, -ος, -ο [αρχ.] (λογοτ.-λόγ) αυτός που προκαλεί τον θάνατο ανδρών *η ~ μάχη* ΣΥΝ ανδροκτόνος.

ανδρωνίτης (ο) {ανδρωνιτών} ΒΟΤ το σύνολο των αρσενικών οργάνων που περιβάλλουν τον ύπερο στα τέλεια άνθη
[ΕΤΥΜ Απόδ. ελληνογενούς ξέν. όρου, πβ. αγγλ. androecium < andro- (< *ἄνδρας*) + -ecium < *οἶκος*].

ανδρώνω κ **αντρώνω** ρ μετβ. {άνδρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω κάτι να αποκτήσει οριστική μορφή, να ολοκληρωθεί και να δυναμώσει: «*αυτοί οι δύο γέννησαν, γαλούχησαν, καθοδήγησαν και άνδρωσαν αυτό το πρωτοπόρο θέατρο*» (εφημ.)˙ (συνήθ το μεσοπαθ. ***ανδρώνομαι / αντρώνομαι***) **2.** βρίσκομαι στη διαδικασία μεταβάσεως από την παιδική στην ηλικία τού ώριμου άνδρα, περνώ από την εφηβεία στην ωριμότητα: *η φωνή του, που γινόταν πιο βαριά, και οι τρίχες, που έβγαζε στο πρόσωπο, έδειχναν ότι ανδρωνόταν* **3.** περνώ τη διαδικασία διαμόρφωσης τής προσωπικότητάς μου, κυρ. κατά τα πρότυπα ανδρικής συμπεριφοράς που επικρατούν: *ανδρώθηκε κι έγινε πια σωστό παλληκάρι* **4.** (μτφ.) ολοκληρώνω την ανάπτυξή μου μέσα από έντονες εμπειρίες, δραματικά γεγονότα: *το φοιτητικό κίνημα ανδρώθηκε στη δεκαετία τού '70* — **άνδρωση** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνδροῦμαι (-όο-)* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

ανδρωνυμικό (το) όνομα γυναίκας προερχόμενο από το βαπτιστικό τού συζύγου της, π χ *Κώσταινα: η γυναίκα τού Κώστα, Γιώργαινα. η γυναίκα τού Γιώργου, Παναγιώταινα˙ η γυναίκα τού Παναγιώτη* Επίσης **ανδρωνύμιο** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *ὄνυμα*, αιολ τύπος τής λ *ὄνομα*, με αρχική σημ. τη χρήση ονόματος ζώου για άνθρωπο (π.χ. *Σκύμνος, Πῶλος* κ.ά.)].

ανε- κ. **ανέ-** (λαϊκ) στερητικό πρόθημα. βλ. *α- / αν-˙ άβαθος – ανέβαθος, άβγαλτος – ανέβγαλτος, άβλαβος – ανέβλαβος, αγύριστος – ανεγύριστος, άγνωμος – ανέγνωμος*
[ΕΤΥΜ μεσν. τύπος στερητικού, που απαντά προ συμφώνου, π χ. *ἄγνωρος – ἀνέγνωρος, ἄβλαβος – ἀνέβλαβος* κ.ά , ή παράλληλα με κανονικούς τύπους (με *ἀ-* στερητ.), π.χ. *ἄγγιχτος – ἀνέγγιχτος* Το στερητικό *ἀνε-* σχηματίστηκε κατ᾽ αναλογίαν προς λ που αρχίζουν από *ε-* και δέχονται στερητικό *ἀν-* (π.χ. *ἀνελέητος, ἀνέκφραστος, ἀνεκδιήγητος* κ.ά.), από όπου αποσπάστηκε το *ανε-*, επειδή θεωρήθηκε στερητικό σχηματιστικό πρόθεμα (*αν-ελέητος* → *ανε-λέητος* και αναλογικά *ανέ-βλαβος*).

ανεβάζω ρ μετβ {ανέβασ-α, -μένος} **1.** μεταφέρω (κάτι) από κάτω προς τα πάνω, τοποθετώ σε υψηλότερο σημείο, κάνω (κάτι/κάποιον) να ανέβει˙ *κάθε φθινόπωρο ανεβάζει τα καλοκαιρινά στα ψηλά ντουλάπια και κατεβάζει τα χειμωνιάτικα* || *ανέβασέ μου πάνω τις τσάντες* || ~ *το φερμουάρ* ΑΝΤ κατεβάζω (μτφ) **2.** φέρνω (κάτι) σε υψηλότερο επίπεδο, αυξάνω. ~ *τους μισθούς / τις τιμές / τους ρυθμούς παραγωγής / τη θερμοκρασία / τα όρια* || ~ *το ενδιαφέρον / το επίπεδο τής συζήτησης / το ηθικό κάποιου*˙ ΦΡ (εκφραστ.) ***ανεβάζω το αίμα στο κεφάλι (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* **3.** (ειδικότ) αυξάνω την ένταση σε (κάτι): *είχε ανεβάσει τόσο τον τόνο τής φωνής του, που γινόταν προσβλητικός* || ~ *την ένταση τού ραδιοφώνου* ΣΥΝ δυναμώνω, υψώνω **4.** αποδίδω μεγαλύτερη αξία, θεωρώ περισσότερο άξιο. *τον έχει ανεβάσει πολύ στην εκτίμησή μου η αξιοπρεπής στάση του* ΦΡ ***ανεβάζω (κάποιον) στα ύψη / στα ουράνια*** επαινώ (κάποιον) υπερβολικά, λέω (γι᾽ αυτόν) εγκώμια ΣΥΝ εξυμνώ, εκθειάζω **5.** βελτιώνω την ψυχική κατάσταση κάποιου: *τον ανέβασε πολύ η ζεστή υποδοχή του από τους φίλους του* **6.** (η μτχ ***ανεβασμένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που βρίσκεται σε πολύ καλή ψυχική διάθεση, σε ευφορία, σε μεγάλο κέφι: *είναι ~ μετά τη νίκη τής ομάδας του* (β) (αργκό) αυτός που έχει ανεβεί κοινωνικά ή που ντύνεται και συμπεριφέρεται όπως τα μέλη των ανώτερων τάξεων˙ *πολύ ~ άτομο* ΣΥΝ. χάι • **7.** αποκαλώ κάποιον συνεχώς με προσβλητικό χαρακτηρισμό, σε φρ όπως ***βλάκα τον ανεβάζει, βλάκα τον κατεβάζει / άχρηστο τον ανεβάζει, άχρηστο τον κατεβάζει*** κ.λπ. **8.** (για θεατρικό έργο) ετοιμάζω και παρουσιάζω στο κοινό παράσταση. «*τον χειμώνα θα ανεβάσουν το άπαιχτο στην Ελλάδα έργο τού βραβευμένου συγγραφέα* » (εφημ.) **9.** ΜΟΥΣ κουρδίζω σε υψηλότερη νότα ~ *τις χορδές* — **ανέβασμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν (από τον παρατατικό *ἀνέβαζα* τού ρ. *ἀναβάζω* με διατήρηση τής εσωτερικής αύξησης, πβ *ανέβαινα > ανεβαίνω, συνέπαιρνα > συνεπαίρνω* κ.ά.) < *ἀναβάζω* < αρχ. *ἀναβιβάζω*. Η σημ. «ανεβάζω θεατρικό έργο» οφείλεται στο γαλλ monter (une pièce de théâtre)]

> **ανεβάζω – ανεβαίνω, κατεβάζω – κατεβαίνω.** Τα σύνθετα **ανεβάζω / κατεβάζω** έχουν ενεργητική και, σπανιότερα, παθητική διάθεση, ενώ τα **ανεβαίνω / κατεβαίνω** είναι μέσης διαθέσεως. Τα πρώτα είναι μεταβατικά, τα δεύτερα αμετάβατα. Διαφέρουν δηλ –και αλληλοσυμπληρώνονται– συντακτικώς *Οι έμποροι ανεβάζουν / κατεβάζουν τις τιμές* (ενεργ) – *Οι τιμές ανεβαίνουν / κατεβαίνουν* (μέσ) και *Στους ψηλότερους ορόφους των ουρανοξυστών τα έπιπλα ανεβάζονται / κατεβάζονται με γερανούς* (παθ.).

ανεβαίνω ρ μετβ. κ αμετβ {ανέβ-ηκα, θα/να ανεβώ/ανέβω, έχω ανεβεί/ανέβει, -ασμένος} ♦ **1.** (μετβ) κινούμαι πάνω σε ανηφορική επιφάνεια, δρόμο που οδηγεί προς τα πάνω: ~ *την ανηφόρα / το βουνό / τη σκάλα* ♦ (αμετβ) (+σε) **2.** μετατοπίζομαι προς υψηλότερο επίπεδο, κινούμαι ανοδικά, προχωρώ προς τα πάνω *κάθε Κυριακή ανεβαίνει στο βουνό* || *ο ήλιος ανεβαίνει ψηλά στον ουρανό* || ~ *στο δέντρο* ΣΥΝ ανέρχομαι ΑΝΤ κατεβαίνω ΦΡ ***μου ανεβαίνει το αίμα στο κεφάλι*** βλ λ. *αίμα* **3.** επιβιβάζομαι (σε μεταφορικό μέσο): ~ *στο αεροπλάνο / στο λεωφορείο* **4.** μετακινούμαι προς βόρεια κατεύθυνση: *αύριο ανεβαίνει στη Θεσσαλονίκη από την Αθήνα* **5.** (γενικότ.) μετακινούμαι από το κέντρο προς την περιφέρεια ή από τα παράλια προς τα μεσόγεια: *το πρωί θα είμαι στο κέντρο, αλλά το μεσημέρι θ' ανεβώ στην Κηφισιά* **6.** αυξάνεται ο όγκος μου, υψώνεται η στάθμη μου: *μετά τις βροχές το νερό τής λίμνης ανέβηκε αισθητά* **7.** κερδίζω μεγαλύτερη αναγνώριση μέσα σε πλαίσιο σχέσεων και αξιών, ανέρχομαι επαγγελματικά ή κοινωνικά *έχει την ικανότητα να ανεβαίνει στην εκτίμηση των υπολοίπων* || *ανεβαίνει συνεχώς επαγγελματικά μετά τη συμφωνία* **8.** προωθούμαι (σε υψηλά αξιώματα, σε θέσεις εξουσίας) *το κόμμα, είπε, θ᾽ ανέβει ξανά στην κυβέρνηση* || ~ *στον θρόνο* (γίνομαι βασιλιάς) **9.** αυξάνεται η τιμή μου, υψώνομαι σε κλίμακα μετρήσεως: *το δολάριο ανέβηκε πάλι* || *μου ανεβαίνει η αδρεναλίνη* || *όταν συγχίζεται, του ανεβαίνει η πίεση* ΦΡ ***ανεβαίνουν οι μετοχές (κάποιου)*** (μτφ) κάποιος αποκτά μεγαλύτερο κύρος, αποκτά μεγαλύτερη κοινωνική αξία *έχουν ανέβει πολύ οι μετοχές του τελευταία όλο συνεντεύξεις σε περιοδικά και εμφανίσεις στην τηλεόραση είναι!* **10.** βελτιώνεται η ψυχική μου κατάσταση˙ *έχει ανέβει τώρα τελευταία με τον καινούργιο του δεσμό* (βλ. κ. λ *ανεβάζω*) **11.** παρουσιάζομαι σε κοινό: *σήμερα ανεβαίνει το νέο έργο τού Θεάτρου Τέχνης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεβάζω*
[ΕΤΥΜ μεσν (από τον παρατατικό *ἀνέβαινα* τού ρ *ἀναβαίνω* με διατήρηση τής εσωτερικής αύξησης, πβ. *ἀνέβαζα > ἀνεβάζω, συνέφερνα > συνεφέρνω* κ.ά) < αρχ. *ἀναβαίνω* «κινούμαι προς τα πάνω, προς βορράν, ανέρχομαι» < *ἀνα-* + *βαίνω*].

ανεβατός, -ή, -ό κ **αναβατός** **1.** αυτός που έχει ζυμωθεί με προζύμι και έχει φουσκώσει ~ *ψωμί / κουλουράκια* **2.** (κέντημα) που προεξέχει ελαφρώς από την επιφάνεια.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀναβατός* «εύκολος στην ανάβαση» (< *ἀναβαίνω*). πβ. *ανεβαίνω, ανεβάζω*]

ανεβοκατεβάζω ρ. μετβ [μεσν] {ανεβοκατέβασα} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μετακινείται επανειλημμένα από πάνω προς τα κάτω και αντίστροφα **2.** (μτφ. για αξία, τιμή προϊόντος) αυξομειώνω˙ *οι έμποροι ανεβοκατεβάζουν τις τιμές ανάλογα με τη ζήτηση των προϊόντων τους στην αγορά* **3.** (μτφ.) αναδεικνύω και καθαιρώ από αξίωμα, θέση: *τα Μ Μ Ε θεωρείται ότι ανεβοκατεβάζουν κυβερνήσεις*.

ανεβοκατεβαίνω ρ αμετβ. [μεσν] {ανεβοκατέβηκα} **1.** ανεβαίνω και κατεβαίνω στην ίδια διαδρομή **2.** (συνεκδ.) μεταβάλλομαι ως προς την αξία μου ακολουθώντας συνεχώς αλλεπάλληλη ανοδική και καθοδική πορεία *οι μετοχές στο χρηματιστήριο ανεβοκατεβαίνουν κάθε εβδομάδα.* — **ανεβοκατέβασμα** (το).

ανέγγιχτος, -η, -ο **1.** αυτός που διατηρείται εξ ολοκλήρου ακέραιος, στην αρχική του κατάσταση, χωρίς να έχει υποστεί μείωση τής αρχικής του ποσότητας ή μεταβολή των πρωτογενών του ιδιοτήτων ΣΥΝ άθικτος, απείραχτος **2.** (σπάν) αυτός που δεν έχει καμία σεξουαλική επαφή: *ήθελε να μείνει η κόρη του ~ μέχρι την ημέρα τού γάμου της* ΣΥΝ αγνός, απείραχτος, παρθένος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *ἐγγίζω*].

ανεγγύητος, -η, -ο [1782] αυτός που δεν εξασφαλίζεται με εγγυήσεις, για τον οποίο δεν έχουν δοθεί οι απαιτούμενες εγγυήσεις: *η τράπεζα δεν μπορεί να χορηγήσει ~ δάνειο.* Επίσης **ανέγγυος,** -α, -ο [αρχ] — **ανεγγύητα** επίρρ.

ανεγείρω ρ. μετβ {ανέγ-ειρα (λόγ ανήγειρα), -έρθηκα (λόγ. μτχ ανεγερθείς, -είσα, -έν), -ερμένος} **1.** θέτω θεμέλια και κτίζω (κατοικία, ναό, σύνολο εγκαταστάσεων κ.λπ): *προσέφερε την έκταση αυτή, για να ανεγερθεί ναός εις μνήμην τού πολιούχου αγίου* **2.** (ειδικότ. για μνημείο) κατασκευάζω και στήνω (σε βάση). *στο κέντρο τής πλατείας θα ανεγερθεί ηρώο προς τιμήν των πεσόντων* ΣΥΝ υψώνω
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ἐγείρω*].

ανέγερση (η) [μτγν] {-ης κ -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} **1.** η θεμελίωση και το κτίσιμο: *η ~ ναού / σχολείου* **2.** (ειδικότ. για μνημείο) η κατασκευή και το στήσιμο (σε βάση): *~ μνημείου / ηρώου.* — **ανεγερτικός,** -ή, -ό.

ανεγκεφαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η τερατογενής διάπλαση εμβρύου, από το οποίο λείπει μέρος ή και όλος ο εγκέφαλος (ή/και ο νωτιαίος μυελός)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ anencéphalie].

ανεγκέφαλος, -η, -ο [μτγν] **1.** ΙΑΤΡ αυτός που γεννιέται με ανεγκεφαλία *~ έμβρυο* **2.** (συνήθ. μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής και πνευματικής διαύγειας: *μερικοί ~ επιδίδονται σε καταστροφές αθλητικών χώρων* ΣΥΝ ανόητος. άμυαλος, κρετίνος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

ανέγκλητος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχει εγκαλέσει κανείς ή δεν μπορεί να τον εγκαλέσει.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἐγκαλῶ (-έω)*].

ανέγνων, έγνων, κατέγνων *(ἀνέγνων, ἔγνων. κατέγνων)* διάβασα, κατάλαβα, καταδίκασα (φράση που αποδίδεται στον αυτοκράτορα Ιουλιανό, ο οποίος, αφού διάβασε και θεώρησε ότι κατάλαβε τις απόψεις των χριστιανών, προέβη στην καταδίκη τους) για να εκφράσει κανείς κατηγορηματική απόρριψη προς κάτι το οποίο έχει γνωρίσει και θεωρεί ότι το έχει κατανοήσει.
[ΕΤΥΜ Αρχ. αόρ β' τού ρήματος *γιγνώσκω* και των συνθέτων του (από *ἀνα-* και *κατα-*)].

ανεγνωρισμένος, -η, -ο → αναγνωρισμένος

ανεγχείρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εγχειριστεί: *ρήξη ~ ανευρύσματος τής αορτής.* Επίσης **ανεγχείριστος**.

ανεδαφικός, -ή. -ό **1.** αυτός που δεν στηρίζεται σε λογική βάση ΣΥΝ αστήρικτος, αβάσιμος **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που δεν μπορεί να υλοποιηθεί, να πραγματοποιηθεί. επειδή δεν συμφωνεί με την τρέχουσα πραγματικότητα: *οι προτάσεις τού Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. για την ανάπλαση τής περιοχής είναι ~, διότι δεν συνοδεύονται από τα απαραίτητα κονδύλια || ~ σχέδιο* ΣΥΝ ουτοπικός, ανέφικτος. — **ανεδαφικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. groundless].

ανέθρεψα ρ ‣ ανατρέφω

ανειδίκευτος, -η. -ο αυτός που δεν έχει εργασιακή ειδίκευση *~ εργάτης / προσωπικό* ΑΝΤ ειδικευμένος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ non-specialised].

ανείκαστος, -η, -ο (λόγ) **1.** αυτός που δεν μπορούμε να τον εικάσουμε **2.** (συνεκδ) ο αναπάντεχος. *~ συμφορά.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ. + *εἰκάζω*].

ανεικονικός, -ή. -ό (για έργο ή καλλιτέχνη) **1.** που σχετίζεται με την ανεικονική τέχνη **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ ***ανεικονική τέχνη*** η τάση τής μη παραστατικής τέχνης, κυρ στη ζωγραφική, που στηρίζεται στην απόρριψη τής παραδοσιακής σύνθεσης, την αφαίρεση κ.ά. (ειδικότ.) ο διάκοσμος που βασίζεται στην απουσία απεικονίσεως προσώπων, ανθρώπινων μορφών: *~ ζωγραφική* (λ χ. στους αραβικούς ναούς).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ. aniconic]

ανειλημμένος, -η, -ο (λόγ) αυτός τον οποίο έχει αναλάβει κάποιος, με αποτέλεσμα να λειτουργεί δεσμευτικά: *έχω ήδη ~ υποχρεώσεις, που δεν θα μου επιτρέψουν να βρεθώ απόψε κοντά σας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω. μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *ἀναλαμβάνω*]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **ανειλημμένος** ορθογραφείται έτσι ως μετοχή τού αρχ. μέσου παρακειμένου *εἴλημμαι,* που σχηματίζεται από το θέμα *(σ)ληβ- (λῆψις. λῆμμα): *σέ-σληβ-μαι > εἴλημμαι.* Το αρχ. ε αντεκτείνεται σε *ει* μετά την απλοποίηση τού *-σλ-* σε *-λ-* Τα δύο *-μ-* προέρχονται από αφομοίωση τού *β* προς το *μ* που ακολουθεί. *βμ > μμ* ‣ *λαμβάνω*

ανειλικρινής, -ής, -ές [1849] {ανειλικριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που δεν εκδηλώνει τις πραγματικές προθέσεις του ΣΥΝ υποκριτικός. δόλιος ΑΝΤ ειλικρινής **2.** αυτός που δεν περιέχει πλήρως την αλήθεια. που αποκρύπτει στοιχεία· *~ φορολογική δήλωση.* — **ανειλικρινώς** επίρρ., **ανειλικρίνεια** (η) [1869]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες.*

ανειμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από χαλαρότητα: *~ λόγος / συνείδηση / στάση || ~ καθαρεύουσα / δημοτική* ΣΥΝ χαλαρός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ ρ. *ἀνίημι* «χαλαρώνω». βλ. λ *άνεση*].

ανείπωτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια. να περιγραφεί με λέξεις: *~ χαρά* ΣΥΝ απερίγραπτος. ανέκφραστος. άφατος. — **ανείπωτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + θ *εἰπ-*, από όπου και αόρ β' *εἶπον*, ρ. *λέγω*]

ανειρήνευτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός στον οποίο δεν επικρατούν συνθήκες ειρήνης και ασφάλειας **2.** αυτός που δεν επιδέχεται ειρήνευση. που δεν έχει ειρηνικό τέλος· *~ διαμάχη*

ανείσπρακτος, -η, -ο [μτγν] κ **ανείσπραχτος** αυτός που δεν έχει εισπραχθεί *~ φόροι / ενοίκια / εισφορά* ΣΥΝ απλήρωτος.

ανέκαθεν επίρρ.: από την πρώτη στιγμή. πάντοτε· *η συμπεριφορά του ~ χαρακτηριζόταν από καιροσκοπισμό* ΣΥΝ εξαρχής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + επίρρ *ἑκάς* «μακριά» (πβ. *Ἀκάδημος < ἑκάς + δῆμος*) + *-θεν*]

> **από ανέκαθεν!** Λανθασμένη –με την έννοια τού περιττού– χρήση αντί τού απλού (αρχαιοπρεπούς) **ανέκαθεν**, που μόνο του, λόγω τής καταλήξεως **-θεν**, δηλώνει το *από* Άρα περιττεύει να πούμε συγχρόνως *από* και *-θεν*, αφού σημαίνουν το ίδιο (πβ. και την εξίσου πλεοναστική χρήση **εκ τού μακρόθεν** αντί **μακρόθεν**). Ωστόσο. επειδή πολύ νωρίς η κατάλ. *-θεν* –που δήλωνε «προέλευση» και λειτουργούσε ως αφαιρετική πτώση– έπαψε να χρησιμοποιείται, οι ομιλητές τής γλώσσας προσέφυγαν στο *από*, για να δηλώσουν σαφέστερα τη σημ τής προέλευσης.
> Η αρχαιοπρεπής χρήση τού *-θεν* στο *ανέκαθεν* απαντά και σε άλλες παγιωμένες χρήσεις παλαιότερων επιρρ. σε *-θεν* **εκείθεν, εντεύθεν, ένδοθεν, οίκοθεν, μακρόθεν, πανταχόθεν, άνωθεν, έξωθεν, εκατέρωθεν, παλαιόθεν** κ.ά. ‣ *-θεν*

ανεκδήλωτος, -η, -ο [1888] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν εκδηλώνει τις προθέσεις ή τις διαθέσεις του, αυτός που κρατά στάση επιφυλακτικότητας ή ουδετερότητας ΑΝΤ εκδηλωτικός **2.** αυτός που δεν έχει εκδηλωθεί, που μένει κρυφός και άγνωστος: *~ επιθυμία / συναίσθημα* ΣΥΝ αφανέρωτος.

ανεκδιήγητος, -η, -ο **1.** (κακόσ.) αυτός που δεν μπορεί να τον διηγηθεί κανείς. να τον περιγράψει, να τον εκφράσει με λόγια *επικρατούσε μια πραγματικά ~ κατάσταση παντελής έλλειψη οργάνωσης. εξοργιστικό χάος* ΣΥΝ απερίγραπτος **2.** (συνεκδ) αυτός που εκτρέπεται από τα αποδεκτά μέτρα, με αποτέλεσμα να προκαλεί το γέλιο: *μη μου μιλήσεις γι' αυτόν· τον γνωρίζουν όλοι στην παρέα ως ~ τύπο* ΣΥΝ γελοίος, φαιδρός. — **ανεκδιήγητα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «απερίγραπτος. ανείπωτος», < *ἀν-* στερητ. + *ἐκδιηγοῦμαι* «περιγράφω». Η αρχική σημ. απαντά στην Κ.Δ. (*Χάρις τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ, Β' Κορ.* 9.15)]

ανέκδοτο (το) {ανεκδότ-ου | -ων} **1.** σύντομη αφήγηση που έχει σκοπό να προκαλέσει το γέλιο: *λέει τα πιο έξυπνα ανέκδοτα || πετυχημένο / ξεκαρδιστικό / σόκιν / τολμηρό / άσεμνο ~ || ποντιακά ~* ΣΥΝ. αστείο· ΦΡ ***από άλλο ανέκδοτο*** βλ. λ. *άλλος* • **2.** σύντομη αφήγηση ιστορικού ή βιογραφικού χαρακτήρα. που λειτουργεί συμπληρωματικά προς την επίσημη ιστορία· *τα ~ που αναφέρονται σε ήρωες τού '21 μας βοηθούν να σχηματίσουμε σαφή εικόνα για την εποχή τους || ιστορικό ~* — (υποκ) **ανεκδοτάκι** (το) (σημ 1)
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ *ἀνέκδοτος* «μυστικός, μη εκδεδομένος» Η σημ «αστείο, ευτράπελο» οφείλεται στο ομώνυμο *(Ἀνέκδοτα)* έργο τού ιστορικού Προκοπίου (6ος αι. μ Χ). το οποίο αποδόθηκε στη Λατινική ως *Anecdota* (> γαλλ. anecdotes, από όπου και η σύγχρονη ελλην. σημ.) Η σημ τής λ από το «ανέκδοτος». επομένως «άγνωστος στους πολλούς, περίεργος. απρόοπτος». πέρασε στη σημ. «αυτός που προκαλεί την περιέργεια. που ξενίζει. ξαφνιάζει, προκαλεί γέλιο», άρα «εύθυμος, αστείος, χιουμοριστικός»]

ανεκδοτολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η παρουσίαση περιστατικών χωρίς πραγματική σπουδαιότητα αλλά με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το ευρύ κοινό: *η ~ σχετικά με την προσωπική ζωή των πολιτικών.* — **ανεκδοτολόγος** (ο/η) [1887]. **ανεκδοτολογικός,** -ή, -ό [1895]. **ανεκδοτολογικά** επίρρ

ανέκδοτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εκδοθεί σε βιβλίο, που δεν έχει δημοσιευθεί *~ ποιητική συλλογή / χειρόγραφο / ντοκουμέντο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἐκδίδωμι*]

ανέκκλητος, -η, -ο ΝΟΜ (απόφαση) η οποία σύμφωνα με τον νόμο ήδη από την έκδοσή της δεν προσβάλλεται με έφεση (π χ. αποφάσεις επί μικροδιαφορών): *η απόφαση τού δικαστηρίου είναι ~ και δεν επιδέχεται προσφυγή σε εφετείο.* — **ανέκκλητα / ανεκκλήτως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ + *ἐκκαλῶ (-έω)*]

ανεκλάλητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια: *~ χαρά / δόξα* ΣΥΝ ανείπωτος, άφατος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ἐκλαλῶ (-έω)* «γνωστοποιώ. φανερώνω»].

ανεκμετάλλευτος, -η. -ο [1876] **1.** αυτός που δεν έχει αξιοποιηθεί κατάλληλα, ώστε να μπορεί να αποφέρει κέρδη ή ωφέλεια: *ο ορυκτός πλούτος τής χώρας παραμένει σε μεγάλο βαθμό ~ || δεν αφήνει καμία ευκαιρία ~* ΣΥΝ αναξιοποίητος **2.** (γενικότ) αυτός που δεν τον έχουν χρησιμοποιήσει ιδιοτελώς: *δεν άφησε κανέναν γνωστό του ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*

ανεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν εκπληρώθηκε, που δεν έγινε πραγματικότητα: *~ φιλοδοξία / ελπίδα / πόθος / όνειρο / επιθυμία* ΣΥΝ απραγματοποίητος ΑΝΤ εκπληρωμένος

ανεκτέλεστος, -η, -ο [1854] αυτός που δεν έχει εκτελεστεί, δεν έχει υλοποιηθεί: *~ εντολή / διαταγή / έργο / διαθήκη.*

ανεκτικός, -ή. -ό κ **ανεχτικός** αυτός που δείχνει υψηλό βαθμό ανοχής και διαλλακτικότητας, που επιτρέπει την αντίθετη άποψη, στάση. συμπεριφορά: *σήμερα η κοινωνία είναι πιο ~ σε ζητήματα συμπεριφοράς και προτιμήσεων || είναι υπερβολικά ~ μαζί της και την έχει κακομάθει* ΣΥΝ διαλλακτικός, ελαστικός, επιεικής ΑΝΤ αδιάλλακτος, απόλυτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοχή*
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ *ἀνέχομαι*].

> **ανεκτικός – ανεκτός.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά: **ανεκτικός** είναι αυτός που έχει **ανεκτικότητα**, υπομονή και κατα-

α- / αν- *στερητικό*
α-νανούριστος, -η. -ο
αν-εγκαινίαστος, -η, -ο
αν-εγκωμίαστος, -η, -ο
αν-ειδοποίητος, -η, -ο
αν-εκδίκαστος, -η, -ο
αν-εκκαθάριστος, -η, -ο
αν-εκμυστήρευτος, -η, -ο
αν-εκπαίδευτος, -η, -ο
αν-εκποίητος, -η, -ο
αν-εκτύπωτος, -η, -ο
αν-εκφώνητος, -η, -ο
αν-εκχώρητος, -η, -ο
αν-ελεήμων, -ων, -ον
αν-ελευθέρωτος, -η, -ο
αν-εμβολίαστος, -η, -ο

νόηση για τους άλλους (πβ. αγγλ. tolerant)· **ανεκτός** είναι αυτός που μπορεί κανείς να τον ανεχθεί: *Η συμπεριφορά του είναι ακόμη ανεκτή· δεν έχει ξεπεράσει τα όρια, αλλά Στη σημερινή εποχή με τα τόσα προβλήματα πρέπει να είμαστε ανεκτικοί απέναντι στους άλλους.* Άρα το *ανεκτικός* έχει ενεργητική, ενώ το *ανεκτός* παθητική σημασία.

ανεκτικότητα (η) [1873] {χωρ. πληθ.} η κατανόηση για τους άλλους, η στάση ανοχής απέναντι σε κάποιον/κάτι: *η ~ στις θρησκευτικές, ηθικές και πολιτικές αντιλήψεις άλλων μελών τής κοινωνίας είναι απαραίτητη για μια ομαλή συνύπαρξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανοχή.*

ανεκτίμητος, -η, -ο [1834] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει ακόμα εκτιμηθεί, που δεν έχει ακόμα υπολογιστεί η αξία του ΣΥΝ αδιατίμητος ΑΝΤ εκτιμημένος **2.** (συνήθ. για αξία) τόσο μεγάλος, ώστε δεν είναι δυνατόν να υπολογιστεί *αγόρασε ένα κόσμημα ~ αξίας* ΣΥΝ ανυπολόγιστος **3.** (συνεκδ.) αυτός που έχει καθοριστική σημασία για κάποιο έργο, κάποια προσπάθεια: *η συμβολή σου στην υπόθεση αυτή ήταν πραγματικά ~· δεν ξέρω τι θα έκανα χωρίς εσένα* ΣΥΝ πολύτιμος ΑΝΤ αμελητέος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inestimable]

ανεκτός, -ή, -ό κ **ανεχτός 1.** αυτός τον οποίο μπορεί να ανεχθεί, να αντέξει κανείς *η συμπεριφορά του δεν είναι ~* || (μτφ.) *το κρύο είναι ~ ακόμη* || *οι ενέσεις κορτιζόνης δεν είναι ~ από τον οργανισμό του* ΣΥΝ υποφερτός **2.** αυτός που μόλις υποφέρεται: *οι τιμές βρίσκονται σε ~ επίπεδα* (ούτε πολύ υψηλές ούτε πολύ χαμηλές). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεκτικός, έχω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνέχομαι*]

ανέκφραστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει καμία ιδιαίτερη έκφραση, που δεν εκδηλώνει κανένα συναίσθημα: *με κοιτούσε ~* || *~ πρόσωπο / μάτια / βλέμμα* **2.** αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια. κυρ. για τον Θεό: *«Σὺ γὰρ εἶ Θεὸς ἀνέκφραστος, ἀπερινόητος, ἀόρατος, ἀκατάληπτος»* (Θεία Λειτουργία). — **ανέκφραστα** επίρρ.

ανελαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει ελαστικότητα ή ευκαμψία ΣΥΝ δύσκαμπτος, αλύγιστος ΑΝΤ ελαστικός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αυστηρός, που δεν αφήνει περιθώρια τροποποιήσεων ή εξαιρέσεων, καταπιεστικός. *~ νομοθεσία / διατάξεις* ΣΥΝ. άκαμπτος • **3.** ΟΙΚΟΝ αυτός που δεν επηρεάζεται από τις μεταβολές άλλων μεγεθών: *~ δαπάνες* (μισθοί, συντάξεις, πάγια έξοδα) ΣΥΝ πάγιος ΑΝΤ ελαστικός — **ανελαστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. inelastic].

ανέλεγκτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν ελέγξει: *~ υποθέσεις / χρήσεις* (από την εφορία) ΣΥΝ ανεξέταστος ΑΝΤ ελεγμένος. — **ανέλεγκτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *-έλεγκτος* < *ἐλέγχω*]

ανελέητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δείχνει έλεος, συμπόνια· σκληρός, αδυσώπητος. *~ ληστές / σφαγή* || (μτφ) *ο ~ ήλιος τού μεσημεριού* **2.** (μτφ) αυτός που γίνεται με ιδιαίτερη ένταση, ορμή, επιθετικότητα· λυσσαλέος: *~ βομβαρδισμός / σφυροκόπημα.* — **ανελέητα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανηλεής*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἐλεῶ (-έω)*].

ανελευθερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ελευθερίας, η υποταγή και εξάρτηση από τη βούληση κάποιου άλλου ΣΥΝ δουλεία, υποτέλεια ΑΝΤ. ελευθερία **2.** (συνεκδ.) η έλλειψη δημοκρατικών ελευθεριών, φιλελεύθερων ιδεών (κυρ. όταν επικρατεί τυραννικό, ολοκληρωτικό καθεστώς) *σε περιόδους ανελευθερίας οι πολίτες δεν μπορούν να συμμετάσχουν στα κοινά* ΣΥΝ τυραννία, δεσποτισμός.

ανελεύθερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παραβιάζει την ελευθερία, που λειτουργεί εις βάρος τής ελευθερίας και των δικαιωμάτων τού ατόμου *παρόλο που οι επαναστάσεις γίνονται στο όνομα τής ελευθερίας, οδηγούν συχνά στην επιβολή ~ καθεστώτων* || *~ μέτρα / νόμοι / πολιτική* ΣΥΝ αντιδημοκρατικός, δεσποτικός ΑΝΤ φιλελεύθερος. δημοκρατικός **2.** αυτός που στερείται ελευθερίας: *εξαιτίας τού καταναλωτισμού, ο άνθρωπος είναι ~* — **ανελεύθερα** επίρρ.

ανέλθω (θα/να) ρ → ανέρχομαι

ανέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) η κίνηση με διαδοχικές περιστροφές, ελικοειδής κίνηση **2.** (μτφ.) η ανοδική πορεία, η βαθμιαία μετάβαση σε ανώτερη βαθμίδα: *η ανέλιξή του στην ηγεσία τού κόμματος έγινε αθόρυβα.* — **ανελικτικός,** -ή, -ό [μτγν], **ανελίσσομαι** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνέλιξις* < αρχ. *ἀνελίσσω* < *ἀν(α)-* + *ἑλίσσω*].

ανέλκυση (η) {-ης κ -ύσεως | -ύσεις. -ύσεων} η έλξη αντικειμένου προς τα πάνω, από χαμηλότερο σε υψηλότερο επίπεδο (συνήθ από τον βυθό τής θάλασσας): *για την ~ τού βυθισμένου πλοίου ξοδεύτηκαν εκατομμύρια.* — **ανελκύω** ρ [μεσν]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνέλκυσις* < αρχ. *ἀνέλκω* < *ἀν(α)-* + *ἕλκω* Το μεσν *ἀνελκύω* προέρχεται από τον αόρ *ἀνείλκυσα* τού ρ. *ἀνέλκω*].

ανελκυστήρας (ο) (λόγ.) ο κλειστός θάλαμος που κινείται σε κατακόρυφο άξονα για τη μεταφορά (ανέβασμα ή κατέβασμα) ανθρώπων ή φορτίων στους ορόφους ενός κτηρίου ΣΥΝ. ασανσέρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*
[ΕΤΥΜ < *ανελκύω*, μεταφρ. δάνειο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε κατ' αρχάς σε λεξικό τού 1859 ως απόδοση τού γαλλ. épaulière «επώμιο». Από το 1891 και έπειτα η λ. χρησιμοποιείται ως απόδοση τού γαλλ. ascenseur (βλ. κ *ασανσέρ*)].

ανελκυστήρας – ασανσέρ – αναβάτης κ.ά. Το γαλλ ascenseur (πλάστηκε το 1867 και ανάγεται στο λατ. ascendo «ανεβαίνω»), απ' όπου το **ασανσέρ**, και το επίσης γαλλ épaulière «επώμιο» (και «επωμίδα» από το épaule «ώμος» < λατ. spatula < αρχ. *σπάθη*) χρησιμοποιήθηκαν για να δηλώσουν την άκοπη, διά μηχανήματος, ανάβαση ή μεταφορά ανθρώπων και αντικειμένων σε ορόφους ψηλών κτηρίων Ο Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων..*, λ. *ἀνελκυστήρ*) αναφέρει τις μέχρι το 1895 λέξεις που πλάστηκαν στην Ελληνική, για να αποδώσουν τις γαλλικές· **αναδρομεύς, ανασυρτήρ, ανέλκηθρον, ανελκτήρ, ανελκυστήρ, ανελκυστής, ανολκεύς, ανυψωτήρ, υψελάτης, υψιελάτης, υψιφορεύς** Ψέγοντας τον Γ. Χατζιδάκι, που προτείνει και νέα λέξη (το **αναβάτης**), παρατηρεί: *«φαίνεται ὅμως τό γε νῦν, ὅτι ἐπικρατεῖ ὁ ἀνελκυστήρ, γραφόμενος συχνὰ ἐν ἐφημερίσιν».* Προτείνοντας, ωστόσο, το *αναβάτης* ο Χατζιδάκις αποδίδει πιστότερα τον όρο *ασανσέρ.* Το *ανελκυστήρ* (με την κατάλ *-τήρ* τού οργάνου/μέσου) αποδίδει περισσότερο τη λειτουργία τού μηχανήματος. Ίσως ο συνδυασμός τού *αναβαίνω* + *-τήρ* με τη μορφή τού **αναβατήρ(ας)** να ήταν ο καταλληλότερος. Τελικά, στον μεν γραπτό λόγο επικράτησε το *ανελκυστήρας*, στον δε προφορικό το ξέν *ασανσέρ.*

ανελλήνιστος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν συμφωνεί με τους κανόνες τής ελληνικής γλώσσας, που δεν εντάσσεται και δεν συνηθίζεται στην ελληνική γλώσσα: *χρήσεις όπως «οι υπάλληλοι εκμεταλλεύονται από την εταιρεία» είναι ~* ΣΥΝ σόλοικος, λανθασμένος **2.** (συνεκδ.) αυτός που δεν κατέχει την ελληνική γλώσσα και την ελληνική παιδεία: *πολλοί Ρωμαίοι αριστοκράτες πήγαιναν στην Αθήνα να σπουδάσουν, επειδή θεωρούσαν ντροπή για έναν ευγενή να είναι ανελλήνιστος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *α-στερητικό.*

ανελλιπής, -ής, -ές [μτγν.] {ανελλιπ-ούς | -είς (ουδ-ή)} **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις. που χαρακτηρίζεται από πληρότητα και αρτιότητα ΣΥΝ πλήρης, άρτιος ΑΝΤ ελλιπής **2.** αυτός που γίνεται χωρίς διακοπές, που χαρακτηρίζεται από συνέχεια ως προς τη διεξαγωγή του: *~ φοίτηση στο Πανεπιστήμιο* ΣΥΝ αδιάλειπτος, ακατάπαυ(σ)τος ΑΝΤ διακεκομμένος, ασυνεχής. — **ανελλιπώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ελλιπής*

ανέλπιδος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπει να έχει κανείς ελπίδα: *όλες οι προσπάθειες να την κρατήσουν στη ζωή ήταν ~* ΣΥΝ άπελπις, μάταιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*
[ΕΤΥΜ μεσν (όπως επιμαρτυρείται από το μεσν. επίρρ. *ἀνέλπιδα*) < αρχ. *ἄνελπις, -ιδος* < *ἀν-* στερητ. + *ἐλπίς, -ίδος*].

ανέλπιστος, -η, -ο (για ευχάριστα γεγονότα) αυτός που συμβαίνει χωρίς να τον περιμένει κανείς, πέρα από κάθε προσδοκία· *η επιτυχία του στις εξετάσεις ήταν εντελώς ~* ΣΥΝ αναπάντεχος, απρόσμενος, ουρανοκατέβατος ΑΝΤ αναμενόμενος. — **ανέλπιστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «απελπισμένος», < *ἀν-* στερητ. + *ἐλπίζω*].

ανέλπιστος – ανέλπιστα – παρ' ελπίδα – ανέλπιδος – άπελπις – απελπισμένος – απελπιστικός. Το **ανέλπιστος** (*«ανέλπιστη ευτυχία»*) δηλώνει «ευχάριστη έκπληξη, απροσδόκητη χαρά» που έρχεται χωρίς να την ελπίζει (ανέλπιστα) και να την περιμένει κανείς (απροσδόκητα). Αντίθετα, η φρ **παρ' ελπίδα** δηλώνει κάτι που απεύχεται κανείς να γίνει, συγκρούεται προς ό,τι θα ήλπιζε: *Αν παρ' ελπίδα σού συμβεί κάτι, μη διστάσεις να τηλεφωνήσεις*, αλλά *Κέρδισε ανέλπιστα τον πρώτο λαχνό* (όχι *Κέρδισε παρ' ελπίδα τον πρώτο λαχνό*! ούτε *Αν, ανέλπιστα, σου συμβεί κάτι..*!) Το *ανέλπιστα* έχει θετική χροιά για τον λέγοντα. ενώ το *παρ' ελπίδα* αρνητική. Το **ανέλπιδος** είναι νεότερη λέξη, για να δηλώσει ό,τι το αρχαίο (και δύσκολο στη χρήση του) **άπελπις**: *«ανέλπιδη προσπάθεια»*. όπως *«άπελπις αγών»*. Και τα δύο σημαίνουν «χωρίς ελπίδα (επιτυχίας), μάταιος». Τέλος, το **απελπισμένος** ως μετοχή δηλώνει κατάσταση τού λέγοντος (*Είμαι απελπισμένος από την οικονομική κατάσταση*), δηλώνει τον κατεχόμενο από αίσθημα απελπισίας. Αυτό σημαίνει ότι δεν λέμε *«απελπισμένος αγώνας»* (αντί *άπελπις* ή *ανέλπιδος*), αλλά θα πούμε *«απελπισμένο βλέμμα»* (βλέμμα γεμάτο απελπισία) Έναντι τού *απελπισμένο* που έχει παθητική σημ., το **απελπιστικός**, αυτός που γεννά απελπισία (*«απελπιστική κατάσταση»*). έχει ενεργητική σημασία.

ανεμελιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κάθε έγνοιας και φροντίδας, η κατάσταση ψυχικής χαλάρωσης που συνοδεύεται από απουσία κάθε ανησυχίας για προβλήματα: *η ~ τής παιδικής ηλικίας* ΣΥΝ αμεριμνησία. αφροντισιά. ξεγνοιασιά ΑΝΤ έγνοια.

ανέμελος, -η. -ο αυτός που δεν έχει καμιά έγνοια ή φροντίδα, που δεν τον απασχολεί κανένα πρόβλημα: *τα ~ παιδικά μου χρόνια* ΣΥΝ. ξέγνοιαστος, αμέριμνος. — **ανέμελα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *ανε-* στερητ. + *μέλω* «φροντίζω» (βλ. λ. *μέλει*)].

ανέμη (η) {χωρ χων πληθ.} η συσκευή που χρησιμοποιείται για το τύλιγμα ή το ξετύλιγμα τού νήματος· *«κόκκινη κλωστή δεμένη, στην ~ τυλιγμένη. δώσ' της κλότσο να κυλήσει / να γυρίσει παραμύθι ν' αρχινήσει»* (τυπική αρχή λαϊκών παραμυθιών) ΣΥΝ. ροδάνι.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἄνεμος*].

ανεμίδι (το) {ανεμι-διού | -διών} (στην υφαντική) όργανο που χρησιμοποιείται στο τύλιγμα σε μασούρια τού νήματος που ξετυλίγεται από την ανέμη.
[ΕΤΥΜ < *ανέμη* + παραγ. επίθημα *-ίδι*]

ανεμίζω ρ μετβ κ αμετβ. [μεσν.] {ανέμισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κουνώ (συνήθ. ύφασμα) στον αέρα *ανέμιζε το μαντίλι της, μέχρι τη στιγμή που το πλοίο χάθηκε στον ορίζοντα* ♦ **2.** (αμετβ) (μτφ. για κυματοειδή κίνηση που προκαλεί ο άνεμος) κινούμαι κυματιστά, κινούμαι σχηματίζοντας διαδοχικά κοιλώματα ή πτυχώσεις: *η σημαία ανέμιζε υπερήφανη στη στέγη τού κτηρίου* || *τα μαλλιά της ανέμιζαν* — **ανέμισμα** (το).

ανεμικό (το) (λαϊκ.-λογοτ.) το φάντασμα. το στοιχειό ΣΥΝ αερικό.

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *άνεμος* Η σημ «στοιχειό» είναι ήδη μεσν.· οφείλεται στην απροσδιόριστη υπόσταση τού ανέμου, που προκαλεί φόβο (πβ. κ. *αερικό*)]

ανεμιστήρας (ο) [1876] το μηχάνημα που παράγει ρεύμα αέρος, ανανεώνοντας ή δροσίζοντας την ατμόσφαιρα κλειστού χώρου, με την περιστροφική κίνηση μίας ή περισσοτέρων ελικοειδών επιφανειών: ~ *οροφής / δαπέδου.* — (υποκ.) **ανεμιστηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ventilateur]

ανεμοβλογιά (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ λοιμώδης μεταδοτική αρρώστια τής παιδικής συνήθ. ηλικίας (παιδική ασθένεια), που χαρακτηρίζεται από πυρετό και εμφάνιση εξανθημάτων συνήθ. σε όλο το σώμα.
[ΕΤΥΜ < *ανεμευλογιά < άνεμος + ευλογιά.* Όπως και το απλό *ευλογιά < ευλογία,* είναι προϊόν ευφημισμού].

ανεμοβόρι (το) {δύσχρ. ανεμοβορ-ιού | -ιών} (λαϊκ) ο δυνατός, ψυχρός βόρειος άνεμος
[ΕΤΥΜ < *άνεμος + βοριάς*].

ανεμόβροντο (το) (λαϊκ) άνεμος πολύ ισχυρός, που συνοδεύεται από βροντές.

ανεμόβροχο (το) (λαϊκ) η ραγδαία βροχή που συνοδεύεται από ισχυρό, θυελλώδη άνεμο Επίσης **ανεμοβρόχι**

ανεμογεννήτρια (η) {ανεμογεννητριών} ΤΕΧΝΟΛ η μηχανή που μετατρέπει την ενέργεια τού ανέμου (αιολική ενέργεια) σε ηλεκτρική
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ aerogenerator (νόθο σύνθ)]

ανεμογκάστρι (το) (λαϊκ.) η κατάσταση κατά την οποία εμφανίζονται εξωτερικά συμπτώματα εγκυμοσύνης (λ.χ. φούσκωμα τής κοιλιάς, ζαλάδες κ λπ), χωρίς να υπάρχει πραγματική κυοφορία.

ανεμογράφος (ο) [1895] ΜΕΤΕΩΡ όργανο που χρησιμοποιείται για την αυτόματη καταγραφή τής ταχύτητας των ανέμων. — **ανεμογράφημα** (το), **ανεμογραφία** (η) [1799], **ανεμογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anémographe]

ανεμόδαρτος, -η, -ο [μεσν] αυτός που είναι διαρκώς εκτεθειμένος στους ανέμους, που τον χτυπά συνεχώς ο άνεμος ~ *κορυφή / βράχος* Επίσης **ανεμοδαρμένος**.

ανεμοδείκτης [1835] κ. **ανεμοδείχτης** (ο) {ανεμοδεικτών} ΜΕΤΕΩΡ όργανο που δείχνει την κατεύθυνση από την οποία πνέει ο άνεμος ΣΥΝ ανεμοδούρα, ανεμούριο.

ανεμοδέρνω ρ. αμετβ. {ανεμοδαρμένος} *παλεύω με τους ανέμους, με χτυπούν οι άνεμοι από παντού. το πλοίο ανεμόδερνε στη φουρτουνιασμένη θάλασσα* || *«Ανεμοδαρμένα Ύψη»* (αγγλ. *Wuthering Heights,* μυθιστόρημα τής Έμιλυ Μπροντέ).

ανεμοδούρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο ανεμοδείκτης (βλ λ) • **2.** αέρινος στρόβιλος που πνέει με σφοδρότητα και χωρίς σταθερή κατεύθυνση πάνω από στεριά ή θάλασσα ΣΥΝ ανεμοστρόβιλος **3.** (συνεκδ.) τόπος που πλήττεται από κάθε πλευρά από δυνατούς ανέμους· περιοχή ανεμοδαρμένη **4.** (μτφ) άνθρωπος χωρίς σταθερή ιδεολογία και συνέπεια στον τρόπο τής σκέψης του, που αλλάζει γνώμες και αποφάσεις, συχνά καιροσκοπικά, «κατά πού φυσάει ο άνεμος»· *είναι ~· τη μια δεξιός, την άλλη αριστερός, την παράλλη κεντρώος.*
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνεμοδούριον < ἄνεμος + -δορά < δέρω / δέρνω,* με επίδραση πιθ από το *ἀνεμούριον* ή το παραγ. επίθημα *-ούρα* που δηλώνει πλησμονή, συνήθ με μειωτική χροιά (πβ. και *θολούρα, φαγούρα, παλιούρα, λαϊκούρα* κ.τ ό.), παρεκτεταμένο και ως *-δούρα (προκαδούρα, σκαρταδούρα)*].

ανεμοδόχος (η) [1894] ο αεραγωγός (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος + -δόχος < δέχομαι*]

ανεμοζάλη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν πληθ } **1.** κακοκαιρία, θύελλα που χαρακτηρίζεται από πολύ δυνατό αέρα με ή χωρίς βροχή. *το πλοίο πάλευε μέσα στην ~* **2.** (μτφ.) ταραγμένη, συγκεχυμένη κατάσταση ΣΥΝ σάλος, αναμπουμπούλα

ανεμοθύελλα (η) {δύσχρ. ανεμοθυελλών} καιρικό φαινόμενο περιορισμένης έκτασης και διάρκειας, που χαρακτηρίζεται από θυελλώδεις ανέμους με ασθενή βροχή ή χαλάζι ΣΥΝ ανεμοζάλη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ windstorm].

ανεμοκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ κινητήρας που λειτουργεί με αιολική ενέργεια.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wind-motor].

ανεμολόγιο (το) [1858] {ανεμολογί-ου | -ων} **1.** η ονοματολογία των διαφόρων κατευθύνσεων των ανέμων **2.** ο κυκλικός δίσκος με ακτινωτές διαγραμμίσεις, που προσαρμόζεται πάνω σε ναυτική πυξίδα, για να προσδιορίζει τη φορά προς την οποία φυσούν οι άνεμοι.

ανεμομάζωμα κ. **ανεμομάζεμα** (το) {ανεμομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε αποκτάται με πρόχειρο ή παράνομο τρόπο ΦΡ ***ανεμομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα / διαβολοσκορπίσματα*** για πράγματα που έγιναν ή αποκτήθηκαν με πρόχειρο ή και παράνομο τρόπο, και μπορεί εύκολα να χαθούν ή να κατασπαταληθούν: *μάζεψε ένα σωρό λεφτά από κομπίνες και τα 'χασε όλα στα χαρτιά· ~!*

ανεμόμετρο (το) [1806] {ανεμομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ. όργανο μέτρησης τής ταχύτητας τού ανέμου ή και τής ταχύτητας τής ροής αερίων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , γαλλ anémomètre]

ανεμόμυλος (ο) [μεσν] ο μύλος που χρησιμοποιεί ως κινητήρια δύναμη τον άνεμο, την αιολική ενέργεια: *οι ~ τής Μυκόνου διατηρούν το παραδοσιακό στοιχείο τού νησιού* ΦΡ ***πολεμώ / μάχομαι με ανεμόμυλους*** (από την αντίστοιχη σκηνή στον *Δον Κιχώτη* τού Μ ντε Θερβάντες) διεξάγω ουτοπικό αγώνα, πολεμώ φανταστικούς εχθρούς.

ανεμόπλανο (το) το ανεμόπτερο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος + -πλάνο,* κατ'αναλογίαν προς το *αεροπλάνο* (βλ λ.)].

ανεμοπλοΐα (η) {χωρ πληθ } η ανεμοπορία (βλ λ , σημ. 2)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος + -πλοΐα < πλους.* πβ. κ *ναυσι-πλοΐα*].

ανεμοπορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το πέταγμα πτηνού χωρίς φτεροκόπημα, με ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να παρασυρθεί από τα ρεύματα τού αέρα **2.** η πτήση με μικρά, χωρίς κινητήρα αεροσκάφη, τα οποία κινούνται με τη βοήθεια των ρευμάτων τού αέρα ΣΥΝ ανεμοπλοΐα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αεροσκάφος, αεροπορία*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ vol à voile]

ανεμοπορώ ρ αμετβ {ανεμοπορείς .. | ανεμοπόρησα} **1.** (για πτηνά) πετώ χωρίς να φτεροκοπώ, κρατώντας ανοιχτές τις φτερούγες και αφήνοντας να με παρασύρουν τα ρεύματα τού αέρα **2.** (για ανθρώπους) πετώ με ανεμόπτερο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *άνεμος + -πορώ < πόρος* (βλ λ), πβ κ *βραδυ-πορώ*]

ανεμόπτερο (το) {ανεμοπτέρ-ου | -ων} μικρό και ελαφρύ αεροπλάνο που πετά χωρίς κινητήρα, αλλά με τη βοήθεια των ρευμάτων τού αέρα ΣΥΝ ανεμόπλανο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. planeur].

ανεμοπύρωμα (το) [μεσν] {ανεμοπυρώματος | χωρ πληθ } το ερυσίπελας (βλ.λ.).

ανεμορούφουλας (ο) (λογοτ.) αέρινος στρόβιλος κινούμενος με μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ ανεμοστρόβιλος

ανεμόρρομβος (ο) [1858] {ανεμορρόμβ-ου | -ων} καθεμία από τις υποδιαιρέσεις τού ανεμολογίου
[ΕΤΥΜ < *άνεμος + ρόμβος,* απόδ. τού αγγλ rhumb]

άνεμος (ο) {ανέμ-ου | -ων, -ους} **1.** ρεύμα ατμοσφαιρικού αέρα που κινείται προς ορισμένη κατεύθυνση (από την ανατολή προς τη δύση κ λπ) *ισχυροί έως θυελλώδεις ~ θα πνέουν αύριο σε όλα τα πελάγη εξαιτίας τού χαμηλού βαρομετρικού* || *σηκώνεται δυνατός ~.* || *ανατολικός / βόρειος / μέτριος / ασθενής / ισχυρός / σφοδρός / ούριος / αντίθετος ~* || *μεταβλητοί / σταθεροί ~·* ΦΡ (μτφ -κακόσ) (α) ***όπου φυσάει ο άνεμος*** για πρόσωπο που δεν έχει σταθερές πεποιθήσεις, που προσαρμόζεται καιροσκοπικά στις εκάστοτε ευνοϊκές συνθήκες, προκειμένου να επωφεληθεί από αυτές· *στις πολιτικές του πεποιθήσεις είναι ~ υποστηρίζει κάθε φορά το κόμμα που βρίσκεται την εξουσία* (β) ***στους τέσσερεις / πέντε ανέμους*** για κάτι που διαλύεται, διασκορπίζεται. *η οικογένειά του σκόρπισε ~, καθώς κάθε παιδί πήρε τον δρόμο του* (γ) ***πάω κατ' ανέμου*** (ευφημ. αντί *πάω κατά δια(β)όλου*) για κάποιον που πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο *πήγε κι αυτός κατ' ανέμου από τότε που έχασε τη δουλειά του* (δ) (παροιμ.) ***όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες*** όποιος προκαλεί (για ιδιοτελείς συνήθ σκοπούς) ταραχώδεις, έκρυθμες καταστάσεις (έριδες, διχόνοιες κ λπ), υφίσταται τελικά συνέπειες πολύ χειρότερες (ε) ***ποιος καλός άνεμος σ' έφερε / σε φέρνει κατά 'δώ;*** ως έκφραση θερμής υποδοχής κάποιου, για να του δείξουμε ότι μας ευχαριστεί που μας επισκέπτεται (στ) ***περί ανέμων και υδάτων*** βλ λ. *περί* **2.** (μτφ. +γεν ονόματος) έντονες τάσεις που προμηνύουν κάτι: *ο ~ τής αλλαγής ύστερα από την πτώση τού τείχους στο Βερολίνο* || *~ πολέμου / ανανέωσης / ελευθερίας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε. *anə- «φυσώ, πνέω», πβ. σανσκρ ánilah «πνοή, άνεμος», λατ anima «πνοή, άνεμος», γαλλ. âme «ψυχή», ισπ. alma, ιταλ. anima, αγγλ animal (< γαλλ animal) «ζώο» κ.ά Πιθ ομόρρ. *ἀνεμώνη.* Η λ. χρησίμευσε στην Αρχ και τη Ν. Ελληνική ως α' συνθ. (π χ *ανεμο-ζάλη, ανεμο-θύελλα, ανεμο-στρόβιλος* κ ά.) και ως β' συνθ. (π χ *ν-ήνεμος, εὐ-ήνεμος, προσ-ήνεμος, ἀπ-άνεμος* κ ά.), ενώ απαντά συχνά σε ξένες γλώσσες ως α' συνθ. επιστημονικών όρων, πβ γαλλ. anémo-mètre, anémo-graphe, αγγλ. anemo-gram, anemo-philous κ ά Στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα πρωτοαπαντά ο συνδυασμός τού αριθμητ. *τέσσερα* με τη λ *άνεμος* (*Ζαχαρ.* 2, 10 *διότι ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ συνάξω ὑμᾶς*)].

ΑΝΕΜΟΙ

ΑΝΕΜΟΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ	
	ΕΠΙΣΗΜΗ	ΛΑΪΚΗ
Βόρειος (Β)	Βορράς / Βοριάς	Τραμουντάνα
Βόρειος-Βορειο-ανατολικός (ΒΒΑ.)	Μεσοβορράς	Γραιγοτραμουντάνα
Βορειοανατολικός (ΒΑ)	Μέσης	Γραίγος
Ανατολικός-Βορειο-ανατολικός (ΑΒΑ)	Μεσαπηλιώτης	Γραιγολεβάντες
Ανατολικός (Α)	Απηλιώτης	Λεβάντες
Ανατολικός-Νοτιο-ανατολικός (ΑΝΑ)	Ευραπηλιώτης	Σοροκολεβάντης
Νοτιοανατολικός (ΝΑ)	Εύρος	Σιρόκος
Νοτιο-Νοτιο-ανατολικός (ΝΝΑ)	Ευρόνοτος	Οστριασιρόκος
Νότιος (Ν.)	Νότος / Νοτιάς	Όστρια
Νότιο-Νοτιο-δυτικός (ΝΝΔ)	Λιβόνοτος	Οστριογάρμπης
Νοτιοδυτικός (ΝΔ)	Λιψ (Λιβός), Λίβας	Γαρμπής
Δυτικός-Νοτιο-δυτικός (ΔΝΔ)	Λιβοζέφυρος	Πουνεντογάρμπης
Δυτικός (Δ.)	Ζέφυρος	Πουνέντες
Δυτικός-Βορειο-δυτικός (ΔΒΔ.)	Σκιρωνοζέφυρος	Πουνεντομαΐστρος
Βορειοδυτικός (ΒΔ.)	Σκίρων	Μαΐστρος
Βορειο-Βορειο-δυτικός (ΒΒΔ)	Σκιρωνοβορράς	Μαΐστροτραμουντάνα

ανεμόσκαλα (η) [1895] {δύσχρ. ανεμοσκαλών} φορητή σκάλα που αποτελείται από δύο παράλληλα σκοινιά, τα οποία συνδέονται με-

ταξύ τους με σκαλοπατάκια από σκοινί ή από ξύλο

ανεμοσκόρπισμα (το) {ανεμοσκορπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} σκόρπισμα στον αέρα· (μτφ.) οτιδήποτε χάνεται ή ξοδεύεται χωρίς φειδώ ή σκοπιμότητα· ΦΡ ***ανεμομαζώματα, ανεμοσκορπίσματα / διαβολοσκορπίσματα*** βλ. λ. *ανεμομάζωμα.* — **ανεμοσκορπίζω** ρ [μεσν].

ανεμοστάτης (ο) {ανεμοστατών} πρόχειρο φράγμα για προστασία από τον άνεμο.
[ΕΤΥΜ < *ανέμη* + *-στατης* < θ *στα-*, βλ. λ. *ί-στα-μαι*].

ανεμοστρόβιλος (ο) [μεσν] μετεωρολογικό φαινόμενο, ο σίφων (βλ.λ.) ΣΥΝ σίφουνας, αεροδίνη, (λαϊκ) ανεμορούφουλας.

ανεμοσυρμή (η) (λαϊκ.) σφοδρή πνοή χερσαίου ανέμου. Επίσης **ανεμόσυρμα** (το)

ανεμότρατα (η) {χωρ. γεν πληθ.} αλιευτικό σκάφος που κινείται με τη δύναμη τού αέρα και χρησιμοποιεί δίχτυα για ψάρεμα σε βαθιά νερά.

ανεμούριο (το) ο ανεμοδείκτης (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνεμούριον*, υποκ τού αρχ. *ἄνεμος*].

ανεμόφιλο (το) ΒΟΤ φυτό που γονιμοποιείται με τη μεταφορά τής γύρης από τον άνεμο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anémophile].

ανεμοφράκτης κ **ανεμοφράχτης** (ο) {ανεμοφρακτών} σώμα θερμού αέρα, που εκπέμπεται μηχανικά σε εισόδους / εξόδους καταστημάτων, κτηρίων κ λπ με ανοιχτές πόρτες, για να προφυλάξει από την είσοδο ψυχρού αέρα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. windbreak].

ανεμπόδιστος, -η, -ο [αρχ] αυτός στον οποίο δεν επιβάλλονται εμπόδια ή δεσμεύσεις, αυτός που μπορεί να σκεφτεί ή να ενεργήσει με ελευθερία ΣΥΝ ακώλυτος, απρόσκοπτος — **ανεμπόδιστα** επίρρ

ανεμυαλιά (η) → άμυαλος

ανέμυαλος, -η, -ο → άμυαλος

ανεμώνη (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** ποώδες ανθοφόρο φυτό με λεπτό, υψηλό μίσχο, μικρά φύλλα και μεγάλα άνθη διαφόρων χρωμάτων, με πιο διαδεδομένα τα λευκά, τα κόκκινα και τα ιώδη καλλιεργείται συχνά ως διακοσμητικό κήπων **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω φυτού **3.** ΖΩΟΛ ***θαλάσσια ανεμώνη*** θαλάσσιο ζώο με σώμα όμοιο με κυλινδρικό σωλήνα, τού οποίου το ένα άκρο είναι προσκολλημένο στον βυθό, ενώ το άλλο φέρει στόμα που περιβάλλεται από μια στεφάνη από κεραίες, με τις οποίες συλλαμβάνει τη λεία του Επίσης (καθημ.) **ανεμώνα** (σημ 1-2).
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ < *ἄνεμος* + επίθημα *-ώνη* ή < εβρ. κύρ. όν. Na'am-án «ευχαρίστηση» (επίθετο τού Αδώνιδος)]

ανενδοίαστος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που ενεργεί χωρίς ενδοιασμούς ή επιφυλάξεις ή χωρίς ηθικούς περιορισμούς ΣΥΝ αδίστακτος, απροκάλυπτος. — **ανενδοίαστα / ανενδοιάστως** [μτγν] επίρρ.

ανένδοτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ) αυτός που δεν ενδίδει, που δεν συμβιβάζεται, ανυποχώρητος. *όσο κι αν τον παρακάλεσα να μας βοηθήσει. έμεινε* ~ ΣΥΝ. αμετακίνητος, αμετάπειστος **2.** ΙΣΤ ***Ανένδοτος (αγώνας)*** (φράση τού Γεωργίου Παπανδρέου) ο αγώνας που κήρυξε η Ένωση Κέντρου εναντίον τής συντηρητικής κυβέρνησης τής Ε.Ρ.Ε με αφορμή τον τρόπο με τον οποίο διεξήγαγε τις εκλογές τού 1961, όσο και κατά των ανακτόρων λόγω των παρεμβάσεών τους στην πολιτική ζωή (1965)· ΦΡ ***κηρύσσω / ξεκινάω ανένδοτο (αγώνα)*** ανακοινώνω την έναρξη αγώνα επίμονου και χωρίς συμβιβασμούς και υποχωρήσεις εναντίον κάποιου: *«το κόμμα αυτό κήρυξε ανένδοτο αγώνα κατά των διαπλεκομένων»* (εφημ.). — **ανένδοτα / ανενδότως** επίρρ
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *ἐνδίδωμι* «υποχωρώ»].

ανενέργητος, -η, -ο ανεκτέλεστος, αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀν-* στερητ + *-ενέργητος* < *ἐνεργῶ*]

ανενεργός, -ός/-ή, -ό [μτγν.] αυτός που δεν έχει ενεργοποιηθεί, δεν έχει τεθεί σε ισχύ και που, ως εκ τούτου, δεν έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα: *ο νέος νόμος για τα ακίνητα έμεινε τελικά ~. αφού δεν εφαρμόστηκε ούτε μετά τις εκλογές.* — **ανενεργώς** επίρρ

ανενημέρωτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι καθόλου ενημερωμένος ή είναι ανεπαρκώς ενημερωμένος για ένα θέμα ΣΥΝ απληροφόρητος

> **ανενημέρωτος ή ανημέρωτος;** Τελευταία ακούγεται συχνά το **ανημέρωτος** αντί τού **αν-ενημέρωτος**! Πρόκειται προφανώς για λάθος Το *αν-ημέρωτος* (από το *ημερώνω, ήμερος*) σημαίνει τον «μη εξημερωμένο», ενώ το *αν-ενημέρωτος* (από το *ενημερώνω*) δηλώνει τον «μη ενημερωμένο, μη ενήμερο». Η λανθασμένη χρήση οφείλεται είτε σε «ετυμολογικό παρασυσχετισμό» (με το *ήμερος*), δηλ. σε «*παρετυμολογία*», είτε σε «*απλολογία*» λόγω τής επανάληψης παρόμοιων συλλαβών *(-νε-νη-)*

ανενόχλητος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν ενοχλείται ή δεν ενοχλήθηκε. δεν παρεμποδίζεται στην εκτέλεση μιας ενέργειας: *οι αντάρτες συνέχισαν ανενόχλητοι την προέλασή τους προς την πρωτεύουσα* ΣΥΝ ανεμπόδιστος. — **ανενόχλητα** επίρρ.

ανέντακτος, -η, -ο κ **ανένταχτος** αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε συγκεκριμένο χώρο. που δεν ανήκει σε κόμμα: *πολλοί πνευματικοί άνθρωποι παραμένουν κομματικά ανένταχτοι, για να διατηρούν την ανεξαρτησία τής γνώμης τους* || ~ *αριστερός* ΑΝΤ ενταγμένος

ανέντιμος, -η, -ο αυτός που δεν είναι έντιμος. ~ *συμπεριφορά / πολιτικός* || *ήταν ανέντιμο εκ μέρους του να μην τηρήσει τη δέσμευσή του απέναντί σας* ΑΝΤ έντιμος. — **ανέντιμα / ανεντίμως** επίρρ.. **ανεντιμότητα** (η)

ανεξαιρέτως επίρρ [1852] χωρίς εξαίρεση ή διάκριση, με κοινό τρόπο για όλους: *όλοι ~ είμαστε ίσοι απέναντι στον νόμο, με τα ίδια δικαιώματα και τις ίδιες υποχρεώσεις* ΣΥΝ αδιακρίτως

ανεξακρίβωτος, -η, -ο [1886] **1.** αυτός που δεν εξακριβώθηκε. δεν διαλευκάνθηκε. δεν έχει γίνει γνωστός *τα αίτια τού εγκλήματος έμειναν ~, παρά τις προσπάθειες τής αστυνομίας* ΑΝΤ εξακριβωμένος **2.** αυτός που δεν μπορεί να εξακριβωθεί, δηλ. να επαληθευθεί ή να διαψευσθεί. *τα πορίσματα τής έρευνάς τους είναι ακόμη επιστημονικώς* ~ ΣΥΝ ανεπιβεβαίωτος — **ανεξακρίβωτα** επίρρ

ανεξάλειπτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να εξαλειφθεί, να εξαφανιστεί. *ανεξάλειπτη έμεινε στη μνήμη μας η εξέγερση των φοιτητών στο Πολυτεχνείο* || ~ *εντύπωση.* **ανεξάλειπτα** επίρρ

ανεξάντλητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (α) αυτός που δεν εξαντλήθηκε ακόμη ΑΝΤ εξαντλημένος (β) αυτός που δεν εξαντλείται, δεν στερεύει. *οι ποσότητες νερού που λαμβάνονται με γεωτρήσεις δεν είναι* ~ || ~ *πηγή / απόθεμα / ποικιλία* ΣΥΝ αστείρευτος, ατελείωτος ΑΝΤ πεπερασμένος, περιορισμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν μπορεί να καλυφθεί σε επαρκή βαθμό· *το θέμα αυτό είναι ~· είναι αδύνατο να το καλύψει κανείς σε λίγες σελίδες* — **ανεξάντλητα** επίρρ.

ανεξαρτησία (η) [1761] {χωρ. πληθ } **1.** η απουσία εξάρτησης, η απόλυτη ελευθερία στη λήψη αποφάσεων και την εκτέλεση ενεργειών: *οποιαδήποτε ανάμειξη στα εσωτερικά τής χώρας μας αποτελεί προσβολή τής εθνικής μας* ~ || *οικονομική / πολιτική* ~ ΣΥΝ το αυτεξούσιο ΑΝΤ εξάρτηση, υποτέλεια **2.** η απουσία κάθε είδους υποχρεώσεων ή συνεκτικών δεσμών προς άλλο πρόσωπο ή κατάσταση· *δεν τους άρεσε ο έγγαμος βίος και οι οικογενειακές υποχρεώσεις ήθελαν και οι δύο την ~ τους και χώρισαν.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. indépendance]

ανεξάρτητα επίρρ. **1.** χωρίς εξάρτηση από κάποιον/κάτι: *ενεργεί / λειτουργεί / δρα* ~ || *ζει ~, χωρίς περιορισμούς και δεσμεύσεις* **2.** (+από) χωρίς να συνδέεται κάποιος/κάτι με κάποιον/κάτι άλλο: ~ *από το αποτέλεσμα τής έρευνάς σου, θα πάρεις αυτό το ποσό* (βλ λ *ανεξαρτήτως*).

ανεξαρτητοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η διαδικασία με την οποία άτομο, ομάδα ή ευρύτερος φορέας αποκτά την ανεξαρτησία του — **ανεξαρτητοποιούμαι** ρ {-είται. .} [1881].

ανεξάρτητος, -η, -ο [1829] **1.** αυτός που δεν εξαρτάται, δεν ελέγχεται από άλλους. ~ *βουλευτής / υποψήφιος* || *εφημερίδα ~ από κομματικές επιρροές* || *είμαι οικονομικά* ~ ΑΝΤ εξαρτημένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που λειτουργεί με βάση το καθεστώς που ορίζει ο ίδιος. χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις, σύμφωνα με την αρχή τής αυτοδιάθεσης: *η Κύπρος είναι ~ κράτος από το 1960* (πβ. λ *αυτόνομος*) **3.** (+από / +γεν) αυτός που δεν εντάσσεται σε ορισμένα πλαίσια ή δεν οφείλεται σε εξωτερικό αίτιο· *λόγοι ανεξάρτητοι τής θελήσεώς μου με ανάγκασαν να απουσιάσω* **4.** (για οικήματα) αυτός που δεν επικοινωνεί, που είναι χωριστά (από άλλον): ~ *διαμερίσματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indépendant]

ανεξαρτήτως επίρρ. [1815] (λόγ.) (+γεν) ασχέτως για κάτι που δεν εξαρτάται από κάτι άλλο: ~ *εθνικότητας / θρησκείας / καταγωγής / χρώματος / αντιλήψεων* || *αποφασίστηκε ολιγοήμερη απεργία, ~ τού τι θα εξαγγείλει ο υπουργός.*
[ΕΤΥΜ Απόδ γαλλ. εκφραστικού τρόπου και σύνταξης, λ.χ. *ανεξαρτήτως προελεύσεως* (< indépendamment de l'origine), *ανεξαρτήτως τού τι συνέβη* (< indépendamment de ce qui s'est passé)]

> **ανεξαρτήτως, όχι ανεξαρτήτου κ.λπ.** Συχνά αντί τού επιρρήματος **ανεξαρτήτως** με γενική ονόματος (π χ *ανεξαρτήτως χρόνου – ανεξαρτήτως καιρικών συνθηκών – ανεξαρτήτως κόστους – ανεξαρτήτως εθνικότητας* κ λπ.) χρησιμοποιείται εσφαλμένα ο τύπος τού επιθέτου *(ανεξάρτητος)* σε γενική πτώση και με γενική ονόματος· *ανεξαρτήτου κόστους' – ανεξαρτήτου καιρικών συνθηκών! ανεξαρτήτου εθνικότητας!* κ τ.ό Είναι προφανές ότι τέτοιες χρήσεις είναι λανθασμένες και θα πρέπει να αποφεύγονται.

ανεξέλεγκτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν διασταυρώθηκε. δεν επαληθεύτηκε για την εγκυρότητά του, δεν στηρίζεται σε ασφαλή και ελεγμένα δεδομένα: ~ *ειδήσεις κυκλοφορούν σχετικά με την κατάσταση τής υγείας του* || ~ *πληροφορία / κατηγορία* ΣΥΝ ανεξακρίβωτος, ανεπιβεβαίωτος ΑΝΤ ηλεγμένος, εξακριβωμένος **2.** αυτός που είναι εκτός ελέγχου, που έχει ξεφύγει από τα καθιερωμένα πλαίσια ~ *άσκηση τής εξουσίας / δράση / διαχείριση / τρόπος ζωής* ΣΥΝ ασύδοτος, αχαλίνωτος ΑΝΤ ελεγχόμενος — **ανεξέλεγκτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἐξελέγχω* < *ἐξ* + *ἐλέγχω*].

ανεξερεύνητος, -η, -ο [μτγν] **1.** (τόπος) που δεν έχει εξερευνηθεί· *η ~ ζούγκλα τού Αμαζονίου εξάπτει την ανθρώπινη περιέργεια* ΣΥΝ παρθένος, απάτητος ΑΝΤ εξερευνημένος **2.** αυτός που δεν μπορεί να διερευνηθεί, να εξακριβωθεί σε όλες του τις λεπτομέρειες: *η ψυχή τού ανθρώπου θα είναι πάντα ένα ~ μυστήριο* ΣΥΝ ανεξιχνίαστος, σκοτεινός.

ανεξεταστέος, -α, -ο αυτός που δεν πέρασε με επιτυχία τις εξετάσεις του και πρέπει να επανεξεταστεί. *βαθμολογήθηκε σε τέσσερα βασικά μαθήματα κάτω από τη βάση κι έμεινε ~ για τον Σεπτέμβριο* ΣΥΝ μετεξεταστέος.
[ΕΤΥΜ < *αν(α)-* επαναληπτ + *εξεταστέος* < *εξετάζω*].

ανεξήγητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο ή αδύνατο να ερμηνευθεί *υπάρχει μια ~ σιωπή γύρω από την υπόθεση* || ~ *καθυστέρηση στην προώθηση τού αιτήματός μας* ΣΥΝ ακατανόητος, παράδοξος. παράξενος. αδικαιολόγητος ΑΝΤ εύλογος, ευεξήγητος. — **ανεξήγητα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*

ανεξιθρησκία (η) [1768] {χωρ. πληθ } **1.** η ελευθερία κάθε πολίτη να πιστεύει σε όποια θρησκεία επιθυμεί και να μη διώκεται για τις θρησκευτικές του πεποιθήσεις **2.** (συνεκδ.) η ανοχή τής πολιτείας προς τη

θρησκεία κάθε πολίτη, η οποία εκφράζεται με τη συνταγματική κατοχύρωσή της.
[ΕΤΥΜ < *ανεξίθρησκος* < *ανεξι-* (< μέλλ. *ἀνέξομαι* τού ρ. *ἀνέχομαι* + *θρῆσκος*) ως απόδ τού γαλλ. tolérance (religieuse) «θρησκευτική ανοχή». Τον όρο εισήγαγε ο Ευγένιος Βούλγαρις].

> **ανεξιθρησκία ή ανεξιθρησκεία;** Επειδή η λ. δεν είναι σύνθετο τού απλού **θρησκεία**, αλλά (παρασύνθετο) παράγωγο σε *-ία* τού ήδη συνθέτου **ανεξίθρησκος**, γράφεται με -ι-: *ανεξίθρησκος* > **ανεξιθρησκ-ία** όπως *άνανδρος* > *ανανδρία* (αλλά απλό *ανδρεία*), *πρωτοπόρος* > *πρωτοπορία* (αλλά *πορεία*) κ ο κ.
> → *αμνηστία, ανανδρία*

ανεξίθρησκος, -η, -ο [1826] αυτός που δείχνει ανοχή προς τις θρησκευτικές πεποιθήσεις των άλλων

ανεξικακία (η) {χωρ. πληθ.} η ανεκτική στάση απέναντι στην κακία των άλλων, η ανυπαρξία εκδικητικότητας ή πρόθεσης για ανταπόδοση τού κακού που υπέστη κάποιος ΣΥΝ αμνησικακία ΑΝΤ μνησικακία. — **ανεξίκακος,** -η, -ο [μτγν.], **ανεξικακώ** ρ. [μτγν] {-εiς..}
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνεξίκακος* < *ἀνεξι-* (< μέλλ *ἀνέξομαι* τού ρ. *ἀνέχομαι*) + *κακός*].

ανεξίτηλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν ξεβάφει, που δεν μπορεί να αφαιρεθεί με πλύσιμο, σβήσιμο ή ξύσιμο: ~ *χρώματα* / *μελάνι* ΣΥΝ ανεξάλειπτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να διαγραφεί, να εξαλειφθεί από τη μνήμη, που αφήνει μόνιμη και διαρκή την ανάμνηση και την επίδρασή του *τα ταραγμένα παιδικά του χρόνια άφησαν ~ ίχνη στον χαρακτήρα του* || *άφησε ~ τη σφραγίδα τής προσωπικότητάς του στον χώρο των γραμμάτων* ΣΥΝ άσβηστος, αιώνιος. — **ανεξίτηλα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἐξίτηλος* (βλ λ)].

ανεξιχνίαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να εξιχνιαστεί ή δεν έχει εξιχνιαστεί ακόμα: ~ *μυστήριο* / *έγκλημα* / *αιτία* ΣΥΝ ανεξακρίβωτος, αδιαλεύκαντος, άλυτος ΑΝΤ εξιχνιασμένος **2.** αυτός που δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί από τον ανθρώπινο νου, να συλληφθεί σε όλη του την έκταση ΣΥΝ ανεξήγητος, ανερμήνευτος. — **ανεξιχνίαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἐξιχνιάζω* Η φρ *ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου* βασίζεται στην Κ.Δ (πβ *Ρωμ.* 11, 33: *Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ*)].

ανέξοδος, -η, -ο αυτός που δεν στοιχίζει τίποτα, δεν απαιτεί έξοδα ΣΥΝ αδάπανος ΑΝΤ δαπανηρός. — **ανέξοδα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνέξοδος*, αρχική σημ «εκείνος που δεν έχει έξοδο, αδιέξοδος», < *ἀν-* στερητ. + *ἔξοδος* Η σημερινή σημ. απαντά από τον 4ο αι. μ.Χ].

ανεξόφλητος, -η, -ο [1868] κ. **αξόφλητος** αυτός που δεν έχει εξοφληθεί: ~ *ένταλμα* / *επιταγή* / *λογαριασμός* ΣΥΝ απλήρωτος — **ανεξόφλητα** επίρρ

ανεπάγγελτος, -η, -ο αυτός που δεν ασκεί επάγγελμα, δεν έχει επαγγελματική ενασχόληση.
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + *επαγγέλλομαι* «ασκώ επάγγελμα». άσχετο προς το μτγν. *ἀνεπάγγελτος* «αυτός που δεν αναγγέλθηκε»].

> **ανεπάγγελτος – άνεργος.** Εν αντιθέσει προς το **άνεργος**, που δηλώνει αυτόν που στερείται τής δυνατότητας να εργαστεί, που δεν βρίσκει εργασία, το **ανεπάγγελτος** βρίσκεται εγγύτερα προς το αρχ *ἄεργος*, δηλ. δηλώνει περισσότερο αυτόν που δεν γνωρίζει κανένα επάγγελμα και που, κατά συνέπεια, δεν ασκεί και επάγγελμα, επιλέγοντας μάλλον παρά αναγκαζόμενος να είναι άνεργος Έτσι το *ανεπάγγελτος* χρησιμοποιείται συχνά ως χαρακτηρισμός στα αστυνομικά δελτία ειδήσεων, ενώ το *άνεργος* αποτελεί οικονομικοκοινωνικό χαρακτηρισμό.
> → *αεργία*

ανεπαίσθητος, -η, -ο αυτός που με δυσκολία γίνεται αντιληπτός στις αισθήσεις: *μια ~ κίνηση τού χεριού* || ~ *διαφορά* / *ήχος* / *αλλαγή* ΣΥΝ αμυδρός, ελαφρός ΑΝΤ αισθητός, έντονος. — **ανεπαίσθητα / ανεπαισθήτως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ἐπαισθάνομαι* «αντιλαμβάνομαι, αισθάνομαι» < *ἐπ(ί)-* + *αἰσθάνομαι*]

ανεπανάληπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν επιδέχεται επανάληψη, που είναι μοναδικός και δεν μπορεί να τον μιμηθεί ή να τον ξεπεράσει κανείς: *μια ~ προεκλογική συγκέντρωση* ΣΥΝ. μοναδικός, άφθαστος **2.** αυτός που είναι τόσο καλός, ώστε είναι δύσκολο να επαναληφθεί, που αγγίζει τα όρια τής τελειότητας: *δύο ~ μέρες στην εξοχή* ΣΥΝ υπέροχος, έξοχος, απίθανος — **ανεπανάληπτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος*.

ανεπανόρθωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν μπορεί να διορθωθεί, να επιστρέψει στην αρχική του κατάσταση: *η ελληνική οικονομία με την αύξηση τού εξωτερικού δανεισμού υπέστη ~ πλήγμα* || ~ *λάθος* / *ζημιά* / *βλάβη*. — **ανεπανόρθωτα** επίρρ.

ανεπάντεχος, -η, -ο → αναπάντεχος

ανεπάρκεια (η) [1863] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η έλλειψη επαρκούς αριθμού ή ποσότητας: ~ *τροφίμων* || *υπάρχει ~ σε ειδικευμένα στελέχη* (β) η έλλειψη τής απαιτούμενης ποιότητας, των απαιτούμενων προσόντων. *η αποτυχία υλοποίησης τού έργου κατέδειξε την ~ των προσώπων που το ανέλαβαν* || *είναι προφανής η ~ της για αυτή την υπεύθυνη θέση* ΑΝΤ επάρκεια **2.** ΙΑΤΡ η ελλιπής λειτουργία οργάνου τού σώματος, που οφείλεται σε ανατομική αλλοίωση ή λειτουργική διαταραχή: *καρδιακή* / *νεφρική* / *βαλβιδική* / *στεφανιαία* (βλ λ) ~ **3.** ΙΑΤΡ ***διανοητική ανεπάρκεια*** η νοητική καθυστέρηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ deficiency].

ανεπαρκής, -ής, -ές [1856] {ανεπαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ανεπαρκέστερος, -ατος} **1.** αυτός που είναι λιγότερος από τον απαιτούμενο: *ο αριθμός των φοιτητικών εστιών είναι ~* || *τα αποθέματα κρίνονται ~* || ~ *ποσότητα* / *ποσοστό* / *χώρος* / *γνώσεις* / *μόρφωση* / *διατροφή* ΣΥΝ ελλιπής ΑΝΤ επαρκής **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει την απαιτούμενη ποιότητα, τα αναγκαία προσόντα για την επίτευξη επιθυμητού στόχου. *η κακή εξέλιξη των παιδιών τους απέδειξε ότι ήταν ~ ως γονείς* ΑΝΤ. επαρκής **3.** αυτός που δεν μπορεί να ανταποκριθεί στον σκοπό για τον οποίο προορίζεται: *τα μέτρα κατά τού νέφους αποδείχθηκαν ~* || ~ *μέθοδος* ΣΥΝ αναποτελεσματικός ΑΝΤ επαρκής — **ανεπαρκώς** επίρρ. [1859]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ανέπαφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά ή μείωση, που διατηρεί την ακεραιότητά του *κατάφερε να διατηρήσει ~ την πατρική περιουσία* ΣΥΝ ακέραιος, απείραχτος, ανέγγιχτος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ἐπαφή*].

ανεπεξέργαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί την κατάλληλη επεξεργασία· ~ *κείμενο* / *ιδέα* / *σχέδιο* ΣΥΝ αδούλευτος, ακατέργαστος ΑΝΤ επεξεργασμένος

ανεπηρέαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει επηρεαστεί, δεν έχει δεχθεί επιδράσεις (από κάποιον/κάτι)· *συνέχισαν τη ζωή τους ανεπηρέαστοι από όσα συνέβαιναν γύρω τους* || *όταν ακούς και διαβάζεις τόσα δυσάρεστα πράγματα, πώς να μείνεις ~*: ΑΝΤ επηρεασμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που διατηρεί την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία του: *η Δικαιοσύνη πρέπει να προχωρήσει στο έργο της ανεπηρέαστη* || *η κρίση του έμεινε ~ από τις απειλές που δέχθηκε* ΣΥΝ απροκατάληπτος. — **ανεπηρέαστα** επίρρ

ανεπιβεβαίωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί, να αποδειχθεί η εγκυρότητά του: *σύμφωνα με ~ πληροφορίες, επίκειται ανασχηματισμός τής κυβέρνησης* ΣΥΝ ανεξακρίβωτος ΑΝΤ επιβεβαιωμένος, εξακριβωμένος
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από αγγλ. unconfirmed].

ανεπίβουλος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν επιβουλεύεται άλλους: ~ *φίλος* / *σχέδιο* / *σκέψη* ΣΥΝ άδολος ΑΝΤ επίβουλος, δόλιος — **ανεπίβουλα** επίρρ

ανεπίγνωστος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς επίγνωση, χωρίς να το θέλει ο δράστης, ασυναίσθητα ΣΥΝ απροσχεδίαστος ΑΝΤ εκούσιος, ηθελημένος, ενσυνείδητος — **ανεπίγνωστα / ανεπιγνώστως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν, αρχική σημ «εκείνος που δεν έχει ακριβή γνώση για κάτι», < *ἀν-* στερητ. + *ἐπιγιγνώσκω* «παρατηρώ, αναγνωρίζω»].

ανεπίγραφος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν φέρει επιγραφή, συγκεκριμένο τίτλο: ~ *στήλη* / *επιστολή* / *κείμενο*

ανεπίδεκτος, -η, -ο [μτγν] (λόγ) (+γεν.) αυτός που δεν επιδέχεται (κάτι): ~ *επισκευής* / *παρερμηνείας* / *αμφισβητήσεως* / *επιδιορθώσεως* ΦΡ. ***ανεπίδεκτος μαθήσεως*** αυτός που δεν μπορεί εύκολα να μάθει κάτι, να κατανοήσει κάτι που του διδάσκεται *μη μου λες να μάθω να οδηγώ στο αυτοκίνητο είμαι ~* ΑΝΤ επιδεκτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδέχομαι*

> **ανεπίδεκτος – επιδεκτικός.** Συνδέονται και τα δύο με το **επιδέχομαι**, αρχαίο ρήμα που συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Το πρόβλημα αυτό δεν επιδέχεται λύση*, όχι «. *δεν επιδέχεται λύσεως*»! Η σύνταξη με γενική είναι προϊόν ξενισμού ή αναλογίας προς τα παράγωγα τού *επιδέχομαι*.. Αντίθετα, με γενική συντάσσονται τα **επιδεκτικός** και **ανεπίδεκτος**· *Δεν είναι τόσο καλός μαθητής, αλλά είναι επιδεκτικός βελτιώσεως* Πάγια φράση (με ειρωνική χροιά): *«ανεπίδεκτος μαθήσεως»*.
> → *επιδέχομαι*

ανεπίδοτος, -η, -ο [1888] αυτός που δεν επιδόθηκε, δεν έχει φθάσει στον παραλήπτη του: ~ *έγγραφο* / *επιστολή* / *μήνυμα*
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ + *επιδίδω* «παραδίδω, εγχειρίζω»].

ανεπιθύμητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** μη επιθυμητός, αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια ΣΥΝ δυσάρεστος ΑΝΤ επιθυμητός **2.** ΠΟΛΙΤ ***ανεπιθύμητο πρόσωπο*** (λατ. persona non grata) ξένος, συνήθ. διπλωμάτης, που καλείται να εγκαταλείψει εντός συγκεκριμένου χρονικού διαστήματος τη χώρα στην οποία βρίσκεται ή που του απαγορεύεται η είσοδος σε αυτή. *οι δύο υπάλληλοι τής πρεσβείας κρίθηκαν ανεπιθύμητα πρόσωπα και τους ζητήθηκε να εγκαταλείψουν τη χώρα.* — **ανεπιθύμητα** επίρρ.

ανεπίκαιρος, -η, -ο αυτός που είναι έξω από την επικαιρότητα, από τα τρέχοντα ενδιαφέροντα. *δεν αξίζει να γράψεις γι' αυτό το θέμα είναι πια ~* || ~ *ενέργεια* / *πράξη* / *απάντηση* **ανεπίκαιρα** επίρρ.

ανεπίκριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν επικρίθηκε ή που δεν μπορεί να επικριθεί. — **ανεπίκριτα** επίρρ

ανεπικύρωτος, -η, -ο [1871] αυτός που δεν έχει επικυρωθεί, που δεν έχει αναγνωριστεί επίσημα η εγκυρότητά του: ~ *σύμβαση* / *πρακτικό* / *διορισμός* ΑΝΤ επικυρωμένος, (λόγ.) κεκυρωμένος.

ανεπίληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει τίποτα επιλήψιμο. εναντίον τού οποίου δεν μπορεί να διατυπωθεί κατηγορία· ~ *βίος* / *συμπεριφορά* / *μέθοδοι* / *μέσα* ΣΥΝ αδιάβλητος, άψογος ΑΝΤ επιλήψιμος, μεμπτός, διαβλητός. — **ανεπίληπτα** επίρρ.

α- / αν- *στερητικό*

αν-εμπέδωτος, -η, -ο
αν-ενθουσίαστος, -η, -ο
αν-εξαγόραστος, -η, -ο
αν-εξαργύρωτος, -η, -ο
αν-εξάσκητος, -η, -ο
αν-εξασφάλιστος, -η, -ο
αν-εξέλικτος, -η, -ο
αν-εξέταστος, -η, -ο
αν-εξημέρωτος, -η, -ο

[ETYM αρχ. < *άν-* στερητ + *ἐπίληπτος* «αξιοκατάκριτος, επίμεμπτος» (πβ. κ. *επιλήψιμος*)]

ανεπίλυτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει επιλυθεί: ~ *πρόβλημα / διαφορά*

ανεπίσημος, -η, -ο [1832] **1.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από επισημότητα, που δεν αντιμετωπίζεται σύμφωνα με κανόνες πρωτοκόλλου: *τις ημέρες των διακοπών τού Πάσχα ο πρωθυπουργός θα πραγματοποιήσει ~ επίσκεψη στην Ελβετία* || ~ *γεύμα / ένδυμα / γλώσσα / ύφος* ΣΥΝ άτυπος, κοινός **2.** αυτός που δεν επικυρώνεται επισήμως, που δεν γίνεται γνωστός με επίσημο τρόπο (ανακοίνωση κ.λπ): *σύμφωνα με ~ πληροφορίες. προβλέπονται σημαντικές αλλαγές στην εκπαιδευτική πολιτική τής κυβέρνησης* || ~ *πηγή / διάβημα* — **ανεπίσημα / ανεπισήμως** [1887] επίρρ.
[ETYM Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inofficiel].

ανεπιστημοσύνη (η) {χωρ. πληθ } επιστημονική άγνοια. ανεπάρκεια: *παρά τη μακρά ενασχόλησή του με ανάλογα αντικείμενα, μας έκανε εντύπωση η ~ του.*

ανεπιστρεπτί επίρρ. (λόγ.) χωρίς πιθανότητα επιστροφής: *η εποχή των παχιών αγελάδων έχει παρέλθει* ~ ΣΥΝ οριστικά. τελεσίδικα, μια για πάντα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*
[ETYM μτγν. < *ἀνεπίστρεπτος* < *άν-* στερητ. + *ἐπιστρέφω*].

ανεπίσχετος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν επιδέχεται επίσχεση. ακατάσχετος: ~ *αιμορραγία* || (μτφ.) ~ *ορμή*
[ETYM μτγν. < *άν-* στερητ. + *-επίσχετος* < *ἐπίσχεσις* «συγκράτηση. ανάσχεση»].

ανεπίτευκτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν μπορεί να επιτευχθεί, που βρίσκεται έξω από τα όρια τού εφικτού: ~ *στόχος / σχέδιο* ΣΥΝ ανέφικτος, ακατόρθωτος

ανεπιτήδειος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ) αυτός που δεν διαθέτει τις κατάλληλες δεξιότητες ή ικανότητες (συνήθ για την εκτέλεση έργου): *είναι ~ να χειριστεί τέτοιο λεπτό ζήτημα* ΑΝΤ επιτήδειος — **ανεπιτήδεια** επίρρ., **ανεπιτηδειότητα** (η) [μτγν.].

ανεπιτήδευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει πάνω του κάτι ψεύτικο, τεχνητό ή προσποιητό. που διατηρεί την αυθεντικότητά του: ~ *κομψότητα / τρόποι / συμπεριφορά / χάρη* ΣΥΝ απροσποίητος ΑΝΤ επιτηδευμένος. — **ανεπιτήδευτα** επίρρ.

ανεπίτρεπτος, -η, -ο αυτός που δεν επιτρέπεται, που ξεφεύγει από τα όρια των κανόνων. *είναι ανεπίτρεπτο να επεμβαίνεις στο δικό μου σπίτι* ΣΥΝ αθέμιτος, αντιδεοντολογικός ΑΝΤ. επιτρεπτός. — **ανεπίτρεπτα** επίρρ

ανεπιτυχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανεπιτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν οδηγεί στο επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, που δεν έχει επιτυχία. ~ *προσπάθεια / μέτρο / απόπειρα / διάβημα* ΣΥΝ αποτυχημένος, ατελέσφορος ΑΝΤ επιτυχής. — **ανεπιτυχώς** επίρρ. [1871]

ανεπιφύλακτος, -η, -ο [1880] κ. **ανεπιφύλαχτος** ο χωρίς επιφυλάξεις, αυτός που εκδηλώνεται με εμφανή και άμεσο τρόπο, χωρίς δισταγμούς: *θα έχει την ~ υποστήριξή μας* || ~ *αποδοχή / θαυμασμός / συμπαράσταση* ΣΥΝ απερίφραστος. — **ανεπιφύλακτα** κ. (καθημ.) **ανεπιφύλαχτα / ανεπιφυλάκτως** [1888] επίρρ.

ανεπούλωτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει ακόμα επουλωθεί ~ *τραύματα / πληγή* ΣΥΝ αθεράπευτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ακόμη ξεχαστεί έντονος, βαθιά χαραγμένος: *ο εμφύλιος έχει αφήσει μέσα τους ~ τραύματα.*

ανεπρόκοπος, -η, -ο (λαϊκ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που δεν έχει προκοπή, που δεν σημειώνει καμία πρόοδο: *Και τι αξιόλογο μπόρεσε να κάνει: Ήταν μια ζωή* ~ ΣΥΝ αχαΐρευτος.
[ETYM < *ανε-* στερητ. + *προκοπή*].

ανεπτυγμένος, -η, -ο → αναπτύσσω

ανέραστος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον έρωτα (και συνήθ χαρακτηρίζεται από στενομυαλιά, ακοινώνητη συμπεριφορά, το αίσθημα τού ανικανοποίητου κ λπ.) *δεν μπορείς να εμπιστευθείς τέτοια συναισθηματικά ζητήματα σ' έναν άνθρωπο που σ' όλη του τη ζωή υπήρξε ~*
[ETYM μτγν. < *άν-* στερητ. + *ἐραστός* «αγαπητός» < αρχ. *ἔραμαι* «αγαπώ, αισθάνομαι ερωτική έλξη» (βλ. λ. *εραστής*)].

ανεργία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η έλλειψη εργασιακής απασχόλησης που οφείλεται σε μειωμένη προσφορά εργασίας· *τα μέτρα τής κυβέρνησης θα οδηγήσουν μεγάλο αριθμό εργαζομένων στην ~* || *βρίσκομαι / μπαίνω / βγαίνω στην ~* || *ταμείο ανεργίας* || *εποχική / μερική / διαρθρωτική ~* (β) **επίδομα ανεργίας** ειδικό χρηματικό ποσό που χορηγείται από το κράτος ως βοήθημα σε ανέργους **2.** (συνεκδ) ο αριθμός των ανθρώπων που δεν έχουν βρει εργασιακή απασχόληση, εκφραζόμενος κυρ. σε ποσοστά: *η ~ κινείται σε υψηλά επίπεδα ξεπερνώντας το 10%* • **3.** ΙΑΤΡ η αδυναμία τού οργανισμού να παράγει αντισώματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεργία, δουλειά.*
[ETYM μτγν. < αρχ. *ἄνεργος* Ο ιατρ όρ. είναι αντιδάν.. < αγγλ anergy].

> **ανεργία – αργία – αεργία.** Και οι τρεις λέξεις είναι αρχαίες, με ιδιαίτερα μεγάλη χρήση οι δύο πρώτες. Στην αρχαιότητα η μεν **αεργία** δήλωνε «την ηθελημένη έλλειψη εργασίας, τη νωθρότητα, την τεμπελιά». ενώ η **αργία** (< *ἀεργία*, με συναίρεση) δήλωνε τόσο την ηθελημένη όσο και την αθέλητη έλλειψη εργασίας, το να μην εργάζεται κανείς. Με τον καιρό το μεν *αεργία* (και το *άεργος*) συνέχισε να δηλώνει την τεμπελιά. κατ' αντίθεση προς το **ανεργία** (και το *άνεργος*), που δηλώνει την έλλειψη εργασίας, την αντικειμενική αδυναμία να εργαστεί κανείς. Τέλος, η λέξη *αργία* έφθασε να δηλώνει τη νόμιμη. θεσμοθετημένη αποχή από την εργασία. σε ημέρες εορτών ή αναπαύσεως που ορίζονται σε κάθε χώρα. Υπόλειμμα τής αρχαίας σημ τού *αργία* είναι το γνωστό αρχαίο γνωμικό *«ἀργία μήτηρ πάσης κακίας»* (η απραξία γεννά κάθε μορφής κακία) που συχνά ακούγεται και ως «αεργία μήτηρ πάσης κακίας». λόγω τού ότι το *αργία* έχει πάρει σήμερα διαφορετική σημασία

άνεργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που παρά τη θέλησή του δεν έχει εργασιακή απασχόληση (κυρ. επειδή έχασε τη δουλειά του ή δεν βρίσκει δουλειά). ~ *νέοι / μηχανικοί* || (συνήθ. ως ουσ.) *η πολιτική αυτή δημιούργησε στρατιές ανέργων* ΑΝΤ εργαζόμενος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αεργία, ανεπάγγελτος*

ανερμάτιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει σταθερό χαρακτήρα και σαφή προσανατολισμό, που μεταβάλλει εύκολα τις ιδέες του: *άνθρωπος ~ ηθικά δεν θα δίσταζε να πατήσει επί πτωμάτων, προκειμένου να αναδειχθεί ο ίδιος* ΣΥΝ αλλοπρόσαλλος, ασταθής **2.** αυτός που γίνεται με επιπολαιότητα, χωρίς μελέτη και σαφή προγραμματισμό: ~ *πολιτική* — **ανερμάτιστα** επίρρ.
[ETYM. αρχ. < *ἀν-* στερητ + *ἑρματίζω* «τοποθετώ έρμα, υποστήριγμα» < *ἕρμα* «σαβούρα – υποστήριγμα πλοίων, όταν αυτά βρίσκονται στην ξηρά» (βλ.λ.)]

ανερυθρίαστα επίρρ. χωρίς ντροπή, χωρίς αιδώ χωρίς να κοκκινίσει κάποιος από ντροπή: *πώς μπορείς να λες ~ τέτοια ψέματα;* ΣΥΝ αναίσχυντα Επίσης (λόγ.) **ανερυθριάστως** — **ανερυθρίαστος,** -η, -ο [μτγν.]
[ETYM < μτγν *ἀνερυθρίαστος* < *ἀν(α)-* + *ἐρυθριῶ (-άω)*].

ανέρχομαι ρ. αμετβ αποθ {ανήλθα (να/θα ανέλθω. μτχ. ανελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) **1.** κινούμαι προς τα πάνω, ανεβαίνω: *μετά από κάθε βροχόπτωση η στάθμη τής λίμνης ανέρχεται αισθητά* **2.** (μτφ.) ακολουθώ ανοδική εξελικτική πορεία, παρουσιάζω πρόοδο ~ *κοινωνικά* ΣΥΝ. ανεβαίνω, προκόβω, προάγομαι, προοδεύω **3.** (+σε) φθάνω (σε υψηλή θέση. αξίωμα): *ο Μ. Αλέξανδρος ανήλθε στον θρόνο μετά τη δολοφονία τού Φιλίππου* **4.** (μτφ) φθάνω συνολικά (σε συγκεκριμένο αριθμό ή ποσό): *οι ζημιές στις πληγείσες περιοχές ανέρχονται σε 4 δισεκατομμύρια δραχμές* **5.** (η μτχ **ανερχόμενος,** *-η, -ο*) αυτός που βρίσκεται σε τροχιά ανοδικής εξέλιξης, σε ανοδική πορεία. ~ *πολιτική δύναμη* || ~ *αστέρας τού κινηματογράφου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ETYM αρχ < *ἀν(α)-* + *ἔρχομαι*]

ανέρωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει νερωθεί, αραιωθεί με προσθήκη νερού. ~ *κρασί / ούζο*

άνεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (α) η αίσθηση ότι κάτι γίνεται εύκολα, ξεκούραστα: *αυτά τα παπούτσια εξασφαλίζουν ~ στο περπάτημα* || *«απέξω εμφάνιση, από μέσα ~»* (διαφήμ. εσωρούχων) (β) η απουσία δυσκολίας στην εκτέλεση μιας πράξης ή στον χειρισμό ενός αντικειμένου: *μιλά και γράφει με ~ τρεις ξένες γλώσσες* || *η εθνική ομάδα νίκησε με ~ την αντίπαλή της* || *χειρίζεται τον υπολογιστή με ~* || *τραγούδησε με ~ και χωρίς μικρόφωνο ένα δύσκολο κομμάτι* ΣΥΝ ευχέρεια, ευκολία ΑΝΤ δυσκολία (γ) η ευρυχωρία: *ένα ακόμα δωμάτιο να υπήρχε στο σπίτι, θα είχαμε μεγαλύτερη ~* || *στις καινούργιες εγκαταστάσεις τής εταιρείας έχουμε μεγάλη ~ χώρου* ΑΝΤ στενότητα (δ) καθετί που εξασφαλίζει ευκολία, ξεκούραστη εργασία κ.λπ.· διευκόλυνση: *μεγάλη ~ αυτό το πλυντήριο πιάτων!* **2. ανέσεις** (οι) τα μέσα που εξασφαλίζουν έναν πιο ευχάριστο και λιγότερο κοπιαστικό τρόπο διαβίωσης: *έφτειαξαν ένα σπίτι με όλες τις ~* ΣΥΝ. κομφόρ **3.** (γενικότ.) η αίσθηση ότι δεν υπάρχει στενότητα, έλλειψη σε κάτι: *δουλεύουν και οι δύο και καταφέρνουν να ζουν με ~* || *έχω οικονομική ~* || *υπάρχει κάποια ~ χρόνου, επομένως μπορούμε να εργαστούμε πιο ήρεμα* **4.** η απουσία βιασύνης και άγχους κατά την εκτέλεση εργασίας· κυρ. στη ΦΡ ***με την άνεσή σου*** χωρίς να βιάζεσαι: *κάνε τις δουλειές σου ~ δεν βιαζόμαστε* ΣΥΝ (λαϊκ) με το πάσο σου • **5.** (α) η οικειότητα: *έχει ~ μαζί του, γι' αυτό και του αποκαλύπτει όλα της τα μυστικά* (β) η φυσικότητα στη συμπεριφορά, στους τρόπους. η απουσία επιτήδευσης, τυπικότητας ή περιορισμού από κοινωνικές συμβάσεις: *κινήσου με ~, κανείς δεν θα σε παρεξηγήσει* || *εκεί να δεις~: μπαίνει στο γραφείο τού προέδρου μ' ένα χαμόγελο ώς τ' αφτιά, στρογγυλοκάθεται στην πολυθρόνα και, χωρίς καν να ρωτήσει, ανάβει τσιγάρο!* (γ) η εξοικείωση με έναν χώρο, ένα περιβάλλον *κινείται με ~ στους φιλολογικούς χώρους* || *έχει γερή κατάρτιση και κινείται με ~ σε όλες τις περιόδους τής ελληνικής ιστορίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*
[ETYM < αρχ. *ἄνεσις* «χαλάρωση, ανακούφιση» < *ἀνίημι* «στέλνω προς τα πάνω – απελευθερώνω»· πβ *ἄφ-εσις* < *ἀφ-ίημι. ἔν-εσις* < *ἐν-ίημι, ὕφ-εσις* < *ὑφ-ίημι, ἔφ-εσις* < *ἐφ-ίεμαι.* Μεταφρ. δάνειο αποτελεί η φρ. *με την άνεσή σας* (< γαλλ. à votre aise), καθώς και ο πληθ. *οι ανέσεις* (< γαλλ. les commodités). Στη σημ. των μέσων που εξασφαλίζουν άνετη διαβίωση, η λ. αποτελεί (στον πληθ. *ανέσεις*) απόδ τού γαλλ. conforts (βλ. κ *κομφόρ*)].

ανεσκαμμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ανασκαφεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

ανέσπερος, -η, -ο (λογοτ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν σκοτεινιάζει. δεν σβήνει ποτέ **2.** (μτφ) που διατηρεί την αίγλη του: ~ *φως / δόξα* ΣΥΝ άσβηστος
[ETYM μτγν < *ἀν-* στερητ. + *ἑσπέρα*].

α- / αν- *στερητικό*

αν-εξιλέωτος, -η, -ο	**αν-εξολόθρευτος**, -η, -ο	**αν-εξουσίαστος**, -η, -ο	**αν-εόρταστος**, -η, -ο	**αν-επιθεώρητος**, -η, -ο
αν-εξιστόρητος, -η, -ο	**αν-εξομολόγητος**, -η, -ο	**αν-εξουσιοδότητος**, -η, -ο	**αν-επίβλεπτος**, -η, -ο	**αν-επισκεύαστος**, -η, -ο
αν-εξοικείωτος, -η, -ο	**αν-εξόπλιστος**, -η, -ο	**αν-εξύμνητος**, -η, -ο	**αν-επιεικής**, -ης, -ές	

ανεστάλη ρ → αναστέλλω
ανέστη ρ στη ΦΡ ***Χριστός Ανέστη*** βλ. λ. *ανασταίνω*
Ανέστης (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Ανέστος**.
[ΕΤΥΜ Από την ευχή *(Χριστός) ανέστη*].
ανέστησα ρ. → ανασταίνω
ανέστιος, -α, -ο αυτός που δεν έχει δικό του σπίτι (εστία) και, κατ' επέκτ., πατρίδα, αυτός που περιπλανάται από τον έναν τόπο στον άλλον *γύριζε από χωριό σε χωριό, από σπίτι σε σπίτι, ~ και αξιοθρήνητος* ΣΥΝ περιπλανώμενος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ἑστία*]
ανεστραμμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει αναστραφεί (βλ. λ. *αναστρέφω*): ~ *κώνος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
ανέταμα ρ. → ανατέμνω
ανέτοιμος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν βρίσκεται σε ετοιμότητα, που δεν έχει προετοιμαστεί κατάλληλα: *ήταν ~ να αναλάβει τέτοιες ευθύνες* ΣΥΝ απροετοίμαστος ΑΝΤ προετοιμασμένος, έτοιμος — **ανέτοιμα** επίρρ., **ανετοιμότητα** (η) [1893]
άνετος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που προσφέρει ευκολία, ξεκούραση, ανάπαυση: ~ *παπούτσια / παντελόνι / κάθισμα / λεωφορείο* ‖ ~ *μεταφορά από και προς τον σταθμό* (β) αυτός που γίνεται ανεμπόδιστα, εύκολα και ομαλά: ~ *ομιλία / χρήση της ελληνικής γλώσσας / χειρισμός μιας συσκευής* (γ) ευρύχωρος ~ *σπίτι / δωμάτιο / γραφείο* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απουσία προβλημάτων, δυσκολιών: *ζουν μια ~ ζωή, χωρίς στερήσεις* ‖ *κάναμε ~ διακοπές, δεν μας έλειψε τίποτα* **3.** αυτός που επιτυγχάνεται χωρίς δυσκολία: *στις εκλογές το κόμμα αυτό εξασφάλισε ~ πλειοψηφία* ‖ ~ *νίκη μιας ομάδας* **4.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, απουσία τυπικότητας ή περιορισμού από κοινωνικές συμβάσεις· ~ *κινήσεις / ύφος / τρόπος* ‖ *είναι πολύ ~ άνθρωπος· σε κάνει να αισθάνεσαι ότι μιλάς με έναν φίλο σου* (β) (συνήθ μειωτ.) αυτός που συμπεριφέρεται χωρίς να έχει αίσθηση του χώρου στον οποίο βρίσκεται ή συναίσθηση της σοβαρότητας μιας κατάστασης *~ ο κύριος παρά τα όσα προηγήθηκαν μεταξύ μας, ήρθε και μας έπιασε την κουβέντα σαν να μη συμβαίνει τίποτα!* ΦΡ (λαϊκ.) ***το παίζω άνετος*** (i) παρουσιάζομαι ψύχραιμος, σαν να μη με απασχολεί κάτι (που προβληματίζει τους άλλους) *τώρα μας το παίζει άνετος, αλλά να τον έβλεπες την ώρα της πτήσης πώς φοβόταν!* ‖ *το 'παιζε άνετος στον διαγωνισμό, γιατί ήξερε από πριν τα θέματα!* (ii) συμπεριφέρομαι σαν να μην έχω καμία ανάμειξη σε υπόθεση, περιστατικό κ λπ (ενώ, στην πραγματικότητα, φέρω ευθύνη): *Κοίτα τον! Το παίζει άνετος, λες και είναι αθώα περιστερά!* — **άνετα / ανέτως** [αρχ] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χαλαρός» (για ηνία αλόγου). < *ἀνίημι* Βλ. κ. λ. *άνεση*].
ανετράπη ρ → ανατρέπω
άνευ πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει στέρηση (= χωρίς, δίχως): ~ *χρημάτων κανένα έργο δεν προχωρεί* ‖ *μέθοδος εκμάθησης ξένων γλωσσών ~ διδασκάλου* ‖ *παράδοση των αιχμαλώτων ~ όρων* ‖ *εκλογική νίκη ~ προηγουμένου* ‖ *υπουργός ~ χαρτοφυλακίου* ‖ *άδεια ~ αποδοχών* ‖ *δηλώσεις ~ σημασίας* ‖ *επιχειρήματα ~ αξίας* ‖ *λόγια ~ ουσίας* ‖ *επιταγή ~ αντικρίσματος* ‖ *ορκίστηκε να πει την αλήθεια ~ φόβου και πάθους·* ΦΡ (α) ***εκ των ων ουκ άνευ*** (λατ sine qua non, βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) για κάτι που είναι απαραίτητο ή αναντικατάστατο, χωρίς το οποίο δεν νοείται ή δεν γίνεται κάτι (β) ***άνευ σποχρώντος λόγου*** χωρίς σοβαρό λόγο: *το δικαστήριο του επέβαλε αυστηρή ποινή ~* (γ) ***άνευ λόγου και αιτίας*** χωρίς να μπορεί να δοθεί εξήγηση αδικαιολόγητα: *της επιτέθηκε ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἄν-ευ* < Ι.Ε. *sn- (< *seni- «χωριστά»), πβ. σανσκρ. sanutar «μακριά από», λατ sine «χωρίς», γαλλ. sans, ισπ. sin, γερμ sondern «αλλά» κ ά Αρχικώς το *ἄνευ* ήταν επίρρημα και σήμαινε «μακριά από, χωρίς» Η χρήση της λ ως πρόθ. και η σύνταξή της με γεν. είναι ήδη αρχ Οι φρ. είναι μεταφρ δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ *άνευ όρων* (< sans conditions), *άνευ προηγουμένου* (< sans précédent), *άνευ λόγου* (< sans raison)].

> **εκ των ων ουκ άνευ.** Ελλειπτική φράση Η πλήρης: **ὅρος ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ (ἐστί)** «προϋπόθεση από εκείνες που δεν είναι δυνατόν να μην υπάρχουν» άρα «απαραίτητη προϋπόθεση». Αντίστοιχο λατινικό: (conditio) sine qua non Το ενίοτε λεγόμενο **«εκ των ουκ άνευ»** είναι, προφανώς, εσφαλμένο.

ανευθυνολογία (η) {ανευθυνολογιών} το να μιλά κανείς ανεύθυνα· ανεύθυνος λόγος για σοβαρό ζήτημα. -- **ανευθυνολογώ** ρ {-είς..}.
ανεύθυνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν ενεργεί με υπευθυνότητα, με αίσθημα ευθύνης: *η ~ πολιτική του οδήγησε τη χώρα στα πρόθυρα οικονομικής κατάρρευσης* ΣΥΝ επιπόλαιος, αναξιόπιστος. — **ανεύθυνα** επίρρ. **ανευθυνότητα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη*

> **ανεύθυνος – υπεύθυνος.** Η αντίληψη ότι το *ανεύθυνος* είναι γενικά το αντίθετο του *υπεύθυνος* οδηγεί σε ορισμένα λάθη στη χρήση της λέξης Αυτό συμβαίνει, γιατί αντίθετα προς τις δύο σημασίες του *υπεύθυνος*, μία εύσημη και μία κακόσημη, το *ανεύθυνος* έχει μόνο μία, την κακόσημη. Συγκεκριμένα, το **υπεύθυνος** σημαίνει· (α) αίτιος, υπόλογος, αυτός που ευθύνεται για κάτι δυσάρεστο ή κακό *(Είναι υπεύθυνος για τη χρεωκοπία της εταιρείας)* (β) αξιόπιστος, αυτός στον οποίο μπορεί να βασιστεί κανείς *(Πολύ υπεύθυνος υπάλληλος· δεν αφήνει ποτέ κάτι στη μέση)*. Το **ανεύθυνος** σημαίνει, στον καθημερινό λόγο, μόνον «αναξιόπιστος» *(Πολύ ανεύθυνος άνθρωπος δεν μπορείς να του εμπιστευθείς τίποτε)* Δεν μπορούμε να πούμε *«Είναι ανεύθυνος για τη χρεωκοπία της εταιρείας»*! Θα πούμε· *«Δεν είναι υπεύθυνος για..»* Το ίδιο ισχύει και για το *ανευθυνότητα* σε σχέση με το *υπευθυνότητα*. **υπευθυνότητα** είναι και η «υπαιτιότητα, η ευθύνη που έχει κάποιος» και η «συνείδηση, η αίσθηση του καθήκοντος», ενώ **ανευθυνότητα** είναι μόνο «η ασυνειδησία, η αναξιοπιστία»

ανευθυνοϋπεύθυνος, -η, -ο (σκωπτ) αυτός που δηλώνει ότι δεν έχει τις ευθύνες που επιβάλλουν οι αρμοδιότητές του ή που ενεργεί με ανεύθυνο τρόπο, ενώ έχει υπεύθυνη θέση: ~ *υπάλληλος*..
[ΕΤΥΜ Νεότ. αντιθετικού τύπου σύνθετο κατά τα *ανεβοκατεβαίνω, μπαινοβγαίνω* κ.λπ.]
ανευλάβεια (η) [μεσν] **1.** η έλλειψη ευλάβειας ΣΥΝ. ασέβεια **2.** (γενικότ.) η έλλειψη του απαιτούμενου σεβασμού: *η ~ προς τους θεσμούς έχει και ανάλογες επιπτώσεις* ΣΥΝ αναίδεια, θράσος. -- **ανευλαβής**, -ής, -ές [μτγν.], **ανευλαβώς** επίρρ. [μεσν.].
ανεύρεση (η) [αρχ] {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} η εύρεση μετά από έρευνα (προσώπου / πράγματος)
ανευρετικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην ανεύρεση. ~ *διαδικασία / μέθοδος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ Απόδ του ελληνογενούς αγγλ heuristic]

> **ανευρετικός – ευρετικός.** Επιστημολογικός-μεθοδολογικός όρος, που δηλώνει ότι ο ερευνητής προχωρεί «ψαχτά», δοκιμάζοντας τα δεδομένα του υλικού του και επαληθεύοντας ή διαψεύδοντας διάφορες «υποθέσεις εργασίας» Η **ανευρετική** ή **ευρετική** μέθοδος αποδίδει τον ξένο όρο heuristic, που με τη σειρά του ανάγεται στο ελλην. **εὑρίσκω**. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται κατά πολύ στην αναζήτηση της γνώσης μέσω των εμπειρικών δεδομένων, αντί να στηρίζεται εξ ολοκλήρου σε ορισμένη, άτεγκτα δεσμευτική, θεωρία και σε αξιωματικού τύπου θεωρήσεις

ανευρίσκω ρ. μετβ. {δύσχρ ανεύρον, -ες, -ε.., ανευρέθη (ανευρεθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίσκω, εντοπίζω (κάποιον/κάτι) μετά από έρευνα *μετά από κοπιώδεις έρευνες ανεύρε τον ιό που προκαλεί την ασθένεια* ‖ *ο χαρτοφύλακας που είχε απωλεσθεί τελικά ανευρέθη σε ένα από τα γραφεία της εταιρείας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν(α)- + εὑρίσκω*]
άνευρος, -η, -ο [αρχ.] (μτφ) αυτός που στερείται νεύρου, ζωντάνιας, έντασης στις πράξεις και τις αποφάσεις του: *τελείως ~ ομιλητής· η διάλεξή του δεν είχε ούτε ρυθμό ούτε ενδιαφέρον* ΣΥΝ άτονος, πλαδαρός, (εκφραστ) ψόφιος ΑΝΤ νευρώδης.
ανεύρυσμα (το) {ανευρύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η μόνιμη καρδιακή ή αρτηριακή διαστολή που οφείλεται κυρ στην εξασθένηση των αγγειακών τοιχωμάτων: ~ *αορτής / στομάχου.* — **ανευρυσματικός**, -ή, -ό, **ανευρυσματώδης**, -ης, -ες [μτγν]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνευρύνω* «διαστέλλω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν]
ανεφάρμοστος, -η, -ο [1835] **1.** αυτός που δεν εφαρμόστηκε: *μετά τον θάνατό του τα σχέδιά του έμειναν ~* ‖ ~ *νόμος* **2.** αυτός που δεν μπορεί να εφαρμοστεί, *ωραία θεωρία, αλλά ~ στην πράξη* ΑΝΤ εφαρμόσιμος. — **ανεφάρμοστα** επίρρ.
ανέφελος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει σύννεφα, που διατηρεί τη διαύγεια και την καθαρότητά του ΣΥΝ ασυννέφιαστος, διαυγής, αίθριος ΑΝΤ νεφελώδης, συννεφιασμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει προβλήματα ή στενοχώριες *ήταν τόσο ερωτευμένοι, που πίστευαν ότι τίποτα δεν θα μπορούσε να διαταράξει την ~ ευτυχία τους!*
ανέφικτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί, να εφαρμοστεί στην πράξη: *τα σχέδιά του είναι ~ λόγω αξεπέραστων οικονομικών δυσκολιών* ΣΥΝ ακατόρθωτος, ανεπίτευκτος, απραγματοποίητος, ανεφάρμοστος ΑΝΤ εφικτός
ανεφοδιάζω ρ μετβ {ανεφοδίασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} εφοδιάζω εκ νέου, προμηθεύω με εφόδια προς αναπλήρωση όσων καταναλώθηκαν.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ approvisionner].
ανεφοδιασμός (ο) ο εκ νέου εφοδιασμός, η λήψη εφοδίων για την αναπλήρωση αυτών που καταναλώθηκαν. *σταθμοί ανεφοδιασμού του στρατού* ‖ *ο ~ αεροπλάνου με καύσιμα*
ανέχεια (η) [1824] {χωρ πληθ } η κατάσταση οικονομικής στενότητας, η στέρηση των αναγκαίων βιοποριστικών μέσων· *ζουν μέσα στην ~* ΣΥΝ. ένδεια, φτώχεια ΑΝΤ ευπορία, ευμάρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχεια*.
[ΕΤΥΜ. < *αν-* στερητ. + *-έχεια* < *έχω* (κατ' αναλογίαν προς λ. όπως *συν-έχεια, νουν-έχεια* κ ά). Απόδ του γαλλ gêne (λ.χ. vivre dans la gêne «ζω μέσα στην ανέχεια»)]
ανέχομαι ρ μετβ. αποθ {ανέχ-τηκα (λόγ -θηκα)} **1.** δέχομαι (κάτι) χωρίς διαμαρτυρίες, κάνω υπομονή (μπροστά σε κάποιον/κάτι που μου προξενεί αισθήματα ενόχλησης ή δυσφορίας): *δεν ~ να τους βλέπω σ' αυτό το χάλι* ‖ *πώς ανέχεται τέτοια αναιδή συμπεριφορά*: ΣΥΝ αντέχω, υποφέρω, υπομένω **2.** δείχνω ανοχή (κυρ προς πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις με τα οποία διαφωνώ) *ανέχομαι τα θρησκευτικά του πιστεύω κι ας μη συμφωνούν με τα δικά μου* ‖ ~ *πεποιθήσεις / ιδέες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, έχω*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν(α)- + ἔχομαι*]
ανεψιά (η) → ανιψιά
ανεψιός (ο) → ανιψιός
ανήγαγα ρ. → ανάγω
ανήθικος, -η, -ο [1890] **1.** αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθι-

κή, που παραβαίνει τις ηθικές αρχές: ~ *δικαστής* / *πολιτικός* || ~ *πράξη* / *κέρδος* / *κίνητρα* / *πρόταση* || *έζησε μια ~ ζωή, βυθισμένος στη διαφθορά* ΣΥΝ άνομος, αισχρός, φαύλος ΑΝΤ ηθικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που προσβάλλει την ηθική ως προς την ερωτική συμπεριφορά· *με ~ σκοπούς* || ~ *χειρονομία* ΣΥΝ ασελγής, πρόστυχος, έκλυτος. — **ανήθικα** επίρρ., **ανηθικότητα** (η) [1849].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immoral].

άνηθος (ο) {χωρ. πληθ.} αρωματικό φυτό που ανήκει στην ίδια οικογένεια με τον μαϊντανό και χρησιμοποιείται φρέσκο στη μαγειρική. Επίσης **άνηθο** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄνηθον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ασιατικής προελ.]

ανήκεστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί: *κρίθηκε προσωρινώς αποφυλακιστέος λόγω ανηκέστου βλάβης τής υγείας του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ἀκέομαι* «θεραπεύω» (ιατρ. όρος) < *ἄκος* «ίαμα, γιατρικό» (πβ. *πανάκεια*), αβεβ. ετύμου, ίσως < **ἄκ-ος* < I.E. *yak- «θεραπεύω», πβ. ιρλ. hicc, ουαλ. iach «θεραπεύω»]

ανήκουστος, -η, -ο (κακόσ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη έκπληξη ή έντονη δυσαρέσκεια: *είναι ανήκουστο να παραλύει ο κρατικός μηχανισμός κάθε φορά που πέφτει λίγο χιόνι* ΣΥΝ αδιανόητος, απαράδεκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-ήκουστος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω*]

ανήκω ρ. αμετβ {παρατ. ανήκα} (+σε) **1.** είμαι κτήμα (κάποιου), ιδιοκτησία ή εξάρτημά του: *η θαλαμηγός ανήκει σε έναν εφοπλιστή* **2.** αποτελώ τμήμα ή μέρος (ευρύτερου συνόλου), είμαι μέλος (συλλόγου, κόμματος, ομοσπονδίας, θρησκείας κ.λπ.): *ανήκει στη Δεξιά* / *στην Αριστερά* / *στην κίνηση για τα ανθρώπινα δικαιώματα* / *στους προτεστάντες* **3.** (για τιμές, δικαιώματα, προνόμια κ.ά.) προσιδιάζω, συνήθ. αναφέρομαι ή αποδίδομαι σε (κάποιον/κάτι): *έγινε δεκτός με τιμές που ανήκουν σε αρχηγό κράτους* (κατ' επέκτ.) αρμόζω, ταιριάζω κατεξοχήν: *στους μαχητές τής ελευθερίας ανήκει κυρίως ο δημόσιος έπαινος* ΣΥΝ ταιριάζω, πρέπω ΑΝΤ είναι ανάρμοστο **4.** αναφέρομαι ή ανάγομαι σε (κάποιον/κάτι): *οι ισχυρισμοί σου ανήκουν στη σφαίρα τής φαντασίας* || *η έχθρα ανάμεσα στις δύο παρατάξεις ανήκει πια στο παρελθόν* ΣΥΝ αφορώ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανεβαίνω μέχρις ενός ορισμένου ύψους, φθάνω», < *ἀνα-* + *ἥκω* «έχω έλθει, έφθασα» (ενεστώτας με χρήση παρακειμένου), παράλλ. τ. τού *ἵκω* < I.E. *sē(i)k- «φθάνω με το χέρι» Ομόρρ. *ἱκ-ανός, ἱκ-έτης, προ-ίξ* κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ανηλεής, -ής, -ές {ανηλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν δείχνει ευσπλαχνία, έλεος, οίκτο ΣΥΝ άσπλαχνος, ανελέητος ΑΝΤ (ευ)σπλαχνικός, ελεήμων, πονόψυχος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι υπερβολικά αυστηρός και σκληρός· *η ~ στάση τού υπουργού προκάλεσε οργή στους απεργούς* ΣΥΝ σκληρόκαρδος, αδυσώπητος, ανάλγητος ΑΝΤ επιεικής, πονετικός. Επίσης **ανήλεος, -η, -ο**. — **ανηλεώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *-ηλεής* (με έκταση τού αρχικού *ἐ-* εν συνθέσει) < *ἔλεος*].

> **ανηλεής – ανήλεος – ανελέητος.** Το αρχ. **ανηλεής** (παράγωγο τού *ἔλεος* με τροπή τού *ε-* σε *η-* λόγω τής συνθέσεως) και, λιγότερο, ο νεότερος μεταπλασμένος (σε *-ος*) τύπος **ανήλεος** χρησιμοποιούνται τόσο για πρόσωπα όσο και για πράξεις ή καταστάσεις (*Υπήρξε ανηλεής προς τους αντιπάλους του – Ακολούθησαν ανηλεείς σφαγές των αμάχων, που συγκλόνισαν την κοινή γνώμη*). Το **ανελέητος** (από το *ἐλεῶ* «λυπούμαι, σπλαχνίζομαι, βοηθώ») χαρακτηρίζει κυρίως πράξεις ή καταστάσεις (*Ο ανελέητος αγώνας εναντίον των κατακτητών τελικά απέδωσε καρπούς*)

ανήλθα ρ. → ανέρχομαι

ανήλιαγος, -η, -ο κ. **ανήλιαστος** [μεσν.] (λαϊκ.-λογοτ.) αυτός που δεν τον βλέπει ο ήλιος, που δεν φωτίζεται από τον ήλιο: *«μικρά κι ανήλιαγα στενά και σπίτια χαμηλά μου»* (τραγ.) || ~ *κελλί* / *δωμάτιο*
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. σε *-γος*, < *αν-* στερητ. + *ηλιάζω* (πβ. *αφύλαγος, αχάρα-γος, αχόρτα-γος*) κατά τα *άπραγ-ος, άφραγ-ος*, όπου το *-γ-* αποτελεί μέρος τού θέματος]

ανήλικος, -η, -ο {-ου κ. -ίκου | -ων κ. -ίκων, -ους κ. -ίκους} **1.** αυτός που δεν ενηλικιώθηκε ακόμη, που είναι στην παιδική ή εφηβική ηλικία (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος τής ηλικίας του, επομένως δεν έχει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τού ενήλικου πολίτη (λ.χ. να ψηφίζει): ~ *τέκνα* || *τα ~ μέλη μιας οικογένειας* ΑΝΤ ενήλικος **2.** (συνήθ. ως ουσ.) (α) πρόσωπο που δεν έχει ενηλικιωθεί: *φυλακή ανηλίκων* || *αύξηση τής παραβατικότητας των ~* || *ο ψυχισμός των ~ βλάπτεται από τέτοια θέματα*· ΦΡ ***ακατάλληλο για / δι' ανηλίκους*** (i) για έντυπο, ταινία, θέαμα κ.λπ., τού οποίου το περιεχόμενο κρίνεται από αρμόδια επιτροπή (λογοκρισίας) ότι είναι δυνατόν να βλάψει τον ψυχικό κόσμο των ανηλίκων (κυρ. λόγω των σκηνών βίας ή σεξ που περιέχει) (ii) (γενικότ.) οτιδήποτε δεν θεωρείται σωστό να βλέπει ή να ακούει ένα παιδί **3.** (συχνά ειρων.) πρόσωπο πολύ μικρό στην ηλικία, ανώριμο. — **ανηλικότητα** (η) [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηλικία, βρέφος*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ. + *ἧλιξ, -ικος* «τής ίδιας ηλικίας», βλ. κ. *ηλικία*]

> **ανήλικος** ή **ανήλικας, ενήλικος** ή **ενήλικας;** Στην Αρχ. Ελληνική (ήδη από τον Όμηρο) χρησιμοποιήθηκε η λ. *ἧλιξ*, γεν. *ἥλικος* (από όπου το *ηλικία*) με τη σημ. «συνομήλικος, τής ίδιας ηλικίας». Πολύ νωρίς επίσης (ήδη στον Όμηρο) πλάστηκε το **ὁμῆλιξ**, γεν. *ὁμήλικος* (από όπου το αρχ. *ὁμηλικία*) με την ίδια σημασία. Αργότερα, στους αλεξανδρινούς χρόνους, κατά το πρότυπο των σε *-ος* σχηματισμένων *έφ-ηβος - άν-ηβος* πλάστηκαν επίσης σε *-ος* τα **ενήλικος** (και **ἐνῆλιξ** κατά τα *ὁμῆλιξ* και *ἧλιξ*) και **ανήλικος**. Ας σημειωθεί ότι τ. **ἀνῆλιξ*, που να δικαιολογεί και τ. *ανήλικας* (!), δεν σχηματίστηκε ποτέ, πράγμα που σημαίνει ότι σωστό είναι μόνο το **ανήλικος**, όπως προτιμότερο είναι και το **ενήλικος** (αντί τού *ενήλικας*), αφού πλάστηκε κατά τα σε *-ος* και είναι ήδη αρχαίο. Κατά τα *ενήλικος* και *ανήλικος* λέμε και **συνομήλικος** (μολονότι υπάρχει αρχαίο *συνομῆλιξ*), ήδη δε στην Αρχαία το *ὁμῆλιξ* σχημάτισε και τ. **ομήλικος**. Γενικότερα, οι σε *-ος* τύποι *ενήλικος, ανήλικος* και *συνομήλικος* είναι έγκυροι και προτιμότεροι στη χρήση.

ανήλιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ήλιο, που του λείπει ή δεν τον φτάνει ο ήλιος (βλ. κ. λ. *ανήλιαγος*): ~ *κελλάρι* ΣΥΝ ανήλιαστος, σκοτεινός ΑΝΤ ευήλιος, προσήλιος, φωτεινός

ανήμερα επίρρ.· την ίδια ακριβώς ημέρα, κατά τη διάρκεια ορισμένης ημέρας: ~ *το Πάσχα έγινε το φονικό.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀνά* + *ἡμέρα*, με αναβιβασμό τού τόνου κατ' αναλογίαν προς το *σήμερα*].

ανημέρευτος, -η, -ο ▸ ανημέρωτος

ανήμερος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι ήμερος, μη εξημερωμένος, άγριος ΣΥΝ. αδάμαστος, ατιθάσευτος ΑΝΤ ήμερος, εξημερωμένος, δαμασμένος· ΦΡ (μτφ. για πρόσ.) ***θηρίο / θεριό ανήμερο*** άνθρωπος σε έξαλλη κατάσταση, που δεν μπορεί κανείς να τον ηρεμήσει: *Τρεις έπεσαν επάνω του να τον κρατήσουν, αλλά τίποτα! ~ αυτός!*

ανημέρωτος[1], -η, -ο αυτός που δεν έχει ημερωθεί ή εξημερωθεί ΣΥΝ. ατιθάσευτος. Επίσης **ανημέρευτος**

ανημέρωτος[2], -η, -ο εσφαλμ. αντί τού ορθ. *ανενημέρωτος* (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανενημέρωτος*.

ανήμπορος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται αδύναμος ή εξασθενημένος: *μετά την εγχείρηση ήταν ~ να περπατήσει* ΣΥΝ ανίκανος, εξαντλημένος ΑΝΤ δυνατός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κοινωνικό κύρος ή οικονομική δύναμη: *είμαστε άνθρωποι φτωχοί κι ~ και δεν μπορούμε να σε βοηθήσουμε* ΣΥΝ άπορος, φτωχός ΑΝΤ πλούσιος, ισχυρός. — **ανημποριά** κ. **ανημπόρια** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *(ἠ)μπορῶ*]

ανήξερος, -η, -ο αυτός που δεν ξέρει, που του λείπει η ενημέρωση και η γνώση· ΦΡ ***κάνω τον ανήξερο*** προσποιούμαι άγνοια: *γνωρίζει τα πάντα, αλλά κάνει τον ανήξερο.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνήξε(υ)ρος* < *ἀν-* στερητ. + *ἠξεύρω*, βλ. κ. *ξέρω*]

ανηλόγητος, -η, -ο (πλοίο) που δεν έχει εγγραφεί στο νηολόγιο, το ειδικό βιβλίο με τα στοιχεία τού πλοίου και τού πλοιοκτήτη (βλ. κ. λ. *νηολόγιο*)

ανήρ (ο) → άνδρας

ανήστευτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν νήστεψε, που δεν τήρησε καθιερωμένη θρησκευτική νηστεία: *δεν μπορείς να κοινωνήσεις ~* **2.** ΕΚΚΛΗΣ (ημέρα) για την οποία η Εκκλησία δεν ορίζει νηστεία: *όλες οι ημέρες τής διακαινησίμου είναι ~.*

ανησυχητικός, -ή, -ό [1888] κ. (καταχρ.) **ανησυχαστικός** [1889] αυτός που προκαλεί ανησυχία: ~ *κατάσταση* / *τροπή* / *εξέλιξη* ΣΥΝ επικίνδυνος ΑΝΤ καθησυχαστικός, ανακουφιστικός. — **ανησυχητικά / -ώς** [1895] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inquiétant]

> **ανησυχητικός ή ανησυχαστικός;** Ορθότερο και κανονικό –χωρίς πρόβλημα παραγωγής και σχηματισμού– είναι το **ανησυχητικός** < *ανησυχώ* (< *ανήσυχος*) (πβ. *καλλιεργώ > καλλιεργητικός, συμπαθώ > συμπαθητικός, ποιώ > ποιητικός* κ.ο.κ.). Κατά τα *ησυχάζω - ησυχαστικός* και *καθησυχάζω – καθησυχαστικός*, πλάστηκε καταχρηστικά και **ανησυχαστικός** σαν από ρ. **ανησυχάζω*, που δεν μπορεί να σχηματιστεί ορθώς, αφού το στερητ. *α(ν)-* συντίθεται μόνο με ονόματα (*αν-ίσχυρος, αν-αξιοπρεπής, αν-ασφαλής, αν-ομβρία* κ.τ.ό.). Το εσφαλμένο *αν-ησυχάζω*, που πήγε προς στιγμήν να σχηματιστεί (Σπ. Τρικούπης, 1860), προσέκρουσε στο αίσθημα των ομιλητών και δεν επικράτησε. Ο λεξικογράφος Γ. Ζηκίδης παρατηρεί για το *ανησυχαστικός*: *«νέα λέξις μοχθηρὰ γενομένη κατὰ τὸ καθησυχαστικός, διότι μὴ ὑπάρχοντος τοῦ ἀνησυχάζω καὶ τοῦ ἀνησυχαστὴς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ καὶ τὸ ἀνησυχαστικός»*. Ας σημειωθεί, προς τούτοις, ότι έναντι τού αρχαίου **ἥσυχος**, το μεν **ανήσυχος** είναι μόλις μεσαιωνικό, το δε **ανησυχώ** είναι νεότ. λόγιος σχηματισμός, ενώ το *ανησυχητικός* εμφανίζεται από το 1888 (το *ανησυχαστικός* μαρτυρείται αργότερα, από το 1889).

ανησυχία (η) [μτγν.] {ανησυχιών} **1.** η απουσία ησυχίας και τάξης, η αναστάτωση: *τα λόγια τού ομιλητή προκάλεσαν ζωηρή ~ στο πλήθος* ΣΥΝ αναταραχή, αναβρασμός, αταξία ΑΝΤ ησυχία, ηρεμία, γαλήνη, τάξη **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη ψυχικής ηρεμίας, ψυχική ανασφάλεια ή αγωνία (οφειλόμενη σε εξωτερικά ή και παθολογικά αίτια): *η αργοπορία της του προκάλεσε έντονη ~* ΣΥΝ αναστάτωση, άγχος ΑΝΤ ηρεμία, γαλήνη • **3. *ανησυχίες*** (οι) η κλίση, το ενδιαφέρον για αναζητήσεις στον χώρο των γραμμάτων και των τεχνών: *καλλιτεχνικές / πνευματικές / μεταφυσικές / ποιητικές ~* ΣΥΝ ενδιαφέροντα

ανήσυχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ανησυχίας, έλλειψης ψυχικής ηρεμίας: *τον είδα πολύ ~, να ρωτάει και να ξαναρωτάει τι θα απογίνει το παιδί του* || ~ *πλήθος* ΣΥΝ ταραγμένος, ανάστατος ΑΝΤ ήσυχος, ήρεμος, ατάραχος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται συνέχεια σε κίνηση, που «δεν έχει ησυχία»· ~ *άνθρωπος, τρέχει από τη μια δουλειά στην άλλη χωρίς σταματημό* ΣΥΝ αεικίνητος **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν εφησυχάζει, που αναζητεί συνεχώς καινούργια πράγματα· ΦΡ ***ανήσυχο πνεύμα*** (ως χαρακτηρισμός) άνθρω-

πος σε διαρκή πνευματική εγρήγορση, που ερευνά και προβληματίζεται διαρκώς ΣΥΝ πολυπράγμων ΑΝΤ εφησυχασμένος • **4.** (κυρ. για παιδιά, μαθητές κ.λπ.) αυτός που κάνει φασαρία, που θορυβεί, άτακτος· *το πιο ~ παιδί τής τάξης* ΣΥΝ ζωηρός ΑΝΤ ήσυχος, φρόνιμος. — **ανήσυχα** επίρρ.

ανησυχώ ρ. αμετβ. κ. μετβ {ανησυχείς... | ανησύχησα} ♦ **1.** (αμετβ κ μετβ.) (+για) βρίσκομαι σε ανησυχία, αισθάνομαι αγωνία, αναστάτωση: *Γιατί αργήσατε τόσο; Ανησύχησα!* || *~ για τον γυιο μου που πήγε στον στρατό* || *~ για τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων* (δεν ξέρω τι θα δείξουν) || *~ για τις πρόσφατες εξελίξεις* ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) ανησυχία· (ειδικότ.) ταράζω την ησυχία, τη γαλήνη (κάποιου) *οι εξελίξεις στη γειτονική χώρα ανησύχησαν την πολιτική ηγεσία* || *μην τηλεφωνήσεις τέτοια ώρα και τους ανησυχήσεις!* || *με ανησυχεί η στάση της* ΣΥΝ ενοχλώ, θορυβώ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (s')inquiéter]

ανηφόρα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** έδαφος με κλίση προς τα άνω· δρόμος ανηφορικός ΣΥΝ ανήφορος, ανηφόρι, άνοδος, ανωφέρεια ΑΝΤ κατήφορος, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεια **2.** (λογοτ.-μτφ) η πρόοδος, η εξέλιξη (που συνοδεύεται και από δυσκολίες) *«η ζωή τραβάει την ανηφόρα»* (Γ Ρίτσος). Επίσης **ανηφοριά** — (υποκ.) **ανηφορίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ < *ανηφόρι*, υποκ. τού *ανήφορος* (βλ.λ.)].

ανηφόρι (το) → ανήφορος

ανηφορίζω ρ μετβ κ. αμετβ {ανηφόρισα} ♦ **1.** (μετβ) κινούμαι σε ανηφορικό έδαφος, βαδίζω σε ανηφορικό δρόμο: *~ το στενό δρομάκι* ΣΥΝ ανεβαίνω ΑΝΤ. κατηφορίζω, κατεβαίνω ♦ (αμετβ.) **2.** μεταβαίνω σε περιοχή που βρίσκεται σε υψηλότερο σημείο από αυτό όπου βρίσκομαι· *ανηφόρισα από το Πασαλιμάνι στην Καστέλλα* **3.** (για έδαφος, δρόμο, μονοπάτι κ.λπ.) είμαι ανηφορικός, έχω κλίση προς τα άνω: *το μονοπάτι ανηφορίζει προς το βουνό* ΑΝΤ κατηφορίζω.

ανηφορικός, -ή, -ό αυτός που έχει κλίση προς τα άνω ή που βρίσκεται σε ανωφέρεια *~ δρόμος / πλαγιά* ΣΥΝ ανωφερής ΑΝΤ. κατηφορικός, κατωφερής. — **ανηφορικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*

ανηφοροκατήφορος (ο) (για δρόμους, μονοπάτια κ.λπ) αυτός που περιλαμβάνει διαδοχικά ανωφέρειες και κατωφέρειες

ανήφορος (ο) **1.** έδαφος ή δρόμος ανηφορικός: *θα πάρεις τον ~ μέχρι την κεντρική πλατεία* ΣΥΝ ανηφόρα, ανηφοριά, άνοδος, ανωφέρεια ΑΝΤ κατηφόρα, κατηφοριά, κάθοδος, κατωφέρεια **2.** (μτφ.-λογοτ) πορεία γεμάτη δυσκολίες: *στον ~ τής ζωής άλλοι νικούν και άλλοι εγκαταλείπουν ηττημένοι·* ΦΡ (μτφ. για τιμές εμπορευμάτων, χρηματιστηριακές αξίες κ.λπ.) ***παίρνω τον ανήφορο*** αυξάνομαι, μεγαλώνει η αξία μου. — (υποκ.) **ανηφόρι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἀνώφορος* < αρχ *ἀνωφερής*. Το *-η-* στη λ. *ἀνήφορος* πιθ κατ' αναλογίαν προς το *κατήφορος*, όπου το *-η-* από το ρ. *κατήφερε* (αντί *κατέφερε*) τού *καταφέρω*].

ανηψιά (η) → ανιψιά

ανηψιός (ο) → ανιψιός

ανθ- → αντι-

> **ανθ-:** Τα σύνθετα με την πρόθεση **αντί**, εφόσον το β' συνθετικό άρχιζε από δασυνόμενο φωνήεν, εμφανίζουν αφομοιωτικά (με τροπή τού *-τ* σε *-θ*) τύπο **ανθ-** στη θέση τού **αντ-**. *αντί* + *ἑκτικός* > **ανθεκτικός**, *αντί* + *Ἕλληνας* > **ανθέλληνας** *(ανθελληνικός)*, *αντί* + *ἑνωτικός* > **ανθενωτικός**. *αντί* + *ἱδρωτικός* > **ανθιδρωτικός**, *αντί* + *ἵσταμαι* > **ανθίσταμαι**, *αντί* + *ὑγιεινός* > **ανθυγιεινός**, *αντί* + *ὑπασπιστής* > **ανθυπασπιστής**, *αντί* + *ὑπαστυνόμος* > **ανθυπαστυνόμος**, *αντί* + *ὑπίατρος* > **ανθυπίατρος**, *αντί* + *ὑπολοχαγός* > **ανθυπολοχαγός**. *αντί* + *ὑποπλοίαρχος* > **ανθυποπλοίαρχος**, *αντί* + *ὑποσμηναγός* > **ανθυποσμηναγός**.

ανθεκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει αντοχή και στερεότητα, που δεν φθείρεται εύκολα: *έπιπλα από γερό ξύλο, ανθεκτικά στη φθορά* ΣΥΝ στερεός, δυνατός **2.** (μτφ. για πρόσ) αυτός που δεν καταβάλλεται από τις δυσκολίες, που αντέχει στις κακουχίες ΣΥΝ καρτερικός, αλύγιστος ΑΝΤ αδύναμος. — **ανθεκτικά** επίρρ., **ανθεκτικότητα** (η) [1883].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀντέχω*]

ανθέλαιο (το) [1875] {ανθελαί-ου | -ων} αρωματικό αιθέριο έλαιο, που παρασκευάζεται από άνθη εσπεριδοειδών με απόσταξη και χρησιμοποιείται κυρ. στην αρωματοποιία, αλλά και στη ζαχαροπλαστική και τη φαρμακευτική.

ανθέλληνας (ο) {ανθελλήνων} (λόγ.) αυτός που διάκειται εχθρικώς προς τους Έλληνες και την Ελλάδα ΣΥΝ μισέλληνας ΑΝΤ φιλέλληνας — **ανθελληνισμός** (ο) [1888], **ανθελληνικός,** -ή, -ό [1855], **ανθελληνικά** επίρρ.

ανθελονοσιακός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί την ελονοσία. *~ φάρμακα / αγώνας.*

ανθέμιο (το) {ανθεμί-ου | -ων} ΚΑΛ ΤΕΧΝ. ανάγλυφο ή γραπτό κόσμημα, συνηθισμένο κατά την αρχαιότητα, που παριστάνει φυτική σύνθεση φύλλων σε σχήμα συμμετρικό· χρησιμοποιήθηκε στην κεράμωση των κτηρίων, στην επίστεψη στηλών κ.ά
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνθέμιον* < *ἄνθεμον*, πιθ < επίθ. *ἀνθεμόεις* (υποχωρητ.) «λουλουδιασμένος» < *ἄνθος*. Η λ. *ἀνθέμιον / ἄνθεμον* ανήκει στο τεχνικό λεξιλόγιο τής γλώσσας και προσδιορίζει κυρίως φυτικά στολίδια κοσμημάτων και αγγείων κ.ά.].

Ανθέμιος (ο) {Ανθεμίου} **1.** αυτοκράτορας τού Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους (μέσα τού 5ου αι) **2.** αρχιτέκτονας, μηχανικός και μαθηματικός τής εποχής τού Ιουστινιανού, δημιουργός, μαζί με τον Ισίδωρο, τού ναού τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ *ἀνθέμιον* «φυτικό διακοσμητικό στοιχείο», υποκ. τού *ἄνθεμον*. παράλλ τ τής λ. *ἄνθος*].

ανθενωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αντιτίθεται στην ένωση (πολιτική, εθνική, οικονομική) **2.** ΙΣΤ (ως ουσ.) (στη Βυζαντινή Εποχή) Ορθόδοξος που δεν επιθυμούσε την ένωση τής Ορθόδοξης Ανατολικής με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ΑΝΤ ενωτικός.
[ΕΤΥΜ < *ανθ-* (< *αντι-*) + *ενωτικός*].

Ανθεστήρια (τα) {Ανθεστηρίων} μεγάλη τριήμερη γιορτή προς τιμήν τού Διονύσου, που γινόταν κατά τον μήνα Ανθεστηριώνα (μέσα Φεβρουαρίου ώς μέσα Μαρτίου) στην αρχαία Αθήνα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀνθεστηριών, -ῶνος*, ο όγδοος μήνας τού αττικού έτους, < *ἄνθος* + παραγ επιθήματα *-τηρ-ιών*]

Ανθή (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < *ἄνθος*].

ανθ' ημών Γουλιμής → αντί[1]

ανθήρας (ο) [1873] ΒΟΤ η καθεμιά από τις μικρές θήκες που βρίσκονται στο ανώτατο άκρο τού στήμονα των λουλουδιών και περιέχουν τη γύρη.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anthère].

ανθηρός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** γεμάτος λουλούδια ΣΥΝ λουλουδιασμένος **2.** (μτφ) αυτός που βρίσκεται σε ακμή, σε πλήρη ανάπτυξη. *~ οικονομία* ΣΥΝ ακμαίος — **ανθηρ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **ανθηρότητα** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄνθος* + παραγ. επίθημα *-ηρός*, πβ *μοχθ-ηρός, πνιγηρός, τολμ-ηρός* κ.ά.].

ανθηρόστομος, -η, -ο (εσφαλμ.) παρεφθαρμένος τ. τής λ *αθυρόστομος* (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αθυρόστομος*

άνθηση [μτγν.] κ. **άνθιση** (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το φαινόμενο τής ανθοφορίας των φυτών και η όλη ανάπτυξη των ανθέων, από το άνοιγμα μέχρι τον μαρασμό τους ΣΥΝ άνθισμα, ανθοφορία, λουλούδιασμα ΑΝΤ ανθοβολία, ανθόρροια **2.** η χρονική περίοδος κατά την οποία ανθίζει ένα φυτό: *η ~ τής αμυγδαλιάς είναι πολύ πρώιμη* ΣΥΝ ανθοφορία **3.** (μτφ.) περίοδος εξαιρετικής ανάπτυξης, ακμής. *~ των επιστημών / των τεχνών / τού κινηματογράφου / τής παραοικονομίας* ΣΥΝ ακμή, ευδοκίμηση, ανάπτυξη ΑΝΤ παρακμή, μαρασμός

> **άνθηση – άνθιση, ανθώ – ανθίζω.** Το **άνθηση** (από το **ανθώ**) είναι μτγν. λέξη και πρωτοαπαντά στον Θεόφραστο (4ος-3ος αι. π.Χ) Αντιθέτως, το **άνθιση** είναι νεότερη γραφή αντί τού *άνθηση*, όταν σε νεότερους χρόνους το **ανθίζω** άρχισε να επικρατεί αντί τού *ανθώ* (οπότε το *άνθηση* θεωρήθηκε παράγωγο ρήματος σε *-ίζω* και γράφτηκε με *-ι-*: *άνθιση*). Στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν τα ρ. *ανθώ* και *ανθίζω* με διαφορετική σημασία· *ανθώ* «βγάζω άνθη» – *ανθίζω* «στολίζω με άνθη», «κόβω άνθη» Αργότερα το *ανθίζω* πέρασε στη σημ «βγάζω άνθη», υποκαθιστώντας βαθμηδόν το *ανθώ* στην κυριολεκτική σημ , ενώ το *ανθώ* περιορίστηκε στη μεταφορική σημ · *Ανθούν τα γράμματα / οι τέχνες*, αλλά *Ανθίζουν τα λουλούδια / τα κλαριά.*

ανθί κ **άνθι** (το) → άνθος

ανθιβόλιο (το) {ανθιβολί-ου | -ων} υπόδειγμα εικόνας το οποίο χρησιμοποιείται για να την ξανασχεδιάσουμε πάνω σε άλλο αντικείμενο (κυρίως στην αγιογραφία και τη ζωγραφική κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο, πβ και σημερ. *ξεπατικωτούρα*, βλ λ) Επίσης **ανθίβολο** κ **ανθιβόλι**
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνθιβόλιον* < *ἀντιβόλιον* «ακριβές αντίγραφο» < *ἀντι-* + *-βόλιον* < *βολή* < ρ. *βάλλω*].

ανθιδρωτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται εναντίον τού ιδρώτα, αυτός που εμποδίζει ή καταπολεμεί την εφίδρωση: *~ φάρμακο / κρέμα / σπρέι.*
[ΕΤΥΜ. < *ανθ-* (< *αντι-*) + *ιδρωτικός*]

ανθίζομαι ρ. μετβ. {ανθίστηκα} (λαϊκ.) αντιλαμβάνομαι, καταλαβαίνω (κάτι που υποκρύπτεται), παίρνω είδηση· *«τα παραμύθια σου τ' ανθίστηκα πια τώρα»* (λαϊκ τραγ) ΣΥΝ μυρίζομαι, (μτφ) πιάνω, ψυχανεμίζομαι
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *άνθος* και *μυρίζομαι*].

ανθίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {άνθισ-α, -μένος} βγάζω άνθη, γεμίζω λουλούδια: *άνθισαν οι τριανταφυλλιές και ο κήπος πλημμύρισε χρώματα* ΣΥΝ ανοίγω, ανθώ, ανθοφορώ, μπουμπουκιάζω ΑΝΤ ανθορροώ — **άνθισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άνθηση*.

Άνθιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν. < επίθ *ἄνθιμος* < αρχ *ἄνθος*]

άνθινος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι φτειαγμένος από άνθη· *~ στεφάνι* ΣΥΝ. λουλουδένιος.

άνθιση (η) → άνθηση

ανθίσταμαι ρ. αμετβ αποθ {ανθίστα-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται, παρατ. ανθιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | αόρ αντέστ-ην, -ης, -η. } (λόγ) προβάλλω αντίσταση: *οι δυνάμεις των συμμάχων ανθίστανται ακόμη σθεναρώς* || *~ στις πιέσεις που μου ασκούν* ΣΥΝ (καθημ) αντιστέκομαι (βλ λ) ΑΝΤ. ενδίδω.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνθ-* (< *ἀντι-*) + *ἵσταμαι*].

ανθο- κ. **ανθό-** κ **ανθ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με άνθη. *ανθο-δοχείο, ανθο-παραγωγή, ανθόνερο, ανθο-δέσμη, ανθο-κομία, ανθο-πώλης, ανθ-έλαιο* • **2.** ότι κάτι αποτελεί επιλογή τού καλύτερου τμήματος ή μέρους ενός πράγματος ή συνόλου: *ανθό-γαλα, ανθό-τυρο, ανθο-λόγιο.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ *ἀνθο-φόρος*, μτγν. *ἀνθο-λόγιον*), που προέρχεται από το ουσ *ἄνθος*].

ανθοβολώ ρ αμετβ. {ανθοβολείς . | ανθοβόλη-σα, -μένος} **1.** βγάζω άνθη, είμαι σε κατάσταση ανθοφορίας: *την άνοιξη ανθοβολούν τα δέντρα* ΣΥΝ ανθίζω, λουλουδίζω ΑΝΤ ανθορροώ • **2.** (για φυτό) ρίχνω τα άνθη μου ΣΥΝ ανθορροώ. — **ανθοβόληση** (η) [μτγν.] κ. **ανθοβόλημα** (το) (σημ 1), **ανθοβολία** (η) (σημ. 2).

[ETYM. < μτγν. *ἀνθοβολῶ (-έω)* < *ἀνθοβόλος* < *ἀνθο-* + *βόλος* < *βάλλω*].

ανθόγαλο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αθόγαλα** (το) {χωρ. πληθ.} λιπαρή και αφρώδης ουσία στην επιφάνεια τού γάλακτος (βλ. κ. λ. *αφρόγαλα*): *«να σε ποτίζει ~, να σε ταΐζει μέλι»* (τραγ.) ΣΥΝ κρέμα, καϊμάκι. Επίσης **ανθόγαλα**.

ανθογραφία (η) [1863] {ανθογραφιών} **1.** η απεικόνιση λουλουδιών, ζωγραφική που περιλαμβάνει αποκλειστικώς θέματα με άνθη **2.** (συνεκδ.) πίνακας ζωγραφικής με θέμα όπως το παραπάνω.

ανθογυάλι (το) {ανθογυαλ-ιού | -ιών} (λογοτ.) γυάλινο ανθοδοχείο.

ανθοδέσμη (η) [1835] {ανθοδεσμών} δέσμη από λουλούδια: *της έφερε μια ~ με κόκκινα τριαντάφυλλα για τη γιορτή της* || *στους γάμους τοποθετούν ανθοδέσμες σε ανθοστήλες* ΣΥΝ μπουκέτο.

ανθοδετική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής ανθοδεσμών. — **ανθοδέτης** (ο), **ανθοδέτρια** (η), **ανθοδετικός**, -ή, -ό.
[ETYM. < *ανθοδέτης* < *ανθο-* + *-δέτης* < *δένω*, απόδ. τού αγγλ. flower arrangement].

ανθοδοχεία (το) [1833] το δοχείο στο οποίο τοποθετούνται άνθη για διακόσμηση χώρων ΣΥΝ βάζο, ανθογυάλι

ανθοδόχη (η) [1873] {ανθοδοχών} ΒΟΤ το ανώτερο τμήμα τού κάλυκα των φυτών, από όπου φυτρώνει το άνθος.
[ETYM < παλαιότ. *ανθοδόκη* < μτγν. *ἀνθοδόκος* < *ἀνθο-* + *-δόκος* < *δέχομαι / δέκομαι*, απόδ. τού γαλλ. réceptacle. Ο μεταπλασμός σε *-η*, για να αποφευχθεί η σύμπτωση με το διαφ. σημασίας *ανθοδόχος* (φαινόμενο προφύλαξης)].

ανθοκηπευτικά (τα) είδη που καλλιεργούνται σε ανθόκηπο (άνθη, καλλωπιστικά φυτά κ.λπ.). — **ανθοκηπευτικός**, -ή, -ό

ανθοκήπιο (το) [1888] {ανθοκηπί-ου | -ων} κήπος ή θερμοκήπιο όπου καλλιεργούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά για εμπορικούς κυρ. σκοπούς ΣΥΝ ανθότοπος, λουλουδότοπος.
[ETYM. Απόδ. ξέν όρου (όπως και ο *ανθόκηπος*). πβ. γαλλ. jardin à fleurs].

ανθόκηπος (ο) [1894] {ανθοκήπων} ο κήπος όπου καλλιεργούνται λουλούδια.

ανθοκομείο (το) [1846] μεγάλος κήπος όπου καλλιεργούνται συστηματικά και με επιστημονικές μεθόδους λουλούδια και καλλωπιστικά φυτά, τα οποία χρησιμοποιούνται σε πειράματα ή προορίζονται για το εμπόριο ΣΥΝ ανθοκήπιο.

ανθοκομία (η) [1850] {χωρ. πληθ.} **1.** η επαγγελματική καλλιέργεια και επιμέλεια λουλουδιών και καλλωπιστικών φυτών **2.** ΓΕΩΠ ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την καλλιέργεια, τη διατήρηση και τη βελτίωση των ανθοφόρων και καλλωπιστικών φυτών, με σκοπό τον εξωραϊσμό τού περιβάλλοντος. Επίσης **ανθοκομική** (η) — **ανθοκομικός** -ή, -ό [1893], **ανθοκόμος** (ο/η) [μτγν.], **ανθοκομώ** ρ. [μτγν.] {-είς .}.
[ETYM. < μτγν *ἀνθοκόμος* < *ἄνθος* + *-κόμος* < αρχ. *κομῶ (-έω)* «περιποιούμαι, φροντίζω»].

ανθοκράμβη (η) [1869] {ανθοκραμβών} (λόγ.) το κουνουπίδι (βλ.λ.).
[ETYM Μεταφρ δάνειο από γερμ. Blumenkohle]

ανθολόγημα (το) [μεσν.] {ανθολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο. η αραίωση των μπουμπουκιών φυτού, που συμβάλλει στην ανάπτυξή του ΣΥΝ κορφολόγημα • **2.** (μτφ.) η ανθολόγηση (βλ λ.).

ανθαλόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία επιλογής των καλύτερων κειμένων, μουσικών κομματιών, έργων ζωγραφικής κ ά για τον καταρτισμό ανθολογίας ΣΥΝ. συλλογή, σταχυολόγηση, απάνθισμα.

ανθολογία (η) {ανθολογιών} συλλογή επιλεγμένων έργων (λογοτεχνίας, μουσικής κ τ ό.): ~ *νεοελληνικής ποίησης*.
[ETYM μτγν.. αρχική σημ. «συλλογή λουλουδιών», < *ἀνθολόγος* < *ἄνθος* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω». Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

ανθολογία – ανάλεκτα – εκλογή – συναγωγή – σύμμικτα – ποικίλα – πάρεργα. Όλες οι ονομασίες αυτές χρησιμοποιούνται για να χαρακτηρίσουν τη συγκέντρωση σε έναν ή περισσότερους τόμους ποικίλου υλικού, αποτελούμενου κατά περίπτωση από μελέτες και άρθρα ή από ποιήματα και άλλα λογοτεχνικά είδη ή οποιοδήποτε άλλο υλικό (λέξεις. παροιμίες κ λπ) Οι χαρακτηρισμοί **ανάλεκτα, εκλογή** και **ανθαλογία** (ή **ανθολόγιο** ή **απάνθισμα**) τονίζουν το στοιχείο τής «επιλογής» των δημοσιευομένων μέσα από ένα ευρύτερο υλικό. Το **αυναγωγή** τονίζει το στοιχείο τής «συλλογής» Στα **σύμμικτα** και **ποικίλα** τονίζεται η έννοια τής «ποικιλίας», τής «ανάμειξης» ποικίλων δημοσιευμάτων ενός ή περισσοτέρων συγγραφέων στον ίδιο τόμο (ή τόμους), ενώ ο χαρακτηρισμός **πάρεργα** τονίζει ότι τα δημοσιευόμενα είναι παραπροϊόν, αποτέλεσμα δευτερεύουσας ή ερασιτεχνικής ενασχόλησης με κάτι Οι όροι *ανάλεκτα*. *ανθολογία* και *πάρεργα* χρησιμοποιούνται αυτούσιοι και σε ξένες γλώσσες (analecta, anthology, parerga). Ο όρος *εκλογή* (ή *επιλογή*) αντιστοιχεί στο selected (writings) των Άγγλων, ενώ το *σύμμικτα* αντιστοιχεί στο mélanges των Γάλλων ή στο λατ. miscellanea (αγγλ. miscellaneous) και το *ποικίλα* στο λατ. varia. Ο όρος *συναγωγή* (ή *συλλογή*) αντιστοιχεί στο ξένο collection

ανθολόγια (το) [μτγν.] {ανθολογί-ου | -ων} βιβλίο που προορίζεται για εκπαιδευτική χρήση και περιλαμβάνει επιλεγμένα κείμενα (λογοτεχνικά, δοκίμια, δημοσιογραφικά, ιστορικά κ.ά.), κατάλληλα για τη διδασκαλία διαφόρων διδακτικών αντικειμένων: ~ *κειμένων τής αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*

ανθολόγος (ο/η) πρόσωπο που συντάσσει μια ανθολογία (βλ.λ.).
[ETYM μτγν., αρχική σημ. «συλλέκτης λουλουδιών». < *ἀνθο-* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω» Η σημερινή σημ ήδη μτγν.].

ανθολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ανθολογείς... | ανθολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιλέγω τα καλύτερα, τα εκλεκτότερα λογοτεχνικά κείμενα ή άλλα έργα τέχνης για τον καταρτισμό ανθολογίας: *για τη συλλογή νεοελληνικών διηγημάτων που εξέδωσε πέρυσι, ανθολόγησε τους καλύτερους συγγραφείς* ΣΥΝ σταχυολογώ • **2.** κόβω άνθη από φυτά, κορφολογώ.

ανθόνερο (το) {χωρ. πληθ.} απόσταγμα που λαμβάνεται από τα εύοσμα άνθη, κυρ. των εσπεριδοειδών. και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη ζαχαροπλαστική.

ανθοπωλείο (το) [1889] το κατάστημα όπου πωλούνται άνθη και καλλωπιστικά φυτά. — **ανθοπώλης** (ο) [μτγν.], **ανθοπώλισσα** κ. (λόγ) **ανθοπώλιδα** (η).

ανθόρροια (η) {χωρ πληθ.} η πτώση των ανθέων των φυτών ΣΥΝ ανθοβολία. — **ανθορροώ** ρ. {-είς.. }.
[ETYM μεσν < *ἄνθος* + *-ρροια* < *ῥέω*].

ανθός κ (λαϊκ.) **αθός** (ο) **1.** (λαϊκ.) το άνθος (βλ.λ.): *«στής ματζουράνας τον ~ έγειρα ν' αποκοιμηθώ»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθέων φυτού: *τώρα ανοίγει ο ~* (δηλ τα άνθη) *τής πορτοκαλιάς* **3.** (συνεκδ.) η εποχή τής ανθοφορίας ΣΥΝ άνθηση. άνθισμα ΑΝΤ μαρασμός, ανθόρροια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τυρί*.
[ETYM. Ο τ. *ἀθός* (ήδη μεσν.) < **ἀθθός* (με αφομοίωση) < *ἀνθός (ό)*, που αποτελεί μεταπλασμένο τύπο (με αλλαγή γένους) από το αρχ. *ἄνθος*].

άνθος (το) {άνθ-ους | -η, -έων} (λόγ.) **1.** το μέρος τού φυτού που περιλαμβάνει τα αναπαραγωγικά όργανα, τα πέταλα και τα σέπαλα και στο οποίο αναπτύσσεται μετά τη γονιμοποίηση ο καρπός ΣΥΝ ανθός, λουλούδι **2.** το ίδιο το φυτό που έχει άνθη ΣΥΝ λουλούδι· ΦΡ. ***άνθος τού αγρού*** το αγριολούλουδο (βλ.λ.) **3.** (συνεκδ.) γλυκό τού κουταλιού, που παρασκευάζεται από τα άνθη των εσπεριδοειδών δέντρων **4.** η περίοδος ανθοφορίας *τα δέντρα χρειάζονται τώρα προσεκτική περιποίηση, γιατί βρίσκονται στο ~ τους* ΣΥΝ άνθηση, άνθισμα, ανθοφορία **5.** (μτφ.) η εποχή τής ακμής, η κορυφαία περίοδος ΣΥΝ ακμή ΑΝΤ μαρασμός, παρακμή· ΦΡ ***(πάνω) στο άνθος τής ηλικίας (κάποιου)*** κατά την περίοδο τής νεότητας, κατά την ακμή τής ζωής (κάποιου): *τον σκότωσαν πάνω στο άνθος τής ηλικίας του* **6.** (μτφ.) το εκλεκτότερο μέρος: *το ~ τής ελληνικής νεολαίας / τού στρατού* ΣΥΝ αφρόκρεμα· ΦΡ ***ρητορικά / ποιητικά άνθη*** λεκτικά σχήματα που χρησιμοποιούνται για να στολίζει κανείς τον λόγο του ΣΥΝ ρητορισμοί **7.** (α) η λιπώδης ουσία που συσσωρεύεται στην επιφάνεια τού γάλακτος που βράζει *(το ~ τού γάλακτος, ανθόγαλα, καϊμάκι)* (β) η ερυθρόλευκη ύλη που επιπλέει στην επιφάνεια τού οίνου κατά τη ζύμωση· μούχλα (γ) λεπτό στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια μετάλλων (άλατα ή σκουριά): ~ *χαλκού / σιδήρου*. Επίσης **ανθί** κ. **άνθι**. — (υποκ.) **ανθάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*
[ETYM αρχ. < I.E. *andh- «φύομαι, φυτρώνω». πβ σανσκρ. ándh-aḥ «χόρτο», αρμ. and «πεδίο», αλβ. ende (< *andh-ōn). κ ά. Είναι πιθ. ότι η λ. αρχικώς είχε τη σημ. «ανέρχομαι, ανθώ» και, επομένως, «ακμάζω. αυξάνω». Η λ. απαντά ως β' συνθ. και στο αρχ. *ἄκανθα* (βλ.λ.). Η φρ *το άνθος τής ηλικίας* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la fleur de l'âge].

ανθόσπαρτας, -η. -ο [1875] σπαρμένος με άνθη. γεμάτος λουλούδια· ΦΡ ***βίον ανθόσπαρτον*** (ως ευχή σε νεονύμφους) ζωή γεμάτη ευτυχία και χαρά: *σας ευχόμαστε ~ και καλούς απογόνους*.
[ETYM Μεταφρ. δάνειο από γαλλ semé de fleurs].

ανθοστήλη (η) {ανθοστηλών} λεπτό ξύλινο έπιπλο σε σχήμα στήλης, πάνω στο οποίο τοποθετείται ανθοδοχείο ή γλάστρα με καλλωπιστικό φυτό.

ανθοατολίζω ρ. μετβ. [1858] {ανθοστόλισ-α, -τηκα, -μένος} στολίζω (κάτι) με άνθη. — **ανθοστόλισμα** (το) [1891] κ **ανθοστολισμός** (ο) [1889].

ανθοταξία (η) {ανθοταξιών} ΒΟΤ **1.** η διάταξη των ανθέων σε έναν άξονα **2.** (συνεκδ.) τα άνθη που βρίσκονται διατεταγμένα σε έναν άξονα: *λευκές / κόκκινες ~*.
[ETYM < *άνθος* + *-ταξία* < *τάξη*, πβ. *συνομο-ταξία*].

ανθότοπος (ο) [1823] τόπος γεμάτος με άνθη ΣΥΝ ανθώνας.

ανθότυρο (το) [μεσν.] μαλακό και ανάλατο τυρί ΣΥΝ. χλωροτύρι. Επίσης **ανθατύρι** (το) κ. **ανθότυρος** κ. (λαϊκ.) **αθότυρος** (ο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.

ανθούριο (το) {ανθουρί-ου | -ων} ποώδες διακοσμητικό φυτό με καρδιόσχημα, συνήθως κόκκινα άνθη.
[ETYM Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ anthurium].

ανθοφορία (η) [μεσν.] {ανθοφοριών} **1.** η εποχή κατά την οποία τα φυτά ανθίζουν, ο καιρός τής άνθησης. *το όψιμο χιόνι πάγωσε τα δέντρα την περίοδο τής ~ τους* **2.** το άνοιγμα των λουλουδιών, η άνθηση ΣΥΝ άνοιγμα, άνθισμα, λουλούδιασμα ΑΝΤ ανθόρροια, ανθοβολία **3.** η τελετουργική προσκόμιση και προσφορά λουλουδιών σε βωμό, ναό, τάφο κ.λπ.. *η ινδουιστική τελετή περιελάμβανε ~ προς το άγαλμα τής πολεμικής θεάς Κάλι.* — **ανθοφορώ** ρ. [αρχ] {-είς . }.

ανθοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει ή βγάζει λουλούδια: ~ *φυτό* **2.** στολισμένος με άνθη. αυτός που έχει διακοσμηθεί με λουλούδια: ~ *αγγείο / δοχείο* ΣΥΝ ανθοστόλιστος

άνθρακας (ο) {ανθράκων} **1.** ΧΗΜ (α) αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο C) που υπάρχει σε όλους τους ζωντανούς οργανισμούς, απαντά σε συνδυασμό με άλλα στοιχεία σε κάθε οργανική ουσία και σε καθαρή κατάσταση υπό μορφήν αδάμαντος και γραφίτη: *διοξίδιο / μονοξίδιο τού ~* || *ο ~ 14* (ραδιοϊσότοπο τού άνθρακα, χρήσιμο για τη χρονολόγηση οργανικών υλικών) (β) ***ομάδα τού άνθρακα*** η τέταρτη ομάδα τού περιοδικού συστήματος που περιλαμβάνει τα στοιχεία άνθρακα. πυρίτιο, γερμάνιο. κασσίτερο και μόλυβδο (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, IIIΝ) **2.** (λόγ.) το κάρβουνο ΦΡ ***άνθρακες ο θησαυρός*** (*ἄνθρακες*

ό θησαυρός. Λουκιαν *Ζεύξις* 2. όπου μνημονεύεται αρχ πρόληψη. κατά την οποία. αν σε κάποιον αποκαλύψουν τα πνεύματα πού βρίσκεται κρυμμένος ένας θησαυρός. εκείνος πρέπει να τηρήσει πλήρη μυστικότητα κατά την έρευνα ειδάλλως θα βρει μόνο κάρβουνα) για να δηλωθεί διάψευση προσδοκιών *τους υποσχέθηκαν ότι θα χρηματοδοτήσουν το έργο, θα τους εξασφαλίσουν υποστήριξη κ.λπ . αλλά τελικά αποδείχθηκε ~* ' **3.** ΙΑΤΡ διαβρωτικό και κακόηθες έλκος ή απόστημα που οφείλεται σε ειδικό βακτηρίδιο (βάκιλλος τού άνθρακα) αλλιώς (λαϊκ.) *κακό σπυρί* **4.** κακοήθης φλύκταινα που προσβάλλει τα φυτοφάγα ζώα **5.** ΒΟΤ ασθένεια των φυτών (λ.χ. τής ελιάς, τού αμπελιού, των σιτηρών κ.ά), που εκδηλώνεται κυρ. με εμφάνιση μελανών κηλίδων στα φύλλα. Επίσης (λόγ.) **άνθραξ** {άνθρακος} [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄνθραξ. -ακος*, αγν ετύμου, πιθ. συνδ. με αρμ. ant-el «διάπυρο κάρβουνο». οπότε η αρχική σημ τής λ. θα πρέπει να σχετίζεται με τις έννοιες «ανάβω, αναφλέγω». Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξένες γλώσσες. π χ αγγλ και γαλλ. anthrax, ιταλ. antrace κ.ά].

ανθρακέμπορος (ο) [1898] {-ου κ -όρου | -ων κ. -όρων, -ους κ. -όρους} ο έμπορος που αγοράζει και πουλάει (ορυκτό) άνθρακα ΣΥΝ καρβουνέμπορος. καρβουνιάρης. — **ανθρακεμπόριο** (το) κ **ανθρακεμπορία** (η).

ανθρακεργάτης (ο) {ανθρακεργατών} ο εργάτης σε ανθρακωρυχείο ΣΥΝ ανθρακωρύχος

ανθράκευση (η) [1833] {-ης κ -εύσεως | χωρ πληθ } **1.** η παραγωγή ξυλανθράκων **2.** (για ατμοκίνητες μηχανές. πλοία. σιδηροδρόμους κ.λπ) εφοδιασμός με γαιάνθρακες για τη λειτουργία τής μηχανής ή την κίνηση τού οχήματος *κατέβηκε ο θερμαστής με τον λοστρόμο στο λεβητοστάσιο για την ~.* — **ανθρακεύω** ρ [αρχ]

ανθρακί επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει γκρίζα απόχρωση. *~ ύφασμα* **2.** ***ανθρακί*** (το) η ίδια η γκρίζα απόχρωση.

ανθρακιά [αρχ.] κ **αθρακιά** (η) (λαϊκ.) **1.** τα αναμμένα κάρβουνα που απομένουν μετά το σβήσιμο τής φωτιάς ΣΥΝ θράκα **2.** η στάχτη που απομένει όταν σβήσει και το τελευταίο κάρβουνο.

ανθρακικός, -ή. -ό [1799] ΧΗΜ **1.** αυτός που περιέχει ανθρακική ρίζα· *ο ασβεστίτης και ο δολομίτης είναι ~ ορυκτά* **2.** **ανθρακικό οξύ** ασθενές οξύ που απαντά σε υδατικά διαλύματα με την προσθήκη διοξιδίου τού άνθρακα σε νερό ΦΡ ***με / χωρίς ανθρακικό*** (για αναψυκτικό. συνήθ. πορτοκαλάδα) με / χωρίς ανθρακικό οξύ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ carbonique].

ανθρακίτης (ο) {ανθρακιτών} ΟΡΥΚΤ ορυκτός άνθρακας που χρησιμοποιείται στην οικιακή θέρμανση. επειδή κατά την καύση του παράγει μεγάλη θερμότητα και ελάχιστο καπνό
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ anthracite < μτγν *ἀνθρακίτης* «είδος πολύτιμου λίθου» < αρχ *ἄνθραξ*].

ανθρακογραφία (η) [μτγν | {ανθρακογραφιών} καλλιτεχνική μέθοδος σχεδιάσεως με κάρβουνο — **ανθρακογράφημα** (το) [1887].

ανθρακοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ } **1.** η μετατροπή φυτικής (κυρ. ξύλου) ή ζωικής ύλης σε άνθρακα **2.** (ειδικότ.) η διαδικασία κατά την οποία το ξύλο μεταβάλλεται μέσω τής καύσης σε κάρβουνο ΣΥΝ καρβούνιασμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. carbonisation].

ανθρακούχος, -α (λόγ -ος), -ο [1802] **1.** αυτός που περιέχει άνθρακα **2.** (για έδαφος, πέτρωμα κ.λπ) αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων ΣΥΝ ανθρακοφόρος.

ανθρακοφόρος, -α (λόγ -ος), -ο [1717] **1.** αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων: *~ πετρώματα* ΣΥΝ ανθρακούχος **2.** αυτός που μεταφέρει άνθρακα *~ βαγόνια* **3.** ***ανθρακοφόρο*** (το) (ενν. πλοίο) το φορτηγό πλοίο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά γαιάνθρακα ΣΥΝ καρβουνιάρικο.

ανθρακωρυχείο (το) [1833] το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται άνθρακας ΣΥΝ γαιανθρακωρυχείο. - **ανθρακωρύχος** (ο) [1897].

ανθρωπάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** ο μικρόσωμος άνθρωπος. *ο αναβάτης δεν σου γέμιζε το μάτι· ήταν ένα τόσο δα ~* **2.** (μειωτ) άνθρωπος χωρίς πυγμή, δύναμη αντιστάσεως και σταθερότητα χαρακτήρα: *τελικά δεν είναι παρά ένα ~. κάνει πάντα ό,τι του λένε* **3.** μικρό σε μέγεθος ομοίωμα ανθρώπου: *γύψινο / πλαστικό / χάρτινο / μολυβένιο ~* **4.** (εκφραστ) άνθρωπος αγαθός, δειλός και άκακος, που δεν είναι ικανός να βλάψει. *δεν πρόκειται να σε πειράξει· είναι καλό ~ || ~ τού Θεού* ΣΥΝ φιλήσυχος, απλοϊκός, άδολος Επίσης **ανθρωπάκος** (ο)

ανθρωπάριο (το) {ανθρωπαρί-ου | -ων} (λόγ -κακόσ.) άνθρωπος χαμηλού (κοινωνικού ή πνευματικού) επιπέδου. ανάξιος λόγου
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνθρωπάριον*, υποκ τής λ. *ἄνθρωπος*]

ανθρωπεύω ρ. αμετβ [αρχ] {ανθρώπεψα} (για πρόσ) **1.** γίνομαι άνθρωπος, αποκτώ το ήθος και τη συμπεριφορά εξευγενισμένου. πολιτισμένου ανθρώπου *τον συμβουλεύουν συνεχώς με ενδιαφέρον και αγάπη. αλλ' αυτός δεν εννοεί να ανθρωπέψει* ΣΥΝ εξανθρωπίζομαι, εξευγενίζομαι **2.** αποκτώ καθαρή και φροντισμένη εμφάνιση. γίνομαι αντάξιος πολιτισμένου ανθρώπου. *μετά το συγύρισμα, το σπίτι ανθρώπεψε* ΣΥΝ συγυρίζομαι. ευπρεπίζομαι, νοικοκυρεύομαι

ανθρωπιά (η) [μεσν.] {χωρ πληθ.} η ευγένεια τής συμπεριφοράς που πηγάζει από αισθήματα αλληλεγγύης και συμπόνιας προς τον συνάνθρωπο *δείχνω / συμπεριφέρομαι με ~ || έχει μέσα του ~* ΑΝΤ απανθρωπιά· ΦΡ ***τής ανθρωπιάς*** που να ταιριάζει σε άνθρωπο: *σπίτι / φαγητό ~* ΣΥΝ τής προκοπής. ανθρωπινός.

ανθρωπινός, -ή. -ό [μεσν.] αυτός που είναι ή παρουσιάζεται αντάξιος και κατάλληλος για τους ανθρώπους *φόρεσε ρούχα ~ και πήγαινε στη δουλειά σου || μίλα του με λόγια ~ και θα καταλάβει || ~ ζωή* ΣΥΝ κόσμιος, ευπρεπής. τής ανθρωπιάς. τής προκοπής ΑΝΤ ευτελής — **ανθρωπινά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άνθρωπος, παρώνυμο*

ανθρώπινος, -η. -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο: *~ ζωή / φυλή / δράση / γένος / πνεύμα / φύση* ΣΥΝ ανθρωπινός ΦΡ (α) ***το πλανάσθαι / σφάλλειν ανθρώπινον*** (*τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον*. λατ. errare humanum est) τα σφάλματα αποτελούν μέρος τής ανθρώπινης φύσης (γι' αυτό και είναι αναπόφευκτα) (β) ***ανθρώπινα δικαιώματα / δικαιώματα τού ανθρώπου*** τα βασικά και θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα (λ.χ. το δικαίωμα τής προσωπικής ελευθερίας, η ισότητα ενώπιον τού νόμου. η προστασία από αυθαίρετη σύλληψη. το δικαίωμα ιδιοκτησίας. εργασίας, ελευθερίας λόγου και έκφρασης, συγκεντρώσεων, συνελεύσεων κ λπ). τα οποία θεωρούνται απαραβίαστα και πρέπει να τυγχάνουν σεβασμού εκ μέρους τής εκάστοτε κρατικής εξουσίας· η προστασία τους νομιμοποιήθηκε από την Παγκόσμια Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (10 Δεκεμβρίου 1948) (γ) ***ανθρώπινος παράγοντας*** (i) (γενικά) ο άνθρωπος ως παράγοντας τής ζωής και τής εξέλιξης *όταν σχεδιάζουμε τον τρόπο δράσης μας, δεν πρέπει να αγνοούμε και τον ~* (ii) ΟΙΚΟΝ το σύνολο των σωματικών, ψυχικών και πνευματικών χαρακτηριστικών τού ανθρώπου. τα οποία επηρεάζουν την παραγωγική διαδικασία· *μελέτες για την αποφυγή σφαλμάτων που προέρχονται από τον ~* (δ) ΟΙΚΟΝ ***ανθρώπινο κεφάλαιο*** (i) το κεφάλαιο που επενδύεται για την εκπαίδευση και ειδίκευση τού εργατικού δυναμικού μιας χώρας (ii) το σύνολο των γνώσεων και επιδεξιοτήτων που διαθέτει κανείς και οι οποίες του εξασφαλίζουν ένα εισόδημα (ε) ***ανθρώπινο δυναμικό*** το σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες σε κάποιον τομέα. *το ~ τής επιχείρησης* (στ) ***ανθρώπινο λάθος*** λάθος που οφείλεται στον άνθρωπο. όχι σε βλάβη μηχανήματος. *το αεροπορικό δυστύχημα αποδίδεται σε ~* **2.** (ειδικότ) αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία που συνδέονται με τον άνθρωπο, που αναφέρεται στις ιδιότητές του. τις αδυναμίες του, στα πάθη του, στις αρετές του, στην ανθρωπιά του ή στα προβλήματα που συνήθ. αντιμετωπίζει ως κοινωνικό ον: *η συνάντηση των δύο φίλων μετά από δεκαετίες ήταν μια ζεστή. ~ στιγμή || η ταινία περιγράφει τη ζωή δύο οικογενειών, με τις χαρές. τις λύπες. τα προβλήματά τους, γενικά ~ καταστάσεις || μη σε στενοχωρεί η συμπεριφορά τους αυτά είναι ανθρώπινα!* ΦΡ ***με ανθρώπινο πρόσωπο*** (i) με σεβασμό στην αξία τού ανθρώπου, με δικαιοσύνη. ευαισθησία, ανθρωπιά: *σοσιαλισμός ~* (ii) με οικείο, ευχάριστο, ευπροσήγορο τρόπο ή φέρσιμο: *εμφανίστηκε στη συνέντευξη αλλαγμένος, ~* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανθρωπιά. από φιλάνθρωπα αισθήματα. *~ συμπεριφορά / βοήθεια / αντιμετώπιση* ΣΥΝ ανθρωπιστικός, ελεήμων ΑΝΤ απάνθρωπος **4.** ***ανθρώπινα*** (τα) οι υποθέσεις των ανθρώπων. τα καθημερινά θέματα που απασχολούν τους ανθρώπους: *έλεγε ότι ο Θεός δεν ασχολείται με τα ~* — **ανθρώπινα / ανθρωπίνως** (βλ λ) [αρχ | επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άνθρωπος, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνθρωπος*. Πολλές σύγχρονες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ *τα δικαιώματα τού ανθρώπου* (< γαλλ les droits de l'homme). *ανθρώπινος παράγοντας* (< αγγλ. the human factor). *ανθρώπινο κεφάλαιο* (< γαλλ. capital humain), *ανθρώπινο λάθος* (< αγγλ human error) κ.ά]

ανθρωπίνως επίρρ. (λόγ.) με τρόπο ανθρώπινο ή συνήθ. όσο είναι δυνατόν για τον άνθρωπο: *είναι ~ αδύνατον / δυνατόν* (ενν. να γίνει)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνθρώπινος* Η φρ *ανθρωπίνως δυνατόν* προέρχεται από τη Γαλλική. λ χ. *έκανε ό,τι ήταν ανθρωπίνως δυνατόν* (< il a fait ce qui était humanaiment possible)].

ανθρωπισμός (ο) **1.** η παιδευτική αντίληψη και το μορφωτικό ιδεώδες τής Αναγέννησης. αλλά και των μετέπειτα χρόνων, σύμφωνα με τα οποία η σωματική. ψυχική και πνευματική αγωγή τού ανθρώπου πρέπει να βασίζεται στη σπουδή τής κλασικής ελληνικής και λατινικής αρχαιότητας. δηλ στα κλασικά γράμματα. και να εμπνέεται από τις κλασικές αξίες και αρχές ΣΥΝ ουμανισμός **2.** η ίδια η κλασική παιδεία και η ενασχόληση με τα κλασικά γράμματα, όπως αναπτύχθηκαν από την περίοδο τής Αναγέννησης και εξής **3.** ΦΙΛΟΣ (α) σύστημα ή τρόπος σκέψεως και πράξεως (παραπλήσιος. αν και όχι ταυτόσημος με τον πραγματισμό), που δίνει τη μεγαλύτερη έμφαση στην αξία τού ανθρώπου, στα συμφέροντα, στις αξίες και στην αξιοπρέπειά του (β) (ειδικότ) δόγμα που υποστηρίζει ότι αληθές είναι μόνον ό,τι προάγει την ανθρώπινη ζωή και οδηγεί τον άνθρωπο στην τελείωση. και γι' αυτό δίνει ιδιαίτερη σημασία στη λογική και την καθολική γνώση και αρνείται την πίστη σε υπερφυσικές δυνάμεις **4.** το σύνολο των πνευματικών και ψυχικών ιδιοτήτων τού ανθρώπου, ιδ τα χαρακτηριστικά που προσιδιάζουν στον πολιτισμένο άνθρωπο (λ χ. ευγένεια, ημερότητα ηθών) και τον διακρίνουν από τα ζώα: *στην εποχή τής φιλαυτίας και τού ατομικού συμφέροντος η αυτοθυσία αποτελεί ύψιστο δείγμα ανθρωπισμού* ΣΥΝ ανθρωπιά, ευγένεια, ευπρέπεια. κοσμιότητα ΑΝΤ απανθρωπιά, βαρβαρότητα. τραχύτητα (πβ. λ. *ουμανισμός*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄνθρωπος*. Ο διεθνής νεολατ όρ humanismus (από όπου γερμ. Humanismus. γαλλ humanisme, αγγλ humanism κ.ά) είναι μετάφραση τού ελλην., που απαντά στον Διογένη Λαέρτιο και αποδίδεται στον φιλόσοφο Αρίστιππο *(«οἱ δὲ ἀπαίδευτοι ἀνθρωπισμοῦ δέονται»)*]

ανθρωπιστής (ο) [1893], **ανθρωπίστρια** (η) {ανθρωπιστριών} **1.** (α) ο μορφωμένος άνθρωπος που έχει φιλολογική και εγκυκλοπαιδική παιδεία (καθολικός άνθρωπος / homo universalis) και ο οποίος θέτει ως επίκεντρο τού ενδιαφέροντός του τον άνθρωπο και την ολοκλήρωσή του ΣΥΝ ουμανιστής (β) (ειδικότ) πρόσωπο που ασχολείται με τις κλασικές σπουδές • **2.** πρόσωπο που διακρίνεται για τα φιλάνθρωπα αισθήματα και τη φιλανθρωπική του δραστηριότητα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ humaniste].

ανθρωπιστικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ανθρωπισμό (βλ.λ.) ως τρόπο σκέψεως και μορφωτικό ιδεώδες: *η ~ διδασκαλία τού Εράσμου || ~ μελέτες / σπουδές / γράμματα* ΦΡ (α) ***ανθρωπιστική επιστήμη*** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης

της τον άνθρωπο και τα προϊόντα τού ανθρωπίνου πνεύματος, όπως η γλώσσα, η φιλοσοφία, οι τέχνες κ.λπ.. ~ *είναι η ιστορία, η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία, η βιολογία κ.ά.* (β) ***ανθρωπιστική παιδεία*** η παιδεία που έχει ως επίκεντρο τον άνθρωπο, την πνευματική, ηθική και πολιτική του ολοκλήρωση (κυρ. μέσω των κλασικών σπουδών), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς την ειδική παιδεία, την ειδίκευση ΑΝΤ τεχνοκρατική παιδεία **2.** φιλανθρωπικός ~ *βοήθεια στη Βοσνία* ΦΡ ***ανθρωπιστική παρέμβαση*** παρέμβαση κάποιας διεθνούς οργάνωσης (Ηνωμένων Εθνών) με σκοπό να τεθεί τέρμα στην αιματοχυσία που προκαλεί ένας εμφύλιος πόλεμος κυρίως στον άμαχο πληθυσμό. — **ανθρωπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, όπως επιμαρτυρείται από την προέλευση των φρ. λ χ *ανθρωπιστική παιδεία* (< γερμ. humanistische Bildung), *ανθρωπιστική βοήθεια* (< αγγλ. humanitarian help) Ο όρος *ανθρωπιστικές επιστήμες* χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τα αγγλ. humanities, γαλλ. humanités κ λπ.].

ανθρωπο- κ. **ανθρωπό-** κ. **ανθρωπ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι/κάποιος σχετίζεται με τον άνθρωπο: *ανθρωπο-κυνηγητό, ανθρωπο-γεωγραφία, ανθρωπο-κεντρικός, ανθρωπό-μορφος, ανθρωπ-ωνύμιο.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀνθρωπο-λόγος, ἀνθρωπο-φαγία*), που προέρχεται από το ουσ. *ἄνθρωπος*]

ανθρωπογενής, -ής, -ές {ανθρωπογεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει διαμορφωθεί με τη δημιουργική παρέμβαση τού ανθρώπου ~ *περιβάλλον / περιοχή* || *η διάβρωση, εκτός από φυσική, είναι και ~ διαδικασία, όταν το έδαφος απογυμνώνεται με τις εκχερσώσεις και τις πυρκαγιές* — **ανθρωπογενώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. man-made]

ανθρωπογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που περιγράφει τις ποικιλίες τού ανθρώπινου είδους και τη γεωγραφική τους κατανομή • **2.** το σύνολο των προσώπων και των χώρων που αναφέρονται σε ένα λογοτεχνικό έργο: *η ~ τού ποιήματος* – **ανθρωπογεωγράφος** (ο/η), **ανθρωπογεωγραφικός,** -ή, -ό (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ anthropogéographie].

ανθρωπογνώστης (ο) {ανθρωπογνωστών} πρόσωπο που ασχολείται με τη γνώση των ψυχικών ιδιοτήτων και των διαφορετικών χαρακτήρων που παρατηρούνται στους ανθρώπους — **ανθρωπογνωσία** (η) [1892], **ανθρωπογνωστικός,** -ή, -ό [1880]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Menschenkenner]

ανθρωπογονία (η) {χωρ πληθ } η γένεση, η δημιουργία τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. μτγν < *ἀνθρωπο-* + *-γονία* < *γόνος*].

ανθρωποειδής, -ής, -ές {ανθρωποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει ανθρώπινα χαρακτηριστικά, που μοιάζει με άνθρωπο (βλ κ. λ *ανθρωπόμορφος*) ΑΝΤ ζωόμορφος, τερατοειδής **2.** ***ανθρωποειδές*** (το) (i) κάθε πίθηκος που ανήκει σε είδη τα οποία μοιάζουν περισσότερο με άνθρωπο (λ χ ο γορίλλας, ο χιμπαντζής κ ά) (ii) (μειωτ.-υβριστ για ανθρώπους) αυτός που έχει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τού ανθρώπου, χωρίς να είναι και στην ουσία του (ψυχή, μυαλό, ήθος κ λπ) άνθρωπος *αυτά τα ανθρωποειδή που εκμεταλλεύονται ανήλικα παιδιά πρέπει να τιμωρηθούν παραδειγματικά* (iii) ρομπότ που έχει τα εξωτερικά γνωρίσματα τού ανθρώπου και εκτελεί ανθρώπινες εργασίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνθρωπος* + *-ειδής* < *εἶδος*. Η σημ. «είδος ρομπότ» τής λ. *ανθρωποειδές* είναι αντιδάν. από αγγλ anthropoid]

ανθρωποέτος (το) {ανθρωποέτ-ους | -η, -ών} ΟΙΚΟΝ η ισοδύναμη εργασία ενός έτους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. man-year].

ανθρωποζωικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση τής ανθρώπινης ζωής στη Γη: ~ *αιώνας.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. anthropozoic]

ανθρωποζωονόσος (η) ΙΑΤΡ νόσος ανθρώπων και ζώων (π.χ. ο μελιταίος από αιγοπρόβατα που μεταδίδεται στον άνθρωπο).

ανθρωποημέρα (η) {ανθρωποημερών} το σύνολο των ωρών που εργάζεται ένας άνθρωπος σε μία ημέρα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. man-day].

ανθρωποθάλασσα (η) [1887] {δύσχρ. ανθρωποθαλασσών} (εκφραστ) πολύ μεγάλο πλήθος ανθρώπων· *τους ολυμπιονίκες περίμενε στο αεροδρόμιο μια ~, για να τους καλωσορίσει* ΣΥΝ λαοθάλασσα, κοσμοσυρροή

ανθρωποθυρίδα (η) περιορισμένο άνοιγμα οβάλ σχήματος στις δεξαμενές τού πλοίου, που κλείνει με σιδερένιο καπάκι, στο οποίο χωράει μόνο ένας άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. man-hole].

ανθρωποθυσία (η) [μτγν] {ανθρωποθυσιών} η τελετουργική θυσία ανθρώπου ~ *για εξευμενισμό μιας θεότητας* || *λέγεται ότι οι σατανιστές πραγματοποιούν ανθρωποθυσίες*

ανθρωποκεντρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ η θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι το σημαντικότερο ον τού σύμπαντος, το κέντρο τού κόσμου, αποτελεί αυτοσκοπό και το μέτρο όλων των πραγμάτων (πβ Πλάτ *Πρωταγόρας «μέτρον πάντων χρημάτων ἄνθρωπος»*) και όλα πρέπει να οδηγούν στο καλό τού ανθρώπου (κατ' αντιδιαστολή προς τον *θεο-κεντρισμό* και τον *κοσμο-κεντρισμό*) **2.** η γενικότερη αντίληψη, σύμφωνα με την οποία τα πάντα ερμηνεύονται με όρους τής ανθρώπινης εμπειρίας και των ανθρωπίνων αξιών. — **ανθρωποκεντρικός,** -ή, -ό [1877], **ανθρωποκεντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < γαλλ. anthropocentrisme].

ανθρωποκτονία (η) [μτγν.] {ανθρωποκτονιών} ΝΟΜ (ως έγκλημα τού Ποινικού Δικαίου) η πρόκληση θανάτου ανθρώπου με οποιονδήποτε τρόπο (από την πλευρά τού δράστη): ~ *εκ προθέσεως* (με πρόθεση τού δράστη, όταν υπάρχει δόλος κάθε είδους) || ~ *εξ αμελείας* (που οφείλεται σε αμελή συμπεριφορά τού δράστη, χωρίς να έχει την πρόθεση να σκοτώσει). — **ανθρωποκτόνος,** -ος, -ο [αρχ].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀνθρωποκτόνος* < *ἄνθρωπος* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ κ *-κτονία*].

ανθρωποκυνηγητό (το) καταδίωξη ανθρώπου ή ανθρώπων (συνήθ από την αστυνομία): *η αστυνομία εξαπέλυσε ~ για τη σύλληψη των δολοφόνων.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. manhunt].

ανθρωπολατρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η λατρεία και η απόδοση τιμών σε άνθρωπο (εν ζωή ή μετά θάνατον) όπως σε θεό **2.** (κατ' επέκτ.) η εκδήλωση λατρείας προς πρόσωπα τού δημόσιου βίου *οι εκδηλώσεις των οπαδών προς τα είδωλά τους αποτελούν δείγμα τής σύγχρονης ~* ΣΥΝ προσωπολατρία. — **ανθρωπολάτρης** (ο) [μτγν], **ανθρωπολατρικός,** -ή, -ό [1889] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λατρεία*

ανθρωπολογία (η) [1810] **1.** η επιστήμη που μελετά το ανθρώπινο γένος σε σχέση με την κατανομή, την προέλευση, την ταξινόμηση και τις σχέσεις των φυλών, τα φυσικά χαρακτηριστικά, τις περιβαλλοντικές και κοινωνικές σχέσεις και τον πολιτισμό· ΦΡ (α) ***κοινωνική ανθρωπολογία*** (κυρ. στην Αγγλία) ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τις πρωτόγονες και παραδοσιακές κοινωνίες και τα έθιμά τους, καθώς και τις επιβιώσεις εθίμων και θεσμών των πρώτων κοινωνιών στις σύγχρονες ΣΥΝ εθνολογία (β) ***πολιτισμική ανθρωπολογία*** (κυρ στις Η.Π.Α.) η κοινωνική ανθρωπολογία (γ) ***φυσική ανθρωπολογία*** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο ως βιολογικό ον (από γενετικής πλευράς), τις φυσικές μεταβολές τού ανθρώπινου είδους και τη σχέση του με το περιβάλλον (δ) ***πολιτική ανθρωπολογία*** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σύσταση και τη λειτουργία τής πολιτικής εξουσίας στις κοινωνίες (ε) ***οικολογική ανθρωπολογία*** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τη σχέση των πολιτισμικών συστημάτων με τις μεταβολές τού περιβάλλοντος (στ) ***οικονομική ανθρωπολογία*** ο κλάδος τής ανθρωπολογίας που μελετά τον άνθρωπο ως κοινωνικό ον σε σχέση με συγκεκριμένα οικονομικά συστήματα **2.** ΦΙΛΟΣ η μελέτη τής ζωής και των πράξεων τού ανθρώπου για τον καθορισμό τής ουσίας του **3.** (γενικότ.) διδασκαλία περί τού ανθρώπου: *θεωρητική / ηθική / χριστιανική ~* — **ανθρωπολόγος** (ο/η) (σημ 1), **ανθρωπολογικός,** -ή, -ό [1812], **ανθρωπολογικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Anthropologie].

ανθρωπομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ } πλήθος ανθρώπων (πβ. *γυναικομάνι, παιδομάνι*)
[ΕΤΥΜ. < *άνθρωπος* + *-μάνι* (βλ λ.)].

ανθρωπομετρία (η) [1889] ΑΝΘΡΩΠΟΛ ο κλάδος που μελετά και ταξινομεί τις ανατομικές διαφορές των ανθρώπων (ως προς τα μέλη, τα γνωρίσματα, τις διαστάσεις και τις αναλογίες τού ανθρώπινου σώματος), ώστε να αξιοποιηθούν οι μετρήσεις στη βιομηχανία (για τη σχεδίαση καθισμάτων αυτοκινήτων, αεροπλάνων κ.λπ ή ετοίμων ενδυμάτων), στην εξακρίβωση τής ταυτότητας ενός προσώπου κ α — **ανθρωπομετρικός,** -ή, -ό [1889], **ανθρωπομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anthropométrie].

ανθρωπομήνας (ο) {ανθρωπομηνών} ΟΙΚΟΝ η ισοδύναμη εργασία ενός μηνός

ανθρωπομορφισμός (ο) [1817] **1.** ΘΡΗΣΚ η απόδοση ανθρώπινης συμπεριφοράς, χαρακτηριστικών κ λπ. σε θεότητα: *η αρχαία ελληνική θρησκεία διακρίνεται από έντονο ~* **2.** ΦΙΛΟΣ η παράσταση και ερμηνεία τής πραγματικότητας σύμφωνα με την ανθρώπινη φύση, δηλ. σύμφωνα με ανθρώπινα σχήματα και μέτρα, λ.χ. το να αποδώσει κανείς στις μέλισσες, που κατασκευάζουν κηρήθρες, γεωμετρικές σκέψεις. — **ανθρωπομορφιστής** (ο) [1880], **ανθρωπομορφικός,** -ή, -ό [1865], **ανθρωπομορφικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. anthropomorphisme].

ανθρωπόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή ανθρώπου: ~ *αγγείο / ειδώλιο* ΣΥΝ ανθρωποειδής ΦΡ (εμφατ.) ***ανθρωπόμορφο τέρας*** (ως χαρακτηρισμός) δράστης φοβερού, ειδεχθούς εγκλήματος.

ανθρωποπλαστικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης ανθρώπινης προσωπικότητας. *το ~ περιεχόμενο των κλασικών σπουδών.*

ανθρωποπλημύρα (η) [1891] {χωρ πληθ.} μεγάλο πλήθος ανθρώπων, κοσμοσυρροή, λαοθάλασσα.

ανθρωποποίηση (η) [1854] {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ η εξελικτική διαδικασία με την οποία θεωρείται ότι οι πρόγονοι τού ανθρώπου απέκτησαν τα χαρακτηριστικά που τους διέκριναν από τα υπόλοιπα πρωτεύοντα θηλαστικά (λ.χ. η απόκτηση τής όρθιας στάσης, η τελειοποίηση τού χεριού κ ά) **2.** (καταχρ.) η καλλιέργεια των ανθρώπινων ιδιοτήτων, η ανάπτυξη στον άνθρωπο όλων εκείνων των χαρακτηριστικών που τον αρμόζουν (λ.χ αξιοπρέπεια, ανθρωπιά, ελευθερία), η διαμόρφωση καλών και ηθικών χαρακτήρων. — **ανθρωποποιός,** -ός, -ό [μεσν], **ανθρωποποιώ** ρ [μεσν] {-είς }.

άνθρωπος (ο) {ανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) το έμβιο ον που ανήκει στα πρωτεύοντα θηλαστικά και διαφέρει από τα υπόλοιπα όντα τής τάξης του λόγω τής ικανότητάς του να παράγει έναρθρο λόγο και αφηρημένες σκέψεις, έχει συνείδηση τής δύναμης και τής αυτοτέλειάς του και τη δυνατότητα ηθικών κρίσεων (ορθού – εσφαλμένου): *ιστορία τού ~* || *ο ~ των σπηλαίων* (ο πρωτόγονος) || *οι πρώτοι ~* (ο Αδάμ και η Εύα) (β) καθένας από τους προγόνους τού σημερινού ανθρώπου, που αντιπροσωπεύει ένα στάδιο στη μορφολογική και πολιτισμική του εξέλιξη: *ο έμφρων / σοφός ~* (homo sapiens, η σύγχρονη μορφή τού είδους) || *ο όρθιος ~* (homo erectus) || *ο κατασκευαστής ~* (homo faber, ικανός να κατασκευάζει εργαλεία) || *ο επιδέξιος ή ικα-*

νός ~ (homo habilis, διαβιοί ομαδικά, χρησιμοποιεί τη φωτιά, κατασκευάζει εργαλεία) (πβ. λ. *χόμο*) **2.** κάθε άτομο, ανεξαρτήτως φύλου και ηλικίας: *ζουν οκτώ ~ σε ένα δωμάτιο!* || *μέσος / κοινός ~* (ο συνηθισμένος, καθημερινός άνθρωπος) || *τι σόι ~ είναι*, (τι χαρακτήρα έχει;) ΦΡ (α) ***ο άνθρωπός μου*** (και για τα δύο φύλα) σύζυγος ή ερωτικός σύντροφος: *έχασα τον ~!* (πέθανε) (β) ***δικός μου άνθρωπος*** οικείο (συγγενικό ή φιλικό) πρόσωπο ή πολιτικός φίλος: *αφού εξελέγη βουλευτής, διόρισε πολλούς δικούς του ανθρώπους στο Δημόσιο* || *αυτός είναι ~, μην τον πειράξετε!* (γ) ***ο άνθρωπός μας*** το ζητούμενο πρόσωπο, αυτός που θέλουμε. *Αυτός είναι ~! Συγκεντρώνει όλα τα απαιτούμενα προσόντα* (δ) ***σαν ένας άνθρωπος*** (για πολλούς που συμπράττουν) σύσσωμοι, ενωμένοι: *οι απεργοί αντιμετώπισαν τον υπουργό ενωμένοι, ~!* || *το πλήθος ~ φώναζε. «Άξιος!»* ΣΥΝ όλοι μαζί, με μια φωνή, σαν μια γροθιά **3.** (ειδικότ.) το παραπάνω ον ως δημιουργός και φορέας πολιτισμού, κατ' αντιδιαστολή προς τα λοιπά έμβια όντα: *στην απομόνωση και την ερημιά αγρίεψε και από ~ κατάντησε θηρίο* || *ο ~ είναι ζώο πολιτικό / κοινωνικό*· ΦΡ ***ίδε ο άνθρωπος!*** (*ἴδε / ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος*, Κ Δ. Ιωάνν. 19, 5) να (ποιος είναι, τι είναι) ο άνθρωπος (φρ με την οποία παρουσίασε ο Πόντιος Πιλάτος τον μαστιγωμένο Ιησού στον όχλο των Ιουδαίων, ελπίζοντας να προκαλέσει τον οίκτο τους): *σφαγές, αδικία, εκμετάλλευση· ~!* **4.** το παραπάνω ον με τις φυσικές αδυναμίες και τα πάθη του: *μη με βάζεις σε πειρασμό είμαι κι εγώ ~!* || *«τόσο αμαρτωλοί κι ωραίοι, τόσο άνθρωποι!»* (λαϊκ τραγ.) || *τα λάθη είναι για τους ~* || *«οι μεγάλοι άνθρωποι κάνουν μεγάλα λάθη»* (Μακρυγιάννης)· ΦΡ (α) ***τι (σου) είναι ο άνθρωπος!*** για να δείξουμε είτε τη ματαιότητα των ανθρώπινων πραγμάτων είτε θαυμασμό για τα έργα των ανθρώπων: *~! Ένα τίποτα· μέχρι χθες ήμαστε μαζί και σήμερα δεν υπάρχει πια!* || *~! Κατάφερε να νικήσει την ίδια τη φύση και να την υποτάξει στη θέλησή του!* (β) ***άνθρωπέ μου!*** (σε ερωτήσεις) προς επίταση τής αγανάκτησης, τής απορίας ή τής έκπληξης: *Τι κάνεις εκεί, ~, Είσαι με τα καλά σου;* (γ) ***ο άνθρωπος*** σε ρόλο υποκειμένου προτάσεων αντί τού συγκεκριμένου προσώπου, συνήθ. για να εκφράσουμε συμπάθεια *τι κάνει ~ για να βγάλει το ψωμί του!* || *τι να σου κάνει ~ με τόσα που έχει στο μυαλό του;* **5.** το άτομο που διαθέτει ευγένεια, καλοσύνη, κατανόηση, συμπόνια, το ενάρετο άτομο: *είναι ~ με όλη τη σημασία τής λέξεως* || *είναι πάνω απ᾽ όλα ~* || *τι ωραίος που είναι ο ~, όταν είναι ~!* ΦΡ (α) ***ανώτερος άνθρωπος*** βλ. λ. *ανώτερος* (β) ***άνθρωπον ζητώ*** (*ἄνθρωπον ζητῶ*, Διογένης Λαέρτιος 6.2) φράση τού κυνικού φιλοσόφου Διογένη, με την οποία απαντούσε σε όσους τον ρωτούσαν γιατί γύριζε στην αγορά με ένα αναμμένο λυχνάρι· για να δείξουμε ότι αναζητούμε υψηλής ποιότητας ανθρώπους, ικανούς και ενάρετους (πβ. κ. *φανάρι τού Διογένη*, λ *φανάρι*) **6.** (ειδικότ.) το πολιτισμένο ον που συμπεριφέρεται με καλούς τρόπους και ευγένεια, που η συμπεριφορά και η εμφάνισή του φανερώνουν ότι έχει λάβει σωστή κοινωνική αγωγή: *φάε σαν ~!* || *ντύσου επιτέλους σαν ~!* || *γράμματα έμαθες, αλλά ~ δεν έγινες!* || *δεν είναι αυτός ~ να του μιλήσεις* || *γίνε ~!* (μάθε να συμπεριφέρεσαι σωστά!) || *σε αυτό το σχολείο θα γίνετε ~!* ΑΝΤ αγροίκος, απολίτιστος, αγενής **7.** κάθε ανθρώπινο πλάσμα ως ιδιαίτερη αξία, ως το επίκεντρο τού ενδιαφέροντος και τής δράσης. *αγωνιζόμαστε για τον ~* || *τα δίκαια τού ~* || *πάνω απ᾽ όλα ο ~!* **8.** (περιληπτ.) το σύνολο των ανθρώπων: *ο σύγχρονος ~ ζει με το άγχος ενός πυρηνικού ολέθρου* **9.** ***άνθρωποι*** (οι) το σύνολο των ανθρώπινων υπάρξεων, η ανθρωπότητα, η κοινωνία: *έφερε την ελπίδα στις καρδιές των ~* **10.** (μετά από ουσ. κ. επίθ.) για επίταση τής σημασίας τους· *νοικοκύρης ~* || *νέος ~* **11.** (με άρνηση) ως αόριστη αντων. κανείς: *δεν πάτησε ~ στη γιορτή!* || *δεν θέλει να δει ~ από τη στενοχώρια του* ΣΥΝ ψυχή, ψυχή ζώσα **12.** (+γεν.) για τη δήλωση τής ιδιότητας κάποιου, τού χώρου στον οποίο ανήκει. *~ των γραμμάτων και των τεχνών* || *~ τής πιάτσας / τού σιναφιού / τού κόσμου* (κοσμικός ή κοσμοπολίτης) / *τής νύχτας* (νυχτόβιος, βλ.λ.) / *τού λιμανιού* (χαμηλού επιπέδου) / *τού σαλονιού* (τής καλής κοινωνίας, των κοσμικών κύκλων) / *τού παρασκηνίου* (που δρα χωρίς να φαίνεται) / *τού περιθωρίου / τού Θεού* (ενάρετος ή θρήσκος) / *τού σπιτιού* (σπιτόγατος, βλ.λ.) / *τής δράσης* (δραστήριος) / *τού θεάτρου* (θεατράνθρωπος, βλ.λ.) **13.** αυτός που βρίσκεται στην υπηρεσία άλλου, το έμπιστο και οικείο πρόσωπο (κάποιου): *είναι ~ τού υπουργού / τού σπιτιού / τού καταστήματος* **14.** (ειδικότ.) πρόσωπο που πληρώνεται, για να προστατεύει κάποιον, σωματοφύλακας *έβαλε τους ~ του και τον απείλησαν* **15.** (ειδικότ.) πρόσωπο στην υπηρεσία μιας δύναμης: *~ των Αμερικάνων / των Ρώσων / των Γερμανών* ΣΥΝ πράκτορας. — (υποκ.) **ανθρωπάκι** (βλ.λ.) κ. (λόγ.) **ανθρωπάριο** (το) [αρχ.] (βλ.λ.) κ. **ανθρωπάκος** (ο)

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ < **ἄνδρ-ωπος* < *ἀνήρ, ἀνδρός* + *-ωπός* (βλ λ.) με τη σημ «ο έχων ανδρική όψη, αυτός που μοιάζει με άνδρα», όπου άνδρας σημαίνει γενικότερα τον άνθρωπο (πβ. το ομηρ. *«πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»*). σημασιολογική σύμπτωση που απαντά και σε άλλες γλώσσες (λ χ. αγγλ man, γαλλ. homme, ισπ hombre). Ας σημειωθεί ότι αρχικώς η λ χρησιμοποιήθηκε κυρίως με μειωτική κάπως σημ., για να δηλώσει την τάξη των θνητών ανθρώπων εν αντιθέσει με εκείνη των θεών. Είναι προφανές ότι η σύνδεση με το αρχ. *ἀναθρῴσκω* «αναπηδώ» είναι παρετυμολογική και επιστημονικώς αβάσιμη].

άνθρωπος, ανθρώπινος, ανθρωπινός κ.λπ. Από το πλήθος των ετυμολογιών που έχουν προταθεί, για να εξηγήσουν την προέλευση τής λ. **άνθρωπος** (μπορεί να τις βρει κανείς συγκεντρωμένες στο *Ετυμολογικό Λεξικό τής Αρχαίας Ελληνικής* τού Hj Frisk), επικρατέστερη φαίνεται εκείνη που συνδέει τη λ με το **άνδρας** «άνθρωπος» και το **ὤψ** «πρόσωπο, όψη»: άνθρωπος είναι «το ον με ανθρώπινο πρόσωπο». Πρόκειται για μία από τις παλαιότερες ελληνικές λέξεις (μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά με τον τύπο a-to-ro-qo τής συλλαβογραφικής Γραμμικής γραφής Β), που χρησιμοποιείται αυτούσια στην Ελληνική μέχρι σήμερα Τρία επίθετα χρησιμοποιήθηκαν στην Αρχαία για τον άνθρωπο: **ἀνθρώπειος** (αντίθ. προς το *θεῖος*), **ἀνθρώπινος** (ό,τι αφορά στον άνθρωπο και στην φύση του) και **ἀνθρωπικός** (ο ανήκων στην κατηγορία τού ανθρώπου) Από αυτά επικράτησε και γενικεύθηκε στη Ν. Ελληνική το *ανθρώπινος*, ενώ πλάστηκε και ο εκφραστικότερος τ **ανθρωπινός**, που εντονότερα αντιπαρέθεσε τον άνθρωπο προς τα λοιπά ζώα (*αγελαδινός, γαϊδουρινός, βοδινός* κ ά) Έτσι μιλούμε για *«ανθρωπινή ζωή»*, αλλά για *«ανθρώπινη φύση»*, *«ανθρώπινη υπόσταση»*, *«ανθρώπινα χαρακτηριστικά»* κ λπ. Επίσης λέγεται *«ντύσου / φέρσου* ***ανθρωπινά*** *»* (σαν άνθρωπος, όπως ταιριάζει σε άνθρωπο), αλλά *« Υποφέρει* ***ανθρώπινα*** */ αισθάνεται ανθρώπινα»* κ.ο.κ. Το επίρρ. **ανθρωπίνως** έχει περιοριστεί σε λογιότερες φράσεις, όπως *Θα πράξω παν το ανθρωπίνως δυνατόν, για να βοηθήσω*

-άνθρωπος β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν χαρακτηριστικό, ιδιότητα ή ομοιότητα: *ομορφ-άνθρωπος, αρχοντ-άνθρωπος, χιον-άνθρωπος, διαστημ-άνθρωπος, πιθηκ-άνθρωπος*
[ΕΤΥΜ Β' *συνθ.* τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (*λ.χ. αρχ ἀπ-άνθρωπος*), που προέρχεται από το ουσ *ἄνθρωπος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ γαλλ. pithécantrope) και μεταφρ δάνεια (λ.χ. αγγλ. snow-man «χιονάνθρωπος»)]

ανθρωποσύναξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λαϊκ.) η σύναξη ανθρώπων, η συγκέντρωση πλήθους.

ανθρωποσφαγή (η) [1896] **1.** η θανάτωση πολλών ανθρώπων με βίαιο τρόπο (συνήθ με σφαγή) ΣΥΝ. ανθρωποθυσία, μακελλειό **2.** (μτφ.) πολεμική σύγκρουση με πολλά θύματα ΣΥΝ μάχη, πόλεμος.

ανθρωπότητα (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} το σύνολο των ανθρώπων που ζουν στη Γη. *όλη η ~ γιόρτασε τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου* ΣΥΝ ανθρώπινο γένος, ανθρώπινη φυλή, κόσμος, οικουμένη, υφήλιος.

ανθρωποφάγος, -ος, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τρώει ανθρώπινο κρέας, που τρέφεται με ανθρώπινη σάρκα ΣΥΝ κανίβαλος **2.** (μτφ -λογοτ) αυτός που χαρακτηρίζεται από απάνθρωπη σκληρότητα και θηριωδία *ο ~ πόλεμος* ΣΥΝ απάνθρωπος, σκληρός. — **ανθρωποφαγία** (η) [αρχ.], **ανθρωποφαγικός,** -ή, -ό [1897]

ανθρωποφοβία (η) [1892] {χωρ. πληθ } η παθολογική κατάσταση κατά την οποία το άτομο φοβάται και αποφεύγει τη συναναστροφή με άλλους ανθρώπους (πβ λ. *αγοραφοβία*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ anthropophobie].

ανθρωποώρα (η) {ανθρωποωρών} ο χρόνος παραγωγικής εργασίας ενός ανθρώπου σε μία ώρα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ man-hour].

ανθρωπωνυμικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ονόματα των ανθρώπων: *~ μελέτη* **2. ανθρωπωνυμικό** (το) προσηγορικό όνομα που προέρχεται από ανθρωπωνύμιο: *γρηγοριανός, καποδιστριακός, κολοκοτρωναίικος*.

ανθρωπωνύμιο (το) {ανθρωπωνυμί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ το όνομα που δηλώνει πρόσωπο (κύριο, επώνυμο, ψευδώνυμο *κ.λπ.*). *κατ'* αντιδιαστολή λ χ προς το όνομα τόπου (τοπωνύμιο) Επίσης **ανθρωπωνυμία** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, όνομα*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. anthroponyme. < *άνθρωπος* + *-ωνύμιο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

ανθυγιεινός, -ή, -ό [1878] αυτός που δεν είναι υγιεινός, ο επιβλαβής για την υγεία: *το κάπνισμα είναι μια ~ συνήθεια* ΣΥΝ επιβλαβής, παθογόνος ΑΝΤ. υγιεινός — **ανθυγιειν-ά / -ώς** [1895] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υγεία.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ antihygiénique]

ανθύλλιο (το) {ανθυλλί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το μικρό άνθος ΣΥΝ ανθάκι, λουλουδάκι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνθύλλιον* < αρχ *ἄνθος* + υποκ επίθημα *-ύλλιον*].

ανθυπασπιστής (ο/η) [1833] βαθμοφόρος τού Στρατού Ξηράς, τού Πολεμικού Ναυτικού, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τού Λιμενικού (βλ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

ανθυπαστυνόμος (ο/η) [1892] βαθμοφόρος τής Ελληνικής Αστυνομίας (βλ λ *βαθμός*, ΠΙΝ)

ανθυπατεία (η) [μτγν.] {ανθυπατειών} ΙΣΤ. το αξίωμα και η θητεία τού ανθυπάτου (βλ.λ.).

ανθύπατος (ο) {ανθυπάτ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ διοικητικό αξίωμα στους Ρωμαίους και τους Βυζαντινούς.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνθ-* (< *ἀντι-*) + *ὕπατος*, μεταφρ. δάνειο από λατ. proconsul]

ανθυπίατρος (ο) [1833] {ανθυπιάτρ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ανθυπολοχαγός στο σώμα τού Υγειονομικού τού Στρατού Ξηράς

ανθυπίλαρχος (ο) [1833] {ανθυπιλάρχ-ου | -ων, -ους} αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (στα τεθωρακισμένα) (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

ανθυποβρυχιακός, -ή, -ό αυτός που προορίζεται για την αντιμετώπιση εχθρικών υποβρυχίων: *~ βόμβες / νάρκες / εξοπλισμός*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ antisubmarine (νόθο σύνθ)]

ανθυπολοχαγός (ο/η) [1833] αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.)

ανθυπομειδιώ ρ αμετβ. {ανθυπομειδιάς... | ανθυπομειδίασα} υπομειδιώ (βλ λ.). — **ανθυπομειδίαμα** (το).
[ΕΤΥΜ Επιτατ τ. τού *υπομειδιώ*, ειρωνικά πλασμένος κατά τα σύνθετα *ανθυπο-*, που χρησιμοποιούνται για κατώτερους βαθμούς τής στρατ. ιεραρχίας].

ανθυπομοίραρχος (ο) [1889] {ανθυπομοιράρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ) αξιωματικός τής Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

ανθυποπλοίαρχος (ο) [1889] {ανθυποπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού (βλ. λ. *βαθμός*. ΠΙΝ.).

ανθυποπυραγός (ο/η) αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*. ΠΙΝ).

ανθυποσμηναγός (ο/η) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

ανθυποφορά (η) η απάντηση που δίδεται στην πρώτη ερώτηση που υποβάλλεται κατά το σχήμα λόγου υποφοράς και ανθυποφοράς (βλ. λ. *υποφορά*).
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀνθυποφέρω* «ανταπαντώ» < *ἀνθ-* (< *ἀντι-*) + *ὑποφέρω*]

ανθυποψήφιος (ο) [1874] {ανθυποψηφίων}, **ανθυποψήφια** (η) {ανθυποψηφίων} αντίπαλος υποψήφιος για την ίδια θέση, αξίωμα κ.λπ · *ο νυν δήμαρχος συζήτησε με τους ανθυποψηφίους του θέματα για τη διεξαγωγή των δημοτικών εκλογών* (πβ. κ. *συνυποψήφιος*).
[ΕΤΥΜ < *ανθ-* (< *αντι-*) + *υποψήφιος*].

ανθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ανθείς... | άνθησα} (λόγ.) **1.** ανθίζω. *οι τριανταφυλλιές ανθούν κάθε χρόνο τον Απρίλιο* ΣΥΝ ανθοφορώ, λουλουδίζω, μπουμπουκιάζω ΑΝΤ ανθοβολώ, ανθορροώ **2.** (κυρ. μτφ) βρίσκομαι σε ακμή, ευδοκιμώ. *τα ελληνικά γράμματα ανθούν στην αλλοδαπή* ΣΥΝ ακμάζω ΑΝΤ παρακμάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνθηση*.

ανθώνας (ο) ο τόπος όπου φυτρώνουν ή καλλιεργούνται άνθη: *απέραντοι ~ με όλων των ειδών τα λουλούδια* ΣΥΝ. ανθόκηπος, ανθότοπος, λουλουδότοπος
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνθών, -ῶνος* < αρχ. *ἄνθος*].

ανία (η) {χωρ πληθ } **1.** η δυσάρεστη συναισθηματική κατάσταση που προκαλείται από έλλειψη δραστηριότητας ή ενδιαφερόντων ή από κορεσμό λόγω μονοτονίας, επανάληψης των ίδιων δραστηριοτήτων *Κάθε μέρα τα ίδια και τα ίδια! Κοντεύω να πεθάνω από την ~!* ΣΥΝ πλήξη, βαργεστημάρα, βαρεμάρα ΑΝΤ ευδιαθεσία, κέφι, όρεξη **2.** η επανάληψη των ίδιων πραγμάτων, η απουσία ανανέωσης. *η ~ και η ρουτίνα δηλητηριάζουν τη ζωή της* ΣΥΝ. μονοτονία, ρουτίνα ΑΝΤ ποικιλία, εναλλαγή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ. ετύμου Μη επιβεβαιωμένες παραμένουν οι συνδέσεις με σανσκρ. amivā «ενόχληση» ή anista (< *an-is-jā) «ολέθριος»].

ανιαρός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ανία (βλ λ): *~ συζήτηση / δεξίωση / εκπομπή / συντροφιά / παράσταση / διακοπές / ζωή* ΣΥΝ πληκτικός, βαρετός, μονότονος, (λαϊκ.) ρουτινιάρικος ΑΝΤ ενδιαφέρων, ευχάριστος. — **ανιαρά** επίρρ., (σπάν.) **ανιαρότητα** (η) [1887].

ανίατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν θεραπεύεται ή δεν είναι δυνατόν να θεραπευθεί *~ ασθένεια* || (μτφ.) *~ ψυχικό τραύμα* ΣΥΝ. αθεράπευτος, ανήκεστος ΑΝΤ ιάσιμος, ιατός· ΦΡ ***άσυλο ανιάτων*** ειδικό ίδρυμα για την περίθαλψη και τη φροντίδα ασθενών που πάσχουν από ανίατες ασθένειες **2.** (μτφ.) αυτός ο οποίος είναι σε κάτι προσκολλημένος, που δεν μεταβάλλει στάση ή άποψη με κανέναν τρόπο, αδιόρθωτος: *πάσχεις από ~ απαισιοδοξία* || *~ αισιοδοξία / ρομαντισμός / έρωτας* — **ανίατα / ανιάτως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ἰατός* «θεραπεύσιμος» < *ἰῶμαι (-άο-)* «θεραπεύω». βλ κ. *ίαση*]

ανίδεος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει, που έχει παντελή άγνοια (για κάτι): *δεν έχω ιδέα από μαθηματικά, είμαι ~* || *τον έπιασαν στα πράσα. εκείνος όμως έκανε τον ~* ΣΥΝ άσχετος. ανήξερος, αδαής ΑΝΤ. γνώστης, σχετικός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποψιάζεται, δεν πονηρεύεται: *του τα παρουσίασαν όλα ωραία, και αυτός ο ~ τους εμπιστεύθηκε* ΣΥΝ ανύποπτος, αφελής, αγαθός, αθώος ΑΝΤ. καχύποπτος, πονηρός.

ανιδιοτελής, -ής, -ές [1841] {ανιδιοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που οι πράξεις του δεν υπαγορεύονται από το συμφέρον του, από προσωπικό όφελος: *μας προσέφερε ~ βοήθεια, ενώ θα μπορούσε να επωφεληθεί από την κατάστασή μας* ΣΥΝ αφιλοκερδής ΑΝΤ ιδιοτελής, φιλοκερδής — **ανιδιοτελώς** επίρρ. [1865], **ανιδιοτέλεια** (η) [1888].

ανιδρύω ρ μετβ {ανίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) (για κτίσματα ή μνημεία) ανοικοδομώ, ανεγείρω *~ ναό / νοσοκομείο* ΑΝΤ. κατεδαφίζω, γκρεμίζω, χαλώ. — **ανίδρυση** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν(α)-* + *ἱδρύω*].

ανίδωτος, -η, -ο αυτός που όμοιός του δεν έχει ξαναφανεί στο παρελθόν ή δεν τον έχουν ξαναδεί: *~ συγκέντρωση / κοσμοσυρροή / επίδειξη / οράματα* ΣΥΝ πρωτοφανής, πρωτόφαντος. — **ανίδωτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ + θ *ιδ-*, πβ απρφ. αορ. β' *ἰδ-εῖν*, ρ. *ὁρῶ* «βλέπω»].

ανίερος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν σέβεται τα ιερά και τα όσια, που αντιβαίνει στην ηθική *~ πράξη / σκέψη* ΣΥΝ ανόσιος, βέβηλος, βλάσφημος ΑΝΤ ιερός, ευλαβικός **2.** αυτός που γίνεται με τρόπο ασυνήθιστο ή ανορθόδοξο, με τρόπο που να προκαλεί οργή και αγανάκτηση *~ συμμαχία / συναλλαγή* ΣΥΝ. ανόσιος, απαράδεκτος. αδιανόητος ΑΝΤ θεμιτός. — **ανίερα** επίρρ

ανιθαγενής (ο/η) φυσικό πρόσωπο που δεν συνδέεται με τον νομικό δεσμό τής ιθαγένειας προς τον λαό καμίας Πολιτείας.

ανικανοποίητος, -η. -ο [1888] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν ικανοποιείται εύκολα, που δεν αρκείται σε ό,τι έχει, αλλά επιθυμεί περισσότερα ΣΥΝ άπληστος, πλεονέκτης, αχόρταγος ΑΝΤ ικανοποιημένος, ολιγαρκής **2.** αυτός που δεν υλοποιήθηκε, δεν πραγματοποιήθηκε ή δεν ολοκληρώθηκε· *~ επιθυμία / πόθος / όνειρο* ΣΥΝ ανεκπλήρωτος, απραγματοποίητος ΑΝΤ εκπληρωμένος, υλοποιημένος **3.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έλαβε ικανοποίηση (υλική ή ηθική αποζημίωση): *το αίτημά του απορρίφθηκε και αποχώρησε ~* ΣΥΝ αδικαίωτος ΑΝΤ ικανοποιημένος. — **ανικανοποίητα** επίρρ.

ανίκανος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι ικανός να κάνει κάτι σωστά: *όπου κι αν δούλεψε, τα θαλάσσωσε· είναι εντελώς ~* || *~ για δύσκολες αποστολές* || *~ να δουλέψει* ΣΥΝ ανάξιος, ατζαμής ΑΝΤ ικανός. άξιος **2.** (ειδικότ) αυτός που δεν μπορεί να κάνει κάτι (συνήθ αρνητικό ή που χρειάζεται θάρρος)· *ετούτος είναι ~ να σκοτώσει ακόμη και κουνούπι* **3.** αυτός που λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας κρίνεται ακατάλληλος για στρατιωτική θητεία. ιερατικό λειτούργημα ή/και εργασία: *κρίθηκε ~ να υπηρετήσει τη θητεία του, γιατί έπασχε από επιληψία* ΑΝΤ ικανός **4.** (ειδικότ.) (κ. ως ουσ.) (άνδρας) που δεν μπορεί να εκτελέσει τη σεξουαλική πράξη (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων).

ανικανότητα (η) [μεσν] {χωρ πληθ } (για πρόσ) **1.** η αδυναμία κάποιου να κάνει κάτι σωστά· *τον διακρίνει μια ~ άνευ προηγουμένου στις πρακτικές δουλειές* || *ο πρόεδρος κατηγορήθηκε για ~ στον χειρισμό κρίσεων* **2.** η ακαταλληλότητα για στρατιωτική θητεία. ιερατικό λειτούργημα ή και εργασία λόγω σωματικής ή πνευματικής ασθένειας ή αδυναμίας **3.** (ειδικότ.) η αδυναμία εκτέλεσης τής σεξουαλικής πράξης (λόγω οργανικών ή ψυχολογικών προβλημάτων).

ανίκητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν νικήθηκε. δεν νικιέται ή δεν μπορεί να νικηθεί· *η ~ ώς τότε ισπανική αρμάδα υπέστη την πρώτη της ήττα* || *~ στρατιά / ομάδα / αντίπαλος / αθλητής* ΣΥΝ αήττητος, ακαταμάχητος ΑΝΤ νικημένος, ηττημένος.

ανιλίνη (η) [1894] {χωρ πληθ } ΧΗΜ άχρωμο. ελαιώδες και ελάχιστα υδροδιαλυτό υγρό, που χρησιμοποιείται κυρ. για την παρασκευή συνθετικών χρωστικών ουσιών, αλλά και φαρμάκων, εκρηκτικών, πλαστικών κ.ά.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Anilin < πορτ anil «είδος φυτού με βαθύ γαλάζιο χρώμα» < αραβ. an-nīl < al (άρθρο) + nīl < σανσκρ. nīlah «βαθυγάλαζος»].

ανιμαλισμός (ο) η ζωολατρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. animalism < λατ. animal «ζώο»].

ανιματέρ (ο) {άκλ } ελλην. *εμψυχωτής, εμψυχώτρια* (κυρ. σημ 2) **1.** πρόσωπο που απασχολείται σε ξενοδοχεία, κέντρα διασκέδασης, παιδότοπους κ.α. και έχει ως έργο την ψυχαγωγία, τη δημιουργική απασχόληση κ λπ τού κοινού του **2.** (σε τηλεοπτικές εκπομπές με συμμετοχή κοινού) πρόσωπο που κατευθύνει τις αντιδράσεις τού κοινού σύμφωνα με τις ανάγκες τής εκπομπής (π.χ. πότε θα χειροκροτήσουν, πότε θα γελάσουν κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. animateur «εμψυχωτής, αυτός που υποκινεί με τον ζήλο και τη θέρμη του» < μτγν. λατ. animator < λατ. animare «εμψυχώνω» < anima «ψυχή»].

ανιμισμός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ η πίστη ότι τα φυσικά φαινόμενα (σεισμοί, πλημύρες κ.λπ.), τα αντικείμενα και το ίδιο το σύμπαν έχουν ψυχή ή πνεύμα και επεμβαίνουν στη ζωή των ανθρώπων **2.** η πίστη ότι οι ψυχές μπορούν να υπάρχουν χωριστά από τα σώματα **3.** (γενικότ.) η πίστη σε πνευματικές υπάρξεις (λ.χ. φαντάσματα, πνεύματα κ.τ.ό.) **4.** ΦΙΛΟΣ θεωρία που δέχεται ότι αρχή τής σκέψης και τής οργανικής ζωής είναι μία και μοναδική ψυχή. — **ανιμιστής** (ο), **ανιμίστρια** (η), **ανιμιστικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. animism < λατ. anima «ψυχή, πνεύμα» Ο όρος animism εισήχθη το 1871 από τον Βρετανό ανθρωπολόγο Sir E.B. Tylor, ο οποίος ανέπτυξε την ομώνυμη θεωρία για την προέλευση τής θρησκείας]

ανιόν (το) {ανιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ-ΧΗΜ αρνητικά φορτισμένο σωματίδιο, που κατά την ηλεκτρόλυση οδεύει προς την άνοδο και προκύπτει όταν ένα άτομο ή ένα συγκρότημα ατόμων προσλαμβάνει ηλεκτρόνια ΑΝΤ. κατιόν.
[ΕΤΥΜ. Ουδ μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἄνειμι* «ανέρχομαι». Η επιστημ. σημ. είναι αντιδάν., < αγγλ. anion < ελλην. *ἀνιόν* Βλ. κ. *ανιών*]

ανιόντες (οι) → ανιών

ανιούσα (η) → ανιών

ανισεπίπεδος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από άνισα μεταξύ τους επίπεδα. — **ανισεπίπεδα** επίρρ.

ανισοβαρής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει ίσο βάρος (με κάποιον άλλο): *~ φορτία / μέταλλα* ΑΝΤ ισοβαρής. Επίσης **ανισόβαρος,** -η, -ο. — **ανισοβαρώς** επίρρ.

ανισοκατανομή (η) {χωρ. πληθ.} η άνιση κατανομή μεγέθους, τιμής ή ποσού· *η ~ τού εισοδήματος δημιουργεί και κοινωνική ανισότητα* ΑΝΤ ισοκατανομή — **ανιαοκατανέμω** ρ

ανισομεγέθης, -ης, ανισομέγεθες [μτγν.] {ανισομεγέθ-ους | -εις (ουδ -η)} (λόγ.) άνισος ως προς το μέγεθος ΑΝΤ ισομεγέθης.

ανισομερής, -ής. -ές [1869] {ανισομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι χωρισμένος άνισα, που χαρακτηρίζεται ή αποτελείται από άνισα μέρη· *υπήρξαν διαμαρτυρίες για την ~ κατανομή των κονδυλίων* ΑΝΤ. ισομερής. — **ανισομερώς** επίρρ., **ανισομέρεια** (η)

ανισομήκης, -ης, ανισόμηκες [μτγν] {ανισομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει διαφορετικό μήκος (από άλλον). που (σε σύγκριση με άλλον) το μήκος του είναι άνισο: *το κέντρο τής πόλης διασχίζουν παράλληλες αλλά ~ οδοί* ΑΝΤ ισομήκης

ανισοπαχής, -ής, -ές [μτγν] {ανισοπαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει διαφορετικό πάχος (από άλλον), που (σε σύγκριση με άλλον) το πάχος του είναι άνισο: *~ στύλοι / ράγες / βέργες* ΑΝΤ ισοπαχής **2.** αυτός που δεν έχει το ίδιο πάχος σε όλο του το μήκος. *ο αγωγός διέρχεται μέσα από διαφορετικών ειδών εδάφη και γι' αυτό κατασκευάστηκε ~* || *~ σωλήνας / γράμμα* (δηλ. τυπογραφικό στοιχείο. λ.χ. τα Times) ΑΝΤ ισοπαχής. Επίσης **ανισόπαχος,** -η, -ο. — **ανισοπαχώς** επίρρ.

ανισόπεδος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν είναι ισόπεδος. που δεν βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με άλλον *~ διάβαση / κόμβος* ΑΝΤ ισόπεδος

ανισόπλευρος, -η, -ο [αρχ.] (κυρ. για γεωμετρικά σχήματα) αυτός που έχει πλευρές άνισες μεταξύ τους, που δεν έχει όλες τις πλευρές του ίσες: *~ τρίγωνο / δωμάτια* ΑΝΤ ισόπλευρος

ανισορροπία (η) [1766] {χωρ πληθ.} η έλλειψη ισορροπίας: ~ *δυνάμεων* ΑΝΤ ισορροπία

ανισόρροπος, -η, -ο [μτγν] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν ισορροπεί, που δεν έχει σταθερότητα και ευστάθεια **2.** (συνήθ μειωτ. ή ειρων) αυτός που συμπεριφέρεται αλλοπρόσαλλα, που εμφανίζει πνευματική και ψυχική αστάθεια ΣΥΝ παράλογος, τρελός, παλαβός ΑΝΤ ισορροπημένος. λογικός **3.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν έχει διανοητική ισορροπία ΣΥΝ. φρενοβλαβής. — **ανισόρροπα** επίρρ.

άνισος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι ίσος (με άλλον ως προς το μέγεθος. τις διαστάσεις, τις ικανότητες. την αξία κ λπ.): ~ *πλευρές τριγώνου* / *ανάπτυξη* / *αριθμοί* || *το ποιητικό του έργο είναι* ~ ΑΝΤ ίσος, ισομεγέθης • **2.** αυτός που δεν παρέχει ίσες δυνατότητες. *ο* ~ *αγώνας μιας χούφτας ανταρτών εναντίον ενός πολυάριθμου και οργανωμένου στρατού.* — **άνισα** επίρρ.

ανισοσκελής, -ής, -ές [μτγν] {ανισοσκελ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που έχει άνισα σκέλη: ~ *τρίγωνο* ΑΝΤ ισοσκελής **2.** ΟΙΚΟΝ ***ανισοσκελής / ανισοσκέλιστος προυπολογισμός*** ο προϋπολογισμός στον οποίο τα έσοδα και τα έξοδα δεν έχουν ισοσκελιστεί ΑΝΤ ισοσκελής / ισοσκελισμένος προϋπολογισμός Επίσης **ανισοσκέλιστος,** -η, -ο. — **ανισοσκελώς** επίρρ.

ανισοσύλλαβος, -η, -ο [1819] ΓΛΩΣΣ (για ουσ. ή επίθ) αυτός που δεν παρουσιάζει τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε όλες τις πτώσεις τής κλίσης του, π.χ. *σώμα. σώμα-τος* || *παππάς, παππά-δες* ΑΝΤ ισοσύλλαβος. — **ανισοσυλλαβία** (η).

ανισοταχής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοταχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει ίση ταχύτητα με κάποιον άλλο.

ανισότητα (η) [αρχ.] {ανισοτήτων} **1.** η έλλειψη ισότητας, η άνιση σχέση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων. *οικονομική* / *μισθολογική* / *υψομετρική* ~ ΑΝΤ ισότητα· ΦΡ ***κοινωνική ανισότητα*** η έλλειψη ισότητας σε κοινωνικό επίπεδο (στην κατανομή τού πλούτου. των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων στις κοινωνικές τάξεις) **2.** ΜΑΘ η σχέση μεταξύ δύο στοιχείων ενός συνόλου (π.χ. αριθμών, μεγεθών κ.λπ) η οποία δηλώνει ότι το ένα είναι «μεγαλύτερο» ή «μικρότερο» από το άλλο και συμβολίζεται > ή < (λ.χ $3 > 2$ ή $1/5 < \sqrt{2}$).

ανισοτιμία (η) [μτγν.] {ανισοτιμιών} η ανισότητα στις τιμές δύο ή περισσοτέρων πραγμάτων ΑΝΤ ισοτιμία — **ανισότιμος,** -η, -ο [μτγν.].

ανισοϋψής, -ής, -ές [μτγν.] {ανισοϋψ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν έχει το ίδιο ύψος με άλλον ή τού οποίου τα μέρη διαφέρουν μεταξύ τους ως προς το ύψος ~ *κατασκευή* / *κορυφές* / *κτήρια* / *τρίγωνα* ΑΝΤ ισοϋψής. — **ανισουψώς** επίρρ [1893].

ανισόχρονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ίση διάρκεια με κάποιον άλλο.

ανίσταμαι ρ αμετβ αποθ {ανίστ-αμαι, -ασαι, -αται. -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρατ. ανιστ-άμην. -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | αόρ. ανέστην, -ης, -η ., μτχ. αναστάς, -άσα, -άν} (αρχαιοπρ.) σηκώνομαι όρθιος· κυρ. στη ΦΡ ***Χριστός ανέστη*** ο Χριστός αναστήθηκε (βλ. κ λ. *ανασταίνω, ανέστη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ἵσταμαι*].

ανιστόρητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν γνωρίζει ιστορία, που αγνοεί μεγάλα και γνωστά ιστορικά γεγονότα: *δεν ξέρει ούτε πότε έγινε η Ελληνική Επανάσταση είναι τελείως* ~ • **2.** αυτός που δεν επαληθεύεται ιστορικά, που αντιβαίνει στην ιστορική αλήθεια: *η θέση των Σκοπιανών. ότι είναι απόγονοι τού Μ. Αλεξάνδρου. είναι* ~ • **3.** (για ναούς. λατρευτικούς χώρους ή χειρόγραφα) αυτός που δεν έχει ζωγραφιστεί με ιερές εικόνες ή παραστάσεις ΑΝΤ ιστορημένος, αγιογραφημένος, διακοσμημένος — **ανιστόρητα** επίρρ. (σημ. 1-2).

ανιστορικός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται ή θεωρείται ότι βρίσκεται έξω ή πέρα από την ιστορία. την ιστορική μνήμη: *κανένα ανθρώπινο γεγονός, από πλευράς χρόνου, δεν μπορεί να θεωρηθεί* ~. — **ανιστορικότητα** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. unhistoric].

ανιστορώ ρ μετβ. {ανιστορείς... | ανιστόρ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} διηγούμαι (ιστορίες, περιστατικά) ΣΥΝ αφηγούμαι, ιστορώ, εξιστορώ, περιγράφω.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνιστορῶ (-έω)* < *ἀν(α)-* + *ἱστορῶ*].

ανίσχυρος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν διαθέτει ισχύ, που του λείπει η δύναμη ή η ικανότητα να δράσει, να επιδράσει. να επιφέρει επιθυμητά αποτελέσματα κ λπ.: *αποκομμένος από την εξουσία και χωρίς δυνατότητα επιρροής, έμεινε* ~ ΣΥΝ αδύναμος ΑΝΤ ισχυρός, δυνατός. — **ανίσχυρα** επίρρ.

ανίσως σύνδ υποθ (συνήθ. +και / κι) αν τυχόν, μήπως εισάγει δευτερεύουσες υποθετικές και πλάγιες ερωτηματικές προτάσεις· ~ *και τον δεις, πες του ότι τον ζητάω* || *ρώτα τον* ~ *χρειάζεται κάτι άλλο*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἄν ἴσως* (φρ)].

ανίσωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΜΑΘ ανισότητα που περιέχει μία ή περισσότερες μεταβλητές.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀνισῶ (-όω)* < αρχ. *ἄνισος*. Το αρχ. *ἀνίσωσις* είχε τη σημ. «εξίσωση. εξισορρόπηση»].

άνιφτος, -η, -ο (λαϊκ) αυτός που δεν έχει πλύνει το πρόσωπο και τα χέρια του.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄνιπτος* < *ἀ-* στερητ. + *νίπτω*]

ανίχνευση (η) [μεσν] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η έρευνα. η προσπάθεια ανεύρεσης μέσω τού εντοπισμού ιχνών ή χρήσιμων στοιχείων **2.** ΣΤΡΑΤ η διαδικασία εντοπισμού εχθρικών δυνάμεων και χρήσιμων στοιχείων για αυτές μέσω ειδικών ομάδων ή συσκευών (ραντάρ κ ά): ~ *εχθρικής περιοχής* / *πεδίου* / *εδάφους* **3.** ΧΗΜ η πιστοποίηση τής ύπαρξης ορισμένου στοιχείου ή ένωσης σε ένα σώμα

ανιχνεύσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ανιχνευθεί, να εντοπιστεί και να ερευνηθεί

ανιχνευτής (ο) [μεσν.]. **ανιχνεύτρια** (η) {ανιχνευτριών} (σημ 1) **1.** πρόσωπο που έχει σταλεί για ανίχνευση (βλ λ., σημ. 1) ΣΥΝ ιχνευτής, ιχνηλάτης • **2.** (α) συσκευή για τον εντοπισμό στοιχείων σχετικών με τις κινήσεις τού εχθρού (β) ΤΕΧΝΟΛ συσκευή ή σύστημα για τον εντοπισμό αντικειμένου, ακτινοβολίας. χημικής ένωσης κ.λπ. ΦΡ ***ανιχνευτής ψεύδους*** όργανο που καταγράφει τις μεταβολές που συμβαίνουν στις φυσιολογικές λειτουργίες (λ χ στην αρτηριακή πίεση, στον ρυθμό τής αναπνοής κ λπ.) ενός ατόμου τη στιγμή που απαντά στις ερωτήσεις τού ανακριτή και οι οποίες ερμηνεύονται ως ενδείξεις τής πίεσης που αισθάνεται κανείς όταν ψεύδεται (πβ κ. *ορός τής αλήθειας,* λ. *ορός*) — **ανιχνευτικός,** -ή, -ό, **ανιχνευτικά** επίρρ.

ανιχνεύω ρ μετβ. {ανίχνευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} κάνω ανίχνευση, εντοπίζω (κάποιον/κάτι): *στη σύνθεση τού υγρού ανιχνεύθηκε επικίνδυνη για τον άνθρωπο ουσία.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν(α)-* + *ἰχνεύω* < *ἴχνος*].

ανιψιά [μεσν] κ **ανεψιά** [αρχ.] κ (εσφαλμ.) **ανηψιά** (η) **1.** η κόρη τού αδελφού ή τής αδελφής κάποιου **2.** η κόρη τού εξαδέλφου ή τής εξαδέλφης κάποιου. — (υποκ.) **ανιψούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανιψιός.*

ανιψιός κ. **ανεψιός** [αρχ] κ (εσφαλμ) **ανηψιός** (ο) **1.** ο γυιος τού αδελφού ή τής αδελφής κάποιου **2.** ο γυιος τού εξαδέλφου ή τής εξαδέλφης κάποιου. — (υποκ.) **ανίψι** κ **ανιψάκι** κ **ανιψούδι** (το) κ. **ανιψούλης** (ο)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνεψιός*, αρχική σημ. «πρώτος εξάδελφος». < **ἀ-νεπτιός* < *ἀ-* προθεμ. + Ι Ε. *nepi- «απόγονος». πβ. σανσκρ naptya- «απόγονος», λατ. nepos, -otis «ανεψιός», γαλλ. neveu, nièce (< λατ *nepiia). αγγλ. nephew (< γαλλ. neveu), γερμ Neffe κ ά. Η αρχική σημ. τής λ. *ἀνεψιός* αναφερόταν στη συγγένεια μέσω τής μητέρας και. ειδικότερα. στους απογόνους των αδελφών της. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ].

> **ανιψιός ή ανηψιός;** Η λ. προήλθε με φωνητική τροπή τού /e/ σε /i/, ήτοι το αρχ *ἀνεψιός* ετράπη σε *ανιψιός* Συμβατικά, η φωνητική τροπή ενός /e/ σε /i/ γράφεται με την πιο απλή απόδοση τού /i/, δηλ με *ι* **(ανιψιός)** και όχι με *η* **(ανηψιός)**· πβ *γενεά* > **γενιά** (όχι *γενηά*), *ελαία* > **ελιά** (όχι *εληά*), *παλαιός* > **παλιός** (όχι *παληός*) κ ο κ.

ανιών, -ούσα. -όν {ανι-όντος (θηλ. -ιούσης), -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που κινείται προς τα άνω, που έχει ανοδική κατεύθυνση *ανιούσα γραμμή* / *πορεία* ΣΥΝ ανερχόμενος, ανοδικός ΑΝΤ κατιών, κατερχόμενος, καθοδικός ΦΡ (αρχαιοπρ) ***παίρνω την ανιούσα*** (α) παίρνω ανοδική πορεία, ανεβαίνω (β) (μτφ) εξελίσσομαι θετικά, προοδεύω από κάθε άποψη **2.** ΜΟΥΣ αυτός που έχει φορά από χαμηλότερο προς οξύτερο φθόγγο: *ανιόν διάστημα* || *ανιούσα κλίμακα* ΑΝΤ κατιών • **3. ανιόντες** (οι) (συγγενείς) που ανήκουν σε προηγούμενες γενιές, δηλ. οι γονείς, οι πάπποι, οι προπάπποι κ.λπ. ΑΝΤ κατιόντες (συγγενείς) **4.** ΦΥΣ **ανιόν** (το) βλ λ.
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ. ενεργ φωνής τού αρχ. *ἄνειμι* «ανέρχομαι». Η σημ «άμεσος συγγενής» είναι μεσν.].

αν και σύνδ. [μεσν.] χρησιμοποιείται (στις λεγόμενες «δευτερεύουσες εναντιωματικές προτάσεις»). για να δηλώσει μια πληροφορία η οποία βρίσκεται σε άμεση αντίθεση με άλλη (τής λεγόμενης «κύριας πρότασης»). η οποία συνήθως ακολουθεί. αλλά μπορεί και να προηγείται· ~ *προσπάθησε σκληρά, δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα* || ~ *τον προειδοποίησα για τους κινδύνους, με αγνόησε και έκανε ό.τι νόμιζε* || ~ *δεν νομίζω ότι θα πετύχουμε κάτι, ας προσπαθήσουμε* || *ας του μιλήσουμε και πάλι.* ~ *δεν νομίζω ότι θα τον μεταπείσουμε* ΣΥΝ μολονότι, μόλο που (πβ. κ. λ *και αν*).

ανκόρ 1. (επιφών.) έκφραση. με την οποία το κοινό μιας συναυλίας ζητεί την επανεμφάνιση τού καλλιτέχνη στη σκηνή και την επανεκτέλεση ή την εκτέλεση επιπλέον μουσικών κομματιών: *το κοινό, ενθουσιασμένο από την εντυπωσιακή ερμηνεία τού κοντσέρτου, φώναζε: ~!* **2.** (ως ουσ.) το εκτός προγράμματος μουσικό κομμάτι που εκτελείται μετά από μια πετυχημένη συναυλία. κατά κανόνα μετά από επίμονη απαίτηση τού κοινού. *η ορχήστρα έπαιξε δύο* ~ ΣΥΝ μπις.
[ΕΤΥΜ < γαλλ encore «ακόμη» < δημώδ. λατ hinc ha horam / hanc ad horam «έως (αυτή) την ώρα»].

Άννα (η) {-ας κ. -ης} **1.** η μητέρα τής *Θεοτόκου* **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα ηγεμονίδων τού Βυζαντίου και τής Ευρώπης **4.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Ἄννα* / *Ἅννα* < εβρ. Ḥannāh «εύνοια. χάρη»].

Άννας (ο) Κ.Δ. Ιουδαίος αρχιερέας που συμμετείχε στη δίκη τού Χριστού παραπέμποντάς τον στον Καϊάφα στη ΦΡ (καθημ.) ***από τον Άννα στον Καϊάφα*** (Κ.Δ. Ιωάνν 18. 24· *ἀπέστειλεν οὖν αὐτὸν ὁ Ἄννας δεδεμένον πρὸς Καϊάφαν τὸν ἀρχιερέα*) για περιπτώσεις που κάποιος ταλαιπωρείται στη διεκπεραίωση μιας υπόθεσής του, καθώς ο ένας τον στέλνει στον άλλον· *όλοι στην εφορία δήλωναν αναρμόδιοι για το θέμα μου και μ' έστελναν* ~
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Ἄννας* / *Ἅννας*, βλ. λ *Άννα*]

Αννίβας (ο) Καρχηδόνιος στρατιωτικός και πολιτικός (247-183 π.Χ) προσπάθησε να επιβάλει την κυριαρχία τής Καρχηδόνας στην Ιβηρική και την Ιταλία (Β' Καρχηδονιακός Πόλεμος). φθάνοντας στα πρόθυρα τής Ρώμης (από όπου η φρ. *ο Αννίβας προ των πυλών*, λατ. Hannibal ante portas)
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. Hannibal < καρχηδ. Hannībaʿal «η χάρις τού Βάαλ» < hann «χάρις» + Baal (βλ. λ. *Βεελζεβούλ*)].

Αννόβερο (το) πόλη τής ΒΔ Γερμανίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Hannover «υψηλή όχθη», καθώς η πόλη κτίστηκε τον 10ο αι στις όχθες τού ποταμού Leine]

ανοδικός, -ή, -ό [1898] αυτός που σχετίζεται με την άνοδο (βλ.λ.), που φανερώνει άνοδο: *η* ~ *πορεία τής οικονομίας.* — **ανοδικ-ά / -ώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*

άνοδος (η) {ανόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η πορεία προς τα άνω και η χρο-

νική διάρκειά της: *κουραστήκαμε πολύ στην ~, αλλά αποζημιωθήκαμε από την υπέροχη θέα* || *~ στον Λυκαβηττό / στα Μετέωρα* ΣΥΝ ανέβασμα, ανάβαση ΑΝΤ κάθοδος **2.** (α) δρόμος που κατευθύνεται από χαμηλότερο σε υψηλότερο σημείο, που ανηφορίζει ΣΥΝ ανήφορος ΑΝΤ κάθοδος, κατήφορος (β) δρόμος, τμήμα δρόμου ή γραμμή σιδηροδρόμου, που λειτουργεί ως άνοδος (σε σχέση με το κέντρο τής πόλης): *στην ~ συγκρούστηκαν δύο αυτοκίνητα* || *η Σταδίου είναι μόνο ~* **3.** (μτφ.) η θετική εξέλιξη, η βελτίωση σε σχέση με προηγούμενη κατάσταση· *~ τού πνευματικού / τού πολιτιστικού επιπέδου* || *η ~ των συνδυασμών ενός κόμματος στις πρόσφατες εκλογές* || *η ~ τού Χρηματιστηρίου Αθηνών* ΣΥΝ πρόοδος, εξέλιξη ΑΝΤ πτώση **4.** (μτφ. για τιμές, στάθμη υγρών, θερμοκρασία κ.λπ.) αυξητική πορεία *~ των τιμών / τής θερμοκρασίας / τής στάθμης τού νερού τής θάλασσας* ΣΥΝ ανύψωση, αύξηση ΑΝΤ πτώση, μείωση **5.** (μτφ.) η πράξη τής (ειρηνικής ή βίαιης) κατάληψης εξουσίας, ανώτατου πολιτικού ή θρησκευτικού αξιώματος κ.λπ.: *~ στον θρόνο / στην εξουσία / στην κορυφή τής ιεραρχίας* ΣΥΝ ανάρρηση, (μτφ.) αναρρίχηση ΑΝΤ πτώση, έκπτωση • **6.** ΦΥΣ το θετικό ηλεκτρόδιο ηλεκτρικού στοιχείου ή στήλης και ο θετικός ακροδέκτης συσσωρευτή (μπαταρίας) ΣΥΝ θετικός πόλος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ὁδός*].

ανοησία (η) [μτγν.] {ανοησιών} **1.** η έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: *αν όντως έκανες κάτι τέτοιο, τότε η ~ σου δεν έχει όρια!* **2.** (συνεκδ.) λόγος ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, φρόνησης ή περίσκεψης *τι ~ ήταν αυτή που είπες!* || *κάνεις πολλές ~* **3. ανοησίες** (οι) (ως σχόλιο) για λόγο ή πράξη που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικής, εξυπνάδας: *~! Δεν ξέρεις τι λες!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

ανοηταίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] γίνομαι ανόητος

ανόητος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, σύνεσης, λογικής: *~ άνθρωπος / πράξη / σκέψη / δήλωση / κρίση* ΣΥΝ κουτός, ηλίθιος, άμυαλος, κρετίνος, (εκφραστ.) χοντροκέφαλος ΑΝΤ έξυπνος, μυαλωμένος, συνετός. — **ανόητα / ανοήτως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακατανόητος», < *ἀ-* στερητ. + *νοητός* (βλ.λ.)].

> **ανόητος – ανοησία.** Ο άνθρωπος, μιλώντας για τον εαυτό του, για τους άλλους και για τον κόσμο γύρω του, συχνά αναφέρεται στο χαρακτηριστικό που κατεξοχήν διακρίνει και προσδιορίζει τον άνθρωπο, τη συμπεριφορά και τις πράξεις του· αναφέρεται στη νοημοσύνη, την ευφυΐα ή την εξυπνάδα του και –πολύ συχνότερα– στην έλλειψη νοημοσύνης, την ανοησία, τη χαζομάρα και τη βλακεία. Είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτικές για το εύρος και την επινοητικότητά τους οι λέξεις που χρησιμοποιούνται στην Ελληνική (αλλά και στις ξένες γλώσσες), για να δηλώσουν τον **ανόητο** και την **ανοησία**.
> **ανόητος:** (νους) *άνους, μικρόνους, κουφόνους, βραδύνους, αμβλύνους, βαρύνους, ελαφρόνους·* (μυαλό) *άμυαλος, ανέμυαλος, λιγόμυαλος, στενόμυαλος, κοκορόμυαλος, μικρόμυαλος, χοντρόμυαλος, ελαφρόμυαλος, κουτόμυαλος, φυρόμυαλος·* (κεφάλι) *χοντροκέφαλος, μικροκέφαλος, στενοκέφαλος, βαριοκέφαλος, ανεγκέφαλος, κουφιοκεφαλάκης, κεφάλας* (φρένες) *άφρων, ολιγοφρενής·* (κόττος «πετεινός» – κότα) *κουτός, κουτούλιακας, κουτεντές, κουτομόγιας, κουτορνίθι, κουτοπόνηρος* (χάζι) *χαζός, χαζούλης, χαζούλιακας·* (χα-χα) *χάχας· επιπόλαιος, ευήθης, ελαφρός, αβδηρίτης άσκεφτος, απερίσκεπτος, άκριτος, αστόχαστος, ασυλλόγιστος, αλόγιστος, ασύνετος, ασυνάρτητος, ανέγνωμος· μωρός, ξεμωραμένος, ραμολί, παιδί, παιδαριώδης, αγαθός, αγαθιάρης, αφελής λειψός, χαμένος, λίγος βλάκας / βλαξ, βλακόμουτρο, βλακώδης, βλακίστατος κρετίνος, ιδιώτης, καθυστερημένος· ηλίθιος* και αρκετά ουσιαστικά που χρησιμοποιούνται μεταφορικώς σε εκφραστικό προφορικό λόγο και σε λαϊκό ή και σε χυδαίο ακόμη ύφος: (φυτά) *βλίτο, βούρλο, κούτσουρο, φυτό, κωθώνι* (ζώα) *ζώο, ζωντανό, ζωντόβολο, όρνιο, μπούφος, κτήνος* (αντικείμενα) *τούβλο, ντουβάρι, (ν)τενεκές, ντενεκές ξεγάνωτος, ξόανο, χαλβάς, μπουζούκι·* (χαρακτηρισμοί) *μάππας, μπουνταλάς, κόπανος,* (!) *μαλάκας*
> **ανοησία:** (νους) *άνοια, μικρόνοια, κουφόνοια, βραδύνοια, αμβλύνοια, βαρύνοια·* (μυαλό) *αμυαλιά, αμυαλοσύνη, ανεμυαλιά, στενομυαλιά, χοντρομυαλιά, ελαφρομυαλιά·* (κεφάλι) *χοντροκεφαλιά, στενοκεφαλιά, βαρυκεφαλιά* (φρένες) *ολιγοφρένεια, αφροσύνη κουταμάρα, κουτοπονηριά, χαζομάρα επιπολαιότητα, ευήθεια, ελαφρότητα, αβδηριτισμός· απερισκεψία, ακρισία, αβελτηρία,* (!) *μαλακία, αστοχασιά, ασυλλογισιά, παραλογισμός, ασυναρτησία· μωρία, παιδισμός, αφέλεια· βλακεία, ιδιωτεία, κρετινισμός, καθυστέρηση ηλιθιότητα*
> **ανοησίες:** *κουταμάρες, βλακείες, ηλιθιότητες, σαχλαμάρες, σάχλες, κουτουράδες, αερολογίες, λόγια τού αέρα, αέρας φρέσκος, αέρας κοπανιστός, κολοκύθια, κολοκύθια με τη ρίγανη, κολοκύθια στο πάτερο, κουραφέξαλα, μπούρδες, αρλούμπες, κοτσάνες, σαπουνόφουσκες, κουφά, τρίχες,* (!) *μαλακίες.*

ανόθευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί νοθεία, που δεν έχει αναμιχθεί με ξένες ουσίες: *~ γάλα / βενζίνη* ΣΥΝ αγνός, αμιγής, καθαρός ΑΝΤ νοθευμένος, νερωμένος (για κρασί), (εκφραστ.-οικ.) μπασταρδεμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υπέστη αλλοιώσεις ως προς τη φύση ή την ουσία του, μη παραποιημένος: *~ έκφραση τής λαϊκής βούλησης* ΣΥΝ γνήσιος, αυθεντικός, αναλλοίωτος ΑΝΤ. αλλοιωμένος, παραποιημένος. — **ανόθευτα** επίρρ

άνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η προοδευτική εξασθένηση των διανοητικών κυρ. λειτουργιών στα ηλικιωμένα συνήθ. άτομα: *γεροντική ~* || *προγεροντική ~* (νόσος Alzheimer). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια, ανόητος, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄνους*]

άνοιγμα (το) [μτγν.] {ανοίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ανοίγει κανείς κάτι: *το ~ τής πόρτας / των παραθύρων / τής φιάλης / τού ντουλαπιού / τού συρταριού* ΑΝΤ κλείσιμο **2.** (μτφ.) η κατάργηση των περιορισμών που υπήρχαν· *το ~ των συνόρων επέδρασε θετικά στις τουριστικές και πολιτιστικές ανταλλαγές των δύο χωρών* **3.** η δίοδος ανάμεσα σε δύο σώματα, επιφάνειες κ.λπ., ο κενός χώρος που υπάρχει ανάμεσά τους *ο παγωμένος αέρας έμπαινε μέσα από τα ~ των παραθύρων* || *μικρό ~ στον τοίχο* ΣΥΝ κενό, σχισμή **4.** το σκάψιμο τού εδάφους για τη δημιουργία εγκαταστάσεων ή την οικοδόμηση κτηρίων: *το ~ των θεμελίων* (σκάψιμο για να ρίξει κανείς τα θεμέλια) ΣΥΝ διάνοιξη **5.** ένα από τα μικρότερα ή μεγαλύτερα κοψίματα που διαμορφώνουν το σχέδιο ενδύματος ή άλλου υφασμάτινου είδους *το ~ φορέματος στο στήθος* (ντεκολτέ) **6.** η απόσταση που χωρίζει δύο ακραία σημεία ή επιφάνειες: *έχουν κατασκευαστεί κρεμαστές γέφυρες με τεράστιο ~* ΣΥΝ χάσμα, πλάτος **7.** (συνεκδ.) η διαδικασία διεύρυνσης τής απόστασης ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία· *το ~ τής εθνικής οδού με την προσθήκη δύο ακόμη λωρίδων κυκλοφορίας* || *το ~ τής ψαλίδας ανάμεσα στους πλούσιους και τους φτωχούς* ΣΥΝ διεύρυνση, διαπλάτυνση, πλάτεμα **8.** (μτφ.) (α) η τυπική, επίσημη χρονική στιγμή ενάρξεως δραστηριότητας, γεγονότος, εκδηλώσεως κ.λπ.: *το ~ των καταστημάτων* || *το ~ τής ανθοκομικής έκθεσης* ΣΥΝ έναρξη ΑΝΤ πέρας, λήξη (β) (γενικότ.) η έναρξη μιας σειράς δραστηριοτήτων σε έναν χώρο: *οι ιδιωτικές σχολές πολλαπλασιάστηκαν με το ~ μιας κερδοφόρας αγοράς ιδιωτικών εκπαιδευτικών ιδρυμάτων* **9.** (γενικότ.) η στροφή προς κάτι καινούργιο ή διαφορετικό. *η δισκογραφική εταιρεία έκανε ~ σε πιο μοντέρνους μουσικούς, ώστε να ελκύσει ένα νεότερο κοινό* **10.** (μτφ.) η ανάπτυξη πρωτοβουλιών για τη σύναψη ή τη βελτίωση σχέσεων (κυρ. σε πολιτικό ή οικονομικό επίπεδο) *πολιτικό ~ προς τα άλλα κόμματα* || *~ τής Δύσης προς τις χώρες τού Τρίτου Κόσμου* **11.** (για φυτά) το άνθισμα: *το ~ των λουλουδιών την άνοιξη* **12.** ΙΑΤΡ η διάρρηξη αγγείου ή ιστού τού σώματος: *το ~ τής μύτης αποτελεί χαρακτηριστικό σύμπτωμα υψηλής αρτηριακής πίεσης* **13.** (μτφ.) ΟΙΚΟΝ η διαφορά ανάμεσα στα έξοδα και τα έσοδα, η οικονομική απόκλιση από τα προβλεπόμενα, το χρέος: *το μεγάλο ~ τού προϋπολογισμού* **14.** η διάμετρος τού φακού τηλεσκοπίου ή άλλου οπτικού συστήματος (τηλεφακού, φακού κάμερας, κιαλιών κ.λπ.) **15.** (στο σκάκι) (α) οι πρώτες κινήσεις τής παρτίδας (β) σύστημα άμυνας που εφαρμόζεται σε παρτίδα, σύμφωνα με το οποίο γίνονται οι πρώτες κινήσεις: *~ των δύο ίππων*

ανοιγοκλείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ανοιγόκλεισα} ♦ **1.** (μετβ.) ανοίγω και κλείνω (κάτι) συνεχώς· *~ τις πόρτες* ♦ **2.** (αμετβ.) ανοίγω και κλείνω: *τα βλέφαρά του ανοιγόκλεισαν.* – **ανοιγοκλείσιμο** κ. **ανοιγόκλειαμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλείνω.*

ανοίγω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {άνοιξα, ανοί-χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** απελευθερώνω τη δίοδο (μετακινώντας το φύλλο πόρτας ή παραθύρου κ.λπ.) *άνοιξε την πόρτα, για να περάσουν οι καλεσμένοι μέσα* || *~ το παράθυρο / την καταπακτή* ΦΡ (α) ***ανοίγω (νέους) δρόμους / ορίζοντες*** δημιουργώ καινούργιες προοπτικές, χαράσσω νέα πορεία, πρωτοτυπώ, πρωτοπορώ· *μια ανακάλυψη που ανοίγει νέους δρόμους στην επιστήμη* (β) ***ανοίγω τον δρόμο (σε κάποιον)*** [μεσν.] προλειαίνω το έδαφος, προετοιμάζω, διευκολύνω την πορεία ή τη συνέχεια (κάποιου): *η επιτυχία του στον διαγωνισμό τού άνοιξε τον δρόμο για επαγγελματική καριέρα* (γ) ***ανοίγω δρόμο*** (i) κάνω έργα διάνοιξης νέας οδού: *τα συνεργεία ανοίγουν δρόμο για το χωριό* (ii) (μτφ.) (σε χώρο με πολύ κόσμο) δημιουργώ δίοδο, χώρο από τον οποίο μπορεί να περάσει κανείς χωρίς εμπόδια: *άνοιξαν δρόμο ανάμεσα στο συγκεντρωμένο πλήθος, για να περάσει το ασθενοφόρο* (δ) ***ανοίγω το σπίτι μου*** ετοιμάζω το σπίτι μου, για να υποδεχθώ κόσμο **2.** αφαιρώ το κάλυμμα, το σκέπασμα, το πώμα κ.λπ. (από κάτι) έτσι, ώστε να μην είναι κλειστό: *~ μπουκάλι / κουτί / μπαούλο / βαλίτσα* ΣΥΝ ξεσκεπάζω, αποφράσσω, ξεβουλλώνω ΑΝΤ κλείνω, σκεπάζω, σφραγίζω, βουλλώνω ΦΡ (α) ***ανοίγω την καρδιά / την ψυχή μου (σε κάποιον)*** [μεσν.] εκμυστηρεύομαι προσωπικά μου θέματα (σε κάποιον), εξομολογούμαι, λέω τον πόνο μου (β) ***ανοίγω το στόμα μου*** [μεσν.] (i) (αρνητ.) μιλώ. *τόση ώρα που καθόταν μαζί μου, δεν άνοιξε το στόμα του* (ii) κάνω αποκαλύψεις: *αν ανοίξεις το στόμα σου, χάθηκες!* (γ) ***ανοίγω τα μάτια*** [μεσν.] (i) ξυπνώ: *όταν άνοιξε τα μάτια της, ο ήλιος ήταν ήδη ψηλά στον ουρανό* (ii) κάνω (κάποιον) να δει την πραγματικότητα, τον βγάζω από πλάνη, ψευδαίσθηση ή απάτη εις βάρος του *ευτυχώς που βρέθηκε αυτός και σου άνοιξε τα μάτια, αλλιώς δεν θα είχες πάρει είδηση τι γινόταν πίσω από την πλάτη σου!* επίσης (οικ.) ***ανοίγω τα στραβά μου***: *άνοιξε τα στραβά σου και δες τι γίνεται γύρω σου!* (δ) ***ανοίγω τ' αφτιά μου*** δίνω βάση, προσέχω *άνοιξε τ' αφτιά σου, να μη σου ξεφύγει τίποτε!* **3.** μετακινώ (αντικείμενο), ώστε να καταστήσω το εσωτερικό του άμεσα προσιτό *~ το συρτάρι* ΑΝΤ κλείνω **4.** (για ρούχο) μεγαλώνω τις διαστάσεις, κάνω φαρδύτερο, ανετότερο ή αποκαλυπτικότερο *~ το παντελόνι / τη φούστα / το ντεκολτέ* **5.** ξεκουμπώνω ή κατεβάζω το φερμουάρ: *~ το πουκάμισο / τη φούστα / το παντελόνι* **6.** (καθημ.) δημιουργώ τομές στο δέρμα ή κάνω εγχείρηση (σε ασθενή) *τον άνοιξαν και του αφαίρεσαν τον όγκο* ΣΥΝ κόβω, εγχειρίζω, τέμνω ΑΝΤ ράβω· ΦΡ ***ανοίγω (παλιές) πληγές*** υπενθυμίζω δυσάρεστα γεγονότα ΣΥΝ ξύνω πληγές **7.** σε φράσεις που δηλώνουν ενέργεια που έχει ως αποτέλεσμα αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό (άνοιγμα): *~ τρύπα* (τρυπώ) || *~ πηγάδι / όρυγμα / χαράκωμα / αυλάκι / τάφρο* ΣΥΝ διανοίγω· ΦΡ (μτφ.) ***ανοίγω τον λάκκο (κάποιου)*** [μεσν.] επιδιώκω το κακό (κάποιου), (του) στήνω παγίδα **8.** (μτφ.) κάνω έναρξη, εγκαινιάζω (έργο, προσπάθεια, επιχείρηση κ.λπ.): *~ γραφείο / κατάστημα / την έκθεση / ίδρυμα / συ-*

ζήτηση / τον χορό ΣΥΝ ιδρύω, εγκαθιστώ, ξεκινώ ΑΝΤ τελειώνω, κλείνω ΦΡ (α) ***ανοίγω λογαριασμό*** (i) (σε τράπεζα) ξεκινώ συναλλαγές, αποκτώ δικαίωμα καταθέσεως και αναλήψεως χρημάτων (ii) (με κάποιον) έχω πάρε-δώσε, εκκρεμείς υποθέσεις: *έχω ανοίξει λογαριασμούς μαζί του και δεν ξέρω πώς θα ξεμπλέξω* (β) ***ανοίγω πυρ*** αρχίζω να πυροβολώ· *οι στρατιώτες άνοιξαν πυρ εναντίον άοπλων διαδηλωτών* (γ) ***ανοίγω νέο κεφάλαιο / σελίδα*** ξεκινώ καινούργια ζωή. *μετά την αποφυλάκισή του άνοιξε νέο κεφάλαιο στη ζωή του* (δ) ***ανοίγω σπίτι / σπιτικό / νοικοκυριό*** παντρεύομαι και δημιουργώ δική μου οικογένεια (ε) ***ανοίγω την όρεξη (κάποιου)*** (i) κάνω κάποιον να πεινάει, συνήθ μιλώντας του για νόστιμα φαγητά (ii) (μτφ) δημιουργώ προσδοκίες και κατ' επέκτ αποθρασύνω. *η ανεκτική στάση τής Ευρώπης στις προκλήσεις τής Τουρκίας τής ανοίγει την όρεξη για επεκτατικές ενέργειες* (στ) ***ανοίγω μέτωπο*** δημιουργώ εχθρότητα, δημιουργώ πεδία αντιπαλότητας ή εχθροπραξιών: *η κυβέρνηση έχει ανοίξει πολλά μέτωπα και στο εσωτερικό και στο εξωτερικό* **9.** (μτφ) ανάβω, θέτω σε λειτουργία. *~ την τηλεόραση / το ραδιόφωνο / το φως* ΑΝΤ κλείνω. σβήνω **10.** αυξάνω. μεγαλώνω το εύρος (σε κάτι): *γκρέμισαν τους εσωτερικούς τοίχους. για να ανοίξουν τον χώρο* || *ανατίναξαν τους βράχους, για να ανοίξουν τον δρόμο* ΣΥΝ. πλαταίνω, φαρδαίνω ΑΝΤ στενεύω **11.** αυξάνω ΦΡ ***ανοίγω το βήμα*** αρχίζω να περπατώ γρηγορότερα ΣΥΝ επιταχύνω ΑΝΤ επιβραδύνω **12.** αναπτύσσω (κάτι) έτσι. ώστε να απλωθεί σε όλη του την έκταση: *~ τον χάρτη / την εφημερίδα* ΣΥΝ απλώνω, ξεδιπλώνω ΑΝΤ κλείνω. διπλώνω ΦΡ (α) (αρνητ. ή σε ερώτηση) ***ανοίγω βιβλίο*** μελετώ· *Δεν ανοίγεις βιβλίο! Πώς θα περάσεις τις εξετάσεις,* (β) ***ανοίγω πανιά*** (i) αποπλέω. βγαίνω στο ανοιχτό πέλαγος (ii) (μτφ.) φεύγω. ξεκινώ για κάπου ή για να κάνω κάτι: *άνοιξε πανιά για νέες κατακτήσεις / για νέα επιτεύγματα* (γ) ***ανοίγω φύλλο*** απλώνω με τον πλάστη τη ζύμη. *~ για τυρόπιτα* (δ) ***ανοίγω τα χαρτιά μου*** εξωτερικεύω τις διαθέσεις μου, αποκαλύπτω τις προθέσεις μου (κυριολ.) φανερώνω τα χαρτιά μου σε χαρτοπαιξία (ε) ***ανοίγω τα φτερά μου*** (μτφ) παύω να περιορίζομαι σε στενό κύκλο προσώπων. εμπειριών, ενδιαφερόντων κ.λπ., αποκτώ αυτονομία κινήσεων και διευρύνω τους ορίζοντές μου: *όταν ένα παιδί μεγαλώσει. είναι καιρός ν' ανοίξει τα φτερά του* **13.** αποσφραγίζω (έγγραφο): *ο συμβολαιογράφος άνοιξε τη διαθήκη ενώπιον μαρτύρων* || *~ γράμμα / φάκελο* **14.** παραβιάζω (κάτι που είναι σφραγισμένο) (κ. μεσοπαθ) *βρήκε το χρηματοκιβώτιό του ανοιγμένο* **15.** (μτφ.) κάνω (ένα χρώμα, βλ.λ.) πιο φωτεινό, πιο ανοιχτό: *~ το χρώμα των μαλλιών μου* **16.** (μτφ) αραιώνω την πυκνότητα στα γράμματα ή στις φράσεις, ώστε να είναι το κείμενο ευανάγνωστο κυρ. στη ΦΡ ***ανοίγω τις αράδες*** μεγαλώνω το διάστιχο (βλ λ) ΣΥΝ αραιώνω ΑΝΤ πυκνώνω **17.** (μτφ.) προκαλώ δυσάρεστες, ως επί το πλείστον, φροντίδες και έγνοιες, προξενώ (σκοτούρες, προβλήματα): *τι ιστορίες / δουλειές είναι αυτές που μου άνοιξες;* ΣΥΝ βγάζω στη μέση **18.** (καθημ.) κάνω διάρρηξη (σε κάτι) *έλειπε διακοπές και του άνοιξαν το μαγαζί* ♦ (αμετβ.) **19.** παύω να είμαι κλειστός *άνοιξε η πόρτα από τον αέρα·* ΦΡ (μτφ) ***ανοίγει η ψυχή μου / η καρδιά μου*** γίνομαι ευδιάθετος (πβ *ανοίγω την ψυχή μου,* σημ. 2) **20.** παύω να είμαι εκτός λειτουργίας. αρχίζω τις εργασίες μου· *ανοίγουν τα σχολεία* || *η έκθεση βιβλίου θα ανοίξει στις αρχές Μαΐου* ΣΥΝ αρχίζω ΑΝΤ κλείνω, τερματίζομαι ΦΡ (α) ***ανοίγει η τύχη μου*** γίνομαι τυχερός μετά από περίοδο ατυχίας. *άνοιξε η τύχη του και κέρδισε στο ΠΡΟ-ΠΟ·* (επίσης αργκό) ***του άνοιξε*** επιτυγχάνει σε ό,τι επιχειρεί (β) ***μου ανοίγει η όρεξη*** (i) αρχίζω να πεινώ (ii) αρχίζω να έχω προσδοκίες (για κάτι), αποκτώ την επιθυμία (για περισσότερα): *μετά τις πρώτες επιτυχίες τούς άνοιξε η όρεξη για καινούργιες κατακτήσεις* **21.** δημιουργείται επάνω μου σχίσιμο, ρωγμή, οπή. χάσμα κ.λπ.. *έκανε μια απότομη κίνηση και του άνοιξε το πουκάμισο* || *άνοιξε το έδαφος* || *ο τοίχος έχει ανοίξει* || *άνοιξε η γη* (από τον σεισμό) ΦΡ (α) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** (Π Δ. *Αριθμοί* 16, 32: *ἠνοίχθη ἡ γῆ καὶ κατέπιεν αὐτούς*) χάθηκε ξαφνικά από προσώπου γης, εξαφανίστηκε (β) ***ν' ανοίξει η γη και να με καταπιεί*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αισθάνεται κανείς μεγάλη ντροπή (ii) (ως κατάρα) για να βεβαιώσει κάποιος τον συνομιλητή του ότι λέει την αλήθεια· *~ αν σου λέω ψέματα!* (γ) ***ανοίγει η μύτη (μου)*** αρχίζει να τρέχει αίμα. να αιμορραγεί (δ) ***δεν άνοιξε μύτη (ρουθούνι)*** δεν υπήρξε τραυματισμός, όλα πήγαν καλά. ήρεμα: *αυτή τη φορά στη διαδήλωση δεν υπήρξαν επεισόδια κι έτσι ~* || *«ο κυβερνήτης κατάφερε να σταματήσει το αεροσκάφος χωρίς ν' ανοίξει ρουθούνι»* (εφημ.) (ε) ***άνοιξαν κεφάλια*** υπήρξαν βιαιοπραγίες **22.** χαλαρώνει το δέρμα μου και προκαλούνται πληγές (συνήθ. από μακρόχρονη ακινησία ή παραμονή στο κρεβάτι): *τρεις μήνες τώρα ξαπλωμένη στο νοσοκομείο, έχει ανοίξει* **23.** (για φυτά) (α) ανθίζω. *άνοιξαν τα λουλούδια στους αγρούς* (β) (ειδικότ. για τα πέταλα τού άνθους) κινούμαι προς τα πίσω, αποκαλύπτοντας το εσωτερικό· *τα λουλούδια ανοίγουν στο πρωινό φως* **24.** (για καιρικές συνθήκες) γίνομαι πιο αίθριος. πιο φωτεινός και γλυκός: *μετά τη συννεφιά ο καιρός άνοιξε* ΣΥΝ αιθριάζω ΦΡ ***ανοίγουν οι ουρανοί / κρουνοί / καταρράκτες τού ουρανού*** αρχίζει να βρέχει καταρρακτωδώς· (μεσοπαθ. ***ανοίγομαι***) **25.** παύω να είμαι κλειστός, γίνομαι ανοιχτός **26.** διευρύνω τους τομείς τής δραστηριότητάς μου. επεκτείνομαι σε ό,τι επιχειρώ· *μετά τη ραδιοφωνική του επιτυχία. σκοπεύει να ανοιχτεί στον χώρο τής τηλεόρασης* ΣΥΝ (μτφ.) απλώνω τα φτερά μου **27.** (κατ' επέκτ.) αποδεικνύομαι παράτολμος στις ενέργειές μου, δεν υπολογίζω τους κινδύνους *ανοίχτηκε πολύ και στο τέλος έχασε όσα είχε κερδίσει* ΣΥΝ ξανοίγομαι, διακινδυνεύω ΑΝΤ διστάζω. δειλιάζω **28.** (ειδικότ) δαπανώ περισσότερα από όσα επιτρέπουν τα οικονομικά μου· *με τους τελευταίους λογαριασμούς ανοίχτηκε πολύ και τώρα δεν ξέρει πώς θα τα βγάλει πέρα* ΣΥΝ σπαταλώ, ξοδεύω **29.** συμπεριφέρομαι και εκφράζομαι ελεύθερα, χωρίς συστολή, και εμπιστεύομαι (σε συνομιλητή μου) προσωπικά μου θέματα *δεν ανοίγεται εύκολα σε πρόσωπα που δεν γνωρίζει καλά* || *μου ανοίχτηκε και μου τα είπε όλα* ΑΝΤ (μτφ.) κλείνομαι. δυσπιστώ **30.** (για πλοία) απομακρύνομαι από το λιμάνι ή την ακτή: *το πλοίο ανοίχτηκε στο πέλαγος και χάθηκε στον ορίζοντα* ΣΥΝ αποπλέω, ανοίγω πανιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνοίγω / ἀνοίγνυμι < ἀνα- + οἴγω / οἴγνυμι* «ανοίγω» < **ὀϝοιγ-* < *ὀ-* προθεμ. + I.E *weig- / woig- «κινώ, στρέφω», πβ σανσκρ vijāmi «υποχωρώ, διαφεύγω». αρχ αγγλ. wīc-an «παραχωρώ» κ.ά Ομόρρ *ἄνοιξις (-η).* Αρκετές σημ. και φρ είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ χ. *ανοίγω πυρ* (< ouvrir le feu). *ανοίγω την όρεξη* (< ouvrir l'appétit), *ανοίγω τραπεζικό λογαριασμό* (< ouvrir un compte en banque), *ανοίγω το σπίτι μου* (< j'ouvre ma maison), *ανοίγομαι σε κάποιον* (< s'ouvrir à quelqu'un), *ανοίγω το φως / την τηλεόραση* (< ouvrir la lumière / la télévision), *ανοίγω τον χορό* (< ouvrir le bal). *ανοίγω ορίζοντες* (< ouvrir des horizons) κ.ά 'Ηδη αρχ. η χρήση τής λ. ως ναυτ όρου με τη σημ. «ανοίγομαι στο πέλαγος»].

ανοίκειος, -α. -ο (λόγ.) **1.** αυτός που δεν ταιριάζει, δεν αρμόζει στην περίσταση· *~ συμπεριφορά* || *δεν περίμενε ποτέ ότι θα δεχόταν ~ και ρατσιστικές επιθέσεις για την καταγωγή του* ΣΥΝ απρεπής, ανάρμοστος ΑΝΤ οικείος, αρμόζων. προσήκων, πρέπων **2.** ο μη οικείος, ο ασυνήθιστος· *~ ύφος* — **ανοικείως** επίρρ. [μτγν].

[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «αυτός που δεν ανήκει στην οικογένεια». < *ἀν-* στερητ. + *οἰκεῖος*].

ανοικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η επισκευή και αποκατάσταση ή η εκ νέου οικοδόμηση κτισμάτων: *μετά τον σεισμό το διοικητικό συμβούλιο αποφάσισε την ~ τού ναού* ΣΥΝ (επ)ανίδρυση. ανακατασκευή, αναστήλωση ΑΝΤ κατεδάφιση, γκρέμισμα **2.** (α) η αποκατάσταση των ζημιών σε κατεστραμμένες περιοχές μιας χώρας. συνήθ. μετά από πόλεμο ή καταστροφικό φυσικό φαινόμενο (λ χ. σεισμό)· *για τη μεταπολεμική Ελλάδα η δεκαετία τού '50 έμεινε γνωστή ως «δεκαετία τής ανοικοδόμησης»* (β) (μτφ.) η αποκατάσταση των ζημιών στον οικονομικό ή άλλο τομέα τής δημόσιας ζωής και η περαιτέρω ανοδική πορεία: *μετά τις πληγές που προκάλεσε ο πόλεμος. πρέπει τώρα να φροντίσουμε για την ~ τής χώρας* ΣΥΝ ανασυγκρότηση, ανόρθωση — **ανοικοδομητικός,** -ή, -ό [1894].

ανοικοδομώ ρ. μετβ {ανοικοδομείς | ανοικοδόμ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** οικοδομώ εκ νέου ή αποκαθιστώ (κτήριο / κτήρια που καταστράφηκαν) *η κυβέρνηση έδωσε εντολή να ανοικοδομηθεί αμέσως η σεισμόπληκτη περιοχή* ΣΥΝ ξαναχτίζω **2.** (γενικότ) οικοδομώ. *~ νοσοκομείο* ΣΥΝ χτίζω. ανεγείρω.

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνοικοδομῶ (-έω) < ἀν(α)- + οἰκοδομῶ*].

ανοικοκύρευτος, -η. -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τάξης, φροντίδας. περιποίησης: *~ άνθρωπος / σπίτι* ΣΥΝ ακατάστατος, ασυγύριστος ΑΝΤ νοικοκυρεμένος, συμμαζεμένος. τακτοποιημένος. συγυρισμένος **2.** (μτφ για πρόσ.) αυτός που δεν παντρεύτηκε, δεν έκανε οικογένεια: *έμεινε ~* ΣΥΝ ανύπαντρος. εργένης. ελεύθερος ΑΝΤ νοικοκυρεμένος. παντρεμένος. — **ανοικοκύρευτα** επίρρ.

ανοικονόμητος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν βολεύεται ή δεν μπορεί να βολευτεί κάπου. που δεν μπορεί να τον τακτοποιήσει κανείς: *~ παιδί, δεν κάθεται σε μια μεριά* ΣΥΝ άτακτος, ακατάστατος, ατσούμπαλος ΑΝΤ βολικός **2.** (ειδικότ. ειρων.) αυτός που εξαιτίας τού μεγέθους του δεν χωρά ή δεν είναι δυνατόν να τοποθετηθεί κάπου ΣΥΝ τεράστιος, πελώριος

ανοικτίρμων, -ων. -ον [αρχ.] {ανοικτίρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν αισθάνεται ή δεν εκδηλώνει οίκτο ΣΥΝ ανηλεής, ανάλγητος, άκαρδος ΑΝΤ οικτίρμων. ευσπλαχνικός, πονόψυχος — **ανοικτιρμόνως** επίρρ. [1873] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*

ανοικτός, -ή, -ό ➝ ανοιχτός

άνοιξη (η) {-ης κ. -οίξεως | -οίξεις (κ. λαϊκ άνοιξες), -οίξεων} **1.** η εποχή τού έτους που ακολουθεί τον χειμώνα. προαναγγέλλει το καλοκαίρι και κατά τη διάρκειά της αναπτύσσεται η βλάστηση· περιλαμβάνει τους μήνες Μάρτιο, Απρίλιο και Μάιο: *τα χελιδόνια φέρνουν / προμηνύουν την ~* ΣΥΝ (αρχαιοπρ.) έαρ **2.** (μτφ) περίοδος ακμής ή ανάκαμψης, αναγέννησης (πολιτικής. οικονομικής, πολιτιστικής κ λπ): *η ~ τής Πράγας* ΦΡ (παροιμ) ***ένας κούκκος δεν φέρνει την άνοιξη*** κανείς δεν μπορεί μόνος του να αλλάξει μια αρνητική κατάσταση ή εντύπωση **3.** (συνεκδ.) ένα έτος, ένας χρόνος: *δεσποινίς δεκαοχτώ ανοίξεων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄνοιξις* «άνοιγμα. διάνοιξη» < *ἀνοίγω* Η σημ. «εποχή τής άνοιξης» είναι μεσν., οπότε η λ *ἄνοιξις* αντικατέστησε το αρχ. *ἔαρ* και οφείλεται στην αίσθηση ότι κατά την εποχή αυτή η φυτική και ζωική κτίση ανθίζει και αναζωογονείται]

> **άνοιξη – Απρίλιος.** Το ετυμολογικώς αδιαφανές **έαρ** υποκαταστάθηκε στη δημώδη Βυζαντινή από το **ἄνοιξις**, που δήλωνε εκφραστικότερα το άνοιγμα τής φύσης (τού καιρού, των λουλουδιών. των φυτών γενικότερα). Δεν είναι δε τυχαίο ότι ο κατεξοχήν μήνας τής άνοιξης. ο **Απρίλιος**. έχοντας και αυτός, όπως όλοι οι άλλοι μήνες. λατινική την προέλευση. πλάστηκε από το λατ. ρ. aperio, που σημαίνει «ανοίγω»

ανοιξιάτικος, -η. -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη: *~ καιρός / λιακάδα / λουλούδια* ΣΥΝ εαρινός ΑΝΤ φθινοπωρινός **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για την άνοιξη· *~ σακάκι / μπλούζα* **3.** ***ανοιξιάτικα*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται την άνοιξη. *άρχισε να ζεσταίνει ο καιρός· πρέπει να βγάλω τα ~* **4.** αυτός που έχει στοιχεία τής άνοιξης (ηλιοφάνεια. σχετική ζέστη) *ο ~ καιρός είναι ιδανικός για βόλτα στην εξοχή.* — **ανοιξιάτικα** επίρρ.

ανοιχτά κ. **ανοικτά** επίρρ. **1.** κατά τρόπο ανοιχτό (βλ.λ.), αφήνοντας δίοδο, ελεύθερο πεδίο. όχι κλειστά: *άφησε ~, ν' αεριστεί το δωμάτιο*

ΑΝΤ. κλειστά· ΦΡ ***παίρνω τη στροφή ανοιχτά*** στρίβω, αφήνοντας απόσταση από το εσωτερικό τής στροφής • **2.** (στην επικοινωνία) με τρόπο καθαρό και σαφή, με τόλμη και ειλικρίνεια: *του μίλησα ~, δεν θέλησα να του κρύψω τίποτα* ΣΥΝ καθαρά, απερίφραστα, με παρρησία ΑΝΤ με υπεκφυγές **3.** ΝΑΥΤ μακριά από την ακτή, στο πέλαγος *το πλοίο βυθίστηκε στα ~ τής Πύλου* ΣΥΝ στα βαθιά **4.** (για καταστήματα) σε λειτουργία *είμαστε ~ και τις Κυριακές* **5.** ΑΘΛ (σε ομαδικά αθλήματα) με επιθετικό προσανατολισμό: *η ομάδα έπαιξε ~, δεν κλείστηκε στην άμυνα.*

ανοιχτήρι (το) [μεσν.] {ανοιχτηρ-ιού | -ιών} (καθημ.) ειδικό εργαλείο, συνήθ. σε σχήμα ή τύπο κλειδιού, για το άνοιγμα κλειστών αντικειμένων (συνήθ. δοχείων, κονσερβών, μπουκαλιών κ.τ.ό.).

ανοιχτόκαρδος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση και αγαθά αισθήματα, αυτός που έχει συμπεριφορά εγκάρδια, έντονα φιλική ΣΥΝ καλόκαρδος, διαχυτικός ΑΝΤ σκυθρωπός, κακόκεφος, δύσθυμος, κουμπωμένος — **ανοιχτόκαρδα** επίρρ.

ανοιχτομάτης, -α/-ισσα, -ικο αυτός που δεν τον ξεγελούν, δεν τον εξαπατούν: *στο εμπόριο μόνο ο ~ άνθρωπος προκόβει* ΣΥΝ τετραπέρατος ΑΝΤ κορόιδο, ανόητος — **ανοιχτομάτικα** επίρρ.

ανοιχτόμυαλος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία αντίληψη τού κόσμου και των πραγμάτων, που δεν δεσμεύεται από προκαταλήψεις ή ταμπού ΑΝΤ στενόμυαλος, δογματικός

ανοιχτός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **ανοικτός 1.** αυτός που δεν είναι κλειστός, που δεν έχει εμπόδιο ή κάλυμμα (σκέπαστρο, πώμα, καπάκι κ.τ.ό.), αυτός που επιτρέπει τη διέλευση μέσω ανοίγματος ή την πρόσβαση στο εσωτερικό: *~ πόρτα / παράθυρο / χωράφι* (χωρίς περίφραξη) / *μπουκάλι / δωμάτιο* (ξεκλείδωτο) / *πηγάδι / φρεάτιο* (ακάλυπτο) || (μτφ.) *το σπίτι / η πόρτα μου είναι ~ για όποιον θέλει να έρθει· είστε όλοι ευπρόσδεκτοι·* ΦΡ (μτφ.) (α) ***μένω με το στόμα ανοιχτό*** δοκιμάζω μεγάλη έκπληξη ΣΥΝ μένω άναυδος / (λόγ.) ενεός / εμβρόντητος (β) ***έχω τα μάτια μου / τα αφτιά μου ανοιχτά*** δίνω μεγάλη προσοχή: *εξήγησέ μου ~* ΣΥΝ είμαι όλος αφτιά, προσέχω, προσηλώνομαι (γ) ***όσο έχω τα μάτια μου ανοιχτά*** όσο βρίσκομαι στη ζωή: *~, δεν θα επιτρέψω να συμβεί κάτι τέτοιο* (δ) ***με ανοιχτές αγκάλες*** με εγκαρδιότητα, αγάπη και φιλόξενη διάθεση: *τον υποδέχθηκαν ~* (ε) ***παραβιάζω ανοικτές πύλες / θύρες / πόρτες*** βλ. λ. *παραβιάζω* (στ) ***εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς*** βλ. λ. *εγχείρηση* **2.** αυτός που το εσωτερικό ή το περιεχόμενό του βρίσκεται σε κοινή θέα: *μέσα στη βιασύνη του άφησε το συρτάρι ~* ΣΥΝ ανοιγμένος ΑΝΤ κλειστός· ΦΡ (μτφ.) ***ανοιχτή επιστολή*** επιστολή με δημόσιο χαρακτήρα, στην οποία περιλαμβάνονται συνήθ. διαμαρτυρίες ή αιτήματα και η οποία απευθύνεται στον παραλήπτη (συνήθ. δημόσιο πρόσωπο με υψηλό αξίωμα) από τα μέσα μαζικής επικοινωνίας· *~ εκατό πνευματικών ανθρώπων προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α.* **3.** (ένδυμα) που έχει μεγάλο άνοιγμα σε κάποιο σημείο του· (ειδικότ.) με μεγάλο ντεκολτέ **4.** (ειδικότ. για τραύματα, πληγές κ.λπ.) αυτός που δεν επουλώθηκε: *η πληγή στο πόδι μένει ακόμη ~* || (μτφ.) *ο θάνατος τού παιδιού τους, παρά τα χρόνια που πέρασαν, είναι ακόμη μια ~ πληγή* ΣΥΝ ανεπούλωτος ΑΝΤ επουλωμένος **5.** αυτός που διαθέτει μεγάλη έκταση, μεγάλο άνοιγμα ή πλάτος: *~ θάλασσα / πέλαγος / ορίζοντας* ΣΥΝ πλατύς, ευρύς, απλόχωρος ΑΝΤ στενός, περιορισμένος **6.** αυτός που έχει ανοιχτεί, ξεδιπλωθεί σε όλη του την έκταση, που απλώνεται σε όλο του το μήκος και το πλάτος: *άφησες την εφημερίδα ~ πάνω στο τραπέζι* ΣΥΝ απλωμένος ΑΝΤ διπλωμένος· ΦΡ (μτφ.) ***παίζω με ανοιχτά χαρτιά*** δεν αποκρύπτω τις πραγματικές μου προθέσεις, συμπεριφέρομαι ειλικρινά **7.** αυτός που δεν παρουσιάζει εμπόδια, ελεύθερος: *αν θέλεις να φύγεις, ο δρόμος είναι ~ || δεν έχει κίνηση και ο δρόμος είναι ~* ΑΝΤ. κλειστός, μετ' εμποδίων **8.** (αγώνας) στον οποίο οι άμυνες είναι λιγότερο πιεστικές, είναι χαλαρές και επιτρέπουν το επιθετικό παιχνίδι: *~ αγώνας με γρήγορες εναλλαγές φάσεων* **9.** (ειδικότ. για τοποθεσίες) αυτός που δεν περικλείεται από βουνά, που παρέχει ελεύθερη θέα σε βάθος ΣΥΝ αναπεπταμένος **10.** (για διαδικασίες, υποθέσεις κ.λπ.) αυτός που δεν εμφανίζει περιοριστικές διατάξεις όσον αφορά στους συμμετέχοντες, τους δικαιούχους κ.λπ.: *η εταιρεία μας θα λάβει μέρος σε ~ διαγωνισμό για την ανάληψη τού έργου* ΣΥΝ ελεύθερος ΑΝΤ κλειστός, περιορισμένος· ΦΡ ***ανοιχτό πανεπιστήμιο*** ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα που δίνει στους φοιτητές τη δυνατότητα να σπουδάσουν ένα αντικείμενο διά αλληλογραφίας και με τεχνολογικά μέσα (κασέτες, τηλεοπτικές και ραδιοφωνικές εκπομπές, Διαδίκτυο), αλλά και με άμεση επαφή με το διδακτικό προσωπικό, και το οποίο δεν απαιτεί ιδιαίτερα προσόντα από τους υποψήφιους φοιτητές (π.χ. επιτυχία σε εισαγωγικές εξετάσεις κ.ά.) **11.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δέχεται και αφομοιώνει τα καινούργια ερεθίσματα χωρίς περιορισμούς, ενδοιασμούς ή προκαταλήψεις: *μια σχολή ~ στα νέα ρεύματα || είμαι ~ σε νέες προτάσεις / νέες ιδέες || ~ μυαλό / πνεύμα* ΣΥΝ δεκτικός ΑΝΤ κλειστός· ΦΡ ***ανοιχτή κοινωνία*** η κοινωνία στην οποία τα μέλη της έχουν μεγάλη ελευθερία στον πολιτικό και θρησκευτικό κυρ. τομέα **12.** (ειδικότ.) αυτός που δεν αποκλείει καμία εξέλιξη, που μπορεί να οδηγηθεί σε οποιοδήποτε αποτέλεσμα: *το συνέδριο / ο αγώνας είναι ~ σε κάθε αποτέλεσμα* **13.** (κατ' επέκτ.) (α) αυτός που είναι διαθέσιμος και προσιτός (σε οικονομική, κοινωνική ή άλλη δραστηριότητα) *μετά τον πόλεμο το λιμάνι γρήγορα ήταν και πάλι ~ στο εμπόριο* ΑΝΤ κλειστός (β) ΝΟΜ. ***ανοιχτή θάλασσα*** το σύνολο των τμημάτων τής θάλασσας στα οποία δεν περιλαμβάνονται η αιγιαλίτιδα ζώνη, τα εσωτερικά ύδατα, η Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη και τα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού κράτους και στην οποία είναι ελεύθερη η ναυσιπλοΐα εμπορικών και πολεμικών πλοίων, η διεξαγωγή πτήσεων πολιτικών και πολεμικών αεροπλάνων, η αλιεία, η διεξαγωγή επιστημονικών ερευνών κ.ά. ΣΥΝ. διεθνής θάλασσα (γ) ***ανοιχτή γραμμή*** βλ. λ. *γραμμή* **14.** (μτφ.) αυτός που εμφανίζεται απροκάλυπτα, που δεν επιδιώκει να συγκαλύψει ή να συγκαλυφθεί *η στάση του ερμηνεύθηκε ως ~ περιφρόνηση προς το δημόσιο αίσθημα* ΣΥΝ απροκάλυπτος, φανερός, άμεσος ΑΝΤ κρυφός, συγκεκαλυμμένος, έμμεσος **15.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιλυθεί ή διευθετηθεί οριστικά, που ακόμη εκκρεμεί· *κατά τη διάρκεια τής συνέλευσης τα περισσότερα ζητήματα επιλύθηκαν, έμειναν ωστόσο και μερικά θέματα ~* ΣΥΝ άλυτος, εκκρεμής· ΦΡ (α) ***ανοιχτό μέτωπο*** εμπόλεμη κατάσταση που συνεχίζεται ή αντιπαλότητα που συντηρείται. *ο νέος πρόεδρος τής Ρωσίας ευελπιστεί να κλείσει επιτυχώς το ~ στην Τσετσενία || στις προτεραιότητες τού πρωθυπουργού είναι η εξεύρεση λύσης στο ~ με τους συνδικαλιστές για το ασφαλιστικό* (β) ***αφήνω (κάτι) ανοιχτό*** δεν το οριστικοποιώ· *άφησε ανοιχτό το ενδεχόμενο να πολιτευθεί* **16.** (για λογαριασμό) (α) αυτός που δεν εξοφλήθηκε μέσα στην ορισμένη προθεσμία: *ο λογαριασμός για την τελευταία δόση τού δανείου είναι ακόμη ~* ΣΥΝ τρέχων ΑΝΤ κλειστός· ΦΡ (μτφ.) ***ανοιχτοί λογαριασμοί*** οι εκκρεμότητες, προβλήματα ή έριδες που δεν έχουν τελειώσει: *φθονεί ο ένας τον άλλο, διότι έχουν ανοιχτούς λογαριασμούς από παλιά* (β) ***σύμβαση ανοιχτού λογαριασμού*** βλ. λ. *λογαριασμός* **17.** (για εμπορικά καταστήματα, ιδιωτικές ή δημόσιες υπηρεσίες κ.λπ.) αυτός που βρίσκεται σε λειτουργία, που δεν αργεί· ο διαθέσιμος στο κοινό: *τα καταστήματα τροφίμων θα είναι ~ μέχρι τις οκτώ το βράδυ* ΑΝΤ κλειστός **18.** (οικιακή ή άλλη συσκευή) που βρίσκεται σε λειτουργία· *χθες άφησες ~ την τηλεόραση* ΣΥΝ αναμμένος ΑΝΤ κλειστός, σβηστός **19.** (για φυτό) αυτό που έχει μπουμπούκια και άνθη ΣΥΝ ανθισμένος **20.** (για βαφή, χρώμα κ.λπ.) αυτός που έχει άτονη και φωτεινή απόχρωση, μη σκουρόχρωμος: *~ επιδερμίδα || ~ χρώμα ματιών* ΣΥΝ ανοιχτόχρωμος, άτονος ΑΝΤ σκούρος, σκουρόχρωμος, μουντός **21.** (μτφ.) αυτός που έχει φιλική συμπεριφορά, που τον πλησιάζει κανείς εύκολα *μη φοβάσαι να του ζητήσεις βοήθεια, είναι ~ άνθρωπος* || (συνεκδ.) *έχει ~ καρδιά* (ανοιχτόκαρδος) ΣΥΝ εξωστρεφής, ανυπόκριτος, ανεπιτήδευτος ΑΝΤ κρυψίνους, εσωστρεφής **22.** αυτός που συμπεριφέρεται με ευθυμία και ζωηρότητα: *είναι ~ χαρακτήρας, «έξω καρδιά», πρώτος στον χορό και το τραγούδι* ΣΥΝ εύθυμος, ζωηρός ΑΝΤ μελαγχολικός, κατσούφης • **23.** ΜΟΥΣ (α) ***ανοιχτή χορδή*** χορδή που πάλλεται σε όλο της το μήκος, χωρίς ο εκτελεστής να την πιέζει με κάποιο από τα δάχτυλα τού χεριού (β) (συνεκδ.) ***ανοιχτή νότα*** νότα που παράγεται από ανοιχτή χορδή • **24.** ΓΛΩΣΣ (α) ***ανοικτό φωνήεν*** φωνήεν, κατά την παραγωγή τού οποίου η γλώσσα δεν κινείται για να δημιουργήσει φραγμό ή στενό, με αποτέλεσμα να εξασφαλίζεται στη στοματική κοιλότητα η μεγαλύτερη δυνατή δίοδος για το εξερχόμενο ρεύμα αέρα (κατεξοχήν ανοικτό φωνήεν είναι το *α* τής Ελληνικής) ΑΝΤ κλειστό φωνήεν (β) ***ανοικτή συλλαβή*** η συλλαβή που τελειώνει σε φωνήεν ΑΝΤ κλειστή συλλαβή.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀνοίγω*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *με ανοιχτές αγκάλες* (< γαλλ. à bras ouverts), *παραβιάζω ανοικτές θύρες* (< αγγλ. force an open door). Το ίδιο συμβαίνει και με αρκετούς επιστημονικούς και άλλους όρους, λ.χ. *ανοικτό πανεπιστήμιο* (< αγγλ. open university), *ανοικτή κοινωνία* (< αγγλ. open society), *ανοικτό φωνήεν* (< γαλλ. voyelle ouverte), *ανοιχτός λογαριασμός* (< αγγλ. open account), *εγχείρηση ανοικτής καρδιάς* (< γαλλ. opération à cœur ouvert)].

ανοιχτοσύνη (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1, 2} **1.** το να είναι ένα μέρος ανοιχτό, χωρίς περιφράξεις • **2.** καλοκαιρία **3.** (μτφ.) γενναιοδωρία, απλοχεριά.

ανοιχτοχέρης (ο) {ανοιχτοχέρηδες}, **ανοιχτοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ξοδεύει εύκολα χρήματα ΣΥΝ απλοχέρης, χουβαρντάς ΑΝΤ σφιχτοχέρης, τσιγγούνης, σπαγκοραμμένος.

ανοιχτόχρωμος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει ανοιχτό, όχι σκούρο χρώμα *~ πουκάμισο* ΑΝΤ σκούρος, σκουρόχρωμος.

ανοιχτωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χώρος ανοιχτός, με άπλα *«το Θησείο ήταν ο χώρος των εξερευνήσεων, με την άγρια φύση και τις ανοιχτωσιές»* (εφημ.)

[ΕΤΥΜ. < *ανοιχτός* + *-ωσιά*, πβ. κ. *απλ-ωσιά, πλατ-ωσιά*]

ανολοκλήρωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί. *το έργο του έμεινε ~ || ~ φράσεις / λόγια*

ανομβρία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη βροχής ή το χρονικό διάστημα κατά το οποίο παρατηρείται πλήρης έλλειψη βροχοπτώσεων ή βροχοπτώσεις λιγότερες από τις κανονικές ΣΥΝ αναβροχιά. — **άνομβρος, -η, -ο** [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἄνομβρος* < *ἀν-* στερητ. + *ὄμβρος* «βροχή» (βλ.λ.)].

ανόμημα (το) {ανομήμ-ατος | -ατα, -άτων} πράξη που δεν συμφωνεί με το δίκαιο ή που παραβαίνει τον θεϊκό νόμο και τις επιταγές τής ηθικής ΣΥΝ αμάρτημα, αμαρτία, κρίμα.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀνομῶ (-έω)* < *ἄνομος*]

ανομία (η) {ανομιών} **1.** (κυριολ.) η έλλειψη ή ανυπαρξία συστήματος νόμων, τάξεως **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ κατάσταση κοινωνικής αποδιοργάνωσης και έλλειψη κοινωνικής συνοχής, όπου η σύγκρουση των συστημάτων αξιών σε συνδυασμό με τη χαλαρότητα των κοινωνικών κανόνων (των ηθικών αρχών, των νόμων) ισοδυναμεί με απουσία τους για εκείνους που τη βιώνουν ΑΝΤ κοινωνική συνοχή **3.** (συνεκδ.) η παράβαση νόμου, η παράνομη πράξη: *κάποια μέρα θα σε σύρουν στον εισαγγελέα για τις ~ σου* ΣΥΝ αδικία, παρανομία κυρ. ΘΡΗΣΚ πράξη ή πορεία ζωής που παραβαίνει τον νόμο τού Θεού και το συνεπαγόμενο αίσθημα ενοχής ΣΥΝ αμάρτημα, αμαρτία, ανόμημα

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έλλειψη νόμων, αδιαφορία για τους νό-

α- / αν- *στερητικό*

α-νοίκιαστος, -η, -ο | **αν-οικοδόμητος**, -η, -ο | **α-νομοθέτητος**, -η, -ο | **α-νοσήλευτος**, -η, -ο | **α-νουθέτητος**, -η, -ο

μους», < *άνομος*].

ανομοιογένεια (η) {χωρ. πληθ } η έλλειψη ομοιογένειας: *υπάρχει προφανής ~· αδυνατούν να συνεργαστούν μεταξύ τους αποτελεσματικά* ΑΝΤ ομοιογένεια

ανομοιογενής, -ής, -ές [μτγν.] {ανομοιογεν-ούς | -είς, (ουδ -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιογενής, αυτός που ανήκει σε διαφορετικό γένος ή είδος από άλλον: *η σύνθεση τού πληθυσμού τής περιοχής είναι ~* ΣΥΝ ανόμοιος, ετερογενής, ετερόκλιτος ΑΝΤ ομοιογενής. — **ανομοιογενώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*, -*ης*. -*ες*.

ανομοιοκατάληκτος, -η. -ο [μτγν.] (για στίχο) αυτός που δεν παρουσιάζει την ίδια κατάληξη με άλλον, δηλαδή δεν δημιουργεί ομοιοκαταληξία. *ποίημα σε δεκαπεντασύλλαβους ~ στίχους* ΑΝΤ ομοιοκατάληκτος — **ανομοιοκαταληξία** (η)

ανομοιομερής, -ής. -ές [αρχ.] {ανομοιομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι ομοιομερής. που αποτελείται από μέρη ανόμοια μεταξύ τους ΑΝΤ ομοιομερής — **ανομοιομερώς** επίρρ., **ανομοιομέρεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.

ανομοιομορφία (η) [1864] {χωρ πληθ.} η έλλειψη ομοιομορφίας: *η ~ τού εδάφους* || *η ~ στην κατασκευή και τη διακόσμηση των σπιτιών μιας περιοχής* ΑΝΤ ομοιομορφία

ανομοιόμορφος, -η, -ο [1870] αυτός που δεν είναι ομοιόμορφος. που διαφέρει από άλλον κατά το σχήμα. τη μορφή: *~ εμφάνιση / σχέδια / κίνηση* ΣΥΝ. ανομοιογενής ΑΝΤ ομοιόμορφος. — **ανομοιόμορφα / ανομοιομόρφως** επίρρ.

ανόμοιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαφέρει, που δεν είναι όμοιος με άλλον: *~ μεγέθη / είδη* ΣΥΝ αλλιώτικος, διαφορετικός ΑΝΤ όμοιος — **ανόμοια / ανομοίως** [αρχ.] επίρρ., **ανομοιότητα** (η) [αρχ.].

ανομοιώνομαι ρ. αμετβ αποθ {ανομοιώ-θηκα, -μένος} ΓΛΩΣΣ γίνομαι ανόμοιος (προς κάτι άλλο), υφίσταμαι ανομοίωση Επίσης (λόγ) **ανομοιούμαι** [αρχ.] {-ούσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανομοίωση*.

ανομοίωση {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο δύο γειτονικοί φθόγγοι, αρθρωτικώς όμοιοι ή συγγενείς. τείνουν να διαφοροποιηθούν με μεταβολή τού ενός κατόπιν επιδράσεως τού άλλου ή και με σίγηση ολόκληρης συλλαβής. αν πρόκειται για αλλεπάλληλες όμοιες (ως προς το σύμφωνο) συλλαβές, λ.χ. *κτίζω > χτίζω, γρήγορα > γλήγορα*, (αρχ.) *ηλακάτη > ηλεκάτη. διδάσκαλος > δάσκαλος*, **τετράπεζα > τράπεζα* ΑΝΤ αφομοίωση. — **ανομοιωτικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀνομοίωσις* «έλλειψη ομοιότητας» < *ἀνομοιῶ* «διαφοροποιώ» < *ἀν-* στερητ. + *ὁμοιῶ (-όω)* < *ὅμοιος*. Η γλωσσολογική σημ είναι απόδ. ξέν όρου, πβ. αγγλ και γαλλ dissimilation].

ΣΧΟΛΙΟ Οι φθόγγοι (φωνήεντα – σύμφωνα) που απαρτίζουν την ηχητική δήλωση («σημαίνον») κάθε λέξης είναι φυσικό να αλληλοεπηρεάζονται, είτε για να εξομοιωθούν μεταξύ τους («αφομοίωση») είτε για να διαφοροποιηθούν («ανομοίωση»). Και η μεν τάση για εξομοίωση. δηλ. η **αφομοίωση**, διευκολύνει την άρθρωση (είναι ευκολότερο να προφέρεις *οβολός* αντί *οβελός*. μολονότι λες *οβελίσκος*), ενώ η **ανομοίωση**, με τη διαφοροποίηση που δημιουργεί. αίρει τη --μεγαλύτερη ή μικρότερη- κακοφωνία που προκαλεί η αλλεπαλληλία όμοιων φθόγγων, ενισχύοντας την ποικιλία τους· το *πενήντα* είναι ευηχότερο (και ευπρόφερτο) έναντι τού *πεντήντα* (με τα αλλεπάλληλα *ντ.. ντ*), όπως και το *τράπεζα* έναντι τού αρχικού *τετράπεζα* κ ο κ. Οι ανομοιώσεις στην Ελληνική άλλοτε εμφανίζονται με τη μορφή γλωσσικού (φωνολογικού) νόμου και άλλοτε ισχύουν σποραδικά και μεμονωμένα. Γνωστός στην Αρχαία Ελληνική είναι ο νόμος τής ανομοιώσεως των δασέων (νόμος τού Grassmann), που έδωσε **φείθω* (από Ι Ε. *bheidh-) > *πείθω*, **ἔχω > ἔχω*. **θίθημι > τίθημι* κ λπ.. ενώ στη Ν. Ελληνική ανομοιωτικά έχουμε: *πτ > φτ* και *κτ > χτ* (τα δύο κλειστά σύμφωνα ανομοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το *π* γίνεται *φ* και το *κ* γίνεται *χ*)· *πτωχός > φτωχός. πτύω > φτύνω, πταίω > φταίω* κ τ ό. — *κτίζω > χτίζω, κτήμα > χτήμα, οκτώ > οχτώ* κ.λπ. *φθ > φτ, χθ > χτ, σθ > στ* (τα δύο διαρκή σύμφωνα ανομοιώνονται σε διαρκές + κλειστό, ήτοι το *θ* γίνεται *τ*): *φθάνω > φτάνω, ευθηνός > φτηνός, χθες > χτες. δεχθώ > δεχτώ. είσθε > είστε. εργασθώ > εργαστώ* κ.λπ. Η ανομοίωση μπορεί να αφορά και σε ομάδες λέξεων, καθώς και σε μεμονωμένες λέξεις, διαφοροποιώντας τόσο τα φωνήεντα όσο και τα σύμφωνα Έτσι λ.χ. τα ουσιαστικά τού τύπου *ρόιδι. βόιδι, χάιδι* κ.τ ό. ανομοιωτικά σχηματίζουν τον πληθυντικό τους σε *ρόδια, βόδια, χάδια* (αντί **ρόιδια*, **βόιδια*, **χάιδια*), ενώ το ίδιο συμβαίνει και σε μεμονωμένες λέξεις, όπως λ χ το μεσν *γογγῶ*, που ανομοιώθηκε σε *βογγῶ*, η *φρατρία* (πβ. *φράτηρ*) σε *φατρία*, το *μάρτυρς* (πβ *μάρτυρ-ος*) σε *μάρτυς*, το *σπαστρεύω* (πβ *σπάρτα* αρχική σημ. «καθαρίζω με σκούπα φτειαγμένη από σπάρτα») σε *παστρεύω* κ.ο.κ. Μορφή ανομοίωσης αποτελεί και η **απλολογία**, η ανομοιωτική σίγηση ή συγκοπή ολόκληρης συλλαβής: *αστραποπελέκι > αστροπελέκι, διδάσκαλος > δάσκαλος* ➧ *αφομοίωση*

ανομολόγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει ομολογηθεί: *το ~ πάθος του* ΣΥΝ αφανέρωτος, κρυφός ΑΝΤ ομολογημένος, φανερός **2.** αυτός που δεν μπορεί εύκολα να περιγραφεί, που δύσκολα γίνεται αντικείμενο διηγήσεως ΣΥΝ ανείπωτος, απερίγραπτος, ανεκδιήγητος **3.** (συχνότ. κατ' επέκτ) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αναφερθεί λόγω ακαταλληλότητας τού περιεχομένου του· ανήθικος, αισχρός *~ σχέσεις / πράξεις* ΣΥΝ αχαρακτήριστος ΑΝΤ ηθικός, αγνός. — **ανομολόγητα** επίρρ

άνομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παραβαίνει τους νόμους. που είναι αντίθετος προς τους νόμους ΣΥΝ παράνομος ΑΝΤ νόμιμος **2.** αυτός που παραβαίνει την ηθική, κυρ όπως αυτή εκφράζεται στη θρησκεία ΑΝΤ ηθικός. — **ανομικός,** -ή, -ό

ανοξείδωτος, -η, -ο [1876] (για μέταλλα ή μεταλλικά αντικείμενα) αυτός που δεν έχει υποστεί οξείδωση (βλ.λ.) ή δεν είναι δυνατόν να οξιδωθεί, να σκουριάσει: *~ μαγειρικά σκεύη* ΣΥΝ ασκούριαστος ΑΝΤ οξιδωμένος, σκουριασμένος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ inoxydable (νόθο σύνθ.)]

ανόπτηση (η) [1847] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ στάδιο τής κατεργασίας μετάλλου, κατά το οποίο το μέταλλο ή το κράμα πρώτα θερμαίνεται και κατόπιν ψύχεται, για να βελτιωθεί η ευκαμψία του.
[ΕΤΥΜ < *αν-* στερητ. + μτγν. *ὄπτησις* < αρχ *ὀπτῶ (-άω)* «ψήνω (στη φωτιά)» (βλ. λ. *οπτός*), απόδ τού γερμ Ausglühung].

άνορακ (το) {άκλ.} κοντή, αδιάβροχη ζακέτα (σακάκι) με κουκούλα, που συνήθ. διαθέτει επένδυση. για να προστατεύει και από το κρύο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. anorak < anoraaq, λ. των Εσκιμώων]

ανόργανος, -η, -ο **1.** αυτός που εκτελείται χωρίς τη βοήθεια (ειδικών) οργάνων ή εξαρτημάτων *~ γυμναστική* ΑΝΤ ενόργανος • **2.** ΧΗΜ (α) αυτός που αναφέρεται ή σχετίζεται με χημικά στοιχεία ή ενώσεις που μελετώνται από την ανόργανη χημεία ΑΝΤ οργανικός (β) ***ανόργανη χημεία*** ο κλάδος τής χημείας που ασχολείται με την πειραματική μελέτη και τη θεωρητική ερμηνεία τής χημικής συμπεριφοράς όλων των στοιχείων και των ενώσεών τους, εκτός από τις ενώσεις τού άνθρακα που μπορεί να θεωρηθούν παράγωγα των υδρογονανθράκων. — **ανόργανα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «δίχως όργανα, εργαλεία», < *ἀν-* στερητ + *ὄργανον* Η σημ. «μη ανθρακούχος χημική ένωση» είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ inorganic]

ανοργανωσιά (η) {χωρ πληθ } (καθημ) η έλλειψη οργάνωσης· *με τέτοια ~ είναι αδύνατον να γίνει σωστή δουλειά* ΑΝΤ. οργάνωση.

ανοργάνωτος, -η, -ο [1867] **1.** αυτός που δεν είναι οργανωμένος, που δεν έχει τακτοποιηθεί, που βρίσκεται σε κατάσταση αταξίας: *η εκδρομή στάθηκε μια αποτυχία. γιατί ήταν τελείως ~* ΣΥΝ ασυστηματοποίητος **2.** (για πρόσ) αυτός που δεν έχει οργανώσει τη ζωή του, που δεν κατανέμει αποτελεσματικά τον χρόνο του ανάλογα με τις δραστηριότητές του: *δεν έχει επιτύχει επαγγελματικά. γιατί είναι τελείως ~ στη δουλειά του* ΣΥΝ ακατάστατος. τσαπατσούλης ΑΝΤ οργανωμένος. τακτικός **3.** αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε πολιτική ή άλλη οργάνωση. *πολλοί εργαζόμενοι παραμένουν ~* (δεν έχουν γίνει μέλη συνδικάτων) ΣΥΝ ανέντακτος ΑΝΤ οργανωμένος, ενταγμένος. — **ανοργάνωτα** επίρρ

ανοργασμικός (ο). **ανοργασμική** (η) πρόσωπο που δεν μπορεί να φτάσει σε οργασμό, δηλ στην κορύφωση τής ηδονής κατά την ερωτική συνεύρεση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. anorgasmic].

ανορεκτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που πάσχει από ψυχογενή ανορεξία (βλ λ *ανορεξία*).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. anorectic].

ανορεξία (η) [μτγν.] κ (λαϊκ.) **ανορεξιά** {χωρ. γεν πληθ.} **1.** η έλλειψη όρεξης για φαγητό *έχω ~* || (κ ειρων. στον πληθ. σε κάποιον που τρώει πολύ): *ανορεξίες βλέπω έχουμε σήμερα!* **2.** ΙΑΤΡ ***νευρική ανορεξία*** (κατά μεταφορά τού ξένου όρου anorexia nervosa ορθότ. *ψυχογενής ανορεξία*) η παθολογική αποστροφή προς το φαγητό. η οποία οφείλεται σε ψυχολογικά αίτια και μπορεί να οδηγήσει ακόμη και στον θάνατο **3.** (μτφ) η έλλειψη διάθεσης, κεφιού.

ανορεξιογόνος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αναστολή τής όρεξης: *~ φάρμακα / χάπι*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ anorexiogenic].

ανόρεχτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν έχει όρεξη. που δεν θέλει να φάει ΑΝΤ ορεξάτος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει διάθεση, κέφι ΣΥΝ άκεφος ΑΝΤ ορεξάτος, εύθυμος, κεφάτος, ευδιάθετος **3.** (μτφ) αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προθυμία και κέφι: *~ γέλια* ΣΥΝ απρόθυμος — **ανόρεχτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀνόρεκτος* < *ἀν-* στερητ. + *ὀρεκτός* < *ὀρέγω* Βλ κ *όρεξη*].

ανορθογραφία (η) [1871] {ανορθογραφιών} **1.** το ορθογραφικό λάθος: *το κείμενο είχε πολλές ~* **2.** το να γράφει κανείς κάνοντας πολλά ορθογραφικά λάθη· *η ~ του είναι απίστευτη!* **3.** (μτφ) η παράβαση ενός κανονισμού· η έλλειψη αρμονίας ή αισθητικής *κατά τη διαδικασία ανάδειξης τού νέου προεδρείου έγιναν πολλές ~* || *αυτό το κάδρο αποτελεί ~ στη διακόσμηση τού δωματίου* ΣΥΝ παρατυπία. παραφωνία

ανορθόγραφος, -η, -ο [1856] **1.** (ενεργ) αυτός που παραβαίνει τους κανόνες τής ορθής γραφής των λέξεων, που κάνει ορθογραφικά λάθη *~ μαθητής* ΑΝΤ ορθογράφος **2.** (παθ) αυτός που δεν είναι γραμμένος σύμφωνα με τους κανόνες τής ορθής γραφής των λέξεων, που έχει ορθογραφικά σφάλματα: *~ κείμενο* ΑΝΤ ορθογραφημένος — **ανορθόγραφα** επίρρ , **ανορθογραφώ** ρ {-είς .}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. malorthographié (νόθο σύνθ)]

ανορθόγραφος – ανορθογράφος. Αντίθετο τού **ορθογράφος** είναι κανονικώς το **ανορθογράφος** (με τον τόνο στην παραλήγουσα), δοθέντος ότι τα ρηματικά σύνθετα με ενεργ. σημασία τονίζονται κανονικώς στην παραλήγουσα (πβ *πεζογράφος. καλλιγράφος, βιογράφος, ταχυγράφος. πολυγράφος. χρονογράφος* κ ά). Η χρήση σήμερα καθιέρωσε το *ανορθόγραφος* και για τον άνθρωπο που κάνει ορθογραφικά λάθη. Ωστόσο, το *ανορθόγραφος*, τονιζόμενο στην προπαραλήγουσα, έχει κανονικώς παθητική σημ «ο μη ορθογραφημένος, αυτός που δεν έχει γραφεί σωστά» (*ανορθόγραφο κείμενο – Η αίτησή του ήταν ανορθόγραφη* κ λπ) (πβ. κ. *χειρόγραφος* [= γραμμένος με το χέρι], *ενυπόγραφος* [= υπογεγραμμένος]. *αυτό-*

γραφο [= γραμμένο από τον ίδιο] κ.τ.ό)

ανορθόδοξος, -η, -ο [1898] αυτός που παραβιάζει τα καθιερωμένα, τα γενικώς αποδεκτά: ~ *τακτική* / *τρόπος* / *πρακτική* / *πόλεμος* ΑΝΤ. ορθόδοξος. — **ανορθόδοξα** επίρρ., **ανορθοδοξία** (η).

ανορθόλογος, -η, -ο αυτός που παραβιάζει τον ορθό λόγο, τη λογική σκέψη. — **ανορθολογισμός** (ο)

ανορθώνω ρ. μετβ. {ανόρθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) στήνω (κάτι) όρθιο **2.** (συνήθ μτφ.) φέρω κάτι σε ικανοποιητικό επίπεδο (από το χαμηλό στο οποίο βρισκόταν): *η νέα κυβέρνηση υποσχέθηκε πως θα λάβει μέτρα, για να ανορθώσει την οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ ανεγείρω, στήνω **3.** ανοικοδομώ: *μάζεψαν χρήματα, για να ανορθώσουν την ερειπωμένη εκκλησία* ΣΥΝ αναστηλώνω — **ανορθωτικός,** -ή, -ό [1892], **ανορθωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνορθῶ* < *ἀν(α)-* + *ὀρθῶ (-όω)*].

ανόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επαναφορά σε (προηγούμενη) καλή κατάσταση: *η ~ τής οικονομίας* || *~ στήθους* (με πλαστική χειρουργική επέμβαση) **2.** ΗΛΕΚΤΡ η μετατροπή τού εναλλασσόμενου ρεύματος σε συνεχές.

ανορθωτής (ο), **ανορθώτρια** (η) {ανορθωτριών} (σημ. 1) **1.** αυτός που επιτυγχάνει την ανόρθωση: *ο ~ τής δημοκρατίας* **2.** ΗΛΕΚΤΡ η διάταξη που μετατρέπει το εναλλασσόμενο ρεύμα σε συνεχές.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀνορθῶ (-όω)*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ redresseur]

ανόρυγμα (το) [1816] {ανορύγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τεχνητό άνοιγμα στο έδαφος, κοίλωμα που έγινε με εκσκαφή ΣΥΝ σκάμμα, όρυγμα

ανόρυξη (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (λόγ) **1.** το σκάψιμο μεγάλου ανοίγματος στο έδαφος ΣΥΝ εκσκαφή, ανασκαφή, διάνοιξη **2.** (συνεκδ.) η εξαγωγή μεταλλευμάτων από το υπέδαφος με εκσκαφή· *~ γαιανθράκων* ΣΥΝ εξόρυξη

ανορύσσω ρ μετβ {ανόρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** σχηματίζω άνοιγμα στο έδαφος με σκάψιμο ΣΥΝ διανοίγω **2.** αφαιρώ από το έδαφος με εκσκαφή (κάτι θαμμένο), βγάζω (κάτι) από το υπέδαφος ΣΥΝ εξορύσσω, ξεθάβω
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν(α)-* + *ὀρύσσω* «σκάβω»].

ανορχία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η εκ γενετής ή επίκτητη έλλειψη ενός ή και των δύο όρχεων — **άνορχις** (ο).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ anorchie].

-ανός, -ανή, -ανό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν: **1.** χρονικό σημείο· *αυρι-ανός, δεκεμβρι-ανός, οκτωβρι-ανός* **2.** (το ουδ στον πληθ ως ουσ.) για γεγονός που έγινε σε συγκεκριμένο μήνα *τα Ιουλι-ανά, τα Δεκεμβρι-ανά* **3.** τον δημιουργό, τον εμπνευστή κ λπ.: *γρηγορι-ανός, θεοδοσι-ανός*
[ΕΤΥΜ Το μεσν παραγ επίθημα *-ανός* (π.χ. *αδει-ανός, μεσημερι-ανός, διπλ-ανός* κ ά.) κατά τα αρχ. επίθ. *ἱκανός, στεγανός, μελανός* κ.ά (όπου το *-ανός* αντιπροσωπεύει αρχαιότατο Ι.Ε. *επίθημα* *-əno-)]

-άνος / -ανός, -άνα / -ανή / -ανίδα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό πατριδωνυμικών ονομάτων: *Πρεβεζ-άνος – Πρεβεζ-άνα, Βραζιλι-άνος – Βραζιλι-άνα, Αφρικ-ανός – Αφρικ-ανή, Αμερικ-άνος* κ. *Αμερικ-ανός – Αμερικ-άνα* κ. *Αμερικαν-ίδα*.
[ΕΤΥΜ Το παραγ επίθημα *-άνος* ανάγεται σε ιταλ. -ano (< λατ -anus) και απαντά αρχικώς σε εθνικά ή τοπικά επίθετα (λ χ. ιταλ. Mexic-ano, Rom-ano, Itali-ano)].

ανοσία (η) {χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ. η ικανότητα τού οργανισμού να αντιστέκεται ή να ξεπερνά μια μικροβιακή ή παρασιτική εισβολή ΑΝΤ. ευπάθεια.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «το να μην πάσχει κανείς από κάποιο νόσημα», < *ἀ-* στερητ. + *-νοσία* < *νόσος*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού αγγλ. immunity].

ανόσιος, -α, -ο αυτός που αντιτίθεται στους θείους νόμους· γενικότ αυτός που παραβαίνει την ηθική. *~ έγκλημα / πράξη* ΣΥΝ ανίερος, ανήθικος ΑΝΤ όσιος, ιερός. — **ανόσια** επίρρ , **ανοσιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ὅσιος*].

ανοσιούργημα (το) [μτγν.] {ανοσιουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} η πράξη που παραβαίνει τους ηθικούς νόμους: *διαπράττω ~* ΣΥΝ ιεροσυλία Επίσης **ανοσιουργία** (η) [αρχ.]

ανοσιουργώ ρ. αμετβ. {ανοσιουργείς. | ανοσιούργησα} (λόγ.) κάνω ανήθικες και ανόσιες πράξεις ΣΥΝ. ιεροσυλώ, βεβηλώνω, ασεβώ, (λαϊκ) μαγαρίζω. — **ανοσιουργός,** -ός/-ή, -ό [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνοσιουργῶ (-έω)* < *ἀνόσιος* + *-ουργῶ* (< *ἔργον*)].

ανοσμία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ. η απουσία ή απώλεια τής όσφρησης λόγω βλάβης των οσφρητικών νηματίων. — **άνοσμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ anosmia]

ανοσοαπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ ο τρόπος που αντιδρούν τα κύτταρα τού οργανισμού στα μικρόβια.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. immune response].

ανοσοβιολογία (η) ΒΙΟΛ η μελέτη των συστατικών τού ανοσοποιητικού μηχανισμού των ζωντανών οργανισμών και τού τρόπου λειτουργίας τού ανοσοποιητικού συστήματος. — **ανοσοβιολογικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. immunobiology (νόθο σύνθ)]

ανοσοθεραπεία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η θεραπεία που αποσκοπεί στην ενίσχυση των ανοσοποιητικών μέσων τού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ immunothérapie (νόθο σύνθ)].

ανοσοκατασταλτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που μειώνει τους αμυντικούς μηχανισμούς τού οργανισμού: *η ~ δράση τής ακτινοβολίας* || *~ φάρμακα* — **ανοσοκατασταλτικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. immunosuppresive].

ανοσοκαταστολή (η) ΙΑΤΡ η μείωση των αμυντικών μηχανισμών τού οργανισμού: *συγγενής ~* || *επίκτητη ~* (από ιούς, φάρμακα, νεοπλάσματα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ immunosuppression].

ανοσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η επιστήμη που μελετά τους μηχανισμούς με τους οποίους οι οργανισμοί αντιστέκονται και εξουδετερώνουν μια νόσο, μια μόλυνση, καθώς και τα νοσήματα αυτοανοσίας, το σύνδρομο επίκτητης ανοσολογικής ανεπάρκειας (AIDS) κ.λπ — **ανοσολόγος** (ο/η), **ανοσολογικός,** -ή, -ό, **ανοσολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immunologie (νόθο σύνθ)].

ανοσοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ η ανάπτυξη ανοσίας από τον οργανισμό (τού ανθρώπου, των ζώων ή των φυτών)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immunisation].

ανοσοποιητικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ **1.** αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στην ανοσοποίηση, στην ανάπτυξη τής ικανότητας αντιστάσεως σε νόσους και μολύνσεις **2.** ***ανοσοποιητικό σύστημα*** το σύνολο των ιστών και οργάνων, τα οποία έχουν την ικανότητα να προστατεύουν τον οργανισμό από παθογόνες ή άλλες ξένες ουσίες, να καταστρέφουν μολυσμένα και κακοήθη κύτταρα και να απομακρύνουν τα κυτταρικά υπολείμματα.
[ΕΤΥΜ Ο ιατρ όρ. *ανοσοποιητικό σύστημα* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ γαλλ. système immunitaire].

ανοσοποιώ ρ μετβ. {ανοσοποιείς... | ανοσοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΒΙΟΛ αναπτύσσω τις ανοσοποιητικές αντιστάσεις, εξασφαλίζω την ανοσία (σε έναν οργανισμό)
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. immuniser].

άνοσος, -η, -ο [αρχ.] ΙΑΤΡ **1.** αυτός που δεν εμφανίζει νοσηρότητα· υγιεινός **2.** αυτός που έχει ανοσία.

ανοστίζω ρ. αμετβ κ. μετβ. {ανόστισα} ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι άνοστος ΑΝΤ νοστιμεύω ♦ **2.** (μετβ) κάνω (κάτι) άνοστο *το πολύ νερό ανοστίζει το φαγητό* ΑΝΤ νοστιμίζω Επίσης **ανοσταίνω** κ **ανοστεύω**.
[ΕΤΥΜ μεσν , αρχική σημ «ψέγω – γίνομαι άχαρος, ασήμαντος», < αρχ *ἄνοστος* «χωρίς επιστροφή»]

άνοστος, -η, -ο **1.** (φαγητό) που δεν διεγείρει τη γεύση, που του λείπει το συστατικό (συνήθ. αλάτι) το οποίο δίνει ευχάριστη γεύση· *τα φαγητά της είναι ~, γιατί είναι τελείως ανάλατα* ΑΝΤ νόστιμος, γευστικός **2.** (μτφ) αυτός που δεν προκαλεί ευχάριστη εντύπωση, που είναι άχαρος (στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά) *~ αστεία / έργο / ηθοποιός / κορίτσι* ΣΥΝ σαχλός, ανούσιος, (εκφραστ) νερόβραστος, γλυκανάλατος ΑΝΤ νόστιμος, γουστόζικος, χαριτωμένος. — **άνοστα** επίρρ., **ανοστιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χωρίς επιστροφή», < *ἀ-* στερητ + *νόστος* Η νεοελλην. σημ. «άγευστος, άχαρος» οφείλεται στην αντίθετη λ *νόστιμος* (βλ λ), που διαφοροποιήθηκε σημασιολογικώς από την αρχ. σημ. τού *νόστος*].

ανοσφρησία (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η έλλειψη ή η εξασθένηση τής όσφρησης

άνουρος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν έχει ουρά ΣΥΝ άκερκος ΑΝΤ. κερκοφόρος

άνους, -ους, -ουν [αρχ] {άν-ου κ. -οος, άν-ου κ -οα | -οι κ -οες (ουδ. -οα), -όων} **1.** αυτός που δεν έχει μυαλό, ανόητος ΣΥΝ άμυαλος, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. νοήμων, μυαλωμένος, ευφυής **2.** ΙΑΤΡ αυτός που πάσχει από άνοια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

ανούσιος, -α, -ο [μτγν] **1.** (φαγητό) που δεν έχει ευχάριστη γεύση ή και θρεπτικά συστατικά **2.** αυτός που δεν έχει ουσία, αξιόλογο περιεχόμενο: *~ βιβλίο / έργο / λόγια* ΣΥΝ κενός ΑΝΤ ουσιώδης, μεστός. — **ανούσια** επίρρ.

ανοχή (η) {χωρ. πληθ } **1.** η διάθεση ή τάση να αντιμετωπίζει κανείς με υπομονή κάτι που υφίσταται και τον ενοχλεί, τον δυσαρεστεί. *ο διοικητής έδειξε ~ στην επιπόλαιη συμπεριφορά τού στρατιώτη, λαμβάνοντας υπ' όψιν τη νεαρή ηλικία του* ΣΥΝ ανεκτικότητα, εγκαρτέρηση **2.** (ειδικότ.) η διαλλακτική αντιμετώπιση (όποιου αποκλίνει από το σύνηθες, το καθιερωμένο), χωρίς εχθρική διάθεση: *η ~ προς ομάδες τού κοινωνικού περιθωρίου* || *πολιτική / θρησκευτική ~* ΣΥΝ διαλλακτικότητα, επιείκεια ΑΝΤ αδιαλλαξία, ακαμψία • **3.** (ευφημ) ***οίκος ανοχής*** το πορνείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανάσχεση, συγκράτηση, διακοπή (κυρ εχθροπραξιών)». < *ἀνέχω / -ομαι*. Η ευφημιστική φρ *οίκος ανοχής* αποδίδει το γαλλ. maison de tolérance (πβ. και ιταλ. casa di tolleranza)].

ανοχή – ανεκτικότητα. Όλο και περισσότερο στη σημερινή Ελληνική τείνει η λ **ανεκτικότητα** να υποκαταστήσει το *ανοχή* στη σημ. «τής κατανόησης για την ασυνήθη, παρεκκλίνουσα ή και ανάρμοστη συμπεριφορά των άλλων». *Όσοι χειρίζονται τέτοια λεπτά θέματα πρέπει να έχουν μεγάλη ανεκτικότητα για τα «πιστεύω» των άλλων* Τείνει δηλ. να δηλώσει την έννοια τού ξεν tolerance, αφού και το επίθ. **ανεκτικός** (βλ.λ. και ΣΧΟΛΙΟ) έχει δηλώσει ό,τι το ξεν tolerant Αντίθετα, η χρήση τής λ. *ανοχή* τείνει να δηλώσει περισσότερο μια αρνητική σχέση τού ομιλητή: *Η ανοχή μιας τέτοιας πολιτικής θα έβλαπτε μακροπρόθεσμα τα εθνικά μας συμφέροντα – Σ' αυτή την κατάσταση οδήγησε την κοινωνία μας η ανοχή τής αυθαιρεσίας, τής συναλλαγής και τής απαράδεκτης συμπεριφοράς ορισμένων υψηλόβαθμων κρατικών υπαλλήλων*
→ *ανεκτικός*

ανοχύρωτος, -η, -ο [1894] **1.** αυτός που δεν είναι προστατευμένος με οχυρωματικά έργα· *~ θέσεις* ΑΝΤ οχυρωμένος **2.** ΣΤΡΑΤ ***ανοχύρωτη πόλη / περιοχή*** η περιοχή την οποία η αρμόδια στρατιωτική διοίκηση έχει κηρύξει «ανυπεράσπιστη» σε περίοδο πολέμου, για να προστατευθούν ο άμαχος πληθυσμός, τα κτήρια και τα μνημεία της από επιθέσεις και βομβαρδισμούς **3.** (μτφ.) (για περιοχή) αυτός που εμ-

φανίζεται απροστάτευτος έπειτα από φυσικές καταστροφές: *~ εμφανίστηκε και πάλι η πρωτεύουσα κατά τις πρόσφατες πλημύρες.* – **ανοχύρωτα** επίρρ

άνοψη (η) ΑΡΧΙΤ σχέδιο κτηρίου, που δείχνει πώς φαίνεται αυτό από επάνω, η όψη του από ψηλά ΑΝΤ κάτοψη.
[ΕΤΥΜ < *αν(α)-* (βλ λ) + *όψη*. κατ' αναλογίαν προς το *κάτοψη*]

Α.Ν.Σ. (οι) Ανώτερες Νοσηλευτικές Σχολές.

ανσάμπλ (το) {άκλ.} ελλην *σύνολο* **1.** μέρη ενδυμασίας που έχουν φτειαχτεί για να φοριούνται μαζί (π χ. ταγέρ), που αποτελούν ένα σύνολο **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. σύνολο αθλητών που εκτελούν μαζί γυμναστικές ασκήσεις.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ensemble < δημώδ. λατ. insimul < in + simul «εξίσου», αρχ. τ τού κλασικού λατ. similis «παρόμοιος»].

αντ- → αντι-

άντα (τα) {άκλ } (οικ.) η ηλικία μετά τα τριάντα μέχρι και τα σαράντα εννέα, τα χρόνια που ακούγονται σε *-άντα* (τριάντα, σαράντα, τριάντα δύο, σαράντα πέντε κ τ ό.) και χαρακτηρίζουν ένα πρώτο στάδιο ωριμότητας (ηλικιακής, επαγγελματικής, οικογενειακής κ λπ.) τής ζωής τού ανθρώπου: *έχει περάσει προπολλού τα ~, αλλά δεν έχει ακόμη παντρευτεί* || *Όχι και μικρός! Έχει καβατζάρει τα ~*
[ΕΤΥΜ < *(τρι)άντα* / *(σαρ)άντα*]

ανταγωγή (η) [1840] ΝΟΜ ένδικο βοήθημα με το οποίο ο εναγόμενος ζητεί την παροχή δικαστικής προστασίας για ένα δικό του δικαίωμα έναντι τού αντιδίκου του (όχι απαραίτητα συναφές με εκείνο στο οποίο στηρίχθηκε η αγωγή τού ενάγοντος), το οποίο επικαλείται μέσα στην ίδια διαδικασία που άρχισε με την αγωγή τού τελευταίου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ reconvention]

ανταγωνίζομαι ρ μετβ. αποθ. [αρχ] {ανταγωνίσ-τηκα (λόγ -θηκα)} αγωνίζομαι να ξεπεράσω (κάποιον), να αναδειχθώ ανώτερος. *η Ελλάδα ανταγωνίζεται τις άλλες μεσογειακές χώρες στον τουρισμό* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός, αποθετικός*

ανταγωνισμός (ο) [1886] **1.** (α) ο αγώνας μεταξύ αντιπάλων που έχουν τις ίδιες ή παραπλήσιες επιδιώξεις, με σκοπό την ανάδειξη, την επικράτηση, τη νίκη τού ενός: *ο σκληρός ~ μεταξύ των μαθητών συχνά επιδρά βλαπτικά στις μεταξύ τους σχέσεις* || *ελεύθερος / εμπορικός / εξοντωτικός ~* (β) ΝΟΜ ***αθέμιτος ανταγωνισμός*** βλ. λ *αθέμιτος* (γ) ***υγιής ανταγωνισμός*** ο ανταγωνισμός με θεμιτά μέσα (δ) ΣΤΡΑΤ-ΠΟΛΙΤ ***ανταγωνισμός εξοπλισμών*** η διαδικασία με την οποία δύο ή περισσότερα αντίπαλα κράτη ενισχύουν και ανανεώνουν συνεχώς τα οπλοστάσιά τους, ώστε να μη βρεθούν σε μειονεκτική θέση σε περίπτωση πολέμου **2.** ΒΙΟΛ το φαινόμενο που εμφανίζεται όταν γίνεται χρήση από διαφορετικούς οργανισμούς ενός κοινού οικολογικού πόρου ή πηγής (τροφή, χώρος, οικοσύστημα κ.ά), που δεν μπορεί να καλύψει τις ανάγκες όλων τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός.*

ανταγωνιστής (ο), **ανταγωνίστρια** (η) (σημ. 1) {ανταγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που ανταγωνίζεται (κάποιον), αντίπαλος. *στην αναμέτρηση αυτή θα έχει πολλούς και ικανούς ~* **2.** ΦΥΣΙΟΛ ***ανταγωνιστές μύες*** οι μύες με αντίθετες λειτουργίες, π.χ. οι μύες που στρέφουν τα μάτια προς τα αριστερά και οι μύες που τα στρέφουν προς τα δεξιά ΑΝΤ συναγωνιστές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνταγωνίζομαι* Ο όρ *ανταγωνιστές μύες* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ muscles antagonistes]

ανταγωνιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ανταγωνισμό *ενώ ήταν φίλοι, λόγω τής δουλειάς τους, αναπτύχθηκε μεταξύ τους μια ~ σχέση* || *~ εταιρεία / εφημερίδα* ΣΥΝ εχθρικός ΑΝΤ συμμαχικός, φιλικός **2.** αυτός που είναι ικανός για ανταγωνισμό, που αντιμετωπίζει με επιτυχία τους ομοίους του στον οικονομικό κυρ ανταγωνισμό: *η υποτίμηση τής δραχμής κάνει τα εξαγώγιμα προϊόντα μας πιο ανταγωνιστικά* || *~ βιομηχανία / τιμές* — **ανταγωνιστικ-ά / -ώς** [1849] επίρρ

ανταγωνιστικότητα (η) **1.** ο ανταγωνισμός, η δημιουργία αντιπαλότητας: *η ~ μεταξύ των μαθητών για την πρωτιά οδηγεί στη βαθμοθηρία* **2.** η ικανότητα ή δυνατότητα να είναι κάποιος/κάτι ανταγωνιστικός/-ό: *η ~ των ελληνικών προϊόντων*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ competitiveness]

Ανταίος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ γίγαντας, γυιος τού Ποσειδώνα και τής Γαίας, αντλούσε τη δύναμή του όταν άγγιζε τη γη **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀνταῖος* < αρχ επίθ. *ἀνταῖος* «αντίθετος, αντίπαλος» < επίρρ *ἄντα* (τ αιτιατικής τού θ. *ἀντ-*, το οποίο απαντά και στην τοπική πτώση *ἀντί*, βλ.λ.) + *-ιος*]

ανταληγείς άνεμοι (οι) ΜΕΤΕΩΡ. σταθεροί άνεμοι που πνέουν ως ρεύμα πάνω από τους αληγείς (βλ λ.) και σε αντίθετη προς αυτούς κατεύθυνση, δηλ. προς τους Πόλους και την ανατολή
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)-* + *αληγείς* (βλ λ)].

ανταλλαγή (η) **1.** το να δίνει κανείς κάτι και αντί αυτού να παίρνει κάτι άλλο: *κάναμε μια ~ του έδωσα το ρολόι μου και μου έδωσε το δικό του* || *~ προϊόντων / γραμματοσήμων* || *εμπορική ~* ΣΥΝ αλλαγή, (λαϊκ.) αλλαξιά ΦΡ (α) ***ανταλλαγή αιχμαλώτων*** η αμοιβαία απελευθέρωση αιχμαλώτων με ειδικές συμφωνίες μεταξύ των εμπολέμων (β) ***ανταλλαγή εδαφών*** η αμοιβαία παραχώρηση εδαφών κατά τη σύνταξη συνθηκών οριοθετήσεως μεταξύ γειτονικών κρατών (γ) ***ανταλλαγή πληθυσμών*** η αμοιβαία μετακίνηση πληθυσμών μετά από σύναψη σχετικής συνθήκης μεταξύ χωρών (δ) ***ανταλλαγή φοιτητών / μαθητών*** η αμοιβαία αποστολή φοιτητών / μαθητών μεταξύ εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με σκοπό τη φοίτησή τους για περιορισμένο χρονικό διάστημα (ε) ***πολιτιστικές ανταλλαγές*** οι αμοιβαίες αποστολές καλλιτεχνών, συγκροτημάτων κ λπ. μεταξύ κρατών **2.** (μτφ.) η αμοιβαία εξωτερίκευση, έκφραση, κοινοποίηση *~ ιδεών / απόψεων* (ο γόνιμος διάλογος, που συνοδεύεται από επιχειρήματα) **3.** η αμοιβαία ανταπόδοση. *~ δώρων / καρτών / επισκέψεων / ύβρεων / σαρκαστικών σχολίων / φιλοφρονήσεων / πυροβολισμών.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀνταλλάσσω* Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ανταλλαγή απόψεων / ιδεών* (< γαλλ échange de vues / idées), *ανταλλαγή φιλοφρονήσεων* (< γαλλ. échange de bons procédés), *πολιτιστικές ανταλλαγές* (< αγγλ. cultural exchanges), *ανταλλαγή πληθυσμών* (< γαλλ échange des populations) κ.ά]

αντάλλαγμα (το) [αρχ] {ανταλλάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που δίνει ή παίρνει κανείς σε ανταλλαγή: *δέχτηκε να τον υποστηρίξει στον προεκλογικό αγώνα με ~ την επαγγελματική αποκατάσταση τού γυιου του* ΣΥΝ αντίτιμο **2.** η υλική ή ηθική ανταμοιβή *βοηθούσε τους άλλους, χωρίς ~* ΣΥΝ ανταμοιβή.

ανταλλάζω ρ. → ανταλλάσσω

ανταλλακτήριο (το) [1850] {ανταλλακτηρί-ου | -ων} το κατάστημα όπου ανταλλάσσει κανείς (κάτι) με (κάτι άλλο): *~ συναλλάγματος.*

ανταλλακτικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με ανταλλαγή: *~ αξία εμπορεύματος* **2.** ***ανταλλακτικό*** (το) εξάρτημα μηχανικής διάταξης που προορίζεται για αντικατάσταση άλλου ομοίου σε περίπτωση φθοράς ή απώλειας: *~ αυτοκινήτου.*

ανταλλάξιμος, -η, -ο [1871] αυτός που μπορεί να ανταλλαχθεί, που μπορεί να μπει ή να χρησιμοποιηθεί στη θέση άλλου — **ανταλλαξιμότητα** (η).

ανταλλάσσω κ (καθημ.) **ανταλλάζω** ρ. μετβ. {αντάλλα-ξα, -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** δίνω (κάτι) και παίρνω αντί αυτού (κάτι άλλο) *~ το βιβλίο μου με το δικό του* || *ανταλλάσσουμε γραμματόσημα / προϊόντα* || *οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές αντάλλαξαν αιχμαλώτους* ΣΥΝ αλλάζω **2.** (γενικότ) (μόνο στον πληθ.) δίνω και δέχομαι, ανταποδίδω: *στις γιορτές ανταλλάσσουμε κάρτες / δώρα / ευχές* || *αντάλλαξαν χαμόγελα / βαριές κουβέντες / φιλοφρονήσεις / εχθρικά βλέμματα / θερμή χειραψία / απόψεις* (εξέφρασαν ο ένας στον άλλον τις απόψεις τους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλάζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντ(ι)-* + *ἀλλάσσω*].

αντάμα επίρρ (λαϊκ.) παρέα, μαζί: «*~ τρων και πίνουνε και λειανοτραγουδάνε*» (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ χώρια, χωριστά.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐντάμα*, σύνθ εκ συναρπαγής από τη μτγν. φρ *ἐν τῷ ἅμα* «συγχρόνως, ταυτόχρονα»].

ανταμείβω ρ μετβ {αντάμει-ψα, -φθηκα (καθημ. -φτηκα)} αμείβω (κάποιον) για τις υπηρεσίες του, για τον κόπο που κατέβαλε: *ανταμείφθηκε με το παραπάνω για τη σκληρή δουλειά του* || *~ κάποιον ηθικά, επαινώντας τον για ό,τι έκανε* ΣΥΝ ξεπληρώνω, πληρώνω, ικανοποιώ ΑΝΤ στερώ. — **ανταμειπτικός,** -ή, -ό [1878].
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀνταμείβομαι* «ανταλλάσσω ανταποδίδω (καλό ή κακό)» < *ἀντ(ι)-* + *ἀμείβομαι*].

ανταμοιβή (η) **1.** η παροχή ηθικής ή υλικής αμοιβής για υπηρεσίες που προσφέρθηκαν, για προσπάθειες που καταβλήθηκαν **2.** (συνεκδ) η ίδια η αμοιβή. *κάνε το καλό, αλλά μην περιμένεις ~* ΣΥΝ ανταπόδοση, επιβράβευση, πληρωμή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοιφή.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ανταλλαγή», < *ἀνταμείβομαι*]

αντάμωμα (το) {ανταμώμ-ατος | -ατα, -άτων} η συνάντηση, η συναπάντηση: *το ετήσιο ~ των Σαρακατσάνων*

ανταμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ {αντάμω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ) ♦ **1.** (μετβ.) συναντώ: *τον αντάμωσα τυχαία στον δρόμο* ΣΥΝ απαντώ ♦ **2.** (αμετβ.) (στον πληθ.) συναντώμαι *δεν θυμάμαι πότε ανταμώσαμε για τελευταία φορά* **3.** (μεσοπαθ. **ανταμωνόμαστε**) (αλληλοπαθ. συνήθ. σε αόρ.) συναντά ο ένας τον άλλον: *ανταμωθήκανε στο χωριό μετά από πολλά χρόνια* || *πότε θ' ανταμωθούμε πάλι;*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀντάμα*].

αντάμωση (η) [μεσν.] (λαϊκ) η συνάντηση· κυρ. στη ΦΡ ***καλή(ν) αντάμωση!*** (κατά τον αποχαιρετισμό) για την έκφραση ευχής να υπάρξει (και άλλη) συνάντηση ΣΥΝ (λόγ.) εις το επανιδείν

αντανάκλαση (η) [μτγν.] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επιστροφή ακτίνων ή ηχητικών κυμάτων που προσκρούουν σε επιφάνεια: *η ~ τού φωτός* ΣΥΝ. ανάκλαση **2.** (μτφ.) η απήχηση, το να επιτρέπει (κάποιος/κάτι) να απεικονίζεται κάτι μέσα από τον ίδιο· *έχει υποστηριχθεί ότι η τέχνη αποτελεί ~ τής πραγματικότητας* ΣΥΝ αντίκτυπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντανακλώ.*

αντανακλαστικός, -ή, -ό κ **ανακλαστικός** **1.** (α) αυτός που προκαλεί αντανάκλαση, γενικότ. αυτός που σχετίζεται με την αντανάκλαση (β) ΒΙΟΛ ***αντανακλαστική ακινητοποίηση*** βλ. λ. *ακινητοποίηση* **2.** ΦΥΣΙΟΛ ***αντανακλαστικό*** (το) η αυτόματη και ακούσια αντίδραση ενός οργάνου σε εξωτερικό ερέθισμα· *εξαρτημένο ~* (αυτό που δημιουργείται σε συνάρτηση με εξωτερικό ερέθισμα, λ.χ. η έκκριση γαστρικού υγρού σε συνδυασμό με ήχο) **3.** αυτός που αναφέρεται στην παραπάνω αντίδραση *~ κινήσεις* (ακούσιες κινήσεις ύστερα από εξωτερικό ερεθισμό) **4.** ***αντανακλαστικά*** (τα) (α) ο βαθμός στον οποίο αντιδρά κανείς αυτόματα, και ανεξάρτητα από τη βούλησή του σε ερεθίσματα τού περιβάλλοντος· *τα ~ στο κρύο, στη ζέστη, στην άσκηση πίεσης* (β) (γενικότ) ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς ικανός να αντιδρά αμέσως, ταχύτατα, με τον πιο κατάλληλο τρόπο: *απαιτούμενο για έναν οδηγό αυτοκινήτου είναι να έχει καλά ~* || *στους δημοκρατικούς πολίτες πρέπει να λειτουργούν τα κοινωνικά ~ τους, όταν παρατηρούνται κρούσματα αυταρχισμού ή κοινωνικών διακρίσεων* **5.** (α) ***αντανακλαστικά τροχοφόρων*** οι φωσφορίζοντες κρύσταλλοι στο πίσω μέρος τροχοφόρων, που αντανακλούν το φως των προβολέων άλλων οχημάτων για την αποτροπή συγκρούσεων στο σκοτάδι (β) ***αντανακλαστικά σημάνσεως / οδοστρώματος*** οι φωσφορίζουσες στήλες για την οριοθέτηση των διαζωμάτων δρόμου ή οδοστρώματος — **αντανακλαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réflexe]

αντανακλώ ρ. μετβ κ. αμετβ {αντανακλάς | αντανάκλ-ασα, -ώμαι, -άται. ., -άσθηκα (καθημ. -άστηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** ΦΥΣ (για επιφάνειες)

κάνω να επιστρέψει (ακτίνα, ηχητικό κύμα) που προσκρούει επάνω μου· *το κάτοπτρο αντανακλά το φως* **2.** (μτφ.) απηχώ, φανερώνω (συνήθ. επίδραση που δέχομαι): *οι λυρικές περιγραφές των τοπίων τής πατρίδας του αντανακλούν την αγάπη του για τη φύση* ΣΥΝ εκφράζω, αντικατοπτρίζω ♦ **3.** (αμετβ.) (για ακτίνες ή ηχητικά κύματα) επιστρέφω ή αλλάζω διεύθυνση, αφού προσκρούσω σε επιφάνεια, δημιουργώντας αντικατοπτρισμό *οι ακτίνες τού ηλίου αντανακλούσαν στο νερό τής λίμνης* ΣΥΝ ανακλώ, αντικαθρεφτίζω, αντιφεγγίζω
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντανακλῶ (-άω)* < *ἀντ(ι)-* + *ἀνακλῶ*].

> **αντανακλώ – ανακλώ, αντανάκλαση – ανάκλαση.** Τα **ἀνακλῶ – ἀνάκλασις** (όπως και τα *ἀνακλασμός* και *ἀνάκλαστος*) είναι ήδη αρχαία (τα *ἀνακλῶ* και *ἀνάκλασις* χρησιμοποιούνται στην επιστημονική ορολογία τού Αριστοτέλη) Ωστόσο, ήδη στην Αρχαία πλάσσονται παράλληλοι τύποι με ενισχυμένο το προρρηματικό: **αντ-ανα-** στη θέση τού απλού **ανα-** (**αντανακλώ** κοντά στο *ανακλώ*) Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται σημασιολογικά η δήλωση τής αντιστροφής (reflectio), που είναι, στην πραγματικότητα, η έννοια των *αντ-ανα-κλώ* / *αντ-ανά-κλαση*, έννοια η οποία δηλώνεται και από μόνο το *ανα-* Έτσι πλάστηκε και το νεότερο **αντανακλαστικό** μαζί με το **ανακλαστικός**

Αντάντ (η) {άκλ.} ΙΣΤ η συμμαχία τής Γαλλίας, τής Αγγλίας και τής Ρωσίας εναντίον τής Γερμανίας κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Entente (Cordiale) «(εγκάρδια) συνεννόηση» (< ρ. entendre «αντιλαμβάνομαι, κατανοώ»)]

αντάντε ΜΟΥΣ **1.** επίρρ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (χρόνου, τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε μετρίως αργή κίνηση, πιο αργή από τού αλέγκρο ή τού αλεγκρέτο (βλ. λ.), και πιο γρήγορη από τού αντάτζιο (βλ. λ.): *το θέμα τού 2ου μέρους παίζεται ~ / σε ~ / σε χρόνο ~* **2.** (ως ουσ.) τύπος αργού μουσικού κομματιού, κατά κανόνα ενταγμένου στο πλαίσιο ευρύτερης πολυμερούς σύνθεσης, σε χρόνο αντάντε (ή *παραπλήσιο*): *το ~ αυτής τής σονάτας είναι γραμμένο σε μέτρο 4/8*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. andante < andare «πηγαίνω», πιθ. < λατ. ambire «περπατώ κυκλικά, κάνω γύρους» (πβ. ελλην. *περι-πατώ*)]

αντάξιος, -α, -ο [αρχ.] ίσος ως προς την αξία (με κάποιον/κάτι): *αποδείχθηκαν αντάξιοι των προγόνων τους* || *~ των περιστάσεων / των προσδοκιών* || *φάνηκε ~ τής εμπιστοσύνης που του έδειξαν* ΣΥΝ ισάξιος, επάξιος, εφάμιλλος ΑΝΤ ανάξιος — **αντάξια / ανταξίως** επίρρ.

ανταπαίτηση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προβολή απαίτησης ανταποδοτικά προς απαίτηση που προβάλλει άλλος.

ανταπαιτώ ρ. μετβ. {ανταπαιτείς . | ανταπαίτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} διεκδικώ, απαιτώ (κάτι) ανταποδοτικά (σε κάτι που προσφέρω ή σε απαίτηση άλλου). — **ανταπαιτητής** (ο) [1886].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνταπαιτῶ (-έω)* < *ἀντ(ι)-* + *ἀπαιτῶ*].

ανταπάντηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απάντηση που δίνει κανείς προκειμένου να αντικρούσει προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπαντώ ρ. μετβ. [1895] {ανταπαντάς... | ανταπάντησα} απαντώ αντικρούοντας προηγούμενη απάντηση ή επιχείρημα.

ανταπεξέρχομαι ρ. (εσφαλμ.) → αντεπεξέρχομαι

ανταπεργία (η) {ανταπεργιών} το προσωρινό κλείσιμο επιχείρησης ή εργοστασίου από την εργοδοσία ως μέσο πίεσης προς τους εργάτες που απεργούν ΣΥΝ λοκάουτ. — **ανταπεργιακός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. lock out].

ανταπεργός (ο/η) αυτός που ενεργεί εις βάρος των απεργών.

ανταποδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ανταπέδειξα, ανταποδείχθηκα} αποδεικνύω το αντίθετο αντικρούοντας τα αποδεικτικά στοιχεία κάποιου άλλου

ανταπόδειξη (η) [1889] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} ΝΟΜ το δικαίωμα τού διαδίκου να προσκομίσει αποδεικτικά μέσα προκειμένου να αποκρούσει τους αποδεικτικούς ισχυρισμούς τού αντιδίκου που έχει το βάρος τής απόδειξης

ανταποδίδω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντ-απέδωσα, -αποδόθηκα, -αποδομένος} αποδίδω σε κάποιον κάτι ανάλογο (καλό ή κακό) με αυτό που μου έδωσε ή μου έκανε· *~ το χτύπημα / το κομπλιμέντο / την επίσκεψη / τον χαιρετισμό / τη φιλοφρόνηση* ΣΥΝ ξεπληρώνω, επιστρέφω· ΦΡ ***ανταποδίδω τα ίσα*** ξεπληρώνω με τον ίδιο τρόπο, «με το ίδιο νόμισμα» Επίσης (σπάν.) **ανταποδίνω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

ανταπόδοση (η) [αρχ.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η ανταμοιβή κάποιου από κάποιον για κάτι καλό που του έκανε ή η τιμωρία του για κάτι κακό: *για ό,τι κάνει περιμένει ~* ΣΥΝ ξεπλήρωμα.

ανταποδοτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει τον χαρακτήρα ανταπόδοσης. *~ τέλη* — **ανταποδοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ανταποδοτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία η συμπεριφορά τής μιας πλευράς προς την άλλη καθορίζεται από τη συμπεριφορά τής άλλης προς αυτήν *η αρχή τής ~*

ανταποκρίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ανταποκρίθηκα} (+σε) **1.** απαντώ (σε ερέθισμα), αντιδρώ *από πολύ νωρίς τα βρέφη αρχίζουν να ανταποκρίνονται σε ηχητικά ερεθίσματα·* ΦΡ ***ανταποκρίνομαι στην αγάπη / στα συναισθήματα (κάποιου)*** εκδηλώνω προς κάποιον αισθήματα αγάπης ανάλογα με τα δικά του **2.** βρίσκομαι σε συμφωνία ή αντιστοιχία (με κάποιον/κάτι): *τα όσα λέει δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα* ΣΥΝ αντιστοιχώ, συμβιβάζομαι **3.** αποδεικνύομαι επαρκής (για κάτι), καταφέρνω να αντιμετωπίσω (κάτι) επιτυχώς: *~ στις υποχρεώσεις μου / στα καθήκοντά μου / στα έξοδα τού σπιτιού / στις απαιτήσεις τού αξιώματός του* ΣΥΝ τα βγάζω πέρα, αντεπεξέρχομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απαντώ με αντεπιχειρήματα», < *ἀντ(ι)-* + *ἀποκρίνομαι*. Η λ. πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα, πβ. Π.Δ. *Ιώβ* 16, 8 *κατὰ πρόσωπόν μου ἀνταπεκρίθη*. Οι νεοελλ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. répondre].

ανταπόκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αντίδραση που εκδηλώνει κανείς ως απάντηση σε ερέθισμα, κατάσταση, ενέργεια άλλου: *του έδειξα πολλές φορές τη συμπάθειά μου, αλλά δεν βρήκα ~* **2.** η ειδησεογραφία που στέλνεται σε εφημερίδα, περιοδικό, ραδιόφωνο ή τηλεόραση από συνεργάτη τους (ανταποκριτή) απεσταλμένο σε άλλη χώρα ή τόπο για τον σκοπό αυτό **3.** (α) το να εκδηλώνει κανείς έμπρακτα ότι αντιλαμβάνεται και εκτιμά τις πράξεις ή τη στάση κάποιου απέναντί του· *κάνω το παν γι' αυτόν, αλλά δεν βλέπω ~* (β) το ενδιαφέρον, η ηθική στήριξη και ενίσχυση που θα άξιζε κάποιος: *δεν βρήκε ~ από το περιβάλλον του* **4.** η προγραμματισμένη συνάντηση συγκοινωνιακών μέσων σε σταθμό, λιμάνι ή αεροδρόμιο, ώστε να αλλάζουν μέσο μεταφοράς οι επιβάτες και να συνεχίζουν το ταξίδι για τον τελικό προορισμό τους. *για να πας στο Σίγρι από Μυτιλήνη, παίρνεις το λεωφορείο για Μήθυμνα και εκεί έχει ~ άλλο λεωφορείο για το Σίγρι* || *στον σταθμό Λαρίσης τού μετρό υπάρχει ~ με τον σταθμό υπεραστικών λεωφορείων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀνταπόκρισις* < *ἀνταποκρίνομαι* Η σημ. που συνδέεται με τη δημοσιογραφία είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. correspondence].

ανταποκριτής (ο) [1805], **ανταποκρίτρια** (η) {ανταποκριτριών} δημοσιογράφος εφημερίδας, περιοδικού, ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού σταθμού, απεσταλμένος σε άλλον τόπο ή άλλη χώρα, από όπου στέλνει πληροφορίες και ειδήσεις στην έδρα του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. correspondant].

αντάπτορας (ο) ΤΕΧΝΟΛ ελλην. *προσαρμογέας* κάθε εξάρτημα που επιτρέπει να προσαρμόζεται ένα αντικείμενο σε ένα άλλο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. adaptor < adapt «προσαρμόζω, εφαρμόζω (σε κάτι)»].

αντάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** θυελλώδης καιρός με συννεφιά: *σηκώθηκε ~* ΑΝΤ καλοκαιρία, (λόγ.) αιθρία, ευδία **2.** η καταχνιά, η ομίχλη **3.** (μτφ.) ταραχή, αναστάτωση· *η ~ τής μάχης* ΣΥΝ σάλος, θόρυβος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «θύελλα», < αρχ. *ἀναταράσσω* (υποχωρητ.), με συγκοπή, πβ. *γνωρίζω – γνώρα, λατρεύω - λάτρα* κ.ά.]

ανταριάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {αντάριασ-α, -τηκα, -μένος} (λογοτ.) ♦ (αμετβ.) **1.** καλύπτομαι από ομίχλη, σκοτεινιάζω *αντάριασαν τα βουνά / ο ουρανός* ΣΥΝ συννεφιάζω, καταχνιάζω **2.** (για θάλασσα) φουρτουνιάζω ♦ **3.** (μετβ.) (μτφ.) προκαλώ (σε κάποιον) σύγχιση, αναταραχή. Επίσης **ανταρεύω**.
[ΕΤΥΜ < *αντάρα*].

Ανταρκτική (η) η ήπειρος που εκτείνεται γύρω από τον Νότιο Πόλο — **ανταρκτικός,** -ή, -ό [αρχ.]
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < λατ. antarctica < αρχ. *ἀνταρκτικός* < *ἀντ(ι)-* + *ἀρκτικός*].

ανταρσία (η) {ανταρσιών} **1.** η εξέγερση τού πληρώματος πλοίου κατά τού κυβερνήτη **2.** (κατ' επέκτ.-κακόσ.) η οργανωμένη εκδήλωση ανυπακοής και απειθαρχίας· η εξέγερση: *~ στο στράτευμα* || *~ βουλευτών / φυλακισμένων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση*.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανάσταση», < αρχ. *ἀνταίρω* «εξεγείρω» < *ἀντ(ι)-* + *αἴρω* «σηκώνω»].

αντάρτης (ο) {ανταρτών}, **αντάρτισσα** (η) {ανταρτισσών} **1.** ο πολεμιστής άτακτου, εθελοντικού στρατιωτικού σώματος, που μάχεται εναντίον τού καθεστώτος τής χώρας του ή στρατού κατοχής ΣΥΝ επαναστάτης, στασιαστής **2.** (μτφ.) απείθαρχος, ταραξίας ΣΥΝ ανυπάκουος, ατίθασος **3.** (ειδικότ.) (α) μαχητής των ένοπλων ομάδων που πήραν μέρος στην Εθνική Αντίσταση (κυρ. τού Ε.Λ.Α.Σ. και τού Ε.Δ.Ε.Σ.) κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους: *οι ~ τού Βελουχιώτη / τού Ζέρβα* (β) (κατά την περίοδο τού Εμφυλίου Πολέμου) ένοπλος κομουνιστής, μέλος τού Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀνταίρω* «εξεγείρω» < *ἀντ(ι)-* + *αἴρω* «σηκώνω». Η λ. πρωτοαπαντά σε εκκλησ. συγγραφείς προσδιορίζοντας κυρ. τον Διάβολο (λ.χ. *ὁ ἄνω / ἀρχαῖος ἀντάρτης*)].

αντάρτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αντάρτες· *~ σώμα / τραγούδια* **2. αντάρτικο** (το) (α) η ένοπλη εξέγερση ατάκτων πολεμιστών ΦΡ (μτφ.) ***σηκώνω αντάρτικο*** εξεγείρομαι, απειθαρχώ· *ο μικρός της γυιος έχει σηκώσει αντάρτικο και δεν ακούει κανέναν* (β) (περιληπτ.) το σύνολο των ανταρτών μιας περιοχής (γ) ο τόπος που ελέγχεται από αντάρτες, τα λημέρια των ανταρτών *έστησαν ~ πάνω στο βουνό* (δ) το αντάρτικο κίνημα (ειδικότ.) (i) η Εθνική Αντίσταση κατά των Γερμανών, των Ιταλών και των Βουλγάρων συμμάχων τους (1941-44). *πολέμησε / βγήκε στο ~* (ii) **δεύτερο αντάρτικο** η συγκρότηση ένοπλου σώματος από αντάρτες τής Αριστεράς (Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας) και η σύγκρουσή του με τον κυβερνητικό στρατό (Εμφύλιος Πόλεμος, βλ. κ. λ. *εμφύλιος*) και (συνεκδ.) η περίοδος τού Εμφυλίου Πολέμου. Επίσης (λόγ.) **ανταρτικός,** -ή, -ό [μεσν.]. — **αντάρτικα** επίρρ.

ανταρτόπληκτος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί δεινά από τη δράση ανταρτών
[ΕΤΥΜ. < *αντάρτης* + *-πληκτος* < *πλήττω* «χτυπώ»].

ανταρτοπόλεμος (ο) {-ου κ. -έμου | -ων κ. -έμων} **1.** οι ένοπλες επιχειρήσεις ανταρτών που συνίστανται σε αιφνιδιαστικά χτυπήματα και άμεση φυγή **2.** (ειδικότ.) ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, 1945-49 ΣΥΝ (μειωτ.) συμμοριτοπόλεμος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*.

αντασφάλεια (η) [1880] {αντασφαλειών} η ασφάλιση μίας ασφαλιστικής εταιρείας σε άλλη, συνήθ. μεγαλύτερη, όταν ο κίνδυνος για συγκεκριμένο ασφαλιζόμενο είναι μεγάλος Επίσης **αντασφάλιση**. —

ανταασφαλιστής (ο) [1894], **ανταασφαλίστρια** (η), **ανταασφαλίζω** ρ. [1889].
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ réassurance].

αντάτζιο κ. (σπάν.) **αντάτζο** επίρρ. ΜΟΥΣ **1.** ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), που δηλώνει ότι το μουσικό κομμάτι πρέπει να παιχθεί σε αργό χρόνο **2.** (συνεκδ.) ***αντάτζιο*** (το) {άκλ } (α) μουσικό κομμάτι που φέρει την ένδειξη ή τον τίτλο *αντάτζιο*: *το κομμάτι είναι ένα ~* || *το γνωστό ~ τού Αλμπινόνι* (β) (συνεκδ) αργό μέρος σονάτας ή συμφωνίας. *τώρα ο πιανίστας παίζει το ~ τής σονάτας.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. adagio «αργά. χωρίς βιασύνη» < ad- (< λατ. ad) + agio «άνεση. ευκολία» < προβηγκ. aize (πβ. γαλλ aise) «ευκολία, άνεση» < λατ adjacens, μτχ. ενεστ τού ρ adjaceo «βρίσκομαι πλησίον»].

ανταύγεια (η) {δύσχρ. ανταυγειών} **1.** αντανάκλαση φωτός, λάμψη **2.** φωτεινή απόχρωση: *καστανά μαλλιά με ξανθές ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνταυγής* < *ἀντ(ι)- + -αυγής* < *αὐγή* ή **αὖγος (το)*].

αντβεντισμός (ο) προτεσταντική αίρεση που διακηρύσσει ότι η δεύτερη έλευση τού Χριστού στη Γη θα συμβεί σύντομα. — **αντβεντιστής** (ο), **αντβεντίστρια** (η), **αντβεντιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. adventism < λατ. adventus «έλευση», μτχ. τού ρ. advenio «έρχομαι»]

άντε κ. (λαϊκ) **άιντε** κ **άμε** κ. **α** επιφών.· ως δείκτης προστακτικής εν. κ πληθ. {με πληθ κ. άντεστε / αντέτε} (καθημ.) **1.** (ως προστ. τού *πηγαίνω*) πήγαινε: *~ στο καλό / στον διάολο'* **2.** (για να δηλωθεί προτροπή, γενικότ. για να τονιστεί η προστακτική): *~ γρήγορα! Συντομεύετε!* || *ρε ~ φύγε από 'δώ!* || *~ γράψ' το κι αυτό, να τελειώνουμε!* || (ενθαρρυντικά) *~ μπράβο!* **3.** για να δηλωθεί ειρωνεία: *~ καλέ, τι μου λες!* **4.** για να δηλωθεί έκπληξη ή δυσπιστία: *–Της ζήτησε να παντρευτούν! –~' Σοβαρολογείς;* || *-Μου είπαν ότι είναι ένας απατεώνας! --! Αποκλείεται'* **5.** (α) στην αρχή προτάσεων που δηλώνουν προτροπή ή αποτροπή: *–Λέω να πάρω αυτοκίνητο –~, ντε! Σου είναι απαραίτητο'* || *–Είναι αργά, αλλά θα βγω –~, ρε, πού να τρέχεις τώρα!* (β) (επαναλαμβανόμενο και με κατάλληλο επιτονισμό) για να δηλωθεί έντονη αποδοκιμασία· *~~. δεν ξέρεις τι λες, μου φαίνεται!*· ΦΡ ***δεν είμαστε άντε, άντε*** δεν είμαστε τυχαίοι, όποιοι κι όποιοι· *Σιγά μην του ζητήσω εγώ συγγνώμη' ~'* **6.** (συνήθ. με το καλέ + που) για να δηλωθεί (α) αποτροπή, ασυμφωνία. *~ καλέ που τον υποπτεύεσαι!* || *~ καλέ που φοβάσαι'* (β) ειρωνεία. *Αυτός, εγωιστής; ~καλέ, τι λες,* (δηλαδή, είναι όντως εγωιστής) **7.** για να δηλωθεί ανώτατο όριο (χρονικό, ποσοτικό κ λπ.): *είναι τριάντα, ~ το πολύ τριανταπέντε χρονών.*
[ΕΤΥΜ < *άιντε* < **άιτε* < **άετε* < αρχ. *ἄγετε,* προστακτική τού ρ. *ἄγω*· πβ. κ. *άμε* < *ἄγωμε* < αρχ. *ἄγωμεν· α (στο καλό)* < *ἄι* < *ἄε* < αρχ *ἄγε,* προστ ενεστ τού ρ. *ἄγω*]

αντέγγραφο (το) [1833] {αντεγγράφ-ου | -ων} ΝΟΜ (αντίθετο έγγραφο) έγγραφο που περιέχει συμφωνία των μερών η οποία ανατρέπει εν μέρει ή εν όλω ή μεταβάλλει ή περιέχει διαφορετικούς όρους από τα συμφωνηθέντα στο πλαίσιο συμβάσεως που έχει ενσωματωθεί σε άλλο έγγραφο (κύριο), π χ *τα μέλη συνέταξαν ~ στο οποίο συμφώνησαν ότι η πραγματική αξία τού πωληθέντος ακινήτου είναι 50 εκ και όχι 20 όπως αναφερόταν στο συμβόλαιο πωλήσεως*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ contre-lettre].

αντεγκληματικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στην καταπολέμηση τού εγκλήματος: *~ μέτρο / πολιτική.* — **αντεγκληματικά** επίρρ.

αντέγκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (συνήθ στον πληθ.) η ανταλλαγή προκλητικών λόγων, κατηγοριών· η λογομαχία: *η συζήτηση κατέληξε σε αντεγκλήσεις* ΣΥΝ διαπληκτισμός **2.** ΝΟΜ. η υποβολή εγκλήσεως από τον εγκαλούμενο κατά τού εγκαλούντος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντεγκαλῶ* < *ἀντ(ι)- + ἐγκαλῶ*].

αντέδρασα ρ. → αντιδρώ

αντεθνικός, -ή, -ό [1825] αυτός που έχει χαρακτήρα αντίθετο προς τα εθνικά συμφέροντα, που συντελεί στην αποδυνάμωση τού έθνους· *~ δράση / προπαγάνδα / συμπεριφορά* ΑΝΤ πατριωτικός, εθνικόφρων — **αντεθνικ-ά / -ώς** [1877] επίρρ.

αντείπα ρ. → αντιλέγω

αντεισαγγελέας κ. **αντιεισαγγελέας** (ο/η) [1833] {(θηλ. αντεισαγγελέως) | αντεισαγγελ-είς, -έων} ΝΟΜ δικαστικός λειτουργός που αναπληρώνει ή βοηθεί τον εισαγγελέα στα καθήκοντά του Επίσης (λόγ.) **αντεισαγγελεύς** {-έως}.

αντεισήγηση κ **αντιεισήγηση** (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} εισήγηση που αντικρούει άλλη εισήγηση. — **αντεισηγητής** (ο) [1897], **αντεισηγούμαι** ρ. {-είσαι...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-proposition].

αντεκδίκηση (η) [1807] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκδίκηση, η ανταπόδοση κακού με άλλο κακό ΣΥΝ αντίποινα, ξεπλήρωμα. — **αντεκδικούμαι** ρ. [1839] {-είσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκδίκηση.*

αντέκθεση (η) [1889] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η έκθεση που ανασκευάζει ή αναιρεί άλλη έκθεση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-exposition].

αντέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} ΓΛΩΣΣ η μετατροπή (σε γλώσσες όπως η Αρχαία Ελληνική, που έχουν μακρά και βραχέα φωνήεντα) βραχέος φωνήεντος, που βρίσκεται πριν από ορισμένο συμφωνικό σύμπλεγμα, στο αντίστοιχο μακρό (π.χ. στην αρχαία το βραχύ ο μετατρέπεται σε *ω* ή σε νόθο δίφθογγο ου), αφού προηγηθεί απλοποίηση τού συμπλέγματος· π.χ. **το-νς *λόγο-νς > τούς λόγους* (αιτ πληθ) · **λέγο-ντι > *λέγο-νσι > λέγουσι* (γ' πληθ. οριστ. ενεστ) **λέγοντ-γα > *λέγονσ-σα > *λέγονσα > λέγουσα* (θηλ μτχ. ενεστ.) ΣΥΝ. αναπληρω(μα)τική έκταση. — **αντεκτείνω** ρ [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντέκτασις* < *ἀντεκτείνω.* Ο γλωσσ. όρ. είναι απόδ. τού νεολατ productio suppletoria, πβ αγγλ compensatory lengthening, γερμ Ersatzdehnung κ ά]

αντεμπρησμός (ο) **1.** ο εμπρησμός που γίνεται για αντεκδίκηση άλλου εμπρησμού • **2.** ο σκόπιμος εμπρησμός ζώνης καιόμενου δάσους για τη δημιουργία κενού χώρου και την παρεμπόδιση τής εξάπλωσης τής πυρκαγιάς.

αντένα (η) {αντενών} ελλην. *κεραία* **1.** ΤΕΧΝΟΛ η κεραία τηλεπικοινωνιακών συσκευών (τηλεόρασης, ραδιοφώνου, ασυρμάτου κ λπ) **2.** ΝΑΥΤ η κεραία τού ιστού τού (ιστιοφόρου συνήθ) πλοίου, στην οποία στερεώνονται τα πανιά του.
[ΕΤΥΜ < βεν. antena < μτγν. λατ. antenna < λατ. antemna «κεραία», λ ετρουσκικής προελ.]

αντενδείκνυται, αντενδείκνυνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ [μτγν.] (λόγ.) δεν θεωρείται κατάλληλο, είναι επιβλαβές: *το φάρμακο αυτό είναι πολύ καλό, αλλά αντενδείκνυται στη δική σου πάθηση* ΑΝΤ. ενδείκνυται, συνιστάται

αντένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η ένδειξη που αντιτίθεται σε άλλη ένδειξη **2.** ΙΑΤΡ κάθε δεδομένο (ηλικία, εγκυμοσύνη, γαλουχία κ ά) που δεν επιτρέπει την εφαρμογή ενός θεραπευτικού μέτρου, όπως φαρμάκου, εγχειρήσεως κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντένδειξις* < *ἀντενδείκνυμαι.* Η ιατρ σημ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-indication].

αντενέργεια (η) [1766] {αντενεργειών} ενέργεια για εξουδετέρωση άλλης ενέργειας ΣΥΝ αντίδραση, αντίπραξη.

αντενεργώ ρ. αμετβ [μτγν.] {αντενεργείς.. | αντενήργησα} (λόγ.) ενεργώ ώστε να αποτρέψω ή να εξουδετερώσω τις ενέργειες άλλου ΣΥΝ αντιδρώ. αντιπράττω

αντένσταση (η) [1833] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αντίθετη ένσταση που υποβάλλεται για να αντικρουστεί άλλη ένσταση.

αντεπανάσταση (η) [1864] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κίνηση που αποσκοπεί στην εξουδετέρωση μιας επανάστασης ή την ανατροπή επαναστατικού καθεστώτος — **αντεπαναστάτης** (ο) [1863], **αντεπαναστάτρια** (η), **αντεπαναστατικός,** -ή, -ό [1863], **αντεπαναστατικ-ά / -ώς** επίρρ. [1871], **αντεπαναστατώ** ρ. {-είς . }
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-révolution].

αντεπεξέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ (+σε) {αντεπεξήλθα} (λόγ) αντιμετωπίζω με επιτυχία, ανταποκρίνομαι (σε ανάγκες ή υποχρεώσεις): *αν και είχε χαμηλό μισθό, κατάφερνε να αντεπεξέρχεται στις ανάγκες του* ΣΥΝ τα καταφέρνω, τα βγάζω πέρα, τα βολεύω ΑΝΤ (λόγ.) αποτυγχάνω, είμαι ανεπαρκής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αντεπιτίθεμαι», < *ἀντ(ι)- + ἐπεξέρχομαι* «επιτίθεμαι» < *ἐπ(ι)- + ἐξέρχομαι* Η σημ. «επιτυγχάνω να ανταποδώσω» είναι μτγν.]

> **αντεπεξέρχομαι ή ανταπεξέρχομαι;** Το σωστό είναι **αντεπεξέρχομαι** (με *-ε-*) παραγόμενο από τρείς προθέσεις (προρρηματικά) **αντί + επί + εξ** + έρχομαι. Το ρ. *αντεπεξέρχομαι* (και *ἀντεπέξειμι*) είναι αρχαίο με άλλη αρχική σημ., «βγαίνω για να αντιμετωπίσω επιτιθέμενο εχθρό», άρα «αντεπιτίθεμαι». Από τη σημ. αυτή εξελίχθηκε σημασιολογικά σε «αντιμετωπίζω επιτυχώς, τα καταφέρνω. ανταποκρίνομαι». Ο τύπος με *-α-* **(ανταπεξέρχομαι)** είναι νεότερος, αποτέλεσμα ανομοίωσης των αλλεπάλληλων .. *ε.ε ε* ή προϊόν ετυμολογικού παρασυσχετισμού με σύνθετα όπως *ανταποδίδω, ανταποκρίνομαι* κ τ ό , όπου το **ανταπ-** προέρχεται από **αντί** + **από**!

αντεπίθεση (η) [μτγν.] {-ης κ -έσεως | -έσεις. -έσεων} η επίθεση που γίνεται ως απάντηση σε επίθεση τού αντιπάλου (συνήθ. για την απόκρουσή της και για την ανάληψη τού ελέγχου και τής πρωτοβουλίας): *μέχρι τώρα αντιμετώπιζε συγκαταβατικά τις συκοφαντίες, αλλά τώρα θα περάσει στην ~* || (ΣΤΡΑΤ) *με ~ διαρκείας κατάφεραν να τρέψουν σε φυγή τον εχθρό* || (ΑΘΛ) *η ομάδα πέρασε στην ~ και πέτυχε την ισοφάριση.*

αντεπιστέλλον (το) {αντεπιστέλλ-οντος | -οντα, -όντων} στη ΦΡ. ***αντεπιστέλλον μέλος*** το πρόσωπο που γίνεται τιμητικά μέλος τής Ακαδημίας ή άλλου επιστημονικού ιδρύματος, χωρίς ο τόπος τής μόνιμης κατοικίας του να είναι στην έδρα τής Ακαδημίας ή τού αντίστοιχου επιστημονικού ιδρύματος (κατ' αντιδιαστολή προς το τακτικό μέλος)
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ. τού αρχ. *ἀντεπιστέλλω* «στέλνω γραπτή απάντηση» < *ἀντ(ι)- + ἐπιστέλλω* «στέλνω επιστολή, γραπτό μήνυμα» < *ἐπι- + στέλλω* Η μτχ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού γαλλ. membre correspondant].

αντεπιτίθεμαι ρ αμετβ αποθ [μτγν] {αντεπιτέθηκα (λόγ αντεπετέθην, -ης, -η ..)} επιτίθεμαι εναντίον εχθρού που μου έχει επιτεθεί, κάνω αντεπίθεση (γενικότ.) ανταποδίδω επίθεση που έχω δεχθεί: *ο στρατός αντεπιτέθηκε τρέποντας σε φυγή τον εχθρό* || *«η αυτοκρατορία αντεπιτίθεται»* (τίτλος ταινίας) || *η εφημερίδα αντεπιτίθεται με νέες αποκαλύψεις για τα διαπλεκόμενα συμφέροντα που την πολεμούν.* — **αντεπιθετικός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αντεπιχείρημα (το) [1840] {αντεπιχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το επιχείρημα που προβάλλεται για να αντικρούσει και να ανατρέψει άλλο επιχείρημα. — **αντεπιχειρηματολογώ** ρ {-είς .}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ contre-argument].

αντεραστής (ο) [αρχ.] το πρόσωπο που έχει ερωτευθεί την ίδια γυναίκα με κάποιον άλλον, ο ερωτικός αντίζηλος.

αντεργκράουντ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που σχετίζεται με καλλιτεχνική κίνηση, τής οποίας τα έργα δεν παράγονται ούτε διακινούνται μέσα από τα καθιερωμένα κυκλώματα εμπορίας και διανομής (θέατρα, κινηματογραφικούς παραγωγούς, εκδοτικούς οίκους κ.λπ.) και χαρακτηρίζονται από έντονα ριζοσπαστικές θέσεις: *~ κόμικς / ταινία* **2.** (συνεκδ.) ***αντεργκράουντ*** (το) η ίδια η παραπάνω κίνηση **3.** (γενικότ. για έργα τέχνης, κινήσεις, ρεύματα) περιθωριακός.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. underground «υπόγειος» < under «υπό» + ground «έδαφος»].

αντέρεισμα (το) {αντερείσμ-ατος | -ατα, -άτων} ό,τι χρειάζεται για να στηρίξει (συνήθ κατασκευές μεγάλου όγκου), αντιστήριγμα ΣΥΝ. υποστύλωμα. αντηρίδα. ανάλημμα.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀντερείδω* «στηρίζω κάτι πάνω σε κάτι άλλο, τοποθετώ στερεά» < *ἀντ(ι)-* + *ἐρείδω* «στηρίζω» Βλ. κ *έρεισμα*].

αντερί (το) {αντερ-ιού | -ιών} **1.** σκούρο και μακρύ, ανοιχτό μπροστά ένδυμα με μανίκια, που φορούν οι ιερείς μέσα από το ράσο **2.** (γενικότ) εσωτερικός χιτώνας, πουκάμισο.
[ΕΤΥΜ < τουρκ entari < αραβ. ʽantariy]

άντερο (το) (λαϊκ) το έντερο (βλ.λ) ΦΡ (μτφ) (α) ***στριμμένο άντερο*** ο δύστροπος άνθρωπος· *κανένας δεν μπορεί να μιλήσει μαζί του ήρεμα όλοι λένε πως είναι ~* (β) ***μου γυρίζουν τ' άντερα*** αισθάνομαι αηδία και απέχθεια (προς κάποιον/κάτι): *κάθε φορά που βλέπω αυτό τον άνθρωπο. ~* (γ) ***μου βγήκαν τ' άντερα*** (i) έκανα πολύ εμετό (ii) (μτφ) για μεγάλη εσωτερική αναταραχή και ταλαιπωρία: *από τις πολλές στροφές και τα σκαμπανεβάσματα τού αυτοκινήτου ~* (δ) ***πίνω τ' άντερά μου*** καταναλώνω πολύ μεγάλη ποσότητα, κυρ. οινοπνευματωδών, ποτών.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄντερον* < αρχ *ἔντερον* (βλ λ.)].

αντεροβγάλτης (ο) {χωρ γεν *πληθ* } ο στυγνός. βίαιος δολοφόνος που μαχαιρώνει τα θύματά του στην κοιλιά· (γενικότ.) αυτός που χρησιμοποιεί το μαχαίρι ως επιθετικό όπλο. ο αιμοβόρος, ο κακούργος: *Τζακ ο ~* (αγγλ. Jack the Ripper)

αντεύχομαι ρ. αμετβ. αποθ [μτγν.] {αντευχήθηκα} (+σε) ανταποδίδω ευχές, εύχομαι με τη σειρά μου (σε αυτόν που μου ευχήθηκε) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αντέφεση (η) [1833] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΝΟΜ διαδικαστική πράξη με την οποία ο εφεσίβλητος, στο πλαίσιο τής εκκρεμούς έφεσης τού αντιδίκου του. ζητεί από το δευτεροβάθμιο δικαστήριο να εξαφανίσει το μέρος εκείνο τής προσβαλλόμενης πρωτοβάθμιας απόφασης το οποίο είναι βλαπτικό για εκείνον και το οποίο φυσικά δεν είχε προσβάλει ο αντίδικος με την έφεσή του.

αντέφοδος (η) [1895] {αντεφόδ-ου | -ων} ΣΤΡΑΤ η έφοδος που επιχειρεί ο ένας αντίπαλος για να αντικρούσει την έφοδο τού άλλου.

αντέχω ρ. μετβ. κ αμετβ. {άντεξα κ. (σπανιότ.) άνθεξα} ♦ (μετβ.) **1.** αντιμετωπίζω (κυρ κάτι/κάποιον δυσάρεστο, ενοχλητικό) με εγκαρτέρηση, με υπομονή: *~ τα πάντα. όχι όμως και να με ταπεινώνουν* || *Δεν σε ~ πια! Είσαι πολύ εκνευριστικός!* || *δεν ~ τους καβγάδες / το κακό χιούμορ* || *δεν ~ να βλέπω αίματα* ΣΥΝ υπομένω. υποφέρω ΦΡ **δεν άντεξα** έφτασα στο ανώτατο όριο τής ανοχής, τής υπομονής *Έκανε τόσα χρόνια υπομονή και δεν μίλαγε. Αλλά στο τέλος δεν άντεξε· της τα είπε έξω απ' τα δόντια κι έφυγε* || *«Τον άκουγαν οι συνάδελφοί του να λέει απίστευτα πράγματα Και δεν άντεξαν Τον "στόλισαν" με χαρακτηρισμούς ποικίλους»* (εφημ) **2.** έχω ανθεκτικότητα (σε κάτι) *~ το κρύο / τη ζέστη* ΣΥΝ υπομένω **3.** έχω τις δυνάμεις που απαιτούνται (για κάτι): *αντέχεις να περπατήσουμε λίγο ακόμη;* **4.** αποδεικνύομαι ανθεκτικός σε (κάτι). μπορώ να υποστώ (κάτι) χωρίς να με καταβάλει: *ο οργανισμός του είναι πολύ αδύναμος, για να αντέξει την εγχείρηση / τη θεραπεία / το φάρμακο* **5.** (μεσοπαθ. ***αντέχομαι***) στη ΦΡ ***δεν αντέχεται*** δεν είναι υποφερτός, δεν υποφέρεται: *Ε, όχι και άλλη ατυχία! Αυτό ~!* ♦ (αμετβ.) **6.** είμαι ανθεκτικός (σε κάτι): *ο αμίαντος αντέχει στις πολύ υψηλές θερμοκρασίες* || *~ στην πολλή δουλειά / στους έντονους ρυθμούς* || *αυτό το ύφασμα αντέχει πολύ* **7.** εξακολουθώ να έχω αντοχή, δυνάμεις: *αντέχεις ή να σταματήσουμε;* || *μεγάλη συμφορά σε βρήκε, πρέπει όμως ν' αντέξεις* **8.** μπορώ να υπομείνω αυτό που υφίσταμαι: *δεν ~ άλλο· θέλω ν' αλλάξω δουλειά!* **9.** καταφέρνω να αντισταθώ μέχρι τέλους. εξακολουθώ να αντιστέκομαι: *οι πολιορκημένοι δεν άντεξαν στις συνεχείς επιθέσεις* || *~ στις πιέσεις* || *δεν άντεξε στα βασανιστήρια και ομολόγησε* **10.** επιβιώνω· διατηρούμαι. παραμένω σε καλή κατάσταση: *πόσο αντέχει ο άνθρωπος χωρίς νερό και τροφή.* || *το τυρί δεν αντέχει πολύ εκτός ψυγείου* || *η μπαταρία αντέχει μερικά χιλιόμετρα ακόμη· μετά θα την αλλάξω* **11.** (μτφ) ανταποκρίνομαι (σε συγκεκριμένες απαιτήσεις): *δεν αντέχει στις συγκρίσεις / στη δοκιμασία τού χρόνου / σε βασανιστικό έλεγχο* || *η τσέπη μου δεν αντέχει αυτή τη δαπάνη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έχω.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «κρατώ κάτι μπροστά από κάτι άλλο, για να το συγκρατήσω». < *ἀντ(ι)-* + *ἔχω* Οι σημερινές σημ. ήδη αρχ.].

άντζα (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ) η γάμπα και γενικότ η κνήμη
[ΕΤΥΜ μεσν. < δημώδ λατ. *ancia < γοτθ *ankja (αρχ γερμ. ancha)].

-άντζα επιτατικό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών, εύσημων ή κακόσημων. *προστυχ-άντζα, σιγουρ-άντζα, μαστορ-άντζα. σοφερ-άντζα.*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Ν Ελληνικής. που ανάγεται στο ιταλ. -anza / -anzia < λατ -antia και απαντά αρχικώς σε λ. ιταλ αρχής (λ χ fratell-anza «αδελφάτο», amist-anza «συντεχνία»). επεκτάθηκε δε και σε άλλες λ τής λαϊκής γλώσσας (λ.χ. *σοφερ-άντζα, μπροστ-άντζα*)].

αντζούγια (η) → αντσούγια

αντηλιά (η) {χωρ.πληθ } **1.** η ακτινοβολία που εκπέμπει μια επιφάνεια, καθώς ανταντακλά τις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ ηλιοβολία **2.** (συνεκδ) ο τόπος που δέχεται και αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες *μην κάθεσαι στην ~· θα σε πονέσει το κεφάλι σου.*
[ΕΤΥΜ < *αντήλιος* + *-ιά*].

αντηλιακό (το) παρασκεύασμα σε μορφή κρέμας, αλοιφής ή λαδιού που απλώνεται πάνω στο δέρμα για να το προφυλάσσει από την αρνητική δράση των ηλιακών ακτίνων

αντηλιακός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την απώθηση των ηλιακών ακτίνων και την αποτροπή πιθανών βλαβερών επιδράσεών τους *~ προστασία* **2.** ***αντηλιακό*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)-* + *ηλιακός*, αντί τού ορθότ. **ανθ-ηλιακός* (αρχ *ἥλιος*)].

αντήλιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται απέναντι στον ήλιο. που βλέπει προς την ανατολή ΣΥΝ προσήλιος, προσηλιακός. ανατολικός ΑΝΤ. ανήλιος, σκιερός **2.** ***αντήλιο*** (το) το χέρι ή και τα δύο χέρια όταν τοποθετούνται κοντά στο πρόσωπο σχηματίζοντας σκιά, ώστε να προστατεύονται τα μάτια από το ηλιακό φως. *μόλις έφτασε στην κορυφή τού βουνού. έβαλε το χέρι του ~. για ν' αντικρίσει το υπέροχο θέαμα που απλωνόταν γύρω του.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντ(ι)-* + *ἥλιος* (αντί **ἀνθήλιος*), πιθ μέσω τής ιωνικής διαλέκτου. η οποία ήταν «ψιλωτική»].

αντηρίδα (η) δομικό στοιχείο (δοκός. σανίδα, σίδερο ή άλλη κατασκευή) τοποθετημένο λοξά που χρησιμεύει ως στήριγμα (υποστύλωμα) στεγάστρου. οικοδομήματος ή ασταθούς εδάφους στις εκσκαφές και την οικοδομική ΣΥΝ αντέρεισμα, αντιστήριγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀντηρίς, -ίδος* < *ἀντερείδω* «στηρίζω, τοποθετώ στερεά» < *ἀντ(ι)-* + *ἐρείδω* (βλ. λ. *έρεισμα*)]

αντηχείο (το) ΦΥΣ ακουστική διάταξη σχήματος σφαιρικού ή κυλινδρικού, που χρησιμεύει για την ενίσχυση ασθενών ήχων *κατά την παραγωγή των έρρινων φθόγγων (τού μ και τού ν) η ρινική κοιλότητα τού ανθρώπου λειτουργεί σαν ~.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ resonator].

αντήχηση [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ. η επανάληψη ενός ήχου λόγω τής αντανάκλασης των ηχητικών κυμάτων στις επιφάνειες κλειστού χώρου ΣΥΝ ηχώ, αντίλαλος. — **αντηχητικός,** -ή, -ό [1796], **αντηχητικά** επίρρ.

αντηχώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αντηχείς.. | αντήχησα} ♦ **1.** (μετβ) αντανακλώ, μεταδίδω (ήχο), αντιλαλώ ΣΥΝ αντιβουίζω ♦ (αμετβ.) **2.** (για ήχο) ακούγομαι σε όλη μου την ένταση, ακούγομαι σε μακρινές αποστάσεις: *ξαφνικά αντήχησε ένας πυροβολισμός* **3.** (για χώρους ανοικτούς ή κλειστούς) δονούμαι από δυνατό συνήθ ήχο, βουίζω: *η αίθουσα αντήχησε από τα θερμά χειροκροτήματα των ακροατών.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντηχῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τραγουδώ προς απάντηση, αντιφωνώ», < *ἀντ(ι)-* + *ἠχῶ*. Η σημερινή σημ ήδη αρχ.].

αντί[1] κ. **αντ'** (πριν από φωνήεν) κ **ανθ'** (πριν από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ · δηλώνει: **1.** (α) αντικατάσταση, αναπλήρωση (+γεν., +για +αιτ. ως περιφραστική πρόθεση. +να ως περιφραστικός σύνδεσμος): *πήγε κι έδωσε εξετάσεις αυτός ~ για τον αδερφό του* || *~ τού πρωθυπουργού παρέστη ο κυβερνητικός εκπρόσωπος* || *~ να πας εσύ. πήγε τελικά άλλος* || *μου είπε άλλα άντ' άλλων* || *υπέγραψε το έγγραφο αντ' αυτού* (β) προτίμηση. επιλογή έναντι άλλου (+γεν., +ονομ., +να .., + διάφορες προθέσεις): *~ πλούσιος και άτιμος, κάλλιο φτωχός και τίμιος* || *~ να ξενυχτάει, πέφτει για ύπνο νωρίς* || *προτιμώ να ταξιδεύω με το αεροπλάνο ~ με το τρένο, όπως εσύ* || *~ για ψώνια προτιμώ να βγαίνω για καφέ* || *~ τού λευκού αγόρασε το μαύρο* ΦΡ ***ανθ' ημών Γουλιμής*** φρ την οποία είπε ο Χαρίλαος Τρικούπης. όταν έχασε τη βουλευτική του έδρα στο Μεσολόγγι από έναν άσημο αντίπαλο, τον Γουλιμή (1895) (βλ. ΣΧΟΛΙΟ παρακάτω) **2.** ανταπόδοση (+γεν.): *~ ευγνωμοσύνης του έδειξε απίστευτη σκληρότητα* || *οφθαλμόν ~ οφθαλμού και οδόντα ~ οδόντος* ΦΡ ***αντί τού μάννα χολήν*** βλ λ *χολή* **3.** αντίτιμο, αξία (+γεν.) *επωλήθη ~ ενός εκατομμυρίου* ΦΡ ***αντί πινακίου φακής*** για ένα πιάτο φακή, δηλ για ένα ασήμαντο ποσό: *πούλησε το οικόπεδο ~* Επίσης (λαϊκ.) **αντίς**
[ΕΤΥΜ αρχ.. τοπική πτώση θ. *ἀντ-* (πβ αρχ. *ἄντα, ἄντην* με την ίδια σημ.) «ενώπιον. απέναντι» < I.E. *anti «ενώπιον», πβ σανσκρ. ánti «απέναντι», λατ. ante «πριν. ενώπιον», γαλλ. avant «πριν» (< λατ. ab ante) και πιθ. αγγλ and «και», end «τέλος», γερμ. und «και», Ende «τέλος» κ.ά. Ο μεσν. τύπος *ἀντίς* πιθ. κατ' αναλογίαν προς το *χωρίς* σε φρ. όπως *χωρίς να / αντίς να*].

ανθ' ημών Γουλιμής. Η φράση αποδίδεται στον μεγάλο Έλληνα πολιτικό Χαρίλαο Τρικούπη (1832-96). όταν στις εκλογές τού Απριλίου τού 1895 στην περιφέρεια τού Τρικούπη (*περιοχή Μεσολογγίου*) εξελέγη βουλευτής (για δεύτερη φορά) ο άγνωστος σε σχέση με τον Τρικούπη πολιτικός Μιλτ. Γουλιμής, με αποτέλεσμα να αποκλειστεί ο Χ. Τρικούπης Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει έντονη αντίθεση στην προτίμηση άγνωστων και άσημων προσώπων αντί γνωστών, σημαντικών και διακεκριμένων· ως εκ τούτου, η φράση δηλώνει γενικότερα άδικη, αναξιοκρατική και άστοχη πράξη.

αντί[2] (το) {αντ-ιού | -ιών} κυλινδρικό ξύλο τού αργαλειού, όπου τυλίγεται το υφασμένο πανί.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίον*, ουδ. τού επιθ *ἀντίος* «ο απέναντι. ο αντίθετος» < *ἀντί*]

αντι- κ. **αντί-** κ. **αντ-** κ. **ανθ-** (μπροστά από τ. λέξεως που παλαιότ. δασυνόταν) α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** αντίθετη θέση ή κατεύθυνση: *αντι-μέτωπος, αντί-περα, αντί-κειμαι* **2.** αντίθεση ή εναντίωση· *αντι-παιδαγωγικός, αντι-επιστημονικός* **3.** αναπλήρωση ή την αμέσως κατώτερη βαθμίδα σε ιεραρχία· *αντι-πρόεδρος, ανθ-υπολοχαγός, αντι-συνταγματάρχης* **4.** αμοιβαία ενέργεια. ως ανταπόδοση σε κάτι: *αντι-καλημερίζω, ανθ-υποβάλλω, αντ-ενεργώ, αντ-εφορμώ* **5.** ισοδύναμη αξία ή τιμή με κάτι άλλο: *αντ-άξιος* **6.** ομοιότητα στη μορφή και τη σύσταση με κάτι άλλο: *αντί-γραφο. αντι-κλείδι, αντί-τυπο* **7.** αποτροπή ή καταπολέμηση: *αντι-αρματικό, αντι-πυρετικό, αντι-καρκινικός* **8.** την προηγούμενη ή επόμενη μέρα: *αντι-προχθές. αντι-μεθαύριο* **9.** αντίδραση προς επίσημες ή καθιερωμένες εκδηλώσεις: *αντι-διαδήλωση, αντι-φεστιβάλ.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν Ελληνικής. που προέρχεται από την πρόθ *ἀντί* Ως *αντι-* απαντά πριν από β' συνθετικά που αρχίζουν από σύμφωνο (π.χ. *αντι-δρώ, αντι-νομία, αντι-λέγω, αντι-καθεστωτικός*). ενώ στη Ν. Ελληνική απαντά μερικές φορές και προ φωνήεντος (π.χ.

αντι-ανεμικό, αντι-ολισθητικός). Ως *αντ-* απαντά κανονικά προ φωνήεντος (π.χ. *αντ-επανάσταση, αντ-ηχώ*), ενώ ως *ανθ-*, όταν η επόμενη λ. δασύνεται (π.χ. *ανθ-έλληνας, ανθ-ίσταμαι*)]

> **Σύνθετα: αντι- ή αντ-;** Τα σύνθετα τού **αντί** μπροστά από φωνήεν άλλοτε εμφανίζονται με έκθλιψη τού *-ι* ως **αντ-** (*αντ-αγωνισμός, αντ-αποκρίνομαι, αντ-εκδικούμαι, αντ-εύχομαι, αντ-ηχώ, αντ-ονομασία, αντ-ωνυμία* κ.ά.) και άλλοτε με διατήρηση τού *-ι*, παρά το ότι ακολουθεί φωνήεν (*αντι-αθλητικός, αντι-αλγικός, αντι-εμετικός, αντι-εμπορικός, αντι-ήρωας, αντι-ιός, αντι-οικονομικός, αντι-ολισθητικός, αντι-υπουργικός* κ.ά.) Τόσο στα σύνθετα τα προερχόμενα από την Αρχαία όσο και στα λόγια τηρείται η έκθλιψη τού φωνήεντος *-ι* προ φωνήεντος: *αντί* + *αποστέλλω* > *αντ-αποστέλλω* Στα νεότερα χρόνια σχηματίζονται σύνθετα που διατηρούν άθικτη (χωρίς έκθλιψη) την αρχική μορφή τού *αντί*, ήτοι χωρίς να θίγονται τα συνθετικά τής λέξης («χαλαρά σύνθετα»): *αντι-αεροπορικός, αντι-ολισθητικός* (πβ. δεν *καλοακούει, μισοαναπνέει, ψευτοϋπάρχει* κ τ ό.). Ανάλογα με το ύφος –τυπικότερο ή «καθημερινότερο»– σχηματίζονται σύνθετα κανονικά (με έκθλιψη τού φωνήεντος) ή χαλαρά (με διατήρηση τού φωνήεντος): π.χ *αντ-επιστημονικός* και *αντι-επιστημονικός*.

αντιαεροπορικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ αυτός που αποσκοπεί στην αποτροπή ή απόκρουση αεροπορικής επίθεσης ~ *πυροβόλο*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ antiaérien].

αντιαισθητικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τους αισθητικούς κανόνες· ~ *κτήριο / σπυράκια* ΣΥΝ ακαλαίσθητος ΑΝΤ καλαίσθητος
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. inesthétique].

αντιαλγικός, -ή, -ό αυτός που καταπραΰνει ή σταματά τον πόνο ΣΥΝ παυσίπονος, αναλγητικός
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *άλγος* «πόνος»]

αντιανεμικό (το) αδιάβροχο ένδυμα που φοριέται πάνω από τα ρούχα και προστατεύει το σώμα από τον άνεμο συνήθ. φοριέται από μοτοσυκλετιστές, ιστιοπλόους κ τ ό

αντιαρματικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ αυτός που χρησιμοποιείται κατά των αρμάτων μάχης ή άλλων τεθωρακισμένων ή μη οχημάτων: ~ *όπλο / βλήμα*. — **αντιαρματιατής** (ο)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. antitank (νόθο σύνθ.)].

αντιατομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την προστασία από την ατομική ενέργεια: ~ *εξοπλισμός / καταφύγιο*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. antiatomique]

αντίβ (το) {άκλ.} το λευκόφυλλο ραδίκι.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. endive < λατ. intibum / intibus / intubus, που συνδ. με το μτγν *έντυβον* Πιθ. σημιτικό δάνειο].

αντιβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κυρ. τριτοπρόσ. μόνο σε ενεστ κ παρατ.} βρίσκομαι σε αντίθεση ή ασυμφωνία (συνήθ. με ορισμένο σύστημα αρχών): *η δικαστική απόφαση αντιβαίνει στο κοινό περί δικαίου αίσθημα* ΣΥΝ αντίκειμαι ΑΝΤ συμφωνώ.

αντιβαλλιστικός, -ή, -ό αυτός που έχει προορισμό να αναχαιτίζει και να καταστρέφει βαλλιστικά βλήματα ~ *πύραυλοι*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ anti-ballistic].

αντιβάλλω ρ. μετβ {αντέβαλα, αντεβλήθην (-ης, -η. .), αντιβεβλημένος} (λόγ.) αντιπαραβάλλω (βλ λ.) κυρ στην παλαιογραφία: ~ *χειρόγραφα* (βλ κ. λ. *αντιβολή, αντίβολο*).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «βάλλω εναντίον κάποιου», < *ἀντι-* + *βάλλω* Η σημ. «παραβάλλω, συγκρίνω» είναι μτγν].

αντίβαρο (το) [1826] **1.** το βάρος που τοποθετείται σε μηχανισμό, για να αντισταθμίσει άλλο βάρος **2.** το στοιχείο που λειτουργεί ως αντιστάθμισμα, ώστε να επιφέρει ισορροπία, αμοιβαιότητα, σχέση αναλογίας: *η πρόταση για εμπορική συνεργασία των δύο χωρών θα λειτουργήσει ως ~ στην πρόσφατη διένεξή τους* ΣΥΝ αντιστάθμισμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contrepoids].

αντιβασιλέας (ο) {αντιβασιλ-είς | -έων}, **αντιβασίλισσα** (η) [1852] {αντιβασιλισσών} πρόσωπο που ασκεί την εξουσία σε μια χώρα ή διοικητική περιφέρεια αντί τού νόμιμου βασιλιά (λόγω θανάτου, ασθενείας, απουσίας ή ανηλικότητας τού τελευταίου). Επίσης (λόγ.) **αντιβασιλεύς** (ο) [μτγν] {αντιβασιλέως}. — **αντιβασιλεία** (η) [1796].

αντιβγαίνω ρ. αμετβ. {αντιβγήκα} **1.** έρχομαι σε αντίθεση ή σύγκρουση με (κάποιον), εναντιώνομαι σε (κάποιον) ΑΝΤ συμφωνώ **2.** προσπαθώ να φανώ αντάξιος ή να ξεπεράσω (κάποιον), ανταγωνίζομαι (κάποιον) *αντιβγήκε μαζί τους στο τρέξιμο και τους νίκησε* ΣΥΝ παραβγαίνω, αναμετριέμαι

αντιβία (η) {χωρ. πληθ.} η βία που ασκείται ως αντίδραση σε βία.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. antiviolence (νόθο σύνθ)]

αντιβιόγραμμα (το) {αντιβιογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ ο βακτηριολογικός έλεγχος τής ευπάθειας ορισμένου βακτηρίου σε διάφορα αντιβιοτικά.
[ΕΤΥΜ < *αντιβιο(τικό)* + *-γραμμα* < *γράφω*, ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. antibiogramme].

αντιβιοτικό (το) ΦΑΡΜ **1.** φαρμακευτική ουσία, όπως η πενικιλίνη ή η στρεπτομυκίνη, που παράγεται από ποικίλους μικροοργανισμούς και μύκητες και έχει την ικανότητα –σε αραιή διάλυση– να αναστέλλει την ανάπτυξη παθολογικών μικροοργανισμών ή να τους καταστρέφει **2.** (συνεκδ.) το φάρμακο που περιέχει μία από τις ουσίες αυτές. — **αντιβιοτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < *αντί* + *βιοτικός* < *βίος*, < γαλλ. antibiotique. Βλ κ *μικρόβιο*]

αντιβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η θεραπευτική αγωγή με χορήγηση αντιβιοτικών φαρμάκων ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ωση*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ antibiosis]

αντιβολή (η) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. η παραβολή λέξη προς λέξη και η διεξοδική εξέταση τού κειμένου ενός έργου με αντίγραφό του που έχει διασωθεί, με σκοπό την αξιολόγησή του ως προς τη σχέση του με το αρχικό κείμενο.

αντίβολο (το) [αρχ] {αντιβόλ-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ το χειρόγραφο από το οποίο αντιγράφει ένα έργο ο αντιγραφέας.

αντιβουίζω ρ. αμετβ. {αντιβούιξα} εκπέμπω βοή λόγω αντήχησης, αντιλαλώ· *αντιβούιζε όλος ο τόπος από τον δυνατό κρότο* ΣΥΝ αντηχώ. Επίσης **αντιβο(υ)ώ** ρ. [μτγν] {-άς...}. — **αντιβούισμα** (το).

αντιβράχιο (το) [1897] {αντιβραχί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το τμήμα τού χεριού από τον καρπό ώς τον αγκώνα ΣΥΝ πήχυς. Επίσης **αντιβραχίονας** (ο).
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *-βράχιο* < *βραχίων*, ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ antibrachium].

Αντίγκουα και Μπαρμπούντα (η) (αγγλ Antigua and Barbuda) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών κοντά στις Β ακτές τής Ν. Αμερικής, με πρωτεύουσα τον Άγιο Ιωάννη, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ Η ονομ. Antigua (αγγλ) ανάγεται στο θηλ. τού ισπ. επιθ antiguo «παλιός, αρχαίος», που δόθηκε στο νησί από τον Κολόμβο το 1493 εξαιτίας ομώνυμου ναού στη Σεβίλλη]

αντιγνωμία (η) [1766] {αντιγνωμιών} η ύπαρξη αντικρουόμενων γνωμών και απόψεων σε ένα θέμα ΣΥΝ διχογνωμία, διαφωνία ΑΝΤ συμφωνία. — **αντιγνωμώ** ρ. [μτγν.] {-είς . }.

Αντιγόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Οιδίποδα, γνωστή από την ομώνυμη τραγωδία τού Σοφοκλή **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν., θηλ τού αρσ *Ἀντίγονος* (βλ.λ.)].

αντιγόνο (το) ΒΙΟΛ ουσία πρωτεϊνικής συνήθ φύσεως, που, όταν εισέλθει στον οργανισμό, προκαλεί τον σχηματισμό αντισωμάτων, τα οποία επιφέρουν ανοσία — **αντιγονικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *αντί-* + *-γόνο* < *γόνος*, < γαλλ. antigène (όπου β' συνθ. είναι η λ *γένος*)]

Αντίγονος (ο) **1.** όνομα αρχαίων Μακεδόνων βασιλέων **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἀντι-* + *γόνος*].

αντιγραμματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ (για φράσεις, προτάσεις κ.λπ) αυτός που παραβιάζει τους κανόνες τής γλώσσας, καταλήγοντας σε δομές που δεν είναι γραμματικώς αποδεκτές, δεν είναι ορθές (βλ κ. λ. *γραμματικός*): *η πρόταση «μαθητής ο έλυσε άσκησή του» είναι ~ στα Ελληνικά* ΑΝΤ γραμματικός. — **αντιγραμματικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. ungrammatical, που πλάστηκε το 1957 από τον Αμερικανό γλωσσολόγο N. Chomsky].

αντιγραφέας (ο/η) {(θηλ. αντιγραφ-έως) | -είς, -έων} **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την αντιγραφή (χειρογράφων, εγγράφων κ.λπ.): *τα κείμενα τής κλασικής γραμματείας που σώζονται τα οφείλουμε στους ~ των μοναστηριών τού Μεσαίωνα* **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ καλλιτέχνης που αντιγράφει έργα τέχνης συνήθ. διάσημων καλλιτεχνών **3.** (κακόσ.) πρόσωπο που αντιγράφει έργα άλλων δημιουργών και τα παρουσιάζει ως δικά του.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντιγραφεύς* < *ἀντιγράφω*]

αντιγραφή (η) **1.** (α) η ακριβής μεταφορά ενός κειμένου από βιβλίο, έγγραφο, χειρόγραφο κ.λπ. σε άλλο (β) ΠΛΗΡΟΦ η δημιουργία πιστού αντιγράφου ενός πρωτοτύπου **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ η πιστή μίμηση και απόδοση ενός έργου τέχνης· (συνεκδ.) το προϊόν τής αντιγραφής *αυτός ο πίνακας δεν είναι γνήσιος, είναι ~* **3.** (γενικότ.) η παράνομη χρήση και οικειοποίηση τής πνευματικής ιδιοκτησίας ΣΥΝ λογοκλοπή **4.** (σε γραπτή εξέταση) η αθέμιτη πράξη εξεταζομένου να μεταφέρει στο γραπτό του απάντηση ή τμήμα απάντησης που βλέπει κρυφά από αλλού (βιβλίο, σημειώσεις, γραπτό άλλου εξεταζομένου): *ο επιτηρητής τον έπιασε να κάνει ~ και του μηδένισε το γραπτό* **5.** ΒΙΟΛ η αυτοαναπαραγωγή τού D.N A. (βλ.λ.) ΣΥΝ αναδιπλασιασμός.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀντιγράφω*. Η σημ 5 αποτελεί απόδ. τού αγγλ replication]

αντιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιγραφή **2.** ***αντιγραφικά*** (τα) η αμοιβή για την αντιγραφή.

αντίγραφο (το) [αρχ.] {αντιγράφ-ου | -ων} **1.** (α) έγγραφο που περιλαμβάνει το περιεχόμενο πρωτότυπου εγγράφου. *υποβάλλω την αίτηση σε τρία ~* ‖ *βγάζω φωτοτυπημένα ~* (β) (ειδικότ.) έγγραφο που εκδίδεται από αρμόδιο πρόσωπο, στο οποίο αναγράφεται πιστά το περιεχόμενο τού πρωτοτύπου και έχει ισότιμη ισχύ με αυτό *επικυρωμένο / ακριβές ~* ‖ *~ συμβολαίου* **2.** (μτφ. για πρόσ) αυτός που έχει μεγάλη ομοιότητα με κάποιον άλλο: *όλοι λένε πως η Μαρία είναι πιστό ~ τής μητέρας της* **3.** (α) (στην τέχνη) κάθε πιστή απομίμηση πρωτότυπου έργου: *είχε ένα ~ τής «Γκουέρνικα» τού Πικάσσο* (β) κασέτα

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α' συνθετικό*

αντι-αιμοπεταλιακός, -ή, -ό	**αντι-αποικιακός**, -ή, ό	**αντι-βενιζελικός**, -ή, -ό	**αντι-διεγερτικός**, -ή, -ό	**αντι-εκπαιδευτικός**, -ή, -ό
αντι-αιμορραγικός, -ή, -ό	**αντι-αποικιοκρατικός**, -ή, -ό	**αντι-βηχικός**, -ή, -ό	**αντι-δικτατορικός**, -ή, -ό	**αντι-εμετικός**, -ή, -ό
αντι-ακαδημαϊκός, -ή, -ό	**αντι-αρθριτικός**, -ή, -ό	**αντι-γριπικός**, -ή, -ό	**αντι-δογματικός**, -ή, -ό	**αντι-εοκικός**, -ή, -ό
αντι-ακαδημαϊσμός (ο)	**αντι-αριστερός**, -ή, -ό	**αντι-δεξιός**, -ά, -ό	**αντι-δορυφορικός**, -ή, -ό	**αντι-επιδημικός**, -ή, -ό
αντι-αλκοολικός, -ή, -ό	**αντι-αρρυθμικός**, -η, -ό	**αντι-δημαγωγικός**, -ή, -ό	**αντι-εβραϊκός**, -ή, -ό	**αντι-επιληπτικός**, -ή, -ό
αντι-αλλεργικός, -ή, -ό	**αντι-αυταρχικός**, -ή, -ό	**αντι-διαβητικός**, -ή, -ό	**αντι-εθνικιστικός**, -ή, -ό	
αντι-αμοιβαδικός, -ή, -ό	**αντι-βακτηριδιακός**, -ή, -ό	**αντι-διαρρηκτικός**, -ή, -ό	**αντ(ι)-εκκλησιαστικός**, -ή, -ό	

ήχου / εικόνας, σιντί κ.ά. των οποίων το περιεχόμενο αποτελεί πιστή μεταφορά τού περιεχομένου άλλης κασέτας, σιντί κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόγραφο.*

αντιγράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {αντέγραψα, αντιγράφτηκα (λόγ. αντεγράφην, -ης, -η ..., μτχ. αντιγραφείς, -είσα, -έν), -μμένος (λόγ. αντιγεγραμμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω αντιγραφή, μεταφέρω με ακρίβεια από το πρωτότυπο ένα γραπτό κείμενο ή σχέδιο: *αντιγράψτε τις ασκήσεις από τον πίνακα* **2.** απομιμούμαι (κυρ. καλλιτεχνικό έργο) ΣΥΝ (καθημ.) ξεσηκώνω **3.** μιμούμαι (κάποιον/κάτι): *αντιγράφει τον φίλο του σε όλα του τα φερσίματα* **4.** δημιουργώ αντίγραφο πρωτότυπου έργου με μηχανικά μέσα, π.χ. βιντεοκασέτας, σιντί, κασέτας ήχου κ.ά. ♦ **5.** (αμετβ.) κάνω αντιγραφή (βλ. λ., σημ. 4): *τον έπιασα ν' αντιγράφει από τον πλαϊνό του.*

αντιδάνειο (το) {αντιδανεί-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ το στοιχείο (συνήθ. λέξη) μιας γλώσσας που, αφού εισαχθεί ως δάνειο σε άλλη γλώσσα και προσαρμοστεί φωνολογικά και μορφολογικά στο σύστημά της, επιστρέφει συνήθως αλλοιωμένο στη γλώσσα από την οποία ξεκίνησε π.χ. *καλέμι* < τουρκ. kalem < αραβ. kalam < ελλην. *κάλαμος*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Rückwanderer]

> **αντιδάνεια (αντιδάνειες λέξεις).** Κάθε γλώσσα δανείζεται από άλλες γλώσσες λέξεις που χρειάζεται, για να δηλώσει νέες έννοιες (από τον πολιτισμό, την επιστήμη, την τεχνολογία, την καθημερινή ζωή κ.λπ.). Οι λέξεις αυτές λέγονται **δάνειες λέξεις** ή **δάνεια**· πβ. παλαιότερα δάνεια τής Ελληνικής (λατ. *γάτα, άσπρος, πόμολο, βέργα*· βεν. *αναμπουμπούλα*· γενουατ. *κάβος*· τουρκ. *τζάκι, μπακάλης* αλβ. *καλαμπόκι*· σλαβ. *βρικόλακας* αραβ. *κεχριμπάρι* κ.ά.) και νεότερα δάνεια τής Ελληνικής (γαλλ. *γραβάτα, ρόλος, κοντρόλ* αγγλ. *μπαρ, σούπερ-μάρκετ, τσεκ* γερμ. [μέσω ιταλικής] *μπίρα, τάλιρο* κ.ά.) Κοντά στα δάνεια υπάρχουν –ιδίως για γλώσσες όπως η Ελληνική, που κατεξοχήν δάνεισε πάρα πολλές λέξεις σε άλλες γλώσσες– και τα **αντιδάνεια** δάνεια λ.χ. τής Ελληνικής από ξένες γλώσσες που και αυτές τα έχουν πάρει παλιότερα από την Ελληνική. Πρόκειται για «φαινομενικά δάνεια», αφού οι γλώσσες που δανείζουν τις δεδομένες λέξεις τις έχουν οι ίδιες αντι-δανειστεί από τη γλώσσα στην οποία φαίνονται ως δάνεια. Οι Γερμανοί αποκαλούν τέτοια δάνεια «Rückwanderer», περιπλανώμενες λέξεις που επιστρέφουν στον τόπο τους! Παραδείγματα αντιδανείων λέξεων τής Ελληνικής: **γαζία** < βενετσ. gazia < ιταλ. cacia < ελλ. *ἀκακία* **σπάλα** < ιταλ. spalla < λατ. spatula < ελλ. *σπάθη* **τσαμπούνα** (είδος αυλού) < ιταλ. zampogna < λατ. symphonia < ελλ. *συμφωνία* **βάρκα** < λατ. barca < *λατ. *barica < ελλ. *βᾶρις* **άρια** < ιταλ. aria < λατ. aerius < ελλ. *ἀήρ* **φιστίκι** < τουρκ. fistık < ελλ. *πιστάκιον*, υποκορ. τού *πιστάκη* (από περσ. pistah) **καναπές** < γαλλ. canapé < λατ. conopeum < ελλ. *κωνωπεῖον* (ανάκλιντρο με κουνουπιέρα) **αφιόνι** < τουρκ. afyon < ελλ. *ὄπιον*· **καμπούρης** < τουρκ. kambur < ελλ. *καμπύλος*· **πέναλτι** < μεσ. λατ. poenalitas < λατ. poenalis < ελλ. *ποινή* **κάμαρα** < λατ. camara < ελλ. *καμάρα* **γάντζος** < βενετσ. ganzo < ελλ. *γαμψός* **ελιξήριο** < αραβ. el iksir < ελλ. *ξηρίον* «σκόνη για πληγές»· **τσόκαρο** < ιταλ. zoccolo, υποκορ. τού zocco < ελλ. *σόκχος*· **αντιλόπη** < γαλλ. antilope < αγγλ. antelope < μεσ. λατ. antalopus < μεσν. ελλ. *ἀνθόλοψ* «μυθικό τέρας που περιγράφει ο Ευστάθιος Αντιοχείας» († 337) **διαμάντι** < ιταλ. diamante < λατ. diamas < ελλ. *ἀδάμας* **δράμι** < μεσν. δράμιον < αραβ. dirhem < ελλ. *δραχμίον*, υποκορ. τού *δραχμή* **παλάβρα** < ισπανοεβρ. paravra < λατ. parabola < ελλ. *παραβολή*· **φυντάνι** < τουρκ. fidan < ελλ. *φυτάνη (η)* κ.ά.

αντιδεοντολογικός, -ή, -ό αυτός που παραβιάζει τη δεοντολογία — **αντιδεοντολογικά** επίρρ.

αντιδήμαρχος (ο/η) [1891] {αντιδημάρχ-ου | -ων, -ους} μέλος δημοτικού συμβουλίου, δεύτερο στην ιεραρχία μετά τον δήμαρχο, που έχει επιφορτιστεί με συγκεκριμένο τομέα ευθυνών (π.χ. τα πολιτιστικά)

αντιδημοτικός, -ή, -ό [1826] αυτός που δεν είναι αρεστός στον λαό, μη δημοφιλής ΣΥΝ αντιλαϊκός ΑΝΤ λαοφιλής, δημοφιλής. — **αντιδημοτικά** επίρρ., **αντιδημοτικότητα** (η) [1855]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. impopulaire].

αντίδι (το) {αντιδ-ιού | -ιών} εδώδιμο λαχανικό που τρώγεται ως σαλατικό ή και μαγειρεμένο
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀντίδιον* / *ἀντίβιον* / *ἐντύβιον* < *ἴντυβον* < λατ. intubus «είδος λαχανικού»]

αντιδιαβρωτικός, -ή, -ό αυτός που δεν επιτρέπει τη διάβρωση: «*~ έργα στις λεκάνες απορροής των χειμάρρων*» (εφημ.) || *~ ουσία.*

αντιδιαδήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδήλωση που γίνεται ως αντίδραση σε άλλη διαδήλωση, η οποία πραγματοποιείται την ίδια στιγμή. — **αντιδιαδηλωτής** (ο) [1888], **αντιδιαδηλώτρια** (η), **αντιδιαδηλώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-manifestation]

αντιδιαστέλλω ρ. μετβ. [μτγν.] {αντι-διέστειλα, -διαστάλθηκα (λόγ. -διεστάλην, -ης, -η...), -διεσταλμένος} αντιπαραθέτω (κάτι προς κάτι διαφορετικό, ανόμοιο), για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά· *ο υπουργός αντιδιέστειλε την πολιτική του προς αυτήν τού προκατόχου του* || *η άμιλλα αντιδιαστέλλεται σαφώς από τον ανταγωνισμό* ΣΥΝ ξεχωρίζω, διαχωρίζω, διακρίνω ΑΝΤ ταυτίζω. — **αντιδιασταλτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **αντιδιασταλτικά** επίρρ.

αντιδιαστολή (η) [μτγν.] η αντιπαράθεση στοιχείου προς ένα άλλο, για να τονιστεί η μεταξύ τους διαφορά: *η συζήτηση είχε ως θέμα τον ρόλο τής πολιτικοποίησης κατ' ~ προς τον κομματισμό* ΣΥΝ διαχωρισμός, διαφοροποίηση ΑΝΤ. ταύτιση.

αντιδικία (η) [μτγν.] {αντιδικιών} **1.** η εμπλοκή σε δικαστικό αγώνα (με κάποιον), η διεξαγωγή δίκης με αντιπαράθεση των διαδίκων **2.** (κατ' επέκτ.) η έριδα, η έντονη διαφωνία: *το συνέδριο δεν είχε ομαλή εξέλιξη εξαιτίας τής ~ μεταξύ μερικών συνέδρων* ΣΥΝ διχογνωμία, φιλονικία, διαμάχη.

αντίδικος, -η/-ος, -ο [αρχ.] {αντιδίκ-ου | -ων, -ους} ο αντίπαλος σε δίκη, καθένας από τους δύο διαδίκους.

αντιδικώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αντιδικείς ... | αντιδίκησα} φιλονικώ έντονα (με κάποιον), εναντιώνομαι (σε κάποιον)· *μην αντιδικείς μαζί του δεν πρόκειται να βρεις το δίκιο σου* ΣΥΝ διαφωνώ, τσακώνομαι, διαπληκτίζομαι, καβγαδίζω.

αντίδοτο (το) {αντιδότ-ου | -ων} **1.** ΦΑΡΜ το φάρμακο που εξουδετερώνει τη δράση δηλητηρίου ή άλλης βλαβερής ουσίας που εισέρχεται στον οργανισμό **2.** (μτφ.) το μέσο για την αντιμετώπιση προβληματικής κατάστασης: *οι περιορισμοί στην κυκλοφορία των αυτοκινήτων θα λειτουργήσουν ως ~ στην αύξηση τής ατμοσφαιρικής ρύπανσης.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀντίδοτον* (ενν. *φάρμακον*), ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἀντίδοτος* < αρχ. *ἀντιδίδωμι* «ανταποδίδω, ανταλλάσσω»].

αντίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (γενικά) η δράση ή η ενέργεια που πραγματοποιείται για την εξουδετέρωση άλλης δράσης ή ενέργειας: *έντονη ~* || *δράση και ~* **2.** η αρνητική στάση, η αρνητική συμπεριφορά: *κάθε του πρόταση αντιμετώπιζε την έντονη ~ των συναδέλφων του* || *προκαλώ ποικίλες / έντονες ~* ΦΡ ***από αντίδραση*** για τη δήλωση αντιθέσεως, μόνο και μόνο για να εκδηλωθεί αντίθεση: *Από αντίδραση διαφωνεί μαζί σου! Στην πραγματικότητα, δεν έχει να προτείνει κάτι καλύτερο!* **3.** ΠΟΛΙΤ (κακόσ.) το σύνολο των δυνάμεων μιας κοινωνίας που αντιτίθενται σε κάθε πολιτική ή κοινωνική αλλαγή και ενδεχομένως ευνοούν την οπισθοδρόμηση: *οι δυνάμεις τής ~* || *η μαύρη ~* (ο φασισμός) **4.** ΦΥΣ δύναμη που είναι ίση σε μέτρο, αλλά αντίθετη ως προς τη φορά σε κάποια άλλη δύναμη (δράση) **5.** (μτφ.) οτιδήποτε έρχεται ως απάντηση σε επίδραση, σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα: *η στροφή τού εκλογικού σώματος προς τα μικρότερα κόμματα χαρακτηρίστηκε υγιής ~* || *η ~ του ήταν χλιαρή* || *παγερή / βίαιη ~* || (ειδικότ. ΙΑΤΡ) *αγχώδης / νευρωσική ~* **6.** (επιστημ.) (α) (γενικά) κάθε φαινόμενο που προκαλείται από την επίδραση ενός σώματος σε ένα άλλο ή μιας δύναμης σε μια άλλη (β) ***(χημική) αντίδραση*** η αμοιβαία επίδραση μεταξύ ουσιών, η οποία οδηγεί στην παραγωγή νέας ή νέων ουσιών με διαφορετικές χημικές ιδιότητες (γ) ***αμφίδρομη (χημική) αντίδραση*** βλ. λ. *αμφίδρομος* (δ) ***αλυσιδωτή αντίδραση*** βλ. λ. *αλυσιδωτός*, (σημ. 2) (ε) ***πυρηνική αντίδραση*** φαινόμενο κατά το οποίο σημειώνονται μεταβολές στους πυρήνες των ατόμων των στοιχείων, με αποτέλεσμα τον σχηματισμό νέων πυρήνων **7.** ΦΥΣΙΟΛ κάθε εκδήλωση ή ενέργεια τού οργανισμού, που έρχεται ως επακόλουθο συγκεκριμένου ερεθίσματος: *η ~ τού οργανισμού στο φάρμακο.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίδρασις* < αρχ. *ἀντιδρῶ*. Ο επιστημ. όρος είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. réaction]

αντιδραστήρας (ο) ΧΗΜ-ΤΕΧΝΟΛ η διάταξη, συνήθ. απλό δοχείο ή δοχείο ειδικής κατασκευής, μέσα στο οποίο πραγματοποιείται χημική ή πυρηνική αντίδραση για πειραματικούς ή βιομηχανικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. reactor].

αντιδραστήριο (το) [1842] {αντιδραστηρί-ου | -ων} ΧΗΜ κάθε ουσία που συμμετέχει σε μια χημική αντίδραση

αντιδραστικός, -ή, -ό [1812] **1.** αυτός που συνηθίζει να εναντιώνεται, να κρατά αρνητική στάση: *είναι ~ άτομο· ό,τι και να του πεις διαφωνεί* **2.** ΠΟΛΙΤ αυτός που αντιτίθεται σε κάθε καινοτομία, ο πολέμιος των κοινωνικών και πολιτικών αλλαγών: *~ πολιτική / επιλογές* ΣΥΝ συντηρητικός, οπισθοδρομικός ΑΝΤ προοδευτικός, πρωτοποριακός, ριζοσπαστικός. — **αντιδραστικά** επίρρ.

αντιδρώ ρ. αμετβ. {αντιδράς ... | αντέδρασα} **1.** (+σε / κατά / εναντίον) ενεργώ αντίθετα ή εκδηλώνω την αντίθεσή μου, τηρώ αρνητική στάση: *αντέδρασε στην υπόδειξη που του έκανε ο προϊστάμενός του* || *το σωματείο μας δεν πρόκειται να δεχθεί τα νέα φορολογικά μέτρα· θα αντιδράσει* || *~ έντονα* ΣΥΝ εναντιώνομαι, αντιτίθεμαι ΑΝΤ συμπράττω, συμφωνώ **2.** (+σε) εκδηλώνω θετική ή αρνητική συμπεριφορά ως απάντηση σε εξωτερικό ή εσωτερικό ερέθισμα (ενέργεια, πληροφορία κ.λπ.): *πώς αντέδρασε όταν άκουσε το νέο,* || *στα αναπάντεχα νέα αντέδρασα βάζοντας τα γέλια* **3.** ΧΗΜ (για χημικά στοιχεία ή ενώσεις) συμμετέχω σε χημική αντίδραση: *το χλώριο αντιδρά με το νάτριο και παράγεται το χλωριούχο νάτριο* **4.** ΦΥΣΙΟΛ εκδηλώνω αντίδραση, απαντώ σε συγκεκριμένο ερέθισμα: *ο οργανισμός του δεν αντιδρά πλέον*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντιδρῶ*, αρχική σημ. «ενεργώ εναντίον κάποιου», < *ἀντι-* + *δρῶ (-άω)*. Η σημ. «ανταποκρίνομαι σε εξωτερικό ερέθισμα» είναι απόδ. τού γαλλ. réagir]

αντιδυτικός, -ή, -ό αυτός που είναι αντίθετος προς τη Δύση (βλ.λ.) (την πολιτική, την πρακτική, την ιδεολογία της) ή τους δυτικούς: *~ πολιτική / στάση / συνθήματα* ΑΝΤ φιλοδυτικός

αντίδωρο κ. (λαϊκ.) [μεσν.] **αντίδερο** (το) ΕΚΚΛΗΣ το μικρό τεμάχιο άρτου που μοιράζει ο ιερέας στους εκκλησιαζομένους στο τέλος τής Θείας Λειτουργίας αντί των θείων δώρων
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίδωρον* «δώρο που δόθηκε ως ανταπόδοση» < αρχ. *ἀντιδωροῦμαι* (υποχωρητ.) «ανταποδίδω το δώρο» < *ἀντι-* + *δωροῦμαι*. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.]

αντιεισαγγελέας (ο/η) → αντεισαγγελέας

αντιελληνικός, -ή, -ό → ανθελληνικός

αντιένζυμο (το) {αντιενζύμ-ου | -ων} ΒΙΟΛ-ΧΗΜ ουσία που εξουδετερώνει τη δράση των ενζύμων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antienzyme]

αντιεπιστημονικός, -ή, -ό → αντεπιστημονικός

αντ(ι)ευρωπαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι αντίθετος με οτιδήπο-

τε έχει σχέση με την Ευρώπη· ~ *στάση* / *μένος* / *κήρυγμα* ΑΝΤ φιλοευρωπαϊκός **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι αντίθετος με την Ευρωπαϊκή Ένωση ή την πολιτική της: ~ *πολιτική* / *δημοσίευμα* ΑΝΤ φιλοευρωπαϊκός. — **αντιευρωπαϊκά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. anti-European Βλ κ. *ευρωσκεπτικισμός*].

αντ(ι)ευρωπαϊστής (ο), **αντ(ι)ευρωπαΐστρια** (η) {αντ(ι)ευρωπαϊστριών} πρόσωπο που εναντιώνεται στην Ευρώπη ως πολιτικό ή/και πολιτιστικό χώρο, που είναι αντίθετος στην ιδέα τού ευρωπαϊσμού ΑΝΤ ευρωπαϊστής — **αντ(ι)ευρωπαϊσμός** (ο).

αντιζηλία (η) [μτγν.] {αντιζηλιών} (κακόσ.) **1.** ο μονομερής ή αμοιβαίος ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων που επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό *συχνά υπάρχει ~ μεταξύ των καλών μαθητών* ΣΥΝ αντιπαλότητα **2.** το αίσθημα ζήλιας που δημιουργείται μεταξύ προσώπων που βρίσκονται σε σχέση ανταγωνισμού. *η ~ κατέστρεψε τη φιλία τους.*

αντίζηλος (ο/η) {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ -ήλους} **1.** πρόσωπο που βρίσκεται σε ανταγωνιστική σχέση με άλλο, επιδιώκοντας τον ίδιο σκοπό ΣΥΝ. αντίπαλος, ανταγωνιστής **2.** (ειδικότ.) ο ερωτικός αντίζηλος ΣΥΝ αντεραστής.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *άντι-* + *ζῆλος*]

αντιζυγία (η) {αντιζυγιών} ΣΤΡΑΤ η παράταξη σε αντιμέτωπους ζυγούς
[ΕΤΥΜ μτγν, αρχική σημ. «ισοδυναμία». < *άντίζυγος* «αντίστοιχος, ισοβαρής» < *άντι-* + *ζυγός*].

αντιζυγίζω κ. **αντιζυγιάζω** ρ. μετβ. {αντιζύγισα} αντισταθμίζω. — **αντιζύγιασμα** (το).

αντιζύγιο (το) {αντιζυγί-ου | -ων} το αντίβαρο (βλ.λ., σημ. 1) Επίσης **αντιζύγι**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-poids]

αντιήρωας (ο) {αντιηρώων} η κεντρική φυσιογνωμία τού αντιμυθιστορήματος (βλ λ.), αντίποδας τού ήρωα τού κλασικού μυθιστορήματος (αλλά και τού θεατρικού ή κινηματογραφικού έργου), αμφισβητίας, ανικανοποίητος, απογοητευμένος, οργισμένος κυρ. με την κατεστημένη ηθική σε όλες της τις εκφράσεις· από τους σημαντικότερους αντιήρωες είναι ο Τζίμι Πόρτερ τού περίφημου έργου τού Τζωρτζ Όσμπορν «Οργισμένο είδωλο» (1956) (πβ λ. *αντιστάρ*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < γαλλ. antihéros]

αντιηρωικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν ευνοεί τον ηρωισμό ή την ανάδειξη ηρώων: ~ *εποχή* **2.** αυτός που έχει χαρακτηριστικά αντίθετα προς αυτά τού ήρωα (π χ. στερείται γενναιότητας, ευγενούς φρονήματος).

αντιθεατρικός, -ή, -ό αυτός που δεν συμφωνεί με τους κανόνες τής θεατρικής τέχνης (ειδικότ. για έργα) αυτός που δεν προσφέρεται για να γίνει θεατρικό έργο, που δεν μπορεί να σκηνοθετηθεί ως θεατρική παράσταση: *το έργο ήταν τελείως ~ στηριζόταν σ' ένα κείμενο γραμμένο για να διαβάζεται, όχι να παίζεται* — **αντιθεατρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < γαλλ. antithéâtral]

αντίθεος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αρνείται την ύπαρξη Θεού ή πράττει ενάντια στη βούληση τού Θεού ΣΥΝ άθεος, ασεβής ΑΝΤ θεοσεβούμενος, ευσεβής, πιστός **2.** ***αντίθεος*** (ο) ο Διάβολος, ο Σατανάς ΣΥΝ δαίμονας, Εωσφόρος

αντίθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η έλλειψη συμφωνίας ή ομοφωνίας, η διάσταση ~ *απόψεων* ΣΥΝ διαφωνία, ασυμφωνία, αντιπαράθεση, διαφορά **2.** (ειδικότ.) η σχέση μεταξύ δύο εννοιών ή κρίσεων που αποκλείουν η μία την άλλη **3.** η παρουσία διαφορετικών στοιχείων από κοινού, με τρόπο ώστε να τονίζονται οι διαφορές τους, τα διαφορετικά τους χαρακτηριστικά: ~ *χρωμάτων* ΣΥΝ κοντράστ· ΦΡ ***σε αντίθεση με / (λόγ) εν αντιθέσει προς*** (σε σύγκριση) κατ' αντιδιαστολή προς: *η ζωή στην ύπαιθρο ~ τη ζωή στην πόλη* **4.** ΡΗΤΟΡ-ΦΙΛΟΛ σχήμα λόγου κατά το οποίο αντίθετες λέξεις ή έννοιες παρατίθενται, για να δημιουργήσουν εντύπωση, λ.χ. *«εφημερίδες, αι οποίαι εσύσταινον (το βιβλίο) ως ευφυέστατον λίαν κακόηθες, χαριτόβρυτον, βορβορώδες, , θελκτικότατον, αηδές .»* (Εμμ. Ροΐδης).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίθεσις* < *ἀντιτίθημι* < *ἀντι-* + *τίθημι* «θέτω» Η φρ. *εν αντιθέσει με* / *προς* αποδίδει το γαλλ au contraire de].

αντίθετα επίρρ. **1.** με τον αντίθετο τρόπο: *πράττει ~ απ' ό,τι του λένε* **2.** για την έκφραση αντιδιαστολής, αντιπαράθεσης· *εκείνος με κορόιδεψε, ~ εγώ υπήρξα απολύτως ειλικρινής απέναντί του* **3.** για την έκφραση αντίθεσης, άρνησης, για να δηλωθεί ότι ισχύει το αντίθετο από αυτό που μόλις ελέχθη: *-Μήπως τους κακομεταχειρίστηκες; -Αντίθετα, τους φέρθηκα με τον καλύτερο τρόπο!* ΣΥΝ κάθε άλλο. Επίσης (λόγ.) **αντιθέτως** [μτγν.].

αντιθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντίθεση **2.** ΓΛΩΣΣ ***αντιθετικός σύνδεσμος*** ο σύνδεσμος που συνδέει όρους (λέξεις, προτάσεις κ.λπ.) σε σχέση αντίθεσης: *αντιθετικοί σύνδεσμοι τής Ελληνικής είναι οι «αλλά», «όμως», «ωστόσο», «μα» κ λπ.*

αντίθετο (το) [αρχ] {αντιθέτ-ου | -ων} **1.** καθετί που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης προς κάτι άλλο *ο Τάκης είναι το ~ τού Θάνου: ευγενής ο ένας, αγενής ο άλλος* || *η τωρινή κυβέρνηση ακολουθεί την άκρως ~ πολιτική από την προηγούμενη* || *ποτέ δεν υποστήριξα την αυστηρότητα το ~ μάλιστα πάντα έλεγα ότι πρέπει να είμαστε επιεικείς* **2.** (ειδικότ) ΓΛΩΣΣ. έννοια ή λέξη που βρίσκεται σε σχέση αντίθεσης με άλλη: *το ~ τού καλού είναι το κακό* || *το ~ τού «φεύγω» είναι το «έρχομαι»* ΣΥΝ αντώνυμο ΑΝΤ συνώνυμο.

αντίθετος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε αντίθεση (με κάποιον/κάτι άλλο): ~ *αποτέλεσμα* / *πλευρά* / *χρώμα* || *αυτό είναι τελείως ~ από τις αρχές μου* / *με όσα έχουμε συμφωνήσει* / *από όσα έχουμε πει* ΣΥΝ ασύμφωνος **2.** ***αντίθετο*** (το) βλ.λ **3.** (για πρόσ) αυτός που διαφωνεί, που έχει διαφορετική άποψη *ο υπουργός ήταν αντίθετος στις τελευταίες επιλογές τής κυβέρνησης και παραιτήθηκε* ΣΥΝ ενάντιος **4.** αυτός που βρίσκεται σε αντίστροφη κατεύθυνση, που έχει αντίρροπη φορά: ~ *πορεία* / *κατεύθυνση* ΣΥΝ αντίστροφος **5.** ΜΑΘ ***αντίθετοι αριθμοί*** δύο αριθμοί οι οποίοι έχουν άθροισμα το 0.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀντιτίθημι* < *ἀντι-* + *τίθημι* «θέτω» (βλ. λ. *θέτω, τίθεμαι*)].

αντιθέτω ρ. μετβ {αντέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ αντιτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ παρατ αντετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ αντιτέθηκα (λόγ. αντετέθην, -ης, -η., , μτχ. αντιτεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ αντιτεθειμένος} **1.** (σπάν) θέτω (κάτι) απέναντι ή εναντίον άλλου, αντιτάσσω **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***αντιτίθεμαι***) εκφράζω την αντίθεσή μου (σε κάτι): *οι κάτοικοι αντιτίθενται στο σχέδιο κατασκευής εργοστασίου στην περιοχή τους* ΣΥΝ εναντιώνομαι, αντιτάσσομαι, αντιδρώ ΑΝΤ συμφωνώ, επικροτώ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντιτίθημι* «τοποθετώ απέναντι, αντιπαραθέτω» < *ἀντι-* + *τίθημι* «θέτω»]

αντίθρησκος, -η, -ο [1832] αυτός που στρέφεται εναντίον τής θρησκείας (γενικά) ή μιας συγκεκριμένης θρησκείας

αντιιός (ο) ΠΛΗΡΟΦ πρόγραμμα το οποίο σχεδιάστηκε και χρησιμοποιείται διορθωτικά για την απομάκρυνση των ιών από λογισμικό, αρχεία και δίσκους (βλ. λ. *ιός*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ antivirus (νόθο σύνθ)]

αντιισταμινικός, -ή, -ό ΦΑΡΜ. **1.** αυτός που λειτουργεί ανασταλτικά στις επιδράσεις τής ισταμίνης (βλ λ.) **2.** ***αντιισταμινικό*** κ (καθημ.) ***αντισταμινικό*** (το) φάρμακο για την πρόληψη αλλεργιών, ενίοτε και για την καταπολέμηση τής ναυτίας και τής αϋπνίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ antihistaminic].

αντίκα (η) {αντικών} παλαιό (αλλά όχι αρχαίο) αντικείμενο με καλλιτεχνική ή και εμπορική αξία (έπιπλο, διακοσμητικό αντικείμενο, αυτοκίνητο κ.ά.) *αυτό το έπιπλο είναι ~ είναι εποχής Λουδοβίκου 16ου·* ΦΡ ***ράλι-αντίκα*** αγώνας ταχύτητας παλαιών αυτοκινήτων.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. antica, θηλ. τού επιθ. antico «παλαιός» < λατ antiquus «αρχαίος»]

> **Πώς προφέρεται το *αντίκα*;** Το **αντίκα** ανήκει στα νεότερα δάνεια τής Ελληνικής, που δίνουν ακόμη στον ομιλητή την αίσθηση τής ξενικής προέλευσης Γι' αυτό και το *-ντ-* που υπάρχει μέσα στη λέξη, προφέρεται ξενικά και κατ' εξαίρεση ως *ν-τ* (= -nt-) και όχι κανονικά ως -nd- (πβ *αντίβαρο, αντωνυμία, έντιμος, οντότητα* κ.τ ό.): /antíka/ όχι /andíka/ ή /adíka/ Το ίδιο ισχύει, λιγότερο, και για λέξεις όπως **καντάδα, κόντρα, πουνέντες** κ.ά Οι λέξεις αυτές δηλ διατηρούν την αρχική (ξενική) προφορά τους.

αντικαθεστωτικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται σε ένα καθεστώς: ~ *συνθήματα* / *κινήματα* || (ως ουσ) *διώξεις αντικαθεστωτικών.*

αντικαθιστώ ρ. μετβ. {αντικαθιστάς, | αντι-κατέστησα, -καθίσταμαι, -καταστάθηκα, -κατεστημένος} **1.** τοποθετώ, χρησιμοποιώ (κάτι) στη θέση άλλου λόγω φθοράς, βλάβης, απώλειας κ.λπ.: *αποφάσισε ν' αντικαταστήσει την παλιά του βιβλιοθήκη με μια καινούργια μεγαλύτερη* || *έδωσε εντολή να αντικατασταθούν αμέσως τα μηχανήματα που παθαίνουν συχνά βλάβες* ΣΥΝ αλλάζω, ανταλλάσσω **2.** (για πρόσ) απαλλάσσω (κάποιον) από το καθήκον, τον ρόλο του ή καλύπτω την απουσία του είτε τοποθετώντας άλλον στη θέση του είτε αναλαμβάνοντας ο ίδιος το καθήκον, τον ρόλο του. *αντικατέστησε όλο το προσωπικό με ανθρώπους τής εμπιστοσύνης του* || *επειδή αρρώστησε, τον αντικατέστησα εγώ.* Επίσης (λαϊκ.) **αντικατασταίνω**
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντικαθίστημι* «τοποθετώ απέναντι, αποκαθιστώ, αναπληρώνω» < *ἀντι-* + *καθίστημι* «τοποθετώ, στήνω» Η σημερινή σημ. ήδη αρχ].

αντικαθρεφτίζω ρ μετβ. {αντικαθρέφτισ-α, -τηκα, -μένος} αντικατοπτρίζω (βλ.λ.) — **αντικαθρέφτισμα** (το)

αντικάμαρα (η) {χωρ. πληθ.} ο προθάλαμος· κυρ. στη ΦΡ ***κάνω αντικάμαρα*** κάνω παρασκηνιακές ενέργειες, κινούμαι στους προθαλάμους ανθρώπων τής εξουσίας και ρυθμίζω καταστάσεις, πβ λ. *λόμπι*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. anticamera, βλ. κ. *κάμαρα*].

αντικανονικός, -ή, -ό [1852] **1.** αυτός που ενεργεί ή συμβαίνει αντίθετα προς τους καθιερωμένους κανόνες ή κανονισμούς: *το ατύχημα οφείλεται σε ~ προσπέραση* || ~ *κόψιμο τής μπάλας με το χέρι* (στο ποδόσφαιρο) ΣΥΝ παράτυπος **2.** ΕΚΚΛΗΣ η πράξη (εκκλησιαστικού οργάνου) που γίνεται κατά παράβαση των Ιερών Κανόνων — **αντικανονικ-ά / -ώς** [1852] επίρρ., **αντικανονικότητα** (η) [1889].

αντικαρκινικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στην αναστολή και τη θεραπεία τού καρκίνου ή και στην πρόληψή του· ~ *φάρμακο* / *έρανος* / *εκστρατεία*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ anticancer].

αντικαταβολή (η) **1.** η καταβολή τής αξίας τού εμπορεύματος κατά τη στιγμή τής παραλαβής του: *θα σας ταχυδρομήσουμε το προϊόν που επιθυμείτε και θα το πληρώσετε με ~* || *επί ~* **2.** ΟΙΚΟΝ η αγορά ή πώληση χρηματιστηριακών αξιών με προθεσμία έναντι καταβολής ορισμένου ποσού ΣΥΝ εξαργύρωση — **αντικαταβάλλω** ρ. [μτγν]
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ remboursement].

αντικατασκοπία (η) {χωρ πληθ.} **1.** το σύνολο των μέτρων και των ενεργειών που αποβλέπουν στην καταπολέμηση τυχόν κατασκοπευτικής δραστηριότητας ξένων κρατών ΑΝΤ κατασκοπία **2.** (συνεκδ.) η κρατική υπηρεσία που έχει την παραπάνω αρμοδιότητα και ενδεχομένως διενεργεί κατασκοπία εις βάρος άλλων κρατών. — **αντικατάσκοπος** (ο/η), **αντικατασκοπικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-espionnage]

αντικαταστάθηκα ρ → αντικαθιστώ

αντικατασταίνω ρ. → αντικαθιστώ

αντικατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η τοποθέτηση

(προσώπου ή πράγματος) στη θέση άλλου. *ο διοικητής τού στρατοπέδου διέταξε την ~ των σκοπών* || *ο ηλεκτρολόγος συνέστησε την ~ των μικροφώνων* ΣΥΝ αλλαγή, αναπλήρωση, υποκατάσταση **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***χρονική αντικατάσταση*** η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου, συγκεκριμένου χρόνου. προσώπου. αριθμού, εγκλίσεως και φωνής, σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών χρόνων (β) ***εγκλιτική αντικατάσταση*** η τοποθέτηση ενός ρηματικού τύπου συγκεκριμένης έγκλισης, προσώπου. αριθμού. χρόνου και φωνής σε όλους τους αντίστοιχους τύπους των υπόλοιπων ρηματικών εγκλίσεων **3.** ΧΗΜ η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα άτομο στοιχείου ή μια ρίζα ένωσης αντικαθίστανται από άλλο άτομο ή ρίζα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντικατάστασις* < αρχ. *ἀντικαθίστημι* Οι επιστημ όροι είναι μεταφρ. δάνεια από γαλλ. substitution].

αντικαταστάτης (ο) [1838] {αντικαταστατών}, **αντικαταστάτρια** (η) {αντικαταστατριών} πρόσωπο που αντικαθιστά άλλο. αναπληρωτής *αν χρειαστεί να απουσιάσεις. οφείλεις να βρεις ~.*

αντικαταστατικός, -ή, -ό [1874] αυτός που αντιβαίνει στους κανόνες τού καταστατικού. *πολλά μέλη κατήγγειλαν τις τελευταίες ενέργειες τού προέδρου ως αντικαταστατικές*

αντικαταστατός, -ή. -ό [1837] αυτός που είναι δυνατόν να αντικατασταθεί ΑΝΤ αναντικατάστατος.

αντικατέστησα ρ ▸ αντικαθιστώ

αντικατοπτρίζω ρ. μετβ. [1865] {αντικατόπτρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αντανακλώ το φως σε λεία επιφάνεια σαν σε καθρέφτη *μέσα στη λίμνη αντικατοπτριζόταν η πανσέληνος* ΣΥΝ αντικαθρεφτίζω, αντιφεγγίζω **2.** (μτφ.) φανερώνω, δείχνω καθαρά: *η μορφή του αντικατοπτρίζει τον ψυχικό του κόσμο.*
[ΕΤΥΜ < *αντι- + κατοπτρίζω < κάτοπτρο,* απόδ. τού γαλλ. refléter].

αντικατοπτρισμός (ο) [1856] **1.** ΦΥΣ το φαινόμενο τής οπτικής απάτης που παρατηρείται συνήθ το καλοκαίρι πάνω από ερήμους ή ασφαλτοστρωμένους δρόμους και οφείλεται στην καμπύλωση των φωτεινών ακτίνων εξαιτίας τής διάθλασης σε στρώματα αέρα με διαφορετικό δείκτη διάθλασης **2.** η αντανάκλαση τού φωτός σε λεία επιφάνεια. το καθρέφτισμα ΣΥΝ κατοπτρισμός, αντικαθρέφτισμα.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. mirage]

αντίκειμαι ρ. αμετβ αποθ. [αρχ] (+ σε / προς) βρίσκομαι σε αντίθεση, αντιβαίνω προς (κάτι): *αυτό το νομοσχέδιο αντίκειται στο Σύνταγμα* || *η αλαζονική του συμπεριφορά σε όλους αντίκειται προς κάθε έννοια συναδελφικότητας και δημοκρατικού ήθους* ΣΥΝ αντιτίθεμαι. συγκρούομαι. έρχομαι σε αντίθεση, προσκρούω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κείμαι. αποθετικός.*

αντικειμενικός, -ή. -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με το αντικείμενο (βλ.λ)· ΦΡ ***αντικειμενικός σκοπός / στόχος*** ο κύριος, τελικός σκοπός: ~ *μιας διαφήμισης είναι να πείσει το αγοραστικό κοινό να προτιμήσει το προϊόν που προβάλλει* **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που αναφέρεται στο αντικείμενο τού ρήματος: *γενική ~* || *~ σύνθετο* (βλ. λ *σύνθετος*) • **3.** αυτός που αποδίδει πιστά την πραγματικότητα, που δεν περιλαμβάνει προσωπικά αισθήματα. κρίσεις ή σχόλια: ~ *έρευνα / περιγραφή / κριτική* ΣΥΝ ακριβής ΑΝΤ υποκειμενικός **4.** (για πρόσ) ανεπηρέαστος από προσωπικά αισθήματα ή προκαταλήψεις· ~ *κριτής / παρατηρητής* ΣΥΝ. αμερόληπτος. απροκατάληπτος ΑΝΤ προκατειλημμένος **5.** ΟΙΚΟΝ (α) ***αντικειμενική αξία*** η αξία τού τετραγωνικού μέτρου ακινήτου σε ορισμένη περιοχή. όπως ορίζεται από το Υπουργείο Οικονομικών (β) ***αντικειμενικά κριτήρια*** κριτήρια που λαμβάνονται υπ᾽ όψιν για τον καθορισμό τής φορολόγησης τού εισοδήματος των ελεύθερων επαγγελματιών ανεξαρτήτως τού εισοδήματος το οποίο δηλώνουν. — **αντικειμενικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, πβ. αγγλ. objective. γερμ objektiv]

αντικειμενικότητα (η) [1867] {χωρ πληθ.} η απουσία υποκειμενισμού κατά την περιγραφή τής πραγματικότητας, την εκφορά κρίσεων κ.λπ.· η στάση τού ανθρώπου απέναντι στα πράγματα, η οποία είναι απαλλαγμένη από προσωπικές προτιμήσεις, προκαταλήψεις κ.λπ.· η αμεροληψία. *προσπάθησα να κρίνω την ταινία με ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. objectivité].

αντικείμενο (το) {αντικειμέν-ου | -ων} **1.** καθετί άψυχο που ανήκει στον εξωτερικό κόσμο, δεν είναι ζωντανός οργανισμός και μπορεί να γίνει αντιληπτό με τις αισθήσεις μας: *αντικείμενα καθημερινής χρήσεως* || *το θύμα χτυπήθηκε στο κεφάλι με μεταλλικό ~* || *πολύτιμα ~* || *άγνωστης ταυτότητας ιπτάμενα ~* (συντομ Α.Τ.Ι.Α., βλ. λ. *άγνωστος*) ΣΥΝ πράγμα **2.** το θέμα (σκέψης, πνευματικής διεργασίας, λόγου, έργου): ~ *μελέτης / έρευνας / τής επιστήμης* **3.** αυτός προς τον οποίο εκδηλώνεται ένα συναίσθημα, μια ενέργεια (ενδεχομένως και το αίτιο που τα προκαλεί). *ο πρωθυπουργός έγινε ~ θερμών εκδηλώσεων των οπαδών του* || *το Κυπριακό αποτελεί χρόνια τώρα ~ ελληνοτουρκικής διαφοράς* || ~ *εκμετάλλευσης / παρεξηγήσεων / σχολίων / παραπόνων / διαπραγματεύσεων / θαυμασμού / τού πόθου* || *ερωτικό ~*· ΦΡ ***εξ αντικειμένου*** όπως επιβάλλουν τα πράγματα, εκ των πραγμάτων: *η εκπόνηση διατριβής είναι ~ δύσκολο εγχείρημα* **4.** ΓΛΩΣΣ (α) ο συντακτικός όρος τής πρότασης, στον οποίο μεταβαίνει η ενέργεια τού υποκειμένου τού ρήματος, το συμπλήρωμα τού ρήματος *στην πρόταση «η Χριστίνα αγαπά τον Στέφανο», ~ είναι «τον Στέφανο»* (β) ***άμεσο αντικείμενο*** βλ. λ *άμεσος* (γ) ***έμμεσο αντικείμενο*** βλ λ. *έμμεσος* (δ) ***εξωτερικό αντικείμενο*** βλ. λ. *εξωτερικός* (ε) ***εσωτερικό / σύστοιχο αντικείμενο*** βλ λ. *εσωτερικός*
[ΕΤΥΜ Ουδ. μτχ. τού αρχ. *ἀντίκειμαι* Η γραμματική σημ. «συμπλήρωμα τού ρήματος» αποδίδει το νεολατ objectum, ενώ η σημ. «πράγμα» μαρτυρείται από τον 19ο αι. ως απόδ. τού γαλλ. objet].

αντικειμενοποιώ ρ. μετβ. [1878] {αντικειμενοποιείς.. | αντικειμενοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} κάνω (κάτι) προσιτό και συγκεκριμένο. ώστε να υπόκειται σε έλεγχο, μελέτη, ανάλυση κ λπ

αντικέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *αρχαιοπώλης*· πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συλλογή και πώληση αντικών. που έχει γνώσεις ειδικού στο σχετικό αντικείμενο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. antiquaire < antique «αντίκα»]

αντικίνημα (το) {αντικινήμ-*ατος* | *-ατα, -άτων*} κίνημα (π χ. στρατιωτικό) που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο κίνημα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. countermovement]

αντικίνητρο (το) {αντικινήτρ-ου | -ων} οτιδήποτε (συνήθ. θεσμός) αποθαρρύνει την ανάπτυξη δραστηριότητας. *οι χαμηλές αμοιβές των γιατρών τού Ι.Κ.Α. λειτουργούν ως ~ για τους νέους γιατρούς που θα ήθελαν να εργαστούν στο Δημόσιο.*

αντικλείδι (το) {αντικλειδ-ιού | -ιών} κλειδί το οποίο ανοίγει περισσότερες από μία κλειδαριές (κυρ. παρεμφερούς τύπου): *οι διαρρήκτες μπήκαν στο σπίτι με ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίκλεις (ἡ) < ἀντ(ι)- + κλείς, -δός*]

αντικληρικαλισμός (ο) η εχθρική στάση απέναντι στον κλήρο και κυρ. η αντίθεση στην ανάμειξή του στην πνευματική και πολιτική ζωή τής κοινωνίας. Επίσης **αντικληρισμός** κ **αντικληρικισμός**.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ anticléricalisme]

αντικληρικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αντιτίθεται θεωρητικά και πρακτικά σε κάθε μορφή κληρικοκρατίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticlérical]

αντίκλητος (ο) {αντικλήτ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ το πρόσωπο που εξουσιοδοτείται να παραλαμβάνει τις κοινοποιήσεις και επιδόσεις που απευθύνονται στον διάδικο που εκπροσωπεί.
[ΕΤΥΜ < *αντι- + κλητός < καλώ,* απόδ. τού γαλλ. avoué].

αντικλίμαξ (η) [1894] {αντικλίμακ-ος, -α | -ακες. -άκων} ΡΗΤΟΡ-ΦΙΛΟΛ. το ρητορικό σχήμα που συνίσταται στην απότομη πτώση τής έντασης ή τού ύψους τού ύφους και των ιδεών που εκφράζει το πρώτο τμήμα τού λόγου (συνήθ. τής περιόδου), καθώς το δεύτερο έχει εντελώς αντίθετο περιεχόμενο (τετριμμένο, φαιδρό κ.λπ)· συνήθ με σκωπτ διάθεση. π.χ. «*...τον Όμηρο, τον Πλάτωνα. τον Δάντε και τον Βιργίλιον, τους οποίους θαυμάζω και σέβομαι ως ιερά πράγματα, και διά τούτο ποτέ δεν τους ανοίγω*» (Εμμ. Ροΐδης) || «*Ο Αριστοτέλης, ο Καντ και ο Έγελ, αν είναι το πράγμα φιλοσοφικόν, ο άγ. Βασίλειος, ο Λούθηρος και ο Ρενάν. αν πρόκειται περί θεολογίας, ο Αθήναιος και ο Βατέλ, αν είναι ο λόγος περί μαγειρικής*» (Εμμ Ροΐδης).

αντίκλινο (το) {-ου κ. -ίνου | -ων κ -ίνων} ΓΕΩΛ. η πτύχωση πετρωμάτων σε στρώματα διαφόρων χρονολογικών περιόδων, το σχήμα τής οποίας μοιάζει με ανεστραμμένο ύψιλον.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀντικλίνω* (υποχωρητ.) < *ἀντι- + κλίνω* Ο γεωλ όρ. αποτελεί ελληνογενή ξέν όρ., < γαλλ anticlinal].

αντικνήμιο (το) [αρχ.] {αντικνημί-ου | -ων} ΑΝΑΤ το πρόσθιο μέρος τής κνήμης, το καλάμι τού ποδιού.

αντικόβω ρ. μετβ {αντίκοψα} διακόπτω (κάποιον που μιλάει) παίρνοντας από μόνος μου τον λόγο *«Η κατάσταση είναι πολύ πιο επικίνδυνη», τον αντίκοψε, και συνέχισε να του εξηγεί γιατί*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντικόπτω* «αντιτίθεμαι, ανταποδίδω το χτύπημα» < *ἀντι- + κόπτω.* Το -σ- στον τύπο *αντισκόβω* πιθ. κατ᾽ αναλογίαν προς λ όπως *ανακουμπώνω – ανασκουμπώνω* κ ά]

αντικοινοτικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που στρέφεται εναντίον τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

αντικοινωνικός, -ή. -ό [1819] **1.** αυτός που στρέφεται κατά τής κοινωνίας και των θεσμών της. *η τρομοκρατική δράση αποτελεί εκδήλωση ~ συμπεριφοράς* • **2.** αυτός που αποφεύγει συστηματικά τις κοινωνικές συναναστροφές και εκδηλώσεις ΣΥΝ μονόχνοτος ΑΝΤ κοσμικός, κοινωνικός — **αντικοινωνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ antisocial].

αντικοινωνικότητα (η) [1892] {χωρ. πληθ } **1.** η εχθρική συμπεριφορά προς την κοινωνία και τους θεσμούς της: *η ~ παιδιών που προέρχονται από οικογένειες με προβληματικές σχέσεις* **2.** η έλλειψη κοινωνικότητας *η ~ του τον εμποδίζει να κάνει καινούργιες γνωριμίες.*

αντικολλητικός, -ή, -ό **1.** (για οικιακά σκεύη) αυτός που αποτρέπει να κολλήσουν οι τροφές στην επιφάνειά του κατά το μαγείρεμα: ~ *κατσαρόλα / τηγάνι / χύτρα* **2. αντικολλητικό** (το) τηγάνι με αντικολλητικές ιδιότητες (βλ. παραπάνω, σημ. 1)

αντικρίζω ρ μετβ. {αντίκρισ-α, -μένος} **1.** βρίσκομαι απέναντι από (κάποιον/κάτι): *το εκκλησάκι αντίκριζε τα νερά τού κόλπου* || *το διαμέρισμα αντικρίζει την Ακρόπολη* ΣΥΝ στέκομαι απέναντι **2.** έρχομαι σε οπτική επαφή με (κάποιον/κάτι απέναντί μου). βλέπω (κάποιον/κάτι) μπροστά μου *αντικρίζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη* || *τον αντίκρισα να έρχεται από την άλλη πλευρά* ΣΥΝ βλέπω, κοιτάζω **3.** (μτφ.) αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ευθέως, χωρίς υπεκφυγές: *πρέπει επιτέλους να αντικρίσουμε κατάματα την αλήθεια, όσο οδυνηρή κι αν είναι!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω, -ίζω.*
[ΕΤΥΜ < *αντίκρυ + -ίζω*].

| ***αντικρίζω ή αντικρύζω;*** Η παραγωγή τής λ. από το επίρρ. **αντίκρυ** |

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α συνθετικό*

αντι-θεσμικός, -ή, -ό
αντι-θρησκευτικός, -ή, -ό
αντι-θρομβωτικός, -ή, -ό
αντι-ιατρικός, -ή, -ό
αντι-ιικός, -ή. -ό
αντι-καθολικός, -ή, -ό
αντι-καπιταλιστικός, -ή, -ό
αντι-καπνιστικός, -ή, -ό
αντι-καταθλιπτικός, -ή, -ό
αντι-καταναλωτικός, -ή, -ό
αντι-κλασικός, -ή, -ό
αντι-κλεπτικός, -η, -ό
αντι-κνησμώδης, -ης, -ες
αντι-κομματισμός (ο)
αντι-κουλτούρα (η)
αντι-κρατισμός (ο)
αντι-κροτικος, -ή,-ό

(αρχ. *ἀντικρύ* και *ἄντικρυς*) θα δικαιολογούσε την (παλαιότερη) γραφή **αντικρύζω** (με -υ-): *αντίκρυ – αντικρύζω*. Ωστόσο, τα ρήματα που σχηματίζονται σε *-ίζω* επικράτησε να γράφονται με -ι-, αφού δεν είναι το παραγωγικό στοιχείο **-ζω** που προστίθεται, αλλά ολόκληρο το **-ίζω** (πβ. *ψήφος – ψηφίζω, σταθμά – σταθμίζω, όρκος – ορκίζω* κ.τ.ό.). Εξαίρεση αποτελούν αυτά που είχαν εξαρχής *-υ-* (**γογγύζω, κελαρύζω, κατακλύζω, σφύζω** και **αναβλύζω / αναβρύζω**) ή που κατέληξαν υστερογενώς σε **-ύζω**: *δάκρυ > δακρύ-ω >* **δακρύζω**, *συγχέω > σύγχυσις >* **συγχύζω** ✦ *-ίζω*

αντικρινός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται απέναντι από κάποιον/κάτι: ~ *χωριό / βουνό* ΣΥΝ απέναντι. — **αντικρινά** επίρρ.

αντίκρισμα (το) {αντικρίσματος | χωρ. πληθ} **1.** η θέα (προσώπου / πράγματος που βρίσκεται αντικριστά): *στο ~ τού γιου της δάκρυσε* ● **2.** ΟΙΚΟΝ το ποσό που έχει καταθέσει κανείς σε τράπεζα και βάσει τού οποίου εκδίδει επιταγές: *επιταγή χωρίς ~*· ΦΡ (α) (μτφ) **έχω αντίκρισμα** (i) αντιστοιχία, ισχύς *«η μόδα ανήκει στη λογική τού συστήματος, επομένως έχει ένα κοινωνικό αντίκρισμα»* (εφημ.) (ii) επαρκώ για τον επιθυμητό στόχο: *η νίκη του στις εκλογές δεν έχει αντίκρισμα, αφού δεν θα καταφέρει να σχηματίσει κυβέρνηση* (iii) έχω αποτέλεσμα: *η λιτότητα που επεβλήθη δεν είχε ώς τώρα αντίκρισμα* (β) **αντίκρισμα χρυσού** (παλαιότ.) το σύνολο των αποθεμάτων σε χρυσό ή συνάλλαγμα που υπάρχουν στην Κεντρική Τράπεζα τής Ελλάδος και προς τα οποία αντιστοιχεί η αξία τού νομίσματος που εκδίδεται ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντικρίζω*
[ΕΤΥΜ < *αντικρίζω*. Ο οικονομικός όρ. αποδίδει τα γαλλ. couverture, provision].

αντικριστός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που βρίσκεται απέναντι σε κάποιον άλλο: ~ *διαμέρισμα* ΣΥΝ. αντικρινός **2.** (για χορό) αυτός που εκτελείται από ζεύγη τοποθετημένα έτσι, ώστε το ένα μέλος να αντικρίζει το άλλο: *ο μπάλλος κι η σούστα είναι ~ χοροί* ΣΥΝ ζευγαρωτός. — **αντικριστά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντικρίζω*.

αντικρούω ρ μετβ [αρχ.] {αντέκρουσα} **1.** (κυριολ.) ωθώ προς τα πίσω, απωθώ, αποκρούω **2.** (κυρ. μτφ.) επιχειρηματολογώ αντίθετα, αντιμετωπίζω με επιχειρήματα (τους ισχυρισμούς, τις κατηγορίες, τις θέσεις κ.λπ. κάποιου): *αντέκρουσε με επιτυχία τις εις βάρος του κατηγορίες* || *ο συνήγορος στην αγόρευσή του αντέκρουσε ένα προς ένα όλα τα επιχειρήματα των αντιδίκων* ΣΥΝ ανασκευάζω, ανατρέπω, καταρρίπτω ΑΝΤ προσεπικυρώνω — **αντίκρουση** (η) [αρχ.].

αντίκρυ κ. (σπανιότ.) **αντικρύ** επίρρ.· απέναντι, ώστε να φαίνεται ακριβώς μπροστά: *στάθηκε ~ μου* ΣΥΝ αντικριστά, κατά πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀντικρύ / ἄντικρυς* «ακριβώς απέναντι, κατευθείαν εμπρός» < *ἀντι-* + *-κρυ*. Για το β' συνθ. *(-κρυ)* έχει προταθεί η συσχέτισή του με τα ουσ. *κέρας, κάρη* «κεφάλι» ή ακόμη και με το ρ. *κρούω* (οπότε *ἀντικρύ* < *ἀντικρούω*, υποχωρητ.)]

αντικρύζω ρ → αντικρίζω

αντικρυνός, -ή, -ό → αντικρινός

αντίκτυπος κ. (λαϊκ.) **αντίχτυπος** (ο) {-ου κ. -ύπου | -ων κ. -ύπων, -ους κ. -ύπους} **1.** οτιδήποτε προκύπτει ως συνέπεια γεγονότος ή ενέργειας: *ο πόλεμος στη γειτονική χώρα είχε σοβαρό ~ στην τουριστική μας κίνηση* || *θετικός / αρνητικός / ευνοϊκός / δυσμενής ~* ΣΥΝ συνέπεια, επίπτωση **2.** (κυριολ.) ο ήχος που προκύπτει ως αναπαραγωγή προηγούμενου ήχου ΣΥΝ αντήχηση, αντίλαλος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀντικτυπῶ* (υποχωρητ.) < *ἀντι-* + *κτυπῶ*]

Αντικύθηρα (τα) {Αντικυθήρων} νησί μεταξύ των Κυθήρων και τής Κρήτης.
[ΕΤΥΜ. Οι αρχ. ονομασίες τού νησιού είναι *Αἴγυλα, Αἴγυλον, Αἰγι(α)λία* από οικοδόμημα που εθεωρείτο ναός τού *Ἀπόλλωνος Αἰγιλέως*]

αντικυκλώνας (ο) [1894] ΜΕΤΕΩΡ περιοχή υψηλών πιέσεων στην οποία η πίεση αυξάνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο και οι άνεμοι κινούνται δεξιόστροφα στο Β. Ημισφαίριο και αριστερόστροφα στο Ν. Ημισφαίριο με ένταση αυξανόμενη από το κέντρο προς την περιφέρεια· δίνει γενικά αίθριο ουρανό και ασθενείς ανέμους ή νηνεμία ΑΝΤ κυκλώνας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. anticyclon].

αντιλαβή (η) ΦΙΛΟΛ (στο αρχαίο ελληνικό δράμα) η διάσπαση τού στίχου σε δύο ή τρία μέρη και η ταυτόχρονη εναλλαγή των ομιλητών σε σκηνές μεγάλης δραματικής έντασης.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «λαβή». < *ἀντι-* + *λαβή*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]

αντιλαϊκός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που στρέφεται κατά των λαϊκών συμφερόντων: *η φορολόγηση των μικρών εισοδημάτων είναι ~ μέτρο* ΑΝΤ φιλολαϊκός ● **2.** αυτός που είναι δυσάρεστος στον λαό: *διαφημιστική εταιρεία ανέλαβε να βελτιώσει την έντονα ~ εικόνα του* ΣΥΝ αντιδημοτικός ΑΝΤ δημοφιλής, λαοφιλής — **αντιλαϊκά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. antipopulaire (νόθο σύνθ.)].

αντίλαλος (ο) [μεσν.] η αντανάκλαση ενός ήχου ΣΥΝ ηχώ, αντήχηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηχώ, υποχωρητικός*

αντιλαλώ ρ. αμετβ [μτγν.] {αντιλαλείς. | αντιλάλησα} αντανακλώ έναν ήχο, αντηχώ: *οι δρόμοι αντιλαλούσαν από τις φωνές των παιδιών* — **αντιλάλημα** (το), **αντιλαλιά** (η).

αντιλαμβάνομαι ρ μετβ αποθ. {αντιλήφθηκα (λόγ. αντελήφθην, -ης, -η, .)} **1.** γνωρίζω, καταλαβαίνω μέσω των αισθήσεων: *οι επί κεφαλής τής πορείας δεν αντιλήφθηκαν αμέσως τα επεισόδια* || *έφυγε χωρίς να τον αντιληφθεί κανένας* ΣΥΝ παίρνω είδηση **2.** καταλαβαίνω (τη σημασία, τη σπουδαιότητα, τον κίνδυνο μιας κατάστασης), συνειδητοποιώ: *δεν μπορούσε να αντιληφθεί τον κίνδυνο που διέτρεχε οδηγώντας μεθυσμένος* || *δεν έχω γνώσεις οικονομικών και αδυνατώ να αντιληφθώ την ορθότητα μιας οικονομικής ανάλυσης* ΣΥΝ εννοώ, συλλαμβάνω, κατανοώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «συγκρατώ, κυριεύω, αποκτώ». < *ἀντι-* + *λαμβάνομαι*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]

αντιλαμβάνομαι: «πιάνω» > «καταλαβαίνω». Ήδη στην Αρχ. Ελληνική το **αντιλαμβάνομαι** ακολούθησε μια συχνή σημασιολογική εξέλιξη στις γλώσσες· πέρασε από τη σημ. «πιάνω, κρατώ» στη μεταφορική σημ. «συλλαμβάνω νοητικά, κατανοώ, καταλαβαίνω». Το ίδιο συνέβη στο λατ. comprehendo «πιάνω – καταλαβαίνω» (από όπου το γαλλ. comprendre «καταλαβαίνω»), στα γερμ. begreifen και auf-fassen, αγγλ. perceive και apprehend κ.ά. Το ίδιο και στα ελλην. **συλλαμβάνω** και **καταλαβαίνω** (από το ρ. **λαμβάνω**· αλλά **καταλαμβάνω**!) και **πιάνω** (αργκό *«το 'πιασες,»* = το κατάλαβες;) Το *αντιλαμβάνομαι* ως «καταλαβαίνω» απαντά ήδη στον Πλάτωνα, χρησιμοποιήθηκε δε συχνά για την αντίληψη μέσω των αισθήσεων. Στην Αρχαία επίσης πέρασε στη σημ. «παίρνω στα χέρια μου / αναλαμβάνω τη σωτηρία, την προστασία κάποιου», άρα «βοηθώ, προστατεύω». Με την ίδια σημ. χρησιμοποιήθηκαν τα παράγωγα **αντίληψις** και **αντιλήπτωρ** και αυτή είναι η σημ. τής λ. στην ευχή *«Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς, ὁ Θεός, τῇ σῇ χάριτι»*, που ακούγεται στη Θεία Λειτουργία.

αντιλεγόμενος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο εκφράζονται αντίθετες απόψεις, που προκαλεί διαφωνίες: *το στοιχείο αυτό είναι ~· άλλοι το αποδέχονται και άλλοι όχι* ΦΡ **σημείο αντιλεγόμενο** (Κ.Δ. Λουκ. 2, 34 *ἰδοὺ οὗτος* [ο Χριστός] *κεῖται εἰς πτῶσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραὴλ καὶ εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον*) αντικείμενο διαφωνιών: *η διαφήμιση αποτελεί στις μέρες μας σημείο ~* ΣΥΝ αμφιλεγόμενος, αμφισβητούμενος **2. αντιλεγόμενα** (τα) ιερά βιβλία τής Κ.Δ., η αυθεντικότητα των οποίων είχε αμφισβητηθεί ΑΝΤ ομολογούμενα
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἀντιλέγω*].

αντιλέγω ρ. αμετβ κ. μετβ [αρχ.] {αντείπα} (συνήθ. αρνητ.) ♦ **1.** (αμετβ.) διατυπώνω άποψη διαφορετική από αυτή που έχει λεχθεί: *σωστά μιλάς, δεν ~* || *δεν ~ σε αυτό, αλλά άκουσε και μιαν άλλη άποψη!* || *επ' αυτού δεν ~* ΣΥΝ διαφωνώ, αντιτείνω ♦ **2.** (μετβ.) λέω το αντίθετο (από κάτι άλλο)· ΦΡ **ουδείς αντιλέγει** (+ότι) για να δηλωθεί ότι υπάρχει γενικότερη συμφωνία για ένα θέμα: *~ ότι η οικονομία μας βρίσκεται σε κρίση*.

αντιλεξισμός (ο) ΦΙΛΟΛ λογοτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε κυρ. στη Γαλλία, έχοντας ως βάση την άποψη ότι ποίηση μπορεί να αποτελεί και ο απλός συνδυασμός ήχων και οπτικής διάταξης των γραμμάτων, χωρίς να προκύπτει συγκεκριμένο νόημα ΣΥΝ λετρισμός.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. lettrisme].

αντιληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ικανότητα αντίληψης μέσω των αισθήσεων· *κατά την ακρόαση μιας συνομιλίας σε ξένη γλώσσα, ενεργοποιούνται όλοι οι ~ μηχανισμοί τού ακροατή* || *έχει μεγάλη ~ ικανότητα* ΣΥΝ νοητικός, αισθητηριακός **2.** αυτός που αναφέρεται στον τρόπο ή στον βαθμό κατανόησης: *η ~ ικανότητα τού σπουδαστή*. — **αντιληπτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀντιλαμβάνομαι*].

αντιληπτικότητα (η) [1859] η ικανότητα αντίληψης ή κατανόησης: *έχει μεγάλη / οξεία ~*.

αντιληπτός, -ή, -ό **1.** αυτός που συλλαμβάνεται μέσω των αισθήσεων, που γίνεται αισθητός: *ο σεισμός έγινε ~ από τους κατοίκους* || *η παρουσία της δεν έγινε ~, μάλλον πέρασε απαρατήρητη* ΣΥΝ αισθητός ΑΝΤ απαρατήρητος **2.** αυτός που γίνεται κατανοητός: *ο υπαινιγμός του δεν έγινε ~ από το ακροατήριο* || *είναι απολύτως αντιληπτό από όλους* ΣΥΝ καταληπτός, κατανοητός
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀντιλαμβάνομαι*]

αντιλήπτωρ (ο) {αντιλήπτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} **1.** (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που ανταποκρίνεται σε έκκληση βοήθειας ή συμπαράστασης ΣΥΝ βοηθός, συμπαραστάτης, αρωγός **2.** ΝΟΜ (παλαιότ.) πρόσωπο που διορίζεται από δικαστήριο ως κηδεμόνας προσώπων αμφίβολης πνευματικής ή ηθικής κατάστασης: *δικαστικός ~*. Επίσης (καθημ.) **αντιλήπτορας**.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «προστάτης, βοηθός», < αρχ. *ἀντιλαμβάνομαι*. Η λ. πρωτοαπαντά στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Π.Δ. *Σαμουήλ Β' / Βασιλειῶν Β'* 22, 3: *ὁ Θεός μου... ἀντιλήπτωρ μου καὶ καταφυγή μου σωτηρίας μου*)]

αντίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** (α) μία από τις νοητικές (γνωστικές) λειτουργίες με την οποία ο άνθρωπος προσλαμβάνει και ερμηνεύει τα εξωτερικά ερεθίσματα: *η ~ των χρωμάτων / τού χώρου* (β) (καθημ.) ο βαθμός ευφυΐας (νοημοσύνης) (γ) ΨΥΧΟΛ **ακουστική αντίληψη** βλ. λ. *ακουστικός* **2.** (γενικότ.) η ικανότητα να καταλαβαίνει κανείς τι συμβαίνει γύρω του, να συλλαμβάνει στοιχεία τής πραγματικότητας και να διαμορφώνει σαφή εικόνα για πρόσωπα και καταστάσεις: *έχει άριστη ~· αμέσως κατάλαβε τον τρόπο οργάνωσης τού γραφείου* || *η προσαρμογή δεν είναι τόσο θέμα μελέτης, όσο θέμα αντιλήψεως* ΣΥΝ νοημοσύνη ΦΡ **(κάτι) υποπίπτει / πέφτει στην αντίληψη (κάποιου)** για στοιχείο / γεγονός κ.λπ. που γίνεται αντιληπτό από κάποιον, που το παρατηρεί και το θυμάται: *υπέπεσε στην αντίληψή σας τίποτε ύποπτο*, **3.** η άποψη που έχει διαμορφώσει κανείς για ένα θέμα, ο τρόπος με τον οποίο συλλαμβάνει κανείς ένα φαινόμενο, καθώς και η τοποθέτησή του απέναντι σε αυτό: *μια απαισιόδοξη ~ για τη ζωή* || (συνήθ. στον πληθ.) *οι ~ των αρχαίων για τον έρωτα* || *απηρχαιωμένες / πρωτότυπες / σκοταδιστικές / προοδευτικές / αναχρονιστικές ~* || *διαφορές αντιλήψεων* ΣΥΝ άποψη, ιδέα· ΦΡ (λόγ.) (α) **έχω ιδίαν αντίληψιν** έχω διαμορφώσει προσωπική άποψη (για ένα θέμα), έχω προσωπική εμπειρία (ενός πράγματος): *δεν ομιλώ αυθαίρετα, ~ τού θέματος* (β) **εξ ιδίας αντιλήψεως** για συμπέρασμα που βγάζουμε ή για τη στάση που τηρούμε με βάση την προσωπική μας εμπειρία

για τα πράγματα: *προτιμώ να διαμορφώσω άποψη ~ και όχι από τις γνώμες τρίτων* **4.** ΝΟΜ (παλαιότ.) η προστασία που με δικαστική απόφαση παρέχεται σε πρόσωπο χωρίς πλήρη πνευματική υγεία, βάσει τής οποίας ορίζεται δικαστικός αντιλήπτωρ (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίληψις* < *ἀντι-* + *λῆψις* < *λαμβάνω*. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «ανταλλαγή, λήψη (ενός πράγματος) ως ανταπόδοση» Η σημ. «ικανότητα κατανοήσεως» πρωτοαπαντά στους στωικούς και επικουρείους φιλοσόφους Μεταφρ. δάνειο από τη Γαλλική αποτελεί η φρ. *υποπίπτει στην αντίληψή μου (κάτι)* (< tomber sous mon sens)].

Αντίλλες (οι) {Αντιλλών} περιληπτική ονομασία για τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Antilles, αβεβ. ετύμου. Παρετυμολογική θεωρείται η σύνδεση με λατ ante «πριν, προ» και illas «νήσοι». Ίσως πρόκειται για προσαρμογή άγνωστης ιθαγενούς ονομασίας]

αντιλογία (η) {αντιλογιών} (λόγ.) η έκφραση αντίθετης άποψης, αντίθετης επιχειρηματολογίας· *κατά τη χθεσινή συζήτηση υπήρξαν έντονες ~ μεταξύ των δύο βασικών ομιλητών* ΣΥΝ αντίρρηση ΑΝΤ συμφωνία, συναίνεση, σύμπλευση ΦΡ ***πνεύμα αντιλογίας*** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κατά σύστημα αντιλέγει, που διαφωνεί για να διαφωνεί, ακόμη και όταν δεν υπάρχει ουσιαστικός λόγος αντίρρησης ΣΥΝ αντιρρησίας, αντιδραστικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀντιλέγω* Η φρ. *πνεύμα αντιλογίας* είναι μεταφρ δάνειο, πβ. γαλλ esprit contredisant, γερμ Widerspruchsgeist]

αντιλογισμός (ο) λογιστική εγγραφή αντίθετη από την αρχική λανθασμένη για τη διόρθωση λογιστικού λάθους.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «αντίθετη κατηγορία – αντίστροφος υπολογισμός», < αρχ. *ἀντιλογίζομαι*].

αντίλογος (ο) [αρχ.] {αντιλόγ-ου | -ων, -ους} ο λόγος ή το επιχείρημα που αντιτίθεται σε προηγούμενο: *είναι αναμενόμενο ότι θα υπάρξει κι ο ~ στις δικές του τοποθετήσεις* ΣΥΝ αντιλογία, αντίρρηση· ΦΡ ***λόγος και αντίλογος*** για να δείξουμε ότι κάθε άποψη έχει και την αντίθετή της: *στη δημοκρατία είναι θεμιτό να υπάρχει ~ για κάθε μέτρο που παίρνει η κυβέρνηση.*

αντιλόπη (η) [1873] {αντιλοπών} μεγαλόσωμο, θηλαστικό, φυτοφάγο και μηρυκαστικό ζώο, που ζει κατά αγέλες στις σαβάνες κυρ. τής Αφρικής, με μόνιμα μετωπικά κέρατα και με τρίχωμα που ποικίλλει από υπόξανθο ώς σκούρο καφέ
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. antilope < μέσ. γαλλ. antelop < μτγν λατ anthalopus < μεσν. ελλην. *ἀνθόλοψ* Πρόκειται για ιδιωματική λ («γλώσσα») αγν ετύμου και σημασίας, που απαντά άπαξ στον Ευστάθιο Θεσσαλονίκης]

αντιμάθημα (το) {αντιμαθήμ-ατος | -ατα, -άτων} μάθημα που οργανώνεται συνήθ. εντός πανεπιστημίου με προσκεκλημένους ομιλητές (στον ρόλο διδασκόντων), ως αντίδραση προς τα κανονικά μαθήματα και ως ένδειξη διαμαρτυρίας για το επίπεδο ή τη θεματική των επίσημων παραδόσεων.

αντιμάμαλο (το) (λαϊκ.) παλινδρομικό κύμα
[ΕΤΥΜ Αγν ετύμου]

αντιμαχία (η) [μεσν.] {αντιμαχιών} η σύγκρουση δύο πλευρών: *οι προσωπικές ~ τραυματίζουν την ενότητα τής παράταξης* ΣΥΝ ανταγωνισμός, διαμάχη, αντιπαράθεση

αντιμάχομαι ρ μετβ. αποθ [αρχ.] {εύχρ. κυρ. σε ενεστ κ. παρατ} **1.** πολεμώ εναντίον (κάποιου) *αντιμάχονται τους εισβολείς* || *οι αντιμαχόμενες πλευρές* ΣΥΝ αντιπαλεύω, αντιπολεμώ, εναντιώνομαι, αντιτάσσομαι, αντιτίθεμαι **2.** έχω εχθρικά συναισθήματα (προς κάποιον), εκδηλώνω απέχθεια (προς κάποιον): *λόγω τής αλαζονείας του τον αντιμάχονται όλοι* ΣΥΝ εχθρεύομαι, μισώ, αντιπαθώ, αποστρέφομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *μάχομαι*.

αντίμαχος (ο) [μτγν] {αντιμάχ-ου | -ων, -ους} (λόγ) πρόσωπο που αντιμάχεται (κάποιον), ο αντίπαλος ΣΥΝ πολέμιος, εχθρός ΑΝΤ σύμμαχος, συμμαχητής. Επίσης **αντιμαχητής** [μεσν.]

αντιμεθαύριο επίρρ.· η μεθεπομένη τής αυριανής ημέρας, τρεις μέρες από σήμερα ΣΥΝ την παράλλη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθαύριο*.

αντιμετάθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η αμοιβαία αλλαγή θέσεως, η αμοιβαία μετάθεση ΣΥΝ ανταλλαγή **2.** ΜΑΘ ιδιότητα η οποία όταν ισχύει στην πρόσθεση ή στον πολλαπλασιασμό επιτρέπει την αλλαγή τής θέσης των προσθετέων ή παραγόντων χωρίς μεταβολή τού αθροίσματος ή τού γινομένου **3.** ΓΛΩΣΣ (α) η αμοιβαία αλλαγή θέσεως δύο διαδοχικών φθόγγων, λ.χ · *γουρσούζης – γρουσούζης* (β) ***αντιμετάθεση χρόνου*** η αντιμεταχώρηση (βλ λ.) — **αντιμεταθέτω** ρ. [μτγν]

αντιμεταρρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εκδήλωση αντιθέσεως, η εναντίωση προς προηγούμενη μεταρρύθμιση· *συχνά στην Ελλάδα οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις παίρνουν τον χαρακτήρα αντιμεταρρύθμισης* **2.** ΙΣΤ η αντίδραση τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Μεταρρύθμιση τού Λουθήρου τον 16ο αι. — **αντιμεταρρυθμιστής** (ο) [1871], **αντιμεταρρυθμιατικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ Η σημ 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Contre-Réforme]

αντιμεταχώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ γλωσσικό φαινόμενο (τής Αρχ. Ελληνικής) κατά το οποίο υπάρχει αμοιβαία μετάθεση τής ποσότητας μεταξύ ενός μακρόχρονου φωνήεντος και τού αμέσως επόμενου βραχύχρονου, λ.χ *πόληος > πόλεως* || *βασιλῆος > βασιλέως* ΣΥΝ αντιμετάθεση χρόνου.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντιμεταχώρησις* «αμοιβαία αλλαγή θέσεως» < *ἀντιμεταχωρῶ* < *ἀντι-* + *μεταχωρῶ* «αλλάζω θέση». Ως γραμματικός όρος η λ αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. metathesis of quantity]

αντιμετριέμαι ρ. αμετβ αποθ. {αντιμετρήθηκα} μετρώ τις δυνάμεις μου, την αξία μου απέναντι σε αντίπαλο, αντιπαραβάλλομαι (προς κάποιον): σ' *αυτές τις εκλογές αντιμετριέται η πρόοδος με τη συντήρηση* ΣΥΝ αναμετρούμαι, παραβάλλομαι, ανταγωνίζομαι Επίσης **αντιμετρούμαι** [μτγν.] {-είσαι .} — **αντιμέτρηση** (η) [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντιμετρῶ (-έω)* «κρίνω με το ίδιο μέτρο» < *ἀντι-* + *μετρῶ*. Η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ Δ., πβ. Λουκ 6. 38. *ᾧ γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν*].

αντίμετρο (το) [1886] {αντιμέτρ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** (α) το μέτρο που λαμβάνεται για την εξουδετέρωση ή την πρόληψη αντίπαλης ενέργειας και των συνεπειών της (β) (ειδικότ. στο διεθνές δίκαιο) μέτρα αντίθετα στο διεθνές δίκαιο τα οποία λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο προηγουμένως είχε παραβιάσει το διεθνές δίκαιο εις βάρος τού πρώτου κράτους (πβ. *απαντητικά μέτρα*) **2.** ΣΤΡΑΤ ***αντίμετρα ηλεκτρονικά*** ηλεκτρονικά συστήματα παρεμβολών ή ανακλαστικές διατάξεις για τη μείωση τής απόδοσης εχθρικών στρατιωτικών συστημάτων ανίχνευσης και επικοινωνίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ contremesure].

αντιμετωπίζω ρ μετβ. {αντιμετώπισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα)} **1.** (ειδικότ.) στέκομαι αντιμέτωπος, προβάλλω αντίσταση: *παρέμειναν στις θέσεις τους και αντιμετώπισαν την επίθεση των εχθρών με επιτυχία* ΣΥΝ αμύνομαι, αντιμάχομαι **2.** (μτφ.) τηρώ ορισμένη στάση απέναντι σε (ζήτημα, πρόβλημα κ λπ). προσπαθώ να επιλύσω, να ξεπεράσω (τις δυσκολίες που προκαλεί) *η πολιτεία οφείλει να αντιμετωπίσει το πρόβλημα τής ανεργίας* ΣΥΝ επιλύω **3.** υφίσταμαι ένα πρόβλημα, μια αρνητική κατάσταση. *~ οικονομικά προβλήματα / προβλήματα υγείας / μια δύσκολη οικογενειακή κατάσταση* ΣΥΝ αντεπεξέρχομαι.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντιμετωπῶ* < αρχ. *ἀντιμέτωπος*]

> **αντιμετωπίζω – αντιμετωπώ.** Ο τ σε *-ίζω*, το **αντιμετωπίζω**, είναι νεότερος έναντι τού κανονικού (μεσν.) **αντιμετωπώ**. Ως ρήμα που παράγεται από σύνθετη λ (*αντιμέτωπος*), δηλ. ως παρασύνθετο ρήμα, είναι κανονικώς στην Ελληνική σε -ώ, *-είς*.. (πβ *φιλόσοφος > φιλοσοφῶ, τηλέγραφος > τηλεγραφῶ, ταχυδρόμος > ταχυδρομῶ* κ τ.ό.): *αντιμέτωπος > αντιμετωπώ*. Ωστόσο, όπως συνέβη και με άλλα ρήματα, από τους χρόνους σε /-iso, -isa/, που συνέπιπταν ακουστικώς με τους τύπους των ρημάτων *σε -ίζω* (επίσης σε -iso / -isa), μεταπλάστηκε ο ενεστώτας και ο παρατατικός σε *-ίζω*: *αντιμετωπώ > αντιμετωπίζω*, πβ *ζωγραφίζω* αντί *ζωγραφώ*, *κλονίζω* αντί *κλονώ* κ ά. → *-ίζω*

αντιμετώπιση (η) [1888] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η έκφραση στάσης, θέσης απέναντι σε θέμα ή πρόβλημα· η εξεύρεση τρόπων και μέσων επίλυσης, περιορισμού ή πρόληψης μιας δυσάρεστης κατάστασης ή εξέλιξης· *σοβαρή / επιπόλαιη / βίαιη / ήπια / ευφυής / ανεπαρκής / λογική / έγκαιρη / φιλική / άμεση / δυναμική ~* || *αποφασίστηκε η λήψη έκτακτων μέτρων για την ~ των πρόσφατων κρουσμάτων βίας* || *η ~ τού προβλήματος τής ανεργίας απασχόλησε τη σύνοδο υπουργών τής Ε Ε* ΣΥΝ προσέγγιση

αντιμέτωπος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται μπροστά σε (κάποιον/κάτι), που αντιμετωπίζει (κάτι) πρόσωπο με πρόσωπο: *βρέθηκε ~ με ένα σταματημένο φορτηγό και μόλις πρόλαβε να πατήσει φρένο* ΣΥΝ αντικριστός **2.** αυτός που αντιπαρατίθεται (σε κάποιον) ως αντίπαλος: *στη χθεσινή τηλεοπτική συζήτηση ο υπουργός ήλθε ~ με τους εκπροσώπους των άλλων κομμάτων* || *είμαι / βρίσκομαι / έρχομαι ~ με κάποιον/κάτι* ΣΥΝ αντίπαλος, αντίμαχος, αντιτιθέμενος. — **αντιμέτωπα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀντι-* + *μέτωπον*]

αντιμήνσιο {αντιμηνσί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ το τετράγωνο ύφασμα που έφερε παλαιότερα προσαρτημένα ή ενσωματωμένα άγια λείψανα και την αναφορά τού ονόματος τού επισκόπου που το καθαγίασε, το οποίο κοσμείται με κεντητές ή αποτυπωμένες εικόνες, κυρ. τής ταφής τού Χριστού, και τοποθετείται πάνω σε μη καθαγιασμένη Αγ Τράπεζα ή χρησιμοποιείται αντί για αυτήν
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀντιμήνσιον*, νόθο σύνθ , < *ἀντι-* + *-μήνσιον* < λατ mensa «τραπέζι»]

αντιμηνύω ρ μετβ [μεσν.] {αντιμήνυσα} **1.** (λαϊκ) στέλνω απάντηση (σε μήνυμα) *τον κάλεσα, αλλά μου αντιμήνυσε ότι δεν θα έρθει* **2.** υποβάλλω μήνυση εναντίον κάποιου που έχει ήδη υποβάλει μήνυση εναντίον μου, μηνύω τον μηνυτή μου

αντιμίλημα (το) {αντιμιλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διατύπωση αντίρρησης, ο αντίλογος **2.** (ειδικότ.-κακόσ.) η αντίρρηση που εκφράζεται με αυθάδη τρόπο, χωρίς σεβασμό. Επίσης **αντιμιλιά** (η)

αντιμιλιταρισμός (ο) η άρνηση κάθε στρατοκρατικού ή φιλοπόλεμου πνεύματος, η αντίθεση προς τον μιλιταρισμό (βλ.λ) (πβ λ. *αντιστρατοκρατία*) ΑΝΤ στρατοκρατία, μιλιταρισμός. — **αντιμιλιταριστής** (ο), **αντιμιλιταρίστρια** (η), **αντιμιλιταριστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. antimilitarisme (νόθο σύνθ.)].

αντιμιλώ ρ μετβ. (+σε) [μεσν] {αντιμιλάς. . | αντιμίλησα} **1.** διατυπώνω αντίρρηση σε προηγούμενη άποψη *καθόριζε πάντα τι θα γίνει και κανείς δεν τολμούσε να του αντιμιλήσει* ΣΥΝ προβάλλω αντιρρήσεις **2.** (συνεκδ.) μιλώ με αυθάδεια, χωρίς να δείχνω τον απαιτούμενο σεβασμό προς τον συνομιλητή μου: *τολμάς να αντιμιλάς στον*

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α' συνθετικό*

αντι-λογικός, -ή, -ό	**αντι-μολυσματικός**, -ή, -ό	**αντι-μπολσεβικικός**, -ή, -ό	**αντι-οικολογικός**, -ή, -ό	**αντι-ορθολογισμός** (ο)
αντι-λυσσικός (ορός)	**αντι-μοναρχικός**, -ή, -ό	**αντι-μυκητικός**, -ή, -ό	**αντι-όξινος**, -η, -ο	**αντι-ορθολογιστής** (ο)
αντι-μικροβιακός, -ή, -ό	**αντι-μονοπωλιακός**, -η, -ό	**αντι-νατοϊκός**, -ή, -ό	**αντι-ορθολογικός**, -ή, -ό	**αντι-οφικός (ορός)**

πατέρα σου; ΣΥΝ. (λόγ.) αυθαδιάζω, απαντώ απρεπώς

αντιμισθία (η) {αντιμισθιών} το ποσό που καταβάλλεται ως αμοιβή για εργασία ή προσφερόμενη υπηρεσία
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αντίμισθος* «αυτός που δίνεται ως αμοιβή». Η λ. μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ Δ. με τη σημ. «ανταπόδοση», πβ *Ρωμ.* 1, 27· *τὴν ἀντιμισθίαν... τῆς πλάνης αὐτῶν ἐν ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες*]

αντιμολία (η) → αντιμωλία

αντιμοναχικός, -ή, -ό [1897] αυτός που στρέφεται κατά τού μοναχισμού ή των μοναχών γενικά: *~ μένος / κείμενο.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ antimonacal].

αντιμόνιο (το) [1856] {αντιμονί-ου | -ων} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Sb) που συμπεριφέρεται και ως μέταλλο και ως αμέταλλο η πιο σταθερή μορφή του αποτελεί ένα εύθραυστο, αργυρόλευκο στερεό με μεταλλική λάμψη και χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία, (παλαιότ.) στην παραγωγή αδιαφανών σμάλτων, για τον αποχρωματισμό τού γυαλιού, στην ιατρική κ.α.· γνωστό επίσης από τις βλάβες που προκαλούσε στην υγεία των εργαζομένων στα παλαιότερα τυπογραφεία (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. antimonio < μεσν. λατ. antimonium, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *athimodium < αραβ al-ithmid < μτγν. ελλην. *στίμμι (τό) / στίμμις (ή)* «είδος σκόνης για βαφή ματιών» < αιγυπτ. śdm, πβ. κ. κοπτ. stēm].

αντιμονιούχος, -ος/-α, -ο [1887] ΧΗΜ (ένωση) που περιέχει αντιμόνιο.

αντιμυθιστόρημα (το) {αντιμυθιστορήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΙΛΟΛ. πρωτοποριακή μορφή μυθιστορήματος των μέσων τού 20ού αι. που έρχεται σε ρήξη με τις κανονιστικές συνθήκες (τόπου, χρόνου, ψυχογραφίας κ.λπ.) που διέπουν το παραδοσιακό μυθιστόρημα (πβ. *νέο μυθιστόρημα,* λ. *μυθιστόρημα*)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ anti-roman, όρος που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1949 από τον Γάλλο φιλόσοφο Jean-Paul Sartre, προκειμένου να χαρακτηρίσει μια νέα μορφή πρωτοποριακού μυθιστορήματος]

αντιμωλία (η) {χωρ πληθ.} ΝΟΜ η διεξαγωγή τής συζήτησης στο ακροατήριο με την παρουσία και συμμετοχή όλων των διαδίκων, κατ' αντιδιαστολή προς την ερημοδικία.
[ΕΤΥΜ μτγν., που ερμηνεύεται εύστοχα από τον Ησύχιο ως «*δίκη εἰς ἣν οἱ ἀντίδικοι παραγίνονται* (= παρευρίσκονται)», < αρχ. *ἀντίμωλος* «αντίδικος» < *ἀντι-* + *μῶλος* «αγώνας, μάχη» < Ι.Ε. *mol- «έντονος κόπος, μόχθος», πβ. λατ. moles «μάζα», molestus «κοπιώδης», γαλλ molester «βιαιοπραγώ», αγγλ. demolish «καταστρέφω» κ.ά. Ομόρρ. *μόλ-ις*].

> **αντιμωλία ή αντιμολία.** Το γεγονός ότι παραδίδεται τ. **ἀντίμῶλος** με τη σημ «αντίδικος» από την αρχαία (νομοθετικού περιεχομένου) επιγραφή τής Γόρτυνος (Κρήτη) οδηγεί στο να παραγάγουμε το **αντιμωλία** από το *ἀντιμῶλος* και να το γράφουμε με -ω- (ας σημειωθεί ότι τ *αντιμωλία / αντιμολία* δεν παραδίδεται από την Αρχαία). Από το θέμα *μολ-* (που το βρίσκουμε σε τύπους τής Αρχαίας, όπως *ἔμολον* από όπου η μετοχή *μολών* «ελθών» στην περίφημη φράση «*μολὼν λαβέ*»-, στον μέλλοντα *μολοῦμαι,* σε μτγν. ενεστώτα *μολῶ* και σε παράγωγα όπως *αὐτομόλος – αὐτομολῶ*), σχηματίστηκε το θέμα *μωλ-* (εκτεταμένη βαθμίδα) που έχουμε στο *ἀντι-μῶλ-ος.* Ανάλογοι σχηματισμοί στην αρχαία γλώσσα είναι τα *οπ-, ωπ-* (*ὄψομαι / ὄψις ὄπωπα*) και *οδ-, ωδ-* (*ὀσμή < *οδ-μή: ὄδωδα*).

αντιναύαρχος (ο) [1833] {αντιναυάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος (βλ. λ. *βαθμός,* ΠΙΝ).

αντινετρόνιο (το) {αντινετρονί-ου | -ων} ΦΥΣ αντισωμάτιο (βλ.λ.) με μηδενικό ηλεκτρικό φορτίο, όπως το κανονικό νετρόνιο, αλλά αντίθετη μαγνητική ροπή.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. antineutron (νόθο σύνθ.)].

αντινομάρχης (ο/η) {αντινομαρχών} ο δεύτερος στην ιεραρχία τής νομαρχιακής αυτοδιοίκησης.

αντινομία (η) [μτγν] {αντινομιών} **1.** (γενικά) η διαπίστωση αντιφάσεων που προκύπτουν από το ασυμβίβαστο δύο προτάσεων, η λογική ανακολουθία: *ο λόγος του είναι γεμάτος αντινομίες* ΣΥΝ αντίφαση **2.** ΦΙΛΟΣ η αντίφαση μεταξύ δύο αντίθετων προτάσεων που παρουσιάζονται εξίσου αποδεκτές και αποδείξιμες, αλλά είναι αλληλοαναιρούμενες· *οι τέσσερεις ~ τού Καθαρού Λόγου στον Καντ* — **αντίνομος,** -η (λόγ. -ος), -ο, **αντινομικός,** -ή, -ό [μτγν].

αντινομισμός (ο) [1872] ΘΡΗΣΚ η τάση για απελευθέρωση από τον ηθικό νόμο, που προβάλλει την αδιαφορία προς τον Θείο Νόμο ή και την πλήρη απόρριψή του και προτάσσει την ελευθερία τής ανθρώπινης βούλησης (χωρίς να αρνείται και τη δύναμη τής Θείας Χάριτος) *τάσεις αντινομισμού αναπτύχθηκαν στους Γνωστικούς, τους Προτεστάντες κ.ά* — **αντινομιστής** (ο), **αντινομιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Antinomismus].

αντιντόπινγκ (το) {άκλ.} (ενν. έλεγχος) για την εξακρίβωση αν συγκεκριμένος αθλητής έχει κάνει χρήση απαγορευμένων ουσιών.
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + *ντόπινγκ* (βλ.λ.)]

αντίζοος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν είναι ευνοϊκός, που είναι αντίθετος: *λόγω των αντίξοων καιρικών συνθηκών αναβλήθηκε το ταξίδι* || *οι ~ περιστάσεις* ΣΥΝ δυσμενής, ενάντιος. – **αντίξοα / αντιξόως** [μτγν] επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που δεν λειάνθηκε, τραχύς», < *ἀντι-* + *-ξοος* < *ξέω* «λειαίνω, ομαλύνω» (βλ.λ.)].

αντιξοότητα (η) {αντιξοοτήτων} οτιδήποτε προκύπτει ως δυσκολία εμποδίζοντας κάποιον *οι ~ τής ζωής* ΣΥΝ δυσχέρεια, ατυχία.

αντίο επιφών. {άκλ.} **1.** (οικ.) ως αποχαιρετιστήρια προσφώνηση ΣΥΝ στο καλό, γεια, στην ευχή τού Θεού **2. αντίο** (το) ο αποχαιρετισμός: *μεγάλη αγένεια να φύγει από τη γιορτή χωρίς να πει ένα ~* || (μτφ.) *φεύγω για διακοπές, ~ καυσαέριο!* ΦΡ (εκφραστ.) ***τελευταίο / στερνό αντίο*** ο τελευταίος αποχαιρετισμός σε νεκρό, κυρ. η παρουσία στην κηδεία του *πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε για το ~ στον μεγάλο ηγέτη* ΣΥΝ τελευταίος χαιρετισμός, το ύστατο χαίρε ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποχαιρετισμός.*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. addio «στον Θεό» < πρόθ. a + dio «θεός» (< λατ. deus), από όπου και γαλλ. adieu, ισπ. adiós κ.ά.].

αντιολισθητικός, -ή, -ό αυτός που εμποδίζει την ολίσθηση· *~ ταινίες / υλικό / τάπητας* ΦΡ **αντιολισθητικές αλυσίδες** βλ. λ. αλυσίδα ΑΝΤ ολισθητικός, γλιστερός, ολισθηρός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. non-skid].

αντιοξειδωτικός, -ή, -ό ΧΗΜ (ουσία) που χρησιμοποιείται συνήθ. ως συντηρητικό τροφίμων, με σκοπό να αποφευχθούν αλλοιώσεις που προκαλεί η οξείδωση συστατικών τους: (κ. ως ουσ.) *η βιταμίνη Ε είναι φυσικό ~ τού ελαιολάδου.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. antioxidant]

Αντιόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ (α) αμαζόνα, κόρη τού Άρη, μητέρα τού Ιππολύτου (β) κόρη τού θεού-ποταμού Ασωπού, απέκτησε από τον Δία δίδυμα **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν , < *ἀντι-* + *-όπη* < *-Fοπ-, μεταπτωτ βαθμ. τού θ. που απαντά στις λ *ἔπος* (βλ λ.) και *εἶπον*].

Αντιόχεια (η) {-ας κ -είας} αρχαία ελληνική πόλη τής Συρίας που σήμερα ανήκει στην Τουρκία, ένα από τα σπουδαιότερα εμπορικά κέντρα τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *Ἀντίοχος,* όνομα τού πατέρα τού Μακεδόνα στρατηγού Σελεύκου Νικάτορος, που ίδρυσε την πόλη το 300 π.Χ. Από την ελληνική προήλθε η τουρκ. ονομασία Antakya. Το όν *Ἀντίοχος* ανάγεται σε *ἀντι-* + *ὄχος* «πολεμικό άρμα», που συνδ. με τη λ. *ὄχημα* (βλ λ.)]

Αντίοχος (ο) {-ου κ -όχου} **1.** όνομα ηγεμόνων τής Συρίας και βασιλέων τής Κομμαγηνής **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., βλ λ. *Αντιόχεια*].

αντιπάθεια (η) [αρχ] {χωρ. γεν. πληθ.} συναίσθημα που φανερώνει αρνητική διάθεση για κάποιον/κάτι: *μεταξύ τους υπήρχε αμοιβαία ~* ΑΝΤ συμπάθεια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία.*

αντιπαθής, -ής, -ές {αντιπαθ-ούς | -είς (ουδ. ή)· αντιπαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που προκαλεί αντιπάθεια: *είναι τόσο αγενής, που γίνεται αμέσως ~ σε όλους* ΣΥΝ αντιπαθητικός, απεχθής, απωθητικός ΑΝΤ συμπαθής, αξιαγάπητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυτός που ανταποδίδει ό,τι έπαθε – που έχει αντίθετες ιδιότητες», < *ἀντι-* + *-παθής,* πβ. αόρ β' *ἔ-παθ-ον,* ρ. *πάσχω.* Η σημ. «απεχθής» είναι ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ. antipathique].

αντιπαθητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί αντιπάθεια: *έτσι δύστροπος που είναι, γίνεται πάντα ~* ΣΥΝ αντιπαθής ΑΝΤ. συμπαθής. — **αντιπαθητικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. antipathique < antipathie < αρχ. *ἀντιπάθεια.* Το μτγν. *ἀντιπαθητικός* «ενεργητικός, δραστήριος, ο μη παθητικός» προήλθε από απευθείας σύνθεση < *ἀντι-* + *παθητικός*].

αντιπαθώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αντιπαθείς... } αντιπάθησα} αισθάνομαι αντιπάθεια για (κάποιον/κάτι): *τον αντιπαθεί από τότε που έμαθε πόσο ανειλικρινής είναι* ΑΝΤ συμπαθώ.

αντιπαλεύω ρ. μετβ {αντιπάλεψα} παλεύω, αγωνίζομαι εναντίον (προσώπου ή κατάστασης): *οι εργαζόμενοι θα αντιπαλέψουν δυναμικά την αντιλαϊκή πολιτική τής κυβέρνησης* ΣΥΝ αντιμάχομαι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντιπαλαίω* < *ἀντι-* + *παλαίω* < *πάλη* (βλ. λ. *παλεύω*)].

αντίπαλος, -η, -ο **1.** αυτός που έρχεται αντιμέτωπος με κάποιον άλλον, που αγωνίζεται εναντίον άλλου για το ίδιο θέμα/σκοπό (για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς, στρατιωτικούς, αθλητικούς κ λπ.): *~ παράταξη / θεωρία / στρατόπεδο / χώρα / ομάδα / ιδεολογία* ΦΡ **αντίπαλον δέος** (*ἀντίπαλον δέος,* Θουκ. 3.11) ο φόβος για τον αντίπαλο, τον εχθρό ο αμοιβαίος φόβος ανάμεσα σε αντιπάλους, που εξασφαλίζει ενότητα στο εσωτερικό των αντίπαλων στρατοπέδων/πλευρών και σχέση ισορροπίας μεταξύ τους: *η Σοβιετική Ένωση απετέλεσε για δεκαετίες το ~ τής αμερικανικής πολιτικής* || *ο ισλαμισμός αποτελεί το ~ που επικαλείται ο στρατός στην Τουρκία για τη στήριξη τού κοσμικού κράτους* **2. αντίπαλος** (ο/η) ανταγωνιστής (κάποιου): *πολιτικός / οικονομικός / στρατιωτικός / εκλογικός / κρυφός / επικίνδυνος / δεινός ~* ΣΥΝ εχθρός, αντίθετος, αντίμαχος ΑΝΤ. σύμμαχος, συμμαχητής, συναγωνιστής.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀντι-* + *-παλος* < *πάλη*].

> **αντίπαλον δέος.** Γνωστή φράση από τον Θουκυδίδη (3, 11), που χρησιμοποιείται σήμερα στον προσεγμένο λόγο, για να δηλώσει καταστάσεις ισορροπίας στις ανθρώπινες σχέσεις (εθνών, ομάδων, ατόμων), απότοκες αμοιβαίου φόβου (πβ. τη λαϊκή ρήση *Φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη!*). Η πλήρης φράση είναι «*τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστὸν ἐς ξυμμαχίαν*», που ο Ελευθέριος Βενιζέλος έχει αποδώσει ελεύθερα «*ἴσος καὶ ἀμοι-*

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α' συνθετικό*

αντι-πανωλικός (ορός) **αντι-παπικός,** -ή, -ό **αντι-παχυντικός,** -ή, -ό **αντι-περιβαλλοντικός,** -ή, -ό **αντι-πηκτικός,** -ή, -ό

βαῖος τῷ ὄντι φόβος εἶναι ἡ μόνη ἀσφαλὴς βάσις μιᾶς συμμαχίας»

αντιπαλότητα (η) [1891] {αντιπαλοτήτων} η ύπαρξη αντίπαλης διάθεσης, η κατάσταση κατά την οποία πρόσωπα ή ομάδες συγκρούονται ή ανταγωνίζονται μεταξύ τους για λόγους οικονομικούς, πολιτικούς κ.λπ.: *η διεθνής κοινότητα πρότεινε μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, ώστε να αμβλυνθεί η ~ μεταξύ των δύο χωρών* ΣΥΝ εχθρότητα, ανταγωνισμός ΑΝΤ σύμπνοια, συνεργασία

αντιπαλότητα: «άπαξ λέξη»! Η λ. **αντιπαλότητα** τα τελευταία 10 χρόνια χρησιμοποιείται ευρέως στο πολιτικό ιδίως λεξιλόγιο, αποδίδοντας τις επίσης ευρύτερα χρησιμοποιούμενες αντίστοιχες ξένες λέξεις (πβ. αγγλ. rivalry, γαλλ. rivalité, γερμ. Konkurrenz). Δηλώνει, γενικότερα, την ανταγωνιστική στάση, που οδηγεί σε σύγκρουση, εχθρότητα και αλληλοϋπονόμευση αντί τού δημιουργικού συναγωνισμού και τής ευγενούς άμιλλας. Ωστόσο habent vocabula sua fata... Η λ. *αντιπαλότητα* πρωτοαπαντά το 1891 (εφημ. *Άστυ*), ο δε Στέφ. Κουμανούδης, περιλαμβάνοντας τη λέξη στη *Συναγωγή Νέων Λέξεων*.... αισθάνεται την ανάγκη να απολογηθεί· *«Εἰπέ τις τῶν συγχρωμένων ἐμοὶ ὅτι τοιαύτας λέξεις, οἵα ἡ παροῦσα* [ενν. *το ἀντιπαλότης*], *δὲν ἔπρεπε νὰ συμπεριλάβω ἐν τῇ Συναγωγῇ μου ὡς δῆθεν γραφείσας ἅπαξ μόνον παρά τινος, εὑρεθέντος ἐν στιγμῇ ἰδιασμοῦ. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν ἐπείσθην, ἐπειδὴ ἔγνων, ὅτι κατὰ μίμησιν καὶ αἱ τοιαῦται λέξεις μετέβησαν εἰς κοινοτέραν χρῆσιν...»*. Προφητική η ρήση τού λεξικογράφου Κουμανούδη γι' αυτήν και για πολλές άλλες λέξεις.

Αντίπαξοι (οι) νησί των Επτανήσων Ν των Παξών
[ΕΤΥΜ Πρόκειται για την αρχ. *Πρόπαξο*].

αντίπαπας (ο) [1785] {χωρ. πληθ.} πάπας που θεωρείται από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία ότι δεν εκλέχθηκε κανονικά και γι' αυτό δεν αναγνωρίζεται.

αντιπαραβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιπαρέβαλα, αντιπαραβλήθηκα, αντιπαραβεβλημένος} παραβάλλω προς (κάτι), συγκρίνω βρίσκοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές: *αντιπαρέβαλε τα κείμενα, για να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το ένα ήταν αντιγραφή τού άλλου* ΣΥΝ αντιπαραθέτω, παραλληλίζω, συγκρίνω, συσχετίζω.

αντιπαραβολή (η) [αρχ.] η συγκριτική εξέταση (μέσω παραβολής): *η ~ των καταθέσεων απέδειξε πως ο κατηγορούμενος επισκέφθηκε τον τόπο τού εγκλήματος* ΣΥΝ αντιπαράθεση

αντιπαραβολικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την αντιπαραβολή **2.** ΓΛΩΣΣ ***αντιπαραβολική μέθοδος*** η μέθοδος συγχρονικής μελέτης των σχέσεων (ομοιοτήτων, διαφορών, παράλληλων εξελίξεων κ.λπ.) που διαπιστώνονται κατά την ανάλυση τής δομής δύο ή περισσοτέρων γλωσσών (η μέθοδος αυτή διαφέρει από τη *συγκριτική* μέθοδο που αναφέρεται στην ιστορική-διαχρονική εξέταση τής δομής γλωσσών που εμφανίζουν μεταξύ τους γενετική συγγένεια). — **αντιπαραβολικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. contrastive].

αντιπαράδειγμα (το) {αντιπαραδείγμ-ατος | -ατα, -άτων} παράδειγμα που ανατρέπει την ισχύ υπόθεσης, άποψης κ.λπ. η οποία βασίζεται σε άλλα παραδείγματα: *στο άρθρο της παρουσιάζει αντιπαραδείγματα στην υπόθεση που είχε διατυπώσει ο συνάδελφός της.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. counter-example].

αντιπαράθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (κυριολ.) η συγκριτική εξέταση: *~ θέσεων / στοιχείων / προγραμμάτων* ΣΥΝ αντιπαραβολή, σύγκριση ● **2.** η εκδήλωση διαφωνιών, η σύγκρουση διαφορετικών απόψεων, στάσεων: *οι δύο βουλευτές ήρθαν σε ανοιχτή ~ για το επίμαχο νομοσχέδιο* || *οξεία ~ μεταξύ δύο πλευρών* || *το θέμα των ιδιωτικοποιήσεων αποτέλεσε ξανά το αντικείμενο αντιπαράθεσης στη Βουλή* ΣΥΝ σύγκρουση, διαμάχη, κόντρα. — **αντιπαραθετικός, -ή, -ό** [1834].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντιπαράθεσις* < αρχ. *ἀντιπαρατίθημι*].

αντιπαραθέτω ρ. μετβ. {αντιπαρέθεσα, αντιπαρα-τέθηκα, -τεθειμένος} **1.** παραθέτω συγκριτικά πράγματα αντίθετα μεταξύ τους, παρουσιάζω το ένα απέναντι στο άλλο: *η εφημερίδα αντιπαραθέτει δηλώσεις επωνύμων για το θέμα, αφήνοντας τα συμπεράσματα στους αναγνώστες* **2.** αντιπροτείνω, παρουσιάζω μιαν άλλη θέση, άποψη, επιχείρημα κ.λπ.: *στα λόγια τού συνομιλητή του αντιπαρέθεσε τα στοιχεία τής δημοσκόπησης* ΣΥΝ αντιτάσσω, αντεπιχειρηματολογώ **3.** (μεσοπαθ. ***αντιπαρατίθεμαι***) στέκομαι αντιμέτωπος, εκφράζω διαφωνία: *έχει το θάρρος τής γνώμης του και δεν διστάζει να αντιπαρατεθεί στην πλειοψηφία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντιπαρατίθημι* < *ἀντι-* + *παρατίθημι*].

αντιπαράσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} κυρ. στη ΦΡ ***κατ' αντιπαράσταση*** με ταυτόχρονη εξέταση μαρτύρων ή κατηγορουμένων ενώπιον δικαστηρίου, κυρ. σε περιπτώσεις αντικρουόμενων καταθέσεων ΣΥΝ. αντιμωλία.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντιπαράστασις* < *ἀντιπαρίστημι / -ίσταμαι*. Η λ. εχρησιμοποιείτο κυρ. στη ρητορική, για να δηλώσει την έμμεση απάντηση ή την ανταπάντηση σε επιχείρημα τού αντιδίκου. Η σημερινή σημ. οφείλεται στην επίδρ. τού νομικού όρου confrontatio (μεσν. λατ.)]

αντιπαρατάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {αντι-παρέταξα, -παρατάχθηκα (καθημ. -χτηκα} **1.** τάσσω (κάτι) απέναντι (σε κάτι άλλο), τοποθετώ ως αντίθετο, αντιμέτωπο: *το στράτευμα αντιπαρατάχθηκε κατά μήκος τής οχυρωμένης γραμμής, για να αντιμετωπίσει την εχθρική επίθεση* ΣΥΝ αντιτάσσω ΑΝΤ συμπαρατάσσω, συντάσσω **2.** προβάλλω (κάτι) για να εκφράσω διαφωνία, αντίθεση: *τα επιχειρήματα που αντιπαρατάσσει είναι εύστοχα* ΣΥΝ αντιπαραθέτω. — **αντιπαράταξη** (η) [μτγν.].

αντιπαρέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. {αντιπαρήλθα} **1.** προσπερνώ (κάτι), χωρίς να δώσω σημασία, αρνούμαι να ασχοληθώ με (κάτι): *αντιπαρήλθε τις ύβρεις χωρίς σχόλιο* || *δήλωσε ότι αντιπαρέρχεται το συμβάν, γιατί δεν ασχολείται με μικροπρέπειες* ΣΥΝ αδιαφορώ, αποσιωπώ, παραβλέπω, προσπερνώ **2.** (μτφ.) αποφεύγω με ελιγμό, ξεπερνώ επιτήδεια: *ως ομιλητής στερείται τής ετοιμότητας να αντιπαρέρχεται τις παγίδες των αντιπάλων* ΣΥΝ ξεφεύγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «προσέρχομαι ως βοηθός, αντικαθιστώ», < *ἀντι-* + *παρέρχομαι*. Η σημερινή σημ. έχει την αφετηρία της στην Κ.Δ. (Λουκ. 10, 31-32) στην παραβολή τού καλού Σαμαρείτη, περιγράφοντας την πράξη τού ιερέα και τού Λευΐτη, οι οποίοι προσπέρασαν αδιάφορα τον τραυματισμένο Ιουδαίο: *ἱερεύς τις κατέβαινεν ἐν τῇ ὁδῷ ἐκείνῃ καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀντιπαρῆλθεν*].

αντιπαροχή (η) [1836] η παροχή που δίνεται σε ανταπόδοση προηγουμένης, ως αντάλλαγμά της ΣΥΝ. αμοιβαία παροχή· ΦΡ. ***δίνω αντιπαροχή*** συνάπτω ως ιδιοκτήτης ακινήτου σύμβαση με εργολήπτη, σύμφωνα με την οποία ο εργολήπτης θα ανεγείρει στη θέση τού ακινήτου, που κατέχω, πολυώροφο κτίσμα, το οποίο και θα εκμεταλλεύεται, ενώ αντί παροχής (αμοιβής) για την παραχώρηση τού ακινήτου θα λάβω ποσοστό επί τού νέου κτίσματος (συνήθ. αριθμό διαμερισμάτων) — **αντιπαρέχω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Gegenleistung]

Αντίπαρος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ τής Πάρου

Αντίπασχα (το) [μεσν.] {άκλ.} η πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα, η Κυριακή τού Θωμά.

Αντίπατρος (ο) {-ου κ. -άτρου} **1.** αρχαίος Μακεδόνας στρατηγός (397-319 π.Χ.), στον οποίο ανέθεσε ο Αλέξανδρος τη διοίκηση τής Μακεδονίας κατά τη διάρκεια τής εκστρατείας του στην Ασία **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *ἀντι-* + *-πατρος* < *πατήρ, -τρός*].

αντίπερα επίρρ. [αρχ.] **1.** απέναντι, στο αντικρινό μέρος: *προχώρησε ~ στην άλλη πλευρά τού δρόμου* ΣΥΝ αντίκρυ, απέναντι **2.** (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται απέναντι: *η ~ όχθη τού ποταμού.*

αντιπερισπασμός (ο) **1.** ενέργεια που αποβλέπει στην απόσπαση τής προσοχής, στη διοχέτευση τού ενδιαφέροντος κάποιου σε παραπλανητική κατεύθυνση· *με την έκρηξη προκάλεσαν ~, ώστε κανείς δεν πρόσεξε την έξοδο των ληστών από την πίσω πόρτα τής Τράπεζας* **2.** ΣΤΡΑΤ (ειδικότ. κατά τη διάρκεια πολέμου), παραπλανητική στρατιωτική ενέργεια που εκδηλώνεται σε διαφορετικό τόπο από αυτόν που αναμένει ο εχθρός, ώστε να αποσπαστεί η προσοχή του από τον πραγματικό στόχο: *πριν από τη μεγάλη συμμαχική απόβαση στη Νορμανδία, είχε προηγηθεί για ~ η απόβαση στη Σικελία*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀντιπερισπῶ (-άω)* < *ἀντι-* + *περισπῶ*].

αντιπληθωρισμός (ο) το σύνολο των οικονομικών μέτρων που αποσκοπούν στη μείωση τής πληθωριστικής κυκλοφορίας νομίσματος, η οικονομική πολιτική κατά τού πληθωρισμού (βλ. λ. *πληθωρισμός*). — **αντιπληθωριστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. deflation, κυριολεκτικώς «ξεφούσκωμα»].

αντιπλοίαρχος (ο/η) [1833] {αντιπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

αντιπνευματικός, -ή, -ό αυτός που αντιτίθεται στην πνευματική καλλιέργεια, που την αξιολογεί ως ασήμαντη, ή γενικότ. υποτιμά τον ρόλο που διαδραματίζει στη διαμόρφωση, την ανάπτυξη και την πρόοδο τού ανθρώπου: *~ καιροί / εποχή* ΣΥΝ υλιστικός.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. antispiritual (νόθο σύνθ.)].

αντίποδας (ο) {αντιπόδων} **1.** αυτός που αποτελεί την εκ διαμέτρου αντίθετη θέση, το ακριβώς αντίθετο σε κάτι: *στον ~ τού πλούσιου Βορρά βρίσκεται ο εξαθλιωμένος Νότος* **2.** (α) (γενικότ.-συνήθ. στον πληθ.) σημείο ή τόπος που σε σχέση με κάποιον άλλο βρίσκεται σε αντιδιαμετρική θέση (β) (ειδικότ.) ***Αντίποδες*** η Αυστραλία, σε σχέση με την Ευρώπη.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίπους, -ποδος* < *ἀντι-* + *πούς*. Η σημ. 2β από το αγγλ. Antipodes, κυρ. ονομασία συστάδας νήσων ΝΑ τής Ν. Ζηλανδίας, ήτοι σε απώτατο γεωγραφικό άκρο].

αντιποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ η κατά παράνομο τρόπο οικειοποίηση ξένης περιουσίας ή δικαιώματος ΣΥΝ σφετερισμός, οικειοποίηση ΦΡ (α) ***αντιποίηση (δημόσιας) υπηρεσίας / αρχής*** (i) η παράνομη εμφάνιση ή δράση ιδιώτη ως εκπροσώπου δημόσιας υπηρεσίας χωρίς προηγούμενο νόμιμο διορισμό (ii) η υπέρβαση από τον δημόσιο υπάλληλο των αρμοδιοτήτων του (β) ***αντιποίηση στολής / τίτλου / παρασήμου*** η χωρίς νόμιμη άδεια ή εξουσιοδότηση χρήση στολής ή άλλου διακριτικού (κρατικού ή θρησκευτικού λειτουργού) από ιδιώτη.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντιποίησις*, αρχική σημ. «διεκδίκηση», < αρχ. *ἀντιποιῶ (-έω)* «ανταποδίδω, διεκδικώ» < *ἀντι-* + *ποιῶ*. Οι φρ. *αντιποίηση αρχής / στολής / τίτλου* αποδίδουν τα γαλλ. usurpation d'autorité / d'uniforme / de titre].

αντιποιητικός, -ή, -ό [1892] **1.** αυτός που εμποδίζει τη δημιουργία ποιητικού ύφους: *απέφευγε τη χρήση απλών, καθημερινών λέξεων στην ποίηση, γιατί τις θεωρούσε ~* ΣΥΝ πεζός, καθημερινός **2.** αυτός που δεν ευνοεί την ανάπτυξη και διάδοση τής ποίησης και γενικότ. των τεχνών: *πιστεύει πως ζούμε σε μια ~ εποχή, που οι ευαισθησίες και η πνευματική αναζήτηση θεωρούνται περιττή πολυτέλεια* ΣΥΝ. τεχνοκρατικός, σκληρός. — **αντιποιητικά** επίρρ., **αντιποιητικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. unpoetisch].

αντίποινα (τα) {αντιποίνων} οι ενέργειες που αποσκοπούν στην ανταπόδοση προηγούμενης αδικίας ή βλάβης, που έχουν τον χαρακτήρα αντεκδικήσεως: *σε περιπτώσεις δολιοφθορών από την Αντίσταση κατά τη γερμανική κατοχή, οι ομαδικές εκτελέσεις αόπλων*

ήταν από τα συνήθη ~ ΣΥΝ εκδίκηση
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀντι-* + *ποινή*].

αντιποιούμαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {αντιποιείται...· εύχρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ) οικειοποιούμαι (ξένο πράγμα, δικαίωμα ή ιδιότητα), σφετερίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αντιπολιτεύομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {αντιπολιτεύ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** ασκώ αντίθετη πολιτική, ανταγωνίζομαι (κάποιον) ως πολιτικός, κομματικός αντίπαλος ΑΝΤ συμπολιτεύομαι **2.** (η μτχ. ***αντιπολιτευόμενος,*** *-η, -ο*) αυτός που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης, που εκφράζει τις θέσεις τής αντιπολίτευσης. ~ *Τύπος / κόμμα* ΑΝΤ συμπολιτευόμενος, φιλοκυβερνητικός **3.** (μτφ.) τίθεμαι αντιμέτωπος, εκφράζω αντίθετη άποψη: *σε ό,τι λέω με αντιπολιτεύεσαι* ΣΥΝ εναντιώνομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

αντιπολίτευση (η) [1856] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το σύνολο των πολιτικών δυνάμεων τού Κοινοβουλίου που δεν στηρίζουν την κυβέρνηση: *σύσσωμη η ~ κατήγγειλε τους επικίνδυνους κυβερνητικούς χειρισμούς* ΑΝΤ συμπολίτευση, κυβέρνηση· ΦΡ (α) ***αξιωματική αντιπολίτευση*** το σύνολο των βουλευτών τού κόμματος που έχει αναδειχθεί δεύτερο στις εθνικές εκλογές (β) ***μείζων αντιπολίτευση*** οι βουλευτές που ανήκουν στο πρώτο σε δύναμη κόμμα από αυτά που βρίσκονται στην αντιπολίτευση (γ) ***ελάσσων αντιπολίτευση*** οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης που δεν ανήκουν στη μείζονα αντιπολίτευση: ο *πρωθυπουργός συναντήθηκε με τους ηγέτες τής ελάσσονος αντιπολίτευσης* **2.** η πολιτική που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης, που αντιτίθεται στην κυβερνητική πολιτική: *η υπεύθυνη ~ ασκείται στο Κοινοβούλιο και όχι στο πεζοδρόμιο* || *εποικοδομητική / σκληρή / λαϊκιστική ~* **3.** (καταχρ) (α) επιμέρους ενέργεια εναντίωσης, αντίδρασης προς δεδομένη απόφαση, πρόταση: *για το συγκεκριμένο νομοσχέδιο υπήρξε οξεία ~. ακόμα και μέσα στους κόλπους τού κυβερνώντος κόμματος* ΣΥΝ αντίπραξη (β) το σύνολο των προσώπων που αντιτίθενται στον τρόπο άσκησης τής εξουσίας από μια ηγεσία· *«το θέμα των πολυτέκνων επέλεξε η εσωκομματική ~, για να ασκήσει κριτική στις θέσεις τής ηγεσίας τού κόμματος»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. opposition]

αντιπολιτευτικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με την αντιπολίτευση, αυτός που στρέφεται κατά τής κυβέρνησης. ~ *έλεγχος / τακτική* || *μιλώ με ~ διάθεση.* — **αντιπολιτευτικ-ά / -ώς** επίρρ

αντιπραγματισμός (ο) ΟΙΚΟΝ η ανταλλαγή αγαθών και υπηρεσιών με άλλα αγαθά ή υπηρεσίες (χωρίς χρήματα ή άλλο μέσο συναλλαγής). η ανταλλαγή σε είδος.

αντίπραξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η πράξη που στοχεύει στην εξουδετέρωση άλλης προγενέστερης ή και σύγχρονης *για να του κάνει ~. αύξανε διαρκώς την προσφορά του κατά τον πλειστηριασμό!* ΣΥΝ αντίδραση. αντενέργεια, εναντίωση ΑΝΤ σύμπραξη, συνεργασία. — **αντιπράττω** ρ. [αρχ.].

αντιπραξικόπημα (το) {αντιπραξικοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} πραξικόπημα που έχει ως στόχο να εξουδετερώσει άλλο πραξικόπημα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. countercoup]

αντιπρόεδρος (ο/η) [1822] {αντιπροέδρ-ου | -ων, -ους} αναπληρωτής τού προέδρου (σε περίπτωση ασθενείας ή κωλύματος ασκήσεως των καθηκόντων του). δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρόεδρο: ~ *τής Βουλής / τού δικαστηρίου / τής κυβερνήσεως / τού συμβουλίου / τού συλλόγου / τού σωματείου* — **αντιπροεδρία** (η) [1871].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ vice-président].

αντιπροίκι (το) {αντιπροικ-ιού | -ιών} (παλαιότ.-λαϊκ.) **1.** το προγαμιαίο δώρο τού γαμπρού προς τη νύφη **2.** το δώρο που προσφέρεται από τα πεθερικά στον γαμπρό επιπλέον των ήδη συμφωνημένων ως προίκα Επίσης **αντίπροικο**.
[ΕΤΥΜ μεσν., υποκ. τού ουσ *ἀντίπροικο(ν) < ἀντι + προῖκα*].

αντιπροικοσύμφωνο (το) [1849] {αντιπροικοσυμφών-ου | -ων} το συμβόλαιο που συντάσσεται για το αντιπροίκι

αντιπροπαγάνδα (η) {χωρ. γεν πληθ } προπαγάνδα που στρέφεται εναντίον άλλης προπαγάνδας.

αντιπρόπερσι κ. **αντιπροπέρυσι** επίρρ. πριν από τρία χρόνια, τη χρονιά πριν από την προπερσινή. — **αντιπροπέρσινος,** -η, -ο.

αντιπροσφορά (η) [1889] η προσφορά που αποσκοπεί στην απόρριψη προηγούμενης ανταγωνιστικής προσφοράς μέσω τής παροχής ευνοϊκότερων όρων *η δημοπρασία είναι μια διαδικασία συνεχών ~ για την επίτευξη τής καλύτερης τιμής για τον πωλητή* || *η σαφώς ευνοϊκότερη δική μας ~ απορρίφθηκε!* — **αντιπροσφέρω** ρ. [αρχ.].

αντιπροσφώνηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανταπόδοση προσφωνήσεως (κυρ τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιστάσεις) ΣΥΝ. αντιφώνηση ΑΝΤ. προσφώνηση. — **αντιπροσφωνώ** ρ. [1891] {-είς...}

αντιπροσωπεία (η) → αντιπροσωπία

αντιπροσώπευση (η) [1836] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η εξουσιοδοτημένη δράση για λογαριασμό άλλων (ειδικότ.) η εκτέλεση νομικών πράξεων δι' αντιπροσώπου, με πρόσωπο εξουσιοδοτημένο (από άλλον) για τέτοιες πράξεις: *η ~ τής εταιρείας / τού συλλόγου* ΣΥΝ εκπροσώπηση, πληρεξουσιότητα **2.** η διαδικασία που κατοχυρώνει και ρυθμίζει τη συμμετοχή αντιπροσώπων των πολιτών στη διακυβέρνηση τής χώρας. *η ~ των πολιτών στο Κοινοβούλιο ρυθμίζεται με το σύστημα τής ενισχυμένης αναλογικής.* — **αντιπροσωπεύσιμος,** -η, -ο [1840].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. représentation]

αντιπροσωπευτικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιπροσώπευση. *το ~ συγκρότημα τής Μ Βρετανίας για τον διαγωνισμό τραγουδιού* || ΑΘΛ *το ~ συγκρότημα μιας χώρας* (η εθνική της ομάδα) **2.** αυτός που έχει την ικανότητα να αντιπροσωπεύσει, που μπορεί να εκφράσει αυτό που θεωρείται βασικό για μια κατηγορία: *η έκθεση περιέχει τα πλέον ~ έργα τής ζωγραφικής τού 18ου αι.* || *στις ανθολογίες συλλέγονται τα ~ δημιουργήματα κάθε περιόδου* **3.** αυτός που θεωρείται ότι συγκεντρώνει τα πιο αξιοσημείωτα χαρακτηριστικά μιας κατηγορίας, αυτός που αποτελεί τον μέσο όρο: ~ *τύπος / δείγμα* ΣΥΝ χαρακτηριστικός. — **αντιπροσωπευτικ-ά / -ώς** [1894] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. représentatif]

αντιπροσωπευτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού αντιπροσωπευτικού, το να μπορεί (κανείς/κάτι) να εκπροσωπήσει ή να θεωρηθεί επαρκώς ενδεικτικός: *το εκλογικό σύστημα δεν πρέπει να νοθεύει την ~ των πολιτικών τάσεων τής κοινωνίας* || *ποια είναι τα κριτήρια αντιπροσωπευτικότητας τού δείγματος;*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. representativeness]

αντιπροσωπεύω ρ. μετβ. [1844] {αντιπροσώπευ-σα, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ενεργώ ως αντιπρόσωπος. *την κυβέρνηση αντιπροσώπευσε ο υπουργός των Οικονομικών* || *θα αντιπροσωπεύσει την Κύπρο σε διεθνές συνέδριο* ΣΥΝ εκπροσωπώ **2.** φέρω και εκφράζω τα βασικά, τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα ενός είδους, μιας κατηγορίας: *αντιπροσωπεύει την ιδανική γυναίκα* ΣΥΝ εκφράζω **3.** αποτελώ, εκφράζω: *η λογοτεχνία αντιπροσωπεύει την ανώτατη δημιουργική σύνθεση* || *οι άνεργοι αντιπροσωπεύουν ένα υψηλό ποσοστό τού εργατικού δυναμικού στις στατιστικές* ΣΥΝ συνιστώ **4.** (ειδικότ.) αντιστοιχώ σε δεδομένη χρηματική / οικονομική αξία: *οι επιταγές αντιπροσωπεύουν ποσό 150 εκατομμυρίων* || *το νόμισμα των κυριοτέρων κρατών αντιπροσωπεύει ορισμένη αξία χρυσού* ΣΥΝ καλύπτω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ représenter]

αντιπροσωπεύω – εκπροσωπώ; Τόσο το *αντιπροσωπεύω* όσο και το *εκπροσωπώ* είναι νεότερες λέξεις. Το **αντιπροσωπεύω** μαρτυρείται από το Σύνταγμα τού 1844, ενώ το **εκπροσωπώ** πρέπει να είναι ακόμη νεότερο, αφού το **εκπρόσωπος** –από όπου παράγεται– μαρτυρείται από το 1887. Το αρχ **αντιπρόσωπος** (με τη σημ. «απέναντι σε πρόσωπο, πρόσωπο με πρόσωπο»), ένα από τα 59 σύνθετα σε *-πρόσωπος* τής Αρχαίας (πβ. *ἀ-πρόσωπος, δι-πρόσωπος, ἀμφι-πρόσωπος, ἰδιο-πρόσωπος, στρογγυλο-πρόσωπος, μονο-πρόσωπος, ἀνδρο-πρόσωπος, αὐτο-πρόσωπος, εὐ-πρόσωπος* κ.λπ.), θα έδινε κανονικά ρ. *αντιπροσωπώ* και όχι *αντιπροσωπεύω*! (Τα ρήματα που παράγονται από σύνθετες λέξεις, τα λεγόμενα «παρασύνθετα ρήματα», είναι ρήματα σε *-ώ, -είς, -εί* [πβ. *φιλόσοφος – φιλοσοφώ. τηλέφωνο – τηλεφωνώ. δημοσιογράφος – δημοσιογραφώ* κ ο.κ.]). Άρα ορθότερο θα ήταν το **αντιπροσωπώ**, το οποίο είναι μεσν. τ. ο οποίος όμως δεν επικράτησε Ωστόσο, επειδή και ο κανόνας αυτός δεν είναι απαράβατος και η χρήση (usus) ρυθμίζει κυρ. τα τής γλώσσας, το *αντιπροσωπεύω* ως χρήση είναι αποδεκτό, ενώ κανονικότερο είναι το *εκπροσωπώ* (το **εκπροσωπεύω**, που σπανίως εμφανίζεται, προέρχεται προφανώς από συμφυρμό με το *αντιπροσωπεύω* και καλό είναι να αποφεύγεται)

αντιπροσωπεία ή αντιπροσωπία; Από το *αντιπροσωπεύω* κανονικά είναι τα παράγωγα *αντιπροσώπευση, αντιπροσωπευτικός (-ά), αντιπροσωπεύσιμος,* ενώ το *αντιπροσωπία* είναι παράγωγο σε *-ία* τού (αρχ.) *αντιπρόσωπος* (μαρτυρείται από το 1825, προτού δηλ. πλαστεί το ρ. *αντιπροσωπεύω*) και όχι τού *αντιπροσωπεύω* πβ. και *ιδιοπρόσωπος – ιδιοπροσωπία, άνανδρος – ανανδρία, φιλόσοφος – φιλοσοφία* κ.τ ό. Άρα **αντιπροσωπία** είναι το ορθό, και όχι *αντιπροσωπεία*. Από το ρ. *εκπροσωπώ* το παράγωγο είναι κανονικώς **εκπροσώπηση**.

αντιπροσωπία (η) [1825] (σχολ. ορθ. *αντιπροσωπεία*) {αντιπροσωπιών} **1.** το σύνολο των ατόμων που έχουν επιφορτιστεί με την εκπροσώπηση μιας ομάδας συμφερόντων και την εκπλήρωση συγκεκριμένης αποστολής: *η Ιερά Σύνοδος αποφάσισε να αποστείλει ~ στη σύσκεψη των μονοφυσιτικών εκκλησιών* || *~ βουλευτών θα μεταβεί στις Βρυξέλλες για τη διάσκεψη* ΦΡ ***εθνική αντιπροσωπία*** το σύνολο των βουλευτών τού εθνικού Κοινοβουλίου, η Βουλή *η κυβέρνηση θα εμφανιστεί σήμερα ενώπιον της ~, για να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. κοινοβούλιο **2.** (ειδικότ.) (α) η κατ' αποκλειστικότητα, απευθείας εμπορική εκπροσώπηση επιχείρησης. ιδρύματος ή οργανισμού που έχει αλλού έδρα: *ο οινοποιητικός συνεταιρισμός δέχεται προσφορές για την ανάθεση τής αποκλειστικής ~ των προϊόντων του* (β) (συνεκδ.) η επιχείρηση που αναλαμβάνει την εκπροσώπηση επιχείρησης, ιδρύματος ή οργανισμού που έχει αλλού την έδρα του: *εγγύηση γνήσιων ανταλλακτικών δίνεται μόνο από την επίσημη ~ τής εταιρείας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιπροσωπεύω*.

αντιπρόσωπος (ο/η) {αντιπροσώπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που είναι εξουσιοδοτημένο να παρίσταται ή να ενεργεί εξ ονόματος και για λογαριασμό άλλων. *δεν παρέστη ο ίδιος αλλά ο ~ του* || *ορίζω / στέλνω ~* ΣΥΝ εκπρόσωπος, πληρεξούσιος **2.** ***Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων*** (COREPER) όργανο που υπάγεται στο Συμβούλιο Υπουργών τής Ε.Ε. και αποτελείται από εκπροσώπους των κρατών-μελών με βαθμό πρέσβη καθώς και από τους αναπληρωτές τους· έχει ως έργο την προετοιμασία των εργασιών τού Συμβουλίου, την εκτέλεση των εντολών που της ανατίθενται από το Συμβούλιο και την επεξεργασία των νομικών πράξεων που πρόκειται να συζητηθούν **3.** ΝΟΜ πρόσωπο που καταρτίζει δικαιοπραξία είτε στο όνομα και για λογαριασμό άλλου *(άμεσος ~)*, είτε στο δικό του όνομα αλλά για λογαριασμό άλλου *(έμμεσος ~)* **4.** (α) ***διπλωματικός αντιπρόσωπος*** πρόσωπο με επίσημη εξουσιοδότηση από το κράτος του για τη διπλωματική του εκπροσώπηση στο εξωτερικό ΣΥΝ πρεσβευτής, επιτετραμμένος (β) ***εκλογικός αντιπρόσωπος*** δικηγόρος στον οποίο ανατίθεται ο έλεγχος τής νομιμότητας τής εκλογικής διαδικασίας και τής έκδοσης αποτελεσμάτων σε εκλογικό τμήμα (γ) ***εμπορικός αντιπρόσωπος***

πρόσωπο που έχει αναλάβει την εμπορική αντιπροσωπία επιχείρησης, οργανισμού ή ιδρύματος που εδρεύει αλλού
[ΕΤΥΜ αρχ, αρχική σημ. «εκείνος που αντικρίζει τον άλλον κατά πρόσωπο», < ἀντι- + πρόσωπον. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. représentant].

αντιπρόταση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} πρόταση που διατυπώνεται προς αναίρεση ή τροποποίηση προγενέστερης: *πείστηκε πλήρως από τα επιχειρήματα τού συνομιλητή του και δεν έκανε καμιά ~.*

αντιπροτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντιπρότεινα, αντιπροτάθηκα} **1.** διατυπώνω εναλλακτική πρόταση για την τροποποίηση ή αντίκρουση προηγούμενης: *στην πρόταση τού εργοδότη για μείωση τού προσωπικού οι εργαζόμενοι αντιπρότειναν τη μείωση τού ωραρίου εργασίας* ΣΥΝ αντικρούω ΑΝΤ προτείνω **2.** αντικρούω αντίθετα επιχειρήματα: *στη σφοδρή επιχειρηματολογία των αντιπάλων του δεν μπόρεσε να αντιπροτείνει το παραμικρό* ΣΥΝ αντιτάσσω, αντιπαρατάσσω.

αντιπροχθές κ. **αντιπροχτές** κ. **αντίπροχθες** κ. **αντίπροχτες** επίρρ · πριν από τρεις μέρες, την προηγούμενη τής προχθεσινής ημέρας — **αντιπροχθεσινός**, -ή, -ό.

αντιπρυτανεία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο τίτλος, το αξίωμα τού αντιπρύτανη: *οι εκλογές για την ~ γίνονται συγχρόνως με τις αντίστοιχες για την ανάδειξη πρύτανη* || *φέτος υπάρχουν τρεις υποψήφιοι για την ~* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα που ορίζεται ως θητεία ενός αντιπρύτανη, το έργο που αντιστοιχεί στη θητεία του: *επί τής ~ του λύθηκαν χρόνια προβλήματα τού πανεπιστημίου* **3.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο στεγάζεται το γραφείο τού αντιπρύτανη.

αντιπρύτανης (ο/η) [1833] {-η κ -άνεως | -άνεις, -άνεων} **1.** αναπληρωτής τού πρύτανη, δεύτερος στην ιεραρχία μετά τον πρύτανη: *στην τελετή παρέστη ο ~ λόγω ασθενείας τού πρύτανη* **2.** (προκειμένου για τα ελληνικά πανεπιστήμια) καθένα από τα δύο μέλη που μαζί με τον πρύτανη απαρτίζουν το Πρυτανικό Συμβούλιο, θεσμικό όργανο διοίκησης τού πανεπιστημίου σε συνδυασμό με τη Σύγκλητο **3.** (παλαιότ.) ο εκλεγμένος πρύτανης τού επόμενου ακαδημαϊκού έτους, που συνεργάζεται με τον παρόντα πρύτανη για τη διοίκηση τού πανεπιστημίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρύτανης*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Prorektor, γαλλ. vice-recteur].

αντίπρωρος, -η, -ο [αρχ.] ΝΑΥΤ (λόγ.) (άνεμος) που πνέει αντίθετα στην πλώρη. — **αντίπρωρα** επίρρ.

αντιπρωτόνιο (το) {αντιπρωτονί-ου | -ων} ΦΥΣ αντισωμάτιο που έχει την ίδια μάζα με το πρωτόνιο αλλά αρνητικό ηλεκτρικό φορτίο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. anti-proton].

αντιπτέραρχος (ο) {αντιπτεράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αντιπύραρχος (ο) {αντιπυράρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αντιπυραυλικός, -ή, -ό ΣΤΡΑΤ αυτός που σχετίζεται με την εξουδετέρωση πυραύλων· *~ σύστημα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. antimissile (νόθο σύνθ.)]

αντιπυρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σβήνει τη φωτιά, που σχετίζεται με τρόπους πρόληψης, κατάσβεσης ή περιορισμού πυρκαγιάς: *για την προστασία τού δάσους διανοίγονται ~ ζώνες* (χωρίς βλάστηση) **2.** αυτός που επιτυγχάνει τη μείωση ή τον μηδενισμό τής τάσης των εύφλεκτων υλικών να καίγονται: *στις στολές των πυροσβεστών γίνεται ειδική ~ επεξεργασία, για να αντέχουν στις υψηλές θερμοκρασίες* || *~ προστασία / αφρός*
[ΕΤΥΜ < αντι- + πυρικός < πυρ].

αντιραντάρ επίθ {άκλ.} για καθετί που χρησιμοποιείται εναντίον των ραντάρ· *βλήματα / όπλα ~*

αντίρρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξωτερίκευση αντιθέσεως, διαφορετικής γνώμης· *συμφώνησε σε όλα χωρίς να προβάλει αντιρρήσεις* || *δεν θα είχα καμία ~ να πάμε μαζί διακοπές* || *ήταν τόσο θυμωμένος, που δεν του έφερα ~* ΣΥΝ αμφισβήτηση, αντιλογία, ένσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. ἀντίρρησις < ἀντι- + ῥῆσις].

αντιρρησίας (ο/η) {αντιρρησιών} πρόσωπο που έχει την τάση να φέρνει αντιρρήσεις, να αντικρούει διατυπωμένες απόψεις διαφωνώντας: *είναι εκ συστήματος ~· διαφωνεί για να διαφωνεί* ΣΥΝ αντιδραστικός, αμφισβητίας· ΦΡ. ***αντιρρησίας συνειδήσεως*** αυτός που λόγω θρησκευτικών, πολιτικών ή φιλοσοφικών πεποιθήσεων αρνείται τη στρατιωτική θητεία.
[ΕΤΥΜ < *αντίρρηση* + επίθημα *-ίας* πβ. *επιχειρηματ-ίας, εισοδηματ-ίας, αισθηματ-ίας* κ ά Η φρ *αντιρρησίας συνειδήσεως* αποτελεί μεταφρ δάνειο από γαλλ. objecteur de conscience]

αντιρρητική (η) ΘΕΟΛ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο την εξέταση των διαφορών που χωρίζουν τις χριστιανικές Εκκλησίες, τον έλεγχο των ετεροδόξων και την αναίρεση των αντιρρήσεων που προβάλλονται από αυτούς.

αντιρρητικός, -ή, -ό [μτγν.] ΘΕΟΛ αυτός που σχετίζεται με την αντιρρητική· *~ θεολογία / κείμενα / συγγράμματα.*

αντιρρόπηση (η) [1872] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανάπτυξη αντίθετης ροπής για την αποκατάσταση ή την επίτευξη τής ισορροπίας: (μτφ.) *ως πρόεδρος επεδίωκε πάντα την ~ των αντίθετων τάσεων στο εσωτερικό τής παράταξης* ΣΥΝ ισορρόπηση, ισορροπία **2.** ΨΥΧΟΛ η τάση αναπλήρωσης μιας αδυναμίας (σε μια περιοχή) μέσω τής ανάπτυξης δύναμης σε άλλη περιοχή. Επίσης **αντιρροπία** [αρχ.].

αντίρροπος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει αντίθετη ροπή: *~ δυνάμεις* ΣΥΝ αντίζυγος ΑΝΤ ομόρροπος **2.** (μτφ.) αυτός που κινείται προς την αντίθετη κατεύθυνση, που λειτουργεί ως αντίθετη ροπή: *η έκφραση των ~ ιδεολογικών ρευμάτων σε μια κοινωνία ενισχύει τη δημοκρατία* || *αρνήθηκε την ύπαρξη ~ τάσεων στο εσωτερικό τού κόμματος* ΣΥΝ αντίθετος — **αντίρροπα / αντιρρόπως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀντιρρέπω < ἀντι- + ῥέπω].

αντίς πρόθ. ▸ αντί

αντισήκωμα (το) {αντισηκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οποιαδήποτε προσφορά (κυρ. οικονομική) γίνεται σε αντιστάθμισμα ή προς εξαγορά υποχρέωσης ή εξυπηρέτησης **2.** (ειδικότ.) χρηματικό ποσό καταβαλλόμενο προς εξαγορά τής στρατιωτικής θητείας **3.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει χαρακτήρα ανταπόδοσης ή λειτουργεί ως αντιστάθμισμα. — **αντισηκώνω** ρ
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. ἀντισηκῶ «αντισταθμίζω, αναπληρώνω» < ἀντι- + σηκῶ (-όω) «ζυγίζω» < σῆκος «βάρος» (βλ κ. σηκώνω)]

αντισημιτισμός (ο) [1841] ΠΟΛΙΤ **1.** σύνολο στάσεων και ενεργειών που απορρέουν από τη δογματικά θεμελιωμένη εχθρότητα κατά των εβραϊκών κοινοτήτων και κυρ. κατά τής οικονομικοπολιτικής επιρροής τους (και ειδικότ. τού σιωνισμού, βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) η εχθρική προδιάθεση απέναντι στο εβραϊκό στοιχείο. — **αντισημίτης** (ο) [1889], **αντισημίτρια** (η), **αντισημιτικός**, -ή, -ό [1890] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φασισμός*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Antisemitismus].

αντισηπτικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που δρα κατά τής σήψης ή χρησιμοποιείται για την πρόληψή της: *~ φάρμακο* ΣΥΝ απολυμαντικός **2.** ΦΑΡΜ ***αντισηπτικό*** (το) χημική ένωση ή φυσικός παράγοντας που εφαρμόζεται σε ζωντανούς ιστούς για την καταστροφή ή αναστολή της ανάπτυξης παθογόνων μικροοργανισμών, μικροβίων: *το ιώδιο χρησιμοποιείται σε αλοιφές ως ~ δέρματος.* — **αντισηπτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αντι- + σηπτικός < σήπω «σαπίζω», < γαλλ. antiseptique].

αντισηψία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ το σύνολο των μεθόδων που εφαρμόζονται για την καταστροφή μικροβίων που προϋπάρχουν σε ζωντανούς οργανισμούς και προκαλούν μολύνσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antisepsie].

Αντισθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Αθηναίος φιλόσοφος (445-360 π.Χ.), ιδρυτής τής Κυνικής Σχολής.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < ἀντι- + -σθένης < -σθένος].

αντίσκηνο (το) [μεσν.] {αντισκήνων} χοντρό, αδιάβροχο ύφασμα που χρησιμοποιείται ως ελαφριά σκηνή: *στους σεισμοπαθείς μοιράστηκαν αντίσκηνα για πρόχειρη στέγαση.*

αντισκορικός, -ή, -ό αυτός που καταπολεμεί τον σκόρο· κυρ. ως ουσ. ***αντισκορικό*** (το) παρασκεύασμα για την καταπολέμηση τού σκόρου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ antimite (νόθο σύνθ.)].

αντισκωριακός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται κατά τής σκουριάς **2.** ***αντισκωριακό*** (το) παρασκεύασμα κατά τής σκουριάς.

αντισμήναρχος (ο) {αντισμηνάρχ-ου | -ων, -ους} ανώτερος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ)

αντισπασμωδικός, -ή, -ό [1831] αυτός που χορηγείται για την πρόληψη ή την καταστολή των σπασμών ΣΥΝ σπασμολυτικός — **αντισπασμωδικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. antispasmodique].

αντισταθμίζω ρ. μετβ. {αντιστάθμισ-α, -τηκα, -μένος} παρέχω αντιστάθμισμα (βλ.λ), εξισορροπώ. *προσπάθησαν να αντισταθμίσουν τις απώλειες με αυξήσεις των τιμών* ΣΥΝ ισορροπώ, ισοσταθμίζω, ισοφαρίζω, εξισορροπώ. — **αντισταθμιστής** (ο) [1896].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. ἀντίσταθμος «ισοβαρής, αναπληρωτικός» < ἀντι- + στάθμη].

αντιστάθμιση (η) [μεσν] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παροχή ισοδύναμου ανταλλάγματος για την εξισορρόπηση οικονομικής υποχρέωσης: *προέβησαν σε ειδική συμφωνία για τη σταδιακή ~ των χρεών* ΣΥΝ εξισορρόπηση, ισοστάθμιση **2.** ΦΥΣ η εξουδετέρωση των αλλοιώσεων που επέρχονται στην πορεία ενός φαινομένου από την τροποποίηση των συνθηκών (οι οποίες διασφαλίζουν την εμφάνισή του): *η ~ τής ταλαντώσεως τού εκκρεμούς συνίσταται στην αναπλήρωση των μηχανικών απωλειών που επιφέρει η τριβή* **3.** ΒΟΤ ***σημείο αντιστάθμισης*** φυσιολογικός δείκτης φυτών που εκφράζει την ένταση τού φωτός η οποία απαιτείται για την ενεργειακή εξισορρόπηση σε αυτά των διαδικασιών τής φωτοσύνθεσης και τής αναπνοής.

αντιστάθμισμα (το) [1843] {αντισταθμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ) βάρος που χρησιμοποιείται για την αντιρρόπηση άλλου, για την αποκατάσταση ή την επίτευξη ισορροπίας: *(στο ζύγισμα) ήθελε είκοσι κιλά ~. για να ισορροπήσει* ΣΥΝ αντίβαρο **2.** (γενικότ) οτιδήποτε προσφέρεται ως αναγνώριση και ανταμοιβή παροχής, υπηρεσίας ή προς αναπλήρωση απώλειας· *αυτή η ημέρα χαράς είναι το ~ των αγώνων μιας ζωής!* ΣΥΝ ανταμοιβή, αποζημίωση, αντάλλαγμα

αντισταθμιστικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντιστάθμιση (σημ. 1): *~ οφέλη* **2.** ΟΙΚΟΝ ***αντισταθμιστική εισφορά / αντισταθμιστικό τέλος*** περιοδικό τέλος που επιβάλλει η Επιτροπή των Κοινοτήτων (Κομισιόν) για την κάλυψη τής διαφοράς ανάμεσα στις διεθνείς και τις κοινοτικές τιμές των αγροτικών προϊόντων, ώστε να προστατεύεται η ανταγωνιστικότητά τους, καθώς και το εισόδημα των παραγωγών **3.** ***αντισταθμιστικό φίλτρο*** ειδικό φύλλο για την αλλαγή τής χρωματικής θερμοκρασίας τού φωτός κατά τη λήψη φωτογραφιών ΣΥΝ διορθωτικό φίλτρο **4.** ***αντισταθμιστική εκπαίδευση*** βλ. λ. *εκπαίδευση.* — **αντισταθμιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ compensatif].

αντισταμινικό (το) → αντιισταμινικός

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α' συνθετικό*
αντι-πυρετικός, -ή, -ό **αντι-ρυτιδικός**, -ή, -ό **αντι-σεισμικός**, -ή, -ό **αντι-σοβιετικός**, -ή, -ό **αντι-σοσιαλιστικός**, -ή, -ό

αντιστάρ (ο/η) {άκλ } δημοφιλής σταρ (βλ λ) που αποφεύγει τις ιδιοτροπίες, τους βεντετισμούς και εν γένει τον τρόπο συμπεριφοράς που χαρακτηρίζει όσους μετέχουν στο σύστημα παραγωγής και προβολής των σταρ

αντίσταση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η εκδήλωση σταθερής εναντίωσης, η άρνηση αποδοχής, σύμπλευσης ή υποχώρησης (σε κάποιον/κάτι που προσπαθεί να επιβληθεί) *με πεσμένο πλέον ηθικό δεχόταν τα χτυπήματα χωρίς ~ || η ~ τού πνευματικού κόσμου στα φαινόμενα σήψης οφείλει να είναι εντονότερη* ΑΝΤ υποχώρηση, ενδοτικότητα ΣΥΝ εναντίωση, άρνηση, πάλη, αντιπαράθεση ΦΡ (α) ***παθητική αντίσταση*** η άρνηση υπακοής στις εντολές τού εχθρού χωρίς τη χρήση βίας. το να αρνείται κανείς να υπακούσει και ταυτόχρονα να δέχεται αδιαμαρτύρητα την εχθρική βία, τα αντίποινα *ο Γκάντι κήρυξε ~ εναντίον των Άγγλων στην Ινδία* (β) ***κάνω αντίσταση*** είμαι μέλος αντιστασιακής οργάνωσης, μετέχω σε ενεργητική ή παθητική αντιστασιακή πράξη. *έκανε αντίσταση διακινώντας παράνομα έντυπα || στη δικτατορία ορισμένοι συγγραφείς έκαναν αντίσταση αρνούμενοι τη δημοσίευση έργων τους* **2.** ΝΟΜ ***αντίσταση κατά τής Αρχής*** η χρήση ή απειλή σωματικής βίας για να εμποδιστεί κρατικό όργανο να πράξει το καθήκον του, ή βιαιοπραγία κατά τη νόμιμη ενέργεια Αρχής (ή υπαλλήλου) **3.** η οργάνωση τής άμυνας για την απόκρουση εχθρικής επίθεσης ή απειλής· *ο στρατός μας προέβαλε αποτελεσματική ~ στην εχθρική εισβολή || οι στρατιώτες παραδόθηκαν χωρίς ~* **4. *Αντίσταση*** (η) (α) η οργανωμένη στρατιωτική αντίθεση και ένοπλη αντιπαράθεση προς τον εχθρό υπό καθεστώς ξένης κατοχής (β) το σύνολο των αντιστασιακών οργανώσεων και των ατόμων που τις απαρτίζουν *τιμήθηκε για την προσφορά του ως μέλος τής ~ || από δώδεκα ετών ήταν στην ~* (γ) ΙΣΤ ***Εθνική Αντίσταση*** ο αγώνας κατά των κατοχικών δυνάμεων κατά τη διάρκεια τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου: *η ανατίναξη τής γέφυρας τού Γοργοπόταμου αποτελεί σταθμό στην ιστορία τής ~ || η αναγνώριση τής ~ αποτέλεσε κορυφαία πολιτική πράξη* **5.** (ειδικότ.) ***αντιστάσεις*** (οι) οι δυνάμεις αυτοσυγκράτησης και αυτοελέγχου (που διαθέτει κανείς): *είναι δυνατός χαρακτήρας με γερές ~ στους πειρασμούς* **6.** η αντίδραση τού σώματος σε αντίθετη δύναμη που ασκείται πάνω του: *ο αεροδυναμικός σχεδιασμός μειώνει τις απώλειες από την ~ τού αέρα* ΣΥΝ αντίδραση **7.** ΒΙΟΛ ***φυσική αντίσταση*** η ικανότητα ενός οργανισμού να αντιστέκεται σε μόλυνση ή αρρώστια: *ο ιός τού A.I.D S. καταστρέφει την ~ τού οργανισμού προσβάλλοντας το ανοσοποιητικό σύστημα* **8.** (ειδικότ.) ΦΥΣ -ΗΛΕΚΤΡ (σύμβολο R) (α) η ιδιότητα ενός αγωγού να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική (β) (καθημ) ο αντιστάτης (βλ.λ.): *κόπηκε το ρεύμα, γιατί κάηκε η ~ || αλλάζω την ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίστασις* < *ἀνθίσταμαι*. Ορισμένοι όροι και φράσεις αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ χ. *ενεργητική / παθητική αντίσταση* (< αγγλ. active / passive resistance). *η πορεία τής ελαχίστης αντιστάσεως* (< αγγλ. the line of least resistance), *ηλεκτρική αντίσταση* (< γαλλ. résistance électrique), *αντίσταση κατά τής αρχής* (< γαλλ. résistance contre l'autorité) κ.ά.].

αντιστασιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αντίσταση κατά οργανωμένης μορφής καταπιεστικής εξουσίας: *~ κείμενα / οργάνωση / αγώνας* **2. *αντιστασιακός*** (ο), ***αντιστασιακή*** (η) πρόσωπο που είναι μέλος ομάδας αντιστάσεως, που μετέχει στην Αντίσταση· *παίρνει σύνταξη αντιστασιακού για τη δράση του στα χρόνια τής Κατοχής || σε απολυταρχικά καθεστώτα οι ~ διώκονται με εξορία ή βασανιστήρια.* — **αντιστασιακ-ά / -ώς** επίρρ

αντιστάτης (ο) {αντιστατών} ΗΛΕΚΤΡ (συνεκδ) ο αγωγός ή το χάλκινο σπειροειδές σύρμα που έχει την ιδιότητα να αντιτίθεται στη ροή ηλεκτρικού φορτίου και να μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε θερμική· χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές συσκευές: *αυτός ο ~ έχει αντίσταση 1 000 Ωμ* ΣΥΝ (καθημ) αντίσταση
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ resistor]

αντιστατικός, -ή, -ό αυτός που αποτρέπει ή περιορίζει τη δημιουργία στατικού ηλεκτρισμού (σε υφάσματα, δίσκους μουσικής, μαλλιά κ.λπ) ΑΝΤ στατικός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ antistatic. άσχετο προς το μτγν. *ἀντιστατικός* < *ἀντίστασις*].

αντιστέκομαι ρ αμετβ. αποθ. [μεσν.] {αντιστάθηκα} προβάλλω αντίσταση, αρνούμαι να συμφωνήσω. να υποχωρήσω: *αντισκέκεται στις μεταβολές που επιφέρει η εξέλιξη || δεν μπορεί ν' αντισταθεί στους πειρασμούς || ~ σθεναρά / αποφασιστικά* ΣΥΝ αμύνομαι, (λόγ.) ανθίσταμαι. αντιμάχομαι, αντιτάσσομαι ΑΝΤ ενδίδω, υποχωρώ, υποκύπτω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αντιστήριγμα (το) [αρχ.] {αντιστηρίγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να στηρίξει ή να υποβαστάξει κάτι *έβαλε πρόχειρα ένα ξύλο για ~ στη σκηνή, μέχρις ότου διορθώσει τη δοκό* ΣΥΝ υποστήριγμα, αντέρεισμα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε εξασφαλίζει υποστήριξη ή προστασία ΣΥΝ στήριγμα, υποστήριξη, προστασία. — **αντιστηρίζω** ρ. [μτγν.].

αντιστήριξη (η) [1889] {-ης κ -ίξεως | -ίξεις. -ίξεων} προσωρινή στήριξη σε κτήρια ή σε εκσκαφές κατά τις επιδιορθώσεις ή κατά την ανέγερση νέων κατασκευών: *οι δοκοί αντιστήριξης χρησιμοποιούνται για τη μείωση τού βάρους στους υπό επιδιόρθωση τοίχους.*

αντίστιξη (η) [1888] {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} ΜΟΥΣ **1.** η τέχνη τού συνδυασμού ανεξαρτήτων μεταξύ τους μουσικών γραμμών (φωνών), οι οποίες προορίζονται να εκτελεστούν και να ακουστούν ταυτόχρονα· προέρχεται από τη φωνητική μουσική, και δίνει έμφαση στη μουσική ολοκλήρωση τής κάθε μουσικής γραμμής, στον συνδυασμό των μουσικών γραμμών σύμφωνα με τους κανόνες τής συνήχησης και στη δυνατότητα τού ακροατή να ξεχωρίσει την κάθε φωνή μέσα στο *αντιστικτικό πλέγμα* η αντιστικτική αντίληψη επικεντρώνεται στη μουσική γραμμή και είναι «οριζόντια», αντιπαρατίθεται δε στην αρμονική αντίληψη τής μουσικής. η οποία επικεντρώνεται στη συγχορδία και είναι «κατακόρυφη» **2.** μια μουσική γραμμή η οποία γράφεται με την προοπτική να ακουστεί ταυτόχρονα με μια άλλη μουσική γραμμή. η οποία έχει δοθεί ως θέμα. και ονομάζεται συνήθ. *κάντους φίρμους* **3.** παραδοσιακή διδασκαλία (δίπλα στην αρμονία, βλ.λ) τής μουσικής, που ειδικεύεται στην τέχνη τής αντιστικτικής γραφής και ταυτίζεται με τη διδασκαλία των κανόνων ορισμένου στυλ γραφής, ορισμένης μουσικής αισθητικής στον 20ό αι. διδάσκονται ιδίως δύο αντιστικτικά στυλ: το *στυλ Παλεστρίνα* και το *στυλ Μπαχ* (από τα ονόματα των κυριοτέρων συνθετών που έγραψαν στο καθένα από αυτά). — **αντιστικτικός**, -ή, -ό, **αντιστικτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού λατ. όρου contrapunctum < contra «αντί» + punctum «σημείο, στιγμή, στίξη». βάσει τής φρ punctus contra punctum «σημείο προς σημείο». η οποία αποδίδει την τέχνη τής αντιπαράθεσης νότα προς νότα και απαντά στις διάφορες ευρωπ. γλώσσες ιταλ. contrappunto, γαλλ. contrepoint κ λπ]

αντιστοιχία (η) [αρχ.] {αντιστοιχιών} **1.** η ισοδυναμία που προκύπτει από την αναλογία δεδομένων τα οποία εντάσσονται σε αντιπαραβαλλόμενα συστήματα, σύνολα: *πρόκειται για εντελώς διαφορετικές καταστάσεις· δεν υπάρχει ~ || συνέπεια είναι η ~ λόγων και πράξεων·* ΦΡ ***κατ' αντιστοιχία(ν)*** τηρουμένων των αναλογιών: *εφόσον αυξάνεται το κόστος διαβίωσης. θα έπρεπε ~ να αυξηθούν και οι μισθοί* ΣΥΝ κατ' αναλογία **2.** ΝΑΥΤ η γωνία που σχηματίζεται μεταξύ τής νοητής γραμμής παρατηρητή και αντικειμένου (π.χ. φάρου. κάβου κ.λπ.) με τον Βορρά ΣΥΝ διόπτευση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*

αντιστοιχίζω ρ μετβ [αρχ] {αντιστοίχισ-α, -τηκα, -σμένος} θέτω (κάτι) σε αντιστοιχία (με κάτι άλλο): *~ τα στοιχεία ενός συνόλου A προς τα στοιχεία ενός συνόλου B* — **αντιστοίχιση** (η) [1856].

αντίστοιχος, -η, -ο αυτός που αναλογεί ισότιμα προς κάτι δεδομένο, αυτός που μέσα σε μια διάταξη ή σε ένα πλαίσιο δεδομένων κατέχει θέση ή επιτελεί λειτουργία ισοδύναμη με τη θέση ή τη λειτουργία άλλου δεδομένου στοιχείου μιας άλλης διάταξης ή ενός άλλου πλαισίου: *οι αστοί αποκτούσαν αυξανόμενη οικονομική δύναμη και ζητούσαν ~ συμμετοχή στην πολιτική εξουσία || η έρευνα στα ελληνικά Α Ε Ι. είναι περιορισμένη σε σχέση με την ~ των ευρωπαϊκών || από λάθος είχε κρατηθεί η ~ θέση τού πάνω διαζώματος* ΣΥΝ ανάλογος, συμμετρικός, σύστοιχος, ομόλογος, ισοδύναμος. - **αντίστοιχα / αντιστοίχως** [αρχ] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανάλογος, στοίχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ . αρχική σημ. «αυτός που έχει τοποθετηθεί συμμετρικά απέναντι στον άλλον», < *ἀντι-* + *στοῖχος* «σειρά, ευθύγραμμη διάταξη»].

αντιστοιχώ ρ αμετβ. [αρχ.] {αντιστοιχείς | αντιστοίχ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** βρίσκομαι σε σχέση αντιστοιχίας με κάτι, είμαι τοποθετημένος έτσι, ώστε να ταιριάζω με κάτι άλλο, να βρίσκομαι σε συμμετρική θέση με αυτό: *σε κάθε γραφείο αντιστοιχεί ένας υπολογιστής || κάθε θέση στα θέατρα αντιστοιχεί σε έναν θεατή* **2.** βρίσκομαι σε σχέση αναλογίας με κάτι, ισοδυναμώ με κάτι: *ο βαθμός τού λοχαγού στον Στρατό Ξηράς, αντιστοιχεί στον βαθμό τού σμηναγού στην Πολεμική Αεροπορία || σε κάθε κάτοικο αντιστοιχούν δέκα τετραγωνικά μέτρα πρασίνου || σ' αυτή τη λέξη αντιστοιχούν πέντε σημασίες || τα σύμβολα τού χάρτη αντιστοιχούν σε συγκεκριμένα γεωγραφικά στοιχεία (πόλεις. όρη, δρόμους κ.λπ.).* - **αντιστοίχηση** (η) [1856] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *στείβω. στοίχος*

αντιστρατεύομαι ρ μετβ. αποθ. [αρχ.] {αντιστρατεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} τίθεμαι αντιμέτωπος, εκδηλώνω εναντίωση: *αντιστρατεύεται την πρόοδο εμμένοντας σε ξεπερασμένες αντιλήψεις* ΣΥΝ. αντιβαίνω. αντίκειμαι, αντιτάσσομαι. αντιτίθεμαι, διαφωνώ. εναντιώνομαι, συγκρούομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αντιστράτηγος (ο) {αντιστρατήγ-ου | -ων, -ους} ανώτατος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς. τής ΕΛ.ΑΣ. και τού Πυροσβεστικού Σώματος (βλ. λ *βαθμός*, IIN)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. lieutenant general. Το αρχ. *ἀντιστράτηγος* σήμαινε «αντίπαλος στρατηγός»].

αντιστρατιωτικός, -ή, -ό [1892] αυτός που στρέφεται εναντίον τού στρατού και ειδικότ κατά τής στρατοκρατικής οργάνωσης, τής προώθησης και καθιέρωσης προτύπων στρατιωτικής οργάνωσης· *η επικράτηση συμβιβαστικών και φιλειρηνικών τάσεων οφείλεται στο ~ πνεύμα τής εποχής μας* ΣΥΝ αντιμιλιταριστικός, αντιστρατοκρατικός ΑΝΤ στρατοκρατικός, μιλιταριστικός. — **αντιστρατιωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. antimilitaristisch (νόθο σύνθ.)].

αντιστρατοκρατία (η) {χωρ πληθ.} η αντίθεση στη στρατοκρατία (βλ.λ) ΣΥΝ αντιμιλιταρισμός ΑΝΤ στρατοκρατία. μιλιταρισμός — **αντιστρατοκρατικός,** -ή. -ό

αντιστρεπτός, -ή, -ό (κυρ στη ΦΥΣ) **1.** αυτός που μπορεί να αντιστραφεί, που επιδέχεται αντιστροφή ΣΥΝ αναστρέψιμος **2. *αντιστρεπτή μεταβολή*** ιδανική θερμοδυναμική διεργασία, που επιτρέπει την επιστροφή ενός συστήματος στην αρχική του κατάσταση χωρίς πρόκληση μεταβολών στο περιβάλλον του: *στη φύση δεν υπάρχουν αντιστρεπτές μεταβολές, αφού όλες οι διεργασίες συνοδεύονται από τριβές και απώλειες.* — **αντιστρεπτότητα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀντιστρέφω*].

αντιστρέφω ρ μετβ [αρχ.] {αντέστρεψα. αντιστράφηκα (λόγ. αντεστράφην, -ης, -η...), αντεστραμμένος} **1.** αλλάζω φορά (σε κάτι), στρέφω προς την αντίθετη κατεύθυνση: *με τη νέα σηματοδότηση έχει αντιστραφεί το ρεύμα τής κυκλοφορίας από άνοδο σε κάθοδο || ~ τους πόλους μπαταρίας* ΣΥΝ αναστρέφω, μετατρέπω. μεταστρέφω **2.** (μτφ.) προκαλώ ανατροπή δεδομένων προς την αντίθετη κατεύθυνση: *ύστερα από την απολογία του αντιστράφηκε το κλίμα στο δικαστή-*

ριο || *~ τους όρους τού παιχνιδιού εξουδετερώνοντας την υπεροχή τού αντιπάλου* ΣΥΝ μεταβάλλω υπέρ/κατά **3.** ΜΑΘ αλλάζω τους όρους ενός κλάσματος, θέτοντας τον παρονομαστή στη θέση τού αριθμητή και τον αριθμητή στη θέση τού παρονομαστή.

αντιστρέψιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να αντιστραφεί· *~ κλίμα / κατάσταση* ΣΥΝ αντιστρεπτός.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. reversible]

αντιστρεψιμότητα (η) {χωρ. πληθ } **1.** η δυνατότητα να αντιστραφεί κάτι **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ η δυνατότητα να ανάγεται κανείς μέσω τής γραφής μιας λέξης στη μορφή τής αντίστοιχης ξένης λέξης (με βάση ορισμένο συμβατικό σύστημα αντιστοιχίας των γραμμάτων μεταξύ των δύο αυτών γλωσσών). λ χ *Ζυρίχη* → Zürich, *Μωπασσάν* → Maupassant
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ reversibility].

αντιστροφή (η) [αρχ.] **1.** η στροφή προς την αντίθετη κατεύθυνση *η πετυχημένη συνέντευξή του οδήγησε σε μια ~ τής αρνητικής του εικόνας* || *η ~ τού πολιτικού κλίματος προκάλεσε αναστάτωση* || *~ των δεδομένων* || *παρατηρήθηκε ~ των οικονομικών μεγεθών* ΣΥΝ. αναστροφή, ανατροπή, αναποδογύρισμα **2.** ΦΙΛΟΛ σύστημα στίχων χορικού άσματος σε αρχαίο δράμα, που έχει μετρική και ρυθμική αντιστοιχία με τη στροφή **3.** ΓΛΩΣΣ σχήμα λόγου που συνίσταται στην επανάληψη λέξης ή φράσης στο τέλος επάλληλων προτάσεων: *χθες βροχή, σήμερα βροχή. κάθε μέρα βροχή!* **4.** ΜΑΘ γεωμετρικός σημειακός μετασχηματισμός.

αντίστροφος, -η, -ο [αρχ] **1.** (κυριολ κ μτφ.) αυτός που έχει αντιστραφεί, που προκύπτει με αντιστροφή: *~ οπτικό ίνδαλμα στον καθρέφτη* || *η ~ φορά κινήσεως* || *η μεγάλη δημοσιότητα είχε το ~ από το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα* ΣΥΝ ανάποδος, αντεστραμμένος. αντίθετος ΦΡ ***αντίστροφη μέτρηση*** (i) η μέτρηση προς τα πίσω (από τους μεγαλύτερους προς τους μικρότερους αριθμούς), η οποία ξεκινά με την έναρξη μιας διαδικασίας, λ χ. τής εκτόξευσης πυραύλου, και στην οποία η στιγμή ολοκλήρωσης τής διαδικασίας, λ.χ τής εκτόξευσης, ορίζεται στο μηδέν (ii) (μτφ.) η περίοδος αυξημένης δραστηριότητας που προηγείται τής λήξεως μιας προθεσμίας: *βρισκόμαστε στην ~ για τις εκλογές και ο προεκλογικός πυρετός είναι στο κατακόρυφο* **2.** ΜΑΘ. (α) **αντίστροφοι αριθμοί** αριθμοί των οποίων το γινόμενο είναι ίσο με τη μονάδα: *οι αριθμοί 2 και 0.5 είναι ~, επειδή 2 x 0,5 = 1* (β) (ειδικότ.) ***αντίστροφα*** **κλάσματα** κλάσματα στα οποία ο αριθμητής τού ενός είναι παρονομαστής τού άλλου, συνεπώς είναι αριθμοί αντίστροφοι και δίνουν γινόμενο μονάδα τα κλάσματα 3/7 και 7/3 είναι ~ **3.** (κυρ. στη διδασκαλία των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών) ***αντίστροφο (θέμα)*** κείμενο γραμμένο σε σύγχρονη γλώσσα. το οποίο δίνεται ως άσκηση για να μεταφραστεί σε αρχαία (κυρ. Αρχαία Ελληνικά ή Λατινικά). — **αντίστροφα** επίρρ.

αντιστρόφως επίρρ. [μτγν.] κατά αντίστροφο τρόπο, με αντιστροφή: *κινήθηκε ~* (βλ. λ. *ανάλογος*).

αντιστύλι (το) [μεσν.] {αντιστυλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για υποστήριξη *έβαλε πρόχειρα ένα δοκάρι για ~* ΣΥΝ αντιστήριγμα, (λόγ.) έρεισμα **2.** (μτφ) οποιοδήποτε πρόσωπο προσφέρει υποστήριξη και ενίσχυση (κυρ. σε συναισθηματικό ή ηθικό επίπεδο): *χάθηκε η μάννα. τ' ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ στύλος. υποστηρικτής. προστάτης. Επίσης **αντιστύλωμα**. — **αντιστυλώνω** ρ. {μεσν }.

αντισυλληπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ **1.** αυτός που αποτρέπει τη σύλληψη. που συμβάλλει στην αποφυγή τής τεκνοποίησης *~ μέθοδοι / φάρμακα / αγωγή* **2.** ***αντισυλληπτικό (χάπι)*** δισκίο (χάπι) με συνθετικές ορμόνες που αναστέλλουν την ωορρηξία, το οποίο λαμβάνεται σε ορισμένες μέρες τού κύκλου και σε συγκεκριμένες δόσεις και συμβάλλει στην αντισύλληψη: *~ σπείραμα* («σπειράλ») (που τοποθετείται στη μήτρα).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. contraceptive].

αντισύλληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ κάθε μέθοδος πρόληψης τής σύλληψης κατά τη γενετήσια επαφή προς αποφυγή τεκνοποιίας· *μέθοδοι αντισύλληψης είναι η χρήση προφυλακτικών, σπερμοκτόνων αλοιφών. διαφράγματος κ.λπ* ΣΥΝ προφύλαξη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. contraception].

αντισυμβαλλόμενος, -η, -ο ΝΟΜ το δεύτερο από τα δύο πρόσωπα που υπογράφουν μία σύμβαση (το πρώτο είναι ο *συμβαλλόμενος*)

αντισυμβατισμός (ο) {χωρ πληθ } η στάση ζωής που χαρακτηρίζεται από την απόρριψη των συμβατικών κανόνων (καθιερωμένων και αποδεκτών τρόπων συμπεριφοράς, ένδυσης. σκέψεως κ.λπ.) ΣΥΝ αντικομφορμισμός ΑΝΤ. συμβατισμός, κομφορμισμός Επίσης **αντισυμβατικότητα** (η) — **αντισυμβατικός,** -ή, -ό. **αντισυμβατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. anticonformisme]

αντισυνταγματάρχης (ο/η) [1822] {αντισυνταγματαρχών} ανώτερος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*. ΙΙΙΝ)

αντισυνταγματικός, -ή, -ό [1825] αυτός που δεν είναι σύμφωνος προς τις διατάξεις τού Συντάγματος, που παραβιάζει το Σύνταγμα· *~ νομοσχέδιο / απόφαση.* — **αντισυνταγματικ-ά / -ώς** [1826] επίρρ.

αντισυνταγματικότητα (η) [1871] {χωρ πληθ } (για νομοσχέδια, νομοθετικές διατάξεις κ.λπ) η παραβίαση των διατάξεων τού Συντάγματος, η ασυμφωνία προς όσα ορίζει το Σύνταγμα. *η ~ τού νόμου θα κριθεί από το Σ τ.Ε.* ΑΝΤ συνταγματικότητα.

αντισφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το τένις αγώνισμα που παίζεται σε παραλληλεπίπεδο γήπεδο από δύο παίκτες (ή από δύο ζεύγη παικτών) με ρακέτες, με τις οποίες χτυπούν και αποκρούουν μικρό μπαλάκι, το οποίο πρέπει να περνάει πάνω από το δίχτυ που χωρίζει το γήπεδο στο μέσον **2. *επιτραπέζια αντισφαίριση*** το πινγκπόνγκ (βλ.λ). — **αντισφαιριστής** (ο). **αντισφαιρίστρια** (η), **αντισφαιριστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού διεθνούς αγγλ. όρου tennis. Η φρ. *επιτραπέζια αντισφαίριση* αποδίδει τον διεθνή όρο ping-pong, πβ. αγγλ. table tennis, γερμ Tischtennis κ ά.].

αντισχέδιο (το) [1897] {αντισχεδί-ου | -ων} σχέδιο που προτείνεται για την τροποποίηση ή αντικατάσταση προηγουμένου σχεδίου· *το ~ τής αντιπολίτευσης υπερέχει έναντι τού σχεδίου νόμου που κατέθεσε η κυβέρνηση* ΣΥΝ αντιπρόταση.

αντίσωμα (το) {αντισώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** ΒΙΟΛ (συνήθ. στον πληθ.) προστατευτική πρωτεϊνική ουσία που παράγεται από λευκά αιμοσφαίρια ως αντίδραση στην είσοδο στον οργανισμό ξένης ουσίας (αντιγόνου) με σκοπό την εξουδετέρωσή της **2.** (μτφ.) στοιχείο που λειτουργεί ως μηχανισμός άμυνας απέναντι σε υφιστάμενη απειλή· *οι παραδοσιακές αξίες μπορούν να δράσουν ως αντισώματα στη διαδικασία τής κοινωνικής αποσάθρωσης.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Antikörper (νόθο σύνθ.)]

αντισωμάτιο (το) {αντισωματί-ου | -ων} ΦΥΣ υποατομικό σωμάτιο που έχει την ίδια μάζα με ένα σωμάτιο τής συνηθισμένης ύλης αλλά άλλα φυσικά μεγέθη αντίθετα, π χ. ηλεκτρικό φορτίο. Επίσης **αντισωματίδιο**.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-particle]

αντιτάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {αντέταξα. αντιτάχθηκα} **1.** προβάλλω (κάτι) προς απόκρουση. εξουδετέρωση, αντιμετώπιση (προηγούμενου επιχειρήματος, θέσης κ ά.) *συνεχώς αντέτασσε την οικονομική τους δυσπραγία σε κάθε επιχειρηματική του πρόταση* || *~ βία στη βία* || *αντέτασσε τη λογική και τον διάλογο στις ύβρεις των αντιπάλων του* ΣΥΝ αντιπαραθέτω **2.** (ειδικότ.) ισχυρίζομαι (κάτι) προς ανασκευή κατηγορίας, για την απόρριψη πρότασης κ λπ.: *στο πλήθος των κατηγοριών αντέταξε την αφοσίωσή του στο καθήκον* ΣΥΝ. επικαλούμαι **3.** (μεσοπαθ ***αντιτάσσομαι***) τηρώ, εκδηλώνω αρνητική ή εχθρική στάση, απορρίπτω εντελώς: *αντιτάχθηκε με αποφασιστικότητα στα σχέδιά τους* || *θα αντιταχθούν στα σχέδια διχοτόμησης τού νησιού* ΣΥΝ εναντιώνομαι — **αντίταξη** (η) [αρχ.].

Αντίταυρος (ο) όρος τής Α. Μικράς Ασίας.

αντιτείνω ρ. μετβ [αρχ.] {αντέτεινα} διατυπώνω αντίθετη πρόταση ή άποψη προς απόκρουση προηγούμενης ή προβάλλω αντιρρήσεις (για κάτι) *στα συμπεράσματα των ερευνητών πολλοί αντιτείνουν ότι η μέθοδος που χρησιμοποίησαν είναι αναξιόπιστη* || *στην αισιοδοξία για την υλοποίηση τού έργου αντέτεινε την τεχνολογική ανεπάρκεια και την έλλειψη πόρων* ΣΥΝ αντιλέγω. αντιτάσσω, αντιπαραθέτω

αντιτίθεμαι ρ. → αντιθέτω

αντίτιμο (το) {αντιτίμ-ου | -ων} **1.** το χρηματικό ποσό που αντιστοιχεί στην αξία πράγματος *καταβάλλω / πληρώνω το ~ τού εισιτηρίου / τού γραμματοσήμου* ΣΥΝ τιμή, αξία **2.** (μτφ) το αποτέλεσμα πράξεως, ό.τι επέρχεται ως συνέπεια: *η εκλογική ήττα υπήρξε το ~ τής αντιλαϊκής του πολιτικής* ΣΥΝ συνέπεια. αποτέλεσμα, τίμημα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίτιμον* < *ἀντι-* + *-τιμον* < *τιμή*]

αντιτορπιλικό (το) [1888] ΣΤΡΑΤ ταχύπλοο πολεμικό σκάφος με ειδικό εξοπλισμό για την εξουδετέρωση τορπιλών πυροβόλων, βομβών βυθού και για τον ηχοεντοπισμό υποβρυχίων, το οποίο φέρει κατευθυνόμενα βλήματα αντιαεροπορικής προστασίας

αντιτορπιλικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για την εξουδετέρωση και καταστροφή τορπιλών ή τορπιλοβόλων: *~ δίκτυο ναρκών* **2. αντιτορπιλικό** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. contre-torpilleur].

αντιτράστ (το) {άκλ } ΟΙΚΟΝ ενέργεια, πολιτική ή νομοθέτημα. που στοχεύει στην καταπολέμηση των μονοπωλιακών καταστάσεων, στην προστασία τού καταναλωτή και στην εξασφάλιση συνθηκών ελεύθερου ανταγωνισμού από συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων σε ολιγοπωλιακούς κλάδους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ antitrust (νόθο σύνθ)]

αντίτυπο (το) {αντιτύπ-ου | -ων} ΤΥΠΟΓΡ πανομοιότυπο αντίγραφο πρωτότυπου εντύπου· συνήθ. κάθε τεύχος ή φύλλο εκδιδόμενου εντύπου· *αγόρασα ένα ~ τού έργου του* || *το βιβλίο του κυκλοφορεί σε χιλιάδες ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀντίτυπον* «το απολύτως όμοιο – αντίγραφο», ουδ τού αρχ επιθ. *ἀντίτυπος* «αντίστοιχος» < *ἀντι-* + *τύπος*].

αντιύλη (η) {χωρ πληθ.} ΦΥΣ ύλη αντισωματιδίων (αντιπρωτονίων, αντινετρονίων, ποζιτρονίων κ.λπ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ antimatter].

αντιφάρμακο (το) [αρχ.] {αντιφαρμάκ-ου | -ων} **1.** φάρμακο που χορηγείται προληπτικά ως αντίδοτο **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αποσκοπεί στην εξουδετέρωση δυσάρεστων καταστάσεων ή συνεπειών ΣΥΝ γιατρειά, θεραπεία, λύση. παρηγοριά

αντίφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η διατύπωση πρότασης που λογικά αποκλείει την αλήθεια προηγουμένης· η δημιουργία ασυμβίβαστων και αλληλοαποκλειόμενων προτάσεων. *έπεσε σε πολλές ~ κατά την ανάκριση* ΣΥΝ αντινομία, εναντιολογία **2.** ΦΙΛΟΣ ***αρχή τής αντιφάσεως*** λογική αρχή. σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να τεθούν ταυτόχρονα ως αληθείς δύο αντιφατικοί όροι (π χ

αντι- / αντί- / αντ- / ανθ- *α' συνθετικό*

αντι-συναδελφικός, -ή, -ό	**αντι-τουρκικός,** -ή, -ό	**αντι-φασιστικός,** -ή, -ό	**αντι-χιτλερικός,** -ή, -ό
αντι-συνδικαλιστικός, -ή, -ό	**αντι-τουρκισμός** (ο)	**αντι-φιλελεύθερος,** -η, -ο	**αντι-χολερικός,** -ή, -ό
αντι-τετανικός (ορός)	**αντι-τρομοκρατικός,** -η, -ό	**αντι-φοιτητικός,** -ή, -ό	**αντι-χριστιανικός,** -ή, -ό
αντι-τοξικός, -ή, -ό	**αντι-τυφικό (εμβόλιο)**	**αντι-φυματικός,** -ή, -ό	**αντι-ψειρικός,** -ή, -ό

Α – όχι Α) ή δύο αντιφατικές προτάσεις (δηλ. δύο προτάσεις που διαφέρουν ταυτόχρονα κατά το ποσό και το ποιόν) **3.** (γενικότ) η συνύπαρξη ετερόκλιτων, αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων: *προσωπικότητα γεμάτη αντιφάσεις* **4.** (συνεκδ.) η έλλειψη συνέπειας και συνέχειας, η αδυναμία αντιστοίχισης *υπάρχει ~ ανάμεσα στα έργα και στα λόγια του* ΣΥΝ ασυνέπεια, αλληλοαναίρεση, ανακολουθία
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίφασις* < *ἀντίφημι* < *ἀντι-* + *φημί* «λέγω»].

αντιφάσκω ρ. αμετβ [μτγν.] {εύχρ. κυρ. στον ενεστ.} (λόγ) υποπίπτω σε αντιφάσεις, διατυπώνω προτάσεις λογικά αλληλοαποκλειόμενες· *όσα υποστηρίζει τώρα ο ύποπτος αντιφάσκουν προς όσα αρχικά κατέθεσε* ΣΥΝ αντιβαίνω, αντιτίθεμαι, συγκρούομαι, προσκρούω· ΦΡ ***φάσκω και αντιφάσκω*** οδηγούμαι σε συνεχή λογικά σφάλματα, μιλώ αυτοαναιρούμενος. *δεν έχει συνέπεια σε όσα λέει και συνεχώς φάσκει και αντιφάσκει.*

αντιφατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εμπεριέχει ή οδηγεί σε αντιφάσεις *ήταν τόσο ~ τα επιχειρήματά του, που κανείς δεν κατάλαβε αν υποστήριζε ή καταδίκαζε την πρόταση* ‖ *η κοινή γνώμη έχει περιπλακεί σε έναν κυκεώνα ~ πληροφοριών* ΣΥΝ ανακόλουθος, αντίθετος, αλληλοαναιρούμενος, ασύμφωνος, ασυνεπής, αντιφάσκων, ασυνάρτητος **2.** ΦΙΛΟΣ ***αντιφατικές προτάσεις*** δύο κατηγορικές προτάσεις που σχηματίζονται από τους ίδιους όρους, αλλά αντίκεινται θεμελιωδώς η μία στην άλλη τόσο κατά το ποσόν όσο και κατά το ποιόν. οι *προτάσεις «κάθε άνθρωπος είναι λευκός» και «μερικοί άνθρωποι δεν είναι λευκοί» είναι ~* **3.** αυτός που εμπεριέχει τη σύγκρουση, που εκφράζει αμφιταλάντευση και εσωτερική αντίθεση: *~ συναισθήματα* ‖ *είναι ~ προσωπικότητα με στιγμές έντονων εκρήξεων και μεγάλης εσωστρέφειας* ΣΥΝ αλληλοσυγκρουόμενος — **αντιφατικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ , **αντιφατικότητα** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀντι-* + *φατικός* < *φατός*. ρημ επίθ. τού αρχ. *φημί*].

αντιφεγγίζω ρ. μετβ. κ αμετβ {αντιφέγγισα} ♦ **1.** (μετβ.) αντανακλώ φως, εκπέμπω λάμψη ως αντανάκλαση ΣΥΝ ακτινοβολώ ♦ **2.** (αμετβ.) επιτρέπω την αντανάκλαση, αφήνω να διαφανεί ΣΥΝ φεγγίζω Επίσης **αντιφέγγω** [μεσν]. — **αντιφέγγισμα** (το) [1889], **αντιφεγγιά** (η), **αντίφεγγο** (το).

αντιφεμινισμός (ο) σύνολο αντιλήψεων και ενεργειών που αντιτίθενται ιδεολογικά στον φεμινισμό. — **αντιφεμινιστής** (ο), **αντιφεμινίστρια** (η), **αντιφεμινιστικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ antifeminism (νόθο σύνθ.)]

αντίφερνα (τα) {αντιφέρνων} ΑΛΟΓΡ. τα δώρα που έκανε πριν από τον γάμο ο γαμπρός στην οικογένεια τής νύφης (σε ανταπόδοση τής προίκας).
[ΕΤΥΜ μτγν., ουσιαστικοπ τ τού αρχ. επιθέτου *ἀντίφερνος* < *ἀντι-* + *φερνή* «προίκα» (βλ.λ.)].

αντιφεστιβάλ (το) {άκλ.} φεστιβάλ που διοργανώνεται ως αντίδραση σε άλλο φεστιβάλ.

αντιφλεγμονώδης, -ης, -ες {αντιφλεγμονώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κ. το ουδ ως ουσ.) αυτός που καταπολεμεί ή περιορίζει τη φλεγμονή, την πληγή που προκαλείται από τραυματισμό, ερεθισμό κ λπ.. *~ φάρμακα* (κοινόχρηστα φάρμακα για την αντιμετώπιση ρευματοπαθειών και άλλων παθήσεων).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-inflammatory].

αντιφρονών (ο) [1851] {αντιφρονούντ-ος, -α | -ες, -ων}, **αντιφρονούσα** (η) {δύσχρ αντιφρονουσών} πρόσωπο που εκδηλώνει απόψεις αντίθετες προς την κυρίαρχη ιδεολογία. *μαζικές διώξεις κατά των ~* ΣΥΝ διαφωνών, αντικαθεστωτικός
[ΕΤΥΜ < *αντι-* + μτχ. ενεστ. τού ρ. *φρονώ*]

Αντιφών (ο) {Αντιφώντ-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (480-411 π.Χ.) **2.** αρχαίος Αθηναίος σοφιστής· ασχολήθηκε με προβλήματα τής φυσικής επιστήμης και με τη διερεύνηση τής αντίθεσης νόμου - φύσης Επίσης **Αντιφώντας**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀντιφῶν* / *Ἀντιφάων* < **Ἀντι-φάϜ-ων* < *ἀντι-* + θ. *φαϜ- τού αρχ. *φῶς* (< *φάος* < **φάϜ*-ος). Βλ. κ. *Ξενο-φών*].

αντίφωνα (τα) {αντιφώνων} ΕΚΚΛΗΣ οι στίχοι που ψάλλονται από τους δύο χορούς κατ' ανταπόκριση, κυρ. στη Θεία Λειτουργία πριν από την Είσοδο τού Ευαγγελίου.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀντιφωνῶ (-έω)* < *ἀντι-* + *-φωνῶ* < *φωνή* Ως μουσικός όρος η λ. πέρασε και σε άλλες γλώσσες, πβ. αγγλ. antiphon].

αντιφώνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ανταπόδοση, απάντηση σε προηγούμενη προσφώνηση, συνήθ. τυπικού χαρακτήρα σε επίσημες περιστάσεις: *κατά την ~ του, ευχαρίστησε τον πρωθυπουργό για την πρόσκληση* ΣΥΝ αντιπροσφώνηση, αντιχαιρετισμός. Επίσης **αντιφώνημα** (το) [1886]. — **αντιφωνητής** (ο) [μτγν.], **αντιφωνώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}

αντιχαιρετώ ρ. μετβ [1856] {αντιχαιρετάς. | αντιχαιρέτ-ησα, -ήθηκα} ανταποδίδω χαιρετισμό, χαιρετώ σε ανταπόδοση προηγούμενου χαιρετισμού: *ποτέ του δεν αντιχαιρετά άνθρωπο.* Επίσης (ορθότ.) **αντιχαιρετίζω** [1867]. — **αντιχαιρετισμός** (ο) [1782] κ. **αντιχαιρέτισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χαιρετώ.*

αντίχαρη (η) {χωρ. γεν κ. πληθ.} η ανταπόδοση ευεργεσίας, η χάρη που γίνεται σε ανταπόδοση προηγούμενης. *πάντα τους βοηθούσε, χωρίς ποτέ του να γυρέψει ~*· ΦΡ (παροιμ) ***η χάρη θέλει αντίχαρη και πάντα χάρη μένει / να 'ναι*** για να τονιστεί ότι η χάρη πρέπει να αναγνωρίζεται εμπράκτως και να μη λησμονείται ποτέ ΣΥΝ αντιχάρισμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀντίχαρις* < *ἀντι-* + *χάρις*].

αντιχαρίζω ρ. αμετβ {αντιχάρισα} ανταποδίδω τη χάρη.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀντιχαρίζομαι* < *ἀντι-* + *χαρίζομαι*].

αντιχάρισμα (το) {αντιχαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ανταπόδοση τής χάρης ΣΥΝ αντίχαρη **2.** αφιερωματικός τόμος εις ανταπόδοση αυτών που έπραξε κάποιος στον χώρο του ανταπόδοση τής πνευματικής του προσφοράς.
[ΕΤΥΜ < *αντιχαρίζομαι*, βλ.λ.].

αντίχειρας (ο) {αντιχείρων} ΑΝΑΤ το πρώτο, παχύτερο και πιο κοντό δάχτυλο τού χεριού, που είναι απολύτως απαραίτητο για τη λαβή
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντίχειρ, -ρος* < *ἀντι-* + *χείρ* «χέρι»]

αντίχριστος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι εξαιρετικά ασεβής και άπιστος, ώστε η συμπεριφορά του και η όλη δράση του να προσβάλλουν το πρόσωπο τού Χριστού ή τον χριστιανισμό ΣΥΝ αντίθεος, άπιστος **2.** (συνεκδ) αυτός που έχει κακή και απάνθρωπη συμπεριφορά προς τους υπόλοιπους ΣΥΝ. αθεόφοβος, ασεβής, σκληρός **3.** ΘΕΟΛ. ***Αντίχριστος*** (ο) (α) ο ίδιος ο Σατανάς, ο Διάβολος (β) (ειδικότ.) το πρόσωπο που, σύμφωνα με την πατερική παράδοση, στις τελευταίες ημέρες τής ιστορίας θα ενσαρκώσει το μίσος εναντίον τού Χριστού και των πιστών του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «ο αντιτιθέμενος στον Χριστό», < *ἀντι-* + *Χριστός* Ο όρος απαντά κυρ. στην Κ.Δ., όπου προσδιορίζει κάθε πολέμιο τού Χριστού και τού ρόλου του ως Μεσσία, π.χ. Α' Ιωάνν. 2, 23 *οὗτος ἔστιν ὁ ἀντίχριστος, ὁ ἀρνούμενος τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν.* Η σημ. «πρόσωπο που ενσαρκώνει το κακό» είναι μεσν. και απαντά στα πατερικά κείμενα]

αντιχρονισμός (ο) ΜΟΥΣ η μετάθεση τού τονισμού τού μουσικού μέτρου από το ισχυρό (θέση) στο ασθενές μέρος (άρση).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. antichronism]

αντίχρονου κ. **αντιχρόνου** επίρρ. χρον · το μεθεπόμενο έτος.
[ΕΤΥΜ. < *αντί* + φρ. *(τού) χρόνου*, κατά τα *αντιπροχθές, αντιπρόπερσι*]

αντίχτυπος (ο) → αντίκτυπος

Αντίψαρα (τα) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους Δ. των Ψαρών.

αντιψυκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εμποδίζει την ψύξη ΑΝΤ ψυκτικός **2.** ***αντιψυκτικό*** (το) το αντιπηκτικό (βλ. λ. *αντιπηκτικός*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. anti-freeze (νόθο σύνθ)].

άντληση (η) [μτγν.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης με αντλία: *η ανεξέλεγκτη ~ πετρελαίου θα οδηγούσε σε εξάντληση των φυσικών πόρων* **2.** (μτφ.) η λήψη με ειδική διαδικασία: *η ~ των απαραίτητων επενδυτικών κεφαλαίων τού Δημοσίου οδηγεί στη συνολική οικονομική ανάπτυξη* ‖ *η ~ πόρων από τη Διεθνή Τράπεζα αποκλείστηκε λόγω τού υψηλού επιτοκίου* ΣΥΝ λήψη. — **αντλητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

αντλητός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκύπτει από άντληση ή μεταφέρεται με αντλία (π χ *~ σκυρόδεμα*).

αντλία (η) {αντλιών} η συσκευή ή μηχανή που ανυψώνει, μεταφέρει ή συμπιέζει υγρά, αέρια, ρευστά υλικά, ή μειώνει την πυκνότητα των αερίων: *πυροσβεστική ~* (που ρίχνει νερό για την κατάσβεση πυρκαγιάς) ‖ *~ που μεταφέρει το σκυρόδεμα στη θέση διαστρώσεως* (πβ. λ *υδραντλία, αεραντλία, τρόμπα*).
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «αμπάρι πλοίου», < *ἄντλος* < **ἄμ-θλος* (με αποδάσυνση λόγω ανομοιώσεως). Τόσο η λ. *ἄντλος* όσο και η λ *ἀντλία* ήταν ναυτικοί όροι που προσδιόριζαν το εσωτερικό κοίλο μέρος τού πλοίου και, συγκεκριμένα, το αμπάρι του]

αντλιοστάσιο (το) {αντλιοστασί-ου | -ων} το κτήριο για τη στέγαση των αντλιών (σε αρδευτικά συστήματα, σταθμούς ηλεκτροπαραγωγής, εργοστάσια, δεξαμενές, αγροκτήματα κ λπ).
[ΕΤΥΜ < *αντλία* + *-στάσιο* < *στάση*].

αντλιωρός (ο) ΝΑΥΤ. υπαξιωματικός τού Εμπορικού Ναυτικού που έχει ως καθήκον του την τάξη, τον καθαρισμό και τον αερισμό τού αντλιοστασίου
[ΕΤΥΜ < *αντλία* + *-ωρός* < αρχ. *ὤρα* «φροντίδα», πβ. κ *θυρ-ωρός, ακται-ωρός*]

αντλώ ρ μετβ. {αντλείς... | άντλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω λήψη υγρού μέσω αναρρόφησης από αντλία· *~ νερό απ' το πηγάδι* ΣΥΝ αναρροφώ, ανασύρω, υδρεύομαι· ΦΡ **αντλώ εις πίθον Δαναΐδων** *(ἀντλῶ εἰς πίθον Δαναΐδων,* Λουκιαν *Τίμων* 18) βλ λ. *πίθος* **2.** (μτφ.) ανευρίσκω (χρήσιμα στοιχεία) έπειτα από συστηματική, εις βάθος έρευνα *έχουμε αντλήσει στατιστικά στοιχεία από πρόσφατες έρευνες* ‖ *ο σημερινός ιστορικός αντλεί στοιχεία για το παρελθόν από πολλές πηγές* ΣΥΝ πορίζομαι, προμηθεύομαι, (λόγ) αρύομαι, προσπορίζομαι, λαμβάνω, (καθημ) παίρνω **3.** (μτφ) λαμβάνω μέσω στενής ψυχικής ή πνευματικής επαφής, επικοινωνίας: *όποιος δεν αντλήσει σιγουριά από την οικογένειά του είναι συνήθως ανασφαλής* ‖ *αντλεί αισιοδοξία και δύναμη από την πίστη της στον Θεό* — **άντλημα** (το) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀντλῶ (-έω)* < *ἄντλος*, βλ. λ. *ἀντλία*].

αντονομασία (η) [μτγν.] {αντονομασιών} **1.** η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής αλλαγής ενός ονόματος· η μετονομασία: *με την ~ τής επιχείρησης βελτιώνεται η προς τα έξω γενική της εικόνα* **2.** ΓΛΩΣΣ. λεκτικός τρόπος ή σχήμα αντικατάστασης κύριου ή προσηγορικού ονόματος από άλλη συνώνυμη ή ισοδύναμη λέξη ή φράση (συνήθ. προσωνυμία), λ.χ : *«ο Γέρος τού Μοριά»* αντί για Κολοκοτρώνης, *«ο Γέρος τής Δημοκρατίας»* αντί για Γ. Παπανδρέου, «ο *Άγιος των νεοελληνικών γραμμάτων»* αντί για Α. Παπαδιαμάντης.

αντοχή (η) **1.** ΦΥΣ. η ικανότητα ενός υλικού σώματος να αντιστέκεται στις δυνάμεις που ασκούνται πάνω του χωρίς να κάμπτεται ή να σπάει: *~ πετρώματος / σκυροδέματος / υλικών* ΣΥΝ ανθεκτικότητα **2.** η ικανότητα διατήρησης των αρχικών ιδιοτήτων, η αντίσταση στην αλλοίωση, στη φθορά: *η κλειδαριά είναι μεγάλης ~* **3.** (μτφ) (α) η ψυχική δύναμη, το ψυχικό σθένος. *η θλίψη και ο πόνος τού χαμού ενός παιδιού ξεπερνά τα όρια τής ~ τής μάννας* ΣΥΝ καρτερία, υπομονή (β) (συχνά στον πληθ.) οι δυνάμεις αντίστασης σε δυσκολίες. *όσο πιο μικρός είναι ένας λαός τόσο μεγαλύτερες ~ χρειάζεται, για να μην αφομοιωθεί πολιτιστικά* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έχω*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀντέχω* Η λ σήμαινε αρχικώς «προσκόλληση,

υποστήριξη», οι δε σημερινές σημ οφείλονται στην επίδρ. τού γαλλ. résistance / indurance, το οποίο αποδόθηκε ως *αντοχή* το 1889].

αντράκλα (η) {χωρ. πληθ } (λαϊκ.) φυτό που τρώγεται ωμό σε σαλάτα η γλιστρίδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < **ανδράχλη* < μτγν. *ἀνδράχνη*, αγν. ετύμου Η αναγωγή στα *ἀνήρ, ἀνδρός* + *ἄχνη* δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς].

άντρακλας (ο) {χωρ γεν πληθ } (μεγεθ.-εκφραστ.) **1.** ο εξαιρετικά μεγαλόσωμος, ο δυνατός άνδρας **2.** ο εξαιρετικά αρρενωπός άνδρας. Επίσης **αντρούκλας**.
[ΕΤΥΜ < *άντρας* + μεγεθ επίθημα *-άκλας* (βλ λ. *χερ-ούκλα*)].

αντρανίζω ρ. αμετβ {αντράνισ-α. -μένος} (διαλεκτ) σηκώνω το κεφάλι και ορθώνω το βλέμμα ΣΥΝ ατενίζω. Επίσης **ανατρανίζω**.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐντρανίζω* «κοιτάζω επίμονα» < *ἐντρανής* «φανερός. έντονος» < *ἐν-* + *τρανής*, βλ. λ. *τρανός*].

αντραντές (ο) {αντραντέδες} ταινία κεντήματος, η οποία ράβεται μεταξύ δύο κομματιών υφάσματος.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. entre-deux «μεταξύ των δύο»]

άντρας (ο) ‣ άνδρας

αντρειεύω ρ αμετβ {αντρεί-εψα, -εύτηκα, -εμένος} μεγαλώνω. αποκτώ ανδρεία, δύναμη: *«να τη πετιέται αποξαρχής κι αντρειεύει και θεριεύει»* (Γ Ρίτσος) ΣΥΝ μεγαλώνω, ωριμάζω, ανδρώνομαι. Επίσης **αντρειεύομαι**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἀνδρεῖος*].

αντρείος, -α, -ο → ανδρείος

αντρειοσύνη (η) ‣ ανδρειοσύνη

αντρίκειος, -εια. -ειο κ. (εσφαλμ.) **αντρίκιος** (εκφραστ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνδρα ~ *φωνή / κορμοστασιά / συμπεριφορά / φέρσιμο / εξήγηση / στάση* || *«και μου ιστορούσες με φωνή. γλυκειά, ζεστή κι αντρίκεια»* (Γ Ρίτσος) ΣΥΝ αντρικός **2.** αυτός που επάξια εκφράζει και εντάσσεται πλήρως στο ανδρικό στερεότυπο συμπεριφοράς, εμφάνισης και ικανοτήτων: ~ *λόγια και σταράτα* ΣΥΝ ανδρείος, γενναίος. αποφασιστικός, ξεκάθαρος, υπερήφανος, ευθύς. λεβέντικος. — **αντρίκεια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανδρικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἀνδρικός*].

αντρικός, -ή, -ό → ανδρικός

αντριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (μειωτ -λαϊκ) η επίδειξη ανδρισμού, δύναμης και υπεροχής, η μαγκιά: *ήρθε να πουλήσει* ~ ΣΥΝ τσαμπουκάς, σκληράδα.
[ΕΤΥΜ < *άντρας* + *-λίκι* (βλ.λ.)]

άντρο (το) **1.** η σπηλιά, το κοίλωμα σε βράχο: *το ~ των Νυμφών* ΦΡ ***Ιδαίο(ν) Άντρο(ν)*** βλ. λ. *ιδαίος* **2.** ο χώρος που χρησιμοποιείται ως καταφύγιο και ορμητήριο ομάδων με μυστική ή παράνομη δράση το κρησφύγετο: *το ~ των τρομοκρατών βρισκόταν σε ένα άδειο διαμέρισμα σε κεντρικό σημείο τής Αθήνας* || ~ *ληστών / κακοποιών* ΣΥΝ λημέρι.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄντρον* «σπηλιά, καταφύγιο», πβ. αρμ. ayr «σπηλιά». Αν οι λ. αυτές συνδέονται με Ι Ε. *an(ə)- «αναπνέω», τότε η λ. αρχικώς θα σήμαινε «οπή αέρα, τόπος αναθυμιάσεων»].

αντρογυναίκα (η) {αντρογυναικών} (λαϊκ.-εκφραστ.) γυναίκα με σωματική διάπλαση, τρόπους, ικανότητες και χαρακτηριστικά που ταιριάζουν στο ανδρικό στερεότυπο: *«και βλέπω πέρα τα παιδιά και τες αντρογυναίκες»* (Δ. Σολωμός) || *«Η κυρία αυτή ασχολείται με τις πολεμικές τέχνες Μη φανταστείτε καμιά ~...»* (εφημ.)

αντρόγυνο (το) ‣ ανδρόγυνο

αντροκαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ {αντροκαλ-είς κ. -άς... | αντροκάλεσ-α. -μένος} (διαλεκτ -λογοτ.) προκαλώ σε αναμέτρηση, καλώ σε μονομαχία· *τον αντροκάλεσε να ξεπλύνουν την προσβολή με τη δύναμη τού κορμιού και των χεριών* ΣΥΝ ρίχνω το γάντι

αντροπαρέα (η) {χωρ γεν. πληθ } παρέα που αποτελείται μόνο από άντρες ΑΝΤ γυναικοπαρέα.

αντροσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σύνολο των ανδρικών χαρακτηριστικών, ο ανδρισμός ΑΝΤ θηλυπρέπεια **2.** η ανδρεία. η παλληκαριά ΣΥΝ ηρωισμός. γενναιότητα ΑΝΤ δειλία

αντροφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (καθημ) (για γυναίκες) έχω ανδρικά χαρακτηριστικά στην εμφάνιση και τη συμπεριφορά (π χ βαριά φωνή, μονοκόμματες κινήσεις κ λπ.) ΑΝΤ γυναικοφέρνω

αντροχωρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα τής οποίας η συμπεριφορά, τα λόγια ή η παράνομη σύναψη ερωτικής σχέσης με τον σύζυγο ή τον σύντροφο άλλης γυναίκας γίνεται η αιτία χωρισμού τού ανδρόγυνου ή τού ζευγαριού.
[ΕΤΥΜ Από σύντμηση τού συνθ. *αντρο(γυνο)χωρίστρα*]

αντρώνω ρ ‣ ανδρώνω

αντσούγια κ. **αντζούγια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο παστός γαύρος
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. acciuga < δημώδ. λατ. *apiu(v)a < αρχ. *ἀφύη* «είδος μικρού ψαριού», αβεβ ετύμου, ίσως < *ἀ-* στερητ. + *φύω*, οπότε η λ. θα δήλωνε πιθ. όλα τα μικρά ψάρια].

άντυτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι ντυμένος ΣΥΝ. γυμνός **2.** αυτός που δεν είναι ντυμένος όπως απαιτούν οι συνθήκες. οι περιστάσεις· *έπρεπε να είχαμε φύγει εδώ και δέκα λεπτά κι εσύ είσαι ακόμη ~!* **3.** (βιβλίο) άδετο ή χωρίς πλαστικό κάλυμμα

Αντωνία (η) γυναικείο όνομα.

Αντώνιος (ο) {Αντωνίου} **1.** *Μάρκος ~*· επιφανής Ρωμαίος στρατιωτικός και πολιτικός ηγέτης (82 ή 81-30 π.Χ), στενός συνεργάτης τού Ιουλίου Καίσαρα και εραστής τής Κλεοπάτρας **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. ~ *ο Μέγας, ο θεμελιωτής τού μοναχισμού στην Ανατολή* **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ) **Αντώνης** (σημ 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ Antonius, αγν ετύμου, ίσως ετρουσκ. αρχής].

αντωνυμία (η) {αντωνυμιών} ΓΛΩΣΣ. **1.** η κλιτή λέξη που αντικαθιστά στον λόγο ουσιαστικό ή επίθετο ή αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα που προηγούνται ή ακολουθούν δηλώνοντας ποικίλες σχέσεις (πρόσωπα, κτήση, δείξη, αυτοαναφορά κ.λπ.)· γενικότερα πρόκειται για γλωσσικά στοιχεία που υπηρετούν κυρίως στην επικοινωνία την αναφορά στον κόσμο τής πραγματικότητας (όπως και τα ονόματα)· π.χ. *προσωπική* (εγώ, εσύ, αυτός...) / *κτητική* (μου, σου. του...) / *αόριστη* (π.χ. κάποιος. ένας) / *δεικτική* (π.χ αυτός, εκείνος) / *ερωτηματική* (π χ ποιος. πόσος) / *αναφορική* (οποίος, -α. -ο, που κ.λπ.) ~ || *αλληλοπαθής* ~ (βλ λ) • **2.** η αντίθεση στη σημασία δύο ή περισσότερων λέξεων *η ~ των λέξεων καλός – κακός, ωραίος – άσχημος κ.λπ.* ΑΝΤ συνωνυμία. — **αντωνυμικός,** -ή, -ό [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ερωτηματικός, προσωπικός, σύνθετος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀντ(ι)-* + *-ωνυμία* < *ὄνυμα*, αιολ τ τού αρχ. *ὄνομα*, πβ κ. *ἐπ-ωνυμία, μετ-ωνυμία, ἀν-ωνυμία* κ.ά.].

αντώνυμο (το) {αντωνύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ λέξη ή φράση με αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση: *το «καλός» είναι ~ τού «κακός»* ΣΥΝ αντίθετο ΑΝΤ. συνώνυμο.
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)* + *-ώνυμο* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. antonym].

αντώνυμος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ **1.** (λέξη ή φράση) που έχει αντίθετη σημασία από άλλη λέξη ή φράση ΣΥΝ αντίθετος ΑΝΤ συνώνυμος **2.** ***αντώνυμο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ < *αντ(ι)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

άντωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΦΥΣ η δυναμική άνωση.
[ΕΤΥΜ < *ἄντωσις* (όρος τού Αριστοτέλη) < *ἀντωθῶ (-έω)* «σπρώχνω αντίθετα» < *ἀντ(ι)-* + *ὠθῶ*].

ανυδρία (η) ‣ άνυδρος

ανυδρίτης (η) [1840] {ανυδριτών} ΧΗΜ. η χημική ένωση που παράγεται μέσω αντίδρασης αφαίρεσης νερού (αφυδάτωση) από οξέα ή βάσεις
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ anhydrite].

άνυδρος, -η. -ο [αρχ] **1.** (τόπος) που δεν έχει νερό στο έδαφός του: *το βραχώδες και ~ τοπίο των νησιών τού Αιγαίου* ΣΥΝ ξηρός, (λόγ.) αυχμηρός ΑΝΤ ένυδρος **2.** ΧΗΜ αυτός που δεν περιέχει καθόλου νερό: ~ *ένωση / συνθήκες* ΑΝΤ ένυδρος. — **ανυδρία** (η) [αρχ.].

ανυμνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ανυμνείς... | ανύμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ψάλλω ύμνους, δοξολογώ, υμνολογώ ΣΥΝ υμνώ.

ανύμφευτος, -η, -ο [αρχ] (λόγ) αυτός που δεν έχει παντρευτεί ΣΥΝ ανύπαντρος· κυρ ΕΚΚΛΗΣ. στη ΦΡ ***νύμφη ανύμφευτε*** ως προσφώνηση τής Θεοτόκου (στον Ακάθιστο Ύμνο): *«Χαῖρε νύμφη ἀνύμφευτε!»*.

ανυπακοή (η) [1796] η έλλειψη υπακοής. *επιδεικνύω ~ προς τους νόμους / τους δασκάλους / τους μεγαλυτέρους / τους ανωτέρους.*

ανυπάκουος, -η, -ο αυτός που δεν υπακούει ~ *μαθητής / παιδί* ΣΥΝ απείθαρχος ΑΝΤ πειθαρχικός, ευπειθής

ανύπαντρος, -η, -ο αυτός που δεν έχει παντρευτεί: *μένω* ~ || ~ *αδελφή* ΣΥΝ άγαμος, ανύμφευτος, ελεύθερος ΑΝΤ παντρεμένος. έγγαμος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀν-* στερητ. + *ὕπανδρος*].

ανύπαρκτος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν υπάρχει στην πραγματικότητα: *ας μην ασχολούμαστε με ~ ζητήματα* ΣΥΝ φανταστικός ΑΝΤ. υπαρκτός, πραγματικός.

ανυπαρξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να μην υπάρχει (κάποιος/κάτι): ~ *οργάνωσης κοινωνικής πρόνοιας* || *αδυνατεί να λειτουργήσει λόγω ~ οικονομικών πόρων* ΣΥΝ έλλειψη ΑΝΤ ύπαρξη.

ανυπεράσπιστος, -η, -ο [1849] αυτός που δεν έχει τη δυνατότητα (λόγω ηλικίας. αδυναμίας. συνθηκών κ.λπ) να προστατεύσει τον εαυτό του: *βρέθηκε ~ μπροστά στη συμφορά* || ~ *πολίτης / γυναίκα* ΣΥΝ απροστάτευτος

ανυπέρβατος, -η, -ο ανυπέρβλητος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀν-* στερητ + *ὑπερβατός* « *ὑπερβαίνω*].

ανυπέρβλητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί. να ξεπεραστεί. ~ *εμπόδιο / δυσκολίες / ανδρεία* ΣΥΝ αξεπέραστος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ὑπερβάλλω*].

ανυπερθέτως επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς καθυστέρηση, χωρίς αναβολή ΣΥΝ αμέσως, επειγόντως, αμελλητί.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀν-* στερητ. + *ὑπερτίθημι* (στη σημ «αναβάλλω»)].

ανυπόγραφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (κείμενο) που δεν φέρει την υπογραφή τού συντάκτη του: *η εφημερίδα μας δεν δημοσιεύει ~ επιστολές / άρθρα* ΑΝΤ ενυπόγραφος **2.** (έγγραφο) που δεν φέρει υπογραφή, ώστε να είναι έγκυρο. ~ *επιταγή / συμβόλαιο.*

ανυπόδητος, -η. -ο αυτός που δεν φορεί παπούτσια ΣΥΝ. ξυπόλυτος ΑΝΤ παπουτσωμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ. + *ὑποδέω* «δένω από κάτω, φορώ υποδήματα» < *ὑπο-* + *δέω* «δένω»]

ανυπόθηκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που συνομολογήθηκε χωρίς υποθήκη: ~ *δάνειο / χρέος* ΑΝΤ ενυπόθηκος.

ανυπόκριτος, -η. -ο [μτγν] αυτός που δεν ενέχει υποκρισία, ο ειλικρινής. ~ *αγάπη / φιλία / ενδιαφέρον / χαρά* ΣΥΝ απροσποίητος, ντόμπρος ΑΝΤ υποκριτικός, προσποιητός, θεατρινίστικος. — **ανυποκρι-**

α- / αν- *στερητικό*

αν-ύδρευτος, -η, -ο	**αν-υμνολόγητος,** -η, -ο	**αν-υπόδετος,** -η, -ο	**αν-υπονόμευτος,** -η, -ο	**αν-υποταγή** (η)
αν-υλοποίητος, -η, -ο	**αν-υπνώτιστος,** -η, -ο	**αν-υποδούλωτος,** -η, -ο	**αν-υποστήρικτος,** -η, -ο	**αν-υποτίμητος,** -η, -ο
αν-ύμνητος, -η, -ο	**αν-υπογράμμιστος,** -η, -ο	**αν-υποθήκευτος,** -η, -ο	**αν-υποστύλωτος,** -η, -ο	**αν-ύψωτος,** -η, -ο

σία (η) [μεσν.].

ανυπόληπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει την εκτίμηση των άλλων, που δεν τον υπολήπτονται ΑΝΤ ευυπόληπτος
[ΕΤΥΜ μτγν. < ἀν- στερητ. + -υπόληπτος < ὑπολήπτομαι]

ανυποληψία (η) [μεσν.] {χωρ πληθ.} η έλλειψη εκτίμησης και αναγνώρισης από τους άλλους: *έπεσε σε ~ λόγω τής συμμετοχής του σε οικονομικά σκάνδαλα || πολιτική / κοινωνική / επιστημονική ~* ΣΥΝ περιφρόνηση ΑΝΤ υπόληψη, εκτίμηση

ανυπολόγιστος, -η, -ο [1816] αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, που έχει πολύ μεγάλες διαστάσεις ή σημασία, ώστε να εκτιμηθεί ποσοτικά: *~ αξία / ζημιές / συνέπειες* ΑΝΤ ασήμαντος, αμελητέος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. incalculable].

ανυπομονησία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} ή έλλειψη υπομονής *περίμενε με ~ τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΣΥΝ αδημονία

ανυπόμονος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν διαθέτει υπομονή: *μην είσαι ~, έχουν και άλλοι σειρά' || περίμενε ~ έξω από το ιατρείο για τη γνωμάτευση* ΣΥΝ βιαστικός, ανήσυχος ΑΝΤ υπομονετικός. — **ανυπόμονα** επίρρ.

ανυπομονώ ρ. μετβ. [1871] {ανυπομονείς . · μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (+να) δεν έχω την υπομονή να περιμένω: *~ να τον δω από κοντά* ΣΥΝ λαχταρώ, δεν βλέπω την ώρα

ανύποπτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν του έχουν γεννηθεί υποψίες, που δεν ξέρει τι πραγματικά συμβαίνει, τι έχει συμβεί ή τι πρόκειται να συμβεί: *επιτέθηκαν σε άοπλους χωρικούς την ώρα που εργάζονταν ~ στα χωράφια τους || ~ θύμα* ΣΥΝ ανυποψίαστος, απληροφόρητος ΑΝΤ υποψιασμένος, ενήμερος **2.** αυτός που δεν γεννά υποψίες (για κάτι) κυρ στη ΦΡ ***σε ανύποπτο χρόνο*** σε στιγμή που ένα ζήτημα δεν έχει τεθεί. *το βιβλίο του για το Μακεδονικό δημοσιεύθηκε ~. τρία χρόνια πριν έρθει το θέμα στην επικαιρότητα.* -- **ανύποπτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀν- στερητ + ὕποπτος Η φρ *σε ανύποπτο χρόνο* αποδίδει το αγγλ. at an unsuspected time]

ανυπόστατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πραγματική υπόσταση, βάση, που δεν συμφωνεί με την αλήθεια: *~ κατηγορίες / φήμες / σενάρια / πληροφορίες* ΣΥΝ αβάσιμος, φανταστικός ΑΝΤ βάσιμος, υπαρκτός **2.** ΝΟΜ ***ανυπόστατο*** (το) μορφή νομικής ελαττωματικότητας, κατά την οποία λείπει κάποιο στοιχείο από τα απαραίτητα και τα αναγκαία σύμφωνα με τον νόμο για το υποστατό τής πράξεως.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακαταμάχητος, ασυγκράτητος», < ἀν- στερητ + ὑφίστημι «τοποθετώ από κάτω, υποστηρίζω». Στη Μεσν. Ελλην η λ *ἀνυπόστατος* χρησιμοποιήθηκε επίσης για να δηλώσει τον σαθρό, εκείνον που δεν έχει σταθερή βάση, και με αυτή τη σημ η λ. επιβίωσε στη Ν. Ελληνική].

ανυπότακτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν έχει ή δεν μπορεί να υποταχθεί *εξόργιζε τους δασκάλους του η ~ φύση του || ~ χαρακτήρας* ΣΥΝ αδούλωτος, απροσκύνητος, ατίθασος, απειθής **2.** ΣΤΡΑΤ ***ανυπότακτος*** (ο) ο στρατεύσιμος που δεν παρουσιάστηκε εμπρόθεσμα για κατάταξη (βλ. κ. λ. *φυγόστρατος, λιποτάκτης*). --- **ανυποταξία** (η) [μτγν.]

ανυπόφορος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι αδύνατον να τον υποφέρει, να τον ανεχθεί κανείς. *~ άνθρωπος / θόρυβος / ζωή / χαρακτήρας* ΣΥΝ αφόρητος, αβάσταχτος, επαχθής ΑΝΤ υποφερτός, ανεκτός. Επίσης **ανυπόφερτος**. — **ανυπόφορα** επίρρ

ανυπόχρεος, -η, -ο [1860] ΟΙΚΟΝ αυτός που δεν οφείλει να πληρώσει κάποιο χρέος.

ανυποχώρητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υποχωρεί, που δεν εγκαταλείπει τις θέσεις του, τις αρχές του: *είναι ~ στις διεκδικήσεις του || ~ στην ιδεολογία του* ΣΥΝ άκαμπτος, αλύγιστος, ανένδοτος, άτεγκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδιαπραγμάτευτος*.

ανυποψίαστος, -η, -ο **1.** ο ανύποπτος (βλ.λ., σημ. 1) ΑΝΤ υποψιασμένος **2.** αυτός που δεν έχει ούτε τις στοιχειώδεις γνώσεις ή τον στοιχειώδη προβληματισμό (για κάτι): *σε θέματα λογοτεχνίας είναι εντελώς ~* ΣΥΝ αδαής, άσχετος

άνυσμα (το) {ανύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. (παλαιότ.) το διάνυσμα (βλ.λ.) — **ανυσματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αποτέλεσμα, εκπλήρωση», < αρχ. *ἀνύω* «φέρω εις πέρας, επιτυγχάνω», βλ. κ. *διανύω*. Ως μαθηματικός όρος η λ αποδίδει το αγγλ vector].

ανυστερόβουλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ιδιοτελή ή γενικότ διαβλητά, ταπεινά κίνητρα, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη υστεροβουλίας ΣΥΝ ανιδιοτελής ΑΝΤ υστερόβουλος. — **ανυστερόβουλα** επίρρ., **ανυστεροβουλία** (η).

ανυφαντής (ο), **ανυφάντρα** (η) [μεσν.] (λαϊκ) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να υφαίνει.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀνυφαίνω* < *ἀν(α)-* + *ὑφαίνω*]

ανυψώνω ρ μετβ. [μτγν] {ανύψω-σα, -θηκα, -μένος} σηκώνω ψηλά: *~ ένα βάρος / φορτίο / υλικά οικοδομών || (μτφ.) οι ολυμπιονίκες μας κατάφεραν να ανυψώσουν το ηθικό τού λαού*

ανύψωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το ανέβασμα, η ύψωση *για την ~ βαριών οικοδομικών υλικών χρησιμοποιούνται ειδικοί γερανοί || το βίντσι είναι μια μηχανή για την ~ αντικειμένων* || (κ. μτφ.) *η ~ τού ηθικού* **2.** ΓΛΩΣΣ. η μετακίνηση όρου (υποκειμένου ή αντικειμένου) δευτερεύουσας πρότασης στην πρόταση από την οποία εξαρτάται· προληπτική χρήση ή σχήμα πρόληψης (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. raising (σημ 2)]

ανυψωτήρας (ο) [1888] **1.** η μηχανή με την οποία υψώνονται βάρη **2.** ΣΤΡΑΤ ***ανυψωτήρας όπλου*** το ισχυρό ελατήριο που πιέζει τα φυσίγγια τής θαλάμης όπλου (γεμιστήρας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανελκυστήρας*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ élévateur].

ανυψωτικός, -ή, -ό [1884] (κυρ. για βάρη) αυτός που χρησιμεύει στην ανύψωση (βλ λ.): *~ μηχανήματα* ΑΝΤ καθελκυστικός

ανφάν-γκατέ (το) {άκλ.} ελλην *παραχαϊδεμένος* (σημ. 1), *αφρόκρεμα* (σημ. 2) **1.** το κακομαθημένο παιδί, το παιδί τού οποίου οι γονείς συγχωρούν κάθε αταξία **2.** (καταχρ.-συνήθ. ειρων.) το καλύτερο τμήμα τής κοινωνίας. οι πιο γνωστοί και διακεκριμένοι κοινωνικά: *στο ξενοδοχείο «Μ Βρετανία» συγκεντρώθηκε χθες το βράδυ όλο το ~ τής αθηναϊκής κοινωνίας.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. enfant gâté]

αν-φάς επίρρ · ελλην. *κατ' ενώπιον, κατά πρόσωπο* στην ή από την πλευρά τού προσώπου (και όχι από την άλλη πλευρά τού κεφαλιού)· σε αντιδιαστολή προς τα προφίλ (βλ.λ.) και τρουακάρ (βλ.λ.): *έβγαλε μία φωτογραφία ~ και μία προφίλ.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ en face]

άνω επίρρ. (λόγ) **1.** επάνω, ψηλά (συνήθ ως δηλωτικό περιοχών που βρίσκονται σε υψηλότερο σημείο από αυτές που φέρουν αντίστοιχο όνομα) *~ Λιόσια / Καλαμάκι / Ηλιούπολη / Κρύα Βρύση || η ~ Ιερουσαλήμ* (μτφ , το επουράνιο βασίλειο τού Θεού)· ΦΡ (α) ***άνω-κάτω*** (αρχ. *ἄνω κάτω*) (i) για μεγάλη ακαταστασία. *μετά το πάρτι το σπίτι ήταν ~* ΑΝΤ στην τάξη, στην εντέλεια (ii) για μεγάλη αναστάτωση, μπέρδεμα ή παρεξήγηση. *με τα ψέματά της έκανε ~ δυο οικογένειες || μετακομίζουμε κι έχουμε γίνει ~* (β) ***άνω ποταμών*** (i) για πρόσωπο που δεν υποφέρεται, που εξοργίζει. ή για κάτι παράλογο και εξωφρενικό: *αυτός ο άνθρωπος είναι ~* ΣΥΝ ανυπόφορος, αφόρητος (ii) για πρόσωπο που έχει φτάσει στα όρια τής υπομονής και τής ανοχής του: *είμαι ~ με αυτό που συνέβη* ΣΥΝ έξω φρενών, εκτός εαυτού (γ) (κυρ ΙΣΤ) ***Άνω Αίγυπτος*** το τμήμα τής Αιγύπτου που βρίσκεται πλησιέστερα στις πηγές τού Νείλου ΑΝΤ Κάτω Αίγυπτος **2.** (+γεν.) περισσότερο από *ποσό ~ των είκοσι εκατομμυρίων* (βλ. κ. λ *ανωτέρω*).
[ΕΤΥΜ αρχ., παράλλ τύπος τής λ. *ἀνά*, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε με τη σημ τής κίνησης προς τα πάνω (ως επίρρ.), ενώ η χρήση του ως α' συνθ. είναι σπάνια. Η κατάληξη -ω θα πρέπει να ερμηνευθεί κατ' αναλογίαν προς τα επιρρ *οὕτω, κάτω*. Η φρ *άνω ποταμών*, που είχε ήδη γίνει παροιμιώδης στους αρχαίους, έχει την αφετηρία της στον Ευριπίδη (*Μήδεια* 410: *ἄνω ποταμῶν χωροῦσι παγαί*)].

Άνω Βόλτα (η) ▸ Μπουρκίνα Φάσο

ανώγι κ. **ανώι** (το) {ανωγ-ιού | -ιών} ο όροφος τού σπιτιού πάνω από το ισόγειο· ΦΡ (παροιμ.) ***ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια*** στα λόγια μπορεί κανείς να σχεδιάζει ή να ονειρεύεται τα πλέον απίθανα πράγματα.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀνώγειον* < αρχ *ἀνώγαιον* «οτιδήποτε ανυψώνεται από το έδαφος» < *ἄνω* + *γαῖα* Η σημερινή σημ ήδη αρχ.]

> **ανώγι ή ανώγει;** Ορθότερη –λόγω τού σχηματισμού τής λέξης-- θα ήταν η γραφή **ανώγει**: *ανώγειον* > *ανώγει-ο* (με συγκοπή τού *-ο* και σίγηση τού *-ν*) (πβ τά *υπόγειο, ισόγειο, απόγειο* [όλα με *-ει-*]). Ομοίως και **κατώγει** *κατώγειον* > *κατώγει*. Κατά τον ίδιο τρόπο (με συγκοπή τού -ο τής κατάληξης) έχουν σχηματιστεί τα ουσ σε *-ί / -ι* (*παιδί, μάτι* κ τ ό.: *παιδίον* > *παιδί, ὀμμάτιον* > *μάτι, ἀνώφλιον* > *ανώφλι, κατώφλιον* > *κατώφλι*). κύρια ονόματα σε [-is] (*Βασίλεις, Αντώνις, Δημήτρις* κ τ ό. *Βασίλειος* > *Βασίλεις, Αντώνιος* > *Αντώνις, Δημήτριος* > *Δημήτρις*) κ.ά. Ωστόσο. για να εξομοιωθούν και ορθογραφικά προς το μορφολογικό σύστημα των ουσιαστικών σύμφωνα με το οποίο κλίνονται. γράφονται ως **ανώγι, κατώγι** (με *-ι-*), *Βασίλης, Αντώνης, Δημήτρης* (με *-η-*) κ ο.κ

ανωδομή (η) [1895] ΠΟΛ ΜΗΧ το τμήμα δομικού έργου που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους ΑΝΤ υποδομή.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. superstructure]

ανώδυνος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν προκαλεί πόνο: *~ χειρουργική επέμβαση / φάρμακα / τοκετός* ΑΝΤ επώδυνος, οδυνηρός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν συνοδεύεται από αντιξοότητες και βλάβες. που δεν έχει δυσάρεστες συνέπειες *ο αγώνας μας δεν θα είναι ~· θα χρειαστεί να κάνουμε πολλές θυσίες* **3.** αυτός που δεν θίγει κανέναν. που δεν προκαλεί ρήξεις: *~ δήλωση / πολιτική πράξη / διαμαρτυρία / παραίτηση* ΣΥΝ ακίνδυνος, ουδέτερος **ανώδυνα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση συνθέτων, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀν- στερητ. + *ὀδύνη* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

άνωθεν επίρρ. (λόγ.) **1.** από τα ανώτερα ιεραρχικά κλιμάκια: *~ παρέμβαση / μεσολάβηση / διαταγή* **2.** από τον Θεό. *~ σωτηρία / λύτρωση / παρηγορία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-θεν*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄνω* + *-θεν*, μόριο δηλωτικό προελεύσεως].

ανωμαλία (η) [αρχ.] {ανωμαλιών} **1.** (γενικά) η παρέκκλιση, η εκτροπή από ομαλή κατάσταση: *το σύστημα / η μηχανή παρουσιάζει ανωμαλίες || διορθώνω μια ~ || παράγοντες πολιτικής ~ || το πραξικόπημα αποτελεί πολιτειακή ~* **2.** η σεξουαλική παρέκκλιση ΣΥΝ διαστροφή **3.** ΙΑΤΡ (α) η οργανική βλάβη (δυσπλασία, ανεπάρκεια κ.λπ.): *ανατομική ~* (β) ***συγγενής ανωμαλία*** ανωμαλία που υπάρχει εκ γενετής **4.** ΓΛΩΣΣ παρέκκλιση από γενικό γραμματικό κανόνα: *ο αόριστος τού ρήματος παρουσιάζει ~* **5.** οτιδήποτε κάνει μια επιφάνεια να μην είναι επίπεδη: *ο ξυλουργός προσπαθεί να λειάνει τις ~ στην επιφάνεια τού επίπλου.*

ανώμαλος, -η, -ο **1.** αυτός που παρεκκλίνει από ό,τι θεωρείται φυσιολογικό. ομαλό: *~ κατάσταση / πολιτικός βίος / σεξουαλική ζωή* ΑΝΤ ομαλός, κανονικός, νορμάλ **2.** ***ανώμαλος*** (ο), ***ανώμαλη*** (η) (α) πρόσωπο που έχει ερωτική ζωή η οποία παρεκκλίνει από αυτήν που θεωρείται φυσιολογική (π χ παιδεραστής, επιδειξίας κ.λπ.) ΣΥΝ διεστραμμένος, βιτσιόζος (β) (καταχρ) για πρόσωπο με αλλοπρόσαλλη, ανισόρροπη συμπεριφορά **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κανονικότητας: *~ ρυθμοί* **4.** ΓΛΩΣΣ αυτός που παρεκκλίνει από τους γενικούς κανόνες τού γλωσσικού συστήματος: *~ ρήμα / ουσιαστικό /*

επίθετο / σχηματισμός / τύπος • **5.** (α) αυτός που δεν είναι απόλυτα επίπεδος, που έχει προεξοχές ή κακοτοπιές. *αγώνας δρόμου σε ~ έδαφος* || *λείανση μιας ~ επιφάνειας* (β) ***ανώμαλος*** (ο) (ενν. *δρόμος*) ο αγώνας δρόμου επί ανωμάλου εδάφους. — **ανώμαλα / ανωμάλως** [αρχ.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀν-* στερητ. + *ὁμαλός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)]

ανωμερίτης (ο) {ανωμεριτών}, **ανωμερίτισσα** (η) {ανωμεριτισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατάγεται από τα πάνω μέρη, το πάνω χωριό ΑΝΤ κατωμερίτης — **ανωμερίτικος**, -η, -ο

ανωμοτί επίρρ. (λόγ.) χωρίς να δοθεί όρκος: *«ήταν κατηγορούμενος για ψευδορκία, ψευδή ~ κατάθεση και παράνομη είσοδο στη χώρα»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί, ορκίζω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀνώμοτος* < *ἀν-* στερητ + *-ώμοτος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄμ-νυ-μι* «ορκίζομαι»].

ανωνυμία (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} **1.** η ανυπαρξία ονόματος ΣΥΝ επωνυμία **2.** η μη δήλωση τού ονόματος *ο αρθρογράφος καλυπτόταν πίσω από την ~ του* || *η καταγγελία έγινε από ακροατή που επιθυμεί να διατηρήσει την ~ του* **3.** το να μην είναι κάποιος γνωστός στο κοινό: *με την έκδοση των πρώτων έργων του βγήκε από την ~* ΣΥΝ αφάνεια, ασημότητα **4.** η απουσία αναγνωρίσιμων χαρακτηριστικών που καθιστούν κάποιον/κάτι οικείο: *θεωρείται ότι η ~ τού πλήθους των μεγαλουπόλεων ευνοεί την εμφάνιση φαινομένων μοναξιάς.*

ανωνυμογραφία (η) [1895] {ανωνυμογραφιών} η συγγραφή ή/και δημοσίευση ανυπόγραφων κειμένων (άρθρων, επιστολών κ.ά.) *«Η ~ είναι ψυχασθένεια [..], δυστυχώς ευρέως διαδεδομένη στη χώρα μας»* (εφημ.) – **ανωνυμογράφος** (ο/η) [1889], **ανωνυμογραφώ** ρ [1893] {-είς...}.

ανώνυμος, -η (λόγ -ος), -ο **1.** αυτός τού οποίου το όνομα είναι άγνωστο: *ο ~ συγγραφέας τής «Ελληνικής Νομαρχίας» (1806)* **2.** αυτός που δεν δηλώνει το όνομά του ~ *δωρητής* **3.** (καταχρ.) για πρόσωπο που δεν είναι ευρύτερα γνωστό, που δεν κατέχει δημόσιο αξίωμα ή σημαντική κοινωνική θέση: *η νομοθετική αυτή ρύθμιση γίνεται για να προστατευθεί ο απλός, ~ πολίτης στις συναλλαγές του με το Δημόσιο* || *το ~ πλήθος των μεγαλουπόλεων* ΑΝΤ επώνυμος **4.** αυτός που γίνεται από πρόσωπο το οποίο δεν γνωστοποιεί την ταυτότητά του: *~ επιστολή / άρθρο / καταγγελία / κείμενο* || *δέχομαι ~ απειλητικά τηλεφωνήματα* • **5.** ΟΙΚΟΝ ***ανώνυμ-η / -ος εταιρεία*** (συντομ Α.Ε.) βλ. λ. *εταιρεία* • **6.** ΑΝΑΤ ***ανώνυμο οστό*** το μεγάλο οστό που σχηματίζεται από την ένωση τού λαγονίου, τού ηβικού και τού ισχιακού οστού και σχηματίζει το μισό τής πυελικής ζώνης. — **ανώνυμα / ανωνύμως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀν-* στερητ + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τύπος τής λ. *ὄνομα*].

ανωορρηξία (η) {ανωορρηξιών} ΦΥΣΙΟΛ η μη έξοδος ωαρίου από την ωοθήκη τής γυναίκας κατά τη διάρκεια τής περιόδου, η απουσία ωορρηξίας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ και γαλλ. anovulation]

ανώριμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ωριμάσει: ~ *καρποί / ηλικία* ΣΥΝ. άγουρος ΑΝΤ ώριμος **2.** αυτός που δεν είναι ακόμη έτοιμος, κατάλληλος (για κάτι): *οι συνθήκες είναι ακόμη ~ για ένα τέτοιο εγχείρημα* ΣΥΝ ακατάλληλος, πρόωρος ΑΝΤ ώριμος **3.** (για πρόσ.) αυτός που σκέφτεται ή ενεργεί με τρόπο που δεν ταιριάζει σε ώριμο άνθρωπο· (κατ' επέκτ. για αφηρημ. έννοιες) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πνευματικής ωριμότητας· ~ *συμπεριφορά / σκέψη / αντίδραση.* Επίσης **ανωρίμαστος**. — **ανώριμα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ immature].

ανωριμότητα (η) {χωρ πληθ.} η έλλειψη ωριμότητας (βλ.λ.): *η επιπολαιότητά του μαρτυρεί ~* || *η ~ τής σκέψης* || *ο τρόπος χειρισμού τού θέματος δείχνει την ~ της* ΑΝΤ ωριμότητα.

άνωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} ΦΥΣ η προς τα άνω δύναμη που δέχεται σώμα το οποίο βυθίζεται σε υγρό ή αέριο και που ενεργεί αντίθετα προς τη βαρύτητα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀνωθῶ (-έω)* «ωθώ προς τα πάνω» < *ἀν(α)-* + *ὠθῶ*]

ανωτατοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναβάθμιση (εκπαιδευτικού) ιδρύματος ανώτερης βαθμίδας σε ανώτατο — **ανωτατοποιώ** ρ. {-είς...}.

ανώτατος, -η (λόγ. -άτη), -ο αυτός που βρίσκεται στην υψηλότερη θέση από πλευράς ισχύος, εξουσίας, αξίας κ.τ.ό.: *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας είναι ο ~ άρχων τής χώρας* || *τα ~ κλιμάκια ιεραρχίας* (εκκλησιαστικής, πολιτικής, κοινωνικής, διοικητικής κ.λπ.) ΣΥΝ υπέρτατος, ύπατος, κορυφαίος ΑΝΤ κατώτατος· ΦΡ (α) ***ανώτατος αξιωματικός*** ο αξιωματικός που φέρει έναν από τους υψηλότερους βαθμούς στην κλίμακα τής αντίστοιχης ιεραρχίας *οι ~ στον Στρατό Ξηράς είναι οι ταξίαρχοι, οι υποστράτηγοι, οι αντιστράτηγοι* (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.) (πβ. λ. *ανώτερος, κατώτερος*) (β) ***ανώτατη εκπαίδευση*** η βαθμίδα εκπαίδευσης που αντιστοιχεί στο επίπεδο τού Πανεπιστημίου ή τού Πολυτεχνείου (πβ. λ. *κατώτερος, μέσος, ανώτερος*) (γ) ***Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα*** (συντομ Α.Ε.Ι.) (κρατικό) εκπαιδευτικό ίδρυμα που αντιστοιχεί στη βαθμίδα τής ανώτατης εκπαίδευσης.
[ΕΤΥΜ αρχ., υπερθ. βαθμός από το επίρρ *ἄνω*, πβ. *κάτω – κατώτερος, κατώτατος*].

ανώτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρου (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρους} **1.** αυτός που βρίσκεται σε υψηλότερη θέση από πλευράς αξίας, ισχύος, εξουσίας κ.τ.ό.. ~ *αξίωμα / κοινωνικά στρώματα / υπάλληλος / ιδανικά* || *προϊόν ανωτέρας ποιότητος* ΑΝΤ κατώτερος· ΦΡ (α) ***ανώτερος άνθρωπος*** ο άνθρωπος που αντιμετωπίζει τις δυσκολίες και την κακή συμπεριφορά των άλλων με αξιοπρέπεια, αυτοσεβασμό, προσπαθώντας να μην πέσει σε χαμηλό, ευτελές επίπεδο συμπεριφοράς: *του φέρθηκε πολύ άσχημα, αλλά, ως ~, δεν του κράτησε κακία* ΑΝΤ μικροπρεπής (β) ***ανώτερη εκπαίδευση*** η βαθμίδα τής εκπαίδευσης που βρίσκεται πάνω από τη μέση και κάτω από την ανώτατη (βλ.λ.): *τα Τεχνολογικά Επαγγελματικά Ιδρύματα ανήκουν στην ~* (γ) ***ανώτερες σπουδές*** οι σπουδές που ξεπερνούν το επίπεδο τής μέσης εκπαίδευσης (Α.Ε.Ι., Τ.Ε.Ι. κ.ο.κ.) (δ) ***ανωτέρα διαταγή*** η διαταγή που προέρχεται από ιεραρχικά υψηλότερη αρχή (ε) ***ανωτέρα βία*** ο παράγοντας (συνήθ απρόβλεπτος) που προβάλλει ανυπέρβλητα εμπόδια, που ανατρέπει σχέδια, προγράμματα· ΝΟΜ (vis major) τυχηρό γεγονός, απρόβλεπτο τελείως, εξαιρετικό και ακαταμάχητο, για το οποίο δεν ευθύνεται κάποιος, εφόσον δεν θα μπορούσε να το αποφύγει, ακόμη και αν κατέβαλλε εξαιρετική επιμέλεια (στ) ***και εις ανώτερα!*** (ευχετ.) για ακόμη μεγαλύτερες επιτυχίες *Έμαθα ότι πέρασες στην Ιατρική Μπράβο! ~!* **2. ανώτερος** (ο) {ανωτέ-ρου | -ων, -ους} (συνήθ στον πληθ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε θέση (ιεραρχικώς) υψηλότερη *αποταθείτε στους ~ σας* || *υπακούει τις διαταγές των ~ του* **3.** ΒΙΟΛ (α) για οργανισμό που βρίσκεται σε υψηλό στάδιο τής εξέλιξής του ~ *θηλαστικά* (β) ***ανώτερα φυτά*** τα εξελιγμένα πολυκύτταρα φυτά που έχουν ρίζα, κορμό και φύλλα ΑΝΤ κατώτερα φυτά.
[ΕΤΥΜ αρχ., συγκρ. βαθμός από το επίρρ. *ἄνω*, πβ *κάτω – κατώτερος, κατώτατος*. Μεταφρ δάνεια αποτελούν αρκετές φράσεις και λεξιλογικές συνάψεις, όπως *ανώτερη εκπαίδευση* (< γαλλ. enseignement supérieur), *ανώτερες σπουδές* (< γαλλ études supérieurs), *ανωτέρα βία* (< νεολατ. vis major), *ανωτέρα διαταγή* (< γαλλ. ordre supérieur), *οι ανώτεροι* (στην ιεραρχία) (< γαλλ. les supérieurs)].

ανωτερότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} **1.** η υπεροχή: *η ~ τού εχθρού στη θάλασσα* **2.** η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απουσία μικροτήτων, μνησικακίας, αναξιοπρέπειας κ.λπ.: *δείξε ~· μην πέσεις στο επίπεδό τους!* ΑΝΤ κατωτερότητα, μικρότητα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. supériorité]

ανωτέρω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πιο πάνω, παραπάνω (χρησιμοποιείται μέσα σε κείμενο, σε παραπομπές κ.λπ. με αναφορική λειτουργία, για να δηλωθεί ότι κάτι έχει ήδη αναφερθεί, για να αποφευχθεί άσκοπη επανάληψη): *αυτά εκτέθηκαν ήδη ~* || *ένθα ~* (βλ. λ. *ένθα*) || *ως ~* (όπως παραπάνω) || *ιδέ ανωτέρω* (= βλέπε παραπάνω) ΑΝΤ κατωτέρω.

ανωφελής, -ής, -ές [αρχ.] {ανωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ανωφελέστερος, -ατος} αυτός που δεν ωφελεί, βλαβερός. *κώνωψ ο ~* (που μεταδίδει την ελονοσία) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος, σύνθετος*

ανώφελος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν οδηγεί σε θετικό αποτέλεσμα, που δεν πρόκειται να αποδώσει όφελος: ~ *προσπάθεια* ΣΥΝ. μάταιος Επίσης **ανωφέλευτος**, -η, -ο [μεσν.]. — **ανώφελα** κ. **ανωφέλευτα** επίρρ

ανωφέρεια (η) [μτγν.] {ανωφερειών} (λόγ.) η κλίση τού εδάφους προς τα πάνω, η ανηφοριά ΑΝΤ κατωφέρεια.

ανωφερής, -ής, -ές {ανωφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει κλίση προς τα πάνω, ανηφορικός. *ο ~ δρόμος οδηγεί στο χωριό* ΣΥΝ. (λόγ.) ανάντης ΑΝΤ κατηφορικός. — **ανωφερώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἄνω* + *-φερής* < *φέρω*]

ανώφλι (το) {ανωφλ-ιού | -ιών} το ξύλινο ή μαρμάρινο επιστέγασμα τής πόρτας ΣΥΝ. (λόγ.) υπέρθυρο ΑΝΤ κατώφλι.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀνώφλιον* < *ἄνω* + *φλιά* «παραστάδα θύρας», αγν. ετύμου]

αξάκριστος, -η, -ο (καθημ.) αυτός τού οποίου οι περιττές άκρες δεν έχουν αποκοπεί: ~ *βιβλία.*
[ΕΤΥΜ < α- στερητ + *ξακρίζω*].

αξάν (το) {άκλ.} ελλην. *ιδιοπροφορά*· η ιδιάζουσα προφορά, που αποκλίνει από τη συνηθισμένη, την επίσημη, και είναι χαρακτηριστική τοπικής διαλέκτου ή ξένης γλώσσας: *τώρα μιλάει πολύ καλά τα Ελληνικά, αλλά διατηρεί το γερμανικό ~.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. accent < λατ. ac-centus «τόνος», απόδ. τού ελλην. *προσῳδία*].

άξαντος, -η, -ο [1897] κ. **άξαστος** αυτός που δεν έχει καθαριστεί, ώστε να χρησιμοποιηθεί για κλώσιμο: ~ *μαλλί* ΑΝΤ ξαντός, ξασμένος, λαναρισμένος
[ΕΤΥΜ < α- στερητ + *ξαίνω*, απόδ τού γαλλ non cardé].

άξαφνος, -η, -ο [μεσν.] ξαφνικός (βλ λ.) - **άξαφνα** κ. **έξαφνα** επίρρ. [μεσν.].

αξάφριστος, -η, -ο **1.** αυτός από τον οποίο δεν έχει αφαιρεθεί ο αφρός. ~ *γάλα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κλαπεί ή δεν του έχουν κλέψει κάτι.

άξενος, -η, -ο (λόγ.) ο αφιλόξενος: ~ *τόπος* — **αξενία** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *ξένος*]

αξεπέραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να υπερνικηθεί. ~ *εμπόδια / δυσκολίες / ομορφιά* ΣΥΝ ανυπέρβλητος **2.** αυτός που παραμένει ο καλύτερος, που κανείς δεν τον έχει ξεπεράσει ώς τώρα. ~ *ερμηνεία μιας μουσικής σύνθεσης* || ~ *τέχνη* ΣΥΝ ασυναγώνιστος, ακαταμάχητος.

α- / αν- *στερητικό*

α-ξάπλωτος, -η, -ο	**α-ξεδίψαστος**, -η, -ο	**α-ξελόγιαστος**, -η, -ο	**α-ξεσκόνιστος**, -η, -ο	**α-ξεχώριστος**, -η, -ο
α-ξεγέλαστος, -η, -ο	**α-ξεθύμαστος**, -η, -ο	**α-ξεμάτιαστος**, -η, -ο	**α-ξετύλιχτος**, -η, -ο	**α-ξήλωτος**, -η, -ο
α-ξέγραφτος, -η, -ο	**α-ξεκαθάριστος**, -η, -ο	**α-ξεμπέρδευτος**, -η, -ο	**α-ξεφλούδιστος**, -η, -ο	**α-ξίνιστος**, -η, -ο
α-ξεδιάλυτος, -η, -ο	**α-ξεκοκκάλιστος**, -η, -ο	**α-ξεμυάλιστος**, -η, -ο	**α-ξεφόρτωτος**, -η, -ο	**α-ξόδευτος**, -η, -ο
α-ξεδίπλωτος, -η, -ο	**α-ξεκόλλητος**, -η, -ο	**α-ξενίτευτος**, -η, -ο	**α-ξεφύλλιστος**, -η, -ο	**ά-ξυστος**, -η, -ο

αξεσουάρ (το) {άκλ.} ελλην *παρελκόμενο. εξάρτημα* **1.** το συμπληρωματικό εξάρτημα αμφίεσης, το οποίο εξυπηρετεί περισσότερο αισθητικούς παρά πρακτικούς σκοπούς (π χ ζώνη. τσάντα. κασκόλ) **2.** το εξάρτημα μηχανήματος, λ.χ. αυτοκινήτου, που προστίθεται στο κύριο σώμα, χωρίς να συνδέεται με τη λειτουργία του (π.χ. αναπτήρας, ραδιοκασετόφωνο, συναγερμός).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. accessoire < μεσν. λατ. accessorius < λατ. accedere «προσθέτω»].

άξεστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αγωγής, λεπτότητας. καλών τρόπων. ~ *άνθρωπος / συμπεριφορά* ΣΥΝ αγροίκος, βάρβαρος, απολίτιστος — **άξεστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ακατέργαστος, απελέκητος», < *ἀ-* στερητ. + *ξέω* «αποτρίβω, ξύνω»].

αξέχαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πρόκειται να ξεχαστεί, που τον θυμάται κανείς με νοσταλγία και συγκίνηση: *αξέχαστες θα μου μείνουν οι ξένοιαστες μέρες στο εξοχικό τού παππού μου* || ~ *χρόνια / στιγμές / ταξίδι* **2.** για τιμητική αναφορά σε πρόσωπο που έχει πεθάνει, και μάλιστα σε χρόνο όχι τόσο μακρινό. ώστε να είναι νωπή ακόμη η μνήμη του: *ο ~ Νίκος Ξυλούρης* || *η ~ Μελίνα Μερκούρη* ΣΥΝ αλησμόνητος, (για πρόσ) αείμνηστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*.

αξήγητος, -η, -ο (λαϊκ) ανεξήγητος (βλ.λ.) — **αξήγητα** επίρρ

αξημέρωτος, -η. -ο **1.** (νύχτα) που δεν φθάνει στο ξημέρωμα. που φαίνεται ατελείωτη: *βράδια / νύχτες* ~ **2.** αυτός που δεν πρόλαβε το ξημέρωμα.

άξια επίρρ. → άξιος

αξία (η) {αξιών} **1.** το ποσό ή τα αγαθά στα οποία αντιστοιχεί κάτι: *η ~ τού χρυσού* || *η ~ τής συλλογής του ανέρχεται σε 25.000.000 δολάρια* || *ανεκτίμητη / ανυπολόγιστη / μηδαμινή ~* || *εκτιμώ την ~ ενός κοσμήματος / μιας εικόνας* **2.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι σημαντικό: *τα κοσμήματά μου είναι κειμήλια με μεγάλη συναισθηματική ~* **3.** η αποτίμηση (συνήθ σε χρηματική αμοιβή) τής ικανότητας. τής παραγωγικότητας, τής χρησιμότητας κάποιου: *ο καθένας θα πρέπει να αμείβεται ανάλογα με την ~ του* (συνεκδ.) **4.** η πολυτιμότητα, το να αντιστοιχεί κάτι σε μεγάλο χρηματικό ποσό *αντίκες αξίας* || *αυτά τα γραμματόσημα έχουν ~* **5.** η μεγάλη σπουδαιότητα· *για μένα δεν έχει ~ να είσαι μορφωμένος. αλλά να έχεις καλή καρδιά* || *έγγραφα μεγάλης ~ για την απόδειξη τής αθωότητάς του* • **6.** (συχνά στον πληθ.) το ιδανικό, η ιδέα που καθορίζει τον τρόπο ζωής και σκέψης· καθετί που αναγνωρίζεται από ένα σύνολο ανθρώπων ως σημαντικό για τους ίδιους και αποτελεί μέτρο αξιολόγησης προσώπων, συμπεριφοράς. πραγμάτων κ ά . *η οικογένεια. η πατρίδα, η θρησκεία είναι παραδοσιακές ~* || *ηθικές / πνευματικές ~* || *ιεράρχηση / κλίμακα αξιών* || *το σύστημα αξιών μιας κοινωνίας* || *για πολλούς ανθρώπους μέγιστη ~ είναι το χρήμα· γι' αυτό αγωνίζονται, και με αυτό αξιολογούν τους άλλους* || *ορισμένοι διανοούμενοι θεωρούν ότι στην εποχή μας υπάρχει κρίση αξιών* • **7.** ΓΛΩΣΣ. η ιδιαίτερη λειτουργία ενός γλωσσικού στοιχείου, η οποία προκύπτει από τη θέση τού στοιχείου στο σύνολο των σχέσεων (παραδειγματικών και συνταγματικών) μιας γλώσσας • **8.** ΜΟΥΣ (α) η (σχετική) διάρκεια των φθογγοσήμων (βλ λ.) και των αντίστοιχων παύσεων (βλ.λ.)· η μονάδα μέτρησης των αξιών ονομάζεται «χρόνος»· *η νότα αυτή έχει ~ δύο χρόνους* (β) **αξίες** (οι) τα μουσικά σύμβολα τής αξίας των φθόγγων, τα οποία, στην νεότερη ευρωπαϊκή μουσική, έχουν παγιωθεί σε σχέση φθίνουσας γεωμετρικής προόδου: με αφετηρία το ολόκληρο (1), το μισό (1/2), το τέταρτο (1/4). το όγδοο (1/8), το δέκατο έκτο (1/16) κ ο κ. • **9.** ΟΙΚΟΝ (α) ***ονομαστική αξία*** βλ. λ. *ονομαστικός* (β) ***κινητή αξία*** έγγραφο που εκδίδεται από οικονομικούς οργανισμούς και αντιστοιχεί σε ορισμένο χρηματικό ποσό: *κινητές αξίες είναι οι μετοχές, τα ομόλογα, τα γραμμάτια κ λπ* (γ) ***Χρηματιστήριο Αξιών*** το χρηματιστήριο στο οποίο οι διαπραγματεύσεις έχουν ως αντικείμενο κινητές αξίες και όχι εμπορεύματα (δ) ***αντικειμενική αξία*** βλ. λ. *αντικειμενικός* (ε) ***αγορά αξιών*** βλ. λ. *αγορά* (στ) ***προστιθέμενη αξία*** βλ. λ. *προστιθέμενος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄξιος*. Η λ. αναφερόταν αρχικώς στη χρηματική αξία, στο καταβαλλόμενο τίμημα, ενώ αρχαία είναι επίσης η σημ «υπόληψη, καλή φήμη» Στους στωικούς φιλοσόφους η λ. αποκτά ηθικό περιεχόμενο, το οποίο διατηρείται και κατά τη μεσαιωνική περίοδο. Ο μουσικός και γλωσσολογικός όρος αποδίδει το γαλλ. valeur, ενώ μεταφρ. δάνεια είναι και οι οικον όροι *κινητή αξία* (< αγγλ mobile value), *χρηματιστήριο αξιών* (αγγλ. market values), *φόρος προστιθέμενης αξίας* (< αγγλ. Value-Added Tax), *κλίμακα αξιών* (< αγγλ. scale of values) κ.ά.)]

αξιαγάπητος, -η, -ο αυτός που αξίζει να τον αγαπούν.

αξιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με αξία: ~ *λόγος / σύστημα.* — **αξιακά** επίρρ.

αξιάκουστος, -η, -ο [αρχ] (λόγ) αυτός που αξίζει να ακουστεί. ~ *είδηση.*

αξιανάγνωστος, -η. -ο [1886] (λόγ.) αυτός που αξίζει να διαβαστεί: ~ *βιβλίο / μελέτη.*

αξιέπαινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να επαινεθεί. να εγκωμιαστεί: *είναι ~ η προσπάθειά του* || *είσαι ~ για το συνεργατικό σου πνεύμα* ΑΝΤ αξιόμεμπτος, αξιοκατάκριτος

αξιεπίσκεπτος, -η, -ο, αυτός τον οποίο αξίζει να επισκεφθεί κάποιος: ~ *μνημεία* ΣΥΝ αξιοθέατος.

αξιέραστος, -η. -ο (λόγ) αυτός που αξίζει να αγαπηθεί: ~ *γυναίκα* ΣΥΝ αξιαγάπητος. θελκτικός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄξιος* + *-έραστος* < *ἐρῶ* «αγαπώ»].

αξίζω ρ. αμετβ κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ } ♦ (αμετβ.) **1.** έχω αξία, αποδίδω όφελος *θα σου κοστίσει πολύ κόπο και χρήμα, αλλά είναι κάτι που πραγματικά αξίζει* **2.** είμαι άξιος (για κάποιον/κάτι) *δεν θα τον ψηφίσω· δεν αξίζει για πρόεδρος* **3.** (ως απρόσ. **αξίζει**) έχει αξία, σημασία (να γίνει κάτι): *αξίζει να προσπαθήσετε* ♦ (μετβ.) **4.** έχω ορισμένη αξία, αντίτιμο: *υπάρχουν διαμάντια που αξίζουν πολλά εκατομμύρια* ΣΥΝ στοιχίζω, κοστίζω· ΦΡ ***δεν αξίζει μία*** για ανυπόληπτο πρόσωπο ή ευτελές αντικείμενο **5.** (α) έχω αξία. αποδίδω όφελος ανάλογο (προς κάτι): *είναι βέβαια ακριβό, αλλά αξίζει τα λεφτά του* (β) (για πρόσ.) έχω ιδιαίτερη σημασία (για κάποιον/κάτι)· *αυτός ο άνθρωπος αξίζει πολλά για μένα· είναι ό,τι πολυτιμότερο έχω στη ζωή* (γ) (+γεν. προσ. αντων) είμαι αντάξιος (για κάτι). μου πρέπει (κάτι): *του αξίζει καλύτερη τύχη* || *δεν μας άξιζε τέτοια μεταχείριση ύστερα από τόσες δεκαετίες προσφοράς στην υπηρεσία* || *της άξιζε αυτό που έπαθε* ΦΡ ***(κάτι) αξίζει τον κόπο*** (κάτι) αποδίδει όφελος ή προσφέρει ευχαρίστηση, που αποζημιώνει κάποιον για τον κόπο, τα χρήματα κ λπ που θα καταβάλει για αυτό: *είναι μακριά, αλλά ~ να πάμε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαλλισμός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἄξιος*. Η φρ. *αξίζει τον κόπο* αποδίδει τη γαλλ (ça) vaut la peine].

αξίνα (η) {αξινών} εργαλείο πλατύ και κοφτερό (σιδερένιο ή ατσάλινο) από τη μια μεριά. που χρησιμεύει κυρ. στο σκάψιμο
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀξίνη*, ονομασία όπλου Συνδ. πιθ. με λατ. ascia (< acsia), αλλά δεν θεωρείται Ι Ε λ. Το επίθημα *-ίνη* οδηγεί στην υπόθεση ότι πρόκειται για προελληνικό δάνειο].

αξιο- κ **αξιό-** κ. **αξι-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι αξίζει να συμβαίνει κάτι: *αξιο-σημείωτος, αξιό-μεμπτος, αξιο-μακάριστος, αξι-αγάπητος* **2.** ότι κάτι σχετίζεται με την αξία που έχει κάποιος/κάτι: *αξιο-πρεπής. αξιο-κρατία. αξιο-λογώ, αξιο-ποιώ.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ *ἄξιος*].

αξιογέλαστος, -η, -ο [1796] αυτός που αξίζει να τον περιγελούν, που δεν αξίζει να τον παίρνουν στα σοβαρά ΣΥΝ καταγέλαστος.

αξιόγραφο (το) {αξιογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ έγγραφο που ενσωματώνει ένα δικαίωμα, το οποίο μπορεί να ασκήσει κανείς μόνο αν είναι κάτοχος τού εγγράφου και για τη μεταβίβασή του απαιτείται η παράδοση τής νομής του. π.χ. οι επιταγές.
[ΕΤΥΜ < *αξία* + *-γραφο* < *γράφω*. πβ. κ *χρεώ-γραφο*]

αξιοδάκρυτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί τον οίκτο. δάκρυα συμπόνιας για την κατάστασή του ΣΥΝ αξιοθρήνητος. — **αξιοδάκρυτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αξιολύπητος*.

αξιοζήλευτος, -η, -ο [1871] αυτός που είναι άξιος να τον ζηλεύει, να τον επιθυμεί κανείς: *απέκτησε μια ~ θέση στην εταιρεία* ΣΥΝ ζηλευτός — **αξιοζήλευτα** επίρρ

αξιοθαύμαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να τον θαυμάζουν: ~ *κουράγιο / υπομονή / τεχνική* ΣΥΝ θαυμαστός. — **αξιοθαύμαστα** επίρρ.

αξιοθέατος, -η, -ο **1.** αυτός που αξίζει να τον δει κανείς **2.** ***αξιοθέατο*** (το) το μνημείο ή το τοπίο. το οποίο αξίζει να επισκεφθεί κανείς· *ανάμεσα στα σημαντικότερα ~ τής Αθήνας είναι η Ακρόπολη, η Αρχαία Αγορά, οι βυζαντινές εκκλησίες κ.ά* ΣΥΝ αξιεπίσκεπτος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀξιο-* + *θεατός* < *θεῶμαι* «κοιτάζω. παρατηρώ»].

αξιοθρήνητος, -η, -ο [1852] **1.** αυτός που προκαλεί τον οίκτο, άξιος να τον θρηνεί κανείς για την κατάστασή του *η κατάσταση των προσφύγων είναι ~ προσπαθούν να επιβιώσουν εκτεθειμένοι στο κρύο και στις αρρώστιες. χωρίς τρόφιμα και περίθαλψη* ΣΥΝ αξιοδάκρυτος, να (τον) κλαις **2.** (μτφ.) αυτός που έχει τόσο χαμηλό επίπεδο, ώστε προκαλεί αγανάκτηση. ιδιαιτέρως αρνητικά σχόλια: ~ *παράσταση / θίασος / πολιτική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αξιολύπητος.

αξιοκατάκριτος, -η. -ο [1824] αυτός που αξίζει να κατακριθεί. *είναι ~ η αδιαφορία των αρμοδίων για ένα τόσο σημαντικό κοινωνικό πρόβλημα* ΣΥΝ αξιόμεμπτος. κατακριτέος ΑΝΤ αξιέπαινος.

αξιοκαταφρόνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει την καταφρόνηση των άλλων

αξιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία επικρατούν οι άξιοι, αυτοί που αξίζουν περισσότερο: *πάγιο αίτημα είναι η ~ στις προσλήψεις* ΑΝΤ αναξιοκρατία
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. meritocracy (νόθο σύνθ)].

αξιοκρατικός, -ή, -ό αυτός που δίνει προτεραιότητα στην αξία κάποιου, στους άξιους: *στην επιλογή των προσώπων που θα στελεχώσουν υπεύθυνες θέσεις, πρέπει να ισχύουν ~ κριτήρια* || ~ *προσλήψεις στο δημόσιο.* — **αξιοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

αξιολάτρευτος, -η, -ο [1863] αυτός που αξίζει να τον αγαπούν πάρα πολύ, να τον λατρεύουν.

αξιολόγηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκτίμηση τής απόδοσης ή τής αξίας (κάποιου) με συγκεκριμένα κριτήρια. ~ *των εκπαιδευτικών / τού κυβερνητικού έργου / των προσόντων των υποψηφίων* || *μετά τη συνολική ~ τού έργου του, αντιλαμβανόμαστε πόσο ουσιαστική ήταν η συμβολή του στην πρόοδο τής επιστήμης* **2.** η ιεράρχηση σύμφωνα με την αξία ή με συγκεκριμένα κριτήρια: *η ~ υποψηφίων / των προτεραιοτήτων* || *είναι θέμα αξιολόγησης ή πρόκριση τής μιας ή τής άλλης πρότασης* **3.** (ειδικότ) η βαθμολόγηση τής επίδοσης των μαθητών στο σχολείο: *τεστ αξιολόγησης*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. evaluation].

αξιολογία (η) ΦΙΛΟΣ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη των αξιών (θρησκευτικών. ηθικών κ λπ.). τόσο μεμονωμένα όσο και στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axiologie].

αξιολογικός, -ή. -ό αυτός ο οποίος στηρίζεται σε ορισμένο κώδικα αξιών: ~ *κριτήρια.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axiologique].

αξιόλογος, -η, -ο **1.** αυτός για τον οποίο αξίζει να γίνει λόγος, σημαντικός. *αυτές τις μέρες δεν μου συνέβη τίποτε ~* || ~ *είδηση / έργο / περιουσία / ποσό* ΣΥΝ αξιοσημείωτος ΑΝΤ ασήμαντος **2.** (για πρόσ)

αυτός που έχει αξία, περιεχόμενο, κύρος: *στη δεξίωση θα συναντήσεις πολλά ~ πρόσωπα.*
[ΕΤΥΜ αρχ., σύνθ εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἄξιος λόγου*].

αξιολογώ ρ. μετβ. {αξιολογείς... | αξιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κρίνω την αξία, την ποιότητα, την παραγωγικότητα κ.λπ. κάποιου: *~ τις προτάσεις που υποβλήθηκαν* **2.** κατατάσσω σύμφωνα με την αξία: *ως προϊστάμενος οφείλεις να αξιολογείς τους υπαλλήλους σύμφωνα με την απόδοσή τους* ‖ *η επιτροπή αξιολογεί το έργο των εταιρειών που επιχορηγήθηκαν* **3.** εκτιμώ, θεωρώ (κάτι) ως: *δεν το ~ ως ιδιαίτερα σοβαρό αυτό το πρόβλημα* **4.** (ειδικότ) βαθμολογώ την επίδοση μαθητών στο σχολείο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. evaluate].

αξιολύπητος, -η, -ο [1817] αυτός που είναι άξιος για λύπηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεεινός*

> **αξιολύπητος – αξιοθρήνητος.** Το **αξιοθρήνητος** είναι σημασιολογικά ισχυρότερο τού **αξιολύπητος**, αποτελώντας εμφατικό χαρακτηρισμό. Το ίδιο ισχύει και με τις συνώνυμες φράσεις, οι οποίες αντιστοιχούν στα δύο επίθετα: **για λύπηση** (= αξιολύπητος) – **να τον κλαις** (= αξιοθρήνητος). Εγγύτερα στο *αξιοθρήνητος* βρίσκεται και το επίθ **αξιοδάκρυτος**. → *ελεεινός*

αξιομακάριστος, -η, -ο [αρχ.] (για νεκρό) αυτός που αξίζει να τον μακαρίζει κανείς κυρ στην εκκλησιαστική ευχή: *«αἰωνία σου ἡ μνήμη. ἀξιομακάριστε καὶ ἀείμνηστε ἀδελφὲ ἡμῶν».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

αξιόμαχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** ικανός να πολεμήσει, να αγωνιστεί με επιτυχία· *~ στράτευμα* **2. αξιόμαχο** (το) το ηθικό και η μαχητική ικανότητα: *το ~ των ενόπλων δυνάμεων*

αξιόμεμπτος, -η. -ο [1889] αυτός που είναι άξιος μομφής: *~ πράξη* ΣΥΝ αξιοκατάκριτος, κατακριτέος ΑΝΤ αξιέπαινος.

αξιομίμητος -η. -ο [μτγν.] αυτός που αξίζει να τον μιμηθεί κανείς, που αποτελεί πρότυπο.

αξιομνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να αναφερθεί, να μνημονευθεί. *~ λόγια / εργασία / συμπεριφορά* ΣΥΝ αξιοσημείωτος, σημαντικός

αξιοπαρατήρητος, -η, -ο [1810] αυτός που αξίζει να τον προσέξει κανείς· *~ μελέτη* ΣΥΝ αξιοπρόσεκτος, αξιοσημείωτος

αξιοπερίεργος, -η, -ο [1825] αυτός που δικαιολογημένα προκαλεί την περιέργεια, την έκπληξη· *στα ημερολόγια των εξερευνητών καταγράφονται όσα ~ συναντούσαν στα ταξίδια τους*

αξιοπιστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς άξιος εμπιστοσύνης: *οι κακοτεχνίες που έχουν καταγραφεί πλήττουν την ~ τής εταιρείας* ‖ *αμφισβητώ την ~ αυτής τής μαρτυρίας*

αξιόπιστος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που αξίζει να τον εμπιστεύεται, να τον πιστεύει κανείς και να βασίζεται σε αυτόν. *~ πηγή / εφημερίδα / ιστορικός* ΑΝΤ αναξιόπιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος.*

αξιόπλοος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ταξιδέψει με ασφάλεια: *~ σκάφος*
[ΕΤΥΜ < *αξιο-* (< *άξιος*) + *-πλόος* < *πλους*, μεταφρ δάνειο από αγγλ. seaworthy]

αξιοπλοΐα (η) {χωρ πληθ.} η ικανότητα σκάφους να πλεύσει με ασφάλεια: *πιστοποιητικό αξιοπλοΐας.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ seaworthingness].

αξιοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η χρησιμοποίηση (προσώπου, πράγματος, κατάστασης) με κατάλληλο τρόπο, ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα. *~ των έμφυτων ικανοτήτων κάποιου / των δυνατοτήτων που προσφέρει ένα σύστημα / τού ορυκτού πλούτου / των κοιτασμάτων μιας περιοχής* **2.** (καταχρ.) η πραγματοποίηση κατάλληλων έργων σε μια περιοχή, ώστε να μπορεί κανείς να την εκμεταλλευθεί οικονομικά, οικιστικά κ λπ.: *τουριστική ~ των παραλιών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμεταλλεύομαι*

αξιόποινος, -η. -ο αυτός που αξίζει να τιμωρηθεί: *διώκεται για ~ πράξεις* ‖ *διέπραξε ~ αδικήματα* ΣΥΝ κολάσιμος.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ο αδέκαστος τιμωρός», < *ἀξιο-* + *-ποινος* < *ποινή*]

αξιοποιώ ρ μετβ. {αξιοποιείς... | αξιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χρησιμοποιώ με κατάλληλο τρόπο τις δυνατότητες που μου προσφέρει (κάτι/κάποιος), ώστε να προκύψει θετικό αποτέλεσμα: *~ το ταλέντο μου / τους συνεργάτες μου / τις ευκαιρίες που μου παρουσιάζονται* ‖ *~ τα δεδομένα των ερευνών για την τεκμηρίωση των απόψεών μου* ‖ *~ εναλλακτικές πηγές ενέργειας.* — **αξιοποιήσιμος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκμεταλλεύομαι*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. mettre en valeur].

αξιοπρέπεια (η) [μεσν] {χωρ. πληθ } **1.** το αίσθημα τής τιμής (κάποιου): *πλήττω / προσβάλλω / θίγω την ~* **2.** η στάση ζωής κατά την οποία σέβεται κανείς τον εαυτό του και δεν τον ταπεινώνει συμπεριφερόμενος ανάρμοστα, μικροπρεπώς. ευτελώς· η υπερηφάνεια με ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση: *δέχτηκε την ήττα με ~· χωρίς μεμψιμοιρίες, χωρίς παράπονα* ‖ *αντιδρώ με ~* ΑΝΤ. αναξιοπρέπεια, μικροπρέπεια, ποταπότητα, ευτέλεια.

αξιοπρεπής, -ής, -ές {αξιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή) αξιοπρεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με σεβασμό στον εαυτό του και στους άλλους, αποφεύγοντας τις απρέπειες, τις μικροπρέπειες και την ευτέλεια· υπερήφανος με ευγένεια ήθους, χωρίς έπαρση· *είναι πολύ ~· εάν κάνει λάθος, το παραδέχεται αμέσως, χωρίς να καταφεύγει σε φτηνές δικαιολογίες* ‖ *φτωχός, αλλά ~* ‖ *~ αντίδραση / στάση / συμπεριφορά* ΑΝΤ αναξιοπρεπής, μικροπρεπής, ποταπός, ευτελής, τιποτένιος, φτηνός **2.** (ειδικότ.) αυτός που συμφωνεί με τα κοινωνικά πρότυπα, κυρ. συμπεριφοράς και εμφάνισης, που δεν προκαλεί αρνητικά σχόλια *~ ντύσιμο / τρόποι* ΣΥΝ. κόσμιος, ευπρεπής ΑΝΤ. αναξιοπρεπής, απρεπής, χυδαίος. — **αξιοπρεπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ειλικρινά.*
[ΕΤΥΜ *αρχ.* < *άξιος* + *-πρεπής* < *πρέπω*]

αξιοπρόσεκτος, -η, -ο [1840] κ. (καθημ.) **αξιοπρόσεχτος** αυτός στον οποίο αξίζει να δώσει κανείς σημασία. να τον προσέξει: *~ παρατήρηση / υπόδειξη* ΣΥΝ αξιοπαρατήρητος.

Αξιός (ο) ποταμός τής Κ Μακεδονίας, που έχει τις πηγές του στο κράτος των Σκοπίων. διαρρέει την ομώνυμη κοιλάδα *(κοιλάδα τού Αξιού)* και εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο
[ΕΤΥΜ. αρχ , πιθ. < *ἄξος* (αρχ. μακεδ «γλώσσα» με τη σημ «ύλη, ξυλεία», ονομασία που αποδίδεται στον ποταμό ήδη από την ομηρική εποχή)].

άξιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει αξία, που έχει τα απαραίτητα προσόντα, ικανός, κατάλληλος *~ δουλευτής / νοικοκύρης / γυναίκα / παλληκάρι* ΑΝΤ ανάξιος **2.** (+για / +γεν) αντάξιος, αυτός στον οποίο ταιριάζει κάτι *κανέναν δεν θεωρούσε άξιο γαμπρό για την κόρη του* ‖ *~ θαυμασμού / μνείας / οίκτου*· ΦΡ (α) ***είμαι άξιος τής τύχης / τής μοίρας μου*** βρίσκομαι σε δυσάρεστη θέση από δικές μου πράξεις ή παραλείψεις: *αν δεν κάνει αυτό που πρέπει, θα είναι ~* (β) ***άξιος ο μισθός (κάποιου)*** (Κ.Δ. Λουκ. 10, 7: *ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ*) (i) (για επιβράβευση) αξίζει σε κάποιον η επιβράβευσή του: *«ο καλύτερος Έλληνας μπασκετμπολίστας είχε πάντα το καλύτερο συμβόλαιο· άξιος ο μισθός του, και μάλιστα καθορισμένος από τον ίδιο»* (εφημ.) ‖ *«αυτοί οι αντιπρόσωποι τής χώρας ξεχνούν γιατί πήγαν, ποιος τους έστειλε και τι πρέπει να κάνουν στους διεθνείς οργανισμούς, για να αποδείξουν ότι είναι άξιος ο μισθός τους»* (εφημ.) (ii) (για δίκαιη τιμωρία) δικαίως έπαθε (κάτι): *αυτός ο τοκογλύφος καταδικάστηκε σε δέκα χρόνια φυλάκιση ~!* (iii) (συχνά ειρων.) η ανταμοιβή σου είναι (ή να είναι) ανάλογη με αυτά που έπραξες: *για χρόνια ήταν καταδότης και η Χούντα τον διόρισε στο Δημόσιο· άξιος ο μισθός του!* (γ) ***πάντα άξιος!*** ευχετ σε πρόσωπο που παντρεύει (δηλ σε κουμπάρο / κουμπάρα) ή βαφτίζει (δηλ. σε νοννό / νοννά), να είναι πάντα άξιος για τέτοια έργα (δ) ΕΚΚΛΗΣ ***άξιος! άξιος!*** (επιφών.) επιδοκιμαστικά από το εκκλησίασμα σε χειροτονία κληρικού (ε) ***άξιον εστί*** (το) (i) *(Ἄξιόν ἐστι. ὡς ἀληθῶς, μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον)* γνωστό θεοτοκίο τής εκκλησιαστικής υμνολογίας που ψάλλεται στη Θεία Λειτουργία· η φράση έγινε περαιτέρω γνωστή από το έργο *Άξιον Εστί* τού Οδ Ελύτη (ii) εικόνα τής Θεοτόκου που βρίσκεται στο Άγιον Όρος (μπροστά στην οποία, κατά την παράδοση, ο Αρχάγγελος Γαβριήλ έψαλε τον ομώνυμο ύμνο). — **άξια / αξίως** [αρχ.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἄκ-τιος*, συγγενής προς το ρ. *ἄγω* (βλ.λ.) Η αρχική σημ. τής λ. *ἄξιος* πρέπει να ήταν «αυτός που ζυγίζει όσο και κάποιος άλλος, ο ισοβαρής», όπως δείχνει και ανάλογη σημ. «βαρύνω, ζυγίζω» τού ρημ *ἄγω* Η λ. μετά τον Όμηρο έλαβε ηθική σημ , δηλώνοντας κατ' αρχάς τον άξιο να ανταμειφθεί και, εν συνεχεία, τον προικισμένο, τον ταλαντούχο]

αξιοσέβαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι άξιος σεβασμού **2.** (μτφ.) μεγάλος σε μέγεθος ή έκταση: *~ ποσό / περιουσία* ΣΥΝ σεβαστός, σημαντικός, υπολογίσιμος.

αξιοσημείωτος, -η, -ο [1808] **1.** αυτός που αξίζει να προσεχθεί, να αναφερθεί· *~ γεγονός / περιστατικό / φαινόμενο / είδηση* • **2.** αυτός που φθάνει σε μεγάλο βαθμό *~ πρόοδος / αύξηση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. notable]

αξιοσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς άξιος. ικανός σε κάτι.

αξιοσύστατος, -η. -ο [1833] αυτός τον οποίο αξίζει να συστήσει κανείς· *~ βιβλίο / άνθρωπος / στάση*

αξιότιμος, -η, -ο [αρχ.] (συνήθ. σε προσφωνήσεις) αυτός που αξίζει υπόληψη. τιμή, σεβασμό: *~ κύριοι συνάδελφοι* ΣΥΝ αξιοσέβαστος, ευυπόληπτος.

αξιόχρεος, -η, -ο αυτός που είναι φερέγγυος στις οικονομικές του υποχρεώσεις: *~ οφειλέτης* ΣΥΝ αξιόπιστος ΑΝΤ αναξιόχρεος Επίσης (αρχαιοπρ.) **αξιόχρεως**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀξιόχρεως* < *ἀξιο-* + *-χρεως* < *χρέος*].

αξίωμα (το) {αξιώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η (συνήθ. υψηλή) θέση σε ιεραρχία· *αιρετό / ανώτατο / δικαστικό / εκκλησιαστικό ~* ‖ *το ~ τού προέδρου / τού υπουργού / τού δημάρχου / τού στρατηγού* ΣΥΝ οφίκιο • **2.** ΦΙΛΟΣ -ΜΑΘ η θεμελιώδης αρχή στην οποία στηρίζεται κάθε υπόθεση και η οποία δεν χρειάζεται απόδειξη
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀξιῶ*. Η σημ. τής θεμελιώδους αρχής που τίθεται ως βάση επιστημονικών πορισμάτων, πρωτοαπαντά στον Αριστοτέλη].

αξιωματικός (ο/η) βαθμοφόρος τακτικού ένοπλου σώματος (στρατού, αστυνομίας κ.λπ.) ή μη μάχιμου σώματος, που είναι όμως οργανωμένο σύμφωνα με τον στρατιωτικό κανονισμό (Λιμενικό. Εμπορικό Ναυτικό κ τ ό.): *ανώτερος / κατώτερος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βαθμός*

αξιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που διεκδικεί κύρος αυθεντίας ή που δεν χρειάζεται απόδειξη: *τέτοιες ~ θέσεις δεν βοηθούν να υπάρξει πραγματικός διάλογος* • **2.** ΠΟΛΙΤ ***αξιωματική αντιπολίτευση*** βλ. λ. *αντιπολίτευση* — **αξιωματικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ

αξιωματούχος (ο/η) [1891] πρόσωπο που κατέχει αξίωμα, κυρ ανώτερη διοικητική θέση *~ τού Υπουργείου Εξωτερικών* ΣΥΝ. υψηλόβαθμος, ανώτερο στέλεχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έχω.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. officiel].

αξιώνω ρ μετβ. {αξίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προβάλλω την αξίωση, απαιτώ. *~ να με ακούτε προσεκτικά. όταν μιλάω* ΣΥΝ απαιτώ **2.** σε φρ. όπως ***με αξίωσε ο Θεός*** (+να) με έκρινε ο Θεός άξιο, κατάφερα: *να μ' αξιώσει ο Θεός να ζήσω και να σε δω παντρεμένη* **3.** (μεσοπαθ ***αξιώνομαι***) (α) καταφέρνω (να κάνω κάτι) που επιθυμώ. *αξιώθηκε επιτέλους να πάει στο Λονδίνο, που ήταν τ' όνειρό του* (β) (ειρων.)

αποφασίζω να κάνω κάτι που αμελώ *να δούμε πότε επιτέλους θ' αξιωθεί να αλλάξει αυτές τις κουρτίνες που έχουν γίνει σαν κουρέλια.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αξιώ** [αρχ.] {-οίς...}
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀξιῶ (-όω)*. αρχική σημ. «θεωρώ άξιο», < *ἄξιος*].

αξίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΝΟΜ (α) το δικαίωμα να απαιτήσει κάποιος από άλλον πράξη ή παράλειψη *εγείρω αξιώσεις* (β) ***δικονομική αξίωση*** νομικός ισχυρισμός τον οποίο προτείνει ο ενάγων με την αγωγή του και τον οποίο θεμελιώνει επί ορισμένων πραγματικών περιστατικών, καθώς και η μορφή έννομης προστασίας την οποία αυτός ζητεί **2.** (γενικότ.) η απαίτηση: *έχω την ~ να μου ζητήσει συγγνώμη* **3.** (η γεν. **αξιώσεων**) ως χαρακτηρισμός για κάτι αξιόλογο, σημαντικό: *δεν πρόκειται για συγγραφέα ιδιαιτέρων ~* ΣΥΝ επιπέδου, απαιτήσεων **4.** (ειδικότ.) η προκλητική ή παράνομη απαίτηση: *πολλά συνοικέσια δεν πραγματοποιούνταν στο παρελθόν λόγω των παράλογων οικονομικών ~ τού υποψήφιου γαμπρού* || *δεν θα υποκύψουμε στις αξιώσεις τού κάθε επίδοξου κατακτητή* **5.** **αξιώσεις** (οι) (α) οι θετικές προοπτικές: *δραστηριοποιείται με ~ στον χώρο τής διαφήμισης* (β) το υψηλό επίπεδο. *έργο με ~*.

αξιώτικος, -η, -ο → Νάξος

αξομολόγητος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εξομολογηθεί: *πώς θα κοινωνήσει ~;* **2.** για καθετί που δεν έχει ειπωθεί σε εξομολόγηση: *~ αμαρτία* Επίσης **ανεξομολόγητος**

αξόμπλιαστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει ξόμπλια, στολίδια (συνήθ. κεντημένα): *~ μαντήλι* ΣΥΝ αποίκιλτος.

άξονας (ο) {αξόνων} **1.** η νοητή ευθεία γύρω από την οποία περιστρέφεται ένα σώμα *η Γη εκτελεί μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον ~ της μέσα σε 24 ώρες* **2.** η νοητή ευθεία γύρω από την οποία αναπτύσσεται ή διατάσσεται συμμετρικά ένα σώμα ή ένα επίπεδο σχήμα. *ο ~ τής σφαίρας / τού κυλίνδρου / τού κρυστάλλου* || *~ συμμετρίας* **3.** ΤΕΧΝΟΛ το ευθύγραμμο στέλεχος, που έχει συνήθ. σχήμα ράβδου, το οποίο συνδέει τα κέντρα τροχών ή άλλων συμμετρικών σωμάτων **4.** (μτφ.) επίκεντρο, σημείο αναφοράς, εστία *ανέλυσε το πρόβλημα με βάση ποικίλους θεματικούς και ερμηνευτικούς ~* || *~ δραστηριότητας / δράσης / ανάπτυξης* • **5.** η συμφωνία συμμαχίας, συνεργασίας και ειρήνης μεταξύ κρατών *η συγκρότηση ενός ~ μεταξύ των τριών όμορων κρατών* **6.** ΙΣΤ ***Άξονας*** (ο) ο συνασπισμός Γερμανίας – Ιταλίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο (όπως ονομάστηκε από τον Μουσσολίνι σε λόγο του τής 1-11-1936 στο Μιλάνο): *~ Βερολίνου – Ρώμης* ΦΡ ***οι δυνάμεις τού Άξονα*** ο συνασπισμός που προέκυψε, όταν στη συμμαχία Γερμανίας – Ιταλίας προστέθηκαν βαθμηδόν και η Ιαπωνία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Ουγγαρία, η Βουλγαρία **7.** ΜΑΘ η ευθεία πάνω στην οποία έχουμε ορίσει ένα σημείο Ο ως αρχή και το μοναδιαίο διάνυσμα $\vec{OI} = \vec{i}$: *ο ~ των τετμημένων* || *ο ~ των τεταγμένων* **8.** ΓΛΩΣΣ (α) ***παραδειγματικός άξονας*** βλ. λ. *παραδειγματικός* (β) ***συνταγματικός άξονας*** βλ. λ. *συνταγματικός* **9.** ΒΙΟΛ ο νευράξονας (βλ. λ.). Επίσης (λόγ.) **άξων** [αρχ.] {άξονος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄξων, -ονος* < I.E. *ag- s- < *ag-, από όπου και το ρ. *ἄγω* (βλ. λ.). Η λ. *ἄξων* αποτελεί τεχνικό όρο που απαντά σε πολλές I.E. γλώσσες, πβ. σανσκρ. áksah, λατ. axis, γερμ. Achse, γαλλ. essieu (< *axilem), ισπ. eje, ιταλ. asse κ.ά.].

αξόνιο (το) [μτγν.] {αξονί-ου | -ων} (λόγ.) ο μικρός άξονας. Επίσης (λαϊκ.) **αξόνι**

αξονικός, -ή, -ό [1805] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άξονα **2.** αυτός που γίνεται κατά τη διεύθυνση άξονα *~ κίνηση* **3.** ΙΑΤΡ (α) ***αξονική τομογραφία*** η ανίχνευση δυσλειτουργιών ή κακώσεων στο εσωτερικό τού οργανισμού με τη βοήθεια ακτίνων Χ, κατά την οποία, κατ' αντιδιαστολή προς την κοινή ακτινογραφία, αποδίδεται και η διάσταση τού βάθους (β) ***αξονικός τομογράφος*** συσκευή με την οποία γίνεται η αξονική τομογραφία.
[ΕΤΥΜ Η *αξονική τομογραφία* είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. (axonic) tomography]

-αξονικός, -ή, -ό β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό αξόνων: *τριαξονικό φορτηγό.*

αξονομετρία (η) ΤΕΧΝΟΛ η μέτρηση άξονα ή με τη βοήθεια άξονα. — **αξονομετρικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. axonométrie].

αξόφλητος, -η, -ο → ανεξόφλητος

αξύριστος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αξούριστος** αυτός που δεν έχει ξυριστεί. — **αξυρισιά** κ. (λαϊκ.) **αξουρισιά** (η).

Α.Ο. (ο) Αθλητικός Όμιλος.

Α.Ο.Ζ. (η) (στο Διεθνές Δίκαιο) Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη.

αοίδιμος, -η, -ο (λόγ.) φημισμένος, ένδοξος· χρησιμοποιείται για τιμητική αναφορά σε νεκρούς, οι οποίοι εν ζωή υπήρξαν γνωστά πρόσωπα τού δημόσιου (επιστημονικού, εκκλησιαστικού κ.λπ.) βίου: *σπουδαίο υπήρξε το έργο τού αοίδιμου Κοραή* ΣΥΝ αείμνηστος, αλησμόνητος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀοιδή* «ωδή» < *ἀείδω*, παράλλ. τύπος τού ρ. *ᾄδω* «εξυμνώ, τραγουδώ» (βλ. λ.)].

αοιδός (ο/η) **1.** (στην αρχαιότητα) το πρόσωπο που τραγουδούσε έπη, γενικότ. ο τραγουδιστής στα ομηρικά έπη (πβ. λ. *ραψωδός*) **2.** (γενικότ.-ειρων.) τραγουδιστής. *η λαϊκή ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀείδω*, παράλλ. τύπος τού ρ. *ᾄδω* «εξυμνώ, τραγουδώ» (βλ.λ.)].

άοκνος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από συνεχή δραστηριότητα, εντατικός· *θέλω να ευχαριστήσω τους συνεργάτες μου για τις ~ προσπάθειές τους* ΣΥΝ (για πρόσ.) αεικίνητος, ακάματος, ακούραστος, φίλεργος ΑΝΤ οκνηρός, νωθρός. — **αόκνως** επίρρ. [αρχ.], **αοκνία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αν-* στερητικό
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ὄκνος* «δισταγμός, φόβος» (βλ.λ.)].

αόμματος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μάτια, τυφλός: *«ελεήστε τον ~»* (συνηθ. φρ. τυφλών επαιτών)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ. + *ὄμμα* «μάτι»].

Α.Ο.Ο.Α. (ο) Αυτόνομος Οικοδομικός Οργανισμός Αξιωματικών.

άοπλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν φέρει οπλισμό: *η επίθεση τού εχθρού σε ~ πολίτες καταδικάστηκε ως άνανδρη και εγκληματική ενέργεια* ΣΥΝ (λογοτ.) ξαρμάτωτος ΑΝΤ ένοπλος, (λογοτ.) αρματωμένος **2.** (μτφ.) ανυπεράσπιστος. *η ανυπαρξία νομοθετικού πλαισίου αφήνει τους θιγόμενους από τέτοιες εκπομπές πολίτες άοπλους μπροστά στην τηλεοπτική αυθαιρεσία* • **3.** (σκυρόδεμα) που δεν περιέχει οπλισμό, δηλ. χαλύβδινες ράβδους που ενσωματώνονται σε αυτό ΑΝΤ. οπλισμένος

αόρατος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν φαίνεται· (ειδικότ.) αυτός που από τη φύση του δεν μπορεί να γίνει αντιληπτός με την όραση: *~ υπάρξεις / δυνάμεις / κίνδυνος*· ΦΡ ***αόρατη μελάνη / αόρατο μελάνι*** μελάνι που δεν φαίνεται πάνω στο χαρτί, αν δεν υποστεί ειδική επεξεργασία (π.χ. θέρμανση)· αλλιώς *συμπαθητική μελάνη* **2.** (μτφ.) αυτός που δρα κρυφά, χωρίς να γίνεται αντιληπτός. *~ κύκλωμα εμπορίας ναρκωτικών.* — **αόρατα / αοράτως** [μτγν.] επίρρ.

αοριστία (η) [αρχ.] {αοριστιών} **1.** η έλλειψη σαφών, συγκεκριμένων στοιχείων, επαρκούς προσδιορισμού· *πολλές προεκλογικές εξαγγελίες των κομμάτων χαρακτηρίζονται από ~* || *σκόπιμη ~* ΑΝΤ σαφήνεια **2.** (συνεκδ.) η αοριστολογία (βλ.λ.): *αποφεύγοντας να πάρει σαφή θέση, απάντησε με διάφορες ~* ΣΥΝ ασάφεια.

αοριστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τον αόριστο: *~ θέμα / κατάληξη*

αοριστολογία (η) {αοριστολογιών} **1.** η απουσία σαφήνειας στον λόγο, το να μην υπάρχει κάτι το συγκεκριμένο στα λόγια (κάποιου) ΣΥΝ αοριστία ΑΝΤ ακριβολογία **2.** (συνεκδ.) ***αοριστολογίες*** (οι) λόγια που χαρακτηρίζονται από γενικότητα και ασάφεια: *από τους πολιτικούς απαιτούμε συγκεκριμένες δεσμεύσεις και όχι ~ για πρόοδο, ευημερία και καλύτερες μέρες* — **αοριστολόγος** (ο/η) [1893], **αοριστολογώ** ρ. [1782] {-είς...}.

αοριστολογικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αοριστία στον λόγο: *~ σχόλιο / διατύπωση* ΑΝΤ σαφής, συγκεκριμένος **2.** ΓΛΩΣΣ ***αναφορικές αοριστολογικές αντωνυμίες*** οι αντωνυμίες *όποιος, ό,τι, όσος*, οι οποίες δηλώνουν κάτι γενικό και αόριστο· η δήλωση τής αοριστίας επιτείνεται με γλωσσικά στοιχεία, όπως *αν, και αν, και να, -δήποτε όποιος τολμά, ας τα βάλει μαζί του!* || *ό,τι και να μου ζητήσεις, θα σ' το δώσω* || *όση στενοχώρια κι αν σου προκάλεσε, συγχώρησέ την* || *βρες οτιδήποτε σχετικό και φέρ' το μου!* — **αοριστολογικά** επίρρ.

αόριστος, -η, -ο {-ου κ. -ίστου | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, που δεν προσδιορίζεται ή δεν προσδιορίζει επακριβώς, που δεν εμπνέει βεβαιότητα: *~ διατύπωση / υποσχέσεις* || *ένα ~ συναίσθημα φόβου* || *ήταν ~ στις απαντήσεις του* || *Ξέρεις από σουρεαλιστική τέχνη; –Έχω μιαν ~ ιδέα* ΣΥΝ ασαφής, ακαθόριστος ΑΝΤ καθορισμένος, σαφής, ξεκάθαρος, ακριβής, (για λόγους) κατηγορηματικός **2.** αυτός που δεν έχει προκαθορισμένα όρια: *σύμβαση αορίστου χρόνου* ΦΡ ***επ' αόριστον*** (ενν. *διάστημα*) για χρονικό διάστημα που δεν προσδιορίζεται **3.** ΓΛΩΣΣ (α) (λέξη) που αναφέρεται σε πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν καθορίζεται επακριβώς *~ αντωνυμίες είναι οι «κάποιος», «καθένας», «κανένας», «μερικοί» κ.ά.* || *~ άρθρο είναι το «ένας, μια, ένα» έναντι τού οριστικού «ο, η, το»* (β) ***αόριστος*** (ο) βλ. λ. — **αόριστα / αορίστως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ὁρίζω*].

αόριστος (ο) [μτγν.] {αορίστ-ου | -ων, -ους} **1.** ΓΛΩΣΣ ο χρόνος που τοποθετεί ένα γεγονός στο παρελθόν, δηλ. σε χρονικό σημείο που προηγείται τής στιγμής τής εκφώνησης· τα ρήματα σε χρόνο αόριστο μπορεί να δηλώνουν μικρή ή μεγαλύτερη διάρκεια, αλλά πάντα εμφανίζουν την πράξη συνοπτικά στο σύνολό της, δηλ. τελειωμένη (π.χ. *έριξα* το ποτήρι, *έμεινε* πολλά χρόνια στην Αμερική, *σπούδασε* υποκριτική στο Παρίσι): *ο ~ τού «γράφω» είναι έγραψα, τού «δίνω» έδωσα, τού «παίρνω» πήρα* || *ενεργητικός / παθητικός / άσιγμος ~*· ΦΡ ***μιλάω σε αόριστο*** μιλάω για παρελθοντικές καταστάσεις και γεγονότα: *μη μιλάς σε αόριστο, τώρα να μας πεις τι κάνουμε!* **2.** (συνεκδ.) κάθε ρηματικός τύπος που βρίσκεται σε αόριστο. — **αοριστικός,** -ή, -ό.

αορτή (η) ΑΝΑΤ η κύρια αρτηρία, που ξεκινά από την αριστερή κοιλία τής καρδιάς τού ανθρώπου μεταφέροντας αίμα: *στένωση αορτής* — **αορτικός,** -ή, -ό [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀείρω* «συνδέω, συνάπτω» (ετεροιωμ. βαθμ. *ἀορ-*), πιθ. παράλλ. τύπος τού ρ. *αἴρω* «σηκώνω, υψώνω». Η λ. έχει περάσει και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. aorta, γαλλ. aorte κ.ά.]

αορτήρας (ο) δερμάτινος ιμάντας, με τον οποίο αναρτώνται στον ώμο είδη οπλισμού, κυνηγίου ή εκδρομής (τουφέκι, σακίδιο κ.λπ.): *χαλαρώνω τον ~ τού όπλου* || *αορτήρας τείνατε!* (τεντώστε τους αορτήρες των όπλων', στρατιωτικό παράγγελμα).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀορτήρ, -ῆρος* (ετεροιωμ. βαθμ. *ἀορ-*) < *ἀείρω* «συνδέω, συνάπτω», βλ. κ. *αορτή*].

αορτίτιδα (η) ΙΑΤΡ η φλεγμονή των τοιχωμάτων τής αορτής.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. aortitis].

άοσμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναδίδει οσμή: *το νερό πρέπει να είναι ~, άχρωμο και άγευστο* — **αοσμία** (η) [μτγν.].

άου επιφών. → άι[2]

άουτ (το) {άκλ.} ελλην. *εκτός* (ενν. *γηπέδου* [σημ. 1] / *πραγματικότητας* [σημ. 2]) **1.** ΑΘΛ (σε αγωνίσματα με μπάλα) ο χώρος που βρίσκεται έξω από τις γραμμές που ορίζουν τον αγωνιστικό χώρο, πίσω από τις γραμμές όπου είναι τοποθετημένα τα δύο τέρματα, καθώς και πλάγια *(πλάγιο άουτ)*· (ειδικότ.) το να βγει η μπάλα εκτός αγωνιστικού χώρου: *η μπάλα βγήκε ~* ΑΝΤ εντός **2.** (ως χαρακτηρισμός) αυτός

που είναι έξω από τα πράγματα, που δεν είναι ενήμερος ή δεν συμβιβάζεται με τις τρέχουσες προτιμήσεις, τάσεις, τη μόδα κ.λπ ΑΝΤ ιν
[ΕΤΥΜ < *αγγλ.* out «έξω»].

αούτης (ο) {αούτηδες} (παλαιότ.) χαρακτηρισμός που χρησιμοποιήθηκε σκωπτικά ή μειωτικά για τους Έλληνες πρόσφυγες από τον Πόντο και τη Μικρά Ασία. — **αούτικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *αούτος* «αυτός», συχνή και χαρακτηριστική λέξη τής διαλέκτου τού Πόντου Πιθ. < αρχ *αὐτός*, με διατήρηση τής αρχ. προφοράς τής διφθόγγου *αυ* ως *αου*. Κατ' άλλη εκδοχή, < αρχ. *οὗτος*, τού οποίου προτάσσεται το τουρκ. δεικτικό μόριο ha (πβ. κ. τον ιδιωματικό τύπο *χαούτος*)]

άουτο ντα φέ (η) {άκλ.} **1.** θεαματική δημόσια τελετή, κατά την οποία οι αιρετικοί που είχαν καταδικαστεί από την Ιερά Εξέταση στο μαρτύριο τής πυράς καλούνταν επισήμως να διενεργήσουν *πράξη πίστεως*, για να εξαγοραστούν οι ψυχές τους στον άλλο κόσμο η πρώτη άουτο ντα φε πραγματοποιήθηκε στη Σεβίλλη. το 1481. και η τελευταία στο Μεξικό, το 1850 **2.** (μτφ) πράξη καταστροφής στην πυρά, δημόσια καταδίκη στην πυρά: *οι Γερμανοί Ναζί το 1933 έκαναν ~ βιβλίων στον εμπρησμό τού Ράιχσταγκ.*
[ΕΤΥΜ < πορτ auto da fe «πράξη πίστεως», στην οποία υποχρεούνταν οι κατάδικοι πριν από τη βασανιστική τους θανάτωση (παραδεχόμενοι υπαρκτά και ανύπαρκτα αδικήματά τους), για να τους δειχθεί έλεος μετά θάνατον].

αουτσάιντερ (το) {άκλ.} **1.** ΑΘΛ ο αθλητής ή η αθλητική ομάδα που έχει λίγες πιθανότητες νίκης ΑΝΤ φαβορί **2.** (ειδικότ. στον ιππόδρομο) το άλογο που έχει λιγότερες πιθανότητες νίκης και γι' αυτό συγκεντρώνει λιγότερα στοιχήματα **3.** (γενικότ) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμφανίζεται σε μια διαδικασία διεκδίκησης να έχει μειωμένες πιθανότητες επικράτησης *η ταινία αυτή είναι το ~ για το όσκαρ σεναρίου* (το οποίο κατά πάσα πιθανότητα θα κερδίσει άλλη ταινία) || *θεωρείται ~ για την προεδρία τού κόμματος* ΑΝΤ φαβορί.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. outsider < outside «έξω από»]

απ επιφών · λέγεται με έμφαση. όταν κάνουμε μια απότομη ή ξαφνική κίνηση ή όταν αιφνιδιάζουμε κάποιον. *~ σε έπιασα!* || *~, σε τσάκωσα! Πού πας τέτοια ώρα*, Επίσης **επ**.
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].

Α.Π. **1.** (ο) Άρειος Πάγος **2.** (η) Αστυνομία Πόλεων

απά επίρρ. (λαϊκ -λογοτ) **1.** (τοπ) επάνω: *~ στο στρώμα* **2.** (χρον.) τη στιγμή ακριβώς που γίνεται / συμβαίνει κάτι: *~ στο χάραμα*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀπάνω* (με αφομοίωση) < *ἐπάνω* (βλ.λ.)].

απαγγελία (η) [αρχ.] {απαγγελιών} **1.** η εκφραστική εκφώνηση λογοτεχνικού (πεζού ή έμμετρου) κειμένου *επελέγη ταλαντούχος ηθοποιός για την ~ ποιημάτων τού Καβάφη* ΣΥΝ εκφορά, απόδοση **2.** ***απαγγελία κατηγορίας*** η διατύπωση κατηγορίας από την αρμόδια δικαστική αρχή.

απαγγέλλω ρ μετβ {απήγγειλα. απαγγέλθηκα (λόγ απηγγέλθην. -ης, -η .., μτχ απαγγελθείς, -είσα. -έν). απηγγελμένος} **1.** διαβάζω δυνατά (λογοτεχνικό κείμενο) με έντεχνο τρόπο, ώστε να γίνει αισθητός ο ρυθμός. το ύφος. τα νοήματα: *οι μαθητές απαγγέλλουν ποιήματα στις γιορτές* || *~ Ελύτη / Σολωμό* **2.** ***απαγγέλλω κατηγορία*** διατυπώνω επισήμως κατηγορία: *ο εισαγγελέας απήγγειλε κατηγορία στους ενόχους* Επίσης **απαγγέλνω** — **απαγγελτικός**, -ή, -ό [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγγέλλω, διαβάζω*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «εκφωνώ από μνήμης», < *ἀπ(ο)-* + *ἀγγέλλω*]

άπαγε ρ. (με έντονη αποτρεπτική σημασία) φύγε, απομακρύνσου μόνο στις αρχαιοπρεπείς ΦΡ (α) ***άπαγε τής βλασφημίας*** μη βλασφημείς· για να αποτρέψει κανείς κάποιον από υβριστικό λόγο ή προκειμένου να μην εκστομίσει ο ίδιος υβριστικό λόγο: *μιλάει με τέτοια άνεση. σαν να μην είναι ο ίδιος υπεύθυνος για ό.τι έγινε· τι να πω, ~!* (β) ***άπαγε απ' εμού*** μακριά από μένα για να δηλώσει κανείς ότι διαχωρίζει σαφώς τη θέση του από κάτι
[ΕΤΥΜ αρχ προστ τού ρ. *ἀπάγω* στη σημ. «απομακρύνω. αποχωρίζω». Χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχ. ως αποτρεπτικό μόριο (με παράλειψη τού αντικειμένου *σεαυτόν*), λ.χ Αριστοφ. *Βάτρ.* 853: *ἄπαγε σεαυτὸν ἐκποδών* «εξαφανίσου, ξεκουμπίσου»]

απαγκειάζω ρ αμετβ (σχολ ορθ. *απαγκιάζω*) {απάγκειασ-α. -μένος} (λαϊκ.) **1.** καταφεύγω σε απάνεμο μέρος *ο καπετάνιος βρήκε ένα μέρος ν' απαγκειάσει, μέχρι να πάψει η φουρτούνα* **2.** (απρόσ. ***απαγκειάζει***) (για τόπο) παρέχει προφύλαξη από τον άνεμο. δεν τον πιάνει ο αέρας. *έλα να καθήσουμε εδώ που ~!* **3.** (μτφ.) βρίσκω στοργή. *απάγκειασε στην αγκαλιά της.*

απάγκειο (το) (σχολ. ορθ *απάγκιο*) (λαϊκ.) **1.** απάνεμος τόπος **2.** (μτφ.) η προστασία, το καταφύγιο. η παρηγοριά: *στο φιλόξενο σπίτι του βρήκε ~*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + αρχ. *ἄγκος* «στενό κοίλωμα (κοιλάδα) ανάμεσα σε βουνά» (προφυλαγμένο από ισχυρούς ανέμους) < αρχ. θ. *ἀγκ-* «καμπύλο σχήμα». Βλ ομόρρ *ἄγκ-υρα, ἀγκ-άλη, ἀγκ-ύλη, ἀγκ-ών(ας)* κ ά.].

> **απάγκειο, απάγκιο ή απάγγιο;** Η ετυμολογική αναγωγή τής λ. στο αρχ **ἄγκος** (τό) «στενό κοίλωμα (κοιλάδα, φαράγγι) ανάμεσα σε βουνά» (άρα στενό προφυλαγμένο από τους ανέμους) υπαγορεύει τη γραφή **απάγκειο, απαγκειάζω** με *-γκ-* και *-ει-* (όχι **απάγγιο** ούτε **απάγκιο**). Στο *ἄγκος* ανάγονται και τα αρχ. ποιητ σύνθετα *εὐαγκής* «με ωραίες κοιλάδες», *βαθυαγκής* «με βαθιές κοιλάδες» και *μισγάγκεια* «τόπος όπου συναντώνται τα νερά από κοιλάδες/χαράδρες ή ποταμούς».

απαγκιστρώνω ρ. μετβ {απαγκίστρ-ωσα, -θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν) αφαιρώ το αγκίστρι από (κάτι) *~ ψάρι* (μεσοπαθ. ***απαγκιστρώνομαι***) (μτφ) **2.** ξεφεύγω από εξάρτηση, από δεσμευτική κατάσταση: *χρειάστηκαν χρόνια μέχρι ν' απαγκιστρωθεί από την επιρροή της* **3.** ΣΤΡΑΤ διακόπτω την εμπλοκή με τον εχθρό με υποχωρητικό ελιγμό: *η μονάδα του κατάφερε να απαγκιστρωθεί χωρίς απώλειες.* — **απαγκίστρωση** (η).
[ΕΤΥΜ Η μτφ χρήση τής λ είναι νεολογισμός των τελευταίων δεκαετιών, που αποδίδει το αγγλ disengage].

απαγόρευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το να απαγορεύει κανείς κάτι: *εκδόθηκε απόφαση απαγόρευσης τής εξόδου του από τη χώρα* || *~ τής κυκλοφορίας* ΑΝΤ άδεια **2.** ΝΟΜ ***θέτω (κάποιον) υπό απαγόρευση*** αφαιρώ (από κάποιον) με δικαστική απόφαση το δικαίωμα να διαχειρίζεται την περιουσία του λόγω διανοητικής κυρ ανεπάρκειας **3.** (κατ' επέκτ.) αφαιρώ (από σύλλογο, κόμμα. θρησκευτική ομάδα κ.λπ.) το καθεστώς νομιμότητας *το δικτατορικό καθεστώς έθεσε υπό απαγόρευση όλα τα κόμματα.*

απαγορευτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που δεν επιτρέπει κάτι: *υπάρχουν ~ διατάξεις για τέτοιες πράξεις* **2.** **απαγορευτικό** (το) (ενν *σήμα*) (α) ειδικό σήμα που εκδίδει το κεντρικό λιμεναρχείο και απαγορεύει τον απόπλου των πλοίων λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών: *εκδόθηκε ~ για τα δρομολόγια των πλοίων προς Κυκλάδες. Κρήτη και Δωδεκάνησα* (β) σήμα τής Τροχαίας που απαγορεύει τη στάθμευση, τη διέλευση ή άλλη κίνηση σχετική με την κυκλοφορία των οχημάτων **3.** αυτός που λειτουργεί αποτρεπτικά για κάτι (το οποίο δεν απαγορεύεται): *τα δίδακτρα για τη φοίτηση σε αυτή τη σχολή είναι ~ για παιδιά οικογενειών με μικρά και μεσαία εισοδήματα.* — **απαγορευτικά** επίρρ.

απαγορεύω ρ μετβ. {απαγόρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα). -μένος} **1.** επιβάλλω από θέση ισχύος να μη γίνει (κάτι), διατάζω να μη γίνει (κάτι) *το δικτατορικό καθεστώς απαγόρευσε τις διαδηλώσεις / την κυκλοφορία ορισμένων εφημερίδων / την ελευθερία έκφρασης* || *~ στο παιδί μου να βλέπει τηλεόραση μέχρι αργά τη νύχτα* || *απαγορεύεται το κάπνισμα / η είσοδος / η ρίψη απορριμμάτων / η στάθμευση / η διέλευση τροχοφόρων / ο απόπλους* ΑΝΤ επιτρέπω ΦΡ ***απαγορευμένος καρπός*** (i) ΘΡΗΣΚ ο καρπός τής γνώσης τού Καλού και τού Κακού που, κατά την Π.Δ.. έφαγαν οι Πρωτόπλαστοι παρά την απαγόρευση τού Θεού (ii) (μτφ) οτιδήποτε ελκυστικό δεν επιτρέπεται σε κάποιον να το πλησιάσει, να το αποκτήσει: *όταν ήμουν μικρός, το τσιγάρο είχε για μένα τη γοητεία τού ~* **2.** (γενικότ -εκφραστ.) δεν επιτρέπω. εμποδίζω *σας ~ να μου μιλάτε στον ενικό!* || *η φράση «πιο καλύτερο» είναι λάθος, επειδή ο συγκριτικός «καλύτερο» απαγορεύει τη χρήση τού «πιο».*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *ἀγορεύω*].

απαγχονισμός (ο) η θανάτωση με αγχόνη θάνατος στην κρεμάλα: *ο ~ τού Πατριάρχη Γρηγορίου Ε' το 1821* ΣΥΝ κρέμασμα — **απαγχονίζω** ρ [αρχ.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαγχονίζω* < *ἀπο-* + *-αγχονίζω* < *ἀγχόνη*]

απάγω ρ μετβ. {εύχρ κυρ. ο αόρ.· απήγαγα, απήχθην, -ης, -η... (μτχ. απαχθείς. -είσα. -έν)} **1.** αρπάζω βίαια (κάποιον), συνήθ. με σκοπό τον εκβιασμό: *απήγαγαν τον γυιο του και ζήτησαν λύτρα 20 000.000* || *οι τρομοκράτες απήγαγαν τρεις βουλευτές και τους κρατούν ως ομήρους* **2.** (μτφ.) αναγκάζω (κάποιον) χωρίς βία να μείνει μαζί μου για κάποιο διάστημα: *οι δημοσιογράφοι απήγαγαν την ηθοποιό μόλις βγήκε από τη λιμουζίνα και της υπέβαλλαν συνεχώς ερωτήσεις* **3.** (η αρχ. προστ ***άπαγε***) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἄγω*]

απαγωγέας (ο/η) [1887] {(θηλ) απαγωγ-έως | -είς, -έων} ο δράστης απαγωγής. *συνελήφθησαν οι ~ τού πλούσιου εμπόρου.*

απαγωγή (η) **1.** η αρπαγή προσώπου παρά τη θέλησή του: *η ~ ενός επιχειρηματία* || *αναφέρονται απαγωγές παιδιών που οδηγούνται στην επαιτεία* **2.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει εκείνος που με σκοπό τον γάμο ή την ακολασία απάγει ή κατακρατεί παράνομα γυναίκα που έχει διαταραγμένη νόηση ή είναι ανίκανη να αντισταθεί λόγω απώλειας τής συνείδησης ή διανοητικής ατέλειας, ή γενικά οποιαδήποτε γυναίκα χωρίς τη θέλησή της ή έστω με τη θέλησή της αλλά χωρίς τη συγκατάθεση των προσώπων που την έχουν στην εξουσία τους. *η ~ τής δεκαεξάχρονης από τον νεαρό εραστή της* || *εκούσια / ακούσια ~* • **3.** ΦΙΛΟΣ μέθοδος συλλογισμού. κατά την οποία η σκέψη ξεκινά από τα γενικά και καταλήγει σε ένα συμπέρασμα για το μερικό ΣΥΝ παραγωγή ΑΝΤ επαγωγή· ΦΡ ***εις άτοπον απαγωγή*** βλ λ *άτοπος* • **4.** ΓΥΜΝΑΣΤ κάθε κίνηση η οποία απομακρύνει δύο τεντωμένα και ενωμένα ή παράλληλα μέλη τού σώματος (π χ η επαναφορά των πελμάτων από την προσαγωγή στην απαγωγή) **5.** ΑΝΑΤ κίνηση που απομακρύνει ένα μέλος από τον άξονα τού σώματος ΑΝΤ προσαγωγή
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπάγω*]

απαγωγικός, -ή. -ό [1861] ΦΙΛΟΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με την απαγωγή (βλ λ., σημ 3) ΣΥΝ παραγωγικός ΑΝΤ επαγωγικός **2.** ***απαγωγική μέθοδος*** η συλλογιστική μέθοδος που ξεκινά από το γενικό. για να καταλήξει στο μερικό, π χ. *όλα τα πουλιά γεννούν αβγά, άρα και οι γλάροι (που είναι πουλιά) γεννούν αβγά* ΣΥΝ παραγωγική μέθοδος ΑΝΤ επαγωγική μέθοδος — **απαγωγικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επαγωγικός.*

α- / αν- *στερητικό*
α-παγίδευτος, -η, -ο
α-παγίωτος, -η, -ο
α-πάγωτος, -η, -ο
α-παζάρευτος, -η, -ο
α-παιδαγώγητος, -η, -ο
α-παίνευτος, -η, -ο
α-πακετάριστος, -η, -ο
α-παλαίωτος, -η, -ο
α-πάλιωτος, -η, -ο

απαγωγός, -ός, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που κάνει κινήσεις *απαγωγής* ενός μέλους: *~ μυς / νεύρο*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί μακριά, που απομακρύνει», < *ἀπάγω*, στην αρχ σημ «απομακρύνω, οδηγώ μακριά»]

απάδει, απάδουν ρ. τριτοπρόσ {μόνο στον ενεστ.} (λόγ) δεν αρμόζει, αντιβαίνει. *η κατοχή τμήματος τής Κύπρου από τα τουρκικά στρατεύματα ~ προς τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου* ΣΥΝ αντιτίθεται, αντίκειται ΑΝΤ συνάδει, συμφωνεί, αρμόζει.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπᾴδω*, αρχική σημ. «τραγουδώ παράφωνα», < *ἀπ(ο)-* + *ᾄδω*. Ήδη αρχ. είναι και η σημερινή σημ. τού ρήματος, το οποίο συντάσσεται είτε με *ἀπό* + γεν είτε με *προς* + αιτ.].

απαθανατίζω ρ μετβ {απαθανάτι-σα, -στηκα (λόγ -σθηκα). -σμένος} κάνω να διατηρηθεί (κάτι) στη μνήμη, συνήθ. με τη φωτογραφία, με εικαστικά έργα τέχνης κ λπ.· *ο φωτογράφος απαθανάτισε τη συνάντηση των δύο ηγετών* || *ο ζωγράφος απαθανάτισε την ομορφιά της.* — **απαθανάτιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *-αθανατίζω* < *ἀθάνατος*]

> **απαθανατίζω ή αποθανατίζω;** Το σωστό είναι **απαθανατίζω**, δηλ *από* + *αθανατίζω* (< *αθάνατος*), δηλώνοντας τη σημ. «καθιστώ κάποιον/κάτι αθάνατο». Το **αποθανατίζω**, προϊόν ανομοιώσεως των αλλεπαλλήλων *-α-* και παρασυσχετισμού προς τα πολλά σύνθετα με *απο-* (*απο-θαρρύνω, απο-θησαυρίζω, απο-βλέπω* κ.τ.ό.), θα σήμαινε περισσότερο το «αποτελειώνω κάποιον. του αφαιρώ κάθε ίχνος ζωής»!

απάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα και η κατάσταση τού απαθούς (βλ λ.): *άκουγε τους εναντίον του υπαινιγμούς με ~* ΣΥΝ ζαμανφουτισμός. αδιαφορία **2.** ΦΙΛΟΣ η υποταγή των παθών στον Λόγο, σύμφωνα με τη διδασκαλία των στωικών.

απαθής, -ής. -ές {απαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απαθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν συγκινείται: *μένουν ~ μπροστά στο δράμα των προσφύγων* ΣΥΝ ασυγκίνητος, αδιάφορος **2.** ο ανεπηρέαστος από πάθη ΑΝΤ παθιασμένος, παράφορος • **3.** ΓΛΩΣΣ ***απαθής βαθμίδα*** τύπος τού θέματος μιας λέξης, ο οποίος διατηρεί αναλλοίωτο το αρχικό φωνήεν τής ρίζας. λ χ αρχ ελλην. *τέν-ων* (< I.E. *ten-), *γέν-ος* (< I.E. *gen-). — **απαθώς** επίρρ [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες, μετάπτωση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-παθής* < *πάθος*].

απαθλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η εξαθλίωση (βλ λ). — **απαθλιώνω** ρ.

απαιδευσία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη μόρφωσης και καλλιέργειας: *ο θεσμός τής λαϊκής επιμόρφωσης επιχείρησε να περιορίσει την ~* ΣΥΝ αγραμματοσύνη, αμορφωσιά ΑΝΤ μόρφωση, παίδευση.

απαίδευτος, -η, -ο **1.** αυτός που στερείται μόρφωσης και καλλιέργειας ΣΥΝ αμόρφωτος, αγροίκος, άξεστος • **2.** αυτός που δεν έχει βασανιστεί, δεν έχει ταλαιπωρηθεί ΣΥΝ αβασάνιστος ΑΝΤ παιδεμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ανεκπαίδευτος», < *ἀ-* στερητ. + *παιδεύω* «εκπαιδεύω»]

άπαικτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **άπαιχτος** **1.** αυτός που δεν έχει παιχθεί (στο θέατρο, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση): *αυτό το έργο έμεινε ~ για πάνω από δέκα χρόνια* **2.** (χαρτί) που δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε χαρτοπαικτική παρτίδα ΣΥΝ αχρησιμοποίητος • **3.** (αργκό στον τ. ***άπαιχτος***) ασυναγώνιστος: *στα ανέκδοτα είναι ~.*

άπαις (ο/η) {άπαιδ-ος, -α | -ες, απαίδων} (αρχαιοπρ.) ο άτεκνος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *παῖς*]

απαισιοδοξία (η) [1882] {χωρ πληθ.} η τάση να βλέπει κανείς μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή να περιμένει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης ΣΥΝ. πεσιμισμός ΑΝΤ αισιοδοξία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισιόδοξος*

απαισιόδοξος, -η, -ο [1886] αυτός που βλέπει μόνο τη δυσάρεστη όψη των πραγμάτων ή που προβλέπει δυσάρεστη έκβαση μιας υπόθεσης: *έκανε ~ προβλέψεις για την πορεία τού χρηματιστηρίου* || *δεν χρειάζεται να είσαι τόσο ~· θα δεις ότι στο τέλος θα πάνε όλα καλά!* ΣΥΝ πεσιμιστής ΑΝΤ αισιόδοξος — **απαισιοδοξώ** ρ. [1850] {-είς } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αισιόδοξος*
[ΕΤΥΜ < *απο-* στερητ. + *αισιόδοξος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pessimiste]

απαίσιος, -α, -ο εξαιρετικά κακός, δυσάρεστος ή άσχημος: *~ άνθρωπος / συνθήκες / συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ. κάκιστος, ελεεινός. φρικτός. αισχρός ΑΝΤ εξαίσιος. υπέροχος. — **απαίσια** επίρρ., **απαισιότητα** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δυσοίωνος», < *ἀπο-* στερητ. + *αἴσιος*].

απαίτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** το έντονο αίτημα, το να ζητεί κανείς έντονα (κάτι): *είχε την ~ να τον ακούνε και να τον σέβονται* || *προβάλλει απαιτήσεις στην κληρονομιά τού θείου του* || *λογική / παράλογη / εξωφρενική / δικαιολογημένη / υπερβολική ~* || *ικανοποιώ τις ~ του·* ΦΡ ***έχω απαιτήσεις*** έχω υψηλές προσδοκίες. αξιώσεις: *από τους άλλους δεν περιμένω και πολλά, από σένα όμως ~* || *ξενοδοχείο Δ΄ κατηγορίας είναι μην έχεις και πολλές απαιτήσεις!* **2.** (η γενική ***απαιτήσεων*** ως χαρακτηρισμός) (α) για κάποιον/κάτι που είναι υψηλής ποιότητας, υψηλού επιπέδου, ώστε να ικανοποιεί τις απαιτήσεις κάποιου. *έργο ~* (β) για κάτι που απαιτεί πολλά προσόντα *δεν είναι μια δουλειά για τον καθένα, είναι δουλειά ~*

απαιτητής (ο) [μτγν.] αυτός που προβάλλει απαιτήσεις. αξιώσεις.

απαιτητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προβάλλει απαιτήσεις, συνήθ. με φορτικό τρόπο: *τα κακομαθημένα παιδιά είναι συνήθως ~* || *~ βλέμμα* **2.** αυτός που λόγω τού υψηλού επιπέδου του (μορφωτικού. αισθητικού κ.λπ.) έχει αυξημένες απαιτήσεις από κάποιον/κάτι: *~ κοινό / αναγνώστης* **3.** αυτός που προϋποθέτει προσπάθεια. προσόντα ή ποιότητα κ.τ.ό.: *η εργασία αυτή είναι ιδιαίτερα ~ και προϋποθέτει εξειδικευμένες γνώσεις.* — **απαιτητικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ., **απαιτητικότητα** (η) [1880]
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπαιτῶ (-έω).* Η σημ 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ exigeant].

απαιτητός, -ή. -ό αυτός που μπορεί να γίνει αντικείμενο απαίτησης.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exigible].

απαιτώ ρ. μετβ. {απαιτείς... | απαίτ-ησα, -ούμαι (μτχ απαιτούμενος, -η, -ο), -ήθηκα} **1.** ζητώ με έντονο τρόπο: *~ πειθαρχία. τόνισε ο διοικητής στους νεοσύλλεκτους* **2.** ζητώ με έντονο τρόπο (κάτι που δικαιούμαι): *~ να μου πληρώσετε τους κόπους μου* **3.** επιβάλλω (κάτι) ως αναγκαίο. *όπως απαιτούν οι περιστάσεις* || *αυτή η δουλειά απαιτεί χρόνο / υπομονή* **4.** ***απαιτούμενα*** (τα) τα αναγκαία εφόδια, οι απαραίτητες προϋποθέσεις: *τους λείπουν ακόμη τα ~ για έναν σωστό γάμο· ούτε δουλειά έχουν σταθερή ούτε σπίτι εξασφαλισμένο.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *αἰτῶ (-έω)*].

άπαιχτος, -η, -ο → άπαικτος

απακούμπι (το) → αποκούμπι

απαλάμη (η) → παλάμη

Απαλάχια (Όρη) (τα) • Αππαλάχια

απαλείφω ρ μετβ {απάλει-ψα. -φθηκα, -μμένος} σβήνω, κάνω (κάτι) ανενεργό, να μην ισχύει *σύσσωμη η αντιπολίτευση ζήτησε να απαλειφθούν από το νομοσχέδιο οι επίμαχες διατάξεις* ΣΥΝ εξαλείφω, διαγράφω ΑΝΤ διατηρώ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *ἀλείφω*].

απάλειψη (η) [μτγν] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} το να απαλείφεται κάτι. *η αντιπολίτευση ζήτησε την ~ των ασαφών σημείων τού νόμου* || *το κράτος αποφάσισε την ~ των χρεών από τους αγροτικούς συνεταιρισμούς* ΣΥΝ απαλοιφή, ακύρωση, διαγραφή.

απαλλαγή (η) [αρχ.] **1.** η αποδέσμευση από κάτι δυσάρεστο ή ενοχλητικό: *~ από πιέσεις / νόσο / υποχρέωση* • **2.** η άρση υποχρέωσης: *πήρε ~ από τον στρατό για λόγους υγείας* || *φορολογική ~* • **3.** η αθώωση: *ο εισαγγελέας πρότεινε την ~ τού κατηγορουμένου*

απαλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ (καθημ) **απαλλαχτικός** αυτός που απαλλάσσει· (ειδικότ.) ΝΟΜ αυτός τού οποίου η γνώμη είναι αθωωτική για τον φερόμενο ως δράστη κάποιας πράξεως· *~ απόφαση / βούλευμα*

απαλλάσσω ρ. μετβ. {απάλλα-ξα (λόγ. απήλλαξα), -χθηκα (καθημ -χτηκα, λόγ. απηλλάγην. -ης, -η..), -γμένος} **1.** απελευθερώνω (κάποιον), απομακρύνω από (κάποιον) (κάτι δυσάρεστο): *για να σε απαλλάξω από τον κόπο να κουβαλήσεις στα χέρια τα ψώνια. θα σου τα φέρω στο σπίτι με το αυτοκίνητο* || *από τότε που έπιασε δουλειά, απαλλάχθηκα από τα έξοδα τής διατροφής του* ΦΡ (α) ***απαλλάσσω (κάποιον) από τα καθήκοντά του*** απολύω (κάποιον) (β) ***απαλλάσσω (από την κατηγορία)*** αθωώνω **2.** εξαιρώ (από υποχρέωση): *~ κάποιον από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις / από την υποχρέωση υποβολής φορολογικής δήλωσης.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἀλλάσσω*]

απαλλοτριώνω ρ μετβ {απαλλοτρίω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ από ιδιώτη την κυριότητα (κτήματός του) για δημόσια ωφέλεια έναντι αποζημίωσης· *το κράτος απαλλοτρίωσε τα χωράφια τους, για ν᾽ ανοίξει δρόμους.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπαλλοτριῶ*. αρχική σημ «αποξενώνω». < *ἀπ(ο)-* + *ἀλλοτριῶ (-όω)* < *ἀλλότριος* «ξένος»].

απαλλοτρίωση (η) [αρχ] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) η αναγκαστική μεταβίβαση τής κυριότητας κτήματος στο Δημόσιο για κοινωφελείς σκοπούς *έλαβε αποζημίωση για την ~ τού χωραφιού του* (β) ***αναγκαστική απαλλοτρίωση*** μόνιμη στέρηση τής ιδιοκτησίας προσώπου για δημόσια ωφέλεια. η οποία προβλέπεται στον νόμο και προϋποθέτει την προηγούμενη καταβολή πλήρους αποζημίωσης τού ιδιοκτήτη. το μέγεθος τής οποίας καθορίζεται δικαστικά **2.** (μτφ) η αφαίρεση, η κατάργηση· *δεν ανέχτηκε την ~ των δικαιωμάτων του* ΣΥΝ απάλειψη, εξαφάνιση. — **απαλλοτριωτικός,** -ή, -ό [1836]

απαλλοτριώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να απαλλοτριωθεί ΑΝΤ αναπαλλοτρίωτος
[ΕΤΥΜ. < *απαλλοτρίωση* + παραγ επίθημα *-ιμος*]

απαλοιφή (η) **1.** η εξάλειψη, η απάλειψη (βλ.λ.) **2.** ΜΑΘ (α) η διαδικασία με την οποία μία εξίσωση ή ανίσωση μετατρέπεται σε ισοδύναμη χωρίς παρονομαστές (β) ***απαλοιφή αγνώστου*** η διαδικασία με την οποία από κάποιες εξισώσεις προκύπτει καινούργια εξίσωση χωρίς έναν άγνωστο (γ) ***απαλοιφή παρονομαστών*** ο πολλαπλασιασμός των δύο μελών εξίσωσης (όπου οι συντελεστές είναι κλασματικοί) με κοινό πολλαπλάσιό τους. για να απαλειφθούν οι παρονομαστές και να καταστούν οι αριθμοί ακέραιοι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλοιφή.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπαλείφω*, πβ. *ἀλείφω – ἀλοιφή*].

απαλός, -ή, -ό **1.** μαλακός στην αφή: *~ μάλλινο πουλόβερ / μαλλιά / τρίχωμα / φτέρωμα / μάγουλο / ύφασμα* || *η ~ επιδερμίδα τού μωρού* ΑΝΤ τραχύς, σκληρός, άγριος ΦΡ ***εξ απαλών ονύχων*** βλ λ *όνυχας* **2.** ***απαλό*** (το) το πάνω μέρος τού κεφαλιού βρέφους, που είναι πολύ μαλακό **3.** (γενικά για ερεθίσματα των αισθήσεων) αυτός που είναι ήπιος και που προκαλεί αίσθημα ηρεμίας· *~ χάδι / μελωδία / μουσική / φωνή / αεράκι / χρώματα* (όχι έντονα) ΑΝΤ έντονος. άγριος. βαρύς — **απαλά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπαλός*. αγν. ετύμου Δύσκολη η σύνδεση με λατ. sapere «γεύομαι» (< I.E. *sap-, πβ αγγλ sap «χυμώδης ουσία»). αρχ. *ὀπός* «χυμός φυτού» κ.ά. Αρχικά η λ. περιέγραφε το δέρμα τού ανθρώπινου σώματος. καθώς και το εξωτερικό περίβλημα των φρούτων].

απαλότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ } το να είναι κάτι απαλό, μαλακό στην αφή. *η ~ των ρούχων / τού δέρματος* ΑΝΤ τραχύτητα, σκληρότητα. Επίσης **απαλοσύνη**

απάλυνση (η) [1895] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κά-

τι *απαλό* **2.** (μτφ.) η καταπράυνση: *η ~ τού πόνου / τής θλίψης.*

απαλύνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {απάλυν-α, -θηκα} ♦ (μετβ) **1.** κάνω (κάτι) απαλό: *το πλύσιμο με το μαλακτικό απάλυνε τα ρούχα* **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο, ηπιότερο: *προσπαθούσαν να απαλύνουν τον πόνο του* ‖ *έσπευσε να τονίσει τα φιλικά του αισθήματα, για να απαλύνει τις εντυπώσεις που προκάλεσε η έντονη κριτική του* ΣΥΝ μαλακώνω, καταπραΰνω, αμβλύνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι ηπιότερος: *απάλυνε ο πόνος του / ο θυμός του* ΣΥΝ μαλακώνω, αμβλύνομαι — **απαλυντικός,** -ή, -ό [1889], **απαλυντικά** επίρρ.

απαμβλύνω ρ μετβ. [αρχ.] {απάμβλυ-να, -νθηκα, -μμένος} (λόγ.) μειώνω την ένταση, καθιστώ (κάτι) αμβλύτερο *με την παρέμβασή του κατάφερε να απαμβλύνει την οξύτητα που υπήρχε* ΣΥΝ αμβλύνω, κατευνάζω, μετριάζω ΑΝΙ οξύνω. — **απάμβλυνση** (η) [1856].

απανεμιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η νηνεμία **2.** (συνεκδ.) ο απάνεμος τόπος ΣΥΝ απάγκειο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άπνοια.*

απάνεμος, -η, -ο (τόπος) προστατευμένος από τους ανέμους, που δεν τον πιάνει ο άνεμος· *~ λιμάνι*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὑπήνεμος*, (< *ὑπ(ο)-* + *ἄνεμος*), με παρασυσχετισμό προς τα σύνθετα με την πρόθ *απο-*]

απάνθισμα (το) {απανθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σύνολο των εκλεκτών: *τα πανεπιστήμια πρέπει να συγκεντρώνουν το ~ των επιστημόνων* ΣΥΝ. αθέρας, ελίτ **2.** (ειδικότ.) η ανθολογία (λογοτεχνικών αποσπασμάτων): *~ αποσπασμάτων των αρχαίων κλασικών συγγραφέων.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀπανθίζω* «κόβω άνθη» < *ἀπ(ο)-* + *ἀνθίζω* < *ἄνθος*].

απανθρακώνω ρ. μετβ [μτγν] {απανθράκω-σα, -θηκα, -μένος} καίω (κάποιον/κάτι) μέχρι να γίνει άνθρακας, κάρβουνο: *στον τόπο τής πυρκαγιάς βρέθηκαν τρία απανθρακωμένα πτώματα* ΣΥΝ καρβουνιάζω — **απανθράκωση** (η) [1887].

απανθρωπιά (η) η σκληρότητα απέναντι στους άλλους, η έλλειψη ευαισθησίας ΣΥΝ ωμότητα ΑΝΤ ανθρωπιά. Επίσης (λόγ.) **απανθρωπία** [αρχ]

απανθρωποποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η απώλεια των χαρακτηριστικών που ταιριάζουν στον άνθρωπο, το να αποκτά κάποιος/κάτι απάνθρωπα χαρακτηριστικά: *η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων* ‖ *η ~ τής καθημερινής ζωής / των σχέσεων λόγω τού σκληρού ανταγωνισμού* ΑΝΤ εξανθρωπισμός. — **απανθρωποποιώ** ρ. {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déshumanisation].

απάνθρωπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς, ευαισθησίας, σκληρός και άσπλαχνος: *η ~ συμπεριφορά στους αιχμαλώτους πολέμου καταδικάζεται από τις διεθνείς συμβάσεις* ‖ *~ εγκληματίας* — **απάνθρωπα** επίρρ.

άπαντα (τα) {απάντων} το σύνολο των έργων συγγραφέα (συνήθ λογοτέχνη), παρουσιασμένο συνήθ. σε μία έκδοση: *πρόσφατα ολοκληρώθηκε η έκδοση των απάντων τού Παπαδιαμάντη.*
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ *ἅπας*].

> **άπαντο(ν) – άπαντα.** Από τη χρήση τού επιθ. **άπας** στη φρ. *«άπαντα τα έργα τού. »*, δηλ «το σύνολο των έργων, όλα τα έργα» προήλθε (ελλειπτικά) τύπος ενικού το **άπαντο(ν)**, που πάσχει και γραμματικώς (το ορθό θα ήταν το *άπαν*) και, κυρίως, σημασιολογικώς (αποτελεί αντίφαση προς τη φυσική κατά πληθυντικό εκφορά «άπαντα τα έργα»!) Όπως μας πληροφορεί ο Στέφ. Κουμανούδης, η λ επινοήθηκε από τον Κωνσταντίνο Ασώπιο, που τη χρησιμοποίησε (1853), για να ειρωνευθεί τα *Άπαντα* τού Παναγ. Σούτσου. Η λ.. χρησιμοποιούμενη έτσι ειρωνικά, σημαίνει (για συγγραφείς, διανοουμένους κ.λπ.) ότι όλο το συγγραφικό έργο κάποιου εξαντλείται σε ένα και μόνο βιβλίο, που είναι το *«άπαντό»* του, μια και δεν διαθέτει *«άπαντα»*!

απανταχού επίρρ. (αρχαιοπρ) **1.** παντού, σε όλα τα μέρη· ΦΡ ***απανταχού τής γης*** (*ἀπανταχοῦ γῆς*, Δίων Κάσσιος 69, 13) ανά τον κόσμο: *ανθρωπιστικοί οργανισμοί βρίσκονται ~* **2. απανταχού** (οι) {άκλ } αυτοί που κατάγονται από μία περιοχή, αλλά βρίσκονται διασκορπισμένοι σε όλο τον κόσμο ή σε όλη τη χώρα. *οι ~ Έλληνες τιμούν τις εθνικές επετείους* ‖ *οι ~ Γιαννιώτες / Κρητικοί / Ναξιώτες*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπανταχοῦ* < *ἅπας, -αντος* + αρχ. παραγ. επίθημα *-αχοῦ* (δηλώνει τόπο)].

απανταχούσα κ **πανταχούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ **1.** πατριαρχική εγκύκλιος **2.** (κατ' επέκτ) η εγκύκλιος αρχιερέα προς το ποίμνιό του ή τους κληρικούς τής δικαιοδοσίας του • **3.** (σκωπτ.-καθημ.) ο λογαριασμός, κάθε έγγραφη πληροφορία (ειδοποίηση, ανακοίνωση, επιστολή κ.λπ.) για οικονομική συνήθ. επιβάρυνση τού παραλήπτη, γενικότ δυσάρεστη είδηση: *ήρθε η ~ από τη Δ Ε.Η / από την εφορία.*
[ΕΤΥΜ < *απανταχού* + *-ούσα* (βλ.λ.)].

> **απανταχούσα – πανταχούσα – πανδεκτική.** Η σημερινή χρήση τού **απανταχούσα** ως **πανταχούσα**, και μάλιστα στη φρ *«πήρε / έλαβε / του έστειλαν την πανταχούσα»* (πήρε μια δυσάρεστη έγγραφη είδηση, π χ. την πανταχούσα τής εφορίας να πληρώσει κ.τ.ό.), ανάγεται στις «πατριαρχικές εγκυκλίους» προς τους «**απανταχού** ορθοδόξους». Παρόμοιες εγκυκλίους επιστολές έστελναν, κατ' επέκταση, και οι επίσκοποι προς πάντες τους κληρικούς και τους πιστούς τής περιοχής δικαιοδοσίας τους. Επειδή οι εγκύκλιοι αυτές περιείχαν συχνά αυστηρές νουθεσίες, που έφθαναν στα όρια τής επιτίμησης, το **(α)πανταχούσα (εγκύκλιος)** πέρασε στη σημ. τής δυσάρεστης (για τον αποδέκτη) έγγραφης είδησης. Ανάλογη με την *απανταχούσα* ήταν και η **πανδεκτική** εγκύκλιος επιστολή, που επίσης απευθυνόταν προς πάντες τους κληρικούς και λαϊκούς με ανάλογες εντολές ή νουθεσίες

απάντηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** αυτό που λέει κανείς, όταν τον ρωτούν ή του απευθύνουν τον λόγο *η ~ στην ερώτηση κάποιου* ‖ *γραπτή / προφορική / απότομη / έγγραφη / περιεκτική / καταφατική / σιβυλλική / άμεση / αόριστη / αποστομωτική / αρνητική / τηλεφωνική* (από το τηλέφωνο) */ επίσημη / έξυπνη / κατηγορηματική / περήφανη / σύντομη / τελική ~* ‖ *δίνω / περιμένω ~* ‖ *ρώτησα, αλλά δεν πήρα ~* ΣΥΝ απόκριση ΑΝΤ ερώτηση· ΦΡ (μτφ.) ***πληρωμένη απάντηση*** βλ. λ. *πληρωμένος* **2.** (συνεκδ) το έγγραφο που περιέχει τα στοιχεία που ζήτησε κάποιος με αίτησή του: *η ~ έφθασε σε υπηρεσιακό φάκελο* ΦΡ ***σε απάντηση*** ως τυποποιημένη αρχή γραπτού κειμένου που περιέχει στοιχεία σχετικά με αίτηση κάποιου. *~ τής από 1/1/95 επιστολής σας, διευκρινίζονται τα εξής* . **3.** η λύση ενός προβλήματος (ειδικότ. για μαθηματικά, φυσική κ.λπ. στο σχολείο) το αποτέλεσμα ενός προβλήματος, μιας άσκησης. *η ~ σε ένα πρόβλημα γεωμετρίας* ‖ *έκανα λάθος στην ~* ‖ *οι ~ στις ασκήσεις των μαθηματικών βρίσκονται στο τέλος τού βιβλίου* **4.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ικανοποιεί μια απορία, μια αμφιβολία, μια αναζήτηση θεωρητική κ.λπ.. *στη θρησκεία βρίσκει κανείς απαντήσεις σε πολλά υπαρξιακά προβλήματα* ‖ *στα λόγια του υπήρχαν οι ~ στις αναζητήσεις μου* **5.** (μτφ.) η αντίδραση κάποιου σε ενέργεια άλλου. *ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι θα υπάρξει δυναμική ~ τής χώρας σε όποιον στραφεί εναντίον της* ‖ *η ερμηνεία της στο συγκεκριμένο έργο υπήρξε μια αποστομωτική ~ σε όσους αμφισβητούσαν τις υποκριτικές της ικανότητες*

απαντητικός, -ή, -ό [1843] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα απάντησης: *δημοσιεύεται σήμερα η ~ επιστολή τού υπουργού* **2.** ΝΟΜ. (στο Διεθνές Δίκαιο) ***απαντητικά μέτρα*** νόμιμα μέτρα που λαμβάνει ένα κράτος εναντίον άλλου κράτους, το οποίο παραβίασε το Διεθνές Δίκαιο εις βάρος τού πρώτου κράτους (πβ. λ. *αντίμετρα*)

άπαντο(ν) (το) ➝ άπαντα

απαντοχή κ **παντοχή** (η) {χωρ. πληθ } το να περιμένει κανείς να συμβεί κάτι, ιδ. η ελπίδα, η προσδοκία ευνοϊκής εξέλιξης· (συνεκδ) το ηθικό στήριγμα, οτιδήποτε στο οποίο βρίσκει κανείς αυτό που επιδιώκει «(ενν. *το σπιτάκι μας) ήταν λιμάνι κι αγκαλιά και γλυκιά ~*» (Τ. Λειβαδίτης) ΣΥΝ προσμονή, αναμονή. — **απαντέχω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπαντέχω* < αρχ. *ὑπαντέχω* «περιμένω, καρτερώ» (με την επίδραση τής προθ. *ἀπό*) < *ὑπ(ο)* + *ἀντέχω*].

απαντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ αμετβ {απαντάς . | απάντ-ησα, -ώμαι, -άται... κ. -ιέμαι, -ήθηκα. -ημένος} **1.** (+σε) δίνω απάντηση, λέω κάτι, όταν με ρωτούν ή γενικότ. μου απευθύνουν τον λόγο ή στρέφονται προς εμένα: (μετβ.) *θα σου απαντήσω αύριο* ‖ (αμετβ.) *~ σε γράμμα / σε αγγελία / σε πρόκληση / σε πρόσκληση* ‖ *~ τηλεφωνικώς / γραπτώς* ‖ *ποιος απάντησε στο τηλέφωνο;* ΣΥΝ αποκρίνομαι· ΦΡ ***κι εκείνος δεν απάντησε*** ως σχόλιο για την επιλογή κάποιου να μην απαντήσει σε ερώτηση που του τέθηκε **2.** (μτφ.) αντιδρώ, κυρ. ανταποδίδοντας σε κάποιον κάτι που μου έχει κάνει: (μετβ) *στα πυρά τού εχθρού απαντήσαμε με καταιγιστικά πυρά* • **3.** (μετβ.) συναντώ κάποιον· *«στον δρόμο που πηγαίνανε γέροντ' απαντούν»* (δημοτ. τραγ.) ‖ (αλληλοπαθ) *απαντήθηκαν τυχαία στο χωριό·* ΦΡ ***μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε;*** (ειρων.) για κάποιον που εξαφανίστηκε ή έφυγε συνοδεύεται συχνά από το όνομα τού προσώπου και τον χαρακτηρισμό «τον λεβέντη», π.χ. *«μην τον είδατε, μην τον απαντήσατε, τον Γιάγκο τον λεβέντη;»* **4.** (αμετβ.) (τριτοπρόσ. ***απαντά, απαντούν***) (λόγ.) υπάρχει, μπορεί κανείς να το συναντήσει: *μια λέξη που απαντά δύο φορές στον Όμηρο* ΣΥΝ κείται, βρίσκεται, συναντάται.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαντῶ (-άω)* < *ἀπο-* + *ἀντῶ* «τίθεμαι απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο» < επίρρ *ἄντα* «απέναντι», αιτιατική θέματος *ἀντ-*, τού οποίου η τοπική πτώση *ἀντί* χρησιμοποιήθηκε ως πρόθ.].

> **απαντά ή απαντάται;** Το **απαντώ** είναι αρχαία λέξη. Κύρια σημασία της στην Αρχαία ήταν η σημ. τού «συναντώ» (το ρ. **συναντώ** υπήρχε επίσης στην Αρχαία με την ίδια περίπου σημασία). Η σημερινή σημ. τής λ. προήλθε από αρχαίες χρήσεις, όπως *«ἀπαντῶ πρὸς τὴν ἐρώτησιν / τὸ πρόβλημα»* (Αριστοτ.), που σήμαιναν αρχικά «καταπιάνομαι, επιχειρώ, μπαίνω, ανταποκρίνομαι». Οι αρχαίοι, με τη σημ τού «απαντώ» χρησιμοποιούσαν το **αποκρίνομαι**, που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Το *απαντώ* ξεκινάει ως σύνθετο τού αρχ. **ἀντῶ** «συναντώ» (ομόρρ τού **αντί, έναντι, εναντίον** κ.τ.ό.), από όπου παρήχθησαν τα: **απ-αντώ, συν-αντώ, κατ-αντώ, προϋπ-αντώ** Τέλος, ήδη στην Αρχαία το *απαντώ* χρησιμοποιήθηκε και ως αμετάβατο ρ με τη σημ. τού «βρίσκομαι, εμφανίζομαι, υπάρχω» Επομένως, είναι σωστό (και αρχαίο ήδη) να λέμε *«Η λέ-*

α- / αν- *στερητικό*

α-πάντρευτος, -η, -ο	**α-παρακάλε(σ)τος,** -η, -ο	**α-παράληπτος,** -η, -ο	**α-παραμύθιαστος,** -η, -ο	**α-παραφύλαχτος,** -η, -ο
α-παντρολόγητος, -η, -ο	**α-παράκαμπτος,** -η, -ο	**α-παραλλήλιστος,** -η, -ο	**α-παράπεμπτος,** -η, -ο	**α-παραχάρακτος,** -η, -ο
α-παπούτσωτος, -η, -ο	**α-παρακίνητος,** -η, -ο	**α-παραμέλητος,** -η, -ο	**α-παραπλάνητος,** -η, -ο	**α-παραχώρητος,** -η, -ο
α-παράγγελτος, -η, -ο	**α-παρακολούθητος,** -η, -ο	**α-παραμέριστος,** -η, -ο	**α-παραποίητος,** -η, -ο	**α-παρέμβλητος,** -η, -ο
α-παραγκώνιστος, -η, -ο	**α-παρακράτητος,** -η, -ο	**α-παραμόνευτος,** -η, -ο	**α-παράφθαρτος,** -η, -ο	**α-παρεμπόδιστος,** -η, -ο
α-παραδειγμάτιστος, -η, -ο	**α-παράλειπτος,** -η, -ο	**α-παραμόρφωτος,** -η, -ο	**α-παράφραστος,** -η, -ο	

> *ξη αυτή* ***απαντά*** *στον Παπαδιαμάντη / στα μεσαιωνικά κείμενα»* κ.τ.ό., και όχι *«Η λέξη αυτή* ***απαντάται.*** *»*

απάνω επίρρ. → επάνω

απανωπροίκι (το) → πανωπροίκι

απανωσιά (η) {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ) η επιφάνεια, το επάνω μέρος
[ΕΤΥΜ < *απάνω.* λ. που χρησιμοποιήθηκε από τον Ψυχάρη και τους πρώτους δημοτικιστές (Πάλλης, Βλαστός κ.ά.). για να αποφευχθεί το αρχ *ἐπιφάνεια*]

απανωτός, -ή. -ό κ **επανωτός** (κυριολ) διαδοχικός, ο ένας πάνω από τον άλλον (συνήθ.) ο ένας μετά τον άλλον συνεχώς. χωρίς διακοπή: *τα ~ χτυπήματα τής μοίρας* || *~ επιθέσεις / αποτυχίες* ΣΥΝ αλλεπάλληλος, συνεχής. αδιάκοπος ΑΝΤ διακεκομμένος. σποραδικός. — **απανωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *απάνω* + παραγ. επίθημα *-τός*]

άπαξ επίρρ. (αρχαιοπρ) **1.** μία φορά μόνο: *η λέξη αυτή απαντά ~ στον Όμηρο* ΑΝΤ πολλές φορές, επανειλημμένως· ΦΡ ***άπαξ (και) διά παντός*** μια για πάντα, οριστικά *στο λέω ~ και δεν θα το επαναλάβω* **2.** ΦΙΛΟΛ (α) ***άπαξ λεγόμενον*** λέξη, που απαντά στα κείμενα μία μόνο φορά (β) ***λέξη άπαξ*** λέξη που απαντά μία μόνο φορά στο έργο κάποιου: *οι λέξεις άπαξ τού Σολωμού* **3.** (ως σύνδ.) εφόσον. αφού (συνήθ. +και = ***άπαξ και***): *~ και ήρθες, θα μείνεις για φαγητό* ΣΥΝ μια και, μια που.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅπαξ* < *ἁ-* αθροιστ. (< I.E. *sm̥-) < επίρρ *πάξ* «επαρκώς» < θ. *παγ-*, από όπου και αόρ. β' *ἐ-πάγ-ην*, ρ. *πήγ-νυ-μι*. Βλ. κ. *πήζω* Η χρήση τού συνδυασμού *άπαξ και* ως συνδέσμου προέρχεται από την ανάλυση αρχ συντακτικών σχημάτων με μετοχή, λ.χ. *ἅπαξ θανόντος οὔτις ἔστ' ἀνάστασις*. Αισχύλ *Ευμεν* 648].

απαξάπας, -ασα, -αν {απαξάπ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα). -άντων (θηλ -ασών)} (αρχαιοπρ.) **1.** ολόκληρος, όλος ανεξαιρέτως ΑΝΤ μερικός. τμηματικός **2.** (συνήθ στον πληθ.) όλοι ανεξαιρέτως. *ήρθαν στη συνάντηση απαξάπαντες.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαξάπας* < *ἅπαξ* + *ἅπας*].

απαξία (η) {χωρ πληθ.} (λόγ.) η απουσία. η έλλειψη (ηθικής) αξίας (από κάτι) ΣΥΝ *αναξιότητα.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπ(ο)-* στερητ. + *ἀξία*]

απαξιώ ρ. μετβ. {απαξιοίς. | απαξίωσα} (+να) θεωρώ ότι δεν αξίζει τον κόπο. δεν καταδέχομαι: *~ να σου απαντήσω!* || (συχνά ειρων για κάποιον που αμελεί να ασχοληθεί με κάτι): *απαξιοί να ψάξει να βρει δουλειά* (πβ λ. *απαξιώνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληρώ*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαξιῶ (-όω)* < *ἀπο-* στερητ. + *ἀξιῶ*].

απαξιώνω ρ. μετβ. {απαξίω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** ΟΙΚΟΝ μειώνω την αξία, κάνω κάτι να αξίζει λιγότερο ή να μην έχει αξία **2.** (μτφ) μειώνω την αξία. καθιστώ (κάποιον/κάτι) ανάξιο λόγου: *η στάση του απαξιώνει την προσπάθεια* || (μεσοπαθ.) *«το δημόσιο σχολείο απαξιώνεται, χάνει την υπόστασή του και την ίδια στιγμή τα ιδιωτικά σχολεία ενισχύονται και επεκτείνονται»* (εφημ.) (πβ. λ. *απαξιώ*).

απαξίωση (η) [μτγν] {-ης κ -ώσεως | χωρ πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ η μείωση τής αξίας. *~ εξοπλισμού* (λόγω φθοράς. εισαγωγής νέων μοντέλων κ.λπ.) **2.** (μτφ.) η απόρριψη τής αξίας. το να θεωρείται (κάποιος/κάτι) ότι δεν έχει αξία: *η ~ των πολιτικών από μερίδα τού Τύπου*

απαξιωτικός, -ή, -ό αυτός που δηλώνει απαξίωση. άρνηση τής αξίας: *~ σχόλιο / συμπεριφορά* — **απαξιωτικ-ά / -ώς** επίρρ

άπαπα επιφών.· εκφράζει έντονη άρνηση: *~! Δεν πρόκειται να πάω. όσο και να με παρακαλάς!*
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.. πβ. αρχ. επιφών *ἀππαπαῖ*]

απαράβατος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να τον παραβεί κανείς. *είναι ~ όρος στη συμφωνία τους να μην επεμβαίνει ο ένας στην προσωπική ζωή τού άλλου* || *~ νόμος / έθιμο / κανόνας / υποχρέωση / συνήθεια / δέσμευση / αρχή* ΣΥΝ απαράγραπτος. απαραβίαστος. — **απαράβατα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *παραβαίνω*].

απαραβίαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν παραβιάσει: *η πόρτα ήταν ~, συνεπώς οι διαρρήκτες μπήκαν από αλλού* ΣΥΝ άθικτος, ανέπαφος ΑΝΤ παραβιασμένος **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να παραβιαστεί: *~ χρηματοκιβώτιο* **3.** (α) αυτός που δεν πρέπει να παραβιαστεί *το δικαίωμα στην εργασία είναι ~* ΣΥΝ απαράγραπτος (β) (ειδικότ.) για χώρο που λειτουργεί ως άσυλο, όπου δεν έχει εξουσία η αστυνομία· *ο πανεπιστημιακός χώρος θεωρείται ~* || *ιερός και ~* • **4.** αυτός που δεν πρέπει να κατηγορηθεί, να σπιλωθεί *το πρόσωπο τού Πατριάρχη έχει κηρυχθεί ~* ΣΥΝ απρόσβλητος, ιερός **5.** ΝΟΜ (α) ***απαραβίαστο*** (το) η ιδιότητα ιδιωτικού ή δημόσιου χώρου, σύμφωνα με την οποία δεν επιτρέπεται σε κανέναν να τον παραβιάσει· *το ~ τής ιδιωτικής ζωής / τής αλληλογραφίας* (β) ***απαραβίαστο συνόρων*** αρχή που συνδέεται με την αναγνώριση κράτους περιλαμβάνει δηλ. την αποδοχή τής αρχής τής εδαφικής ακεραιότητάς του. επομένως τής ανεξαρτησίας του και τής κυριαρχίας του εντός των συνόρων του. — **απαραβίαστα / απαραβιάστως** [1840] επίρρ.

απαράβλεπτος, -η. -ο [μτγν] αυτός που δεν τον έχουν παραβλέψει: *~ μειονέκτημα / χαρακτηριστικό.*

απαράβλητος, -η. -ο αυτός που υπερτερεί τόσο πολύ (σε κάτι). ώστε να μη μπορεί να συγκριθεί με κανέναν/τίποτε άλλο: *~ θάρρος / ήθος / ομορφιά / ευφυΐα* ΣΥΝ ασύγκριτος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *παραβάλλω* (βλ. κ. *βλητός*)].

απαραγνώριστος, -η, -ο [1841] αυτός που δεν μπορεί να παραγνωριστεί· *~ ομοιότητες / διαφορές*

απαράγραπτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που στο πέρασμα τού χρόνου δεν είναι δυνατόν να καταργηθεί ή να πάψει να υπάρχει: *το ~ δικαίωμα των λαών για αυτοδιάθεση* ΣΥΝ απαράβατος, απαραβίαστος, αναφαίρετος **2.** ΝΟΜ ***απαράγραπτο*** (το) το να μην υπόκειται κάτι σε παραγραφή· *το ~ οικονομικών αξιώσεων.*

απαράδεκτος, -η, -ο [μτγν] κ. (λαϊκ) **απαράδεχτος** **1.** αυτός που δεν μπορεί να θεωρηθεί παραδεκτός στο πλαίσιο των κανόνων που ισχύουν: *η επέμβαση στα εσωτερικά μιας ξένης χώρας είναι ~ πράξη* || *~ κατάσταση / τρόπος / όρος / στάση / συνθήκες / καθεστώς / πρόκληση / τακτική* ΣΥΝ αθέμιτος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ παραδεκτός **2.** (καθημ.) πολύ κακός *το φαγητό είναι ~* **3.** ΝΟΜ (α) (ο τ ***απαράδεκτος***) αυτός που δεν πληροί τις προϋποθέσεις. ώστε να γίνει παραδεκτός (β) ***απαράδεκτο*** (το) μορφή ελαττωματικότητας μιας διαδικαστικής πράξης, με την οποία ζητείται δικαστική προστασία ή υποστηρίζεται μια τέτοια αίτηση (π.χ. αγωγή) συνίσταται στη μη τήρηση κάποιου δικονομικού κανόνα με αποτέλεσμα το δικαστήριο να εμποδίζεται στην εξέταση τής ουσίας τής υπόθεσης, καίτοι η διαδικαστική πράξη αυτή καθαυτή μπορεί να είναι και υποστατή και ισχυρή. — **απαράδεκτα / απαραδέκτως** επίρρ

απαράδοτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει παραδοθεί στον παραλήπτη. *~ δέμα* ΣΥΝ ανεπίδοτος ΑΝΤ παραδεδομένος • **2.** αυτός που δεν έχει παραδοθεί στον εχθρό: *το κάστρο έμεινε ~ ώς το τέλος τού πολέμου* ΣΥΝ άπαρτος. ακυρίευτος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *παραδίδωμι*].

απαραίτητος, -η, -ο αυτός χωρίς τον οποίο δεν μπορεί να γίνει κάτι: *η οργάνωση είναι ~ για την καλή λειτουργία μιας επιχείρησης* || *~ όρος / συνθήκη / προϋπόθεση* || *άκρως / απολύτως ~* || (κ ως ουσ. *απαραίτητα. τα) πρέπει κανείς να περιορίζεται στα ~ και να μην κάνει περιττές σπατάλες* ΣΥΝ χρήσιμος. αναγκαίος — **απαραίτητα / απαραιτήτως** [αρχ.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αμετάπειστος παρά τις παρακλήσεις. τις ικεσίες», < *ἀ-* στερητ. + *παραιτῶ (-οῦμαι)* «ικετεύω». Κατά τον Μεσαίωνα η λ. έλαβε τη σημ. «αναπόφευκτος»].

απαρακώλυτος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει παρακωλυθεί, που δεν έχει εμποδιστεί: *~ διαδικασία* — **απαρακώλυτα / απαρακωλύτως** επίρρ.

απαράλλακτος, -η, -ο κ (καθημ) **απαράλλαχτος** αυτός που δεν διαφέρει σε τίποτε από κάποιον άλλον. ο εντελώς όμοιος *είναι ίδιος κι ~ ο πατέρας του* ΣΥΝ πανομοιότυπος, ολόιδιος, φτυστός ΑΝΤ διαφορετικός, ανόμοιος. — **απαράλλακτα / απαραλλάκτως** [μτγν.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όμοιος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ + *παραλλάσσω*].

απαραμείωτος, -η, -ο [1824] αυτός που δεν έχει μειωθεί ή δεν είναι δυνατόν να μειωθεί: *το ενδιαφέρον του για τα αθλήματα παρέμεινε ~, ακόμα και όταν ο ίδιος δεν ήταν σε θέση να αθληθεί* ΣΥΝ αμείωτος, σταθερός.

απαράμιλλος, -η, -ο αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση, αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να συναγωνιστεί· *~ θάρρος / γενναιότητα / ηρωισμός / τέχνη / ερμηνεία / ομορφιά* ΣΥΝ άφθαστος, ασύγκριτος, ασυναγώνιστος. — **απαράμιλλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* στερητ + *παράμιλλος* «διαγωνιζόμενος» < *παρ(α)-* + *ἅμιλλα*].

απαραμύθητος, -ος (καθημ. -η), -ο (λόγ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να παρηγορηθεί.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *παραμυθοῦμαι* «παρηγορώ»].

απαρασάλευτος, -η. -ο αυτός που δεν κλονίζεται, που μένει σταθερός (σε κάτι): *η ~ πίστη του τον καθοδηγούσε* ΣΥΝ αμετακίνητος — **απαρασάλευτα / απαρασαλεύτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *παρασαλεύω*].

απαρασκεύαστος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί ή δεν έχει παρασκευαστεί ΑΝΤ παρασκευασμένος. — **απαρασκεύαστα / απαρασκευάστως** [αρχ.] επίρρ.

απαράσκευος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει προετοιμάσει τον εαυτό του για κάτι *πήγε ~ στις εξετάσεις* ΣΥΝ απροετοίμαστος, ανέτοιμος ΑΝΤ προετοιμασμένος.

απαρατήρητος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν τον παρατήρησε. δεν τον πρόσεξε κανείς ΑΝΤ φανερός, εμφανής· ΦΡ ***περνώ απαρατήρητος*** δεν γίνεται αισθητή η παρουσία μου: *η είσοδός της στην αίθουσα πέρασε απαρατήρητη* — **απαρατήρητα** επίρρ

απαρέγκλιτα επίρρ. (λόγ.) χωρίς παρέκκλιση. πιστά: *θα τηρηθεί ~ το πρόγραμμα* || *η κυβέρνηση θα ακολουθήσει ~ την ίδια οικονομική πολιτική* Επίσης (λογιότ) **απαρεγκλίτως** [μτγν]

απαρέγκλιτος, -η. -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν παρεκκλίνει από την πορεία του. που δεν λοξοδρομεί ΣΥΝ σταθερός **2.** αυτός που δεν παρεκκλίνει από τις θέσεις ή τις ιδέες του: *είχε ως ~ αρχή να μη χρηματίζεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *παρεγκλίνω* «γέρνω προς πλάγια θέση» < *παρ(α)-* + *ἐγκλίνω* «κλίνω. γέρνω» < *ἐν-* + *κλίνω*]

> **απαρέγκλιτος – *απαρέκκλιτος.** Από το αρχ. ρ. **παρεγκλίνω** σχηματίσηκε ήδη στην Αρχαία επίθ. **α-παρ-έγ-κλιτος**. που σήμαινε αυτόν που δεν παρεκκλίνει, δεν ξεφεύγει (από την πορεία, τον κανόνα. την κατεύθυνση κ τ.ό.). Στη Ν. Ελληνική δεν χρησιμοποιείται ρ. *παρεγκλίνω*, αλλά **παρ-εκ-κλίνω** Ωστόσο. το ρ αυτό δεν σχηματίζει ρηματικό επίθετο Έτσι, στη σημερινή Ελληνική έχουμε: ρ *παρεκκλίνω* – όχι **παρ-εγκλίνω*. επίθ. στερητ *απαρέγκλιτος* – όχι **απαρέκκλιτος*! → *κλίνω*

απαρέμφατο (το) {απαρεμφάτ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ **1.** άκλιτος ρηματικός τύπος τής Αρχ Ελληνικής και πολλών άλλων αρχαίων αλλά και σύγχρονων γλωσσών (π χ τής Γερμανικής, τής Γαλλικής, τής Ρωσικής). που δηλώνει το ποιόν ενεργείας (διάρκεια / επανάληψη – συνοπτικότητα / στιγμιαίο) και τη διάθεση / φωνή τού ρήματος, αλλά όχι το πρόσωπο και τον αριθμό: *τελικό / ειδικό / έναρθρο ~* || *~ τού σκοπού /*

αποτελέσματος **2.** (στην παραδοσιακή γραμματική) κάθε άκλιτος τύπος σε *-ει* / *-εί* (π.χ. λυθεί, ντύσει κ ά.), με τους οποίους σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι (είχα πλυθεί. θα έχω ντύσει). — **απαρεμφατικός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γερούνδιο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀπαρέμφατον*, ουδ τού επιθ *ἀπαρέμφατος* < *ἀ-* στερητ. + *παρεμφαίνω* «εμφανίζω» < *παρ(α)-* + *ἐμφαίνω.* Η ονομασία *ἀπαρέμφατον* δόθηκε στον ρηματικό αυτόν τύπο, επειδή δεν *παρεμφαίνει* (= εμφανίζει, δηλώνει) αριθμό ή πρόσωπο, όπως οι υπόλοιπες (παρεμφατικές) εγκλίσεις)].

απαρέμφατο: συμπληρωματικές δομές με *να / ότι.* Το απαρέμφατο τής Αρχ Ελληνικής ήταν. στην πραγματικότητα, συνεπτυγμένη (σε μία λέξη) μορφή ρηματικής πληροφορίας, που συμπλήρωνε (ως αντικείμενο ή, λιγότερο, ως υποκείμενο) την πληροφορία ενός άλλου (κυρίου) ρήματος. *Βούλεται* ***γράφειν*** (= *θέλει* ***να γράφει***) – *Λέγει* ***φιλεῖν*** (= *λέγει* ***ότι αγαπάει***) Στη συντακτική ανάλυση τής Αρχ. Ελληνικής, το απαρέμφατο *που* ισοδυναμεί με πρόταση εισαγόμενη με το **να** λέγεται **τελικό**, ενώ. όταν ισοδυναμεί με πρόταση που εισάγεται με το **ότι / πως**, λέγεται **ειδικό**. Με το πέρασμα τής Ελληνικής σε αναλυτικές (περιφραστικές) δηλώσεις αντί των συνθετικών (μονολεκτικών). το απαρέμφατο ήδη στην πρώιμη βυζαντινή περίοδο (6ος-12ος αι. μ.Χ.) άρχισε να εμφανίζεται με τη μορφή **ἵνα** (> *ἱνά* > **να**) + **υποτακτική** *θέλει ἵνα γράφῃ* > *θέλει να γράφη* (ή *να γράφει*, με την απλοποίηση τής ορθογραφίας που επήλθε στη δεκαετία τού 1980) Έτσι. σιγά-σιγά χάθηκε από τη χρήση το απαρέμφατο και παρέμεινε μόνο *σε* μερικές αρχαιοπρεπείς έναρθρες χρήσεις: *απαγορεύεται το καπνίζειν · έχει πολύ καλό λέγειν – το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν – το είναι και το γίγνεσθαι – δούναι και λαβείν* κ ά. Ιστορική προέλευση απαρεμφάτου έχουν και οι άκλιτοι ρηματικοί τύποι, με τους οποίους σχηματίζονται οι συντελικοί χρόνοι: *έχω / είχα / θα έχω* ***λύσει*** – *έχω / είχα / θα έχω* ***λυθή*** (ή, με την ορθογραφική απλούστευση, **λυθεί**). Το *έχω* ***λύσει*** προέρχεται από το *ἔχω* ***λύσειν*** και αυτό από το (*απαρέμφατο αορίστου*) *ἔχω* ***λῦσαι***. Ομοίως. το *έχει* ***λυθή (λυθεί)*** προέρχεται από το *ἔχει* ***λυθῆναι*** (απαρέμφατο παθ. αορίστου) (πβ. και *ἔχω στεῖλαι > ἔχω στείλειν > έχω στείλει* και *ἔχω σταλῆναι > έχω σταλή [σταλεί]*). Εκτός *από* τους συντελικούς χρόνους. το απαρέμφατο –ουσιαστικό όπως ήταν, όταν προηγείτο άρθρο– σώζεται σε ορισμένα ρηματικά ουσιαστικά, που δεν αναγνωρίζονται ως *απαρέμφατα: τὸ φιλεῖν > τὸ φιλεῖ >* **το φιλί**· *τὸ φαγεῖν > τὸ φαγεῖ > τὸ φαεῖ >* **το φαΐ**· *τὸ ἔχειν >* **το έχει** (του). Το απαρέμφατο, πανάρχαιος τύπος τής ινδοευρωπαϊκής οικογένειας γλωσσών, όπου ανήκει και η Ελληνική, ήταν ο τύπος τού ρήματος «γυμνός», χωρίς να **παρεμφαίνει**, δηλ να δηλώνει το πρόσωπο που εκτελεί ή δέχεται μιαν ενέργεια Γι' αυτό και ονομάστηκε **απαρέμφατος** (έγκλισις). από όπου και **απαρέμφατο** (infinitivus). Αντίθετα προς τις βαλκανικές γλώσσες, που –επηρεασμένες από την Ελληνική ή με παράλληλη εξέλιξη– εμφανίζουν παρόμοια με την Ελληνική κατάσταση. πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες έχουν διατηρήσει ζωντανή τη χρήση τού απαρεμφάτου Έτσι, π.χ. η φράση *θέλω να γράφω* στην Αγγλική, στη Γαλλική, στη Γερμανική και *σε* άλλες γλώσσες θα δηλωθεί με *ρήμα + απαρέμφατο:* αγγλ I want to write. γαλλ. je veux écrire, γερμ. ich möchte schreiben κ ο.κ Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το απαρέμφατο τής Αρχαίας Ελληνικής δεν παρεμφαίνει ούτε χρόνο (παραπλανούν, στην πραγματικότητα, οι χαρακτηρισμοί «*απαρέμφατο ενεστώτα*» ή «απαρέμφατο αορίστου»!) ούτε πρόσωπο παρεμφαίνει (δηλώνει) κυρίως **ποιόν ενεργείας** (στιγμιαίο – διαρκές – συντελικό) και φωνή / διάθεση (ενεργητική – παθητική / μέση)· πβ. τα εξής τελικά απαρέμφατα: **λύειν** (να λύνω), **λύσειν** και **λῦσαι** (να λύσω), **λελυκέναι** (να έχω λύσει) - **λύεσθαι** (να λύνομαι), **λύσεσθαι** και **λύσασθαι** (να λύσω), **λυθήσεσθαι** και **λυθῆναι** (να λυθώ), **λελῦσθαι** (να έχω λυθεί). → *γερούνδιο*

απαρέσκεια (η) [1814] {χωρ. πληθ.} το συναίσθημα που γεννιέται (σε κάποιον) όταν κάτι δεν (του) αρέσει, η δυσαρέσκεια: *ήταν έκδηλη στο πρόσωπό του η ~ για όσα συνέβαιναν* ΣΥΝ. αποστροφή ΑΝΤ ευαρέσκεια. ευχαρίστηση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαρέσκω* < *ἀπ(ο)-* στερητ. + *ἀρέσκω*]

απαρηγόρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός *που* δεν *είναι* δυνατόν να παρηγορηθεί. *ο σύζυγος ήταν ~ για τον θάνατό της* – **απαρηγόρητα / απαρηγορήτως** [μτγν] επίρρ.

απαρίθμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} λεπτομερής (ένα προς ένα) αναφορά σειράς στοιχείων· ~ *προσόντων / περιστατικών / λόγων / αιτίων* || *σχολαστική / κουραστική* ~ ΣΥΝ αράδιασμα, παράθεση

απαριθμώ ρ. μετβ. {απαριθμείς . | απαρίθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταγράφω ένα προς ένα τα στοιχεία ενός συνόλου· κυρ. παραθέτω (όλα τα στοιχεία που συνθέτουν ένα γεγονός) ένα προς ένα: ~ *τις ταινίες που είδα φέτος* || *ο υπουργός απαρίθμησε τα έργα τής κυβέρνησης* ΣΥΝ μνημονεύω, αναφέρω
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπαριθμῶ* < *ἀπ(ο)-* + *ἀριθμῶ (-έω)*]

απαρνούμαι (κ. -ιέμαι) ρ. μετβ. αποθ. {απαρνείσαι. | απαρνή-θηκα, -μένος} **1.** παύω να δέχομαι ως δικό μου, αποκηρύσσω. *απαρνήθηκε την πίστη του* || ~ *ιδέες / θρησκεία / όνομα* ΣΥΝ απορρίπτω ΑΝΤ ενστερνίζομαι, ασπάζομαι • **2.** εγκαταλείπω. παύω να ενδιαφέρομαι για (κάτι) *για χάρη τού έρωτά της απαρνήθηκε οικογένεια και φίλους* || ~ *πλούτη / καριέρα / πατρίδα* ΦΡ ***απαρνούμαι / εγκαταλείπω τα εγκόσμια*** γίνομαι μοναχός ή κληρικός· (γενικότ) εγκαταλείπω τον κοσμικό τρόπο ζωής. — **απάρνηση** [μτγν.] κ. **απαρνησιά** (η). **απαρνητής** (ο) [μτγν], **απαρνήτρια** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπαρνοῦμαι (-έο-)* < *ἀπ(ο)-* + *ἀρνοῦμαι*]

άπαρση (η) {-ης κ -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} (λόγ.) (για πλοία) η ανέλκυση τής άγκυρας, το σαλπάρισμα. η αναχώρηση.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄπαρσις* < αρχ. *ἀπαίρω* < *ἀπ(ο)-* + *αἴρω*].

απαρτ(ε)μάν (το) {άκλ } ελλην. *διαμέρισμα*· το διαμέρισμα πολυκατοικίας.
[ΕΤΥΜ < γαλλ appartement < ιταλ. appartamento < ρ appartare «χωρίζω» (< parte «μέρος»), με την έννοια τού συνόλου χωριστών τμημάτων μιας πολυκατοικίας]

απαρτία (η) {χωρ πληθ.} **1.** ο αριθμός στη σύνθεση μελών (συνέλευσης. συμβουλίου κ.λπ.) που απαιτείται, προκειμένου να θεωρηθεί έγκυρη μια συνεδρίαση ή το αποτέλεσμά της: *έχουμε / υπάρχει ~* || *δεν μπορεί να ληφθεί απόφαση λόγω ελλείψεως απαρτίας* || *θέτω θέμα απαρτίας* || *ένσταση απαρτίας* **2.** (μτφ.-καθημ.) η παρουσία όλων όσοι έχουν προσκληθεί κάπου ή συνήθ. αποτελούν ένα σύνολο, μια παρέα: *δεν λείπει κανείς απόψε στην παρέα, έχουμε ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «οικοσκευή – λάφυρα», < *ἀπ(ο)-* + *ἄρτιος* Η σημερινή σημ οφείλεται στη συσχέτιση με το ρ. *ἀπαρτίζω*]

απαρτίζω ρ. μετβ {απάρτισ-α (λόγ απήρτισα), απαρτίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αποτελώ: *γνωστοί ηθοποιοί απαρτίζουν τον θίασο* || *απαρτίζουμε σύνολο / ομάδα / ομοσπονδία / επιτροπή* ΣΥΝ συγκροτώ. σχηματίζω. συνθέτω. συνιστώ **2.** (μεσοπαθ ***απαρτίζομαι*** +από) συγκροτούμαι (από μέρη): *η κυβέρνηση απαρτίζεται από βουλευτές τριών κομμάτων* ΣΥΝ αποτελούμαι, συνίσταμαι.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *ἀρτίζω* «ετοιμάζω» < επίρρ. *ἄρτι* «μόλις, πρόσφατα», πβ. κ. *κατ-αρτίζω*].

άπαρτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατακτηθεί. κυριευθεί: *το κάστρο έστεκε ~ σε πείσμα των πολιορκητών του* || *~ φρούριο / πόλη* ΣΥΝ απόρθητος, απάτητος ΑΝΤ κατακτημένος **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κατακτηθεί.

απαρτχάιντ (το) {άκλ.} ελλην *φυλετισμός*· το καθεστώς φυλετικών διακρίσεων, που επικρατούσε εις βάρος των Μαύρων στη Ν Αφρική
[ΕΤΥΜ < αγγλ. apartheid < αφρικάανς apartheid «διαχωρισμός» < apart «χωριστά» + -heid «-ότητα», επίθημα που εκφράζει κατάσταση, πβ. γερμ -heit. Freiheit «ελευθερία», αγγλ -hood, likelihood «πιθανότητα»].

απαρχαιωμένος, -η. -ο κ (λόγ) **απηρχαιωμένος** [αρχ.] αυτός που έχει παλιώσει και ξεπεραστεί: *οι ~ τεχνικές του ευθύνονται για την απώλεια τής πελατείας* || *~ ιδέες / θεωρίες / αντιλήψεις / νοοτροπία* ΣΥΝ αναχρονιστικός, ξεπερασμένος ΣΥΝ σύγχρονος. μοντέρνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*

απαρχή (η) η πρώτη αρχή: ~ *συνεργασίας / φιλίας / διαμάχης* ΣΥΝ έναρξη, ξεκίνημα ΑΝΤ ολοκλήρωση, τέλος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)-* + *ἀρχή*]

απαρχής επίρρ [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) από την αρχή: *σας προειδοποίησα ~ για την έκβαση τής υπόθεσης* ΣΥΝ εξαρχής ΑΝΤ στο τέλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*

άπας, -ασα, -αν {άπ-αντος, -αντα | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (αρχαιοπρ.) όλος: *άπασα η αριστοκρατία έδωσε το «παρών» στην εκδήλωση* || *άπαντα τα ευρισκόμενα έργα τού ποιητή* || *άπαντες δήλωσαν άγνοια·* ΦΡ (α) ***εξ άπαντος / εξάπαντος*** (αρχ. *ἐξ ἅπαντος*) βλ λ. *εξάπαντος* (β) ***στον αιώνα τον άπαντα*** βλ. λ *αιώνας.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅπας* < *ἁ-* αθροιστ (< Ι.Ε. *sm̥-) + *πᾶς*]

απασβεστώνω ρ. μετβ. [1889] {απασβέστω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μετατρέπω σε ασβέστη • **2.** αφαιρώ τον ασβέστη. — **απασβέστωση** (η) [1890].

απασιονάτο επίρρ. ΜΟΥΣ με πάθος· ως εκφραστική ερμηνευτική ένδειξη ενός μουσικού κομματιού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. appassionato < ρ appassionare < passione «πάθος»]

απαστράπτω ρ. αμετβ. [μτγν.] {συνήθ. στον ενεστ.} (λόγ) λάμπω, αστραποβολώ.

απαστράπτων, -ουσα, -ον [μτγν.] {απαστράπτ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ -οντα). -όντων (-ουσών)} αυτός που ακτινοβολεί. που λάμπει. *το νέο απορρυπαντικό χαρίζει στα ρούχα απαστράπτουσα λευκότητα* || *~ καθαριότητα / αίθουσα* ΣΥΝ αστραφτερός.

απασφαλίζω ρ μετβ {απασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μετακινώ το εξάρτημα όπλου που το ασφαλίζει. προετοιμάζοντάς το για βολή: *απασφάλισε το περίστροφο και πυροβόλησε στον αέρα για εκφοβισμό.* — **απασφάλιση** (η).
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* + *ασφαλίζω.* Το μτγν *ἀπασφαλίζω* έχει την ακριβώς αντίθετη σημ «ασφαλίζω, σιγουρεύω». Στη σημερινή σημ (για όπλα) το α' συνθ *ἀπό* έλαβε στερητ έννοια κατά τα *απαγκιστρώνω, αποφυλακίζω, αποστρατεύω* κ.τ.ό].

απασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική (επαγγελματική) δραστηριότητα, το επάγγελμα, η εργασία: *κύρια / δευτερεύουσα ~* || *καθεστώς / πολιτική απασχόλησης* || *δεν έχει ~* (είναι άνεργος) || *η ~ τού προσωπικού σε περιττές εργασίες είχε επιπτώσεις στην παραγωγικότητα* || *μερική ~* (εργασία με μειωμένο ωράριο) ||

α- / αν- *στερητικό*

α-παρένθετος, -η, -ο	**α-παρκάριστος**, -η, -ο	**α-πασπάτευτος**, -η, -ο	**α-πάστρευτος**, -η, -ο	**ά-παυτος**, -η, -ο
α-παρενόχλητος, -η, -ο	**α-παρομοίαστος**, -η, -ο	**α-πασσάλειφτος**, -η, -ο	**α-πάστωτος**, -η, -ο	**α-πάχυντος**, -η, -ο
α-παρεξήγητος, -η, -ο	**α-παρότρυντος**, -η, -ο	**α-πασσάλωτος**, -η, -ο	**α-πατίκωτος**, -η, -ο	
α-παρερμήνευτος, -η, -ο	**α-πασπάλιστος**, -η, -ο	**α-παστερίωτος**, -η, -ο	**α-πατρονάριστος**, -η, -ο	

πλήρης ~ (με πλήρες ωράριο) || *συμπληρωματική* ~ (εκτός από την κύρια εργασία) || *μόνιμη / επικερδής / ουσιαστική* ~ || *Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)* **2.** (συνεκδ.) το ποσοστό στο οποίο ανέρχεται ο αριθμός αυτών που απασχολούνται επαγγελματικά: *οι δείκτες απασχόλησης εμφανίζονται πεσμένοι* || *αύξηση / μείωση τής* ~ **3.** (καταχρ.) η δραστηριότητα που αναπτύσσει κανείς σε σχέση με κάποιο αντικείμενο, ο τρόπος με τον οποίο περνά την ώρα του: *η φροντίδα τού κήπου είναι μια ευχάριστη καθημερινή μου* ~ ΣΥΝ ασχολία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. employment]

απασχολήσιμος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να απασχοληθεί εργασιακά κάπου. «*η πολιτική αυτή καθιστά μη απασχολήσιμα εκατομμύρια άτομα*» (εφημ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. employable].

απασχολησιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΙΑΤΡ. θεραπευτική μέθοδος για την ψυχοκοινωνική αποκατάσταση ενηλίκου εντός θεραπευτικού περιβάλλοντος, κατά την οποία ο ασθενής ασχολείται με δραστηριότητα που έχει κάποιον χρήσιμο στόχο.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. occupational therapy].

απασχολώ ρ μετβ {απασχολείς ... | απασχόλ-ησα (λόγ. απησχόλησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χρησιμοποιώ (κάποιον) σε θέση εργασίας: ~ *δέκα υπαλλήλους στην εταιρεία* • **2.** προβληματίζω, γίνομαι αντικείμενο προβληματισμού, συζήτησης κ.λπ.: *το πρόβλημά σου με απασχολεί πολύ καιρό τώρα* || *το θέμα των μειονοτήτων θα απασχολήσει τους Υπουργούς Εξωτερικών τής Ένωσης* || *τι σε απασχολεί και ανησυχείς,* || *τον συγγραφέα απασχολεί το θέμα τής παράδοσης* • **3.** (α) αποσπώ την προσοχή κάποιου από το κύριο έργο του: *μην τον απασχολείς με άσχετα πράγματα* || *μη με απασχολείς, έχω δουλειά τώρα!* (β) καλύπτω τον χρόνο κάποιου με κάποια δραστηριότητα: *απασχόλησε το παιδί με κάποιο παιχνίδι μέχρι να γυρίσω* || οι *μαθητές έχουν αυτή την ώρα κενό· θα τους απασχολήσω με κάτι, για να μην κάνουν φασαρία* **4.** (μεσοπαθ. ***απασχολούμαι*** +σε / +με) καταπιάνομαι με κάτι, με εργασιακή σχέση, εργάζομαι ή χρησιμοποιούμαι σε θέση εργασίας: *τα βράδια απασχολείται σε μια ταβέρνα, για να τα φέρει βόλτα* || *έχει βρει έναν σύλλογο* και *απασχολείται με τις υποθέσεις του* **5.** (η μτχ. ***απασχολημένος,*** *-η, -ο*) αυτός που δεν ευκαιρεί, που έχει δουλειά και δεν πρέπει να ενοχληθεί: *δεν μπορείτε να του μιλήσετε τώρα, είναι ~*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπασχολῶ (-έω)* < *ἀπ(ο)-* + *ἀσχολῶ* «απασχολώ» < *ἄσχολος* «ο χωρίς σχολή (ελεύθερο χρόνο), απασχολημένος» < *ἀ-* στερητ. + *σχολή* «αργία»].

απασχολούμαι – ασχολούμαι, απασχόληση – ασχολία / ενασχόληση. Το **απασχολούμαι** δηλώνει εργασιακή σχέση *(Απασχολείται στο κατάστημα τού θείου του)*, ενώ το **ασχολούμαι** σημαίνει γενικά «καταπιάνομαι, αφιερώνω χρόνο και κόπο σε κάτι» *(Ασχολείται με τις υποθέσεις των άλλων και δεν έχει χρόνο για τα προσωπικά του ζητήματα)*. Δεν είναι, άρα, σωστό να πούμε *«απασχολούμαι μ' ένα θέμα»* (αλλά: *ασχολούμαι μ' ένα θέμα*), όπως δεν είναι σωστό να πούμε *«ασχολούμαι στη δουλειά τού πατέρα μου»*! (αλλά: *απασχολούμαι στη δουλειά...*). Η ίδια σημασιολ. διαφορά ισχύει και για τα ουσιαστικά **απασχόληση** και **ασχολία**. Με τη σημ. τού **ασχολία** χρησιμοποιείται και το **ενασχόληση**. Παραδείγματα: *Η απασχόληση τού εργατικού δυναμικού έχει περιοριστεί – Η ασχολία του με την τέχνη τον έχει απορροφήσει πλήρως – Η ενασχόληση με τη λογοτεχνία τον έκανε γνωστό.*

απατεώνας (ο), **απατεώνισσα** (η) {απατεωνισσών} πρόσωπο που κάνει απάτες, που συστηματικά εξαπατά τους άλλους προς όφελός του: *πρόκειται για κοινό ~· μην του δανείσεις ούτε δεκάρα!* ΣΥΝ (λαϊκ.) κομπιναδόρος, μούτρο, μπαγαπόντης.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπατεών, -ῶνος* < *ἀπάτη* + παραγ. επίθημα *-εών* (πβ. κ. *λυμεών*)].

απατεωνιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η απάτη.

απατεωνίσκος (ο) (υποκ.) ο μικροαπατεώνας, πρόσωπο που κάνει μικρές απάτες ΣΥΝ (μτφ.-λαϊκ.) ψιλικατζής ΑΝΤ μεγαλοαπατεώνας
[ΕΤΥΜ < *απατεώνας* + υποκ. επίθημα *-ίσκος*, πβ. κ. *υπαλληλίσκος*]

απάτη (η) {απατών} **1.** μεθοδευμένη (μη νόμιμη ή νομιμοφανής) ενέργεια, που αποσκοπεί στην παραπλάνηση (εξαπάτηση) κάποιου, ώστε να ωφεληθεί αυτός χάριν τού οποίου γίνεται η συγκεκριμένη ενέργεια: *Μεγάλη ~! Του πούλησαν οικόπεδο που ανήκε σε άλλον κι εξαφανίστηκαν!* ΣΥΝ κατεργαριά, δολοπλοκία, κόλπο, κομπίνα, λαδιά, απατεωνιά **2.** ΝΟΜ αξιόποινη συμπεριφορά (πράξη ή παράλειψη) κατά την οποία κάποιος με σκοπό να αποκομίσει είτε ο ίδιος είτε και τρίτος παράνομο περιουσιακό όφελος, βλάπτει ξένη περιουσία πείθοντας κάποιον σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή με την παρουσίαση εν γνώσει του ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή την αθέμιτη απόκρυψη ή παρασιώπηση αληθινών γεγονότων: *καταδικάστηκε για ~* **3.** (συνεκδ.-λαϊκότ.) αυτός που κάνει συνέχεια απάτες, πρόσωπο αναξιόπιστο, κατεργάρης, κομπιναδόρος: *Μην τον εμπιστεύεσαι ούτε στον ύπνο σου! Ξέρεις τι ~ είναι ο φίλος σου;* ΣΥΝ απατεώνας, (λαϊκ.-καθημ.) μάρκα ΑΝΤ τίμιος, έμπιστος **4.** (μτφ.) η πλάνη, ο εσφαλμένος υπολογισμός, η προσδοκία που δεν εκπληρώθηκε: *Περίμενα πολλά από αυτή τη δουλειά, αλλά τίποτα! Όλα ήταν μια ~* ΣΥΝ χίμαιρα, ψέμα **5.** το ξεγέλασμα· ΦΡ ***οπτική απάτη*** πλάνη τής όρασης, σύμφωνα με την οποία αντιλαμβανόμαστε κάτι διαφορετικά από ό,τι πραγματικά είναι: *οι ταξιδιώτες στην έρημο πέφτουν συχνά θύματα οπτικής απάτης* (βλ. κ. *οφθαλμαπάτη, αντικατοπτρισμός*).
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδέεται με αρχ. *ἠπεροπεύς* «απατεώνας», οπότε θ. **ἄπαρ / *ἄπ-νος > *ἀπ-ṇ-τᾱ > ἀπάτη* ή, κατ' άλλη εκδοχή, < *ἀ-* στερητ. + *πατῶ*, δηλώνοντας καταστάσεις χωρίς έρεισμα, χωρίς σταθερή βάση].

απάτη: συνώνυμα. Η **εξαπάτηση** ως πράξη και η **απάτη** ως πράξη και ως αποτέλεσμα εξαπάτησης θεωρούνται αδικήματα και κολάζονται ποινικώς. Η κοινωνική αντιμετώπιση των αντίστοιχων πράξεων κυμαίνεται ανάμεσα στην αποδοκιμασία και την απόρριψη μέχρι την ανεκτικότητα, ακόμη και τον θαυμασμό! **Απάτη, εξαπάτηση, απατεωνιά, κομπίνα** δείχνουν αρνητική, απορριπτική στάση τού ομιλητή. Για μικροαπάτες που γεννούν οίκτο ή συμπάθεια προς τον δράστη, ανεκτικότητα γενικότερα, χρησιμοποιείται η λ. **κατεργαριά**· αντίθετα συναισθήματα εκφράζει ο χαρακτηρισμός **λαδιά**. Ανεκτικότητα μέχρι και κρυφό θαυμασμό για το «κατόρθωμα» μπορεί να προκαλέσει το **κόλπο**, ιδίως αν πρόκειται για «μεγάλο κόλπο»! Αυτό μπορεί να φθάσει να χαρακτηριστεί μέχρι και **μαγκιά** τού δράστη, με αυξημένη ανεκτικότητα έως αποδοχή. **Μάγκας, καταφερτζής** και **μάρκα** είναι, εξάλλου, χαρακτηρισμοί που υποδηλώνουν ανεκτικότητα προς τον διαπράξαντα / διαπράττοντα απάτες. Η περίπτωση τού ήρωα τού θεάτρου σκιών, τού **καραγκιόζη**, ενσαρκώνει το πρόσωπο τού συμπαθητικού –και αμυνόμενου στην καταπίεση– μικροαπατεώνα, όπου η **κατεργαριά** φθάνει στο αποκορύφωμά της, συνδεόμενη με κωμικές καταστάσεις.

απατηλός, -ή, -ό **1.** αυτός που απατά, που ξεγελά, που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα: ~ *τίτλος / μέθοδος / εντύπωση / συναίσθημα / συμπέρασμα / πρόβλεψη / φαινόμενο / όνειρο* ΣΥΝ πλανερός **2.** αυτός που εξαπατά σκόπιμα, που παραπλανά: ~ *υπόσχεση / μέσα / κήρυγμα* ΣΥΝ παραπλανητικός, δόλιος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπάτη* + παραγ. επίθημα *-ηλός*, πβ. κ. *σφριγ-ηλός, τρυφηλός*]

απάτητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχουν πατήσει (περπατήσει ή διαβεί) άνθρωποι: *υπάρχουν άραγε ακόμα ~ κορυφές στον πλανήτη μας;* || ~ *δάσος / βουνό / λημέρι / μονοπάτι* ΣΥΝ απροσπέλαστος **2.** αυτός που δεν έχει πατηθεί: ~ *σταφύλια* (που δεν έχουν πατηθεί στο πατητήρι) ΑΝΤ πατημένος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει κατακτηθεί, κυριευθεί: *τα χωριά τής Μάνης έμειναν ~ από τον Τούρκο* || *κάστρο / πύργος / χωριό / πολιτεία* ~ ΣΥΝ απόρθητος, άπαρτος ΑΝΤ πατημένος, κατακτημένος

απατός, -ή, -ό αντων. (λαϊκ. + προσ. αντων. *μου, σου, του*) μόνος· ~ *του έκανε όλη αυτή την περιουσία.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπαυτός* (βλ.λ.), πβ. κ. *αὐτός – ἀτός*].

άπατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πάτο, πολύ βαθύς: ~ *νερά / λίμνη / στέρνα* ΣΥΝ απύθμενος ΑΝΤ αβαθής, ρηχός **2.** ***άπατα*** (τα) τα πολύ βαθιά νερά: *βούτηξε στα ~ και εξαφανίστηκε* ΦΡ ***πήγε άπατος*** απέτυχε ή δεν του δόθηκε η δέουσα σημασία: *το βιβλίο αυτό πήγε ~.* — **άπατα** επίρρ.

άπατρις (ο/η) [μεσν.] {απάτρ-ιδος, -δα / -ιν | -ιδες, -ίδων} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που δεν έχει πατρίδα· κυρ. το πρόσωπο που ανήκει σε έθνος χωρίς κρατική υπόσταση: *υπάρχουν λαοί ~, που ζουν διεσπαρμένοι σε άλλα κράτη* ΣΥΝ ανέστιος **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που δεν αγαπά την πατρίδα του: *η εθνικιστική πτέρυγα τού κοινοβουλίου κατηγόρησε τους υπόλοιπους βουλευτές ως απάτριδες* ΑΝΤ. φιλόπατρις

Απάτσι (οι) {άκλ.} φυλή Ινδιάνων τής ΒΔ Αμερικής, γνωστή από τις συγκρούσεις της με τον αμερικανικό στρατό τον 19ο αι. (βλ. κ. λ. *απάχης*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Apache < ινδιάν. apachwatche «άνθρωπος τού πολέμου» < apa «άνδρας, άνθρωπος» + achwa «μάχη»].

απατώ ρ. μετβ. {απατάς... | απάτ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαπράττω απάτη: *απατά τον φτωχόκοσμο με μικροκομπίνες* ΣΥΝ εξαπατώ, δολιεύομαι **2.** οδηγώ σε εσφαλμένα συμπεράσματα: *η διαίσθησή του αυτή τη φορά δεν τον απάτησε* ΣΥΝ παραπλανώ, ξεγελώ· ΦΡ (α) ***τα φαινόμενα απατούν*** αυτό που φαίνεται με την πρώτη ματιά, δεν είναι πάντοτε πραγματικό, αληθινό· η επιφάνεια συχνά διαφέρει από την ουσία, η μορφή δεν αποδίδει πάντοτε με ακρίβεια το περιεχόμενο: *προτού διαπράξει την κατάχρηση, όλοι τον είχαμε για σοβαρό, αξιόπιστο και έντιμο υπάλληλο· αλλά, βλέπεις, ~!* (β) ***αν δεν με απατά η μνήμη μου*** αν θυμάμαι σωστά: *~, είχαμε συναντηθεί ξανά πέρυσι τέτοια εποχή* • **3.** διαπράττω μοιχεία: *απατά τη γυναίκα του* || *απατημένος σύζυγος* ΣΥΝ (λαϊκ.) κερατώνω **4.** (μεσοπαθ. ***απατώμαι***) κάνω λάθος, λανθασμένη εκτίμηση, γελιέμαι: *απατάται αν νομίζει ότι θα υποχωρήσω στις αξιώσεις του* ΦΡ ***αν δεν απατώμαι*** αν δεν κάνω λάθος· *είστε ο κ. Ιωάννου, ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπατῶ (-άω)* < *ἀπάτη*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *τα φαινόμενα απατούν* (< γαλλ. les apparences sont trompeuses), *αν δεν απατώμαι* (< γαλλ. si je ne me trompe pas), *αν δεν με απατά η μνήμη μου* (< γαλλ. si je ne me trompe pas de mémoire)]

απάτωρ (ο) {απάτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (αρχαιοπρ.) **1.** (για θεότητα) αυτός που δεν έχει πατέρα (όπως έχουν οι άνθρωποι): *η ορφική Νύχτα γέννησε ένα χρυσό αβγό από όπου ξεπήδησε ο Φάνης, θεός ~* **2.** αυτός που έχει χάσει τον πατέρα του, που είναι ορφανός ή δεν έχει οικογένεια και προγόνους
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πατήρ*]

απαύγασμα (το) {απαυγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) ακτινοβολία, λάμψη **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτό που απομένει από κάτι ως το σημαντικότερο, το «φωτεινότερο» στοιχείο του: *το ~ τής σκέψης / τού προβληματισμού κάποιου* || *ό,τι λέει είναι ~ τής πείρας του.* — **απαυγάζω** ρ. [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπαυγάζω* < *ἀπ(ο)-* + *αὐγάζω* < *αὐγή*].

απαυδώ ρ. αμετβ. {απαυδάς... | απηύδησα, απηυδημένος κ. απαυδισμένος κ. απηυδισμένος} εξαντλείται η υπομονή μου, δεν αντέχω άλ-

λο: *έχω απαυδήσει με τα καπρίτσια της!* ΣΥΝ. κουράζομαι, εγκαταλείπω ΑΝΤ υπομένω, αντέχω Επίσης **απαυδίζω**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπαυδῶ (-άω)*, αρχική σημ «απαγορεύω». < *ἀπ(ο)-* + *αὐδῶ* «μιλώ» < *αὐδή* «φωνή, ομιλία» Βλ. κ *αοιδός*].

> **έχω απαυδήσει ή έχω απηυδήσει;** Από τη συχνή χρήση τού ρ **απαυδώ** στον αόριστο, από το **απηύδησα** (με το *-η-* τής ρηματικής αύξησης), θεωρήθηκε ότι το ρήμα έχει *-η-* και στον ενεστώτα και στους άλλους χρόνους. Έτσι σχηματίστηκαν τύποι **απηυδώ**(!) αντί **απαυδώ** και **έχω απηυδήσει**(!) αντί **έχω απαυδήσει**. Προφανώς οι ορθοί τύποι είναι: **απ-αυδώ, απ-ηύδησα** και **έχω απ-αυδήσει**

απαυτός, -ή, -ό **1.** (οικ.) πρόσωπο ή πράγμα το οποίο αναφέρεται χωρίς μνεία τού ονόματος ή τής ονομασίας του (είτε γιατί δεν επιθυμούμε να τα κατονομάσουμε ή γιατί δεν θυμόμαστε το όνομά του): *ήρθε η ~, η φίλη σου, πώς τη λένε.* ΣΥΝ αποτέτοιος • **2.** (ευφημ) τα οπίσθια ΣΥΝ (!) κώλος • **3.** (ευφημ) ***απαυτά*** (τα) τα γεννητικά όργανα (και των δύο φύλων, συνηθέστ τα ανδρικά) ΦΡ (!) ***στ' απαυτά μου!*** αδιαφορώ, δεν δίνω δυάρα, δεν λογαριάζω κανέναν ΣΥΝ (!) στα τέτοια μου
[ΕΤΥΜ μεσν Από τις φρ *ἀπ᾽ αὐτοῦ, ἀπ᾽ αὐτόν, ἀπ᾽ αὐτῶν, ἀπ᾽ αὐτῆς* κ.τ.ό. σχηματίστηκε ονομ πτώση *ἀπαυτός*].

> **απαυτός – απαυτώνω: ευφημιαμοί.** Προκειμένου να αναφερθεί κανείς σε ανατομικά όργανα ή πράξεις που σχετίζονται με τη συνεύρεση και την αναπαραγωγική βιολογική διαδικασία, παρακάμπτει τη ρητή ονομασία τού οργάνου ή τής πράξης και ευφημιστικά αναφέρεται σε αυτά, είτε χρησιμοποιώντας άλλη λέξη (πβ. *εργαλείο* αντί *πέος*) είτε καταφεύγοντας σε φτειαχτές, ασαφούς σημασίας λέξεις με δεικτικό ή άλλον χαρακτήρα. Έτσι, λ.χ , το **τέτοιο** είναι το πέος τού άνδρα ή το αιδοίο τής γυναίκας, **τέτοιος** (και λογιότ **τοιούτος**) είναι ο ομοφυλόφιλος, **απαυτός** τα οπίσθια και **απαυτώνω / αυτώνω** το συνουσιάζομαι Η ευφημιστική αυτή χρήση απαντά σχεδόν σε όλες τις γλώσσες και σε όλες τις περιόδους τής γλώσσας

απαυτώνω ρ μετβ {απαύτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (οικ.) λέγεται αντί τού ρήματος που δεν θυμόμαστε ή δεν θέλουμε να αναφέρουμε (βλ κ. λ. *απαυτός*) *ήθελε να το απαυτώσει, πώς το λένε, να το επικυρώσει* ΣΥΝ αυτώνω • **2.** (ευφημ.-οικ.) συνουσιάζομαι με (κάποια/κάποιον) ΣΥΝ τετοιώνω, αποτετοιώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαυτός*.

απάχης (ο) {απάχηδες}, **απάχισαα** (η) {δύσχρ. απαχισσών} (κατά τον Μεσοπόλεμο) ο αλήτης των μεγαλουπόλεων. «οι *Απάχηδες των Αθηνών*» (τίτλος οπερέτας). — **απάχικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. apache, ονομασία τής ινδιάνικης φυλής *Απάτσι* (βλ λ). λ με την οποία κατονόμασαν αρχικώς οι Γάλλοι τους περιθωριακούς τού Παρισιού].

απαχής, -ής, -ές [μεσν.] {απαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν είναι παχύς, ο αδύνατος, ο ισχνός

άπαχος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει λίπος ~ *κρέας / τυρί / γιαούρτι* ΑΝΤ λιπαρός

Α.Π.Ε. (το) Αθηναϊκό Πρακτορείο Ειδήσεων· πρακτορείο ειδήσεων με έδρα την Αθήνα ιδρύθηκε το 1905 και συγκεντρώνει ειδήσεις από όλη την Ελλάδα και τις μεταδίδει σε όλο τον κόσμο, χωρίς να τις σχολιάζει πολιτικά, κατά το πρότυπο τού πρακτορείου Reuters.

απέ επίρρ. (διαλεκτ) έπειτα, ύστερα, αλλιώς: *τράβα να του ζητήσεις συγγνώμη κι ~ βλέπεις τι κάνεις || Τον ακούς τι λέει, Κι ~ μου λες εσύ ότι είναι μικρός και δεν καταλαβαίνει || ας μην ήταν μπροστά ο άντρας της, ~ ήξερα εγώ τι να της πω!*
[ΕΤΥΜ μεσν Απαντά ως εναλλακτικός τύπος τής αρχ προθ *ἀπό*, ίσως με την επίδραση των μεσν. *ἀπέκει, ἀπεκεῖθεν, ἀπεδεκεῖ* κ ά., όπου το *ἀπε-* θεωρήθηκε α' συνθ]

απεγκλωβίζω ρ. μετβ. {απεγκλώβισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βγάζω (κάποιον) από κλειστό χώρο στον οποίο είχε αποκλειστεί ή παγιδευτεί: *οι άνδρες τής Τροχαίας με δυσκολία απεγκλώβισαν τους παγιδευμένους στα αυτοκίνητα που συγκρούστηκαν* ΣΥΝ απελευθερώνω ΑΝΤ εγκλωβίζω **2.** (μτφ) δίνω διέξοδο σε (κάποιον/κάτι), απελευθερώνω από κάτι που δεσμεύει. *είπε ότι οι ψηφοφόροι πρέπει να απεγκλωβιστούν από τη λογική τού δικομματισμού.* — **απεγκλωβισμός** (ο)
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* στερητ + *εγκλωβίζω*]

απεγνωσμένος, -η, -ο αυτός που γίνεται συνήθ με σθένος, αλλά χωρίς να υπάρχουν ελπίδες για την επιτυχία του: ~ *προσπάθεια / αγώνας / μάχη / έκκληση* ΣΥΝ απελπισμένος — **απεγνωσμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*
[ΕΤΥΜ μτγν μτχ. παθ. παρακειμένου τού αρχ *ἀπογιγνώσκω* «εγκαταλείπω – χάνω κάθε ελπίδα, απελπίζομαι»]

απέδρασα ρ → αποδιδράσκω

απέθαντος, -η, -ο (εκφραστ.) **1.** αυτός που δεν πεθαίνει *ο γερο-πλάτανος στέκει ~ στο μέσον τής πλατείας* ΣΥΝ αθάνατος, αιώνιος ΑΝΤ εφήμερος, θνητός **2.** (για πράγματα) αυτός που δεν παλιώνει, δεν χαλάει ~ *αυτό το χαλί' Το 'χε υφάνει η γιαγιά μου* στα *νιάτα της* κι *ακόμα είναι γερό* ΣΥΝ ανθεκτικός, στερεός ΑΝΤ. φθαρτός.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *πεθαίνω*, κατά τα *μαραίνω – αμάραντος, σημαίνω – ασήμαντος* κ ά.]

απειθάρχητος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχουν επιβάλει ή δεν είναι δυνατόν να επιβάλει κανείς πειθαρχία. ~ *στρατιώτης / μαθητής πλήθος* ΣΥΝ απειθής ΑΝΤ πειθαρχημένος **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από αταξία, που δεν υπακούει στους ισχύοντες κανόνες· ~ *σκέψη / τρόπος γραφής*

απειθαρχία (η) {χωρ πληθ } η έλλειψη πειθαρχίας, υπακοής σε κανόνες ή σε ανωτέρους: *αναφέρθηκαν κρούσματα απειθαρχίας στον Στρατό || θέμα / τάση / πνεύμα απειθαρχίας || κομματική / στρατιωτική ~* ΣΥΝ ανυπακοή, απείθεια ΑΝΤ ευπείθεια, πειθαρχία, πειθαρχικότητα, υπακοή
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *πείθαρχος* «ο υπακούων στις αρχές» (από όπου και ουσ *πειθαρχ-ία* και ρ *πειθαρχ-ῶ*), κατά το σχήμα *πείθαρχος – πειθαρχῶ – πειθαρχία*, οπότε και *ἀπείθαρχος – ἀπειθαρχῶ – ἀπειθαρχία*]

απείθαρχος, -η, -ο [1885] αυτός που δεν πειθαρχεί, που δεν υπακούει. ~ *μαθητής / παιδί / στρατιώτης* ΣΥΝ ανυπάκουος, απειθής ΑΝΤ πειθαρχημένος, υπάκουος, πειθήνιος.

απειθαρχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {απειθαρχείς | απειθάρχησα} δεν πειθαρχώ, δείχνω ανυπακοή. *αυτός ο στρατιώτης απειθαρχεί συστηματικά στα κελεύσματα των ανωτέρων του* ΣΥΝ απειθώ ΑΝΤ πειθαρχώ, υπακούω.

απείθεια (η) {χωρ πληθ } **1.** η άρνηση υπακοής σε ανώτερο ή σε κανόνες, η ανυπακοή ΣΥΝ απειθαρχία **2.** ΝΟΜ αδίκημα κατά τής πολιτειακής εξουσίας, που συνίσταται στην άρνηση εκτελέσεως νόμιμης εντολής — **απειθώ** ρ. [αρχ] {-είς . }
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπειθής*]

απειθής, -ής, -ές {απειθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) απειθέστ-ερος, -τατος} (λόγ.) αυτός που δεν πειθαρχεί ΣΥΝ απείθαρχος, ανυπάκουος ΑΝΤ. ευπειθής, υπάκουος — **απειθώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *πείθω*]

απεικάζω ρ μετβ {απείκασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} μιμούμαι πιστά (με τη ζωγραφική ή τη γλυπτική). *στα έργα του απεικάζει όχι μόνον τα εξωτερικά χαρακτηριστικά των ανθρώπων, αλλά και το βαθύτερο είναι τους* ΣΥΝ απεικονίζω. — **απείκασμα** (το) [αρχ], **απεικαστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *εἰκάζω*]

απεικονίζω ρ. μετβ [μτγν.] {απεικόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αναπαριστώ (κάτι), το αποδίδω με εικόνα: *ο πίνακας απεικονίζει ένα λαϊκό πανηγύρι || ~ πειστικά / εναργέστατα* ΣΥΝ αποδίδω, εικονίζω **2.** (κατ᾽ επέκτ.) περιγράφω παραστατικά σε προφορικό ή γραπτό λόγο *οι δημοσιογράφοι στα κείμενά τους προσπαθούν να απεικονίσουν την πραγματικότητα* ΣΥΝ. εκφράζω, περιγράφω **3.** (γενικότ.) αντανακλώ, αποδίδω, φανερώνω *οι φορολογικές δηλώσεις δεν απεικονίζουν τα πραγματικά εισοδήματα.* — **απεικόνισμα** (το) [μτγν.], **απεικονιστικός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ*.

απεικόνιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αναπαράσταση, η πιστή περιγραφή ή αποτύπωση: *η ~ τής μάχης σε έναν πίνακα ζωγραφικής || η ~ τής διαμόρφωσης τού εδάφους* (σε χάρτη) *|| η ~ τής φρίκης τού πολέμου σε ένα ρεπορτάζ || η ~ μιας σελίδας κειμένου στην οθόνη τού υπολογιστή* **2.** ΜΑΘ η αντιστοίχιση των στοιχείων ενός συνόλου Α προς τα στοιχεία ενός συνόλου Β.

απειλή (η) **1.** η άσκηση ψυχολογικής βίας (σε κάποιον), με σκοπό τον εξαναγκασμό του σε πράξη ή παράλειψη πράξης: *δέχομαι / εκτοξεύω απειλές || ~ κατά τής ζωής / τής σωματικής ακεραιότητας || (κάποιος/κάτι) αποτελεί ~ για την ειρήνη / για το έθνος / για το περιβάλλον / για τη δραχμή / για τη δημοκρατία* ΣΥΝ φοβέρα, εκφοβισμός· ΦΡ ***υπό την απειλή*** με την άσκηση πιέσεως, με τον φόβο ότι ~ *τού όπλου ο αιχμάλωτος ομολόγησε || ~ επεισοδίων διεξάγονται ορισμένοι αγώνες μπάσκετ* **2.** ο επικείμενος κίνδυνος: *ο πυρηνικός αντιδραστήρας στη γειτονική χώρα συνιστά ~ για όλη την περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ < **ἀπελ-πā* < *ἀ-* προθεμ. + I.E. *(s)pel- «μιλώ έντονα, εμφατικά», πβ. λατ. appellare «ονομάζω» (< ad + *pellāre), γαλλ appeler, γερμ Beispiel «παράδειγμα» (< αρχ. γερμ bīspel «αφήγηση, μύθος»), αγγλ spell (ουσ) «λόγος» κ ά.].

απειλητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εμπεριέχει απειλή. ~ *γράμμα / τηλεφώνημα || η φωτιά άρχισε να παίρνει ~ διαστάσεις || μας μίλησε με τρόπο ~ || προσπάθησε να μας φοβερίσει με ~ λόγια* — **απειλητικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

απειλώ ρ μετβ. [αρχ.] {απειλείς... | απείλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διατυπώνω απειλή (βλ.λ) *τον απείλησαν ότι θα τον σκοτώσουν, εάν προβεί σε αποκαλύψεις || ο υπουργός απείλησε με παραίτηση / να παραιτηθεί, αν δεν ψηφιστεί το νομοσχέδιο* ΦΡ ***απειλώ θεούς και δαίμονες*** εκφράζω και απευθύνω σε κάποιον έντονες απειλές. *όταν του εξήγησαν ότι θα πληρώσει πρόστιμο, άρχισε να απειλεί θεούς και δαίμονες* • **2.** θέτω σε κίνδυνο. *η πυρκαγιά απειλεί κατοικημένες περιοχές || η αδιαφορία των πολιτών για τα κοινά απειλεί τη δημοκρατία || πολλά σπάνια ζώα απειλούνται με εξαφάνιση λόγω τής οικολογικής καταστροφής || από τις εξτρεμιστικές αυτές ενέργειες απειλείται η ειρήνη στην περιοχή.*

απειράγαθος, -η, -ο [μτγν.] (ως προσωνυμία τού Θεού) ο απέραντα αγαθός ΣΥΝ πανάγαθος.

απειράκις επίρρ. (αρχαιοπρ.) άπειρες φορές ΑΝΤ ποτέ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄπειρος* + επιρρ επίθημα *-άκις*].

απειράριθμος, -η, -ο [μεσν] αυτός που είναι άπειρος ως προς τον αριθμό, που δεν μπορεί να μετρηθεί ΣΥΝ αμέτρητος, αναρίθμητος, πολυάριθμος ΑΝΤ πεπερασμένος

απείραχτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν ενοχλήσει **2.** αυτός που δεν έχει μεταβληθεί, που δεν έχει καν αγγιχτεί ή υποστεί αλλαγές· *οι διαρρήκτες αναστάτωσαν το σπίτι, αλλά το ντουλάπι με τα έγγραφα βρέθηκε ~* ΣΥΝ άθικτος, ανέγγιχτος, σώος ΑΝΤ πειραγμένος, αναστατωμένος **3.** (μτφ. για γυναίκα) παρθένα. *την παντρεύτηκε ~* **4.** (αργκό) (μηχάνημα) που δεν του έχουν κάνει βελτιωτικές μετατροπές, που δεν είναι «πειραγμένο»: *αν αγοράσεις μεταχειρισμένο μηχανάκι, να βεβαιωθείς ότι είναι ~* ΑΝΤ πειραγμένο

απειρία[1] (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη πείρας και επιτηδειότητας *έχει ~ σε λογιστικά θέματα || η ~ τον οδήγησε σε κακές επιλογές* ΣΥΝ

άγνοια ΑΝΤ πείρα, εμπειρία

απειρία[2] (η) [αρχ] {χωρ. πληθ } **1.** η έλλειψη πέρατος, τέλους. *η ~ τού Σύμπαντος* **2.** (ειδικότ.) η ιδιότητα των μη μετρήσιμων, αναρίθμητων πραγμάτων *η ~ των άστρων τού ουρανού* ΣΥΝ αφθονία

απειρό- κ **απειρο-**[1] α' συνθετικό που δηλώνει έλλειψη πείρας σε κάτι: *απειρό-καλος, απειρο-πόλεμος, απειρό-τεχνος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀπειρό-καλος*, μτγν *ἀπειρο-πόλεμος*), που προέρχεται από το επίθ. *ἄπειρος*[1] (< *ἀ*- στερητ + *πεῖρα*)].

απειρο- κ. **απειρ-**[2] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι είναι άπειρος σε μέγεθος / αριθμό ή τόσο πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί. *απειρ-άριθμος, απειρο-ελάχιστος, απειρο-μεγέθης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ και Ν Ελληνικής (λ χ. μτγν. *ἀπειρο-χρόνιος, ἀπειρο-μεγέθης*). που προέρχεται από το επίθ. *ἄπειρος*[2] (< *ἀ*- στερητ + *πέρας* / *πεῖρας*)]

απειρόγαμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει πείρα γάμου, άγαμος *~ νύφη / κόρη* • **2.** (ως προσωνυμία τής Θεοτόκου) Παρθένος.

απειροελάχιστος, -η, -ο [1766] **1.** πάρα πολύ μικρός: *όλα τα σώματα αποτελούνται από ~ μόρια* ΣΥΝ μικροσκοπικός **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει ιδιαίτερη σημασία, ασήμαντος: *υπάρχει ~ διαφορά στις απόψεις τους* ΑΝΤ σημαντικός, σπουδαίος, αξιοσημείωτος. — **απειροελάχιστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. infinitésimal].

απειρόκακος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πείρα τού κακού, ο άκακος **2.** αυτός που δεν έχει δυστυχήσει.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπειρο-*[1] + *κακός*]

απειρόκαλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καλαισθησία, που δεν έχει αίσθηση τού ωραίου: *ο ~ άνθρωπος στερείται τής απολαύσεως τής τέχνης* ΣΥΝ άμουσος, ακαλαίσθητος ΑΝΤ φιλόκαλος, καλαίσθητος — **απειροκαλία** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπειρο-* (< *πεῖρα*) + *καλός* «όμορφος»].

απειρομεγέθης, -ης, απειρομέγεθες [μτγν.] {απειρομεγέθ-ους | -εις (ουδ -η)} (λόγ.) αυτός που έχει άπειρο, ανυπολόγιστο μέγεθος

απειροπληθής, -ής, -ές {απειροπληθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τόσο πολύ πλήθος, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί: *απειροπληθείς πιστοί είχαν συρρεύσει στον τόπο τού προσκυνήματος* ΣΥΝ απειράριθμος, αμέτρητος ΑΝΤ ευάριθμος
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπειρο-* (< *πέρας*) + *-πληθής* < *πλῆθος*].

απειροπόλεμος, -η, -ο αυτός που δεν έχει γνωρίσει τον πόλεμο *~ στρατιώτης* ΣΥΝ άκαπνος ΑΝΤ εμπειροπόλεμος, μάχιμος
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀπειρο-* (< *πεῖρα*) + *πόλεμος*].

άπειρος[1], -η, -ο αυτός που δεν έχει πείρα: *είναι ~ ακόμη, γι' αυτό δεν του δίνω δύσκολες δουλειές* || (+γεν.) *~ πολέμου* ΣΥΝ άβγαλτος, αμάθητος ΑΝΤ έμπειρος, πεπειραμένος. — **άπειρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ*- στερητ + *πεῖρα*].

άπειρος[2], -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πέρας, τέλος· *το ~ Σύμπαν* ΣΥΝ ατελείωτος, απέραντος, απεριόριστος, ατέρμων ΑΝΤ πεπερασμένος, (περι)ορισμένος, οριοθετημένος ΦΡ ***επ' άπειρον*** (μτγν. *ἐπ' ἄπειρον*) για πάντα, χωρίς τέλος: *αναβάλλει ~ τον καθορισμό τής ημερομηνίας τού γάμου* || *καθυστερώ / αναμένω / ανέχομαι / διαρκώ ~* ΣΥΝ συνεχώς, ασταμάτητα, για πάντα, ες αεί, εις το διηνεκές, επ' αόριστον, εις τον αιώνα τον άπαντα **2.** ***άπειρο*** (το) {απείρου | χωρ. πληθ.} (α) το κοσμικό σύμπαν, το χάος: *εκτείνεται στο ~* || *το διαστημόπλοιο χάθηκε στο ~* (β) ΦΙΛΟΣ η χωρίς χωρικά και χρονικά όρια πρώτη αρχή των πεπερασμένων όντων **3.** (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μεγάλος ή πολύς, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί: *τον πνίγουν ~ προβλήματα* || *~ ποσότητα / ευχαριστίες / αγάπη / στενοχώριες / ερωτήματα / χαρά / φορές* ΣΥΝ αμέτρητος, αναρίθμητος, ανυπολόγιστος ΦΡ (λόγ) ***απείρου κάλλους*** (ειρων.) για καταστάσεις στις οποίες επικρατεί μεγάλη σύγχυση, αναστάτωση ή ακαταστασία ή συμβαίνουν απαράδεκτα πράγματα, συχνά κωμικοτραγικά· *~ σκηνές εκτυλίχθηκαν χθες στο νοσοκομείο λόγω τής απεργίας τού νοσηλευτικού προσωπικού.* — **άπειρα / απείρως** [αρχ] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επιτατικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ*- στερητ. + *πέρας*. Το ουδ. *ἄπειρον* χρησιμοποιήθηκε ως φιλοσοφικός όρος στην πρώιμη κοσμολογία, προσδιορίζοντας την ύλη ως αρχή τού κόσμου και ως μη υποκείμενη στις χωροχρονικές διαστάσεις].

απειροστημόριο (το) [1799] {απειροστημορί-ου | -ων} το πιο μικρό μέρος ενός ποσού ή μεγέθους *~ ύλης*.
[ΕΤΥΜ < *απειροστός* + *μόριο*].

απειροστικός λογισμός (ο) ΜΑΘ ο κλάδος που περιλαμβάνει τον διαφορικό και ολοκληρωτικό λογισμό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal calculus]

απειροστός, -ή, -ό [1766] (εκφραστ.) **1.** αυτός που έχει ήδη επαναληφθεί πολλές φορές: *για ~ φορά ανέβαλε να του μιλήσει* ΣΥΝ πολλοστός • **2.** αυτός που είναι πολύ μικρός: *το ~ σωμάτιο τής ύλης* ΣΥΝ απειροελάχιστος ΑΝΤ τεράστιος • **3.** ΜΑΘ ***απειροστό*** (το) η μεταβλητή ποσότητα, η οποία παραμένει μικρότερη από κάθε θετικό αριθμό, χωρίς όμως ποτέ να γίνεται μηδέν
[ΕΤΥΜ < *απειρος* (< *πέρας*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. infinitesimal]

απειρότεχνος, -η, -ο [μεσν.] αδαής στην τέχνη ΑΝΤ εμπειροτέχνης, επιδέξιος — **απειρότεχνα** επίρρ.

απειρώνυμος, -η, -ο (ως προσωνυμία τού Θεού) αυτός που έχει άπειρες προσωνυμίες
[ΕΤΥΜ < *ἀπειρο-* (< *πέρας*) + *-ώνυμος* < αιολ. τ. *ὄνυμα* «όνομα»].

απεκδέχομαι ρ μετβ {απεξεδέχθην} (αρχαιοπρ.) δέχομαι πλήρως, χωρίς επιφυλάξεις και δισταγμό
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «περιμένω εναγωνίως, με ανυπομονησία» (Κ.Δ *Φιλιππ* 3, 20. *σωτῆρα ἀπεκδεχόμεθα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν*), < *ἀπ(ο)- + ἐκ- + δέχομαι* Η σημερινή σημ κατ' επίδρ. τού *ἀποδέχομαι*].

απεκδύομαι ρ. μετβ αποθ {απεκδύθηκα} (λόγ) (κυριολ) βγάζω (ρούχο)· (συνήθ μτφ.) απαλλάσσω τον εαυτό μου, αρνούμαι (ευθύνη που μου αποδίδουν): *η νέα πολιτική ηγεσία απεκδύθηκε κάθε ευθύνη για την οικονομική κατάσταση* ΣΥΝ απαλλάσσομαι, αρνούμαι, απορρίπτω — **απέκδυση** (η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «γδύνομαι», < *ἀπ(ο)- + ἐκδύομαι* Στην Κ.Δ η λ. έλαβε μτφ. σημ , πβ. *Κολοσσ.* 3, 9: *ἀπεκδυσάμενοι τόν παλαιόν ἄνθρωπον*].

> **απεκδύομαι των ευθυνών μου ή τις ευθύνες μου;** Με γενική ή με αιτιατική συντάσσεται το (ήδη μτγν) λογιότερο ρ **απεκδύομαι**; Το σωστό είναι **απεκδύομαι τις ευθύνες μου** (*την εξουσία, τα αξιώματα* κ.λπ) και σημαίνει «βγάζω το ένδυμα, ξεντύνομαι», άρα «αποβάλλω, διώχνω από πάνω μου, απαλλάσσομαι» Από το **εκδύω** (> *εκδύνω* > *εγδύνω* >) προήλθε το **γδύνω**, όπως από το **ενδύω** (> *ενδύνω* > *εντύνω* >) το **ντύνω**. Με τη σημ τού *απεκδύομαι* μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει (σε λογιότερο πάντα ύφος) και τα **αποδύομαι** και **εκδύομαι** πάντα με αιτ.. *Αποδύομαι τις ευθύνες – Εκδύομαι την εξουσία*

απεκκρίνω ρ. μετβ. {απεξέκρινα, απεκκρίθηκα} ΒΙΟΛ (για κύτταρα, ιστούς, όργανα) αποβάλλω από τον οργανισμό άχρηστες ή επιβλαβείς ουσίες μέσω των απεκκριτικών οργάνων
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀπ(ο)- + ἐκκρίνω* (βλ.λ.)]

απέκκριση (η) [1852] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΒΙΟΛ βασική λειτουργία των ζωικών οργανισμών, που συνίσταται στην αποβολή από τον οργανισμό των περιττών στοιχείων (ούρων κ.λπ.), τα οποία δημιουργούνται από τη διαδικασία τού μεταβολισμού, μέσω των απεκκριτικών οργάνων (νεφροί, πνεύμονες κ λπ). — **απεκκριτικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. élimination]

απέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} πολιτική πράξη, με την οποία ξένος υπήκοος (συνήθ. παράνομος αλλοδαπός) απομακρύνεται υποχρεωτικά από μια χώρα χωρίς δικαίωμα επανόδου ως πρόσωπο ανεπιθύμητο (persona non grata) ή επικίνδυνο *~ λαθρομεταναστών.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπέλασις* < αρχ *ἀπελαύνω*]

απελάτης (ο) {απελατών} ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) **1.** παράνομος (ζωοκλέφτης, ληστής) **2.** άτακτος πολεμιστής που φρουρούσε τα σύνορα τής αυτοκρατορίας (πβ κ. λ. *ακρίτας, αρματολός, κλέφτης*)
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀπελαύνω* «εξορίζω»].

απελαύνω ρ μετβ {απέλα-σα, -θηκα} (για κυβέρνηση κράτους) προβαίνω σε απέλαση (κάποιου): *η κυβέρνηση απέλασε τον ξένο διπλωμάτη ως ύποπτο κατασκοπίας* ΣΥΝ. διώχνω, εκδιώκω
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπ(ο)- + ἐλαύνω*)]

απελέκητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει πελεκηθεί (κυρ. για ξύλινα αντικείμενα) *~ πέτρα* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει τύχει κατεργασίας· ΦΡ (παροιμ) ***άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο*** ο αμόρφωτος άνθρωπος είναι σαν το ακατέργαστο ξύλο, άξεστος.

απελεύθερος (ο) ΙΣΤ (στην αρχαία Αθήνα και Ρώμη) δούλος που απέκτησε την ελευθερία του είτε με απόφαση τού κυρίου του είτε εξαγοράζοντάς την ο ίδιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπελευθερῶ (-όω)* (υποχωρητ) Στην αρχ. Ρώμη απεκαλείτο libertinus]

απελευθερώνω ρ μετβ {απελευθέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) ελεύθερο, απαλλάσσω (κάποιον) από κάθε είδους δεσμά: *~ δούλο / σκλαβωμένο λαό από τον κατακτητή / φυλακισμένο* (αποφυλακίζω ή συμβάλλω στην απόδραση) ΑΝΤ σκλαβώνω, φυλακίζω, δεσμεύω, δυναστεύω **2.** ΟΙΚΟΝ απαλλάσσω από φραγμούς, δεσμεύσεις: *~ το εμπόριο και τις τιμές* (καταργώ τον κρατικό παρεμβατισμό, επιτρέπω την ελεύθερη διαμόρφωση τιμών μέσα από τον οικονομικό ανταγωνισμό) **3.** επιτρέπω την ελεύθερη, ανεμπόδιστη έκφραση ή εκδήλωση: *~ τις ορμές / τα ένστικτα / τη σκέψη / διάφορες κοινωνικές δυνάμεις / την τέχνη* (καταργώ τους ισχύοντες κανόνες) / *τα συναισθήματα / το πνεύμα από προκαταλήψεις, δεισιδαιμονίες κ λπ.* ΣΥΝ χειραφετώ, αποδεσμεύω ΑΝΤ χειραγωγώ, καταπιέζω **4.** (η μτχ. ***απελευθερωμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που δεν πιστεύει σε παραδοσιακές, συντηρητικές απόψεις, που έχει απαλλαγεί από προκαταλήψεις και ταμπού, που έχει ξεπεράσει ό,τι θεωρείται αναχρονιστικό και απηρχαιωμένο· (γενικότ) άτομο ανεξάρτητο, αυτόνομο ΣΥΝ χειραφετημένος ΑΝΤ χειραγωγημένος, καταπιεσμένος, συμβιβασμένος **5.** απαλλάσσω από υποχρέωση ή (ηθικό / ψυχικό) βάρος *~ τη συνείδηση από τύψεις / την ψυχή από ενοχές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ελεύθερος*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπελευθερῶ (-όω)*, αρχική σημ. «καθιστώ δούλο *απελεύθερο* (βλ.λ)», < *ἀπ(ο)- + ἐλευθερῶ < ελεύθερος*]

απελευθέρωση (η) [αρχ.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απαλλαγή από κάθε δέσμευση, από καθετί το οποίο στερεί την ελευθερία: *~ χώρας / φυλακισμένου* ΑΝΤ υποδούλωση **2.** ΟΙΚΟΝ η άρση κάθε περιοριστικού μέτρου, ορίου κ λπ στη διαμόρφωση των εμπορικών συναλλαγών *~ τής αγοράς / των τιμών / των ενοικίων* **3.** (μτφ) η κατάργηση των φραγμών, η ανεμπόδιστη εκδήλωση και έκφραση: *η ~ τού νου από τα δεσμά των προλήψεων* || *σεξουαλική ~* || *κίνημα απελευθέρωσης των γυναικών* ΣΥΝ χειραφέτηση ΑΝΤ χειραγώγηση, καταπίεση **4.** ΙΣΤ ***Απελευθέρωση*** (η) η αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων από την Ελλάδα το 1944

απελευθερωτής (ο), **απελευθερώτρια** (η) {απελευθερωτριών} πρόσωπο που απελευθερώνει, που απαλλάσσει από σκλαβιά, δέσμευση κ.τ ό — **απελευθερωτικός,** -ή, -ό [μτγν].

απέλθω (να/θα) ρ → απέρχομαι

απελθών, -ούσα, -όν → απέρχομαι

Απέλλα (η) ΙΣΤ η συνέλευση των πολιτών στην αρχαία Σπάρτη (το αντίστοιχο τής Εκκλησίας τού Δήμου στην αρχαία Αθήνα).

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < *ἀ-πέλ-jω < ἀ- προθεμ + Ι.Ε. *pel- «πάλλω», πβ. λατ pellere «σπρώχνω», γαλλ. pousser, αγγλ. push κ.ά. Ομόρρ *πάλλω, πόλεμος* κ.ά. Άγνωστες, ωστόσο, παραμένουν η αρχική σημ. και η ακριβής λειτουργία τής λ. Πιθανώς να σήμαινε αρχικά «σπρώχνω, ωθώ από μέσα», εφόσον το *ἀ-* συνδέεται μεταπτωτικώς με το *ἐν*].

Απελλής (ο) **1.** ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας ζωγράφος (4ος αι. π.Χ.) **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀπελλῆς*, πιθ. < θεωνύμιο *Ἀπόλλων* / *Ἀπέλλων* (δωρικός τύπος)].

απελπίζω ρ. μετβ [αρχ.] {απέλπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να χάσει τις ελπίδες του: *η αδιαφορία του στα μαθήματα έχει απελπίσει γονείς και δασκάλους* ΣΥΝ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω ΑΝΤ ενθαρρύνω, εμψυχώνω **2.** (μεσοπαθ **απελπίζομαι**) χάνω τις ελπίδες μου: *απελπιστήκαμε από τη συνεχιζόμενη κακοκαιρία και αποφασίσαμε να αναβάλουμε το ταξίδι || μην απελπίζεσαι, θα βρεθεί κάποια λύση!* ΣΥΝ αποκαρδιώνομαι, αποθαρρύνομαι, απογοητεύομαι ΑΝΤ ελπίζω, ευελπιστώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.

άπελπις, -ις, -ι [1889] {απέλπ-ιδος, -ι(ν) / -ιδα | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (λόγ.) αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει ελπίδα (επιτυχίας): *επιδόθηκαν σ' έναν άπελπι(ν) αγώνα επιβίωσης || ~ προσπάθεια / πάλη / μάχη* ΣΥΝ ανέλπιδος, απεγνωσμένος, ύστατος, δυσοίωνος ΑΝΤ ελπιδοφόρος, εύελπις, ευοίωνος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.
[ΕΤΥΜ. < *απ(ο)-* στερητ + *ελπίς*, μεταφρ δάνειο από γαλλ. désesperé]

απελπισία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ } **1.** η έλλειψη ελπίδας και προσδοκίας: *κρίση / ξέσπασμα / έκφραση απελπισίας || λύση απελπισίας* (λύση στην οποία αναγκάζεται να καταφύγει κανείς, μη μπορώντας να κάνει τίποτε άλλο) *|| βρέθηκε στο χείλος / στα όρια τής απελπισίας || βυθίζομαι / πέφτω σε ~ || με πιάνει ~ || πάνω στην ~ της σκέφτηκε ν' αυτοκτονήσει || την έπιασε μαύρη ~* ΣΥΝ απόγνωση, απογοήτευση, μαυρίλα, αποθάρρυνση, αποκαρδίωση **2.** (συνεκδ.) η δυσχερής και αποκαρδιωτική κατάσταση *η κατάσταση είναι σκέτη ~!* Επίσης (λογοτ.) **απελπισιά**.

απελπισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που εκφράζει απελπισία: *~ βλέμμα* **2.** αυτός που γίνεται με απελπισία, χωρίς ελπίδα να φθάσει στο επιθυμητό αποτέλεσμα: *~ αγώνας / αντίσταση* **3.** αυτός που δεν έχει ελπίδα να ικανοποιηθεί, να εκπληρωθεί: *~ πάθος / έρωτας* **4.** γεμάτος απελπισία: *μια ~ γυναίκα πήρε δηλητήριο || ~ εραστής*. — **απελπισμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.

απελπιστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που στερεί κάθε ελπίδα, που προκαλεί απελπισία: *η κατάσταση στις σεισμόπληκτες περιοχές είναι ~* ΣΥΝ αποκαρδιωτικός, αποθαρρυντικός ΑΝΤ ενθαρρυντικός, αναπτερωτικός. — **απελπιστικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*

απεμπλέκω ρ. μετβ. {απενέπλεξα, απενεπλάκην, -ης, -η (να/θα απεμπλακώ)} (λόγ.) βγάζω (κάποιον/κάτι) από κατάσταση στην οποία έχει εμπλακεί από δύσκολη, δυσάρεστη και ίσως επικίνδυνη υπόθεση: *η κυβέρνηση προσπαθεί να απεμπλέξει τη χώρα από τη βαλκανική κρίση* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *επιχειρεί να απεμπλακεί από την υπόθεση κατασκοπίας* ΑΝΤ εμπλέκω.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. disengage].

απεμπλοκή (η) (λόγ.) η αποδέσμευση από κατάσταση περιπεπλεγμένη, δυσχερή και δυσάρεστη: *η ~ τής χώρας από την κρίση στην περιοχή* ΣΥΝ (λαϊκ.) ξεμπέρδεμα, (καθημ.) ξεμπλοκάρισμα ΑΝΤ εμπλοκή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. disengagement].

απεμπόληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εγκατάλειψη ιδανικού, αξίας, πίστης κ.λπ.: *~ κυριαρχικών δικαιωμάτων / ηθικών αξιών* ΣΥΝ αθέτηση, προδοσία.

απεμπολώ ρ. μετβ. {απεμπολείς ... | απεμπόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αθετώ ή εγκαταλείπω κάτι ιερό, σπουδαίο (συνήθ. ιδανικό, αξία, πίστη κ.τ.ό.): *η χώρα δεν πρόκειται να απεμπολήσει τα κυριαρχικά της δικαιώματα* ΣΥΝ προδίδω
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπεμπολῶ (-άω)* «πουλώ» (ήδη μτγν. ο τ σε *-έω*) < *ἀπο-* + *ἐμπολῶ* «εμπορεύομαι, συναλλάσσομαι» < *ἐμπολή* «εμπόρευμα» < **ἐμπέλ-ω / -ομαι* < *ἐν* + *πέλομαι* «κινώ, κινούμαι»].

απέναντι επίρρ. **1.** στην αντικρινή πλευρά: *~ από το ξενοδοχείο προβάλλει η Ακρόπολη* ΣΥΝ. έναντι, αντίκρυ **2. απέναντι** (ο/η) ο γείτονας, η γειτόνισσα, ο ένοικος τού αντικρινού σπιτιού *βγήκαν οι ~ στο μπαλκόνι* • **3.** ενώπιον, μπροστά σε: *στάθηκε γενναίος ~ στον εχθρό || λιποψυχεί πάντοτε ~ στις δυσκολίες* • **4.** αναφορικά, σε σχέση με: *έχει τη φήμη τού δύστροπου, απέναντί μου, όμως, είναι καλοδιάθετος || θέλω να είμαι συνεπής ~ στον νόμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀπ(ο)-* + *ἔναντι*].

απεναντίας επίρρ **1.** εν αντιθέσει, αντίθετα, ίσα-ίσα *δεν πιστεύω ότι θα υποχωρήσει, ~ νομίζω πως θα αντεπιτεθεί* **2.** (λαϊκ.) απέναντι στη ΦΡ ***βιζαβί κι απεναντίας*** (αντί απέναντι): *κάθισαν ~*
[ΕΤΥΜ. μτγν < *ἀπ(ο)-* + *ἐνάντιος*].

απενεργοποιώ ρ μετβ {απενεργοποιείς .. | απενεργοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για συσκευή) θέτω εκτός λειτουργίας: *~ το κινητό τηλέφωνο || ~ τον συναγερμό τού αυτοκινήτου || απενεργοποιημένη συσκευή*. — **απενεργοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. deactivate].

Απέννινα (Όρη) (τα) {Απεννίνων (Ορέων)} οροσειρά τής Ιταλίας, η οποία εκτείνεται από ΒΔ προς ΝΑ
[ΕΤΥΜ < ιταλ. Apennini (πληθ.) < λατ. Alpes Pen(n)inae < κελτ. penn «λόφος, ύψωμα»]

απένταρος, -η, -ο [1882] αυτός που δεν έχει χρήματα: *~ κι άστεγος* ΣΥΝ άφραγκος, αδέκαρος, (λαϊκ.) ταπί, πανί με πανί ΑΝΤ πλούσιος, εύπορος — **απενταρία** (η) [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*

απεντόμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εξόντωση των εντόμων που παρασιτούν σε φυτά, τρόφιμα, βιβλία κ.λπ. με τοξικά αέρια. — **απεντομώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. desinsectisation].

απεξάρτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΨΥΧΙΑΤΡ **1.** η θεραπευτική μέθοδος για την απαλλαγή από εξάρτηση από ναρκωτικά, αλκοόλ, φάρμακα κ.ά. ΑΝΤ εξάρτηση, εθισμός **2.** η απαλλαγή προσώπου από την έντονη προσκόλλησή του σε άλλο πρόσωπο, αντικείμενο ή κατάσταση ΑΝΤ εξάρτηση

απέξω κ. **απ' έξω** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **απόξω** επίρρ **1.** (α) από έξω προς τα μέσα: *ήρθαν ~ μούσκεμα από τη βροχή* (β) (κατ' επέκτ.) από ξένη χώρα: *αυτές οι συνήθειες μας έρχονται ~* **2.** έξω από κάτι, εκτός: *στάθηκε ~ και κρυφάκουγε || καθόταν ~* ΑΝΤ εντός· ΦΡ ***τα λέω απέξω-απέξω*** για περιπτώσεις που κάτι αναφέρεται με έμμεσο τρόπο: *του είπα ~ ότι πρόκειται να απολυθεί από την εταιρεία || του το 'φερα ~* (του το είπα εμμέσως) ΑΝΤ ευθέως, καθαρά, απερίφραστα • **3.** (μτφ.) με αποκλεισμό από κάτι: *τον άφησαν ~· δεν του είπαν τίποτα || οι δύο προκρίθηκαν, ο τρίτος έμεινε ~!* • **4.** με αποστήθιση, χωρίς να διαβάζει κανείς ή να συμβουλεύεται γραπτό κείμενο: *ήξερε ~ τα τηλέφωνα όλων των φίλων του || λέω το μάθημα / το ποίημα ~* ΣΥΝ από στήθους, από μνήμης ΦΡ ***απέξω κι ανακατωτά*** (βλ. κ. λ. *ανακατωτά*) **5. απέξω** (οι) πρόσωπα που δεν ανήκουν στον στενό οικογενειακό, φιλικό ή και εθνικό κύκλο. *δεν υπάρχει λόγος να δίνουμε δικαιώματα στους απέξω || με τους δικούς μας καλά τα πάμε· με τους ~ να δούμε τι θα κάνουμε!* ΦΡ (λαϊκ.) ***στην απέξω*** εκτός κοινωνικού συνόλου, στο περιθώριο ή εκτός δραστηριοτήτων. *δυο-τρία άτομα έχουν πάρει όλες τις δουλειές κι εμάς μας έχουν ~*.

απέπλευσα ρ. → αποπλέω

απέπνευσα ρ. → αποπνέω

άπεπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει χωνευτεί ΣΥΝ αχώνευτος ΑΝΤ χωνεμένος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πέσσω / -ττω* «χωνεύω», βλ κ. *πέψη*].

απεραντολογία (η) [μτγν] {απεραντολογιών} ο λόγος που επιμηκύνεται υπερβολικά, που μοιάζει να μην έχει τέλος, ακατάσχετος λόγος, φλυαρία ΣΥΝ. μακρηγορία, πολυλογία, πλατειασμός ΑΝΤ. βραχυλογία, λακωνικότητα. — **απεραντολόγος** (ο/η) [μτγν.].

απεραντολογώ ρ αμετβ [μτγν] {απεραντολογείς.. | απεραντολόγησα} μιλώ ακατάσχετα, φλυαρώ

απέραντος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει τοπικό ή χρονικό τέλος ή όριο: *ο ~ ωκεανός* ΣΥΝ άπειρος, αχανής, ατελείωτος ΑΝΤ πεπερασμένος, (περι)ορισμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί, να υπολογιστεί. *~ μοναξιά / συγκίνηση / θαυμασμός / ενθουσιασμός / ευγνωμοσύνη / χαρά / λαοθάλασσα* ΣΥΝ αμέτρητος, ανυπολόγιστος, απεριόριστος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *περαίνω* «ολοκληρώνω, τελειώνω»].

απεραντοσύνη (η) {χωρ πληθ } το να είναι κάτι απέραντο: *η ~ τού Σύμπαντος*.

απέραστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει περαστεί, που δεν τον έχουν περπατήσει, διασχίσει. *~ φαράγγια* ΣΥΝ αδιάβατος, απάτητος **2.** αυτός που δεν έχει περαστεί στη θέση του: *~ κλωστή* • **3.** αυτός που δεν έχει καταχωριστεί· *στο τέλος τής ημέρας δεν πρέπει να υπάρχει νούμερο ~ στα βιβλία* ΑΝΤ καταχωρισμένος, καταγεγραμμένος • **4.** (α) αυτός που δεν έχει καθαριστεί εντελώς: *άφησε τα πατώματα ~. μέχρι να τελειώσει τα τζάμια* (β) αυτός που δεν τον έχουν περάσει με κάποιο υλικό (μπογιά, ασβέστη κ.λπ.): *άφησε τον τοίχο ~ κι έφυγε*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *περῶ (-άω)* «περνώ»].

απεράτωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει περατωθεί, ολοκληρωθεί ΣΥΝ. ανολοκλήρωτος ΑΝΤ περατωμένος

απεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απεργάσ-τηκα, -μένος} μηχανεύομαι, σχεδιάζω (κάτι κακό): *απεργάζεται συμφορές για τους αντιπάλους του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

απεργία (η) [1889] {απεργιών} η οργανωμένη (από τα συνδικαλιστικά όργανα) αποχή των εργαζομένων από την εργασία τους με σκοπό τη διαμαρτυρία, την αλληλεγγύη ή την ικανοποίηση αιτημάτων: *έληξε η ~ των εργαζομένων στις αστικές συγκοινωνίες || κατεβαίνω / μετέχω σε ~ || ~ διαρκείας || η ~ κηρύχθηκε παράνομη και καταχρηστική* ΦΡ (α) ***προειδοποιητική απεργία*** βραχύχρονη αποχή από την εργασία ως προειδοποίηση για κλιμάκωση των απεργιακών κινητοποιήσεων, εάν δεν ικανοποιηθούν εγκαίρως τα αιτήματα των εργαζομένων (β) ***λευκή απεργία*** βλ. λ. *λευκός* (γ) ***γενική απεργία*** αποχή από την εργασία τού συνόλου των εργαζομένων μιας χώρας (δ) ***απεργία πείνας*** έσχατο μέσο διαμαρτυρίας, που συνίσταται στην επί μακρόν άρνηση λήψης τροφής, προκειμένου να ασκηθεί ψυχολογική και ηθική πίεση για την ικανοποίηση αιτήματος (ε) ***απεργία ζήλου*** η σχολαστική, κατά γράμμα τήρηση από τους εργαζομένους κάθε υπόδειξης τής εργοδοσίας, ώστε να επιβραδύνεται ο ρυθμός παραγωγής.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄπεργος* «οκνηρός – πεπαλαιωμένος» < *ἀπ(ο)-* + *ἔργον*. Οι διάφορες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *γενική απεργία* (πβ. αγγλ. general strike), *απεργία πείνας* (< αγγλ. hunger strike), *απεργία ζήλου* (< γαλλ grève du zèle), *προειδοποιητική απεργία* (πβ. αγγλ. token strike) κ.ά.]

απεργιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απεργία: *~ κινητοποιήσεις / κίνημα / μέτωπο / κύμα*.

απεργός (ο/η) εργαζόμενος που κάνει απεργία.

απεργοσπάστης (ο) {απεργοσπαστών}, **απεργοσπάστρια** (η) {απεργοσπαστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που δεν συμμετέχει σε απεργία, είτε εργαζόμενος κανονικά είτε αντικαθιστώντας απεργό: *παρά την κινητοποίηση τού συνδικάτου, στη δουλειά παρουσιάστηκαν αρκετοί ~*. — **απεργοσπαστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. strikebreaker].

απεργώ ρ αμετβ. [1886] {απεργείς ... | απέργησα (λόγ απήργησα)} κά-

νω απεργία. *σήμερα απεργούν* οι *οικοδόμοι* / οι *δάσκαλοι* / *τα ταξί*.

απερήμωση (η) [1766] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η μετατροπή γόνιμων εδαφών σε άγονα ή σε έρημο είτε λόγω υπερεκμετάλλευσης των φυσικών τους πόρων είτε εξαιτίας ελλιπούς άρδευσης. — **απερημώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπερημοῦμαι (-όο-)* «εγκαταλείπομαι απομονωμένος» < *ἀπ(ο)-* + *-ερημοῦμαι* < *ἔρημος*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ τού αγγλ desertification]

απερίγραπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν μπορεί να περιγραφεί, που ξεπερνά κάθε δυνατότητα περιγραφής: *έμεινε άφωνος μπροστά στο ~ θέαμα* ΣΥΝ ανείπωτος **2.** (μειωτ -επιτατ) αυτός που βρίσκεται σε απαράδεκτη κατάσταση. σε διάλυση και αποδιοργάνωση. *Λόγω τής ξαφνικής νεροποντής δεν λειτουργούσαν τα φανάρια, με αποτέλεσμα να έχουν κλείσει κεντρικοί δρόμοι, τα αυτοκίνητα να κορνάρουν. τα λεωφορεία να μη μπορούν να περάσουν... ~ κατάσταση'* ΣΥΝ οικτρός. αξιοθρήνητος **3.** (μτφ.) ανάξιος σοβαρής συζητήσεως. απαράδεκτος και γελοίος *εμφανίστηκε μ᾽ ένα ~ ντύσιμο κι όλοι έσκασαν στα γέλια* || *επιχειρηματολογούσε με ~ προχειρότητα* ΣΥΝ φαιδρός. ανεκδιήγητος — **απερίγραπτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *επιτατικός*.

απεριοδικός, -ή, -ό ΦΥΣ (φαινόμενο) που δεν το χαρακτηρίζει η περιοδικότητα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. apériodique].

απεριόριστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υφίσταται περιορισμούς ~ *δύναμη* / εξουσία / *δυνατότητες* / *προσπάθειες* ΑΝΤ περιορισμένος **2.** αυτός που δεν έχει όριο. τέλος: *εξέφρασε την ~ εκτίμησή του προς το πρόσωπό του* ΣΥΝ απέραντος. — **απεριόριστα / απεριορίστως** [μτγν.] επίρρ

απεριποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει τύχει περιποίησης. φροντίδας: ~ *εξωτερική εμφάνιση* / *σπίτι* ΣΥΝ αφρόντιστος. ατημέλητος ΑΝΤ περιποιημένος, φροντισμένος.

απερίσκεπτος, -η. -ο κ (λαϊκ.) **απερίσκεφτος 1.** αυτός που έχει γίνει χωρίς περίσκεψη *με τις ~ ενέργειές του κατάντησε να μην τον εμπιστεύεται κανείς* ΣΥΝ άκριτος, ασύνετος ΑΝΤ μελετημένος • **2.** αυτός που ενεργεί χωρίς σκέψη: ~ *και βιαστικός όπως είναι, δεν πετυχαίνει στις προσπάθειές του* ΣΥΝ άμυαλος. επιπόλαιος. ασύνετος ΑΝΤ συνετός — **απερίσκεπτα / απερισκέπτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *περίσκεπτος* «περίβλεπτος · αξιοθέατος» < *περισκέπτομαι* < *περι-* + *σκέπτομαι*]

απερισκεψία (η) {απερισκεψιών} **1.** η έλλειψη σκέψης, σύνεσης πριν από την τέλεση πράξης. *αυτές οι επιπόλαιες ενέργειες φανερώνουν ~* ΣΥΝ απρονοησία, ελαφρότητα ΑΝΤ περίσκεψη **2.** (συνεκδ.) πράξη η οποία στερείται περίσκεψης *ήταν ~ μου να μιλήσω πριν ακούσω* ΣΥΝ ανοησία, επιπολαιότητα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος*.

απερίσπαστος, -η, -ο αυτός που δεν περισπάται από το έργο του. που δεν δέχεται ενοχλήσεις, που δεν υφίσταται περισπασμούς: *παρά τον θόρυβο. συνέχισε ~ τη μελέτη του* || *δεν θέλω άλλες αρμοδιότητες τώρα, προτιμώ να μείνω ~* ΣΥΝ ανεμπόδιστος, ανενόχλητος ΑΝΤ περισπασμένος. (λόγ) περίφροντις. — **απερίσπαστα / απερισπάστως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ + *περισπῶ (-άω)*]

απεριτίφ (το) {άκλ } ελλην *ορεκτικό ποτό*· το οινοπνευματώδες. συνήθ.. ποτό που προσφέρεται πριν από το φαγητό, για να ανοίξει την όρεξη.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. apéritif «ορεκτικό» < μτγν λατ. aper(i)tivus < λατ aperire «ανοίγω»]

απερίτμητος (ο) [μτγν.] αυτός που δεν έχει υποστεί περιτομή.

απέριττος, -η. -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει τίποτα περιττό: ~ *λόγος* / *ύφος* ΣΥΝ λιτός ΑΝΤ περιττός. πλεοναστικός

απερίφραστος, -η, -ο αυτός που λέγεται χωρίς περιστροφές, χωρίς υπεκφυγές· *η ~ διατύπωση ενός αιτήματος* ΣΥΝ κατηγορηματικός ΑΝΤ έμμεσος. υπονοούμενος. — **απερίφραστα / απεριφράστως** [μεσν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* στερητ + *περιφράζομαι* «αναλογίζομαι · εκφράζομαι περιφραστικώς»]

απερρινοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η τροπή ενός έρρινου φθόγγου στον αντίστοιχο μη έρρινο. π.χ η προφορά τής λ. *έμπορος* ως /éboros/ και όχι ως /émboros/. Επίσης **απερρίνωση**.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ dénasalisation]

απερπάτητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει εμπειρίες από τη ζωή: *τι περιμένεις από ένα ~ παιδί;* ΣΥΝ άβγαλτος, άπειρος ΑΝΤ περπατημένος, έμπειρος

απέρχομαι ρ. αμετβ αποθ [αρχ.] {μτχ. απερχόμενος, -η. -ο | απήλθα. να/θα απέλθω, μτχ απελθών, -ούσα, -όν} (λόγ.) **1.** φεύγω από κάπου, εγκαταλείπω κάτι: *οι επίσημοι απήλθαν εν μέσω χειροκροτημάτων* || *ήλθε, είδε και απήλθε* || (λογιότ.) (+γεν) *απήλθε τής ενεργού υπηρεσίας από πέρυσι* ΣΥΝ αποχωρώ **2.** (η μτχ **απερχόμενος,** *-η, -ο*) αυτός που αποχωρεί από θέση. αξίωμα: *η απερχόμενη κυβέρνηση* || *ο απερχόμενος υπουργός αρνήθηκε να προβεί σε δηλώσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

απεστάλη ρ. → αποστέλλω

απεσταλμένος, -η. -ο **1.** αυτός που έχει αποσταλεί· *τα ~ μηνύματα με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο* **2. απεσταλμένος** (ο). ***απεσταλμένη*** (η) (α) πρόσωπο που έχει σταλεί ως εκπρόσωπος (επίσημου φορέα) για συγκεκριμένο ζήτημα· *ο ~ τού Ο.Η Ε. άρχισε τις συνομιλίες για την ειρήνευση* (β) δημοσιογράφος σταλμένος από εφημερίδα ή σταθμό σε πόλη ή χώρα με συγκεκριμένη δημοσιογραφική αποστολή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ. παρακ τού αρχ ρ. *ἀποστέλλω*].

απέσχον ρ. → απέχω

απέταλος, -η. -ο [αρχ.] **1.** (άνθος) που δεν έχει πέταλα • **2.** (ζώο) που δεν έχει πεταλωθεί ΣΥΝ απετάλωτος ΑΝΤ πεταλωμένος.

απεταξάμην ρ. ΕΚΚΛΗΣ «τον αρνήθηκα, τον αποκήρυξα (ενν τον Σατανά)» πρόκειται για την απάντηση που πρέπει να δίνει ο ανάδοχος στον ιερέα στους εξορκισμούς κατά την τελετή τής βάπτισης στην ερώτηση «*ἀπετάξω τῷ Σατανᾷ;*». δηλ. «αποκήρυξες τον Σατανά;»· χρησιμοποιείται επίσης για να δηλώσει κάποιος κατηγορηματικά ότι αποκηρύσσει ιδεολογία, στάση ζωής κ.ά
[ΕΤΥΜ αρχ. αόρ. τού ρ. *ἀποτάσσομαι*]

απετράπη ρ. → αποτρέπω

απευαισθητοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η εξάλειψη τής ευαισθησίας ή υπερευαισθησίας ενός ατόμου σε χημική ή άλλη ουσία — **απευαισθητοποιώ** ρ {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. desensitisation].

απευθείας επίρρ **1.** χωρίς διαμεσολάβηση: *δεν θέλω να δω διευθυντές και γραμματείς· θα μιλήσω ~ στον υπουργό'* ΣΥΝ πρόσωπο με πρόσωπο, άμεσα ΑΝΤ ενδιαμέσως, μέσω άλλου **2.** χωρίς διακοπή: *η πτήση έρχεται ~ από τη Νέα Υόρκη στην Αθήνα δεν υπάρχει ενδιάμεσος σταθμός* ΣΥΝ κατευθείαν • **3.** (ιδ. στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο) την ίδια στιγμή, όχι σε μαγνητοσκόπηση. «ζωντανά»: *παρακολουθούμε σε ~ μετάδοση τις δηλώσεις τού πρωθυπουργού* / *τον ποδοσφαιρικό αγώνα*
[ΕΤΥΜ < μτγν φρ. *ἀπ᾽ εὐθείας*].

απευθύνω ρ μετβ. {απεύθυνα (λόγ. απηύθυνα). απευθύνθηκα} **1.** στέλνω (ως πομπός) μήνυμα σε (κάποιον. αποδέκτη): *το υπουργείο απευθύνει επιστολή προς όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς* || ~ *έκκληση* / *διάγγελμα* / *μήνυμα*· ΦΡ ***απευθύνω (σε κάποιον) τον λόγο*** στρέφομαι σε κάποιον και του μιλώ. του δίνω τον λόγο. το δικαίωμα να μιλήσει: *εφόσον δεν σου απηύθυνε τον λόγο, δεν έπρεπε να μιλήσεις* ΣΥΝ αποτείνομαι **2.** (μεσοπαθ. ***απευθύνομαι***) (α) στρέφομαι προς κάποιον. προφορικά ή εγγράφως· *συνήθως. όταν απευθύνεσαι σε γνωστό πρόσωπο. χρησιμοποιείς το «εσύ». όταν απευθύνεσαι σε άγνωστο, το «εσείς»* (β) θεωρώ κάποιον/κάτι αποδέκτη των λόγων μου: ~ *στα αισθήματα* / *στη λογική* / *στην ευαισθησία* / *στην ανθρωπιά* / *στον πατριωτισμό κάποιου* (γ) στρέφομαι κάπου, συνήθ για βοήθεια: ~ *στην αρμόδια υπηρεσία για συμβουλές* || *αν χρειαστείτε προστασία, απευθυνθείτε στο πλησιέστερο αστυνομικό τμήμα* ΣΥΝ αποτείνομαι, προσφεύγω.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ισιώνω, διορθώνω», < *ἀπ(ο)-* + *εὐθύνω* < *εὐθύς*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ (s᾽) adresser]

> **απηύθυνα: χρονική αύξηση.** Το *απευθύνω* είναι ένα από τα λίγα ρήματα που χρησιμοποιούνται συχνά ακόμη με χρονική αύξηση (*η-* αντί *ε-*): **απηύθυνα**. Το ίδιο συμβαίνει με μερικά λογιότερης χρήσεως και προελεύσεως ρήματα· *διαρκώ* – **διήρκεσα**. *εξ* / *εισ* / *προ-άγω* – *εξ* / *εισ* / *προ-**ήγαγα***, *συνάπτω* – ***συνήψα*** κ.ά.
> → *αύξηση*

απευθυσμένο (το) ΙΑΤΡ το τελευταίο τμήμα τού παχέος εντέρου, το οποίο απολήγει στον πρωκτό· το ορθό ή ευθύ έντερο.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπευθυσμένον (ἔντερον)*. μτχ παθ παρακ. τού ρ. *ἀπευθύνω (< εὐθύς)*]

απευκταίος, -α. -ο **1.** αυτό που εύχεται κανείς να μη γίνει: ~ *τροπή* / *εξέλιξη μιας υπόθεσης* ΣΥΝ ανεπιθύμητος ΑΝΤ ευκταίος **2. *απευκταίο(ν)*** (το) (α) (ευφημ.) ο θάνατος. *στις δώδεκα συνέβη το ~ ο ασθενής εξέπνευσε* (β) (παλαιότ.) η σεξουαλική σχέση ανύπαντρης γυναίκας *δυστυχώς συνετελέσθη το απευκταίον*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπευκταῖος* < *ἀπο-* στερητ. + *εὐκταῖος* ή απευθείας < *ἀπεύχομαι* < *ἀπ(ο)-* + *εὔχομαι*]

> **απευκταίος ή απευκτέος;** Το **απευκταίος** (όπως και το **ευκταίος**) δεν σχηματίζεται με το *-τέος*. το οποίο σημαίνει «πρέπει να γίνει κάτι» (*πληρωτέος, σημειωτέον* κ.τ ό). Ανήκει σε έναν μικρό αριθμό αρχαίων επιθέτων σε **-αιος**. που έχουν σχηματιστεί από επίθετα σε *-τος*, λ.χ. *ευκτός* – **ευκτ-αίος**, *τρίτος* – **τριτ-αίος** κ ά.. ή από θέματα σε *-τη*, λ.χ. *τελευτή* – **τελευτ-αίος**, *μάτην* – **μάτ-αιος** κ ά.

απευχή (η) η ευχή να μη γίνει, να αποτραπεί κάτι αρνητικό, εξορκισμός, π χ. οι φρ. «*ὃ μὴ γένοιτο*», «*στα βουνά και στα λαγκάδια*» (να πάει το κακό).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπεύχομαι* (υποχωρητ)]

απεύχομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ] {απευχήθηκα} εύχομαι να μη συμβεί κάτι κακό ή δυσάρεστο. ~ *την κλιμάκωση τού πολέμου* ΑΝΤ εύχομαι. προσδοκώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

άπεφθος, -η, -ο (λόγ) (για πολύτιμα μέταλλα) καθαρός, ανόθευτος: ~ *χρυσός* / *άργυρος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἄφεφθος* (με ανομοίωση) < *ἀφέψω* «βράζω. εκχυλίζω», βλ λ *αφέψημα*].

απεχθάνομαι ρ μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} νιώθω απέχθεια, έντονη αντιπάθεια για (κάποιον/κάτι): ~ *την πολυκοσμία* / *τη βία* / *την αχαριστία* ΣΥΝ αντιπαθώ, εχθρεύομαι ΑΝΤ αγαπώ. χαίρομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

α- / αν- στερητικό

α-περικύκλωτος, -η, -ο **α-περιπλάνητος**, -η. -ο **α-περιτύλιχτος**, -η, -ο **α-περιφρούρητος**, -η, -ο **α-πετροβόλητος**, -η, -ο
α-περιμάζευτος, -η, -ο **α-περιτείχιστος**, -η, -ο **α-περίφραχτος**, -η, -ο **α-πετάλωτος**, -η, -ο **ά-πετσος**, -η, -ο

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπεχθής*].

απέχθεια (η) [αρχ] {χωρ πληθ } η έντονη αντιπάθεια (για κάποιον/κάτι)· *αισθάνομαι / προκαλώ* ~ ΣΥΝ αηδία, αποστροφή ΑΝΤ συμπάθεια

απεχθής, -ής. -ές {απεχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) απεχθέστ-ερος, -ατος} αυτός που προκαλεί έντονη αντιπάθεια, αποστροφή *η ~ μορφή τού δολοφόνου χαράχτηκε στη μνήμη της* ΣΥΝ αντιπαθητικός, απωθητικός, ειδεχθής ΑΝΤ συμπαθής — **απεχθώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἔχθος* «μίσος», βλ. κ *ἔχθρα*]

απέχω ρ αμετβ [αρχ] {απείχα (παρατ που χρησιμοποιείται κ ως αόρ.), αόρ απέσχον, -ες. -ε (να/θα απόσχω), παρακ έχω απόσχει} **1.** βρίσκομαι σε ορισμένη απόσταση από σημείο αναφοράς· *το σπίτι μου απέχει από την πλατεία δέκα λεπτά με τα πόδια* **2.** είμαι διαφορετικός από κάτι άλλο: *οι απόψεις μας απέχουν αισθητά* ΣΥΝ διαφέρω ΑΝΤ μοιάζω **3.** (μτφ. για φαγητά, ποτά, ερωτικές απολαύσεις) κρατιέμαι μακριά *κατά τη διάρκεια τής Σαρακοστής απέχει από το κρέας και το οινόπνευμα* ΣΥΝ αποφεύγω • **4.** δεν συμμετέχω συνειδητά σε κοινή δραστηριότητα. κάνω αποχή (βλ.λ.) *απέχει από κάθε πολιτική δραστηριότητα* || *το κόμμα θα απόσχει από τις εκλογές* ΑΝΤ συμμετέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω. παρέχω*

> **απέχω + γεν. – απέχω: απόσχω – απέχω: επέχω.** Από τη λόγια χρήση τού **απέχω** έχουν διατηρηθεί συντάξεις τής λ. με γεν. *Απέχω των καθηκόντων μου – Απέχω τής πολιτικής – Απέχω τής ψηφοφορίας* κ.ά Ωστόσο. και οι φράσεις αυτές μπορούν να λεχθούν εμπρόθετα: *Απέχω από τα καθήκοντά μου – Απέχω από την πολιτική – Απέχω από την ψηφοφορία* κ.ο κ.
> Επειδή το «ποιόν ενεργείας» τού ρήματος (στιγμιαίο – διαρκές – συντελεσμένο) είναι πολύ σημαντικό στα Ελληνικά, το **απείχα** ως παρατατικός (επανάληψη / διάρκεια) αντιτίθεται στο ***απέσχον,*** *-ες. -ε.* , τον αόριστο (στιγμιαία / μη ενδιαφέρουσας διαρκείας πράξη) ***Απείχε*** *πάντα από ακραίες ενέργειες* – ***Απέσχε*** *από τη χθεσινή συνεδρία τού συμβουλίου*· **να/θα απέχει** (πάντα) – **να / θα απόσχει** (μια φορά) – **έχει απόσχει** (λέμε δηλ. ***απέσχον,*** *-ες, -ε*... στην οριστική, αλλά λέμε ***να / θα απόσχω,*** *-εις. -ει* .. στην υποτακτική και στον μέλλοντα) Ειδικά σε ψηφοφορίες χρησιμοποιούνται κατά περίπτωση το **απέχω** και το **επέχω**. το *απέχω* σημαίνει «αρνούμαι να συμμετάσχω στην ψηφοφορία», το *επέχω* σημαίνει «δεν δίνω ούτε θετική ούτε αρνητική ψήφο, τηρώ στάση ουδετερότητας». → *έχω*

απεψία (η) {χωρ πληθ } η αδυναμία πέψης, η μη καλή πεπτική λειτουργία
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπεπτος*]

απήγανος (ο) φυτό με αρωματικές και φαρμακευτικές ιδιότητες· ΦΡ ***ξορκίζω κάποιον με τον σπήγανο*** απαλλάσσομαι από την παρουσία κάποιου (βλ κ. λ *πήγανο*)
[ΕΤΥΜ < α- προθεμ + αρχ. *πήγανον (τό)* < θ *πηγ-* (< *πήγ-νυ-μι* «στερεώνω. πήζω – μπήγω στη γη, φυτεύω») + παραγ. επίθημα *-ανον*, πβ *λάχ-ανον, πλάτ-ανος* κ τ ό.].

απήγγειλα ρ. → απαγγέλλω

απήδηχτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχουν περάσει από πάνω του με άλμα • **2.** ('-λαϊκ) αυτός που δεν έχει σεξουαλική επαφή ΣΥΝ (!) αγάμητος. (για ζώα) αβάτευτος. αμαρκάλιστος.

άπηκτος, -η. -ο κ (καθημ) **άπηχτος 1.** αυτός που δεν έχει πήξει. *~ γάλα* ΑΝΤ πηγμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα. *το μυαλό του είναι ~ ακόμη και κάνει πολλές επιπολαιότητες* ΣΥΝ ανώριμος ΑΝΤ πηγμένος, ώριμος
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄπηκτος* < *ἀ-* στερητ. + *πηκτός* < *πήγνυμι* Ομόρρ *πήζω* (< μτγν. *πήσσω* < αρχ *πήγνυμι*)].

απήλθα ρ. → απέρχομαι

απηλιώτης (ο) {χωρ πληθ.} (επίσ.) ο λεβάντες (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ἡλιώτης* «ο σχετιζόμενος με τον ήλιο». Η διατήρηση τού *-π-* οφείλεται στην ιωνική ψίλωση].

απήλογος (ο) ο τελευταίος λόγος τού ετοιμοθάνατου — **απηλογιέμαι** ρ
[ΕΤΥΜ < *απηλογιέμαι* (< *απολογούμαι*), με σχηματισμό νέου ενεστ. από τ. με εσωτερική αύξηση: κατά τα *ήξερα, ήθελα, ήπια* και σύνθ *αν-ήμενα. ανημένω* πβ κ. *ανεβαίνω*]

απηνής, -ής, -ές {απην-ούς | -είς (ουδ. -ή)· απηνέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που δείχνει σκληρότητα. που δεν έχει οίκτο *~ πολιτική δίωξη* || *~ διώκτης* ΣΥΝ αμείλικτος, σκληρός. — **απηνώς** επίρρ [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου. πιθ < *ἀπο-* + **ἦνος* «πρόσωπο», οπότε η αρχική σημ τής λ. θα πρέπει να ήταν «αποκρουστικός». Ομόρρ. *προσηνής* «καταδεκτικός, ευπροσήγορος» (αντίθ. τού *ἀπηνής*) και *πρηνής* (< *προ-* + **ἦνος*) «με το πρόσωπο μπροστά» (πβ. *μπρούμυτα* < *προ* + *μύτη*)].

απηρχαιωμένος, -η, -ο → απαρχαιωμένος

απήχημα (το) {απηχήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ (στη βυζαντινή μουσική) σύντομη μελωδική γραμμή. η οποία προαναγγέλλει τον μουσικό τρόπο (ήχο) τού μέλους που αμέσως ακολουθεί ψάλλεται πάνω σε στερεότυπες. για κάθε ήχο, λέξεις (*ναι, άγια, νενανώ, λέγετο* κ λπ.).
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «ηχώ. αντήχηση». < *ἀπηχῶ* (βλ.λ)].

απήχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αντανάκλαση τού ήχου, ο αντίλαλος • **2.** (συνήθ. μτφ.) η θετική ανταπόκριση. η αποδοχή· *η νέα του μουσική σύνθεση είχε διεθνή ~* ΣΥΝ αντίκτυπος **3.** (συνήθ. στον πληθ.) στοιχεία που φανερώνουν τον βαθμό επιρροής: *απηχήσεις των κηρυγμάτων τού Διαφωτισμού στα έργα Ελλήνων λογίων τού 18ου αι.* || *απηχήσεις τής Οκτωβριανής Επανάστασης στα κοινωνικά κινήματα τής Ευρώπης* **4.** ΦΙΛΟΛ επανάληψη τού ίδιου ήχου τής τελευταίας λέξης τού ποιήματος, ώστε να δημιουργείται μουσικότητα.

απηχητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την απήχηση **2.** ΦΙΛΟΛ (α) ***απηχητικά ποιήματα*** (i) τα ποιήματα που αντί για ομοιοκαταληξία έχουν απήχηση (βλ.λ., σημ 4) (ii) τα ποιήματα που περιέχουν ολιγοσύλλαβους στίχους. οι οποίοι ομοιοκαταληκτούν πλούσια με τον προηγούμενο, ώστε να δημιουργείται μελωδία. *«πάρε μαχαίρι κόψε με / και ρίξε τα κομμάτια μου / μάτια μου»* (Αργ. Εφταλιώτης) (β) ***απηχητική ομοιοκαταληξία*** η ομοιοκαταληξία τού παραπάνω είδους

απηχώ ρ μετβ. {απηχείς. | απήχησα} **1.** (κυριολ.) αντανακλώ (ήχο) **2.** (συνήθ. μτφ.) αντανακλώ, μεταφέρω (απόψεις άλλου): *το δημοσίευμα απηχεί τις απόψεις τής μειοψηφίας* ΣΥΝ εκφράζω **3.** φανερώνω τον βαθμό επιρροής, αποτελώ ένδειξη των επιπτώσεων (γεγονότος ή πράξεως): *οι διαδηλώσεις απηχούν τη δυσαρέσκεια τής κοινής γνώμης για τα νέα μέτρα*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπηχῶ (-έω)* < *ἀπ(ο)-* + *ἠχῶ*]

Α.Π.Θ. (το) Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

άπιαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει πιαστεί ή δεν είναι δυνατόν να τον πιάσει κανείς **2.** αυτός που δεν έχει συλληφθεί ΣΥΝ ασύλληπτος ΑΝΤ πιασμένος ΦΡ (α) ***άπιαστο πουλί*** (i) ανεξάρτητος. αδέσμευτος, ανυποχώρητος, δυναμικός (ii) (ως χαρακτηρισμός) για πολύ έξυπνο πρόσωπο: *δεν μπορείς να την κοροϊδέψεις σε τίποτε και με τίποτε· είναι ~* **3.** αυτός που δεν πιάνεται, δεν είναι δυνατόν να τον φυλάξει, να τον εμποδίσει ή να τον αποκρούσει κανείς: *~ παίχτης / σουτ* **4.** αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί: *τους ξεσήκωσε με ~ όνειρα* ΣΥΝ απραγματοποίητος. ουτοπικός, χιμαιρικός, ανέφικτος ΑΝΤ πραγματοποιήσιμος, προσιτός. εφικτός **5.** αυτός που δεν μπορεί να τον ξεπεράσει κανείς ως προς την επιδεξιότητα. τις ικανότητες: *~ στο τραγούδι / στον χορό / στα μαθήματα* ΣΥΝ αξεπέραστος, απαράμιλλος, άφθαστος • **6.** αυτός που δεν έχει δωροδοκηθεί

α πιατσέρε επίρρ. ελλην. *κατ' αρέσκειαν* ΜΟΥΣ **1.** προαιρετική εκτέλεση ενός τμήματος μιας ευρύτερης σύνθεσης (λ χ. μιας καντέντσας σε ένα κοντσέρτο) **2.** εκφραστική ερμηνευτική ένδειξη. κατά την οποία αφήνεται στον εκτελεστή μεγάλη ελευθερία στην επιλογή των παραμέτρων τής εκτέλεσης τής σύνθεσης (*ταχύτητας*, ρυθμού κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ a piacere «κατ' αρέσκειαν»].

απίδι (το) {απιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αχλάδι· ΦΡ ***πόσ' σπίδια πιάνει / χωράει / βάζει ο σάκος*** πόσο δύσκολα είναι τα πράγματα, τι συμβαίνει στην πραγματικότητα: *μιλάει για σπουδές, για διπλώματα, για προσόντα. αλλά τώρα που μπαίνει στη δουλειά θα δούμε ~*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπίδιον*, υποκ τού αρχ. *ἄπιον* «αχλάδι», αβεβ. ετύμου, πιθ < *ἀ-* προθεμ. + θ *pis- «αχλάδι». πβ λατ. pir-um, γαλλ poire, ιταλ. pera. αγγλ pear κ ά. με την ίδια σημ]

απιδιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η αχλαδιά (βλ λ.).

απίεστος, -η, -ο [αρχ] **1.** (κυριολ) αυτός που δεν είναι συμπιεσμένος **2.** (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν έχει ασκηθεί πίεση/πιέσεις (βλ. λ. *πίεση*) ΑΝΤ. πιεσμένος.

απίθανος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει πιθανότητες να πραγματοποιηθεί. *θεωρώ μάλλον ~ την περίπτωση επιστροφής του στην πατρίδα* || *θεωρώ / είναι / το βλέπω / μου φαίνεται / κρίνεται απίθανο* (μη πραγματοποιήσιμο. ανέφικτο, δεν συγκεντρώνει λογικά πολλές πιθανότητες) ΑΝΤ πιθανός. αναμενόμενος **2.** απίστευτος, εξωπραγματικός. έξω από τα όρια τής λογικής *αυτά τα πράγματα είναι ~ πού ξανακούστηκε κάτι τέτοιο*, ΑΝΤ πιστευτός. αληθοφανής • **3.** (εμφατ.) αυτός που αρέσει πάρα πολύ, ο πολύ ωραίος *~ αυτό το γλυκό, θα πάρω κι άλλο!* || *~ τραγουδιστής, δεν έχω ακούσει καλύτερο!* ΣΥΝ υπέροχος. εκπληκτικός. (οικ.) τρομερός, φανταστικός, μοναδικός, μούρλια, (αργκό) αχτύπητος — **απίθανα** επίρρ , **απιθανότητα** (η) [αρχ.].

> **απίθανος: εμφατικά επίθετα.** Στον προφορικό κυρίως λόγο και στη βιωματική (σχολιαστική) εκφορά του. χρησιμοποιούνται συχνά λέξεις συναισθηματικά φορτισμένες, για να δηλωθεί με έμφαση ότι κάτι είναι «ωραίο, αποδεκτό. εξαιρετικό» κ.τ.ό Στις περιπτώσεις αυτές ο ομιλητής καταφεύγει σε μεταφορικές κυρίως χρήσεις λέξεων, που έχουν άλλη κυριολεκτική (κύρια ή βασική) σημασία Τέτοιες είναι οι λέξεις: **απίθανος** (κ. επίρρ. **απίθανα**). **ανεπανάληπτος** αντί *απίστευτος*· **τρομερός / φοβερός** (επίρρ **τρομερά / φοβερά**) αντί *πολύ μεγάλος*, **εκπληκτικός, εξαιρετικός, φανταστικός / φανταστικά** (ξενισμός, αγγλ. fantastic < ελλην *φανταστικός*. που έχει όμως διαφορετική σημασία: «αυτός που ανήκει στον χώρο τής φαντασίας, ο μη πραγματικός»!) αντί *αφάνταστος* **αχτύπητος** (αργκό) και *άπαιχτος* («που δεν παίζεται με τίποτα») αντί *ασυναγώνιστος, απαράμιλλος. άφθαστος*. Γενικά, μπορεί να λεχθεί ότι τέτοιες λέξεις ανήκουν σε ένα γενικότερο σύστημα εμφατικών λέξεων. που αποτελούν ό,τι συνήθως ονομάζονται «λέξεις-λάστιχα» και μπορούν να χρησιμοποιηθούν παντού

απιθάνως επίρρ [αρχ] πέρα από κάθε πιθανότητα· κυρ. στις ΦΡ (α) (επιτατ.) ***σπιθάνως απίθανο*** εντελώς απίθανο, αποκλείεται να συμβεί, εντελώς αδύνατον: *θεωρώ ~ να εξελιχθεί έτσι η κατάσταση* (β)

α- / αν- *στερητικό*

ά-πηχτος, -η. -ο	**α-πιπέρωτος,** -η, -ο	**α-πιτσύλιστος,** -η, -ο	**α-πλαστογράφητος,** -η, -ο	**α-πλήγωτος,** -η, -ο
α-πιθανολόγητος, -η, -ο	**α-πίσσωτος,** -η, -ο	**α-πλάκωτος,** -η, -ο	**ά-πλεκτ(χτ)ος,** -η. -ο	**α-πληκτρολόγητος,** -η. -ο
ά-πικρος, -η, -ο	**α-πίστωτος,** -η, -ο	**α-πλασάριστος,** -η, -ο	**α-πλεύριστος,** -η, -ο	**α-πλημύριστος,** -η, -ο

όλως απιθάνως πέρα από κάθε πρόβλεψη, κατά διαβολική σύμπτωση *όλα θα πάνε, όπως τα έχουμε υπολογίσει, εκτός αν, ~, αλλάξουν γνώμη την τελευταία στιγμή'*

απιθώνω κ. (λαϊκ.) **πιθώνω** ρ. μετβ. {απίθω-σα, -θηκα. -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ, αφήνω κάτω· αποθέτω: *απίθωσε τη στάμνα, να ξαποστάσεις λίγο* ΣΥΝ. ακουμπώ (στο έδαφος) ΑΝΤ σηκώνω. — **απίθωμα** (το) [ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποθώνω,* μεταπλ τύπος τού ρ *ἀποθέτω* από τον αόρ *ἀπόθωσα*, κατά το σχήμα *σήκωσα – σηκώνω.* με πιθ. αναλογική επίδραση τού συνωνύμου *αφήνω*]

απίκο επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ καθέτως εύχρ. στη ναυτ. διάλεκτο: *η άγκυρα είναι ~* (έτοιμη, σε κάθετη θέση προς ανάσπαση, για μάζεμα) **2.** (κατ᾽ επέκτ) σε ετοιμότητα: *να είσαι ~ σε λίγο φεύγουμε!*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. a picco «καθέτως». Αρχικώς η λ. αποτελούσε ναυτικό όρο, ο οποίος αναφερόταν στην άγκυρα, εννοώντας ότι είναι ριγμένη (κάθετη) στον βυθό και έτοιμη για ανάσπαση (σήκωμα), στο οποίο οφείλεται και η σημ. «έτοιμος»].

απίκραντος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει γνωρίσει πίκρες: *τα ~ χρόνια τής νιότης* ΣΥΝ αστενοχώρητος, αβασάνιστος. — **απίκραντα** επίρρ.

απινιδισμός (ο) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ (σε περιπτώσεις αρρυθμίας) η διακοπή των ασύγχρονων συσπάσεων των μυϊκών ινών τού μυοκαρδίου με ενδοκαρδιακή ένεση φαρμάκου ή με τη χρήση ηλεκτρικού ρεύματος, ώστε να αποκατασταθεί η φυσιολογική λειτουργία τής καρδιάς [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ defibrillation]

απιοειδής, -ής, -ές {απιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα απιδιού. αχλαδιού *~ λαούτο.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄπιον* «αχλάδι» (βλ. λ. *απίδι*) + *-ειδής* < *εἶδος*].

απιοντισμένος, -η, -ο (συνήθ τ. *απιονισμένος*) αυτός από τον οποίον έχουν αφαιρεθεί στο σύνολό τους τα διαλελυμένα ιόντα *~ νερό* (το οποίο δεν προκαλεί συσσώρευση αλάτων στα δοχεία όπου περιέχεται ή στους σωλήνες όπου κυκλοφορεί).
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* στερητ. + *ιοντισμένος* (< *ιοντίζω*), απόδ. τού αγγλ. deionised (νόθο σύνθ.)].

άπιοτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν τον έχουν πιει: *~ έμεινε το κρασί κι αφάγωτοι οι μεζέδες* ΑΝΤ πιωμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πιει, που δεν έχει μεθύσει: *όταν ήταν ~, τα μάτια του ήταν μελαγχολικά* ΣΥΝ αμέθυστος ΑΝΤ πιωμένος. μεθυσμένος, (λαϊκ) σουρωμένος

> **άπιοτος ή άπιωτος;** Όπως η λ. **πιοτό** προέρχεται από το **ποτό** (< *ποτός*) με επίδραση τού *πιω*, από όπου το *-ι- (πιοτό),* έτσι και το **άπιοτος** προέρχεται από το **άποτος** με επίδραση τού *πιω.* Όπως γράφουμε, λοιπόν, *πιοτό* (με *ι*), έτσι πρέπει να γράφουμε και *άπιοτος* (με *ι*). Αλλιώς έχει το θέμα τής μετοχής παρακειμένου **πιωμένος**, που προέρχεται απευθείας από το *πιω > πιωμένος, πιώθηκα* (πβ. και *ιδώ > ιδωμένος, ιδώθηκα, ειπώ > ειπωμένος, ειπώθηκα*).

απίστευτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να γίνει πιστευτός: *το περιστατικό είναι ~ κι όμως αληθινό!* ΑΝΤ πιστευτός **• 2.** (εμφατ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη έκπληξη. εντυπωσιακός· *έχει μια ~ ικανότητα να συναρπάζει το κοινό* ΣΥΝ εκπληκτικός, μοναδικός, ανεπανάληπτος. – **απίστευτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*

απιστία (η) [αρχ] {απιστιών} **1.** η έλλειψη πίστης, κυρ. θρησκευτικής ΣΥΝ αθρησκία, αθεΐα ΑΝΤ πίστη **• 2.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με γνώση ζημιώνει την περιουσία άλλου, τής οποίας βάσει τού νόμου ή δικαιοπραξίας έχει την επιμέλεια ή διαχείριση: *«ασκήθηκε δίωξη για άμεση συνέργεια σε υπεξαίρεση σε βαθμό κακουργήματος και ~»* (εφημ.) **• 3.** η μοιχεία. πράξη που προδίδει τη συζυγική πίστη ΣΥΝ ('-λαϊκ) κεράτωμα.

απίστομα κ. **πίστομα** κ. **τ' απίστομα** επίρρ. (λαϊκ.) με το στόμα προς τα κάτω, μπρούμυτα ΣΥΝ πρηνηδόν ΑΝΤ ανάσκελα, ύπτια.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἐπίστομα* < *ἐπίστομος* < *ἐπι-* + *στόμα*, από τη συνεκφορά *τα επίστομα > ταπίστομα > απίστομα*].

απιστοποίητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πιστοποιηθεί, που δεν έχει επικυρωθεί. *~ στοιχεία* ΑΝΤ πιστοποιημένος, βεβαιωμένος.

άπιστος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν πείθεται ή δεν πιστεύει κάτι εύκολα: *είδα κι έπαθα να τον πείσω, τέτοιος ~ που είναι!* ΣΥΝ δύσπιστος, καχύποπτος ΑΝΤ εύπιστος ΦΡ (μτφ.) ***άπιστος Θωμάς*** (από τα λόγια τού Χριστού προς τον Απόστολο Θωμά: *μὴ γίνου ἄπιστος ἀλλὰ πιστός*, Κ.Δ. Ιωάνν 20, 27, με τα οποία τον κάλεσε να ψηλαφήσει τις πληγές του, για να πιστέψει) αυτός που δεν πείθεται ή δεν πιστεύει κάτι παρά μόνο με χειροπιαστές αποδείξεις· *αν δεν δει με τα μάτια του, δεν πιστεύει τίποτα· τέτοιος ~ είναι!* **• 2.** αυτός που δεν έχει θρησκευτική πίστη ΣΥΝ άθρησκος, άθεος ΑΝΤ. θρήσκος **3.** (μειωτ) αυτός που ανήκει σε διαφορετικό θρήσκευμα από αυτό που επικρατεί, που πιστεύει σε άλλον θεό: *οι χριστιανοί είναι ~ στα μάτια των μουσουλμάνων. οι οποίοι γι' αυτό τους αποκαλούν «γκιαούρηδες», δηλ. απίστους!* **• 4.** αυτός που κάνει απιστίες. που μοιχεύει ΑΝΤ πιστός. — **άπιστα** επίρρ. (κυρ. σημ. 2, 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθεος.*

απιστώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {απιστείς... | απίστησα} **1.** δεν εμπιστεύομαι. δεν δίνω πίστη *~ στα λόγια του* ΣΥΝ δυσπιστώ **• 2.** δεν τηρώ τα συμφωνημένα *είναι συνηθισμένοι να απιστούν στις υποσχέσεις τους* ΣΥΝ αθετώ **• 3.** (σπάν) μοιχεύω, κάνω απιστίες.

απίσχναση (η) [1891] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η απώλεια πάχους τού σώματος, το αδυνάτισμα: *δίαιτα απισχνάνσεως* ΣΥΝ λέπτυνση ΑΝΤ πάχυνση **2.** (μτφ.) η εξασθένιση, η μείωση τής ισχύος. — **απισχναντικός,** -ή, -ό, **απισχναίνομαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπισχναίνω* < *ἀπ(ο)-* + *ἰσχναίνω* < *ἰσχνός*].

άπιωτος, -η, -ο → άπιοτος

άπλα (η) {χωρ. γεν πληθ } **1.** η μεγάλη και ανοιχτή έκταση: *στην ~ τού χωραφιού παίζουν μπάλα τα παιδιά* ΣΥΝ απλοχωριά, απλωσιά ΑΝΤ στενοτοπιά, κλεισούρα **2.** (συνεκδ.) η ευρυχωρία, ο άνετος χώρος: *εδώ στην εξοχή έχω την ~ μου, την άνεσή μου* || *άπλες, ξάπλες ωραία ζωή!* ΑΝΤ στενότητα χώρου.
[ΕΤΥΜ < *απλώνω* (υποχωρητ.)]

απλάδι (το) {απλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μακρουλό δίχτυ σταθερού ύψους, με μικρούς πλωτήρες φελλού ή πλαστικού στο πάνω μέρος και μολύβια στο κάτω, για να κρατιέται κάθετο στον βυθό
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀπλάδα* (πβ. κ *λαγκάδα – λαγκάδι*) < *ἁπλ(ώνω)* + παραγ. επίθημα *-άδα*].

απλαισίωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πλαίσιο, κορνίζα ΑΝΤ κορνιζαρισμένος **• 2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει πλαισιωθεί, που δεν έχει περιβληθεί ή συνοδευθεί από άλλους *με την παραίτηση των συμβούλων και τού γενικού γραμματέα του ο νέος υπουργός μένει ~ από στελέχη στην εκτέλεση ενός δύσκολου έργου* ΣΥΝ ασυνόδευτος, ανυποστήρικτος.

απλάνευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν πλανέψει. ξεγελάσει (συνήθ. με τα λόγια) ΣΥΝ αξεγέλαστος ΑΝΤ πλανεμένος, παρασυρμένος, εξαπατημένος

απλανής, -ής. -ές {απλαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που δεν μετακινείται, που δεν περιφέρεται· ΦΡ (μτφ) ***απλανές βλέμμα*** το ακίνητο βλέμμα που δεν εστιάζεται σε συγκεκριμένο αντικείμενο, βλέμμα ανέκφραστο, σαν χαμένο **2.** ΑΣΤΡΟΝ ***απλανής αστέρας*** βλ. λ *αστέρας.* — **απλανώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-πλανής* < *πλανῶμαι (-άο-)* «περιπλανώμαι, περιφέρομαι»].

απλάνιστος, -η. -ο κ **απλαν(ι)άριστος** αυτός που δεν τον έχουν πλανάρει, που δεν έχει τύχει κατεργασίας με ξυλουργική πλάνη ΑΝΤ πλανισμένος, πλαν(ι)αρισμένος.

απλασία (η) {απλασιών} **1.** ΙΑΤΡ η ατελής ή ελαττωματική ανάπτυξη ενός οργάνου τού σώματος ή μέρους αυτού. π.χ. των οστών **• 2.** η ελάττωση σε μεγάλο βαθμό τής παραγωγής κάθε είδους κυττάρων τού αίματος στον μυελό των οστών· διακρίνεται σε πρωτοπαθή και δευτεροπαθή απλασία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ aplasia].

άπλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ακόμη πλαστεί (με τα χέρια. με τον πλάστη ή με άλλο αντικείμενο): *η ~ ύλη έπαιρνε ζωή στα χέρια τού γλύπτη* || *~ μάζα / ζύμη / πηλός* ΑΝΤ πλασμένος. ζυμωμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει πάρει μορφή, που δεν έχει διαμορφωθεί *~ προσωπικότητα* ΑΝΤ διαπλασμένος. διαμορφωμένος **• 3.** ο Θεός· *«Από τον θρόνο τ' Άπλαστου οι Αγγέλοι εκατεβήκαν»* (Δ Σολωμός).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *πλαστός* < *πλάσσω*]

άπλετος, -η, -ο απέραντος, απεριόριστος ΦΡ ***άπλετο φως*** (i) πολύ, άφθονο φως: *από τα μεγάλα παράθυρα έμπαινε το πρωί ~* (ii) (μτφ.) για περιπτώσεις που (κάποιος/κάτι) διαφωτίζει. αποκαλύπτει (κάτι) *η έρευνα έριξε ~ στην υπόθεση* — **άπλετα / απλέτως** [1895] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., πιθ. < *ἀ-* στερητ. + θ *πλε-*, όπως εμφανίζεται στη λ *πέλε-θρον / πλέ-θρον*, μονάδα μετρήσεως επιφανείας Η λ. με τη σημ. «απέραντος, απεριόριστος» χρησιμοποιήθηκε ως προσδιορισμός τού όγκου φυσικών πραγμάτων (π χ. νερού, αέρα, χρόνου κ.ά). αλλά και μεταφορικά (π χ. *ἄπλετος δόξα. οἰμωγή, δύναμις* κ ά.)].

απληροφόρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πληροφορηθεί *ο υπουργός έμοιαζε ~ για τις εξελίξεις* ΣΥΝ ανενημέρωτος, ακατατόπιστος ΑΝΤ πληροφορημένος, ενημερωμένος. — **απληροφόρητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «ανικανοποίητος – αβέβαιος, < *ἀ-* στερητ. + *πληροφορῶ*].

απλήρωτος, -η, -ο κ. (λαϊκ) **απλέρωτος 1.** αυτός που δεν έχει πληρωθεί, που δεν έλαβε την πληρωμή του, τα χρήματα που του οφείλονται: *έχει αφήσει τον μπακάλη ~* ΑΝΤ πληρωμένος **2.** αυτός που δεν έχει εξοφληθεί *~ λογαριασμός / γραμμάτιο* **3.** αυτός για τον οποίο δεν έχει καταβληθεί το αντίτιμο: *πήρε ένα σωρό πράγματα από το μαγαζί και τ' άφησε απλήρωτα* || *~ παραγγελία* **• 4.** (μτφ) αυτός που δεν τον έχουν εκδικηθεί. *δεν θα τον αφήσει ~ για την προσβολή που του έκανε* ΣΥΝ αξεπλήρωτος **• 5.** (σπάν) αυτός που δεν έχει καταληφθεί. δεν έχει συμπληρωθεί. *η θέση έμεινε ~, γιατί κανείς υποψήφιος δεν είχε τα προσόντα να την καταλάβει* ΣΥΝ κενός ΑΝΤ κατειλημμένος.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «αυτός που δεν γέμισε, δεν συμπληρώθηκε», < *ἀ-* στερητ. + *πληρῶ (-όω).* Η σημερινή σημ. είναι μεσν Βλ. κ. *πληρώνω*].

απλησίαστος, -η, -ο [αρχ] **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι δύσκολος στις κοινωνικές συναναστροφές ΣΥΝ απρόσιτος ΑΝΤ προσηνής, καταδεκτικός, φιλικός **2.** (για τιμές ή εμπορεύματα) υπερβολικά ακριβός: *σ' αυτή τη μπουτίκ οι τιμές είναι ~* || *μετά τις ανατιμήσεις ορισμένα είδη θα γίνουν ~.*

απληστία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** η διαρκής επιθυμία να έχει κανείς παραπάνω από αυτά που έχει ή χρειάζεται, η ακόρεστη πλεονεξία ΑΝΤ. αφιλοκέρδεια **2.** η αδυναμία κορεσμού, η ακατάσχετη επιθυμία κατανάλωσης. *έπεσε με ~ στα ράφια τού σούπερ-μάρκετ, λες και επρόκειτο να γίνει πόλεμος* ΣΥΝ βουλιμία. λαιμαργία. λίμα. αχορτασιά ΑΝΤ κορεσμός, ικανοποίηση

άπληστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από απληστία (βλ.λ.): *~ για κέρδος* || *τον κοίταζε με ~ μάτια.* — **άπληστα / απλήστως** [αρχ] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + θ. *πλη-* τού αρχ. *πίμπλημι* «γεμίζω». Βλ κ. *πλῆθος*].

απλίκα (η) {δύσχρ. απλικών} μικρό φωτιστικό, που στηρίζεται στον τοίχο.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. applique < ρ. appliquer «εφαρμόζω» < λατ. applicare].

απλο- κ. **απλό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι είναι ή γίνεται απλό: *απλο-λογία, απλο-ελληνικός, απλο-γραφία, απλο-ποίηση* **2.** άνεση. *απλό-χωρος* **3.** γενναιοδωρία

απλο-χέρης, απλο-χεριά.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἁπλό-θριξ*). που προέρχεται από το επίθ. *ἁπλοῦς* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ χ γαλλ haplo-logie «απλολογία»)].

απλογραφία (η) [1846] {απλογραφιών} **1.** λογιστικό σύστημα για την απεικόνιση και παρακολούθηση των συναλλαγών επιχείρησης με λογαριασμούς τρίτων **2.** ΦΙΛΟΛ (στην παλαιογραφία) λάθος κατά την αντιγραφή, όπου ο γραφέας παραλείπει λέξη ή τμήμα λέξης, το οποίο ταυτίζεται ακουστικά με τμήμα που έχει ήδη γράψει. π.χ. *φιλόγος* αντί *φιλόλογος* (βλ. κ λ *απλολογία*). -- **απλογραφικός,** -ή, -ό [1838], **απλογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

απλογραφώ ρ. μετβ. [1860] {απλογραφείς. | απλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω με απλούστερη γραφή, απλοποιώ ορθογραφικά: *λέξεις ξενικής προέλευσης που έχουν διπλά σύμφωνα. απλογραφούνται με ένα σύμφωνο.* -- **απλογράφηση** (η).

απλοειδής, -ής. -ές {απλοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΒΙΟΛ (για πυρήνα, κύτταρο. οργανισμό) αυτός που περιέχει ένα μόνο χρωμόσωμα από κάθε ζεύγος (πβ λ *διπλοειδής. πολυπλοειδής*).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ haploïde]

απλοελληνικός, -ή. -ό [1783] **1.** αυτός που διατυπώνεται σε απλά και καταληπτά Ελληνικά **2.** ***απλοελληνική*** (η) (ενν *γλώσσα*) (παλαιότ.) η απλούστερη μορφή τής ελληνικής γλώσσας· ο όρος άλλοτε χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τη δημοτική και άλλοτε πάλι μια μορφή απλουστευμένης καθαρεύουσας με βάση τη δημοτική -μικτή ή ανάμικτη- γλώσσα. -- **απλοελληνικά** κ. (λόγ.) **απλοελληνιστί** [1854] επίρρ.

απλοέπεια (η) [1893] {χωρ. πληθ } το να μιλά κανείς απλά, χρησιμοποιώντας απλό, σαφή και κατανοητό λόγο.
[ΕΤΥΜ < *απλο-* + *-έπεια* < *έπος* «λόγος»].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λέξη **απλοέπεια** αποδίδεται στον Κ. Παλαμά (περ *Εστία*, Οκτ 1893) και αξίζει να προσεχθεί για το περιεχόμενο και τη δηλωτικότητά της. Προστίθεται στην πολύ εκφραστική σειρά των συνθέτων σε *-έπεια* (από την αρχαία λ *έπος* «λόγος»), όπως *καλλιέπεια, ορθοέπεια, αμετροέπεια, αρτιέπεια, αισχροέπεια, αβροέπεια, κομψοέπεια* κ.ά ‣ *συνέπεια*

άπλοια (η) {χωρ πληθ } (λόγ.) ΝΑΥΤ **1.** η αδυναμία για ταξίδι, για πλου· η παραμονή των πλοίων στο λιμάνι: *η παρατεταμένη ~ εμπόδισε την παρουσία επισκεπτών στη γιορτή τού νησιού* • **2.** η κακοκαιρία που εμποδίζει τον πλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄπλους* < *ἀ-* στερητ. + *πλοῦς*]

> **άπλοια – άπνοια.** Το *άπλοια (πλους. πλέω)* δεν πρέπει να συγχέεται με το **άπνοια** *(πνέω).* Και τα δύο σχετίζονται με τις καιρικές συνθήκες. αλλά το μεν *άπλοια* δηλώνει «την αδυναμία πλεύσης των πλοίων λόγω θαλασσοταραχής και συνεπεία ισχυρών ανέμων», ενώ το *άπνοια* σημαίνει «την παντελή έλλειψη πνεύσης ανέμων». η οποία και υποχρέωνε σε άπλοια την εποχή που υπήρχαν μόνο ιστιοφόρα πλοία. ‣ *άπνοια. άγνοια*

απλοϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πονηριά, που σκέφτεται με αφέλεια ΣΥΝ. απονήρευτος. άδολος **2.** αυτός που δεν έχει επιτήδευση στους τρόπους και στη συμπεριφορά ούτε πολύπλοκο τρόπο σκέψης: *στο χωριό θα βρεις πολλούς αγράμματους, ~ ανθρώπους να μιλούν για πράγματα τής καθημερινής ζωής, έτσι που να μη χορταίνεις να τους ακούς* **3.** (για προϊόντα τής διανοίας) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπεραπλούστευση, έλλειψη βάθους· *~ συλλογισμός* ΣΥΝ επιπόλαιος, ρηχός, αβαθής — **απλοϊκά** επίρρ., **απλοϊκότητα** (η) [1862]

απλολογία (η) {απλολογιών} ΓΛΩΣΣ η σίγηση ολόκληρης συλλαβής, όταν ακολουθεί στην ίδια λέξη συλλαβή που περιέχει το ίδιο σύμφωνο (με όμοιο ή διαφορετικό φωνήεν), γεννώντας λόγω τής επανάληψης αίσθημα κακοφωνίας, π.χ *τετράπεζα > τράπεζα. διδάσκαλος > δάσκαλος, αμφιφορεύς > αμφορεύς* (πβ. λ. *απλογραφία, ανομοίωση*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. haplologie].

απλοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή τού σύνθετου και πολύπλοκου σε πιο απλό και εύκολο: *η ~ προβλήματος / διαδικασίας* **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) η σίγηση συμφωνικού φθόγγου που ανήκει σε συμφωνικό σύμπλεγμα για να διευκολυνθεί η άρθρωση των συμφωνικών συμπλεγμάτων (π.χ. *νύφη < νύμφη, πράμα < πράγμα*) (β) η τροπή των διπλών όμοιων συμφώνων τής Αρχαίας Ελληνικής σε απλά σύμφωνα, π.χ. *ἄλλος* [προφ. állos] > *ἄλλος* [προφ. álos] **3.** ΜΑΘ ***απλοποίηση κλάσματος*** η διαίρεση των όρων τού κλάσματος με τον ίδιο αριθμό από όπου προκύπτει ένα απλούστερης μορφής αλλά ίσης αξίας κλάσμα: *το 6/8 διαιρούμενο με το δύο, μας δίνει το 3/4.*

απλοποιώ ρ. μετβ [1831] {απλοποιείς... | απλοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετατρέπω (κάτι σύνθετο και πολύπλοκο) σε πιο απλό και εύκολο: *πρέπει να απλοποιηθούν οι διαδικασίες καταβολής των φόρων. ώστε να αποφευχθεί η γραφειοκρατία* || *~ συλλογισμό / κατάσταση* ΣΥΝ απλουστεύω ΑΝΤ περιπλέκω **2.** ΜΑΘ διαιρώ τους όρους ενός κλάσματος με τον ίδιο αριθμό. ώστε να προκύψει ίσο κλάσμα με μικρότερους όρους ή να γίνει ανάγωγο. – **απλοποιητικός,** -ή, -ό [1887]
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. simplifier].

απλός, -ή, -ό {απλούστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που αποτελείται από τα βασικά μόνο συστατικά. που δεν είναι σύνθετος, πολύπλοκος: *ξεκινούμε από ~ κατασκευές, για να προχωρήσουμε μετά σε πολύπλοκους μηχανισμούς* || *~ μορφές ζωής* (π.χ. η αμοιβάδα) || *~ πρόταση* (που έχει μόνο τους βασικούς συντακτικούς όρους) ΑΝΤ περίπλοκος **2.** αυτός που αποτελείται από ένα μόνο στοιχείο: *~ μηχανή* (η μηχανή που αποτελείται από ένα μόνο κομμάτι) || *~ λέξεις* (οι λέξεις που δεν είναι σύνθετες) ΦΡ (α) ***απλό εισιτήριο*** (i) το εισιτήριο που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μία μόνο διαδρομή. χωρίς επιστροφή (ii) (καταχρ.) το εισιτήριο που δεν έχει έκπτωση· σε αντιδιαστολή προς το παιδικό. το φοιτητικό κ λπ (β) ***απλή επιστολή*** η επιστολή για την οποία έχουν καταβληθεί μόνο τα ταχυδρομικά τέλη σε αντιδιαστολή προς τη συστημένη, την επείγουσα κ λπ. (γ) ΜΑΘ ***(απλή) μέθοδος των τριών*** βλ λ. *τρεις* (δ) ***απλή αναλογική*** βλ. λ. *αναλογικός* **3.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πολύπλοκη σκέψη ή συμπεριφορά, που ασχολείται μόνο με τα βασικά, αυτά που απασχολούν τον μέσο άνθρωπο: *είμαστε ~ άνθρωποι και δεν ξέρουμε απ' αυτά* ΣΥΝ απλοϊκός **4.** αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που δεν προκαλεί σύγχυση: *εκφράσου με λόγια ~ και όλοι θα σε καταλάβουν* || *σε ~ Ελληνικά αυτό σημαίνει...* || *~ μαθήματα οικονομίας·* ΦΡ. (α) ***απλά πράγματα*** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι ξεκάθαρο ή ότι δεν είναι τόσο πολύπλοκο όσο φαίνεται *θα τον ψηφίσουν και οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης και θα εκλεγεί πρόεδρος χωρίς να χρειαστεί άλλη ψηφοφορία· ~!* ΣΥΝ δεν θέλει και φιλοσοφία, ένα κι ένα κάνουν δύο (β) ***απλά μαθηματικά*** για πολύ απλούς υπολογισμούς: *«Πέρυσι προκριθήκαμε στους οχτώ τής διοργάνωσης. Αν φέτος αποκλειστούμε από τους δεκαέξι, δεν θα 'ναι χειρότερα; ~!»* (εφημ.) **5.** εύκολος στη χρήση: *είναι πολύ ~ μηχάνημα· πατάς ένα κουμπί κι αρχίζει να δουλεύει* ΣΥΝ εύχρηστος • **6.** (α) αυτός που είναι απαλλαγμένος από κάθε επιτήδευση: *θέλω λόγια ~ και σταράτα· όχι πολυλογίες και περικοκλάδες* || *~ τρόποι* ΣΥΝ ανεπιτήδευτος ΑΝΤ επιτηδευμένος, εξεζητημένος (β) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, περιττών στοιχείων, που δεν έχει στολίδια: *~ ντύσιμο / φόρεμα / γεύμα* ΣΥΝ λιτός, απέριττος ΑΝΤ πολυτελής, φορτωμένος **7.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει υψηλή θέση (στην κοινωνική, οικονομική, πολιτική, πνευματική κ.λπ. ιεραρχία), που δεν έχει αξιώματα: *οι ~ άνθρωποι πληρώνουν πάντα τα λάθη των κυβερνητών* || *αυτά ισχυρίζεστε εσείς. κ υπουργέ, ο ~ πολίτης όμως δεν σκέφτεται έτσι* || *μια ~ γυναίκα τού λαού·* ΦΡ ***απλός στρατιώτης*** ο στρατιώτης που δεν είναι βαθμοφόρος **8.** αυτός που δεν είναι έγκυρος ή επίσημος: *αυτό είναι ένα ~ χαρτί· δεν έχει καμία ισχύ* (δεν είναι επίσημο έγγραφο) **9.** (ως χαρακτηρισμός σε ουσ.) για να τονιστεί ότι είναι μόνο αυτό και τίποτε παραπάνω: *Τι να σου κάνω κι εγώ; ~ υπάλληλος είμαι!* || *πρόκειται για ~ συνωνυμία δεν είμαστε συγγενείς* || *Πώς κάνεις έτσι. μωρέ; Μια ~ επεμβασούλα στο δόντι θα σου κάνουν! Ούτε που θα καταλάβεις τίποτε!* Επίσης (λόγ.) **απλούς** – **απλά** επίρρ. (βλ. κ. λ. *απλώς*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απλώς*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπλοῦς (-όο-)* < I E. *sm-pl-os (όπου *ἁ-* < *sm, πβ. *ἅμ-α*), πβ λατ. simplex, γαλλ. και ισπ. simple κ.ά. Ομόρρ. αρχ *εἷς* (< *sem-s), *μία* (< *sm-ia), *ὅμο-ιος* (< *somo-) κ.ά Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως αντίθετο τού *διπλοῦς* με τη σημ. «αυτός που συμβαίνει μία φορά». Στην Κ.Δ απαντά μόνο με τη σημ. «απέριττος». πβ. Λουκ. 11.34: *ὅταν ὁ ὀφθαλμός σου ἁπλοῦς ᾖ. καὶ ὅλον τὸ σῶμά σου φωτεινόν ἐστι* Η σημ. «ειλικρινής – αφελής» είναι μεσν]

> **απλούστερος – απλούστατος.** Τα παραθετικά αυτά είναι αρχαία και έχουν σχηματιστεί αντιστοίχως από **απλο-έστερος* και **απλο-έστατος* με συναίρεση. Η παρέκκλιση από τους κανονικούς τύπους παραθετικών είναι ότι σχηματίστηκαν σε *-έστερος / -έστατος*, δηλ. με τις καταλήξεις παραθετικών των επιθέτων σε *-ης (ευγενής. ευγεν-έστερος. ευγεν-έστατος)* αντί σε *-ότερος / -ότατος*

απλότητα (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) το να είναι κάτι εύκολο και όχι πολύπλοκο, σύνθετο. δυσνόητο: *η ~ κάνει τον λόγο πιο κατανοητό και αποτελεσματικό* ΑΝΤ. πολυπλοκότητα (β) η απουσία περιττών ή περίπλοκων στοιχείων: *ενεργεί με ~ και μεθοδικότητα* **2.** η λιτότητα και η απουσία τού εξεζητημένου, η απουσία επιτήδευσης ή υπερβολής: *η ~ στο ντύσιμο αποτελεί στοιχείο κομψότητας* || *η ~ στη διακόσμηση ενός σπιτιού* || *η ~ στους τρόπους / στη συμπεριφορά* ΑΝΤ επιτήδευση· ΦΡ ***εν τη απλότητι το κάλλος*** *(ἐν τῇ ἁπλότητι τὸ κάλλος)* η ομορφιά βρίσκεται στην απλότητα, όχι στην εκζήτηση και την υπερβολή.

απλούμιστος, -η, -ο (λογοτ) αυτός που δεν φέρει στολίδια.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ + *πλουμιστός* «στολισμένος» < *πλουμίζω*]

απλούς, -ή. -ούν → απλός

απλουστεύω ρ μετβ. [1865] {απλούστευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** μετατρέπω (κάτι σύνθετο ή δυσνόητο) σε απλό *πρέπει να απλουστεύσουμε τις διαδικασίες, ώστε να εξυπηρετείται το κοινό καλύτερα* ΣΥΝ. απλοποιώ ΑΝΤ περιπλέκω. δυσκολεύω **2.** (καταχρ.) απλοποιώ υπερβολικά· (ορθότ *υπεραπλουστεύω*). -— **απλούστευση** (η) [1861], **απλουστευτικός,** -ή. -ό

> **απλουστεύω – απλούατευαη.** Έχουν πλαστεί εσφαλμένως, αντί των κανονικών **απλουστερ-εύω* και **απλουστέρ-ευση* από το θέμα τού *απλούστερ-ος*, όπως έχει διδάξει ο μεγάλος φιλόλογος Δημήτριος Ν Βερναρδάκης. Τύπος *απλουστέρευση*, σωστά σχηματισμένος αλλά μη καθιερωθείς, απαντά στο περ. *Λόγιος Ερμής* το 1819
>
> **απλουστεύω – υπεραπλουστεύω.** Συχνά χρησιμοποιείται καταχρηστικά το *απλουστεύω* με τη σημασία τού «απλουστεύω υπερβολικά». τόσο που η απλούστευση να παίρνει αρνητική χροιά. φθάνοντας στην έννοια τής παραπλάνησης. *Μην απλουστεύεις τόσο σοβαρά θέματα· δεν είναι έτσι* Στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το *υπεραπλουστεύω* και τα παράγωγά του (**υπεραπλούστευση** αντί τού *απλούστευση* και **υπερ-**

απλουστευτικός αντί τού *απλουστευτικός*). Το ίδιο παρατηρείται και στη χρήση τού *γενικεύω (γενίκευση, γενικευτικός)* αντί τού **υπεργενικεύω (υπεργενίκευση, υπεργενικευτικός)**

απλοχέρης (ο) {απλοχέρηδες}. **απλοχέρα** (η) {χωρ γεν πληθ} **1.** πρόσωπο που ξοδεύει χρήματα χωρίς να τσιγγουνεύεται ΣΥΝ ανοιχτοχέρης. γαλαντόμος. χουβαρντάς ΑΝΤ τσιγγούνης, σφιχτοχέρης **2.** πρόσωπο που βοηθάει χρηματικά τους άλλους με γενναιοδωρία ΣΥΝ γενναιόδωρος **3.** (καταχρ -κακόσ.) πρόσωπο που ξοδεύει τα χρήματά του υπερβολικά και αλόγιστα ΣΥΝ σπάταλος.
[ΕΤΥΜ. < *απλο-* + *χέρης* < *χέρι*]

απλοχεριά (η) {χωρ. πληθ } (καθημ -εκφραστ) η γενναιοδωρία· (γενικότ.) η έλλειψη πνεύματος οικονομίας.

απλόχερος, -η, -ο **1.** γενναιόδωρος. απλοχέρης **2.** (συνεκδ) πλούσιος, σε αφθονία. — **απλόχερα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταπλασμ. τ τού *απλοχέρης*].

απλόχωρος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ευρύτητα χώρου ΣΥΝ ευρύχωρος, άνετος. — **απλοχωριά** (η) [μεσν].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἁπλόχωρος* < *ἁπλο-* + *χῶρος*]

άπλυτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει πλυθεί, που έχει ακάθαρτο το σώμα του: *μην κάθεσαι στο τραπέζι με ~ τα χέρια* ΣΥΝ άνιφτος, βρόμικος **2.** ***άπλυτα*** (τα) (α) τα ακάθαρτα ρούχα. που είναι για πλύσιμο. *καλάθι για τα ~ || βάζω τα ~ στο πλυντήριο* (β) (μτφ.) οτιδήποτε κρατά κανείς κρυφό, επειδή είναι επιλήψιμο. *φοβόταν μην της βγάλει τα ~ στη φόρα* — **απλυσιά** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *πλύνω*].

απλώνω ρ μετβ. κ αμετβ {άπλω-σα. -θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω (κάτι πτυσσόμενο. μαζεμένο) σε όλη του την έκταση· τεντώνω: *ο αετός άπλωσε τις φτερούγες του || άπλωσα τα χέρια μου και τον έσφιξα στην αγκαλιά μου* ΦΡ (α) ***απλώνω χέρι*** (μεσν. φρ.) (i) εκτείνω το χέρι μου. για να πιάσω ή να πάρω κάτι, χωρίς αυτό να επιτρέπεται: *~ σε ξένα πράγματα || μην απλώσεις χέρι στο γλυκό!* (ii) σηκώνω το χέρι μου, για να χτυπήσω κάποιον: *μην τολμήσεις ν' απλώσεις χέρι πάνω μου!* (iii) αγγίζω με ερωτική διάθεση: *είναι μαζί πολύ καιρό, αλλά δεν έχει απλώσει χέρι πάνω της* (iv) *(απλώνω το χέρι μου)* (με ανοιχτή τη χούφτα) ζητιανεύω. *προτιμάει ν' απλώνει το χέρι του παρά να δουλεύει* (β) (μτφ) ***απλώνω / τεντώνω την αρίδα / τις αρίδες μου*** βλ λ *αρίδα* **2.** ξεδιπλώνω, στρώνω: *~ τον χάρτη πάνω στο τραπέζι* **3.** κάνω (κάτι) να καταλαμβάνει μεγάλη επιφάνεια: *~ τη μπογιά / το χρώμα || άπλωσε τα παιχνίδια του στο πάτωμα* **4.** εκθέτω (κάτι) κυρ. στον ήλιο. ώστε να είναι εκτεθειμένο όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος τής επιφάνειάς του: *~ τη μπουγάδα / τα ρούχα να στεγνώσουν || οι αγρότες απλώνουν τη σταφίδα στον ήλιο*· ΦΡ (μτφ.) ***έχω τραχανά απλωμένο*** βλ λ. *τραχανάς*· (μεσοπαθ. ***απλώνομαι***) **5.** επεκτείνομαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση, όλο και μεγαλύτερο εύρος· *η ομίχλη απλώθηκε πάνω απ' τις σκεπές || η Αθήνα απλώθηκε σε όλο το λεκανοπέδιο. αφότου έγινε πρωτεύουσα || ο λεκές απλώθηκε πάνω στο πουκάμισο ||* (μτφ) *η επιρροή τού κόμματος απλώνεται και στα λαϊκά στρώματα || τρόμος απλώθηκε σε όλο το χωριό* ΣΥΝ εξαπλώνομαι **6.** (για πρόσ) (α) επεκτείνω τον χώρο των δραστηριοτήτων, των εργασιών μου: *Μην απλώνεσαι τόσο πολύ! Δεν τραβάει η αγορά!* (μην επεκτείνεις τις επιχειρηματικές σου δραστηριότητες) ΣΥΝ ξανοίγομαι (β) ασχολούμαι όλο και περισσότερο με κάτι *μην απλώνεσαι τόσο σ' αυτό το θέμα!* **7.** εκτείνομαι, υπάρχω καταλαμβάνοντας μεγάλη έκταση: *από την κορυφή τού Λυκαβηττού βλέπεις την Αθήνα να απλώνεται κάτω απ' τα πόδια σου || είσαι νέος ακόμη· η ζωή απλώνεται μπροστά σου* ♦ **8.** (αμετβ) επεκτείνομαι, αποκτώ όλο και μεγαλύτερη έκταση: *ο λεκές άπλωσε (πάνω) στο ύφασμα.* — **άπλωμα** (το) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπλῶ (-όω)* «απλουστεύω - ξετυλίγω» < *ἁπλοῦς*. Η σημ. «εκτείνω, τεντώνω» είναι μεσν]

απλώς επίρρ [αρχ.] μόνο: *Γιατί παρεξηγήθηκες έτσι; Εγώ ~ σου ζήτησα να χαμηλώσεις το ραδιόφωνο.*

απλώς – απλά. Από εσφαλμένη αντίληψη τής έννοιας τής δημοτικής ή από μια τάση να υπαχθούν τα πάντα σε ανεξαίρετους κανόνες. χρησιμοποιούν μερικοί το επίρρημα *απλά* αντί τού *απλώς*. Ωστόσο, οι δύο τύποι διαφέρουν σημασιολογικά: **απλά** σημαίνει «με απλό τρόπο, με απλότητα», ενώ **απλώς** σημαίνει «μόνο». Παράδειγμα: *Μίλα **απλά**, να σε καταλαβαίνουν όλοι – Χρειάζεται **απλώς** ένα πιστοποιητικό από τη νομαρχία – **Απλώς**, πρέπει να προσέξεις να διατυπώσεις απλά τις απόψεις σου. ώστε να πεισθούν όλοι*
Σημασιολογικά διαφέρουν επίσης και άλλα επιρρήματα σε **-ως / -α**: *εκτάκτως έκτακτα, αδιακρίτως – αδιάκριτα* κ ά Μπορεί ο γενικός κανόνας να είναι ότι τα επιρρήματα τής Κοινής Ελληνικής (δημοτικής) από επίθετα σε *-ος* σχηματίζονται σε **-α** *(έξυπνος – έξυπνα, γρήγορος – γρήγορα)*, αλλά υπάρχουν περιπτώσεις που για σημασιολογικούς. υφολογικούς ή άλλους λόγους (αποφυγή συσκότισης τού νοήματος). επιβάλλεται να χρησιμοποιούνται και ορισμένοι τύποι επιρρημάτων σε **-ως**

απλωσιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ. στη σημ. 2} **1.** ο ανοιχτός υπαίθριος χώρος • **2.** η ύπαρξη άνετων χώρων *μου αρέσει αυτό το σπίτι· έχει ~* ΣΥΝ. άνεση. άπλα. απλοχωριά • **3.** (περιληπτ) σύνολο πλυμένων ειδών (ρούχων. κλινοσκεπασμάτων κ ά.). που απλώθηκαν για στέγνωμα *μάζεψα ώς τώρα δύο ~ ρούχα.*

απλώστρα (η) {δύσχρ. απλωστρών} οικιακή κατασκευή όπου απλώνονται τα ρούχα, για να στεγνώσουν.
[ΕΤΥΜ. < *απλώνω* (αόρ. *άπλωσ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ *ξαπλώσ-τρα*]

απλωτός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που έχει απλωθεί· *πάνω στην ~ ζύμη πρόσθεσε τα υπόλοιπα υλικά* ΣΥΝ απλωμένος **2.** ***απλωτή*** (η) η κίνηση στην κολύμβηση, κατά την οποία ο κολυμβητής εκτείνει όσο το δυνατόν περισσότερο το χέρι του εμπρός *με δυο-τρεις ~ βρέθηκε ξανά μπροστά από τους άλλους κολυμβητές* — **απλωτά** επίρρ.

άπλωτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι πλωτός· *~ ποταμός*.

απνευστί επίρρ (αρχαιοπρ) με μια ανάσα. χωρίς αναπνοή· *απήγγειλε το ποίημα ~* ΣΥΝ μεμιάς, μονομιάς ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπνευστος* < *ἀ-* στερητ. + *πνευστός*]

άπνοια (η) {χωρ. πληθ } **1.** η απουσία ανέμου. όταν δεν φυσά καθόλου ΣΥΝ νηνεμία, απανεμιά, γαλήνη, μπουνάτσα ΑΝΤ αέρας • **2.** ΙΑΤΡ η έλλειψη ή η παύση τής αναπνοής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *οσμή*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄπνους*. Η ιατρ σημ. απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό]

άπνοια: συνώνυμα. Η σημασιολογική απόχρωση ορισμένων συνωνύμων, που όλα δηλώνουν κατά βάσιν «την απουσία ανέμων». κυμαίνεται αισθητά Με το **άπνοια** τονίζεται περισσότερο η αρνητική πλευρά τής απουσίας ανέμων (οι υψηλές θερμοκρασίες. η πολλή ζέστη, παλαιότερα και η *άπλοια* των πλοίων). ενώ η (αρχαία ήδη) **νηνεμία** και η **απανεμιά** δηλώνουν τη θετική πλευρά τού καιρικού αυτού φαινομένου, την ηρεμία, τον γλυκό και ευχάριστο καιρό, που προκύπτει, όταν δεν πνέουν (ισχυροί) άνεμοι. πράγμα που δηλώνεται εντονότερα από το **γαλήνη** Το συνώνυμο **κάλμα** πλησιάζει στη σημασιολογική απόχρωση τού *άπνοια*. Ετυμολογικά η λ. *άνεμος* έδωσε το ήδη ομηρικό *νηνεμία* (< επίθ *νήνεμος* < στερητ. *ν(η)* + **άνεμος**), καθώς και το νεότ. *απανεμιά* (< *απάνεμος* < αρχ. επίθ *ὑπ-ήνεμος* < *ὑπό* + *ἄνεμος*), που δηλώνει συνεκδοχικώς και τον χώρο, όπου δεν φυσά άνεμος. Το αρχ *άπνοια*. που μαρτυρείται ήδη στο έργο *Ἐπιδημίαι* τού Ιπποκράτη. συνδέεται με το *ἄπνοος* (< *πνέω*) Αρχαίο, και μάλιστα ομηρικό, είναι και το *γαλήνη*. που σήμαινε αρχικά «την ηρεμία τής θάλασσας λουσμένης στον ήλιο», ενώ «τη γαλήνη τής θάλασσας» (ελλείψει ισχυρών ανέμων) δηλώνει και το επίσης ελληνικό (αντιδάνειο) *κάλμα*. που δεν είναι άλλο από το ήδη ομηρικό *καῦμα* (η ηλιακή θερμότητα < *καίω*) μέσω τού ιταλ. calma Ας σημειωθεί, τέλος, ότι το αντίθετο τής άπνοιας, η πνοή των ανέμων, δηλώνεται με την όχι τόσο εύχρηστη σήμερα λ. **επίπνοια**. • *άπλοια*

άπνοος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει πνοή. ξέπνοος

από κ **απ'** (πριν από φωνήεν και συχνά πριν από τη γεν κ αιτ τού οριστικού άρθρου) κ. **αφ'** (πριν από λέξη που παλαιότ δασυνόταν) πρόθ.· δηλώνει. **1.** τόπο: (α) αφετηρία (κ. μτφ) (+ αιτ , +γεν., +επίρρ.): *ξεκίνησε ~ τη Λαμία || ξεκίνησε ~ μακριά* ΦΡ (α) ***από Θεού άρξασθαι*** ας αρχίσουμε επικαλούμενοι πριν από όλα τη βοήθεια τού Θεού (β) ***από κορυφής μέχρις ονύχων*** ή ***από την κορυφή ώς / μέχρι τα νύχια*** από πάνω μέχρι κάτω, σε όλο το σώμα *μόλις μπήκε στο σπίτι την κοίταξε ~* (β) το σημείο από το οποίο αρχίζει μία μέτρηση, ένας υπολογισμός· *το οικόπεδο ξεκινά ~ τη ρεματιά, ~ εκεί || η θερμοκρασία το χειμώνα είναι ~ -5 ώς 5 βαθμούς Κελσίου || η θερμοκρασία στη Σιβηρία ξεκινά ~ πολύ χαμηλά* (γ) (+αιτ., +ονομ επιθ που αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος) την κατάσταση στην οποία βρισκόταν κανείς σε σχέση με αυτή στην οποία βρίσκεται τώρα *~ την απόλυτη ευτυχία, φτάσαμε στην απόλυτη δυστυχία || ~ πλούσιος φτωχός || ~ δήμαρχος κλητήρας || απ' τα ψηλά στα χαμηλά κι απ' τα πολλά στα λίγα* (δ) το σημείο από όπου υπολογίζεται μια απόσταση (+αιτ , +επίρρ.): *το περίπτερο είναι 50 μέτρα ~ το σπίτι μου || μένει 50 μέτρα ~ εκεί* (ε) απομάκρυνση (+αιτ , +επίρρ.): τον *έδιωξε ~ κοντά της || ο στρατός εκδίωξε τις εχθρικές δυνάμεις ~ τις θέσεις που είχαν καταλάβει* (στ) (+γεν.) εννοείται ο χαρακτηριστικός τόπος κάποιου προσώπου (κατοικία. μαγαζί, γραφείο κ λπ): *έρχομαι ~ τής θείας μου* (ζ) διέλευση (+αιτ., +επίρρ) ή το διά μέσου (+αιτ): *το λεωφορείο πάει στο κέντρο ~ την Πανεπιστημίου || πέρασε ~ κοντά || τον είδα ~ το παράθυρο* (η) καταγωγή προσώπου ή τον τόπο παραγωγής προϊόντος ή πρωτοεμφάνισης φαινομένου, τάσης κ λπ. (+αιτ . +επίρρ): *ο Μάριος είναι ~ τη Σαντορίνη || η κα Μιγιούκι κατάγεται ~ πολύ μακριά || το καλό λάδι είναι ~ την Μάνη || η νέα μόδα μάς έρχεται ~ την Αμερική || είναι ~ εδώ* (θ) τοπική εξάρτηση (+αιτ.. +επίρρ.). *κρέμεται ~ το ταβάνι || κρατά το παιδί ~ το χέρι* (ι) τόπο. μέρος συνόλου (+αιτ., +επίρρ.): *πήγαινε ~ την άλλη πλευρά τού τραπεζιού || κάθομαι ~ μέσα* **2.** χρόνο χρονική αφετηρία. σημείο εκκίνησης χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ , +γεν., +ονομ. επιθέτου που αναφέρεται στο υποκ.): *τα καταστήματα θα είναι αύριο ανοιχτά ~ τις 8 00 το πρωί μέχρι τις 18.00 το απόγευμα || θα είναι αύριο ανοιχτά ~ νωρίς || μπήκες ~ μικρός στα βάσανα || ήταν παράξενος ~ γεννησιμιού του || ~ καταβολής / κτίσεως κόσμου || ~ τούδε και στο εξής. θα προσπαθήσω να είμαι συνεπέστερος στις υποχρεώσεις μου || ~ καιρού εις καιρόν σημειώνονται αυξήσεις στις τιμές των καυσίμων || διορία ~ τής σήμερον μέχρι το τέλος τού μηνός || αντί να δουλεύει, διασκεδάζει ~ πρωίας μέχρι νυκτός*· ΦΡ ***αφ' ης στιγμής*** *(ἀφ' ἧς στιγμῆς)* **/ *από τη στιγμή που*** από τότε που ή αφού. *από τη στιγμή που μπήκε στο σπίτι. δεν σταμάτησε να φωνάζει || αφ' ης στιγμής αποφάσισες να φύγεις από την εταιρεία, γιατί διαμαρτύρεσαι*, **3.** αντιδιαστολή (σε σύγκριση. προτίμηση κ.λπ.) (+αιτ): *είναι μεγαλύτερος ~ μένα || προτιμώ τα μήλα ~ τα αχλάδια* **4.** ποιητικό αίτιο (+αιτ.): *εκτελέστηκε ~ τους Γερμανούς* **5.** αίτιο (+αιτ) (= εξαιτίας +γεν.): *έσκασε ~ το κακό του* **6.** ύλη / περιεχόμενο (+αιτ.) *είναι ~ αγνό, παρθένο μαλλί* **7.** το σύνολο σε μέρος τού οποίου γίνεται η αναφορά (+αριθμητικό). *~ τους 20 μόνο οι 8 πέρασαν τις εξετάσεις* **8.** επιμερισμό (+αιτ.): *πήρε ~ 10.000 δρχ ο καθένας* **9.** μέσο / τρόπο (+αιτ.. (λόγ) +γεν., +ονομ. επιθ που

αναφέρεται στο υποκ): *ζει ~ τη δουλειά του* || *~ τηλεοράσεως μάθαμε τα καθέκαστα* || *~ τηλεφώνου συνεννόηση* || *αποφάσισε ~ μόνος του να φύγει από το σπίτι* || *πήραν την απόφαση ~ κοινού* || *λέει το μάθημα ~ μνήμης* ΦΡ (α) ***από καρδιάς*** από την καρδιά μου: *~ συγχαρητήρια για τη μεγάλη σας επιτυχία* (β) ***από μηχανής θεός*** για πρόσωπο που παρουσιάζεται απροσδόκητα και δίνει λύση σε αδιέξοδο *εμφανίστηκε ως ~ και όλα διευθετήθηκαν* (γ) ***από στήθους*** κατά λέξη απομνημόνευση *ζητούσε από τα παιδιά να μαθαίνουν ~ το μάθημα τής ημέρας* (δ) ***αφ' υψηλού*** υπεροπτικά ή συγκαταβατικά: *από τότε που απέκτησε χρήματα, κοιτά ~ τους συγγενείς και τους φίλους του* **10.** αναφορά (+αιτ., +γεν.): *~ μαγειρική κάτι καταλαβαίνει* || *~ απόψεως τουρισμού, η χώρα προοδεύει* || *απόφαση θετική ~ πάσης απόψεως / ~ κάθε άποψη* **11.** απαλλαγή (+αιτ): *γλύτωσα ~ μεγάλο βάρος* **12.** αφαίρεση (= μείον, πλην) (+αριθμητ.): *40 ~ 1 000 κάνει 960*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπό* / (αιολ.) *ἀπύ* (ήδη μυκ a-pu-), που συνδ με σανσκρ apa, λατ ab, αγγλ. of, off, γερμ ab- (π χ ab-gehen «απομακρύνομαι») κ ά. Το *ἀπό* χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. τόσο ως πρόθ όσο και ως επίρρ . με τη σημ. «μακριά από, χωριστά από», διακρινόμενο σαφώς από το *ἐκ* «έξω από»].

απο- κ. **από-** κ. **απ- / αφ-** (μπροστά από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) α' συνθετικό που δηλώνει. **1.** απομάκρυνση: *απο-γειώνομαι* **2.** στέρηση. αφαίρεση: *απο-βουτύρωση, απο-γαλακτισμός* **3.** υστερόχρονο: *από-δειπνο* **4.** υπόλοιπο. κατάλοιπο ενός πράγματος *από-σταγμα. από-βροχο* **5.** επίταση: *απο-θηριώνω* **6.** ολοκλήρωση: *απο-περάτωση, απο-θεραπεία* **7.** διάλυση. ανατροπή: *απο-διοργάνωση, απο-κολεκτιβοποίηση* **8.** άρνηση: *απ-άνθρωπος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από την πρόθ. *ἀπό* (βλ.λ)]

αποαποικιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } (για χώρα) η απαλλαγή από αποικιακό καθεστώς.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decolonisation].

αποβάθρα (η) {δύσχρ αποβαθρών} χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για την επιβίβαση ή αποβίβαση ανθρώπων ή εμπορευμάτων σε πλοία και σιδηροδρόμους.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *-βαθρα* < *βαίνω*, βλ κ *βάθρο*]

αποβαίνω ρ. αμετβ. {απέβην, -ης. -η. . (να/θα αποβώ)} (λόγ.) καταλήγω, έχω συγκεκριμένη έκβαση *οι προσπάθειές τους απέβησαν άκαρπες* || *το ταξίδι τους με το αεροπλάνο απέβη μοιραίο* (σκοτώθηκαν σε αεροπορικό δυστύχημα) || *μια τέτοια ενέργεια μπορεί να αποβεί εις βάρος σας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *βαίνω*, πβ. *δια-βαίνω, παρα-βαίνω* κ ά.].

ΣΧΟΛΙΟ Το **αποβαίνω** αποτελεί σήμερα κατάλοιπο παλαιότερων χρήσεων τής λόγιας γλώσσας. χρησιμοποιούμενο μόνο σε πάγιες εκφράσεις και σε λογιότερο ύφος Χρησιμοποιείται κυρ. με επίθετα ή ουσιαστικά (σε λειτουργία κατηγορουμένου) και με επιρρηματικές εκφράσεις, σε φράσεις όπως *«μια πράξη, ενέργεια, στάση . απέβη / θα αποβεί μάταιη / άκαρπη / ανώφελη / αναποτελεσματική / καταπέλτης. »* ή *«χρήσιμη / επωφελής / αποτελεσματική...»* ή *«εις βάρος / προς όφελος / επί ζημία / υπέρ. .».*

αποβάλλω ρ. μετβ κ αμετβ. [αρχ] {απέβαλα. αποβλήθηκα (λόγ. απεβλήθην, -ης, -η..., μτχ αποβληθείς, -είσα. -έν). αποβεβλημένος} ♦ (μετβ) **1.** βγάζω έξω, απομακρύνω κάποιον από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται κατόπιν αποφάσεως: *ο δικαστής απέβαλε από την αίθουσα δύο ακροατές τής δίκης, επειδή φωνασκούσαν* **2.** ΑΘΛ (για διαιτητή) απομακρύνω παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο τού αγώνα, λόγω αντικανονικής ενέργειάς του. που τιμωρείται με αυτή την ποινή: *ο διαιτητής απέβαλε τους δύο ποδοσφαιριστές που συνεπλάκησαν* || *όποιος παίκτης στο μπάσκετ συμπληρώσει πέντε φάουλ αποβάλλεται* • **3.** τιμωρώ (μαθητή / σπουδαστή) με υποχρεωτική διακοπή (οριστική ή προσωρινή) τής φοίτησής του λόγω σοβαρού παραπτώματος: *ο λυκειάρχης απέβαλε τον μαθητή για πέντε μέρες* **4.** απομακρύνω (κάτι που βρίσκεται εντός μου) με έκκριση: *ο οργανισμός αποβάλλει με τον ιδρώτα βλαβερές ουσίες* **5.** (μτφ.) καταπολεμώ. διώχνω (κάτι ανεπιθύμητο): *με πολύ κόπο απέβαλα τις κακές μου συνήθειες* ♦ **6.** (αμετβ) ΙΑΤΡ (για εγκύους) χάνω πρόωρα το κυοφορούμενο έμβρυο: *απέβαλε στον τρίτο μήνα τής εγκυμοσύνης της*

ΣΧΟΛΙΟ Όπως και προκειμένου για το απλό ρ **βάλλω**. με δύο -λ- γράφονται οι τύποι των χρόνων τού ρήματος. που δηλώνουν συνέχεια, διάρκεια ή επανάληψη: *Τον αποβάλλουν συχνά από το σχολείο – Τον απέβαλλαν σχεδόν σε κάθε παιχνίδι - Θα αποβάλλει συνεχώς, αν δεν υποβληθεί σε κατάλληλη θεραπεία* Με ένα -λ- γράφονται, αντιθέτως. οι τύποι που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται μία φορά, στιγμιαία ή ως γεγονός που δεν ενδιαφέρει η διάρκειά του: *τον απέβαλαν από το γήπεδο και θα τον αποβάλουν και πάλι. αν ξανακάνει τα ίδια.* → *βάλλω*

αποβαρβαρώνω ρ μετβ [1814] {αποβαρβάρω-σα. -θηκα, -μένος} οδηγώ σε κατάσταση βαρβαρότητας, βιαιότητας: *πολλοί νέοι έχουν αποβαρβαρωθεί μέσα στον φανατισμό και στη βία των γηπέδων* ΣΥΝ αποθηριώνω. αποκτηνώνω, εκβαρβαρώνω ΑΝΤ εκπολιτίζω. εξανθρωπίζω — **αποβαρβάρωση** (η) [1814]

απόβαρο (το) [1833] η διαφορά μεταξύ μικτού και καθαρού βάρους.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. tare].

απόβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ η έξοδος στρατιωτικών δυνάμεων από πλοίο στο πλαίσιο στρατιωτικών επιχειρήσεων **2.** (μτφ) η μαζική προσέλευση προσώπων σε έναν τόπο: *η ~ τουριστών στα νησιά τού Αιγαίου άρχισε.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόβασις* < *ἀποβαίνω*]

ΣΧΟΛΙΟ Το ρ **αποβαίνω**. από όπου το **απόβαση**, έχει χάσει σήμερα την αρχική σημασία του Αντ' αυτού χρησιμοποιείται η περίφραση *«διενεργώ / πραγματοποιώ απόβαση»* ή *«κάνω απόβαση»*

αποβατικός, -ή, -ό [1897] **1.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που σχετίζεται με απόβαση: *~ επιχείρηση / άσκηση / σκάφος / σώμα / δυνάμεις* **2.** ***αποβατικό*** (το) σκάφος ειδικά εξοπλισμένο για την πραγματοποίηση αποβάσεων

αποβαφή (η) επεξεργασία με την οποία αφαιρείται το χρώμα ενός βαμμένου ή τυπωμένου προϊόντος.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *βαφή*. πβ μεσν. *ἀποβάφω* «αποχρωματίζομαι. ξεθωριάζω»]

αποβδόμαδα επίρρ (λαϊκ.) από την άλλη εβδομάδα: *η επισκευή τού σπιτιού ξεκινάει ~*

αποβιβάζω ρ μετβ. {αποβίβασ-α. -τηκα, -μένος} **1.** (α) βγάζω (επιβάτη) από μέσο μεταφοράς. *το λεωφορείο αποβίβασε τους τελευταίους επιβάτες μία στάση πριν από το τέρμα* (β) (ειδικότ) βγάζω (επιβάτη) από πλοίο στην ξηρά· *οι «δουλέμποροι» αποβίβασαν τους λαθρομετανάστες σε ερημική ακτή τού νησιού* || (κυρ. μεσοπαθ.) *οι τουρίστες αποβιβάστηκαν μετά από πολύωρο ταξίδι στην Κω* ΣΥΝ κατεβάζω ΑΝΤ επιβιβάζω **2.** ΣΤΡΑΤ βγάζω στρατιώτες από πλοίο στην ξηρά: *οι σύμμαχοι αποβίβασαν μεγάλο αριθμό στρατιωτών στη Νορμανδία* || *τα εχθρικά στρατεύματα αποβιβάστηκαν σε έναν αφύλακτο όρμο* ΣΥΝ κατεβάζω ΑΝΤ επιβιβάζω
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *βιβάζω* «κάνω να βαδίσει (προς τα πάνω)»]

αποβίβαση (η) [1896] {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} η έξοδος επιβατών από μέσο μεταφοράς. *η ~ των επιβατών γίνεται από τη μεσαία πόρτα τού λεωφορείου* ΑΝΤ επιβίβαση. Επίσης **αποβιβασμός** (ο) [μτγν.]. — **αποβιβαστικός,** -ή, -ό [1864].

αποβίβαση – αποβιβασμός. Το **αποβιβασμός** είναι ήδη αρχαίο (μτγν.) και θεωρείται ορθότερο τού **αποβίβαση**. Γενικότερα, τα παράγωγα τού αρχ. ρ *βιβάζω* σχηματίζονται σε **-βιβασμός**: *συμβιβάζω – συμβιβασμός, προβιβάζω – προβιβασμός, υποβιβάζω υποβιβασμός* κ.τ ό Ωστόσο. ίσως με επίδραση των πολλών παραγώγων σε *-βαση* τού *βαίνω* (*διαβαίνω – διάβαση, αναβαίνω ανάβαση* κ λπ), σχηματίστηκαν - παράλληλα αρχικώς προς τα *-βιβασμός* - και παράγωγα σε **-βίβαση** *διαβιβάζω διαβίβαση, μεταβιβάζω – μεταβίβαση, επιβιβάζω – επιβίβαση,* τα οποία καθιέρωσε η χρήση Οπωσδήποτε, τα ρήματα σε **-άζω** έδωσαν κανονικώς στην Ελληνική παράγωγα σε **-ασμός**: *ενθουσιάζω - ενθουσιασμός. αγιάζω – αγιασμός, πολλαπλασιάζω – πολλαπλασιασμός, θαυμάζω – θαυμασμός, πλεονάζω – πλεονασμός* κ.τ.ό.. χωρίς να λείπουν σχηματισμοί σε **-αση** *(-ασις): στεγάζω - στέγαση, διασκεδάζω – διασκέδαση. εκγυμνάζω – εκγύμναση* κ.τ ό

αποβιομηχάνιση (η) {-ης κ -ίσεως | χωρ. πληθ.} ο σταδιακός περιορισμός των βιομηχανικών μονάδων παραγωγής ΑΝΤ εκβιομηχάνιση Επίσης **αποβιομηχανοποίηση** — **αποβιομηχανίζω** ρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ deindustrialisation]

αποβιταμίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ } η αφαίρεση βιταμινών (καταχρ.) η αβιταμίνωση

αποβιταμίνωση ή αβιταμίνωση; Οι δύο όροι διαφέρουν. στην πραγματικότητα, σημασιολογικώς, μολονότι και οι δύο δηλώνουν «στέρηση». Συγκεκριμένα. το μεν στερητικό *α-* σημαίνει κυρ. την «έλλειψη» (**αβιταμίνωση** = η έλλειψη βιταμινών· πβ και *αδιαφάνεια, ασυνέπεια. ασυμμετρία*). το δε στερητικό *απο-* σημαίνει την «αφαίρεση» *(εξάρτηση απεξάρτηση, μυθοποίηση – απομυθοποίηση)* Άρα και **αποβιταμίνωση** = η αφαίρεση των βιταμινών! Γι' αυτό είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται ο όρος **αβιταμίνωση**.

αποβιώνω ρ. αμετβ {εύχρ κυρ. στον αόρ. απεβίωσα (μτχ. αποβιώσας, -ασα, -αν)} (λόγ) φεύγω από τη ζωή, πεθαίνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποβιῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *βιῶ* «ζω»].

αποβιώνω – αποζώ. Το **αποβιώνω** χρησιμοποιείται κανονικά στο γ' πρόσωπο τού αορίστου *(απεβίωσε)* και δηλώνει την έννοια τού θανάτου (*αποβιώνω* = «πεθαίνω»). Αντίθετα, το **αποζώ** σημαίνει «ζω από, προσπορίζομαι τα προς τον βίον». δηλώνοντας την έννοια τής ζωής. Παραδείγματα: *Απεβίωσε σε βαθύ γήρας ο στρατηγός . ,* αλλά *Χωρίς περιουσία πια, αποζεί δουλεύοντας σε φιλικό κατάστημα.* Με την ίδια σημασία και οι δύο λέξεις είναι ήδη αρχαίες. Σήμερα χρησιμοποιούνται σε λογιότερα κείμενα αντιστοίχως αντί τού *πεθαίνω* και *ζω από.* ▸ *βιώνω*

αποβλακώνω ρ. μετβ. [1879] {αποβλάκω-σα. -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βλάκα, ηλίθιο: *η πολλή τηλεόραση τους έχει αποβλακώσει* — **αποβλάκωση** (η) [1866] κ. **αποβλάκωμα** (το). **αποβλακωτικός,** -ή, -ό [1893]

αποβλέπω ρ. αμετβ [αρχ] {απέβλεψα} (+σε) έχω ως στόχο. αποσκοπώ *με τις ενέργειες αυτές αποβλέπει στη φθορά τού αντιπάλου του·* ΦΡ ***είδα κι απόειδα*** βλ λ. *βλέπω* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποσκοπώ.*

αποβλέπω σε – αφορώ σε – αποσκοπώ σε. Και τα τρία αρχαία αυτά ρήματα έχουν κοινή σημασιολογική αφετηρία. εξού και κοινή σύνταξη. Και τα τρία ξεκινούν από τη σημασία «αποστρέφω το βλέμμα μου από όλα τα άλλα και το προσηλώνω σε ένα», άρα

«συγκεντρώνω την προσοχή μου σε κάτι, αποβλέπω σε κάτι». Η σύνταξη με την πρόθεση *σε* (αρχ *εἰς*), φανερή στο **αποβλέπω σε** και στο **αποσκοπώ σε**, ισχύει και για το τρίτο ρήμα: **αφορώ σε** *(Το θέμα αφορά στο συγκεκριμένο κόμμα και όχι σε όλα τα κόμματα)*, το οποίο ισοδυναμεί προς το «αναφέρεται σε» (πβ. τα αρχαία *«ἀφορᾷ εἰς τὸν Θεόν» – «ἀποσκοπῶ εἴς τι» «ἀποβλέπω εἰς τὸ κέρδος μόνον»*).

αποβλήθηκα ρ. → αποβάλλω

αποβλητέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να αποβληθεί: *κατάλογος λέξεων αποβλητέων.*
[ΕΤΥΜ αρχ. ρηματ. επίθ. < *ἀποβάλλω*]

απόβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εκδιωχθεί, παραγκωνιστεί από το κοινωνικό του περιβάλλον, που ζει στο περιθώριο περιφρονημένος και ανυπόληπτος: *χιλιάδες φτωχοί, ~ τής κοινωνίας, ζουν χωρίς στέγη και περίθαλψη* **2.** ***απόβλητα*** (τα) τα απορρίμματα, κυρ τής βιομηχανικής παραγωγής: *τοξικά / χημικά / βιομηχανικά ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποβάλλω*].

αποβολή (η) **1.** η απομάκρυνση κάποιου από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται ή στον οποίο ανήκει: *η ~ κάποιου από τους κόλπους τής Εκκλησίας / τού στρατεύματος* || *η ~ ξένων λέξεων από τη γλώσσα* • **2.** η εκδίωξη μαθητή / σπουδαστή από την τάξη ή η προσωρινή ή και οριστική εκδίωξη μαθητή από το σχολείο ως τιμωρία για σοβαρό του παράπτωμα **3.** ΑΘΛ η απομάκρυνση παίκτη από τον αγωνιστικό χώρο για το υπόλοιπο τού αγώνα κατόπιν αποφάσεως τού διαιτητή, λόγω αντικανονικής ενέργειάς του για την οποία προβλέπεται τέτοια ποινή: *~ ποδοσφαιριστή με κόκκινη κάρτα* **4.** η απομάκρυνση με έκκριση: *η ~ βλαβερών ουσιών από τον οργανισμό* **5.** η καταπολέμηση ανεπιθύμητης ή βλαβερής ιδιότητας: *η ~ των κακών συνηθειών* • **6.** ΙΑΤΡ. η πρόωρη έξοδος από τη μήτρα τού κυοφορούμενου εμβρύου, ώστε να είναι αδύνατη η επιβίωσή του
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποβάλλω*].

αποβολιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που πρέπει να αποβληθεί, να απορριφθεί· *αρκετές λέξεις τού χειρογράφου κρίθηκαν ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποβολιμαῖος < ἀπο- + βόλιμος < βολή < βάλλω*]

ΣΧΟΛΙΟ Η λέξη **αποβολιμαίος** χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχαία με τη σημασία «απόβλητος, απορριπτέος, για πέταμα» *(αποβάλλω, αποβολή)*, από όπου πέρασε στην παλαιότερη φιλολογική μεταγλώσσα με τη σημασία τού «απορριπτέος, εξοβελιστέος» για λέξεις, τύπους και στοιχεία τού κειμένου.
αποβολιμαίος – υποβολιμαίος. Πρόκειται για διαφορετικές σημασίες · *υποβολιμαίος* σημαίνει «αναληθής, πλαστός, ψευδώς υπαγορευόμενος»–, με μόνο κοινό στοιχείο ότι και οι δύο λέξεις ανάγονται στο ρ. *βάλλω* ‣ *υποβολιμαίος*

αποβορβόρωση (η) [1889] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } η ολοσχερής μετατροπή σε βόρβορο, η πλήρης εξαχρείωση των ηθών.

αποβόρρι (το) ο φθίνων βόρειος άνεμος.

αποβουτυρώνω ρ. μετβ {αποβουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ το βούτυρο από (κάτι): *αποβουτυρωμένο γάλα.* — **αποβουτύρωση** (η)

αποβραδίς επίρρ (λαϊκ.) από το βράδυ: *« ~ ξεκίνησα μ' έναν παλιό μου φίλο / για το Χατζηκυριάκειο και για τον Άγιο Νείλο»* (λαϊκ. τραγ.). — (σπάν.) **αποβραδινός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀποβραδύς* «το περασμένο βράδυ» < *ἀπο- + βράδυ +* επιρρ. επίθημα *-ίς*, κατά τα επιρρ *απονωρ-ίς, (ε)νωρ-ίς, ολημερ-ίς* κ ά Βλ. κ *βράδυ*].

απόβραδο (το) (λογοτ.) το χρονικό διάστημα μετά το δειλινό (βλ. λ *απόγευμα*)

αποβράζω ρ αμετβ. {απόβρασα} (λαϊκ. για φαγητό) σταματώ να βράζω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποβράσσω / -ττω < ἀπο- + βράσσω* (βλ κ. *βράζω*)].

απόβρασμα (το) {αποβράσμ-ατος | -ατα, -άτων} (υβριστ) ο άνθρωπος τού υποκόσμου, ο ανυπόληπτος και ανέντιμος άνθρωπος συχνά στη ΦΡ ***απόβρασμα τής κοινωνίας*** ΣΥΝ κάθαρμα, παλιάνθρωπος
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «αφέψημα, εκχύλισμα», < αρχ. *ἀποβράσσω < ἀπο- + βράσσω* «βράζω». Η φρ *απόβρασμα τής κοινωνίας* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. l'écume de la société)].

αποβροχάρης (ο) {αποβροχάρηδες} (λαϊκ.-λογοτ.) ο υγρός και ψυχρός καιρός μετά τη βροχή: *~ καιρός / αέρας.*

απόβροχο (το) {χωρ. πληθ } (λαϊκ.-λογοτ) η υγρασία και η ψύχρα μετά τη βροχή: *«στη δροσιά τού απόβροχου λουσμένη* (η γη)*»* (Ιωάνν. Γρυπάρης).

απόγαιο (το) → απόγειο

απογαλακτισμός (ο) (λόγ.) **1.** η διακοπή θηλασμού τού βρέφους. *μεγάλωσε αρκετά το μικρό· όπου να 'ναι πρέπει να αρχίσει ο ~* ΣΥΝ αποθηλασμός **2.** (μτφ.) η απαλλαγή από εξάρτηση: *ιδεολογικός ~.* — **απογαλακτίζω** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθηλασμός.*

απόγειο (το) {απογεί-ου | -ων} **1.** ΑΣΤΡΟΝ (*τὸ ἀπόγειον σημεῖον*, Πτολεμαίου *Μαθηματική Σύνταξις* 9, 1) το πλέον απομακρυσμένο από τη Γη σημείο τής τροχιάς αντικειμένου που περιφέρεται γύρω από αυτή (πβ. λ. *περίγειο*) **2.** (μτφ.) το ύψιστο σημείο, το αποκορύφωμα. *στα τριάντα του έφτασε στο ~ τής δόξας του.* Επίσης (σπάν) **απόγαιο**
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόγειον*, ουδ. τού επιθ *ἀπόγειος < ἀπο- + γῆ*, πβ *ὑπό-γειος, ὑπέρ-γειος, ἔγ-γειος, Μεσό-γειος* Ο τ. *ἀπόγαιο(ν)* < μτγν *ἀπόγαιον*, ουδ. τού επιθ. *ἀπόγαιος < ἀπο- + γαῖα*]

απογειώνω ρ. μετβ. {απογείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** θέτω σε κίνηση και αποσπώ από το έδαφος (αεροσκάφος), ώστε να βρεθεί στον αέρα: *ο πιλότος απογείωσε το αεροσκάφος με πολύ άσχημες καιρικές συνθήκες* ΑΝΤ. προσγειώνω (συνήθ. το μεσοπαθ. ***απογειώνομαι***) **2.** (α) αποσπώμαι από το έδαφος, αφού τεθώ σε κίνηση: *το αεροπλάνο απογειώθηκε* (β) (για επιβάτη αεροσκάφους) ξεκινώ την πτήση εγκαταλείποντας το έδαφος: *Προσδεθείτε! Σε λίγο απογειωνόμαστε!* **3.** (μτφ.) παρουσιάζω απότομα άνοδο. *οι τιμές των ακινήτων απογειώθηκαν* **4.** (μτφ.) αισθάνομαι ύψιστη συγκίνηση: *όταν ακούω αυτή τη μουσική, ~* **5.** γνωρίζω μεγάλη άνθηση, φτάνω στο ανώτατο σημείο τής ακμής *«εκείνη την περίοδο το οικολογικό κίνημα είχε απογειωθεί»* (εφημ.) **6.** (μτφ -οικ.) οδηγώ σε ύψιστη συγκίνηση, αποσπώ από την πραγματικότητα προκαλώντας μεγάλη ευχαρίστηση: *έπαιξαν το αγαπημένο μου κομμάτι και με απογείωσαν* ΣΥΝ. εκστασιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < *απόγειος*, πβ κ. *προσ-γειώνω*].

απογειώνομαι – προσγειώνομαι. Δοθέντος ότι το αεροπλάνο είναι εφεύρεση τού 20ού αι. (1927), και οι λέξεις που σχετίζονται με αυτό είναι νεότερες. Το **απογειών-ω / -ομαι** σχηματίστηκε από το αρχ επίθ. *απόγειος*, ενώ το επίσης αρχ *πρόσγειος* ήταν η βάση για το **προσγειών-ω / -ομαι**. Σημειωτέον ότι τόσο το *απόγειος* όσο και το *πρόσγειος* χρησιμοποιήθηκαν κυρίως στον χώρο τής αστρονομίας Γίνεται λόγος για *«ἀπογείους ἀνέμους»* ή *«ἀπόγεια πνεύματα»* και *ἀπόγειον* ή *ἀπόγαιον* (εννοείται *σημεῖον*) ήταν (και είναι) «η μεγαλύτερη απόσταση ενός πλανήτη από τη Γη» Ομοίως. *«προσγειόταται πτήσεις»* αναφέρονται από τον μηχανικό Φίλωνα (3ος/2ος αι. π Χ.), ενώ στον φιλόσοφο Πορφύριο (3ος αι μ.Χ.) απαντά *«ἡ πρόσγειος περὶ τὸν ἀέρα ταχύτης»*. Τα *απογείωση* και *προσγείωση* επέτρεψαν και τη δημιουργία τού όρου **γείωση** (και **γειώνω**) «η αγώγιμη σύνδεση, η ηλεκτρική επαφή με τη γη».

απογείωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απόσπαση αεροσκάφους από το έδαφος, ώστε να βρεθεί στον αέρα ΑΝΤ προσγείωση **2.** (μτφ.) η απότομη άνοδος. *~ των τιμών* **3.** (μτφ.) η πολύ μεγάλη συγκίνηση από έντονη ευχαρίστηση, η αίσθηση ότι αποσπάται κανείς από την πραγματικότητα ΣΥΝ έκσταση.

απογέμιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση των βλημάτων από πυροβόλο όπλο ΑΝΤ γέμιση.

απόγευμα κ. (λαϊκ) **απόγεμα** κ. (λογοτ.) **απόγιομα** (το) {απογεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρονικό διάστημα τής ημέρας που παρεμβάλλεται ανάμεσα στο μεσημέρι και το βράδυ
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπο- + γεῦμα*].

απογευματινός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με το απόγευμα, που πραγματοποιείται το απόγευμα. *~ περίπατος / παράσταση / απασχόληση / ωράριο* ΣΥΝ (λόγ) εσπερινός **2.** **απογευματινός** (ο), ***απογευματινή*** (η) (α) πρόσωπο που εργάζεται σε απογευματινή βάρδια *έπιασαν δουλειά / σχόλασαν οι ~* (β) μαθητής / μαθήτρια που φοιτά σε σχολείο το οποίο λειτουργεί το απόγευμα **3.** ***απογευματινή*** (η) (ενν θεατρική παράσταση ή προβολή κινηματογραφικού έργου) που πραγματοποιείται το απόγευμα σε αντιδιαστολή προς τη βραδινή: *πήγαμε θέατρο προχθές στη λαϊκή ~* **4.** **απογευματινό** (το) πρόχειρο φαγητό πριν από το δείπνο ΣΥΝ πρόδειπνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα.*

απογίνομαι ρ. αμετβ αποθ. {εύχρ. κυρ στον αόρ. απέγινα (λαϊκ. απόγινα κ. λογοτ απογίνηκα)} **1.** φθάνω σε ορισμένη κατάληξη ή σε ορισμένη κατάσταση: *τι απέγινε με το θέμα που συζητούσαμε προχθές.* || *αν χάσουμε το μαγαζί, εγώ τι θ' απογίνω;* ΣΥΝ απολήγω, καταλήγω **2.** καταλήγω σε χειρότερη κατάσταση σε σχέση με αυτή στην οποία βρισκόμουν: *ήταν από τα νιάτα του δύστροπος, τώρα που γέρασε απόγινε* ΣΥΝ παραγίνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπογίγνομαι* «απουσιάζω, αποφεύγω» < *ἀπο + γίγνομαι* Η σημερινή σημ είναι μεσν].

ΣΧΟΛΙΟ Συχνά χρησιμοποιείται και σήμερα στην ομιλία η αρχαία στερεότυπη φράση **τὰ γενόμενο οὐκ ἀπογί(γ)νονται** με τη σημασία τού «ό,τι έγινε, δεν ξεγίνεται», η οποία λέγεται για κάτι κακό ή δυσάρεστο, που δεν μπορεί κανείς να επανορθώσει εκ των υστέρων.

απόγνωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βρίσκεται σε αδιέξοδο, έχει απελπιστεί και δεν γνωρίζει τι πρέπει να κάνει: *βρίσκομαι / είμαι / έρχομαι σε ~* || *η έλλειψη ρευστού στην αγορά έχει φέρει τους εμπόρους σε ~* ΣΥΝ απελπισία
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόγνωσις* < αρχ. *ἀπογιγνώσκω* «παραιτούμαι από πρόθεση ή σχέδιό μου να κάνω κάτι» < *ἀπο- + γιγνώσκω*].

απογοήτευση (η) [1861] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η διάψευση των ελπίδων, των προσδοκιών: *είχε μια ερωτική ~ στα νεανικά του χρόνια* || *δοκιμάζω ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαψεύδει τις ελπίδες, τις προσδοκίες *γνώρισε πολλές ~ στον μακρό πολιτικό βίο του* || *ο χτεσινός αγώνας ήταν σκέτη ~ οι δυο ομάδες έπαιζαν ανιαρά και χωρίς φαντασία.* — **απογοητευτικός,** -ή, -ό [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απογοητεύω.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. désenchantement].

απογοητεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ [1887] {απογοήτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** διαψεύδω τις ελπίδες, τις προσδοκίες (κάποιου): *η πολιτική των μεταρρυθμιστών απογοήτευσε όσους περίμεναν μεγάλες αλλαγές* (η πολιτική τους δεν επέφερε μεγάλες αλλαγές) || *οι γονείς του περίμεναν ότι θα γίνει επιστήμονας, εκείνος όμως τους απογοήτευσε* **2.** (μεσοπαθ. ***απογοητεύομαι***) (α) διαψεύδονται οι ελπίδες, οι προσδοκίες μου: *απογοητεύθηκα από το αποτέλεσμα των εκλογών* || *απογοητευμένοι ψηφοφόροι τού κυβερνώντος κόμματος* (β) χάνω την εμπιστοσύνη μου ή την αυτοπεποίθησή μου, χάνω το θάρρος μου: *όταν βλέπω τι συμβαίνει γύρω μου και πού βαδίζει ο τόπος μας, ~* || *απογοητεύθηκε μετά την αποτυχία* ♦ **3.** (αμετβ.) προκαλώ

απογοήτευση: *απογοήτευσε η ομάδα μας στον χθεσινό αγώνα*
[ΕΤΥΜ < *απο- + γοητεύω*, απόδ τού γαλλ désenschanter].

> **απαγοητεύομαι – απαγοήτευση.** Οι τύποι με **-α-** (*απ-**α**-γοητεύομαι* και *απ-**α**-γοήτευση*), αντί των ορθών *απο-γοητεύομαι / απο-γοήτευση* είναι εσφαλμένοι, αφού οι λέξεις σχηματίζονται με την πρόθεση *από (από + γοητεύω)* Το (ορθό) **απογοήτευση** εισάγεται τη δεκαετία τού 1860 ως απόδοση τού γαλλ désenchantement, για να ακολουθήσει αμέσως μετά το ρ **απογοητεύω**. Φαίνεται μάλιστα ότι στο ρομαντικό κλίμα τής εποχής η χρήση αυτών (και μάλιστα τής μετοχής **απογοητευμένος**) ήταν ιδιαίτερα αυξημένη, γεγονός που κάνει τον Στ Κουμανούδη (*Συναγωγή Νέων Λέξεων...*, σ. 124) να παρατηρεί ειρωνικά *«Ἐρωτῶ ἐγώ, διὰ τί οἱ ἀγαπῶντες τὸ ῥῆμα τοῦτο* [εννοεί τη μτχ. *απογοητευμένος*] *δὲν τὸ μεταχειρίζονται μὲ τὸν ἀναδιπλασιασμόν του,* [δηλ ως *απογεγοητευμένος!*]»

απογόμφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εξαγωγή των γομφίων (δοντιών) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ωση*.

απόγονος (ο) {απογόν-ου | -ων, -ους} αυτός που γεννήθηκε ή κατάγεται από κάποιον· *οι Έλληνες υπερηφανεύονται ότι είναι ~ των μεγαλύτερων στοχαστών τής ανθρωπότητας* || *είναι ~ Γάλλων φεουδαρχών* ΑΝΤ πρόγονος ΦΡ (ευχετ. σε νιόπαντρο ζευγάρι) ***καλούς απογόνους!*** να αποκτήσετε καλά παιδιά!
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο- + γόνος*]

απογραφή (η) **1.** (α) η λεπτομερής καταγραφή πραγμάτων. *έκαναν ~ των αντικειμένων που πρόκειται να πουληθούν στη δημοπρασία* (β) ΝΟΜ η καταγραφή περιουσιακών στοιχείων ενός φυσικού ή νομικού προσώπου που γίνεται με το κύρος τής δικαστικής αρχής **2.** η καταγραφή σε ονομαστικούς και στατιστικούς καταλόγους των κατοίκων μιας χώρας: *ο αριθμός των εδρών ανά εκλογική περιφέρεια ορίστηκε με βάση την ~ τού 2001* — **απογραφέας** (ο/η) [μτγν.], **απογραφικός,** -ή, -ό. **απογράφω** ρ. [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «κτηματολόγιο. κατάλογος περιουσιακών στοιχείων», < *απογράφω*]

απόγραφο (το) {απογράφ-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ το επικυρωμένο μοναδικό αντίγραφο δικαστικής απόφασης ή άλλου εκτελεστού τίτλου (συμβολαιογραφικού εγγράφου, διαταγής πληρωμής κ.λπ), το οποίο εμπεριέχει διαταγή τής πολιτείας προς τα αρμόδια όργανα να εκτελέσουν τον τίτλο: *πήρε ~ από τα πρακτικά τής δίκης* • **2.** ΦΙΛΟΛ το πρώτο σωζόμενο αντίγραφο πρωτότυπου χειρογράφου — **απογραφικός,** -ή, -ό [1886]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπόγραφον* «αντίγραφο», ουσιαστικοπ ουδ. τού επιθ *ἀπόγραφος*. Η σημερινή σημ αποτελεί απόδ τού γαλλ transcrit].

> **απόγραφο – αντίγραφο.** Το *απόγραφο* διαφέρει από το απλό *αντίγραφο*, δηλώνοντας το πρώτο κεκυρωμένο αντίγραφο απόφασης με εντολή εκτελέσεως εν αντιθέσει προς τα λοιπά –κεκυρωμένα ή μη– αντίγραφα που βγαίνουν από το απόγραφο ή απευθείας από δικαστικές αποφάσεις, συμβολαιογραφικά έγγραφα κ λπ.

απογυμνώνω ρ. μετβ [αρχ.] {απογύμνω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** γδύνω εντελώς. αφαιρώ όλα τα ρούχα από (κάποιον) **2.** (μτφ) αφαιρώ (από χώρο) τα πράγματα που υπάρχουν σε αυτόν. *οι ληστές απογύμνωσαν το κατάστημα από όλα τα τιμαλφή* ΣΥΝ καταληστεύω, γδύνω **3.** αφαιρώ εξ ολοκλήρου από (κάποιον κάτι) *τον απογύμνωσε από κάθε εξουσία, αφήνοντάς του μόνο τα τιμητικά αξιώματα.* — **απογύμνωση** (η) [μτγν.]

απόδαρση (η) {-ης κ -άρσεως | χωρ πληθ.} μέθοδος που αποσκοπεί στον σχηματισμό βουτύρου. κατά την οποία η κορυφή τού γάλακτος που έχει συγκεντρωθεί σε κάδους υποβάλλεται σε βίαια χτυπήματα (με ραβδιά ή, σε βιομηχανικές μονάδες, με μηχανικό τρόπο) ΣΥΝ βουτυροποίηση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποδέρω* «εκδέρω διαχωρίζω με χτυπήματα» (πβ. *δέρω – δάρσις*) < *ἀπο- + δέρω*, βλ. κ. *δέρνω*].

αποδάσυνση (η) {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} ΓΛΩΣΣ. η απώλεια τής δασύτητας, τού δασέος (φωνητικώς) χαρακτήρα των συμφώνων τής Αρχαίας Ελληνικής, που δηλώνονταν από τα γράμματα φ, θ, χ· γενικότερα, κάθε μορφής απώλεια τής δασύτητας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. désaspiration].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα σύμφωνα που δηλώνονταν από τα γράμματα **φ, θ** και **χ** τής Αρχ. Ελληνικής ήταν κλειστά σύμφωνα με έντονο το χαρακτηριστικό τής δασύτητας, μιας άχνας δηλ. που συνόδευε τα αντίστοιχα σύμφωνα· $\varphi = p^h$, $\theta = t^h$. $\chi = k^h$ Στους αλεξανδρινούς χρόνους η δασύτητα αυτή έπαψε σιγά-σιγά να προφέρεται **(αποδάσυνση)** με παράλληλη τροπή των συμφώνων στα διαρκή (τριβόμενα) σύμφωνα, που προφέρουμε από τότε μέχρι σήμερα στην Ελληνική, δηλ. στα σύμφωνα *φ* (*φως* = fos έναντι αρχ. p^hôs), *θ* (*θέμα* = θéma έναντι αρχ t^héma) και *χ* (*χώρα* = xóra έναντι αρχ k^hôra)

αποδάσωση (η) [1891] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καταστροφή των δασών σε μεγάλη έκταση. - **αποδασωτικός,** -ή, -ό

αποδεδειγμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποδειχθεί, που βεβαιώνεται με αποδείξεις: *~ απάτη / ενοχή / αθωότητα* ΣΥΝ τεκμηριωμένος ΑΝΤ αναπόδεικτος -- **αποδεδειγμένα / αποδεδειγμένως** [μτγν] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα. μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ τού αρχ. *ἀποδείκνυμι*].

αποδεικνύω ρ. [μεσν.] μετβ. {απέδειξα, αποδείχ-θηκα (καθημ. -τηκα κ. λόγ. απεδείχθην, -ης, -η. ., μτχ. αποδειχθείς, -είσα, -έν), αποδεδειγμένος} **1.** δείχνω με αδιαμφισβήτητο τρόπο ότι (κάτι) υπάρχει. είναι αληθές ή ορθό *ο συνήγορος απέδειξε την αθωότητα τής κατηγορουμένης με ατράνταχτα στοιχεία* || *του απέδειξα ότι είχε άδικο και άλλαξε γνώμη* ΣΥΝ τεκμηριώνω • **2.** (μεσοπαθ. ***αποδεικνύομαι***) φαίνομαι εκ των πραγμάτων ότι είμαι κάτι, διαπιστώνεται τελικά ότι είμαι κάτι *οι υποσχέσεις του αποδείχθηκαν απατηλές* || *απεδείχθη αντάξιος τής αποστολής που του ανέθεσαν* || *ο οργανισμός του αποδείχθηκε ανθεκτικότερος από όσο νομίζαμε* **3.** (η μτχ **αποδεδειγμένος,** *-η, -ο*) βλ.λ Επίσης (καθημ.) **αποδείχνω** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δείχνω*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀποδείκνυμι*, αρχική σημ. «ξεχωρίζω ένα αντικείμενο από άλλα και το δείχνω», < *ἀπο- + δείκνυμι*].

αποδεικτέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει ή χρειάζεται να αποδειχθεί

αποδεικτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που συντελεί στην απόδειξη: *τα δακτυλικά του αποτυπώματα πάνω στο πιστόλι είναι ~ στοιχείο τής ενοχής του* || *~ συλλογισμός* || *~ διαδικασία / μέθοδος* (β) ΝΟΜ ***αποδεικτικά μέσα*** τα μέσα στα οποία μπορεί να στηρίζει το δικαστήριο τη δικανική του πεποίθηση ως προς την αλήθεια ή την αναλήθεια των πραγματικών ισχυρισμών των διαδίκων (τα μέσα που μπορούν να πείσουν το δικαστήριο για την αλήθεια. δηλ. τεκμήρια, όρκος, έγγραφα, μαρτυρίες, πραγματογνωμοσύνη κ.ά.) **2.** ***αποδεικτικό*** (το) έγγραφο το οποίο πιστοποιεί κάτι *~ παραλαβής των υλικών / είσπραξης / φοιτήσεως σε σχολείο / εξόδων / δαπανών* ΣΥΝ πιστοποιητικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση*

απόδειξη (η) {-ης κ -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** η διαδικασία με την οποία αποδεικνύει κανείς κάτι. *όλοι οι ισχυρισμοί του χρειάζονται ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να αποδειχθεί κάτι. το αποδεικτικό στοιχείο. *το ότι δεν έχει άλλοθι, δεν είναι ~ τής ενοχής του* || *τι αποδείξεις έχεις για αυτό που ισχυρίζεσαι.* || *προσκομίζω αποδείξεις* || *αδιάσειστη / έμμεση / ισχυρή / πειστική / χειροπιαστή ~* ΣΥΝ πειστήριο **3.** (ειδικότ.) βεβαίωση (θεωρημένο στέλεχος από μπλοκ ή απόκομμα ταινίας από ταμειακή μηχανή) πληρωμής χρηματικού ποσού: *πλήρωσα στο ταμείο και πήρα την ~* || *τι θέλετε, ~ ή τιμολόγιο;* || *κόβω (εκδίδω) ~* || *μαζεύω αποδείξεις για τη φορολογική δήλωση* || *για την αλλαγή προϊόντος προσκομίστε την ~ αγοράς του* || *~ λειανικής πώλησης / παροχής υπηρεσιών* || *μπλοκ αποδείξεων* || *ιδιόχειρη / ανεπίσημη / πρόχειρη ~* || *διπλότυπη / εξοφλητική ~* **4.** ΦΙΛΟΣ -ΜΑΘ η σειρά ορθών συλλογισμών μέσω των οποίων γίνεται εμφανής η αλήθεια (ορθότητα) μιας πρότασης *η ~ ενός θεωρήματος* || *επαγωγική / απαγωγική ~*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόδειξις < ἀποδείκνυμι*].

> **αποδείξεις – ενδείξεις – αποχρώσες ενδείξεις.** Στην κλίμακα τής αποδεικτικής διαδικασίας. οι βαθμίδες από τα ασθενέστερα στα ισχυρότερα στοιχεία είναι από τις *απλές ενδείξεις* στις *αποχρώσες ενδείξεις* με κορυφαία βαθμίδα τις *αποδείξεις* Φράσεις όπως «*για να υπάρξει ενοχή, απαιτούνται όχι απλές ενδείξεις. αλλά αποδείξεις*», δείχνουν ότι όχι οι πιθανές ή φαινομενικές μαρτυρίες. οι **ενδείξεις**. αλλά τα αναμφισβήτητα τεκμήρια. οι **αποδείξεις**, μπορούν να στηρίξουν την ενοχή ή μη κάποιου. Ανάμεσα στις απλές ενδείξεις και τις αποδείξεις βρίσκονται οι **αποχρώσες ενδείξεις**, οι ικανές ή επαρκείς ενδείξεις, οι οποίες υπερβαίνουν τις απλές ενδείξεις αποτελώντας οιονεί αποδείξεις.

αποδείξιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να αποδειχθεί

απόδειπνο (το) {αποδείπν-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ η ακολουθία τής Εκκλησίας που ψάλλεται μετά το δείπνο και πριν από τον ύπνο και διακρίνεται σε μικρό και σε μεγάλο απόδειπνο: *στα μοναστήρια ψάλλουν κανονικά το ~·* ΦΡ (α) ***μέγα απόδειπνο*** ψάλλεται από τη Δευτέρα ώς και την Πέμπτη κάθε εβδομάδας τής πενηνταήμερης νηστείας πριν από το Πάσχα (β) ***μικρό απόδειπνο*** στα μοναστήρια ψάλλεται κανονικά το μικρό απόδειπνο καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους, ενώ στα αστικά κέντρα το απόγευμα κάθε Παρασκευής των Χαιρετισμών τής Θεοτόκου των οποίων προηγείται.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόδειπνον* < αρχ φρ. *ἀπὸ δείπνου* «ο χρόνος έπειτα από το δείπνο»].

αποδειπνώ ρ αμετβ. [μτγν.] {αποδειπνείς... | αποδείπνησα} τελειώνω το δείπνο.

αποδείχνω ρ. → αποδεικνύω

αποδεκατίζω ρ μετβ. {αποδεκάτισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} εξοντώνω ομαδικά. σκοτώνω πάρα πολλούς· *με μια ξαφνική επίθεση αποδεκάτισαν τις δυνάμεις τού εχθρού* || *ολόκληροι πληθυσμοί πουλιών αποδεκατίζονται κάθε χρόνο με το παράνομο κυνήγι* ΣΥΝ. αφανίζω, θερίζω. εξολοθρεύω – **αποδεκάτισμα** (το) κ **αποδεκατισμός** (ο) [1796]
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αποδίδω το ένα δέκατο», < *ἀπο- + δεκατίζω < δέκα*].

αποδέκτης (ο) {αποδεκτών}, **αποδέκτρια** (η) {αποδεκτριών} **1.** πρόσωπο που δέχεται. που λαμβάνει κάτι. *αναζητούσαν τον ~ τής επίμαχης επιστολής* ΣΥΝ παραλήπτης **2.** (συνεκδ) πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται κανείς: *είναι ενδιαφέρον να δει κανείς πώς αντιδρά ο ~ τού μηνύματος* || *υπήρξα ~ πολλών παραπόνων* ΣΥΝ δέκτης
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποδέχομαι*].

αποδεκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που τον δέχονται θετικά και τον εγκρίνουν: *οι όροι του δεν έγιναν ~* || *η πρότασή του έγινε ~* || *κοινώς ~ λύση* || *για την προεδρία τής Δημοκρατίας θα προταθεί πρόσωπο ~ από όλους* **2.** (ειδικότ στον λόγο) αυτός που αναγνωρίζεται ως ορθός ή που δεν προκαλεί: *~ λέξη / σύνταξη / πρόταση / έκφραση* || *στη λογοτεχνική γλώσσα συναντούμε συχνά γλωσσικά στοιχεία μη αποδεκτά στην κοινή γλώσσα.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποδέχομαι*]

αποδεκτότητα (η) {χωρ πληθ.} ΓΛΩΣΣ η ιδιότητα ενός κειμένου να γίνεται αποδεκτό, να είναι δηλ. κατανοητό και ευπρόσληπτο από τον αναγνώστη (αποδέκτη)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. acceptability]

αποδέλοιπος, -η. -ο (λαϊκ.) υπόλοιπος.
[ΕΤΥΜ μεσν < *άπο-* + *δελοιπός* < σύνδ. *δέ* + επίθ *λοιπός*]

αποδελτιώνω ρ μετβ. {αποδελτίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καταγράφω σε δελτία (διάφορες πληροφορίες, λέξεις, στοιχεία από κείμενα κ.λπ.): *αποδελτιώσαμε όλες τις ελληνικές λέξεις που απαντούν στα έργα τού Σαίξπηρ* ΣΥΝ καταγράφω **2.** (συνεκδ) συγκεντρώνω από συγκεκριμένη πηγή (κυρ κείμενο) και καταγράφω στοιχεία που έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον: ~ *τον κυριακάτικο Τύπο.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ index]

αποδελτίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καταγραφή σε δελτία (πληροφοριών, λέξεων, στοιχείων από κείμενα κ.λπ.): ~ *νεολογισμών στα κείμενα τού Καζαντζάκη* || ~ *τού ημερήσιου Τύπου.*

αποδέσμευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η απαλλαγή από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: ~ *από τους όρους τής συμφωνίας* ΑΝΤ δέσμευση — **αποδεσμευτικός**, -ή, -ό.

αποδεσμεύω ρ μετβ {αποδέσμευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} απαλλάσσω από υποχρέωση, υπόσχεση ή άλλη δέσμευση: *τον αποδέσμευσε από τις υποχρεώσεις τής σύμβασης που υπέγραψε* || *η ομάδα αποδέσμευσε τον παίκτη* ΑΝΤ δεσμεύω
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. désengager Άσχετο από το μτγν. *άποδεσμεύω* «δένω σφιχτά»].

αποδέχομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {αποδέχ-θηκα (καθημ -τηκα)} **1.** δέχομαι ευχαρίστως. *αποδέχθηκε την πρόσκλησή μας να μιλήσει στη γιορτή τού σχολείου* ΑΝΤ απορρίπτω, αποκρούω, αρνούμαι **2.** συμφωνώ με (μια άποψη): *είμαι από εκείνους που αποδέχονται τις θέσεις σας* ΣΥΝ ασπάζομαι, προσυπογράφω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

αποδημητικός, -ή, -ό αυτός που ταξιδεύει σε άλλους τόπους ΣΥΝ (εκφραστ.) διαβατάρικος, ταξιδιάρικος ΦΡ ***αποδημητικό πτηνό / πουλί*** κάθε πουλί που αποδημεί, ταξιδεύει στα θερμά κλίματα, για να περάσει τον χειμώνα. *το χελιδόνι ανήκει στα ~ πουλιά.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *άποδημῶ*].

αποδημία (η) {αποδημιών} **1.** η απομάκρυνση από την πατρίδα με σκοπό τη διαμονή σε μια ξένη χώρα. *εξαιτίας τής μεγάλης ανεργίας, έχει αυξηθεί το ποσοστό αποδημίας προς το εξωτερικό* || ~ *μόνιμη / πρόσκαιρη / προσωρινή* **2.** ΝΟΜ ***παράνομη αποδημία*** η παράνομη έξοδος από τη χώρα προσώπου (που έχει ασκηθεί εναντίον του ποινική δίωξη ή που υπηρετεί στρατιωτική θητεία) **3.** ΕΚΚΛΗΣ (α) ***ιερά αποδημία*** ταξίδι πιστών στους ιερούς τόπους τής θρησκείας τους για προσκύνημα (π.χ των χριστιανών στα Ιεροσόλυμα, των μωαμεθανών στη Μέκκα κ λπ) (β) (μτφ.-λόγ) ο θάνατος: *η ~ εις Κύριον* ΣΥΝ εκδημία **4.** (ειδικότ) η μετακίνηση πτηνών και υδρόβιων ζώων σε θερμότερες χώρες κατά τον χειμώνα ή σε τόπους κατάλληλους για αναπαραγωγή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *άπόδημος*]

απόδημος, -η, -ο **1.** αυτός που κατοικεί στα ξένα μέρη *η προσφορά των ~ Ελλήνων στο έθνος είναι εξαιρετική* || (συνεκδ.) ~ *Ελληνισμός* ΣΥΝ ξενιτεμένος, μετανάστης **2.** ***απόδημοι*** (οι) (ενν Έλληνες) οι Έλληνες τού εξωτερικού ή οι ελληνικής καταγωγής πολίτες άλλων χωρών (Η Π.Α., Καναδά, Αυστραλίας, Γερμανίας, Βελγίου, Αφρικής κ ά.): *δεύτερη γενιά αποδήμων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άπο-* + *δῆμος*]

αποδημώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποδημείς . | αποδήμησα (λογιότ. απεδήμησα)} (λόγ) εγκαταλείπω τον τόπο μου, φεύγω στα ξένα ΣΥΝ ξενιτεύομαι, μεταναστεύω, (λογοτ.) μισεύω· ΦΡ (μτφ.-λόγ.) ***αποδημώ εις Κύριον*** πεθαίνω. — **αποδήμηση** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω*

αποδιαρθρώνω ρ. μετβ {αποδιάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} καταστρέφω την οργανωτική δομή (συνόλου, συστήματος): *οι συνεχείς εναλλαγές διευθυντών αποδιάρθρωσαν την επιχείρηση* ΣΥΝ αποδιοργανώνω — **αποδιάρθρωση** (η)

αποδιδράσκω ρ. αμετβ. {εύχρ. στον αόρ απέδρασα} **1.** δραπετεύω από τις φυλακές, από χώρο στον οποίο κρατούμαι έγκλειστος: *χτες απέδρασαν δύο κρατούμενοι από τις φυλακές* **2.** εγκαταλείπω (κάτι δυσάρεστο) καταφεύγοντας σε (πιο ευχάριστη κατάσταση): *με τα όνειρα που κάνει προσπαθεί να αποδράσει από τη ρουτίνα* || *πίστεψαν πως με τα ναρκωτικά θα αποδράσουν σε πιο ευχάριστους κόσμους και το πλήρωσαν ακριβά* || *οι Αθηναίοι απέδρασαν και αυτό το τριήμερο από την πρωτεύουσα.* Επίσης (καταχρ) **αποδρώ**
[ΕΤΥΜ αρχ. < *άπο-* + *διδράσκω* «φεύγω, διαφεύγω» < *δι-δρᾶ-σκω* < θ. *δρα-* < I.E. *drā-umi / *dr-em-, πβ. σανσκρ. drā-ti «διαφεύγει», γερμ. treten «περπατώ», γαλλ trottoir «πεζοδρόμιο», αγγλ. tread «πατώ», γερμ. Treppe «σκάλα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ἔ-δραμ-ον, δρόμ-ος, δρᾶ-πέτης* κ ά.].

αποδίδω ρ. μετβ κ. αμετβ. {απέδωσα, αποδόθηκα, αποδεδομένος} (λόγ.) ♦ (μετβ) **1.** (α) δίνω πίσω (κάτι που χρωστώ) *θα αποδώσω τα οφειλόμενα και με το παραπάνω* ΣΥΝ επιστρέφω· ΦΡ ***αποδίδω τα ίσα*** ανταποδίδω (σε κάποιον) το κακό που μου έκανε: *βρήκε την κατάλληλη ευκαιρία και του απέδωσε τα ίσα* ΣΥΝ (λαϊκ.) πατσίζω, ανταποδίδω, εκδικούμαι, πληρώνω με το ίδιο νόμισμα (β) επιστρέφω σε δικαιούχο (κράτος, ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένο ποσό χρημάτων, το οποίο έχει εισπραχθεί εν ονόματι τού δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ.): ~ *τον Φ Π Α. στην εφορία* ΑΝΤ παρακρατώ **2.** απονέμω, δίνω σε (κάποιον κάτι αντάξιό του): *του αποδόθηκαν τιμές αρχηγού κράτους* **3.** (γενικότ) δίνω· σε φρ. όπως: ~ *αξία σε κάτι* (θεωρώ ότι κάτι έχει αξία) || ~ *σημασία σε κάτι* (θεωρώ κάτι σημαντικό) • **4.** καταλογίζω: ~ *δόλο στις ενέργειές του* || ~ *ευθύνες σε κάποιον* • **5.** (α) αναφέρω (κάτι) ως αιτία για (κάτι): *απέδωσε το σφάλμα σε αφηρημάδα* (β) αναφέρω (κάποιον) ως δημιουργό (πράγματος) *ο λόγος αυτός εσφαλμένα αποδίδεται στον Δημοσθένη* • **6.** μεταφέρω το περιεχόμενο ή την εικόνα από (κάτι), ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: *το δημοσίευμα δεν αποδίδει σωστά το νόημα των δηλώσεων τού υπουργού* || *η μετάφραση δεν απέδωσε το ποιητικό ύφος τού πρωτοτύπου* || *αυτό το πορτρέτο αποδίδει πιστά τα χαρακτηριστικά τού προσώπου της* • **7.** ερμηνεύω (μουσική σύνθεση, σκηνή ή ρόλο): ~ *έργα για πιάνο τού Λιστ και τού Σούμαν* || ~ *τον ρόλο τής Ιοκάστης στον «Οιδίποδα»* • **8.** μεταφέρω (σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή) *η λέξη «φιλότιμο» δεν αποδίδεται εύκολα σε άλλη γλώσσα* ΣΥΝ μεταφράζω **9.** αποφέρω (κέρδος): *έκλεισε την επιχείρηση, διότι δεν του απέδιδε χρήματα* ♦ (αμετβ) **10.** καρποφορώ, φέρνω αποτέλεσμα *δυστυχώς δεν απέδωσαν οι πολύχρονες προσπάθειές του* ΣΥΝ. τελεσφορώ **11.** έχω απόδοση στην εργασία μου *όποιος αποδίδει θα αμείβεται και περισσότερο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *άποδίδωμι*, αρχική σημ «δίνω πίσω, αποπληρώνω τα οφειλόμενα». < *άπο-* + *δίδωμι*. βλ. κ *δίνω*]

αποδιεθνοποιώ ρ μετβ. {αποδιεθνοποιείς. | αποδιεθνοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} αφαιρώ από (ένα ζήτημα) τις διεθνείς του διαστάσεις. *η Τουρκία προσπαθεί να αποδιεθνοποιήσει το Κυπριακό* ΑΝΤ διεθνοποιώ. — **αποδιεθνοποίηση** (η)

αποδιοπομπαίος, -α, -ο [1888] κυρ στη ΦΡ ***αποδιοπομπαίος τράγος*** ο άνθρωπος στον οποίο επιρρίπτονται οι ευθύνες άλλων: *δεν θα επιτρέψω να κάνετε εμένα ~ όλοι έχετε ευθύνες για ό,τι συνέβη* (βλ κ. *εξιλαστήριο θύμα*. λ. *εξιλαστήριος*) Επίσης **αποπομπαίος** [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άποδιοπομποῦμαι (-εο-)* «εξαγνίζω, αποτρέπω συμφορές» (πβ. *πέμπω – πομπή – πομπαῖος*) < *άπο-* + *διο-* (< αρχ. επίθ. *δῖος* «θείος, ουράνιος», με αναφορά στο *Δῖον κῴδιον*, «δορά τράγου, την οποία χρησιμοποιούσαν σε εξαγνιστικές τελετές») + *-πομποῦμαι* (< *πέμπω*) Στον σχηματισμό τού επιθ. συνέβαλε το μτγν. *άποπομπαῖος (τράγος)*, με το οποίο στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποδόθηκε το εβρ. ʿAzazél (ομοίως και λατ. caper emissarius)]

ΣΧΟΛΙΟ Η όλη φράση **αποδιοπομπαίος τράγος** και ως περιεχόμενο και ως γλωσσική διατύπωση είναι προϊόν συμφυρμού, αποτέλεσμα δηλ. αναμείξεως δύο διαφορετικών παραδόσεων και δύο διαφορετικών λεκτικών δηλώσεων: τού αρχαίου ελληνικού **άποδιοπομποῦμαι** «αποτρέπω κακά, εξορκίζω» (μαρτυρείται ήδη στον *Κρατύλο* τού Πλάτωνος) και τού **άποπομπαῖος τράγος** τής Π Δ. Ήτοι: *άποδιοπομποῦμαι* + *άποπομπαῖος τράγος* > *αποδιοπομπαίος τράγος* (> λατ. caper emissarius) Το τελευταίο αυτό είναι νεολογισμός, που μαρτυρείται μόλις από τη δεκαετία τού 1880 Από πλευράς περιεχομένου, και οι δύο παραδόσεις στηρίζονται στην έννοια τού «εξιλαστήριου θύματος» και τής «κάθαρσης» Και το μεν *άποδιοπομποῦμαι* προέρχεται από το «*άποπέμπομαι τὸ Δῖον κῴδιον*» (διώχνω από την πόλη την προβειά τού προβάτου, αποκαθαίρω), ο δε *άποπομπαῖος τράγος* είναι ο τράγος στον οποίο έπεφτε ο κλήρος κάθε 7 χρόνια να αφεθεί ελεύθερος στην έρημο από τον αρχιερέα, μεταφέροντας πάνω του το βάρος των αμαρτιών όλου τού λαού (Π Δ. *Λευϊτικόν* 16, 8-10). Ως προς την παλαιότερη ετυμολογία τού αρχ. *άποδιοπομποῦμαι* από τη φράση «*άπὸ Διὸς πομπος*», με τη σημ. τού «αποτρέπω επερχόμενα κακά διά τού αποτροπαίου Διός», δεν φαίνεται να ευσταθεί.

αποδιοργανώνω ρ μετβ. {αποδιοργάνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καταστρέφω την οργάνωση, τη συγκρότηση (συνόλου, συστήματος κ.λπ) *μετά την αποχώρηση τού διευθυντή η επιχείρηση αποδιοργανώθηκε* ΣΥΝ διαλύω, (μτφ) ξεχαρβαλώνω **2.** κάνω (κάποιον) να χάσει τον ρυθμό τής εργασίας του ή τής ζωής του: *τα οικογενειακά του προβλήματα τον αποδιοργάνωσαν* ΣΥΝ απορρυθμίζω, αποσυντονίζω. — **αποδιοργάνωση** (η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ disorganise (νόθο σύνθ.)].

αποδιώχνω ρ. μετβ [μεσν] {απόδιω-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** διώχνω μακριά ΣΥΝ απομακρύνω, εκδιώκω • **2.** ***αποδιωγμένοι*** (οι) οι απόκληροι τής κοινωνίας, οι κατατρεγμένοι. Επίσης **αποδιώκω** [αρχ]. — **αποδιωγμός** (ο).

αποδοκιμάζω ρ μετβ. {αποδοκίμασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** εκφράζω την αντίθεσή μου με χειρονομίες, φωνές ή άλλες έντονες εκδηλώσεις. *οι ακροατές αποδοκίμασαν έντονα τον ομιλητή* ΣΥΝ γιουχάρω, (οικ.) κράζω ΑΝΤ επιδοκιμάζω **2.** αρνούμαι να αποδεχθώ (κάτι), απορρίπτω· *ο λαός στις εκλογές αποδοκίμασε με την ψήφο του τους ακραίους πολιτικούς σχηματισμούς δείχνοντας την προτίμησή του στους μετριοπαθείς* ΣΥΝ κατακρίνω, επικρίνω ΑΝΤ εγκρίνω, επικροτώ, επιδοκιμάζω
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «απορρίπτω έπειτα από δοκιμή». < *άπο-* + *δοκιμάζω* Η λ. αναφερόταν αρχικώς στην απόρριψη υποψηφίου έπειτα από επιμελή εξέταση των προσόντων του (αξιωματούχου, αλλά και αλόγου, σπιτιού ή και νόμου) Η γενίκευση τής σημ. είναι ήδη αρχ.].

αποδοκιμασία (η) [μτγν.] {αποδοκιμασιών} **1.** η εκδήλωση δυσαρέσκειας με ζωηρό τρόπο (φωνές, χειρονομίες κ.λπ.) *ακούστηκαν φωνές αποδοκιμασίας από το ακροατήριο* || *ομόφωνη / άγρια / έντονη ~* || *ακούγονται οι ~ τού πλήθους* ΣΥΝ γιουχάισμα, (οικ) κράξιμο ΑΝΤ. επιδοκιμασία **2.** η άρνηση αποδοχής, απόρριψη: *είναι δεδομένη η ~ τέτοιων πράξεων από την Εκκλησία* ΣΥΝ επίκριση, κατάκριση ΑΝΤ έγκριση, επιδοκιμασία, επικρότηση. — **αποδοκιμαστικός**, -ή, -ό [μτγν.], **αποδοκιμαστικά** επίρρ

αποδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΙΛΟΛ. θεωρία και μέθοδος τής λογοτεχνικής κριτικής με επιφανέστερο εκπρόσωπο τον

Ζ. Ντεριντά, η οποία αρνείται τη θέση ότι η λέξη έχει σταθερή σημασία, ανεξάρτητη των κειμένων όπου απαντά, και με βάση αυτό επιχειρεί να προβάλει την ποικιλία των πιθανών ερμηνειών ενός κειμένου Επίσης **αποδομισμός** (ο) — **αποδομιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déconstruction]

αποδομώ ρ. μετβ. {αποδομείς | αποδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διασπώ (λέξη) στα επιμέρους στοιχεία (παράγοντας νέες σημασίες και λεκτικούς συνδυασμούς)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ déconstruire]

άποδος, -η, -ο → άπους

απόδοση (η) {-ης κ -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** (α) (γενικότ.) η σχέση μεταξύ τής προσπάθειας που καταβάλλει κάποιος και τού αποτελέσματος τής προσπάθειάς του ο βαθμός στον οποίο αξιοποιεί κάποιος τις ικανότητες και τα μέσα που έχει στη διάθεσή του: *έχω χαμηλή / υψηλή / μέτρια / εντυπωσιακή ~ || φτάνω στο μέγιστο τής ~ μου || ανεβάζω / βελτιώνω την ~ μου || η ~ ενός μαθητή / αθλητή / μιας ομάδας* (πβ λ. *επίδοση*) (β) ΟΙΚΟΝ (στην εργασία) ο βαθμός παραγωγής: *ο εργοδότης τούς ζήτησε να αυξήσουν την ~ τους || εξαιρετική / συνολική / ποσοτική / ποιοτική ~ || σπόροι με μεγάλη ~ || η ~ τού εδάφους αυξάνεται με τα κατάλληλα εγγειοβελτιωτικά έργα* ΣΥΝ παραγωγικότητα **2.** το κέρδος που αποδίδει κάτι: *τι ~ έχουν τα ομόλογα*, **3.** (για ηλεκτρικές συσκευές) η ισχύς και η διάρκεια. ο βαθμός επιτέλεσης τής λειτουργίας τους *το καλοριφέρ έχει υψηλή ~ || μπαταρίες με μεγάλη ~* ● **4.** (α) το να αναφέρεται κάτι ως αιτία για κάτι άλλο. ο καταλογισμός: *η ~ τής καταστροφής σε τεχνικά αίτια / στον ανθρώπινο παράγοντα || ~ ευθυνών || η ~ τού εγκλήματος στη σύζυγο τού θύματος* (β) το να φέρεται, να θεωρείται κάποιος δημιουργός συγκεκριμένου πράγματος. *η ~ ανυπόγραφων σατιρικών στίχων σε γνωστό ποιητή* ● **5.** (α) η επιστροφή οφειλόμενου ποσού ή πράγματος: *ζήτησαν την ~ όσων δικαιούνταν* (β) η επιστροφή σε δικαιούχο (κράτος. ταμείο, υπηρεσία κ.λπ.) προκαθορισμένου ποσού χρημάτων. το οποίο έχει ήδη εισπραχθεί εν ονόματι τού δικαιούχου και για ορισμένο σκοπό (φόρους κ.λπ): *καθυστέρησε την ~ τού οφειλόμενου φόρου* ΑΝΤ παρακράτηση **6.** η απονομή, το να δίνεται σε κάποιον κάτι αντάξιό του: *~ τιμών αρχηγού κράτους στον Οικουμενικό Πατριάρχη* ● **7.** η μεταφορά τού περιεχομένου ή τής εικόνας από κάτι, ώστε να το αντιληφθούν και άλλοι: *κατά τη μεταγλώττιση τού Ροΐδη στη δημοτική δεν επιτυγχάνεται η ~ τού ειρωνικού χαρακτήρα που έχει το κείμενο στην καθαρεύουσα || ο ζωγράφος εμμένει στην ~ των λεπτομερειών* ● **8.** η ερμηνεία μουσικής σύνθεσης, σκηνής ή ρόλου: *επιτυχημένη / συγκινητική / αισθαντική / σπαρακτική ~ τού ρόλου τής Μήδειας* ● **9.** η μεταφορά σε άλλη γλώσσα ή γλωσσική μορφή· ο *«Άμλετ» σε έμμετρη ~ στα Ελληνικά από τον Β. Ρώτα* ● **10.** ΓΛΩΣΣ το δεύτερο σκέλος υποθετικού λόγου, η πρόταση που δηλώνει αυτό που συμβαίνει. εφόσον ισχύει αυτό που δηλώνει η υπόθεση· *αν βρέξει, δεν θα έλθουμε («αν βρέξει»* είναι η υπόθεση και *«δεν θα έλθουμε»* η απόδοση) **11.** ΧΗΜ-ΤΕΧΝΟΛ η ποσότητα προϊόντος που παράγεται από χημική αντίδραση ή διεργασία ως ποσοστό τής ποσότητας που θα παραγόταν θεωρητικά. εάν η μετατροπή ήταν πλήρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση, δίνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόδοσις* < *ἀποδίδωμι*. Η λ. σήμαινε αρχικώς «επιστροφή των οφειλομένων (πραγμάτων ή χρημάτων)». ενώ στους γραμματικούς τής ελληνιστικής εποχής μαρτυρούνται οι σημ. «ερμηνεία, εξήγηση – β' σκέλος υποθετικού λόγου». Ορισμένες οικονομικές σημ. είναι μεταφρ δάνεια. πβ. αγγλ. yield. return το ίδιο ισχύει και για τη σημ. «βαθμός λειτουργικότητας», πβ. αγγλ performance]

αποδόσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που πρέπει να αποδοθεί όπου ανήκει: *~ φόρος / ποσό*

αποδοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που παράγει αξιόλογο έργο στον τομέα εργασίας του: *ένας από τους πιο ~ υπαλλήλους τής εταιρείας* ΣΥΝ παραγωγικός, εργατικός **2.** αυτός που αποφέρει κέρδος, οφέλη *η επένδυση αποδείχθηκε εκ των υστέρων ιδιαίτερα ~* ΣΥΝ επικερδής. προσοδοφόρος. — **αποδοτικ-ά / -ώς** [μεσν] επίρρ . **αποδοτικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀποδίδωμι*].

αποδοχή (η) **1.** η θετική υποδοχή και έγκριση θέσεων, απόψεων κ.λπ.· *χάρηκε για την ~ των προτάσεών του* ΣΥΝ συγκατάθεση, έγκριση, υιοθέτηση ΑΝΤ απόρριψη **2.** το να αποδέχεται, να λαμβάνει κανείς κάτι **3.** ΝΟΜ (α) η αναγνώριση τής νομιμότητας μιας διαδικαστικής πράξης από τον διάδικο. τον οποίο βλάπτει η πράξη αυτή (β) ***αποδοχή κληρονομίας*** ρητή ή σιωπηρή δήλωση τού κληρονόμου με την οποία αποδέχεται την κληρονομία (γ) ***αποδοχή προϊόντων εγκλήματος*** έγκλημα τού οποίου ο δράστης με πρόθεση αποκρύπτει. αγοράζει, λαμβάνει ως ενέχυρο ή με άλλον τρόπο δέχεται στην κατοχή του πράγμα που προήλθε από αξιόποινη πράξη **4.** ***αποδοχές*** (οι) τα χρήματα που δίνονται ως αμοιβή. ο μισθός που παίρνει κανείς για την εργασία του: *οι χαμηλές / υψηλές ~ των μελών τού διπλωματικού σώματος* ΣΥΝ απολαβές
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποδέχομαι*]

αποδραματοποιώ ρ. μετβ. {αποδραματοποιείς | αποδραματοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφαιρώ το δραματικό στοιχείο από κάτι· *~ ένα διαζύγιο / την αποτυχία στις εξετάσεις* ΑΝΤ δραματοποιώ — **αποδραματοποίηση** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. dédramatiser (νόθο σύνθ.)]

απόδραση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δραπέτευση από κλειστό χώρο περιορισμού / εγκλεισμού· *~ κρατουμένων από τις φυλακές || ~ από το στρατόπεδο συγκεντρώσεως* **2.** (μτφ.) η φυγή: *~ από την πραγματικότητα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόδρασις* < ἀποδιδράσκω].

αποδρομή (η) (λόγ.) **1.** η εκδίωξη, η απόρριψη. η αποβολή: *η ~ τού ρατσισμού* **2.** ΙΑΤΡ η σταδιακή υποχώρηση μιας αρρώστιας.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «λιμένας καταφυγίου». < *ἀπο-* + *-δρομή* < *δραμεῖν*, απρφ αορ. β' (βλ. λ. *δρόμος*). με σχηματισμό κατά τα *ἐκ-δρομή, παρα-δρομή, κατα-δρομή* κ ά.].

αποδυναμώνω ρ. μετβ {αποδυνάμω-σα, -θηκα. -μένος} αφαιρώ ή περιορίζω τις δυνάμεις (κάποιου) στο ελάχιστο: *τα ελλείμματα αποδυνάμωσαν την οικονομία τής χώρας* ΣΥΝ εξασθενίζω ΑΝΤ ενδυναμώνω. ενισχύω. — **αποδυνάμωση** (η), **αποδυναμωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ affaiblir]

αποδρώ ρ ▸ αποδιδράσκω

αποδύομαι ρ μετβ. αποθ {αποδύθηκα. λόγ. μτχ. αποδυθείς. -είσα, -έν} αφιερώνομαι με πάθος (σε δραστηριότητα): *το σωστικό συνεργείο αποδύθηκε σε γενναία προσπάθεια για τον εντοπισμό επιζώντων* ΣΥΝ μάχομαι. τα δίνω όλα — **απόδυση** (η) [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απεκδύομαι, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «γδύνομαι, αποβάλλω από πάνω μου», < *ἀπο-* + *δύομαι* «εισέρχομαι». βλ. κ *δύω*]

> ***αποδύομαι σε / στον αγώνα.*** Το *αποδύομαι.* ήδη στον Όμηρο, σήμαινε «ξεντύνομαι. βγάζω τα ρούχα μου», με αντίθετο το *ενδύομαι* (από όπου τα *ενδύματα*) Από φράσεις όπως *«ἀποδύομαι εἰς τὴν παλαίστραν»* ή *«εἰς τὸ γυμνάσιον»*. που λέγονταν για αθλητές που έβγαζαν τα ρούχα τους ετοιμαζόμενοι για αθλητικούς αγώνες. πλάστηκε η φράση *«αποδύομαι σε / στον αγώνα»* με τη σημ «αναλαμβάνω αγώνα, μπαίνω στον αγώνα. αγωνίζομαι με όλες τις δυνάμεις μου για κάτι» (κυριολεκτικά και μεταφορικά): *Οι δύο πολυεθνικές αποδύθηκαν σε έναν σκληρό αγώνα για την κατάκτηση των νέων αγορών τής Λ. Ευρώπης*

αποδυτήριο (το) {αποδυτηρί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) χώρος στον οποίο γδύνονται και κάνουν λουτρό οι αθλούμενοι: *οι αθλητές γδύθηκαν στα ~ και ετοιμάστηκαν για τον αγώνα*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποδυτήριον* < *ἀποδύομαι* «γδύνομαι. βγάζω τα ρούχα μου» + παραγ επίθημα *-τήριον*. πβ *ενδύομαι, ένδυμα*].

αποδώ επίρρ. [μεσν] **1.** (τοπ) από αυτό εδώ το μέρος. από αυτή την κατεύθυνση· *έλα ~. που δεν έχει βράχια* ΑΝΤ αποκεί· ΦΡ ***αποδώ κι αποκεί*** (i) στο ένα και στο άλλο μέρος, οπουδήποτε· *καλό είναι να μη γυρίζεις ~ το βράδυ μόνη σου* (ii) στον έναν και στον άλλον. σε διάφορα πρόσωπα ή χώρους: *γυρνάει ~ και ζητάει δανεικά* **2.** (χρον) από αυτήν εδώ τη στιγμή. *~ και πέρα θα κάνεις ό,τι σου λέω || ~ και στο εξής θα ακούω τις συμβουλές σου.*

Α.Π.Ο.Ε.Α. (η) Ανωτάτη Πανελλήνια Ομοσπονδία Εφέδρων Αξιωματικών.

αποζευγνύω ρ. μετβ {απέζευξα, απεζεύχθην. -ης -η. , αποζευγμένος} (λόγ.) **1.** βγάζω (ζώα) από τον ζυγό ΣΥΝ ξεζεύω **2.** αποσυνδέω μέρη που έχω συνδέσει με ζεύξη. Επίσης **αποζεύω** (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποζεύγνυμι* / *-μαι* «αποχωρίζω / -μαι. αποσυνδέω / -μαι» < *ἀπο-* + *ζεύγνυμι*. βλ. λ *ζεύξη, ζεύγος*]

απόζευξη (η) {-ης κ -εύξεως | -εύξεις. -εύξεων} η αποσύνδεση (συνήθ. ζώων από τον ζυγό για όργωμα) ΑΝΤ ζεύξη, σύζευξη
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπόζευξις* < αρχ. *ἀποζεύγνυμαι* «αποχωρίζομαι» < *ἀπο-* + *ζεύγνυμαι*, βλ κ *ζεύγος*].

αποζημιώνω ρ. μετβ. [1840] {αποζημίω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** αποκαθιστώ τη ζημία που προκάλεσα. πληρώνοντας χρήματα ή ικανοποιώντας τις απαιτήσεις τού θιγομένου. *για τη ζημιά τού αυτοκινήτου με αποζημίωσε η ασφαλιστική εταιρεία* **2.** (ειδικότ) ενισχύω οικονομικά (κάποιον που υπέστη ζημιά / βλάβη): *η κυβέρνηση δεσμεύθηκε να αποζημιώσει τους πληγέντες από τον σεισμό / τις πλημμύρες* **3.** (μτφ.) ικανοποιώ υλικά ή ηθικά (κάποιον που κατέβαλε προσπάθεια): *ταλαιπωρηθήκαμε μέχρι να έρθουμε. αλλά η παράσταση μας αποζημίωσε* ΣΥΝ ανταμείβω

αποζημίωση (η) [1821] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η συνήθ. χρηματική παροχή για επανόρθωση ζημιάς που προκάλεσε κάποιος *κατέβαλε τη νόμιμη ~ για τη φθορά || ~ για ψυχική οδύνη || δίνω ~* ΦΡ ***πολεμική αποζημίωση*** (συνήθ. στον πληθ) χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο ηττημένος στον νικητή βάσει των όρων συμφωνίας που υπογράφεται κατά τη λήξη τού πολέμου **2.** η χρηματική ενίσχυση σε κάποιον που υπέστη ζημιά· *η Ευρωπαϊκή Ένωση θα δώσει ~ στους αγρότες για την καταστροφή τής σοδειάς τους* ● **3.** έκτακτη χρηματική παροχή για την κάλυψη ειδικών εξόδων (συμμετοχή σε συμβούλια. έξοδα παραστάσεως κ ά)· ΦΡ ***αποζημίωση εκτός έδρας*** πρόσθετη αμοιβή υπαλλήλου, που εκτελεί υπηρεσία μακριά από την έδρα του **4.** το χρηματικό ποσό που καταβάλλει ο εργοδότης σε απολυόμενο υπάλληλο ● **5.** (μτφ.) αμοιβή που έρχεται ως αναγνώριση για κάτι: *η υποτροφία ήταν ηθική ~ για τους κόπους τους* ΣΥΝ ανταμοιβή, αναγνώριση ΦΡ. ***βουλευτική αποζημίωση*** χρηματική παροχή που δίνεται σε κάθε βουλευτή μιας βουλευτικής περιόδου υπό μορφήν μηνιαίου μισθού
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν όρου, πβ γαλλ. indemnité].

αποζητώ [μτγν] (κ -άω) μετβ {αποζητ-είς κ -άς.. | αποζήτ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} επιθυμώ έντονα (κάποιον/κάτι που αισθάνομαι πως μου λείπει): *μέσα στη φασαρία τής πολύβουης πόλης αποζητούσα τη γαλήνη τού χωριού μου* ΣΥΝ πεθυμώ, λαχταρώ

αποζουρλαίνω ρ μετβ {αποζούρλα-να, -θηκα, -μένος} (λαϊκ -εκφραστ.) τρελαίνω (κάποιον) εντελώς αποτρελαίνω.

αποζώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποζείς. · μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} προσπορίζομαι τα προς το ζην: *αποζεί δουλεύοντας σε δυο-τρεις δουλειές μαζί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποβιώνω.*

αποηχηροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η απώλεια τής ηχηρότητας ενός συμφώνου και η τροπή του στο αντίστοι-

χο άηχο, π.χ. η τροπή τού αρχαίου ηχηρού *β* (= b) στο αντίστοιχο άηχο ψιλό *π* (= p) πριν από το *σ* (**αμείβ-σω > αμείπ-σω > αμείψω*) ΣΥΝ αηχοποίηση -- **αποηχηροποιούμαι** ρ. {-είται .}.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ devoicing]

απόηχος (ο) **1.** ο ήχος που φθάνει από μακριά: *ο ~ των πολυβόλων τάραζε τον ύπνο μας* || (μτφ.) *η ηχογράφηση αυτή αποτελεί ~ τής παράστασης που δόθηκε στη Σκάλα τού Μιλάνου τον Μάρτιο τού 1958* **2.** (μτφ.) η ακουστική ανάμνηση από κάτι: *στ' αφτιά μου υπήρχε ακόμη ο ~ των λόγων του* • **3.** (συνεκδ.) ο αντίκτυπος γεγονότος που έχει ήδη συντελεστεί: ο ~ *των νέων οικονομικών μέτρων στους δείκτες τού χρηματιστηρίου ήταν σημαντικός*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *ήχος* Νεότ. λ. με τη σημ. συνθέτων τού *απο-*, που δηλώνουν «αυτό που απομένει ή ακολουθεί κάτι»].

αποθαλασσώνω ρ μετβ {αποθαλάσσω-σα. -θηκα, -μένος} (για υδροπλάνα) ανυψώνω από την επιφάνεια τής θάλασσας· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***αποθαλασσώνομαι***) εγκαταλείπω την επιφάνεια τής θάλασσας και αρχίζω να πετώ ΑΝΤ προσθαλασσώνομαι. -- **αποθαλάσσωση** (η)

αποθαμένος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** νεκρός, πεθαμένος **2.** ***αποθαμένα*** (τα) οι νεκροί συγγενείς. *να συγχωρεθούν τ' ~ σου!* (βλ λ *πεθαίνω*)
[ΕΤΥΜ μεσν., παθ μτχ τού *ἀποθαίνω*, από τον αόρ. β' *ἀπέθανον* τού ρ. *ἀποθνῄσκω*]

αποθαμός (ο) → πεθαμός

αποθανατίζω ρ. → απαθανατίζω

αποθάνω (να/θα) ρ. → αποθνήσκω

αποθανών, -ούσα, -όν μτχ {αποθαν-όντος (θηλ -ούσης). -όντα | -όντες (ουδ -όντα). -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που πέθανε. ο νεκρός· κυρ στη ΦΡ ***ο αποθανών / ο τεθνεώς / ο νεκρός δεδικαίωται*** (*ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας*. Κ Δ *Ρωμ*. 6, 7) αυτός που έχει πεθάνει δεν κρίνεται πια (αν ήταν καλός ή όχι, αν έπραξε σωστά ή όχι κ.λπ). αλλά θεωρείται δικαιωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *ἀποθνῄσκω*].

αποθαρρημένος, -η, -ο → αποθαρρύνω

αποθαρρυντικός, -ή, -ό [1864] αυτός κάνει κάποιον να χάσει την πίστη του στις δυνάμεις του για ανάληψη ή συνέχιση έργου, προσπάθειας κ λπ.. *τα αποτελέσματα τής έρευνας ήταν τελείως ~* ΣΥΝ αποκαρδιωτικός. απελπιστικός ΑΝΤ ενθαρρυντικός, ελπιδοφόρος.

αποθαρρύνω ρ. μετβ. [1866] {αποθάρρυ-να. -νθηκα. αποθαρρυμένος κ αποθαρρημένος} **1.** κάνω (κάποιον) να χάσει την πίστη στις δυνάμεις του, την αυτοπεποίθηση και το θάρρος του: *μη του ασκείς συνεχώς κριτική, γιατί έτσι τον αποθαρρύνεις!* || (συνήθ. μεσοπαθ.) *μετά την πρώτη αποτυχία αποθαρρύνθηκε κι εγκατέλειψε την προσπάθεια* || *μην αποθαρρύνεσαι. στο τέλος θα είσαι ο νικητής!* ΣΥΝ απογοητεύω. απελπίζω ΑΝΤ ενθαρρύνω **2.** (καταχρ.) αποτρέπω. δεν ευνοώ *η πολιτική και κοινωνική αστάθεια αποθαρρύνει τις ξένες επενδύσεις σε αυτή τη χώρα* ΑΝΤ ενθαρρύνω, ευνοώ. — **αποθάρρυνση** (η) [1854]
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ δάνειο από γαλλ. décourager Η λ είναι άσχετη από το μτγν *ἀποθαρρύνω* «ενθαρρύνω (έντονα)» Η μτχ. *ἀποθαρρημένος* (μεσν.) από το αρχ *ἀποθαρρῶ (-έω)* «παίρνω θάρρος» (κατά τη σημ τού *αποθαρρύνω*)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Πρόκειται για νεολογισμό τής δεκαετίας τού 1860 **(αποθαρρύνω, αποθάρρυνση, αποθαρρυντικός)** με τη στερητική σημασία τού *απο-*, όπως στα *απο-δοκιμάζω, απο-καλύπτω, απο-μυθοποιώ, απο-διοργανώνω* κ τ.ό. Άρα δεν έχει σχέση με το αρχ. *ἀποθαρρύνω*, όπου το *απο-* έχει επιτατική σημασία. *ἀποθαρρύνω* «ενθαρρύνω» (πβ. *ἀποθαυμάζω* «θαυμάζω πολύ». *ἀποθεμελιῶ* «καταστρέφω τελείως» κ.ο κ) Το ασύμβατο τού νεοελλ. *αποθαρρύνω* με το αρχαίο *ἀποθαρρύνω* είχε επισημάνει ο περίφημος φιλόλογος Κωνσταντίνος Κόντος στις *Παρατηρήσεις* του. Οπωσδήποτε, η μεταβολή τής σημ. των λέξεων στη μακραίωνη πορεία τής ελληνικής γλώσσας ή η διαφοροποίηση ενός νεοσχηματισμένου από έναν αντίστοιχο παλαιότερο τύπο δεν είναι σπάνια.

αποθαυμάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ] {αποθαύμασα} ♦ **1.** (μετβ) θαυμάζω για πολλή ώρα: *στάθηκε και αποθαύμασε το άγαλμα* ♦ **2.** (αμετβ.) αισθάνομαι έκπληξη και θαυμασμό. *έκανε ένα απρόσμενο και επικίνδυνο ακροβατικό και όλοι αποθαύμασαν*

απόθεμα (το) [1889] {αποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συνήθ σε πληθ.) ό,τι φυλάσσεται σε ποσότητες, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί στο μέλλον: *εξαντλήθηκαν τα ~ νερού* || *τα ~ καυσίμων / χρυσού / πετρελαίου* || *τα συναλλαγματικά ~ τής χώρας* **2.** (ειδικότ.) η διαθέσιμη σε δεδομένη στιγμή ποσότητα εμπορεύματος ΣΥΝ στοκ **3.** (μτφ) ο βαθμός στον οποίο εξακολουθεί να υπάρχει μια ψυχική ιδιότητα ή ικανότητα: *έχει τεράστια ~ δύναμης / ανθρωπιάς / θάρρους* || *ψυχικά ~* **4.** ΟΙΚΟΝ. το μέρος τής περιουσίας μιας εταιρείας, το οποίο περιλαμβάνει πρώτες ύλες, έργα εν εξελίξει και τελικά προϊόντα.
[ΕΤΥΜ. < *αποθέτω*, πβ κ. *θέτω* - *θέμα*]

αποθεματικός, -ή. -ό [1833] ΟΙΚΟΝ **1.** αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από αποθέματα· *ήταν πολυάριθμοι οι ~ πόροι τής τράπεζας* **2.** **αποθεματικό** (το) (α) το ποσό από τα κέρδη μιας επιχείρησης, που αποταμιεύεται για την κάλυψη τυχόν ζημιών: *η πλειοψηφία των μετόχων ζήτησε την αύξηση τού ~ λόγω αυξημένων ζημιών τής επιχείρησης* || *έκτακτο / λανθάνον / άδηλο ~* (β) το κονδύλιο από τον κρατικό προϋπολογισμό, το οποίο προορίζεται για έκτακτη ενίσχυση υπουργείων.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. reserve (fund), λ χ *λανθάνον / άδηλο αποθεματικό* (πβ. αγγλ hidden / secret reserve)].

αποθεματοποιώ ρ. μετβ. {αποθεματοποιείς . | αποθεματοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δημιουργώ αποθέματα ΣΥΝ αποταμιεύω. — **αποθεματοποίηση** (η).

αποθεραπεία (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} **1.** η ολοκλήρωση τής θεραπείας **2.** ΑΘΛ σύνολο κινητικών δραστηριοτήτων και εφαρμογής φυσικών μέσων που ακολουθούν την προπόνηση ή τον αγώνα που αποσκοπούν στην αποκατάσταση των λειτουργιών τού οργανισμού στα επίπεδα ηρεμίας.

αποθεραπεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποθεράπευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} θεραπεύω εντελώς· κυρ το μεσοπαθ.. *βγήκε απ' το νοσοκομείο, αφού αποθεραπεύθηκε* — **αποθεραπευτικός,** -ή. -ό [μτγν.].

αποθερίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποθέρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ολοκληρώνω το θέρισμα (σε κάτι): ~ *το χωράφι.* — **αποθέρισμα** (το) [μεσν.].

απόθεση (η) → αποθέτω

αποθετήριος, -α. -ο ΝΟΜ -ΟΙΚΟΝ **1.** αυτός που αναφέρεται στην αποθήκευση εμπορευμάτων ή άλλων πραγμάτων και ο οποίος είναι ελευθέρως εμπορεύσιμος και μεταβιβάσιμος: ~ *έγγραφο* **2.** (α) ***αποθετήριο*** (το) {αποθετηρί-ου | -ων} διαπραγματεύσιμο αποδεικτικό που εκδίδει το Χρηματιστήριο Αξιών σε επενδυτή για τις μετοχές του, που παραμένουν προς φύλαξη. για την αποφυγή διακίνησης αυτούσιων των χρεωγράφων (β) ***Αποθετήριο Τίτλων*** εταιρεία που αναλαμβάνει τη φύλαξη των τίτλων των εισηγμένων στο Χρηματιστήριο μετοχών και μέσω τής οποίας διενεργούνται συναλλαγές χωρίς διακίνηση των χρεωγράφων.
[ΕΤΥΜ < *αποθέτω* + παραγ. επίθημα *-τήριος*, πβ κ *κατατακ-τήριος*].

αποθέτης (ο) {αποθετών} (σπάν.) το δοχείο απορριμμάτων, ο κάλαθος των αχρήστων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποτίθημι* < *ἀπο-* + *τίθημι* (βλ λ. *θέτω, τίθεμαι*). Στην Αρχ ως *ἀποθέται* χαρακτηρίζονται (από τον Πλούταρχο) οι τόποι όπου οι Λακεδαιμόνιοι έριχναν τα ανάπηρα ή ανήμπορα παιδιά τους].

αποθετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποθέτει κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ ***αποθετικό ρήμα*** κάθε ρήμα που στερείται ενεργητικού τύπου, π χ. *έρχομαι, εκμεταλλεύομαι* κ ά.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀποτίθημι* Η ονομασία *ἀποθετικὰ ῥήματα*, (αγγλ. deponent verbs). που δόθηκε από τους αλεξανδρινούς γραμματικούς, οφείλεται στην εσφαλμένη αντίληψη ότι αυτά τα ρήματα *ἀπέθεντο* (δηλ. απέβαλαν) την ενεργητική τους φωνή, ενώ στην πραγματικότητα δεν εμφάνισαν εξαρχής ενεργητική φωνή].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Ως **αποθετικά** χαρακτηρίζονται τα ρήματα που σχηματίζουν μόνο μεσοπαθητικούς τύπους σε **-ομαι** *(δέχ-ομαι, έρχ-ομαι, ντρέπ-ομαι)* και που, τρόπον τινά. «απέθεντο», απέβαλαν (βλ ΕΤΥΜ) τον ενεργητικό τους τύπο σε *-ω* (δεν υπάρχει **δέχ-ω, *έρχ-ω, *ντρέπ-ω*) Τα αποθετικά ρήματα δεν είναι πάρα πολλά σε αριθμό. αλλά είναι πολύ σημαντικά σε σημασία και χρήση, πολλά δε από αυτά είναι ήδη αρχαία. Όσα από αυτά έχουν ενεργητική διάθεση, παίρνουν δηλ αντικείμενο (π χ. *δέχομαι* κάποιον/κάτι, *εκμεταλλεύομαι* κάποιον/κάτι, *περιποιούμαι* κάποιον), σχηματίζουν την παθητική τους διάθεση περιφραστικά με τη βοήθεια των ρ *γίνομαι, γίνομαι αντικείμενο, βρίσκω, έχω,* (λόγ.) *τυγχάνω* κ.λπ. + όνομα: *Όλοι δέχθηκαν τον Γιάννη με ενθουσιασμό* → *Ο Γιάννης έγινε δεκτός από όλους με ενθουσιασμό – Εκμεταλλεύονται οικονομικά τους υπαλλήλους σε αυτή την επιχείρηση* → *Οι υπάλληλοι γίνονται αντικείμενο οικονομικής εκμεταλλεύσεως σε αυτή την επιχείρηση – Η αστυνομία υποψιάζεται τον ταμία ως ένοχο* → *Ο ταμίας συγκεντρώνει τις υποψίες τής αστυνομίας ως ένοχος* Στις περιπτώσεις αυτές είναι λάθος να πούμε: «**Ο Γιάννης δέχτηκε από όλους με ενθουσιασμό*» ή «**Οι υπάλληλοι εκμεταλλεύονται οικονομικά σ' αυτή την επιχείρηση*» ή «**Ο ταμίας υποψιάζεται από την αστυνομία ως ένοχος*»!
> **Τα κυριότερα αποθετικά ρήματα τής Ελληνικής:** *αγωνίζομαι (αντ-. δι-, συν-), αισθάνομαι (δι-, προ-, συν-), αμύνομαι (υπερ-), αναρωτιέμαι, ανέχομαι, αντιλαμβάνομαι, απεχθάνομαι, απολογούμαι, αποπειρώμαι, αρκούμαι. αρνιέμαι (απ-) / αρνούμαι. ασπάζομαι, αστειεύομαι. ασχολούμαι (απ-. εν-, υποαπ-), αφοσιώνομαι, βαριέμαι, βδελύττομαι, βρυχώμαι, γεύομαι. γίνομαι (κατα-). δέχομαι (απο-, δια-, κατα-, παρα-, υπο-), διαμαρτύρομαι, διαπληκτίζομαι, διερωτώμαι. δικαιούμαι. διφορούμαι, -δύομαι (ανα-, κατα-, υπο-), εγγυώμαι, ειρωνεύομαι, εκδικούμαι, εκκλησιάζομαι, εκμεταλλεύομαι, εκμυστηρεύομαι, εμπιστεύομαι, εμπορεύομαι, εναντιώνομαι, ενηλικιώνομαι, εξαρτώμαι, επαφίεμαι, επικαλούμαι, επιτηδεύομαι, επωμίζομαι, επωφελούμαι. εργάζομαι (επεξ-, κατ-, περι-, συν-), έρχομαι (δι-, εισ-. εξ-, επ-, επαν-, κατ-, μετ-, παρ-. περι-, πηγαινο-, προ-, προσ-, συν-), ερωτεύομαι, ευθύνομαι, εύχομαι (προσ-), εχθρεύομαι, ηγούμαι (αφ-, δι-, εισ-, προ-), θυμούμαι. ίσταμαι (εν-, εξαν-, προ-, υφ-). ισχυρίζομαι, κάθομαι, καπηλεύομαι. καρπώνομαι, κατάγομαι. καταπιάνομαι, καταριέμαι, καταχρώμαι, καυχώμαι, κείμαι (αντί-, από-, διά-. εναπό-, πρό-, πρόσ-, σύγ-). κοιμούμαι, κοκορεύομαι. κυμαίνομαι, λογίζομαι (ανα-, δια-, παρα-. συλ-), λογικεύομαι, λυμαίνομαι, λυπούμαι (συλ-), μαίνομαι, μάχομαι (αντι-), μεγαλοπιάνομαι, μεταχειρίζομαι. μιμούμαι (απο-), ντρέπομαι, ξεκαρδίζομαι. ξεκουμπίζομαι, ξελαιμιάζομαι, ξενιτεύομαι, οδύρομαι, ονειρεύομαι, οραματίζομαι, οργίζομαι. οσμίζομαι, οσφραίνομαι, παραιτούμαι, παραξενεύομαι, παραπονούμαι, παρευρίσκομαι, πειραματίζομαι, περιπλανιέμαι, -ποιούμαι (αντι-, ιδιο-, οικειο-, περι-, προθυμο-, προσ-), πολιτεύομαι, πορεύομαι (προ-) πραγματεύομαι (δια-), προβληματίζομαι, προφασίζομαι, σέβομαι, σιχαίνομαι, σκαρφίζομαι, σκέπτομαι (επι-. συ-), σοφίζομαι, σταυροκοπιέμαι, στέκομαι (αντι-), στοχάζομαι, συλλογιέμαι (-ίζομαι), συμμερίζομαι. συμπεριφέρομαι. συναναστρέφομαι, συνεννοούμαι, συνερίζο-*

μαι (ξε-), συνωστίζομαι, σφετερίζομαι, ταλαντεύομαι (αμφι-), τίθεμαι (αντι-, επι-, συγκατα-). υπαινίσσομαι, (υ)περηφανεύομαι, υποκλίνομαι, υποκρίνομαι, υπολείπομαι, υποπτεύομαι. υπόσχομαι, υποψιάζομαι. φαγώνομαι, φαίνομαι, φείδομαι. φοβούμαι, φτερνίζομαι, χαίρομαι, χασμουριέμαι, χειρίζομαι (δια-, μετα-), χρειάζομαι. ψεύδομαι.

αποθέτω ρ μετβ {απέθεσα, απο-τίθεμαι. -τέθηκα (λόγ. -ετέθην, -ης, -η.... μτχ. αποτεθείς, -είσα. -έν) -τεθειμένος} **1.** αφήνω. θέτω στο έδαφος ή πάνω σε άλλο αντικείμενο (αυτό που κρατώ): *ο λοχαγός τούς ζήτησε να αποθέσουν τα όπλα* ΣΥΝ καταθέτω. θέτω, τοποθετώ **2.** (μτφ.) βασίζω, στηρίζω. εξαρτώ από κάποιον. *~ τις ελπίδες μου* || *είχαν αποθέσει σε αυτό το παιδί όλες τις προσδοκίες τής ζωής τους* ΣΥΝ εναποθέτω. — **απόθεση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀποτίθημι* < *ἀπο-* + *τίθημι* «θέτω», βλ. κ. *θέτω*].

αποθεώνω ρ. μετβ {αποθέω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω (για κάποιον) υπερβολικό ενθουσιασμό, εγκωμιάζω και επευφημώ· *μετά τη λήξη τού αγώνα οι παίκτες αποθεώθηκαν από τους φιλάθλους.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποθεῶ (-όω)*, αρχική σημ «θεοποιώ», < *ἀπο-* + *-θεῶ* < *θεός*].

αποθέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ *πληθ.*} **1.** η έκφραση πολύ μεγάλου ενθουσιασμού για κάποιον/κάτι, η απόδοση τιμών που αρμόζουν σε θεό: *η ~ τής μεγάλης σοπράνο από το κοινό* || *η ~ των ποδοσφαιριστών από τους φιλάθλους* **2.** η θριαμβευτική υποδοχή: *η ~ τού νικητή στρατηγού κατά την επιστροφή του από εκστρατεία ήταν θεσμός στην αρχαία Ρώμη* ΣΥΝ θρίαμβος **3.** (καταχρ.) το αποκορύφωμα, το άκρον άωτον *αυτό θα ήταν η ~ τού θράσους / τής σχολαστικότητας* **4.** (καθημ ως χαρακτηρισμός) για κάτι που προκαλεί έντονη ευχαρίστηση, θαυμασμό: *το πάρτι ήταν ~!* **5.** η εμφάνιση στη σκηνή όλων των συντελεστών μιας παράστασης μετά το τέλος της — **αποθεωτικός**, -ή, -ό [1890].

αποθηκάριος (ο/η) [μεσν.] {αποθηκαρί-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο υπεύθυνο για τη φύλαξη όσων βρίσκονται σε αποθήκες **2.** ΣΤΡΑΤ υπαξιωματικός ή στρατιώτης που έχει καθήκον να φυλάσσει. να συντηρεί και να μοιράζει τρόφιμα ή άλλα είδη στους στρατιώτες.

αποθήκευση (η) [1833] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η τοποθέτηση αντικειμένων σε αποθήκη **2.** η συγκέντρωση και φύλαξη μεγάλων ποσοτήτων προϊόντων για μελλοντική διάθεση • **3.** ΠΛΗΡΟΦ η καταχώριση στοιχείων στη μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή, ώστε να είναι διαθέσιμα αργότερα.

αποθήκευτρα (τα) {αποθηκεύτρων} τα χρήματα για την ενοικίαση αποθήκης.
[ΕΤΥΜ < *αποθηκεύω* + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *δίδακ-τρα*].

αποθηκεύω ρ μετβ. [1847] {αποθήκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ, τακτοποιώ σε αποθήκη **2.** συγκεντρώνω και φυλάσσω μεγάλες ποσότητες προϊόντων για μελλοντική διάθεση: *ο μπακάλης αποθήκευσε πολλές κούτες καφέ, για να τις πουλήσει αργότερα πιο ακριβά* ΣΥΝ βάζω στην άκρη. αποταμιεύω • **3.** ΠΛΗΡΟΦ συγκεντρώνω και διατηρώ (δεδομένα): *το καλό με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές είναι ότι μπορείς να αποθηκεύσεις εκατομμύρια πληροφοριών σε ελάχιστο χώρο.* – **αποθηκευτικός**, -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ Στη σημ. 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. save].

αποθήκη (η) {αποθηκών} **1.** ο χώρος κτίσματος ή το κτίσμα μέσα στο οποίο φυλάσσονται διάφορα είδη: *~ τροφίμων / ξυλείας / αποσκευών / πυρομαχικών / φαρμάκων / καυσίμων* **2.** (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος χώρος ή το δωμάτιο, στο οποίο φυλάσσονται κυρ. πράγματα που δεν χρειάζεται να είναι πρόχειρα· *το καινούργιο μας σπίτι δεν έχει ~* || (σε κατάστημα) *αυτό που ζητάτε δεν το έχουμε στα ράφια· να κοιτάξω μήπως υπάρχει στην ~:* **3.** κατάστημα που πουλά είδη σε τιμές χονδρικής· *μπουφάν σε τιμές αποθήκης.* — (υποκ) **αποθηκούλα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτίθημι*, βλ. κ. *θήκη*]

αποθηλασμός (ο) [μτγν.] η διακοπή τού θηλασμού τού βρέφους σε ορισμένη ηλικία ΣΥΝ απογαλακτισμός — **αποθηλάζω** ρ [μτγν].

αποθηλασμός – απογαλακτισμός. Δύο λεξιλογικές δηλώσεις τού αυτού φαινομένου. τής αποκοπής τού βρέφους από τον θηλασμό **(αποθηλασμός)** ή από το μητρικό γάλα **(απογαλακτισμός)**. Και οι δύο είναι αρχαίες ιατρικές λέξεις, ο *απογαλακτισμός* στο *Περί οδοντοφυΐας* έργο τού Ιπποκράτη (5ος αι π.Χ), ο δε *αποθηλασμός* στον Διοσκουρίδη (1ος αι. μ.Χ). Τόσο σημαντική θεωρούσαν από παλιά τη διαδικασία τού θηλασμού, ώστε οι παραμάννες τού Δημοτικού Βρεφοκομείου απείλησαν τον Ιούλιο τού 1888 με *«αποβυζίαν»*, με απεργία στον θηλασμό των βρεφών! (Λεξ. Κουμανούδη).

αποθηριώνω ρ. μετβ. [μτγν] {αποθηρίω-σα, -θηκα, -μένος} εξαγριώνω (κάποιον) τόσο, ώστε να συμπεριφέρεται σαν θηρίο. τον οδηγώ σε άγρια και επιθετική συμπεριφορά. — **αποθηρίωση** (η) [μτγν.].

αποθησαυρίζω ρ μετβ. [μτγν.] {αποθησαύρισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συγκεντρώνω και φυλάσσω, αποταμιεύω **2.** (για ψυχικές και πνευματικές ιδιότητες) καλλιεργώ και αναπτύσσω μέσα μου **3.** (ειδικότ) συλλέγω (λέξεις) για την κατάρτιση λεξικού, βιβλίου κ.λπ. — **αποθησαύριση** (η) [1884] κ. **αποθησαυρισμός** (ο) [μτγν], **αποθησαυριστικός**, -ή, -ό [1886].

αποθνήσκω ρ. αμετβ. {απέθανον, -ες, -ε ., να/θα αποθάνω, μτχ. αποθανών, -ούσα. -όν} (αρχαιοπρ.) πεθαίνω. Επίσης (λογοτ.-διαλεκτ) **αποθαίνω**: *απόθανε ο κύρης του. όταν ήταν ακόμη έξι χρονώ παιδί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποθνήσκω* < *ἀπο-* + *θνήσκω*]

αποθορυβοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | *χωρ. πληθ.*} η αφαίρεση με κατάλληλα τεχνικά μέσα των ανεπιθύμητων θορύβων (από μηχανήματα κ ά). που εμποδίζουν, κυρ στην τηλεπικοινωνία, την πρόσληψη τής φωνής ΣΥΝ ηχοκαταστολή.

αποθρασύνω ρ. μετβ. {αποθράσυ-να, -νθηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να φέρεται με θράσος, με αυθάδεια: *η ανοχή σου τον αποθρασύνει περισσότερο* || (μεσοπαθ) *μέχρι πέρυσι ήταν ήσυχος, φέτος έχει αποθρασυνθεί.* — **αποθράσυνση** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποθρασύνομαι* < *ἀπο-* + *θρασύνομαι* < *θράσος*]

αποθυμώ ρ. μετβ {αποθυμάς... | αποθύμησα} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** επιθυμώ έντονα: *~ να δω τους τόπους όπου έπαιζα παιδί* || *Πού είσαι τόσον καιρό, Σε αποθυμήσαμε* ΣΥΝ ποθώ. λαχταρώ **2.** νοσταλγώ: *τόσα χρόνια στην ξενιτειά αποθύμησε τον τόπο του.* — **αποθυμία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀποθυμῶ*, μεταπλασμένος τ. τού αρχ. *ἐπιθυμῶ* κατά τα σύνθ με *ἀπο-*].

αποϊδρυματισμός (ο) διαδικασία αντιμετώπισης των συμπτωμάτων που παρουσιάζουν πρόσωπα που έχουν παραμείνει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε ιδρύματα (ιδρυματισμός) έχει στόχο την εξοικείωση και ομαλή ένταξή τους στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. deinstitutionalisation]

αποίητος, -η. -ο [αρχ.] **1.** (σπάν) αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί **2.** (ιδιότητα τού Θεού) αυτός που δεν δημιουργήθηκε από άλλον ΣΥΝ άκτιστος. αδημιούργητος. άπλαστος.

αποίκηση (η) → αποικώ

αποικία (η) {αποικιών} **1.** (στην αρχαιότητα) πόλη που ιδρύεται σε ξένη χώρα από ομάδα ανθρώπων που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους (τη μητρόπολη) **2.** χώρα που αποτελεί κτήση άλλης ισχυρότερης και ελέγχεται από αυτήν στρατιωτικά. οικονομικά και πολιτικά: *η Κύπρος ήταν βρετανική ~ μέχρι το 1960* • **3.** ΒΙΟΛ σύνολο ζώων ή κατώτερων οργανισμών τού ίδιου είδους, που συνυπάρχουν σε ορισμένο χώρο *στα φίλτρα νερού αναπτύσσονται αποικίες μικροβίων* || *~ κοραλλιών / μελισσών* (πβ λ *κτήση, προτεκτοράτο*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄποικος*].

αποικιακός, -ή, -ό [1849] **1.** αυτός που σχετίζεται με αποικίες ή αποίκους: *ο μελετητής ασχολήθηκε με την ~ πολιτική των μεγάλων δυνάμεων* || *χρησιμοποίησαν στον πόλεμο και ~ στρατεύματα* ΑΝΤ μητροπολιτικός **2.** (παλαιότ.) ***αποικιακά*** (τα) προϊόντα από εξωτικές χώρες (καφές, ρύζι, κακάο, τσάι. μπαχαρικά κ.λπ.).

αποικίζω ρ μετβ. {αποίκισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} εγκαθιστώ (σε ξένο τόπο) αποίκους, ιδρύω αποικία. *οι Ίωνες αποίκισαν τα παράλια τής Μ Ασίας* || *μετά την ανακάλυψη τής Αμερικής χιλιάδες Ευρωπαίοι αποίκισαν περιοχές τού Νέου Κόσμου.* — **αποικισμός** (ο) [αρχ] κ **αποίκιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄποικος*].

αποίκιλτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει στολίδια, που δεν έχει στολιστεί, διακοσμηθεί ΣΥΝ αστόλιστος

αποικιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το καθεστώς κατά το οποίο ορισμένες χώρες αποτελούν κτήσεις άλλων χωρών, εξαρτώνται στρατιωτικά, πολιτικά και οικονομικά από αυτές **2.** (συνεκδ) η χρονική περίοδος κατά την οποία ισχύει αυτό το καθεστώς *τα χρόνια τής ~ αναπτύχθηκε το δουλεμπόριο.* — **αποικιοκράτης** (ο), **αποικιοκράτισσα** (η). **αποικιοκρατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. colonialism].

αποικιοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία δημιουργίας αποικιοκρατικών σχέσεων. σχέσεων υποτέλειας μιας χώρας (αποικίας) από μια άλλη ισχυρότερη από την οποία η πρώτη εξαρτάται και ελέγχεται πολιτικά, στρατιωτικά και οικονομικά (πβ. λ. *αποικιοκρατία*).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. colonisation]

αποικιστής (ο) [μτγν], **αποικίστρια** (η) {αποικιστριών} ιδρυτής αποικίας, αρχηγός τής ομάδας των αποίκων. — **αποικιστικός**, -ή, -ό [1888].

αποικοδόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} **1.** ΧΗΜ η αντίδραση που έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση τής αλυσίδας των ατόμων τού άνθρακα σε οργανική ένωση **2.** ΒΙΟΛ η χημική διάσπαση των νεκρών οργανισμών ή των ζωικών ή φυτικών απορριμμάτων, με αποτέλεσμα να επιστρέφουν τα συστατικά των οργανικών υλών στο περιβάλλον, ώστε να μπορούν να αφομοιωθούν από τα φυτά — **αποικοδομώ** ρ. {-είς . } (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Abbau].

αποικοδομήσιμος, -η. -ο ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί αποικοδόμηση: *τα πλαστικά δεν είναι ~ υλικά*

αποικοδομητής (ο) ΧΗΜ -ΒΙΟΛ ο οργανισμός που συμβάλλει στην αποικοδόμηση νεκρών οργανισμών. φυτικών ή ζωικών απορριμμάτων, π χ. οι γεωσκώληκες

άποικος (ο/η) {αποίκ-ου | -ων, -ους} **1.** κάτοικος αποικίας **2.** πρόσωπο που συμμετέχει σε αποστολή αποικισμού *οι λευκοί ~ τού Νέου Κόσμου (τής Αμερικής)* (Πβ. λ *έποικος*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *οἶκος*].

αποικώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αποικείς . | αποίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} εγκαθίσταμαι σε (ξένη χώρα) ως άποικος — **αποίκηση** (η) [μτγν.].

αποίμαντος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ως πνευματικό ποιμένα επίσκοπο: *η επισκοπή έμεινε έναν χρόνο ~*.

αποινί επίρρ [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ατιμωρητί. χωρίς ποινή, τιμωρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ί*.

αποκαθαίρω ρ. μετβ. {αποκαθήρα, αποκαθάρ-θηκα. -μένος} (λόγ.) **1.** καθαρίζω εντελώς: *~ μέταλλο με τήξη* || *αποκαθαρμένο μείγμα κορεσμένων υγρών υδρογονανθράκων τού πετρελαίου* **2.** καθαρίζω ηθικά (από εγκλήματα. αμαρτίες κ λπ.), εξαγνίζω *~ την ψυχή μου από τις αμαρτίες / το ψυχικό βάρος / τις ενοχές* ΑΝΤ μολύνω. σπιλώνω. — **αποκάθαρση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *καθαίρω*]

αποκαθηλώνω ρ. μετβ. {αποκαθήλω-σα. -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ξεκαρφώνω, ξηλώνω από πάσσαλο **2.** (μτφ.) παύω να θεωρώ (κάποιον) αυθεντία. να αποδίδω (σε κάποιον) μεγάλες τιμές ΣΥΝ απομυθοποιώ.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποκαθηλῶ (-όω) < ἀπο- + καθηλῶ < καθ- + -ηλῶ < ἧλος (ὁ)* «καρφί»].

αποκαθήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απόσπαση των ήλων (καρφιών), το ξεκάρφωμα **2.** ΕΚΚΛΗΣ ***Αποκαθήλωση*** (η) (α) η απόσπαση και καταβίβαση τού σώματος τού Χριστού από τον σταυρό (β) (συνεκδ) η σκηνή τής Αποκαθηλώσεως ως εικονογραφικό θέμα· (κατ᾽ επέκτ.) κάθε έργο τέχνης που έχει τη σκηνή αυτή ως θέμα: *η ~ τού Ρούμπενς* **3.** (μτφ) η κατάργηση τής απόδοσης τιμών (σε κάποιον/κάτι), η απώλεια τού μεγάλου κύρους κάποιου: *η ~ τού Μαρξ και τού Λένιν στη Ρωσία*

αποκαθιστώ ρ μετβ. {αποκαθιστάς. | αποκατέστησα, αποκαθίσταμαι (βλ. λ. *καθίσταμαι*). αποκαταστάθηκα, αποκατεστημένος} **1.** επαναφέρω (κάποιον/κάτι) στην αρχική (καλύτερη) κατάσταση, επανορθώνω. *αποκατέστησε αμέσως τη ζημιά που είχε προκαλέσει* || *η κυβέρνηση αποκατέστησε τους διωγμένους από τη Χούντα* • **2.** εξασφαλίζω οικονομικά (κυρ τα παιδιά μου), τα παντρεύω και τα προικοδοτώ: *αφού αποκατέστησε τα παιδιά του, ζούσε μόνος σε εξοχική κατοικία μαζί με τη γυναίκα του* ΣΥΝ τακτοποιώ **3.** (ειδικότ.) (α) βρίσκω σύζυγο σε (κάποιον), παντρεύω: *πρόσφατα αποκατέστησαν την κόρη τους* (β) παντρεύομαι (κάποιον): *παλαιότερα, όταν ένας άντρας εξέθετε μια γυναίκα, όφειλε μετά να την αποκαταστήσει* **4.** (μεσοπαθ. ***αποκαθίσταμαι***) (α) (κυρ για γυναίκες) παντρεύομαι, βρίσκω σύζυγο (β) βρίσκω σταθερή, μόνιμη εργασία: *τον έβαλαν στο Δημόσιο και αποκαταστάθηκε.* Επίσης **αποκατασταίνω** [μεσν.] (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποκαθιστῶ (-άω) < ἀποκαθίστημι < ἀπο- + καθίστημι < ἵστημι* Βλ. κ *καθιστώ*].

αποκαΐδι (το) {αποκαΐδ-ιού | -ιών} (συνήθ σε πληθ) ό,τι μένει από την καύση των ξύλων, τα μισοκαμένα ξύλα και κούτσουρα· ΦΡ ***στάχτες κι αποκαΐδια*** για ολοκληρωτική καταστροφή (κυρ. μτφ) *~ μείναν απ᾽ την αγάπη μας.*
[ΕΤΥΜ < *αποκαίω* + παραγ. επίθημα *-ίδι,* πβ κ. *πριον-ίδι*].

αποκαίω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποκαί-ς, -ει, -με. -τε, -νε | απόκαψα κ απέκαψα, αποκάηκα, αποκαμένος} **1.** καίω (κάτι) εντελώς **2.** (μεσοπαθ ***αποκαίγομαι***) (για φυτά) παγώνω εντελώς. καταστρέφομαι από την παγωνιά.

αποκαλυπτήριος, -α. -ο **1.** (λόγ.) αυτός που αποκαλύπτει· *~ διδασκαλία / επιστολή* ΣΥΝ αποκαλυπτικός • **2.** ***αποκαλυπτήρια*** (τα) [1887] {αποκαλυπτηρίων} (α) η τελετή αποκάλυψης τιμητικού μνημείου *χθες έγιναν τα ~ τής προτομής τού εθνομάρτυρα* (β) (ειρων.) η κοινολόγηση μυστικών ή προσωπικών υποθέσεων: *χθες είχαμε ~· οι εφημερίδες δημοσίευσαν όλες τις λεπτομέρειες για το σκάνδαλο.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ *αποκαλυπτήρια (αγάλματος)* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ dévoilement d'une statue].

αποκαλυπτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που φέρνει στο φως τής δημοσιότητας κάτι άγνωστο ή κρυφό: *σε μία ~ συνέντευξη ο πρώην υπουργός κατονομάζει τους υπευθύνους τού σκανδάλου* || *~ ρεπορτάζ / έρευνα / δηλώσεις* **2.** (συνήθ για ένδυμα) αυτός που εκθέτει σε κοινή θέα μέλη τού σώματος: *~ τουαλέτα / φόρεμα / ντεκολτέ / φωτογράφιση* • **3.** ΘΕΟΛ αυτός που σχετίζεται με την *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη ή και με κάθε μορφή θείας αποκάλυψης· *αποκαλυπτική γραμματεία* (βλ κ. λ. *αποκαλυψιακός*) — **αποκαλυπτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. revealing].

αποκαλύπτω ρ. μετβ [αρχ.] {αποκάλυ-ψα, -φθηκα (λόγ απεκαλύφθην, -ης, -η. ., μτχ. αποκαλυφθείς. -είσα, -έν), -μμένος} **1.** (μτφ.) φέρνω στο φως τής δημοσιότητας (κάτι άγνωστο ή κρυφό): *η εφημερίδα αποκάλυψε ανάμειξη επιχειρηματία σε οικονομικό σκάνδαλο* || *~ ένα μυστικό / ένα σχέδιο / άγνωστα στοιχεία από τη ζωή κάποιου* || *το ντοκιμαντέρ αποκαλύπτει άγνωστες πτυχές από την ιστορία τού Γ' Ράιχ* || *η σύλληψή του έγινε αιτία να αποκαλυφθούν και άλλες εγκληματικές πράξεις* ΣΥΝ δημοσιοποιώ **2.** αφαιρώ το σκέπασμα. ξεσκεπάζω, φανερώνω **3.** (ειδικότ το μεσοπαθ. ***αποκαλύπτομαι***) (α) ΣΤΡΑΤ βγάζω το καπέλο δείχνοντας σεβασμό ή αποδίδοντας τιμή (β) αναγνωρίζω την αξία, την ανωτερότητα κάποιου: *~ μπροστά του είναι ο καλύτερος τεχνίτης που έχω δει!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω.*

αποκάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων· ο πληθ. μόνο στις σημ. 1-3} **1.** η φανέρωση πράγματος που πριν δεν ήταν ορατό (π.χ. με αφαίρεση τού καλύμματός του) *η τελετή αποκαλύψεως ενός τιμητικού μνημείου* (βλ κ. λ. *αποκαλυπτήριος*) **2.** η γνωστοποίηση ή η δημοσιοποίηση άγνωστων ή μυστικών στοιχείων: *η εφημερίδα προέβη σε συγκλονιστικές ~ για τον ρόλο των μυστικών υπηρεσιών* **3.** η ανάδειξη κάποιου ο οποίος πριν ήταν άσημος: *το παιδάκι που έπαιζε στην ταινία ήταν πραγματική ~* • ΘΕΟΛ **4.** η φανέρωση στους ανθρώπους μυστικών θεϊκών αληθειών· στον χριστιανισμό συνδέεται με την ενανθρώπηση και την όλη επίγεια δράση τού Χριστού· *εξ αποκαλύψεως θρησκεία / αλήθεια* **5.** η αποκάλυψη τού Θεού με την ενανθρώπηση τού Ιησού Χριστού: *ἡ ἐν Χριστῷ ἀποκάλυψις* **6.** ***Αποκάλυψη*** (η) το τελευταίο βιβλίο τής Κ Δ., γραμμένο από τον Ευαγγελιστή Ιωάννη, στο οποίο περιγράφεται με τη μορφή προφητικού οράματος ο θρίαμβος τής Βασιλείας τού Θεού και η συντέλεια τού αιώνος **7.** (μτφ.) για την περιγραφή μεγάλης καταστροφής, συνήθ στο πλαίσιο πολεμικών συγκρούσεων: *σκηνές Αποκάλυψης εκτυλίχθηκαν κατά τη διάρκεια των βομβαρδισμών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω*

αποκαλυψιακός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη: *~ προφητεία / αριθμός* ΣΥΝ αποκαλυπτικός.

αποκαλώ ρ. μετβ. {αποκαλείς | αποκάλ-εσα, -ούμαι. αποκλή-θηκα} δίνω όνομα ή προσάπτω χαρακτηριστικό (σε κάποιον): *τους αποκαλούν «χωριάτες» λόγω τής άξεστης συμπεριφοράς τους* || *οι Αμερικανοί αποκαλούσαν τον Αϊζενχάουερ «Άικ»* || *ο περιβόητος τρομοκράτης Κάρλος, ο αποκαλούμενος «τσακάλι».* || *έφθασε στη Ρώμη, στην «αιωνία πόλη». όπως αποκαλείται* ΣΥΝ προσαγορεύω, χαρακτηρίζω, επονομάζω
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποκαλῶ (-έω),* αρχική σημ. «ανακαλώ (από την εξορία)» < *ἀπο- + καλῶ* Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ]

αποκάμνω κ **αποκάνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ {απόκαμ-α (λόγ απέκαμα), -ωμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) με εγκαταλείπουν οι δυνάμεις μου: *απόκαμα ανεβαίνοντας την ανηφόρα* || *έφτασε σπίτι αποκαμωμένη* ΣΥΝ κουράζομαι. καταβάλλομαι ♦ **2.** (μετβ.) (λαϊκ.) φθάνω σε (συγκεκριμένη κατάληξη) σχετικά με κάτι: *τι απόκαμες με την υπόθεσή μου;*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποκάμνω < ἀπο- + κάμνω*]

αποκάμωμα (το) {αποκαμώματος | χωρ πληθ } η σωματική εξάντληση, η κούραση. *το ~ από τη δουλειά / την πορεία στο βουνό.*

αποκαρδιώνω ρ. μετβ. [1834] {αποκαρδίω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** (εκφραστ.) αποθαρρύνω, ανακόπτω τον ενθουσιασμό, απογοητεύω *η συνεχής υπονόμευση των προσπαθειών του και τα κακόβουλα δημοσιεύματα τού Τύπου τον έχουν αποκαρδιώσει* ΑΝΤ εγκαρδιώνω **2.** (η μτχ. ***αποκαρδιωμένος,*** *-η, -ο*) αποθαρρυμένος. απογοητευμένος. — **αποκαρδίωση** (η) [1834], **αποκαρδιωτικός,** -ή. -ό [1893].

αποκαρώνω ρ μετβ. {αποκάρω-σα, -θηκα, -μένος} (λογοτ.) ρίχνω σε νάρκη, σε λήθαργο: *καθόταν αποκαρωμένος δίπλα στο τζάκι* — **αποκάρωμα** (το) κ. **αποκάρωση** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποκαρῶ (-όω) < ἀπο- + καρῶ* «πέφτω σε βαθύ ύπνο», βλ. κ. *καρώνω*].

αποκαταστάθηκα ρ. ‣ αποκαθιστώ

αποκατασταίνω ρ. ‣ αποκαθιστώ

αποκατάσταση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επαναφορά στην προηγούμενη (ομαλή ή αρμόζουσα) κατάσταση ή θέση: *η ~ των κακώσεων τής σπονδυλικής στήλης / των φυσιολογικών λειτουργιών τού οργανισμού / τής τάξης / τής ομαλότητας / τής κυκλοφορίας / των σχέσεων / τής υγείας* (ανάρρωση από ασθένεια) || *κοινωνική ~ όσων αποφυλακίζονται* (επανένταξη) || *μερική ~ τής ηλεκτροδότησης* || *~ στο ακέραιο* || *μέτρα αποκατάστασης των καταστροφών* || *~ πολιτικών προσφύγων* **2.** η επαναφορά (κάποιου) σε θέση που κατείχε: *η ~ τής δυναστείας στον θρόνο* || *η ~ τής δημοκρατίας* **3.** η μέριμνα για την παροχή των αναγκαίων σε όποιον έχει πληγεί από κάτι: *~ των σεισμοπλήκτων* **4.** η διόρθωση (βλάβης): *η ~ των ζημιών* • **5.** το να δίνεται σε κάτι παλαιό μορφή που πλησιάζει όσο το δυνατόν στην αρχική: *~ τού μνημείου* (αναπαλαίωση. συντήρηση) **6.** (ειδικότ για αρχαίο κείμενο) ΦΙΛΟΛ η έκδοσή του με διόρθωση σφαλμάτων από αντιγραφές, συμπλήρωση κενών κ.λπ. • **7.** η οικονομική ή επαγγελματική εξασφάλιση (κυρ. παιδιού με τη βοήθεια τού γονέα) • **8.** (για γυναίκα) ο γάμος ως μέριμνα προσωπική ή και των γονέων: *επείγει η ~ της, γιατί είναι πια μεγαλοκοπέλα.*

αποκατεστημένος, -η, -ο ‣ αποκαθιστώ

αποκατέστησα ρ → αποκαθιστώ

απόκειται ρ απρόσ. [αρχ.] (+σε) εξαρτάται από (κάποιον), είναι στο χέρι (κάποιου): *σε σένα ~ να πράξεις το σωστό* ΣΥΝ εναπόκειται.

αποκεντροποίηση (η) → αποκέντρωση

απόκεντρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο μιας πόλης ή περιοχής ΣΥΝ απόμερος ΑΝΤ κεντρικός **2.** ***απόκεντρο*** (το) προάστιο μιας πόλης ΦΡ ***κέντρο απόκεντρο*** (i) για τόπο κοντά στο κέντρο ή σε πολυσύχναστο μέρος τής πόλης χωρίς τα χαρακτηριστικά τού κέντρου: *προτιμώ τις γειτονιές που είναι ~* (ii) (ως επίρρ.) σε μέση απόσταση από το κέντρο τής πόλης, στα όρια μεταξύ κεντρικών και απομακρυσμένων σημείων: *άνοιξε ένα κατάστημα ~.* — **απόκεντρα** επίρρ.

αποκέντρωση (η) [1834] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η απομάκρυνση από το κέντρο **2.** (συνήθ -ειδικότ.) η μεταφορά εξουσιών και αρμοδιοτήτων από την πρωτεύουσα ή τις μεγάλες πόλεις στην περιφέρεια ή στις μικρές επαρχιακές πόλεις (κωμοπόλεις κ λπ) αντιστοίχως, με σκοπό την ενίσχυση τής αυτοδιοίκησης ΑΝΤ συγκέντρωση (πβ. λ. *αποσυγκέντρωση*). Επίσης **αποκεντροποίηση**. — **αποκεντρωτικός,** -ή, -ό [1834], **αποκεντρώνω** ρ. [1871]
[ΕΤΥΜ < *αποκεντρώνω* < μτγν. *ἀπόκεντρος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décentralisation].

> **αποκέντρωση – αποκεντροποίηση.** Το *αποκεντροποίηση* είναι προϊόν μιας γενικότερης τάσεως να πλάσσονται αφειδώς λέξεις σε *-ποίηση* και εκεί όπου δεν χρειάζονται, όπως στην προκειμένη περίπτωση, που υπάρχει ο δόκιμος όρος *αποκέντρωση.* Η κατάχρηση τέτοιων σχηματισμών σε *-ποίηση* είναι καλό να αποφεύγεται. όταν υπάρχουν -ή μπορούν να σχηματιστούν– λέξεις σε *-ωση. -ηση, -ευση. -ιση,* πβ *εκμηχάνιση* (αντί *μηχανοποίηση), αποβιομηχάνιση* (αντί *αποβιομηχανοποίηση* κ.λπ.).

αποκεφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν] {αποκεφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κόβω το κεφάλι (κάποιου) **2.** (ειδικότ.) θανατώνω (κατάδικο) κόβοντάς του το κεφάλι (με τσεκούρι, λαιμητόμο κ.λπ.): *κατά τη Γαλλική Επανάσταση αποκεφαλίστηκαν πολλοί ευγενείς* ΣΥΝ καρατομώ **3.** (μτφ.) παύω, απολύω ή καταργώ (τον επί κεφαλής σώματος. οργάνου, αρχής κ τ.ό.): *ο δικτάτορας αποκεφάλισε την ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων και τοποθέτησε σε αυτή δικούς του ανθρώπους* — **αποκεφαλισμός** (ο) [μτγν.] κ. **αποκεφάλιση** (η) [1849], **αποκεφαλιστής** (ο) [μτγν.]

αποκηρύσσω ρ μετβ. {αποκήρυ-ξα. -χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} **1.** απαρνούμαι δημόσια (πρόσωπο ή ιδέα): *αποκήρυξε δημόσια την ιδεολογία του και προσχώρησε στην αντίπαλη παράταξη* || *στο κόμμα του όλοι τον έχουν αποκηρύξει μετά την αήθη επίθεσή του*

στον αρχηγό τού κόμματος ΣΥΝ αποδοκιμάζω ΑΝΤ ομολογώ • **2.** (α) αρνούμαι με δικαστική πράξη την πατρότητα (τέκνου μου) και κατά συνέπεια το αποκληρώνω (β) (γενικότ.) αρνούμαι να θεωρούμαι πατέρας ή μητέρα (παιδιού μου): *αν τολμήσει και παντρευτεί χωρίς τη συγκατάθεσή μου, θα την αποκηρύξω!* • **3.** (ειδικότ.) αποβάλλω, εκδιώκω από το σώμα τής Χριστιανικής Εκκλησίας *η Ι. Σύνοδος αποκήρυξε τους δύο επισκόπους για σοβαρές αντικανονικές πράξεις τους.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αποκηρύττω** κ. (λαϊκ.) **αποκηρύχνω**. — **αποκήρυξη** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποκηρύσσω*, αρχική σημ. «βγάζω σε δημόσιο πλειστηριασμό», < *ἀπο-* + *κηρύσσω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αποκλάδι (το) {χωρ. γεν.} το κομμένο κλαδί δέντρου ή φυτού: *έριξε τα ~ στη φωτιά, για να ζεσταθεί* Επίσης **απόκλαδο**.

αποκλεισμός (ο) **1.** η αδυναμία ή η απαγόρευση διέλευσης, εξόδου ή εισόδου: *ο ~ των εθνικών οδών από μπλόκα αγροτών* || *ο ~ τού λιμανιού από διαμαρτυρόμενους λιμενεργάτες* || *εμπορικός ~* ΦΡ **αποκλεισμός εργατών** η ανταπεργία. το λοκάουτ (βλ.λ.) **2.** η διακοπή τής επικοινωνίας με τον υπόλοιπο κόσμο: *ο ~ των ορεινών χωριών από τα χιόνια* **3.** ΣΤΡΑΤ (α) η παρεμπόδιση τού ανεφοδιασμού τού αντιπάλου: *ναυτικός / χερσαίος ~* || *συμμαχικά πλοία έσπασαν τον ~ τού λιμανιού και μετέφεραν τρόφιμα και πολεμοφόδια στους πολιορκημένους* (β) (ειδικότ.) η απομόνωση και περικύκλωση τού εχθρού. *με ένα τέχνασμα πέτυχαν τον ~ τού αντιπάλου στα στενά* **4.** η απαγόρευση συμμετοχής (σε διαγωνισμό, αγώνα, εκδήλωση κ.λπ.) *ο δρομέας τιμωρήθηκε με ~ από όλες τις αθλητικές διοργανώσεις, επειδή βρέθηκε ντοπαρισμένος* **5.** η εξαίρεση κάποιου από συμμετοχή, η μη συμπερίληψή του σε αποστολή. *ο ~ ενός ποδοσφαιριστή από την αποστολή τής ομάδας* **6.** η απώλεια τού δικαιώματος συμμετοχής στα επόμενα στάδια διαγωνισμού ή διοργάνωσης· *ο ~ από τη δεύτερη φάση τού διαγωνισμού όσων δεν συγκέντρωσαν την προβλεπόμενη βαθμολογία* || *ο ~ μιας μεγάλης ομάδας από τον πρώτο γύρο τού κυπέλλου* **7.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ ***κοινωνικός αποκλεισμός*** (α) η παρεμπόδιση από τα μέλη προνομιούχου κοινωνικής ομάδας των μελών άλλων κοινωνικών ομάδων να έχουν πρόσβαση στα προνόμιά τους (β) η παρεμπόδιση των μελών ορισμένων κοινωνικών ομάδων (π.χ μεταναστών, προσφύγων κ.ά.) να συμμετάσχουν ισότιμα στις κοινωνικές δραστηριότητες και να ενταχθούν ομαλά στην κοινωνία, ωθώντας τα στο κοινωνικό περιθώριο **8.** η θεώρηση εξέλιξης ως αδύνατης ή μη πιθανής: *ο ~ τής πιθανότητας εκλογών* **9.** ΝΟΜ (στο Διεθνές Δίκαιο) η απαγόρευση προσεγγίσεως ή απομακρύνσεως από μία συγκεκριμένη περιοχή ή κράτος λόγω πολεμικών επεισοδίων. υγειονομικών προβλημάτων ή αποδοκιμασίας συγκεκριμένης πολιτικής· η εφαρμογή τού αποκλεισμού συνήθ. επιτηρείται από στρατιωτικές δυνάμεις: *~ από ξηράς, θαλάσσης και αέρος.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀποκλείω* Ο *κοινωνικός αποκλεισμός* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. social closure]

αποκλειστικός, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που ανήκει, που αναφέρεται ή που εξαρτάται περιοριστικά από κάποιον/κάτι και μόνο, αποκλειομένων όλων των άλλων: *~ αντιπρόσωπος / δικαίωμα / κυριότητα / συμβόλαιο* || *έχει ~ απασχόληση στο Εθνικό Σύστημα Υγείας* || *~ είδηση / συνέντευξη* (την οποία θα βρει κανείς σε συγκεκριμένη μόνο εφημερίδα, περιοδικό, ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σταθμό) **2.** ***αποκλειστική*** (η) νοσοκόμα που αναλαμβάνει τη φροντίδα ενός μόνο ασθενούς *πήραν ~, για να φροντίζει τον παππού στην κλινική.* — **αποκλειστικ-ά / -ώς** [1833] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exclusif].

αποκλειστικότητα (η) [1841] {αποκλειστικοτήτων (σημ 2)· χωρ. πληθ στη σημ 1} **1.** το να είναι κάτι δικαίωμα κάποιου, με αποκλεισμό όλων των άλλων: *έχει την ~ τής διάθεσης τού νέου προϊόντος στην Ελλάδα* **2.** η αποκλειστική είδηση, ρεπορτάζ που έχει μόνο ένας σταθμός ή έντυπο: *το καινούργιο τεύχος περιέχει πολλές ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. exclusivisme]

αποκλείω ρ. μετβ {απέκλεισα. αποκλείσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ αδύνατη τη διέλευση, την έξοδο ή την είσοδο (από ή σε κάτι): *οι διαμαρτυρόμενοι αγρότες απέκλεισαν την εθνική οδό με φορτηγά* ΣΥΝ μπλοκάρω **2.** (γενικότ.) αποκόπτω την επικοινωνία, καθιστώ αδύνατη την επικοινωνία (κάποιου με άλλο σημείο) ή τη μετάβασή του (προς κάπου): *το χιόνι απέκλεισε το χωριό από τον υπόλοιπο νομό* **3.** ΣΤΡΑΤ (α) εμποδίζω τις μεταφορές και τον ανεφοδιασμό (εχθρικής δύναμης / εγκατάστασης / τόπου κ.λπ.): *οι συμμαχικές δυνάμεις απέκλεισαν τα λιμάνια τού εχθρού* (β) απομονώνω και περικυκλώνω εχθρική δύναμη σε ορισμένο σημείο **4.** απαγορεύω (σε κάποιον/κάτι) τη συμμετοχή: *τους απέκλεισαν από τον διαγωνισμό, διότι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις συμμετοχής* ΣΥΝ εξαιρώ **5.** ΑΘΛ στερώ (από κάποιον) το δικαίωμα συμμετοχής σε επόμενο γύρο διοργάνωσης νικώντας τον: *η έκπληξη τού Μουντιάλ ήταν ότι η Βουλγαρία απέκλεισε τη Γερμανία* || (συχνά το μεσοπαθ ***αποκλείομαι***) *μετά την ήττα του αποκλείστηκε από τους τελικούς* **6.** δεν περιλαμβάνω, αφήνω εκτός συνόλου: *ο προπονητής απέκλεισε δύο παίκτες από την αποστολή τής ομάδας* ΣΥΝ εξαιρώ ΑΝΤ (συμ)περιλαμβάνω • **7.** θεωρώ αδύνατον *~ την πιθανότητα εκλογών* || (συχνά + δεν) *ο υπουργός δεν απέκλεισε το ενδεχόμενο προσωπικής παρέμβασης τού πρωθυπουργού* || *δεν απέκλεισε την περίπτωση η συνεργασία αυτή να πραγματοποιηθεί στο εγγύς μέλλον* **8.** βεβαιώνομαι ότι δεν υπάρχει, δεν συμβαίνει (κάτι): *δεν μπορούμε να προχωρήσουμε, αν δεν έχουμε αποκλείσει κάθε πιθανότητα λάθους* || *για να αποκλείσω κάθε παρανόηση, διευκρινίζω ότι...* **9.** εμποδίζω την ισχύ ή την ύπαρξη (άλλου) *το ένα δεν αποκλείει το άλλο* ΣΥΝ αναιρώ **10.** (απρόσ. ***αποκλείεται***) (α) είναι αδύνατον. *~ να κάνω λάθος είμαι απολύτως βέβαιος* (β) δεν πρέπει *~ να βγεις έξω με τέτοια βροχή·* ΦΡ ***δεν αποκλείεται*** ίσως, μπορεί, είναι πιθανόν. *είναι σχετικά καλός ο καιρός, αλλά ~ και να βρέξει*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κλείω* Το απρόσ. *αποκλείεται* αποδίδει το γαλλ. c'est exclu]

αποκλήθηκα ρ → αποκαλώ

απόκληρος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν αποκηρύξει από μέλος τής οικογένειάς του. που έχει στερηθεί τού δικαιώματος να έχει μερίδιο στην οικογενειακή κληρονομιά **2.** (συνεκδ.) αυτός που στερείται βασικών υλικών αγαθών και ζει στο περιθώριο τής κοινωνικής ζωής *πολλοί άστεγοι, ρακένδυτοι και πεινασμένοι ~ τής ζωής, περιφέρονται στους δρόμους των μεγαλουπόλεων* || *~ τής κοινωνίας / τής τύχης* ΣΥΝ εξαθλιωμένος, δύστυχος, κακόμοιρος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κλῆρος* «μερίδιο γης, κληρονομιάς»].

αποκληρώνω ρ. μετβ. {αποκλήρω-σα, -θηκα, -μένος} αποκλείω με διαθήκη (τον νόμιμο κληρονόμο) από το δικαίωμα κληρονομιάς *αποκλήρωσε την κόρη του, επειδή παντρεύτηκε χωρίς τη συγκατάθεσή του* — **αποκλήρωση** (η) [μτγν.], **αποκληρωτικός,** -ή, -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποκληρῶ (-όω)* «διαλέγω με κλήρο» < *ἀπόκληρος*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

απόκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσαγόρευση, το να αποκαλεί κανείς (κάποιον κάπως)

αποκλιμακώνω ρ μετβ {αποκλιμάκω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ σε σταδιακή μείωση, ύφεση: *οι υπουργοί Εξωτερικών των δύο χωρών προσπάθησαν να αποκλιμακώσουν την ένταση που προκλήθηκε* || *η κυβέρνηση έλαβε μέτρα, για να αποκλιμακωθεί ο πληθωρισμός* ΣΥΝ. αμβλύνω ΑΝΤ οξύνω — **αποκλιμάκωση** (η)
[ΕΤΥΜ Νεολογισμός, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. deescalate].

αποκλίνω ρ. αμετβ {απέκλινα} **1.** έχω πλάγια κλίση, γέρνω **2.** (μτφ.) αλλάζω κατεύθυνση, παρεκκλίνω από την αρχική μου τοποθέτηση: *τον κατηγόρησαν ότι άρχισε να αποκλίνει από τις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ λοξοδρομώ, εκτρέπομαι **3.** δεν ακολουθώ την κυρίαρχη τάση, εμφανίζω ιδιαιτερότητες. *όσοι αποκλίνουν από τους συμβατικούς κανόνες συμπεριφοράς, αντιμετωπίζουν την κοινωνική δυσπιστία* **4.** εκφράζω προτίμηση ή τάση για κάτι: *η παράταξη αποκλίνει υπέρ αυτής τής απόψεως* **5.** διαφέρω: *οι γνώμες τους αποκλίνουν κατά πολύ* ΑΝΤ συγκλίνω **6.** ΨΥΧΟΛ ***αποκλίνουσα σκέψη / νόηση*** μορφή δημιουργικής σκέψης, που συνίσταται στο να σκέφτεται κανείς και να προτείνει για την επίλυση ενός προβλήματος πολλές εναλλακτικές και πρωτότυπες, ασυνήθιστες λύσεις ΑΝΤ συγκλίνουσα σκέψη / νόηση (βλ λ. *σκέψη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, ιδιαιτερότητα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *κλίνω*].

απόκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διαφοροποίηση από κάτι που λαμβάνεται ως μέτρο σύγκρισης. *από μαγαζί σε μαγαζί οι τιμές των ίδιων προϊόντων παρουσιάζουν σημαντικές ~* || *«ο ανταγωνισμός και το ευκαιριακό κέρδος προκαλούν αποκλίσεις στις τιμές»* (εφημ.) **2.** κάθε αλλαγή ή εξέλιξη που συνιστά απομάκρυνση από κάτι που είχε αρχικώς συμφωνηθεί, οριστεί ή προβλεφθεί: *τα έσοδα παρουσιάζουν ~ σε σχέση με τις αρχικές εκτιμήσεις* || *η σημερινή πολιτική τού κόμματος εμφανίζει σημαντικές ~ από τις ιδρυτικές του αρχές* **3.** (ειδικότ.) η διαφοροποίηση από αυτό που θεωρείται κανονικό, αποδεκτό. δεδομένο: *η ~ από τους καθημερινούς τετριμμένους γλωσσικούς τύπους αποτελεί χαρακτηριστικό τού ποιητικού ύφους* **4.** ΝΑΥΤ η γωνία μεταξύ αληθούς και μαγνητικού βορρά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀπόκλισις*, αρχική σημ. «η κλίση προς τα πλάγια», < αρχ. *ἀποκλίνω*. Η μτφ. σημ αποδίδει το γαλλ. déviation].

αποκόβω ρ. → αποκόπτω

αποκοιμιέμαι ρ αμετβ. αποθ. {αποκοιμ-ήθηκα} με παίρνει ο ύπνος. *εκεί που έβλεπε τηλεόραση, αποκοιμήθηκε.* Επίσης **αποκοιμάμαι** κ (σπάν.) **αποκοιμούμαι** [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποκοιμῶμαι (-άο-)* < *ἀπο-* + *κοιμῶμαι*]

αποκοιμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκοίμισ-α, -μένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) υπνηλία. κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί *αποκοίμισε το μωρό με ένα νανούρισμα* ΑΝΤ αφυπνίζω, ξυπνώ **2.** (μτφ.) αμβλύνω την κριτική σκέψη. εμποδίζω (κάποιον) να σκέφτεται: *πολλοί κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποκοιμίζει τους ανθρώπους και τους περνά τα μηνύματα αυτών που την ελέγχουν.* — **αποκοίμιση** (η) [1888] κ **αποκοίμισμα** (το), **αποκοιμιστικός,** -ή, -ό [1891]

αποκοιμούμαι ρ. → αποκοιμιέμαι

αποκόλληση (η) [1888] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η απόσπαση πράγματος από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο: *η ~ ενός πλοίου από τα αβαθή* || *~ τής σεληνακάτου από το διαστημόπλοιο* **2.** ΙΑΤΡ (α) ***αποκόλληση αμφιβληστροειδούς*** η απόσπαση των περισσότερων στιβάδων του αμφιβληστροειδούς από τους εξωτερικούς χιτώνες τού ματιού (β) ***αποκόλληση πλακούντα*** η απόσπαση τού πλακούντα τής γυναίκας από τη μήτρα με την οποία συνδέεται.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décollement].

αποκολλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {αποκολλάς.. | αποκόλλ-ησα, -ώμαι, -άται ..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στο οποίο έχει κολλήσει ή από άλλο αντικείμενο, με το οποίο είναι στενά συνδεδεμένο ή κολλημένο. *λόγω τού σεισμού κομμάτια τσιμέντου αποκολλήθηκαν από την οροφή* ΣΥΝ (καθημ.) ξεκολλώ **2.** (μτφ.) αποχωρίζω, αποκόπτω (από στενή σχέση) *μετά την πτώση τού κομουνισμού οι χώρες τής Α Ευρώπης αποκολλήθηκαν από τη σοβιετική επιρροή* ΣΥΝ αποσπώ, απομακρύνω.

αποκολοκύνθωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } η αποβλάκωση ΣΥΝ (λαϊκ.) ξεκούτιασμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποκολοκύντωσις* < *ἀπο-* + *κολοκύνθη* / *-ντη*. λ. που πλάστηκε από τον Λατίνο ποιητή Σενέκα (Apocolocyntosis), προκειμένου να παρωδήσει την «αποθέωση» τού αυτοκράτορα Κλαυδίου].

αποκομιδή (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μεταφορά από ένα μέρος σε άλλο: *η συσκευασία σε πλαστικές σακούλες βοηθεί στην ~ των σκουπιδιών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποκομίζω*]

> **αποκομιδή: ομόρριζα.** Από το αρχ. ρ. **κομίζω** «φέρω, μεταφέρω» πλάστηκε ως αντίστροφος σχηματισμός (όνομα από ρήμα αντί ρήμα από όνομα) το αρχ. ουσ. **κομιδή** Μόνα τους τα *κομίζω* και *κομιδή* δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά σώζονται ως σύνθετα. Ειδικότερα, το **αποκομιδή** δηλώνει μεταφορά (πραγμάτων) μακριά από τον τόπο τού ομιλητή (π.χ *«αποκομιδή των σκουπιδιών»*), ενώ η **προσκομιδή** σημαίνει, αντίθετα, τη μεταφορά στον τόπο τού ομιλητή, την προσαγωγή και, κατ᾽ επέκτασιν, την προσφορά Η λ *προσκομιδή* έχει περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική χρήση, στην *«προσκομιδή των Τιμίων Δώρων»*, στην «πρόθεση» ή «προσφορά» (των Τιμίων Δώρων), δηλ στη διαδικασία προετοιμασίας τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας και τη μεταφορά τους στον τόπο (κόγχη) τού Αγίου Βήματος, όπου επιτελείται αυτή η διαδικασία. Ομοίως, τα *ανακομιδή* και *μετακομιδή* έχουν προσλάβει ειδική σημασία, δηλώνοντας «τη μεταφορά των οστών νεκρού από τον τάφο στο οστεοφυλάκιο» το **ανακομιδή** ή «τη μεταφορά λειψάνων αγίων από έναν τόπο σε άλλον» το **μετακομιδή** *(«η μετακομιδή τής κάρας, των λειψάνων, τού σκηνώματος τού αγίου . »)* και, λιγότερο, το *ανακομιδή*. Αντίθετα προς τα *προσκομιδή, ανακομιδή* και *μετακομιδή*, που έχουν αποκτήσει ειδική σημασία περιορισμένη στη γλώσσα τής λατρείας ή τής αναφοράς σε ιερού περιεχομένου έννοιες («λέξεις ταμπού»), τα *διακομιδή* και *συγκομιδή* (όπως και το *αποκομιδή*) διατηρούν την καθημερινή σημασία τους. Το **διακομιδή** σημαίνει τη μεταφορά (ιδ. με τη χρήση μεταφορικών μέσων), τη μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον (*«η διακομιδή τραυματιών από το μέτωπο στα μετόπισθεν», «διακομιδή ασθενούς στο νοσοκομείο»*). Τέλος, το **συγκομιδή** σημαίνει τη συλλογή, το μάζεμα, ειδικότερα τη μεταφορά και συγκέντρωση προϊόντων τής γης σε γεωργικές αποθήκες, το σόδιασμα και τη σοδειά που ακολουθεί τον αμητό, τη συγκομιδή καρπών μετά τον θερισμό. Σήμερα, όταν πρόκειται να τονιστεί περισσότερο η πράξη ή η ενέργεια τής μεταφοράς (παρά το αποτέλεσμα), χρησιμοποιούνται συχνά παράγωγα τού *κομίζω*: **μετακόμιση, διακόμιση, προσκόμιση, αποκόμιση** κ λπ. με κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, που συνήθως διαφέρει από τη σημ. των συνθέτων τού *κομιδή*.

αποκομίζω ρ. μετβ. {αποκόμισα (λόγ. απεκόμισα)} **1.** κερδίζω, αποκτώ (κάτι) προς όφελός μου: *από την εργασία αυτή αποκόμισε πολλά χρήματα* ‖ *μπορεί να μην πλούτισε από τα ταξίδια του, αποκόμισε όμως πολλές εμπειρίες* **2.** αποκτώ, διαμορφώνω (εντύπωση): *από τη συνομιλία μου μαζί του αποκόμισα άριστες εντυπώσεις.* — **αποκόμιση** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποκομιδή.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *κομίζω*]

απόκομμα (το) {αποκόμμ-ατος | -ατα, -άτων} κομμάτι που έχει αποσπαστεί (συνήθ. από έντυπο) *μάζευε τα ~ των εφημερίδων που τον ενδιέφεραν* ΦΡ ***γραφείο αποκομμάτων*** το γραφείο που συλλέγει για λογαριασμό πελατών του (ιδιωτών, επιχειρήσεων, πολιτικών κ.λπ) και έναντι αμοιβής δημοσιεύματα από τον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα καθενός.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀποκόπτω*]

αποκομματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση κάθε κομματικού χαρακτήρα από τη λειτουργία ενός οργανωμένου συνόλου, ώστε να αποκλείεται οποιαδήποτε εκδήλωση κομματισμού: *η ~ των ενόπλων δυνάμεων* – **αποκομματικοποιώ** ρ {-είς }.

αποκομμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποκοπεί (απομονωθεί ή αποσπαστεί) από το σύνολο στο οποίο κανονικά ανήκει: *τα τελευταία χρόνια τής ζωής του ζούσε ~ από τον κοινωνικό του περίγυρο* ‖ *αν εξετάσουμε αυτή την απόφαση ~ από τις διεθνείς συνθήκες, θα οδηγηθούμε σε εσφαλμένα συμπεράσματα* ΣΥΝ. απομονωμένος, αποσπασματικός — **αποκομμένα** επίρρ.

από κοντά επίρρ (καθημ.) από μικρή απόσταση, διατηρώντας στενή επαφή: *τους ισχυρούς ανθρώπους πρέπει να τους έχεις ~* (να μη χάνεις την επαφή μαζί τους) ‖ *τον πήρε ~ μην τον χάσει* ‖ *τον ξέρω ~* (τον ξέρω καλά). Επίσης (σπάν.) **απόκοντα** [μεσν]

αποκοπή (η) [αρχ.] **1.** το κόψιμο μέλους από το σώμα όπου ανήκει **2.** (μτφ.) η απομάκρυνση ή η απομόνωση κάποιου από το σύνολο στο οποίο ανήκει με διακοπή των δεσμών που τον συνδέουν με αυτό *η ~ των νέων από την οικογένεια* ‖ *η ~ του από τη ζωή τής κοινότητας τον οδήγησε στο περιθώριο* **3.** ΠΛΗΡΟΦ (ή *κοπή*) η δυνατότητα να κοπεί ένα τμήμα εργασίας από την αρχική του θέση, συνήθ για να μεταφερθεί σε άλλη θέση σε άλλο πρόγραμμα **4.** ΓΛΩΣΣ το φωνητικό φαινόμενο τής σίγησης τού τελικού φωνήεντος μιας λέξης πριν από το αρχικό σύμφωνο τής επομένης, *πιάσε το > πιάσ᾽ το, βάλε τα > βάλ᾽ τα*· στην αποκοπή ανήκει και η σίγηση φωνήεντος συλλαβής μέσα στη λέξη: (αρχ) *σκόροδον > σκόρδο(ν)* • ΦΡ ***κατ᾽ αποκοπήν*** για αμοιβή που υπολογίζεται εκ των προτέρων συνολικά για όλη την εργασία και καταβάλλεται εφάπαξ, όχι τμηματικά σε ημερομίσθια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση.*

αποκόπτω ρ [αρχ] {απέκοψα, αποκό-πηκα, -μμένος} **1.** (λόγ.-σπάν) αφαιρώ κόβοντας, κόβω (τμήμα από το σώμα στο οποίο ανήκει) **2.** (ειδικότ.-σπάν) σταματώ τον θηλασμό (σε βρέφος): *τ᾽ απόκοψα το παιδί* ΣΥΝ απογαλακτίζω **3.** (συνήθ μτφ) απομακρύνω (κάποιον από χώρο στον οποίο άλλοτε ανήκε): *προσπάθησαν με κάθε τρόπο να αποκόψουν τον γιο τους από τις κακές του παρέες* ‖ *με την αιφνιδιαστική τους επίθεση απέκοψαν την εμπροσθοφυλακή από το κυρίως στράτευμα* ΣΥΝ αποσπώ. Επίσης (καθημ) **αποκόβω** [μεσν.] (σημ 2).

αποκορύφωμα (το) [1895] {αποκορυφώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ύψιστος βαθμός, το ανώτατο σημείο. *το κέφι έφτασε στο ~, όταν η ορχήστρα άρχισε να παίζει το αγαπημένο τους τραγούδι* ‖ *στο ~ τής καριέρας / των προσπαθειών του* ΣΥΝ ζενίθ, έπακρο

αποκορυφώνω ρ. μετβ [αρχ.] {αποκορύφω-σα, -θηκα, -μένος} οδηγώ στο ανώτατο σημείο (μια κατάσταση, ένα συναίσθημα): *η αναμονή αποκορύφωσε την αγωνία τους* ‖ *η ένταση αποκορυφώθηκε στο συνέδριο κατά την ομιλία τού προέδρου* — **αποκορύφωση** (η) [μτγν.].

απόκοσμος, -η, -ο **1.** αυτός που μοιάζει να μην είναι από αυτό τον κόσμο, αφύσικος, αλλόκοτος ~ *ήχος / φωνή / άνθρωπος* **2.** (σπάν) αυτός που δεν πλησιάζει, που βρίσκεται μακριά από τους ανθρώπους: ~ *μέρος.* - - **απόκοσμα** επίρρ

αποκοτιά (η) {χωρ γεν πληθ } (εκφραστ.) **1.** το υπερβολικό θάρρος, που φθάνει μέχρι την απερισκεψία **2.** (συνεκδ.) πράξη που χαρακτηρίζεται από θάρρος, το οποίο μπορεί και να βλάψει (αυτόν που την επιχειρεί). *μην κάνεις καμιά ~!* —- **απόκοτος,** -η, -ο [μεσν.], **απόκοτα** επίρρ [μεσν.], **αποκοτώ** ρ. [μεσν] {-άς. }
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπόκοτος*, αβεβ. ετύμ., πιθ < *ἀπο-* + αρχ *κότος* «θυμός» ή < *ἀπο-* + πρώιμο μεσν. *κόττος* «κύβος, ζάρι». Βλ. κ *κοτώ*].

αποκούμπι (το) {χωρ. γεν.} η βοήθεια στην οποία μπορεί να καταφύγει κανείς *πάλευε ένας άνθρωπος μόνος να θρέψει την οικογένειά του, δίχως κανένα ~* ΣΥΝ στήριγμα, έρεισμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποκουμπῶ* (υποχωρητ) < *ἀπακουμπῶ* < *ἀπ(ο)-* + *ἀκουμπῶ*].

αποκουτισίνω ρ. μετβ {αποκούτιανα} αποβλακώνω (βλ.λ.)

αποκουφαίνω ρ μετβ {αποκούφα-να, -θηκα} κουφαίνω εντελώς.

αποκρατικοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το πέρασμα (επιχείρησης, εταιρείας) από τα χέρια τού κράτους σε ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς ΣΥΝ ιδιωτικοποίηση ΑΝΤ κρατικοποίηση

αποκρατικοποιώ ρ. μετβ {αποκρατικοποιείς . | αποκρατικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ την ιδιοκτησία τού κράτους (σε επιχείρηση, εταιρεία κ.λπ) και τη μεταφέρω σε ιδιώτες· *η κυβέρνηση προτίθεται να αποκρατικοποιήσει πολλές προβληματικές επιχειρήσεις τού δημόσιου τομέα* ΣΥΝ ιδιωτικοποιώ ΑΝΤ κρατικοποιώ.

αποκρεύω ρ. αμετβ. [μεσν] {απόκρεψα} (λαϊκ) **1.** (α) τρώω κρέας παραμονές νηστείας (β) (γενικότ.) τρώω πλούσια και χωρίς περιορισμούς εν όψει τής μακράς νηστείας που ακολουθεί **2.** γιορτάζω την Αποκριά, γλεντώ.

απόκρημνος, -η, -ο (τόπος) ψηλός και εξαιρετικά δύσκολος στην ανάβαση, απότομος ~ *βράχια* ΣΥΝ κρημνώδης.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κρημνός*]

Αποκριά (η) οι τρεις τελευταίες εβδομάδες πριν από την Καθαρά Δευτέρα, κατά τις οποίες επικρατεί το έθιμο τού μασκαρέματος· *την ~ ντύθηκε πιερότος.* Επίσης **Απόκριες** κ **Αποκριές** (οι) κ (αρχαιοπρ.) **Απόκρεως** (η) {Απόκρεω}.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποκρέα* < επίθ. *ἀπόκρεως (ἡμέρα)* < *ἀπο-* στερητ + *κρέως*, γεν ενικού τού ουσ *κρέας* στην αρχ. αττική διάλεκτο. Αρχική σημ. «αποχή από την κρεοφαγία», ειδικά «η τελευταία μέρα (παραμονή) τής νηστείας από κρέας»

αποκριάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αποκριά, με το μασκάρεμα ~ *μεταμφίεση / πάρτι / γλέντι / χορός / φορεσιά / μάσκα* **2.** ***αποκριάτικα*** (τα) (α) όλα όσα χρησιμοποιούνται για το μασκάρεμα κατά την Αποκριά (β) τολμηρά (αθυρόστομα) τραγούδια που κατά παράδοση τραγουδιούνται την περίοδο τής Αποκριάς σε διάφορες περιοχές τής Ελλάδας. — **αποκριάτικα** επίρρ.

αποκρίνομαι ρ μετβ αποθ. [αρχ] {αποκρίθηκα} απαντώ· *ρώτα τον, να δούμε τι θα σου αποκριθεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*

απόκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (συνήθ λογοτ.) η απάντηση: *τον ρώτησα τι έχει να πει, αλλά καμιά ~.*

απόκρουση (η) [μτγν] {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** η απώθηση, η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο: ~ *τής εχθρικής επίθεσης* **2.** (ειδικότ.) ΑΘΛ το να διώχνει κανείς μακριά τη μπάλα που έρχεται στη δική του περιοχή· *θεαματική ~ τής μπάλας* **3.** (μτφ.) η εξουδετέρωση τής ισχύος, η αναίρεση ~ *επιχειρήματος / κατηγορίας* ΣΥΝ ανασκευή, αντίκρουση **4.** η έντονη απόρριψη· ~ *πρότασης / προσφοράς* ΣΥΝ. άρνηση ΑΝΤ αποδοχή

αποκρουστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί συναισθήματα έντονης αποστροφής ή ακόμη και φρίκης: *οι γονείς ανησυχούσαν για τις ~ σκηνές βίας που έβλεπαν τα παιδιά τους στην τηλεόραση* ‖ ~ *πρόσωπο / συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ αηδιαστικός, φρικτός ΑΝΤ ελκυστικός, συμπαθητικός. — **αποκρουστικά** επίρρ., **αποκρουστικότητα** (η)

αποκρούω ρ. μετβ {απέκρουσα, αποκρούστηκα} **1.** απωθώ, απομακρύνω με βίαιο τρόπο (συνήθ. κάτι που έρχεται προς εμένα): ~ *την εχθρική επίθεση* **2.** ΑΘΛ διώχνω μακριά (τη μπάλα που έρχεται στην περιοχή μου), *ο τερματοφύλακας απέκρουσε θεαματικά αποσοβώντας σίγουρο γκολ* **3.** (μτφ) εξουδετερώνω την ισχύ, αναιρώ (κάτι που στρέφεται εναντίον μου): *με ατράνταχτα στοιχεία απέκρουσε τις εις βάρος του κατηγορίες* ΣΥΝ ανασκευάζω, αντικρούω **4.** αρνούμαι με έντονο τρόπο, απορρίπτω: ~ *τον έρωτα κάποιου / πρόταση / προσφορά* ΑΝΤ δέχομαι, αποδέχομαι
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *κρούω* «χτυπώ»].

αποκρυπτογράφηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (κυριολ.) η μεταφορά στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας (προφορικό ή γραπτό λόγο) και δυνατότητα ανάγνωσης μηνύματος, που έχει συνταχθεί με κρυπτογραφικούς χαρακτήρες: *ήταν αδύνατη η ~ των απόρρητων εγγράφων τού εχθρού* **2.** (μτφ.) η αποκάλυψη τού βαθύτε-

ρου νοήματος που κρύβει μια αόριστη δήλωση ή ένα υπαινικτικό κείμενο: *η ~ των κρυπτικών δηλώσεων τού υπουργού* || *η φιλολογική ερμηνεία των μοντερνιστικών κειμένων μοιάζει με ~* **3.** ΓΛΩΣΣ η ανάγνωση και κατανόηση ενός συστήματος γραφής που δεν ήταν μέχρι τής ανάγνωσής του γνωστή η φωνητική αξία των γραμμάτων του: *μέχρι τώρα στάθηκε αδύνατη η ~ τής Γραμμικής γραφής Α, αντίθετα προς την ~ τής Γραμμικής γραφής Β που πραγματοποιήθηκε από τον Μ Βέντρις το 1953.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decipherment].

αποκρυπτογραφώ ρ μετβ. {αποκρυπτογραφείς. | αποκρυπτογράφησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ανακαλύπτω τον τρόπο ανάγνώσεως (ενός κώδικα γραφής): ο *πατέρας τής αιγυπτιολογίας Ζ Φ. Σαμπολιόν αποκρυπτογράφησε το 1822 τα ιερογλυφικά τής στήλης τής Ροζέτας* ΑΝΤ κρυπτογραφώ **2.** (μτφ -γενικότ.) μεταφέρω στον συμβατικό κώδικα επικοινωνίας, ερμηνεύω: *οι εφημερίδες προσπαθούσαν επί ημέρες να αποκρυπτογραφήσουν τις νέες δηλώσεις τού προέδρου*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decipher].

> **αποκρυπτογραφώ – κρυπτογραφώ.** Το **αποκρυπτογραφώ** είναι νεότερη λ. τού 19ου αι., οπότε πλάστηκε και η σειρά των *κρυπτογράφος* και *κρυπτόγραφος, κρυπτογραφώ. κρυπτογραφία, κρυπτογραφικός. κρυπτογράφημα* και *κρυπτογράφηση.* Το **αποκρυπτογραφώ** αποδίδει τα γαλλ dechiffrer και αγγλ. (από τα γαλλ) decipher, ενώ το **κρυπτογραφώ** είναι αντιδάνειο ως προς το γαλλ. cryptographier (cryptographie, cryptogramme) και αντίστοιχα αγγλ που πλάστηκαν τον 17ο αι. (τη 10ετία τού '80 πλάστηκε με την ίδια σημ. στα Γαλλικά και ρ. crypter). Αξίζει να σημειωθεί σχετικά με την προέλευση τού chiffrer (αγγλ. cipher) ότι συνδέεται μέσω τού chiffre «αριθμητικό ψηφίο» με το μεσν. λατ cifra, που σήμαινε «μηδέν» και που, με τη σειρά του, ανάγεται στο αραβ sifr «κενός – μηδέν». Το αξιοπερίεργο είναι ότι το αραβ sifr θεωρείται βάσιμα ότι προέρχεται από το ελλην **ψήφος** (από όπου ως υποκ. το **ψηφίον**), έτσι και το ξενικό **τζίφρα / τσίφρα** (μεσν. *τσίφρα*), η υπογραφή. ανάγεται τελικά (ως αντιδάνειο) στο ελλην **ψήφος**!

αποκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέκρυψα} κρατώ κρυφό, δεν αποκαλύπτω: ~ *την αλήθεια* ΑΝΤ φανερώνω Επίσης (λαϊκ.) **αποκρύβω**.

αποκρυστάλλωμα (το) [1847] {αποκρυσταλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.) η μετατροπή σώματος σε κρύσταλλο **2.** (συνεκδ.) το σώμα που μετατράπηκε σε κρύσταλλο **3.** (μτφ) η παγίωση (γνώμης, κατάστασης), η οριστική κατάληξη (σε κάτι): *ήταν αναγκαίο το ~ των συμπερασμάτων* ΣΥΝ αποκρυστάλλωση **4.** ΓΛΩΣΣ παγιωμένη φράση που χρησιμοποιείται αυτούσια σήμερα στη Ν. Ελληνική και που προέρχεται από παλαιότερες περιόδους τής Ελληνικής (Αρχαία. Μεσαιωνική. λόγια), π.χ. *εική και ως έτυχε, υπό την αιγίδα, εν τάξει (εντάξει), καθ' οδόν* ΣΥΝ απολίθωμα

αποκρυσταλλώνω ρ. μετβ {αποκρυστάλλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω (σε σώμα) κρυσταλλική υφή **2.** (συνήθ. μτφ) καταλήγω οριστικά σε ξεκάθαρη θέση, άποψη: *δεν έχουμε όλα τα στοιχεία, ώστε να αποκρυσταλλώσουμε την άποψή μας* || *έχει αποκρυσταλλωμένες απόψεις επί τού θέματος.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποκρυσταλλοῦμαι (-όο-)*, αρχική σημ «γίνομαι όλος από πάγο», < *ἀπο-* + *κρυσταλλοῦμαι* < *κρύσταλλος* ΙΙ μτφ. σημ. είναι απόδ τού αγγλ. crystallise].

αποκρυστάλλωση (η) [1847] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να αποκτά ένα σώμα κρυσταλλική μορφή **2.** (μτφ.) η οριστική διαμόρφωση σαφούς και ολοκληρωμένης θέσης σε ένα ζήτημα ~ *απόψεων / ιδεών / σκέψεων*

αποκρυφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύνολο θεωριών και πρακτικών που απορρέουν από την πίστη σε απόκρυφες ιδιότητες τού ανθρώπου και τής φύσης, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές λογικά και επιστημονικά, αλλά μόνο με διαλογισμό και άσκηση ΣΥΝ αποκρυφολογία.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. occultism].

αποκρυφιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αποκρυφισμό: ~ *φαινόμενα / τελετουργίες / μύηση / σύμβολα / βιβλία.*

αποκρυφολογία (η) {χωρ. πληθ } ο αποκρυφισμός (βλ.λ).

απόκρυφος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τηρείται μυστικός από τους περισσότερους ανθρώπους ~ *διασυνδέσεις* • **2.** (α) ΘΡΗΣΚ ***απόκρυφα βιβλία*** τα κείμενα που αναφέρονται σε πρόσωπα τής Π Δ και τής Κ.Δ , που έχουν γραφεί συνήθως από αιρετικές ομάδες χριστιανών, μιμούνται το ύφος των συγγραφέων των αντίστοιχων κανονικών βιβλίων και τα οποία η Εκκλησία δεν εντάσσει στην Αγία Γραφή· ανάλογα με το βιβλίο που μιμούνται, ονομάζονται *Απόκρυφα Ευαγγέλια, Απόκρυφες Πράξεις, Απόκρυφες Επιστολές, Αποκαλύψεις* κ λπ. (β) ***απόκρυφη επιστήμη*** διδασκαλία και πρακτική που αφορά σε πράξεις. οι οποίες ξεφεύγουν από κάθε λογική εξήγηση και στηρίζονται γενικώς στην πίστη ότι υφίστανται μαγικές αντιστοιχίες ανάμεσα στα πράγματα (π χ. αλχημεία, μαγεία. μαντεία κ.λπ.). — **απόκρυφα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*

απόκρυψη (η) [αρχ.] {-ης κ -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** το να αποκρύπτει κανείς κάτι: ~ *στοιχείων / τής αλήθειας* ΑΝΤ φανέρωμα. αποκάλυψη **2.** (αριθμού) ειδική τηλεπικοινωνιακή λειτουργία που αποτρέπει την αναγνώριση τού τηλεφωνικού αριθμού εκείνου που καλεί.

απόκτημα [μεσν] κ. (λαϊκ.) **απόχτημα** (το) {αποκτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό,τι έχει αποκτήσει κανείς **2.** (ειδικότ.) ό.τι πολύτιμο έχει αποκτήσει κανείς. *το καινούργιο οινοποιείο ήταν ~ για το νησί.*

αποκτηνώνω ρ. μετβ [μτγν.] {αποκτήνω-σα, -θηκα. -μένος} οδηγώ σε αποκτήνωση (βλ.λ.): *δεν έδειχναν κανέναν οίκτο στους αιχμαλώτους· ο πόλεμος τους είχε αποκτηνώσει*

αποκτήνωση (η) [1852] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} η μεταβολή κάποιου σε κτήνος. η απώλεια των ανώτερων ψυχικών. πνευματικών και ηθικών του ιδιοτήτων και η εξομοίωσή του με ζώο: *η σκληρότητα και η βαρβαρότητα τού πολέμου τούς είχαν οδηγήσει στην ~* ΣΥΝ απανθρωπιά. — **αποκτηνωτικός,** -ή, -ό.

απόκτηση [μτγν] κ. (λαϊκ) **απόχτηση** (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να αποκτά κανείς κάτι. ~ *γνώσεων / περιουσίας / συνηθειών / παιδιών / παικτών από μια ομάδα.*

αποκτώ κ. (λαϊκ.) **αποχτώ** ρ. μετβ. {αποκτάς . | απέκτησα (λαϊκ απόχτησα) αποκτ-ώμαι. -άται... (καθημ -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) δικό μου, γίνομαι κύριος πράγματος ή φορέας ιδιότητας: *απέκτησε μεγάλη περιουσία στην Αμερική* || ~ *την εύνοια κάποιου* || ~ *πείρα / αυτοπεποίθηση / δύναμη / γνώσεις* **2.** κάνω (παιδιά)· *από τον γάμο του με τη Μαρία απέκτησε τρία παιδιά*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποκτῶ* < *ἀπο-* + *κτῶ (-άω)* «κατέχω». βλ κ. *-κτώ / -ώμαι*]

> **αποκτώ αντί αποκτώμαι!** Επειδή το απλό ρ ήταν **κτῶμαι** (και όχι **κτῶ**), θα περίμενε κανείς τ **αποκτώμαι** αντί **αποκτώ** Τύπος **αποκτώμαι** μαρτυρείται (Ησύχιος), αλλά με άλλη σημασία: «αποβάλλω / χάνω την κτήση». Ο μεταπλασμός από *αποκτώμαι* σε *αποκτώ* είναι ήδη των μεσαιωνικών χρόνων Αρχική σημ. τού *αποκτώ* θα μπορούσε να είναι η «παίρνω από κάποιον/κάτι και το κάνω δικό μου, προσπορίζομαι και κάνω κτήμα μου» (πβ. *αποφέρω, αποκομίζω*) Κατ' άλλους, πρώτα σχηματίστηκε τ *κτω* από το ρ. *κτώμαι* και μετά σύνθετα, όπως *απο-κτώ.* Ωστόσο, η άποψη αυτή θα διασπούσε την προφανή συνέχεια ρημάτων όπως **ανακτώμαι** ή **κατακτώμαι**, όπου οι τ. **ανακτώ** και **κατακτώ** δεν διαφέρουν σημασιολογικά αλλά μορφολογικά μόνον από τους αντίστοιχους αρχαίους
> → *ανακτώ*

αποκύημα (το) {αποκυήμ-ατος | -ατα, -άτων} το δημιούργημα, το γέννημα κυρ. στη ΦΡ ***αποκύημα τής φαντασίας (κάποιου)*** το επινόημα, ό,τι υπάρχει μόνο στη φαντασία κάποιου: *όσα ισχυρίζεται δεν είναι παρά αποκύημα τής νοσηρής του φαντασίας*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἀποκυῶ (-έω)* «γεννώ» < *ἀπο-* + *κυῶ*, βλ. κ. *κύηση.* Η φρ *αποκύημα τής φαντασίας* είναι μεταφρ. δάνειο. πβ. γερμ. Schöpfung der Fantasie]

αποκωδικοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ερμηνεία μηνύματος που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα, η μεταφορά του σε κατανοητό κώδικα **2.** (ειδικότ.) η επικοινωνιακή διαδικασία κατά την οποία ο δέκτης (ακροατής. αναγνώστης. θεατής) προσλαμβάνει και κατανοεί ένα μήνυμα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ decoding].

αποκωδικοποιητής (ο) **1.** πρόσωπο που αποκωδικοποιεί (κωδικοποιημένα) μηνύματα **2.** συσκευή αποκωδικοποίησης. η οποία μετατρέπει τα σήματα που εκπέμπονται με ειδικό κωδικό σε γράμματα, λέξεις κ.λπ. **3.** (ειδικότ) συσκευή σε σχήμα μικρού κουτιού που προσαρμόζεται στην τηλεόραση και αποκωδικοποιεί το κωδικοποιημένο σήμα που λαμβάνεται μέσω τής κεραίας από συνδρομητικό τηλεοπτικό σταθμό, ώστε να μπορεί μόνο ο κάτοχος τής συσκευής (συνδρομητής) να παρακολουθεί το πρόγραμμα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ decoder].

αποκωδικοποιώ ρ μετβ. {αποκωδικοποιείς... | αποκωδικοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} ερμηνεύω (κάτι που έχει διατυπωθεί σε ειδικό κώδικα), μεταφέρω (κάτι) σε κατανοητό κώδικα. *αποκωδικοποιημένο τηλεοπτικό σήμα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decode]

απολαβή (η) [1868] **1.** το υλικό ή ηθικό όφελος που αποκομίζει κανείς: *η εύνοια τού εργοδότη τού απέφερε πολλές ~ όλοι φρόντιζαν να έχουν καλές σχέσεις μαζί του και ήταν πάντα ο πρώτος που έπαιρνε αύξηση* ΣΥΝ κέρδος **2. *απολαβές*** (οι) ο μισθός εργαζομένου: *ικανοποιητικές ~* ΣΥΝ αποδοχές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ. < *απολαμβάνω* (υποχωρητ.), πβ κ. *λαμβάνω – λαβή*]

> **απολαβή ή απολαυή;** Το **απολαβή** (συνήθ. σε πληθ. **απολαβές**) είναι νεότερη λ (πρωτοαπαντά στον Ιω Περβάνογλου, 1868). παράγεται από το **απο-λαμβάνω** και σημαίνει «αυτό που παίρνω από κάποιον (έναντι παρεχόμενης εργασίας), παίρνω πίσω ή σε αντάλλαγμα». Δεν παράγεται από το ***απολαύω***, για να γραφεί –όπως συνέβη παλαιότερα– ως **απολαυή**!

απολακτίζω ρ μετβ. {απολάκτισα} **1.** διώχνω με κλοτσιές (λακτίσματα) **2.** (μτφ) απορρίπτω, αρνούμαι με έντονο τρόπο — **απολάκτιση** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *λακτίζω* «κλοτσώ» (βλ.λ)]

απολαμβάνω ρ. μετβ. {απόλαυσα (λόγ. απήλαυσα), έχω απολαύσει} δοκιμάζω μεγάλη ευχαρίστηση από κάτι: ~ *το γεύμα / τη συντροφιά / τη θέα* ΣΥΝ χαίρομαι, ευχαριστιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «δέχομαι, παίρνω από κάποιον», < *ἀπο-* + *λαμβάνω* Η σημ «τέρπομαι, ευχαριστιέμαι» είναι μεσν. υπό την επίδραση τού ρ. *ἀπολαύω*].

> **απολαμβάνω – απολαύω.** Το **απολαμβάνω**, αρχαίο ρ. συντασσόμενο με αιτ., ξεκινώντας από τη σημ τού «παίρνω πίσω προς ωφέλειά μου». εξελίχθηκε στη σημ τού «ευχαριστιέμαι με κάτι. νιώθω χαρά για κάτι». πιθανότατα υπό την επίδραση τού **απολαύω** Έφθασε μάλιστα να υπάρξει σύγχυση μεταξύ τού *απολαμβάνω* και τού *απολαύω* και έτσι άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικά και εσφαλμένα αντί τού *απολαύω* Η χρήση «*απολαμβάνει*

τής εμπιστοσύνης» δεν πρέπει να προτιμάται έναντι τού *«απολαύει τής εμπιστοσύνης»* Ομοίως, είναι καλύτερα να λέμε *«απολαύει τής εκτιμήσεως, τής φιλίας, τής αγάπης, τιμών»* κ ο.κ , και όχι *«απολαμβάνει τιμών. »* Άρα θα πούμε *«απολαμβάνω τη θέα / το θέαμα / το φαγητό»*, αλλά *«απολαύω εμπιστοσύνης / εκτιμήσεως / τιμής»* Το α' σημαίνει «ευχαριστιέμαι. μου αρέσει», το β' «είμαι αποδέκτης, μου παρέχεται, με τιμούν με...» Η σύγχυση στη χρήση οφείλεται και στο ότι το ουσ. **απόλαυση** ταιριάζει σημασιολογικά ως «ευχαρίστηση» περισσότερο στο *απολαμβάνω* παρά στο *απολαύω*. Και το κυριότερο οι άλλοι (πλην τού ενεστ. και τού παρατ.) χρόνοι τού *απολαμβάνω* σχηματίζονται από το *απολαύω*· **να/θα απολαύσω – απήλαυσα – έχω απολαύσει** (φαινόμενο «συμπληρωματισμού»): *Απολαύσαμε τις διακοπές μας στη θάλασσα – Απήλαυσα το χιούμορ τού ηθοποιού*. Τέλος, ας σημειωθεί ότι ο αόρ. τού *απολαύω*, αναλογικά προς άλλα ρήματα (ίσως προς το *-ήλασα* τού *ελαύνω*), σχηματίστηκε ήδη στην Αρχαία ως **απ-ήλαυσα** αντί **απ-έλαυσα**.

απολαυή (η) (εσφαλμ) → απολαβή
απόλαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} **1.** η μεγάλη ευχαρίστηση που δοκιμάζει κανείς από κάτι: *η ~ τού πρωινού καφέ* ΣΥΝ τέρψη ΑΝΤ στέρηση **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που προκαλεί μεγάλη ευχαρίστηση, η πηγή τής απόλαυσης: *το τζάκι είναι μεγάλη ~!* || *έχει απαρνηθεί τις υλικές ~* **3.** για να δηλωθεί ότι κάποιος/κάτι προκαλεί ευχαρίστηση στους άλλους: *αυτός ο κωμικός / αυτή η μελωδία είναι σκέτη ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ηδονή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόλαυσις* < *ἀπολαύω*].
απολαύσιμος (ο) [1840] αυτός τον οποίο είναι δυνατό να απολαύσει κανείς.
απολαυστικός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που προσφέρει απόλαυση: ~ *γεύμα / παρέα / κωμωδία / θεατρικό νούμερο / εμπειρία / διακοπές / ομιλητής / ερμηνεία ηθοποιού / γλώσσα κειμένου / τηλεοπτικό επεισόδιο / συνέντευξη* — **απολαυστικά** επίρρ . **απολαυστικότητα** (η) [1895]
απολαύω ρ. μετβ. (+γεν) (λόγ.) **1.** είμαι αποδέκτης. δέχομαι, μου παρέχεται, έχω: *απολαύει τής εμπιστοσύνης τής Βουλής* || *απολαύει τιμών και αξιωμάτων* **2.** (σπάν.) χαίρομαι. ευχαριστιέμαι (με αυτή τη σημ συμπληρώνει τους χρόνους τού *απολαμβάνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *λαύω* < I.E. *law- «παίρνω κάτι ως λεία», πβ. σανσκρ lōtam «λεία», λατ. lucrum «κέρδος», γαλλ. lucratif «κερδοφόρος». γερμ. Lohn «αποδοχές» κ.ά. Ομόρρ *λεία*, αρχ *λῄζομαι* «ληστεύω», *ληστής* κ ά.].
απολείπω ρ. μετβ [αρχ.] {απέλιπον, -ες, -ε . } (λόγ.-σπάν) αφήνω, εγκαταλείπω *δεν με απέλιπαν το θάρρος και η πίστη στον Θεό*
απολείτουργα επίρρ. [μεσν.] (λαϊκ) μετά τη λειτουργία τής Εκκλησίας.
απολειφάδι (το) {απολειφαδ-ιού | -ιών} **1.** το υπόλειμμα από σαπούνι **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο μικρόσωμος άνθρωπος. *κοίτα το ~ που θέλει να κάνει και τον άντρα!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + **λειφάδιον* «υπόλειμμα» < *λείπω* ή, κατ' άλλη άποψη. < **ἀπολοιπάδιον* < μτγν *ἀπόλοιπον*, ουδ. τού επιθ *ἀπόλοιπος* ή, τέλος, < *απ(ο)-* + *αλείφω*]
απόλεμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει πολεμική πείρα ΣΥΝ απειροπόλεμος, άκαπνος ΑΝΤ μπαρουτοκαπνισμένος. εμπειροπόλεμος **2.** αυτός στον οποίο δεν έχει γίνει πόλεμος· ~ *χώρα / πληθυσμοί*
απολεξικοποιημένο ρήμα (το) ΓΛΩΣΣ ρήμα (λ.χ. κάνω. βάζω κ.λπ.) το οποίο χρησιμοποιείται με ουσιαστικά δηλώνοντας περιφραστικά αντίστοιχα μονολεκτικά ρήματα, π χ. *κάνω ερώτηση → ερωτώ*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. delexical verb].

ΣΧΟΛΙΟ Στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες η σημασία ενός ρήματος, αντί να δηλώνεται **μονολεκτικά** με τον ανάλογο λεξικό τύπο / λέξημα (π.χ. *καταθέτω. κολυμπώ, προσέχω, αισθάνομαι. ερωτώ, απαντώ, χρησιμοποιώ, ελέγχω, επιδρώ* κ.λπ.), μερικές φορές δηλώνεται **περιφραστικά** με τη βοήθεια ορισμένων ρημάτων (**κάνω, δίνω, έχω, παίρνω, γίνομαι, ασκώ** κ.ά.): *κάνω κατάθεση, κάνω κολύμπι, δίνω προσοχή, έχω την αίσθηση, κάνω ερώτηση, δίνω απάντηση, κάνω χρήση, ασκώ έλεγχο, ασκώ επίδραση* κ.λπ. Στις περιπτώσεις αυτές. το λεξικό (σημασιολογικό) βάρος μεταφέρεται από το ρήμα στο ουσιαστικό Έτσι, το ρήμα **απολεξικοποιείται** (> **απολεξικοποιημένα ρήματα**) ή. από άλλη σκοπιά. το ουσιαστικό **υποστηρίζεται ρηματικά** (> **ρηματικώς υποστηριζόμενα ουσιαστικά** [verb supported nouns]). Με τον τρόπο αυτόν προβάλλεται επικοινωνιακά η πληροφορία που δίνει το ουσιαστικό, ενώ το ρήμα μένει να δηλώνει όχι λεξική αλλά γραμματική σημασία (χρόνο, πρόσωπο, ποιόν ενεργείας κ λπ.), σαν να ήταν «βοηθητικό ρήμα». Συντακτικώς, εξάλλου, το ρήμα ως απολεξικοποιημένο (περιφραστικό) μεταβάλλεται σε ρήμα συντασσόμενο με δύο αντικείμενα: *Ελέγχω την επιχείρηση* (1) – *Ασκώ έλεγχο* (1) *στην επιχείρηση* (2)

απολεπίζω ρ. μετβ. {απολέπισ-α | -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα λέπια από (ψάρι) **2.** (μεσοπαθ. ***απολεπίζομαι***) ΙΑΤΡ (για την επιδερμίδα) ξεφλουδίζω: *η επιδερμίδα των ηλικιωμένων συχνά απολεπίζεται.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀπο-* + *λεπίζω* < *λέπος* «λέπι».].
απολέπιση (η) [1847] {-ης κ. -ίσεως | χωρ πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ η απόπτωση (ξεφλούδισμα) των επιφανειακών στρωμάτων τής κεράτινης στιβάδας τής επιδερμίδας υπό μορφήν λεπιών, που εμφανίζεται ως σύμπτωμα δερματοπαθειών και εξανθηματικών νόσων **2.** (καθημ.) η αφαίρεση των νεκρών κυττάρων τής επιδερμίδας με ειδικά καλλυντικά ή δερματολογικά προϊόντα καθαρισμού ΣΥΝ πίλινγκ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ desquamation].
απολεσθείς, -είσα. -έν ‣ απολλύω
απολήγω ρ. αμετβ [αρχ.] {απέληξα} (+σε) έχω το άκρο, το τέλος μου σε ορισμένο σημείο, καταλήγω σε (κάτι): *το δόρυ ήταν ένα μακρύ κοντάρι, που απέληγε σε αιχμή, ώστε να χρησιμοποιείται ως όπλο* || *διάφορα νεύρα τού σώματος απολήγουν στο σημείο αυτό.*
απόληξη (η) [αρχ.] {-ης κ -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} άκρο, το τμήμα στο οποίο απολήγει ένα σώμα: *αιχμηρή ~* || *οι ~ καλωδίων / νεύρων*
απολησμονώ ρ. μετβ. [μεσν.] {απολησμον-είς κ. -άς. . | απολησμόνησα, -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ -λογοτ.) ξεχνώ εντελώς *«με τι καρδιά να σ' αρνηθώ, να σ' απολησμονήσω;»* (λαϊκ. τραγ.). — **απολησμονιά** (η).
απολίθωμα (το) [1856] {απολιθώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (συνήθ. στον πληθ) το απομεινάρι ή το ίχνος πάνω στον γήινο φλοιό ζωντανού οργανισμού από παλαιότερη γεωλογική περίοδο (όστρακα. φύλλα, καρποί κ λπ.) **2.** (μτφ -μειωτ.) το απομεινάρι παλαιότερων αντιλήψεων, καταστάσεων *«σήμερα οι κομματικές συνδικαλιστικές οργανώσεις τής νεολαίας αποτελούν πολιτικά ~ τού παρελθόντος»* (εφημ.) **3.** ΓΛΩΣΣ τύπος από παλαιότερες φάσεις τής γλώσσας, που χρησιμοποιείται σε ορισμένες μόνο φράσεις και περιβάλλοντα: *η δοτική δεν υπάρχει πια ως πτώση, διατηρούνται όμως τύποι της σε απολιθώματα, όπως· δόξα τω θεώ, συν τω χρόνω, εν τούτοις (εντούτοις) κ.λπ* ΣΥΝ αποκρυστάλλωμα.
απολιθώνω ρ μετβ. {απολίθω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) πέτρα ή σκληρό και άκαμπτο σαν πέτρα **2.** (μεσοπαθ. ***απολιθώνομαι***) γίνομαι απολίθωμα (βλ λ , σημ. 1): *το απολιθωμένο δάσος τής Μυτιλήνης αποτελεί μνημείο τής φύσης* — **απολίθωση** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπολιθῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *-λιθῶ* < *λίθος*].
απολιόρκητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει πολιορκηθεί.
απολιπαίνω ρ. μετβ [μτγν.] {απολίπα-να. -νθηκα, -σμένος} αφαιρώ τις λιπαρές ουσίες, το λίπος από (κάτι) — **απολίπανση** (η)
απολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να γίνεται κανείς απολιτικός
απολιτικός, -ή, -ό αυτός που δεν σχετίζεται με την πολιτική ζωή και τα κοινά ή δεν ενδιαφέρεται για αυτά: *πολλοί παραπονούνται για τους σημερινούς νέους ότι είναι ~ και ενδιαφέρονται μόνο για τη διασκέδασή τους* (πβ λ. *ακομμάτιστος*) ΣΥΝ αποπολιτικοποιημένος ΑΝΤ πολιτικοποιημένος Επίσης **απολίτικος,** -η, -ο. — **απολιτικά** κ. **απολίτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αταξικός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ apolitique]
απολιτικότητα (η) στάση ή αρχή που δεν λαμβάνει υπ' όψιν της την πολιτική τάξη πραγμάτων ή/και τους μηχανισμούς μέσω των οποίων ασκείται η εξουσία.
απολίτιστος, -η. -ο [1826] μη πολιτισμένος. αυτός που δεν έχει αναπτύξει πολιτισμό ή δεν έχει την ευεργετική επίδραση τού πολιτισμού. ~ *λαός / συμπεριφορά* ΣΥΝ βάρβαρος. άξεστος ΑΝΤ πολιτισμένος
Απολλόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} αρχαίος Αθηναίος γραμματικός (2ος αι. π.Χ.)· κυριότερο έργο του τα *Χρονικά*, όπου περιγράφονται τα μετά την άλωση τής Τροίας γεγονότα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν. < *Ἀπόλλων* + *-δωρος* < *δῶρον*].
απολλύω ρ. μετβ. {εύχρ οι τύποι απώλ-εσα (να/θα απολέσω, έχω απολέσει), -έσθην, -ης, -η... (μτχ απολεσθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) χάνω: *απώλεσε την ψυχραιμία του* || *απωλέσθη χαρτοφύλακας με σημαντικά έγγραφα*· ΦΡ **απολεσθέντα αντικείμενα** (επιγραφή σε δημόσιους χώρους, π.χ αεροδρόμια, σχολεία κ.ά.) χώρος όπου εκτίθενται αντικείμενα που έχουν χαθεί («απολεσθεί»), για να αποδοθούν στους κατόχους τους.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπόλλυμι* «καταστρέφω, σκοτώνω» < *ἀπο-* + *ὄλλυμι* < **ὄλ-νυ-μι*, βλ. κ. λ. *ἀπώλεια, ἀπολωλός* (πρόβατο). *ὄλεθρος*].

απολεσθέντα – απώλεσα – απώλεια – απολωλός. Τού αρχ ρ. **ἀπόλλυμι / ἀπ-ολλύω** μόνο μερικοί τύποι έχουν σωθεί και χρησιμοποιούνται σε επίσημο ή υψηλότερο ύφος: **απ-ώλεσα** και *απ-ωλέσθην* (με εσωτερ. αύξηση *-ω-*), αλλά **να/θα απολέσω – έχω απολέσει, να/θα απολεσθεί – έχει απολεσθεί** (με *-ο-*. δηλ. χωρίς εσωτερική αύξηση). Ο παρακείμενος είναι *ἀπ-όλωλα* (το β' *-ο-* είναι *ω* λόγω «αττικού αναδιπλασιασμού») και η μετοχή του στο ουδ. **απολωλός** *(πρόβατο)* (γεν. *τού απολωλότος προβάτου*) Τέλος, το **απώλεια** (θ. *ολ-*) υπάγεται στον νόμο «τής εκτάσεως εν συνθέσει» των ονομάτων, εξού και η γραφή του με *ω* (πβ *όνομα* αλλά *επ-ώνυμο, οδύνη* αλλά *επ-ώδυνος*). Για τον ίδιο λόγο και από το ίδιο θέμα *ολ-* γράφονται και *παν-ώλης* (πανούκλα). *εξώλης* και *προώλης, πανωλεθρία.*

Απόλλων (ο) {Απόλλων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου. γυιος τού Δία και τής Λητούς, θεός τού φωτός, τής μουσικής, τής ποίησης και τής μαντικής **2.** ανδρικό όνομα **3.** όνομα διαφόρων αθλητικών σωματείων. Επίσης **Απόλλωνας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀπόλλων* / δωρ. *Ἀπέλλων* / θεσσ. *Ἄπλουν* / κυπρ. *Ἀπείλων*, αγν ετύμου. Ίσως συνδέεται με το **ἄπελος* «δύναμη» (πβ. ομηρ *ὀλιγηπελέων* «ολιγοδύναμος, αδύναμος») ή με το ουσ. *ἀπέλλαι* «ιερά» (< *ἀ-* αθροιστ. + *πέλλα* «λίθος», επειδή οι ιεροί λίθοι ήταν σημαντικοί στη λατρεία τού Απόλλωνος), οπότε ο Απόλλων θα εθεωρείτο αστική, όχι ποιμενική θεότητα. Η άποψη ότι η λατρεία τού θεού έχει παλαιότατο κρητομυκηναϊκό υπόβαθρο ενισχύεται από την αδυναμία ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής ερμηνείας τού ονόματος, αν και αυτό δεν μαρτυρείται στα μέχρι τώρα διαθέσιμα κείμενα τής Γραμμικής Β]
Απολλώνιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *ο Ρόδιος* επικός ποιητής τής Αλεξανδρινής εποχής (295-215 π Χ). διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής

Αλεξάνδρειας· κυριότερο έργο του τα *Αργοναυτικά* **2.** *ο Δύσκολος*· Αλεξανδρινός γραμματικός (2ος αι. μ.Χ.), συντάκτης τού περίφημου έργου *Περί συντάξεως των τού λόγου μερών*, το οποίο αποτελεί τη θεωρητική βάση τής παραδοσιακής σύνταξης λόγω των δυσκολιών και τής στρυφνότητας τού ύφους τού έργου του πήρε το παρατσούκλι «Δύσκολος» **3.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *Ἀπόλλων* (βλ.λ.)]

απολλώνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Απόλλωνα **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από ψυχοπνευματική αρμονία, κατ' αντιδιαστολή προς τον διονυσιακό (βλ.λ.): ~ *πνεύμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*

απολογητής (ο), **απολογήτρια** (η) {απολογητριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που υπερασπίζεται με τον λόγο του κάποιον/κάτι: *ένας όψιμος ~ τού μαρξισμού* **2.** ΘΕΟΛ χριστιανός συγγραφέας των πρώτων αιώνων, που με το έργο του υπερασπίστηκε την αλήθεια τής χριστιανικής πίστης απέναντι στους διωγμούς τής ρωμαϊκής αρχής ή στις επιθέσεις των Ιουδαίων και των ειδωλολατρών (πβ λ. *αντιρρητική*).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ Apologet Το μεσν. *ἀπολογητής* σημαίνει «απολογούμενος σε δικαστήριο»]

απολογητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με απολογία: ~ *υπόμνημα / επιστολή* **2.** ΘΕΟΛ ***απολογητική*** (η) ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο την υπεράσπιση τής ορθόδοξης χριστιανικής πίστης έναντι τής αμφισβήτησης ή τής παρερμηνείας της. — **απολογητικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

απολογία (η) {απολογιών} **1.** ο προφορικός ή γραπτός λόγος, με τον οποίο προσπαθεί κανείς να υπερασπιστεί τον εαυτό του απέναντι στις κατηγορίες που του προσάπτονται: *με την ~ του ο Σωκράτης δεν κατάφερε να πείσει τους δικαστές για την αθωότητά του* **2.** ΘΕΟΛ το σύγγραμμα τού απολογητή (βλ.λ., σημ. 2): *ο Ιουστίνος συνέγραψε απολογίες για κατηγορίες κατά τής χριστιανικής διδασκαλίας από Ιουδαίους και ειδωλολάτρες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπολογοῦμαι*].

απολογισμός (ο) [αρχ] **1.** (γενικά) η έκθεση λογαριασμού. η λογοδοσία τής διαχείρισης για κάθε οικονομική χρήση **2.** (ειδικότ.) η έκθεση που περιλαμβάνει τα έσοδα και τα έξοδα, τα καθαρά κέρδη μιας επιχείρησης σε ορισμένο χρονικό διάστημα. *η Γενική Συνέλευση ενέκρινε τον ~ τού οικονομικού έτους 1996-7* **3.** (ειδικότ.) η παρουσίαση των αποτελεσμάτων τής εφαρμογής τού κρατικού προϋπολογισμού, ο οποίος καταρτίζεται από το Γενικό Λογιστήριο τού Κράτους κάθε οικονομικό έτος **4.** (μτφ.) η αξιολόγηση πεπραγμένων. η παρουσίαση και εκτίμηση (θετικών – αρνητικών, ωφελειών – ζημιών κ λπ.): *ο ~ τής μάχης ήταν βαρύς για τους συμμάχους. δύο χιλιάδες νεκροί και άλλοι τόσοι τραυματίες* || *έπειτα από τριών ετών προσπάθεια ήρθε η ώρα να κάνουμε τον ~ μας.*

απολογιστικά επίρρ κατ' απολογισμό. για τον υπολογισμό τού συνολικού κόστους σύμφωνα με το πόσο κόστισε κάθε επιμέρους εργασία *η πληρωμή τού εργολάβου θα γίνει ~* Επίσης (λόγ.) **απολογιστικώς** [1888]

απολογιστικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τον *απολογισμό* ή με απόδοση λογαριασμού. ~ *γενική συνέλευση* || ~ *διαδικασία / έλεγχος*

απολογούμαι ρ. αμετβ κ. μετβ. αποθ. {απολογείσαι . | απολογήθηκα} ♦ (αμετβ) **1.** απαντώ προφορικώς ή γραπτώς σε κατηγορίες που διατυπώνονται εναντίον μου: ο *δράστης τού εγκλήματος απολογείται αύριο στον τέταρτο τακτικό ανακριτή* **2.** (εμφατ.) δικαιολογούμαι: *δεν νιώθω ότι πρέπει να απολογηθώ για τις πράξεις μου* ♦ **3.** (μετβ.) (καταχρ.) λέω (κάτι) ως απολογία: *σκεφτόταν τι θ' απολογηθεί ενώπιον τού Θεού, όταν έρθει η ώρα τής κρίσεως* Επίσης (λαϊκ) **απολογιέμαι** κ. **απολογιούμαι.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπολογοῦμαι (-έο-)* < *ἀπόλογος* «διήγηση. μύθος» < *ἀπο-* + *λόγος*].

> **απολογούμαι – ζητώ συγγνώμη.** Πολύ συχνά στην Κύπρο. μερικές φορές και στον ελλαδικό χώρο, υπάρχουν ομιλητές που χρησιμοποιούν το **απολογούμαι** με την καταχρηστική σημ τού «ζητώ συγγνώμη» *Άργησα γιατί είχε μεγάλη κίνηση στον δρόμο· απολογούμαι – Απολογούμαι που δεν θα μπορέσω να έλθω μαζί σας.* Πρόκειται για μεταφορά στην Ελληνική τού αγγλ. apologise (δάνειο, από το ελλην *απολογούμαι*). που χρησιμοποιείται στην Αγγλική κυρίως με τη σημ. τού «ζητώ συγγνώμη» Στην Κοινή Ν Ελληνική, ωστόσο. η χρήση αυτή προσκρούει στο γλωσσικό αίσθημα των ομιλητών και είναι καλό να αποφεύγεται

απολυμαίνω ρ. μετβ. {απολύμα-να. -νθηκα, -σμένος} καθαρίζω με κατάλληλες ουσίες. καταστρέφοντας τους νοσογόνους παρασιτικούς οργανισμούς, τα μικρόβια: ~ *διαμέρισμα / σχολικές αίθουσες / δημόσιους χώρους* — **απολυμαντής** (ο), **απολυμαντικός,** -ή, -ό [1866], **απολυμαντικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀπολυμαίνομαι* < *ἀπο-* + *λυμαίνομαι* < *λῦμα*].

απολύμανση (η) [1876] {-ης κ -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η καταστροφή με ειδικά φάρμακα των νοσογόνων παρασιτικών οργανισμών. των μικροβίων: ~ *χώρων / ρούχων* || *χημική ~* || *κάνω ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ désinfection].

απολυμαντήριος, -α, -ο {απολυμαντηρί-ου | -ων} **1.** αυτός που απολυμαίνει, που δρα απολυμαντικά **2.** ***απολυμαντήριο*** (το) [1892] {απολυμαντηρί-ου | -ων} ο θάλαμος απολύμανσης

απόλυση (η) [αρχ.] {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από την εργασία του: *η επιχείρηση προχώρησε σε μαζικές ~ εργαζομένων* ΑΝΤ. πρόσληψη **2.** (συνεκδ) το έγγραφο που αναφέρει την παύση (υπαλλήλου, εργάτη) από εργασία: *ο διευθυντής υπέγραψε τις ~* **3.** η αποφυλάκιση: ~ *κρατουμένου* **4.** ΣΤΡΑΤ η λήξη τής θητείας στρατευμένου: *ημερομηνία απολύσεως στρατευσίμου* ΑΝΤ κατάταξη **5.** η αποφοίτηση μαθητή από το σχολείο: *βαθμός απολύσεως από τη Γ' τάξη τού Λυκείου* **6.** ΕΚΚΛΗΣ (α) η ευχή που λέει ο ιερέας στο τέλος κάθε λειτουργίας (β) (συνεκδ) η λήξη τής λειτουργίας.

απολυταρχία (η) [1861] {απολυταρχιών} **1.** ΠΟΛΙΤ το καθεστώς στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας έχει απεριόριστες εξουσίες ΣΥΝ απόλυτη μοναρχία. δεσποτισμός **2.** ΙΣΤ το στάδιο εξέλιξης σε καθεστώτα ευρωπαϊκών κρατών, κατά το οποίο ο μονάρχης συγκέντρωνε στα χέρια του την απόλυτη εξουσία, αποδυναμώνοντας τις τοπικές αριστοκρατίες και την Εκκλησία, π.χ με τον Λουδοβίκο ΙΔ' στη Γαλλία, την Ελισάβετ Α' στην Αγγλία κ.ά Επίσης **απολυταρχισμός** (ο) [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φασισμός*
[ΕΤΥΜ < *απόλυτος* + *-αρχία* < *άρχω* Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absolutisme]

απολυταρχικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την απολυταρχία: ~ *καθεστώς* **2.** (μτφ) αυταρχικός, τυραννικός: *πολλά στελέχη τού κόμματος κατέκριναν την ~ συμπεριφορά τού αρχηγού* — **απολυταρχικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ

απολυτήριο (το) {απολυτηρί-ου | -ων} έγγραφο που πιστοποιεί την περάτωση σπουδών ή στρατιωτικής θητείας: ~ *Δημοτικού / Γυμνασίου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποφοίτηση.*

απολυτήριος, -α, -ο [1833] **1.** (α) αυτός που γίνεται με σκοπό την απόλυση ή την αποφοίτηση (β) ***απολυτήριες εξετάσεις*** οι γραπτές εξετάσεις που γίνονται με τη συμπλήρωση των σπουδών σε σχολείο ή ανώτερη σχολή: *στο τέλος τής Γ' Λυκείου δίνουν ~* ΑΝΤ εισαγωγικές εξετάσεις **2.** ***απολυτήριο*** (το) βλ λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποφοίτηση*

απολυτηριούχος (ο/η) [1890] (λόγ.) πρόσωπο που έχει πάρει απολυτήριο (από σχολή ή τον στρατό).

απολυτίκιο (το) {-ου κ. -ίου | -ων κ -ίων} ΕΚΚΛΗΣ το σύντομο εκκλησιαστικό τροπάριο, που ψάλλεται προς τιμήν αγίου ή σημαντικού γεγονότος τής εκκλησιαστικής ιστορίας πριν από την απόλυση (βλ.λ., σημ 6).
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀπολυτίκιον*, υποκ τού *ἀπολυτικόν*, ουδ. τού επιθ. *ἀπολυτικός* < *ἀπολύω* Το επίθ. *ἀπολυτικός* ουσιαστικοποιήθηκε εξαιτίας τής χρήσης του στην έκφραση *ἀπολυτικὸς ὕμνος*].

απόλυτο (το) {απολύτ-ου | -ων} **1.** η έννοια τού αυτοτελούς, πλήρους και απεριορίστου· (συνεκδ) οτιδήποτε έχει αυτά τα χαρακτηριστικά: *ουτοπιστής, μια ζωή επιδίωκε το ~* ΑΝΤ. σχετικό **2.** ΦΙΛΟΣ (α) το ανεξάρτητο από κάθε προσδιορισμό και περιορισμό. αυτό που δεν εξαρτάται από τίποτε. που αναγνωρίζεται χωρίς αναγωγή σε άλλο (β) (ειδικότ) η αρχή. η βάση, ο γενεσιουργός παράγοντας τού κόσμου, τού παντός (το ιδεατό ή ο Θεός)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absolu].

απολυτοποιώ ρ μετβ. {απολυτοποιείς... | απολυτοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θέτω, εμφανίζω ή αποδέχομαι (κάτι) ως απόλυτο: *μην το απολυτοποιείς. υπάρχουν καλοί και κακοί σε όλες τις πλευρές.* — **απολυτοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. absolutise].

απολυτός, -ή. -ό [μεσν.] αυτός που αφέθηκε ελεύθερος, που δεν είναι υπό επίβλεψη: *είχε τον σκύλο ~* · **απολυτά** επίρρ.

απόλυτος, -η (λόγ -ος), -ο **1.** αυτός που δεν έχει όρια, που εμφανίζεται στην ολοκληρωμένη του μορφή και φύση, σε όλη του την ένταση, που δεν περιορίζεται (από κανέναν και τίποτα), δεν μετριάζεται: ~ *ελευθερία / δικαιοσύνη / ησυχία / εξουσία / μονάρχης / τάξη / σκοτάδι / υπακοή* || *πρόσωπο τής απολύτου εμπιστοσύνης μου* ΣΥΝ πλήρης, τέλειος ΑΝΤ περιορισμένος ΦΡ ***απόλυτη πλειοψηφία*** η πλειοψηφία που βασίζεται στο 50% + 1 των ψήφων **2.** ***απόλυτο*** (το) βλ.λ. **3.** (εμφατ.) πολύ μεγάλος *είναι ~ ανάγκη να έρθετε αμέσως στο χειρουργείο* || *~ προτεραιότητα / δίκιο* **4.** ανεξάρτητος από εξωτερικά σημεία αναφοράς, από οποιουσδήποτε συσχετισμούς ή προσμείξεις ~ *μουσική είναι αυτή που δεν συμπεριλαμβάνει κανένα στοιχείο εξωμουσικό. δηλ. από άλλη τέχνη (δραματικό. ποιητικό κ τ.ό.)* ΣΥΝ καθαρός ΑΝΤ σχετικός **5.** ΓΛΩΣΣ (α) (συντακτικός όρος) που υπάρχει στην πρόταση, χωρίς να συνδέεται με άλλον όρο *~ μετοχή είναι η μετοχή που δεν αναφέρεται σε κανέναν άλλο όρο τής πρότασης* (β) χαρακτηρισμός τής πτώσης στην οποία βρίσκεται μια απόλυτη μετοχή: *γενική απόλυτος, π χ «Θεού θέλοντος, όλα θα πάνε καλά»* **6.** (κ για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κατηγορηματικότητα και ακαμψία, που δεν αφήνει περιθώρια για κριτική, αντίλογο ή για συμβιβασμούς· *οι εξτρεμιστές είναι ~ σε αυτά που πιστεύουν* || *Μην είσαι τόσο ~! Υπάρχουν και περιπτώσεις που τα πράγματα δεν είναι έτσι* • **7.** ΦΥΣ ***απόλυτο μηδέν*** (ή ***μηδέν Κέλβιν***) η χαμηλότερη δυνατή θερμοκρασία. που ισοδυναμεί με -273.160°C ή με 0° K **8.** ΜΑΘ ***απόλυτη τιμή*** η τιμή ενός πραγματικού αριθμού που ισούται με τον ίδιο, αν είναι θετικός ή μηδέν, και με τον αντίθετό του. αν είναι αρνητικός· σύμβολο |α|: *η ~ τού -4 είναι* |–4| = +4 || *η ~ τού +5 είναι* |5| = 5 **9.** ΧΗΜ (συνήθ. για διαλύτες) καθαρή ουσία (χωρίς ακαθαρσίες ή προσμείξεις): ~ *αιθανόλη / αιθέρας* **10.** ΜΟΥΣ ***απόλυτη μουσική*** μουσική γραμμένη χωρίς αναφορά σε εξωμουσικό, «φιλολογικό πρόγραμμα»· προτάθηκε για πρώτη φορά στα μέσα τού 19ου αι., σε θεωρητικό κείμενο τού Ριχάρδου Βάγκνερ, και αποτέλεσε αισθητικό ιδεώδες κατά τον 19ο και τον 20ό αι., αντιτιθέμενο στην προγραμματική μουσική (βλ λ. *προγραμματικός*). — **απόλυτα / απολύτως** επίρρ [μτγν], **απολυτότητα** κ. (προφορ) **απολυτοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απελευθερωμένος. λυμένος από δεσμά», < αρχ. *ἀπολύω* Η σημερινή σημ. είναι ήδη μτγν., ενώ ορισμένοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *απόλυτη πλειοψηφία* (πβ. αγγλ absolute majority), *απόλυτο μηδέν* (πβ. αγγλ. absolute zero), *απόλυτη μοναρχία* (πβ. γαλλ. monarchie absolue)].

> **απόλυτος – απολύτως: διαβαθμιστικές λέξεις.** Το **απόλυτος**, από τη σημασιολογική του υφή, δεν επιδέχεται διαβάθμιση (αυξομειώσεις) Φράσεις τού τύπου «*είμαι μάλλον απόλυτος σε αυτό το θέμα*» ή «*είμαι αρκετά απόλυτος*» ή «*είμαι πολύ απόλυτος*» είναι αντιφατικές προς την ίδια την έννοια τού *απόλυτος* και γι' αυτό πρέπει να αποφεύγονται. Αντίθετα, το επίρρ. **απολύτως / απόλυτα** χρησιμοποιείται συχνά - και σωστά– για να προσδιορίσει επίθετα ή άλλα επιρρήματα διαβαθμιστικά. δηλ. εν είδει εμφάσεως ή υπερθετικού βαθμού: *Είμαι απολύτως βέβαιος ότι θα τα καταφέρει* (= βεβαιότατος, πολύ βέβαιος) – *απολύτως ορθό / απολύτως σύμφωνος* κ.ο.κ.
> → *εντελώς, επιτατικός*

απολυτρώνω ρ. μετβ {απολύτρω-σα. -θηκα. -μένος} απελευθερώνω (από εξαιρετικά δυσάρεστη κατάσταση): *ο Χριστός ήρθε στον κόσμο, για να απολυτρώσει τους ανθρώπους από την αμαρτία* ΣΥΝ. σώζω, λυτρώνω. - **απολυτρωτής** (ο). **απολυτρώτρια** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπολυτρῶ* «απελευθερώνω καταβάλλοντας λύτρα» < *ἀπο-* + *λυτρῶ (-όω)* < *λύτρον*].

απολύτρωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η λύτρωση από κακό: *η ~ τού ανθρώπου από τα δεσμά τής αμαρτίας* -- **απολυτρωτικός,** -ή. -ό [μεσν.], **απολυτρωτικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Το μτγν *ἀπολύτρωσις* (< αρχ. *ἀπολυτρῶ*) χρησιμοποιήθηκε στην Κ.Δ , για να δηλώσει τη θυσία τού Χριστού και την εξαγορά τού ανθρωπίνου γένους από τις αμαρτίες (λ.χ. *Ρωμ.* 3, 24). Χρησιμοποιήθηκε με την ίδια σημασία και επικράτησε τελικά– η επίσης μτγν λ *λύτρωσις*]

απολύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ] {απέλυσα, απολύ-θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** παύω από εργασιακή θέση: *η επιχείρηση απέλυσε εκατό υπαλλήλους* ΣΥΝ παύω. διώχνω, (λαϊκ) σχολάω **2.** απελευθερώνω (φυλακισμένο) με τη λήξη τής ποινής του ΣΥΝ. αποφυλακίζω **3.** απαλλάσσω (κάποιον) από τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις με τη λήξη τής θητείας του ♦ **4.** (αμετβ.) (για λειτουργία στην εκκλησία) τελειώνω· ΦΡ ***νυν απολύεις τον δούλον σου δέσποτα*** (*νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα* από την απόλυση τού εσπερινού) τώρα μπορώ να πεθάνω· συνήθ. για περιπτώσεις όπου κάποιος αισθάνεται ότι η ευτυχία του ολοκληρώνεται, το όνειρό του εκπληρώνεται.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *λύω* Η φρ. «*νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα*» (Κ Δ. Λουκ 2, 29) ελέχθη από τον ηλικιωμένο Συμεών. ο οποίος ευτύχησε, προτού πεθάνει, να δει και να κρατήσει στην αγκαλιά του τον Χριστό].

απολωλαίνω ρ. μετβ. {απολώλα-να. -θηκα. -μένος} (εκφραστ.) αποτρελαίνω

απολωλός (το) {απολωλότ-ος | -α, -ων} χαμένο· στη ΦΡ ***απολωλός πρόβατο(ν)*** (*ἀπολωλὸς πρόβατον*, Κ Δ. Λουκ 15, 6 κ.α.) ο άνθρωπος που έφυγε από τον δρόμο τού Θεού. γενικότ. τον σωστό δρόμο η φράση είναι ιδιαίτερα γνωστή από τη χρήση της στη νεκρώσιμη ακολουθία: «*Τὸ ἀπολωλὸς πρόβατον ἐγώ εἰμι, ἀνακάλεσόν με, Σωτήρ. καὶ σῶσόν με*» ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολλύω*
[ΕΤΥΜ αρχ. μτχ. *(ἀπ-ολωλώς. -υῖα, -ος)* παθ. παρακ τού ρ. *ἀπόλλυμι* «καταστρέφω», βλ. κ. *απολλύω*]

απομαγνητισμός (ο) η αφαίρεση ή απώλεια τής μαγνητικής ιδιότητας (από αντικείμενο που έχει μαγνητιστεί). — **απομαγνητίζω** ρ. [1852].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. démagnétisation (νόθο σύνθ.)].

απομαγνητοφωνώ ρ μετβ {απομαγνητοφωνείς . | απομαγνητοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μεταφέρω πιστά στη μορφή γραπτού κειμένου προφορικό λόγο, που εγγράφηκε σε μαγνητόφωνο ~ *συνομιλία* — **απομαγνητοφώνηση** (η).

απομαζικοποιώ ρ μετβ. {απομαζικοποιείς... | απομαζικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω κάτι να χάσει τον μαζικό του χαρακτήρα: «*βρισκόμαστε στο τέλος τής κοινωνίας τής μαζικής κατανάλωσης και στην αρχή μιας νέας κατανάλωσης απομαζικοποιημένης και εξατομικευμένης*» (εφημ.) ΑΝΤ μαζικοποιώ. — **απομαζικοποίηση** (η), **απομαζικοποιητικός,** -ή. -ό.

απομαζοποιώ ρ. μετβ {απομαζοποιείς.. | απομαζοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον) να πάψει να έχει τα χαρακτηριστικά τής μάζας, να είναι απρόσωπος, άβουλος και παθητικός δέκτης εντολών και ιδεών ΑΝΤ μαζοποιώ. — **απομαζοποίηση** (η).

απομαθαίνω ρ μετβ. {απόμαθα (λόγ απέμαθα)} **1.** μαθαίνω (κάτι) πολύ καλά. ολοκληρώνω τη μάθησή μου (σε κάτι) • **2.** ξεχνώ κάτι που ξέρω, ξεμαθαίνω: *ζώντας μακριά από την Ελλάδα βαθμηδόν απέμαθε την Ελληνική και χρησιμοποιούσε την Αγγλική*. Επίσης (λόγ.) **απομανθάνω** [αρχ] (σημ. 2).

απόμακρος, -η, -ο **1.** (για τόπους) αυτός που βρίσκεται σε μακρινή απόσταση (συνήθ σε σχέση με κεντρική περιοχή) ~ *συνοικία* ΑΝΤ κοντινός **2.** αυτός που έρχεται ή φαίνεται να έρχεται από μακριά: ~ *φωνές* **3.** (για πρόσ.) αυτός που ζει σε απόσταση από τους άλλους, που δεν ενθαρρύνει τους άλλους να τον πλησιάσουν *ήταν ~ άνθρωπος, δύσκολα μπορούσε κανείς να πιάσει φιλία μαζί του* ΣΥΝ μοναχικός, απομονωμένος ΑΝΤ κοινωνικός — **απόμακρα** επίρρ. [μεσν.].

απομάκρυνση (η) [1831] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις. -ύνσεων} **1.** (α) η κίνηση μακριά από σημείο με αύξηση τής απόστασης από αυτό: *η ~ τού πλοίου από το λιμάνι* (β) η μεταφορά κάποιου μακριά από κάπου: *η ~ των αμάχων από την εμπόλεμη ζώνη* ‖ *η ~ των διαδηλωτών από την είσοδο τής πρεσβείας ήταν δύσκολη υπόθεση για τους αστυνομικούς* **2.** η εκδίωξη. η αποπομπή. *στη συνεδρίαση τού διοικητικού συμβουλίου αποφασίστηκε η ~ τού συμβούλου από την εταιρεία* **3.** (μτφ) η εκούσια φυγή κάποιου από συγκεκριμένο περιβάλλον. *η απομάκρυνσή της από την οικογένειά της οφειλόταν στη σκληρή συμπεριφορά των γονέων της* **4.** η διαφοροποίηση από κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: *η ~ μιας χώρας από τις αρχές τού Διεθνούς Δικαίου* ‖ *η ~* τού *μεταφραστή* από το *πρωτότυπο*.

απομακρύνω ρ. μετβ {απομάκρυ-να. -νθηκα. -σμένος} **1.** μεταφέρω μακριά, κάνω (κάποιον/κάτι) να πάει μακριά: ~ *τα εύφλεκτα υλικά* ‖ *οι αστυνομικοί απομάκρυναν τους περίεργους από τον τόπο τής έκρηξης* ‖ (κ μεσοπαθ) *ο ύποπτος απομακρύνθηκε με γρήγορο βήμα* ‖ *το παιδί απομακρύνθηκε από την ακτή κολυμπώντας* ‖ *μην απομακρυνθείτε. σε λίγο φεύγουμε!* **2.** (μτφ.) εκδιώκω. αποπέμπω: *μετά την αποτυχία στις εκλογές, τον απομάκρυναν από την ηγεσία τού κόμματος* ‖ (παθ.) *απομακρύνθηκε από τη θέση του / το πόστο του / την επιτροπή* (ειδικότ το μεσοπαθ. ***απομακρύνομαι***) **3.** (μτφ.) εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι). φεύγω και ζω μακριά (από κάποιον/κάτι): *απομακρύνθηκε από κοντά του. γιατί δεν μπορούσαν πια να συμβιώσουν* ‖ *προσπαθεί να απομακρυνθεί από τις κακές παρέες της* **4.** (μτφ) διαφοροποιούμαι ή έρχομαι σε αντίθεση με κάτι που θεωρείται ως βάση ή αφετηρία: ~ *από το πνεύμα μιας διδασκαλίας* ‖ *η μετάφραση απομακρύνεται πολύ από το πρωτότυπο* ‖ *ο νέος υπουργός απομακρύνεται αισθητά από τη γραμμή του προκατόχου του* ‖ *στην ομιλία του, απομακρύνθηκε από το θέμα αρκετές φορές* ΣΥΝ ξεστρατίζω. ξεφεύγω **5.** (μτφ.) εγκαταλείπω μια δραστηριότητα, ασχολία κ λπ. για ορισμένο διάστημα: *αν απομακρυνθείς από τις σπουδές σου για πολύ χρόνο, μετά δύσκολα θα επανέλθεις!* ΣΥΝ αποκόπτομαι.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *ἀπομακρύνομαι* < *ἀπο-* + *μακρύνω / -ομαι*].

απομακρυσμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε μεγάλη απόσταση, σε πολύ μακρινό μέρος: *τα ~ χωριά τής ελληνικής επαρχίας*.

απομανθάνω ‣ απομαθαίνω

απομαχικός, -ή. -ό [1839] αυτός που σχετίζεται με απομάχους *Ναυτικό Απομαχικό Ταμείο.*

απόμαχος (ο) [αρχ] {απομάχ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που αποσύρθηκε από μάχη ή αγώνα. ή αποστρατεύθηκε λόγω σωματικής ανικανότητας **2.** αυτός που αφυπηρέτησε από το στράτευμα. που δεν ανήκει πια στο μάχιμο δυναμικό τού στρατού ΣΥΝ απόστρατος **3.** αυτός που αποσύρθηκε από την εργασία· ~ *ναυτικός* ΣΥΝ συνταξιούχος

> **απόμαχος – παλαίμαχος – βετεράνος.** Το **απόμαχος** δηλώνει κυρίως τον πρώην μάχιμο στρατιωτικό, τον ευρισκόμενο (για λόγους ηλικίας, υγείας κ τ.ό.) εκτός στρατεύματος, τον παλαιό πολεμιστή, τον απόστρατο Αντίθετα, το **παλαίμαχος** δηλώνει τον παλαιό και ακόμη εν ενεργεία ευρισκόμενο πολεμιστή, άρα τον έμπειρο και ικανό πολεμιστή, τον εμπειροπόλεμο, τον άξιο. Το ίδιο σημαίνει το λατιν. veteranus (< veter «παλαιός» + κατάλ -anus). το (μτγν.) **βετεράνος** Τόσο το *παλαίμαχος* όσο και το *βετεράνος* χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικώς, για να δηλώσουν τον έμπειρο και ικανό σ' έναν κλάδο (*παλαίμαχος δημοσιογράφος / βετεράνος τής δημοσιογραφίας, παλαίμαχος / βετεράνος πολιτικός* κ.ο κ.)
> Ως προς τον **τονισμό** των λέξεων αυτών. παραγώγων τού *μάχομαι*, το μεν *απόμαχος* κανονικώς τονίζεται στην προπαραλήγουσα ως σύνθετο με πρόθεση ή στερητικό (πβ. *σύμ-μαχος, πρό-μαχος, υπέρμαχος, ά-μαχος* κ τ ό.), ενώ το *παλαίμαχος* θα περίμενε κανείς να τονίζεται ως *παλαιμάχος* (πβ. *πυγ-μάχος, μονο-μάχος. Μακεδονομάχος. Μαραθωνο-μάχος* κ τ.ό), όπως τα λοιπά ρηματικά παράγωγα σε *-μάχος*.

απομεινάρι κ **απομεινάδι** (το) {χωρ γεν.} **1.** ό,τι μένει ως υπόλειμμα από κάτι που αναλώνεται (ιδίως για φαγώσιμα): *τα σκυλιά τού δρόμου τρέφονται από τα απομεινάρια φαγητών που τους δίνουν οι περίοικοι* ΣΥΝ αποφάγια **2.** (γενικότ) ό.τι απομένει από κάτι (αντικείμενο, κτίσμα. καλλιτέχνημα κ λπ.) μέσα στο πέρασμα τού χρόνου ~ *αρχαίου ναού* ΣΥΝ κατάλοιπο. λείψανο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ μεσν., ουσιαστικοπ ουδ. τού επιθ *ἀπομεινάρης* «υπολειπόμενος» < αρχ. *ἀπομένω* + παραγ. επίθημα *-άρης*]

απομένω ρ αμετβ. [αρχ.] {απόμεινα κ. απέμεινα} **1.** μένω ως υπόλοιπο· *μας απομένουν πέντε λεπτά μέχρι το τέλος* ΣΥΝ μένω. υπολείπομαι· (αρνητ) ΦΡ ***δεν απομένει παρά*** (για υποχρεωτική επιλογή) το μόνο που μπορεί να κάνει κανείς: *δεν (μας) απομένει παρά να φωνάξουμε την αστυνομία* ‖ *δεν απομένει τίποτε άλλο, παρά ο θάνατος* ΣΥΝ μένω **2.** καταλήγω να είμαι, βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση (μετά από ένα γεγονός) *μετά την καταστροφή απέμεινε να κοιτάζει άφωνος τα ερείπια* ‖ ~ *μόνος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω, υπόλειμμα.*

απόμερος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται μακριά από το κέντρο. από πολυσύχναστα μέρη: ~ *σπίτια / δρομάκια / σοκάκια / στενά* ΣΥΝ απόκεντρος, μακρινός — **απόμερα** επίρρ.

απομεσήμερο (το) το τμήμα τής ημέρας μετά το μεσημέρι. — **απομεσήμερα** επίρρ.

απομίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πιστή μίμηση πρωτοτύπου, η κατασκευή αντιγράφου ΑΝΤ αυθεντικός, γνήσιος **2.** (συνεκδ.) το αντίγραφο (συνήθ πολύτιμου αντικειμένου): *πρόκειται για φτηνές ~ προϊόντων αξίας* ΣΥΝ ιμιτασιόν **3.** (ειδικότ.) η σκόπιμη και έντεχνη πιστή αντιγραφή πρωτότυπου προϊόντος, μεθόδων και εργασιών, με σκοπό συνήθ. το κέρδος *θεμιτή / αθέμιτη ~.*

απομιμούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {απομιμείσαι.. | απομιμήθηκα} μιμούμαι πιστά (κάτι), αντιγράφω: ~ *το ύφος / την υπογραφή / τη φωνή κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*

απομνημονεύματα (τα) {απομνημονευμάτων} η γραπτή αφήγηση αναμνήσεων και αυτοβιογραφικών στοιχείων που περιλαμβάνει και ιστορικά γεγονότα, γεγονότα ιδιαίτερα σημαντικά, όπως τα έζησε ο συγγραφέας τους. *τα ~ τού Μακρυγιάννη / τού Κολοκοτρώνη*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπομνημονεύω.* Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από τον Ξενοφώντα. όταν κατέγραψε τις αναμνήσεις του από

τον Σωκράτη].

απομνημόνευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ πληθ.} το να συγκρατεί κανείς γνώσεις στη μνήμη του και να μπορεί να τις πει απέξω: *το σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει την κριτική ανάγνωση και όχι τη στείρα ~ πληροφοριών* ΣΥΝ αποστήθιση, (εκφραστ.) παπαγαλία

απομνημονεύω ρ μετβ. [αρχ.] {απομνημόνευ-σα, -θηκα, -μένος} συγκρατώ (γνώσεις) με τη βοήθεια τής μνήμης, μαθαίνω απέξω: *~ τους αρχικούς χρόνους των ανωμάλων ρημάτων* ΣΥΝ αποστηθίζω, (εκφραστ.) παπαγαλίζω.

απόμονος, -η. -ο αυτός που ζει τελείως μόνος και απομονωμένος ΣΥΝ ολομόναχος, κατάμονος· ΦΡ ***μόνος κι απόμονος*** τελείως έρημος, χωρίς συγγενείς και φίλους.

απομονώνω ρ. μετβ. {απομόνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ χωριστά, αποκόπτω (από ένα σύνολο): *αυτά τα δύο θέματα δεν μπορούν να απομονωθούν το ένα από το άλλο, πρέπει να αντιμετωπιστούν από κοινού* **2.** διακόπτω την επαφή (ανθρώπου με τους άλλους ή τόπου με τους γειτονικούς τόπους): *οι υπόλοιποι διαδηλωτές απομόνωσαν τους ταραξίες* || *ζούσε απομονωμένος σ' ένα ξερονήσι* — **απομονωμένα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπομονοῦμαι (-όο)* < *ἀπο-* + *μονοῦμαι* < *μόνος*].

απομόνωση (η) [1846] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να κρατείται κανείς χωριστά ή να διακόπτεται η επικοινωνία του με άλλους: *μετά την εισβολή του στο Κουβέιτ το Ιράκ βρέθηκε σε διεθνή ~* **2.** ο χώρος (συνήθ στενό δωμάτιο) στον οποίο τοποθετείται κανείς, συνήθ εν είδει ποινής, ώστε να μην επικοινωνεί με άλλους: *στις φυλακές, τους κρατουμένους που προκαλούν επεισόδια τους στέλνουν για μερικές μέρες στην ~* **3.** νοσοκομειακός χώρος, στον οποίο νοσηλεύονται και παρακολουθούνται οι πάσχοντες από βαριές μεταδοτικές ασθένειες. — **απομονωτικός,** -ή, -ό [1861], **απομονωτικά** επίρρ.

απομονωτήριο (το) [1886] {απομονωτηρί-ου | -ων} ο χώρος απομόνωσης τιμωρημένων, καταδίκων ή ασθενών
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ isolateur].

απομονωτισμός (ο) η πολιτική τακτική μιας χώρας, η οποία αποφεύγει τις διεθνείς επαφές και εξαντλείται στην εθνική της αυτάρκεια: *η Αλβανία ακολούθησε πολιτική πλήρους ~ μετά τη διακοπή των σχέσεών της και με την Κίνα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ isolationism]

απομυζητήρας (ο) [1895] (λόγ) το όργανο με το οποίο γίνεται η απομύζηση γάλακτος από τον μαστό τής μητέρας.

απομυζώ ρ. μετβ {απομυζάς... | απομύζ-ησα, -ώμαι. -άται . . -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** αναρροφώ (θρεπτικό υγρό): *τα κουνούπια απομυζούν αίμα* ΣΥΝ (για μωρά) βυζαίνω **2.** (μτφ) εκμεταλλεύομαι εξαντλητικά, καρπώνομαι κάθε απόθεμα (οικονομικό, δύναμης, ενέργειας) κάποιου *του απομύζησε την περιουσία του και τον εγκατέλειψε* ΣΥΝ (λαϊκ.) μαδώ. ξεκοκκαλίζω, αρμέγω — **απομύζηση** (η). **απομυζητικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπομυζῶ (-άω)* < *ἀπο-* + *μυζῶ* «ρουφώ, αντλώ», πιθ. από την ηχοποίητη λ. *μῦ*, η οποία αντιπροσωπεύει τη θέση και το σχήμα των χειλιών, όταν ρουφούν].

απομυθοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η αφαίρεση των μυθικών στοιχείων (διήγησης, αντίληψης κ.ά.), η παρουσίαση (προσώπου, γεγονότος κ λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις (χωρίς τα πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν): *η ~ των μεγάλων ανδρών* || *η ~ τής εικόνας που είχαν σχηματίσει για τον πολιτικό ηγέτη.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού ελληνογενούς αγγλ demythologisation (νόθο σύνθ.)].

απομυθοποιώ ρ. μετβ. {απομυθοποιείς .. | απομυθοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρουσιάζω (πρόσωπο, γεγονός. διήγηση κ.λπ.) στις πραγματικές τους διαστάσεις. αφαιρώντας τα μυθικά. πλασματικά ή εξιδανικευτικά στοιχεία που τα περιβάλλουν: *είναι ένα βιβλίο που ~ δυο μεγάλους αστέρες τού Χόλλυγουντ* || *η αποκάλυψη τής παραποιήσεως των γεγονότων στη Ρουμανία τού Τσαουσέσκου απομυθοποίησε τον ρόλο τού Τύπου.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. demythologise]

απομυθοποιητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απομυθοποίηση ~ *διαδικασία.* — **απομυθοποιητικά** επίρρ.

απομωραίνω ρ μετβ. [μτγν.] {απομώραν-α, -θηκα} αποβλακώνω, καθιστώ (κάποιον) εντελώς μωρό ΣΥΝ ξεκουτιαίνω

απoναρκώνω ρ. μετβ. [αρχ] {απονάρκω-σα, -θηκα. -μένος} ναρκώνω (κάποιον) εντελώς, προκαλώ υπνηλία ΣΥΝ αποχαυνώνω. αποκοιμίζω. — **απονάρκωση** (η) [αρχ.], **απoναρκωτικός,** -ή. -ό [1891].

απονεκρώνω ρ μετβ [μτγν] {απονέκρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (μέλος τού σώματος) ανενεργό. αναίσθητο: *η εγχείρηση απονέκρωσε το χέρι του* || (μτφ.) *λόγω τής οικονομικής κρίσης η αγορά έχει απονεκρωθεί* **2.** (μτφ) οδηγώ στην παρακμή. την αδράνεια: *ο Πελοποννησιακός Πόλεμος απονέκρωσε την πνευματική και πολιτική ακμή τής αρχαίας Αθήνας.* — **απονέκρωση** (η).

απονεμημένος, -η, -ο → απονέμω

απονέμω ρ. μετβ. {απένειμα, απονεμή-θηκα, -μένος} **1.** προσφέρω σε (κάποιον/κάτι) σύμφωνα με την αξία (κάποιου) ή το δίκαιο: *του απένειμαν τιμές αρχηγού κράτους* || *~ χάρη* (σε κρατούμενο) ΦΡ ***απονέμω δικαιοσύνη*** δικάζω ως δικαστής, σύμφωνα με το κρατούν δίκαιο **2.** (συχνότ.) προσφέρω ιδιοχείρως (σε παρασημοφορίες. βραβεύσεις κ.λπ) ορισμένη τιμή (παράσημο, βραβείο, τιμητικό δίπλωμα κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *νέμω*].

απονενοημένος, -η. -ο αυτός που γίνεται σε στιγμή απελπισίας και απόγνωσης: *ο αυτοτραυματισμός του ήταν ένα ~ διάβημα, για να τη συγκινήσει* ΣΥΝ απεγνωσμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. μτχ παρακ. τού ρ. *ἀπονοοῦμαι* «είμαι απελπισμένος» < *ἀπο-* + *νοοῦμαι*, ρ. *νοῶ* < *νοῦς* II φρ. *απονενοημένο διάβημα* αποδίδει το γερμ. vermessene Handlung]

απόνερα (τα) **1.** τα υπολείμματα ήδη χρησιμοποιημένου νερού: *τα ~ τής μπουγάδας* **2.** τα νερά που απομένουν από τις χημικές κατεργασίες στις βιομηχανίες και που περιέχουν άχρηστα και χρήσιμα υλικά **3.** τα ίχνη που αφήνει η αύλακα που σχηματίζει στη θάλασσα το πλοίο καθώς πλέει Επίσης **απονέρια** (σημ. 1).

απονευρώνω ρ. μετβ {απονεύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ αφαιρώ ή αποτέμνω νεύρο από (μέρος τού σώματος): ~ *δόντι* **2.** (μτφ.) αποδυναμώνω αφαιρώντας βασικά στοιχεία για τη λειτουργία (θεσμού, επιχείρησης. κόμματος κ.λπ), οδηγώ στην εξασθένηση: *η απομάκρυνση των παλιών, έμπειρων στελεχών απονεύρωσε την οργάνωση.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπονευροῦμαι (-όο-)* < *ἀπο-* + *νευροῦμαι* < αρχ. *νεῦρον*]

απονεύρωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ η αφαίρεση ή η απότμηση νεύρου *ο οδοντίατρος έκανε ~ στο σάπιο δόντι* **2.** (μτφ) η αποδυνάμωση που οφείλεται στην αφαίρεση βασικών για τη λειτουργία (θεσμού, επιχείρησης, κόμματος κ λπ.) στοιχείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀπονεύρωσις* (σημ. 2) < *ἀπονευροῦμαι.* Η σημ 1 αποτελεί αντιδάν. από νεολατ aponeurosis].

απονήρευτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει μάθει να σκέπτεται και να ενεργεί με πονηριά, να καταλαβαίνει την πονηριά των άλλων: *μόλις είχε έρθει από το χωριό και. ~ όπως ήταν, τον έπιασαν κορόιδο* ΣΥΝ αθώος. άδολος, αγαθός ΑΝΤ πονηρεμένος. καχύποπτος, δύσπιστος — **απονήρευτα** επίρρ.

απονήωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} (στην αεροναυτική) η ανύψωση αεροσκάφους στον αέρα από το κατάστρωμα αεροπλανοφόρου πλοίου.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *-νήωση* (κατά το *απογείωση*) < αρχ. *ναῦς, νηός / νεώς* (βλ λ *ναυς*)].

απονιά (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη κατανόησης και στοργής στη δυστυχία τού άλλου: *«για την ~ σου μες στη γειτονιά σου κάθε βράδυ πίνω και μεθώ»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ αναλγησία.

απονομή (η) **1.** το να απονέμει (βλ λ.) κανείς κάτι: ~ *χάριτος / δικαιοσύνης / βραβείου / τιμών* ΣΥΝ απόδοση **2.** (συνεκδ.) η τελετή στην οποία απονέμει κανείς κάτι: *στην ~ παρέστησαν πολλοί επίσημοι.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπονέμω*].

άπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευαισθησίας στη δυστυχία των άλλων, από έλλειψη συμπόνιας: *~ άνθρωπος* || *«~ ζωή μάς πέταξες στού δρόμου την άκρη»* (τραγ.) ΣΥΝ άσπλαχνος, ανάλγητος ΑΝΤ. σπλαχνικός, πονετικός. — **άπονα** επίρρ [μεσν.].

άποντος, -η. -ο (στην αργκό των αθλητικογράφων) (παίκτης) που δεν σημείωσε κανέναν πόντο κατά τη διάρκεια ενός αγώνα.

αποξαρχής επίρρ. (λαϊκ.-λογοτ) **1.** ξανά από την αρχή: *«να την πετιέται ~ κι αντρειεύει και θεριεύει»* (Γ. Ρίτσος) **2.** από την πρώτη στιγμή *το δήλωσε ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή.*
[ΕΤΥΜ. Συμφυρμός των *απαρχής* + *εξαρχής*].

αποξενώνω ρ. μετβ. {αποξένω-σα, -θηκα. -μένος} απομακρύνω, καθιστώ (κάποιον) ξένο προς κάτι άλλοτε οικείο: *η τηλεόραση συχνά αποξενώνει τους ανθρώπους* || *η μακρά του απουσία στο εξωτερικό είχε ως αποτέλεσμα να αποξενωθεί από τους φίλους του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀποξενῶ (-όω)* < αρχ *ἀπόξενος*].

αποξένωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η απομάκρυνση από κάτι οικείο. ~ *από γονείς / φίλους / συγγενείς* **2.** (ειδικότ.) η απομάκρυνση τού ενός από τον άλλον άνθρωπο. η μοναξιά: *η ~ των σύγχρονων μεγαλουπόλεων.*

αποξεραίνω ρ. → αποξηραίνω

απόξεση κ. [μεσν] **απόξυση** (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να αποξέει (βλ.λ.) κανείς κάτι **2.** ΙΑΤΡ. [1896] το ξύσιμο με ειδικό ιατρικό εργαλείο (ξέστρο) κοιλότητας τού ανθρώπινου σώματος για την αφαίρεση υλικού: ~ *τής μήτρας* (βλ κ λ *έκτρωση*).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόξεσις* < αρχ. *ἀποξέω* Ο ιατρ όρ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. curettage < curette «ξέστρο»].

απόξεσμα (το) {αποξέσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ το υλικό που αφαιρείται με απόξεση από κοιλότητες τού σώματος
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποξέω*]

αποξεχνιέμαι ρ αμετβ. αποθ [μεσν.] {αποξεχάσ-τηκα, -μένος} χάνω την προσοχή μου, αφαιρούμαι: *αποξεχάστηκα κοιτάζοντας τη φύση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*

αποξέω ρ μετβ. {απέξεσ-α. αποξέσ-θηκα. -μένος} **1.** τρίβω με οξύ εργαλείο (επιφάνεια) για την αφαίρεση σωματιδίων ή τη λείανσή της, αφαιρώ ξύνοντας. *στον Μεσαίωνα συνήθιζαν να αποξέουν το κείμενο από τις περγαμηνές, για να τις ξαναχρησιμοποιήσουν* **2.** ΙΑΤΡ (για κοιλότητα τού ανθρώπινου σώματος) κάνω απόξεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *ξέω* «ξύνω»]

αποξήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποσυναρμολόγηση και η απομάκρυνση μιας κατασκευής. π.χ μιας μηχανολογικής εγκατάστασης, μιας εξέδρας εκδηλώσεων κ.λπ. — **αποξηλώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. dismantling].

αποξηραίνω ρ. μετβ [αρχ] {αποξήρα-να, -νθηκα, -μμένος} κάνω (κάτι) να ξεραθεί, το αφήνω να αφυδατωθεί. *οι σταφίδες είναι αποξηραμμένες ρώγες σταφυλιού* || *αποξηραμμένα σύκα* || *διακοσμητικά αποξηραμμένα άνθη* Επίσης **αποξεραίνω** — **αποξηραντής** (ο)

αποξήρανση (η) [1843] {-ης κ -άνσεως | -άνσεις. -άνσεων} η αφαίρεση τής υγρασίας από ένα σώμα, ωσότου ξεραθεί και μείνει χωρίς υγρασία ή νερό: ~ *καρπών / λιμνών.*

αποξηραντήριο (το) [1886] {αποξηραντηρί-ου | -ων} ο τόπος στον οποίο γίνεται αποξήρανση διάφορων προϊόντων.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ sécherie].

αποξηραντικός, -ή. -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποξή-

ρανση: ~ *έργα*

αποξύλωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ η μετατροπή των κυτταρικών τοιχωμάτων των φυτών σε ξύλο.

απόξυση (η) ‣ απόξεση

απόξω επίρρ. → απέξω

αποπαίδι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το αποκληρωμένο παιδί • **2.** το παραμελημένο παιδί **3.** (γενικότ.) το παραγκωνισμένο πρόσωπο: *τον είχε για ~, να του κάνει τα θελήματα.* Επίσης **απόπαιδο**.

αποπαίρνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποπήρα} μιλώ επιθετικά. απότομα σε (κάποιον), με διάθεση να ψέξω: *τον αποπαίρνουν συνεχώς. έτσι δεν τολμά να πει ελεύθερα τη γνώμη του* ΣΥΝ. μαλώνω, κατσαδιάζω, (λόγ) επιτιμώ.

απόπατος (ο) [μτγν] (λαϊκ -παλαιότ.) ο χώρος όπου αποπατεί κανείς: *στα παλιά σπίτια ο ~ ήταν σε εξωτερικό χώρο* ΣΥΝ αποχωρητήριο. μέρος, καμπινές, (καθημ.) τουαλέτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τουαλέτα.*

αποπατώ ρ. αμετβ {αποπατείς .| αποπάτησα} αποβάλλω από τον οργανισμό περιττώματα, κόπρανα ΣΥΝ αφοδεύω. ενεργούμαι, κάνω την ανάγκη μου — **αποπάτηση** (η) [μτγν.], **αποπάτημα** (το) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπατῶ (-έω)* «αποσύρομαι παράμερα για να αφοδεύσω» < *ἀπο-* + *πατῶ*].

απόπειρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η δοκιμαστική προσπάθεια: *το δοκίμιό του ήταν μια πρώτη ~ προσέγγισης τού ζητήματος* **2.** προσπάθεια να βλάψει κανείς τον εαυτό του ή τους άλλους· *~ αυτοκτονίας / ληστείας / βιασμού / κλοπής / εκβιασμού / φόνου.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *πεῖρα*]

αποπειρατικός, -ή. -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την απόπειρα κάποιου για κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ ***αποπειρατικός ενεστώτας*** βλ λ. *ενεστώτας.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. canatif]

αποπειρώμαι ρ μετβ. αποθ. {αποπειράσαι. | αποπειράθηκα} δοκιμάζω (να πράξω κάτι, που βλάπτει ή αποβαίνει εις βάρος άλλων ή και τού εαυτού μου) *αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει πέφτοντας από τον τρίτο όροφο* || *οι ληστές αποπειράθηκαν να βιάσουν το θύμα τους* || *τρεις κουκουλοφόροι αποπειράθηκαν να ληστέψουν το υποκατάστημα τής τράπεζας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπειρῶμαι (-άο-)* < *ἀπόπειρα*]

αποπεμπτικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που απομακρύνει, διώχνει: ~ *συμπεριφορά / τρόπος / ενέργεια* || (κ. ως ουσ.) *τα ξόρκια λειτουργούν ως αποπεμπτικά τού κακού*

αποπέμπω ρ. μετβ. [αρχ] {απέπεμψα, αποπέμφθηκα} απομακρύνω. διώχνω *κι από τη νέα του δουλειά τον απέπεμψαν κακήν κακώς. γιατί μάλωνε με τους προϊσταμένους του* || *«άκουσαν από το θυροτηλέφωνο να τους αποπέμπουν με τη φράση "αφήστε μας ήσυχους, επιτέλους!"»* (εφημ.)

αποπερατώνω ρ. μετβ {αποπεράτω-σα, -θηκα. -μένος} φέρω εις πέρας. ολοκληρώνω. *υποσχέθηκαν ότι σε έξι μήνες θα έχουν αποπερατώσει το έργο* ΣΥΝ τελειώνω.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποπερατῶ (-όω)* < *ἀπο-* + *περατῶ*]

αποπεράτωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ολοκλήρωση: ~ *έργου / ναού / έργων ύδρευσης και αποχέτευσης* ΣΥΝ τέλειωμα ΑΝΤ. έναρξη

αποπίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {απόπια} πίνω (κάτι) μέχρι την τελευταία σταγόνα. τελειώνω (κάτι που πίνω).

απόπιομα κ. **απόπιμα** (το) {αποπιόμ-ατος | -ατα, -άτων} τα υπολείμματα ποτού που μένουν στο ποτήρι μετά την πόση ΣΥΝ αποπότι.

αποπλάνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξαπάτηση και η εκτροπή κάποιου από τον σωστό δρόμο **2.** ΝΟΜ ***αποπλάνηση παιδιών*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ενεργεί ασελγή πράξη με πρόσωπο νεότερο από 15 ετών ή το παραπλανά με αποτέλεσμα να ενεργήσει ή να υποστεί τέτοια πράξη.

αποπλανώ ρ. μετβ. {αποπλανάς | αποπλάν-ησα, -ώμαι, -άται. , -ήθηκα, -ημένος} **1.** χειραγωγώ με δόλια μέσα ΣΥΝ παρασύρω **2.** (συνήθ.) παρασύρω (ανήλικο άτομο, σεξουαλικά ανώριμο ή μη υπεύθυνο για τις πράξεις του) σε ασελγή πράξη. — **αποπλανητής** (ο) [1895]. **αποπλανήτρια** (η). **αποπλανητικός,** -ή, -ό [1886] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπλανῶ (-άω)* < *ἀπο-* + *πλανῶ* «πλανεύω. εξαπατώ»]

αποπλένω ρ. μετβ κ αμετβ. [μεσν.] {απόπλυνα, αποπλύ-θηκα. -μένος} **1.** ολοκληρώνω, τελειώνω το πλύσιμο **2.** ξεπλένω

αποπλέω ρ. μετβ [αρχ.] {απέπλευσα} (για πλοίο) αναχωρώ από το λιμάνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

αποπληθωρισμός (ο) ΟΙΚΟΝ η εξουδετέρωση τού πληθωρισμού σε οικονομικά μεγέθη, π.χ. το εθνικό εισόδημα. και η αναφορά τους σε τιμές ενός έτους βάσεως για ευχερέστερη σύγκριση *μέσα / περίοδος αποπληθωρισμού.* — **αποπληθωριστικός**, -ή. -ό, **αποπληθωρίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ deflation]

απόπληκτος, -η, -ο ΙΑΤΡ αυτός που έχει προσβληθεί από αποπληξία. — **αποπληκτικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποπλήσσω / -ττω* «παραλύω, χτυπώ κάποιον καθιστώντας τον ανάπηρο» < *ἀπο-* + *πλήσσω / -ττω*].

αποπληξία (η) {αποπληξιών} ΙΑΤΡ η οργανική παράλυση λόγω μειωμένης αιματώσεως τού εγκεφάλου· *παθαίνω ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποπληξία* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *ἀποπλήσσω*, βλ κ *ἀπόπληκτος*]

αποπληρωμή (η) [1896] η ολοκληρωτική εξόφληση *η ~ των χρεών.*

αποπληρώνω ρ. μετβ {αποπλήρω-σα, -θηκα. -μένος} πληρώνω (κάτι) μέχρις εξοφλήσεως.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποπληρῶ*, αρχική σημ. «γεμίζω, ικανοποιώ (προϋποθέσεις, υποχρεώσεις)» < *ἀπο-* + *πληρῶ*].

απόπλους (ο) {από-πλου, -πλουν | χωρ πληθ } (λόγ.) η αναχώρηση (πλοίου): *απαγορεύθηκε ο ~ λόγω θαλασσοταραχής* ΣΥΝ. σαλπάρισμα ΑΝΤ κατάπλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποπλέω*]

απόπλυμα (το) [μτγν.] {αποπλύμ-ατος | -ατα. -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) το ακάθαρτο νερό μετά από πλύση ΣΥΝ απόνερα.

απόπλυση (η) [μτγν.] {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} το τελείωμα τού πλυσίματος, το στράγγισμα των ρούχων

αποπνευματώνω ρ. μετβ. {αποπνευμάτω-σα, -θηκα. -μένος} αφαιρώ την υλική διάσταση από (κάτι). διατηρώντας μόνο την πνευματική *οι αποπνευματωμένες μορφές των βυζαντινών εικόνων* ΣΥΝ. εξαϋλώνω. — **αποπνευμάτωση** (η) [μεσν.].

αποπνέω ρ. μετβ [αρχ.] {απέπνευσα} **1.** αναδίδω (συγκεκριμένη οσμή). μυρίζω: *οι κλειστοί χώροι αποπνέουν δυσάρεστη οσμή* **2.** (μτφ.) μεταδίδω (συγκεκριμένη αίσθηση): *η έκφρασή του απέπνεε χαρά και αισιοδοξία*

αποπνικτικός, -ή, -ό [1887] κ. **αποπνιχτικός** αυτός που εμποδίζει την αναπνοή, που προκαλεί δυσφορία: *η αφόρητη ζέστη και οι καπνοί τού τσιγάρου έκαναν την ατμόσφαιρα στο δωμάτιο ~*

απόπνοια (η) {χωρ πληθ.} το να αναδίδεται οσμή ή αναθυμιάσεις
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποπνέω*].

αποποίηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να αποποιείται (βλ.λ.) κανείς κάτι: ~ *κληρονομίας* ΣΥΝ απόρριψη

αποποινικοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η κατάργηση τού ποινικού χαρακτήρα (πράξεως): ~ *των εκτρώσεων / τής μοιχείας* ΣΥΝ νομιμοποίηση ΑΝΤ ποινικοποίηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décriminalisation].

αποποινικοποιώ ρ. μετβ. {αποποινικοποιείς... | αποποινικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταργώ τον ποινικό χαρακτήρα (πράξεως), παύω να τη θεωρώ ως ποινικό αδίκημα *στην Ολλανδία έχουν αποποινικοποιήσει τη χρήση των ναρκωτικών* ΑΝΤ ποινικοποιώ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décriminaliser]

αποποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αποποιείσαι. | αποποιήθηκα} (+αιτ) **1.** αρνούμαι να αποδεχθώ. ~ *κάθε ευθύνη για το συμβάν* ΣΥΝ απορρίπτω **2.** αρνούμαι (κάτι που δικαιωματικά μου ανήκει): ~ *τα δικαιώματά μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποποιοῦμαι (-έο-)* < *ἀπο-* + *ποιοῦμαι*. ρ *ποιῶ*].

> **αποποιούμαι τις ευθύνες ή των ευθυνών μου;** Το (αρχαίο και αρχαιοπρεπές) ρήμα **αποποιούμαι** σημαίνει «αρνούμαι. απορρίπτω. δεν αποδέχομαι» και συντάσσεται κανονικά με αιτιατική *Ουδέποτε αποποιήθηκα τις ευθύνες μου – Αποποιήθηκε τα αξιώματα που θέλησαν να του προσφέρουν – Αποποιούμαι την κατηγορία ότι.* Η σύνταξη με γενική είναι εσφαλμένη (δεν μπορούμε να πούμε *«αποποιούμαι των ευθυνών μου»*)

αποπολιτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } **1.** (για πρόσ) η αποστασιοποίηση από την πολιτική, η αδιαφορία για τα πολιτικά: *η ~ των νέων υπονομεύει τη λειτουργία τής δημοκρατίας* ΑΝΤ πολιτικοποίηση **2.** η άρση τού πολιτικού χαρακτήρα *η ~ τής εκδήλωσης / τού λόγου ενός περιοδικού* ΑΝΤ πολιτικοποίηση (πβ. κ λ. *αποκομματικοποίηση*). — **αποπολιτικοποιώ** ρ. {-είς . }.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. depoliticisation].

αποπομπαίος, -α. -ο ‣ αποδιοπομπαίος

αποπομπή (η) (λόγ.) **1.** η εκδίωξη: *αποφασίστηκε η ~ του από τον δικηγορικό σύλλογο* **2.** (ειδικότ.) η παύση από εργασιακή θέση ΣΥΝ απόλυση.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀποπέμπω*].

αποπότι (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ στον πληθ) το απόπιομα (βλ.λ.): *σε μερικά μπαρ δεν διστάζουν να σερβίρουν στους πελάτες και τα αποπότια άλλων.*

αποπροσανατολίζω ρ. μετβ. {αποπροσανατόλισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** δείχνω σε (κάποιον) εσφαλμένο δρόμο ΣΥΝ παροδηγώ **2.** (συνήθ. μτφ) παραπλανώ στέλνοντας σε εσφαλμένη κατεύθυνση, αποσπώ την προσοχή κάποιου από κάτι και τη στρέφω προς κάτι άλλο: *η ενασχόληση με την ιδιωτική ζωή των πολιτικών αποπροσανατολίζει την κοινή γνώμη από τα πραγματικά προβλήματα τής χώρας.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. désorienter].

αποπροσανατολισμός (ο) η απομάκρυνση από την ορθή κατεύθυνση, η σκόπιμη απόσπαση τής προσοχής κάποιου από κάτι και ο προσανατολισμός του προς κάτι άλλο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ désorientation].

αποπροσανατολιστικός, -ή. -ό αυτός που αποσκοπεί ή συμβάλλει στον αποπροσανατολισμό: ~ *δηλώσεις* || *ο ~ ρόλος τής διαφήμισης.* — **αποπροσανατολιστικ-ά / -ώς** επίρρ

αποπροσωποποιώ ρ μετβ {αποπροσωποποιείς... | αποπροσωποποίησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} αφαιρώ τον προσωπικό χαρακτήρα από (κάτι): *θα προσπαθήσω να αποπροσωποποιήσω τα θέματα και να σταθώ σε ζητήματα αρχών* ΑΝΤ προσωποποιώ. — **αποπροσωποποίηση** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. depersonalise].

απόπτυσμα (το) [αρχ] {αποπτύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αυτό που αποβάλλει κανείς από το στόμα του φτύνοντας ΣΥΝ φτυσιά, πτύελο, ροχάλα.

αποπτύω ρ. μετβ {απέπτυσα} (λόγ.) αποβάλλω (κάτι) από το στόμα φτύνοντας. — **απόπτυση** (η) [1896]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *πτύω* «φτύνω»].

απόπτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ } (για φύλλα. τρίχες, φτέρωμα κ.ά) η απόσπαση και πτώση: *η ~ παρατηρείται περιοδικά σε διάφορα ζώα και φυτά.*

αποπυρηνικοποιημένος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πυρηνικά

όπλα: *η Ανταρκτική έχει χαρακτηριστεί ως ~ ζώνη*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ denuclearised]

αποπυρηνικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απαγόρευση χρήσεως πυρηνικών όπλων (σε ορισμένες περιοχές): *διάφορες συνθήκες επιβάλλουν καθεστώς αποπυρηνικοποίησης για κράτη, περιοχές, θάλασσες* κ.λπ — **αποπυρηνικοποιώ** ρ. {-είς. .}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ denuclearisation].

αποπωματίζω ρ μετβ. {αποπωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} αφαιρώ το πώμα (από μπουκάλι, δοχείο): *~ το μπουκάλι* ΣΥΝ ξεβουλλώνω. — **αποπωμάτιση** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀπο- + πωματίζω < πῶμα*].

απόρημα (το) {απορήμ-ατος | -ατα, -άτων} το να απορεί κανείς, η έκφραση απορίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπορῶ*].

απορηματικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που εκφράζει απορία: *στην πρόταση «να ζει κανείς ή να μη ζει;» έχουμε χαρακτηριστικό παράδειγμα ~ ερώτησης.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπορῶ*].

απορημένος, -η, -ο αυτός που κυριαρχείται από απορία. *προσπάθησα να του εξηγήσω, αλλά εκείνος συνέχιζε να με κοιτάζει ~* ΣΥΝ αμήχανος. — **απορημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀπορημένος / ἠπορημένος* < αρχ. *ἀπορῶ*]

> **απορημένος: μεσοπαθ. μετοχή ενεργητικών ρημάτων!** Μολονότι δεν υπάρχει μεσοπαθητική φωνή *(*απορούμαι)* τού **απορώ**, εντούτοις σχηματίζει μεσοπαθητική μετοχή σε *-μένος*: **απορημένος**! Αυτό συμβαίνει και με πολλά άλλα ενεργητικά στη φωνή ή στον τύπο ρήματα (δηλ. ρήμ. σε *-ω / -ώ*), τα οποία έχουν συνήθ. μέση διάθεση (σημασία): *ανεβάζω* – **ανεβασμένος**, *πονώ* – **πονεμένος**. *ανθώ* – **ανθισμένος**, *σπάζω* – **σπασμένος**. *χαλώ* – **χαλασμένος** κ ά Στις περιπτώσεις αυτές, και γενικότερα στη Νεοελληνική, η μεσοπαθ. μετοχή λειτουργεί ως ρηματικής υφής επίθετο, που δηλώνει κάτι συντελεσμένο (που έχει τελειώσει και υπάρχει ως αποτέλεσμα) είτε πρόκειται για ενέργεια είτε για κατάσταση: **πονεμένος** *άνθρωπος* (αυτός που έχει πονέσει ή και που πονά ίσως ακόμη), **ανθισμένο** *δέντρο* (που έχει ανθίσει ή και που έχει ακόμη άνθη), **σπασμένο** *τζάμι* (που έχει σπάσει ή και που εξακολουθεί να είναι σπασμένο). → *μετοχή*

απόρθητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να κυριευθεί. *~ κάστρο* **2.** αυτός που δεν έχει κυριευθεί ΣΥΝ. απάτητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ + *πορθῶ,* αρχική σημ. «κυριεύω και καταστρέφω»]

απορία (η) {απορίων· χωρ. πληθ. οι σημ. 4, 5} **1.** η αδυναμία ή δυσκολία κατανόησης συγκεκριμένης έννοιας ή ζητήματος (συνεκδ.) η ερώτηση που θα ήθελε να υποβάλει (γραπτώς ή προφορικώς) κάποιος. *ο δάσκαλος έλυσε τις ~ των μαθητών* || *έχετε καμιά ~;* || *γράφω τις ~ μου στο τετράδιο* **2.** η κατάσταση τής έκπληξης και αμηχανίας. τού να μην μπορεί κάποιος να καταλάβει κάτι· *κοιτάζω με ~·* ΦΡ (σκωπτ.) ***απορία ψάλτου, βηξ*** βλ λ *βηξ* **3.** ΦΙΛΟΣ η κατάσταση τού να μην μπορεί κάποιος να βρει απάντηση σε ερώτημα ή δύσκολο πρόβλημα, πράγμα που αποτελεί αφορμή για φιλοσοφική αναζήτηση • **4.** η έλλειψη οικονομικών πόρων, η ανέχεια, η φτώχια: *πιστοποιητικό / βεβαίωση ~* • **5.** η αδυναμία να κάνει κανείς κάτι, το αδιέξοδο στο οποίο έχει περιέλθει· κυρ. στη ΦΡ ***εν απορία*** *(ἐν ἀπορίᾳ)* σε αδιέξοδο, σε αδυναμία: *«τα μεγάλα λόγια και οι εκφραστικές χειρονομίες δεν είναι παρά φωνασκίες ~»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπορος* Αρχικώς η λ. δήλωνε την έλλειψη διεξόδου *(πόρου)* από τοποθεσία ή κατάσταση. Στη συνέχεια, χαρακτήρισε τη συναισθηματική κατάσταση τού ίδιου τού προσώπου που βρίσκεται σε αδιέξοδο, σε αμηχανία (αρχ φρ *ἐν ἀπορίῃ ἔχεσθαι*). και τελικά δήλωσε τη γλωσσική έκφραση αυτού τού αδιεξόδου (ως ερωτήσεως). Η σημ «φτώχια, ένδεια» είναι ήδη αρχ.].

απορίχνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {απόριξα} (λαϊκ.) (για εγκύους) αποβάλλω. — **απόριγμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ρίχνω*

άπορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει οικονομικούς πόρους: (κ. ως ουσ.) *τα φιλανθρωπικά ιδρύματα βοηθούν τους ~ και τα ορφανά* ΣΥΝ φτωχός ΑΝΤ εύπορος. ευκατάστατος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αδιέξοδος, αδιάβατος». < *ἀ-* στερητ. + *πόρος* «πέρασμα, διάβαση». Η σημ. «φτωχός, ενδεής» είναι ήδη αρχ.].

απορρέω ρ. μετβ. {απέρρευσα} έρχομαι ως αποτέλεσμα, προκύπτω: *οι υποχρεώσεις του απορρέουν από τη σύμβαση που υπέγραψε* ΣΥΝ πηγάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο- + ῥέω*].

απόρρητο (το) {απορρήτ-ου | -ων} η υποχρέωση ή το δικαίωμα να μη γίνεται κάτι γνωστό: *το ~ τής αλληλογραφίας* || *το ~ τής εξομολόγησης* (το να μην κοινολογούνται από τον ιερέα όσα του εξομολογούνται) || *τα ~ των μυστικών υπηρεσιών* (οι πληροφορίες που δεν πρέπει να γίνουν γνωστές) || *παραβίαση τού ~·* ΦΡ (α) ***ιατρικό απόρρητο*** η υποχρέωση των γιατρών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για την υγεία των ασθενών τους (β) ***επαγγελματικό απόρρητο*** η υποχρέωση να μη δημοσιοποιούνται στοιχεία σχετικά με την επαγγελματική δραστηριότητα κάποιου, ιδ σε ανταγωνιστές του (γ) ***κρατικό απόρρητο*** η υποχρέωση να μην κοινοποιούνται στοιχεία σχετικά με την ασφάλεια τού κράτους (δ) ***τραπεζικό απόρρητο*** η υποχρέωση των τραπεζών να μη δημοσιοποιούν στοιχεία για τις καταθέσεις και τις συναλλαγές των πελατών τους

απόρρητος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν πρέπει να δημοσιοποιηθεί, που πρέπει να μείνει μυστικός. *~ συμφωνίες* || *άκρως ~ έγγραφο·* ΦΡ ***εξ απορρήτων*** (ενν. υποθέσεων) (ο) (*ὁ ἐπὶ τῶν ἀπορρήτων τοῦ βασιλέως*, Πλουτ *Λούκουλλος* 17) (i) ΙΣΤ ο μυστικοσύμβουλος, το πρόσωπο που είχε πρόσβαση λόγω τού αξιώματός του στα κρατικά μυστικά (ii) (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολύ στενές σχέσεις με κάποιον και γνωρίζει τα μυστικά του: *ο ~ τού προέδρου τής εταιρείας* **2. απόρρητο** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* στερητ + *ῥητός*].

απόρριμμα (το) {απορρίμμ-ατος | -ατα. -άτων} (συνήθ στον πληθ) το αντικείμενο που πετιέται ως άχρηστο: *ο κάδος των ~* ΣΥΝ. σκουπίδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἀπορρίπτω*].

απορριμματοδοχείο (το) δοχείο ή κάδος για απορρίμματα.

απορριμματοφόρο (το) (επίσ.) το όχημα που χρησιμοποιείται για τη συλλογή και απομάκρυνση των σκουπιδιών από κατοικημένες περιοχές ΣΥΝ (καθημ.) σκουπιδιάρικο.

απορριπτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που περιέχει απόρριψη: *~ απόφαση / εισήγηση.*

απορρίπτω ρ. μετβ {απέρριψα. απορρίφθηκα (λόγ απερρίφθην, -ης, -η.... μτχ. απορριφθείς, -είσα, -έν)} **1.** αρνούμαι να (απο)δεχθώ: *απέρριψε την πρότασή τους για συνεργασία* || *η αίτηση χάριτος απερρίφθη και ο κρατούμενος εκτελέστηκε* || (μτφ) *ο οργανισμός του απέρριψε το μόσχευμα* **2.** (ειδικότ.) δεν εγκρίνω την προαγωγή (μαθητή, φοιτητή): *απορρίφθηκε στο μάθημα τής ιστορίας.* — **απορριπτέος,** -α, -ο [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *ρίχνω, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο- + ῥίπτω*].

απόρριψη (η) [αρχ.] {-ης κ -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} **1.** (α) η άρνηση (κάποιου) να εγκρίνει, να αποδεχτεί (κάποιον/κάτι): *~ αίτησης / σχεδίου / πρότασης / αιτήματος* (β) η μη αποδοχή. αναγνώριση τής προσωπικότητας, τής αξίας. των αναγκών κ.λπ. (κάποιου): *η ~ των πρώην κρατουμένων από την κοινωνία* || *η ~ τού παιδιού από την οικογένειά του* **2.** η αποτυχία σε εξετάσεις· *η ~ του στις εξετάσεις τού στοίχισε πολύ* ΣΥΝ αποτυχία ΑΝΤ επιτυχία **3.** ΙΑΤΡ η αδυναμία τού οργανισμού να αφομοιώσει ξένο σώμα ή ιστό που εισάγεται με επέμβαση: *~ μοσχεύματος* • **4.** (λόγ.) το πέταμα των απορριμμάτων.

απορροή (η) **1.** η ροή από συγκεκριμένη πηγή ΣΥΝ εκροή **2.** ΓΕΩΛ η ροή των επιφανειακών νερών (από βροχή ή χιόνι) εξαιτίας πλευρικών επιφανειών με κλίση, κλιτύων κ.λπ.: *λεκάνη απορροής χειμάρρων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀπορρέω*].

απόρροια (η) {χωρ. πληθ.} (μτφ.) η κατάσταση ή η διαδικασία που αποτελεί την αναγκαία και φυσική συνέπεια, το επακόλουθο συγκεκριμένου αιτίου: *η επιτυχία του στον διαγωνισμό ήταν ~ μακράς και σκληρής προσπάθειας* ΣΥΝ αποτέλεσμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, άγνοια, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπορρέω*]

απορρόφηση (η) [1817] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία κατά την οποία μια υγρή ή αέρια ουσία εισχωρεί στους πόρους ενός σώματος ή οργανισμού και συγκρατείται στο εσωτερικό του: *η ~ τού μελανιού από το στυπόχαρτο* || *η ~ νερού από τις ρίζες των φυτών* || *η ~ θρεπτικών ουσιών από τα κύτταρα* **2.** ΦΥΤΟΛ η άντληση νερού από μη διαλυτές στο νερό ουσίες **3.** ΦΥΣ η μείωση τής ενέργειας (ακτινοβολίας, ηχητικού κύματος) κατά τη διάδοσή της μέσα στην ύλη **4.** (μτφ.) η διαδικασία λήψης και χρησιμοποίησης (παροχών ή προσφερόμενων αγαθών ή υπηρεσιών): *η έγκαιρη ~ των κονδυλίων τής Ευρωπαϊκής Ένωσης από τη χώρα μας για αναπτυξιακά έργα* || *~ πιστώσεων / κεφαλαίων / δανείων / προϊόντων / εργατών* ΣΥΝ αξιοποίηση, χρήση **5.** (μτφ.) η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης (μιας ομάδας) σε ένα σύνολο (ώστε παράλληλα να χάνει τα ιδιαίτερα. διαφοροποιητικά χαρακτηριστικά της): *η ~ των μεταναστών από την ξένη κοινωνία* ΣΥΝ αφομοίωση, ενσωμάτωση • **6.** (μτφ.) η αποκλειστική αφοσίωση σε δραστηριότητα, που διακόπτει οποιαδήποτε επαφή με τον περιβάλλοντα χώρο. *ήταν τόση η ~ του στη δουλειά, που είχε ξεχάσει όλους τους φίλους του* ΣΥΝ προσήλωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absorption]

απορροφητήρας (ο) **1.** (γενικά) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση αερίων ή σκόνης *~ ηλεκτρικής σκούπας* **2.** (ειδικότ.) ηλεκτρική συσκευή που τοποθετείται πάνω από τη συσκευή μαγειρέματος (κουζίνα, φούρνο) και απορροφά τις οσμές και τους ατμούς κατά την παρασκευή φαγητού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού αγγλ. air-extractor]

απορροφητικός, -ή. -ό [1861] αυτός που χρησιμοποιείται για την απορρόφηση: *~ χαρτί / ηλεκτρική σκούπα* — **απορροφητικά** επίρρ.

απορροφητικότητα (η) [1861] {χωρ. πληθ } **1.** η ικανότητα υλικού να απορροφά: *υψηλή ~* **2.** ο βαθμός αξιοποίησης παροχών ή προσφερόμενων υπηρεσιών: *χαμηλή ~ κονδυλίων από την Ε.Ε .*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. absorptivité].

απορροφώ ρ. μετβ. {απορροφ-άς κ -είς . | απορρόφ-ησα. -ώμαι, -άται.. (κ. -ούμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για σώματα, υλικά) κάνω (υγρή ουσία) να εισχωρήσει (από τους πόρους) στο εσωτερικό μου και τη συγκρατώ εντός μου: *το σφουγγάρι απορροφά το νερό* || *το στυπόχαρτο απορροφά το μελάνι* || *το έδαφος απορροφά το νερό τής βροχής* ΣΥΝ. (καθημ.) πίνω, ρουφώ **2.** ελαττώνω την ενέργεια (φωτεινής ακτινοβολίας. ηχητικού κύματος) κατά τη διάχυσή τους στο εσωτερικό μου: *ένα υλικό που απορροφά θερμότητα* **3.** αφομοιώνω (κάποιον/κάτι) στο εσωτερικό μου (ώστε να γίνεται ένα με μένα): *ο οργανισμός απορρόφησε τα υγρά που είχαν συσσωρευθεί* || (μτφ.) *η κοινωνία απορρόφησε τους μετανάστες* ΣΥΝ ενσωματώνω **4.** παίρνω και αξιοποιώ (παροχές ή προσφερόμενες υπηρεσίες): *~ κονδύλια / ανέργους σε θέσεις εργασίας* **5.** (μτφ.) προκαλώ την αποκλειστική συγκέντρωση και αφοσίωση (κάποιου), δεν αφήνω περιθώρια διαφυγής: *η δουλειά του τον απορροφά και δεν βρίσκει ποτέ χρόνο για την οικο-*

γένειά του **6.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***απορροφώμαι***) αφοσιώνομαι, συγκεντρώνομαι αποκλειστικά σε κάτι: *δεν σε άκουσα, γιατί ήμουν απορροφημένος με το βιβλίο που διάβαζα* ΣΥΝ τραβώ, συνεπαίρνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπορροφῶ (-έω)* < *ἀπο-* + *ῥοφῶ* Οι μτφ. σημασίες αποδίδουν το γαλλ. absorber].

απορρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διατάραξη τού κανονικού ρυθμού λειτουργίας ενός συστήματος (οργανισμού, μηχανής κ λπ)· ΦΡ ***πτητική απορρύθμιση*** το τζετ-λάγκ (βλ λ) **2.** (γενικά) η δημιουργία συνθηκών αποδιοργάνωσης και γενικότερης αταξίας, που υπονομεύουν την ομαλή εξέλιξη μιας κατάστασης ~ *τής οικονομίας / τής κυκλοφορίας / τής λειτουργίας τού κρατικού μηχανισμού* ΣΥΝ αποδιοργάνωση, διάλυση. — **απορρυθμίζω** ρ , **απορρυθμιστικός,** -ή, -ό, **απορρυθμιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ dérèglement]

απορρύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η απομάκρυνση ρυπαρών ουσιών από επιφάνεια με τη χρήση ειδικών χημικών μέσων: *η ~ των ακτών τού Σαρωνικού* — **απορρυπαίνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ depolution].

απορρυπαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό συγκεκριμένης επιφάνειας **2.** ***απορρυπαντικό*** (το) χημική ουσία σε σκόνη, υγρή ή στερεά μορφή, συνήθ. διαλυτή στο νερό, που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό επιφανειών, αντικειμένων, ρούχων ΣΥΝ καθαριστικό.
[ΕΤΥΜ < μτγν *απορρυπαίνω*, απόδ. τού αγγλ detergent]

απορφανίζω ρ. μετβ {απορφάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) ορφανό: *ο πόλεμος απορφάνισε χιλιάδες παιδιά* ΣΥΝ ορφανεύω **2.** (μεσοπαθ. ***απορφανίζομαι***) (μτφ.) χάνω τον προστάτη μου, στερούμαι τον καθοδηγητικό ρόλο κάποιου: *το κόμμα απορφανίστηκε με τον θάνατο τού αρχηγού του* — **απορφάνιση** (η) [1875] κ **απορφανισμός** (ο) [1889].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπ(ο)-* + *ὀρφανίζω* < *ὀρφανός*].

απορώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {απορείς | απόρη-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) αδυνατώ να εξηγήσω (κάτι) με πειστικό τρόπο, μου δημιουργείται απορία. *είναι να απορεί κανείς πού το βρίσκει τέτοιο θράσος* ΣΥΝ διερωτώμαι ♦ **2.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αμηχανίας, δεν ξέρω πώς να αντιδράσω: *τον είδα να μπαίνει μέσα σαν να μη συμβαίνει τίποτα και απόρησα* ΦΡ ***απορώ και εξίσταμαι*** (από το τροπάριο προς τη Θεοτόκο *«Τὴν ὡραιότητα τῆς παρθενίας Σου . τί δὲ ὀνομάσω σε, ἀπορῶ καὶ ἐξίσταμαι»*) δοκιμάζω κατάπληξη, δεν μπορώ να καταλάβω την αιτία ή τη σκοπιμότητα γεγονότος ή πράξης: *«απορεί και εξίσταται για τη θρυλούμενη υποψηφιότητά του με το κόμμα αυτό»* (εφημ) **3.** (η μτχ. ***απορημένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση απορίας: *τον κοιτούσε επί ώρα απορημένος* (β) έκπληκτος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπορῶ (-έω)* < *ἄπορος* (βλ λ)].

αποσαθρώνω ρ μετβ {αποσάθρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) εντελώς σαθρό, ολότελα σάπιο, έτοιμο να διαλυθεί (κυρ μεσοπαθ.): *τα θεμέλια τού κτηρίου αποσαθρώθηκαν* ΣΥΝ σαπίζω, αποσυνθέτω **2.** (μτφ.) προκαλώ ριζική φθορά, καταστρέφω τα θεμέλια, τις βάσεις: *αποσαθρωμένη οικονομία / κοινωνία*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *σαθρώνω* < *σαθρός* «ετοιμόρροπος, σάπιος»].

αποσάθρωση (η) [1845] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ.} **1.** η διαδικασία κατά την οποία διάφοροι φυσικοί παράγοντες, όπως ο αέρας ή το νερό, δρουν πάνω σε εκτεθειμένα πετρώματα ή δομικά υλικά προκαλώντας αποσύνθεση των συστατικών τους *η ~ των θεμελίων τής οικίας* **2.** η πλήρης εξασθένηση και αποσύνθεση πράγματος ή κατάστασης με τη διάλυση των συνεκτικών του στοιχείων *η ~ τού θεσμού τής οικογένειας* ΣΥΝ αποσύνθεση, διάλυση **3.** ΙΑΤΡ η διάλυση ενός δισκίου μετά την κατάποσή του.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Verwitterung].

αποσαρίδι (το) {αποσαριδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το σκουπίδι που μαζεύει η σκούπα
[ΕΤΥΜ < *αποσαρώνω* (υποχωρητ) < μεσν. *ἀποσαρῶ* < *ἀπο-* + *σαρῶ (-όω)* «σκουπίζω», βλ κ. *σαρώνω*].

αποσαφηνίζω ρ. μετβ {αποσαφήνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} καθιστώ (κάτι) απολύτως σαφές, διευκρινίζω: *η κυβέρνηση πρέπει να αποσαφηνίσει τις προθέσεις της σχετικά με την οικονομική πολιτική* ΣΥΝ. διασαφηνίζω, επεξηγώ, (λαϊκ.) κάνω λιανά ΑΝΤ συσκοτίζω Επίσης **αποσαφώ** [αρχ.] {-είς } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀπο-* + *σαφηνίζω* < *σαφηνής* < *σάφα* «σαφώς»].

αποσαφήνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διευκρίνιση κατά τρόπο σαφή, ώστε να μην υπάρχουν απορίες, παρεξηγήσεις, σκοτεινά σημεία *σε πρόσφατη συνέντευξή του επιχείρησε την ~ των θέσεων τού κόμματός του στο θέμα αυτό* ΣΥΝ διασαφήνιση ΑΝΤ συσκοτισμός **2.** ΓΛΩΣΣ η άρση τής αμφισημίας σε ένα κείμενο (λ.χ. μέσω των συμφραζομένων). — **αποσάφηση** (η) [1893]
[ΕΤΥΜ Η γλωσσολ σημ. αποδίδει το αγγλ. disambiguation].

αποσβένω ρ. μετβ. {απόσβεσ-α, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** εξοφλώ βαθμιαία οφειλόμενο ποσό *χρειάζομαι δύο χρόνια για να αποσβέσω το δάνειο* ΣΥΝ ξεχρεώνω, αποπληρώνω **2.** καλύπτω το κόστος (ενός πράγματος) από τα έσοδα που προκύπτουν με τη χρήση του *το μηχάνημα τού κόστισε αρκετά, αλλά σε έναν χρόνο θα το αποσβέσει, αν πάνε καλά οι δουλειές* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αποσβεννύω** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσβεση*
[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ τού μτγν *ἀποσβεννύω* (πβ. κ μεσν *ἀποσβήνω*) < *ἀπο-* + αρχ. *σβέννυμι / σβεννύω* (βλ. λ *σβήνω*)].

απόσβεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η διαδικασία βαθμιαίας εξόφλησης οφειλόμενου ποσού: *~ χρέους / δανείου* ΣΥΝ εξόφληση, αποπληρωμή **2.** η κάλυψη τού ποσού που δαπανήθηκε για συγκεκριμένη αγορά, η κάλυψη τού κόστους, τής δαπάνης, η ανάκτηση των χρημάτων που ξοδεύτηκαν με την παραγωγική αξιοποίηση τού προϊόντος που αγοράστηκε: *μπορεί να κοστίζει ακριβά το μηχάνημα, αλλά, αν το δουλέψεις σωστά, σε δύο χρόνια θα κάνεις ~* **3.** ΟΙΚΟΝ η μείωση τής αξίας ενός οικονομικού στοιχείου (λ.χ. των μηχανημάτων εργοστασίου λόγω φθοράς, παλαίωσης, τεχνολογικής προόδου κ.ά.), η οποία αναπληρώνεται λογιστικά με ετήσιες κρατήσεις επί των ακαθάριστων εσόδων, ανάλογες τής αξίας τού στοιχείου **4.** ΦΥΣ η μείωση τού πλάτους ταλάντωσης (λ χ. εκκρεμούς) λόγω απώλειας ενέργειας **5.** (κυριολ -σπάν.) το ολοσχερές σβήσιμο, η κατάσβεση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόσβεσις* < *ἀποσβέννυμι*, βλ. κ. *σβήνω*. Οι οικον και νομ σημ. αποδίδουν το γαλλ. amortissement]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το ρήμα **αποσβεννύω** και ο μεταπλασμένος τύπος **αποσβένω** έχουν πολύ περιορισμένη χρήση Αντ' αυτών χρησιμοποιείται περισσότερο η περίφραση (ρήμα + ουσιαστικό) **κάνω απόσβεση**, το ίδιο όπως αντί τού *παρατηρώ* (κάποιον) λέμε *κάνω παρατήρηση* ή *κάνω κατάθεση* αντί τού **καταθέτω** κ.τ.ό. Για το ρ *σβεννύω / σβένω*, βλ το λ. *σβήνω* στο οποίο εξελίχθηκε.
> + *απολεξικοποιημένο ρήμα*

αποσβεστικός, -ή, -ό [1858] αυτός που σχετίζεται με την απόσβεση: *~ προθεσμία* (εντός τής οποίας πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα, αλλιώς θα αποσβεσθεί).

αποσβεστήρας (ο) (ενν κραδασμών) ΤΕΧΝΟΛ το αμορτισέρ (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. amortisseur].

αποσβολώνω ρ. μετβ {αποσβόλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να βρεθεί σε κατάσταση αμηχανίας, να τα χάσει σε τέτοιον βαθμό, που να μη μπορεί να αρθρώσει λέξη **2.** (συνήθ η μτχ ***αποσβολωμένος***, *-η, -ο*) άφωνος από έκπληξη· *ένας ολόκληρος κόσμος στεκόταν ~ μπροστά στο θέαμα τής έκρηξης* ΣΥΝ άλαλος, άναυδος, εμβρόντητος, κοκκαλωμένος. — **αποσβόλωμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβρόντητος*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀπασβολῶ* (κατά τα σύνθ με *ἀπ(ο)-*) < μτγν. *ἀπασβολοῦμαι* «μαυρίζω με καπνιά» < *ἀπ(ο)-* + *ἀσβολῶ (-όω)* «καταστρέφω, θαμπώνω, τυφλώνω» < *ἄσβολος (ἡ)* «καπνιά» < I.E *as- «ξηρότητα, στεγνότητα». πβ. σανσκρ. āsah «στάχτη», λατ. ar-d-ere «καίω», γερμ. Asche «στάχτη», αγγλ. ash κ ά. Ομόρρ αρχ *ἄζ-ομαι* «ξηραίνομαι» (< *asd-), *ἀζ-αλέος* κ ά. Το β' συνθ. τής λ *ἄσ-βολος* πιθ προέρχεται από το ρ. *βάλλω* Η λ. περιγράφει τη συνήθεια που επικρατούσε στο Βυζάντιο, σύμφωνα με την οποία άλειφαν με καπνιά *(ἄσβολον)* το πρόσωπο τού διαπομπευομένου, επιφέροντάς του μεγάλη ντροπή].

απόσειση (η) [μτγν] {-ης κ. -είσεως | χωρ. πληθ } η διαδικασία απαλλαγής από δυσάρεστη κατάσταση, η ανατροπή: *~ κατηγορίας / ευθυνών* ΣΥΝ αποτίναξη, αναίρεση, ανασκευή.

αποσείω ρ μετβ [αρχ] {απέσεισα, αποσείστηκα (λογιότ. απεσείσθην, -ης, -η...)} (λόγ.) **1.** διώχνω από πάνω μου, απαλλάσσομαι από (δυσάρεστη κατάσταση): *απέσεισαν τον ζυγό τής σκλαβιάς* ΣΥΝ ξεφορτώνομαι, αποτινάζω **2.** (μτφ.) απαλλάσσομαι από (ηθικό / νομικό κ.λπ.) βάρος, κατηγορία. *ο κατηγορούμενος προσπάθησε να αποσείσει τις κατηγορίες που διατυπώθηκαν εναντίον του* || *~ συκοφαντία / υπόνοια / ευθύνη* ΣΥΝ αποκρούω.

αποσιώπηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να μη μιλήσει κάποιος για κάτι, συνήθ επιλήψιμο, η αποφυγή ώστε να μη γίνει γνωστό *~ τής κατάχρησης / τής παρανομίας.*

αποσιωπητικά (τα) [1888] ΓΛΩΣΣ σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ) που αποτελείται από τρεις τελείες (...) και δηλώνει είτε απλή παράλειψη είτε συνειδητή αποσιώπηση που επιτρέπει ποικίλα σχόλια από τον αναγνώστη

> **αποσιωπητικά: ελλειπτικότητα – παράλειψη.** Σημειολογικώς τα αποσιωπητικά δηλώνονται με τρεις τελείες (...) και χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν (α) **ελλειπτικότητα** και (β) **παράλειψη**. Όταν ο γράφων δεν θέλει να αναφέρει ρητά κάτι, είτε γιατί δεν θέλει να το σχολιάσει είτε για να αφήσει ελεύθερο τον αναγνώστη να λειτουργήσει συνειρμικά με βάση τα συμφραζόμενα και να δώσει τη δική του ερμηνεία, τότε ο γράφων (ιδίως ο λογοτέχνης) καταφεύγει στην **ελλειπτική γραφή** (στα αποσιωπητικά), που δεν συνδέονται με τη δομή τής πρότασης (όπως η *τελεία*, το *κόμμα* ή το *ερωτηματικό*), αλλά με τον σχολιασμό των λεγομένων *(σχολιαστική στίξη)*. Η *αποσιώπηση* –όσο και αν φαίνεται οξύμωρο– είναι η μέγιστη μορφή σχολιασμού, γιατί λειτουργεί με βάση τον ελεύθερο συνειρμό τού αναγνώστη και μπορεί να λάβει ποικίλη έκταση Τόσο η ποίηση όσο και η πεζογραφία χρησιμοποιούν πολύ τα αποσιωπητικά Το ίδιο σημείο στίξεως (οι τρεις τελείες) δηλώνει και οποιαδήποτε **παράλειψη** λέξεων, φράσεων, προτάσεων (μεγάλη ή μικρή, συνεχή ή διακοπτόμενη) κάνει ο γράφων, όταν χρησιμοποιεί στο κείμενό του παραθέματα ή αποσπάσματα από κείμενα άλλων ή και δικά του *(διακειμενική χρήση)* Στην περίπτωση αυτή, για να μη συγχέεται η ελλειπτικότητα με την παράλειψη, είναι προτιμότερο τα αποσιωπητικά να μπαίνουν σε ορθογώνιες αγκύλες ([...]).

αποσιωπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσιωπάς... | αποσιώπ-ησα, -ώμαι, -άται ... -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποφεύγω σκόπιμα να μιλήσω για κάτι, συνήθ. επιλήψιμο, ώστε να μη γίνει γνωστό: *αποσιώπησε το συμβάν από τους δικούς του, γιατί δεν ήθελε να ανησυχήσουν* ΣΥΝ αποκρύπτω, προσπερνώ **2.** (ειδικότ για αξιόποινες πράξεις) συγκαλύπτω με τη σιωπή μου, δεν φέρνω σκόπιμα στην επιφάνεια την αλήθεια *καταβάλλονται προσπάθειες από πολιτικούς κύκλους να αποσιωπηθεί*

η υπόθεση τής δωροδοκίας υψηλά ισταμένων προσώπων ΣΥΝ αποκρύπτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιωπώ*.

απόσκατα (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-οικ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** (επιτατ.) τα κόπρανα **2.** τα υπολείμματα κοπράνων· ΦΡ ***σκατά κι απόσκατα*** για να δηλωθεί εμφατικά η απογοήτευση, η αποτυχία κ.λπ.. *–Πώς πήγαν οι δουλειές φέτος: ~!*

αποσκελετωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει αδυνατίσει σε υπερβολικό βαθμό, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλά του· αυτός που θυμίζει σκελετό: *~ μορφές από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως* ΣΥΝ αποστεωμένος, λιπόσαρκος, πετσί και κόκκαλο **2.** (μτφ.) αυτός που έχει χάσει τη ζωτικότητα και τη δυναμικότητά του, που βρίσκεται σε κατάσταση μαρασμού.

αποσκευή (η) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** το σύνολο των πραγμάτων που μεταφέρει κανείς όταν ταξιδεύει (βαλίτσες, δέματα κ.λπ.): *έλεγχος / βαγόνι / καροτσάκι / χώρος αποσκευών* **2.** (μτφ.) ***οι αποσκευές (κάποιου)*** το σύνολο των πραγμάτων που έχει επιτύχει κανείς στη ζωή του και τον χαρακτηρίζουν ως πρόσωπο: *οι επιστημονικές του ~ δεν είναι ιδιαίτερα σημαντικές* || *«τη βρίσκουμε με ένα βραβείο Όσκαρ και τρεις διακρίσεις στις αποσκευές της»* (εφημ.) ΣΥΝ εφόδια, επιτεύγματα. (μτφ.) οπλισμός
[ΕΤΥΜ μτγν. < *από-* + *σκευή*. Η μτφ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο, λ.χ. γαλλ. son bagage littéraire est très mince «οι φιλολογικές του αποσκευές είναι ελάχιστες»].

απόσκιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) **1.** αυτός που κάνει σκιά ή βρίσκεται σε σκιά ΣΥΝ σκιερός **2.** ***απόσκιο*** (τα) {χωρ. γεν.} (α) μέρος που δεν το βλέπει ο ήλιος, που έχει σκιά (β) (μτφ.) το βάθος, μέρος στο οποίο δεν διακρίνεται κανείς. *έπιασες τ' ~ και δεν φαίνεσαι.*

αποσκίρτηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ξαφνική εγκατάλειψη τού χώρου (πολιτικού, στρατιωτικού κ.λπ.), στον οποίο είχε ενταχθεί κανείς (και η προσχώρηση σε άλλον): *η ~ τού βουλευτή από τον κυβερνητικό συνασπισμό / το κόμμα του* || *η ~ μιας χώρας από τη συμμαχία στην οποία ανήκε* ΣΥΝ μεταπήδηση

αποσκιρτώ ρ. αμετβ. {αποσκιρτάς.. | αποσκίρτησα} εγκαταλείπω τον χώρο στον οποίο είμαι ενταγμένος (και προσχωρώ σε άλλον): *ομάδα βουλευτών αποσκίρτησε από το κόμμα παραμονές των εκλογών*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποσκιρτῶ* < *ἀπο-* + *σκιρτῶ (-άω)* «αναπηδώ»]

αποσκληρυντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό· *~ ουσίες* **2.** ***αποσκληρυντικό*** (το) η ουσία που χρησιμοποιείται για να απομακρύνει τα άλατα από το σκληρό νερό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. water-softener].

αποσκληρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποσκλήρ-υνα κ. -ανα, -ύνθηκα κ. -άθηκα, -υμμένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο σκληρό από όσο προηγουμένως **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να δείχνει ακόμα μεγαλύτερη σκληρότητα, να συμπεριφέρεται με εντελώς άπονο και σκληρόκαρδο τρόπο· *τα προβλήματα τής ζωής τον τον έχουν αποσκληρύνει* ● **3.** αφαιρώ τη σκληρότητα (τού νερού). Επίσης **αποσκληραίνω**. — **αποσκλήρυνση** (η) [1851], **αποσκληρυντής** (ο).

αποσκοπώ ρ. μετβ. {αποσκοπείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+σε) έχω ως σκοπό, αποβλέπω στην επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος. *η εισαγωγή υπολογιστών στην εκπαίδευση αποσκοπεί στην εξοικείωση τού μαθητή με τη νέα τεχνολογία* ΣΥΝ σκοπεύω, επιδιώκω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποβλέπω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποσκοπῶ*, αρχική σημ. «αποστρέφω το βλέμμα από όλα τα άλλα αντικείμενα και το προσηλώνω σε ένα, κοιτάζω σταθερά», < *ἀπο-* + *σκοπῶ*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]

> **αποσκοπώ: συνώνυμα.** Τόσο το **αποσκοπώ** όσο και το **αποβλέπω** είναι αρχαίες λέξεις, που –με πιο εύχρηστο και παλιό στην Αρχαία το *αποβλέπω*– δήλωναν ότι «παύω να κοιτάζω οτιδήποτε άλλο και συγκεντρώνω το βλέμμα και την προσοχή μου σε κάτι, προσηλώνομαι και επιδιώκω κάτι». Και τα δύο εξελίχθηκαν βαθμηδόν στη σημ. τού «σκοπεύω σε κάτι, επιδιώκω να πετύχω ορισμένο σκοπό». Το **στοχεύω** είναι νεολογισμός τής δεκαετίας τού '80 και τονίζει την έννοια τού **στόχου**: «θέτω και προσπαθώ να πετύχω ορισμένο στόχο, δηλ. ορισμένο σκοπό». Είναι μάλλον προϊόν μεταφραστικής απόδοσης τού αγγλ. aim at (το aim προήλθε από το μέσ. γαλλ. aesmer, που ανάγεται στο λατ. aestimare «εκτιμώ»), το οποίο, όπως το ελλην. **σκοπεύω** (+αιτ. / +σε), σημαίνει τόσο το «σημαδεύω τον στόχο» όσο και «αποσκοπώ, επιδιώκω έναν σκοπό».
> Είναι ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι αυτό που σημαίνει ο νεολογισμός *στοχεύω* δηλωνόταν στην Αρχαία με το **στοχάζομαι**! Συγκεκριμένα, το *στοχάζομαι*, προτού φθάσει στην αφηρημένη σημ. τού «υπολογίζω – σκέπτομαι – διανοούμαι», είχε (στην Αρχαία) τη σημ. τού *σκοπεύω* («σημαδεύω – αποσκοπώ»): *ἄλλου στοχαζόμενος ἔτυχε τούτου* (ρήτωρ Αντιφών) «άλλον σημάδευε και πέτυχε αυτόν» – *στοχάζομαι τῆς σωτηρίας* (Πλάτ., *Νόμοι*) «αποσκοπώ στη σωτηρία»

αποσκορακίζω ρ. μετβ. {αποσκοράκισα} (λόγ.) **1.** αποδιώχνω, στέλνω στο ανάθεμα ● **2.** (για αρχαία κείμενα) αφαιρώ, (εξ)οβελίζω (τα χωρία που θεωρούνται νόθα) — **αποσκορακισμός** (ο) [μτγν.] κ. **αποσκοράκιση** (η) [1866].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *από-* + *σκορακίζω*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐς κόρακας*]

απόσμηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} ΙΑΤΡ η πλύση και ο καθαρισμός πληγής ή σωματικού οργάνου με διάφορες φαρμακευτικές μεθόδους· *~ μήτρας* — **αποσμηκτικός,** -ή, -ό [1782], **αποσμήχω** ρ. [μτγν.]
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀπόσμηξις* < *ἀποσμήχω* < *ἀπο-* + *σμήχω* «τρίβω, χτυπώ», βλ. κ. *σμήγμα*].

αποσμητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να απομακρύνει δυσάρεστες οσμές: *~ ουσίες* **2.** ***αποσμητικό*** (το) (α) παρασκεύασμα σε υγρή, στερεά ή αέρια μορφή (σπρέι), που καταπολεμεί την κακοσμία τού ιδρώτα (λ.χ. στις μασχάλες) ή εμποδίζει την εφίδρωση (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ουσία που καλύπτει τη δυσοσμία και αναδίδει ευχάριστη μυρωδιά: *~ χώρου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déodorant].

αποσόβηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποτροπή δυσάρεστης και ανεπιθύμητης κατάστασης, εξέλιξης ή κινδύνου: *η ~ τής πωλήσεως τής εταιρείας με αδιαφανείς διαδικασίες* ΣΥΝ. ματαίωση, εξουδετέρωση

αποσοβώ ρ. μετβ. {αποσοβείς... | αποσόβη-σα (λόγ. απεσόβησα), -θηκα, -μένος} προλαβαίνω να παρεμποδίσω την πραγματοποίηση (ανεπιθύμητης ή δυσάρεστης εξέλιξης), αποτρέπω (κίνδυνο): *ο κίνδυνος επέκτασης τής πυρκαγιάς αποσοβήθηκε χάρη στην έγκαιρη επέμβαση τής πυροσβεστικής* || *ο τερματοφύλακας με την επέμβασή του αποσόβησε βέβαιο γκολ* ΣΥΝ απομακρύνω, ματαιώνω, εξουδετερώνω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποσοβῶ (-έω)* < *ἀπο-* + *σοβῶ*· διαφορετική σημ. είχε ως αμετβ. (βλ. λ. *σοβώ*) (ως μετβ.) «απομακρύνω, διώχνω»].

απόσπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (λόγ.) ο αποχωρισμός κομματιού από το σώμα στο οποίο ανήκε ΣΥΝ αποκόλληση **2.** (λόγ.) η απόκτηση (πράγματος που ανήκε σε άλλον): *~ με τη βία* || *~ εδαφών από γειτονικό κράτος* **3.** η απόκτηση (από κάποιον) πράγματος που επιθυμεί, που του χρειάζεται **4.** η απομάκρυνση (κάποιου) από δραστηριότητα, το να κάνει κανείς κάποιον να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του **5.** (για υπαλλήλους) η προσωρινή μετακίνηση υπαλλήλου από την οργανική του θέση σε άλλη, κυρ. για την κάλυψη έκτακτων αναγκών: *κανονικά εργάζομαι στα κεντρικά γραφεία είμαι / ήρθα εδώ με ~ για όσον καιρό υπάρχει φόρτος εργασίας*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπόσπασις* (σημ. 1) < αρχ. *ἀποσπῶ* (βλ.λ.). Η σημ. «απόκτηση» αποδίδει το γαλλ. arrachement, ενώ η σημ. «μετάταξη (υπαλλήλου)» αποδίδει το γαλλ. détachement]

> **απόσπαση – μετάθεση – μετάταξη.** Οι τρεις αυτές εργασιακές ρυθμίσεις / σχέσεις διαφέρουν σημαντικά μεταξύ τους: **απόσπαση (αποσπώ / αποσπώμαι)** είναι η προσωρινή, για ένα προσδιορισμένο διάστημα, μετακίνηση υπαλλήλου από τη μόνιμη θέση του σε άλλη *(Αποσπάστηκε για πέντε μήνες στο Υπουργείο Παιδείας – Πήρε απόσπαση στο γραφείο τού υπουργού)*. **μετάθεση (μεταθέτω / μετατίθεμαι)** είναι η αλλαγή εργασιακού χώρου ενός υπαλλήλου από μια υπηρεσία σε μιαν άλλη, που βρίσκεται συνήθως σε άλλη γεωγραφική περιοχή *(μετάθεση από την πρωτεύουσα στην επαρχία – μετάθεση από τη Θεσσαλονίκη στα Γιάννενα – μετάθεση από το κεντρικό κατάστημα τής Τράπεζας στο παράρτημα τού Ψυχικού)*. **μετάταξη (μετατάσσω / μετατάσσομαι)** είναι η οριστική χαρακτήρα μεταβολή τής εργασιακής σχέσης ενός υπαλλήλου από μια θέση σε μιαν άλλη *(Μετατάχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας στο Υπουργείο Δικαιοσύνης – Πήρε μετάταξη από τη Δημόσια Εκπαίδευση στο Πανεπιστήμιο)*. Και οι τρεις σχέσεις υπάγονται στις δυνατές **μετακινήσεις** ενός υπαλλήλου (με τη γενική έννοια τής λέξης *μετακίνηση*)

απόσπασμα (το) {αποσπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα ενός συνόλου (συνήθ. κειμένου), κομμάτι που παρουσιάζεται αποκομμένο από το σώμα στο οποίο ανήκει: *λογοτεχνικό / ποιητικό ~* || *~ από το Ευαγγέλιο / από ομιλία / από άρθρο* || *γνωστά ~ από όπερες* ΣΥΝ κομμάτι, τμήμα, μέρος· (γραπτού κειμένου) περικοπή, χωρίο, εδάφιο **2.** ΦΙΛΟΛ ***αποσπάσματα*** (τα) (λατ. fragmenta) τα σωζόμενα τμήματα από το έργο κλασικών (συνήθ. αρχαίων) συγγραφέων: *τα ~ των προσωκρατικών* || *γνωρίζουμε τη φιλοσοφική σκέψη τού Ηρακλείτου μέσα από τα σωζόμενα ~* **3.** μικρό τμήμα (στρατιωτικό, αστυνομικό) που αποσπάται από τη μονάδα του για την εκτέλεση ειδικής υπηρεσίας: *εκτελεστικό* (που έχει ως αποστολή την εκτέλεση όσων έχουν καταδικαστεί σε θάνατο) / *καταδιωκτικό ~* || *~ χωροφυλακής* ΦΡ ***στο απόσπασμα*** για εκτέλεση (ενώπιον εκτελεστικού αποσπάσματος): *χιλιάδες πατριώτες στάλθηκαν ~ από τους κατακτητές* || *έλεγε αγανακτισμένος ότι τους εμπόρους ναρκωτικών πρέπει να τους στέλνουν ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τεμάχιο, τμήμα», < *ἀποσπῶ* (βλ.λ.). Η σημ. «τμήμα κειμένου» είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στο υποκ. *ἀποσπασμάτιον*].

αποσπασματάρχης (ο) [1833] {αποσπασματαρχών} επί κεφαλής στρατιωτικού ή αστυνομικού αποσπάσματος.

αποσπασματικός, -ή, -ό [1898] αυτός που δεν διατηρεί την ενότητα των στοιχείων από τα οποία αποτελείται, που παρουσιάζεται σε αποσπάσματα: *η ~ μετάδοση τής συνέντευξης δεν επιτρέπει τον σχηματισμό πλήρους και αντικειμενικής γνώμης* || *~ λόγος / μέτρα* (που δεν αντιμετωπίζουν το πρόβλημα στο σύνολό του) ΣΥΝ τμηματικός, κομματιαστός, ασυνεχής. — **αποσπασματικ-ά / -ώς** [1880] επίρρ., **αποσπασματικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. fragmentarisch. Η λ. πρωτοαπαντά στη μετάφραση ενός γλωσσολογικού έργου των Whitney-Jolly από τον Γεώργιο Χατζιδάκι]

αποσπερίς επίρρ. (λαϊκ.) κατά το βράδυ, την ώρα που νυχτώνει. Επίσης **αποσπέρας**.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀποσπέρας* < φρ. *ἀπὸ ἑσπέρας* (< *ἑσπέρα*) + κατάλ. *-ίς*, πβ. *αποβραδίς*]

Αποσπερίτης (ο) {χωρ. πληθ.} ο πλανήτης Έσπερος (Αφροδίτη), που εμφανίζεται πρώτος το βράδυ και εξαφανίζεται τελευταίος το πρωί (ως Αυγερινός).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀποσπέρας* (βλ.λ.)]

αποσπερματίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αποσπερμάτισα} (αρχαιοπρ.-σπάν.) (για άνδρα) εκχύνω σπέρμα ΣΥΝ εκσπερματίζω, χύνω. — **αποσπερματισμός** (ο) [μεσν], **αποσπερμάτιση** (η) [μτγν.]

αποσπερνός, -ή, -ό [μεσν.] κ. **αποσπερινός** αυτός που γίνεται κατά τις βραδινές ώρες· ~ *ώρες* || *«διαβάτη αποσπερνέ»* (Μ. Μαλακάσης) ΣΥΝ βραδινός, εσπερινός.

αποσπόρι (το) {δύσχρ αποσπορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.-συνήθ μειωτ.) το τελευταίο παιδί που γεννήθηκε από ηλικιωμένους (συνήθ.) γονείς ΣΥΝ (λόγ.) υστερότοκος.

αποσπώ ρ. μετβ. {αποσπάς. . | απέσπασα. αποσπ-ώμαι, -άται ., -άστηκα (λόγ. -άσθηκα). -ασμένος (λόγ. απεσπασμένος)} **1.** αποχωρίζω (ένα κομμάτι) από το σύνολο στο οποίο ανήκει: *μετά τον εκτροχιασμό τής αμαξοστοιχίας δύο βαγόνια αποσπάστηκαν από το τρένο* ΣΥΝ αποκολλώ, αποσυνδέω **2.** (συνήθ. με τη βία, με αυθαιρεσία ή πλάγιες μεθόδους) κάνω δικό μου (κάτι που δεν μου ανήκει δικαιωματικά): *του αποσπούσαν μεγάλα χρηματικά ποσά με εκβιασμό* **3.** (μτφ.) απομακρύνω (κάποιον) από δραστηριότητα ή κάνω (κάποιον) να αφαιρεθεί, να μειώσει την προσοχή του: *θέλουν με κάθε τρόπο να αποσπάσουν τον γυιο τους από τα ναρκωτικά* || *μίλα σιγά. γιατί τον αποσπάς από τη μελέτη* **4.** κατορθώνω να κερδίσω (κάτι που επιθυμώ ή μου χρειάζεται): *απέσπασε το πρώτο βραβείο ερμηνείας για τον ρόλο της* || *η εθνική ομάδα απέσπασε ισοπαλία εκτός έδρας* || *απέσπασε τη θετική απάντηση που επιθυμούσε* ΣΥΝ. κερδίζω, εκμαιεύω. πετυχαίνω **5.** (για υπαλλήλους) παίρνω (κάποιον) από την οργανική θέση που κατέχει και (τον) τοποθετώ προσωρινά σε άλλη: *τον απέσπασαν σε ένα νησί τής άγονης γραμμής* || (συχνά η μτχ. **αποσπασμένος,** -η. -ο) *είναι καθηγητής αποσπασμένος σε ακριτικό χωριό τής Β. Ελλάδας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόσπαση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποσπῶ* < *ἀπο-* + *σπῶ (-άω)*, βλ κ. *σπάζω*]

απόσταγμα (το) {αποστάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν (συνήθ οινοπνευματώδες υγρό ή αιθέριο έλαιο) απόσταξης διαφόρων ουσιών: ~ *οίνου* **2.** (μτφ.) το βαθύτερο νόημα μιας αξίας. το ουσιαστικό της περιεχόμενο: ~ *τής ανθρώπινης σοφίας* || *τα λόγια του αποτελούν ~ πείρας* ΣΥΝ πεμπτουσία, καταστάλαγμα.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀποστάζω*]

αποστάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέσταξα, αποστάχθηκα, αποσταγμένος (λόγ απεσταγμένος)} υποβάλλω (ουσία) σε διαδικασία απόσταξης· ΦΡ ***απεσταγμένο νερό*** το νερό που προέρχεται από την απόσταξη τού φυσικού νερού με πλήρη απαλλαγή του από τις κάθε είδους προσμείξεις. — **αποστακτικός,** -ή, -ό

αποσταθεροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η σκόπιμη ανατροπή τής σταθερότητας (σε πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικο επίπεδο): *ξένοι κύκλοι απεργάζονται την ~ τής εθνικής μας οικονομίας* || *εμπρηστικές δηλώσεις έχουν στόχο την ~ στα Βαλκάνια* ΣΥΝ. υπονόμευση
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. destabilisation]

αποσταθεροποιητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί αποσταθεροποίηση: *η χώρα αυτή χαρακτηρίζεται συχνά ως ~ παράγοντας στην περιοχή της* — **αποσταθεροποιητικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ destabilising]

αποσταθεροποιώ ρ. μετβ {αποσταθεροποιείς . | αποσταθεροποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαταράσσω ή ανατρέπω τη σταθερότητα μιας κατάστασης (σε πολιτικό, κοινωνικό ή οικονομικό επίπεδο) *η πρόσφατη κρίση αποσταθεροποιεί την κατάσταση στην αγορά* ΑΝΤ σταθεροποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. destabilise]

αποσταίνω ρ αμετβ {απόστασ-α. -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) αισθάνομαι έντονα τα σημάδια τής κούρασης. *απόστασα και έκατσα να ξεκουραστώ* ΣΥΝ κουράζομαι, καταπονούμαι, αποκάμνω ΑΝΤ ξαποσταίνω. — **απόσταμα** (το) [μεσν] κ **αποσταμός** (ο) [μεσν].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀφίσταμαι*, από τον μεσν αόρ *ἀποστάθηκα*, κατά το σχήμα *ζεστάθηκα – ζεσταίνω, πικράθηκα – πικραίνω*].

> **αποσταίνω ή αποστένω;** Η γραφή με *-αι-* **(-αίνω)**, που είναι και η επικρατέστερη. προϋποθέτει ότι ο ενεστώτας σχηματίστηκε αναλογικά από τον νεότερο αόριστο *απο-στάθηκα (αφίσταμαι)*. που συνέπιπτε με τα *ζεστάθηκα, πικράθηκα* κ λπ Έτσι. όπως λέμε *ζεστάθηκα – ζεστ-αίνω, πικράθηκα – πικρ-αίνω,* είπαμε και *καταστάθηκα* – **καταστ-αίνω**, *παραστάθηκα* – **παραστ-αίνω, συσταίνω** και **αποστ-αίνω, ξαποστ-αίνω** Ο Γ Χατζιδάκις (ακολουθούμενος από τον Ν Ανδριώτη) γράφει **αποστ-ένω, αναστ-ένω** κ.ο κ. με **-ένω** κατά το σχήμα *(αν)έστεσα – (ανα)στένω*, διότι μαρτυρείται τ. *ἀνέστεσεν* από πολύ παλιά (2ος / 3ος αι μ Χ.) και τ **στένω** ήδη τον 8ο αι μ Χ. Οπωσδήποτε, η ορθογράφηση με *-αι-* όλων των ρημάτων σε **-αίνω** (Μ. Τριανταφυλλίδης) και επιστημονικής βάσεως δεν στερείται και αποτελεί γενικότερο μορφολογικό. άρα και ορθογραφικό. σύστημα

αποστακτήρας (ο) [1881] συσκευή χρησιμοποιούμενη για την απόσταξη (βλ.λ.) διάφορων ουσιών.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (appareil) distillatoire].

αποστάλθηκα ρ. → αποστέλλω

αποσταλινοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απομάκρυνση από τον σταλινισμό (βλ.λ.), η αποκήρυξη των αρχών και μεθόδων του
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. destalinisation]

απόσταμα (το) → αποσταίνω

αποσταμένος, -η, -ο → αποσταίνω

αποσταμός (ο) → αποσταίνω

απόσταξη (η) [αρχ] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΧΗΜ μέθοδος διαχωρισμού ενός μείγματος στα συστατικά του με εξάτμιση και υγροποίηση, που βασίζεται στη διαφορά πτητικότητας των συστατικών του **2.** η εκροή υγρού κατά σταγόνες. — **αποστάξιμος,** -η, -ο

απόσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ δύο (τοπικών ή χρονικών) σημείων *η ~ Αθηνών – Κορίνθου* || *οι δύο πόλεμοι είχαν μεγάλη χρονική ~ μεταξύ τους* ΦΡ (α) ***εξ αποστάσεως / από απόσταση*** από μακριά: *παρακολουθούσα τις εξελίξεις ~* || *εξ αποστάσεως εκπαίδευση* (β) ***σε απόσταση*** μακριά, χωρίς να επιτρέπεται η προσέγγιση (γ) ***κρατώ (κάποιον) σε απόσταση*** δεν επιτρέπω την ανάπτυξη οικειότητας, δεν δίνω θάρρος (σε κάποιον) (δ) ***κρατώ / αφήνω απόσταση*** κρατώ μια διαφορά, αφήνω ένα διάστημα (από τα προπορευόμενα οχήματα) κατά την οδήγηση, ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος τής σύγκρουσης (ε) ***σε απόσταση αναπνοής*** βλ λ. *αναπνοή* (στ) ***απόσταση ασφαλείας*** απόσταση τέτοια που να επιτρέπει την ασφαλή κίνηση ή συναναστροφή, που να αποτρέπει οποιονδήποτε κίνδυνο: *να τηρείς ~ από το προπορευόμενο όχημα* (ζ) ***σε απόσταση βολής*** (i) (κυριολ.) τόσο κοντά, ώστε να μπορεί ο στόχος να βληθεί από όπλο. εντός βεληνεκούς (ii) (μτφ) αρκετά κοντά (η) ***απόσταση / ακτίνα ακοής*** βλ λ. *ακοή* (θ) (μτφ) ***κρατώ / τηρώ τις αποστάσεις*** κρατώ τυπική στάση χωρίς οικειότητα **2.** (συνεκδ.) το μήκος τού παραπάνω διαστήματος **3.** (ειδικότ) ΓΕΩΜ (α) το μήκος τού ευθύγραμμου τμήματος που συνδέει δύο σημεία (β) ***απόσταση σημείου από ευθεία*** (επίπεδο) το μήκος τού ευθύγραμμου τμήματος που είναι κάθετο από το σημείο στην ευθεία (στο επίπεδο) **4.** ΦΥΣ το μήκος τής διαδρομής που διανύει κινούμενο αντικείμενο **5.** (ειδικότ) η μεγάλη τοπική. χρονική. ποιοτική διαφορά μεταξύ σημείων: *οι δορυφόροι κατάργησαν τις ~ μεταξύ χωρών και λαών* **6.** (μτφ.) η διαφοροποίηση ανάμεσα σε ανθρώπους ή ομάδες ανθρώπων, καταστάσεις. διαδικασίες ή συστήματα αξιών: *δεν υπάρχει μεγάλη ~ στις αντιλήψεις τους*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόστασις* < *ἀφίστημι* «απομακρύνω» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἵστημι* Οι φρ. *κρατώ τις αποστάσεις* και *κρατώ κάποιον σε απόσταση* αποδίδουν αντιστοίχως τις γαλλ. garder les distances και tenir quelqu'un à distance].

αποστασία (η) {αποστασιών} (μειωτ.) **1.** η εκούσια αποχώρηση μελών ενός κόμματος / πολιτικού σχηματισμού από αυτό (συχνά με προσχώρησή τους σε αντίπαλη παράταξη), με σκοπό την αποδυνάμωσή του και την πολιτική φθορά του **2.** ΙΣΤ ***Αποστασία*** (η) η ανατροπή τής κυβέρνησης τής Ενώσεως Κέντρου το 1965 με την αποχώρηση βουλευτών της και τα γεγονότα που ακολούθησαν (βλ κ *Ιουλιανά*, λ *ιουλιανός*)
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποστατῶ (-έω)* < **ἀποστατός* < ρ. *ἀφίστημι* «απομακρύνω»]

αποστασιόμετρο (το) {αποστασιομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής απόστασης: ~ *λέιζερ.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ distance meter]

αποστασιοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** (στο θέατρο) η αποευαισθητοποίηση και συναισθηματική αποφόρτιση τόσο τού ηθοποιού από τον ρόλο που υποδύεται όσο και τού θεατή από τον σκηνικό ήρωα, αλλά και γενικότ. από κάθε έργο τέχνης που παρακολουθεί, ώστε να αναπτυχθεί απέναντί τους μια αντικειμενική και κριτική στάση. χωρίς την επίδραση τής συναισθηματικής φόρτισης ή τής ταύτισης με τον ρόλο **2.** (γενικότ) η δημιουργία αποστάσεων που οδηγούν στη διαφοροποίηση και τη συναισθηματική αποδέσμευση από μια κατάσταση πραγμάτων ή ένα πρόσωπο· η τήρηση συναισθηματικής αποστάσεως από τα γεγονότα, η αποφυγή ταύτισης με πρόσωπα και καταστάσεις. *ο πρώην πρωθυπουργός επανέλαβε την απόφασή του για ~ από τις πολιτικές εξελίξεις*
[ΕΤΥΜ Ο θεατρικός όρ. είναι απόδ. τού γερμ. Verfremdung, που πλάστηκε από τον B. Brecht].

αποστασιοποιούμαι ρ. αμετβ. αποθ {αποστασιοποιείσαι . | αποστασιοποιή-θηκα, -μένος} **1.** απομακρύνομαι ή κρατώ αποστάσεις (από κάτι), ώστε να διαφοροποιηθώ (από αυτό) ή να αποφύγω τη συναισθηματική δέσμευσή μου (με αυτό), αποφεύγω την εμπλοκή μου (σε μια κατάσταση): *δεν έχει ακόμα αποστασιοποιηθεί από το οικογενειακό του περιβάλλον, εξακολουθεί να ενεργεί ως παιδί και όχι ως ενήλικος* **2.** διαχωρίζω τη θέση μου (από κάτι) *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος αποστασιοποιήθηκε από τις δηλώσεις τού υπουργού* ΣΥΝ διαφοροποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αποστάτης (ο) {αποστατών}, **αποστάτισσα** (η) {αποστατισσών} (κακόσ.) **1.** πρόσωπο που εγκαταλείπει την πολιτική παράταξη στην οποία ανήκει, με σκοπό να πλήξει το κύρος και την ισχύ της και προσχωρεί σε αντίπαλο κόμμα ΣΥΝ προδότης **2.** (σπάν) πρόσωπο που αρνείται την κατεστημένη μορφή εξουσίας και κινείται στασιαστικά ή εξεγείρεται για την ανατροπή της: *πνίγηκε στο αίμα το κίνημα των αποστατών* ΣΥΝ κινηματίας, στασιαστής **3.** (γενικότ) πρόσωπο που αρνείται τις αρχές του, εγκαταλείπει την ιδεολογία ή τη θρησκεία του **4.** (ειδικότ. για ιερείς) πρόσωπο που εκούσια απέβαλε το ιερατικό σχήμα. Επίσης **αποστάτρια** (η) {αποστατριών} — **αποστατικός,** -ή, -ό [μτγν], **αποστατώ** ρ. [αρχ.] {-είς. }
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀποστατῶ (-έω)*, βλ. λ. *αποστασία*].

αποστάφυλα (τα) τα σταφύλια που απομένουν στα κλήματα μετά τον τρύγο.

αποστεγνώνω ρ. αμετβ κ. μετβ. {αποστέγνω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) στεγνώνω εντελώς ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) χάνω κάθε αίσθηση, διάθεση ή ενδιαφέρον, δεν έχω ζωτικότητα: *η καθημερινή ταλαιπωρία και η αγωνία να προλάβουμε τα πάντα, κάποια στιγμή μας αποστεγνώνει.* — **αποστέγνωση** (η). **αποστεγνωτικός,** -ή, -ό.

αποστειρώνω ρ. μετβ. [1896] {αποστείρω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** απολυμαίνω ουσία ή αντικείμενο από κάθε είδους μικροοργανισμό ή παράσιτο, εκθέτοντάς τα σε υψηλή θερμοκρασία για ορισμένο χρονικό

διάστημα· ~ *τα σκεύη / τις γάζες / το μπιμπερό / τα ρούχα / τα χειρουργικά εργαλεία* ΣΥΝ απολυμαίνω, παστεριώνω **2.** (μτφ.) δεν έχω καμία επαφή με το εξωτερικό μου περιβάλλον· ζω και δημιουργώ απομονωμένος από τις κοινωνικές εξελίξεις. *ο δημιουργός μιας τέχνης αποστειρωμένης, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν του τα γεγονότα, είναι σαν να ζει κλεισμένος σε γυάλινο πύργο*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *στειρώνω* < *στείρος*, μεταφρ. δάνειο, απόδ. τού γαλλ. stériliser. Το μτγν. *ἀποστειρῶ (-όω)* είχε τη σημ. «καθιστώ στείρο»].

αποστείρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η απολύμανση ουσίας ή αντικειμένου από κάθε μικροοργανισμό ή παράσιτο με έκθεση σε υψηλή θερμοκρασία: *η ~ των οδοντιατρικών εργαλείων* — **αποστειρωτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. stérilisation. Το μεσν. *ἀποστείρωσις* είχε τη σημ «στειρότητα»]

αποστειρωτήρας (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την αποστείρωση, π.χ. ιατρικών εργαλείων.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. stérilisateur].

αποστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέστειλα, αποστάλθηκα (λόγ απεστάλην, -ης, -η.), απεσταλμένος} (λόγ.) **1.** στέλνω· *το Συμβούλιο Ασφαλείας απέστειλε διεθνή ειρηνευτική δύναμη στην εμπόλεμη ζώνη* || ~ *συγχαρητήριο μήνυμα στον νεοεκλεγέντα βουλευτή* || ~ *επιστολή / δέμα* **2.** (η μτχ. ***απεσταλμένος***, *-η, -ο*) βλ λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

αποστένω ρ. → αποσταίνω

αποστέργω ρ μετβ. [αρχ] {απέστερξα} (λόγ) αποποιούμαι, δεν αποδέχομαι (με έντονο τρόπο): *αποστέργει κάθε είδους τιμές και κολακευτικές εκδηλώσεις*

a posteriori λατ. (προφέρεται *α ποστεριόρι*) επίρρ.· ελλην. *εκ των υστέρων* για κάτι που γίνεται αφού έχει συντελεστεί πρώτα κάτι άλλο. ~ *εκτίμηση τής κατάστασης* || *η γνώση δεν προϋπάρχει, αλλά προκύπτει από την εμπειρία των γεγονότων, δημιουργείται* ~ ΑΝΤ a priori, εκ των προτέρων
[ΕΤΥΜ < λατ. a posteriori < posterior, συγκρ. βαθμός τού επιθ. poster(us) «ύστερος» < επίρρ. post «ύστερα, μετά»]

αποστερώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποστερείς... | αποστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (+από) **1.** στερώ (κάποιον από κάτι), δεν επιτρέπω να έχει κάποιος (κάτι), του το αφαιρώ· *τον αποστέρησε από όλες τις χαρές τής ζωής* ΣΥΝ απογυμνώνω **2.** (μεσοπαθ ***αποστερούμαι***) χάνω χωρίς τη θέλησή μου (κάτι που μου ανήκει): *αποστερήθηκε τα πολιτικά του δικαιώματα* ΣΥΝ χάνω, στερούμαι — **αποστέρηση** (η) [αρχ.].

αποστεώνομαι ρ. αμετβ αποθ. [1843] {αποστεώ-θηκα, -μένος} **1.** αδυνατίζω υπερβολικά, με αποτέλεσμα να διακρίνονται τα κόκκαλά μου: *έχει αποστεωθεί από τη δίαιτα!* ΣΥΝ (λαϊκ.-εκφραστ) μένω πετσί και κόκκαλο **2.** (μτφ. η μτχ. ***αποστεωμένος***, *-η, -ο*) αυτός που είναι υπερβολικά συντηρητικός, που αδιαφορεί για τις εξελίξεις, που έχει αποκτήσει πνευματική αγκύλωση: ~ *αντιλήψεις* ΣΥΝ άκαμπτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < *απ(ο)-* + *οστό* (< αρχ. *ὀστοῦν*), πληθ. *ὀστᾶ* (ασυναίρετος τ. *ὀστέα*), μεταφρ δάνειο από γαλλ. s'ossifier].

αποστέωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το υπερβολικό αδυνάτισμα, ώστε να φαίνονται τα κόκκαλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

αποστηθίζω ρ. μετβ. {αποστήθισα} απομνημονεύω (κάτι), ώστε να μπορώ να (το) πω από μνήμης, «από στήθους» (πβ. λ. *παπαγαλίζω*)
[ΕΤΥΜ μτγν., σύνθ εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἀπὸ στήθους*].

αποστήθιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ πληθ.} η απομνημόνευση (σε τέτοιον βαθμό), ώστε να μπορεί κανείς να πει κάτι από μνήμης (όπως ακριβώς είναι): *η ~ τού μαθήματος* (πβ. λ. *παπαγαλία*)

απόστημα (το) {αποστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ η συσσώρευση πυώδους υγρού σε νεοσχηματισμένη κοιλότητα (πβ. λ. *εμπύημα*) **2.** (μτφ.) κάθε σύμπτωμα κοινωνικής παθολογίας (εγκληματικότητα, ναρκωτικά κ.λπ.): *τα ναρκωτικά έχουν καταντήσει το μεγαλύτερο ~ τής κοινωνίας μας*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «απόσταση, διάστημα», < *ἀφίστημι* «απομακρύνω» Ο ιατρ όρ απαντά ήδη στον Ιπποκράτη].

αποστηματικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που αποτελεί ή σχηματίζεται ως απόστημα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάστημα*.

απόστιχο (το) [μτγν] ΕΚΚΛΗΣ (συνήθ. στον πληθ.) τροπάριο που ψάλλεται στο τέλος τού εσπερινού ή τού όρθρου

αποστολέας (ο/η) {(θηλ. αποστολ-έως) | -είς, -έων} **1.** πρόσωπο που στέλνει (επιστολή, τηλεγράφημα, δέμα κ.λπ) σε κάποιον αποδέκτη **2.** (συνεκδ) το αναγραφόμενο στην πάνω αριστερά ή στην πίσω πλευρά μιας επιστολής όνομα, το οποίο δηλώνει την προέλευσή της. *γράμμα χωρίς* ~ ΑΝΤ παραλήπτης, αποδέκτης. Επίσης (λόγ) **αποστολεύς** (ο/η) [αρχ.] {αποστολέως}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποστολεύς* < *ἀποστέλλω*].

αποστολή (η) **1.** η πράξη ή η διαδικασία, με την οποία στέλνεται (κάτι κάπου): *δελτίο / έξοδα αποστολής* || ~ *συστημένης επιστολής / δέματος / στρατευμάτων / βοήθειας* || *η ~ διαστημόπλοιου στον Άρη* **2.** (συνεκδ) ό,τι αποστέλλεται, ιδίως ομάδα ή σύνολο ατόμων που αποστέλλονται αντιπροσωπευτικά για την εκτέλεση διατεταγμένης υπηρεσίας ή την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *η ~ κυανοκράνων αφίχθη στη Βοσνία μέσω Ιταλίας* || *οι αθλητικές ~ έφθασαν στην πόλη τέλεσης των αγώνων* **3.** (συνεκδ) το έργο ή η πράξη που ανατίθεται προς εκτέλεση: *επικίνδυνη* ~ || ~ *υψηλού κινδύνου* ΦΡ ***αποστολή / επιχείρηση αυτοκτονίας*** αποστολή με ελάχιστες πιθανότητες επιτυχίας και κίνδυνο απώλειας τής ζωής των αποστελλομένων **4.** έργο ιδιαίτερης βαρύτητας, θεωρούμενο ως σκοπός, στόχος ή προορισμός: ~ *τού σχολείου είναι η διάπλαση χαρακτήρων* || *δεν έχει συναίσθηση τής ~ του* ΣΥΝ σκοπός, προορισμός.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποστέλλω*].

Αποστολία (η) γυναικείο όνομα.

αποστολικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που ακολουθεί τις αρχές των Αποστόλων, που ιδρύθηκε από τους Αποστόλους ή συμφωνεί προς τα έργα και τη διδασκαλία τους: *Αποστολική Διακονία τής Εκκλησίας τής Ελλάδος* || ~ *κανόνες* (συλλογή κανόνων γύρω από το εθιμικό δίκαιο σχετικά με τη λατρεία στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) / *ρήσεις / διδαχές / διαδοχή* **2.** αυτός που διέπεται από ιδιαίτερη θέρμη και ενθουσιασμό για την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *έφερε σε πέρας το έργο που του ανατέθηκε με ~ πάθος.* — **αποστολικ-ά / -ώς** [1876] επίρρ.

Απόστολος (ο) {Αποστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** καθένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που κήρυξαν το Ευαγγέλιο. *ο ~ Πέτρος*· κατ' επέκτ. και για τον προσκληθέντα με το όραμα τής Δαμασκού Παύλο (Απόστολο των Εθνών), ο οποίος διέδωσε τη χριστιανική διδασκαλία στον ελληνορωμαϊκό κόσμο από τα Ιεροσόλυμα μέχρι τη Ρώμη **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει περικοπές απο τις Επιστολές και τις Πράξεις των Αποστόλων για ανάγνωση στη Θεία Λατρεία **3.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις παραπάνω περικοπές, που διαβάζονται στην εκκλησία· *φθάσαμε στην εκκλησία την ώρα που ο ψάλτης διάβαζε τον ~* **4.** (μτφ ως προσηγορικό) αυτός που με ιδιαίτερη θέρμη υποστηρίζει μια ιδέα, ιδεολογία και αγωνίζεται για τη διάδοσή της: ~ *τής δημοκρατίας / τής ειρήνης / τής αγάπης* **5.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αποστόλης** (σημ 5)
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αγγελιαφόρος, διαβιβαστής μηνυμάτων», < *ἀποστέλλω*. Στην Π Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. ως απόδοση τού εβρ sālāh με τη σημ. «αγγελιαφόρος τού Θεού», αλλά η λ. έγινε ευρύτερα γνωστή λόγω τής συνδέσεώς της με τους δώδεκα Αποστόλους τού Χριστού στην Κ.Δ., όπου η λ χρησιμοποιείται για όσους επιλέχθηκαν από τον Ιησού Χριστό να συγκροτήσουν τον κύκλο των μαθητών του· η σύνδεση τής λέξης με τους μαθητές τού Χριστού προέρχεται από την «αποστολή» τους στην οικουμένη για να κηρύξουν το ευαγγέλιο. πβ. Ματθ 28. 19 *(πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη...)*. Η λ *ἀπόστολος* δεν χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα παρά μόνο μετά τον 17ο αι.].

αποστομώνω ρ. μετβ. {αποστόμω-σα, -θηκα, -μένος} φέρνω (κάποιον) σε τόσο δύσκολη θέση. ώστε να μην ξέρει τι να πει, να μη μπορεί να ανοίξει το στόμα του: *του έδωσε την κατάλληλη απάντηση και τον αποστόμωσε.* — **αποστόμωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποστομῶ (-όω)* < αρχ. *ἀποστόμωσις* (υποχωρητ) < *ἀπο-* + *στόμα*].

αποστομωτικός, -ή, -ό [1893] αυτός που αποστομώνει, που προκαλεί τόση αμηχανία, ώστε να είναι αδύνατη κάθε αντίδραση: ~ *απάντηση / ειλικρίνεια* ΣΥΝ αφοπλιστικός. — **αποστομωτικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

αποστραβώνω ρ. μετβ. {αποστράβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο στραβό από όσο ήταν προηγουμένως ● **2.** (μτφ.) παρέχω σε (κάποιον) ερεθίσματα τόσο κακής ποιότητας, που επαυξάνουν την άγνοια και την αμάθειά του: *δεν έπαιρνε που δεν έπαιρνε τα γράμματα, έμπλεξε και με κακές παρέες, που τον αποστράβωσαν* **3.** (μεσοπαθ. ***αποστραβώνομαι***) (α) χάνω εντελώς την όρασή μου, δεν βλέπω τίποτα (β) (μτφ.) χάνω την αληθινή γνώση, βυθίζομαι στην άγνοια και την αμάθεια. *αποστραβώθηκε όλη μέρα μπροστά στην τηλεόραση!* ΑΝΤ ξεστραβώνομαι.

αποστραγγίζω ρ. μετβ. [μτγν] {αποστράγγι-σα κ -ξα, -στηκα, -σμένος κ -γμένος} **1.** αποξηραίνω επιφάνεια με την ολική αφαίρεση τού υγρού που περιέχει· *αποστραγγίζουν ελώδεις εκτάσεις, για να τις μετατρέψουν σε καλλιεργήσιμες* ΣΥΝ στεγνώνω, αποξηραίνω **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι σε υπερβολικό βαθμό (κάποιον/κάτι) αφαιρώντας τα ζωτικά του στοιχεία: *κατάφεραν να αποστραγγίσουν όλες τις πλουτοπαραγωγικές πηγές τού νησιού* ΣΥΝ απομυζώ, ξεζουμίζω. — **αποστράγγιση** (η) [1879] κ. **αποστράγγισμα** (το) [μτγν.], **αποστραγγιστικός**, -ή, -ό [1879]

αποστρατεία (η) [1833] {αποστρατειών} **1.** η περίοδος που ακολουθεί την αποστράτευση, κατά την οποία ο εν ενεργεία αξιωματικός καθίσταται απόστρατος (βλ. κ λ *αποστρατεύω*) **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται στρατιωτικός που έχει απομακρυνθεί από την ενεργό δράση· ιδίως στη ΦΡ ***εν αποστρατεία*** *(ἐν ἀποστρατείᾳ)*: *στρατηγός ~*· κ. μτφ για περίοδο απραξίας, μη δημιουργικής απασχόλησης *ηθοποιός ~* **3.** (μτφ.) η περίοδος κατά την οποία έχει αποχωρήσει κανείς από την ενεργό (επαγγελματική) δράση, η περίοδος μετά τη συνταξιοδότηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. retraite]

αποστράτευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απομάκρυνση από την ενεργό υπηρεσία (αξιωματικού που καθίσταται πλέον απόστρατος) **2.** η λήξη κατάστασης επιστράτευσης ή έκτακτης κινητοποίησης στρατιωτικών μονάδων ΑΝΤ επιστράτευση — **αποστρατευτικός**, -ή, -ό [1833].

αποστρατεύω ρ. μετβ. [μτγν] {αποστράτευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** απομακρύνω αξιωματικό των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας από την ενεργό υπηρεσία, κατόπιν αποφάσεως τού αρμόδιου οργάνου για τις κρίσεις των αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων και των Σωμάτων Ασφαλείας: *κατά τις έκτακτες κρίσεις η κυβέρνηση αποστράτευσε τρεις υποστρατήγους* || *αποστρατεύθηκε με τον βαθμό τού ταξίαρχου* **2.** (για εφεδρικά σώματα) κηρύσσω τη λήξη τής εφεδρείας, τής επιστράτευσης (κάποιου) **3.** (μεσοπαθ ***αποστρατεύομαι***) (μτφ.-σκωπτ.) παύω να ασκώ το επάγγελμά μου, παίρνω σύνταξη.

αποστρατιωτικοποίηση κ. (εσφαλμ.) **αποστρατικοποίηση** κ. (σπάν.) **αποστρατοποίηση** (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομάκρυνση ή η απαγόρευση τής παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων σε συγκεκριμένη περιοχή ΑΝΤ στρατιωτικοποίηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarisation].

> **αποστρατιωτικοποίηση ή αποστρατικοποίηση;** Επειδή ο όρος δηλώνει την απομάκρυνση στρατιωτικών δυνάμεων (στρατιωτών) από μια περιοχή, η σωστή λ. *είναι* **αποστρατιωτικο-ποίηση** Το **απο-στρατικοποίηση** (με θέμα *στρατικο-!*) είναι προφανώς εσφαλμένο και είναι προϊόν ανομοιωτικής απλολογίας. από την οποία δεν σιγήθηκε μόνο η β' συλλαβή *-τι-*, αλλά ολόκληρο το *-ωτι-*. κάνοντας τη λέξη αγνώριστη... Τα ίδια. φυσικά. ισχύουν και για τα **αποστρατιωτικοποιώ** και **αποστρατιωτικοποιημένη** (ζώνη) Σπανιότερα χρησιμοποιείται επίσης ο τύπος **αποστρατοποίηση** με τη σημασία «απομάκρυνση τού στρατού» ‣ *ανομοίωση*

αποστρατιωτικοποιώ ρ. μετβ {αποστρατιωτικοποιείς.. | αποστρατιωτικοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποσύρω από μια περιοχή τις στρατιωτικές δυνάμεις που έχω εγκαταστήσει κυρ. στη μτχ ***αποστρατιωτικοποιημένος***, *-η, -ο: ~ νησί / ζώνη* ΑΝΤ στρατιωτικοποιώ [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. demilitarise].

απόστρατος (ο/η) [1833] {αποστράτ-ου | -ων, -ους} **1.** στρατιωτικός που έχει αποστρατευθεί: *Ένωση Αποστράτων* || (κ ως επίθ) *~ αξιωματικός* **2.** (ως ουσ.) κυρ. για αξιωματικό που παραλείφθηκε στις προαγωγές και αποχώρησε υποχρεωτικά από το στράτευμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. retraité]

αποστρέφω ρ μετβ [αρχ.] {απέστρεψα, αποστράφηκα, απεστραμμένος} **1.** στρέφω (το πρόσωπο, το βλέμμα, την προσοχή) σε άλλη κατεύθυνση: *οι δύο κατηγορούμενοι απέστρεψαν τα βλέμματά τους από ντροπή* • **2.** (μεσοπαθ. ***αποστρέφομαι***) διαπνέομαι από αισθήματα αντιπάθειας και μίσους για (κάποιον/κάτι) *~ τη βία / την υποκρισία / τους δειλούς* ΣΥΝ απεχθάνομαι. σιχαίνομαι, μισώ

αποστρογγυλεύω ρ. μετβ. {αποστρογγύλε-ψα, -φθηκα. -μένος} κάνω (κάτι) εντελώς στρογγυλό.

αποστροφή (η) {χωρ πληθ } **1.** η έντονη αντιπάθεια και απέχθεια ΣΥΝ. αποτροπιασμός, αηδία, (λαϊκ.) σιχαμάρα. (λόγ) βδελυγμία **2.** (σπάν) η στροφή, το γύρισμα (προσώπου. βλέμματος) προς άλλη κατεύθυνση • **3.** ΡΗΤΟΡ. το σχήμα λόγου κατά το οποίο ο ομιλητής διακόπτοντας τη ροή τού λόγου του στρέφεται προς συγκεκριμένο πρόσωπο (παρευρισκόμενο ή όχι), σε προσωποποιημένο αντικείμενο ή σε αφηρημένη ιδέα *σε μια ~ τού λόγου του απευθύνθηκε στη νεολαία* || *η ομιλία του περιείχε μια ~. ευθεία βολή κατά τού προκατόχου του.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποστρέφω*. Η ρητορική σημ. προήλθε από την τακτική τού ομιλητή να *αποστρέφει* την προσοχή του από το σύνολο τού ακροατηρίου, προκειμένου να απευθυνθεί αποκλειστικά σε ένα μέλος του, ασχολούμενος με σημεία που το περιλαμβάνουν]

απόστροφος (η) {αποστρόφ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ το σημείο (') που δηλώνει την απουσία φωνήεντος σε μια λέξη, το οποίο έχει σιγηθεί είτε στο τέλος (έκθλιψη) είτε στην αρχή της (αφαίρεση), π χ *κατ' έτος / τ' άφησε / το 'δωσε / μου 'πε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση. πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποστρέφω*. Η γλωσσ. σημ είναι μτγν. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ αγγλ κ. γαλλ. apostrophe. γερμ. Apostroph κ ά]

αποσυγκέντρωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } **1.** η μεταφορά αρμοδιοτήτων από κεντρικές υπηρεσίες σε τοπικά κέντρα αποφάσεων, τα οποία υπόκεινται στον έλεγχο τής κεντρικής εξουσίας (πβ. λ *αποκέντρωση*) • **2.** η διάσπαση τής προσοχής (κάποιου): *όσο δύσκολη μου είναι η συγκέντρωση. όταν διαβάζω. τόσο εύκολη είναι η ~ με τον παραμικρό θόρυβο* — **αποσυγκεντρώνω** ρ
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. déconcentration].

αποσυγχρονίζω ρ μετβ {αποσυγχρόνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον συγχρονισμό του. ΣΥΝ αποσυντονίζω. **αποσυγχρονισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. désynchroniser (νόθο σύνθ.)].

αποσυμπίεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** η σταδιακή μείωση τής πίεσης τού αέρα **2.** ***θάλαμος αποσυμπίεσης*** ο αεροστεγής χώρος στον οποίο η υψηλή πίεση τού αέρα μειώνεται σταδιακά στο επίπεδο τής ατμοσφαιρικής πίεσης, ώστε να αποφεύγονται ατυχήματα σε όσους είχαν βρεθεί σε μεγάλο βάθος (δύτες. εργάτες σηράγγων κ.λπ.) υπό συνθήκες υψηλής πίεσης, με αποτέλεσμα να κινδυνεύει σοβαρά η υγεία τους από την απότομη επάνοδό τους στην ατμοσφαιρική πίεση — **αποσυμπιεστής** (ο). **αποσυμπιέζω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decompression]

αποσυμπλέκτης (ο) (στα αυτοκίνητα) ο συμπλέκτης κατά την αποσύμπλεξη (βλ.λ.) ΣΥΝ ντεμπραγιάζ.

αποσύμπλεξη (η) {-ης κ -έξεως | -έξεις, -έξεων} (στα αυτοκίνητα) η διακοπή τής μετάδοσης τής κίνησης από τον κινητήρα προς τους πίσω τροχούς μέσω τού συμπλέκτη· το ντεμπραγιάζ (πβ λ. *αμπραγιάζ, συμπλέκτης*)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. débrayage]

αποσυμφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} ο περιορισμός ή η απαλλαγή από στοιχεία που προκαλούν συνθήκες συμφόρησης (δυσκολία κυκλοφορίας, συνωστισμό κ.λπ.): *το μετρό θα συμβάλει στην κυκλοφοριακή ~ τού κέντρου τής Αθήνας* || *«το ταμείο ανέλαβε το έργο τής ~ τού επαγγέλματος. δηλ τής βαθμιαίας μείωσης τού αριθμού των καπνεργατών..»* (εφημ.). **αποσυμφορητικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ decongestion]

αποσυμφορητικός, -ή. -ό **1.** αυτός που επιφέρει αποσυμφόρηση: *~ δράση* **2.** ΙΑΤΡ ***αποσυμφορητικό*** (το) το φάρμακο που ανακουφίζει από τη συμφόρηση τής ρινικής κοιλότητας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. decongestant]

αποσυμφορώ ρ μετβ. {αποσυμφορείς | αποσυμφόρ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** περιορίζω ή απαλλάσσω πλήρως από στοιχεία που έχουν συσσωρευθεί σε συγκεκριμένο σημείο και δημιουργούν συνθήκες συμφόρησης. *η νέα γραμμή τού μετρό θα αποσυμφορήσει τις κεντρικές αρτηρίες των νότιων προαστίων* **2.** απαλλάσσω από την υπερβολική συγκέντρωση προσώπων ή εργασιών. μεταφέροντας σε άλλους: *τα νέα παραρτήματα στις συνοικίες θα αποσυμφορήσουν τις κεντρικές υπηρεσίες τής επιχείρησης.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décongestionner].

αποσυνάγωγος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει εκδιωχθεί από την εβραϊκή συναγωγή **2.** (μτφ.) αυτός που έχει εκδιωχθεί από την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκε, αυτός τον οποίο έχουν όλοι αποκηρύξει ΣΥΝ. αποκηρυγμένος, απόβλητος

αποσυναρμολογώ ρ. μετβ. {αποσυναρμολογείς... | αποσυναρμολόγησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} διαλύω (κάτι συναρμολογημένο) σε μικρότερα κομμάτια — **αποσυναρμολόγηση** (η).

αποσύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** ο αποχωρισμός στοιχείων που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους: *η ~ τού καλωδίου από το κύκλωμα* ΣΥΝ απόζευξη. απόσπαση ΑΝΤ σύνδεση, συσχέτιση **2.** (μτφ.) ο διαχωρισμός στοιχείων που είχαν άμεση σχέση, στενή σύνδεση. *η ~ τού ονόματός του από την υπόθεση φοροδιαφυγής δεν είναι εύκολη υπόθεση* ΑΝΤ σύνδεση — **αποσυνδετικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. disconnection (σημ. 1), dis-sociation (σημ. 2)].

αποσυνδέω ρ. μετβ. {αποσυν-έδεσα, -δέθηκα, -δεδεμένος} **1.** αποχωρίζω στοιχεία που ήταν συνδεδεμένα μεταξύ τους *~ την τηλεόραση / το τηλέφωνο* **2.** (μτφ.) διαχωρίζω ως ξεχωριστά (πράγματα που συγχέονται. ταυτίζονται) *πρέπει να αποσυνδέσουμε τον ρόλο τού λυκείου από τις εξετάσεις για τα Α.Ε.Ι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. disconnect (σημ. 1). dissociate (σημ. 2)].

αποσύνθεση (η) [1819] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ΧΗΜ. η χημική αντίδραση κατά την οποία ένα σώμα διασπάται στα χημικά στοιχεία από τα οποία αποτελείται: *θερμική ~* ΣΥΝ διάσπαση **2.** (ειδικότ) η κατάσταση στην οποία περιέρχονται οι οργανικές ουσίες, όταν αρχίζει η σήψη, η αλλοίωση των στοιχείων τους· *πτώμα σε ~* **3.** (μτφ.) η κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης ενός συνόλου. η απουσία συνοχής και πειθαρχίας μεταξύ των μελών του: *βία. ναρκωτικά. διαφθορά φανερώνουν την ~ τής σύγχρονης κοινωνίας* ΣΥΝ διαφθορά, παράλυση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. décomposition].

αποσυνθέτω ρ. μετβ. [1840] {αποσυν-έθεσα. μεσοπαθ ενεστ. αποσυντίθ-εμαι. -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ παρατ. αποσυνετιθ-έμην. -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο. αποσυντέθηκα (λόγ. αποσυνετέθην. -ης. -η , μτχ. αποσυντεθείς. -είσα. -έν). αποσυντεθειμένος} **1.** διασπώ στα συστατικά από τα οποία αποτελείται κάτι (με χημική αντίδραση) **2.** διασπώ, διαλύω κάτι (μεσοπαθ. ***αποσυντίθεμαι***) **3.** παθαίνω σήψη, αλλοιώνονται τα στοιχεία που με αποτελούν *το πτώμα είχε αποσυντεθεί* ΣΥΝ (καθημ) σαπίζω **4.** (μτφ.) περιέρχομαι σε κατάσταση πλήρους αποδιοργάνωσης, ώστε να μην υπάρχει συνοχή μεταξύ των μερών μου: *η κομματική οργάνωση αποσυντίθεται μέσα σε ένα κλίμα γενικευμένης αδιαφορίας χωρίς την προοπτική τής νίκης.*
— **αποσυνθετικός,** -ή, -ό [1840]

αποσυντονίζω ρ μετβ. {αποσυντόνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να χάσει τον ρυθμό του ΣΥΝ αποσυγχρονίζω. — **αποσυντονισμός** (ο). **αποσυντονιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. incoordinate].

αποσυρραπτικό (το) μηχάνημα που αφαιρεί τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά ΣΥΝ εξολκέας

αποσυρράπτω ρ. μετβ {αποσυνέρραψα, αποσυρρά-φθηκα, -μμένος} αφαιρώ τα συρραπτικά σύρματα από χαρτιά. — **αποσυρραφή** (η).
[ΕΤΥΜ < *απο-* στερητ + *συρράπτω*]

απόσυρση (η) [1885] {-ης κ -ύρσεως | -ύρσεις, -ύρσεων} **1.** η απομάκρυνση (κάποιου) από ένα μέρος: *η ~ των στρατευμάτων από τα κατεχόμενα εδάφη* **2.** (μτφ) (α) η διακοπή τής νόμιμης κυκλοφορίας (στην αγορά). *η ~ των επικίνδυνων για την υγεία φαρμάκων* || *η ~ των προϊόντων ενός γεωργικού κλάδου* || *η ~ ενός νομίσματος* (β) η ακύρωση τής κατάθεσης (ενός πράγματος) πριν από τη λήξη τής διαδικασίας αξιολόγησής του: *η ~ ενός νομοσχεδίου / μιας υποψηφιότητας* (γ) πράξη προσωρινής ή οριστικής αναστολής ισχύος (νόμου, απόφασης κ.λπ.) με πρωτοβουλία και ευθύνη αυτών που πρωταγωνίστησαν για την ισχύ της: *«ζητείται από την κυβέρνηση η ~ τού νόμου για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση»* (εφημ.) **3.** (ειδικότ.) μέτρο που παρέχει τη δυνατότητα σε κατόχους αυτοκινήτων παλαιάς τεχνολογίας (μη καταλυτικών) να αποσύρουν από την κυκλοφορία τα οχήματά τους και να αγοράσουν σε συμφέρουσες τιμές καινούργια (καταλυτικά) **4.** ΙΑΤΡ η σταδιακή μείωση τής δόσης ενός φαρμάκου που δεν μπορεί, για βιολογικούς ή θεραπευτικούς λόγους. να γίνει απότομα (αντιεπιληπτικά. κορτιζόνη κ.λπ)

αποσύρω ρ. μετβ. [αρχ] {απέσυρα, αποσύρ-θηκα, -μένος} **1.** παίρνω (κάτι) πίσω, απομακρύνω, αποτραβώ: *ύστερα από τις ειρηνευτικές προσπάθειες. οι δύο πλευρές απέσυραν τα στρατεύματά τους* || *ο υπουργός μετά τις αντιδράσεις θα αποσύρει το νομοσχέδιο* || (μτφ.) *αρκετοί βουλευτές απείλησαν ότι θα αποσύρουν την εμπιστοσύνη τους από τον κυβερνητικό συνασπισμό* **2.** (ειδικότ.) κάνω ανάληψη, παίρνω χρήματα από τραπεζικό λογαριασμό: *~ κεφάλαια / καταθέσεις* ΣΥΝ (μτφ.) τραβώ. σηκώνω ΑΝΤ καταθέτω **3.** βγάζω από την κυκλοφορία. σταματώ την κυκλοφορία προϊόντος *οι φαρμακοβιομηχανίες θα αποσύρουν τις παρτίδες των επικίνδυνων φαρμάκων* ΑΝΤ προωθώ **4.** (ειδικότ. για αυτοκίνητα) βγάζω από την κυκλοφορία το παλαιάς τεχνολογίας αυτοκίνητό μου (μη καταλυτικό) και παίρνω καινούργιο (καταλυτικό) σε συμφέρουσα τιμή· (μεσοπαθ ***αποσύρομαι***) **5.** απομακρύνομαι. φεύγω από το σημείο στο οποίο βρίσκομαι

και πηγαίνω σε άλλο *το δικαστήριο αποσύρθηκε για την έκδοση τής απόφασης* || *μετά τη συνάντηση η βασίλισσα αποσύρθηκε στα ιδιαίτερα δώματά της* **6.** (μτφ.) εγκαταλείπω την ενεργό δράση, παύω να έχω ενεργό συμμετοχή: *μετά από μακρά κοινοβουλευτική θητεία, ήρθε η στιγμή να αποσυρθεί* || *αποσύρθηκε στο αγρόκτημά του, για να ζήσει τα τελευταία του χρόνια* ΣΥΝ παραιτούμαι, αποτραβιέμαι **7.** (ειδικότ.) εγκαταλείπω προσπάθεια που έχω αρχίσει, δεν συνεχίζω· *δύο υποψήφιοι για το προεδρικό αξίωμα αποσύρθηκαν από τη διεκδίκηση τού χρίσματος.*

αποσυσκευάζω ρ. μετβ {αποσυσκεύασ-α, -τηκα, -μένος} βγάζω (κάτι) από τη συσκευασία του ΑΝΤ συσκευάζω.

αποσφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ] {αποσφράγισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ανοίγω (κάτι) που ήταν ερμητικά κλειστό, σφραγισμένο: ~ *το κιβώτιο* ΣΥΝ ξεσφραγίζω **2.** (ειδικότ.) αφαιρώ το εξωτερικό περίβλημα (επίσημου εγγράφου ή επιστολής): ~ *διαθήκη / επιστολή / έγγραφο* ΣΥΝ ανοίγω — **αποσφράγιση** (η) [1833]

αποσχηματίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποσχημάτισ-α, -τηκα, -μένος} ΕΚΚΛΗΣ καθαιρώ κληρικό ή μοναχό από το ιερατικό ή το μοναχικό σχήμα. — **αποσχηματισμός** (ο).

αποσχίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {αποσχίσ-τηκα (λόγ -θηκα, απεσχίσθην, -ης, -η..., μτχ. αποσχισθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** (α) αποχωρίζομαι από την ομάδα (παράταξη, κόμμα κ λπ) στην οποία ανήκω και εντάσσομαι σε άλλη ή συγκροτώ καινούργια: *βουλευτές αποσχίστηκαν από την παράταξή τους* ΣΥΝ αποσκιρτώ, αποστατώ (β) αποχωρίζομαι από το κράτος στο οποίο ανήκω: οι *νότιες επαρχίες απειλούν να αποσχιστούν* **2.** ΕΚΚΛΗΣ αποκόπτομαι διοικητικά ή/και δογματικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, παύω να υπάγομαι στον έλεγχό του ΣΥΝ αποχωρίζομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

απόσχιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αποχώρηση (κάποιου) από τον χώρο (κόμμα, κράτος, Εκκλησία κ λπ) στον οποίο ανήκει: *η ~ ομάδας βουλευτών από την κυβερνώσα παράταξη για τον σχηματισμό νέου κόμματος* || *η ~ μιας επαρχίας από το κράτος όπου ανήκε* — **αποσχιστικός,** -ή, -ό, **αποσχιστικά** επίρρ

απόσχω (να/θα) → απέχω

αποσώνω ρ. μετβ. {απόσω-σα, -θηκα, -σμένος συνήθ. στον αόρ } **1.** φθάνω στο τέλος ορισμένης πράξης ή διαδικασίας, αποτελειώνω (κάτι που έχω αρχίσει): *δεν απόσωσε την κουβέντα του γι' αυτήν και την είδε ξαφνικά να στέκεται στην πόρτα* ΣΥΝ τελειώνω **2.** προλαβαίνω: *δεν απόσωσε να δει τον γυιο της επιστήμονα, όπως πάντα επιθυμούσε* (ενν πέθανε) • **3.** κατασπαταλώ ό,τι έχω και δεν έχω, δεν αφήνω τίποτα στην άκρη: *απόσωσε όλη την περιουσία του και άρχισε να ζητάει δανεικά* ΣΥΝ καταναλώνω, κατασπαταλώ — **απόσωσμα** (το) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀποσῴζω*. κατ' επίδρ τού απλού *σώνω*].

αποτάθηκα ρ. → αποτείνω

αποταθώ (να/θα) → αποτείνω

απότακτος, -η, -ο ΣΤΡΑΤ (για αξιωματικό ή υπαξιωματικό) αυτός που έχει αποβληθεί οριστικά από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματός του.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀποτάσσω*].

αποταμίευμα (το) [1833] {αποταμιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΙΚΟΝ χρηματικό ποσό ή υλικά αγαθά που δεν καταναλώνονται, αλλά φυλάσσονται για μελλοντική χρήση

αποταμίευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (α) η συγκέντρωση χρημάτων (συνήθ σε τραπεζικό λογαριασμό) για ώρα ανάγκης, για τον σχηματισμό κεφαλαίου κ ά.. *κάνω* ~ (β) **αποταμιεύσεις** (οι) οι οικονομίες κάποιου: *χάθηκαν οι ~ μιας ζωής* **2.** ΟΙΚΟΝ το ποσό τρέχοντος εισοδήματος, το οποίο δεν διατίθεται για κατανάλωση ~ *αναγκαστική* (που πραγματοποιούν ορισμένες επιχειρήσεις, επειδή το επιβάλλει ο νόμος) || ~ *αρνητική* (όταν η καταναλωτική δαπάνη υπερβαίνει το διαθέσιμο εισόδημα) || ~ *δημόσια / ιδιωτική* **3.** (μτφ.) η συγκέντρωση χρήσιμων στοιχείων: ~ *γνώσεων* ΣΥΝ αποθησαύριση. — **αποταμιευτικός,** -ή, -ό [1833].

αποταμιευτής (ο) [1833], **απαταμιεύτρια** (η) {αποταμιευτριών} πρόσωπο που αποταμιεύει.

αποταμιεύω ρ μετβ. [μτγν.] {αποταμίευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συγκεντρώνω και εναποθηκεύω την πλεονάζουσα ποσότητα: *κάθε πλεόνασμα θερμίδων αποταμιεύεται στο σώμα* ΣΥΝ αποθησαυρίζω, εναποθέτω **2.** κάνω αποταμίευση (βλ.λ.) ΣΥΝ βάζω στην άκρη / στη μπάντα **3.** (μτφ) συγκεντρώνω, αποθηκεύω χρήσιμα στοιχεία· ~ *γνώσεις / πληροφορίες* ΣΥΝ αποθησαυρίζω.

αποτάνθηκα ρ. → αποτείνω

απόταξη (η) {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΣΤΡΑΤ η οριστική αποβολή από το στράτευμα αξιωματικού ή υπαξιωματικού εξαιτίας σοβαρού παραπτώματος **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ο απότακτος αξιωματικός.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόταξις* < *ἀποτάσσω*].

αποτάσσω ρ. μετβ {απέταξα, αποτά-χθηκα, -γμένος} **1.** ΣΤΡΑΤ αποβάλλω οριστικά αξιωματικό ή υπαξιωματικό από το στράτευμα εξαιτίας σοβαρού παραπτώματός του **2.** (μεσοπαθ. **αποτάσσομαι**) δεν αποδέχομαι, αποκηρύσσω: ~ *τον Σατανά* (βλ. κ. λ. *απεταξάμην*)
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αποχωρίζω - αποσπώ», < *ἀπο-* + *τάσσω*. Το μέσ *ἀποτάσσομαι* έχει τη σημερινή σημ.].

αποτεθειμένος, -η, -ο → αποθέτω

αποτέθηκα ρ. → αποθέτω

αποτείνω ρ. μετβ. {απέτεινα, αποτάθηκα (να/θα αποταθώ)} απευθύνω (προς κάποιον), στρέφω προς συγκεκριμένη κατεύθυνση (εύχρ. κυρ. το μεσοπαθ. **αποτείνομαι**) απευθύνομαι (προς κάποιον): *αποτάθηκα στον αρμόδιο υπάλληλο, για να πληροφορηθώ τι συμβαίνει* || *σε ποιον πρέπει να αποταθώ,*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *τείνω* «απλώνω, τεντώνω». Η σημ. «αναφέρομαι, απευθύνομαι σε κάποιον» είναι μτγν]

> **αποτάθηκα – αποταθώ ή αποτάνθηκα – αποτανθώ;** Με ή χωρίς -*ν*-. Το σωστό είναι **αποτάθηκα / αποταθώ** (χωρίς -*ν*-). Το ρ. *τείν-ω* σχηματίζεται από τη ρίζα *τεν-* (**τέν-jω* > *τείνω*, με αντέκταση και όχι επένθεση!), εξού και τ. *τόν-ος* (*τον-* ετεροιωμένη βαθμίδα / ποιοτική μεταβολή *ε* > *ο*, πβ. *λέγ-ω: λόγ-ος, μέν-ω, μόν-ος*). Από τη συνεσταλμένη βαθμίδα *tn̥ (= **τα-**) τού θέματος *τεν-* σχηματίζονται διάφοροι ρηματικοί τύποι και παράγωγα **τά**-*θηκα* / **τα**-*θώ*, **απο-τάθηκα** (πβ. *προ-τάθηκε, επεκ-τάθηκε, παρα-τάθηκε, εν-τάθηκε*), **αποταθώ** (*προ-ταθώ, επεκ-ταθώ, παρα-ταθεί, εν-ταθεί* κ.λπ)· **τα**-*μένος* (με ένα -*μ*-): *τε-τα-μένος, παρατε-ταμένος, προτε-ταμένος* κ λπ.· **τά**-*ση, έκ-ταση, έν-ταση.*

αποτελειώνω ρ μετβ {αποτελείω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ολοκληρώνω (κάτι), φέρω εις πέρας, χωρίς να αφήσω εκκρεμότητες ~ *εργασία / οικοδομή / τον λόγο / τη φράση μου* ΣΥΝ περατώνω, τερματίζω, συμπληρώνω **2.** (μτφ) εξοντώνω (κάποιον), δίνω τη χαριστική βολή *τον αποτέλειωσε μ' ένα χτύπημα στο πίσω μέρος τού κεφαλιού.* — **αποτελείωμα** κ. **αποτέλειωμα** (το), **αποτελειωτικός,** -ή, -ό, **αποτελειωτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παύω*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀποτελειῶ* «ωριμάζω, φέρνω σε ωριμότητα» < *ἀπο-* + *τελειῶ (-όω)* < *τέλειος*]

αποτέλεσμα (το) {αποτελέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προκύπτει από πράξη, δραστηριότητα η έκβαση, η συνέπεια: *το ~ των διαπραγματεύσεων / μιας εκστρατείας / μιας πρωτοβουλίας / μιας διαδήλωσης / τής μάχης* || *η συμπεριφορά του είναι ~ τής κακής ανατροφής του* || *το ~ ήταν φυσιολογικό / αναμενόμενο / αναπάντεχο / απροσδόκητο* || *το καλύτερο δυνατόν / ευμενές ~* ΣΥΝ επακόλουθο ΦΡ (α) ***δίχως / χωρίς αποτέλεσμα*** μάταια, άδικα *προσπάθησα πολύ, αλλά ~!* (β) ***(το) αποτέλεσμα (είναι) μηδέν*** για δραστηριότητες που δεν καταλήγουν κάπου, που δεν έχουν την επιθυμητή κατάληξη. *Ξόδεψε τόσα λεφτά γι' αυτό το κατάστημα, αλλά ~! Δεν πατάει πελάτης!* (γ) ***από το αποτέλεσμα / (λόγ) εκ τού αποτελέσματος*** (ενν. *κρίνω, συμπεραίνω*) για συμπέρασμα που συνάγεται από την έκβαση που είχε κάτι, με βάση το τι ακολούθησε, το τι τελικώς προέκυψε: *κρίνοντας ~ μπορούμε να πούμε ότι επρόκειτο για άστοχη ενέργεια* || *εκ τού αποτελέσματος τεκμαίρεται δόλος τού κατηγορουμένου* (δ) ***ως αποτέλεσμα*** (+γεν.) λόγω, εξαιτίας ~ *τής παραιτήσεώς του επήλθε χάος* (ε) ***και ποιο το αποτέλεσμα;*** για τη δήλωση απογοήτευσης ή πικρίας από προσπάθεια που δεν απέδωσε τα αναμενόμενα· *Μια ζωή αγωνίστηκε για τα παιδιά του ~, Ούτε που γυρνάνε να τον δουν!* (στ) ***έχω ως αποτέλεσμα*** προκαλώ (κάτι), επιφέρω ως συνέπεια *η άρνηση μιας χώρας να συμμορφωθεί προς τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη της από διεθνείς οργανισμούς* **2.** (ειδικότ) (α) το σύνολο των στοιχείων που προκύπτουν από μια δραστηριότητα: *το ~ των ερευνών για το έιτζ* ΣΥΝ πόρισμα (β) (συνήθ στον πληθ) τα ποσοστά των κομμάτων σε εκλογές, *η έκδοση / ανακοίνωση των ~* || *τα ~ των εκλογών* (γ) ΑΘΛ το σκορ αθλητικής συνάντησης *τα ~ τού ΠΡΟ-ΠΟ* || *το ~ τού ντέρμπι* || *στους χθεσινούς αγώνες σημειώθηκαν τα εξής ~·* ΦΡ **φέρνω αποτέλεσμα** επιτυγχάνω συγκεκριμένη επίδοση *τον τελευταίο μήνα η ομάδα φέρνει καλά αποτελέσματα* (δ) (στον πληθ. για διαγωνισμούς, μαθητικές εξετάσεις κ.λπ.) (i) οι επιδόσεις των υποψηφίων *ανακοινώθηκαν τα ~ των υποψηφίων για τα Α.Ε.Ι.* (ii) (συνεκδ) ο κατάλογος που τις περιέχει: *τα ~ τού διαγωνισμού αναρτήθηκαν στο υπουργείο* (ε) ό,τι προκύπτει από μια αριθμητική πράξη, η λύση ενός προβλήματος, το εξαγόμενο: *το ~ μιας πρόσθεσης / των πράξεων / τής άσκησης* || *βρήκαμε το ίδιο ~;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επίπτωση.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτελῶ* «φέρνω εις πέρας, ολοκληρώνω»].

αποτελεσματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μπορεί να επιφέρει το αναμενόμενο αποτέλεσμα· ~ *θεραπεία / ενέργεια / προσπάθεια / δράση / τρόπος / μέθοδος / παρέμβαση* ΣΥΝ δραστήριος, ενεργός ΦΡ ΓΛΩΣΣ **αποτελεσματικός ενεστώτας** βλ λ ενεστώτας — **αποτελεσματικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ., **αποτελεσματικότητα** (η) [1869].

αποτελματώνω ρ μετβ. [1886] {αποτελμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (κυριολ.) μεταβάλλω (μια επιφάνεια) σε τέλμα, σε στάσιμη ελώδη έκταση (συνήθ. μτφ) προκαλώ στασιμότητα (πνευματική, ηθική, οικονομική), δεν ευνοώ την εξέλιξη, την πρόοδο οδηγώ σε αποτελμάτωση (βλ λ) *οι ειρηνευτικές συνομιλίες έχουν ουσιαστικά αποτελματωθεί από την άκαμπτη στάση των δύο πλευρών.*

αποτελμάτωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η πλήρης στασιμότητα, η απουσία εξέλιξης ή προόδου σε ένα θέμα, σε μια διαδικασία. *σε ~ έχουν οδηγηθεί τα έργα κατασκευής τού φράγματος*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. stagnation]

αποτελώ ρ αμετβ {αποτελείς .. | αποτέλ-εσα (λόγ απετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα} **1.** είμαι μέρος συνόλου *δώδεκα μήνες αποτελούν ένα έτος* || *το νερό αποτελείται από υδρογόνο και οξυγόνο* ΣΥΝ συνθέτω, απαρτίζω, σχηματίζω • **2.** ως συνδετικό ρήμα με κατηγορούμενο σε αιτιατική πτώση και με τη σημασία «είμαι»· *η ευγένεια αποτελεί δείκτη πολιτισμού* || *η συμπεριφορά του αποτελεί παράδειγμα προς μίμηση* ΣΥΝ συνιστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τελώ.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποτελῶ*, αρχική σημ «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω», < *ἀπο-* + *τελῶ (-έω)* < *τέλος*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.]

αποτέτοιος, -α, -ο αντων. **1.** αντί για όνομα προσώπου είτε επειδή δεν το θυμούμαστε είτε επειδή δεν θέλουμε να το αναφέρουμε είτε με υποτιμητική διάθεση: *ήταν μαζί κι ο ~ ξέρεις ποιον σου λέω!* **2.** (!-ευφημ.) (α) ο πρωκτός (β) **αποτέτοια** (τα) τα γεννητικά όργανα: *τους έδειξε τ' αποτέτοιά του* (βλ. κ. λ *απαυτός, απαυτώνω*)

αποτεφρώνω ρ. μετβ. {αποτέφρω-σα, -θηκα, -μένος} μεταβάλλω σε τέφρα, καίω εντελώς αφήνοντας μόνο στάχτες: *η φωτιά αποτέφρωσε εκατό στρέμματα δασικής έκτασης* ΣΥΝ κατακαίω, απανθρακώνω
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποτεφρῶ* < *ἀπο-* + *τεφρῶ (-όω)* < *τέφρα*]

αποτέφρωση (η) [1819] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η καύση (σώματος) ωσότου γίνει τέφρα, καεί εντελώς. *η ~ τού νεκρού* ΣΥΝ απανθράκωση. — **αποτεφρωτικός,** -ή, -ό [1897]

αποτεφρωτήρας (ο) η συσκευή που χρησιμοποιείται για την τέλεια καύση και καταστροφή άχρηστων αντικειμένων ή την αποτέφρωση νεκρών.

αποτζιατούρα (η) ΜΟΥΣ (στην αρμονία της μουσικής) είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), η επέρειση (βλ. λ)

αποτηγανίδι (το) {δύσχρ. αποτηγανιδ-ιού | -ιών} (κυρ. στον πληθ.) τα υπολείμματα των τροφών στο τηγάνι μετά το τηγάνισμα ΣΥΝ ξεροτηγανίδι

αποτίμηση (η) [αρχ] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο προσδιορισμός τής χρηματικής αξίας, τής τιμής ενός πράγματος *η ~ τής περιουσίας κάποιου* || *~ των ζημιών / των καταστροφών* ΣΥΝ υπολογισμός, εκτίμηση **2.** (κατ' επέκτ.) η εκτίμηση σε γενικές γραμμές (τής φύσης. τής ποιότητας. τής σημασίας πράξης, κατάστασης ή διαδικασίας): *η θετική ~ τής συνεισφοράς του στο τελικό αποτέλεσμα*

αποτιμώ ρ. μετβ [αρχ.] {αποτιμάς .. | αποτίμ-ησα, -ώμαι, -άται ., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ) **1.** προσδιορίζω (τη χρηματική αξία. την τιμή πράγματος): *η τελευταία καταγραφή αποτιμά την περιουσία του στο ύψος τού ενός δισεκατομμυρίου* ΣΥΝ υπολογίζω, εκτιμώ, λογαριάζω **2.** (κατ' επέκτ) εκτιμώ σε γενικές γραμμές (τη φύση, την ποιότητα, τη σημασία πράξεως. κατάστασης ή διαδικασίας) *αποτίμησαν θετικά τη συμβολή μας στην υπόθεσή τους.*

αποτινάζω κ (λόγ.) **αποτινάσσω** [αρχ] ρ. μετβ {αποτίνα-ξα, -χθηκα. -γμένος} (κυριολ) τινάζω (κάτι) από πάνω μου, πετώ μακριά· (συνήθ. μτφ.) απαλλάσσομαι από (πρόσωπο. πράγμα ή κατάσταση που λειτουργούν καταπιεστικά. δημιουργώντας συνθήκες τυραννίας, υποδούλωσης) *οι Έλληνες αποτίναξαν τον τουρκικό ζυγό.*

αποτίναξη (η) [1821] {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} (μτφ.) η απαλλαγή από (κάτι που λειτουργεί ως πίεση, καταπιεστικά. ως βάρος): *η ~ τού τουρκικού ζυγού από τους Έλληνες*

αποτίνω κ. (εσφαλμ) **αποτίω** ρ. μετβ {απέτισα} (συνήθ. μτφ) ξεπληρώνω (ηθικό κυρ χρέος). αποδίδω (ηθική οφειλή): *απέτισαν φόρο τιμής στο μνημείο των πεσόντων κατά το έπος τού '40* || *αποτίσαμε όλοι το χρέος μας προς την πατρίδα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποτίνω / ἀποτείω* < *ἀπο-* + *τίνω* «πληρώνω» < **τί-νF-ω* < Ι.Ε. *k^{w}ei- «πληρώνω», πβ. λατ poena «ποινή». γαλλ peine, ισπ pena, αγγλ. pain «πόνος» κ.ά Ομόρρ *ποινή* (βλ.λ.)].

> **αποτίνω ή αποτίω; εκτίνω ή εκτίω;** Στην Αρχαία Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν δύο διαφορετικά στη σημασία τους ρήματα: τα **τίνω** *(τίσω, ἔτισα)* και **τίω** *(τίσω, ἔτισα)* το *τίνω* σήμαινε «πληρώνω, ξεπληρώνω. αποδίδω», το *τίω* (από όπου το *τι-μή*) σήμαινε «τιμώ» Από τον μέλλοντα και τον αόριστο των δύο ρημάτων που συνέπιπταν (τίσω, έτισα), επήλθε από την αρχαία εποχή σύγχυση ανάμεσα στα δύο ρήματα, που επεκτάθηκε και στους νεότερους χρόνους Αυτά ως προς τα απλά ρήματα *τίνω* και *τίω* Από μόνο το ρ. *τίνω* σχηματίστηκαν τα σύνθετα ρ. **αποτίνω** και **εκτίνω** – ***αποτίω** και ***εκτίω** δεν σχηματίστηκαν ποτέ! Άρα, και σημασιολογικώς και μορφολογικώς (από πλευράς σχηματισμού) είναι ορθότερα τα **αποτίνω φόρο τιμής** (όχι *αποτίω...*) και **εκτίνω ποινή** (όχι *εκτίω* .), με παράγωγα. **απότιση** και **έκτιση** Ας σημειωθεί εδώ και η γνωστή λ. **τίσις**. που ήταν «το ξεπλήρωμα. η ανταμοιβή, η εκδίκηση». αυτό που έπρεπε να πληρώσει όποιος διέπραττε την *ὕβριν*, όποιος προκαλούσε με τα έργα ή με τα λόγια του και έβλαπτε προκλητικά και με έπαρση αθώα θύματα.

απότιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) η απόδοση (τού οφειλόμενου κυρ. ηθικού χρέους): *η ~ χρέους τιμής εκ μέρους τής πολιτείας στους πεσόντες.*

αποτιτάνωση (η) [1766] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η εναπόθεση σε κύτταρα, ιστούς κ.α. αλάτων ασβεστίου — **αποτιτανωμένος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *τιτάνωση* < μτγν *τιτανοῦμαι* «αλείφομαι με τιτάνιο»].

αποτίω ρ → αποτίνω

απότμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ) η απόσπαση τμήματος από το σύνολο στο οποίο ανήκει με τη διαδικασία τής τομής· η αποκοπή ΣΥΝ αποτομή
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀπότμησις* < αρχ. *ἀποτέμνω* < *ἀπο-* + *τέμνω*]

αποτοιχίζω ρ. μετβ {αποτοίχισ-α, -τηκα, -μένος} ΑΡΧΑΙΟΛ αφαιρώ μια τοιχογραφία από τον τοίχο στον οποίο βρίσκεται. με σκοπό να τη συντηρήσω ή να τη διασώσω — **αποτοίχιση** (η).

απότοκος, -ος/-η, -ο (λόγ.) αυτός που αποτελεί την απόρροια. το λογικό επακόλουθο συγκεκριμένης κατάστασης ή γεγονότος: *η οικονομική κρίση που πλήττει τη χώρα μας θεωρείται ~ τής γενικότερης οικονομικής αστάθειας που μαστίζει ολόκληρο τον κόσμο* ΣΥΝ. παρεπόμενος, επακόλουθος. αποτέλεσμα.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *τόκος* < *τίκτω* (βλ. λ *τόκος*)].

αποτολμώ ρ μετβ. [αρχ] {αποτολμάς . | αποτόλμ-ησα. -ώμαι. -άται..., -ήθηκα} επιδεικνύω ξεχωριστό θάρρος και τόλμη (στην προσπάθεια για την επίτευξη ιδιαιτέρως επικίνδυνου στόχου). προβαίνω σε (ιδιαίτερο τόλμημα, χωρίς να υπολογίζω τις συνέπειες) *μια χούφτα πατριωτών αποτόλμησαν την ανατίναξη των εχθρικών αποθηκών!*

αποτομή (η) [αρχ.] η απότμηση (βλ λ): *η ~ τής κεφαλής τού Ιωάννη τού Βαπτιστή*

απότομος, -η, -ο **1.** (α) (για τόπους) αυτός που έχει σχεδόν κατακόρυφη κλίση από μεγάλο ύψος *~ πλαγιά / κατηφοριά / ανηφόρα* ΣΥΝ κατακόρυφος, απόκρημνος ΑΝΤ επίπεδος, ομαλός (β) (για στροφή) (i) αυτός που σχηματίζει οξεία γωνία: *ο δρόμος προς την κορυφή τού βουνού ήταν ανηφορικός με συνεχόμενες ~ στροφές* (ii) αυτός που γίνεται με ταχύτητα σε στενό χώρο: *πήρε μια ~ στροφή* || *έκανε μια ~ στροφή και έφυγε προς την αντίθετη κατεύθυνση* **2.** (μτφ) (α) (για γεγονότα ή φαινόμενα) αυτός που δεν είναι αναμενόμενος, που συμβαίνει ξαφνικά, πέρα από κάθε προσδοκία *η ~ άνοδος τού δολαρίου* ΣΥΝ αιφνιδιαστικός, αναπάντεχος, ξαφνικός (β) (ειδικότ. για πράξη, ενέργεια) αυτός που επιτελείται γρήγορα και ξαφνικά, αιφνιδιάζοντας και προκαλώντας φόβο: *έκανε μια ~ μεταβολή και εξαφανίστηκε* || *το ~ φρενάρισμα τού προπορευόμενου αυτοκινήτου προκάλεσε τρακάρισμα* ΑΝΤ αναμενόμενος, ομαλός. φυσιολογικός **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από κοφτό, άκομψο τρόπο, χωρίς ευγένεια ή διακριτικότητα: *είναι πολύ ~ στις απαντήσεις του και συχνά προσβάλλει τους συνομιλητές του* || *~ κουβέντες / τρόπος / συμπεριφορά / αντίδραση* ΣΥΝ τραχύς, αγενής. — **απότομα / αποτόμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «αποκομμένος» και κατ' επέκτ. «τραχύς, απόκρημνος», < *ἀποτέμνω* «αποκόπτω» < *ἀπο-* + *τέμνω* (βλ. κ. *τόμος*)]

αποτοξίκωση (η) → αποτοξίνωση

αποτοξίνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η μεταβολική διαδικασία κατά την οποία οι τοξίνες διασπώνται και μετατρέπονται σε λιγότερο τοξικές και ευκολότερα αποβαλλόμενες από τον οργανισμό ουσίες *αυτή τη βδομάδα θα φάμε μόνο φρούτα και λαχανικά για ~* **2.** η ειδική θεραπεία για την απεξάρτηση (βλ.λ.) χρόνιου τοξικομανούς από τα ναρκωτικά. το αλκοόλ ή άλλη τοξική ουσία· *μπήκε σε κλινική για ~* || *κάνω ~* || *είμαι στο στάδιο τής ~* **3.** (μτφ.) η απαλλαγή από κατάσταση ή συνήθεια που βλάπτει. που φορτίζει: *στις διακοπές δεν διαβάζει εφημερίδες, για ~ από την ειδησεογραφία* || *θα πάω να ζήσω στην εξοχή για ~*. Επίσης **αποτοξίκωση** (σημ. 2). — **αποτοξινωτικός,** -ή, -ό, **αποτοξινώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*
[ΕΤΥΜ < *απο-* + *τοξίνη*, μεταφρ δάνειο από αγγλ. detoxi(fi)cation]

> **αποτοξίνωση – αποτοξίκωση.** Την «αποβολή» τοξικών ουσιών προσπάθησαν τα τελευταία χρόνια να τη διακρίνουν εννοιολογικά και ορολογιακά από την «απεξάρτηση» (τοξικομανών) από τοξικές ουσίες Έτσι έπλασαν για την απεξάρτηση τον όρο (αγγλ.) disintoxification, διατηρώντας για τη γενικότερη αποβολή των τοξικών ουσιών τον όρο (αγγλ.) detoxification Αντιστοίχως πλάστηκαν στην Ελληνική ο όρος **αποτοξίκωση** (για το disintoxification) κοντά στον παλαιότερο όρο **αποτοξίνωση** (= detoxification). Ωστόσο, τόσο στις άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες όσο και στην Ελληνική οι αρχικοί όροι **detoxification** και **αποτοξίνωση** εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ευρύτερα και για τις δύο χρήσεις / σημασίες

αποτραβώ ρ μετβ. {αποτραβάς . | αποτράβ-ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} (κυριολ) τραβώ έξω / μακριά· (συνήθ. μτφ) βγάζω από (συνήθ ανεπιθύμητη) κατάσταση, χώρο, περιβάλλον, απομακρύνω: *προσπάθησε με κάθε τρόπο να τον αποτραβήξει από τα ναρκωτικά* || *γέρος πια αποτραβήχτηκε από την πολιτική* ΣΥΝ ξεκόβω, ξεμακραίνω — **αποτράβηγμα** (το).

αποτράπηκα ρ → αποτρέπω

αποτρελαίνω ρ. μετβ. {αποτρέλα-να, -θηκα. -μένος} **1.** κάνω (κάποιον που βρίσκεται ήδη σε διαταραγμένη ψυχική κατάσταση) να χάσει εντελώς τα λογικά του, να τρελαθεί εντελώς: *ήταν που ήταν τρελός, με αυτό που έπαθε αποτρελάθηκε* ΣΥΝ τα χάνω τελείως **2.** (μτφ.) εκνευρίζω (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: *μας έχει αποτρελάνει με τα καινούργια του καμώματα.*

αποτρεπτικός, -ή. -ό [αρχ.] (+γεν.) **1.** αυτός που αποτρέπει, που δεν επιτρέπει να γίνει κάτι (βλ κ. λ. *αποτρέπω*): *η κρισιμότητα τής κατάστασης είναι αποτρεπτική κάθε εφησυχασμού* || *οι δεδομένες συνθήκες είναι ~ ενός τέτοιου εγχειρήματος* **2.** ΛΑΟΓΡ ***αποτρεπτικό*** (το) φυλαχτό ή ξόρκι, για να προφυλάσσεται κανείς από το κακό. — **αποτρεπτικ-ά / -ώς** επίρρ , **αποτρεπτικότητα** (η)

αποτρέπω ρ μετβ. [αρχ] {απέτρεψα. αποτράπηκα (λόγ. απετράπην, -ης, -η ., μτχ. αποτραπείς, -είσα. -έν)} **1.** συμβουλεύω ή πείθω (κάποιον) να μην κάνει (κάτι): *ήθελε να εγκαταλείψει το σπίτι της. αλλά την απέτρεψα* || *σκεφτόταν να βάλει υποψηφιότητα. αλλά τον απέτρεψα* **2.** εμποδίζω, ώστε να μη γίνει (κάτι). δεν αφήνω να πραγματοποιηθεί (κάτι): *χάρη στους χειρισμούς τού ειδικού διαμεσολαβητή απετράπη ο κίνδυνος σύρραξης* || *η έγκαιρη επέμβαση τού αμυντικού απέτρεψε το γκολ* ΣΥΝ απομακρύνω, αποσοβώ. παρεμποδίζω ΑΝΤ προτρέπω. ενθαρρύνω.

αποτριβή (η) [αρχ] {χωρ πληθ } ΟΙΚΟΝ η μείωση τού βάρους των (χρυσών ή αργυρών) νομισμάτων λόγω τής μακροχρόνιας χρήσης τους, η οποία (ιδ. στα χρυσά νομίσματα), όταν υπερβεί συγκεκριμένο όριο, καθιστά το νόμισμα μη αποδεκτό.

αποτρίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέτριψα, αποτρίφθηκα} **1.** φθείρω (κάτι) με την τριβή **2.** τρίβω (κάτι) εντελώς, σε όλη του την έκταση

απότριμμα (το) [μτγν] {αποτρίμμ-ατος | -ατα. -άτων} (συνήθ για τροφές) αυτό που απομένει μετά από τρίψιμο, κόψιμο κ.λπ. *~ ψωμιού.*

αποτριχώνω ρ. μετβ. {αποτρίχω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ ανεπιθύμητες τρίχες από διάφορα σημεία τού σώματος.

αποτρίχωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αφαίρεση των ανεπιθύμητων τριχών από διάφορα σημεία τού σώματος (π.χ από το πρόσωπο, τα χέρια. τα πόδια, τις μασχάλες), για λόγους καλαισθησίας. *ριζική / τοπική ~* || *~ με λέιζερ / με κερί* (πβ. κ λ. *χαλάουα*).

— **αποτριχωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. épilation].

αποτρόπαιος, -α, -ο αυτός που προκαλεί αποστροφή. αισθήματα φρίκης απεχθής, απαίσιος· *το ~ έγκλημα που είδε το φως τής δημοσιότητας, συγκλόνισε την κοινή γνώμη* ΣΥΝ ανατριχιαστικός, αποκρουστικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτροπή*]

αποτροπή (η) **1.** η συγκράτηση ή παρεμπόδιση (κάποιου) με την πειθώ (με λόγια, συμβουλές, χειρισμούς), ώστε να μην προβεί σε συγκεκριμένη πράξη, να μην ενεργεί κατά συγκεκριμένο τρόπο *η ~ των νέων από τις εύκολες λύσεις και η παρότρυνσή τους προς τις ευγενείς ασχολίες είναι έργο των γονέων* ΑΝΤ προτροπή, παρότρυνση **2.** η παρεμπόδιση (μιας εξέλιξης), ώστε να μην υπάρξουν οι προϋποθέσεις ή οι αναγκαίες συνθήκες. για να γίνει (κάτι): *όλοι εργάζονται για την ~ τού πολέμου* ΣΥΝ αποσόβηση ΑΝΤ παρακίνηση **3.** ΣΤΡΑΤ η στρατηγική ενίσχυσης των στρατιωτικών δυνάμεων που διαθέτει μια χώρα. ώστε αυτές να ενεργούν προς οποιονδήποτε επιβουλεύεται την ακεραιότητά της ως παράγοντας ματαίωσης ή και παραίτησης από επιθετική ενέργεια: *οι δύο υπερδυνάμεις ενίσχυαν τις δυνάμεις αποτροπής κατά τη διάρκεια τού Ψυχρού Πολέμου.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀποτρέπω*].

αποτροπιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ } αισθάνομαι αποτροπιασμό (για κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «προσφέρω αποτρεπτική θυσία», < *ἀποτροπή*].

αποτροπιασμός (ο) [μτγν.] το αίσθημα έντονης απέχθειας και αηδίας μπροστά στη φρίκη θεάματος ή είδησης κ.λπ.. *αντίκρισαν με ~ το φρικτό θέαμα* — **αποτροπιαστικός,** -ή, -ό [μεσν.]

απότρυγα επίρρ. (λαϊκ.) μετά τον τρύγο.

αποτρύγια (τα) {αποτρυγιών} (λαϊκ.) τα αποστάφυλα (βλ λ.). Επίσης ***αποτρυγίδια***.

αποτρυγώ [μτγν.] (κ -άω) ρ. μετβ. {αποτρυγάς... | αποτρύγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ) τελειώνω τον τρύγο.

αποτρώ(γ)ω ρ. αμετβ. [αρχ.] {απόφαγα} αποτελειώνω το φαγητό μου.

αποτσίγαρο (το) το τμήμα τού τσιγάρου που έχει απομείνει, αφού το καπνίσουν: *αδειάζω το τασάκι από τ᾽ αποτσίγαρα* ΣΥΝ γώπα.

αποτυγχάνω ρ. μετβ. κ αμετβ {απέτυχα, αποτυχημένος} ♦ **1.** (μετβ.) δεν καταφέρνω να πραγματοποιήσω (τον σκοπό μου), δεν πετυχαίνω (ό,τι επιδιώκω): *απέτυχα να τον πείσω* ΑΝΤ. επιτυγχάνω, πετυχαίνω ♦ (αμετβ) **2.** δεν έχω την επιδιωκόμενη έκβαση, δεν οδηγώ στο επιθυμητό αποτέλεσμα: *οι συνομιλίες για την ειρήνευση στην περιοχή απέτυχαν* **3.** (α) δεν εκπληρώνω τον προορισμό μου. δεν κατορθώνω να γίνω αυτό που θεωρείται αποδεκτό *απέτυχε στη ζωή του* (β) (ειδικότ) δεν καταφέρνω να καλύψω τα έξοδά μου ή να φέρω κέρδη: *η συναυλία απέτυχε, επειδή δεν διαφημίστηκε σωστά* || *το ακριβό εισιτήριο κράτησε τον κόσμο μακριά και η εκδήλωση απέτυχε.* Επίσης (καθημ) **αποτυχαίνω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀπο-* + *τυγχάνω*].

αποτύπωμα (το) {αποτυπώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** σημάδι που δημιουργείται πάνω σε αντικείμενο από την πίεση που ασκεί άλλο αντικείμενο ή σώμα πάνω σε αυτό, λ χ. ένα πέλμα πάνω στην άμμο, μια παλάμη πάνω σε (αχνισμένο) τζάμι κ λπ.: *οι διαρρήκτες φορούσαν γάντια, για να μην αφήσουν αποτυπώματα* ΣΥΝ ίχνος (πβ λ. *στάμπα, χνάρι, πατημασιά, δαχτυλιά*) ΦΡ (α) **δακτυλικό αποτύπωμα** το ίχνος που αφήνουν οι γραμμές τού δέρματος τής εσωτερικής πλευράς των δαχτύλων τού χεριού, πάνω σε κάτι που πιάνει ή αγγίζει κανείς, που έρχεται σε επαφή με αυτό. το οποίο ανιχνεύεται με συγκεκριμένο τρόπο και χρησιμοποιείται κατά τις εγκληματολογικές έρευνες για τον εντοπισμό των δραστών: *πάνω στην πόρτα βρέθηκαν δακτυλικά αποτυπώματα* || *παίρνω / εξετάζω / σβήνω τα ~* (β) ***παίρνω αποτυπώματα (κάποιου)*** (στο αστυνομικό τμήμα) αποτυπώνω σε ειδικό χαρτί και με ειδικό μελάνι τις γραμμές στο δέρμα τής εσωτερικής πλευράς τού δεξιού δείκτη (κάποιου). προκειμένου να διαπιστώσω αν καταζητείται ή για την έκδοση δελτίου ταυτότητας **2.** (μτφ., συνήθ. στον πληθ.) ο τρόπος με τον οποίο απεικονίζεται στα εξωτερικά χαρακτηριστικά, στη μορφή (κάποιου), μια ψυχική κατάσταση: *το πρόσωπό της είχε έντονα τα ~ τού πόνου* ΣΥΝ σημάδια. σημεία.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημασία «εντύπωση», < *ἀποτυπῶ* Το *δακτυλικό αποτύπωμα* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ finger-print].

αποτυπώνω ρ μετβ. {αποτύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ αποτύπωμα (βλ.λ.) με ποικίλους τρόπους: *αποτύπωσε τη μορφή του πάνω στον γύψο* || *~ τα αρχικά μου σε δερμάτινη θήκη* ΣΥΝ σταμπάρω, τυπώνω **2.** (μτφ.) (α) απεικονίζω πολύ εκφραστικά. με ζωντανό τρόπο, πάρα πολύ έντονα: *στον πίνακά του αποτυπώνει την πραγματικότητα τής εποχής του* || (κ. μεσοπαθ. **αποτυπώνομαι**) *η φρίκη τού πολέμου είχε αποτυπωθεί στο βλέμμα του* || *ο πόνος αποτυπωνόταν στο πρόσωπό του* ΣΥΝ αισθητοποιώ, (μτφ.) φωτογραφίζω (β) παρουσιάζω με ορισμένο τρόπο *«η απόπειρα εξασθένισης τού προέδρου τού κόμματος στη Βουλή αποτυπώθηκε αρνητικά στον Τύπο»* (εφημ.) **3.** (μεσοπαθ) (στο μυαλό / στη μνήμη) συγκρατώ με ακρίβεια (τα στοιχεία συγκεκριμένης εικόνας). εγγράφω στη συνείδηση. *στο μυαλό τού παιδιού είχε αποτυπωθεί με κάθε λεπτομέρεια η σκηνή τού φόνου* ΣΥΝ εντυπώνω. χαράζω **4.** ΤΟΠΟΓΡ κάνω τις μετρήσεις που χρειάζονται για τη χαρτογράφηση μιας περιοχής.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποτυπῶ* < *ἀπο-* + *τυπῶ (-όω)* < *τύπος*].

αποτύπωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται το ανάγλυφο μιας επιφάνειας σε άλλη ΣΥΝ εκτύπωση, (καθημ.) σταμπάρισμα **2.** (συνεκδ.) το σχήμα που δημιουργείται, όταν μια ανάγλυφη επιφάνεια πιεστεί πάνω σε άλλη: *σε εσωτερική σελίδα τού βιβλίου υπήρχε η ~ των αρχικών γραμμάτων τού ονόματός του* **3.** (μτφ.) η λεπτομερής αναπαράσταση ενός γεγονότος, μιας κατάστασης: *στο έργο του βρίσκει κανείς την ~ τής καθημερινής ζωής των χωρικών* **4.** η απεικόνιση με εκφραστικό, έντονο τρόπο: *η ~ τής θλίψης στη ματιά της* **5.** η ισχυρή εντύπωση. η πιστή εγγραφή στη μνήμη *η ~ τής σκηνής τού φόνου στο μυαλό / στη μνήμη του* **6.** μέθοδος διακόσμησης χρησιμοποιούμενη στην αγγειοπλαστική ΣΥΝ στάμπα **7.** ΤΟΠΟΓΡ το σύνολο των μετρήσεων που εκτελούνται κατά τη χαρτογράφηση μιας περιοχής ΣΥΝ. υποτύπωση • **8.** ΒΙΟΛ η ικανότητα απομνημόνευσης, κατά τα πρώτα κρίσιμα στάδια τής ζωής μερικών νεαρών ζώων, τού σχήματος, των ήχων ή τής μυρωδιάς κυρ. των γονέων τους ή τού τόπου γεννήσεώς τους
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀποτύπωσις* < *ἀποτυπῶ* Ο βιολ όρ αποδίδει το αγγλ. imprinting].

αποτυφλώνω ρ μετβ [αρχ] {αποτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} τυφλώνω εντελώς (κυρ. μεσοπαθ.) *στην αρχή απλώς δεν έβλεπε καλά, τώρα πια όμως αποτυφλώθηκε*

αποτυχαίνω ρ ▸ αποτυγχάνω

αποτυχημένος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καταξιωθεί (κοινωνικά, οικονομικά, καλλιτεχνικά κ.λπ): *~ καλλιτέχνης / επιχειρηματίας* || (κ ως ουσ) *είναι ένας ~ δεν έχει κάνει τίποτε αξιόλογο στη ζωή του* **2.** αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις που επιβάλλουν οι συνθήκες, που δεν συμβάλλει στην επιτυχία ή είναι ακατάλληλος (για συγκεκριμένο σκοπό)· *~ επιλογή / εμφάνιση / ντύσιμο / πορεία διαμαρτυρίας* ΑΝΤ επιτυχημένος.

αποτυχία (η) {αποτυχιών} **1.** το ανεπιτυχές αποτέλεσμα, η κατάληξη που είναι αντίθετη με τις αρχικές προσδοκίες, που δεν δικαιώνει τους αρχικούς υπολογισμούς· *η συγκέντρωση κατέληξε σε ~ λόγω τής μικρής προσέλευσης οπαδών* || *είχε μια ~ στις εξετάσεις* (δεν πέρασε) || *η ~ τού κόμματος στις εκλογές* || *η ~ του τον πείσμωσε* ΑΝΤ επιτυχία **2.** (συνεκδ) πρόσωπο ή πράγμα που δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες ή στις απαιτήσεις που δημιουργούν οι συνθήκες: *το εγχείρημά τους ήταν ~!* || *ο μουσακάς ήταν ~* || (οικ) *Αχ, αυτό το παιδί ήταν σκέτη ~! Σε τίποτα δεν έμοιασε τού πατέρα του.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀποτυχής* < αρχ *ἀποτυγχάνω* (πβ. αόρ. β′ *ἀπ-έ-τυχ-ον*)]

απούλητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει πουληθεί: *~ εμπορεύματα.* Επίσης (λόγ.) **απώλητος**.

απουλοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } **1.** η μετατροπή υλικού αντικειμένου σε άυλο, συνήθ. ψηφιακής μορφής· *εξαγγέλθηκε η ~ των ενσήμων τού Ι.Κ.Α.* **2.** (ειδικότ στο Χρηματιστήριο Αξιών) η αντικατάσταση των μετοχών. οι οποίες υπάρχουν σε έντυπη μορφή όπου αναγράφονται συγκεκριμένα στοιχεία. από άυλους τίτλους, δηλ. από εγγραφές (υπό μορφήν κωδικών) σε ηλεκτρονικά ή άλλα αρχεία.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dematerialisation].

απούντο επίρρ. ελλην *ακριβώς*· ακριβώς πάνω στην ώρα που είχε οριστεί *δώσαμε ραντεβού στις δύο και ήρθε ~*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. appunto «αμέσως, αυτοστιγμεί» (< punto «στιγμή, σημείο» < λατ punctum)]

απουράνωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} ΓΛΩΣΣ η τροπή ενός ουρανικού φθόγγου σε φατνιακό· άποουρανικοποίηση: *είναι χαρακτηριστική σε ελληνικές διαλέκτους η ~ τού «σ» πριν από το ημίφωνο «ι», που σιγάται, όπως στη λέξη «κεράσια – κεράσα» ή τού «ζ» στο «μαγαζιά – μαγαζά»* ΑΝΤ ουρανικοποίηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. dépalatalisation].

άπους, -ους. -ουν {άπ-οδος. -ουν | -οδες (ουδ -οδα), -όδων} (λόγ.) αυτός που δεν έχει πόδια Επίσης **άποδος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ + *πούς, ποδός*].

απουσία (η) {απουσιών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία κανείς είναι απών (βλ λ), δεν παρευρίσκεται (κάπου) *χθες το βράδυ η ~ σου έγινε αισθητή* ΑΝΤ παρουσία· ΦΡ ***(κάποιος) λάμπει διά τής απουσίας του*** για περιπτώσεις στις οποίες η απουσία κάποιου γίνεται αισθητή, προκαλεί εντύπωση ή συχνότ ειρων για κάποιον που δεν παρευρίσκεται κάπου. αν και θα όφειλε: *στην κρίσιμη αυτή σύσκεψη, όπως και άλλες φορές στο παρελθόν, ο υπουργός έλαμψε διά τής απουσίας του!* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που δεν είναι παρόν (κάπου): *για το κόμμα μας αποτελεί μια σημαντική ~* || *η ομάδα έχει τρεις ~* ΣΥΝ απών, απώλεια **3.** (συνεκδ) η χρονική περίοδος κατά την οποία κανείς είναι απών: *επέστρεψε ύστερα από ~ δύο χρόνων* || *πολλά προβλήματα παρουσιάστηκαν κατά την ~ του* **4.** (ειδικότ. για μαθητές ή εργαζομένους) η μη προσέλευση (στο μάθημα ή στην εργασία): *κάνω απουσίες* || *δικαιολογημένη / αδικαιολόγητη ~* ΑΝΤ παρουσία **5.** (ειδικότ. για τα μαθήματα) η γραπτή δήλωση σε απουσιολόγιο τής μη προσέλευσης μαθητή στην ώρα συγκεκριμένου μαθήματος *παίρνω απουσίες* || *έχω πολλές ~ και κινδυνεύω να μείνω στην ίδια τάξη* **6.** η έλλειψη (πράγματος): *η ~ συγκινήσεων έκανε τη ζωή τους πληκτική* || *~ ενοχοποιητικών στοιχείων* ΣΥΝ έλλειψη. ανυπαρξία ΑΝΤ ύπαρξη.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄπειμι* «είμαι απών» < *ἀπ(ο)-* + *εἰμί* (βλ. κ *ουσία*). Η φρ. *έλαμψε διά τής απουσίας του* αποδίδει τη γαλλ il brilla par son absence].

απουσιάζω ρ αμετβ. {απουσίασα} **1.** (για πρόσ.) δεν παρευρίσκομαι, δεν είμαι εκεί όπου έπρεπε να είμαι: *~ από το σχολείο / από τη δουλειά* || *«αυτή τη στιγμή απουσιάζουμε· αφήστε το μήνυμά σας. .»* (μήνυμα σε αυτόματο τηλεφωνητή) ΣΥΝ λείπω ΑΝΤ. είμαι παρών. παρίσταμαι **2.** δεν υπάρχω, παρουσιάζω έλλειψη *όταν απουσιάζουν οι αποδείξεις, η κατηγορία δεν μπορεί να στηριχθεί* || *όταν απουσιάζουν τα κατάλληλα στελέχη, είναι ευνόητο η επιχείρηση να παρουσιάζει προβλήματα* || *από την ποίησή του απουσιάζουν οι περίτεχνες εκφράσεις* ΣΥΝ λείπω
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «σπαταλώ την περιουσία μου», < *ἀπουσία*

(με τη σημ. «σπατάλη»). Με τη σύγχρονη σημ. η λ. μαρτυρείται από το 1871].

απουσιολόγιο (το) {απουσιολογί-ου | -ων} το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι απουσίες των μαθητών από τα μαθήματά τους

απουσιολόγος (ο/η) μαθητής στον οποίο έχει ανατεθεί να σημειώνει τους μαθητές που απουσιάζουν από τα μαθήματα στο απουσιολόγιο.
[ΕΤΥΜ < *απουσία* + *-λόγος* < *λέγω* «συλλέγω»].

αποφάγια (τα) {χωρ γεν.} ό,τι έχει περισσέψει μετά το τέλος τού φαγητού και προορίζεται συνήθ. για τα σκουπίδια *ρίχνουν τα ~ στα αδέσποτα σκυλιά* || (μτφ) *ζει με τ' ~ των άλλων.*
[ΕΤΥΜ Πληθ τού *αποφάι* < *απο-* + *-φάι* < *φα(γ)ί*]

αποφαίνομαι ρ μετβ αποθ {αποφάνθηκα (λογιότ απεφάνθην, -ης, -η..., μτχ. αποφανθείς, -είσα. -έν)} (λόγ.) **1.** εκφέρω γνώμη, τοποθετούμαι (σε συγκεκριμένο θέμα): *ως αναρμόδιος δεν μπορώ να αποφανθώ για ένα τόσο ειδικό ζήτημα* **2.** (ειδικότ για δημόσια αρχή) εκδίδω κρίση (για συγκεκριμένο ζήτημα), αποφασίζω *το δικαστήριο θα αποφανθεί για την ενοχή τού κατηγορουμένου* ΣΥΝ γνωμοδοτώ, κρίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απόφαση, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *φαίνω* / *-ομαι* Το ενεργ. *ἀποφαίνω* είχε αρχικώς τη σημ. «εκθέτω, φανερώνω. δηλώνω», από όπου προέκυψαν οι σημ «δείχνω με αποδείξεις. διασαφηνίζω τη γνώμη μου», οι οποίες μαρτυρούνται και για το μέσο *ἀποφαίνομαι*. Η σημ. «αποφασίζω» ήδη αρχ.].

απόφανση (η) {-ης κ -άνσεως | -άνσεις. -άνσεων} η (συμβουλευτικού. γνωμοδοτικού ή θεωρητικού χαρακτήρα) κρίση αρμόδιου οργάνου (για συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ απόφαση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπόφανσις* < *ἀποφαίνομαι*]

αποφαντικός, -ή. -ό [αρχ] (λόγ.) αυτός που εκφράζει κατηγορηματική γνώμη, που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ΣΥΝ κατηγορηματικός, απόλυτος ΦΡ ***αποφαντική πρόταση*** η πρόταση κρίσεως με την οποία διαπιστώνονται, κρίνονται ή περιγράφονται από τον ομιλητή πραγματικά γεγονότα ή καταστάσεις.

απόφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η τελική γνώμη ή επιλογή (κάποιου), που διαμορφώνεται έπειτα από σκέψη και στάθμιση των δεδομένων *ήταν μια δύσκολη ~* || *πήρε / έλαβε την ~ να κατέβει υποψήφιος στις εκλογές* || *κρίσιμη / εσφαλμένη / έγκαιρη / σοβαρή / καθοριστική / προκλητική ~* || *μας κοινοποίησε / έκανε γνωστή την ~ του* || *ειλημμένη / σταθερή / ορθή ~* || *λήψη αποφάσεως* (το να παίρνει κανείς μια απόφαση. να αποφασίζει κάτι) || *καταλήγω / οδηγούμαι στην ~ να κάνω κάτι·* ΦΡ (α) ***το παίρνω απόφαση*** συμφιλιώνομαι με την ιδέα. αποδέχομαι μια κατάσταση (συνήθ δυσάρεστη): *το πήρε απόφαση πως δεν τον ήθελε και σταμάτησε να την ενοχλεί* (β) ***μια απόφαση είναι*** (προτρεπτικά) για περιπτώσεις στις οποίες αμφιταλαντεύεται κανείς, δυσκολεύεται να αποφασίσει (κάτι): *μην το πολυσκέφτεσαι. ~!* **2.** (ειδικότ) ΝΟΜ η δικαστική ετυμηγορία, η επίσημη διατύπωση τής τελικής κρίσεως των δικαστικών αρχών για συγκεκριμένη υπόθεση: *η ~ ήταν αθωωτική* || *καταδικαστική / απαλλακτική / οριστική / τελειωτική / τελεσίδικη / αμετάκλητη / αναγνωριστική / καταψηφιστική / κατά πλειοψηφία / ομόφωνη ~* ΣΥΝ κρίση. βούλευμα **3.** (για την εκτελεστική εξουσία) επίσημη διαταγή με ισχύ νόμου και άμεση εφαρμογή χωρίς προηγούμενη έγκρισή της από τη Βουλή. *υπουργική ~ για καταβολή των δεδουλευμένων* || *ξαφνική ~ για μείωση των επιτοκίων* ΣΥΝ διάταγμα **4.** (στην Ε Ε.) νομική πράξη που εκδίδεται από τα όργανα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και είναι δεσμευτική για τον αποδέκτη που αυτή ορίζει (π χ συγκεκριμένη κυβέρνηση. επιχείρηση κ ά.) (πβ λ *οδηγία. κανονισμός*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόφασις* < *ἀπο* + *φά-σις* (πβ. *κατά-φασις. ἔμ-φασις* κ ά) < ρίζα *φᾰ-*, συνεσταλμ βαθμ. τής ρίζας *φα* / *φη-* τού *φα-μί* / *φημί* «λέγω» (βλ. λ *φήμη*) < I.E *bha- «φωτίζω, λάμπω» και «εξηγώ, μιλώ». Η ίδια ρίζα (στη συνεσταλμένη μορφή της) εμφανίζεται και (παρεκτεταμένη με *-ν*) ως *φαν-*· **φαν-jω* > *φαίνω, φάν-σις (ἀπόφανσις), φαν-ερός. ἀ-φαν-ής, εμ-φαν-τικός* κ.ά].

απόφαση – απόφανση, αποφασίζω – αποφαίνομαι. Το *απόφαση* σημασιολογικά διαφέρει πλήρως από το *απόφανση* Το **απόφαση**, σε θεσμικό επίπεδο (*απόφαση δικαστηρίου, απόφαση διοικητικών οργάνων* κ λπ) σημαίνει την κατόπιν συλλογισμών και εκτιμήσεων ρητή βούληση τού αποφασίζοντος να τελεσθούν συγκεκριμένες πράξεις ή ενέργειες Σε ιδιωτικό επίπεδο, το *αποφασίζω* σημαίνει επίσης την κατόπιν σκέψεως βούληση τού ιδιώτη να ενεργήσει ή να πράξει κάτι. Το *απόφανση*, αντιθέτως, σημαίνει στη Ν Ελληνική την κρίση που διατυπώνεται από ένα όργανο για συγκεκριμένο θέμα. κρίση η οποία μπορεί να αποτελεί απλή εκτίμηση ή να έχει συμβουλευτικό ή θεωρητικό χαρακτήρα· δηλ. να μην οδηγεί σε εκτέλεση πράξεως ή. αλλιώς. να μην έχει αποφασιστικό χαρακτήρα Με άλλα λόγια, το *απόφαση* έχει δεσμευτική λειτουργία, ενώ η *απόφανση* έχει δεοντική λειτουργία Το ίδιο ισχύει και για τα ρήματα *αποφασίζω* (που είναι νεότερο, μετονοματικό παράγωγο τού *απόφαση*) και *αποφαίνομαι* (που είναι αρχαίο)
Αλλιώς έχουν τα πράγματα στην Αρχαία Ελληνική, στην οποία το **ἀπόφασις** σήμαινε. (α) ό.τι και το σημερινό *απόφαση* (β) ό,τι το σημερινό *απόφανση*. δηλ «γνώμη» (γ) άρνηση (πβ. **αποφατικός**. αντίθ τού **καταφατικός**, και **αποφάσκω**. αντίθ τού **καταφάσκω**) Το **ἀπόφανσις**, εξάλλου, τότε δεν σήμαινε «γνώμη». αλλά (α) δήλωση (β) (λογικό) κατηγόρημα Η λ **αποφασίζω** δεν υπήρχε στην Αρχαία η σημασία της δηλωνόταν με ρήματα όπως *γιγνώσκω, δοκεῖ, ἀποφαίνομαι* κ.ά Αξίζει να σημειωθεί ότι στην Αρχαία τα ρήματα *φαίνω* «δείχνω» και *φημί* «λέγω» ανέπτυξαν μια συμπληρωματική σχέση μεταξύ τους. με αποτέλεσμα λέξεις που σχηματίζονται από το θέμα τού **φημί** (θ *φᾰ-* και *φᾰ-*) να γίνονται αισθητές ως παράγωγα τού *φαίνω* **αποφαίνομαι – απόφασις** (αντί **απόφανσις**), αλλά και **αποφάσκω** ή **απόφημι – απόφασις** «άρνηση»· **προφαίνω – πρόφασις** «πρώτη εμφάνιση» – «ισχυρισμός (ψευδής)» (από όπου το μετονοματικό ρ. **προφασίζομαι**)· **εμφαίνω / -ομαι – έμφασις** «εμφάνιση» - «σημασία. έκφραση» – «έντονη έκφραση, έμφαση»
απόφαση: συνώνυμα. Στη ρύθμιση των κοινωνικών. ιδίως, σχέσεων η έννοια τής αποφάσεως παίζει σημαντικό ρόλο Η πιο γνωστή μορφή αποφάσεως είναι η **δικαστική απόφαση**. η θεσμοποιημένη διαδικασία για τη διατύπωση (εκ μέρους των δικαστών) κρίσεως δεσμευτικής για τους πολίτες. με την οποία ρυθμίζονται ποικίλες σχέσεις (διαφωνίες, διεκδικήσεις, αδικήματα κ.λπ) Η δικαστική απόφαση έχει. κανονικώς. *σκεπτικό* και *διατακτικό* σκέλος Οι δικαστές εκτιμούν τα πραγματικά δεδομένα, ακούν τους διαδίκους και τους συνηγόρους τους. κρίνουν και αποφασίζουν Η έννοια τής κρίσεως είναι τόσο καθοριστική στη διαδικασία λήψεως μιας δικαστικής απόφασης, ώστε η **κρίση** –προκειμένου για δικαστήριο– σημαίνει και απόφαση. Βεβαίως, το δικαστήριο κατ' ουσίαν «αποφαίνεται γνώμη», διατυπώνει την κρίση του. αλλά ακριβώς η γνώμη ή η κρίση του. η **απόφανσή** του, δεν παραμένει στα όρια τής απλής γνώμης, αλλά. εφόσον έχει διατακτικό και εκτελεστικό χαρακτήρα, αποτελεί *απόφαση* Κύριο έργο κάθε σώματος κρινόντων και κατεξοχήν τού θεσμοθετημένου δικαστηρίου είναι να λάμψει η αλήθεια και να αποδοθεί δικαιοσύνη Και η έννοια ακριβώς τής αλήθειας είναι αυτή που τονίζεται στον όρο **ετυμηγορία** (< *έτυμος* «αληθής» + *αγορεύω* «μιλώ, λέγω»). που χρησιμοποιείται ιδίως για τις αποφάσεις ορκωτών δικαστηρίων *(«η ετυμηγορία των ενόρκων»)*. Αξίζει να σημειωθεί ότι το *ετυμηγορία* σήμαινε στην Αρχαία ό.τι και το *ετυμολογία* (η ανεύρεση τής αληθούς προελεύσεως των λέξων), η δε λέξη ανασύρθηκε στη χρήση –με τη νέα της σημασία– σε νεότερους χρόνους. Εφόσον μια διαδικασία κρίσεως βρίσκεται στο ανακριτικό ή το προδικαστικό στάδιο, η οποιαδήποτε κρίση / απόφαση χαρακτηρίζεται ως **βούλευμα** *(«απαλλακτικό / παραπεμπτικό βούλευμα»)* Εφόσον μια απόφαση λαμβάνεται από ευρύτερης συνθέσεως σώμα ή από τον ίδιο τον λαό (οπότε και απαιτείται οπωσδήποτε ψηφοφορία), η απόφαση προσλαμβάνει το κύρος *ψηφίσματος* (πβ κ *δημοψήφισμα*) Αποφάσεις που λαμβάνονται για διάφορα θέμστα από διάφορα σώματα (Βουλή. εταιρείες. σωματεία κ τ.ό.) χαρακτηρίζονται συχνά ως **ψηφίσματα** (ψήφισμα τής Βουλής για την Κύπρο. ψήφισμα ενός σωματείου. εταιρείας κ λπ , όταν πεθαίνει κάποιο επιφανές μέλος τους. ψήφισμα υποστήριξης ή συμπαράστασης από κοινωνικούς ή πολιτικούς φορείς κ ο κ). Σήμερα χρησιμοποιείται, λιγότερο συγκριτικά, ό.τι αποκαλείται **θέσπισμα** Το *θέσπισμα* χρησιμοποιήθηκε, για να δηλώσει τις αποφάσεις προσώπων (αυτοκράτορος στο Βυζάντιο) ή σωμάτων (Συγκλήτου στο Βυζάντιο) με αυξημένο κύρος και αποφασιστική εξουσία. που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί Για ένα διάστημα και οι αποφάσεις τής Συγκλήτου τού Πανεπιστημίου αποκαλούνταν *θεσπίσματα*

αποφασίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αποφάσισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** καταλήγω σε απόφαση. διαμορφώνω τελική κρίση για την πραγμάτωση συγκεκριμένου στόχου *αποφάσισα να λάβω μέρος στον διαγωνισμό* || *η ομοσπονδία αποφάσισε νέες απεργιακές κινητοποιήσεις* || *η Κοινότητα αποφάσισε να στείλει αντιπρόσωπο στις διαπραγματεύσεις* || *αποφασίστηκε η λήψη εκτάκτων μέτρων* **2.** (ειδικότ για δικαστήριο) εκδίδω απόφαση: *στα μονομελή δικαστήρια αποφασίζει ο δικαστής για τις υποθέσεις* **3.** (η μτχ **αποφασισμένος**, -η, -ο) αυτός που έχει λάβει σταθερή και αμετακίνητη απόφαση, που θέλει με κάθε τρόπο να πραγματοποιήσει τις αποφάσεις του *φέρονται αποφασισμένοι να συνεχίσουν την απεργία* || *ο υπουργός είναι αποφασισμένος να πατάξει τη φοροδιαφυγή* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απόφαση.*

αποφασιστικός, -ή, -ό [1683] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερή προσήλωση στην απόφασή του, από θαρραλέα και ανυποχώρητη στάση: *με βλέμμα ~ απαίτησε να την εξυπηρετήσουν αμέσως* || *~ λόγια / συμπεριφορά / ενέργεια* ΑΝΤ αναποφάσιστος. διστακτικός **2.** (για πράξεις ή ενέργειες) αυτός που έχει μεγάλη και ιδιάζουσα σημασία, που είναι εξαιρετικής κρισιμότητας, καθοριστικός. *ένα ~ βήμα για τη σύναψη συμφωνίας ειρήνης έγινε χθες μεταξύ Ισραηλινών και Παλαιστινίων* ΣΥΝ κρίσιμος, σημαντικός ΑΝΤ επουσιώδης. ασήμαντος. — **αποφασιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ décisif]

αποφασιστικότητα (η) [1821] {χωρ. πληθ.} η σταθερή και ανυποχώρητη προσήλωση (κάποιου) στην τήρηση. εφαρμογή των αποφάσεών του *ενεργώ με ~* || *διέκρινε ~ στα λόγια της* ΑΝΤ διστακτικότητα.
[ΕΤΥΜ Η λ. πρωτοαπαντά στην προκήρυξη τής Επαναστάσεως που συνέταξε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης]

αποφάσκω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ } (λόγ -σπάν) αρνούμαι, απαντώ αρνητικά ΑΝΤ καταφάσκω
[ΕΤΥΜ αρχ. (με παράλλ. τ. το *ἀπόφημι*) < *ἀπο-* + *φάσκω* (βλ λ.). Βασική σημ. «αρνούμαι»]

αποφατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δηλώνει ή περιέχει άρνηση: *~ προτάσεις* (ιδ. στη λογική και τη γραμματική) || *~ μόρια* ΣΥΝ αρνητικός ΑΝΤ καταφατικός **2.** ΘΕΟΛ ***αποφατική θεολογία*** μέθοδος γνωσιολογικής προσέγγισης τού Θεού από τον άνθρωπο, η οποία αξιοποιεί την πνευματική εμπειρία τής πίστης με τη στροφή τού νου προς τον έσω άνθρωπο, προς την καρδία (νήψις). η οποία οδηγεί μέσα από την αδιάλειπτη προσευχή και τη μυστηριακή ζωή τής Εκκλησίας, στη νοερή αίσθηση τής παρουσίας τού Θεού με τη μετοχή τού πιστού στις

άκτιστες ενέργειες τής Θείας Χάριτος (νηπτική θεολογία) ΑΝΤ. καταφατική θεολογία (πβ κ. *καταφατική θεολογία, λ καταφατικός*). — **σποφατικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπόφημι* «δηλώνω ξεκάθαρα - αρνούμαι» (πβ. κ. *φημί – φατικός*)].

αποφέρω ρ μετβ. κ αμετβ. [αρχ.] {απέφερα} (λόγ) ♦ **1.** (μετβ.) φέρω (θετικό) αποτέλεσμα: *η προσπάθεια απέφερε καρπούς* ‖ *δεν γνωρίζουμε τι θα μας αποφέρει η όλη διαδικασία* ‖ *η επιχείρηση μας αποφέρει μεγάλα κέρδη* ΣΥΝ. αποδίδω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι προσοδοφόρος, εξασφαλίζω κέρδη· *η καλλιέργεια τής γης με παραδοσιακές μεθόδους δεν αποφέρει πια*

αποφεύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {απέφυγα, αποφεύχθηκα (λόγ απεφεύχθην, -ης, -η ., μτχ. αποφευχθείς. -είσα. -έν)} **1.** προσπαθώ να μένω μακριά, να κρατώ αποστάσεις από (κάποιον/κάτι). ώστε να μην έρχομαι σε επαφή, να μην έχω σχέση: *~ τον Θανάση, δεν θέλω ούτε να τον βλέπω!* ‖ *κάτι του έχει κάνει και όλο τον αποφεύγει* **2.** προσπαθώ να μην κάνω (κάτι): *~ τη δουλειά / τις μετακινήσεις / την πολυφαγία / ορισμένες τροφές / την έντονη ζωή* **3.** ξεφεύγω, σώζομαι από (ανεπιθύμητη κατάσταση): *μόλις την τελευταία στιγμή απέφυγε τη σύγκρουση* ‖ *~ έναν κίνδυνο / τη χρεωκοπία* ΣΥΝ διαφεύγω, γλυτώνω

αποφευκτέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να αποφευχθεί.

απόφθεγμα (το) {αποφθέγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σύντομη ρήση στην οποία διατυπώνονται κρίσεις ως αξιώματα, απόψεις που θεωρούνται ότι έχουν αδιαμφισβήτητο κύρος και συνήθ. διδακτικό χαρακτήρα. *το «οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ» είναι ένα πολύ γνωστό αρχαίο ~* ΣΥΝ. ρήση **2. *αποφθέγματα*** (τα) το βιβλίο που περιέχει συλλογή με σύντομα, καθολικού κύρους ρητά σπουδαίων προσώπων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπο-* + *-φθεγμα* < *φθέγγομαι* «παράγω ήχο. προφέρω», βλ. κ *φθόγγος*].

αποφθεγματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει απόφθεγμα. που διαθέτει επιγραμματική διατύπωση, χαρακτήρα αποφθέγματος: *~ φράση / διατύπωση* — **αποφθεγματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

αποφθειρίαση (η) {-ης κ -άσεως | χωρ πληθ.} (λόγ.) η απαλλαγή ζώων και ανθρώπων από ψείρες ΣΥΝ (καθημ) ξεψείρισμα.
[ΕΤΥΜ < *απο-* στερητ + *φθειρίαση* < *φθείρα* «ψείρα», μεταφρ. δάνειο από γαλλ épouillement].

αποφλοιώνω ρ. μετβ. {αποφλοίω-σα, -θηκα. -μένος} αφαιρώ τον φλοιό: *αποφλοιωμένα τοματάκια* ΣΥΝ ξεφλουδίζω. — **αποφλοίωση** (η) [1833]. **αποφλοιωτικός,** -ή. -ό [1861]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀποφλοιῶ* < *ἀπο-* + *φλοιῶ (-όω)* < *φλοιός*].

αποφλοιωτής (ο) συσκευή που χρησιμοποιείται για την αφαίρεση τού φλοιού φρούτων, λαχανικών κ.λπ Επίσης **αποφλοιωτήρας**.

αποφοιτήριο (το) {αποφοιτηρί-ου | -ων} **1.** το επίσημο εκπαιδευτικό πιστοποιητικό έγγραφο, στο οποίο αναγράφονται όλα τα σχετικά με τον χρόνο φοίτησης τού κατόχου σε συγκεκριμένη σχολή, καθώς και ο ακριβής χρόνος αποφοίτησης (διακοπής τής φοίτησης) **2.** (καταχρ.) αποφυλακιστήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποφοίτηση.*
[ΕΤΥΜ < [1833] *αποφοιτη-τήριο* (με απλολογία) < *αποφοιτώ*].

αποφοίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο τερματισμός τής φοίτησης σε εκπαιδευτικό ίδρυμα **2.** (συνεκδ) η επίσημη τελετή με την οποία πιστοποιείται το τέλος τής φοίτησης και απονέμονται τα πτυχία στους αποφοίτους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀποφοίτησις*, αρχική σημ. «αναχώρηση», < αρχ. *ἀποφοιτῶ*].

αποφοίτηση: απολυτήριο – ενδεικτικό – αποδεικτικό – αποφοιτήριο. Το τέλος τής φοίτησης στο σχολείο μπορεί να δηλώνει την περάτωση των σπουδών (ιδίως στο Λύκειο ή το παλαιό Γυμνάσιο), οπότε χαρακτηρίζεται **απολυτήριο**, ή τη διακοπή των σπουδών (αλλαγή σχολείου κ.λπ.). οπότε πρόκειται για **αποδεικτικό** (ενν σπουδών) Ως **ενδεικτικό** χαρακτηριζόταν παλαιότερα το απολυτήριο τού Δημοτικού, μια και οι σπουδές συνεχίζονται από αυτή τη βαθμίδα στην επίσης υποχρεωτική βαθμίδα τού Γυμνασίου και δεν πρόκειται για πραγματική *απόλυση* και *απολυτήριο* **Αποφοιτήριο** (με απλολογία από το **αποφοιτητήριο**) είναι το πιστοποιητικό αποφοίτησης για σπουδές που γίνονται κυρ. σε Α.Ε.Ι. (αφορά δηλ. κυρ. σε φοιτητές), ενίοτε όμως χρησιμοποιείται γενικότερα αντί τού *αποδεικτικού φοιτήσεως* ασχέτως βαθμίδας Επειδή η λ. **απόφοιτος**, όπως και η λ **τρόφιμος**, αναφέρονται (με τη γενική σημ. τού **φοιτώ**) στον τόπο όπου έχει διατελέσει κανείς (είτε σπουδάζοντας σε εκπαιδευτήρια είτε αναμορφούμενος κοινωνικώς σε σωφρονιστήρια / φυλακές), το *αποφοιτήριο* χρησιμοποιείται αντί τού τ **αποφυλακιστήριο** και για τροφίμους φυλακών, οι οποίοι έχουν εκτίσει την ποινή τους σε σωφρονιστικό κατάστημα. Ενίοτε, για την έξοδο από τη φυλακή χρησιμοποιείται και ο όρος **εξιτήριο**, που δηλώνει κυρ την έξοδο από νοσοκομείο.

απόφοιτος (ο/η) [μεσν.] {-ου κ -οίτου | -των κ -οίτων. -ους κ -οίτους} **1.** πρόσωπο που ολοκλήρωσε τον κύκλο σπουδών (σε βαθμίδα τής εκπαίδευσης) και έλαβε τον αντίστοιχο τίτλο· *~ ελληνικού πανεπιστημίου* **2.** (ειδικότ) πρόσωπο που έχει αποφοιτήσει από το Λύκειο. δεν έχει επιτύχει στις εισαγωγικές για την τριτοβάθμια εκπαίδευση εξετάσεις και προετοιμάζεται ξανά για αυτές: *στα φροντιστήρια εκτός από τμήματα μαθητών υπάρχουν και τμήματα αποφοίτων* **3.** (καταχρ.) πρόσωπο που έχει πάρει αποφυλακιστήριο: *~ φυλακών.*

απόφοιτος – τελειόφοιτος – πτυχιούχος. Συνηθισμένο λάθος. στον προφορικό ιδίως λόγο. είναι η χρήση τού *τελειόφοιτος* αντί τού *απόφοιτος: Είμαι τελειόφοιτος Λυκείου. Τελείωσα πριν από τρία χρόνια!* **Τελειόφοιτος**, ωστόσο, είναι αυτός που φοιτά (όχι *φοιτεί!*) στην τελευταία τάξη μιας εκπαιδευτικής βαθμίδας *τελειόφοιτος Λυκείου* (= μαθητής τής Γ' Λυκείου), *τελειόφοιτος Γυμνασίου* (= μαθητής τής Γ' Γυμνασίου), *τελειόφοιτος Δημοτικού* (= μαθητής τής ΣΤ' Δημοτικού) **Απόφοιτος**, αντιθέτως. είναι αυτός που έχει ήδη αποφοιτήσει, έχει τελειώσει τη φοίτησή του σε μια εκπαιδευτική βαθμίδα. ιδίως στη βαθμίδα τού Λυκείου: *απόφοιτος Λυκείου. απόφοιτος Γυμνασίου, απόφοιτος Δημοτικού.* Προκειμένου για τη φοίτηση στο πανεπιστήμιο. ισχύουν τα ίδια *τελειόφοιτος τής Νομικής* είναι ο φοιτών στο τελευταίο έτος / εξάμηνο τής Νομικής Σχολής. ενώ *απόφοιτος τής Νομικής* είναι αυτός που έχει τελειώσει τις σπουδές του στη Νομική, ο **πτυχιούχος** τής Νομικής. Η λ. *πτυχιούχος* χρησιμοποιείται ειδικώς για την αποφοίτηση από το πανεπιστήμιο

αποφοιτώ ρ. αμετβ [αρχ.] {αποφοιτάς .. | αποφοίτησα (λόγ απεφοίτησα)} ολοκληρώνω τον κύκλο των σπουδών μου σε συγκεκριμένη εκπαιδευτική βαθμίδα, παίρνω το πτυχίο μου *αποφοίτησε το 1997 από τη Θεολογική*

αποφορά (η) (λόγ) δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από αναθυμιάσεις· *~ πτώματος* ΣΥΝ δυσωδία, κακοσμία. (λαϊκ) μπόχα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή.*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «φορολογική εισφορά». < *ἀποφέρω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.]

αποφόρι (το) {αποφορ-ιού | -ιών} ρούχο παλιό και φθαρμένο. που δεν χρησιμοποιείται πλέον: *τα μικρά παιδιά ντύνονταν παλιά με τα ~ των μεγαλυτέρων.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀπο-* + *φορῶ*].

αποφορτίζω ρ. μετβ. {αποφόρτισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** (για μηχανές ή γεννήτριες) αφαιρώ το ηλεκτρικό φορτίο ΑΝΤ φορτίζω **2.** (μτφ) εκτονώνω τεταμένη κατάσταση, ελαφρύνω βεβαρημένη συναισθηματικά ατμόσφαιρα· *ήθελε με τα αστεία του να αποφορτίσει το βαρύ κλίμα από το δυσάρεστο συμβάν*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «ξεφορτώνω, αποβάλλω», < *ἀπο-* + *φορτίζω* < *φόρτος* Η σημερινή σημ αποδίδει το γαλλ. décharger].

αποφόρτιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} **1.** η αφαίρεση τού ηλεκτρικού φορτίου ΑΝΤ φόρτιση **2.** (μτφ) η εκτόνωση (τεταμένης κατάστασης): *η προσωπική του παρέμβαση αποσκοπούσε στην ~ τού κλίματος.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ déchargement].

αποφράδα (η) μόνο στη ΦΡ ***αποφράδα (η)μέρα*** (i) δυσοίωνη ημέρα, η οποία θεωρείται ότι φέρνει κακό: *στη λαϊκή αντίληψη η Τρίτη θεωρείται ~* (ii) καταραμένη ημέρα (συνδεδεμένη με θλιβερό γεγονός), που δεν θέλει κανείς να τη θυμάται: *η 29η Μαΐου έχει μείνει ως ~* (λόγω τής άλωσης τής Πόλης στις 29 Μαΐου 1453).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποφράς, -άδος* «αυτός που δεν πρέπει ούτε καν να αναφέρεται» < *ἀπο-* + *φράζω* «μιλώ» Η λ χρησιμοποιείται κυρ. κατά παράλειψη τού ουσ στη φρ *ἀποφράς ἡμέρα* «απαίσια, δυσοίωνη ημέρα»].

αποφράζω ρ μετβ. {απέφραξα, αποφρά-χτηκα, -γμένος} **1.** φράζω εντελώς. βουλλώνω και δεν επιτρέπω τη δίοδο από συγκεκριμένο άνοιγμα: *αποφραγμένες αρτηρίες* • **2.** ανοίγω (κάτι) φραγμένο: *του απέφραξαν την κλειστή αρτηρία με παρακαμπτήρια*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἀποφράσσω* < *ἀπο-* + *φράσσω*].

απόφραξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις. -άξεων} (λόγ) **1.** το κλείσιμο, βούλλωμα ανοίγματος, ώστε να μη μπορεί κάτι να περάσει μέσα από αυτό: *~ αρτηριών / διόδου* **2.** το ξεβούλλωμα φραγμένου ανοίγματος, φραγμένης διόδου: *αποφράξεις βόθρων.* — **αποφρακτικός,** -ή, -ό [μεσν.]

αποφυγή (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} **1.** η σκόπιμη αποχή. αποστασιοποίηση ή απομάκρυνση από κάτι, ώστε (αυτό) να μην ασκεί επίδραση, να μην επηρεάζει ή βλάπτει: *η ~ τής συνάντησης με κάποιον* ‖ *η ~ τής καθιστικής ζωής και τής πολυφαγίας / τής ταλαιπωρίας* **2.** η σκόπιμη άρνηση ή καθυστέρηση (να κάνει κανείς κάτι): *~ σχολιασμού / εκδήλωσης δυσαρέσκειας* **3.** η ακύρωση (δυσάρεστης ή ανεπιθύμητης κατάστασης) πριν από την εκδήλωσή (της), ώστε να μην υπάρξουν αρνητικές επιπτώσεις: *η ~ τής σύγκρουσης / τής αντιπαράθεσης / ενός κινδύνου.*

αποφυλακίζω ρ. μετβ. [1860] {αποφυλάκισ-α, -τηκα (λόγ. απεφυλακίσθην. -ης, -η.... μτχ αποφυλακισθείς. -είσα. -έν). -μένος} βγάζω (κάποιον) από τη φυλακή. αφήνω (κρατούμενο) ελεύθερο (συνήθ. το μεσοπαθ ***αποφυλακίζομαι***): *αποφυλακίστηκε προ ημερών* ΣΥΝ απολύω, ελευθερώνω. — **αποφυλάκιση** (η) [1887]

αποφυλακιστέος, -α, -ο αυτός που έχει τις προϋποθέσεις. ώστε να διεκδικήσει την πρόωρη αποφυλάκισή του: *κρίθηκε ~ λόγω καλής διαγωγής.*
[ΕΤΥΜ < *αποφυλακίζω* + παραγ. επίθημα *-τέος*]

αποφυλακιστήριο (το) {αποφυλακιστηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο πιστοποιείται η αποφυλάκιση κρατουμένου.
[ΕΤΥΜ < *αποφυλακίζω* + παραγ. επίθημα *-τήριο*]

απόφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** μη φυσιολογικό αλλά συνήθ. αβλαβές εξόγκωμα πάνω στο σώμα ενός φυτού ΣΥΝ παραφυάδα, παραβλάστημα. παρακλάδι **2.** ΙΑΤΡ μικρή προεξοχή ή εξόγκωμα σε όργανο τού ανθρώπινου σώματος: *σκωληκοειδής ~ τού εντέρου* ‖ *μαστοειδής ~ τού κροταφικού οστού*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀπόφυσις* < *ἀποφύω* «βγάζω ρίζες» < *ἀπο-* + *φύω* (βλ.λ). Ως ιατρ όρ η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ. αγγλ. apophysis, γαλλ. apophyse κ.ά.].

αποφώλιον τέρας (το) {αποφωλίου τέρατος} αποκρουστικό (και άχρηστο) τέρας· για τον χαρακτηρισμό εγκληματία που έχει προβεί

σε ειδεχθή και αποτρόπαια εγκλήματα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *ἀποφώλιος* «μάταιος, κενός, άχρηστος» αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *ἀπαφίσκω* «απατώ» (αόρ. β' *ἀπαφεῖν*). Η φρ. «*ἀποφώλιον τρέφος*» (και όχι *τέρας*) παραδίδεται από τον Ευριπίδη (Αποσπ. 996) ως χαρακτηρισμός τού Μινώταυρου. *ξύμμικτον εἶδος κἀποφώλιον τρέφος*].

αποφώνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το κλείσιμο ενός λόγου, μιας ομιλίας μετά την κάθοδο τού ομιλητή από το βήμα ΑΝΤ. προσφώνηση **2.** (ειδικότ.) τα λόγια (πληροφορίες περί των συντελεστών κ.λπ.), με τα οποία τελειώνει μια (συνήθ. ραδιοφωνική) εκπομπή ή (τηλεοπτική) μετάδοση γεγονότος
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀποφωνῶ (-έω)* «δηλώνω επίσημα» < *ἀπο-* + *-φωνῶ* < *φωνή*]

αποχαιρετίζω ρ. ▸ αποχαιρετώ

αποχαιρετισμός (ο) [μεσν.] ο τελευταίος χαιρετισμός τη στιγμή τής αναχώρησης: *ήταν συγκινητικός ο ~ τους* || *~ νεκρού* (ο τελευταίος χαιρετισμός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

> **αποχαιρετισμοί: αντίο – γεια – εις το επανιδείν – χαίρετε.** Μορφές χαιρετισμού, όταν φεύγει κανείς (αποχαιρετισμοί) Και τα μεν **αντίο (σας), γεια (σας)** και **χαίρετε** αποτελούν ευχές τού αποχαιρετίζοντος προς τον αποχαιρετιζόμενο, ενώ με το **εις το επανιδείν** (που πολύ λίγο χρησιμοποιείται σήμερα) διατυπώνεται επιθυμία υπό μορφήν ευχής. Ξενικής προέλευσης το **αντίο** (ιταλ. addio < φρ. a dio «στον Θεό» < λατ. deus «θεός») θυμίζει ελληνικές αποχαιρετιστήριες ευχές όπως **«(πήγαινε) στην ευχή τού Θεού»**. Το **γεια**, αποχαιρετιστήρια και χαιρετιστήρια συνάμα ευχή, προέρχεται από το **υγεία** (> *υγειά* > *γεια*) (πβ. και την ευχή **εις υγείαν (σας)** [ενν. πίνω]). Πιστή απόδοση τού γαλλ. **au revoir** είναι το *εις το επανιδείν*, που χρησιμοποιήθηκε στη λογιότερη γλώσσα. Κατεξοχήν ελληνικός χαιρετισμός, χρησιμοποιούμενος σήμερα και ως αποχαιρετισμός, παραμένει από τους χρόνους τού Ομήρου το *χαίρετε* (στην Αρχ. Ελληνική **χαίρε** και, στην επιστολογραφία ιδίως, **χαίρειν** [ενν. *λέγω*]).

αποχαιρετιστήριος, -α, -ο [1889] αυτός που γίνεται ή λέγεται για αποχαιρετισμό: *~ πάρτι / λόγος*

αποχαιρετώ (κ. -άω) ρ. μετβ. [μεσν.] {αποχαιρετάς.. | αποχαιρέτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω τον τελευταίο χαιρετισμό πριν από την αναχώρηση· (γενικότ.) ξεπροβοδίζω (κάποιον) τη στιγμή τής αναχώρησής του: *πήγε στο αεροδρόμιο, για να την αποχαιρετήσει* || (μτφ.) *αποχαιρέτα την εργένικη ζωή· παντρεύεσαι!* Επίσης **αποχαιρετίζω** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.

αποχαλιναγώγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η αποχαλίνωση (βλ.λ.).

αποχαλινώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχαλίνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-κυριολ.) βγάζω το χαλινάρι **2.** (συνήθ. μτφ.) αφήνω (κάποιον) εντελώς ελεύθερο, ασύδοτο, αίρω κάθε περιορισμό **3.** (μεσοπαθ. ***αποχαλινώνομαι***) ξεπερνώ κάθε ηθικό φραγμό, ξεφεύγω από τα όρια τής ηθικής, αποθρασύνομαι, διάγω έκλυτο βίο. *από τότε που εγκατέλειψε την οικογένειά της, αποχαλινώθηκε τελείως* ΣΥΝ. αφηνιάζω, εκτραχηλίζομαι, εξαχρειώνομαι.

αποχαλίνωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η απώλεια κάθε (ηθικής) αναστολής, η αποθράσυνση πέρα από κάθε όριο: *ηθική / πλήρης ~* ΣΥΝ. εκτραχηλισμός ΑΝΤ. χαλιναγώγηση — **αποχαλινωτικός, -ή, -ό.**

αποχαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {αποχαλάς... | αποχάλασα, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καταστρέφω, χαλώ εντελώς (κάτι που ήταν μισοχαλασμένο): *αντί να φτειάξει το μηχάνημα, το αποχάλασε* ♦ **2.** (αμετβ.) χαλώ εντελώς. *είχε που είχε βλάβη το ρολόι, έπεσε στο νερό κι αποχάλασε.*

αποχαρακτηρίζω ρ. μετβ. {αποχαρακτήρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αίρω χαρακτηρισμό (ταξινόμησης, επικινδυνότητας, εμπιστευτικότητας κ.λπ.) που έχω προσδώσει (σε πρόσωπο ή έγγραφο): *όταν το Υπουργείο Εξωτερικών αποχαρακτηρίσει τα απόρρητα έγγραφα, θα μάθουμε όλη την αλήθεια* ΑΝΤ. χαρακτηρίζω. — **αποχαρακτηρισμός** (ο)
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. declassify]

αποχαυνώνω ρ. μετβ. {αποχαύνω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) χαύνο (βλ.λ.), εξασθενίζω την ικανότητα (κάποιου) να αντιλαμβάνεται και να αντιδρά: *κατηγορούν την τηλεόραση ότι αποχαυνώνει τους θεατές* || *αποχαυνωμένο βλέμμα* ΣΥΝ. αποβλακώνω, ναρκώνω ΑΝΤ. διεγείρω
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀποχαυνῶ* < *ἀπο-* + *χαυνῶ (-όω)* (βλ.λ.)]

αποχαύνωση (η) [1880] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η εξασθένηση τής αντιληπτικότητας και τής ζωντάνιας (κάποιου): *η ~ από τα ναρκωτικά* ΣΥΝ. αποβλάκωση, απονάρκωση — **αποχαυνωτικός, -ή, -ό** [1888], **αποχαυνωτικά** επίρρ.

αποχείμωνο (το) το τέλος τού χειμώνα. — **αποχείμωνα** επίρρ.

αποχειροβίοτος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που ζει από χειρωνακτική εργασία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀπο-* + *χείρ* + *βίοτος* < *βιῶ* < *βίος*]

αποχειροτονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχειροτονείς... | αποχειροτόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καθαιρώ από ιερατικό αξίωμα ΣΥΝ. αποσχηματίζω ΑΝΤ. χειροτονώ. — **αποχειροτονία** (η) [αρχ.].

αποχερσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {αποχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} μετατρέπω μία γόνιμη έκταση γης σε χέρσα, την αφήνω ακαλλιέργητη. — **αποχέρσωση** (η) [1892], **αποχερσωτικός, -ή, -ό.**

αποχέτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απομάκρυνση ομβρίων ή ακάθαρτων υδάτων με σύστημα οχετών και υπονόμων: *δίκτυο / αγωγοί αποχετεύσεως* **2.** (συνεκδ.) το σύστημα οχετών και υπονόμων, με το οποίο απομακρύνονται τα όμβρια ή ακάθαρτα ύδατα, τα λύματα τής πόλης: *μια συνοικία που δεν διαθέτει ~*. — (σπάν.) **αποχετεύω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀποχέτευσις* < αρχ. *ἀποχετεύω* < *ἀπ(ο)-* + *ὀχετεύω* < *ὀχετός*].

αποχετευτικός, -ή, -ό [1801] αυτός που σχετίζεται με την αποχέτευση: *~ σύστημα / σωλήνες / αγωγοί / δίκτυο*

αποχή (η) **1.** (α) η συνειδητή αποφυγή ενός πράγματος, το να μην υποκύπτει κανείς σε πειρασμούς: *~ από κρέας / οινοπνευματώδη* (β) (ειδικότ.) η συνειδητή αποφυγή κάθε σεξουαλικής δραστηριότητας. *μερικοί πιστεύουν ότι η ~ είναι ο μόνος αποτελεσματικός τρόπος καταπολέμησης τού έιτζ* (γ) ΦΙΛΟΣ (στους στωικούς και στον χριστιανισμό) η συνειδητή αποφυγή απολαύσεων, η εγκράτεια που αποσκοπεί στη γαλήνη τής ψυχής και τη νηφαλιότητα τού πνεύματος **2.** (α) η συνειδητή άρνηση συμμετοχής κάποιου σε συλλογική δραστηριότητα. *~ από συζήτηση / ψηφοφορία / την πολιτική* (β) ΠΟΛΙΤ. η εκούσια κυρ. άρνηση των εκλογέων να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα *σε αυτές τις εκλογές η ~ κινήθηκε σε φυσιολογικά επίπεδα* (γ) (ειδικότ. για μαθητές / φοιτητές) η άρνηση συμμετοχής στα μαθήματα ως έκφραση διαμαρτυρίας: *κάνω / κατεβαίνω σε ~* || *οι φοιτητές ψήφισαν ~* (να κάνουν αποχή) ● **3.** το σημείο τού βυθού όπου τελειώνει ένας βράχος ή μια πλάκα και αρχίζει ομαλός αμμώδης ή χαλικώδης βυθός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀπέχω*]

απόχη (η) {αποχών} όργανο για τη σύλληψη εντόμων (κυρ. πεταλούδων) ή μικρών ψαριών, το οποίο αποτελείται από ένα κοντάρι που έχει στη μία άκρη του μεταλλική στεφάνη με δίχτυ: *πιάνω με την ~* ΦΡ. (μτφ.) ***στην απόχη*** για κάποιον που έχει συλληφθεί, που έχει πιαστεί σε παγίδα. *~ τής εφορίας επώνυμοι φοροφυγάδες.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὑποχή* (με αναβιβασμό τού τόνου και παρετυμολογική επίδραση τής πρόθ. *ἀπό*) < αρχ. *ὑπέχω* «κρατώ από κάτω»].

αποχιονισμός (ο) ο καθαρισμός από τα χιόνια· *~ των ορεινών δρόμων* ΣΥΝ. εκχιονισμός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déneigement]

αποχουντοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιχείρηση κάθαρσης τού κρατικού μηχανισμού (ή γενικότ. τής πολιτικής ζωής) από στελέχη που συνεργάστηκαν με τη χούντα (τη δικτατορία τού 1967-74): *~ τής δημόσιας διοίκησης / τού στρατού.*

απόχρεμμα (το) {αποχρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το φλέγμα που αποβάλλεται με απόπτυση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀποχρέμπτομαι*, βλ. κ. *απόχρεμψη*]

αποχρεμπτικός, -ή, -ό [αρχ.] ΦΑΡΜ. αυτός που προκαλεί αποβολή φλέγματος, απόχρεμψη: *~ σιρόπι.*

απόχρεμψη (η) {-ης κ. -έμψεως | -έμψεις, -έμψεων} ΙΑΤΡ. η αποβολή φλέγματος με απόπτυση (συνήθ. μετά από βήξιμο). — **αποχρέμπτομαι** ρ. [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀπόχρεμψις* < *ἀποχρέμπτομαι* < *ἀπο-* + *χρέμπτομαι* «καθαρίζω τον λαιμό μου, φτύνω», που συνδ. με το ρ. *χρεμετίζω* (βλ.λ.)]

αποχρωματίζω ρ. μετβ. [1766] {αποχρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αφαιρώ το χρώμα από (κάτι): *το ηλιακό φως αποχρωματίζει ορισμένα είδη υφασμάτων* ΣΥΝ. ξεθωριάζω ΑΝΤ. χρωματίζω **2.** (μτφ.) αφαιρώ ένα στοιχείο που χαρακτηρίζει κάτι: *το έντυπο αρχικά είχε έντονα αριστερό προσανατολισμό, αργότερα όμως αποχρωματίστηκε και τήρησε μετριοπαθέστερη στάση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décolorer]

αποχρωματισμός (ο) [1864] **1.** (α) η αφαίρεση τού χρώματος: *~ ρούχων* (β) ΧΗΜ. μέθοδος καθαρισμού διαλύματος ουσίας με προσρόφηση έγχρωμων ακαθαρσιών σε στερεό προσροφητικό μέσον **2.** η αφαίρεση ή απώλεια στοιχείου που χαρακτηρίζει κάτι. *ο θρησκευτικός ~ τού κράτους* || *ο πολιτικός ~ ενός εντύπου* || *κακέμφατες αρχικώς λέξεις που η χρήση τις οδηγεί σε ~.* Επίσης **αποχρωμάτιση** (η).

αποχρών, -ώσα, -ών {αποχρ-ώντος (θηλ. -ώσης), -ώντα | -ώντες (ουδ. -ώντα), -ώντων (θηλ. -ωσών)} (αρχαιοπρ.) επαρκής, αρκετός ΦΡ. (α) **αποχρών λόγος** η επαρκής αιτιολογία: *δεν συντρέχει ~, για να συγκληθεί εκτάκτως η Βουλή* (β) ΦΙΛΟΣ **αρχή τού αποχρώντος λόγου** λογική αρχή, σύμφωνα με την οποία για κάθε «ακολουθία», δηλ. για κάθε διαβεβαίωση ή συμπέρασμα, υπάρχει ένας λογικά επαρκής λόγος (γ) **αποχρώσες ενδείξεις** οι ενδείξεις που επαρκούν για να σχηματίσει κανείς άποψη και να λάβει απόφαση για την παραπομπή τού φερομένου ως κατηγορουμένου σε δίκη: *λείπουν οι ~, για να στοιχειοθετηθεί κατηγορία εναντίον του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόδειξη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἀποχρῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἀποχρῶ (-άω)* «επαρκώ» < *ἀπο-* + *χρῶ / -μαι* «χρησιμοποιώ» < *χρή* «πρέπει». Βλ. λ. *χρήζω*].

απόχρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η παραλλαγή βασικού χρώματος: *η κλωστή πρέπει να έχει την ίδια ~ με το ύφασμα* || *διάφορες ~ τού κόκκινου* || *κόκκινη / μπλε / έντονη / φυσική ~* **2.** (κατ' επέκτ.) η ελαφρά διαφοροποίηση (από κάτι κύριο, βασικό): *μετά τους έντονους διαξιφισμούς των τελευταίων ημερών, στις τελευταίες δηλώσεις διακρίνουμε κάποιες ~ συμβιβαστικής διάθεσης* || *όλες οι εφημερίδες κατέληξαν στο ίδιο συμπέρασμα, έστω και με αποχρώσεις* (δηλ. με ελαφρές διαφοροποιήσεις) || *ηχητική / εννοιολογική / σημασιολογική / αρνητική / συναισθηματική ~*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀπόχρωσις* < *ἀποχρώννυμι* < *ἀπο-* + αρχ. *χρώννυμι* «χρωματίζω» < **χρώσ-νυ-μι* < αρχ. *χρώς, χροός* «δέρμα-χρώμα» < **χροF-* < I.E. *ghrō[u]- < *ghrēu- «αγγίζω – κομματιάζω», πβ. λατ. rudus «ερείπιο», γαλλ. grésil «χαλάζι», αγγλ. great «μεγάλος» (αρχική σημ. «τρομακτικός»), γερμ. Graus «φρίκη, τρόμος» κ.ά. Ομόρρ. *χρῶ-μα, χρωσ-τήρ, χρωσ-τικός, χροιά* (< **χρωF-ιά*), αρχ. *χρο-ΐζω* «αγγίζω»

κ ά].

αποχρωστικός, -ή, -ό [1872] αυτός που συμβάλλει στον αποχρωματισμό: *~ ουσίες.* — **αποχρωστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ décolorant].

αποχτενίδι (το) [μεσν.] {αποχτενιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ) (συνήθ. στον πληθ) οι τρίχες που μένουν στη χτένα μετά το χτένισμα.

απόχτημα (το) → απόκτημα

απόχτηση (η) → απόκτηση

αποχτώ ρ → αποκτώ

αποχυμωτής (ο) η συσκευή για το στείψιμο των φρούτων και τη συγκέντρωση τού χυμού τους
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ juicer].

αποχώρηση (η) [αρχ.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εκούσια απομάκρυνση (από ορισμένο χώρο. χώρα, περιοχή κ.λπ.): *η ~ των σοβιετικών στρατευμάτων από το Αφγανιστάν* || *απρόβλεπτη / βαθμιαία / οριστική ~* ΑΝΤ άφιξη. έλευση **2.** (μτφ.) η παραίτηση (από θέση ή αξίωμα): *η ~ τού γενικού γραμματέα.*

αποχωρητήριο (το) [1888] {αποχωρητηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η αφόδευση ΣΥΝ τουαλέτα. μέρος. αφοδευτήριο, καμπινές. απόπατος, βεσέ (W.C.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τουαλέτα.*

αποχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {αποχώρισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** (λόγ.) (α) χωρίζω *(πράγματα στενά συνδεδεμένα): οι γιατροί κατόρθωσαν να αποχωρίσουν με επιτυχία τα σιαμαία* (β) αποκόπτω, χωρίζω (τμήμα από το σύνολο, από το σώμα στο οποίο ανήκε) ΑΝΤ ενώνω **2.** (μεσοπαθ ***αποχωρίζομαι***) στερούμαι, απομακρύνομαι από (κάτι/κάποιον με τον οποίο συνδέομαι στενά) *δεν μου κάνει καρδιά ν' αποχωριστώ τους δικούς μου και να ξενιτευτώ.*

αποχωρισμός (ο) [μεσν.] **1.** το να απομακρύνεται κανείς από (κάποιον/κάτι αγαπημένο): *σκληρός / συγκινητικός / σπαρακτικός ~* || *η ώρα / πίκρα τού αποχωρισμού* ΣΥΝ απομάκρυνση, χωρισμός ΑΝΤ σμίξιμο **2.** (λόγ.) ο διαχωρισμός ενός πράγματος από ένα άλλο: *ο ~ των σπόρων από τα άχυρα* ΣΥΝ (καθημ) ξεχώρισμα, ξεκαθάρισμα.

αποχωρώ ρ. αμετβ. {αποχωρείς... | αποχώρησα} **1.** φεύγω, απομακρύνομαι με τη θέλησή μου (από τον χώρο όπου βρίσκομαι): *~ σε ένδειξη διαμαρτυρίας* || *αποχώρησε διακριτικά από το δωμάτιο* ΣΥΝ αποσύρομαι **2.** (μτφ.) παραιτούμαι. εγκαταλείπω οριστικά (επαγγελματική δραστηριότητα): *αποχώρησε από τη θεατρική σκηνή / από την ενεργό δράση*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀποχωρῶ (-έω) < ἀπο- + χωρῶ* (βλ.λ.)].

απόψε επίρρ. **1.** σήμερα το βράδυ *έταξα στα παιδιά να τα πάω σινεμά ~* **2.** (εμφατ.) για τη δήλωση συγκεκριμένου χρονικού σημείου ή διαστήματος *~ το βράδυ / τη νύχτα* **3.** το αμέσως προηγούμενο βράδυ. το βράδυ που πέρασε· *δεν κοιμήθηκα καθόλου ~, γι' αυτό είμαι τόσο κουρασμένος*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἀποψέ < ἀπ' ὀψέ* «αργά»].

άποψη (η) {-ης κ -όψεως | -όψεις. -όψεων} **1.** η θεώρηση (ζητήματος, θέματος) *ακούγοντας όλες τις γνώμες θα μπορούμε να έχουμε μια συνολική ~ τού ζητήματος* || *σφαιρική ~* **2.** η θεώρηση ζητήματος από συγκεκριμένη σκοπιά, η γνώμη: *η ~ μου είναι ότι δεν πρέπει να βιαστούμε* ΦΡ (α) (λόγ.) ***είμαι τής απόψεως / άποψης*** έχω τη γνώμη, νομίζω. *~ ότι πρέπει να ληφθούν σκληρά μέτρα* (β) ***έχω άποψη*** έχω διαμορφωμένη δική μου γνώμη: *ποιος έχει άποψη επί τού θέματος,* (γ) ***από απόψεως / από την άποψη*** (+γεν) από πλευράς, ως προς: *από την άποψη τής θεωρίας είναι δυνατή μια τέτοια εξέλιξη* || *από απόψεως ορθογραφίας είναι σωστό* (δ) ***από κάθε άποψη /*** (λόγ.) ***από πάσης απόψεως*** από κάθε πλευρά (και αν εξετάσουμε το ζήτημα): *το σχέδιο αυτό είναι συμφέρον ~* ΣΥΝ σε κάθε περίπτωση, από κάθε πλευρά (ε) ***από μια άποψη*** από μια πλευρά / οπτική αγωνία / θεώρηση: *~, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έχεις δίκιο* • **3.** η εικόνα, η θέα. *μια ~ τής πόλης σε φωτογραφία από ελικόπτερο* • **4.** ΓΛΩΣΣ το ποιόν ενεργείας (βλ ΣΧΟΛΙΟ λ *ποιόν*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη, ποιόν.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄποψις < ἀπ(ο)- + ὄψις.* Η λ σήμαινε γενικώς «την εποπτεία, την εξ αποστάστεως θέαση», η δε σημ. «γνώμη» αποδίδει τα γαλλ. avis, point de vue. Μεταφρ δάνεια είναι και οι φρ. *είμαι τής απόψεως* (< γαλλ. je suis d'avis), *από απόψεως* + γεν. (< γαλλ. du point de vue de.). *από κάθε άποψη* (< γαλλ. à tout point de vue)].

αποψιλώνω ρ μετβ. {αποψίλω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** καθαρίζω ή καταστρέφω τη βλάστηση μιας περιοχής· *αποψίλωσαν την έκταση και ετοιμάστηκαν για τη νέα καλλιέργεια* || *η τελευταία πυρκαγιά αποψίλωσε το βουνό από χιλιάδες στρέμματα δάσους* ΣΥΝ απογυμνώνω **2.** (μτφ.) στερώ. *με τις τελευταίες συνταγματικές ρυθμίσεις αποψίλωσαν τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας από κάθε εξουσία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀποψιλῶ (-όω) < ἀπο- + -ψιλῶ < ψιλός*].

αποψίλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η καταστροφή των δέντρων και ο καθαρισμός μιας περιοχής από κάθε είδους βλάστηση **2.** (μτφ.) η στέρηση, η απογύμνωση. *η ~ τού διευθυντή από σημαντικές αρμοδιότητές του.* — **αποψιλωτικός,** -ή, -ό [1888]

αποψινός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σημερινό βράδυ: *η ~ εκδήλωση.*

απόψυξη (η) [μτγν] {-ης κ -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** (α) το σταμάτημα τής ψύξης, η διακοπή τής λειτουργίας ψυκτικού μηχανισμού· *κάνω ~ στο ψυγείο* (β) το ξεπάγωμα: *~ τροφών* ΑΝΤ πάγωμα. ψύξη • **2.** η ολοκλήρωση τής ψύξης. — **αποψυκτικός,** -ή, -ό [1888], **αποψύχω** ρ [αρχ].

Απαλάχια (Όρη) (τα) {Απαλαχίων Ορέων} οροσειρά τής Β. Αμερικής στις Α ακτές των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Appalachian (Mountains) < Apalachee, ονομασία εκλιπούσης φυλής Ινδιάνων τής ΒΔ. Φλόριδας, < ινδιάν. apalatchi «οι άνθρωποι τής απέναντι πλευράς»].

απραγία (η) → άπραγος

απραγματοποίητος, -η, -ο [1888] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί. *~ όνειρο / αξιώσεις / σχέδια / πόθοι* ΣΥΝ ανέφικτος, ανεκπλήρωτος ΑΝΤ πραγματοποιημένος, εφικτός.

απράγμων, -ων. -ον {απράγμ-ονος. -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ) αυτός που γενικά δεν ασχολείται με τίποτα. που δεν φροντίζει για τίποτα ΣΥΝ άπραγος, ράθυμος ΑΝΤ ρέκτης, δραστήριος. πολυπράγμων. Επίσης **απράγμονας** (ο) — **απραγμοσύνη** (η) [αρχ], **απραγμονώ** ρ. {-είς .}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων. -ον*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *-πράγμων < πρᾶγμα*]

> **απράγμων: συνώνυμα.** Το **απράγμων** (και η **απραγμοσύνη**) δηλώνει «αυτόν που δεν πράττει τίποτε», «τον ράθυμο» Την ίδια σημ. εξέφρασε το (μτγν ήδη) **άπραγος.** που συνεκδοχικά δήλωσε περαιτέρω και «αυτόν που στερείται κάθε εμπειρίας, πράξεως», άρα «τον άπειρο, τον άμαθο» *(άπραγο παιδί)* Αντίθετα. το **πολυπράγμων** (και αυτό από το *πράγμα < πράττω*) δηλώνει «τον υπερβολικά δραστήριο» (θετική σημ) και κατ' επέκτ , κυρίως, «τον σε πολλές ασχολίες διασπασμένο. τον από λίγο με πολλά ασχολούμενο» (αρνητ σημ.) Το **άπρακτος**, τέλος. χρησιμοποιούμενο ως κατηγορούμενο (δηλ. με ρήμα *«έμεινε άπρακτος»*) και όχι ως επίθετο (με ουσιαστικό· *«το άπρακτο παιδί»!), δηλώνει «αυτόν που δεν έπραξε κάτι που επιδίωκε, που δεν πέτυχε τον σκοπό του» Χρησιμοποιείται για πρόσωπα και συνοδεύεται από ρήματα κινήσεως *(«φεύγω / έρχομαι / γυρνώ. άπρακτος»)* Το ουσ. **απραξία** δηλώνει, αντιθέτως, όχι την αποτυχία, αλλά «το να μην πράττει κανείς τίποτε»· είναι δηλ συνώνυμο τού **απραγμοσύνη**. Αντίθετο προς τη σημ. τού *απράγμονος* και τού *άπραγου.* αλλά και τού *πολυπράγμονος*, είναι το **ρέκτης** (από το αρχ. ρ. *ῥέζω* «πράττω, ενεργώ»), που δηλώνει «τον ενεργητικό άνθρωπο, αυτόν που παίρνει πρωτοβουλίες και αναπτύσσει δραστηριότητα»

άπραγος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν δραστηριοποιείται, που δεν ενεργεί: *Μην κάθεσαι ~! Βοήθησε και συ λίγο!* ΣΥΝ (λόγ.) απράγμων ΑΝΤ δραστήριος **2.** αυτός που δεν έχει εμπειρία. *~ παιδί* ΣΥΝ άπειρος, άβγαλτος ΑΝΤ έμπειρος — **απραγία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *πράττω* (πβ. κ. *πρᾶγ-μα*)]

άπρακτος, -η, -ο κ. (καθημ) **άπραχτος** αυτός που δεν πέτυχε τον σκοπό του: *παρά τις μακρές διαπραγματεύσεις, τελικά έφυγαν άπρακτοι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απράγμων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *πράττω*].

απρακτώ ρ. αμετβ [αρχ.] {απρακτείς · μόνο σε ενεστ κ παρατ } δεν κάνω τίποτα *οι συνεχείς προειδοποιήσεις δεν τάραξαν διόλου την απάθειά του αυτός εξακολουθεί να απρακτεί* ΣΥΝ αδρανώ ΑΝΤ δραστηριοποιούμαι.

απραξία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } η έλλειψη δραστηριότητας και κίνησης· *περιπίπτω / βρίσκομαι σε ~* || *εμπορική ~* ΣΥΝ αδράνεια, ραθυμία ΑΝΤ δράση.

άπραχτος, -η. -ο → άπρακτος

απρέπεια (η) [αρχ.] {απρεπειών} **1.** η έλλειψη ευπρέπειας στη συμπεριφορά **2.** (συνεκδ.) η άκομψη και ανάρμοστη συμπεριφορά. *ήταν ~ εκ μέρους του να μη σου μιλήσει* || *διαπράττω ~* || *φραστικές ~.*

απρεπής, -ής, -ές {απρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή) απρεπέστ-ερος. -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευπρέπειας *του μίλησε με ~ τρόπο και τον προσέβαλε* || *~ συμπεριφορά / διαγωγή / υπαινιγμός* ΣΥΝ ανάρμοστος, αγενής ΑΝΤ. ευπρεπής, κόσμιος. Επίσης **άπρεπος,** -η, -ο [μεσν.]. — ***άπρεπα / απρεπώς*** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τύχη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *πρέπω*]

> **απρεπής – άπρεπος.** Για τον μεσν. σε *-ος* τύπο **άπρεπος** (κοντά στο αρχ. **απρεπής**). ο οποίος μπορεί να έχει παραχθεί απευθείας από το ρ. *πρέπει* ή, κατ' άλλους, από το ουσ *πρεπό* (το) < *πρέπον* (το) (μτχ. τού *πρέπει*), βλ. στο λ. *αβαφής – άβαφος* το γενικότερο φαινόμενο τέτοιων διτυπιών σε *-ης: -ος.*

Απρίλης (ο) → Απρίλιος

απριλιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το πραξικόπημα και τη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967· κυρ. στις ΦΡ (α) ***Απριλιανά*** (τα) το πραξικόπημα τής 21ης Απριλίου 1967 (β) ***Απριλιανοί*** (οι) οι στρατιωτικοί και γενικότ. όσοι αναμίχθηκαν στη δικτατορία τού 1967: *η δίκη των ~*

> **Απριλιανά – Δεκεμβριανά – Οκτωβριανά – Ιουλιανά – Αυγουστιανά.** Τα επίθετα που παράγονται από ονόματα μηνών, εφόσον δηλώνουν απλά χρονικά ή καιρικά χαρακτηριστικά των μηνών, σχηματίζονται σε **-ιάτικος**· *αυγουστιάτικο φεγγάρι, απριλιάτικος καιρός. μαγιάτικα λουλούδια* κ ά. Εφόσον. όμως, δηλώνουν πολιτικά ή κοινωνικά γεγονότα που συνέβησαν τους αντίστοιχους μήνες, σχηματίζονται σε **-ιανός**: **Απριλιανοί** και **Απριλιανά** (ενν. γεγονότα) αναφέρονται στη δικτατορία τής 21ης Απριλίου 1967, **Αυγουστιανά** ή **Τεταρταυγουστιανά** αναφέρονται στη δικτατορία τής 4ης Αυγούστου τού Ι. Μεταξά, τα **Δεκεμβριανά** αναφέρονται στα γεγονότα τού Δεκεμβρίου τού 1944 μεταξύ τού Ε.Α.Μ -Ε Λ Α.Σ και των δυνάμεων τής κυβέρνησης και των Άγγλων, τα **Οκτωβριανά** αναφέρονται στη Ρωσική Επανάσταση τού Οκτωβρίου τού 1917. τα **Ιουλιανά** στα γεγονότα τής Γαλλικής Επανάστασης (14ης Ιουλίου 1789), αλλά και στα δικά μας. τής απόπειρας δολοφονίας τού Βενιζέλου στο Παρίσι (30 Ιουλίου 1920) και των ταραχών που ακολούθησαν στην Αθήνα και που οδήγησαν στη δολοφονία τού Ίωνος Δραγούμη (31 Ιουλίου 1920), καθώς και στα νεότερα γεγονότα

τής Αποστασίας τού 1965· τέλος, τα **Νοεμβριανά** (17 Νοεμβρίου 1916) αναφέρονται στην απόβαση δυνάμεων τής Αντάντ στην Αθήνα, στις συγκρούσεις με τις δυνάμεις τής κυβέρνησης των Αθηνών, που οδήγησαν στην αποπομπή τού βασιλιά Κωνσταντίνου.

απριλιάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Απρίλιο *οι ~ μέρες, γεμάτες φως και χρώματα* — **απριλιάτικα** επίρρ

Απρίλιος (ο) {-ίου κ (λαϊκ -σπάν) -ιού} ο τέταρτος μήνας τού έτους και ο δεύτερος τής άνοιξης (μαζί με τον Μάρτιο και τον Μάιο), ο οποίος έχει 30 ημέρες. Επίσης (καθημ.) **Απρίλης** [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνοιξη, μήνας*
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ. aprilis «ο μήνας Απρίλιος» < aperio «ανοίγω» (πβ. *άνοιξη*) ή. κατ᾽ άλλους. < μτγν. *Ἀφρώ (ή)* (συγκεκομμένος τ τού αρχ. *Ἀφροδίτη*), επειδή οι Ρωμαίοι θεωρούσαν τον μήνα αυτόν αφιερωμένο στη θεά Venus «Αφροδίτη»]

a priori λατ (προφέρεται *α πριόρι*) επίρρ. ελλην *εκ των προτέρων* **1.** από πριν. χωρίς να περιμένει να δει κανείς τι πρόκειται να ακολουθήσει ή χωρίς να έχει σχηματίσει πρώτα γνώμη για κάτι *γνώριζε ~ το αποτέλεσμα των συνομιλιών* || *δεν μπορούμε να κρίνουμε ~ την αξία του πρέπει να δούμε στην πράξη τι αξίζει* || *οι φανατικοί καταδικάζουν ~ ό,τι φαίνεται να μη συμφωνεί με τις προτιμήσεις τους* ΑΝΤ a posteriori / εκ των υστέρων **2.** ΦΙΛΟΣ για γνώση που δεν στηρίζεται στα δεδομένα τής εμπειρίας, αλλά προϋπάρχει βασιζόμενη στην καθαρή λογική ΑΝΤ a posteriori. εκ των υστέρων
[ΕΤΥΜ < λατ a priori < prior «πρότερος». συγκρ. βαθμός τού επιθ. primus «πρώτος»]

απριορισμός (ο) ΦΙΛΟΣ το φιλοσοφικό σύστημα που δέχεται ορισμένες έννοιες ως εκ των προτέρων δεδομένες, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν η εμπειρία (αξιωματική θεώρηση)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. apriorisme].

απρόβλεπτος, -η, -ο [1837] **1.** αυτός που δεν έχει προβλεφθεί ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί· *~ γεγονός / κίνδυνος / δυσχέρεια / εξέλιξη / δαπάνες / διαστάσεις* ΣΥΝ απρόοπτος ΑΝΤ προβλεφθείς, προβλέψιμος **2.** (ειδικότ για πρόσ) αυτός τού οποίου οι αντιδράσεις δεν είναι δυνατόν να προβλεφθούν *~ άνθρωπος.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imprévu]

απροβλημάτιστος, -η, -ο αυτός που δεν προβληματίζεται (για ζητήματα που θα έπρεπε να τον απασχολούν): *είναι εντελώς ~ γύρω από πολιτικά και οικονομικά θέματα* || *~ άτομο* — **απροβλημάτιστα** επίρρ.

απρογραμμάτιστος, -η. -ο **1.** αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προγραμματιστεί: *η ~ επίσκεψη τού πρωθυπουργού πανικόβαλε τους ανθρώπους τού υπουργείου* ΣΥΝ απροσχεδίαστος. απροειδοποίητος ΑΝΤ προγραμματισμένος. προσχεδιασμένος **2.** αυτός που γίνεται χωρίς προγραμματισμό *οι συνεχείς παλινωδίες είναι αποτέλεσμα τής ~ πολιτικής που ακολουθείται* ΣΥΝ πρόχειρος ΑΝΤ προγραμματισμένος. — **απρογραμμάτιστα** επίρρ

απροειδοποίητος, -η. -ο [1890] αυτός που γίνεται χωρίς προαναγγελία *η ~ εμφάνισή του εξέπληξε τους πάντες* ΣΥΝ απρόοπτος. απροσδόκητος ΑΝΤ αναμενόμενος. — **απροειδοποίητα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inaverti]

απροετοίμαστος, -η. -ο [1859] αυτός που δεν έχει προετοιμαστεί (για κάτι): *με βρίσκετε ~ να απαντήσω σε μια τέτοια ερώτηση* || *πήγε στις εξετάσεις ~* ΣΥΝ ανέτοιμος. απαράσκευος ΑΝΤ προετοιμασμένος — **απροετοίμαστα** επίρρ.

απρόθετος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται χωρίς πρόθεση, χωρίς να το θέλει (κάποιος): *~ ενέργεια* **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που δεν συντάσσεται με πρόθεση: *~ ρήμα / εκφορά* || *στην πρόταση «θα έλθει τη Δευτέρα» η φράση «τη Δευτέρα» είναι απρόθετος επιρρηματικός προσδιορισμός που δηλώνει χρόνο* ΑΝΤ εμπρόθετος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επιρρηματικός.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. unintentional (σημ 1)].

απροθυμία (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η έλλειψη προθυμίας: *έδειξε πλήρη ~ να με εξυπηρετήσει* Επίσης (λαϊκ.) **απροθυμιά**.

απρόθυμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν είναι πρόθυμος, που δεν έχει διάθεση να κάνει (κάτι): *~ να βοηθήσει / να απαντήσει* || *δείχνω ~* ΑΝΤ πρόθυμος. — **απρόθυμα / απροθύμως** [αρχ.] επίρρ.

άπροικος, -η, -ο [αρχ] (γυναίκα) που δεν έχει προίκα

απροκαθόριστος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να καθοριστεί εκ των προτέρων: *~ κίνηση / σχέδιο* ΑΝΤ προκαθορισμένος

απροκάλυπτος, -η. -ο [αρχ] (κακόσ) αυτός που γίνεται χωρίς να τηρούνται τα προσχήματα, ή να δίνεται κάποια εξήγηση: *οι δηλώσεις τού ξένου πρέσβη αποτελούν ~ επέμβαση στα εσωτερικά τής χώρας* || *~ απειλή / βία* ΣΥΝ απροσχημάτιστος, (μτφ.) ανοιχτός ΑΝΤ συγ(κε)καλυμμένος. — **απροκάλυπτα / απροκαλύπτως** [μεσν.] επίρρ.

απροκατάληπτος, -η. -ο αυτός που ενεργεί χωρίς προκαταλήψεις: *~ απόφαση / κριτική* ΣΥΝ αμερόληπτος. αντικειμενικός ΑΝΤ προκατειλημμένος. μεροληπτικός. — **απροκατάληπτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. impartial]

απρόκλητος, -η, -ο [1841] αυτός που συμβαίνει χωρίς να έχει προϋπάρξει πρόκληση, χωρίς να έχει δοθεί αφορμή *η διεθνής κοινότητα εξεπλάγη από την ~ επίθεση εναντίον μιας φτωχής και ανίσχυρης χώρας.* — **απρόκλητα / απροκλήτως** [1896] επίρρ.

απρομελέτητος, -η, -ο [1886] αυτός που δεν έχει προσχεδιαστεί: *~ έγκλημα* ΣΥΝ απροσχεδίαστος, αυθόρμητος ΑΝΤ προμελετημένος, εκ προμελέτης. — **απρομελέτητα** επίρρ.

απρονοησία (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η έλλειψη προνοητικότητας ΣΥΝ απερισκεψία, αμυαλιά ΑΝΤ προνοητικότητα, προβλεπτικότητα

απρόοπτος, -η, -ο **1.** αυτός που συμβαίνει αιφνιδιαστικά, που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να προβλεφθεί· *~ τροπή / γεγονός* ΣΥΝ αιφνίδιος. απροειδοποίητος. ξαφνικός, απρόβλεπτος ΑΝΤ προειδοποιημένος. αναμενόμενος **2. *απρόοπτο*** (το) {απροόπτ-ου | -ων} το γεγονός που συμβαίνει αιφνίδια· *η ζωή έχει πολλά ~* ΦΡ (λόγ) (α) ***εξ απροόπτου*** (*ἐξ ἀπροόπτου*, Αίσωπος 330) απρόβλεπτα. αιφνίδια (όταν κάποιος δεν είναι προετοιμασμένος για κάτι) *οι εξελίξεις τούς κατέλαβαν εξ απροόπτου και δεν μπόρεσαν να αντιδράσουν* (β) ***εκτός απροόπτου*** εκτός κι αν συμβεί κάτι απρόβλεπτο. έκτακτο: *θα συναντηθούμε αύριο ~* — **απρόοπτα / απροόπτως** [μτγν] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *πρόοπτος* (πβ *προοπτική*) < *προορῶ* «προβλέπω» < *προ-* + *ὁρῶ* «βλέπω» Η φρ *εκτός απροόπτου* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ sauf imprévu)]

απροπό επίρρ · ελλην *επί τη ευκαιρία* (ενν αυτού που συζητούμε) (ως δείκτης αναφοράς στην επικοινωνία) για την παρεμβολή στον λόγο στοιχείου που σκεφτήκαμε ή θυμηθήκαμε κατά την ομιλία με αφορμή το θέμα ή στοιχείο τού θέματος τής συζήτησης. *~, τι απέγινε ο υπάλληλος που είχε συλληφθεί πέρυσι για την κατάχρηση:* || *~, έχεις να μου προτείνεις κάποια καλή ταινία για το Σάββατο,* ΣΥΝ μια και το 'φερε η κουβέντα
[ΕΤΥΜ < γαλλ. à-propos < προθ. à (< λατ ad) + propos «σκοπός, πρόθεση» < λατ. propositum (πβ. λατ ad propositum)]

απροσανατόλιστος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν έχει αίσθηση προσανατολισμού. που δεν μπορεί να προσδιορίσει τη θέση του στον χώρο (στη φύση, την πόλη κ λπ.) ΑΝΤ προσανατολισμένος **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει βρει τι θέλει ή τι πρέπει να κάνει *~ νεολαία / άτομο.*

απροσάρμοστος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν μπορεί να προσαρμοστεί (στο περιβάλλον): *~ άτομο* **2.** (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ή δεν θέλει ή δεν μπορεί να προσαρμοστεί (σε μορφές συμπεριφοράς που έχουν καθιερωθεί σε μια κοινωνία) *~ στα νέα δεδομένα / στις εξελίξεις / στο κοινωνικό περιβάλλον* — **απροσάρμοστα** επίρρ.

απροσάρμοστος – δυσπροσάρμοστος. Και τα δύο επίθετα χρησιμοποιούνται. κυρίως, για να χαρακτηρίσουν μορφές κοινωνικής συμπεριφοράς που αποκλίνουν από τα στερεότυπα και τους καθιερωμένους κανόνες Έτσι, **απροσάρμοστο** είναι το άτομο που δεν προσαρμόζεται καθόλου προς τους κανόνες αυτούς ενώ ως **δυσπροσάρμοστο** χαρακτηρίζεται το άτομο που με δυσκολία προσαρμόζεται στους καθιερωμένους κανόνες

απροσάρτητος, -η. -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να προσαρτηθεί (βλ λ *προσαρτώ*) ΑΝΤ προσαρτημένος
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ. + *προσαρτῶ*]

απρόσβλητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να υποστεί ζημιά από εξωτερικό κίνδυνο: *η πόλη έμεινε ~ από εχθρικές επιθέσεις* || *κανένας δεν έμεινε ~ από τον ιό τής γρίπης* ΣΥΝ άθικτος ΑΝΤ προσβεβλημένος **2.** αυτός τού οποίου η εγκυρότητα δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί. *δεν θα αφήσει ~ τη διαθήκη* **3.** (σπάν για πρόσ.) αυτός που δεν έχει υποστεί προσβολή ΑΝΤ προσβεβλημένος. — **απρόσβλητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *προσβάλλω*]

απροσγείωτος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν έχει προσγειωθεί· *~ σκάφος / αεροπλάνο* ΑΝΤ προσγειωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα ΣΥΝ (λόγ) αιθεροβάμων ΑΝΤ προσγειωμένος, ρεαλιστής.

απροσδιόνυσος, -η. -ο (λόγ.-σπάν) **1.** αυτός που δεν έχει σχέση με τη λατρεία τού θεού Διονύσου **2.** (κατ᾽ επέκτ) αυτός που δεν έχει σχέση με κάτι ΣΥΝ άσχετος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + φρ. *πρὸς Διόνυσον* Ως προς την προέλευση των φρ *οὐδὲν πρὸς τὸν Διόνυσον, τί ταῦτα πρὸς Διόνυσον* έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις Ο Ζηνόδοτος υποστήριξε ότι οφείλεται στην τάση των ποιητών να εισάγουν βαθμηδόν άσχετους προς τη λατρεία τού Διονύσου μύθους. Κατά τον Στράβωνα (8, 381), οφείλεται στην αποτυχημένη απεικόνιση τού Διονύσου από τον ζωγράφο Αριστείδη. Στο Λεξικό Σούδα και στον Πλούταρχο η φρ αποδίδεται σε θεατές. οι οποίοι έκριναν εκτός διονυσιακού θέματος ορισμένους ποιητές]

απροσδιοριστία (η) {χωρ πληθ.} **1.** [1801] η απουσία προσδιορισμένων στοιχείων σχετικά με κάποιον/κάτι, συνεπώς η ύπαρξη αβεβαιότητας για κάποιον/κάτι **2.** ΦΙΛΟΣ μεταφυσική αρχή σύμφωνα με την οποία δεν ισχύει ο ντετερμινισμός και επομένως η ανθρώπινη βούληση είναι τελείως ελεύθερη **3.** ΦΥΣ ***αρχή τής απροσδιοριστίας*** (ή ***αβεβαιότητας***) αρχή σύμφωνα με την οποία δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί με ακρίβεια με την αυτή μέτρηση τόσο η θέση όσο και η ορμή ενός σωματιδίου
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ indétermination. Ο όρος τής φυσικής (the uncertainty principle) εισήχθη το 1932 από τον Γερμανό φυσικό W. Heisenberg (1901-76)].

απροσδιόριστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η φύση, η ποιότητα και τα χαρακτηριστικά δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν: ~

α- / αν- *στερητικό*

α-προβίβαστος, -η, -ο	**α-προπόνητος**, -η, -ο	**α-πρόφερτος**, -η, -ο	**α-πυροδότητος**, -η, -ο	**α-ράντιστος**, -η, -ο
α-πρόβλητος, -η, -ο	**α-προσέγγιστος**, -η, -ο	**α-προφήτευτος**, -η, -ο	**α-πυρπόλητος**, -η, -ο	**ά-ραφτος**, -η, -ο
α-προγύμναστος, -η, -ο	**α-πρόσληπτος**, -η, -ο	**α-προφύλακτος**, -η, -ο	**α-πύρωτος**, -η, -ο	**α-ρήμαχτος**, -η, -ο
α-προίκιστος, -η, -ο	**α-προσπέραστος**, -η, -ο	**α-προφυλάκιστος**, -η, -ο	**α-πωμάτιστος**, -η, -ο	
α-προξένευτος, -η, -ο	**α-προσχεδίαστος**, -η, -ο	**α-πυροβόλητος**, -η, -ο	**α-ράγιστος**, -η, -ο	

χρώμα / μυρωδιά || *άνδρας απροσδιορίστου ηλικίας* || *~ ποσότητα / χρόνος* ΣΥΝ ακαθόριστος ΑΝΤ προσδιορισμένος. – **απροσδιόριστα / απροσδιορίστως** [μεσν] επίρρ

απροσδόκητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αναμενόταν, που αιφνιδίασε: *η ~ συνάντηση τους γέμισε χαρά* || *~ ήττα / τέλος / είδηση / θάνατος* ΣΥΝ απρόβλεπτος, αναπάντεχος, απρόσμενος ΑΝΤ αναμενόμενος. — **απροσδόκητα / απροσδοκήτως** [αρχ.] επίρρ.

απρόσεκτος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **απρόσεχτος** αυτός που δεν προσέχει, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη προσοχής (σε συγκεκριμένη περίπτωση ή γενικά): *οι ~ οδηγοί είναι συχνά υπαίτιοι σοβαρών ατυχημάτων* || *~ μαθητής / κίνηση / ενέργεια* ΣΥΝ αφηρημένος, απερίσκεπτος ΑΝΤ προσεκτικός, απερίσπαστος — **απρόσεκτα** κ **απρόσεχτα** επίρρ. [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*

απροσεξία (η) [μτγν] {σπάν. απροσεξιών} **1.** η έλλειψη προσοχής. *η ~ τού οδηγού προκάλεσε σοβαρό ατύχημα* ΑΝΤ προσοχή **2.** (συνεκδ) το λάθος που οφείλεται σε έλλειψη προσοχής: *κάνει πολλές ~ όταν γράφει.*

απρόσιτος, -η, -ο αυτός που δεν μπορείς να τον πλησιάσεις, μη προσιτός (βλ.λ.) *οι ~ κορυφές των Ιμαλαΐων* || *πληροφορίες, που αποτελούν κρατικά μυστικά, είναι ~ στον πρώτο τυχόντα* || *το αυστηρό του ύφος σε κάνει να νομίζεις ότι είναι ~* || *~ τιμές* ΣΥΝ απλησίαστος, απροσπέλαστος ΑΝΤ προσιτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εισιτήριο*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ἀ- στερητ. + *προσιτός* (βλ λ)].

απρόσκλητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πηγαίνει κάπου χωρίς να τον έχουν προσκαλέσει· *~ μουσαφίρης / επισκέπτης* || *ήρθε στη γιορτή ~* ΣΥΝ ακάλεστος ΑΝΤ καλεσμένος, προσκεκλημένος. Επίσης (καθημ.) **απροσκάλεστος**. – **απρόσκλητα** επίρρ.

απρόσκοπτος, -η, -ο [μτγν] (λόγ) αυτός που γίνεται χωρίς εμπόδια *το Υπουργείο Παιδείας εγγυήθηκε την ~ λειτουργία τής Σχολής* || *τα μέτρα οικονομικής σταθερότητας θα συμβάλουν στην ~ ανάπτυξη τής χώρας* || *η ~ διεξαγωγή των αγώνων* ΣΥΝ ανεμπόδιστος, απαρακώλυτος ΑΝΤ με προσκόμματα, μετ' εμποδίων – **απρόσκοπτα / απροσκόπτως** [μεσν.] επίρρ.

απροσμάχητος, -η, -ο (αρχαιοπρ) αυτός που δεν μπορεί να τον νικήσει κανείς στη μάχη· κυρ. από τη φρ. *«ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον»* τού Ύμνου προς την «Υπέρμαχον Στρατηγόν», τη Θεοτόκο (Ακάθιστος Ύμνος), τής οποίας «το κράτος» (η δύναμη) χαρακτηρίζεται ως ακατάβλητο, ανίκητο ΣΥΝ ακαταμάχητος.
[ΕΤΥΜ μεσν < ἀ- στερητ + *προσμάχομαι* < *πρός* + *μάχομαι*].

απρόσμενος, -η, -ο αυτός που γίνεται χωρίς να τον περιμένει κανείς. *στο άκουσμα τού ~ νέου έμεινε εμβρόντητος* || *~ συμπέρασμα / συνάντηση* ΣΥΝ απροσδόκητος, αναπάντεχος ΑΝΤ προσδοκώμενος, αναμενόμενος — **απρόσμενα** επίρρ

απροσμέτρητος, -η, -ο [1891] (λόγ.) αυτός που έχει πολύ μεγάλο μέγεθος ή διαστάσεις, ώστε δεν μπορεί να μετρηθεί πάρα πολύ μεγάλος. *~ συνέπειες* ΣΥΝ ανυπολόγιστος, αμέτρητος — **απροσμέτρητα / απροσμετρήτως** επίρρ

απρόσοδος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν είναι αποδοτικός

απροσπέλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να τον πλησιάσει κανείς, στον οποίο δεν είναι δυνατή η πρόσβαση *~ ορεινή περιοχή* || (για πρόσ μτφ) *έδινε την εντύπωση ~ ανθρώπου. καθώς φρόντιζε να κρατά τους άλλους σε απόσταση* ΣΥΝ απρόσιτος, απλησίαστος ΑΝΤ προσιτός, προσπελάσιμος **2.** (για πνευματικά έργα) εξαιρετικά δύσκολος στην κατανόηση, δυσνόητος *~ κείμενο / ποίηση* ΣΥΝ απρόσιτος ΑΝΤ προσιτός, βατός, κατανοητός — **απροσπέλαστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *προσπελάζω* «πλησιάζω, προσεγγίζω» (βλ.λ)].

απροσποίητος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν είναι αποτέλεσμα προσποίησης, που δεν εμπεριέχει υποκρισία *~ άνεση / ενδιαφέρον / γέλιο* ΣΥΝ ανυπόκριτος, αυθόρμητος ΑΝΤ προσποιητός, ανειλικρινής. — **απροσποίητα** επίρρ

απροστάτευτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει προστασία: *άφησε τα παιδιά του μόνα και ~* || *~ γυναίκα / χήρα / ορφανό / πόλη* ΣΥΝ αβοήθητος, ανυπεράσπιστος ΑΝΤ προστατευμένος

απρόσφορος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ) ακατάλληλος, μη εξυπηρετικός, που δεν προσφέρεται για κάτι· *οι συνθήκες είναι ~ για εποικοδομητικό διάλογο* ΑΝΤ πρόσφορος, κατάλληλος.

απροσχημάτιστος, -η, -ο (λόγ) αυτός που γίνεται χωρίς προσχήματα, χωρίς να υπάρχει έστω και μια φαινομενική δικαιολογία· *οι δηλώσεις τού πρέσβη αποτελούν ~ επέμβαση στα εσωτερικά άλλης χώρας* || *~ πρόκληση* ΣΥΝ απροκάλυπτος — **απροσχημάτιστα** επίρρ.

απροσωπόληπτος, -η, -ο [μτγν.] (σπάν) αυτός που κρίνει αμερόληπτα, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του πρόσωπα: *~ κρίση* ΣΥΝ αμερόληπτος ΑΝΤ μεροληπτικός **απροσωπόληπτα** επίρρ . **απροσωποληψία** (η) [μτγν]

απρόσωπος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει ατομικά χαρακτηριστικά, ώστε να ξεχωρίζει, που δεν έχει προσωπικό, εξατομικευμένο χαρακτήρα. *η τυπικότητα κάνει τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων απρόσωπες* || *~ σύνολο / πόλη* ΣΥΝ ουδέτερος ΑΝΤ. προσωπικός **2.** αυτός που δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *γενικές και ~ κατηγορίες, χωρίς να κατονομάζεται ο ένοχος* **3.** ΓΛΩΣΣ (α) αυτός που δεν δηλώνει τον δράστη τής ενέργειας τού ρήματος (β) ***απρόσωπο ρήμα*** το ρήμα που χρησιμοποιείται μόνο σε τρίτο ενικό πρόσωπο και δεν δηλώνει ποιος είναι ο δράστης τής ενέργειάς του (π.χ *βρέχει, φυσάει, χιονίζει, συννεφιάζει, νυχτώνει, καλοκαιριάζει* κ τ ό., δεν έχουν δηλ. λεξικό υποκείμενο) εκτός από αυτά τα «κατεξοχήν απρόσωπα ρήματα», υπάρχουν και άλλα που χρησιμοποιούνται συχνά σε γ' πρόσωπο. όπου δεν ενδιαφέρει τον ομιλητή το υποκείμενό τους· π χ *«έχει* (= υπάρχει) *καθόλου νερό στο ψυγείο,»* αντί *«έχει νερό το ψυγείο,»* τα απρόσωπα ρήματα συγχέονται συχνά με τα τριτοπρόσωπα (βλ λ *τριτοπρόσωπος*) (γ) ***απρόσωπη σύνταξη*** η σύνταξη απρόσωπου ή τριτοπρόσωπου ρήματος (π.χ *έξω βρέχει και φυσάει δυνατά πρέπει να φύγεις*) (δ) ***απρόσωπη έκφραση*** σε φράσεις που δέχονται ως υποκείμενο προτάσεις με το *να* ή *ότι* *είναι ανάγκη να προχωρήσει η μεταρρύθμιση* || *είναι κακό να φοβάσαι* || *είναι θετικό ότι δέχτηκε* — **απροσώπως** επίρρ.

απροφάσιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται χωρίς προφάσεις, ανοιχτά και χωρίς κάποια δικαιολογία: *~ εχθρότητα* ΣΥΝ απροσχημάτιστος, απροκάλυπτος. – **απροφάσιστα** επίρρ.

απροχώρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει προχωρήσει· κυρ. στη ΦΡ ***(φτάνω) στο απροχώρητο*** (φτάνω) σε οριακό σημείο, δεν έχω ή δεν υπάρχουν άλλα περιθώρια (ανοχής, υπομονής κ.λπ): *υπέβαλε την παραίτησή του, δηλώνοντας ότι η κατάσταση έχει φτάσει ~* || *η υπομονή μου έφτασε ~* ΣΥΝ εκεί που δεν παίρνει / πάει άλλο

απρωτοκόλλητος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν έχει πάρει αριθμό πρωτοκόλλου, που δεν έχει καταχωρισθεί *~ έγγραφα* ΑΝΤ πρωτοκολλημένος.

άπταιστα επίρρ. χωρίς κανένα γλωσσικό λάθος: *μετά από έναν χρόνο στην Ελλάδα, η Άννα μιλάει τα Ελληνικά ~, ενώ ο Ιγκόρ κάνει ακόμη λάθη* ΣΥΝ άψογα, τέλεια, (καθημ.) φαρσί. Επίσης **απταίστως** [αρχ.].

άπταιστος, -η, -ο (λόγ.) αλάνθαστος, χωρίς σφάλμα: *~ προφορά / ομιλία / χρήση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἀ- στερητ + *πταιστός* < *πταίω* «φταίω»]

άπτερος, -ος/-η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν έχει φτερά *~ έντομα* || *το άγαλμα τής Απτέρου Νίκης* ΑΝΤ πτερωτός / φτερωτός Επίσης (λαϊκ.) **άφτερος**.

απτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αφή. *οι τυφλοί έχουν ιδιαιτέρως ανεπτυγμένες τις ~ τους ικανότητες*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁπτικός* < *ἁπτός* < *ἅπτομαι*]

απτόητος, -η, -ο αυτός που δεν πτοείται, δεν αποθαρρύνεται. *συνέχισε ~ τον δρόμο του παρά τις αποδοκιμασίες τού κόσμου* || *υποσχέθηκε ότι θα προχωρούσε ~, ανεξάρτητα από το πολιτικό κόστος* ΑΝΤ πτοημένος — **απτόητα / απτοήτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ + *πτοῶ* «αποθαρρύνω»]

άπτομαι ρ μετβ. αποθ {μόνο στον ενεστ } (λόγ.) (+γεν) σχετίζομαι (με κάτι): *ο υπουργός χειρίζεται θέματα που άπτονται τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *το νομοσχέδιο άπτεται αυτού τού συνταγματικού άρθρου* ΦΡ (α) (ως επίθ.) ***μη-μου-άπτου*** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ.) λεπτεπίλεπτος, αυτός που δεν ανέχεται την παραμικρή ενόχληση ή ταλαιπωρία. *με τις υπερβολικές φροντίδες της έχει κάνει την κόρη της ~* (β) ***μη-μου-άπτου*** (το) το φυτό «μιμόζα η αισχυντηλή», που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να ζαρώνει και να γέρνει προς τα κάτω, όταν το αγγίξει ή το κουνήσει κάτι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άπτω, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅπτομαι*, τ. μέσης φωνής τού ρ *ἅπτω*, αρχική σημ «ανάβω, αναφλέγω», οπότε πιθ < Ι.Ε. *ap- / əp- «συνάπτω, συνδέω», πβ. λατ. ap-tus «συνδεδεμένος» (> γαλλ apte «ικανός για κάτι, επαρκής», ισπ. apto, αγγλ. apt), ap-ud «παρά» (τοπικό) Ομόρρ *ἀφ-ή, ἀψ-ίς, ἀν-άπτ-ω* κ ά Η συγκριτική εξέταση αποδεικνύει ότι η δασύτητα τού ρ. *ἅπτω* είναι μάλλον υστερογενής και οφείλεται πιθ στην επίδραση τού ρ *ἕπω* «φροντίζω» (βλ. κ. *όπλο*)].

μη-μου-άπτου. Ενδιαφέρουσα όσο και απρόσμενη σημασιολογική εξέλιξη από τη σημ. τού «μη με αγγίζεις», φράση που είπε ο Ιησούς στη Μαρία τη Μαγδαληνή, όταν εμφανίστηκε μπροστά της μετά την ανάσταση (Κ.Δ Ιωάνν 20, 17 *Μή μου ἅπτου, οὔπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα*), στη σημ τού «λεπτεπίλεπτος, ευαίσθητος, μυγιάγγιχτος»' Προφανώς η μεταπήδηση έγινε μεταφορικά για άτομα που δεν ανέχονται ακόμη και να τα αγγίξει κανείς, άρα υπερβολικά ευαίσθητα και λεπτά Στην όλη εξέλιξη συνέβαλε πιθανόν και το ομώνυμο φυτό «μη-μου-άπτου» ή, αλλιώς, «μιμόζα η αισχυντηλή», που όταν την πλησιάσει κανείς, συστέλλει τα φύλλα της σαν από ντροπή!

απτός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να τον αγγίξει κανείς με τα χέρια του· (κατ' επέκτ.) όχι αφηρημένος, συγκεκριμένος: *έχω ~ αποδείξεις για όσα σου λέω* || *~ πραγματικότητα / δείγματα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁπτός* < *ἅπτομαι* «εγγίζω, ψαύω»]

άπτω ρ τής Αρχ Ελληνικής που σήμαινε «συνδέω, προσκολλώ, φέρω σε επαφή» και σώζεται σε σύνθετα και παράγωγα τής σημερινής Ελληνικής συν-*άπτω*, προσ-*άπτω*, εξ-*άπτω* κ ά
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *άπτομαι*]

άπτω – άπτομαι. Αρχαίο ρήμα που εξελίχθηκε προς δύο σημασιολογικές κατευθύνσεις, τού «ανάβω» και τού «εγγίζω», και διατηρήθηκε μόνο στο μεσοπαθ **άπτομαι**, καθώς και σε πλήθος παραγώγων και συνθέτων· **άπτω / άπτομαι**· *αφή, απτός, άφτρα* (1 «ερεθισμός στο στόμα» < *αφθρα* < *άφθα* 2 φιτίλι < *άπτρα*), *μη-μου-άπτου, αψίδα, αν-άπτω > ανάβω (άναμμα, προσάναμμα, αναπτήρας), συν-άπτω (επισυνάπτω, συναπτός, σύναψη, συνημμένος), εξ-άπτω (έξαψη, εξημμένος), προσ-άπτω (πρόσαψη), εφάπτομαι (εφαπτομένη, εφαψίας).*

άπτωτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ (για ονόματα) αυτός που δεν έχει πτώσεις, που δεν έχει καταλήξεις οι οποίες να δηλώνουν τις πτώσεις ΣΥΝ άκλιτος ΑΝΤ πτωτικός, κλιτός.
[ΕΤΥΜ μτγν < ἀ- στερητ. + *πτῶσις* < *πίπτω*].

άπτωτος – πολύπτωτος. Όροι που χρησιμοποιήθηκαν παλαιότερα στη γραμματική, για να δηλώσουν ότι ορισμένα ονόματα (ουσια-

στικά ή επίθετα) δεν έχουν πτώσεις (**άπτωτα**) ή έχουν πολλές πτώσεις (**πολύπτωτα**). Οι όροι είναι δηλωτικώς ατυχείς, διότι στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν ονόματα –ιδίως στην Ελληνική– χωρίς (ή και με πολλές) πτώσεις, αλλά *με* ή *χωρίς* **καταλήξεις** (ή **μορφήματα**), που να δηλώνουν τις πτώσεις. Έτσι. λ χ. το ελλην *τόν-ος, τόν-ου, τόν-ο* δηλώνει τις αντίστοιχες πτώσεις (ονομαστική, γενική, αιτιατική ενικού) με τρεις διαφορετικές καταλήξεις, ενώ το αγγλ. accent έχει μεν ανάλογες (συντακτικές) πτώσεις, αλλά δεν έχει καταλήξεις / μορφήματα που να τις δηλώνουν· είναι δηλ. *άπτωτο*, έναντι τού *πολύπτωτου* ελλην. *τόνου*!

απύθμενος, -η, -ο {μτγν.} αυτός που είναι τόσο βαθύς, ώστε μοιάζει να μην έχει πυθμένα: *στα ~ βάθη τού ωκεανού* || (μτφ.-συνήθ κακόσ.) *~ μίσος / ζήλια / βλακεία* ΣΥΝ τεράστιος, μεγάλος.

απύλωτος, -η, -ο {αρχ.} αυτός που δεν είναι κλεισμένος με πύλες ΣΥΝ άφρακτος ΑΝΤ κλεισμένος, φραγμένος ΦΡ ***απύλωτο στόμα*** (*ἀπύλωτον στόμα*, Αριστοφ *Βάτραχοι* 838) για άνθρωπο που βωμολοχεί ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αθυρόστομος*.

απύραυλος, -η, -ο αυτός που δεν έχει στο έδαφός του εγκατεστημένους πυραύλους, πυρηνικά όπλα: *οι διαδηλωτές ζητούσαν να γίνει η χώρα μας ~ ζώνη* || *~ Βαλκανική.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ missile free]

απυρεξία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η περίοδος χωρίς πυρετό που μεσολαβεί μεταξύ δύο κρίσεων πυρετού.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *-πυρεξία* < *πυρέσσω*].

απύρετος, -η, -ο {αρχ.} αυτός που του έχει πέσει ο πυρετός, που δεν έχει πυρετό ΑΝΤ εμπύρετος.

απύρηνος, -η, -ο {αρχ } ΒΙΟΛ αυτός που δεν έχει πυρήνα: *~ κύτταρο*

απυρόβλητος, -η, -ο (κυριολ.) αυτός που βρίσκεται σε τόση απόσταση, ώστε δεν μπορεί να βληθεί από τα πυρά τού εχθρού: *~ περιοχή / ζώνη*· ΦΡ ***μένω / είμαι στο απυρόβλητο*** δεν υφίσταμαι καμία κριτική, καμία επίθεση ή επίπτωση: *ενώ όλοι οι συνεργάτες του κατηγορήθηκαν δριμύτατα, αυτός κατάφερε να μείνει στο απυρόβλητο.*
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *πυρ* + *-βλητος* < *βάλλω*].

Α.Π.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαιδεύσεως

Α.Π.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Ανώτατο Περιφερειακό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαιδεύσεως

άπω επίρρ. {απώτ-ερα, -ατα} (αρχαιοπρ) (για τόπο κ. χρόνο) **1.** μακριά, πέρα ΑΝΤ κοντά, εγγύς **2.** ***Άπω Ανατολή*** βλ λ. *ανατολή*
[ΕΤΥΜ Νεότερη λ., που πλάστηκε υποχωρητικά εκ των υστέρων ως θετικός βαθμός επιρρήματος τόσο των αρχ. επιρρ. *ἀπωτέρω, ἀπωτάτω* (που προέρχονται από το επίρρ. *ἄπωθεν*) όσο και των υστερογενών (από τα αντίστοιχα επιρρήματα) επιθέτων *ἀπώτερος* και *ἀπώτατος*].

απωανατολικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται ή ανήκει στην Άπω Ανατολή

απωθημένο (το) (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε έχει απομακρύνει κανείς από το μυαλό του, το έχει στείλει (με απώθηση) στο ασυνείδητο και δεν το αφήνει να εκδηλωθεί· *οι απαγορευμένες επιθυμίες μένουν συνήθως ως απωθημένα* ΦΡ (α) ***έχω απωθημένα*** έχω καταπιεσμένες επιθυμίες ή συναισθήματα, τα οποία δεν έχω μπορέσει ως τώρα να εξωτερικεύσω για πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή αντιδρά με άσχημο τρόπο (επειδή έχει μέσα του καταπιεσμένες ιδέες, επιθυμίες κ λπ): *πρέπει να έχει πολλά απωθημένα για να συμπεριφέρεται έτσι!* (β) ***βγάζω τα απωθημένα μου*** αφήνω ό.τι κρατούσα μέσα μου (συναισθήματα, ορμές) να εκδηλωθεί· (ειδικότ.) εκτονώνω την οργή μου (εις βάρος άλλου): *πολλοί οπαδοί βγάζουν τα απωθημένα τους στο γήπεδο βρίζοντας και βιαιοπραγώντας* ΣΥΝ εκτονώνομαι, (λαϊκ.) βγάζω το άχτι μου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ. abgestoßen]

απώθηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (λόγ.-σπάν.) η ώθηση μακριά (προσώπου ή πράγματος) **2.** η απομάκρυνση με βίαιο τρόπο, το να διώχνεται (κάποιος/κάτι) μακριά: *η ~ των εισβολέων* ΣΥΝ απόκρουση **3.** ΨΥΧΟΛ ο αμυντικός μηχανισμός κατά τον οποίο σκέψεις, επιθυμίες ή συναισθήματα που θεωρούνται επώδυνα, δυσάρεστα ή μη αποδεκτά από τη συνείδηση απωθούνται στο ασυνείδητο • **4.** (μτφ.) η αρνητική διάθεση λόγω απαρέσκειας, αποστροφής· (συνεκδ.) η αποστροφή *μου προκαλεί ~* ΣΥΝ απέχθεια ΑΝΤ έλξη
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπώθησις* < *ἀπωθῶ*. Ο ψυχολογικός όρος είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ Verdrängung (όρος τού S. Freud)]

απωθητικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που προκαλεί απώθηση, που κρατεί (κάποιον) μακριά: *~ τροφές / αέρια* (που απωθούν τα έντομα) **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί αποστροφή: *~ συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ αποκρουστικός ΑΝΤ ελκυστικός. — **απωθητικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀπωθῶ (-έω)* < *ἀπ(ο)-* + *ὠθῶ*].

απωθώ ρ. μετβ {απωθείς | απώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ -σπάν.) σπρώχνω (κάτι) μακριά **2.** απομακρύνω με βίαιο τρόπο, διώχνω από κοντά μου: *κατόρθωσαν να απωθήσουν τον εχθρό* ΣΥΝ αποκρούω **3.** ΨΥΧΟΛ διώχνω, απομακρύνω στο ασυνείδητο σκέψεις, επιθυμίες, συναισθήματα τα οποία δεν θεωρούνται αποδεκτά από τη συνείδηση: *~ σκέψεις / επιθυμίες / συναισθήματα* **4.** δεν ελκύω, προκαλώ αποστροφή· *το αντιπαθητικό του πρόσωπο σε απωθεί με την πρώτη ματιά*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ absloßen].

απώλεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} (λόγ) **1.** (α) το χάσιμο, το να χάνεται (κάτι που κατέχει κάποιος): *~ εγγράφου / περιουσιακού στοιχείου / χρημάτων* (β) το να πάψει κανείς να έχει (προσωρινά ή οριστικά) (ιδιότητα, δικαίωμα κ λπ.): *η ~ τής ψυχραιμίας / τής όρασης / ισορροπίας / υπομονής / μνήμης / συνειδήσεως / ελέγχου / γοήτρου / δικαιώματος / δυνάμεων* (γ) η μείωση: *~ βάρους* (δ) η μη διατήρηση, η διαρροή. *υπήρξε ~ ψήφων σε σημαντικές εκλογικές περιφέρειες για το κόμμα μας* (ε) η μη εκμετάλλευση, η αποτυχία αξιοποίησης: *η ~ μιας ευκαιρίας* ΑΝΤ ανάκτηση· (ειδικότ) **2.** η μείωση ποσότητας λόγω διαφυγής, διαρροής. *~ ατμού / ηλεκτρικού φορτίου* **3.** (συνεκδ.) η ζημιά, το πλήγμα· *ο τραυματισμός τού τερματοφύλακα ήταν μεγάλη ~ για την ομάδα* || *ασήμαντη ~* || *ο θάνατος τού μεγάλου συνθέτη αποτελεί εθνική ~* || *«οι μεγαλύτερες ~ παρουσιάζονται στον χώρο των αμοιβαίων κεφαλαίων εξωτερικού»* (εφημ.) **4.** (ειδικότ για πρόσ) (α) το κενό που αφήνει κάποιος με τον θάνατό του ο θάνατος *πρόωρη / οδυνηρή ~* || *η ~ συγγενούς / προσφιλούς προσώπου* (β) ***απώλειες*** (οι) νεκροί σε πολεμική επιχείρηση. *οι ~ τού εχθρού ανέρχονται σε αρκετές δεκάδες* • **5.** η ηθική διαφθορά, κυρ. σε φρ. όπως (α) ***η οδός τής απωλείας*** ο διεφθαρμένος τρόπος ζωής, ο κακός δρόμος (β) ***οίκος απωλείας*** το πορνείο (γ) ***υιός τής απωλείας*** (i) χαρακτηρισμός τού Ιούδα (ii) (μτφ.) διεφθαρμένος άνθρωπος, καταδικασμένος να χαθεί ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολλύω, σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀπόλλυμι* / *-ύω* «καταστρέφω» < *ἀπ(ο)-* + *ὄλλυμι* (βλ. λ. *όλεθρος*)].

απώλεσα ρ. ▸ απολλύω

απών, -ούσα, -όν {απ-όντος (θηλ -ούσης), -όντα | -όντες (ουδ -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** (α) αυτός που απουσιάζει, που λείπει· *οι ~ μαθητές παίρνουν απουσία* || *κανείς δεν πρέπει να είναι ~ από τον αγώνα* || *ήταν αδικαιολόγητα ~ και τον κάλυψα* || *ο στρατιώτης ήταν αδικαιολογήτως ~ στην αναφορά και τιμωρήθηκε* || (κ ως ουσ.) *πόσους απόντες έχουμε σήμερα:* || *Απών!* (ως απάντηση σε κάποιον που διαβάζει ονόματα από κατάλογο, για να σημειώσει ποιος απουσιάζει ή όχι) ΑΝΤ παρών (β) (υποτιμητικά) αυτός που απουσιάζει από σημαντικές στιγμές ή γεγονότα στα οποία η παρουσία του θεωρείται αυτονόητη· *όταν χρειαζόμουν την ηθική του συμπαράσταση, ήταν ~!*· ΦΡ ***ο μεγάλος απών*** (i) για πρόσωπο που λόγω τής αξίας ή τής θετικής του προσφοράς θα έπρεπε να παρίσταται κάπου αλλά απουσιάζει για ποικίλους λόγους· *στα εγκαίνια τού ιδρύματος, ο εμπνευστής και ευεργέτης του ήταν ο ~* (γιατί είχε πεθάνει) (ii) για κάποιον που η απουσία του σε κρίσιμες στιγμές προκαλεί πικρία και απογοήτευση: *στον κοινό αγώνα μας, εκείνος ήταν ο ~!* **2.** ΝΟΜ ***απών (δικονομικώς)*** ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) ο οποίος καίτοι παρίσταται στο ακροατήριο δεν πληροί τις προϋποθέσεις που θέτει ο νόμος, ώστε να θεωρείται ότι παρίσταται νόμιμα (π χ. δεν έχει καταβάλει τα προβλεπόμενα από τον νόμο δικαστικά τέλη) με αποτέλεσμα να ερημοδικεί (βλ. κ. λ. *ερημοδικία*)
[ΕΤΥΜ αρχ μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἄπειμι* «απουσιάζω» (βλ κ *-ων, -ούσα, -ον*)].

άπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η δύναμη που αναπτύσσεται μεταξύ δύο σωμάτων, ώστε να τείνει να απομακρυνθεί το ένα από το άλλο — **απωστικός,** -ή, -ό {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄπωσις* < *ἀπωθῶ*]

απώτατος, -η, -ο πάρα πολύ μακρινός στον χώρο ή τον χρόνο *~ αρχαιότητα / μέλλον* || *~ άκρο τής επικράτειας* || (μτφ) *~ πρόγονος* (πβ. λ. *απώτερος*) ΑΝΤ εγγύτατος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. επίρρ. *ἀπωτάτω*, υπερθ βαθμός τού αρχ επιρρ. *ἄπωθεν* < *ἀπο-* + *-θεν*, όπου το *-ω-* υπό την επίδραση τού *πόρρωθεν*].

απώτερος, -η, -ο **1.** μακρινότερος στον χρόνο ή τον χώρο *~ παρελθόν / μέλλον* || (μτφ.) *~ συγγενής* ΑΝΤ κοντινός, άμεσος **2.** (μτφ) βαθύτερος, πραγματικός· *φαινόταν διαλλακτικός στις διαπραγματεύσεις, αλλά ο ~ σκοπός του ήταν να αναγκάσει τους άλλους να υποχωρήσουν* || *~ επιδίωξη / αίτιο* ΑΝΤ φαινομενικός, άμεσος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *ἀπωτέρω*, συγκρ βαθμ. τού αρχ. επιρρ. *ἄπωθεν* < *ἀπο-* + *θεν*, όπου το *-ω-* υπό την επίδραση τού *πόρρωθεν*].

αρ. αριθμός: *το τεύχος αρ 5 τού περιοδικού.*

αρά (η) (αρχαιοπρ) η κατάρα, το αναθεμάτισμα, το ανάθεμα ΑΝΤ ευχή, ευλογία (βλ. κ. λ. *άρες-μάρες*) ΦΡ ***αρά και κατάρα*** (επιτατ) η επιτακτική εντολή, τής οποίας η δύναμη βασίζεται στον σεβασμό που αποπνέει το πρόσωπο που την απευθύνει (πβ. *ευχή και κατάρα*): *πριν πεθάνει, άφησε ~ στην κόρη της να μην πουλήσει το πατρικό κτήμα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀρFά*, αβεβ. ετύμου. πιθ < Ι.Ε **r̥-*, πβ λατ. oro «ικετεύω, παρακαλώ» κ.ά. Ομόρρ *ἀρ-ύω* «κραυγάζω», *ἀρ-νοῦμαι*]

άρα προτασιακό επίρρ · (για τη δήλωση συμπεράσματος) επομένως, συνεπώς: *[.] Άρα, έχουμε δίκιο ως αντιπολίτευση να υποστηρίζουμε ότι η κυβέρνηση διέπραξε ογκώδη σφάλματα* || *[...] Άρα, απέτυχαν παταγωδώς τα μέτρα για τη μείωση τής εγκληματικότητας* || *βλέπω φως αναμμένο. ~ είναι στο σπίτι* || *είναι έξυπνος, δραστήριος, ευσυνείδητος, ~ ιδανικός γι' αυτή τη δουλειά* || *«ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άραγε, προτασιακός (προτασιακά επιρρήματα)*
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι.Ε **r̥-*. Ομόρρ. *ἀρ-μός, ἄρ-τι* «μόλις, πρόσφατα». Η λ αρχικώς δήλωνε την απλή σύνδεση και συσχέτιση προτάσεων ή και μερών τού λόγου ως αποτέλεσμα ακολουθίας γεγονότων Η συμπερασματική χρήση τού συνδέσμου είναι ήδη αρχ (Πλάτων, Αριστοτέλης)].

-άρα 1. παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: (α) γυναίκα συγκεκριμένης ηλικίας: *εικοσ-άρα* (γυναίκα είκοσι ετών) (β) συγκεκριμένη ποσότητα ή διάρκεια *εξηντάρα κασέτα* (κασέτα ήχου ή εικόνας διάρκειας 60') || *φάγαμε τεσσάρα* (δεχθήκαμε τέσσερα γκολ) (γ) κυβισμό μηχανής *χιλιάρα μηχανή* (μηχανή με ιπποδύναμη χιλίων κυβικών) • **2.** παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό: (α) μεγεθυντικών ουσιαστικών· *γυναίκα > γυναικ-άρα, οικόπεδο > οικοπεδ-άρα, κορμί > κορμ-άρα, πόδι > ποδ-άρα, τρόμος > τρομ-άρα* (β) μεγεθυντικών θηλυκών κυρίων ονομάτων: *Ελένη > Ελεν-άρα.*
[ΕΤΥΜ. Το επίθημα *-άρα* (από το οποίο προήλθε το αντίστοιχο αρσ. *-άρας*) προέρχεται από ουδ υποκ σε *-άρι* (βλ.λ), π.χ *μουλάρι - μου-*

λάρα, ποδάρι – ποδάρα, κατά το σχήμα: *κεφάλι – κεφάλα, κοτσάνι – κοτσάνα* κ ά.].

Άραβας (ο) {Αράβων}, **Αράβισσα** (η) {Αραβισσών (ως τ. θηλυκού χρησιμοποιείται και το «γυναίκα Άραβας», πβ κ *Αραπίνα, Αράπισσα*)} πρόσωπο που ανήκει στο σημιτικής καταγωγής έθνος, που έχει τις ρίζες του στην Αραβία και επεκτάθηκε με την εξάπλωση τού Ισλάμ στη Μέση Ανατολή, τη Β. Αφρική, τη Σαχάρα, στο Σουδάν και σε άλλες χώρες τής Αφρικής και τής Ασίας (βλ. κ λ. *Αραβία*).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Ἄραψ, -βος* < αρχ. *Ἀραβία* (βλ.λ.)]

αράβδιστος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χτυπήσει με ραβδί. ~ *ελιές* (που δεν έχουν ακόμη ραβδιστεί) ΑΝΤ ραβδισμένος.

Αραβία (η) χερσόνησος τής ΝΔ Ασίας, που βρέχεται από την Ερυθρά Θάλασσα, τον Ινδικό Ωκεανό και τον Περσικό Κόλπο Επίσης **Αραβική Χερσόνησος**.
[ΕΤΥΜ αρχ < αραβ. Arab, το οποίο πιθ. να σήμαινε αρχικά «έρημος», αν ληφθεί υπ' όψιν το εβρ arabāh «έρημη πεδιάδα» Έχει διατυπωθεί και η υπόθεση ότι η αραβ λ. σημαίνει «διαμονή σε σκηνές»]

αραβίδα (η) ελαφρύ, βραχύκαννο αυτόματο όπλο Επίσης (επίσ) **αραβίς** {αραβίδος}.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀραβίς, -ίδος*, θηλ. τού *Ἄραψ (ὁ)* Στη νεότερη εποχή, η λ χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. «βραχύκαννο τουφέκι», επειδή οι ιππείς έφεραν το συγκεκριμένο όπλο στον αριστερό ώμο προς τη δεξιά πλευρά, ακολουθώντας τη συνήθεια των Αράβων]

Αραβική (Θάλασσα) (η) τμήμα τού Ινδικού Ωκεανού μεταξύ τής Ινδίας και τής Αραβικής Χερσονήσου.

αραβικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Άραβες ή την Αραβία ~ *γλώσσα / έθνος / πολιτισμός / χώρες / άλογο* **2.** ***αραβικοί αριθμοί*** τα αριθμητικά ψηφία που χρησιμοποιούν σήμερα οι Ευρωπαίοι (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9) **3.** ***αραβικό κόμμι*** υδροδιαλυτή ύλη που βγαίνει από ορισμένα φυτά (κυρ. είδη ακακίας) και χρησιμοποιείται στην κατασκευή κόλλας, στη φαρμακευτική κ.λπ. **4.** ***Αραβική*** (η) / ***Αραβικά*** (τα) η γλώσσα των Αράβων: *Κλασική ~*.

αραβιστής (ο) [1843] πρόσωπο που ασχολείται με τη μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των Αράβων.

αραβολόγος (ο/η) [1880] επιστήμονας που μελετά τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Αράβων. — ***αραβολογία*** (η).

αραβομαθής, -ής, -ές [1898] {αραβομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει την αραβική γλώσσα

αραβοσιτάλευρο (το) (λόγ.) το καλαμποκάλευρο (βλ.λ.)

αραβοσιτέλαιο (το) {-ου κ. -αίου} λάδι που παράγεται από τον αραβόσιτο ΣΥΝ καλαμποκέλαιο.

αραβόσιτος (ο) [1861] {αραβοσίτ-ου | -ων, -ους} (λόγ) το καλαμπόκι: *άνθος αραβοσίτου* ΣΥΝ (λαϊκ.) αραποσίτι
[ΕΤΥΜ < *Άραψ, -βος* + *σίτος* Αν και το δημητριακό είναι αμερικανικής καταγωγής, ονομάστηκε έτσι, επειδή εισήχθη στην Ελλάδα περίπου τον 16ο αι. από τη Β Αφρική]

αραβούργημα (το) [1842] {αραβουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** έργο αραβικής τέχνης, διακοσμητικού χαρακτήρα **2.** ανεικονικό διακοσμητικό μοτίβο χαρακτηριστικό τής αραβικής τέχνης **3.** (μτφ) διακοσμητικό έργο με ιδιαίτερη έμφαση στη λεπτομέρεια, με υψηλή καλλιτεχνική ποιότητα ΣΥΝ λεπτοδουλειά.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ arabesque]

αραβόφωνος, -η, -ο → -φωνος

άραγε μόρ. (δείκτης ερωτηματικός) για την έκφραση απορίας, όταν ρωτά ή αναρωτιέται κανείς. *~ θα 'ρθει απόψε ή αύριο το πρωί;* || *γιατί ~ αργεί τόσο πολύ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ ερωτημ. φρ *ἆρά γε*, όπου το *γε* «βέβαια» συνέτεινε στο να αποκτά η ερώτηση πιο συγκεκριμένο και οριστικό χαρακτήρα]

> **άραγε = άρα;** Η σημασία τού **άραγε** ως καθαρώς ερωτηματικού στοιχείου είναι σαφής και, επομένως, η χρήση του ως συμπερασματικού αντί τού *άρα* είναι εσφαλμένη Το *άραγε* δεν σημαίνει *άρα* και χρήσεις όπως «*Το ταξίδι κρατάει μόνο δύο ώρες, άραγε θα έχει φθάσει ήδη εκεί*» δεν είναι σωστές Το *άραγε* χρησιμοποιείται στη Ν. Ελληνική μόνο για ερωτήσεις «ολικής αγνοίας» (ερωτήσεις που απαντώνται με «ναι» ή «όχι»): *Άραγε πέτυχε στις εξετάσεις του;* (απάντηση) *Ναι, πέτυχε – Όχι, δεν πέτυχε*

άραγμα (το) {αράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αγκυροβόλημα, η προσόρμιση **2.** (μτφ. για πρόσωπα) το καθισιό, η τεμπελιά ή το βόλεμα

Αραγωνία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΑ. Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ισπ Aragón, από ομώνυμο ποταμό τής περιοχής].

αράδα (η) **1.** η σειρά, η ευθεία γραμμή: *τους έβαλε σε δύο ~, να τους μάθει βηματισμό* ΣΥΝ στοίχος· ΦΡ ***στην αράδα*** (i) αδιακρίτως, χωρίς διάκριση: *βάδιζε στον δρόμο και χτυπούσε τις πόρτες ~* (ii) σε συνεχή διαδοχή, το ένα μετά το άλλο· *τρεις μήνες ~* **2.** (ως επίρρ.) σε συνεχή διαδοχή, χωρίς σταματημό, το ένα μετά το άλλο: *γεννούσε ~ παιδιά* || *κατέβαζε τις ιδέες ~* || *κάνει κουταμάρες ~* **3.** η σειρά προτεραιότητας, η θέση σε σειρά αναμονής: (παροιμ) «*αν είσαι και παππάς, με την ~ σου θα πας*» • **4.** η γραμμή (γραπτού, τυπωμένου) κειμένου. *στην τρίτη ~ τής σελίδας* ΣΥΝ. στίχος, σειρά.
[ΕΤΥΜ μεσν . αβεβ ετύμου. πιθ. < βεν. arada «αλετριά» ή < *οὐράδα* < *οὐράδιον*, υποκ. τού αρχ *οὐρά*].

αραδιάζω ρ μετβ. {αράδιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ) **1.** εκθέτω, τοποθετώ (σύνολο πραγμάτων) με πρόχειρο τρόπο, χωρίς τάξη: *ο μικροπωλητής αράδιασε την πραμάτεια του πάνω στον πάγκο* **2.** (μτφ.-κακόσ.) παραθέτω, λέω (σειρά πραγμάτων): *αραδιάζει ό,τι του κατεβαίνει και περιμένει να τον παίρνουμε στα σοβαρά* || *~ ένα σωρό δικαιολογίες / ψέματα* **3.** (οικ.) γεννώ συνέχεια *αράδιασαν τόσα μωρά και τώρα δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα* — **αράδιασμα** (το), **αραδιαστός,** -ή, -ό, **αραδιαστά** επίρρ
[ΕΤΥΜ. < *αράδα*].

αράζω ρ. μετβ κ αμετβ {άρα-ξα, -γμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω τους απαραίτητους χειρισμούς, ώστε να σταματήσω και να ασφαλίσω (σκάφος) στο λιμάνι (αγκυροβόλημα, δέσιμο κ λπ.): *~ τη βάρκα / το πλοίο* ΣΥΝ (λόγ.) προσορμίζω, ελλιμενίζω ΦΡ (λαϊκ.) ***την αράζω*** κάθομαι, ξαπλώνω αναπαυτικά και βολεύομαι, εγκαθίσταμαι κάπου χωρίς διάθεση να φύγω *την άραξε κάτω από ένα δέντρο και χάζευε τα σύννεφα* ♦ (αμετβ) **2.** (για πλεούμενο και πρόσ.) φθάνω (στο λιμάνι), ρίχνω άγκυρα. *σε λίγο αράζουμε στον Πειραιά* || *το πλοίο άραξε μετά από ένα δύσκολο ταξίδι* **3.** (αργκό) χαλαρώνω *Άραξε! Όλα θα πάνε καλά!* (βλ κ. λ *αραχτός*).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀράσσω*, αρχική σημ «επιτίθεμαι βίαια», αβεβ. ετύμου, ίσως ηχοποίητη λέξη Από την ήδη αρχ σημ. «προσορμίζομαι, αγκυροβολώ», που αναφερόταν σε πλοία τα οποία προσέγγιζαν την ακτή, η λ. κατέληξε να σημαίνει «αναπαύομαι, καταλήγω κάπου ύστερα από περιπλάνηση»]

αράθυμος, -η, -ο **1.** αυτός που οργίζεται εύκολα και γρήγορα αψίθυμος ΣΥΝ ευέξαπτος, οργίλος • **2.** ράθυμος, νωθρός — **αραθυμία** (η) [μεσν], **αραθυμώ** ρ. [μεσν.] {-είς. }
[ΕΤΥΜ μεσν. (σημ 1) < *ἀ-* στερητ. + *ῥάθυμος*· (σημ 2) < *ἀ-* προθεμ + *ῥάθυμος*]

αραιά επίρρ. [μεσν] **1.** (α) σε αρκετή απόσταση ο ένας από τον άλλον: *τα σπίτια ήταν χτισμένα ~* (β) με κενό διάστημα ανάμεσα: *ο τίτλος ήταν τυπωμένος ~* (τα γράμματα είχαν αραίωση) ΑΝΤ πυκνά • **2.** κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν αρκετά μεταξύ τους· όχι συχνά ΑΝΤ τακτικά· ΦΡ (λαϊκ.) ***αραιά και πού*** σπανίως: *τον βλέπω ~*. Επίσης (σπάν -λαϊκ.) **αριά** (με συνίζηση)

αραία επίρρ · αραιά· μόνο στη ΦΡ ***αραία-αραία, να φαινόμαστε καμιά πενηνταρέα*** σκωπτ. για συγκέντρωση, διαδήλωση κ.λπ που δεν έχει συγκεντρώσει πολύ κόσμο και τα μέλη της διασκορπίζονται, ώστε να φαίνονται περισσότεροι.

αραιο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν την ιδιότητα τού αραιού, την απουσία πυκνότητας: *αραιο-κατοικημένος, αραιο-σπαρμένος, αραιο-ϋφασμένος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *ἀραιός*. απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ. γαλλ. aréomètre)].

αραιοκατοικημένος, -η, -ο [1895] (τόπος) τού οποίου οι κάτοικοι μένουν σε απόσταση ο ένας από τον άλλον, τού οποίου ο πληθυσμός είναι δυσανάλογα μικρός σε σχέση με την έκταση: *στις βιομηχανικές χώρες η ύπαιθρος είναι ~* || *οι έρημοι / οι αρκτικές περιοχές είναι ~* ΑΝΤ πυκνοκατοικημένος.

αραιόμετρο (το) [1858] {αραιομέτρ-ου | -ων} το όργανο για τη μέτρηση τής πυκνότητας των υγρών ΣΥΝ πυκνόμετρο, (λαϊκ) γράδο. — **αραιομετρικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. aréomètre]

αραιός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που αποτελείται από στοιχεία τα οποία δεν είναι πολύ κοντά το ένα στο άλλο *~ μαλλιά / γένια / δόντια / πλήθος / ύφανση / βλάστηση / δόμηση / αράδες κειμένου* (β) αυτός που δεν έχει πυκνότητα, μεγάλη συνοχή· για μείγμα, διάλυμα, το οποίο έχει χαλαρή συνοχή, στο οποίο η ποσότητα μιας ουσίας που βρίσκεται σε αυτό διαλυμένη είναι πολύ μικρή· *~ γάλα / σούπα* || *~ αίμα / ομίχλη / νέφωση* ΑΝΤ πυκνός, πηχτός • **2.** αυτός που συμβαίνει κατά χρονικά διαστήματα που απέχουν μεταξύ τους. *~ συναντήσεις / διαστήματα καλοκαιρίας / εμφανίσεις στο θέατρο / χιονοπτώσεις* ΣΥΝ σπάνιος, σποραδικός ΑΝΤ συχνός, τακτικός **3.** αυτός που γίνεται από λίγα μέλη ενός συνόλου, όχι από όλους μαζί ταυτόχρονα· *ακούστηκαν κάποια ~ χειροκροτήματα* ΣΥΝ σκόρπιος ΑΝΤ πυκνός. — **αραιότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < **Ϝαρασ-jός*, αγν ετύμου, πιθ. συνδέεται με το επίθ *ῥᾷστος* (< **Ϝράσ-ιστος*). Στην Αρχ. η λ. προσδιόριζε ουσ όπως *χείρ, φάλαγξ* κ.ά., προσδίδοντάς τους το χαρακτηριστικό τού ισχνού και αδύναμου Αργότερα, από τη σύνδεσή της με ουσ όπως *ὀμίχλη, νέφος, σπόγγος* η λ. δήλωσε επίσης και το χαρακτηριστικό τού μη πυκνού ως προς τη σύσταση].

αραιώνω ρ. μετβ κ. αμετβ [αρχ] {αραίω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) λιγότερο πυκνό προσθέτω ουσία σε άλλη ουσία ή διάλυμα με σκοπό τη μείωση τής πυκνότητας. *~ το γάλα / το κρασί / το ούζο με την προσθήκη νερού* ΑΝΤ πυκνώνω, (για υγρά) συμπυκνώνω, (για πλήθος) συμπτύσσω **2.** κάνω (κάτι) με μικρότερη συχνότητα από προηγουμένως. *~ τις επισκέψεις μου στο σπίτι ενός φίλου* ΣΥΝ. περιορίζω, μειώνω ♦ (αμετβ) **3.** ΤΥΠΟΓΡ μεγαλώνω την απόσταση ανάμεσα στα γράμματα ή στις αράδες ΑΝΤ πυκνώνω **4.** γίνομαι λιγότερο πυκνός ή συχνός· λιγοστεύω: *αραιώνουν τα μαλλιά / οι βροχές / οι θεατές* || *αραιώνει το σκοτάδι / το πλήθος* || *αραιώνουν οι παραστάσεις κλασικού ρεπερτορίου* ΣΥΝ περιορίζομαι, μειώνομαι. — **αραίωση** (η) [αρχ.] κ. **αραίωμα** (το) [μτγν], **αραιωτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

αρακάς (ο) {χωρ πληθ.} **1.** το μπιζέλι (βλ.λ.) **2.** (περιληπτ) οι πλούσιοι σε πρωτεΐνες πράσινοι σπόροι τού παραπάνω φυτού και το φαγητό που τους έχει ως βάση του: *κρέας κοκκινιστό με αρακά*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄρακος*, αγν ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελ.].

-αράκι παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *φύλλο > φυλλ-αράκι, ξύλο > ξυλ-αράκι, πόδι > ποδ-αράκι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποκοριστικός*.
[ΕΤΥΜ Υποκ. επίθημα, που προήλθε από ουδ. σε *-άρι(ον)*, λ.χ. *χορτάριον*, με το επίθημα -ακ-]

-αράκος παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται σε αρσενικά ουσιαστικά για τον σχηματισμό υποκοριστικών με συναισθηματική

χροιά (χαϊδευτικά κ λπ) *φίλος* > *φιλ-αράκος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*

[ΕΤΥΜ Υποκ επίθημα. που προήλθε από αρσ σε *-άρης*. λ χ *κατεργάρης*, με το επίθημα *-ακ-*].

Αράλη (η) υφάλμυρη λίμνη τής Κ. Ασίας μεταξύ τού Καζαχστάν και τού Ουζμπεκιστάν

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ Aral < καζαχ. aral «νησί». αφού η Αράλη περιέχει περίπου χίλια νησάκια].

αραλίκι (το) {χωρ γεν κ. πληθ.} (λαϊκ.) η ανάπαυση, η αδράνεια. η νωθρότητα *το 'ριξε στο ~ και δεν τον νοιάζει τίποτα!* ΣΥΝ απραξία, (καθημ.) τεμπελιά

[ΕΤΥΜ < τουρκ. aralık «μεσοδιάστημα, παύση» (< αραβ. 'arā, «ανοικτός τόπος»). με παρετυμολ και σημασιολ. επίδραση τού *αράζω*].

αραμαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αραμαίους (βλ.λ.) **2.** ***Αραμαϊκή*** (η) / ***Αραμαϊκά*** (τα) η γλώσσα των Αραμαίων, σημιτική γλώσσα. πολύ διαδεδομένη στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα Αραμαϊκά πιστεύεται ότι μιλούσαν ο Ιησούς και οι Απόστολοι και στα Αραμαϊκά έχουν γραφεί τμήματα βιβλίων τής Π.Δ.

Αραμαίος (ο) μέλος σημιτικής φυλής από την Αραβική Χερσόνησο· οι φυλές αυτές εξαπλώθηκαν στην Εγγύς Ανατολή κατά την αρχαιότητα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἀραμαῖοι* Με το όνομα αυτό είναι γνωστοί στην Π.Δ. οι απόγονοι τού *Ἀράμ* (< εβρ. Arám. η λ σημαίνει «ύψος»). εγγονού τού Νώε]

αραμπάς (ο) {αραμπάδες} (παλαιότ.) όχημα. δίτροχο ή τετράτροχο, που το έσερναν βόδια ή άλογα, πιο αργό από άμαξα, για την πρόχειρη μεταφορά ανθρώπων ή προϊόντων: *«~ περνά. σκόνη γίνεται»* (λαϊκ τραγ.) ΣΥΝ κάρρο

[ΕΤΥΜ < τουρκ araba < περσ. 'arāba]

αραμπατζής (ο) {αραμπατζήδες} (λαϊκ) αυτός που έχει ή οδηγεί αραμπά

[ΕΤΥΜ < τουρκ arabacı]

αραμπέσκ επίθ {άκλ } **1.** αυτός που έχει αραβική τεχνοτροπία: *χαλιά ~* • **2.** (στον κλασικό χορό) ***αραμπέσκ*** (το) χορευτική στάση κατά την οποία το σώμα στηρίζεται στο ένα ευθυγραμμισμένο πόδι, το ένα χέρι τεντώνεται μπροστά, ενώ το άλλο χέρι και το πόδι τεντώνονται προς τα πίσω

[ΕΤΥΜ < γαλλ. arabesque < ιταλ. arabesco «κατά τον τρόπο των Αράβων].

αραξοβόλι (το) {αραξοβολ-ιού | -ιών} **1.** απάνεμος παράκτιος τόπος, κατάλληλος για να αράζουν τα πλοία ΣΥΝ αγκυροβόλι, λιμάνι **2.** (μτφ) καταφύγιο που εξασφαλίζει ηρεμία μετά από περιπέτειες και ταλαιπωρίες

[ΕΤΥΜ < θ αορ. *αραξ-* τού *αράζω*, κατ' αναλογίαν προς το *αγκυροβόλι* (βλ λ)].

αράουτ (το) (στο ποδόσφαιρο) το πλάγιο άουτ (βλ. λ. *άουτ*).

[ΕΤΥΜ < αγγλ. around «γύρω γύρω». κατά παρετυμολ σύνδεση με το *άουτ*].

Αραπάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** μικρός Αράπης **2.** (μτφ.) για παιδί πολύ μαυρισμένο από τον ήλιο **3.** στρογγυλό γλύκυσμα καλυμμένο με σοκολάτα Επίσης **Αραπόπουλο**.

Αράπης (ο) {Αράπηδες κ. (λαϊκ -συχνά μειωτ.) Αραπάδες}, **Αράπισσα** (η) {δύσχρ. Αραπισσών} **1.** (παλαιότ -λαϊκ) ο Άραβας ΦΡ ***καπνίζω σαν Αράπης*** καπνίζω πάρα πολύ, υπερβολικά **2.** (γενικότ.) άνθρωπος από μελαμψή φυλή • **3.** (συχνά μειωτ) ο μαύρος, ο νέγρος ΦΡ (παροιμ) ***τον Αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς*** (*Αἰθίοπα σμήχειν*, αρχ. παροιμία, Λουκιανός) είναι αδύνατον να αλλάξεις ριζικά τη φύση ενός ανθρώπου· (συνήθ μτφ.) για κάποιον που δεν αλλάζει με τίποτα: *δεν παίρνει από λόγια ούτε από συμβουλές ό,τι κι αν του πεις. ό,τι κι αν κάνεις, αυτός μένει ο ίδιος ~!* • **4.** ΛΑΟΓΡ (παλαιότ.) φανταστικό ον (δαιμόνιο. στοιχειό) που εμφανίζεται άλλοτε ως φύλακας οικιών πλουτίζοντας τον οικοδεσπότη (τρώγοντας όμως τους άπληστους). άλλοτε ως μελαμψός φύλακας κρυμμένων θησαυρών και άλλοτε ως ρωμαλέος αντίπαλος ήρωα τον οποίο υπηρετεί αφού νικηθεί από αυτόν· (συχνά αναφερόταν ως φόβητρο για μικρά παιδιά) *κάτσε ήσυχα, γιατί θα σε φάει ο ~! || φάε το φαγητό σου. γιατί θα φωνάξω τον ~!* Επίσης **Αραπίνα** (η) (κυρ. σημ. 1-3)

[ΕΤΥΜ μεσν < τουρκ Arab. βλ. κ. *Αραβία*]

Αραπιά (η) (παλαιότ -λαϊκ) ο κόσμος τής Μέσης Ανατολής. οι τόποι, ο πολιτισμός, οι άνθρωποι· η Αραβία και η Β. Αφρική: *«Θα πάω εκεί στην Αραπιά »* (λαϊκ. τραγ.).

αράπικος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με αράπη (βλ.λ., κυρ. σημ 1): *~ κορμί / χορός / τραγούδι* ΦΡ ***αράπικα μάτια*** μαύρα μάτια και γλυκά **2.** ***αράπικο φιστίκι*** ξηρός καρπός. που προέρχεται από την *αραχίδα* (ποικιλία φιστικιάς), έχει πολύ λεπτό και εύθρυπτο περίβλημα ρόδινου χρώματος και διατίθεται στην κατανάλωση, αφού καβουρντιστεί και αλατιστεί **3.** (μτφ.) πολύ μελαχρινός: *~ φάτσα* ΣΥΝ μελαμψός **4.** ***Αράπικα*** (τα) η αραβική γλώσσα.

αραποσίτι (το) {αραποσιτ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το καλαμπόκι ΣΥΝ (επίσ.-λόγ) αραβόσιτος Επίσης (λαϊκότ) **αραποσίταρο** κ. **αραπόσταρο**. — **αραποσιτιά** (η). **αραποσίτινος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < *αραβό*σιτος. με την επίδραση τού *Αράπης*].

Αραράτ (το) {άκλ } βουνό στην Α. Τουρκία, στα σύνορα με το Ιράν και την Αρμενία. στο οποίο (κατά την Π.Δ.) άραξε η κιβωτός τού Νώε μετά τον κατακλυσμό· αποτελεί το ιερό όρος των Αρμενίων, οι οποίοι πιστεύουν ότι είναι ο πρώτος λαός που εμφανίστηκε στη Γη μετά τον κατακλυσμό

[ΕΤΥΜ μτγν . αβεβ ετύμου. ίσως από το όν Urartu μιας ασσυριακής θεότητας ή από προ-ΙΕ ρίζα ar- «βουνό»].

-αράς παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *μύτη > μυτ-αράς. πόδι > ποδ-αράς || παίχτης > παιχτ-αράς. κλέφτης > κλεφτ-αράς, ψεύτης > ψευτ-αράς*

[ΕΤΥΜ Το μεγεθ. επίθημα *-αράς* (ήδη μεσν.) προήλθε από τα ουδ σε *-άρι* κατά το σχήμα: *παλληκάρι – παλληκαράς, ζωνάρι - ζωναράς*].

-άρας παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό κυρίων ονομάτων. *Μήτσος > Μητσ-άρας. Γιώργος >* (κλητ.) *Γιωργ-άρα*

[ΕΤΥΜ < μεγεθ. επίθημα *-άρα* (βλ λ.) + αρσ κατάλ *-ς*].

αρασέ (το) {άκλ.} ΑΘΛ (στην άρση βαρών) άσκηση που συνίσταται στην άρση με μία μόνο προσπάθεια των βαρών από το έδαφος με τα χέρια τεντωμένα (πβ. λ *ζετέ*)

[ΕΤΥΜ < γαλλ arracher «τραβώ με δύναμη» < παλ. γαλλ esrachier < δημώδ. λατ. *ex-radicare < λατ eradicare «ξεριζώνω»].

αρατικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με ευχή ή κυρ κατάρα (βλ λ. *αρά*).

Άραχθος (ο) {Αράχθου} ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από την Πίνδο και εκβάλλει στον Αμβρακικό Κόλπο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ *Ἄραχθος / Ἄρατθος / Ἄραιθος*. προελλην. τοπωνύμιο. αγν ετύμου].

αραχίδα (η) το φυτό από το οποίο παράγονται τα αράπικα φιστίκια (βλ. λ. *αράπικος*).

[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ. arachide < μτγν. *ἀράχιδνα* < αρχ *ἄρακος*. Βλ. κ. *αρακάς*]

αραχιδέλαιο (το) {αραχιδελαίου | χωρ. πληθ.} το έλαιο που προέρχεται από την αραχίδα (βλ.λ.).

άραχλος, -η, -ο → άραχνος

αράχνη (η) {αραχνών} **1.** αρθρόποδο σκουρόχρωμο ζωύφιο με μακριά λεπτά πόδια, το οποίο κατασκευάζει ιστό για φωλιά, αλλά και για να παγιδεύει τη λεία του **2.** (συνεκδ.) ο ιστός τού παραπάνω ζωυφίου, συνήθ. μέσα σε σπίτι (στις γωνίες): *καθαρίζω το ταβάνι από τις ~ ||* (μτφ.) *(κάτι) έχει πιάσει αράχνες* (έχει παλιώσει πολύ, έχει μείνει αχρησιμοποίητο) **3.** ΜΥΘΟΛ ***Αράχνη*** (η) κόρη τού Λυδού βαφέα Ίδμονα. φημισμένη για την υφαντική της τέχνη. την οποία η Αθηνά μεταμόρφωσε λόγω τής υπεροψίας της στο γνωστό έντομο • **4.** διακοσμητικό φυτό. είδος σπαραγγιού. — (υποκ) **αραχνίτσα** κ. **αραχνούλα** (η) κ. **αραχνάκι** (το).

[ΕΤΥΜ αρχ < *arak-sn-a. αβεβ. ετύμου. ίσως συνδέεται με το ουσ *ἄρκυς, -υος* «δίχτυ» και με το λατ aranea «αράχνη»].

αραχνιά (η) ο ιστός που υφαίνει η αράχνη

αραχνιάζω ρ αμετβ. [μεσν.] {αράχνιασ-α, -μένος} **1.** γεμίζω με ιστούς αράχνης, κυρ. λόγω εγκατάλειψης: *το σπίτι έμεινε κλειστό τον χειμώνα κι αράχνιασε* **2.** (μτφ. η μτχ ***αραχνιασμένος***, *-η, -ο*) ξεπερασμένος, απηρχαιωμένος: *~ ιδέες / συστήματα.*

αραχνοδακτυλία (η) ΙΑΤΡ συγγενής παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται, μεταξύ άλλων, από μακριά και λεπτά δάκτυλα

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. arachnodactyly]

αραχνοειδής, -ής, -ές [αρχ] {αραχνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} λεπτός σαν τον ιστό τής αράχνης ΣΥΝ αραχνένιος, αράχνινος

αραχνοκεντημένος, -η. -ο κεντημένος με πολλή λεπτότητα και τέχνη. Επίσης **αραχνοκέντητος**.

άραχνος, -η. -ο κ (λαϊκ.) **άραχλος** γεμάτος αράχνες. εγκαταλελειμμένος συνήθ. στη ΦΡ ***μαύρος κι άραχνος*** εξαιρετικά δυσάρεστος. *τα βλέπει όλα μαύρα κι άραχνα*

[ΕΤΥΜ < *αραχνιάζω* (υποχωρητ) < *αράχνη*]

αραχνοΰφαντος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει πολύ λεπτή ύφανση, όπως ο ιστός αράχνης. *~ πέπλο / μεταξωτό.*

Αράχοβα (η) (παλαιότ. ορθ. *Αράχωβα*) {-ας κ -όβης} κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας στις Ν. πλαγιές τού Παρνασσού, στον δρόμο προς τους Δελφούς.

[ΕΤΥΜ < παλαιότ. σλαβ. Orechovo «καρυδότοπος»].

αραχτός, -ή. -ό (αργκό) αυτός που κάθεται αναπαυτικά· (συνεκδ.) αδρανής, αυτός που δεν έχει έγνοιες, άνετος: *τον είδα ~ μπροστά στην τηλεόραση || είναι ~ στο σπίτι και ούτε σκέψη για δουλειά.*

[ΕΤΥΜ < *αράζω*]

Αρβανίτης (ο) {Αρβανιτών}, **Αρβανίτισσα** (η) {Αρβανιτισσών} **1.** (παλαιότ) αρβανιτόφωνος, πρόσωπο που μιλάει Αρβανίτικα ΣΥΝ Αρναούτης, Κόλιας **2.** (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο επίμονο και ξεροκέφαλο. — **αρβανιτόπουλο** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αρβανίτικος, εθνικός.*

[ΕΤΥΜ μεσν. < τοπων. *Ἄρβανα* < αλβ. Arbëna Η ονομασία *Ἄρβανα* δόθηκε αρχικώς στην οροσειρά που εκτείνεται μεταξύ των ποταμών Mat και Ischmi (δυτικά τής Αχρίδας). οι δε κάτοικοι των περιοχών αυτών ονομάστηκαν (από τους Έλληνες) *Ἀρβανῖται*, όνομα που συνδέθηκε εσφαλμ. με τον τ. *Ἀλβανία* (βλ λ). ο οποίος δεν έχει την ίδια ετυμολογική προέλευση].

Αρβανιτιά (η) [μεσν.] **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των Αρβανιτών **2.** χώρος όπου κατοικούν Αρβανίτες.

αρβανίτικος, -η/-ια, -ο [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αρβανίτες (βλ λ) ΦΡ (μτφ.) ***κεφάλι αρβανίτικο*** ο πεισματάρης άνθρωπος, ο ξεροκέφαλος ΣΥΝ αγύριστο κεφάλι **2.** ***Αρβανίτικα*** (τα) η γλώσσα που μιλούν οι Αρβανίτες.

Αρβανίτικα – Αρβανίτες. Οι **Αρβανίτες**, απώτερης αλβανικής καταγωγής Έλληνες, βρίσκονται σε διάφορες περιοχές τής Ελλάδας (Κορινθία. Αργολίδα. Αττική. Βοιωτία. Θεσπρωτία, τμήμα τής Εύβοίας, στην Άνδρο, στον Πόρο, στη Σαλαμίνα κ α.). Ζυμωμένοι με τις τύχες τού Ελληνισμού και έχοντας πολεμήσει στον απελευθερωτικό αγώνα εναντίον των Τούρκων και άλλων κατακτητών, οι Αρβανίτες βρίσκονται στην Ελλάδα από τον 14ο και 15ο αιώνα, οπότε ήλθαν τμηματικά ως έποικοι, ενίοτε με την ενθάρρυνση ή

την υποστήριξη Βυζαντινών αυτοκρατόρων και ηγεμόνων. Εθνικά, πολιτισμικά και κοινωνικά οι Αρβανίτες αφομοιώθηκαν πλήρως με τους Έλληνες, με μόνο υπόλειμμα τής απώτερης καταγωγής τους τα **Αρβανίτικα**. Πρόκειται για μια αλβανικής προέλευσης διάλεκτο, η οποία βαθμηδόν μια και οι Αρβανίτες ήταν πάντοτε δίγλωσσοι, αν δεν ήταν μονόγλωσσοι (ομιλητές τής Ελληνικής) υποχώρησε μπροστά στο γόητρο και στην επικοινωνιακή δύναμη τής επίσημης γλώσσας (τής Ελληνικής) Σήμερα είναι πολύ λίγοι οι ομιλητές των Αρβανίτικων, μερικά μεγάλης ηλικίας άτομα, τελευταία απομεινάρια μιας διαλέκτου που μιλήθηκε πολύ περιορισμένα, σκόρπια και άτακτα επί πέντε και πλέον αιώνες, έχοντας διασωθεί για μακρό διάστημα χρόνου μέσα από την προφορική παράδοση.

Αρβανιτόβλαχος (ο) Βλάχος τής Β Ηπείρου και τής Αιτωλοακαρνανίας (πβ. λ. *Αρωμούνοι*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βλάχος, αρβανίτικος, εθνικός.*

αρβανιτόφωνος, -η, -ο ▸ -φωνος

αρβανιτοχώρι (το) χωριό στο οποίο κατοικούν Αρβανίτες.

αρβύλα (η) {αρβυλών} **1.** παπούτσι από χοντρό δέρμα, τού οποίου το ύψος μπορεί να φθάνει μέχρι πάνω από τον αστράγαλο ώς το μέσο τής κνήμης και το οποίο δένεται με κορδόνια (κυρ. για στρατιωτική χρήση): *καινούργιες / γυαλισμένες ~* ΦΡ (καθημ -οικ.) ***ράδιο αρβύλα*** η αναξιόπιστη φήμη, η μη έγκυρη πληροφορία, το κουτσομπολιό *μη δίνεις βάση σ' αυτά που ακούς· είναι ~* **2.** (στρατιωτική αργκό) ως χαρακτηρισμός τού σκληρού κρέατος. Επίσης (λαϊκ) **άρβυλο** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρβύλη*, αγν ετύμου, τεχνικός όρ , πιθ. δάνειο από ανατολικές γλώσσες]

αργά επίρρ [μεσν] **1.** (α) σε προχωρημένη ώρα. *επέστρεψα ~ χθες το βράδυ, γι' αυτό δεν σας τηλεφώνησα* ΑΝΤ νωρίς (β) (συνεκδ) το βράδυ. *γυρίζω σπίτι ~* **2.** ενώ έχει περάσει ο κατάλληλος χρόνος· *ήταν πια ~, όταν κατάλαβε το λάθος του* || (παροιμ) *«κάλλιο ~ παρά ποτέ»* ΑΝΤ εγκαίρως ● **3.** με χαμηλούς ρυθμούς, χωρίς ταχύτητα· *εργάζεται ~ αλλά σταθερά* ΣΥΝ βραδέως ΑΝΤ γρήγορα ΦΡ (α) ***αργά ή γρήγορα*** οπωσδήποτε, ανεξαρτήτως τού πότε *~ θα γυρίσει σπίτι, γιατί τα λεφτά του θα τελειώσουν* (β) (ειρων -μειωτ) ***τα ζώα μου αργά*** (ως χαρακτηρισμός) για ανθρώπους που δρουν τεμπέλικα, νωχελικά, με πολύ αργούς ρυθμούς· *του ζήτησα να βιαστεί, αλλά αυτός ~* — (υποκ) **αργούτσικα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιγά.*

αργάζω ρ μετβ {άργασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** κατεργάζομαι δέρματα ΦΡ (μτφ) *αργάζω το πετσί / το τομάρι κάποιου* (τον δέρνω ανελέητα) **2.** (η μτχ. ***αργασμένος***, *-η, -ο*) (μτφ) ταλαιπωρημένος από τη σκληρή δουλειά, τραχύς, ροζιασμένος. *~ χέρια / πρόσωπο* — **άργαση** (η) κ **άργασμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὀργάζω* «επεξεργάζομαι, πλάθω», που συνδ. με το ουσ. *ἔργον*, αν προέρχεται από θ **Fε-Fοργ-*]

αργαλειός (ο) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η ύφανση: *παλιά ύφαιναν τα προικιά στον ~* || *ξύλινος / μηχανικός ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀργαλεῖον (τό)* < αρχ *ἐργαλεῖον*. Ο τ. αργαλειός (σε αρσενικό γένος) οφείλεται στην επίδραση τού ουσ. *ἱστός* με το οποίο επί μακρόν συνυπήρχε]

Αργείος (ο) [αρχ] (λόγ.) **1.** αυτός που κατάγεται από το Άργος **2.** (στην αρχαιότητα) ***Αργείοι*** (οι) οι Έλληνες· κυρ στη ΦΡ ***αιδώς Αργείοι*** βλ. λ *αιδώς*
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀργεῖος* < **Ἀργεσjος* < *Ἄργος*, γεν. *Ἄργους* (< **Ἄργεσ-ος*)]

Αργεντινή (η) (ισπ República Argentina = Δημοκρατία τής Αργεντινής) κράτος τής Ν Αμερικής με πρωτεύουσα το Μπουένος Άιρες, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο — **Αργεντινός** κ (προφορ.) **Αργεντίνος** (ο), **Αργεντινή** κ. **Αργεντινέζα** (η), **αργεντινέζικος**, -η, -ο κ. (προφορ.) **αργεντίνικος**.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Argentina (οπτικό δάνειο) < λατ. argentum «άργυρος, ασήμι», ορυκτό που παράγει η χώρα και που προσείλκυσε το ενδιαφέρον των Ισπανών αποίκων τον 15ο αι]

άργητα (η) {χωρ πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ) η καθυστέρηση.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀργός* + *-ητα*, πβ κ. *μάνητα*].

αργία (η) {αργιών} **1.** (λόγ) η έλλειψη απασχόλησης ΣΥΝ καθισιό, τεμπελιά ΑΝΤ απασχόληση, εργασία· ΦΡ ***αργία μήτηρ πάσης κακίας*** *(ἀργία μήτηρ πάσης κακίας)* η έλλειψη απασχόλησης οδηγεί σε κακές σκέψεις και πράξεις. *φρόντισε να τον κρατάς συνεχώς απασχολημένο με κάτι· ~!* ● **2.** (α) η παύση εργασιών, κυρ. λόγω εορτής *μεσολάβησε η ~ και η δουλειά έμεινε πίσω* || *τριήμερη / υποχρεωτική / σχολική ~* || *η 28η Οκτωβρίου έχει καθιερωθεί ως ημέρα αργίας* ΣΥΝ σχόλη (β) (συνεκδ.) η ημέρα κατά την οποία ο κόσμος δεν δουλεύει. *η αγορά κινείται κυρίως τις ~* ΑΝΤ καθημερινή, εργάσιμος (πβ λ. *ημιαργία*) ● **3.** η υποχρεωτική παύση εργασίας που επιβάλλεται σε δημόσιο υπάλληλο, ιερέα κ λπ , επειδή έχει κατηγορηθεί ή είναι υπόδικος *τίθεμαι σε ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανεργία, δουλειά.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀργός* (βλ λ.)].

αργιλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την άργιλο: *~ ορυκτά*

αργίλιο (το) [1876] {αργιλίου} ΧΗΜ ελαφρύ μέταλλο (σύμβολο Al) που απαντά στη φύση ενωμένο, κυρ ως βοξίτης, κρυόλιθος ή άργιλος, ή παρασκευάζεται από βοξίτες με ηλεκτρόλυση και χρησιμοποιείται σε μεταλλικές κατασκευές, στην αεροναυπηγική και για την παρασκευή ελαφρών και ανθεκτικών κραμάτων (βλ. κ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ) ΣΥΝ αλουμίνιο
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄργιλ(λ)ος*, απόδ τού νεολατ. aluminium «αλουμίνιο»]

αργιλοπλαστική (η) [1878] η τέχνη τής κατασκευής αντικειμένων από άργιλο

άργιλος (η) {αργίλ-ου | -ων} ΟΡΥΚΤ εδαφικό υλικό που αποτελείται από πάρα πολύ λεπτούς κόκκους (μικρότερους από 0,002 χιλιοστά). έχει γαιώδη όψη και, όταν αναμιχθεί με μικρές ποσότητες νερού, εμφανίζει πλαστικότητα *κεραμική / λευκή / ερυθρά / μαύρη ~* — **αργιλώδης**, -ης, -ες [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄργιλ(λ)ος*, πιθ συνδέεται με το αρχ επίθ. *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός» (άσχετο με το επίσης αρχ *ἀργός* «βραδύς»). Βλ. κ *ἄργυρος*].

αργιλόχωμα (το) [1897] {αργιλοχώματος | χωρ. πληθ.} το χώμα που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε άργιλο

Αργίτης (ο) → Άργος

αργίτικος, -η, -ο → Άργος

αργκό (η) {άκλ.} ελλην *συνθηματική γλώσσα* κάθε συνθηματική γλώσσα που χρησιμοποιείται από κοινωνικές ομάδες και διαφοροποιείται από την κοινώς αποδεκτή και καθιερωμένη γλώσσα, κυρ. σε επίπεδο λεξιλογίου: *η ~ τού υποκόσμου / των νέων / των στρατιωτών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. argot < παλαιότ argoter «επαιτώ, ζητιανεύω», αγν. ετύμου. Η σημ «ιδίωμα των περιθωριακών και αγυρτών» παραδίδεται στη Γαλλική από το 1690, οπότε η λ παρασυνδέθηκε με το παλ. γαλλ. hargoter «λογομαχώ» Η παλαιότερη Γαλλική χρησιμοποιούσε ήδη την ηχομιμητ. λ. jargon (αρχική σημ «γλώσσα των πουλιών»)].

αργκό: συνθηματική γλώσσα. Αργκό (argot) ή **σλανγκ** (slang) είναι οι όροι που χρησιμοποιούν οι ξένοι, για να χαρακτηρίσουν κάθε μορφής φτειαχτό ιδίωμα, εν χρήσει από διάφορες κοινωνικές ομάδες υπό μορφήν «κώδικα συνεννοήσεως» τής ομάδας Ο ελληνικός όρος είναι **συνθηματική γλώσσα** (ή **συνθηματικό ιδίωμα** ή **συνθηματικός κώδικας**). Χαρακτηριστικά τέτοιων μορφών επικοινωνίας είναι η ελευθεριάζουσα γλώσσα, που παρεκκλίνει από τον κώδικα τής κοινής γλώσσας, καταφεύγοντας σε ευρεία χρήση μεταφορών, εκφραστικών και πεποιημένων (φτειαχτών) λέξεων, κατεξοχήν νεολογισμών, με περιορισμένη συμβατικότητα στη χρήση τους και γι' αυτό εφήμερων και παροδικών εν πολλοίς γλωσσικών κατασκευών Μορφές συνθηματικής γλώσσας χρησιμοποιούνται από πολλά είδη κοινωνικών ομάδων, που χρειάζονται αυτού τού είδους την ιδιαίτερη συνεννόηση, για να εντυπωσιάσουν, να διαμαρτυρηθούν, να συγκαλύψουν ή και να κρυφτούν. Έτσι, ξεχωριστά συνθηματικά ιδιώματα χρησιμοποιούν οι νέοι, οι στρατιώτες, οι διανοούμενοι, οι μαστόροι (παλαιότερα) και διάφορες περιθωριακές ομάδες (κακοποιοί, πόρνες, τοξικομανείς, ομοφυλόφιλοι κ ά) Κοινός στόχος όλων η ιδιαίτερη –μη προσιτή σε όλους– ή και κρυφή, μυστική συνεννόηση. ▸ *διάλεκτος*

αργκοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την αργκό: *~ λέξη / έκφραση / ομιλία*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ argotique < argot (βλ. λ. *αργκό*)].

αργο- κ **αργό-** α' συνθετικό ονομάτων, ρημάτων, επιθέτων και επιρρημάτων, το οποίο δηλώνει **1.** τη βραδύτητα, τον αργό ρυθμό *αργοσβήνω, αργο-κίνητος, αργο-κυλάω* ΣΥΝ σιγο-, βραδυ- ΑΝΤ γρηγορο-, γοργο-, ταχυ- **2.** την αδράνεια, την τεμπελιά: *αργό-μισθος, αργό-σχολος* **3.** (χρονικό) προχωρημένη ώρα: *αργο-κοιμάμαι*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ *ἀργός*]

αργοκίνητος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που κινείται με αργό ρυθμό ΣΥΝ αργός, βραδύς **2.** (μτφ) αυτός που δεν ενεργεί με σβελτάδα και όρεξη, που καθυστερεί στην πραγματοποίηση ενός στόχου ΦΡ ***αργοκίνητο καράβι*** (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο αργό στις κινήσεις και τις αντιδράσεις του. *η ουρά των πελατών όλο και μεγάλωνε, αφού ο υπάλληλος ήταν ~.*

Αργολίδα (η) {-ας κ -ος} περιοχή και νομός τής ΒΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα το Ναύπλιο — **αργολικός**, -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ. επίθ *Ἀργολίς (γῆ)* < *Ἄργος*].

αργολιθοδομή (η) λιθοδομή που χτίζεται χωρίς συνδετικό κονίαμα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀργός* (στη σημ. «ακατέργαστος», πβ φρ *ἀργός ἄργυρος*) + *λιθοδομή*]

Αργολικός (Κόλπος) (ο) [μτγν.] κόλπος τής Α Πελοποννήσου μεταξύ τής Αργολίδας και τής Αρκαδίας.

αργόμισθος, -η, -ο [1822] αυτός που παίρνει μισθό, χωρίς να εργάζεται ή χωρίς να παράγει το αναμενόμενο έργο — **αργομισθία** (η) [1897].

αργόν (το) [1895] ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Ar) που απαντά στον ατμοσφαιρικό αέρα ως άχρωμο, άοσμο και άγευστο ευγενές αέριο (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < νεολατ. argon, από το ουδ τού αρχ. *ἀργός* / *ἀεργός*]

Αργοναύτες (οι) {Αργοναυτών} ΜΥΘΟΛ ήρωες, μέλη τού πληρώματος τής Αργούς, οι οποίοι βοήθησαν τον Ιάσονα στην εκστρατεία του για την απόκτηση τού «χρυσόμαλλου δέρατος» — **αργοναυτικός**, -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ. < αρχ *Ἀργοναύτης* «ναύτης τής Αργούς» < *Ἀργώ* (βλ.λ.) + *ναύτης*].

αργοπεθαίνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (συνήθ. για ανθρώπους) πεθαίνω με αργό θάνατο, όχι ακαριαία, ψυχορραγώ **2.** (μτφ) χάνομαι σιγά-σιγά *η πόλη, εγκαταλειμμένη στην τύχη της, αργοπεθαίνει από οικονομικό μαρασμό* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πεθαίνω*

αργοπορία (η) [μεσν] {αργοποριών} η καθυστέρηση στην άφιξη, την εκτέλεση ή την ολοκλήρωση έργου: *η ~ τού τρένου οφείλεται σε μηχανική βλάβη* || *~ στην παράδοση οδικού έργου*

αργοπορώ ρ αμετβ {αργοπορείς | αργοπόρη-σα, -μένος} **1.** φθάνω με καθυστέρηση: *έφθασε στη δουλειά του αργοπορημένος εξαιτίας τής μεγάλης κίνησης* **2.** (σπάν) προχωρώ με καθυστέρηση: *αργοπορήσαμε κοιτάζοντας το τοπίο* ΣΥΝ βραδυπορώ ΑΝΤ σπεύδω **3.** (μτφ)

δουλεύω αργά, με καθυστέρηση: ~ *στην εκπόνηση μιας εργασίας* ΣΥΝ (λαϊκ.) χασομερώ, (καθημ.) καθυστερώ
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀργοπορῶ* < **ἀργοπόρος*, κατά το σχήμα *βραδυπόρος > βραδυπορῶ*, < *ἀργο-* + *πόρος* (βλ. λ.)]

αργός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει χαμηλούς ρυθμούς, που γίνεται χωρίς βιασύνη, με μικρή ταχύτητα: ~ *ρυθμός / βήμα / κινηματογραφικά πλάνα* (που δεν εναλλάσσονται γρήγορα) ΣΥΝ βραδύς ΑΝΤ ταχύς· ΦΡ (α) ***αργός θάνατος*** (i) οδυνηρή κατάσταση που καταβάλλει σταδιακά αυτόν που την υφίσταται (ii) (μτφ.) εθισμός που οδηγεί στη σωματική φθορά, στον θάνατο: *το τσιγάρο / τα ναρκωτικά είναι* ~ (β) ***αργή κίνηση*** τεχνική τού κινηματογράφου ή τής τηλεόρασης, κατά την οποία αναπαράγεται σε μικρότερη ταχύτητα η εικόνα, διευκολύνοντας τον θεατή να δει τη λεπτομέρεια που τον ενδιαφέρει: *βλέποντας τη φάση σε ~, βεβαιωθήκαμε ότι είχε γίνει φάουλ* ΑΝΤ. γρήγορη κίνηση **2.** αυτός που δεν ενεργεί με γρηγοράδα: ~ *υπάλληλος* ΣΥΝ. νωθρός ΑΝΤ σβέλτος, δραστήριος ● **3.** αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα: *δεν της πάει να κάθεται αργή όλη μέρα, χωρίς να βοηθάει στο σπίτι* ΣΥΝ άεργος ● **4.** ακατέργαστος: ~ *πετρέλαιο* ΑΝΤ. κατεργασμένος ● **5.** ΜΟΥΣ (α) ***αργόν*** (το) (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που υποδεικνύει τη διαίρεση τού μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα και εν συνεχεία την επαύξηση τού δεύτερου τμήματος (β) ***αργόν μέλος*** (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μία συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί σε περισσότερους μουσικούς φθόγγους, πολλές φορές σε εκτεταμένες μουσικές γραμμές — (υποκ.) **αργούτσικος**, -η, -ο, **αργούτσικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀεργός* < *ἀ-* στερητ. + *ἔργον*. Στην Κ.Δ. η λ. έχει τη σημ. «ανώφελος, μάταιος» (Ματθ. 12,36: *πᾶν ῥῆμα ἀργὸν ὃ λαλήσουσιν οἱ ἄνθρωποι*). άσχετο με το αρχ. *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός» (για το οποίο βλ. λ. *άργυρος*). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *αργός θάνατος* (< γαλλ. mort lente) και *αργή κίνηση* (< αγγλ. slow motion)].

Άργος (το) {Άργους} **1.** πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αργολίδας **2.** ονομασία διαφόρων πόλεων τής Ελλάδας: ~ *Αμφιλοχικό / Ορεστικό.* — **Αργίτης** κ. (λόγ.) **Αργείος** (ο) [αρχ.], **Αργίτισσα** κ. (λόγ.) **Αργεία** (η), **αργίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Η άποψη τού γεωγράφου Στράβωνος (1ος αι. π.Χ.) ότι «*ἄργος = πεδίον*» καθιστά πιθ. την ερμηνεία *Ἄργος* < *ἀγρός* (με αντιμετάθεση). Αν, κατ' άλλους, η λ. προέρχεται απευθείας από το επίθ. *ἀργός* «λευκός – στιλπνός, λαμπρός» (*Ἀργος*, με αναβιβασμό τού τόνου), τότε ίσως δηλώνει την όψη που παρουσιάζει η αργολική πεδιάδα (λευκή) την εποχή τού θερισμού].

αργοσαλεύω ρ. αμετβ. {αργοσάλεψα} (λογοτ.) κινούμαι αργά — **αργοσάλεμα** (το).

Αργοσαρωνικός (Κόλπος) (ο) η θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει τον Αργολικό και τον Σαρωνικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των τοπων. *Αργολικός* και *Σαρωνικός*].

αργοσβήνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** σβήνω αργά: *το κερί αργοσβήνει* **2.** (μτφ.) είμαι στα πρόθυρα τού θανάτου: *αργοσβήνει μόνη κι έρημη* ‖ (μτφ.) *ένα ιστορικό θέατρο που αργοσβήνει εγκαταλελειμμένο* ΣΥΝ αργοπεθαίνω, είμαι στα τελευταία μου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

Αργοστόλι (το) {Αργοστολίου} η πρωτεύουσα τής Κεφαλονιάς.
[ΕΤΥΜ Πιθ. από επώνυμο του *Αργοστόλη* < επίθ. *αργοστόλης* «αυτός που αργεί να ντυθεί, να στολιστεί»].

αργόστροφος, -η, -ο (καθημ.-σκωπτ.) αυτός που δεν μπορεί να σκεφθεί με ταχύτητα, που «δεν του κόβει» ΣΥΝ (λόγ.) βραδύνους ΑΝΤ (λόγ.) εύστροφος, (εκφραστ.) σπίρτο, αϊτός.

αργοσύντομο μέλος (το) ΜΟΥΣ (στη βυζαντινή μουσική) το μέλος στο οποίο μια συλλαβή τού κειμένου αντιστοιχεί σε λίγους μουσικούς φθόγγους, δεν είναι ούτε σύντομο ούτε αργό.

αργόσυρτος, -η, -ο 1. αυτός που έχει αργό ρυθμό: ~ *τραγούδι / χορός* **2.** αυτός που γίνεται αργά ή δίνει τέτοια εντύπωση: ~ *βήματα.*

αργόσχολος, -η, -ο [1893] αυτός που δεν ασχολείται με τίποτα, που τεμπελιάζει: *τα πρωινά το καφενείο ήταν γεμάτο ~ θαμώνες* ΣΥΝ αργός, χασομέρης ΑΝΤ εργατικός.
[ΕΤΥΜ < *αργο-* + *σχολή* «αργία, παύση εργασίας»].

αργοτάξιδος, -η, -ο αυτός που ταξιδεύει αργά: ~ *καράβι* ΑΝΤ γοργοτάξιδος.

αργυραμοιβός (ο) (λόγ.) αυτός που εξαργυρώνει ξένα νομίσματα ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαράφης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμείβω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄργυρος* + *-αμοιβός* < *ἀμείβω* (βλ.λ.) «ανταλλάσσω»].

Αργυρή (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αργυρώ.**
[ΕΤΥΜ μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού ον. *Αργύρης* (βλ.λ.)].

αργύριο (το) {αργυρί-ου | -ων} (λόγ.) ΙΣΤ ασημένιο νόμισμα· ΦΡ. ***τριάκοντα αργύρια*** (i) τα χρήματα με τα οποία αμείφθηκε ο Ιούδας, για να προδώσει τον Ιησού και με τα οποία τελικά αγοράστηκε ο «αγρός αίματος» ή «αγρός τού κεραμέως» (βλ. λ. *αγρός*) (ii) (μτφ.) το αντίτιμο προδοσίας: *η τοποθέτησή του σε ανώτατη κρατική θέση ήταν τα ~ για τη μεταπήδησή του στο κυβερνών κόμμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀργύριον* < *ἄργυρος*].

Αργύριος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αργύρης**
[ΕΤΥΜ μεσν. κύρ. όν., < *Ἀργύρης* (κατά το σχήμα *Γρηγόριος – Γρηγόρης*), συντομευμένος τ. τού ον. *Ἀνάργυρος* (βλ.λ.)].

αργυρο- κ. **αργυρό-** [αρχ.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι είναι κατασκευασμένο από άργυρο, ασήμι ή έχει το χρώμα τού ασημιού: *αργυρο-ποίκιλτος, αργυρό-χρωμος.*

Αργυρόκαστρο (το) {-ου κ. -άστρου} πόλη τής Ν. Αλβανίας στη Β. Ήπειρο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Αργυρόκαστρον*, από παράδοση κατά την οποία η πόλη χτίστηκε από τη Βυζαντινή αρχόντισσα *Ἀργυρή* ή *Ἀργυρίνη*. Το αλβ. Gjirokaster < ελλην. *Αργυρόκαστρο*].

αργυροκέντητος, -η, -ο αυτός που έχει κεντηθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ αργυροϋφαντος

αργυρόλευκος, -η, -ο [1850] άσπρος σαν τον άργυρο.

αργυροποίκιλτος, -η, -ο [1897] (λόγ.) στολισμένος με ασήμι

άργυρος (ο) {αργύρου} ΧΗΜ πολύτιμο ανθεκτικό μέταλλο (σύμβολο Ag), λευκού χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή νομισμάτων, πολύτιμων σκευών, κοσμημάτων· το ασήμι (βλ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄργυρος / ἄργυφος* < θ. **ἀργυ-*, πιθ. < ΙΕ *arg-u «φωτεινός, λευκός», πβ. λατ. arg-entum «άργυρος», γαλλ. argent «χρήμα», ιταλ. argento, αγγλ. argue «επιχειρηματολογώ» (< μέσ. γαλλ. arguer < λατ. arguere «φωτίζω, διασαφώ») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός – λευκός», πιθ. *ἄργιλ(λ)ος*. Η λ. *ἄργυρος* προσδιόριζε αρχικά κάθε λευκό, φωτεινό μέταλλο. Επειδή οι γερμανικές και οι βαλτοσλαβικές γλώσσες χρησιμοποιούν για το μέταλλο αυτό λ. προερχόμενες από δανεισμό (πβ. αγγλ. silver, γερμ. Silber, σερβοκρ. srebro κ.ά.), συμπεραίνουμε ότι η χρήση τού *αργύρου* δεν ήταν πολύ διαδεδομένη στις γλώσσες που απαρτίζουν την Ι.Ε. οικογένεια]

> **άργυρος – ασήμι, αργύρια – άσπρα.** Αν το **άργυρος** ανάγεται σε ρίζα που σήμαινε «φωτεινός, λευκός», το **ασήμι**, που ήρθε στους μεσαιωνικούς χρόνους να το υποκαταστήσει, έχει κυριολεκτικά «άσημη» καταγωγή! Προέρχεται από το αρχ. **άσημος άργυρος** (υπήρχε επίσης και *άσημος χρυσός*), που σήμαινε (< α- στερητ. + *σήμα*) «τον μη σφραγισμένο, τον μη ενδεδειγμένο (λόγω βαθμού καθαρότητας σε άργυρο ή χρυσό) να κοπεί σε νομίσματα, τον μη **επί-σημο** (άργυρο ή χρυσό)». Ο *άσημος άργυρος* ή το **άσημον** (ενν. **αργύριον**) στους μεταγενέστερους χρόνους δήλωνε το ασήμι, τον άργυρο που χρησίμευε στην κατασκευή αργυρών σκευών (όχι στην κοπή νομισμάτων). Έτσι, βαθμηδόν το *άσημο αργύριον* ως **ασήμιον** (> **ασήμι**) πέρασε να δηλώνει τον άργυρο. Εξάλλου, η χρήση τού αργύρου για νομίσματα έδωσε το **αργύριον** (ενν. **νόμισμα**) και σε πληθ. τα **αργύρια** «χρήματα» (κατά λέξιν «αργυρά νομίσματα»). Έτσι έγινε και με το λατ. argentum, που έδωσε το γαλλ. argent «χρήμα», και με το επίσης λατ. asprum (< asperum, ουδ. τού asper «τραχύς»), που έδωσε τα **άσπρα** «χρήματα» των Βυζαντινών και των μετέπειτα χρόνων τής Τουρκοκρατίας. Το ίδιο επίθετο έδωσε και το **άσπρος**, που υποκατέστησε το **λευκός**

αργυρός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ασήμι: ~ *κοσμήματα / νομίσματα / μετάλλιο* ΣΥΝ ασημένιος **2.** αυτός που έχει το χρώμα ή τη λάμψη τού ασημιού: ~ *φεγγάρι* ΦΡ (α) ***αργυροί γάμοι*** η επέτειος είκοσι πέντε χρόνων γάμου (β) ***αργυρός αιώνας / αργυρούς αιών*** (λατ. aetas argentea) περίοδος μεγάλης άνθησης (σε ορισμένο τομέα), όχι όμως ίσης αξίας με την προηγούμενη (τον χρυσό αιώνα): *ο ~ τής λατινικής / τής ρωσικής λογοτεχνίας.* Επίσης (αρχαιοπρ.) **αργυρούς, -ά, -ούν** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀργυροῦς* < *ἄργυρος*, κατά το σχήμα *χρυσοῦς – χρυσός*. Το *ἀργυρός* είναι μεταπλασμένος τ. τού *ἀργυροῦς* (πβ. και *χρυσοῦς > χρυσός, ἁπλοῦς > ἁπλός* κ.ά.) από τις πλάγιες πτώσεις τού εν. και τις πτώσεις τού πληθ., που συνέπιπταν με εκείνες των επίθ. σε *-ος*. Έτσι, από *τοῦ ἀργυροῦ = τοῦ καλοῦ, τῷ ἀργυρῷ = τῷ καλῷ* κ.λπ. ελέχθη και *ἀργυρός* κατά το *καλός*. Η φρ. *αργυροί γάμοι* ανάγεται στο αγγλ. silver wedding].

αργυροϋφαντος, -η, -ο [1760] αυτός που έχει υφανθεί ή στολιστεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ αργυροκέντητος

αργυροχοΐα (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας αργύρου. — **αργυροχόος** (ο/η) [μτγν.], **αργυροχοείο** (το)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀργυροχόος* < *ἄργυρος* + *-χόος* < *χέω* «χύνω»].

αργυροχρυσοχοΐα (η) η τέχνη τής κατασκευής αργυρών και χρυσών κοσμημάτων, σκευών κ.λπ.

αργυρόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει ασημένιο χρώμα.

αργυρώνητος, -η, -ο (λόγ.-κακόσ.) αυτός που έχει εξαγοραστεί με χρήματα: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ εξαγορασμένος, πουλημένος, δωροδοκημένος, εξωνημένος ΑΝΤ αδέκαστος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄργυρος* + *-ωνητος* < *ὠνοῦμαι* «αγοράζω» (βλ. λ. *εξωνημένος*)].

αργυρωρυχείο (το) [μτγν.] μεταλλείο από το οποίο εξορύσσεται άργυρος.

Αργώ (η) {-ώς κ. (λόγ.) -ούς} ΜΥΘΟΛ το πλοίο με το οποίο ο Ιάσων και οι Αργοναύτες ταξίδεψαν από την Ιωλκό στην Κολχίδα (βλ. κ. λ. *Αργοναύτες*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίθ. *ἀργός* «στιλπνός, λαμπρός» (βλ. λ. *Ἄργος, ἄργυρος*)]

αργώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αργείς... | άργησα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) με βραδύτητα, χωρίς ταχύτητα, χρειάζομαι ακόμη χρόνο για να ετοιμαστώ ή για να κάνω κάτι: *θ' αργήσεις να ετοιμαστείς,* ‖ *δεν άργησαν να καταλάβουν τον σκοπό του* ΦΡ (α) ***το καλό πράγμα αργεί να γίνει*** χρειάζεται χρόνος, για να επιτευχθεί ένα καλό αποτέλεσμα (β) ***όπου λαλούν πολλοί κοκόροι / πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει*** βλ. λ. *κόκορας* **2.** κάνω (κάτι) μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: *άργησα να ξυπνήσω, γι' αυτό δεν πρόλαβα το πρωινό λεωφορείο* ♦ (αμετβ.) **3.** συντελούμαι ή φθάνω μετά τον χρόνο που θα έπρεπε: *άργησε στη δουλειά του σήμερα* ΣΥΝ καθυστερώ **4.** χρειάζεται πολύς χρόνος ακόμη για να συμβεί (κάτι), να έρθει (κάποιος), θέλω πολύ χρόνο ακόμη (για να γίνω, να έρθω, να πραγματοποιηθώ): *Τι γίνεται; Αργεί ο καφές;* ‖ *–Ήρθε ο Φίλιππος; –Μπα, αργεί ακόμη* ‖ *αργούν πολύ οι διακοπές* ‖ *το φαγητό αργεί ακόμα* ● **5.** δεν εργάζομαι, έχω αργία· *κάθε*

Δευτέρα τα θέατρα αργούν.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀργῶ (-έω)*, αρχική σημ «είμαι άνεργος, αργός». < *ἀργός*].

Αρδέννες (οι) {Αρδεννών} ορεινή περιοχή τής ΒΔ. Ευρώπης, που εκτείνεται στο ΝΑ τμήμα τού Βελγίου και το Λουξεμβούργο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Ardennes < παλαιότ. Ardenna < κελτ. ardu «υψηλός» ή ar duenn «χώρα / γη των δασών»]

άρδευση (η) [αρχ] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (για καλλιέργειες) το πότισμα με νερό που παροχετεύεται μέσω δικτύου: *~ καλλιεργήσιμης έκτασης.*

αρδεύω ρ. μετβ. {άρδευ-σα. -τηκα. -μένος} ποτίζω καλλιέργειες. ιδίως με τεχνητό τρόπο. μέσω δικτύου που μεταφέρει και διοχετεύει σε αυτές νερό. — **αρδευτικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ . παρεκτεταμένος τύπος τού ρ *ἄρδω* «ποτίζω» < **ἀFάρδω*. αγν. ετύμου. Αν το *ἀ-* στον τ. **ἀFάρδω* δεν είναι οπωσδήποτε μακρό, τότε το *ἀ-* μπορεί να θεωρηθεί στερητικό, οπότε ίσως το θέμα *Fαρδ-* να σχετίζεται με τη λ. *ἄρδα* (< **Fάρδ-α*) «βρομιά. ακαθαρσία», άρα η αρχική σημ. τού ρ. *ἄρδω* θα ήταν «καθαρίζω, περιποιούμαι»].

άρδην επίρρ (λόγ.) εκ θεμελίων, ριζικά. εξ ολοκλήρου: *οι ειδικοί εκτιμούν ότι την προσεχή δεκαετία η μορφή τής εγχώριας αγοράς θα αλλάξει ~* ΣΥΝ τελείως. εντελώς, συθέμελα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *ἀρ-* τού ρ *ἀείρω / αἴρω* «σηκώνω. υψώνω» + παραγ. επίθημα *-δην* (πβ. *φύρ-δην μίγ-δην*)]

Αρδηττός (ο) λόφος τής Αθήνας, δίπλα στο Καλλιμάρμαρο Στάδιο. στην αριστερή όχθη τού Ιλισού.
[ΕΤΥΜ. αρχ τοπωνύμιο το επίθημα *-ηττός* δηλώνει προελλην (μη ΙΕ.) προέλευση (πβ. κ *Υμηττός*)].

αρειανισμός (ο) [μεσν.] η θρησκευτική αίρεση τού Αρείου, λόγιου κληρικού από την Αλεξάνδρεια (260-336 μ Χ.), σύμφωνα με την οποία αμφισβητήθηκε το «ομοούσιον». η θεϊκή φύση τού Χριστού η αίρεση καταδικάστηκε από την Α' Οικουμενική Σύνοδο (325)
[ΕΤΥΜ. μεσν < μτγν. *Ἄρειος* < επίθ. *ἄρειος* < αρχ *ἀρείων* «καλύτερος, ισχυρότερος. ευγενέστερος» (και όχι από το *Ἄρης*) Βλ. κ *ἄριστος*].

αρειανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον αρειανισμό (βλ.λ) και ως ουσ ο οπαδός τού Αρείου και τής διδασκαλίας του.

Αρειανός (ο), **Αρειανή** (η) **1.** πρόσωπο που προέρχεται από τον πλανήτη Άρη. και γενικότ. ο εξωγήινος *υπάρχουν άνθρωποι που ισχυρίζονται ότι συνάντησαν Αρειανούς στη Γη || το θέμα τής ταινίας ήταν η επιδρομή Αρειανών κατά τής Γης* • **2.** ο οπαδός τού αθλητικού σωματείου «Άρης» τής Θεσσαλονίκης.

αρειμανίως επίρρ. [1868] (λόγ.) (κυριολ.) αγρίως, με πολεμοχαρή τρόπο· κυρ. στη ΦΡ ***καπνίζω αρειμανίως*** καπνίζω πάρα πολύ, συνεχώς και πολλά τσιγάρα

αρειμάνιος, -α. -ο (λόγ) **1.** άγριος, πολεμοχαρής· *~ ορεσίβιοι πληθυσμοί* **2.** (ειρων) αυτός που προσπαθεί να φανεί ανδρείος ή άγριος. *τον κοίταξε με ~ ύφος.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀρειμάνιος* < *ἄρειος* (< αρχ. θεωνύμιο *Ἄρης*) + *-μάνιος* < *μανία* αρχική σημ. «με πολεμικό μένος»]

-αρειό (σχολ. ορθ. *-αριό*) (καθημ -συνήθ. μειωτ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** το σύνολο αυτών που σημαίνει το θέμα· *σκουπιδ-αρειό. κηφην-αρειό, γυφτ-αρειό* **2.** τον τόπο όπου υπάρχει ή γίνεται κάτι. *πλυστ-αρειό. καμπαν-αρειό*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *-αρεῖο* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση), από ουσ σε *-άρης*, που σχημάτιζαν παράγωγα σε *-εῖο* / *-ειό*, λ.χ. *καρβουνάρης* -- *καρβουναρειό. φούρναρης* -- *φουρναρειό* κ.ά.].

Άρειος Πάγος (ο) {Αρείου Πάγου} **1.** το ανώτατο πολιτικό και ποινικό δικαστήριο, που χωρίζεται σε έξι τμήματα (τέσσερα πολιτικά και δύο ποινικά) και στην ολομέλεια (η οποία αίρει τις διαφωνίες μεταξύ των τμημάτων)· δεν εκδικάζει υποθέσεις. αλλά. ως ακυρωτικό δικαστήριο, ελέγχει μετά από άσκηση τού ένδικου μέσου τής αναιρέσεως (βλ λ) αν για την έκδοση αποφάσεως πολιτικού ή ποινικού δικαστηρίου εφαρμόστηκε και ερμηνεύθηκε σωστά ο νόμος **2.** ΙΣΤ λόφος των Αθηνών. όπου συνεδρίαζε στην αρχαία Αθήνα το ανώτατο δικαστήριο
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «λόφος τού Αρη» (δεν συνδέεται με το κύριο όνομα *Άρειος*, βλ. λ. *αρειανισμός*). Ονομάστηκε έτσι, επειδή κατά τη μυθολογία εκεί δίκασαν οι θεοί τον Άρη, αφού σκότωσε τον γυιο τού Ποσειδώνα Αλιρρόθιο. Η νομοθεσία τού Σόλωνα καθιέρωσε αργότερα (6ος αι. π Χ.) τον Άρειο Πάγο ως Βουλή με ισόβια μέλη, αρμόδια για την εφαρμογή των νόμων, την επίβλεψη τής χρηματικής διαχείρισης και την εκδίκαση των υποθέσεων φόνου. Αργότερα, ο Άρειος Πάγος έχασε σχεδόν όλες τις διοικητικές του αρμοδιότητες (που αποδόθηκαν στη Βουλή των Πεντακοσίων και την Εκκλησία τού Δήμου), ενώ η προσπάθεια αποκαταστάσεώς του τον 4ο αι. π.Χ. δεν είχε συνέχεια. Ως ανώτατο δικαστήριο τού σύγχρονου ελληνικού κράτους ο Άρειος Πάγος ιδρύθηκε τον 19ο αι].

-αρέλι (λαϊκ.) παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *παιδί – παιδ-αρέλι. πόδι – ποδ-αρέλι*
[ΕΤΥΜ Από ουδ. σε *-άρ(ιον)* + υποκ. επίθημα *-έλι*. λ χ *παιδάρ-ιον – παιδαρ-έλι*]

αρένα (η) {αρενών} **1.** ο χώρος στον οποίο αγωνίζονταν οι μονομάχοι κατά τη ρωμαϊκή εποχή· σήμερα, το στάδιο όπου γίνονται κυρ ταυρομαχίες. *στην ισπανική ~ θα εμφανίζονταν οι διασημότεροι ταυρομάχοι* **2.** (μτφ.) το πεδίο δράσης, ο κοινωνικός χώρος στον οποίο κυριαρχεί ο ανταγωνισμός και η επιθυμία επικράτησης τού ενός εις βάρος των άλλων· *στην ~ τής ζωής || στην επαγγελματική / πολιτική / χρηματιστηριακή ~* ΣΥΝ κονίστρα. παλαίστρα.
[ΕΤΥΜ < ισπ arena < λατ. arena « άμμος». επειδή οι αγωνιστικοί χώροι τής αρχ. Ρώμης ήταν καλυμμένοι με άμμο].

Αρ-Εν-Έι (RNA) (το) ΒΙΟΛ **1.** ριβο(ζο)νουκλεϊκό οξύ που χειρίζεται τις πληροφορίες για τη δημιουργία των πρωτεϊνών· μαζί με το DNA (βλ λ *Ντι-Εν-Έι*) αποτελούν το γενετικό υλικό των οργανισμών **2.** ***αγγελιαφόρο Αρ-Εν-Έι (RNA)*** ειδικό ριβοζονουκλεϊκό οξύ (βλ λ) που μεταγράφει την αλληλουχία των νουκλεοτιδίων τού DNA και τη μεταφέρει από τον πυρήνα στο κυτταρόπλασμα. όπου γίνεται η μετάφραση τού μηνύματος σε πρωτεΐνη.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. ribonucleic (acid) < ribo- (< ribose, βλ κ. *ριβόζη*) + nucleic (βλ λ *νουκλεϊκός*). Το *αγγελιαφόρο RNA* αποτελεί μεταφρ δάνειο από αγγλ messenger RNA]

αρεοπαγίτης (ο) [αρχ.] {αρεοπαγιτών} το μέλος τού ανωτάτου πολιτικού. ποινικού δικαστηρίου τής χώρας, τού Αρείου Πάγου (βλ. λ. *δικαστής*. ΠΙΝ). — **αρεοπαγιτικός**, -ή. -ό [αρχ]

αρέσκεια (η) [αρχ.] {αρεσκείας | χωρ πληθ.} (λόγ) η προτίμηση σε πρόσωπο ή πράγμα: *δεν είναι τής ~ μου* ΣΥΝ γούστο ΑΝΤ απαρέσκεια.

αρέσκομαι ρ μετβ κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} ♦ **1.** (μετβ.) (+να) μου αρέσει (να κάνω κάτι). θέλω: *αρέσκεται να επιδεικνύει τον πλούτο του* ♦ **2.** (αμετβ) (+σε) αντλώ ευχαρίστηση από (κάτι): *αρέσκεται σε φιλοφρονήσεις και κολακείες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δυσαρέσκεια.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου Αν ο σωστός μορφολογικός χωρισμός είναι *ἀρ-έσκω* (όπου *-έσκω* είναι δευτερογενής κατάληξη), τότε ίσως η λ. συνδέεται με το ρ. *ἀραρ-ίσκω* με γενική σημ. «προετοιμάζω, κατασκευάζω, τακτοποιώ» Είναι χαρακτηριστικό ότι το ρ *ἀραρίσκω* είχε προσλάβει τόσο γενικευμένη σημασιολογική αξία, ώστε να θεωρούνται παράγωγά του λ. όπως *ἀρέσκω, ἀριθμός. ἄρθρο(ν), ἀρμενίζω* κ ά].

άρες-μάρες (οι) {άκλ } ανοησίες. ασυναρτησίες: *αυτά που λέει είναι ~* ΦΡ ***άρες-μάρες-κουκουνάρες*** για λόγια χωρίς καμιά σημασία. κανέναν ειρμό. λογικό νόημα
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πως η φρ είχε ως κεντρικό στοιχείο τη λ. *άρες*, η οποία πιθ. από το αρχ. *ἀρά (ἡ)* «κατάρα, καταστροφή», όπου ο τόνος αναβιβάστηκε λόγω τής επίδρασης τού ομορρ. *κατάρα*. Στη λ. αυτή προστέθηκαν πιθ. αργότερα οι *μάρες* (με την προσθήκη ενός *μ-* στις *άρες*), καθώς και οι *κουκουνάρες*. για να υπογραμμιστεί η κενότητα, η ανοησία των λόγων Στο σημασιολογικό περιεχόμενο τής φρ. συνέβαλαν επίσης λ που λήγουν σε *-μάρα*. πβ. *κουτα-μάρα, χαζο-μάρα* κ τ ό]

αρεστός, -ή. -ό αυτός που αρέσει. που προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα. *τον ενδιαφέρει να γίνεται ~ στους άλλους* ΣΥΝ ευάρεστος ΑΝΤ δυσάρεστος - - **αρεστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρέσκω*]

αρέσω ρ αμετβ. {άρεσα} **1.** είμαι ευχάριστος, ελκυστικός. κερδίζω τη συμπάθεια και την προτίμηση των άλλων: *πρόκειται για τραγουδιστή ο οποίος αρέσει πολύ || μου αρέσεις || μου αρέσει η θάλασσα* **2.** (τριτοπρόσ. ***αρέσει***) προκαλεί ευχαρίστηση, κερδίζει το ενδιαφέρον και τη συμπάθεια *η νέα ταινία άρεσε*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἀρέσκω* (βλ. λ. *αρέσκεια*). από τον αόρ. *ἤρεσα* (πβ υποτ *ἀρέσω*)].

Αρετή (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *ἀρετή* (βλ.λ.)]

αρετή (η) **1.** (γενικά) η ηθική ανωτερότητα, η υπεροχή: *έλεγε ο Π Κανελλόπουλος ότι ο Βενιζέλος ήταν άνθρωπος τής ~ || η αρετή συγκρούεται με την κακία* ΣΥΝ χρηστότητα ΑΝΤ ανηθικότητα, κακία ΦΡ ***ο δρόμος τής αρετής*** ο δρόμος τού καλού. τού αγαθού ΑΝΤ ο δρόμος τής κακίας, ο κακός δρόμος **2.** (ειδικότ.) το προτέρημα κάποιου, κάθε στοιχείο τής προσωπικότητας που αναγνωρίζεται κοινωνικώς ή ηθικώς ως υψηλό και σπουδαίο, ως ψυχικό και πνευματικό «κόσμημα»· (ιδ. στον πληθ) τα παραπάνω γνωρίσματα που κοσμούν την προσωπικότητα κάποιου: *πολλοί εξύμνησαν τις ~ τού χαρακτήρα του || κατά την εκτέλεση τού καθήκοντος επέδειξε αξιοσημείωτες ~* ΣΥΝ χάρισμα. προσόν ΑΝΤ μειονέκτημα, ελάττωμα **3.** (καταχρ.) το πλεονέκτημα (ενός προϊόντος): *οι ~ ενός μηχανήματος.*
[ΕΤΥΜ αρχ . αβεβ ετύμου. Αν θεωρήσουμε ότι το επίθημα *-τᾱ / -τή* *(ἀρε-τᾱ/-τή)* ταυτίζεται προς εκείνο των αφηρημένων ουσιαστικών (π.χ *τελε-τή. γενε-τή*, λατ juven-ta «νεότητα»). τότε η λ. θα μπορούσε να συνδ με το επίθ *ἀρείων* «καλύτερος. ισχυρότερος» (< **ἀρέ-jων*). Η λ *ἀρετή* στον Όμηρο δήλωσε την πολεμική ανδρεία και το αίσθημα υπεροχής *(ὑπείροχον ἔμμεναι)*, για το οποίο ο ήρωας θα μπορούσε να προσφέρει ακόμη και τη ζωή του. Στη φιλοσοφική σκέψη η λ. απέκτησε αξιολογικό χαρακτήρα Έτσι, ο Πλάτων διδάσκει πως η αρετή αποτελεί ηθική αξία, ενώ οι σοφιστές τη συνέδεσαν με την πολιτική τέχνη. Στον Αριστοτέλη διασαφηνίζεται ότι η αρετή είναι σύστημα αξιών και ότι υπάρχουν αρετές που εξυψώνουν τον χαρακτήρα (ηθικές) και αρετές που καλλιεργούν το πνεύμα (πνευματικές). Στην Κ.Δ η λ διατήρησε εν μέρει τη σημ τής ηθικής πληρότητας, αλλά συνδέθηκε επίσης, όπως ήταν φυσικό, με τις ιδιότητες τού Θεού (π χ. *Α' Πέτρ.* 2. 9: *ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς*)]

αρετολογία (η) {αρετολογιών} λόγος περί αρετής· (ειδικότ) ΦΙΛΟΣ κλάδος τής ηθικής, που ασχολείται με την αρετή.

αρετσίνωτος, -η, -ο (κρασί) που δεν έχει ρετσίνι ΑΝΤ ρετσινάτος

αρζάν (το) {άκλ.} το ασημί χρώμα *γκρι ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. argent < λατ. argentum].

αρζαντέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που είναι επάργυρος **2.** (για ζώα) αυτός που έχει γούνα γκρίζου χρώματος με ασημένιες ανταύγειες
[ΕΤΥΜ < γαλλ argenté < ρ argenter < argent (βλ. λ. *αρζάν*)]

αρήγωτος, -η, -ο → αρίγωτος

Άρης (ο) {-η κ (λόγ.) -εως} **1.** ΜΥΘΟΛ ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, γυιος τού Δία και τής Ήρας. ο θεός τού πολέμου **2.** ΑΣΤΡΟΝ

ένας από τους *πλανήτες* τού ηλιακού μας συστήματος. γνωστός και ως «Ερυθρός / Κόκκινος Πλανήτης» λόγω τής ερυθροκίτρινης επιφάνειάς του, ο οποίος συνδέθηκε με την έρευνα για την ύπαρξη εξωγήινης ζωής, ώστε να αποτελεί συνήθη τόπο αναφοράς στα έργα επιστημονικής φαντασίας ΦΡ ***από τον Άρη κατέβηκε;*** για πρόσωπο που αγνοεί βασικά στοιχεία τής καθημερινότητας ή τής επικαιρότητας και μοιάζει να μην έχει σχέση με ό.τι γίνεται γύρω του: *Δεν ξέρει ότι έχουμε εκλογές, ~.* • **3.** αθλητικό σωματείο τής Θεσσαλονίκης **4.** (α) ανδρικό όνομα (β) ως χαϊδευτ άλλων ονομάτων, όπως Αριστείδης. Αριστόβουλος κ λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος.*
[ΕΤΥΜ αρχ θεωνύμιο < *ἀρή* «βλάβη, απώλεια», ομηρικό ουσ. αβεβ ετύμου, που ίσως συνδ. με τη μτγν «γλώσσα» *ἄρος· βλάβος ἀκούσιον* και με το ομηρικό ουσ *ἀρειή* «απειλή». Το θεωνύμιο μαρτυρείται ήδη στη Μυκηναϊκή: A-re = *Ἄρει* (δοτική)]

Πεδίον τού Άρεως. Ο Στ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων..)* αναφέρει τα εξής: *«Οὕτω πολλοὶ τῶν ἡμετέρων ἀπὸ ἐτῶν μετέφρασαν τὸν ἐν Παρισίοις* champ de Mars, *ἐνῷ τὸ ὀρθὸν εἶναι "πεδίον τοῦ Μαρτίου" (μηνὸς δηλ), ἐπειδὴ ἐπὶ τῶν Μεροβιγγίων βασιλέων τῶν Φράγκων ἐγίνοντο τὸν Μάρτιον ἐκεῖ αἱ μεγάλαι τοῦ λαοῦ συνελευσεις [..] Ὅμως δὲ κατὰ τὴν κοινὴν ἐκδοχὴν τῆς λέξεως, τὴν ἐνθυμίζουσαν τὸν ἐν Ρώμῃ ποτὲ* campus Martius, *ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τώρα ἐν Ἀθήναις τὸ πρὸς ἄρκτον καὶ ἀνατολὰς τῆς Πόλεως, ἔνθα ὁ στρατὼν τοῦ ἱππικοῦ, πεδίον τοῦ Ἄρεος. μιμούμενοι, ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς, τοὺς ξένους».*

-άρης, -άρισσα κ -άρα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** πρόσωπο συγκεκριμένης ηλικίας. *τριαντ-άρης – τριαντ-άρα* (πρόσωπο τριάντα ετών) **2.** αυτόν που έχει επιτύχει σε διαγωνισμό ή παιχνίδι συγκεκριμένο αριθμό σημείων, αριθμών κ.λπ · *στο ΠΡΟΠΟ βρέθηκαν δύο δεκατριάρηδες* || *οι εξάρηδες τού ΛΟΤΤΟ* **3.** ενασχόληση (συνήθ επαγγελματική) με κάτι: *λυρ-άρης, αγελαδ-άρης. περιβολ-άρης περιβολ-άρισσα* **4.** ιδιότητα *νοικ-άρης – νοικ-άρισσα / νοικ-άρα, κατεργ-άρης - κατεργ-άρισσα / κατεργ-άρα* **5.** δρομέα ορισμένης απόστασης: *διακοσ-άρης, τετρακοσ-άρης.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *-άριος* (< λατ -arius). όπου αρχικώς απαντά μόνο σε λατινογενείς λ · οπότε κατά τα λατινογενή *καγκελ-άριος. κομισ-άριος. λεγεων-άριος* κ.τ ό , σχηματίστηκαν τ με το μεταπλ. επίθημα *-άρης.* λ.χ *πενηντ άρης. διαβατ-άρης* κ ά.].

Αρθούρος (ο) **1.** μυθικός ήρωας τής Αγγλίας (τέλος 5ου – αρχές 6ου αι) ενέπνευσε τον κύκλο των διηγήσεων των «Ιπποτών τής Στρογγυλής Τραπέζης» **2.** όνομα ηγεμόνων τής Αγγλίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Arthur < αρχ αγγλ Artur, αβεβ ετύμου. πιθ συνδ. με κελτ. art «πέτρα» ή «αρκούδα»].

αρθραλγία (η) [1861] {αρθραλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος των αρθρώσεων ΣΥΝ ρευματισμοί
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ arthralgie].

αρθρίδιο (το) [1875] {αρθριδί-ου | -ων} (λόγ) το περιορισμένης έκτασης άρθρο σε εφημερίδα ή περιοδικό *πολιτικό ~* ΣΥΝ αρθράκι.

αρθρικός, -ή, -ό [μτγν] ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τις αρθρώσεις. *~ χόνδρος / κοιλότητα / υγρό*

αρθρίτιδα (η) ΙΑΤΡ η φλεγμονή των ιστών των αρθρώσεων: *χρόνια / ρευματική / πυώδης / παραμορφωτική ~* Επίσης (λόγ.) **αρθρίτις** [αρχ.] {αρθρίτιδος}.

αρθριτικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αρθρίτιδα: *~ πάθηση / πόνος* **2. *αρθριτικός*** (ο), ***αρθριτική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από αρθρίτιδα *στους ~ συνιστάται ειδική θεραπεία* **3. *αρθριτικά*** (τα) (εσφαλμ) η αρθρίτιδα (βλ λ.)

άρθρο (το) **1.** ΓΛΩΣΣ το κλιτό μέρος τού λόγου. που χρησιμοποιείται μόνο μπροστά από ονόματα (ή ονοματοποιημένες εκφράσεις) και αναφέρεται σε πρόσωπα ή πράγματα με συγκεκριμένη και εξειδικευτική ή με γενική καθώς και με αόριστη σημασία· διακρίνεται σε οριστικό (ο. η, το) και αόριστο (ένας. μία, ένα) • **2.** καθένα από τα μέρη νόμου, καταστατικού, κανονισμού, διοικητικού, θρησκευτικού ή άλλου επίσημου κειμένου *τα ~ τού Συντάγματος* || *το ~ 36 τού Αστικού Κώδικα περί μειωμένης ικανότητας καταλογισμού* || *τα ~ τού Συμβόλου τής Πίστεως* ΦΡ **άρθρο πίστεως** για αρχή. θεωρία. άποψη στην οποία εμμένει κάποιος δογματικά: *η αποκρατικοποίηση έχει γίνει ~ για τον νεοφιλελευθερισμό* • **3.** κείμενο σε εφημερίδα ή περιοδικό, που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *κύριο / ενυπόγραφο / ανώνυμο / σύντομο / επιθετικό / συκοφαντικό / πρωτοσέλιδο / μεγάλο / μικρό ~* **4.** λήμμα λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας — (υποκ.) **αρθράκι** (το) (σημ 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μελέτη, παραπομπή*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄρθρον.* αρχική σημ «άρθρωση, δεσμός», < θ. *ἀρ-* (συνδ. με ρ *ἀραρίσκω* «κατασκευάζω, τακτοποιώ», ομόρρ *ἀρέσκω, ἀριθμός, ἀρμενίζω* κ ά) + επίθημα *-θρο-* (πβ *βά-θρον, πλέ-θρον, μέλα-θρον* κ.ά) Η σημ. τής γραμματικής κατηγορίας είναι ήδη αρχ. (Αριστοτέλης). Η φρ *άρθρο πίστεως* είναι μεταφρ δάνειο (< γαλλ article de foi)]

άρθρο: οριστικό – αόριατο. Τα άρθρα, όπως και τα ουσιαστικά, χρησιμεύουν στη γλώσσα για να αναφερθούμε σε πρόσωπα και πράγματα. Αν η αναφορά γίνεται σε πρόσωπο ή πράγμα γνωστό (από όσα έχουν λεχθεί. από τη γνώση τού περιβάλλοντος κ τ ό), τότε είναι **συγκεκριμένη** και **εξειδικευτική**, αλλιώς είναι **γενική αναφορά**. Το λεγόμενο **οριστικό άρθρο (ο, η, το)** χρησιμοποιείται -κατά τρόπο φαινομενικά αντιφατικό– και στις δύο περιπτώσεις. δηλ. και σε συγκεκριμένες / εξειδικευμένες αναφορές, αλλά και σε αόριστες / γενικευμένες: ***Η*** *γυναίκα σωριάστηκε κάτω αναίσθητη* (συγκεκριμένη, γνωστή στον ακροατή) – *Δεν του άρεσε* ***η*** *ταινία* (το άρθρο εξειδικεύει την αναφορά σε συγκεκριμένη ταινία γνωστή στους συνομιλητές). Αλλά *Το κάπνισμα βλάπτει* ***την*** *καρδιά* (γενική αναφορά· όχι τη συγκεκριμένη καρδιά, αλλά κάθε καρδιά, κάθε άνθρωπο) – ***Ο*** *άνθρωπος χρειάζεται αγάπη και καλοσύνη* (κάθε άνθρωπος γενική - αόριστη αναφορά) – *Παίρνει εκατό χιλιάδες* ***τον*** *μήνα* (κάθε μήνα· γενική μνεία) Τελευταία, στον προφορικό κυρίως λόγο, το οριστικό άρθρο χρησιμοποιείται (με ή χωρίς το **και**), για να δηλώσει εμφατικά –ως ταύτιση και κατεξοχήν αναφορά– ορισμένο πρόσωπο ή πράγμα: *Είναι (και)* ***ο*** *γιατρός – Μιλάμε για* ***το*** *γλυκό*
Το **αόριστο άρθρο** (για μη συγκεκριμένες. αόριστες αναφορές) είναι το **ένας, μια, ένα**: *Μου σύστησαν* ***έναν*** *γιατρό που χειρουργεί σε ιδιωτική κλινική* (αόριστη αναφορά) - ***Μια*** *γυναίκα με τέτοια προβλήματα υγείας δεν επιτρέπεται να εργάζεται.* Ενίοτε και το αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται με γενική σημασία ***ένας*** *γιατρός έχει τις γνώσεις να αντιμετωπίσει τέτοια περιστατικά*
Τα τελευταία χρόνια επιδίδει όλο και περισσότερο η χρήση ως αορίστου άρθρου τής αόριστης αντωνυμίας **κάποιος, κάποια, κάποιο**· *Έχω* ***κάποια*** *δουλειά στην Αθήνα και χρειάζομαι το αυτοκίνητο – Ξέρεις* ***κάποιον*** *ηλεκτρολόγο να μας φτειάξει τη λάμπα;* Η χρήση αυτή ισχύει ιδίως σε εκφορές κατά πληθυντικό. όπου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί το **ένας, μια, ένα** *Υπάρχουν* ***κάποιες*** *ευκαιρίες που δεν πρέπει να χαθούν Οι εργαζόμενοι διαφωνούν με* ***κάποιους*** *χειρισμούς τής Διοίκησης.*
Μερικοί προφέρουν *ά****θ****ρο* (!) αντί για *ά****ρθ****ρο.* Πρόκειται προφανώς για λανθασμένη προφορά (πβ. και *α****ρ****θρώνω, ά****ρ****θρωση, διά****ρ****θρωση, ένα****ρ****θρος* κ.τ ό).

άρθρο οριστικό: κλίση / τύποι

ο	η	το
τού	**τής**	**τού**
τον	τη(ν)	το
οι	οι	τα
των	των	των
τους	τις	τα

τον: Προκειμένου να αποφεύγεται η σύγχυση αρσενικού και ουδετέρου στην αιτιατική ενικού των έναρθρων ουσιαστικών (π χ το δάσκαλο = το δάσος). είναι καλό η αιτ. τού αρσενικού να χρησιμοποιείται **πάντοτε με το -ν (τον)**, για να διακρίνεται από το ουδέτερο: *Συνάντησαν* ***τον*** δάσκαλο (όχι: ***το*** *δάσκαλο*) – *γνωρίζουν* ***τον*** λόγο (όχι ***το*** *λόγο*) Αυτή η διάκριση τηρείται στο παρόν λεξικό. αλλά έχει αρχίσει να χρησιμοποιείται ευρύτερα στον γραπτό λόγο.
την/τη: Αφού ο τύπος αυτός δεν γεννά προβλήματα σύγχυσης (όπως το αρσενικό σε σχέση με το ουδέτερο), μπορεί να χρησιμοποιείται ανάλογα με το φωνητικό περιβάλλον: **την** + φωνήεν / π, τ, κ – τσ, τζ – ξ. ψ (***την*** *άνοιξη.* ***την*** *πόρτα,* ***την*** *τιμή,* ***την*** *κόρη –* ***την*** *τσάντα,* ***την*** *τζαμαρία –* ***την*** *ξαδέλφη,* **την** *ψυχή*)· **τη** σε όλες τις άλλες περιπτώσεις (+ *φ, θ, χ – β, δ, γ – μ, ν – λ, ρ – σ. ζ*) ***τη*** *φωτιά,* ***τη*** *θυγατέρα,* ***τη*** *χώρα, –* ***τη*** *βίδα,* ***τη*** *δύναμη,* ***τη*** *γιορτή –* ***τη*** *μάννα,* ***τη*** *νόηση –* ***τη*** *λίμνη,* ***τη*** *ροή –* ***τη*** *συνέλευση,* ***τη*** *ζωή* Προβλήματα εμφανίζει η χρήση τού τελικού *-ν* προ των συμφώνων *μπ, ντ, γκ.* Φωνητικά το *-ν* στις περιπτώσεις αυτές δεν είναι αισθητό στους ομιλητές, γι' αυτό είναι καλύτερο να αποφεύγεται η δήλωσή του στη γραφή: *τη μπόρα. τη ντουλάπα, τη γκρίνια.* Παρά ταύτα, η σχολική γραμματική διδάσκει τη γραφή τού *-ν* και στις περιπτώσεις αυτές.
τού – τής – τού: Στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα κείμενα, για να αποφευχθεί η σύγχυση άρθρου και κτητικής αντωνυμίας και να διευκολυνθεί η ροή τής ανάγνωσης και κατανόησης τού γραπτού κειμένου. το άρθρο στη γενική ενικού (του/της/του) τονίζεται σε όλες τις περιπτώσεις, ώστε να μη διακόπτεται η ροή τής ανάγνωσης και να μην προκαλείται σύγχυση με τις αντίστοιχες αντωνυμίες (προσωπικές – κτητικές): *η τιμή* ***τού*** *δολαρίου, η ροή* ***τής*** *ανάγνωσης, η σημασία* ***τού*** *γραπτού κειμένου* (όχι: *«η σημασία* ***του*** *γραπτού κειμένου»*, όπου το **του** θα μπορούσε να εκληφθεί ως κτητικό).
Τα ίδια ισχύουν και για τους αντίστοιχους τύπους τής προσωπικής αντωνυμίας· ***τον*** *γνωρίζω* (διαφέρει από: **το** γνωρίζουν), ***την*** καταλαβαίνω – ***τη*** *βλέπω* *ο πατέρας* ***τής*** *έδωσε χρήματα* (διαφέρει από την κτητική αντωνυμία· *ο πατέρας* ***της*** *έδωσε χρήματα*).

άρθρο αόριστο: κλίαη / τύποι

ένας	**μια/μία**	ένα
ενός	μιας/μίας	ενός
έναν	μια/μία	ένα

μια / μία, μιας / μίας: Ως αόριστο άρθρο χρησιμοποιείται κανονικά ο άτονος τύπος (ο οποίος συνεκφέρεται συνήθως με το όνομα που ακολουθεί και αποτελεί μία τονική ενότητα): *Τον συνάντησα* **μια** *μέρα έξω από το σχολείο – Ήλθε* ***μια*** *υπάλληλος και εξήγησε τι συμβαίνει* Οι τονούμενοι τύποι **μία/μίας** χρησιμοποιούνται κυρίως ως αριθμητικά: *Αγοράσαμε* ***μία*** *μόνο συσκευή· δεν είχαν άλλη – Απάντησε μόνο* ***μία*** *μαθήτρια - Είχαμε* ***μία*** *και μόνη επιλογή, να συνεργαστούμε ή να αποχωρήσουμε* Η χρήση τού *μία* ως αριθμητικού, καθότι εμφατικότερη, απαιτεί και αυτοτελή τονισμό.
Το **έναν** (με *-ν*) χρησιμοποιείται πάντοτε στο παρόν λεξικό και σε πολλά άλλα γραπτά κείμενα αντί τού **ένα**, προκειμένου να επιτυγχάνεται ευχερέστερα η διάκριση αρσενικού και ουδετέρου (πβ. και **τον** το)· *Αναφέρεται σ'* ***έναν*** *συμμαθητή του από το Παρίσι – Χρειάζεται* ***έναν*** *φίλο όχι ένα φίδι!* (όχι. ***ένα*** *φίλο*).

αρθρογραφία (η) [1884] {χωρ. πληθ } **1.** η σύνταξη και η δημοσίευση άρθρων σε εφημερίδες και περιοδικά **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των άρθρων που δημοσιεύονται: *επίκαιρη / εμπρηστική ~ || η ~ τής ημέρας.* — **αρθρογραφικός,** ή, -ό [1895], **αρθρογραφικά** επίρρ.

αρθρογράφος (ο/η) [1849] συντάκτης άρθρων. τα οποία δημοσιεύονται σε εφημερίδες και περιοδικά: *επώνυμος / ανώνυμος / διάσημος / έγκριτος / έγκυρος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

αρθρογραφώ ρ αμετβ. [1878] {αρθρογραφείς .. | αρθρογράφησα} δημοσιεύω άρθρα σε έντυπα (εφημερίδες, περιοδικά κ.λπ.): *αρθρογραφούσε σε πρωινή εφημερίδα.*

αρθροπάθεια (η) [1888] {αρθροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση των αρθρώσεων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ arthropathie].

αρθροπλαστική (η) ΙΑΤΡ η χειρουργική επέμβαση για την αντικατάσταση μιας κατεστραμμένης άρθρωσης και την αποκατάσταση τής κινητικότητας (με τεχνητά εξαρτήματα).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ arthroplasty].

αρθρόποδο (το) [1877] {αρθροπόδων} ΖΩΟΛ κάθε ασπόνδυλο τού οποίου το σώμα είναι διαιρεμένο σε τμήματα (δακτυλίους) και προστατεύεται από σκληρό αδιάβροχο περίβλημα (λ.χ τα έντομα. τα αραχνοειδή. οι σκορπιοί).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ arthropode].

αρθροσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η εξέταση τής κοιλότητας μιας άρθρωσης με αρθροσκόπιο (βλ.λ.) Επίσης **αρθροσκοπία**.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. arthroscopy]

αρθροσκόπιο (το) {αρθροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ μικρός σωλήνας με μικροσκοπική κάμερα στο άκρο του. με τον οποίο εξετάζεται το εσωτερικό μιας άρθρωσης για τον εντοπισμό και τη διαπίστωση τής σοβαρότητας τραυματισμού ή αρθρίτιδας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ arthroscope].

αρθρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {άρθρω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** συνδέω (τα μέρη ενός συνόλου) ΣΥΝ *συναρμολογώ* **2.** συνδυάζω ήχους και φθόγγους, για να σχηματίσω λέξεις και φράσεις: *δεν μπόρεσε να αρθρώσει λέξη* ΣΥΝ προφέρω, λέω **3.** (μτφ.) διατυπώνω ή χρησιμοποιώ συγκεκριμένου τύπου εκφράσεις ή λόγο: *κατηγορούν τους πολιτικούς ότι δεν αρθρώνουν λόγο σύγχρονο και πειστικό || μέσα από την ποίησή του αρθρώνει έναν αυστηρό, λιτό, δωρικό λόγο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρθρῶ (-όω)* «συνδέω, συνάπτω – εκφωνώ» < *ἄρθρον*]

άρθρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται τα μέρη συνόλου και συνεκδ. η ίδια η σύνδεση (β) κυρ ΙΑΤΡ. η ένωση και τα σημεία στα οποία συνδέονται μεταξύ τους τα οστά με ινώδεις χορδές (συνδέσμους)· η κλείδωση *είχε πόνους στις ~* • **2.** ΓΛΩΣΣ η εκφώνηση φθόγγου που αντιστοιχεί σε ορισμένο αρθρωτικό σχήμα. δηλ. σε ορισμένη διάταξη των κινήσεων των φωνητηρίων οργάνων· (γενικότ) ο τρόπος προφοράς των φθόγγων μιας γλώσσας: *είχε άριστη / καθαρή / σωστή ~ || προβλήματα αρθρώσεως* (ελαττωματικής προφοράς) ΦΡ (α) ***τόπος αρθρώσεως*** τρόπος κατηγοριοποιήσεως τής άρθρωσης των φθόγγων με βάση το σημείο όπου αρθρώνονται (στόμα, μύτη κ.λπ.) και τις συνδυαστικές κινήσεις των κινητών φωνητηρίων οργάνων (γλώσσας. χειλιών, κάτω σιαγόνας, φωνητικών χορδών κ.λπ.) σε σχέση με τα ακίνητα (δόντια. φατνία, ουρανίσκος κ.ά): *ως προς τον ~, τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε χειλικά, οδοντικά, έρρινα κ ά* (β) ***τρόπος αρθρώσεως*** τρόπος κατηγοριοποιήσεως τής άρθρωσης με βάση το είδος τού φραγμού ή τού στενού που σχηματίζεται στο στόμα (ή στη μύτη) από τα φωνητήρια όργανα κατά την παραγωγή ορισμένου φθόγγου: *ως προς τον ~. τα σύμφωνα τής Ελληνικής διακρίνονται σε κλειστά (π, τ. κ κ.λπ) και σε διαρκή (β. γ. δ κ λπ.).* — **αρθρωτικός,** -ή, -ό

αρθρωτής (ο) ΓΛΩΣΣ (συνήθ στον πληθ) καθένα από τα κινητά. τα κυρίως αρθρωτικά φωνητήρια όργανα, που είναι η γλώσσα, τα χείλη. η κάτω σιαγόνα, η υπερώα, η σταφυλή και οι φωνητικές χορδές κατ' αντιδιαστολή προς τα ακίνητα φωνητήρια όργανα (δόντια, χείλια, φατνία, ουρανίσκο, φάρυγγα) που χαρακτηρίζονται ως «σύστημα αναφοράς»
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. articulator].

αρθρωτός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που αποτελείται από αυτόνομα τμήματα, που συνδέονται μεταξύ τους με αρθρώσεις (βλ.λ , σημ. 1α): *~ διάταξη στοιχείων || ~ λεωφορεία* ΣΥΝ σπαστός **2.** ΠΛΗΡΟΦ αυτός που απαρτίζεται από στοιχεία τα οποία έχουν αυτοτέλεια μεταξύ τους έτσι, ώστε οποιαδήποτε μεταβολή ή και υποκατάσταση ενός ή περισσοτέρων από αυτά να μη θίγει την αυτοτέλεια τού συνόλου: *~ σύστημα* ΣΥΝ σπονδυλωτός • **3.** (λόγος) που προκύπτει από την άρθρωση (βλ.λ., σημ. 2), έναρθρος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. articulé. Η σημ 2 αποτελεί απόδ τού αγγλ. modular].

-άρι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν. **1.** αριθμό: δεκατρία – *δεκατρι-άρι*, δώδεκα – *δωδεκ-άρι*. έξι – *εξ-άρι* **2.** βαθμό αξιολόγησης μιας επίδοσης. *πήρε οκτάρι στα μαθηματικά* **3.** τραπουλόχαρτο που φέρει συγκεκριμένο αριθμό: *έχω πεντάρι και δύο άσους* **4.** συγκεκριμένο μέγεθος *δωδεκάρια γράμματα* (τυπογραφικά στοιχεία δώδεκα στιγμών) || *σαρανταπεντάρι περίστροφο* (περίστροφο διαμετρήματος σαρανταπέντε χιλιοστών) **5.** σπίτι με συγκεκριμένο αριθμό δωματίων: *νοίκιασε ένα δυάρι* (διαμέρισμα δύο δωματίων) **6.** ποσότητα που ανέρχεται σε συγκεκριμένο αριθμό: *αγόρασε ένα τριάρι κιλά μήλα* **7.** παίκτη αθλητικής ομάδας που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με συγκεκριμένο αριθμό: *η ομάδα χρειάζεται ένα καλό δεκάρι* **8.** (λαϊκ) νόμισμα συγκεκριμένης αξίας: εκατό – *κατοστ-άρι*, πενήντα – *πενηντ-άρι*. πεντακόσια – *πεντακοσ-άρι* **9.** ότι και η αρχική λέξη: ζεύγος – *ζευγ-άρι*, πόδι – *ποδ-άρι*, χαλινός – *χαλιν-άρι* **10.** υποκορισμό: λύχνος – *λυχν-άρι*, κλώνος *κλων-άρι*, βλαστός *βλαστ-άρι*. φανός *φαν-άρι*, ζώνη – *ζων-άρι* **11.** μια ιδιότητα σε μεγάλο βαθμό ή μεγάλη ποσότητα γιομάτος – *γιοματ-άρι*, μακρύς – *μακρυν-άρι* **12.** το αποτέλεσμα τής ενέργειας τού ρήματος. απομένω – *απομειν-άρι* **13.** (σε διάφορα τυχερά παιχνίδια) σύνολο σωστών προβλέψεων, επιτυχιών *δεκατριάρι στο ΠΡΟ-ΠΟ || εξάρι στο ΛΟΤΤΟ* κ.ά.
[ΕΤΥΜ < αρχ. υποκ επίθημα *-άριον (ζεῦγος – ζευγάριον. δοκός - δοκάριον)*. που ενισχύθηκε από το αντίστοιχο λατ -arium (λ.χ cell-arium, den-arium)].

άρια (η) το τραγούδι που ερμηνεύεται από μία μόνο φωνή και έχει ορχηστρική συνοδία (κυρ. σε όπερα, ορατόριο, καντάτα) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν < ιταλ aria, αρχική σημ «ατμοσφαιρικός αέρας», < λατ aera. αιτ. τού aer (< αρχ. *ἀήρ, ἀέρος*). Η σημ. τής μελωδίας οφείλεται σε επίδραση τού παλαιού γαλλ aire «τρόπος, σκοπός»]

-αριά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν **1.** ηλικία κατά προσέγγιση *είναι καμιά σαρανταριά χρονών* **2.** ποσότητα κατά προσέγγιση: *ήταν καμιά δωδεκαριά παιδιά || αγόρασε καμιά τριανταριά φακέλους* **3.** (α) τη συσκευή που λειτουργεί με κάτι: κλειδί – *κλειδ-αριά*, ζύγι - *ζυγ-αριά* (β) τη συσκευή που προορίζεται για κάτι: *ψηστ-αριά* **4.** φυτό *κουκουν-αριά, κληματ-αριά, λυγαριά* **5.** σύνολο αντικειμένων τού ίδιου είδους· συκώτι – *συκωτ-αριά*
[ΕΤΥΜ Ως προς τις σημ. 1. 2, η λ αποτελεί παράγωγο λ σε *-άρι* (λ.χ. *εικοσάρι - εικοσ-αριά*), ενώ στις υπόλοιπες σημ πρόκειται για μεσν. επίθημα. που αποσπάστηκε από λ. με *-ρ-* ως μέρος τού θέματος (λ.χ. *κουμαρέα > κουμαριά*, οπότε και *κλειδί – κλειδ-αριά*)].

-αρία (καθημ.) παραγωγικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν: **1.** σύνολο που αποτελείται από κάτι αλήτης – *αλητ-αρία*. πιτσιρίκι – *πιτσιρικαρία* **2.** ιδιότητα: σνομπ *σνομπ-αρία*, κοκέτα - *κοκετ-αρία* **3.** κατασκευή από ορισμένο υλικό: τζάμι – *τζαμ-αρία* **4.** τον τόπο όπου σερβίρεται ή γενικότ πωλείται κάτι *πιτσ-αρία. μπιρ-αρία*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα που προήλθε από επίθ. σε *-άρος* ή *-άρης* με καταλ *-ία* (λ.χ. *αδέκαρος - αδεκαρία, απένταρος - απενταρία*, όπου το *-ρ-* είναι μέρος τού θέματος) και εμφανίζεται επίσης σε βεν δάνεια ως μεταφορά τού βεν. -aria (λ χ. *γαλαρία* < βεν. galaria, *καβαλαρία* < βεν. cavalaria). Εν συνεχεία αποσπάστηκε ως αυτοτελές επίθημα και σε ελληνικής αρχής λέξεις. λ.χ *τραπεζ-αρία. αλητ-αρία*].

Αριάδνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού βασιλιά τής Κρήτης Μίνωα και τής Πασιφάης· σύμφωνα με τον μύθο, βοήθησε τον Θησέα να βγει από τον λαβύρινθο δίνοντάς του τον «μίτο» (νήμα) ΦΡ (μτφ.) ***μίτος τής Αριάδνης*** κάθε στοιχείο που οδηγεί στην επίλυση προβλήματος, την εξιχνίαση μυστηρίου. δύσκολης υπόθεσης κ λπ *η αστυνομία αναζητεί στο στενό περιβάλλον τού θύματος τον μίτο τής Αριάδνης γι' αυτή την παράξενη δολοφονία* **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ ετύμου, ίσως μικρασιατικής αρχής ή < *Ἀριάγνη* «αγνότατη» < *ἀρι-* προθεμ «πολύ» (βλ κ *ἄριστος*) + *ἁγνή* Η φρ. *μίτος τής Αριάδνης* έχει περάσει και σε ξένες γλ.. λ χ αγγλ. Ariadne's clue, γαλλ. le fil d'Ariane].

αριάνι κ **αϊράνι** (το) {αριαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το ξινόγαλα • **2.** η αραιή λάσπη των οικοδόμων, πολύ αραιό τσιμεντοκονίαμα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ayran]

αριβάρω ρ μετβ {αριβάρισα} φθάνω (συνήθ με πλοίο) στον προορισμό μου *σε λίγο αριβάρουμε στη Βενετία*
[ΕΤΥΜ < ιταλ arrivare «φθάνω» < *adripare «πηγαίνω στην άκρη, φθάνω» < λατ ad + ripa «ακτή. πλευρά»].

αριβισμός (ο) η χρησιμοποίηση κάθε μέσου (θεμιτού και αθέμιτου) για τη γρήγορη ανάδειξη σε διάφορους χώρους (πολιτική. οικονομία κ.λπ) ΣΥΝ καιροσκοπισμός, τυχοδιωκτισμός.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. arrivisme < arriver «φθάνω»]

αριβίστας (ο) {αριβιστών}. **αριβίστρια** (η) {αριβιστριών} πρόσωπο που χρησιμοποιεί κάθε μέσο (θεμιτό και αθέμιτο), για να αναδειχθεί σε διάφορους χώρους (πολιτική, οικονομία κ.λπ): *~ πολιτικός* ΣΥΝ. καιροσκόπος, τυχοδιώκτης Επίσης **αριβιστής** — **αριβιστικός,** -ή, -ό, **αριβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. arriviste, βλ κ. *αριβισμός*].

αρίγωτος, -η. -ο (παλαιότ. ορθ *αρήγωτος*) αυτός που δεν έχει ρίγες: *~ χαρτί.*

αρίδα (η) (λαϊκ) **1.** η κνήμη ή το πόδι ολόκληρο κυρ. στη ΦΡ ***απλώνω / τεντώνω την αρίδα μου*** (ή ***τις αρίδες μου***) απλώνω τα πόδια μου, ξαπλώνω αναπαυτικά· (μτφ) επαναπαύομαι, τεμπελιάζω. *τέντωσε την αρίδα του κι εννιά είχε ο μήνας!* • **2.** χειροκίνητο τρυπάνι για ξυλουργικές κ.ά. εργασίες.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄρις. -ίδος*, αρχική σημ. «χειρουργικό τρυπάνι», αγν ετύμου. Η σημερινή σημ ίσως οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση με τη λ *αράδα*]

Αριδαία (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας.
[ΕΤΥΜ Πιθ. ονομάστηκε έτσι προς τιμήν τού *Ἀριδαίου*. Μακεδόνα πρίγκιπα, γυιου τού Φιλίππου Β' Η πόλη ονομαζόταν προηγουμένως *Αρδέα* λόγω των άφθονων υδάτων με τα οποία αρδεύεται, ενώ σε νεότερα χρόνια ήταν εν χρήσει και οι σλαβ ονομασίες *Σούμποσκο* και *Καρατζόβα*. Η ονομασία *Αριδαία* δόθηκε επισήμως το 1951].

αρίδι (το) {αριδ-ιού | -ιών} η μικρή αρίδα (βλ λ . σημ 1)
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀρίδιον*, υποκ τού αρχ *ἀρίς, -ίδος* «τρυπάνι» (βλ. λ *αρίδα*)].

αρίθμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η αριθμητική καταμέτρηση, το μέτρημα. *ξεκίνησε την ~ από τα κιβώτια τής αποθήκης* **2.** η κατάταξη με αύξοντα αριθμό: *η ~ των σελίδων βιβλίου || η ~ των εμπορευμάτων που υπάρχουν στην αποθήκη*

αριθμήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετρηθεί. να υπολογιστεί με κάποιον αριθμό

αριθμήσιμος – αριθμητός – αναρίθμητος: μετρήσιμος – μετρητός – αμέτρητος. Χρήσιμη είναι η διάκριση ανάμεσα στο *αριθμήσιμος* / *αριθμητός* και *μετρήσιμος* / *μετρητός*. Η *ζάχαρη*, η *θλίψη*, η *καταστροφή* κ τ.ό. είναι **μετρήσιμα** (*πολλή ζάχαρη, μεγάλη θλίψη, περιορισμένη καταστροφή* κ.ο.κ), αλλά όχι **αριθμήσιμα**. όπως είναι λ χ. *τρία μήλα, δύο αυτοκίνητα. δέκα μαθητές* κ λπ. (μέτρηση είναι και όταν λέμε «*τρία κιλά ζάχαρη*»). Κύρια διάκριση των ουσιαστικών μιας γλώσσας είναι κατά πόσον είναι μετρήσιμα ή αριθμήσιμα ή μη. Έτσι, λ.χ τα αφηρημένα ουσιαστικά (*ειρήνη, ηρεμία, χάος, ευτυχία, τιμή, αγάπη, όλεθρος, μίσος* κ τ ό.) είναι μετρήσιμα αλλά όχι αριθμήσιμα, γεγονός που δεν τους επιτρέπει, κατά κανόνα. να σχηματίζουν πληθυντικό (πλην περιστάσεων που παίρνουν συγκεκριμένη μορφή / αναφορά, οπότε επιδέχονται και πληθυντικό και αρίθμηση: *Είχε δύο αγάπες στη ζωή του, τη γυναίκα του και το πιοτό*) Τόσο το *αριθμήσιμος* / *αριθμητός* όσο και το *μετρήσιμος* / *μετρητός* αποτελούν σημασιοσυντακτικώς *ποσοτικούς προσδιορισμούς* ή **ποσοδείκτες** (quantifiers). Σε περιπτώσεις που τα *αριθμήσιμα ποσά* ή οι *μετρήσιμες ποσότητες* είναι τόσο εκτεταμένα. ώστε να μην επιδέχονται αρίθμηση ή μέτρηση αντιστοίχως, χρησιμοποιούνται τα **αναρίθμητος** και **αμέτρητος**.

αριθμητήρας (ο) [1897] μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την αποτύπωση ορισμένων αριθμών πάνω σε έντυπα, εισιτήρια κ λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. numéroteur].

αριθμητήριο (το) [1890] {αριθμητηρί-ου | -ων} (παλαιότ.) το σχολικό όργανο των δημοτικών σχολείων, στο οποίο οι αριθμοί παριστάνονταν με χάντρες ή βώλους· άβακας: *η δασκάλα μάθαινε στα παιδιά την πρόσθεση με το ~.*

αριθμητής (ο) [1805] ΜΑΘ ο αριθμός που τίθεται στο επάνω μέρος τής κλασματικής γραμμής (κατ' αντιδιαστολή προς τον παρονομαστή, τον αριθμό που τίθεται κάτω από την κλασματική γραμμή)· π.χ στο κλάσμα $^{5}/_{10}$, αριθμητής είναι ο αριθμός 5 και παρονομαστής ο αριθμός 10.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ numérateur. Το αρχ. *ἀριθμητής* σήμαινε «μετρητής»].

αριθμητική (η) [αρχ.] **1.** μάθημα που διδάσκεται στη στοιχειώδη εκπαίδευση και αναφέρεται στη φύση και τις ιδιότητες των αριθμών, στις στοιχειώδεις αριθμητικές πράξεις και την επίλυση συναφών προβλημάτων **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει τη θεωρία και τις ασκήσεις τού παραπάνω μαθήματος

αριθμητική – μαθηματικά. Η *αριθμητική* (ενν *τέχνη* πβ. και *γραμματική τέχνη*) πρωτοαπαντά στην *Πολιτεία* τού Πλάτωνα (525 a), ενώ ο όρος *μαθηματικά* πρωτοχρησιμοποιείται στα *Ηθικά Νικομάχεια* (1151a. 17) τού Αριστοτέλη Η **αριθμητική** (από το *αριθμός*) είχε πάντα και έχει μέχρι σήμερα περισσότερο πρακτικό / εφαρμοσμένο χαρακτήρα (αριθμητικοί υπολογισμοί. μέτρηση / καταμέτρηση. στοιχειώδεις έννοιες τής θεωρίας των αριθμών), σε αντίθεση προς τα **μαθηματικά**, που καλύπτουν τον ευρύτερο χώρο τής μαθηματικής επιστήμης και σκέψης. Ο όρος που χρησιμοποιήθηκε αρχικά για τα μαθηματικά από τον φιλόσοφο Αρχύτα (4ος αι π Χ) ήταν *τα μαθήματα*, με τη σημ οι «μαθηματικές γνώσεις» ως κατεξοχήν «επιστημονική γνώση» (πβ. σύγχρονο όρο sciences = φυσικομαθηματικές / θετικές επιστήμες ως κατεξοχήν «επιστήμες»). Ο Πλάτωνας (*Νόμοι* 817e) μιλάει για «*τρία μαθήματα*» (*αριθμητική, γεωμετρία* και *αστρονομία*). τα οποία αργότερα θα γίνουν «*τα τέσσερα μαθήματα*» με την προσθήκη τής *αρμονικής* (τής μαθηματικής θεωρίας τής μουσικής). Γενικότερα. η σημ τού *μαθηματικός* ξεκίνησε από τη δήλωση «τού εραστή τής γνώσεως». για να περάσει στη σημ. «επιστημονικός» και να εξειδικευθεί στη σημ. «ο των μαθηματικών, ο αναφερόμενος στη μαθηματική επιστήμη»

αριθμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αριθμούς. την αρίθμηση ή την αριθμητική (βλ.λ.): *είχε να λύσει ένα δύσκολο ~ πρόβλημα* || *~ πράξεις / σύνολο / σύστημα*· ΦΡ (α) ***αριθμητική πρόοδος*** βλ. λ *πρόοδος* (β) ***αριθμητικά δεδομένα*** δεδομένα με μορφή αριθμών, οι αριθμοί σε μια στατιστική: *τα ~ μιλούν για αύξηση τού κατά κεφαλήν εισοδήματος* • **2.** αυτός που σχετίζεται με ποσότητα (μεγαλύτερη ή μικρότερη): *ήταν φανερή η ~ υπεροχή τού αντιπάλου* **3. *αριθμητικά*** (τα) ΓΛΩΣΣ οι λέξεις που δηλώνουν ποσότητα, που εκφράζουν αριθμητικές έννοιες ή σχέσεις. λ χ *ένα, δέκα, πρώτος, δέκατος. μονάδα. τριπλός. διπλάσιος, πολλαπλάσιος* κ λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενάμισης, εννέα, παραπομπή* και λ. *αριθμός* ΠΙΝ.

αριθμητικά: μία ή δύο λέξεις; *εικοσιδύο* ή *είκοσι δύο; τριανταπέντε* ή *τριάντα πέντε: δεκατέσσερα* ή *δέκα τέσσερα;* Γράφονται ως **μία λέξη** τα (σύνθετα) αριθμητικά από το 11 ώς και το 19 Όλα τα άλλα (σύνθετα) αριθμητικά 21-29, 31-39, 41-49.. γράφονται ως **δύο λέξεις** Ήτοι: (α) 11-19: *έντεκα, δώδεκα, δεκατρία, δεκατέσσερα, δεκαπέντε, δεκαέξι, δεκαεπτά, δεκαοκτώ, δεκαεννέα (δεκαεννιά)* (β) 21-29, 31-39 κ.τ.ό *είκοσι ένα.* όχι *εικοσιένα!* (**Εικοσιένα** γράφεται ως ουσιαστικοποιημένο αριθμητικό μόνο η χρονολογία τής Ελληνικής Επανάστασης), *είκοσι δύο, είκοσι τρία* κ λπ., *τριάντα ένα, τριάντα δύο.. τριάντα* οκτώ, *τριάντα εννιά, σαράντα ένα, σαράντα δύο... σαράντα πέντε, σαράντα έξι* κ.ο κ

αριθμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να μετρηθεί ΣΥΝ αριθμήσιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμήσιμος*

αριθμοδείκτης (ο) {αριθμοδεικτών} αριθμός που δείχνει τη σχέση μεταξύ μεγεθών, φαινομένων, καθώς και τις μεταβολές τους

αριθμολογία (η) [1877] μέθοδος μαντείας με τον συνδυασμό αριθμών που προκύπτουν από την αριθμητική ανάλυση προσωπικών στοιχείων (π.χ. το όνομα, την ημερομηνία γέννησης κ.λπ) ΣΥΝ αριθμομαντεία. — **αριθμολόγος** (ο/η), **αριθμολογικός, -ή. -ό** [1891]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. numérologie (νόθο σύνθ.)]

αριθμομαντεία (η) [1815] {χωρ πληθ.} η μαντεία που γίνεται με τη βοήθεια αριθμών

αριθμομηχανή (η) η υπολογιστική μηχανή με την οποία εκτελούνται αυτόματα αριθμητικές πράξεις ΣΥΝ (καθημ.) κομπιουτεράκι (μικρή φορητή αριθμομηχανή).

αριθμομνήμων, -ων, -ον {αριθμομνήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που είναι ικανός να κάνει δύσκολες αριθμητικές πράξεις από μνήμης, στο μυαλό του (χωρίς αριθμομηχανή ή χαρτί και μολύβι). Επίσης **αριθμομνήμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. < *αριθμός* + *μνήμων* < *μνήμη*].

αριθμός (ο) **1.** έννοια που δηλώνεται με μαθηματικά σύμβολα (λ.χ. 1. 2, 3 κ.λπ.), γράμματα (α', β', γ' κ λπ.) ή λέξεις (λ χ ένα, δύο, τρία κ λπ.), φανερώνει το πλήθος των πραγμάτων στα οποία αναφερόμαστε και μας χρησιμεύει στους υπολογισμούς και στις μετρήσεις, λ.χ *ένα και ένα κάνουν δύο (1+1 = 2).* || *έτος αωκα' (1821)* κ.λπ. · *ακέραιος* (βλ.λ.) / *ρητός* (βλ λ.) / *φυσικός* (βλ λ.) / *άρτιος* (βλ λ.) / *περιττός* (βλ λ.) ~ || *αριθμοί αραβικοί* (*1, 2, 3.* κ.λπ.) / *ελληνικοί* (*α', β', γ'.* κ.λπ) / *λατινικοί* (*I, II, III..* κ.λπ) || (ΠΛΗΡΟΦ.) ~ *χρήστη* (βλ. λ *χρήστης*) ΣΥΝ (καθημ) νούμερο· ΦΡ (α) ***κωδικός (αριθμός)*** ειδικός συνδυασμός αριθμών, ο οποίος καθορίζεται, προκειμένου να αναγνωρίζεται η ταυτότητα αυτού που τον φέρει ή για την ταξινόμηση αντικειμένου σε αρχείο, για λόγους ασφαλείας σε χρηματοκιβώτια. βαλίτσες κ λπ.. για την τυποποίηση και αναγνώριση προϊόντος, την κρυπτογράφηση στοιχείων (πληροφοριών, δεδομένων κ λπ) (β) ***αύξων αριθμός*** (συντομ. **α.α.**) αριθμός που φανερώνει σειρά σε σύνολο ομοίων πραγμάτων (γ) ***ο υπ' αριθμόν...*** αυτός που φέρει τον αριθμό (που ακολουθεί). *το ~ 10 όχημα* (δ) (ειδικότ.) ***ο υπ' αριθμόν ένα*** (i) ο πρώτος στη σειρά, σε μια ιεράρχηση. σε μια κλίμακα αξιολόγησης. *ο ~ κίνδυνος για την υγεία* || *είναι ο ~ εχθρός τού κράτους* (ii) ο πιθανότερος: *θεωρείται ο ~ υποψήφιος για την ανάληψη τής προεδρίας* (ε) ***αριθμός προτεραιότητας*** ο αριθμός που δηλώνει τη σειρά που έχει κανείς μεταξύ άλλων, κυρ. όταν πρόκειται να εξεταστεί ή να ελεγχθεί (συνεκδ.) το χαρτί που φέρει τέτοιον αριθμό και που δίνεται σε πελάτες, λ χ. τραπεζών. ή σε ασθενείς που πρόκειται να εξεταστούν, για την καλύτερη εξυπηρέτησή τους σύμφωνα με τη σειρά προσέλευσης. *οι ασθενείς θα εξεταστούν σύμφωνα με τον αριθμό προτεραιότητάς τους* (στ) ***αριθμός κυκλοφορίας*** ο αριθμός που αναγράφεται ανάγλυφα στην πινακίδα κυκλοφορίας οχήματος και δίνεται σε κάθε όχημα από το Υπουργείο Μεταφορών (ζ) ***αριθμός πλαισίου*** ο αριθμός που φέρει ξεχωριστά κάθε όχημα (αυτοκίνητο, μοτοσυκλέτα κ.λπ) στο αμάξωμά του και που αναγράφεται στην άδεια κυκλοφορίας τού οχήματος. λειτουργεί δε και ως στοιχείο αναγνώρισης (και γνησιότητας) τού οχήματος (η) ***αριθμός κινητήρα*** ο αριθμός που αναγράφεται στη μηχανή κάθε οχήματος (θ) (λόγ.) ***ων ουκ έστιν αριθμός*** (*ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός*, Π Δ Ψαλμ 103, 25) για τα οποία δεν μπορούμε να προσδιορίσουμε τον ακριβή αριθμό τους, δηλ πάρα πολλά, αναρίθμητα: *έκανε καταχρήσεις και απάτες και άλλα ~!* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε δηλώνεται με αριθμό (πρόσωπο, διεύθυνση, λογαριασμός, τηλεφωνικός κωδικός κ λπ.): *ο ~ 40.107 κερδίζει εκατό εκατομμύρια* (δηλ. ο κάτοχος τού δελτίου με τον συγκεκριμένο αριθμό) || *σε ποιον ~ μένεις,* (ποιον *αριθμό* έχει το σπίτι σου;) || *πέρασε το 13 προ ολίγου* (δηλ. το τρόλεϊ με αυτό τον αριθμό) || *παίρνω τον ~ του, αλλά μιλάει* (ενν στο τηλέφωνο) || *να περάσει ο ~ 10* (αυτός που έχει στη σειρά τον αριθμό 10) || *οι ληστές διέφυγαν, αλλά τους πήραμε τον ~* (τής πινακίδας τού αυτοκινήτου τους) **3.** συγκεκριμένο τεύχος / φύλλο εντύπου: *θα ήθελα τον ~ 5 τού περιοδικού* (δηλ το πέμπτο τεύχος) **4.** (συνήθ. στον πληθ.) ο στατιστικός / οικονομικός δείκτης: *ας δούμε τι λένε οι ~* || *οι ~ μιλούν από μόνοι τους για την οικονομία* || *ευημερούν οι ~. αλλά δυστυχούν οι άνθρωποι* **5.** το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων: *ο ~ των νεκρών ξεπέρασε κάθε προηγούμενο* || *μεγάλος / εντυπωσιακός ~ ανθρώπων επισκέφθηκε την έκθεση* ΣΥΝ πλήθος **6.** αδιευκρίνιστη ποσότητα: *υπάρχει ένας ~ θεμάτων που εκκρεμούν*· ΦΡ ***σε αριθμό*** σε ποσότητα, σε πλήθος. *συγκέντρωση οπαδών, τεράστια ~* • **7.** ΓΛΩΣΣ γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων και των ρημάτων που δηλώνει το πλήθος (ένα ή περισσότερα από ένα ή, σπανιότερα, και δύο, τρία κ λπ.: *ενικός - πληθυντικός – δυϊκός - τριικός* κ.λπ) προσώπων, πραγμάτων, αφηρημένων εννοιών ή ενεργειών. καταστάσεων που δηλώνονται αντιστοίχως από τους ονοματικούς ή ρηματικούς τύπους. π.χ. παιδί – δέντρο – εγώ (ενικός ονομάτων). παιδιά – δέντρα – εμείς (πληθυντικός)· βλέπω – κοιμάται (ενικός ρημάτων), βλέπουμε - κοιμούνται (πληθυντικός) • **8. *Αριθμοί*** (οι) βιβλίο τής Π Δ., το τέταρτο τής *Πεντατεύχου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*
[ΕΤΥΜ αρχ < θ. *ἀρι-* + παραγ επίθημα *-θμός (ῥυ-θμός, βα-θμός)* Το θ. *ἀρι-* απαντά πιθανότατα στη λ. *νήριτος* < *νε-* στερητ. + *-άρι-τος* «αναρίθμητος». Αν το *ἀ-* στο θ *ἀρι-* θεωρηθεί προθεματικό (κάτι αναμενόμενο προ τού -r-). τότε θα μπορούσε να συσχετιστεί με αρχ. γερμ ri- «αριθμός, σειρά», μέσ αγγλ rime. κ ά. Η σημασιολογική σύνδεση με το ρ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω κ.ά » φαίνεται πιθανή, αφού η λ *ἀριθμός* ήδη από την Αρχ προσέλαβε αρκετές σημ , όπως «πλήθος, ρυθμός. λογαριασμός», ενώ επίσης αρχ είναι και η χρήση τής λ για απόδοση των αριθμητικών σημείων Το βιβλίο *Ἀριθμοί* τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα εξαιτίας τού περιεχομένου του, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bemidh-bar «στην έρημο» και έχει ληφθεί από τα πρώτα λόγια τού βιβλίου Ορισμένες φρ. και φραστικές λέξεις

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

αραβικοί αριθμοί	λατινικοί αριθμοί	ελληνικοί αριθμοί	απόλυτα αριθμητικά	τακτικά αριθμητικά
1	I	α′	ένα· ένας, μία / μια, ένα	πρώτος
2	II	β′	δύο/δυο	δεύτερος
3	III	γ′	τρία· τρεις, τρία	τρίτος
4	IV	δ′	τέσσερα· τέσσερεις, -εις, -α	τέταρτος
5	V	ε′	πέντε	πέμπτος
6	VI	στ′ / ς′	έξι	έκτος
7	VII	ζ′	επτά/εφτά	έβδομος
8	VIII	η′	οκτώ/οχτώ	όγδοος
9	IX	θ′	εννέα/εννιά	ένατος
10	X	ι′	δέκα	δέκατος
11	XI	ια′	έντεκα/ένδεκα	ενδέκατος
12	XII	ιβ′	δώδεκα	δωδέκατος
13	XIII	ιγ′	δεκατρία· δεκατρείς. -είς, -ία	δέκατος τρίτος
14	XIV	ιδ′	δεκατέσσερα δεκατέσσερεις. -εις, -α	δέκατος τέταρτος
15	XV	ιε′	δεκαπέντε	δέκατος πέμπτος
16	XVI	ιστ′ / ις′	δεκαέξι / δεκάξι	δέκατος έκτος
17	XVII	ιζ′	δεκαεπτά / δεκαεφτά	δέκατος έβδομος
18	XVIII	ιη′	δεκαοκτώ / δεκαοχτώ	δέκατος όγδοος
19	XIX	ιθ′	δεκαεννέα / δεκαεννιά	δέκατος ένατος
20	XX	κ′	είκοσι	εικοστός
21	XXI	κα′	είκοσι ένα· είκοσι ένας. είκοσι μία. είκοσι ένα	εικοστός πρώτος
22	XXII	κβ′	είκοσι δύο	εικοστός δεύτερος
(..)	(.)	(...)	(...)	(.)
30	XXX	λ′	τριάντα	τριακοστός
40	XL	μ′	σαράντα	τεσσαρακοστός
50	L	ν′	πενήντα	πεντηκοστός
60	LX	ξ′	εξήντα	εξηκοστός
70	LXX	ο′	εβδομήντα	εβδομηκοστός
80	LXXX	π′	ογδόντα	ογδοηκοστός
90	XC	ϟ′	ενενήντα	ενενηκοστός
100	C	ρ′	εκατό	εκατοστός
101	CI	ρα′	εκατόν ένα· εκατόν ένας, εκατόν μία εκατόν ένα	εκατοστός πρώτος
(..)	(.)	(. .)	(...)	(.)
200	CC	σ′	διακόσια· διακόσιοι. -ιες. -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες. -κόσα)	διακοσιοστός
300	CCC	τ′	τριακόσια· τρ(ι)ακόσιοι. -ιες, -ια (κ. λαϊκ. τρα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	τριακοσιοστός
400	CD	υ′	τετρακόσια τετρακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. -κόσοι, -κόσες. -κόσα)	τετρακοσιοστός
500	D	φ′	πεντακόσια πεντακόσιοι, -ιες. -ια (κ. λαϊκ -κόσοι, -κόσες. -κόσα)	πεντακοσιοστός
600	DC	χ′	εξακόσια· εξακόσιοι, -ιες. -ια (κ λαϊκ -κόσοι. -κόσες, -κόσα)	εξακοσιοστός
700	DCC	ψ′	επτακόσια / εφτακόσια· επτακόσιοι / εφτακόσιοι, -ιες, -ια (κ. λαϊκ. εφτα-κόσοι, -κόσες, -κόσα)	επτακοσιοστός / εφτακοσιοστός
800	DCCC	ω′	οκτακόσια / οχτακόσια οκτακόσιοι / οχτακόσιοι. -ιες, -ια (κ λαϊκ. οχτα-κόσοι, -κόσες. -κόσα)	οκτακοσιοστός / οχτακοσιοστός
900	CM	ϡ′	εννιακόσια· εννιακόσιοι, -ιες, -ια (κ λαϊκ -κόσοι, -κόσες, -κόσα)	εννιακοσιοστός
1.000	M	,α	χίλια· χίλιοι, -ιες, -ια	χιλιοστός
1 001	MI	,αα′	χίλια ένα χίλιοι ένας, χίλιες μία, χίλια ένα	χιλιοστός πρώτος
(.)	(...)	(...)	(...)	(.)
2.000	MM	,β	δύο χιλιάδες	δισχιλιοστός
(...)	(...)	(...)	(...)	(...)
10 000	$\bar{X}$	,ι	δέκα χιλιάδες	δεκάκις χιλιοστός (κ. δεκακισχιλιοστός)
(..)	(...)	(..)	(...)	(. .)
100 000	$\bar{\bar{C}}$	,ρ	εκατό χιλιάδες	εκατοντάκις χιλιοστός (κ. εκατοντακισχιλιοστός)
(.)	(..)	(..)	(..)	(.)
1.000 000			ένα εκατομμύριο	εκατομμυριοστός
1 000.000 000			ένα δισεκατομμύριο	δισεκατομμυριοστός
1.000.000 000 000 (10^{12})			ένα τρισεκατομμύριο	τρισεκατομμυριοστός
1 000.000 000.000 000 (10^{15})			ένα τετράκις εκατομμύριο (κ τετρακισεκατομμύριο) (βλ. ΠΙΝ 5, *-άκις*)	τετράκις εκατομμυριοστός (κ. τετρακισεκατομμυριοστός)

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

0,1	μηδέν κόμμα ένα / ένα δέκατο	$\sqrt[4]{16}$	τέταρτη ρίζα τού δεκαέξι
0,01	μηδέν κόμμα μηδέν ένα / ένα εκατοστό	+6	συν έξι
$^1/_2$	ένα δεύτερο / εν δεύτερον	–6	μείον / πλην έξι
$^3/_5$	τρία πέμπτα	3+2 =5	τρία συν δύο ίσον πέντε ή (καθημ.) τρία και δύο πέντε
$3^1/_2$	τρία και ένα δεύτερο/τριάμισι	5–3 =2	πέντε πλην/μείον τρία (ίσον / μας κάνει) δύο ή (προφορ) πέντε έξω τρία δύο
3^2	τρία στο / εις το τετράγωνο	2×3 =6	δύο επί τρία ίσον έξι ή (καθημ.) δύο φορές το τρία ίσον έξι ή δύο (οι) τρεις έξι
3^3	τρία στον / εις τον κύβο	6 2 =3	έξι διά δύο (ίσον) τρία
3^4	τρία στην / εις την τετάρτη		
$\sqrt{16}$	(τετραγωνική) ρίζα τού δεκαέξι		
$\sqrt[3]{16}$	κυβική ρίζα τού δεκαέξι		

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Οι αριθμοί ως ουσιαστικά δηλώνουν:

(α) με άρθρο **το**, π χ. *το είκοσι* (i) οτιδήποτε φέρει τον αριθμό 20, π.χ λαχνό *(Το 20 κερδίζει ένα ταξίδι στην Αίγυπτο)*, δωμάτιο *(το κλειδί τού 20)* (ii) πρόσωπο που φέρει τον αριθμό 20 *(Η επικρατέστερη υποψήφια είναι το 20)* (iii) τον βαθμό 20, το «άριστα» στη Μέση Εκπαίδευση: *μαθητής / εργασία / γραπτό τού 20* (iv) θερμοκρασία

είκοσι βαθμών *Το θερμόμετρο ανέβηκε στους ~* (v) το μέγεθος 20 σε ενδύματα ή υποδήματα *(Μεγάλωσε και το 20 δεν του κάνει πια)* (vi) το έτος '20 *(Έτσι ήταν η μόδα τού '20 – η δεκαετία τού '20)* (vii) το σπίτι που φέρει σε δρόμο τον αριθμό 20: *Είμαστε γείτονες, εγώ μένω στο ~ και αυτός στο είκοσι δύο* (viii) γραμμή αστικού μέσου συγκοινωνίας. που φέρει τον αριθμό 20: *Παίρνω το ~ για να πάω στο γραφείο* (για αριθμούς μέχρι το δέκα) (ix) το τραπουλόχαρτο που φέρει τον αντίστοιχο αριθμό *(το δέκα κούπα)*
(β) με άρθρο **τα**, π.χ *τα είκοσι* (i) ηλικία 20 ετών *(Έχω κλείσει τα 20)* (ii) ταχύτητα 20 χλμ την ώρα *(Όταν πιάσω τα 20. βάζω δεύτερη ταχύτητα)*
(γ) με άρθρο **οι**: μέλη συνόλου που ανέρχονται στον αντίστοιχο αριθμό *(οι τριακόσιοι τής Βουλής. η ομάδα των τεσσάρων, η δίκη των έξι).*

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Ορισμένες βασικές χρήσεις

(α) Η ΩΡΑ

(οι ώρες δηλώνονται με τους αριθμούς από το 0 ώς το 24 και τα λεπτά με τους αριθμούς από το 0 ώς το 60)

(i) Η ώρα είναι	12.00		δώδεκα (μεσημέρι)
	12 15		δώδεκα και τέταρτο
		ή (επίσ)	δώδεκα και δεκαπέντε
	12.30		δώδεκα και μισή
		ή	δωδεκάμισι
		ή (επίσ.)	δώδεκα και τριάντα
	(μονολεκτικά:		μιάμιση, δυόμισι. . ώς δωδεκάμισι, αλλά δεκατρείς και τριάντα. δεκαπέντε και τριάντα κ.λπ., όχι *δεκατρεισήμισι. *δεκαπεντέμισι)
	12.45		μία παρά τέταρτο
		ή (επίσ)	δώδεκα και σαράντα πέντε
	13.00		μία
		ή (επίσ.)	δεκατρείς
	00 00		δώδεκα (μεσάνυχτα)
(σπάν)	24 00		εικοσιτέσσερεις
	00 01		δώδεκα και ένα (ή ένα λεπτό μετά τα μεσάνυχτα)

(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;» / «τι ώρα;»

12 00	στις δώδεκα
01 00	στη μία ή (εσφαλμ) στις μία

(β) Η ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ

(Για τους μήνες χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά από το 1 ώς το 12 και για τις ημέρες τού μήνα τα απόλυτα ή τα τακτικά αριθμητικά από το 1 ώς το 31)

(i)	2/3	σήμερα έχουμε δύο Μαρτίου / δύο τρίτου
	1/3	σήμερα έχουμε πρώτη Μαρτίου / πρώτη τρίτου

(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»

10/3	στις δέκα Μαρτίου / τρίτου ή (επίσ) τη δεκάτη Μαρτίου (10η Μαρτίου)
1/3	την πρώτη Μαρτίου / τρίτου (1η Μαρτίου)

με μία λέξη: την Πρωταπριλιά (1η Απριλίου), την Πρωτομαγιά (1η Μαΐου)

(γ) Η ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

(i)	1998	χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
	'98	ενενήντα οκτώ (τα θέματα των εξετάσεων τού '98)
	2002	δύο χιλιάδες δύο

(ii) Ως απάντηση στην ερώτηση «πότε;»

1998	το χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ ή στα χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
2/3/1998	στις δύο Μαρτίου / στις δύο τρίτου (τού) χίλια εννιακόσια ενενήντα οκτώ
2/3/98	στις δύο Μαρτίου / τρίτου τού ενενήντα οκτώ

(δ) Η ΔΙΑΔΟΧΗ ΗΓΕΜΟΝΩΝ ΜΕ ΤΟ ΙΔΙΟ ΟΝΟΜΑ

Χρησιμοποιούνται τα τακτικά αριθμητικά, για να δηλώσουν τη σειρά με την οποία ανέρχεται στην εξουσία ένας ηγεμόνας (αυτοκράτορας, βασιλιάς κ λπ) σε σχέση με άλλους που φέρουν το ίδιο όνομα με αυτόν. Στον γραπτό λόγο αυτό αποδίδεται με ελληνικά κεφαλαία γράμματα (Α' = πρώτος. Β' = ο δεύτερος.), π.χ *Φίλιππος Β'* (Φίλιππος ο δεύτερος), *Κωνσταντίνος Ζ'* (Κωνσταντίνος ο έβδομος) *ο Πορφυρογέννητος.*

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

(α) Τα αριθμητικά ως α' συνθετικά

1/2	(λόγ.) ημι- ή (καθημ.) μισο- / μισα-
1	μονο-
2	δι- (αλλά εικοσιδυάχρονος)
3	τρι-
4	τετρα- ή (καθημ.) τεσσερα-
5	πεντ(-α-)- ή (προ δασείας) πενθ-
6	εξα-
7	επτα- / εφτα-
8	οκτα- / οχτα- ή (λόγ.) οκτω-
9	εννια- ή (λόγ) εννεα-
10	δεκα-
11	ενδεκα- / εντεκα-
12	δωδεκα-
13	δεκατρια-
14	δεκατετρα- ή (καθημ.) δεκατεσσ-
15	δεκαπεντα-
20	εικοσα-
21	εικοσιενα-
22	εικοσιδυα-
30	τριαντα- ή (λόγ.) τριακοντα-
40	σαραντα- ή (λόγ.) τεσσαρακοντα-
100	εκατοντα- ή εκατο- κ (ε)κατοστ-
200	διακοσιο-. διακοσια-, διακοσ-
1000	χιλι(ο)-

(β) Βασικά παραγωγικά επιθήματα που συνδυάζονται με τα παραπάνω α' συνθετικά:

-άδα	*πεντ-άδα* (= σύνολο αποτελούμενο από πέντε μέλη)
-αδικός	*δεκ-αδικό σύστημα* (= σύστημα που έχει ως βάση τον αριθμό 10), *τρι-αδική θεότητα* (= θεότητα με τριπλή υπόσταση)
-άκις	*πεντ-άκις* (= πέντε φορές)
-άρα	*εικοσ-άρα* (= 1 γυναίκα είκοσι ετών 2. αυτή που καθορίζεται από την αριθμητική τιμή «είκοσι»), *χιλι-άρα μηχανή* (= μηχανή χιλίων κυβικών), *φάγαμε τεσσ-άρα* (= δεχθήκαμε τέσσερα γκολ)
-άρης	*πενηντ-άρης* (= άνδρας πενήντα ετών), *κατοστ-άρης* (= δρομέας εκατό μέτρων)
-άρι	*πεντ-άρι* (= 1. ο αριθμός «πέντε». π.χ ως βαθμός· *πήρα ~ στα μαθηματικά* 2. αυτό που φέρει τον αριθμό «πέντε». π.χ. τραπουλόχαρτο *Έχω ένα ~ και δύο άσους* 3 αυτό που προσδιορίζεται από την αριθμητική τιμή «πέντε» σε ορισμένη κλίμακα. π.χ. τυπογραφικά στοιχεία πέντε ιντσών 4. σπίτι με πέντε δωμάτια 5. ποσότητα που ανέρχεται στον αριθμό «πέντε»: *ένα ~ κιλά* 6 πρόσωπο που φέρει τον αριθμό «πέντε», π.χ. παίκτης αθλητικής ομάδας, που παίζει στη θέση η οποία δηλώνεται με τον αριθμό 5)
-αριά	*καμιά εικοσ-αριά* (= περίπου είκοσι)
-αρίζω	*πενηντ-αρίζω* (= γίνομαι πενήντα ετών)
-άρικο	*εικοσ-άρικο* (= κέρμα είκοσι δραχμών), *χιλι-άρικο* (= χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών)
-βαθμος	*δωδεκά-βαθμη κλίμακα* (κλίμακα που αποτελείται από 12 βαθμούς)
-βάλβιδος	*δεκαεξα-βάλβιδος* (= αυτός που έχει δεκαέξι βαλβίδες)
-γωνος	*οκτά-γωνος* (= αυτός που έχει οκτώ γωνίες)
-δυμος	*δί-δυμοι* (για δύο αδέλφια γεννημένα μαζί από την ίδια μητέρα)
-δραχμο	*εικοσά-δραχμο* (= νόμισμα είκοσι δραχμών)
-εδρικός	*οκτα-εδρικός* (= αυτός που έχει οκτώ έδρες)
-εδρος	*οκτά-εδρος* (= αυτός που αποτελείται από οκτώ έδρες)
-ετηρίδα	*εκατοντα-ετηρίδα* (= επέτειος ή περίοδος εκατό ετών)
-ετής	*δεκα-ετής* (= 1 αυτός που διαρκεί δέκα έτη 2 αυτός που έχει ηλικία δέκα ετών)
-ετία	*δεκα-ετία* (= περίοδος δέκα ετών)
-ήμερος	*δεκα-ήμερος* (= αυτός που διαρκεί δέκα ημέρες)
-ηχος	*οκτά-ηχος* / *οκτώ-ηχος* (= αυτός που αποτελείται από 8 ήχους ή ψάλλεται κατά 8 ήχους)
-θεσιος	*δι-θέσιος* (= αυτός που έχει δύο θέσεις)
-θυρος	*πεντά-θυρος* (= αυτός που έχει πέντε θύρες)
-ιππος	*μόν-ιππος* (= αυτός που έχει έναν ίππο)
-κέφαλος	*δι-κέφαλος* (= αυτός που έχει δύο κεφάλια)
-κιλος	*πεντά-κιλος* (= αυτός που ζυγίζει ή περιέχει πέντε κιλά)
-κλινος	*τρί-κλινο δωμάτιο* (= δωμάτιο που περιλαμβάνει τρία κρεβάτια)
-κορφος	*τρί-κορφος* (= αυτός που έχει τρεις κορυφές)
-κωπος	*οκτά-κωπος* (= αυτός που έχει οκτώ κουπιά)
-λεπτος	*πεντά-λεπτος* (= αυτός που διαρκεί πέντε λεπτά)
-λιτρος	*δί-λιτρος* (= αυτός που περιέχει ή ζυγίζει δύο λίτρα)
-μελής	*τετρα-μελής* (= αυτός που αποτελείται από τέσσερα μέλη)
-μερα	*εννιά-μερα* (= η συμπλήρωση εννέα ημερών από τον θάνατο κάποιου)

-μερής	*δι-μερής* (= αυτός που αποτελείται από δύο μέρη)
-μετρος	*δί-μετρος* (= αυτός που έχει μήκος / ύψος / πλάτος δύο μέτρων)
-μηνιαίος	*τρι-μηνιαίος* (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες ή εκδίδεται κάθε τρεις μήνες)
-μηνίτικο	*εφτα-μηνίτικο* (= 1 βρέφος που γεννήθηκε στον έβδομο μήνα 2 βρέφος επτά μηνών)
-μηνος	*τρί-μηνος* (= αυτός που διαρκεί τρεις μήνες)
-πατος	*δί-πατο* (= σπίτι με δύο ορόφους, πατώματα)
-πλασιάζω	*τετρα-πλασιάζω* (= αυξάνω κατά τέσσερεις φορές)
-πλάσιο	*τετρα-πλάσιο* (= αριθμός ή ποσότητα τέσσερεις φορές μεγαλύτερη *Το 12 είναι το ~ τού 3*)
-πλάσιος	*τετρα-πλάσιος* (= αυτός που είναι τέσσερεις φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος)
-πλευρος	*τετρά-πλευρος* (= αυτός που αποτελείται από τέσσερεις πλευρές)
-πλός	*δι-πλός* (= αυτός που υπάρχει ακριβώς ο ίδιος δύο φορές *Αυτά τα γραμματόσημα τα έχω διπλά*)
-ποδος	*τετρά-ποδος* (= αυτός που έχει τέσσερα πόδια)
-πορτος	*τρί-πορτος* (= αυτός που έχει τρεις πόρτες)
-πρόσωπος	*δι-πρόσωπος* (= αυτός που έχει δύο πρόσωπα. υποκριτής)
-πυλος	*δί-πυλος* (= αυτός που έχει δύο πύλες)
-σημος	*δί-σημος* (= αυτός που έχει δύο σημασίες)
-στηλος	*οκτά-στηλος τίτλος* (= τίτλος εφημερίδας που καταλαμβάνει οκτώ στήλες)
-στιχος	*δί-στιχος* (= αυτός που αποτελείται από δύο στίχους)
-στυλος	*τρί-στυλος* (= αυτός που έχει τρεις στύλους)
-σύλλαβος	*δεκαπεντα-σύλλαβος* (= αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές)
-σφαιρος	*εξά-σφαιρο πιστόλι* (= πιστόλι που μπορεί να πάρει έξι σφαίρες)
-τομος	*ενδεκά-τομος* (= αυτός που αποτελείται από ένδεκα τόμους)
-τροχος	*τετρά-τροχος* (= αυτός που φέρει τέσσερεις τροχούς)
-φωνος	*δί-φωνος* (= αυτός που άδεται από δύο φωνές)
-φωνικός	*δωδεκα-φωνικός* (= αυτός που αποτελείται από δώδεκα φωνές)
-χορδος	*εξά-χορδο όργανο* (= όργανο που φέρει έξι χορδές)
-χρονα	*τα εννιά-χρονα* (= περίοδος εννέα ετών)
-χρονος	*εκατό-χρονος* (= 1. αυτός που διαρκεί 100 έτη 2. αυτός που έχει ηλικία 100 ετών)
-ώνυμος	*μον-ώνυμο. δι-ώνυμο* (σε ορισμένες αλγεβρικές παραστάσεις μεταβλητής x)
-ωρο	*ημί-ωρο* / *μισά-ωρο* (= διάστημα μισής ώρας), *εξάωρο*
-ωρος	*τρί-ωρος* (= αυτός που έχει διάρκεια τριών ωρών)
-ώροφος	*τετρα-ώροφος* (= αυτός που έχει τέσσερεις ορόφους)

είναι μεταφρ δάνεια, λ χ *ο υπ' αριθμόν ένα* (< αγγλ. the number one). *αριθμός προτεραιότητας* (πβ αγγλ priority number), *αριθμός μητρώου* (< γαλλ. numéro matricule), *στρογγυλός / ακέραιος αριθμός* (< γαλλ. nombre rond / entier)]

αριθμώ ρ μετβ {αρχ | {αριθμείς. | αρίθμ-ησα. ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} **1.** (κυριολ.) καταμετρώ *ο έμπορος αριθμούσε κέρδη και ζημίες* **2.** (κατ' επέκτ.) βάζω αριθμό σε (κάτι). κατατάσσω σε αριθμητική σειρά: *~ τα αντικείμενα στο ράφι / τα δελτία παραγγελίας* **3.** περιλαμβάνω. έχω σύνολο μονάδων: *το σωματείο αριθμεί 150 τακτικά μέλη* ΣΥΝ συγκαταλέγω

-άρικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν **1.** νόμισμα συγκεκριμένης αξίας *εικοσ-άρικο* (νόμισμα είκοσι δραχμών), *χιλι-άρικο* (χαρτονόμισμα χιλίων δραχμών) • **2.** παιδί συγκεκριμένης ηλικίας: *δεν μπορεί ένα δεκαπεντάρικο να μας κάνει ό,τι θέλει!*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα επιθήματα *-άρι* (< *-άριο*. βλ λ) και *-ικο*].

-αριό → αρειό

-άριο παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγιων ουσιαστικών ουδέτερου γένους *σωλην-άριο, πλοι-άριο. παιδ-άριο, αλφαβητ-άριο, πλανητ-άριο, γλωσσ-άριο*
[ΕΤΥΜ Το παραγ επίθημα *-άριον* είναι ήδη αρχ και αρχικώς εμφανιζόταν σε ουσ με θέμα *-αρ-*, έχοντας υποκοριστική λειτουργία Οι τεχνικοί όροι που λήγουν σε *-άριον*, έχουν την προέλευσή τους σε μεσν. επίθημα. που ανάγεται σε λατ -arium και απαντούσε αρχικώς σε λατινογενείς λ., π χ. cell-arium, den-arium]

αριόζο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ σύντομο μελωδικό πέρασμα στη φωνητική ή την οργανική μουσική.
[ΕΤΥΜ < ιταλ arioso < aria, βλ κ *άρια*]

Άριος (ο) {Αρί-ου | -ων, -ους} **1.** ο αρχαίος Ινδός ή Πέρσης (οι οποίοι θεωρούνταν ενιαία φυλή) **2.** ο Ινδοευρωπαίος (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < αρχ *Άριοι*, αρχαία ονομασία των Περσών, < σανσκρ. arya «ευγενής»]

άριος, -α (λόγ. -ία), -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Αρίους (βλ λ) **2.** ***αρία φυλή*** ο φυλετικός κλάδος που, σύμφωνα με καταχρηστική πολιτική εκμετάλλευση τού όρου *άριος*, περιελάμβανε το σύνολο των γερμανικής καταγωγής λαών, οι οποίοι θεωρήθηκαν από τους ναζιστές Γερμανούς ως «γνήσιοι εκπρόσωποι» των Ινδοευρωπαίων. και μάλιστα ως «ανώτερη φυλή» από όλους τους άλλους λαούς. ιδ. τους Σημίτες και τους μη λευκούς (αφρικανικούς) λαούς.

-άριος παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** επαγγελματική ή άλλη ιδιότητα *βιβλιοθηκ-άριος, αποθηκ-άριος, πεζικ-άριος* **2.** (προφ) είδος σπουδών ή ειδίκευσης κάποιου *νομικ-άριος. πληροφορικ-άριος*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που έχει την αφετηρία του σε λ λατινογενούς προελ. με επίθημα -arius (λ χ. μτγν *καγκελλάριος* < λατ. cancellarius, *λεγιονάριος* < λατ legionarius), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε άλλες λ (λ.χ. μεσν. *ἀρχ-άριος*)]

άριστα επίρρ. ▸ άριστος

άριστα (το) ο ανώτερος βαθμός επίδοσης: *πέρασε με ~ || πήρε ~ στις εξετάσεις* (αρίστευσε)

Αρισταγόρας (ο) **1.** όνομα τυράννων τής αρχαιότητας **2.** αρχαίος Μιλήσιος πολιτικός (6ος-5ος αι π Χ.)
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν , αρχική σημ. «ο άριστος αγορητής», < *ἄριστος* + *-αγόρας* < *ἀγορά* (βλ λ.)]

Αρίσταρχος (ο) {-ου κ -άρχου} **1.** *ο Σάμιος*· μαθηματικός και αστρονόμος τής αρχαιότητας (αρχές τού 3ου αι π.Χ) πρωτοπόρος στην αστρονομία υποστήριξε πρώτος ότι η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο **2.** *ο Σαμόθραξ* γραμματικός τής αρχαιότητας (217-145 π Χ) **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «άριστος άρχοντας». < *ἄριστος* + *-αρχος* < *ἄρχω* «εξουσιάζω»].

Αριστέα (η) γυναικείο όνομα

αριατεία (η) [αρχ] {αριστειών} η διάκριση ήρωα στη μάχη. *Διομήδους ~* (ραψωδία Ε *Ιλιάδας*).

Αριστείδης (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος πολιτικός και στρατηγός (540-468 π Χ), ο επονομαζόμενος «δίκαιος» **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *Ἀριστεύς* (< *ἄριστος*) + παραγ. επίθημα *-ίδης* (πβ κ. αρχ. *Παρμεν-ίδης*, *Χαρμ-ίδης*)]

αριστείο (το) [αρχ] **1.** (γενικά) τιμητική διάκριση (έπαθλο, βραβείο, υλικό ή ηθικό) που απονέμεται σε άτομα με εξαιρετική πνευματική ή ευρύτερη κοινωνική προσφορά *~ αγωνιστών / ανδρείας / Γραμμάτων και Τεχνών* **2.** (ειδικότ.) ειδικό βραβείο που απονέμεται σε αριστεύσαντες μαθητές *(αριστείο προόδου)*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άθλος*

αριστείς (οι) {αριστέων} (λόγ.) οι άριστοι. οι καλύτεροι από τους ομοίους τους ως προς την υψηλή ποιότητα και την αξία *οι ~ τής πολιτικής / τού πνεύματος* ΣΥΝ κορυφαίοι, διαπρεπείς
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀριστεῖς*. πληθ τού *ἀριστεύς* < *ἀριστεύω*]

Αριστερά (η) ΠΟΛΙΤ **1.** η παράταξη ή ο πολιτικός χώρος που εκφράζει την ανάγκη για μεταβολή τής κοινωνίας. την άρνηση τής φυσικής ανισότητας των ανθρώπων. την εμμονή στην προτεραιότητα τής δικαιοσύνης έναντι τής καθιερωμένης τάξεως στον χώρο αυτόν ανήκουν συνήθ τα σοσιαλιστικά και κομουνιστικά κόμματα. *νίκη τής ~ στις εκλογές || η ~ έχασε πολλούς δήμους, τους οποίους είχε υπό τον έλεγχό της || συνασπισμός κομμάτων τής ~ || η σύγκρουση Αριστεράς – Δεξιάς οδήγησε σε εμφύλιο πόλεμο* ΑΝΤ Δεξιά (βλ.λ) **2.** (α) ***άκρα Αριστερά*** σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων. που χαρακτηρίζονται για τον έντονο ριζοσπαστισμό τους. την αμφισβήτηση τής κοινοβουλευτικής πρακτικής. την επαναστατικότητα και τον εξτρεμισμό στον τρόπο δράσης (β) ***εξωκοινοβουλευτική Αριστερά*** το σύνολο των αριστερών πολιτικών οργανώσεων που δεν εκπροσωπούνται στο Κοινοβούλιο και ειδικότ αυτών που αμφισβητούν τον ρόλο τού Κοινοβουλίου και τις καθιερωμένες πολιτικές μορφές δράσης (βλ κ λ. *αριστερισμός*) **3.** (ειδικότ.) η ριζοσπαστική πτέρυγα μιας παράταξης, ενός κόμματος. αυτή που αμφισβητεί την κρατούσα ιδεολογία. δομή και πρακτική και επιζητεί την ανατροπή και αντικατάστασή τους
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *αριστερός*]

αριστερίζω ρ. αμετβ. {μτχ ενεστ αριστερίζων. -ουσα. -ον | αριστέρισα} παρουσιάζω ιδεολογική ροπή, τάση προς τον αριστερό (σοσιαλιστικό και κομουνιστικό) χώρο. ο *συγγραφέας στο τελευταίο του βιβλίο εμφανώς αριστερίζει || αριστερίζουσα πολιτική*

αριστερισμός (ο) η πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε στον κομουνιστικό πολιτικό χώρο και είχε ως χαρακτηριστικά του τον αντικοινοβουλευτισμό και την εξωκοινοβουλευτική δράση. την άρνηση τού συνδικαλισμού και τη θέση ότι το προλεταριάτο είναι μόνο του στον αγώνα του, αφού οι άλλες τάξεις συμμαχούν εναντίον του

αριστεριστής (ο), **αριστερίστρια** (η) {αριστεριστριών} οπαδός τού αριστερισμού

αριστερίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τον αριστερισμό και τον αριστεριστή· (συχνά μειωτ) για πρόσωπο ή μέθοδο που εκφράζει αριστερά αιτήματα με τρόπο μη ρεαλιστικό, συνθηματολογικό ή επιδεικτικά μαχητικό *~ νοοτροπία / πρακτική / οργάνωση* — **αριατερίατικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

αριστεροδέξιος (ο), **αριστεραδέξια** (η) πρόσωπο που χρησιμοποιεί εξίσου το αριστερό και το δεξί χέρι στις ασχολίες του.

αριστερόθεν επίρρ (λόγ) από τα αριστερά· (στην πολιτική) από τον αριστερό χώρο: *οι θέσεις αυτές διατυπώθηκαν αριστερόθεν, ενώ η δεξιά πολιτική είναι εντελώς αντίθετη.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀριστερά* + παραγ. επίθημα *-θεν* (βλ λ)]

αριστερός, -ή (λόγ -ά). -ό **1.** αυτός που βρίσκεται ή αναφέρεται στη διεύθυνση ή την πλευρά. η οποία ορίζεται από τη θέση τής καρδιάς στο ανθρώπινο σώμα ή από το σημείο όπου ξεκινούμε να γράφουμε στα Ελληνικά. *~ μάτι / χέρι / πόδι || ~ πεζοδρόμιο / γωνία / παράθυρο / περιθώριο* ΣΥΝ (λαϊκ.) ζερβός ΑΝΤ δεξιός **2.** (ως ουσ.) αυτός που γράφει με το αριστερό χέρι ΣΥΝ αριστερόχειρ(ας). (λαϊκ) ζερβός **3.**

(α) (ειδικότ στην πυγμαχία) ***αριστερό*** (το) η αριστερή γροθιά: *του κατάφερε ένα φοβερό χτύπημα με το ~ και τον έριξε νοκ-άουτ* (β) (λόγ.) ***αριστερά*** (η) το αριστερό χέρι· κυρ. στη ΦΡ ***δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του*** (*μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου,* Κ Δ Ματθ. 6, 3) δεν ξέρει τι του γίνεται, δεν ελέγχει τις κινήσεις του **4.** ΠΟΛΙΤ (α) αυτός που υποστηρίζει ή αναφέρεται σε σοσιαλιστικές ή κομουνιστικές ιδέες. ~ *ιδεολογία* / *πρακτική* / *απόψεις* / *κίνημα* / *θεωρία* / *πολιτική* / *διανόηση* ‖ *προέρχεται από ~ οικογένεια* ‖ *έχει ~ καταβολές* ‖ *ανέπτυξε σπουδαία δράση στον ~ χώρο* ‖ (κ. ως ουσ) *τότε συνέλαβαν τους ~ και τους έστελναν εξορία* ΣΥΝ μαρξιστικός ΑΝΤ δεξιός ΦΡ ***βγαίνω (σε κάποιον) από (τα) αριστερά*** διαφωνώ με κάποιον ή ασκώ κριτική υποστηρίζοντας θέσεις που προέρχονται ή μοιάζουν να προέρχονται από την Αριστερά (χωρίς κατ' ανάγκην να ανήκω ο ίδιος στην Αριστερά) (β) ***Αριστερά*** (η) βλ.λ. ΑΝΤ Δεξιά. — **αριστερά** επίρρ. [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεξιός.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄριστος* + *-τερος* (επίθημα που δηλώνει σύγκριση ή διαφοροποίηση). Στην Αρχαία, για τη δήλωση τής αριστερής πλευράς υπήρχαν οι λ *ἀριστερός, εὐώνυμος, σκαιός* «αριστερός. άχρηστος, δυσοίωνος», *λαιός* «αριστερός, ασθενικός». Επειδή οι όροι αυτοί συνδέθηκαν σημασιολογικά με την οιωνοσκοπία, όπου η δεξιά πλευρά δήλωνε εύνοια, ενώ η αριστερή τη συμφορά, για τη δήλωση τής τελευταίας χρησιμοποιήθηκαν όροι σχηματισμένοι κατ' ευφημισμόν (*εὐώνυμος* < *εὖ* + *ὄνυμα, ἀριστερός* < *ἄριστος*), με την αντίληψη ότι έτσι αποτρέπεται το κακό. Τέτοιοι σχηματισμοί υπάρχουν και σε άλλες γλώσσες, πβ. σανσκρ. saniyān «χρησιμότερος, αριστερός», λατ. sinister, ιταλ. sinistro, αρχ. γερμ. winistar «πιο επιθυμητός, αριστερός». σουηδ. vänster. δαν. venstre. Στην Κ.Δ. η αριστερή πλευρά δηλώνει τη δυσμένεια τού Θεού, όπως λ χ. στην προφητεία των προβάτων και των εριφίων (Ματθ. 25. 31-46), όπου χρησιμοποιείται η λ *εὐώνυμος.* Στο πολιτικό λεξιλόγιο ο όρος *Αριστερά* χρησιμοποιείται από την εποχή τής Γαλλικής Επανάστασης (1789), όταν τα ριζοσπαστικά κόμματα κατέλαβαν τα αριστερά έδρανα τού Κοινοβουλίου εν σχέσει με τον πρόεδρο τού σώματος. Η φρ. *δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του* αποτελεί καταχρηστική σημασία μιας οδηγίας τού Χριστού κατά την Επί τού Όρους ομιλία (*..μὴ γνώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιά σου,* Κ Δ. Ματθ. 6. 3), με την οποία συμβούλευε να μην επιδεικνύει κανείς τις πράξεις ελεημοσύνης του].

αριστερόστροφος, -η. -ο [1861] **1.** αυτός που στρέφεται προς τα αριστερά, που στρίβει προς την αριστερή πλευρά ~ *κοχλίας* • **2.** (μτφ.) αυτός που σκέφτεται σύμφωνα με τη μαρξιστική λογική, που συμφωνεί με την αριστερή ιδεολογία

αριστερόχειρας (ο/η) {αριστεροχείρων} πρόσωπο που γράφει με το αριστερό χέρι ΣΥΝ ζερβός ΑΝΤ. δεξιόχειρας Επίσης (αρχαιοπρ.) **αριστερόχειρ** (ο/η) [μτγν.] {αριστερόχειρος}.

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀριστερόχειρ* < *ἀριστερός* + *χείρ* «χέρι»]

αριστεροχειρία (η) [1874] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η τάση να χρησιμοποιεί κανείς το αριστερό χέρι στις διάφορες ασχολίες του (λ.χ. στο γράψιμο, το φαγητό κ.α)

αριστεύω ρ. αμετβ. [αρχ] {αρίστευσα (λόγ. μτχ αριστεύσας, -ασα, -αν)} **1.** ξεχωρίζω, διακρίνομαι ανάμεσα σε πολλούς για τις σημαντικές μου επιδόσεις, επιτυγχάνω ξεχωριστές, υψηλές διακρίσεις: *αρίστευσε σε ό,τι κι αν ασχολήθηκε* ΣΥΝ. πρωτεύω. διαπρέπω **2.** παίρνω βαθμό άριστα (βλ.λ.): *αρίστευσε κατά τις πτυχιακές εξετάσεις* ΣΥΝ πρωτεύω. — **αρίστευση** (η) [1860]

αριστίνδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) σύμφωνα με την αξία τού αρίστου· για όσους επιλέγονται λόγω τής αξίας τους σε συγκεκριμένο αξίωμα ή θέση με ελεύθερη επιλογή τής εκάστοτε (θρησκευτικής ή κρατικής) εξουσίας, που αναδεικνύονται μεταξύ αρίστων κατ' επιλογήν και όχι με αρχαιρεσίες: ~ *σύνεδροι* / *βουλευτές* / *μητροπολίτες* / *Σύνοδος* (η Ιερά Σύνοδος που συγκροτείται από μητροπολίτες, σύμφωνα με την επιλογή τού Οικουμενικού Πατριάρχη ή τής κρατικής εξουσίας).

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄριστος* + *-ίνδην* (επιρρηματική παρέκταση)].

Αρίστιππος (ο) {-ου κ -ίππου} *ο Κυρηναίος*· φιλόσοφος τής αρχαιότητας (4ος αι. π Χ.), ιδρυτής τής Κυρηναϊκής Σχολής· δίδασκε την ισορροπία μεταξύ τής εφικτής ηδονής και τού αναπόφευκτου πόνου [ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *ἄριστος* + *ἵππος*].

ἀρισταβάθμιος, -α. -ο [1884] (λόγ) αριστούχος: ~ *χημικός.*

Αριστόβουλος (ο) {-ου κ -ούλου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ιδρυτής τής Εκκλησίας τής Μ. Βρετανίας **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο χαρακτηριζόμενος από άριστη σκέψη, απόφαση», < *ἄριστος* + *βουλή*]

Αριστογείτων (ο) {Αριστογείτον-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος. ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αρμόδιο σκότωσε το 514 π.Χ τον Πεισιστρατίδη τύραννο Ίππαρχο· γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι». Επίσης **Αριατογείτονας**.

[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. < *ἄριστος* + *γείτων, -ονος*].

Αριστόδημος (ο) {-ου κ -ήμου} **1.** ΜΥΘΟΛ εγγονός τού Ηρακλή. γενάρχης των βασιλικών οίκων τής Σπάρτης· γυιοι του ο Ευρυσθένης και ο Προκλής **2.** Αλεξανδρινός γραμματικός και ιστοριογράφος (1ος αι. π.Χ.) **3.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν. < *ἄριστος* + *δῆμος*].

αριστοκράτης (ο) {αριστοκρατών}, **αρισταkράτισσα** (η) {αριστοκρατισσών} **1.** πρόσωπο που έχει τίτλους ευγενείας. που κατάγεται από ευγενείς ΣΥΝ ευγενής, πατρίκιος, δανδής, ευπατρίδης· ΦΡ ***ξεπεσμένος αριστοκράτης*** ευγενής που δεν έχει οικονομική άνεση **2.** (συχνά ειρων.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται όπως οι αριστοκράτες, με τρόπο λεπτεπίλεπτο, κομψό. διακριτικό και υπεροπτικό, ο σνομπ: *από πότε έγινες ~ και δεν μας καταδέχεσαι;* ΣΥΝ δανδής • **3.** πρόσωπο που ανήκει στους εκλεκτούς. στους αρίστους ενός χώρου· εξέχουσα προσωπικότητα, άνθρωπος με υψηλή ποιότητα: ~ *τού πνεύματος* (υψηλής παιδείας) ΣΥΝ ελίτ **4.** (καταχρ.) πλούσιος άνθρωπος, και μάλιστα αυτός που ζει σε περιοχή όπου συχνάζουν ή κατοικούν πλούσιοι ή/και ευγενείς *όλοι οι ~ συχνάζουν στο Κολωνάκι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, δημοκράτης.*

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀριστοκρατοῦμαι* (υποχωρητ) < *ἄριστος* + *κρατοῦμαι* «εξουσιάζομαι»].

αριστοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των ευγενών. όσοι έχουν τίτλους ευγενείας (βλ. λ. *ευγένεια*) **2.** αυτοί που ανήκουν στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, άνθρωποι τού πλούτου και των αξιωμάτων. που διακρίνονται για την ιδιαιτέρως προσεγμένη εμφάνιση και τους λεπτούς, καθωσπρέπει τρόπους συμπεριφοράς: *από το ντύσιμο και τους τρόπους τους φαίνονταν άνθρωποι τής ~* ΣΥΝ. ελίτ. υψηλή κοινωνία. τζετ σετ, βιπ ΑΝΤ λαουτζίκος, προλεταριάτο **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που ξεχωρίζουν, που διακρίνονται σε έναν τομέα. που αποτελούν την αφρόκρεμα τής κοινωνικής ζωής *η ~ τού πνεύματος* / *τού πλούτου* / *τής τέχνης* • **4.** (κατά την αρχαιότητα) το πολίτευμα στο οποίο κυβερνούν οι άριστοι. δηλ. αυτοί που κατάγονται από ευγενείς προγόνους ή διακρίνονται για την αξία τους (κατ' αντιδιαστολή προς τη δημοκρατία και την τυραννία). και το οποίο ο Αριστοτέλης αντιδιαστέλλει στην *ολιγαρχία,* όπου κυβερνούν λίγοι. αλλά με κριτήριο τον πλούτο που διαθέτουν.

αριστοκρατικός, -ή. -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία και τους αριστοκράτες: ~ *τάξη* / *πολίτευμα* / *συνήθειες* / *κώδικας τιμής* / *τρόπος ζωής* / *οικόσημα* / *τίτλος ευγενείας* / *έπαυλη* **2.** αυτός που οι τρόποι του (λεπτότητα, ευγένεια) και η εμφάνισή του (κομψότητα. χάρη, γούστο κ.λπ.) μοιάζουν με των αριστοκρατών: ~ *παράστημα* / *τρόποι* ΣΥΝ αρχοντικός. — **αριστοκρατικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δημοκράτης.*

αριστοκρατικότητα (η) [1888] {χωρ πληθ.} **1.** η ευγένεια τής καταγωγής **2.** ο τρόπος συμπεριφοράς τού αριστοκράτη (ευγένεια. καλοί τρόποι, αρχοντικό ύφος κ ά.) **3.** το σύνολο των ιδιοτήτων που δείχνουν ότι κάποιος έχει συνείδηση ανώτερης καταγωγής, ότι είναι κληρονόμος ανώτερου πολιτισμού κ.λπ . *αν και αιχμάλωτοι. η όλη τους στάση απέπνεε μια ~* ΣΥΝ αρχοντιά.

αριστοκρατισμός (ο) [1835] **1.** η θεωρία για το πολίτευμα τής αριστοκρατίας • **2.** η μίμηση τής συμπεριφοράς των αριστοκρατών.

Αριστομένης (ο) {-η κ. -ένους} **1.** αρχηγός των Μεσσηνίων κατά τον Β' Μεσσηνιακό Πόλεμο (685-668 π.Χ.), όπου και διακρίθηκε για τον ηρωισμό του **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄριστος* + *-μενης* < *μένος* «έντονη επιθυμία, πάθος»].

άριστον (το) {αρίστ-ου | -ων} (λόγ.) το μεσημεριανό γεύμα (πβ. λ. *προάριστον*).

[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄριστον,* ομηρική σημ. «πρόγευμα, πρωινό» – κλασική σημ «γεύμα, μεσημεριανό», < **αἰέρι-δ-τον* < **αἰερ-ι-* (> **ἆρι* / *ἦρι* «νωρίς το πρωί») + *-(ε)δ-* (ρ. *ἔδομαι.* βλ. λ. *έδεσμα*) + κατάλ. *-τον*]

Αριστόξενος (ο) {-ου κ. -ένου} **1.** νεοπυθαγόρειος φιλόσοφος (4ος αι. π.Χ.), από τον Τάραντα, μαθητής τού Αριστοτέλη, ένας από τους σημαντικότερους θεωρητικούς τής μουσικής **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ. αρχ , αρχική σημ. «ο άριστος στη φιλοξενία», < *ἄριστος* + *ξένος*].

αριστοποίηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η βελτιστοποίηση (βλ λ)

Αρίστος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** συνήθ. ως χαϊδευτ. ονομάτων σύνθετων με το Αριστ- / Αριστο-. π.χ. *Αριστ-είδης. Αριστο-τέλης* κ.ά.

[ΕΤΥΜ. μεσν κύρ όν. < αρχ *ἄριστος*].

άριστας, -η (λόγ αρίστη), -ο **1.** (για πρόσ.) ο καλύτερος από όλους, αυτός που βρίσκεται στο ανώτατο επίπεδο από πλευράς αξίας. ποιότητας, επίδοσης κ λπ.. ~ *μαθητής* / *δάσκαλος* / *πολιτικός* ΦΡ ***οι άριστοι των αρίστων*** οι καλύτεροι ανάμεσα στους αρίστους. οι κορυφαίοι των κορυφαίων **2.** (για πράγματα. συνθήκες κ.ά.) αυτός που έχει την καλύτερη ποιότητα. το υψηλότερο επίπεδο, τις καλύτερες προδιαγραφές: ~ *συνθήκες* / *όροι εργασίας* / *περιβάλλον* / *κατάρτιση* ΣΥΝ. κορυφαίος — **άριστα** επίρρ

[ΕΤΥΜ αρχ , υπερθ. βαθμός τού αρχ. συγκρ. *ἀρείων* «καλύτερος. ισχυρότερος, γενναιότερος». Πιθ. *ἄριστος* < *ἀρι-* προθεμ. (δηλώνει επαύξηση) + *-ιστος* (επίθημα υπερθετικού), ενώ η σημασιολογική, τουλάχιστον, σύνδεση με το ρ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω» δεν πρέπει να αποκλειστεί Η ομηρική σημ δηλώνει τον ευγενή ως προς την καταγωγή, πολύ νωρίς όμως η λ. σήμανε τον «καλύτερο» σε όλους τους τομείς]

Αριστοτέλης (ο) {-η κ. -ους} **1.** ένας από τους μεγαλύτερους φιλοσόφους όλων των εποχών, από τα Στάγιρα τής Χαλκιδικής (384-322 π.Χ), μαθητής τού Πλάτωνα και ιδρυτής φιλοσοφικής σχολής στην Αθήνα, τού *Περιπάτου,* συγγραφέας πλήθους έργων. διετέλεσε και δάσκαλος τού Μεγάλου Αλεξάνδρου· συχνά αναφέρεται ως *Σταγιρίτης* **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει άριστους σκοπούς ή που φέρει τον σκοπό του εις πέρας άριστα», < *ἄριστος* + *τέλος* «σκοπός»].

αριστοτελίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} ακολουθώ ή μιμούμαι τη φιλοσοφική διδασκαλία τού Αριστοτέλη.

αριστοτελικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον φιλόσοφο Αριστοτέλη: ~ *λογική* / *κατηγορίες* / *φιλοσοφία* / *συγγράμματα* **2.** ***αριστοτελικός*** (ο) (α) πρόσωπο που το χαρακτηρίζει η αναλυτική σκέψη (β) οπαδός τής αριστοτελικής φιλοσοφίας Επίσης (λόγ.) **αριστοτέλειος,** -α. -ο [μτγν.].

αριστοτελισμός (ο) [1812] **1.** η αριστοτελική παράδοση. κυρ. σε σχέση με τη Σχολή τού *Περιπάτου,* την οποία ίδρυσε ο Αριστοτέλης: *ο ~ διατηρήθηκε μέχρι τον 4ο αι π.Χ* **2.** η παραδοχή και αξιοποίηση θε-

ωριών που προέρχονται από τον Αριστοτέλη και τη Σχολή του σε διάφορες εποχές και από διάφορους φιλοσόφους: *ο ~ στην αραβική φιλοσοφία* **3.** η παραδοχή ορισμένων θέσεων (για τον άνθρωπο, τον κόσμο κ λπ.), που μπορούν να θεωρηθούν αριστοτελικές ή βασίζονται σε αυτόν: *τα έργα του διακρίνει ένας επιλεκτικός ~.*

αριστοτέχνημα (το) [1782] {αριστοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έργο που είναι φτειαγμένο με άριστο τρόπο, που φανερώνει άριστη τεχνική ΣΥΝ αριστούργημα

αριστοτέχνης (ο) {αριστοτεχνών}, **αριστοτέχνισσα** (η) {αριστοτεχνισσών} πρόσωπο που είναι άριστο ως προς την τεχνική, πάρα πολύ ικανό, επιδέξιο σε ό,τι κάνει· *ανήκει στους ~ συνθέτες* || (γενικότ.) *είναι ~ στους πολιτικούς ελιγμούς* ΣΥΝ επιδέξιος, μαέστρος, (εκφραστ -οικ) μαννούλα

[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄριστος* + *τέχνη*, προσωνυμία που αρχικώς αποδιδόταν στον Δία].

αριστοτεχνικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αποδίδεται ή εκτελείται με δεξιοτεχνία. *ήταν ~ η απόδοση τής προσωπικότητας τού ήρωα* || *~ ενέργεια / μπαλιά / δομή ενός έργου* ΣΥΝ αριστουργηματικός. — **αριστοτεχνικ-ά / -ώς** [1887] επίρρ , **αριστοτεχνικότητα** (η) [1889].

αριστούργημα (το) {αριστουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τέλειο έργο, αξεπέραστο έργο τέχνης. *ο τελευταίος πίνακάς του ήταν το ~ του* || *η Έκτη Συμφωνία υπήρξε το ~ τού Τσαϊκόφσκι* ΣΥΝ αριστοτέχνημα ΑΝΤ τερατούργημα • **2.** οτιδήποτε φθάνει τα όρια τής τελειότητας *το γλυκό που δοκιμάσαμε ήταν ~!* ΣΥΝ εξαίσιο **3.** (ως επιφών.) υπέροχα, περίφημα: *~! Θα μαζευτούν όλοι οι παλιοί φίλοι!*

[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀριστουργῶ* < *ἄριστος* + *-ουργῶ* < *ἔργον*]

αριστουργηματικός, -ή, -ό [1886] αυτός που χαρακτηρίζεται από τον ύψιστο βαθμό αρτιότητας (συνήθ. καλλιτεχνικής) και προκαλεί άριστη εντύπωση και θαυμασμό: *~ ταινία / πίνακας / ποιητική σύνθεση* || *το κοινό ενθουσιάστηκε από το ~ παίξιμο τού πιανίστα* || *~ έργα τέχνης* || *είναι ~ η απόδοση των λεπτομερειών στο τελευταίο του μυθιστόρημα* ΣΥΝ εξαίσιος — **αριστουργηματικά** επίρρ., **αριστουργηματικότητα** (η).

αριστούχος, -ος (λαϊκ. -α), -ο [1892] αυτός που βαθμολογήθηκε με άριστα (βλ λ.): *~ μαθητής / φοιτητής / πτυχιούχος / διδάκτωρ* ΣΥΝ αριστοβάθμιος.

Αριστοφάνης (ο) {-η κ. -ους} **1.** κορυφαίος αρχαίος Αθηναίος κωμωδιογράφος (445-385 π.Χ.) **2.** *ο Βυζάντιος* Αλεξανδρινός γραμματικός (250-180 π.Χ), διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής Αλεξανδρείας **3.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «ο έχων άριστη όψη, εμφάνιση», < *ἄριστος* + *-φάνης* < θ *φαν-*, πβ αόρ β' *ἐ-φάν-ην*, ρ *φαίνομαι*]

αριστοφανικός, -ή, -ό [1813] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Αριστοφάνη: *~ κωμωδίες / σκώμμα* **2.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τού ύφους των κωμωδιών τού Αριστοφάνη· συχνά χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει την αθυρόστομη σάτιρα. Επίσης (λόγ.) **αριστοφάνειος,** -α, -ο [μτγν.]

αρίφνητος, -η, -ο (λαϊκότ.) αυτός που δεν μπορεί να μετρηθεί· *~ πλούτη* ΣΥΝ αμέτρητος, αναρίθμητος

[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀρίθμητος* (με τροπή τού *-θμ-* σε *-φν-*), όπου το *ἀ-* και ο αναβιβασμός τού τόνου θεωρήθηκαν στερητικά]

Αρίων (ο) {Αρί-ωνος κ -ονος, -ωνα κ. -ονα} **1.** αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής, άκμασε στην Κόρινθο την εποχή τού Περίανδρου· πρώτος συνέθεσε διθύραμβο και παρουσίασε χορό **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρίωνας** κ. **Αρίονας.**

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < **Ἀρί-ιων* < *ἀρία* «φελλόδρυς» (δωρ. τ. που μαρτυρείται ως μτγν)].

Αρκάδι (το) {Αρκαδίου} μονή στην Κρήτη κοντά στο Ρέθυμνο γνωστή από το ολοκαύτωμα των Ελλήνων υπερασπιστών της (1866), προκειμένου να μην παραδοθεί στους Τούρκους.

[ΕΤΥΜ μεσν τοπωνύμιο, που πιθ. οφείλεται σε κάποιον μοναχό *Ἀρκάδιο* (13ος αι.)].

Αρκαδία (η) **1.** περιοχή και νομός τής Κ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Τρίπολη **2.** η παραπάνω περιοχή στην αρχαιότητα ως καλλιτεχνικό σύμβολο τής βουκολικής απλότητας, τής ευτυχίας, τής αμεριμνησίας και τού έρωτα κοντά στη φύση (γενικότ) ειδυλλιακός τόπος και ατμόσφαιρα *για να δείξουν την ανυπέρβλητη ευτυχία, πολλοί καλλιτέχνες χρησιμοποιούσαν την έκφραση «έζησα κι εγώ στην Αρκαδία»* (βλ. κ λ. *αρκαδισμός*). — **Αρκάς** (ο) (βλ.λ.), **αρκαδικός,** -ή, -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀρκάς, -άδος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἄρκτος*]

αρκαδισμός (ο) καλλιτεχνικό κίνημα που είχε ως σημείο αναφοράς την Αρκαδία (βλ.λ., σημ. 2) και το οποίο στη λογοτεχνία επεδίωξε τη φυσική απλότητα τού ύφους, έχοντας ως βάση την ελληνική και ρωμαϊκή βουκολική ποίηση, λειτούργησε δε ως αντίδραση στο περίπλοκο, παραφορτωμένο και επιτηδευμένο ύφος τού μπαρόκ (βλ.λ.).

αρκαντάσης (ο) → καρντάσης

Αρκάς (ο) [αρχ.] {Αρκάδ-ος, -α} πρόσωπο που κατάγεται από την Αρκαδία.

αρκεβούζιο (το) {αρκεβουζί-ου | -ων} (παλαιότ.) το πρώτο φορητό πυροβόλο όπλο (εφευρέθηκε τον 15ο αι.), που εκτελούσε βολή στηριγμένο στον ώμο τού πυροβολητή. Επίσης κ **αρκιμπούζι** κ. **αρκομπούζι**

[ΕΤΥΜ < ιταλ archibugio / archibuso (πβ. μεσν. *ἀρκομπούζι*) < παλ. γαλλ. hacquebuche < ολλ. kaakbus < μέσ γερμ. hakebüsch «όπλο με γάντζο»]

άρκεσα ρ → αρκώ

αρκετά επίρρ. [μεσν] **1.** σε επάρκεια, σε ικανοποιητικό βαθμό: *δούλεψα ~, ήρθε ο καιρός να αποσυρθώ* || *είναι ~ εργατικός και έξυπνος* • **2.** (ως επιφών δυσαρέσκειας) φτάνει, ώς εδώ, ώς εδώ και μη παρέκει: *~! Δεν θέλω ν' ακούσω τίποτε περισσότερο!*

> **αρκετά – πολύ.** Το **αρκετά** στη διαβάθμιση των ποσοτικών χαρακτηρισμών βρίσκεται πιο πάνω από το **λίγο / κάπως** και πιο κάτω από το **πολύ** *Είναι λίγο / κάπως εργατικός – Είναι αρκετά / αρκούντως εργατικός – Είναι πολύ εργατικός – Ήλθε λίγο νωρίς – Ήλθε αρκετά νωρίς – Ήλθε πολύ νωρίς* Το **αρκετά** σημαίνει «σε ικανοποιητικό βαθμό, επαρκώς, όσο χρειάζεται», ωστόσο υπολείπεται από το **πολύ** Έτσι, δεν είναι και τόσο κολακευτικό ή ευγενικό να πούμε *«Περάσαμε **αρκετά ωραία** απόψε στο σπίτι σας»!* Θα πούμε –αν το εννοούμε– *«Περάσαμε **πολύ ωραία**».* Ούτε είναι κολακευτικό και καλό να πούμε για κάποιον *«Είναι αρκετά έξυπνος»* ή *«αρκετά προσεκτικός»*, που θα σήμαινε «όσο απαιτείται, όσο χρειάζεται, στα συνήθη μέτρα», δηλ. τίποτε το εξαιρετικό! Το ίδιο και σε φράσεις όπως *«Είσαι αρκετά έξυπνος ώστε να καταλάβεις.. »,* που υπονοεί ότι «όση (όχι και πολλή!) εξυπνάδα χρειάζεται για να καταλάβεις, τη διαθέτεις. ». → *υπερβολικά*

αρκετός, -ή, -ό **1.** αυτός που υπάρχει σε επάρκεια, που ικανοποιεί μια ανάγκη: *διαθέτει ~ χρήματα* ΣΥΝ επαρκής ΑΝΤ ανεπαρκής, ελλιπής **2.** περισσότερος από το κανονικό, αλλά όχι σε υπερβολικό βαθμό: *διαθέτει ~ χαρίσματα* || *έχω ~ προβλήματα, δεν θέλω άλλα'* — (υποκ.) **αρκετούτσικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμετός*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀρκῶ*].

άρκο επίρρ ΜΟΥΣ τρόπος παιξίματος των εγχόρδων οργάνων με το δοξάρι και όχι με τα δάχτυλα· *τα βιολοντσέλα παίζουν ~* ΑΝΤ. πιτσικάτο.

[ΕΤΥΜ < ιταλ. arco «δοξάρι» < λατ arcus «τόξο»].

Αρκοί (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β των Λειψών.

αρκοσόλιο (το) {αρκοσολί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ -ΑΡΧΑΙΟΛ αψιδωτός χριστιανικός τάφος που λαξευόταν στα τοιχώματα των κατακομβών σε μορφή λάρνακας

[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀρκοσόλιον* < λατ. arcus «τόξο» + solium «θρόνος – σαρκοφάγος»].

αρκούδα (η) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1.** μεγαλόσωμο παμφάγο θηλαστικό, δασύτριχο, με μεγάλο κεφάλι και μικρά άκρα, μεγάλα νύχια και πολύ μικρή ουρά, που μπορεί να στέκεται και να κινείται ακόμη και όρθιο: *λευκή / γκρίζα ~* || *τριχωτός σαν ~* ΣΥΝ (λόγ.) άρκτος ΦΡ (α) ***πολική αρκούδα*** βλ λ. *πολικός* (β) (καθημ.) ***το ξύλο τής αρκούδας*** άγριος ξυλοδαρμός· *συναντήθηκαν οι οπαδοί των δύο ομάδων κι έπεσε ~* (γ) (καθημ.) ***το γέλιο τής αρκούδας*** πολύ γέλιο *αν πιάσει η φάρσα, θα πέσει ~* **2.** (συνεκδ.) η γούνα τής αρκούδας • **3.** (μτφ.) η Ρωσία *«η ~ ξαναμπαίνει στο πολιτικό παιχνίδι στα Βαλκάνια»* (εφημ.) || *«η ~ βρυχάται ακόμη»* (εφημ.). — **αρκουδήσιος,** -ια, -ιο.

[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀρκούδιον*, υποκ. τού μτγν. *ἄρκος* < αρχ. *ἄρκτος (ἡ)*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-κτ-* και πιθ παρετυμολογική επίδραση τού ρ. *ἀρκῶ*].

αρκουδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή αρκούδα **2.** παιδικό λούτρινο παιχνίδι, ομοίωμα μικρής αρκούδας. *αγόρασε για την κόρη της ένα ~.*

αρκούδι (το) [μεσν.] {αρκουδ-ιού | -ιών} (υποκ.) το αρκουδάκι ΦΡ (παροιμ) ***νηστικό αρκούδι δεν χορεύει*** όποιος πεινά δεν μπορεί να δουλέψει.

αρκουδιάρης (ο) {αρκουδιάρηδες}, **αρκουδιάρα** (η) πλανόδιος (συχνά τσιγγάνος) που εκγυμνάζει αρκούδες, ώστε να μιμούνται χορευτικές κινήσεις και τις παρουσιάζει σε δημόσιο θέαμα χτυπώντας ο ίδιος ένα ντέφι ή τύμπανο Επίσης **αρκουδιάρισσα** (η) {χωρ. γεν πληθ }. — **αρκουδιάρικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ < *αρκούδα* + παραγ επίθημα *-ιάρης*].

αρκουδίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αρκούδισα} (για μωρό) περπατώ με τα τέσσερα, όπως τα αρκουδάκια πριν μπορέσουν να σταθούν όρθια στα πίσω τους πόδια: *έβλεπαν το μωρό να αρκουδίζει* ΣΥΝ. μπουσουλάω. — **αρκούδισμα** (το).

αρκουδόβατος (ο) αναρριχώμενο φυτό με λογχοειδή φύλλα και μικρούς κόκκινους καρπούς Επίσης **αρκουδόβατο** (το).

αρκουδόγυφτος (ο) (λαϊκ) **1.** γύφτος αρκουδιάρης (βλ λ.) **2.** (μειωτ.) άνθρωπος άξεστος με βρόμικη εμφάνιση

αρκούδος (ο) **1.** αρσενική αρκούδα **2.** μεγάλου μεγέθους λούτρινο παιδικό παιχνίδι, ομοίωμα αρκούδας.

αρκουδοπούρναρο (το) αειθαλές μικρό δέντρο τού δάσους, με οδοντωτά και αγκαθωτά φύλλα και μικρούς στρογγυλούς καρπούς κόκκινου χρώματος.

αρκουδοτόμαρα (το) το τομάρι τής αρκούδας.

αρκούντως επίρρ (λόγ.) αρκετά, ικανοποιητικά, όσο πρέπει. *είναι ~ επιμελής* ΣΥΝ επαρκώς, ικανοποιητικά, ικανώς.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρκεόντως* < *ἀρκῶ*]

Αρκτική (η) η περιοχή γύρω από τον Βόρειο Πόλο, που καλύπτεται από πάγο και θεωρείται το τελευταίο όριο τής βλάστησης (βλ. κ. λ. *αρκτικός²*)

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ , πβ. αγγλ. Arctic < αρχ. *ἀρκτικος* < *ἄρκτος* «αρκούδα», από τον βόρειο αστερισμό τής Μεγάλης Άρκτου].

αρκτικόλεξο (το) {-ου κ. -έξου | -ων κ. -έξων} η συντομογραφία που σχηματίζεται από τα αρχικά γράμματα λέξεων· λ.χ *Δ.Ε.Η* (Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού). *Ο.Τ.Ε.* (Οργανισμός Τηλεπικοινωνιών Ελλάδος) κ ά. ΣΥΝ ακρωνύμιο.

[ΕΤΥΜ < *αρκτικός¹* + *λέξη*]

> **αρκτικόλεξο / ακρωνύμιο – βραχυγραφία / συντομογραφία.** Οι ανάγκες εξοικονόμησης χώρου και χρόνου στον (έντυπο ή ηλεκτρο-

νικό ιδίως) κρατικό λόγο οδήγησαν στην όλο και αυξανόμενη χρήση συντομογραφημένων λέξεων και επωνυμιών. Το φαινόμενο αυτό βρίσκεται διεθνώς σε έξαρση τα τελευταία χρόνια, με την επέκταση τής γραφειοκρατίας, τού πολιτικού και, ιδίως στην Ελλάδα, τού κομματικοσυνδικαλιστικού λόγου, τής γλώσσας των μέσων ενημέρωσης και των νέων σχηματισμών οικονομικής και πολιτικής συνεργασίας. και κυρίως (για εμάς) τής γλωσσικής επικοινωνίας των χωρών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης. Το νέο –και γλωσσικά κακόγουστο– στην Ελλάδα (και αλλού) είναι η χρήση των συντομογραφιών ή αρκτικολέξων ως .. λέξεων. προφέροντάς τις συγκεκομμένα με τα γράμματα που γράφονται! «*Το δου σου* (Δ.Σ = Διοικητικό Συμβούλιο) *τής γε σε ε* (Γ Σ Ε Ε. = Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος) και η *σίγμα έψιλον* (Σ Ε = Συντονιστική Επιτροπή) *των εργαζομένων στη δε η* (Δ Ε.Η. = Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού) *αποφάσισαν* » Το γλωσσικό χαρακτηριστικό τέτοιων χρήσεων είναι «η γραπτότητα τού προφορικού λόγου». η προφορά των συντομογραφιών ή ακρωνυμίων με τα γράμματα που τις δηλώνουν στον γραπτό λόγο και όχι με την πραγματική λεξική ονομασία τους' Το ίδιο και όταν ακούμε ο *κάππα θήτα* Δημαράς (= Κ.Θ Δημαράς), ο *ιώτα μι* Παναγιωτόπουλος (= Ι Μ. Παναγιωτόπουλος)!
Η γραπτή συντομευμένη ή βραχυγραφημένη δήλωση των λέξεων και κυρίων ονομάτων μιας γλώσσας γίνεται διττά (α) Με τη συγκεκομμένη γραφή τής λέξης, π.χ. *αγγλ.(ικός), αρχ.(αίος), συνών(υμο), νομ (ικός), ομηρ (ικός), βλ.(έπε). κ.λπ* (= και λοιπά). *δηλ.(αδή). κυρ.(ίως). πβ* (= παράβαλε) Αυτός ο τρόπος ονομάζεται **συντομογραφία** ή **βραχυγραφία**. (β) Με τη χρήση των αρκτικών γραμμάτων ή των «άκρων», των ακρινών στοιχείων τής λέξης ή τής φράσης (κυριωνυμίου, επωνυμίας κ ά): **π.χ.** = **π**(αραδείγματος) **χ**(άριν), **κ.τ.ό.** = **κ**(αι) **τ**(α) **ό**(μοια). **κ.**(ύριος), **λ.**(έξη), **Δ.Σ.** = **Δ**(ιοικητικό) **Σ**(υμβούλιο) ή **Δ**(ιπλωματικό) **Σ**(ώμα). **Ο.Η.Ε.** = **Ο**(ργανισμός) **Η**(νωμένων) **Ε**(θνών), **Ο.Τ.Ε.** = **Ο**(ργανισμός) **Τ**(ηλεπικοινωνιών) **Ε**(λλάδος), **Μ.Μ.Ε.** = **Μ**(έσα) **Μ**(αζικής) **Ε**(νημέρωσης) Αυτά χαρακτηρίζονται ως **αρκτικόλεξα** ή (σύμφωνα με μια διάκριση προκειμένου για σχηματισμούς από τα άκρα λέξεων, λ.χ. ΠΡΟ.ΠΟ.) **ακρωνύμια** (παρά το γεγονός ότι μια τέτοια διάκριση δεν αντιμετωπίζει σχηματισμούς, όπως Γ Ε.ΕΘ.Α., ΠΑ.ΣΟ Κ. κ ά.) Είναι προφανές ότι τα *αρκτικόλεξα* / *ακρωνύμια* αποτελούν συντομογραφίες, που δηλώνονται μόνο με τα **αρχικά** (*αρκτικά* ή *άκρα*) **γράμματα** Τα όρια δηλ. ανάμεσα στη συντομογραφία και στο ακρωνύμιο δεν είναι πάντοτε ευδιάκριτα Τέλος. είναι δυνατόν ένα ακρωνύμιο να εξελιχθεί σταδιακά σε λέξη. όταν ξεχαστεί (ή δεν είναι γνωστή) η ακρωνυμική της προέλευση· π.χ *ραντάρ* < αγγλ. radar < **Ra**(dio) **D**(etection) **a**(nd) **R**(anging), *λέιζερ* < αγγλ laser < **L**(ight) **A**(mplification) (by) **S**(timulated) **E**(mission) (of) **R**(adiation).

αρκτικός[1], -ή. -ό **1.** αυτός με τον οποίο αρχίζει κάτι, αυτός που βρίσκεται στην αρχή· ~ *φωνήεν* / *φθόγγος* ΣΥΝ αρχικός **2.** ΓΛΩΣΣ ***αρκτικοί χρόνοι*** (τού ρήματος) παλαιότερος μορφολογικός χαρακτηρισμός τού ενεστώτα, μέλλοντα και παρακειμένου, από τους οποίους θεωρήθηκε ότι προέρχονται οι παράγωγοι ιστορικοί χρόνοι (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἄρχομαι* «αρχίζω»].

αρκτικός[2], -ή, -ό ΓΕΩΓΡ. αυτός που σχετίζεται με την Άρκτο (σημ. 2), τον βορρά: ~ *κλίμα* / *λαοί* (Εσκιμώοι, Λάπωνες) / *αλεπού* / *νησιά*· ΦΡ (α) ***αρκτική ζώνη*** το τμήμα τής γήινης ή τής ουράνιας σφαίρας γύρω από τον Βόρειο Πόλο ΑΝΤ ανταρκτική ζώνη (β) ***αρκτικός κύκλος*** ο γεωγραφικός κύκλος που διαχωρίζει την αρκτική ζώνη από την εύκρατη ΣΥΝ πολικός κύκλος ΑΝΤ ανταρκτικός, νότιος, μεσημβρινός — **αρκτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄρκτος*].

Αρκτικός Ωκεανός (ο) ο μικρότερος από τους πέντε ωκεανούς τής Γης, που βρέχει τις ακτές τής Σιβηρίας, τής Β Αλάσκας. τού Β. Καναδά και τής Γροιλανδίας, καλύπτεται από πάγους και μέσα σε αυτόν βρίσκεται ο Βόρειος Πόλος τής Γης· αλλιώς *Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ. Arctic < αρχ. *ἀρκτικός*[2] (βλ.λ.)].

άρκτος (η) **1.** (αρχαιοπρ) η αρκούδα • **2.** ***Άρκτος*** (η) ο Βορράς και συνεκδ ο Βόρειος Πόλος **3.** ΑΣΤΡΟΝ (α) ***Μεγάλη Άρκτος*** αειφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου είναι εύκολα αναγνωρίσιμη από τα επτά φωτεινά αστέρια που την απαρτίζουν (τα τέσσερα πρώτα σχηματίζουν το σώμα τής άρκτου και τα τρία τελευταία την ουρά της (β) ***Μικρή Άρκτος*** σημαντικός αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου· ο τελευταίος αστέρας (Πολικός Αστέρας) τής ουράς της χρησιμεύει για τον εντοπισμό τού βορρά, επειδή ο Βόρειος Πόλος τού ουρανού βρίσκεται σήμερα πολύ κοντά του
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *r̥ksos «καταστροφέας (ενν. κυψελών με μέλι)», πβ. σανσκρ raksas- «καταστροφή. πληγή». λατ ursus «αρκούδα» (> γαλλ ours, ιταλ. orso. ισπ. oso κ ά). Χαρακτηριστική είναι η σημ. άλλων ΙΕ. λ για το ζώο, π χ. αρχ. σλαβ. medvědĭ «μελιφάγος», από όπου ρωσ. medved «αρκούδα», σερβοκρ. medvjed κ ά., ενώ αρχ. γερμ. bero «καφέ χρώμα». από όπου αγγλ bear. γερμ Bär, σουηδ björn κ ά., όλα με τη σημ «αρκούδα». Στην επιστημονική ορολογία η λ χρησιμοποιήθηκε ήδη από την Αρχ στην ονομασία των αστερισμών *Μεγάλη Άρκτος* (Ursa Major) και *Μικρή Άρκτος* (Ursa Minor), παρότι το σχήμα τους δεν μοιάζει πολύ με αρκούδα]

Αρκτούρος (ο) ένα από τα λαμπρότερα αστέρια, χρώματος πορτοκαλί, που βρίσκεται στην προέκταση τής ουράς τής Μεγάλης Άρκτου (βλ κ λ *άρκτος*)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀρκτοῦρος* < *ἄρκτος* + *-ορος* < **ὅρος* / *οὗρος* «επιτηρητής, επόπτης». πβ *ὅρομαι* / *ὁρούω* «επιστατώ, επιτηρώ», παράλλ τύπος τού ρ *ὁρῶ* «βλέπω» Στη διεθνή επιστημ. ορολογία ο αστέρας αποκαλείται Arcturus Η σύνδεση τού β' συνθ με τη λ. *ουρά*, ώστε η λ. να σημαίνει τον αστέρα που βρίσκεται στην ουρά τής Μεγάλης Άρκτου, οφείλεται σε παρετυμολογία].

αρκώ ρ αμετβ. {αρκείς . | άρκεσ-α (λόγ ήρκεσα), -τηκα} **1.** είμαι σε επάρκεια, είμαι αρκετός για την ικανοποίηση μιας ανάγκης *τα χρήματα αυτά μου αρκούν για να ζήσω* || *άρκεσε μια κουβέντα του, για να με εξυπηρετήσουν* ΣΥΝ φθάνω **2.** (τριτοπρόσ. ***αρκεί***) (α) είναι αρκετό, φθάνει, δεν χρειάζεται άλλο: ~, *ευχαριστώ* (β) συχνά αποτρεπτικά (προς κάποιον), για να μη συνεχίσει αυτό που κάνει ή λέει (φανερώνει ενόχληση, αγανάκτηση): *~! Ούτε λέξη παραπάνω!* ΣΥΝ αρκετά **3.** (μεσοπαθ. ***αρκούμαι***) είμαι ικανοποιημένος με κάτι: ~ *στα λίγα. δεν χρειάζομαι πολλά* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-εσα. τελώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρκῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αποκρούω, προφυλάσσω», < Ι Ε. *ark- «διασφαλίζω. προφυλάσσω», λατ. arx «ακρόπολη, φρούριο». exercitus «στράτευμα», γαλλ. arche «κιβωτός». αγγλ exercise «ασκώ» κ.ά. Από τις σημ «προφυλάσσω». «αποκρούω» (Όμηρος), η λ. *ἀρκῶ* δήλωσε στους τραγικούς ποιητές και τη σημ «επαρκώ. φθάνω» και έκτοτε παρουσίασε μεγάλη επίδοση στη δημιουργία συνθέτων (*ἐπ-αρκῶ, δι-αρκῶ* κ ά)]

αρκώ – άρκεσα / ήρκεσα: -εσα, όχι -ησα. Το **αρκώ** σχηματίζει το αοριστικό θέμα σε **-εσ- / -εστ-** (**αρκέσω / άρκεσα / ήρκεσα – αρκεστώ / αρκέστηκα** κ ά) και όχι σε **-ησ / -ηθ-**, όπως τα περισσότερα ρήματα σε *-ώ* (πβ *αγαπώ – αγάπησα – αγαπήθηκα*) Όμοια σχηματίζονται μερικά ρ. σε *-ώ* που το θέμα τους λήγει σε υγρό σύμφωνο *(λ / ρ)* ή έρρινο *(μ / ν)* *τελώ – τέλεσα – τελέστηκε, καλώ – κάλεσα – καλέστηκα. φορώ – φόρεσα – φορέθηκε, μπορώ – μπόρεσα, χωρώ – χώρεσα* (*αλλά αποχώρησα!*), *-αιρώ (δι- / εξ- / αφ- / αιρώ...). -αίρεσα, -αιρέθηκα, πονώ πόνεσα* κ.ά

αρλεκίνος (ο) **1.** ο βασικός τύπος τού κατεργάρη τής παλιάς ιταλικής κωμωδίας **2.** (στις Αποκριές) αυτός που έχει μεταμφιεστεί με πολύχρωμη αμφίεση. όπως τού αρλεκίνου **3.** (μτφ.) αυτός που έχει αλλοπρόσαλλο χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ < ιταλ arlecchino < παλ γαλλ hellequin «στοιχειό, κακοποιό πνεύμα» < μέσ. αγγλ. *Herle King, ονομασία γερμανικής θεότητας. Η σημ. «γελωτοποιός» οφείλεται στον γελωτοποιό ιταλικού θιάσου τού 16ου αι . ο οποίος παρουσίασε στο Παρίσι τον ρόλο του με τη μορφή τού κακού πνεύματος hellequin διακωμωδώντας το].

αρλούμπα (η) {χωρ γεν πληθ } ανόητη κουβέντα. λόγος ρηχός, κενός νοήματος· (συνήθ. στον πληθ.): *είπε μια ~ !* || *μη λες αρλούμπες* ΣΥΝ σαχλαμάρα, βλακεία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αερολογίες, ανόητος*.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **αμπούρλα* (με αναγραμματισμό) < ιταλ burla «αστείο» ή από ιταλ φρ. alla burla «στα αστεία»]

αρλούμπας (ο) (οικ) πρόσωπο που λέει αρλούμπες ΣΥΝ σαχλαμάρας

αρμ επιφών.· στο τέλος στρατιωτικών παραγγελμάτων για την εκτέλεση ειδικών ασκήσεων με όπλο: *επ' ώμου, ~!* (φέρτε το όπλο στον ώμο) || *παρουσιάστε. ~!* (προτάξτε το όπλο με επίσημο τρόπο) || *παρά πόδα, ~!* (τοποθετήστε το όπλο δίπλα στο πόδι)
[ΕΤΥΜ < γαλλ. arme «όπλο» (στη φρ. présentez armes' «παρουσιάστε όπλα») < λατ arma «όπλα»]

άρμα (το) {άρμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** (στην αρχαιότητα) ακάλυπτο όχημα δίτροχο ή τετράτροχο, που το έσερναν άλογα. *δρεπανηφόρο ~* ΦΡ (μτφ) (α) ***προσδένομαι στο άρμα (κάποιου)*** εξαρτώμαι από (κάποιον): *η κυβέρνηση είχε προσδεθεί στο άρμα τής πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων* (β) ***άρμα Θέσπιδος*** θίασος που περιοδεύει (από την εσφαλμένη πληροφορία ότι ο τραγωδός Θέσπις παρουσίαζε τα έργα του πάνω σε άρμα) **2.** το τεθωρακισμένο στρατιωτικό όχημα που κινείται με ερπύστριες και το οποίο διαθέτει πυροβόλο όπλο πάνω σε περιστρεφόμενο πυργίσκο: *παρελαύνουν τα ~ μάχης* ΣΥΝ. τανκς • **3.** μεγάλο όχημα κατάλληλα στολισμένο για εορταστικές παρελάσεις: *στο καρναβάλι τής Πάτρας παρέλασαν πρωτότυπα άρματα.* - **αρματικός**, -ή, -ό [1845]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἅρμα* < Ι.Ε *ar- «συνδέω, συναρμόζω». πβ. λατ arma (πληθ.) «όπλα», articulus «άρθρωση», γαλλ armée «στρατιά», αγγλ. arm «όπλο, μπράτσο», γερμ. Arm «μπράτσο» κ.ά. Ομόρρ *ἁρ-μός, ἁρμόζω, ἁρμονία*. αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνάπτω» κ.ά Η δασύτητα τής λ. *ἅρμα* πιθ. οφείλεται σε επίθημα -smn̥, *ar-smn̥ > sar-mn̥ (μετάθεση δασύτητας) > *harmn̥ > *ἅρμα*]

άρμα – άρματα – αρματολός. Και οι τρεις λέξεις ανάγονται στην ίδια Ι.Ε ρίζα *ar-, που σήμαινε «συνδέω, συναρμόζω», ρίζα που σώζεται στα *αρμός, αρμόζω. αρμονία* κ ά Στην ίδια ρίζα ανάγεται το αρχ *ἅρμα* (με υστερογενή δασύτητα), συνήθ σε πληθ (Όμηρος) με τις σημ «πολεμικό όχημα» (πβ σημερινά «άρματα μάχης») και «αγωνιστικό όχημα». Αρχική σημ. πιθ. «(όχημα) συναρμοσμένο με άλογα» πβ κ *ἅμαξα* «μεταφορικό όχημα» (< *ἅμα* + *ἄξων*). «(όχημα) σε έναν άξονα, τροχοί συναρμοσμένοι σε έναν άξονα». Σε αντίθεση προς το αρχ. *ἅρμα* (με δασεία). το νεότ. (σε πληθ.) **ἄρματα** (με ψιλή) είναι δάνειο (μεσν.), αναγόμενο στο λατ arma «όπλα» (επίσης από τη ρίζα ar-). Αυτός που μαζεύει (και ασχολείται με) άρματα. ο **αρματολόγος*. έδωσε το επίσης νεότ. **αρματολός**. ενώ ο Γ. Χατζιδάκις πίστευε πως και από τη σημασία του το *αρματολός* (*«αρματολοί και κλέφτες»*) συνδεόταν με το *ἁμαρτωλός* (αμαρτία) σε συμφυρμό με τα *άρματα άρματα + αμαρτωλός > αρματολός* (ή *αρματωλός*. όπως γράφτηκε γι' αυτό τον λόγο παλαιότερα). Ωστόσο, η α' ετυμολογία (και η γραφή *αρματολός*) έχει επικρατήσει

Αρμαγεδ(δ)ών (ο) {-ος, -α} **1.** Κ.Δ. ο τόπος στον οποίο, όπως αναφέρεται στην *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη, θα συντριβούν οι εχθρικές προς τον Θεό δυνάμεις στη συντέλεια τού κόσμου **2.** (μετωνυμ.) καταστροφική μάχη, φονική σύγκρουση, σφαγή, αιματοχυσία
[ΕΤΥΜ < μτγν *Ἀρμαγεδ(δ)ών* < εβρ Har-Magedōn «βουνό τής Μεγιδδώ». Η λ. απαντά μία και μοναδική φορά στην Κ.Δ., δηλώνοντας τη μάχη μεταξύ τού Θεού και των «βασιλέων τής Γης» κατά τη συντέλεια τού κόσμου (*Αποκάλ.* 16, 14 και 16). Η σημ. «ολοκληρωτικός πόλεμος, καταστροφή», με την οποία επίσης χρησιμοποιείται σήμερα η λ., οφείλεται στις φονικές μάχες που είχαν λάβει χώρα στην περιοχή τής αρχ. Μεγιδδώ, μερικές από τις οποίες καταγράφονται στην Π.Δ.].

αρμάδα (η) ο μεγάλος πολεμικός στόλος: *απέπλευσε η τουρκική ~ από τον Βόσπορο.*
[ΕΤΥΜ < βεν. armada «στόλος» ή < ισπ. armada < μτγν. λατ. armata, θηλ. τού armatus «οπλισμένος» < armare < arma (πληθ.) «όπλα»].

αρμαθιά (η) (λαϊκ.) το σύνολο όμοιων πραγμάτων που έχουν περαστεί από σπάγκο ή σύρμα: *κρατούσε μια ~ κλειδιά* || *μας πρόσφερε μια ~ σύκα.* Επίσης **αρμάθα**.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀρμάθι (τό)* < μτγν. ὁρμάθιον, υποκ. τού αρχ. *ὁρμαθός* (βλ. λ.)]

αρμαθιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρμάθιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω αρμαθιά με όμοια πράγματα. — **αρμάθιασμα** (το).

αρμακάς (ο) (διαλεκτ.) σωρός από πέτρες.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἕρμαξ, -ακος (ἡ)* (με αφομοίωση και αλλαγή γένους) < αρχ. *ἕρμα* (βλ. λ.)]

αρμάρι (το) → ερμάριο

άρματα (τα) {αρμάτων} το σύνολο τού οπλισμού, τα όπλα: *«για να ζωστούμε τ' ~ και τα χρυσά τσαπράζια»* (Κ. Κρυστάλλης) || *στ' άρματα, στ' άρματα!* (στα όπλα!)· ΦΡ ***ρίχνω τ' άρματα*** παραδίδομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, ομόηχα*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. arma «όπλα»].

αρματαγωγός, -ός, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που μεταφέρει άρματα (μάχης) **2. *αρματαγωγό*** (το) το πολεμικό πλοίο που έχει κατασκευαστεί ειδικά για τη μεταφορά και αποβίβαση αρμάτων μάχης και γενικότ. στρατιωτικού υλικού και δυνάμεων.
[ΕΤΥΜ < *άρματα* + *-αγωγός* < *άγω*]

αρματηλάτης (ο) {αρματηλατών} πρόσωπο που οδηγεί άρμα (βλ.λ., σημ. 1.) ΣΥΝ ηνίοχος. — **αρματηλασία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρματηλάτης* < *ἅρμα, -ατος,* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < ρ. *ἐλαύνω*, πβ. *στρατ-ηλάτης, ἰχν-ηλάτης* κ.ά.]

αρματοδρομία (η) [μτγν.] {αρματοδρομιών} **1.** ο αγώνας δρόμου μεταξύ αρμάτων (δημοφιλής στην αρχαία Ελλάδα, τη Ρώμη και στο Βυζάντιο) • **2.** η παρέλαση εορταστικών αρμάτων (βλ.λ., σημ. 3): *λαμπρή είναι κάθε χρόνο η ~ στο καρναβάλι τής Πάτρας.* — **αρματοδρόμος** (ο) [μτγν.].

αρματολίκι (το) {αρματολικ-ιού | -ιών} ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) **1.** περιοχή υπό τον έλεγχο αρματολών: *οι Τούρκοι διαίρεσαν την Ελλάδα σε αρματολίκια* || *το ~ των Αγράφων* **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των αρματολών **3.** (συνεκδ.) το αξίωμα τού αρματολού.
[ΕΤΥΜ < *αρματολός* + *-λίκι* (βλ.λ.)].

αρματολισμός (ο) ΙΣΤ (στην Τουρκοκρατία) το σύστημα προστασίας διαφόρων περιοχών από τους κλέφτες και γενικότ. τής τήρησης τής τάξεως από ένοπλα σώματα αρματολών (βλ.λ.).

αρματολός (ο) (παλαιότ. ορθ. *αρματωλός*) ΙΣΤ (στην Τουρκοκρατία) ένοπλος χριστιανός, που δεν ανήκε στον τακτικό στρατό, αλλά σε ειδικό σώμα, το οποίο είχε υπό την εποπτεία του ορισμένη περιοχή (αρματολίκι), κυρ. για την προστασία της από τους ληστές, τους γνωστούς *κλέφτες* (πβ. λ. *κλέφτης*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρμα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ < **αρματο-λόγος* «ο ασχολούμενος με τα άρματα», με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-γ-*, οπότε **αρματολόος* > *αρματολός*].

αρματώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {αρμάτω-σα, -θηκα, -μένος} (λογοτ.) **1.** εφοδιάζω με πολεμικό υλικό, εξοπλίζω: *αρματώθηκε σαν αστακός* • **2.** (λαϊκ.) (α) (για πλοίο) εξασφαλίζω τον εξαρτισμό ιστιοφόρου πλοίου (αρματωσιά) για ταξίδι: *βάρκα θ' αρματώσω* ΑΝΤ ξαρματώνω (β) (για δίχτυ) προσαρμόζω στο δίχτυ τα σχοινιά, μαζί με τους φελλούς και τα βαρίδια. — **αρμάτωμα** (το) [μεσν.].

αρματωσιά (η) [μεσν.] **1.** ο οπλισμός ενόπλου • **2.** ο εξαρτισμός ιστιοφόρου πλοίου.

αρμέ επίθ. {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ ενισχυμένος, οπλισμένος· μόνο για το μπετόν (σκυρόδεμα) (βλ. λ. *μπετόν, σκυρόδεμα, οπλίζω*).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. armé «οπλισμένος» < ρ. armer < arme «όπλο» (< λατ. arma)]

αρμέγω ρ. μετβ. {άρμε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** πιέζω με τα χέρια ή με μηχανικό σύστημα (στη βιομηχανική παραγωγή) τους μαστούς θηλυκού θηλαστικού (λ.χ. αγελάδας) για την παραγωγή και συγκέντρωση γάλακτος **2.** (καθημ.-μτφ.) αποσπώ (συνήθ. κατ' εξακολούθηση) χρήματα από κάποιον, μειώνω το εισόδημα (κάποιου) αφαιρώντας του συνεχώς ποσά: *τον βρήκε κορόιδο και τον άρμεξε* ΣΥΝ. ξεζουμίζω. — **άρμεγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ἀλμέγω* < αρχ. *ἀμέλγω* (με αντιμετάθεση) < *ἀ-* προθεμ. + Ι.Ε. *melg- «εκμυζώ, σκουπίζω», πβ. σανσκρ. mārs-mi «σκουπίζω», λατ. mulgere «αρμέγω», ρουμ. mulge, ιταλ. mungere, αγγλ. milk «γάλα – αρμέγω», γερμ. melken «αρμέγω» κ.ά.].

άρμενα (τα) → άρμενο

Αρμενία (η) **1.** περιοχή τής Εγγύς Ανατολής, που κατανέμεται γεωπολιτικά μεταξύ τής Τουρκίας, τού κράτους τής Αρμενίας και τού Ιράν **2.** (αρμ. Hayastani Hanrapetut' yun = Δημοκρατία τής Αρμενίας) κράτος Ν. τού Καυκάσου, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Εριβάν ή Ερεβάν, επίσημη γλώσσα την Αρμενική και νόμισμα το ντραμ. — **Αρμένιος** κ. (λαϊκ.) **Αρμένης** (ο), **Αρμένια** κ. **Αρμένισσα** (η), **αρμενιακός, -ή, -ό** (βλ.λ.). **Αρμενικά** κ. (λαϊκ.) **Αρμένικα** (τα)
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρμ. Arám, όνομα ενός από τους γενάρχες τής φυλής, που έζησε στις αρχές τής 2ης χιλιετίας π.Χ. Στον προκάτοχό του Hayk / Haykán, ιδρυτή τής φυλής, οφείλεται η αρμ. ονομασία Hayastan (< Haykazán)]

αρμενιακός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **αρμενικός** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την Αρμενία ή τους Αρμενίους· ΦΡ ***αρμένικη επίσκεψη / βίζιτα*** επίσκεψη που διαρκεί πάρα πολύ (προκαλώντας συχνά ενόχληση). Επίσης (λαϊκ.) **αρμένικος, -η, -ο**

> **αρμενιακός ή αρμενικός;** Κανονικά τα επίθ. από ονόματα με *-ι-*, όπως *-ία* **(Αρμενία)** ή *-ιος* **(Αρμένιος)**, σχηματίζονται σε **-ακός**: **αρμενι-ακός** (πβ. *ήλιος – ηλιακός, Πόντιος – ποντιακός* [αλλά *Πόντος – ποντικός*], *Πελοποννήσιος – πελοποννησιακός, οικία – οικιακός, κοιλία – κοιλιακός, αιτία – αιτιακός* κ.ο.κ.). Μαρτυρείται αρχ. τύπος επιθέτου σε *-κος (αρμενικός)*, ανάλογος προς άλλα (κανονικά) επίθ. σε *-ικός (ελληνικός, αττικός, ινδικός* κ.ά.). Ο τ. **αρμέν-ικος** είναι νεότ. από το **Αρμένης**. → *ακός*

αρμενίζω ρ. αμετβ. {αρμένισα} **1.** ταξιδεύω με ανοιχτά πανιά στο πέλαγος: *το καράβι αρμένιζε στ' ανοιχτά.* ΦΡ (α) (παροιμ.-ειρων.) ***ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** για να δηλώσουμε πως για κάτι που δεν πάει καλά προφανώς φταίμε οι ίδιοι (και όχι το ίδιο το πράγμα) (β) (μτφ.) ***όπως τον βρίσκω τον καιρό, έτσι τον αρμενίζω*** ανάλογα με τις περιστάσεις προσαρμόζω τη συμπεριφορά, τη στάση μου (γ) ***εδώ καράβια χάνονται, βαρκούλες αρμενίζουν*** βλ. λ. *χάνω* **2.** (μτφ.) γυρίζω, περιφέρομαι χωρίς σκοπό: *πού αρμενίζεις μέρα-νύχτα,* ΣΥΝ τριγυρνώ. ΦΡ ***πού αρμενίζει / τρέχει ο νους σου;*** πού τρέχει το μυαλό σου, τι σκέφτεσαι και έχεις απορροφηθεί; — **αρμένισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄρμενον*]

αρμενικός, -ή, -ό → αρμενιακός

αρμενιστής (ο) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ ο ναυτικός που ασχολείται με τα άρμενα και γενικότ. με την αγκυροβόληση και όσα αφορούν στον πλου.

άρμενο (το) (λαϊκ.) το πανί ιστιοφόρου πλοίου (συνήθ. στον πληθ.) τα πανιά και γενικότ. ό,τι χρειάζεται ένα ιστιοφόρο πλοίο (ιστοί, σχοινιά, κεραίες, εξαρτήματα αγκυρών κ.ά.) ΣΥΝ ξάρτια.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄρμενα* (πληθ.) από τη μτχ. παρακ. *ἄρμενος* «συνδεδεμένος, προσαρμοσμένος» τού ρ. *ἀραρίσκω* «κατασκευάζω, συνδέω». Ομόρρ. *ἄρθρο(ν), ἅρμα, ἀριθμός* κ.ά.]

αρμεξιά (η) κάθε κίνηση σύσφιξης των μαστών κατά το άρμεγμα για τη λήψη γάλακτος και συνεκδ. η ποσότητα γάλακτος που παίρνουμε κάθε φορά που αρμέγουμε: *με δέκα ~ είχε γεμίσει το καρδάρι γάλα.*

άρμη (η) → άλμη

αρμίδι κ. **αρμίθι** (το) {αρμιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σύνεργο που χρησιμοποιείται από ψαράδες και ναυτικούς· αποτελείται από λεπτό και πυκνοπλεγμένο σχοινί, στην άκρη τού οποίου σχηματίζεται κόμπος από όπου κρεμιούνται αγκίστρια ή βαρίδια· χρησιμοποιείται επίσης για να σύρονται πίσω του οι χονδρότεροι κάβοι των πλοίων για την πρόσδεσή τους κ.ά. ΣΥΝ. (ι)βιλάι.
[ΕΤΥΜ < *ορμίδι*, υποκ. τού αρχ. *ὁρμιά* < *ὅρμος*].

αρμογή (η) **1.** το σημείο στο οποίο συνταιριάζονται δύο αντικείμενα: *χάλασε η ~ τής πόρτας με το κούφωμα* ΣΥΝ αρμός **2.** (συνεκδ.) η σύνδεση, η συναρμολόγηση δύο ή περισσότερων στοιχείων: *περίτεχνη ~ προτάσεων* ΣΥΝ συναρμογή, άρθρωση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἁρμογή* < αρχ. *ἁρμόζω*]

Αρμόδιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος μαζί με τον φίλο του Αριστογείτονα σκότωσε το 514 π.Χ. τον Πεισιστρατίδη τύραννο Ίππαρχο· γι' αυτό ονομάστηκαν «τυραννοκτόνοι» **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἁρμόδιος* < επίθ. *ἁρμόδιος* (βλ. λ.)]

αρμόδιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δικαιοδοσία σε ένα θέμα, σε συγκεκριμένο τομέα: *~ υπάλληλος / επιτροπή / αρχή* || *καθ' ύλην ~ δικαστήριο* ΣΥΝ ειδικός **2. αρμόδιοι** (οι) {αρμοδί-ων, -ους} οι πολιτειακοί λειτουργοί που έχουν την ευθύνη λήψης αποφάσεων για τα ποικίλα κοινωνικά θέματα: *οι ~ κλείνουν τ' αφτιά τους στις εκκλήσεις για λήψη μέτρων.* — **αρμοδίως** επίρρ. [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμόδιος* < *ἁρμόζω* (< **ἁρμόδ-jω*)].

αρμοδιότητα (η) [μεσν.] {αρμοδιοτήτων} **1.** η νόμιμη εξουσία που έχει κάποιος να εκτελεί ορισμένα καθήκοντα και να προβαίνει σε συγκεκριμένες πράξεις: *έχω / παραχωρώ την ~* || *ξένη ~* || *(ένα θέμα) υπάγεται / εμπίπτει / ανήκει στην ~ (κάποιου)* || *δεν είναι τής ~ μου* || *εκτός τής ~ μου* ΣΥΝ δικαιοδοσία ΑΝΤ αναρμοδιότητα **2.** (συνεκδ.) (α) το (συνήθ. προκαθορισμένο) σύνολο θεμάτων για τα οποία κάποιος είναι αρμόδιος λόγω τής θέσεως ή τής ειδικότητάς του: *σφαίρα / κύκλος / έκταση / περιοχή / πεδίο τής ~ κάποιου* (β) (στον πληθ.) τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που έχει κανείς λόγω τής θέσης του σε ιεραρχική κλίμακα: *συχνό είναι το φαινόμενο να παρατηρείται σύγχυση αρμοδιοτήτων ανάμεσα σε συναρμόδια υπουργεία* || *σύγκρουση αρμοδιοτήτων* || *έχουν περιοριστεί οι ~ τού προέδρου τής Δημοκρατίας* || *ενήργησε μέσα στο πλαίσιο των ~ του* ΣΥΝ καθήκοντα **3.** ΝΟΜ (α) το ποσοστό δικαιοδοσίας που έχει κάθε δικαστήριο για την εκδίκαση διαφορών και υποθέσεων, το όριο μέσα στο οποίο κάθε δικαστήριο μπορεί να ασκήσει τις λειτουργίες του ως προς τη φύση τής εκδικαζόμενης υπόθεσης *(καθ' ύλην ~)*, ως προς τη σχέση εδαφικής περιοχής για την εκδίκαση υποθέσεως *(κατά τόπον ~)* και ως προς τον χρόνο *(κατά χρόνον ~)* ή ως προς τις ειδικές εξουσίες του *(κατά λειτουργίαν ~)*: *το δικαστήριο δεν έχει ~ να εκδικάσει την υπόθεση* (β) (για διοικητικό όργανο) η προβλεπόμενη στον νόμο ικανότη-

τα τού οργάνου αυτού να εκδίδει διοικητικές πράξεις ή να τελεί άλλες νομικές ή ακόμη και υλικές πράξεις (γ) ***δέσμια αρμοδιότητα*** η αρμοδιότητα που έχει κάποιο διοικητικό όργανο όταν, εφόσον διαπιστώσει ότι συντρέχουν οι προβλεπόμενες από τους κανόνες δικαίου πραγματικές ή νομικές προϋποθέσεις για την εφαρμογή τους, είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει στην έκδοση τής διοικητικής πράξης η οποία εμπεριέχει ατομική ρύθμιση με προκαθορισμένο από τους κανόνες αυτούς περιεχόμενο ΑΝΤ διακριτική ευχέρεια

αρμόζω ρ. μετβ {ήρμοσ-α, αρμόσ-τηκα, -μένος} **1.** συνταιριάζω, συναρμολογώ (δύο ή περισσότερα πράγματα) ΣΥΝ μοντάρω • **2.** ταιριάζω (σε κάποιον), είμαι κατάλληλος γι' αυτόν: *δεν σου αρμόζουν τέτοιοι φίλοι* **3.** (το τριτοπρόσ. ***αρμόζει, αρμόζουν***) είναι σύμφωνο με το σωστό και το πρέπον: *δεν σου αρμόζει τέτοια συμπεριφορά* || *αυτές οι εκφράσεις δεν αρμόζουν σε κυρία* **4.** (η μτχ. ***αρμόζων,*** *-ουσα, -ον*) αυτός που είναι σύμφωνος με το σωστό και το πρέπον: *δεν είναι αυτός ο αρμόζων τρόπος να διεκδικήσεις τα δικαιώματά σου.* — **άρμοση** (η) [μτγν] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁρμόζω* / *ἁρμόττω*. Ο μορφολογικός σχηματισμός των παράλληλων αυτών τύπων δείχνει ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά θέματα Επομένως, το *ἁρμόττω* < **ἁρμό-τᾱς* (πβ. μυκ a-mo-ta) < *ἁρμός*, ενώ το *ἁρμόζω* < **ἁρμόδ-jω* / *ἁρμόγ-jω* < *ἁρμός* Ομόρρ. *ἁρμοστής. ἅρμα, ἁρμονία* Βλ κ. *ἁρμός*].

αρμοκάλυπτρο (το) {αρμοκαλύπτρ-ου | -ων} πηχάκι από διάφορα υλικά, που χρησιμοποιείται στις κατασκευαστικές εργασίες για την κάλυψη των αρμών για διακοσμητικούς λόγους
[ΕΤΥΜ. Απόδ τού αγγλ. butt-strap].

αρμολόγηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** η συναρμολόγηση, η κατάλληλη τοποθέτηση και σύνδεση των εξαρτημάτων από τα οποία αποτελείται ένα σύστημα, μηχάνημα, όπλο κ.λπ , ώστε να σχηματίσουν την ολοκληρωμένη μορφή του: *οι στρατιώτες ασκούνταν στη λύση και την ~ των όπλων τους* • **2.** η έγχυση πρόσθετου (αραιού) κονιάματος στους αρμούς μεταξύ των πλακών. Επίσης **αρμολόγημα** (το) [1889] (κυρ σημ 2).

αρμολογία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους επιμέρους στοιχεία, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον: *η ~ των μαδεριών κατά την κατασκευή ενός σκάφους*

αρμολογώ ρ μετβ {αρμολογείς... | αρμολόγ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συνδέω επιμέρους στοιχεία έτσι, ώστε να αποτελέσουν ένα όλον ΣΥΝ. συναρμολογώ, μοντάρω • **2.** γεμίζω με κονίαμα τους αρμούς τοιχοποιίας ή πλακών
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἁρμολογῶ (-έω)* < *ἁρμός* + *-λογῶ* < *λόγος*].

Αρμονία (η) ΜΥΘΟΛ κόρη τού Άρη και τής Αφροδίτης, σύζυγος τού Κάδμου.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν. < *ἁρμονία* (βλ.λ.)].

αρμονία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η σύμμετρη διάταξη των μερών προς το σύνολο. *η ~ των άκρων προς το σώμα / των νοηματικών ενοτήτων κειμένου* || *η ~ τού σύμπαντος προκαλεί τον θαυμασμό* ΣΥΝ ευρυθμία. αναλογικότητα, συμμετρία ΑΝΤ ασυμμετρία, δυσαναλογία **2.** η ομαλή σχέση. η σχέση ισορροπίας. όπου κανείς δεν υπάρχει ή αναπτύσσεται εις βάρος άλλου: *~ στις σχέσεις ενός ζεύγους / στη σχέση ανθρώπου και φύσης* || *οι σχέσεις των δύο πολιτικών βρίσκονται σε πλήρη ~* ΑΝΤ δυσαρμονία **3.** ΜΟΥΣ (α) η συνήχηση των μουσικών φθόγγων, το συνηχητικό φαινόμενο (θεωρείται ότι μαζί με τον ρυθμό και τη μελωδία αποτελούν τα τρία βασικά στοιχεία τής μουσικής) (β) ο κλάδος των μουσικών σπουδών που μελετά τις συγχορδίες και τον τρόπο τής γραφής τους και των συνδυασμών τους στο πλαίσιο τής μουσικής σύνθεσης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμμετρία.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμονία* < *ἅρμων* < *arsmn̥- (με πρόληψη τής δασύτητας) < I.E. *ar- «συνάπτω, συναρμόζω» Ομόρρ αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνδέω. συνάπτω», *ἅρμα, ἁρμόζω* κ.ά. Η λ. *ἁρμονία* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως τεχνικός όρος, δηλώνοντας το μέσο συνδέσεως και, κατά συνέπεια. το ίδιο το αποτέλεσμα τής συναρμογής. Η σημασιολογική του επέκταση αργότερα περιέλαβε επίσης τη συμμετρική διάταξη πραγμάτων, ήχων και φαινομένων. τη γενικότερη εύτακτη αναλογία. Η λ πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. harmony, γαλλ. harmonie, γερμ Harmonie κ.ά]

αρμόνικα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μουσικό όργανο με μεταλλικά γλωσσίδια, τα οποία παλλόμενα παράγουν μουσική, όπως η φυσαρμόνικα (βλ.λ.), το ακορντεόν (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. armonica < λατ. harmonicus < αρχ *ἁρμονικός*].

αρμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αρμονία· *~ σώμα* || *ο καλλιτέχνης είχε δημιουργήσει ~ σύνολα από διάφορα υλικά* || *η ~ ψυχοσωματική ανάπτυξη τού παιδιού* ΣΥΝ σύμμετρος, κανονικός ΑΝΤ ασύμμετρος, δυσαρμονικός, δυσανάλογος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πνεύμα σύμπνοιας, συνεργασίας, αγάπης κ λπ.· *~ συμβίωση ανάμεσα στα μέλη τής κοινωνίας / τής οικογένειας* || *η ~ συνύπαρξη κομμάτων / συζύγων / αντίθετων απόψεων / ιδεολογιών* ΣΥΝ εύρυθμος. ευάρμοστος, κανονικός, απρόσκοπτος, ειρηνικός ΑΝΤ διαταραγμένος, δυσαρμονικός **3.** ΜΟΥΣ (α) αυτός που σχετίζεται με την αρμονία (βλ.λ., σημ. 3): *~ ήχος / ρυθμός* ΣΥΝ μελωδικός (β) ***αρμονικοί φθόγγοι*** ο πρώτος, ο τρίτος. ο πέμπτος και ο όγδοος φθόγγος μιας κλίμακας (γ) ***αρμονική*** (η) η συχνότητα που αποτελεί ακέραιο πολλαπλάσιο τής ίδιας (θεμελιώδους) συχνότητας και η οποία παράγεται όταν ένα σώμα (λ.χ. μια χορδή) δονείται (εκτελεί ταλάντωση). — **αρμονικά** επίρρ., **αρμονικότητα** (η) [1838].

αρμόνιο (το) {αρμονί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) μουσικό όργανο με πλήκτρα. που μοιάζει με το πιάνο (βλ.λ.) και παράγει ήχο με ειδικό σύστημα, που διοχετεύει σε αυτό αέρα **2.** το ηλεκτρονικό αντίστοιχο όργανο με ενσωματωμένο μεγάφωνο αποτέλεσε πρόδρομο τού συνθετιστή (συνθεσάιζερ. βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. armonio < armonia < λατ. harmonia < αρχ. *ἁρμονία*].

αρμός (ο) **1.** (α) η γραμμή που σχηματίζεται στα σημεία επαφής δομικών υλικών (πλακών, πλακιδίων, τούβλων κ ά) σε μια κατασκευή (β) (ειδικότ) το κενό μεταξύ των στοιχείων που συναρμόζονται, το οποίο γεμίζει με στεγανοποιητικό ή συνδετικό υλικό (κονίαμα) ΣΥΝ αρμογή, ραφή **2.** (συνεκδ.) η σύνδεση μεταξύ δύο ή περισσότερων στοιχείων **3.** (ειδικότ) το σημείο συνάρθρωσης των οστών ΣΥΝ άρθρωση. κλείδωση.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμός* < *arsmn̥ (με πρόληψη τής δασύτητας) < I.E. *ar- «συνάπτω, συναρμόζω», πβ. σανσκρ. irmás «μπράτσο». λατ. armus «ώμος», γαλλ armer «οπλίζω», αγγλ arm «μπράτσο», γερμ. Arm. Ομόρρ *ἅρμα, ἁρμόζω, ἁρμονία*, αρχ. *ἀραρίσκω* «συνδέω, συνάπτω» κ ά.].

άρμοση (η) → αρμόζω

αρμοστεία (η) → αρμοστία

αρμοστής (ο) ανώτατος αξιωματούχος (κρατικός υπάλληλος. διπλωμάτης) που αποστέλλεται από τη χώρα του ως ανώτατος διοικητής εξαρτημένης ή υποτελούς περιοχής *ο Άγγλος ~ των Ιονίων Νήσων*· ΦΡ ***ύπατος αρμοστής*** (i) (παλαιότ) ο αρμοστής που έχει την εντολή να κυβερνήσει ξένη (υποτελή, εξαρτημένη) χώρα έχοντας όλες τις εξουσίες: *οι ~ τής Μ Βρετανίας στις αποικίες της* (ii) ο διπλωματικός εκπρόσωπος τής Μ. Βρετανίας σε χώρες τής Βρετανικής Κοινοπολιτείας (iii) αξιωματούχος τού Ο.Η.Ε.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁρμοστής* < *ἁρμόττω* (βλ. λ. *αρμόζω*)].

αρμαστία κ. (εσφαλμ.) **αρμοστεία** (η) {αρμοστιών} **1.** το καθεστώς διοίκησης εξαρτημένης περιοχής από αρμοστή (βλ λ.) **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα τού αρμοστή **3.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου εδρεύει ο αρμοστής
[ΕΤΥΜ < *αρμοστής*· πβ. και *παιδεραστής – παιδεραστία, ιεροτελεστής – ιεροτελεστία*].

αρμόστοκος (ο) στόκος που τοποθετείται στους αρμούς.

αρμοστός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που αρμόζει, ταιριάζει· ο ταιριαστός ΣΥΝ κατάλληλος, αρμόζων ΑΝΤ. ανάρμοστος, αταίριαστος

αρμπαρόριζα κ **αμπαρόριζα** (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ.) καλλωπιστικό και αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στον αρωματισμό γλυκών τού κουταλιού και φαγητών και το αφέψημά του διευκολύνει την πέψη
[ΕΤΥΜ < ιταλ. erba rosa, κατά λέξη «φυτό ρόδινου χρώματος», με παρετυμολογική επίδραση τής λ *ρίζα*].

αρμπιτράζ (το) {άκλ } η αγορά αγαθών (καθώς και ξένου συναλλάγματος, τίτλου, χρυσού) σε χαμηλές τιμές και η ταυτόχρονη μεταπώλησή τους σε άλλη αγορά, όπου τα αγαθά αυτά έχουν υψηλότερες τιμές, ώστε να επωφεληθεί ο έμπορος από τη διαφορά.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. arbitrage < παλ. γαλλ. arbitrer «δικάζω, κρίνω» < λατ. arbiter «διαιτητής. κριτής»].

άρμπαυρο (το) → άλμπουρο

αρμύρα (η) → αλμύρα

αρμυρήθρα (η) {αρμυρηθρών} κάθε φυτό που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα.
[ΕΤΥΜ < *αρμύρα* + παραγ. επίθημα *-ήθρα,* πβ *δαχτυλ-ήθρα, μπουρμπουλ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ.ά.]

αρμυρίζω ρ → αλμυρίζω

αρμυρίκι (το) → αλμυρίκι

αρμυρός, -ή, -ό → αλμυρός

αρνάδα (η) η αμνάδα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Κατά το *αμνάδα* με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *αρνί*].

αρνάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** το μικρό αρνί: *~ γάλακτος* || *«~ άσπρο και παχύ, τής μάννας του καμάρι»* (παλαιότ. παιδικό ποίημα) **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο πράο. αθώο και άκακο ΦΡ. (α) ***κάνω (κάποιον) αρνάκι*** ημερεύω, τιθασεύω (κάποιον), ώστε να γίνει υπάκουος και ήσυχος (β) ***η στρίγγλα που έγινε αρνάκι*** (από την κωμωδία τού Σαίξπηρ. *The Taming of the Shrew* «Το ημέρωμα τής στρίγγλας») για γυναίκα που με κατάλληλη αντιμετώπιση απέβαλε την επιθετική της συμπεριφορά και έγινε υπάκουη (γ) ***αρνάκι τού Θεού*** ως χαρακτηρισμός για πολύ ήσυχο και αγαθό άνθρωπο

Αρναούτης (ο) {Αρναούτηδες}, **Αρναούτισσα** (η) {Αρναουτισσών} πρόσωπο αρβανίτικης καταγωγής. — **αρναούτικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. Arnavut < μεσν. *Ἀρβανίτης* (βλ.λ.)]

άρνηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόρριψη, η μη αποδοχή (θέσεως, δόγματος, πολιτικής, εντολής, υποχρέωσης κ.λπ.): *~ ψήφου / υπακοής / εργασίας / εκτελέσεως διαταγής* ΣΥΝ απόκρουση **2.** στάση ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από συστηματική αδιαφορία ή αντίδραση σε εξωτερικές απαιτήσεις: *πάντοτε προβάλλει ~ σε ό,τι του λες!* **3.** ΓΛΩΣΣ ο τρόπος με τον οποίο δηλώνουμε σε μια γλώσσα ότι κάτι δεν είναι αληθές ή δεν ισχύει σε προτάσεις όπως π.χ. *«Η αδελφή μου δεν χορεύει»*, ο ομιλητής δεσμεύεται ότι αληθεύει η αρνητική δήλωση / πληροφορία του ότι η αδελφή του δεν χορεύει ΑΝΤ κατάφαση **4.** ΦΙΛΟΣ (α) το να αντιπαρατάσσεται σε κάτι που υπάρχει ένα άλλο που το αποκλείει ή το αναιρεί. *το «μηδέν» είναι η ~ τού «είναι»* (β) το να μη δέχεται κανείς την ύπαρξη ή τον τρόπο υπάρξεως (προσώπου ή πράγματος): *η ~ τού Θεού* **5.** ΣΤΡΑΤ η ανυπακοή σε ανώτερο *~ εκτελέσεως διαταγής αξιωματικού* **6.** η αποφυγή εκτελέσεως διατεταγμένης υπηρεσίας ή οφειλόμενης υποχρέωσης (που τιμωρείται ποινικώς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκμηδενίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄρνησις* < *ἀρνοῦμαι*].

ΣΧΟΛΙΟ Από τις πιο συχνές ανάγκες στη γλωσσική μας επικοινωνία είναι να εκφραστούμε **αρνητικά** σε μια γνώμη ή κρίση μας για κάτι, σε μια διαπίστωση ή πληροφορία, επίσης σε κάτι που δεν θέ-

λουμε ή απαγορεύουμε να γίνει ή και σε ερώτησή μας. Η διαφωνία, η απόρριψη, η απαγόρευση, γενικά ό,τι δεν είναι *θετικά (καταφατικά)* ειπωμένο, ανήκει στη σφαίρα τής **άρνησης**· διατυπώνεται **αποφατικά** ή **αρνητικά**. Η ελληνική γλώσσα (αρχαία, μεσαιωνική και νέα), αντίθετα προς πολλές άλλες. δήλωσε την άρνηση με μια πρωτότυπη και εύστοχη διαφοροποίηση άρνηση *δεν* (αρχ. ελλην. *οὐ* / *οὐκ*) – άρνηση *μη* (και αρχ. *μή*). Το **δεν** χρησιμοποιείται στη διατύπωση αρνητικών κρίσεων (διαπιστώσεων. γνωμών. πληροφοριών κ.τ.ό.): *δεν ήλθε - δεν γνωρίζουν – δεν κατασκευάζεται* κ λπ. Το **μη** στη διατύπωση αρνητικών επιθυμιών (απαγορεύσεων, προσταγών. αμφιβολιών κ.τ.ό.): *μην έλθεις - να μην απαντήσω, – ας μη νομίζουμε – μη γνωρίζοντας – να μην το σκέφτεται*. Γενικά έχουμε: **δεν + οριστική ρημάτων – μη + υποτακτική / προστακτική** (συνήθως **να / ας**) **/ μετοχή**: *δεν γράφω / δεν έγραφα / δεν θα γράψω – μη γράφεις / να μη γράφει / ας μη γράψει / μη γράφοντας*. Όταν η άρνηση απλώνεται σε δύο (αποφατικές / αρνητικές) προτάσεις, τότε χρησιμοποιούνται για μεγαλύτερη έμφαση τα **ούτε** και **μήτε**: *δεν ήλθε ούτε τηλεφώνησε – μη μιλάς μήτε να κουράζεσαι – ούτε ήλθε ούτε (και) τηλεφώνησε – μήτε να μιλάς μήτε (και) να κουράζεσαι*

Στους μεσαιωνικούς χρόνους, όπως το *οὐδέν* (ουδέτερο τού *οὐδείς*) εξελίχθηκε σε *δεν*, έτσι και τη θέση τού *οὐδείς, οὐδεμία, οὐδέν* πήρε βαθμηδόν η αρνητική φράση *κἄν εἷς, κἄν μία, κἄν ἕν*, που εξελίχθηκε τελικά στις λέξεις (αντωνυμίες) **κανείς, κα(μ)μία / κα(μ)μιά, κανέν(α)** (από όπου μετά και **κανένας** κοντά στο *κανείς*). Η αρχική σημ. των φράσεων αυτών *(κἄν εἷς = ούτε ένας)* ρύθμισε και τη σύνταξή τους: *κανείς / κανένας δεν ήλθε – κανείς / κανένας μη φύγει*, ήτοι **κανείς + δεν / μη**. Το ίδιο ισχύει και με την εκφορά τού **τίποτε**, καθώς και των αντίστοιχων επιρρημάτων. **τίποτε + δεν / μη, καθόλου + δεν / μη, πουθενά + δεν / μη, ποτέ + δεν / μη**. Προσοχή! Οσάκις χρησιμοποιείται (για έμφαση ή σε επισημότερο ύφος) το **ουδείς**, εξακολουθεί να συντάσσεται χωρίς άρνηση· *ουδείς υπέγραψε τη συμφωνία* (όχι **ουδείς δεν υπέγραψε...*!) ή *κανείς δεν υπέγραψε*. Ομοίως: *ουδέποτε θέλησε να εκμεταλλευθεί* (όχι **ουδέποτε δεν προσπάθησε...*!) ή *ποτέ δεν θέλησε* .

Όταν πρόκειται να δοθεί αρνητική απάντηση σε ολόκληρη πρόταση, χρησιμοποιείται ελλειπτικά το επίρρ **όχι** *–Θα έλθεις; –Όχι* (ενν. *δεν θα έλθω*) Το **όχι** (από το αρχ. *οὐχ-ί < οὐχ / οὐκ*) χρησιμοποιείται και με ονόματα: *ήταν δώρο, όχι τιμωρία*.

Η άρνηση, προκειμένου για ονόματα, δηλώνεται και με σύνθετα και παράγωγα: *έμπειρος - ά-πειρος – απειρία, ευγενής – α-γενής – αγένεια, ισχυρός – αν-ίσχυρος, ικανός – αν-ίκανος – ανικανότητα*. Τα αρνητικής σημασίας ονόματα είναι γνωστά ως **στερητικά**. Τέλος, άρνηση δηλώνεται και λεξιλογικά με ρήματα και παράγωγά τους: *αρνούμαι, διαφωνώ, απορρίπτω, αποκλείεται* κ τ ό.

→ *α / αν- στερητικό*

αρνησιδικία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ η παράλειψη τού δικαστηρίου να εκδώσει διαδικαστική πράξη την οποία έχει υπηρεσιακό καθήκον να εκδώσει, και ιδίως δικαστική απόφαση αναφορικά προς αίτημα δικαστικής προστασίας που εκκρεμεί.

αρνησίθεος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν πιστεύει σε Θεό ή αρνείται την ύπαρξη τού Θεού ΣΥΝ άθεος, ασεβής, αντίθεος. — **αρνησιθεΐα** (η) [μτγν.]

αρνησίθρησκος, -η, -ο [1856] αυτός που απαρνείται τη θρησκεία του ή δεν ανέχεται καμία θρησκεία. — **αρνησιθρησκία** (η) [1812]

αρνησικυρία (η) [1859] {χωρ. πληθ } ΝΟΜ **1.** το δικαίωμα τού αρχηγού κράτους να μην κυρώνει έναν νόμο το βέτο: *απόλυτη / αναβλητική* ~ **2.** (Διεθνές Δίκαιο) το δικαίωμα να αρνείται κράτος-μέλος διεθνούς οργανισμού (π χ. τού Ο.Η Ε) την επικύρωση συλλογικής απόφασης, με αποτέλεσμα να αποτρέπει την εφαρμογή της ΣΥΝ βέτο.
[ΕΤΥΜ < *άρνηση* + *-κυρία* < *κύρος*, απόδ. τού διεθνούς όρου veto (βλ. λ. *βέτο*)]

αρνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με το αρνί ή (για κρέας) που είναι από αρνί: ~ *παϊδάκια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός*.

αρνησίπατρις (ο/η) [1864] {αρνησιπάτριδ-ος | -ιδες, -ίδων} πρόσωπο που απαρνείται την πατρίδα του ΣΥΝ προδότης, εξωμότης. — **αρνησιπατρία** (η) [1832].

αρνησίχριστας, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αρνείται τον Χριστό

αρνητής (ο) [μτγν.], **αρνήτρια** (η) [1832] {αρνητριών} πρόσωπο που αρνείται κάτι: ~ *τής πατρίδας / τής θρησκείας / τής ιδεολογίας του / τής αλήθειας* ΣΥΝ εξωμότης, προδότης.

αρνητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει άρνηση: ~ *απάντηση / απόφαση / στάση* ΣΥΝ. απορριπτικός ΑΝΤ. θετικός **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που περιέχει ή δηλώνει άρνηση: ~ *πρόταση / μόριο / εκφορά* ΣΥΝ αποφατικός ΑΝΤ καταφατικός (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*) **3.** αυτός που αναφέρεται στην άσχημη. την κακή πλευρά των πραγμάτων: *δεν ωφελεί η ~ αντιμετώπιση τής ζωής, πρέπει να βλέπεις την ευχάριστη πλευρά* || ~ *αυτοσυναίσθημα / διάθεση / αντίληψη* ΣΥΝ απαισιόδοξος, ηττοπαθής ΑΝΤ. θετικός, ευχάριστος, αισιόδοξος· ΦΡ ***αρνητική διαφήμιση*** αυτή που προσπαθεί να επηρεάσει το κοινό υπέρ κάποιου προϊόντος, προβάλλοντας τα μειονεκτήματα άλλων ανταγωνιστικών προϊόντων (και όχι τα θετικά στοιχεία τού ιδίου) **4.** αυτός που δεν οδηγεί σε αίσιο τέλος, αλλά σε αδιέξοδο, δυσμενής: ~ *εξέλιξη στις διαπραγματεύσεις* || ~ *προοπτικές* ΑΝΤ ευμενής **5.** (ειδικότ.) αυτός που δεν φανερώνει πρόοδο, αύξηση, αλλά μείωση, πτωτική τάση: *είναι ~ οι δείκτες τής οικονομίας* ΑΝΤ θετικός **6.** ΜΑΘ ***αρνητικός αριθμός*** ο αριθμός που έχει πρόσημο «πλην» (–), και είναι μικρότερος τού μηδενός ΑΝΤ. θετικός (πρόσημο «συν» [+]) **7.** ΦΥΣ (α) ***αρνητικό φορτίο***·ηλεκτρικό φορτίο όμοιο με τού ηλεκτρονίου, που αναπτύσσεται στα σώματα με τριβή ΑΝΤ θετικό φορτίο (β) ***αρνητικός πόλος*** (λ.χ. μπαταρίας) ο πόλος τής ηλεκτρικής πηγής που έχει το μικρότερο δυναμικό ΑΝΤ. θετικός πόλος **8.** ΙΑΤΡ (ως χαρακτηρισμός αποτελέσματος ιατρικής εξέτασης) αυτός που δείχνει ότι δεν βρέθηκε στον οργανισμό η ουσία, το στοιχείο. για την ύπαρξη τού οποίου έγιναν σχετικές εξετάσεις: *το δείγμα βγήκε αρνητικό* (δηλ. δεν βρέθηκε στο αίμα ασθενούς ιός ή μια γυναίκα δεν έχει συλλάβει ή δεν ανιχνεύθηκαν αναβολικές ουσίες στον οργανισμό αθλητή κ.λπ.) || (στο αίμα) *ρέζους* ~ (με απουσία τού παράγοντα ρέζους) **9.** ***αρνητικό*** (το) (α) ΦΩΤΟΓΡ η εικόνα που αποτυπώνεται κατά τη φωτογράφιση στο φιλμ και εμφανίζει τα φωτεινά σημεία σκοτεινά και τα σκοτεινά φωτεινά (β) (στην αργκό των οδηγών ραδιοταξί) η ματαίωση (ερώτηση τηλεφωνικού κέντρου προς ταξί· *ο 13 πήρε τη διαδρομή*, Απάντηση ταξιτζή. *κέντρο*, ~) — **αρνητικά** επίρρ., **αρνητικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρνηση*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀρνητής* Οι επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ *αρνητικός αριθμός / πόλος* (< αγγλ. negative number / pole)].

αρνητισμός (ο) **1.** (γενικά) η τάση να τηρεί κανείς αρνητική στάση, η συστηματική άρνηση **2.** ΨΥΧΟΛ (α) η εναντίωση σε κάθε μορφή αυθεντίας / εξουσίας (β) (ειδικότ) η αντίσταση ασθενούς στις ιατρικές υποδείξεις και συμβουλές ή η διάπραξη τού αντιθέτου από αυτές • **3.** ΦΙΛΟΣ η θεωρία κατά την οποία δεν υπάρχει αντικειμενική γνώση τού κόσμου ούτε και τής ίδιας τής ύπαρξης
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ. negativism].

αρνί (το) {αρν-ιού | -ιών} **1.** το νεαρό πρόβατο **2.** (συνεκδ.) το κρέας τού αρνιού: *στα ύψη η τιμή τού ~ τού Πάσχα* || ~ *ψητό / τής σούβλας / στον φούρνο με πατάτες / τής κατσαρόλας / καπαμά* • **3.** (μτφ ως χαρακτηρισμός) αθώος, αγαθός και άκακος: *ήταν καλό ανθρωπάκι, άκακος*, ~. — (υποκ.) **αρνάκι** (το) (βλ.λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀρνίν* < αρχ. *ἀρνίον*, υποκ τού *ἀρήν, ἀρνός* «πρόβατο» < *Ϝαρήν*, που συνδ. με αρμ. garn «αρνί», περσ barra (< *varnak)].

αρνόμαλλο (το) το μαλλί προβάτου μέχρι οκτώ μηνών

αρ νουβό (η) {άκλ } ελλην *νεωτερική τέχνη*· καλλιτεχνικό ρεύμα που εμφανίστηκε στο τέλος τού 19ου αι στην Ευρώπη και επηρέασε καθοριστικά την καλλιτεχνική ζωή (ζωγραφική, αρχιτεκτονική. γλυπτική. διακόσμηση). ακόμη και τις γραφικές τέχνες· χαρακτηρίζεται από τη χρήση φυτικών μοτίβων. τις συνθέσεις σε επίπεδο χώρο χωρίς βάθος, την υπερβολική χρήση διακοσμητικών στοιχείων κ ά
[ΕΤΥΜ < γαλλ. art nouveau «νέα τέχνη»]

αρνούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αρνείσαι .. | αρνήθηκα} **1.** δεν αποδέχομαι, λέω «όχι» σε κάτι: ~ *μια πρόσκληση / ένα δώρο / βοήθεια / να κάνω κάτι* ΣΥΝ απορρίπτω ΑΝΤ συγκατατίθεμαι, αποδέχομαι, συμφωνώ **2.** εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι), παύω να έχω σχέση μαζί τους: ~ *γονείς / φίλους / την οικογένειά μου* **3.** παύω να πιστεύω σε (κάτι), αποκηρύσσω: ~ *την πατρίδα / τη θρησκεία / τις ιδέες μου* ΣΥΝ απαρνούμαι **4.** δεν δέχομαι (ότι κάτι υπάρχει, ισχύει ή είναι αληθές): *αρνήθηκε ότι είχαν συναντηθεί* ΣΥΝ διαψεύδω. Επίσης (καθημ.) **αρνιέμαι** [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, άρνηση*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρνοῦμαι (-έο)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. σχετίζεται με αρμ. uranam «αρνούμαι»].

Αροάνια (τα) {Αροανίων} όρος τής Β. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας αλλιώς *Χελμός* (ο).
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο, προελλην αρχής, αγν. ετύμου. Βλ κ. *Χελμός*].

αρόδο επίρρ. (λαϊκ) **1.** (για πλοία) μακριά από την ακτή, στα ανοιχτά: *το καΐκι στάθηκε* ~ **2.** (γενικότ.) σε μακρινή απόσταση: *τράβα ~!* (φύγε!, απομακρύνσου!).
[ΕΤΥΜ < βεν. a roda «στα ανοιχτά (τής θάλασσας)»].

άρον ρ. → αίρω

-αρος **1.** παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν ιδιότητα ή ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: *κλέφτης > κλέφτ-αρος, ψεύτης > ψεύτ-αρος, παιδί > παίδ-αρος* **2.** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό μεγεθυντικών κυρίων ονομάτων: *Γιώργος > Γιώργ-αρος, Γιάννης > Γιάνν-αρος, Αντώνης > Αντών-αρος*.
[ΕΤΥΜ. Το μεγεθ. επίθημα *-αρος* (ήδη μεσν.) προήλθε από μεγεθυντικά σε *-ος* ουδετέρων υποκοριστικών σε *-άρι*, π.χ. *σαλιγκάρι – σαλίγκαρος, σκαθάρι – σκάθαρος*]

άροση (η) {-ης κ -όσεως | χωρ. πληθ } (λόγ.) το όργωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἄροσις < ἀρῶ (-όω)*, για το θ τού οποίου βλ. λ. *άροτρο*].

αρόσιμος, -η, -ο (λόγ) (για έδαφος) αυτός που είναι κατάλληλος για όργωμα, για καλλιέργεια.
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *ἀροσ-* (πβ αόρ. *ἤροσ-α*, τού ρ *ἀρόω, -ῶ* «οργώνω», βλ. κ. *άροτρο, άρουρα*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*]

αροτριώ ρ. μετβ. {αροτρι-οίς κ. -άς... | αροτρί-ωσα, -ούμαι, -ούται, -ώθηκα, -ωμένος} (αρχαιοπρ.) σκάβω τη γη με το άροτρο ΣΥΝ οργώνω, ζευγαρίζω Επίσης (σπάν.) **αροτριώνω**.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀροτριῶ (-όω)* < αρχ. *ἄροτρον*].

άροτρα (το) {αρότρ-ου | -ων} παραδοσιακό γεωργικό εργαλείο, ξύλινο (παλαιότ) ή μεταλλικό, που απολήγει σε κυρτή αιχμή (υνί)· σύρεται από ζώα (βόδια ή άλογα) ή με μηχανικό μέσο (τρακτέρ) και χρησιμοποιείται από τον γεωργό για να οργώνει τη γη ΣΥΝ αλέτρι.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄροτρον* < *aro-tro- (με παραγ. επίθημα -tro-) < Ι Ε. *aro- «καλλιεργώ (τη γη)», πβ. λατ. ara-trum, ιταλ. aratro, ισπ. arado κ.ά. Ομόρρ. *ἄρο-σις (-η), ἄρουρα* (< βλ.λ.) κ ά.].

-αρούδι παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ου-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-ροκάνιστος, -η, -ο **α-ρρυμοτόμητος**, -η, -ο **α-ρρυμούλκητος**, -η, -ο **α-ρρύπαντος**, -η, -ο **α-ρώτητος**, -η, -ο

δέτερων ουσιαστικών: *ξεπετ-αρούδι, μαθητ-αρούδι.*
[ΕΤΥΜ Υποκ. επίθημα τής Ν Ελληνικής, που προέρχεται από τα υποκ επιθήματα *-άρι* και *-ούδι* (πβ *βυζαστ-άρι* > *βυζαστ-αρ-ούδι*)]

άρουρα (η) {αρουρής} (αρχαιοπρ.) το καλλιεργημένο ή καλλιεργήσιμο χωράφι κυρ. στη ΦΡ ***άχθος αρούρης*** (*ἄχθος ἀρούρης.* Ομήρ. *Ιλ* Σ 104) βάρος τής γης, για άνθρωπο που δεν είναι χρήσιμος, που παρασιτεί εις βάρος άλλων (βλ. κ. λ. *άχθος*)
[ΕΤΥΜ αρχ < *aroF-r̥-ja < I.E. *aro- «καλλιεργώ (τη γη)», πβ κελτ arbor «δημητριακά», γοτθ. arjan «οργώνω» κ.ά. Ομόρρ. *ἄρο-σις (-η), ἄρο-τρο(ν)* κ.ά.].

αρουραίος (ο) **1.** ο μεγαλύτερος σε μέγεθος ποντικός των αγρών, που ζει στα χωράφια και στις αποθήκες ή στα υπόγεια των αγροτικών περιοχών και προκαλεί ζημιές στις καλλιέργειες (βλ. κ. λ. *ποντικός*) **2.** (μτφ) (α) ο πονηρός, πανούργος άνθρωπος (β) (ειδικότ.) ο διαρρήκτης σπιτιών: *έκαναν θραύση οι ~ στα σπίτια τής περιοχής κατά τις διακοπές* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυς*
[ΕΤΥΜ < αρχ επίθ. *ἀρουραῖος* < *ἄρουρα* «καλλιεργήσιμη γη» (βλ λ) Η λ. *ἀρουραῖος* προσδιόριζε αρχικά ως επίθ τον ποντικό που ζει στους αγρούς (φρ. *ἀρουραῖος μῦς*) εν αντιθέσει με εκείνον που συχνάζει ή προέρχεται από παραθαλάσσια μέρη (φρ. *ποντικὸς μῦς*). Βλ. κ *ποντικός*]

άρπα (η) {αρπών} μουσικό όργανο με ποικίλο αριθμό χορδών, οι οποίες είναι τοποθετημένες καθέτως σε τριγωνικό ηχείο ο ήχος παράγεται με κρούση των χορδών από τις άκρες των δακτύλων και των δύο χεριών. — **αρπιστής** (ο), **αρπίστρια** (η), **αρπιστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Αντιδάν, μεσν < ιταλ arpa < γερμ Harfe < αρχ. γερμ. harpha < αρχ. *κάρφος* «στεγνό ξυλώδες τμήμα φυτού, άχυρο, χορδή»].

άρπαγας (ο/η) {αρπάγων} (λόγ.) πρόσωπο που έχει αρπακτικές τάσεις, που αρπάζει πράγματα τα οποία δεν του ανήκουν ο κλέφτης: *Γίναμε ζούγκλα! Γεμίσαμε άρπαγες και δολοφόνους!*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἅρπαξ, -αγος* < *ἁρπάζω*]

αρπαγή (η) {αρχ } **1.** η απόσπαση με παράνομο, δόλιο τρόπο και συχνά με τη χρήση βίας ή απάτης πράγματος, περιουσιακού στοιχείου κ λπ. από τον κάτοχό του ή προσώπου από την οικογένεια ή το στενό περιβάλλον του: *η ~ τού κοριτσιού / τής Περσεφόνης / τής Ευρώπης / των Σαβίνων* || *η ~ ανηλίκου* ΣΥΝ κλοπή, απαγωγή **2.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με απάτη ή βία ή με την απειλή βίας συλλαμβάνει, απάγει ή παράνομα κατακρατεί κάποιον, έτσι ώστε να αποστερεί τον συλλαμβανόμενο από την προστασία τής Πολιτείας και ιδίως όποιος περιάγει κάποιον σε ομηρία ή σε άλλη παρόμοια κατάσταση στέρησης τής ελευθερίας (πβ λ. *απαγωγή*) — **άρπαγμα** (το) [μτγν]

αρπάγη (η) {αρπαγών} **1.** ο γάντζος και (κατ' επέκτ) κάθε εργαλείο με γάντζο **2.** (μτφ.) καθετί που αρπάζει με βίαιο τρόπο: *η ~ τής εφορίας / τού νόμου*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἁρπάγη* < αρχ. *ἁρπάζω*].

αρπάζω ρ μετβ κ αμετβ {άρπα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω (κάτι) σφιχτά ή βίαια με το χέρι, γραπώνω: *τον άρπαξε απ' τα μαλλιά* || *του άρπαξε το μπράτσο και τον χτύπησε* || *~ από τον λαιμό / γιακά·* ΦΡ ***τα αρπάζω*** δωροδοκούμαι: *ο υπεύθυνος για τον έλεγχο τα 'χει αρπάξει και τους έδωσε άδεια λειτουργίας* ΣΥΝ τα παίρνω, λαδώνομαι **2.** αποσπώ, παίρνω (κάτι) από τον κάτοχό του με τη βία: *της άρπαξαν την τσάντα μέσ' από τα χέρια* **3.** (κατ' επέκτ.) κλέβω (για αντικείμενα), απάγω (πρόσωπα): *κάποιος μου άρπαξε το πορτοφόλι χωρίς να πάρω είδηση* || *μας άρπαξαν ό,τι είχαμε και δεν είχαμε* || *οι πειρατές άρπαζαν γυναίκες και παιδιά* ΦΡ ***αρπάζω (το) φιλί*** φιλώ στα κλεφτά, γρήγορα και ξαφνικά, πριν μπορέσει να αντιδράσει ο άλλος: *στα σκοτεινά και ξαφνικά, της άρπαξε ένα φιλί* **4.** αποσπώ (κάτι) από τον κάτοχό του με νόμιμη ή νομιμοφανή κάλυψη, αδιαφορώντας για τις ανάγκες του *βρήκε παραθυράκι στον νόμο και μας άρπαξε όλη την περιουσία* **5.** (γενικότ) αποσπώ (κάτι) από το σημείο στηρίξεώς του, από τη βάση του, από το σημείο όπου είναι τοποθετημένο: *τον άρπαξαν τα κύματα από την κουπαστή* || *ο δυνατός αέρας άρπαξε τα απλωμένα ρούχα και τα σκόρπισε* ● **6.** (μτφ) συλλαμβάνω με τον νου αμέσως, αντιλαμβάνομαι εύκολα *ό,τι του πεις, το αρπάζει αμέσως* **7.** ακούω και απομνημονεύω (κάτι): *τα μικρά παιδιά αρπάζουν πολύ εύκολα τις καινούργιες λέξεις* ● **8.** (για μεταδοτική αρρώστια) προσβάλλομαι, παθαίνω: *~ γρίπη·* ΦΡ ***την αρπάζω*** κρυολογώ: *βγήκε ελαφρά ντυμένος έξω και την άρπαξε* ♦ (αμετβ) **9.** (συνήθ στον αόρ) καίγομαι ελαφρά, συνήθ στην επιφάνεια, από την υψηλή θερμοκρασία ή τον ήλιο: *πρόσεχε το φαγητό στον φούρνο, μην αρπάξει* || *έχει ευαίσθητο δέρμα και αρπάζει πολύ γρήγορα στον ήλιο* || *Το κρέας άρπαξε! Βγάλ' το πριν γίνει κάρβουνο!* (μεσοπαθ. ***αρπάζομαι***) ● **10.** οργίζομαι εύκολα, είμαι ευέξαπτος. *πρόσεξε τι θα του πείς, γιατί αρπάζεται με το παραμικρό* **11.** (κατ' επέκτ) έρχομαι στα χέρια, συμπλέκομαι, αρχίζω να μαλώνω: *κουβέντα στην κουβέντα, στο τέλος αρπάχτηκαν* **12.** (+από) (α) πιάνομαι από κάπου, στηρίζομαι, συγκρατούμαι: *γλίστρησε στη σκάλα, αλλά αρπάχτηκε από τα κάγκελα* (β) βρίσκω λογικό έρεισμα, στήριγμα για τις θέσεις μου, τα επιχειρήματά μου: *αρπάχτηκε από την ευνοϊκή δήλωση τού υπουργού* (γ) εμμένω ή περιορίζομαι σε κάτι που με συμφέρει, που με εξυπηρετεί, αγνοώντας όλα τα άλλα στοιχεία: *αρπάχτηκε από μια κουβέντα τής στιγμής και δεν μου μιλάει* ΣΥΝ βρίσκω αφορμή ● ΦΡ (α) ***τις αρπάζω*** τρώω ξύλο, με δέρνουν (β) ***άρπα την!*** (i) λέγεται τη στιγμή που κάποιος ρίχνει γροθιά, δίνει χτύπημα σε άλλον: ~, *για να μάθεις!* (ii) (χαιρέκακα) προς κάποιον που έπαθε κάτι, το οποίο, κατά τη γνώμη τού λέγοντος, του άξιζε· *τα 'θελες και τα 'παθες'·~ τώρα, να μάθεις!* (γ) ***αρπάζω φωτιά*** αναφλέγομαι· *το σπίτι / τα ρούχα του άρπαξαν φωτιά* ΣΥΝ παίρνω / πιάνω φωτιά. — **άρπαγμα** (το) [μτγν.] κ. **αρπαγμός** (ο) [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁρπάζω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἅρπη* «δρέπανο» < Ι.Ε. *ser-p- «δρέπανο», πβ λατ sarrio «σκαλίζω», σανσκρ sr̥-ṇi «δρέπανο», γαλλ. sarcloir με την ίδια σημ , ίσως συγγενές προς αρχ. γερμ sarf «κοφτερός» (αγγλ sharp, γερμ. scharf) κ.ά. Ομόρρ. *ἁρπαγή, ἁρπάγη, ἅρπαξ (-γας)* κ ά.]

άρπα-κόλλα (η) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** η πρόχειρη, βιαστική και επιπόλαιη εργασία **2.** (ως επίρρ.) με μεγάλη προχειρότητα *έκανε τη δουλειά ~·* ΦΡ. ***στο άρπα-κόλλα*** πρόχειρα, ανοργάνωτα· *τα κάνει όλα ~ δεν μπορείς να τον εμπιστευθείς.* — **αρπακόλλας** κ **αρπακολλατζής** (ο).
[ΕΤΥΜ Από την προστακτική των ρ. *αρπάζω* και *κολλώ*, που ο συνδυασμός τους προσέλαβε επιρρηματική σημ.].

αρπακτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **αρπαχτικός 1.** αυτός που έχει την τάση να αρπάζει, να ιδιοποιείται ξένα πράγματα *οι ~ διαθέσεις τής Τουρκίας στα Βαλκάνια* **2. *αρπακτικό*** (το) σαρκοφάγο πτηνό με γρήγορο πέταγμα, γαμψό ράμφος και νύχια, οξεία όραση, που συχνά αρπάζει από το έδαφος το θήραμά του και το μεταφέρει στη φωλιά του: *αρπακτικά είναι ο αετός, ο γύπας, το γεράκι κ.ά.* — **αρπακτικότητα** (η) [1881].

αρπαξιά (η) η απότομη και συχνά βίαιη κίνηση, με την οποία αρπάζει κανείς κάτι
[ΕΤΥΜ < *αρπάζω* (αόρ. *άρπαξ-α*) + παραγ. επίθημα *-ιά*].

αρπαχτά επίρρ. βιαστικά συνήθ. στη ΦΡ ***στ' αρπαχτά*** βιαστικά, πρόχειρα, στα γρήγορα· *έφαγα / τσίμπησα κάτι ~*

αρπαχτή (η) (λαϊκ.) ό,τι αποκτήθηκε με ξαφνικό και πονηρό (συχνά παράνομο) τρόπο: *κάνανε μια γερή ~ και την κοπάνησαν* ΣΥΝ μπάζα· ΦΡ ***τής αρπαχτής*** για εύκολο, γρήγορο και συχνά παράνομο κέρδος, που αποκτά κάποιος εκμεταλλευόμενος μια κατάσταση: *με τα κονδύλια για τα δημόσια έργα έγινε ~* || (ως χαρακτηρισμός) *δεν είναι να τον εμπιστεύεσαι, αυτός είναι ~*

άρπισμα (το) {αρπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ η εκτέλεση των φθόγγων μιας συγχορδίας όχι ταυτόχρονα αλλά διαδοχικά, κατά κανόνα σε ανιούσα ή κατιούσα διάταξη, όπως παίζεται η άρπα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από ιταλ. arpeggio < arpa «άρπα» (βλ. λ. *άρπα*)]

αρπιστής (ο) → άρπα

Άρπυιες (οι) {Αρπυιών} ΜΥΘΟΛ κόρες τού Θαύμαντος και τής Ωκεανίδας Ηλέκτρας, φτερωτά κακοποιά πνεύματα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἅρπυιαι* / *Ἀρέπυιαι*, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο ρ. *ἐρέπτομαι* «βόσκω – τραγανίζω» με παρετυμολ. προς το ρ. *ἁρπάζω*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για δάνειο]

αρραβώνας κ (λαϊκ) **αρρεβώνας** [μεσν] (ο) **1.** η τελετή κατά την οποία επισημοποιείται η σχέση ενός άνδρα και μιας γυναίκας με την αμοιβαία υπόσχεση γάμου και την ανταλλαγή δαχτυλιδιών (βέρες)· τελείται είτε κατά τη διάρκεια τού μυστηρίου τού γάμου είτε σε χρονικό διάστημα πριν από αυτό ΣΥΝ μνηστεία **2.** (συνεκδ) το δαχτυλίδι, η βέρα που φορούν οι αρραβωνιασμένοι. *δίνω / βάζω ~* (μνηστεύομαι) ● **3.** σύμβαση η οποία καταρτίζεται στο πλαίσιο άλλης σύμβασης και κατά την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους δίδει στον άλλο ένα περιουσιακό αντικείμενο (χρήματα συνήθως) έτσι ώστε, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον δότη, ο λήπτης να το κρατήσει, ενώ, αν δεν εκπληρωθεί η κύρια σύμβαση από τον λήπτη, εκείνος να έχει την υποχρέωση να επιστρέψει διπλάσια ΣΥΝ (καθημ.) καπάρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρραβών, -ῶνος* (αρχική η σημ. 3) < εβρ. ērābōn «εγγύηση, ενέχυρο». Η λ. εισήλθε στην Ελληνική από τις εμπορικές συναλλαγές των Ελλήνων με τους Φοίνικες].

αρραβωνιάζω ρ. μετβ [μεσν] {αρραβώνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τελώ τον αρραβώνα (κάποιου), μνηστεύω: *~ τον γιο / την κόρη* **2.** (μεσοπαθ. ***αρραβωνιάζομαι***) δίνω υπόσχεση γάμου κατά την επίσημη τελετή τού αρραβώνα Επίσης (λαϊκ.) **αρρεβωνιάζω**. — **αρραβώνιασμα** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αρρεβώνιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*

αρραβωνιάρης κ. (λαϊκ) **αρρεβωνιάρης** (ο) {αρραβωνιάρηδες}, **αρραβωνιάρα** κ (λαϊκ.) **αρρεβωνιάρα** (η) (λαϊκ.) ο αρραβωνιαστικός / η αρραβωνιαστικιά.

αρραβωνιαστικός (ο), **αρραβωνιαστικιά** (η) [μεσν.] πρόσωπο που έχει δώσει υπόσχεση γάμου, ο μνηστήρας.

αρραγής, -ής, -ές {αρραγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ) **1.** αυτός που δεν ραγίζει, που δεν θρυμματίζεται ΣΥΝ αρράγιστος, αθρυμμάτιστος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα, από αδιάσπαστη ενότητα: *~ πολιτικό μέτωπο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + θ. *ραγ-* (πβ. *ἐρ-ράγ-ην*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *ῥήγνυμι*). Ομόρρ. *ρωγ-μή, ρήξη*].

άρρεν → άρρην

αρρεναγωγείο (το) [1889] (παλαιότ.) εκπαιδευτήριο στο οποίο φοιτούν μόνο αγόρια ΑΝΤ παρθεναγωγείο.

αρρενογονία (η) {αρρενογονιών} η γέννηση αρσενικών τέκνων ΣΥΝ αρρενοτοκία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀρρενογόνος* < *ἄρρην, ἄρρενος* + *γόνος*]

αρρεναμορφισμός (ο) ΒΙΟΛ η ανώμαλη κατάσταση θηλυκού ατόμου, το οποίο εμφανίζει αρσενικούς δευτερεύοντες φυλετικούς χαρακτήρες (λ χ δασυτριχία, αλλοίωση τής φωνής, ατροφία των μαστών κ.ά.) ΣΥΝ ανδρομορφισμός.

αρρενοπρεπής, -ής, -ές {αρρενοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· αρρενοπρεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που ταιριάζει σε άνδρα: *~ τρόποι / φέρσιμο* ΣΥΝ ανδροπρεπής ΑΝΤ θηλυπρεπής **2.** αυτός που έχει έντονα αρρενωπά χαρακτηριστικά. *~ πρόσωπο.* — **αρρενοπρεπώς** επίρρ., **αρρενοπρέπεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, -ής, -ής, -ές*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄρρην, ἄρρενος* + *πρέπω*].

αρρενοτοκία (η) {αρρενοτοκιών} η αρρενογονία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *αρρενοτόκος* < *ἄρρην, ἄρρενος* + *τόκος* «κύημα»]

αρρενωπός, -ή, -ό αυτός που έχει έντονα ανδρικά χαρακτηριστικά: ~ *παράστημα / ήθος / πρόσωπο.* **αρρενωπότητα** (η) [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄρρην, ἄρρενος* + *-ωπός* (βλ λ)]

αρρευστοποίητος, -η, -ο [1895] **1.** αυτός που δεν ρευστοποιήθηκε ή δεν μπορεί να ρευστοποιηθεί (βλ λ *ρευστοποιώ*) **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μετατράπηκε ή δεν μπορεί να μετατραπεί σε χρήμα *ένα μέρος της περιουσίας του μένει ~* ΑΝΤ ρευστοποιήσιμος

άρρηκτα επίρρ (λόγ) χωρίς ρωγμή ή ράγισμα, αδιάσπαστα· (συνήθ. μτφ) απολύτως, χωρίς να μπορεί κάτι να νοηθεί χωριστά από κάτι άλλο: *η οικονομική ανάκαμψη είναι ~ συνδεδεμένη με τη μείωση των ελλειμμάτων.* Επίσης **αρρήκτως** [αρχ]
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρρήκτως* < *ἄρρηκτος* (βλ λ). Η μτφ. φρ. *αρρήκτως συνδεδεμένος* είναι απόδ τού γαλλ. indissolublement lié]

άρρηκτος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν σπάει ή δεν έχει σπάσει: ~ *σχέση / σύνδεση* ΣΥΝ αρραγής, αδιάσπαστος ΑΝΤ εύθραυστος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *ῥηκτός* < *ῥήγνυμι* (βλ κ *ρήξη*)]

άρρην, -ην, -εν {άρρ-ενος, -ενα | -ενες (ουδ -ενα), -ένων} **1.** (για αγόρι ή άνδρα) αυτός που είναι γένους αρσενικού. *το θέμα αφορά κυρίως στον άρρενα πληθυσμό* ΑΝΤ θήλυς **2.** ***άρρην*** (ο), ***άρρεν*** (το) το αγόρι ή ο άνδρας ΦΡ (α) ***(σχολείο) αρρένων*** το σχολείο τής πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που έχει μαθητές μόνο αγόρια ΑΝΤ θηλέων, μικτό (β) ***μητρώα αρρένων*** ο επίσημος κατάλογος όπου εγγράφονται με αύξοντα αριθμό όλα τα αγόρια που γεννιούνται σε μια πόλη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄρσην, -ενος* < Ι.Ε *ers- «αρσενικό φύλο», πβ. σανσκρ. ṛsa-bhá- «ταύρος», αρχ. περσ. aršan «άνδρας»]

άρρητος, -η. -ο (λόγ) **1.** αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί· ~ *συναίσθημα* ΣΥΝ ανέκφραστος, ανείπωτος, άφατος ΦΡ ***άρρητα αθέμιτα*** ασυναρτησίες, βλακείες: *φαινόταν σοβαρός, αλλά όταν άρχισε να μιλάει, άρχισε να λέει ~* συχνά λέγεται και *άρρητ' αθέμιτα, κουκκιά μαγειρεμένα* **2.** αυτός που δεν μπορεί ή δεν πρέπει να αποκαλυφθεί: ~ *μυστήριο / θαύμα* ΣΥΝ απόρρητος, μυστικός ΦΡ ***άρρητα ρήματα*** (*ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἤκουσεν ἄρρητα ῥήματα.* Κ.Δ. *Β' Κορ.* 12. 4. οπτασία τού Παύλου) λόγια που δεν λέγονται, απόρρητα· *ο μυστικιστής φιλόσοφος τους μίλησε για όλα, για τον Θεό, για τη φύση, για τον άνθρωπο· τους φανέρωσε ~ που έκαναν όλους να απορούν και να θαυμάζουν* • **3.** ΜΑΘ. ***άρρητος αριθμός*** ο αριθμός που δεν ανήκει στους ρητούς (βλ.λ), δηλ αυτός που δεν γράφεται ως κλάσμα με ακέραιους όρους, π.χ. ο αριθμός $\sqrt{2}$ ΣΥΝ ασύμμετρος (κυρίως επί μεγεθών) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ῥητός*]

Αρριανός (ο) **1.** αρχαίος Έλληνας ιστορικός και γεωγράφος (95-175 μ Χ)· κυριότερα έργα του *Περίπλους Ευξείνου Πόντου, Κυνηγετικός, Αλεξάνδρου ανάβασις* **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν., αβεβ ετύμου. ίσως < λατ *Arrianus < Arrius (ρωμαϊκό όν) + παραγ επίθημα -anus]

άρριζος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ρίζες: ~ *φυτό*

αρρυθμία (η) [αρχ.] {αρρυθμιών} **1.** η έλλειψη κανονικού ρυθμού. *η ζωή του χαρακτηρίζεται από ~* ΣΥΝ αταξία, ασυμμετρία. ΑΝΤ ευρυθμία, συμμετρία **2.** ΜΟΥΣ. η έλλειψη μουσικού ρυθμού ΣΥΝ παραφωνία, κακοφωνία • **3.** ΙΑΤΡ η διαταραχή τού κανονικού ρυθμού λειτουργίας τής καρδιάς

αρρύθμιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει ρυθμιστεί, τακτοποιηθεί, διευθετηθεί: ~ *υπόθεση / οφειλή* ΣΥΝ εκκρεμής • **2.** (ειδικότ για ραδιόφωνα, τηλεοράσεις, βίντεο) αυτός που δεν έχει τοποθετηθεί στην κατάλληλη συχνότητα, που δεν έχει συντονιστεί, ώστε να λειτουργεί σωστά. — **αρρύθμιστα** επίρρ.

άρρυθμος, -η, -ο [αρχ] **1.** (συνήθ. για στίχους) αυτός που δεν έχει ρυθμό, μέτρο **2.** αυτός που δεν χαρακτηρίζεται από αρμονία, κανονικότητα: ~ *παλμοί τής καρδιάς.* — **άρρυθμα** επίρρ

αρρυτίδωτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει ρυτίδες στο δέρμα ΣΥΝ αζάρωτος, αγέραστος ΑΝΤ ρυτιδιασμένος, ζαρωμένος, σουρωμένος **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου η επιφάνεια είναι απολύτως ήρεμη, που δεν είναι καθόλου ταραγμένη: *τα ~ νερά τής λίμνης* ΑΝΤ ρυτιδωμένος, ταραγμένος

αρρωσταίνω ρ αμετβ κ. μετβ. {αρρώστη-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** προσβάλλομαι από νόσο, παύω να είμαι υγιής. ~ *βαριά* ΣΥΝ νοσώ. ασθενώ· ΦΡ ***δεν θ' αρρωστήσουμε κιόλας! / όχι και ν' αρρωστήσουμε (για κάτι / κάποιον)*** για να δείξουμε ότι δεν πρέπει να αφήνουμε να μας παρασύρει η απογοήτευση ή η λύπη για κάτι/κάποιον ούτε πρέπει να υπερβάλλουμε σε προσπάθεια θέτοντας σε κίνδυνο την υγεία μας· *είπαμε να δουλέψουμε σκληρά αυτή την περίοδο, αλλά όχι και ν' αρρωστήσουμε!* || *ό,τι έγινε έγινε, δεν θ' αρρωστήσουμε κιόλας!* **2.** (ειδικότ για φυτά) γίνομαι καχεκτικός, μαραζώνω: *αρρώστησαν οι ελιές του* **3.** αισθάνομαι άσχημα ψυχολογικά, υποφέρω· ~ *με το φέρσιμό του* || *όταν βλέπω τέτοιες εκπομπές, ~!* ΣΥΝ στενοχωριέμαι ♦ (μετβ) **4.** κάνω (κάποιον) να νοσεί, να πάσχει, να υποφέρει (σωματικά ή ψυχικά): *η συμπεριφορά του με αρρωσταίνει* || *μας αρρώστησε αυτή η κατάσταση* **5.** (η μτχ. ***αρρωστημένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ Μεταπλασμένος τ τού αρχ *ἀρρωστῶ* (< *ἄρρωστος*) κατά τα ρ. σε *-αίνω*].

αρρωστημένος, -η, -ο **1.** καχεκτικός, ασθενικός ~ *δέντρα / πρόσωπο* **2.** αυτός που δεν έχει ηθικές αρχές, φαύλος, διεστραμμένος, ανήθικος: ~ *φαντασία / μυαλό / κατάσταση* ΣΥΝ διεφθαρμένος ΑΝΤ φυσιολογικός, ηθικός, υγιής

αρρώστια (η) (παλαιότ. ορθ *αρρώστεια*) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** η ασθένεια (βλ λ): *παιδική / σωματική / ψυχική / σοβαρή / ύπουλη / μεταδοτική ~*· ΦΡ (α) (καθημ.) ***κακιά αρρώστια*** η φυματίωση ή ο καρκίνος (β) (παλαιότ.) ***γαλλική αρρώστια*** η σύφιλη, μαλαφράντζα (βλ.λ.) • **2.** (μτφ.-εμφατ.) το έντονο πάθος, η μεγάλη αδυναμία (σε κάτι): *είσαι η ~ μου, το πάθος μου!* || *~ τού έγινε αυτή η συνήθεια!* ΣΥΝ βίτσιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*
[ΕΤΥΜ < *άρρωστος* (*άρρωστος - αρρωσταίνω - αρρώστια*) και όχι < αρχ. *ἀρρωστία*, που θα έδινε τ. **αρρωστιά*. Βλ. κ *ρώμη* Η φρ. *γαλλική αρρώστια* ανάγεται στο γαλλ. maladie française].

ΣΧΟΛΙΟ Για τη δήλωση των διαφόρων παθολογικών καταστάσεων τού ανθρώπινου οργανισμού χρησιμοποιούνται διάφορες λέξεις Παρόλο που τα όρια δεν είναι πάντα τόσο σαφή και απόλυτα, συχνά δε υπάρχει εννοιολογική επικάλυψη, ορισμένες λέξεις δηλώνουν συχνότερα ορισμένου τύπου βλάβες. Η λέξη **ανωμαλία** δηλώνει συνήθως διάφορες συγγενείς διαμαρτίες περί τη διάπλαση *(συγγενείς ανωμαλίες).* Άλλωστε, η λέξη *ανωμαλία* δηλώνει την έλλειψη ομαλότητας ή ομοιομορφίας. την απόκλιση δηλαδή από το σύνηθες Έτσι, ως **συγγενείς ανωμαλίες** χαρακτηρίζονται διάφορες συγγενείς καρδιοπάθειες (μεσοκολπική επικοινωνία. τετραλογία τού Fallot κ λπ.), ο λαγώχειλος. το λυκόστομα κ.ά. Η λέξη **διαταραχή** σημαίνει συνήθως τη λειτουργική παρέκκλιση χωρίς υποχρεωτικά εμφανή ανατομική βλάβη, λ χ διαταραχή τού μεταβολισμού ή τής καρδιακής λειτουργίας κ.λπ. Οι λέξεις **αρρώστια** και **ασθένεια** δηλώνουν αρχικά μακροχρόνια και διαρκή αδιαθεσία και ατονία, όπως συμπεραίνεται και ετυμολογικά (*αρρώστια, α-* στερητ + *ρώννυμαι* [πβ. τη λέξη *ρώμη*] *ασθένεια, α-* στερητ. + *σθένος*]) Η λέξη **νόσος** χρησιμοποιείται αδιακρίτως και με τη λέξη **νόσημα**, μπορεί δε να δηλώνει τόσο την οξεία όσο και τη χρόνια παθολογική κατάσταση, ενώ χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά για τη δήλωση των λοιμωδών και επιδημικών καταστάσεων Η λέξη **πάθηση** προϋποθέτει οργανικό υπόστρωμα. συχνά δε ως δεύτερο συνθετικό **(-πάθεια)** δηλώνει αιτιολογική ασάφεια (*ηπατοπάθεια, νεφροπάθεια, χολοκυστοπάθεια, σπονδυλοαρθροπάθεια* κ.λπ) Η λέξη **σκλήρυνση** αναφέρεται σε συγκεκριμένου τύπου παθολογοανατομικές βλάβες. Η λέξη **σύνδρομο** δηλώνει παθολογική κατάσταση με σαφή και καθορισμένη κλινική εικόνα, που όμως μπορεί να προκαλείται από πλήθος διαφορετικών αιτίων (λ.χ αιμολυτικό σύνδρομο, σύνδρομο άνω κοίλης φλέβας κ.λπ.)

αρρωστιάρης, -α, -ικο {αρρωστιάρηδες} (κ ως ουσ.) **1.** αυτός που αρρωσταίνει εύκολα ΣΥΝ φιλάσθενος, ευπαθής **2.** (μειωτ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που πάσχει από αρρώστια· καχεκτικός, αδύνατος ΑΝΤ γερός, δυνατός, εύρωστος Επίσης **αρρωστιάρικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < *άρρωστος* + παραγ επίθημα *-ιάρης*].

άρρωστος, -η, -ο **1.** (για πρόσ., όργανα τού ανθρώπινου σώματος, ζώα, φυτά) αυτός που έχει προσβληθεί από αρρώστια *είμαι βαριά ~* || *σωματικά / ψυχικά / διανοητικά ~* || *ο Πέτρος έκανε τον ~, για να μην πάει στο σχολείο* || ~ *πνεύμονες / καρδιά* || ~ *δέντρο / άλογο* ΣΥΝ ασθενής ΑΝΤ υγιής **2.** αυτός που είναι αντίθετος με ό,τι κοινωνικώς και ηθικώς θεωρείται υγιές, θεμιτό κ λπ.. ~ *μυαλό / ψυχή / φαντασία* ΣΥΝ νοσηρός, αρρωστημένος ΑΝΤ υγιής • **3.** (καθημ -εμφατ) αυτός που έχει έντονο πάθος (με κάτι). μεγάλη αδυναμία σε κάτι: ~ *με το μπάσκετ / τη μουσική* ΣΥΝ παθιασμένος. (εκφραστ) τρελός και παλαβός **4.** ***άρρωστος*** (ο) {-ου κ. -ώστου | -ων κ. -ώστων, -ους κ. -ώστους}, ***άρρωστη*** (η) {-ων κ. -ώστων} πρόσωπο που έχει προσβληθεί από ασθένεια: *επισκέπτομαι / γιατρεύω / χειρουργώ έναν ~* || *ψυχολογία / θεραπευτική αγωγή αρρώστου* || (παροιμ.) «*παρηγοριά στον ~, μέχρι να βγει η ψυχή του*». — (υποκ.) **αρρωστούλης,** -α, -ικο κ. **αρρωστούτσικος,** -ια, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ῥών-νυ-μαι* «υγιαίνω» (πβ απρφ αορ *ῥῶσαι*) Βλ. κ. *ρώμη*].

αρσακειάδα (η) **1.** η μαθήτρια τού Αρσακείου (βλ.λ.), εκπαιδευμένη με ιδιαίτερη προσοχή σε θέματα ήθους, αγωγής και τρόπων συμπεριφοράς **2.** (μτφ.-ειρων.) αυτή που φέρεται δήθεν σαν αρσακειάδα (σημ 1), που χαρακτηρίζεται από σεμνοτυφία *μας παρίστανε την ~.* Επίσης (λόγ.) **αρσακειάς** [1887] {αρσακειάδος}

Αρσάκειο (το) {Αρσακείου} σειρά γνωστών υπό την επωνυμία αυτή εκπαιδευτικών ιδρυμάτων (σχολείων όλων των βαθμίδων. Παιδαγωγικών Ακαδημιών για δασκάλες και επαγγελματικών Σχολών), που ιδρύθηκαν ανά την Ελλάδα από τη Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία για τη μόρφωση των Ελληνίδων· το πρώτο Εκπαιδευτήριο ιδρύθηκε το 1836 στην Αθήνα από τους ιδρυτές τής Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας (Ι. Κοκκώνη, Γ. Γεννάδιο και Μ Αποστολίδη)· με δωρεά τού εθνικού ευεργέτη Αποστόλου Αρσάκη (1792-1874) τα εκπαιδευτήρια τής Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας ονομάστηκαν Αρσάκεια (από το 1852), ενώ με δωρεά των Μιχαήλ και Ελένης Τοσίτσα ιδρύθηκαν (από το 1867) και Τοσίτσεια Αρσάκεια Σχολεία

αρσανάς (ο) → ταρσανάς

αρσενικό (το) **1.** ΧΗΜ επαμφοτερίζον στοιχείο (σύμβολο As) με σταχτί χρώμα και μεταλλική λάμψη οι ενώσεις του είναι ιδιαιτέρως τοξικές **2.** (καθημ) το δηλητήριο (βλ κ. λ *περιοδικός.* ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρσενικόν.* σημιτ. δάνειο. πβ συρ zarn-īka < περσ. *zarniq «αυτός που έχει το χρώμα τού χρυσού», με παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *ἀρσενικός*]

αρσενικοβότανα (το) κ (λαϊκότ.) **σερνικοβότανο** βότανο που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, συμβάλλει στην αρρενογονία.

αρσενικοθήλυκας, -η, -ο κ. (λαϊκότ.) **σερνικοθήλυκος** αυτός που έχει αρσενικά και θηλυκά χαρακτηριστικά ΣΥΝ ερμαφρόδιτος.

αρσενικός, -ή (λαϊκ -ιά), -ό κ. (λαϊκότ) **σερνικός 1.** αυτός που έχει

τα γενετικά χαρακτηριστικά τού ανδρικού φύλου, κατ' αντιδιαστολή προς το γυναικείο, αυτός που γονιμοποιεί το θηλυκό κατά την αναπαραγωγή τού είδους: ~ *παιδί / γουρούνι / σκυλί / πέστροφα / γάτα* (γάτος) || *ο ~ πληθυσμός* (οι άνδρες) *τής περιοχής* **2.** (α) αυτός που ταιριάζει σε άνδρα, ανδρικός· ~ *συνήθειες* (β) ΓΛΩΣΣ ***αρσενικό γένος*** βλ. λ. *γένος* **3.** (μτφ.) ΤΕΧΝΟΛ κάθε εξάρτημα που προσαρμόζεται με ένα τμήμα του που εξέχει σε άλλο, το οποίο έχει υποδοχή για αυτό (εσοχή): *για να ενώσεις δύο κομμάτια καλωδίου, χρειάζεσαι ένα ~ φις για το ένα κομμάτι κι ένα θηλυκό για το άλλο* **4.** (λαϊκ.-εμφατ.) ***αρσενικός*** (ο) ***/ αρσενικό*** (το) (i) ο άνδρας ή το ζώο αρσενικού γένους: *όλοι οι ~ τής περιοχής έτρεχαν ξοπίσω της || το αιώνιο παιχνίδι τού ~ με το θηλυκό* (ii) άνδρας με έντονα τα χαρακτηριστικά τού φύλου του, με αρρενωπότητα: *ήταν αρσενικό με τα όλα του* **5.** ΧΗΜ ***αρσενικό*** (το) βλ.λ

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἄρσην / ἄρρην*].

Αρσένιος (ο) {Αρσενίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ) **Αρσένης**.

[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ όν. < αρχ *ἄρρην / ἄρσην* (βλ λ. *άρρεν*)].

αρσενοκοίτης (ο) {αρσενοκοιτών} (λόγ) πρόσωπο που έχει σεξουαλικές σχέσεις με άνδρες ΣΥΝ. κίναιδος, ομοφυλόφιλος.

[ΕΤΥΜ. μτγν < *ἄρσην, -ενος + κοίτη* «κλίνη»].

άρση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ) **1.** η ανύψωση: ~ *χειρών* ΣΥΝ (καθημ.) σήκωμα **2.** (α) ΓΥΜΝΑΣΤ κάθε κίνηση χεριών ή ποδιών τελείως τεντωμένων στο ίδιο επίπεδο από την αρχή μέχρι το τέλος τής κίνησης (β) ΑΘΛ ***άρση βαρών*** αγώνισμα τής κατηγορίας των βαρέων αθλημάτων. στο οποίο ο αθλητής (αρσιβαρίστας) πρέπει να σηκώσει πάνω από το κεφάλι του με συγκεκριμένες κινήσεις (αρασέ, ζετέ, βλ.λ.) δύο μεταλλικά βάρη, που συνδέονται μεταξύ τους με επίμηκες σίδερο (μπάρα), και να τα κρατήσει για λίγο πάνω από το κεφάλι του με τα πόδια σε διάσταση • **3.** (μτφ.) η ανάκληση, η ακύρωση· ~ *τής λογοκρισίας / των περιοριστικών μέτρων / τής μονιμότητας / τού εμπάργκο || η πρόοδος τής οικονομίας συνετέλεσε στην ~ των επιφυλάξεων των ξένων επενδυτών* • **4.** ΜΟΥΣ το μη τονιζόμενο μέρος τού μουσικού ποδός (μέτρου), το ασθενές μέρος (ή ασθενής χρόνος) τού μέτρου ΑΝΤ θέση **5.** ΜΕΤΡ η άτονη συλλαβή ΑΝΤ θέση • **6.** ΦΙΛΟΣ η διαλεκτική αναίρεση μιας θέσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἄρσις < αἴρω* «σηκώνω»].

αρσιβαρίστας (ο) {αρσιβαριστών}, **αρσιβαρίστρια** (η) {αρσιβαριστριών} ΑΘΛ ο αθλητής / η αθλήτρια τής άρσης βαρών (βλ. λ. *άρση*).

Αρσινόη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ παλαιά θεότητα τής Πελοποννήσου, κόρη τού Λευκίππου, μητέρα τού Ασκληπιού από τον Απόλλωνα **2.** όνομα γυναικών τής οικογενείας των Πτολεμαίων **3.** γυναικείο όνομα

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν , θηλ. τού *Ἀρσίνοος < ἀρσι-* (< ρ. *αἴρω*, πβ. *ἄρ-σις*) + *-νοος < νοῦς*)]

ars longa, vita brevis λατ. (προφέρεται *αρς λόνγκα, βίτα μπρέβις*) λατινική απόδοση τού αφορισμού τού Ιπποκράτη (Α, 1) *ο βίος βραχύς, η δε τέχνη μακρή* (η ζωή είναι σύντομη, το [ιατρικό] επάγγελμα όμως έχει μακρά διάρκεια) σήμερα λέγεται για τη διαχρονική αξία τής τέχνης ή για να δηλωθεί ότι η διάρκεια τής ζωής είναι μικρή για να ανταποκριθεί κανείς στις απαιτήσεις τής τέχνης επίσης ότι το έργο τέχνης ζει και όταν ο δημιουργός του δεν υπάρχει πια.

Άρτα (η) {-ας κ. (λόγ) -ης} πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Άρτας* κ *Άρτης*) ΦΡ ***το γεφύρι τής Άρτας*** (i) το ιστορικό γεφύρι τής ομώνυμης πόλης (1602-1606), το οποίο κατά τη λαϊκή παράδοση «ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν» (ii) (μτφ.) για έργο που δεν ολοκληρώνεται ποτέ. — **Αρτινός** (ο), **Αρτινή** (η), **αρτινός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Η σημερινή πόλη είναι χτισμένη πάνω στα ερείπια τής αρχαίας *Ἀμβρακίας* και ώς τον 11ο αι. έφερε αποκλειστικά την ονομασία *Ἀκαρνανία* (βλ.λ.). Την εποχή εκείνη άρχισε να χρησιμοποιείται και η ονομασία *Ἄρτα* (επικράτησε κατά τον 17ο αι.), αλλά η ετυμολογία δεν είναι σαφής Ο Γ Χατζιδάκις συνέδεσε το τοπωνύμιο με τον ποταμό *Ἄραχθος / Ἄρατθος / Ἄραθθος* (τα δύο τελευταία διαλεκτικές ποικιλίες) > *Ἄραθθα > *Ἄρθα > Ἄρτα*. Ο Γ. Τσούτσινος πρότεινε την αναγωγή στο λατ. επίθ artus -a -um «στενός», άποψη που προσκρούει στη σχετική χρονολόγηση των τύπων. Πιθανότερη όλων φαίνεται η εκδοχή τού Γ Δελόπουλου, ο οποίος έθεσε ως αφετηρία το σλαβικής προελ. τοπωνύμιο Balta «έλος – λίμνη» > *Βάλτα > *Βάρτα > Άρτα*. το οποίο απαντά σε οκτώ τέτοια τοπωνύμια, που ξεκίνησαν από ονόματα ανοικτών όρμων ή λιμνών].

αρταίνω ρ. μετβ. {άρτυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** νοστιμίζω (φαγητό) με καρυκεύματα • **2.** δίνω σε κάποιον που νηστεύει να φάει φαγητό που δεν είναι νηστήσιμο. *σε άρτυσα τώρα. αλλά η αμαρτία δική μου* (συνήθ μεσοπαθ. ***αρταίνομαι***) **3.** (σε περίοδο νηστείας) τρώω φαγητό το οποίο απαγορεύεται **4.** (μτφ.-σκωπτ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή· *είναι γενικά καλός σύζυγος, αλλά πού και πού αρταίνεται* Επίσης (σπάν.) **αρτύνω**

[ΕΤΥΜ Μεταπλ. τ. (κατά το σχήμα *βαθύνω – βαθαίνω, σκληρύνω – σκληραίνω* κ.ά) τού αρχ. *ἀρτύω* «ετοιμάζω – καρυκεύω» < *ἀρτύς* «σύναξη, συγκέντρωση» < Ι.Ε *ar-tu-, πβ. αρμ. ard «τάξη, σειρά». σανσκρ. r̥tú- «τάξη», λατ. artus «δεσμός, άρθρωση», ars, «τέχνη» κ.ά. Ομόρρ αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «κατασκευάζω. συνδέω», *ἄρθρο(ν), ἄρμενο(ν)* κ.ά.]

Αρτέμιος (ο) {Αρτεμίου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Αρτέμης**.

[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ όν , που προέρχεται από το αρχ. θεωνύμιο *Ἄρτεμις* και αποσπάστηκε από σύνθετα όπως *Ἀρτεμί-δωρος*]

Άρτεμις (η) {Αρτέμιδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, κόρη τού Δία και τής Λητούς, θεά τού κυνηγιού **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Άρτεμη**.

[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἄρτεμις*, αγν. ετύμου, ήδη μυκ.. πιθ. προελλην.].

Αρτεμισία (η) **1.** βασίλισσα τής Αλικαρνασσού έλαβε μέρος με τον Ξέρξη στη ναυμαχία τής Σαλαμίνας **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν., θηλ. τού *Ἀρτεμίσιος < Ἄρτεμις*].

αρτεμισία (η) {αρτεμισιών} αρωματικό αειθαλές φυτό με καφεκόκκινα λουλούδια και σκουροπράσινα φύλλα. που χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα τού κρέατος

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. artemisia < λατ artemisia < μτγν *ἀρτεμισία*. λ τού Διοσκουρίδη (1ος αι. μ.Χ), με την οποία δηλώνεται το φυτό ως αφιερωμένο στην Αρτέμιδα].

Αρτεμίσιο (το) {Αρτεμισίου} ακρωτήριο στο ΒΑ. άκρο τής Εύβοιας. γνωστό από τη ναυμαχία μεταξύ Ελλήνων και Περσών (480 π.Χ.).

[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀρτεμίσιον*, που οφείλεται στον τοπικό ναό τής *Ἀρτέμιδος*].

αρτέμων (ο) {αρτέμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (επίσ.) ΝΑΥΤ το μικρό τριγωνικό πανί τού μικρού καταρτιού τής πλώρης ΣΥΝ φλόκος

[ΕΤΥΜ μτγν., αβεβ. ετύμου. πιθ < *ἀρτῶ (-άω)* «κρεμώ», πβ. κ. *ξάρτι(α)*]

αρτεργάτης (ο) {αρτεργατών}, **αρτεργάτρια** (η) {αρτεργατριών} πρόσωπο που εργάζεται σε αρτοποιείο ως ζυμωτής ή φουρνιστής. — **αρτεργατικός**, -ή, -ό.

αρτεσιανό φρέαρ (το) [1861] {αρτεσιανού φρέατος} πηγάδι που επικοινωνεί με υπόγειο υδροφόρο στρώμα και από το οποίο το νερό αναβλύζει χωρίς άντληση, λόγω φυσικής πιέσεως σύμφωνα με την αρχή των συγκοινωνούντων δοχείων.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. artésien < Artois, περιοχή στην οποία για πρώτη φορά ανοίχτηκαν πηγές με φυσική ανάβλυση νερού τον 12ο αι.].

αρτζιμπούρτζι και λουλάς ακατανόητα πράγματα άνω-κάτω· για πλήρη ακαταστασία και διάλυση: *το κείμενο αυτό είναι ~ || η κατάσταση σ' αυτή την επιχείρηση δεν θυμίζει εργασιακό χώρο είναι ~* ΣΥΝ. φύρδην-μίγδην, μαλλιά-κουβάρια, αλαλούμ.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀρτζιβούριον*. εξελληνισμένος τύπος τού αρμ. aratshavóth «μηνυτής, αγγελιαφόρος», ονομασία τής αυστηρής νηστείας που τηρούν οι Αρμένιοι κατά την πρώτη εβδομάδα τού Τριωδίου, ενώ οι Ορθόδοξοι καταλύουν τη νηστεία τής Τετάρτης και τής Παρασκευής. Οι Βυζαντινοί συγγραφείς αποκαλούσαν αυτή τη συνήθεια «*πονηρὸν ἔθος τῶν Ἀρμενίων*» και. επειδή δεν γνώριζαν πώς καθιερώθηκε, θεωρούσαν ότι ήταν αποτέλεσμα συγχύσεως και παραλογισμού].

αρτηρία (η) {αρτηριών} **1.** ΑΝΑΤ το αγγείο που μεταφέρει από την καρδιά το αίμα στους ιστούς και στα όργανα τού σώματος: *τραχεία / κεντρική / πνευμονική / μηριαία / στεφανιαία* ~ • **2.** (μτφ) ο δρόμος που αποτελεί κεντρική λεωφόρο: *κυκλοφοριακή* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, πληροφορική*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀFερτηρία < ἀρτῶ* «κρεμώ, εξαρτώ» (< **ἀFερτῶ*) < *ἀείρω* «σηκώνω, συνάπτω» (< **ἀFέρ-jω*), παράλλ. τύπος τού ρ. *αἴρω*. Ομόρρ *ἀορτή*].

αρτηριακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τις αρτηρίες: ~ *αίμα / πίεση / σφυγμός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

αρτηρίδιο (το) {αρτηριδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ καθένας από τους μικρούς κλάδους στους οποίους διακλαδίζεται μια αρτηρία και οι οποίοι ρυθμίζουν την αιμάτωση των περιφερειακών οργάνων και την πίεση τού αίματος.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. arteriole]

αρτηριοπάθεια (η) {αρτηριοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση αρτηρίας (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. arteriopathy].

αρτηριοσκλήρωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ η απόφραξη των καρδιακών αρτηριών, κυρ. από λίπη ή εναποθέσεις ασβεστίου, με συνέπεια να εμποδίζεται η απρόσκοπτη αιμάτωση τού οργανισμού (πβ λ. *αθηρωμάτωση*) • **2.** (μτφ.) η αντίδραση σε κάθε προοδευτική κίνηση: *η ~ τού σκοταδιστικού καθεστώτος εμπόδιζε κάθε νεωτεριστική κίνηση* ΣΥΝ σκοταδισμός, αντίδραση. Επίσης **αρτηριοσκλήρυνση** [1896].

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < νεολατ arteriosclerosis].

> **αρτηριοσκλήρωση ή αρτηριοσκλήρυνση;** Ο Ιπποκράτης χρησιμοποιεί το ρ. *σκληρύνω (σκλήρυσμα, σκληρυσμός, σκληρυντικός)* και όχι το *σκληρῶ (-ώνω)*. Ωστόσο, το ουσ. που χρησιμοποιήθηκε είναι **σκλήρωμα** και, αργότερα (στους παπύρους), **σκλήρωσις** – και όχι **σκλήρυνσις**· Σύμφωνα με αυτά, φαίνεται προτιμότερος ο τ **αρτηριοσκλήρωση**, μιας και σχηματίζεται με το επίθημα *-ωσις (-ωση)* που δηλώνει πάθηση (πβ. *κίρρωση* [τού ήπατος], *νεύρωση, αφυδάτωση, κάκωση* κ.λπ.). Στην Ελληνική με τον όρο *σκλήρωση* δηλώθηκε σειρά ασθενειών: *φλεβοσκλήρωση, καρδιοσκλήρωση, αγγειοσκλήρωση, αδενοσκλήρωση, ωτοσκλήρωση, μυοσκλήρωση*
>
> → *-ωση*

αρτηριοσκληρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την αρτηριοσκλήρωση **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερσυντηρητική προσκόλληση σε πεπαλαιωμένα σχήματα (αξίες, συνήθειες, αντιλήψεις κ.λπ) ζωής: ~ *πολιτικός / νοοτροπία* ΣΥΝ αναχρονιστικός

αρτηριοστένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ελάττωση τής διαμέτρου μιας αρτηρίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ωση*.

άρτι επίρρ (λόγ.-συνήθ. με λόγ. παθ. μτχ.) μόλις, πρόσφατα, προ ολίγου: ~ *αφιχθείς / εκδοθέν / απολυθείς*.

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «επακριβώς, πρόσφατα (δηλ. ακριβώς προ ολίγου)» < θ. **ἀρ-τι-*, συνδ. με ρ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, συνάπτω» και

το τελικό -ι ερμηνεύεται είτε ως τοπική πτώση είτε ως αιτιατική ουδετέρου. Η χρήση τού επιρρ. στις I E. γλώσσες, σημασιολογικά διαφοροποιημένου, πιστοποιείται επαρκώς. πβ αρμ ard «μόλις τώρα». λιθ arti «πλησίον», σανσκρ. ṛtás «σωστός». λατ. ars, artis «δεξιοτεχνία, τέχνη» κ.ά].

αρτι- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάτι έχει συμβεί πρόσφατα, πριν από λίγο: *αρτι-γενής, αρτι-σύστατος* • **2.** ότι κάτι είναι άρτιο, ακέραιο *αρτι-επής, αρτι-μελής*.
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀρτι-μελής*), που προέρχεται από το επίρρ. *ἄρτι* «πρόσφατα, μόλις προ ολίγου» (βλ.λ). Πβ κ *άρτιος*].

αρτιγενής, -ής, -ές {αρτιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μόλις γεννήθηκε, μόλις απέκτησε υπόσταση: ~ *οργάνωση* ΣΥΝ νεοσύστατος Επίσης **αρτιγέννητος,** -η, -ο [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρτι-* + *-γενής* < *γένος*]

αρτίδιο (το) ‣ άρτος

αρτιεπής, -ής, -ές {αρτιεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που εκφέρει άρτιο λόγο ΣΥΝ ακριβολόγος. — **αρτιέπεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρτι-* + *-επής* < *ἔπος*].

αρτιθανής, -ής, -ές {αρτιθαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που πέθανε πρόσφατα
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρτι-* + *-θανής*, από το θ *-θαν-* τού ρ. *θνήσκω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-θαν-ον*)].

αρτιμελής, -ής, -ές {αρτιμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) αυτός που διατηρεί τα μέλη τού σώματός του ακέραια και υγιή, που δεν παρουσιάζει σωματική αναπηρία· *έφερε στον κόσμο ένα χαριτωμένο μωρό, αρτιμελές και υγιές* ΣΥΝ σώος ΑΝΤ ανάπηρος. άτομο με ειδικές ανάγκες, (μειωτ) σακάτης. — **αρτιμελώς** επίρρ., **αρτιμέλεια** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρτι-* + *-μελής* < *μέλος*].

Αρτινός, -ή, -ό ‣ Άρτα

άρτιος, -α, -ο **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει ελλείψεις, ολοκληρωμένος: *σκοπός τού σεμιναρίου είναι να προσφέρει ~ επαγ-γελματική κατάρτιση* || *όλες οι προσπάθειές μας συντελούν στη δημιουργία ενός ~ συνόλου* ΣΥΝ ακέραιος, πλήρης ΑΝΤ ελλιπής, λειψός, ελαττωματικός • **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από τελειότητα, που δεν έχει ελάττωμα: *απέσπασε τα θερμά συγχαρητήρια όλων για την ~ οργάνωση τής εκδήλωσης* ΣΥΝ τέλειος, υποδειγματικός, άψογος ΑΝΤ ατελής **3.** ΜΑΘ ***άρτιος αριθμός*** ο ακέραιος αριθμός που είναι πολλαπλάσιο τού δύο (2), λ χ 4, 6, 8 ΣΥΝ ζυγός ΑΝΤ περιττός. μονός **4.** ***άρτιο(ν)*** (το) (α) το συνολικό κόστος, η χρηματική αξία πράγματος: *θα πληρώσω ό,τι οφείλω εις το ~* (β) η αξία στην οποία εκδόθηκαν χρεώγραφα, η ονομαστική τους αξία — **άρτια / αρτίως** [αρχ] επίρρ.. **αρτιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κατάλληλος, ακριβής», < επίρρ. *ἄρτι* «ακριβώς – πρόσφατα» (βλ.λ.)]

αρτίστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα που ασχολείται με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ θεατρίνα **2.** (κακόσ.) η γυναίκα που διασκεδάζει πελάτες νυχτερινών κέντρων, ιδίως καμπαρέ ΣΥΝ καμπαρετζού **3.** (σπανιότ ευφημ.) η πόρνη
[ΕΤΥΜ Βλ λ *αρτίστας*].

αρτίστας (ο) {χωρ. γεν πληθ.} άνδρας που ασχολείται επαγγελματικά με την τέχνη, ιδίως με το ελαφρό μουσικό θέατρο ΣΥΝ θεατρίνος.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. artista «καλλιτέχνης» < arte «τέχνη» < λατ ars, artis]

αρτίστικος, -η, -ο καλλιτεχνικός.

αρτισύστατος, -η, -ο αυτός που μόλις συστάθηκε, που ιδρύθηκε πρόσφατα. ~ *σωματείο* ΣΥΝ νεοσύστατος, νεότευκτος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρτι-* (< *ἄρτι*) + *-σύστατος* < *συνίσταμαι*]

αρτιφισιέλ (το) {άκλ } είδος επιχρίσματος τοίχων εξωτερικών κυρ χώρων, που δημιουργεί ανώμαλη επιφάνεια
[ΕΤΥΜ < γαλλ. artificiel «τεχνητός» < λατ. artificialis]

αρτιώνω ρ. μετβ. [μεσν] {αρτίω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν) δίνω σε κάτι τέλεια μορφή, το καθιστώ άρτιο: *αποφάσισε να παρακολουθήσει τα σεμινάρια αυτά, για να αρτιώσει την επαγγελματική του κατάρτιση* ΣΥΝ τελειοποιώ, ολοκληρώνω.

αρτίωση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τελειοποίηση, το να γίνεται ή να είναι κάτι άρτιο *η ποίησή του έχει μια τεχνική ~ που εξαντλεί τις δυνατότητες των παραδοσιακών μέτρων.*

αρτοβιομηχανία (η) {αρτοβιομηχανιών} η βιομηχανία παρασκευής ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και ειδών ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι. — **αρτοβιομήχανος** (ο) [1888]

αρτοζαχαροπλαστείο (το) κατάστημα στο οποίο πωλούνται ή/και παρασκευάζονται είδη αρτοποιίας και ζαχαροπλαστικής

αρτοκλασία (η) {αρτοκλασιών} ΕΚΚΛΗΣ ειδική τελετή στις μεγάλες γιορτές, κατά την οποία ο ιερέας ευλογεί τους προσφερόμενους πέντε άρτους, που θα μοιραστούν στο εκκλησίασμα.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἄρτος* + *-κλασία* < *κλάσις* < *κλῶ* «κόβω. σπάζω». Βλ. κ *κλάσμα*].

αρτοκλίβανος (ο) {-ου κ. -άνου | -ων κ. -άνων, -ους κ. -άνους} ειδικός κλίβανος που χρησιμοποιείται στην αρτοποιία. *κτιστός ~*

αρτοποιείο (το) [μτγν.] **1.** το κατάστημα στο οποίο παρασκευάζεται και πωλείται ψωμί ΣΥΝ φούρνος **2.** (συνεκδ) το εργαστήριο στο οποίο παρασκευάζεται ψωμί.

αρτοποιία (η) {χωρ. πληθ στη σημ. 1} **1.** η παρασκευή ψωμιού και αρτοσκευασμάτων, καθώς και προϊόντων ζαχαροπλαστικής με βάση το αλεύρι των δημητριακών **2.** το αρτοποιείο. — **αρτοποιός** (ο/η) [αρχ.], **αρτοποιητικός,** -ή, -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀρτοποιός* < *ἄρτος* + *-ποιός* < *ποιῶ*].

αρτοπωλείο (το) [αρχ] το κατάστημα όπου πωλείται ψωμί ΣΥΝ φούρνος, πρατήριο άρτου / ψωμιού. — **αρτοπώλης** (ο) [μτγν.]. ***αρτοπώλισσα*** (η).

άρτος (ο) (λόγ.) **1.** το ψωμί· *ένζυμος / άζυμος / λευκός / κρίθινος / πιτυρούχος ~* ΦΡ (α) ***(ο άρτος) ο επιούσιος*** τα απαραίτητα αγαθά, κυρ. η βασική τροφή (από την Κυριακή προσευχή: *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*, Κ.Δ. Ματθ. 6, 11) (β) (ειρων.) ***άρτος και θεάματα*** τα μεγαλειώδη θεάματα, ενδεχομένως σε συνδυασμό με επιπόλαιες απολαύσεις. που αποσκοπούν στον εντυπωσιασμό τού λαού: *συχνά οι δικτάτορες παρέχουν στον λαό ~, για να κερδίσουν την εύνοιά του* (γ) ***ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος*** (*οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος*. Κ.Δ. Ματθ. 4, 4) για την επισήμανση τού γεγονότος ότι ο άνθρωπος έχει και πνευματικές ανάγκες παράλληλα με τις υλικές **2.** ΕΚΚΛΗΣ το ψωμί που χρησιμοποιείται κατά την εκκλησιαστική λειτουργία (βλ. κ λ. *αρτοκλασία*) — (υποκ.) **αρτίδιο** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αήρ*
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, πιθ < **ἀρ-τός*, ρηματικό επίθ., < **ἀρ*-τού ρ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «παρασκευάζω, συνδέω», οπότε η λ. *ἄρτος* θα υποδήλωνε τη διαδικασία (ζύμωμα, φούρνισμα) παρασκευής τού ψωμιού. Κατ' άλλη άποψη, επειδή η λ *ἄρτος* περιγράφει τη βασικότερη ανθρώπινη τροφή, είναι πιθ να συνδέεται με το βασκ. arto «ψωμί αραβοσίτου» (> ισπ artal «πίτα») και, ως εκ τούτου, να ανήκει στο προ-ΙΕ γλωσσικό υπόστρωμα αρχαιοτάτων λέξεων Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. *ἄρτος* ως απόδ τού εβρ. léchem, δηλώνοντας όχι μόνο το ψωμί. αλλά και την τροφή γενικά. Η σημ αυτή (που δείχνει τη σπουδαιότητα τού *ἄρτου*) διατηρείται και στην Κ.Δ (πβ. Ματθ. 6, 11: *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*), όπου χρησιμοποιείται επίσης (ειδικά ο άζυμος άρτος) ως σύμβολο τού Χριστού και τού σώματός του (πβ. Ιωάνν 6, 48: *ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς*, Λουκ. 22. 19: *καὶ λαβὼν ἄρτον . ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· τοῦτό ἐστιν τὸ σῶμά μου...*) Η φρ. *άρτον και θεάματα* αποδίδει το λατ. panem et circenses. υποδηλώνοντας την τακτική τού ρωμαϊκού κράτους να προσφέρει (ιδ. στους άπορους πολίτες) τροφή και διασκεδάσεις, προκειμένου να μην επαναστατούν].

αρτοσκεύασμα (το) {αρτοσκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} προϊόν αρτοποιίας που παρασκευάζεται με βάση το ζυμάρι τού ψωμιού, λ.χ. το παξιμάδι, τα βουτήματα. τα κουλλούρια κ.λπ.

αρτοσφραγίδα (η) ΕΚΚΛΗΣ ξύλινη σφραγίδα με ανάγλυφη παράσταση σταυρού και την επιγραφή ΙΣΧΣ ΝΙΚΑ (δηλ Ιησούς Χριστός Νικά), με την οποία σφραγίζεται το πρόσφορο (βλ.λ.).

αρτοφόριο (το) {αρτοφορί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ το λειτουργικό σκεύος στο οποίο φυλάσσεται ο αγιασμένος άρτος τής Θείας Ευχαριστίας για τη μετάληψη.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀρτοφόριον*, αρχική σημ «καλάθι ψωμιού». < *ἄρτος* + *-φόριον* < *φέρω*]

αρτύθηκα ρ. → αρταίνω

άρτυμα (το) {αρτύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προστίθεται στο μαγειρευμένο φαγητό, για να το νοστιμίσει, για να κάνει τη γεύση του πιο πικάντικη, π χ αλάτι, πιπέρι, μπαχαρικά κ λπ. ΣΥΝ καρύκευμα **2.** (μτφ) το εκφραστικό μέσο που προστίθεται στον λόγο (κυρίως στην αφήγηση), για να καταστήσει το περιεχόμενό του σαφέστερο ή και να εντυπωσιάσει τον ακροατή / αναγνώστη • **3.** το φαγητό που δεν καταναλώνεται τις ημέρες τής νηστείας, το μη νηστήσιμο, π.χ. το κρέας. το αβγό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρτύω* « καρυκεύω» Βλ. κ *αρταίνω*].

αρτύνω ρ. ‣ αρταίνω

αρτύσιμος, -η, -ο (για τροφή) αυτός που περιέχει κάτι από τις κατηγορίες τροφών από τις οποίες απέχει κανείς εκούσια κατά τη νηστεία ΑΝΤ νηστήσιμος.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄρτυσις* < αρχ. *ἀρτύω*, βλ. κ. *αρταίνω*].

αρύβαλλος (ο) {αρυβάλλ-ου | -ων, -ους} ΑΡΧΑΙΟΛ. μικρό αγγείο με σφαιρικό σώμα και στενό λαιμό, όπου έβαζαν το λάδι με το οποίο αλείφονταν οι αθλητές.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά τον Ησύχιο, < *ἀρύω* «αντλώ» (πβ. *ἀρύομαι*) + *βάλλω*, μολονότι το β' συνθ. ίσως συνδ. με τη λ. *βαλλάντιον*. Κατ' άλλους, η λ. αποτελεί δάνειο θρακο-φρυγικής προελ.].

αρύομαι ρ. μετβ. αποθ. {αρύσθηκα} (αρχαιοπρ.) αντλώ (συνήθ. ειδήσεις, στοιχεία) από πηγή. *αρύεται τις πληροφορίες του από αξιόπιστες πηγές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < **Fαρ-ύ-*, αβεβ. ετύμου, πιθ. σχετίζεται με το ρ. *εὑρίσκω* (< **Fe-Fr-*), βλ. λ. *βρίσκω*].

αρχάγγελος (ο) {αρχαγγέλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ ο αρχηγός των αγγέλων, ο άγγελος με υψηλή θέση στην ουράνια ιεραρχία: *ο ~ Μιχαήλ και ο ~ Γαβριήλ* — **αρχαγγελικός,** -ή, -ό [μτγν]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄρχω* + *ἄγγελος*].

αρχαΐζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχάισα} **1.** μιμούμαι αρχαϊκά πρότυπα **2.** (συνήθ. ειδικότ) χρησιμοποιώ απηρχαιωμένη γλώσσα, τύπους που ανήκουν σε αρχαιότερα γλωσσικά στάδια **3.** ***αρχαΐζουσα*** (η) λόγια μορφή γλώσσας, που χρησιμοποιεί συστηματικώς στοιχεία από την Αρχαία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λόγιος*

αρχαϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μιμείται πρότυπα τής αρχαιότητας **2.** αυτός που ανήκει σε πρώιμο στάδιο εξελίξεως **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ χαρακτηριστικός τού σταδίου εξελίξεως τής ελληνικής τέχνης στον 7ο και 6ο αι. π Χ. (πριν από την κλασική εποχή) στην αρχιτεκτονική, τη γλυπτική και την αγγειογραφία ~ *περίοδος / ρυθμός* ΦΡ ***αρχαϊκό μειδίαμα*** το χαμόγελο που εμφανίζεται στα πρόσωπα των αρχαϊκών κούρων και κορών και δίνει την αίσθηση εσωτερικής γαλήνης και αταραξίας. — ***αρχαϊκ-ά / -ώς*** [αρχ.] επίρρ , **αρχαϊκότητα** (η) [1861].

αρχαϊκός < αρχαίος, αθηναϊκός < Αθήναι / Αθηναίος κ.ο.κ. Από αρχ. ονόματα σε **-αίος** ή **-αι** σχηματίστηκαν επίθετα σε **-α-ϊκός** (αντί *-αι-ικός* «κατά προφύλαξιν», για να αποφευχθεί δηλ. η αλλε-

πάλληλη παρουσία δύο ι στην αρχαία προφορά που θα ήταν -aiikós) Παραδείγματα: *αρχαίος* > **αρχαϊκός**. *Αθήναι / Αθηναίος* > **αθηναϊκός**, *Ρωμαίος* > **ρωμαϊκός**, *ελαία* > **ελαϊκός**, (νεότ) *πετρέλαιο* > **πετρελαϊκός**. *τροχαίος* > **τροχαϊκός**. **ακαδημαίος* > **ακαδημαϊκός**. *Εβραίος* > **εβραϊκός**. *Πάτραι* > **πατραϊκός**. *Θήβαι* > **θηβαϊκός** κ ά ◆ *Ακαδημία*

αρχαιο- κ **αρχαιό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την αρχαιότητα (κυρ. την ελληνική και ρωμαϊκή): *αρχαιο-λογία, αρχαιο-γνώστης, αρχαιο-μάθεια, αρχαιο-πρεπής, αρχαιο-κάπηλος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ *ἀρχαιο-πρεπής*), που προέρχεται από το επίθ *ἀρχαῖος*].

αρχαιογνωσία (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η συστηματική γνώση τού κόσμου τής αρχαιότητας με τη βοήθεια των επιστημών που τον μελετούν (κλασική φιλολογία. αρχαιολογία. ιστορία κ.λπ.) — **αρχαιογνώστης** (ο). **αρχαιογνώστρια** (η), **αρχαιογνωστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γερμ. Altertumskunde].

αρχαιοδίφης (ο) [1857] {αρχαιοδιφών} ο ερευνητής τής αρχαιότητας, αυτός που μελετά συστηματικά τον αρχαίο κόσμο. κυρ. ερευνώντας απευθείας τις πηγές
[ΕΤΥΜ < *αρχαίος* + *-δίφης* < αρχ *διφῶ* «ερευνώ». απόδ. τού γερμ Altertumsforscher]

αρχαιοελληνικός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στους αρχαίους Έλληνες ή στην αρχαία Ελλάδα ~ *πολιτισμός / πνεύμα / γλώσσα / μουσική / ιδεώδη.*

αρχαιοκαπηλία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} το παράνομο εμπόριο αρχαίων αντικειμένων *προβλέπεται αύξηση τού αριθμού των φυλάκων για την πάταξη τής ~* — **αρχαιοκαπηλικός,** -ή, -ό [1888] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδωλολατρία*

αρχαιοκάπηλος (ο/η) [1831] {αρχαιοκαπήλ-ου | -ων. -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται παράνομα αρχαία αντικείμενα.

αρχαιόκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ αυτός που κλίνεται σύμφωνα με αρχαία πρότυπα κλίσης, π χ τα ~ θηλυκά σε *-ώ. -ούς: ηχ-ώ, -ούς*

αρχαιολατρία (η) [1849] {χωρ. πληθ } ο υπέρμετρος θαυμασμός προς τον πολιτισμό τής κλασικής αρχαιότητας, η μίμηση προτύπων εκείνης τής εποχής - - **αρχαιολάτρης** (ο). **αρχαιολάτρισσα** (η), **αρχαιολατρικός,** -ή. -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ *ειδωλολατρία*

αρχαιολογία (η) [αρχ.] η επιστήμη που ερευνά τα ευρήματα τής κατασκευαστικής δραστηριότητας τού ανθρώπου τού παρελθόντος (μνημεία. έργα τέχνης. αντικείμενα καθημερινής ζωής κ ά.). τα μελετά και εξάγει συμπεράσματα για τον πολιτισμό του

αρχαιολογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη τής αρχαιολογίας. γενικότ με τη μελέτη τής αρχαιότητας: ~ *ανασκαφές / ευρήματα / ενδιαφέρον / μουσείο / θησαυρός / έρευνα* ΦΡ (α) ***αρχαιολογική αξία*** η αξία αντικειμένου, η οποία πηγάζει από την αρχαιότητα και τη σπανιότητα ή τη μοναδικότητά του (β) ***αρχαιολογικός χώρος*** ο συνήθ υπαίθριος χώρος που περιλαμβάνει μνημεία τής αρχαιότητας (γ) ***Αρχαιολογική Υπηρεσία*** η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την ανασκαφή και την προστασία των αρχαιοτήτων – ***αρχαιολογικ-ά / -ώς*** [1833] επίρρ

αρχαιολόγος (ο/η) [μεσν.] **1.** επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην αρχαιολογία **2.** (γενικότ) ερευνητής καταλοίπων από πολιτισμούς τού παρελθόντος, κυρ αυτός που κάνει ανασκαφές (όπως π χ ο Ε. Σλήμαν. ο οποίος έκανε αρχαιολογικές ανασκαφές και έφερε στο φως σημαντικά μνημεία, χωρίς να έχει σπουδάσει αρχαιολογία) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*

αρχαιομαθής, -ής. -ές [1868] {αρχαιομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, κυρ τη γλώσσα και τα κείμενα: *ο Αδ Κοραής υπήρξε πρότυπο αρχαιομαθούς φιλολόγου* ΣΥΝ αρχαιογνώστης — **αρχαιομάθεια** (η) [1826].

αρχαιομανής, -ής. -ές {αρχαιομαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που τρέφει υπερβολικό θαυμασμό και πάθος για την αρχαιότητα (ιδ. την κλασική) ΣΥΝ αρχαιολάτρης. – **αρχαιομανία** (η) [1889]

αρχαιομετρία (η) ΑΡΧΑΙΟΛ η εύρεση νέων και η προαγωγή παλαιοτέρων μεθόδων που χρησιμοποιεί η αρχαιολογία, προκειμένου να προαγάγει την έρευνά της και να τεκμηριώσει ακριβέστερα τα συμπεράσματά της (τρόποι έρευνας, μέσα χρονολόγησης κ.λπ) — **αρχαιομέτρης** (ο/η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ archaeometry].

αρχαιοπινής, -ής. -ές {αρχαιοπιν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αρχαιοπινέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διατηρεί πολλά αρχαϊκά στοιχεία *πολλά συμπεράσματα για την προφορά τής Αρχαίας Ελληνικής προκύπτουν από τη μελέτη ~ διαλέκτων, όπως τής Ποντιακής. τής Κυπριακής, τής Τσακωνικής κ ά*
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ «αυτός που φέρει αρχαία σκουριά», < *ἀρχαῖος* + *-πινής* < *πίνος* «ακαθαρσία»]

αρχαιοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ) η υπερβολική προσκόλληση στην αρχαιότητα. στον πολιτισμό των αρχαίων (συχνά με παράλληλη υποτίμηση τού παρόντος) (πβ. λ *προγονοπληξία*). – **αρχαιόπληκτος** (ο). **αρχαιόπληκτη** (η)
[ΕΤΥΜ < *αρχαιο-* + *-πληξία* < *πλήττω*]

αρχαιοπρεπής, -ής, -ές {αρχαιοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή) αρχαιοπρεπέστ-ερος. -ατος} αυτός που αρμόζει στους αρχαίους τρόπους, έθιμα, γλώσσα κ λπ.· ~ *ένδυση / ύφος* ΣΥΝ αρχαϊκός ΑΝΤ νεωτεριστικός, μοντέρνος Επίσης **αρχαιόπρεπος,** -η. -ο – **αρχαιοπρεπώς** επίρρ. [μτγν]. **αρχαιοπρέπεια** (η) [1861].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρχαῖος* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

αρχαιοπώλης (ο) [1887] {αρχαιοπωλών}, **αρχαιοπώλισσα** (η) {αρχαιοπωλισσών} πρόσωπο που εμπορεύεται παλιά ή και αρχαία αντικείμενα ΣΥΝ αντικέρ — **αρχαιοπωλείο** (το).

αρχαίος, -α, -ο **1.** αυτός που υπήρξε ή δημιουργήθηκε στο μακρινό παρελθόν (κυρ. μέχρι την εποχή από την οποία θεωρείται ότι ξεκινά ο Μεσαίωνας): ~ *μύθος / τέχνη / ναός / τραγωδία / λογοτεχνία* || ~ *Έλληνες / Αιγύπτιοι* ΑΝΤ νεότερος, σύγχρονος, πρόσφατος **2.** αυτός που σχετίζεται με το μακρινό παρελθόν: ~ *ιστορία* **3.** (ειδικότ) (α) αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες τής προχριστιανικής κυρ. αρχαιότητας *οι ~ ημών πρόγονοι* || *νοσταλγοί τής ~ δόξας* (β) (για την ελληνική γλώσσα) αυτός που συνδέεται ή αναφέρεται στην περίοδο τής ελληνικής γλώσσας από την πρώτη εμφάνιση των Ελλήνων μέχρι των χρόνων τής Αλεξανδρινής Κοινής (περ 2.000 π.Χ -300 π Χ.): ~ *γλώσσα* **4.** αυτός τού οποίου η ύπαρξη χρονολογείται από το μακρινό παρελθόν *οι κύκλιοι χοροί αποτελούν ~ παράδοση* ΦΡ (λόγ.) ***από αρχαιοτάτων χρόνων*** από πάρα πολύ παλιά ΣΥΝ από καταβολής κόσμου, ανέκαθεν **5.** ***αρχαίοι*** (οι) (α) οι άνθρωποι που έζησαν κατά την αρχαιότητα, ειδικότ. οι αρχαίοι Έλληνες *η ζωή των ~* || *θαυμάζει τους ~* (β) οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς και τα σημαντικότερα πρόσωπα τής αρχαίας ελληνικής ιστορίας: *μελετά τους ~* || *η πολιτική σκέψη των ~* **6.** ***αρχαία*** (τα) (α) τα μνημεία τής αρχαιότητας. καταχρ και πιο πρόσφατων περιόδων, όπως του Μεσαίωνα ΣΥΝ αρχαιότητες (β) το μάθημα των Αρχαίων Ελληνικών (γλώσσας και γραμματείας) ● **7.** (συγκρ ***αρχαιότερος,*** *-η, -ο*) αυτός που εργάζεται σε συγκεκριμένο χώρο περισσότερα χρόνια από τους συναδέλφους του και. ως εκ τούτου, προηγείται ιεραρχικά *κατά τις έκτακτες κρίσεις προήχθησαν οι δύο αρχαιότεροι ταξίαρχοι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχαϊκός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρχαῖος* < *ἀρχή / ἀρχᾱ́* + *-ιος*]

αρχαιοσυλλέκτης (ο) {αρχαιοσυλλεκτών}. **αρχαιοσυλλέκτρια** (η) {αρχαιοσυλλεκτριών} συλλέκτης αρχαίων αντικειμένων και έργων τέχνης

αρχαιότητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ. | αρχαιοτήτων στη σημ. 4} **1.** η ιστορική περίοδος τού παρελθόντος, που φθάνει μέχρι τον Μεσαίωνα **2.** (ειδικότ για την Ελλάδα) η ιστορική περίοδος που ξεκινά από την εμφάνιση των πρώτων δειγμάτων ελληνικού πολιτισμού και φθάνει μέχρι τα βυζαντινά χρόνια *πρώιμη / κλασική / ελληνιστική ~* **3.** η ιδιότητα τού αρχαίου ή ο βαθμός στον οποίο είναι (κάτι) αρχαίο. *δεν υπάρχει ομοφωνία μεταξύ των επιστημόνων ως προς την ~ τού αγάλματος* **4.** (συνήθ. στον πληθ) τα μνημεία τής αρχαιότητας, τα αντικείμενα με αρχαιολογική αξία (γενικότ) κάθε αντικείμενο που προέρχεται από περίοδο τού παρελθόντος: *βυζαντινές / ενάλιες ~*· ΦΡ ***Εφορία Αρχαιοτήτων*** η δημόσια υπηρεσία που είναι επιφορτισμένη με την καταγραφή και επίβλεψη των αρχαιοτήτων. οι οποίες ανήκουν στον τομέα αρμοδιότητάς της ● **5.** (κυρ για τις δημόσιες υπηρεσίες και τη στρατιωτική ιεραρχία) η προτεραιότητα κάποιου έναντι των συναδέλφων του για άσκηση έργου ή προαγωγή με βάση τα χρόνια υπηρεσίας· *θα προτιμηθεί ο πρώτος κατά σειράν αρχαιότητας*

αρχαιότροπος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που είναι φτειαγμένος σύμφωνα με τον τρόπο των αρχαίων: ~ *σχέδιο / περιδέραιο* — **αρχαιότροπα** επίρρ

αρχαιόφιλος, -η, -ο [1878] αυτός που αγαπά τις αρχαιότητες, καθετί αρχαίο ΣΥΝ αρχαιολάτρης. αρχαιομανής

αρχαιοφύλακας (ο/η) [1863] {(θηλ. αρχαιοφύλακος) | αρχαιοφυλάκων} φύλακας αρχαιολογικών χώρων και μουσείων.

αρχαιρεσίες (οι) {αρχαιρεσιών} η εκλογική διαδικασία για την ανάδειξη αρχών (μελών προεδρείου, διοικητικού συμβουλίου κ.λπ.) ΣΥΝ εκλογές. ψηφοφορία
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρχ-* (< *ἀρχή*) + *-αιρεσία* < *αἵρεσις* «εκλογή»].

αρχαϊσμός (ο) [μτγν] **1.** η τάση να χρησιμοποιεί κάποιος στον λόγο του (γραπτό, προφορικό) αρχαία στοιχεία ή νεότερα κατά μίμηση των αρχαίων: *ο ~ χαρακτηρίζει τα κείμενά του* **2.** (συνεκδ) οποιοδήποτε στοιχείο είναι ενδεικτικό τής παραπάνω τάσης· *το κείμενο είναι γεμάτο αρχαϊσμούς* || *το «ούτως ειπείν» αποτελεί αρχαϊσμό τής Ν Ελληνικής* — **αρχαϊστής** (ο) [1829], ***αρχαΐστρια*** (η)

αρχαϊστικός, -ή, -ό [1893] αυτός που μιμείται ή μοιάζει με τα αρχαία πρότυπα, τον πολιτισμό ή τη γλώσσα: ~ *ύφος / τεχνοτροπία / έκφραση* ΦΡ ***αρχαϊστική τέχνη*** η τέχνη η οποία χρησιμοποιεί συνειδητά σχήματα τής τέχνης των αρχαϊκών χρόνων εκφράζοντας ρομαντισμό ή παράδοση· εκδηλώθηκε ήδη τον 5ο αι π.Χ. και αναπτύχθηκε κατά τους ύστερους αρχαίους χρόνους

αρχάνθρωπος (ο) {αρχανθρώπ-ου | -ων. -ους} άνθρωπος που έζησε στην παλαιολιθική εποχή και έχουν βρεθεί οστά του.
[ΕΤΥΜ μτγν (αρχικώς για τον Αδάμ) < *ἀρχ-* (< *ἀρχή*) + *ἄνθρωπος*]

αρχάριος, -α, -ο αυτός που μόλις αρχίζει να μαθαίνει ή να εξασκεί κάτι και. κατά συνέπεια, του λείπει η σχετική πείρα και η τριβή. ~ *οδηγός* || (ως ουσ) *τμήματα αρχαρίων* (π.χ σε φροντιστήριο ξένων γλωσσών) || ΣΥΝ πρωτάρης ΑΝΤ προχωρημένος. έμπειρος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρχή* + παραγ. επίθημα *-άριος* (βλ.λ). Η λ. προσδιόριζε αρχικώς τον μαθητή των αρχικών τάξεων. Η σημ. «πρωτόπειρος» ήδη μτγν].

αρχέγονος, -η. -ο **1.** αυτός που υπάρχει από το πρώτο στάδιο τής εμφάνισης ενός όντος, που συνδέεται με την ίδια τη φύση τού όντος *το ~ ένστικτο τής αυτοσυντήρησης / τής μητρότητας / τής διαιώνισης τού είδους* **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που δεν έχει εξελιχθεί, που χαρακτηρίζεται από πρωτογονισμό ~ *λαός* ΣΥΝ πρωτόγονος. καθυστερημένος ΑΝΤ εξελιγμένος - - ***αρχέγονα*** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀρχε-* (< *ἀρχή*) + *γόνος*]

αρχείο (το) **1.** η ιδιωτική ή δημόσια συλλογή εγγράφων ή άλλων αντικειμένων (φωτογραφιών, αποκομμάτων, εφημερίδων κ.λπ.), που κρίνεται σκόπιμο να φυλαχθούν για λόγους πρακτικούς, ιστορικούς ή συναισθηματικούς: *πλούσιο / ιστορικό / λαογραφικό ~* || *το ~ τής εφημερίδας* **2.** (κατ' επέκτ) ο χώρος όπου συγκεντρώνονται και φυ-

λάσσονται οι παραπάνω συλλογές, είτε πρόκειται για απλό συρτάρι είτε για αίθουσα ή και ολόκληρο ίδρυμα· ΦΡ ***(στέλνω / βάζω μια υπόθεση) στο αρχείο*** για υπόθεση για την οποία δεν γίνεται πλέον έρευνα, δεν υπάρχει ενεργό ενδιαφέρον: *ο εισαγγελέας έστειλε την υπόθεση στο αρχείο* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) συλλογή ομοειδών πληροφοριών ή στοιχείων με ιδιαίτερο όνομα, η οποία περιέχει σε ηλεκτρονική μορφή, π χ πρόγραμμα. έγγραφο, εικόνα, λογιστικό φύλλο, ηχητικό κομμάτι, κινούμενη εικόνα (βίντεο) κ.λπ , και αποθηκεύεται συνήθως στην περιφερειακή μνήμη ενός Η/Υ (β) ***αρχείο δεδομένων*** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικώς δεδομένα (και όχι προγράμματα) (γ) ***αρχείο εντολών*** ηλεκτρονικό αρχείο στο οποίο αποθηκεύονται αποκλειστικά εντολές και προγράμματα. – **αρχειακός**, -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρχεῖον*, αρχική σημ. «κατοικία των αρχόντων», < *ἀρχή* «εξουσία» Η σημ. «επίσημο κρατικό έγγραφο» είναι μτγν. και οφείλεται στο γεγονός ότι τέτοιου είδους έγγραφα φυλάσσονταν στα σπίτια των αρχόντων Η σημ. «αρχείο Η/Υ» αποδίδει το αγγλ file, ενώ η σημ. «αρχείο δεδομένων» αποδίδει το αγγλ. data file]

αρχειοθετώ ρ. μετβ. {αρχειοθετείς. | αρχειοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ταξινομώ υλικό (γραπτό; ηχητικό, οπτικό) με τέτοιον τρόπο. ώστε να αποτελεί αρχείο, εντάσσω σε αρχείο: ~ *φακέλους / έγγραφα.* — **αρχειοθέτηση** (η), **αρχειοθέτης** (ο), **αρχειοθέτρια** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ archiver].

αρχειοθήκη (η) [1833] {αρχειοθηκών} ειδική θήκη, συνήθ. ενσωματωμένη σε συρτάρι, όπου φυλάσσονται έγγραφα ή άλλα αντικείμενα αρχείου (βλ.λ.)

αρχειομαρξισμός (ο) ΠΟΛΙΤ παλαιότ οργάνωση που ιδρύθηκε μέσα στους κόλπους τού Κ Κ Ε , η οποία αμφισβήτησε την επίσημη γραμμή τού κόμματος, θεωρώντας ότι η αφομοίωση τής μαρξιστικής θεωρίας πρέπει να προηγείται τής επαναστατικής πολιτικής. — **αρχειομαρξιστής** (ο), **αρχειομαρξιστικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Η λ. ανάγεται στο περιοδικό *Ἀρχεῖον τοῦ Μαρξισμοῦ*, το οποίο πρωτοεκδόθηκε τον Μάιο τού 1923 για την ιδεολογική επιμόρφωση των κομουνιστών. Αργότερα ιδρύθηκε η *«Ὀργάνωσις τῶν Ἀρχειομαρξιστῶν»*, η οποία –ακολουθώντας γενικά τις αρχές τού Λ. Τρότσκι– ανήκε στη μειοψηφία τού κόμματος και αντετίθετο στις κατευθύνσεις τής ηγεσίας].

αρχειονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την αποκατάσταση και συστηματοποίηση τού αρχειακού υλικού, καθώς και την οργάνωση τής έρευνάς του

αρχειοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {αρχειοφυλάκων} υπάλληλος επιφορτισμένος με την επιμέλεια αρχείου.

αρχειοφυλακείο (το) [1854] το κτήριο που στεγάζει δημόσιο αρχείο εγγράφων (λ.χ. δικαστικών αποφάσεων, συμβολαιογραφικών πράξεων κ.λπ.). Επίσης **αρχειοφυλάκιο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φυλάκιο.*

Αρχέλαος (ο) {-ου κ. -άου} **1.** αρχαίος Λακεδαιμόνιος βασιλιάς (9ος αι. π.Χ.) **2.** όνομα βασιλέων τής αρχαίας Μακεδονίας **3.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν. αρχική σημ. «η εξουσία τού λαού». < *ἀρχε-* (< *ἀρχή*) + *λαός*].

αρχέτυπος, -η, -ο **1.** αυτός που διαμορφώθηκε ήδη από την αρχή και μπορεί να αποτελέσει πρότυπο **2.** (α) ΨΥΧΟΛ ***αρχέτυπο*** (το) {αρχετύπ-ου | -ων} παγκόσμια συλλογική συμπαράσταση, ασυνείδητη εικόνα ή ιδέα κοινή σε όλους τους ανθρώπους (π.χ η γέννηση, ο θάνατος, ο ήρωας, ο θεός κ.ά.) (βλ. κ. λ. *ασυνείδητο*) (β) ΦΙΛΟΛ (στην παλαιογραφία) το κείμενο που θεωρείται ότι βρίσκεται πιο κοντά στο αρχικό κείμενο ενός συγγραφέα και από το οποίο προέρχεται όλη η σωζόμενη χειρόγραφη παράδοση ενός έργου • **3.** (έντυπο) που τυπώθηκε στα πρώτα στάδια εμφανίσεως τής τυπογραφίας (1450-1501 περίπου). Επίσης **αρχετυπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρχε-* (< *ἀρχή*) + *τύπος*. Στην ψυχολογία η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν όρο, < αγγλ. archetype (όρος τού C. Jung)].

αρχή (η) **1.** το πρώτο σημείο, τοπικό ή χρονικό, από το οποίο ξεκινά πράξη, ενέργεια, κατάσταση, γεγονός κ.λπ : *η ~ τού βιβλίου / τού δρόμου / μιας εκπομπής / τού μήνα* (κ *αρχιμηνιά*) / *τού έτους* (κ *αρχιχρονιά*) / *τού αιώνα* ‖ *έργο με ~, μέση και τέλος* ΣΥΝ αφετηρία ΑΝΤ τέλος, τέρμα· ΦΡ (α) ***στην αρχή*** την πρώτη φορά ή τις πρώτες στιγμές: *~ δεν τον πίστεψα. αργότερα όμως είδα ότι είχε δίκιο* ‖ *~ ήταν μουδιασμένος, στη συνέχεια όμως ανέκτησε την αυτοπεποίθησή του* ΑΝΤ στο τέλος (β) ***κατ' αρχάς*** πρώτα-πρώτα. αρχικά: *~ πρέπει να σας συστηθώ* ‖ *~ υπάρχει το εξής πρόβλημα* (γ) ***κατ' αρχήν / καταρχήν*** (i) στα βασικά σημεία. στη γενική φιλοσοφία (που διέπει ένα κείμενο): *η ~ ψήφιση τού νομοσχεδίου* ‖ *συμφωνώ ~, έχω όμως επιφυλάξεις για ορισμένα σημεία* (ii) (καταχρ.) πρώτα-πρώτα, αρχικά (δ) ***ευθύς εξαρχής*** από την πρώτη κιόλας στιγμή. *~ του ξεκαθάρισα τη θέση μου* (ε) ***φτου κι απ' την αρχή!*** για να δηλώσουμε την απογοήτευσή μας για την αποτυχία μιας ενέργειας. η οποία μας αναγκάζει να ξεκινήσουμε εκ νέου *Άδικος κόπος τόση ώρα! Άντε, ~!* (στ) ***από την αρχή*** από το πρώτο σημείο ή από την πρώτη στιγμή: *~ κατάλαβα τι είδους άνθρωπος ήταν* ‖ *~ είχαμε προβλήματα μεταξύ μας* **2.** (στον πληθ.) οι πρώτες ημέρες (εβδομάδας ή μήνα), οι πρώτοι μήνες (έτους), τα πρώτα χρόνια (περιόδου) κ λπ : *τα μαθήματα αρχίζουν (στις) ~ Οκτωβρίου* ‖ *τα γεγονότα των ~ τού 1998* ‖ *οι ~ τού 20ού αι.* ΑΝΤ τέλη (τα) **3.** (συνεκδ.) η έναρξη, η πράξη τού ξεκινήματος (έργου. διαδικασίας κ.λπ.): *έγινε ήδη η ~ τής προσέγγισης Καθολικών – Ορθοδόξων* ‖ *είμαστε ακόμη στην ~* (στο πρώτο στάδιο, στα πρώτα βήματα)· ΦΡ. (α) ***κάνω την αρχή*** ξεκινώ: *κάνε την αρχή και θα σε ακολουθήσω* ‖ *εσύ έκανες την αρχή* (ενν. τού κακού)· *μη με κατηγορείς λοιπόν που αντέδρασα* (β) ***κάθε αρχή και δύσκολη*** το ξεκίνημα κάθε καινούργιας προσπάθειας ενέχει δυσκολίες (γ) (παροιμ) ***η αρχή είναι το ήμισυ τού παντός*** (Πλάτ. *Νόμοι* VI 753e, *ἡ ἀρχὴ τὸ ἥμισυ τοῦ παντός*) για τη μεγάλη σημασία που έχει το ξεκίνημα, το πρώτο βήμα· *Αν κάνεις το πρώτο βήμα, θα τα καταφέρεις! ~!* (δ) ***αρχής γενομένης*** λαμβάνοντας ως σημείο εκκινήσεως, ξεκινώντας από *το πρόγραμμα θα διαρκέσει πέντε μήνες. ~ (από) τον Αύγουστο* • **4.** η πρώτη αιτία: *η ~ τού τέλους τής παντοκρατορίας του* ‖ *αυτός υπήρξε η ~ τού κακού* ΣΥΝ πηγή, ρίζα **5.** οτιδήποτε θεωρείται η βάση. ο απαραίτητος όρος για κάτι: *~ τού ουσιαστικού διαλόγου αποτελεί η ειλικρίνεια* ‖ *«~ σοφίας φόβος Κυρίου»* (Π.Δ. *Παροιμ* 1. 7) ‖ *«ἀρχὴ ἐπιστήμης ὀνομάτων ἐπίσκεψις»* (Αντισθένης) ΣΥΝ προϋπόθεση. θεμέλιο • **6.** ο θεμελιώδης κανόνας, που δεν υπόκειται σε αμφισβήτηση· *η ~ τού Αρχιμήδη* ‖ *η ~ τής απροσδιοριστίας τού Β Χάιζενμπεργκ* (βλ. κ. λ. *αξίωμα. νόμος, δόγμα*) **7. αρχές** (οι) οι βασικές γνώσεις, οι θεμελιώδεις κανόνες που διέπουν τμήμα τού επιστητού: *οι ~ τής φυσικής / τής νομικής / τής φιλολογικής κριτικής* **8.** (συχνά στον πληθ) ο κανόνας που διέπει τη στάση ζωής (κάποιου): *ο Σωκράτης προτίμησε να πεθάνει, για να μην προδώσει τις ~ του* ‖ *είχε ως αρχή του να μην κατηγορεί κάποιον που δεν γνώριζε προσωπικά* ‖ *για μένα η εξόφληση των χρεών μου είναι ζήτημα / θέμα αρχής* ΣΥΝ αξίες. πιστεύω (το) **9.** (ειδικότ.. μόνο στον πληθ) οι αξίες, οι κανόνες συμπεριφοράς που υπαγορεύονται από την ηθική *στα νιάτα μας είχαμε αρχές και σεβόμαστε τους μεγαλυτέρους* ‖ *μεγάλωσα με αρχές* ‖ *πολιτικός με αρχές* • **10.** η εξουσία: *ανέλαβε την ~*· ΦΡ (αρχαιοπρ.) ***αρχή άνδρα δείκνυσι*** (*ἀρχὴ ἄνδρα δείκνυσι.* πβ Αριστοτ. *Ηθικά Νικομάχεια* 1130a: *ἀρχὴ ἄνδρα δείξει*· η ρήση αποδίδεται στον Βίαντα τον Πριηνέα) η αξία ενός ανθρώπου (πολιτικού συνήθ) και ο χαρακτήρας του θα φανούν όταν αναλάβει διοικητικά καθήκοντα, όταν ασκήσει εξουσία **11.** (συνεκδ) (α) το κρατικό όργανο που ασκεί εξουσία· (γενικότ.) κάθε φορέας εξουσίας: *ανακριτική / στρατιωτική / προξενική / δικαστική / αστυνομική / τοπική ~* ‖ *η αρμόδια / η ανώτατη ~* ‖ *αντίσταση κατά τής ~* (βλ. λ *αντίσταση*) ‖ *άσκηση / σφετερισμός / περιύβριση αρχής* (β) ***Αρχή Προστασίας Προσωπικών Δεδομένων*** (συντομ ΑΠΠΔ) ανεξάρτητη δημόσια αρχή που έχει ως αποστολή της την προστασία τού πολίτη από την επεξεργασία των προσωπικών του δεδομένων από τρίτους **12. *αρχές*** (οι) οι άνθρωποι που ασκούν την εξουσία, οι εκπρόσωποι καθενός από τους παραπάνω φορείς: *οι ελληνικές ~ ερευνούν την υπόθεση* ‖ *ο κακοποιός βρίσκεται στα χέρια των διωκτικών ~* **13.** τα βασικά σημεία ΦΡ ***επί τής αρχής*** κατ' αρχήν, ολόκληρο, ως σύνολο (όχι ένα-ένα τα επιμέρους σημεία): *«όλα τα κόμματα τής αντιπολίτευσης καταψήφισαν ~ το νομοσχέδιο»* (εφημ.)
[ΕΤΥΜ. αρχ . αρχική σημ. «έναρξη – εξουσία». < *ἄρχω* (βλ.λ.). Η φρ. *ἡ ἀρχὴ (ἐστὶ) τὸ ἥμισυ τοῦ παντός* προέρχεται από τους *Νόμους* τού Πλάτωνος, ενώ η φρ *ἀρχὴ ἄνδρα δείξει.* η οποία αποδίδεται στον Βίαντα τον Πριηνέα, αναγράφεται στα *Ἠθικὰ Νικομάχεια* (1130a) τού Αριστοτέλη]

κατ' αρχάς – κατ' αρχήν – αρχικά κ.ά. Η φρ. **κατ' αρχήν** αντιστοιχεί στο λατ. in principio (αγγλ in principle) και σημαίνει «ως θέμα αρχής, για λόγους αρχής» *(Κατ' αρχήν διαφωνώ με το σκεπτικό τής απόφασης)* και «στα βασικά σημεία» *(Το νομοσχέδιο ψηφίστηκε κατ' αρχήν).* Επομένως. το *κατ' αρχήν* δεν σημαίνει «κατ' αρχάς, στην αρχή. εν πρώτοις». όπως καταχρηστικά χρησιμοποιείται πολλές φορές. Με τη σημ. «πρώτα-πρώτα, εν πρώτοις. αρχίζοντας» χρησιμοποιείται η φρ. **κατ' αρχάς** ή **στην αρχή** *(Κατ' αρχάς νόμιζε πως ήταν σωστό, μετά τη συζήτηση όμως άλλαξε γνώμη)* Το επίρρ. **αρχικά / αρχικώς** σημαίνει (α) «στην αρχή, κατ' αρχάς» *(Αρχικά πίστευα πως είχε δίκιο)* και (β) «στο αρχικό στάδιο, στο ξεκίνημα, παλιά» *(Η λέξη σήμαινε αρχικά κάτι πολύ διαφορετικό).* Η φρ. **εξαρχής** (αρχαιοπρεπώς **αρχήθεν**) συνδέει το σημείο ενάρξεως με τον χρόνο κατά τον οποίο λέγεται κάτι *(Εξαρχής υποστήριζα ότι ακολουθούσαμε εσφαλμένη τακτική τώρα δικαιώνομαι)* Το **απαρχής** σημαίνει (α) «εξαρχής», αλλά συχνότερα απαντά στη φρ. (β) **απαρχής μέχρι τέλους** (*Υποστήριζα αυτή την άποψη απαρχής μέχρι τέλους*, δηλ συνεχώς, σταθερά). Από συμφυρμό των φρ «απαρχής» και «εξαρχής» προέκυψε το **αποξαρχής**. με επιτατική σημ. Επιτατική σημ. έχει επίσης η φρ **εξυπαρχής**. δηλώνοντας την έναρξη από τότε που υπάρχει κάτι

αρχηγεία (το) [1833] **1.** το οίκημα που αποτελεί την έδρα τού αρχηγού και στεγάζει τον ίδιο και τις υπηρεσίες του: *εντοπίστηκε το ~ των τρομοκρατών* **2.** (ειδικότ) τα γραφεία διοικήσεως και το επιτελείο σωμάτων με στρατιωτική δομή και οργάνωση: *~ τού Μηχανικού / τού Πυροβολικού / τής Αστυνομίας / τής Πυροσβεστικής.*

αρχηγέτης (ο) {αρχηγετών}, **αρχηγέτις** (η) [μτγν] {αρχηγέτιδος} πρόσωπο που κατέχει την ανώτατη θέση εξουσίας στην καθοδήγηση, πρώτος τη τάξει μεταξύ των ηγετών — **αρχηγεσία** (η) [1892], **αρχηγετικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρχή* + *ἡγέτης*].

αρχηγεύω ρ αμετβ. [1894] (λόγ.) είμαι αρχηγός

αρχηγία (η) [μεσν.] {αρχηγιών} **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού αρχηγού· *αναλαμβάνω / εγκαταλείπω την ~* ΣΥΝ ηγεσία **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κάποιος αρχηγός: *κατά την ~ του διαπράχθηκαν σοβαρά λάθη.*

αρχηγίδα (η) [1898] το σκάφος στο οποίο επιβαίνει ο αρχηγός τού στόλου (πβ λ. *ναυαρχίδα*)

αρχηγικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχηγό: *~ δήλωση / εξουσία / στυλ* ‖ *~ κόμματα* (βλ λ *κόμμα*) **2. *αρχηγικός*** (ο) / ***αρχηγική*** (η) οπαδός τού αρχηγού (συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τους αντιπολιτευομένους τον αρχηγό εντός τής ίδιας πολιτικής παρατάξεως).

αρχηγιλίκι (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ) το να είναι κανείς αρχηγός. η αρχηγία: *κάνει αμάν για ~*

αρχηγισμός (ο) (κακόσ.) εξουσιαστική συμπεριφορά, ηγεμονική διάθεση ΣΥΝ ηγεμονισμός, *πατερναλισμός*

αρχηγός (ο/η) **1.** (πρόσ ή ζώο) που ηγείται, που καθοδηγεί: *υπακοή στις εντολές τού ~ || ο ~ τής οικογένειας || ο ~ των ληστών / τού κοπαδιού || ο ~ τού κράτους* (ο ανώτατος άρχοντας. πρόεδρος ή βασιλιάς) **2.** πρόσωπο που οργανώνει μια ομάδα. που πρωτοστατεί στις δραστηριότητές της· *ο ~ τής παρέας* **3.** (γενικότ) πρόσωπο που έχει εκλεγεί ή επιλεγεί για να εκπροσωπεί και να καθοδηγεί σύνολο ανθρώπων. *ο ~ τής ομάδας μπάσκετ* Επίσης (λαϊκ) **αρχηγίνα** (η) [1897]. — (υποκ.) **αρχηγίσκος** (ο) [1888] ☛ ΣΧΟΛΙΟ *σύνθετος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀρχ-* (< *ἄρχω*) + *-ηγος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω* «οδηγώ ως ηγέτης»]

αρχήθεν επίρρ (αρχαιοπρ) από την αρχή ΣΥΝ εξαρχής. απαρχής, εξυπαρχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *αρχή*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀρχῆθεν* < *ἀρχή* + παραγ. επίθημα *-θεν*].

-άρχης {(λόγ) κλητ. -άρχα} λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το πρόσωπο που αποτέλεσε το πρώτο και αρχαιότερο μέλος (γενιάς, πατριάς κ λπ.): *γεν-άρχης, πατρι-άρχης* **2.** το πρόσωπο που ασκεί καθοδήγηση, εξουσία ή διοίκηση σε έναν χώρο: *γυμνασι-άρχης, θιασ-άρχης, νομ-άρχης, ταγματ-άρχης* **3.** τον ιδιοκτήτη *εργοστασι-άρχης. καταστηματ-άρχης, αιθουσ-άρχης*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το *ἄρχω*].

> **-άρχης και -αρχος.** Ένα πλήθος συνθέτων σε *-αρχος* και *-άρχης* σχηματίζονται στην Ελληνική από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα. Η διάκριση στην Αρχαία, από όπου ξεκίνησαν τα συστήματα. δεν είναι τόσο σημασιολογική, όσο ζήτημα κατανομής σε διαλέκτους. στην αττική διάλεκτο χρησιμοποιούσαν την *-αρχος*, στην ιωνική διάλεκτο και την Κοινή το *-άρχης*, που έδωσε και πολλά νεότερα σύνθετα Το **-αρχος** χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη στρατιωτική και διοικητική ορολογία, δηλώνοντας τον αρχηγό, τον επί κεφαλής και. κατ' επέκταση. τον επιβλέποντα, τον επόπτη: *ναύ-αρχος, φρούρ-αρχος. ταξί-αρχος, πλοί-αρχος. σμήν-αρχος, δήμ-αρχος, ληξί-αρχος. φύλ-αρχος, έξ-αρχος* κ ά. Το **-άρχης** (που επικράτησε τελικά εις βάρος τού *-αρχος*. μιας και τα μεταρρηματικά ονόματα σε -ος τονίζονται κανονικά στη λήγουσα *–στρατ-ηγός. ψυχο-πομπός* κ.τ.ό.–, πράγμα που δεν συνέβαινε με τα *-αρχος*) σχημάτισε πολλά σύνθετα με την ίδια σημασία («αρχηγός επόπτης»): *πατρι-άρχης. εθν-άρχης, ποιμεν-άρχης, αυλ-άρχης, επιτελ-άρχης. εργοστασι-άρχης, γυμνασι-άρχης, λυκει-άρχης, προσωπ-άρχης, θιασ-άρχης. κομματ-άρχης, τελετ-άρχης, κοινοτ-άρχης* κ ά Πολλά είναι και τα κύρια ονόματα που σχηματίστηκαν κυρίως σε **-αρχος**: *Αρίσταρχος, Κλέαρχος. Πλούταρχος. Τίμαρχος* κ.ά.

αρχι- κ **αρχί-** κ. **αρχ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** υπεροχή, αρχηγία, πρωτεία *αρχι-στράτηγος, αρχ-ίατρος* **2.** ότι κάτι βρίσκεται στην αρχή *αρχί-γραμμα* **3.** επίταση μιας ιδιότητας. *αρχι-κλέφτης, αρχι-βλάκας, αρχι-βασανιστής*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το *ἄρχω*. Απαντά με τις μορφές *ἀρχ-* (προ φωνήεντος), *ἀρχε-* (προ συμφώνου). *ἀρχι-* (προ συμφώνου). από τα οποία το τελευταίο σημείωσε ιδιαίτερη επίδοση Μέσω τής Λατινικής το *αρχ- / αρχι-* εισήχθη και σε ξένες γλώσσες. πβ αγγλ. architect, γαλλ. archiatre, γερμ Architekt κ.ά]

-αρχία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν **1.** τρόπο άσκησης εξουσίας. σύστημα διακυβέρνησης: *ολιγ-αρχία, φεουδ-αρχία. μον-αρχία, μητρι-αρχία* **2.** (α) διοίκηση τμήματος κράτους ή το κτήριο όπου στεγάζονται τα πρόσωπα που ασκούν τη διοίκηση *νομ-αρχία, δημ-αρχία* (β) διοίκηση στρατιωτικού σώματος ή το ίδιο το στρατιωτικό σώμα *ταξι-αρχία. πλοι-αρχία, μερ-αρχία* **3.** (για τον σχηματισμό αφηρημένων θηλ ουσ που δηλώνουν) φιλοσοφικό σύστημα με επίκεντρο ένα καθοριστικό στοιχείο *αισθησι-αρχία. νοησι-αρχία. βουλησι-αρχία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *μον-αρχία*). που προέρχεται από το ρ. *ἄρχω* και χρησιμοποιείται επίσης σε αποδόσεις ξέν. φιλοσ όρων (λ χ. *βουλησι-αρχία*, γαλλ voluntarisme)]

αρχίατρος (ο/η) [μτγν] {αρχιάτρ-ου | -ων, -ους} **1.** ιατρός. υπεύθυνος σε νοσοκομειακή κλινική ή ασφαλιστικό φορέα (για την έγκριση φαρμάκων, θεραπειών κ λπ) **2.** ΣΤΡΑΤ ο στρατιωτικός ιατρός που αντιστοιχεί στον βαθμό τού αντισυνταγματάρχη στον Στρατό Ξηράς.

αρχίγραμμα (το) {αρχιγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΥΠΟΓΡ το πρώτο γράμμα έναρξης παραγράφου ή κεφαλαίου, μερικές φορές ειδικά σχεδιασμένο, μεγαλύτερων διαστάσεων από τα στοιχεία τού υπόλοιπου κειμένου ΣΥΝ αρχικό γράμμα

αρχιγραμματέας (ο/η) [μτγν.] {-α κ. -έως | -είς. -έων} **1.** προϊστάμενος των γραμματέων: *ο ~ τής Ιεράς Συνόδου* **2.** (επί Όθωνος) ο πρωθυπουργός: *~ τής Επικράτειας*

αρχιδάτος (ο) [μεσν.] (!-λαϊκ.. αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** αυτός που έχει μεγάλους όρχεις **2.** αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε έναν τομέα. *γιατρός / δικηγόρος ~* (πβ. λ. *βαρβάτος*).

αρχιδεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν] {αρχιδεσμοφυλάκων} ο επί κεφαλής των δεσμοφυλάκων.

αρχίδι (το) {αρχιδ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ , αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** καθένας από τους όρχεις (βλ λ *όρχις*) ΣΥΝ (λαϊκ) παπάρι, αμελέτητα (για σφάγια)· ΦΡ (α) (λαϊκ) ***με αρχίδια*** για κάποιον που έχει τη χαρακτηριστική του ιδιότητα στον ανώτατο βαθμό ή σε πολύ υψηλό επίπεδο· *δικηγόρος ~* (β) (υβριστ) ***γράφω (κάτι / κάποιον) στα αρχίδια μου*** δείχνω μεγάλη αδιαφορία, έντονη περιφρόνηση (για κάποιον/κάτι) ΣΥΝ γράφω στα παλιά μου τα παπούτσια (γ) (!) (υβριστ.) ***στ' αρχίδια μου!*** δεν με ενδιαφέρει ΣΥΝ σκοτίστηκα, σκασίλα μου, (λαϊκ) χέστηκα (δ) (λαϊκ) ***έχω (τ') αρχίδια*** έχω το σθένος, την τόλμη και τη δύναμη (για κάτι) (ε) (υβριστ) ***πρήζω τ' αρχίδια (κάποιου)*** εκνευρίζω πάρα πολύ. ενοχλώ υπερβολικά (κάποιον) (στ) (μτφ) ***ξύνω τ' αρχίδια μου*** δεν ασχολούμαι με κάτι παραγωγικά ή δημιουργικά, περνάω την ώρα μου χωρίς να κάνω τίποτα: *λένε ότι χρειάζονται περισσότερους υπαλλήλους στην υπηρεσία κι αυτοί που υπάρχουν κάθονται όλη μέρα και ξύνουν τ' αρχίδια τους* **2.** (υβριστ) για άνθρωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο τρόπο ΣΥΝ τσόγλανος, κωλόπαιδο — (υποκ.) **αρχιδάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ὀρχίδιον*. υποκ. τού αρχ *ὄρχις* (βλ λ) Το αρχικό *ἀ-* οφείλεται στη συνεκφορά τού πληθ *τὰ ὀρχίδια > τὰ 'ρχίδια > τ' ἀρχίδια > ἀρχίδι*]

αρχιδιάκονος (ο) [μτγν.] {αρχιδιακόν-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των διακόνων μιας επισκοπής. ο οποίος επικουρεί τον επιχώριο επίσκοπο. Επίσης **αρχιδιάκος** — **αρχιδιακονία** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κληρικός*.

αρχιδικαστής (ο) [μτγν] ανώτατος δικαστικός λειτουργός στη Μεγάλη Βρετανία και στις Η Π Α
[ΕΤΥΜ μτγν . αρχική σημ. «ο επί κεφαλής των δικαστών». < *ἀρχι-* + *δικαστής*. Ως αξίωμα τού Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α., η λ. αποδίδει το αγγλ Chief Justice].

αρχιδούκας (ο) [1896] {αρχιδουκών} ο ευγενής με θέση υψηλότερη από εκείνη τού δούκα· τίτλος ευγενείας που δινόταν κυρ στα μέλη τού αυστριακού αυτοκρατορικού οίκου και ειδικότ στους εξ αρρενογονίας συγγενείς τού αυτοκράτορα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ archiduc < archi- (< ελλην. *αρχε-*) + duc «δούκας»]

αρχιεπισκοπή (η) [μτγν] ΕΚΚΛΗΣ **1.** το οίκημα όπου στεγάζεται η κατοικία, τα γραφεία και οι υπηρεσίες τού αρχιεπισκόπου **2.** η γεωγραφική περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία τού αρχιεπισκόπου.

αρχιεπίσκοπος (ο) [μτγν] {αρχιεπισκόπ-ου | -ων. -ους} ΕΚΚΛΗΣ ο πρώτος στην ιεραρχία μεταξύ των επισκόπων μιας αυτοκέφαλης Εκκλησίας ή και μιας εκκλησιαστικής περιφέρειας ή ακόμη και τίτλος απλού επισκόπου (Ρωσία. Ρουμανία): *~ Βορείου και Νοτίου Αμερικής / Αυστραλίας / Αλβανίας || ο ~ Αθηνών και πάσης Ελλάδος* — **αρχιεπισκοπικός**, -ή, -ό [1869] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*

αρχιεπιστολέας (ο) [1886] {αρχιεπιστολ-είς | -έων} ΣΤΡΑΤ τιμητικός τίτλος τού Υπαρχηγού Στόλου (προϊστάμενος τού Επιτελείου στο Πολεμικό Ναυτικό).
[ΕΤΥΜ < *αρχι-* + αρχ. *ἐπιστολεύς* (στην αρχ σημ. «αντιναύαρχος», όπως απαντά στον Ξενοφώντα και αποδίδεται στους Λακεδαιμονίους)].

αρχιερατεία (η) [μτγν.] το να είναι κανείς αρχιερέας και (συνεκδ.) η περίοδος άσκησης των αρχιερατικών καθηκόντων. Επίσης **αρχιεροσύνη** [μτγν]

αρχιερατεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αρχιεράτευσα} ΕΚΚΛΗΣ είμαι αρχιερέας (βλ λ). ασκώ αρχιερατικά καθήκοντα

αρχιερατικός, -ή. -ό [μτγν] ΕΚΚΛΗΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχιερέα (βλ λ): *~ θρόνος / άμφια / εγκύκλιος / επιστολή* **2.** αυτός που τελείται με την παρουσία αρχιερέα *~ λειτουργία / μνημόσυνο* **3.** ***Αρχιερατικό(ν)*** (το) λειτουργικό βιβλίο. επιτομή τού Ευχολογίου, που περιλαμβάνει τις ακολουθίες. οι οποίες τελούνται από αρχιερέα

αρχιεργάτης (ο) [1887] {αρχιεργατών}. **αρχιεργάτρια** (η) {αρχιεργατριών} πρόσωπο που επιβλέπει την εργασία των άλλων εργατών σε επιχείρηση, εργοστάσιο κ.λπ ο προϊστάμενος ΣΥΝ αρχιμάστορας. πρωτομάστορας. εργοδηγός.

αρχιερέας (ο) [μεσν] {αρχιερείς} ΕΚΚΛΗΣ **1.** ο κληρικός με ανώτατο βαθμό στην κλίμακα τής εκκλησιαστικής ιεραρχίας (επίσκοπος, μητροπολίτης. αρχιεπίσκοπος, πατριάρχης) **2.** ***Μέγας Αρχιερεύς*** (α) ο Χριστός (β) (συνεκδ) η εικονογραφική παράσταση τού Χριστού με μίτρα και άμφια αρχιερέα • **3.** (σε άλλες θρησκείες, σύγχρονες και αρχαίες) ο ανώτατος ιερέας *~ τού ισραηλιτικού ιερατείου*. Επίσης (λόγ.) **αρχιερεύς** [αρχ.] {αρχιερέως} — **αρχιεροσύνη** (η) [μτγν.]

αρχίζω ρ μετβ κ αμετβ {άρχισα} ♦ **1.** (μετβ) κάνω την αρχή (πράξης ή έργου): *αυτός άρχισε τον καβγά || αρχίζει τη δουλειά του / να δουλεύει στις 7 00 το πρωί* ΣΥΝ βάζω μπρος. ξεκινώ. πιάνω (να). ανοίγω. (αρχαιοπρ.) άρχομαι ΑΝΤ τελειώνω. σταματώ, τερματίζω. φέρω εις πέρας ♦ (αμετβ.) **2.** κάνω την αρχή (σε πράξη. δραστηριότητά μου) *είναι καιρός ν' αρχίσουμε || αρχίζουμε νωρίς το πρωί* **3.** βρίσκομαι στην πρώτη στιγμή ή στο πρώτο στάδιο τής εμφάνισης, τής εξέλιξης. τής δραστηριότητας. τής λειτουργίας μου *κανείς δεν ξέρει πότε άρχισε η σύγκρουση ανάμεσα στις δύο οικογένειες || η παράσταση / η ταινία / η εκπομπή / το ματς αρχίζει* στις *20 30* **4.** (απρόσ. **αρχίζει**) για τη δήλωση έναρξης: *άρχισε να βρέχει* Επίσης (λαϊκ) **αρχινώ** [μεσν.] {-άς. .} κ **αρχινίζω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, -ίζω*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀρχή* + *-ίζω* Ο τ. *ἀρχινῶ* (μεσν) < *ἀρχή* + *-ινῶ*. κατ' αναλογίαν προς τα ρ *κινῶ. ξεκινῶ* Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη. από συμφυρμό των *ἀρχίζω* και *χερνῶ* (< *ἐγχειρῶ*)]

αρχιθαλαμηπόλος (ο/η) [1862] ο πρώτος μεταξύ των θαλαμηπόλων. ο επί κεφαλής των καμαρότων πλοίου

αρχιθερμαστής (ο) ΝΑΥΤ υπαξιωματικός μηχανής τού Εμπορικού Ναυτικού ΣΥΝ (λαϊκ) ντοκουμάνης.

αρχικά επίρρ.· στην αρχή, στο πρώτο στάδιο: *~ δεν ήθελε ούτε να το ακούσει. τελικά όμως το δέχτηκε* Επίσης **αρχικώς** [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*

αρχικατάσκοπος (ο/η) [1895] {αρχικατασκόπ-ου | -ων. -ους} **1.** ο πρώτος μεταξύ των κατασκόπων **2.** πολύ σπουδαίος, πολύ ικανός κα-

τάσκοπος

αρχικελευστής (ο/η) [1833] ανώτερος υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού ή τού Λιμενικού Σώματος (βλ λ. *βαθμός*, ΙΙΙΝ).

αρχικλέφτης (ο) [1888] {αρχικλεφτών}, **αρχικλέφτρα** (η) {αρχικλεφτρών} (εκφραστ) μεγάλος απατεώνας, γενικότ πολύ ανέντιμος άνθρωπος — (μεγεθ) **αρχικλεφταράς** κ. **αρχικλέφταρος** (ο).

αρχικλητήρας (ο) [1895] ο προϊστάμενος των κλητήρων μιας υπηρεσίας

αρχικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** (γενικά) αυτός που βρίσκεται χρονικώς ή τοπικώς στην αρχή, αυτός που εμφανίστηκε πρώτος· *επανέρχομαι στις ~ μου προτάσεις* || *τοποθετώ τα εργαλεία στις ~ τους θέσεις* || *~ σχέδιο / σκοπός / αιτία / σημασία λέξεως* || *η ~ διατύπωση τού κειμένου ήταν διαφορετική* || *η ~ συμφωνία προέβλεπε μείωση των δαπανών* || *η ~ μου εντύπωση ήταν θετική αργότερα όμως άλλαξα γνώμη* || *οι ~ προβλέψεις διαψεύστηκαν* ΣΥΝ πρώτος ΑΝΤ τελικός **2.** αυτός που σχετίζεται με την έναρξη (αγώνα, διαδικασίας) *η ~ ενδεκάδα τής ομάδας* **3.** ***αρχικά*** (τα) τα πρώτα γράμματα ονοματεπωνύμου, φράσης κ.λπ . τα οποία πολλές φορές χρησιμοποιούνται αντί υπογραφής ή ως συντομογραφία. *στα επιστολόχαρτα υπήρχαν τυπωμένα τα ~ του: Ι. Δ* (= λ.χ Ιωάννης Δημητρίου)

αρχικτηνίατρος (ο/η) {αρχικτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ στρατιωτικός κτηνίατρος τού υγειονομικού σώματος τού Στρατού Ξηράς με βαθμό αντισυνταγματάρχη

αρχιληστής (ο) [μτγν] **1.** ο επί κεφαλής ληστών, ο αρχηγός ληστρικής συμμορίας ΣΥΝ λήσταρχος **2.** (εκφραστ.) ο πολύ ανέντιμος άνθρωπος

αρχιλογιστής (ο) [1844], **αρχιλογίστρια** (η) {αρχιλογιστριών} προϊστάμενος τού λογιστηρίου, λογιστής που επιβλέπει και κατευθύνει το έργο των άλλων λογιστών

αρχιλοχίας (ο/η) {(θηλ. αρχιλοχίου) | αρχιλοχιών} υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ λ *βαθμός*. ΙΙΙΝ)

Αρχίλοχος (ο) {-ου κ. -όχου} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής (7ος αι π Χ.), γνωστός για το σκωπτικό και δηκτικό ύφος του — **αρχιλόχειος**, -α, -ο [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αρχηγός τού λόχου». < *ἀρχι-* (βλ λ.) + *λόχος* «στρατιωτικό σώμα»]

αρχιμ. (ο) αρχιμανδρίτης.

αρχιμάγειρας (ο) {αρχιμαγείρων} **1.** ο επί κεφαλής των μαγείρων ΣΥΝ σεφ **2.** (μτφ.) ο κύριος οργανωτής μιας ενέργειας εναντίον κάποιου (συνωμοσίας. επίθεσης, πλεκτάνης κ λπ.) Επίσης **αρχιμάγειρος** [μτγν.] (σημ 1).

αρχιμανδρίτης (ο) {αρχιμανδριτών} ΕΚΚΛΗΣ **1.** ο ηγούμενος μονής (= μάνδρας) ή ο επόπτης ομάδας μοναστηριών μιας περιφέρειας **2.** άγαμος ή χήρος πρεσβύτερος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀρχι-* (< *ἄρχω*) + *μάνδρα* «μονή» Ο όρος αυτός χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως τίτλος τού επόπτη μοναστηριών Η σημερινή σημ είναι μεσν.]

αρχιμασόνος (ο) **1.** κορυφαίο στέλεχος μασονικής στοάς **2.** (κακόσ) αυτός που θεωρείται ότι αναμειγνύεται σε κρυφές άνομες δραστηριότητες και σκοτεινές υποθέσεις ο μηχανορράφος.

αρχιμάστορας (ο) {αρχιμαστόρων} ο επί κεφαλής των μαστόρων ΣΥΝ πρωτομάστορας

αρχιμαφιόζος (ο) **1.** ο επί κεφαλής μαφιόζικης οργάνωσης ΣΥΝ νονός **2.** (γενικότ) άτομο με έντονη εγκληματική δράση **3.** (μτφ.) άνθρωπος που μονίμως ραδιουργεί.

Αρχιμήδης (ο) {-η κ -ήδους} **1.** (α) αρχαίος Έλληνας μαθηματικός. αστρονόμος και εφευρέτης (3ος αι. π Χ.) (β) ΦΥΣ ***αρχή τού Αρχιμήδη*** νόμος τής υδροστατικής. σύμφωνα με τον οποίο κάθε σώμα που βυθίζεται πλήρως ή μερικώς σε ρευστό (π χ. νερό) δέχεται. όταν βρίσκεται σε ισορροπία. μια κατακόρυφη δύναμη. την άνωση, που κατευθύνεται προς τα επάνω και έχει μέγεθος ίσο με το βάρος τού ρευστού που εκτοπίζει το σώμα ΣΥΝ αρχιμήδειος αρχή **2.** ανδρικό όνομα. — **αρχιμήδειος**, -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ «άρχοντας, κυρίαρχος τής σκέψης», < *ἀρχι-* (βλ.λ.) + *-μήδης* < *μῆδος (τό)* «σκέψη. τέχνασμα» (πβ. κ. *Διο-μήδης*)].

αρχιμηνιά (η) [μεσν] {χωρ. πληθ } η πρώτη ημέρα τού μήνα κυρ στη ΦΡ ***αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά***, που αποτελεί τον πρώτο στίχο από τα κάλαντα τής Πρωτοχρονιάς ΣΥΝ πρωτομηνιά

αρχιμηχανικός (ο/η) [1851] **1.** ο επί κεφαλής των μηχανικών σε συνεργείο. πλοίο. εργοστάσιο κ λπ ο προϊστάμενος των τεχνικών υπηρεσιών **2.** ΝΑΥΤ ο υπεύθυνος των μηχανικών επισκευών, τής συντήρησης κ λπ. των πλοίων μιας ναυτιλιακής εταιρείας.

αρχιμουσικός (ο/η) [1833] **1.** ο διευθυντής ορχήστρας. ο μαέστρος: *τη Φιλαρμονική Ορχήστρα τής Βιέννης διηύθυνε τότε ο ~ Χέρμπερτ φον Κάραγιαν* **2.** ΣΤΡΑΤ-ΝΑΥΤ ***αρχιμουσικός Α΄ / Β΄ / Γ΄ τάξεως*** αξιωματικός τής Μουσικής τού Στρατού Ξηράς και τού Ναυτικού, που βαθμολογικώς αντιστοιχεί κατά σειρά σε λοχαγό. υπολοχαγό και ανθυπολοχαγό

αρχίνημα (το) {αρχινήματος} (λαϊκ.) το ξεκίνημα. η αρχή (βλ λ). Επίσης **αρχίνισμα** [μεσν.].

αρχινίζω ρ. → αρχίζω

αρχινώ ρ → αρχίζω

αρχιπελαγικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με αρχιπέλαγος **2.** ΝΟΜ ***αρχιπελαγικό κράτος*** κράτος αποτελούμενο καθ' ολοκληρίαν από ένα ή περισσότερα αρχιπελάγη και ενδεχομένως από άλλες νήσους

αρχιπέλαγος (το) [1728] {αρχιπελάγ-ους | -η. -ων} **1.** η εκτεταμένη θαλάσσια περιοχή που περιλαμβάνει ομάδα ή ομάδες νησιών **2.** ΝΟΜ σύμπλεγμα νήσων. περιλαμβανομένων και τμημάτων νήσων. τα οποία είναι τόσο συνδεδεμένα μεταξύ τους. ώστε να σχηματίζουν αυτοτελή γεωγραφική. οικονομική ή πολιτική ενότητα ή που θεωρούνται ιστορικά ότι σχηματίζουν μία τέτοια ενότητα **3.** (ειδικότ.) τα ελληνικά νησιά τού Αιγαίου Πελάγους *Διοίκηση Αρχιπελάγους*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < ιταλ. arcipelago].

αρχιπλοίαρχος (ο/η) [1896] {αρχιπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. **1.** ανώτατος αξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού και τού Λιμενικού Σώματος **2.** πεπειραμένος πλοίαρχος τού Εμπορικού Ναυτικού, που εργάζεται στα γραφεία ναυτιλιακής επιχείρησης ΣΥΝ αρχικαπετάνιος (βλ κ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ)

αρχιπύραρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ανώτατος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. κ. *βαθμός*, ΠΙΝ).

αρχιπυροσβέστης (ο/η) {αρχιπυροσβεστών} υπαξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. κ λ *βαθμός*. ΙΙΙΝ.)

αρχιρραβίνος (ο) [1880] ο επί κεφαλής των ραβίνων σε μια περιοχή

αρχισμηνίας (ο/η) {αρχισμηνιών} υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. κ λ. *βαθμός*, ΙΙΙΝ.)

αρχιστρατηγία (η) {αρχιστρατηγιών} η εξουσία τού αρχιστρατήγου και ο χρόνος κατά τον οποίο ασκείται

αρχιστράτηγος (ο) [μτγν] {αρχιστρατήγ-ου | -ων, -ους} ο γενικός αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων μιας χώρας ή και συμμαχικών στρατευμάτων σε καιρό πολέμου

αρχισυντάκτης (ο) [1849] {αρχισυντακτών}, **αρχισυντάκτρια** (η) [1895] {αρχισυντακτριών} πρόσωπο που είναι επί κεφαλής των συντακτών περιοδικού, εφημερίδας. συλλογικής έκδοσης κ λπ . που είναι επιφορτισμένο με το καθήκον τού συντονισμού, τής οργάνωσης, τής ταξίνομησης και τού ελέγχου τής προς δημοσίευση ύλης. Επίσης (λόγ) **αρχισυντάκτις** (η) [1889] {αρχισυντάκτιδος}
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ rédacteur en chef]

αρχισυνταξία (η) {χωρ πληθ.} **1.** η θέση τού αρχισυντάκτη, οι αρμοδιότητες και το έργο του **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο βρίσκεται ο αρχισυντάκτης, το γραφείο του

αρχιτέκτονας (ο/η) {αρχιτεκτόνων} **1.** επιστήμονας ειδικευμένος στη σχεδίαση οικοδομημάτων με έμφαση στη λειτουργική και αισθητική πλευρά τού οικοδομήματος **2.** (μτφ.) εμπνευστής και σχεδιαστής σημαντικού (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού) έργου: *ο ~ τής εθνικής συμφιλίωσης* || *ο Αντενάουερ υπήρξε από τους ~ τής ευρωπαϊκής ενοποίησης* ΣΥΝ πρωτεργάτης, πρωτομάστορας Επίσης (λόγ.) **αρχιτέκτων** (ο/η) [αρχ.] {αρχιτέκτονος} κ (λαϊκ.) **αρχιτεκτόνισσα** (η) [1895] {αρχιτεκτονισσών}. — **αρχιτεκτόνημα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀρχιτέκτων, -ονος* < *ἀρχι-* (βλ.λ.) + *τέκτων* (βλ.λ.)]

αρχιτεκτονική (η) [αρχ] **1.** η επιστήμη και η τέχνη σχεδιασμού κτηρίων με βάση τις ανθρώπινες ανάγκες και την αισθητική πλευρά τού χώρου **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επιλογών στον σχεδιασμό. στην αισθητική και τη λειτουργική τής οικοδόμησης κτηρίων ή χώρων. που διαμορφώνουν ιδιαίτερο καλλιτεχνικό ύφος (στυλ) *παραδοσιακή / μοντέρνα / ρωμαϊκή ~* || *εξετάζοντας την ~ τού ναού, συμπεραίνουμε ότι χτίστηκε τον 11ο αι.* || *~ κήπων / τοπίων* **3.** (μτφ) ο τρόπος με τον οποίο είναι δομημένο κάτι: *η ~ τού ποιήματος* || *η ~ τής νέας Ευρώπης* || *η ~ τού ηλεκτρονικού υπολογιστή* ΣΥΝ δομή, διάρθρωση.

αρχιτεκτονικός, -ή. -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον αρχιτέκτονα ή/και την αρχιτεκτονική. *~ σχέδια / διάκοσμος* — **αρχιτεκτονικ-ά / -ώς** επίρρ.

αρχιτεμπέλης (ο) {αρχιτεμπέληδες}, **αρχιτεμπέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) υπερβολικά τεμπέλης ΣΥΝ ακαμάτης, ανεπρόκοπος, τεμπελχανάς ΑΝΤ δουλευταράς. (μεγεθ) **αρχιτεμπέλαρος** (ο)

αρχίτερα → αρχύτερα

αρχιτεχνίτης (ο) [1840] {αρχιτεχνιτών} ο επί κεφαλής ομάδας τεχνιτών. αυτός που επιβλέπει τις εργασίες τους ΣΥΝ πρωτομάστορας.

αρχιτρομοκράτης (ο) {αρχιτρομοκρατών}, **αρχιτρομοκράτισσα** (η) {αρχιτρομοκρατισσών} **1.** επί κεφαλής τρομοκρατικής ομάδας **2.** (εκφραστ.) τρομοκράτης με εκτεταμένη δράση. ο πολύ επικίνδυνος τρομοκράτης

αρχιφύλακας (ο/η) {αρχιφυλάκων} **1.** προϊστάμενος των φρουρών σε δημόσιες ή ιδιωτικές εγκαταστάσεις, κρατητήρια κ λπ **2.** υπαξιωματικός τής αστυνομίας πόλεων, τής αγροφυλακής και των φυλακών (βλ. κ λ. *βαθμός*. ΙΙΙΝ) **3.** ΣΤΡΑΤ μόνιμος ή έφεδρος Υπαξιωματικός ή και Αξιωματικός που φέρει την ευθύνη τής υπηρεσίας «Φρουράς» σε στρατιωτικό κατάστημα ή εγκατάσταση Επίσης (λόγ) **αρχιφύλαξ** [μτγν.] {αρχιφύλακος}

αρχιχρονιά (η) {χωρ. πληθ } η πρώτη ημέρα τού χρόνου κυρ. στη ΦΡ ***αρχιμηνιά κι αρχιχρονιά...*** ο πρώτος στίχος από τα κάλαντα τής Πρωτοχρονιάς

αρχιψεύτης (ο) [1889] {αρχιψευτών}. **αρχιψεύτρα** (η) {χωρ γεν. πληθ.} πρόσωπο που λέει πάρα πολλά ψέμματα — (μεγεθ.) **αρχιψεύταρος** (ο), **αρχιψευταρού** (η).

αρχολίπαρος (ο) (αρχαιοπρ.) πρόσωπο που επιθυμεί πάρα πολύ τα αξιώματα, που επιδιώκει με κάθε τρόπο την εξουσία ΣΥΝ αρχομανής. σπουδαρχίδης — **αρχολιπαρία** (η) [1890]. **αρχολιπαρικός**, -ή, -ό [1886]
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀρχο-* (< *ἀρχή*) + *-λίπαρος* < *λιπαρῶ* «επιθυμώ, επιζητώ» (βλ λ *εκλιπαρώ*)]

άρχομαι → άρχω

αρχομανής, -ής. -ές [1870] {αρχομαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) (κ. ως ουσ) αυτός που επιθυμεί σε παθολογικό βαθμό να ασκεί εξουσία ΣΥΝ φίλαρχος — **αρχομανία** (η) [1865]
[ΕΤΥΜ < *αρχο-* (< *αρχή*) + *-μανής* < *μαίνομαι*]

αρχοντάνθρωπος (ο) {αρχοντανθρώπ-ου | -ων. -ους} άνθρωπος με επιβλητικό παρουσιαστικό. ευγενικό χαρακτήρα και συμπεριφορά που εμπνέει σεβασμό

αρχοντάρης (ο) [μεσν] {αρχοντάρηδες} ο μοναχός που έχει καθή-

κον την υποδοχή και περιποίηση των επισκεπτών τής μονής.

αρχονταρίκι (το) {χωρ γεν.} δωμάτιο σε μοναστήρι, που προορίζεται για την υποδοχή και την περιποίηση επισκεπτών.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀρχονταρίκιον* < *ἀρχοντάρης* < *ἄρχοντας*. Στη Μεσν. Ελληνική απαντά και η ομόρρ λ *ἀρχονταρεῖον*, η οποία αρχικώς προσδιόριζε την αίθουσα των βυζαντινών ανακτόρων, όπου ο αυτοκράτορας υποδεχόταν τους άρχοντες. Αργότερα ονομάστηκε έτσι το καλύτερο διαμέρισμα μοναστηριών. που χρησίμευε ως ξενώνας]

άρχοντας (ο) {αρχόντων}, **αρχόντισσα** (η) {αρχοντισσών} **1.** πρόσωπο που έχει την εξουσία (κυρ για παλαιότ. εποχές, όταν η εξουσία πήγαζε από την αριστοκρατική καταγωγή ή το βασιλικό αξίωμα ΣΥΝ εξουσιαστής, κυβερνήτης. προύχοντας ΦΡ ***ο άρχοντας τού σκότους*** ο Σατανάς **2. άρχοντες** (οι) πρόσωπα που ασκούν πολιτική εξουσία και ιδίως όσοι συμμετέχουν στην κυβέρνηση: *οι ~ και οι αρχόμενοι* || *το ήθος και η κοινωνική ευαισθησία πρέπει να διακρίνει τους ~* **3.** ΠΟΛΙΤ ***ανώτατος άρχοντας*** (τού κράτους) πρόσωπο που κατέχει το υψηλότερο πολιτειακό αξίωμα (προκειμένου για την Ελλάδα, ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας και παλαιότ ο βασιλιάς) **4.** πρόσωπο αριστοκρατικής καταγωγής που έχει μεγάλη περιουσία και πολλούς ανθρώπους στη δούλεψή του: *ο ~ τού πύργου* || *μια φορά κι έναν καιρό ήταν ένας πλούσιος ~* ΣΥΝ κύριος, αφέντης **5.** (μτφ.) πρόσωπο που κερδίζει τον σεβασμό των άλλων με την εξαιρετικά αξιοπρεπή συμπεριφορά του **6.** (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που ζει μέσα στις ανέσεις, που μπορεί να έχει ό,τι επιθυμήσει: *εδώ μέσα είσαι ~!* Επίσης (λόγ.) **άρχων** [αρχ] {άρχοντ-ος, -α} (σημ 1-3) · **αρχοντιλίκι** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἄρχων*, ουσιαστικοπ μτχ ενεστ τού ρ. *ἄρχω*]

αρχοντεύω ρ αμετβ. [μτγν.] γίνομαι ή κάνω τον άρχοντα.

αρχοντιά (η) [μεσν] {χωρ πληθ } **1.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς άρχοντας **2.** οι τρόποι, η συμπεριφορά ή/και η εμφάνιση που ταιριάζει σε άρχοντα η σεμνή μεγαλοπρέπεια *είχε μιαν ~ στους τρόπους του. που κέρδιζε τον σεβασμό* || *« το πιο ταπεινό εκκλησάκι, το τέμπλο, το κιούπι, το χράμι, όλα τους αποπνέανε μιαν ~ κατά τι ανώτερη των Λουδοβίκων»* (Οδ. Ελύτης) || (παροιμ) *«η καθαριότητα / η πάστρα είναι μισή ~»* ΑΝΤ κακομοιριά. μιζέρια, βλαχιά. χοντροκοπιά

αρχοντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άρχοντα. που διαθέτει τις ιδιότητες που χαρακτηρίζουν άρχοντα (επιβλητικότητα. μεγαλείο κ.λπ): *~ παράστημα / κορμοστασιά / εμφάνιση / τρόποι / κατοικία / αέρας* ΣΥΝ αριστοκρατικός ΑΝΤ ταπεινός. τιποτένιος **2. *αρχοντικό*** (το) (α) η κατοικία τού άρχοντα (β) (γενικότ) το σπίτι πλουσίου, που ξεχωρίζει για τη μεγαλοπρέπεια ή και την ομορφιά του ΣΥΝ αρχοντόσπιτο. πλουσιόσπιτο ΑΝΤ φτωχόσπιτο. καλύβι. παράγκα (γ) φιλοφρονητικά για κάθε σπίτι: *«Χριστού τη θεία γέννηση να πω στ' ~ σας»* (κάλαντα Χριστουγέννων). — **αρχοντικά** επίρρ.

αρχόντισσα (η) → άρχοντας

αρχοντο- κ **αρχοντό-** κ. **αρχοντ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν. **1.** αρχοντική καταγωγή ή σχέση με αρχοντική οικογένεια *αρχοντο-θυγατέρα. αρχοντό-παιδο, αρχοντο-παντρεύω* **2.** μεγαλοπρεπή. επιβλητικά χαρακτηριστικά ή ιδιότητες *αρχοντο-γυναίκα. αρχοντ-άνθρωπος, αρχοντό-σπιτο*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν Ελληνικής (πβ μεσν *ἀρχοντό-πουλο(ν)*), που προέρχεται από το αρχ *ἄρχων* (μεσν. *ἄρχοντας*)]

αρχοντογενιά (η) η αρχοντική γενιά, η αριστοκρατική καταγωγή.

αρχοντογεννημένος, -η, -ο αυτός που έχει γεννηθεί από άρχοντες.

αρχοντογυναίκα (η) {αρχοντογυναικών} η γυναίκα που με την εμφάνιση και τη συμπεριφορά της υποβάλλει τον σεβασμό η γυναίκα με επιβλητικό παράστημα και ευγενείς τρόπους ΑΝΤ γυναικούλα, (λαϊκ) κατίνα

αρχοντολόι (το) {χωρ γεν. κ πληθ } (λαϊκ) αυτοί που ανήκουν στην ανώτερη κοινωνικώς και οικονομικώς τάξη, το σύνολο των αρχόντων (βλ λ . σημ. 1. 4) ΣΥΝ αριστοκρατία, προύχοντες ΑΝΤ λαός. όχλος, πλέμπα, πλεμπάγια
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἄρχοντας* + *-λό(γ)ι* (βλ.λ.)].

αρχοντόπαιδο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί ή γόνος αρχοντικής οικογένειας

αρχοντόπουλο (το), **αρχοντοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ) το παιδί τού άρχοντα, αυτό που κατάγεται από αρχοντική γενιά· (κατ' επέκτ) ο γόνος πλούσιας και ισχυρής οικογένειας.
[ΕΤΥΜ μεσν < *άρχοντας* + *-πουλο(ν)* (υποκ επίθημα) < *-πουλος* < λατ pullus «πώλος, νεοσσός»].

αρχοντορεμπέτικο (το) **1.** είδος τραγουδιού που άνθησε στην Ελλάδα στις δεκαετίες τού '50 και τού '60 και συνδυάζει ευρωπαϊκούς ρυθμούς με το ύφος των ρεμπέτικων τραγουδιών **2.** (συνεκδ) κάθε τραγούδι που ανήκει στο παραπάνω είδος

αρχοντόσπιτο (το) **1.** το σπίτι που ανήκει σε άρχοντες. το αρχοντικό ΑΝΤ φτωχόσπιτο. καλύβι **2.** (συνεκδ) η οικογένεια με ευγενική καταγωγή, η γενιά αρχόντων

αρχοντοχωριάτης (ο) {δύσχρ. αρχοντοχωριατών}. **αρχοντοχωριάτισσα** {δύσχρ. αρχοντοχωριατισσών} (η) πρόσωπο που πρόσφατα απέκτησε χρήματα και ισχύ και προσποιείται τον αριστοκράτη. χωρίς να μπορεί να κρύψει την ταπεινή καταγωγή και τους άξεστους τρόπους του. Επίσης **αρχοντοχωριάτα** (η) {χωρ. γεν πληθ.}. — **αρχοντοχωριατισμός** (ο). **αρχοντοχωριάτικος**, -η. -ο.
[ΕΤΥΜ Η χρήση τής λ. με τη σημ. τού νεόπλουτου χωριάτη. ο οποίος προσπαθεί ανεπιτυχώς να κρύψει την προέλευσή του. οφείλεται στην κωμωδία τού Μολιέρου *Le Bourgeois gentilhomme* (1670), η οποία αποδόθηκε ως *Αρχοντοχωριάτης*].

-αρχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που σημαίνουν **1.** πρόσωπο με πολιτική ή στρατιωτική εξουσία. *ναύαρχος. ταξί-αρχος. σμήν-αρχος. δήμ-αρχος. έπ-αρχος* **2.** τον υπεύθυνο σε υπηρεσία *ληξί-αρχος* (βλ κ λ *-άρχης*)
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *χιλί-αρχος*), που προέρχεται από το ρ *ἄρχω*]

αρχύτερα επίρρ πιο πριν. πιο μπροστά, πρωτύτερα· κυρ στη ΦΡ ***μια ώρα αρχύτερα*** όσο γίνεται νωρίτερα, το ταχύτερο δυνατόν. *ας ξεμπερδέψουμε ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ύτερος*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀρχή* + *-ύτερος*, κατά τον συγκριτικό βαθμό επιθέτων σε -ύς (π χ. *βαθύς βαθύτερος. παχύς παχύτερος* κ.ά)].

άρχω ρ. αμετβ {μόνο σε ενεστ } (αρχαιοπρ) **1.** (+γεν) ασκώ την εξουσία. κυβερνώ: *επί χρόνια τώρα άρχει τού κόμματος χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν* **2.** (μεσοπαθ ***άρχομαι***) αρχίζω, κάνω την αρχή κυρ σε αρχαιοπρ φράσεις, π χ ***άρχεται η συνεδρίασις*** (στο δικαστήριο), ***ήρξατο χειρών αδίκων*** (βλ. λ. *άδικος*) **3. *αρχόμενοι*** (οι) {αρχομέν-ων, -ους} ο λαός (σε αντιδιαστολή προς τους άρχοντες, τους βουλευτές και την κυβέρνηση)
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ ετύμου. ίσως συνδ με το ομηρ ουσ *ὀρχα-μός* «ηγέτης. προπορευόμενος», αν λάβουμε υπ' όψιν το ουσ *ὀρχᾱ* «αρχή» (πβ. μυκ o-ka) Αρχαιότερη είναι η σημ «αρχίζω. ξεκινώ», ενώ παράγωγη είναι η σημ «ασκώ εξουσία», η οποία προφανώς προέκυψε από την ενδιάμεση έννοια «αναλαμβάνω την πρωτοβουλία» είτε κάνοντας την πρώτη κίνηση (στον χορό. σε θρησκευτική τελετουργία) είτε προπορευόμενος των άλλων (στη μάχη)]

άρχων, -ουσα, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που άρχει. που έχει την εξουσία· κυρ στις ΦΡ (α) ***άρχουσα τάξη*** η κοινωνική τάξη που έχει την πολιτική και οικονομική ισχύ (και επιβάλλει τη θέλησή της) (β) ΕΚΚΛΗΣ ***άρχων πρωτοψάλτης*** τιμητική προσφώνηση πρωτοψάλτη (κυρ τής Κωνσταντινούπολης)
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ τού αρχ *ἄρχω*]

άρω (να/θα) ρ → αίρω

-άρω παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων από ξένες λέξεις ή που αποδίδουν ξένες λέξεις με ανάλογη κατάληξη *καμουφλ-άρω, πακετ-άρω, κριτικ-άρω, κορνιζ-άρω, σιγουρ-άρω. κοτσ-άρω, κομπλ-άρω, τρεν-άρω* || *λανσ-άρω, μαρσ-άρω, φρεν-άρω,* (βλ. κ λ. *-έρνω*).
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Μεσν και Ν Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε ρήματα ιταλ προελ. (λ χ *αριβάρω* < ιταλ. arriv-are, μεσν *κουράρω* < ιταλ curare). αργότερα σε ρήματα γαλλικής προελ (λ χ *μακιγι-άρω* < γαλλ maquiller). επεκτεινόμενο βαθμηδόν και σε άλλες λ ως αυτόνομο επίθημα (λ χ *σουτ-άρω* < αγγλ shoot. *φλερτ-άρω* < αγγλ. flirt κ ά.)]

αρωγή (η) (λόγ.) **1.** (α) η βοήθεια *παρέχω / προσφέρω πολύτιμη ~* || *η ~ τού κράτους προς τους σεισμοπαθείς* ΣΥΝ συνδρομή, επικουρία (β) ΝΑΥΤ ***επιθαλάσσια αρωγή*** η βοήθεια που παρέχεται σε πλοίο που κινδυνεύει **2.** (ειδικότ) το χρηματικό ποσό που δίδεται είτε συστηματικά (λ χ στους συνταξιούχους δημοσίους υπαλλήλους) είτε εφάπαξ από επίσημο φορέα προς ενίσχυση κατηγορίας πολιτών: *Ταμείον Αρωγής* ΣΥΝ βοήθημα, επιδότηση — **αρωγός**, -ός. -ό [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀρήγω* «βοηθώ. συντρέχω», αβεβ ετύμου. ίσως συνδ. με αρχ. σαξ rōkjan «φροντίζω». γερμ ruchlos. αγγλ. reckless «απερίσκεπτος, παράτολμος»]

άρωμα (το) {αρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ευχάριστη μυρωδιά *το μεθυστικό ~ τής απριλιάτικης νύχτας* || *το πλούσιο ~ ενός κρασιού* || *έντονο / λεπτό / φίνο / βαρύ / ερεθιστικό / ευχάριστο ~* ΣΥΝ μοσχοβολιά. ευωδία ΑΝΤ δυσοσμία, βρόμα, αποφορά **2.** το παρασκεύασμα με ευχάριστη μυρωδιά, που χρησιμοποιείται ως καλλυντικό: *γυναικείο / φθηνό / λεπτό / διακριτικό / βαρύ / ξεθυμασμένο ~* ΣΥΝ μυρωδικό
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «αρωματικό φυτό», αγν ετύμου]

αρωματίζω ρ. μετβ [μτγν] {αρωμάτισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω (κάτι) να μοσχοβολά προσθέτοντας σε αυτό άρωμα ή αρωματική ουσία *το καινούργιο αποσμητικό χώρου αρωματίζει το δωμάτιο με άρωμα τριαντάφυλλου* || *ήρθε αρωματισμένη* ΣΥΝ παρφουμαρίζω.

αρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναδίδει άρωμα: *~ ουσία / σαπούνι / μαντιλάκι* ΣΥΝ εύοσμος, μυρωδάτος, ευωδιαστός ΑΝΤ δύσοσμος, βρομερός **2. *αρωματικά*** (τα) ουσίες από τις οποίες παράγεται άρωμα Επίσης **αρωματώδης**, -ης, -ες [μτγν]

αρωματοποιείο (το) [1875] εργαστήριο παρασκευής αρωμάτων

αρωματοποιία (η) [1875] {χωρ πληθ } **1.** η επεξεργασία αρωματικών ουσιών για παρασκευή αρωμάτων και αρωματισμένων καλλυντικών προϊόντων **2.** το αρωματοποιείο — **αρωματοποιός** (ο/η) [1807].

αρωματοπώλης (ο) [μτγν] {αρωματοπωλών}, **αρωματοπώλισσα** (η) {αρωματοπωλισσών} πωλητής αρωμάτων ΣΥΝ μυροπώλης. — **αρωματοπωλείο** (το) [1849]

Αρωμούνος (ο) ο Βλάχος (βλ λ) — **αρωμουνικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Βλάχος*
[ΕΤΥΜ < αρωμ Armân < a- προθεμ. + λατ Romani «Ρωμαίοι» (εξού και η ορθογραφία τής λ. με *-ω-*)· πβ. κ *Ρωμιός*, που αναφερόταν αρχικά στον ελληνόφωνο Ρωμαίο πολίτη]

ας τροπικός δείκτης (παραδοσιακά χαρακτηριζόμενος ως μόριο), ο οποίος δηλώνει **1.** προτροπή. *όποιος έχει αντίρρηση. ~ μιλήσει ελεύθερα!* || *~ καθίσουμε λίγο, να ξεκουραστούμε!* **2.** (+παρατ ή υπερσυντ) πράξη που έπρεπε να είχε γίνει στο παρελθόν συνήθ με διάθεση μομφής *~ φρόντιζες νωρίτερα, να μη σου πέφτανε τώρα όλα τα προβλήματα μαζί!* || *~ πρόσεχες! Εγώ δεν φταίω σε τίποτε!* **3.** ευχή. *~ είναι καλά ο άνθρωπος!* || *~ τον έχει ο Θεός καλά!* || *αχ, ~ έρθει όσο είναι καιρός!* **4.** προτερόχρονο *~ βγουν τ' αποτελέσματα και βλέπουμε!* **5.** απειλή. *~ έρθει εδώ και τα λέμε!* **6.** συγκατάβαση· *~ έρθει και ο*

α- / αν- *στερητικό*

α-αβάνωτος, -η, -ο **α-σαγήνευτος**, -η, -ο **α-σακάτευτος**, -η, -ο **α-σάλιωτος**, -η, -ο **α-σαμάρωτος**, -η, -ο

Πέτρος (δεν έχω αντίρρηση) || *-Τι κάνεις; -~ τα λέμε καλά!* (όχι και τόσο καλά) || *Πείτε τη γνώμη σας ελεύθερα· ~ κάνετε και λάθος! Δεν πειράζει!* **7.** αδιαφορία· *~ θυμώσει όσο θέλει! Εγώ θα του τα πω έξω απ' τα δόντια!* || *φεύγω κι ~ κάνει ό,τι θέλει!* **8.** εναντίωση ή παραχώρηση: *~ είναι ισχυρός! Και οι πιο ισχυροί έχουν το αδύνατό τους σημείο* || *θα έρθω και ~ είμαι αδιάθετος* || *τραβάτε με κι ~ κλαίω!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προστακτικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. (κατά συγκοπή *ἄ[φε]ς*) < αρχ *ἄφες*, προστ αορ. β' τού ρ *ἀφίημι* «αφήνω». Η προτρεπτική σημ. μαρτυρείται ήδη στην Κ.Δ., όπου το *ἄφες* συχνά συνοδεύεται από υποτακτική (πβ Λουκ. 6, 42· *ἀδελφέ, ἄφες ἐκβάλω τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου*) Παράλληλη σημασιοσυντακτική εξέλιξη εμφανίζεται και σε άλλες γλώσσες πβ. αγγλ let «αφήνω» > let him come «ας έλθει» (δείκτης σχηματισμού α' και γ' προσ. προστ)].

-άς παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα: *γαλατ-άς, αλευρ-άς, λαδ-άς, σιδερ-άς, κρασ-άς*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν *ὀστρακ-ᾶς, κηλ-ᾶς*), που προήλθε από συναίρεση τής καταλ. *-έας*]

-ας κ **-άς,** (θηλ. -ού) παραγωγικό μεγεθυντικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ότι κάποιος έχει μια ιδιότητα ή ένα χαρακτηριστικό σε μεγάλο βαθμό: *μυταρ-άς – μυταρ-ού, ποδαρ-άς – ποδαρ-ού, χειλ-άς – χειλ-ού, δοντ-άς – δοντ-ού, γλωσσ-άς – γλωσσ-ού, λογ-άς – λογ-ού, λεφτ-άς – λεφτ-ού.*
[ΕΤΥΜ Μεγεθ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την προσθήκη τής καταλήξεως -ς των αρσενικών σε θηλ. μεγεθ. με *-α* (λ χ. *βαρέλ-α > βαρέλ-ας, χοντρέλ-α > χοντρέλ-ας*)].

Α.Σ. (ο) Αθλητικός Σύλλογος

ασάλευτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν σαλεύει, που δεν έχει ή δεν μπορεί να κουνηθεί *μένω ~* || *τα ~ νερά τής λίμνης* || *«Η ~ ζωή»* (ποιητ έργο τού Κ. Παλαμά) ΣΥΝ. ακίνητος, ακούνητος, αμετακίνητος **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και διάρκεια: *~ πίστη / εμπιστοσύνη* ΣΥΝ απαρασάλευτος, ακλόνητος, σταθερός, αταλάντευτος.

ασανσέρ (το) {άκλ } **1.** ο ανελκυστήρας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει διαδοχικά ανοδικές και πτωτικές τάσεις· *~ το Χρηματιστήριο λόγω των φημών για παραίτηση τού πρωθυπουργού.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ ascenseur < λατ ascendere «ανεβαίνω»]

ασαράντιστος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που δεν έχει συμπληρώσει ακόμη σαράντα ημέρες (για βρέφος από τη γέννησή του, για νεκρό από τον θάνατό του, για λεχώνα από την ημέρα τού τοκετού).

άσαρκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει επαρκή ή καθόλου σάρκα, υπερβολικά λεπτός· *~ σώμα* ΣΥΝ λιπόσαρκος ΑΝΤ εύσαρκος.

ασάφεια (η) [αρχ.] {ασαφειών} **1.** η έλλειψη σαφήνειας. *η ~ των απαντήσεών του έδειχνε μια πρόθεση υπεκφυγής* ΣΥΝ αοριστία ΑΝΤ σαφήνεια **2.** (συνεκδ.) το σημείο (σε λόγο ή κείμενο) που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας *μια έκθεση γεμάτη ασάφειες.*

ασαφής, -ής, -ές [αρχ] {ασαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασαφέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, που δεν ορίζεται με τρόπο ξεκάθαρο και μονοσήμαντο: *τα κίνητρα τής εξέγερσης παραμένουν ~* || (για πρόσ.) *σε αυτό το σημείο είστε μάλλον ~ μήπως μπορείτε να μας το εξηγήσετε με ένα παράδειγμα;* ΣΥΝ συγκεχυμένος, αόριστος, δυσνόητος, αβέβαιος, αδιευκρίνιστος, αξεκαθάριστος, σκοτεινός, (αργκό) φλου ΑΝΤ σαφής, καθαρός, ξεκάθαρος, συγκεκριμένος, προφανής **2.** αυτός τού οποίου η μορφή δεν διακρίνεται καθαρά και με ευκολία: *τα ~ περιγράμματα των βουνών* ΣΥΝ δυσδιάκριτος, ακαθόριστος ΑΝΤ ευκρινής, σαφής, έντονος, καθαρός. — **ασαφώς** επίρρ [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ασβεστάδικο (το) **1.** η ειδική εγκατάσταση στην οποία παρασκευάζεται ασβέστης ΣΥΝ ασβεστοκάμινος, ασβεστοποιείο **2.** κατάστημα στο οποίο πωλείται ασβέστης.

ασβεστάς (ο) {ασβεστάδες} (λαϊκ) πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα την επίχριση τοίχων ή οικοδομικών επιφανειών με ασβέστη ΣΥΝ ασπριτζής, σοβατζής

ασβέστης (ο) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** λευκή σκόνη, προϊόν τής πυράκτωσης τού ασβεστολίθου, που χρησιμοποιείται ως οικοδομικό υλικό (στην κατασκευή σκυροδέματος, στην επίχριση τοίχων κ.λπ) **2.** (συνεκδ) ο πολτός που προκύπτει από την ανάμειξη ασβέστη με νερό **3.** (συνεκδ.) ο αποξηραμμένος ασβέστης που καλύπτει ως επίχρισμα την επιφάνεια τοίχου. *«μια κάμαρα στενή, μικρή, σαν όλες βρομερή / οι ασβέστες απ' τους τοίχους της επέφτανε κομμάτια»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ σοβάς. Επίσης (λόγ.) **άσβεστος** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀσβέστιν* < *ἀσβέστιον*, υποκ. τού αρχ. επιθ *ἄσβεστος* (βλ.λ.) «αυτός που δεν μπορεί να σβηστεί». Η σημερινή σημ τής λ. οφείλεται στη φρ *ἄσβεστος τίτανος* «το οξίδιο τού ασβεστίου που δεν σβήστηκε (με νερό), ο γύψος»]

ασβέστιο (το) {ασβεστίου} ΧΗΜ αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ca), που απαντά στον ασβεστίτη (βλ.λ.), βασικό για τη λειτουργία τού οργανισμού και δομικό υλικό τού σκελετού (βλ λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀσβέστιον* «ασβεστόλιθος» < αρχ. *ἄσβεστος*. Η σημερινή σημ αποδίδει το νεολατ. calcium].

ασβεστίτης (ο) [1897] {χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. κρυσταλλικό ορυκτό από ανθρακικό ασβέστιο, βασικό συστατικό τού ασβεστολίθου (βλ λ.), τού μαρμάρου και τής κιμωλίας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. calcite]

ασβεστόγαλα (το) [1897] {χωρ. πληθ } **1.** (λαϊκ.) υδροξίδιο τού ασβεστίου **2.** αραιό διάλυμα ασβέστη (βλ.λ., σημ. 1) σε νερό, που χρησιμοποιείται για την επίχριση τοίχων και ως απολυμαντικό ΣΥΝ ασβεστόνερο

ασβεστοκάμινος (η) [μεσν] {ασβεστοκαμίν-ου | -ων, -ους} ειδική κάμινος για την παρασκευή ασβέστη (βλ.λ) με την πυράκτωση ασβεστολίθου. Επίσης (λαϊκ.) **ασβεστοκάμινο** (το)

ασβεστοκονίαμα (το) [1859] {ασβεστοκονιάμ-ατος | -άτα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ μείγμα από ασβέστη (βλ λ), άμμο και νερό, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική ως συνδετικό υλικό και για σοβάτισμα (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Mörtel]

ασβεστόλακκος (ο) **1.** λάκκος γεμάτος από ασβέστη που έχει μορφή πολτού **2.** ο λάκκος μέσα στον οποίο αναμειγνύεται ο ασβέστης με το νερό

ασβεστόλιθος (ο) [1874] {-ου κ -ίθου | -ων κ -ίθων, -ους κ. -ίθους} ΟΡΥΚΤ ιζηματογενές πέτρωμα που περιέχει κατά 50% ανθρακικό ασβέστιο, με χρώμα που ποικίλλει ανάλογα με τις προσμείξεις του· χρησιμοποιείται κυρ στη βιομηχανία για την παρασκευή τσιμέντου ΣΥΝ ασβεστόπετρα. — **ασβεστολιθικός,** -ή, -ό [1881].
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ calcaneum].

ασβεστόνερο (το) διάλυμα ασβέστη σε νερό, που χρησιμοποιείται ως στυπτικό φάρμακο, αλλά και για το άσπρισμα τοίχων καθώς και για προπαρασκευή γλυκών τού κουταλιού ΣΥΝ ασβεστόγαλα.

ασβεστόπετρα (η) {δύσχρ. ασβεστοπετρών} (λαϊκ.) ο ασβεστόλιθος (βλ.λ.).

ασβεστοποιός (ο) [1897] (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με την παρασκευή ασβέστη (βλ λ) ΣΥΝ (λαϊκ) ασβεστάς. — **ασβεστοποιείο** (το) [1897]. **ασβεστοποιία** (η) [1897].

ασβεστοπώλης (ο) {ασβεστοπωλών} πρόσωπο που πωλεί ασβέστη. — **ασβεστοπωλείο** (το).

άσβεστος (η) [αρχ.] {ασβέστου | χωρ πληθ } (λόγ.) ο ασβέστης (βλ λ.): *σβησμένη / υδραυλική ~*

άσβεστος, -η, -ο → άσβηστος

ασβεστούχος, -ος, -ο [1884] (λόγ) **1.** αυτός που περιέχει ασβέστιο **2.** ΓΕΩΛ ***ασβεστούχος πηλός*** ανοιχτοκίτρινο ιζηματογενές πέτρωμα, που έχει τη μορφή χαλαρά συγκολλημένων κόκκων και απαντά στα εδάφη τής εύκρατης ζώνης και στις παρυφές των ερήμων.
[ΕΤΥΜ < *ασβέστιο* + *-ούχος* (< *έχω*)].

ασβεστόφιλος, -η, -ο (φυτό) που αναπτύσσεται σε ασβεστούχα εδάφη.

ασβεστόφοβος, -η, -ο (φυτό) που δεν μπορεί να αναπτυχθεί σε ασβεστούχα εδάφη.

ασβεστώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ασβεστώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** όμοιος με τον ασβέστη ως προς το χρώμα ή τη σύσταση **2.** ασβεστούχος (βλ.λ)

ασβεστώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {ασβέστω-σα, -θηκα, -μένος} επιχρίω επιφάνεια (τοίχου, δαπέδου, οροφής κ λπ.) με πολτό ασβέστη ΣΥΝ ασπρίζω, σοβαντίζω. — **ασβέστωμα** (το)

άσβηστος, -η, -ο κ. **άσβεστος** [αρχ.] (σημ. 2) **1.** αυτός που δεν έχει σβηστεί ή δεν είναι δυνατόν να σβηστεί. *~ φωτιά / λυχνία / πίνακας* ΣΥΝ αναμμένος ΑΝΤ σβησμένος, σβηστός **2.** (μτφ -λογοτ.) αυτός που δεν μειώνεται, δεν εξασθενεί σε ένταση, δεν σβήνει με την πάροδο τού χρόνου *~ μίσος / πόθος* || *κράτησαν μέσα τους ~ την ελπίδα για λευτεριά* ΣΥΝ ασίγαστος • **3.** αυτός που δεν τον έχουν σβήσει: *οι μαθητές άφησαν τον πίνακα ~* — **άσβηστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* στερητ + *σβήνω*. Ο τ. *άσβεστος* < *ἀ-* στερητ. + *σβέννυμι* «σβήνω». Βλ. κ. *ασβέστης*].

ασβόλη (η) {χωρ πληθ } η μαύρη σκόνη από καπνό φωτιάς, που επικάθεται στην καπνοδόχο, στους τοίχους, στα μαγειρικά σκεύη κ.λπ. ΣΥΝ καπνιά, αιθάλη, μουντζούρα, φούμο. Επίσης (λαϊκότ.) **ασβολή** κ. **ασβολιά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀσβόλη / ἄσβολος*, αβεβ ετύμου, πιθ. < I E. *as- «καίω, ξηραίνω» (με ριζικά προσφύματα *az-d- ή *az-g-), πβ. σανσκρ. āsah «στάχτη», λατ. ardere «καίω», γαλλ. aride «ξερός», αγγλ ash «στάχτη» κ.ά]

ασβός (ο) μικρόσωμο νυκτόβιο παμφάγο θηλαστικό των αγρών με δυνατά σαγόνια, πλούσιο τρίχωμα και γαμψά νύχια στα μπροστινά του πόδια· ζει μέσα σε υπόγειες φωλιές και ορισμένα είδη του εκκρίνουν ιδιαίτερα οξεία και δυσάρεστη οσμή. — (υποκ.-λαϊκ) **ασβούδι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄσβος*, αγν ετύμου Πιθ. φαίνεται η σύνδεση με το αρχ *ἄσβολος* «καπνιά, στάχτη», η οποία δεν σχετίζεται μόνο με το χρώμα τού ζώου, αλλά και με τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει. Κατ' άλλους πρόκειται για σλαβ. δάνειο, πβ ρωσ. jasvo]

Α.Σ.Δ.Ε.Ν. (η) Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Εσωτερικού – Νήσων.

Α.Σ.Δ.Υ. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Δημοσίων Υπηρεσιών

άσε ρ. → αφήνω

Α.Σ.Ε.Α.Δ. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Εκδίκασης Αθλητικών Διαφορών

ασέβεια (η) [αρχ.] {ασεβειών} **1.** η έλλειψη σεβασμού. *διαπράττω ~* || *ανήκουστη / πρωτοφανής ~* ΣΥΝ αναίδεια ΑΝΤ ευσέβεια, σεβασμός **2.** (ειδικότ) η έλλειψη σεβασμού προς τα θεία ΣΥΝ βλασφημία ΑΝΤ ευσέβεια, ευλάβεια **3.** (συνεκδ.) λόγος, πράξη ή συμπεριφορά που φανερώνει έλλειψη σεβασμού ή ευλάβειας: *η συμπεριφορά τού βουλευτή αποτελεί ~ προς το Κοινοβούλιο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκυκλοπαιδεία*

ασεβής, -ής, -ές {ασεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασεβέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη τού πρέποντος σεβασμού, από προσβλητική συμπεριφορά (σε αξιοσέβαστα πρόσωπα, καθιερωμένες αξίες, θεσμούς κ λπ.): *της μίλησε με ασεβή και αυθάδη τρόπο* ΣΥΝ αναιδής, θρασύς **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν δείχνει τον προσήκοντα σεβασμό προς τα θεία ΣΥΝ βλάσφημος, ανευλαβής, ανίερος ΑΝΤ ευ-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-σάπιστος, -η, -ο **α-σαπούνιστος**, -η, -ο **α-σάρωτος**, -η, -ο **α-σατίριστος**, -η, -ο **α-σαφήνιστος**, -η, -ο

σεβής. ευλαβής Επίσης (λαϊκ.) **άσεβος**, -η. -ο. — ***ασεβώς*** επίρρ [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-σεβής* < *σέβας (τό)*]

ασεβώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ασεβείς... | ασέβησα} εκδηλώνω έλλειψη σεβασμού, συμπεριφέρομαι υβριστικά και περιφρονητικά προς ό.τι θεωρείται αξιοσέβαστο: *ασέβησε προς τα θεία / τους θεσμούς / τις παραδόσεις* ΣΥΝ βλασφημώ

ασεισμικός, -ή. -ό **1.** αυτός που δεν παρουσιάζει σεισμική δραστηριότητα, στον οποίο δεν θεωρείται πιθανόν να εκδηλωθεί σεισμός. ~ *περιοχή* ΑΝΤ σεισμικός. σεισμογενής. σεισμοπαθής **2.** αντισεισμικός. — ***ασεισμικότητα*** (η)

άσειστος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του. που δεν είναι δυνατόν να σειστεί ~ *σαν βράχος* ΣΥΝ ασάλευτος. ακλόνητος • **2.** (ειδικότ για γεωγραφική περιοχή) αυτός που δεν προσβάλλεται από σεισμούς ΣΥΝ ασεισμικός.

ασέλγεια (η) [αρχ.] {ασελγειών} **1.** η αισχρή και ακόλαστη πράξη, η πράξη που αντίκειται πλήρως προς την ηθική, ιδ. όσον αφορά στα σεξουαλικά ήθη: *διαπράττω* ~ **2.** ΝΟΜ πράξη που προσβάλλει την ελευθερία, την αξιοπρέπεια ή την ηθική (κάποιου) σχετικά με τη σεξουαλική ζωή του: *εξαναγκασμός σε* ~ || *παρά φύσιν* ~ (βλ κ. λ. *φύση*) **3.** η αισχρή και ακόλαστη συμπεριφορά ΣΥΝ ακολασία. αισχρότητα.

ασελγής, -ής, -ές {ασελγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πρόσ. κ. ενέργειες) αυτός που σχετίζεται με την ικανοποίηση τής σεξουαλικής επιθυμίας με ανήθικο ή παράνομο τρόπο: ~ *πράξεις* ΣΥΝ ακόλαστος — **ασελγώς** επίρρ [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Παραμένει ατεκμηρίωτη η υπόθεση *ἀσελγής* < **ἀθελγής* < *ἀ-* αθροιστ + *θέλγω* (εδώ το *θέλγω* ίσως έχει τη σημ. «παραλύω. αποτρελαίνω»), όπου η λ *ἀσελγής* προέρχεται από την αρχ βοιωτική διάλεκτο (με τροπή τού *-θ-* σε *-σ-*) Η λ χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ «βίαιος, ακραίος. ορμητικός». ενώ η σημ. «ακόλαστος, ανήθικος» είναι μτγν].

ασελγώ ρ αμετβ [μτγν.] {ασελγείς. . | ασέλγησα} (λόγ.) διαπράττω ασέλγεια (βλ.λ.).

ασέληνος, -η. -ο [αρχ] αυτός που δεν φωτίζεται από τη σελήνη: ~ *νύχτα* ΣΥΝ αφέγγαρος ΑΝΤ φεγγαρόφωτος

άσεμνος, -η. -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σεμνότητας και ευπρέπειας. κυρ όσον αφορά στο γενετήσιο ένστικτο ~ *πράξη / χειρονομία / στάση / πρόταση / ανάγνωσμα / φωτογραφία* || *νόμος περί ασέμνων* ΣΥΝ χυδαίος. αισχρός, πρόστυχος ΑΝΤ σεμνός. ευπρεπής — **άσεμνα / ασέμνως** [μεσν] επίρρ

Α.Σ.Ε.Π. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού.

ασετόν (το) {άκλ.} η ακετόνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ acétone, βλ. κ. *ακετόνη*].

ασετυλίνη (η) [1896] {χωρ. πληθ.} **1.** το ακετυλένιο (βλ λ.) **2.** (συνεκδ.) λάμπα φωτισμού που λειτουργεί με ασετυλίνη.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. acétylène Βλ. κ. *ακετυλένιο*, που δικαιολογεί τη γραφή με *-υ-*]

ασήκωτος, -η. -ο [μεσν] **1.** αυτός τον οποίο δεν μπορεί να ανασηκώσει ή/και να μετακινήσει κανείς λόγω βάρους: ~ *βάρος / βαλίτσα* ΣΥΝ βαρύς ΑΝΤ ελαφρός **2.** (μτφ.) πολύ βαρύς για να μπορεί κανείς να τον αντέξει, να τον υποφέρει: ~ *φόροι* ΣΥΝ αβάσταχτος, δυσβάσταχτος, επαχθής • ΦΡ (μτφ.) (α) (λαϊκ) ***βαρύς κι ασήκωτος*** (i) αυτός που δεν ανέχεται πειράγματα ή αστεία. που δεν εκδηλώνει τα συναισθήματά του ΣΥΝ (λαϊκ.) βαρύ πεπόνι (ii) μάγκικος και βαρύθυμος *«ελαφρολαϊκά σουξεδάκια και βαριά κι ασήκωτα λαϊκά»* (εφημ.) (β) ***κάνω (κάποιον) ασήκωτο από το / στο ξύλο*** δέρνω αλύπητα, ξυλοκοπώ. — ***ασήκωτα*** επίρρ

Ασημάκης (ο) ανδρικό όνομα

ασημαντολογία (η) {ασημαντολογιών} το να μιλά κανείς για ασήμαντα πράγματα.

ασήμαντος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλη σημασία· ~ *επεισόδιο / λεπτομέρεια / ποσοστό / ζημιές / αιτία / κέρδος / ρόλος* ΣΥΝ επουσιώδης ΑΝΤ σημαντικός, σπουδαίος, σημαίνων· ΦΡ (λόγ) ***δι' ασήμαντον αφορμήν*** χωρίς σοβαρό λόγο – **ασημαντότητα** (η) [1876]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *σημαίνω* «δείχνω με σημείο» < *σῆμα* «σημείο, σημάδι»]

ασημένιος, -ια, -ιο [μεσν] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ασήμι: ~ *κορνίζα / δίσκος / κηροπήγιο / αλυσίδα / μαχαιροπίρουνα* ΣΥΝ. αργυρός **2.** αυτός που έχει το χρώμα ή και τη λάμψη τού ασημιού. ~ *φεγγάρι / ανταύγεια / μαλλιά / κρόταφος* ΣΥΝ. αργυρόλευκος, ασημής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος*.

ασημής, -ιά. -ί {ασημ-ιού | -ιών} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ασημιού ΣΥΝ αργυρός **2.** ***ασημί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ασημιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*

ασήμι (το) {ασημ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμο λευκό, στιλπνό. ανθεκτικό και εύκαμπτο μέταλλο. το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων, διακοσμητικών αντικειμένων, ειδών σερβιρίσματος κ ά · ο άργυρος **2.** (συνεκδ.) πολύτιμα αντικείμενα από ασήμι (σημ. 1): *ντυμένη μες στ'* ~ **3.** (παλαιότ -λαϊκ) νόμισμα μεγάλης αξίας κατασκευασμένο από ασήμι· (κατ' επέκτ.) το χρήμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ *άργυρος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀσήμι(ν)*. υποκ. τού μτγν. *ἄσημον* < αρχ *ἄσημος* (< *ἀ-* στερητ. + *σῆμα*) ενν. *ἄργυρος, χρυσός*. δηλώνοντας τον ασφράγιστο χρυσό ή άργυρο, δηλ. εκείνον που δεν προσφέρεται να κοπεί σε νομίσματα. Η λ. περιορίστηκε στη σημ. «άργυρος» από τον 2ο αι π Χ].

ασημικό (το) [μεσν.] (συνήθ στον πληθ) κάθε πολύτιμο αντικείμενο που είναι κατασκευασμένο από ασήμι *γυαλίζω τα* ~ || *τα γνήσια* ~ *είναι σφραγισμένα.*

Ασημίνα (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < *ασήμι* + παραγ επίθημα *-ίνα*]

ασημο- κ **ασημό-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει το χρώμα τού ασημιού ή είναι κατασκευασμένο από ασήμι: *ασημο-σταυρός, ασημο-κέντητος, ασημό-σκονη.*

ασημοκάντηλο (το) το ασημένιο καντήλι σε ναό ή εικονοστάσιο, που πολλές φορές προσφέρεται ως τάμα.

ασημοκαπνίζω ρ. μετβ {ασημοκάπνισα, -τηκα, -μένος} καλύπτω (σκεύος. κόσμημα. όπλο) με λεπτή επίστρωση αργύρου ΣΥΝ επαργυρώνω — **ασημοκάπνισμα** (το).

ασημοκεντημένος, -η. -ο αυτός που έχει κεντηθεί με ασημένια κλωστή ΣΥΝ αργυροκέντητος

ασημοποίκιλτος, -η, -ο αυτός που έχει ασημένια στολίδια· ασημοστολισμένος. ~ *υφάσματα*

άσημος, -η, -ο (συνήθ για πρόσ) αυτός που δεν διακρίνεται μεταξύ των ομοίων του. δεν διαθέτει φήμη ~ *ποιητής / ηθοποιός / πόλη* ΣΥΝ αφανής, άγνωστος ΑΝΤ διάσημος, φημισμένος. ξακουστός — **ασήμως** επίρρ. [αρχ.]. **ασημότητα** (η) [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργυρός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *σῆμα* (βλ κ. λ *ασήμι*)]

ασημόσκονη (η) {χωρ. πληθ } λεπτή σκόνη από άργυρο ή άλλο ασημόχρωμο μέταλλο για την επαργύρωση πλαισίων μετά την ανάμειξη με κολλητικό υγρό

ασημόχαρτο (το) πολύ λεπτό χαρτί, ασημένιου χρώματος, που χρησιμοποιείται για περιτύλιγμα ή διακόσμηση

ασημώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ [μεσν.] {ασήμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** (για σκεύη, επιφάνειες κ λπ) επενδύω με λεπτό στρώμα ασημιού ή στολίζω με ασημένια ελάσματα και μικρά κομψοτεχνήματα ~ *την εικόνα τής Παναγίας* || *ασημωμένο σεντούκι* || *ασημωμένος καθρέφτης* ΣΥΝ επαργυρώνω. ασημοκαπνίζω **2.** (μτφ.) δίνω σε (κάτι) το χρώμα ή και τη λάμψη τού ασημιού: *το φεγγάρι ασήμωνε τη λεύκα* (παλιό τραγούδι) • **3.** (διαλεκτ) χαρίζω συμβολικά ασημένιο (ή χρυσό) νόμισμα σε (κάποιον), ιδ σε νύφη ή νεογέννητο. για να φέρει καλή τύχη. για γούρι ♦ **4.** (αμετβ) (λαϊκ) δίνω χρήματα για να μάθω το μέλλον, τι πρόκειται να μου συμβεί: *ασήμωσε. αφέντη. να σου πω τη μοίρα σου!* **ασήμωμα** (το), **ασημωτής** (ο). **ασημώτρια** (η)

άσηπτος, -η, -ο **1.** (λόγ.) αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να σαπίσει. ~ *ξύλο* ΣΥΝ ασάπιστος **2.** ΙΑΤΡ αυτός που έχει αποστειρωθεί ή απολυμανθεί έτσι. ώστε να μην υφίσταται κίνδυνος μόλυνσης· ~ *γάλα / επίδεσμος* ΣΥΝ αποστειρωμένος, απολυμασμένος, ασηπτικός. — **ασήπτως** επίρρ [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *-σηπτος* < *σηπω* «σαπίζω, κάνω να σαπίσει»]

ασηψία (η) {χωρ πληθ } **1.** η μη ύπαρξη σήψης **2.** ΙΑΤΡ η θεραπευτική μέθοδος με την οποία αφαιρούνται τα μικρόβια από οτιδήποτε έρχεται σε επαφή με εγχειρητικό τραύμα, νεογέννητο βρέφος κ.λπ και διά τής οποίας προλαμβάνονται μολύνσεις — **ασηπτικός**, -ή, -ό. **ασηπτικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ asepsia]

ασθένεια (η) [αρχ] {-ας κ. (λόγ) -είας | -ειών} η αρρώστια, η νόσος: *αθεράπευτη / βαριά / μεταδοτική* ~ ΦΡ ***παιδική ασθένεια*** (ειρων.) για συμπεριφορά ή κατάσταση που φανερώνει ότι κάποιος/κάτι βρίσκεται σε πρώιμο στάδιο σε σχέση με μια διαδικασία εξέλιξης, ότι δεν έχει φθάσει σε ώριμη κατάσταση: *«ο αριστερισμός, ~ τού κομουνισμού»* (Β.Ι. Λένιν) || *«υπάρχουν ακόμη οι ~ τής μαζικής κατανάλωσης»* (εφημ.).

ασθενής, -ής, -ές {ασθεν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ασθενέσ-τερος, -τατος} **1.** άρρωστος: *η πορεία τής υγείας τού ~ παρουσιάζει βελτίωση* ΦΡ. (α) (ειρων) ***κατά φαντασίαν ασθενής*** αυτός που ασχολείται διαρκώς με την κατάσταση τής υγείας του, πιστεύοντας ότι πάσχει από διάφορες αρρώστιες, ενώ στην πραγματικότητα είναι υγιής ΣΥΝ υποχόνδριος (β) ***ασθενής και οδοιπόρος αμαρτίαν ουκ έχει*** βλ. λ. *αμαρτία* • **2.** αυτός που δεν διαθέτει σθένος. ένταση. ισχύ ~ *άνεμος / αντίδραση / βούληση /δόνηση / άμυνα / μνήμη / επιχείρημα* ΣΥΝ αδύναμος. ανίσχυρος. άτονος, άψυχος ΑΝΤ ισχυρός. δυνατός, σθεναρός ΦΡ ***το μεν πνεύμα πρόθυμον, η δε σαρξ ασθενής*** βλ. λ *σαρξ* **3.** αυτός που έχει περιορισμένη αντοχή ~ *οργανισμός* || (μτφ) *τα νέα φορολογικά μέτρα θίγουν κατεξοχήν τις (οικονομικά) ~ τάξεις* ΣΥΝ αδύναμος, ανίσχυρος, αδύνατος ΦΡ (α) ***ασθενές φύλο*** ως χαρακτηρισμός για το γυναικείο φύλο. τις γυναίκες (β) (μτφ.) ΠΟΛΙΤ ***μεγάλος ασθενής*** χαρακτηρισμός για μεγάλη χώρα που βρίσκεται σε περίοδο κρίσεως ή παρακμής ο όρος χρησιμοποιήθηκε κυρ για την Οθωμανική Αυτοκρατορία: *η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ο ~ των αρχών τού 20ού αι και όλες οι ευρωπαϊκές δυνάμεις επιδίωκαν να επωφεληθούν από τη διάλυσή της* ΦΡ ***η εγχείρηση επέτυχε, αλλά ο ασθενής απέθανε*** όταν γίνονται σωστές ενέργειες για την καλή έκβαση μιας υπόθεσης. αλλά δεν καρποφορούν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης. -ες, δύναμη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-σθενής* < *σθένος* «δύναμη». Η λ δήλωνε αρχικά τον αδύναμο. τον ασήμαντο σε όλους τους τομείς. περιορίστηκε δε στην έλλειψη σωματικών δυνάμεων. στη φυσική αρρώστια από τον Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ) Η φρ. *κατά φαντασίαν ασθενής* οφείλεται στο φερώνυμο θεατρικό έργο τού Μολιέρου (*Le Malade*

α- / αν- *στερητικό*

α-σελιδοποίητος, -η, -ο	**ά-σιαχτος**, -η, -ο	**α-σκάλιστος**, -η, -ο	**α-σκέπαστος**, -η, -ο	**α-σκιτσάριστος**, -η, -ο
α-σέλωτος, -η, -ο	**α-σιγούρευτος**, -η, -ο	**α-σκανδάλιστος**, -η, -ο	**α-σκηνοθέτητος**, -η. -ο	
α-σερβίριστος, -η, -ο	**α-σιδέρωτος**, -η, -ο	**ά-σκαστος**, -η. -ο	**α-σκιαγράφητος**, -η. -ο	
α-σημάδευτος, -η, -ο	**α-σίτιστος**, -η. -ο	**ά-σκαφτος**, -η, -ο	**ά-σκιστος**, -η, -ο	

imaginaire, 1673), η δε φρ. *ασθενές φύλο* αποδίδει το γαλλ. le sexe faible]

ασθενικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι αρκετά υγιής και γερός, που είναι ευάλωτος σε κακουχίες, σε ασθένειες: *παρά την ~ του φύση, έζησε μέχρι τα 85 του* || *~ οργανισμός / σώμα* ΣΥΝ αρρωστιάρης, φιλάσθενος, καχεκτικός, ατροφικός ΑΝΤ υγιής, γερός, εύρωστος (πβ. λ. *εξασθενώ*) • **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν διαθέτει δύναμη, ένταση: *~ όραση / ακοή / φωνή* ΣΥΝ αδύναμος, αδύνατος ΑΝΤ δυνατός, γερός. — **ασθενικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ασθενικότητα** (η) [1878].

ασθενοφόρο (το) [1833] όχημα με ειδικό εξοπλισμό και εκπαιδευμένο προσωπικό, που μεταφέρει ασθενείς ή τραυματίες σε νοσηλευτικό κατάστημα ΣΥΝ νοσοκομειακό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. ambulance].

ασθενώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ασθενείς... | ασθένησα} (λόγ.) **1.** αρρωσταίνω: *χθες τη νύχτα ο παππούς ασθένησε αιφνιδιαστικά* || *~ βαρέως / σοβαρά* **2.** υποφέρω από νόσο, είμαι άρρωστος, έχω κακή υγεία: *ο παππούς ασθενεί χρόνια τώρα* ΣΥΝ νοσώ, υποφέρω ΑΝΤ υγιαίνω, χαίρω άκρας υγείας.

άσθμα (το) {άσθματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ χρόνια νόσος τού αναπνευστικού συστήματος με συμπτώματα τους σποραδικούς παροξυσμούς δύσπνοιας, συνοδευόμενους από συριγμό και βήχα: *βρογχικό / καρδιακό / αλλεργικό ~*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἆσθμα / ἄσθμα* < **ἄν-σθμα* < Ι.Ε. *anə- «φυσώ, πνέω», πβ. σανσκρ. ánilaḥ «πνοή», λατ. animus «πνεύμα, ψυχή», γαλλ. animal «ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *ἄνεμος, ἀνεμώνη* Η λ. απαντά και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. asthma, γαλλ. asthme κ.ά.]

ασθμαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** αναπνέω δύσκολα και ακανόνιστα, έχω δύσπνοια ΣΥΝ ασφυκτιώ, πνίγομαι, λαχανιάζω, αγκομαχώ **2.** (μτφ.) καταβάλλω πολύ μεγάλη προσπάθεια (ώστε να μου κόβεται η ανάσα), για να προλάβω κ.λπ. η μτχ. **ασθμαίνων, -ουσα, -ον**: *κατέφθασε ασθμαίνων* || (εμφατ.) *εμφανίστηκε ασθμαίνων και πνευστιών*.

ασθματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το άσθμα: *~ κρίση* **2.** (για πρόσ.) αυτός που πάσχει από άσθμα **3.** αυτός που προκαλεί λαχάνιασμα, πολύ γρήγορος: *~ ρυθμοί*.

Ασία (η) η μεγαλύτερη σε έκταση και πληθυσμό ήπειρος τής Γης, στο Β. Ημισφαίριο, που ξεκινά από τα Α. παράλια τής Μεσογείου και φθάνει μέχρι τον Ειρηνικό Ωκεανό. — **Ασιάτης** (ο) [αρχ.], **Ασιάτισσα** (η), **ασιατικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **ασιάτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < ασσυρ. asu «ανατολή» ή σανσκρ. usā (ίδια σημ.). Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Έλληνες για να δηλώσει όλες τις ανατολικές χώρες]

ασιανισμός (ο) [1830] **1.** η μίμηση τής ζωής και τής συμπεριφοράς των Ασιατών, κυρ. ως προς την τρυφηλή, γεμάτη χλιδή διαβίωση • **2.** η μοιρολατρική αντιμετώπιση τής ζωής • **3.** ΦΙΛΟΛ λογοτεχνικό ύφος τής ελληνιστικής εποχής, που χαρακτηρίζεται από περίτεχνη και πομπώδη έκφραση με παρηχήσεις, ισόκωλα, ομοιοτέλευτα κ.λπ. — **ασιανίζω** ρ. [μεσν.].

ασιανολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τις εκφράσεις τού πολιτισμού των λαών τής Ασίας. — **ασιανολόγος** (ο/η) [1863], **ασιανολογικός**, -ή, -ό [1890].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. asianologie].

ασιανός, -ή, -ό [αρχ.] (σπάν.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ασία ΣΥΝ ασιατικός • **2.** αυτός που παρουσιάζει γνωρίσματα τού ασιανισμού (βλ. λ.): *~ ρήτορας / ζήλος* **3. *Ασιανός*** (ο), ***Ασιανή*** (η) κάτοικος τής Ασίας ΣΥΝ Ασιάτης / Ασιάτισσα.

ασίγαστος, -η, -ο αυτός που δεν σβήνει, που δεν είναι δυνατόν να καταπραϋνθεί, να κατασιγαστεί: *στα γράμματά του εκφράζει τον ~ πόθο του να υπηρετήσει τη λογοτεχνία* || *~ πάθος / φιλοδοξία* ΣΥΝ άσβεστος, ακατεύναστος, ακατασίγαστος ΑΝΤ κατασιγασμένος, κατευνασμένος. Επίσης **ασίγητος**, -η, -ο [αρχ.]. — **ασίγαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + θ. *σιγασ-* (αρχ. *σιγάζω*) + επίθημα *-τος* των ρηματικών επιθέτων]

άσιγμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν περιλαμβάνει το γράμμα σίγμα (σ) ΑΝΤ ένσιγμος **2.** ΓΛΩΣΣ ***άσιγμος αόριστος*** ο αόριστος που σχηματίζεται χωρίς σίγμα, χωρίς το μόρφημα -σ- (λ.χ. *έμειν-α, έστειλ-α, είπ-α* κ.λπ., αλλά *έλυσ-α, έδωσ-α, έγραψ-α* κ.λπ.) ΑΝΤ ένσιγμος αόριστος (βλ. λ. *ένσιγμος*)

ασίκης (ο) {ασίκηδες} **1.** αυτός που έχει ωραία κορμοστασιά, λεβέντης ΣΥΝ παλληκάρι **2.** (γενικότ.-οικ.) ως φιλική προσφώνηση (σε κάποιον): *γεια σου, ασίκη μου!* — **ασίκικος**, -η, -ο, **ασίκικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. aşık «εραστής, ερωτευμένος» < αραβ. 'ašiq]

ασίστ (η) {άκλ.} ΑΘΛ βοηθητική μπαλιά που διευκολύνει παίκτη να επιτύχει καλάθι, γκολ κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. assist «βοηθώ» < γαλλ. assister, αρχική σημ. «στέκομαι δίπλα σε κάποιον» < λατ. assistere < ad- + sistere «θέτω» (πβ. sisto «παρευρίσκομαι»)]

ασίτευτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει σιτέψει ΑΝΤ σιτεμένος **2.** (συχνότ. για κρεατικά) αυτός που δεν έχει μείνει αρκετά χωρίς να μαγειρευτεί, προκειμένου να μαλακώσει και να γίνει τρυφερότερος: *~ κυνήγι / κρέας* ΑΝΤ σιτεμένος.

ασιτία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη τροφής, το να τρέφεται κανείς ανεπαρκώς ή καθόλου: *στις υπανάπτυκτες χώρες τής Αφρικής χιλιάδες παιδιά πεθαίνουν από ~* ΣΥΝ αθρεψία, ατροφία, λιμοκτονία, πείνα ΑΝΤ σίτιση, θρέψη **2.** ΙΑΤΡ η αποχή από τη λήψη τροφής ως θεραπευτικό μέσο για την παχυσαρκία ή άλλες ασθένειες. — **άσιτος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄσιτος* < *ἀ-* στερητ. + *σῖτος*]

ασκαρδαμυκτί επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς να ανοιγοκλείνουν τα μάτια, με ατενές βλέμμα: *κοιτώ ~* ΣΥΝ ατενώς ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ι*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀσκαρδάμυκτος* < *ἀ-* στερητ. + *σκαρδαμύσσω* «ανοιγοκλείνω τα μάτια», αγν. ετύμου]

ασκαρίδα (η) ΙΑΤΡ παράσιτο τού πεπτικού σωλήνα τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀσκαρίς, -ίδος* < *ἀσκαρίζω* «αναπηδώ, πάλλομαι» < *ἀ-* προθεμ. + *σκαρίζω* < θ. *σκαρ-* τού ρ. *σκαίρω* «χορεύω, χοροπηδώ» (βλ. λ. *σκαρίζω, σκιρτώ*)]

ασκαρ(ιδ)ίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ παρασίτωση από ασκαρίδες.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ascariasis].

άσκαυλος (ο) {ασκαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ (λόγ.) η γκάιντα. Επίσης (λαϊκ.) **ασκαύλι** (το)
[ΕΤΥΜ < *ασκός* + *αυλός*, απόδ. τού γερμ. Sackpfeife].

ασκεπής, -ής, -ές {ασκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν διαθέτει σκεπή ή σκέπασμα, που μένει ακάλυπτος ΣΥΝ ξεσκέπαστος, αστέγαστος ΑΝΤ σκεπασμένος, σκεπαστός, καλυμμένος **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει ακάλυπτο το κεφάλι του, που δεν φορά καπέλο ή μαντήλι: *απαγόρευσε στους στρατιώτες να κυκλοφορούν ασκεπείς* (χωρίς καπέλο). Επίσης **άσκεπος**, -η, -ο [μτγν.]. — **ασκεπώς** επίρρ. [1888]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *-σκεπής* < *σκέπας*]

ασκέρι (το) {ασκερ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) πολυπληθές στρατιωτικό σώμα που ανήκει είτε σε τακτικό είτε σε άτακτο στρατό: *ο πασάς είχε στις διαταγές του ένα μεγάλο ~* **2.** μεγάλο ανοργάνωτο πλήθος ανθρώπων ΣΥΝ συρφετός, ορδή, όχλος· ΦΡ ***ρεμπέτ ασκέρι*** αλητεία, συρφετός από ρεμπεσκέδες **3.** (μτφ.) οικογένεια ή παρέα: *ήρθε ο Γιώργος με το ~ του* || *Αμάν! Πλάκωσε το ~*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀσκέρι(ν)* < τουρκ. asker «στρατιώτης» < αραβ. 'askar].

άσκεφτος, -η, -ο (λαϊκ.) απερίσκεπτος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσκεπτος* < *ἀ-* στερητ. + *σκέπτομαι*].

ασκημάδα (η) ▸ ασχήμια

ασκημαίνω ρ. ▸ ασχημαίνω

ασκήμια (η) ▸ ασχήμια

ασκημίζω ρ. ▸ ασχημίζω

ασκημόθωρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει άσχημη θωριά, εμφάνιση, παρουσιαστικό.

ασκημομούρης, -α, -ικο ▸ ασχημομούρης

άσκημος, -η, -ο ▸ άσχημος

ασκημούλης, -α, -ικο → άσχημος

άσκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να ασκεί (βλ.λ.) κανείς κάτι: *~ επαγγέλματος / βίας* || *η ~ των καθηκόντων μου* **2.** η εκγύμναση τού σώματος ή τού πνεύματος με τη συχνή επανάληψη πράξεων, που στοχεύουν στη βελτίωση και ενίσχυση τής λειτουργίας τους: *για να κερδίσεις στους αγώνες, χρειάζεται ~, μόχθος και προσπάθεια* || *γυμναστικές / πνευματικές ~* ΣΥΝ εξάσκηση, εκγύμναση, προπόνηση **3.** η πρακτική εφαρμογή, ο έλεγχος όσων έχουν διδαχθεί θεωρητικώς με την υποβολή των διδασκομένων σε συγκεκριμένες δοκιμασίες: *μαθηματικές / γραμματικές / συνδυαστικές ~* || *~ φυσικής / γεωμετρίας* ΣΥΝ πρόβλημα, τεστ **4.** η συνεχής εφαρμογή γνώσεων ή/και δεξιοτήτων, με στόχο την εμπέδωσή τους: *~ πιάνου* ΣΥΝ εξάσκηση • **5.** η εκούσια αποχή από κάθε είδους απολαύσεις, συνήθ. με στόχο την ψυχική κάθαρση, τον εξαγνισμό: *αποφάσισε να περάσει τη ζωή του με ~ και προσευχή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσκησις* < *ἀσκῶ*].

ασκήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ασκηθεί, να εκπαιδευθεί· (συνήθ. ως ουσ.) το μέτριας διανοητικής καθυστέρησης πρόσωπο, που δεν έχει την ικανότητα να αποκτήσει τις στοιχειώδεις σχολικές γνώσεις και η νοητική του ηλικία, ως ενηλίκου, αντιστοιχεί σε αυτή των παιδιών 4-7 χρόνων· έχει την ικανότητα να επιτύχει κάποιον βαθμό αυτοεξυπηρέτησης και να λειτουργήσει επαγγελματικά σε επιβλεπόμενο περιβάλλον (πβ. λ. *εκπαιδεύσιμος*)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. trainable].

ασκητεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {ασκήτεψα} ζω ως ασκητής (βλ.λ.). — **ασκητεία** (η) [1889], **ασκητευτής** (ο)

ασκητήριο (το) [μεσν.] {ασκητηρί-ου | -ων} ο τόπος όπου ασκητεύει κανείς (συνήθ. κελλί μοναχού). Επίσης (λαϊκ.) **ασκηταρειό** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

ασκητής (ο), **ασκήτρια** (η) {ασκητριών} **1.** πρόσωπο που απέχει εκουσίως από σαρκικές απολαύσεις, ζει απέριττα, συνήθ. σε μονή ή ερημική τοποθεσία, με στόχο την κάθαρση τής ψυχής από τα πάθη και την ένωση με το θείο: *οι ~ τής ερήμου των πρώτων χριστιανικών αιώνων* **2.** (ειδικότ.) ο μοναχός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο ασκών τέχνη ή επάγγελμα», < *ἀσκῶ*. Η σημ. «ερημίτης, μοναχός» είναι μεσν.]

ασκητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ταιριάζει σε ασκητή: *~ βίος / φυσιογνωμία* **2. *ασκητική*** (η) (α) ο τρόπος ζωής που βασίζεται στη λιτότητα, την αποφυγή των απολαύσεων και τής πολυτέλειας ΣΥΝ ασκητισμός (β) (μτφ.) τρόπος άσκησης για την επίτευξη ορισμένου υψηλού στόχου: *«καλλιέργησε στο παιδί του την ~ τής αυθυπέρβασης, τής προσφοράς»* (εφημ.). — **ασκητικά** επίρρ.

ασκητισμός (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ η επιδίωξη τής ψυχικής τελείωσης και τής ένωσης με το θείο μέσω τής συνεχούς άσκησης (τής φυγής από τον κόσμο, τής προσευχής και τής αυστηρής εφαρμογής των θρησκευτικών κανόνων, κυρ. τής στέρησης των σαρκικών απολαύσεων) ΣΥΝ μοναχισμός **2.** (μτφ.) το να ζει κανείς λιτά.

ασκί (το) {ασκ-ιού | -ιών} δερμάτινος σάκος κατάλληλος για τη φύλαξη υγρών: *ένα ~ με κρασί* ΣΥΝ τουλούμι· ΦΡ (μτφ.) ***φουσκωμένο ασκί*** (i) κοντός και χοντρός άνθρωπος (ii) αλαζόνας. Επίσης **ασκός** (ο) (βλ.λ.) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀσκί(ν)* < αρχ. *ἀσκίον*, υποκ. τού αρχ. *ἀσκός*].

-ασκία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών

που δηλώνουν **1.** χειρισμό όπλου και (συχνά) το αντίστοιχο άθλημα: *ξιφ-ασκία, σπαθ-ασκία, οπλ-ασκία* **2.** εξάσκηση (σε κάτι): *σωμ-ασκία,* (μτφ) *φων-ασκία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *φων-ασκία*). που προέρχεται από το ρ *ἀσκῶ*]

ασκίαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν καλύπτεται από σκιά ΑΝΤ σκιερός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει αμαυρωθεί από βάσανα ή στενοχώριες. ~ *ευτυχία / ζωή* ΣΥΝ καλότυχος, ευτυχής, ανθόσπαρτος **3.** (για ζωγραφικούς πίνακες) αυτός που δεν έχει τις απαιτούμενες φωτοσκιάσεις — **ασκίαστα** επίρρ

άσκιαχτος, -η, -ο αυτός που δεν σκιάζεται, που δεν τρομάζει με τίποτα ΣΥΝ ατρόμητος ΑΝΤ δειλός, φοβητσιάρης Επίσης **άσκιαστος,** -η, -ο

ασκλάβωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει σκλαβωθεί, που δεν έχει υποδουλωθεί· ~ *πατρίδα / ψυχή* ΣΥΝ αδούλωτος, ελεύθερος ΑΝΤ σκλαβωμένος, υποδουλωμένος

ασκληπιείο (το) [μτγν.] **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ το ιερό τού Ασκληπιού, κέντρο θρησκευτικό και συγχρόνως θεραπευτικό **2.** ***Ασκληπιείο*** (το) ονομασία σύγχρονων θεραπευτηρίων· *το ~ τής Βούλας*

Ασκληπιός (ο) ΜΥΘΟΛ αρχαίος θεός, στον οποίο αποδίδονταν μεγάλες θεραπευτικές ικανότητες και τού οποίου η λατρεία γνώρισε σημαντική διάδοση κατά τους χρόνους τής κλασικής αρχαιότητας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀσκληπιος / Αἰσχλαβιός / Ἀσχλαπιός*, αγν. ετύμου, πιθ. προελληνική λ ή δάνειο Ωστόσο, η σύνδεση τού ονόματος με τις λ *σκάλοψ, ἀσπάλαξ* «τυφλοπόντικας», κατά την οποία ο Ασκληπιός θεωρείται χθόνια θεότητα (εξού και η σχέση του με χθόνια όντα, όπως το φίδι), δεν στερείται βάσεως]

ασκληραγώγητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί· ~ *νέος / σώμα* ΣΥΝ απαίδευτος, (μτφ) άψητος ΑΝΤ σκληραγωγημένος, (μτφ) ψημένος

ασκοειδής, -ής, -ές [1873] {ασκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με ασκό· ~ *κύστη*

άσκοπος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που γίνεται χωρίς συγκεκριμένο σκοπό *ο υπάλληλος έκρινε ~ την προσκόμιση δικαιολογητικών* (β) αυτός που γίνεται χωρίς να επιτευχθεί ο σκοπός του μάταιος *μη χάνετε τον καιρό σας σε ~ συζητήσεις* ΣΥΝ άχρηστος, ανώφελος, περιττός ΑΝΤ σκόπιμος • **2.** αυτός που γίνεται χωρίς σκέψη και προσοχή. (παροιμ.) *~ ο νους, διπλός ο κόπος* ΣΥΝ απερίσκεπτος, αστόχαστος. — **άσκοπα / ασκόπως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «απερίσκεπτος, ανόητος, άστοχος – μη επιτυγχάνων τον στόχο του», < ἀ- στερητ + *σκοπός*].

ασκός (ο) το ασκί (βλ λ)· ΦΡ ***ανοίγω τους ασκούς*** (ορθότ. ***τον ασκό τού Αιόλου***) προκαλώ αναστάτωση και σύγχυση, διαταράσσω, προξενώ «θύελλα»· για πράξη που επιφέρει δυσάρεστες συνέπειες *η επέμβαση τού στρατού άνοιξε ~ και προκάλεσε γενική σύρραξη*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ με σανσκρ. átka- «ενδυμασία, περιβολή». Η αρχική σημ τής λ. ήταν «δέρμα γδαρμένου ζώου» και από αυτήν προέκυψε η σημ «τουλούμι» Η φρ «ανοίγω τον ασκό τού Αιόλου» οφείλεται στην αφήγηση τής *Οδύσσειας* (κ 19-55), κατά την οποία οι σύντροφοι τού Οδυσσέα άνοιξαν από περιέργεια τον ασκό όπου ο Αίολος είχε συγκεντρώσει όλους τους ανέμους, με αποτέλεσμα να προκληθεί μεγάλη θαλασσοταραχή *βουλὴ δε κακὴ νίκησεν ἑταίρων ἀσκὸν μὲν λῦσαν· ἄνεμοι δ᾽ ἐκ πάντες ὄρουσαν τοὺς δ᾽ αἶψ᾽ ἁρπάξασα φέρεν πόντον δὲ θύελλα κλαίοντας, γαίης ἄπο πατρίδος* (κ 46-49)]

ασκότιστος, -η, -ο [μεσν] αυτός που δεν σκοτίζεται ΣΥΝ ξένοιαστος ΑΝΤ σκοτισμένος. — **ασκότιστα** επίρρ.

ασκούπιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν σκουπίστηκε ή καθαρίστηκε: *~ δωμάτιο / αυλή / δρόμος* ΣΥΝ ασάρωτος ΑΝΤ σκουπισμένος, σαρωμένος • **2.** αυτός που βράχηκε ή λερώθηκε και δεν σκουπίστηκε με πετσέτα *~ χέρια / πιάτα / ποτήρια / μαχαιροπίρουνα.* — **ασκούπιστα** επίρρ.

Α.Σ.Κ.Τ. (η) Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών

ασκώ ρ μετβ {ασκείς . | άσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε άσκηση, ώστε να αποκτήσει ικανότητα (σε κάτι) γυμνάζω, εκπαιδεύω *οι ερωτήσεις αποσκοπούν στην άσκηση τής κρίσης των μαθητών || οι αθλητές ασκούν συστηματικά το σώμα τους* ΣΥΝ προπονώ, εξασκώ • **2.** έχω ως επάγγελμα, ασχολούμαι συστηματικά με (κάτι): *~ την ιατρική / τη δικηγορία || οι δικαστές άσκησαν το λειτούργημά τους υπεύθυνα και αμερόληπτα* ΣΥΝ επαγγέλλομαι • **3.** κάνω χρήση (δικαιώματος, δύναμης ή εξουσίας): *οι Έλληνες πολίτες καλούνται να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα || η δίωξη θα ασκηθεί αυτεπάγγελτα από τον εισαγγελέα || ~ βέτο / αντιπολίτευση / καθήκοντα / έφεση / βία* • **4.** (σε φράσεις) κάνω αυτό που δηλώνει το ουσιαστικό: *~ επίδραση* (επιδρώ) / *επιρροή* (επηρεάζω) / *γοητεία* (γοητεύω) / *έλξη* (έλκω) / *πίεση* (πιέζω) / *τρομοκρατία* (τρομοκρατώ) / *κριτική* (κρίνω) (μεσοπαθ **ασκούμαι**) **5.** καταβάλλω προσπάθειες να βελτιώσω (σωματικές ή πνευματικές ικανότητες): *~ στο κολύμπι / στις ξένες γλώσσες* ΣΥΝ προπονούμαι, γυμνάζομαι, εξασκούμαι **6.** εκπαιδεύομαι (ως μαθητευόμενος) σε επάγγελμα, προετοιμάζομαι για να εισέλθω σε επαγγελματικό χώρο· κυρ η μτχ ***ασκούμενος, -η, -ο*** *ασκούμενος δικηγόρος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απολεξικοποιημένα ρήματα, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσκῶ (-έω)*, αγν ετύμου. Φαίνεται πως το ρ. *ἀσκῶ* προσδιόριζε αρχικά την επεξεργασία κάποιου (άγνωστου) πράγματος με ιδιαίτερη τεχνική (εξού και η σύνδεσή του με τη λ *ἀσκός* στη σημ. «ακατέργαστο δέρμα»). Από την παραπάνω σημ. η λ μεταπήδησε (ήδη στην Αρχ) στη σημ. τής άσκησης τού σώματος, καθώς και τής θρησκευτικής και ηθικής εκδήλωσης, αναφερόμενη ακόμη και σε ιδιότητες (λ χ δικαιοσύνη, αρετή, κακία)]

Α.Σ.Μ. (ο) Αριθμός Στρατολογικού Μητρώου (στη στρατιωτική αργκό λέγεται *ασιμί*)

άσμα (το) {άσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το τραγούδι (βλ.λ.), συνδυασμός στίχου και μουσικής που τραγουδιέται· *ευχάριστο / λυπητερό / επαναστατικό / εκκλησιαστικό ~* ΣΥΝ ωδή **2.** (συχνά ειρων) για τραγούδια που περνιούνται για σοβαρά, ενώ έχουν ελαφρό περιεχόμενο *σπαραξικάρδια ~* • **3.** τμήμα ποιητικού κειμένου, λυρικού ή επικού, ή και ολόκληρη ποιητική σύνθεση *«~ ηρωικό και πένθιμο για τον χαμένο ανθυπολοχαγό τής Αλβανίας»* (Ο Ελύτης) • **4.** ΕΚΚΛΗΣ (α) ύμνος ή ψαλμός (β) ***Άσμα Ασμάτων*** ένα από τα πιο ποιητικά βιβλία τής Π.Δ • ΦΡ ***κύκνειο άσμα*** το τελευταίο έργο κάποιου πριν από τον θάνατό του θεωρείται προμήνυμα τού θανάτου του, όπως το τελευταίο τραγούδι των κύκνων *αυτή η αγόρευσή του υπήρξε το ~ του ως πολιτικού ανδρός* — (υποκ.) **ασματάκι** κ (λόγ) **ασμάτιο** (το), **ασματικός,** -ή, -ό [μεσν].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ᾆσμα* < **ἀδ-μα* < *ᾄδω* (βλ λ) Με τη φρ. *Ἆσμα Ἀσμάτων* ονόμασαν οι Εβδομήκοντα το γνωστό ποιητικό βιβλίο τής Π Δ., αποδίδοντας τον εβρ τίτλο šir haš-širim «το εξοχότερο άσμα», ο οποίος έχει ληφθεί από τις δύο πρώτες λέξεις τού πρωτοτύπου Η φρ. *κύκνειο άσμα* είναι μεταφρ δάνειο (< γαλλ le chant du cygne) και οφείλεται σε δημοφιλή μύθο, κατά τον οποίο ο κύκνος τραγουδά ακριβώς πριν από τον θάνατό του]

ασματογράφος (ο) [μεσν] συνθέτης εκκλησιαστικών ύμνων ΣΥΝ. υμνογράφος, ψαλμογράφος

ασμένως επίρρ (λόγ) ευχαρίστως, με μεγάλη χαρά *η Ευρωπαϊκή Ένωση υποδέχθηκε ~ την είσοδο τής Φινλανδίας στους κόλπους της.*
[ΕΤΥΜ Επίρρ. τού αρχ. επιθ *ἄσμενος* «ευχαριστημένος», αβεβ. ετύμου Συνδέεται πιθ. με τη λ *ἥδομαι* (< **Fαδ-ομαι*) «αισθάνομαι ευχαρίστηση»· *ἄσμενος* < **Fάδ-σ-μενος* (η έλλειψη τού F και τής δασύτητας μας αναγκάζει να θεωρήσουμε τη λ είτε επικό είτε ιωνικό τύπο, που έχει υποστεί ψίλωση) Βλ κ *ηδονή, ἥδομαι*]

Α.Σ.Ο. 1. (οι) Αγροτικές Συνδικαλιστικές Οργανώσεις **2.** (ο) Αυτόνομος Σταφιδικός Οργανισμός

ασόδυο (το) (στα παιχνίδια που παίζονται με δύο ζάρια) άσος και δύο: *χρειαζόταν εξάρες αλλά έφερε ~.*

Α.Σ.Ο.Ε.Ε. (η) Ανωτάτη Σχολή Οικονομικών και Εμπορικών Επιστημών· παλαιότ ονομασία τού Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών

Α.Σ.Ο.Π. (το) Ανώτατο Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής.

ασορτί επίρρ (για ενδύματα) με ταιριαστό και αρμονικό τρόπο: *φορούσε άσπρο μεταξωτό φόρεμα και ~ ζακέτα.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ assorti, μτχ. τ. τού ρ. assortir «ταιριάζω» < ad + sort «είδος, τρόπος»].

άσος (ο) {λαϊκ ασαίοι} **1.** το σύμβολο τής μονάδας, τού αριθμού «ένα» (Ι), όπως εικονίζεται πάνω στα τραπουλόχαρτα, τα ζάρια ή το ντόμινο **2.** (συνεκδ) το χαρτί τής τράπουλας όπου είναι σημειωμένος ο άσος ή το ζάρι που έχει στην επάνω επιφάνειά του μία μαύρη κουκκίδα *βγήκε ~ σπαθί / μπαστούνι || έριξε τα ζάρια κι έφερε δύο κι άσο·* ΦΡ (α) (μτφ) ***άσος στο μανίκι / κρυφός άσος*** το ισχυρό πλεονέκτημα (συνήθ σε διαπραγματεύσεις), το οποίο δεν αποκαλύπτει κάποιος εξαρχής, αλλά περιμένει την κατάλληλη στιγμή, για να το χρησιμοποιήσει *η αδιάλλακτη στάση του φανερώνει πως έχει κάποιον άσο στο μανίκι* (β) (μτφ) ***μένω στον άσο*** χάνω όλα τα χρήματά μου ή εγκαταλείπομαι από όλους **3.** ο βαθμός «ένα», η μονάδα *πήρε ~ στο διαγώνισμα* **4.** ***άσοι*** (οι) συνδυασμός άσων (τραπουλόχαρτων) ή ζαριά όπου και τα δύο ζάρια δείχνουν άσο· *φέρνω άσους* **5.** (συνεκδ) το χαρτοπαίγνιο ή άλλο τυχερό παιχνίδι· *έπαιξε όλη την περιουσία του στον ~* • **6.** (ως χαρακτηρισμός) πρώτος σε ικανότητα, επιδεξιότητα ή επίδοση *~ στο ποδόσφαιρο / στα μαθηματικά || αποδείχθηκε ~ στην προπαγάνδα* **7.** ΑΘΛ (α) ο αθλητής που ξεχωρίζει: *ο διεθνής ~ τής Μίλαν* (β) (στο βόλεϊ) πόντος από σερβίς (βλ λ).
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ asso < λατ as, assis, ρωμαϊκό νόμισμα»]

ασουλούπωτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ) αυτός που δεν έχει σουλουπωθεί, που είναι ατημέλητος ΣΥΝ απεριποίητος, κακοντυμένος ΑΝΤ σουλουπωμένος, κομψός, περιποιημένος **2.** (για πράγμ) αυτός που δεν είναι φτειαγμένος με γούστο ή φροντίδα *φορούσε ένα ~ μαύρο φόρεμα* ΣΥΝ κακοφτειαγμένος — **ασουλούπωτα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*

ασούρωτος[1], -η, -ο **1.** (συνήθ για υγρά) αυτός που δεν έχει σουρωθεί, αστράγγιστος· *~ χαμομήλι* ΑΝΤ σουρωμένος • **2.** (για υφάσματα) αυτός που δεν σχηματίζει πτυχές ή σούρες· ίσιος, αζάρωτος.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *σουρώνω*[1] (βλ λ)].

ασούρωτος[2], -η, -ο αυτός που δεν έχει μεθύσει ΣΥΝ. ξεμέθυστος ΑΝΤ σουρωμένος, μεθυσμένος
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *σουρώνω*[2] (βλ λ)].

άσοφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που στερείται σοφίας (γενικότ) ανόητος, επιπόλαιος, απερίσκεπτος. *θα ήταν άσοφο να παρέμβουμε || ~ πράξη / ενέργεια* ΣΥΝ άστοχος, άκριτος ΑΝΤ σοφός, εύστοχος **άσοφα** επίρρ

α- / αν- *στερητικό*

α-σκόνιστος, -η, -ο	**α-σκούφωτος,** -η, -ο	**ά-σμιχτος,** -η, -ο	**α-σοκάριστος,** -η, -ο	**α-σούβλιστος,** -η, -ο
α-σκόρπιστος, -η, -ο	**ά-σκυφτος,** -η, -ο	**α-σοβά(ν)τιστος,** -η, -ο	**α-σόλιαστος,** -η, -ο	**α-σούφρωτος,** -η, -ο
α-σκουλήκιαστος, -η, -ο	**α-σκύλευτος,** -η, -ο	**α-σόβαρος,** -η, -ο	**α-σορόπιαστος,** -η, -ο	**α-σπάραχτος,** -η, -ο
α-σκούριαστος, -η, -ο	**α-σμίλευτος,** -η, -ο	**α-σόδιαστος,** -η, -ο	**α-σοτάριστος,** -η, -ο	

Α.Σ.Π. (η) Ανωτέρα Σχολή Πολέμου

ασπάζομαι ρ μετβ αποθ {ασπάσ-τηκα (λογιότ -θηκα)} (λόγ.) **1.** φιλώ, δίνω (σε κάποιον) ασπασμό: *μπήκε στην εκκλησία και ασπάστηκε ευλαβικά τις εικόνες* || *τον ασπάστηκε σταυρωτά* || *ασπάζομαι τη δεξιά σας* (το δεξί χέρι) **2.** χαιρετώ θερμά, αγκαλιάζω *ο οικοδεσπότης ασπάστηκε με εγκαρδιότητα όλους τους καλεσμένους* ΦΡ ***σε / σας ασπάζομαι*** ως εγκάρδιος χαιρετισμός σε κλείσιμο επιστολής *«Σας ασπάζομαι, Φαίδων»* (Γρ Ξενόπουλος) • **3.** (μτφ) (για θρησκείες, ιδεολογίες, γνώμες, θέσεις κ λπ) γίνομαι οπαδός, αποδέχομαι: *ασπάστηκε τον χριστιανισμό* || *δεν μπορώ να ασπαστώ μια τέτοια θεωρία* || *αυτός ο ευρωβουλευτής ασπάζεται τις ελληνικές θέσεις για το Κυπριακό* ΣΥΝ ενστερνίζομαι, εγκολπούμαι, υιοθετώ ΑΝΤ απορρίπτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* προθεμ + *σπῶ*, όπου το ρ *σπῶ* σχηματίζεται με το ενεστωτικό επίθημα *-ζομαι* και έχει τη σημ «έλκω, προσελκύω» Η σημ 3 ήδη αρχ]

ασπαίρω ρ αμετβ (αρχαιοπρ.) σπαρταρώ, σπαράζω, σφαδάζω· συνήθ. στη μτχ ενεστ ***ασπαίρων,*** *-ουσα, -ον*. *καρδιά ασπαίρουσα* || *σπλάγχνα ασπαίροντα*
[ΕΤΥΜ < αρχ *σπαίρω / ἀσπαίρω* (βλ λ *σπαρταρώ*)].

ασπάλαθος (ο) {ασπαλάθ-ου | -ων, -ους} αγκαθωτός θάμνος που χρησιμοποιείται σε φράχτες ΣΥΝ ασπραγκαθιά Επίσης (λαϊκ) **σπάλαθο** (το) κ **σπαλαθιά** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν ετύμου, πιθ προελλην δάνειο]

ασπάλακας (ο) {ασπαλάκων} **1.** ο τυφλοπόντικας (βλ λ) **2.** (μτφ για πρόσ) αυτός που δεν έχει οξυδέρκεια, που βρίσκεται σε πνευματικό σκοτάδι *οι ~ τής διπλωματίας αδυνατούν να εκτιμήσουν ορθά τις διεθνείς εξελίξεις*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσπάλαξ / σπάλαξ / σφάλαξ*, αβεβ ετύμου Τόσο το πρόσφυμα *-ακ-* όσο και οι καταλήξεις είναι συνηθισμένες στα αρχ ονόματα μικρών ζώων Εμφανίζεται και παράλλ. τύπος *σκάλοψ* «τυφλοπόντικας», που ίσως συνδέεται με το ρ *σκάλλω* «σκάβω»]

ασπάραγος (ο) → σπαράγγι

ασπαργάνωτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει σπαργανωθεί, που δεν έχει τυλιχτεί ακόμη σε σπάργανα *~ μωρό* ΣΥΝ αφάσκιωτος

άσπαρτος, -η, -ο **1.** (για αγρούς) αυτός που δεν σπάρθηκε: *~ χωράφι* ΑΝΤ σπαρμένος **2.** (για σπόρους) αυτός τον οποίο δεν έχουν σπείρει ακόμη **3.** ***άσπαρτο*** (το) το φυτό που αναπαράγεται χωρίς σπορά, το αυτοφυές φυτό: *γύρω από το δέντρο είχαν φυτρώσει άσπαρτα.* — ***άσπαρτα*** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *σπαρτός* (< *σπείρω*)]

Ασπασία (η) **1.** αρχαία Αθηναία εταίρα, σύζυγος τού Περικλή, εξέχουσα μορφή τής αθηναϊκής πολιτικής και πνευματικής ζωής τού 5ου αι π Χ. **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀσπασία*, θηλ τού επιθ. *ἀσπάσιος* «χαρούμενος, ευτυχής» < *ἀσπάζομαι*]

ασπασμός (ο) (λόγ.) **1.** το φίλημα **2.** (κατ' επέκτ.) εγκάρδιος χαιρετισμός που συνοδεύεται με φίλημα ή και εναγκαλισμό *αντάλλαξαν αδελφικούς ~* ΦΡ (α) ***τελευταίος ασπασμός*** ο ύστατος χαιρετισμός προς τον νεκρό μετά το πέρας τής νεκρώσιμης ακολουθίας (β) ***δεύτε τελευταίον ασπασμόν*** *(δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμόν, δῶμεν ἀδελφοί τῷ θανόντι, εὐχαριστοῦντες Θεῷ)* δώστε το τελευταίο φιλί (i) το καταληκτικό τροπάριο τής νεκρώσιμης ακολουθίας (ii) για περιπτώσεις στις οποίες πλησιάζει το τέλος, η συμφορά, η καταστροφή ή (ειρων) όταν συνειδητοποιεί κανείς την αρνητική εξέλιξη μιας υπόθεσης· *με τους άστοχους πολιτικούς χειρισμούς, ας μη μιλάμε για ανάκαμψη τής οικονομίας ~* **3.** (κατ' επέκτ) (σε επιστολές, στον πληθ.) οι φιλοφρονήσεις, τα χαιρετίσματα *«με φιλικότατους ~, Δημήτρης»*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀσπάζομαι*]

ασποστός, -ή, -ό (λόγ.) αποδεκτός, παραδεκτός: *μια τέτοια άποψη θα μπορούσε να γίνει ~* ΣΥΝ ευπρόσδεκτος ΑΝΤ απορριπτέος
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀσπάζομαι*]

ασπερματισμός (ο) ΙΑΤΡ η απουσία εκσπερμάτισης από έλλειψη σπέρματος ή απόφραξη των σπερματικών οδών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ < αγγλ aspermatism]

ασπερμία (η) ΒΟΤ η απουσία σπόρων στους καρπούς των φυτών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ aspermia]

άσπερμος, -η, -ο [αρχ] **1.** (για φυτά) αυτός που δεν παράγει σπέρμα ή παράγει (εδώδιμους) καρπούς χωρίς σπόρους ΣΥΝ άσπορος **2.** (σπάν. για πρόσ.) (α) για άνδρα που δεν έχει σπέρμα, στείρος ΑΝΤ γόνιμος, καρπερός (β) (κατ' επέκτ) αυτός που δεν αφήνει απογόνους, άτεκνος ΣΥΝ άκληρος, (λόγ) άπαις

ασπίδα (η) **1.** αμυντικό όπλο με σχήμα και κατασκευή που ποικίλλει ανάλογα με την εποχή και τού οποίου σκοπός είναι να καλύπτει και να προφυλάσσει το σώμα από τα εχθρικά βλήματα ή χτυπήματα τού σπαθιού· *χάλκινη / δερμάτινη / ποδήρης ~* || *οι ~ των ανδρών των Μ.Α.Τ.* **2.** (μτφ) κάθε προστατευτικό και αμυντικό μέσο *η ελευθερία τού Τύπου θεωρείται η ~ τού λαού ενάντια στην αυθαιρεσία* || *«αυτή η οδοντόκρεμα αποτελεί την προστατευτική ~ των δοντιών σας»* (διαφήμιση) || *~ προστασίας* • **3.** ΖΩΟΛ δηλητηριώδες φίδι, η αιγυπτιακή νάγια ή η οχιά. Επίσης (λόγ.) **ασπίς** {ασπίδος}
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσπίς, -ίδος*, αβεβ ετύμου, ίσως < **ἀν-σπίς* (το β' συνθ. *σπιδής* «ευρύς, μακρύς», *σπίζω* «εκτείνω») με τη σημ. τού υλικού που απλώνεται κατά μήκος τού σώματος τού πολεμιστή Ωστόσο, οι ίδιες οι λ. *σπιδής, σπίζω* είναι αγν ετύμου και αβεβ. σημ. Στην Αρχ. ανάλογα με το είδος τής ασπίδας χρησιμοποιήθηκαν οι λ *πύργος, σάκος, πέλτη* (μτγν), *θυρεός* κ ά.].

ασπιδοφόρος (ο) [μτγν.] **1.** (για πολεμιστές) αυτός που φέρει ασπίδα **2.** (στον Μεσαίωνα) βοηθός τού πολεμιστή (ιππότη), που μετέφερε την ασπίδα του.

άσπιλος, -η (λόγ -ος), -ο **1.** (κυριολ) αυτός που δεν έχει σπίλο ή κηλίδα, ακηλίδωτος ΑΝΤ σπιλωμένος **2.** (α) (κυρ μτφ.) αυτός που δεν έχει τίποτα το επιλήψιμο ή το μεμπτό, αγνός, αμόλυντος: *«άσπιλε, αμόλυντε.. »* (ύμνος προς τη Θεοτόκο) ΣΥΝ άμωμος, άμεμπτος, αμίαντος (β) ΘΕΟΛ ***άσπιλη σύλληψη (τής Θεοτόκου)*** βλ λ. *σύλληψη*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *σπίλος* «κηλίδα, στίγμα»]

ασπιρίνη (η) {δύσχρ ασπιρινών} **1.** αναλγητικό και αντιπυρετικό φάρμακο σε μορφή μικρού δισκίου για την ανακούφιση πονοκεφάλων και μυϊκών ή αρθρικών πόνων το ακετυλοσαλικυλικό οξύ **2.** (μτφ.) κάθε ελαφράς μορφής θεραπεία ή μέτρο για την αντιμετώπιση προβλήματος *τέτοιες απαγορεύσεις στην κυκλοφορία είναι ~ για το κυκλοφοριακό χρειάζονται ριζικά μέτρα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Aspirin < νεολατ. a(cetylium) «ακετύλιο» + spir(aea), παλαιότ ονομασία τού σαλικυλικού οξέος, < spiraea (< αρχ *σπεῖρα*)].

άσπλαχνος, -η, -ο αυτός που δεν δείχνει έλεος και συμπόνια σκληρόκαρδος· *η ~ μητέρα εγκατέλειψε το νεογέννητο παιδί της* ΣΥΝ άκαρδος, απάνθρωπος, άπονος, αναίσθητος ΑΝΤ εύσπλαχνος, (ευ)σπλαχνικός, φιλάνθρωπος, συμπονετικός **άσπλαχνα** επίρρ , **ασπλαχνία** (η) [μεσν] κ **ασπλαχνιά** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσπλαγχνος* < *ἀ-* στερητ. + *σπλάγχνον*]

άσπονδος, -η, -ο αυτός που δεν δέχεται κανέναν συμβιβασμό *~ εχθρός / μισός* ΣΥΝ αδιάλλακτος, σκληρός ΦΡ ***άσπονδος φίλος*** ο προσποιούμενος ότι είναι φίλος κάποιου, ενώ τον εχθρεύεται *στη Μικρασιατική Καταστροφή συνέβαλαν και οι ξένες δυνάμεις, άσπονδοι φίλοι τής Ελλάδας*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *σπονδή* «συνθήκη (φιλίας), που επικυρωνόταν με έκχυση κρασιού προς τιμήν των θεών» Ήδη μεσν είναι η σύναψη των λ *άσπονδος* και *φίλος* (λ χ *ὁ δὲ Καντακουζηνὸς συνθήκας ποιήσας μετὰ τοῦ κράλη καὶ φιλίαν ἄσπονδον*, Δούκας 55, 17), δηλώνοντας την υποκριτική φιλία, η οποία δεν επικυρωνόταν με επίσημη συνθήκη]

ασπόνδυλος, -η, -ο [1863] **1.** (α) (για ζώα) αυτός που δεν έχει σπονδύλους ΑΝΤ σπονδυλωτός (β) ΖΩΟΛ **ασπόνδυλα** (τα) τα ζώα που δεν έχουν σπονδυλική στήλη (π.χ έντομα, μαλάκια κ ά) **2.** (μτφ.-σπάν) (α) (για πρόσ) αυτός που δεν μπορεί να ορθώσει το ανάστημά του, να αντιμετωπίσει με θάρρος δύσκολες καταστάσεις· *με τέτοιους ψοφοδεείς και ~ διευθυντές πώς να επέλθουν ριζικές αλλαγές στην εταιρεία.* (β) (για πράγμ.) αυτός που είναι σαν ζώο χωρίς σπονδύλους, ασταθής, χωρίς συνοχή *γράφουμε και μιλάμε μιαν ~ γλώσσα.*

άσπορος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχουν ρίξει σπόρο, που δεν σπάρθηκε, *~ χωράφι* ΣΥΝ άσπαρτος ΑΝΤ σπαρμένος, σπαρτός • **2.** αυτός που δεν έχει σπόρους *~ καρπός*

ασπούδαστος, -η, -ο [αρχ] κ **ασπούδαχτος** [μεσν] αυτός που δεν έχει σπουδάσει ΣΥΝ απαίδευτος ΑΝΤ σπουδασμένος.

ασπράδα (η) [μεσν.] {χωρ πληθ } η ιδιότητα τού άσπρου *η ~ τού χιονιού* ΣΥΝ ασπρίλα, λευκότητα ΑΝΤ μαυρίλα

ασπράδι (το) [μεσν.] {ασπραδ-ιού | -ιών} **1.** το λευκό στίγμα ή κηλίδα • **2.** το λεύκωμα τού αβγού: *χτυπώ τα ~ μαρέγκα* • **3.** ο λευκός χιτώνας τού βολβού τού ματιού· *το ~ τού ματιού του.* — (υποκ.) **ασπραδάκι** (το).

ασπρειδερός, -ή, -ό (σχολ ορθ *ασπριδερός*) αυτός τού οποίου το χρώμα τείνει προς το λευκό, σχεδόν άσπρος ΣΥΝ υπόλευκος ΑΝΤ μαυρειδερός Επίσης (διαλεκτ) **ασπρουδερός**
[ΕΤΥΜ < *άσπρος* + *-ειδ-* (< αρχ *εἶδος* «μορφή») + παραγ επίθημα *-ερός* Η γρ *ασπριδερός* (με *-ι-*) δεν δικαιολογείται ετυμολογικά].

άσπρη (η) {χωρ πληθ } (αργκό) η ηρωίνη ή η κοκαΐνη (βλ λ): *παίρνει ~* (πβ. λ *μαύρο*).

ασπρίζω ρ. μετβ κ αμετβ [μεσν.] {άσπρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) άσπρο, δίνω (σε κάτι) άσπρο χρώμα (συνήθ με χρωστική ύλη): *πρέπει να το ασπρίσεις λίγο, είναι ακόμη πολύ σκούρο* **2.** (ειδικότ) βάφω με ασβέστη, ασβεστώνω: *~ τα πεζούλια και τους τοίχους* **3.** κάνω (κάτι) να φαίνεται άσπρο: *το χιόνι άσπρισε τις κορυφές των βουνών* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι λευκός, αποκτώ λευκό χρώμα *πέρασε πολλές στενοχώριες και τα μαλλιά της άσπρισαν πρόωρα* || *«μη με κοιτάς που γέρασα κι ασπρίσαν τα μαλλιά μου»* (δημοτ. τραγ) **5.** (α) αποκτώ άσπρες τρίχες στο κεφάλι *άργησε ν' ασπρίσει* || *«Τόσα χρόνια πέρασα κι άσπρισα και γέρασα»* (Ζ. Παπαντωνίου) (β) (συνεκδ.) γερνάω: *άσπρισε και μυαλό δεν έβαλε* **6.** ξεθωριάζω, γίνομαι άσπρος, *άφησα το πουκάμισο στη χλωρίνη και άσπρισε* **7.** διακρίνομαι χάρη στη λευκότητά μου, φαίνομαι άσπρος· *κάτι άσπριζε στο βάθος τού σκοτεινού διαδρόμου* **8.** χάνω το χρώμα μου, χλομιάζω (συνήθ. από φόβο ή θυμό): *άσπρισε σαν πανί από τον φόβο του* || *άρχισε να τρέμει και τα χείλη της άσπρισαν* — **άσπρισμα** (το)

ασπρίλα (η) (καθημ.) **1.** η λευκότητα: *η ~ τού χιονιού* ΣΥΝ ασπράδα **2.** η αλλοίωση χρωματισμού, η οποία τείνει προς το λευκό· το ξάσπρισμα. *έτριψα πολύ το πουκάμισο σε αυτό το σημείο και δημιουρ-*

α- / αν- *στερητικό*

ά-σπαρτος, -η, -ο	**α-σπίλωτος**, -η, -ο	**α-σπύριαστος**, -η, -ο	**α-στάθμευτος**, -η, -ο	**α-σταυροκόπητος**, -η, -ο
ά-σπαστος, -η, -ο	**α-σπίτωτος**, -η, -ο	**α-στάβλιστος**, -η, -ο	**ά-σταλτος**, -η, -ο	**α-σταχυολόγητος**, -η, -ο
α-σπατάλητος, -η, -ο	**α-σπόριαστος**, -η, -ο	**α-σταδιοδρόμητος**, -η, -ο	**α-σταμπάριστος**, -η, -ο	**α-στάχωτος**, -η, -ο
α-σπατουλάριστος, -η, -ο	**ά-σπρωχτος**, -η, -ο	**α-σταθεροποίητος**, -η, -ο	**α-στασίαστος**, -η, -ο	**α-στέγνωτος**, -η, -ο

γήθηκε μια ~ ΣΥΝ ξεθώριασμα, ασπράδι.

ασπριτζής (ο) {ασπριτζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασβεστώνει τοίχους ΣΥΝ υδροχρωματιστής, ασβεστάς. Επίσης **ασπριστής**

άσπρο[1] (το) **1.** το λευκό χρώμα, το χρώμα τού γάλακτος, τού χιονιού κ.λπ.: *το ~ και το γαλάζιο είναι τα εθνικά χρώματα τής Ελλάδας* **2.** (λαϊκότ.) το ασπράδι τού αβγού

άσπρο[2] (το) **1.** ρωμαϊκό, βυζαντινό και παλαιότ. τουρκικό αργυρό νόμισμα **2.** (στον πληθ.) τα λεφτά, το χρήμα, η περιουσία σε μετρητά: *«τ' άσπρα προδώσαν το Χριστό, τ' άσπρα πουλούν κι εσένα».* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άργυρος.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄσπρον* < λατ. asprum < asperum, ουδ. τού asper «τραχύς – αργυρός». Βλ. κ. *άσπρος*]

ασπρο- κ. **ασπρό-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει λευκότητα, άσπρο χρώμα: *ασπρο-δόντης, ασπρο-γένης, ασπρο-λαίμης, ασπρο-ντυμένος, ασπρο-φορώ. Ασπρό-πυργος*

ασπρογένης (ο) [μεσν.] {ασπρογένηδες} πρόσωπο που έχει άσπρα γένια: *τα παιδάκια περιμένουν με λαχτάρα τον ~ Αϊ-Βασίλη κάθε πρωτοχρονιά.*

Ασπροθαλασσίτης (ο) [μεσν.] {Ασπροθαλασσιτών}, **Ασπροθαλασσίτισσα** (η) {Ασπροθαλασσιτισσών} (παλαιότ.) ο Αιγαιοπελαγίτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο τού Εύξεινου Πόντου, τής «Μαύρης Θάλασσας», τον Μαυροθαλασσίτη) (βλ. κ. *Άσπρη Θάλασσα, λ. άσπρος*). — **ασπροθαλασσίτικος,** -η, -ο [μεσν.]

ασπρομάλλης (ο) {ασπρομάλληδες}, **ασπρομάλλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει άσπρα μαλλιά **2.** (συνεκδ.) ο ηλικιωμένος, ο γέρος ΣΥΝ γέροντας, παππούς ΑΝΤ νεαρός, αμούστακος. Επίσης **ασπρομαλλούσα** (η). — **ασπρομάλλικο** (το).

ασπρόμαυρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τον χρωματικό συνδυασμό τού άσπρου με το μαύρο· ~ *πουκάμισο* **2.** (α) (ειδικότ. για φιλμ) αυτός που καταγράφει τον φυσικό κόσμο μόνο σε τόνους τού άσπρου και τού μαύρου: ~ *ταινία* ΑΝΤ έγχρωμος (β) ***ασπρόμαυρη τηλεόραση*** η τηλεόραση που αναπαράγει μόνο ασπρόμαυρο σήμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

ασπροντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος με άσπρα ρούχα

ασπροπρόσωπος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει άσπρο πρόσωπο **2.** (μτφ.) αυτός που δεν ντροπιάστηκε (για κάτι), που δικαιώθηκε στις ΦΡ (α) ***βγάζω (κάποιον) ασπροπρόσωπο*** συμβάλλω ώστε να μη ντροπιαστεί (κάποιος), ενεργώ έτσι ώστε να μην εκτεθεί, να κερδίσει τον έπαινο ή την έγκριση των άλλων: *όταν περιμένετε επισκέπτες και δεν έχετε προλάβει να μαγειρέψετε, τα έτοιμα φαγητά τής εταιρείας μας θα σας βγάλουν ασπροπρόσωπους* (β) ***βγαίνω ασπροπρόσωπος*** αντιμετωπίζω με επιτυχία δύσκολες περιστάσεις και δικαιώνομαι· *είναι αξιόπιστο και ικανό πρόσωπο· οσάκις του ανέθεσα κάτι, βγήκα ασπροπρόσωπος.*

ασπρόρουχο (το) **1.** το λευκό εσώρουχο **2.** λευκά ρούχα για οικιακή χρήση (σεντόνια, πετσέτες κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο, -ρρ-.*

άσπρος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει λευκό χρώμα· *τα ~ σπίτια των Κυκλάδων* || *το ~ χρώμα τού χιονιού* || *μια νέα οδοντόκρεμα για ~ δόντια* (βλ. κ. λ. *λευκός*)· ΦΡ (α) (μτφ.) ***άσπρη μέρα*** χαρούμενη και ευτυχισμένη στιγμή: *από τότε που χάσαμε τον πατέρα μας, δεν είδαμε* ~ (β) ***άσπρα μαλλιά*** η μεγάλη, η γεροντική ηλικία· *Πώς του μιλάς έτσι. Δεν σέβεσαι τα ~ του,* (γ) ***Άσπρη Θάλασσα*** (παλαιότ.) το Αιγαίο Πέλαγος σε αντιδιαστολή προς τη Μαύρη Θάλασσα (Εύξεινο Πόντο) **2.** ***άσπρο*** (το) βλ. λ. **3.** (συνεκδ.) χλομός στο πρόσωπο λόγω έντονου δυσάρεστου συναισθήματος (φόβου, τρόμου κ.λπ.): *μόλις άκουσε το δυσάρεστο νέο, έγινε ~ σαν το πανί* • **4.** (παλαιότ.) ***άσπρο*** (το) βλ. λ. *άσπρο*[2] • **5.** (αργκό) ***άσπρη*** (η) βλ. λ. — (υποκ.) **ασπρούλης,** -α, -ι κ. **ασπρούλικος,** -η, -ο κ. **ασπρούτσικος** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, χρώμα*
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. asper «τραχύς». λ. που αρχικά χαρακτήριζε αργυρά χαραγμένα νομίσματα (πβ. λατ. nummi asperi «αργυρά νομίσματα»). Από το χρώμα τού νομίσματος προέκυψε η σημ. «λευκός» ήδη από τους βυζαντινούς χρόνους]

ασπρουλιάρης (ο) {ασπρουλιάρηδες}, **ασπρουλιάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) πρόσωπο με αντιαισθητικά λευκό χρώμα δέρματος. *είχε ένα ~ ξεπλυμένο χρώμα στο δέρμα του, σαν να μην τον είχε δει ποτέ ο ήλιος.* — **ασπρουλιάρικος,** -η, -ο

ασπρουλός, -ή, -ό αυτός που έχει σχεδόν άσπρο χρώμα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. **ἀσπρουλός* (όπως εικάζεται από το μεσν. επίθ. *ἀσπρουλάτος*) < *ἄσπρος* + υποκ. επίθημα *-ουλός* (πβ. *μακρ-ουλός*)].

ασπρόχωμα (το) {ασπροχώμ-ατος | -ατα, -άτων} λευκό αργιλούχο χώμα ΣΥΝ λευκάργιλος ΑΝΤ μαυρόχωμα.

ασπρόψαρο (το) μεγαλόσωμο ψάρι των μεγάλων ποταμών και λιμνών με ασημόχρωμα λέπια και εδώδιμο κρέας.

άσσος (ο) → άσος

Ασσυρία (η) περιοχή τής Β. Μεσοποταμίας, όπου αναπτύχθηκε ήδη από τη 2η χιλιετία π.Χ. αξιόλογος πολιτισμός και αυτοκρατορία, που άκμασε κυρ. από τον 9ο ώς τον 7ο αι. π.Χ. — **Ασσύριος** (ο) [αρχ.], **Ασσύρια** (η), **ασσυριακός,** -ή, -ό [μεσν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < ασσυρ. Aššur «υδατώδης τόπος», όνομα τής πρωτεύουσας, η οποία ήταν χτισμένη στη δεξιά όχθη τού Τίγρη ποταμού]

ασσυριολογία (η) [1819] η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Ασσυρίων. — **ασσυριολόγος** (ο/η) [1881].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. assyriologie].

αστάθεια (η) [μτγν.] η έλλειψη σταθερότητας ή ισορροπίας: *η ~ τής απόδοσης ενός αθλητή* || *η ~ τού βήματος* || *πολιτική ~ λόγω αδυναμίας σχηματισμού βιώσιμης κυβέρνησης* || *η κατασκευή αυτή δεν στηρίζεται καλά και εμφανίζει ~*

ασταθής, -ής, -ές {ασταθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) ασταθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σταθερότητας και ισορροπίας, άστατος· *χώρα με ~ οικονομία* || *~ βήμα / βάδισμα* ΣΥΝ ευμετάβλητος, ταλαντευόμενος, ρευστός ΑΝΤ σταθερός, αμετάβλητος **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που μεταβάλλει εύκολα τις αρχές ή τις ιδέες του: *~ χαρακτήρας* ΣΥΝ επιπόλαιος — **ασταθώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + θ. *σταθ-* τού παθ. αόρ. *ἐ-στάθ-ην*, ρ. *ἵστημι*]

αστάθμητος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν ζυγίστηκε, αζύγιστος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να υπολογιστεί ή να προβλεφθεί· *~ παράγοντες / συμπεριφορά* ΑΝΤ σταθμητός, σταθμήσιμος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *σταθμῶ* < *στάθμη*]

αστάθμιστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ζυγιστεί • **2.** αυτός που δεν ευθυγραμμίστηκε με τη στάθμη (βλ. λ.) • **3.** (μτφ.) αυτός τού οποίου τα δεδομένα ή οι συνέπειες δεν υπολογίστηκαν σωστά· *~ κίνηση* ΑΝΤ σταθμισμένος, μελετημένος **4.** ΨΥΧΟΛ αυτός που δεν έχει υποβληθεί σε επιστημονική στάθμιση, ώστε να αποκτήσει αξιοπιστία στην εφαρμογή του· *~ τεστ* ΑΝΤ σταθμισμένος

αστακομακαρονάδα (η) μακαρονάδα με αστακό

αστακοουρά (η) το κρέας τού αστακού, εκτός από τα πόδια και το κεφάλι, που τρώγεται συνήθ. αποξηραμμένο.

αστακός (ο) μεγαλόσωμο καστανόχρωμο εδώδιμο μαλακόστρακο με δυνατές ψαλίδες, που ζει στη θάλασσα και αλιεύεται για το κρέας του, το οποίο θεωρείται εκλεκτή τροφή και πωλείται ακριβά· ΦΡ (α) ***αρματωμένος / οπλισμένος σαν αστακός*** ισχυρά οπλισμένος, πάνοπλος (β) ***κόκκινος σαν αστακός*** για άνθρωπο που κοκκινίζει από ντροπή ή θυμό σαν τον αστακό ή έχει υπερβολικά κόκκινο δέρμα. — (υποκ.) **αστακουδάκι** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὀστακός* < *ὀστᾶ (τα)* + αρχ. παραγ. επίθημα *-κός*. η λ. συμπίπτει με το σανσκρ. σύνθ. an-ástha-ka «χωρίς κόκκαλα» και οδηγεί σε: *ὀστακός* < I.E. *osthn̥-qo-s. Η μεταβολή *ὀστακός* > *ἀστακός* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση τού *ὀ-* σε *ἀ-*]

αστακόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τού αστακού· κόκκινος

ασταμάτητος, -η, -ο **1.** αυτός που διαρκεί συνεχώς, χωρίς διακοπή, αδιάκοπος: *~ βουητό / κουβεντολόι* **2.** αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να συγκρατήσει, ορμητικός: *όλοι ξέσπασαν σε ~ γέλια* || *~ πλημύρα.* — **ασταμάτητα** επίρρ.

αστάρι (το) {ασταρ-ιού | -ιών} **1.** το ύφασμα που ράβεται στο εσωτερικό μέρος τού ενδύματος. η φόδρα: *ό,τι το ρούχο και το ~* (για την επίδραση κάποιου επί ενός άλλου) • **2.** (α) η πρώτη επίστρωση χρωματισμού σε αχρωμάτιστη επιφάνεια (β) το υλικό που χρησιμοποιείται στην πρώτη επίστρωση και που επιτρέπει στο επίχρισμα να δέσει με την επιφάνεια ΣΥΝ αστάρωμα, πρώτο χέρι. — **αστάρωμα** (το), **αστάρωτος,** -η, -ο, **ασταρώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. astar < περσ. āstar (ίδια σημ.)].

αστασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη σταθερότητας, η αστάθεια ΑΝΤ σταθερότητα, ευστάθεια **2.** ΙΑΤΡ η αδυναμία κάποιου να σταθεί όρθιος, που συνοδεύεται συνήθως από αβασία (βλ. λ.)
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *-στασια* < *στάσις*. Η λ. πέρασε ως επιστημ. όρος και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. astasia κ.λπ.].

άστατο (το) {αστάτου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο At) που ανήκει στα αλογόνα χωρίς σταθερά ισότοπα (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. astatum].

άστατος, -η, -ο αυτός που μεταβάλλεται εύκολα, ασταθής· *~ καιρός / άνθρωπος / χαρακτήρας / τύχη* ΣΥΝ ευμετάβλητος, ακατάστατος, αλλοπρόσαλλος ΑΝΤ σταθερός. — **άστατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *στατός*, ρηματικό επίθ. τού *ἵστημι*]

ασταυρία (η) {χωρ. πληθ.} (σε εκλογές) η μη τοποθέτηση σταυρού προτιμήσεως σε ψηφοδέλτιο

ασταύρωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει σταυρωθεί, που δεν έχει καρφωθεί πάνω σε σταυρό ΑΝΤ σταυρωμένος • **2.** αυτός που δεν ευλογήθηκε με το σημείο τού σταυρού

αστέγαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν καλύπτεται από στέγη, ασκέπαστος· *~ σπίτι / κτήριο* ΑΝΤ στεγασμένος.

άστεγος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει κατοικία: *εξαιτίας των τελευταίων σεισμών, εκατοντάδες άνθρωποι έμειναν ~* || (ως ουσ.) *η περίθαλψη των αστέγων* ΣΥΝ (λόγ.) ανέστιος **2.** (μτφ.) ανένταχτος· *πολιτικά / ιδεολογικά / κομματικά ~*

αστεία επίρρ. **1.** με αστείο τρόπο: *χορεύω / περπατώ ~* **2.** με διάθεση αστεϊσμού, όχι με σοβαρή διάθεση: *~ το είπα, δεν το εννοούσα* ΣΥΝ στ' αστεία, για πλάκα ΑΝΤ (στα) σοβαρά • ΦΡ ***αστεία-αστεία*** χωρίς να το περιμένει κανείς· για κάτι που, ενώ στην αρχή το ειρωνεύεται ή το κοροϊδεύει κανείς, επειδή το θεωρεί απίθανο να συμβεί, στη συνέχεια πραγματοποιείται. *κανείς δεν τον έπαιρνε στα σοβαρά στην αρχή, όταν έλεγε ότι θα διαπρέψει, αλλά ~ να τος τώρα μεγάλος και τρανός* ΣΥΝ πλάκα-πλάκα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος*

αστειεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αστειεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** (+με κάποιον/κάτι / +για κάτι) κάνω αστεία, χαριτολογώ· *γεμάτος κέφι αστειευόταν με όλους και για όλα* || *αστειευόταν με τους χωρικούς για το πώς προφέρουν στο χωριό μερικές λέξεις* ΣΥΝ χωρατεύω, καλαμπουρίζω, παίζω, χαριεντίζομαι, αστεΐζομαι, κάνω πλάκα ΑΝΤ σοβαρολογώ **2.** (μτφ. +άρνηση *δεν*) για κάποιον/κάτι που πρέπει να αντιμετωπίζεται με μεγάλη προσοχή και όχι με επιπόλαιο τρόπο: *ο καθηγητής δεν αστειεύεται· μηδενίζει όποιον δεν διαβάζει* || *ντύσου καλά, γιατί ο καιρός δεν αστειεύεται* **3.** (μτφ.) αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) περισσότερο αστεία από όσο θα έπρεπε· *μην αστειεύεσαι μαζί του / με τον πόνο του* **4.** (συνήθ. στο β' πρόσ. ρητορικών ερωτήσεων, για να εκφραστεί έντονη άρνηση ή κατάφαση): *Αστειεύεσαι; Και βέβαια θα έρθω μαζί σου!* || *Αστειεύεσαι, Εγώ να πω τέτοιο πράγμα;* ΣΥΝ αστεία λες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀστεῖος*].

αστεΐζομαι ρ. αμετβ. αποθ {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ} (λόγ) κάνω αστεία, αστειεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *ἀστεῖος* Ο τ *ἀστεΐζομαι* αντί **ἀστειίζομαι* κατά «προφύλαξη», για να αποφευχθούν τα αλλεπάλληλα -*ιι*-, πβ. και **ἀρχαιικός* > *ἀρχαϊκός*]

αστείο (το) λόγος ή πράξη που προκαλεί το γέλιο, χωρατό: *καταπληκτικό ~· γελούσαμε ασταμάτητα* ‖ *μην το παίρνεις σοβαρά το είπε για ~* ΣΥΝ αστεϊσμός, ευφυολόγημα, (καθημ.) καλαμπούρι, πλάκα· ΦΡ (α) ***μεταξύ σοβαρού και αστείου*** για κάτι σοβαρό που λέγεται με ήπιο τρόπο: *~ τού έκανε παρατήρηση για τη συμπεριφορά του* (β) ***ούτε γι' αστείο*** για πράγματα που δεν επιθυμεί κανείς να ακούσει, να δει ή να πάθει ούτε εικονικά ούτε χάριν αστεϊσμού: *~ δεν θέλω ν' ακούσω κάτι τέτοιο* (γ) ***το ρίχνω στο αστείο*** αρχίζω να μη μιλώ σοβαρά, κυρ. όταν διαπιστώνω ότι είχα άδικο σε κάτι που υποστήριζα, θέλοντας έτσι να δείξω ότι δήθεν δεν σοβαρολογούσα από την αρχή. *μόλις κατάλαβε ότι είχε άδικο, το 'ριξε στο αστείο* (δ) ***όχι αστεία!*** (στο τέλος συνήθ. τού λόγου) για να δείξουμε πόσο σημαντικό, σπουδαίο, μεγάλο ή έντονο είναι κάτι ή ότι υπάρχει ή γίνεται με αυθεντικό τρόπο (σε σύγκριση με άλλα που απομιμούνται κάτι αυθεντικό ή υστερούν σε ποιότητα, αξία κ λπ): *εκεί γινόταν πραγματική μάχη. ~!* ‖ *αυτό είναι γλέντι. ~!* ΣΥΝ όχι παίξε-γέλασε (ε) ***στ' αστείο*** για κάτι που γίνεται χωρίς σοβαρή διάθεση, χωρίς να το εννοεί κανείς: *το είπα ~, μην παρεξηγείσαι!* ΣΥΝ για πλάκα (στ) ***άσε τ' αστεία!*** ως έκκληση σε κάποιον να σοβαρευτεί· *~ επιτέλους! Η κατάσταση απαιτεί σοβαρότητα!* ‖ *δεν αφήνουμε τ' αστεία, να δούμε πώς θα προλάβουμε τις προθεσμίες τής παράδοσης τού έργου;* (ζ) ***δεν σηκώνω / δεν παίρνω από αστεία*** δεν μπορεί να αστειευθεί κανείς μαζί μου, παίρνω τα πάντα στα σοβαρά. *πρόσεξε πώς μου μιλάς, γιατί εγώ ~* (η) ***υπό τύπον αστείου*** ως αστείο *του το 'πε ~, αλλά εκείνος το πήρε στα σοβαρά.* — (υποκ) **αστειάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αστείος*

αστειολογώ ρ αμετβ {αστειολογείς | αστειολόγησα} λέω αστεία, αστειεύομαι ΣΥΝ ευφυολογώ — **αστειολογία** (η) [αρχ]

αστείος, -α, -ο **1.** αυτός που προκαλεί γέλιο, διασκεδαστικός: *όταν είχε κέφι, ήταν πολύ ~* ‖ *μας διηγήθηκε ~ ιστορίες* ΣΥΝ ευτράπελος, κωμικός ΑΝΤ σοβαρός, βαρύς **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται σοβαρότητας, γελοίος *κατάντησε ~ με τα καμώματά του* ΣΥΝ για γέλια, καταγέλαστος, περιγέλαστος, καραγκιόζης ΑΝΤ σοβαρός, αξιοπρεπής **3.** (κατ' επέκτ.) ανάξιος λόγου, ασήμαντος: *η επιχειρηματολογία του είναι ~ μην τη λαμβάνεις υπ' όψιν* ΣΥΝ αμελητέος ΑΝΤ υπολογίσιμος — **αστεία** επίρρ (βλ λ).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀστε-ῖος*, αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με το άστυ», < *ἄστυ, ἄστε-ως* Η λ ήδη από την Αρχ χρησιμοποιείται για να προσδιορίσει τον κάτοικο τού άστεως και γενικότερα τον πολιτισμένο και καλλιεργημένο άνθρωπο, τον ευφυολόγο, ο οποίος διανθίζει την ομιλία του με ευτράπελα, αστεία]

> **αστείος – χωρατατζής – αγροίκος – δημώδης – χωριάτης / χωρικός.** Ο τόπος όπου ζει κανείς (πόλεις – αστικά κέντρα, επαρχία – χωριό) προσδίδει, κατά την αντίληψη των ανθρώπων, και ανάλογες ιδιότητες σε πρόσωπα και σε μορφές συμπεριφοράς. Έτσι, αυτός που ζει ή προέρχεται από το *άστυ*, ο **αστείος**, προσέλαβε τη σημ. «καλλιεργημένος» και «πνευματώδης, που μιλάει χαριτωμένα, με αστεία». Το ίδιο και ο **χωρατατζής**, ο αστείος, που λέει *χωρατά*, είναι αυτός που προέρχεται επίσης από τη *χώρα*, είτε ως εθνική κοινότητα είτε ως μεγαλύτερη τοπική περιοχή. Αντίθετα, ο προερχόμενος από το *χωριό* μπορεί να έχει και κακή σημασία στη λ **χωριάτης** «άξεστος, στερούμενος τρόπων, καλής συμπεριφοράς» ή ουδέτερη περιγραφική στη λ **χωρικός** «αυτός που ζει στο χωριό, στην επαρχία, αγρότης». Αυτός που ζει στους *αγρούς*, ο **αγροίκος**, δηλώνει συνεκδοχικά και τον «άξεστο, ακαλλιέργητο, χωρίς τους αστικούς τρόπους τής καλής λεγόμενης συμπεριφοράς». Το ίδιο και η λ **δημώδης**, ο ζων και ανήκων στον δήμο, στον λαό, σήμανε τον «λαϊκό, ακαλλιέργητο, απλοϊκό» (πβ *δημώδης* και *δημοτική* γλώσσα), αλλά βεβαίως ο **δήμος** ήταν αυτός που έδωσε και τη *δημοκρατία!*

αστειότητα (η) [μτγν.] {χωρ πληθ. (σημ. 1), αστειοτήτων (σημ. 2)} **1.** η έλλειψη σοβαρότητας σε κάποιον/κάτι, το να προκαλεί κάποιος/κάτι το γέλιο **2.** (κυρ στον πληθ.) λόγια ή πράξεις χωρίς σοβαρότητα, ανάξια λόγου *Αυτά που λέει είναι αστειότητες! Κανένας σοβαρός άνθρωπος δεν τα λαμβάνει υπ' όψιν του!* ΣΥΝ γελοιότητες.

αστείρευτος, -η, -ο κ **αστέρευτος** αυτός που δεν στερεύει, ανεξάντλητος: *~ πηγή γνώσης / εμπνεύσεως* — **αστείρευτα** επίρρ.

αστεϊσμός (ο) [μτγν] (λόγ) το αστείο, το χωρατό (βλ. λ. *αστεΐζομαι*).

άστειφτος, -η, -ο (σχολ. ορθ *άστυφτος*) αυτός που δεν έχει στειφτεί (βλ λ *στείβω*): *~ πορτοκάλια* ‖ *~ ρούχα* ΑΝΤ στειμμένος.
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄστειπτος* < *ἀ*- στερητ. + *στείβω*]

αστέρας (ο) **1.** ΑΣΤΡΟΝ (α) κάθε αυτόφωτο ουράνιο σώμα που ακτινοβολεί χάρη στις εσωτερικές θερμοπυρηνικές πηγές ενέργειας τις οποίες έχει (βλ λ. *πλανήτης*): *ο γαλαξίας μας αποτελείται από αναρίθμητους ~* ΣΥΝ αστέρι, άστρο (β) ***αστέρας γίγαντας (κόκκινος)*** πολύ λαμπρός αστέρας ερυθρής απόχρωσης, μεγάλης ακτίνας, με χαμηλή επιφανειακή θερμοκρασία, που βρίσκεται στα τελευταία στάδια τής εξέλιξής του (γ) ***αστέρας νάνος (λευκός)*** αστέρας που έχει πολύ μικρότερη ακτινοβόλο επιφάνεια από τον αστέρα γίγαντα, καθώς και πολύ μικρή λαμπρότητα (δ) ***καινοφανής / υπερκαινοφανής αστέρας*** *(νόβα / σουπερνόβα)* βλ λ *καινοφανής* κ. *υπερκαινοφανής* (ε) ***αειφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου η φαινομένη τροχιά γύρω από τον άξονα περιστροφής τής ουράνιας σφαίρας είναι ορατή από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου (στ) ***αμφιφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου μέρος τής φαινομένης τροχιάς είναι ορατό από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου (ζ) ***αφανής αστέρας*** αστέρας τού οποίου κανένα μέρος τής φαινομένης τροχιάς δεν είναι ορατό από τον επίγειο παρατηρητή συγκεκριμένου τόπου· αλλιώς *αόρατος αστέρας* (η) ***απλανής αστέρας*** *(ἀπλανὴς ἀστήρ*, Αριστ. *Μετεωρολογικά* 343b, 9) αστέρας που φαίνεται σαν να διατηρεί σταθερή θέση στο Σύμπαν ΑΝΤ πλανήτης (θ) ***διάττων αστήρ / διάττοντας αστέρας*** (i) το μετέωρο που διαγράφει τροχιά στον ουρανό τη νύχτα, δίνοντας την εντύπωση αστεριού που πέφτει ΣΥΝ (λαϊκ) πεφταστέρι (ii) (μτφ) πρόσωπο με φήμη η οποία αποδείχθηκε πρόσκαιρη, που εμφανιστηκε και εξαφανίστηκε γρήγορα από το προσκήνιο: *υπήρξε ένας ~ τού κινηματογράφου* (ι) ***πολικός αστέρας*** ο λαμπρότερος ορατός από το Β Ημισφαίριο αστέρας, που φαίνεται να βρίσκεται σχεδόν ακριβώς πάνω από τον Βόρειο Πόλο, ο αστέρας *α* τής Μικρής Άρκτου **2.** (α) διακριτικό τού βαθμού πολυτελείας ξενοδοχείων: *ξενοδοχείο τεσσάρων ~* (β) διακριτικό ποιότητας οινοπνευματωδών ποτών: *κονιάκ πέντε αστέρων* • **3.** (μτφ) πρόσωπο με ξεχωριστές ικανότητες και επιτυχημένο στον τομέα στον οποίο δραστηριοποιείται: *~ τού κινηματογράφου / τού θεάτρου / τού ποδοσφαίρου* ΣΥΝ φίρμα, αστέρι, σταρ, βεντέτα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀστήρ, -έρος* < *ἀ*- προθεμ + Ι.Ε *ster- «διασκορπισμένος», πβ σανσκρ star-, λατ stella (< *ster-la), γαλλ étoile, ιταλ. stella, ισπ. estrella, αγγλ star, γερμ Stern κ.ά. Ομόρρ *ἄ-στρ-ο(ν), ἀστραπή* (< *ἀ-στερ-οπή*), *ἀ-στερ-ίας* κ ά. Οι αστρονομικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ χ *αστέρας γίγαντας / νάνος* (< αγγλ (red) giant / (white) dwarf), *καινοφανής / υπερκαινοφανής αστέρας* (< αγγλ. nova / supernova) κ.ά]

αστεράτος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ) **1.** (κυρ. στο θηλ κ ουδ.) αυτός που ξεχωρίζει από τους άλλους, που προκαλεί τον θαυμασμό: *~ γυναίκα / αυτοκίνητο* **2.** (στο αρσ) για αξιωματικό τού στρατού (ο οποίος έχει αστέρια, δηλωτικά τού βαθμού του, στις επωμίδες).

αστέρευτος, -η, -ο → αστείρευτος

αστέρι (το) {αστερ-ιού | -ιών} **1.** ο αστέρας (βλ λ)· ΦΡ (α) ***αστέρι τής Αυγής*** ο αυγερινός (β) ***αστέρι τού Βορρά*** ο πολικός αστέρας (γ) ***έχω αστέρι / άστρο*** όλα μου έρχονται ευνοϊκά **2.** (χαιδευτ.) ***αστέρι μου!*** προσφώνηση τρυφερότητας **3.** ***αστέρια*** (τα) το διάστημα, ο έναστρος θόλος *ταξίδι στ' ~* **4.** σχέδιο ή σύμβολο που έχει το σχήμα αστεριού: *το φόρεμά της ήταν γεμάτο ασημένια ~* ‖ *τα ~ τής σημαίας των Η Π Α.* ‖ *το ~ τού σερίφη* ΦΡ ***αστέρι τής Βεργίνας*** βλ. λ. *Βεργίνα* **5.** διακριτικό τού βαθμού των αξιωματικών, προσαρμοσμένο στις επωμίδες τους. *ο υπολοχαγός φέρει δύο ~ στην επωμίδα* ‖ *ο στρατηγός έχει τέσσερα χρυσά ~* **6.** (μτφ. για πρόσ.) (α) πρόσωπο που ξεχωρίζει για τις ικανότητες και τις επιδόσεις του: *είναι το ~ τής τάξης* (β) πρόσωπο που ξεχωρίζει στον χώρο τού θεάματος, στον καλλιτεχνικό χώρο γενικότ (βλ. λ. *αστέρας*, σημ. 2): *ένα νέο χορευτικό ~ γεννιέται* ΣΥΝ πρωταγωνιστής, ταλέντο, διασημότητα, φίρμα, σταρ **7.** ***Αστέρας*** (ο) μέλος κλάδου τού οδηγισμού, ο οποίος περιλαμβάνει παιδιά ηλικίας 4 έως 6 ετών (βλ. λ *οδηγισμός*) **8.** ονομασία διαφόρων πολύτιμων λίθων: *~ τής Ινδίας* (μεγάλο ζαφείρι) ‖ *~ τής Ν Αφρικής* (μεγάλο διαμάντι) ‖ *~ τού Νότου* (άσπρο διαμάντι με ρόδινη λάμψη). — (υποκ.) **αστεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *ἀστέριον*, υποκ. τού αρχ *ἀστήρ*].

Αστερία (η) γυναικείο όνομα

αστερίας (ο) {αστεριών} εχινόδερμο που το σχήμα τού σώματός του θυμίζει αστέρι με πέντε ακτίνες ΣΥΝ σταυρός τής θάλασσας.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀστήρ, -έρος* + *παραγ.* επίθημα -*ίας*]

αστέρινος, -η, -ο [1849] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα αστέρια, σχηματίζεται ή προέρχεται από αυτά: *γύρω μας έλαμπε ένα ~ φως* ‖ *~ σύμπλεγμα* ΣΥΝ αστρικός **2.** αυτός που έχει τη λάμψη και το φως των αστεριών: *~ βλέμμα.*

Αστέριος (ο) {-ου κ -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ. *ἀστήρ, -έρος*]

αστερίσκος (ο) **1.** μικρός αστέρας, αστεράκι **2.** ΤΥΠΟΓΡ. αστεροειδές σημάδι, κυρ. για παραπομπή σε υποσημείωση ή σχόλιο • **3.** ΕΚΚΛΗΣ μεταλλικό αντικείμενο σε σχήμα αστέρα που καλύπτει τον ιερό δίσκο και συμβολίζει την έναστρη νύχτα τής γέννησης τού Χριστού • **4.** ΒΟΤ ποώδες φυτό με κίτρινα άνθη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστρο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀστήρ, -έρος* + υποκ επίθημα -*ίσκος*. Η χρήση του ως συμβόλου είναι ήδη μτγν.].

> **Σημειολογία τού αστερίσκου (*).** Η μορφική λιτότητα τού σχήματος τού αστερίσκου και η απήχηση τού άστρου ως συμβολικού στοιχείου συνέβαλαν ώστε το σημείο τού μικρού αστεριού, ο **αστερίσκος**, να χρησιμοποιηθεί συμβολικά για ποικίλες αναφορές στη γλώσσα και στα κείμενα. Έτσι, πολύ πρώιμα οι αρχαίοι γραμματικοί χρησιμοποιούσαν τον αστερίσκο για να δηλώσουν τα **γνήσια κείμενα**, σε αντίθεση προς τον **οβελό**, που δήλωνε τα νόθα κείμενα, τα εξοβελιστέα, τα αποκλειόμενα από τον πίνακα των γνήσιων κειμένων. Όπου χρειαζόταν να σημανθεί ότι μέσα σε ένα κείμενο λείπουν (λόγω φθοράς στην παράδοση τού κειμένου) μία ή περισ-

α- / αν- *στερητικό*

α-στείρωτος, -η, -ο · **α-στένευτος**, -η, -ο · **α-στενοχώρητος**, -η, -ο · **α-στερέωτος**, -η, -ο · **α-στέριωτος**, -η, -ο
α-στελέχωτος, -η, -ο · **α-στενογράφητος**, -η, -ο · **α-στερεοποίητος**, -η, -ο · **α-στέρητος**, -η, -ο

σότερες λέξεις ή ένα ή περισσότερα γράμματα. πάλι ο αστερίσκος χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει την έλλειψη Κατ' επέκταση, όταν χρειάστηκε να δηλωθούν στην επιστήμη τής ιστορικής γλωσσολογίας τύποι λέξεων που δεν μαρτυρούνται σε κείμενα **(αμάρτυροι)**, είτε γιατί ανήκουν στην υποθετική ινδοευρωπαϊκή μητέρα γλώσσα είτε γιατί προέρχονται από απώτερες περιόδους τής ιστορίας μιας γλώσσας. τύποι στους οποίους οι γλωσσολόγοι ανάγονται υποθετικά μέσω τής **επανασύνθεσης** (re-construction). τότε πάλι ο αστερίσκος δηλώνει συμβατικά τέτοιους αμάρτυρους επανασυντεθειμένους τύπους· π.χ. I.E. *k^{w}e. από όπου ελλην. *τε*, λατ. *que*. σανσκρ. ca αρχ. *έχω* < **hέχ-ω* < **σέχ-ω* Τελευταία. χρησιμοποιείται ο αστερίσκος στη γλωσσολογία για να δηλώσει και τις **αντιγραμματικές** λεγόμενες προτάσεις· π χ. **Γιάννης ο άσκηση έλυσε την.* ‣ *αμάρτυρος*

αστερισμός (ο) [μτγν] **1.** ΑΣΤΡΟΝ φαινομενικά αμετάβλητος σχηματισμός και ομάδα αστέρων που παρατηρούνται στον ουρανό: ~ *τής Μεγάλης Άρκτου* **2.** (μτφ.) το πεδίο δράσης ή το πλαίσιο μέσα στο οποίο εκτυλίσσονται διάφορα γεγονότα *η χώρα ζει στον ~ τής ευρωπαϊκής ενοποίησης* • **3.** ζώδιο τής αστρολογίας *ο ~ τής Παρθένου.*

αστεροειδής, -ής, -ές {αστεροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με αστέρα **2.** ΑΣΤΡΟΝ **αστεροειδής** (ο) μικρών διαστάσεων σώμα τού πλανητικού μας συστήματος, τού οποίου η τροχιά εκτείνεται μεταξύ τής τροχιάς τού Άρη και τού Δία — **αστεροειδώς** επίρρ [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀστήρ, -έρος* + *-ειδής* < *εἶδος* «μορφή» Ο επιστημ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. asteroid]

αστερόεις, -εσσα, -εν {αστερό-εντος (θηλ -έσσης), -εντα | -εντες (θηλ -εσσες, ουδ -εντα), -έντων (θηλ -εσσών)} (αρχαιοπρ.) **1.** γεμάτος αστέρια. ~ *ουρανός* ΣΥΝ έναστρος **2. αστερόεσσα** (η) (αγγλ. The stars and stripes) η σημαία των Η.Π.Α., που έχει πάνω της σχεδιασμένα πενήντα αστέρια (όσες είναι οι πολιτείες τής χώρας)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀστερό-εντς* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος και αντέκταση) < *ἀστήρ, -έρος*]

αστεροσκοπείο (το) [1848] ΑΣΤΡΟΝ ίδρυμα στο οποίο παρατηρούνται και μελετώνται με ειδικά όργανα τα ουράνια σώματα, καθώς και διάφορα μετεωρολογικά, μαγνητικά κ ά. φαινόμενα: *σεισμική δόνηση κατέγραψε ο σεισμογράφος τού Εθνικού ~ Αθηνών* — **αστεροσκόπος** (ο) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀστεροσκόπος* < *ἀστήρ, -έρος* + *-σκόπος* < *σκοπός*]

αστεφάνωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στεφανωθεί, που δεν έχει φορέσει το στεφάνι τού γάμου *η μεγάλη του κόρη έμεινε ~* ΣΥΝ ανύπαντρος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει νόμιμη συζυγική σχέση, που συζεί παράνομα: *ζουν μαζί τόσα χρόνια αστεφάνωτοι.* — **αστεφάνωτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χωρίς στέμμα», < *ἀ-* στερητ. + *στεφανῶ* < *στεφάνη*. Ήδη μτγν. η σημ. «αυτή που δεν φόρεσε νυφικό στέμμα, ανύπαντρη»].

αστήρ (ο) [αρχ.] {αστέρ-ος, -α | -ες} (αρχαιοπρ.) ο αστέρας (βλ λ.).

αστήρικτος, -η, -ο [μτγν] κ. **αστήριχτος 1.** αυτός που δεν στηρίζεται, που δεν έχει στήριγμα: *άφησαν ~ τη σκεπή τής καλύβας και είναι έτοιμη να πέσει* **2.** χωρίς υποστήριξη, χωρίς βοήθεια: *έμεινε ~ από παντού, μόνος απέναντι στις κατηγορίες των αντιπάλων του* ΣΥΝ ανυποστήρικτος **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει λογική, δεν στηρίζεται στην αλήθεια, αβάσιμος: *πρόκειται για απαράδεκτη και ~ κατηγορία* || ~ *ισχυρισμός / συκοφαντία / επιχείρημα / δικαιολογία* ΣΥΝ αβέβαιος, αναιτιολόγητος, αθεμελίωτος, αναπόδεικτος. — **αστήρικτα** κ. **αστήριχτα** επίρρ.

αστίατρος (ο) ‣ αστυΐατρος

αστιγματισμός (ο) [1896] **1.** ΙΑΤΡ ανωμαλία τής όρασης, κατά την οποία αλλοιώνεται η κυρτότητα τού κερατοειδούς χιτώνα τού ματιού (ή σπάν. τού κρυσταλλοειδούς φακού) και δεν επιτρέπει στις παράλληλες ακτίνες τού φωτός να ενωθούν σε κοινή εστία, με αποτέλεσμα την ασάφεια τμήματος τού ειδώλου που σχηματίζεται στον αμφιβληστροειδή **2.** ΦΥΣ οπτική βλάβη φακού ή κατόπτρου, κατά την οποία το είδωλο τού σημείου είναι ευθύγραμμο τμήμα — **αστιγματικός,** -ή, -ό [1889]
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *α-* στερητ. + *στίγμα*, < γαλλ. astigmatisme]

αστικοβιομηχανικός, -ή, -ό (περιοχή) που είναι αστική (δηλ συγκεντρώνει αστικό πληθυσμό) και στην οποία είναι εγκατεστημένες (πολλές) βιομηχανίες. *η μόλυνση τού περιβάλλοντος είναι ιδιαίτερα έντονη στις ~ περιοχές.*

αστικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διαδικασία συγκέντρωσης τού πληθυσμού σε πόλεις επίσης η επέκταση και αναδιάρθρωση των αστικών κέντρων λόγω τής εγκατάστασης αγροτικών πληθυσμών στις πόλεις, καθώς και η μετατροπή μικρών πόλεων σε αστικά κέντρα με παράλληλη εγκατάλειψη και ερήμωση τής υπαίθρου (πβ. λ. *αστυφιλία, εξαστισμός / αστισμός*) **2.** η βαθμιαία μεταβολή τής ταξικής συνείδησης τής εργατικής τάξης, μείωση τής αγωνιστικότητάς της και μετατροπής των μελών της σε αστούς.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. urbanisation]

αστικοποιώ ρ. μετβ. {αστικοποιείς | αστικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εντάσσω σε αστικό κέντρο, προσδίδω αστικά χαρακτηριστικά· (κυρ το μεσοπαθ ***αστικοποιούμαι***): *οι επαρχιακοί πληθυσμοί, που αστικοποιούνται, συχνά εμφανίζουν σημεία αλλοτρίωσης* || *περιοχές που αστικοποιήθηκαν βίαια* **2.** αποκτώ τα χαρακτηριστικά τού μέλους τής αστικής τάξης, εντάσσομαι σε αυτή: *πολλοί άνθρωποι των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων βαθμιαία αστικοποιήθηκαν*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. urbaniser].

αστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το άστυ, την πόλη και τους κατοίκους της, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που σχετίζεται με την επαρχία και τις αγροτικές περιοχές: ~ *πληθυσμός / περιοχή / μουσική*· ΦΡ ***αστικό κέντρο*** η σχετικά μεγάλη πόλη· (ειδικότ.) η πόλη που συγκεντρώνει την οικονομική ζωή τής ευρύτερης περιοχής στην οποία ανήκει: *τα μεγάλα ~* || *ο υπερπληθυσμός στα ~* **2.** αυτός που αναφέρεται στο εσωτερικό μιας πόλης, που γίνεται ή κινείται εντός των ορίων της: ~ *τηλεφώνημα / διαδρομή / γραμμή τρένου / λεωφορείο* ΑΝΤ υπεραστικός **3.** ΠΟΛΙΤ (α) ***αστική τάξη*** (i) η κοινωνική κατηγορία που συγκροτείται, κατά κύριο λόγο, από άτομα των οποίων οι πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αντιλήψεις καθορίζονται πρωταρχικά από κριτήρια που συνδέονται με την περιουσιακή τους κατάσταση και την τοποθέτησή τους υπέρ τού σεβασμού των θεσμών, ενώ επαγγελματικά αναδεικνύονται κυρίως στους τομείς τού εμπορίου, τής βιοτεχνίας και των ελευθέριων επαγγελμάτων (στην Αγγλική χρησιμοποιείται ευρέως ο όρος «μεσαία» [middle] τάξη) (ii) (κατά τον μαρξισμό) η κοινωνική τάξη που κατέχει τα μέσα παραγωγής και εκμεταλλεύεται τη μισθωτή εργασία στο πλαίσιο τού καπιταλιστικού συστήματος βρίσκεται σε σύγκρουση με την εργατική τάξη ΣΥΝ μπουρζουαζία (βλ.λ.) (β) ***αστική επανάσταση*** κάθε επανάσταση τής αστικής τάξης κατά των παρηκμασμένων φεουδαρχικών κοινωνιών (λ.χ. η Γαλλική Επανάσταση· η Επανάσταση τού Φεβρουαρίου τού 1917 στη Ρωσία, πριν από τα Οκτωβριανά) **4.** αυτός που χαρακτηρίζει τους αστούς ή παράγεται από αυτούς: ~ *συνήθειες / τρόποι* || *η υποκριτική ~ ηθική* || *το ~ μυθιστόρημα τού Μεσοπολέμου* **5.** ΝΟΜ (α) ***Αστικό Δίκαιο*** το σύνολο των διατάξεων ιδιωτικού δικαίου που ρυθμίζουν τις έννομες σχέσεις ιδιωτών· υποδιαιρείται σε επιμέρους κλάδους (Γενικές Αρχές, Εμπράγματο, Ενοχικό, Οικογενειακό, Κληρονομικό) (β) ***αστική ευθύνη*** (i) η υποχρέωση τού ιδιώτη να αποκαταστήσει ζημία που προκάλεσε άλλο πρόσωπο με παράνομη (αντίθετη στον νόμο) ή αντισυμβατική (αντίθετη στη σύμβαση) πράξη ή παράλειψη (ii) υπεγγυότητα τής περιουσίας (γ) ***Αστικός Κώδικας*** (συντομ Α Κ.) (i) βασικό νομοθέτημα τού Αστικού Δικαίου, νομικό κείμενο που περιλαμβάνει τις διατάξεις τού Αστικού Δικαίου: *τα άρθρα τού ~* (ii) (συνέκδ) το βιβλίο που περιέχει το παραπάνω κείμενο· *ανοίγω τον ~* — **αστικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀστός* Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ *αστική τάξη* (< γαλλ. bourgeoisie, classe bourgeoise), *αστική επανάσταση* (< γαλλ. révolution civile), *Αστικό Δίκαιο* (< γαλλ droit civil), *Αστικός Κώδικας* (< γαλλ. code civil) κ ά.].

αστικότητα (η) [1801] ΑΡΧΙΤ -ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός δομημένου, αστικού περιβάλλοντος, στο οποίο δημιουργείται η αίσθηση τής πόλης και οι προϋποθέσεις για την ομαλή, ευχάριστη και δημιουργική συμβίωση των ατόμων μέσα σε αυτήν.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. civisme]

άστικτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στίγματα, που δεν έχει διακοσμηθεί με στίγματα • **2.** (για γραφή) αυτός που δεν έχει σημεία στίξεως: ~ *κείμενο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *στικτός* < *στίζω*]

αστιξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η απουσία στίξεως στον γραπτό λόγο

αστισμός (ο) η διαμονή στα αστικά κέντρα, καθώς και το σύνολο των συνεπειών που αυτή συνεπάγεται επίσης, ο αστικός τρόπος ζωής (πβ. λ. *αστικοποίηση, αστυφιλία, αστός*) ΣΥΝ εξαστισμός
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. urbanisme].

αστοιχείωτος, -η, -ο (μειωτ) αυτός που αγνοεί τις βασικές αρχές, τα βασικά στοιχεία, τα στοιχειώδη· (συνηθέστ κατ' επέκτ) αγράμματος και απαίδευτος άνθρωπος: *είναι ~ ούτε το όνομά του δεν μπορεί να γράψει* ΣΥΝ αμόρφωτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *στοιχειῶ* < *στοιχεῖον*].

άστοργος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν συμπεριφέρεται με στοργή και αγάπη στους άλλους· *η ~ μητέρα εγκατέλειψε το παιδί της* ΣΥΝ άσπλαχνος, άκαρδος, σκληρός ΑΝΤ στοργικός, φιλόστοργος. — **άστοργα** επίρρ , **αστοργία** (η) [μτγν.].

αστός (ο), **αστή** (η) **1.** (γενικά) ο κάτοικος τής πόλης ΑΝΤ επαρχιώτης, αγρότης, χωριάτης **2.** αυτός που ανήκει οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά στην αστική τάξη (βλ. *αστική τάξη*, λ. *αστικός*): *μορφωμένος / καλλιεργημένος ~* || *η ζωή / οι συνήθειες / οι τρόποι των ~* || *η συγκέντρωση οικονομικής δύναμης στα χέρια των ~ οδήγησε τον 18ο αι. σε πολιτικές και οικονομικές μεταβολές* ΣΥΝ μπουρζουάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **FαστF-ός* (πβ μυκ wa-to) < *ἄστυ* < **Fάστυ* Στην κοινωνιολ. σημ η λ αποδίδει το γαλλ. bourgeois].

αστοχασιά (η) η απερισκεψία, η έλλειψη σύνεσης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, πρωτιά.*

αστόχαστος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει ή γίνεται χωρίς σκέψη, σύνεση: ~ *άνθρωπος / ενέργεια* ΣΥΝ άκριτος, απερίσκεπτος, ασυλλόγιστος ΑΝΤ. στοχαστικός, συνετός, λογικός — **αστόχαστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

αστόχημα (το) [μτγν.] {αστοχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να μην επιτύχει κανείς τον στόχο· η αστοχία **2.** η εσφαλμένη ενέργεια, πράξη ή λόγος που κακώς έγινε ή ειπώθηκε *τέτοια αστοχήματα υπονομεύουν*

α- / αν- *στερητικό*

ά-στηθος, -η, -ο
α-στηλίτευτος, -η, -ο
α-στιγμάτιστος, -η, -ο
α-στίλβωτος, -η, -ο
α-στοίβαχτος, -η, -ο
α-στοιχειοθέτητος, -η, -ο
α-στοίχιστος, -η, -ο
α-στοκάριστος, -η, -ο
α-στόλιστος, -η, -ο
α-στράβωτος, -η, -ο

την επιτυχία τής προσπάθειας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*

αστοχία (η) [μτγν.] {αστοχιών (σημ. 2)} **1.** η αποτυχία στο να βρει κανείς τον στόχο: *η ~ των στρατιωτών στη βολή* || *η ~ ενός παίκτη στα σουτ που επιχειρεί* **2.** το σφάλμα: *υπάρχουν διάφορες ~ στο κείμενό του* ΣΥΝ αστόχημα

άστοχος, η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν πετυχαίνει τον στόχο του, που σκοπεύει χωρίς επιτυχία: *η βολή του ήταν ~* ΣΥΝ αποτυχημένος, λανθασμένος ΑΝΤ εύστοχος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν επιτυγχάνει τον σκοπό για τον οποίο γίνεται ή λέγεται ή που δεν επαληθεύεται από τα πράγματα: *~ διατύπωση / επιχείρημα / πρόβλεψη* ● **3.** απερίσκεπτος ή ακατάλληλος για την περίσταση: *η παρέμβασή σας σ' αυτό το σημείο ήταν ~* || *η δήλωσή σας είναι ~* ΣΥΝ ασυλλόγιστος, ατυχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*

αστοχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {αστοχείς | αστόχησα} **1.** δεν πετυχαίνω τον στόχο μου: *θα είχε σκοτωθεί, αν το εχθρικό όπλο δεν αστοχούσε* || *αστόχησε στην τελευταία προσπάθεια για καλάθι* || *η μπάλα / η σφαίρα αστόχησε* ΑΝΤ ευστοχώ **2.** (μτφ.) αποτυγχάνω (στους υπολογισμούς ή στις κρίσεις μου), σφάλλω, πέφτω έξω: *~ στον σχεδιασμό τής πολιτικής / στην επιλογή επαγγέλματος / στον επιμερισμό ευθυνών* ΣΥΝ πλανώμαι ΑΝΤ επιτυγχάνω

αστράγαλος (ο) {αστραγάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ το κεντρικότερο οστό τού ταρσού μεταξύ των σφυρών και τής φτέρνας, το οστό που εξέχει στην κάτω δεξιά μεριά τού ποδιού ανάμεσα στην κνήμη και στο πέλμα: *παραπάτησε και στραμπούληξε τον ~ του* **2. αστράγαλοι** (οι) (παλαιότ.) παιχνίδι που παίζεται με τους αστραγάλους (τα κότσια) των ζώων ΦΡ (λόγ.) ***άχρις αστραγάλων!*** (*ἄχρις ἀστραγάλων,* δηλ. μέχρι τους αστραγάλους) ώς εκεί, μη περαιτέρω· λέγεται προς κάποιον προκειμένου να αντιληφθεί ότι υπάρχουν όρια, ότι μπορεί να κρίνει κάτι/κάποιον ώς εκεί που του επιτρέπει η ειδικότητά του, μέχρις ενός σημείου.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ὀστρά-γ-αλ-ος* < θ. **ὀστρα-* (< *ostr-, πβ. *ὄστρα-κον* < *ὀστοῦν*) + παρέκταση *-γ-* + παραγ. επίθημα *-αλος*. Η μεταβολή **ὀστράγαλος* > *ἀστράγαλος* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση *ὀ-* > *ἀ* (πβ. **ὀστακός* > *ἀστακός*). Η φρ. *ἄχρις ἀστραγάλων* είπε ο περίφημος ζωγράφος Απελλής (4ος αι. π.Χ.) προς υποδηματοποιό ο οποίος, εκτός από την κριτική του για τον τρόπο με τον οποίο είχαν ζωγραφιστεί τα σανδάλια στο έργο του Απελλή, επιχείρησε να προχωρήσει σε εικαστική ανάλυση τού όλου έργου. Το περιστατικό αφηγήθηκε αργότερα ο Πλίνιος (*Naturalis Historia* 35), αποδίδοντας στον Απελλή τη φρ. ne supra crepidam «όχι πέρα από το παπούτσι»]

αστράγγιστος, -η, -ο κ. **αστράγγιχτος 1.** αυτός που δεν έχει στραγγιστεί, που δεν του έχουν αφαιρεθεί υγρά (με διήθηση ή φιλτράρισμα): *~ γιαούρτι* ΑΝΤ στραγγισμένος ● **2.** αυτός που είναι βρεγμένος, που δεν του έχει αφαιρεθεί νερό με συμπίεση (στείψιμο), σούρωμα κ.ά.: *μην απλώσεις τα ρούχα ~* ΣΥΝ ασούρωτος ΑΝΤ στραγγισμένος, σουρωμένος

αστράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό αστέρι **2.** (συνεκδ.) ζυμαρικό σε σχήμα αστεριού.

ασταλόν (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ διαφανής αδιάσταλτη επιφάνεια επάνω στην οποία γίνεται το μοντάζ (βλ.λ.) των κειμένων, φωτογραφιών κ.λπ. που προορίζονται για εκτύπωση σε όφσετ ή βαθυτυπία αλλιώς *χρωμοφάν*

αστραπή (η) **1.** η αναλαμπή, η λάμψη που δημιουργείται στον ουρανό (συνήθ. σε περίπτωση καταιγίδας), η οποία οφείλεται στη μεγάλη θέρμανση τού ατμοσφαιρικού αέρα στο σημείο όπου παράγεται κεραυνός (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ο κεραυνός: *μια ~ αυλάκωσε τον γκρίζο ουρανό* ΦΡ (παροιμ.) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** ο τίμιος και ειλικρινής άνθρωπος δεν φοβάται τον έλεγχο και την κριτική των άλλων: *τον κατηγόρησαν για ατασθαλίες στην επιχείρηση, αλλ' αυτός τους αντιμετώπισε ατάραχος ~* **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε ζωηρή λάμψη, σπιθοβόλημα: *μας κοίταζε με βλέμμα που πετούσε αστραπές* ● **4.** (μτφ. με επιρρ. χρήση) με πολύ μεγάλη ταχύτητα: *έφυγε ~* ΣΥΝ βολίδα **5.** σε φράσεις που δηλώνουν μεγάλη ταχύτητα, π.χ. με ταχύτητα αστραπής, σαν αστραπή: *τα νέα διαδόθηκαν ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **ἀστραπή* (< *astṛ-) (< *ἀστεροπή* < *ἀστήρ, -έρος* + *ὀπή* < *ὀπ-*, από όπου και *ὄψ* «μάτι, βλέμμα»), οπότε η λ. *ἀστεροπή* πιθ. σήμαινε «το βλέμμα τού αστεριού, η λάμψη τού αστεριού». Η άποψη αυτή ενισχύεται σημασιολογικώς από το αρμ. p'ayl-akn «αστραπή» < payl «λάμψη» + akn «μάτια»). Η μεταβολή *-ο-* > *-α-* στους τύπους **ἀστροπή* > *ἀστραπή* οφείλεται μάλλον στην επίδραση τού ρ. *ἀστράπτω* (βλ.λ.)]

αστραπηδόν επίρρ. (λόγ.-σπάν.) με ταχύτητα αστραπής, αστραπιαία: *έφυγε ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀστραπή* + παραγ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.)]

αστραπιαίος, -α, -ο [μτγν.] γρήγορος σαν αστραπή: *όλες οι ενέργειες έγιναν με ~ ταχύτητα* ΣΥΝ ταχύς

αστραποβολώ ρ. αμετβ. {αστραποβολείς . | αστραποβόλησα} **1.** ρίχνω αστραπές, αστράφτω: *ο ουρανός αστραποβολούσε, κι έριχνε ασταμάτητη βροχή* ● **2.** (μτφ.) λαμποκοπώ, ακτινοβολώ, εκπέμπω λάμψη: *το πρόσωπό του αστραποβόλησε από χαρά* — **αστραποβόλημα** (το) [1890], **αστραποβόλος,** -ος, -ο [μεσν.]
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀστραπηβολῶ (-έω)* < *ἀστραπηβόλος* < *ἀστραπή* + *-βόλος* < *βάλλω*]

αστραπόβροντο (το) [μεσν.] αστραπές και βροντές, δηλ. κακοκαιρία, θύελλα

αστραποκαμένος, -η, -ο αυτός που κάηκε από κεραυνό ΣΥΝ κεραυνόπληκτος. — **αστραποκαίω** ρ.

αστραποφεγγιά (η) η λάμψη που προέρχεται από μία ή περισσότερες αστραπές — **αστραπόφεγγο** (το)

αστράπτω ρ. ▸ αστράφτω

αστράτευτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει υπηρετήσει ακόμη τη στρατιωτική του θητεία ή δεν πρόκειται να την υπηρετήσει λόγω απαλλαγής από αυτήν ΑΝΤ στρατευμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει στρατευτεί σε συγκεκριμένη ιδεολογία ή καλλιτεχνικό ρεύμα: *~ λογοτεχνία / ποίηση / τέχνη* — **αστράτευτα** επίρρ.

αστρατολόγητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει στρατολογηθεί, που δεν κλήθηκε στον στρατό ΑΝΤ. στρατολογημένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει επιστρατευθεί, κινητοποιηθεί για έναν σκοπό. — **αστρατολόγητα** επίρρ.

αστραφτερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αστράφτει, που λαμποκοπά: *το φεγγάρι πρόβαλε μεγάλο και ~ σαν ασημένιος δίσκος* || *~ βλέμμα* || *το απορρυπαντικό κάνει τα ρούχα ~* || *~ χαμόγελο* ΣΥΝ λαμπερός, ακτινοβόλος, φωτεινός.

αστράφτω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {άστραψα} ♦ (αμετβ.) **1.** ρίχνω αστραπές, αστραποβολώ: *ο ουρανός άστραψε και αμέσως μετά ακούστηκε μια δυνατή βροντή* ΦΡ ***αστράφτω και βροντάω*** βλ. λ. *βροντώ* **2.** (συνεκδ.) (α) είμαι πεντακάθαρος, λάμπω από καθαριότητα: *μισή μέρα το καθάριζα, αλλά τώρα το δωμάτιο αστράφτει* (β) λάμπω, ακτινοβολώ: *στη θύμησή του τα μάτια της άστραψαν από χαρά* || *άστραψε σαν ήλιος στον ουρανό* ΣΥΝ λαμποκοπώ, γυαλίζω, λαμπυρίζω ♦ **3.** (μετβ.) σε φράσεις που δηλώνουν δυνατό και απότομο χτύπημα στο πρόσωπο με το χέρι (με την παλάμη ή την εξωτερική πλευρά του), π.χ. ***την αστράφτω (κάποιου) / αστράφτω (κάποιου) ένα χαστούκι / ένα σκαμπίλι / έναν φούσκο / αστράφτω (κάποιου) μια*** χαστουκίζω (κάποιον): *πρόσεχε πώς μιλάς, γιατί θα σου την αστράψω!* || *του άστραψε μια, που τη θυμάται ακόμη!* || (ως απειλή) *θα σου αστράψω μια, να δεις αν θα ξαναπείς τέτοιες κουβέντες!*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἀστρόπτω* (όπου η μεταβολή **ἀστρόπτω* > *ἀστράπτω* κατ' αναλογίαν προς τα ρ. σε *-άπτω*) < **ἀστροπή* < *ἀστεροπή* (βλ. λ. *αστραπή*)]

αστραχάν κ. **αστρακάν** (το) {άκλ.} μαύρη ή γκρίζα γούνα με σγουρό τρίχωμα, φτειαγμένη από το δέρμα νεογέννητων προβάτων τής φυλής καρακούλ· χρησιμοποιείται κυρ. για παλτά και καπέλα.
[ΕΤΥΜ < Astrakhan, πόλη τής Ρωσίας στις όχθες τού Βόλγα, όπου παραγόταν αυτό το δέρμα. Το όν. τής πόλης ανάγεται σε τουρκ. haci tarhan < haci «χατζής (προσκυνητής στη Μέκκα)» + tarhan «αφορολόγητος», επειδή η πόλη ιδρύθηκε από έναν προσκυνητή, πράγμα που την εξαίρεσε από φορολογία].

αστρί (το) {χωρ. γεν.} (λογοτ.) το αστέρι: *«κοιμήσου αυγή, κοιμήσου ~, κοιμήσου νιο φεγγάρι»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης **άστρι**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄστριον*, υποκ. τού αρχ. *ἀστήρ*. Ο τ. *ἀστρί* είτε προέρχεται από αμάρτυρο **ἀστρίον* (πβ. *παιδίον* > *παιδί*) είτε οφείλεται στο μέτρο τού γνωστού δημοτικού τραγουδιού (ίαμβος: άτονη – τονούμενη συλλαβή: *κοιμή /σου αστρί*)].

αστρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα άστρα, αποτελείται ή προέρχεται από αυτά: *~ ανταύγεια / ακτινοβολία / φως / σμήνος* (σύνολο αστέρων με όμοια χαρακτηριστικά) / *ημέρα* (το χρονικό διάστημα μεταξύ δύο διαδοχικών επιστροφών τού Ήλιου στον Ισημερινό) / *έτος* (ο χρόνος μεταξύ δύο άνω μεσουρανήσεων τού Ήλιου στο ίδιο σημείο τού ουρανού σε σχέση με έναν αστέρα) / *χρόνος* (χρόνος που βασίζεται στην αστρική ημέρα) / *άνεμος* (η ροή υλικών από έναν αστέρα προς τον περιβάλλοντα χώρο) / *σκόνη.*

άστρινος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που προέρχεται ή σχηματίζεται από τα αστέρια: *~ φως / σχέδιο*

άστριοι (οι) {αστρί-ων, -ους} ΟΡΥΚΤ ομάδα αργιλοπυριτικών ορυκτών με μεγάλη διάδοση στη φύση
[ΕΤΥΜ μτγν. (απαντά στον Διοσκουρίδη) < αρχ. *ἄστρον* (στη σημ. «πολύτιμο, λαμπρό»)].

αστρίτης (ο) {αστριτών} (λαϊκ.) η οχιά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *άστρο*, πβ. κ. *αστερίας*].

άστρο (το) **1.** το αστέρι, ο αστέρας (βλ.λ.): *«Ένα παιδί μετράει τ' άστρα»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Μ. Λουντέμη)· ΦΡ (α) ***άστρο τής ημέρας*** ο Ήλιος (β) ***άστρο τής νύχτας*** η Σελήνη (γ) ***άστρο τής αυγής*** ο Αυγερινός (δ) ***άστρο τής τραμουντάνας*** ο Πολικός Αστέρας (ε) ***κουβεντιάζω / μιλώ με τ' άστρα*** βρίσκομαι εκτός πραγματικότητας, αεροβατώ, ονειροπολώ (στ) ***κατεβάζω τ' άστρα / υπόσχομαι τον ουρανό με τ' άστρα*** δίνω μεγάλες υποσχέσεις, που είναι αδύνατον να πραγματοποιηθούν (ζ) ***βλέπω άστρα / αστράκια*** ζαλίζομαι (από δυνατό χτύπημα που δέχθηκα) **2.** (μτφ.) καθετί που λάμπει σαν αστέρι (βλ. λ. *αστέρας* κ. *αστέρι*) **3. άστρα** (τα) (α) ο έναστρος θόλος και γενικότ. το διάστημα: *ταξίδι στ' ~* ΦΡ ***πόλεμος των άστρων*** (αγγλ. Star Wars) αμυντικό πρόγραμμα των Η.Π.Α., που εισηγήθηκε ο πρόεδρος Ρήγκαν το 1983, το οποίο αποσκοπούσε στην ανάπτυξη σύγχρονης στρατιωτικής τεχνολογίας στο διάστημα αρχικά για την προστασία των Η.Π.Α. από εχθρικούς πυραύλους (κυρ. με πυρηνικές κεφαλές) (β) τα ζώδια, οι αστερισμοί τού ζωδιακού κύκλου (βλ. κ. λ. *ζώδιο*): *κάθε πρωί διαβάζει το ωροσκόπιο, για να μάθει τι λένε τα ~* || *τα ~ σάς συμβουλεύουν·* ΦΡ ***δεν ταιριάζουν τα άστρα τους*** (για ανδρόγυνα) δεν ταιριάζουν οι χαρακτήρες τους, δεν συμβιώνουν αρμονικά ● ΦΡ ***ανατέλλει / μεσουρανεί / δύει το άστρο (κάποιου)*** (i) βρίσκεται στην αρχή / στο τέλος μιας μεγάλης σταδιοδρομίας: *στο Βατερλό έδυσε το άστρο τού Ναπολέοντα* || *στη Σαλαμίνα ανέτειλε το άστρο τού Θεμι-*

α- / αν- *στερητικό*

α-στραγγάλιστος, -η, -ο	**α-στραπατσάριστος,** -η, -ο	**α-στρατώνιστος,** -η, -ο	**α-στριφογύριστος,** -η, -ο	**α-στρίφωτος,** -η, -ο
α-στραμπούλιχτος, -η, -ο	**α-στρατοπέδευτος,** -η, -ο	**α-στρέβλωτος,** -η, -ο	**ά-στριφτος,** -η, -ο	

στοκλή (ii) ειδικότ. για τη ΦΡ ***δύει το άστρο (κάποιου)*** παύει η καλή του τύχη, η εύνοια τής μοίρας. — (υποκ.) **αστράκι** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄστρον* < *ἀ-* προθεμ. + I E *str-, μηδενισμ βαθμ. τού θ. *ster-, το οποίο απαντά στη λ *ἀστήρ. ἀ-στέ-ρ-ος* Βλ κ. *αστέρας*. Ο *πόλεμος των άστρων* αποδίδει το αγγλ star wars, ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ανερχόμενο αστέρι* (< γαλλ. une étoile montante), *δύει το άστρο του* (< γαλλ son étoile pâlit)]

άστρο – αστέρι – αστέρας – αστήρ – σταρ. Η σημασία των ουρανίων σωμάτων και οι ποικίλες αντιλήψεις που έχουν δημιουργηθεί σε σχέση με αυτά, ευνόησαν τη χρήση περισσοτέρων τύπων τής αρχικής λ **αστήρ**, η οποία παρέμεινε κυρίως ως όρος τής αστρονομίας. Από το θέμα *αστερ-* τής λ *αστήρ (αστέρ-ος)* πλάστηκαν **ο αστέρας**, που αντικατέστησε ευρύτερα το *αστήρ*, και το (αρχικά υποκοριστικό) **αστέρι** (< *αστέρ-ιον*). Ήδη αρχαίο (ως πληθ τού *αστήρ*) είναι το **άστρα**, που έδωσε τον πολύ εύχρηστο τ **άστρο** (και τα σύνθετά του· **αστρολόγος, αστρονόμος, αστρολάβος** κ ά.) Τόσο στην Αρχαία Ελλάδα όσο και σε νεότερους χρόνους και στις μέρες μας κατεξοχήν, τα άστρα και η μελέτη τους έπαιξαν και παίζουν σημαντικό ρόλο στις αντιλήψεις αρκετών ανθρώπων Έτσι, ήδη στην Αρχαία δημιουργήθηκαν η επιστημονική μελέτη των άστρων, η **αστρονομία**, και *ο* **αστρονόμος**, αλλά και η εμπειρική (συχνά μαγική, μυστικιστική και παραπλανητική) ερμηνεία των άστρων, η **αστρολογία**, και ο **αστρολόγος** (αρχικά μάλιστα ο *αστρολόγος* σήμαινε ό,τι και ο *αστρονόμος*, που πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα) Η σύγχρονη λ **σταρ** ευδοκίμησε σε αναφορά με τους λαμπερούς αστέρες τού θεάματος (κινηματογράφου – τηλεόρασης) αποτελώντας δάνειο τής σύγχρονης Ελληνικής (< αγγλ star).

αστροβιολογία (η) ΒΙΟΛ κλάδος τής διαστημικής βιολογίας, που ασχολείται με την αναζήτηση ζωής έξω από το ηλιακό σύστημα ΣΥΝ εξωβιολογία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. astrobiology].

αστροβολίδα (η) ο διάττων αστέρας (βλ λ. *αστέρας*).

αστροβολώ (κ -άω) ρ αμετβ {αστροβολ-είς κ -άς | αστροβόλησα} (λογοτ.) **1.** ακτινοβολώ, λάμπω: *αστροβόλησε η ματιά του μόλις την είδε* **2.** (τριτοπρόσ. ***αστροβολάει***) υπάρχει αστροφεγγιά λόγω τής ατμοσφαιρικής διαύγειας. — **αστροβόλημα** (το), **αστροβολία** (η).
[ΕΤΥΜ < *άστρο* + *-βολώ* < *βάλλω*]

αστρογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ συσκευή φωτογράφισης των αστρικών πεδίων για τη μελέτη των αστέρων (ιδ των συντεταγμένων τους)· αλλιώς *αστρογραφικό τηλεσκόπιο* – **αστρογραφία** (η) [1889].

αστροειδής, -ής, -ές [μτγν] {αστροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το σχήμα άστρου.

αστρολάβος (ο) ΑΣΤΡΟΝ (παλαιότ) όργανο που χρησιμοποιήθηκε στη ναυσιπλοΐα για τον προσδιορισμό τού ύψους των αστέρων πάνω από τον ορίζοντα και που το αποτελούσαν ένας δίσκος με υποδιαίρεση σε μοίρες και ένα στερεωμένο περιστρεφόμενο γωνιόμετρο για τη σκόπευση τού αστέρα ή τού Ηλίου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἄστρον* + *-λαβος* < θ *λαβ-*, πβ αόρ β' *ἔ-λαβ-ον*, ρ. *λαμβάνω*]

αστρολογία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ } η εμπειρική μελέτη των κινήσεων των πλανητών, των αστέρων, τής σελήνης, με σκοπό την αποκάλυψη στοιχείων για τη ζωή και τον χαρακτήρα των ανθρώπων και την πρόβλεψη τού μέλλοντος – **αστρολόγος** (ο/η) [αρχ.], **αστρολογικός,** -ή, -ό [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστρο, φρασεολογία*

αστρομαντεία (η) [μτγν] η πρόγνωση τού μέλλοντος που βασίζεται στην παρατήρηση και τη μελέτη των άστρων Επίσης **αστρομαντική** [μτγν] — **αστρομάντης** (ο) [μτγν], **αστρομάντισσα** (η)

αστρομαντεία ή αστρομαντία; Η παραδεδομένη από την Αρχαία (Διόδωρος ο Σικελιώτης) γραφή τής λ με *-ει-* **(αστρομαντεία)** σημαίνει ότι η λ. είναι προϊόν απευθείας συνθέσεως **άστρο + μαντεία** και όχι μετονοματικό παράγωγο τού συνθέτου **αστρόμαντις** (Πολυδεύκης), οπότε θα έπρεπε να γράφεται με *-ι-* **(αστρομαντία)** (πβ *πορεία, αλλά οδοιπόρος - οδοιπορία, ανδρεία, αλλά άνανδρος - ανανδρία*)

αστρομετρία (η) [1897] ΑΣΤΡΟΝ. ο κλάδος που ασχολείται με μετρήσεις σχετικά με τις θέσεις και τις κινήσεις των ουρανίων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ astrometry]

αστροναύτης (ο) {αστροναυτών}, **αστροναύτισσα** (η) {αστροναυτισσών} πρόσωπο που έχει εκπαιδευτεί, για να συμμετέχει σε αποστολές στο διάστημα ως οδηγός ή μέλος πληρώματος διαστημοπλοίου ΣΥΝ κοσμοναύτης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. astronaut].

αστροναυτική (η) η επιστήμη που μελετά την οργάνωση και πραγματοποίηση διαστημικών ταξιδιών — **αστροναυτικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. astronautics].

αστρονομία (η) [αρχ.] η επιστήμη που μελετά όλα τα ουράνια σώματα με τους διάφορους κλάδους της (αστροφυσική, κοσμολογία κ.ά.)· ερευνά τη θέση, τις διαστάσεις και τις κινήσεις τους, καθώς και τη φυσική και χημική τους σύσταση, τη δημιουργία τους και την εξέλιξή τους. — **αστρονόμος** (ο/η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστρο*

αστρονομικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αστρονομία. ~ *χάρτης / όργανα / μονάδα* • **2.** (μτφ.) υπερβολικός, αυτός που ξεπερνά τα συνηθισμένα όρια ~ *ποσό / αμοιβή / κέρδη* ΣΥΝ υπέρογκος, ασύλληπτος. — **αστρονομικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

Αστροπαλιά (η) → Αστυπάλαια

αστροπελέκι (το) {αστροπελεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο κεραυνός
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀστραποπελέκι* (με απλολογία) < *ἀστραπή* + *πελέκι* (< *πέλεκυς* «τσεκούρι»)].

αστροφεγγιά (η) **1.** η έντονη λάμψη των άστρων στον νυχτερινό ουρανό **2.** (συνεκδ.) νύχτα ξάστερη χωρίς φεγγάρι ΣΥΝ ξαστεριά. — **αστρόφεγγος,** -η, -ο, **αστροφέγγω** ρ.

αστροφυσική (η) [1893] ΑΣΤΡΟΝ κλάδος τής αστρονομίας που εξετάζει τη χημική σύνθεση και τη φυσική κατάσταση των ουράνιων σωμάτων — **αστροφυσικός** (ο/η), **αστροφυσικός,** -ή, -ό [1890]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. astrophysique]

άστρωτος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν έχει στρωθεί (βλ λ *στρώνω*): ~ *τραπέζι / κρεβάτι / χαλί* **2.** (μτφ) αυτός που δεν έχει στρώσει, δεν έχει έρθει σε κατάσταση καλής λειτουργίας, που δεν έχει συμμορφωθεί ~ *αυτοκίνητο / μηχανή / άνθρωπος*

άστυ (το) {άστ-εως | -η (κ. -εα), -εων} η κυρίως πόλη σε αντίθεση με τα προάστια και την ύπαιθρο ΦΡ (λόγ) (α) ***κλεινόν άστυ*** (= η ξακουστή πόλη) η Αθήνα *οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν το ~ για το τριήμερο* (β) ***ιοστεφές άστυ*** (*ἰοστέφανοι Ἀθᾶναι*, Πίνδαρος, απ 64) αυτό το οποίο στέφεται από ία, μενεξέδες, που παίρνει μενεξεδί χρώμα την ώρα τής δύσης, η Αθήνα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ϝάστυ* (μυκ wa-tu) < I.E *wes- «διαμένω, κατοικώ», πβ σανσκρ. vastu «τόπος κατοικίας», αρχ γερμ wesan «μένω, είμαι», αγγλ. (I) was «ήμουν», γερμ (ich) war «ήμουν» κ ά. Το ελλην. *Ϝάσ-* (αντί **Ϝεσ-* < *wes-), είναι μάλλον προϊόν αναλογικών επιδράσεων Η λ *ἄστυ* αντετίθετο ως προς τη χρήση στις λ *ἀγρός, πόλις, ἀκρόπολις*, ειδικότ δε δήλωνε την πόλη των Αθηνών]

άστυ – πόλη – αστός. Το **άστυ** είναι πανάρχαια ελληνική λ , που απαντά ήδη στις μυκηναϊκές επιγραφές· wa-tu = *Ϝάστυ*, wa-to = *Ϝαστός*. Το **άστυ** ως «αστικό κέντρο, αστική περιοχή, ανεπτυγμένη περιοχή κατοικούμενη από αστούς» αντετίθετο, στην αρχαιότητα, προς το **αγρός / αγροί** «*α*γροτική περιοχή, επαρχία», προς το **ακρόπολις** (ή **ἄκρα πόλις**) «το υψηλότερο τμήμα τής πόλης, οχυρό, φρούριο» και προς το **πόλις** «η πόλη ως πολιτική έννοια» Από το *άστυ* πλάστηκε το **αστ-ός** (< **ϜαστϜ-ός*) και από αυτό το **αστ-ικός** (από όπου το σύγχρονο **υπερ-αστικός**) Ως *άστυ* («*τὸ ἄστυ*» ή «*τὸ κλεινὸν ἄστυ*»), ως το κατεξοχήν άστυ θεωρήθηκε η πόλη των Αθηνών σε αντίθεση προς τις «*προ-άστιες περιοχές*», τα **προάστια** (ορθή γραφή **προ-άστιο**, όχι *προ-άστειο*), δηλ τον Πειραιά κ ά. Τελικά, η λ. *άστυ* αντικαταστάθηκε από τη λ. **πόλη**, αφήνοντας πίσω της λίγα ευρέως γνωστά σύνθετα, όπως το **αστυνόμος / αστυνομία**, και δίνοντας λαβή στη δημιουργία αρκετών άλλων τον 19ο και 20ό αι **αστυφύλαξ** (1892), **αστυφιλία, αστυΐατρος / αστίατρος** (περ. 1890), **αστυμηχανικός** (1894) κ ά. Ότι το *αστυνομόανδρες* και το *αστυνομογυναίκες*, που πλάστηκαν (1894) για να αποδώσουν αντιστοίχως το αγγλ policeman και policewoman, δεν επιβίωσαν, έχει σχέση και με τη μορφή των συνθέτων και με τις συνθήκες τής πραγματικότητας

Αστυάναξ (ο) {Αστυάνακτ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού Έκτορα και τής Ανδρομάχης· μετά την άλωση τής Τροίας οι Αχαιοί τον σκότωσαν ρίχνοντάς τον από τα τείχη τής πόλης. Επίσης **Αστυάνακτας**
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν , αρχική σημ «ο βασιλιάς τού άστεως». < *ἄστυ* + *ἄναξ* (βλ λ.)].

αστυΐατρος [1833] κ **αστίατρος** (ο/η) {αστυιάτρ-ου | -ων, -ους} κρατικός γιατρός που ελέγχει την τήρηση των όρων υγιεινής στους δημόσιους χώρους, όπως σε καταστήματα, εστιατόρια κ.λπ — **αστυϊατρικός,** -ή, -ό [1894] κ. **αστιατρικός** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστυ*

αστυκτηνίατρος (ο/η) [1833] {αστυκτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} κτηνίατρος που ελέγχει την καταλληλότητα των τροφίμων ζωικής προελεύσεως — **αστυκτηνιατρικός,** -ή, -ό [1898]

αστυμηχανικός (ο/η) [1894] μηχανικός που επιβλέπει την τήρηση τής πολεοδομικής και οικοδομικής νομοθεσίας.

αστυνομεύω ρ. μετβ [1890] {αστυνόμευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** επιτηρώ, εποπτεύω την τήρηση τής τάξης (με αστυνομικές δυνάμεις ή μέτρα)· (κυρ. το μεσοπαθ ***αστυνομεύομαι***) επιτηρούμαι ή προστατεύομαι από αστυνομικούς, ελέγχονται οι κινήσεις μου *όλη η περιοχή αστυνομεύεται λόγω αυξημένης εγκληματικότητας* • **2.** (μτφ) ελέγχω, παρακολουθώ, προσπαθώ να ελέγξω το πνεύμα ή τις πράξεις (κάποιου): *σε μια δημοκρατία δεν επιτρέπεται να αστυνομεύεται η προσωπική ζωή των πολιτών* ΣΥΝ παρακολουθώ – **αστυνόμευση** (η) [1888].

αστυνομία (η) {χωρ πληθ } **1.** (συνήθ. με κεφ.) η κρατική υπηρεσία που μεριμνά για την προστασία και την ασφάλεια των πολιτών, την εξασφάλιση τής δημόσιας τάξης και γενικότ την εφαρμογή των νόμων που θεσπίζει η πολιτεία, την καταπολέμηση τού εγκλήματος και ενίοτε την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών *μυστική / στρατιωτική / τουριστική ~* ‖ *~ πόλεων* **2.** (περιληπτ) (α) το σύνολο όσων υπηρετούν στην παραπάνω υπηρεσία, τα όργανα τής τάξεως *η ~ ερευνά τις συνθήκες τού μυστηριώδους θανάτου* ‖ *κινητοποιήθηκε*

α- / αν- *στερητικό*

α-στροβίλιατος, -η, -ο	**α-στύλωτος**, -η, -ο	**α-συγκέραστος**, -η, -ο	**α-σύγχιστος**, -η, -ο	**α-συγχώνευτος**, -η, -ο
α-στρογγύλευτος, -η, -ο	**α-συγκέντρωτος**, -η, -ο	**α-συγκλόνιστος**, -η, -ο	**α-συγχρώτιστος**, -η, -ο	**α-σύζευκτος**, -η, -ο
α-στρύμωχτος, -η, -ο	**α-συγκεφαλαίωτος**, -η, -ο	**α-συγκολλητος**, -η, -ο	**α-σύγχυτος**, -η, -ο	**α-συζήτητος**, -η, -ο

όλη η ~ (β) αστυνομική δύναμη: *φοιτητές συγκρούστηκαν με την ~* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται αστυνομική δύναμη, το αστυνομικό τμήμα: *κρατείται στην ~* || *το σπίτι του βρίσκεται δίπλα στην ~* ΣΥΝ τμήμα, Ασφάλεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άστυ*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *αστυνόμος*]

αστυνομικός (ο/η). (λαϊκ.) **αστυνομικίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που υπηρετεί στην Αστυνομία ΣΥΝ αστυφύλακας (ο/η)

αστυνομικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αστυνομία και τη δράση της: *~ τμήμα / μέτρο / μυθιστόρημα / ταινία / διάταξη*· ΦΡ (α) ***αστυνομική ταυτότητα*** ατομικό δελτίο με αύξοντα αριθμό, που εκδίδουν οι αστυνομικές αρχές και που περιλαμβάνει όλα τα ατομικά στοιχεία, καθώς και το δακτυλικό αποτύπωμα κάθε πολίτη (β) ***αστυνομικό κράτος*** το κράτος στο οποίο η κυβέρνηση χρησιμοποιεί την Αστυνομία ως μηχανισμό ελέγχου των πολιτών και καταπίεσης των πολιτικών της αντιπάλων, συνήθ με τρόπο βίαιο και αντισυνταγματικό, παραβιάζοντας τις ατομικές ελευθερίες αλλιώς *αστυνομοκρατία* (γ) ***αστυνομική δύναμη*** ομάδα αστυνομικών που επιστρατεύεται συνήθ για την αντιμετώπιση έκτακτων και σοβαρών περιστατικών, τα οποία συνδέονται με τη διατήρηση τής δημόσιας ασφάλειας. *ισχυρή ~ εμπόδισε τους διαδηλωτές να προχωρήσουν* (δ) ***(αστυνομικό) όργανο*** ο/η αστυνόμος, αστυφύλακας **2.** αυτός τού οποίου το θέμα / η υπόθεση σχετίζεται με ένα έγκλημα και την εξιχνίασή του: *~ μυθιστόρημα / ταινία*.

αστυνομοκρατία (η) το αστυνομικό κράτος (βλ. λ. *αστυνομικός*).

αστυνομοκρατούμαι ρ αμετβ. {αστυνομοκρατείσαι . | αστυνομοκρατήθηκα} ελέγχομαι αυστηρά από την Αστυνομία *η περιοχή γύρω από το Πολυτεχνείο αστυνομοκρατείται.*

αστυνόμος (ο/η) **1.** αξιωματικός τής Αστυνομίας (βλ κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ) **2.** (γενικότ) κάθε αστυνομικός
[ΕΤΥΜ αρχ < *άστυ* + *νομος* Στην αρχ. Αθήνα ο *αστυνόμος* ήταν διοικητικός αξιωματούχος, ο οποίος μεριμνούσε για την ασφάλεια δρόμων, δημοσίων χώρων και κτηρίων Η αντίστοιχη υπηρεσία στην αρχ Ρώμη ονομαζόταν Politia (< αρχ *πολιτεία*), από όπου αγγλ. κ. γαλλ Police, γερμ Polizei, ιταλ Polizia κ.τ.ό]

Αστυπάλαια (η) **1.** νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ τής Κω **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.) **Αστυπαλιά** κ **Αστροπαλιά**.
[ΕΤΥΜ αρχ. Η άποψη *Ἀστυπάλαια < ἄστυ + παλαιός*, επειδή οι Δωριείς που εγκαταστάθηκαν εκεί βρήκαν έναν παλαιότερο οικισμό, δεν φαίνεται πιθανή Περισσότερο αξιόπιστη φαίνεται η άποψη ότι πρόκειται για μετασχηματισμό ξένης ονομασίας (με παρετυμολογική σύνδεση προς τις λ. *άστυ* και *παλαιός*), η οποία σήμαινε «χαμηλός τόπος», αφού το νησί αποτελείται από δύο τμήματα που συνδέονται μεταξύ τους με χαμηλό ισθμό. Νεότ ονομασία: *Αστυπαλιά* και (παρετυμολογικά προς το *άστρο*) *Αστροπαλιά*].

αστυσία (η) [μτγν.] {αστυσιών} ΙΑΤΡ η αδυναμία (κάποιου) να έχει στύση.

αστυφιλία (η) {χωρ πληθ } η τάση των αγροτικών πληθυσμών για μετακίνηση και εγκατάσταση στα (μεγάλα) αστικά και βιομηχανικά κέντρα: *το μεγάλο κύμα / το πρόβλημα τής ~* (πβ. λ. *αστικοποίηση, αστισμός, αστός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άστυ*.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ urbanisme]

άστυφτος, -η, -ο → άστειφτος

αστυφύλακας (ο/η) [1892] {αστυφυλάκων} το κατώτερο αστυνομικό όργανο τής Αστυνομίας Πόλεων (βλ. κ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τύχη*

ασύγγνωστος, -η, -ο (λόγ) αυτός που δεν μπορεί να συγχωρηθεί, ασυγχώρητος *~ αμέλεια / σφάλμα / προχειρότητα / πλάνη* ΣΥΝ αδικαιολόγητος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ συγγνωστός. — **ασυγγνώστως** επίρρ [μεσν]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *συγγνωστός* «επιτρεπτός, συγχωρητός» < *συγγιγνώσκω*]

ασυγκάλυπτος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συγκαλυφθεί, φανερός· *~ ψέμα* ΑΝΤ συγ(κε)καλυμμένος — **ασυγκάλυπτα / ασυγκαλύπτως** επίρρ [μεσν].

ασυγκίνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν συγκινείται, ο αδιάφορος, ο απαθής· *η μεγάλη αμοιβή που του έταξαν δεν τον άφησε ~* || *μένει ~ μπροστά στον ανθρώπινο πόνο* ΣΥΝ αμέτοχος, αναίσθητος, σκληρόκαρδος ΑΝΤ ευσυγκίνητος, ευαίσθητος. — **ασυγκίνητα** επίρρ., **ασυγκινησία** (η) [1898].

ασυγκράτητος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν συγκρατείται ή δεν μπορεί να συγκρατηθεί· *~ γέλιο / κλάμα / αγανάκτηση / μίσος / μένος* ΣΥΝ ακατάσχετος, αχαλίνωτος, παράφορος, χειμαρρώδης ΑΝΤ συγκρατημένος. — **ασυγκράτητα** επίρρ.

ασύγκριτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν επιδέχεται σύγκριση, απαράμιλλος *~ πολιτικός ηγέτης / ομορφιά / χάρη / μεγαλείο* ΣΥΝ απαράβλητος, ασυναγώνιστος, άφθαστος, μοναδικός — **ασύγκριτα / ασυγκρίτως** [μτγν.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επιτατικός*

ασυγκρότητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει συγκρότηση, ανοργάνωτος, *~ επιστήμονας / υπηρεσία* ΑΝΤ συγκροτημένος **2.** αυτός που δεν έχει ακόμη συγκροτηθεί. *η επιτροπή είναι ακόμη ~.* — **ασυγκρότητα** επίρρ

ασυγύριστος, -η, -ο (καθημ) αυτός που δεν έχει τακτοποιηθεί, ακατάστατος ΣΥΝ ατακτοποίητος, απεριποίητος, ασυμμάζευτος, ατημέλητος — **ασυγυρισιά** (η).

ασυγχρόνιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι συγχρονισμένος, που δεν μπορεί να συγχρονιστεί με κάτι άλλο: *~ βήματα / κινήσεις* ΑΝΤ συγχρονισμένος, σύγχρονος. — **ασυγχρόνιστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < αγγλ. asynchronised].

ασύγχρονος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ ***ασύγχρονος κινητήρας*** ηλεκτρικός κινητήρας εναλλασσόμενου ρεύματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ asynchrone].

ασυγχώρητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγχωρηθεί, που δεν μπορεί κανείς να του αναγνωρίσει ελαφρυντικά και δικαιολογίες: *θα είσαι ~, αν ξανακάνεις το ίδιο λάθος* || *~ σφάλμα / αμάρτημα* ΣΥΝ αδικαιολόγητος, ασύγγνωστος, ανεπίτρεπτος ΑΝΤ. συγγνωστός ● **2.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει συγχωρηθεί, δεν έχει λάβει συγχώρηση από ιερέα *ο ετοιμοθάνατος ζήτησε να εξομολογηθεί, γιατί δεν ήθελε να πεθάνει ~* ΑΝΤ συγχωρεμένος — **ασυγχώρητα** επίρρ.

ασυδοσία (η) [1805] {χωρ πληθ } η ελευθερία δράσεως και κινήσεων χωρίς κανένα μέτρο, χωρίς περιορισμούς και έλεγχο, η αυθαίρετη και ανεξέλεγκτη δράση: *~ επικρατεί στα σχολεία ο καθένας κάνει ό,τι θέλει!* ΣΥΝ αυθαιρεσία, αναρχία
[ΕΤΥΜ < *ασύδοτος* (βλ λ.)].

ασύδοτος, -η, -ο [1805] (κακόσ.) αυτός που δεν ελέγχεται, δεν περιορίζεται από κανέναν *~ δράση εγκληματιών* || *δεν επιτρέπεται οι κρατικοί υπάλληλοι να αφήνονται ασύδοτοι να κάνουν ό,τι θέλουν* ΣΥΝ ανεξέλεγκτος. — **ασύδοτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < **α-σύν-δοτος* «αυτός που δεν συνεισφέρει, δεν φορολογείται» < *α-* στερητ. + μτγν *συν-δίδωμι*].

Α.Σ.Υ.Ε. (η) Ανωτάτη Στρατιωτική Υγειονομική Επιτροπή.

ασυζητητί επίρρ. [1889] (λόγ) χωρίς να προηγηθεί συζήτηση· (κατ' επέκτ) αναντίρρητα. *η πρόταση απορρίφθηκε ~* || *έσπευσαν να συμμορφωθούν ~ προς τις συστάσεις του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

ασύλητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει συληθεί. *~ τάφος* ΑΝΤ. συλημένος

ασυλία (η) **1.** το δικαίωμα να έχει κανείς άσυλο (βλ.λ) **2.** ΝΟΜ. (α) ***βουλευτική ασυλία*** το προνόμιο των βουλευτών να μη διώκονται για ποινικά αδικήματα όσο διαρκεί η βουλευτική περίοδος χωρίς την άδεια τής Βουλής *θα ζητήσουν άρση τής ~ του* (β) ***διπλωματική ασυλία*** το προνόμιο των διπλωματών να μην υπάγονται πλήρως στο νομικό καθεστώς τού κράτους όπου είναι διαπιστευμένοι, για να ασκούν ανεμπόδιστα τα διπλωματικά τους καθήκοντα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄσυλον* (βλ λ) Οι όροι *βουλευτική / διπλωματική ασυλία* είναι μεταφρ δάνεια από γαλλ *immunité parlementaire / diplomatique*]

ασύλληπτος, -η, -ο **1.** (για καταδιωκόμενο) αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συλληφθεί: *ο δολοφόνος παραμένει ~* ΣΥΝ άπιαστος ● **2.** (μτφ) αυτός τον οποίο δεν μπορεί να συλλάβει κανείς με τον νου του, που δεν μπορεί να τον καταλάβει ή να τον διανοηθεί κανείς: *~ απάτη / έννοια / εμπειρία* ΣΥΝ αδιανόητος, αφάνταστος **3.** (μτφ) εκπληκτικός σε ταχύτητα, επιδεξιότητα και έμπνευση, τέτοιος που κανείς δεν μπορεί να τον παρακολουθήσει, να τον αντιληφθεί εγκαίρως: *με μια ~ ενέργεια ο παίκτης ξέφυγε από τους αντιπάλους του.* — **ασύλληπτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *συλλαμβάνω*]

ασυλλόγιστος, -η, -ο [αρχ] **1.** (παθ.) αυτός που γίνεται χωρίς λογική και σύνεση, απερίσκεπτος: *~ φέρσιμο / ενέργεια* ΣΥΝ αστόχαστος, επιπόλαιος, άκριτος ΑΝΤ συνετός **2.** (ενεργ) αυτός που ενεργεί επιπόλαια, αντίθετα προς τη λογική: *~ άνθρωπος! Κάνει πράξεις για τις οποίες ύστερα μετανιώνει* ΣΥΝ επιπόλαιος ΑΝΤ μυαλωμένος — **ασυλλόγιστα** επίρρ , **ασυλλογισιά** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

άσυλο (το) {ασύλ-ου | -ων} **1.** ιερός και απαραβίαστος τόπος. *οι αστυνομικές δυνάμεις παραβίασαν το άσυλο και συνέλαβαν τους αναρχικούς που είχαν μαζευτεί στο Πολυτεχνείο* **2.** ΝΟΜ (α) ***άσυλο κατοικίας / οικογενειακό άσυλο*** το απαραβίαστο τής κατοικίας, η απαγόρευση εισόδου (και παραμονής) στην κατοικία χωρίς ή παρά τη θέληση τού ενοίκου, εκτός από εξαιρέσεις που ορίζει ο νόμος, με παρουσία δικαστικής αρχής ιστορικά αναφέρεται κυρ σε εκπροσώπους τής δημόσιας εξουσίας, αλλά αφορά και σε κάθε ιδιώτη (β) ***πανεπιστημιακό άσυλο*** η απαγόρευση εισόδου και επέμβασης αστυνομικών ή διοικητικών οργάνων στους πανεπιστημιακούς χώρους χωρίς την έγκριση των πανεπιστημιακών αρχών **3.** ο χώρος όπου παρέχεται προστασία και ασφάλεια σε καταδιωκόμενα πρόσωπα: *προσφέρω / χορηγώ / βρίσκω / ζητώ ~* ΣΥΝ καταφύγιο, κατάλυμα **4.** ***πολιτικό άσυλο*** το δικαίωμα αλλοδαπού να γίνει δεκτός υπό ειδικούς όρους στη χώρα όπου ζητεί καταφύγιο, επειδή διώκεται ή αδυνατεί να ζήσει στη δική του χώρα λόγω πολιτικών συνθηκών ● **5.** φιλανθρωπικό ή νοσηλευτικό ίδρυμα που παρέχει στέγη, διατροφή, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και προστασία σε άτομα που έχουν ανάγκη, όπως φτωχούς, αρρώστους, αναπήρους κ ά.. *~ ανιάτων* ΣΥΝ ευαγές / κοινωφελές ίδρυμα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄσυλον*, ουδ τού επιθ. *ἄσυλος* «ασφαλής, απαραβίαστος» < *ἀ-* στερητ. + *συλῶ* «λεηλατώ» Η λ πέρασε και σε άλλες γλώσσες. λ χ. αγγλ. asylum, γερμ. Asylum κ ά.].

ασύμβατος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που δεν μπορεί να υπάρξει παράλληλα με κάποιον άλλο, που δεν μπορεί να συνυπάρξει **2.** (ειδικότ στην πληροφορική και στα ηλεκτρονικά) (σύστημα) που δεν μπορεί να λειτουργήσει σε διαφορετικό περιβάλλον από αυτό που το δημιούργησε ΑΝΤ συμβατός **3.** ΙΑΤΡ (στοιχείο ή φάρμακο) που σε δεδομένο οργανισμό δεν μπορεί να λειτουργήσει σωστά και προκαλεί ανε-

α- / αν- *στερητικό*

α-συκοφάντητος, -η, -ο	**α-συμβολιστος,** -η, -ο	**α-συμμέτοχος,** -η, -ο	**α-συμπαθής,** -ής, -ές	**α-συμπίλητος,** -η, -ο
α-συλλάβιστος, -η, -ο	**α-συμβούλευτος,** -η, -ο	**α-συμμόρφωτος,** -η, -ο	**α-συμπάθητος,** -η, -ο	

πιθύμητες αντιδράσεις. ~ *μετάγγιση αίματος* • **4.** ΜΑΘ **ασύμβατες ευθείες** οι ευθείες που δεν είναι παράλληλες ούτε τέμνονται, δηλ δεν ανήκουν στο ίδιο επίπεδο. — **ασυμβάτως** επίρρ. [μτγν.], **ασυμβατότητα** (η).

ασυμβίβαστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εμμένει στις θέσεις του, που δεν συμβιβάζεται· *έμεινε ~ από την αρχή ώς το τέλος* ΣΥΝ αδιάλλακτος, ανένδοτος, ανυποχώρητος, άκαμπτος **2.** αυτός που δεν ταιριάζει, δεν μπορεί να συνυπάρξει με (κάτι άλλο): *ιδιότητα ~ προς το αξίωμά του* ΦΡ ***προσπαθώ να συμβιβάσω τα ασυμβίβαστα*** προσπαθώ να βρω συμβιβαστική λύση σε πράγματα που δεν γίνεται να συμβιβαστούν, να συνυπάρξουν **3. *ασυμβίβαστο*** (το) η απαγόρευση να ασκεί το ίδιο πρόσωπο ταυτόχρονα δύο ή περισσότερα λειτουργήματα ή να κατέχει δύο θέσεις - **ασυμβίβαστα** επίρρ

ασύμβλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει συμβληθεί, δεν έχει συνάψει με κάποιον σύμβαση ή συμβόλαιο ΑΝΤ συμβεβλημένος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *συμβάλλω*].

ασυμμάζευτος, -η, -ο αυτός που δεν συμμαζεύτηκε ή δεν μπορεί να συμμαζευτεί: ~ *δωμάτιο* ΣΥΝ ασυγύριστος, ατακτοποίητος, ακατάστατος ΑΝΤ συμμαζεμένος. — **ασυμμάζευτα** επίρρ.

ασύμμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει συμμετρία, δυσανάλογος (προς κάτι ή προς τα μέρη του): ~ *σωματική διάπλαση / μέγεθος / αριθμός* (αυτός που έχει άπειρα δεκαδικά ψηφία) ΑΝΤ σύμμετρος, συμμετρικός **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ***ασύμμετροι ζυγοί*** βλ λ *ζυγός*. — **ασύμμετρα** επίρρ , **ασυμμετρία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμμετρία*.

ασυμπίεστος, -η, -ο [1861] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να συμπιεστεί ΑΝΤ συμπιεσμένος, συμπιεστός. — **ασυμπίεστα** επίρρ.

ασυμπλήρωτος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να συμπληρωθεί: ~ *έντυπο / κενό / θέση / αίτηση / έργο* ΣΥΝ ατελής, ημιτελής, ελλιπής, ανολοκλήρωτος ΑΝΤ συμπληρωμένος, πλήρης, τελειωμένος — **ασυμπλήρωτα** επίρρ.

ασυμπόνετος, -η, -ο αυτός τον οποίο δεν συμπονούν.

ασυμπτωματικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ (νόσος) που δεν εμφανίζει κλινικά συμπτώματα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ asymptomatique].

ασύμπτωτος, -η, -ο ΜΑΘ ***ασύμπτωτη ευθεία*** ευθεία τού επιπέδου μιας καμπύλης, που πλησιάζει συνεχώς ένα τμήμα της χωρίς ποτέ να το τέμνει
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *συμπίπτω*]

ασυμφιλίωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμφιλιώθηκε με κάποιον *μάλωσαν, αλλά αποκλείεται να μείνουν ~* ΣΥΝ αφίλιωτος ΑΝΤ συμφιλιωμένος **2.** (για ιδέες, θεωρίες, συστήματα, καταστάσεις) αυτός που είναι ριζικά διαφορετικός και ασυμβίβαστος με κάποιον άλλο: *κομουνισμός και καπιταλισμός είναι δύο συστήματα ~ μεταξύ τους*

ασύμφορος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν συμφέρει: *η άμεση προσφυγή στις εκλογές είναι ~ για το έθνος* || *η πρόταση απορρίφθηκε ως ~* || ~ *τιμή / λύση / όρος / μέτρο* ΣΥΝ ανώφελος, επιζήμιος ΑΝΤ συμφέρων, επωφελής — **ασύμφορα** επίρρ.

ασυμφωνία (η) [αρχ] {δύσχρ ασυμφωνιών} **1.** η έλλειψη συμφωνίας, η διαφωνία. ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ διαφορά, αντίθεση, διχογνωμία • **2.** ΜΟΥΣ η έλλειψη μουσικής αρμονίας, η παραφωνία.

ασυναγώνιστος, -η, -ο [1885] αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον συναγωνιστεί, να συγκριθεί μαζί του: ~ *ποιότητα* || ~ *τιμές* (εξαιρετικά χαμηλές) ΣΥΝ απαράβλητος, απαράμιλλος, εκτός συναγωνισμού ΑΝΤ συναγωνίσιμος. - **ασυναγώνιστα** επίρρ.

ασυναίρετος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ αυτός που δεν έχει υποστεί συναίρεση (βλ λ.): ~ *ρήματα / καταλήξεις* || *«ποιέω» είναι στα Αρχαία Ελληνικά ο ~ τύπος τού συνηρημένου «ποιῶ»* - **ασυναίρετα / ασυναιρέτως** [μεσν.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

ασυναίσθητα επίρρ · χωρίς επίγνωση, χωρίς συναίσθηση· για πράξεις που δεν γίνονται απολύτως συνειδητά: *παραμέρισα ~ και απέφυγα το αυτοκίνητο* — **ασυναίσθητος,** -η, -ο [μτγν.]

ασυναρτησία (η) [μτγν] {ασυναρτησιών} **1.** η έλλειψη λογικού ειρμού, ακολουθίας **2.** (συνεκδ., συνήθ στον πληθ) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λογικού ειρμού, που είναι ακατανόητος: *όλη τη νύχτα παραμιλούσε κι έλεγε ασυναρτησίες*.

ασυνάρτητος, -η, -ο αυτός που δεν διέπεται από λογική συνοχή και ακολουθία, που του λείπει ο λογικός ειρμός: ~ *σκέψεις / λόγια / κείμενο* ΣΥΝ ασύνδετος, ανακόλουθος, (οικ.) ξεκάρφωτος — **ασυνάρτητα / ασυναρτήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, ανόητος*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *συναρτῶ*].

ασύνδετος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει συνδεθεί *το κύκλωμα δεν λειτουργεί, γιατί τα καλώδια είναι ~* **2.** (συνεκδ) αυτός που δεν έχει επαφή, επικοινωνία· ~ *στρατιωτικές δυνάμεις* ΣΥΝ αποκομμένος **3.** αυτός που δεν έχει λογικό ειρμό, εσωτερική συνοχή: ~ *λόγια / σκέψεις* ΣΥΝ ασυνάρτητος **4.** ΓΛΩΣΣ ***(σχήμα) ασύνδετο*** η παράθεση ομοειδών συντακτικών όρων, που δεν συνδέονται μεταξύ τους με συνδετικά στοιχεία, π.χ. *«γοργά ντυθεί, γοργά αλλαχτεί, γοργά να πάει το γιόμα»* (δημοτ. τραγ) || *«Ἀνέγνων, ἔγνων, κατέγνων»* (βλ.λ.). — **ασύνδετα / ασυνδέτως** [μτγν] επίρρ.

ασυνείδητο (το) {ασυνειδήτου | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ **1.** το μέρος τής ψυχής στο οποίο βρίσκονται απωθημένες μνήμες, επιθυμίες και λειτουργίες που δεν ελέγχονται από τη συνείδηση **2. *συλλογικό ασυνείδητο*** σύνολο κοινών κληρονομικών στοιχείων (αρχετύπων) που εμφανίζονται σε διάφορες ανθρώπινες εκδηλώσεις (π.χ. στην τέχνη).
[ΕΤΥΜ Η σημ. 1 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ. Unbewußte (όρος τού S. Freud), ενώ η σημ 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ. kollektives Unbewußte (όρος τού C Jung)].

ασυνείδητος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ηθικών φραγμών: *ο ~ οδηγός άφησε αβοήθητο το θύμα του και εξαφανίστηκε* || ~ *εγκληματίας / πατέρας* || ~ *πράξη / στάση / καπηλεία* ΣΥΝ ανεύθυνος ΑΝΤ ενσυνείδητος • **2.** αυτός που δεν πηγάζει από τη συνείδηση, που γίνεται χωρίς επίγνωση ΑΝΤ συνειδητός, ενσυνείδητος **3.** ΨΥΧΟΛ ***ασυνείδητο*** (το) βλ λ Επίσης **ασύνειδος,** -η, -ο (σημ. 2). — **ασυνείδητα / ασυνειδήτως** [μτγν.] επίρρ., **ασυνειδησία** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη, συνείδηση*.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αυτός που δεν έχει επίγνωση ενός πράγματος», < *ἀ-* στερητ. + *συνειδητός* Ο τ. *ασύνειδος* προέρχεται από α- στερητ. και αρχ *σύνοιδα* «συναισθάνομαι, έχω επίγνωση»].

ασυνείδητος – υποσυνείδητος – ενσυνείδητος / συνειδητός – συνειδητοποιημένος. Οι πράξεις, τα λόγια, γενικότ οι αντιδράσεις και η συμπεριφορά μας κυμαίνονται από πλευράς *συνειδητότητας*, συνειδητής γνώσεως Μια ενέργεια ή αντίδρασή μας μπορεί να είναι **ασυνείδητη** (ή **ασύνειδη**), να τελείται δηλ. χωρίς να έχουμε συνείδηση, χωρίς επίγνωση ή αίσθηση τού τι κάνουμε μπορεί να είναι **υποσυνείδητη** *(υποσυνείδητο)*, αν έχουμε ασαφή, συγκεχυμένη ή περιορισμένη συνείδηση τού τι κάνουμε **ενσυνείδητη** ή **συνειδητή** είναι, αντιθέτως, η ενέργεια που γίνεται με πλήρη συνείδηση, επίγνωση και αίσθηση τού τι κάνουμε. Ας σημειωθεί ότι κατά τους ειδικούς η ουσιαστική διαφορά έγκειται όχι τόσο στη γνώση όσο στην *πρόθεση* που έχουμε για κάτι, πόσο δηλ οι προθέσεις είναι σαφείς και ξεκάθαρες **(συνειδητός / ενσυνείδητος)**, ασαφείς ή αδιαμόρφωτες **(υποσυνείδητος)** ή ανύπαρκτες **(ασυνείδητος)**. Τελευταία, με τη σημ. τού *συνειδητός* χρησιμοποιείται και το **συνειδητοποιημένος** (*πολίτης, καταστάσεις* κ.ά.), ενώ για το *ασυνείδητος* χρησιμοποιείται το **ασυναίσθητος** και, λιγότερο, το **ασυνειδητοποίητος**

ασυνεννοησία (η) {χωρ πληθ.} η κατάσταση σύγχυσης, κατά την οποία ο ένας δεν επικοινωνεί σωστά με τον άλλον, δεν είναι δυνατή η συνεννόηση, παρότι η γλώσσα είναι κοινή: *άλλα τους λες, άλλα κάνουν πλήρης ~!*

ασυνεννόητος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να συνεννοηθεί με άλλον/άλλους. ~ *ομάδα* **2.** αυτός με τον οποίο δεν μπορεί να συνεννοηθεί κανείς. — **ασυνεννόητα** επίρρ.

ασυνέπεια (η) [1888] {ασυνεπειών} **1.** το να είναι κανείς ασυνεπής: *δεν έχει δώσει δείγματα ασυνέπειας· είναι εντάξει στα καθήκοντά του* ΑΝΤ συνέπεια **2.** (συνεκδ) κάθε πράξη ή παράλειψη χαρακτηριστική τής παραπάνω ιδιότητας. *αν συγκρίνει κανείς τις προγραμματικές δηλώσεις με το κυβερνητικό έργο, θα εντοπίσει πολλές ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ incoséquence]

ασυνεπής, -ής, -ές [1846] {ασυνεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ασυνεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέπειας, τού οποίου τα λόγια και οι πράξεις βρίσκονται σε αντίφαση: ~ *πολιτική πορεία / θεωρία* ΣΥΝ ανακόλουθος, αντιφατικός, αυτοαναιρούμενος ΑΝΤ συνεπής **2.** αυτός που δεν ανταποκρίνεται στις υποχρεώσεις του: ~ *στην τήρηση υποσχέσεων / στις οικονομικές του υποχρεώσεις / στα ραντεβού του* ΑΝΤ συνεπής, (οικ) εντάξει — **ασυνεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inconséquant]

ασύνετος, -η, -ο [αρχ] αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σύνεσης: ~ *τόλμη / δαπάνη* || ~ *οδηγός* ΣΥΝ. απερίσκεπτος, επιπόλαιος, άμυαλος, αστόχαστος ΑΝΤ συνετός, μυαλωμένος, σώφρων. — **ασύνετα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ασυνέχεια (η) [1808] η έλλειψη συνέχειας, η ύπαρξη κενού που διακόπτει τη συνέχεια *η πολιτική του χαρακτηρίζεται από ~* || *ιστορική / πολιτισμική ~* || ~ *των δαπέδων στο σημείο συνάντησης των δύο σηράγγων* || ~ *τής ύλης / συνάρτησης* ΑΝΤ *συνέχεια*.

ασυνεχής, -ής, -ές [μτγν.] {ασυνεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη συνέχειας, που παρουσιάζει κενά· ~ *προσπάθεια / πορεία / γραμμή / συνάρτηση* ΣΥΝ. διακοπτόμενος, ανακόλουθος ΑΝΤ συνεχής, αδιάκοπος — **ασυνεχώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, ες, έχω*

ασυνήθης, -ης, ασύνηθες [αρχ.] {ασυνήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ) αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το αναμενόμενο, το κοινό: *η ~ δραστηριότητα έξω από το κτήριο κίνησε τις υποψίες τής αστυνομίας* || ~ *περίπτωση / καιρικές συνθήκες / θέαμα / φαινόμενο* ΣΥΝ ασυνήθιστος, πρωτοφανής, πρωτόγνωρος ΑΝΤ συνήθης, κοινός, τετριμμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

ασυνήθιστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που διαφέρει από το συνηθισμένο, το κοινό: ~ *ομορφιά / φωνή / σχέδιο / όνομα / επεισόδιο / ντύσιμο / συμπεριφορά* ΣΥΝ (λόγ.) ασυνήθης ΑΝΤ συνηθισμένος, κοινός, τετριμμένος • **2.** μη εξοικειωμένος: *ήταν ~ στο μεγάλο κοινό και είχε τρακ* || ~ *στις κακουχίες* ΣΥΝ ανεξοικείωτος, άμαθος, άπειρος ΑΝΤ συνηθισμένος, έμπειρος

ασύντακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) **ασύνταχτος 1.** αυτός που βρίσκε-

α- / αν- *στερητικό*

α-συμπόρευτος, -η, -ο	**α-συνάθροιστος,** -η, -ο	**α-συνόδευτος,** -η, -ο	**α-συνταύτιστος,** -η, -ο	**α-σύντριπτος,** -η, -ο
α-σύμπτυκτος, -η, -ο	**α-σύναχτος,** -η, -ο	**α-σύνορος,** -η, -ο	**α-συντέλεστος,** -η, -ο	**α-συντρόφευτος,** -η, -ο
α-συμπύκνωτος, -η, -ο	**α-συνθηκολόγητος,** -η, -ο	**α-συνόψιστος,** -η, -ο	**α-συντήρητος,** -η, -ο	
α-συμφώνητος, -η, -ο	**α-συνίζητος,** -η, -ο	**α-συνταίριαστος,** -η, -ο	**α-σύντμητος,** -η, -ο	
α-σύμφωνος, -η, -ο	**α-συννέφιαστος,** -η, -ο	**α-συντάρακτος,** -η, -ο	**α-συντόμευτος,** -η, -ο	

ται σε κατάσταση αταξίας. ~ *πλήθος* ΣΥΝ ανοργάνωτος. ασυγκρότητος. άτακτος ΑΝΤ συγκροτημένος **2.** αυτός που ακόμη δεν έχει λάβει γραπτή μορφή ~ *έγγραφο* ΣΥΝ άγραφτος ΑΝΤ συντεταγμένος, γραμμένος **3.** ΓΛΩΣΣ αυτός που δεν έχει σωστή σύνταξη, που δεν είναι συντακτικά αποδεκτός: ~ *κείμενο* / *φράση* / *λόγος* ΣΥΝ αντιγραμματικός. — **ασύντακτα / ασυντάκτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < ἀ- στερητ. + *συντάσσω*]

ασυνταξία (η) [μτγν.] {ασυνταξιών} **1.** το να είναι κάτι ασύντακτο ΣΥΝ σολοικισμός **2.** κάθε παραβίαση των κανόνων τού συντακτικού *το γραπτό του ήταν γεμάτο από ~.*

ασυντόνιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι εναρμονισμένος. που δεν ακολουθεί τον ίδιο ρυθμό ή τόνο με κάποιον άλλον: ~ *δράση* / *ενέργεια* || ~ *συσκευή* / *μουσικό όργανο* ΑΝΤ συντονισμένος — **ασυντόνιστα / ασυντονίστως** επίρρ.

ασυρματιστής (ο), **ασυρματίστρια** (η) {ασυρματιστριών} χειριστής τού ασύρματου τηλεγράφου. *ο ~ εξέπεμψε σήμα κινδύνου* || ~ *εμπορικού πλοίου*

ασύρματος (ο) {ασυρμάτ-ου | -ων. -ους} η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση σημάτων μέσω των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων τής ατμόσφαιρας, δηλ χωρίς τη χρήση καλωδίων.
[ΕΤΥΜ < ἀ- στερητ. + *σύρμα*, απόδ. τού αγγλ. wireless, πβ. κ. γερμ. Drahtlose].

ασύρματος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συνδέεται με ηλεκτροφόρα σύρματα· (ιδ. στις τηλεπικοινωνίες. για τη μετάδοση σημάτων) αυτός που συντελείται με τη βοήθεια των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων τής ατμόσφαιρας και όχι με τη χρήση καλωδίων που μεταφέρουν τα ηλεκτρικά φορτία· ~ *επικοινωνία* / *τηλεγραφία* / *τηλεφωνία* ΑΝΤ ενσύρματος **2. ασύρματος** (ο) βλ.λ.

ασυρματοφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που φέρει ασύρματο **2.** (ειδικότ) ***ασυρματοφόρο*** (το) το στρατιωτικό όχημα που φέρει ασύρματο

ασύστατος, -η, -ο αυτός που στερείται υποστάσεως και σοβαρότητας· *ο υπουργός κατήγγειλε την εφημερίδα για τα ~ δημοσιεύματά της* || ~ *φόβος* / *ισχυρισμός* / *διάδοση* ΣΥΝ ανυπόστατος, αβάσιμος, αστήρικτος ΑΝΤ βάσιμος, υπαρκτός, αδιαμφισβήτητος **ασύστατα / ασυστάτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *συνίσταμαι*]

ασύστολος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ντροπής, που δεν περιορίζεται από ηθικούς φραγμούς *χρησιμοποιεί ~ ψεύδη εναντίον των αντιπάλων του* || ~ *δημαγωγία* / *συκοφαντία* / *εκμετάλλευση* ΣΥΝ αδιάντροπος. – **ασύστολα / ασυστόλως** [1815] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *συστολή*. μεταφρ δάνειο από γαλλ impudent].

ασυχώρετος, -η, -ο → ασυγχώρητος

άσφαιρος, -η, -ο [1887] **1.** αυτός που δεν έχει σφαίρες· *εικονική εκτέλεση με ~ πυρά* **2.** (μτφ) ανεπιτυχής. (επίθεση) που δεν πλήττει τελικά τον βαλλόμενο *τα πυρά εναντίον τού υπουργού αποδείχθηκαν ~.*

ασφάκα (η) (φλομίς η θαμνώδης) είδος θαμνώδους φυτού.
[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ + μτγν *σφάκος (ό)*, βλ. λ. *σφακελισμός*].

ασφάλεια (η) [αρχ.] {-ας κ (λόγ) -είας | -ειών} **1.** η κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν κίνδυνοι, όπου αισθάνεται κανείς ότι δεν απειλείται: *η ~ τής χώρας στηρίζεται σε ένα ισχυρό οπλοστάσιο* || *παρέχω* / *εγγυώμαι την ~ κάποιου* || *φυλακές υψίστης ασφαλείας* ΣΥΝ σιγουριά ΑΝΤ αβεβαιότητα, ανασφάλεια **2.** η αποτροπή κινδύνου ή απειλής, η εξασφάλιση σιγουριάς και βεβαιότητας. *του απαγορεύτηκε η είσοδος στη χώρα για λόγους ασφαλείας* || *πρόσωπο επικίνδυνο για τη δημόσια ~* **3.** (η γεν. **ασφαλείας** ως χαρακτηρισμός) αυτός που εξασφαλίζει σιγουριά, προφυλάσσει από κίνδυνο *απόσταση ~* (μεταξύ των οχημάτων) || *ζώνη ~* (στο αυτοκίνητο) || *διακόπτης ~* || *δικλίδα ~* (βλ λ. *δικλίδα*) || *κλειδαριά ~* || *καθορίστηκε τιμή ~ για τα εσπεριδοειδή* (που να εξασφαλίζει τους παραγωγούς ή τους καταναλωτές) **4. *Συμβούλιο Ασφαλείας*** όργανο τού Ο.Η Ε που αποτελείται από ορισμένο αριθμό μονίμων και μη κρατών-μελών και έχει ως αρμοδιότητα τη διατύπωση συστάσεων ή και την επιβολή δυναμικών μέτρων με σκοπό τη διατήρηση τής ειρήνης και τής διεθνούς έννομης τάξης **5. *Σώματα Ασφαλείας*** (i) τα κρατικά όργανα που είναι επιφορτισμένα με την τήρηση τής δημόσιας τάξης (η Αστυνομία. η Πυροσβεστική. το Λιμενικό) (ii) (συνεκδ) όσοι υπηρετούν στις παραπάνω υπηρεσίες **6. *Ασφάλεια*** (η) (α) η υπηρεσία τής Αστυνομίας, η οποία είναι υπεύθυνη για τη διατήρηση τής ησυχίας και τής δημόσιας τάξης· *θα καλέσω την ~* (β) (συνεκδ) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία: *η ~ βρίσκεται επί τής Λεωφόρου Αλεξάνδρας* || *τον πάνε στην ~* **7.** ΗΛΕΚΤΡ η διάταξη που προκαλεί διακοπή τού ηλεκτρικού κυκλώματος. όταν το διαπεράσει ηλεκτρικό ρεύμα υψηλότερης τάσεως από αυτήν που πρέπει. αποτρέποντας πιθανά ατυχήματα: *τα φώτα έσβησαν, γιατί έπεσε η ~* || *κάηκε η ~* || *αλλάζω την ~* ΣΥΝ ρελέ(ς) **8.** μηχανισμός στην πόρτα τού αυτοκινήτου, που εμποδίζει το άνοιγμα από έξω· *ηλεκτρονική ~* **9.** ο μηχανισμός που ενισχύει την πόρτα αποτρέποντας την παραβίασή της (λ.χ. σύρτης, αλυσίδα. μπάρα κ.ά.): *κλειδώνω και βάζω την ~* **10.** ο μηχανισμός σε όπλο. που εμποδίζει την εκπυρσοκρότησή του • **11.** (α) η συμφωνία μεταξύ ασφαλιστικής εταιρείας (ή ασφαλιστή) και πελάτη. με την οποία ο πρώτος εγγυάται στον δεύτερο αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης ή ζημίας που καλύπτεται από το συμβόλαιο: ~ *πυρός* / *ατυχημάτων* / *αυτοκινήτου* / *κλοπής* / *ζωής* (για την οικονομική ενίσχυση προσώπου που ορίζει ο συμβαλλόμενος σε περίπτωση θανάτου του) (β) (συνεκδ.) η ίδια η ασφαλιστική εταιρεία. *ποια ~ έχεις.* (γ) το ποσό αποζημιώσεως που προβλέπεται από την ασφάλεια: *η ~ ανέρχεται σε 2 000 000 δρχ* **12.** η ασφάλιση. κυρ ως ιατροφαρμακευτική περίθαλψη - *Τι ~ έχεις. –Ι Κ Α.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀσφαλής* (βλ λ.). Πολλές σύγχρονες σημ και φρ. είναι μεταφρ δάνεια, λ χ *ασφάλεια ζωής* / *πυρός* / *κλοπής* (πβ αγγλ. life / fire / theft insurance), *Συμβούλιο Ασφαλείας* (< αγγλ Security Council). *Σώματα Ασφαλείας* (< αγγλ Public Security Forces), *δημόσια ασφάλεια* (πβ. αγγλ public security), *οδική ασφάλεια* (πβ γαλλ sécurité routière). *ηλεκτρική ασφάλεια* (πβ αγγλ electric fuse), *κλειδαριά ασφαλείας* (< αγγλ safety lock) κ ά]

ασφαλειομεσίτης (ο) {ασφαλειομεσιτών}, **ασφαλειομεσίτρια** (η) {ασφαλειομεσιτριών} πρόσωπο που μεσολαβεί μεταξύ τού ασφαλιστή ή πρακτόρων του και των ασφαλισμένων.

ασφαλής, -ής. -ές {ασφαλ-ούς | -είς (ουδ -ή) ασφαλέστ-ερος, -ατος} **1.** (παθ) αυτός που δεν βρίσκεται σε κίνδυνο *μόνον όταν μπήκα στο σπίτι. ένιωσα ~ από την καταιγίδα* ΑΝΤ ανασφαλής, επισφαλής, ευάλωτος ΦΡ ***εκ τού ασφαλούς*** χωρίς κίνδυνο, από θέση που δεν ενέχει κινδύνους *έχει εξασφαλίσει τη θέση του. γι᾽ αυτό μπορεί και μιλά ~* **2.** (ενεργ) αυτός που δεν ενέχει κινδύνους. δεν εκθέτει κάποιον σε κίνδυνο ~ *τοποθέτηση χρημάτων* / *επιχείρηση* / *επένδυση* / *μετακίνηση* / *λιμάνι* / *σημείο* ΣΥΝ ακίνδυνος. βέβαιος, σίγουρος ΑΝΤ επικίνδυνος **3.** (ειδικότ) αξιόπιστος. έγκυρος. ακριβής *δεν μπορώ να σας αποκαλύψω τις πηγές μου. ωστόσο σας διαβεβαιώ ότι είναι ασφαλείς* || ~ *πληροφορίες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειλικρινής, -ης. -ης. -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αυτός που δεν σφάλλει», < ἀ- στερητ. + *-σφαλής* < θ *σφαλ-*. από όπου και παθ αόρ β' *ἐ-σφάλ-ην*. ρ. *σφάλλω.* Η σημερινή σημ ήδη αρχ]

> **ασφαλής – επισφαλής, ασφαλίζω – διασφαλίζω – εξασφαλίζω, σφαλίζω – σφαλ(ν)ώ.** Όλη η σειρά των λέξεων ανάγεται ετυμολογικά στο αρχ **σφάλλω / σφάλλομαι** (από το θέμα *σφαλ-* που έχουμε στο *ἐ-σφάλ-ην*, *σφάλ-μα* κ τ ό.): **α-σφαλής** (α- στερητικό + *σφάλλω*) είναι «αυτός που δεν σφάλλει. που είναι βέβαιος. σταθερός». ενώ **επι-σφαλής** (*επί* + *σφάλλω*) είναι «ο επιρρεπής σε σφάλματα. ο αβέβαιος. ο ανασφαλής». Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες. Από το *ασφαλής* πλάστηκε το ρ **ασφαλ-ίζω** και. με επιτατική μορφή («ασφαλίζω πλήρως»). τα σύνθετα ρήματα **δι-ασφαλίζω** (στην Αρχαία ήταν *δι-ασφαλίζομαι*) και **εξ-ασφαλίζω** (επίσης αρχ *εξ-ασφαλίζομαι*). Από το *ασφαλ-ίζω (τη θύρα)*. με σίγηση τού αρχικού άτονου *α-*, προήλθε το **σφαλίζω** «κλείνω καλά την πόρτα. την ασφαλίζω». το οποίο σχημάτισε και ενεστώτα σε *-ώ*. δηλ **σφαλώ** (επειδή ο αόριστος σε *-ισα* συνέπιπτε φωνητικά με τον αόριστο σε *-ησα*: *σφάλισα* = *κίνησα*. σχηματίστηκε και *σφαλώ* όπως *κινώ*)· επίσης. κατά το *θρήνησα – θρηνώ. κίνησα – κινώ* σχηματίστηκε και τύπος ενεστώτα σε *-νώ* **σφαλνώ** παράλληλα προς το *σφαλώ*.

ασφαλίζω ρ. μετβ [μτγν] {ασφάλισ-α. -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} **1.** (σπάν.) εξασφαλίζω (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) βάζω την ασφάλεια (σε όπλο, πόρτα. οποιονδήποτε μηχανισμό) (βλ.λ , σημ. 5. 6. 7) ΣΥΝ κλειδώνω ΑΝΤ απασφαλίζω **3.** συνάπτω είτε ως συμβαλλόμενος είτε ως ασφαλιστής συμβόλαιο. το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο ή τον δικαιούχο στην περίπτωση τού προβλεπόμενου ατυχήματος. *ασφάλισε το αυτοκίνητό του για δύο εκατομμύρια δραχμές σε περίπτωση κλοπής* **4.** (μεσοπαθ **ασφαλίζομαι**) (α) συνάπτω ως εργαζόμενος υποχρεωτική σύμβαση με δημόσιο φορέα ή προαιρετικά με ιδιωτικό, ο οποίος προσφέρει ιατροφαρμακευτική κάλυψη, αποζημίωση σε περίπτωση ατυχήματος και συνταξιοδότηση: ~ *στο Ι Κ.Α.* || *οι ασφαλισμένοι τού* / *στο Τ.Ε Β.Ε.* (β) κάνω ασφάλεια ζωής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ασφαλής*

ασφάλιση (η) [μεσν.] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} **1.** η σύναψη συμβολαίου. το οποίο αποζημιώνει τον συμβαλλόμενο ή τον δικαιούχο στην περίπτωση τού προβλεπόμενου δυσάρεστου περιστατικού· ~ *πυρός* / *ζωής* / *ατυχημάτων* / *κατά τής κλοπής* / *αστικής ευθύνης* || *ιδιωτική ~* **2.** η μέριμνα τής πολιτείας. η οποία καλύπτει υπό όρους τους πολίτες σε θέματα υγείας, ατυχημάτων και συνταξιοδότησης *κοινωνική* / *καθολική* / *αγροτική ~* || *ο θεσμός τής υποχρεωτικής ασφάλισης των εργαζομένων* || *χρηματοδότηση ασφαλίσεων* || *Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων* (συντομ. Ι Κ Α.)

ασφαλιστήριο (το) [1894] {ασφαλιστηρί-ου | -ων} το συμβόλαιο ασφαλίσεως: *ανανέωση ασφαλιστηρίου*

ασφαλιστήριος, -α. -ο **1.** αυτός με τον οποίο γίνεται η ασφάλιση (βλ.λ): ~ *προμήθεια* **2. *ασφαλιστήριο*** (το) βλ.λ.

ασφαλιστής (ο) [1817], **ασφαλίστρια** (η) {ασφαλιστριών} επαγγελματίας που συνάπτει ασφαλιστικά συμβόλαια (ασφάλειες) για λογαριασμό τού ιδίου ή τής εταιρείας του
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ assureur].

ασφαλιστικός, -ή. -ό [1833] **1.** αυτός που έχει ως προορισμό να ασφαλίζει, να προφυλάσσει από κινδύνους: ~ *μηχανισμός* / *δικλίδα* (βλ λ *δικλίδα*) **2.** αυτός που σχετίζεται με την ασφάλιση: ~ *κίνδυνος* / *Δίκαιο* / *σύστημα*· ΦΡ (α) ***ασφαλιστική εταιρεία*** η επιχείρηση που αναλαμβάνει την ασφάλιση περιουσιακών στοιχείων ή τής ζωής τού ασφαλιζομένου (β) ***ασφαλιστικός οργανισμός*** ο κρατικός οργανισμός που μεριμνά για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και τη συνταξιοδότηση των εργαζομένων που έχουν ασφαλιστεί σε αυτόν • **3.** ΝΟΜ ***ασφαλιστικά μέτρα*** μέτρα προσωρινής δικαστικής προστασίας τα οποία συνίστανται είτε στην εξασφάλιση τής μελλοντικής ανα-

---

α- / αν- *στερητικό*

α-συρρίκνωτος, -η, -ο
α-συσκεύαστος, -η, -ο
α-συσκότιστος, -η, -ο
α-συσπείρωτος, -η, -ο
α-συσσώρευτος, -η, -ο
α-συσχέτιστος, -η, -ο
α-σύχναστος, -η, -ο
ά-σφαχτος, -η. -ο
ά-σφιχτος, -η, -ο
α-σφουγγάριστος, -η, -ο
α-σφούγγιστος, -η, -ο
α-σφυρηλάτητος, -η, -ο
α-σφυροκόπητος, -η, -ο
α-σχεδίαστος, -η, -ο

γκαστικής εκτέλεσης, έτσι ώστε να μην αποξενωθεί ο οφειλέτης από τα κατασχετά περιουσιακά στοιχεία του (προσημείωση υποθήκης, εγγυοδοσία, συντηρητική κατάσχεση, δικαστική μεσεγγύηση, σφράγιση, δημόσια κατάθεση), είτε στην προσωρινή ρύθμιση τής λειτουργίας τού επίδικου δικαιώματος (προσωρινή επιδίκαση απαιτήσεων, προσωρινή ρύθμιση τής κατάστασης).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, λ.χ *ασφαλιστική εταιρεία* (< αγγλ insurance company), *ασφαλιστικό συμβόλαιο* (< αγγλ. insurance contract), *ασφαλιστική δικλίδα* (< αγγλ. safety valve) κ.ά]

ασφάλιστρο (το) [1833] {ασφαλίστρ-ου | -ων} **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το ποσό που πληρώνει ο συμβαλλόμενος για την ασφάλιση του ή την ασφάλιση περιουσιακών του στοιχείων: *τα ~ για το αυτοκίνητο* **2.** εξάρτημα που τοποθετείται σε πρίζες και καλύπτει τις υποδοχές της.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. prix d'assurance (σημ. 1)].

ασφαλίτης (ο) {ασφαλιτών} (μειωτ.) **1.** πρόσωπο που εργάζεται στην Ασφάλεια **2.** πρόσωπο που συνεργάζεται με την Ασφάλεια (συνήθ έναντι χρηματικής αμοιβής) παρέχοντας πληροφορίες κυρ για τις πολιτικές πεποιθήσεις και δραστηριότητες ορισμένων υπόπτων, κατά την Ασφάλεια, πολιτών ΣΥΝ πληροφοριοδότης. (οικ.) χαφιές — **ασφαλίτικος,** -η, -ο.

ασφαλτοκονίαμα (το) {ασφαλτοκονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} κονίαμα από άσφαλτο και άμμο.

ασφαλτόπανο (το) μονωτικό υλικό που αποτελείται από ειδικό ύφασμα εμποτισμένο με άσφαλτο· χρησιμοποιείται αυτοτελώς ή σε επάλληλες στρώσεις εναλλάξ με άλλα μονωτικά, στεγανωτικά υλικά, με σκοπό να προστατέψει δώματα, στέγες ή τοίχους από την υγρασία

ασφαλτόπισσα (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ η φυσική ή κατεργασμένη καθαρή άσφαλτος, που χρησιμοποιείται για την αδιαβροχοποίηση επιφανειών και την επίστρωση οδών αλλιώς *πισσάσφαλτος*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. pissasphalt]

άσφαλτος (η) {ασφάλτου | χωρ πληθ.} **1.** μαύρο, στερεό κατάλοιπο τής απόσταξης τού πετρελαίου **2.** μείγμα που αποτελείται από άσφαλτο (σημ 1) και άλλα υλικά και χρησιμοποιείται για την επίστρωση οδών ή για μονώσεις: *το οδόστρωμα είχε κακής ποιότητας άσφαλτο, γι' αυτό παρουσίασε προβλήματα* **3.** (συνεκδ.) ο ασφαλτοστρωμένος δρόμος *ολισθηρή / βρεγμένη ~* || *στην ~ υπήρχαν λάδια, με αποτέλεσμα να προκληθούν αρκετά ατυχήματα* || *ο Μολώχ τής ~* (βλ λ. *Μολώχ*) **4.** (μτφ) η οδήγηση και κατ' επέκτ η ταχύτητα: *δεκάδες θύματα θυσιάστηκαν αυτό το Σαββατοκύριακο στον βωμό τής ασφάλτου* — **ασφαλτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *σφαλτός* (ρηματικό επίθ.) < *σφάλλω* Η χρήση τής *ἀσφάλτου* ήταν ήδη γνωστή στους αρχαίους, οι οποίοι τη χρησιμοποιούσαν στην ενίσχυση των τειχών, ώστε να προφυλάσσονται από την κατάρρευση (*σφάλλομαι* «πέφτω, καταρρέω»). Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, π.χ αγγλ. asphalt, γαλλ. asphalte, γερμ. Asphalt κ.ά.]

άσφαλτος, -η, -ο απαλλαγμένος από σφάλματα, λάθη: *~ κριτήριο / συμπέρασμα* ΣΥΝ αλάθητος ΑΝΤ εσφαλμένος. — **άσφαλτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀ-* στερητ + *σφαλτός* (ρηματικό επίθ.) < *σφάλλω*]

ασφαλτοστρώνω ρ. μετβ {ασφαλτόστρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (επιφάνεια οδού, στέγης) με άσφαλτο (βλ.λ., σημ. 2) — **ασφαλτόστρωση** (η) [1888], **ασφαλτόστρωμα** (το), **ασφαλτόστρωτος,** -η, -ο [1841].

ασφαλτώνω ρ μετβ. [μτγν.] {ασφάλτω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω επιφάνεια με άσφαλτο — **ασφάλτωση** (η) [μτγν.] κ. **ασφάλτωμα** (το)

ασφαλώς επίρρ [αρχ.] **1.** με ασφαλή τρόπο: *οδηγεί τη χώρα του ~ προς την ευημερία* **2.** εμφατικά για καταφατική απάντηση: *-Είσαι σίγουρος ότι ξέρεις τον δρόμο; -~! Έχω ξαναέρθει.* ΣΥΝ σίγουρα, οπωσδήποτε, φυσικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειλικρινής, -ης, -ης, -ες.*

ασφόδελος (ο) {-ου κ -έλου | -ων κ -έλων, -ους κ. -έλους} ποώδες φυτό με κίτρινα ή λευκά άνθη, το οποίο κατά την αρχαιότητα ήταν σύμβολο πένθους· (λαϊκότ.) σπερδούκλι. Επίσης **ασφοδέλι** κ. **ασφοδίλι** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν. ετύμου, πιθ δάνειο].

ασφράγιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν σφραγίσει· *~ έγγραφο / επιστολή / γραμματόσημο / επιταγή* ΑΝΤ σφραγισμένος ● **2.** αυτός που δεν έχει σφράγισμα: *~ δόντι* ΑΝΤ σφραγισμένος **3.** αυτός που δεν έχει κλειστεί ερμητικά: *~ μπουκάλι / (παλαιότ.) τάφος*

ασφυγμία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ η έλλειψη φυσιολογικού αριθμού σφυγμών.

ασφυκτικός, -ή, -ό [1886] κ. (λαϊκ.) **ασφυχτικός 1.** αυτός που εμποδίζει την κανονική αναπνοή. *~ ατμόσφαιρα* ΣΥΝ αποπνικτικός, πνιγηρός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αφήνει περιθώρια για ελευθερία κινήσεων: *δεν άντεχε το ~ περιβάλλον τού χωριού* || *~ πίεση / κλοιός / κατάσταση.* — **ασφυκτικ-ά / -ώς** [1892] επίρρ.

ασφυκτιώ ρ αμετβ. [1890] {ασφυκτιάς ..· μόνο σε ενεστ. κ παρατ } **1.** δεν μπορώ να αναπνεύσω ΣΥΝ πνίγομαι, έχω δύσπνοια **2.** (μτφ) καταπιέζομαι, αισθάνομαι περιορισμούς στην ελευθερία μου: *ασφυκτιώ από τον υπερπροστατευτισμό των γονέων του.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἄσφυκτος* (κατ' αναλογίαν προς ρ. όπως *αγωνιώ, ιλιγγιώ*) < *ἀ-* στερητ + *σφύζω*]

ασφυξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εξασθένηση ή η διακοπή τής αναπνοής *κόντεψε να πάθει ~ από τον πολύ κόσμο* || *θάνατος από ~* **2.** (μτφ.) η κατάσταση που προκαλεί αίσθημα δυσφορίας, δυσκινησίας, στασιμότητας: *πολιτική ~.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἄσφυκτος* < *ἀ-* στερητ. + *σφύζω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ αγγλ. asphyxia, γαλλ. asphyxie κ.ά].

ασφυξιογόνος, -ος, -ο αυτός που προκαλεί πνίξιμο, δυσφορία· ΦΡ ***ασφυξιογόνο αέριο*** αέριο που προκαλεί έντονη δυσφορία (κυρ. στην αναπνοή) και χρησιμοποιείται ως μέσο καταστολής (για τη διάλυση συγκεντρώσεων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. asphyxiating (gas)].

άσχετα επίρρ. → ασχέτως

άσχετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει καμία σχέση (με κάτι άλλο): *αυτό που λες είναι τελείως άσχετο με την υπόθεση* || *λόγοι ~ τής θελήσεώς της την οδήγησαν στην παραίτηση* ΣΥΝ ασύνδετος ΑΝΤ σχετικός **2.** (για πρόσ.-μειωτ.) αυτός που έχει παντελή άγνοια ή απειρία (σχετικά με κάτι), *οι υπάλληλοί του είναι ~ δεν ξέρουν ούτε τα βασικά τής δουλειάς* || (ως ουσ.) *είναι λυπηρό να βλέπεις ότι διοικούν οι ~* ΣΥΝ αδαής ΑΝΤ. γνώστης, ειδικός. — **ασχετοσύνη** κ. (μειωτ.-οικ.) **ασχετίλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ασυγκράτητος, ακατανίκητος», < *ἀ-* στερητ + **σχετός* (ρηματικό επίθ) < θ. *σχ-*, από όπου και αόρ. β' *ἔ-σχ-ον*, ρ. *ἔχω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ασχέτως επίρρ. [αρχ.] (λόγ) ανεξαρτήτως, χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν: (+γεν.) *~ τού αποτελέσματος, εμείς θα συνεχίσουμε να ακολουθούμε την ίδια τακτική* || (+προς) *~ προς το αποτέλεσμα, η συμμετοχή του στον τελικό ήταν επιτυχία* Επίσης (καθημ.) **άσχετα** (+από).

άσχημα κ (λαϊκ.) **άσκημα** επίρρ. [μεσν.] **1.** με τρόπο άσχημο, αντιαισθητικό: *τραγουδάει / ντύνεται ~* ΑΝΤ όμορφα, ωραία **2.** με τρόπο που δεν αρμόζει: *έκανες ~ που του μίλησες γι' αυτό το θέμα* ΑΝΤ καλά, σωστά **3.** δυσάρεστα: *αισθάνομαι ~ εδώ μέσα* ΑΝΤ ευχάριστα, ωραία **4.** σοβαρά, σε βαθμό επικίνδυνο *χτύπησε ~* || *είναι στο νοσοκομείο και απ' όσο ξέρω είναι ~* ΦΡ. (καθημ.) ***την έχω άσχημα*** είμαι σε δύσκολη θέση, κινδυνεύω: *τον παρέπεμψαν σε δίκη· τώρα την έχει άσχημα* **5.** με επιθετικές ή υβριστικές λέξεις: *μιλάει ~* **6.** με κακή προφορά, με λάθη: *μιλάει ~ τα Γαλλικά* **7.** για αρνητική πορεία, μη ικανοποιητική εξέλιξη: *οι δουλειές πάνε ~* || *η οικονομία πάει ~*· ΦΡ (οικ.-καθημ.) ***άσχημα σου πέφτει;*** σε ωφελεί, έτσι δεν είναι, (σχολιαστικά σε κάποιον που διστάζει ή δεν μπορεί να αποφασίσει για κάτι που σε γενικές γραμμές τον βολεύει, τον εξυπηρετεί): *Μην το πολυσκέφτεσαι! ~ τέτοια δουλειά:*

ασχημαίνω κ (λαϊκ.) **ασκημαίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ασχήμυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) άσχημο: *τα νέα κτήρια ασχήμυναν το κέντρο τής πόλης* ΣΥΝ ασχημίζω, χαλώ ΑΝΤ ομορφαίνω, φτειάχνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι δύσμορφος, χάνω την ομορφιά μου: *με τα χρόνια γέρασε κι ασχήμυνε* ΣΥΝ χαλώ ΑΝΤ ομορφαίνω, φτειάχνω

ασχημάνθρωπος κ (λαϊκ) **ασκημάνθρωπος** (ο) (συνήθ για άντρες) άνθρωπος με άσχημο παρουσιαστικό ΑΝΤ ομορφάνθρωπος.

ασχημάντρας κ. **ασκημάντρας** (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο άσχημος άντρας.

ασχημάτιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει λάβει ακόμα την τελική του μορφή· *~ σώμα / γνώμη / έμβρυο* ΣΥΝ αδιαμόρφωτος, αδιάπλαστος ΑΝΤ σχηματισμένος, φορμαρισμένος.

ασχημία (η) [μεσν.] {ασχημιών} **1.** πράξη που μαρτυρεί έλλειψη ευπρέπειας: *διαπράττω / προβαίνω σε ασχημίες* ΣΥΝ απρέπεια, έκτροπο, ασχημοσύνη, ακοσμία **2.** η έλλειψη ομορφιάς, η δυσμορφία· *Όμορφη η Κατερίνα; Την έχεις δει; Αυτή, παιδί μου, είναι τέρας ασχημίας* (βλ. λ. *ασχήμια*).

ασχήμια κ. (λαϊκ) **ασκήμια** (η) η έλλειψη ομορφιάς, η ιδιότητα τού άσχημου: *παρά την ~ του, ήταν συμπαθητικός άνθρωπος* ΣΥΝ δυσμορφία, κακομορφία ΑΝΤ ομορφιά. Επίσης (λογοτ.-λαϊκ.) **ασχημάδα** [μεσν.] κ **ασκημάδα**.

ασχημίζω κ (λαϊκ.) **ασκημίζω** ρ. μετβ [μεσν.] {ασχήμισα} κάνω (κάτι) άσχημο, αντιαισθητικό· *η αρχιτεκτονική παρέμβαση ασχήμισε αντί να ομορφύνει την πλατεία* ΣΥΝ ασχημαίνω, χαλάω ΑΝΤ. ομορφαίνω, φτειάχνω.

ασχημόλογα κ. **ασκημόλογα** (τα) {χωρ. γεν.} τα κακά λόγια, οι βρισιές.

ασχημομούρης, -α, -ικο κ. (λαϊκ.) **ασκημομούρης** {ασχημομούρηδες} (κ. ως ουσ) αυτός που έχει άσχημο πρόσωπο ΣΥΝ (εκφραστ.) σκυλομούρης, (λόγ.) δύσμορφος ΑΝΤ όμορφος

ασχημονώ ρ. αμετβ. {ασχημονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) διαπράττω απρέπειες, επιλήψιμες πράξεις, ασχημίες: *όσοι ~ εναντίον των συναδέλφων τους μέσω τού Τύπου θα κληθούν στη Δικαιοσύνη* || *συνελήφθη να ~ μέσα στο λεωφορείο* ΦΡ ***έξεστι Κλαζομενίοις ασχημονείν*** (ἔξεστι / ἐξέστω Κλαζομενίοις ἀσχημονεῖν, Αιλιανού *Ποικίλη Ιστ.* II 15) είναι αναμενόμενο να ασχημονούν οι Κλαζομένιοι για ανθρώπους οι οποίοι είναι αναμενόμενο να συμπεριφέρονται άσχημα. — **ασχημοσύνη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσχημονῶ (-έω)* < *ἀσχήμων*, βλ κ. *άσχημος* Η φρ οφείλεται στη φήμη που είχαν αποκτήσει στην αρχαιότητα οι Κλαζομένιοι ως άσεμνοι και ανήθικοι, φαίνεται δε ότι ξεκίνησε να λέγεται από την αρχ. Σπάρτη, όταν μερικοί Κλαζομένιοι μέτοικοι μαύρισαν με καπνιά τους θώκους των Εφόρων]

ασχημόπαπο (το) (συνήθ χαϊδευτ) το πρόσωπο που ξεχωρίζει ανάμεσα σε άλλα για την ασχήμια του *ο Ζαν Πολ Μπελμοντό είναι γνωστός και ως το ~ τού γαλλικού κινηματογράφου.*

άσχημος, -η, -ο κ (λαϊκ.) **άσκημος** [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δυσάρεστη εξωτερική εμφάνιση, που δεν είναι οπτικά αρεστός· *~ πρόσωπο / χαρακτηριστικά / πόλη / γούστο / ντύσιμο* ΣΥΝ δύσμορφος, κακοφτειαγμένος ΑΝΤ ωραίος, όμορφος, καλοφτειαγμένος **2.** (γενικότ.) δυσάρεστος σε κάποια από τις αισθήσεις: *~ γεύση / μυρωδιά* ΑΝΤ ευχάριστος **3.** (για δυσάρεστα πράγματα) αυτός που εμφανίζεται σε έντονο βαθμό, σοβαρός: *~ τραύμα / ατύχημα / μεθύσι / χάλι* ΑΝΤ. επιπόλαιος, ελαφρός **4.** αυτός που αντιτίθεται στην ευπρέπεια: *~ λόγια / συμπεριφορά* ΣΥΝ απρεπής, αγενής ΑΝΤ ευπρεπής, κόσμιος **5.** επικίνδυνος, απειλητικός: *~ τροπή* || *παίξεις ~ παιχνίδι και θα το πληρώσεις ακριβά* **6.** μη επιτυχημένος· *~ διατύπωση* (που δεν αποδίδει επακριβώς ή επαρκώς το νόημα) / *προσπάθεια* **7.** (γενικότ) κακός *~ ιδέα /*

νέα / ειδήσεις / προαισθήματα / προηγούμενο / διάθεση / υγεία / τέλος / θέση / στιγμή || *το άσχημο είναι πως τον είδαν να αντιγράφει* ΑΝΤ καλός. — (υποκ.) **ασχημούλης,** -α, -ικο, **αaχημούτσικος,** -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *ἀσχήμων* (από το ουδ. *τὸ ἄσχημον*) < *ἀ-* στερητ. + *-σχήμων* < *σχῆμα*. Από τη σημ τής ελλείψεως σχήματος, η λ. χαρακτήρισε και εκείνον που δεν έχει ωραία μορφή (πβ. επίσης *ἄ-μορφος, δύσ-μορφος*) και εμφάνιση Τόσο στην Ελλην όσο και σε ξέν. γλώσσες οι λ. που εκφράζουν την έννοια *άσχημος* έχουν σχηματιστεί με στερητικά προθήματα προ των λ. που δηλώνουν μορφή, εμφάνιση πβ αρχ. *δυσ-ειδής* (< *δυσ-* + *εἶδος*), λατ. deformis (< de- + forma «μορφή»), ιταλ. deforme, λιθ negražus (< ne- + gražus «ωραίος»), γερμ. unschön κ.ά.].

ασχολία (η) {ασχολιών} το να ασχολείται κανείς με κάτι (συνεκδ.) το αντικείμενο με το οποίο ασχολείται κανείς: *επαγγελματική / κύρια / μόνιμη / γεωργική ~* || *ευχάριστη / προσφιλής / εποικοδομητική / καθημερινή ~* || *βρίσκω ~* ΣΥΝ ενασχόληση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απασχολώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄσχολος* < *ἀ-* στερητ. + *σχολή* «αργία, απραξία»]

ασχολίαστος, -η, -ο [1761] **1.** αυτός για τον οποίο δεν έχει γίνει σχόλιο, σχολιασμός· *άφησε την πληροφορία ~* ΑΝΤ σχολιασμένος **2.** ΦΙΛΟΛ αυτός που δεν έχει ερμηνευθεί φιλολογικώς με επεξηγηματικά σχόλια: *~ κείμενα / συγγραφείς* ΑΝΤ σχολιασμένος

ασχολούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ασχολείσαι.. | ασχολήθηκα} (+με) αφιερώνω ενεργά το ενδιαφέρον μου (σε κάτι), περνώ την ώρα μου (με κάτι): *η διάσκεψη ασχολήθηκε με το Κυπριακό* || *ασχολείται με το εμπόριο* || *~ σοβαρά / συστηματικά / επαγγελματικά / επίμονα με κάτι* ΣΥΝ ενασχολούμαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀσχολοῦμαι (-έο-)* < *ἄσχολος* < *ἀ-* στερητ. + *σχολή* «αργία, απραξία». Η χρήση τού ρ. απαντά από τον Αριστοτέλη και έπειτα, αφού οι κλασικοί συγγραφείς προτιμούσαν τις εκφράσεις *ἄσχολός εἰμι* (+ *διά, περί, πρός* κ.ά), *διατρίβω* (+ *περί τι*), *ἐπιτηδεύω / -ομαι* κ ά].

ασώματος, -η (λόγ. -ος), -ο {αρχ.} **1.** αυτός που δεν έχει κορμό· ΦΡ ***ασώματος κεφαλή*** ζωντανό ανθρώπινο κεφάλι χωρίς σώμα (ειρων για θαυματοποιούς των τσίρκων που –με διάφορα τρικ– παρουσιάζουν τέτοια υπερφυσικά φαινόμενα) **2.** αυτός που δεν έχει υλική υπόσταση: *οι άγιοι ~* || *~ παρουσία* ΣΥΝ άυλος, πνευματικός

Ασωπός (ο) **1.** ποταμός τής Α Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Ελικώνα, διαρρέει τον νομό Βοιωτίας και εκβάλλει στον Ευβοϊκό Κόλπο **2.** μικρός ποταμός τής Β. Πελοποννήσου, που εκβάλλει στον Κορινθιακό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο, αβεβ ετύμου, προελλην. αρχής, που εμφανίζει το επίθημα *-ωπός* (πβ κ. *Ταυρ-ωπός, Ὠρ-ωπός*). Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι η λ ανάγεται σε πελασγ. τ *ἄσις* «ιλύς, λάσπη»].

άσωστος[1], -η, -ο αυτός που δεν τελειώνει: *~ συζήτηση / φλυαρία* ΣΥΝ ατελείωτος
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + θ *σωσ-* (ρ. *σώνω*) + παραγ επίθημα *-τος*]

άσωστος[2], -η, -ο {μτγν } αυτός που δεν μπορεί να σωθεί, να γλυτώσει.

άσωτος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έκλυση ηθών και έλλειψη μέτρου στον τρόπο ζωής. *~ νέος / βίος* ΣΥΝ αχαλίνωτος, έκλυτος, ακόλαστος ΑΝΤ μετρημένος, σεμνός, εγκρατής ΦΡ (α) **άσωτος υιός** (ειρων.) ο νέος που διάγει έκλυτο βίο σπαταλώντας την περιουσία του και αγνοώντας την οικογένειά του και τους κανόνες τής κοινωνίας (β) ***η επιστροφή τού ασώτου*** για πρόσωπο που επανήλθε στον πρότερο έντιμο βίο ή που αποφάσισε να ζήσει έντιμα. — **άσωτα** επίρρ., **ασωτία** (η) {αρχ.}, **ασωτεύω** ρ. {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «αυτός που δεν είναι δυνατόν να σωθεί» (πβ *ο υιός τής απωλείας*), < *ἀ-* στερητ. + *-σωτος* (ρηματικό επίθ) < *σῴζω*. Η σημ «έκλυτος, διεφθαρμένος» είναι μτγν. Οι φρ *άσωτος υιός* και *επιστροφή τού ασώτου* οφείλονται στην ομώνυμη παραβολή τού Ιησού Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 15. 11-32), όπου όμως δεν χρησιμοποιείται το επίθ *ἄσωτος*, αλλά το επίρρ *ἀσώτως καὶ ἐκεῖ διεσκόρπισεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ ζῶν ἀσώτως* (15. 13)].

Α/Τ ΣΤΡΑΤ αντιτορπιλικός. *~ σκάφος.*

άτα (η) {άκλ } (στη γλώσσα των νηπίων) η βόλτα: *πάμε ~,*
[ΕΤΥΜ Λ. τής παιδικής γλώσσας, ίσως κατά το *στράτα*].

Α.Τ.Α. (η) Αυτόματη Τιμαριθμική Αναπροσαρμογή.

αταβάνωτος, -η, -ο (για το εσωτερικό κτίσματος) αυτός που δεν έχει ταβάνι, οροφή.

αταβισμός (ο) **1.** ΒΙΟΛ η εμφάνιση σε απόγονο ιδιοτήτων που δεν εμφανίστηκαν για δύο ή τρεις γενεές και προέρχονται από απώτερους προγόνους **2.** η μίμηση αρνητικών συμπεριφορών των προγόνων — **αταβιστικός,** -ή, -ό, **αταβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. atavisme < λατ atavus «πρόπαππος, πρόγονος»].

αταίριαστος, -η, -ο [μεσν.] κ. **αταίριαχτος 1.** αυτός που δεν μπορεί να συνδυαστεί, να ταιριάξει: *~ χρώματα* ΣΥΝ παράταιρος ΑΝΤ ταιριαστός **2.** αυτός που δεν είναι ταιριασμένος, δεν συμφωνεί, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αρμονίας: *~ γάμος / ζευγάρι* **3.** αυτός που δεν αρμόζει στην περίσταση: *~ λόγια / φέρσιμο / διαγωγή* ΣΥΝ ανάρμοστος, ακατάλληλος ΑΝΤ κατάλληλος. — **αταίριαστα** επίρρ

ατάιστος, -η, -ο αυτός στον οποίο δεν έδωσαν τροφή, δεν τον έχουν ταΐσει *~ ζωντανά / μωρό* ΣΥΝ νηστικός ΑΝΤ ταϊσμένος, φαγωμένος.

ατάκα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** ΜΟΥΣ υπόδειξη που σημαίνει ότι το επόμενο κομμάτι αρχίζει χωρίς να μεσολαβεί κενό και, επομένως, ο μουσικός πρέπει να βρίσκεται σε κατάσταση ετοιμότητας • **2.** (στο θέατρο) μεμονωμένη φράση ηθοποιού σε στιχομυθία. *ο ρόλος του είναι εντελώς ασήμαντος· λέει μόνο μία ~* || *γνωστή ~* **3.** (κατ' επέκτ.) η μεμονωμένη φράση ή η φράση που έρχεται ως άμεση (ετοιμόλογη και συνήθ. ειρωνική) απάντηση στα λεγόμενα άλλου· *πετυχημένη ~·* ΦΡ ***ατάκα κι επί τόπου*** αμέσως και επιτακτικά: *«του τα 'πα τού ανθρώπου / ~»* (λαϊκ τραγ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ attacca, προστ τού ρ attaccare «συνάπτω, κολλώ» (πβ γαλλ. attacher) < δημώδ. λατ *staccāre < φρανκ stakkōn]

άτακτος, -η, -ο κ (καθημ) **άταχτος 1.** αυτός που του λείπει η τάξη, η οργάνωση: *τρέπομαι σε ~ φυγή* || (ΣΤΡΑΤ , ως ουσ.) *επίθεση ατάκτων* ΣΥΝ ανοργάνωτος ΑΝΤ τακτικός • **2.** (συνήθ για παιδιά) αυτός που δεν υπακούει, δεν πειθαρχεί· *~ μαθητής / σκυλάκι* ΣΥΝ απειθάρχητος, ανυπάκουος ΑΝΤ υπάκουος, ήσυχος, πειθαρχημένος **3.** αυτός που τσιλημπουρδίζει — (υποκ.) **ατακτούλης,** -α, -ικο
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *τασσω / -ττω* «σχηματίζω, τακτοποιώ»].

ατακτώ κ **αταχτώ** ρ αμετβ. [αρχ] {ατακτείς. | ατάκτησα} **1.** είμαι απείθαρχος: *τον τιμώρησα γιατί ατάκτησε* ΣΥΝ κάνω αταξίες, απειθαρχώ ΑΝΤ είμαι ήσυχος, υπακούω, πειθαρχώ **2.** (μτφ) παραβαίνω κοινωνικές συμβάσεις *όταν λείπει η γυναίκα του, ατακτεί λιγάκι.*

ατάκτως επίρρ. [αρχ] (λόγ.) χωρίς τάξη, οργάνωση, πειθαρχία: *υποχώρησαν ~* ΦΡ ***λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** βλ. λ *λίθος* Επίσης (καθημ) **άτακτα** κ. **άταχτα**

αταλάντευτος, -η, -ο [μτγν.] (κυρ μτφ.) αυτός που δεν μετακινείται από τη θέση του: *~ στάση / πολιτική* ΣΥΝ αμετακίνητος, ακλόνητος ΑΝΤ ταλαντευόμενος, ασταθής — **αταλάντευτα / αταλαντεύτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιαπραγμάτευτος*

Αταλάντη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Σχοινέως ή τού Ιασίου και τής Κλυμένης, διακρινόταν για την ταχύτητά της και την αγάπη της για το κυνήγι· έλαβε μέρος στο κυνήγι τού Καλυδωνίου κάπρου και στην Αργοναυτική Εκστρατεία **2.** δήμος τού νομού Φθιώτιδας
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν., θηλ. τού επιθ. *ἀτάλαντος* «ισοβαρής, παρόμοιος» < *ἀ-* αθροιστ. + *τάλαντον* «μονάδα συναλλαγής, βάρους»].

ατάλαντος, -η, -ο αυτός που δεν είναι προικισμένος με ταλέντο, ιδίως καλλιτεχνικό: *~ μουσικός / ποιητής / ζωγράφος* ΣΥΝ απροίκιστος ΑΝΤ ταλαντούχος, προικισμένος
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *τάλαντο,* άσχετο προς το αρχ. *ἀτάλαντος* «ισοβαρής, όμοιος» (< *ἀ-* αθροιστ + *τάλαντον* «μονάδα συναλλαγής»)]

αταξία (η) {αταξιών} **1.** η έλλειψη τάξης *πάνω στο γραφείο του επικρατούσε μεγάλη ~* || *στο πλήθος βασίλευε ~* ΣΥΝ ακαταστασία, ανακατωσούρα, αναταραχή, αναστάτωση ΑΝΤ τάξη **2.** (συνεκδ) η πράξη που παραβιάζει την τάξη: *πρόσεχε τον μικρό, γιατί είναι πολύ ζωηρός κάνει όλο αταξίες* ΣΥΝ παρεκτροπή, παράπτωμα **3.** το τσιλημπούρδισμα, ερωτική παρεκτροπή • **4.** ΙΑΤΡ ***(κινητήρια) αταξία*** η αδυναμία να ελέγχει κανείς τις εκούσιες μυϊκές κινήσεις του, που οφείλεται σε νευρολογικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄτακτος* Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από νεολατ ataxia].

αταξικός, -ή, -ό αυτός που δεν διακρίνεται σε κοινωνικές τάξεις· *~ κοινωνία* (η κοινωνία χωρίς τάξεις που προβλέπεται από την κομουνιστική θεωρία ότι θα επικρατήσει στην ανθρωπότητα στο τελικό στάδιο τής ιστορικής της εξέλιξης) ΑΝΤ ταξικός — **αταξικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ ataxique]

> **αταξικός, αβάσιμος, αδόκιμος, αφύσικος, ακαταλαβίστικος.** Τα επίθετα σε **-ικος** και **-ιμος** δεν σχηματίζουν κανονικώς αρνητικό τ με το στερητικό *α-*: *γενικός – μη γενικός,* όχι **αγενικός, βασικός – μη βασικός,* όχι **αβασικός* κ τ.ό., *υπολογίσιμος – μη υπολογίσιμος,* όχι **ανυπολογίσιμος (αλλά αν-υπολόγιστος), εορτάσιμος – μη εορτάσιμος,* όχι **ανεορτάσιμος (αλλά αν-εόρταστος)* κ.τ ό. Άλλως έχει το θέμα με τα **ατονικός, αφασικός, αναιμικός** κ.τ ό., που περνούν μέσα από τα *ατονία - ατονικός, αφασία – αφασικός, αναιμία – αναιμικός,* αποτελώντας είδος παραγώγων και όχι αρνητικό τύπο επιθέτου σε *-ικός*. Σύμφωνα με αυτά, το **αταξικός** ως αρνητικό τού **ταξικός** δεν είναι ορθά σχηματισμένο, αλλά έχει επιβληθεί από τη χρήση. Ομοίως, το αρνητικό τού *φυσικός* δεν μπορεί να είναι **αφυσικός,* ωστόσο στην απλούστερη γλώσσα σχηματίστηκε –και επικράτησε– τύπος **αφύσικος** Το ίδιο ισχύει και για το **ακαταλαβίστικος** (βλ.λ) Ως προς το **αβάσιμος** ως αντίθετο τού *βάσιμος* και το **αδόκιμος** ως αντίθετο τού *δόκιμος*, από παλιά παρατηρήθηκε ότι δεν έχουν σχηματιστεί ορθώς (το επισήμανε ο λεξικογράφος Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος), ωστόσο και αυτά καθιερώθηκαν από τη χρήση, πράγμα που δεν συνέβη με τα αρχαία *ανόστιμος* και *αχρήσιμος* Άλλες καταχρηστικές χρήσεις στερητικών σε *-ιμος* είναι **αγόνιμος** *(μη γόνιμος, άγονος)* παρά το *γόνιμος*, **αγνώριμος** *(μη γνώριμος, άγνωστος)* παρά το *γνώριμος* κ ά

αταραξία (η) [αρχ] {χωρ πληθ } η απουσία ψυχικής ταραχής, συγκινήσεων, έντονων συναισθημάτων· *εσωτερική / ολύμπια ~* ΣΥΝ απάθεια, ασυγκινησία, ηρεμία, ψυχραιμία.

ατάραχος, -η, -ο αυτός που δεν φανερώνει συγκίνηση, που δεν έχει αναστατωθεί. *παρά τα βαριά λόγια τού συνομιλητή του, καθόταν και τον άκουγε ~* || *φαινομενικά ~* ΣΥΝ απαθής, ασυγκίνητος, ήρεμος ΑΝΤ.

α- / αν- *στερητικό*

α-σωφρόνιστος, -η, -ο	**α-ταξινόμητος,** -η, -ο	**α-τελειοποίητος,** -η, -ο	**α-τέντωτος,** -η, -ο	**α-τιθάσευτος,** -η, -ο
α-τακτοποίητος, -η, -ο	**α-ταπείνωτος,** -η, -ο	**α-τέλεστος,** -η, -ο	**α-τερμάτιστος,** -η, -ο	
α-ταλαιπώρητος, -η, -ο	**α-ταρίχευτος,** -η, -ο	**α-τελώνιστος,** -η, -ο	**α-τηγάνιστος,** -η, -ο	
α-ταξίδευτος, -η, -ο	**α-τεκμηρίωτος,** -η, -ο	**α-τεμάχιστος,** -η, -ο	**α-τήρητος,** -η, -ο	

ταραγμένος **ατάραχα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *ταραχή*]

ατασθαλία (η) {ατασθαλιών} **1.** η έλλειψη τάξης **2.** η παραβίαση τής ηθικής τάξης, τού καθήκοντος *οικονομικές* ~ ΣΥΝ παρεκτροπή. - **ατάσθαλος,** -η, -ο [αρχ], **ατάσθαλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀτάσθαλος*, αβεβ ετύμου, ίσως < φρ. *ἄτας θάλλων* «αυτός που προκαλεί άφθονες συμφορές», όπου το *ἄτας* αποτελεί αιτ πληθ τού ουσ. *ἄτη* «συμφορά»]

αταύτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να ταυτιστεί με κάποιον ή κάτι, αυτός που δεν ξέρουμε ποιος ή τι είναι: *στο ανάγλυφο εικονίζεται ο Ποσειδώνας να έχει στο χέρι ένα ~ αντικείμενο, το οποίο προσφέρει στη γυναίκα* ΣΥΝ άγνωστος

άταφος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ταφεί. ~ *νεκρός* ΣΥΝ άθαφτος ΑΝΤ θαμμένος, ενταφιασμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + θ. *ταφ-*, από όπου και παθ. αόρ *ἐ-τάφ-ην*, ρ. *θάπτω*].

άταχτος, -η, -ο → άτακτος

αταχτώ ρ. → ατακτώ

Α.Τ.Ε. (η) Αγροτική Τράπεζα τής Ελλάδος

άτεγκτος, -η, -ο αυτός που δεν εμφανίζει ελαστικότητα, διαλλακτικότητα· ~ *στάση / εφαρμογή νόμων / κριτής* ΣΥΝ άκαμπτος, αλύγιστος, αδιάλλακτος, σκληρός ΑΝΤ διαλλακτικός, ελαστικός, χαλαρός - **άτεγκτα / ατέγκτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *τέγγω* «δακρύζω, υγραίνω, μαλακώνω» < I.E. *teng- «βρέχω», πβ λατ tingo «βρέχω», γαλλ teindre «βάφω», ισπ. teñir, ιταλ tingere, γερμ. Tinte «μελάνη» κ.ά].

ατείχιστος, -η, -ο αυτός που δεν προστατεύεται από τείχος ~ *πόλη* ΣΥΝ ανοχύρωτος ΑΝΤ τειχισμένος, οχυρός

ατέκμαρτος, -η, -ο αυτός που δεν είναι δυνατόν να καθοριστεί βάσει λογικών συλλογισμών ΣΥΝ άγνωστος, άδηλος ΑΝΤ τεκμαρτός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *τεκμαίρομαι* «ταξινομώ, υπολογίζω»].

άτεκνος, -η, -ο [αρχ] (λόγ.) αυτός που δεν έχει παιδιά: ~ *ζευγάρι* — **ατεκνία** (η) [αρχ].

ατέλεια (η) [αρχ] {ατελειών} **1.** η έλλειψη τελειότητας: *η ~ είναι μέσα στην ανθρώπινη φύση* ΣΥΝ έλλειψη ΑΝΤ τελειότητα, αρτιότητα, πληρότητα **2.** (συνεκδ.) το ελάττωμα *σωματική / πνευματική ~ || ~ τής φύσης || ~ ενός καλλιτεχνικού έργου* • **3.** η απαλλαγή από την υποχρέωση καταβολής τελών, δασμών, φόρων: *χορηγώ / αίρω την ~ || ~ χάρτου* (οικονομική διευκόλυνση που δικαιούνται οι εφημερίδες στην τιμή τού χαρτιού)

ατελείωτος, -η, -ο [αρχ] κ **ατέλειωτος** [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει τέλος, πέρας *η πρώτη μέρα στη δουλειά τής φάνηκε ~* ΣΥΝ απεριόριστος, άπειρος ΑΝΤ περιορισμένος, πεπερασμένος **2.** αυτός που φαίνεται να μην έχει τέλος, που έχει πολύ μεγάλη διάρκεια ~ *ώρες / ταξίδια / γλέντι / περιπέτειες / εφιάλτης || ~σκάλες / ανθρωποθάλασσα* **3.** (αργκό για πρόσ.) ανεξάντλητος (στον έρωτα, σε ενεργητικότητα, σε χιούμορ κ.ά) **4.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί, που έχει μείνει στη μέση *άφησε τις σπουδές της ~ || ~ οικοδομή* ΣΥΝ ημιτελής, μισοτελειωμένος ΑΝΤ ολοκληρωμένος - **ατελείωτα / ατέλειωτα** επίρρ.

ατελέσφορος, -η, -ο αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φέρει αποτέλεσμα: *αξιέπαινη η προσπάθεια, αλλά ~ || ~ μέτρα / φάρμακο* ΣΥΝ αναποτελεσματικός, μάταιος, άσκοπος ΑΝΤ αποτελεσματικός, λυσιτελής Επίσης **στελεσφόρητος,** -η, -ο — **ατελέσφορα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἀ-* στερητ + *τελεσφόρος*, βλ. λ. *τελεσφορώ*].

ατελεύτητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει τέλος, πέρας: ~ *διαξιφισμοί / συζητήσεις / διηγήσεις / αγωνία / σειρά* ΣΥΝ ατελείωτος ΑΝΤ πεπερασμένος. Επίσης **ατέλευτος** [αρχ.]. — **ατελεύτητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ. + *τελευτῶ* < *τελευτή*].

ατελής, -ής, -ές {ατελ-ούς | -είς (ουδ -ή)· ατελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν έχει ολοκληρωθεί. ~ *μόρφωση* **2.** αυτός που παρουσιάζει ελαττώματα, που δεν είναι τέλειος: ~ *οργάνωση τής δημόσιας ζωής || ~ ερμηνεία* • **3.** ΜΑΘ **ατελής διαίρεση** η διαίρεση μεταξύ δύο αριθμών που αφήνει υπόλοιπο, λ.χ 7:2 • **4.** αυτός που δεν επιβαρύνεται με τέλη, δασμούς, φόρους: ~ *εγγραφή / εισαγωγή.* - **ατελώς** επίρρ. [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*, -*ης*, -*ες*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ «ανολοκλήρωτος», < *ἀ-* στερητ + -*τελής* < *τέλος* Η σημ. «αφορολόγητος» είναι ήδη αρχ]

ατελιέ (το) {άκλ } το καλλιτεχνικό εργαστήρι: ~ *ζωγράφου / γλύπτη / γραφίστα / φωτογράφου / υψηλής ραπτικής / εκδοτικού οίκου.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ atelier < αρχ γαλλ. astelle < δημώδ. λατ astula «κομμάτι ξύλου» < assula, υποκ. τού λατ assis «σανίδα» Η λ. δήλωνε αρχικά το υλικό στο οποίο ζωγράφιζε ο καλλιτέχνης].

α τέμπο επίρρ ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), δηλώνει την επάνοδο στο αρχικό τέμπο, μετά από επιτάχυνση (ατσελεράντο, βλ. λ), επιβράδυνση (ριτενούτο ή ριταρντάντο, βλ λ.), ή και αλλαγή τού τέμπο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. a tempo].

ατενής, -ής, -ές {ατεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} (βλέμμα) προσηλωμένο σε σταθερό σημείο ΣΥΝ (καθημ.) καρφωμένος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τεντωμένος», < *ἀ-* αθροιστ. + -*τενής* < *τείνω* Θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το αρχικό *ἀ-* αποτελεί συνεσταλμ βαθμ (*n̥-) τής προθ. *ἐν*]

ατενίζω ρ. μετβ. {ατένισα} προσηλώνω το βλέμμα μου, την προσοχή μου σε (κάποιον/κάτι): ~ *τον ουρανό* || (μτφ.) ~ *το μέλλον με αισιοδοξία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀτενής*]

ατενώς επίρρ [αρχ.] **1.** με το βλέμμα προσηλωμένο ΣΥΝ ασκαρδαμυκτί **2.** (στρατιωτικό, γυμναστικό παράγγελμα) για επάνοδο σε στάση προσοχής με το βλέμμα προσηλωμένο ευθεία μπροστά

ατέρμων, -ων, -ον {ατέρμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} αυτός που δεν έχει τέλος ~ *διαπραγματεύσεις / συζητήσεις / διενέξεις* ΣΥΝ ατελείωτος, απέραντος· ΦΡ (α) **ατέρμων (κοχλίας)** κοχλίας που μεταδίδει συνεχή περιστροφική κίνηση σε ό,τι εφάπτεται σε αυτό, συνήθ. σε οδοντωτό τροχό (β) **στέρμονη κασέτα** που όταν τελειώσουν τα τραγούδια της, ξαναρχίζει από την αρχή Επίσης **ατέρμονος,** -η, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ων*, -*ων*, -*ον*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀτέρμων* < *ἀ-* στερητ + *τέρμα*]

> **ατέρμων ή ατέρμονος;** Ο τ. **ατέρμονος** είναι παρεκκλίνουσα χρήση τού **ατέρμων** «χωρίς τέλος, χωρίς όρια, ατελείωτος» Πολύ συχνά χρησιμοποιείται ο λογιότερος τ **ατέρμων** για το αρσενικό και το θηλυκό: *ο ατέρμων πόλεμος, η ατέρμων ευτυχία* Τα παλαιά τριτόκλιτα ονόματα σε -*ων*, -*ων*, -*ον* μεταπλάστηκαν σε -*ας* (πβ. *ο ευγνώμων / ευγνώμονας – η ευγνώμων*) Το *ατέρμων*, όπως και το **μακραίων**, είχαν διαφορετική εξέλιξη και μεταπλάστηκαν σε τύπους σε -*ος*, -*η*, -*ο* (*ατέρμονος, ατέρμονη, ατέρμονο, μακραίωνος, μακραίωνη, μακραίωνο*) με χρήση κυρ. στο θηλυκό. *ατέρμονη διαδικασία, μακραίωνη παράδοση* Ο μεταπλασμός των παλαιών τριτοκλίτων ονομάτων σε δευτερόκλιτα σε -*ος* («*κόρακος κοράκου μάτι*» αντί *κόραξ*) είναι σπάνιος και δεν επέδωσε στη γλώσσα.
> • -*ων* -*ων*, -*ον*

άτεχνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν είναι φτειαγμένος με τέχνη ή με τεχνική· ~ *κατασκευή / στιχούργημα / ποδοσφαιρικός αγώνας* ΣΥΝ κακοφτειαγμένος, άσχημος ΑΝΤ περίτεχνος **άτεχνα / ατέχνως** [αρχ.] επίρρ , **ατεχνία** (η) [αρχ.].

ατζαμής (ο) {ατζαμήδες}, (σπάν) **ατζαμού** (η) {ατζαμούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από αδεξιότητα ~ *οδηγός* ΣΥΝ αδέξιος, (λαϊκ.) ατσούμπαλος ΑΝΤ επιδέξιος — **ατζαμοσύνη** (η), **ατζαμήδικος,** -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «χριστιανός επιστρατευμένος από τους Οθωμανούς· συνεπώς, ανεπαρκώς εκπαιδευμένος και ανεπιτήδειος στον πόλεμο», < τουρκ acemi].

ατζέμ πιλάφι (το) κρέας κοκκινιστό με πιλάφι (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < τουρκ acem pilâv «περσικό πιλάφι»]

ατζέντα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** βιβλιαράκι ή ηλεκτρονική συσκευή (*ηλεκτρονική ~*) που περιλαμβάνει ετήσιο ημερολόγιο, σημειωματάριο και κατάλογο διευθύνσεων και τηλεφώνων *σημείωσε στην ~ της το τηλέφωνο τού νέου συνεργάτη, καθώς και την επόμενη συνάντηση* **2.** (α) (συνεκδ) προκαθορισμένος κατάλογος θεμάτων προς συζήτηση: *το τέταρτο χρηματοδοτικό πρωτόκολλο περιλαμβάνεται στην ~ των θεμάτων τής συνόδου κορυφής* ΣΥΝ ημερήσια διάταξη (β) (γενικότ) το πρόγραμμα (εκδηλώσεων, εργασιών, αγώνων κ λπ.) συγκεκριμένης ημέρας *η ~ τής τρίτης αγωνιστικής τού πρωταθλήματος μπάσκετ περιλαμβάνει τους εξής αγώνες* **3.** (γενικότ) κάθε κατάλογος πραγμάτων που πρέπει να γίνουν σε καθορισμένο χρόνο «*το πρόγραμμα αυτό παρέχει στους φοιτητές τη δυνατότητα να συνδυάσουν τη δική τους επιστημονική ~ με την ~ συναδέλφων τους στις άλλες ανθρωπιστικές επιστήμες*» (εφημ) || *η ~ τής ελληνικής προεδρίας στην Ε.Ε περιλαμβάνει πολλά δύσκολα θέματα*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. agenda < λατ agenda «πρακτέα, όσα πρέπει να γίνουν», πληθ. ουδ τού γερουνδιακού agendus, ρ ago «πράττω»]

ατζέντης (ο) {ατζέντηδες}, **ατζέντισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ } ελλην. *πράκτορας*· πρόσωπο που μεσολαβεί για την επίτευξη εμπορικών κυρ. συμφωνιών (ειδικότ στον καλλιτεχνικό και αθλητικό χώρο) πρόσωπο που έχει αναλάβει την προώθηση των συμφερόντων καλλιτεχνών και αθλητών ΣΥΝ (καλλιτεχνικός) πράκτορας, μεσολαβητής, μάνατζερ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ agente < λατ agens, -ntis «πράττων», μτχ. τού ago «άγω, οδηγώ, πράττω»]

ατζιτάτο (το) ΜΟΥΣ. ταραγμένο, ανήσυχο, τρικυμιώδες ως ερμηνευτική ένδειξη για την εκτέλεση μουσικού κομματιού
[ΕΤΥΜ < ιταλ. agitato < ρ agitare < λατ agito «ταράζω, ανακινώ», άλλος τ. τού ago «άγω»].

Άτη (η) ΜΥΘΟΛ θεότητα, προσωποποίηση τής πλάνης που βαδίζει πάνω στα κεφάλια των θνητών.
[ΕΤΥΜ αρχ θεωνύμιο < *ἄτη* (βλ λ.)].

άτη (η) {χωρ πληθ.} ΦΙΛΟΛ (στην αρχαία ελληνική λογοτεχνία) η πνευματική τύφλωση που προκαλούν οι θεοί στον ήρωα τού έπους ή τής τραγωδίας, ώστε να οδηγηθεί μόνος του στην καταστροφή το επακόλουθο τής ύβρεως.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀάτη* < **ἀϜάτη* < ρ *ἀάω* (< **ἀϜάω*) «καταστρέφω, αμαρτάνω», αγν. ετύμου]

άτηκτος, -η, -ο αυτός που δεν λειώνει ή δεν έχει λειώσει ~ *μέταλλο / υλικό* ΣΥΝ άλειωτος ΑΝΤ λειωμένος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *τήκω* «λειώνω»]

ατημέλητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει περιποιημένη εμφάνιση: *δεν είναι σωστό να πας έτσι ~ στον γάμο θα νομίσουν ότι θέλεις να τους σνομπάρεις || ~ εμφάνιση / μαλλιά* ΣΥΝ απεριποίητος, αφρόντιστος, ακατάστατος ΑΝΤ περιποιημένος, καλοντυμένος — **ατημέλητα** επίρρ., **ατημελησία** [μεσν] κ **ατημελησιά** κ **ατημέλεια** (η) [μεσν]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *τημελῶ* «προσέχω, φροντίζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **τή-μελος / -μέλη* < θ. τη- (πβ *τη-ρῶ*) + παραγ επίθημα -*μέλη* (πβ. αρχ. *θυ-μέλη* «θυσιαστήριο», *πι-μελή* «λίπος») < *μέλω* «φροντίζω»]

-άτης, -άτισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν. **1.** καταγωγή ή εθνικότητα *Κορε-άτης - Κορε-άτισσα, Σπαρτι-άτης – Σπαρτι άτισσα* **2.** ιδιότητα· *χωρι-άτης χωρι-άτισσα, πελ-άτης πελ-άτισσα, ομοϊδε άτης – ομοϊδε-άτισσα*
[ΕΤΥΜ αρχ παραγ. επίθημα (λ.χ. αρχ *Σπαρτι-άτης, Τεγε-άτης*), το οποίο αρχικώς δήλωνε καταγωγή. Ανάγεται σε Ι Ε *-tā-, όπως και το

-*της* / -*τής*].

ατθιδογράφος (ο) [μτγν.] ΦΙΛΟΛ ο αρχαίος ιστοριογράφος που είχε ως αντικείμενο την ιστορία των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀτθίς* (βλ.λ.) + *γράφω*]

Ατθίς (η) {Ατθίδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ κόρη τού αυτόχθονος βασιλιά τής Αττικής Κραναού, από την οποία πήρε το όνομά της η Αττική.
[ΕΤΥΜ αρχ. κυρ. όν < *Ἀθῆναι*, με διπλασιασμό τού δασέος συμφώνου (**ἀθθ-)* και ανομοίωση (**ἀτθ-)* Βλ. κ. *Αττική*]

άτι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-λογοτ.) αρσενικό άλογο που δεν έχει ευνουχιστεί και είναι κατάλληλο για πόλεμο ή ιππασία· *αγέρωχο* ~
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. at «άλογο»].

Α.Τ.Ι.Α. (το) → *σύφο*

ατίθασος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι εύκολο να δαμαστεί· ~ *ζώο* ΣΥΝ ατιθάσευτος, αδάμαστος, ανήμερος ΑΝΤ τιθασευμένος, δαμασμένος, ήμερος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν υποτάσσεται, δεν υπακούει, δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη. ~ *νιάτα* / *συμπεριφορά* / *χαρακτήρας* / *πλάσμα* / *γλώσσα* ΣΥΝ ανυπάκουος, άγριος, ανυπότακτος, απείθαρχος ΑΝΤ υπάκουος, υποταγμένος, πειθαρχικός — **ατίθασα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *τιθασός* «ήμερος». Βλ κ. *τιθασεύω*].

ατιμάζω ρ. μετβ [αρχ.] {ατίμασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** προσβάλλω την υπόληψη (κάποιου), σπιλώνω τη φήμη του· *ατιμάστηκε μπροστά στα μάτια των άλλων* ‖ ~ *το σπίτι μου* / *τη στολή μου* / *το όνομα τής οικογένειάς μου* ΣΥΝ εξευτελίζω, ντροπιάζω, ταπεινώνω ΑΝΤ τιμώ **2.** (ειδικότ.) προσβάλλω την τιμή (γυναίκας), διακορεύω, βιάζω. Επίσης (λαϊκ.) **ατιμώνω** — **ατίμαση** (η) [1840] κ. **ατιμασμός** (ο) [μτγν.] κ. **ατίμασμα** (το), **ατιμαστικός**, -ή, -ό [1840]

ατίμητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει τιμηθεί ● **2.** αυτός τού οποίου η αξία είναι αδύνατον να υπολογιστεί, ανεκτίμητος· ~ *πετράδι* / *λόγια*.

ατιμία (η) {ατιμιών} **1.** η κατάσταση τού να μην έχει κάποιος υπόληψη, να είναι ατιμασμένος· *το στίγμα τής* ~ ΣΥΝ ανυποληψία, αίσχος, ντροπή, ανεντιμότητα ΑΝΤ τιμή, δόξα **2.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς άτιμος (βλ.λ.), ανήθικος ή έλλειψη εντιμότητας ΣΥΝ ανεντιμότητα ΑΝΤ εντιμότητα **3.** (συνεκδ.) η πράξη που στερείται τιμιότητας, ηθικής· *οι* ~ *που έχει κάνει* / *διαπράξει* ΣΥΝ προστυχιά, βρομιά, βρομοδουλειά.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄτιμος* < *ἀ-* στερητ. + *τιμή* Η λ. χαρακτήριζε στον Όμηρο την κατάσταση εξευτελισμού στην οποία περιερχόταν ο πολεμιστής που έδειχνε δειλία ή δεν ανταπέδιδε την προσβολή. Στην αθηναϊκή κοινωνία η λ. προσδιόριζε τη στέρηση των πολιτικών δικαιωμάτων κάποιου Στην Κ.Δ η λ. δήλωσε κυρ. την έλλειψη ή τη στέρηση τής θεϊκής εύνοιας (π.χ. *Ρωμ.* 1. 26· *διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτοὺς ὁ Θεὸς εἰς πάθη ἀτιμίας*...)].

άτιμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εντιμότητας. ~ *πράξη* ‖ (υβριστ.) *άτιμε, θα μου το πληρώσεις!* ΣΥΝ αχρείος, αισχρός, επονείδιστος ΑΝΤ έντιμος, τίμιος **2.** αυτός που έχει χάσει την υπόληψη, την τιμή του ΣΥΝ ανυπόληπτος ΑΝΤ ευυπόληπτος ● **3.** (με θαυμασμό) πονηρός, έξυπνος, ικανός· *βρε τον* ~, *τι πήγε και σκέφτηκε!* ● **4.** (ειδικότ.-παλαιότ.) (γυναίκα) που ήρθε σε παράνομη ερωτική επαφή (προγαμιαία, απατώντας τον σύζυγό της κ.τ.ό.) ΑΝΤ τίμια **5.** (για άνδρα) αυτός τον οποίο απατά η σύζυγός του — (υποκ.) **ατιμούλης**, -α, -ικο κ. **ατιμούλικος**, -η, -ο, **άτιμα** επίρρ

ατιμωρητί επίρρ [μτγν.] (λόγ.) χωρίς τιμωρία. *δεν μπορείς να παραβιάζεις τους νόμους* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ι*

ατιμώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός στον οποίο δεν έχει επιβληθεί τιμωρία: *οι δράστες τού εγκλήματος παραμένουν ατιμώρητοι* — **ατιμώρητα** επίρρ., **ατιμωρησία** (η) [μεσν.].

ατίμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή τής υπολήψεως. *προτίμησε τον θάνατο από την* ~ *και αυτοκτόνησε* — **ατιμωτικός**, -ή, -ό, **ατιμωτικ-ά** / **-ώς** [1891] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀτίμωσις* < *ἀτιμῶ (-άω)* < *ἄτιμος*]

άτιτλος, -η, -ο [1889] αυτός που δεν έχει τίτλο: ~ *κεφάλαιο* / *ποίημα* ΣΥΝ ατιτλοφόρητος.

ατλάζι (το) {ατλαζιού | χωρ. πληθ.} λείο, γυαλιστερό ύφασμα από μετάξι καθαρό ή συνυφασμένο με λινό, μαλλί ή βαμβάκι. — **ατλαζένιος**, -α, -ο, **ατλαζωτός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μεσν. < αραβ. atlas]

άτλαντας (ο) → Άτλας

Ατλαντίδα (η) μυθικό νησί στον Ατλαντικό Ωκεανό, που, σύμφωνα με διηγήσεις σε διαλόγους τού Πλάτωνα, καταποντίστηκε μαζί με τους κατοίκους του πριν από χιλιάδες χρόνια («μύθος τής Ατλαντίδας»): *η χαμένη* ~.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀτλαντίς*, -*ίδος* (πρωτοαπαντά στη *Θεογονία* 938 τού Ησιόδου) < *Ἄτλας*]

Ατλαντική Συμμαχία (η) → ΝΑΤΟ

ατλαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Ατλαντικό Ωκεανό.

Ατλαντικός (Ωκεανός) (ο) ο δεύτερος σε μέγεθος ωκεανός τής Γης, ο οποίος χωρίζει την Αμερική από την Ευρώπη και την Αφρική
[ΕΤΥΜ αρχ < *Ἀτλαντίς*, από φρ όπως *Ἀτλαντικὸν πέλαγος* (Πλάτων, *Τίμαιος* 24e) και *Ἀτλαντικὴ θάλασσα* (Αριστοτέλης, *Περὶ κόσμου* 392b 22), οι οποίες περιέγραφαν τη μυθική νήσο Ατλαντίδα (βλ λ.), την οποία οι αρχαίοι τοποθετούσαν μεταξύ τής ευρωπαϊκής και τής αμερικανικής ηπείρου]

Άτλας (ο) {Άτλαντ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ γίγαντας, γυιος τού Ουρανού και τής Γαίας, ο οποίος τιμωρήθηκε από τον Δία να κρατά στους ώμους του τη γήινη σφαίρα **2.** (μετωνυμ.) (α) πρόσωπο με μεγάλη μυϊκή δύναμη, που μπορεί να σηκώνει πολύ μεγάλα βάρη, π χ *ένας αρσιβαρίστας* (β) η συλλογή που περιλαμβάνει επί μέρους χάρτες ευρύτερης περιοχής· *παγκόσμιος* / *ευρωπαϊκός* ~ (γ) (κατ' επέκτ.) κάθε συλλογή πινάκων, σχεδίων, εικόνων με κοινό θέμα: *ανατομικός* / *διαλεκτικός* ~ ● **3.** οροσειρά τής ΒΔ Αφρικής που εκτείνεται στο Μαρόκο (Μέγας Άτλας) και στην Αλγερία (Άτλας τής Σαχάρας). Επίσης **Άτλαντας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, -*α*, -*ο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἄτλας*, -*αντος*, όνομα μυθικού γίγαντα, < *ἀ-* αθροιστ. + θ. *τλᾱ-* / *τλη-*, από όπου και απρφ *τλῆ-ναι* «τολμώ» (βλ. κ *τόλμη*, *τάλαντο*) Το όν. τού όρους από το όν τού μυθικού Άτλαντος, ο οποίος συνδεόταν με τη ΒΔ. Αφρική (ιδίως με την περιοχή τού σημερινού Γιβραλτάρ). Η σημ «συλλογή χαρτών» ανάγεται στο 1594, οπότε εκδόθηκε μια τέτοια συλλογή από τον Φλαμανδό G. Mercator, έχοντας στο εξώφυλλο απεικόνιση τού μυθικού Άτλαντος].

Α.Τ.Μ. (η) Αυτόματη Ταμειολογιστική Μηχανή μηχανή σε τράπεζα, από την οποία μπορεί ο πελάτης να κάνει ανάληψη ή κατάθεση χρημάτων με τη χρήση ειδικής κάρτας.

ατμάκατος (η) [1889] {ατμακάτ-ου | -ων, -ους} το σκάφος που κινείται με ενέργεια από ατμό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chaloupe à vapeur]

ατμάμαξα (η) [1840] {ατμαμαξών} η μηχανή που κινείται με ατμό και κινεί *το τρένο* (συνεκδ.) το ίδιο το τρένο

ατμήλατος, -η, -ο [1876] (λόγ.) αυτός που κινείται με ενέργεια ατμού: ~ *πλοίο* / *ναυτιλία* ΣΥΝ ατμοκίνητος
[ΕΤΥΜ < *ατμός* + -*ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ελαύνω*]

άτμητος, -η, -ο **1.** αυτός που που δεν είναι δυνατόν να τεμαχιστεί ή δεν έχει τεμαχιστεί ακόμη ΣΥΝ αδιαίρετος **2.** (ειδικότ.) αυτός που είναι τόσο μικρός, ώστε δεν μπορεί να διαιρεθεί, να τεμαχιστεί άλλο.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *τμητός* < *τέμνω*]

ατμο- κ. **ατμό-** κ **ατμ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με τον ατμό· *ατμο-μηχανή*, *ατμό-πλοιο*, *ατμ-άμαξα*, *ατμό-λουτρο*, *ατμο-λέβητας*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μτγν και Ν. Ελληνικής (πβ μτγν *ἀτμο-ειδής*), που προέρχεται από το αρχ *ἀτμός* και απαντά επίσης σε μεταφρ δάνεια (λ χ *ατμο-λέβητας* < αγγλ steam-boiler)]

ατμοηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που παράγει ηλεκτρική ενέργεια με τη δύναμη τού ατμού ~ *σταθμός*

ατμόιππος (ο) [1884] {ατμοΐππ-ου | -ων, -ους} μονάδα μέτρησης τής ισχύος των ατμομηχανών.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cheval-vapeur].

ατμοκίνητος, -η, -ο [1825] αυτός που κινείται με ατμό: ~ *σιδηρόδρομος* / *πλοίο* ΣΥΝ ατμήλατος

ατμολέβητας (ο) [1858] {ατμολεβήτων} ο λέβητας μέσα στον οποίο παράγεται ο ατμός που προορίζεται για κινητήρια ενέργεια, το καζάνι τής μηχανής.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam-boiler].

ατμόλουτρο (το) [1876] **1.** το λουτρό με υδρατμούς ή ατμούς από μεταλλικά ύδατα (βλ λ *σάουνα*, *χαμάμ*) **2.** (συνεκδ.) η εγκατάσταση στην οποία γίνεται ατμόλουτρο (σημ 1)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ steam-bath]

ατμομηχανή (η) [1812] η μηχανή που κινείται με ατμό ΣΥΝ ατμάμαξα, λοκομοτίβα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam-engine]

ατμοπλοΐα (η) [1851] {χωρ πληθ} η συγκοινωνία που γίνεται με πλοία τα οποία χρησιμοποιούν ατμό ως κινητήρια ενέργεια. — **ατμοπλοϊκός**, -ή, -ό [1833], **ατμοπλοϊκ-ά** / **-ώς** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *ατμός* + -*πλοΐα* < *πλέω*, μεταφρ δάνειο από αγγλ steam navigation]

ατμόπλοιο (το) [1851] το πλοίο που κινείται με ατμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steamship].

ατμοποίηση (η) [1889] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ η μετατροπή υγρού ή στερεού σε αέριο ΣΥΝ εξάτμιση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ vaporisation].

ατμός (ο) **1.** εξαερωμένη μορφή υγρών, ιδ. νερού σε κατάσταση βρασμού· νερό υπό μορφήν ορατού αερίου ή αναθυμίασης· *πυκνός* / *αποπνικτικός* ~ ΣΥΝ αέριο, αναθυμίαση ΦΡ (μτφ -αργκό) **βγάζω ατμούς** ξεσπώ, συμπεριφέρομαι θυμωμένα και ασυγκράτητα **2.** υγροποιημένη μορφή αερίων ή αναθυμιάσεων σε σταγόνες ΣΥΝ υδρατμός ● ΦΡ **υπ' ατμόν** (*ὑπ' ἀτμόν*) (i) σε ετοιμότητα *ασθενοφόρα και πυροσβεστικά οχήματα βρίσκονται* ~ (ii) (ειδικότ.) σε ετοιμότητα για αναχώρηση: *είμαι* ~ *για τις Βρυξέλλες*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀετμός* < **ἀϝε-τμός* < *ἀ-* προθεμ + Ι.Ε *we- / wen- «πνέω, φυσώ», πβ σανσκρ. vātah «φυσάει», λατ ven-tus «άνεμος», γαλλ vent, ισπ. viento, αγγλ. wind, γερμ Wind κ.ά. Ομόρρ. αρχ *ἀήρ* (< **ἀϝερ-*), αρχ. *ἄημι* (< *awē-) «φυσώ», *αὔ-ρα* (< **ἄϝ ρα*) κ.ά Η φρ. *υπ' ατμόν* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. under steam].

ατμοσίδερο (το) συσκευή για σιδέρωμα ρούχων που λειτουργεί με ατμό

ατμοστρόβιλος (ο) {ατμοστροβίλ-ου | -ων, -ους} ατμοκίνητος στρόβιλος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. steam-turbine]

ατμόσφαιρα κ. (παλαιότ.) **ατμοσφαίρα** (η) [1728] {χωρ. πληθ. ατμοσφαιρών στη σημ 3} **1.** η αεριώδης μάζα που περιβάλλει έναν πλανήτη ή δορυφόρο και τής οποίας η ύπαρξη επιτρέπει την επιβίωση όλων των φυτικών και ζωικών οργανισμών στη Γη οι κυριότ περιοχές της είναι η τροπόσφαιρα, η στρατόσφαιρα, η μεσόσφαιρα, η θερμόσφαιρα και η εξώσφαιρα ΣΥΝ αέρας **2.** κάθε αεριώδες περίβλημα συγκεκριμένου γεωγραφικού χώρου: *η* ~ *τής εξοχής* **3.** ΦΥΣ μονάδα μετρήσεως τής πίεσης ατμών ή αερίων (1.033 γραμμάρια βάρους ή ποντ κατά τετραγωνικό εκατοστόμετρο): *πίεση 10 ατμοσφαι-*

ρών **4.** το σύνολο των μετεωρολογικών συνθηκών που επικρατούν σε έναν τόπο: *διαυγής / ζεστή / υγρή / καθαρή ~* ΣΥΝ κλίμα **5.** ο αέρας σε συγκεκριμένο χώρο: *η ~ στο δωμάτιο ήταν αποπνικτική από τα πολλά τσιγάρα* **6.** (μτφ.) το σύνολο των συναισθηματικών, ψυχολογικών επιδράσεων σε έναν χώρο ή περιβάλλον, η κυρίαρχη διάθεση *στο πάρτι δεν ήξερα κανέναν, ήταν όμως τόσο εύθυμη η ~, που πέρασα θαυμάσια || εορταστική / ευχάριστη / θερμή / παγερή / υποβλητική / φιλική / ηλεκτρισμένη / τεταμένη / φορτισμένη ~* ΦΡ **περιρρέουσα ατμόσφαιρα** βλ λ — **ατμοσφαιρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ atmosphaera]

> **ατμόσφαιρα ή ατμοσφαίρα;** Παρά τον παροξύτονο τύπο **ατμοσφαίρα**, που πήγε προσκαίρως να παγιωθεί από επιφανείς λογίους (μητροπολίτης Αθηνών Μελέτιος 1728, Ευγένιος Βούλγαρις, Άνθιμος Γαζής, Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος, Σκαρλάτος Βυζάντιος κ ά.), ο προπαροξύτονος τ **ατμόσφαιρα** φαίνεται ορθότερος Δικαιολογείται από πολλά σύνθετα που κανονικώς αναβιβάζουν τον τόνο λόγω συνθέσεως *υδρόσφαιρα, ιοντόσφαιρα, φωτόσφαιρα, γεώσφαιρα, καλαθόσφαιρα, πετόσφαιρα, λιθόσφαιρα, χειρόσφαιρα, στρατόσφαιρα, χιονόσφαιρα* κ.ά.

-άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** αξίωμα ή τρόπο διακυβέρνησης· επίσης, το κράτος ή τη διοικητική περιφέρεια όπου επικρατεί συγκεκριμένο καθεστώς: *δουκ-άτο, εμιρ-άτο, σουλταν-άτο, χαλιφ-άτο, πριγκιπ-άτο, προτεκτορ-άτο, αδελφ-άτο* **2.** παλαιό νόμισμα χωρών, το όνομα τού οποίου προέρχεται από τον ηγεμόνα (που συχνά παριστάνεται ανάγλυφα πάνω στο νόμισμα) ή από το είδος τής ηγεμονίας που ασκούσε: (Κωνσταντίνος) *κωνσταντιν-άτο*, (δούκας) *δουκ-άτο* **3.** γλύκυσμα ή ποτό: *καρυδ-άτο, αμυγδαλ-άτο, κιτρ-άτο* **4.** (στον πληθ.) τοπωνύμιο: *Βλαχ-άτα, Διλην-άτα*
[ΕΤΥΜ Παραγ επίθημα τής Μτγν και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *δουκάτον*, μεσν *δεσποτ-άτον*), που προέρχεται από το παραγ επίθημα *-άτος* (βλ λ.)]

άτοκος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αποφέρει ή δεν επιβαρύνεται με τόκο *~ δάνειο / δόσεις* ΑΝΤ έντοκος — **άτοκα / ατόκως** επίρρ

ατόλη (η) {χωρ γεν πληθ} ο δακτυλιοειδής κοραλλιογενής σχηματισμός που περικλείει λιμνοθάλασσα, είναι σκεπασμένος με πλούσια βλάστηση και επικοινωνεί με το ανοικτό πέλαγος μέσω καναλιών· απαντά κυρ. στον Ειρηνικό και τον Ινδικό Ωκεανό. Επίσης **ατόλ** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. atoll < atolu (γλώσσα Ντιβέχι, που ομιλείται στα νησιά Μαλδίβες) «νησί»]

άτολμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν έχει ή δεν χαρακτηρίζεται από τόλμη, αποφασιστικότητα *η ~ και χλιαρή διαμαρτυρία δεν έφερε αποτέλεσμα || ~ βήματα* ΣΥΝ δειλός, διστακτικός, μαζεμένος, φοβισμένος ΑΝΤ τολμηρός, θαρραλέος — **άτολμα / ατόλμως** [μτγν] επίρρ, **ατολμία** (η) [αρχ]

ατομικεύω ρ μετβ [1888] {ατομίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} περιορίζω (κάτι) σε συγκεκριμένο άτομο, *μην ατομικεύεις το πρόβλημα δεν αφορά μόνο σε αυτόν, είναι ευρύτερο* ΣΥΝ προσωποποιώ. — **ατομίκευση** (η) [1859]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. individualiser].

> **ατομικεύω – εξατομικεύω.** Το **ατομικεύω** σημαίνει ό.τι και το *προσωποποιώ*, δηλ. αφαιρετικά και από ένα ευρύτερο σύνολο (ομάδα) περιορίζω και επικεντρώνω την προσοχή ή τον λόγο σε ένα, συγκεκριμένο ή μεμονωμένο άτομο *(Δεν χρειάζεται να ατομικεύσουμε το θέμα στον συγκεκριμένο υποψήφιο)* Το **εξατομικεύω** σημαίνει ότι δρω, ενεργώ, λαμβάνω υπ' όψιν, αναφέρομαι σε άτομα και όχι στο σύνολο *(εξατομικευμένη διδασκαλία)*· όχι σε ένα ή συγκεκριμένο άτομο, αλλά «κατ' άτομον», στον καθένα χωριστά *(Οι ευθύνες πρέπει να εξατομικευθούν ανάλογα με κάθε περίπτωση· δεν μπορούν να θεωρηθούν όλοι συλλογικά υπεύθυνοι)* Από πλευράς παραγωγής και τα δύο ανάγονται στο επίθ. **ατομικός** Για τη γενικότερη σημ τής *εκ- / εξ-* σε σύνθετα από **-ικός**, πβ. **λαϊκός – εκλαϊκεύω** – *εκλαΐκευση*, **ειδικός – εξειδικεύω** – *εξειδίκευση*, **ιδανικός – εξιδανικεύω** – *εξιδανίκευση* κ.τ ό

ατομικισμός (ο) [1871] {χωρ πληθ.} **1.** η θεωρία και η στάση ζωής που προβάλλει την αξία τού ατόμου έναντι τού κοινωνικού συνόλου ΣΥΝ ατομοκρατία, ιντιβιντουαλισμός **2.** (ειδικότ.) κοινωνική θεωρία που υποστηρίζει την πολιτική και οικονομική ανεξαρτησία τού ατόμου και δίνει έμφαση στην ατομική πρωτοβουλία και δράση **3.** η υπερβολική και αποκλειστική ενασχόληση με τον εαυτό μας· *εγωπαθής / υπερβολικός / αχαλίνωτος ~* ΣΥΝ εγωισμός, ατομισμός, φιλοτομαρισμός ΑΝΤ αλτρουισμός — **ατομικιστής** (ο), **ατομικίστρια** (η), **ατομικιστικός**, -ή, -ό, **ατομικιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άτομο*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. individualisme].

ατομικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον άνθρωπο ως ιδιαίτερη οντότητα κατ' αντιδιαστολή προς την ομάδα: *~ ασφάλιση / διαφορές / δικαιώματα / έκθεση ζωγραφικής / χαρακτηριστικά / ψυχολογία / συνείδηση / παιχνίδι / προσπάθεια / δημιουργία / συμφέρον* ΣΥΝ προσωπικός ΑΝΤ ομαδικός, συλλογικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που ανήκει σε συγκεκριμένο άτομο *~ βιβλιάριο / διαβατήριο / εισόδημα / ιδιοκτησία / φάκελος* ΣΥΝ ιδιωτικός ΑΝΤ ομαδικός, συλλογικός **3.** (για τον προσδιορισμό μεγέθους, ποσότητας) αυτός που αναλογεί σε ένα άτομο, μικρός· *~ μερίδα / συσκευασία* ● **4.** ΦΥΣ-ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με το άτομο, την ελάχιστη ποσότητα ύλης που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες τού χημικού της στοιχείου *~ φυσική* **5.** (α) **ατομική θεωρία** η επιστημονική θεωρία για τη φύση τής ύλης, που επισημαίνει ότι αυτή αποτελείται από άτομα (β) **ατομικός αριθμός** ο αριθμός των πρωτονίων ενός ατόμου ή των ηλεκτρονίων τού ουδέτερου ατόμου, που είναι χαρακτηριστικός για κάθε χημικό στοιχείο (γ) **μονάδα ατομικής μάζας** μονάδα μετρήσεως μάζας ατόμων, η οποία ισούται με το 1/12 τής μάζας τού ισοτόπου τού άνθρακα-12 (δ) **ατομικό βάρος / ατομική μάζα** η μέση μάζα των ισοτόπων ενός χημικού στοιχείου μετρημένη σε μονάδες ατομικής μάζας (ε) **ατομική ενέργεια** η πυρηνική ενέργεια (βλ. λ. *πυρηνικός*) **6.** αυτός που σχετίζεται με την ατομική ενέργεια: *~ αντιδραστήρας / υποβρύχιο / σταθμός παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας*· ορθότ *πυρηνικός* **7.** (όπλο) η ισχύς τού οποίου προέρχεται από τη σχάση ή τη σύντηξη τού πυρήνα των ατόμων ορισμένων στοιχείων *~ βόμβα* — **ατομικ-ά / -ώς** [1824] επίρρ (σημ. 1-3) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω*.
[ΕΤΥΜ Η σημ. «αυτός που αναφέρεται στο άτομο» αποδίδει το γαλλ personnel (βλ. κ. *προσωπικός*), ενώ η σημ που σχετίζεται με την ατομική ενέργεια είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. atomic]

ατομικότητα (η) [1818] {ατομικοτήτων} **1.** η ιδιαιτερότητα ή η αυτοτέλεια κάθε ανθρώπου ως προσώπου **2.** ΦΙΛΟΣ (α) η ιδιότητα ή το σύνολο των ιδιοτήτων μιας οντότητας, ενός ατόμου, που το αντιδιαστέλλουν προς τα άλλα άτομα τού ίδιου είδους ή προς το σύνολο γενικά (β) η ιδιότητα μιας «ενικής» έννοιας που βρίσκεται στο τέλος μιας σειράς γενών και ειδών και δεν επιδέχεται διαίρεση **3.** ΧΗΜ ο αριθμός των ατόμων που συνιστούν το μόριο χημικού στοιχείου.
[ΕΤΥΜ Οι σημ 1, 2 αποτελούν μεταφρ. δάνειο από γαλλ individualité, ενώ η σημ 3 είναι ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. atomicity].

ατομισμός (ο) [1818] ο ατομικισμός (βλ.λ.). — **ατομιστής** (ο) [1842], **ατομίστρια** (η), **ατομιστικός**, -ή, -ό [1867], **ατομιστικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άτομο*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ individualisme]

άτομο (το) {ατόμ-ου | -ων} **1.** υποθετική απειροελάχιστη ποσότητα ύλης, που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση ΣΥΝ στοιχείο, μόριο **2.** ΧΗΜ το ελάχιστο σωματίδιο ύλης χημικού στοιχείου, που διατηρεί τις μικροσκοπικές ιδιότητες τού στοιχείου, αποτελείται από διαρκώς κινούμενα πρωτόνια, νετρόνια και ηλεκτρόνια και απαντά ελεύθερο ή ενωμένο με άλλα άτομα: *διάσπαση τού ~* (πυρηνική σχάση, βλ. λ. *σχάση*) **3.** ΒΙΟΛ κάθε απλός ή μεμονωμένος οργανισμός που μπορεί να αποτελεί ύπαρξη, σε αντιδιαστολή προς την αποικία, τον πληθυσμό, το είδος **4.** ο κάθε άνθρωπος χωριστά ΣΥΝ πρόσωπο **5.** ο άνθρωπος ως πρόσωπο, ως οντότητα ξεχωριστή από τους υπόλοιπους ανθρώπους *εγγυώμαι προσωπικώς για το άτομό του || άγνωστο / γελοίο / καλλιεργημένο / κοινωνικό / νεαρό / ύποπτο / ώριμο ~* ΣΥΝ άνθρωπος, πρόσωπο ΑΝΤ σύνολο, ομάδα **6.** (αργκό νέων) άνθρωπος *τι λέει, ρε, το ~, είναι καλά; || έχει μπλέξει με ένα ~ που είναι φευγάτο || το ~ δεν είναι στα καλά του.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄτομον*, ουδ. τού επιθ. *ἄτομος* «άτμητος» < *ἀ-* στερητ + *-τομος* < *τομή* < *τέμνω*. Η σημ. «πρόσωπο» απαντά από το 1804 ως απόδ. των γαλλ individu (κατά λέξη «α-διαίρετος»), personne]

> **άτομο, ατομικισμός – ατομισμός, ατομικιστής – ατομιστής.** Στην προσπάθεια να αποδοθούν στα Ελληνικά οι έννοιες individu / personne και individualisme, individualiste, πλάστηκαν από τους λογίους τού 18ου και 19ου αι αρκετές λέξεις. **άτομο**, ως αναβίωση ή ενεργοποίηση τού αρχ. *ἄτομον*, ουδ. τού επιθ. *ἄτομος* «ο μη τμητός, αυτός που δεν επιδέχεται περαιτέρω κατάτμηση»· αυτού μετάφραση είναι το λατ. individuum «το αδιαίρετο, το άτμητο», από το οποίο το γαλλ. individu, που αποδόθηκε με το αρχ. ελλην. *άτομο* (πατριαρχικά έγγραφα 1804), από όπου προέρχεται. Για την απόδοση τού individualisme πλάστηκε από το *άτομο* ο **ατομισμός** (πρωτοαπαντά στον Κωνσταντίνο Κούμα, 1818) και αργότερα από το *ατομικός* ο όρος **ατομικισμός** (Ι Ν. Βαλέτας, 1871) Πάλι από το *άτομο* πλάστηκε ο **ατομιστής** (Χριστόδουλος Ακαρνάν, 1786) για το individualiste και σε νεότερους χρόνους το **ατομικιστής** από το *ατομικός* Μεταξύ τους τα ζεύγη *ατομισμός – ατομικισμός* και *ατομιστής – ατομικιστής* δεν διαφέρουν σημασιολογικώς.

ατομοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται, που λειτουργεί με ατομική ενέργεια *~ εργοστάσιο*.

ατομοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ο ατομικισμός (βλ λ., σημ. 1, 2). — **ατομοκρατικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. individualisme]

ατονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη έντασης και ζωντάνιας, η εξασθένηση των δυνάμεων *τον τελευταίο καιρό αισθάνομαι ~ μάλλον χρειάζομαι ξεκούραση* ΣΥΝ αδυναμία ΑΝΤ ευεξία, δύναμη **2.** ΙΑΤΡ η εξασθένηση τού κανονικού τόνου (βαθμού ελαστικότητας) ιστού ή μυώδους οργάνου.

ατονικός, -ή, -ό [1847] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έλλειψη ή τη μείωση τής δύναμης, *~ κατάσταση* ● **2.** αυτός που σχετίζεται με το

α- / αν- *στερητικό*
α-τόκιστος, -η, -ο
α-τοποθέτητος, -η, -ο
α-τόρνευτος, -η, -ο
α-τορπίλιστος, -η, -ο
α-τουφέκιστος, -η, -ο
α-τραγούδιστος, -η, -ο
α-τρακάριστος, -η, -ο
α-τρατάριστος, -η, -ο
α-τραυμάτιστος, -η, -ο
α-τρικύμιστος, -η, -ο
ά-τριφτος, -η, -ο
ά-τριχος, -η, -ο
α-τρομοκράτητος, -η, -ο
α-τροποποίητος, -η, -ο
α-τροφοδότητος, -η, -ο
α-τρόχιστος, -η, -ο
α-τρύγητος, -η, -ο
α-τρύπητος, -η, -ο
α-τρύπωτος, -η, -ο
α-τσάκιστος, -η, -ο

σύστημα γραφής κατά το οποίο οι λέξεις δεν τονίζονται: *οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποιούσαν μεγαλογράμματη ~ γραφή* ΑΝΤ πολυτονικό, μονοτονικό • **3.** ΜΟΥΣ **ατονική μουσική** η μουσική που δεν στηρίζεται στους κλασικούς κανόνες τονικότητας ειδικότ. η μουσική που χρησιμοποιεί ελεύθερα και τους δώδεκα φθόγγους τής χρωματικής κλίμακας — **ατονικότητα** (η) (σημ. 3) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. atonal].

ατόνιστος, -η, -ο **1.** αυτός που γράφεται χωρίς τόνο: *ο μαθητής άφησε ατόνιστες όλες τις λέξεις τού κειμένου* ΣΥΝ άτονος ΑΝΤ τονισμένος, τονιζόμενος • **2.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει μελοποιηθεί. - **ατόνιστα** επίρρ

άτονος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που του λείπει η ζωντάνια, η θέρμη· ~ *χρώμα / φωνή / βλέμμα / χαμόγελο* || ~ *ύφος / διαμαρτυρία* || ~ *αγορά* (που δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη κίνηση συναλλαγών) ΣΥΝ αδύναμος, ασθενικός ΑΝΤ έντονος, ζωντανός • **2.** αυτός που δεν παίρνει γραμματικό τόνο: ~ *συλλαβή / λέξη* ΣΥΝ ατόνιστος ΑΝΤ τονισμένος. - **άτονα / ατόνως** [μτγν.] επίρρ.

ατονώ ρ αμετβ. {ατονείς | ατόνη-σα, -μένος} **1.** χάνω ένταση, δύναμη: *σύντομα ατόνησε το ενδιαφέρον τού κοινού* || *ατονεί η συζήτηση / η επίδραση / η μνήμη* ΣΥΝ εξασθενώ, αδυνατίζω ΑΝΤ εντείνομαι **2.** (για νόμους) ισχύω μόνο τυπικά, μένω στην πράξη ανεφάρμοστος: *ο νόμος για τις ελληνόγλωσσες επιγραφές στα καταστήματα έχει ουσιαστικά ατονήσει* ΑΝΤ ισχύω. — **ατόνηση** (η) [1891].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀτονῶ (-έω)* < *ἄτονος*]

ατόπημα (το) {ατοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} η ακατάλληλη για τις περιστάσεις ενέργεια ή πράξη: *υπέπεσε σε σοβαρά ατοπήματα κατά τον χειρισμό τής υποθέσεως* ΣΥΝ σφάλμα, παρεκτροπή, απρέπεια ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *ἄτοπος*].

άτοπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι αντίθετος προς τη λογική: ~ *πράξη / συμπεριφορά / ενέργεια* ΣΥΝ παράλογος, ασυνάρτητος ΑΝΤ λογικός **2.** ΦΙΛΟΣ ***απαγωγή σε άτοπο*** **/** (λόγ.) ***εις άτοπον απαγωγή*** (*εἰς ἄτοπον ἀπαγωγή*, λατ. deductio ad absurdum) (α) λογική μέθοδος με την οποία αποδεικνύουμε ότι μια πρόταση είναι ψευδής, ξεκινώντας από τη συγκεκριμένη πρόταση και καταλήγοντας με λογικούς συλλογισμούς σε πρόταση που γνωρίζουμε ότι είναι ψευδής (β) λογική μέθοδος με την οποία βεβαιώνεται εμμέσως η αλήθεια μιας πρότασης με τον αποκλεισμό μιας απο τις συνέπειες που προκύπτουν από αντιφατική πρόταση **3.** αυτός που δεν αρμόζει σε συγκεκριμένη περίσταση: ~ *πράξη / συμπεριφορά* ΣΥΝ ανάρμοστος, αταίριαστος — **άτοπα / ατόπως** [αρχ.] επίρρ., **ατοπία** (η) [αρχ.]

ατός, -ή, -ό αντων οριστ (λογοτ.-λαϊκ + προσ. αντων. μου, σου, του.) μόνος μου, εγώ ο ίδιος ~ *μου κατάφερα να ξεπεράσω κάθε εμπόδιο.*
[ΕΤΥΜ μεσν., από τις πλάγιες πτώσεις τής αυτοπαθούς αντωνυμίας: αιτ. *ἀτόν* < μτγν. *ἑατόν* (με σίγηση τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ἑαυτόν* (βλ. κ. *εαυτός*)]

-άτος, -άτη, -άτο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** υλικό από το οποίο παρασκευάστηκε έδεσμα ή το οποίο αποτελεί βασικό συστατικό του: *κρασ-άτος, ξιδ-άτος, ριγανάτος* **2.** ιδιότητα: *καλοσυν-άτος, μυρωδ-άτος, μεσ-άτος, λουλουδ-άτος, σικ-άτος* **3.** συντελεσμένο γεγονός, ολοκλήρωση: *γεμ-άτος, χορτ-άτος, φευγ-άτος* **4.** τρόπο: *τρεχ-άτος, ποδαρ-άτος* **5.** κατάληξη οικογενειακών ονομάτων, συνήθ. από την Κεφαλονιά *Μαρκαντων-άτος, Λασκαρ-άτος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Μτγν. και Ν Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε λατινογενείς λ. (λ.χ. μτγν. *βαρβ-ᾶτος* < λατ. barb-atus), σύντομα δε επεκτάθηκε και σε λ. με ελλην. θέμα (λ.χ μεσν. *γεμ-ᾶτος, καλοσυν-ᾶτος* κ.ά.)].

ατού (το) {άκλ.} ελλην. *πλεονέκτημα* **1.** το χαρτί τής τράπουλας που κερδίζει όλα τα άλλα, το ισχυρότερο χαρτί: ~ *σ' αυτή την παρτίδα είναι τα σπαθιά* **2.** (μτφ.) ό,τι μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς για να υπερισχύσει. ~ *τής ομάδας είναι η ισχυρή της άμυνα* || *το κύριο ~ τού υποψηφίου είναι ότι είναι νέος και επαγγελματικά επιτυχημένος* ΣΥΝ πλεονέκτημα, προσόν, αβαντάζ ΑΝΤ μειονέκτημα, ντεζαβαντάζ.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. atout < à tout «σε όλα»]

ατόφυος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *ατόφιος*) **1.** αυτός που αποτελεί ενιαίο σύνολο, με ομοιογένεια και συνοχή, από το οποίο δεν λείπει κάτι: *ένα καρβέλι* ~ || *παρέλαβε ~ το στράτευμα με ακμαίο ηθικό, αλλά δεν μπόρεσε να το αξιοποιήσει στρατηγικά* ΣΥΝ ακέραιος **2.** αυτός που δεν έχει παραποιηθεί, νοθευτεί: ~ *χρυσάφι* ΣΥΝ καθαρός, γνήσιος, ανόθευτος ΑΝΤ νοθευμένος.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *αὐτόφυος* < αρχ. *αὐτοφυής*]

> **ατόφυος ή ατόφιος;** Η ετυμολ. προέλευση τής λ. (από το αρχ. **αὐτο-φυής** μέσω τού μεταπλασμένου κατά τα επίθ. σε *-ος* μεσν. **αὐτόφυος**) δικαιολογεί τη γραφή **ατόφυος** με *-υ-* και όχι **ατόφιος** με *-ι-* κατά τα επίθ. σε *-ιος* (*ψόφ-ιος, κούφ-ιος, ίσ-ιος* κ.ά.)

άτρακτος (η) {ατράκτ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το αδράχτι (βλ.λ.) **2.** μεταλλικός μακρόστενος άξονας περιστροφής μηχανημάτων • **3.** το κύριο μέρος αεροπλάνου • **4.** ΓΕΩΜ τμήμα επιφανείας σφαίρας που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο μέγιστων ημικυκλίων με κοινή διάμετρο **5.** ΑΣΤΡΟΝ ***ωριαία άτρακτος*** καθεμιά από τις 24 νοητές ατράκτους πλάτους 15° (= 1 h) (σημ 4) στις οποίες χωρίζεται η γήινη επιφάνεια, τής οποίας όλα τα σημεία έχουν συμβατικά την ίδια ώρα **6.** ΒΙΟΛ (α) παροδικός κυτταροπλασματικός σχηματισμός, που εμφανίζεται κατά τη διαίρεση τού πυρήνα και διευκολύνει την ισομερή κατανομή των χρωμοσωμάτων στους θυγατρικούς πυρήνες (β) ***νευρομυϊκή άτρακτος*** αισθητήριο των σκελετικών μυών, που οι υποδοχείς του ερεθίζονται από το παθητικό τέντωμα τού μυός. — (υποκ.) **ατρακτίδιο** (το). **ατρακτοειδής,** -ής, -ές [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + trkʷ (συνεσταλμ βαθμ.) < Ι.Ε. *ter-ekʷ «στρίβω», πβ. σανσκρ. tarkú «αδράχτι», λατ. torqueo «στρίβω», γαλλ tordre, ισπ torcer, αγγλ dis-tort, γερμ. drechseln «τορνεύω» κ.ά. Η λ. απαντά αρχικώς στο αρσενικό γένος με τη σημ «αδράχτι», ενώ αργότερα κατέληξε να προσδιορίζει τον κεντρικό ιστό τού πλοίου]

ατράνταχτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να τρανταχτεί ΣΥΝ αδόνητος, άσειστος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί, να ανατραπεί ακλόνητος: ~ *άλλοθι / επιχείρημα / ατού / πειστήριο / απόδειξη / πίστη* ΑΝΤ σαθρός, ασταθής. — **ατράνταχτα** επίρρ.

ατραξιόν (η) {άκλ.} ελλην *πόλος έλξεως* **1.** οτιδήποτε ελκύει το ενδιαφέρον: *οι καινούργιες ~ τής μόδας·* (ειδικότ.) ο καλλιτέχνης ή το νούμερο που σημειώνει τη μεγαλύτερη επιτυχία σε μουσική, θεατρική παράσταση ή τηλεοπτικό πρόγραμμα: *το νούμερο τού σχοινοβάτη ήταν η μεγάλη ~ τού τσίρκου* **2.** (μτφ.) για κατάσταση που προκαλεί έκπληξη, γέλιο, σύγχυση: *η σημερινή συνεδρία τής Σχολής ήταν μια πρώτης τάξεως ~!*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. attraction «έλξη» < λατ. attractio < ad + trahere «τραβώ, έλκω»]

ατραπός (η) (λόγ.) **1.** δύσβατο μονοπάτι, πέρασμα **2.** (μτφ.) ο δρόμος, η πορεία που ακολουθεί κανείς στον ιδιωτικό ή δημόσιο βίο: *κατηγόρησε τους πολιτικούς του αντιπάλους πως οδεύουν σε επικίνδυνες και σκοτεινές ~* || *συνέστησε προσοχή στις ολισθηρές ~ τής ταραγμένης σκέψης* ΣΥΝ πορεία, κατεύθυνση
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* αθροιστ + Ι.Ε. *trep- «περπατώ με μικρά βήματα, τρέμω», πβ. σανσκρ trpráh «ανήσυχος», λατ trepidus «παλλόμενος, έντρομος», ισπ trépido «φοβισμένος» κ.ά. Ομόρρ αρχ. *τραπῶ* «πατώ»]

Ατρείδες (οι) {Ατρειδών} ΜΥΘΟΛ γυιοι τού Ατρέα, ο Αγαμέμνονας και ο Μενέλαος.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Ἀτρεῖδαι* (ενικός· *Ἀτρείδης*) < *Ἀτρεύς* (με επίθημα *-ίδης*)].

Ατρεύς (ο) {Ατρέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού Πέλοπα και τής Ιπποδάμειας, αδελφός του Θυέστη, βασιλιάς των Μυκηνών· παιδιά του ο Αγαμέμνων και ο Μενέλαος Επίσης **Ατρέας**
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < **Ἀ-τρε-εFς* < *ἀ-* στερητ. + θ. *τρε-* τού ρ *τρέω* «φοβούμαι, τρέμω, τρέπομαι σε φυγή» (ομόρρ. των *τρέμω, τρόμος*), οπότε το όν. θα είχε τη σημ. «ατρόμητος, άφοβος»]

ατρησία (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η (συνήθ εκ γενετής) απουσία ή απόφραξη φυσιολογικής διόδου ή κοιλότητας τού σώματος: ~ *πρωκτού / οισοφάγου / χοληφόρων οδών / πνευμόνων / αορτικού τόξου / καρδιακής βαλβίδας / νεφρών.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < *ἄτρητος* (βλ. λ. *διάτρητος*), < γαλλ atrésie].

άτρητος, -η, -ο αυτός που δεν έχει τρύπα, δεν έχει τρυπηθεί.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + τρητός «τρυπημένος», για το οποίο βλ. λ. *διά-τρητος*].

ατρόμητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, που έχει γενναίο φρόνημα. ~ *μαχητής* ΣΥΝ άφοβος, άτρομος. — **ατρόμητα / ατρομήτως** [μτγν.] επίρρ

άτρομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν αισθάνεται τρόμο, ατρόμητος.

ατροπίνη (η) [1867] {ατροπινών} ΦΑΡΜ κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται στην ιατρική για τη διαστολή τής κόρης τού ματιού, καθώς και ως σπασμολυτικό
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. atropine < νεολατ. atropa (όνομα φυτού) < αρχ. *Ἄτροπος*, μία από τις τρεις Μοίρες τής μυθολογίας (εκείνη που έκοβε το νήμα τής ζωής)]

ατροφία (η) {ατροφιών} **1.** ΙΑΤΡ η φυσιολογική ή παθολογική συρρίκνωση κυττάρου, οργάνου, ιστού ή μέλους τού σώματος: *η έλλειψη άσκησης και η ακινησία προκάλεσαν ~ των μυών* || *φυσιολογική / εκτεταμένη / γενικευμένη / γεροντική ~* || *~ των μυών / τού ήπατος / των οστών / τού νευρικού ιστού / τού λιπώδους ιστού / τού δέρματος / τού οπτικού νεύρου / των αδένων* ΑΝΤ υπερτροφία **2.** (μτφ.) η ελλιπής ή υποτυπώδης ανάπτυξη και λειτουργία: *«η ~ τού κοινωνικού κράτους αντιστοιχεί στην υπερτροφία τού ποινικού κράτους»* (εφημ.) ΑΝΤ υπερτροφία
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «έλλειψη τροφής», < *ἀ-* στερητ + *τροφή*. Ο ιατρικός όρ ήδη αρχ.].

ατροφικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ατροφία. ~ *συμπτώματα / μέλος / μυς* ΑΝΤ υπερτροφικός **2.** (μτφ.) αυτός που δίνει την εντύπωση ανθρώπου που δεν τρέφεται καλά, καχεκτικός, κοκκαλιάρης ΣΥΝ υποσιτισμένος ΑΝΤ εύρωστος **3.** (μτφ.) αυτός που έχει υποτυπώδη ανάπτυξη, που δεν λειτουργεί πλήρως, αλλά με ελλείψεις και προβλήματα *ο ~ ιδιωτικός τομέας* ΣΥΝ υποτυπώδης, ανίσχυρος, ανεπαρκής ΑΝΤ υπερτροφικός — **ατροφικ-ά / -ώς** επίρρ.

ατροφώ ρ αμετβ. [αρχ.] {ατροφείς... | ατρόφησα} παθαίνω ατροφία, δεν αναπτύσσομαι ή συρρικνώνομαι: *οι μύες που δεν ασκούνται ατροφούν.*

άτρωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να πληγωθεί ή να τραυματιστεί· *ο πολεμιστής βγήκε ~ από τα βέλη τού εχθρού* ΣΥΝ απλήγωτος, αλάβωτος, σώος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να πληγεί, να θιγεί, που διατηρείται αμετάβλητος και ακέραιος (υλικά και ηθικά). *παρ' όλες τις ενορχηστρωμένες επιθέσεις των αντιπάλων του, έλαμψε τελικά η αλήθεια και παρέμεινε ~* ΣΥΝ απρόσβλητος ΑΝΤ τρωτός, ευπρόσβλητος. — **άτρωτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *τρωτός* < *τι-τρώ-σκω* «τραυματίζω, πληγώνω», βλ. κ. *τρωτός*]

άτσα επιφών. (λαϊκ.) για την έκφραση ευχάριστης έκπληξης ή επιδοκιμασίας για κάτι ~*! Ωραίο παλτό! Πόσο το πήρες;*

[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ]

ατσαλάκωτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει τσαλακωθεί: ~ *ρούχο / χαρτί* ΣΥΝ αζάρωτος, ατσάκιστος, κολαριστός. (λαϊκ) στην τρίχα / πένα / στο καντίνι **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υποστεί καμία φθορά, ταλαιπωρία ή μείωση *τα καταφέρνει πάντα και βγαίνει ~ από τα χειρότερα μπερδέματα και παρεξηγήσεις* ΣΥΝ αστραπατσάριστος **3.** (μτφ.) σοβαρός και ευθυτενής *οι παλιοί καθηγητές έμπαιναν στην τάξη στητοί και ~* ΣΥΝ κορδωμένος — **ατσαλάκωτα** επίρρ

ατσαλένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από ατσάλι: *για ασφάλεια έβαλαν βαριές ~ πόρτες* ΣΥΝ χαλύβδινος **2.** (μτφ) αυτός που είναι σκληρός και ανθεκτικός σαν το ατσάλι *~ μπράτσα / νεύρα / θέληση / πυγμή / δύναμη* Επίσης **ατσάλινος**, -η, -ο.

ατσάλι (το) {ατσαλιού} **1.** κάθε μορφή καθαρού σιδήρου, που περιέχει ποσότητα άνθρακα (μερικές φορές και άλλα μέταλλα) και χρησιμοποιείται, επειδή είναι σκληρότερο και ανθεκτικότερο, σε κατασκευές οικοδομών, μαχαιριών, λεπίδων, μηχανών *ανοξείδωτο ~* || *«Πώς δενόταν τ' ~»* (τίτλος μυθιστορήματος τού Ν Α. Οστρόφσκι) ΦΡ (μτφ -εκφραστ) ***θα φάει η μύγα σίδερο και το κουνούπι ατσάλι*** θα γίνει σφοδρή σύγκρουση, δεν θα μείνει τίποτε όρθιο **2.** (συνεκδ -λογοτ.) οτιδήποτε κατασκευάζεται από το συγκεκριμένο υλικό και ειδικότ. ο πολεμικός εξοπλισμός **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ σκληρός, όπως το ατσάλι, ή που δεν λυγίζει μπροστά στον πόνο ή στη δυσκολία *έχει γροθιά ~* || *θέληση από ~* ΣΥΝ πέτρα, σίδερο.
[ΕΤΥΜ μεσν < βεν azzal < μτγν. λατ. aciarium (ενν. ferrum) «αιχμηρός σίδηρος» < λατ. acies «αιχμή»].

ατσαλιά (η) [μεσν] **1.** η ακαταστασία, η τσαπατσουλιά **2.** (συνεκδ) αδέξια και άχαρη πράξη.

ατσαλίνα (η) {δύσχρ ατσαλινών} **1.** είδος πεπλατυσμένου, λεπτού σύρματος που χρησιμοποιούν οι ηλεκτρολόγοι για να περάσουν καλώδια μέσα σε σωλήνες • **2.** λεπτή, εύκαμπτη σπάτουλα που χρησιμοποιούν κυρ. οι ελαιοχρωματιστές
[ΕΤΥΜ < *ατσάλι* + παραγ. επίθημα *-ίνα*]

ατσάλινος, -η, -ο → ατσαλένιος

άτσαλος, -η, -ο **1.** αυτός που στερείται επιδεξιότητας ή χάρης: *~ και απρόσεκτη κίνηση* ΣΥΝ αδέξιος, άγαρμπος **2.** (ειδικότ) αυτός που στερείται τάξεως και οργανώσεως. *γράφει με ~ τρόπο και δεν βγάζεις άκρη* ΣΥΝ ακατάστατος, τσαπατσούλης, πρόχειρος, ανοργάνωτος ΑΝΤ μεθοδικός, συστηματικός, νοικοκυρεμένος, τακτοποιημένος — **άτσαλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. αβεβ ετύμου, πιθ < αρχ. *ἀτάσθαλος* (με ανομοιωτική αποβολή τού -τ- και τροπή -σθ- > -στ-, οπότε **ἄσταλος* > *ἄτσαλος*)]

ατσαλοσύνη (η) η ιδιότητα τού άτσαλου: *η ~ του δεν περιγράφεται!* ΣΥΝ τσαπατσουλιά.

ατσαλώνω ρ μετβ {ατσάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επενδύω το σύνολο ή τμήμα (επιφανείας) με ατσάλι: *ο σιδηρουργός είχε ατσαλώσει όλα του τα εργαλεία* ΣΥΝ χαλυβ(δ)ώνω **2.** (μτφ -λογοτ) ενισχύω, προσδίδω (σε κάτι) εξαιρετική αντοχή και δύναμη. *οι αναποδιές τής ζωής ατσάλωσαν τα νεύρα και τη θέλησή του* ΣΥΝ ενδυναμώνω, ενισχύω, θωρακίζω, τονώνω, σκληραίνω — **ατσάλωση** (η), **ατσάλωμα** (το)

ατσελεράντο κ **αξελεράντο** (το) {άκλ } ΜΟΥΣ οδηγία βαθμιαίας επιτάχυνσης τής ρυθμικής αγωγής, αύξησης τής ταχύτητας κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού ΑΝΤ ριταρντάντο, ραλεντάντο
[ΕΤΥΜ < ιταλ. accelerando < accelerare «επιταχύνω» < λατ accelerare < ad + celer, -eris «ταχύς»]

ατσιγαρία (η) (λαϊκ) το να μην έχει κάποιος τσιγάρο να καπνίσει ή το να μην έχει καπνίσει για καιρό· συνήθ στη ΦΡ ***έχω ατσιγαρίες***.

ατσίγαρος, -η, -ο (αργκό) (συνήθ ως ουσ) αυτός που δεν έχει τσιγάρο να καπνίσει

Ατσιγγάνος, Ατσίγγανος (ο) ▸ Τσιγγάνος

ατσίδα (η) **1.** (διαλεκτ) το κουνάβι, η νυφίτσα (βλ λ) • **2.** (μτφ) (α) αυτός που είναι πολύ έξυπνος, που έχει οξεία αντίληψη. *είναι ~, τίποτα δεν του ξεφεύγει* ΣΥΝ σπίρτο, ξ(ο)υράφι, αλεπού, πανούργος, τετραπέρατος (β) αυτός που είναι εξαιρετικά επιδέξιος, καταφερτζής, καπάτσος *για τέτοια δουλειά χρειάζονται οι ~ τής επιχείρησης να τα βγάλουν πέρα!* ΣΥΝ σαΐνι, τσακάλι, μάρκα. Επίσης **ατσίδας** (ο) (σημ 2). -- **ατσιδοσύνη** (η) (σημ 2) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἰκτίδα*, αιτ ενικού τού ουσ. *ἰκτίς* (βλ λ.) «νυφίτσα, κουνάβι»]

ατσούμπαλος, -η, -ο (για πρόσ) (κ ως ουσ) αδέξιος ή ατημέλητος, απεριποίητος — **ατσούμπαλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *α-* προθεμ + αρχ *σιπαλός* «άσχημος, κακοφτειαγμένος» (με τσιτακισμό, πβ *τσίμπλα* < *σιπλή*)].

Αττάλεια (η) (τουρκ. Antalya) ιστορική πόλη τής ΝΔ Μ Ασίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. τοπωνύμιο, που οφείλεται στον βασιλιά τής Περγάμου *Ἄτταλο Β'* (2ος αι. π Χ), ο οποίος ίδρυσε την πόλη]

Άτταλος (ο) {-ου κ. -άλου} **1.** όνομα βασιλέων τής Περγάμου· ο Άτταλος Β' ο Φιλάδελφος (220-138 π Χ) ίδρυσε Στοά στην Αγορά τής αρχαίας Αθήνας, η οποία φέρει το όνομά του *(Στοά τού Αττάλου)* **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν , πιθ < αρχ *Ἄττις / Ἄτυς / Ἄττης* (φρυγικός θεός) + παραγ. επίθημα *-αλος*]

αττικάρχης (ο) [1895] {αττικαρχών} ο διοικητής των αστυνομικών διευθύνσεων Αττικής

Αττική (η) χερσόνησος και νομός τής ΝΑ Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα την Αθήνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Έλληνας*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀττική* (ενν *χώρα*), ουσιαστικοπ θηλ τού επιθ *ἀττικός* < *ἀτθικός* < **ἀθθικός* (με εκφραστικό διπλασιασμό τού δασέος -*θ*-) < *Ἀθῆναι*].

αττικισμός (ο) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ **1.** η μίμηση τής γλώσσας και τού ύφους των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας από μεταγενέστερους συγγραφείς (τού 1ου αι π.Χ κ εξ , από Βυζαντινούς αλλά και Νεοέλληνες τού 18ου-19ου αι - νεοαττικισμός), οι οποίοι τους θεωρούσαν ως πρότυπα **2.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε στοιχείο (λεξιλογικό, γραμματικό, συντακτικό) μέσα στη λόγια γλωσσική παράδοση θυμίζει τη γλώσσα ή το ύφος των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας. *ο λόγος του ήταν γεμάτος αττικισμούς* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.

αττικιστής (ο) [αρχ] συγγραφέας ο οποίος μιμείται τη γλώσσα και το ύφος των αττικών συγγραφέων τής κλασικής αρχαιότητας: *οι ~ ρήτορες και λεξικογράφοι τού 2ου αι. μ Χ* — **αττικιστικός**, -ή, -ό, **αττικίζω** ρ {αρχ }

Αττικοβοιωτία (η) [1833] ευρύτερη περιοχή τής Α Στερεάς Ελλάδας που περιλαμβάνει τους νομούς Αττικής και Βοιωτίας

αττικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Αττική και ειδικότ με την Αθήνα· *ο γαλανός ~ ουρανός* || *~ γη / φως* **2.** (συνεκδ) (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία Αθήνα, ιδίως τής κλασικής περιόδου, και με τον πολιτισμό που αναπτύχθηκε σε αυτήν *~ αγγείο / επιγραφή / διάλεκτος* (β) ΓΛΩΣΣ ***αττική σύνταξη*** (στην Αρχαία Ελληνική) συντακτικό φαινόμενο τής αττικής διαλέκτου, κατά το οποίο ρήμα ενικού αριθμού γ' προσώπου δέχεται υποκείμενο ουδετέρου γένους πληθυντικού αριθμού (παραβιάζοντας έτσι τον κανόνα τής συμφωνίας ρήματος και υποκειμένου τού ρήματος, λ χ *τὰ παιδία παίζει*) (γ) (λόγ) ***αττικόν άλας*** το ανάλαφρο, κομψό και πνευματώδες ύφος. *τα κείμενα τού Ροΐδη ήταν πάντοτε διανθισμένα με το περίφημο ~* — **αττικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ

Αττίλας (ο) **1.** βασιλιάς των Ούννων (407-453 μ Χ), γνωστός ως «Μάστιγα τού Θεού» λόγω τής σκληρότητάς του, αλλά και των στρατιωτικών επιτυχιών του **2.** ΠΟΛΙΤ συνθηματική ονομασία τής στρατιωτικής επιχείρησης, κατά την οποία τουρκικά στρατεύματα εισέβαλαν στην Κύπρο το καλοκαίρι τού 1974 (σε δύο φάσεις, 20-22/7, γνωστή ως «Αττίλας Ι», και 14-16/8, γνωστή ως «Αττίλας ΙΙ») ΦΡ ***γραμμή Αττίλα*** η διαχωριστική γραμμή που επιβλήθηκε από τα τουρκικά στρατεύματα εισβολής στην Κύπρο το καλοκαίρι τού 1974 χωρίζοντας τα κατεχόμενα εδάφη από την ελεύθερη Κύπρο το τμήμα της, που χωρίζει στα δύο την πρωτεύουσα Λευκωσία, ονομάζεται «πράσινη γραμμή» και αποτελεί (μετά την πτώση τού διαχωριστικού «τείχους» ή «τείχους τού αίσχους» τού Βερολίνου, που χώριζε μέχρι το 1989 την Ανατολική από τη Δυτική Γερμανία) το μοναδικό διαχωριστικό «τείχος» στον κόσμο!
[ΕΤΥΜ < γοτθ Attila «πατερούλης», υποκ. τού atta «πατέρας»].

άτυπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται χωρίς τους καθιερωμένους τύπους *οι ηγέτες είχαν μια ~ συνάντηση στο πλαίσιο τής διεθνούς συνδιάσκεψης* || *~ συνομιλία / επαφή* ΣΥΝ ανεπίσημος ΑΝΤ επίσημος **2.** (ειδικότ) αυτός που δεν εμπίπτει στους νομικούς τύπους, στα νόμιμα. *η ~ σύμβαση δεν σου παρέχει καμία κάλυψη* || *~ δικαιοπραξία / διαθήκη / συμφωνία* ΑΝΤ τυπικός, νόμιμος **3.** ΙΑΤΡ αυτός που δεν εμφανίζει τα τυπικά, συνήθη γνωρίσματα σε φυσιολογικό ή παθολογικό επίπεδο. *οι γιατροί διέγνωσαν ~ πνευμονία* || *~ κύτταρο / όγκος* ΑΝΤ χαρακτηριστικός, κανονικός, τυπικός — **άτυπα / ατύπως** επίρρ.

ατύπωτος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει εκτυπωθεί, αποτυπωθεί με γράμματα στο χαρτί ΑΝΤ τυπωμένος, εκτυπωμένος • **2.** αυτός που δεν έχει εκδοθεί *το έργο του έμεινε ~ ώς τον θάνατό του* ΣΥΝ αδημοσίευτος, ανέκδοτος.

ατύχημα (το) [αρχ.] {ατυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** τυχαίο συμβάν που προκαλεί τραυματισμό, θάνατο ή ζημιά *σήμερα είχα ένα μικρό ~ έπεσε καυτό λάδι στο χέρι μου και το ζεμάτισε* || *ερευνάται αν ο θάνατος οφείλεται σε ~ ή ήταν προμελετημένο έγκλημα* ΣΥΝ πάθημα· ΦΡ ***εργατικό ατύχημα*** βλ. λ. *εργατικός* **2.** (ειδικότ) βλάβη, ανατροπή ή σύγκρουση μεταφορικού μέσου (κυρ αυτοκινήτου) και οι αρνητικές της συνέπειες (τραυματισμοί, ζημιές κ.λπ) *τα περισσότερα ~ οφείλονται στην υπερβολική ταχύτητα* ΣΥΝ τροχαίο

> **ατύχημα – δυστύχημα.** Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες και συνδέονται με τη λ **τύχη** Το **ατύχημα** και στην Αρχαία και στη Ν Ελληνική έχει την ευρύτερη σημασία «κακοτυχία, ζημιά, βλάβη ποικίλης αιτιολογίας», ενώ το **δυστύχημα** στη μεν Αρχαία σήμαινε κυρίως την «ήττα στον πόλεμο», στη δε Ν Ελληνική τείνει πάλι να περιοριστεί σε βλάβες (σωματικές, υλικές, θανάτου κ λπ) που προέρχονται από τροχαία, κυρίως, και άλλα ατυχήματα με μηχανικά μέσα Έτσι μιλούμε για ατυχήματα, αστοχήματα δηλ. και κακοτυχίες, στις ενέργειες και τις συνθήκες τής ζωής μας, στην εργασία μας *(εργατικά ατυχήματα)*, την κίνησή μας *(τροχαία ατυχήματα)* κ.λπ Ως προς τα *δυστυχήματα*, τα *τροχαία δυστυχήματα* και τα *αυτοκινητικά δυστυχήματα*, αποτελούν κύρια χρήση τής λέξης, διακρίνονται δε συνήθως από τα αντίστοιχα *τροχαία ατυχήματα* και τα *αυτοκινητικά ατυχήματα*, καθώς τα πρώτα μπορεί να είναι θανατηφόρα, ενώ τα δεύτερα είναι συνήθ λιγότερο σοβαρά (ζημιές ή τραυματισμοί), π χ *«Το τελευταίο Σαββατοκύριακο σημειώθηκαν 15 αυτοκινητικά δυστυχήματα στις εθνικές οδούς»*, αλλά *«Χτες είχα ένα ατύχημα με τ' αμάξι κι έγδαρα λίγο το φτερό»*.

ατυχής, -ής, -ές [αρχ] {ατυχ-ούς | -είς (ουδ -ή) ατυχέστ-ερος, -ατος}

α- / αν- *στερητικό*

α-τσεκάριστος, -η, -ο	**α-τσίκνιστος**, -η, -ο	**α-τσουβάλιαστος**, -η, -ο	**α-τύλιχτος**, -η, -ο	**α-τυράννητος**, -η, -ο
α-τσιγάριστος, -η, -ο	**α-τσίμπητος**, -η, -ο	**α-τσούγκριστος**, -η, -ο	**α-τυποποίητος**, -η, -ο	**α-τυράννιστος**, -η, -ο

1. (λόγ) αυτός που δεν έχει την εύνοια τής τύχης, που παθαίνει (κάτι) χωρίς να φταίει *ο ~ περαστικός δέχτηκε τη σφαίρα στο στήθος* || *η ~ υπάλληλος απολύθηκε, πληρώνοντας σφάλματα συναδέλφων της* ΣΥΝ άτυχος, δυστυχής, αναξιοπαθών ΑΝΤ ευτυχής, καλότυχος • **2.** δυσάρεστος, αυτός που προκαλεί αρνητικές καταστάσεις, δυσάρεστα συναισθήματα *~ σύμπτωση / περίσταση / ημέρα* ΑΝΤ ευτυχής, ευχάριστος • **3.** αυτός που δεν έχει αίσιο τέλος, που οδηγεί σε αποτυχία *έχει συνάψει δύο ~ γάμους* || *η ~ έκβαση τής μάχης* || *~ εγχείρηση / έρωτας / πολεμική επιχείρηση / επεισόδιο / περιστατικό / απόπειρα / εξέλιξη* ΣΥΝ αποτυχημένος, ανεπιτυχής ΑΝΤ επιτυχής **4.** ακατάλληλος για την περίσταση, αυτός που δεν ανταποκρίνεται στον σκοπό για τον οποίο επελέγη *~ πρωτοβουλία τής αντιπολίτευσης οδήγησε σε φιάσκο* || *~ έμπνευση / ενέργεια / χαρακτηρισμός / έκφραση / σχέδιο / παρομοίωση / σχόλιο / διατύπωση / παράδειγμα* ΣΥΝ απρόσφορος, άστοχος. **ατυχώς** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τύχη, άβαφος*

ατυχία (η) [αρχ.] {ατυχιών} **1.** το να μην έχει κάποιος ευνοϊκή τύχη *με δέρνει / κυνηγάει η ~* || *τον τελευταίο καιρό έχω μεγάλη ~ όλα στραβά μου πάνε* || *τι ~!* (ως σχόλιο τού προφορ. λόγου σε περιπτώσεις που συμβαίνει κάτι δυσάρεστο και απρόβλεπτο) ΣΥΝ κακοτυχία ΑΝΤ τύχη **2.** (συνεκδ.) το ατυχές γεγονός· *φέτος τον βρήκαν πολλές ~ αρρώστιες, προβλήματα με την οικογένεια* || *είχε την ~ να κάθεται δίπλα σε κάποιον που δεν πλενόταν ποτέ του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*

άτυχος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει την εύνοια τής τύχης ΦΡ ***στάθηκα άτυχος*** απέτυχα, δεν ευτύχησα: *~ στον γάμο μου / στη ζωή / στις εξετάσεις* **2.** ευφημιστικός χαρακτηρισμός που εκφράζει τη συμπάθεια τού λέγοντος και που χρησιμοποιείται συνήθως στον Τύπο για αναφορά σε θύματα σοβαρών ατυχημάτων *η σφαίρα βρήκε τον ~ αστυνόμο στο στήθος* || *ο επίδοξος ληστής εγκατέλειψε αιμόφυρτη την ~ γυναίκα και εξαφανίστηκε προς άγνωστη κατεύθυνση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη.*

ατυχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ατυχείς ... | ατύχησα (λόγ. μτχ. ατυχήσας, -ασα, -αν)} έχω ατυχία σε (κάτι), δεν τα καταφέρνω: *ατύχησες δεν πειράζει, την άλλη φορά θα τα πας καλύτερα* || *ατύχησε στον γάμο της* ΣΥΝ αποτυγχάνω ΑΝΤ ευτυχώ, πετυχαίνω.

Α.Υ. Αυτού / Αυτής Υψηλότης (-ητα).

Α/Υ ΣΤΡΑΤ ανθυποβρυχιακός: *~ βλήματα.*

αυγαταίνω ρ. → αβγατίζω

αυγατίζω ρ. → αβγατίζω

Αυγείας (ο) {-α κ. -είου} ΜΥΘΟΛ βασιλιάς τής Ήλιδας, τού οποίου τους στάβλους καθάρισε μέσα σε μία ημέρα ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας έναν από τους δώδεκα άθλους του ΦΡ (μτφ.) ***η κόπρος τού Αυγείου*** βλ. λ. *κόπρος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αὐγείας / Αὐγέας* «φωτεινός, λαμπρός» < *αὐγή*]

Αυγερινός (ο) (λαϊκ.) ο πλανήτης Αφροδίτη, όπως φαίνεται την αυγή, ως το τελευταίο άστρο τής νύχτας. *«βάζει τον ήλιο πρόσωπο και το φεγγάρι στήθι / και τον καθάρειο ~ χρυσό δαχτυλιδάκι»* (δημοτ. τραγ.) (πβ. λ. *Αποσπερίτης*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < επίθ. *αὐγερινός* < αρχ. *αὐγή*, κατά τα *εσπερινός, σημερινός, νυχτερινός* κ.ά.]

Αυγή (η) **1.** ΜΥΘΟΛ η Ηώς, αδελφή τού Ηλίου και προσωποποίηση τής αυγής **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. θεωνύμιο < *αὐγή* (βλ. λ.)]

αυγή (η) **1.** το χρονικό διάστημα κατά το οποίο διαδέχεται η ημέρα τη νύχτα ΣΥΝ ξημέρωμα, χάραμα, χαραυγή, (λόγ.) ηώς ΦΡ (παροιμ.-σκωπτ.) ***η νύχτα βγάζει επίσκοπο κι η αυγή μητροπολίτη*** για το παρασκήνιο και τον χρόνο διεργασιών που προηγούνται κρίσιμων αποφάσεων και αναδείξεως προσώπων σε αξιώματα **2.** (συνεκδ.) η λάμψη τού ηλίου που διαχέεται στον ορίζοντα πριν από την ανατολή του: *η ~ ξεπρόβαλε σιγά-σιγά πίσω απ' τα νοτισμένα βουνά* ΣΥΝ λυκαυγές ΑΝΤ σούρουπο, δειλινό **3.** (μτφ.) το φανέρωμα μιας αρχής, *η ~ τής νίκης* ΣΥΝ αρχή, ξεκίνημα — (υποκ.) **αυγούλα** (η), **αυγινός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «το φως τού ηλίου», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αλβ. agoj «ημέρα»]

αυγό (το) → αβγό

αυγοειδής, -ής, -ές → αβγοειδής

αυγοθήκη (η) → αβγοθήκη

αυγοκόβω ρ. → αβγοκόβω

αυγοτάραχο (το) → αβγοτάραχο

αυγοτέμπερα (η) → αβγοτέμπερα

αυγουλάς (ο) → αβγουλάς

αυγουλού (η) → αβγουλάς

αυγουστιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει τον Αύγουστο **2.** ***Αυγουστιανά*** (τα) (ενν. *γεγονότα*) τα γεγονότα τής 4ης Αυγούστου, τής κήρυξης τής δικτατορίας τού Ι. Μεταξά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*

αυγουστιάτικος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον Αύγουστο, που συμβαίνει κατά τον Αύγουστο *η Κοίμηση τής Θεοτόκου είναι ~ γιορτή* || *~ φεγγάρι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*

Αυγουστίνος (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Αυγουστής**.
[ΕΤΥΜ < λατ. Augustinus, υποκ. τού Augustus. Βλ. λ. *Αύγουστος*].

Αύγουστος (ο) {Αυγούστου} ο όγδοος μήνας τού έτους και ο τρίτος τού καλοκαιριού (μαζί με τον Ιούνιο και τον Ιούλιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες· ΦΡ (παροιμ.) (α) ***Αύγουστε, καλέ μου μήνα, να 'σουν δυο φορές τον χρόνο / μακάρι σαν τον Αύγουστο να 'ταν οι μήνες όλοι*** για την αφθονία καρπών, την ομορφιά τής φύσης, καθώς και την ανεμελιά των τελευταίων θερινών διακοπών, που κάνουν αγαπητό τον μήνα αυτόν (β) ***από Μάρτη καλοκαίρι κι από Αύγουστο χειμώνα*** (i) για τις καλοκαιρίες τού Μαρτίου και τα προμηνύματα τού χειμώνα, που γίνονται αισθητά ήδη κατά τον Αύγουστο (ii) (μτφ.) για έργο τού οποίου η ολοκλήρωση συνεχώς μετατίθεται χρονικά (γ) ***(να 'σαι καλά) τον Αύγουστο που 'ναι παχιές οι μύγες*** για την αφθονία τής φύσης τον μήνα τής ωρίμασης και συγκομιδής των καρπών (δ) ***κάθε πράμα στον καιρό του κι ο κολοιός τον Αύγουστο*** βλ. λ. *κολοιός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < λατ. Augustus «σεβαστός», αρχική σημ. «ευνοημένος από τους οιωνούς», < augur «οιωνοσκόπος». Ο τίτλος Augustus δόθηκε το 27 π.Χ. στον Ρωμαίο αυτοκράτορα Οκταβιανό, όταν έγινε μονοκράτορας. Επειδή κατά τη διάρκεια αυτού τού μηνός ο Οκταβιανός αναγορεύθηκε ύπατος και σημείωσε εξαιρετικές στρατιωτικές επιτυχίες, ονομάστηκε προς τιμήν του *Αύγουστος* (Augustus) ο έκτος μήνας τού χρόνου, που προηγουμένως ονομαζόταν απλώς Sextilis «έκτος». Η λ. πέρασε από τη Λατ. σε ξένες γλώσσες, π.χ. αγγλ. August, γαλλ. août, ισπ. agosto, γερμ. August κ.ά.]

αυγωμένος, -η, -ο → αβγωμένος

αυθάδεια (η) [αρχ.] {αυθαδειών} η αγενής και θρασεία συμπεριφορά: *η ~ του δεν περιγράφεται* ΣΥΝ αναίδεια.

αυθάδης, -ης, αύθαδες {αυθάδ-ους | -εις (ουδ. -η)· αυθαδέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από προκλητική αγένεια και θράσος *ο ~ τρόπος του έφερε τους παρισταμένους σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ αδιάντροπος, αναιδής, αναίσχυντος, θρασύς, ανάγωγος, (λόγ.) ιταμός ΑΝΤ σεμνός, ευγενικός, καλότροπος. Επίσης (σπανιότ.) **αυθάδικος,** -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **αὐτο-Ϝάδης* < *αὐτός* + *-Ϝαδ-* < *ἅδος* (< *Ϝάδος*) «ευχαρίστηση, τέρψη», ομόρρ. των αρχ. *ἥδομαι, ἡδονή* (βλ. λ.). Η αρχική σημ. τού επιθ. ήταν «αυτός που δεν κάνει παρά ό,τι τον ευχαριστεί» και, κατ' επέκταση, «ο υπεροπτικός»].

αυθαδιάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {αυθαδίασα} συμπεριφέρομαι με αυθάδη τρόπο

αυθαιρεσία (η) [1856] {αυθαιρεσιών} **1.** η αυθαίρετη συμπεριφορά. *η ~ ενός υπουργού* || *καταδικάζει την ~ τής εξουσίας* **2.** (συνεκδ.) η αυθαίρετη ενέργεια: *καταγγέλθηκαν οι ~ των διωκτικών αρχών.*

αυθαίρετος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν πραγματοποιείται στο πλαίσιο που προβλέπουν οι νόμοι, αλλά σύμφωνα με προσωπικές επιθυμίες και προτιμήσεις· (γενικότ.) αυτός που δεν υπακούει στις αρχές που ισχύουν σε δεδομένο τόπο και χρόνο, αλλά ενεργεί κατά το δοκούν: *~ ενέργεια / δήλωση / συμπεριφορά* || *~ δόμηση / κτίσμα* ΣΥΝ ετσιθελικός, καταχρηστικός, παράνομος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν στηρίζεται σε λογικά ή πραγματικά δεδομένα: *χωρίς αποδείξεις κάθε συμπέρασμα είναι ~* || *πρόκειται για ~ κρίση, χωρίς λογικά ερείσματα* ΣΥΝ αναπόδεικτος, αθεμελίωτος ΑΝΤ αποδεδειγμένος, ελεγμένος **3.** ***αυθαίρετο*** (το) {αυθαιρέτ-ου | -ων} (ενν. *κτίσμα*) ακίνητο που χτίστηκε χωρίς να πληρούνται οι νόμιμοι όροι δόμησης (εκτός σχεδίου πόλεως ή χωρίς άδεια οικοδόμησης) *οι ιδιοκτήτες των ~ ζητούν την ένταξή τους στο σχέδιο πόλεως* — **αυθαίρετα / αυθαιρέτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβατικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο αυτοεκλεγόμενος, με ελεύθερη επιλογή», < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *αἱρετός* < *αἱροῦμαι* «εκλέγω». Στην Κ.Δ. απαντά η σημ. «αυτοπροαίρετος» (2 *Κορινθ.* 8,3)]

αυθαιρετώ ρ. αμετβ. [1893] {αυθαιρετείς .. | αυθαιρέτησα} ενεργώ αυθαίρετα: *αυθαιρετεί συνεχώς κάνει ό,τι του 'ρθει, χωρίς να ρωτήσει κανέναν.*

αυθέντης (ο) {αυθεντών} πρόσωπο που έχει απόλυτη εξουσία σε κάτι ή κάποιον, ο αφέντης: *«Ο ~ τού Μορέως»* (μυθιστόρημα τού Α.Ρ. Ραγκαβή) ΣΥΝ κυρίαρχος, άρχοντας, κύριος, αφεντικό
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αυτός που επιτελεί κάτι με τις δικές του μόνο δυνάμεις», < *αὐτοέντης* < *αὐτός* + **ἔντης* «αυτός που επιτελεί, που φέρει εις πέρας» < Ι.Ε. ρίζα *sen-, τής οποίας συνεσταλμ. βαθμίδα απαντά στο ρ. *ἀν-ύω* (< *sn̥-nu-) «πραγματοποιώ, φέρω εις πέρας» (πβ. *ἄνυσμα*). Βλ. κ. *δι-ανύω*].

αυθεντία (η) {αυθεντιών} **1.** η αδιαμφισβήτητη ισχύς γνώμης, το απόλυτο κύρος **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο τού οποίου οι απόψεις δεν μπορούν να αμφισβητηθούν από κανέναν, που όσα λέει έχουν ισχύ αξιώματος: *η ~ τού Αριστοτέλη κυριάρχησε κατά τον Μεσαίωνα* (όσα είχε γράψει θεωρούνταν αδιαμφισβήτητα) **3.** (εκφραστ.) πρόσωπο που γνωρίζει εις βάθος ένα θέμα *~ στη ρωσική ιστορία / στη μοριακή βιολογία* ΣΥΝ εξπέρ, ειδικός
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «απόλυτη κυριαρχία», < αρχ. *αὐθέντης*]

αυθεντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, που δεν είναι ψεύτικος: *ο ήρωας τού διηγήματος είναι ~ χαρακτήρας, υπαρκτό πρόσωπο* || *η ταινία περιέχει ~ σκηνές από επίκαιρα τής εποχής* ΣΥΝ αληθινός, γνήσιος, πραγματικός **2.** αρχικός, πρωτότυπος, αυτός που δεν αποτελεί απομίμηση ή αντίγραφο, που δεν έχει δεχθεί επέμβαση ή επεξεργασία: *πρόκειται για τα ~ έγγραφα, όχι για αντίγραφα* || *~ δημιουργία τού Ντιόρ, όχι μαϊμού* (βλ. λ., σημ. 3) ΣΥΝ πρωτότυπος **3.** αυτός που φανερώνει γνησιότητα, ειλικρίνεια, έλλειψη προσποιήσεως ή υποκρισίας *είναι ~ άνθρωπος· ό,τι θα σου πει το εννοεί, δεν υποκρίνεται* ΣΥΝ πηγαίος, αληθινός, ατόφυος, γνήσιος — **αυθεντικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αυθεντικότητα (η) [1867] {χωρ. πληθ.} η γνησιότητα και εγκυρότητα: *η ~ ενός πίνακα τού Ρέμπραντ* || *η ~ ενός χειρογράφου.*

αυθημερόν επίρρ. (λόγ.) εντός των χρονικών πλαισίων μίας και τής αυτής ημέρας: *ο πρωθυπουργός τής Ιταλίας έφθασε σήμερα στη χώρα μας και αναχωρεί ~ για την Τουρκία*
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίθ. *αὐθήμερος* «αυτός που συμβαίνει την ίδια ημέρα» < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ἡμέρα*. Το επίθημα *-όν* (που προέρχεται από το ουδ. τού επιθ.) χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς κατ' αναλογίαν προς σχήματα σε *-(δ)όν* (πβ. *βαθμη-δόν, σχε-δόν, αναφαν-δόν* κ.ά.)]

αυθορμητισμός (ο) **1.** η τάση να εκδηλώνει κανείς πηγαία ό,τι αισθάνεται, ό,τι σκέφτεται και να ενεργεί αναλόγως *σε μια έξαρση*

αυθορμητισμού άρχισε να μιλάει για τον εαυτό του || *η τεχνική και η πειθαρχία χαλιναγωγούν τον ~ των χορευτών* ΣΥΝ γνησιότητα, φυσικότητα, απλότητα, ανυποκρισία, ειλικρίνεια, ευθύτητα **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) η αυθόρμητη πράξη, ενέργεια: *όταν τα πνεύματα είναι εξημμένα, να αποφεύγετε τους ~* || *τώρα χρειάζονται προσοχή και περίσκεψη· όχι ~* Επίσης **αυθορμησία** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. spontanéité]

αυθόρμητος, -η, -ο **1.** αυτός που εκδηλώνεται πηγαία, σύμφωνα με τις παρορμήσεις, την ψυχική διάθεση τής στιγμής: *~ γέλιο / πράξη / κουβέντα / ξέσπασμα* ΣΥΝ. αυτόματος, ενστικτώδης, γνήσιος, πηγαίος, φυσικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που εκδηλώνεται χωρίς σχεδιασμό ή προετοιμασία, που προκύπτει από μόνος του, φυσικά, χωρίς υποκίνηση / υπόδειξη *οι ~ εκδηλώσεις τού πλήθους τον συγκίνησαν* || *η ~ προσέλευση τού λαού στο συλλαλητήριο* ΣΥΝ απρομελέτητος, απροσχεδίαστος, αβίαστος, ειλικρινής. — **αυθόρμητα / αυθορμήτως** [μεσν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν. < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ὁρμῶ*]

αυθύπαρκτος, -η, -ο αυτός που υπάρχει ή μπορεί να υπάρξει από μόνος του, χωρίς τη συνδρομή άλλων ΣΥΝ αυτοτελής, αυθυπόστατος, αυτόνομος, ανεξάρτητος. — **αυθυπάρκτως** κ. **αυθύπαρκτα** επίρρ, **αυθυπαρξία** (η) [1870]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ὑπαρκτός* < *ὑπάρχω*]

αυθυπέρβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} το να υπερβαίνει κανείς τον ίδιο του τον εαυτό, κυρ. να ξεπερνά τις αδυναμίες του. — **αυθυπερβατικός,** -ή, -ό, **αυθυπερβατικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-exceeding].

αυθυποβολή (η) [1891] η υποβολή συγκεκριμένων απόψεων, ιδεών ή ψυχολογικών στάσεων από το ίδιο το άτομο στον εαυτό του, η ενσυνείδητη ή ασυνείδητη δημιουργία τέτοιων ιδεών ή στάσεων. — **αυθυποβάλλομαι** ρ [1891].
[ΕΤΥΜ < *αυθ-* (< *αυτός*) + *υποβολή*, μεταφρ δάνειο από γαλλ. autosuggestion]

αυθυπόστατος, -η, -ο(ν) (λόγ.) **1.** αυτός που έχει ξεχωριστή και ανεξάρτητη ύπαρξη, που έχει αυτοτέλεια: *~ πίστη / έννοια / ουσία / θεωρία / οντότητα* ΣΥΝ αυθύπαρκτος, αυτοτελής, ανεξάρτητος **2. αυθυπόστατον** (το) {αυθυποστάτου} η αυθύπαρκτη παρουσία, η αυτοτέλεια — **αυθυποστάτως** επίρρ. [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *ὑποστατός* < *ὑφίσταμαι*].

αυθωρεί επίρρ (αρχαιοπρ.) ευθύς αμέσως, την ίδια στιγμή ΣΥΝ αμέσως, παρευθύς, τάχιστα, αυτοστιγμεί, πάραυτα, παραχρήμα, μονομιάς· κυρ. στη ΦΡ (επιτατ) ***αυθωρεί και παραχρήμα*** χωρίς καμία καθυστέρηση, πάραυτα: *εξετέλεσε τη διαταγή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *αὐθωρός* «αυτός που συμβαίνει την ίδια ώρα» < *αὐθ-* (< *αὐτός*) + *-ωρός* < *ὥρα*].

αυλαία (η) {αυλαιών} **1.** η μεγάλη και βαριά κουρτίνα τού θεάτρου, που καλύπτει τη σκηνή και η οποία με ειδικό μηχανισμό υψώνεται ή σύρεται κατά την έναρξη τής παράστασης και κατεβαίνει ή σύρεται μετά τη λήξη της ΣΥΝ κουρτίνα, παραπέτασμα· ΦΡ (συνεκδ) (α) ***ανοίγει / σηκώνεται η αυλαία*** (i) αρχίζει η παράσταση ή σειρά παραστάσεων *με δεκάλεπτη καθυστέρηση άνοιξε η αυλαία* (ii) (μτφ) γίνεται έναρξη μιας διαδικασίας: *~ τού φεστιβάλ Αθηνών* || *~ τής πρώτης αγωνιστικής ημέρας τού πρωταθλήματος* (β) ***ανοίγω / σηκώνω την αυλαία*** εμφανίζω δημόσια, φέρνω στο φως: *η ειδησεογραφία σήκωσε την αυλαία ενός μικρού δράματος, για να το μεταβάλει σε οδυνηρό δημόσιο θέαμα* ΣΥΝ αποκαλύπτω, φανερώνω (γ) ***πέφτει / κλείνει η αυλαία*** (i) τελειώνει μια παράσταση ή σειρά παραστάσεων: *το κοινό αποθέωσε τον εκλεκτό καλλιτέχνη, όταν έπεσε η αυλαία* (ii) (μτφ.) φθάνει το τέλος, κλείνει ο κύκλος *με την ομιλία του ~ των εργασιών τού Συνεδρίου* || *με την καταδίκη του ~ στην πολύκροτη αυτή δίκη* ΣΥΝ τελειώνει, φθάνει στο τέρμα, κλείνει (δ) ***αίρω την αυλαία*** βλ. λ. *αίρω* **2.** (συνεκδ.) η έναρξη ή η λήξη θεατρικής παράστασης ή πράξης ή σειράς παραστάσεων: *τρία θέατρα έχουν ~ σήμερα το απόγευμα* (έναρξη των παραστάσεων) || *έφτασε καθυστερημένος πέντε μόλις λεπτά πριν από την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλή.*
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ. τού επιθ. *αὐλα-ῖος* < *αὐλή* / *αὐλᾱ́* + *-ιος* (πβ *ἀρχαῖος* < *ἀρχά* + *-ιος*, *ὡρα-ῖος* < *ὥρα* + *-ιος* κ.ά.) Μεταφρ. δάνειο αποτελούν οι φρ *ανοίγω / κλείνω την αυλαία* (< γαλλ. lever / baisser le rideau)]

αύλακα (η) {αυλάκων} **1.** ΑΝΑΤ. επιμήκης στενή σχισμή, που δίνει την εντύπωση αυλακιού στην επιφάνεια ανατομικών οργάνων, όπως τού εγκεφάλου, και έχει λειτουργική σημασία **2.** ΤΕΧΝΟΛ χάραξη στην επιφάνεια εξαρτήματος για τη σωστή εφαρμογή άλλων επιφανειών και την καλή λειτουργία του. Επίσης (λόγ) **αύλαξ** (ο/η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὖλαξ* (ή / ὁ) < **ἄ-Fλακ-ς* < *ἀ-* προθεμ. + I.E *welk- «τραβώ», πβ. λιθ velkù «αυλάκι», αρχ. σλαβ. vlěkǫ. Η σημασιολογική σύνδεση με το ρ *ἕλκω* (< *selk-), όσο και αν φαίνεται εύλογη, δεν μπορεί να ερμηνευθεί ικανοποιητικά].

αυλάκι (το) {αυλακ-ιού | -ιών} το φυσικό ή τεχνητό, στενό, επίμηκες και μικρού βάθους όρυγμα στο έδαφος (συνήθ. για άρδευση): *άνοιξε ~, για να φεύγει το νερό* ΣΥΝ χαντάκι· ΦΡ (μτφ.) (α) ***βάζω το νερό στ' αυλάκι*** δρομολογώ εξελίξεις, κάνω κάτι να αρχίσει να λειτουργεί σωστά: *ο νέος υπουργός, πολύ δραστήριος και αποτελεσματικός, έβαλε επιτέλους το νερό στ' αυλάκι για την πάταξη τής φοροδιαφυγής* (β) ***μπαίνει το νερό στ' αυλάκι*** αρχίζει κάτι να λειτουργεί σωστά, να ακολουθεί τη σωστή πορεία. *είναι δύσκολο για ένα νιόπαντρο ζευγάρι να συνηθίσει στην καινούργια του ζωή· χρειάζεται να περάσει λίγος καιρός, μέχρι να μπει το νερό στ' αυλάκι* (γ) ***κύλησε πολύ νερό στ' αυλάκι*** πέρασε πολύς καιρός ή έγιναν πολλά πράγματα στο μεταξύ / από τότε: *κάποτε ήμαστε νέοι και δυνατοί από τότε ~* || *«για να καθιερωθεί το σύστημα αναγνώρισης εγκληματιών με τη μέθοδο τού DNA, πρέπει να κυλήσει πολύ νερό στ' αυλάκι»* (εφημ.) (δ) (σκωπτ) ***κάτω απ' τ' αυλάκι*** (δηλ. τον Ισθμό τής Κορίνθου) στην ή από την Πελοπόννησο, πελοποννησιακής καταγωγής· έκφραση κυρ των Στερεοελλαδιτών που αντανακλά ανταγωνισμό που υπήρχε ιδ. παλαιότερα με τους Πελοποννησίους: *εσείς, οι ~* (οι Πελοποννήσιοι)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *αὐλάκιον*, υποκ. τού αρχ *αὖλαξ*. Ο τ. *αυλάκι* έχει χάσει την υποκοριστική / σμικρυντική λειτουργία Βλ κ *αύλακα*].

αυλακιά (η) **1.** το άνοιγμα (το αυλάκι) που δημιουργείται κατά το όργωμα στο χωράφι από το υνί τού χειροκίνητου ή τού μηχανικού αρότρου, η αράδα· (μτφ.) **2.** κάθε επιμήκης γραμμή που δίνει την εντύπωση ότι χαράζει, αυλακώνει τον χώρο στον οποίο βρίσκεται: *οι αστραπές χάραζαν αυλακιές στον γκρίζο ουρανό* **3.** η ρυτίδα: *το γερασμένο του μέτωπο χαραγμένο από τις ~ τής ζωής* **4.** βαθύ επίμηκες σημάδι από βίαιο εξωτερικό χτύπημα *η πλάτη του είχε γεμίσει αυλακιές από το μαστίγιο* ΣΥΝ χαρακιά, ραβδιά.

αυλακοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {αυλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει αύλακες ή μοιάζει με αύλακα (βλ.λ) — **αυλακοειδώς** επίρρ.

αυλακώνω ρ μετβ {αυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ανοίγω αυλάκι ή αυλακιά σε (κάτι) **2.** (μτφ.) χαράζω (σε μια επιφάνεια), σχηματίζω επιμήκεις γραμμές σαν αυλάκια *τα δάκρυά του αυλακώνουν τα μάγουλά του* || *οι αστραπές αυλακώνουν τον ουρανό* || *βαθιές ρυτίδες αυλακώνουν το γερασμένο πρόσωπό της.* Επίσης **αυλακιάζω** [αρχ.]. — **αυλάκωμα** (το), **αυλάκιασμα** (το) [μεσν.].

αυλάκωση (η) [1858] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάνοιξη αυλακιών **2.** η ράβδωση (βλ λ) **3.** ΒΙΟΛ η πρώτη φάση τής εμβρυογένεσης, κατά την οποία το ζυγωτό (βλ.λ.) υπόκειται σε διαδοχικές κυτταρικές διαιρέσεις, που εμφανίζονται στην επιφάνεια τού γονιμοποιημένου ωαρίου σαν αύλακες.

αυλακωτός, -ή, -ό [1897] αυτός που έχει χαραγμένα αυλάκια, ραβδώσεις στην επιφάνειά του: *οι ~ κολόνες τού ναού* ΣΥΝ ραβδωτός.

αύλαξ (ο/η) → αύλακα, αυλάκι

αυλάρχης (ο) [μτγν.] {κλητ. -άρχα | αυλαρχών} ανώτατος αξιωματούχος τής βασιλικής αυλής με αρμοδιότητες προϊσταμένου. — **αυλαρχείο** (το) [1897]

αύλειος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που ανήκει στην αυλή: *~ θύρες / χώρος* (κυρ για σχολεία).

αυλή (η) **1.** ο ανοιχτός χώρος μπροστά ή πίσω από σπίτι που περιβάλλεται από τοίχους ή περιφράξεις ή στο κέντρο κτηριακού συγκροτήματος· *πλακόστρωτη ~* || *στην ~ μου έχω φυτέψει μια λεμονιά* || *τα παιδιά παίζουν στην ~* || *γραφική / κάτασπρη ~* ΣΥΝ περίβολος (πβ. λ. *προαύλιο*) • **2.** η κατοικία τού βασιλιά ή άλλου ηγεμόνα, καθώς και τα γραφεία και οι υπηρεσίες ασκήσεως τής εξουσίας του: *Αθηναίοι σοφοί έζησαν στην ~ τού Ιέρωνα* || *ανακοινωθέν τής βασιλικής ~* ΣΥΝ παλάτι, ανάκτορα **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που πλαισιώνουν τον βασιλιά, το ανώτατο προσωπικό των ανακτόρων, το περιβάλλον τού βασιλιά· *πολλά μυστικά τού Παλατιού διαρρέουν στις εφημερίδες από τη βασιλική ~* ΣΥΝ αυλικοί, ακόλουθοι **4.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των ανθρώπων που πλαισιώνουν σημαντικό δημόσιο πρόσωπο (σε θέση εξουσίας): *η ~ που σχηματίστηκε γύρω από τον πρωθυπουργό επηρεάζει τις αποφάσεις του εις βάρος τού κοινωνικού συμφέροντος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E *aw- «διανυκτερεύω, κοιμούμαι», πβ. αρμ. aut «κατάλυμα για τη νύχτα», σανσκρ. vāyami «κουράζομαι», αγγλ. weary «εξαντλημένος». Ομόρρ. αρχ. *ἰ-αύ-ω* «κοιμούμαι, διανυκτερεύω». Η λ προσδιόριζε αρχικά τον χώρο τού βασιλικού παλατιού, όπου διανυκτέρευαν οι υπηρέτες ή τα ζώα]

> **αυλή – αυλαία – έπαυλη.** Η λ. **αυλή**, ξεκινώντας από τη σημ «ο χώρος πέριξ τού παλατιού, περιβάλλων χώρος, όπου περνούσαν τη νύχτα τους υπηρέτες ή και ζώα τού παλατιού», εξελίχθηκε στη σημ «ο χώρος που περιβάλλει το σπίτι», αυτού που και σήμερα ονομάζεται από τους αρχιτέκτονες (ιδ για σχολεία) **αύλειος** χώρος Από την αυλή παράγονται το **αυλαία** «σκέπασμα» και το **αυλίζομαι** «έχω την είσοδο τής αυλής και, κατ' επέκτ, τού σπιτιού (από αυτόν ή εκείνο τον δρόμο)», το **αυλόθυρα**, το **αυλόγυρος** κ.ά. Ομόρριζα είναι και τα **έπαυλη** *(ἔπαυλις)*, **προαύλιο** και **καταυλισμός** Από εδώ και το **Αυλίς / Αυλίδα** (από αρχ. *αὖλις*, η ρίζα από όπου το **έπ-αυλις**). Από την αυλή των ανακτόρων, η αυλή σήμανε συνεκδοχικά «τον οίκο τού βασιλιά, τη βασιλική κατοικία, το παλάτι (< λατ. palatium)». Με αυτή τη σημ χρησιμοποιήθηκαν τα **αυλικός, αυλάρχης, αυλοκόλακας** κ.ά. Ο Στέφ Κουμανούδης καταγράφει ένα πλήθος λέξεων που πλάστηκαν (μέχρι το 1900) κατά την περίοδο τής τότε βασιλείας στην Ελλάδα. *αυλοσύμβουλος* (1844), *αυλόφρων* (1854), *αυλοθεράπων* (1896), *αυλόδουλος* (1843), *αυλοκοπία, αυλοήθης* (από τον Αναστάσιο Πολυζωίδη), *αυλίτις, αυλικοθεράποντες, αυλικεύομαι, αυλικότης* κ.ά., και *Αυλικόπολις* ακόμη, παραφθορά τής φιλοβασιλικής εφημ *Ακρόπολις!*

αύληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το παίξιμο τού αυλού.

αυλητής (ο) [αρχ.], **αυλητρίδα** (η) [αρχ] πρόσωπο που εκτελεί μουσικές συνθέσεις με αυλό Επίσης **αυλήτρια** (η) [μτγν.] {αυλητριών} — **αυλητική** (ενν. *τέχνη*) (η) [αρχ.].

αυλικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει στην αυλή (βασιλιά, αυτοκράτορα κ.λπ): *~ αξίωμα / περιβάλλον / θαλαμηπόλος* ΣΥΝ βασιλικός, δυναστικός **2. αυλικός** (ο) πρόσωπο που ανήκει στη βασιλική αυλή, στον κύκλο των προσώπων που περιβάλλουν τον βασιλιά ΣΥΝ παλατιανός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλή.*

αυλόγυρος (ο) **1.** το περίφραγμα αυλής, κυρ. το κτισμένο: *τα παιδιά*

κάθονταν δίπλα-δίπλα πάνω στον ~ τής εκκλησίας, για να βλέπουν καλύτερα || *ψηλός / πέτρινος ~* ΣΥΝ αυλότοιχος, μάντρα, φράχτης, μαντρότοιχος **2.** (συνεκδ.) ο χώρος (κυρ. περιφραγμένος) που περιβάλλει ένα κτήριο, η περιφραγμένη αυλή: *ο κόσμος που δεν χωρούσε στο εκκλησάκι στεκόταν στον ~* || *περάσαμε τον ~ προχωρώντας προς το κτήριο* ΣΥΝ περίβολος, αυλή, προαύλιο, γύρος.

αυλόδουλος, -η, -ο [1843] (μειωτ.) αυτός που υποτάσσεται δουλικά στη θέληση και την εξουσία τού βασιλιά· *το πλήθος αποδοκίμαζε τους ~ συνωμότες* || *~ κυβέρνηση*

αυλόθυρα (η) η αυλόπορτα (βλ.λ.).

αυλοκόλακας (ο/η) [1865] {αυλοκολάκων} (μειωτ.) **1.** κόλακας τού βασιλιά **2.** (κατ' επέκτ.) κόλακας ισχυρού προσώπου, προσώπου που βρίσκεται στην εξουσία *οι ~ τού πρωθυπουργού* ΣΥΝ γλείφτης, τσανακογλείφτης, σφουγγοκωλάριος. — **αυλοκολακεία** (η) [1851].

αυλόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα τής αυλής, πόρτα που οδηγεί μέσα ή έξω από την αυλή.

αυλός (ο) **1.** ΜΟΥΣ αρχαίο. πνευστό μουσικό όργανο διαφόρων ειδών (μόναυλος, πλαγίαυλος, άσκαυλος κ.ά.), που μοιάζει με το κλαρινέτο ή το όμποε, και το οποίο είχε σημαντική θέση στη διονυσιακή λατρεία και γενικότ. στην κοινωνική και καλλιτεχνική ζωή τής ελληνικής αρχαιότητας περιελάμβανε διπλό καλάμι τοποθετημένο μέσα σε κυλινδρικό ή ελαφρώς κωνικό σωλήνα με μικρές οπές σε διάφορα σημεία για την έξοδο τού αέρα **2.** η φλογέρα, το σουραύλι • **3.** ο σωλήνας τού φυσερού που χρησιμοποιεί ο σιδηρουργός **4.** ΑΝΑΤ το σωληνώδες μέρος ενός κοίλου οργάνου, λ.χ. ο αυλός τού εντέρου.
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε. *awl- «κοιλότητα, σωλήνας», πβ. λιθ aũlas «περικνήμιο», νορβ. aul «μίσχος φυτού», λατ. alvus «κοιλιά», ιταλ. alvo κ.ά. Ο ανατ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. tube]

> **αυλός – έναυλος – συναυλία – δίαυλος – πύραυλος.** Η αρχαία λ. **αυλός**, σημαίνοντας γενικά τον σωλήνα, δήλωσε όχι μόνο το μουσικό όργανο, αλλά και τεχνικές έννοιες. Κοντά στον *αυλό* χρησιμοποιούνται και συναφή μουσικά όργανα, τα **πλαγίαυλος** και **άσκαυλος** *(ασκός + αυλός)*, **οξύαυλος** και **βαρύαυλος**. **Έναυλος** (στα αφτιά μας) είναι (ήδη από την Αρχαία) «αυτός που αντηχεί, που είναι γνωστός σαν το άκουσμα τού αυλού». **συν-αυλία** είναι, στην αρχή, η συμφωνία λύρας και αυλού ή η συμφωνία αυλών, γενικώς δε (ήδη στον Πλάτωνα) η συμφωνική οργανική μουσική. Με την τεχνική σημ. τής λέξης πλάστηκαν το αρχ. **δίαυλος** «πέρασμα, δίοδος» και το νεότ. **πύραυλος**. Η κοιλάδα που μοιάζει με αυλό λέγεται **αυλών (αυλώνας)**, από όπου το συχνό τοπωνύμιο **Αυλών / Αυλώνα**.

άυλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν αποτελείται από ύλη: *κατά τον χριστιανισμό, ο Θεός έχει ~ υπόσταση* || *τα πνεύματα είναι ~* ΣΥΝ ασώματος ΑΝΤ υλικός **2.** (μτφ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από το βάρος και τη φθορά τής ύλης: *οι μορφές στις βυζαντινές εικόνες είναι ~, γεμάτες πνευματικότητα* ΣΥΝ εξαϋλωμένος, πνευματικός **3.** ΟΙΚΟΝ (οικονομικό στοιχείο) που δεν έχει φυσική υπόσταση, π.χ. ο αέρας εργασίας, οι ευρεσιτεχνίες, τα εμπορικά σήματα κ.λπ. *~ τίτλοι*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *ὕλη*].

αυλότοιχος (ο) ο τοίχος που περιβάλλει την αυλή.

Αυλώνας (ο) πόλη και λιμάνι τής Ν. Αλβανίας (Β. Ηπείρου)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Αὐλών, -ῶνος* (< *αὐλων* «πέρασμα μεταξύ λόφων ή ακτών – δίαυλος»), που κατελήφθη στις 28/11/1912 από τον Αλβανό μπέη Ισμαήλ Κεμάλ Βλιώρα (όπου οφείλεται η αλβ. ονομασία Vlorë), ο οποίος κήρυξε εκεί την ανεξαρτησία τής Αλβανίας]

αυνανίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {αυνανίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** προκαλώ διέγερση των γεννητικών οργάνων έως τον οργασμό χωρίς συνεύρεση (συνουσία) με ερωτικό σύντροφο, αλλά με τεχνητό τρόπο (συνήθ. με μάλαξη των γεννητικών οργάνων με το χέρι) ΣΥΝ αυτοϊκανοποιούμαι, αυτοερεθίζομαι, (!) μαλακίζομαι **2.** (μτφ.-ειρων.) πράττω ή λέω ανοησίες (ευφημ. τρόπος για να αποφευχθεί η λέξη *μαλακίζομαι*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αυνανισμός (ο) [1777] το να αυνανίζεται κανείς ΣΥΝ αυτοϊκανοποίηση, αυτοερωτισμός, αυτοερεθισμός, αυτοδιέγερση, (!) μαλακία. — **αυνανιστικός**, -ή, -ό, **αυνανιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Αὐνάν* < εβρ. Onán «δυνατός, δραστήριος». Ο *Αὐνάν* ήταν δευτερότοκος γυιος τού Ιούδα και, όταν πέθανε ο αδελφός του, ανέλαβε την υποχρέωση να εξασφαλίσει διάδοχο στο όνομα τού αδελφού του, σύμφωνα με το έθιμο τού ανδραδελφικού γάμου. Όμως, κατά τη διάρκεια τής συνουσίας εκείνος *«ὅταν εἰσήρχετο πρὸς τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, ἐξέχεεν ἐπὶ τὴν γῆν, τοῦ μὴ δοῦναι σπέρμα τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ»* (Π.Δ. *Γένεσις*, 38, 9). Άρα ο όρος *αυνανισμός* θα δήλωνε, με βάση το βιβλικό χωρίο, την κατά τη συνουσία εκτός τού γυναικείου κόλπου εκσπερμάτιση και όχι τον *αυτοερεθισμό* ή την *αυτοϊκανοποίηση*, που δηλώνει η λ. σήμερα].

αυξάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {αύξη-σα, -θηκα, -μένος (κ. λογιότ. ηυξημένος)} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) μεγαλύτερο ή περισσότερο: *~ την ταχύτητα* || *η κυβέρνηση αύξησε τους φόρους* ΣΥΝ μεγαλώνω, πληθαίνω, ανεβάζω ΑΝΤ μειώνω, ελαττώνω, κατεβάζω, μικραίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος: *με την άνοδο τού βιοτικού επιπέδου αυξάνει ο μέσος όρος ζωής* || *τους θερινούς μήνες αυξάνει η κατανάλωση φρούτων και αναψυκτικών* || *καθώς κυλούν οι ώρες, η αγωνία αυξάνει κατακόρυφα* ΣΥΝ μεγαλώνω, ανεβαίνω, υψώνομαι, πολλαπλασιάζομαι ΑΝΤ μειώνομαι, ελαττώνομαι **3.** (μεσοπαθ. ***αυξάνομαι***) γίνομαι μεγαλύτερος ή περισσότερος· ΦΡ ***αυξάνεσθε και πληθύνεσθε*** (*αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*. Π.Δ. *Γένεσις* 1, 28) προτροπή τού Θεού στο ανθρώπινο γένος να κάνει απογόνους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος, εργαστικός, μετοχή*
[ΕΤΥΜ αρχ., ιων.-αττ. τύπος τού αρχαιότ. *αὔξω* < *aug-s-ō < Ι.Ε. *aug-, μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *aweg- «αυξάνω», πβ. σανσκρ. vak-s-áyati- «αναπτύσσομαι», λατ. aug-eo, γαλλ. augmenter «αυξάνω», ισπ. aumentar, αγγλ. author «συγγραφέας» (< γαλλ. auteur < λατ. auctor «αυτός που αρχίζει, που αναπτύσσει κάτι»), γερμ. wachsen «αυξάνω» κ.ά.].

Αυξέντιος (ο) {Αυξεντίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < λατ. Auxentius «αύξων» < θ. aux- (τού ρ. augeo «αυξάνω», πβ. auxilium «βοήθεια», αρχική σημ. «στρατιωτικές ενισχύσεις») + παραγ. επίθημα -entius, λ.χ. Innoc-entius, Gaud-entius, Laur-entius].

αύξηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεταβολή τής τιμής ενός μεγέθους προς το περισσότερο ή μεγαλύτερο, η ποσοτική άνοδος: *~ τής δημοτικότητας ενός πολιτικού* || *~ τού πληθυσμού τής γης* || *~ των κρουσμάτων καρδιοπάθειας* || *~ τού διοξιδίου τού άνθρακα στην ατμόσφαιρα* || *~ τής εγκληματικότητας* || *~ των τιμών στα τρόφιμα* || *~ των πωλήσεων μιας επιχείρησης* || *~ κεφαλαίου* || *~ τής ταχύτητας οχήματος* ΣΥΝ μεγάλωμα, άνοδος, πλήθυνση ΑΝΤ μείωση, ελάττωση **2.** (ειδικότ.) (α) η παροχή μεγαλύτερου μισθού, η μισθολογική άνοδος: *η εταιρεία έδωσε ~ 10% στους εργαζομένους* || *δεν αναμένονται αυξήσεις μέσα στον επόμενο χρόνο* (β) (στον πληθ.· καταχρ. αντί τού ορθού *ανατιμήσεις*) σε φρ. όπως *κύμα αυξήσεων στα είδη διατροφής* (αντί *ανατιμήσεων*) **3.** ΒΙΟΛ. η ιδιότητα των ζωντανών οργανισμών να μεγαλώνουν σε όγκο και βάρος με τον πολλαπλασιασμό των κυττάρων τους **4.** ΓΛΩΣΣ (στη Ν. Ελληνική) η επέκταση τού θέματος των ρημάτων στον ενεργητικό αόριστο και τον παρατατικό κατά μία συλλαβή (*συλλαβική ~*, λ.χ. *παίζω, έ-παιζα, έ-παιξα*), για να μπορεί ο τόνος, προκειμένου για δισύλλαβα ρήματα (*γράφω, τρέχω, παίζω* κ.τ.ό.), να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαραλήγουσα· βλ. κ. λ. *ε-*), επίσης, σπάνια, η μεταβολή τού αρκτικού φωνήεντος τού θέματος σε άλλο φωνήεν (*χρονική ~*, λ.χ. *παρ-άγ-ω → παρ-ήγαγα, ελπίζω → ήλπισα*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, εν-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὔξησις* < *αὔξω*].

> **αύξηση ρημάτων.** Στην Αρχαία, τη Βυζαντινή και τη Λόγια Ελληνική τα ρήματα στους παρελθοντικούς χρόνους (παρατατικό, αόριστο – παλαιότερα και υπερσυντέλικο), εφόσον άρχιζαν από σύμφωνο, έπαιρναν ένα *ε-* **(συλλαβική αύξηση)** και, αν άρχιζαν από φωνήεν, έτρεπαν τα *α/ε-* σε *η-* και το *ο-* σε *ω-* **(χρονική αύξηση)**: *λύω – **ἔ**-λυον – **ἔ**-λυσα (**ἐ**-λελύκειν) – λύομαι – **ἐ**-λυόμην – **ἐ**-λυσάμην / **ἐ**-λύθην (**ἐ**-λελύμην)· ἀκούω – **ἤ**κουον – **ἤ**κουσα – **ἠ**κουόμην – **ἠ**κουσάμην / **ἠ**κούσθην· ἐλπίζω – **ἤ**λπιζον – **ἤ**λπισα – **ἠ**λπίζετο – **ἠ**λπίσατο – **ἠ**λπίσθη· ὁρίζω – **ὤ**ριζον – **ὤ**ρισα – **ὡ**ριζόμην – **ὡ**ρισάμην – **ὡ**ρίσθην*. Η χρονική αύξηση εμφανιζόταν και στη μεσοπαθητική μτχ. τού παρακειμένου: *ἀγαπῶ – **ἠ**γαπημένος, ἐλέγχω – (ἐλ-) **ἠ**λεγμένος, ὁρίζω – **ὡ**ρισμένος*. Στη Νέα Ελληνική η χρήση τής ρηματικής αύξησης είναι διαφορετική. (α) Δεν χρησιμοποιείται η **χρονική αύξηση**: *αρχίζω – άρχιζα – άρχισα* (όχι **ήρχιζα, *ήρχισα*)· *ερμηνεύω – ερμήνευα – ερμήνευσα* (όχι **ηρμήνευα, *ηρμήνευσα*)· *ορίζω – όριζα – όρισα – οριζόμουν – ορίστηκα* (όχι **ώριζα, *ώρισα, *ωριζόμουν, *ωρίστηκα*)· ούτε οι μτχ. είναι πια **ηρμηνευμένος* ή **ωρισμένος*, αλλά *ερμηνευμένος* και *ορισμένος*. (β) **Συλλαβική αύξηση (έ-)** παίρνουν στους παρελθοντικούς χρόνους τής ενεργητικής φωνής μόνο τα δισύλλαβα ρήματα, για να μπορεί ο τόνος να είναι στην τρίτη από τού τέλους συλλαβή (προπαραλήγουσα): *γρά-φω, **έ**-γρα-φα, **έ**-γρα-ψα* (αλλά πληθ. *γρά-φα-με, γρά-φα-τε* χωρίς *ε-*, γιατί υπάρχουν ήδη –λόγω καταλήξεως– τρεις συλλαβές και ο τόνος μπορεί να είναι στην προπαραλήγουσα χωρίς την παρουσία συλλαβικής αύξησης)· έτσι, στην πράξη, το **ε-** τής συλλαβικής αύξησης υπάρχει μόνο εφόσον τονίζεται: ***έ**-γραφα, **έ**-γραφες, **έ**-γραφε (γράφαμε, γράφατε), **έ**-γραφαν (γράφανε)· **έ**-γραψα, **έ**-γραψες, **έ**-γραψε (γράψα-με, γράψατε), **έ**-γραψαν (γράψανε)· (γραφόμουν-α, γραφόσουν-α, γραφόταν-ε, γραφόμαστε, γραφόσαστε, γράφονταν – γράφτηκα, γράφτηκες, γράφτηκε, γραφτήκαμε, γραφτήκατε, γράφτηκαν)*. Συλλαβική αύξηση παίρνουν **(εσωτερικά)** και τα δισύλλαβα ρήματα, που είναι σύνθετα με προθέσεις, πάλι εφόσον η αύξηση *ε-* τονίζεται: *περι-γράφω – περι-**έ**γραφα – περι-**έ**γραψα, συγ-γράφω – συν-**έ**γραφα – συν-**έ**γραψα, δια-γράφω – δι-**έ**γραφα – δι-**έ**γραψα, εγ-γράφω – εν-**έ**γραφα – εν-**έ**γραψα, παρα-πέμπω – παρ-**έ**πεμπα – παρ-**έ**πεμψα, απο-στέλλω – απ-**έ**στελλα – απ-**έ**στειλα, συν-θέτω – συν-**έ**θετα – συν-**έ**θεσα*. Ελάχιστα ρήματα (τα οποία σημειώνονται σε κάθε λήμμα) διατηρούν παραδοσιακά λογιότερους τύπους με **χρονική αύξηση** σε απλά ή σύνθετα ρήματα: *ελέγχω – **ή**λεγξα* (αλλά και ***έ**λεγξα*), *απευθύνω – απ**η**ύθυνα* (αλλά και *απ**ε**ύθυνα*), *εξάγω – εξ**ή**γα – εξ**ή**γαγα*

αυξητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στην αύξηση, στη μεγέθυνση ή διόγκωση: *~ ορμόνες* (αυτές που συμβάλλουν στην ανάπτυξη μελών τού σώματος ή στην αύξηση τού ύψους) || *~ τάσεις τού τιμαρίθμου* **2.** ΒΙΟΛ ***αυξητική ορμόνη*** η σωματοτρόπος (βλ.λ.) ορμόνη. — **αυξητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

αυξομείωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εναλλαγή αυξήσεως και μειώσεως, η περιοδική ή μη διακύμανση μεγεθών: *~ των συναισθηματικών εντάσεων* || *η απελευθέρωση τής αγοράς οδήγησε σε μια περίοδο αυξομειώσεως των τιμών* ΣΥΝ (δια)κύμανση, ανεβοκατέβασμα, προσθαφαίρεση ΑΝΤ σταθερότητα, μονιμότητα, παγίωση. — **αυξομειώνω** ρ. [μτγν.], **αυξομειωτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **αυξομειωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

αύξων, -ουσα, -ον {αύξ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που αυξάνει, που έχει τάσεις ανόδου *η επενδυτική δραστηριότητα βαίνει με αύξοντα ρυθμό || αύξουσα ένταση / σελήνη / κλίμακα / γεωμετρική ή αριθμητική πρόοδος / ανησυχία / πεποίθηση / σειρά* ΣΥΝ αυξανόμενος, ανοδικός, εντεινόμενος, ενισχυόμενος, προϊών ΑΝΤ φθίνων, μειούμενος, καθοδικός ΦΡ ***αύξων αριθμός*** αριθμός ενδεικτικός σειράς κατατάξεως ή αρίθμησης *οι αιτήσεις θα εξεταστούν κατά τον ~ πρωτοκόλλου* (συντομ *α α*, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ *αὔξω* (βλ λ *αυξάνω*)]

αϋπνία (η) [αρχ] {αϋπνιών} **1.** το να μην μπορεί κάποιος να κοιμηθεί *περιπτώσεις χρόνιας ~ απαιτούν θεραπεία με ηρεμιστικά ή υπνωτικά χάπια* || (κ στον πληθ) *αϋπνίες έχουμε σήμερα,* ΑΝΤ υπνηλία **2.** (γενικότ.) η έλλειψη ύπνου *καταβεβλημένος από την ~* ΣΥΝ ξαγρύπνημα, αγρύπνια, ξενύχτι.

άυπνος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν κοιμήθηκε: *είμαι ~· δεν κοιμήθηκα καθόλου όλη νύχτα.*

Αύρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τής Περίβοιας και τού Τιτάνα Λέλαντα· απέκτησε από τον Διόνυσο δίδυμα, τα οποία μέσα στην τρέλα της κομμάτιασε ο Δίας τη μεταμόρφωσε σε πηγή **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *αὔρα* (βλ λ.)]

αύρα (η) {αυρών} **1.** το ελαφρό αεράκι: *η πρωινή ~ μού χαϊδεύει το πρόσωπο || ~ στεριανή / των κοιλάδων / των ορέων / θαλάσσια / γλυκιά* **2.** (μτφ.) η (ευχάριστη) αίσθηση την οποία αποπνέει κάποιος/κάτι, η εντύπωση που δίνει, ο «αέρας» που έχει. *μια ζωογόνος ~ νιότης και αισιοδοξίας ξεπηδά από κάθε σελίδα τού βιβλίου* ΣΥΝ αίσθηση, νότα, ατμόσφαιρα • **3.** (μτφ.) η ακτινοβολία που πιστεύεται πως εκπέμπεται από το σώμα σχηματίζοντας φωτεινό περίβλημα, αισθητή μόνο σε συγκεκριμένα πρόσωπα με μεταφυσικές ή πνευματιστικές δυνάμεις • **4. *αύρες*** (οι) θωρακισμένα αστυνομικά οχήματα για την ταχεία μεταφορά αστυνομικής δύναμης· *έστειλαν τις ~ να διαλύσουν τη συγκέντρωση* • **5.** ΙΑΤΡ τα συμπτώματα που προηγούνται τής εκδήλωσης μιας κρίσης ημικρανίας ή μιας επιληπτικής κρίσης.
[ΕΤΥΜ αρχ < **ἄϝρ-α,* μηδενισμ βαθμ τού θ **ἀϝερ-*. πβ λατ aer «αέρας», γαλλ air (> αγγλ air), ισπ aire, ιταλ aria κ ά Ομόρρ αρχ *ἀ(ϝ)είρω* «σηκώνω» (< **ἀϝέρ-jω*), *ἀήρ* (< **ἀϝερ-*). Η λ. αρχικά χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει το πρωινό αεράκι που ανεβαίνει από το νερό, από το ποτάμι ή τη θάλασσα. Για τη σημασιολ. μεταβολή «ανύψωση» ‣ «αέρας», βλ λ. *αέρας* Η σημ. 5 είναι αντιδάν , < αγγλ. aura]

αυριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το αύριο, την επόμενη μέρα. *~ συγκέντρωση / καιρός / έκδοση* (πβ. λ *χθεσινός, σημερινός*) **2.** (συνεκδ) αυτός που σχετίζεται με το μέλλον: *θέλουμε ο ~ κόσμος να είναι καλύτερος*
[ΕΤΥΜ < *αύριο* + παραγ. επίθημα -*ανός*, πβ μτγν. *αὐρινός*]

αύριο επίρρ **1.** την ημέρα μετά τη σημερινή, το προσεχές εικοσιτετράωρο: *τελειώσαμε για σήμερα· θα συνεχίσουμε ~ || σήμερα είναι Τρίτη ~ είναι Τετάρτη || μέχρι ~, γεια σας! || η συνάντηση αναβλήθηκε για ~ || από ~ πιάνουμε δουλειά || Αφήστε τη δουλειά! ~ πάλι* (~ συνεχίζουμε) (πβ λ *σήμερα, χθες, μεθαύριο*) ΦΡ (α) (παροιμ.) ***μην αναβάλλεις / αφήνεις για αύριο ό,τι μπορείς να κάνεις σήμερα*** βλ. λ. *αναβάλλω* (β) ***σήμερα-αύριο / αύριο-μεθαύριο*** (i) στο αμέσως προσεχές μέλλον (χωρίς να καθορίζεται αυστηρά πότε), όπου να 'ναι. *περιμένω απάντηση για τη δουλειά ~ || πρέπει να είσαι προετοιμασμένος δεν ξέρεις τι μπορεί να συμβεί ~* (ii) ακαθόριστος μελλοντικός χρονικός προσδιορισμός που υποδηλώνει αναβλητική διάθεση: *μην αγχώνεσαι, θα πάω κάποια στιγμή ~ || θα το στείλω ~· δεν με κυνηγάει κανένας* (γ) ***από αύριο σε αύριο*** από αναβολή σε αναβολή, από παράταση σε παράταση: *Πότε θα κλείσουμε επιτέλους τη δουλειά: Όλο ~ με πας!* (δ) ***και αύριο μέρα είναι*** για κάτι που μπορεί να γίνει και σε άλλη χρονική στιγμή, να αναβληθεί· *Άσε το διάβασμα και κοιμήσου! ~!* (ε) ***και (γι') αύριο έχει ο Θεός*** ως καθησυχαστική προτροπή σε κάποιον να μη στενοχωριέται, επειδή δεν πρόκειται κάτι να χαθεί, να ματαιωθεί· *Μην ανησυχείς! ~* (στ) ***σήμερα είμαι, αύριο δεν είμαι*** για το εφήμερο των ανθρώπινων πραγμάτων: *γλεντάω τη ζωή μου τώρα, γιατί ~* (ζ) ***αύριο κλαίνε!*** για τα δυσάρεστα επακόλουθα μιας πράξης, τα οποία δεν λαμβάνει κάποιος υπ' όψιν του στο παρόν επίσης, για επικείμενη τιμωρία· *Άσ' τον να χαίρεται και να πανηγυρίζει ~!* (η) (λόγ) ***ες αύριον τα σπουδαία*** (*ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα*, Πλουτ. *Πελοπίδας* 10) φράση που λέγεται (σοβαρά ή ειρωνικά), όταν προτείνουμε την αναβολή τής διεκπεραίωσης ενός θέματος για την επόμενη μέρα λόγω τής σοβαρότητάς του *δεν είναι τώρα ώρα να μιλάμε για την αγορά τού σπιτιού ~* **2.** (συνεκδ.) στο μέλλον: *τώρα είσαι μικρός και δεν έχεις έγνοιες ~, που θα έχεις δουλειά και οικογένεια, τότε θα δεις τι είναι η ζωή || ποιος ξέρει πώς θα είναι ο κόσμος ~,* **3. αύριο** (το) το μέλλον. *αγωνίζεται για ένα καλύτερο ~ || ποιος ξέρει τι μας επιφυλάσσει το ~, || ένα λαμπρό ~*
[ΕΤΥΜ. < αρχ *αὔριον*, παρεκτεταμένος τύπος σε -*ον* (κατά το *σήμερον*) τού **αὖρι* (τοπική πτώση) < *aus-ri- < Ι Ε. *aus- «αυγή», πβ σανσκρ. us-āh, λατ. aurora (< *aus-osa), αγγλ. east «ανατολή», γερμ. Ost κ ά Ομόρρ αρχ. *αὔ-ως* «αυγή» Η φρ. «*ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα*» ελέχθη από τον Θηβαίο πολέμαρχο Αρχία, ο οποίος, ενώ βρισκόταν σε ένα συμπόσιο, έλαβε επιστολή που τον προειδοποιούσε ότι κινδύνευε. Ο Αρχίας είπε ότι θα ασχολείτο την επόμενη μέρα («αύριο») με την επιστολή, αλλά (σύμφωνα με τον Πλούταρχο, *Πελοπίδας* 10) την ίδια μέρα δολοφονήθηκε]

αυστηρός, -ή (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ελαστικότητας, επιείκειας· *ο δάσκαλος τής τάξης ήταν πολύ ~ τιμωρούσε πάντα τους μαθητές που ατακτούσαν στο μάθημα || η επιτροπή άσκησε πολύ ~ κριτική || ~ τιμωρία / απόφαση (δικαστή) / κοινό / κριτής / στάση / βαθμολογία* ΣΥΝ ανεπιεικής, άτεγκτος ΑΝΤ επιεικής, ελαστικός, μαλακός **2.** αυτός που είναι πολύ σοβαρός, που εμπνέει φόβο *~ ματιά / φωνή* **3.** σκληρός, σε έντονο ύφος· *~ απάντηση / σύσταση / γλώσσα* ΑΝΤ ήπιος **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***αυστηρός ρυθμός*** τεχνοτροπία στην αρχαία ελληνική γλυπτική, που κυριαρχεί στην περίοδο η οποία μεσολαβεί μεταξύ τής αρχαϊκής και τής κλασικής (περίπου 480-450 π.Χ) και χαρακτηρίζεται από τις σοβαρές εκφράσεις των προσώπων των αγαλμάτων **5.** αυτός που τηρείται ή πρέπει να τηρείται απαρέγκλιτα, να έχει καθολική εφαρμογή χωρίς εξαιρέσεις: *ως διπλωματικός οφείλει να τηρεί ~ ουδετερότητα απέναντι στα κόμματα || η στρατιωτική δικτατορία επέβαλε ~ λογοκρισία στα μέσα ενημέρωσης || ~ πρωτόκολλο / πειθαρχία / εφαρμογή / τήρηση / δίαιτα / λιτότητα / μυστικότητα / απομόνωση / μεθοδολογία* ΣΥΝ πλήρης, απόλυτος **6.** αυτός που τηρεί τις παραδόσεις, πιστός στις παραδοσιακές αξίες: *άνθρωπος αυστηρών αρχών || ~ ανατροφή / ήθη* ΣΥΝ σοβαρός, ηθικός, συντηρητικός **7.** αυτός που είναι απαιτητικός, λεπτολόγος, σχολαστικός *μια αυστηρότερη φιλολογική ανάλυση θα οδηγούσε σε άλλα συμπεράσματα || ~ θεώρηση / προσέγγιση* **8.** αυτός που διαθέτει ακρίβεια και σαφήνεια *η ~ οριοθέτηση στόχων είναι αδύνατη για ένα τόσο παρορμητικό άτομο || ~ διατύπωση / προσδιορισμός* ΣΥΝ ακριβής ΑΝΤ. γλαφυρός **9.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα ύφους (απλές γραμμές ή χαρακτηριστικά)· *η ~ μεγαλοπρέπεια τής αίθουσας με τους γυμνούς, μαρμάρινους τοίχους* ΣΥΝ λιτός, ανεπιτήδευτος, απέριττος — **αυστηρά** επίρρ κ. **αυστηρώς** [μτγν] (βλ λ) επίρρ., **αυστηρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < θ **αὐστ-* (< ρηματικό επίθ **αὐστός* «ξηρός» < *αὔω / αὔω < αὖος (τό)* «ξηρότητα» < Ι Ε. *saus-os «ξηρός», πβ λιθ. saūsas, αγγλ sere κ.ά · ομόρρ *αὐχμ-ηρός*) + παραγ. επίθημα -*ηρός* (πβ. *αὐχμηρός, μοχθ-ηρος, τολμ-ηρός* κ.ά.). Η λ. *αὐστηρός* είχε αρχικώς την κυριολ σημ «ξηρός, στυφός» (κατ' αντιδιαστολή προς το *γλυκύς*), ενώ η σημ. «σοβαρός, τραχύς» είναι μτγν. (πβ Κ.Δ. Λουκ. 19, 21: *ἐφοβούμην γάρ σε, ὅτι ἄνθρωπος αὐστηρὸς εἶ*). Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη («ξηρός» ‣ «τραχύς, οξύς») εμφανίζει και το αρχ επίθ. *δριμύς* (βλ λ)]

αυστηρώς επίρρ [μτγν.] (λόγ) με τρόπο αυστηρό και απόλυτο, χωρίς επιείκεια ή ελαστικότητα (λ.χ. στην εφαρμογή μιας απόφασης, στην κριτική κ λπ.): *κινηματογραφικό έργο ~ ακατάλληλο για ανηλίκους || απαγορεύεται ~ το κάπνισμα* ΑΝΤ επιεικώς, μετριοπαθώς

Αυστραλασία (η) ΓΕΩΓΡ περιοχή τού Ειρηνικού Ωκεανού, που περιλαμβάνει την Αυστραλία, τη Νέα Ζηλανδία και τη Ν Γουινέα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Australasia].

Αυστραλία (η) [1854] (αγγλ Australia) **1.** (καταχρ) η Ωκεανία (βλ.λ.) **2.** πολύ μεγάλο νησί στο Α. Ημισφαίριο, Ν τού Ισημερινού, το οποίο θεωρείται ξεχωριστή ήπειρος, η μικρότερη σε έκταση από τις πέντε **3.** (αγγλ Commonwealth of Australia = Κοινοπολιτεία τής Αυστραλίας) κράτος που περιλαμβάνει το παραπάνω νησί και την Τασμανία με πρωτεύουσα την Καμπέρα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Αυστραλίας. -- **Αυστραλός** [1894] κ. **Αυστραλέζος** (ο), **Αυστραλή** κ **Αυστραλέζα** (η), **αυστραλιανός,** -ή, -ό κ. **αυστραλέζικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ Australia < λατ australis «νότιος». Η ήπειρος ήταν γνωστή ήδη από τον 2ο αι. μ.Χ ως terra australis incognita «άγνωστη νότια χώρα», ενώ οι Ολλανδοί εξερευνητές τού 17ου αι. την ονόμασαν «Νέα Ολλανδία» Η σημερινή ονομασία καθιερώθηκε τον 19ο αι από τον Άγγλο θαλασσοπόρο Matthew Flinders].

αυστραλοπίθηκος (ο) {αυστραλοπιθήκ-ου | -ων, -ους} ανθρωποειδές, συγγενές προς τον γορίλλα και τον χιμπατζή, το οποίο θεωρείται ότι έζησε τουλάχιστον στη Ν και Α. Αφρική πριν από 1-4 εκατομμύρια χρόνια και παρουσίαζε ομοιότητες προς τον άνθρωπο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ australopithecus, νόθο σύνθ., < australis «νότιος» + pithecus «πίθηκος»].

Αυστρία (η) [1728] (γερμ. Republik Osterreich = Δημοκρατία τής Αυστρίας) κράτος τής Κ Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βιέννη, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το ευρώ. - **Αυστριακός** (ο) [1728], **Αυστριακή** (η), **αυστριακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < νεολατ. Austria < λατ. auster «νότος» (αρχική σημ. «ανατολή, ανατολικός άνεμος», πβ. κ *Αυστραλία*). Όταν ο Γερμανός αυτοκράτορας Καρλομάγνος νίκησε τους Σλάβους και τους Αβάρους το 796 μ.Χ., ίδρυσε την επαρχία τής Α Μαρκιωνίας, που το 996 ονομάστηκε Österreich «ανατολικό βασίλειο». Το 1281 ο Γερμανός βασιλιάς Ροδόλφος Α' (των Αψβούργων) ονόμασε τον γυιο του Αλβέρτο ηγεμόνα τής Αυστρίας Έκτοτε η Αυστρία θεωρήθηκε γερμανική επικράτεια (dominium Austriae), μέχρις ότου οι Αψβούργοι έχασαν τον γερμανικό θρόνο (1322) Η ονομασία *Αυστρία* επικράτησε το 1915-18 ως Deutschösterreich «Γερμανική Αυστρία» και, μετά τη συνθήκη τού 1919, ως Republik Österreich «Δημοκρατία τής Αυστρίας»].

Αυστροουγγαρία (η) [1867] το διάδοχο σχήμα τής παλαιάς αυστριακής αυτοκρατορίας (1867-1918)

αυτανάφλεξη (η) [1887] {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΧΗΜ η καύση που αρχίζει ξαφνικά και χωρίς εξωτερική επίδραση: *ο υγρός σανός μπορεί να υποστεί ~, αν ζεσταθεί πολύ εσωτερικά* — **αυταναφλέγομαι** ρ. [1891].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. self-ignition].

αύτανδρος, -η, -ο (για καταποντισθέντα σκάφη) με το σύνολο τού πληρώματος ή των επιβατών: *το πλοίο βυθίστηκε ~*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐτ(ο)-* + -*ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

αυταξία (η) **1.** το να έχει κάποιος/κάτι αξία, που προέρχεται από εγγενείς ιδιότητές του *η έννοια τής αγάπης αποτελεί για τον χριστιανό ~* **2.** η αξία την οποία αποδίδει κανείς στον εαυτό του ΣΥΝ αυτοεκτίμηση.

αυταπάρνηση (η) [1844] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} η άρνηση και η υπέρβαση τού προσωπικού συμφέροντος, τής προσωπικής ευχαρίστησης ή άνεσης χάριν υψηλού σκοπού. *ρίχτηκαν στον αγώνα με ~* ΣΥΝ αυτοθυσία.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ abnégation].

αυταπάτη (η) [1885] {αυταπατών} **1.** η δημιουργία από τον ίδιο μας τον εαυτό εσφαλμένων ή φανταστικών κρίσεων σύμφωνα με τις επιθυμίες μας, το να ξεγελούμε τον ίδιο μας τον εαυτό **2.** κάθε διαμορφωμένη πίστη κάποιου, η οποία δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα (συνήθ στον πληθ) *Μην έχεις αυταπάτες! Δεν ζεις, αν δεν δουλέψεις' || τρέφεται / ζει με αυταπάτες* ΣΥΝ ψευδαίσθηση — **αυταπατώμαι** ρ. [1886] {-άσαι. }.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Selbsttäuschung].

αυταπόδεικτος, -η, -ο [μτγν] κ **αυταπόδειχτος** αυτός που από μόνος του φέρει ή εμπεριέχει την απόδειξή του, που δεν χρειάζεται επιπλέον αποδείξεις. *ουδείς αμφισβητεί την ~ αλήθεια των λόγων του || ~ συλλογισμός* ΣΥΝ αυτονόητος, αυτόδηλος. — **αυταπόδεικτα / αυταποδείκτως** επίρρ.

αυτάρεσκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αντλεί ευχαρίστηση από τον εαυτό του, που ικανοποιείται αυτοθαυμαζόμενος: *ο ~ τόνος τής φωνής του φανέρωνε άνθρωπο που λατρεύει ν' ακούει τη φωνή του* ΣΥΝ ναρκισσευόμενος ΑΝΤ σεμνός, μετριόφρων, ταπεινός — **αυτάρεσκα** επίρρ . **αυταρέσκεια** (η) [μτγν]

αυτάρκης, -ης, αύταρκες {αυτάρκ-ους | -εις (ουδ -η)} **1.** αυτός που μπορεί να καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες του μόνος του, με δικές του δυνάμεις, και ειδικότ αυτός που δεν εξαρτάται οικονομικά από άλλους *παίρνει έναν πολύ καλό μισθό που του επιτρέπει να είναι οικονομικά ~* ΣΥΝ αυτοσυντήρητος, ανεξάρτητος, αυτόνομος **2.** αυτός που αρκείται σε όσα έχει **3.** ΟΙΚΟΝ (για κρατική ή οικονομική οργάνωση) αυτός που μπορεί να καλύπτει τις ανάγκες του με δικούς του πόρους ή δική του παραγωγή *δεν είναι ακόμα ~, εφόσον εξαρτάται από την οικονομική ενίσχυση των δικών του, για να πληρώσει το νοίκι || η Ελλάδα δεν είναι ~ αναφορικά με την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών εισάγει ρεύμα από γειτονικές χώρες* -- **αυτάρκεια** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτ(ο)- + -αρκης < ἀρκῶ*].

αυταρχία (η) η εξουσία που ασκείται χωρίς έλεγχο, η απολυταρχία, ο δεσποτισμός
[ΕΤΥΜ μτγν < *αὔταρχος* (πβ αρχ *αὐταρχῶ*) < *αὐτ(ο)- + -αρχος < ἄρχω*]

αυταρχικός, -ή, -ό [1850] **1.** αυτός που προσπαθεί να επιβάλει τη θέλησή του με τρόπο απόλυτο, χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις, αυτός που απαιτεί απόλυτη συμμόρφωση των άλλων στις επιθυμίες του: *~ γονείς / ηγέτης / δάσκαλος / διοίκηση* **2.** (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρότητα, σκληρότητα και εγωκεντρισμό, που δεν λαμβάνει υπ' όψιν τους άλλους *~ συμπεριφορά / χαρακτήρας* ΣΥΝ σκληρός, αυστηρός **3.** (ειδικότ . για καθεστώς) που επιβάλλει τις επιλογές του αδιαφορώντας για τις αντίθετες απόψεις, με τρόπο απόλυτο και αντιδημοκρατικό ΣΥΝ απολυταρχικός, αυθαίρετος, δικτατορικός, δεσποτικός **αυταρχικ-ά / -ώς** [1850] επίρρ . **αυταρχικότητα** (η) [1892] κ **αυταρχισμός** (ο)
[ΕΤΥΜ <μτγν *αὐταρχία* < αρχ *αὔταρχος < αὐτ(ο)- + -αρχος < ἄρχω*]

αυτασφάλιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η ασφάλιση εργαζομένου σε ιδιωτική ασφαλιστική εταιρεία, βασιζόμενη σε σύμβαση χωρίς συμμετοχή τού εργοδότη στην καταβολή των ασφαλίστρων· (γενικότ) κάθε ασφάλιση σε ασφαλιστική εταιρεία ή οργανισμό με συμμετοχή μόνο τού ασφαλιζομένου. Επίσης **αυτασφάλεια** (η) [1893]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ self-insurance]

αυτεμβόλιο (το) {αυτεμβολί-ου | -ων} ΙΑΤΡ εμβόλιο που το αντιγονικό υλικό του προέρχεται από τον ίδιο τον άρρωστο, στον οποίο χορηγείται κατόπιν ειδικής επεξεργασίας με ενέσιμη μορφή - **αυτεμβολιασμός** (ο)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ autovaccine, νόθο σύνθ . < auto- (< *αυτός*) + vaccine «εμβόλιο»]

αυτενέργεια (η) {χωρ πληθ.} το να ενεργεί κανείς χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική του πρωτοβουλία ΣΥΝ αυτοβουλία — **αυτενεργός,** -ός, -ό [1812].
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *αὐτοενέργεια < αὐτο- + ἐνέργεια*].

αυτενεργώ ρ αμετβ {αυτενεργείς.. | αυτενέργησα (κ λογιότ αυτενήργησα)} ενεργώ χωρίς εξωτερική καθοδήγηση ή εξαναγκασμό, με δική μου πρωτοβουλία *το σχολείο πρέπει να ενθαρρύνει τους μαθητές να αυτενεργούν και όχι να αποστηθίζουν και να τα περιμένουν όλα από τον δάσκαλο*

αυτεξούσιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν υπάγεται στην εξουσία άλλου, που είναι κύριος τού εαυτού του *μια ~ αρχή δικαιούται να λαμβάνει αποφάσεις χωρίς την επέμβαση άλλων οργάνων* ΣΥΝ ανεξάρτητος, αυτόνομος ΑΝΤ υπεξούσιος **2. *αυτεξούσιον*** (το) το δικαίωμα να διατηρεί κανείς την ελευθερία σκέψης και δράσης, το δικαίωμα να επιλέγει -- **αυτεξούσια / αυτεξουσίως** [μτγν] επίρρ., **αυτεξουσιότητα** (η) [μτγν].

αυτεπάγγελτος, -η (λόγ -ος), -ο ΝΟΜ αυτός που διενεργείται με πρωτοβουλία δικαστικής αρχής χωρίς την υποβολή αιτήματος. *~ δίωξη.* — **αυτεπάγγελτα / αυτεπαγγέλτως** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αυτοδικαίως*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτ(ο)- + ἐπαγγέλλω* «διακηρύσσω, καταγγέλλω»]

αυτεπαγωγή (η) ΗΛΕΚΤΡ η ανάπτυξη εξ επαγωγής ηλεκτρεγερτικής δυνάμεως σε αγωγό, λόγω μεταβολής τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος που τον διαρρέει
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-induction].

αυτεπίγνωση (η) [1854] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ } η επίγνωση των χαρακτηριστικών ιδιοτήτων τής προσωπικότητάς μας, η εις βάθος γνώση τού εαυτού μας, η αυτογνωσία ΣΥΝ αυτοσυνείδηση, γνώθι σαυτόν.

αυτεπιστασία (η) [μεσν] {αυτεπιστασιών} η ανάληψη τής επιστασίας, τής παρακολούθησης τεχνικού έργου (λ χ ανέγερσης οικοδομής) αυτοπροσώπως από τον ενδιαφερόμενο κυρ στη ΦΡ ***δι' αυτεπιστασίας*** με επίβλεψη από τον ίδιο τον ενδιαφερόμενο *το έργο θα εκτελεστεί ~* – **αυτεπιστατώ** ρ [μεσν.] {-είς. }

αυτεπίστροφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν] **1.** αυτός ο οποίος επιστρέφει μόνος του στο σημείο εκκινήσεως: *~ έμβολο* **2. αυτεπίστροφο** (το) το μπούμερανγκ (βλ λ.) — ***αυτεπίστροφα*** επίρρ

αυτήκοος, -η (λόγ. -ος), -ο αυτός που έχει προσωπική εμπειρία εξ ακοής, που άκουσε ο ίδιος (κάτι): *υπήρξα ~ μάρτυς των απειλών που ο κατηγορούμενος εκτόξευσε εναντίον τού θύματος* — **αυτηκοΐα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτ(ο)- + -ήκοος < ἀκούω* Η σημ τής λ. είναι «ακούω ο ίδιος, μόνος μου (όχι από άλλους)», συνδέεται δηλ με το *αὐτός* το α' συνθ. ενίοτε συσχετίζεται παρετυμολογικώς με τη λ *αφτιά* (μέσω τής εσφαλμ γραφής *αυτιά,* που παροδηγεί)]

αυτί (το) ▸ αφτί

αυτιάζομαι ρ ▸ αφτιάζομαι

αυτισμός (ο) ΙΑΤΡ η ψυχική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από εκούσια διακοπή τής ζωτικής επαφής με την πραγματικότητα και από περιορισμό, απομόνωση τού ατόμου στον εσωτερικό του κόσμο. **αυτιστικός,** ή, -ό, **αυτιστικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < *αυτ(ο)- + -ισμός,* < αγγλ autism].

αυτο- κ **αυτό-** κ **αυτ- / αυθ-** α' συνθετικό που δηλώνει γενικώς αυτό που χαρακτηρίζεται σημασιοσυντακτικώς ως *αυτοπάθεια* (βλ.λ.)· ειδικότ. σημαίνει: **1.** τον εαυτό μου: *αυτοδιαφημίζομαι* (= διαφημίζω τον εαυτό μου) **2.** από μόνος μου, χωρίς εξωτερική επέμβαση: *αυτοφυής* (= που φύεται από μόνος του), *αυτοκίνητο* (= που κινείται από μόνο του) **3.** ότι κάτι προέρχεται από ή ανήκει στο ίδιο το υποκείμενο τής δράσης *αυτόβουλος* (= που έχει δική του βούληση), *αυτοδύναμος* (= που έχει δική του δύναμη, που αντλεί δύναμη από τον εαυτό του).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὐτός,* α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο απαντά με τις εξής μορφές (α) *αυτο-,* όταν το β' συνθ. αρχίζει από σύμφωνο (π χ *αὐτο-κτονία, αὐτο-σχέδιος* κ.ά). (β) *αυτ-,* όταν το β' συνθ. αρχίζει από ψιλούμενο φωνήεν (π.χ *αὐτ εξούσιος, αὐτ-επίστροφος* κ.ά). (γ) *αυθ-,* όταν το β' συνθ. αρχίζει από δασυνόμενο φωνήεν (π χ *αὐθ-όρμητος – ὁρμῶ, αὐθ-ύπαρκτος – ὑπάρχω*) Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις (ήδη από την Αρχ.) παρατηρείται διατήρηση τού *-ο- (αὐτο-)* ακόμη και προ φωνήεντος, όταν υπάρχει χαλαρή σύνθεση (π.χ. *αυτο-εξόριστος, αυτο-έλεγχος*)].

αυτοάμυνα (η) {χωρ. πληθ.} το να προστατεύει κανείς τον εαυτό του από επίθεση με δικές του ενέργειες ή μέσα: *ασκήσεις αυτοάμυνας || υποστήριξε πως, όταν πυροβόλησε, βρισκόταν σε ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self defence]

αυτοαναιρούμαι ρ αμετβ. αποθ. [1895] {αυτοαναιρείσαι | αυτοαναιρέθηκα} οδηγούμαι σε αναίρεση (βλ.λ.) όσων ο ίδιος έχω δηλώσει ή πράξει, διαψεύδω τον ίδιο τον εαυτό μου: *με όσα λέει αυτοαναιρείται* ΣΥΝ αυτοδιαψεύδομαι, αντιφάσκω. **αυτοαναίρεση** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αυτοανακηρύσσομαι ρ αμετβ αποθ [1896] {αυτοανακηρύ-χθηκα (καθημ -χτηκα), -γμένος} **1.** προβαίνω μόνος μου στην ανακήρυξή μου, απονέμω ο ίδιος στον εαυτό μου (αξίωμα ή τίτλο) *αυτοανακηρύχθηκε βασιλιάς και ξεκίνησε ένοπλο αγώνα κατά τής νόμιμης εξουσίας* **2.** (ειρων) αποδίδω στον εαυτό μου (αξία ή ιδιότητα) κατά τρόπο αυθαίρετο *αυτοανακηρύχθηκε προστάτης των αδυνάτων, για να πάρει την ψήφο των λαϊκών στρωμάτων* ΣΥΝ αυτοαποκαλούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

αυτοαναφορά (η) **1.** η αναφορά στον εαυτό μας **2.** ΨΥΧΟΛ η τάση τού ατόμου να συσχετίζει συνεχώς το υπό συζήτηση θέμα με τον εαυτό του. - **αυτοαναφορικός,** -ή, -ό, **αυτοαναφορικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self reference].

αυτοάνοσος, -η, -ο ΙΑΤΡ (για νόσημα ή παθολογική κατάσταση) αυτός που προκαλείται, όταν ο οργανισμός αναπτύσσει αντισώματα που αντιδρούν με τα ίδια τα συστατικά του (λ χ αντισώματα κατά των λείων μυϊκών ινών, αντιθυρεοειδικά αντισώματα κ λπ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ autoimmune (νόθο σύνθ)]

αυτοαντίληψη (η) {-ης κ -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} η αντίληψη που έχει κάποιος για τον εαυτό του.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. self-concept].

αυτοαπασχόληση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επαγγελματική εργασία κάποιου σε δική του επιχείρηση, σε δραστηριότητα που ανήκει στον ίδιο τον εργαζόμενο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-employment]

αυτοαπασχολούμενος, -η, -ο αυτός που δεν έχει εργοδότη, που εξασφαλίζει ο ίδιος εισόδημα για τον εαυτό του (π.χ ελεύθερος επαγγελματίας, γεωργός κ λπ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-employed].

αυτοβιογραφία (η) [1859] {αυτοβιογραφιών} **1.** το αφηγηματικό έργο (λογοτεχνικού ή μη χαρακτήρα), στο οποίο ο συγγραφέας εκθέτει τα περιστατικά τής ζωής του, γράφει ο ίδιος τη βιογραφία του **2.** (συνεκδ) το λογοτεχνικό είδος στο οποίο εντάσσονται έργα όπως τα παραπάνω. -— **αυτοβιογραφικός,** -ή, -ό [1877], **αυτοβιογραφούμαι** ρ. [1844] {-είσαι }, **αυτοβιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ autobiographie].

αυτόβουλος, -η, -ο **1.** αυτός που ενεργεί με ελεύθερη βούληση, χωρίς δεσμεύσεις και εξαρτήσεις· *ως ~ πολίτης έχει την ευθύνη των επι-*

λογών του ΣΥΝ. αυτενεργός **2.** αυτός που έχει και εκφράζει ελευθερία βούλησης: *η δημοκρατία έχει ανάγκη από την ~ δράση των πολιτών* ΣΥΝ οικειοθελής. — **αυτοβούλως** επίρρ [1877], **αυτοβουλία** (η) [ΕΤΥΜ. αρχ. < *αὐτο-* + *-βουλος* < *βούλομαι* «θέλω»].

αυτογαμία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ **1.** η αυτογονιμοποίηση (βλ λ.) στα φυτά **2.** η διαδικασία αναπαραγωγής σε ορισμένα πρωτόζωα, κατά την οποία ο κυτταρικός πυρήνας διαιρείται σε δύο γενετικώς όμοιους πυρήνες, που στη συνέχεια συγχωνεύονται σε έναν οργανισμό. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autogamy].

αυτογκόλ (το) {άκλ.} ελλην *αυτοτέρμα* ΑΘΛ το γκολ (βλ λ.) που σημειώνει ποδοσφαιριστής στο τέρμα τής δικής του ομάδας [ΕΤΥΜ. < *αυτο-* + *γκολ* (νόθο σύνθ.), μεταφρ δάνειο από γερμ. Selbsttor]

αυτογνωσία (η) [μτγν] {χωρ. πληθ.} η εις βάθος γνώση τού εαυτού μας, η επίγνωση των προτερημάτων και αδυναμιών μας: *πνευματική / πολιτική ~* ΣΥΝ αυτεπίγνωση, αυτοσυνειδησία, γνώθι σαυτόν.

αυτογονιμοποίηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. (στα ερμαφρόδιτα) η γονιμοποίηση θηλυκού από αρσενικό γαμέτη τού ίδιου ατόμου ή κλώνου. [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ autofécondation].

αυτογραφία (η) {αυτογραφιών} μέθοδος μεταφοράς για λιθογραφική εκτύπωση, κατά την οποία μεταφέρονται επάνω στη λιθογραφική πλάκα, χωρίς τη χρήση φιλμ, κείμενα, σχέδια κ.λπ., προοριζόμενα για εκτύπωση, τα οποία έχουν χαραχτεί επάνω σε ειδικό χαρτί με ειδική μελάνη. — **αυτογραφικός**, -ή, -ό [1888] [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ autographie]

αυτόγραφος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι γραμμένος από το χέρι τού ίδιου τού συγγραφέα (συνήθ. σημαντικής προσωπικότητας): *~ σημειώσεις ενός μεγάλου ποιητή* ΣΥΝ ιδιόχειρος, ιδιόγραφος **2.** ***αυτόγραφο*** (το) ιδιόχειρη υπογραφή, συνήθ με σύντομη αφιέρωση, από δημοφιλή προσωπικότητα, που δίνεται σε θαυμαστή ΣΥΝ. αφιέρωση. — **αυτογράφως** επίρρ

αυτόδηλος, -η (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) αυτός που είναι από μόνος του φανερός: *είναι ~ η ύπαρξη ενοχής. περιττεύουν οι αποδείξεις και οι ερμηνείες* ΣΥΝ. πρόδηλος, ολοφάνερος. — **αυτοδήλως** επίρρ [1888]. [ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *δῆλος* «προφανής»]

αυταδημιούργητος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που δημιούργησε περιουσία ή απέκτησε κύρος και φήμη στηριζόμενος αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις και προσπάθειες

αυτοδιάθεση (η) {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάθεση των σωματικών και πνευματικών δυνάμεων (κάποιου) κατά την ελεύθερη βούλησή του **2.** ΠΟΛΙΤ (α) το δικαίωμα ενός λαού να επιλέξει ελεύθερα το πολίτευμά του, να αυτοπροσδιοριστεί πολιτικά, καθώς και η αυτόνομη οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξή του (β) ***Αρχή τής αυτοδιάθεσης*** δόγμα πολιτικό που βασίζεται στις ιδέες τής Γαλλικής Επανάστασης και αναγνωρίζεται, κυρ. από το 1919, ως κριτήριο καθοριστικό στη συγκρότηση των κρατών. [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ self-determination]

αυτοδιαφημίζομαι ρ αμετβ. αποθ [1894] {αυτοδιαφημίσ-τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} κάνω διαφήμιση τού εαυτού μου, παρουσιάζω με έμφαση τα θετικά σημεία μου, προβάλλω μια εξωραϊσμένη εικόνα μου: *αυτοδιαφημίζεται ως μαχητικός αρθρογράφος* ΣΥΝ αυτοπροβάλλομαι. — **αυτοδιαφήμιση** (η) [1898]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

αυτοδιαχείριση (η) {-ης κ -ίσεως | χωρ. πληθ } το σύστημα συλλογικής διαχείρισης, το οποίο συνίσταται στην άσκηση τής διαχειριστικής εξουσίας από τους ίδιους τους παραγωγούς των αγαθών — **αυτοδιαχειριστικός**, -ή, -ό, **αυτοδιαχειρίζομαι** ρ [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-management]

αυτοδίδακτος, -η (λόγ -ος), -ο [αρχ.] κ. **αυτοδίδαχτος** αυτός που δεν διδάχθηκε κάτι σε σχολείο ή από δασκάλους, που έμαθε κάτι από μόνος του: *δεν πήγε σε ωδείο, είναι ~ μουσικός* ΣΥΝ εμπειρικός, ερασιτέχνης — **αυτοδίδακτα / αυτοδιδάκτως** [μτγν] επίρρ.

αυτοδιδασκαλία (η) [1812] {χωρ. πληθ.} το να μαθαίνει κανείς μόνος του, χωρίς δάσκαλο: *μέθοδος αυτοδιδασκαλίας*. [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Selbstunterricht].

αυτοδίκαιος, -η, -ο ΝΟΜ (για δικαίωμα ή έννομη συνέπεια) αυτός που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου.

αυτοδικαίως επίρρ [1835] (λόγ.) (για κάτι που απορρέει) απευθείας από τον νόμο, από το ίδιο το δίκαιο ΣΥΝ δικαιωματικά. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού λατ. ipso jure]

> **αυτοδικαίως – αυτεπαγγέλτως.** Το **αυτοδικαίως** δηλώνει κάτι που επέρχεται αυτόματα εκ τού νόμου: *η πράξη τού υπουργού είναι αυτοδικαίως άκυρη, γιατί αντιβαίνει στον νόμο και στο σύνταγμα* Το **αυτεπαγγέλτως** διαφέρει, κατά πολύ, δηλώνοντας ενέργεια νομίμου οργάνου ή αρχής (εισαγγελέα. αστυνομίας κ λπ). η οποία τελείται χωρίς να απαιτείται να ζητηθεί προηγουμένως από κάποιον: *ο εισαγγελέας άσκησε αυτεπαγγέλτως δίωξη κατά τού δημοσιογράφου. επειδή διέσπειρε ψευδείς ειδήσεις.*

αυτοδικία (η) [1833] {αυτοδικιών} ΝΟΜ **1.** η ικανοποίηση τής αξίωσης από τον ίδιο τον δικαιούχο αυτοδύναμα και χωρίς τη βοήθεια τής αρχής **2.** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος ασκεί αυθαίρετα αξίωση σχετική με δικαίωμα που είτε το έχει πραγματικά είτε από πεποίθηση το οικειοποιείται. — **αυτοδικώ** ρ. [μτγν] {-είς..}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκδίκηση* [ΕΤΥΜ < μτγν *αὐτοδικῶ (-έω)* < αρχ. *αὐτόδικος* < *αὐτο-* + *-δικος* < *δίκη*].

αυτοδιοίκηση (η) [1892] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διοίκηση που ασκείται με πλήρη ανεξαρτησία των οργάνων της, που υπάγεται μόνο σε εποπτεία των κρατικών οργάνων· *η ~ των Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων κατοχυρώνεται συνταγματικά* ‖ *~ οργανισμού / υπηρεσίας* ‖ *νομαρχιακή ~* ΦΡ ***τοπική αυτοδιοίκηση*** (i) η διοίκηση μιας περιοχής (περιφέρειας, δήμου ή κοινότητας) με όργανα εκλεγμένα από τους κατοίκους τής περιοχής αυτής· *διεξάγονται δημοτικές εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων τής ~* ‖ *πρώτος / δεύτερος βαθμός τοπικής αυτοδιοίκησης* (ii) (συνεκδ) οι εκλεγμένοι άρχοντες ή οι εκπρόσωποι των δημοτικών ή κοινοτικών αρχών (νομάρχες, δήμαρχοι, αντιδήμαρχοι, κοινοτάρχες, δημοτικοί/κοινοτικοί σύμβουλοι). — **αυτοδιοικητικός**, -ή, -ό [1886], **αυτοδιοικητικά** επίρρ. [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. auto-administration]

αυτοδιοίκητος, -η, -ο [1888] αυτός που διοικείται ο ίδιος, διοικητικά ανεξάρτητος.

αυτοδιορίζομαι ρ αμετβ αποθ [1892] {αυτοδιορίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} διορίζω ο ίδιος τον εαυτό μου σε θέση, αξίωμα κ.λπ. (συνήθ μτφ.) αναλαμβάνω με δική μου πρωτοβουλία και χωρίς να μου ζητηθεί να κάνω κάτι: *από πότε αυτοδιορίστηκες υπερασπιστής μου,* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

αυτοδυναμία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η στήριξη κάποιου στις προσωπικές του δυνάμεις (χωρίς εξωτερική ενίσχυση) **2.** ΠΟΛΙΤ η απόκτηση απόλυτης κοινοβουλευτικής πλειοψηφίας από ένα κόμμα, ώστε να μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση από μόνο του, χωρίς συνεργασία με άλλο κόμμα.

αυτοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βασίζεται αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις, που δεν χρειάζεται εξωτερική ενίσχυση: *η εταιρεία έχει πετύχει ~ ανάπτυξη χωρίς δανειοδότηση* ΣΥΝ. ανεξάρτητος, αδέσμευτος **2.** ΠΟΛΙΤ ***αυτοδύναμη κυβέρνηση*** μονοκομματική κυβέρνηση, που διαθέτει απόλυτη κοινοβουλευτική πλειοψηφία: *στην Ελλάδα, για να σχηματίσει ένα κόμμα ~, χρειάζεται τουλάχιστον 151 βουλευτές.* — **αυτοδύναμα / αυτοδυνάμως** [1862] επίρρ.

αυτοδύτης (ο) {αυτοδυτών}, **αυτοδύτρια** (η) {αυτοδυτριών} πρόσωπο που κάνει την κατάδυση μόνο του με μέσα που φέρει επάνω του (σκάφανδρο, φιάλες οξυγόνου κ.λπ.).

αυτοείδωλο (το) {αυτοειδώλ-ου | -ων} η εικόνα που έχει κανείς για τον εαυτό του. [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ self-image]

αυτοεκπαίδευση (η) {-ης κ -εύσεως | χωρ. πληθ.} το να εκπαιδεύεται κανείς μόνος του σε ορισμένο αντικείμενο (χωρίς τη βοήθεια δασκάλου) με τη χρήση ειδικών μεθόδων, τεχνολογικών μέσων κ.λπ.: *ειδικές αίθουσες για ~ των φοιτητών.* [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-education]

αυτοεκτίμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η εκτίμηση που τρέφει κανείς για τον εαυτό του **2.** η αξιολόγηση που κάνει κανείς στον εαυτό του: *θετική / αρνητική ~*. [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο. πβ. αγγλ. self-appreciation ή self-esteem (σημ. 1). πβ. αγγλ self-evaluation (σημ. 2)].

αυτοέλεγχος (ο) {αυτοελέγχου | χωρ. πληθ } **1.** το να ελέγχει κανείς μόνος του τις αντιδράσεις και αποφάσεις του ΣΥΝ αυτοκριτική **2.** το να συγκρατεί κανείς τις παρορμήσεις του, να ελέγχει τη συμπεριφορά του ΣΥΝ αυτοσυγκράτηση — **αυτοελέγχομαι** ρ [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ self-control].

αυτοεξέταση (η) [1895] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} το να εξετάζει κανείς τον εαυτό του (λ.χ. ψηλαφώντας σημεία τού σώματός του για τον εντοπισμό όγκου).

αυτοεξορία (η) {αυτοεξοριών} η εκούσια απομάκρυνση από την πατρίδα για προσωπικούς ή κοινωνικοπολιτικούς λόγους: *την περίοδο τής δικτατορίας πολλοί επέλεξαν την ~ σε κάποια δημοκρατική χώρα.* — **αυτοεξόριστος**, -η, -ο [1890]. **αυτοεξορίζομαι** ρ. [1891]

αυτοεξυπηρέτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η δυνατότητα κάποιου να ικανοποιεί αυτόνομα και επαρκώς τις καθημερινές, άμεσες βιολογικές και βιοτικές ανάγκες του, να φροντίζει τον εαυτό του *η ~ είναι κάτι σημαντικό για έναν ηλικιωμένο, γιατί του επιτρέπει να είναι ανεξάρτητος* • **2.** σύστημα διάθεσης και πώλησης προϊόντων, στο οποίο την επιλογή, τη μεταφορά και το σερβίρισμα αναλαμβάνει ο πελάτης και όχι υπάλληλος τού καταστήματος· σελφσέρβις (βλ λ) ΑΝΤ κατά παραγγελία — **αυτοεξυπηρετούμαι** ρ. {-είσαι...}. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. self-service].

αυτοερωτισμός (ο) η πρόκληση και ικανοποίηση τής σεξουαλικής επιθυμίας χωρίς τη συμμετοχή ερωτικού συντρόφου ΣΥΝ αυτοϊκανοποίηση, αυνανισμός. [ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. autoeroticism].

αυτόθι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** στο ίδιο τοπικό σημείο, στον ίδιο χώρο **2.** (ειδικότ. για παραπομπές) στο προαναφερθέν σημείο (έργο, σελίδα, χωρίο, παράγραφος) συντομ *αυτ.* κ λατ. ibid (em) *η λέξη απαντά στον Θουκυδίδη (αυτ.)* (δηλ στο ίδιο ακριβώς χωρίο τού Θουκυδίδη που είχε αναφερθεί και παραπάνω) ‖ *«Ὅσον ὀρθῶς καὶ ἂν συντάξῃς, ποτὲ δὲν θέλεις γράψειν εἰς γλῶσσαν, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν συλλογίζεσαι» (Κοραής αυτ.).* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παραπομπή*

αυτ(ο)- *α συνθετικό*

αυτ-επικονίαση (η)	**αυτο-διαλύομαι** ρ	**αυτο-δοξάζομαι** ρ	**αυτο-εξόντωση** (η)	**αυτο-κατηγορούμαι** ρ.
αυτο-δεσμεύομαι ρ	**αυτο-διάλυση** (η)	**αυτο-εξευτελίζομαι** ρ	**αυτο-καταλύομαι** ρ	
αυτο-δέσμευση (η)	**αυτο-διεγείρομαι** ρ	**αυτο-εξευτελισμός** (ο)	**αυτο-κατάλυση** (η)	
αυτο-δηλητηρίαση (η)	**αυτο-διέγερση** (η)	**αυτο-εξοντώνομαι** ρ	**αυτο-κατηγορία** (η)	

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αὐτο-* + παραγ. επίθημα *-θι*, πβ. *ἄλλο-θι, πανταχό-θι* κ.ά.].

αυτοθυσία (η) [1816] {αυτοθυσιών} η ανιδιοτελής εκούσια προσφορά τής ζωής ή ιδιωτικών αγαθών χάριν αγαπητού προσώπου ή υψηλού σκοπού ΣΥΝ εθελοθυσία — **αυτοθυσιαστικός,** -ή, -ό [1887], **αυτοθυσιάζομαι** ρ [1889], **αυτοθυσιαστικά** επίρρ.

αυτοϊκανοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ} **1.** το να αισθάνεται κανείς ικανοποίηση για τον εαυτό του ΣΥΝ αυταρέσκεια, αυτοθαυμασμός **2.** (ειδικότ.) ο αυνανισμός (βλ λ) — **αυτοϊκανοποιούμαι** ρ. {-είσαι...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-satisfaction].

αυτοκάθαρση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άρσεως | χωρ. πληθ.} η ικανότητα κάθε φυσικού υδάτινου όγκου να απαλλάσσεται από ξένες ή βλαβερές ουσίες χωρίς εξωτερική επέμβαση, με αυτόματες λειτουργίες: *η διοχέτευση αστικών και βιομηχανικών λυμάτων στις ακτές δυσχεραίνει την ~ των θαλασσών.*

αυτοκαλλιέργεια (η) [1889] {αυτοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια κτήματος ή έκτασης από τον ιδιοκτήτη της

αυτοκαταδικάζομαι ρ. αμετβ αποθ. [1893] {αυτοκαταδικάσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** επιβάλλω καταδίκη στον εαυτό μου. κρίνω ένοχο τον εαυτό μου: *αυτοκαταδικάστηκε σε εξορία και μοναξιά υπό το βάρος των τύψεων* **2.** (μτφ.) οδηγούμαι λόγω των πράξεων ή παραλείψεών μου σε ψυχολογικό, συναισθηματικό ή κοινωνικό αδιέξοδο: *με τις εσφαλμένες επιλογές του αυτοκαταδικάστηκε στην περιθωριοποίηση.* — **αυτοκαταδίκη** (η) [1892] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αυτοκατανάλωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} η κατανάλωση προϊόντος από τον ίδιο τον παραγωγό.

αυτοκαταργούμαι ρ. αμετβ. αποθ {αυτοκαταργείσαι. . | αυτοκαταργή-θηκα, -μένος} καταργούμαι από μόνος μου είτε σύμφωνα με όρο καταστατικού είτε λόγω των πράξεών μου ΣΥΝ αυτοδιαλύομαι. — **αυτοκατάργηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αυτοκαταστροφή (η) [1878] το να καταστρέφει κανείς τον εαυτό του: *ένας άνθρωπος έχει τάσεις αυτοκαταστροφής. όταν βλάπτει σκόπιμα τον εαυτό του.* — **αυτοκαταστροφικός,** -ή, -ό, **αυτοκαταστρέφομαι** ρ., **αυτοκαταστροφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. self-destruction].

αυτοκατευθυνόμενος, -η, -ο (για όχημα, μηχανισμό, πύραυλο) που κινείται χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση με σύστημα αυτοκατεύθυνσης: *~ τορπίλη / πύραυλος*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ autoguidé (νόθο σύνθ)].

αυτοκατεύθυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ η μέθοδος που επιτρέπει την καθοδήγηση κινούμενου οχήματος ή πυραύλου χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, χάρη σε διατάξεις εγκατεστημένες στο εσωτερικό τους (πβ. λ. *τηλεκατεύθυνση*)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ autoguidage (νόθο σύνθ.)].

αυτόκαυστο (το) το αυτόκλειστο (βλ.λ.).

αυτοκέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (Εκκλησία) στην οποία έχει αναγνωριστεί διοικητική ανεξαρτησία (δηλ. το δικαίωμα εκλογής και χειροτονίας τής δικής της διοικητικής κεφαλής. αρχιεπισκόπου ή πατριάρχη): *η Γ΄ Οικουμενική Σύνοδος όρισε ως ~ την Εκκλησία τής Κύπρου* **2.** ***αυτοκέφαλο*** (το) {αυτοκεφάλου | χωρ. πληθ.} η διοικητική ανεξαρτησία, η αυτοδιοίκηση χωρίς παραχώρηση ή δανεισμό αρμοδιοτήτων: *η ανακήρυξη τού ~ τής Εκκλησίας τής Ελλάδος το 1833.*

αυτοκίνηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ } κίνηση που συντελείται κατά αυτόματο τρόπο ή εκούσια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ autokinesis]

αυτοκινητάδα (η) (καθημ.) η βόλτα με αυτοκίνητο.

αυτοκινητάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** μικρό αυτοκίνητο, συνήθ οικογενειακό **2.** αντίγραφο αυτοκινήτου σε διαστάσεις πολύ μικρότερες από τις κανονικές (συνήθ. σε μέγεθος τσέπης). που προορίζεται για παιδικό παιχνίδι ή για συλλέκτες.

αυτοκινητάμαξα (η) {χωρ. γεν πληθ } αυτόνομο ή συζευγμένο προς άλλα ανάλογα οχήματα σιδηροδρομικό όχημα μεταφοράς επιβατών ή εμπορευμάτων, που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια ή κινητήρα ντίζελ (συνήθ χρήση για μικρές ή μεσαίες αποστάσεις).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. automotrice (νόθο σύνθ) < auto- (< ελλην. *αὐτός*) + motrice, θηλ. τού moteur «κινητήρας»]

αυτοκινητικός, -ή, -ό → αυτοκίνητο

αυτοκινητιστής (ο). **αυτοκινητίστρια** (η) {αυτοκινητιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την οδήγηση αυτοκινήτου (οδηγός λεωφορείου, πούλμαν. ταξί, φορτηγού, νταλίκας) **2.** (καταχρ.) οδηγός αυτοκινήτου — **αυτοκινητιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ automobiliste (νόθο σύνθ)].

> **αυτοκινητιστικό ή αυτοκινητικό δυστύχημα;** Το σωστό είναι **αυτοκινητικό δυστύχημα**, εφόσον πρόκειται για δυστύχημα προκαλούμενο από αυτοκίνητο ή αναφερόμενο σε αυτοκίνητο και όχι κατ' ανάγκην στον οδηγό τού αυτοκινήτου. Εξάλλου, το **αυτοκινητιστής** σημαίνει κυρ. τον επαγγελματία οδηγό αυτοκινήτου και όχι κάθε οδηγό.

αυτοκίνητο (το) {αυτοκινήτ-ου | -ων} τετράτροχο (ή σπανιότ τρίτροχο) όχημα, που χρησιμοποιείται για οδικές μεταφορές επιβατών ή εμπορευμάτων, κινούμενο με δικό του κινητήρα και με δυνατότητα αλλαγής κατευθύνσεως: ~ *ιδιωτικής χρήσεως* (συντομ. Ι.Χ.) / *δημοσίας χρήσεως* (συντομ. Δ.Χ) ‖ *αγωνιστικό ~* (για αγώνες ταχύτητας) ‖ *σπορ / δίπορτο / τετράπορτο / διθέσιο / τεθωρακισμένο / φορτηγό ~* ‖ *επιβατικό* (ορθότ *επιβατηγό*) ~ (με περιορισμένες θέσεις επιβατών) ‖ *μοντέλο / μάρκα αυτοκινήτου* ‖ *συνεργείο αυτοκινήτων* ‖ *~ αντίκα* ‖ *οδηγώ ~* ‖ *τρακάρω το ~ κάποιου.* (υποκ) **αυτοκινητάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **αυτοκινητάρα** (η), **αυτοκινητικός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυτοκινητιστής.*
[ΕΤΥΜ < αρχ επίθ *αὐτοκίνητος* < *αὐτο-* + *κινητός* < *κινοῦμαι (-έο-).* Η σημερινή σημ προέρχεται από τη φρ *αυτοκίνητον (όχημα)* ως απόδ τού γαλλ. automobile (νόθο σύνθ.)].

αυτοκινητοβιομηχανία (η) {αυτοκινητοβιομηχανιών} **1.** η βιομηχανία κατασκευής αυτοκινήτων **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των βιομηχανιών κατασκευής αυτοκινήτων (χώρας, περιοχής. ηπείρου κ.λπ.): *η ιταλική / ευρωπαϊκή / παγκόσμια ~.*

αυτοκινητοδραμία (η) {αυτοκινητοδρομιών} αγώνας ταχύτητας αυτοκινήτων

αυτοκινητοδρόμιο (το) {αυτοκινητοδρομί-ου | -ων} ο στίβος ειδικής κατασκευής που προορίζεται για τη δοκιμή τής απόδοσης και τον έλεγχο αυτοκινήτων, τα οποία βρίσκονται στο πειραματικό στάδιο (πριν κυκλοφορήσουν στην αγορά), ή για τη διεξαγωγή αγώνων ταχύτητας
[ΕΤΥΜ Απόδ τού ελληνογενούς γαλλ. autodrome < auto(mobile) + -drome (< *δρόμος*)].

αυτοκινητόδρομος (ο) {αυτοκινητοδρόμ-ου | -ων, -ους} μεγάλου μήκους και πλάτους δρόμος προορισμένος αποκλειστικά για την κυκλοφορία αυτοκινήτων, με πολλές λωρίδες κυκλοφορίας και με περιορισμένες διασταυρώσεις, ώστε να είναι δυνατή η γρήγορη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο (συνήθ από μια πόλη σε άλλη).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ γερμ. Autobahn, ιταλ autostrada]

αυτοκίνητος, -η, -ο [αρχ] αυτός που κινείται μόνος του, χωρίς επενέργεια εξωτερικών δυνάμεων: ~ *λέμβος* ΑΝΤ ετεροκίνητος.

αυτοκινούμενος, -η, -ο [1895] **1.** αυτοκίνητος (βλ.λ) **2.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που φέρεται πάνω σε αυτοκίνητο όχημα ή ρυμουλκείται από όχημα: *~ πυροβόλο* (συντομ. Α/Κ)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ automotive (νόθο σύνθ.)].

αυτόκλειστο (το) [1856] {αυτοκλείστ-ου | -ων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ δοχείο συνήθ. από χάλυβα. τού οποίου το πώμα κλείνει από μόνο του ερμητικά, μπορεί να διατηρεί υψηλές θερμοκρασίες και πιέσεις, χρησιμοποιείται δε για χημικές αντιδράσεις, αποστειρώσεις ιατρικών οργάνων κ.λπ. ΣΥΝ αυτόκαυστο **2.** η χύτρα ταχύτητας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ autoclave (νόθο σύνθ)]

αυτόκλητος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρίσταται ή επεμβαίνει από μόνος του, χωρίς να του ζητηθεί: ~ *μάρτυρας / συνήγορος* ΣΥΝ. ακάλεστος, απρόσκλητος ΑΝΤ καλεσμένος, ΝΟΜ κλητευμένος. — **αυτόκλητα / αυτοκλήτως** [μτγν.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο-* + *κλητός* < *καλῶ*]

αυτοκόλλητος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να επικολληθεί πάνω σε μια επιφάνεια από μία πλευρά του, η οποία έχει επαλειφθεί με ποσότητα κολλητικής ουσίας· ~ *ταινία* **2.** ***αυτοκόλλητο*** (το) χαρτί (συνήθ. σε μορφή φύλλου) ή οποιοδήποτε άλλο υλικό που φέρει επάλειψη κολλητικής ουσίας στη μία πλευρά του, ώστε να επικολλάται σε επιφάνειες: *είχε γεμίσει το πίσω μέρος τού αυτοκινήτου του με αυτοκόλλητα από τις πόλεις που είχε επισκεφθεί* **3.** (εμφατ στην αργκό των νέων) αυτός που είναι πολύ στενός φίλος κάποιου, με τον οποίο κάνει παρέα συνεχώς: *από τότε που γνωριστήκαμε. έχουμε γίνει αυτοκόλλητοι.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ. self-sticking]

αυτοκράταρας (ο) {αυτοκρατόρων}, **αυτοκράτειρα** [μτγν] {αυτοκρατειρών} (η) **1.** ΠΟΛΙΤ (ως τίτλος απόλυτου μονάρχη) ο ηγεμόνας αυτοκρατορίας: *Βυζαντινός / Ρωμαίος / Γερμανός ~* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κυριαρχεί στον χώρο του, που διαθέτει πολύ μεγάλη και αδιαμφισβήτητη ισχύ· *ο ~ των τηλεπικοινωνιών / τού Τύπου* ΣΥΝ κυρίαρχος Επίσης (λόγ.) **αυτοκράτωρ** (ο) {αυτοκράτορ-ος, -α}, (λαϊκ.) **αυτοκρατόρισσα** (η) [μεσν.] {αυτοκρατορισσών}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὐτοκράτωρ, -ορος,* αρχική σημ. «απόλυτος κυρίαρχος τού εαυτού του, εντελώς ανεξάρτητος», < *αὐτο-* + *-κράτωρ,* μετάπλασμ τύπος (κατά τα ουσ. σε *-ωρ,* π.χ αρχ. *ἑστιάτωρ. ἐπιβήτωρ* κ.ά) τού β' συνθ. *-κρατής* (*αὐτοκρατής*) < *κρατῶ* «εξουσιάζω». Αξίζει να σημειωθεί ότι η λ. συνδέθηκε με τις αντίστοιχες λατ. λέξεις dictator (< dicto «υπαγορεύω, διατάσσω», βλ. κ *δικτάτορας*) και imperator (< impero «διατάσσω, επιβάλλω»), πράγμα που καταδεικνύει ότι οι λατ. λ. έδιναν έμφαση στη σχέση τού προσώπου (βασιλιά, κυβερνήτη) με τους υποτελείς του και στη δύναμη επιβολής του σε αυτούς, ενώ η λ. *αὐτοκράτωρ* έδινε έμφαση στο αυτεξούσιο αυτού τού προσώπου και στη δυνατότητά του να διαθέτει τον εαυτό του όπως επιθυμεί].

αυτοκρατορία (η) [μτγν.] {αυτοκρατοριών} **1.** ΠΟΛΙΤ θεσμός απολυταρχικής διακυβέρνησης, που ορίζει τον αυτοκράτορα ως κορυφή τής διοικητικής πυραμίδας **2.** το συνήθ. πολυεθνικό και εκτεταμένο εδαφικά κράτος με συγκεντρωτική και απολυταρχική διοίκηση: *η Βυζαντινή Αυτοκρατορία* ‖ *η Ρωσία ανακηρύχθηκε ~ από τον τσάρο Πέτρο* ‖ *ο Μωάμεθ ο Πορθητής ήταν ο ιδρυτής τής Οθωμανικής ~* **3.** (μτφ) οικονομικός οργανισμός. επιχείρηση κ.λπ. με μεγάλο εύρος συναλλαγών, κύκλο εργασιών, υψηλότατα κέρδη και διεθνή επιρροή και ισχύ: *μέσα σε μια δεκαετία δημιούργησε μια ~ στον χώρο τής δορυφορικής τηλεόρασης* ΣΥΝ οικονομικός κολοσσός, μεγαθήριο **4.** (μτφ) η κατάσταση στην οποία κυριαρχεί απόλυτα (κάτι) *η ~ των χρωμάτων / των αισθήσεων* ΣΥΝ βασίλειο

αυτοκρατορικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αυτοκράτορα ~ *τιμές / θρόνος / αυλή / απόφαση / βούλλα / επίτροπος* **2.** αυτός που σχετίζεται με την επιδίωξη κράτους να επεκταθεί κατά τα πρότυπα αυτοκρατορίας ΣΥΝ ιμπεριαλιστικός, επεκτατικός ● **3.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ ***αυτοκρατορικός ρυθμός*** χαρακτηριστικός ρυθμός νεοκλασικής τέχνης, εμπνευσμένος από το μεγαλείο τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. ο οποίος διαμορφώθηκε στα τέλη τού 18ου αι (κυρ. στη Γαλ-

λία): *η Αψίδα τού Θριάμβου τού Ετουάλ είναι δείγμα αυτοκρατορικού ρυθμού* — **αυτοκρατορικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ.

αυτοκριτική (η) **1.** η κριτική που ασκεί κανείς στον εαυτό του: *διεισδυτική / αυστηρή* ~ ΣΥΝ αυτοέλεγχος **2.** η παραδοχή (συνήθ δημόσια) από πολιτικά πρόσωπα των λαθών που διέπραξαν κατά την άσκηση των καθηκόντων τους ή των ευθυνών που αναλογούν σε αυτά και στο κόμμα τους για ορισμένη πολιτική κατάσταση *μετά την εκλογική ήττα ο πρόεδρος ζήτησε από τα στελέχη τού κόμματος να κάνουν την ~ τους.* **αυτοκριτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. autocritique].

αυτοκτονία (η) [μεσν.] {αυτοκτονιών} **1.** το να προκαλέσει κανείς συνειδητά τον ίδιο του τον θάνατο. το να δώσει κανείς τέλος στη ζωή του: *προτίμησε την ~ από τον εξευτελισμό* || *~ με περίστροφο* || *το χαρακίρι είναι μορφή τελετουργικής ~* || *κάνω απόπειρα αυτοκτονίας* || *έχω τάσεις αυτοκτονίας* ΣΥΝ αυτοχειρία ΦΡ ***επιχείρηση / αποστολή αυτοκτονίας*** βλ λ *αποστολή* **2.** η πράξη που οδηγεί στην καταστροφή αυτού που την τελεί, γενικότ. το να προκαλεί κανείς την καταστροφή του: *το να επιτεθείς σε εχθρό ισχυρότερο από κάθε άποψη είναι καθαρή ~* || *η ομολογία τού υπουργού ότι είχε σχέσεις στο παρελθόν με ναζιστικούς κύκλους ισοδυναμούσε με πολιτική ~* ΣΥΝ αυτοκαταστροφή.

αυτοκτονώ ρ αμετβ {αυτοκτονείς... | αυτοκτόνησα} **1.** προκαλώ συνειδητά τον θάνατό μου. τερματίζω ο ίδιος τη ζωή μου *έχει ανέβει στην ταράτσα και απειλεί να αυτοκτονήσει* || *~ με περίστροφο / με δηλητήριο* ΣΥΝ αυτοχειριάζομαι **2.** (μτφ) ακολουθώ καταστροφική πορεία. προκαλώ την αυτοκαταστροφή μου (σε ορισμένο τομέα δραστηριότητας): *αυτοκτόνησε πολιτικά υποστηρίζοντας εγκληματίες πολέμου* ΣΥΝ αυτοκαταστρέφομαι **3.** (καταχρ. ως μετβ.: *~ κάποιον*) οδηγώ κάποιον στην αυτοκτονία ή σχεδιάζω τη δολοφονία κάποιου, έτσι ώστε να μοιάζει με αυτοκτονία *«Το καθεστώς τον έναν τον κρεμάει. τον άλλον τον φυλακίζει. τον άλλον τον αυτοκτονεί»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὐτοκτονῶ (-έω)* < *αὐτοκτόνος* < *αὐτο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «σκοτώνω», βλ. κ. *-κτονία*]

αυτοκυβέρνηση (η) [1843] {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ } η αυτόνομη, ανεξάρτητη διοίκηση. διοικητικό έργο απαλλαγμένο επεμβάσεων και εξωτερικών ελέγχων *η ~ αποτελεί την εγγύηση για την ανεξαρτησία μιας χώρας* ΣΥΝ αυτοδιοίκηση. αυτονομία, αυτοδιαχείριση — **αυτοκυβέρνητος**, -η. -ο [1852]. **αυτοκυβερνώμαι** ρ [1852] {-άται.. }
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ self-governement]

αυτοκυριαρχία (η) [1849] {χωρ πληθ.} η κυριαρχία στον εαυτό μας. το να έχουμε τον έλεγχο των πράξεων και αντιδράσεών μας· *εκνευρίστηκε και έχασε την ~ του* ΣΥΝ αυτοπειθαρχία, αυτοσυγκράτηση. αυτοέλεγχος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Selbst-verwaltung].

αυτολεξεί επίρρ. (λόγ) χρησιμοποιώντας την ίδια ακριβώς διατύπωση, τα ίδια λόγια *έμαθε το κείμενο ~* ΣΥΝ κατά λέξη, επί λέξει. λέξη προς λέξη, (καθημ) παπαγαλία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐτο-* + *-λεξεί* < *λέξις*, σχηματισμένο με την επιρρ κατάλ. *-εί*. πβ *οἱονεί*. *παμψηφεί*. *αὐθωρεί* κ.ά Την ίδια σημ. έχει και το αντίστοιχο λατ verbatim]

αυτολογοκρίνομαι ρ αμετβ. αποθ. {αυτολογοκρί-θηκα, -μένος} θέτω ο ίδιος δεσμεύσεις και περιορισμούς στην ελεύθερη έκφρασή μου. λογοκρίνω τον εαυτό μου **αυτολογοκρισία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

αυτολοίμωξη (η) {-ης κ -ώξεως | χωρ. πληθ.} η αυτομόλυνση (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ autoinfection (νόθο σύνθ)].

αυτόματα επίρρ. ➝ αυτομάτως

αυτοματικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που συμβαίνει ή συντελείται με αυτόματο τρόπο *~ ρύθμιση των φωτεινών σηματοδοτών* **2. αυτοματική** (η) ο αυτοματισμός (βλ.λ.). **αυτοματικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ automatique Βλ λ *αυτόματος*].

αυτοματισμός (ο) **1.** η εκτέλεση των λειτουργιών (μηχανής ή συστημάτων μηχανών) με τρόπο αυτόματο, χωρίς την επέμβαση τού ανθρώπου. μέσω τής αλληλεξάρτησης των στοιχείων και των εντολών η διαδικασία παραγωγής έργου από τις ίδιες τις μηχανές χωρίς ανθρώπινη μεσολάβηση παρά μόνο για την αρχική εντολή. *~ γραφείου* ΣΥΝ αυτοματική. αυτοματοποίηση **2.** η αυτόματη εκτέλεση κινήσεων ή λειτουργιών από τον άνθρωπο, χωρίς ο ίδιος να τις έχει συνειδητοποιήσει, η μηχανική κίνηση • **3.** ΙΑΤΡ η λειτουργική αυτοτέλεια ενός οργάνου, η δυνατότητά του να διαθέτει όλα τα απαραίτητα στοιχεία για τη λειτουργία του. *~ τής καρδιάς / τού εντέρου / των αναπνευστικών ή αγγειοκινητικών κέντρων τού εγκεφάλου.*
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *αὐτοματισμός* δήλωνε κάτι που συμβαίνει συμπτωματικά, από μόνο του οι σύγχρονες σημ ανάγονται στα ξένα αντιδάνεια, πβ. γαλλ automatisme]

αυτόματο (το) ➝ αυτόματος

αυτοματοποίηση (η) { ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το αποτέλεσμα τού αυτοματισμού (σημ 1). η αντικατάσταση τού ανθρώπινου παράγοντα στη λειτουργία ενός συστήματος με σκοπό τη βελτίωση τής λειτουργίας και μεγιστοποίηση τής παραγωγικότητάς του: *η εταιρεία προσέλαβε ειδικούς αυτόματου ελέγχου και πληροφορικής, στατιστικολόγους και αριθμητικούς αναλυτές για την ~ τού συστήματος.* — **αυτοματοποιημένος**, -η. -ο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ automatisation].

αυτοματοποίηση ή αυτοματισμός; Στις περιπτώσεις που κοντά στους τύπους σε **-ποίηση** διαθέτουμε σχηματισμούς σε **-ισμός**, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε αυτούς αντί τής υπερβολικής χρήσης σε *-ποίηση* που παρατηρείται **αυτοματισμός** δηλ αντί **αυτοματοποίηση** ομοίως **εξομαλισμός** αντί **ομαλοποίηση, εξαμερικανισμός** αντί **αμερικανοποίηση** κ τ.ό.

αυτόματος, -η, -ο **1.** (α) αυτός που λειτουργεί χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση, που διαθέτει ειδικές ρυθμίσεις, οι οποίες τού επιτρέπουν να τίθεται σε λειτουργία ή να εκτελεί ορισμένες λειτουργίες μόνος του: *~ αλλαγή ταχυτήτων / μετάδοση τής κίνησης / πλυντήριο / ανάφλεξη / πότισμα* (β) ***αυτόματος πιλότος (πλοηγός)*** ηλεκτρονικό σύστημα που ελέγχει και διεκπεραιώνει την πτήση σύμφωνα με προκαθορισμένη πορεία, χωρίς τη μεσολάβηση φυσικού προσώπου (πιλότου) και το οποίο τίθεται σε λειτουργία όταν ο φυσικός πιλότος (πλοηγός) θέλει να συνεχίσει την πτήση με το αυτόματο σύστημα (γ) ***αυτόματος τηλεφωνητής*** βλ. λ. *τηλεφωνητής* (δ) ***αυτόματη μετάφραση*** μετάφραση που γίνεται διά μέσου ηλεκτρονικών μηχανημάτων **2. *αυτόματο*** (το) (α) φορητό πυροβόλο όπλο. που έχει τη δυνατότητα να επαναλαμβάνεται μόνο του και να πυροβολεί επαναληπτικά, κατάλληλο για μάχη εκ τού συστάδην. *του έριξε / τον πυροβόλησε με το ~* (β) μηχανική διάταξη που, όταν τεθεί σε κίνηση, λειτουργεί από μόνη της· χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς ή ψυχαγωγικούς λόγους **3.** αυτός που συμβαίνει ή λειτουργεί ανεξάρτητα από νοητική διαδικασία (κυρ λόγω μυϊκών συσπάσεων) *η ~ κυκλοφορία τού αίματος* || *η ~ λειτουργία τής καρδιάς* || *~ αναπνοή* **4.** αυτός που γίνεται από μόνος του. που προκύπτει χωρίς ουσιαστική εξωτερική επέμβαση· *~ ανάφλεξη των πυρομαχικών* **5.** (για οχήματα) (α) (μηχανή) χωρίς ταχύτητες: *τα ~ μηχανάκια κινούνται μόνο με το γκάζι* (β) ***αυτόματο αυτοκίνητο*** αυτοκίνητο που κινείται μόνο με γκάζι και φρένο. χωρίς συμπλέκτη για την αλλαγή ταχυτήτων **6.** αυτός που εκδηλώνεται χωρίς προηγούμενο λογικό έλεγχο, που δεν επηρεάζεται από τη βούληση *το πάτημα φρένου στο κόκκινο φανάρι είναι πια μια ~ κίνηση· είναι θέμα συνήθειας* **7.** (συνεκδ) αυτός που προκύπτει ξαφνικά, αμέσως, χωρίς προετοιμασία ή προσυνεννόηση **8.** ΦΙΛΟΛ ***αυτόματη γραφή*** το να γράφει κανείς αυτόματα, χωρίς έλεγχο τής λογικής στο περιεχόμενο των γραφομένων, ασυνείδητα, αυθόρμητα· υιοθετήθηκε ως λογοτεχνική πρακτική από τους υπερρεαλιστές στο ξεκίνημά τους με σκοπό την προσέγγιση τής αυθεντικής πλευράς τής προσωπικότητας, τη γνήσια έκφραση **9.** (παλαιότ) ***αυτόματο διαζύγιο*** διαζύγιο που προβλέπεται από τον νόμο ύστερα από την οριστική και μακροχρόνια εκούσια απομάκρυνση ενός από τους συζύγους.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-ματος* < *mn̥-tos. συνεσταλμένη βαθμ τού Ι.Ε. *men- (η οποία μαρτυρείται σε λ. που δηλώνουν πνευματική ή ψυχική δραστηριότητα). πβ σανσκρ mán-yati «σκέφτεται», λατ mens «νους», γαλλ. -ment (επιρρ. τροπικό επίθημα). αγγλ. mind «μυαλό», γερμ meinen «εννοώ. νομίζω» κ ά Ομόρρ *μέν-ος, μνή-μη, μαν-ία, μαν-τεία* κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η λ *αὐτόματος* θα σήμαινε αρχικά «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως, αφ' εαυτού» Η λ. (και τα παράγωγά της) διαδόθηκε ευρέως σε ξέν. γλώσσες. π χ. αγγλ. automatic, γαλλ automatique, γερμ automatisch κ.ά Μεταφρ δάνεια αποτελούν πολλοί όροι, λ.χ *αυτόματος πιλότος* (< αγγλ. automatic pilot), *αυτόματο όπλο* (< γαλλ. arme automatique). *αυτόματη μετάδοση* (< αγγλ automatic transmission), *αυτόματη μετάφραση* (< γαλλ traduction automatique) κ.ά.].

αυτομάτως επίρρ [αρχ] **1.** χωρίς εξωτερική παρέμβαση: *οι λειτουργίες τού μηχανήματος γίνονται ~* **2.** χωρίς να έχει προηγηθεί σκέψη, λογική επεξεργασία· *όταν είδα το παιδί να πετάγεται μπροστά μου, πάτησα ~ το φρένο* **3.** αμέσως, την ίδια στιγμή· *μόλις γνωρίστηκαν δημιουργήθηκε ~ μεταξύ τους μια έντονη έλξη.* Επίσης **αυτόματα**.

αυτόμελο (το) {αυτομέλ-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ-ΜΟΥΣ το τροπάριο που ψάλλεται με ξεχωριστό μουσικό τρόπο και χρησιμοποιείται ως πρότυπη μελωδία για άλλα τροπάρια (τα προσόμοια, βλ λ)
[ΕΤΥΜ < μεσν *αὐτόμελον* < *αὐτο-* + *μέλος*].

αυτομετάγγιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η μετάγγιση σε ασθενή ποσότητας δικού του αίματος (αυτόλογου αίματος), το οποίο είχε αποθηκευθεί πριν από την εγχείρηση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. autotransfusion]

αυτομολία (η) {αυτομολιών} **1.** η εκούσια αλλαγή στρατοπέδου, η προσχώρηση σε εχθρική παράταξη **2.** (μτφ.) η εγκατάλειψη προηγούμενης ιδεολογικής τοποθέτησης και η υιοθέτηση αντίθετης ιδεολογίας ή προσχώρηση σε αντίπαλη παράταξη Επίσης **αυτομόληση** [μτγν.]. - **αυτόμολος**, -η, -ο [αρχ.], **αυτομολώ** ρ [αρχ.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *αὐτόμολος* < *αὐτο-* + *-μολος* < θ. *-μολ-*. από όπου ο αόρ. β' *ἔ-μολ-ον* (πβ *μολὼν λαβέ*). ρ *βλώσκω* «έρχομαι» (< **μλώ-σκω* < *ml̥-). αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σερβοκρ iz-mòliti «εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι» ή ακόμη και με το ρ. *μέλλω* (< **μέλ-jω*)].

αυτομόλυνση (η) [1886] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ μικροβιακή μόλυνση οργανισμού, οφειλόμενη σε μειωμένη ανοσολογική αντίσταση ΣΥΝ αυτολοίμωξη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο. πβ. αγγλ. self-contamination].

αυτονόητος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι από μόνος του νοητός, που γίνεται αντιληπτός χωρίς πρόσθετες εξηγήσεις, που εννοείται. *είναι αυτονόητο ότι* . (δεν χρειάζεται να το πω, το καταλαβαίνει καθείς και μόνος του) || *να θεωρείτε ~ τη δική μου συμμετοχή* ΣΥΝ προφανής. πρόδηλος — **αυτονόητα / αυτονοήτως** επίρρ.

αυτονόμηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόκτηση ή διακήρυξη αυτονομίας **2.** η αποκοπή κάποιου με τη θέλησή του από έναν χώρο στον οποίο ανήκε ή η διαφοροποίηση κάποιου από την κυρίαρχη θέση.

αυτονομία (η) [αρχ.] {αυτονομιών} **1.** το καθεστώς ελεύθερης αυτοδιοίκησης, σύμφωνα με το οποίο ο καθορισμός και η διασφάλιση των θεσμών και τής λειτουργίας τους γίνεται από τα ίδια τα μέλη τής κοινότητας / κράτους κ.λπ. και όχι από εξωτερικούς παράγοντες ΣΥΝ. αυτοδιοίκηση, αυτοδιάθεση ΑΝΤ. υποτέλεια, εξάρτηση, ετερονομία **2.**

(ειδικότ) καθεστώς που αναγνωρίζει σε περιοχές κυρίαρχου κράτους το δικαίωμα αυτοδιοικήσεως και θεσπίσεως κανόνων δικαίου, αλλά εντός τού πλαισίου τής κεντρικής ή ομοσπονδιακής εξουσίας *στην Οθωμανική Αυτοκρατορία η Αίγυπτος, η Σερβία, η Κρήτη και η Σάμος είχαν ~* || *παραχωρώ ~* || *χάνω την ~ μου* • **3.** ΦΙΛΟΣ ο αυτοπροσδιορισμός τής βούλησης, η δυνατότητα ελεύθερης απόφασης και δράσης ΣΥΝ αυτεξούσιο **4.** η δυνατότητα να λειτουργεί κάτι ανεξάρτητα από κάτι άλλο: *διαμέρισμα με ~ θέρμανσης* || *η μπαταρία αυτή έχει ~ έξι ωρών συνεχούς εγγραφής* || *το διαμέρισμα έχει ~* (δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αυτόνομος*.

αυτονομιστής (ο) [1881], **αυτονομίστρια** (η) {αυτονομιστριών} πρόσωπο που υποστηρίζει ή μάχεται για την αναγνώριση τής αυτονομίας μιας περιοχής: *~ αντάρτες χτύπησαν κυβερνητικά στρατεύματα.* — **αυτονομιστικός**, -ή, -ό [1897]. **αυτονομιστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. autonomiste].

αυτόνομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διοικείται με καθεστώς αυτονομίας: *το Κοσσυφοπέδιο ήταν ~ περιοχή τής Σερβίας* ΣΥΝ αυτοδιοίκητος, αυτοκυβέρνητος ΑΝΤ υποτελής, υπόδουλος **2.** ΘΡΗΣΚ ***αυτόνομη Εκκλησία*** τοπική Εκκλησία στην οποία έχει αναγνωριστεί πλήρης εσωτερική διοικητική ανεξαρτησία σε θέματα εκλογής και χειροτονίας αρχιερέων, όχι όμως και στην εκλογή αρχιεπισκόπου, η οποία γίνεται ή επικυρώνεται από τον οικείο πατριάρχη: *η αυτόνομη Ορθόδοξη Εκκλησία τής Φινλανδίας* **3.** ***αυτόνομον*** (το) {αυτονόμ-ου | -ων} το διοικητικό καθεστώς αυτόνομης Εκκλησίας **4.** (μτφ) (α) (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να αποφασίζει ο ίδιος για τον εαυτό του (ενώ αποτελεί μέλος συνόλου) (β) αυτός που υπάρχει, γίνεται ή λειτουργεί χωρίς να εξαρτάται από άλλον. *ο σύλλογός μας έχει ~ εκπροσώπηση στην ομοσπονδία* || *«μια εταιρεία με ~ παρουσία στον τομέα τής κινητής τηλεφωνίας»* (εφημ.) || *το διαμέρισμα έχει ~ θέρμανση* || *~ διαμέρισμα* (με δική του είσοδο, χωρίς κοινόχρηστους χώρους) || *~ σκέψη / κίνημα* — **αυτόνομα / αυτονόμως** [μεσν.] επίρρ

> **αυτόνομος – αυτοτελής, αυτονομία – αυτοτέλεια.** Λέμε *«αυτόνομο κράτος»*, αλλά *«αυτοτελής ιστορία»* **Αυτόνομος** είναι «αυτός που διέπεται από δικούς του νόμους, που δεν εξαρτάται ούτε ορίζεται από άλλους». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι ένα όργανο (σώμα, οργανισμός κ τ ό.) που «αποφασίζει μόνο του και με βάση τις δικές του αρχές (ή νόμους) για τον εαυτό του». *Αυτόνομο* μπορεί να είναι και ένα άτομο (ιδιώτης, πολίτης κ τ.ό.) που «μπορεί να αποφασίζει για τον εαυτό του χωρίς να εξαρτάται ή να υπακούει σε άλλους». Τη μέχρι ακραίων μορφών διεκδίκηση αυτονομίας επιδιώκουν πολιτικά και κοινωνικά άτομα που χαρακτηρίζονται **αναρχοαυτόνομα**. Μορφή ανεξαρτησίας, υπό την έννοια ότι περικλείει μέσα του την αρχή και το τέλος του, διεκδικεί και ο **αυτοτελής** Έτσι μιλούμε, λ.χ., για *αυτοτελή κείμενα* (*αυτοτελής διήγηση, αυτοτελής ιστορία, αυτοτελές επεισόδιο, αυτοτελές έργο* κ.τ.ό.). *Αυτοτελής* εδώ σημαίνει «πλήρης». Ωστόσο, *αυτοτελής* (από τη λ *τέλος* «αρχές, εξουσία») ήδη στην Αρχαία σήμαινε και «αυτεξούσιος», «αυτός που ενεργεί αυτοβούλως χωρίς εντολές άλλων». Έτσι μιλούμε για την **αυτοτέλεια** τού πανεπιστημίου, που αποφασίζει μεν μόνο του και αυτοδιοικείται, αλλά δεν διαθέτει και **αυτονομία**, αφού διέπεται από τους νόμους τού κράτους και εποπτεύεται από την πολιτεία

αυτονομώ ρ. μετβ [αρχ.] {αυτονομείς... | αυτονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω κάποιον/κάτι αυτόνομο, του παρέχω αυτονομία ή διαφοροποιώ κάτι από άλλα παρόμοια· (συνήθ μεσοπαθ ***αυτονομούμαι***) **2.** έχω ή αποκτώ διοικητική αυτονομία ΣΥΝ. αυτοδιοικούμαι, αυτοκυβερνώμαι **3.** (συνεκδ.) εκφράζω τη διαφοροποίησή μου (ως προς συλλογικό όργανο ή συλλογική απόφαση): *από τότε που αποχώρησε από το κόμμα, αυτονομήθηκε πολιτικά* ΣΥΝ. διαφοροποιούμαι, αποστασιοποιούμαι

αυτονυκτί επίρρ. (αρχαιοπρ) την ίδια νύχτα: *επέστρεψε ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. μτγν , παράλλ τ. τού αρχ. *αὐτονυχ(ε)ί* «την ίδια νύχτα», < *αὐτο-* + *-νυχ(ε)ί* < *νύξ, νυκτός*]

αυτοπάθεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } ΓΛΩΣΣ η ιδιότητα λέξεων (αντωνυμιών ή ρημάτων) να δηλώνουν ότι η ενέργεια επιστρέφει στον δράστη ή, αλλιώς, ότι υπάρχει σχέση ταυτότητας αναφοράς μεταξύ υποκειμένου και αντικειμένου τού ρήματος *κοιτάζω τον εαυτό μου στον καθρέφτη – κοιτάζομαι στον καθρέφτη* (βλ. κ λ. *αυτοπαθής*)

αυτοπαθής, -ής, -ές {αυτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ (για ρήματα και αντωνυμίες) αυτός που δηλώνει επιστροφή τής ενέργειας στον δράστη: *~ αντωνυμία είναι «ο εαυτός μου»* || *~ ρήματα, είναι ρήματα μέσης διαθέσεως, είτε απλά* (π.χ. *ξυρίζομαι, πλένομαι* κ λπ) *είτε σύνθετα με α' συνθετικό το «αυτο-»* (π χ *αυτοσαρκάζομαι, αυτοκαταστρέφομαι* κ.λπ.) (βλ κ. λ. *αυτοπάθεια*). — **αυτοπαθώς** επίρρ [μτγν]
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «ο ομιλών εξ ιδίας πείρας, αντιλήψεως», < *αὐτο-* + *-παθής* < *πάσχω* Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί χρησιμοποίησαν τον όρο *αὐτοπαθής* (για αντωνυμίες και ρήματα) κατ' αντίθεση προς τις *ἀλλοπαθεῖς* (αντωνυμίες) και τα *μεταβατικά* (ρήματα) Ο αντίστοιχος ξέν. όρ είναι (αγγλ.) reflexive «αντανακλαστικός»].

> **αυτοπαθή ρήματα.** Όταν κάνω μια ενέργεια, η οποία έχει ως αντικείμενο τον ίδιο τον εαυτό μου, τότε χρησιμοποιώ στην Ελληνική τα λεγόμενα **(μέσα) αυτοπαθή ρήματα**: *ξυρίζομαι* (= εγώ ξυρίζω τον εαυτό μου), *βάφεται* (= αυτή βάφει τον εαυτό της), *ντυνόμαστε* (= εμείς ντύνουμε τους εαυτούς μας) κ.ο.κ. Τα ρήματα αυτά δηλώνουν **αυτοπάθεια** (πβ. και **αλληλοπαθή ρήματα**· *αγαπιόμαστε* [= αγαπούμε ο ένας τον άλλον], *συναντιούνται* [= συναντούν ο ένας τον άλλον / η μία την άλλη] κ ο.κ., ρήματα δηλ που δηλώνουν **αλληλοπάθεια**, ενέργεια που χαρακτηρίζεται από αμοιβαιότητα). Η αυτοπάθεια δηλώνεται με δύο ακόμη τρόπους. (α) με ενεργ. ρήμα και **αυτοπαθείς αντωνυμίες** (τον εαυτό μου / σου / του / της / μας / σας / τους τους εαυτούς μας / σας / τους): *Με αυτά που κάνει τιμωρεί τον εαυτό του – Πρέπει πρώτα να κρίνουμε τους εαυτούς μας και μετά τους άλλους* (β) με ρήματα σύνθετα με το **αυτο-**. *Όλα αυτά τα κατάφερε με το να αυτοδιαφημίζεται Με αυτά που κάνει αυτοτιμωρείται.* Οι τρόποι αυτοί χρησιμοποιούνται για έμφαση ή αντιδιαστολή.

αυτοπαιδεία (η) {χωρ πληθ.} η αυτομόρφωση (βλ.λ.)

αυτοπαρατηρησία (η) [1884] {χωρ πληθ.} το να παρατηρεί κανείς προσεκτικά τον εαυτό του ΣΥΝ ενδοσκόπηση. Επίσης **αυτοπαρατήρηση**.

αυτοπειθαρχία (η) [1897] {χωρ πληθ.} το να ελέγχει κανείς τις πράξεις του, να υπακούει στις αρχές που ο ίδιος έχει θέσει στον εαυτό του, να μπορεί να υλοποιεί ό,τι διακηρύσσει. *έχει μεγάλη ~ συγκεντρώνεται απόλυτα στη δουλειά του, χωρίς να αποσπάται σε περιττές και χρονοβόρες συζητήσεις* ΣΥΝ εγκράτεια, αυτοέλεγχος — **αυτοπειθαρχώ** ρ [1891] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-discipline].

αυτοπεποίθηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } **1.** το να εμπιστεύεται κανείς τον εαυτό του *αποκτώ ~* || *μιλώ / κινούμαι / ενεργώ / αποφασίζω με ~* **2.** (συνεκδ.) η άνεση, η σιγουριά που εμπνέουν οι κινήσεις αυτού που έχει αυτοπεποίθηση *μπήκε στην αίθουσα συνεδριάσεων με μια ~!* ΣΥΝ (μτφ.) αέρας.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ self-confidence]

αυτοπραγμάτωση (η) [1874] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΨΥΧΟΛ η κατάσταση κατά την οποία το άτομο έχει αναπτύξει πλήρως ολόκληρο το δυναμικό του.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, πβ. αγγλ. self-actualisation].

αυτοπροαίρετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκύπτει χωρίς εξαναγκασμό, με ελεύθερη επιλογή του: *~ βοήθεια* ΣΥΝ εκούσιος, οικειοθελής ΑΝΤ ακούσιος, αναγκαστικός, υποχρεωτικός — **αυτοπροαίρετα / αυτοπροαιρέτως** [μτγν] επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *αὐτο-* + *-προαίρετος* < *προαιροῦμαι* «διαλέγω, αποφασίζω»].

αυτοπροσδιορισμός (ο) {χωρ πληθ } **1.** το να προσδιορίζει κανείς τον εαυτό του με συγκεκριμένο τρόπο **2.** ΠΟΛΙΤ η αυτοδιάθεση (βλ.λ.). — **αυτοπροσδιορίζομαι** ρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. self-determination]

αυτοπροστασία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} η προστασία που παρέχει κάποιος στον ίδιο τον εαυτό του, τα μέτρα που λαμβάνει για την άμυνα και προφύλαξή του ΣΥΝ αυτοάμυνα, θωράκιση. — **αυτοπροστατεύομαι** ρ.

αυτοπροσωπογραφία (η) {αυτοπροσωπογραφιών} **1.** η απεικόνιση από ζωγράφο τού εαυτού του **2** (συνεκδ.) έργο ζωγραφικής, στο οποίο ο ζωγράφος απεικονίζει τον εαυτό του. — **αυτοπροσωπογραφούμαι** ρ. {-είσαι...}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-portrait].

αυτοπρόσωπος, -η, -ο [μτγν] αυτός που εμφανίζεται ο ίδιος (προσωπικά) χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου.

αυτοπροσώπως επίρρ. [μτγν.] ο ίδιος (προσωπικά), χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπου *πρέπει να παρουσιαστεί κανείς ~, για να παραλάβει το συστημένο γράμμα.*

αυτόπτης (ο/η) {αυτοπτών} πρόσωπο που έχει δει κάποιο συμβάν με τα ίδια του τα μάτια: *ήταν ~ μάρτυρας τής ληστείας βρισκόταν στην τράπεζα, όταν έγινε.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο-* + *-όπτης* < θ *-οπ-* (πβ. παρακ *ὄπ-ωπ-α*), ρ. *ὁρῶ* «βλέπω», πβ *ἐπ-όπτης, ὑπερ-όπτης* κ ά Ομόρρ. *ὄψις* (< **ὄπ-σις*), *ὀφθαλμός* (< **ὀπθαλμός*), *(ὀμ)μάτι(ον)* (< **ὄπ-μα*) κ ά.].

αυτός, -ή, -ό αντων {αυτ-ού κ. -ουνού (θηλ. -ηνής) | -ών κ -ωνών, -ους κ -ουνούς | αδύνατοι τύποι των πλάγιων πτώσεων· του (θηλ. της), τον (θηλ τη[ν]), των, τους (θηλ τις / τες)} **1.** (προσ αντων. ως ισχυρός τύπος γ' προσ.) (α) για την αναφορά σε πρόσωπο ή πράγμα, για το οποίο γίνεται λόγος: *–Θα έρθει ο Τάκης σήμερα. –Όχι, **αυτός** δεν έρχεται ποτέ την Τρίτη*· ΦΡ **επ' αυτού** (*ἐπ' αὐτοῦ*) για αυτό (που συζητούμε, στο οποίο αναφερόμαστε) *τώρα, τι έχεις να πεις ~*, (β) (και οι αδύνατοι τ.) ***του** ζήτησα να έρθει* || *–Έφερες τα λεφτά; –Θα **τα** φέρω αύριο* || ***την** ξέρεις τη γυναίκα μου;* (γ) (ο αδύνατος τ. τού ουδ. *το*, για αναφορά σε γεγονός ή σε κάτι που μόλις έχει αναφερθεί) *–**Το** ήξερες ότι πέθανε ο Γιάννης; –Δεν **το** ήξερα* (δ) για ιδιαίτερη έμφαση ή αντιδιαστολή προσώπου ή πράγματος προς κάποιον/κάτι άλλο: *σ' **αυτόν** είπε τα αντίθετα απ' ό,τι σε σένα* (ε) αντί για όνομα που δεν έρχεται εύκολα στο μυαλό τού ομιλητή (συνήθ έναρθρο): *είχε έρθει και η **αυτή** .. πώς τη λένε, μωρέ; ... η Ελένη!* (στ) (στην κλητ **αυτέ**) (i) ε, εσύ! (ως προσφώνηση β' προσ.) (ii) όταν δεν γνωρίζουμε ή δεν μας έρχεται στο μυαλό το όνομα τού ανθρώπου που καλούμε: *Ε, αυτέ! Σε σένα μιλάω!* ΣΥΝ απαυτός **2.** (οι αδύνατοι τ. *του / της* και το *τους* στον πληθ. για τη δήλωση κτήσης, ως κτητικές αντων γ' προσ): *ο πατέρας του/της* || *οι φίλοι μου με τις γυναίκες τους* **3. *τος, τη, το*** βλ. λ. *τος* •

αυτ(ο)- *α' συνθετικό*

αυτο-ρρυθμίζομαι ρ
αυτο-ρρύθμιση (η)
αυτο-τυφλώνομαι ρ.
αυτο-τύφλωση (η)
αυτο-ύπνωση (η)
αυτο-υπονομεύομαι ρ
αυτο-υπονόμευση (η)
αυτο-φωτογραφίζομαι ρ
αυτο-χαρακτηρίζομαι ρ.
αυτο-χαρακτηρισμός (ο)

4. (δεικτική αντων.) για αναφορά («δείξη») σε πρόσωπα ή πράγματα κοντινά προς τον ομιλητή και τον ακροατή (α) (i) για τη δήλωση προσώπου ή πράγματος ορατού στους ομιλητές ή για το οποίο μόλις έχει γίνει λόγος (αναφορά). *αυτός είναι ο αδελφός μου* || *δεν ακούω τίποτα θα κάνεις αυτό που σου λέω εγώ* ΦΡ ***αυτός έφα*** αυτός το είπε για τα λόγια σπουδαίου προσώπου, αυθεντίας σε κάτι· επίσης ειρων. (ii) με έμφαση για αντιδιαστολή τής μοναδικότητας κάποιου (προσώπου ή πράγματος) από όλα τα ομοειδή του, ως έπαινος· *Μπράβο! Αυτός είναι καφές!* || *Μπράβο! Αυτός είσαι!* || *αυτό θα πει τύχη!* || *αυτό μας έλειπε!* || *είναι αυτό που ζητούσα* ΦΡ ***αυτός κι αν είναι!*** για την εμφατική συμφωνία με κάτι που λέχθηκε, την ισχυρή επιβεβαίωση: *–Είναι περίεργος ο Νίκος. Αλλά κι ο αδελφός του, νομίζω ~!* (iii) για περιφρονητική αναφορά σε κάποιον/κάτι που ο ομιλητής αποφεύγει σκόπιμα να αναφέρει ονομαστικά: *μέσα είναι αυτή;* (β) (ως επίθ. με υποχρεωτική χρήση άρθρου πριν από το ουσιαστ.): *δώσε μου ~ το βιβλίο* • **5. *γι' αυτό*** (ως συμπερασματικός συνδ.) βλ λ. • **6. *κι αυτό γιατί / διότι*** για την εισαγωγή αιτιολόγησης με έμφαση σε στοιχείο που προηγήθηκε στον λόγο· *«Δεν θα χρησιμοποιήσω τους παίκτες που έχουν κίτρινες κάρτες στον επόμενο αγώνα ~ τους χρειάζομαι στον τελικό»* (εφημ.) **7.** (λόγ ως έναρθρο επίθ.) ο ίδιος ακριβώς· *είμαστε όλοι τής αυτής γνώμης / ηλικίας* • **8.** για ευφημιστική αναφορά στα «απαγορευμένα μέλη» τού ανθρώπινου σώματος ΦΡ (ευφημ.) (α) ***τα αυτά μου*** (για τα ανδρικά γεννητικά όργανα) (β) ***η αυτή μου*** (για το πέος) (γ) ***τα αυτό μου*** (για το αιδοίο) • ΦΡ (α) ***αυτό κι αυτό*** ή (ο αδύνατος τύπος) ***το και το*** σε διηγήσεις για τη μη επανάληψη όσων έχουν ήδη εκτεθεί: *του λέω «αυτό κι αυτό τρέχει κάνε ό,τι μπορείς»* || *μόλις με βλέπει, αρχίζει και μου διηγείται το και το τι συνέβη* (β) ***αυτά*** για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει τίποτε άλλο να ειπωθεί ή να γίνει. *~ για σήμερα την άλλη βδομάδα πάλι* || (κ. ως έκφραση αμηχανίας, όταν δεν βρίσκουμε θέμα για να συνεχίσουμε μια συζήτηση) *Αυτά. που λες* . (γ) ***άλλος (κι) αυτός!*** βλ. λ. *άλλος* (δ) ***μ' αυτά και μ' αυτά*** ενεργώντας έτσι. μιλώντας έτσι, με αυτό τον τρόπο: ~. *το μόνο που καταφέρνει είναι να χαλάει τη συνολική εικόνα τής προσπάθειας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός, όμοιος, προσωπικός*

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < *αὐ-τός* < *αὖ* «πάλι, ξανά» + *τόν*, από όπου δημιουργήθηκε ονομαστική *αὐ-τός* Την ετυμολογία αυτή ενισχύει η χρήση τής λ. ως επαναληπτικής αντωνυμίας, που φαίνεται να είναι και η παλαιότερη. Πβ. επίσης λατ. aut-em «πάλι, όμως», γοτθ auk «επειδή, αλλά», γερμ. auch «επίσης» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *αὖ-θι* «ομοίως», *αὖ-τε* «ξανά» κ.ά].

> **αυτός καθαυτόν ή αυτός καθαυτού...;** Η συνεκφορά τού **αυτός** με την εμπρόθετη αυτοπαθή αντωνυμία **καθ' εαυτόν / καθαυτόν** γεννά δυσχέρειες και χρησιμοποιείται συχνά λανθασμένα. Είναι λάθος να πούμε *«αυτός καθ' αυτού ο άνθρωπος δεν ανέχεται..»* ή *«αυτή καθ' αυτού η μοίρα..»* ή *«αυτό καθ' αυτού το ποδόσφαιρο...»* κ τ.ό Το σωστό είναι **αυτός καθαυτόν (καθ' εαυτόν)**: *αυτός καθαυτόν ο άνθρωπος.* **– αυτή καθαυτή(ν) (καθ' εαυτήν)**: *αυτή καθαυτήν η μοίρα* . **– αυτό καθαυτό (καθ' εαυτό)**: *αυτό καθαυτό το ποδόσφαιρο* . . γιατί με την πρόθεση **κατά** χρησιμοποιείται αιτιατική (όταν δηλώνει συμφωνία).

αυτοσεβασμός (ο) [1887] {χωρ πληθ } ο σεβασμός προς τον εαυτό μας· εκδηλώσεις του αποτελούν η αξιοπρεπής συμπεριφορά. η συνέπεια σε αρχές και αξίες κ ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. self-respect]

αυτοσκοπός (ο) [1869] {χωρ πληθ.} ενέργεια ή διαδικασία που θεωρείται ότι είναι το τελικό επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (κυρ αρνητ. για να δηλωθεί ότι κάτι δεν πρέπει να θεωρείται ως τέτοιο) *η απόκτηση χρημάτων δεν αποτελεί ~, αλλά μέσο για να ζήσει κανείς.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ. Selbstzweck]

αυτοστιγμεί επίρρ [1883] (λόγ) την ίδια στιγμή, χωρίς τη μεσολάβηση χρονικού διαστήματος ΣΥΝ αμέσως ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -ί

αυτοσυγκέντρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία ενδοσκοπήσεως και συγκεντρώσεως των νοητικών δυνάμεων τού ατόμου. η προσπάθεια για την αποφυγή κάθε περισπασμού. η διανοητική προσήλωση και συγκέντρωση σε ένα αντικείμενο — **αυτοσυγκεντρώνομαι** ρ.

αυτοσυγκράτηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} το να συγκρατεί κανείς τον εαυτό του, κυριαρχώντας στα πάθη του και διατηρώντας τον αυτοέλεγχό του. *συνιστώ ~* ΣΥΝ αυτοκυριαρχία, ψυχραιμία. — **αυτοσυγκρατούμαι** ρ. {-είσαι .}.

αυτοσύμβαση (η) [1893] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΝΟΜ σύμβαση που γίνεται από ένα μόνο άτομο, το οποίο ενεργεί για λογαριασμό του αλλά και ως εκπρόσωπος τού αντισυμβαλλομένου.

αυτοσυναίσθημα (το) {αυτοσυναισθήματος | χωρ. πληθ } ΨΥΧΟΛ ο βαθμός εκτίμησης που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του και τα ανάλογα συναισθήματα που προκύπτουν από αυτήν: *υψηλό / χαμηλό / θετικό / αρνητικό ~* ΣΥΝ αυτοεκτίμηση.

αυτοσυνείδηση (η) [1893] {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ η επίγνωση που έχει κάθε άτομο για τον εαυτό του ως φορέα νόησης και συναισθημάτων. η συνείδηση τού εγώ, κατ' αντιδιαστολή προς τους άλλους (τα άλλα όντα και τον φυσικό κόσμο). η συνείδηση τής διαφοράς κάθε ατόμου από τα άλλα όντα (πβ *αυτογνωσία*, η γνώση των χαρακτηριστικών τού ίδιου μας τού εαυτού) ΣΥΝ αυτεπίγνωση. Επίσης **αυτοσυνειδησία** [1834].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Selbstbewußtsein]

αυτοσυντήρηση (η) [1878] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} το να συντηρεί κανείς τον εαυτό του με τα δικά του μέσα. να είναι αυτάρκης. ώστε να μην εξαρτάται από άλλους· ΦΡ ΒΙΟΛ ***ένστικτο αυτοσυντηρήσεως*** η έμφυτη φυσική ορμή που ωθεί κάθε ζωντανό οργανισμό στην εξασφάλιση με τις δικές του δυνάμεις των απαραίτητων για την επιβίωσή του. — **αυτοσυντήρητος**, -η, -ο [1858], **αυτοσυντηρούμαι** ρ [1882] {-είσαι.. }.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Selbsterhaltung].

αυτοσχεδιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {αυτοσχεδίασ-α. -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ενεργώ αυθόρμητα. σύμφωνα με την ανάγκη ή την έμπνευση τής στιγμής, χωρίς να ακολουθώ την τυπική ή συνήθη διαδικασία *οι μουσικοί τού συγκροτήματος αυτοσχεδιάζουν επί σκηνής* || *ο ηθοποιός αυτοσχεδίαζε επιτυχώς* • **2.** (κακόσ.) ενεργώ με τρόπο πρόχειρο και χωρίς προσχεδιασμό. *δεν δουλεύει προγραμματισμένα, διαρκώς αυτοσχεδιάζει.* — **αυτοσχεδιασμός** (ο) {μτγν }, **αυτοσχεδιαστικός**, -ή, -ό [αρχ], **αυτοσχεδιαστικά** επίρρ

αυτοσχέδιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ακολουθεί την έμπνευση ή την απόφαση τής στιγμής. χωρίς συγκεκριμένο προγραμματισμό ή προμελέτη: *~ ποίημα / σύνθεση* (γαλλ impromptu) / *τραγούδι* || *«Αυτοσχέδιοι Στοχασμοί περί τής Ελληνικής Παιδείας και Γλώσσης»* (οι διαφωτιστικές ιδέες τού Αδ. Κοραή. που περιλαμβάνονται στα *Προλεγόμενα* των έργων του) ΣΥΝ απρογραμμάτιστος. απροσχεδίαστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που γίνεται με τα προς στιγμήν διαθέσιμα υλικά. που έχει σχεδιαστεί και εκτελεστεί από το ίδιο το άτομο με τρόπο πρόχειρο και βιαστικό *~ εκρηκτικός μηχανισμός / παιχνίδια* — **αυτοσχέδια / αυτοσχεδίως** [μτγν] επίρρ.

αυτοτελής, -ής, -ές {αυτοτελ-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που έχει το αυτεξούσιο των ενεργειών του, που λειτουργεί χωρίς κανενός είδους εξάρτηση: *η ίδρυση ενός ~ οργανισμού ελέγχου τής δημοσιογραφικής δεοντολογίας μπορεί να συντελέσει στη μείωση των παρεκτροπών που παρατηρούνται στα ηλεκτρονικά ιδίως Μ Μ.Ε.* ΣΥΝ ανεξάρτητος, αυτεξούσιος **2.** (ειδικότ.) αυτός που υπάρχει ανεξάρτητος από άλλους. που περιέχει από μόνος του ό,τι είναι απαραίτητο: *~ διαμέρισμα* • **3.** αυτός που από μόνος του διαθέτει πληρότητα. που απαρτίζει μια πλήρη οντότητα: *~ νόημα / έργο* ΣΥΝ τέλειος, πλήρης • **4.** (ειδικότ.) αυτός που δεν συνεχίζεται, τού οποίου το περιεχόμενο ολοκληρώνεται σε μία και μόνη φορά *η νέα τηλεοπτική σειρά αποτελείται από δέκα ~ επεισόδια* — **αυτοτελώς** επίρρ. [αρχ.]. **αυτοτέλεια** (η) [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αυτόνομος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο-* + *-τελής* < *τέλος*].

αυτότροφος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. κάθε οργανισμός που τρέφεται από ανόργανες μόνο ουσίες: *τα φυτά είναι ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. autotrophe].

αυτού επίρρ. (λαϊκ.) σε αυτό το σημείο· *στάσου ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὐτοῦ*, κατά τα επιρρ. σε *-οῦ* (*ποῦ, οὐδαμοῦ, πανταχοῦ* κ λπ.). πβ *ἄλλος – ἀλλοῦ*].

αυτούθε επίρρ. {άκλ.} (λαϊκ) από εκεί, εκεί.
[ΕΤΥΜ < μεσν *αὐτοῦθεν* «εκεί ακριβώς» < αρχ. *αὐτόθεν* (κατά το επίρρ. *αὐτοῦ*) «από αυτό ακριβώς το σημείο» < *αὐτο-* + *-θεν* (βλ.λ)].

αυτούνος, -η, -ο αντων δεικτική (λαϊκ) αυτός
[ΕΤΥΜ < μεσν *αὐτοῦνος*, από τη γεν *αὐτουνοῦ*, που πλάστηκε κατά το σχήμα *ἐκεῖνος, ἐκείνου - ἐκεινοῦ*]

αυτουργός, -ός, -ό **1.** αυτός που ο ίδιος τέλεσε αξιόποινη πράξη, ο ίδιος ο δράστης: *ο ~ τού εγκλήματος* **2. *ηθικός αυτουργός*** αυτός που με πρόθεση προκάλεσε σε άλλον (αυτουργό) την απόφαση να τελέσει την άδικη πράξη την οποία διέπραξε (πβ. λ *συνεργός, συναυτουργός*). — **αυτουργία** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-εργός* < *ἔργον*]

αυτούσιος, -α, -ο αυτός που διατηρείται ακέραιος, ανέπαφος, χωρίς οποιαδήποτε ποιοτική ή ποσοτική μεταβολή ή εξωτερική επίδραση: *έδωσε στη δημοσιότητα ~ τα κείμενα τής συσκέψεως των πολιτικών ηγετών* ΣΥΝ ατόφυος. — **αυτούσια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *αυτ(ο)-* + *ουσία* < *οὖσα*, θηλ. τ. μετοχής τού αρχ. ρ *εἰμί*, πβ. *ἐπι-ούσιος, ἀν-ούσιος, ὁμο-ούσιος* κ ά.]

αυτοφαγία (η) {χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ η διατήρηση στη ζωή ενός ζωικού οργανισμού με την κατανάλωση ουσιών που περιέχονται στους ιστούς του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. autophagie].

αυτοφυής, -ής, -ές {αυτοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φυτρώνει από μόνος του. χωρίς καλλιέργεια *~ βλάστηση / φυτό.* — **αυτοφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ής, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο-* + *-φυής* < *φύομαι*].

αυτόφυτος, -η, -ο αυτοφυής (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-φυτος* < *φύομαι*]

αυτόφωρος, -η, -ο ΝΟΜ **1.** (έγκλημα) τού οποίου ο δράστης συλλαμβάνεται την ώρα που το πράττει (επ' αυτοφώρω) ή αμέσως μετά την τέλεσή του δεν θεωρείται ποτέ αυτόφωρο το έγκλημα εάν παρέλθει ολόκληρη η επόμενη ημέρα από τη τέλεση τής πράξης ΦΡ ***επ' αυτοφώρω*** (*ἐπ' αὐτοφώρῳ λαμβάνειν.* Λυσίας 13, 85) τη στιγμή που τελείται ή τη στιγμή που μόλις έχει ολοκληρωθεί η αξιόποινη πράξη. *έπιασε τους δύο κλέφτες ~* ΣΥΝ (λαϊκ) στα πράσα **2.** (προφορ) ***αυτόφωρο*** (το) {αυτοφώρου} (α) δικαστήριο που έχει την εξουσία να δικάσει τα σχετικά αδικήματα. *τον έστειλαν στο ~* || *περνάει από ~* (β) (συνεκδ) το χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια τού οποίου, αν συλληφθεί ο δράστης. παραπέμπεται στο παραπάνω δικαστήριο: *κρύφτηκε στο σπίτι ενός συγγενή, μέχρις ότου παρέλθει το ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *αὐτο-* + *-φωρος* < *φώρ* (γεν. *φωρός*) «κλέφτης» < *bhōr-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε *bher- > *φέρ-ω*, οπότε η λ *φώρ* θα σήμαινε αρχικώς «αυτός που φέρει (μαζί του) το κλεμμένο αντικείμενο» Ομόρρ *κατάφωρος, φωρῶμαι*]

αυτόφωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που εκπέμπει δικό του φως: *~ αστέρες* ΑΝΤ ετερόφωτος **2.** (μτφ.) αυτός που στηρίζεται στις δικές του ιδέες και γνώσεις. που δεν έχει βασιστεί σε άλλους. που ό,τι εί-

ναι το οφείλει στον εαυτό του: ~ *πολιτικός ηγέτης*

αυτόχειρας (ο/η) {αυτοχείρων} πρόσωπο που έχει αυτοκτονήσει: *δεν έχουν γίνει ακόμα γνωστά τα στοιχεία τού τραγικού ~* || *«Ιδανικοί ~»* (ποίημα τού Κ Καρυωτάκη).
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὐτόχειρ. -ρος < αὐτο- + χείρ* «χέρι»]

αυταχειρί επίρρ. [αρχ] (λόγ) με το ίδιο του το χέρι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

αυτοχειρία (η) [αρχ.] {αυτοχειριών} η αυτοκτονία. Επίσης **αυτοχειριασμός** (ο) [1886] — **αυτοχειριάζομαι** ρ. [1845].

αυτοχθονισμός (ο) [1843] ΙΣΤ πολιτική τάση που εκδηλώθηκε κατά τα πρώτα χρόνια τού νεοελληνικού κράτους και υποστήριζε ότι οι αυτόχθονες πρέπει να έχουν περισσότερα πολιτικά δικαιώματα από τους ομογενείς, κυρ. τους Φαναριώτες. — **αυτοχθονιστής** (ο) [1852]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ autochthonism].

αυτόχθων (ο/η) {αυτόχθ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} πρόσωπο που κατοικεί εξαρχής στη γη των προγόνων του. που δεν έχει έλθει στη γη όπου κατοικεί από άλλον τόπο· ντόπιος, όχι έπηλυς ΣΥΝ επιχώριος, ιθαγενής, γηγενής ΑΝΤ ετερόχθων. — **αυτοχθονία** (η) [1815]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιθαγενής*
[ΕΤΥΜ < αρχ *αὐτόχθων < αὐτο- + χθών, χθονός* «γη». Ομόρρ. *υποχθόνιος, καταχθόνιος*].

αυτόχρημα επίρρ. (λόγ.) πραγματικά· (κυριολ.) είναι το ίδιο πράγμα με. εξισούται με (από όπου η σημασία «*αληθινά*, όντως»): *η κατάσταση υδρεύσεως στο λεκανοπέδιο λόγω τής συνεχιζόμενης ανομβρίας γίνεται ~ τραγική*
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐτο- + χρῆμα* «πράγμα - συμβάν», βλ κ *παραχρήμα*]

αυτοχρηματοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η χρηματοδότηση επιχείρησης από δικούς της πόρους, από τα καθαρά κέρδη της. που διατίθενται για περαιτέρω αξιοποίησή τους. *το έργο θα κατασκευαστεί με ~* || *η ~ των Α Ε.Ι.* — **αυτοχρηματοδοτούμαι** ρ. {-είται .}, **αυτοχρηματοδοτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ autofinancement (νόθο σύνθ.)].

αυτοψία (η) {αυτοψιών} **1.** το να αποκτά κανείς προσωπική αντίληψη κάποιου συμβάντος. αντικρίζοντας με τα ίδια του τα μάτια τα στοιχεία που έχουν άμεση σχέση με αυτό **2.** ΝΟΜ το αποδεικτικό μέσο κατά το οποίο γίνεται από δικαστή ή αρμόδιο υπάλληλο υπό τους όρους τού νόμου άμεση αυτοπρόσωπη εξέταση σημαντικών για τη δίκη καταστάσεων. π χ. τού χώρου, των πραγμάτων ή και τού ανθρώπου που σχετίζεται με την υπόθεση. προκειμένου να αποκτήσει άμεση αντίληψη τής κατάστασης για τον σχηματισμό δικανικής πεποίθησης· *το δικαστήριο διέταξε ~ για την εξακρίβωση των συνθηκών υπό τις οποίες τελέσθηκε το έγκλημα* || (καταχρ) *συνεργείο τής Πολεοδομίας διενήργησε ~ στα σπίτια των σεισμοπλήκτων, εξετάζοντας την καταλληλότητά τους.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *αὐτόπτης*].

αυτώνω ρ μετβ. {αύτωσα} (προφορ -οικ) **1.** κάνω (με γενικότερη σημασία, σε περιπτώσεις που ο ομιλητής δεν μπορεί να θυμηθεί το κατάλληλο ρήμα ή δεν έχει συγκεκριμένη πράξη στο μυαλό του): *πάει έρχεται, μαστορεύει. αυτώνει, δεν σταματάει λεπτό* **2.** (ευφημ στην καθημ. άτυπη ομιλία για αντικατάσταση ρήματος όπως το ρ *γαμώ* που έχει χυδαίο περιεχόμενο) *μη μας αυτώνεις τώρα και συ μ' αυτές τις αηδίες* || *φαίνεται ότι αθώα όπως ήταν. την παρέσυρε, την αύτωσε και την εγκατέλειψε* (βλ κ. λ. *απαυτώνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ *απαυτός*
[ΕΤΥΜ < αυτός. κατά τα ρ. σε *-ώνω*].

αυχένας (ο) **1.** (επιστημ) το πίσω μέρος τού λαιμού. *κάταγμα στον ~* ΣΥΝ τράχηλος, (καθημ) σβέρκος • **2.** (μτφ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε δύο κορυφογραμμές ΣΥΝ διάσελο. — **αυχενικός,** -ή, -ό [1836]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αὐχήν* (αιολ *ἄμφην* / *αὔφην*), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἄγχϜ-ην* (με πρόληψη τού F. οπότε **ἀFγχ- > αὐχ-*) < ρ *ἄγχ-ω* «πνίγω, σφίγγω τον λαιμό», πβ σανσκρ aṃhú- «στενός»]

αυχμηρός, -ή, -ό (λόγ) **1.** αυτός που έχει μαραθεί, ξεραθεί εντελώς από παρατεινόμενη ανομβρία ή γενικότ. έλλειψη νερού. *~ έδαφος* ΣΥΝ ξηρός, άνυδρος • **2.** (μτφ. για ύφος) ξηρός, σχολαστικός. χωρίς καλαισθησία· *το ~ ύφος τού λόγου του κούρασε το ακροατήριο* ΣΥΝ στεγνός, τραχύς. — **αυχμηρότητα** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ < *αὐχμός* «ξηρασία. ανομβρία» < *sauks-mos < *αὔω* / *αὔω* < *αὖος (τό)* «ξηρότητα» < Ι.Ε. *saus-os «ξηρός», πβ. σανσκρ. súṣka-, αγγλ. sere κ ά Ομόρρ. *αὐστ-ηρός* (βλ.λ.)].

αφ' πρόθ → από

αφαγία κ (λαϊκ.) **αφαγιά** (η) [μεσν.] η ολική στέρηση τής τροφής λόγω ανεπάρκειας τροφίμων ή η εκούσια περιορισμένη λήψη τροφής για λόγους διαιτητικούς: *έμεινε πετσί και κόκκαλο από την ~* — **άφαγος,** -η, -ο [μτγν.]

αφάγωτος, -η, -ο [μεσν] *(παθ)* **1.** αυτός που δεν έχει φαγωθεί. *έφυγαν οι καλεσμένοι και έμειναν τα πιο πολλά φαγητά ~* **2.** (μτφ για υλικά αγαθά) αυτός που δεν έχει ακόμα καταναλωθεί, ξοδευτεί μέχρι τέλους· *τίποτε από την περιουσία των γονιών του δεν άφησε ~* • **3.** (ενεργ) αυτός που δεν έχει φάει, που έχει μείνει νηστικός. *δεν του άρεσε το φαγητό και έφυγε πάλι ~* ΣΥΝ νηστικός. άφαγος ΑΝΤ φαγωμένος, χορτάτος

Αφαία (η) ΜΥΘΟΛ θεότητα τής Αίγινας που σχετίζεται με τη θεά Άρτεμη.
[ΕΤΥΜ αρχ. θεωνύμιο, που απαντά και ως *Ἄφα*, αγν. ετύμου].

αφαίμαξη (η) {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** ΙΑΤΡ η διαδικασία με την οποία αφαιρείται ορισμένη ποσότητα αίματος από οργανισμό για θεραπευτικούς ή διαγνωστικούς λόγους **2.** (μτφ για χρήματα και υλικά αγαθά) η σημαντική μείωση των περιουσιακών στοιχείων κάποιου μέσω τής απόσπασης μέρους αυτών με έμμεσο τρόπο. λ.χ. με έμμεσους φόρους: *νέα ~ θα υποστεί το εισόδημα των εργαζομένων μετά την εξαγγελία των νέων οικονομικών μέτρων* **3.** (μτφ.) η αφαίρεση από ένα σύνολο (έθνος, λαό, κοινότητα κ.λπ.) των πιο ζωτικών και παραγωγικών του δυνάμεων *πολιτιστική ~ τού έθνους με τη μαζική μετανάστευση ανθρώπων τού πνεύματος* ΣΥΝ απομύζηση. — **αφαιμακτικός,** -ή, -ό [1867], **αφαιμάσσω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφαίμαξις < ἀφαιμάσσω < ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *αἱμάσσω* < **αἱμάτ-jω* < αρχ. *αἷμα*]

αφαιμαξομετάγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΙΑΤΡ η μερική ή ολική αντικατάσταση τού αίματος ασθενούς από ισοδύναμη ποσότητα αντίστοιχου φυσιολογικού αίματος (με ταυτόχρονη αφαίμαξη τής προσβεβλημένης από συγκεκριμένη ασθένεια ποσότητας και μετάγγιση τής υγιούς) (βλ κ. *αλλαγή αίματος*, λ. *αίμα*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exsanguino-transfusion]

αφαίρεση (η) [αρχ] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (+από) **1.** το να αποσπά κανείς (κάτι) από σύνολο ή σώμα· *η ~ ενός φύλλου από το τετράδιο / τής πινακίδας κυκλοφορίας από το αυτοκίνητο / τού καλύμματος από ένα έπιπλο / επίμαχου άρθρου από το κείμενο νόμου / οργάνου ή όγκου με εγχείρηση* ΣΥΝ (καθημ) βγάλσιμο, απόσπαση **2.** η εξάλειψη, η εξαφάνιση (ενοχλητικών) στοιχείων από μια επιφάνεια. *η ~ των στιγμάτων* **3.** η στέρηση (δικαιώματος) από τον νόμιμο κάτοχό του. λόγω μη νόμιμης ενέργειάς του: *~ άδειας κυκλοφορίας από οδηγό / πινακίδων / ιθαγένειας / άδειας ασκήσεως επαγγέλματος* **4.** η απόσπαση και ιδιοποίηση (ξένης περιουσίας): *η ~ κοσμημάτων από το θησαυροφυλάκιο / χρημάτων από το ταμείο* ΣΥΝ. αρπαγή. κλοπή, υπεξαίρεση **5.** ΜΑΘ η μαθηματική πράξη με την οποία βρίσκει κανείς τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή πίνακες ή διανύσματα κ λπ και η οποία δηλώνεται με το σύμβολο «πλην» ή «μείον» (-), π χ 10-7 = 3 **6.** ΓΛΩΣΣ η αποβολή τού αρχικού φωνήεντος μιας λέξης. όταν η προηγούμενη τελειώνει σε φωνήεν *(να έρθει → να 'ρθει)* είδος εκκρούσεως (βλ λ.) κατ' αντιδιαστολή προς την έκθλιψη *(το όνομα → τ' όνομα)* **7.** ΦΙΛΟΣ η νοητική διαδικασία κατά την οποία απομονώνονται τα κοινά στοιχεία συνόλου ομοειδών πραγμάτων, πράγμα που επιτρέπει τον καθορισμό τής γενικής έννοιας στην οποία υπάγονται αυτά **8.** (ειδικότ στις εικαστικές τέχνες) η απομάκρυνση τού καλλιτέχνη από τη ρεαλιστική απεικόνιση τής πραγματικότητας και η απόδοση τού αισθητικού αντικειμένου με τρόπο αφηρημένο, που βασίζεται στην προβολή αυθύπαρκτων μορφών, χρωμάτων κ λπ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, απόστροφος, έκκρουση*

αφαιρέσιμος, -η. -ο [1886] αυτός που είναι δυνατόν να αφαιρεθεί.

αφαιρέτης (ο) {αφαιρετών} ΜΑΘ ο αφαιρετέος.
[ΕΤΥΜ *μτγν* < αρχ. *ἀφαιρῶ*, πβ κ. *διαιρ-έτης*].

αφαιρετέος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πρέπει να αφαιρεθεί: *~ ποσότητα* • **2.** ΜΑΘ ***αφαιρετέος*** (ο) ο δεύτερος όρος σε μια πράξη αφαίρεσης α-β, δηλ ο β (ο α λέγεται *μειωτέος*): *στη διαφορά 12-4 μειωτέος είναι το 12 και ~ το 4.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*

αφαιρετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αφαίρεση (σημ. 8). την απομάκρυνση από το συγκεκριμένο και την απόδοση μιας σχηματοποιημένης απεικόνισης *η ~ λειτουργία τής σύγχρονης τέχνης* • **2.** ΓΛΩΣΣ ***αφαιρετική*** (η) (λατ ablativus) πτώση που απαντά σε διάφορες γλώσσες για τη δήλωση τού σημείου έναρξης μιας ενέργειας. τής προέλευσης και, ειδικότ . για τη δήλωση τού τρόπου, τού οργάνου ή τού δράστη μιας ενέργειας (π.χ. *παιδιόθεν* = από παιδί· πβ. γαλλ la barque s'éloigne du rivage «η βάρκα απομακρύνεται από την ακτή» [= ελλην γεν.-αφαιρ · απομακρύνεται *τής ακτής*]). — **αφαιρετικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

αφαιρετός, -ή, -ό [αρχ.] (για πράγματα) αυτός που μπορεί να αποσπαστεί από εκεί όπου αρχικά ανήκε *~ βάση* ΣΥΝ. μετακινούμενος.

αφαιρώ ρ μετβ. {αφαιρείς... | αφαίρ-εσα (λόγ. αφήρεσα), -ούμαι, -έθηκα, (λόγ. μτχ. αφαιρεθείς, -είσα. -έν), αφηρημένος (σπάν. αφαιρεμένος)} **1.** παίρνω (ένα κομμάτι) από ένα σύνολο, αποσπώ (κάτι) από το σύνολο όπου ανήκει· *αν αφαιρέσεις ένα λιθάρι, καταρρέει όλο το οικοδόμημα* ΣΥΝ βγάζω. αποσπώ, αποσύρω, τραβώ **2.** (για αφηρ έννοιες) στερώ (κάποιον) από κάτι, δεν του επιτρέπω να έχει κάτι που κατείχε: *~ την ελπίδα / την εμπιστοσύνη / το δικαίωμα / τη δυνατότητα / τον λόγο / την ιθαγένεια* ΣΥΝ στερώ. παίρνω πίσω **3.** (ειδικότ.) αποσπώ (κάτι) από (άνθρωπο ή ζώο. με ή χωρίς χειρουργική επέμβαση για θεραπευτικούς λόγους): *~ όγκο / νεφρό* ΣΥΝ βγάζω ΦΡ ***αφαιρώ τη ζωή (από κάποιον)*** σκοτώνω (κάποιον) **4.** κάνω (κάτι) λιγότερο ή μικρότερο ποιοτικά ή ποσοτικά *αφαίρεσαν 5% από τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων* || (κ. μτφ. ως προς την αξία ή τη σημασία προσώπου ή πράγματος) *η ταραγμένη ζωή του δεν αφαιρεί τίποτε από την αξία τού συγγραφικού του έργου* ΣΥΝ μειώνω, ελαττώνω **5.** εκτελώ την πράξη τής αφαίρεσης, βρίσκω τη διαφορά ανάμεσα σε δύο αριθμούς ή ποσά ή σύνολα: *αν αφαιρέσουμε το ύψος τού πρώτου ορόφου από το ύψος τής οικοδομής. θα βρούμε το ύψος τού ισογείου* **6.** αποσπώ με πλάγιους και επιλήψιμους τρόπους χωρίς να γίνω αντιληπτός: *αφαίρεσαν το περιεχόμενο τού χρηματοκιβωτίου και εξαφανίστηκαν* ΣΥΝ κλέβω, υπεξαιρώ **7.** (μεσοπαθ ***αφαιρούμαι***) βυθίζομαι στις σκέψεις μου, χάνω την αίσθηση τού χώρου και τού χρόνου. δεν προσέχω τι γίνεται γύρω μου. *όταν διαβάζει κάτι που την ενδιαφέρει, αφαιρείται τελείως* ΣΥΝ ξεχνιέμαι, είμαι αφηρημένος **8.** (η μτχ ***αφηρημένος,*** *-η, -ο*) βλ λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω. εκπίπτω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφαιρῶ < ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *αἱρῶ (-έω)* «κυριεύω, κατακτώ»].

αφαλάτωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} η διαδικασία αφαίρεσης τού αλατιού κυρ. από το θαλασσινό νερό, ώστε να καταστεί πόσιμο — **αφαλατωτής** (ο). **αφαλατώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *-αλάτωση* < αρχ. *ἅλας* (γεν. *ἅλατος*). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dessalement]

αφάλιση (η) {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αφαίρεση τού αλατιού από παραθαλάσσιο έδαφος. για να γίνει καλλιεργήσιμο. Επίσης **αφαλισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ < αφ- (< *απο-*) + θ. *αλι-* (< αρχ. *ἅλς*, ὁ «αλάτι»), απόδ. τού γαλλ. dessalement].

αφαλοκόβω ρ. μετβ. {αφαλόκο-ψα, -πηκα, -μμένος} (λαϊκ.) **1.** κόβω τον ομφάλιο λώρο σε έμβρυο • **2.** προξενώ έντονο πόνο στην κοιλιά (κάποιου) από δυνατό κτύπημα ή από υπερβολικό φορτίο — **αφαλοκόψιμο** (το).

αφαλός (ο) **1.** κοιλότητα πάνω στην επιφάνεια τής κοιλιάς, όπου ο ομφάλιος λώρος συνδέεται με το έμβρυο κατά τη διάρκεια τής κύησης, ο ομφαλός· ΦΡ. (μτφ.) ***(μου) λύθηκε ο αφαλός (από κάτι)*** για κάτι που γίνεται σε πολύ μεγάλο βαθμό: ~ *από τα γέλια* (γέλασα πάρα πολύ) / *από τον φόβο* (φοβήθηκα πάρα πολύ) / *από την κούραση* (κουράστηκα πάρα πολύ) • **2.** το κεντρικό σημείο ή ο άξονας, στον οποίο καταλήγουν και συνδέονται τα διάφορα τμήματα ενός τροχού ή εργαλείου, που λειτουργεί ως τροχός: *ο ~ τής ρόδας / τού ψαλιδιού / τού έλικα.* Επίσης (λαϊκότ.) **αφάλι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὀμφαλός* (βλ. λ.), όπου η μεταβολή *ὀ-* > *α-* οφείλεται σε προληπτική αφομοίωση].

αφάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** αγκαθωτός θάμνος που χρησιμοποιείται για προσάναμμα • **2.** (μτφ. για τα μαλλιά) μαλλιά πολύ σγουρά, φουντωτά και απεριποίητα, που δίνουν την εικόνα θάμνου: *έκανε ~ το μαλλί.*
[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *φάνα* < *φανός*]

αφανάτιστος, -η, -ο [1892] αυτός που δεν φανατίστηκε ~ *οπαδός κόμματος / ποδοσφαιρικής ομάδας* ΑΝΤ φανατισμένος, φανατικός — **αφανάτιστα** επίρρ.

αφάνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη φήμης, ευρύτερης δημοσιότητας. *έμεινε για πολλά χρόνια στην ~ || ήθελε να παίξει σε μια σπουδαία ταινία, ώστε να βγει από την ~* ΣΥΝ ασημότητα **2.** ΝΟΜ η κατάσταση κάποιου, για τον οποίο πιθανολογείται ότι έχει πεθάνει, είτε διότι εξαφανίστηκε ευρισκόμενος σε κίνδυνο ζωής είτε διότι απουσιάζει για μεγάλο χρονικό διάστημα χωρίς ο ίδιος να δώσει σημεία ζωής· η κατάσταση αυτή κηρύσσεται από το δικαστήριο ύστερα από αίτηση προσώπου, τού οποίου δικαιώματα (κληρονομικά κ.ά.) εξαρτώνται από τον θάνατο τού παραπάνω ατόμου. (για δικαστήριο) *κηρύσσω κάποιον σε ~*

αφανέρωτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει ή δεν μπορεί να φανερωθεί, που μένει κρυφός ~ *μυστικό* ΣΥΝ ανείπωτος — **αφανέρωτα** επίρρ.

αφανής, -ής, -ές {αφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που υπάρχει ή ενεργεί χωρίς να φαίνεται. ~ *ήρωας / εργάτης των γραμμάτων / δυνάμεις* **2.** ΑΣΤΡΟΝ ***αφανής αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας* • **3.** αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα ένδοξος ή φημισμένος ή που έχει λησμονηθεί, που δεν απέκτησε ιδιαίτερη αξία και φήμη. ~ *ποιητής / πολιτικός / καταγωγή* ΣΥΝ άσημος **4.** ΝΟΜ ***αφανής εταιρεία*** προσωπική εταιρεία χωρίς νομική προσωπικότητα επί τής οποίας ο εταιρικός δεσμός λειτουργεί αποκλειστικά στις προς τα έσω σχέσεις των εταίρων, ενώ προς τα έξω (προς τους τρίτους) δρα στο δικό του όνομα μόνον ο εμφανής εταίρος και όχι και οι υπόλοιποι (αφανείς) εταίροι. — **αφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φανής* < θ. *φαν-*, πβ. παθ. αόρ. β΄ *ἐφάν-ην*, ρ. *φαίνομαι*].

αφανίζω ρ. μετβ. {αφάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καταστρέφω ολοκληρωτικά: οι *φωτιές αφάνισαν τα δάση || ο πόλεμος αφάνισε χωριά ολόκληρα* ΣΥΝ ρημάζω, καταστρέφω, ερημώνω **2.** (μτφ.) εξοντώνω (οικονομικά, κοινωνικά ή πολιτικά): *θέλει να αφανίσει τους πολιτικούς του αντιπάλους από προσώπου γης* ΣΥΝ. εξαλείφω, εξοντώνω, (λαϊκ.) κάνω σκόνη **3.** (μεσοπαθ. ***αφανίζομαι***) (α) καταστρέφομαι ολοσχερώς: *στον πόλεμο πόλεις ολόκληρες αφανίστηκαν* (β) παύω να υφίσταμαι και να φαίνομαι: *το κόμμα τους υπέστη τόσο μεγάλη ήττα στις εκλογές, που αφανίστηκε ως πολιτική δύναμη* ΣΥΝ χάνομαι, εξαλείφομαι, σβήνω. — **αφανισμός** (ο) [μτγν.], **αφανιστής** (ο) [μτγν.], **αφανιστικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφανής*].

αφάνταστα επίρρ. σε πάρα πολύ μεγάλο βαθμό, πάρα πολύ. *στις εκπτώσεις βρίσκει κανείς ρούχα σε ~ χαμηλές τιμές || ήταν ~ καλός μαζί μου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*

αφάνταστος, -η, -ο [μτγν.] (για θετικές ή αρνητικές καταστάσεις) αυτός που δεν μπορεί να τον φανταστεί κανείς, πάρα πολύ μεγάλος *αγόρασα μια τηλεόραση με ~ ευκολίες πληρωμής || στο πάρτι είχε ~ κέφι || έζησε μέσα σε ~ δυστυχία || πάλεψε με ~ εμπόδια τα κατάφερε όμως* ΣΥΝ απερίγραπτος, απίστευτος.

άφαντος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εξαφανιστεί και δεν δίνει σημεία ζωής: *οι δύο κουκουλοφόροι, που λήστεψαν την τράπεζα, έγιναν ~* • **2.** ΝΟΜ αυτός που έχει κηρυχθεί σε αφάνεια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φαντος* < θ. *φαν-*, πβ. παθ. αόρ. β΄ *ἐ-φάν-ην*, ρ. *φαίνομαι*]

αφάρμακος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν περιέχει φάρμακα: ~ *ιατρική* (π.χ. βελονισμός κ.ά.).

αφαρπάζω ρ. μετβ. {αφήρπασα, αφηρπά-χθην/-γην, -ης, -η..., (καθημ. αφαρπάχθηκα), -σμένος} (λόγ.) **1.** αποσπώ κάτι από κάπου βίαια και απότομα **2.** (ειδικότ.) αρπάζω βίαια από κάποιον κάτι: *οι εισβολείς αφήρπασαν από τους αιχμαλώτους οτιδήποτε πολύτιμο είχαν πάνω τους* (πβ. λ. *υφαρπάζω*). — **αφαρπαγή** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἁρπάζω*]

αφασία (η) {αφασιών} **1.** ΙΑΤΡ προσωρινή ή μόνιμη απώλεια τής ικανότητας για ομιλία, ακολουθούμενη και από απώλεια τής ικανότητας για κατανόηση τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου, η οποία οφείλεται σε διαταραχή ή βλάβη των αντίστοιχων εγκεφαλικών κέντρων **2.** (αργκό για πρόσ.) αυτός που δεν κινείται εντός των ορίων τής κοινής λογικής, που ενεργεί απρόβλεπτα και ασυνάρτητα *αυτό το άτομο είναι σκέτη ~.* — **αφασικός, -ή, -ό**
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄφατος*. Ο νευρολογικός όρ. είναι αντιδάν. < νεολατ. aphasia]

άφατος, -η, -ο (εμφατ.) αυτός που δεν μπορεί να ειπωθεί, να εκφραστεί με λόγια ~ *πόνος / θλίψη / δυστυχία / οδύνη / χαρά* ΣΥΝ ανείπωτος, απερίγραπτος. — **άφατα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φατος* < *φᾰ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *φημί* «λέγω» (βλ. λ. *φήμη*)]

αφατρίαστος, -η, -ο [1876] (κυρ. σε πολιτικά κόμματα) αυτός που δεν έχει ενταχθεί σε φατρία (βλ. λ.)

Αφγανιστάν (το) {άκλ.} (πάστο Dowlet-e Eslāmī-ye Afghānestān = Ισλαμικό Κράτος τού Αφγανιστάν) κράτος τής Κ. Ασίας με πρωτεύουσα την Καμπούλ, επίσημη γλώσσα την Πάστο και νόμισμα το αφγάνι. — **Αφγανός** (ο), **Αφγανή** (η), **αφγανικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ < πάστο Afghanistan «χώρα των Αφγανών» < Afghan < σανσκρ. aśva-gan «χώρα των ιππέων». Η ονομασία *Αφγανιστάν* δεν χρησιμοποιήθηκε παρά προς το τέλος τού 18ου αι.· υποστηρίζεται ότι η περιοχή ονομαζόταν προηγουμένως Aryana «χώρα των Αρίων» και ότι μετακινήθηκαν σε αυτήν ινδικά φύλα κατά τη 2η χιλιετία π.Χ.].

αφέγγαρος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που δεν έχει φεγγάρι: ~ *βράδυ* ΣΥΝ ασέληνος

αφέγγιστος, -η, -ο αυτός που δεν είναι διαφανής και δεν φεγγίζει

άφεγγος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φέγγος, που δεν φωτίζεται· ~ *νύχτα* ΣΥΝ σκοτεινός. Επίσης **αφεγγής, -ής, -ές** [αρχ.] — **άφεγγα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άβαφος.*

αφεδρώνας (ο) (λόγ.) **1.** ο πρωκτός • **2.** το αποχωρητήριο.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφεδρών, -ῶνος* «αποχωρητήριο» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἕδρα*].

αφέθηκα ρ. → αφήνω

αφεθώ (να/θα) ρ. → αφήνω

αφειδής, -ής, -ές {αφειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για άψυχα) αυτός που παρέχεται σε αφθονία (χωρίς περιορισμούς ή μέτρο): *πολιτική αφειδών υποσχέσεων και παροχών* ΣΥΝ άφθονος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φειδής* < *φείδομαι*]

αφειδώλευτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που παρέχεται απλόχερα, χωρίς φειδώ ~ *αγάπη.* — **αφειδώλευτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ. + *φειδωλεύομαι* < *φειδωλός*].

αφειδώς επίρρ. [αρχ.] **1.** σε αφθονία, σε πολύ μεγάλο αριθμό, χωρίς φειδώ: *προσφέρει ~ χρήματα* ΣΥΝ απλόχερα **2.** (κακόσ.) ασυλλόγιστα, χωρίς συναίσθηση τής αξίας τους. *ξοδεύει ~ το βιος των δικών του* ΣΥΝ σπάταλα.

αφέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ. | αφελειών (σημ. 3)} **1.** (κακόσ.) η έλλειψη κριτικής ικανότητας, η ευπιστία: *εκμεταλλευόταν την ~ των χωρικών, πουλώντας τους ψευτογιατρικά* ΑΝΤ πονηριά, πανουργία **2.** η απλοϊκότητα στους τρόπους και στη συμπεριφορά *εγώ από ~ έκανα την ερώτηση· δεν είχα πρόθεση να τον προσβάλω || παιδική ~* ΑΝΤ. υστεροβουλία, πονηρία **3.** **αφέλειες** (οι) [1892] (α) χτένισμα στο οποίο τα μαλλιά πέφτουν ελεύθερα μπροστά, καλύπτοντας ελαφρά το μέτωπο: *έκοψε τα μαλλιά της ~* (β) (συνεκδ.) τα ίδια τα μαλλιά που πέφτουν μπροστά από το μέτωπο· *αφήνει ~.*

αφελής, -ής, -ές {αφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) αφελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που δεν κάνει πονηρές σκέψεις ή δεν υποψιάζεται εύκολα, που πιστεύει αμέσως ό,τι λέγεται, χωρίς να υποψιάζεται ότι μπορεί να κρύβεται κάτι κακό: *πολλοί ~ παρασύρονται από επαγγελματίες απατεώνες || αυτά είναι για τους ~ δεν φαντάζομαι να τα πιστεύεις* ΣΥΝ αγαθός, αθώος, εύπιστος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη εξυπνάδας, κυρ. επειδή δεν λαμβάνει υπ' όψιν τι κρύβεται πίσω από την πρώτη εντύπωση ~ *ερώτηση / ισχυρισμός / σκεπτικό / σκέψη / συλλογισμός* ΣΥΝ ανόητος, χαζός **3.** απλοϊκός στους τρόπους και στη συμπεριφορά. — **αφελώς** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ανόητος*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική σημ. τής λ. είναι «ομαλός, χωρίς πέτρες» (πβ. Αριστοφ. *Ἱππῆς* 527: *διὰ τῶν ἀφελῶν πεδίων*), τότε πιθ. *ἀφελής* < *ἀ-* στερητ. + *-φελής* < **φέλος*, που συνδ. με το ουσ. *φελλεύς* «πετρώδης» < *φελλός* (< **φελ-νός*) (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

αφελληνισμός (ο) η διαδικασία εξαφάνισης των ελληνικών χαρακτηριστικών, των στοιχείων (γλωσσικών, λαογραφικών, θρησκευτικών κ.λπ.) που συγκροτούν την ελληνική εθνική ταυτότητα *ο ~ τού Πόντου / τής Κωνσταντινούπολης* ΑΝΤ εξελληνισμός. — **αφελληνίζω** ρ.

αφενός επίρρ. (λόγ.) από τη μια (πλευρά) (έχει απόδοση το *αφετέρου*): *θα τον ψηφίσω, ~ γιατί είναι μαχητικός, αφετέρου γιατί είναι ευφυής.*
[ΕΤΥΜ < *αφ' ενός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. d'une part]

αφεντάνθρωπος (ο) {αφεντανθρώπων} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει το παρουσιαστικό και τους τρόπους ανθρώπου ευγενούς καταγωγής ΣΥΝ αρχοντάνθρωπος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δεν τσιγγουνεύεται να προσφέρει στους άλλους ΣΥΝ γενναιόδωρος

αφεντεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {αφέντευσα} εξουσιάζω, κυριαρχώ πάνω σε (κάποιον/κάτι), είμαι αφέντης ΣΥΝ διαφεντεύω

αφέντης (ο) {-ες κ. -άδες}, **αφέντρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που έχει εξουσία επιβολής τής βούλησής του σε άλλους, ο κυρίαρχος, ο εξουσιαστής: *δεν έχουμε ανάγκη από αφέντες || οι ~ των λαών* ΣΥΝ δυνάστης, ηγεμόνας **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που έχει εξουσία σε περιορισμένη τοπικά έκταση με τη δύναμη τού πλούτου ή τής αριστοκρατικής του καταγωγής *ο ~ τού κάμπου* ΣΥΝ αυθέντης, άρχοντας, δεσπότης **3.** πρόσωπο που έχει την απόλυτη κυριότητα και ευθύνη (για κάποιον/κάτι), το αφεντικό, ο ιδιοκτήτης: *είμαι ~ τού εαυτού μου || ποιος είναι ο ~ τού σκύλου, || ο ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ κύριος **4.** (παλαιότ.) ως προσφώνηση, κυρ. σε κάποιον που αναγνωρίζε-

ται ως ανώτερος: *συμπάθα με, αφέντη μου* || *πολυχρονεμένε μου αφέντη* **5.** ο κύριος τού σπιτιού, η κεφαλή τής οικογένειας, ο σύζυγος, ο πατέρας: *ο άντρας μου κι ~ μου* ΦΡ (α) ***πατέρας - αφέντης*** (ο) βλ. λ. *πατέρας* (β) (παροιμ.) ***η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη*** η πολλή δουλειά καταστρέφει τον άνθρωπο, γιατί του στερεί όλες τις χαρές τής ζωής. Επίσης (λαϊκ.) **εφέντης** (ο), **αφέντισσα** (η) {αφεντισσών}
[ΕΤΥΜ μεσν. < **άφθέντης* < αρχ. *αὐθέντης* (βλ λ.). Από τη λ. *άφέντης* προήλθε επίσης το τουρκ efendi].

αφεντιά (η) [μεσν.] (συνήθ. με τον αδύνατο τύπο τής γενικής των προσωπικών αντων.) ***η αφεντιά μου / σου / του κ.λπ.*** εγώ, εσύ, αυτός ο ίδιος κ.λπ.· ως προσφώνηση (α) (παλαιότ.) για την έκφραση σεβασμού και υποταγής σε ανώτερο: *ό,τι επιθυμεί η αφεντιά σας* (β) (ειρων.) σε κάποιον προς τον οποίο έχουμε αρνητική ή κριτική στάση: *να μας συγχωρεί η αφεντιά σου, που δεν σου κάναμε τη χάρη* || *μεγάλη ιδέα έχει για την αφεντιά της*

αφεντικό (το), **αφεντικίνα** (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** πρόσωπο στο οποίο ανήκει (κάποιος/κάτι) και έχει την ευθύνη του, ιδιοκτήτης: *το ~ τού σκύλου* || *το ~ τού σπιτιού / τού μαγαζιού* ΣΥΝ κύριος, κάτοχος **2.** πρόσωπο που προΐσταται ή εποπτεύει τους εργαζομένους σε συγκεκριμένο τομέα και συνδέεται μαζί τους με την εργασιακή σχέση προϊσταμένου - υφισταμένου: *το ~ τής επιχείρησης* || *το ~ τής έκανε παρατήρηση για την καθυστέρηση* ΣΥΝ διευθυντής **3.** (ειδικότ.) ο οικοδεσπότης σε σχέση με το υπηρετικό του προσωπικό ΣΥΝ κύριος **4.** ***αφεντικά*** (τα) (παλαιότ.) (α) ο κύριος και η κυρία τού σπιτιού σε σχέση με το υπηρετικό προσωπικό (β) η τάξη των μεγαλοκεφαλαιούχων, των εργοδοτών σε σχέση με τους εργαζομένους: *τα ~ δεν ενδιαφέρονται για τα προβλήματα τού εργάτη* || *κάνει ό,τι του πουν τα μεγάλα ~* (αυτοί που βρίσκονται στην κορυφή τής διοικητικής ιεραρχίας επιχειρήσεων, οργανισμών κ.τ.ό.) ΣΥΝ εργοδοσία (γ) πρόσωπα που έχουν υπό την εξουσία ή την επιρροή τους τους άλλους: *αυτοί είναι σήμερα τα ~ τού κόσμου* Επίσης (λαϊκότ.) **αφεντικός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν. *άφεντικός* < μτγν. *αὐθεντικός*, βλ. κ. λ. *αφέντης*].

αφεντομουτσουνάρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (οικ.-ειρων.) (+ μου, σου, του κ.λπ.) εγώ (εσύ, αυτός κ.λπ.), ο εαυτός: *«βγάζει την ~ του στο γυαλί* (= στην τηλεόραση)*»* (εφημ.)

αφεντόπουλο (το) [μεσν.], **αφεντοπούλα** (η) {χωρ γεν. πληθ.} το παιδί τού αφέντη, νεαρός αφέντης ΣΥΝ αρχοντόπουλο.

αφερέγγυος, -α, -ο [1871] αυτός που δεν εμπνέει εμπιστοσύνη, τον οποίο δεν μπορεί να εμπιστευθεί κανείς: *~ πολιτικός / μέσα ενημέρωσης / πρόσωπο* ΣΥΝ αναξιόπιστος ΑΝΤ φερέγγυος, αξιόπιστος. — **αφερέγγυα** επίρρ., **αφερεγγυότητα** (η) [1838].

άφερίμ κ. **αφερίμ** επιφών. (λαϊκ.) εύγε, μπράβο, καλώς (συχνά ειρων.) για τη δήλωση αποδοκιμασίας προς τα λεγόμενα (κάποιου): *~! Ωραία τα κατάφερες πάλι!*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. aferim]

αφερματίζω ρ. μετβ. [1858] {αφερμάτισ-α, -τηκα, -μένος} αφαιρώ από ένα πλοίο το έρμα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *-ερματίζω* (< αρχ. *ἕρμα, -ατος*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. délester].

άφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** η απαλλαγή από κάτι: *~ χρέους* **2.** ΕΚΚΛΗΣ η συγχώρηση: *~ αμαρτιών* ΦΡ ***δίνω άφεση (αμαρτιών)*** κυρίως στα πλαίσια τής εξομολόγησης (i) (για ιερέα) συγχωρώ αμαρτήματα: *αν δεν εξομολογηθεί πρώτα, δεν του δίνεται άφεση (αμαρτιών)* (ii) (κατ' επέκτ.) αθωώνω, απαλλάσσω από ευθύνη, ενοχή: *δεν πρόκειται να δοθεί άφεση αμαρτιών σε όσους εμπλέκονται στο σκάνδαλο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *άφεσις*, αρχική σημ. «απελευθέρωση, απαλλαγή», < *ἀφίημι* «αφήνω». Στην Κ.Δ. η λ. απαντά πολύ συχνά στη φρ. *ἄφεσις ἁμαρτιῶν* (π.χ. Μάρκ. 1, 4: *κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν*)]

αφέσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή του αξίζει να συγχωρηθεί: *~ παράπτωμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄφεσις* + παραγ. επίθημα *-ιμος*, πβ. κ. *ἐφέσ-ιμος*]

αφετέρου επίρρ. (λόγ.) από την άλλη (πλευρά) (ως απόδοση τού *αφενός*): *αφενός μεν τον συμπαθώ ιδιαίτερα, ~ δε είναι καθόλα άξιος* || *είσαι απαράδεκτος, αφενός γιατί άργησες, ~ γιατί θεώρησες έξυπνο να βάλεις και τις φωνές* (πβ. λ. *αφενός*).
[ΕΤΥΜ < *αφ' ετέρου*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. d'autre part].

αφετηρία (η) {αφετηριών} **1.** (σε αγώνα δρόμου, ταχύτητας, ιπποδρομίες κ.λπ.) η διακριτή γραμμή μέσα στον αγωνιστικό χώρο, πίσω ακριβώς από την οποία παίρνουν θέση οι διαγωνιζόμενοι (δρομείς, άλογα, αυτοκίνητα κ.λπ.) και από όπου δίνεται το παράγγελμα για την εκκίνηση **2.** (για μεταφορικά μέσα) το σημείο από όπου ξεκινά σε τακτά χρονικά διαστήματα το κάθε δρομολόγιο: *η ~ των λεωφορείων* ΑΝΤ τέρμα **3.** (ειδικότ. σε παιχνίδια) το διακριτό σημείο από όπου αρχίζει να παίζει παίκτης, να τοποθετεί τα πιόνια του κ.λπ. • **4.** (μτφ.) η αρχή (μιας ενέργειας ή κατάστασης), το πρώτο έναυσμα: *το γεγονός αυτό θα αποτελέσει ~ νέων εξελίξεων για την πολιτική ζωή τής χώρας μας* || *το συνέδριο θα αποτελέσει ~ για την αναγέννηση τού κόμματος* || *αντιμετωπίζουμε τη νέα εποχή ως ~ κοσμογονικών αλλαγών* ΣΥΝ. απαρχή. — **αφετηριακός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < μτγν. φρ *ἀφετηρία (γραμμή)*, θηλ. τού επιθ. *ἀφετήριος* < *ἀφετήρ, -ῆρος* < αρχ *ἀφίημι* «αφήνω»]

αφετήριος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) κατάλληλος για ρίξιμο ή εκσφενδόνιση: *~ όργανο* (εκσφενδονιστική μηχανή) / *έρμα.*

αφέτης (ο) {αφετών} πρόσωπο που δίνει το σύνθημα εκκίνησης σε αγώνες (δρομέων, αλόγων, αυτοκινήτων κ.λπ.) και παρακολουθεί την ομαλή διεξαγωγή τους
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἀφίημι* «αφήνω»].

αφετικός[1], -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την άφεση, τη συγχώρηση.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἄφεσις*]

αφετικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκκίνηση (βλ. κ. λ. *αφέτης*).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀφέτης*].

αφετουόζο επίρρ. ΜΟΥΣ με αφοσίωση· ως εκφραστική ένδειξη κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. affettuoso < affetto «αφοσίωση» < λατ. affectum, ουδ. τού επιθ. affectus «διάθεση - εύνοια» < ρ. afficio (< ad + facio)].

άφευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να τον αποφύγει κανείς: *τα ~ κτυπήματα τής μοίρας* ΣΥΝ. αναπόφευκτος, αναπόδραστος, αναπότρεπτος. — **αφεύκτως** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *φευκτός* < *φεύγω*].

αφέψημα (το) {αφεψήμ-ατος | -ατα, -άτων} ζεστό ρόφημα από διάφορα φυτικά μέρη (άνθη, φύλλα, ρίζα, σπέρματα κ.λπ.), τα οποία αφού τεμαχιστούν θερμαίνονται μέχρι βρασμού για λίγη ώρα και στη συνέχεια διηθούνται ενώ το παρασκεύασμα είναι ακόμη θερμό: *~ από χαμομήλι / φασκόμηλο.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *ἀφέψω* «διυλίζω με βρασμό» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἕψω* «ψήνω, καίω, βράζω», βλ. κ. *ψήνω*].

αφέψηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η διαδικασία παρασκευής αφεψήματος (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν *ἀφέψησις* < αρχ *ἀφέψω* «διυλίζω με βρασμό» (βλ. κ. *αφέψημα*)].

αφή (η) **1.** μία από τις πέντε αισθήσεις, κατά την οποία οτιδήποτε (πρόσωπο, ζώο ή πράγμα) γίνεται αντιληπτό μέσω τής φυσικής επαφής, τού αγγίγματος, και η οποία έχει ως αισθητήριο όργανο το δέρμα: *μαλακός στην ~* || *ευχάριστο στην ~* ΣΥΝ άγγιγμα, πιάσιμο, ψαύση • **2.** (λόγ.) το άναμμα κυρ. στις ΦΡ (α) ***αφή τής ολυμπιακής φλόγας*** η τελετουργική διαδικασία κατά την οποία ανάβεται η ιερή φλόγα των Ολυμπιακών Αγώνων: *η τελετή αφής τής ολυμπιακής φλόγας στην αρχαία Ολυμπία* (β) (αρχαιοπρ.) ***περί λύχνων αφάς*** βλ λ *λύχνος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἁφή* < *ἅπτω* «αγγίζω - ανάβω» (βλ.λ.)].

αφήγημα (το) [αρχ.] {αφηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκθεση ή εξιστόρηση πραγματικών ή φανταστικών γεγονότων σε γραπτό συνήθ. λόγο: *ιστορικό / πολεμικό ~* ΣΥΝ ιστορία, αφήγηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

αφηγηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αφήγηση (κυρ. σημ. 2): *~ τεχνικές / δομή / χρόνος / επίπεδα / τρόπος / αρετές / είδη* ΣΥΝ. διηγηματικός **2.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά (στη μορφή και στο περιεχόμενο) αφηγήματος: *~ λόγος / κείμενο / ύφος.* — **αφηγηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **αφηγηματικότητα** (η) [1895]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*

αφηγηματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ η θεωρία τής αφήγησης (σημ. 2) — **αφηγηματολογικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. narratology].

αφήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η (προφορική ή γραπτή) έκθεση σειράς γεγονότων (πραγματικών ή φανταστικών) με ορισμένο τρόπο (λογοτεχνικό, ιστορικό, παραμυθικό κ.ά.): *έναρξη / διακοπή / τέλος τής ~* || *η ~ ηρωικών πράξεων* || *η ~ τού γέρου διανθιζόταν από παροιμίες* **2.** ΦΙΛΟΛ η γραπτή παρουσίαση σειράς γεγονότων, η αλληλουχία γεγονότων σε κείμενο (η οποία παρουσιάζεται με συγκεκριμένη τεχνική): *η δομή τής ~* || *τεχνικές τής ~* || *ο χρόνος / τα πρόσωπα / η οπτική γωνία / η ροή τής ~* || *εγκιβωτισμένη ~* (βλ. λ. *εγκιβωτισμός*) || *έμμετρη / πεζή ~* — **αφηγητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

αφηγητής (ο) [μτγν.], **αφηγήτρια** (η) [1888] {αφηγητριών} το πρόσωπο που εξιστορεί γεγονότα (κυρ. σε λογοτεχνικό ή άλλο έργο, ντοκιμαντέρ κ.λπ.): *σε πολλά θεατρικά έργα ένας ~ εξιστορεί στους θεατές γεγονότα που δεν παριστάνονται στη σκηνή* || *ο ~ μιλάει σε πρώτο πρόσωπο, με αποτέλεσμα το μυθιστόρημα να αποκτά αυτοβιογραφικό χαρακτήρα* || *γοητευτικός / ενδιαφέρων / ταλαντούχος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

αφηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {αφηγείσαι... | αφηγή-θηκα, -μένος} διηγούμαι (κυρ. γεγονότα που αποτελούν την υπόθεση έργου, το θέμα ντοκιμαντέρ κ.λπ.): *στον πρόλογο τής κωμωδίας ένας ηθοποιός αφηγείται στους θεατές όσα έχουν προηγηθεί* || *~ παραστατικά / με ζωντάνια* ΣΥΝ εξιστορώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ηγούμαι*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφηγοῦμαι*, αρχική σημ. «οδηγώ, είμαι αρχηγός», < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἡγοῦμαι (-έο-)*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.]

αφήλιο (το) [1825] {αφηλίου | χωρ. πληθ.} ΑΣΤΡΟΝ το σημείο τής ελλειπτικής τροχιάς ενός πλανήτη (ή κομήτη), το οποίο βρίσκεται στη μεγαλύτερη απόσταση από τον Ήλιο, ο οποίος αποτελεί τη μία εστία τής έλλειψης ΑΝΤ περιήλιο.
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *-ηλιο* < *ήλιος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. aphélie].

αφηνιάζω ρ. αμετβ. {αφηνίασ-α (κ. αφή-νια-σα), -μένος} **1.** (για άλογα) με πιάνει μανία και δεν υπακούω στις εντολές τού αναβάτη: *το άλογο αφηνίασε και έριξε κάτω τον αναβάτη του* ΣΥΝ αποχαλινώνομαι **2.** (μτφ. για πρόσ.) εξαγριώνομαι, γίνομαι έξω φρενών: *ο πατέρας αφηνίασε, όταν είδε ότι ο γιος του αγόρασε μηχανή χωρίς να τον ρωτήσει* ΣΥΝ λυσσώ, γίνομαι εκτός εαυτού, βουρλίζομαι, βγαίνω από τα ρούχα μου. — **αφηνίαση** (η) [μτγν.] κ. **αφηνιασμός** (ο) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *-ηνιάζω* < *ἡνία*. Η λ. αρχικώς αναφερόταν σε άλογα που δεν συγκρατούνται από τα ηνία, που δεν υποτάσσονται στον αναβάτη]

αφήνω ρ. μετβ. {άφησα (προστ. άφησε κ. άσε, άστε), αφέθηκα (να/θα αφεθώ), αφημένος} **1.** παύω να έχω επαφή με (κάποιον/κάτι), να κρατώ (κάτι): *~ τη χειρολαβή / το χέρι τού μωρού* || *άφησε το χέρι μου, με πονάς!* **2.** (ειδικότ.) ακουμπώ (κάτι) πάνω σε επιφάνεια: *~ το κουτί στο τραπέζι* ΣΥΝ τοποθετώ • **3.** (ειδικότ. για ανθρώπους) κατεβάζω

(κάποιον) από όχημα σε συγκεκριμένο σημείο· *–Πού θέλεις να σε αφήσουμε; –Άσε με στη γωνία* ΣΥΝ αποβιβάζω • **4.** βγάζω από τη φυλακή (κάποιον): *άφησαν όλους τους πολιτικούς κρατουμένους* || *αφέθηκε ελεύθερος με εγγύηση* ΣΥΝ αποφυλακίζω, απελευθερώνω, απολύω • **5.** αλλάζω πορεία, στρέφομαι προς άλλη κατεύθυνση ή εγκαταλείπω κάτι ημιτελές (ενώ έχει ήδη ξεκινήσει): *άφησε την Ιατρική, για να γίνει ηθοποιός*· ΦΡ ***αφήνω τον γάμο και πάω για πουρνάρια*** εγκαταλείπω κάτι σημαντικό για κάτι χωρίς ιδιαίτερη σημασία ΣΥΝ διακόπτω, σταματώ **6.** απομακρύνομαι από (κάποιον/κάτι), προσπαθώ να αποφύγω, να μην ασχολούμαι με (κάποιον/κάτι): *αν την αφήσει, θα αυτοκτονήσει* || *τον παρακαλούσαν να αφήσει τα χαρτιά* (τη χαρτοπαιξία) ΣΥΝ παρατάω, απαρνούμαι, εγκαταλείπω **7.** διακόπτω την επικοινωνία, την επαφή (προφορική / γραπτή / άμεση / έμμεση) με κάποιον: *συγγνώμη, πρέπει να σ' αφήσω, γιατί με περιμένουν* ΣΥΝ κλείνω (το τηλέφωνο), φεύγω **8.** σταματώ, παύω να ασχολούμαι με κάτι: *άφησε τις σπουδές του και το 'ριξε στις διασκεδάσεις* || *μην αφήνεις τη δουλειά σου δεν θα βρεις καλύτερη* || *ας αφήσουμε αυτό το θέμα* ΦΡ (α) ***άσε / κόψε την πλάκα!*** σταμάτα να κάνεις αστεία (β) ***άσ' τ' αυτά*** σταμάτα τις πονηριές, τις εξυπνάδες, μην προσπαθείς να με ξεγελάσεις: *~, δεν περνάνε σε μένα!* **9.** βγαίνω έξω ή φεύγω μακριά από συγκεκριμένο σημείο: *αφήσαμε τον σταθμό γύρω στις έξι* ΣΥΝ φεύγω, αναχωρώ **10.** (ειδικότ.) (α) εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) χωρίς προστασία λόγω θανάτου ή αποχωρισμού. *πέθανε και άφησε γυναίκα και τρία παιδιά* ΦΡ (α) ***αφήνω (κάποιον) στον δρόμο*** / (εμφατ.) ***στους πέντε δρόμους*** εγκαταλείπω (κάποιον/κάτι) εντελώς απροστάτευτο (β) ***αφήνω την τελευταία μου πνοή*** πεθαίνω (β) εγκαταλείπω (κάποιον) σε ορισμένη κατάσταση *ο ασυνείδητος οδηγός άφησε τον πεζό που χτύπησε αβοήθητο κι έφυγε* || *~ κάποιον στην τύχη του* ΣΥΝ παρατώ ΦΡ ***αφήνω (κάποιον) στο σκοτάδι*** δεν ενημερώνω κάποιον για κάτι, τον κρατώ σε άγνοια για μια υπόθεση *τον κατηγορούν ότι επεδίωξε να αφήσει την κοινή γνώμη στο σκοτάδι για την υπόθεση τής αεροπειρατείας* **11.** κάνω (κάποιον) να δοκιμάσει ορισμένο συναίσθημα, ή να βρεθεί σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση: *~ κάποιον αδιάφορο / ασυγκίνητο / άναυδο / έκπληκτο* ΦΡ ***αφήνω (καλές / κακές) εντυπώσεις / την εντύπωση ότι...*** δημιουργώ στους άλλους καλές / κακές εντυπώσεις, προκαλώ την εντύπωση ότι ..., επιτρέπω στους άλλους να νομίζουν ότι...: *παρότι δεν το επιδιώκει, ωστόσο αφήνει την εντύπωση ότι αδιαφορεί για το τι γίνεται γύρω του* || *η διοργάνωση άφησε σε όλους καλές εντυπώσεις* • **12.** επιτρέπω: *δεν μ' αφήνει να έρθω μαζί* **13.** παρέχω τη δυνατότητα (να υπάρξει ή να γίνει κάτι) *τον αφήσαμε να δουλέψει* || *δεν του άφησε κανένα περιθώριο αντίδρασης* || *στις δηλώσεις του άφηνε ανοιχτό το ενδεχόμενο στρατιωτικής επέμβασης* ΦΡ (α) ***αφήνω (κάποιον) ήσυχο / στην ησυχία του*** παύω να ενοχλώ ή να απασχολώ κάποιον. *θα τον αφήσεις επιτέλους ήσυχο να μελετήσει;* || *άσε με στην ησυχία μου, δεν θέλω να με ενοχλείς!* (β) ***αφήνω τα πράγματα να πάρουν τον δρόμο τους*** δεν παρεμβαίνω στην εξέλιξη μιας υπόθεσης (γ) ***αφήνω (κάτι) στην τύχη*** αποφεύγω να παρέμβω ώστε να επηρεάσω μια εξέλιξη. *δεν θ' ασχοληθώ καθόλου μ' αυτή την υπόθεση, θα την αφήσω στην τύχη κι ό,τι γίνει!* || *δεν αφήνει τίποτα στην τύχη σχεδιάζει τα πάντα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια* (δ) ***αφήνω κάποιον / κάτι στην τύχη του*** αφήνω κάποιον/κάτι αβοήθητο, χωρίς φροντίδα: *οι στρατιώτες που ήταν σώοι απομακρύνθηκαν γρήγορα από την περιοχή αφήνοντας τους τραυματίες στην τύχη τους* || *η Πολιτεία εδώ και χρόνια έχει αφήσει αυτά τα μνημεία στην τύχη τους* • **14.** αναθέτω (σε κάποιον) την ευθύνη και την επιμέλεια κάποιου ή συγκεκριμένης υπόθεσης· *το δικαστήριο άφησε τα παιδιά στη μητέρα τους* || *αφήσαμε στους δικηγόρους να τακτοποιήσουν τις λεπτομέρειες* • **15.** παραχωρώ (σε κάποιον κάτι) είτε ως κληρονομιά είτε με άλλη χαριστική πράξη *του άφησε μεγάλη περιουσία* || *μου άφησε την επικαρπία από το σπίτι* ΣΥΝ κληροδοτώ, χαρίζω, δίνω **16.** (ειδικότ.) πουλώ (εμπόρευμα) σε τιμή καλύτερη από την αρχικά ζητούμενη: *του το άφησε μισοτιμής* ΣΥΝ δίνω, πουλώ • **17.** αποφέρω (ως κέρδος): *μια τέτοια επιχείρηση αφήνει καθαρά ένα με δύο εκατομμύρια τον μήνα* • **18.** ορίζω (κάποιον) ως αντικαταστάτη ή αναπληρωτή στη θέση μου: *για το διάστημα τής απουσίας του άφησε τον γυιο του στο πόδι του / στη θέση του* ΣΥΝ εξουσιοδοτώ (μεσοπαθ. ***αφήνομαι***) **19.** σταματώ να ασκώ υπερβολική πίεση στον εαυτό μου, χαλαρώνω: *αφήσου λίγο· μη βρίσκεσαι συνεχώς σε τέτοια ένταση!* **20.** (+σε) εμπιστεύομαι τον εαυτό μου (σε κάποιον): *γιατρέ, αφήνομαι στα χέρια σας* **21.** (ο τ. **άσε** τής προστακτικής) (i) ως επιτατικό των ήδη προαναφερθέντων στοιχείων: *κουτσομπόλης αυτός, ~ η αδελφή του, όταν ανοίγει το στόμα της...* (ii) ως εισαγωγή σε ενδιαφέρον θέμα: *~, το τι άκουσα γι' αυτόν και την οικογένειά του δεν περιγράφεται!* • ΦΡ (α) ***δεν αφήνω (κάποιον) από τα μάτια μου*** παρακολουθώ στενά (κάποιον) συνεχώς, τον έχω συνεχώς υπό τον έλεγχό μου (β) ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί*** δεν επιτρέπω σε (κάποιον) να ησυχάσει, κυνηγώ αμείλικτα προξενώντας προβλήματα (γ) ***αφήνω εποχή / όνομα*** (με θετική συνήθ. σημ.) γίνομαι ευρύτερα γνωστός για τις πράξεις μου, αποκτώ φήμη (δ) ***αφήνω τη σφραγίδα / τη στάμπα μου (κάπου)*** ασκώ καθοριστική επίδραση σε κάποινον/κάτι: *ένας σκηνοθέτης που άφησε τη σφραγίδα του στο θέατρο τής χώρας μας* || *άφησε τη σφραγίδα του στα πολιτικά πράγματα τής εποχής του* (ε) ***αφήνω (κάτι) στην άκρη*** βλ. λ. *άκρη* (στ) ***αφήνω γένια / μουστάκι / μαλλιά*** σκόπιμα δεν ξυρίζομαι και δεν κουρεύομαι, για να μεγαλώσουν ελεύθερα τα γένια, το μουστάκι ή τα μαλλιά μου (ζ) ***αφήνω γεια*** (i) αποχαιρετώ (ii) πεθαίνω: *μας άφησε γεια* (η) ***αφήνω χρόνους!*** πεθαίνω (θ) ***άσ' τα! / άσ' τα να πάνε! / άσ' τα, μην τα ρωτάς!*** ως έκφραση έκπληξης ή δυσαρέσκειας για την αποφυγή συγκεκριμένου θέματος (συνήθ. στον προφορ. λόγο ως στοιχείο ύφους) (ι) ***άσ' τα, πού να σ' τα λέω!*** ως εισαγωγή σε κάτι ενδιαφέρον που πρόκειται να διηγηθούμε *~! Λήστεψαν την τράπεζα στη γειτονιά μου και είχαμε ανθρωποκυνηγητό σ' όλη την περιοχή!* (ια) ***άσ' τον / δεν πά' να κουρεύεται*** (μειωτ.) για κάποιον που δεν αξίζει να ασχολείται κανείς μαζί του (ιβ) ***αφήνω που...*** για συμπλήρωση ή επανόρθωση των λεγομένων (κάποιου): *δεν μας κάλεσε· άσε που και να μας καλούσε, δεν θα πηγαίναμε* || *αργεί συστηματικά στη δουλειά και είναι αμελής αφήνω που αδιαφορεί για τους πελάτες!* (ιγ) (ευφημ.) ***την αφήνω*** πέρδομαι ΣΥΝ την αμολάω, (!) κλάνω (ιδ) ***αφήνω (κάποιον) στον τόπο*** προκαλώ (συνήθ. με χτύπημα) τον ακαριαίο θάνατο κάποιου *του 'δωσε μια γροθιά στο κεφάλι και τον άφησε στον τόπο!* || *τον χτύπησε ένα αυτοκίνητο και τον άφησε στον τόπο!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *ἀφίημι* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἵημι* «ρίχνω, βάλλω» < *ji-jēmi (με ενεστωτ. αναδιπλασιασμό) < I.E. *je- «ρίχνω», πβ. λατ. jacio, γαλλ. jeter, ιταλ. gettare, ισπ. echar, αγγλ. re-ject «απορρίπτω» κ.ά. Ορισμένες φράσεις είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αφήνω την εντύπωση* (< γαλλ. laisser l'impression), *άφησέ με ήσυχο* (< γαλλ. laisse-moi tranquille), *αφήνω τα πράγματα να πάρουν τον δρόμο τους* (< αγγλ. let things take their course), *δεν αφήνω τίποτε στην τύχη* (< αγγλ. leave nothing to chance), αφήνω *κάποιον στο σκοτάδι* (< αγγλ. leave someone in the dark) κ.ά.].

αφήνω ή αφίνω; άφες – ας – άσε. Το θέμα τού αρχ. ρ. **ἀφ-ίημι** (< *ἀφ-ί-η-μι*) είναι το ***-η-***, το δε ***-ι-*** είναι διπλασιασμός τού ενεστώτα (και παρατατικού). Εφόσον στηριχθούμε στο κυριότερο στοιχείο κάθε ρήματος, στο θέμα του (ακριβέστερα, στη ρίζα του), μπορούμε να προτιμήσουμε τη γραφή **αφήνω**. Έτσι υιοθετούμε, στην πραγματικότητα, την άποψη ότι ο ενεστώτας *αφήνω* σχηματίστηκε (υποχωρητικά) από τον μέλλοντα *αφήσω* κατά το σχήμα *φθάσω – φθάνω*, *δέσω – δένω* (αντί *δέω*), *πληρώσω – πληρώνω* (αντί *πληρώ*), *κλείσω – κλείνω* (αντί *κλείω*) κ.ο.κ. Η γραφή **αφίνω** (με *-ι-*) προϋποθέτει διαφορετική προέλευση τού ενεστώτα: *ἀφ-ίημι* > *ἀφ-ίω* (μεταπλασμός τού ενεστώτα κατά τα βαρύτονα ρ. σε *-ω*) > *αφίνω* (κατά τα ρ. σε *-νω*). Διάφοροι τύποι (*ἀφίεις* αντί *ἀφίης*, μτγν. *ἀφίω*) δικαιολογούν αυτή την άποψη. Ωστόσο, είναι ορθογραφικά απλούστερο και μορφολογικά συστηματικότερο να γράψουμε το *αφήνω* με *-η-*, στηριζόμενοι στο θέμα τής λ. και στην ομοιόμορφη γραφή του σε όλους τους χρόνους: **αφήνω – αφήσω – άφησα**.
Από την προστακτική αορίστου **ἄφες** (πληθ. **ἄφετε**) σχηματίστηκε με συγκοπή το **ας (ά[φε]ς > άς)**, από το οποίο σχηματίστηκε αργότερα το **άσε** κατά τις προστακτικές σε *-σε (λύσε, γράψε, δώσε)*. Η μετάβαση από ρήμα σε μόριο (δείκτη) παρακελευσματικό (*αφήνω* > *ας*) παρατηρείται και σε άλλες γλώσσες (π.χ. αγγλ. let «αφήνω» > let «ας»). Η ερμηνεία τού *ας* από το αρχ. ρ. *ἐῶ (-άω)* «αφήνω, επιτρέπω» (προστ. **ἔασε** > **άσε** > **ας**), χωρίς να είναι αδύνατη, είναι γλωσσικά λιγότερο πιθανή.

αφηρημάδα (η) [1887] **1.** η κατάσταση τού αφηρημένου (βλ.λ., σημ. 1), το να μην είναι συγκεντρωμένος κάποιος (σε αυτό που κάνει): *λάθη από ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε απρόσεκτη και επιπόλαιη ενέργεια: *όλο αφηρημάδες είσαι τελευταία* ΣΥΝ απροσεξία
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. abstraction].

αφηρημένος, -η, -ο 1. (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει εστιασμένη την προσοχή του εκεί όπου πρέπει, που σκέφτεται άλλα πράγματα από αυτά που συζητούνται, που δεν παρακολουθεί τι συμβαίνει: *συγγνώμη, ήμουν ~· δεν πρόσεξα τι είπες* || *τον τελευταίο καιρό είναι ~ και κάνει πολλά λάθη* ΑΝΤ συγκεντρωμένος, προσηλωμένος • **2.** (α) αυτός που δεν είναι αισθητός, δεν γίνεται αντιληπτός με τις αισθήσεις, που αποτελεί προϊόν τής διάνοιας: *~ έννοιες / ιδέες / σκέψη* ΑΝΤ συγκεκριμένος (β) ΓΛΩΣΣ ***αφηρημένο ουσιαστικό*** το ουσιαστικό που δηλώνει έννοια όχι άμεσα αντιληπτή από τις αισθήσεις (π.χ. *καλοσύνη, σοφία, αριθμός, λειτουργία* κ.λπ.) ΑΝΤ συγκεκριμένο ουσιαστικό (γ) ΜΑΘ ***αφηρημένοι αριθμοί*** αριθμοί των οποίων δεν δηλώνεται είδος μονάδων, δηλ. δεν αντιστοιχούν σε δεδομένη ποσότητα ή μέγεθος (π.χ. 3, 6, 20 σε αντιδιαστολή προς το *3 μπάλες, 6 βιβλία, 20 εκατοστά*) • **3.** αυτός που χρησιμοποιεί κυρ. σχήματα και γραμμές και δεν αναπαριστά την πραγματικότητα πιστά· *~ τέχνη / ζωγραφική*. — **αφηρημένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφῃρημένος*, αρχική σημ. «αυτός που έχει αφαιρεθεί, αυτός που έχει στερηθεί κάτι», < *ἀφαιροῦμαι*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. abstrait (βλ. κ. *αφηρημάδα*). Η φρ. *αφηρημένη τέχνη* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. art abstrait].

αφηρωισμός (ο) η αναγνώριση, η ανακήρυξη θνητού ως ήρωα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφηρωΐζω* «αναγνωρίζω ως ήρωα» < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἥρως, -ωος*].

αφηρωισμένος, -η, -ο ο θνητός που έχει ανακηρυχθεί ήρωας, στον οποίο συνήθως αποδίδεται και λατρεία

άφθα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ φλεγμονώδης αλλοίωση που εντοπίζεται συνήθ. στη γλώσσα και γενικότ. στον βλεννογόνο τού στόματος· εκδηλώνεται με τη μορφή στρογγυλωπών εξελκώσεων μεγέθους φακής και χρώματος λευκόφαιου, εμφανίζει δε και άλλες μορφές σε άλλα μέρη τού σώματος. Επίσης **άφτρα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδέεται με το ρ. *ἅπτω*]

αφθαρσία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} το να μην υπόκειται (κάποιος/κάτι) στη φθορά, αλλά να διατηρεί ακέραιες τις αρχικές του ιδιότητες, μακριά από κάθε επίδραση τού χρόνου ή μεταβολής των συνθηκών ΣΥΝ. αιωνιότητα, αθανασία ΦΡ ***μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας*** στο μεταίχμιο, περίπου στη μέση (για να τονιστεί η κρισιμότητα ή ρευστότητα μιας κατάστασης): *όπως δείχνουν και οι βαθμοί του στο σχολείο, βρίσκεται ~ και ίσως χρειαστεί να επαναλάβει την τάξη*

άφθαρτος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν φθείρεται (υλικά ή ηθικά), αυτός που δεν υπόκειται στη φθορά *το πνεύμα / η ύλη είναι ~ || ~ ομορφιά / δόξα || ~ μνημεία τού λόγου / τής τέχνης* ΣΥΝ άφθορος, αιώνιος, παντοτινός ΑΝΤ φθαρτός **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί φθορά, που διατηρεί την ακεραιότητά του: *«ο λαός αναζητεί νέους και άφθαρτους από την άσκηση τής εξουσίας πολιτικούς»* (εφημ.) ΣΥΝ αλώβητος, ακέραιος, αδιάφθορος.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *φθαρτός*].

άφθαστος, -η, -ο [μτγν] κ. **άφταστος 1.** αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον προσεγγίσει, να τον φθάσει (λόγω αποστάσεως, ύψους ή αδυναμίας): *~ στόχοι / όρια οικονομικής σύγκλισης* ΣΥΝ απρόσιτος, απλησίαστος **2.** (συνήθ μτφ) αυτός που δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί κανείς και να τον ξεπεράσει· *ήταν ~ στην ερμηνεία του || στα ψέματα είναι ~ || ~ στο κολύμπι / στα μαθηματικά* ΣΥΝ αξεπέραστος, απαράμιλλος, ασύγκριτος, ασυναγώνιστος.

αφθονία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** (α) η πολύ μεγάλη ποσότητα (σε βαθμό που να καλύπτει εύκολα ή να υπερκαλύπτει τις όποιες ανάγκες): *~ αγαθών / προϊόντων / πόρων / χρημάτων / τροφίμων* ΣΥΝ υπερεπάρκεια, πληθώρα (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ ***κοινωνία τής αφθονίας*** (*The Affluent Society*, βιβλίο τού Καναδού οικονομολόγου J K Galbraith, 1958) κοινωνία στην οποία κυριαρχεί η τάση για υπερεπάρκεια αγαθών, με αποτέλεσμα τη δημιουργία πλαστών καταναλωτικών αναγκών και προτύπων η σύγχρονη μεταβιομηχανική κοινωνία *οι σύγχρονες κοινωνίες τής αφθονίας* ΣΥΝ κοινωνία τής ευημερίας, καταναλωτική κοινωνία **2.** ΧΗΜ ***φυσική αφθονία*** η ποσοστιαία περιεκτικότητα τού στερεού φλοιού τής γης σε κάποιο στοιχείο

άφθονος, -η, -ο αυτός που παρέχεται σε υπερεπαρκή ποσότητα, που δεν εξαντλείται ή δεν στερεύει εύκολα: *~ τροφή / δάκρυα / γέλιο* ΣΥΝ πληθωρικός, πλουσιοπάροχος. – **άφθονα / αφθόνως** [αρχ.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδαψιλεύω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *φθόνος* Η λ. αρχικά σήμαινε «αυτός που δεν φθονεί / φθονείται, που δεν αρνείται» και επομένως «αυτός που δεν διστάζει να δώσει, ο απλόχερος», άρα και «πολύς, επαρκής»].

αφθονώ ρ. αμετβ. {αφθονείς. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ } υπάρχω σε αφθονία. *αφθονούν τα τρόφιμα / οι υποσχέσεις || αφθονούν οι απατεώνες που τάζουν λαγούς με πετραχήλια* ΑΝΤ ελλείπω.

άφθορος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν έχει φθαρεί **2.** που είναι ηθικά αγνός, αθώος (πβ. την ευχή προς τη Θεοτόκο, που αρχίζει με το *«Άσπιλε, αμόλυντε, άφθορε. »*). — **αφθορία** (η) [μτγν.]

αφθώδης, -ης, -ες [αρχ] {αφθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ αυτός που προκαλείται από άφθα· *~ πυρετός / στοματίτιδα.*

αφίδρωση (η) [αρχ] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (σπάν.) η έκκριση ιδρώτα από τους ιδρωτοποιούς αδένες, το ίδρωμα (βλ κ λ. *εφίδρωση*). — **αφιδρωτικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*

αφιέρωμα (το) [μτγν] {αφιερώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που προσφέρεται ως τάμα, προς ένδειξη ευχαριστίας στον Θεό ή σε άγιο: *η εικόνα τού αγίου ήταν γεμάτη αφιερώματα* ΣΥΝ ανάθημα, τάμα **2.** (για βιβλία, εκπομπές, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) τιμητική έκδοση ή εκδήλωση για πρόσωπο, γεγονός ή σύνολο γεγονότων με τη συγκέντρωση στοιχείων γύρω από αυτά και την παρουσίαση ή δημοσίευσή τους: *~ στα εκατό χρόνια τού κινηματογράφου με προβολές ταινιών || στην εφημερίδα θα βρείτε και ένα ένθετο ~ στη ζωή και στο έργο τού μεγάλου ποιητή || πλούσιο / εκτενές / μεγάλο / εικονογραφημένο ~ || κάνω / προβάλλω / παρουσιάζω ~ προς τιμήν / στη μνήμη μεγάλου καλλιτέχνη / ευεργέτη / πολιτικού.* — **αφιερωματικός,** -ή, -ό [1874], **αφιερωματικά** επίρρ.

αφιερώνω ρ. μετβ {αφιέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω (κάτι) ως προσφορά στον Θεό ή σε άγιο / αγία σε ένδειξη λατρείας και ευγνωμοσύνης *αφιέρωσε μια χρυσή εικόνα στην εκκλησία τού χωριού || στα αρχαία χρόνια οι αγρότες αφιέρωναν μέρος τής σοδειάς τους στους θεούς* **2.** (α) κάνω με επίσημο τρόπο τιμητική προσφορά (βιβλίου, μουσικού έργου, των οποίων είμαι συνήθ ο δημιουργός) σε κάποιον σε ένδειξη αγάπης και σεβασμού (συνήθ. με την τυπική αναγραφή ή αναφορά τού ονόματός του)· *του αφιέρωσε ιδιογράφως το νέο βιβλίο του* (β) (λαϊκότ) προσφέρω σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ λπ.· *~ το επόμενο τραγούδι στους φίλους μου* ΣΥΝ χαρίζω **3.** αναλώνω για ορισμένο σκοπό: *δύο εφημερίδες αφιερώνουν σήμερα το κύριο άρθρο τους στην πορεία τής οικονομίας || αφιερώνει πολύ χρόνο στο πήγαινε-έλα* ΣΥΝ ξοδεύω, διαθέτω **4.** προσφέρω, θυσιάζω: *αφιέρωσε τη ζωή της στον αγώνα κατά των ναρκωτικών* (μεσοπαθ ***αφιερώνομαι***) **5.** επιδίδομαι ολοκληρωτικά, προσφέρω όλες μου τις δυνάμεις (στην πραγματοποίηση ενός στόχου, σε κάτι αξιόλογο, στην ικανοποίηση αναγκών κ.λπ.) *είναι αφιερωμένος στην οικογένειά του / στον κοινό αγώνα || αφιερώθηκε στην επιστήμη του* ΣΥΝ αφοσιώνομαι **6.** έχω ως κύριο ή αποκλειστικό μου θέμα (κάποιον/κάτι): *κυκλοφορεί ο νέος δίσκος του αφιερωμένος στην Κύπρο || το δεύτερο τεύχος είναι αφιερωμένο στη διονυσιακή λατρεία.* — **αφιερωτικός,** -ή, -ό [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληρώ*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἀφιερῶ (-όω)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἱερῶ* < *ἱερός*].

αφιέρωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προσφορά αφιερώματος **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε λέγεται ή γράφεται (σε κάτι το οποίο προσφέρεται) σε ένδειξη σεβασμού, αγάπης, φιλίας κ λπ (προς κάποιον) *στο βιβλίο υπάρχει ιδιόχειρη ~ τού συγγραφέα || έδωσε στον θαυμαστή του μία φωτογραφία του με ~ || στα δώρα που κάνει συνηθίζει να γράφει την ~ «στον αγαπητό μου φίλο με βαθιά εκτίμηση»* **3.** (ειδικότ) το τραγούδι που παραγγέλλει ακροατής από ραδιοφωνική εκπομπή, αφιερώνοντάς το σε συγκεκριμένο πρόσωπο.

αφιερωτής (ο) [μτγν], **αφιερώτρια** (η) {αφιερωτριών} πρόσωπο που αφιερώνει ή αφιέρωσε (κάτι)

αφικνούμαι ρ αμετβ αποθ. {αφικνείσαι .. | αφίχθην, -ης, -η . (μτχ αφιχθείς, -είσα, -έν)} (αρχαιοπρ) φθάνω: *η διπλωματική αποστολή αναμένεται να αφιχθεί εντός ολίγου* ΦΡ ***άρτι αφιχθείς*** αυτός που έφθασε πριν από λίγο, που μόλις αφίχθη. *~ εκ Θηβών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφικνοῦμαι (-έο-)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἱκνοῦμαι* «φθάνω» < *ἱκ-νέ-ομαι*, παράλλ. τύπος τού *ἵκω* < I.E *seik-. Ομόρρ *ἱκ-ανός, ἱκ-έτης, προ-ίξ (-ῖκα)* κ.ά Βλ κ. *άφιξη*]

αφιλόκαλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά το ωραίο, μη καλαίσθητος ΣΥΝ ακαλαίσθητος, κακόγουστος ΑΝΤ φιλόκαλος, καλαίσθητος – **αφιλοκαλία** (η) [μτγν.]

αφιλοκερδής, -ής, -ές [1856] {αφιλοκερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν αποβλέπει στην εξασφάλιση κέρδους, που δεν είναι ιδιοτελής· *~ οργανισμός* ΣΥΝ ανιδιοτελής, μη κερδοσκοπικός. — **αφιλοκέρδεια** (η) [1829] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

αφιλοκερδώς επίρρ. [1856] χωρίς προσωπικό κέρδος: *προσφέρει τις υπηρεσίες του στο ίδρυμα ~* ΣΥΝ ανιδιοτελώς ΑΝΤ ιδιοτελώς

αφιλόμουσος, -η, -ο [1887] αυτός που δεν αγαπά τη μουσική ή γενικότ την τέχνη ΣΥΝ άμουσος ΑΝΤ φιλόμουσος

αφιλόξενος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν συμπαθεί τους ξένους, που δεν είναι φιλόξενος: *~ λαός* ΑΝΤ φιλόξενος **2.** (ειδικότ. για τόπους) αυτός που δεν παρέχει ευνοϊκές συνθήκες, στον οποίο δεν μπορεί να ζήσει κανείς ή να βρει καταφύγιο *~ ακτή / γη / βουνά* — **αφιλόξενα** επίρρ . **αφιλοξενία** (η) [μτγν].

αφιλόπατρις, -ις, -ι [1891] {αφιλοπάτρ-ιδος, αφιλόπατρι | -ιδες (ουδ. -ιδα), -ίδων} (λόγ.) αυτός που δεν αγαπά την πατρίδα του ΑΝΤ φιλόπατρις. — **αφιλοπατρία** (η)

αφιλόπονος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που δεν αγαπά την εργασία ΣΥΝ τεμπέλης, φυγόπονος ΑΝΤ φιλόπονος – **αφιλοπονία** (η).

άφιλος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που στερείται φίλων, που δεν έχει φίλους • **2.** αυτός που δεν έχει φιλικά αισθήματα, άστοργος, εχθρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*

αφιλοσόφητος, -η, -ο [μτγν] **1.** (σπάν.) αυτός που δεν έχει φιλοσοφική μόρφωση **2.** αυτός που δεν διεισδύει στη βαθύτερη ουσία των πραγμάτων, αλλά μένει στην επιφάνειά τους: *~ σκέψη* ΑΝΤ φιλοσοφημένος – **αφιλοσόφητα** επίρρ.

αφιλόστοργος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν δείχνει στοργή: *~ πατέρας / μάννα* ΣΥΝ άσπλαγχνος, άστοργος ΑΝΤ φιλόστοργος. — **αφιλόστοργα** επίρρ . **αφιλοστοργία** (η) [μτγν.]

αφιλότεχνος, -η, -ο [1896] αυτός που δεν είναι φιλότεχνος, που δεν ενδιαφέρεται για την τέχνη: *η ~ στάση τού νέου υπουργού δεν τον τιμά καθόλου* ΑΝΤ φιλότεχνος.

αφιλότιμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει φιλότιμο, που δεν αισθάνεται ντροπή για ό,τι θίγει την υπόληψη και την τιμή του ΣΥΝ. αδιάντροπος, αναίσχυντος ΑΝΤ φιλότιμος • **2.** (μτφ -οικ.) αυτός που μπορεί να ελίσσεται και να τα βγάζει πέρα σε διάφορες καταστάσεις: *πάλι τα κατάφερε ο ~!* ΣΥΝ (οικ) μπαγάσας, κερατούκλης **3.** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που έκανε κάτι το οποίο προκαλεί έκπληξη ή θαυμασμό: *βρε κέφι που το έχει η ~! || έχει μια φωνή ο ~!* — **αφιλότιμα** επίρρ., **αφιλοτιμία** (η) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κατεργάρης.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο στερούμενος φιλοδοξιών, ο αδιάφορος», < *ἀ-* στερητ + *φιλότιμος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. προέρχεται από α- στερητ. + *φιλότιμο*].

αφιλοχρήματος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν αγαπά και δεν επιζητεί το χρήμα: *~ βοήθεια* ΣΥΝ ανιδιοτελής, αφιλοκερδής ΑΝΤ φιλοχρήματος. — **αφιλοχρηματία** (η) [μτγν].

άφιλτρος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φίλτρο· *~ τσιγάρο* ΑΝΤ με φίλτρο.

αφίμωτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για ζώα) αυτός που δεν φοράει φίμωτρο **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν φιμώθηκε, που δεν του απαγορεύθηκε η ελεύθερη έκφραση και δράση.

αφίνω ρ → αφήνω

άφιξη (η) {-ης κ -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** ο ερχομός και η χρονική στιγμή κατά την οποία (κάποιος/κάτι) φθάνει (κάπου) *η ~ των επιβατών / τής αποστολής / των τουριστών || ώρα / χρόνος αφίξεως* ΣΥΝ έλευση, φτάσιμο ΑΝΤ αναχώρηση **2.** (ειδικότ.) η χρονικά καθορισμένη ολοκλήρωση δρομολογίου οποιουδήποτε μέσου μαζικής μεταφοράς. *το τρένο έχει άφιξη στις 10 00* **3. *αφίξεις*** (οι) (α) ηλεκτρονικός ή έντυπος πίνακας υπηρεσίας ή οργανισμού μεταφορών και συγκοινωνιών για την ενημέρωση τού επιβατικού κοινού: *κοίτα στις ~ να δεις αν προσγειώθηκε το αεροπλάνο || στις ~ αναγράφεται μικρή καθυστέρηση τού αεροπλάνου* (β) (συνεκδ) ο χώρος (συνήθ. στεγασμένη αίθουσα) όπου προσέρχονται οι επιβάτες μετά την αποβίβασή τους από μέσα μεταφοράς *είχαν ραντεβού στο αεροδρόμιο έξω από τις ~.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄφιξις* < *ἀφικνοῦμαι (-έο-)* (βλ.λ)].

αφιόνι (το) {αφιον-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) παπαρούνα από την οποία παράγεται το όπιο· (συνεκδ.) το ίδιο το όπιο (βλ λ.) **2.** (μτφ.) καθετί το οποίο μπορεί να προκαλέσει πνευματικό λήθαργο, να στερήσει από κάποιον το δικαίωμα να σκέπτεται και να αποφασίζει ελεύθερα· *χαρακτήρισε την τηλεόραση ως ένα σύγχρονο κοινωνικό ~ που ναρκώνει συνειδήσεις* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < μεσν *ἀφιόνιον* < τουρκ afyon < αραβ. afyun < μτγν.

α- / αν- στερητικό

α-φίλευτος, -η, -ο
α-φίλητος, -η, -ο
α-φίλιωτος, -η, -ο
α-φιλμάριστος, -η, -ο
α-φιλοδώρητος, -η, -ο
α-φιλοξένητος, -η, -ο
α-φιλοφρόνητος, -η, -ο
α-φιλτράριστος, -η, -ο
α-φινίριστος, -η, -ο
ά-φκειαστος, -η, -ο
α-φλερτάριστος, -η, -ο
α-φόβιστος, -η, -ο
α-φοδράριστος, -η, -ο

όπιον]

αφιονίζω ρ μετβ. {αφιόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χορηγώ (σε κάποιον) αφιόνι, προκαλώντας τη νάρκωσή του ΣΥΝ ναρκώνω **2.** (μτφ) προξενώ φανατισμό σε (κάποιον), εμποδίζω (κάποιον) να σκεφτεί, να εκδηλώσει την κριτική του ικανότητα: *αφιόνιζε το πλήθος με δημαγωγίες* — **αφιόνισμα** (το), **αφιονισμένα** επίρρ

αφιππεύω ρ. αμετβ {αφίππευσα} (λόγ) κατεβαίνω από το άλογο, ξεκαβαλικεύω ΣΥΝ ξεπεζεύω — **αφίππευση** (η) [μεσν].
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «φεύγω έφιππος», < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἱππεύω*. Η σημερινή σημ. μαρτυρείται από το 1889]

αφίσα (η) {αφισών} **1.** χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει γραπτό μήνυμα ή και εικόνα, επικολλάται σε τοίχους ή τοποθετείται σε ειδικά διαφημιστικά ταμπλό, ώστε να το δουν πολλοί άνθρωποι: *προεκλογική / πολιτική / διαφημιστική* ~ **2.** φωτογραφικό αντίτυπο σε χαρτί μεγάλων διαστάσεων, το οποίο φέρει εικόνα προσώπου, τοπίου, ζωγραφικού πίνακα κ.λπ. και χρησιμοποιείται για διακόσμηση: *αγοράζει αφίσες με έργα αγαπημένων του ζωγράφων* ΣΥΝ πόστερ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ affiche < λατ. affixus «κολλημένος, συνδεδεμένος» (ρ. affigere)]

αφισοκόλληση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κόλληση αφισών σε τοίχους, στύλους και γενικά σε εμφανή σημεία· ειδικότ η προεκλογική τοιχοκόλληση αφισών, που αναφέρονται σε υποψηφίους ή κόμματα, από συνεργεία οπαδών ενός κόμματος ή υποψηφίου *όλη νύχτα είχαμε πάει για* ~. — **αφισοκολλητής** (ο), **αφισοκολλήτρια** (η), **αφισοκολλώ** ρ {-άς...}

αφισορύπανση (η) {-ης κ -άνσεως | χωρ. πληθ } η ρύπανση δημόσιων χώρων με την κόλληση αφισών

αφίσταμαι ρ μετβ αποθ. {αφίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, παρατ. αφιστ-άμην, αφίστ-ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο | απέστην, -ης, -η... (να/θα αποστώ)} (λόγ.) (+γεν. / +από) βρίσκομαι σε μεγάλη απόσταση, απομακρύνομαι: *οι δύο αυτές απόψεις αφίστανται πολύ η μία τής άλλης* || *δεν θα αποστούμε των ευθυνών μας απέναντι στον λαό και τον τόπο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ἵσταμαι* Παράγ *από-σταση, απο-στάτης*]

άφκ(ε)ιαστος, -η, -ο → άφτειαχτος

αφλεγής, -ής, -ές [μτγν] {αφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δεν παίρνει φωτιά, άφλεκτος ~ *ύλη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

άφλεκτος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν μπορεί να πάρει φωτιά, αφλεγής. ~ *ύλες* ΣΥΝ άκαυστος. — **άφλεκτα** επίρρ

αφλογιστία (η) [1893] {χωρ. πληθ } **1.** (για όπλο) η μη ανάφλεξη τού καψουλιού ή τής γόμωσης όπλου έτοιμου να πυροβολήσει παρά την πυροδότηση τού αντίστοιχου μηχανισμού *το τουφέκι έπαθε* ~ **2.** (μτφ) η έλλειψη αποτελεσματικότητας ή ικανότητας επιτυχίας τού στόχου· *η ~ τής ομάδας συνεχίστηκε και αυτή την εβδομάδα, αφού οι επιθετικοί της δεν πέτυχαν κανένα τέρμα*

αφλόγιστος, -η, -ο [αρχ] (για το δέρμα) αυτός που δεν παρουσιάζει φλεγμονές ή άλλους ερεθισμούς εξαιτίας τραυματισμού ή αλλεργικών παθήσεων.

αφλογιστώ ρ αμετβ [1897] {αφλογιστείς . εύχρ. μόνο στον ενεστ } (για όπλα) δεν εκπυρσοκροτώ, παθαίνω αφλογιστία (βλ λ.).

άφνιο (το) {αφνίου} ΧΗΜ μέταλλο γκριζόλευκου χρώματος (σύμβολο Hf), το οποίο χρησιμοποιείται ως υλικό κατασκευής των ράβδων ελέγχου στους πυρηνικούς αντιδραστήρες (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. hafnium < Hafnia, ονομασία τής Κοπεγχάγης, όπου ανακαλύφθηκε το στοιχείο].

άφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν φοβάται, που δεν διστάζει να ριψοκινδυνεύει· ~ *παλληκάρι* ΣΥΝ αδείλιαστος, ατρόμητος, ανδρείος — **άφοβα** επίρρ. [μεσν.], **αφοβία** [αρχ] κ. (σπάν) **αφοβιά** (η).

αφόδευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ) το να αφοδεύει κανείς, να κάνει την ανάγκη του ΣΥΝ (!) χέσιμο — **αφοδευτικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κένωση*

αφοδευτήριο (το) [μτγν.] {αφοδευτηρί-ου | -ων} το μέρος όπου αφοδεύει κανείς ΣΥΝ απόπατος, καμπινές, τουαλέτα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τουαλέτα.*

αφοδεύω ρ αμετβ {αφόδευσα} (λόγ.) αποβάλλω περιττώματα από το έντερο, ενεργούμαι ΣΥΝ αποπατώ, (!) χέζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κένωση, οδός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁδεύω* < *ὁδός*]

Αφοί (οι) συντομ (συνήθ. για ονόματα επιχειρήσεων) αδελφοί *(α[δελ]φοί)· ~ Λαμπρόπουλοι.*

αφομοιώνω ρ. μετβ {αφομοίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κατανοώ (ή αποδέχομαι) πλήρως, κάνω κτήμα μου: ~ *ιδέες / γνώσεις / τα μηνύματα τής εποχής* ΣΥΝ απορροφώ **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να συμμορφωθεί προς τα έθιμα και τη στάση ζωής μιας κυρίαρχης πολιτιστικά ή εθνικά ομάδας, στην οποία εντάσσεται και το ξένο μέλος. *η ανώτερη πολιτιστικά κοινωνία τού Βυζαντίου κατάφερε σταδιακά να αφομοιώσει τα σλαβικά φύλα τού ελλαδικού χώρου* ΣΥΝ συγχωνεύω **3.** (ειδικότ. για τις τροφές) μετατρέπω την εισερχόμενη στον πεπτικό σωλήνα τροφή σε ουσίες που μπορούν να ενσωματωθούν και να απορροφηθούν από τον οργανισμό, καλύπτοντας λειτουργικές ανάγκες του ΣΥΝ χωνεύω
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀφομοιῶ (-όω)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁμοιῶ* < *ὅμοιος*]

αφομοίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πράξη ή διαδικασία τής ενσωμάτωσης και τής ένταξης στοιχείων στα προϋπάρχοντα σχήματα ενός συνόλου, έτσι ώστε να χάσουν την αυτοτέλειά τους και να γίνουν ένα με τα υπόλοιπα ΣΥΝ απορρόφηση **2.** (ειδικότ) η διαδικασία συγχώνευσης ατόμων ή ομάδων με διαφορετικά εθνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά στην κυρίαρχη εθνικά και πολιτισμικά ομάδα όπου εντάσσονται: *η ~ των Ελλήνων τής Αμερικής* || *η ~ των εθνικών μειονοτήτων αποτελεί στόχο κάθε εθνικού κράτους* ΣΥΝ συγχώνευση **3.** ΒΙΟΛ (α) (για τον ανθρώπινο οργανισμό) η μετατροπή των εισερχόμενων τροφών σε συστατικά απορροφήσιμα και αξιοποιήσιμα από τον οργανισμό ΣΥΝ πέψη, (καθημ.) χώνεμα (β) (για τα φυτά) βασική λειτουργία τού φυτικού οργανισμού για τη σύνθεση πολύπλοκων φυτικών συστατικών από άλλα απλούστερα με τη βοήθεια τού ηλιακού φωτός και τής χλωροφύλλης ΣΥΝ φωτοσύνθεση • **4.** ΓΛΩΣΣ το γλωσσικό φαινόμενο κατά το οποίο ένας φθόγγος εξομοιώνεται πλήρως ή μερικώς με άλλον που προηγείται ή ακολουθεί, με αποτέλεσμα την ολική ή μερική ταύτισή τους π χ *σύν-λογος > σύλλογος, συν-χωρώ > συγ-χωρώ, ομφαλός > αφαλός* (πβ. λ *ανομοίωση*)
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἀφομοίωσις*, αρχική σημ «προσομοίωση, σύγκριση», < αρχ *ἀφομοιῶ*. Ο γλωσσ όρ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assimilation]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η **αφομοίωση** είναι ένα πολύ συχνό γλωσσικό φαινόμενο τής Ελληνικής και των άλλων γλωσσών, κατά το οποίο δύο διαφορετικοί φθόγγοι (φωνήεντα ή και σύμφωνα) εξομοιώνονται μεταξύ τους. *ομφαλός* > *αφαλός*, *σεισουράδα* > *σουσουράδα* (αντίθετο φαινόμενο, επίσης συχνό, είναι η **ανομοίωση**, η διαφοροποίηση δηλ δύο όμοιων φθόγγων· **πεντήντα > πενήντα, *τετράπεζα > τράπεζα. κτίζω > χτίζω*) Η αφομοίωση εμφανίζει μεγάλη έκταση και ποικίλες μορφές, αφού αρθρωτικά διευκολύνει την προφορά των λέξεων. Παραδείγματα. *μέγας – *μέγαθος > μέγεθος, όστρακο – *οστράγαλος > αστράγαλος. Βύβλος* (τοπωνύμιο) *- βυβλίον > βιβλίο, θέλω να > θε να > θα να > θα. εύμορφος > όμορφος, γράφω – *γραφ-μα > γράμμα, θάρσος > θάρρος. Πέλοπος νῆσος > Πελοπόννησος. *εν-παίζω > εμ-παίζω. *εν-γράφω > εγ-γράφω*
> → *ανομοίωση*

αφομοιώσιμος, -η, -ο [1884] αυτός που μπορεί να υποστεί αφομοίωση: ~ *τροφή / ύλη / γνώση*

αφομοιωτικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που μπορεί να προκαλέσει αφομοίωση. ~ *ικανότητα* — **αφομοιωτικ-ά / -ώς** επίρρ

αφόντας σύνδ (λογοτ.-λαϊκ) αφότου (βλ λ)
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀφ᾽ ὄντα(ς)* (< αρχ *ὅταν*, με μετάθεση τού *-ν-*) κατά το *ἀφ᾽ ὅτου*]

αφοπλίζω ρ μετβ {αφόπλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ από (κάποιον) τα όπλα· *με την έγκαιρη επέμβασή του κατόρθωσε να αφοπλίσει τον κακοποιό* ΑΝΤ οπλίζω **2.** (μτφ) εξουδετερώνω την ισχύ των επιχειρημάτων (κάποιου), αφαιρώ από (κάποιον) τη δυνατότητα να υπερασπίσει και να υποστηρίξει τις ενέργειές του· *κατά τη συζήτηση τον αφόπλισε με τα επιχειρήματά του* **3.** (μτφ) εκτονώνω τα εχθρικά αισθήματα (κάποιου) κερδίζοντας την αποδοχή και τη συμπάθειά του, γοητεύω (κάποιον), στερώ (από κάποιον) τη δυνατότητα δράσης: *τον αφόπλισε με την ειλικρίνειά του.* — **αφόπλιση** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁπλίζω*].

αφοπλισμός (ο) [μτγν] **1.** η αφαίρεση των όπλων κάποιου: *ο ~ τού κακοποιού από τον αστυνομικό* ΣΥΝ αφόπλιση **2.** (για κράτη) ο προοδευτικός περιορισμός των στρατιωτικών εξοπλισμών μιας χώρας με τη μείωση των ενόπλων της δυνάμεων και κυρ την καταστροφή ορισμένων οπλικών συστημάτων: *αγωνιζόταν για την ειρήνη και τον* ~ || *μερικός / διεθνής* ~ **3.** (ειδικότ) τα επιβαλλόμενα μέτρα από τους νικητές στους ηττημένους στο τέλος ένοπλης σύρραξης για την πλήρη παράδοση και καταστροφή τού στρατιωτικού τους υλικού. *ο ~ τής Γερμανίας μετά τη λήξη τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου.*

αφοπλιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που έχει την ικανότητα να αφοπλίζει (βλ λ., σημ. 2, 3) ~ *χαμόγελο / απάντηση / ειλικρίνεια / επιχείρημα.* — **αφοπλιστικ-ά / -ώς** επίρρ

αφορεσμός (ο) → αφορισμός

αφόρετος, -η, -ο [μεσν] (συνήθ για είδη ένδυσης) αυτός που δεν έχει ακόμα φορεθεί· ~ *παλτό / σακάκι* ΣΥΝ ολοκαίνουργιος, τού κουτιού, αμεταχείριστος

αφόρητος, -η, -ο αυτός που δεν μπορεί να τον υποφέρει κανείς, που ξεπερνά κατά πολύ τα όρια τού ανεκτού. ~ *ζέστη / πόνοι / πίεση / μοναξιά* || *μου έκανε τη ζωή* ~ ΣΥΝ ανυπόφορος, αβάσταχτος. — **αφόρητα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *φορητός* < *φορῶ* «υποφέρω, ανέχομαι»]

αφορία (η) {χωρ πληθ.} η έλλειψη ευφορίας και γονιμότητας *η ~ τής γης* ΣΥΝ ακαρπία, στειρότητα ΑΝΤ ευφορία, ευκαρπία, γονιμότητα — **άφορος,** -η (λόγ -ος), -ο [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἄφορος* < *ἀ-* στερητ + *φόρος* < *φέρω*]

αφορίζω ρ μετβ {αφόρισ-α, -τηκα, -μένος (κ λαϊκ. αφορεσμένος)} ΕΚΚΛΗΣ **1.** εκδιώκω (κάποιον) από τους κόλπους τής Εκκλησίας, αποκλείω από τα μυστήρια με εκκλησιαστική καταδικαστική απόφαση για ορισμένο ή για αόριστο χρόνο: *η Εκκλησία είχε αφορίσει τον Λασκαράτο / τον Ροΐδη* ΣΥΝ αναθεματίζω **2.** (μτχ. ***αφορισμένος,*** *-η, -ο* κ. (λαϊκ.) ***αφορεσμένος***) (α) αυτός που έχει αφοριστεί από την Εκκλησία (β) (υβριστ) καταραμένος
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «καθορίζω, προσδιορίζω», < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁρίζω* Η λ προσέλαβε αργότερα τη σημ. «ξεχωρίζω» και ειδικότ. «ξεχωρίζω δυσμενώς, προκειμένου να επιβάλω δυσμενή μεταχείριση» (πβ. Κ Δ Ματθ. 13, 49. *ἐξελεύσονται οἱ ἄγγελοι καὶ ἀφοριοῦσιν τοὺς πονηροὺς ἐκ μέσου τῶν δικαίων*), ώστε να καταλήξει στη σημ. «αποκόπτω, αποβάλλω από την Εκκλησία»]

αφορισμός [αρχ] κ (λαϊκ.) **αφορεσμός** (σημ 1) [μεσν] (ο) **1.** ΕΚΚΛΗΣ η βαρύτερη εκκλησιαστική ποινή που επιβάλλει την πρόσκαιρη ή μόνιμη αποβολή ενός ατόμου από τους κόλπους τής Εκκλησίας: *αίρεται ο ~* (βλ. κ. λ *ανάθεμα*) • **2.** λιτό, λακωνικό ρητό ή (γενικότ) πολύ περιεκτική και επιγραμματική φράση, που περιλαμβάνει

μια αλήθεια (που για τον ομιλητή θεωρείται καθολικού κύρους) ή μια πνευματώδη παρατήρηση: *οι κριτικοί έχουν την τάση να διατυπώνουν κάθε φορά γενικούς ~ για την αξία ενός έργου τέχνης* || *«Αφορισμοί και διαλογισμοί»* (τίτλος βιβλίου τού Κ. Τσάτσου) ΣΥΝ γνωμικό **3.** (ειδικότ -κακόσ) πρόταση διατυπωμένη με τρόπο κατηγορηματικό, απόλυτο (εκεί όπου κανονικά θα περίμενε κανείς τεκμηρίωση): *στις εκθέσεις ιδεών ο μαθητής πρέπει να εκθέτει τις απόψεις του με επιχειρήματα και όχι με αφορισμούς* — **αφοριστικός,** -ή, -ό [μτγν], **αφοριστικά** επίρρ.

αφορμάριστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πάρει ακόμα το σχήμα του, την τελική του μορφή, τη φόρμα του ΣΥΝ αδιαμόρφωτος, ασχημάτιστος. - - **αφορμάριστα** επίρρ.

αφορμή (η) **1.** (α) οτιδήποτε μπορεί μόνο επιφανειακά να θεωρηθεί αιτία ενός γεγονότος (σε αντιδιαστολή προς τα βαθύτερα αίτια): *η δολοφονία τού Αρχιδούκα Φραγκίσκου Φερδινάνδου στο Σαράγεβο το 1914 απετέλεσε την ~ για την έκρηξη τού Α' Παγκοσμίου Πολέμου* || *αίτια και αφορμές* (β) η πρόφαση, η δικαιολογία, το πρόσχημα: *βρήκε ~ από την ακαταστασία, για να κάνει καβγά* || *με ~ ένα σκηνοθετημένο συνοριακό επεισόδιο η Γερμανία εισέβαλε το 1939 στην Πολωνία* ΦΡ (α) ***δίνω αφορμή (σε κάποιον)*** δίνω (σε κάποιον) το δικαίωμα να κάνει (κάτι), επιτρέπω ή δικαιολογώ (κάποιον) με τις πράξεις μου ή τη συμπεριφορά μου να στραφεί εναντίον μου: *όσα χρόνια δούλεψε κοντά μας, δεν μας έδωσε ποτέ αφορμή* (β) ***ζητώ / ψάχνω αφορμή*** προσπαθώ να βρω δικαιολογία για να κάνω κάτι, προσπαθώ να εκμεταλλευθώ τις πράξεις ή τη συμπεριφορά κάποιου για να προκαλέσω κάτι ή να τον βλάψω *τόσον καιρό ζητούσε αφορμή, για να τον καταγγείλει* || *μην του αντιμιλάς αφορμή ζητάει να σου επιτεθεί* ΣΥΝ. ψάχνω να βρω πάτημα (γ) ***εξ αφορμής / εξαφορμής*** (+γεν) ***/ με αφορμή*** έχοντας ως αφορμή, με έναυσμα κάτι: *εξ αφορμής τής μνείας σας στον εθνικό μας ποιητή, θα ήθελα να κάνω το εξής σχόλιο..* || *με αφορμή την πετρελαϊκή κρίση, έκανε λόγο για την ανάγκη μείωσης τού φόρου στα καύσιμα* **2.** καθετί που λειτουργεί ως αφετηρία, που δίνει την αιτία ή τα κίνητρα συγκεκριμένης πράξης: *τον σκότωσε για ασήμαντη ~* || *η απομάκρυνσή του από την κυβέρνηση έγινε ~ ποικίλων σχολίων* || *~ για τη συζήτηση στάθηκε η απόφαση τού δικαστηρίου* ΣΥΝ αιτία, λόγος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀφορμῶ*]

αφορμίζω ρ. αμετβ {αφόρμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκότ -συνήθ. για τραύματα) κακοφορμίζω (βλ λ) - - **αφόρμιαμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν , αρχική σημ. «τρελαίνομαι», < αρχ. *ἀφορμή*].

αφορμώμαι ρ. αμετβ αποθ {αφορμάσαι..., μτχ. αφορμώμενος, -η, -ο | αφορμήθηκα, λογ μτχ αφορμηθείς, -είσα, -έν} (αρχαιοπρ) ξεκινώ, αρχίζω από (κάπου), έχω ως αφετηρία. *αφορμώμενος από το σχόλιό σας, έχω να κάνω την εξής παρατήρηση* || *αφορμάται από προσωπικούς λόγους* – **αφόρμηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀφορμῶμαι (-άο-)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁρμῶ / -μαι*]

αφορολόγητος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν υπόκειται σε φορολογία, που δεν φορολογείται ~ *ποσό / εισόδημα (το οποίο, σύμφωνα* με απόφαση των οικονομικών υπηρεσιών δεν υπόκειται σε φορολογία και αφαιρείται από το συνολικό εισόδημα, για να φορολογηθεί το υπόλοιπο) || ~ *όριο* (το ανώτατο χρηματικό όριο, μέχρι το οποίο δεν γίνεται φορολόγηση) / *αποθεματικό / αποδόσεις τίτλων / αποταμιευτικά ομόλογα / τόκοι* ΑΝΤ φορολογητέος **2.** (ειδικότ) αυτός που δεν υπόκειται σε δασμούς: ~ *είδη* ΣΥΝ αδασμολόγητος ΑΝΤ φορολογήσιμος **3.** ***αφορολόγητα*** (τα) (αγγλ. duty free) το εμπορικό κατάστημα σε αεροδρόμιο ή στα σύνορα, όπου μπορεί κανείς να αγοράσει είδη, από τις τιμές των οποίων έχει αφαιρεθεί ο δασμός **4.** (σπανιότ. για φορολογουμένους) αυτός που δεν φορολογήθηκε, δεν υποχρεώθηκε να καταβάλει φόρους ή οποιαδήποτε άλλη εισφορά.

άφορος, -η (λόγ. -ος), -ο → αφορία

αφορώ ρ αμετβ. κ μετβ. {αφοράς .: μόνο σε ενεστ κ παρατ.} ♦ **1.** (αμετβ) (+σε) έχω σχέση, αναφέρομαι, συνδέομαι με (κάποιον/κάτι): *το ζήτημα αυτό ~ στην ίδια την επιβίωση τού Ελληνισμού* ΦΡ ***όσον / καθ' όσον / σε ό,τι αφορά*** σχετικά με, ως προς: ~ *στις μεταπτυχιακές σπουδές στην Ελλάδα, έχω να πω τα εξής...* ♦ **2.** (μετβ.) (τριτοπρόσ. ***αφορά, αφορούν***) (α) ενδιαφέρει, ανήκει στη σφαίρα τού ενδιαφέροντος (κάποιου): *Τι σε ~ τι λέει ο ένας κι ο άλλος; Εσύ να κοιτάς τη δουλειά σου'* || *δεν σε ~ αυτό που λέω είναι καθαρά προσωπικό μου ζήτημα* (β) για κάτι που σχετίζεται με τη δραστηριότητα, την αρμοδιότητα, την ιδιότητα (κάποιου): *περάστε από την αστυνομία για μια υπόθεση που σας αφορά* || *οι αυξήσεις στα σχολικά είδη με αφορούν άμεσα ως πατέρα μαθητή* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποβλέπω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφορῶ (-άω)*, αρχική σημ. «αποστρέφω το βλέμμα μου από όλα τα άλλα και το προσηλώνω σε ένα». άρα «βλέπω, κοιτάζω προσεκτικά». < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *ὁρῶ* «βλέπω». Οι φρ. «όσον αφορά σε...» και «σε ό,τι αφορά...» αποδίδουν το γαλλ. en ce qui concerne. .].

> **αφορά: με ή χωρίς σε;** Η χρήση **αφορά σε** είναι λογιότερη και πιο προσεγμένη *Δεν αφορά σ' αυτό το θέμα, αλλά σε άλλο – Αφορά στους χειρισμούς τής κυβέρνησης* Το *αφορώ* στην περίπτωση αυτή διατηρεί την αρχική του σύνταξη, όταν σήμαινε ό,τι και το **αποβλέπω σε** ή **αποσκοπώ σε** Τώρα που έφθασε να σημαίνει **«αναφέρομαι σε»**, μπορεί να χρησιμοποιείται και χωρίς το *σε* (ιδίως με τις προσωπικές αντωνυμίες *εμένα, εσένα* κ λπ): *Δεν αφορά εσένα, αφορά εμένα – Αφορά τους χειρισμούς τού Κυπριακού* Η β' χρήση (χωρίς το *σε*) εμφανίζεται κυρίως στη λιγότερο επίσημη και περισσότερο καθημερινή χρήση τής γλώσσας.
> Ας σημειωθεί επιπροσθέτως ότι η φρ **ως αναφορά** (!), που ακούγεται ενίοτε αντί τού **όσον αφορά**, είναι εντελώς εσφαλμένη και οφείλεται σε παρανόηση. → *αποβλέπω*

αφοσιώνομαι ρ μετβ αποθ {αφοσιώ-θηκα, -μένος} **1.** στρέφω το αποκλειστικό μου ενδιαφέρον σε (κάποιον ή κάτι), δίνομαι ολοκληρωτικά στην επίτευξη (ενός στόχου): *αφοσιώθηκε στην πολιτική μετά τον θάνατο τού άντρα της* || ~ *στα γράμματα / στην οικογένειά μου* ΣΥΝ προσηλώνομαι, επιδίδομαι **2.** (η μτχ ***αφοσιωμένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που είναι απολύτως προσηλωμένος, που έχει δοθεί (σε κάτι): ~ *στις σπουδές του* (β) αυτός που είναι απολύτως πιστός (σε κάποιον), που είναι τής απολύτου εμπιστοσύνης (κάποιου): *την έχουν χρόνια κοντά τους και τους είναι απόλυτα αφοσιωμένη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀφοσιοῦμαι (όο-)* < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *-οσιοῦμαι* < *ὅσιος*].

αφοσίωση (η) [μτγν] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ } η πλήρης και αποκλειστική στροφή τού ενδιαφέροντος (κάποιου) προς (κάποιον/κάτι) ~ *στα γράμματα / στις σπουδές / στην οικογένεια / στην εργασία / στη θρησκεία* ΣΥΝ προσήλωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη*.

αφότου σύνδ. από το χρονικό σημείο που θεωρείται αφετηρία, από τότε που: ~ *μετανάστευσε, δεν έδωσε σημεία ζωής*.
[ΕΤΥΜ μεσν , από τη συνεκφορά *ἀφ' ὅτου* < *ἀπό* + *ὅτου* (γεν. ενικού τής αντων. *ὅστις*). Πβ. επίσης *ἕως ὅτου, μέχρις ὅτου*].

αφού σύνδ **1.** για την εισαγωγή χρονικής πρότασης, που δηλώνει το προτερόχρονο, δηλώνει δηλ. μια ενέργεια που προηγήθηκε ή θα προηγηθεί μιας άλλης. ~ *έφαγε, πήγε περίπατο* || ~ *ξαπλώσει, διαβάζει εφημερίδα* || ~ *είχαν φύγει, έφτασε η πρόσκληση* ΣΥΝ αφότου • **2.** για την εισαγωγή αιτιολογικής πρότασης: ~ *επιμένεις, θα έρθω μαζί σας* || ~ *δεν ήρθες στην ώρα σου, έφυγα κι εγώ* ΣΥΝ επειδή, δεδομένου ότι, μια που, μια και, από τη στιγμή που **3.** για την εισαγωγή προτάσεων που δηλώνουν εναντίωση προς αυτό που δηλώνει η πρόταση (συνήθ. ερωτηματική) η οποία ακολουθεί ~ *δεν διαβάζεις, πώς θέλεις να πετύχεις;* || ~ *δεν ξέρεις, τότε γιατί μιλάς,* **4.** για την εισαγωγή προτάσεως που αποτελεί την προϋπόθεση, προκειμένου να ισχύσει αυτό που δηλώνει η κύρια πρόταση: ~ *εργάστηκε μεθοδικά, θα πετύχει* || ~ *δεν ήσουν παρών, δεν μπορεί να ξέρεις και τι συζητήθηκε εκεί* ΣΥΝ. εφόσον • **5.** (ειδικότ.) για την έκφραση αγανάκτησης και έντονης διαμαρτυρίας σε ελλειπτικές προτάσεις στον προφορικό λόγο. *–Γιατί δεν έπλυνες τα πιάτα; –~ τα έπλυνα!* || ~ *ξέρεις τώρα τι με ρωτάς,* ΣΥΝ μα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, γιατί*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀφοῦ* < μτγν *ἀφ' οὗ* < *ἀπό* + *οὗ* (γεν ενικού τής αντων. *ὅς*) Πβ. επίσης *ἐξ οὗ*]

αφουγκράζομαι ρ αμετβ. κ. μετβ αποθ. {αφουγκράστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) στήνω αφτί, ακούω με προσοχή ♦ (μετβ) **2.** ακούω (κάτι όχι εύκολα αντιληπτό) **3.** (μτφ.) προσπαθώ με προσοχή να συλλάβω και να αντιληφθώ (κάτι όχι εύκολα αντιληπτό). *ο επιτυχημένος πολιτικός πρέπει να αφουγκράζεται τον παλμό τής εποχής του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀφουκράζομαι / ἀφουκροῦμαι* (αφομοίωση) < *ἐφακροῦμαι* (όπου η μεταβολή *ἀφ-* < *ἐφ-* οφείλεται σε παρετυμολ επίδραση τού *ἀπό*) < **ἐπακρῶμαι* (η τροπή **ἐπ-* > *ἐφ-* ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα τής επίδρασης των συγγενών *ἀφορoῦμαι, ὑφορῶμαι*) < αρχ *ἐπακροῶμαι* «ακούω προσεκτικά» < *ἐπ(ι)-* + *ἀκροῶμαι*].

άφραγκος, -η, -ο αυτός που δεν έχει καθόλου χρήματα, απένταρος: *έμεινα ~ δεν έχω δεκάρα τσακιστή!* ΣΥΝ αδέκαρος, (λαϊκ) στον άσο, ταπί, πανί με πανί. — **αφραγκιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.

άφραστος, -η (λόγ -ος), -ο (λόγ.) αυτός που δεν μπορεί να εκφραστεί με λόγια, που είναι αδύνατον να περιγραφεί ΣΥΝ (λόγ.) ανέκφραστος, ανείπωτος, άρρητος, άφατος, απερίγραπτος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀ-* στερητ + *φράζω* «λέγω, εκφράζω» (βλ. λ. *φράση*)].

αφράτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει φουσκώσει και είναι μαλακός σαν αφρός: ~ *ψωμί / ζύμη* **2.** (εκφραστ) παχουλός με μαλακό δέρμα, σαν ζύμη ~ *και στρουμπουλό κορίτσι* || ~ *μπράτσο* **3.** (για καρπούς) αυτός που είναι μαλακός ή έχει μαλακό περίβλημα (σε αντιδιαστολή προς τους αντίστοιχους σκληρούς) ~ *αμύγδαλο / στραγάλι*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἀφρός*].

άφραχτος, -η, -ο κ. **άφρακτος** [αρχ.] αυτός που δεν έχει κλειστεί γύρω-γύρω με φράκτη, που δεν τον έχουν περιφράξει. ~ *χωράφι* ΣΥΝ αμάντρωτος, απεριτείχιστος, ξέφραγος.

αφρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {άφρισ-α, -μένος} **1.** (για τη θάλασσα κ. γενικά για κάτι υγρό) σχηματίζω αφρούς στην επιφάνειά μου, βρίσκομαι σε κατάσταση αναταραχής *η θάλασσα αφρίζει* || *η μπίρα αφρίζει μόλις σερβίρεται* • **2.** (για πρόσ. ή ζώα) καταλαμβάνομαι από κρίση μανίας ή από λύσσα και βγάζω αφρούς από το στόμα ΦΡ (μτφ) ***αφρίζω από το κακό μου*** θυμώνω υπερβολικά, δεν μπορώ να ελέγξω την οργή μου ΣΥΝ εξοργίζομαι, λυσσώ. — **άφριαμα** (το).

Αφρικάανς (τα) η μία από τις δύο επίσημες γλώσσες (η άλλη είναι η Αγγλική) τής Ν. Αφρικής, η οποία έχει προέλθει από την εξέλιξη τής Ολλανδικής τού 17ου αι.
[ΕΤΥΜ < ολλ afrikaans < Afrikaan «Αφρικανός»].

αφρικανολόγος (ο/η) [1890] ο επιστήμονας που ασχολείται με θέματα (ιστορία, γλώσσα, πολιτισμό κ.λπ.) τής Αφρικής. - **αφρικανολογικός,** -ή, -ό.

Αφρική (η) **1.** ήπειρος στο Α. Ημισφαίριο τής Γης Ν. τής Μεσογείου, που Α. συνδέεται με την Ασία με τον ισθμό τού Σουέζ· γνωστή και ως *Μαύρη Ήπειρος* λόγω τού χρώματος τού δέρματος των κατοίκων της **2. *Νότια Αφρική*** βλ.λ. **3. *κέρας τής Αφρικής*** περιοχή στο Α. τμήμα τής

α- / αν- *στερητικό*
α-φόρτιστος, -η, -ο **α-φόρτωτος,** -η, -ο **α-φούρνιστος,** -η, -ο **α-φούσκωτος,** -η, -ο **α-φρεσκάριστος,** -η, -ο

Αφρικής που μοιάζει με κέρατο· βρίσκεται Ν. τού Κόλπου τού Άντεν και βρέχεται Α. και Ν από τον Ινδικό Ωκεανό -- **Αφρικανός** κ (προφορ.) **Αφρικάνος** (ο), **Αφρικανή** κ. (προφορ.) **Αφρικάνα** (η), **αφρικανικός**, -ή, -ό κ. **αφρικάνικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ μτγν., αβεβ ετύμου, πιθ < λατ Africa < aprica «ηλιόλουστη» < aperio «ανοίγω (προς τον ήλιο)» (πβ κ. λ. *Απρίλιος*). Οι Ρωμαίοι χρησιμοποιούσαν αρχικά τη λ. ως ονομασία τής Β Αφρικής και ειδικότ. τής Λιβύης. Στο λατ. Africa ανάγεται και το αραβ Ifrikiya].

άφρισμα (το) → αφρίζω

αφριστός, -ή, -ό αυτός που έχει ή που δημιουργεί αφρούς.

αφρο-[1] κ. **αφρό-** [μεσν] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει τον αφρό, την επιφάνεια, το πάνω μέρος ή μτφ. το εκλεκτότερο μέρος από κάτι: *αφρό-γαλα, αφρό-κρεμα, αφρό-ψαρο*

αφρο-[2] λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει αφρικανική προέλευση ή σχέση με την Αφρική *αφρο-ασιατικός, αφρο-κεντρισμός, αφρο-αμερικανός.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Afro- (< Africa), όπως απαντά στα σύνθ., λ.χ. Afrocentrism, Afro-american].

Αφροαμερικανός (ο), **Αφροαμερικανίδα** (η) Αμερικανός μαύρου χρώματος, που έχει αφρικανική καταγωγή ΣΥΝ νέγρος, μαύρος, έγχρωμος Επίσης **Αφρικανοαμερικάνος** (ο), **Αφροαμερικανή** κ **Αφροαμερικάνα** (η).
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Afroamerican / Aframerican. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. τα τελευταία χρόνια, για να αποφευχθεί η χρήση των λ *μαύρος, νέγρος, έγχρωμος* (αγγλ. black, niger, coloured), που προσέκρουαν στο κίνημα τής πολιτικής «ορθότητας» (political correctness)].

αφρόγαλα (το) [μτγν] η παχύρρευστη κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια γάλακτος, όταν αυτό δεν είναι ομογενοποιημένο ΣΥΝ κρέμα, καϊμάκι. Επίσης **αφρόγαλο**

αφρογέννητος, -η, -ο [1897] (προσωνύμιο τής θεάς Αφροδίτης) αυτός που γεννήθηκε από τους αφρούς των κυμάτων.

αφροδίσια (τα) → αφροδίσιος

αφροδισιάζω ρ. αμετβ [αρχ] {αφροδισίασα} (λόγ.) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή, συνουσιάζομαι

αφροδισιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για φάρμακα ή τροφές) αυτός που προκαλεί αύξηση τής ερωτικής επιθυμίας και υποβοηθεί την εκτέλεση τής σεξουαλικής πράξης: *το πιπέρι, η καννέλα, τα μύδια, το αλκοόλ σε μικρές ποσότητες θεωρούνται αφροδισιακά* **2.** (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις σαρκικές απολαύσεις ή τα αφροδίσια νοσήματα: *~ επαφή / πράξη / ακολασίες / παθήσεις*

αφροδισιασμός (ο) [αρχ] **1.** η σεξουαλική επαφή, η συνουσία **2.** η λατρεία των σαρκικών απολαύσεων, η φιληδονία.

αφροδισιαστής (ο) [μτγν] πρόσωπο που παρουσιάζει έντονη ροπή προς τις σαρκικές απολαύσεις ΣΥΝ φιλήδονος, λάγνος. — **αφροδισιαστικός**, -ή, -ό [αρχ.].

αφροδισιολογία (η) [1840] ο κλάδος τής Ιατρικής που έχει ως αντικείμενο τη θεραπεία των αφροδισίων νοσημάτων (σύφιλη, βλεννόρροια κ.λπ.) — **αφροδισιολόγος** (ο/η), **αφροδισιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. vénéréology (νόθο σύνθ) < vénéréal (< λατ. Venus «Αφροδίτη») + -logy < ελλην *-λογία*].

αφροδίσιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ) αυτός που σχετίζεται με τη θεά Αφροδίτη **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με τη σεξουαλική επιθυμία ή επαφή. *~ ηδονές / ορμές / έλξη* ΦΡ. ***αφροδίσιο (νόσημα)*** λοιμώδης ασθένεια που μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή (π.χ. σύφιλη, βλεννόρροια, A I D.S. κ.λπ.) **3.** ***αφροδίσια*** (τα) τα αφροδίσια νοσήματα

Αφροδίτη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, θεά τού έρωτα και τής ομορφιάς **2.** (μετωνυμ.) ως χαρακτηρισμός για πολύ όμορφη γυναίκα **3.** ΑΝΑΤ ***όρος τής Αφροδίτης*** το εφήβαιο (βλ.λ.) **4.** ΑΣΤΡΟΝ ο δεύτερος σε απόσταση από τον Ήλιο πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, το λαμπρότερο φυσικό σώμα στον έναστρο ουρανό μετά τη Σελήνη ΣΥΝ (την αυγή) Αυγερινός, (το βράδυ) Αποσπερίτης **5.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ, αγν ετύμου, λ. προελλην (μη Ι.Ε.) Η συσχέτιση με τον *αφρό* και το ρ *δύομαι* (π.χ. Πλάτ *Κρατύλος* 406 d: *διὰ τὴν τοῦ ἀφροῦ γένεσιν*) είναι προϊόν παρετυμολογίας. Οι ερευνητές θεωρούν βέβαιη την προέλευση τής θεάς από την Εγγύς Ανατολή Τα επίθ. *Κύπρις* και *Κυθέρεια* τής θεάς Αφροδίτης υποδηλώνουν ξενική προέλευση και διάδοση τής λατρείας της στον ελληνικό χώρο μέσω τής Κύπρου και των Κυθήρων].

αφρόδιχτο (το) δίχτυ επιφανείας που χρησιμοποιείται για την αλίευση αφρόψαρων.

αφροκεντρισμός (ο) κίνημα που επικεντρώνει το ενδιαφέρον των ερευνών και τής δράσης του στην επανασύνδεση των αφρικανικής καταγωγής κατοίκων τής αμερικανικής ηπείρου με την Αφρική και τους πολιτισμούς της, αντιτίθεται στον λεγόμενο *ευρωκεντρισμό*, τη θεώρηση τής ιστορίας και τού κόσμου υπό το πρίσμα τής «λευκής», ευρωπαϊκής κουλτούρας και επιστήμης — **αφροκεντριστής** (ο)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ afrocentrism].

αφροκοπώ ρ. αμετβ [μόνο σε ενεστ. κ παρατ] (λογοτ.-κυρ. για τη θάλασσα) αφρίζω υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀφροκοπῶ* < *ἀφρός* + *-κοπῶ* (βλ.λ)]

αφρόκρεμα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** αφρώδης κρέμα γλυκυσμάτων από ζάχαρη και αβγά **2.** (μτφ.) το εκλεκτότερο κομμάτι ενός συνόλου: *στη Ρόδο θα συγκεντρωθεί η ~ τού διεθνούς τζετ-σετ* || *στην Ιατρική εισάγεται η ~ των μαθητών* ΣΥΝ αφρός ΑΝΤ (λαϊκ.) σαβούρα **3.** (συνεκδ.) η ανώτερη οικονομικοκοινωνικά τάξη μιας κοινωνίας, η αριστοκρατία. *στον χορό έδωσε το «παρών» η ~ τής Αθήνας*

αφρολέξ (το) [άκλ.] αφρώδες πορώδες υλικό, που παρασκευάζεται από φυσικό ή συνθετικό ελαστικό και αποκτά σπογγώδη μορφή με την προσθήκη ουσιών, το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή στρωμάτων, μαξιλαριών, ως μονωτικό υλικό κ.ά.
[ΕΤΥΜ Εμπορική επωνυμία (< *αφρός* + *ελαστικός*, κατά συμφυρμό) κατά τα πολλά σε *-έξ*, πβ *σπορτέξ*]

αφρόλουτρο (το) **1.** καλλυντικό παρασκεύασμα σε υγρό ή σκόνη, το οποίο αφρίζει, αρωματίζει, μαλακώνει το νερό τού μπάνιου και χρησιμοποιείται για τη σωματική υγιεινή **2.** (συνεκδ) το μπάνιο που γίνεται με την προσθήκη τού παραπάνω παρασκευάσματος στο νερό τής μπανιέρας *κάνω ~.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. bubble bath].

άφρονας (ο/η) → άφρων

αφροντισιά (η) [μεσν.] {χωρ πληθ} η έλλειψη φροντίδας, περιποίησης.

αφρόντιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει παραμεληθεί, που δεν έχει γίνει αντικείμενο φροντίδας: *αφήνει το σπίτι της αφρόντιστο* || *η ~ εμφάνισή της έκανε εντύπωση σε όλους* ΣΥΝ παραμελημένος, ατημέλητος, απεριποίητος. — **αφρόντιστα** επίρρ

αφροντούς κ. **αφροντούζ** (το) [άκλ] ντους με αφρόλουτρο.

αφροξυλιά (η) θάμνος ή μικρό φυλλοβόλο δέντρο, που σε νεαρή ηλικία έχει κλαδιά με πολύ μαλακό και ελαφρό ξύλο.

αφρόξυλο (το) το ξύλο τής αφροξυλιάς

αφρός (ο) **1.** οι λευκές φυσαλλίδες που εμφανίζονται στην επιφάνεια υγρού που βράζει ή αναταράσσεται ή ουσίας που βρίσκεται σε ζύμωση: *όταν το κρέας βράζει, βγάζει ~* || *ο ~ των κυμάτων* || *αν ανακινήσεις το αναψυκτικό, θα κάνει ~* || *ρίχνοντας τη μπίρα από ψηλά στο ποτήρι, σχηματίζει πλούσιο ~* **2.** (συνεκδ) η επιφάνεια ενός υγρού και ειδικότ. η επιφάνεια τής θάλασσας *τα ψάρια βγήκαν στον ~* ΑΝΤ. βυθός, πάτος **3.** φυσαλλίδες από σάλιο, που σχηματίζονται στο στόμα, όπως σε περιπτώσεις επιληπτικών κρίσεων ή λύσσας· *κυλίστηκε στο χώμα βγάζοντας αφρούς από το στόμα* ΦΡ (μτφ.) ***βγάζω αφρούς από το κακό μου*** είμαι υπερβολικά θυμωμένος, σε σημείο που δεν μπορώ να ελέγξω τον εαυτό μου **4.** ΧΗΜ (α) σύστημα δύο σωμάτων, ενός υγρού και ενός αερίου, στο οποίο πολύ μικρά τεμάχια τού αερίου βρίσκονται διάσπαρτα στη μάζα τού υγρού συνήθ παρασκευάζεται με ισχυρή ανάδευση ή βρασμό υγρών που περιέχουν κατάλληλες ουσίες (τα αφριστικά) χρησιμοποιείται ως καλλυντικό για την περιποίηση ή τον καθαρισμό τού δέρματος, τού προσώπου, τού σώματος, των μαλλιών κ λπ: *~ για φυσικό γερό κράτημα των μαλλιών* || *ο ~ ξυρίσματος μαλακώνει τα γένια και διευκολύνει το ξύρισμα* (β) ως υλικό πυρόσβεσης, ουσία που εκτοξεύεται στις φλόγες καιόμενης επιφάνειας, σχηματίζοντας ένα λεπτό προστατευτικό στρώμα, απομονώνοντας την εστία τής φωτιάς από το ατμοσφαιρικό οξυγόνο • **5.** (μτφ) το εκλεκτότερο μέρος ενός συνόλου· *διάλεξε, όπως πάντα, τον ~ κι άφησε σε μας τα μπαγιάτικα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. αβεβ ετύμου, πιθ < *ἀ-* προθεμ + Ι.Ε. *m̥bh-ro, πβ σανσκρ. abhra- «σύννεφο», λατ. imber «βροχή» κ ά Ομόρρ *ὄμβρος* (βλ λ.) Ο σημασιολογικός συσχετισμός των λ. αυτών με το *ἀφρός* στηρίζεται στο γεγονός ότι όλες αναφέρονται σε υγρά, είναι δε χαρακτηριστικό ότι η λ. *ἀφρός* προσδιόριζε αρχικά τις φυσαλλίδες που σχηματίζονται σε κάθε είδους υγρά (θάλασσες, ποταμούς, κρασί κ ά)].

αφροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ πληθ} η έλλειψη φρόνησης ΑΝΤ σύνεση, φρόνηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

αφρούρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που δεν επιτηρείται από προστατευτική φρουρά, που δεν φρουρείται: *μετά την τελευταία δολοφονική επίθεση, κανένας πιθανός στόχος δεν μένει πλέον ~* || *~ κατοικία / σύνορα* ΣΥΝ έκθετος, απροστάτευτος, ανεπιτήρητος, ανυπεράσπιστος. **αφρούρητα** επίρρ.

αφρόψαρο (το) ψάρι που ζει σε μικρό βάθος κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας, το ψάρι τού αφρού (λ.χ κέφαλος).

άφρυκτος, -η, -ο (για σπόρους, κόκκους) ακαβούρντιστος, άψητος: *~ καφές*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ + *φρύγω* (βλ.λ)]

αφρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {αφρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος αφρούς **2.** (για ποτά) αυτός που παράγει αφρό ΦΡ ***αφρώδης οίνος*** η σαμπάνια **3.** αυτός που η σύστασή του θυμίζει αφρό. *~ υλικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

άφρων, -ων, -ον (άφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που δεν ενεργεί με φρόνηση, που δεν είναι συνετός: *~ ενέργειες / πολιτικός / δικτάτορας / πολιτική* || *η παραβολή τού άφρονος πλουσίου* ΣΥΝ. ασύνετος Επίσης **άφρονας** (ο/η). — **αφρόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, ανόητος, λογικός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-φρων*, μεταπτωτ βαθμ. τού *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

άφταστος, -η, -ο → άφθαστος

άφτειαχτος, -η, -ο κ **άφτειαστος** [μεσν.] κ. (λαϊκότ) **άφκειαστος** (σχολ ορθ *άφτιαχτος*) **1.** αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί, που δεν έχει δημιουργηθεί ακόμη, ώστε να αποτελεί ολοκληρωμένο σύνολο: *πριν από τρία χρόνια το σπίτι τους ήταν ακόμη ~* ΣΥΝ ακατασκεύαστος • **2.** αυτός που δεν έχει επισκευαστεί *~ αυτοκίνητο / πλυντήριο* ΑΝΤ επισκευασμένος **3.** αυτός που δεν έχει φροντίσει την εξωτερική του εμφάνιση: *παρουσιάστηκε στη δεξίωση άφτειαχτη* ΣΥΝ ατημέλητος, απεριποίητος ΑΝΤ περιποιημένος **4.** (για χώρους) αυτός που δεν έχει συγυριστεί, *~ σπίτι / σαλόνι* ΣΥΝ ασυγύριστος ΑΝΤ συγυρισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φτειάχνω*

α- / αν- *στερητικό*
α-φρονημάτιστος, -η, -ο **α-φρυγάνιστος**, -η, -ο **α-φτειασίδωτος**, -η, -ο **α-φυγάδευτος**, -η, -ο **α-φυλάκιστος**, -η, -ο

άφτερος, -η, -ο → άπτερος

άφτερ-σέιβ (το) {άκλ.} ανδρικό καλλυντικό προσώπου που χρησιμοποιείται μετά το ξύρισμα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. after--shave].

αφτί (το) (σχολ. ορθ. *αυτί*) {αφτ-ιού | -ιών} **1.** το αισθητήριο όργανο τής ακοής: *καθαρίζω τα ~ μου* || *τρύπησε τ' αφτιά της για να φοράει σκουλαρίκια* ΦΡ (μτφ.) (α) ***παίρνω τα αφτιά (σε κάποιον / κάποιου)*** ενοχλώ (κάποιον) έντονα και συνεχώς· *από το πρωί κάνουν τόση φασαρία και οι δυο τους, που μου 'χουν πάρει τα αφτιά* (β) ***(κάτι) παίρνει / πιάνει το αφτί μου*** (κάτι) υποπίπτει στην αντίληψή μου: *κάτι πήρε τ' αφτί μου τώρα τελευταία γι' αυτή την υπόθεση, αλλά δεν είμαι σίγουρος* (γ) ***είμαι όλος / γεμάτος αφτιά*** ακούω με μεγάλη προσοχή: *πες μου τι έγινε, ~* (δ) ***στήνω / βάζω αφτί*** κρυφακούω: *έστησε αφτί πίσω από την πόρτα και τ' άκουσε όλα* (ε) ***και οι τοίχοι έχουν αφτιά*** ως προειδοποίηση για να προσέχει κανείς όταν μιλάει για κάτι που δεν πρέπει να ακούσουν οι άλλοι: *μη μιλάς δυνατά, γιατί ~* (στ) ***δεν ιδρώνει τ' αφτί μου*** βλ. λ. *ιδρώνω* (ζ) ***από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει*** για άνθρωπο που δεν δίνει καμιά προσοχή σε ό,τι του λένε ΣΥΝ μπαινάκης-βγαινάκης (η) ***από το στόμα σου και ατού Θεού τ' αφτί*** βλ. λ. *στόμα* (θ) ***βάζω ψύλλους στα αφτιά (κάποιου)*** δημιουργώ (σε κάποιον) υποψίες (ότι κάτι συμβαίνει) (ι) ***μπαίνουν ψύλλοι στ' αφτιά (κάποιου)*** (κάποιος) αρχίζει να υποψιάζεται: *της μπήκαν ψύλλοι στ' αφτιά ότι ο άντρας της την απατά* (ια) ***ρίχνω / κατεβάζω / πέφτουν τα αφτιά (μου)*** ταπεινώνομαι (ιβ) (αργκό) ***ρίχνω (σε κάποιον) στ' αφτιά*** (i) κάνω αυστηρή κριτική, επιπλήττω (κάποιον), τον βάζω στη θέση του (ii) ξεπερνάω κάποιον/κάτι, είμαι καλύτερος: *το αυτοκίνητό σου του ρίχνει στ' αφτιά τού δικού του* (ιγ) ***χρεωμένος ώς τα αφτιά*** για κάποιον που έχει πάρα πολλά χρέη (ιδ) ***τραβάω (κάποιου) το αφτί*** επιπλήττω (κάποιον), του κάνω παρατήρηση, τιμωρώ, (από την ίδια την πράξη με την οποία επέπληετταν παλιότερα τα παιδιά και τους μαθητές): *δεν βρέθηκε κανένας αρμόδιος να τραβήξει τ' αφτί σ' αυτούς τους αγενείς υπαλλήλους,* || *με ευχολόγια δεν λύνονται τα προβλήματα πρέπει να τραβήξει και κάνα αφτί ο κ. υπουργός* (ιε) ***δεν πιστεύω στα αφτιά μου*** για κάτι ξαφνικό και αναπάντεχο *Ο γυιος μου να μπλέξει σε καβγά! ~!* (ιστ) ***γελούν και τα αφτιά (κάποιου)*** για κάποιον πολύ χαρούμενο, που δεν μπορεί να κρύψει τη χαρά του: *γελούν και τ' αφτιά του, που κέρδισε η ομάδα του* (ιζ) ***κοκκινίζω ώς τα αφτιά*** ντρέπομαι πολύ (ιη) ***τρώω τ' αφτιά (κάποιου)*** ασκώ (σε κάποιον) πίεση (προκειμένου να γίνει κάτι): *μου έφαγε τ' αφτιά να του πάρω αυτοκίνητο* (ιθ) ***τεντώνω τ' αφτιά μου*** κάνω έντονη προσπάθεια να ακούσω με προσοχή: *τεντώστε τ' αφτιά σας ν' ακούσετε καταπληκτικά νέα!* (κ) ***(υ)περήφανος στ' αφτιά*** βλ. λ. *υπερήφανος* (κα) ***ανοίγω τ' αφτιά μου*** βλ. λ. *ανοίγω* (κβ) ***έχω τ' αφτιά μου / τα μάτια μου ανοιχτά*** βλ. λ. *ανοιχτός* (κγ) ***ζαλίζω τ' αφτιά (κάποιου)*** ενοχλώ κάποιον μιλώντας του συνέχεια ή θορυβώντας (κδ) ***ακούω (κάτι) με τ' αφτιά μου / με τα ίδια μου τ' αφτιά*** εμφατ. για την απόλυτη διαβεβαίωση κάποιου ότι υπήρξαμε αυτήκοοι μάρτυρες αυτού που λέμε *όπως σου το λέω είναι· το άκουσα με τα ίδια μου τ' αφτιά!* (κε) ***χαϊδεύω τ' αφτιά*** κολακεύω, λέω σε κάποιον αυτό που θέλει να ακούσει ή του λέω μόνο ευχάριστα πράγματα, ώστε να έχω την εύνοιά του: *είναι ένας πολιτικός που ποτέ δεν χάιδεψε τ' αφτιά τού λαού· πάντοτε έλεγε τα πράγματα με τ' όνομά τους* (κστ) ***άλλα λέει η θεια μου, άλλα ακούν τ' αφτιά μου*** για να δηλωθεί ότι δεν υπάρχει συνεννόηση μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων, άλλα λέει ο ένας και άλλα καταλαβαίνει ο άλλος **2.** (συνεκδ.) η ακοή: *έχει ένα ~, δεν του ξεφεύγει το παραμικρό!* **3.** (ειδικότ.) η ικανότητα αντιλήψεως των διαφόρων μουσικών ήχων, η μουσική αντίληψη: *έχει καλό ~* || *βγάζει τα κομμάτια στο πιάνο με το ~* **4.** (α) το γλωσσικό αισθητήριο: *σωστό είναι συντακτικά, αλλά δεν μου ακούγεται καλά στο ~* (β) το σύνολο των ακουστικών παραστάσεων, οι προσλαμβάνουσες που έχει κανείς *το ~ μας είναι ασυνήθιστο στο άκουσμα τέτοιων ειδήσεων* **5.** κάθε τμήμα το οποίο προσομοιάζει ως προς τη θέση ή τη μορφή σε αφτί, όπως το χερούλι δοχείου ή η λαβή σακιδίου: *το ~ τής κούπας / τού αγγείου* ● **6.** ***αφτιά*** (τα) τα άκρα τού εξωφύλλου βιβλίου ή σκληρού φακέλου, που γυρίζουν προς τα μέσα. — (υποκ.) **αφτάκι** (το), (μεγεθ.) **αφτάρα** (η).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀφτίον*, από τη συνεκφορά *τὰ ὠτία* (μτγν.) > **ταουτία* > **ταφτία* > *τ' ἀφτιά* > *ἀφτι*. Η γρ. με -υ- (*αυτί*) δεν έχει ετυμολογική βάση. Πβ. επίσης *αβγό*. Για το αρχ. *οὖς* βλ. λ. Πλήθος φράσεων αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βάζω ψύλλους στα αφτιά* (< γαλλ. mettre la puce à l'oreille), *κατεβάζω τα αφτιά* (< γαλλ. avoir l'oreille basse), *οι τοίχοι έχουν αφτιά* (< γαλλ. les murs ont des oreilles), *είμαι όλος αφτιά* (< αγγλ. to be all ears), *ρίχνω στα αφτιά* (< γαλλ. frotter les oreilles), *δεν πιστεύω στα αφτιά μου* (< γαλλ. ne pas en croire mes oreilles), *από το ένα αφτί μπαίνει και από το άλλο βγαίνει* (< γαλλ. cela lui entre par une oreille et lui sorte par l'autre), *χρεωμένος ώς τα αφτιά* (< αγγλ. up to the ears in dept)]

> **αφτί ή αυτί;** Όπως από παλιά απέδειξε ο μέγας γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκις, το αρχ. **οὖς** δεν θα μπορούσε ποτέ να δώσει τύπο *αυτί*. Το νεοελλ. **αφτί** προήλθε, όπως δίδαξε ο ίδιος, ως εξής: από το υποκ. **ὠτίον** (*οὖς*, γεν. *ὠτός*, υποκ. *ὠτ-ίον*) και ειδικότ. από τον πληθυντικό του **τὰ ὠτία** προήλθε στη συμπροφορά τ. ***ταουτία**, ο οποίος φωνητικώς εξελίχθηκε σε ***ταφτία** (το *ου* [u] προφέρθηκε *φ* [f] περνώντας πιθ. από ενδιάμεσο φθόγγο *β* [v] στον οποίο μπορούσε ευκολότερα να εξελιχθεί το *ου* [u] στη γρήγορη προφορά: tautia > tavtia > taftia). Από τον τύπο ***ταφτία** περάσαμε στο **τ' αφτιά** (πβ. *φωτία* > *φωτιά*), από όπου μετά ο ενικός **τ' αφτί**. Ο αρχ. τύπος *οὖς* (προφορά αρχαία ήδη [us]) δεν μπορεί να δικαιολογήσει τον τύπο **αυτί** = afti! Παρόμοια εξέλιξη παρατηρήθηκε και στη δημιουργία τής λ. **αβγό** (με -*β*-) –και όχι **αυγό**– από το αρχ. **τὰ ᾠά** (*ᾠόν*) → *αβγό*

αφτιάζομαι ρ. μετβ. {αφτιάστηκα} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** στήνω αφτί να ακούσω, ακούω με προσοχή: *αφτιάζεται ό,τι λέμε και πάει και τα λέει αλλού* **2.** (για άλογα) ορθώνω τα αφτιά: *«Τ' άλογο αφτιάζεται, δεν ανασαίνει, τα πόδια εστύλωσε..»* (Α. Βαλαωρίτης) ● **3.** τρομάζω από την υπόνοια ότι πλησιάζει κίνδυνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

άφτιαχτος, -η, -ο → άφτειαχτος

άφτρα[1] (η) → άφθα

άφτρα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το φιτίλι: *η ~ τού κεριού* ΣΥΝ θρυαλλίδα **2.** πολεμική εκρηκτική ύλη. *πυροδότησε την ~ τής δυναμίτιδας και κατέστρεψε τα πάντα* ΣΥΝ πυροδοτική θρυαλλίδα, εμπύρευμα.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἄπτρα* < αρχ. *ἅπτω* «ανάβω»]

αφύγρανση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} η αφαίρεση τής υγρασίας από έναν χώρο — **αφυγραντικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *ύγρανση* < *υγραίνω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dehumidification]

αφυγραντήρας (ο) συσκευή που αφαιρεί την υγρασία από έναν χώρο.
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *υγραντήρας* (< *υγραίνω*), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. dehumidifier]

αφυδατώνω ρ. μετβ. {αφυδάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το νερό (από οργανισμό ή τρόφιμο) **2.** (μτφ.) αφαιρώ από κάτι το στοιχείο που του δίνει ζωντάνια: *η ποίησή του, έχοντας χάσει τους χυμούς της, τη φρεσκάδα που της έδιναν οι διαλεκτικοί εκφραστικοί τρόποι, αφυδατώθηκε και κατέληξε κοινότοπη.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. déshydrater (νόθο σύνθ.)].

αφυδάτωση (η) [1847] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η αφαίρεση με διάφορους τρόπους ποσότητας νερού από ένα σώμα· (ειδικότ.) η μέθοδος αφαίρεσης τής υγρασίας από συσκευασμένα τρόφιμα, ώστε να διατηρούνται επί μακρόν **2.** ΙΑΤΡ η απώλεια μεγάλης ποσότητας νερού από το σώμα, η οποία συνοδεύεται από διαταραχές τού οργανισμού. *σε περίοδο καύσωνα η κατανάλωση υγρών επιβάλλεται, ώστε να αποφευχθεί η ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*
[ΕΤΥΜ < *αφ-* (< *απο-*) + *-υδάτωση* < αρχ. *ὕδωρ, ὕδατος*, απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. déshydratation (νόθο σύνθ.)].

αφυής, -ής, -ές {αφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που στερείται ευφυΐας, μη ευφυής ΣΥΝ μωρός, ανόητος, ηλίθιος ΑΝΤ ευφυής. — **αφυώς** επίρρ. [αρχ.]. **αφυΐα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἀ-* στερητ. + *-φυής* < *φυή* «ανάπτυξη, διανοητική κατάσταση». Βλ. κ. *ευφυής*].

αφύλακτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **αφύλαχτος 1.** αυτός που δεν φυλάσσεται, που δεν φρουρείται ~ *σκοπιά / διάβαση / πύλη / παίκτης* (δεν τον φυλάει, που δεν τον μαρκάρει αντίπαλος) ΑΝΤ. φυλασσόμενος, επιτηρούμενος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν αποτελεί αντικείμενο προστασίας ή μέριμνας από άλλα πρόσωπα: *άφησαν το παιδί ~ και το χτύπησε αυτοκίνητο* ΣΥΝ απροστάτευτος, απροφύλακτος ΑΝΤ επιτηρούμενος. — **αφυλαξία** (η) [αρχ.].

άφυλλος, -η, -ο [αρχ.] (δέντρο ή φυτό) που δεν έχει φύλλα ΑΝΤ φυλλοφόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*

άφυλος, -η, -ο [μεσν.] (έμβιο ον) που δεν έχει φύλο, δεν μπορεί δηλ. να θεωρηθεί ότι ανήκει σε ένα από τα δύο φύλα (ανδρικό – γυναικείο) ή στην κατηγορία των ερμαφρόδιτων.

αφυπηρετώ ρ. μετβ. [1833] {αφυπηρετείς.., μτχ. αφυπηρετών, -ούσα, -ούν | αφυπηρέτησα} (λόγ.) **1.** απολύομαι από τις τάξεις τού στρατού μετά την ολοκλήρωση τής στρατιωτικής μου θητείας **2.** συνταξιοδοτούμαι από θέση στο δημόσιο: *αφυπηρέτησε πέρυσι μετά από 35 συναπτά έτη υπηρεσίας στο Υπουργείο Εξωτερικών* || *ο αφυπηρετών υπουργός* (*που* αποσύρεται από την ενεργό δράση) — **αφυπηρέτηση** (η) [1833].

αφυπνίζω ρ. μετβ. {αφύπνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ξυπνώ (κάποιον που κοιμάται) ΑΝΤ αποκοιμίζω· (μτφ.) **2.** ξυπνώ (κάποιον), τον βγάζω από τον λήθαργο τής πλάνης, τής άγνοιας, τής αμορφωσιάς, των προλήψεων και δεισιδαιμονιών, τον κάνω να σκέφτεται, να κρίνει και να κατανοεί τον εαυτό του και το περιβάλλον του: *προσπάθησαν να αφυπνίσουν τις κοιμισμένες συνειδήσεις* ΣΥΝ ανοίγω τα μάτια (σε κάποιον), διαφωτίζω ΑΝΤ αποχαυνώνω, κοιμίζω **3.** ενεργοποιώ (κάτι που είχε καταστεί ανενεργό), φέρω πάλι στην επιφάνεια, το ξαναζωντανεύω: *συχνά η τηλεόραση αφυπνίζει τα βίαια ένστικτα των τηλεθεατών* ΣΥΝ ξυπνώ **4.** απομακρύνω (κάποιον) από ουτοπίες και μάταιες ελπίδες, προσγειώνοντάς τον στην πραγματικότητα: *οι δυσκολίες τής ζωής τον αφύπνισαν και τον έκαναν μαχητικό και ρεαλιστή* **5.** κάνω (κάποιον) να ανακτήσει τη ζωτικότητά του, τη δύναμή του: *με φωνές και χειρονομίες προσπαθούσε να τους αφυπνίσει* || (κ. μεσοπαθ. ***αφυπνίζομαι***) *όταν αφυπνίστηκαν οι παίκτες, ήταν ήδη αργά για τη νίκη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἀφ-* (< *ἀπο-*) + *-υπνίζω* < *ὕπνος*].

αφύπνιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) **1.** (α) το ξύπνημα, το να σηκώνει κανείς κάποιον από τον ύπνο (β) ***υπηρεσία αφυπνίσεως και υπομνήσεων τού Ο.Τ.Ε.*** υπηρεσία που αναλαμβάνει κατόπιν συνεννοήσεως να ξυπνήσει με τηλεφωνική ειδοποίηση κάποιον την ώρα που επιθυμεί (μτφ.) **2.** το πνευματικό ξύπνημα, το να βγαίνει κανείς από την κατάσταση τής αμάθειας και τής πνευματικής εξάρτησης (πβ. λ. *αφυπνίζω*, σημ. 2, 3) *η ~ τού έθνους ήταν προϋπόθεση τής εξέγερσής του* ΣΥΝ ξύπνημα, (δια)φωτισμός ΑΝΤ νάρκωση, αποκοίμισμα, αποχαύνωση **3.** (γενικότ.) η ανάκτηση τής ζωτικότητας, τής δύναμης και τής ευεξίας, το να επανέρχεται κανείς στην καλή του κατάσταση: *η ~ των παικτών μιας ομάδας* || *η ~ των κουρασμένων από τη ρουτίνα πολιτών και η επαναδραστηριοποίησή*

τους **4.** το να αποκτά κάτι την ένταση που είχε κάποτε. η αναζωπύρωση: *η ~ των ενστίκτων / των κοιμισμένων παθών ανάμεσα στους δύο λαούς.* — **αφυπνιατικός,** -ή. -ό, **αφυπνιατικά** επίρρ

αφύσικος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν είναι φυσικός, που δεν ταιριάζει στη συνηθισμένη φυσική διαδικασία. *~ ανάπτυξη / καιρικά φαινόμενα / ζέστη* ΑΝΤ φυσικός, φυσιολογικός, κανονικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια: *~ δύναμη / διαστάσεις / μέγεθος* ΑΝΤ φυσιολογικός **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη φυσικότητας, που δεν θυμίζει την πραγματικότητα: *~ συμπεριφορά / χαμόγελο / πόζα / παίξιμο ενός ηθοποιού* ΣΥΝ. προσποιητός ΑΝΤ φυσικός — **αφύσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός.*

αφωνία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η πλήρης απώλεια τής φωνής από παθολογικά ή ψυχολογικά αίτια.

αφωνόληκτος, -η. -ο [1889] ΓΛΩΣΣ παλαιότερος γραμματικός όρος για ονόματα ή ρήματα. των οποίων το θέμα λήγει σε άφωνο φθόγγο (βλ. λ. *άφωνος*)· π.χ. *φύλα**κ**-ας, τό**π**-ος, λό**φ**-ος, ναύ**τ**-ης, λά**θ**-ος γρά**φ**-ω, πλέ**κ**-ω. πεί**θ**-ω, ρά**β**-ω*

άφωνος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που στερείται τής ικανότητας ομιλίας (πβ λ. *αφωνία*): *ένα παιδί που γεννήθηκε ~* ΣΥΝ άλαλος **2.** αυτός που σιωπά από κατάπληξη. *έμειναν ~ από το απρόσμενο αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας || τους άφησε άφωνους με το θράσος του || ~ σαν ψάρι / ως ιχθύς* ΣΥΝ άναυδος • **3.** ΓΛΩΣΣ (α) ***άφωνο σύμφωνο*** (παλαιότ.) γραμματικός όρος που δηλώνει τα ουρανικά *(κ, ζ. χ. γκ)*, τα χειλικά *(π. β, φ, μπ)* και τα οδοντικά *(τ. δ, θ, ντ)* σύμφωνα τής Ελληνικής (β) ***άφωνο γράμμα*** το γράμμα που δεν προφέρεται σε ορισμένες λέξεις: (i) το υ στο *ευ*, όταν ακολουθεί *β* ή *φ* (λ.χ. *ε**ύφ**ορος*) (ii) το ένα από τα δύο όμοια σύμφωνα (λ.χ. *άλλος*) (iii) το *π* στο συμφωνικό σύμπλεγμα *μπτ* (λ.χ. *Πέ**μπτ**η*) — **άφωνα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*

αφώτιστος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που δεν φωτίζεται: *~ δωμάτιο* ΣΥΝ αφωταγώγητος. σκοτεινός ΑΝΤ φωτισμένος • **2.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που δεν έλαβε τα φώτα τής γνώσης, που δεν έχει γνώση ενός θέματος ΣΥΝ αδιαφώτιστος ΑΝΤ διαφωτισμένος • **3.** ΕΚΚΛΗΣ αυτός που δεν έχει ακόμη βαπτισθεί ΣΥΝ αβάπτιστος.

άφωτος, -η. -ο [1893] αυτός που δεν έχει φως, αφώτιστος (βλ.λ.).

αχ! επιφών · δηλώνει παράπονο, πόνο, δυστυχία ή ευχαρίστηση. ανακούφιση, ευχή ή επιθυμία και γενικότ. έντονο συναίσθημα: *~ δυστυχία μας! || ~! Τι ανακούφιση! || ~, τι ωραία δροσιά! || ~, τι καλά που θα `τανε! || ~. χτύπησα το πόδι μου! || ~ και να τον είχα τώρα μπροστά μου· θα τον έπνιγα! || ~! Το ξέχασα! || ~! Εσύ ήσουν; Με τρόμαξες! || ~! Συγγνώμη!* ΦΡ ***αχ και βαχ*** βαθύς αναστεναγμός που δηλώνει ψυχικό βάρος: *μετά τη συμφορά που τον βρήκε ήταν όλο ~! || αρχίζω τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ (πβ. αρχ. *ἆ*) από τον ήχο τού αναστεναγμού]

Αχαΐα (η) περιοχή και νομός τής ΒΔ Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Πάτρα — **Αχαιός** (ο) [αρχ.], **Αχαιή** (η), **αχαϊκός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Ἀχαιός*. κυρ. πληθ. *Ἀχαιοί* < **ἈχαιϜοί*. Πρόκειται για αρχαιότατη ονομασία. η οποία ήταν γνωστή και στους Χετταίους ως Ahhijava «Αχαΐα». Σχετικά με τον τόπο που προσδιόριζε αρχικώς η λ. στη μυκηναϊκή εποχή, έχουν διατυπωθεί διάφορες υποθέσεις. οι επικρατέστερες των οποίων υποδεικνύουν την Κνωσό (L. Palmer) και τη Ρόδο (D Page) Από την κλασική εποχή ο όρος *Ἀχαΐα* περιορίστηκε στη ΒΔ. Πελοπόννησο. Το όνομα *Ἀχαιοί* < **ἈχαιϜοί* είναι αγν. ετύμου. ο δε συσχετισμός του με σανσκρ sákhā και αρχ περσ haxā «φίλος. σύντροφος» προσκρούει στο ότι η ελλην. λ. δεν εμφανίζει δασύ φθόγγο Έχει προταθεί ωστόσο η σύνδεση με αρχικό θ **ἄχα*. παράλληλο τής ρίζας που εμφανίζεται στο λατ aqua. το οποίο αρχικά σήμαινε τα έμψυχα και θεοποιημένα ύδατα ως αντικείμενο λατρείας].

αχάιδευτος, -η, -ο αυτός που δεν τον έχουν χαϊδέψει, που δεν του έχουν δείξει τρυφερότητα ΑΝΤ χαϊδεμένος.

αχαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Αχαιούς και την Αχαΐα· *~ Συμπολιτεία || ~ ομάδα / πρωτεύουσα*

Αχαιός (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ ο γενάρχης των Αχαιών **2.** ***Αχαιοί*** (οι) το πρώτο ελληνικό φύλο που είχε ως κοιτίδα την αρχαία Φθιώτιδα και αναφέρεται στα ομηρικά έπη ως ταυτόσημο τού όρου «Έλληνες» • **3.** αυτός που κατάγεται από την Αχαΐα (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*
[ΕΤΥΜ αρχ . βλ λ *Αχαΐα*].

αχαΐρευτος, -η. -ο (κακόσ.-εκφραστ.) αυτός που δεν έχει χαΐρι, προκοπή: *παντρεύτηκε έναν ~, που την οδήγησε στην εξαθλίωση* ΣΥΝ ανεπρόκοπος ΑΝΤ προκομμένος, εργατικός.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *χαΐρι*]

αχάλαστος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν τον έχουν χαλάσει, φθείρει ή καταστρέψει: *~ κτήριο / συσκευή* ΣΥΝ ανέπαφος. σώος, άθικτος **2.** αυτός που δεν τον έχουν ξοδέψει: *~ χρήματα / περιουσία / βιος* ΣΥΝ αξόδευτος. ακατανάλωτος, ασπατάλητος • **3.** (νόμισμα) που δεν το έχουν χαλάσει, δεν το έχουν κάνει ψιλά. που δεν έχει ανταλλαγεί με άλλα μικρότερης αξίας: *του έμεινε το χιλιάρικο ~* • **4.** (συνήθ. για τρόφιμα) αυτός που δεν χάλασε, που έμεινε αναλλοίωτος.

αχαλιναγώγητος, -η, -ο [μτγν.] (κυριολ.) αυτός που δεν χαλιναγωγείται. που δεν ελέγχεται με χαλινάρια (κυρ. μτφ) αυτός που έχει αφεθεί εντελώς ελεύθερος, που δεν έχει ηθικούς φραγμούς ή αναστολές, που συμπεριφέρεται με αυθάδεια και θράσος ΣΥΝ ανεξέλεγκτος, ανάγωγος. ατίθασος. — **αχαλιναγώγητα** επίρρ.

αχαλίνωτος, -η. -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν συγκρατείται από χαλινάρια: *~ άλογο* **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει φραγμούς, όρια: *~ φαντασία / φιλοδοξία* **3.** (ειδικότ) αυτός που δεν έχει ηθικούς φραγμούς: *η σημερινή νεολαία είναι ~* ΣΥΝ ανήθικος, ανάρμοστος ΑΝΤ ηθικός. σεμνός.

αχαμναίνω ρ. αμετβ. {αχάμνυν-α, -θηκα} (λαϊκ.) γίνομαι αχαμνός (βλ λ). αδύνατος: *αχάμνυνε απ᾽ την αναφαγιά και την αρρώστια*

αχαμνός, -ή, -ό (λαϊκ) **1.** (σπάν) αυτός που είναι πολύ αδύνατος ΣΥΝ. άπαχος. λιπόσαρκος **2.** (συνεκδ) αυτός που έχει ασθενική κράση· (ειδικότ. για φυτά) αυτός που είναι καχεκτικός • **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ταπεινής καταγωγής: *~ οικογένεια* **4.** (συνεκδ) μικρός, λίγος, μικρής σημασίας: *~ περιουσία / δουλειά / δυνάμεις* • **5.** ***αχαμνά*** (τα) τα γεννητικά όργανα τού άνδρα: «*κι ο γέρος έλιαζε ακαμάτης τ᾽ ~ του*» (Ν Καββαδίας)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἀ-* προθεμ + μτγν. *χαμνός* < **χαυνός* < αρχ. *χαῦνος* «καχεκτικός, ελαττωματικός» (βλ λ). Για την τροπή *-αυν-* < *-αμν-*, πβ και *ἐλαύνω* > *λάμνω*].

αχανής, -ής, -ές {αχαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που εκτείνεται σε απέραντη έκταση: *ατένιζε το ~ πέλαγος* **2.** ***αχανές*** (το) το άπειρο Σύμπαν, το διάστημα
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ + *-χανής* < *χαίνω* «χάσκω» (βλ.λ)].

αχάραγα επίρρ. (λαϊκ.) πριν χαράξει.

αχαρακτήριστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν έχει χαρακτηριστεί, που δεν του έχουν αποδώσει συγκεκριμένο χαρακτηρισμό: *~ φαινόμενο / σύνδρομο || ως προς τα πολιτικά τους φρονήματα η αστυνομία τούς είχε αχαρακτήριστους* • **2.** απρεπής και αξιοκατάκριτος: *~ συμπεριφορά / φέρσιμο* ΣΥΝ χυδαίος. απαίσιος. επαίσχυντος. — **αχαρακτήριστα** επίρρ

αχάρακτος, -η, -ο [μτγν] κ (καθημ.) **αχάραχτος** κ. (λαϊκ.) **αχάραγος** αυτός που δεν τον έχουν χαράξει: *~ ξύλο*

αχαράκωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει χαραχτεί με γραμμές: *τετράδιο ~* ΑΝΤ γραμμωτός, ριγωτός.

άχαρις, -ις, -ι [αρχ.] {αχάρ-ιτος, -ι | -ιτες (ουδ -ιτα), -ίτων} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει καλαισθησία και χάρη ΣΥΝ άχαρος, άκομψος **2.** (σπάν.) αυτός που δεν προκαλεί ευχαρίστηση: *μου ανετέθη το άχαρι έργο να διενεργήσω τη διοικητική ανάκριση* ΣΥΝ. δυσάρεστος. — **αχαρίτως** επίρρ. [μτγν].

αχαριστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην αναγνωρίζει ή να μην εκτιμά κανείς την ευεργεσία. το καλό που του έγινε *η ~ δείχνει κακή ποιότητα ανθρώπου || η ~ του έχει στρέψει τους πάντες εναντίον του* ΣΥΝ αγνωμοσύνη ΑΝΤ ευγνωμοσύνη **2.** η πράξη που δείχνει αγνωμοσύνη: *η μια ~ μετά την άλλη*

αχάριστος, -η. -ο αυτός που δεν αναγνωρίζει και δεν εκτιμά την ευεργεσία που του έγινε ΣΥΝ αγνώμων — **αχάριστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *ἀ-* στερητ. + *χαρίζομαι*].

άχαρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει χάρη, κομψότητα: *~ πλάσμα / ντύσιμο* • **2.** αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια ή ανία: *~ απασχόληση / ζωή / καθημερινότητα || τον ~ αυτό ρόλο ανέλαβε ο πατέρας του.* — **άχαρα** επίρρ ☛ *άβαφος.*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἄχαρις*].

αχαρτοσήμαντος, -η, -ο [1895] (έγγραφο) στο οποίο δεν έχει επικολληθεί χαρτόσημο

αχάτης (ο) {αχατών} ημιπολύτιμος πολύχρωμος λίθος. ποικιλία τού χαλαζία.
[ΕΤΥΜ μτγν., αγν ετύμου, πιθ. δάνειο]

αχαχούχα! επιφών · εκφράζει μειωτική. επιτιμητική, ειρωνική και περιπαικτική, γενικότ αρνητική στάση τού ομιλητή έναντι αυτού προς τον οποίο απευθύνει τον λόγο *~! Πώς είναι έτσι ντυμένος! || ~! Τώρα πετύχαμε! || ~! Φεύγεις για διακοπές παραμονές εξετάσεων!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ από τον ήχο τού γέλιου]

Α.Χ.Ε. (η) Ανώνυμη Χρηματιστηριακή Εταιρεία

αχείλι (το) → χείλι

αχείμαντος, -η, -ο κ. **αχείμαστος** **1.** (κυριολ.) αυτός που δεν ταράζεται από τρικυμία **2.** (συνήθ μτφ.) αυτός που δεν έχει δοκιμαστεί από δυστυχίες: *πέρασε ~ ζωή. χωρίς βάσανα και δυστυχίες* ΣΥΝ ήρεμος, γαλήνιος ΑΝΤ ταραγμένος.
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *ἀχείμαντος* < *ἀ-* στερητ + *χειμαίνω* «ταράζω, προκαλώ τρικυμία» (βλ κ *χειμώνας*), ενώ το μτγν *αχείμαστος* < *ἀ-* στερητ. + *χειμάζω. -ομαι* «ταράζω. φέρνω θύελλα» (βλ λ)].

αχειροποίητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει κατασκευαστεί από ανθρώπινα χέρια· (ειδικότ) (α) (για θρησκευτική εικόνα) που εμφανίστηκε στην Εκκλησία με θαυματουργό τρόπο (β) (στην αγιογραφία) (εικόνα τής Θεοτόκου) που εμφανίζεται να κάνει δέηση *(δεομένη)* ή να κρατά τον Χριστό στο δεξί χέρι *(δεξιοκρατούσα)* — **αχειροποίητα** επίρρ

Αχελώος (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από τη Ν. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀχελῷος*, αγν ετύμου, λ προελλην. (μη Ι.Ε.)]

ΑΧΕΠΑ (η) (αγγλ American-Hellenic Educational Progressive Association) Αμερικανο-Ελληνική Μορφωτική Προοδευτική Ένωση.

άχερο (το) → άχυρο

αχερόντειος, -α, -ο [αρχ] αυτός που σχετίζεται με τον ποταμό Αχέροντα και κατ᾽ επέκταση με τον Άδη, αφού διά μέσου τού μυθικού αυτού ποταμού διακομίζονταν οι νεκροί στον Άδη: *~ διάπλους || ~ πλοίο / ταξίδι* (το τελευταίο, τού θανάτου)

Αχερουσία (η) όνομα που δόθηκε σε διάφορες ελώδεις περιοχές ή λίμνες (με γνωστότερη αυτή τής Ηπείρου), οι οποίες θεωρούνταν στην αρχαιότητα ότι οδηγούσαν στον Άδη (βλ. κ λ. *Αχέρων*)
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *Ἀχερούσιος* < **Ἀχερόντ-ιος*

α- / αν- *στερητικό*

α-φύτευτος, -η, -ο	**α-φωτογράφιστος**, -η, -ο	**α-χαράτσωτος**, -η, -ο	**α-χαστούκιστος**, -η, -ο	**α-χειροκρότητος**, -η, -ο
α-φωνογράφητος, -η, -ο	**α-φωτοτύπητος**, -η, -ο	**α-χαρτζιλίκωτος**, -η, -ο	**α-χειραγώγητος**, -η, -ο	**α-χειροτόνητος**, -η, -ο
α-φωταγώγητος, -η, -ο	**α-χαιρέτιστος**, -η, -ο	**α-χαρτογράφητος**, -η, -ο	**α-χειραφέτητος**, -η, -ο	**α-χειρούργητος**, -η, -ο

< *Ἀχέρων, -οντος* (βλ.λ.)].

Αχέρων (ο) {Αχέροντ-ος, -α} ονομασία διαφόρων ποταμών (συνήθ.) ο ποταμός τής Ηπείρου, από τον οποίο. κατά τη μυθολογία. μεταφέρονταν οι ψυχές στον Άδη Επίσης (καθημ) **Αχέροντας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀχέρων*, αβεβ. ετύμου. πιθ < **ἄχερος* «λίμνη. έλος», οπότε συνδ με συνώνυμες βαλτικές λ., λ.χ αρχ σλαβ. jezero «λίμνη», αρχ πρωσ assaran].

αχερώνας (ο) → αχυρώνας

αχηβάδα (η) **1.** εδώδιμο συνήθ. οστρακοειδές μαλάκιο, τα δύο όστρακα τού οποίου σχηματίζουν ελλειψοειδή κοιλότητα (μέσα στην οποία ζει το μαλάκιο αυτό) **2.** (γενικότ.) το κοχύλι
[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *χηβάδα* < μεσν. *χημάδα* < αρχ. *χήμη* / *χάσμη* < *χαίνω* «χάσκω». που ερμηνεύεται από το ανοιχτό όστρακο τής αχηβάδας]

άχθηκα ρ. ▸ άγω

άχθος (το) {άχθ-ους | -η, -ών} (λόγ) **1.** το βαρύ φορτίο **2.** (μτφ) το ψυχικό φορτίο που προκαλεί δυσάρεστες συναισθηματικές καταστάσεις (ανησυχία. δυσφορία. λύπη κ.λπ) *επί πολλά χρόνια έφερε βαρέως το ~ τού κακού του παρελθόντος*· ΦΡ **άχθος αρούρης** βλ λ *άρουρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν το *-θος* αποτελεί παραγ. επίθημα (πβ. *πλῆ-θος* κ.ά) και αν αρχικώς η λ. δήλωνε «βάρος, φορτίο». τότε πιθανώς: *ἄγ-ω* «φέρω. μεταφέρω (φορτίο)» > *ag-thos > *ἄχθος* Η σύνδεση με το ρ *ὀχθῶ* «στενοχωρώ, λυπώ» δεν ικανοποιεί φωνητικώς, επειδή το *ὀχθῶ* σχετίζεται μάλλον με το *ἔχθω* / *ἔχθομαι* Η φράση *ἄχθος ἀρούρης* είναι ομηρική (*Ιλ.* Σ 104) και με αυτήν χαρακτήρισε τον εαυτό του ο Αχιλλέας μετά τον θάνατο τού Πατρόκλου, θέλοντας να δείξει ότι η ζωή του ήταν πλέον μάταιη. ότι αποτελούσε απλώς «βάρος τής γης»]

αχθοφόρος (ο) πρόσωπο που μεταφέρει αποσκευές ή φορτία. ~ *τού λιμανιού* || ~ *ξενοδοχείου* ΣΥΝ (λαϊκ.) ο χαμάλης. — **αχθοφορικός**, -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *ἄχθος* + *-φόρος* < *φέρω*].

αχιβάδα (η) ▸ αχηβάδα

Αχιλλέας (ο) **1.** βασιλιάς των Μυρμιδόνων. γυιος τού Πηλέα και τής Θέτιδος, ο γενναιότερος ήρωας των Ελλήνων κατά τον Τρωικό Πόλεμο και κεντρικό πρόσωπο τής *Ιλιάδας* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) **Αχιλλεύς** {Αχιλλέ-ως. -α}
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἀχιλ(λ)εύς*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἄχος (τό)* «θλίψη, πόνος» (< *ἀχέω* / *ἀχεύω* «θρηνώ. λυπούμαι») με τη μεσολάβηση υποκ. τ σε *-λος* (*ἄχος* > **ἀχ-ίλος* > *Ἀχιλ(λ)εύς*) ή μέσω ενός τ. με β' συνθ. *λαϜός* (πβ. *Ἀγησί-λαος*, *Ἀρχέ-λαος* κ.τ.ό)· ήτοι: *ἄχος* > **Ἀχί-λαϜος* > (υποκ σε *-εύς*) *Ἀχι-λ(λ)εύς*. οπότε πιθ αρχική σημ. τού *Ἀχιλλεύς* «αυτός που προξενεί θλίψη/πόνο στους ανθρώπους». Έχει ακόμη προταθεί η σύνδεση με υποτιθέμενο τ. **ἄχα* «ύδατα» (βλ. λ. *Αχαΐα*), εφόσον ο Αχιλλέας ήταν γυιος τής Θέτιδος. κόρης τού Νηρέα].

αχίλλειος, -ος, -ο (λόγ) αυτός που σχετίζεται με τον μυθικό ήρωα Αχιλλέα ΦΡ ***αχίλλειος πτέρνα*** το τρωτό, αδύνατο σημείο (κάποιου), σημείο στο οποίο είναι κανείς ευπρόσβλητος. ευάλωτος· ~ *τής εταιρείας είναι το σωστό σέρβις πριν και μετά την πώληση των προϊόντων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *Ἀχιλ(λ)εύς* Σύμφωνα με τη μυθολογία, η Θέτις, μητέρα τού Αχιλλέα, όταν γεννήθηκε ο γυιος της. προκειμένου να τον προστατεύσει από κάθε πλήγμα, τον βύθισε στα νερά τής Στύγας ολόκληρο εκτός από τη φτέρνα. από όπου τον κρατούσε. Αυτή η «αχίλλειος πτέρνα» αποδείχθηκε το αδύνατό του σημείο. όταν δέχτηκε εκεί το θανατηφόρο τραύμα προς το τέλος τού Τρωικού πολέμου]

αχινός (ο) θαλάσσιος οργανισμός, τού οποίου το σώμα είναι σφαιρικό και περιβάλλεται από πλήθος μαύρων αγκαθιών
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἐχῖνος* (βλ.λ.)].

αχιόνιστος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός στον οποίο δεν έχει πέσει χιόνι: ~ *βουνοκορφές* **2.** (λογοτ -μτφ) αυτός που δεν έχει ασπρίσει, δεν έχει άσπρες τρίχες: ~ *μαλλιά* / *κεφάλι*

αχλάδα (η) {χωρ. γεν πληθ } το μεγάλο αχλάδι κυρ. στη ΦΡ ***πίσω έχει η αχλάδα την ουρά*** για την αποτροπή συναγωγής εύκολων ή πρόωρων συμπερασμάτων· ως προειδοποίηση ότι στο τέλος θα φανούν τα άσχημα αποτελέσματα: *άσ' τον τώρα να χαίρεται*·~.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *ἀχλάς, -άδος* < αρχ *ἀχράς* «αγριαχλαδιά», βλ. κ. *αχλάδι*].

αχλάδι (το) {αχλαδ-ιού | -ιών} ο καρπός τής αχλαδιάς μικρός, με πρασινωπή φλούδα και μαλακή γλυκιά σάρκα. με χαρακτηριστικό σχήμα (φαρδιά βάση και στενό λαιμό στο ύψος τού κοτσανιού).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀχλάδιον* < **ἀχράδιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀχράς*, *-άδος* «αγριαχλαδιά», πιθ. δάνειο ανατολ προελεύσεως]

αχλαδιά (η) οπωροφόρο δέντρο που καλλιεργείται σε χώρες με εύκρατο κλίμα, καρπός τής οποίας είναι το αχλάδι (βλ.λ)· ΦΡ. (αργκό) ***την κούνησα την αχλαδιά*** βλ. λ *κουνώ*

αχλαδόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει το χαρακτηριστικό σχήμα τού αχλαδιού: ~ *λύρα*.

αχλύς (η) {αχλ-ύος, -ύ | χωρ. πληθ } (λόγ.) **1.** η ελαφρά ομίχλη. *μια λεπτή ~ σκέπαζε την περιοχή* || (μτφ.) *το θέμα έχει περιβληθεί σε μια ~ μυστηρίου* ΣΥΝ καταχνιά, πούσι **2.** (μτφ.) η κατήφεια τού προσώπου: *σκίαζε ~ την όψη του* ΣΥΝ σκυθρωπότητα, συνοφρύωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ *ἀχλύς*, αβεβ ετύμου, πιθ συνδ. με αρχ πρωσ aglo «βροχή». Στον Όμηρο η λ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει την καταχνιά, τη θολούρα που εμποδίζει την όραση, ειδικότ. την *ομίχλη* που σκεπάζει τα μάτια ενός ετοιμοθάνατου πολεμιστή Εξειδικευμένη σημ. προσέλαβε η λ. στον Ιπποκράτη («ασθένεια των ματιών»), τον Κριτία («θολούρα λόγω μέθης»). τον Αρχίλοχο («ερωτική συγκίνηση που προκαλεί σύγχυση») και τον Οππιανό («το μελάνι τής σουπιάς»)].

άχλωρος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν είναι χλωρός ΣΥΝ. ξερός ΑΝΤ. χλωρός **2.** (για φυτά) αυτός που δεν έχει αρκετή χλωροφύλλη • **3.** αυτός που δεν είναι νωπός ~ *τυρί* ΑΝΤ χλωρός

άχνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο ατμός που αναδίδει το νερό, όταν βράζει: *γέμισε ~ η κουζίνα* ΣΥΝ υδρατμός **2.** (ειδικότ.) ο αέρας που εξέρχεται κατά την εκπνοή σε περιβάλλον με χαμηλή θερμοκρασία (δίνοντας την εντύπωση ατμού. ειδικότ τις ψυχρές χειμερινές ημέρες) ΣΥΝ αναπνοή, χνότο· ΦΡ. ***μη βγάζεις άχνα / μην ακούσω άχνα*** μη μιλήσεις, μη σου ξεφύγει ούτε φθόγγος ΣΥΝ μη βγάλεις κιχ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἀχνίζω* (υποχωρητ)]

αχνάδα (η) {χωρ. πληθ } (λαϊκ.) η θαμπότητα. το να φαίνεται κάτι θολά. αμυδρά

αχνάρι (το) → χνάρι

άχνη (η) {χωρ πληθ.} **1.** ο ατμός, η άχνα **2.** (γενικότ.) κάθε λεπτή από τη φύση της ουσία ή λεπτοκομμένη μορφή ύλης, ελαφριά και σε μορφή σκόνης που αιωρείται ή μεταφέρεται από τον αέρα: ~ *μαρμάρου* (λεπτή σκόνη που απομένει από την λειοτρίβηση των άχρηστων κομματιών των μαρμάρων τού λατομείου) ΦΡ (α) ***ζάχαρη άχνη*** κοπανισμένη ζάχαρη (σκόνη), που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική (β) ***άχνη αλεύρου*** πολύ ψιλοκομμένο αλεύρι
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «η φλούδα τού σιταριού, η αιχμηρή του απόληξη», < *ak-sna < I E *ak- «οξύς. αιχμηρός», πβ. λατ ac-us «η φλούδα τού σιταριού», γερμ. Ähre «στάχυ» κ.ά Ομόρρ *ἄχ-υρο(ν)*, *ἀκ-μή*, *ἀκ-τή*, κ ά. Στην Αρχαία η λ προσέλαβε κατά καιρούς εξειδικευμένες σημ., όπως «λεπτότατο ύφασμα. χνούδι». ενώ στην ποιητική γλώσσα χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «αφρός». Βλ. κ. λ. *άχυρο*].

αχνίζω ρ. αμετβ κ μετβ. {άχνισ-α. -τηκα. -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) βγάζω ατμούς. *το φαγητό αχνίζει* ♦ **2.** (μετβ.) ψήνω (κάτι) στον ατμό ή το κάνω να βγάζει ατμούς — **άχνισμα** (το).

αχνιστός, -ή, -ό αυτός που είναι πολύ ζεστός και βγάζει ατμούς ~ *σούπα*

αχνο- κ **αχνό-** α' συνθετικό λέξεων (ονομάτων και ρημάτων) που δηλώνουν έννοιες κυρ. χρωμάτων ή φωτισμού, στις οποίες προσδίδεται η σημασία τής ωχρότητας, τού μετριασμού ή τής λεπτότητας ή τής θαμπάδας: *αχνο-τρέμω*. *αχνο-λάμπω*. *αχνο-φέγγω*

αχνογελώ ρ αμετβ {αχνογέλασα} (λαϊκ.-λογοτ.) χαμογελώ ελαφρά.

αχνοκέρι (το) {αχνοκερ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το κερί που φέγγει αμυδρά, κεράκι: *ένα ~ μόλις που φώτιζε το δωμάτιο*.

αχνός (ο) **1.** ο ατμός που σχηματίζεται κατά το βράσιμο νερού **2.** η άχνα (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ μεσν. < **ἀφνός* (με τροπή *-φ-* < *-χ-*, πβ. *ρίχνω* < *ρίφνω*) < **ἀθνός* < αρχ *ἀτμός*].

αχνός, -ή, -ό **1.** αυτός που διακρίνεται αμυδρά, που δεν φαίνονται με ακρίβεια λεπτομέρειες τού σχήματός του *μόλις διακρίνονταν στο βάθος τα ~ φώτα* ΣΥΝ αμυδρός **2.** αυτός τού οποίου το πρόσωπο είναι χλομό ΣΥΝ ωχρός • **3.** (λογοτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απαλότητα και τρυφερότητα ~ *χέρια*.

αχνοτρέμω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ κ. παρατ } **1.** δονούμαι ελαφρά: ~ *από το κρύο* ΣΥΝ σιγοτρέμω. τρεμουλιάζω **2.** (για πράγματα) τρέμω ελαφρώς: *οι φλόγες των κεριών αχνοτρέμουν στο κηροπήγιο* ΣΥΝ. τρεμουλιάζω.

αχνοφέγγω ρ. αμετβ. {αχνόφεξα} φέγγω αμυδρά, μόλις που φέγγω: *τα φωτισμένα σπιτάκια αχνόφεγγαν στο βάθος τού ορίζοντα* ΣΥΝ θαμποφέγγω, (λόγ.) υποφώσκω — **αχνοφεγγιά** (η)

αχνόφωτος, -η. -ο (λογοτ) αυτός που δεν είναι έντονα φωτισμένος.

αχολογώ ρ αμετβ. {αχολογ-είς κ. -άς . | αχολόγησα} (λογοτ) **1.** βγάζω αχό. ήχο που έχει διάρκεια: *το κύμα αχολογούσε* **2.** κάνω αντήχηση, αντιλαλώ ΣΥΝ αντηχώ. — **αχολό(γ)ημα** κ. **αχολόι** (το).
[ΕΤΥΜ < *αχός* (< *ήχος*) + *-λογώ*]

άχορδος, -η. -ο [αρχ.] (μουσικό όργανο) που δεν έχει χορδές ΑΝΤ έγχορδος.

αχόρταγος, -η. -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν χορταίνει από το φαγητό ΣΥΝ αδηφάγος, λαίμαργος ΑΝΤ ολιγαρκής **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αρκείται στα απαραίτητα αγαθά. αλλά επιδιώκει να αποκτά ολοένα και περισσότερα: ~ *για υλικές απολαύσεις* ΣΥΝ άπληστος, ακόρεστος, ανικανοποίητος Επίσης **ανεχόρταγος** — **αχόρταγα** επίρρ., **αχορτασιά** κ. **αχορταγιά** (η).

αχός (ο) (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** ο ήχος «~ *βαρύς ακούεται, πολλά ντουφέκια πέφτουν*» (δημοτ τραγ) **2.** (γενικότ) ο θόρυβος ΣΥΝ βοή, αντάρα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἀχῶ* (υποχωρητ) < αρχ. *ἠχῶ*].

άχου επιφών (καθημ.) χρησιμοποιείται για να δηλώσει: **1.** ικανοποίηση από ευχάριστο άκουσμα, ευγενική χειρονομία κ.λπ.· ~, *τι ωραίο δώρο!* || ~, *δεν ξέρω πώς να σας ευχαριστήσω!* **2.** την ευχάριστη εντύπωση που προκαλεί κάτι: ~, *τι όμορφο μωρό!* **3.** τρυφερότητα. στοργή (+ αδύνατο τ. προσ αντων): ~ *το μωρούλι μου, κοίτα το πώς κοιμάται!* **4.** απογοήτευση (συνήθ για κάτι που ξέχασε κάποιος να κάνει): ~, *το ξέχασα εντελώς ότι είχαμε ραντεβού! Με συγχωρείς!* **5.** στενοχώρια, ψυχικό βάρος: ~ *τι έπαθα η καημένη!* Επίσης **αχού**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.]

α- / αν- *στερητικό*

α-χλεύαστος, -η, -ο	**α-χόρευτος**, -η, -ο	**α-χόρταστος**, -η, -ο	**α-χρησμολόγητος**, -η, -ο	**α-χτένιστος**, -η. -ο
ά-χνουδος, -η, -ο	**α-χορήγητος**, -η, -ο	**α-χρησιμοποίητος**, -η, -ο	**α-χρονογράφητος**, -η, -ο	
α-χνούδωτος, -η, -ο	**α-χορογράφητος**, -η, -ο	**α-χρησμοδότητος**, -η, -ο	**α-χρονομέτρητος**, -η, -ο	

αχούρι (το) {αχουρ-ιού | -ιών} **1.** ο τόπος στον οποίο διαμένουν ζώα ΣΥΝ στάβλος **2.** (μτφ.) ο χώρος που είναι ακατάστατος, που δεν αρμόζει σε άνθρωπο αλλά σε ζώα ΣΥΝ στάβλος
[ΕΤΥΜ < μεσν. *αχούριον* < τουρκ ahır < περσ āxūr «στάβλος αλόγων, ιπποφορβείο»]

άχραντος, -η (λογιότ. -ος), **-ο** (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει υποστεί ηθική μόλυνση ΣΥΝ αδιάφθορος, αμίαντος, άσπιλος, αμαγάριστος, αμόλυντος **2.** ΕΚΚΛΗΣ ***άχραντα μυστήρια*** η Θεία Κοινωνία *την περασμένη Κυριακή κοινώνησε των αχράντων μυστηρίων.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ + *χραίνω* «αγγίζω - μολύνω», ίσως συνδ. με το ρ. *χραύω* «έρχομαι σε επαφή, αγγίζω» μέσω τού αορ. *ἔ-χραϜ-ον* < I.E. *ghreu- «αγγίζω». πβ. λατ. in-gruo «επιτίθεμαι». Οι φράσεις *ἄχραντος Θεοτόκος* και *ἄχραντα μυστήρια* είναι μεσν.].

αχρείαστος, -η, -ο [μεσν.] **1.** κυρ. για τη δήλωση απευχής / αποτροπής στη ΦΡ ***αχρείαστος να 'ναι*** *γνωρίσαμε έναν γιατρό καρκινολόγο –αχρείαστος να 'ναι– που θεωρείται από τους καλύτερους στην Ελλάδα* || *μ' αυτό το όπλο –αχρείαστο να 'ναι– μπορείς να σκοτώσεις και ελέφαντα'* **2.** αυτός που δεν είναι απαραίτητος και αναγκαίος *πολλά από αυτά που αγόρασες, μας είναι ~* ΣΥΝ περιττός

αχρειολογώ ρ. αμετβ. [1837] {αχρειολογείς.. | αχρειολόγησα} χρησιμοποιώ χυδαία γλώσσα: *μια παρέα νέων αχρειολογούσε και ασχημονούσε* ΣΥΝ βωμολοχώ, χυδαιολογώ, βρίζω. — **αχρειολογία** (η) [1761], **αχρειολόγος** (ο/η) [1889].

αχρείος, -α, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία: *ήταν ~ άνθρωπος, γεμάτος μίσος και φθόνο* ΣΥΝ ελεεινός, φαύλος, άθλιος ΑΝΤ καλός, ευγενής, αγαθός **2.** αυτός που δεν ενεργεί σύμφωνα με την ηθική ΣΥΝ ανήθικος, κακοήθης, αισχρός· (συνήθ. ως ουσ.): *δεν φτάνει που μου 'φαγε τα λεφτά, ήθελε να βγει κι από πάνω ο ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀχρεῖος*, αρχική σημ. «άχρηστος», < ἀ- στερητ + *χρεία*].

αχρειόστομος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χρησιμοποιεί χυδαίο λεξιλόγιο ΣΥΝ αισχρόλογος, αθυρόστομος, βωμολόχος, βρωμόστομος

αχρειότητα (η) [μτγν.] {αχρειοτήτων} λόγος ή συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από μεγάλη κακία ή ανηθικότητα: *ξεστόμισε αχρειότητες* || *δεν περίμενε κανείς εκ μέρους του τέτοια συμπεριφορά, τόση ~* ΣΥΝ ελεεινότητα, αισχρότητα ΑΝΤ ηθικότητα.

άχρεος, -η, -ο αυτός που δεν έχει χρέος, που δεν οφείλει χρήματα.

αχρέωτος, -η, -ο 1. αυτός που δεν επιβαρύνεται με χρέη **2.** αυτός που δεν έχει επιβαρυνθεί με υποθήκη. *~ κτήμα* ΣΥΝ ανυποθήκευτος ΑΝΤ ενυπόθηκος **3.** αυτός που δεν έχει εγγραφεί σε χρεωστικό έγγραφο· *~ ποσό / τόκος.* — **αχρέωτα** επίρρ

αχρημάτιστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν χρηματίστηκε ή δεν χρηματίζεται (βλ. λ.) *~ υπάλληλος* ΣΥΝ αδωροδόκητος.

αχρησία (η) {χωρ. πληθ.} η μη χρησιμοποίηση: *«ο κώδικας δεοντολογίας θεσπίστηκε προσφάτως, αλλά παραμένει, εν πολλοίς, σε ~»* (εφημ.) ΣΥΝ αχρηστία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < ἀ- στερητ. + *χρῆσις*]

αχρηστεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {αχρήστευ-α κ. αχρήστευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) άχρηστο, μη χρησιμοποιήσιμο: *~ μια συσκευή / ένα έπιπλο / οπλικά συστήματα* **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάποιον) ανίκανο ως προς βασική του λειτουργία, προκαλώντας του αθεράπευτη (κυρ. σωματική ή ψυχική) βλάβη *τον χτύπησαν τόσο βάναυσα, που τον αχρήστευσαν για την υπόλοιπη ζωή του: δεν μπορεί πια ούτε να περπατήσει ούτε να αυτοεξυπηρετηθεί* **3.** (μτφ.) καταδικάζω (κάποιον) σε απραξία, δεν τον χρησιμοποιώ, τον φθείρω κρατώντας τον σε αδράνεια *αχρήστευσε ένα μεγάλο ταλέντο, γιατί δεν του έδωσε ούτε μία ευκαιρία.* — **αχρήστευση** (η)

αχρηστία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ● **1.** η μη χρησιμότητα, το να είναι κάτι άχρηστο ● **2.** η μη χρησιμοποίηση (κάποιου), αχρησία· *είμαι / βρίσκομαι / περιέρχομαι σε ~* || *προμηθευτήκαμε ακριβούς υπολογιστές, αλλά τους καταδικάσαμε σε ~. αφήνοντάς τους στις αποθήκες* || *μετά από χρόνια εντατικής χρήσεως, τώρα έχει περιπέσει σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

> ***αχρηστία ή αχρηστεία;*** Το σωστό είναι **αχρηστία** από το **άχρηστος** (πβ. *άσωτος* – ***ασωτία***, *πρόεδρος* – **προεδρία**, *άμνηστος* – **αμνηστία** κ.τ.ό.). Το **αχρηστεύω** είναι νεότερο (όπως αντιστοίχως και τα *ασωτεύω, προεδρεύω, αμνηστεύω* κ.λπ.) και δεν επηρεάζει την ορθογραφία τής λ., ώστε να γραφεί **αχρηστεία**
> ‣ *αμνηστία, ανανδρία*

άχρηστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν είναι χρήσιμος: *αποθήκευε πολλά ~ αντικείμενα* **2.** (σπάν.) αυτός που δεν χρησιμοποιείται **3.** (μειωτ.) αυτός που δεν είναι ικανός να εκτελέσει σωστά ένα έργο: *~ άνθρωπος, μια δουλειά δεν μπορεί να κάνει σωστά* ΣΥΝ ανίκανος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ασήμαντος, ανώφελος», < ἀ- στερητ + *χρηστός* (βλ. λ.) < *χρῶμαι* Η λ. κατά τον Μεσαίωνα προσέλαβε ηθική σημ. (ο μη χρηστός), όπως και το *ἀχρεῖος* Όταν η λ. *ἀχρεῖος* περιορίστηκε στη σημ. «ευτελής, φαύλος», η λ. *ἄχρηστος* την αντικατέστησε στις κυριολεκτικές της χρήσεις]

άχρι πρόθ. (αρχαιοπρ.) μέχρι κυρ. στη ΦΡ ***άχρι τούδε*** μέχρι τώρα, μέχρι στιγμής: *Δεν εστάλη απάντηση στο έγγραφό μας ~. Ελπίζουμε, πάντως, να λάβουμε απάντηση εντός των ημερών*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄχρι(ς)* < *m̥-ghri, μηδενισμ. βαθμ. τού *μέχρι* (βλ. λ.). Το *ἄχρι* λειτούργησε αρχικά ως επίρρημα και κατόπιν ως πρόθεση συντασσόμενη με γενική (*ἄχρις οὗ, ἄχρι τοῦδε*) υστερογενής είναι η χρήση του ως συνδέσμου (εν αντιθέσει με το *ἕως*)]

Αχρίδα (η) λίμνη στα σύνορα τής Αλβανίας και τού κράτους των Σκοπίων· αλλιώς *Οχρίδα.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *'Αχρίς, -ίδος* (9ος αι.), αγν. ετύμου. Στην πρώιμη μεσν. περίοδο ονομαζόταν *Λυχνίς*].

αχρόνιαστος, -η, -ο 1. αυτός που δεν συμπλήρωσε χρόνο από τότε που γεννήθηκε: *το βρέφος ήταν ~* ● **2.** αυτός τού οποίου ο θάνατος δεν έκλεισε χρόνο από τότε που επήλθε: *ο παππούς είναι ακόμη ~.* Επίσης **αχρόνιατος** [μεσν.].

αχρονολόγητος, -η, -ο [1836] **1.** αυτός που δεν έχει χρονολογία: *~ γράμμα / έγγραφο / έκδοση* ΑΝΤ χρονολογημένος **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να οριοθετηθεί χρονικώς *~ ανακαλύψεις / ευρήματα* (αμφορείς, κοσμήματα, τοιχογραφίες, εικόνες κ.λπ.) ΑΝΤ χρονολογημένος

άχρονος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν υπόκειται σε χρονικούς περιορισμούς, αλλά εκτείνεται στην αιωνιότητα: *ο ~ Θεός.* Επίσης **αχρονικός, -ή, -ό** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονικός*

άχρους, -ους, -ουν {άχρ-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) αυτός που δεν έχει χρώμα ΣΥΝ άχρωμος ΑΝΤ έγχρωμος
[ΕΤΥΜ αρχ. < ἀ- στερητ. + *-χροος* < *-χροϜος < *χρώς* (βλ. λ.) «δέρμα – χρώμα»].

αχρωμάτιστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρωματιστεί ΑΝΤ χρωματιστός, χρωματισμένος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει ή δεν διαδηλώνει τις ιδεολογικές και πολιτικές του θέσεις: *πολιτικά ~* ΣΥΝ ακομμάτιστος, ουδέτερος.

αχρωματοψία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η αδυναμία διάκρισης ενός ή περισσοτέρων από τα τρία βασικά χρώματα (πράσινο, κόκκινο, μπλε) (πβ. λ. *δαλτονισμός*). Επίσης ***αχρωματωπία***
[ΕΤΥΜ < *αχρώματος* + *-οψία* < *όψη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ achromatopsie].

αχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η έλλειψη χρωστικής στο δέρμα, είτε εκ γενετής (αλφισμός) είτε επίκτητη (λευκοδερμία).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ achromie]

άχρωμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χρώμα: *το νερό είναι ~, άοσμο και άγευστο* ΣΥΝ (λόγ.) άχρους ΑΝΤ έγχρωμος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει δικό του «χρώμα», που δεν διακρίνεται ανάμεσα στους άλλους, που δεν έχει τίποτε το ξεχωριστό, το ενδιαφέρον. *είχε μια ~ παρουσία στην εκδήλωση* ΣΥΝ κοινός, ουδέτερος ΑΝΤ ξεχωριστός

αχταρμάς (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η μεταφορά εμπορευμάτων ή επιβατών από πλοίο σε πλοίο ή από πλοίο προς την προκυμαία με βάρκες ΣΥΝ διαμετακόμιση, μετεπιβίβαση, μεταφόρτωση **2.** (μτφ.) το ανακάτωμα διαφορετικών μεταξύ τους αντικειμένων ή προσώπων *ο κόσμος στο μαγαζί ήταν ένας ~ από όλες τις φυλές τής Γης* || *ένας μουσικός ~ από ήχους και ρυθμούς κάθε προελεύσεως* ΣΥΝ συνονθύλευμα, ανακατωσούρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκφραστικός*
[ΕΤΥΜ < τουρκ aktarma «αλλαγή κατευθύνσεως, μεταβίβαση»]

άχτι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} ο διακαής πόθος, η έντονη επιθυμία: *είχε μεγάλο ~ να γίνει δάσκαλος* ΣΥΝ καημός, μεράκι· ΦΡ (α) ***βγάζω το άχτι μου*** εκτονώνομαι, ικανοποιώ μια έντονη και βαθιά επιθυμία μου: *πήγε στα μπουζούκια και έβγαλε το άχτι του* (β) ***έχω (κάποιον) άχτι*** έχω μεγάλη επιθυμία να εκδικηθώ (κάποιον): *τον είχε ~ από τότε που την είχε προσβάλει δημόσια.*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ahit «υποχρέωση, υπόσχεση». πβ φρ. *έχω άχτι* (τουρκ ahdim var)].

αχτίδα (η) → ακτίνα

αχτιδωτός, -ή, -ό → ακτινωτός

αχτίνα (η) → ακτίνα

άχτιστος, -η, -ο → άκτιστος

αχτύπητος, -η, -ο κ. (λόγ.) **ακτύπητος** [μεσν.] **1.** αυτός που δεν χτυπήθηκε ή δεν είναι δυνατόν να δεχτεί χτύπημα και γενικότ. αυτός που δεν είναι δυνατόν να τραυματιστεί ΑΝΤ χτυπημένος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που κανείς δεν μπορεί να τον συναγωνιστεί, ο μοναδικός και ασυναγώνιστος ΣΥΝ άπιαστος, ακαταμάχητος, αξεπέραστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απίθανος.*

άχυμος, -η, -ο [αρχ.] (σπάν.) **1.** αυτός που δεν έχει χυμό, ζουμί· *~ φρούτα* ΑΝΤ ζουμερός **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει γεύση ΣΥΝ άγευστος, άνοστος ΑΝΤ εύχυμος

αχυράνθρωπος (ο) [1895] {αχυρανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ανθρώπινο ομοίωμα που έχει κατασκευαστεί από άχυρα ΣΥΝ σκιάχτρο **2.** (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που προβάλλεται ως πρωταγωνιστής ενεργειών, πρωτοβουλιών, επιχειρήσεων στον πολιτικό και οικονομικό κυρ. χώρο, αλλά στην πραγματικότητα ενεργεί εξ ονόματος άλλων, διότι πίσω του κρύβονται οι πραγματικοί πρωταγωνιστές των γεγονότων· *ο δικτάτορας ήταν ~ που εξυπηρετούσε συμφέροντα μεγάλων εταιρειών* ΣΥΝ μαριονέτα, πιόνι.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. homme de paille].

αχυραποθήκη (η) [1894] {αχυραποθηκών} αποθήκη για άχυρα

αχυρένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από άχυρο: *~ καλύβα / στρώμα* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει ξανθό χρώμα, όπως το άχυρο· *~ μαλλιά*

άχυρο κ. (λαϊκ.) **άχερο** (το) το υπόλειμμα των σιτηρών κατά το αλώνισμα μετά τον αποχωρισμό τού καρπού ΣΥΝ σανός· ΦΡ (α) ***(γυρεύω / ψάχνω) ψύλλους / βελόνες στ' άχυρα*** για πολύ δυσεύρετα πράγματα, για να δείξουμε πόσο μάταιη είναι η αναζήτησή τους: *αναζητεί μιαν απόφαση δικαστηρίου για το θέμα, χωρίς να ξέρει ποιος, πού και πότε την εξέδωσε πραγματικά γυρεύει ψύλλους στ' άχυρα* (β) ***τρώω άχυρα*** βλ. λ. *τρώω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἄχυρον* < *ἄκ-υρ-ον (όπου η τροπή -κ- > -χ- κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο *ἄχ-νη* «η φλούδα τού σιταριού») < I.E. *ak- «οξύς, αιχμηρός», πβ. λατ. ac-us «η φλούδα τού σιταριού», γερμ. Ahre «στάχυ», αγγλ. ear «στάχυ» κ.ά. Ομόρρ. *ἄχ-νη, ἀκ-μή, ἀκ-τή* κ.ά. Στην Αρχ. η λ. προσέλαβε διάφορες σημ. «φλοιός σιτηρών – σανός – πίτουρο» κ.ά.]

αχυρόδεμα (το) {αχυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} το δέμα από άχυρα.
αχυροκαλύβα (η) [1839] {αχυροκαλυβών} καλύβα από άχυρο.
αχυροσκεπή (η) σκεπή από άχυρα.
αχυρόστρωμα (το) {αχυροστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} το στρώμα από άχυρα Επίσης (λόγ.) **αχυροστρωμνή** (η) [1867]
αχυρώνας (ο) [μτγν.] ο χώρος στον οποίο αποθηκεύονται άχυρα. Επίσης (λαϊκ.) **αχερώνας** (ο) κ. **αχυρώνα** (η).
αχώ ρ. αμετβ. {αχείς . μόνο στον ενεστ.} (λογοτ.-λαϊκ.) δημιουργώ ηχώ, αντίλαλο: *στον κάμπο αχούσαν τα κανόνια* ΣΥΝ αντιλαλώ. αντηχώ.
[ΕΤΥΜ < μεσν *αχῶ* < αρχ *ἠχῶ (-έω)*]
αχώνευτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δεν χωνεύεται κατά την πέψη: *τροφές* ~ ΣΥΝ δύσπεπτος ΑΝΤ εύπεπτος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν κατανοήθηκε ή δεν μπορεί να κατανοηθεί (να αφομοιωθεί διανοητικά) ~ *νοήματα / μαθήματα* ΣΥΝ αναφομοίωτος ΑΝΤ χωνεμένος ● **3.** αυτός που δεν έχει συμπαθητικό χαρακτήρα, αντιπαθητικός ΣΥΝ απωθητικός, αποκρουστικός
αχώρητος, -η, -ο αυτός που δεν χωράει ή δεν μπορεί να χωρέσει κάπου Επίσης **αχώρετος**
[ΕΤΥΜ μτγν < *ἀ-* στερητ + *χωρῶ*]
αχώριστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει χωριστεί, δεν χωρίζεται, δεν αποσπάται από ένα σύνολο ΣΥΝ αδιαίρετος, αδιάσπαστος, αδιάρρηκτος **2.** ΓΛΩΣΣ ***αχώριστα μόρια*** λέξεις με επιρρηματική σημασία, που απαντούν μόνο στη σύνθεση ως προθηματικά στοιχεία, λ.χ *ξε-, αμφι-* κ.τ.ό **3.** (συνήθ στον πληθ) για δύο ή περισσότερα πρόσωπα που έχουν στενή φιλική σχέση και εμφανίζονται συχνά μαζί· ~ *φίλοι / συμμαθητές / συνάδελφοι / σύντροφοι.*
άχωστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει χωθεί στο έδαφος ή δεν έχει καλυφθεί από χώμα· *πάσσαλοι* ~ ΑΝΤ χωμένος, χωστός **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που έχει μείνει άταφος ΣΥΝ άθαφτος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *χωστός* (< *χώννυμι*), βλ κ *χώνω*].
άψα (η) {χωρ. πληθ } **1.** το άναμμα και η προερχόμενη από αυτό θερμότητα ● **2.** η αψάδα (βλ.λ) Επίσης **άψη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἄψις* < *ἅπτω* «ανάβω» (πβ κ. *αν-άπτω*)].
αψάδα (η) {χωρ πληθ.} (λαϊκ) **1.** η έξαψη, η οξύτητα, η κατάσταση τού ευέξαπτου *φοβόταν την* ~ *του* ΣΥΝ άψα, αψιθυμία, αραθυμιά ● **2.** η καυστική, τσουχτερή γεύση *η* ~ *τής τσικουδιάς / τού ξιδιού / τού κρεμμυδιού* ΣΥΝ άψα, καυστικότητα.
[ΕΤΥΜ < *αψύς* (βλ.λ)]
άψαλτος, -η, -ο [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ **1.** αυτός που δεν τον έχουν ψάλει. ~ *ύμνος / τροπάριο / ακολουθία* ΣΥΝ ανύμνητος ● **2.** (για νεκρούς) αυτός για τον οποίο δεν εψάλη η νεκρώσιμη ακολουθία *θάφτηκε* ~ ΣΥΝ αδιάβαστος
άψαχτος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που δεν τον έχουν ψάξει ● **2.** αυτός που δεν έχει αυτογνωσία, άτομο χωρίς ανησυχίες και σχέδια για το μέλλον ΑΝΤ ψαγμένος
αψεγάδιαστος, -η, -ο αυτός που δεν έχει κανένα ελάττωμα (ψεγάδι) *ήταν ένα κείμενο* ~ || *η όλη του συμπεριφορά και δράση ήταν* ~ ΣΥΝ άψογος, τέλειος, ανεπίληπτος.
αψέντι (το) {αψεντ-ιού | -ιών} *οινοπνευματώδες ποτό, το οποίο παρα*σκευάζεται με απόσταξη από τα φύλλα τής αψίνθου (βλ λ) και άλλων αρωματικών συστατικών ΣΥΝ αψίνθιο.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < γαλλ absinthe < λατ absinthium < αρχ *ἀψίνθιον*, υποκ τού ουσ *ἄψινθος* (βλ.λ.)].
άψε-σβήσε επίρρ ταχύτατα, αμέσως, πάρα πολύ γρήγορα· στη ΦΡ ***στο άψε-σβήσε***. *έλυσε τις ασκήσεις* ~ ΣΥΝ πει και φει, ώσπου να πεις κύμινο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἄψε*, προστ τού *ἄφτω* (< αρχ. *ἅπτω* «αγγίζω – ανάβω», βλ.λ) + *σβῆσε*]
αψευδής, -ής, -ές [αρχ.] {αψευδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | αψευδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που δεν εμπεριέχει ψεύδος, που δεν μπορεί να διαψευσθεί. *τα έργα του είναι οι* ~ *μάρτυρες τού ταλέντου του* ΣΥΝ αληθινός, πραγματικός, αναμφισβήτητος. — **αψευδώς** επίρρ. [αρχ]
άψη (η) ➝ άψα
αψηλός, -ή, -ό (λαϊκότ.) ψηλός: ~ *άντρας* — **αψηλά** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *α-* προθεμ. + *ψηλός*].
αψήλου επίρρ. (λαϊκ.-λογότ) ψηλά· στη ΦΡ ***τ' αψήλου*** *«να 'μουν πουλί να πέταγα, να πήγαινα ~».*
[ΕΤΥΜ < *(α)ψηλός* + επιρρ. κατάλ *-ου*, πβ κ λαϊκ. *απάν-ου*]
άψητος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει ψηθεί καλά ~ *κρέας* ΣΥΝ ωμός ΑΝΤ ψημένος **2.** αυτός που δεν έχει υποστεί ζύμωση: ~ *μπίρα* **3.** (μτφ) αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί και αποκτήσει πείρα από τη ζωή *ήταν ακόμη* ~ *στη δουλειά* ΣΥΝ άπειρος, αμάθητος ΑΝΤ ψημένος - **άψητα** επίρρ.
αψήφιστα επίρρ [μεσν.] χωρίς να δοθεί η πρέπουσα σημασία, με επιπολαιότητα· κυρ. στη ΦΡ ***το παίρνω αψήφιστα*** δεν δίνω την απαραίτητη προσοχή.
αψήφιστος, -η, -ο **1.** (κυρ. για πράξεις) αυτός που χαρακτηρίζεται από απερισκεψία και επιπολαιότητα: ~ *ενέργεια / κίνηση* ΣΥΝ ασυλλόγιστος, απερίσκεπτος, αστόχαστος **2.** (σπάν) αυτός που δεν λογαριάζει, δεν ψηφά τον κίνδυνο ΣΥΝ άφοβος, θαρραλέος ● **3.** αυτός που δεν έχει ψηφιστεί: *το νομοσχέδιο είναι ακόμη* ~ — **αψηφιαιά** (η).
[ΕΤΥΜ II λ. στη σημ. 3 είναι αρχ < *α-* στερητ. + *ψηφίζω*. Η λ. στις σημ. 1-2 προέρχεται από < *α-* στερητ + *ψηφῶ* ή απευθείας από το ρ *αψηφῶ*. αντί **αψήφητος*. κατά τα πολλά επίθ σε *-ιστος* από ρ σε *-ίζω* (*αμύριστος – μυρίζω*) και κατά το κανονικό *αψήφιστος* τής σημ. 3]
αψηφώ ρ μετβ. {αψηφάς .. | αψήφησα} **1.** δεν λογαριάζω, δεν υπολογίζω κάτι, το αντιμετωπίζω άφοβα, θαρραλέα: ~ *τα σχόλια τού κόσμου / τον κίνδυνο / τις δυσκολίες / τις απαγορεύσεις* ΣΥΝ παραβλέπω, αδιαφορώ **2.** δείχνω περιφρόνηση: *αψήφησε τους ανθρώπους που ήλθαν να τον υποδεχτούν* ΣΥΝ υποτιμώ.
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀψηφῶ* < μτγν. *ἄψηφος* «ανάξιος λόγου, περιφρονημένος», αρχική σημ «αυτός που δεν έχει ψήφο», < *ἀ-* στερητ. + *ψῆφος*].
αψίδα (η) **1.** (αρχ) μνημείο τής ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής προς τιμήν προσώπου ή σε ανάμνηση σημαντικού γεγονότος (λ.χ. στρατιωτικής νίκης), σχήματος τοξοειδούς πύλης (με ένα, δύο ή τρία ανοίγματα), το οποίο έφερε πάνω του αγάλματα και διακοσμητικά ανάγλυφα και λειτουργούσε αρχικά ως δίοδος των νικητών: ~ *θριάμβου* || *ο στρατός πέρασε κάτω από τις* ~ *τού θριάμβου* **2.** κάθε τοξοειδής κατασκευή από πέτρες ή τούβλα ΣΥΝ καμάρα, τόξο, ψαλίδωμα ● **3.** (στον ορθόδοξο ναό) η κόγχη τού Αγίου Βήματος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἁψίς, -ῖδος* < θ. *ἁψ-* (πβ. αόρ. *ἧψα*), ρ *ἅπτω*. Στην Αρχαία η λ προσέλαβε εξειδικευμένες σημ , όπως «δίχτυ» (Όμηρος), «τροχός» (Ηρόδοτος, Ευριπίδης), «κύκλος ηλίου, ίριδα» (Ευριπίδης). Η σημερινή σημ. οφείλεται πιθ. στο λατ. absis/apsis (< ελλην *ἁψίς*), που χρησιμοποιήθηκε για να προσδιορίσει την καμάρα, το τοξοειδές κατασκεύασμα]
αψίδωμα (το) {αψιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλίση κτίσματος σε σχήμα καμπύλης, αψίδας. *το* ~ *τής πόρτας* ΣΥΝ καμπύλωμα, καμάρα **2.** η αψίδα (βλ λ)
αψιδωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα αψίδας ή που αποτελείται από αψίδες
αψιθιά (η) ➝ άψινθος
αψίθυμος, -η, -ο αυτός που θυμώνει και εξάπτεται εύκολα ΣΥΝ ευέξαπτος, θυμώδης. — **αψιθυμία** (η) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*.
[ΕΤΥΜ < *αψι-* + *θυμός*, κατά το αρχ. *ἀψίκορος*].
αψίκορος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που χορταίνει γρήγορα, που φθάνει σύντομα στον κορεσμό ● **2.** αυτός που συχνά ή γρήγορα μεταβάλλει διάθεση. — **αψίκορα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουτσός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἀψίκορος* < *ἀψι-* (< *ἅπτω*) + *κόρος* < *κορέννυμι* «χορταίνω» (βλ λ. *κορεσμός*)].
αψιλία (η) {χωρ γεν.} (λαϊκ.) (συνήθ στον πληθ.) η έλλειψη χρημάτων, το να είναι κανείς αδέκαρος: *έχει αψιλίες* ΣΥΝ αδεκαρία, απενταρία Επίσης **αψιλιά** — **άψιλος,** -η, -ο.
αψιμαχία (η) {αψιμαχιών} **1.** ΣΤΡΑΤ η ανταλλαγή πυρών χωρίς ουσιαστική εμπλοκή των δυνάμεων *μετά τις σύντομες* ~ *ακολούθησε σφοδρή σύγκρουση* **2.** (μτφ.) φιλονικία λεκτική, διαπληκτισμός *αψιμαχίες και ανταλλαγή ύβρεων μεταξύ βουλευτών* ΣΥΝ λογομαχία, διαξιφισμός — **αψιμαχώ** ρ [μτγν] {-είς .}
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἀψιμαχία* < *ἀψι-* (< *ἅπτω*) + *-μαχία* < *μάχη*]
αψιμυθίωτος, -η, -ο [1875] (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει περιττά στολίδια: *γυναίκα* ~ || *λόγος* ~ ΣΥΝ αστόλιστος ΑΝΤ ψιμυθιωμένος.
[ΕΤΥΜ < *α-* στερητ + *ψιμυθιῶ* «στολίζω» (βλ.λ.)]
αψίνθιο (το) {αψινθί-ου | -ων} το αψέντι (βλ λ)
άψινθος (η) {αψίνθ-ου | -ων, -ους} ποώδες αρωματικό φυτό που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, τη λαϊκή θεραπευτική (εκτρωτικό, εμμηναγωγό κ.ά.) και την ποτοποιία (βλ λ *αψέντι*) Επίσης (λαϊκ.) **αψιθιά**
[ΕΤΥΜ μτγν , αγν. ετύμου, προελλην (μη Ι.Ε) λ., όπως συμβαίνει με όσες λ. χαρακτηρίζονται από το επίθημα *-νθ-*, π χ *Ζάκυνθος, λαβύρινθος, ασάμινθος* κ ά]
αψίχολος, -η, -ο αψίθυμος (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < *αψι-* (< *αψύς*) + *-χολος* < *χολή*]
άψογος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει κανένα λάθος ή ελάττωμα: ~ *γραπτό / εμφάνιση / ομιλία / τεχνική* ΣΥΝ τέλειος, αψεγάδιαστος **2.** αυτός που δεν μπορεί να τον ψέξει κανείς, να του αποδώσει ηθική κατηγορία: *η συμπεριφορά του υπήρξε* ~ ΣΥΝ άμεμπτος, ανεπίληπτος, αψεγάδιαστος — **άψογα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *ἀ-* στερητ. + *ψόγος* < *ψέγω*]
αψού (το) {άκλ } ο ήχος τού φταρνίσματος.
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ λ].
άψυκτος, -η, -ο [αρχ] αυτός που δεν έχει ή δεν είναι δυνατόν να παγώσει ΣΥΝ απάγωτος.
αψύς, -ιά, -ύ {-ύ κ. -ιού | -είς κ -ιοί, -ιών, -είς κ. -ιούς} **1.** αυτός που είναι οξύς, τσουχτερός, πικάντικος στη γεύση ~ *ξίδι / τσίπουρο* **2.** αυτός που οργίζεται πολύ εύκολα ΣΥΝ οξύθυμος, ευέξαπτος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς, κουτσός*
[ΕΤΥΜ < μεσν *ἀψύς*, που πλάστηκε με απόσπαση και λεξικοποίηση τού α' συνθ λ. όπως *ἀψί-κορος, ἀψι-μαχία* κ ά. (όπου < *ἀψι-* < *ἅπτω*) κατά τα επίθ σε *-ύς*, όπως *δριμύς, ευθύς* κ ά]

> **αψύς: επίθετα σε -ύς.** Το **αψύς** ανήκει σε έναν μικρό αριθμό επιθέτων σε **-ύς**, που η κλίση τους στο αρσενικό είναι ακόμη ρευστή: ο αψύς, τού αψύ / αψιού, τον αψύ - οι αψείς / αψιοί, των αψιών, τους αψείς / αψιούς Όμοια σχηματίζονται τα επίθετα: **βαθύς, ελαφρύς, μακρύς, τραχύς, πλατύς, φαρδύς**. Τα επίθετα **παχύς, βαρύς** κ.ά εμφανίζουν σε ορισμένες λογιότερες χρήσεις και τύπους γενικής σε **-έος / -έων** *βαρέων όπλων, παχέος εντέρου*, ακολουθώντας την κλίση λογιότερων επιθέτων σε -ύς τού τύπου **ταχύς**
> ➝ -ύς

αψυχολόγητος, -η, -ο [1893] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απώ-

α- / αν- *στερητικό*

α-ψαλίδιστος, -η, -ο	**α-ψαχούλευτος,** -η, -ο	**α-ψείριστος,** -η, -ο	**α-ψηλάφητος,** -η, -ο	**α-ψυχαγώγητος,** -η, -ο
ά-ψαυστος, -η, -ο	**α-ψείριαστος,** -η, -ο	**α-ψέκαστος,** -η, -ο	**α-ψηλάφιστος,** -η, -ο	**α-ψώνιστος,** -η, -ο

λεια τής ψυχραιμίας ~ *κίνηση* / *ενέργεια* **2.** αυτός που δεν μπορεί κανείς να τον ψυχολογήσει εύκολα, που έχει απρόβλεπτες αντιδράσεις — **αψυχολόγητα** επίρρ.

άψυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (α) αυτός που δεν έχει ψυχή: *τα πράγματα θεωρούνται* ~ ΑΝΤ έμψυχος (β) αυτός που δεν έχει μέσα του ζωή, νεκρός *τα σώματά τους κείτονταν άψυχα στο έδαφος* || ~ *κουφάρι* **2.** αυτός που δεν έχει ζωηρότητα, δύναμη ~ *παρέλαση* / *κίνηση* || ~ *σουτ* || *το παίξιμο τού ηθοποιού ήταν ~, άνευρο* ΣΥΝ άτονος, χαλαρός **3.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει πυγμή και γενναιότητα ΣΥΝ δειλός, άτολμος ΑΝΤ ψυχωμένος. — **άψυχα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *νεκρός*.

Αώος (ο) ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ηπείρου, που πηγάζει από τη Β. Πίνδο και εκβάλλει στο Ιόνιο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Ἀῷος*, αβεβ ετύμου Ο ομώνυμος κυπριακός ποταμός, καθώς και το κυπριακό όρος *Ἀῷον*, δείχνουν ότι η λ πιθ αποτελεί εξελληνισμένη μορφή τής φοιν. λ. *Ἀῶ* (πβ εβρ. ādon «κύριος»), η οποία χρησιμοποιήθηκε ως επίκληση τού *Αδώνιδος* (βλ.λ) και ως τίτλος Κυπρίων βασιλέων].

άωρος, -η (λόγ. -ος), **-ον** **1.** αυτός που γίνεται πριν από τον καθορισμένο χρόνο: ~ *σπορά* ΣΥΝ πρώιμος ΑΝΤ έγκαιρος **2.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει ωριμάσει ακόμα ΣΥΝ άγουρος, αμέστωτος ΑΝΤ ώριμος — **άωρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγώρι*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἀ-* στερητ. + *-ωρος* < *ὥρα*. Βλ κ. *άγουρος*].

> **άωρος: ομόρριζα.** Το **άωρος** εμφανίζει ενδιαφέρουσα σημασιολογική εξέλιξη, που έδωσε ήδη στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους τη λ. **αγώρι**. Το αρχ **ά-ωρος** (< *α-* στερητ + *ὥρα*) με τη σημ τού «αν-ώριμος», αυτού που δεν είναι στην ώρα του, που δεν είναι **ώριμος** (< *ὥρα* + *-ιμος*), εξελίχθηκε στο μτγν. **άγωρος** (ανάπτυξη συνοδίτη φθόγγου -γ- ανάμεσα στα φωνήεντα), που έδωσε το υποκοριστικό **αγώρ-ιον > αγώρι** (όπως πρέπει να γράφεται ετυμολογικά η λ.). **Αγώρι**, δηλ. το ανώριμο σε ηλικία άτομο, ο νεαρός που δεν έχει ακόμη ωριμάσει Το *άγωρος* έδωσε φωνητικά (*ω* > ου [u]) τον τύπο **άγουρος**, που σήμαινε «νέος» και που αναφερόμενο στους καρπούς των δέντρων, είχε την αρχική σημ. «άωρος, αγίνωτος». Τέλος, αυτός που είναι στην ώρα του, ο **ωρα-ίος**, είναι αυτός που θεωρήθηκε από τους Έλληνες ως **εύ-μορφος** (> **όμορφος**).

άωτον (το) [αρχ.] [χωρ. πληθ.] στη ΦΡ ***άκρον άωτον*** (το) βλ. λ. *άκρον άωτον*

άωτος, -ος, -ον **1.** αυτός που δεν έχει αφτιά **2.** (αγγείο) που δεν έχει λαβές
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἀ-* στερητ + *-ωτος* < *οὖς, ὠτός*].

Β

Β, β: βήτα, το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Οι γνώσεις μας για το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας δείχνουν ότι αρχική (αρχαία) προφορά τού γράμματος βήτα ήταν το σημερινό **μπ** Ήτοι, η φωνολογική αξία τού **β** δεν ήταν ενός **διαρκούς** ηχηρού τριβόμενου χειλικού συμφώνου, όπως το προφέρουμε σήμερα (**βήμα** = /vima/), αλλά ενός **κλειστού** ηχηρού χειλικού συμφώνου (αρχ. **βήμα** = /bééma/). Ωστόσο, η σημερινή προφορά δεν είναι καθόλου νέα, αφού ήδη από τον 4ο-3ο αι. π.Χ. άρχισε να αλλάζει η προφορά τού αρχαίου **β** και να γίνεται αυτή που έχουμε μέχρι σήμερα. Δύο παρατηρήσεις. α) Στα αρχαία **συλλαβογραφικά αλφάβητα** (Γραμμική γραφή Β –που προηγήθηκε τού φθογγολογικού αλφαβήτου τής Ελληνικής– και κυπριακό συλλαβάριο) δεν γίνεται διάκριση στη γραφή μεταξύ π – β – φ (το ίδιο συλλαβόγραμμα δηλώνει και τα τρία είδη συμφώνων –ψιλό, μέσο και δασύ– σε συνδυασμό πάντα και με ένα φωνήεν, π.χ. *πε-βε-φε* ή *πο-βο-φο*) β) Λέξεις που προφέρονται στη Ν. Ελληνική με **-μπ-** είτε είναι ξένης προελεύσεως (*μπίρα, μπετόν, μπλούζα, κάμπος, καμπίνα* κ.ά.) είτε προέρχονται από αρχ. *-μβ-* (*εμ-βαίνω* > *μπαίνω*, *γαμβρός* > *γαμπρός*) ή από αρχ. *-μπ-* (*έμ-πορος, συμ-περαίνω*). Η ονομασία τού γράμματος **(βήτα)** ανάγεται, κατά τους μελετητές τής ελληνικής γραφής, σε εξελληνισμένη μορφή τού βορειοσημιτικού bêt, που σήμαινε «το σπίτι» και που χρησιμοποιήθηκε ακροφωνικά (με βάση την προφορά τού αρχικού γράμματος *β*-), για να δηλώσει το αρχ. ελληνικό *β* (= *μπ*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Β, β βήτα· το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *βήτα, αριθμός*)

Β συμπληρωματική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού, που περιλαμβάνει μεγέθη από το Β0 έως το Β10 (βλ. λ. *χαρτί*, ΠΙΝ.)

Β. βορράς, βόρειος, -α, -ο, βόρεια.

ΒΑ. βορειοανατολικός, -ή, -ό, βορειοανατολικά

βαβά κ. **βάβα** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά.

βαβά (το) {άκλ.} (στη νηπιακή γλώσσα) η πληγή, το τραύμα.

Βαβαρία (η) [1728] (γερμ. Bayern) (παλαιότ. ορθ. *Βαυαρία*) ομόσπονδο κράτος τής Γερμανίας, στο ΝΑ. τμήμα της, με πρωτεύουσα το Μόναχο, ανεξάρτητο βασίλειο μέχρι το 1871. — **Βαβαρός** (ο) [1728], **Βαβαρή** (η), **βαβαρικός**, -ή, -ό [1728].
[ΕΤΥΜ. < λατ. Bavaria < Baiuvarii, ονομασία κελτ. φυλών, που κατοίκησαν στην περιοχή μεταξύ τού 500 και τού 800 μ.Χ. Η ονομασία αυτή ίσως έχει δεχθεί την επίδρ. τού αρχ. γερμ. warjan «πολεμώ, υπερασπίζω» (πβ. αγγλ. warrior «πολεμιστής»)].

Βαβαροκρατία (η) [1852] (παλαιότ. ορθ. *Βαυαροκρατία*) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ η περίοδος βασιλείας τού Όθωνα μέχρι την παραχώρηση τού Συντάγματος (1833-43), κατά την οποία οι Βαβαροί είχαν εκτεταμένες εξουσίες στο νεοσύστατο ελληνικό κράτος

Βαβέλ (η) {άκλ.} στη ΦΡ ***πύργος τής Βαβέλ*** κατάσταση ασυνεννοησίας, δυσκολίας στην επικοινωνία, κυρ. λόγω τής ύπαρξης διαφορετικών γλωσσών.
[ΕΤΥΜ. < εβρ. Bavel / Babel. Σύμφωνα με την παραδεδομένη άποψη, η λ. αποτελεί παράγωγο τού εβρ. ρ. babál «συγχέω» και σημαίνει «σύγχυση». Η ετυμ. αυτή αιτιολογεί την αφήγηση περί τού πύργου τής Βαβέλ, κατά την οποία ο Θεός προκάλεσε ασυνεννοησία, σύγχυση στη γλώσσα των ανθρώπων που αποπειράθηκαν με έπαρση να υψώσουν έναν πύργο που θα έφθανε ώς τους ουρανούς (Π.Δ. *Γένεσις* 11, 9: *διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς Σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ συνέχεεν Κύριος τὰ χείλη πάσης τῆς γῆς*). Από τη διαφοροποίηση τής γλώσσας των ανθρώπων ματαιώθηκε η ανέγερση τού ομώνυμου πύργου. Κατ' άλλους η λ. προέρχεται από το ακκαδ. Bab-ilu «πύλη τού Θεού», ονομασία ναού τού θεού Μαρντούκ].

βαβίζω ρ. αμετβ. {βάβισα} (σπάν. για σκύλο και λύκο) γαβγίζω. **βάβισμα** (το)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ηχομιμητική λ. *βαβ* (γάβγισμα σκύλου)].

βαβουίνος (ο) → μπαμπουίνος

βαβούλι (το) {βαβουλ-ιού | -ιών} το άνθος τού βαμβακιού και γενικότ. το περίβλημα τού καρπού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. **βαβούλιον* (με ανομοίωση) < λατ. valvulus].

βαβαύρα (η) {χωρ. πληθ.} ο συνεχής και υπόκωφος θόρυβος, η φασαρία: *γίνεται πολλή ~, όταν οι συνάδελφοι μιλούν μεταξύ τους στο γραφείο* ΣΥΝ. βουητό, βόμβος
[ΕΤΥΜ. μεσν., ηχομιμητική λ.].

Βαβυλώνα (η) αρχαιότατη πόλη τής Μεσοποταμίας, πρωτεύουσα τής Βαβυλωνίας, χτισμένη στις όχθες τού Ευφράτη, γνωστή για τους κρεμαστούς της κήπους, ένα από τα επτά θαύματα τής αρχαιότητας. Επίσης (αρχαιοπρ.) **Βαβυλών** [αρχ.] {Βαβυλών-ος, -α}. — **Βαβυλώνιος** (ο) [αρχ.], **Βαβυλώνια** (η), **βαβυλωνιακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Βαβυλών, -ῶνος* < ακκαδ. Bab-ilu «πύλη τού Θεού», ονομασία ναού τού θεού Μαρντούκ, βλ. κ. *Βαβέλ*]

Βαβυλωνία (η) [αρχ.] **1.** ΙΣΤ αρχαία χώρα τής Μεσοποταμίας, που είχε πρωτεύουσα τη Βαβυλώνα **2.** (μετωνυμ.) η απόλυτη σύγχυση και ασυνεννοησία· *η συζήτηση μετατράπηκε σε ~* ΣΥΝ. οχλαγωγία, πύργος τής Βαβέλ.
[ΕΤΥΜ. Στη σημ. τής απόλυτης σύγχυσης, εκτός από την αφήγηση για τον «πύργο τής Βαβέλ», συνέβαλε και η ομώνυμη κωμωδία τού Δ. Βυζαντίου (1836), η οποία προέβαλλε και σατίριζε την ασυνεννοησία μεταξύ των ομιλητών διαφόρων διαλέκτων τής Ελληνικής. Το έργο έφερε τον χαρακτηριστικό τίτλο: *«Βαβυλωνία ἢ ἡ κατὰ τόπους διαφθορὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης»*]

βάβω κ. **μπάμπω** (η) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) η γιαγιά· (κατ' επέκτ.) η γριά.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. babo, κλητ. τού baba «γριά». Βλ. κ. *μπάμπω*]

βαγαπόντης (ο) → μπαγα(μ)πόντης

Βαγγέλης (ο) → Ευάγγελος

βαγγέλιο (το) → ευαγγέλιο

Βαγγελίστρα (η) (ως προσφώνηση) η Παναγία, η οποία κατά τον Ευαγγελισμό δέχτηκε το μήνυμα τής γέννησης τού Σωτήρα: *σώσε μας, ~ μου!* Επίσης (λόγ.) **Ευαγγελίστρια**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐαγγελίστρια*, αρχική σημ. «η κήρυκας των καλών νέων», < *εὐαγγελίζομαι*. Η σημερινή σημ. νεότ.].

Βαγδάτη (η) η πρωτεύουσα τού Ιράκ, στις όχθες τού Ευφράτη.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Baghdâd, πιθ. αρχ. περσ. τοπωνύμιο που σημαίνει «δώρο Θεού»].

βαγένι (το) {βαγεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βαρέλι
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαγένιον* < σλαβ. vagan]

Βάγια (η) → Βαΐα

βάγια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γυναίκα που φροντίζει και μεγαλώνει τα παιδιά, η νταντά, η παραμάννα ΣΥΝ. γκουβερνάντα **2.** (γενικότ.-λαϊκ.) η υπηρέτρια: *μια ~ έφερε κρασί στους ξένους*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *βαΐα* < **βαϊούλα* (όπου το *-ούλα* θεωρήθηκε υποκ. επίθημα), θηλ. τού επιθ. *βαΐουλος* «παιδαγωγός, υπηρέτης» < λατ. bajulus «βαστάζος, αχθοφόρος»].

βάγια (το) {βάγια, βαΐων} κλαδί από φοίνικα, δάφνη, μυρτιά κ.λπ., που δίνεται στους εκκλησιαζομένους κατά την Κυριακή των Βαΐων: *έβαλαν τα ~ στο εικονοστάσι* ΦΡ (α) ***Κυριακή των Βαΐων*** ΕΚΚΛΗΣ η Κυριακή πριν από το Πάσχα, κατά την οποία εορτάζεται η θριαμβευτική είσοδος τού Χριστού στα Ιεροσόλυμα, κατά την οποία τον υποδέχθηκε ο λαός με κλαδιά φοινίκων ΣΥΝ. Βαϊοφόρος (β) ***μετά βαΐων και κλάδων*** βλ. λ. *κλάδος*. Επίσης **βάι** [μεσν.] κ. **βάιο**
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βαγί* < μτγν. *βαΐον* / *βάϊον*, υποκ. τού *βάϊς (ἡ)* < αιγυπτ. b'j (πβ. κοπτ. bai)]

βαγιοβδομάδα (η) (λαϊκ.) η εβδομάδα πριν από την Κυριακή των Βαΐων

βαγκόν-λι (το) {άκλ.} ελλην. *κλινάμαξα* βαγόνι τρένου με κλίνες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. wagon-lit < wagon «βαγόνι» (< αγγλ. wagon) + lit «κρεβάτι» (< λατ. lectus)]

βαγκόν-ρεστοράν (το) {άκλ.} εστιατόριο που λειτουργεί μέσα σε κατάλληλα διαμορφωμένο βαγόνι τρένου
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. wagon-restaurant]

βαγονέτο (το) το μικρό ανοικτό ή επίπεδο βαγόνι, συνήθ. για μεταφορά υλικών σε μικρές αποστάσεις (από τις τεχνικές υπηρεσίες των σιδηροδρόμων), ορυκτών σε λατομεία και ορυχεία, εμπορευμάτων κ.λπ. ΣΥΝ. βαγονάκι
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vagonetto < γαλλ. wagonnet, υποκ. τού wagon < αγγλ. wagon (βλ. λ. *βαγόνι*)].

βαγόνι (το) {βαγον-ιού | -ιών} σιδηροδρομικό όχημα και γενικότ. κάθε όχημα που κινείται σε ράγες· *μια αμαξοστοιχία αποτελείται από τη μηχανή και τα ~* — (υποκ.) **βαγονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. vagone < αγγλ. wagon < μέσ. ολλ. wagen «άμαξα, άρμα» < αρχ. γερμ. wegan «κινώ», πβ. λατ. veho «μεταφέρω, ιππεύω»].

vade mecum λατ. (προφέρεται *βάντε μέκουμ*) ελλην. *πήγαινε μαζί μου* (συνήθ.) για εγχειρίδια (βιβλία, λεξικά) των οποίων η χρήση είναι συχνή και απαραίτητη· σύντροφος, συνοδοιπόρος: *ο Παυσανίας είναι το ~ των αρχαιολόγων* || *το λεξικό αυτό φιλοδοξεί να αποτελέσει το ~ κάθε ανθρώπου με γλωσσικά ενδιαφέροντα.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. vade mecum «πήγαινε μαζί μου» < vade, προστ. τού

vadere «πηγαίνω, βαδίζω» + mecum < cum me «μαζί μου» (με αναστροφή προθέσεως)].

Βάδη (η) κρατίδιο τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Baden «λουτρά», λόγω τού μεγάλου αριθμού φυσικών πηγών τής περιοχής]

βάδην επίρρ **1.** με κανονικό βήμα· *προχωρούσε ~* ΣΥΝ περπατητά, αργά **2.** ΣΤΡΑΤ (ως παράγγελμα) για βήμα πορείας: *~, εμπρός, μαρς!* ΑΝΤ τροχάδην **3.** ΑΘΛ ***βάδην*** (το) αγώνας δρόμου κατά τον οποίο ένα πόδι τού αθλητή πρέπει να βρίσκεται πάντα σε επαφή με το έδαφος καθώς κινείται με γρήγορο ρυθμό κινώντας ανάλογα τα χέρια: *ολυμπιονίκης* στα *50.000 μέτρα ~*
[ΕΤΥΜ αρχ , από αιτ αμάρτυρου ουσ **βάδ-η* < *βαίνω* (βλ.λ)].

βαδίζω ρ αμετβ. {βάδισα} **1.** προχωρώ με κανονικό βήμα *~ αργά / σταθερά* ΣΥΝ περπατώ, βηματίζω **2.** (μτφ.) κατευθύνομαι, οδεύω: *η οικονομία βαδίζει προς την καταστροφή* ‖ *~ στα ίχνη κάποιου* — **βάδισμα** (το) [αρχ.] κ. **βάδιση** (η) [αρχ.] κ. **βαδισμός** (ο) [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάδην*]

βαδιστής (ο) [αρχ], **βαδίστρια** (η) {βαδιστριών} ο αθλητής / η αθλήτρια τού βάδην.

βαζέλας (ο) (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο οπαδός τού Παναθηναϊκού Αθλητικού Ομίλου (Π Α Ο). Επίσης **βάζελος**
[ΕΤΥΜ Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ ανάγεται στη δεκαετία τού 1960, όταν οπαδοί τού Ολυμπιακού άλειψαν με βαζελίνη τον πάγκο τού Παναθηναϊκού πριν από τον μεταξύ τους αγώνα Βαθμηδόν οι τελευταίοι υιοθέτησαν την ονομασία. Βλ. κ *γαύρος*].

βαζελίνη (η) [1893] {χωρ. πληθ.} παράγωγο τού πετρελαίου, με υπόλευκο χρώμα και μαλακτικές ιδιότητες, που κυκλοφορεί στο εμπόριο υπό μορφήν αλοιφής ή ελαίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vaseline, νόθο σύνθ., < vas- (< γερμ. Wasser «νερό») + -el- (< αρχ. *έλαιον*) + παραγ. επίθημα -ine]

βαζιβουζούκος (ο) → βασιβουζούκος

βάζο (το) **1.** δοχείο, συνήθ. γυάλινο ή πορσελάνινο, με στόμιο στο άνω άκρο του, κυρ. για την τοποθέτηση λουλουδιών ή για διακόσμηση: *έχει συλλογή κινέζικων ~* ΣΥΝ ανθοδοχείο **2.** δοχείο, συνήθ. γυάλινο, που σφραγίζει με πώμα, για τη διατήρηση τροφίμων (π.χ. ελιών, τουρσιών, γλυκών κουταλιού κ.ά) — (υποκ.) **βαζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. vaso < λατ vas «αγγείο»].

βάζω ρ. μετβ {έβαλα (να/θα βάλω), βάλ-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο): *~ το μπουκάλι στο ψυγείο / τα ρούχα στη βαλίτσα / τις ελιές στο λαδόξιδο / τα χέρια στις τσέπες* ΑΝΤ βγάζω ΦΡ. (α) ***βάζω ψυχή (σε κάτι)*** ασχολούμαι με όρεξη, μεράκι, δημιουργική διάθεση (με κάτι): *έχει βάλει ψυχή σ' αυτούς τους πίνακες* (β) (οικ) ***βάζω (κάποιον) στο βρακί μου*** βλ λ *βρακί* (γ) ***βάζουμε (κάποιον) στη μέση*** κυκλώνουμε (κάποιον): *τον έβαλαν στη μέση και τον ξυλοφόρτωσαν* **2.** (γενικότ) τοποθετώ: *~ τα πιάτα / τα μαχαιροπίρουνα στο τραπέζι* ‖ *~ τα ρούχα στις κρεμάστρες*· ΦΡ (α) (μτφ.) ***βάζω τη σφραγίδα μου*** επιδρώ καθοριστικά σε κάτι: *ο υπουργός έβαλε τη σφραγίδα του στη διαμόρφωση τού τελικού κειμένου τής συμφωνίας* (β) ***βάζω κάτω (κάποιον)*** βλ. λ *κάτω* (γ) (μτφ.) ***τα βάζω κάτω*** κάνω υπολογισμούς: *αν τα βάλεις κάτω, η αγορά αυτή σε συμφέρει* (δ) ***δεν το βάζω κάτω*** δεν εγκαταλείπω μια προσπάθεια, δεν πτοούμαι *παρά τις δυσκολίες, δεν το έβαλε κάτω* (ε) (μτφ.) ***βάζω (κάποιον / κάτι) στη θέση του*** απαντώ σε (κάποιον) όπως πρέπει, ώστε να καταλάβει ή να του δείξω το σφάλμα του: *του μίλησε σωστά και τον έβαλε στη θέση του* ΣΥΝ τακτοποιώ (κάποιον) (στ) (μτφ.) ***βάζω τα γυαλιά (σε κάποιον)*** αποδεικνύομαι ανώτερος (κάποιου), τον ξεπερνώ· *αν και μικρότερος, του 'βαλε τα γυαλιά στον διαγωνισμό* (ζ) ***βάζω τα δυο πόδια (κάποιου) σ' ένα παπούτσι*** υποχρεώνω (κάποιον) να συμμορφωθεί με μια κατάσταση, τον τιθασεύω, τον κάνω ό,τι θέλω: *στην αρχή ήταν ατίθασος, μέσα σε δύο μήνες όμως του έβαλε τα δυο πόδια σ' ένα παπούτσι* (η) ***βάζω τη θηλιά στον λαιμό (κάποιου)*** (i) (κυριολ.) περνάω στον λαιμό (κάποιου) το σκοινί τής κρεμάλας, οδηγώ (κάποιον) στην αγχόνη (ii) (μτφ.) πιέζω (κάποιον) ασφυκτικά, τον φέρνω σε αδιέξοδο, σε απόγνωση *θα σε ξεχρεώσω αργότερα· μη μου βάζεις τώρα τη θηλιά στον λαιμό!* (θ) (μτφ) ***βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά / στο στόμα τού λύκου*** διακινδυνεύω, θέτω σε κίνδυνο τη ζωή μου *έβαλαν το κεφάλι τους στο στόμα τού λύκου διεισδύοντας στο μεγαλύτερο στρατόπεδο τού εχθρού* ‖ *δεν βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά για ασήμαντο λόγο* (ι) ***βάζω το χέρι μου στη φωτιά / στο Ευαγγέλιο*** ορκίζομαι ότι λέω αλήθεια, πιστοποιώ με όρκο κάτι: *δεν βάζω το χέρι στο Ευαγγέλιο, αλλά είμαι σχεδόν σίγουρος πως τον είδα* (ια) (μτφ.) ***βάζω φέσι*** (i) (σε κάποιον) δεν του πληρώνω όσα του χρωστώ *έφυγε από την εταιρεία βάζοντάς τους φέσι αρκετών εκατομμυρίων* (ii) χρεώνομαι, μπαίνω μέσα (ιβ) (μτφ.) ***βάζω καπέλο (σε κάτι)*** αυξάνω την τιμή προϊόντος: *οι έμποροι βάζουν καπέλο στο αρνί ενόψει τού Πάσχα* (ιγ) (μτφ.) ***βάζω την ουρά στα σκέλια*** βλ. λ. *σκέλια* (ιδ) (μτφ.) ***βάζω το νερό στ' αυλάκι*** δρομολογώ υπόθεση (βλ. κ. λ. *αυλάκι*) (ιε) (μτφ.) ***βάζω φτερά στα πόδια (κάποιου)*** εμψυχώνω (κάποιον), αναπτερώνω το ηθικό του (ιστ) (εκφραστ.) ***βάζω τα πόδια στον ώμο / στην πλάτη*** το βάζω στα πόδια, φεύγω τρέχοντας (ιζ) (μτφ) ***βάζω τα πράγματα στη θέση τους*** διευθετώ μια κατάσταση, τη φέρνω στη θέση που πρέπει· *ας βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους· ποιος ευθύνεται για το λάθος;* (ιη) (αρνητ.) ***βάζω το δάχτυλο στην πληγή*** ανακινώ δυσάρεστο θέμα: *μη βάζεις το δάχτυλο στην πληγή· πρόκειται για δυσάρεστη υπόθεση* (ιθ) (μτφ.) ***βάζω το μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)*** πιέζω ασφυκτικά, εξαναγκάζω (κάποιον) να ενεργήσει (βλ. κ. *βάζω τη θηλιά στον λαιμό*) (κ) ***βάζω το μαχαίρι στο κόκκαλο*** οδηγώ την έρευνα μιας υπόθεσης σε βάθος, στον εντοπισμό και την τιμωρία των υπευθύνων (για κάτι), όποιοι κι αν είναι αυτοί· *στην υπόθεση τού τραπεζικού σκανδάλου ο υπουργός είναι αποφασισμένος να βάλει το μαχαίρι στο κόκκαλο* (κα) (μτφ.) ***βάζω το χέρι στην καρδιά*** προτίθεμαι να μιλήσω ειλικρινώς, *βάλε το χέρι στην καρδιά και απάντησέ μου* (κβ) (μτφ) ***βάζω το χέρι στην τσέπη*** δίνω χρήματα, γίνομαι γενναιόδωρος. *αν θέλουμε να χτίσουμε μια ισχυρή επιχείρηση, πρέπει να βάλουμε όλοι βαθιά το χέρι στην τσέπη* (κγ) ***βάζω κατά μέρος / στην άκρη*** αφήνω προσωρινά στην άκρη: *~ τις προσωπικές διαφορές* ΣΥΝ αφήνω κατά μέρος / στην άκρη, παραβλέπω, αντιπαρέρχομαι **3.** (για φαγητά και ποτά) ρίχνω ή γενικότ προσθέτω *~ λάδι στη σαλάτα / κρασί στα ποτήρια / νερό στο φαγητό* ‖ *βάλε μου να πιω* ‖ *~ τυρί στα μακαρόνια / ρίγανη στις ντομάτες / παγάκια στο ουίσκι*· ΦΡ (μτφ.) ***βάζω νερό στο κρασί μου*** παύω να είμαι αδιάλλακτος, υποχωρώ: *μην είσαι απόλυτος βάλε λίγο νερό στο κρασί σου!* **4.** φορώ· *~ τη μπλούζα / το σακάκι / το κοστούμι* ‖ *~ τα καλά μου* (τα γιορτινά, επίσημα ρούχα) **5.** (α) ωθώ (κάποιον) να κάνει (κάτι): *εσύ τον βάζεις να μας ενοχλεί;* ‖ *ποιος σε έβαλε να το κάνεις;* ΣΥΝ παρακινώ (β) αναθέτω (σε κάποιον) να κάνει (κάτι): *έβαλε ανθρώπους του να παρακολουθούν τις κινήσεις της* ‖ *έβαλε ιδιωτικό αστυνομικό να ψάξει για τον χαμένο γυιο του* ΦΡ (α) ***βάζω λυτούς και δεμένους*** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους, για να βγάλει το παιδί του απ' τη φυλακή* (β) ***θα βάλω τη σκούπα μου να κλαίει*** αδιαφορώ πλήρως για κάτι *Θα τα βάλει μαζί μου, Κι εγώ ~!* (γ) ***βάζω μέσον /*** (αργκό) ***βύσμα*** χρησιμοποιώ τις γνωριμίες που έχω για να επιτύχω κάτι, παρακάμπτοντας τις προβλεπόμενες νόμιμες διαδικασίες: *έβαλε μέσον και του διόρισαν την κόρη στο Δημόσιο* **6.** ορίζω, καθορίζω: *~ κανόνες / τους όρους τού παιχνιδιού / προθεσμία εξόφλησης* ‖ *το νομοσχέδιο βάζει φραγμό στην ασυδοσία των καταπατητών* **7.** επενδύω *~ όλα μου τα λεφτά σε μία επιχείρηση* ‖ *~ κεφάλαια για την υλοποίηση τού σχεδίου* **8.** διορίζω: *τον έβαλε στο δημόσιο με μέσον* ‖ *ο υπουργός τον έβαλε σε αυτή τη θέση* **9.** εισάγω (κάποιον) ως μέλος σε ομάδα ανθρώπων με κοινή δράση: *τους έχουν βάλει κι αυτούς στο κύκλωμα* ‖ *~ κάποιον σε μια οργάνωση* ‖ *τον έβαλαν στο κόλπο* **10.** ΑΘΛ επιτυγχάνω: *~ γκολ / καλάθι* ‖ *συναγωνίζονταν ποιος θα έβαζε τους περισσότερους πόντους* **11.** επιβάλλω: *~ φόρους / πρόστιμο* ‖ *~ τιμωρία σε μαθητή* **12.** συμπεριλαμβάνω. *θα βάλει και εξωκοινοβουλευτικούς στην κυβέρνηση* ‖ *στο ψηφοδέλτιο έβαλαν πρόσωπα όλων των κοινωνικών τάξεων* **13.** (για παραγγελίες, συχνότ στην προστ.) φέρνω: *βάλε δύο μερίδες μουσακά, μία γίγαντες.* ‖ *–να βάλω και μια* (ενν. μερίδα) *πατάτες;* **14.** (+για) θέτω υποψηφιότητα *~ για βουλευτής / για δήμαρχος* ‖ *έβαλε για πρόεδρος τού συλλόγου* **15.** (για συγκεκριμένη δουλειά) αρχίζω να κάνω *~ σίδερο / πλυντήριο / μπουγάδα* ‖ *έχω βάλει φαγητό και δεν μπορώ να φύγω* **16.** (για ηλεκτρική συσκευή) ανάβω, θέτω σε λειτουργία *βάλε την τηλεόραση* ‖ *~ το στερεοφωνικό, για ν' ακούσω μουσική* ‖ *~ το κασετόφωνο στο τέρμα* (τον ήχο στον μεγαλύτερο βαθμό) / *την καφετιέρα στην πρίζα*· ΦΡ (μτφ.) ***βάζω το μυαλό (μου) να δουλέψει*** βλ. λ. *μυαλό* **17.** (για εκδηλώσεις συναισθημάτων, αντιδράσεις κ.λπ.) αρχίζω να κάνω (κάτι) (συνήθ. με ένταση): *~ τα γέλια* (αρχίζω να γελώ) / *τα κλάματα / τις φωνές σε κάποιον* **18.** (για βαθμούς) βαθμολογώ· *~ μηδέν / άριστα* ‖ *του έβαλαν όλοι οι κριτές δέκα!* **19.** εντάσσω (κάποιον) σε σύνολο ή τον κλείνω σε ίδρυμα: *οι δικοί της την έβαλαν σε οικοτροφείο* ‖ *τον έβαλε ο πατέρας του σε ιδιωτικό σχολείο*· ΦΡ ***βάζω (κάποιον) μέσα /*** (λαϊκ) ***στο φρέσκο /*** (λαϊκ) ***στη στενή*** κλείνω (κάποιον) στη φυλακή ΑΝΤ βγάζω **20.** ΑΘΛ (για παίκτη, αθλητή) χρησιμοποιώ (παίκτη) σε αγώνα: *ο προπονητής του δεν τον βάζει στους τελευταίους αγώνες* ‖ *τον έβαλε ως αλλαγή στο ημίχρονο* **21.** συνεισφέρω, συμμετέχω: *βάλαμε όλοι από λίγα χρήματα και του αγοράσαμε ένα δώρο* ‖ *όσα βάζεις, τόσα παίρνεις* ΦΡ ***βάζω ένα χέρι / ένα χεράκι*** δίνω κάποια βοήθεια: *βάλε ένα χεράκι να στρώσουμε τα χαλιά* **22.** (για οικιακές εγκαταστάσεις) εγκαθιστώ· *~ ρεύμα / ηλεκτρικό / τηλέφωνο / τα ηλεκτρικά / τα υδραυλικά* **23.** (για τις ταχύτητες αυτοκινήτου) επιλέγω: *~ πρώτη / δευτέρα* ‖ *~ ταχύτητα* **24.** (για την ώρα) ρυθμίζω: *~ το ρολόι μια ώρα μπροστά* ‖ *τι ώρα έβαλες το ρολόι,* **25.** (για θέματα εξετάσεων) συντάσσω και δίνω προς εξέταση: *φέτος έβαλαν δύσκολα θέματα* ‖ *ποιος βάζει τα θέματα στις εξετάσεις;* ΦΡ. ***βάζω θέμα*** (αντί *θέτω θέμα / ζήτημα*) προτείνω για συζήτηση: *σχετικά με το θέμα που έβαλε ο συνάδελφος, έχω να πω τα εξής* **26.** (μεσοπαθ ***βάλθηκα / έχω βαλθεί*** + να) αποφάσισα / έχω αποφασίσει να επιτύχω (κάτι) και καταβάλλω κάθε προσπάθεια (γι' αυτό): *βάλθηκε να αποδείξει ότι έχουμε άδικο* ‖ *έχει βαλθεί να τον κάνει άριστο μαθητή* ‖ *βάλθηκες να με τρελάνεις με τα καμώματά σου.* **27.** για να δηλωθεί ότι κάνουμε κάποιον να σκεφτεί, να υποψιαστεί ή, γενικά, να αντιληφθεί (κάτι), όπως στις ΦΡ (α) ***βάζω ψύλλους στ' αφτιά*** (κάποιου) δημιουργώ υποψίες, καλλιεργώ την αμφιβολία (για κάτι) *οι συχνοί ψίθυροι και τα σχόλια εις βάρος του, του έβαλαν ψύλλους στ' αφτιά* (β) ***βάζω ιδέες (σε κάποιον)*** βλ λ. *ιδέα* (γ) ***βάζω (κάποιον) σε έγνοια*** προκαλώ ανησυχία, σκοτούρες: *η είδηση για απεργία τού προσωπικού των αεροδρομίων την έβαλε σε έγνοια για το ταξίδι που σχεδίαζε* (δ) ***βάζω (κάποιον) στο νόημα*** βοηθώ (κάποιον) να κατανοήσει κάτι: *για να σε βάλω στο νόημα, θα σου πω το εξής* (ε) ***βάζω (κάποιον) σε σκέψεις*** κάνω (κάποιον) να προβληματιστεί (για κάτι) **28.** σε φράσεις που δηλώνουν ότι κάποιος σκέφτεται ή φαντάζεται (κάτι), π.χ. (α) ***βάζω κακό στον νου μου*** (i) σκέφτομαι την πιθανότητα να έχει συμβεί κάτι κακό (δυσάρεστο): *μη βάζεις κακό με τον νου σου· μπορεί να βρήκαν πολλή κίνηση και γι' αυτό άργησαν τόσο* (ii) αποκτώ υποψίες (για κάτι/κάποιον) (β) ***βάζω με τον νου μου*** βλ. λ. *νους* (γ) ***το βάζει ο νους (κάποιου)*** μπορεί να το διανοηθεί, να το φανταστεί (κανείς): *δεν ~ τού ανθρώπου τι βάσανα περάσαμε'* ‖ *~ σου τι μπορεί να μου είπε για σένα,* (δ) (αρνητ.) ***δεν το βάζει ο νους μου*** για απίθανα ή απίστευτα πράγματα. *~ τι πήγε και έκανε το παλιόπαιδο!* **29.** ενεργώ ώστε να προκύψει κάτι· ΦΡ ***βάζω φωτιά*** ανάβω

φωτιά: *έβαλαν φωτιά σε ξερά χόρτα* || *ποιοι βάζουν τις φωτιές στα δάση* **30.** αντιμετωπίζω (κάποιον), του συμπεριφέρομαι με ορισμένο τρόπο ΦΡ (α) **βάζω (κάποιον) πόστα** μαλώνω (κάποιον), κάνω παρατηρήσεις (σε κάποιον): *ο διευθυντής του τον έβαλε πόστα για τις συχνές απουσίες του* ΣΥΝ επιπλήττω (β) **βάζω (κάποιον / κάτι) στην ίδια μοίρα (με κάποιον / κάτι)** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με τον ίδιο τρόπο που αντιμετωπίζω κάποιον άλλον / κάτι, σαν να πρόκειται για τις ίδιες περιπτώσεις: *είναι απαράδεκτο να βάζεις εμένα στην ίδια μοίρα με εκείνον!* **31.** για την έναρξη πράξης, διαδικασίας κ.λπ.· ΦΡ (α) **βάζω μπρος** βλ. λ. *εμπρός* (β) **βάζω (κάποιον) μπρος** βλ. λ. *εμπρός* (γ) **βάζω πλώρη** (i) κατευθύνομαι (κάπου): *έβαλε πλώρη για τη Χίο* (ii) (μτφ.) αρχίζω να ενεργώ για συγκεκριμένο σκοπό, αρχίζω να εφαρμόζω (κάτι): *έβαλε πλώρη για το χρυσό μετάλλιο* (δ) **βάζω σε ενέργεια** αρχίζω να υλοποιώ: *έβαλαν σε ενέργεια το σχέδιό τους* **32.** φέρνω (κάποιον/κάτι) σε ορισμένη κατάσταση, όπως στις ΦΡ (α) **βάζω (κάποιον / κάτι) σε κίνδυνο** κάνω κάποιον/κάτι να κινδυνεύει. *έβαλε σε κίνδυνο ακόμη και τη ζωή του για χάρη της* (β) **βάζω σε μπελάδες (κάποιον)** προκαλώ (σε κάποιον) προβλήματα· *μας έβαλε σε μπελάδες με τους επιπόλαιους χειρισμούς της* ● ΦΡ (α) **βάζω αφτί** ακούω κρυφά ΣΥΝ στήνω αφτί (β) **βάζω γνώση / μυαλό** βλ. λ. *μυαλό* (γ) **βάζω / κάνω (κάποιον) στην άκρη** βλ. λ. *άκρη* (δ) **βάζω λόγια (σε κάποιον)** βλ. λ. *λόγια* (ε) **βάζω λόγια στο στόμα (κάποιου)** ισχυρίζομαι ότι κάποιος είπε κάτι που δεν είπε στην πραγματικότητα: *μη βάζεις στο στόμα μου λόγια που δεν είπα!* (στ) **βάζω σε πειρασμό** σκανδαλίζω: *κορίτσια που βάζουν σε πειρασμό* (ζ) **βάζω στον πειρασμό** δημιουργώ (σε κάποιον) την επιθυμία να κάνει κάτι, παρακινώ: *τον έβαλαν στον πειρασμό να αρπάξουν τα λεφτά* (η) **βάζω τάξη / σε τάξη** τακτοποιώ, διευθετώ: *κάποιος πρέπει να βάλει τάξη εδώ μέσα* (θ) **βάζω σημάδι (κάποιον / κάτι)** σκοπεύω: *έβαλαν σημάδι μια πινακίδα* (ι) **βάζω (κάποιον) / μπαίνω στα αίματα** βλ. λ. *αίμα* (ια) **το βάζω στα πόδια** τρέχω γρήγορα και εξαφανίζομαι, υποχωρώ ταχέως μπροστά σε κίνδυνο δειλιάζω, λιποψυχώ: *μόλις είδαν τα Μ.Α.Τ., το 'βαλαν στα πόδια* (ιβ) **βάζω στεφάνι** παντρεύομαι, συνάπτω γάμο: *βάλανε στεφάνι στον Αϊ-Γιώργη* (ιγ) **βάζω / πάω στοίχημα** βλ. λ. *στοίχημα* (ιδ) **βάζω στον κλήρο** (i) διανέμω με κλήρο (ii) κληρώνω: *έβαλαν τα πράγματά του στον κλήρο* (ιε) **βάζω στο χέρι (κάτι / κάποιον)** (i) κάνω (κάτι) δικό μου, οικειοποιούμαι: *έβαλε στο χέρι την περιουσία της γυναίκας του* (ii) εκμεταλλεύομαι, εξαπατώ, κοροϊδεύω (κάποιον) *με κολακείες και υποσχέσεις τον έβαλαν τελικά στο χέρι* (ιστ) **βάζω χέρι (σε κάποιον)** βλ. λ. *χέρι* (ιζ) **βάζω τα δυνατά μου** επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις: *~ να τελειώσω νωρίς* (ιη) **βάζω τις φωνές** (i) φωνάζω δυνατά (συνήθ. από οργή, αγανάκτηση, απελπισία κ.λπ.): *μόλις είδε το σπίτι άνω-κάτω, έβαλε τις φωνές* (ii) (σε κάποιον) του φωνάζω επιπλήττοντάς τον (για κάποιο σφάλμα του) (ιθ) **βάζω τέλος στη ζωή μου** αυτοκτονώ (κ) **βάζω φρένο** ανακόπτω, διακόπτω. *η εκλογική ήττα έβαλε φρένο στις φιλοδοξίες του* (κα) **βάζω σε σειρά** ταξινομώ, προγραμματίζω (κβ) **βάζω στο μάτι (κάποιον / κάτι)** (i) επιθυμώ να αποκτήσω (κάτι που δεν μου ανήκει) *έβαλαν στο μάτι την περιουσία της* (ii) θέτω ως στόχο: *τον έβαλαν στο μάτι και γυρεύουν ευκαιρία να τον δυσφημίσουν* ΣΥΝ. εποφθαλμιώ, επιβουλεύομαι (κγ) **βάζω (κάποιον) στο παιχνίδι** τον εμπλέκω σε δραστηριότητα: *έβαλαν στο παιχνίδι τής διαδοχής κι άλλους βουλευτές τού κόμματος* (κδ) (καθημ.) **και βάλε** (μετά από δήλωση ποσότητας) και ακόμη περισσότερο: *Σου είπε ότι είναι 25 ετών κι εσύ την πίστεψες; Αυτή είναι 30 ~* (κε) **το βάζω για (κάπου)** πηγαίνω, κατευθύνομαι (κάπου): *για πού το 'βαλες νυχτιάτικα;* (κστ) **τα βάζω με κάποιον / μαζί (με κάποιον)** (i) στρέφομαι εναντίον κάποιου, τον θεωρώ υπεύθυνο για κάτι: *ο προπονητής τα έβαλε με τους παίκτες του για την ήττα* || *μην τα βάζεις μαζί μου, δεν φταίω εγώ!* (ii) αντιμετωπίζω κάποιον: *δεν μπορώ να τα βάλω μαζί του, είναι πιο δυνατός από μένα* (κζ) **βάζω τραπέζι** βλ. λ. *τραπέζι* Επίσης (λαϊκ.) **βάνω** [μεσν.]. — **βάλσιμο** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *βιβάζω* «ανυψώνω, ανεβάζω» (με ανομοιωτική αποβολή τής συλλαβής *βι-*) < **βι-βάδ-jω* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. **βαδ-*, από όπου και επίρρ *βάδ-ην*, ρ *βαίνω* (βλ.λ.). Το μεσν *βάνω* < *βάλνω* < αρχ *βάλλω*, κατά το σχήμα *σφάλλω - σφάνω*. Η φρ. *βάζω τα πράγματα στη θέση τους* είναι μεταφρ. δάνειο από το γαλλ (re)mettre les choses à leur place. Επίσης γαλλισμούς συνιστούν φρ όπως *βάζω στην άκρη* (< mettre de l'argent de côté), *βάλθηκα να..* (< se mettre à...), *βάζω τάξη* (< mettre de l'ordre), *βάζω τραπέζι* (< mettre la table), *τον έβαλα στη θέση του* (< je l'ai mis à sa place) κ.ά.]

βαθαίνω ρ. μετβ κ. αμετβ. {βάθυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) βαθύ ή βαθύτερο **2.** (μτφ.) πηγαίνω εις βάθος, διεισδύω, εμβαθύνω· *ο συγγραφέας μάς βοηθεί να βαθύνουμε τη σκέψη μας* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι βαθύς, αποκτώ βάθος: *όσο προχωρείς, η θάλασσα βαθαίνει* **4.** (μτφ.) οξύνομαι, εντείνομαι, μεγαλώνω: *βαθαίνει η κρίση στις σχέσεις των βουλευτών τού κόμματος* || *βαθαίνει το ρήγμα στις σχέσεις των μελών τής οργάνωσης* || *με τον καιρό το χάσμα των γενεών βαθαίνει όλο και πιο πολύ* ● **5.** (για χρώματα) παίρνω πιο σκούρα απόχρωση. Επίσης **βαθύνω** [αρχ.] — **βάθεμα** (το) (εκτός τής σημ 4) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

[ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαθύνω* < *βαθύς*, κατά το σχήμα *βαρύνω – βαραίνω, πληθύνω – πληθαίνω*]

βαθμηδόν επίρρ (λόγ.) σταδιακά, λίγο-λίγο: *η αιθρία ~ μετατράπηκε σε κακοκαιρία* || *οδηγήθηκαν ~ σε σύγκρουση* ΣΥΝ βαθμιαία, κλιμακωτά, προοδευτικά ΑΝΤ αμέσως, άρδην

[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαθμός* + παραγ. επίθημα *-ηδόν* (πβ *ἀγεληδόν, σωρηδόν*)].

βαθμιαίος, -α, -ο [1897] αυτός που συντελείται σταδιακά: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει ~ πτώση / μεταβολή τής θερμοκρασίας* || *~ βελτίωση τής υγείας τού ασθενούς* ΣΥΝ κλιμακωτός, προοδευτικός, σταδιακός ΑΝΤ άμεσος. — **βαθμιαί-α / -ως** [1896] επίρρ.

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. graduel (< λατ. gradus «βαθμός»)].

βαθμίδα (η) **1.** (λόγ.) το σκαλί, το σκαλοπάτι **2.** (μτφ.) η θέση σε σύστημα αξιών, σε ιεραρχία: *ανήλθε σταδιακά, περνώντας μία-μία όλες τις ~* || *ανώτατη στρατιωτική ~* ΣΥΝ κλιμάκιο **3.** ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις μορφές που παίρνει η ρίζα κατά τις μεταπτώσεις (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ < αρχ *βαθμίς, -ίδος* «σκαλοπάτι» < *βαθμός*].

βαθμιδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει βαθμίδες ή διαρθρώνεται σε βαθμίδες. — **βαθμιδωτά** επίρρ

βαθμοθήρας (ο) {βαθμοθηρών} (κακόσ.) ο μαθητής που επιδιώκει μεγάλους βαθμούς, μαθητής προσηλωμένος στη συγκέντρωση υψηλής βαθμολογίας, ασχέτως προς το ουσιαστικό περιεχόμενο τής μάθησης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.

[ΕΤΥΜ < *βαθμός* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *προικο-θήρας*].

βαθμοθηρία (η) {χωρ πληθ.} η επιδίωξη υψηλής βαθμολογίας στα μαθήματα, το να κυνηγά κανείς τους καλούς βαθμούς (συνήθ. χωρίς να ενδιαφέρεται για την ουσία των μαθημάτων) — **βαθμοθηρικός,** -ή, -ό. **βαθμοθηρικά** επίρρ

βαθμολόγηση (η) ▸ βαθμολογώ

βαθμολογητής (ο), **βαθμολογήτρια** (η) {βαθμολογητριών} πρόσωπο που βαθμολογεί, που κρίνει την αξία (προσώπου/πράγματος) και δίνει τον αντίστοιχο βαθμό: *~ των γραπτών των υποψηφίων στις γενικές εξετάσεις*.

βαθμολογία (η) [1790] {βαθμολογιών} **1.** ο βαθμός ή το σύνολο των βαθμών που παίρνει υποψήφιος σε διαγωνισμό: *δεν συγκέντρωσε στις Γενικές Εξετάσεις την απαιτούμενη ~ και δεν πέρασε* || *υψηλή / χαμηλή / επαρκής ~* **2.** (μτφ.) ο υποθετικός βαθμός με τον οποίο αξιολογείται μια κατάσταση, τα αποτελέσματα μιας προσπάθειας, η επίδοση σε οποιοδήποτε επίπεδο δραστηριότητας· *η κυβέρνηση παίρνει πολύ καλή βαθμολογία* **3.** το έντυπο στο οποίο αναγράφεται σε βαθμούς η επίδοση ή η αξιολόγηση (μαθητών, διαγωνιζομένων κ.λπ.) **4.** ΑΘΛ ο πίνακας στον οποίο φαίνεται η κατάταξη των ομάδων ενός πρωταθλήματος, ανάλογα με το σύνολο των βαθμών που συγκέντρωσαν: *η ~ των ομάδων τής Α' Εθνικής*.

βαθμολογικός, -ή, -ό [1841] αυτός που σχετίζεται με ή αναφέρεται στη βαθμολογία· *~ θέση / διαφορά / κατάταξη / πίνακας / ανακατάταξη / κατάσταση*. — **βαθμολογικ-ά / -ώς** [1848] επίρρ.

βαθμολόγιο (το) [1895] {βαθμολογί-ου | -ων} **1.** το ειδικό βιβλίο στο οποίο σημειώνονται οι βαθμοί των μαθητών **2.** η κατανομή των βαθμών στον χώρο των υπαλλήλων· *τροποποιήσεις στο ~ των δημοσίων υπαλλήλων*

βαθμολογώ ρ. μετβ. [1833] {βαθμολογείς ... | βαθμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αξιολογώ με βαθμό (κάποιον/κάτι), εντάσσω σε σχετική κλίμακα σύμφωνα με τους βαθμούς που απονέμω *~ επιεικώς / αυστηρά / ακριβοδίκαια / με άριστα* || *~ μαθητές / υποψηφίους / γραπτά εξετάσεων / την επίδοση / τους εργαζομένους* **2.** σημειώνω με ειδικό τρόπο βαθμούς πάνω σε αντικείμενο (ώστε να χρησιμοποιείται για μετρήσεις) ΣΥΝ. βαθμονομώ — **βαθμολόγηση** (η) [1880].

βαθμονομώ ρ. μετβ {βαθμονομείς .. | βαθμονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαιρώ σε βαθμούς την κλίμακα (οργάνου μέτρησης): *βαθμονομημένη κλίμακα πάνω σε κανόνα* — **βαθμονόμηση** (η)

[ΕΤΥΜ. < *βαθμός* + *-νομώ* < *νέμω*]

βαθμός (ο) **1.** (α) μονάδα μέτρησης (π.χ. τής θερμοκρασίας) που σημειώνεται σε κλίμακα οργάνου μέτρησης (π.χ. στο θερμόμετρο): *η θερμοκρασία έφτασε τους σαράντα ~ υπό σκιάν* || *σεισμός πέντε βαθμών τής κλίμακας Ρίχτερ* || *πλένω τα χρωματιστά στους τριάντα ~* || *θερμαίνουμε τον φούρνο στους διακόσιους ~* || *βάζω το ψυγείο στους τέσσερεις ~ για τη συντήρηση τροφίμων* (β) **αλκοολικός βαθμός** ο αριθμός που δηλώνει το ποσοστό αλκοόλης που περιέχεται στα αλκοολούχα ποτά: *ο ~ αυτής τής μπίρας είναι 5%* **2.** (για έγκαυμα) καθένα από τα επίπεδα στα οποία διακρίνεται ανάλογα με τη σοβαρότητά του: *έγκαυμα πρώτου ~* (ελαφρό κάψιμο μόνο στο δέρμα) || *δευτέρου ~* (κάψιμο τής επιφάνειας τού δέρματος, με φουσκάλες, συγκέντρωση αίματος και υγρού) || *τρίτου ~* (με καταστροφή τής επιφάνειας τού δέρματος, ίσως και των υποδορίων ιστών, αφυδάτωση ή και καταπληξία) **3.** (για τη δικαιοδοσία δικαστηρίου) το επίπεδο τής εξουσίας που έχει το δικαστήριο να δικάσει μια υπόθεση, ανάλογα με τη θέση που έχει το εν λόγω δικαστήριο στην ιεραρχική διαβάθμιση: *δικαστήρια πρώτου ~* || *δικάστηκε ξανά, σε δεύτερο ~, ύστερα από έφεση τού εισαγγελέα* (βλ. κ. λ. *δικαιοδοσία*) **4.** κάθε γέννηση σε γενεαλογική σειρά. *πατέρας και γυιος είναι συγγενείς πρώτου ~* · ΦΡ **βαθμός συγγενείας** βλ. λ. *συγγένεια* **5.** η σειρά που κατέχει κανείς σε ιεραρχία· *έχει υψηλό ~ στον στρατό* || *εκκλησιαστικός ~* || *αξιωματούχος υψηλού βαθμού* (υψηλόβαθμος) **6.** (συνεκδ.) το αξίωμα που λαμβάνει υπάλληλος, στρατιωτικός κ.λπ. κατά τις κρίσεις για προαγωγή· *πήρε ~* (προήχθη) ΣΥΝ γαλόνι **7.** το σημείο στο οποίο φθάνει μια κατάσταση ή ιδιότητα: *η εγκληματικότητα έχει αυξηθεί σε μεγάλο ~* ΣΥΝ επίπεδο· ΦΡ. (α) **ώς έναν βαθμό** μέχρις ενός σημείου: *έμεινα ικανοποιημένος ~ από τη λύση που έδωσε* (β) **στον βαθμό που** όσο: *~ με αφορά, θα κάνω ό,τι μπορώ* ΣΥΝ στο μέτρο που (γ) **σε τέτοιον βαθμό** (εμφατ.) σε τόσο (μεγάλο) σημείο *η εγκληματικότητα έχει φτάσει ~, ώστε οι κάτοικοι φοβούνται να κυκλοφορούν το βράδυ στον δρόμο* **8.** αριθμητικό συνήθ ή άλλο σύμβολο (λ.χ. γράμμα), με το οποίο δηλώνεται η επίδοση σε κλίμακα αξιολόγησης. *ο ~ του στις εξετάσεις ήταν 15* **9.** **βαθμοί** (οι) το σύνολο των βαθμών (σημ. 8) τους οποίους συγκέντρωσε μαθητής ή υποψήφιος σε εξετάσεις και συνεκδ. το έντυπο που περιέχει τους βαθμούς αυτούς: *πήγαν στο σχολείο, να πάρουν τους ~* || *υψηλοί / χαμηλοί / εντυπωσιακοί / άριστοι ~* **10.** ο αριθμός που αντιστοιχεί στην επίδοση ή το αποτέλεσμα που φέρνει διαγωνιζόμενος, αθλητής ή ομάδα σε αγώνα· *το μουσικό συ-*

ΠΙΝΑΚΑΣ: ΟΙ ΒΑΘΜΟΙ ΣΤΙΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΑ ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

	Γ.Ε.Σ.	Γ.Ε.Ν.	Γ.Ε.Α.
	Στρατηγός*	Ναύαρχος*	Πτέραρχος*
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιναύαρχος Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιπτέραρχος Υποπτέραρχος Ταξίαρχος
Ανώτεροι αξ/κοί	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης Ταγματάρχης**	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος Πλωτάρχης	Σμήναρχος Αντισμήναρχος Επισμηναγός
Κατώτεροι αξ/κοί	Λοχαγός** Υπολοχαγός** Ανθυπολοχαγός**	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Σμηναγός Υποσμηναγός Ανθυποσμηναγός
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής	Ανθυπασπιστής
Υπαξ/κοί	Αρχιλοχίας Επιλοχίας Λοχίας Δεκανέας	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής Δίοπος	Αρχισμηνίας Επισμηνίας Σμηνίας Υποσμηνίας
	(Υποδεκανέας)*** Στρατιώτης	Ναύτης	Σμηνίτης

* τον βαθμό φέρει ο εκάστοτε αρχηγός Γ Ε ΕΘ.Α., εφόσον προέρχεται από τον Στρατό Ξηράς, την Πολεμική Αεροπορία ή το Πολεμικό Ναυτικό αντιστοίχως· ωστόσο, στην καθημερινή πρακτική, «στρατηγός» «ναύαρχος» ή «πτέραρχος» προσφωνούνται και οι ανώτατοι αξιωματικοί τού Στρατού Ξηράς, τής Πολεμικής Αεροπορίας και τού Πολεμικού Ναυτικού αντιστοίχως.

** στα Τεθωρακισμένα οι βαθμοί αυτοί είναι. ανθυπίλαρχος (ανθυπολοχαγός), υπίλαρχος (υπολοχαγός), ίλαρχος (λοχαγός), επίλαρχος (ταγματάρχης).

*** δεν αποτελεί βαθμό. αλλά διάκριση

ΣΩΜΑΤΑ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ

	ΛΙΜΕΝΙΚΟ	ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ (ΕΛ.ΑΣ.)	πρώην ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΗ	ΠΥΡΟΣΒΕΣΤΙΚΗ	ΑΓΡΟΦΥΛΑΚΗ
Ανώτατοι αξ/κοί	Αντιναύαρχος (Αρχηγός Λ.Σ.) Υποναύαρχος Αρχιπλοίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος Υποστράτηγος Ταξίαρχος	Αντιστράτηγος (Αρχηγός) Υποστράτηγος (Υπαρχηγός) Αρχιπύραρχος	Γενικός διευθυντής Αγροφυλακής* Επιθεωρητής Αγροφυλάκων* Διοικητής Αγροφυλακής* Αγρονόμος* Αρχιφύλακας Αγροφυλακής* Αγροφύλακας**
Ανώτεροι αξ/κοί	Πλοίαρχος Αντιπλοίαρχος Πλωτάρχης	Αστυνομικός Διευθυντής Αστυνομικός Υποδιευθυντής Αστυνόμος Α'	Συνταγματάρχης Αντισυνταγματάρχης Ταγματάρχης	Πύραρχος Αντιπύραρχος Επιπυραγός	
Κατώτεροι αξ/κοί	Υποπλοίαρχος Ανθυποπλοίαρχος Σημαιοφόρος	Αστυνόμος Β' Υπαστυνόμος Α' Υπαστυνόμος Β'	Μοίραρχος Υπομοίραρχος Ανθυπομοίραρχος	Πυραγός Υποπυραγός Ανθυποπυραγός	
	Ανθυπασπιστής	Ανθυπαστυνόμος	Ανθυπασπιστής	Πυρονόμος	
Υπαξ/κοί	Αρχικελευστής Επικελευστής Κελευστής	Αρχιφύλακας	Ενωμοτάρχης Υπενωμοτάρχης	Αρχιπυροσβέστης	
	Λιμενοφύλακας	Αστυφύλακας	Χωροφύλακας	Πυροσβέστης	* χωρίς στολή ** ένστολος

γκρότημα που μας εκπροσώπησε στον διεθνή διαγωνισμό, συγκέντρωσε πολλούς ~ || για κάθε νίκη στο πρωτάθλημα μια ομάδα παίρνει τρεις ~ ΣΥΝ πόντος **11.** ΓΛΩΣΣ καθεμιά από τις τρεις μορφές επιθέτων και επιρρημάτων, που δηλώνουν ποσοτική κλιμάκωση τής σημασίας τους (ιδιότητας κ.λπ). λ.χ. *ωραίος (θετικός βαθμός), ωραιότερος (συγκριτικός βαθμός), ωραιότατος (υπερθετικός βαθμός) - ωραία (θετικός βαθμός), ωραιότερα (συγκριτικός βαθμός), ωραιότατα (υπερθετικός βαθμός)* **12.** ΜΑΘ (α) μονάδα μέτρησης τόξων ή γωνιών (σύμβολο grad ή g), λ.χ 100^{g} (β) ***βαθμός πολυωνύμου*** ο μεγαλύτερος εκθέτης τής μεταβλητής σε ένα πολυώνυμο

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σκαλοπάτι». < ρ. *βαίνω* (βλ.λ) Η σημερινή σημ. «αξιολογικό στοιχείο», ήδη μτγν., απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ στη μοναδική φορά που χρησιμοποιείται αυτή η λ. *(Α΄ Τιμόθ. 3,13: οἱ γὰρ καλῶς διακονήσαντες βαθμὸν ἑαυτοῖς καλὸν περιποιοῦνται...).* Η φρ *ώς έναν βαθμό* είναι μεταφρ δάνειο (< γαλλ jusqu'à un certain degré), όπως και η φρ. *σε τέτοιον βαθμό* (< γαλλ. à un tel degré)].

-βαθμος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένους βαθμούς: *δωδεκάβαθμη κλίμακα*

[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Μεσν και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν *δεκά-βαθμος [κρηπίς]*), που προέρχεται από το αρχ. *βαθμός*].

βαθμούχος, -ος, -ο [1883] (λόγ.) αυτός που φέρει βαθμό σε ιεραρχική κλίμακα.

βαθμοφόρος, -ος, -ο [1868] αυτός που φέρει βαθμό, συνήθ στέλεχος των Ενόπλων Δυνάμεων με διακριτικά βαθμού (λοχαγού, συνταγματάρχη κ.λπ.)

βαθομέτρηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η μέτρηση τού βάθους (κυρ. θαλασσών) — **βαθομετρικός,** -ή, -ό

βάθος (το) {βάθ-ους | -η, -ών} **1.** η απόσταση ανάμεσα στην επιφάνεια και στον πυθμένα: *το ~ τού πηγαδιού / τής θάλασσας* **2.** (συνεκδ.) ο αριθμός που δηλώνει την απόσταση τού πυθμένα από την επιφάνεια: *σε αυτό το σημείο η θάλασσα έχει ~ εκατό μέτρα* **3.** (συνεκδ) η απόσταση κατά την οποία απομακρύνεται κανείς από την επιφάνεια, κινούμενος προς τον πυθμένα: *ο δύτης έφτασε σε μεγάλο ~* **4.** (στον πληθ) ο ίδιος ο πυθμένας. ο βυθός: *τα ~ τού πελάγους || αρχαία ναυάγια βρίσκονται στα ~ των θαλασσών* ΦΡ (α) ***ή τού ύψους ή τού βάθους*** βλ λ *ύψος* (β) ***χαίρε βάθος αμέτρητον!*** *(χαῖρε βάθος ἀμέτρητον!*. από τον κανόνα τού *Ακαθίστου Ύμνου*· φράση που απευθύνεται προς την Παναγία) (μτφ.) για καταστάσεις χαώδεις, ανεξέλεγκτες **5.** (για τρισδιάστατα αντικείμενα. που έχουν κενό το εσωτερικό τους, ώστε να δέχονται πράγματα, ή για εσοχές στον χώρο) η διάσταση τού μήκους (κατ' αντιδιαστολή προς το ύψος και το πλάτος τους): *το ~ τού συρταριού / τής ντουλάπας* **6.** (α) το τελευταίο σημείο απέναντί μας. το απέναντι άκρο: *τον είδε στο ~ τού δρόμου || τα παιδιά παίζουν στο ~ τής πλατείας*· ΦΡ (μτφ.) ***φως στο βάθος / στην άκρη τού τούνελ*** βλ. λ. *τούνελ* (β) το εσωτερικό ή το πίσω μέρος ενός χώρου, κατ' αντιδιαστολή προς συγκεκριμένο σημείο που νοείται ως μπροστινό (λ χ η είσοδος): *προχωρήστε στο ~ τού λεωφορείου || στέκονταν*

στο ~ τής αίθουσας || *«στο ~ κήπος»* (επιγραφή εστιατορίων) **7.** ΣΤΡΑΤ η απόσταση από την κεφαλή (αρχή) μέχρι την ουρά (τέλος) μιας φάλαγγας *το ~ τής παράταξης* || *~ μετώπου αμυντικών δυνάμεων* || *~ αμυντικής τοποθεσίας* **8.** (μτφ.) το πιο ουσιαστικό μέρος μιας υπόθεσης, ενός θέματος κ.λπ., η ουσία του: *ας εξετάσουμε το ~ τού προβλήματος, ας μη μείνουμε στην επιφάνεια* || *άνθρωπος με ~* (με ουσιαστικό περιεχόμενο, με προβληματισμό που δεν μένει στην επιφάνεια) ΦΡ (α) ***εις / σε βάθος*** (*εἰς βάθος*, Αριστοτ *Μετεωρολογικά* 386a) εισχωρώντας στα πιο ουσιώδη σημεία, στον πυρήνα *κάνω έρευνα ~* || *το θέμα θα μελετηθεί ~* (β) ***κατά βάθος*** στην ουσία, στην πραγματικότητα (αντίθετα από ό,τι φαίνεται) *~ είναι ευαίσθητος άνθρωπος, άλλο αν δείχνει ανιαρός και κυνικός μερικές φορές* **9.** (για συναισθήματα, ψυχικές ή νοητικές λειτουργίες) το κέντρο από όπου εκπηγάζουν, ο πυρήνας τους: *σου εύχομαι κάθε καλό απ' τα ~ τής καρδιάς μου* || *ποιος ξέρει τι συμβαίνει στο ~ τού μυαλού ενός τρελού·* ΦΡ (λόγ.) ***εκ βάθους καρδίας*** (λατ ab imo pectore) από το βάθος τής καρδιάς μου, δηλ από τον πυρήνα των συναισθημάτων μου· (μτφ.) απολύτως ειλικρινά, γνήσια: *εύχομαι ~* **10.** (μτφ.) το πολύ απομακρυσμένο σημείο (για χρόνο) *η ιστορία τής γενιάς του χάνεται στα ~ των αιώνων* || (για χώρο) *το πλοίο χάθηκε στο ~·* ΦΡ ***σε βάθος χρόνου*** με προοπτική, υπολογίζοντας το μέλλον *«αυτή η πολιτική αποσκοπεί στην εξασφάλιση ~ περισσότερων θέσεων εργασίας»* (εφημ.) **11.** η προοπτική (στην Τέχνη), το φόντο (βλ.λ.) ΦΡ ***βάθος πεδίου*** η μέγιστη απόσταση μεταξύ ενός αντικειμένου και τού φακού (μικροσκοπίου, κάμερας, φωτογραφικής μηχανής κ.λπ.), μέσα στα όρια τής οποίας εξασφαλίζεται η ευκρίνεια τού ειδώλου **12.** ΦΙΛΟΣ το σύνολο των βασικών χαρακτηριστικών μιας έννοιας (πβ κ λ *πλάτος*)· ΦΡ ***σε βάθος και σε πλάτος*** πλήρως, από όλες τις πλευρές *αναλύω έναν όρο ~*.

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, παράλλ. τ τού αρχ *βένθος*, πιθ από το επίθ. *βαθύς*, πβ. *παχύς - πάχος, εὐρύς - εὖρος, βαρύς - βάρος* κ ο κ Το ουσ *βάθος* δεν απαντά παρά μόνο μετά τον Όμηρο, οπότε χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον Τάρταρο (Αισχύλος) ή τον αιθέρα (Ευριπίδης)].

βαθοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ η ανίχνευση και εξέταση των διαφόρων γεωλογικών στρωμάτων μιας περιοχής με ειδικό όργανο (βλ λ *γεωραντάρ*)

βαθουλός, -ή, -ό [μεσν] κάπως βαθύς, σχετικά βαθύς: *έτρωγαν όλοι σε ~ πιάτα* Επίσης **βαθουλωτός**.

βαθούλωμα (το) {βαθουλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το κοίλωμα ή το μικρό βάθος: *στην επιφάνεια τού δρόμου υπήρχε ένα ~* || *το τραπέζι έκανε ένα ~ στο κέντρο.*

βαθουλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ {βαθούλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) κοίλο, βαθουλό ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι βαθουλός· *βαθούλωσαν τα μάτια του απ' τα γηρατειά*

βάθρακας (ο) {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.) ο βάτραχος Επίσης **βάθρακος**.

[ΕΤΥΜ. < μτγν *βάθρακος* < αρχ. *βάτραχος*, με μετάθεση τής δασύτητας]

βάθρο (το) **1.** (α) η βάση στην οποία στηρίζεται υλική κατασκευή (συνήθ. μεγάλου μεγέθους): *κατέστρεψαν το ~ τού αγάλματος* ΣΥΝ θεμέλιο, υποστήριγμα (β) ΑΘΛ βάση με σκαλοπάτια όπου στέκονται οι τρεις πρώτοι αθλητές σε κάθε αγώνισμα, για να παραλάβουν τα μετάλλιά τους (χρυσό, αργυρό και χάλκινο αντίστοιχα): *η Γερμανίδα πήρε το πρώτο μετάλλιο, αλλά και στα άλλα δύο σκαλοπάτια τού βάθρου ανέβηκαν δύο συμπατριώτισσές της* **2.** (μτφ) θεμέλιο, στήριγμα, βάση: *η Βουλή είναι το ~ τής δημοκρατίας·* ΦΡ (λόγ.) ***εκ βάθρων*** (*ἐκ βάθρων*, Ευριπ *Ηλέκτρα* 608) από τα θεμέλια, συθέμελα: *τα σπίτια σείστηκαν ~* || (μτφ.) *~ πολιτική αλλαγή / αναδιάρθρωση / ανασυγκρότηση* ΣΥΝ άρδην

[ΕΤΥΜ < αρχ *βάθρον* < ρ. *βαίνω* (βλ λ.) + παραγ επίθημα *-θρον* (πβ. κ. *μέλα-θρον*) Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει τη βάση, πάνω στην οποία πατάει κανείς ή στηρίζεται κάτι. Ομόρρ. *βά-σις, βῆμα, βω-μός* κ ά].

βαθυ- κ **βαθύ-** α' συνθετικό που προσδίδει σε κάποιον/κάτι την ιδιότητα: **1.** τού βάθους, *βαθύ-ρριζος, βαθύ-λακκος* **2.** τού ουσιαστικού, κατ' αντιδιαστολή προς τον επιφανειακό: *βαθυ-στόχαστος, βαθύ-γνωμος* **3.** τής μεγάλης ποσότητας ή έκτασης: *βαθύ-πλουτος, βαθύ-σκιωτος* **4.** τής σκοτεινότερης (σκούρας) απόχρωσης: *βαθυ-γάλαζος, βαθυ-κόκκινος, βαθυ-πράσινος.*

[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *βαθύς*].

βαθυγάλαζος, -η, -ο κ. **βαθυγάλανος** [1890] **1.** αυτός που έχει έντονο γαλάζιο χρώμα *~ μάτια* **2.** ***βαθυγάλαζο*** (το) το ίδιο το έντονο γαλάζιο χρώμα

βαθύγνωμος, -η, -ο αυτός που στοχάζεται σε βάθος ΣΥΝ βαθυστόχαστος, βαθύνους.

βαθυκόκκινος, -η, -ο [1840] **1.** αυτός που έχει έντονο κόκκινο χρώμα **2.** ***βαθυκόκκινο*** (το) το ίδιο το έντονο κόκκινο χρώμα

βαθυκύανος, -η, -ο [1847] **1.** αυτός που έχει έντονο κυανό χρώμα **2.** ***βαθυκύανο*** (το) το ίδιο το έντονο κυανό χρώμα.

βαθυμετρία (η) {βαθυμετριών} η μέτρηση τού βάθους θαλασσών.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ bathymétrie]

βαθύμετρο (το) {βαθυμέτρ-ου | -ων} **1.** η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού βάθους τού πυθμένα, για τον εντοπισμό ψαριών, για τη μέτρηση τού πάχους τού πάγου σε αρκτικές περιοχές, για ωκεανογραφικούς χάρτες κ.ά. **2.** ΤΕΧΝΟΛ όργανο ακριβείας για τη μέτρηση τού βάθους διαφόρων μηχανικών κοιλοτήτων (εγκοπών, αυλάκων, οπών κ ά) **3.** το οπτικό όργανο με το οποίο προσδιορίζεται το βάθος τού ορίζοντα — **βαθυμετρικός**, -ή, -ό [1890]

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ bathymètre]

βαθύνους, -ους, -ουν [αρχ] {βαθύν-οος | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ) αυτός που σκέπτεται εις βάθος, με τρόπο διεισδυτικό και στοχαστικό ΣΥΝ βαθυστόχαστος, εμβριθής. — **βαθύνοια** (η) [1831]

βάθυνση (η) {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} το βάθεμα (βλ λ *βαθαίνω*).

βαθύνω ρ ➔ βαθαίνω

βαθύπεδο (το) [1850] {βαθυπέδ-ου | -ων} **1.** πεδιάδα που βρίσκεται πιο κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας (πβ. *αλίπεδο, υψίπεδο*) **2.** πεδιάδα που βρίσκεται ανάμεσα σε βουνά.

[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ ουδ τού αρχ επιθ. *βαθύπεδος* < *βαθυ-* + *-πεδος*, για το οποίο βλ λ *γή-πεδο, πεδίο*]

βαθύπλουτος, -η, -ο [αρχ] αυτός που είναι πάρα πολύ πλούσιος ΣΥΝ πάμπλουτος, ζάπλουτος

βαθύρριζος, -η, -ο [αρχ] (για φυτό) αυτός που έχει βαθιές ρίζες.

βαθύς, -ιά (λόγ. -εία), -ύ {βαθ-ιού κ. λόγ -έος | -ιοί κ. λόγ. -είς (ουδ. -ιά κ λόγ -έα), -ιών κ. λόγ -έων (θηλ κ. λόγ -ειών)} **1.** αυτός που έχει σχετικά μεγάλο βάθος *~ πηγάδι / χαντάκι / πληγή* ΑΝΤ ρηχός ΦΡ ***στα βαθιά*** (i) μακριά από την ακτή, εκεί όπου η θάλασσα έχει βάθος: *είναι μικρός ακόμη και δεν τον αφήνω να κολυμπάει ~* (ii) στα δύσκολα: *«πήγε σε μεγάλη ομάδα από μια ερασιτεχνική κι έπεσε αμέσως στα βαθιά»* (εφημ) **2.** αυτός που προχωρεί σε βάθος: *~ ρίζα* ΦΡ ***βαθιά εισπνοή*** εισπνοή μεγάλης διάρκειας και μεγάλης ποσότητας αέρα **3.** (για έπιπλο) αυτός στον οποίο μπορεί κανείς να καθίσει αναπαυτικά (που κατασκευάζεται συνήθ. από μαλακό παχύ υλικό, που δίνει την αίσθηση σε αυτόν που κάθεται ότι βυθίζεται σε αυτό): *~ πολυθρόνα* **4.** (α) αυτός που προχωρεί πέρα από την επιφάνεια, στο βάθος (των πραγμάτων) με λεπτομερή και τεκμηριωμένο τρόπο *~ ανάλυση* ΣΥΝ ουσιαστικός, λεπτομερής ΑΝΤ επιφανειακός, πρόχειρος, επιδερμικός (β) αυτός που προχωρεί στην ουσία, που αναζητεί απάντηση σε δύσκολα ερωτήματα· *~ σκέψη* || *ταινία με ~ περιεχόμενο* || *έχει ~ μόρφωση* ΑΝΤ επιφανειακός, επιδερμικός, ρηχός **5.** για τη δήλωση τού μεγάλου βαθμού στον οποίο γίνεται αισθητή μια κατάσταση ή βιώνεται ένα συναίσθημα *~ έρωτας / σιγή / πόνος / μελαγχολία* ΦΡ ***βαθύς ύπνος*** ο ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς δύσκολα **6.** αυτός που ακούγεται σαν να προέρχεται από μεγάλο βάθος. *~ φωνή / αναστεναγμός* **7.** για την περιγραφή κίνησης τού σώματος· ΦΡ (α) ***βαθιά υπόκλιση*** η υπόκλιση με μεγάλη κλίση τού κεφαλιού προς τα κάτω (β) ΓΥΜΝΑΣΤ ***βαθύ κάθισμα*** όταν κάποιος ισορροπεί στις κνήμες του, έχοντας λυγίσει τα γόνατα και σκύβοντας ελαφρά την πλάτη. — **βαθιά / βαθέως** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ύς*.

[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, πιθ από αρχικό τ. **βαφύς* (I.E **gʷmbh-u-*) με ανομοίωση τού *-φ-* σε *-θ-* Ομόρρ. *βάπτω* (βλ.λ.), αρχ. *βένθος* «βάθος» (< **gʷembh-*), *βόθρος, βυθός* κ ά]

βαθυσκάφος (το) {βαθυσκάφ-ους | -η, -ών} το επανδρωμένο υποβρύχιο σκάφος, που καταδύεται σε μεγάλα βάθη για την εξερεύνηση των ωκεάνιων βυθών (βλ. λ. *βαθύσφαιρα*)

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ bathyscaphe]

βαθύσκιος, -α, -ο [αρχ] αυτός που έχει πυκνή, παχιά σκιά. Επίσης **βαθύσκιωτος**, -η, -ο

βαθυστόχαστος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που σκέπτεται σε βάθος, όχι επιφανειακά. *~ μελετητής* ΣΥΝ βαθύνους, εμβριθής **2.** αυτός που προήλθε από διεισδυτικό στοχασμό *~ δοκίμια / κρίσεις / απόψεις / λόγια* ΣΥΝ εμβριθής

βαθύσφαιρα (η) {βαθυσφαιρών} το σφαιρικό υποθαλάσσιο σκάφος που χρησιμοποιείται για υποβρύχιες παρατηρήσεις (βλ. λ *βαθυσκάφος*)

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ bathysphere]

βαθύτητα (η) [μτγν] {χωρ πληθ } το βάθος, η απόσταση μεταξύ τής επιφάνειας και τού πυθμένα.

βαθυτυπία (η) {χωρ πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ μέθοδος εκτύπωσης κατά την οποία κείμενα, σχέδια, φωτογραφίες κ λπ που προορίζονται για εκτύπωση, είναι εσώγλυφα (βλ λ.) πάνω σε χάλκινη εκτυπωτική πλάκα με εσοχές (κυψέλες), που το βάθος τους σκοπίμως ποικίλλει για να δέχεται την ανάλογη ποσότητα μελάνης προς απόδοση των διαφόρων τόνων κατά την εκτύπωση.

βαθύφωνος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που έχει βαθιά φωνή· ΜΟΥΣ **2.** ***βαθύφωνος*** (ο) {-ου κ. -ώνου | -ων κ. -ώνων, -ους κ. -ώνους} τραγουδιστής με βαθιά φωνή στη χαμηλότερη βαθμίδα τής φωνητικής κλίμακας *μεγάλοι ~ τής όπερας υπήρξαν οι Μπ. Χριστόφ, Ν Ρόσι-Λεμένι, Ν. Ζαχαρίου κ ά* ΣΥΝ μπάσος **3.** (για όργανα) αυτός που παράγει βαθείς, μπάσους ήχους· *οι μακριές χορδές τής βάρμου / βαρβίτου την καθιστούσαν σχετικά βαθύφωνο όργανο* **4.** ***βαθύφωνο*** (το) ξύλινο πνευστό μουσικό όργανο.

βαθύχορδο (το) το κοντραμπάσο (βλ.λ.).

βαθύχρωμος, -η, -ο [1897] αυτός που έχει σκούρο χρωματισμό ή σκοτεινή απόχρωση ΣΥΝ σκούρος ΑΝΤ ανοιχτόχρωμος

βάι[1] (το) ➔ βάγιο

βάι[2] επιφών. (συχνά επαναλαμβανόμενο *βάι-βάι*) (λαϊκ.) **1.** για έκφραση απελπισίας, λύπης, πόνου ΣΥΝ αλίμονο **2.** για έκφραση θαυμασμού

[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. vay]

Βαΐα (η) γυναικείο όνομα Επίσης (καθημ.) **Βάγια**

[ΕΤΥΜ Θηλ. τού *Βάιος*, βλ.λ].

Βαϊκάλη (η) λίμνη τής ΒΑ. Ρωσίας στη Σιβηρία, η βαθύτερη στον κόσμο

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Bajkal < τουρκ. bol «άφθονος» + göl «λίμνη», που αναφερόταν στην πλούσια ιχθυοπαραγωγή της].

Βαϊμάρη (η) πόλη τής Κ Γερμανίας, γνωστή από το Σύνταγμα τής Γερμανικής Δημοκρατίας, που δημοσιεύθηκε εκεί το 1919.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Weimar < αρχ. γερμ. win «λιβάδι» + mari «λίμνη – πηγή»].

βαίνω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ) **1.** προχωρώ, εξελίσσομαι (προς κάποια κατεύθυνση): *πώς βαίνουν τα πράγματα στη χώρα σας;* ‖ *η κατάστασή του βαίνει προς βελτίωση* ΣΥΝ πάω· ΦΡ (α) ***βαίνω επί τα ίχνη*** ακολουθώ ή παρακολουθώ κάποιον από δίπλα, βήμα προς βήμα *η αστυνομία ~ τού δολοφόνου* (β) ***βαίνω καλώς*** (για ενέργειες, επιδιώξεις κ λπ.) εξελίσσομαι ικανοποιητικά, ευοδώνομαι: *διαβεβαίωσε τους γονείς του ότι όλα βαίνουν καλώς με τις σπουδές του* ΣΥΝ πάω καλά (γ) ***βαίνω κατά κρημνών*** εξελίσσομαι πολύ άσχημα. *ο γάμος της βαίνει κατά κρημνών* ΣΥΝ πάω κατά δια(β)όλου (δ) ***βαίνω κατ' ευχήν / συν Θεώ*** (για ενέργειες, επιδιώξεις κ λπ.) εξελίσσομαι κατά τρόπο ευνοϊκό και επιθυμητό: *Δεν υπάρχει λόγος ν' ανησυχείτε! Όλα βαίνουν κατ' ευχήν* **2.** (+ μτχ. ενεστ) εξελίσσομαι βαθμιαία αλλά σταθερά: *η ανεργία βαίνει μειούμενη.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βάν-jω / βάμ-jω* < I.E g^{w}m̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τής ρίζας g^{w}em- «πηγαίνω, έρχομαι». πβ. σανσκρ. gám-ati «έρχεται», λατ. venio «έρχομαι». γαλλ. venir. ισπ. venir, ιταλ venire, αγγλ. come, γερμ. kommen κ.ά Η ρίζα *βαμ-* συνδέεται με τη μακρόφωνη ρίζα *βᾱ- / βη-*, από όπου παράγονται οι λοιπές ομόρριζες λέξεις· *βῆ-μα / βᾶ-μα, βάσις (-η). βα-τός, βά-δην, βιβάζω* (< **βι-βάδ-jω*), *βα-τήρ(ας). βά-θρο(ν), βα-θμός* κ.ά.].

βάιο (το) • βάγιο

Βάιος (ο) {-ου κ -ΐου} ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *βαΐον / βάιον* (βλ λ *βάγιο*) στην εκκλησ. χρήση].

Βαϊοφόρος (η) **1.** η Κυριακή των Βαΐων (βλ λ *βάγιο*) **2.** το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη θριαμβευτική είσοδο τού Χριστού στα Ιεροσόλυμα

βακαλάος (ο) → μπακαλιάρος

βακελίτης (ο) {βακελιτών} ΧΗΜ-ΤΕΧΝΟΛ συνθετικό σκληρό πλαστικό από ρητίνη, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή ηλεκτρικών μονωτήρων, αλλά και χυτών ή πρεσαριστών αντικειμένων (δίσκων. εξαρτημάτων μηχανών, ποτηριών κ ά) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. bakélite, από το όνομα τού Βέλγου χημικού Leo H Backeland. ο οποίος ανακάλυψε το συγκεκριμένο είδος ρητινών]

βακέτα (η) {βακετών} **1.** το κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού **2.** (συνεκδ.) τα υποδήματα που είναι κατασκευασμένα από κατεργασμένο δέρμα μοσχαριού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ vacchetta «δαμάλι». υποκ τού vacca «αγελάδα»]

βάκιλος (ο) {βακίλ-ου | -ων. -ους} βακτηρίδιο σε σχήμα ράβδου, που μπορεί να προκαλέσει μόλυνση. ~ *τού άνθρακα / τού Κοχ* (το μικρόβιο τής φυματίωσης) — (υποκ) **βακίλιο** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν λατ bacillus < λατ. bacillum «ραβδί», υποκ τού baculum «ράβδος» Για τη σημασιολογική μεταβολή «ράβδος – βακτήριο», βλ. λ. *βακτήριο*]

βακούφι (το) {βακουφ-ιού | -ιών} (επί Τουρκοκρατίας) αφιέρωμα. συνήθ. κτήμα που είχε παραχωρηθεί από ιδιώτη σε ναό. μοναστήρι ή κοινωφελές ίδρυμα, προκειμένου να χρησιμοποιηθεί για κοινωφελείς σκοπούς, για να εξασφαλιστούν μέσω αυτού πρόσοδοι για δημόσια έργα ή για να αποφευχθεί η δήμευση ή κατάσχεσή του. Επίσης (λόγ) **βακούφιο**. — **βακουφικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < τουρκ vakıf «αφιέρωμα»].

βακτηρία (η) {βακτηριών} (λόγ) το μπαστούνι, η μαγκούρα
[ΕΤΥΜ αρχ < **βακτήρ* < *βάκτρον* (βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἀροτήρ – ἄροτρον*].

βακτηριαιμία (η) {βακτηριαιμιών} ΙΑΤΡ η παρουσία και η κυκλοφορία βακτηριδίων στο αίμα. που προκαλεί διάφορες παθολογικές εκδηλώσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteraemia]

βακτηρίαση κ. **βακτηρίωση** (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ασθένεια των φυτών, που προκαλείται από την επίδραση βακτηριδίων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bacteriosis]

βακτηρίδιο (το) [1879] {βακτηριδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ μονοκύτταρος μικροοργανισμός ραβδοειδούς. σπειροειδούς, νηματοειδούς ή σφαιρικής μορφής, που απαντά σε όλα σχεδόν τα περιβάλλοντα. συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών φυτών και ζώων, και ασκεί μεγάλης σημασίας επιδράσεις σε αυτά (ανακύκληση οργανικών υλών, ασθένειες κ λπ.).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < ξέν όρ (πβ. αγγλ. bacteroid) < μτγν. *βακτηρίδιον* «μικρό ραβδί», υποκ. τού αρχ *βακτήριον*].

βακτήριο (το) [1897] {βακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ το βακτηρίδιο (βλ.λ). — **βακτηριακός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν , < γαλλ. bactère < αρχ *βακτήριον*. υποκ τού ουσ *βακτηρία* «ράβδος». Η ονομασία δόθηκε στους μικροοργανισμούς, επειδή πολλοί από αυτούς (ιδίως οι *βάκιλοι*) φαίνονται στο ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σαν μικρά μπαστούνια]

βακτηριοθεραπεία (η) {βακτηριοθεραπειών} ΙΑΤΡ προληπτική ή θεραπευτική μέθοδος, συνήθ. λοιμωδών ασθενειών. η οποία βασίζεται στη χρήση βακτηριδίων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériothérapie]

βακτηριοκτόνος, -ος, -ο [1885] αυτός που καταστρέφει τα βακτήρια: ~ *φάρμακα.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. bactéricide (νόθο σύνθ.) < bacteri- (< *βακτήριον*) + -cide (< λατ. caedo «σκοτώνω»)]

βακτηριολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ } ο ειδικός επιστημονικός κλάδος τής μικροβιολογίας. που μελετά τα βακτηρίδια. — **βακτηριολόγος** (ο/η) [1885]. **βακτηριολογικός,** -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bactériologie].

Βακτριανή (η) [μτγν] ΙΣΤ αρχαία περιοχή τής Κ. Ασίας μεταξύ τού σημερινού Β. Αφγανιστάν και τού Τουρκεστάν, την οποία κατέκτησε ο Μ. Αλέξανδρος

βακτριανή (η) ΖΩΟΛ η ασιατική καμήλα, βασικό χαρακτηριστικό τής οποίας είναι ότι φέρει δύο ύβους (καμπούρες) σε αντίθεση προς τη δρομάδα (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Bactrian < μτγν. *Βακτριανή*, αρχ. περιοχή τής ΝΔ Ασίας, τής οποίας οι κάτοικοι ονομάζονταν *Βάκτρ(ι)οι* (αρχ.). ίσως περσ. αρχής].

βάκτρο (το) **1.** (λόγ.) η βακτηρία. το μπαστούνι. η ράβδος **2.** ΤΕΧΝΟΛ κυλινδρικός άξονας, εξάρτημα μηχανών, που προορίζεται να κινεί παλινδρομικώς το έμβολο αντλίας ή διάταξης.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βάκτρον* < **βάκω* (πβ. αόρ. *ἔ-βακ-ον*) «καταπονούμαι, καταβάλλομαι» (κατά το σχήμα *σκήπτω – σκῆπτρον*), το οποίο προέρχεται από I E *bak- «ραβδί, μπαστούνι», πβ. λατ baculum «ράβδος», αγγλ. peg «ράβδος», ιρλ. bac κ.ά].

βακχεία (η) [αρχ.] {βακχειών} **1.** (στην αρχαιότητα) η διονυσιακή μανία **2.** ***βακχείες*** (οι) (α) οι οργιαστικές τελετές προς τιμήν τού Βάκχου. τού θεού Διονύσου (β) (μτφ.-λόγ.) οι οργιαστικές εκδηλώσεις ΣΥΝ ακολασία. κραιπάλη.

βακχείος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Βάκχο, τον θεό Διόνυσο ~ *χορός / τελετή / εορτή* ΣΥΝ διονυσιακός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που σχετίζεται με οργιαστικές λατρείες: ~ *τελετές* **3.** ΜΕΤΡ ο μετρικός πους που αποτελείται από δύο μακρές συλλαβές και μία βραχεία (– – ⏑).

βακχεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {βάκχευσα} **1.** συμμετέχω στις οργιαστικές τελετές τού Βάκχου **2.** καταλαμβάνομαι από οργιαστική μανία ΣΥΝ διονυσιάζω, κορυβαντιώ. — **βακχευτής** (ο) [μτγν.]. **βακχεύτρια** (η)

βακχικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Βάκχο. τον θεό Διόνυσο: ~ *όργια / εορτή* **2.** (κατ' επέκτ) ο σχετικός με οργιαστικές. παράφορες εκδηλώσεις. — **βακχικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

Βάκχος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ ο θεός Διόνυσος (βλ.λ) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελεύσεως].

Βακχυλίδης (ο) αρχαίος Έλληνας χορικός ποιητής (5ος αι. π.Χ)· συνέθεσε παιάνες, διθυράμβους, επινίκια
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν < *Βάκχος* (βλ.λ.) + επίθημα *-υλ-* (πβ *Αἰσχ-ύλος, Κρατ-ύλος*) + παραγ. επίθημα *-ίδης*].

βαλανίδι κ. **βελανίδι** (το) {βαλανιδ-ιού | -ιών} ο καρπός τής βαλανιδιάς, που αποτελείται εσωτερικά από το κάρυο και εξωτερικά από ημισφαιρικό κύπελλο με μεγάλα γλωσσοειδή λέπια, το οποίο χρησιμεύει ως τροφή των χοίρων.
[ΕΤΥΜ Υποκ. τού αρχ. *βάλανος* (βλ λ) Η τροπή τού *-α-* σε *-ε-* (*βαλανίδι > βελανίδι*) οφείλεται σε ανομοίωση, που ενισχύεται και από το ενδοφωνηεντικό υγρό *-λ-*].

βαλανιδιά κ. **βελανιδιά** (η) ψηλό δέντρο τής Α. Μεσογείου με σκληρά, μυτερά στις άκρες φύλλα, που απαντά σε ευήλιες περιοχές και καρπός τής οποίας είναι το βαλανίδι.

βαλανίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η φλεγμονή τής βαλάνου τού πέους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ balanitis]

βαλανοποσθικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ αυτός που βρίσκεται ανάμεσα στη βάλανο και την πόσθη ή σχετίζεται με αυτές. ~ *αύλακα.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. balanoposthic].

βάλανος (η) {βαλάν-ου | -ων, -ους} ΑΝΑΤ η κεφαλή, το πρόσθιο διογκωμένο τμήμα τού ανδρικού γεννητικού οργάνου, που έχει κωνοειδές σχήμα και καλύπτεται από την ακροποσθία
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο καρπός τής βαλανιδιάς», < I.E *g^{w}el- «βαλανίδι». λατ. glans, γαλλ gland, ιταλ. ghianda. όλα με τη σημ. «βαλανίδι. βαλανιδιά». Η σημ «κεφαλή τού πέους» είναι ήδη αρχ και μαρτυρείται στον Αριστοτέλη].

Βαλάντης (ο) → Χρυσοβαλλάντης

βαλάντιο (το) → βαλλάντιο

βαλαντώνω ρ. → βαλλαντώνω

βαλβίδα (η) **1.** το μηχανικό εξάρτημα που ρυθμίζει τη ροή ρευστών (συνήθ. μεταξύ δύο χώρων): ~ *αντλίας / ασφαλείας* **2.** ΑΝΑΤ ο ανατομικός σχηματισμός, κυρ. τής καρδιάς και των αιμοφόρων αγγείων, που ρυθμίζει την κυκλοφορία των υγρών τού οργανισμού: *οι βαλβίδες τής καρδιάς* (διγλώχια, τριγλώχια. μηνοειδής, μιτροειδής) **3.** ΑΘΛ η περιορισμένη κυκλική έκταση, μέσα από την οποία μπορεί ο αθλητής να εκτελέσει ρίψη στα αντίστοιχα αγωνίσματα (σφαιροβολία. δισκοβολία, σφυροβολία).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαλβίς, -ίδος*, τεχν. όρ , αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο. Η λ. περιέγραφε αρχικώς το σχοινί ή νήμα που όριζε την αφετηρία και το τέρμα σε αγώνα δρόμου, από όπου προέκυψε και η σημ. «σημείο εκκινήσεως. αφετηρία» Η σημ τού (μηχανικού) εξαρτήματος και τού ανατομικού σχηματισμού τής καρδιάς αποτελεί απόδ. τού γαλλ. valve (εξαιτίας τής φωνητικής προσέγγισης) < λατ. valva (κυρ. πληθ valvae «διπλά θυρόφυλλα») < ρ. volvere «κυλώ»].

βαλβιδικός, -ή. -ό [1879] ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τις βαλβίδες τής καρδιάς. ~ *ανεπάρκεια / στένωση.*
[ΕΤΥΜ Οι φρ. *βαλβιδική ανεπάρκεια / στένωση* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ. valvular insufficiency / stenosis].

βαλβιδοπλαστική (η) η χειρουργική επέμβαση για την αποκατάσταση τής ομαλής λειτουργίας τής καρδιακής βαλβίδας
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. valvuloplasty < valvulo- (< αγγλ. valve) + -plasty (< ελλην *πλαστική*)].

βαλβολίνη (η) {βαλβολινών} λιπαντικό έλαιο. πτητικό κλάσμα τού πετρελαίου. που χρησιμοποιείται στα οχήματα, κυρ. για τη λίπανση των διαφορικών και των κιβωτίων ταχυτήτων
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. valvolin < valve «βαλβίδα»].

Βαλεαρίδες (οι) συστάδα νησιών τής Δ. Μεσογείου (Ίμπιζα, Μαγιόρκα, Μινόρκα, Φορμεντέρα), που ανήκουν στην Ισπανία
[ΕΤΥΜ < ισπ. (Islas) Baleares < μτγν. λατ Baliares < μτγν *Βαλιάρεις*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ με προ-Ι Ε *bal- «λευκός – λαμπρός»]

Βαλένθια (η) πόλη τής Α. Ισπανίας στις ακτές τής Μεσογείου.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Valencia, ρωμαϊκή πόλη τού 2ου αι. π.Χ, γνωστή ως Valentia Edetanorum «οχυρό των Ηδητανών» (λαού τής ΒΔ Ισπανίας)].

Βαλεντίνη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Βαλεντίνα**.

Βαλεντίνος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < λατ. Valentinus «εύρωστος, υγιής» < μτχ. valens τού ρ. valeo «υγιαίνω, είμαι ισχυρός, ικανός» Η γιορτή τού «Αγίου Βαλεντίνου» (14 Φεβρουαρίου), που θεωρείται γιορτή των ερωτευμένων, δεν έχει σχέση με τη ζωή των δύο μαρτύρων που έφεραν το όνομα Βαλεντίνος (η μνήμη τους εορτάζεται στις 14 Φεβρουαρίου), αλλά συνδέεται με τα ρωμαϊκά Lupercalia, γιορτή τής γονιμότητας (15 Φεβρουαρίου). Σε παρετυμολογία οφείλεται η συσχέτιση με το όνομα τού αστέρα τού αμερικανικού κινηματογράφου, ιταλικής καταγωγής, Ροντόλφο Βαλεντίνο, ο οποίος έγινε το ίνδαλμα των γυναικών στη δεκαετία τού 1920, ενσαρκώνοντας ρόλους μεγάλου εραστή σε αισθηματικά δράματα].

Βαλέρια (η) γυναικείο όνομα.

βαλεριάνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ δικοτυλήδονο φυτό, τού οποίου είδη χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική αλλά και ως καλλωπιστικά **2.** ΦΑΡΜ ηρεμιστικό φάρμακο, που παράγεται από την αποξηραμμένη ρίζα τού παραπάνω φυτού.
[ΕΤΥΜ < νεολατ. valeriana, θηλ τού λατ. valerianus < Valeria, περιοχή τής Ιταλίας όπου φύτρωνε το φυτό].

Βαλέριος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ. Valerius < valeo «υγιαίνω, είμαι ισχυρός, ικανός»].

βαλές (ο) {βαλέδες} **1.** φιγούρα τής τράπουλας που στην ακολουθία των τραπουλόχαρτων ακολουθεί το δέκα και προηγείται τής ντάμας ΣΥΝ. φάντης • **2.** (παλαιότ.) υπηρέτης.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. valet «νεαρός υπηρέτης» < δημώδ. λατ *vassellitus < vassallus < κελτ vassus].

Βαλέττα (η) η πρωτεύουσα τής Μάλτας.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Valetta, ονομασία που οφείλεται στον Jean Parisot de la Valette, αρχηγό τού τάγματος των Ιπποτών τού Αγίου Ιωάννου (Ιερουσαλήμ), ο οποίος υπεράσπισε τη Μάλτα κατά την πολιορκία της από τους μουσουλμάνους το 1565].

Βάλια Κάλντα (η) κλειστή κοιλάδα στη Β. Πίνδο στον νομό Γρεβενών, που ανακηρύχθηκε το 1966 σε εθνικό δρυμό.
[ΕΤΥΜ. < παλ. ιταλ. vallea calda «θερμή κοιλάδα»]

βαλίτσα (η) {βαλιτσών} ταξιδιωτικός σάκος παραλληλεπίπεδου σχήματος, με σκληρά συνήθ τοιχώματα και λαβή, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά ατομικών ειδών σε ταξίδια: *ετοιμάζω τις ~ μου* ΦΡ ***πάει μακριά η βαλίτσα*** για διαδικασία που φαίνεται να χρονίζει, να τραβάει σε μάκρος. *Τι θα γίνει επιτέλους, θα ~: Τρεις ώρες περιμένω'* — (υποκ) **βαλιτσάκι** (το) κ **βαλιτσούλα** (η).
[ΕΤΥΜ < ιταλ valigia, πιθ. < λατ bilix «δέμα»].

Βαλκάνια (τα) {Βαλκανίων} **1.** χερσόνησος τής ΝΑ. Ευρώπης που ορίζεται Δ. από την Αδριατική Θάλασσα και το Ιόνιο Πέλαγος, Α από τη Μαύρη Θάλασσα και το Αιγαίο Πέλαγος και Β. από τον Δούναβη και τον παραπόταμό του Σάβο ΣΥΝ Βαλκανική Χερσόνησος, Χερσόνησος τού Αίμου **2.** (περιληπτ.) οι χώρες Αλβανία, Βουλγαρία, πρώην Γιουγκοσλαβία, Ελλάδα, Ρουμανία και Ευρωπαϊκή Τουρκία: *τα ταραγμένα ~ ‖ πολλοί διπλωμάτες λένε ότι τα ~ είναι η πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης·* ΦΡ (σκωπτ.) ***εδώ είναι Βαλκάνια, δεν είναι παίξε-γέλασε*** (Ν. Εγγονόπουλος) για δυσάρεστες καταστάσεις, χαρακτηριστικές των βαλκανικών χωρών (π χ δυσλειτουργία τού κρατικού μηχανισμού, έλλειψη οργάνωσης, αστάθεια, απειθαρχία κ.ά), σε αντιδιαστολή προς τις προηγμένες ευρωπαϊκές χώρες. — **Βαλκάνιος** (ο), **Βαλκάνια** (η), **βαλκανικός**, -ή, -ό (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. balkan «όρος» (κυρ. «δασώδης οροσειρά»), ονομασία που δόθηκε από τους Τούρκους στο όρος Αίμος, κεντρική οροσειρά τής χερσονήσου].

Βαλκάνια, Βαλκανική – Ιλλυρική – Ελληνική Χερσόνησος. Προτού η Χερσόνησος τού Αίμου ονομαστεί **Βαλκανική** (από την τουρκική ονομασία τού Αίμου ως «ψηλού όρους» **Koca Balkan**), είχαν χρησιμοποιηθεί για τη δήλωσή της δύο άλλα ονόματα, που τελικά δεν επικράτησαν: η ονομασία **Ιλλυρική** (ή **Ελληνοϊλλυρική**) **Χερσόνησος** (πλάσμα ιστορικών τής Δύσης) και η ονομασία **Ελληνική Χερσόνησος** (από τον Στ. Σταθόπουλο, *Γεωγραφία*, 1850) Είναι χαρακτηριστικά –για το περιεχόμενο και το ύφος τους– όσα αναφέρει ο Στ. Κουμανούδης για το *Βαλκανικός*: «Οὕτως ἀπὸ δεκαετηρίδων τινῶν πολλοὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἐφημεριδογραφούντων καὶ γεωγραφοπολιτειογραφούντων κατὰ μίμησιν τῶν Φράγκων καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ὀνόματος τοῦ ὄρους Αἵμου (Κοτζιὰ Μπαλκάμ) τὴν πρὸς νότον τῶν ποταμῶν Σαύου καὶ Δουνάβεως μεγάλην χερσόνησον μέχρι Ταινάρου ἄκρου, ἑνὶ περιληπτικῷ ὀνόματι **Βαλκανικήν**, ἔτι καὶ **Βαλκανικὰ κράτη** καὶ **λαούς**, τοὺς Βουλγάρους δηλ. Σέρβους, Βοσνίους, Μαυροβουνιώτας, Ἀρβανίτας, Μικροβλάχους καὶ Ἕλληνας. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ὁ Στ. Σταθόπουλος, ὅστις οὐδὲ τὴν ὀνομασίαν **Ἰλλυρικῆς** ἢ **Ἑλληνοϊλλυρικῆς** χερσονήσου, ὑπὸ Φράγκων καὶ αὐτὴν πλασθεῖσαν καὶ εἰσχωρήσασαν καὶ εἰς τὰ παρ' ἡμῖν βιβλία [..] παρεδέχθη, ὡς ἄτοπον ἀληθῶς, ἅτε ἐκλιπόντος ἤδη πρόπαλαι τοῦ ἰλλυρικοῦ ἔθνους, ἀλλὰ **Ἑλληνικῆς**, ἀπὸ τοῦ κατὰ πολιτισμόν, εἰμὴ κατὰ ἀνθρωποπλήθειαν ἐπικρατεστέρου ἐν ταῖς χώραις ταύταις ἔθνους, τὴν χερσόνησον ἀπεκάλεσεν [...]. Οὕτω καὶ ὁ Ἀν. Πολυζωίδης τῷ 1859 καὶ ὁ Γ. Βακαλόπουλος τῷ 1867 **Ἑλληνικὴν** αὐτὴν ὠνόμασαν. Ἰδίως δ' Ἑλληνικὴν τὰ νοτιώτατα αὐτῆς Παρατηρηθήτω δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων τῆς ἰδίως Βαλκανικῆς ἐν Βουλγαρίᾳ σειρᾶς, εἶνε κατά τε τὸν Kiepert καὶ τὸν Andrée, πολὺ μικρότερα τοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ἀλβανίᾳ Σκάρδου καὶ τῶν Ἑλληνικῶν Ὀλύμπου, Παρνασσοῦ κ.τ.λ.».

Βαλκανιάδα (η) ΑΘΛ η ετήσια αθλητική διοργάνωση αγωνισμάτων στίβου, στην οποία συμμετέχουν οι χώρες των Βαλκανίων. Επίσης **Βαλκανικοί (Αγώνες)** (οι)

Βαλκανική (Χερσόνησος) (η) η χερσόνησος των Βαλκανίων, τα Βαλκάνια (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βαλκάνια*.

βαλκανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα Βαλκάνια: *~ πόλεμοι / χώρες / λαοί / διάσκεψη* **2.** ***Βαλκανική (Χερσόνησος)*** η χερσόνησος των Βαλκανίων (βλ. λ. *Βαλκάνια*) **3.** ΑΘΛ ***Βαλκανικοί (Αγώνες)*** η Βαλκανιάδα (βλ.λ.)

βαλκανιολογία κ. (εσφαλμ.) **βαλκανολογία** (η) η συστηματική επιστημονική μελέτη τής ιστορίας και τού πολιτισμού των λαών των Βαλκανίων — **βαλκανιολόγος** κ (εσφαλμ.) **βαλκανολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Balkanologie (νόθο σύνθ.)].

βαλκανιονίκης (ο/η) {βαλκανιονικών} ο αθλητής που νίκησε σε Βαλκανιάδα

βαλκανιοποίηση (η) (εσφαλμ *βαλκανοποίηση*) {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ.} η διαίρεση μεγάλων πολυεθνικών κρατών σε μεγάλο αριθμό εθνών-κρατών, κυρ. με κριτήριο την ιστορικότητα τού εδάφους.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ balkanisation].

Βαλκυρίες (οι) {Βαλκυριών} γυναικείες πολεμικές θεότητες τής σκανδιναβικής μυθολογίας, οι οποίες επέλεγαν κατά τη διάρκεια τής μάχης τούς πολεμιστές που θα σκοτωθούν.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Walkure < αρχ σκανδ. valkyrja «αυτός που επιλέγει για σφαγή» < val- (πβ αρχ. σκανδ. valr «η σφαγή τής μάχης») + -kyrja (πβ. αρχ. σκανδ. köri «διαλέγω»)].

βαλλάντιο (το) (σχολ ορθ. *βαλάντιο*) {βαλλαντί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) το σακούλι που γεμίζουμε με χρήματα ΣΥΝ πουγκί, πορτοφόλι **2.** (μτφ.) οι οικονομικές δυνατότητες. *αυτές οι πολυτέλειες δεν είναι για το δικό μας ~*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βαλλάντιον*, αγν ετύμου Η γρ. με δύο -*λλ*- είναι καλύτερα μαρτυρημένη].

βαλλαντώνω ρ αμετβ. (σχολ. ορθ. *βαλαντώνω*) {βαλλάντω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ) **1.** κουράζομαι, καταπονούμαι υπερβολικά: *βαλλάντωσε απ' τη δουλειά* ΣΥΝ ταλαιπωρούμαι **2.** υποφέρω συναισθηματικά: *βαλλάντωσε από έρωτα* **3.** καταλαμβάνομαι από συναίσθημα πικρίας, στενοχώριας. *«..μη βαλλαντώνεις, και την καρδούλα σου μην τη χαλάς»* (τραγ.) ΣΥΝ πλαντάζω, σκάω· ΦΡ ***βαλλαντώνω στο κλάμα*** σκάω από το πολύ κλάμα, πλαντάζω στο κλάμα. — **βαλλάντωμα** (το) (σχολ. ορθ. *βαλάντωμα*)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *βαλλάντιον* «πορτοφόλι, χρηματικό ποσό». Η σημασιολογική μεταβολή οφείλεται πιθ. στη στενοχώρια που προκαλούν οι οικονομικές δυσχέρειες, δηλ. η έλλειψη *βαλλαντίου*].

βαλλισμός (ο) ΙΑΤΡ η ασθένεια κατά την εκδήλωση τής οποίας ο ασθενής κάνει ακούσιες σπασμωδικές κινήσεις.
[ΕΤΥΜ μτγν < *βαλλίζω* «χοροπηδώ», παρεκτεταμένος τ. τού αρχ. *βάλλω*. Ο ιατρ όρ είναι αντιδάν. < αγγλ. ballism].

βαλλιστικός, -ή, -ό [1857] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον βαλλισμό • **2.** ΣΤΡΑΤ ***βαλλιστική*** (η) η επιστήμη που μελετά την κίνηση των βλημάτων ΣΥΝ βλητική **3.** αυτός που σχετίζεται με τη βαλλιστική· ΦΡ (α) ***βαλλιστικό όπλο*** το όπλο που ακολουθεί βαλλιστική τροχιά (βλ. παρακάτω), όταν περατωθεί η προώθηση (β) ***βαλλιστική τροχιά*** η τροχιά την οποία ακολουθεί ένα σώμα μετά το πέρας τής προωθητικής δύναμης, οπότε το σώμα κινείται μόνο με την επίδραση τής βαρύτητας και τής αεροδυναμικής αντίστασης.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. balistique < μτγν. *βαλλίζω*, παρεκτεταμένος τ. τού αρχ. *βάλλω*].

βαλλίστρα (η) {βαλλιστρών} (στην αρχαιότητα και μέχρι τον 15ο αι.) πολεμικό όπλο που εκσφενδόνιζε βλήματα (βέλη, πέτρες, ακόντια).
[ΕΤΥΜ μτγν < *βαλλίζω*, παρεκτετ. τ. τού αρχ. *βάλλω*]

Βαλλόνος (ο) ο γαλλόφωνος κάτοικος τού Βελγίου — **Βαλλονία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Βλάχος*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Wallon < αρχ. γερμ walhon < κελτ. Volcae, που οι Γερμανοί ονόμασαν Valah, προσδιορίζοντας τους λατινόφωνους υπηκόους τού ρωμαϊκού κράτους].

βάλλω ρ. αμετβ {έβαλα (να/θα βάλω), βλήθηκα (λόγ. εβλήθην, -ης, -η .., μτχ. βληθείς, -είσα, -έν), βεβλημένος} (λόγ.) **1.** ρίχνω, κατευθύνω πυρά: *αγορά πυροβόλων που βάλλουν βλήματα νέου τύπου ‖ οι εχθροί βάλλουν από παντού* ΣΥΝ πυροβολώ **2.** (μτφ.) εκτοξεύω κατηγορίες: *βάλλουν κατά τού προέδρου ‖ ο βουλευτής έβαλε κατά τού νέου προγράμματος εκπαίδευσης·* ΦΡ ***ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** βλ. λ *αναμάρτητος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος, εφεσιβάλλω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βάλ-j-ω*, συνεσταλμ. βαθμίδα τής Ι.Ε. ρίζας *g^wel- «ρίχνω, πετάω», βλ. λ *βέλος*. Ομόρρ. *βέλ-ος, βολ-ή, βόλ-ος*, (και από δισύλλαβη ρίζα **βελη-*) *βλῆ-μα, βλη-τός, βέλε-μνον* «βέλος» κ.ά. Η λ. απαντά στον Όμηρο με τη σημ. «πλήττω εξ αποστάσεως» (κατ' αντιδιαστολή προς το *τύπτω* «χτυπώ από κοντά, εκ τού συστάδην»), ενώ ήδη ομηρική είναι η σημ. «τοποθετώ»].

βάλλω: το ρήμα με όλες τις προθέσεις! Όπως ο ομηρικός στίχος «*πρὸς δ' ἐμὲ τὸν δύστηνον ἔτι φρονέοντ' ἐλέησον*» περικλείει, κατά τον αρχαίο γραμματικό, όλα τα μέρη τού λόγου, έτσι θα μπορούσαμε να πούμε για το *βάλλω* ότι συντίθεται –και διατηρείται

στη χρήση μέχρι σήμερα- και με τις 18 (κύριες) προθέσεις (ή προρρηματικά) τής Αρχαίας, τις 6 μονοσύλλαβες και τις 12 δισύλλαβες: *εισ-βάλλω, εμ-βάλλω, εκ-βάλλω, προ-βάλλω, προσ-βάλλω, συμ-βάλλω, ανα-βάλλω, δια-βάλλω, κατα-βάλλω, μετα-βάλλω, παρα-βάλλω, αντι-βάλλω, αμφι-βάλλω, επι-βάλλω, περι-βάλλω, απο-βάλλω, υπο-βάλλω, υπερ-βάλλω*. Συχνά και με δύο προθέσεις: *προ-υπο-βάλλω, προσ-επι-βάλλω, αντι-κατα-βάλλω* κ.ά. Επίσης (παρά τον κανόνα) και με ονόματα: *εφεσι-βάλλω, πανικο-βάλλω*
Ο αόριστος γράφεται με ένα -λ-: *υπ-έβαλα – να/θα υπο-βάλω* (μία φορά, χωρίς διάρκεια ή επανάληψη), ενώ *υπέ-βαλλα* (ο παρατατικός) και *να/θα υπο-βάλλω* (πολλές φορές, επανειλημμένως, με διάρκεια) Για να αποφεύγεται η σύγχυση ανάμεσα σε παρατατικό και αόριστο και ανάμεσα σε τύπους με το *να/θα*, ως ενεστώτας και παρατατικός τού απλού ρήματος χρησιμοποιείται το **βάζω** (< βιβάζω): *βάζω, έβαζα, να/θα βάζω – έβαλα, να/θα βάλω* Ο αρχαίος ενεστώτας και ο παρατ. *(βάλλω / έβαλλα)* χρησιμοποιούνται με τη σημ. «ρίχνω, επιτίθεμαι, πλήττω» (βάλλω εναντίον κάποιου).

βάλθηκα ρ. → βάζω
βαλμένος, -η, -ο → βάζω
Βαλπούργεια Νύχτα (η) **1.** η νύχτα τής 30ής Απριλίου προς την 1η Μαΐου (γιορτή τής Αγίας Βαλπούργης), κατά την οποία, σύμφωνα με γερμανικούς θρύλους, γίνονταν οργιαστικές τελετές μαγισσών **2.** (μτφ.) οργιαστικές τελετές, νύχτα οργίων
[ΕΤΥΜ. < γερμ Walpurgisnacht < Walpurgis, όνομα Αγγλίδας μοναχής (710-779 μ.Χ.) που ανακηρύχθηκε αγία. Κατά την παραμονή τού εορτασμού τής μνήμης της (1η Μαΐου), σύμφωνα με τις γερμ. παραδόσεις, οι δαίμονες και οι μάγισσες συγκεντρώνονται σε βουνό, όπου πραγματοποιούν οργιαστικές τελετές]
βαλς (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ **1.** χορός σε μέτρο 3/4, που αναπτύχθηκε στη Γερμανία και την Αυστρία, στο τέλος τού 18ου αι., ως εξέλιξη τού γερμ Ländler ειδική περίπτωση, και πιο γνωστή παγκοσμίως, είναι το βιεννέζικο βαλς: *τα ~ τού Γιόχαν Στράους* **2.** (συνεκδ.) μουσική που χορεύεται σαν βαλς ή σε ρυθμό βαλς: *τα ~ τού Σοπέν.* — (υποκ.) **βαλσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. valse < γερμ. Walzer < ρ. walzen «στροβιλίζομαι»].
βάλσαμο κ (λαϊκ.) **μπάλσαμο** (το) **1.** η αρωματική ρητίνη τού βαλσαμόδεντρου, η οποία έχει φαρμακευτικές ιδιότητες **2.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει ανακουφιστική ή ευχάριστη επίδραση: *κρασί-~* || *τα παρηγορητικά του λόγια ήταν ~ για μένα*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βάλσαμον*, σημιτ. δάνειο, πβ εβρ bāsām, αραβ bāsām]
βαλσαμόδεντρο (το) ΒΟΤ δέντρο μεγάλου ύψους, που απαντά σε τροπικές περιοχές· το ξύλο του, ιδιαίτερα ελαφρύ και ανθεκτικό, περιέχει διάφορες βαλσαμώδεις ρητίνες και χρησιμοποιείται ως μονωτικό υλικό και σε διάφορες κατασκευές.
βαλσαμόχορτο (το) ΒΟΤ κοινή ονομασία διαφόρων αρωματικών φυτών: *το ~ κατευνάζει το νευρικό σύστημα.*
βαλσαμώνω κ. (λαϊκ.) **μπαλσαμώνω** ρ μετβ {βαλσάμω-σα, -θηκα, -μένος} ταριχεύω (βλ.λ.). — **βαλσάμωμα** κ **μπαλσάμωμα** (το) κ. **βαλσάμωση** (η), **βαλσαμωτής** (ο) [1892]
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *βάλσαμον*. Η χρήση τού βαλσάμου ως ιατρικού και αντισηπτικού συνέβαλε ώστε η λ *βαλσαμώνω* να αποκτήσει τη σημ. «ταριχεύω»].
βάλσιμο (το) → βάζω
Βαλτέτσι (το) {Βαλτετσίου} χωριό τής Αρκαδίας ΝΔ. τής Τρίπολης, γνωστό από τη νικηφόρα μάχη των Ελλήνων κατά των Τούρκων (1821), η οποία προηγήθηκε τής αλώσεως τής Τρίπολης.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. *Boltice «βαλτότοπος»].
Βαλτική (η) η περιοχή γύρω από τη Βαλτική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *Βαλτική Θάλασσα*].
Βαλτική (Θάλασσα) (η) κλειστή θάλασσα τού Ατλαντικού Ωκεανού, που βρέχει τις ακτές τής Σουηδίας, τής Φινλανδίας, τής Εσθονίας, τής Λεττονίας, τής Λιθουανίας, τής Πολωνίας, τής Γερμανίας και τής Δανίας
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ γαλλ. Baltique (mer) < λατ. mare balticum < Balti (αγν. ετύμου, παρ' ότι ορισμένοι το συνδέουν με λιθ. λ. που σημαίνει «λευκός» ή με σλαβ. λ. που σημαίνει «έλος»), ονομασία φυλών που κατοίκησαν στην Α Ευρώπη κατά τη 2η χιλιετία π.Χ και μιλούσαν τις βαλτικές γλώσσες. Ωστόσο, η ίδια η θάλασσα έχει προσλάβει διάφορα ονόματα από τους λαούς των χωρών που βρέχονται από αυτήν, π.χ. γερμ Ostsee, σουηδ Östersjön «Ανατολική Θάλασσα», πολ. Morze Baltyckie, ρωσ. Baltiyskoye More «Βαλτική Θάλασσα» κ.ά]
βαλτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Βαλτική Θάλασσα: *οι ~ χώρες* (η Εσθονία, η Λεττονία και η Λιθουανία).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ *Βαλτική Θάλασσα*].
Βαλτιμόρη (η) πόλη στο ΒΑ τμήμα των Η Π.Α
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Baltimore. Η πόλη οφείλει την ονομασία της στον Βρετανό λόρδο Cecilius Calvert, βαρόνο τού Baltimore (1605-1675), ο οποίος έλαβε στην κατοχή του την πολιτεία Μέριλαντ στις Βρετανικές αποικίες στην Αμερική. Ο τίτλος Baltimore ανάγεται στο ιρλ. Baile na Tighe Mor «πατρίδα τού μεγάλου οίκου», όπως ονομάζονταν τα κτήματα τού λόρδου στη Ν Ιρλανδία]
βαλτόνερα (τα) τα νερά των βάλτων που λιμνάζουν. Επίσης **βαλτονέρια**
βάλτος (ο) τόπος με λιμνάζοντα νερά ΣΥΝ. έλος, βούρκος, τέλμα, τέναγος — **βαλτώδης,** -ης, -ες [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν < σλαβ blato].
βαλτός, -ή, -ό αυτός που παρακινείται και κατευθύνεται από άλλον με ιδιοτελή κίνητρα ΦΡ (οικ.) ***βαλτός είσαι;*** επίτηδες το κάνεις, (για περιπτώσεις που κάποιος λέει ή κάνει πράγματα που μας εκνευρίζουν, μας ενοχλούν ή είναι αντίθετα προς τα συμφέροντά μας. συνήθ χωρίς να έχει πρόθεση γι' αυτό)
[ΕΤΥΜ < *βάλλω* + επίθημα *-τός* (ρηματ. επιθέτων)]
βαλτότοπος (ο) περιοχή με βάλτους Επίσης **βαλτοτόπι** (το).
βαλτώνω ρ. αμετβ. {βάλτω-σα, -θηκα, -μένος} περιέρχομαι σε στασιμότητα, δεν προχωρώ παραπέρα *η υπόθεση έχει βαλτώσει εδώ και χρόνια, καθώς κανείς δεν δείχνει ενδιαφέρον* ΣΥΝ αποτελματώνομαι — **βάλτωμα** (το).
βάλω (να/θα) ρ → βάζω, βάλλω
βαμβακέλαιο (το) [1897] {βαμβακελαίου | χωρ. πληθ } η ανοικτοκίτρινη ελαιώδης ουσία που εξάγεται από σπέρματα βαμβακιού· χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική και την παρασκευή καλλυντικών.
βαμβακέμπορος (ο) [1886] {βαμβακεμπόρ-ου | -ων, -ους} ο έμπορος βαμβακιού
βαμβακερός -ή, -ό [μεσν.] κ. **μπαμπακερός** [μεσν.] αυτός που έχει ως πρώτη ύλη κατασκευής το βαμβάκι. *~ φανέλα / εσώρουχο / πουκάμισο / παντελόνι* || (κ ως ουσ) *πλένει χωριστά τα ~ από τα μάλλινα.* Επίσης **βαμβακένιος,** -ια, -ιο
βαμβάκι κ **μπαμπάκι** (το) {βαμβακ-ιού | -ιών} **1.** η λευκή, μαλακή, ινώδης απορροφητική ουσία, που χρησιμοποιείται συνήθ για την επάλειψη τού δέρματος με υγρά, κυρ για την επάλειψη πληγής με οινόπνευμα, ιώδιο κ.λπ ΦΡ ***σφάζω με το βαμβάκι / μπαμπάκι*** βλ λ *σφάζω* **2.** η κλωστική ινώδης ύλη που προέρχεται από το χνούδι τού φυτού βαμβακιά και χρησιμοποιείται στην κατασκευή υφασμάτων **3.** το φυτό βαμβακιά (βλ λ). — (υποκ.) **βαμβακάκι** κ **μπαμπακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βαμβάκιον / παμπάκιον*, υποκ. τού *βάμβαξ / βάμπαξ* < περσ pambak / pamba].
βαμβακιά κ **μπαμπακιά** (η) το φυτό που απαντά σε μορφή πόας, θάμνου ή δέντρου και καλλιεργείται για τις ίνες του, που σχηματίζουν χνούδι γύρω από τον καρπό του.
βαμβακίαση (η) [1894] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ασθένεια διαφόρων φυτών και δέντρων, η οποία προέρχεται από τη δράση εντόμων που εκκρίνουν κηρώδεις ουσίες που μοιάζουν με βαμβάκι και έχουν τη μορφή σκόνης ή νημάτων (για αμπέλι) ο περονόσπορος.
βαμβακοκαλλιέργεια (η) {βαμβακοκαλλιεργειών} **1.** η καλλιέργεια βαμβακιού **2.** το χωράφι όπου καλλιεργείται βαμβάκι
βαμβακομάλλινος, -η, -ο [1833] (ρούχο, ύφασμα κ.λπ.) που έχει σύνθεση από μαλλί και βαμβάκι.
βαμβακομηχανή (η) μηχανή που διαχωρίζει το βαμβάκι από τον σπόρο.
βαμβακοπαραγωγή (η) [1894] η παραγωγή βαμβακιού. — **βαμβακοπαραγωγός** (ο) [1889]
βαμβακόπιτα κ **μπαμπακόπιτα** (η) {δύσχρ. βαμβακοπιτών} ο συμπιεσμένος σπόρος βαμβακιού, από τον οποίο έχει αφαιρεθεί το βαμβακέλαιο και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.
βαμβακόσπορος κ. **μπαμπακόσπορος** (ο) ο σπόρος τού βαμβακιού
βαμβακοσυλλέκτης (ο) {βαμβακοσυλλεκτών}, **βαμβακοσυλλέκτρια** (η) {βαμβακοσυλλεκτριών} **1.** πρόσωπο που μαζεύει βαμβάκι σε βαμβακοφυτεία **2.** το ειδικό μηχάνημα για τη συλλογή τού βαμβακιού στα χωράφια αλλιώς *βαμβακοσυλλεκτική μηχανή.* — **βαμβακοσυλλεκτικός,** -ή, -ό
βαμβακούλα (η) ονομασία διαφόρων παραλλαγών τού φυτού πελαργόνι.
βαμβακουργία (η) [1850] {χωρ. πληθ } η τεχνική επεξεργασίας των νημάτων βαμβακιού, κυρ. για την παραγωγή υφασμάτων.
βαμβακοφυτεία (η) [1871] {βαμβακοφυτειών} η έκταση όπου καλλιεργείται βαμβάκι.
βάμβαξ (ο) [μεσν.] {βάμβακος | χωρ πληθ } (λόγ.) το βαμβάκι (βλ.λ) *εξαγωγές βάμβακος.*
βάμμα (το) {βάμμ-ατος | -ατα, -άτων} το υγρό μείγμα που προκύπτει από την εμβάπτιση φυτικών ή ζωικών ουσιών σε διάλυμα αλκοόλης σε νερό: *~ τού στρύχνου / τού οπίου*
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάπτω* «βυθίζω»].
βαμπ (η) {άκλ.} η γοητευτική γυναίκα που εκμεταλλεύεται ή και καταστρέφει τους άνδρες που την ερωτεύονται.
[ΕΤΥΜ < αγγλ vamp, συγκεκομμένος τύπος τού vampire, βλ. λ. *βαμπίρ*].
βαμπίρ (το) {άκλ.} ο βρικόλακας (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ vampire < γερμ. Vampir < σερβοκρ vampir «νυχτερίδα»].
βάμπιρος (ο) νυχτερίδα τής τροπικής Αμερικής που ρουφά το αίμα άλλων ζώων και είναι φορέας μολυσματικών ασθενειών
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *βαμπίρ*].
Β.Α.Ν. (το) μέθοδος για την πρόγνωση των σεισμών και η αντίστοιχη συσκευή (από τα αρχικά των ονομάτων Βαρώτσος, Αλεξόπουλος, Νομικός, οι οποίοι την εφηύραν)
βάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βαλβίδα που ρυθμίζει τη ροή νερού σε σωλήνες.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vanne < δημώδ. λατ venna < λατ vena «φλέβα»]
βανάδιο (το) {βαναδίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο V) που ανήκει στα μέταλλα και έχει αργυρό χρώμα (βλ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. vanadium < Vanadis, σκανδιναβική θεότητα τού έρωτα και τής ομορφιάς, ονομασία που αποδόθηκε στο μέταλλο λόγω τής χρωματικής ποικιλίας των χημικών του ενώσεων]
βάναυσος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη λεπτότητας, από τραχύτητα, βίαιους τρόπους: *~ άνθρωπος / συμπεριφορά* ΣΥΝ τραχύς, άξεστος, σκαιός. — **βάναυσα / βαναύσως** [μτγν] επίρρ., **βαναυσότητα** (η) [1889]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαύνασος (με ανομοίωση) < *βαῦνος* «κλίβανος, φούρ-

νος». αγν. ετύμου. πιθ δάνειο. Η αρχική σημ τής λ. *βάναυσος* ήταν «τεχνίτης, χειρώναξ». ενώ ήδη αρχ. είναι η μειωτική σημ «αγροίκος, τραχύς». η οποία οφείλεται στην αρνητική στάση που τηρούσαν οι αρχ Αθηναίοι απέναντι στα χειρωνακτικά επαγγέλματα, αφού τα θεωρούσαν αταίριαστα για ελεύθερους ανθρώπους. Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη εμφανίζεται και στις λ. *πονηρός, μοχθηρός, πανούργος* κ.ά.].

βαναυσούργημα (το) {βαναυσουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο ιδιαίτερα κακής καλλιτεχνικής ποιότητας

βανδαλισμός (ο) [1861] **1.** η σκόπιμη πρόκληση φθοράς ή καταστροφή καλλιτεχνικών δημιουργημάτων. *πολλά έργα τέχνης καταστράφηκαν κατά καιρούς από βανδαλισμούς φανατικών* **2.** (γενικότ) η σκόπιμη φθορά ή προσβολή τής αισθητικής κτισμάτων, μνημείων κ λπ με αναγραφή συνθημάτων σε τοίχους, καταστροφή ταφικών μνημείων κ ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ vandalisme (βλ κ. *βάνδαλος*)].

βάνδαλος (ο) {βανδάλ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που φθείρει ή καταστρέφει σκόπιμα έργα τού πολιτισμού· (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που προκαλεί καταστροφές, χωρίς να ενδιαφέρεται για την αξία όσων καταστρέφει. *η καταστροφή αυτού τού μνημείου αποτελεί έργο βανδάλων* **2.** (γενικότ.) ο άξεστος, ο βάρβαρος, ο απολίτιστος. — **βανδαλικός**, -ή, -ό [1835]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Vandale < λατ. Vandalus < γερμ. *Wandal (< αρχ. γερμ wandjan «περιπλανώμαι»), ονομασία γερμανικών λαών *(Βάνδαλοι)*, οι οποίοι εισέβαλαν στη Ρώμη και τη Γαλατία (4ος-5ος αι μ Χ.) δημεύοντας την περιουσία τής Εκκλησίας και των συγκλητικών και προκαλώντας καταστροφές σε μνημεία τέχνης]

βανίλια (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** ΒΟΤ αναρριχητικό φυτό των τροπικών χωρών, που καλλιεργείται για τους καρπούς του. οι οποίοι, αφού υποβληθούν σε ζύμωση. αποκτούν χαρακτηριστικό άρωμα και χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη ζαχαροπλαστική **2.** το γλυκό τού κουταλιού που παρασκευάζεται με ζάχαρη και άρωμα τού παραπάνω φυτού ΣΥΝ υποβρύχιο **3.** η αρωματική σκόνη βανίλιας που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική (συνεκδ) η αντίστοιχη γεύση: *παγωτό βανίλια-σοκολάτα* Επίσης (παλαιότ.) **βανίλλη**
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vaniglia < ισπ. vainilla «το ομώνυμο φυτό και ο καρπός του», υποκ. τού vaina «περίβλημα, περικάλυμμα» < λατ. vagina «κάλυκας»].

Βανουάτου (το) {άκλ } (αγγλ. Republic of Vanuatu, γαλλ République de Vanuatu = Δημοκρατία τού Βανουάτου) νησιωτικό κράτος τού Ν Ειρηνικού Ωκεανού, κοντά στα νησιά Φίτζι, με πρωτεύουσα τη Βίλα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νομίσματα το βατού· (παλαιότ.) *Νέες Εβρίδες.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Vanuatu, λ. τής γλώσσας Μπισλαμά, που σημαίνει «η χώρα μας» Η χώρα ονομαζόταν *Νέες Εβρίδες* (αγγλ. New Hebrides) μέχρι το 1980].

βάνω ρ ➝ βάζω

Β.Α.Ο. (ο) Βυζαντινός Αθλητικός Όμιλος.

βαποράκι (το) {χωρ γεν.} (αργκό) το πρόσωπο που προμηθεύει ναρκωτικά στους χρήστες.

βαπόρι κ **παπόρι** (το) {βαπορ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το ατμόπλοιο ΦΡ (α) ***γίνομαι βαπόρι*** χάνω την αυτοκυριαρχία μου, εξοργίζομαι (β) ***κάνω (κάποιον) βαπόρι*** εξοργίζω (κάποιον). Επίσης **παπόρο** — (υποκ.) **βαποράκι** (βλ λ) κ. **παποράκι** κ. (λαϊκότ) **βαπορέτο** (το), **βαπορήσιος,** -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vapore «ατμός – ατμόπλοιο» < λατ. vapor «ατμός»].

βαποριά (η) (λαϊκ.) το φορτίο, το βάρος που μπορεί να μεταφέρει ένα ατμόπλοιο.

βαποριζατέρ (το) {άκλ.} συσκευή μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται για τον ψεκασμό φαρμακευτικών ουσιών ή προϊόντων κομμωτικής και αισθητικής.
[ΕΤΥΜ < γαλλ vaporisateur < vaporiser «εξατμίζω» < λατ vapor «ατμός»]

βαπτίζω κ **βαφτίζω** [μεσον.] ρ. μετβ. {βάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης· *οι χριστιανοί βαφτίζουν τα παιδιά τους σε πολύ μικρή ηλικία* ΦΡ ***τρελός παπάς σε βάφτισε*** προς κάποιον με παράξενη ή παράλογη συμπεριφορά ή που υποστηρίζει παράλογα πράγματα **2.** δίνω όνομα σε (κάποιον) κατά το μυστήριο τού βαπτίσματος: *το μωρό το βάφτισαν Ελένη* **3.** (κατ' επέκτ.) δίνω όνομα, τίτλο ή παρατσούκλι (σε κάποιον/κάτι): *βάφτισε το καΐκι του «Παναγιά Θαλασσινή»* || *βάφτισε το καινούργιο του κρασί «Οία» από το όνομα τής ιδιαίτερης πατρίδας του* **4.** δίνω σε (κάτι) διαφορετικό όνομα (για λόγους σκοπιμότητας. ώστε να εξυπηρετούνται τα σχέδιά μου): *στην προπαγάνδα ο ιδεολογικός αντίπαλος βαφτίζεται συχνά «εχθρός τού έθνους»* || *την ηθική ασυδοσία τη βάφτισαν πρόοδο και χειραφέτηση* ΣΥΝ ονομάζω, αποκαλώ, προσαγορεύω **5.** (λόγ) βυθίζω (κάτι) σε νερό, γενικότ σε υγρό ΣΥΝ εμβαπτίζω **6.** (μεσοπαθ. ***βαπτίζομαι / βαφτίζομαι***) γίνομαι μέλος μιας θρησκείας με το μυστήριο τής βάπτισης: *βαφτίστηκε χριστιανός* || *βαφτίστηκε στη Μητρόπολη Ξάνθης.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «βυθίζω, βουτώ», μεταρρηματικός σχηματισμός από το ρ *βάπτω* (βλ λ. *βάφω*) Η σύσταση τού χριστιανικού βαπτίσματος (όπου η λ *βαπτίζω* έλαβε τη σημ. «βυθίζω κάποιον στο νερό και τον καθιστώ μέλος τής χριστιανικής εκκλησίας») ανάγεται στον ίδιο τον Χριστό και στην εντολή που έδωσε στους μαθητές του, πβ. Κ Δ Ματθ. 28, 19 *πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς ..*]

βάπτιση [μτγν.] κ. **βάφτιση** (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. κατά το οποίο ο ιερέας βυθίζει τρεις φορές στο αγιασμένο νερό κολυμβήθρας το βρέφος ή γενικότ. αυτόν που δέχεται στους κόλπους της, δίνοντάς του το κύριο όνομά του (βαπτιστικό) **2.** (συνεκδ) η θρησκευτική τελετή κατά την οποία γίνεται το παραπάνω μυστήριο: *ήρθε πολύς κόσμος στη ~* || *αρχίζει / τελειώνει η ~* **3.** (με κεφ.) το εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Βάπτιση τού Ιησού Χριστού από τον Ιωάννη τον Βαπτιστή. Επίσης (λαϊκ.) **βαφτίσια** (τα) (σημ 2).

βάπτισμα [μτγν.] κ **βάφτισμα** (το) {βαπτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η βάπτιση (βλ.λ.)· ΦΡ ***βάπτισμα τού πυρός*** (i) η πρώτη συμμετοχή σε μάχη: *πήρε το ~ στην απόβαση στη Σικελία* (ii) (γενικότ) η πρώτη σημαντική εμπειρία **2.** η βύθιση αντικειμένου σε νερό. γενικότ. σε υγρό ΣΥΝ εμβάπτιση.

βαπτιστήριο (το) [μτγν.] {βαπτιστηρί-ου | -ων} **1.** οικοδόμημα ή μέρος ναού που χρησιμοποιήθηκε για την τέλεση τής βάπτισης **2.** (λόγ.) η κολυμπήθρα

βαπτιστής [μτγν.] κ (λαϊκ.) **βαφτιστής** (ο) **1.** (κυριολ.) το πρόσωπο που βαπτίζει, που αναλαμβάνει τη βάπτιση **2.** ΕΚΚΛΗΣ προσωνυμία τού Αγ. Ιωάννη τού Προδρόμου *«Άγιε μου Γιάννη και Βαφτιστή, έλα να βαφτίσεις Θεού παιδί»* (από τα κάλαντα των Θεοφανίων) **3.** ***Βαπτιστής*** (ο) ο πιστός χριστιανικού προτεσταντικού δόγματος (Βαπτιστές), που θεωρεί αναγκαίο να είναι ώριμος αυτός που βαπτίζεται, ώστε να έχει συνείδηση τής σημασίας τής βάπτισης

βαπτιστικός, -ή, -ό [μεσον.] κ. **βαφτιστικός,** -ή/-ιά, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βάπτιση: *~ σταυρός / ρούχα* **2.** ***βαφτιστικός*** (ο), ***βαφτιστικιά*** (η) ο βαφτισιμιός / η βαφτισιμιά (βλ.λ.) ΣΥΝ αναδεκτός **3.** (μτφ ο τ. *βαφτιστικός* για ρούχο) αυτός που είναι πολύ μικρός σε μέγεθος. *αυτό το παντελόνι σου είναι βαφτιστικό* (πολύ κοντό)

βάραθρο (το) {βαράθρ-ου | -ων} το βαθύ και απόκρημνο χάσμα τής γης ΣΥΝ χαράδρα, γκρεμός
[ΕΤΥΜ < αρχ *βάραθρον* / *βέρεθρον* < **βάρεθρον* (με αφομοίωση) μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου Ι.Ε. *g^werē- (και μονοσύλλαβου *g^wer-) «καταβροχθίζω» με επίθημα *-θρον* (πβ *ἕλκη-θρον, βά-θρον*). πβ. σανσκρ. gir-ámi, λατ. voro, γαλλ gorge (< λατ gurges) «λάρυγγας, λαιμός», ισπ gorja, γερμ. Gurgel κ ά Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «τρώγω, καταβροχθίζω», *βρῶ-σις. βορ-ά*, πιθ. κ. *βρόγχος* (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμ. η λ *βάραθρον* θα είχε αρχικώς τη σημ. αυτού «που καταβροχθίζει ό,τι πέφτει μέσα»].

βαραθρώνω ρ μετβ [μτγν] {βαράθρω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) **1.** σπρώχνω (κάποιον) ώστε να πέσει σε βάραθρο ΣΥΝ γκρεμίζω **2.** (μτφ.) καταστρέφω ΣΥΝ (καθημ.) χαντακώνω — **βαράθρωση** (η) [1890].

βαραίνω ρ. αμετβ κ μετβ. {βάρυνα} ♦ (αμετβ) **1.** αποκτώ περισσότερο βάρος, γίνομαι πιο βαρύς: *από το πολύ φαγητό έχω βαρύνει τον τελευταίο καιρό* **2.** γίνομαι λιγότερο ευκίνητος· *με το πέρασμα των χρόνων άρχιζε να βαραίνει* **3.** (μτφ.) έχω ξεχωριστή σημασία και σπουδαιότητα: *τα λόγια του βαραίνουν πολύ για τις αποφάσεις που θα πάρω* ΣΥΝ έχω βαρύτητα. (μτφ.) μετράω ♦ (μετβ.) **4.** επιβαρύνω, βάζω πρόσθετο βάρος: *νέες αυξήσεις στις τιμές ήρθαν να βαρύνουν τον ελληνικό λαό* **5.** προκαλώ ψυχική πίεση. άγχος, τύψεις κ.ά.. προκαλώ ψυχικό βάρος: *πες μου τι σε βαραίνει. να ξαλαφρώσεις* || *πολλές αμαρτίες βαραίνουν την ψυχή του* || *τη βαραίνει η συνείδησή της για όσα έχει κάνει* **6.** προκαλώ δυσάρεστο κλίμα, βαριά ατμόσφαιρα: *η απερισκεψία με την οποία χειρίστηκαν το θέμα είχε βαρύνει πολύ την ατμόσφαιρα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω.*
[ΕΤΥΜ μεσν , μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαρύνω* < *βαρύς*, κατά το σχήμα *βαθύνω – βαθαίνω, πληθύνω – πληθαίνω* κ.ά Η ορθογραφία σε *-αίνω* κατά τα ρ σε *-αίνω*, π χ. *κραδαίνω, ὀλισθαίνω, ὑγιαίνω* κ.ά].

βαράκι[1] (το) {χωρ. γεν.} ΑΘΛ όργανο με το οποίο εκτελούνται ασκήσεις για την εκγύμναση τού σώματος και το οποίο αποτελείται από δύο μικρού βάρους όγκους, που (συνήθ) συνδέονται μεταξύ τους με μεταλλική ή πλαστική μπάρα, η οποία λειτουργεί ως λαβή (συνήθ. στον πληθ.) ζεύγος τέτοιων οργάνων ίσου βάρους, με τα οποία γυμνάζεται κανείς σηκώνοντας από ένα στο κάθε χέρι ΦΡ ***κάνω βαράκια*** γυμνάζομαι με τα παραπάνω όργανα

βαράκι[2] (το) {χωρ γεν.} πολύ λεπτό φύλλο χρυσού. που χρησιμοποιείται για επιχρυσώσεις (βιβλίων. επίπλων κ λπ)
[ΕΤΥΜ < αραβ. varak].

βαράω κ (σπανιότ.) **βαρώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βαράς .. | βάρε-σα, -μένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** χτυπώ δυνατά: *~ τον τοίχο / την πόρτα·* ΦΡ. ***βαράω μύγες*** (i) δεν ασχολούμαι με κάτι σοβαρό, είμαι αργόσχολος, τεμπελιάζω: *όλη μέρα βαράει μύγες αντί να κάτσει να διαβάσει* (ii) δεν έχω πελατεία: *όλο άδειο το βλέπω το μαγαζί του. βαράει μύγες* **2.** κάνω (κάτι) να πέσει με δύναμη (σε κάποιο σημείο) *~ τη γροθιά στο τραπέζι* **3.** (για μέλος τού σώματος) χτυπώ (ώστε να πονέσει ή να αποκτήσει σημάδι): *πού το βάρεσες το γόνατό σου και μελάνιασε,* || *βάρεσε τον ώμο του στη γωνία τού τοίχου·* ΦΡ ***βαράω / χτυπώ το κεφάλι μου (στον τοίχο)*** βλ λ *κεφάλι* **4.** χτυπώ (κάποιον), τον δέρνω· *τον βαρούσαν όλοι μαζί με γροθιές και κλοτσιές* || *τον βάρεσε στο κεφάλι μ' ένα μπουκάλι* || (και ως απειλή) *κάτσε καλά, γιατί θα σε βαρέσω!* || *τη βαράει αλύπητα* ΣΥΝ ξυλοκοπώ **5.** κάνω. πραγματοποιώ: *~ σουτ* || *βάρεσε τη μπάλα με δύναμη* || *~ κεφαλιά* **6.** (α) κάνω (κάτι) να ηχήσει. *~ την καμπάνα / το κουδούνι* (β) (ειδικότ για μουσικά όργανα. συνήθ κρουστά) παίζω: *~ το ντέφι / τα τύμπανα* || (κ. αμετβ.) *βαράτε βιολιτζήδες!* (= παίξτε βιολί) **7.** πυροβολώ και τραυματίζω ή σκοτώνω (κάποιον): *τον βάρεσαν με πιστόλι* **8.** (στο κυνήγι) σκοτώνω *βάρεσε δυο λαγούς και μια μπεκάτσα* **9.** (για ποτό) επιδρώ έντονα στον εγκέφαλο. στις αισθήσεις. προκαλώ πονοκέφαλο, ζαλάδα: *με βάρεσε το κρασί που ήπιαμε δεν πρέπει να ήταν καλό* || *το ούζο με βαράει στο κεφάλι!* || (κ. αμετβ.) *δεν πίνω ρακί βαράει στο κεφάλι* ♦ (αμετβ.) **10.** χτυπώ (σε σημείο τού σώματός μου), τραυματίζομαι. *κάπου βάρεσα και πονάω* **11.** ρίχνω πυροβολισμό: *στα πανηγύρια βαράνε στον αέρα με διάφορα όπλα και γίνεται χαλασμός κόσμου* || ~

στον γάμο τού Καραγκιόζη (δεν ρίχνω σε συγκεκριμένο στόχο ή ρίχνω άστοχες βολές) • **12.** (η μτχ. ***βαρεμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. • ΦΡ (α) (αργκό) ***μου τη βαράει*** (i) παθαίνω κάτι ανεξήγητο, μου συμβαίνει κάτι που με οδηγεί στη συνέχεια σε παράξενη. ανεξήγητη ή παράλογη συμπεριφορά: *ώρες-ώρες τού τη βαράει κι αρχίζει να βρίζει δυνατά μες στον κόσμο'* || *του την έχει βαρέσει τώρα τελευταία και δεν μιλάει σε κανέναν* ΣΥΝ μου τη δίνει (ii) (στον αόρ *μου τη βάρεσε*) νευρίασα, θύμωσα: *όταν έμαθε πως τον απέρριψαν, του τη βάρεσε και άρχισε να βρίζει θεούς και δαίμονες!* || *είναι να μην του τη βαρέσει, γιατί τότε δεν λογαριάζει κανέναν!* ΣΥΝ μου την έδωσε (β) (καθημ -εκφραστ) ***βαράω διάλυση*** (i) (για επιχείρηση) χρεωκοπώ: *το μαγαζί του βάρεσε διάλυση* (ii) αποσυντονίζομαι πλήρως: *με τις απεργίες και τις καταλήψεις τα σχολεία έχουν βαρέσει διάλυση!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, -εσα.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βαρῶ (-έω)* «πιέζω με το βάρος μου» (πβ. αρχ. μτχ. *βεβαρηώς*) < αρχ *βαρύς*. Η σημ. «χτυπώ» οφείλεται στο θηλ. *βαρεῖα* (τού επιθ. *βαρύς*), το οποίο κατέληξε να προσδιορίζει τη *βαριά* (βλ.λ.), είδος σφυριού που χρησιμοποιείται για θρυμματισμό ανθεκτικών υλικών. Αυτή η σημ επεκτάθηκε από τους μεσν χρόνους και στο ρ *βαρῶ*]

Βαρβάρα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, προστάτιδα τού Πυροβολικού **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *βάρβαρος*].

Βαρβαρέζος κ **Μπαρμπαρέζος** (ο) ο κάτοικος τής Μπαρμπαριάς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. Barbarese, βλ κ. *Μπαρμπαριά*].

βαρβαρίζω ρ αμετβ [αρχ.] {βαρβάρισα} **1.** μιλώ παραβιάζοντας τους γραμματικούς κανόνες ή/και την αισθητική τής γλώσσας (πβ. λ *σολοικίζω*) • **2.** φέρομαι σαν βάρβαρος — **βαρβαρισμός** (ο) [αρχ.].

βαρβαριστί επίρρ [αρχ.] (λόγ.) **1.** σε ξένη γλώσσα: *του απάντησε* ~ **2.** με τρόπο που παραβιάζει τους γραμματικούς κανόνες ή την αισθητική τής γλώσσας

βάρβαρος, -η, -ο (κακόσ) **1.** αυτός που δεν έχει εκπολιτιστεί: ~ *λαός / φυλή* || (κ. ως ουσ.) *έφερε τον πολιτισμό στους βαρβάρους* ΣΥΝ απολίτιστος, άξεστος ΑΝΤ πολιτισμένος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς. ευγένειας, λεπτότητας: *πολλοί θεωρούν την πυγμαχία ~ σπορ* || *το ~ θέαμα τής ταυρομαχίας* || *~ έθιμο / συνήθεια / συμπεριφορά* ΣΥΝ σκαιός. βάναυσος **3.** (στην αρχαιότητα) ο μη ελληνόφωνος, ο ξένος (και αργότερα ο μη Ρωμαίος) (πβ. *πας μη Έλλην βάρβαρος*). — **βαρβαρικός,** -ή. -ό [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ., ονοματοποιημένη λ , < *βαρ-βαρ,* ήχος με τον οποίο απέδωσαν οι αρχ. Έλληνες το ακατανόητο γι' αυτούς άκουσμα από τις γλώσσες άλλων λαών. Παρόμοιες ονοματοποιημένες λ. συναντούμε και σε άλλες αρχ. γλώσσες, πβ σουμερ. bar-bar- «ξένος». ακκαδ. barbariu «εχθρός» Η λ. *βάρβαρος* είχε αρχικώς τη σημ. εκείνου που μιλάει μιαν ακατανόητη γλώσσα· ο Όμηρος. άλλωστε, πρώτος μνημονεύει τους *«βαρβαροφώνους»* Κάρες (*Ιλ.* Β 867). Ο Θουκυδίδης σημειώνει εύστοχα (1, 3, 3) ότι ο Όμηρος δεν χρησιμοποίησε τη λ. με πολιτική σημ., αφού άλλωστε ούτε το όνομα *Έλληνες* δήλωνε τότε το σύνολο των ελληνοφώνων, ώστε να παγιωθεί η αντίθεση Έλληνες – βάρβαροι. Συν τω χρόνω, η λ. απέκτησε πολιτική σημ , δηλώνοντας τους μη Έλληνες γενικά (Ηρόδοτος, Πλάτων) με μειωτική χροιά]

βαρβαρότητα (η) [μεσν] {χωρ. πληθ. βαρβαροτήτων στη σημ. 3} **1.** η ιδιότητα τού βαρβάρου **2.** η έλλειψη πολιτισμού, η κατάσταση στην οποία δεν παρατηρείται πολιτισμική εξέλιξη, αλλά επικρατούν η απαιδευσία, οι προλήψεις και οι δεισιδαιμονίες, η βία κ.λπ.: *ο Μεσαίωνας χαρακτηρίστηκε ως εποχή βαρβαρότητας* **3.** (συνεκδ.) η πράξη που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, βία: *οι ~ που διέπραξε ο στρατός κατοχής εις βάρος τού ντόπιου πληθυσμού.*

βαρβατεύω ρ. αμετβ {βαρβάτε-ψα, -μένος} (για ζώα) καταλαμβάνομαι από γενετήσια ορμή Επίσης **βαρβατιάζω**.

βαρβατίλα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ) **1.** η δυσάρεστη μυρωδιά αρσενικού ζώου (κυρ. τράγου) την περίοδο τής αναπαραγωγής **2.** (για άνδρες) η κακοσμία από την έλλειψη καθαριότητας, κυρ. των γεννητικών οργάνων **3.** η επίδειξη ανδρισμού, αρρενωπότητας. Επίσης **βαρβατιά**.

βαρβάτος, -η, -ο (λαϊκ) **1.** (αρσενικό ζώο) που έχει αναπαραγωγική ικανότητα (που δεν είναι ευνουχισμένο): ~ *άλογο / ταύρος* **2.** (για άνδρα) αυτός που έχει έντονες γενετήσιες ορμές (κατ' επέκτ.) ιδιαίτερα αρρενωπός (μτφ.-οικ.) **3.** αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη ικανότητα στον τομέα του: ~ *δικηγόρος / επιστήμονας* ΣΥΝ ικανός, επιτήδειος. άξιος **4.** αυτός που εντυπωσιάζει με το μέγεθος, τη δύναμή του: ~ *βιομηχανία / περιουσία* — **βαρβάτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βαρβᾶτος* «αυτός που δεν έχει ευνουχιστεί» < λατ. barbatus «γενειοφόρος» < barba «γένι»].

βάρβιτος (ο/η) {βαρβίτ-ου | -ων, -ους} αρχαίο έγχορδο μουσικό όργανο, συγγενές προς την αρχαία ελληνική λύρα
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν. ετύμου, ίσως δάνειο φρυγικής προελ]

βαρβιτουρικά (τα) ομάδα χημικών ενώσεων με φαρμακευτική δράση, οι οποίες παράγονται από την οργανική ένωση «βαρβιτουρικό οξύ» και χρησιμοποιούνται ως κατευναστικά, αντιεπιληπτικά και αναισθητικά υπνωτικά· η συστηματική του χρήση μπορεί να εξελιχθεί σε τοξικομανία.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ barbituric (acid) < γερμ. Barbitursaure «βαρβιτουρικό οξύ» < νεολατ. (Usnea) barbata «χνουδωτά (βρύα), μούσκλια» + -ur- (< νεολατ. urea < ελλην. *ουρία*) + saure «οξύ»]

βαργεστημάρα (η) {χωρ. πληθ } η πλήξη, η ανία και η νωθρότητα που οφείλονται στην απώλεια τού ενδιαφέροντος.

βαργεστημένος, -η, -ο γεμάτος πλήξη, ανία: ~ *έκφραση* — **βαργεστημένα** επίρρ.

βαργεστώ κ. (εσφαλμ) **βαριεστώ** ρ. αμετβ. {βαργεστείς... | βαργέστ-ησα, -ημένος} **1.** χάνω την υπομονή μου, τη διάθεση, το ενδιαφέρον μου **2.** (η μτχ. ***βαργεστημένος,*** *-η. -ο*) βλ.λ. Επίσης **βαργεστίζω**.
[ΕΤΥΜ < *βαζγεστώ / -ίζω* < τουρκ. vazgeçtim, αόρ. τού ρ. vazgeçmek «παραιτούμαι, εγκαταλείπω». Ο τύπος *βαργεστώ* οφείλεται σε επίδρ τού *βαριέμαι,* εξού και η γραφή τής λ και ως *βαριεστώ*]

βαργωμώ ρ. → βαρυγγωμώ

βάρδα επιφών (λαϊκ.) πρόσεξε. φυλάξου *βάρδα από όσους σου κάνουν τον φίλο!*
[ΕΤΥΜ < βεν. varda. προστ. τού ρ. vardar (βλ. κ. *βάρδια*)].

Βαρδάρης (ο) **1.** ο ποταμός Αξιός (βλ.λ) στο γιουγκοσλαβικό τμήμα του **2.** (συνεκδ.) ο σφοδρός και ψυχρός βόρειος άνεμος που πνέει στη Μακεδονία κατά μήκος τής κοιλάδας τού ποταμού Αξιού.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. Vardar «Αξιός»].

Βαρδής (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ Πιθ μεσν κύρ όν < βεν. Baldin (πβ αγγλ. Baldwin) < αρχ γερμ Baldawin < bald «θαρραλέος» + wine «φίλος»].

βάρδια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** καθεμιά από τις ομάδες εργατών ή υπαλλήλων που εναλλάσσεται με άλλες για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου: *ζητήθηκαν ευθύνες από τη νυχτερινή ~ για το ατύχημα* || *η πρωινή ~ έθεσε σε λειτουργία τις γεννήτριες* **2.** (συνεκδ.) η χρονική διάρκεια κατά την οποία η παραπάνω ομάδα ή ένα πρόσωπο είναι επιφορτισμένα με συγκεκριμένο καθήκον: *έχω τρεις ώρες ~* || *σε λίγο τελειώνει η βάρδια μου* **3.** η φρούρηση χώρου· ΦΡ (α) ***κάνω / είμαι βάρδια*** (i) είμαι σκοπός, φυλάσσω (ii) βρίσκομαι σε υπηρεσία **4.** (ειδικότ.) ΝΑΥΤ (α) το σύνολο των ωρών κατά τις οποίες εκτελούνται υπηρεσίες σε πλοίο ΣΥΝ φυλακή (β) (συνεκδ.) η διαίρεση των εργαζομένων σε πλοίο ανάλογα με τις ώρες υπηρεσίας: *έφυγε η μία ~ κι ήρθε η άλλη* || *η πρώτη / τελευταία ~* || *στη γέφυρα έκαναν ~ ένας αξιωματικός και δύο ναύτες* (γ) (λαϊκ) ***σκάντζα βάρδια*** η αλλαγή βάρδιας (υπηρεσίας ή σκοπιάς) πάνω σε πλοίο
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ «φρουρά», < βεν vardia < αρχ γερμ warda (πβ. γερμ. Warte «σκοπιά»)]

βαρδιάνος (ο) ΝΑΥΤ (λαϊκ.) ο σκοπός, ο φρουρός.
[ΕΤΥΜ. < βεν. vardiano < vardia «βάρδια» (βλ.λ.)].

βάρδος (ο) **1.** ο συνθέτης και τραγουδιστής ύμνων (συνήθ. για τα κατορθώματα των ηρώων τής φυλής) στους αρχαίους Κέλτες **2.** (κατ' επέκτ.-λογοτ.) (α) σπουδαίος ποιητής που υμνεί με τους στίχους του κάτι: *Κ. Παλαμάς, ο ~ τού νέου ελληνισμού* (β) σπουδαίος τραγουδιστής ή συνθέτης: *~ τής λαϊκής μας παράδοσης.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βάρδοι (οἱ)* «Κέλτες ποιητές και τραγουδιστές» < κελτ bardd «ποιητής»].

βάρδουλο (το) λωρίδα από δέρμα που τοποθετείται γύρω από το πέλμα τού υποδήματος και που πάνω της ράβεται ή καρφώνεται η σόλα
[ΕΤΥΜ < βεν. *vardolo < vardar «προσέχω. επιτηρώ – συγκρατώ» (πβ ιταλ guardare) < φρανκον *wardon]

Βαρδούσια (τα) {Βαρδουσίων} όρος τής Στερεάς Ελλάδας. που εκτείνεται στους νομούς Φωκίδας και Φθιώτιδας.
[ΕΤΥΜ < αλβ (male) Bardushë «λευκά όρη»]

βαρειά (η) → βαριά

βαρεία (η) {βαρειών} ΓΛΩΣΣ **1.** (στην Αρχ. Ελληνική) προσωδιακός τόνος κατά την προφορά τού οποίου ο τόνος τής φωνής δεν ανεβαίνει σε ύψος (όπως στην οξεία), αλλά είτε κατεβαίνει (αν η προηγούμενη συλλαβή οξύνεται) είτε παραμένει ουδέτερος **2.** (στο πολυτονικό σύστημα) το τονικό σημείο (`) που σημειωνόταν στη λήγουσα αντί της οξείας, όταν δεν ακολουθούσε σημείο στίξεως ή εγκλιτική λέξη (π.χ. *συμφωνεῖ μὲ τὴν γενικὴν σκέψιν*) ΑΝΤ. οξεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τόνος*[1], *τονισμός, -ύς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βαρεῖα,* θηλ. τού επιθ. *βαρύς*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε (κατ' αντιδιαστολή προς την *ὀξεῖα*) από τον Πλάτωνα ως μέρος τής φρ *βαρεῖα τάσις / χορδή* (επειδή χαρακτηριζόταν ως χαμηλότερης κλίμακας μουσική αρμονία). Οι Αλεξανδρινοί γραμματικοί την τοποθετούσαν αρχικά σε κάθε άτονη συλλαβή (δηλ. χωρίς *οξεία*, π.χ. *σὸφώτὲρός*). Τελικά δήλωνε στη γραφή μόνο την τονιζομένη λήγουσα μιας λ. μέσα στη φρ., λ.χ. *τὴν ὁδὸ Ἑρμοῦ τὴν ἤξεραν ὅλοι*].

βαρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βαρέλι μεγάλης χωρητικότητας **2.** η υδρία **3.** (μτφ -σκωπτ.) η γυναίκα που είναι υπερβολικά παχιά Επίσης **βαρέλω** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ barella. υποκ. τού bara «βαρέλι, κάσα»].

βαρελάδικο (το) (λαϊκ) ο χώρος όπου κατασκευάζονται βαρέλια ΣΥΝ βαρελοποιείο.
[ΕΤΥΜ < *βαρέλι* + παραγ επίθημα *-άδικο*]

βαρελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό βαρέλι **2.** ***βαρελάκια*** (τα) παιχνίδι στο οποίο οι συμμετέχοντες αφήνουν τα σώματά τους να κυλήσουν στο έδαφος με το πλάι, προστατεύοντας με τα χέρια το κεφάλι επίσης. παρόμοια στρατιωτική άσκηση: *κάνουν ~* (κατρακυλούν).

βαρελάς (ο) {βαρελάδες} πρόσωπο που κατασκευάζει βαρέλια ΣΥΝ βαρελοποιός.

βαρέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ } (σκωπτ) ο άνδρας που είναι υπερβολικά παχύς.

βαρελήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *βαρελίσιος*) (για τρόφιμα ή υγρά) αυτός που προέρχεται από βαρέλι, που φυλασσόταν σε βαρέλι· ~ *κρασί / φέτα / μπίρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

βαρέλι (το) {βαρελ-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο κυλινδρικό δοχείο. συνήθ. από ξύλινες κυρτές σανίδες που συγκρατούνται με μεταλλικές στεφάνες. πλατύτερο στη μέση και στενότερο στα άκρα, για την αποθήκευση υγρών (π.χ κρασιού. λαδιού, πετρελαίου) ή στερεών (π.χ. τυριού) προϊόντων ΣΥΝ βυτίο **2.** (συνεκδ) η ποσότητα υγρού που χωρά σε ένα βαρέλι **3.** (σκωπτ.-μτφ.) πρόσωπο πολύ παχύ: *έγινε ~ απ' το πολύ φαγητό.*

[ΕΤΥΜ μεσν. < *βαρέλα* (βλ.λ.), το οποίο θεωρήθηκε μεγεθυντικό].

βαρελιάζω ρ. μετβ. {βαρέλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ σε βαρέλι: ~ *το κρασί* / *το τυρί*.

βαρελοποιείο (το) [1892] (λόγ.) το βαρελάδικο (βλ.λ.).

βαρελοποιός (ο) (λόγ.) ο κατασκευαστής βαρελιών ΣΥΝ βαρελάς. — **βαρελοποιία** (η).

βαρελοσανίδα (η) η κυρτή σανίδα που χρησιμοποιείται στην κατασκευή βαρελιών Επίσης (λαϊκότ.) **βαρελοσάνιδο** (το).

βαρελότο (το) η μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης που τυλίγεται σε χαρτί και εκρήγνυται προκαλώντας ισχυρό κρότο· συνηθίζεται η χρήση του σε μεγάλες γιορτές, πανηγύρια κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. barilotto «βαρελάκι», υποκ. τού barile «βαρέλι», λόγω τού κυλινδρικού σχήματος που έχουν ορισμένα πυροτεχνήματα ή λόγω τής επιδρ. τού συνωνύμου *μπουρλότο*]

βαρελόφρων (ο) {βαρελόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (σκωπτ.) πρόσωπο που του αρέσει πολύ το ποτό· (γενικότ.) ο μπεκρής: «*το τούνελ τής Μάγχης έχει μετατραπεί σε παράδεισο των εν γένει βαρελοφρόνων, αφού εκεί οι τιμές των αφορολόγητων ποτών έχουν πέσει στο 25%*» (εφημ.) ΣΥΝ πότης, κρασοπατέρας.
[ΕΤΥΜ < *βαρέλι* + *-φρων* < *φρην, φρενός*].

βαρέλω (η) ▸ βαρέλα

βάρεμα (το) {βαρέμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** η κρούση, το χτύπημα ● **2.** (αργκό) η βαρεμάρα
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *βάρημα* < αρχ. *βαρῶ (-έω)* (βλ.λ.)].

βαρεμάρα (η) {χωρ γεν. πληθ} (καθημ.) **1.** η έλλειψη διάθεσης για εργασία, για δραστηριότητα *ήταν στις ~ του και δεν ήθελε να μελετήσει ούτε σελίδα!* ΣΥΝ τεμπελιά, νωθρότητα **2.** η πλήξη, η βαργεστημάρα.
[ΕΤΥΜ < *βάρεμα*, κατά τα *χαζο-μάρα, κουτα-μάρα, σαχλα-μάρα* κ.ά.].

βαρεμένος, -η, -ο 1. (λαϊκ.) αυτός που έχει δεχθεί χτύπημα ΣΥΝ τραυματισμένος **2.** (αργκό-μτφ.) αυτός που δεν έχει ψυχική ή διανοητική ισορροπία, που έχει πρόβλημα κοινωνικής συμπεριφοράς ή δείχνει παράλογη εμμονή σε κάτι ΣΥΝ βλαμμένος, κολλημένος.

βάρεσα ρ. ▸ βαράω

βαρετός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί πλήξη· ~ *άνθρωπος* / *ομιλία* / *ταινία* ΣΥΝ ανιαρός, πληκτικός ΑΝΤ ενδιαφέρων. — **βαρετά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βαραίνω*].

βαρέως επίρρ. (λόγ.) βαριά· ΦΡ. ***φέρω (κάτι) βαρέως*** αισθάνομαι έντονη δυσαρέσκεια, ενόχληση ή μείωση τής αξιοπρέπειάς μου (από κάτι), δεν μπορώ να το ξεπεράσω εύκολα (ψυχολογικά)· *έφερε βαρέως την αποτυχία του στις εξετάσεις*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαρύς* Ήδη στον Ηρόδοτο μαρτυρείται η φρ. *φέρειν βαρέως* (5, 19) με τη σημ. «υποφέρω, υφίσταμαι κάτι χωρίς υπομονή», ενώ στον Διόδωρο Σικελιώτη η φρ. *βαρέως φέρειν* (26, 3) σημαίνει «ανέχομαι κάτι αξιοπρεπώς»]

βαρηκοΐα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η μειωμένη ακουστική ικανότητα: *ακουστικά βαρηκοΐας* (βλ. λ. *ακουστικό*)· πβ λ. *κώφωση*

βαρήκοος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν διαθέτει επαρκή ακουστική ικανότητα ΣΥΝ κουφός, (σκωπτ.) περήφανος στα αφτιά
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαρυήκοος* < *βαρύς* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω*].

Βαρθολομαίος (ο) **1.** ένας από τους δώδεκα Αποστόλους και τους πρώτους μαθητές τού Χριστού· ΦΡ ***νύχτα τού Αγίου Βαρθολομαίου*** (γαλλ. la nuit du saint Barthélemy) (i) ΙΣΤ η μεγάλη σφαγή των Προτεσταντών Ουγενότων στο Παρίσι από τους Ρωμαιοκαθολικούς στις 24/8/1572 κατόπιν διαταγής τού βασιλιά Καρόλου Θ' (ii) (μτφ.) για καταστάσεις μαζικών και βίαιων εκκαθαρίσεων **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Βαρθολομαῖος* < αραμ. Bar-tolmai «γυιος τού Τολμάι». Η σύγκριση των χωρίων τής Κ.Δ. (Λουκ. 6, 14 *Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον*. Ιωάνν 1, 46. *εὑρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ*), όπου τα ονόματα *Βαρθολομαῖος* και *Ναθαναήλ* συσχετίζονται στην ίδια αφήγηση με τον Φίλιππο, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι επρόκειτο για τον ίδιο Απόστολο, ο οποίος έφερε το όνομα *Ναθαναὴλ Βαρθολομαῖος* (< Nathanáel Bar-tolmai) Βλ. κ. *Ναθαναήλ*].

βαριά (η) το βαρύ και μεγάλο σιδερένιο σφυρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *βαρεά* (με συνίζηση) < *βαρέα*, θηλ. τού αρχ. επιθ *βαρύς* (βλ λ.)]

βαριά επίρρ. [μεσν.] **1.** με δύναμη, ισχυρά *~ χτυπούν τα σήμαντρα* **2.** επικίνδυνα, πολύ άσχημα: *~ άρρωστος* / *τραυματισμένος* **3.** με ψυχική οδύνη, με πάθος: *αναστενάζω ~* **4.** με δυσκολία: *αναπνέω* / *ανασαίνω ~* **5.** με δυσαρέσκεια: *μην το παίρνεις τόσο ~ αυτό που έπαθες!* **6.** (για ύπνο) χωρίς να μπορεί κανείς να ξυπνήσει εύκολα ή να αντιληφθεί (κάτι): *κοιμάται πολύ ~ δεν ξυπνάει εύκολα!* ΣΥΝ βαθιά **7.** (για ακοή) ανεπαρκώς, όχι καθαρά, όχι ευκρινώς: *ακούει ~* **8.** αργά και με όλο το βάρος (κάποιου): *πατάει ~* || *έσερνε τα βήματά του ~ στον χορό* **9.** κουρασμένα, με κόπο *περπατούσε ~ μετά τη δουλειά*

βαριακούω ρ αμετβ. {βαριακού-ς, -ει, -με, -τε -ν(ε)· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω πρόβλημα ακοής, δεν ακούω καλά.

βαριανασαίνω ρ αμετβ. {βαριανάσανα} (εκφραστ.) ανασαίνω βαθιά, λαχανιάζω.

βαριαναστενάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {βαριαναστέναξα} (εκφραστ.) βγάζω βαθύ αναστεναγμό, αναστενάζω με πόνο

βαριαρρωσταίνω ρ αμετβ. [μεσν.] {βαριαρρώστη-σα, -μένος} αρρωσταίνω βαριά, σοβαρά

βαρίδι (το) {βαρίδ-ιού | -ιών} **1.** (γενικά) μικρό κομμάτι από βαρύ μέταλλο, που χρησιμοποιείται για να προσθέτει βάρος· (ειδικότ.) το αντίβαρο τής ζυγαριάς ή τής πλάστιγγας ΣΥΝ αντιζύγιο **2.** μικρό βάρος που κρέμεται από το νήμα τής στάθμης (τού αλφαδιού) των οικοδόμων (συνεκδ.) το ίδιο το αλφάδι (βλ.λ.) **3.** καθένα από τα δύο μεταλλικά βάρη τού ωρολογιακού εκκρεμούς **4.** το βάρος που τεντώνει το στημόνι τού αργαλειού **5.** το βάρος που δένεται μαζί με τα αγκίστρια σε πετονιά, ώστε να βυθίζεται στη θάλασσα
[ΕΤΥΜ Υποκορ. τού επιθ. *βαρύς*, άσχετο προς το μτγν *βαρύδιον* (εσφαλμ. γρ αντί *βαρύλλιον*), επίσης υποκ τού *βαρύς*].

βαριέμαι ρ. μετβ. κ αμετβ {βαρέθηκα} ♦ (μετβ.) **1.** αισθάνομαι πλήξη, ανία (για κάποιον/κάτι): *~ να τον ακούω είναι τόσο ανιαρός ομιλητής!* || *~ τις δεξιώσεις* **2.** δεν μπορώ να υποφέρω, να ανεχθώ άλλο (κάποιον/κάτι), αισθάνομαι ότι με έχει κουράσει, ότι έχω κορεστεί (από αυτόν/αυτό): *τα 'χω βαρεθεί όλα, θέλω ν' αλλάξω ζωή* || *έχω βαρεθεί ν' ακούω από τους πολιτικούς κάθε τέσσερα χρόνια τις ίδιες υποσχέσεις* || (εκφραστ.) *τον έχει βαρεθεί η ψυχή μου* (δεν τον αντέχω άλλο)· ΦΡ (παροιμ.) ***το πολύ το «Κύριε ελέησον» το βαριέται κι ο Θεός / ο παπάς*** για κάτι που επαναλαμβάνεται φορτικά και καταντά βαρετό ♦ **3.** (αμετβ.) αισθάνομαι πλήξη, ανία: *ψάρευα όλο το πρωί, αλλά στο τέλος βαρέθηκα και τα παράτησα* ΦΡ (α) ***βαριέμαι που ζω*** δεν έχω κανένα ενδιαφέρον, αισθάνομαι αφόρητη πλήξη (β) ***δεν βαριέσαι!*** για να δηλωθεί ότι δεν πρέπει ή δεν αξίζει να στενοχωριέται ή να ανησυχεί κάποιος για συγκεκριμένο πρόβλημα: *–Κι αν σε απολύσουν; –~! Κάτι άλλο θα βρεθεί να κάνω.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βαριοῦμαι*, μεταπλ. τύπος τού αρχ. *βαροῦμαι (-έο-)* «δυσανασχετώ», κατά το σχήμα *ἀρνοῦμαι – ἀρνιοῦμαι – ἀρνιέμαι* κ.ά.].

βαριεστίζω, βαριεστώ ρ → βαργεστώ

βαριετέ (το) {άκλ.} το ψυχαγωγικό πρόγραμμα που περιλαμβάνει ποικιλία θεαμάτων και ακροαμάτων (κωμικά σκετς, ελαφρά μουσική, τραγούδια, ακροβατικά, ταχυδακτυλουργικά κ.ά.)
[ΕΤΥΜ < γαλλ. variété «ποικιλία» < λατ. varietas].

βάριο (το) [1840] {βαρίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος (σύμβολο Ba), που βρίσκει εφαρμογές στην εξόρυξη πετρελαίου, τη μεταλλουργία κ.α. (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. barium < ελλην. *βάρος* + νεολατ. -ium, ονομασία που δόθηκε στο στοιχείο από τον Βρετανό χημικό Sir Humphry Davy, ο οποίος το ανακάλυψε]

βαριοκοιμάμαι ρ. αμετβ. {βαριοκοιμάσαι... | βαριοκοιμ-ήθηκα, -ισμένος} κοιμάμαι βαριά, δεν ξυπνάω εύκολα. Επίσης **βαριοκοιμούμαι**.

βαριόμοιρος, -η, -ο (εκφραστ.) δυστυχισμένος, κακότυχος.

βαριοπούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ} η μικρή βαριά (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < *βαριά* + υποκ. επίθημα *-πούλα*].

βαριούχος, -ος, -ο ΧΗΜ -ΙΑΤΡ αυτός που περιέχει βάριο.
[ΕΤΥΜ < *βάριο* + *-ούχος* < *έχω*].

βάρκα (η) {βαρκών} μικρό ανοιχτό θαλάσσιο σκάφος που κινείται με κουπιά, ιστία ή μηχανή ΣΥΝ (λόγ.) λέμβος, άκατος. — (υποκ.) **βαρκούλα** (η) κ. **βαρκάκι** (το) [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραχίονας*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., μεσν. < λατ. barca < *bārica < baris < αρχ. *βᾶρις* «πλοιάριο», δάνειο αιγυπτιακής προελ., πβ κοπτ. bari].

βαρκάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βόλτα με βάρκα: *πηγαίνω ~*.
[ΕΤΥΜ < βεν. barcada < barca «βάρκα»].

βαρκάρης (ο) {βαρκάρηδες}. **βαρκάρισσα** (η) {δύσχρ. βαρκαρισσών} **1.** κάτοχος βάρκας ΣΥΝ (λόγ.) λεμβούχος **2.** κυβερνήτης βάρκας.
[ΕΤΥΜ μεσν < *βάρκα* + παραγ επίθημα *-άρης*]

βαρκαρόλα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** ρομαντικό τραγούδι βαρκάρη (κυρ Βενετσιάνου γονδολιέρη), που συνοδεύει τη βόλτα με βάρκα **2.** ΜΟΥΣ μουσική σύνθεση, οργανική ή φωνητική, συνήθως σε μέτρο 2/4 ή 4/4, που θυμίζει τα τραγούδια των γονδολιέρηδων τής Βενετίας.
[ΕΤΥΜ < βεν. barcarola < barcarolo «βαρκάρης, γονδολιέρης» < barca «βάρκα»].

Βαρκελώνη (η) πόλη και σημαντικό λιμάνι τής ΝΑ. Ισπανίας στη Μεσόγειο Θάλασσα, πρωτεύουσα τής Καταλωνίας.
[ΕΤΥΜ < ισπ Barcelona (οπτικό δάνειο) < μαυριτ Barjalunah, που ανάγεται στον Καρχηδόνιο στρατηγό Hamilcar Barca, ο οποίος θεωρείται ότι την ίδρυσε τον 3ο αι π Χ. Το προσωνύμιο Barca είναι σημιτικής προελ., πβ. εβρ. baraq «αστροπελέκι»].

Βάρκιζα (η) ΝΑ προάστιο τής Αθήνας, γνωστό από τη συμφωνία που υπεγράφη μεταξύ τής ελληνικής κυβερνήσεως και τού Ε.Α.Μ. – Κ.Κ.Ε με τη λήξη των Δεκεμβριανών για θέματα συνταγματικών ελευθεριών, δημιουργία εθνικού στρατού, δημοψήφισμα, εκλογές και αμνηστία για πολιτικά αδικήματα *(Συμφωνία τής Βάρκιζας)*.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αλβ. Varkëza < varkëa < ελλην. *βάρκα*].

Βαρλαάμ (ο) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ο *Καλαβρός*· θεολόγος και φιλόσοφος (1290-1350), καθηγητής στο Πανεπιστήμιο τής Κωνσταντινουπόλεως, γνωστός για τις θέσεις του κατά τού ησυχασμού **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ, μεσν. κύρ όν., πιθ. < συρ. Barula, κατ' επίδρ. τού μτγν. ον. *Βαλαάμ* (< εβρ. Bilēam)].

Βάρνα (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Βουλγαρίας στον Εύξεινο Πόντο.
[ΕΤΥΜ < βουλγ Varna < αρχ. σλαβ. vran(a) «μαύρος», λόγω τής θέσεως τής πόλης στη Μαύρη Θάλασσα. Κατ' άλλη άποψη, < Ι Ε. *ver-a- «νερό» Η πόλη είχε αρχικώς ιδρυθεί τον 6ο αι π Χ. με το αρχ. όνομα *Ὀδησσός*].

Βαρνάβας (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ο *Απόστολος* ~, *ο ιδρυτής τής Εκκλησίας τής Κύπρου* **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν < αραμ Bar-nĕbhūʾā «γυιος παρηγοριάς»]

βαρομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής Φυσικής που ασχολείται με φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. barometry]

βαρομετρικός, -ή, -ό [1812] ΜΕΤΕΩΡ **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φαινόμενα ατμοσφαιρικής πίεσης **2.** (α) ***βαρομετρικό χαμηλό*** κάθε περιοχή χαμηλών πιέσεων όπου η πίεση ελαττώνεται από την περιφέρεια προς το κέντρο (πβ κ. λ. *ύφεση*)· προκαλεί επιδείνωση τού καιρού (β) ***βαρομετρικό υψηλό*** ο αντικυκλώνας (βλ.λ.) (γ) ***βαρομε-***

τρική πίεση η ατμοσφαιρική πίεση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. barométrique]

βαρόμετρο (το) [1799] {βαρομέτρ-ου | -ων} **1.** το όργανο μετρήσεως τής ατμοσφαιρικής πίεσης: *υδραργυρικό / μεταλλικό ~* **2.** (μτφ) οτιδήποτε μπορεί να εκληφθεί ως δείκτης γενικότερων εξελίξεων *πολλοί έλεγαν παλιά ότι το Παρίσι με τις επαναστάσεις και τις εξεγέρσεις του είναι το ~ των διεθνών πολιτικών ανακατατάξεων.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ baromètre]

βαρονία (η) {βαρονιών} **1.** ο τίτλος τού βαρόνου **2.** τα εδάφη που ανήκουν στον βαρόνο

βαρόνος (ο) [1782] (παλαιότ ορθ *βαρώνος*), **βαρόνη** (η) **1.** τίτλος ευγενών τής Δ Ευρώπης **2.** (μτφ -κακόσ) πρόσωπο που διαθέτει σημαντική δύναμη, επιρροή σε ειδικό πεδίο δράσεως ή επιχειρήσεων *οι ~ τής πολιτικής / τού Τύπου / τής κοκαΐνης* (οι Κολομβιανοί μεγαλέμποροι αυτού τού ναρκωτικού) Επίσης ***βαρονέσσα*** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ baron < γαλλ baron < μτγν λατ. baro «άνδρας, ελεύθερος άνθρωπος» < αρχ γερμ. baro «ελεύθερος»].

βάρος (το) {βάρ-ους | -η, -ών} **1.** ΦΥΣ η δύναμη με την οποία έλκει η Γη προς το κέντρο της τα υλικά σώματα: *το ~ κάθε υλικού σώματος είναι ανάλογο με τη μάζα του* **2.** (συνεκδ) (α) η ιδιότητα σώματος να έλκεται από τη Γη και να ασκεί ορισμένη πίεση σε ό,τι βρεθεί από κάτω του· *έπεσε πάνω του με όλο του το ~ και τον έριξε κάτω* || *το ~ τής πέτρας* || (μτφ.) *υπό το ~ των νέων εξελίξεων* (υπό την πίεση των νέων εξελίξεων. όπως επιβάλλουν οι νέες εξελίξεις) || *δεν αισθανόσουν ποτέ το βάρος τής παρουσίας του* ΑΝΤ ελαφρότητα (β) ***κέντρο βάρους*** βλ. λ *κέντρο* (γ) ***ειδικό βάρος*** το πηλίκο τού βάρους ενός σώματος προς τον όγκο του **3.** ΧΗΜ (α) ***ατομικό βάρος*** βλ. λ *ατομικός* (β) ***μοριακό βάρος*** βλ. λ *μοριακός* **4.** (συνεκδ) ο βαθμός στον οποίο είναι κάποιος/κάτι βαρύ(ς) *ως μονάδα βάρους χρησιμοποιείται το χιλιόγραμμο (κιλό)* **5.** (ειδικότ.) η μάζα σώματος εκφρασμένη σε κιλά και γραμμάρια: *το ~ μου είναι εξήντα κιλά* || *πόσο ~ έχεις;* || *παίρνω ~* (παχαίνω) || *χάνω ~* (αδυνατίζω) || *απώλεια βάρους λόγω ασθενείας* || *επιστολή βάρους 20 γραμμαρίων* || *ειδικό / μικτό / καθαρό ~* ΦΡ (α) ***ιδανικό βάρος*** το πόσο πρέπει να ζυγίζει κανείς με βάση τον συνδυασμό σωματικών στοιχείων (ύψους, τύπους σκελετού) και τού φύλου. *υπολόγισαν το ~ του με βάση το ύψος του και το βάρος τού σκελετού του* (β) ***ρίχνω όλο μου το βάρος (σε κάτι)*** αφιερώνομαι με όλες μου τις δυνάμεις (σε κάτι). προσανατολίζω όλες μου τις ενέργειες (σε κάτι): *έχει ρίξει όλο του το βάρος στην προώθηση τού καινούργιου του βιβλίου* **6.** (συνεκδ) κάθε βαρύ σώμα *είναι έγκυος και δεν πρέπει να σηκώνει βάρη* **7.** ΑΘΛ ***βάρη*** (τα) μεταλλικές ράβδοι που έχουν στα δύο άκρα προσαρμοσμένες σφαίρες ή δίσκους από χυτοσίδηρο και χρησιμοποιούνται ως μέσο εκγύμνασης ή στο αντίστοιχο αγώνισμα (*άρση βαρών*) (βλ. κ λ *βαράκι*) (μτφ.) **8.** (α) η υποχρέωση που επωμίζεται κανείς *αναλαμβάνω τα οικογενειακά ~* (β) η υπαιτιότητα κυρ στη ΦΡ ***ρίχνω το βάρος (σε κάποιον)*** κατηγορώ (κάποιον) ως υπαίτιο: *ο πλοίαρχος έριξε το βάρος για την προσάραξη στον αξιωματικό γέφυρας* **9.** ΝΟΜ (α) συμπεριφορά η οποία επιβάλλεται από τον νόμο. χωρίς όμως να είναι δυνατός ο δικαστικός εξαναγκασμός τού βαρυνόμενου σε τήρησή της ο οποίος υφίσταται απλώς άλλες δυσμενείς συνέπειες οι οποίες συνιστούν έναν έμμεσο καταναγκασμό, π χ όποιος έχει κάνει ασφάλεια ζωής έχει το *βάρος* να ενημερώσει τον ασφαλιστή για ασθένειες που έχει περάσει, αλλιώς χάνει το δικαίωμα αποζημιώσεως (β) ***βάρος αποδείξεως*** (i) (υποκειμενικό) στο πλαίσιο τού συζητητικού συστήματος. το υποκειμενικό βάρος αποδείξεως φέρει εκείνος ο διάδικος στον οποίο ανήκει η πρωτοβουλία προσκομιδής των μέσων αποδείξεων στο δικαστήριο (ii) (αντικειμενικό) το αντικειμενικό βάρος αποδείξεως το φέρει ο διάδικος ο οποίος βαρύνεται με τις αρνητικές συνέπειες τής μη αποδείξεως των αποδεικτέων πραγματικών περιστατικών, δηλ. εκείνος ο οποίος φέρει τον κίνδυνο **10.** το δυσάρεστο αίσθημα που έχει κανείς σε μέρος τού σώματός του. σαν να δέχεται πίεση από βαρύ σώμα. *έχω ένα ~ στο στομάχι* (βαρυστομαχιά) / *στο κεφάλι* **11.** η ψυχική επιβάρυνση. το δυσάρεστο αίσθημα στην ψυχή ή τη συνείδηση (κάποιου): *όταν εξόφλησα και τα τελευταία μου χρέη, έφυγε ένα ~ από πάνω μου* ΦΡ ***(κάτι) το 'χω βάρος*** (στην ψυχή μου. τη συνείδησή μου) αισθάνομαι ενοχή για κάτι. *~ στη συνείδησή μου που δεν τον βοήθησα όταν είχε ανάγκη* **12.** η ιδιαίτερη σημασία, η σπουδαιότητα: *εφόσον είναι υπουργός, ο λόγος του έχει ~* || *το ~ των λεγομένων / των αποδείξεων / των ενεργειών του* || *πάντα είχε συνείδηση τού βάρους τής προσωπικότητάς του* **13.** πρόσωπο, πράγμα ή υποχρέωση που προκαλεί πρόβλημα (σε κάποιον)· ΦΡ (α) ***γίνομαι βάρος (σε κάποιον)*** προκαλώ ενόχληση (σε κάποιον), τον επιβαρύνω με την παρουσία μου *Έλα να μείνεις μαζί μας το Σαββατοκύριακο' –Δεν θέλω να σας γίνω βάρος* (β) ***σε / εις βάρος (κάποιου)*** προς ζημία μου ή εναντίον μου: *γελούν ~* || *το δικαστήριο εξέδωσε απόφαση εις βάρος του* || *ο αγώνας έληξε με σκορ 3-1 εις βάρος τής Αγγλίας* — (υποκ.) **βαράκι** (το) (σημ. 7) (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ αρχ , συνεσταλμ βαθμ. τού I.E. θ. *g^wer-u- «βαρύς», πβ σανσκρ gurúh. λατ. grav-is, γαλλ grave (> αγγλ. grave). αγγλ. grief «θλίψη» κ ά. Ομόρρ *βαρ-ύς*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *καθαρό / μικτό / ειδικό βάρος* (πβ. γαλλ le poids net / brut / spécifique). *έχω ένα βάρος στη συνείδησή μου* (< γαλλ. avoir un poids sur la conscience), *έχω ένα βάρος στο στομάχι* (< γαλλ avoir un poids sur l'estomac) κ ά].

βαρούλκο (το) το μηχάνημα που με ειδικές τροχαλίες καθιστά δυνατή την έλξη ή την ανύψωση βαρών ΣΥΝ βίντσι
[ΕΤΥΜ < μτγν *βαρουλκόν (τό)* < *βαρουλκός (ή)* (ενν. *μηχανή*) < *βάρος* + *-ουλκός* < *ἕλκω*. μηχανή που εφευρέθηκε από τον Αρχιμήδη. στού οποίου τα συγγράμματα μνημονεύεται για πρώτη φορά].

Βαρσοβία (η) η πρωτεύουσα τής Πολωνίας
[ΕΤΥΜ < πολ Warszawa, αγν ετύμου Κατά τον 9ο αι. μ.Χ ο δούκας Κονράδος (τής Μαζοβίας) ίδρυσε ένα φρούριο κοντά σε ένα μικρό ψαροχώρι. που ονομαζόταν Βαρσόβα (Warszowa). Το 1610 ο αυτοκράτορας Σιγισμούνδος Αύγουστος όρισε τη Βαρσοβία πρωτεύουσα τού Πολωνο-Λιθουανικού βασιλείου αντί τής Κρακοβίας]

βαρυ- / βαρύ κ. **βαρ- / βάρ-** κ **βαριο- / βαριό-** κ. **βαρι-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο βάρος *βαρυ-κόκκαλος* **2.** ότι κάτι γίνεται ή υπάρχει σε μεγάλο βαθμό, ότι είναι ιδιαίτερα έντονο: *βαρι-αναστενάζω, βαρυ-πενθής, βαρυ-σήμαντος, βαριο-κοιμάμαι, βαρυ-χειμωνιά* **3.** (στην ιατρική) ότι κάτι δεν λειτουργεί κανονικά. *βαρ-ηκοΐα* **4.** άσχημη, βαριά διάθεση. δυσάρεστα συναισθήματα: *βαρύ-θυμος, βαρυ-καρδίζω*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *βαρύ-τονος, βαρύ-τιμος*), που προέρχεται από το επίθ *βαρύς*, απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν όρους (λ χ. γαλλ bary-sphère)].

βαρύαυλος (ο) [1856] {βαρυαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ (λόγ.) το φαγκότο (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ fagot (βλ λ. *φαγκότο*)].

βαρυγγωμώ ρ. αμετβ. {βαρυγγωμάς... | βαρυγγώμ-ησα, -ισμένος} εκφράζω την απελπισία μου. παραπονούμαι για την τύχη μου: *αντί να βαρυγγωμάς και να τα βάζεις με την τύχη σου, είναι καλύτερο να κάνεις κάτι για να την αλλάξεις* ΣΥΝ δυσανασχετώ, δυσφορώ, κλαίγομαι. Επίσης (λαϊκότ) **βαργωμώ**. — **βαρυγγώμια** (η) [μεσν] κ. ***βαρυγγώμισμα*** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*
[ΕΤΥΜ < μεσν *βαρυγγωμῶ* < *βαρυγνωμῶ (-έω)* (με αναδρομική αφομοίωση *-γν- > -γγ-*) < *βαρύγνωμος* < *βαρύς* + *-γνωμος* < *γνώμη* Η γρ *βαρυγκωμώ* δεν έχει ετυμολογική στήριξη, αφού πρόκειται για αφομοίωση τού *-ν-* και όχι για ηχηροποίηση τού *-γ-*].

βαρύγδουπος, -η, -ο **1.** αυτός που προκαλεί έντονο (βαρύ) ήχο (γδούπο) κατά την πτώση του ΣΥΝ βροντερός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί μεγάλη εντύπωση (αλλά συνήθ. είναι κενός περιεχομένου): *~ λόγια / ονόματα / διακηρύξεις* ΣΥΝ ηχηρός. πομπώδης — **βαρύγδουπα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βαρύδουπος* < *βαρύς* + *δοῦπος* «βαρύς. υπόκωφος ήχος» (βλ κ *γδούπος*)]

βαρύθυμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που διακατέχεται από δυσάρεστα συναισθήματα, όπως λύπη. μελαγχολία κ.λπ. ΣΥΝ μελαγχολικός, περίλυπος. σκυθρωπός — **βαρυθυμία** (η) [αρχ]. **βαρύθυμα** επίρρ., **βαρυθυμώ** ρ. [μτγν] {-είς .}

βαρυκαρδίζω ρ μετβ. κ αμετβ [μεσν] {βαρυκάρδισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ) προκαλώ (σε κάποιον) άσχημα (δυσάρεστα) συναισθήματα *μη με βαρυκαρδίζεις με δυσάρεστες ειδήσεις* ΣΥΝ στενοχωρώ. λυπώ ♦ **2.** (αμετβ) βρίσκομαι σε άσχημη ψυχολογική κατάσταση: *~ στην ξενιτειά, όταν θυμάμαι τους γονείς μου* ΣΥΝ στενοχωριέμαι. αθυμώ.

βαρύμαγκας (ο) (συνήθ. ειρων.) αυτός που έχει ύφος σκληρού μάγκα, που κάνει τον ζόρικο.

βάρυνα ρ ➝ βαρύνω. βαραίνω

βαρύνοια (η) [1898] {χωρ. πληθ.} η αμβλύνοια (βλ λ.).

βαρύνω ρ μετβ. [αρχ] {μτχ ενεστ. βαρύνων, -ουσα, -ον, βάρ-υνα, -ύνθηκα, βεβαρυμμένος} **1.** (μετβ.) επιβαρύνω κάποιον με κάτι *η ευθύνη τής αεράμυνας βαρύνει αποκλειστικά την αεροπορία* (ηθικά ή νομικά) *τον βαρύνουν κατηγορίες για καταχρήσεις* || *οι ευθύνες για την καθυστέρηση τής αναδάσωσης είναι εμφανές ότι βαρύνουν κυρίως το Υπουργείο Γεωργίας* (μεσοπαθ ***βαρύνομαι***) (+με) **2.** έχω εις βάρος μου (κάτι): *το πολιτικό του παρελθόν βαρύνεται με πλήθος σκανδάλων* **3.** έχω την υποχρέωση να κάνω (κάτι): *~ με την απόδειξη τής κατηγορίας* **4.** έχω την επιβάρυνση: *~ με τα έξοδα μεταφοράς τού φορτίου* **5.** (η μτχ. ***βαρύνων,*** *-ουσα, -ον*) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία, σπουδαιότητα: *~ γνώμη / σημασία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-αίνω, μετοχή*

βαρυπενθώ ρ αμετβ [μεσν.] {βαρυπενθείς. , μτχ βαρυπενθών, -ούσα, -ούν μόνο σε ενεστ κ παρατ.} πενθώ βαριά, είμαι βυθισμένος στο πένθος: *η βαρυπενθούσα χήρα.* — **βαρυπενθής,** -ής, -ές [μτγν].

βάρυπνος, -η. -ο [1868] (λογοτ) **1.** αυτός που κοιμάται βαριά **2.** αυτός που σηκώνεται κακόκεφος από τον ύπνο. — **βάρυπνα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βαρ(υ)-* + *ύπνος*, πβ μτγν. *βαρύυπνος*].

βαρυποινίτης (ο) [1890] {βαρυποινιτών}, **βαρυποινίτισσα** (η) {βαρυποινιτισσών} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί σε μεγάλη ποινή κάθειρξης. δηλ πολυετή φυλάκιση ή ισόβια: *η πτέρυγα των ~*

βαρύς, -ιά (λόγ -εία). -ύ {βαρ-ιού κ λόγ -έος | βαρ-ιοί κ λόγ. -είς (ουδ. -ιά κ. λόγ -έα), -ιών κ. λόγ. -έων. θηλ -ειών} **1.** αυτός που έχει μεγάλο βάρος και μεταφέρεται ή σηκώνεται δύσκολα· *είναι πολύ βαρύ, για να το σηκώσω μόνος μου* || *αυτό το δέμα είναι δύο κιλά πιο βαρύ* || *~ φορτίο* ΑΝΤ ελαφρύς (μτφ) **2.** έντονος λόγω τής δύναμής του, δυνατός *~ χτύπημα* || (απειλητικά) *πρόσεξε, γιατί έχω ~ χέρι!* (δηλ. μη με αναγκάσεις να σε δείρω) **3.** αυτός που υποφέρεται δύσκολα: *~ ποινή / εργασία* ΦΡ (μτφ.) ***είναι βαριά η καλογερική*** για απαιτητική δουλειά, για οτιδήποτε απαιτεί ιδιαίτερο μόχθο και θυσίες **4.** έντονος (και συνήθ δυσάρεστος): *~ μυρωδιά* **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλες διαστάσεις, επιβλητικότητα ή και υπερβολή *~ διακόσμηση / αρχιτεκτονική* **6.** αυτός που βιώνεται σε βάθος, πολύ έντονος: *~ μελαγχολία* ΣΥΝ βαθύς **7.** (φαγητό) που δεν χωνεύεται εύκολα ή που έχει πολλά μπαχαρικά: *το φαΐ τού έπεσε βαρύ στο στομάχι* || *του αρέσει η ~ κουζίνα* **8.** (μέρος τού σώματος) στο οποίο αισθάνεται κανείς βάρος, πίεση: *νιώθω το στομάχι μου ~* || *αισθάνομαι ~ το κεφάλι μου* || *από την κούραση τα πόδια μου είναι ~* **9.** (ρόφημα) που έχει σε μεγάλη αναλογία το βασικό του συστατικό, που είναι πυκνό στη σύστασή του (λαϊκ) *έναν καφέ πολλά βαρύ!* || *~ τσάι* **10.** (τσιγάρο) με μεγάλη περιεκτικότητα σε πίσσα και νικοτίνη ΣΥΝ σέρτικος **11.**

(ύπνος) που έχει παρατεταμένη διάρκεια ή που δεν διακόπτεται εύκολα *κάνει βαρύ ύπνο· δεν ξυπνά ούτε με κανονιές* ΣΥΝ βαθύς **12.** (φωνή) χαμηλή (μπάσα) και καθόλου διαπεραστική *η ~ φωνή θεωρείται σημάδι ανδροπρέπειας* || *απ' τα πολλά τσιγάρα η φωνή του έγινε ~* **13.** ΜΟΥΣ ***ήχος βαρύς*** ο πλάγιος τρίτος ήχος τής βυζαντινής μουσικής **14.** (για κλίμα, καιρικές συνθήκες) αυτός που χαρακτηρίζεται από δριμύτητα και δεν γίνεται εύκολα ανεκτός: *~ κρύο / χειμώνας·* ΦΡ (α) ***βαρύ κλίμα*** (i) το ανθυγιεινό κλίμα (ii) (μτφ.) η ατμόσφαιρα που χαρακτηρίζεται από επιθετική διάθεση, από ένταση στις σχέσεις: *η συνάντηση έγινε σε ~* (β) ***βαριά ατμόσφαιρα*** (i) η πνιγηρή ατμόσφαιρα. *από τον καπνό των τσιγάρων υπήρχε ~ στο μαγαζί* (ii) η καταθλιπτική ατμόσφαιρα *ο στρατός των ηττημένων επέστρεψε μέσα σε ~* **15.** (ενδυμασία) που έχει μεγάλο όγκο ή/και κρατά το σώμα πολύ ζεστό (κυρ χειμωνιάτικη): *~ ρούχα / κουβέρτα* **16.** σοβαρός. σημαντικός (λόγω των δυσάρεστων συνεπειών του): *~ κόστος / σφάλμα / ατόπημα / συνέπειες / απώλειες / νόσος / γρίπη* **17.** (γενικότ.) σημαντικός *~ ευθύνη* **18.** (λόγος) που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, από προσβλητική διάθεση· *αντάλλαξε ~ λόγια / χαρακτηρισμούς* || *μεταχειρίστηκε / εκτόξευσε ~ εκφράσεις* ΣΥΝ οξύς ΑΝΤ ήπιος **19.** αυτός που έχει πολύ σοβαρό ύφος, που συμπεριφέρεται με αυστηρότητα, που δεν αφήνει περιθώρια οικειότητας: *~ ύφος·* (μτφ -οικ., ως χαρακτηρισμός) (α) ***(κάποιος) κάνει τον βαρύ*** (κάποιος) συμπεριφέρεται σαν να είναι θυμωμένος με κάποιον, δεν πολυμιλάει. έχει αυστηρό ύφος κ λπ (β) ***βαρύς κι ασήκωτος*** (εμφατ.) για κάποιον που κάνει τον βαρύ (βλ. παραπάνω)· επίσης, για το ύφος του: *έχει ύφος βαρύ κι ασήκωτο!* (γ) ***βαρύ πεπόνι*** αυτός που δεν δείχνει φιλική συμπεριφορά, που δεν επιτρέπει τις οικειότητες ή που είναι τσατισμένος: *πολύ το ~ μάς κάνει* ΑΝΤ φιλικός, προσηνής **20.** αυτός που χαρακτηρίζεται από κακή διάθεση: *συνήθως δεν είναι τόσο ~, σήμερα όμως δεν είναι στα κέφια του* || *«όσο βαριά είν' τα σίδερα, είν' η καρδιά μου σήμερα»* (λαϊκ τραγ.)· ΦΡ ***με βαριά καρδιά*** απρόθυμα: *~ αναγκάστηκε να δεχτεί* ΑΝΤ με ελαφριά καρδιά, ελαφρά τη καρδία **21.** δύσκολα κατανοητός, όχι προσιτός στο ευρύ κοινό *η τελευταία του ταινία ήταν πολύ ~ για το κοινό* **22.** αυτός που συνεπάγεται μεγάλες ευθύνες και υποχρεώσεις: *έχουμε ~ κληρονομιά ως έθνος και πρέπει να την τιμήσουμε* || *έχει αναλάβει ~ καθήκοντα* **23.** αυτός που έχει ιδιαίτερη σπουδαιότητα. που πρέπει να εκπληρωθεί, να τηρηθεί οπωσδήποτε: *έδωσα όρκο ~* **24.** επικίνδυνος. που μπορεί να οδηγήσει σε άσχημες καταστάσεις: *~ αρρώστια / τραύμα* **25.** (για μουσική. τραγούδι, χορό) (α) αυτός που είναι αργός, σχεδόν τελετουργικός, κατ' αντιδιαστολή προς τον γρήγορο και χαρούμενο: *~ ζεϊμπέκικο* (β) (τραγούδι) που το θέμα του είναι δυσάρεστο, που προκαλεί δυσθυμία, μελαγχολία: *πώς μπορεί και ακούει πρωί- πρωί ~ λαϊκά,* **26.** δυσκίνητος, που του λείπει η ευκινησία και η ταχύτητα *ένας ψηλός, ~ άνδρας* || *ο αμυντικός παίκτης είναι πολύ ~ και δεν μπορεί να φυλάξει τον νεαρό αντίπαλό του* **27.** ΣΤΡΑΤ (όπλο) μεγάλου βάρους και διαμετρήματος: *~ πυροβόλο* || *εκπαίδευση στα βαρέα όπλα* ΦΡ ***βαρύ πυροβολικό*** (i) η μονάδα που έχει πυροβόλα μεγάλου βάρους και διαμετρήματος (ii) (μτφ.-ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο ή πράγμα που θεωρείται το καλύτερο και ισχυρότερο στον χώρο του και στο είδος του *το ~ τής ομάδας, ο παίκτης που κάνει τη διαφορά* **28.** ***βαριά βιομηχανία*** βλ. λ. *βιομηχανία* **29.** ΧΗΜ ***βαρύ ύδωρ / νερό*** {βαρέος ύδατος} νερό το οποίο, σε αντίθεση με το φυσικό. περιέχει στη σύστασή του δευτέριο (βαρύ υδρογόνο / ισότοπο υδρογόνου) αντί υδρογόνου και χρησιμοποιείται ως επιβραδυντής σε πυρηνικούς αντιδραστήρες. καθώς και στην παρακολούθηση τού μηχανισμού χημικών και βιοχημικών φαινομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.

[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε *g^{w}r̥-u-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. θ. *g^{w}er-u- «βαρύς», πβ. σανσκρ gurúḥ. λατ. grav-is, γαλλ grave, γαλλ. grief «θλίψη» (> αγγλ. grief) κ.ά Ομόρρ *βάρ-ος* Η λ. *βαρύς* προσδιορίζει ήδη από την Αρχ. τόσο τον χαρακτηριζόμενο από φυσικό βάρος και σωματική ισχύ (π.χ. *χεῖρα βαρεῖαν*, Ομήρ. *Ιλ.* Α 129) όσο και εκείνον που διακατέχεται από ισχυρά αρνητικά συναισθήματα, π χ. *«βαρεῖα ξυμφορά»* (Αισχύλ. *Πέρσαι* 1044). *«βαρεῖα ὀργή»* (Σοφοκλ. *Φιλοκτ.* 368), *«βαρεῖαι ἀπέχθειαι»* (Πλάτ. *Ἀπολογία* 23a) Ως αντίθετο τού επιθ. *ὀξύς* η λ. χρησιμοποιήθηκε ως χαρακτηρισμός μουσικού τόνου (π χ *βαρυτάτη χορδή*, Πλάτ *Φαῖδρος* 268c) και ως σημείο τονισμού (βλ κ *βαρεία*). Ορισμένες φρ και επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βαρύς ήχος* (πβ γαλλ. un son grave). *βαρύ ύδωρ* (πβ γαλλ l'eau lourde), *βαριά φωνή* (< γαλλ. voix grave). *βαρύς ζυγός* (< γαλλ. joug pesant). *βαριά βιομηχανία / φορολογία* (< αγγλ. heavy industry / taxation), *βαριά ατμόσφαιρα* (< αγγλ. heavy atmosphere), *βαρύ πυροβολικό* (πβ. αγγλ. heavy artillery), *με βαριά καρδιά* (< αγγλ with a heavy heart) κ ά].

βαρυσήμαντος, -η. -ο [1885] αυτός που έχει ιδιαίτερα μεγάλη σημασία· *~ πολιτικές δηλώσεις* ΑΝΤ ασήμαντος — **βαρυσήμαντα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βαρύς* + *-σήμαντος* < *σημαίνω*, απόδ τού γερμ. schwerwiegend]

βαρυστομαχιάζω ρ αμετβ. {βαρυστομάχιασα} αισθάνομαι βάρος στο στομάχι. συνήθ λόγω δύσπεπτης τροφής — **βαρυστομαχιά** (η), **βαρυστομάχιασμα** (το), **βαρυστόμαχος,** -η. -ο.

βαρύτητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ η παγκόσμια ελκτική δύναμη μεταξύ των μαζών των υλικών σωμάτων *η θεωρία τού Νεύτωνα για τη ~* **2.** (μτφ για λόγια και ενέργειες) η σημασία, η αξία: *οι απόψεις του δεν έχουν ιδιαίτερη ~, αφού δεν είναι αρμόδιος για τέτοια θέματα* **3.** η προσοχή. η φροντίδα για κάτι *θα δοθεί ιδιαίτερη ~ στη ρύθμιση των χρεών* **4.** ο όγκος, η σοβαρότητα: *η ~ ενός καλλιτεχνήματος* ΑΝΤ κομψότητα, ελαφράδα, απλότητα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαρύς* Η σημ τής έλξης τής Γης είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ gravity]

βαρυτικός, -ή. -ό [1887] ΦΥΣ αυτός που σχετίζεται με τη βαρύτητα: *~ πεδίο / μάζα*

βαρύτιμος, -η, -ο [αρχ] αυτός που έχει σημαντική. υλική κυρ., αξία: *~ διάκοσμος / κοσμήματα* ΣΥΝ πολύτιμος ΑΝΤ ευτελής.

βαρύτονος, -η. -ο **1.** αυτός που ηχεί δυνατά, έντονα ΑΝΤ οξύφωνος **2.** ΜΟΥΣ (α) ***βαρύτονος*** (ο) ο τραγουδιστής (κυρ. στην όπερα) που έχει φωνή μεταξύ τενόρου και μπάσου (βαθυφώνου): *μεγάλοι ~ τής όπερας υπήρξαν οι Τ. Γκόμπι, Ντ.Φ Ντίσκαου. Γ. Αγγελόπουλος κ.ά* (β) ***βαρύτονο*** (το) χάλκινο πνευστό όργανο που χρησιμοποιείται σε μπάντες **3.** ΓΛΩΣΣ (λέξη) που δεν τονίζεται στη λήγουσα: *τα ~ ρήματα* (π χ *γράφω*) *αντιδιαστέλλονται προς τα συνηρημένα ή περισπώμενα* (π χ *τιμώ*. αρχαία ελληνική και λόγια γλώσσα *τιμῶ*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βαρύς* + *τόνος*. Η σημ. «μη οξύτονος, μη τονιζόμενος στη λήγουσα» είναι μτγν , ενώ ως χαρακτηρισμός τού τραγουδιστή όπερας η λ είναι αντιδάν από ιταλ. baritono]

βαρυφαίνεται, βαρυφαίνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {βαρυφάνηκε, βαρυφάνηκαν} (λαϊκ.) προκαλείται άσχημη εντύπωση (από κάτι): *του βαρυφάνηκε όταν έμαθε τι συζητούσαν εις βάρος του* ΣΥΝ κακοφαίνεται. Επίσης **βαριοφαίνεται**.

βαρυφορτώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {βαρυφόρτω-σα, -θηκε, -μένος} φορτώνω με βαρύ φορτίο.

βαρυχειμωνιά (η) [μεσν.] ο βαρύς χειμώνας. το χρονικό διάστημα τού χειμώνα όπου το ψύχος είναι δριμύτερο.

βαρώ ρ. → βαράω

βαρώνος (ο) → βαρόνος

βασάλτης (ο) [1861] {βασαλτών} πέτρωμα που έχει χρώμα μαύρο ή σκούρο και μεγάλη ανθεκτικότητα και απαντά σε εδάφη με ηφαιστειογενή διαμόρφωση.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. basalte < μτγν. λατ. basalten, από την αιτ. basaniten, λ basanites < μτγν *βασανίτης (λίθος)* < *βάσανος* «λυδία λίθος» (βλ.λ.)].

βασανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό βάσανο. *«~. ~ η ζωή μάς γέρασε»* (τραγ) **2.** (μτφ.) αγαπημένο πρόσωπο που μας προκαλεί συχνά ανησυχία ή μας ταλαιπωρεί **3.** (ειδικότ.) ο ερωτικός καημός και το πρόσωπο που τον προκαλεί.

βασανίζω ρ. μετβ. {βασάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** υποβάλλω (κάποιον) σε βασανιστήρια: *καταγγέλλεται συχνά ότι βασανίζουν κρατουμένους σε φυλακές* || *~ σκληρά / απάνθρωπα* ΣΥΝ κακοποιώ **2.** (μτφ.) προκαλώ σε (κάποιον) ενοχλήσεις ή υποβάλλω σε ταλαιπωρίες: *τον βασάνιζαν οι τύψεις* || *ήταν ένας άνθρωπος βασανισμένος από τη ζωή* ΣΥΝ ταλαιπωρώ, τυραννώ **3.** απασχολώ έντονα (κάποιον): *τον βασανίζει μήνες τώρα μια έμμονη ιδέα* || *τον βασανίζει ένα πρόβλημα* ΣΥΝ προβληματίζω • **4.** υποβάλλω σε αυστηρό έλεγχο, εξετάζω σχολαστικά: *βασάνιζε ενδελεχώς τα στοιχεία ενοχής τού κατηγορουμένου* || *βασάνιζε το κείμενό του πριν το δημοσιεύσει* ΣΥΝ. εξετάζω, αναδιφώ, λεπτολογώ· (μεσοπαθ. ***βασανίζομαι***) **5.** υφίσταμαι ταλαιπωρίες, βάσανα: *~ για να ζήσω την οικογένειά μου* || *κορμί βασανισμένο* (ταλαιπωρημένο) ΣΥΝ τυραννιέμαι, υποφέρω ΑΝΤ. καλοπερνώ **6.** ταλαιπωρούμαι (ψυχικά) εξαιτίας ενός προβλήματος: *Γιατί βασανίζεσαι γι' αυτόν; Δεν αξίζει τον κόπο* — **βασάνισμα** (το) [μεσν.] κ **βασανισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ελέγχω εξονυχιστικά, εξετάζω», < *βάσανος* (βλ λ). Η σημερινή σημ (ήδη αρχ) οφείλεται στη σύνδεση τού ρ. με την ανάκριση αιχμαλώτων, η οποία συνήθ. συνοδευόταν και από σωματική ταλαιπωρία, π.χ. *«δούλους πάντας παραδίδωμι βασανίσαι»* (Αντιφών 2 4.8)]

βασανιστήριο (το) [αρχ.] {βασανιστηρί-ου | -ων} **1.** η μέθοδος κακοποιήσεως κάποιου μέσω υποβολής του σε σωματική ή/και ψυχική δοκιμασία. συνήθ. με σκοπό την τιμωρία ή την ψυχική του κατάρρευση και τον εξαναγκασμό του σε πράξη: *γνωστά ~ είναι η μαστίγωση, η φάλαγγα, η εικονική εκτέλεση κ.ά* || *υποβάλλω σε βασανιστήρια* **2.** (καταχρ) η ταλαιπωρία και η κακοπάθεια που τυχαίνουν στη ζωή· τα βάσανα: *πέρασε ίσαμε τώρα πολλά ~* ΣΥΝ δοκιμασία

βασανιστής (ο) [αρχ], **βασανίστρια** (η) [αρχ] {βασανιστριών} πρόσωπο που εκτελεί βασανιστήρια, που υποβάλλει (κάποιον) σε βασανιστήρια — **βασανιστικός,** -ή, -ό [μτγν.], **βασανιστικά** επίρρ.

βάσανο (το) **1.** οτιδήποτε προκαλεί ταλαιπωρία, δοκιμασία. καθετί εξαιτίας τού οποίου υποφέρει κανείς: *αυτό το παιδί είναι μεγάλο ~!* || *«ω, πόσο ~ μεγάλο το ~ είναι τής ζωής!»* (Κ Βάρναλης) ΦΡ ***μετά (πολλών) βασάνων*** με πολλές δυσκολίες ή ταλαιπωρίες **2.** (συνεκδ.) η ίδια η ταλαιπωρία, κάθε δυσάρεστη κατάσταση ή εμπειρία. *της διηγήθηκε τα ~ του* || *περάσαμε πολλά ~ στην ξενιτειά* ΣΥΝ πάθημα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βάσανον* < αρχ. *βάσανος (ἡ)* (βλ.λ)]

βάσανος (η) {βασάν-ου | -ων. -ους} η σε βάθος εξέταση στοιχείων, με στόχο την εξακρίβωση τής αλήθειας ή τής αξίας: *δικαστική / επιστημονική / δημοσιογραφική ~* || *το έργο του πέρασε επιτυχώς από τη ~ τής κριτικής*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «η λυδία λίθος για την εξακρίβωση τού γνήσιου χρυσού», < αιγυπτ. baḥan «είδος σχιστολίθου που χρησιμοποιήθηκε ως λυδία λίθος»].

βάσει πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) σύμφωνα με, με βάση: *~ τού άρθρου 28 παρ. 1 τού Συντάγματος, η Ελλάδα οφείλει να σέβεται τους κανόνες τού Διεθνούς Δικαίου* || *οι ληστές έδρασαν ~ σχεδίου*.
[ΕΤΥΜ Δοτ. εν. τού αρχ. *βάσις* (πβ κ. *επί τη βάσει*)].

βάση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** οτιδήποτε πάνω στο οποίο στέκεται κάτι, το στήριγμα. το βάθρο *η ~ τού αγάλματος / τού κτηρίου* || (μτφ.) *η οικογένεια είναι η ~ τής κοινωνίας* ΣΥΝ. θεμέλιο, έρεισμα. κρηπίδα, υποστήριγμα **2.** (μτφ.) το θεωρητικό στήριγμα, η λογική προϋπόθεση (συλλογισμού, σκέψης ή πράξης): *οι κατηγορίες στερούνται νομικής βάσεως* || *οι επιφυλάξεις του έχουν λογική ~* || *θα τοποθετή-*

σουμε την εξωτερική πολιτική σε νέες ~ || *έχει στηρίξει τη ζωή του σε υγιείς ~* ΦΡ (α) ***στη βάση*** (+γεν.) / (+ότι) έχοντας ως προϋπόθεση, θεωρώντας ως προϋπόθεση· *ο κρατικός μηχανισμός θα πρέπει να λειτουργεί ~ τής εξυπηρέτησης τού πολίτη* (β) ***με βάση*** (+αιτ.) **/ *βάσει*** (+γεν.) (λόγ.) **/ *επί τη βάσει*** (+γεν.) σύμφωνα με, κατά το πρότυπο: *με βάση αυτό το σκεπτικό, οι μέχρι τώρα ενέργειές μας ήταν εσφαλμένες* || *«σας προσκαλώ επί τη βάσει των κοινών αισθημάτων μας απέναντι στον κοινό μας εχθρό να χαράξουμε κοινή στρατηγική..»* (εφημ.) || *η εισαγωγή στο δημόσιο θα γίνει βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων* (γ) ***κατά βάση / βάσιν*** βασικά, κατά κύριο λόγο, κυρίως: *~ δεν έχει άδικο ωστόσο, πρέπει να λάβει υπ' όψιν του και κάποια επιπλέον δεδομένα* (δ) ***δίνω βάση σε (κάτι)*** δίνω σημασία σε (κάτι), προσέχω: *δώσε βάση σε ό,τι σου πω!* (ε) ***στη βάση του*** στο κύριο μέρος του, *το επιχείρημά σου είναι σωστό ~· χρειάζεται όμως καλύτερη τεκμηρίωση* **3. *βάσεις*** (οι) (α) οι αρχές στις οποίες στηρίζεται η ύπαρξη ενός οργανωμένου συνόλου. *σείονται εκ θεμελίων οι ~ τής κοινωνίας* || *οι ~ τής οικογένειας* (β) (ειδικότ.) το σύνολο των γνώσεων, εμπειριών, δεξιοτήτων (κάποιου), που αποτελούν προϋποθέσεις για την πρόοδό του *για να γίνεις καλός επιστήμονας, δεν αρκεί ν' αποστηθίσεις κάποια βιβλία πρέπει να έχεις ~!* || *έχει / πήρε γερές ~ από το σχολείο* ΣΥΝ. υποδομή **4.** κάθε στοιχείο ή κατάσταση όπου μπορεί κανείς να στηριχθεί για να προχωρήσει, να εξελιχθεί: *είχε κάποια ~ οικονομική και μπόρεσε να καλύψει τα πρώτα έξοδα* **5.** η άποψη, η πλευρά από την οποία εξετάζεται κάτι *θέτω το ζήτημα σε οικονομική ~* || *ας το εξετάσουμε πάνω σε άλλη ~* || *τοποθετώ το πρόβλημα σε ιστορική και πολιτική ~* **6.** η παραδοχή, το σταθερό και ακλόνητο στοιχείο από όπου ξεκινά κανείς (σκέψη, συλλογισμό). *ξεκινώ από αυτή τη ~, για να αναλύσω το θέμα* || *έχοντας αυτά ως ~, μπορούμε να επεκταθούμε σε άλλες ενδιαφέρουσες πτυχές* ΣΥΝ αφετηρία, δεδομένο **7.** το σταθερό σημείο αναφοράς, η έδρα (κάποιου) *μετά από χρόνια περιπλάνησης στο εξωτερικό, γυρίζω στη ~ μου* (στην πατρίδα μου, στην πόλη μου κ.λπ.) || *μετά τη λήξη τής απόσπασής του, ο υπάλληλος ξαναγύρισε στη ~ του* || *πού είναι η ~ τής εταιρείας*, **8.** (ειδικότ.) το σημείο από το οποίο ξεκινά κανείς και που αποτελεί τον μόνιμο τόπο διαμονής ή το κέντρο τής δραστηριότητάς του: *τώρα που τέλειωσαν οι διακοπές, ξαναγυρίζουμε στη ~ μας* (στο σπίτι) **9.** το χρονικό διάστημα στο οποίο συμβαίνει κάτι ή ως προς το οποίο υπολογίζεται κάτι *το κατάστημα λειτουργεί σε εικοσιτετράωρη ~ / επί εικοσιτετραώρου βάσεως* || *πληρώνεται σε μηνιαία ~* || *αντιδρά σε κάθε καινοτομία σε μόνιμη ~ / επί μονίμου βάσεως* • **10.** ΓΛΩΣΣ το κύριο τμήμα μιας λέξης, αυτό που (στις κλιτές γλώσσες) εμφανίζεται πριν από τις καταλήξεις, δηλ. η ρίζα ή το θέμα, π.χ. *άνθρωπ(-ος). δώσ(-αμε)* • **11.** ΙΑΤΡ το τεχνητό στήριγμα που χρησιμοποιείται για τη στήριξη ξένου δοντιού • **12.** (γενικότ.) το κύριο στοιχείο *ο χυμός ντομάτας χρησιμοποιείται ως ~ για τη δημιουργία κάθε λογής σάλτσας* **13.** (στην τέχνη) το υπόστρωμα πάνω στο οποίο συνθέτει κανείς (κάτι): *ο ρυθμός αποτελεί τη ~ στην οποία αναπτύσσονται οι μελωδικές φράσεις* || *πάνω σε μια ~ ώχρας σχεδίασε το τοπίο* **14.** το κατώτατο τμήμα (κτίσματος, γλυπτού κ.λπ.), πάνω στο οποίο στηρίζεται: *η ~ τής πυραμίδας / τής κολόνας* ΑΝΤ κορυφή **15.** ΓΕΩΜ η επιφάνεια που υπάρχει στο κάτω μέρος σχήματος, κατ' αντιδιαστολή προς την κορυφή του: *η ~ τού τριγώνου* **16.** οι πρόποδες. *η ~ ενός ορεινού όγκου* **17.** (μτφ.) το σύνολο των μελών (συνήθ. κόμματος) ή των ψηφοφόρων του, κατ' αντιδιαστολή προς την ηγεσία του: *οι τελευταίες επιλογές τής ηγεσίας δυσαρέστησαν τη ~ τού κόμματος* • **18.** (στον μαρξισμό) το σύνολο των δομών τού τρόπου παραγωγής, οι οικονομικές δομές, κατ' αντιδιαστολή προς το εποικοδόμημα (δηλ. τούς θεσμούς, το δίκαιο, την τέχνη κ.λπ.) που εξαρτάται από αυτές • **19.** η κατώτατη δυνατή βαθμολογία που εξασφαλίζει επιτυχία. *άριστα είναι το 20 και ~ το 10* || *παίρνω / πιάνω τη ~ στα μαθηματικά* **20.** (ειδικότ.) (α) η κατώτερη βαθμολογία (σύνολο μορίων) *που απαιτείται να έχει επιτύχει* τελειόφοιτος ή απόφοιτος λυκείου, για να εισαχθεί σε Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι.· η βαθμολογία τού τελευταίου από όσους εισάγονται κατά σχολή: *η ~ τής Ιατρικής είναι πολύ υψηλή·* επίσης στον πληθ. *οι ~ τής Αρχιτεκτονικής* (β) (στον πληθ.) το σύνολο των παραπάνω βαθμολογιών, που καθορίζουν την εισαγωγή υποψηφίου σε Α.Ε.Ι. ή Τ.Ε.Ι.: *τη Δευτέρα ανακοινώνονται οι ~ για την τριτοβάθμια εκπαίδευση* || *οι ~ θα αναρτηθούν στα σχολεία* (οι πίνακες με τις βάσεις) || *στα ύψη εκτινάχθηκαν οι φετινές ~ στη φιλολογία* • **21.** στρατιωτική περιοχή με τις αναγκαίες εγκαταστάσεις για την παραμονή στρατιωτικών δυνάμεων χρησιμοποιείται ως έδρα ή και ορμητήριο στρατιωτικών επιχειρήσεων: *ναυτική / αεροπορική / πυραυλική ~* || *~ επιχειρήσεων / ανεφοδιασμού* **22.** (ειδικότ. στον πληθ.) το σύνολο των στρατιωτικών εγκαταστάσεων μεγάλης δύναμης σε άλλη χώρα για την εξασφάλιση των πολιτικών και στρατηγικών της συμφερόντων. *οι αμερικανικές ~ στην Ελλάδα* || *«έξω οι ~»* (πολιτικό σύνθημα τής Αριστεράς) • **23.** ΧΗΜ κάθε χημική ένωση που κατά τις αντιδράσεις της παρουσιάζει την τάση να διαθέτει ένα τουλάχιστον ζεύγος ηλεκτρονίων προς σχηματισμό χημικού δεσμού τέτοιες είναι ενώσεις που, όταν διαλυθούν ή λειώσουν, έχουν την τάση να παρέχουν ανιόντα υδροξυλίου ή να προσλαμβάνουν κατιόντα υδρογόνου: *ασθενής / ισχυρή ~.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βάσις* < **βά-τις*, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *βα- / βη-* (< Ι.Ε. *g^{w}-ā) Ομόρρ. *βῆ-μα*, αρχ. αόρ. *ἔ-βη-ν*. *βω-μός*. Το ρ. *βαίνω* (βλ. λ.) από συγγενή ρίζα. Ορισμένες σύγχρονες επιστημ. σημ. αποδίδουν το αγγλ. base. Η φρ. *επί τη βάσει* (+γεν.) αποδίδει το γαλλ. sur la base de ..].

> **βάσει – με βάση – επί τη βάσει – βασιζόμενος.** Η λ. **βάσει** είναι παγιωμένος τ. δοτικής, που χρησιμοποιείται ιδίως σε επισημότερου χαρακτήρα κείμενα (νομικά, διοικητικά κ.ά.) Σε απλούστερες διατυπώσεις μπορεί να χρησιμοποιηθεί η φρ. **με βάση**· *Με βάση τα λόγια και τις πράξεις του, συμπεραίνουμε ότι ψεύδεται, αλλά Βάσει των διατάξεων τού νόμου περί ιδιωτικής εκπαιδεύσεως, οφείλουν να συμμορφωθούν με την εγκύκλιο τού Υπουργείου* Όπως το *βάσει*, χρησιμοποιείται λιγότερο και η φρ. **επί τη βάσει**: *Το πόρισμα συντάχθηκε επί τη βάσει των μαρτυριών αυτοπτών μαρτύρων.* Συχνά, όταν χρειάζεται να υπάρχει εναλλαγή στη φράση κ.λπ., μπορεί να χρησιμοποιηθεί και η μετοχή **βασιζόμενος,** -η, -ο (τού ρ. *βασίζομαι*): *Βασιζόμενοι στις υποσχέσεις και τις διαβεβαιώσεις του, συναινέσαμε στην υπογραφή τής συμφωνίας.*

-βασία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** το βάδισμα πάνω (σε κάτι): *πυρο-βασία, σχοινο-βασία, ορει-βασία*, (μτφ.) *αερο-βασία* **2.** το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο *υπνο-βασία* **3.** σεξουαλική πράξη: *κτηνο-βασία.*

[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ὀρει-βασία*), που προέρχεται από το αρχ. *βαίνω* (βλ. λ. *βάση*)].

βασιβουζούκος κ. **βαζιβουζούκος** (ο) **1.** ΙΣΤ άτακτος Τούρκος στρατιώτης, που τρομοκρατούσε με τα εγκλήματα και τις αγριότητές του τους χριστιανικούς πληθυσμούς **2.** (κατ' επέκτ.) ο άνθρωπος που χαρακτηρίζεται από αυθαιρεσία και σκληρότητα. — **βασιβουζουκισμός** κ. **βαζιβουζουκισμός** (ο).

[ΕΤΥΜ < τουρκ. başibozuk «ανεξάρτητος, άτακτος» (< baş «κεφάλι» + bozuk «φθαρμένος, διεφθαρμένος»), ονομασία που δόθηκε τον 19ο αι. σε Τούρκους στρατιώτες, οι οποίοι στρατολογούνταν και διέπρατταν ωμότητες και λεηλασίες]

βασίζω ρ. μετβ. [1833] {βάσισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** στηρίζω (άποψη, προσδοκία, φόβο κ.λπ.): *πού βασίζεις την τόση αισιοδοξία σου,* || *όσα λέω βασίζονται σε γεγονότα και όχι σε υποθέσεις* ΣΥΝ εδράζω, θεμελιώνω· (μεσοπάθ. ***βασίζομαι***) (+σε) **2.** έχω κάτι ως βάση *το έργο είναι βασισμένο σε μια πολύ γνωστή νουβέλα* **3.** στηρίζομαι *~ στην οικονομική βοήθεια που μου παρέχεις* || *βασίζεται πάντα στις δυνάμεις του* **4.** δείχνω εμπιστοσύνη: *βασίζομαι στην ευσυνειδησία σας* || *βασίσου σε μένα και θα δεις ότι θα τα καταφέρω* **5.** (η μτχ. ***βασιζόμενος,*** *-η, -ο*) (α) έχοντας ως βάση κάτι, ως δεδομένο: *~ στα προγνωστικά των δημοσκοπήσεων, ακολούθησε εσφαλμένη στρατηγική* (β) δείχνοντας εμπιστοσύνη: *βασιζόμενοι στα λόγια του, του δώσαμε το ποσό που μας ζήτησε*

βασικά επίρρ. **1.** κατά κύριο λόγο, κατ' αρχήν: *–Συμφωνείτε μαζί μου, – ~, ναι· έχω όμως και μερικές επιφυλάξεις* ΣΥΝ κυρίως, σε γενικές γραμμές, χονδρικά, αδρομερώς, κατά βάθος **2.** (καταχρ.) στην αρχή τού λόγου, για να δείξει ότι κάποιος θα διατυπώσει άποψη, γνώμη: *~, νομίζω ότι ..* || *~, πιστεύω πως* . Επίσης (λόγ.) **βασικώς**.

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **βασικά** χρησιμοποιήθηκε καταχρηστικά –και επικρίθηκαν γι' αυτό οι χρήστες της– στην αρχή προτάσεων με τις οποίες η σημασία τής λ. δεν είχε καμιά νοηματική σχέση (*Βασικά, νομίζω πως δεν βρέχει συχνά στην Ελλάδα! – Βασικά, δεν μπορώ να απαντήσω σε τέτοιες ερωτήσεις!* κ.τ.ό.). Το *βασικά*, όπως και η συνώνυμη φρ. **κατά βάση**, δηλώνει την **κατ' αρχήν** στάση τού ομιλητή στα λεγόμενα, τις γενικές και κύριες γραμμές τής στάσης του, χωρίς να προχωρεί ο ομιλητής σε εξειδίκευση ή σε λεπτομέρειες. Γενικά, είναι μια δέσμευση τού ομιλητή έναντι των λεγομένων, η οποία μπορεί και να σχολιαστεί περαιτέρω και να αναπτυχθεί στην πορεία τού λόγου.

βασικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που συνιστά προϋπόθεση, θεμέλιο, αφετηρία *ο εισηγητής τόνισε τις ~ αρχές για τη σωστή λειτουργία τής δημόσιας διοίκησης* ΣΥΝ θεμελιώδης, πρωταρχικός· ΦΡ ***βασική εκπαίδευση*** (i) η υποχρεωτική εκπαίδευση (το Δημοτικό και το Γυμνάσιο), που παρέχει στους μαθητές τις κύριες γνώσεις για τη μετέπειτα εκπαιδευτική και επαγγελματική τους σταδιοδρομία (ii) ΣΤΡΑΤ η εκπαίδευση που παρέχεται στα Κέντρα Εκπαιδεύσεως Νεοσυλλέκτων και προηγείται αυτής που παρέχεται για τη στρατιωτική ειδικότητα: *αφού πέρασε από τη ~ στην Τρίπολη, τον μετέθεσαν στον Έβρο* **2.** αυτός που έχει μεγάλη σημασία. *τα ~ σημεία εγγράφου* || *~ στέλεχος εταιρείας* || *κάλυψε το θέμα στις ~ του γραμμές* ΣΥΝ κύριος, ουσιώδης **3.** (σε ομαδικά αθλήματα) αυτός που ανήκει στην κύρια ομάδα, κατ' αντιδιαστολή προς την αναπληρωματική. *την περασμένη χρονιά αγωνίστηκε ~ στα περισσότερα ματς τής ομάδας του* || *στην προπόνηση οι ~ παίκτες αντιμετώπισαν τους αναπληρωματικούς* • **4.** ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με βάση: *~ διάλυμα / αντίδαση* — **βασικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*.

βασιλέας (ο) ▸ βασιλιάς

Βασιλεία (η) **1.** πόλη τής ΒΔ. Ελβετίας κοντά στα σύνορα με τη Γαλλία και τη Γερμανία **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ < γερμ. Basel < μτγν. λατ. Basileia < αρχ. *βασιλεία* Η πόλη ονομάστηκε έτσι το 374 μ.Χ., όταν οχυρώθηκε από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Βαλεντινιανό. Όμοια προέλευση έχει και η γαλλ. ονομασία Bâle].

βασιλεία (η) {βασιλειών} **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού βασιλιά **2.** το πολίτευμα στο οποίο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς ΣΥΝ μοναρχία **3.** η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκεί συγκεκριμένος βασιλιάς την εξουσία *επί βασιλείας τού Μεγάλου Κωνσταντίνου υπογράφηκε το διάταγμα των Μεδιολάνων* || *κατά τη ~ του παρατηρήθηκε δυσλειτουργία των θεσμών* **4.** (μτφ.) η απόλυτη κυριαρχία: *η ~ τού τρόμου* **5.** το χρονικό διάστημα τής ακμής κάποιου: *η εμφάνιση τού δίσκου μουσικής σήμανε το τέλος τής ~ των πλανόδιων οργανοπαικτών* **6.** ΘΕΟΛ ***βασιλεία των ουρανών*** η αποκατάσταση τής κοινωνίας τού ανθρώπου με τον Θεό που άρχισε με την ενανθρώπη-

ση τού Χριστού και θα τελειωθεί στη μέλλουσα κρίση.
[ΕΤΥΜ αρχ < *βασιλεύς*. Από την Κ.Δ. προέρχονται οι φρ *ελθέτω η βασιλεία σου* (Ματθ. 6. 10), *βασιλεία τού Θεού* (π.χ. Ματθ 6, 33· *ζητεῖτε πρῶτον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ*), *βασιλεία των ουρανών* (π.χ. Ματθ. 4. 17: *μετανοεῖτε· ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν*)]

βασίλειο (το) {βασιλεί-ου | -ων} **1.** το κράτος στο οποίο επικρατεί ως πολίτευμα η βασιλεία. *Ηνωμένο ~* (η Μεγάλη Βρετανία) ‖ (παλαιότ.) *Βασίλειον τής Ελλάδος*· ΦΡ (α) (ειρων -σκωπτ) ***σόι πάει το βασίλειο*** για περιπτώσεις στις οποίες: (i) οι απόγονοι ακολουθούν το επάγγελμα ή τις τάσεις και τις συνήθειες των προγόνων τους (ii) τα μέλη μιας οικογένειας επαναλαμβάνουν τα λάθη ή έχουν τα ελαττώματα των προγόνων τους (β) ***κάτι σάπιο υπάρχει στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας*** (= τής Δανίας) (αγγλ something is rotten in the state of Denmark. από τον *Άμλετ* τού Ουίλ Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υποψία ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό **2.** τα εδάφη που υπάγονται στην εξουσία συγκεκριμένου βασιλιά **3.** (μτφ) ο χώρος όπου κυριαρχεί κανείς *το δωμάτιό μου είναι το ~ μου* **4.** ο χώρος όπου κυριαρχεί συγκεκριμένο στοιχείο. ο κόσμος συγκεκριμένων όντων: *το ζωικό / το φυτικό ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βασίλειον*, ουδ. τού επιθ *βασίλειος* < *βασιλεύς*, το οποίο ουσιαστικοποιήθηκε από φρ. όπως *βασίλειον διάδημα / γένος / μέλαθρον* κ.ά . καθώς και από τη συχνή του χρήση στον πληθυντικό *τὰ βασίλεια*].

Βασίλειος (ο) {Βασιλείου} **1.** όνομα αγίων. πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο Μέγας* (ένας από τους τρεις Ιεράρχες και Πατέρας τής Εκκλησίας **2.** όνομα Βυζαντινών αυτοκρατόρων. *~ Β΄ ο Βουλγαροκτόνος* **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βασίλης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ιος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *βασίλειος* < *βασιλεύς*]

Βασιλεύουσα (η) η Κωνσταντινούπολη ως πρωτεύουσα τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας
[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *βασιλεύω* από τη μεσν συνεκφορά *βασιλεύουσα πόλις*].

βασιλεύς (ο) ▸ βασιλιάς

βασιλεύω ρ. αμετβ {βασίλε-ψα, -μένος} **1.** (α) (+σε) κυβερνώ μια χώρα ως βασιλιάς· *εκείνη την εποχή βασίλευαν στο Βυζάντιο οι Κομνηνοί*· ΦΡ (α) ***ζει και βασιλεύει*** είναι ζωντανός και υγιέστατος, ευτυχής (από τη λαϊκή παράδοση. σύμφωνα με την οποία η Γοργόνα (βλ.λ). αδελφή τού Μεγαλέξανδρου, σταματούσε τα πλοία και ρωτούσε αν «ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος»· αν οι ναυτικοί απαντούσαν «ζει και βασιλεύει (και τον κόσμο κυριεύει)», το πλοίο σωζόταν, αλλιώς η Γοργόνα το βύθιζε) (β) ***διαίρει και βασίλευε*** βλ. λ. *διαιρώ* (γ) (η λόγ. μεσοπαθ μτχ ***βασιλευόμενος,*** *-η*, -ο) μόνο στη ΦΡ ***βασιλευομένη δημοκρατία*** κοινοβουλευτική δημοκρατία όπου το Σύνταγμα προβλέπει κληρονομικό βασιλιά στη θέση τού ανώτατου άρχοντα **2.** (μτφ) επικρατώ, κυριαρχώ σε συγκεκριμένη περιοχή, χώρο· *στη μικρή κοινωνία τού χωριού βασίλευε το κουτσομπολιό*· ΦΡ (παροιμ.) ***στους τυφλούς / στραβούς βασιλεύει ο μονόφθαλμος*** βλ. λ. *μονόφθαλμος* • **3.** (για τον ήλιο) δύω *«ο ήλιος βασιλεύει κι η ημέρα σώνεται»* (δημοτ τραγ) ‖ *βασίλεψε ο ήλιος και απλώθηκε παντού η νύχτα* ΑΝΤ ανατέλλω **4.** (για τα μάτια) κλείνω από νύστα ή κούραση: *«βασίλεψαν τα μάτια μου. θέλουν να κοιμηθούνε»* (δημοτ. τραγ.) ‖ *«βασιλεμένα τα ματάκια του. σαν λυχναράκια μες στη νύχτα»* (τραγ) **5.** (μτφ.) πεθαίνω: *«βασίλεψες αγόρι μου, βασίλεψε όλη η πλάση»* (επιτύμβια επιγραφή) — **βασίλεμα** (το) [μεσν.] (σημ. 3, 4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βασιλεύς*. Για τη σημ «δύει (ο ήλιος)» (ήδη μεσν.), την οποία απέκτησε η λέξη, έχουν προταθεί οι ακόλουθες ερμηνείες: (α) Οφείλεται στο ότι ο ήλιος στο ηλιοβασίλεμα έχει την πιο όμορφη όψη σε σχέση με κάθε άλλο σημείο τής διαδρομής του. οπότε μπορεί να παρουσιαστεί το «βασιλεύει» στην παλαιότ. σημ. «ζω ως βασιλιάς, επικρατώ, κυριαρχώ» (β) Προήλθε από την παλαιότ σημ τού *βασιλεύω* «αυξάνω, προοδεύω». γιατί «ο ήλιος δύοντας παίρνει δύναμη, για να ανατείλει και πάλι»].

βασιλιάς (ο) {βασιλιάδες} **1.** ο ανώτατος άρχοντας σε καθεστώς, στο οποίο παίρνει την εξουσία με κληρονομική διαδοχή και την ασκεί είτε με απόλυτο τρόπο είτε σύμφωνα με το σύνταγμα· *τυραννικός / έκπτωτος / λαοφιλής ~* ‖ *διώχνω / επαναφέρω τον ~* ‖ *ο ~ στα σύγχρονα δημοκρατικά πολιτεύματα έχει συμβολικό ρόλο* ‖ *η κορώνα / το στέμμα / το σκήπτρο τού ~* ΣΥΝ μονάρχης. (λόγ) άναξ· ΦΡ (α) ***σαν βασιλιάς*** πλουσιοπάροχα. άνετα: *ζει ~, χωρίς προβλήματα και σκοτούρες* (πβ. λ *αγάς, πασάς. μπέης*) (β) ***ο βασιλεύς απέθανε, ζήτω ο βασιλεύς!*** (λατ. Augustus mortus est, habemus novum Augustum / γαλλ. le roi est mort. vive le roi) η ζωή συνεχίζεται παρά τις όποιες απώλειες ή αναποδιές (γ) ***μαρμαρωμένος βασιλιάς*** ο τελευταίος αυτοκράτορας τού Βυζαντίου. ο Κωνσταντίνος Παλαιολόγος· βλ. κ. λ. *μαρμαρώνω* (δ) ***βασιλιάς τού Κόσμου*** ο Θεός ως δημιουργός και ανώτατη δύναμη **2.** (μτφ.) (α) ο κυρίαρχος σε ένα σύνολο: *το ποδόσφαιρο αποκαλείται ~ των σπορ* ‖ *το λιοντάρι είναι ο ~ των ζώων* (β) ο πιο χαρακτηριστικός σε τομέα ή είδος. ο πιο εντυπωσιακός ή ο καλύτερος *αυτός ο ηθοποιός θεωρείται ~ τού γέλιου* ‖ *το τριαντάφυλλο είναι ο ~ των λουλουδιών* **3.** (ειδικότ) το πρόσωπο που κυριαρχεί ή ελέγχει έναν χώρο δραστηριότητας, αυτός που παράγει και πουλάει τα περισσότερα προϊόντα σε έναν οικονομικό τομέα: *ο ~ των διαμαντιών / τής μπίρας / τού καφέ* • **4.** το σημαντικότερο πιόνι στο σκάκι, το οποίο κινείται προς κάθε κατεύθυνση τής σκακιέρας, αλλά κατά ένα μόνο τετράγωνο (βλ κ. λ. *ματ*). Επίσης **βασιλέας** [μεσν.] κ. (λόγ.) **βασιλεύς** {βασιλέως}.
[ΕΤΥΜ μεσν < *βασιλέας* < αρχ *βασιλεύς* < **βασιλ-ηύ-ς*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο Η λ μαρτυρείται ήδη στη μυκηναϊκή ως qa-si-re-u «κατώτερος υπάλληλος», αλλά στους ιστορικούς χρόνους είναι νεότερη των συνωνύμων *ἄναξ, τύραννος* και *κοίρανος*. Ωστόσο. τόσο το αρχικό επίθημα -ēF- (**βασιλ-ήF-s* > ιων *βασιληύς* κ.ά.) όσο και ο σχηματισμός τού θηλ *βασίλ-ισσα* οδηγούν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για δάνειο ανατολικής προελ.. όπως άλλωστε και ο ίδιος ο θεσμός τής βασιλείας (ας σημειωθεί ότι το επίθημα *-ισσα* στο *βασίλισσα* είναι κατ᾽ αναλογίαν προς εθνωνύμια ανατολικής προελ., όπως *Φοίν-ισσα. Κίλ-ισσα*, πράγμα που οδήγησε τους αττικιστές να καταδικάσουν τον τύπο *βασίλισσα*, προκρίνοντας τους τ. *βασίλεια* και *βασιλίς, βασιλῇς*). Στον Όμηρο η λ περιγράφει όλους τους Αχαιούς αρχηγούς και δεν χρησιμοποιείται για θεότητες, ενώ στην κλασική γλώσσα χαρακτηρίζει γενικά θεούς. τυράννους και κληρονομικούς άρχοντες (αντικαθιστώντας έτσι τις λ *ἄναξ* και *κοίρανος*) Κατά τη Μτγν. Ελλην. η λ *βασιλεύς* έχει ολοκληρωτικά επικρατήσει των συνωνύμων της και αυτήν χρησιμοποίησαν οι Εβδομήκοντα (μεταφράζοντας την εβρ. λ. melekh) καθώς και οι συγγραφείς τής Κ.Δ.. αποδίδοντάς την τόσο στον Θεό όσο και σε ανθρώπινους άρχοντες Βλ λ *ἄναξ, τύραννος*]

βασιλίδα (η) η βασίλισσα· αυτή που επικρατεί ανάμεσα στις όμοιές της: *η Κωνσταντινούπολη ήταν γνωστή και ως «~ των πόλεων»*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *βασιλίς, -ίδος*, βλ. λ. *βασιλιάς*]

Βασιλική (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ επίθ. *βασιλικός* < *βασιλεύς*].

βασιλική (η) ΑΡΧΙΤ -ΑΡΧΑΙΟΛ **1.** (στη ρωμαϊκή εποχή) μεγαλοπρεπής ορθογώνια αίθουσα που χωρίζεται σε κλίτη (βλ. λ. *κλίτος*) με σειρές κιόνων ή πεσσών· χρησίμευε για τις συγκεντρώσεις πλήθους **2.** χριστιανικός ναός ορθογώνιου σχήματος που χωρίζεται με κίονες ή πεσσούς σε κλίτη: *τρίκλιτη ~* ‖ *η ~ τού Αγ Δημητρίου στη Θεσσαλονίκη*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. φρ *βασιλική (στοά)*, θηλ. τού αρχ. επιθ. *βασιλικός*. Ο όρος οφείλεται στην αρχ *βασίλειον στοάν*, όπου ο *ἄρχων βασιλεύς* τής αθηναϊκής δημοκρατίας διηύθυνε τις δίκες. Τα κτήρια αυτής τής μορφής (υπόστυλες στοές) ονόμαζαν οι Ρωμαίοι «basilica», από όπου προήλθε τόσο η ονομασία όσο και το αρχικό σχέδιο των ναών αυτού τού ρυθμού, που άρχισαν να εμφανίζονται από το 312 μ Χ.].

βασιλίκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν } (λαϊκ) το αξίωμα και η εξουσία τού βασιλιά ΣΥΝ βασιλεία.

βασιλικόνερο (το) μείγμα υδροχλωρικού και νιτρικού οξέος. που έχει την ιδιότητα να διαλύει τον χρυσό και τον λευκόχρυσο.
[ΕΤΥΜ < *βασιλικός* + *νερό*].

βασιλικός (ο) {βασιλικοί κ. βασιλικά (τα)} **1.** αρωματικό ποώδες φυτό με πλούσια κόμη σε πολλά κλαδάκια και μικρά ωοειδή πράσινα φύλλα, που καλλιεργείται σε γλάστρες και τα αποξηραμμένα φύλλα του χρησιμοποιούνται στη μαγειρική και για αφέψημα: *πλατύφυλλος / φουντωτός / μυρωδάτος / σγουρός ~*· ΦΡ ***μαζί με τον / κοντά στον βασιλικό ποτίζεται κι η γλάστρα*** βλ. λ. *γλάστρα* **2.** (λαϊκ) κάθε όμορφο και εξαιρετικό πρόσωπο (κυρ γυναίκα): *«σγουρέ ~ μου και ματζουράνα μου»* (δημοτ τραγ)
[ΕΤΥΜ. < μτγν φρ *βασιλικὸν (φυτόν)*, ουδ. τού αρχ. επιθ. *βασιλικός*]

βασιλικός, -ή (λαϊκ -ιά), -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον βασιλιά: *~ ανάκτορα / εξουσία / οικογένεια* ‖ *οι ~ τάφοι τής Βεργίνας* **2.** αυτός που προέρχεται από τον βασιλιά *~ διάταγμα / εντολή / πραξικόπημα* ΦΡ (α) (παροιμ.) ***βασιλική διαταγή*** (ή ***ο δρόμος είναι ανοιχτός***) ***και τα σκυλιά δεμένα*** για παραγγελία ή διαταγή που δεν επιδέχεται αναβολή ή αντίρρηση (β) ***βασιλική οδός / βασιλικός δρόμος*** (*μὴ εἶναι βασιλικὴν ἀτραπὸν ἐπὶ γεωμετρίαν*, Ευκλείδης) ο πιο ένδοξος. εντυπωσιακός ή ο καλύτερος τρόπος για να φτάσει κανείς σε κάτι **3.** (ως ουσ.) πρόσωπο που υποστηρίζει το πολίτευμα τής βασιλείας ή τής βασιλευομένης δημοκρατίας ΣΥΝ βασιλόφρων, μοναρχικός· ΦΡ ***βασιλικότερος τού βασιλέως*** για κάποιον που δείχνει περισσότερη αυστηρότητα. σχολαστικότητα. ενδιαφέρον, ζήλο ή προθυμία από όσο απαιτούν τα πράγματα ή το πρόσωπο υπέρ τού οποίου δραστηριοποιείται **4.** αυτός που ταιριάζει σε βασιλιά. αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια. από λαμπρότητα: *η υποδοχή που του επεφύλαξαν ήταν ~* ‖ *~ γεύμα* ΣΥΝ μεγαλειώδης **5.** αυτός που ξεχωρίζει από τα όμοιά του για τις ιδιότητές του *~ αετός / τίγρη* ΦΡ (α) ***βασιλικός πολτός*** η πλούσια σε πρωτεΐνες και βιταμίνες θρεπτική ουσία. με την οποία τρέφονται οι νύμφες των μελισσών (β) ***βασιλικός κάβουρας*** κάβουρας με τριγωνικό κέλυφος και οξύ ρύγχος. που ζει στον Ειρηνικό Ωκεανό και αλιεύεται συστηματικά ως εδώδιμο είδος (γ) ***βασιλικό σύκο*** ποικιλία σύκου με σκουρόχρωμη φλούδα, το οποίο διακρίνεται για την ιδιαίτερα γλυκιά και ευχάριστη γεύση του **6.** ΧΗΜ ***βασιλικό ύδωρ*** ισχυρά οξειδωτικό μείγμα υδροχλωρικού με νιτρικό οξύ, το οποίο διαλύει τα ευγενή μέταλλα. όπως ο χρυσός και ο λευκόχρυσος ΣΥΝ (καθημ) βασιλικόνερο. — **βασιλικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βασιλεύς* (βλ.λ.) Η φρ. *βασιλικότερος τού βασιλέως* αποδίδει τη γαλλ. plus royaliste que le roi].

βασιλίσκος (ο) **1.** (μειωτ) ο μικρός και ασήμαντος βασιλιάς • **2.** μυθικό φίδι που έφερε στο κεφάλι λοφίο και παριστάνεται στο στέμμα των Φαραώ **3.** σαύρα που ζει στην Κ. Αμερική και ξεχωρίζει για το λοφίο της, που θυμίζει στέμμα • **4.** ωδικό πουλί με σώμα μικρό και στρογγυλό φέρει κίτρινο ή πορτοκαλί λοφίο, που θυμίζει στέμμα • **5.** ΑΣΤΡΟΝ ο λαμπρότερος αστέρας τού αστερισμού τού Λέοντος.
[ΕΤΥΜ αρχ . υποκ τού ουσ *βασιλεύς*].

βασίλισσα (η) {βασιλισσών} **1.** (α) η σύζυγος βασιλιά (β) η γυναίκα που ασκεί βασιλική εξουσία. *η ~ Ελισάβετ Β΄ τής Αγγλίας*· ΦΡ ***έχω (κάποια) σαν βασίλισσα*** περιποιούμαι, φροντίζω (κάποια) πάρα πολύ, της ικανοποιώ όλες τις επιθυμίες: *τη γυναίκα του την έχει σαν βασίλισσα* **2.** (α) γυναίκα που κυριαρχεί ή ξεχωρίζει σε έναν χώρο, τομέα, δραστηριότητα ή που έχει μια ιδιότητα σε εξαιρετικό βαθμό: *η ~ τής βραδιάς / τής ομορφιάς* (β) (γενικότ για καθετί θηλ γένους) που κυριαρχεί σε έναν χώρο *η ομάδα κατέκτησε το ευρωπαϊκό κύπελλο κι έγινε ~ τής Ευρώπης* • **3.** το μόνο γόνιμο θηλυκό αποικίας εντόμων

(π χ μυρμηγκιών, μελισσών) ● **4.** το ισχυρότερο κομμάτι στο σκάκι, το οποίο μπορεί να κινείται προς οποιαδήποτε κατεύθυνση τής σκακιέρας (μπροστά, πίσω, πλαγίως και διαγωνίως) χωρίς περιορισμό στον αριθμό των τετραγώνων
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ. τού ουσ *βασιλεύς* (βλ λ)]

βασιλοθυγατέρα (η) [μεσν] (λαϊκ) η κόρη τού βασιλιά.

βασιλοκόρη (η) {χωρ γεν πληθ } (λαϊκ) η βασιλοθυγατέρα.

βασιλοκτόνος (ο/η) πρόσωπο που έχει σκοτώσει βασιλιά.
[ΕΤΥΜ < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-κτόνος* < *κτείνω* «σκοτώνω». βλ. κ *-κτονία*]

βασιλομήτωρ (η) [1868] {βασιλομήτ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} (λόγ) η μητέρα τού βασιλιά.

βασιλόπιτα (η) {δύσχρ βασιλοπιτών} η πίτα που παρασκευάζεται για την ημέρα τής γιορτής τού Αγίου Βασιλείου (1η Ιανουαρίου), ειδικά για την εορτή τής Πρωτοχρονιάς, μέσα στην οποία τοποθετείται τυχερό νόμισμα (φλουρί)· *η κοπή / το φλουρί τής ~*.
[ΕΤΥΜ Το έθιμο τής *βασιλόπιτας* προέρχεται από τα ρωμαϊκά Saturnalia (Κρόνια). αγροτική γιορτή, κατά τη διάρκεια τής οποίας προσφέρονταν στους θεούς οι απαρχές των γεννημάτων και ταυτόχρονα αναδεικνυόταν με κλήρωση ο «βασιλιάς των Σατουρναλίων», που χαρακτηριζόταν ως το τυχερό πρόσωπο τής ημέρας και του απoδίδονταν τιμές. Παρόμοια έθιμα συναντούμε στις αρχ ελλην. εορτές των Θαλυσίων και Θαργηλίων (αγροτικές γιορτές) Η λαϊκή παράδοση συνέδεσε αργότερα το έθιμο με τον Μ Βασίλειο]

βασιλοπούλα (η) [μεσν] {χωρ. γεν πληθ } η κόρη τού βασιλιά ΣΥΝ πριγκίπισσα. πριγκιπέσα. (λογοτ.) ρηγοπούλα.

βασιλόπουλο (το) ο γυιος τού βασιλιά ΣΥΝ πρίγκιπας, (λογοτ) ρηγόπουλο· ΦΡ ***το βασιλόπουλο τού παραμυθιού*** βλ. λ. *παραμύθι*
[ΕΤΥΜ μεσν < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-πουλο(ν)* (υποκ επίθημα) < *-πουλος* < λατ pullus «πώλος. νεοσσός»]

βασιλόφρων, -ων. -ον [1869] {βασιλόφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ) αυτός που υποστηρίζει το πολίτευμα τής βασιλείας ΣΥΝ βασιλικός, φιλοβασιλικός, φιλομοναρχικός Επίσης **βασιλόφρονας** (ο/η).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ < *βασιλο-* (< *βασιλεύς*) + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

βασιλοχουντικός, -ή, -ό (μειωτ.) αυτός που υποστηρίζει τη βασιλεία και τη χούντα (τού 1967-74) ΣΥΝ ακροδεξιός

βάσιμος, -η. -ο αυτός που έχει λογικό έρεισμα, που μπορεί να δικαιολογηθεί ~ *φόβος / κατηγορίες / υποψίες / ανησυχίες / υπόνοιες / αποδείξεις* ΣΥΝ δικαιολογημένος ΑΝΤ αστήρικτος — **βασιμότητα** (η) [1815]. ***βάσιμα / βασίμως*** [1889] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «βατός. διαβατός», < αρχ. *βάσις*. Η σημερινή σημ είναι μεσν]

βασκαίνω κ **αβασκαίνω** ρ. μετβ. {βάσκα-να, -νθηκα, *-μένος*} (λαϊκ) προξενώ με την επήρεια τού βλέμματος ή τής σκέψης μου (λόγω ζήλιας, φθόνου κ λπ) βλάβη σε άλλον (βλ. κ. *κακό μάτι*, λ *μάτι*) ΣΥΝ ματιάζω ΦΡ. ***(φτου σου) να μην αβασκαθείς*** βλ λ *αβασκαίνω* — **βασκαντικός,** -ή. -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάσκανος*].

βάσκαμα (το) {βασκάμ-ατος | -ατα. -άτων} η βασκανία (βλ λ)

βασκανία [αρχ] κ (λαϊκ) **αβασκανία** (η) {χωρ. πληθ.} το μάτιασμα (κάποιου), η πρόκληση (σε κάποιον) βλάβης ή ενοχλητικών συμπτωμάτων (λ.χ. πονοκεφάλου). που προκαλείται. όπως πιστεύεται, όταν κάποιος κοιτάξει άλλον με ζήλια ή φθόνο ή σκεφτεί κακό γι' αυτόν *του διάβασε την ευχή κατά τής ~*.

βάσκανος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί βλάβη με την επίδραση τού βλέμματός του (κακό μάτι) ή τής σκέψης του ή απλώς αυτός που προξενεί κακό: ~ *μοίρα*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου Αν η λ δήλωνε αρχικά το περιεχόμενο μαγικών επικλήσεων, τότε ίσως συνδ με θρακοϊλλυρική λ (πβ λατ for «αρθρώνω, μιλώ». μτχ fatus), αντίστοιχη των ρ. *φημί, φάσκω* «λέγω», πράγμα που ενισχύεται από τον παράλληλο τ *φασκαίνω* (τού *βασκαίνω*) Το λατ fascinum «βασκανία πέος» είναι δάνειο από την Ελλην]

βασκαντήρα (η) {χωρ γεν πληθ.} (λαϊκ) **1.** το φυλακτό που θεωρείται ότι αποτρέπει τη βασκανία (κυρ. γαλάζια χάντρα): *παλιά στα χωριά κρεμούσαν μια ~ στα ζώα για να μη ματιαστούν* **2.** φυτό για το οποίο πιστεύεται ότι θεραπεύει τη βασκανία

Βάσκος (ο) **1.** το μέλος φυλετικής ομάδας που κατοικεί στη Β Ισπανία και τη Ν. Γαλλία κατά μήκος τού Βισκαϊκού Κόλπου και ομιλεί γλώσσα με άγνωστη προέλευση (μη ινδοευρωπαϊκή) **2. *Χώρα των Βάσκων*** η περιοχή που περιλαμβάνει τμήμα τής Β Ισπανίας και τής Ν Γαλλίας και στην οποία μιλιέται η γλώσσα των Βάσκων — **βασκικός,** -ή, -ό κ **βάσκικος,** -η, -ο, **Βασκική** (η) κ **Βασκικά** κ. **Βάσκικα** (τα)
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου. πβ. γαλλ. Basque / ισπ. Vasca < λατ Vasconia (> γαλλ. Gasconie «Γασκονία»), αγν ετύμου, μη Ι.Ε. εθνωνύμιο Το ίδιο ισχύει και για τη βασκική ονομασία Eskualduna «Βάσκοι» Έχει ωστόσο διατυπωθεί η υπόθεση ότι το πρόσφυμα *-sk-*, που απαντά και στο εθνωνύμιο *Ετρούσκοι*, χαρακτήριζε γενικά λαούς προϊνδοευρωπαϊκής καταγωγής].

βασμούλος (ο) ‣ γασμούλος

Βασόρα (η) πόλη τού ΝΑ. Ιράκ στις όχθες τού Τίγρη.
[ΕΤΥΜ < αραβ. Basra < επίθ. al-basrah «μαλακός», λόγω τού είδους τού χώματος και τού εδάφους τής περιοχής]

βασταγερός, -ή. -ό (λαϊκ) αυτός που δεν σπάει εύκολα, που χαρακτηρίζεται από στερεότητα και ανθεκτικότητα ΣΥΝ ανθεκτικός. στερεός ΑΝΤ εύθραυστος
[ΕΤΥΜ < *βασταγή* + παραγ επίθημα *-ερός*, με επίδρ. τού επιθ *γερός*]

βασταγό (το) ‣ αβασταγό

βαστάζος (ο) ο εργάτης (συχνά ιθαγενής αχθοφόρος σε εξερευνητικές αποστολές) που μεταφέρει αποσκευές, φορτίο ΣΥΝ. χαμάλης, αχθοφόρος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. μτχ ενεστ *βαστάζων* (ρ *βαστάζω*). κατά το σχήμα *γέρος < γέρων, δράκος < δράκων* κ.ά]

βαστάζω ρ. μετβ. {βάστ-αξα κ -ηξα} **1.** φέρω (αντικείμενο) ως φορτίο ΣΥΝ κουβαλώ **2.** (μτφ) αντέχω, υπομένω *δεν μπόρεσε να βαστάξει τον χαμό τού γυιου της και μαράζωσε απ' την πίκρα της.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου Η συσχέτισή του με τα μτγν. λατ. bastum «μπαστούνι» και basterna «φορείο» φαίνεται πιθ., η δε έλλειψη ικανοποιητικών συνδέσεων με άλλες γλώσσες ίσως σημαίνει πως η λ. αποτελεί δάνειο μεσογειακής αρχής Στον Όμηρο η λ. *βαστάζω* σήμαινε «σταθμίζω, ζυγίζω στα χέρια μου» (πβ. *Οδ.* λ 594 *λᾶαν βαστάζοντα πελώριον*), από όπου προέκυψε η σημ. «σηκώνω. εγείρω» και, εν συνεχεία. «κρατώ. υποφέρω» Τη σημ. «παίρνω στην πλάτη μου, σηκώνω. κρατώ» έχει το ρ. στην Κ Δ (π χ *Γαλ.* 6, 2: *ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζετε.*)].

βάσταξα ρ ‣ βαστάζω, βαστώ

βάστηξα ρ ‣ βαστάζω, βαστώ

Βαστίλλη (η) φρούριο τού Παρισιού που εχρησιμοποιείτο ως φυλακή και γκρεμίστηκε κατά τη Γαλλική Επανάσταση (1769).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Bastille (οπτικό δάνειο) < προβηγκ. bastide < παλ. γαλλ. bastir «κτίζω» Το τοπωνύμιο θα είχε αρχικώς απλώς τη σημ «κτήριο»]

βαστώ (κ. -άω) ρ. μετβ. και αμετβ {βαστάς . | βάστ-αξα κ -ηξα, -ιέμαι, -ήχτηκα, -ηγμένος} ♦ (μετβ) **1.** κρατώ. σηκώνω βάρος: *βαστούσε δύο βαλίτσες στα χέρια* || (μτφ.) ~ *την κοιλιά μου από τα γέλια* (ξεκαρδίζομαι. γελώ πάρα πολύ, ασταμάτητα) || (παροιμ) *«δεν μπορείς να βαστήξεις δύο καρπούζια κάτω απ' την ίδια μασχάλη»* (δεν μπορεί να κάνει κάποιος πολλές δουλειές το ίδιο καλά ταυτόχρονα) **2.** εμποδίζω (κάποιον/κάτι) να εκδηλωθεί, να φανεί ή να κάνει (κάτι): ~ *την περιέργεια / τον θυμό / τα γέλια μου* || *δεν μπόρεσα να βαστήξω τα δάκρυά μου* || *βαστάτε με, γιατί θα τον σκοτώσω!* || *τον βάστηξα με τα χίλια ζόρια, για να μην τους ορμήσει!* ΣΥΝ συγκρατώ, περιορίζω ΦΡ ***βαστώ / κρατώ την αναπνοή μου*** βλ. λ. *αναπνοή* **3.** παρέχω στήριγμα σε (κάποιον/κάτι): *δύο νεαροί βαστούσαν την ηλικιωμένη κυρία. για να περάσει απέναντι* || *δεν με βαστούν τα πόδια μου από την κούραση* ΣΥΝ υποβαστάζω **4.** έχω (κάτι) επάνω μου, το φέρω μαζί μου: *δεν ~ χρήματα σήμερα, να σας πληρώσω αύριο,* **5.** έχω την ευθύνη και τη φροντίδα. *τόσο νέα γυναίκα και βαστάει και σπίτι και μαγαζί:* || ~ (λογιστικά) *βιβλία / λογαριασμούς / το ταμείο* ΣΥΝ κρατώ **6.** τηρώ, φυλάγω (κάτι): ~ *όρκο / μυστικό* ΦΡ ***το βαστώ (κάποιου)*** θυμάμαι συνεχώς την προσβολή που μου έκανε (κάποιος), έχω στο μυαλό μου την εκδίκηση *του το βαστάει από παλιά, τότε που είχαν τσακωθεί για κτηματικές διαφορές* **7.** αντέχω. υπομένω (κάποιον/κάτι): *δεν το ~ τέτοιο ρεζιλίκι·* ΦΡ ***(το) βαστάει η καρδιά μου*** (κάτι) έχω την ψυχική δύναμη να αντέξω (κάτι): *(το) βαστάει η καρδιά σου να βλέπεις μικρά παιδιά να πεθαίνουν απ' την πείνα,* **8.** τολμώ. στη ΦΡ ***μου βαστάει (να κάνω κάτι)***. *βγες έξω, αν σου βαστάει, και θα δεις τι θα πάθεις* ♦ (αμετβ) **9.** (α) αντέχω, υπομένω· *πώς βαστάς ακόμη και δεν αντιδράς,* || *δεν ~. θα του τα πω κι ό,τι γίνει!* (β) έχω αντοχή (ως στήριγμα). *έβαλες πολλά πράγματα πάνω του, θα βαστήξει;* **10.** (ειδικότ.) συγκρατούμαι: *για βάστα λίγο, μην είσαι τόσο επιθετικός!* (περίμενε, συγκρατήσου) **11.** διαρκώ· *τα παλιά χρόνια το γλέντι τού γάμου βαστούσε μερόνυχτα ολόκληρα* || *θα βαστάξει πολύ ακόμη αυτή η κατάσταση:* ΣΥΝ κρατώ **12.** (ειδικότ) διατηρούμαι σε καλή κατάσταση: *τα καλά υλικά βαστούν πολλά χρόνια* **13.** κατάγομαι· ~ *από καλή οικογένεια* || *βαστάει από γενιά μακεδονομάχων* (μεσοπαθ ***βαστιέμαι***) **14.** συγκρατούμαι: *το πώς βαστήχτηκα εκείνη την ώρα και δεν τον έβρισα είναι άξιον απορίας!* ΣΥΝ κρατιέμαι **15.** διατηρούμαι σε ορισμένη (σωματική) κατάσταση ΣΥΝ κρατιέμαι ΦΡ ***καλά βαστιέται*** (i) (κυρ. για ηλικιωμένο πρόσωπο) διατηρείται, βρίσκεται σε καλή (κυρ σωματική) κατάσταση: *για την ηλικία του καλά βαστιέται* || *πώς τα καταφέρνουν μερικοί και βαστιούνται τόσο καλά σε τέτοια ηλικία.* (ii) έχει χρήματα, είναι σε καλή οικονομική κατάσταση
[ΕΤΥΜ < μεσν *βαστῶ* < αρχ *βαστάζω*, μεταπλασμένος τ κατά το σχήμα *κοιτῶ - κοιτάζω, αρπῶ αρπάζω*].

βατ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ η μονάδα μέτρησης τής ισχύος (σύμβολο W)
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ watt (οπτικό δάνειο), από το όνομα τού Βρετανού μηχανικού και εφευρέτη James Watt (1736-1819). που εφεύρε την ατμομηχανή και άλλες πρωτοποριακές για την εποχή μηχανές].

βάτα (η) {δύσχρ βατών} **1.** το βαμβακερό υλικό που μπαίνει στους ώμους των ρούχων κάτω από το ύφασμα, για να τονίζει τους ώμους και να κρατάει το σχήμα τού ρούχου: *πουκάμισο / σακάκι με βάτες* **2.** το ρολό επεξεργασμένου βαμβακιού ή μαλλιού
[ΕΤΥΜ < ιταλ. ovatta < γαλλ. ouate < μεσν. λατ. wadda. αγν. ετύμου].

Βατερλώ (το) {άκλ } **1.** κωμόπολη τού Βελγίου. γνωστή από την μάχη. στην οποία ηττήθηκε ο Ναπολέων (το 1815) από τις ενωμένες δυνάμεις των Άγγλων, Πρώσων και Ολλανδών υπό την αρχηγία τού λόρδου Ουέλλιγκτον **2.** (μτφ.) κάθε συντριπτική ήττα: *οι εκλογές υπήρξαν ~ για το κόμμα* || *το ~ μιας ομάδας στο Κύπελλο Ευρώπης.*
[ΕΤΥΜ < φλαμανδ Waterloo (γαλλ. προφορά) < water «νερό» + loo «ιερό δάσος»].

βατεύω ρ. μετβ. {βάτευ-σα, -τηκα, -μένος} (για αρσενικό ζώο) συνευρίσκομαι σεξουαλικά με θηλυκό ζώο ΣΥΝ (!) πηδώ, μαρκαλίζω. — **βάτεμα** (το)
[ΕΤΥΜ μτγν. < *βατῶ (-έω)* < αρχ. *βαίνω*. Το ρ. *βατῶ* αποσπάστηκε μάλλον από αρχ σύνθετες λ., στις οποίες ήταν β' συνθ . π.χ. *αἰθερο-βατῶ, ἀκρο-βατῶ, ἀερο-βατῶ*].

βατήρας (ο) το βάθρο πάνω στο οποίο πατά κανείς πριν εκτελέσει

άλμα (συνήθ. σε αθλήματα γυμναστικής. αλλά και σε πισίνες για βουτιές ή εκκινήσεις).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βατήρ, -ῆρος* < *βαίνω* (βλ.λ.)]

-βάτης, βάτισσα / -βάτιδα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν το πρόσωπο που **1.** βαδίζει. περπατάει πάνω σε κάτι *σχοινο-βάτης, ορει-βάτης. ακρο-βάτης* **2.** βαδίζει σε ορισμένη χρονική διάρκεια ή με συγκεκριμένο τρόπο *υπνο-βάτης*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *ἐπι-βάτης, ἀνα-βάτης*), που προέρχεται από το ρ. *βαίνω* (θ *βα-* / *βη-* + επίθημα *-της*). Βλ κ *βατήρας*].

Βατικανό (το) (ιταλ. Stato della Città del Vaticano = Κράτος τής Πόλης τού Βατικανού) κρατίδιο στο κέντρο τής Ρώμης. έδρα τού Πάπα και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας με νόμισμα το ευρώ ΣΥΝ Αγία Έδρα (ιταλ. Santa Sede).
[ΕΤΥΜ < ιταλ Vaticano < λατ. Vaticanus (collis). όνομα λόφου τής Ρώμης (ίσως συνδέεται με το ρ. vaticinor «χρησμωδώ, μαντεύω» < vates «προφήτης»). Η σημερινή επίσ. ονομασία δόθηκε το 1929. οπότε και αναγνωρίστηκε ως ανεξάρτητο κράτος].

βατίστα (η) {δύσχρ. βατιστών} λεπτό λινό ύφασμα με πυκνή ύφανση Επίσης **μπατίστα**
[ΕΤΥΜ < ιταλ. batista < γαλλ batiste. ίσως από το όνομα τού εργοστασιάρχη Baptiste de Cambrais (13ος αι.), που ανέπτυξε και οργάνωσε τη βιομηχανία λινών]

βάτο (το) η βάτος (βλ λ) *έπεσε μες στα ~ || κόβω τα ~ για ν' ανοίξω τον δρόμο.*

βατόμετρο (το) {βατομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής ισχύος τού ρεύματος σε βατ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ wattmeter (νόθο σύνθ)]

βατόμουρο (το) ο μαύρος ή κόκκινος φαγώσιμος καρπός τής βάτου· χρησιμοποιείται και στη ζαχαροπλαστική. — **βατομουριά** (η)

βατός, -ή. -ό **1.** (για τόπους) αυτός που μπορεί να τον βαδίσει, να τον διαβεί κάποιος. χωρίς να συναντήσει εμπόδια ΑΝΤ αδιάβατος **2.** (μτφ) αυτός που βρίσκεται μέσα στα όρια των δυνατοτήτων (κάποιου): *τα θέματα των εξετάσεων ήταν ~ για τους μαθητές || το αρχαίο κείμενο ήταν ~ δεν είχε πολλές δυσκολίες* ΣΥΝ προσπελάσιμος. προσιτός. — **βατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ < ρ. *βαίνω* (βλ.λ.)].

βάτος (ο/η) **1.** αγκαθωτός θάμνος, συνηθισμένος σε δάση. πολλά είδη τού οποίου παράγουν εδώδιμους καρπούς (βατόμουρα) **2.** ΘΡΗΣΚ ***καιομένη βάτος*** ο θάμνος που, κατά τη Βίβλο. είδε ο Μωυσής να φλέγεται. χωρίς να καίγεται.
[ΕΤΥΜ αρχ . αγν. ετύμου. πιθ. μεσογειακό δάνειο Ήδη μτγν. η συνύπαρξη αρσενικού και θηλυκού γένους Η φρ *καιομένη βάτος* οφείλεται στην αφήγηση τής Π Δ . σύμφωνα με την οποία ο Μωυσής είδε στο όρος Χωρήβ μια βάτο που καιγόταν. χωρίς να καταστρέφεται (*Έξοδος* 3, 2: *καὶ ὁρᾷ ὅτι ὁ βάτος καίεται πυρί, ὁ δὲ βάτος οὐ κατεκαίετο*), πράγμα που οφειλόταν στην παρουσία τού Θεού].

βατραχάνθρωπος (ο/η) {βατραχανθρώπ-ου | -ων. -ους} **1.** δύτης τού Πολεμικού Ναυτικού. ειδικά εκπαιδευμένος σε αποστολές υποβρύχιων επιχειρήσεων: *οι ~ των υποβρύχιων καταστροφών* **2.** (γενικότ.) κάθε δύτης· *σχολή βατραχανθρώπων.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ frogman]

βατράχι (το) {βατραχ-ιού | -ιών} **1.** ο βάτραχος (βλ.λ) **2.** (αργκό) ο βατραχάνθρωπος (βλ λ).
[ΕΤΥΜ < *αρχ. βατράχιον.* υποκ. τού *βάτραχος*].

βατραχοπέδιλο (το) υπόδημα κολύμβησης από ελαστικό υλικό και σε σχήμα πτερυγίου (πλατύ στην άκρη), το οποίο επιτρέπει στον κολυμβητή να κινείται γρηγορότερα μέσα στο νερό
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ flipper]

βατραχοπόδαρο (το) καθένα από τα πίσω πόδια τού βατράχου, που σε πολλές χώρες (π χ. Γαλλία) τρώγονται ως έδεσμα

βάτραχος (ο) {βατράχ-ου | -ων. -ους} **1.** αμφίβιο χωρίς ουρά με χαρακτηριστικά του τη διχοτομημένη γλώσσα, τα ισχυρά πίσω πόδια που φέρουν μεμβράνη μεταξύ των δακτύλων και με τη βοήθεια των οποίων πραγματοποιεί άλματα. καθώς και την ιδιαίτερη κραυγή (κόασμα) ΣΥΝ (λαϊκ.) βάθρακας, μπάκακας· ΦΡ ***πίνει σαν βάτραχος*** πίνει πολύ νερό • **2.** το αυτοκίνητο με υδροπνευματικές αναρτήσεις (κυρ. Citroën. παλαιό μοντέλο) — (υποκ) **βατραχάκι** (το). **βατραχοειδής**, -ής, -ές [1861]
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. botrax «σαύρα»]

βατσιμάνης (ο) {βατσιμάνηδες} ΝΑΥΤ (λαϊκ) φύλακας τού πλοίου στο λιμάνι
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. watch-man (με ατελή προφορά)].

βατσίνα (η) {χωρ γεν πληθ } (παλαιότ) **1.** ο δαμαλισμός. ο εμβολιασμός κατά τής ευλογιάς **2.** (συνεκδ) η ουλή που μένει στο σημείο όπου έγινε εμβόλιο δαμαλισμού
[ΕΤΥΜ < ιταλ vaccina < λατ vaccinus < vacca «αγελάδα»].

βατσινιά (η) (λαϊκ) **1.** η βάτος **2.** έκταση γεμάτη από βάτους

βατσινιάζω ρ. μετβ. {βατσίνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ) εμβολιάζω με δαμαλίδα (βλ λ . σημ. 3) ΣΥΝ δαμαλίζω. Επίσης **βατσινάρω** κ. **βατσινώνω**

βάτσινο (το) (λαϊκ) ο καρπός που παράγει η βάτος ΣΥΝ βατόμουρο
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βάτσινον* < μτγν. *βάτινον* < αρχ *βάτος*].

βατταρίζω ρ αμετβ {βαττάρισα} (αρχαιοπρ) **1.** μιλώ έχοντας κακή άρθρωση ΣΥΝ τραυλίζω, τσευδίζω **2.** (μτφ.) μιλώ σαν μωρό. μωρολογώ ΣΥΝ βαττολογώ. — **βατταρισμός** (ο) [μτγν.] κ. **βαττάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ. ηχομιμητική λ.. όπως φαίνεται και από το διπλό *-ττ-*. το οποίο μαρτυρείται επίσης στη λ *βαττολογῶ* (βλ.λ.) Παρόμοιοι σχηματισμοί απαντούν και σε άλλες Ι Ε γλώσσες, π.χ. λατ. butubatta «ανοησίες, μπούρδες», balbus «τραυλός» κ ά].

βαττολογώ ρ αμετβ {βαττολογείς. μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (αρχαιοπρ.) μιλώ ακατάσχετα. αναμασώ τα ίδια και τα ίδια, χωρίς να αναφέρω κάτι ουσιαστικό και χρήσιμο ΣΥΝ φλυαρώ. μωρολογώ — **βαττολογία** (η) [μτγν.], **βαττολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βαττολογῶ (-έω).* ηχομιμητική λ (με β' συνθ. *-λογῶ* < *-λόγος*). όπως φαίνεται και από το διπλό *-ττ-*. το οποίο μαρτυρείται και στο συνώνυμο *βατταρίζω* (βλ λ.) Το γεγονός ότι η λ μαρτυρείται για πρώτη φορά στην Κ Δ κατά την Επί τού Όρους Ομιλία (Ματθ 6. 7 *προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε ὥσπερ οἱ ἐθνικοί*, με τη σημ. «επαναλαμβάνω τα ίδια και τα ίδια, κενολογώ»), έχει οδηγήσει στην άποψη ότι το ρ. *βαττολογῶ* είναι πιθ. νόθο σύνθ.· < αραμ. battal «κενός. μάταιος» + *-λογῶ*]

-βατώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν: **1.** το βάδισμα πάνω σε κάτι: *ακρο-βατώ. σχοινο-βατώ* **2.** το βάδισμα σε ορισμένο χρονικό διάστημα ή με συγκεκριμένο τρόπο: *υπνο-βατώ.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ. *ἀερο-βατῶ*, μτγν. *ἀκρο-βατῶ*). που προέρχεται από το ρ *βαίνω* μέσω των συνθέτων σε *-βάτης* (βλ λ)].

Βαυαρία (η) → Βαβαρία

βαυαρικός, -ή, -ό → Βαβαρία

Βαυαροκρατία (η) → Βαβαροκρατία

βαυκαλίζω ρ μετβ {βαυκάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} εξαπατώ ή καθησυχάζω (κάποιον) με ψεύτικες υποσχέσεις ή καλλιεργώντας μάταιες προσδοκίες· *βαυκαλίζει τον λαό με υποσχέσεις και μεγαλοστομίες* || (μεσοπαθ.) *βαυκαλιζόταν με την ιδέα ότι θα του παρείχαν υποστήριξη. όταν θα τη χρειαζόταν.* — **βαυκάλισμα** (το) [μτγν].
[ΕΤΥΜ μτγν , παράλλ τ τού συνωνύμου *βαυκαλῶ (-άω),* αβεβ ετύμου. προφανώς συνδ με το αρχ. *βαυβῶ* «κοιμίζω. νανουρίζω». < *βαῦ βαῦ* [αρχ προφορά bau bau]. μίμηση τού γαβγίσματος τού σκύλου (λ. τής παιδικής γλώσσας). πβ λατ baubor «γαβγίζω» Η ενδιαφέρουσα άποψη ότι *βαυκαλῶ* < *βαῦ* + *κηλῶ* «μαγεύω. τέρπω», προσκρούει στο βραχύ -α- τού ρ *βαυκᾰλῶ*]

βαφέας (ο) {βαφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη βαφή. *~ υφασμάτων / αυτοκινήτων* **2.** (λόγ) ο μπογιατζής (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *βαφεύς* < *βαφή*]

βαφείο (το) [μτγν] ο χώρος εργασίας τού βαφέα

βαφή (η) **1.** ο χρωματισμός αντικειμένου· *η βαφή τής πόρτας / τού αυτοκινήτου* • **2.** η χρωστική ύλη *βαφή μαλλιών / αβγών* ΣΥΝ μπογιά • **3.** (στη μεταλλουργία) η θέρμανση ενός μεταλλικού αντικειμένου σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια η απότομη ψύξη του με βύθιση σε νερό ή λάδι, ώστε να βελτιωθούν οι ιδιότητές του (λ χ να αυξηθεί η σκληρότητα τού χάλυβα)
[ΕΤΥΜ αρχ < *βάπτω*]

βαφιάς (ο) {βαφιάδες} (λαϊκ) **1.** ο βαφέας (βλ.λ) **2.** (ειρων) ο ζωγράφος

βαφικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βαφή **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για βαφή **3.** ***βαφική*** (η) η τέχνη και το επάγγελμα τού βαφέα.

βαφτίζω ρ. → βαπτίζω

βάφτιση (η) → βάπτιση

βαφτίσια (τα) {χωρ. γεν πληθ } (καθημ) η τελετή τής βάπτισης *στα ~ τού μωρού είχαν έρθει όλοι οι συγγενείς*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βάπτισις*, με αλλαγή γένους]

βαφτισιμιός (ο). **βαφτισιμιά** (η) πρόσωπο το οποίο έχει βαφτίσει κάποιος ΣΥΝ βαφτιστήρι • ΦΡ ***από βαφτισιμιού μου*** από τη βάφτισή μου, από μωρό: *αυτό το 'χω ~*
[ΕΤΥΜ < **βαπτισιμαῖος* < **βαπτίσιμος* (< μτγν. *βάπτισις*) + *-αῖος*, πβ. *αναδεξιμιός, γεννησιμιός* κ.ά.].

βάφτισμα (το) → βάπτισμα

βαφτιστήρα (η) [μεσν] η βαφτισιμιά (βλ λ).

βαφτιστήρι (το) {βαφτιστηρ-ιού | -ιών} ο βαφτισιμιός (βλ.λ). — (υποκ) **βαφτιστηράκι** (το)

βαφτιστής (ο) → βαπτιστής

βαφτιστικός, -ή/-ιά. -ό → βαπτιστικός

βάφω ρ. μετβ. {έβαψα, βάφτηκα, βαμμένος} **1.** χρωματίζω με χρωστική ύλη (μπογιά, βερνίκι. βαφή κ λπ) *έβαψε πράσινα τα κάγκελα τού σπιτιού || ~ τα νύχια / τα μαλλιά / πασχαλινά αβγά || ο δρόμος βάφτηκε με αίμα* ΦΡ (α) ***τα βάφω μαύρα*** βλ λ. *μαύρος* (β) (') (παροιμ) ***με πορδές δεν βάφουν αβγά*** με ελάχιστες προϋποθέσεις, με περιορισμένα μέσα ή χωρίς την απαραίτητη εργασία δεν μπορεί να γίνει σωστά μια δουλειά, να εκτελεστεί ένα έργο *αν δεν δουλέψεις σκληρά, μην περιμένεις τίποτα· ~!* (γ) (καθημ -οικ) ***την έβαψα / την έχω βαμμένη*** είμαι σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, δεν τη γλυτώνω με τίποτε. *αν σε πιάσουν, την έβαψες!* • **2.** (στη μεταλλουργία) θερμαίνω μεταλλικό αντικείμενο σε ορισμένη θερμοκρασία και στη συνέχεια το ψύχω βυθίζοντάς το σε υγρό. ώστε να σκληρύνει: *~ τη λάμα τού σπαθιού* **3.** (μεσοπαθ. ***βάφομαι***) αλείφω το πρόσωπο με καλλυντικές βαφές. κάνω μακιγιάζ: *οι ηθοποιοί βάφονται πριν βγουν στη σκηνή || βάφτηκε, στολίστηκε και πήγε στο πάρτι* ΦΡ ***βάφομαι με αίμα*** (κυρ. στον αόρ.) καταστέλλομαι βιαίως. με αποτέλεσμα την αιματοχυσία· *η εξέγερση των κρατουμένων / η διαδήλωση βάφτηκε με αίμα* **4.** (η μτχ. ***βαμμένος***, *-η. -ο*) ο φανατικός οπαδός κόμματος ή αθλητικού σωματείου *~ δεξιός / πασοκτζής / κομουνιστής / ολυμπιακός / αεκτζής* ΣΥΝ μέχρι το κόκκαλο. — **βάψιμο** (το) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.
[ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλ. τ. από τον αόρ. *ἔβαψα* τού ρ *βάπτω*. κατά το σχήμα *άλειψα – αλείφω. έγραψα – γράφω* κ τ ό. Το αρχ. *βάπτω* < **βάφ-jω* < Ι Ε. *g^{w}m̥bh «βαθύς. βυθός». πβ αρχ. σουηδ. kvaf «βυθός». Ομόρρ *βαθ-ύς*, αρχ *βένθος* «βάθος», *βόθ-ρος. βυθ-ός. βαπτ-ίζω* κ.ά. Το ρ. *βάπτω* αρχικώς είχε τη σημ. «βυθίζω» (κυρ σε υγρό ή αίμα), π.χ Αισχύλος (*Προμηθ Δεσμ.* 863) «*ἐν σφαγαῖσι βάψασα ξίφος*» Η σημ.

«χρωματίζω» είναι ήδη αρχ. και αναφέρεται κυρ. σε υφάσματα, υλικά οικοσκευής και μαλλιά].

βαχ επιφών. (συνήθ. *αχ*, ~!) για την έκφραση πόνου, απελπισίας: *άρχισε πάλι τα «αχ» και «~»!*
{ΕΤΥΜ < τουρκ vah!}.

βγάζω κ (λαϊκ.) **βγάνω** ρ. μετβ {έβγαλα. βγάλ-θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή μεταφέρω (κάτι) έξω από το εσωτερικό σημείο όπου βρίσκεται *~ από την τσέπη το πορτοφόλι* || *~ τα σκουπίδια στον δρόμο* || *~ το γάλα από το ψυγείο* || *~ τα ρούχα απ' τη ντουλάπα* ΣΥΝ (λόγ) εξάγω ΑΝΤ βάζω, εισάγω· ΦΡ ***βγάζω από την τσέπη μου*** δίνω από τα χρήματά μου, πληρώνω ο ίδιος· *αυτόν δεν τον νοιάζει αν ξοδεύει πολλά λεφτά· άλλωστε. μήπως τα βγάζει απ' την τσέπη του,* **2.** μεταφέρω από εσωτερικό σε εξωτερικό χώρο, οδηγώ (κάποιον) σε εξωτερικό χώρο: *τον έβγαλε στον κήπο, να πάρει λίγο αέρα* || *~ τα πρόβατα στη βοσκή* ΦΡ (α) ***βγάζω το φίδι από την τρύπα*** βλ. λ. *φίδι* (β) ***βγάζω λαγό*** (i) μου τυχαίνει κάτι που με συμφέρει: *«οι προσφορές για τα καζίνα έβγαλαν λαγό»* (εφημ) (ii) ανακαλύπτω κάτι σημαντικό για μια υπόθεση: *η αστυνομική έρευνα στα δύο καταστήματα έβγαλε λαγό* **3.** στέλνω (κάτι) σε άλλη χώρα, κάνω εξαγωγή *~ λαθραίο συνάλλαγμα* || *έβγαλε τα λεφτά του στην Ελβετία* **4.** (ειδικότ.) αφαιρώ από το σώμα μου (ρούχα ή εξαρτήματα που φορώ). *~ τη μπλούζα / το ρολόι μου* ΦΡ (α) ***βγάζω (σε κάποιον) το καπέλο*** βλ λ. *καπέλο* (β) ***βγάζω (κάποιον) από τα ρούχα του*** κάνω (κάποιον) να αγανακτήσει: *τον έβγαλε απ' τα ρούχα του τον άνθρωπο μ' αυτά που του έλεγε!* **5.** αποσπώ, αποχωρίζω: *μου έβγαλαν το χαλασμένο δόντι* (μου έκαναν εξαγωγή) **6.** απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από κατάσταση στην οποία βρίσκεται: *~ κάποιον από αδιέξοδο / από την αφάνεια·* ΦΡ ***βγάζω (κάποιον) από τα σκοτάδια*** διαφωτίζω (κάποιον): *οι διδάσκαλοι τού Γένους έβγαλαν τον αμαθή λαό από τα σκοτάδια* **7.** εξαφανίζω, εξαλείφω *~ τον λεκέ από το πουκάμισο* ΦΡ ***βγάζω (κάποιον) από τη μέση*** εξουδετερώνω (κάποιον) **8.** αφαιρώ από σύνολο. βάζω χωριστά: *αν από τα πέντε μήλα βγάλουμε τα δύο, θα μας μείνουν τρία* ΣΥΝ αφαιρώ **9.** απομακρύνω, διώχνω, κάνω (κάποιον/κάτι) να βγει. να φύγει από εκεί όπου βρίσκεται: *η δασκάλα τον έβγαλε από την τάξη, επειδή έκανε φασαρία·* ΦΡ ***βγάζω (κάτι / κάποιον) απ' το μυαλό μου*** (i) επινοώ με τη φαντασία μου (κυρ. κάτι που παρουσιάζω σαν πραγματικό). *απ' το μυαλό του την έβγαλε αυτή την ιστορία* (ii) παύω να σκέφτομαι (κάτι/κάποιον): *αυτό βγάλ' το απ' το μυαλό σου!* (ούτε να το σκέφτεσαι!) **10.** απομακρύνω, παίρνω (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται· *βγάλε τα πράγματά σου απ' το κρεβάτι να ξαπλώσω·* ΦΡ ***βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*** βλ λ. *κάστανο* **11.** πηγαίνω (κάποιον) βόλτα. συνοδεύω (κάποιον) σε έξοδο για ψυχαγωγία: *η γυναίκα του παραπονιέται ότι δεν τη βγάζει συχνά έξω* **12.** παθαίνω ατύχημα (σε μέλος τού σώματός μου): *Μην παίζετε με τα ξύλα! Θα βγάλετε κανένα μάτι* (θα πληγωθείτε ή θα πληγώσετε κάποιον στο μάτι) || *~ το χέρι μου* (παθαίνω εξάρθρωση στο χέρι μου) ΦΡ (α) ***(κάτι) βγάζει μάτι*** βλ λ. *μάτι* (β) ***το γινάτι βγάζει μάτι*** βλ λ *γινάτι* (γ) ***(κάποιος) βγάζει μάτια*** βλ. λ. *μάτι* (δ) ***βγάζω τα μάτια μου*** βλ. λ. *μάτι* (ε) ***βγάζω τα μάτια μου (με κάποιον)*** βλ. λ *μάτι* **13.** (εκφραστ) καταπονώ (μέλος τού σώματός μου) καταβάλλοντας υπερβολικό κόπο. σε ΦΡ όπως· *τόσα χρόνια* ***έβγαζα τα μάτια μου*** *διαβάζοντας* || *κάθε μέρα πρέπει να* ***βγάζω τα σωθικά μου*** *στην τάξη, μέχρι να με καταλάβουν* (κουράζομαι υπερβολικά. ταλαιπωρούμαι) **14.** οδηγώ, καταλήγω (κάπου): *αυτό το μονοπάτι βγάζει ίσια στο ποτάμι* || *όπου μας βγάλει ο δρόμος* (δεν έχουμε συγκεκριμένο προορισμό) || (μτφ.) *αναρωτιέμαι πού θα μας βγάλει αυτή η ιστορία* || *δεν βγάζω άκρη μ' αυτό το θέμα* (βλ λ *άκρη*) **15.** εκφράζω, αφήνω να εκδηλωθεί (κάτι που έχω μέσα μου): *~ τ' απωθημένα μου / το άχτι μου* **16.** (ειδικότ.) αφήνω (κάτι) να ακουστεί, παράγω (ήχο): *~ κραυγή / στριγγλιά* || (για απόλυτη σιωπή) *δεν ~ μιλιά / κιχ / άχνα / τσιμουδιά / κουβέντα* ΦΡ (οικ.) ***βγάζω τον σκασμό*** βλ λ *σκασμός* **17.** εκφωνώ δημόσια: *~ λόγο* **18.** προκαλώ (συναισθηματική εκδήλωση), έχω ως αποτέλεσμα (κάτι): *αυτή η κωμωδία θα βγάλει πολύ γέλιο* || *~ κλάμα / δάκρυ* **19.** εμφανίζεται (κάτι) βγαίνοντας από μέσα μου: *το μωρό θα βγάλει σε λίγο τα πρώτα του δοντάκια* || *η πληγή κακοφόρμισε και άρχισε να βγάζει πύον* || *οι αμυγδαλιές βγάζουν τα άνθη τους τον Ιανουάριο* || *«τώρα π' ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χορτάρι»·* ΦΡ ***βγάζω σπυριά*** (i) μου παρουσιάζεται ακμή (ii) (μτφ) αποστρέφομαι (κάποιον/κάτι): *~ με τέτοιους ανθρώπους* || *~ όταν ακούω αυτή τη μουσική* **20.** παράγω: *τα δέντρα βγάζουν καρπούς* || *το εργοστάσιο βγάζει έτοιμα ενδύματα* **21.** σκέφτομαι (κάτι καινούργιο). επινοώ· *~ ανέκδοτα / εύθυμες ιστορίες* || *έβγαλε μια νέα πατέντα* || (με θαυμασμό) *για δες, τι βγάζουν!* (τι σκέφτονται) **22.** (ειδικότ. για μηχανήματα) παράγω μηχανικά *το κλιματιστικό βγάζει ζεστό και κρύο αέρα* **23.** παράγω (κάτι) από (κάτι άλλο) με ειδική διαδικασία: *~ μετάλλευμα από το υπέδαφος* || *~ λάδι απ' τις ελιές / κρασί απ' τα σταφύλια·* ΦΡ ***βγάζω απ' τη μύγα ξίγγι*** για άνθρωπο που προσπαθεί να αποκομίσει κέρδος απ' το παραμικρό **24.** αναδεικνύω *η Ιταλία έβγαλε πολλούς μεγάλους μουσικούς* || *το σχολείο μας έβγαλε πολλούς επιστήμονες* **25.** κυκλοφορώ στο εμπόριο: *ο Σαββόπουλος έβγαλε τον πρώτο του δίσκο το 1966* || *~ εφημερίδα* ΦΡ (α) ***βγάζω (κάτι) στο σφυρί*** βλ. λ *σφυρί* (β) ***βγάζω (κάτι) στην αγορά*** κυκλοφορώ (κάτι) στο εμπόριο *οι αυτοκινητοβιομηχανίες βγάζουν νέα μοντέλα στην αγορά* **26.** δημοσιοποιώ. κοινοποιώ· *το υπουργείο έβγαλε τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ΦΡ (α) (οικ) ***βγάζω βρόμα*** κυκλοφορώ, διαδίδω (κακή, ύποπτη) φήμη· *έβγαλε βρόμα για σένα ότι θα πουλήσεις την επιχείρηση, επειδή δεν πάει καλά* (β) ***βγάζω στον αέρα*** βλ. λ *αέρας* (γ) ***βγάζω (τα άπλυτα κάποιου) στη φόρα*** βλ λ. *φόρα* (δ) ***βγάζω (κάτι) προς τα έξω*** εξωτερικεύω, λέω δημόσια *δεν δίστασε να βγάλει προς τα έξω όσα πιστεύει για τους συναδέλφους του* || *έβγαλε προς τα έξω τα εσωτερικά προβλήματα τού κόμματός του* **27.** εκλέγω: *εδώ και τρεις τετραετίες η πόλη βγάζει τον ίδιο δήμαρχο* || *τον έβγαλαν βουλευτή* **28.** δίνω σε (κάποιον) όνομα: *τον έβγαλαν Ηλία* **29.** αποδίδω σε (κάποιον) ιδιότητα. παρουσιάζω (κάποιον) (ως κάτι): *πήγαν να τον βγάλουν τρελό, επειδή έλεγε την αλήθεια·* ΦΡ (α) (ευχετ) ***ο Θεός να με βγάλει ψεύτη*** μακάρι να διαψευστώ. να μη γίνουν ποτέ όσα λέω για δυσάρεστες προβλέψεις *~, αλλά αυτά που κάνετε δεν θα σας βγουν σε καλό!* (β) ***βγάζω όνομα*** αποκτώ φήμη (για κάτι): *έχει βγάλει όνομα για τις ατιμίες του* (γ) ***βγάζω (σε κάποιον) το όνομα*** διαδίδω συγκεκριμένη κακή φήμη (για κάποιον): *καλύτερα να μη σε βλέπουν μαζί του, γιατί θα σου βγάλουν το όνομα ότι είσαι κι εσύ ένας απ' αυτούς* (δ) ***βγάζω (κάποιον) ψεύτη*** εμφανίζω (κάποιον) ως ψεύτη, τον παρουσιάζω έτσι ώστε να φαίνεται ότι λέει ψέματα. *Αρνείσαι ότι έγιναν έτσι τα πράγματα: Δηλαδή, πας να με βγάλεις ψεύτη.* **30.** καταλήγω μετά από σκέψη (σε κάτι) *~ απόφαση* (αποφασίζω) / *συμπέρασμα* (συμπεραίνω) **31.** υπολογίζω (κάτι) σε συγκεκριμένο αριθμό: *οι καλεσμένοι είναι πέντε· εσύ πώς τους βγάζεις εφτά:* **32.** διακρίνω, μπορώ να διαβάσω *δεν ~ τα γράμματά σου είναι πολύ δυσανάγνωστα* **33.** αποκτώ ως κέρδος: *~ 180.000 δραχμές τον μήνα* (αυτός είναι ο μισθός μου) || *~ το ψωμί μου* (βλ. λ. *ψωμί*) || *~ τον επιούσιο με τον ιδρώτα τού προσώπου μου* || *εγώ τι θα βγάλω απ' αυτή τη δουλειά:* **34.** προσφέρω (φαγητό ή ποτό σε φιλοξενούμενο ή επισκέπτη): *μου έβγαλαν γλυκό τού κουταλιού* **35.** τελειώνω (κάτι που κάνω): *μέσα σε έναν μήνα έβγαλε δουλειά τριών μηνών* **36.** διανύω μέχρι τέλους· *με αυτά τα λεφτά μπορούμε να βγάλουμε ίσα-ίσα αυτό τον μήνα* **37.** τελειώνω τις σπουδές μου (σε συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα) *~ το δημοτικό / το λύκειο / το πανεπιστήμιο* **38.** παθαίνω (αρρώστια): *~ την ιλαρά / τη χρυσή* (βλ.λ.)· ΦΡ ***βγάζω τη μπέμπελη*** βλ. λ *μπέμπελη* • **39.** περιφέρω: *στην εκκλησία βγάζουν δίσκο, για να συγκεντρώσουν χρήματα για την αγιογράφηση τού ναού* || *σε λίγη ώρα θα βγάλουν την εικόνα για τη λιτανεία* **40.** εμφανίζω ροή υγρού *η μύτη του βγάζει αίμα* ΣΥΝ τρέχω **41.** προβάλλω, παρουσιάζω (σε ραδιόφωνο ή τηλεόραση) *τον έβγαλε στην εκπομπή του* || *θα σας βγάλω στην τηλεόραση / στο γυαλί* (θα σας προωθήσω ως ηθοποιούς, παρουσιαστές κ.λπ.) **42.** εμφανίζω (κάτι κρυμμένο): *~ άσο απ' το μανίκι μου* **43.** κάνω εμετό *μέθυσε κι έβγαλε όλα όσα είχε φάει* ΦΡ (εμφατ.) ***βγάζω τ' άντερά μου / τα συκώτια μου*** ξερνώ **44.** αντλώ *~ νερό απ' το πηγάδι* || *~ πετρέλαιο·* ΦΡ ***βγάζω τα λόγια (κάποιου) με το τσιγγέλι / με την τσιμπίδα*** για κάποιον που δεν είναι ομιλητικός και για να πει κάτι πρέπει να του υποβληθούν πολλές ερωτήσεις **45.** αποβιβάζω. *το καΐκι τούς έβγαλε στο λιμάνι* **46.** αναδίδω: *ο βασιλικός ~ ωραία μυρωδιά* **47.** εκπέμπω ή διαχέω *η σόμπα βγάζει καπνό* **48.** απολύω (κάποιον) ή του αλλάζω καθήκοντα· *τον έβγαλαν από διευθυντή* **49.** παίρνω (έγγραφο. χρήματα κ λπ.) από δημόσια υπηρεσία: *~ σύνταξη / δικαιολογητικό / πιστοποιητικό* **50.** καταφέρνω (να ανταποκριθώ σε κάτι δύσκολο): *~ τον ανήφορο* **51.** σε φράσεις που δηλώνουν ταλαιπωρία, εξουθένωση, όπως: ***βγάζω το λάδι κάποιου*** (π χ *στη δουλειά*), ***του βγάζει την Παναγία / τον Χριστό / την πίστη, μου 'βγαλε την ψυχή (ανάποδα)*** **52.** τελειώνω (κάτι που έχω αναλάβει), παράγω: *~ αρκετή δουλειά στο οκτάωρό μου* **53.** τραβάω ή σύρω (κάτι) από μέσα προς τα έξω: *~ τη βάρκα στη στεριά* || *~ τον κάδο απ' το πηγάδι* **54.** ΑΘΛ (α) αντί τού «κάνω» ή τού «επιτυγχάνω»: *~ σέντρα / μπαλιά* || *~ γκολ* (β) φέρνω κάποιον παίκτη σε ορισμένη θέση. *οι αμυντικοί τραβήχτηκαν και έβγαλαν τον επιθετικό οφσάιντ* || *με έξοχη μπαλιά έβγαλε τον συμπαίκτη του τετ-α-τέτ με τον τερματοφύλακα* • ΦΡ (α) ***βγάζω την ουρά μου απέξω*** αποφεύγω να αναμιχθώ ή να εμπλακώ (σε κάτι), αποφεύγω την ευθύνη: *μόλις κατάλαβε ότι θα είχε πολλή δουλειά, έβγαλε την ουρά του απ' έξω* (β) ***βγάζω (κάτι) (κάποιου) ξινό / απ' τη μύτη*** για κάτι τού οποίου η πραγματοποίηση έχει τόση ταλαιπωρία. ώστε, αντί να ευχαριστιέται κανείς. στο τέλος δυσαρεστείται· *αν δεν φτειάξει σύντομα ο καιρός. θα μας το βγάλει ξινό το ταξίδι* (γ) ***βγάζω φωτογραφία*** (i) φωτογραφίζω (κάποιον): *να σε βγάλω μια φωτογραφία;* (ii) ασχολούμαι με τη φωτογραφία: *μου αρέσει να βγάζω φωτογραφίες* (δ) ***βγάζω (κάποιον) στο κλαρί / στο πεζοδρόμιο*** εκπορνεύω *φέρνουν κοπέλες από το εξωτερικό και τις βγάζουν στο κλαρί* (ε) (λαϊκ.) ***τη βγάζω*** καλύπτω τις ανάγκες μου, περνάω τη ζωή μου. *εσύ πώς τη βγάζεις,* || *~ με ελάχιστα χρήματα* || *δεν έχω λεφτά για ψώνια· θα τη βγάλω με τα περσινά μου ρούχα* (στ) ***τη βγάζει δεν τη βγάζει*** είναι αμφίβολο αν θα επιζήσει (ζ) ***τη βγάζω καθαρή*** γλυτώνω, χωρίς να υποστώ δυσάρεστες συνέπειες από μια δύσκολη. επικίνδυνη κατάσταση: *τον συνέλαβαν μαζί με τους άλλους, αλλά, τελικά, την έβγαλε καθαρή* (η) ***τα βγάζω πέρα*** τα καταφέρνω. ξεπερνώ τα προβλήματα. *αν δω ότι δεν τα βγάζει πέρα. θα του αναθέσω κάτι ευκολότερο* || *δεν ~ με τόσο χαμηλή σύνταξη* (δεν μου φτάνει η σύνταξη για να ζήσω) || *είναι πανέξυπνος και στη συζήτηση δεν τα βγάζεις εύκολα πέρα μαζί του* (θ) ***τα βγάζουμε*** (σε παιδικά ομαδικά παιχνίδια) κανονίζουμε με συγκεκριμένο τρόπο τη σειρά στο παιχνίδι ή ποιος θα αναλάβει συγκεκριμένο ρόλο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐβγάζω* < **ἐγβάζω* (με συγκοπή τής συλλαβής *βι-* κατ' απλολογίαν) < **ἐγβιβάζω* < αρχ *ἐκβιβάζω* < *ἐκ* + *βιβάζω* Το *βγάνω* (μεσν) < *ἐβγάνω* < *ἐβγάζω* < αρχ. *ἐκβιβάζω*. με την επίδραση τού αντιθ. *βάνω*. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν. (λ χ. *βγάζω όνομα, βγάζω από τον νου μου*). όπως ισχύει και με αρκετές σημ . λ χ. «απομακρύνω, ανασύρω», «ξεριζώνω», «αναδίδω», «εκτελώ έργο, εργασία». «εξάγω», ενώ υπάρχουν και μεταφρ δάνεια, λ.χ. *βγάζω από τη μέση* (< αγγλ put somebody out of the way)].

βγαίνω ρ. αμετβ {βγήκα (να/θα βγω, προστ βγες κ. (λαϊκ) έβγα, βγείτε κ. (λαϊκ.) βγάτε, βγαλμένος} **1.** κινούμαι προς τα έξω (από κάπου), πηγαίνω έξω. έρχομαι έξω *~ (έξω) να πάρω λίγο αέρα* || *~ από το σπίτι* || *ο λαός βγήκε στους δρόμους* || *το αυτοκίνητο βγαίνει απ' το γκα-*

ράζ || (μτφ.) *έκλεισε ο λαιμός μου και δεν βγαίνει φωνή* ΣΥΝ (λόγ.) εξέρχομαι ΑΝΤ μπαίνω ΦΡ (α) ***βγαίνω από τα όρια*** ξεπερνώ το επιτρεπτό ή ανεκτό σημείο (β) ***βγαίνω στο βουνό*** βλ. λ. *βουνό* (γ) ***βγαίνω στο πεζοδρόμιο*** βλ. λ. *πεζοδρόμιο* (δ) ***βγαίνω στο κλαρί*** βλ. λ. *κλαρί* **2.** μετακινούμαι ή αποσπώμαι (από τη θέση μου). με βγάζουν: *το καρφί έχει χωθεί βαθιά στον τοίχο και δεν βγαίνει εύκολα* || *βγαίνει το χέρι μου* (εξαρθρώνεται) **3.** (εκφραστ.) (για μέλος τού σώματος) καταπονούμαι *μου βγήκαν τα μάτια μέχρι να διαβάσω αυτά τα ορνιθοσκαλίσματα* **4.** (+από) παύω να συμμετέχω (σε κάτι): *η Ελλάδα είχε βγει προσωρινά από το στρατιωτικό σκέλος τού ΝΑΤΟ* || *~ απ᾽ το παιχνίδι* **5.** (+από) (α) παύω να είμαι (σε συγκεκριμένη κατάσταση): *~ από την αδράνεια / το τέλμα / την αφάνεια* (β) βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση στο τέλος περιστατικού, σημαντικού γεγονότος κ.λπ.: *ο πρωθυπουργός βγήκε ενισχυμένος από το συνέδριο τού κόμματός του* || *βγήκε ανέπαφος από το αυτοκινητικό ατύχημα* **6.** με απομακρύνουν ή με διώχνουν (από εκεί όπου βρίσκομαι): *αν ξαναμιλήσεις, θα βγεις έξω!* (από την τάξη) || *ο διαιτητής τού έδειξε κόκκινη κάρτα και ο παίκτης βγήκε απ᾽ τον αγώνα* **7.** εξαφανίζομαι, εξαλείφομαι: *αυτοί οι λεκέδες βγαίνουν δύσκολα* ΦΡ ***βγαίνω από τη μέση*** εξουδετερώνομαι **8.** πηγαίνω (σε πιο ανοιχτό χώρο): *το καράβι βγαίνει απ᾽ το λιμάνι / στο ανοιχτό πέλαγος* **9.** (α) πηγαίνω σε διασκέδαση, πηγαίνω (κάπου) να ψυχαγωγηθώ: *~ τα βράδια* || *της ζήτησε να βγουν μαζί* (β) (με / μαζί με κάποιον) πηγαίνω παρέα με κάποιον κάπου ή έχω ερωτικό δεσμό με κάποιον: *χθες βγήκε με τον διευθυντή του* || *έβγαινε μαζί του επί μήνες* **10.** φθάνω (κάπου) ακολουθώντας συγκεκριμένο δρόμο: *απ᾽ αυτό το μονοπάτι θα βγείτε στη θάλασσα* **11.** καταλήγω: *αυτός ο δρόμος βγαίνει στο σχολείο* || (μτφ.) *πού θα βγει αυτή η ιστορία;* **12.** εκδηλώνομαι, εκφράζομαι: *σε αυτά τα τραγούδια βγαίνει ο πόνος τής ξενιτειάς* **13.** προέρχομαι: *τα λόγια αυτά βγαίνουν από τα βάθη τής καρδιάς μου* || *από πού βγαίνει αυτή η λέξη;* || *το «Κούλα» βγαίνει από το «Αγγελικούλα»* **14.** γίνομαι αισθητός: *όταν το ψυγείο χαλάει, βγαίνει ένας εκνευριστικός θόρυβος* **15.** αναδίδομαι: *από πού βγαίνει αυτή η μυρωδιά;* **16.** φυτρώνω: *την άνοιξη βγαίνουν πολλά λουλούδια* || (κατ᾽ επέκτ.) *βγαίνουν τρίχες στο στήθος μου* || *βγήκε ένα σπυρί στο μάγουλό σου* **17.** εμφανίζομαι: *βγες στο παράθυρο, να σε δω!* || *~ στο σανίδι* (στο θέατρο) / *στο γυαλί* (στην τηλεόραση) / *στο πανί* / *στη σκηνή* (στον κινηματογράφο) || *στον αέρα* (σε ραδιοφωνική ή τηλεοπτική εκπομπή): ΦΡ ***βγαίνω / έρχομαι στο φως*** βλ. λ. *φως* **18.** εμφανίζομαι ξαφνικά: *εγώ οδηγούσα κανονικά, όταν μου βγήκε από τα δεξιά ένα μηχανάκι* **19.** αναδεικνύομαι (καταγόμενος από κάπου): *από τη Χίο βγήκαν πολλοί εφοπλιστές* **20.** παράγομαι: *οι καλύτερες φωτογραφικές μηχανές βγαίνουν στην Ιαπωνία* **21.** επινοούμαι: *πώς βγήκε αυτή η ιστορία;* **22.** κυκλοφορώ (στο εμπόριο): *βγήκε καινούργια εφημερίδα / νέα μόδα* ΦΡ ***βγαίνω στο σφυρί*** βλ. λ. *σφυρί* **23.** (α) γνωστοποιούμαι: *βγήκαν τα αποτελέσματα των εξετάσεων* || *κάθε βδομάδα βγαίνει κι ένα καινούργιο σκάνδαλο* (β) διαδίδομαι: *βγήκαν κακές φήμες γι᾽ αυτόν* ΦΡ (α) ***βγαίνει βρόμα*** κυκλοφορεί (κακή, ύποπτη) φήμη: *βγήκε βρόμα ότι τα θέματα τού διαγωνισμού ήταν από πριν γνωστά σε πολλούς* (β) ***βγαίνω στη φόρα*** βλ. λ. *φόρα* **24.** (α) εκλέγομαι: *~ βουλευτής* (β) κερδίζω στις εκλογές: *στις εκλογές τού 1993 βγήκε το ΠΑ.ΣΟ.Κ.* (γ) ***βγαίνω προς τα έξω*** (i) δημοσιοποιούμαι: *η είδηση βγήκε προς τα έξω παραφουσκωμένη* (ii) εκδηλώνομαι, γίνομαι αντιληπτός από τους άλλους με ορισμένο τρόπο: *η εικόνα που βγήκε προς τα έξω σχετικά με το θέμα ήταν παραπλανητική* **25.** (συνήθ. στον αόρ. **βγήκα**) (σε ορισμένα χαρτοπαίγνια) κερδίζω, καταφέρνω να σχηματίσω τον απαιτούμενο συνδυασμό φύλλων: *«βγήκα!» φώναξε χαρούμενος ο παίκτης* **26.** αποδεικνύομαι: *τα λόγια του βγήκαν αληθινά* || *νομίζαμε ότι ήταν 200, αλλά στο μέτρημα μάς βγήκαν 220* **27.** επαληθεύομαι: *είδες που βγήκα αληθινός σε όσα σού έλεγα,* || *το όνειρό μου βγήκε πραγματικό!* **28.** προκύπτω: *τι κέρδος θα βγει απ᾽ αυτή τη δουλειά;* || *από τη συζήτηση βγήκαν ενδιαφέροντα συμπεράσματα* || *από τα λεγόμενά του βγαίνει μια είδηση* ΦΡ. ***δεν βγαίνει τίποτα*** δεν υπάρχει αποτέλεσμα: *ό,τι και να κάνουμε τώρα πια, ~* **29.** αποβαίνω: *αυτή η ιστορία μού βγήκε σε καλό / κακό* **30.** παρατίθεμαι, προσφέρομαι: *σε λίγο θα βγει και η τούρτα* **31.** (α) (για κάτι που ολοκληρώνει κανείς, που φθάνει στο τέρμα του) τελειώνω: *δεν βγαίνει πτυχιακή εργασία με τόσο λίγο διάβασμα* || *δεν βγαίνει τόσο εύκολα η παραγγελία / η διδακτέα ύλη / αυτή η δουλειά* (β) (για σπουδαστές / φοιτητές) τελειώνω μια σχολή, αποφοιτώ: *ο γυιος μου βγαίνει δικηγόρος* **32.** (για χρονικό διάστημα) διανύομαι, φθάνω στο τέλος: *μέχρι να βγει αυτός ο χρόνος* ΦΡ. ***μήνας μπαίνει, μήνας βγαίνει*** βλ. λ. *μήνας* **33.** (για εκπαιδευτικό ίδρυμα) σε φράσεις που δηλώνουν το βαθμό δυσκολίας με τον οποίο τελειώνει κανείς τις σπουδές του σε αυτό: *η Ιατρική βγαίνει δύσκολα* **34.** καταφέρνω να αντιμετωπίσω τις οικονομικές δυσκολίες, μου φθάνουν τα λεφτά: *δεν βγαίνει σήμερα ένας οικογενειάρχης με 200 000 δρχ. τον μήνα* **35.** απαλλάσσομαι: *~ από την υποχρέωση* **36.** παρεμβάλλομαι: *βγήκε στη μέση κι άλλος διεκδικητής τής ηγεσίας* **37.** προκύπτω σε κλήρωση: *βγήκε ο αριθμός τού λαχείου που διάλεξα* **38.** αποπατώ, ενεργούμαι, χέζω: *το παιδί χτες βγήκε τρία χέρια* (τρεις φορές, βλ. λ. *χέρι* σημ. 8) • ΦΡ (α) ***μου βγαίνει το όνομα*** αποκτώ συγκεκριμένη κακή φήμη: *του βγήκε το όνομα ότι κλέβει* (β) (παροιμ.) ***κάλλιο να σου βγει το μάτι παρά το όνομα*** για το πόσο κακό είναι να κυκλοφορήσει κακή φήμη για κάποιον (γ) ***βγαίνω στη σύνταξη*** αποσύρομαι από την εργασία μου και γίνομαι συνταξιούχος (δ) (αργκό) ***τη βγαίνω (σε κάποιον)*** (i) συμπεριφέρομαι επιθετικά και με θρασύτητα (σε κάποιον) ή του κάνω τον έξυπνο: *πήγε να μου τη βγει χθες αλλά τον έβαλα στη θέση του!* (ii) φέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο (σε κάποιον): *γιατί μου τη βγαίνεις έτσι;* (ε) ***τη βγαίνω από (τα) αριστερά (σε κάποιον)*** βλ. λ. *αριστερός* (στ) (αργκό) ***δεν μου (τη) βγαίνει κανείς*** κανείς δεν μπορεί να τα βάλει μαζί μου: *στο τάβλι ~!* (ζ) ***βγαίνω (έξω) απ᾽ τα ρούχα μου*** αγανακτώ: *όταν ακούω τέτοιες απόψεις από νέα παιδιά, ~!* (η) ***μου βγαίνει η ψυχή / το λάδι / η Παναγία / η πίστη*** εξαντλούμαι, καταταλαιπωρούμαι: *κάθε φορά που έχω μάθημα σ᾽ αυτό το τμήμα, ~!* (θ) ***(κάτι) μου βγαίνει ξινό / από τη μύτη*** (κάτι) με ταλαιπωρεί πάρα πολύ αντί να με ευχαριστήσει, όπως θα περίμενε κανείς: *μου βγήκε ξινή η εκδρομή, μ᾽ όλες αυτές τις αναποδιές που μου έτυχαν στον δρόμο* (ι) ***φτου και βγαίνω*** φράση που λέει το παιδί το οποίο «τα φυλάει» στο παιχνίδι «κρυφτό» όταν τελειώσει ο χρόνος κατά τον οποίο δεν κοιτάζει πού κρύβονται τα άλλα παιδιά και τα ειδοποιεί ότι ξεκινά το ψάξιμο, για να τα βρει (ια) ***(κάτι) μου βγαίνει*** (i) αισθάνομαι ότι μπορώ να κάνω κάτι, ότι έχω τη διάθεση: *μη μου ζητάς να του κάνω πλάκα δεν μου βγαίνει!* (ii) αισθάνομαι κάτι ως αποτέλεσμα συγκεκριμένου ερεθίσματος: *όποτε τη συναντάω, μου βγαίνει να τη βρίσω!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *έβγαίνω* < **έγβαίνω* < *έκβαίνω* < *έκ* + *βαίνω*. Ορισμένες φρ. είναι ήδη μεσν., λ.χ. *βγαίνω στο φως, βγαίνω από τη μέση, βγαίνουν τα μάτια μου*, ενώ το ίδιο συμβαίνει και με τις σημ. «φεύγω», «ανατέλλω, αναβλύζω», «αναδίδομαι», «προέρχομαι», «φυτρώνω», «προκύπτω», «πραγματοποιούμαι» κ.ά.]

βγαλμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει βγει από κάπου: *μια φωνή ~ απ᾽ την ψυχή μας* ΦΡ ***απ᾽ τα κόκκαλα βγαλμένος*** (από τον στίχο *«απ᾽ τα κόκκαλα βγαλμένη των Ελλήνων τα ιερά..»* τού εθνικού ύμνου) ως χαρακτηρισμός για κάποιον πολύ αδύνατο • **2.** εξαρθρωμένος: *~ χέρι / ώμος*.

βγάλσιμο (το) [μεσν.] {βγαλσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βγάλει κανείς (κάτι) από εκεί όπου βρίσκεται: *το ~ τού δοντιού* • **2.** η εξάρθρωση: *το ~ τού ώμου* **3.** (λαϊκ.-σπάν.) η αφόδευση: *πρώτη φορά βλέπω τέτοια ~.*

βγήκα ρ. ➝ βγαίνω

ΒΔ. βορειοδυτικός, -ή, -ό, βορειοδυτικά

βδέλλα κ. (λαϊκότ.) **αβδέλλα** (η) {βδελλών} **1.** υδρόβιο σκουλήκι που ζει απομυζώντας το αίμα άλλων ζώων: παλαιότ. χρησιμοποιόταν για θεραπευτικούς σκοπούς σε αφαιμάξεις (μτφ.) **2.** πρόσωπο που προσκολλάται ενοχλητικά σε άλλους: *μου έγινε ~* ΣΥΝ κολλητσίδα, τσιμπούρι **3.** πρόσωπο που ζει παρασιτικά, εις βάρος άλλων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βδέλ-jα* < I.E. *bdel-, τής οποίας η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ρ. *βδάλλω* < *bdḷ- «αρμέγω, απομυζώ», που συνδ. με γερμ. tullen «πίνω, μεθώ», tulken «ρουφώ, απομυζώ»]

βδέλυγμα (το) {βδελύγμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε προκαλεί αηδία, αποτροπιασμό.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *βδελύττομαι* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην Π.Δ. (μετάφραση των Εβδομήκοντα) αποδίδοντας το εβρ. šiqqûts «αηδιαστικό πράγμα» και αναφέρεται κυρ. σε είδωλα και σε οτιδήποτε αηδιαστικό ενώπιον τού Θεού (π.χ. *Δευτερονόμιον* 29, 16 *καὶ εἴδετε τὰ βδελύγματα αὐτῶν καὶ τὰ εἴδωλα αὐτῶν..*)]

βδελυγμία (η) {χωρ. πληθ.} το αίσθημα τής ηθικής αποστροφής, τής αηδίας ΣΥΝ σιχασιά ΦΡ ***μετά βδελυγμίας*** με αποτροπιασμό: *παλιότερα οι κομουνιστές υποχρεώνονταν από τις αρχές να αποκηρύσσουν εγγράφως τον κομουνισμό «μετά βδελυγμίας»*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βδελύττομαι* (βλ.λ.)].

βδελυγμός (ο) ➝ βδελύττομαι

βδελυρός, -ή (λογιότ. -ά), -ό (λόγ.) αυτός που προκαλεί αηδία και αποστροφή: *~ έγκλημα* ΣΥΝ αποτρόπαιος, απαίσιος, αποκρουστικός, απεχθής, σιχαμερός — **βδελυρότητα** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βδε-λυ-λός* (με ανομοίωση *-λός* > *-ρός*) < *βδ-έω* «πέρδομαι» < *bzd- < *pzd-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *pezd- «πέρδομαι», πβ. λατ. pedo, γαλλ. péter, ιταλ. peto κ.ά.]

βδελύττομαι ρ. μετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ.} (λόγ.) αισθάνομαι αποστροφή και αηδία (προς κάτι), σιχαίνομαι: *~ τη συκοφαντία* ΣΥΝ απεχθάνομαι, αποστρέφομαι — **βδελυγμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **βδελύτ-jομαι* < *βδελυρός* (βλ. λ.)].

βδομάδα (η) ➝ εβδομάδα

βδομαδιάτικος, -η, -ο (καθημ.) **1.** αυτός που αναφέρεται ή αναλογεί σε μία εβδομάδα, εβδομαδιαίος **2. *βδομαδιάτικο*** (το) η χρηματική αμοιβή για την εργασία μιας εβδομάδας: *παίρνω το ~* || *ζω με το ~*

βε (το) {άκλ.} **1.** οτιδήποτε έχει το σχήμα τού λατινικού V: *το κέντημα στην άκρη σχηματίζει ~* **2.** το άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες, φορέματα, που έχει κοπεί σε σχήμα V: *το φόρεμα έχει ένα βαθύ ~* || *μπλουζάκι με ~* **3.** (συνεκδ.) μπλούζα ή φόρεμα που έχει άνοιγμα στον λαιμό με σχήμα V: *φέτος είναι στη μόδα τα ~* **4.** το σήμα τής νίκης που σχηματίζεται με τη γροθιά κλειστή και όρθιους και ανοιχτούς τον δείκτη και το μεσαίο δάχτυλο (V = Victory, χειρονομία τού Βρετανού πρωθυπουργού Ου. Τσώρτσιλ κατά τον Β᾽ Παγκόσμιο Πόλεμο).

Βεατρίκη (η) **1.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Béatrice < μτγν. λατ. beatrix < λατ. επίθ. beatus «ευτυχισμένος, μακάριος»]

βέβαια επίρρ. [μεσν.] **1.** (απολύτως, ως προτασιακό επίρρ., ως απάντηση σε ερώτηση) χωρίς αμφιβολία, οπωσδήποτε: *–Θα σας δούμε στη δεξίωση; –~* || *–Πιστεύετε ότι θα έχουμε τελειώσει μέχρι τον Αύγουστο; –~!* ΣΥΝ αναμφίβολα, ασφαλώς, σίγουρα **2.** (ειδικότ. στην αρχή περιόδου) για να δηλωθεί ότι ακολουθεί πρόταση που περιέχει επιφύλαξη ή συμπληρωματική σκέψη τού ομιλητή: *~, η επιλογή αυτή εγκυμονεί κινδύνους* || *~, μια τέτοια αντιμετώπιση τού θέματος μπορεί να μας απαλλάξει από ορισμένα προβλήματα* || *~, θα μπορούσε να πει κανείς ότι υπερβάλλω.* **3.** (κυρ. για κάτι αντίθετο ή αρνητικό προς τη δική μας άποψη / θέση) όπως είναι φυσικό, αναμενόμενο: *θα υπάρξουν, ~, αντιδράσεις εμείς όμως, θα συνεχίσουμε* || *όλες οι αντίθετες απόψεις πρέπει, ~, να ληφθούν υπ᾽ όψιν* **4.** (+και) (εμφατ.) για

βεβαίωση τού περιεχομένου τής πρότασης που ακολουθεί. *και ~ θα έρθω* || *~ και θα σε βοηθήσω* ΣΥΝ ασφαλώς Επίσης (λόγ.) **βεβαίως** [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά. ευχάριστος. προηγουμένως*

βέβαιος, -η (λόγ. -αία), -ο **1.** αυτός για τον οποίο δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ή αμφισβήτηση: *η ψήφιση τού νομοσχεδίου θεωρείται ~* || *τον έσωσε από ~ θάνατο* ΣΥΝ σίγουρος. αναμφίβολος. αναμφισβήτητος, αναντίρρητος ΑΝΤ αβέβαιος, αμφίβολος· ΦΡ ***το βέβαιο(ν) είναι...*** αυτό που μπορεί να πει κανείς με σιγουριά. αυτό που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση *~ ότι έχει τη διάθεση να μας βοηθήσει* **2.** (για πρόσ) αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που είναι πεπεισμένος για κάτι: *είσαι απολύτως ~ για την ειλικρίνειά του.* || *είμαι ~ ότι θα πετύχεις* ΦΡ ***είμαι βέβαιος για τον εαυτό μου*** έχω εμπιστοσύνη στις ικανότητες, στις δυνάμεις μου, έχω αυτοπεποίθηση. σιγουριά για τον εαυτό μου.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βεβα-υσ-ιος*, με αναδιπλασιασμένο θ. **βεβα-*. το οποίο απαντά και στον μτχ. τ τού παρακ. *βεβα-ώς* (ρ. *βαίνω*). Σύμφωνα με την ετυμ , το επίθ. *βέβαιος* θα σήμαινε αρχικώς «αυτόν που προχωρεί σταθερά, που βαδίζει με σιγουριά». από όπου προήλθε και η σημ. «αναμφισβήτητος, σίγουρος»].

βεβαιότητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} η απουσία αμφιβολίας (για κάτι), η σιγουριά (ότι κάτι ισχύει, θα συμβεί οπωσδήποτε κ.λπ.): *εκφράζω τη ~ ότι όλα θα εξελιχθούν όπως τα προβλέψαμε* || *έχω τη ~ ότι θα νικήσουμε στις εκλογές* || *με απόλυτη ~ για την ορθότητα των θέσεών του...* || *υπήρχε σε όλους η ~ για την πρόκριση* ΑΝΤ αβεβαιότητα, αμφιβολία, επιφύλαξη

βεβαιώνω ρ μετβ [αρχ] {βεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) βέβαιο· πιστοποιώ (προφορικώς ή εγγράφως): *βεβαίωσε ενόρκως τις κατηγορίες* || *φρόντισε να βεβαιώσεις την πληροφορία* (να την εξακριβώσεις) ΣΥΝ επιβεβαιώνω, επικυρώνω **2.** (κατ' επέκτ) πείθω (κάποιον για κάτι): *τον βεβαίωσε πως όλα θα πάνε καλά* ΣΥΝ διαβεβαιώ. εγγυώμαι, δίνω τον λόγο μου **3.** (μεσοπαθ ***βεβαιώνομαι***) (+για) γίνομαι βέβαιος. πείθομαι για κάτι· *~ για την επάρκεια των στοιχείων* ΣΥΝ σιγουρεύομαι. Επίσης (λόγ.) **βεβαιώ** {-οίς. -οί .}.

βεβαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η δήλωση με την οποία παρουσιάζει κανείς (κάτι) ως βέβαιο· *έλαβε τη ~ ότι το αίτημά του θα ικανοποιηθεί* || *υπήρξε ~ για την τήρηση τής αναπτυξιακής πολιτικής* ΣΥΝ πιστοποίηση **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο βεβαιώνει κανείς (κάτι): *χορηγώ ~* || *υπογράφω τη ~* || *υποβάλλω ~ ιατρού για την κατάσταση τής υγείας μου* || *αίτηση για χορήγηση βεβαιώσεως* || *για τη θεώρηση των δελτίων απαιτείται ~ εγγραφής στο Τ Ε Β.Ε* || *υφαρπαγή ψευδούς βεβαιώσεως* (βλ. λ. *ψευδής*) ΣΥΝ πιστοποιητικό **3.** (σπανιότ.) η επιβεβαίωση, η δήλωση ότι (κάτι) ισχύει πράγματι: *δεν υπήρξε ~ τής πληροφορίας* ΣΥΝ εξακρίβωση.

βεβαιωτικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που βεβαιώνει, επικυρώνει: *~ έγγραφο / απόδειξη / στοιχείο* ΣΥΝ επικυρωτικός **2.** ΓΛΩΣΣ ***βεβαιωτικό επίρρημα*** άκλιτη λέξη που επιβεβαιώνει αυτό που δηλώνει το ρήμα ή η πρόταση. λ χ. *βεβαίως. σωστά. πράγματι.*

βεβαρημένος, -η, -ο **1.** αυτός που βαρύνεται από νομικό ή ηθικό παράπτωμα· *~ συνείδηση / παρελθόν / ιστορικό* ΦΡ ***βεβαρημένο ποινικό μητρώο*** το ποινικό μητρώο στο οποίο έχουν καταγραφεί πολλές καταδίκες **2.** αυτός που έχει υποστεί πολλά, που την κατάστασή του βαρύνουν πολλά προβλήματα. *αυτή η αρρώστια επιδείνωσε την ήδη ~ υγεία του* **3.** φορτωμένος (με ευθύνες. με πιεστικά πράγματα): *έχει ~ πρόγραμμα*
[ΕΤΥΜ αρχ . μτχ. παθ παρακ. τού ρ *βαρῶ (-έω)* «πιέζω με το βάρος μου» με παράλληλη σημασιολ επίδραση τού *βαρύνω*]

> **βεβαρημένος ή βεβαρυμένος;** Επειδή η λ είναι μετοχή τού αρχ συνηρημένου ρ. **βαρώ** (βαρείς. -εί...), γράφεται κανονικά με **-η-** (πβ. *ωφελώ – ωφελημένος. κτυπώ - κτυπημένος. νικώ - νικημένος* κ λπ). Το *βαρώ* σήμαινε «καταπιέζω με το βάρος μου, επιβαρύνω». οπότε και *βεβαρημένος* θα πει «φορτωμένος, πιεζόμενος από υποχρεώσεις» Η συσχέτιση με το ρ **βαρύνω** και η σημασιακή επίδραση τού ρ **επιβαρύνω** συντελεί ώστε να γράφεται ενίοτε και ως *βεβαρυμένος*

βέβηλος, -η. -ο **1.** αυτός που δεν δείχνει τον απαιτούμενο σεβασμό και καταπατεί κάτι όσιο και ιερό μιαρός. ανόσιος *~ χέρια έκλεψαν μια πολύτιμη εικόνα τής Παναγίας* ΣΥΝ ανίερος, βδελυρός. ασεβής. ιερόσυλος ΑΝΤ όσιος, ιερός **2.** (μτφ. ως ουσ) αυτός που με τη δραστηριότητά του σε τέχνη. επιστήμη, εργασία κ λπ. προσβάλλει τον ίδιο τον χώρο στον οποίο δραστηριοποιείται *ποιος επέτρεψε σε αυτούς τους ~ να δώσουν συναυλία στον ναό τής μουσικής:* ΦΡ (αρχαιοπρ.) ***εκάς οι βέβηλοι!*** (*ἑκὰς οἱ βέβηλοι*) μακριά οι βέβηλοι! (για περιπτώσεις στις οποίες διαμαρτύρεται ή αγανακτεί κανείς για την παρουσία ή την ελευθερία δράσεως που δίνεται σε ανθρώπους οι οποίοι προσβάλλουν, κατά τη γνώμη του, με τις πράξεις και τα έργα τους κάτι που θεωρείται ιερό, λ χ. τέχνη, επιστήμη, θρησκεία κ.ά.) *«~» ήταν ο τίτλος τού άρθρου που αναφερόταν στην προσεχή εκδήλωση μοντέρνας τέχνης σε βυζαντινό ναό τής συμπρωτεύουσας* — **βέβηλα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «μη ιερός τόπος. όπου μπορεί κανείς να πατήσει» (επειδή έτσι ερμηνευόταν η στάση των ασεβών ανθρώπων), αβεβ ετύμου Έχουν προταθεί οι εξής ετυμ : (α) < *βεβη- / βέβᾱλος* < **βεβᾱ-λός*. όπου το αναδιπλασμένο θ *βεβη-* απαντά και στον παρακ *βέβη-κα*. ρ *βαίνω* (βλ κ. *βέβαιος*) (β) < *βέ-βηλος* < **βέ βηλοῦ* «έξω από το κατώφλι», όπου **βέ* «χωρίς» (πβ λιθ be «χωρίς») και *βηλός* «κατώφλι» (< *βαίνω*), πβ λατ. profanus «ασεβής» < pro fanum «προ τού ναού»]

βεβηλώνω ρ μετβ [μτγν] {βεβήλω-σα. -θηκα, -μένος} προσβάλλω την ιερότητα προσώπου. τόπου, αντικειμένου, γεγονότος κ λπ.. *~ ναό / άσυλο / τάφο* || *τη μνήμη κάποιου* ΣΥΝ μιαίνω. μολύνω. σπιλώνω, ατιμάζω. ιεροσυλώ. (λαϊκ.) μαγαρίζω ΑΝΤ καθαγιάζω. εξαγιάζω

βεβήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσβολή τής ιερότητας (προσώπου, τόπου, αντικειμένου. γεγονότος κ λπ): *~ ναού / τάφου από σατανιστές* || *η κριτική αυτή αποτελεί πράξη βεβήλωσης στη μνήμη τού μεγάλου ηγέτη* ΣΥΝ ιεροσυλία ΑΝΤ καθαγιασμός. εξαγιασμός

βεβιασμένος, -η. -ο (λόγ) αυτός που γίνεται βιαστικά, χωρίς προηγούμενη σκέψη και σχεδιασμό: *Μην κάνεις ~ ενέργειες' Σκέψου πρώτα και μετά αποφάσισε* || *στην πολιτική δεν πρέπει να κάνει κανείς ~ κινήσεις* || *οι ~ αποφάσεις οδηγούν σε αποτυχία* ΣΥΝ βιαστικός, πρόχειρος, σπασμωδικός ΑΝΤ μελετημένος. σχεδιασμένος, προγραμματισμένος. — **βεβιασμένα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ *βιάζω* (< *βία*)]

Βεγγάζη (η) πόλη τής ΒΑ Λιβύης στη Μεσόγειο Θάλασσα
[ΕΤΥΜ < αραβ Benghazi «γυιοι τού κατακτητή». Η πόλη συμπίπτει με την αρχ περιοχή των *Έσπερίδων* (όπου, κατά τη μυθολογία, φυλάσσονταν τα χρυσά μήλα), ενώ αργότερα έλαβε το όνομα *Βερενίκη* από τη σύζυγο τού Πτολεμαίου Γ']

Βεγγάλη (η) περιοχή τής ΒΑ. Ινδίας στις εκβολές τού Γάγγη.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Bengal < χίντι Bangālī (βλ. το ομόρρ. *Μπαγκλαντές*)].

βεγγαλικό (το) πυροτέχνημα που, όταν αναφλέγεται. παράγει πολύχρωμες. λαμπρές φλόγες *συνηθίζεται να ρίχνουν βεγγαλικά μόλις ακουστεί το «Χριστός Ανέστη»* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < *Βεγγάλη*, περιοχή των ΒΑ Ινδιών, πβ αγγλ. bengal light. γαλλ. feux de bengale. γερμ bengalisches Licht κ ά].

βεγκέρα (η) {δύσχρ βεγκερών} ελλην. *εσπερίδα* η βραδινή συγκέντρωση σε σπίτι ή στο ύπαιθρο για συναναστροφή και διασκέδαση ΣΥΝ σουαρέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. veggheria < μτγν λατ. vigulare < vigul / vigil «άγρυπνος. φύλακας»].

βεγόνια (η) ▸ μπιγκόνια

Βεγορίτις (η) {Βεγορίτιδ-ος. -α} λίμνη τής Δ Μακεδονίας μεταξύ τής Φλώρινας και τής Έδεσσας Επίσης **Βεγορίτιδα**
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Βεγορῖτις (λίμνη)*, αγν. ετύμου, που παραδίδεται και με τη λατ. ονομασία Begoritis lacus]

Βέδες (οι) [1864] {Βεδών} ΘΡΗΣΚ θρησκευτικά κείμενα που συνετέθησαν στην Ινδία στη σανσκριτική γλώσσα κατά τη δεύτερη χιλιετία π.Χ και περιλαμβάνουν τέσσερεις συλλογές λειτουργικού περιεχομένου και τρία υπομνήματα των συλλογών - **βεδικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού σανσκρ veda «σοφία» < Ι Ε. *weid- «βλέπω – γνωρίζω», πβ. λατ videre «βλέπω» (> γαλλ. voir, ισπ. ver), αγγλ. wise «σοφός». γερμ wissen «γνωρίζω» Ομόρρ. *εἶδος, εἶδον / ἴδω, οἶδα*]

βεδισμός (ο) {χωρ. πληθ } ΘΡΗΣΚ η θρησκεία των Ινδών μέχρι την επικράτηση τού βραχμανισμού. κύριο χαρακτηριστικό τής οποίας είναι η πίστη ότι η λύτρωση επιτυγχάνεται διά των έργων (δηλ τής θυσίας. τής άσκησης. τής επιτέλεσης ηθικών καθηκόντων κ.λπ) και όχι λ χ. μέσω τής γνώσης (όπως στον βραχμανισμό).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ vedism Βλ κ *Βέδες*]

Βεδουίνος (ο). **Βεδουίνα** (η) {δύσχρ Βεδουινών} κάθε μέλος των νομαδικών πληθυσμών που περιπλανώνται στις ερήμους τής Μέσης Ανατολής και τής Β Αφρικής
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ bédouin < αραβ badawi «περιπλανώμενος. νομάς» (< badw «έρημος»)]

Β.Ε.Ε. (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος

Βεελζεβούλ (ο) → Βελζεβούλ

βεζίρης (ο) {βεζίρηδες}. **βεζίρισσα** (η) {δύσχρ. βεζιρισσών} **1.** ανώτατος διοικητικός και πολιτικός άρχοντας των μουσουλμανικών κρατών τής Ανατολής. με ποικίλες αρμοδιότητες ανά εποχή· ΦΡ (μτφ.) ***θα σε κάνω βεζίρη*** θα σε ανταμείψω πλουσιοπάροχα **2. *Μέγας Βεζίρης*** βεζίρης με αυξημένες αρμοδιότητες σε διοικητικό, στρατιωτικό και νομοθετικό επίπεδο· πρωθυπουργός — **βεζιρόπουλο** (το). **βεζιροπούλα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν < τουρκ vezir < αραβ. vasir «αχθοφόρος – ο επιφορτισμένος με κρατικές υποθέσεις». πβ. κ *υπουργός*]

Βεζούβιος (ο) ηφαίστειο τής Ιταλίας Ν. τής Νάπολης
[ΕΤΥΜ < λατ. Vesuvius. αβεβ. ετύμου, πιθ. ανάγεται σε προ- Ι.Ε. ρίζα *ves «βουνό»]

βελάδα (η) {χωρ γεν πληθ.} επίσημο ανδρικό μαύρο ένδυμα, παρόμοιο με το φράκο
[ΕΤΥΜ < βεν. velada < λατ velata, ρ. velo «καλύπτω, ενδύω», πβ. κ *βέλο*].

βελάζω ρ {βέλασα} (για πρόβατο, κατσίκι) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή των προβάτων (το «μπε-μπε») - **βέλασμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν., ηχομιμητική λ].

βελανίδι (το) ▸ βαλανίδι

βελανιδιά (η) → βαλανιδιά

βελατούρα (η) {χωρ. πληθ } μορφή ασταριού (βλ.λ) για λαδομπογιές
[ΕΤΥΜ < ιταλ. velatura. αρχική σημ «επίστρωμα (χρώματος. υφάσματος)», < λατ. velatus. μτχ τ. τού ρ. velare «καλύπτω»]

Βέλγιο (το) {Βελγίου} (ολλ Koninkrijk Belgie. γαλλ. Royaume de Belgique = Βασίλειο τού Βελγίου) κράτος τής Δ Ευρώπης με πρωτεύουσα τις Βρυξέλλες. επίσημες γλώσσες τη Φλαμανδική (Ολλανδική). τη Βαλλονική (Γαλλική) και τη Γερμανική και νόμισμα το ευρώ — **Βέλγος** (ο), **Βέλγα** κ **Βελγίδα** (η) [1896], **βελγικός**, -ή. -ό κ (καθημ.) **βέλγικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Belgique / ολλ. Belgiё < λατ. Belgium, αβεβ. ετύμου Η πρώτη μνεία περί Βελγίου γίνεται το 57 μ Χ.. όπου το όνομα Belgae

(ίσως < κελτ volca «ενεργός, ευμετάβλητος») προσδιόριζε μια φυλή κελτικής καταγωγής, η οποία κατοικούσε μεταξύ των ποταμών Σηκουάνα και Ρήνου. Κατά τον 3ο αι η σημερινή έκταση τής χώρας αποκαλείται Gallia Belgica II επίσ ονομασία «Βασίλειο τού Βελγίου» υιοθετήθηκε το 1831, οπότε το Βέλγιο αποσχίσθηκε από το Βασίλειο των Κάτω Χωρών και έγινε ανεξάρτητο κράτος].

βελέντζα (η) {χωρ γεν. πληθ } βαρύ μάλλινο κλινοσκέπασμα με ή χωρίς φλόκια
[ΕΤΥΜ μεσν < τουρκ. velence, ίσως < ιταλ. valencienne(s), από την ομώνυμη πόλη τής Φλάνδρας, που ήταν φημισμένη για τα κεντήματά της]

Βελζεβούλ κ **Βεελζεβούλ** (ο) {άκλ } **1.** ο άρχοντας των δαιμόνων, ο Σατανάς **2.** (μτφ) (α) ο πανούργος και δόλιος χαρακτήρας ΣΥΝ διάβολος, σατανάς (β) (σπάν.) ζωηρό και άτακτο παιδί Επίσης **Βε(ε)λζεβούλης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Baal-zebub «άρχοντας των μυγών» Με το όνομα αυτό είναι γνωστή στην Π Δ. μια φιλισταϊκή θεότητα, τής οποίας η λατρεία καταδικαζόταν. Είναι πιθ ότι η ονομασία αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι ο *Βεελζεβούλ* συνήθιζε να χρησμοδοτεί δίνοντας οιωνούς ή οράματα μέσω των μυγών Ίσως όμως η εβρ. ονομασία Baal-zebub είναι υποτιμητική παραλλαγή τής ονομασίας Baal-zebul «άρχοντας των *αρχόντων*», κάτι που συνήθιζαν οι Εβραίοι, όταν ήθελαν να δείξουν την περιφρόνησή τους προς τους ψεύτικους θεούς. Στην Κ.Δ ο *Βεελζεβούλ* ταυτίζεται με τον Σατανά ως άρχοντα των δαιμόνων, π χ Λουκ 11, 15 *τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν εἶπον ἐν Βεελζεβοὺλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια*].

βεληγκέκας (ο) {χωρ πληθ } **1.** ήρωας τού θεάτρου σκιών (Καραγκιόζη) Τουρκαλβανός στην υπηρεσία τού πασά (ή τού μπέη ή τού σουλτάνου) **2.** (μτφ) πρόσωπο που τρομοκρατεί με τη συμπεριφορά του ή προσπαθεί να επιβληθεί με βίαιο τρόπο (πβ λ. *δερβέναγας, γκιουλέκας*)
[ΕΤΥΜ < τουρκ Veli-Gek < veli «προστάτης, κηδεμόνας – συγγενής» + Gek «Γκέκας, μέλος αλβανικής φυλής» (< αλβ. gege)].

βεληνεκές (το) [1870] {βεληνεκ-ούς | -ή, -ών} **1.** η απόσταση από το σημείο βολής ώς το σημείο πτώσεως τού βλήματος πυροβόλου όπλου *μέσο / μικρό / μεγάλο ~ || το μέγιστο ~ ενός πυροβόλου* **2.** (μτφ) η απήχηση, η επιρροή στο κοινωνικό σύνολο: *ηγέτης μεγάλου πολιτικού ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβέλεια.*
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. **βεληνεκής* < *βέλος* + *-ηνεκής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < θ. *ενεκ-*, πβ. αόρ. β' *ἤνεγκ-ον* (ρ *φέρω*), αρχ *δι-ηνεκ-ής* (βλ.λ)]

Βελιγράδι (το) {Βελιγραδίου} η πρωτεύουσα τής Σερβίας
[ΕΤΥΜ < σερβοκρ Beograd «λευκή πόλη» < beo «λευκός» (συνδ ετυμολογικά με το *Ἀλβιών*) + grad «πόλη». Η πόλη χτίστηκε τον 11ο αι πάνω σε ένα αρχ κελτικό φρούριο τού 4ου αι π Χ., που ήταν γνωστό με τη λατ. ονομασία Singidunum «φρούριο των υδάτων» Το 1402 το Βελιγράδι έγινε πρωτεύουσα τής Σερβίας]

Βελλεροφόντης (ο) ΜΥΘΟΛ γυιος τού Γλαύκου (ή τού Ποσειδώνα) και τής Ευρυμέδης (ή Ευρυνόμης)· ιππεύοντας τον Πήγασο σκότωσε τη Χίμαιρα και κατατρόπωσε τις Αμαζόνες
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν , αγν. ετύμου, που από τους αρχαίους ερμηνευόταν παρετυμολογικά ως «φονέας τού Βελλέρου (τυράννου τής Κορίνθου)» Το β' συνθ *-φόν-της* ανάγεται πιθ στο θ τής λ. *φόνος* (βλ λ), πβ. κ αρχ. *ἀνδρο-φόντης*].

βέλο (το) **1.** λεπτό δικτυωτό ύφασμα που καλύπτει τα γυναικεία καπέλα ή και μέρος από το πρόσωπο: *η κυρία φορούσε καπέλο με βέλο και γάντια* **2.** (ειδικότ) το πέπλο τής νύφης.
[ΕΤΥΜ < ιταλ velo < λατ. velum «κάλυμμα, παραπέτασμα», πβ. κ. *βελάδα*].

βελοειδής, -ής, -ές [1852] {βελοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τού βέλους.

βελοθήκη (η) [μτγν.] {βελοθηκών} η θήκη για βέλη ΣΥΝ φαρέτρα.

βελόνα (η) {βελονών} **1.** λεπτή μεταλλική ράβδος (διαφόρων μεγεθών) που το ένα άκρο της είναι αιχμηρό, ενώ το άλλο είναι πλατύτερο και συχνά φέρει οπή, ώστε να περνά κλωστή χρησιμοποιείται για ράψιμο, κέντημα ή πλέξιμο (βλ κ. λ. *σακοράφα*): *μεγάλη / μικρή / χοντρή ~ || περνάω την κλωστή στη ~ || τρυπώ μπαλόνι με ~* ΦΡ (α) (μτφ.) ***κάθομαι (πάνω) σε βελάνες*** *έχω* έντονη ανησυχία και αγωνία (για κάτι) ΣΥΝ κάθομαι στα καρφιά / σε αναμμένα κάρβουνα (β) ***(γυρεύω / ψάχνω) ψύλλους / βελόνες στ' άχυρα*** βλ λ. *άχυρο* **2.** (συνεκδ.) το επάγγελμα τής μοδίστρας *την έριξαν από μικρή στη ~* • **3.** ενέσιμα ναρκωτικά (κυρ. ηρωίνη) *δυστυχώς έπεσε κι αυτός στη ~* **4.** (γενικότ) κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει αιχμηρή άκρη ή σχήμα βελόνας, λ χ τα φύλλα τού πεύκου (οι πευκοβελόνες), ο δείκτης τού ρολογιού και τής πυξίδας κ ά. **5.** (ειδικότ) η απόληξη τού βραχίονα στα στερεοφωνικά συγκροτήματα, η ακίδα τού πικάπ, η οποία έρχεται σε επαφή με τον δίσκο καθώς αυτός περιστρέφεται και συμβάλλει στην αναπαραγωγή τού ήχου **6.** ΙΑΤΡ (α) λεπτός αιχμηρός σωλήνας σε διάφορα σχήματα, στερεωμένος σε σύριγγα, για ενέσεις, αφαιμάξεις ή παρακεντήσεις (β) αιχμηρή μεταλλική ράβδος που χρησιμοποιείται στη χειρουργική για τη ραφή ιστών τού ανθρώπινου σώματος Επίσης (λόγ.) **βελόνη** [αρχ.]. — (υποκ) **βελονίτσα** κ **βελονούλα** (η) κ **βελονάκι** (βλ λ.) κ. **βελόνι** (βλ λ.) (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βελόνη* < Ι.Ε *gʷel- «ρίχνω, πετάω» (πβ *βέλ-ος, βάλ-λω*) + παραγ επίθημα *-όνη*, το οποίο απαντά σε εργαλεία και σκεύη, π.χ *ἀκ-όνη, σφενδ-όνη* κ.ά Η λ *βελόνη* είναι σχετικά νεότερη (απαντά στον Αριστοφάνη και τον Αισχίνη) εν συγκρίσει με την αρχαιότατη λ *βέλος* (ομηρική), πράγμα που δικαιολογεί τη σημασιολογική μεταβολή από τη σημ «βέλος, εκσφενδονιζόμενο αντικείμενο» στη σημ «αιχμηρό αντικείμενο, όργανο ραφής»]

βελονάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** βελόνα μεγαλύτερη σε ύψος και χοντρότερη σε πάχος σε σχέση με αυτήν τού ραψίματος, που καταλήγει σε αγκιστρωτό άκρο και χρησιμοποιείται στο πλέξιμο *έπλεκε μια κουβέρτα με ~* **2.** (συνεκδ.) το πλέξιμο με τη βελόνα αυτή: *μαθαίνει ~.*

βελόνι (το) [μεσν] {βελον-ιού | -ιών} **1.** μικρή βελόνα ΦΡ (α) (για πρόσ.) ***περασμένος απ' τού βελονιού την τρύπα*** βασανισμένος και πολύπαθος άνθρωπος (β) ***θα χάσει / σιγά μη χάσει η Βενετιά βελόνι*** (από πληρέστερη φρ *θα χάσει η Πόλη πέρπερο κι η Βενετιά βελόνι*) για ασήμαντη, ανάξια λόγου απώλεια: *Γιατί διαμαρτύρεται; Δεν θα βγει μια μέρα βόλτα και ~!* **2.** εργαλείο για την κατεργασία τής πέτρας **3.** (μτφ) το ενέσιμο ναρκωτικό

βελονιά (η) **1.** το τρύπημα με βελόνα **2.** (συνεκδ) η απόσταση ανάμεσα σε δύο διαδοχικά τρυπήματα τής βελόνας. *πυκνές / αραιές ~* **3.** ραφή ή κέντημα με βελόνα (βλ κ λ. *σταυροβελονιά*) **4.** (μτφ συνήθ. στον πληθ) ξαφνικός και οξύς πόνος, που μοιάζει με τσίμπημα βελόνας· *αισθάνομαι βελονιές στα πόδια μου* ΣΥΝ τσίμπημα.

βελονιάζω ρ. μετβ {βελόνιασ-α, -μένος} **1.** περνώ (την κλωστή) στην τρύπα τής βελόνας **2.** ράβω αραιά και πρόχειρα, τρυπώνω **3.** τσιμπώ με τη βελόνα, αγκυλώνω: *βελόνιασε από τη βιασύνη της το δάχτυλό της* • **4.** αρμαθιάζω τον καπνό - **βελόνιασμα** (το)

βελονισμός (ο) {χωρ. πληθ } αρχαιότατη κινεζική θεραπευτική μέθοδος που εισήχθη και στην Ευρώπη από τον 18ο αι και συνίσταται στην τοποθέτηση βελονών ποικίλης διαμέτρου, σχήματος και μήκους σε συγκεκριμένα σημεία τού σώματος (κυρ. απολήξεις νευρικών ινών), τα οποία αντιστοιχούν στις θέσεις των πασχόντων εσωτερικών οργάνων· ενδείκνυται κυρ στις οξείες και χρόνιες παθήσεις των οστών, των αρθρώσεων και των περιφερικών νεύρων - **βελονιστής** (ο), **βελονίστρια** (η)
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν όρου, πβ αγγλ acupuncture]

βελονοειδής, -ής, -ές [μτγν] {βελονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τής βελόνας. *~ φύλλο* ΣΥΝ. βελονωτός

βελονοθεραπεία (η) {βελονοθεραπειών} ο βελονισμός (βλ.λ.). — **βελονοθεραπευτής** (ο), **βελονοθεραπεύτρια** (η), **βελονοθεραπευτικός**, -ή, -ό.

βελονοθήκη (η) [μτγν.] {βελονοθηκών} θήκη για βελόνες

βελονωτός, -ή, -ό [1858] αυτός που μοιάζει με βελόνα ΣΥΝ βελονοειδής.

βέλος (το) {βέλ-ους | -η, -ών} **1.** μικρό και λεπτό (παλαιότ. ξύλινο) ακόντιο που εκσφενδονίζεται από το τόξο και φέρει μπροστά μετάλλινη ή οστέινη αιχμή και πίσω φτερά, τα οποία προσδίδουν σταθερότητα στην κατεύθυνση τής τροχιάς του *πετώ / ρίχνω / εξακοντίζω ~ || τέντωσε το τόξο του και σημάδεψε με το ~ το θήραμα* ΣΥΝ (λογοτ.) σαΐτα ΦΡ (α) ***εξ οικείων τα βέλη*** (λατ. telis nostrorum, Βιργιλ *Αινειάς* II 410-2) για περιπτώσεις στις οποίες η κριτική ή οι κατηγορίες προέρχονται από πρόσωπα τού συγγενικού ή φιλικού περιβάλλοντος (β) ***πάρθιον βέλος*** βλ. λ *πάρθιος* **2.** (συνεκδ) καθετί που έχει το σχήμα βέλους· (ειδικότ.) η καμπύλη ή ευθεία γραμμή με αιχμή στην άκρη, που δείχνει την κατεύθυνση τής πορείας *για να πάτε στην πόλη, ακολουθήστε τα βέλη || στις πινακίδες υπάρχουν ~ που θα σας βοηθήσουν να στρίψετε εκεί όπου πρέπει* ΣΥΝ (καταχρ) τόξο **3.** (μτφ) για πράξη ή συναίσθημα που επιδρά έντονα σε αυτόν προς τον οποίο κατευθύνεται, που πληγώνει συναισθηματικά, ψυχικά *τα βέλη τού έρωτα / τής ζήλιας / τής συκοφαντίας || τα ~ τής κριτικής στράφηκαν εναντίον του* **4.** το σύμβολο ‣ που δηλώνει κατεύθυνση προς, ότι κάτι οδηγεί σε κάτι άλλο ή ότι το τμήμα λόγου που ακολουθεί παράγεται ή προκύπτει από αυτό που προηγείται — (υποκ) **βελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ < Ι Ε *gʷel- «ρίχνω, πετάω», πβ. σανσκρ. gálati «στάζει», αρχ γερμ quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ Quelle «πηγή») κ ά. Ομόρρ *βάλ-λω, βόλ-ος*, από δισύλλ. ρίζα **βελη-*· *βλῆ-μα, βλη-τός* και αρχ. *βέλε-μνον*]

> **βέλος – τόξο.** Συχνή είναι η σύγχυση ανάμεσα στις δύο αυτές λέξεις Λέμε π χ. εσφαλμένως *«Το τόξο δείχνει προς εκείνη την κατεύθυνση»* αντί να πούμε *«Το βέλος δείχνει...»*. **Τόξο** είναι το όπλο που εκτοξεύει βέλη. Άρα *τόξο* είναι αυτό που ρίπτει και **βέλος** αυτό που ρίπτεται, εκτοξεύεται από το *τόξο*

βελούδινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από βελούδο *~ ύφασμα / πολυθρόνα / μαξιλάρι* **2.** (μτφ.) μαλακός και απαλός στην αφή σαν βελούδο: *~ δέρμα / χείλια / χάδι* **3.** ΠΟΛΙΤ ***Βελούδινη Επανάσταση*** (αγγλ velvet revolution) (α) η αναίμακτη κίνηση που εκδηλώθηκε το 1989 στην πρώην Τσεχοσλοβακία και οδήγησε στην πτώση τού κομουνιστικού καθεστώτος (β) (γενικότ.) για κάθε επανάσταση που επιτυγχάνει τους σκοπούς της αναίμακτα Επίσης **βελουδένιος,** -ια, -ιο

βελούδο (το) πολυτελές ύφασμα, στιλπνό και χνουδωτό στη μία του πλευρά: *έπιπλο επενδυμένο με ~ || ήταν ντυμένη στο ~* (σε ρούχα από βελούδο)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βελοῦδο* < βεν veludo < μτγν λατ villutus < λατ villus «τρίχωμα, μαλλί»]

βελουτέ επίθ {άκλ } **1.** μαλακός, απαλός στην αφή σαν το χνούδι, σαν το βελούδο: *χαρτί ~* **2.** (συνεκδ) ευχάριστο στην αφή ή (προκειμένου για εδέσματα) στη γεύση· *γιαούρτι ~* **3.** (στη μαγειρική) πλούσια λευκή σάλτσα που παρασκευάζεται από βούτυρο και αλεύρι (συχνά με την προσθήκη αβγού).
[ΕΤΥΜ < γαλλ velouté < ρ. velouter < velours «βελούδο» < παλ προβηγκ velos < λατ villus «τρίχωμα, μαλλί»]

βελούχι (το) {βελουχ-ιού | -ιών} (διαλεκτ) πηγή με άφθονο νερό ή εγκατάσταση κοντά σε πηγή ή ποτάμι
[ΕΤΥΜ < μεσν **βελοῦχι* (πβ. τοπων. *Βελούχι*), αγν. ετύμου]

βελτιοδοξία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ η φιλοσοφική θεωρία σύμφωνα με την οποία ο κόσμος, όσο κακός και αν είναι, μπορεί να βελτιωθεί ΣΥΝ μελιορισμός.
[ΕΤΥΜ < *βελτιο-* (< *βελτίων* «καλύτερος») + *-δοξία* < *δόξα* «γνώμη, άποψη». απόδ. τού αγγλ. meliorism < λατ. melior «καλύτερος»].

βελτιστοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επίτευξη τού καλύτερου δυνατού, τού άριστου αποτελέσματος. *η ~ τής απόδοσης / τής παραγωγής* ΣΥΝ. τελειοποίηση
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. optimisation].

βελτιστοποιώ ρ. μετβ. {βελτιστοποιείς... | βελτιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάτι) βέλτιστο, άριστο, φέρνω (κάτι) στο καλύτερο δυνατό επίπεδο: *~ την παραγωγική διαδικασία / τις συνθήκες εργασίας* ΣΥΝ τελειοποιώ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ optimise (< λατ. optimus «βέλτιστος, άριστος»)].

βέλτιστος, -η, -ο (λόγ.) ο καλύτερος δυνατός *~ απόδοση / αποτέλεσμα* ΣΥΝ άριστος, τέλειος ΑΝΤ χείριστος, κάκιστος· ΦΡ (α) (παροιμ.) ***το μη χείρον βέλτιστον*** (αρχ παροιμία *δυοῖν κακοῖν προκειμένοιν, τὸ μὴ χεῖρον βέλτιστον*) για περιπτώσεις συγκαταβάσεως σε μια όχι και τόσο ευνοϊκή κατάσταση, με το επιχείρημα ότι θα μπορούσαν να συμβούν και χειρότερα ή όταν κανείς, έχοντας να επιλέξει ανάμεσα σε δύο πράγματα, καταστάσεις κ.λπ., διαλέγει τελικά το λιγότερο κακό (επιζήμιο, βλαπτικό) *προκειμένου να μείνω χωρίς δουλειά, προτίμησα να δουλέψω. έστω και με λίγα χρήματα ~*[1] (β) ***εύχομαι τα βέλτιστα*** εύχομαι ό,τι καλύτερο - **βέλτιστα** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., υπερθ. βαθμός τού συγκρ. *βελτίων / βέλτερος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **βελ-τός* «επιθυμητός», πβ σανσκρ bála- «δύναμη», λατ. de-bil-is «ανίσχυρος» κ.ά. Οι λ. *βελτίων / βέλτερος* και *βέλτιστος* χρησιμοποιήθηκαν αντίστοιχα στην Αρχαία ως συγκρ. και υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ἀγαθός* με ηθική σημασία]

βελτιώνω ρ. μετβ. {βελτίω-σα, -θηκα, -μένος} φέρω (κάτι) σε καλύτερη κατάσταση, καθιστώ (κάτι) καλύτερο από ό,τι είναι· *~ την απόδοση / την κατάσταση / τη θέση / την υγεία / τις σχέσεις μου με κάποιον* || *ο καιρός αναμένεται προοδευτικά να βελτιωθεί* || *~ τα Αγγλικά / τα Ελληνικά μου* || *νέα έκδοση βελτιωμένη* ΣΥΝ καλυτερεύω, αναβαθμίζω ΑΝΤ χειροτερεύω, επιδεινώνω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βελτιῶ (-όω)* < αρχ. *βελτίων* «καλύτερος». Βλ. κ *βέλτιστος*].

βελτίωση (η) {μτγν.} {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εξέλιξη προς το καλύτερο, η μεταβολή προς καλύτερη κατάσταση: *~ συνθηκών ζωής / τού καιρού / τής απόδοσης μαθητή / τής υγείας ασθενούς / των σχέσεων* || *βλέπω / σημειώνω / παρουσιάζω ~* ΣΥΝ καλυτέρευση ΑΝΤ επιδείνωση ΦΡ ***βελτίωση βαθμολογίας*** η δυνατότητα που έχει μαθητής, σπουδαστής, φοιτητής ο οποίος δίνει εξετάσεις, να επανεξεταστεί σε μάθημα και να βελτιώσει την απόδοσή του *δίνω για ~* ΣΥΝ αναβαθμολόγηση **2.** (συνήθ. στον πληθ.) η αλλαγή, η τροποποίηση που αποσκοπεί στο να γίνει κάτι καλύτερο. *επιφέρω τις απαραίτητες ~ σε κείμενο / χώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός.*

βελτιώσιμος, -η, -ο [1861] αυτός που μπορεί να βελτιωθεί

βελτιωτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που συντελεί στη βελτίωση: *~ μέτρα / παρέμβαση* **2. βελτιωτικό** (το) καθεμιά από τις χημικές ουσίες που προστίθενται σε τρόφιμα, ποτά, καύσιμα κ.ά. για τη βελτίωση των ιδιοτήτων τους (π.χ. τής γεύσης), για τη συντήρησή τους κ.λπ. (πβ κ. λ. *πρόσθετα, πρόσθετος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νευρωτικός*.

βενεδικτίνη (η) {χωρ γεν. πληθ} κιτρινόχρωμο γαλλικό ηδύποτο (λικέρ), που παρασκευάζεται από διάφορα αρωματικά φυτά.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. bénédictine, ηδύποτο που παρασκευαζόταν από Βενεδικτίνους μοναχούς, < λατ Benedictinus < benedictum «ευλογία» < bene «ευ, καλώς» + dictum «λόγος»]

Βενεδικτίνος (ο), **Βενεδικτίνη** (η) μοναχός τού τάγματος τού Αγίου Βενεδίκτου
[ΕΤΥΜ < γαλλ Bénédictin < εκκλησ. λατ benedictinus (βλ κ *βενεδικτίνη*)].

Βενεζουέλα (η) (ισπ República de Venezuela = Δημοκρατία τής Βενεζουέλας) κράτος τής Ν Αμερικής με πρωτεύουσα το Καράκας, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το μπολιβάρ. — **Βενεζουελανός** (ο), **Βενεζουελανή** (η), **βενεζουελανός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < ισπ Venezuela «μικρή Βενετία» (οπτικό δάνειο) < Venezia «Βενετία», από τους πρώτους Ισπανούς εξερευνητές, που συνέδεσαν τις ινδιάνικες καλύβες, χτισμένες σε πασσάλους πάνω στο νερό, με τη Βενετία]

Βενετία (η) (ιταλ Venezia) **1.** πόλη και λιμάνι τής ΒΑ Ιταλίας, κτισμένη στην ομώνυμη λιμνοθάλασσα, με μεγάλη καλλιτεχνική παράδοση, παγκοσμίως γνωστή για τα κανάλια της ΦΡ ***θα χάσει η Βενετιά βελόνι*** βλ. λ. *βελόνι* **2.** γυναικείο όνομα Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **Βενετιά** (σημ. 1) κ. (καθημ.) **Βενέτα** (σημ. 2) — **Βενετός** [μεσν] κ. **Βενετσ(ι)άνος** (ο) [μεσν.], **Βενετή** κ. **Βενετσ(ι)άνα** (η), **βενετικός,** -ή, -ό [μεσν.] κ. **βενέτικος,** -η, -ο κ **βενετσ(ι)άνικος** (σημ 1)
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. Venetia < Veneti (αγν. ετύμου, ίσως σημαίνει «λευκοί»), ονομασία λαών ιλλυρικής καταγωγής, τμήμα των οποίων μετακινήθηκε στη ΒΑ Ιταλία κατά τον 9ο αι. π Χ]

βενέτικο (το) νόμισμα από τη Βενετία. *φλουρί ~*

Βένετοι (οι) ΙΣΤ η μία από τις δύο ισχυρές αντίπαλες ομάδες (φατρίες) που μετείχαν στις αρματοδρομίες τού ιπποδρόμου στο Βυζάντιο (η άλλη ήταν οι Πράσινοι), με έντονη ανάμειξη και επιρροή στις πολιτικές εξελίξεις (πβ. λ *Πράσινοι*).
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ venetus < Venetia «Βενετία». Με τη λ. αυτή κατονομαζόταν μερίδα τού ρωμαϊκού και τού βυζαντινού ιπποδρόμου, τής οποίας οι αμαξηλάτες φορούσαν γαλάζιες ενδυμασίες και κράνη, που προέρχονταν από τη Βενετία].

βενζίνα (η) ➝ βενζίνη

βενζινάδικο (το) κατάστημα όπου προμηθεύονται οι οδηγοί οχημάτων καύσιμη ύλη (βενζίνη, πετρέλαιο κ.λπ.) ΣΥΝ πρατήριο βενζίνης
[ΕΤΥΜ < *βενζίνη* + παραγ. επίθημα *-άδικο*]

βενζινάκατος (η) {βενζινακάτ-ου | -ων, -ους} μικρό βενζινοκίνητο σκάφος ΣΥΝ (λαϊκ.) μπενζίνα, (ναυτ.) λάντζα.

βενζινάντλία (η) {βενζιναντλιών} συσκευή ή εγκατάσταση άντλησης στα πρατήρια καυσίμων για την αποθήκευση και αυτόματη παροχή βενζίνης στα οχήματα.

βενζινάροτρο (το) άροτρο που λειτουργεί με βενζινομηχανή

βενζίνη (η) [1861] {χωρ πληθ.} πτητικό και εύφλεκτο υγρό, προϊόν τής επεξεργασίας τού αργού πετρελαίου, με χαρακτηριστική και έντονη οσμή, που χρησιμοποιείται κυρ. ως καύσιμο σε μηχανές εσωτερικής καύσεως (ιδ στα αυτοκίνητα, όπου, ανάλογα με την ποιότητά της, διακρίνεται σε *απλή* και *σούπερ*). *αμόλυβδη ~* (χωρίς ενώσεις τού μολύβδου για αυτοκίνητα αντιρρυπαντικής τεχνολογίας) || *αυξάνεται η τιμή τής ~* || *γεμίζω το ρεζερβουάρ τού αυτοκινήτου με ~* || *περιέβρεξαν με ~ το δάπεδο τού κτηρίου και του έβαλαν φωτιά* || *πρατήριο βενζίνης* (το βενζινάδικο) Επίσης (λαϊκ) **βενζίνα** κ. **μπενζίνα**.
[ΕΤΥΜ < γερμ. Benzin (πλάστηκε το 1833 από τον Γερμανό χημικό E Mitscherlich) < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ *βενζόη* (βλ.λ.)]

βενζινοκινητήρας (ο) η βενζινομηχανή (βλ λ)

βενζινοκίνητος, -η, -ο αυτός που κινείται με βενζίνη.

βενζινόκολλα (η) {χωρ γεν πληθ } κόλλα που παρασκευάζεται με βάση τη βενζίνη.

βενζινομηχανή (η) μηχανή εσωτερικής καύσεως που λειτουργεί με βενζίνη ΣΥΝ βενζινοκινητήρας

βενζινόπλοιο (το) {-ου κ. -πλοίου | -ων κ -πλοίων} πλοίο που κινείται με βενζινομηχανή ή ιστιοφόρο που έχει βοηθητική βενζινομηχανή.

βενζινοπώλης (ο) {βενζινοπωλών}, **βενζινοπώλισσα** (η) {βενζινοπωλισσών} ιδιοκτήτης πρατηρίου βενζίνης *ο πρόεδρος τής Ομοσπονδίας βενζινοπωλών.*

βενζόη (η) [1876] {χωρ. πληθ.} παχύρρευστη ουσία που εκκρίνουν ορισμένα δέντρα τής Α Ινδίας και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη φαρμακευτική
[ΕΤΥΜ < νεολατ. benzoe < *lobenjui (όπου το lo- θεωρήθηκε εσφαλμ ως άρθρο) < αραβ. lubān djawi «λιβάνι τής Ιάβας»].

βενζόλιο (η) {βενζολίου} εύφλεκτο, άχρωμο και δηλητηριώδες υγρό, προϊόν τής απόσταξης λιθανθράκων, που χρησιμοποιείται στη χημική και τη φαρμακευτική βιομηχανία, τη βυρσοδεψία, τη βιομηχανία χρωμάτων και παρασκευής πλαστικών υλών κ.λπ. Επίσης **βενζόλη** (η) κ **βενζέλαιο** (το) [1887]
[ΕΤΥΜ < γαλλ. benzol < benz-, το οποίο απαντά και στο ουσ *βενζόη* (βλ λ)].

βένθος (το) {βένθ-ους | -η, -ών} (λόγ.) ο βυθός των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών και (συνεκδ.) το σύνολο των ζωικών και φυτικών οργανισμών που ζουν στους βυθούς των θαλασσών, των ποταμών και των λιμνών. **βενθικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «βάθος», < I E. *g^wembh-, πβ αρχ νορβ. kvefja «βυθίζω», αρχ. σουηδ kvaf «βυθός» Ομόρρ. *βάπτω* (< *g^wm̥gh-), *βαθύς, βόθ-ρος, βάθ-ος, βυθ-ός, βαπτ-ίζω* κ ά Η λ πέρασε ως επιστημ. όρ και σε ξένες γλώσσες, π χ. αγγλ benthos κ benthon κ ά.].

βενιαμίν (ο) {άκλ } το μικρότερο και χαϊδεμένο παιδί τής οικογένειας ΣΥΝ υστερότοκος, στερνοπαίδι.
[ΕΤΥΜ μτγν < εβρ. Binjāmin «γυιος τού δεξιού χεριού» (δηλ γυιος που βρίσκεται σε ευνοϊκή θέση, που χαίρει ευνοίας). Στην Π.Δ. ο *Βενιαμίν* ήταν το τελευταίο και το πιο αγαπημένο από τα δώδεκα αγόρια τού Ιακώβ].

veni, vidi, vici λατ (προφέρεται *βένι, βίντι, βίκι*) ελλην. *ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα* σε περιπτώσεις ταχύτατης και επιδέξιας επίλυσης ενός σύνθετου προβλήματος.
[ΕΤΥΜ Η παροιμιώδης αυτή φρ. ελέχθη από τον Ιούλιο Καίσαρα το 47 π Χ , μετά την αστραπιαία νίκη του στη Μ. Ασία επί τού βασιλιά τού Πόντου Φαρνάκη, τον οποίο συνέτριψε ολοσχερώς μέσα σε πέντε ημέρες. Γραμματικώς η φρ. αποτελείται από τρία ρήματα σε παρελθοντικό χρόνο venio «έρχομαι», video «βλέπω», vinco «νικώ»]

βενιζελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ελευθέριο Βενιζέλο (1864-1936): *~ κόμμα / κυβέρνηση / νόμος / παράταξη* **2.** αυτός που υποστήριξε το κόμμα, τις ιδέες και τους πολιτικούς στόχους τού Ελ Βενιζέλου: *~ εφημερίδα / δημοσιογράφος / αξιωματικός / ιστορικός* **3. βενιζελικός** (ο), **βενιζελική** (η) οπαδός τού κόμματος τού Ελ. Βενιζέλου: *πιστός / φανατικός ~* ΑΝΤ αντιβενιζελικός

βεντάλια κ **βεντάγια** (η) {δύσχρ. βενταλιών} μικρό αντικείμενο, πτυσσόμενο ή μη, κατασκευασμένο από φτερά, χαρτί ή λεπτό ύφασμα, σχήματος συνήθ. ημικυκλικού, που προκαλεί ελαφρό ρεύμα αέρος καθώς το κινούμε ρυθμικά με το χέρι *του έκανε αέρα με ~* || *χρωματιστή / γυναικεία ~* ΣΥΝ (λόγ.) ριπίδιο(ν).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. ventaglio < λατ ventilo «ανεμίζω, λικνίζω» < ventus «άνεμος»].

βεντέτα[1] (η) {βεντετών} ελλην. *εκδίκηση* **1.** έθιμο κατά το οποίο, σε περίπτωση προσβολής τής τιμής ή φόνου, αυτός που υπέστη την προσβολή ή κάποιος συγγενής τού θύματος ανταποδίδει την προσβολή με παρόμοια ή βαρύτερη πράξη κατά τού δράστη ή συγγενικού του προσώπου: *μανιάτικη / κρητική ~* || *υπάρχει από παλιά ~ ανάμεσα στις δύο οικογένειες* ΣΥΝ αντεκδίκηση **2.** (κατ᾽ επέκτ) κάθε περίπτωση έχθρας ανάμεσα σε δύο άτομα ή πλευρές *υπάρχει ~ μεταξύ τους από τον καιρό που διοικούσαν δύο ανταγωνιστικές εταιρείες.*
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι» < vindex «τιμωρός, εκδικητής»]

βεντέτα[2] (η) {βεντετών} **1.** πρόσωπο διάσημο για τις επιδόσεις του

στην τέχνη, στο επάγγελμά του, στον αθλητισμό ή σε άλλο πεδίο δράσης: *μια ~ τού διεθνούς θεάτρου* || *η ομάδα παρατάχθηκε με όλες τις ~ της* ΣΥΝ φίρμα, αστέρι, σταρ **2.** πρόσωπο που υπερεκτιμά τις ικανότητές του και έχει υπεροπτικές τάσεις. *πήρε ύφος βεντέτας* || (αργκό) το *παίζει ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*
[ΕΤΥΜ < ιταλ vedetta, παράλλ τ. τού ουσ veletta «υπερυψωμένος τόπος, στρατιωτική σκοπιά, παρατηρητήριο» < ισπ vela < velar «παρατηρώ, φρουρώ» < λατ vigilo < vigil «άγρυπνος»]

> **βεντέτα: προφορά.** Και ετυμολογικά και σημασιολογικά έχουμε δύο ειδών βεντέτες· **βεντέτα** (προφ. με -ν-, *βε**vd**έτα*) «αντεκδίκηση, αντίποινα» και **βεντέτα** (προφ. χωρίς -ν- *βε**d**έτα*) «διασημότητα». Και αυτό γιατί το α' προέρχεται από ιταλ. **vendetta** (< λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»), ενώ το β' από ιταλ. **vedetta** (< veletta «υπερυψωμένος τόπος», από όπου η σημ «εμφανής, περίοπτος»). Άρα οι δύο λέξεις διαφέρουν στην προφορά τους *(βε**vd**έτα – βε**d**έτα)*, κάτι που δεν είναι εμφανές λόγω τού *ντ* που χρησιμοποιείται, κατ' ανάγκην, στα Ελληνικά και για τα δύο *(βε**ντ**έτα = βε**ντ**έτα)*.
> → *εκδίκηση*

βεντετίζω ρ αμετβ {εύχρ. σε ενεστ κ. παρατ.} συμπεριφέρομαι σαν βεντέτα, υπεροπτικά και αυτάρεσκα

βεντετισμός (ο) υπεροπτική και αυτάρεσκη νοοτροπία και συμπεριφορά *ο ~ γνωστών ηθοποιών / τραγουδιστών* Επίσης (λαϊκ.) **βεντετιλίκι** (το)

βεντιλατέρ (το) {άκλ.} ανεμιστήρας που ενεργοποιείται με θερμοστάτη, για να διατηρεί σε αυτοκίνητο σταθερή τη θερμοκρασία τού νερού τού ψυγείου
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ventilateur < αγγλ ventilator < λατ ventilator, -ōris < ventilare «σείω, λικνίζω» < ventus «άνεμος»]

βεντούζα (η) {δύσχρ βεντουζών} **1.** ΙΑΤΡ μικρό, συνήθ γυάλινο δοχείο με μεγάλο στόμιο (συνήθ. ποτήρι), που εφαρμόζεται στο δέρμα, αφού πρώτα θερμανθεί ο εσωτερικός του αέρας, με σκοπό να συγκεντρωθεί αίμα στο σημείο επαφής και το οποίο χρησιμοποιείται στη λαϊκή ιατρική ως θεραπευτικό μέσο για τα κρυολογήματα. *κούφια / κοφτή ~* **2.** μαλακή, επίπεδη επιφάνεια από λάστιχο, καουτσούκ ή παρόμοιο υλικό, που έχει την ιδιότητα να επικολλάται σε άλλη επιφάνεια απορροφώντας το ενδιάμεσο στρώμα αέρος και που χρησιμοποιείται ως απόληξη σε πολλές καθημερινές εφαρμογές, λ χ σε κρεμάστρες, αντικείμενα τοίχου κ λπ. **3.** ***βεντούζες*** (οι) οι μυζητήρες τού χταποδιού (και γενικότ. των μαλακίων), με τους οποίους απορροφάται η τροφή του και με τους οποίους μπορεί να κολλά στα τοιχώματα βράχων κ α **4.** (μτφ για πρόσ.) άνθρωπος φορτικός και ενοχλητικός. *μου 'χει γίνει ~ όπου πάω μπροστά μου τον βρίσκω* στη ΦΡ ***κολλάω (σε κάποιον) σαν βεντούζα*** γίνομαι (σε κάποιον) ενοχλητικός, κολλητσίδα ΣΥΝ βδέλλα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. ventouse < λατ ventosa (cucurbita) «κολοκυθιά γεμάτη αέρα» (< ventus «άνεμος»)].

Β.Ε.Π. (το) Βιοτεχνικό Επιμελητήριο Πειραιώς.

Βέρα (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ < ιταλ Vera, από το επίθ vero < λατ. verus «αληθινός, σωστός»].

βέρα (η) {σπάν βερών} **1.** το (συνήθ χρυσό) δαχτυλίδι αρραβώνα ή γάμου: *βάζω / φορώ ~* ΦΡ. ***αλλάζω βέρες / δαχτυλίδια*** βλ. λ. αλλάζω **2.** (συνεκδ) η μνηστεία ή ο γάμος: *τιμώ / σέβομαι / ατιμάζω τη ~ μου.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < βεν vera < μτγν. λατ. viria «δαχτυλίδι, βραχιόλι»]

βεραμάν επίθ {άκλ } **1.** αυτός που έχει ανοιχτό πράσινο χρώμα. *~ μπλούζα / κουβέρτα / τοίχος* **2.** **βεραμάν** (το) το ίδιο το ανοιχτό πράσινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vert-amande «πράσινος σαν χλωρό αμύγδαλο» < vert «πράσινος» + amande «αμύγδαλο»]

βεράντα (η) {βεραντών} ευρύχωρος εξώστης σπιτιού, στεγασμένος ή όχι, το μπαλκόνι *μεγάλη / ευρύχωρη ~.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ veranda(h) < χίντι baranda / barāmdā < περσ bar āmadah «βγαίνει έξω, προεξέχει». Κατ' άλλη άποψη η λ τής Χίντι προέρχεται από πορτ. varanda < λατ. vara «στύλος, υποστύλωμα»].

βεράτιο(ν) (το) → μπεράτι

βερβένα (η) ποώδες αυτοφυές φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες
[ΕΤΥΜ < ιταλ verbena < λατ verbena (συνηθ. πληθ. verbenae), λ. που χρησιμοποιήθηκε κατ' επέκτ για τον χαρακτηρισμό κάθε ιερού φυτού ή δέντρου από τους αρχαίους, λ.χ. τής μυρσίνης, τής ελιάς ή τής δάφνης].

βερβερίτσα (η) {δύσχρ. βερβεριτσών} (διαλεκτ) ο σκίουρος (βλ.λ) Επίσης **βερβέρα**.
[ΕΤΥΜ < σλαβ ververitsa]

βέργα (η) {βεργών} **1.** μακρύ, λεπτό και ευλύγιστο κλαδί από το οποίο έχουν αφαιρεθεί τα φύλλα ΣΥΝ βίτσα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε μακριά και λεπτή ράβδος από μέταλλο ή άλλη ύλη: *~ χρυσού / πλατίνας* || *σιδερένια ~* ΣΥΝ ράβδος **3.** (ειδικότ) το ραβδί (βλ.λ.) ΣΥΝ μπαστούνι **4.** (παλαιότ.) χάρακας ή επίμηκες ξύλινο ραβδί για σχολική χρήση (δείκτης) ή για ραβδισμό των άτακτων ή αδιάβαστων μαθητών: *τον έτσουξε με τη ~ στην παλάμη.* — (υποκ) **βεργούλα** κ **βεργίτσα** (η), **βεργί** (το) [μεσν], **βεργίζω** ρ (σημ. 4) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο, ξόβεργα*
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. verga < λατ. virga «ράβδος, κλωνάρι»].

βεργιά (η) το χτύπημα με βέργα (βλ λ., σημ 4)

Βεργίνα (η) **1.** κωμόπολη τής Κ Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας, όπου μετά από αλλεπάλληλες ανασκαφές ανακαλύφθηκαν ερείπια μακεδονικού ανακτόρου και βασιλικοί τάφοι μοναδικής αρχαιολογικής αξίας *ο τάφος τού Φιλίππου στη ~* **2.** ***το αστέρι / ο ήλιος τής Βεργίνας*** έμβλημα τής αρχαίας μακεδονικής δυναστείας που παριστάνει έναν ήλιο με δεκαέξι ακτίνες· από τη δεκαετία τού '90 επιχείρησαν να το σφετεριστούν οι Σκοπιανοί ως έμβλημα τού κράτους τους.
[ΕΤΥΜ Η ονομασία τής κωμόπολης δόθηκε το 1922, όταν πρόσφυγες από τον Πόντο εγκαταστάθηκαν εκεί όπου προηγουμένως υπήρχαν δύο μικροί οικισμοί (*Κούτλες* και *Μπάρμπες*) Το όνομα *Βεργίνα* (πιθ. < λατ virginea < virgo «παρθένος») οφείλεται σε λαϊκό μύθο, κατά τον οποίο μια βασίλισσα με αυτό το όνομα ζούσε στο παλάτι που υπήρχε στη θέση των αρχ. ερειπίων]

βεργολυγερή (η) [μεσν] (εκφραστ) ψηλή, λεπτή και ευκίνητη γυναίκα

βερέμης (ο) {βερέμηδες}, **βερέμισσα** (η) {δύσχρ. βερεμισσών} (λαϊκ.) ασθενικός και καχεκτικός άνθρωπος — **βερέμικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < τουρκ verem «φθίση»].

Βερενίκη (η) **1.** ΑΣΤΡΟΝ ***κόμη τής Βερενίκης*** αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου, που αποτελείται από 43 αμυδρούς αστέρες τής ίδιας λαμπρότητας, σε σχήμα τριγωνικό **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ μακεδονικό κύρ όν. (κ. *Φερενίκη*) < *Βερε-* (< *φέρω*, με τη μακεδονική τροπή τού Ι Ε. *bh- σε *β-* αντί τού αναμενομένου *φ-*) + *νίκη*].

βερεσέ επίρρ. (λαϊκ.) χωρίς άμεση πληρωμή, με πίστωση· *αγόρασε λάδι ~* || *έτρωγε και γλεντούσε ~* ΣΥΝ (λόγ.) επί πιστώσει ΑΝΤ τοις μετρητοίς ΦΡ (μτφ.) (α) ***ακούω βερεσέ (κάτι)*** δεν λαμβάνω σοβαρά υπ' όψιν μου (κάτι), δεν υπολογίζω (κάτι): *«αυτά που λες εγώ τ' ~»* (λαϊκ. τραγ) (β) ***τζάμπα και βερεσέ*** χωρίς σοβαρό λόγο, αναίτια *μαλώνετε ~* ΣΥΝ αδίκως, ματαίως.
[ΕΤΥΜ < τουρκ veresiye]

βερεσέδικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που πωλείται με πίστωση.

βερεσές (ο) {βερεσέδες κ βερεσέδια (τα)} (λαϊκ) **1.** η πώληση ή η αγορά με πίστωση *«φίλοι αν με αγαπάτε βερεσέ μη μου ζητάτε»* (επιγραφή στις παλιές ταβέρνες) **2.** ***βερεσέδια*** (τα) τα χρήματα που οφείλονται (σε κάποιον) από πώληση με πίστωση: *«έχω πάντα τη συνήθεια να πληρώνω, ~ δεν αφήνω πουθενά»* (λαϊκ. τραγ.). Επίσης **βερεσέ** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *βερεσέ*].

Βερίγγειος Πορθμός (ο) στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ τής ΒΑ Ρωσίας και τής Δ Αλάσκας, το κοντινότερο σημείο μεταξύ τής Ασίας και τής Αμερικής
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού Δανού εξερευνητή V. Bering (1681-1741), ο οποίος διέπλευσε τη λωρίδα αυτή και ανακάλυψε μικρά νησιά της]

βερικοκιά (η) οπωροφόρο φυλλοβόλο δέντρο, με πλατιά φύλλα σε σχήμα καρδιάς, λευκά ή ρόδινα άνθη, καρπός τού οποίου είναι το βερίκοκο (βλ.λ)

βερίκοκο (το) (παλαιότ. ορθ *βερύκοκο*) πορτοκαλοκίτρινος μικρός και στρογγυλός καρπός με σαρκώδη, χυμώδη και εύγευστη σάρκα, χνουδωτή φλούδα με αυλακωτή χάραξη και ξυλώδη πυρήνα (κουκούτσι) ΣΥΝ καϊσί ΦΡ ***τι εστί βερίκοκο*** για την επισήμανση τής ιδιαίτερης δυσκολίας εγχειρήματος ή και ως απειλή· για *προσπάθησε και θα σου δείξω εγώ ~* || *ας τολμήσει να μας επιτεθεί και θα δει ~!*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βερίκοκ(κ)ον*, μεταπλ. τ τού ουσ. *πραικόκιον* < λατ. praecox (persicum) «πρώιμο ρωδάκινο», επειδή το βερίκοκο ωριμάζει γρηγορότερα από το ρωδάκινο Η γρ. με δύο *-κκ-* *(βερίκοκκο)* οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με τη λ κόκκος. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι λ των ευρωπ γλωσσών για το βερίκοκο (πβ. αγγλ. apricot, γαλλ. abricot, γερμ. Aprikose κ ά.) προέρχονται από την Ελλην. μέσω τής Αραβικής, π χ. γαλλ. abricot < πορτ. albricoque < αραβ. al-barqūq < *πραικόκιον*]

βερισμός (ο) **1.** ΜΟΥΣ αισθητικό ρεύμα τού τέλους τού 19ου αι. και των αρχών τού 20ού, που εισήγαγε στην ιταλική όπερα στοιχεία ρεαλισμού· κύριοι εκπρόσωποι είναι οι Πουτσίνι, Μασκάνι και Λεονκαβάλλο **2.** ΛΟΓΟΤ μορφή τού λογοτεχνικού ρεαλισμού που επικρατούσε στην Ιταλία στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ verismo (< vero «αληθής»)]

βεριτάμπλ επίθ {άκλ.} γνήσιος, αληθινός
[ΕΤΥΜ < γαλλ véritable < vérité «αλήθεια» < λατ. veritas]

βερμιγιόν (το) {άκλ } έντονο κόκκινο χρώμα με πορτοκαλί αποχρώσεις· (κ ως επίθ) *ένα ~ κραγιόν.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ vermillon < vermeil < λατ. vermiculus «σκουλήκι» (από τη σημ. «έντονο κόκκινο χρώμα που παράγεται από έλμινθες, σκουλήκια»)]

Βέρμιο (το) {Βερμίου} όρος τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Ημαθίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Βέρμιον / Βέρμεον*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο θρακικής προελ., αφού η περιοχή αποτελούσε αρχικώς την κοιτίδα των Θρακών Φρυγών].

βερμούδα (η) {χωρ γεν πληθ.} κοντό παντελόνι που το μήκος του φτάνει λίγο πάνω από το γόνατο: *ανδρική / γυναικεία / καλοκαιρινή / φαρδιά ~* — (υποκ) **βερμουδίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ < αγγλ φρ. bermuda (short) «κοντό παντελόνι (σορτ) από τις Βερμούδες»]

Βερμούδες (οι) {Βερμούδων αντί τού ορθότ Βερμουδών} **1.** νησιά τού ΒΔ Ατλαντικού Ωκεανού κοντά στις Α ακτές των Η Π.Α., που αποτελούν αποικία τής Μ. Βρετανίας **2.** ***το τρίγωνο των Βερμούδων*** περιοχή τού Β Ατλαντικού Ωκεανού, όπου δεκάδες πλοία και αεροπλάνα έχουν εξαφανιστεί κατά μυστηριώδη και ανεξήγητο τρόπο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ Bermuda. Η ονομασία οφείλεται στον Ισπανό εξερευνητή Juan Bermúdez, ο οποίος θεωρείται ότι ανακάλυψε τα νησιά το 1503].

βερμούτ (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό που παρασκευάζεται από λευκό κρασί, βότανα και άλλες αρωματικές ουσίες.

[ETYM < γαλλ. vermouth < γερμ Wermut «αγριαψιθιά» < αρχ. γερμ. wer(i)muota, αγν ετύμου]

verba volant scripta manent λατ. (προφέρεται *βέρμπα βόλαν-τ σκρίπτα μάνεν-τ*) ελλην *τα λόγια πετούν, τα γραπτά μένουν*· για την αξία, τη βαρύτητα τού γραπτού λόγου.

βερμπαλισμός (ο) **1.** η χρησιμοποίηση στον λόγο ηχηρών λέξεων και εντυπωσιακών εκφραστικών σχημάτων, χωρίς την απαιτούμενη σαφήνεια και ουσία ΣΥΝ ρητορισμός, μεγαλοστομία **2.** (κατ᾽ επέκτ.) η άσκοπη φλυαρία — **βερμπαλιστής** (ο), **βερμπαλίστρια** (η), **βερμπαλιστικός**, -ή, -ό, **βερμπαλιστικά** επίρρ.

[ETYM Μεταφορά τού αγγλ verbalism < verbal «λεκτικός, προφορικός» < λατ verbum «λόγος, λέξη»]

Βερνάρδος (ο) **1.** άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης

[ETYM Μεταφορά τού γερμ Bernard ανάγεται σε αρχ. γερμ ber «αρκούδα» και hard «σκληρός»]

Βέρνη (η) η πρωτεύουσα τής Ελβετίας

[ETYM < γερμ Bern, πιθ < αρχ γερμ bero «αρκούδα» (πβ γερμ Bär). Θεωρείται ότι η ονομασία αυτή δόθηκε στην περιοχή τον 1ο αι. μ Χ., όπως μαρτυρείται σε κελτ επιγραφή, όπου η θεά Artio απεικονίζεται μεταμορφωμένη σε αρκούδα Εξάλλου, το έμβλημα (θυρεός) τόσο τής πόλεως όσο και τού ομώνυμου καντονίου απεικονίζει μέχρι και σήμερα μιαν αρκούδα. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε Ι.Ε *ber «ελώδης τόπος» και συνδ. με την ιταλ πόλη Verona Η πόλη ιδρύθηκε το 1191 από τον δούκα Berthold von Zähring στη θέση ενός αρχ. πύργου]

βερνίκι (το) {βερνικ-ιού | -ιών} ρευστό ή στερεό, λιπαρό παρασκεύασμα με το οποίο αλείφονται ξύλινες, μεταλλικές ή δερμάτινες επιφάνειες για προστασία, στίλβωση ή χρωματισμό: *περνάω το έπιπλο με ~* || *~ για τα νύχια* ΣΥΝ λούστρο

[ETYM Αβεβ ετύμου, πιθ < μτγν. *βερενίκιον* «είδος φυτού νίτρο αρίστης ποιότητας» < αρχ *Βερενίκη* (βλ λ), όνομα τής συζύγου τού βασιλιά τής Αιγύπτου Πτολεμαίου Γ']

βερνικώνω ρ. μετβ. {βερνίκω-σα, -θηκα, -μένος} αλείφω (επιφάνεια) με βερνίκι, στιλβώνω ΣΥΝ λουστράρω, γυαλίζω ΦΡ (μειωτ ως χαρακτηρισμός) ***κέρατο βερνικωμένο*** δύστροπος και σκληρός άνθρωπος — ***βερνίκωμα*** (το), **βερνικωτής** (ο), **βερνικωτός**, -ή, -ό.

Βέρνον (το) όρος τής ΒΔ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς αλλιώς *Βίτσι.*

[ETYM μτγν τ. τού αρχ. *Βέρμιον* / *Βέρμεον* (βλ λ) με διαφορετικό παραγ επίθημα *(-νον)*].

Βέροια (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Ημαθίας. — **Βεροιώτης** (ο), **Βεροιώτισσα** (η), **βεροιώτικος**, -η, -ο.

[ETYM αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ < *Βέρ(ρ)οια* < **Φέρροια* < *Φέρων*, όνομα Μακεδόνα στρατηγού, ο οποίος φέρεται ως ιδρυτής της (πβ. Στεφάνου Βυζαντίου: *Βέρροια πόλις Μακεδονίας, ἣν Φέρων κτίσαι φασίν, αὐτοὺς δὲ τὸ φ εἰς β μεταποιεῖν, ὡς Βαλακρὸν καὶ Βίλιππον*) Επειδή η ερμηνεία αυτή δεν εξηγεί την κατάλ *-οια*, η λ *Βέροια* έχει συσχετιστεί και με το ρ. *ῥέω* ή με το παράγωγο ουσ. *ῥοῖα* (πβ. κ *Νάουσα*)].

Βερολίνο (το) η πρωτεύουσα τής ενωμένης (και πάλι από το 1990) Γερμανίας μέχρι το 1989 ήταν χωρισμένο με τείχος σε δύο ανεξάρτητους τομείς, το Α και το Δ. Βερολίνο — **Βερολινέζος** (ο), **Βερολινέζα** (η), **βερολινέζικος**, -η, -ο.

[ETYM Μεταφορά τού γερμ. Berlin, αγν. ετύμου]

Βερονίκη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Βερόνικα**

[ETYM < *Βερενίκη* (βλ.λ), κατ᾽ επίδρ. τού μεσν λατ Veronica (ομοίας προελ.), το οποίο παρετυμολογήθηκε προς τη φρ vera icon «αληθινή εικόνα (τού Χριστού)» Σύμφωνα με δημοφιλή μύθο, δόθηκε από τη Βερονίκη στον Χριστό ένα μαντήλι, για να σκουπίσει τον ιδρώτα και το αίμα του, ύφασμα πάνω στο οποίο αποτυπώθηκε η εικόνα τού προσώπου του].

βέρος, -α, -ο (καθημ -εκφραστ) αληθινός, γνήσιος· *~ δεξιός* / *Αθηναίος* (δηλ. αυτόχθων, ντόπιος) ΣΥΝ αμιγής, πραγματικός, καθαρόαιμος ΑΝΤ πλαστός, νόθος

[ETYM < ιταλ. vero «αληθινός, γνήσιος» < λατ verus].

Βερσαλλίες (οι) {Βερσαλλιών} ΝΔ προάστιο τού Παρισιού, γνωστό για τα πολυτελή ανάκτορα που έκτισε εκεί ο Λουδοβίκος ΙΔ'

[ETYM Μεταφορά τού γαλλ Versailles (οπτικό δάνειο), αβεβ. ετύμου, ίσως < λατ *vers-alia < versus «πλαγιά»].

βερσιόν (η) {άκλ.} παραλλαγή, εκδοχή· *~ λογοτεχνήματος* || *η αμερικανική ~ μιας ιταλικής ταινίας.*

[ETYM < γαλλ version, αρχική σημ «αλλαγή», < λατ *versio (πβ a-versio «αποστροφή») < vertere «στρέφω, μεταβάλλω»]

βέρσο (το) {άκλ.} ΦΙΛΟΛ η πίσω όψη τυπωμένου ή χειρόγραφου φύλλου ΑΝΤ ρέκτο

[ETYM < νεολατ (folio) verso «με τη σελίδα γυρισμένη (στην πίσω όψη)» < λατ. versus «αντίθετος, ανάποδος», μτχ τ. τού ρ. vertere «γυρίζω, στρέφω»].

βερύκοκο (το) ‣ βερίκοκο

βεσέ κ. **βε-σε** (το) {άκλ } (καθημ.) η τουαλέτα, το αποχωρητήριο (συνήθ. μικρών διαστάσεων) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*

[ETYM Εκγαλλισμένη προφορά των αγγλ αρχικών W.C. = Water Closet «τουαλέτα» (κατά λέξη «θάλαμος νερού»)]

βέσπα (η) {δύσχρ. βεσπών} μοτοσυκλέτα μικρού κυβισμού, ευέλικτη και κατάλληλη για μικρές αστικές διαδρομές· *οδηγώ ~.*

[ETYM < ιταλ. vespa «σφήκα», μάρκα μοτοσυκλέτας ιταλ κατασκευής].

βεστιάριο (το) {βεστιαρί-ου | -ων} **1.** ο χώρος θεάτρου ή άλλης αίθουσας, όπου φυλάσσονται πανωφόρια, καπέλα κ.λπ των θεατών ή των καλεσμένων **2.** το σύνολο των ενδυμάτων που διαθέτει ηθοποιός ή θέατρο (για τους ηθοποιούς του) ΣΥΝ ιματιοθήκη, γκαρνταρόμπα.

[ETYM < μεσν *βεστιάριον* < λατ vestiarium < vestis «ένδυμα»].

Βεστφαλία (η) περιοχή τής ΚΔ Γερμανίας

[ETYM Μεταφορά τού γερμ. Westfalen (νεολατ Westphalia) < West «δυτικός» + -falen < αρχ γερμ falaho «κάτοικος πεδιάδας»].

βετέξ (το) {άκλ } απορροφητικό πανί για το καθάρισμα συνήθ βρεγμένων επιφανειών

[ETYM Εμπορική ονομασία Wettex]

βετεράνος (ο) **1.** παλιός, πεπειραμένος πολεμιστής, παλαίμαχος: *οι ~ τού πολέμου στο Βιετνάμ* ΣΥΝ παλιά καραβάνα **2.** ο εξασκημένος και έμπειρος άνθρωπος, πρόσωπο με μακρά θητεία σε έναν χώρο, που συνήθ. έχει αποσυρθεί λόγω ηλικίας *~ τής πολιτικής* / *δημοσιογράφος* / *παίκτης* / *ηθοποιός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος.*

[ETYM < μτγν *βετερᾶνος* < λατ veteranus < veteres (πληθ.) «πρόγονοι, παλαιοί» < vetus «παλαιός, αρχαίος»]

βέτο (το) {άκλ } η αρνησικυρία (βλ λ.) *το δικαίωμα τού ~* || *ασκώ ~ σε απόφαση* / *στη διάσκεψη*

[ETYM < λατ veto «απαγορεύω»].

βετούλι (το) {βετουλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χρονιάρικο κατσίκι (πβ λ. *ζυγούρι*).

[ETYM < αρωμ vitulj < λατ vitulus «μοσχάρι»]

Βηθλεέμ (η) {άκλ.} **1.** πόλη τής Κ. Παλαιστίνης, Ν τής Ιερουσαλήμ, όπου γεννήθηκε ο Χριστός· ΦΡ ***άστρο τής Βηθλεέμ*** το αστέρι που οδήγησε τους μάγους στον τόπο γεννήσεως τού Χριστού (Κ Δ Ματθ 2, 1-10) **2.** γυναικείο όνομα.

[ETYM μτγν., αρχική σημ «οίκος άρτου», < εβρ. bēth «οίκος» (που ήταν, λόγω τού σχήματος τού γράμματος, και η αρχική ονομασία τού γράμματος *βήτα* < bēth) + lehem «άρτος». Κατ' άλλη άποψη, λιγότερο πιθ., η εβρ. ονομασία σημαίνει «οίκος τής (ασσυριακής θεότητας) Λαχμού (Lahmu)»].

βήμα (το) {βήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μετατόπιση τού ενός ποδιού σε σχέση με το άλλο που μένει σταθερό, μέχρι να πατήσει αυτό που κινήθηκε στο έδαφος· *έκανε ένα ~ μπρος και ένα ~ στο πλάι* ΦΡ (α) ***ακολουθώ (κάποιον) βήμα προς βήμα / κατά βήμα*** μιμούμαι πιστά (κάποιον) παρακολουθώ από κοντά όλες τις κινήσεις (κάποιου) (β) ***δεν κάνω (ούτε) βήμα*** (i) δεν μετακινούμαι καθόλου, παραμένω στη θέση μου *δεν πρόκειται να κάνω βήμα, αν δεν μου δώσεις εξηγήσεις* (ii) (μτφ.) δεν παίρνω πρωτοβουλίες· *δεν κάνει βήμα χωρίς την έγκριση τού πατέρα της* (βλ. κ σημ 8) (γ) ***τα βήματά μου με οδηγούν (κάπου)*** κατευθύνομαι (κάπου), συχνά χωρίς να το έχω προγραμματίσει, ενστικτωδώς (δ) ***παίρνω βήμα*** αρχίζω να περπατώ συντονίζοντας το βήμα μου με ομάδα που παρελαύνει ή ασκείται στον βηματισμό **2.** η παραπάνω κίνηση ως προς την ταχύτητα με την οποία γίνεται η εναλλαγή θέσης των ποδιών: *πηγαίνω με ~ ταχύ* || *πλησίασε με αργά ~* || *επιταχύνω το ~ μου* (περπατώ γρηγορότερα)· ΦΡ ***βήμα-βήμα*** (i) σιγά-σιγά, πολύ αργά, προσεκτικά: *περπατούσε ~* (ii) (κ ***βήμα προς βήμα***) με προσεκτική και προοδευτική αλλαγή των δεδομένων, χωρίς ριζοσπαστικές αποφάσεις και μέτρα: *~ επίλυση τής κρίσης στις σχέσεις των δύο χωρών* **3.** (συνεκδ.) η απόσταση που καλύπτει η παραπάνω κίνηση των ποδιών, ιδίως στο περπάτημα. *κάνει μεγάλα* / *μικρά ~* || *ανοίγω το ~ μου* (κάνω μεγαλύτερα βήματα) ΣΥΝ δρασκελιά • **4.** η απόσταση τού ανοίγματος των ποδιών στο περπάτημα, που λαμβάνεται και ως μονάδα μήκους. *θα το βρεις δέκα βήματα πιο κάτω* ΦΡ (α) ***δυο βήματα*** πολύ κοντά *δεν είναι μακριά, ~ από εδώ* (β) ***ένα βήμα (από κάπου)*** πάρα πολύ κοντά, σε απόσταση αναπνοής: *~ από την κορυφή* / *την επιτυχία* / *την καταστροφή* **5.** η ιδιαίτερη κίνηση των ποδιών (μπροστά, πίσω, στο πλάι) στον χορό *του έμαθα τα ~ τού βαλς* / *τού συρτού* / *τού τσάμικου* **6.** ο τρόπος βαδίσματος: *τον γνωρίζω από το ~ του* || *ρυθμικό* / *βαρύ ~* ΣΥΝ περπατησιά, βάδισμα, βηματισμός **7.** (συνεκδ.) ο ήχος από την κίνηση των ποδιών κατά το περπάτημα *ακούω βήματα· ποιος να 'ναι τέτοια ώρα,* **8.** η ενέργεια, η προσπάθεια ή η πρωτοβουλία για κάτι *~ προσέγγισης* / *προόδου*· ΦΡ (α) ***τα πρώτα βήματα*** η πρώτη προσπάθεια ή εμπειρία *η υπόθεση αυτή είναι ~ στη σταδιοδρομία του ως δικηγόρου* (β) ***κάνω το πρώτο βήμα*** κάνω την πρώτη κίνηση (για συμφιλίωση ή για να αποκτήσω σχέσεις με κάποιον) (γ) ***κάνω τα σωστά βήματα*** ενεργώ με τον σωστό τρόπο *«για να βρείτε ποιες σπουδές ταιριάζουν στο παιδί σας, κάντε τα σωστά ~»* (εφημ.) **9.** (μτφ) το στάδιο σε μια διαδικασία, στην πορεία προς έναν στόχο: *η τεχνολογία έχει κάνει μεγάλα βήματα στον 20ό αιώνα* || *η διακοπή των εχθροπραξιών αποτελεί ~ προς την ειρήνευση* || *βρισκόμαστε ένα ~ πριν από την κατάκτηση τού κυπέλλου* **10.** η πιο ψηλή θέση ενός χώρου, από όπου μιλούν οι ομιλητές, οι βουλευτές κ λπ · *κοινοβουλευτικό* / *δικαστικό ~* ΣΥΝ βάθρο, έδρα ΦΡ (λόγ.) ***από βήματος / από τού βήματος*** από το σημείο στο οποίο στέκεται ο ομιλητής, ο αγορητής *ο υπουργός από τού βήματος τής Βουλής ανέφερε ένα νέο στοιχείο για την υπόθεση* **11.** (γενικότ) ο χώρος (σε αίθουσα, έντυπο, μέσο μαζικής επικοινωνίας) που προσφέρεται για έκφραση απόψεων· *η εκπομπή αυτή αποτελεί ελεύθερο ~ για τους ακροατές* • **12.** η απόσταση μεταξύ δύο συνεχόμενων στροφών σπείρας, π χ βίδας ΣΥΝ πάσο • **13.** ΕΚΚΛΗΣ το εσώτατο και άδυτο μέρος χριστιανικού ναού, ο «χώρος τού αχωρήτου» (δηλ. τού Ιησού Χριστού), όπου βρίσκεται η Αγία Τράπεζα. *το άγιο* / *ιερό ~.* — (υποκ.) **βηματάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*

[ETYM < αρχ *βῆμα* / *βᾶμα* < ρίζα *βᾱ-* < Ι Ε *g^wā-, παράλλ. τ. τού *g^wem- «πηγαίνω, έρχομαι», από όπου κ *βαίνω* (< **βάμ-jω*), πβ σανσκρ a-ga-m «πήγα», λατ venio «έρχομαι», γαλλ. venir, γερμ kommen, αγγλ come κ.ά Ομόρρ. *βά-σις (-η), βα-τός, βάδ-ην, βα-τήρ(ας), βάθρο(ν), βω-μός* κ ά. Το *βῆμα* σήμαινε αρχικά «τόπος από όπου εκφω-

νεί κανείς ομιλίες». αφού η λ. αναφερόταν κυρίως στο *βῆμα* τής Πνύκας. Πολλές φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια: *βήμα προς βήμα* (< γαλλ. pas à pas), *τα πρώτα βήματα* (< γαλλ les premiers pas), *κάνω το πρώτο βήμα* (< γαλλ faire le premier pas), *κάνω εσφαλμένο βήμα* (< γαλλ faire un faux pas), *είναι μόνο δύο βήματα* (< γαλλ. c'est seulement à deux pas). *κάνω βήμα σημειωτόν* (< γαλλ marquer le pas) κ ά]

βηματίζω ρ αμετβ. [μτγν] {βημάτισα} κινούμαι κάνοντας βήματα. βαδίζω ~ *νευρικά / σκεφτικός / ανήσυχος* ΣΥΝ περπατώ. προχωρώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκληματώ*

βηματισμός (ο) [μεσν] **1.** το βάδισμα. το περπάτημα **2.** ο τρόπος βαδίσματος. *την αναγνώρισε από τον ~ της* || *στρατιωτικός ~* (ειδικός τρόπος βαδίσματος των στρατιωτών) **3.** (συνεκδ) ο ήχος των βημάτων: *ακούγονταν βηματισμοί στον επάνω όροφο*

βηματοδότης (ο) {βηματοδοτών} **1.** ΦΥΣΙΟΛ μηχανισμός τής καρδιάς τού ανθρώπου, αλλά και κάθε έμβιου οργανισμού, που προκαλεί τους καρδιακούς παλμούς **2.** ΙΑΤΡ-ΤΕΧΝΟΛ η ηλεκτρονική συσκευή που εμφυτεύεται στον θώρακα των καρδιοπαθών και διεγείρει το μυοκάρδιο με τη ρυθμική παραγωγή ηλεκτρικών διεγέρσεων.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. pacemaker].

βημόθυρο (το) [μεσν] ΕΚΚΛΗΣ **1.** η μεσαία από τις τρεις πύλες τού Ιερού, η Ωραία Πύλη τού χριστιανικού ναού **2.** ***βημόθυρα*** (τα) τα δύο φύλλα τής Ωραίας Πύλης.

βηξ (ο) {βηχός | χωρ. πληθ } (λόγ.) ο βήχας (βλ λ) στη ΦΡ (σκωπτ -ειρων) ***απορία ψάλτου, βηξ*** ο ψάλτης που δεν μπορεί να ψάλει, προσποιείται ότι βήχει για πρόσωπο που επινοεί διάφορα τεχνάσματα όταν βρίσκεται σε αμηχανία ή αδυναμία να κάνει κάτι, που χρονοτριβεί όταν δεν μπορεί να απαντήσει.
[ΕΤΥΜ αρχ , βλ λ. *βήχας*]

βήξιμο (το) {βηξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βήχει κανείς **2.** ο ίδιος ο βήχας και ο τρόπος με τον οποίο βήχει κανείς ΦΡ (λαϊκ.) ***άλλο το βήξιμο κι άλλο το κλάσιμο*** για προφανή διαφορά τής ποιότητας *δεν είναι όλα τα πράγματα ίδια ~!.*

βηρύλλιο (το) {βηρυλλίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Be) που περιλαμβάνεται στις αλκαλικές γαίες, με εφαρμογές στη μεταλλουργία και την πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ λ *περιοδικός,* ΙΙΙΝ).
[ΕΤΥΜ < μτγν *βηρύλλιον* < πρακριτ. veruliya- < velurija < Vēḷur. πόλη τής Ν Ινδίας, πατρίδα των πολύτιμων λίθων]

βήρυλλος (η) {βηρύλλου} πυριτικό ορυκτό από το οποίο εξάγεται το βηρύλλιο και που μερικές ποικιλίες του αποτελούν πολύτιμους λίθους (η ακουαμαρίνα. το σμαράγδι κ.ά.).
[ΕΤΥΜ μτγν < *βηρύλλιον* (υποχωρητ.)]

Βηρυτός (η) η πρωτεύουσα τού Λιβάνου. Επίσης (λαϊκ.-παλαιότ) **Μπερούτι** (το)
[ΕΤΥΜ < λατ. Berytus < αραβ Bayrūt < εβρ. Beeroth «πηγές» (πληθ τού beer «πηγή»), λόγω τού ότι η πόλη χρησιμοποιούσε για ύδρευση τον πλούσιο υπόγειο υδροφόρο ορίζοντά της].

Βησσαρίων (ο) {Βησσαρίων-ος. -α} **1.** αρχιεπίσκοπος Νικαίας και καρδινάλιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (1403-1472) μαθητής τού Πλήθωνα. από τους σημαντικότερους πλατωνικούς φιλοσόφους τής υστεροβυζαντινής περιόδου. ο οποίος, αν και υπέρμαχος των ορθοδόξων θέσεων. τάχθηκε για λόγους πολιτικούς υπέρ τής ενώσεως των Εκκλησιών **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Βησσαρίωνας**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Βησσαρίων / Πασσαρίων.* όν. αιγυπτ προελ]

βήτα (το) {άκλ } Β, β το δεύτερο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου ΦΡ (α) ***βήτα κατηγορίας / διαλογής*** κατώτερης ποιότητας· *ταινία / θέση / μουσική / πολίτης ~* (β) ***ο άλφα και ο βήτα*** ο ένας και ο άλλος. ο καθένας: *να μην ακούς τι λέει ~· να παίρνεις τις αποφάσεις μόνος σου* ΣΥΝ ο τάδε και ο δείνα (βλ κ λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βῆτα* < σημιτ. bēth «σπίτι»]

βητάκι (το) (εκφραστ -υποκ) ο μαθητής τής Β' τάξης (όλων των βαθμίδων τού σχολείου)

βητάς (ο) {βητάδες} (αργκό) σπουδαστής στρατιωτικής σχολής που βρίσκεται στο δεύτερο έτος.

βήχας (ο) {χωρ. πληθ } η απότομη και σπασμωδική εκπνοή αέρα από τους πνεύμονες, που συνοδεύεται από χαρακτηριστικό τραχύ ήχο: *δυνατός / συνεχής / ξερός* (ξερόβηχας) / *μαλακός / ώριμος ~* || (παροιμ) *«ο βήχας κι ο έρωτας δεν κρύβονται»* ΦΡ ***κόβω τον βήχα (κάποιου)*** θέτω τέλος στις απαιτήσεις (κάποιου) ή επαναφέρω (κάποιον) στην τάξη *κοίταξε να του κόψεις τον βήχα, γιατί, αν πάρει κι άλλο θάρρος, δεν θα υπολογίζει κανέναν!* Επίσης (λόγ) **βηξ** (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βήξ. -χός,* αγν ετύμου. ίσως ονοματοποιημένη λ].

βήχω ρ αμετβ. {έβηξα} **1.** *έχω βήχα λόγω οργανικών αιτιών ~ δυνατά* || *είναι κρυωμένος και βήχει συνέχεια* **2.** προκαλώ βήχα *~ ελαφρά. για να καθαρίσω τη φωνή μου* || *~ για να δηλώσω την παρουσία μου*
[ΕΤΥΜ. μεσν.. από τον αόρ. *ἔβηξα* τού αρχ. ρ. *βήσσω / -ττω* (< **βήχ-jω* < *βήξ. βηχ-ός*). κατά το σχήμα *ἔτρεξα – τρέχω, ἔβρεξα – βρέχω* κ.τ.ό.].

βία (η) {χωρ. πληθ } **1.** η άσκηση σωματικής ή άλλης δύναμης ή η χρησιμοποίηση απειλών με σκοπό την επιβολή τής θέλησης (κάποιου): *ασκώ ~* || *προσφεύγω στη ~* || *ένοπλη / ωμή / κτηνώδης / σωματική / φυσική / παράνομη ~* || *πράξη / χρήση βίας* || *εκλογές βίας και νοθείας* || *κράτος / καθεστώς που στηρίζεται στη ~* ΣΥΝ εξαναγκασμός, καταναγκασμός ΦΡ (α) ***ψυχολογική βία*** βλ λ *ψυχολογικός* (β) ***ανωτέρα βία*** βλ. λ. *ανώτερος* (γ) ***διά τής βίας / με τη βία*** με την άσκηση πιέσεων, αναγκαστικά· *κατέλαβε την εξουσία ~* || *κατόρθωσε να αποσπάσει ~ από τον κατηγορούμενο την ομολογία των πράξεών του* || *τον ανάγκασαν ~ να υπογράψει / να συναινέσει* (δ) ***(μόλις και) μετά βίας*** (οριακά και) με δυσκολία. (ίσα-ίσα και) κατόπιν πολλής προσπάθειας ή πιέσεων. *~ πέρασε την τάξη* || *~ καλύπτει τις βασικές του ανάγκες* **2.** η πίεση, η ανάγκη (να γίνει κάτι) *ας μην πιεζόμαστε άδικα· δεν υπάρχει ~* **3.** η δύναμη· *έπεσε με ~ επάνω του* ΣΥΝ σφοδρότητα, ορμή • **4.** (σπάν) η βιασύνη *για ποιον λόγο τόση ~,* ΣΥΝ σπουδή, βιάση. Επίσης **βια** [μεσν] (σημ 4).
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι Ε. *g^{w}iyā- (δισύλλ ρίζα), πβ. σανσκρ. j(i)ya- «κυριαρχία». Ομόρρ *βινῶ (-έω)* «συνουσιάζομαι» Η φρ. *ανωτέρα βία* αποδίδει τη γαλλ force majeure].

βιάζω (βι-άζω) ρ. μετβ {βίασ-α, -τηκα. -μένος} **1.** εξαναγκάζω (κάποιον) με τη χρήση βίας ή με απειλή άμεσου κινδύνου σε συνουσία, κακοποιώ σεξουαλικά: *οδήγησε σε ερημικό μέρος την κοπέλα* και *τη βίασε* **2.** (μτφ) προσβάλλω βάναυσα: *τέτοιου είδους εκφράσεις βιάζουν το γλωσσικό μας αίσθημα* **3.** ασκώ βία σε (κάποιον), ώστε να πράξει (κάτι) που δεν επιθυμεί *μην το βιάζεις το παιδί. θα φάει μόνο του* ΣΥΝ πιέζω.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ενεργώ βίαια. χρησιμοποιώ βία». < *βία* Η σημ. «εξαναγκάζω σε συνουσία» είναι μεσν].

βιάζω (βιά-ζω) ρ μετβ. {βιάστηκα. βεβιασμένος} **1.** (γενικά) επισπεύδω (κάτι) ασκώντας πίεση *δεν είναι σοφό να βιάζουμε τις εξελίξεις όλα θα γίνουν στην ώρα τους* ΦΡ ***βιάζω τον εαυτό μου / τη μνήμη μου*** καταβάλλω τη μέγιστη προσπάθεια για να επιτύχω ή να θυμηθώ (κάτι) (μεσοπαθ. ***βιάζομαι***) ♦ **2.** (αμετβ.) επείγομαι. δεν έχω χρόνο στη διάθεσή μου: *~ πολύ και πρέπει να φύγω* || *πρέπει να βιαστούμε. γιατί έχουμε αρκετό δρόμο ακόμη·* ΦΡ (παροιμ.) ***όποιος βιάζεται, σκοντάφτει*** οι βιαστικές και πρόχειρες δουλειές συνήθ καταλήγουν σε αποτυχία ♦ (μετβ.) **3.** (+να) (α) προτρέχω, σπεύδω: *μη βιαστείτε να βγάλετε συμπεράσματα* (β) ανυπομονώ: *~ να βρεθώ κοντά σας* **4.** (καταχρ) (α) επισπεύδω (κάτι) *μην το βιαστείς το άρθρο πρέπει να κάνεις καλή δουλειά* (β) έχω άμεση ανάγκη (από κάτι): *δώσε αμέσως την παραγγελία, γιατί τον βιάζομαι τον υπολογιστή* **5.** (η λόγ. μτχ. ***βεβιασμένος,*** *-η. -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ Το ρ *βιάζομαι* (παρεκτεταμ τ τού αρχ *βιῶμαι* < *βιά-ομαι* < *βία*) είχε αρχικώς τη σημ. «χρησιμοποιώ βία». από όπου μετέπεσε στη σημ «επείγομαι» (μεσν.) από την ταχύτητα και τη σπουδή με την οποία ενεργεί όποιος καταβάλλει έντονη προσπάθεια]

> **βιά-ζομαι και βι-ά-ζομαι.** Όπως διαφέρουν στην προφορά και τη σημασία τους λ.χ. τα *ά-δει-α* (η) και *ά-δεια* (κουτιά) (βλ. λ *άδεια*) ή τα *έ-ννοι-α* (η) και *έ-ννοια (σου),* έτσι και το **βιά-ζομαι** «είμαι βιαστικός» διαφέρει από το **βι-ά-ζομαι** «υφίσταμαι βιασμό». Και στην περίπτωση αυτή η συμπροφορά σε μία συλλαβή (η συνίζηση, βλ.λ.) τού ***βιά****-ζομαι* το διαφοροποιεί από το ασυνίζητο ***βι-ά****-ζομαι,* που προφέρεται ως δύο συλλαβές Συνίζηση έχουμε και στον γνωστό στίχο τού Εθνικού Ύμνου τού Δ. Σολωμού προκειμένου για τη λ. *βί-α,* που για μετρικούς λόγους προφέρεται εκεί ως μονοσύλλαβη (σημαίνοντας όμως «βιασύνη»): *Σε γνωρίζω από την όψη που με* ***βια*** *μετράει τη γη* (**βια** όχι **βί-α**). ‣ *μετοχή, συνίζηση*

βιαιοπραγία (η) [1833] {βιαιοπραγιών} **1.** η άσκηση και η επιβολή βίας. η βίαιη πράξη ΣΥΝ βιαιότητα **2.** ΝΟΜ κάθε επίθεση εναντίον προσώπου ή πράγματος με χρησιμοποίηση φυσικής δύναμης. — **βιαιοπραγώ** ρ. [1888] {-είς .}.
[ΕΤΥΜ < *βίαιος* + *-πραγία* < θ. *πραγ-* (πβ. *ά-πραγ-ος*). ρ *πράττω*].

βίαιος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τη χρήση βίας ή ιδιότητές της (επιθετικότητα, απειλητικότητα, δύναμη κ.λπ.): *~ χαρακτήρας / εκδήλωση / επεισόδιο / επίθεση / σύγκρουση / αντίδραση / θάνατος* ΣΥΝ βάναυσος, άγριος, απότομος ΑΝΤ ήπιος **2.** ΝΟΜ ***βίαιη προσαγωγή*** βλ. λ. *προσαγωγή* **3.** (για καιρικά φαινόμενα) ορμητικός, σφοδρός: *~ άνεμος / χιονοθύελλα* — **βίαια / βιαίως** [μτγν] επίρρ , **βιαιότητα** (η) [αρχ.].

Βίας (ο) {Βίαντ-ος. -α} *ο Πριηνεύς·* ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας (6ος αι. π Χ). γνωστός για τα αποφθέγματα και τα γνωμικά του.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν , πιθ. < *βία,* κατά το κλιτικό παράδειγμα των *Αἴας, Κάλχας, Ἄτλας (-ας, -αντος)*].

βιάση (η) {χωρ πληθ.} η βιασύνη ΣΥΝ. σπουδή. βία.
[ΕΤΥΜ μεσν < *βιάζω,* πβ. κ *βράζω – βράση*]

βιασμός (ο) [μτγν] **1.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με σωματική βία ή με απειλή σπουδαίου και άμεσου κινδύνου εξαναγκάζει άλλον σε συνουσία ή σε ασελγή πράξη: *κατηγορείται για απόπειρα βιασμού* || *~ ανηλίκου* **2.** ο εξαναγκασμός (κάποιου) να κάνει ή να υποστεί (κάτι) παρά τη θέλησή του με την άσκηση ή απειλή βίας εις βάρος του: *ψυχολογικός ~* || *~ τής προσωπικότητας κάποιου* **3.** (μτφ.) η βάναυση μεταχείριση ή κακοποίηση *ο ~ τής φύσης είχε ως αποτέλεσμα τη διατάραξη τής οικολογικής ισορροπίας* **4.** (μτφ) η κατάφωρη παραβίαση των αρχών στις οποίες βασίζεται (κάτι): *~ τής δημοκρατίας / τής ελευθερίας* || *συχνά η γλώσσα μας υφίσταται ~ στις διάφορες τηλεοπτικές εκπομπές.*

βιαστής (ο) [μτγν] πρόσωπο που διαπράττει βιασμό.

βιαστικός, -ή. -ό [αρχ] **1.** (ενεργ) αυτός που βιάζεται. που δεν θέλει να χάσει χρόνο: *είμαι / φεύγω / περπατώ ~* **2.** (παθ.) (για λόγους. σκέψεις. πράξεις. κινήσεις κ.λπ.) αυτός που γίνεται με βιασύνη· γρήγορος: *έριξε μια ~ ματιά* || *~ επίσκεψη / γράμμα / δουλειά / βάδισμα / ανάσα* || *πάμε για έναν βιαστικό καφέ* ΣΥΝ βεβιασμένος, επείγων **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που στερείται επιμέλειας και φροντίδας· πρόχειρος: *μην παίρνετε ~ αποφάσεις* || *~ συμπέρασμα* ΣΥΝ επιπόλαιος. — **βιαστικά** επίρρ. [μεσν.].

βιασύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ } η κατάσταση κατά την οποία κάποιος επείγεται. κινείται γρήγορα, με βιάση *πάνω στη ~ του ξέχασε να κλειδώσει την πόρτα* ΣΥΝ βιάση. ανυπομονησία· ΦΡ ***με πιάνει βιασύνη*** αρχίζω να επείγομαι, αισθάνομαι ότι δεν έχω χρόνο, ότι πρέπει να βιαστώ.

βίβα επιφών ‣ εβίβα

βιβάρι κ. **διβάρι** (το) {βιβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο περιφραγμένος θαλάσσιος χώρος. στον οποίο εκτρέφονται ψάρια· το ιχθυοτροφείο
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βιβάριον* < λατ. vivarium «ζωοτροφείο. ιχθυοτροφείο» < vivus «ζωντανός, έμβιος»].

βίβερε περικολοζαμέντε (το) {άκλ.} ελλην *ζην επικινδύνως* το να ζει κανείς ριψοκίνδυνα.
[ΕΤΥΜ < ιταλ vivere pericolosamente. Η χρήση τής φρ. οφείλεται και στο ακουστικό αίσθημα τής παρήχησης που δημιουργούν οι υγροί φθόγγοι]

βιβλιακός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με τα βιβλία ~ *παραγωγή / κυκλοφορία*

βιβλιάριο (το) {βιβλιαρί-ου | -ων} πιστοποιητικό σε σχήμα βιβλίου με τα ατομικά στοιχεία τού κατόχου (ονοματεπώνυμο. φωτογραφία κ λπ.), με το οποίο μπορεί κανείς να ασκήσει δικαίωμα ή να εξυπηρετηθεί. *ατομικό* (όπου καταχωρίζονται τα στοιχεία και οι μεταβολές κατά τη στρατιωτική θητεία κάποιου) / *εκλογικό* (με το οποίο ψηφίζει κανείς) / *ασφαλιστικό* (για τις υποθέσεις που αφορούν στον ασφαλιστικό φορέα) ~ || ~ *υγείας* (για τις επισκέψεις σε γιατρό) / *ταμιευτηρίου / καταθέσεων / ενσήμων*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βιβλιάριον*, υποκ τού αρχ. *βιβλίον*]

βιβλιεκδότης (ο) {βιβλιεκδοτών}, **βιβλιεκδότρια** (η) {βιβλιεκδοτριών} εκδότης βιβλίων. πρόσωπο που αναλαμβάνει την έκδοση και την κυκλοφορία βιβλίων — **βιβλιεκδοτικός,** -ή, -ό [1895]

βιβλιεμπόριο (το) {βιβλιεμπορί-ου | -ων} το εμπόριο βιβλίων. Επίσης **βιβλιεμπορία** (η) [1833] — **βιβλιέμπορος** (ο/η) [1844], **βιβλιεμπορικός,** -ή, -ό [1868]

βιβλικός, -ή, -ό [1834] αυτός που σχετίζεται με τη Βίβλο, δηλ την Αγία Γραφή ~ *όνομα / ρητό / ύφος / χρόνοι / προφητεία / διδασκαλία* ΦΡ (α) ***βιβλική μορφή*** σεβάσμιο πρόσωπο. που θυμίζει μορφές τής Βίβλου (β) ***βιβλική καταστροφή*** πολύ μεγάλη καταστροφή.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ biblical < μεσν λατ biblicus < λατ biblia < αρχ. *Βίβλος* (βλ λ)].

βιβλίο (το) **1.** το σύνολο χειρόγραφων ή τυπωμένων φύλλων χαρτιού ίδιων διαστάσεων, που είναι συρραμμένα στη μία πλευρά και καλύπτονται από εξώφυλλα. το οποίο συνήθ εκδίδεται σε πολλά αντίτυπα: *δερματόδετο / χαρτόδετο / πανόδετο / σκληρόδετο* ~ || *εγκυκλοπαιδικό / λογοτεχνικό / παιδικό / κλασικό* ~ || ~ *τσέπης* (μικρού μεγέθους, συνήθ χαρτόδετο. και τις περισσότερες φορές με θεματολογία που προσφέρεται για μαζική κατανάλωση) || *διαβάζω / ξεφυλλίζω / ανοίγω / εκδίδω / τυπώνω* ~ || *εκτύπωση / διακίνηση / διαφήμιση βιβλίου* || *έφαγε τη ζωή του στα* ~ (δαπάνησε το μεγαλύτερο μέρος τής ζωής του στη μελέτη) || *θα τον δεις πάντα με ένα* ~ *στα χέρια* (για μελετηρό και φιλομαθή άνθρωπο) || *χωμένος στα* ~ (για άνθρωπο που αφιερώνει πάρα πολύ χρόνο στο διάβασμα) ΣΥΝ τόμος· ΦΡ (α) ***ιερά βιβλία*** τα θρησκευτικά και λειτουργικά βιβλία μιας θρησκείας και (ειδικότ) τα βιβλία τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης (β) ***τρώω / καταβροχθίζω / ρουφάω ένα βιβλίο*** διαβάζω ένα βιβλίο με γρήγορο ρυθμό από τη μεγάλη μου επιθυμία να το τελειώσω (γ) ***δεν ανοίγω βιβλίο / δεν πιάνω βιβλίο στα χέρια μου*** δεν διαβάζω καθόλου, δεν μελετώ (δ) ***ξέρω / διαβάζω (κάποιον) σαν ανοιχτό βιβλίο*** γνωρίζω πολύ καλά τον χαρακτήρα (κάποιου) (ε) ***βιβλίο / έργο αναφοράς*** βλ λ. *αναφορά* (στ) ***απόκρυφα βιβλία*** βλ λ. *απόκρυφος* **2.** (συνεκδ.) κάθε γραπτή εργασία που έχει εκδοθεί υπό μορφήν βιβλίου (σημ 1): *έχει γράψει δύο* ~ **3.** (ειδικότ) σύνολο φύλλων χαρτιού καλυμμένων με εξώφυλλα και συρραμμένων στη μία πλευρά, που προορίζονται για καταγραφή λογαριασμών, πρακτικών συνεδρίων κ λπ.. *λογιστικό* ~ || ~ *πρακτικών / συλλυπητηρίων / ευχών* || ~ *επισκεπτών* (στο οποίο οι επισκέπτες μουσείου. έκθεσης. εκδήλωσης κ λπ σημειώνουν τις εντυπώσεις τους) ΣΥΝ κατάστιχο **4.** μέρος, τμήμα εκτεταμένου συγγράμματος: *το έργο τού Ηροδότου αποτελείται από εννέα* ~ **5.** (μτφ) καθετί που διδάσκει και διαφωτίζει τον άνθρωπο: *το* ~ *τής φύσης* (δηλ η φύση) || *το* ~ *τής ζωής* (δηλ η ζωή) - (υποκ.) **βιβλιαράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, παραπομπή*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βιβλίον* < *βυβλίον* (με προληπτική αφομοίωση τού -*υ*- σε -*ι*-) < *βύβλος*, από το όνομα τής φοινικικής πόλεως *Βύβλου*. από όπου εισαγόταν ο κατεργασμένος πάπυρος. Το ίδιο το *Βύβλος* είναι σημιτ. προελ (πβ εβρ Gébal «περιοχή, σύνορο»), το δε αρχικό *Β*- (αντί τού αναμενομένου *Γ*-) ίσως οφείλεται σε αφομοίωση].

βιβλιογνώστης (ο) [1843] {βιβλιογνωστών}. **βιβλιογνώστρια** (η) {βιβλιογνωστριών} πρόσωπο που γνωρίζει την ιστορία, το περιεχόμενο, την αξία κ.λπ των βιβλίων. — **βιβλιογνωστικός,** -ή. -ό, **βιβλιογνωσία** (η)

βιβλιογραφία (η) {βιβλιογραφιών} ο κατάλογος βιβλίων και γενικότ δημοσιευμάτων που αναφέρονται σε ορισμένο αντικείμενο μελέτης και όπου αναγράφονται το όνομα τού συγγραφέα. ο τίτλος τού δημοσιεύματος. ο τόπος και η χρονολογία εκδόσεώς του κ λπ *υπάρχει πλούσια ~ για το θέμα αυτό* || *εκτενής / ξένη / διεθνής / επιλεγμένη* ~ || *συμβουλεύομαι τη σχετική* ~ || *στο τέλος τού συγγράμματος παρατίθεται αναλυτικά η* ~.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ bibliographie. Το μτγν *βιβλιογραφία* είχε τη σημ. «συγγραφή βιβλίων»].

βιβλιογραφικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιογραφία ~ *τεκμηρίωση / παραπομπή / αναφορά / υποστήριξη.* — **βιβλιογραφικ-ά / -ώς** [1854] επίρρ

βιβλιογράφος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με τη σύνταξη βιβλιογραφιών. -- **βιβλιογραφώ** ρ {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ. bibliographe]

βιβλιοδεσία (η) [1866] {βιβλιοδεσιών} η συρραφή των φύλλων χειρογράφου ή εντύπου και η ένωσή τους με προστατευτικό κάλυμμα (εξώφυλλο), ώστε να πάρουν τη μορφή βιβλίου ή άλλου εντύπου (λ.χ. περιοδικού): *καλλιτεχνική / μηχανική* ~ || *έξοδα βιβλιοδεσίας* ΣΥΝ δέσιμο. στάχωση Επίσης **βιβλιοδέτηση** [1892] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων}. – **βιβλιοδετώ** ρ. [1856] {-είς. }.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Buchbinderei].

βιβλιοδετείο (το) [1852] το εργαστήριο όπου γίνεται η βιβλιοδεσία. - **βιβλιοδέτης** (ο/η) [μεσν.], **βιβλιοδετικός,** -ή. -ό [1886]
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βιβλιοδέτης* < *βιβλίον* + -*δέτης* < *δένω*].

βιβλιοθηκάριος (ο/η) [μεσν] {-ου κ -αρίου | -ων κ. -αρίων} υπάλληλος τής βιβλιοθήκης. υπεύθυνος για την ταξινόμηση, τη συντήρηση, τη φύλαξη των βιβλίων και την παροχή πληροφοριών σχετικά με αυτά στους αναγνώστες ΣΥΝ βιβλιοφύλακας

βιβλιοθήκη (η) [μτγν] {βιβλιοθηκών} **1.** έπιπλο ειδικά κατασκευασμένο για την τοποθέτηση και τη φύλαξη βιβλίων *βάζω το βιβλίο στη* ~ || *μεγάλη / μικρή* ~ ΦΡ (μτφ ως χαρακτηρισμός) ***ζωντανή / κινητή βιβλιοθήκη*** πολυμαθής άνθρωπος, που αποτελεί ανεξάντλητη πηγή γνώσεων ΣΥΝ κινητή εγκυκλοπαίδεια **2.** (συνεκδ) η συλλογή βιβλίων που διαθέτει (ιδιώτης, ίδρυμα κ.λπ.): *πλούσια / αξιόλογη / προσωπική / πανεπιστημιακή / σχολική* ~ || *δημόσια / κοινοτική / δανειστική / Εθνική / δημοτική* ~ **3.** το κτήριο όπου στεγάζονται και φυλάσσονται συλλογές βιβλίων *θα σε περιμένω έξω από την Εθνική* ~ **4.** σειρά βιβλίων που αναφέρονται σε ορισμένο κλάδο τής επιστήμης ή τής τέχνης, ή εκδίδονται από τον ίδιο εκδότη: *λαογραφική* ~ || ~ ***Φωτίου*** || *η ~ τού Φιλολόγου* — (υποκ) **βιβλιοθηκούλα** (η) (σημ 1).

βιβλιοθηκονομία (η) [1889] {χωρ πληθ } η επιστήμη που ασχολείται με την οργάνωση. τη λειτουργία και τη διοίκηση των βιβλιοθηκών: *σχολή βιβλιοθηκονομίας.* — **βιβλιοθηκονόμος** (ο/η). **βιβλιοθηκονομικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < *βιβλιοθήκη* + -*νομία* < *νέμω*. ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. bibliothéconomie].

βιβλιοκαπηλία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η παράνομη ανατύπωση και πώληση βιβλίων **βιβλιοκάπηλος** (ο/η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδωλολατρία.*

βιβλιοκλόπος (ο/η) [1893] πρόσωπο που οικειοποιείται, αντιγράφει ή εκδίδει χωρίς νόμιμη άδεια βιβλία άλλων ή αποσπάσματά τους. · **βιβλιοκλοπή** κ. **βιβλιοκλοπία** (η) [1870].

βιβλιοκρισία (η) [1861] {βιβλιοκρισιών} η κριτική βιβλίου ή άλλου δημοσιευμένου κειμένου από ειδικό, η οποία δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή αυτοτελώς *εκτενής / κατατοπιστική / αντικειμενική* ~ ΣΥΝ βιβλιοκριτική.

βιβλιοκριτικός, -ή. -ό [1856] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βιβλιοκρισία: ~ *δοκίμιο / σημείωμα* **2.** ***βιβλιοκριτικός*** (ο/η) πρόσωπο που ασκεί κριτική βιβλίων σε εφημερίδες **3.** ***βιβλιοκριτική*** (η) η βιβλιοκρισία (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bibliocritique]

βιβλιολάτρης (ο) {βιβλιολατρών}. **βιβλιολάτρισσα** (η) {βιβλιολατρισσών} πρόσωπο που αγαπά υπερβολικά τα βιβλία ΣΥΝ βιβλιόφιλος. — **βιβλιολατρία** (η) [1889].

βιβλιολογία (η) [1857] {χωρ. πληθ } το σύνολο των γνώσεων σχετικά με τον τρόπο δημιουργίας ενός βιβλίου και προώθησής του στο εμπόριο

βιβλιομανής, -ής, -ές [1831] {βιβλιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** μανιώδης συλλέκτης βιβλίων (κυρ σπάνιων και πολύτιμων) **2.** φανατικός αναγνώστης βιβλίων ο βιβλιοφάγος. – **βιβλιομανία** (η) [1854].

βιβλιοπαραγωγή (η) [1893] {χωρ. πληθ.} το σύνολο τής παραγωγής των βιβλίων που εκδίδονται μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα

βιβλιοπαρουσίαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} η παρουσίαση νέου βιβλίου στο κοινό

βιβλιοπωλείο (το) [μτγν] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία· *κεντρικό / συνοικιακό / νομικό* ~ . — **βιβλιοπώλης** (ο) [αρχ.], **βιβλιοπώλισσα** (η) [1826]. **βιβλιοπωλικός,** -ή, -ό [1782]

βιβλιόσημο (το) {βιβλιοσήμ-ου | -ων} **1.** το έντυπο σήμα ιδιοκτησίας ενός βιβλίου. που τυπώνεται από τον εκδοτικό οίκο στο εσώφυλλό του • **2.** ειδικό ένσημο (φορόσημο) που επικολλάται στο εσωτερικό των σχολικών βιβλίων

βιβλιοστάτης (ο) {βιβλιοστατών} στήριγμα για τα βιβλία. ώστε να στέκονται όρθια στα ράφια
[ΕΤΥΜ < *βιβλίο* + -*στάτης* < *ί-στα-μαι*].

βιβλιοσυλλέκτης (ο) [1898] {βιβλιοσυλλεκτών}. **βιβλιοσυλλέκτρια** (η) {βιβλιοσυλλεκτριών} συλλέκτης βιβλίων. **βιβλιοσυλλεκτικός,** -ή. -ό.

βιβλιοτεχνία (η) {χωρ πληθ.} το σύνολο των διαφόρων τεχνικών διαδικασιών τής ηλεκτρονικής και τής παραδοσιακής τυπογραφίας (στοιχειοθεσία, εκτύπωση, βιβλιοδεσία κ.λπ) που συντελούν στη στέρεη κατασκευή και καλαίσθητη εμφάνιση των βιβλίων.

βιβλιοφάγος (ο/η) [1871] **1.** έντομο που τρέφεται με χαρτί, δέρμα ή ξύλο και καταστρέφει τα βιβλία ΣΥΝ βιβλιόψειρα **2.** (μτφ ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαβάζει πολλά βιβλία.

βιβλιόφιλος, -η, -ο [1831] αυτός που αγαπά τα βιβλία. που τα συλλέγει και τα μελετά ΣΥΝ βιβλιολάτρης — **βιβλιοφιλία** (η) [1888], **βιβλιοφιλικός,** -ή. -ό.

βιβλιοφύλακας (ο) [μεσν] {βιβλιοφυλάκων} ο υπάλληλος δημόσιας βιβλιοθήκης ΣΥΝ βιβλιοθηκάριος

βιβλιοχαρτοπωλείο (το) [1887] το κατάστημα στο οποίο πωλούνται βιβλία. περιοδικά κ.λπ έντυπα. χαρτικά και είδη γραφικής ύλης. — **βιβλιοχαρτοπώλης** (ο) [1894], **βιβλιοχαρτοπώλισσα** (η), **βιβλιοχαρτοπωλικός,** -ή, -ό

βιβλιόψειρα (η) {δύσχρ. βιβλιοψειρών} ο βιβλιοφάγος (βλ λ , σημ 1)

βιβλιστής (ο) ο μελετητής και ερμηνευτής τής Βίβλου

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biblicist]

Βίβλος (η) **1.** ΘΡΗΣΚ η Αγία Γραφή. δηλ η Παλαιά και η Καινή Διαθήκη ΣΥΝ Ιερά Γράμματα, Ιερά Κείμενα, Ιερές Γραφές, ο Λόγος τού Θεού • **2.** (α) η συλλογή επίσημων εγγράφων που αναφέρονται σε εσωτερικά ή διεθνή ζητήματα, η οποία εκδίδεται από τις κυβερνήσεις κρατών ή διεθνείς οργανισμούς και χαρακτηρίζεται από το χρώμα τού εξωφύλλου που υιοθετείται από κάθε χώρα (β) ***Λευκή Βίβλος*** (i) επίσημη δέσμη προτάσεων και μέτρων για συγκεκριμένη πολιτική που θα ακολουθήσει (η Ε.Ε ή ένα κράτος): ~ *για την ολοκλήρωση τής εσωτερικής αγοράς τής Ε.Ε.* (ii) (γενικότ) κάθε επίσημος κανονισμός που προβλέπει τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επιτευχθεί ένας στόχος σε διάφορα επίπεδα· ~ *στον στρατό* || ~ *για την οικονομία / την παιδεία* (γ) ***Μαύρη Βίβλος*** βιβλίο στο οποίο καταγράφονται όλα τα κατακριτέα έργα καθεστώτος, προσώπου κ.ά (λ.χ. οι διώξεις, οι δολοφονίες, οι παραβιάσεις δικαιωμάτων κ.τ.ό.): *η ~ τού φασισμού* (δ) ***Χρυσή Βίβλος*** επίσημο βιβλίο στο οποίο αναγράφονταν παλαιότερα με χρυσά γράμματα τα ονόματα των ευγενών και ισχυρών ανθρώπων μιας επικράτειας (ε) ***Πράσινη Βίβλος*** σύνολο διάφορων ιδεών οι οποίες χρησιμεύουν ως βάση συζήτησης προκειμένου να ληφθεί κάποια απόφαση **3.** ***βίβλος γενέσεως*** (Κ Δ. Ματθ 1,1) βιβλίο που περιέχει γενεαλογία· για λεπτομερή εξιστόρηση γεγονότων ή ατέλειωτη πολυλογία.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *βύβλος* < *Βύβλος*, όνομα φοινικικής πόλεως, από όπου εισήχθη ο κατεργασμένος πάπυρος (βλ. λ. *βιβλίο*). Ο αντίστοιχος ξέν. όρος (αγγλ. Bible, γερμ Bibel) προέρχεται από το εκκλησ λατ. biblia «ιερά βιβλία» < αρχ. πληθ *βιβλία*. Μεταφρ δάνεια αποτελούν οι φρ. *Λευκή Βίβλος* (< αγγλ White Paper) και *Χρυσή Βίβλος* (< ιταλ libro d'oro)].

> **Βίβλος – Αγία Γραφή.** Και οι δύο όροι αναφέρονται στο σύνολο των βιβλίων τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης και χρησιμοποιούνται ευρύτερα και εναλλακτικά από όλες τις χριστιανικές Εκκλησίες και ομολογίες. Σημειώνεται, ωστόσο, ότι ο μεν όρος **Αγία Γραφή** είναι αυτός που επικράτησε κυρίως στην παράδοση τής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας, ενώ ο όρος **Βίβλος** χρησιμοποιήθηκε περισσότερο και καθιερώθηκε στη θεολογική γλώσσα των ρωμαιοκαθολικών και των προτεσταντών

βίγλα (η) {βιγλών} (λαϊκ.-λογοτ.) ψηλό σημείο από όπου μπορεί κανείς να ελέγχει μια περιοχή σκοπιά, παρατηρητήριο. «*Ψηλά στη ~ που αγρυπνώ σαν τον καλό τσομπάνο*» (Άγγ. Σικελιανός) ΣΥΝ καραούλι
[ΕΤΥΜ μεσν < λατ vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

βιγλάτορας (ο) {βιγλατόρων} (λαϊκ.-λογοτ) πρόσωπο που βιγλίζει: «*κι έχουμε στο κατάρτι μας ~ / παντοτινό τον ήλιο τον ηλιάτορα*» (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ φρουρός, παρατηρητής.
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. vigilator < vigilia «φυλακή, σκοπιά»].

βιγλίζω ρ μετβ. [μεσν] {βίγλισα} (λαϊκ.-λογοτ) **1.** εποπτεύω (ως σκοπός) με το βλέμμα τη γύρω περιοχή: «*επήγε το βλαχόπουλο στη βίγλα να βιγλίσει*» (ακριτικό τραγ.) ΣΥΝ φρουρώ, επιθεωρώ **2.** κοιτάζω από μακριά, διακρίνω ΣΥΝ ξεχωρίζω.

βιγόνια (η) → μπιγκόνια

βίδα (η) {βιδών} **1.** επίμηκες μεταλλικό καρφί, στού οποίου το στέλεχος έχουν χαραχθεί βόλτες (σπείρωμα), ώστε να έχει ελικοειδείς αυλακώσεις στην επιφάνειά του και να μπορεί να εισέρχεται με περιστροφική κίνηση σε οπές· ΦΡ (α) ***κάνω βίδες*** (i) (για μηχανική κατασκευή, κυρ. αυτοκίνητα και μηχανές) διαλύω (κάτι), καταστρέφω *τράκαρε το αυτοκίνητο και το έκανε βίδες* ΣΥΝ κάνω κομμάτια, σμπαραλιάζω (ii) (για πρόσ) κατατροπώνω (κάποιον): *τα επιχειρήματά του και τα στοιχεία του ήταν ακαταμάχητα έκανε τον αντίπαλό του βίδες'* (β) (μτφ) ***γίναμε βίδες*** μαλώσαμε πολύ άσχημα **2.** (συνεκδ) κάθε μεταλλικό αντικείμενο που έχει αντίστοιχη λειτουργία **3.** (μτφ.) το λογικό, το μυαλό· κυρ. στη ΦΡ ***μου 'στριψε / 'φυγε / λάσκαρε η βίδα*** τρελάθηκα, έχασα τα λογικά μου **4.** (μτφ) η τρέλα: *έχει κάποια ~ στον εγκέφαλο* **5.** (στον πληθ.) ζυμαρικό σε σχήμα βίδας — (υποκ.) **βιδίτσα** κ. **βιδούλα** (η) κ. **βιδάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < βεν. vida < λατ. vitis «αμπέλι, κλήμα», με τη σημ. «έλικα κλήματος»]

βιδάνιο (το) {βιδαν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) **1.** ό,τι απομένει από τα ποτά στα ποτήρια (το οποίο συχνά αναμείγνυαν και πουλούσαν ξανά) ΣΥΝ απόπιομα • **2.** το ποσοστό των κερδών από χαρτοπαίγνιο που δίνεται στη χαρτοπαικτική λέσχη.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. guadagno «κέρδος» < ρ guadagnare «κερδίζω» (πβ γαλλ. gagner) < μεσν. λατ guadaniare < φρανκον *waidanjan «βόσκω, τρέφω»].

βιδέλο (το) (διαλεκτ.) το μοσχάρι
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ vitello < λατ. vitellus, υποκ τού ουσ. vitulus «μοσχάρι»].

βιδολόγος (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ κοπτικό εργαλείο με πολλές κόψεις, με το οποίο δημιουργούμε (κόβουμε) εξωτερικά σπειρώματα **2.** (γενικά) εργαλείο κατάλληλο για το σφίξιμο ή το χαλάρωμα των βιδών· το κατσαβίδι ΣΥΝ βιδωτήρι, (λόγ.) κοχλιοστρόφιο.

βίδρα (η) {βιδρών} η ενυδρίδα (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ < σλαβ vidră].

βιδώνω ρ μετβ. {βίδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερεώνω (κάτι) με βίδα περιστρέφοντάς την ΑΝΤ ξεβιδώνω· ΦΡ (α) (αργκό) ***μου τη βιδώνει*** (i) μου δημιουργείται έμμονη ιδέα, μου μπαίνει (κάτι) στο μυαλό: *στα καλά καθούμενα του τη βίδωσε να γυρίσει πίσω* (ii) χάνω τα λογικά μου, παρουσιάζω ανεξήγητη, παράξενη συμπεριφορά *ώρες-ώρες του τη βιδώνει κι αρχίζει να φωνάζει* (iii) μου προκαλεί αντίδραση, με εκνευρίζει: *δεν τον μπορώ αυτό τον τύπο.* ~ ΣΥΝ μου τη δίνει (β) (αργκό) ***είμαι βιδωμένος*** (i) είμαι ακίνητος, *είναι βιδωμένος στην καρέκλα και δουλεύει ασταμάτητα* (ii) είμαι προσκολλημένος (σε κάτι): ~ *με την αστρολογία* ΣΥΝ είμαι κολλημένος / πωρωμένος με **2.** τοποθετώ (κάτι που έχει σπείρωμα) σε (κάτι άλλο) περιστρέφοντάς το ΣΥΝ. (λόγ) κοχλιώνω — **βίδωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ξε-.

βιδωτήρι (το) {δύσχρ. βιδωτηρ-ιού | -ιών} (καθημ.) το κατσαβίδι.

βιδωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει στερεωθεί ή μπορεί να στερεωθεί με βίδες **2.** (α) αυτός που έχει εξωτερικό σπείρωμα και με περιστροφή μπορεί να τοποθετείται σε υποδοχή με εσωτερικό σπείρωμα: ~ *λάμπα* ΣΥΝ κοχλιωτός (β) ΙΑΤΡ ***βιδωτά δόντια*** τεχνητά δόντια, βιδωμένα στα φατνία τής γνάθου **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εύκολα διαλύεται σε μέρη, τα οποία συναρμολογούνται με βίδες: *μεταφέραμε εύκολα τη βιβλιοθήκη, γιατί ήταν ~*

Βιένη (η) η πρωτεύουσα τής Αυστρίας — **Βιενέζος** (ο), **Βιενέζα** (η), **βιενέζικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Wien < αρχ γερμ. Wenia < κελτ. Vedunia «χείμαρρος», ίσως λόγω τού ότι την πόλη διαρρέουν τα ορμητικά νερά τού Δούναβη. Στη θέση τής σημερινής πόλης υπήρχε η κελτική πόλη Vindobona (πιθ σημ. «λευκό φρούριο»), την οποία κατέκτησαν οι Ρωμαίοι τον 1ο αι. π Χ. Η ονομ. Wenia μαρτυρείται από το 881 μ.Χ.].

Βιετνάμ (το) {άκλ } (βιετν Nuóc Công Hòa Xã Hôi Chu Nghîa Viêt-Nam = Σοσιαλιστική Δημοκρατία τού Βιετνάμ) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα το Ανόι, επίσημη γλώσσα τη Βιετναμική και νόμισμα το νέο ντονγκ. — **Βιετναμέζος** (ο), **Βιετναμέζα** (η), **βιετναμικός**, -ή, -ό κ (καθημ.) **βιετναμέζικος**, -η, -ο, **Βιετναμικά** κ (καθημ.) **Βιετναμέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ < βιετν Viet-Nam / Nam-Viet < κινεζ. Nam-Yue «ξένοι λαοί τού Νότου». Θεωρείται ότι κατά τον 3ο αι. π.Χ μετανάστες τής κινεζικής φυλής Βιέτ (κινεζ. Yue) ήλθαν σε επαφή και επιμιξία με τους ιθαγενείς λαούς τής περιοχής, που ήταν κυρ. ινδονησιακής ή μελανησιακής καταγωγής. Το 207 π Χ. ιδρύθηκε το βασίλειο Nam-Viet, όπου ενσωματώθηκαν μικρότερα βασίλεια με κατοίκους μικτής καταγωγής, ενώ το 939 μ.Χ το Nam-Viet απαλλάχθηκε εντελώς από την κινεζική κυριαρχία. Η επίσημη ονομασία «Σοσιαλιστική Δημοκρατία τού Βιετνάμ» δόθηκε το 1976 με την ενοποίηση τού Βόρειου και τού Νότιου τμήματος τής χώρας].

βίζα (η) {δύσχρ. βιζών} **1.** η θεώρηση και η επικύρωση διαβατηρίων, πιστοποιητικών ή ναυτιλιακών εγγράφων αλλοδαπών από τις αρμόδιες αρχές ενός κράτους **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο που εκδίδεται από επίσημη αρχή ξένης χώρας (πρεσβεία, προξενείο) και που θεωρείται απαραίτητο για να επιτραπεί η είσοδος (αλλοδαπού) στη χώρα. *έκδοση / χορήγηση βίζας*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. visa < λατ visa «θεωρημένα» (ενν sunt), πληθ ουδ. τής μτχ. visus, ρ. video «βλέπω, θεωρώ»]

βιζαβί επίρρ · αντίκρυ, απέναντι, πρόσωπο με πρόσωπο· ΦΡ ***βιζαβί κι απεναντίας*** (λαϊκ.-εμφατ) ο ένας απέναντι στον άλλον ΣΥΝ φάτσα (με φάτσα)
[ΕΤΥΜ < γαλλ vis-à-vis].

βίζιτα (η) {δύσχρ. βιζιτών} (λαϊκ) **1.** η φιλική ή επαγγελματική επίσκεψη· ΦΡ ***αρμένικη βίζιτα*** επίσκεψη μεγάλης διάρκειας, που καταντά κουραστική για τον οικοδεσπότη **2.** (συνεκδ.-κακόσ.) η αμοιβή για κάθε επαγγελματική επίσκεψη, κυρ. για την επίσκεψη πόρνης στο σπίτι τού πελάτη: *ζει από τις ~* — (λαϊκ.) **βιζιτατζού** κ. **βιζιτού** (η) (σημ. 2), **βιζιτάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. visita < λατ. visito «επισκέπτομαι» < viso «παρατηρώ, επισκέπτομαι», παράλλ. τ τού ρ video «βλέπω»].

βιζόν (το) {άκλ.} **1.** μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό με πυκνό καστανό τρίχωμα, από το οποίο προέρχεται η ομώνυμη πολύτιμη γούνα **2.** (συνεκδ.) η γούνα που φτειάχνεται από το τρίχωμα τού παραπάνω ζώου *αγόρασε ένα ακριβό ~* || *φοράω ~*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ vison «νυφίτσα» < μτγν λατ. vissio «πολύ άσχημη μυρωδιά, βρομιά», από τη δυσάρεστη οσμή που αναδίδει το ζώο. Η γαλλ. λ. παρετυμολογήθηκε προς το γερμ. Wiesel «νυφίτσα»].

Βιθυνία (η) περιοχή τής ΒΔ Μικράς Ασίας με έντονο ελληνικό στοιχείο από την αρχαιότητα μέχρι το 1922
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο, που έχει την αφετηρία του στο θρακικό φύλο των *Βιθυνῶν*, αγν ετύμου]

βικάριος (ο) {βικαρί-ου | -ων, -ους} ο αναπληρωτής ή τοποτηρητής επισκόπου στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ vicarius «αναπληρωτής, τοποτηρητής» < vicis (τ. γενικής) «εναλλαγή, διαδοχή» (απαντά συνήθ. ο πληθ vices)]

Βίκινγκ (ο) {πληθ Βίκινγκς} **1.** Σκανδιναβός πειρατής ή επιδρομέας, κυρ. κατά την περίοδο 800-1050 μ.Χ **2.** (λογοτ.) ο Σκανδιναβός: *οι ξανθοί ~ τού Βορρά κατέκλυσαν τις παραλίες τού Νότου.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ Viking (οπτικό δάνειο) < αρχ σκανδ vikingr «πειρατής» (πβ αρχ. γερμ. wichinc «ναυτικός»). Ως προς την περαιτέρω ερμηνεία, δύο απόψεις έχουν προταθεί: (α) Αναγωγή στο αρχ. σκανδ. vik «ακτή, ορμίσκος», με αναφορά στα νορβηγικά φιόρδ, από όπου έρχονταν οι εισβολείς (β) Σύνδεση με το αρχ. αγγλ wīc «κατασκήνωση, κατοικία», με αναφορά στο είδος των εγκαταστάσεων που χρησιμοποιούσε ο λαός αυτός]

βίκος (ο) αυτοφυές χνουδωτό φυτό με έρποντα ή αναρριχώμενο βλαστό, που καλλιεργείται για την παραγωγή χλωρού χόρτου και σανού (για ζωοτροφή).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βικία (ἡ) / βικίον (τό)* < λατ vicia «κουκκί, κύαμος»].

Βίκτωρ (ο) {Βίκτ-ορος κ. -ωρος, -ορα κ. -ωρα} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βίκτορας** κ. **Βίκτωρας**
[ΕΤΥΜ < λατ. victor «νικητής» < vinco «νικώ»].

Βικτωρία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Βικτώρια**.

[ΕΤΥΜ < αγγλ Victoria < λατ victoria «νίκη»].

βικτωριανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την περίοδο βασιλείας τής βασίλισσας Βικτωρίας στην Αγγλία **2.** (μτφ.) πουριτανός, σεμνότυφος. αυτός που χαρακτηρίζεται από αυστηρή εξωτερική ηθική. ~ *εποχή / ήθη / αντιλήψεις*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Victorian < Victoria, βασίλισσα τής Αγγλίας (1837-1901)].

Βικτωρίας Λίμνη (η) λίμνη τής Α Αφρικής μεταξύ τής Κένυας, τού Μπουρούντι και τής Ουγκάντας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. (Lake) Victoria, ονομασία που δόθηκε προς τιμήν τής βασίλισσας Βικτωρίας τής Αγγλίας (1837-1901)]

βίλα (η) {βιλών} (συνήθ εξοχική) πολυτελής κατοικία, έπαυλη
[ΕΤΥΜ < ιταλ villa < λατ villa «εξοχική κατοικία» < *vicula, υποκ τού vicus «χωριό, συνοικία» (πβ αρχ. *οἶκος*)].

βιλαέτι (το) {βιλαετ-ιού | -ιών} ΙΣΤ μεγάλη διοικητική περιφέρεια στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας *το ~ τού Αϊδινίου*
[ΕΤΥΜ < τουρκ vilâyet < αραβ. wilāya].

βιλάι (το) μακρύ λεπτό σχοινί (διαμέτρου συνήθ 8-10 χιλιοστών), το οποίο ρίχνεται με ένα βαρίδι στην άκρη από το πλοίο στην προκυμαία, για να ρυμουλκηθεί ο κάβος που δένεται στην άκρη του και να δεθεί στη δέστρα τής προκυμαίας. Επίσης **ιβιλάι**
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. heaving-line (με ατελή προφορά) < ρ heave «υψώνω, ρυμουλκώ» + line «γραμμή – σχοινί»]

βιλανέλα (η) ΜΟΥΣ είδος φωνητικής μουσικής τον 16ο αι. ήταν δημοφιλές τραγούδι χορευτικού χαρακτήρα το οποίο στη συνέχεια εξελίχθηκε σε είδος πολυφωνικού τραγουδιού.
[ΕΤΥΜ < ιταλ villanella < villano «χωρικός» (αφού η villanella ήταν τραγούδι των χωρικών τού 16ου αι.) < υστερολατ. villanus < λατ villa (στην ποιητ. σημ. «χωριό»)]

Βίλνιους (η) η πρωτεύουσα τής Λιθουανίας.
[ΕΤΥΜ < λιθ Vilnius < Vilnija (< vilnis «κύμα»), όνομα ποταμού στις όχθες τού οποίου χτίστηκε η πόλη].

βιμπράτο (το) {άκλ } ΜΟΥΣ ελλην *παλλόμενο* **1.** η ελαφρά διακύμανση τού τονικού ύψους ενός μουσικού φθόγγου, η οποία δεν μεταβάλλει την ταυτότητα τού φθόγγου (εάν μεταβάλλεται η ταυτότητα τού φθόγγου, έχουμε τρίλο ή τρέμολο, βλ.λ) **2.** η τεχνική τής παραγωγής «παλλομένου» ήχου, η οποία διαφέρει ανάλογα με το μουσικό όργανο (είναι διαφορετική στα έγχορδα, στα πνευστά ή στο τραγούδι, ενώ δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί στο πιάνο) **3.** ένδειξη τής μουσικής παρτιτούρας, κατά την οποία ζητείται να παιχτούν ένας ή περισσότεροι φθόγγοι με παλλόμενη τεχνική (κυρ. για λόγους εκφραστικούς, παραγωγής εμπλουτισμένου ή χαρακτηριστικού ήχου κ.λπ)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. vibrato, μτχ. τού ρ vibrare «πάλλω, δονώ» < λατ vibro]

βιμπράφωνο (το) {βιμπραφών-ου | -ων} ΜΟΥΣ κρουστό μουσικό όργανο αποτελούμενο από ελάσματα αλουμινίου, που πάλλονται καθώς ο εκτελεστής τα χτυπά με ειδικές μπαγκέτες. Επίσης **βιμπραφόν** {άκλ.}. — **βιμπραφωνίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vibraphone (νόθο σύνθ.) < vibrer «πάλλω, δονώ» + -phone < ελλην *φωνή*]

βινεγκρέτ (η) {άκλ } ελαφριά σάλτσα από λάδι, λεμόνι ή ξίδι, με ή χωρίς την προσθήκη αρωματικών χόρτων.
[ΕΤΥΜ < γαλλ vinaigrette < vinaigre «ξίδι» < vin «κρασί» + aigre «ξινός»].

βινιέτα (η) {βινιετών} **1.** ΤΥΠΟΓΡ μικρή ξυλογραφία που απεικόνιζε κληματόφυλλα και κοσμούσε συνήθ κεφαλίδες σελίδων βιβλίων σήμερα ο όρος δηλώνει κάθε διακοσμητικό βιβλίου ή εντύπου **2.** διακοσμητικό ζωγραφικό ή γραμμικό σχέδιο, που τίθεται στην αρχή ή στο τέλος των κεφαλαίων ενός βιβλίου **3.** (ειδικότ στα κόμικς) καθένα από τα τετράγωνα πλαίσια (κάδρα, καρέ) στα οποία σχεδιάζονται οι σκηνές τής ιστορίας που αφηγείται με σκίτσα ο σχεδιαστής
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vignette < vigne «κλήμα», επειδή από τον 16ο αι. διακοσμητικά σχέδια με σχήμα κλήματος στόλιζαν την αρχή των κεφαλαίων ενός βιβλίου].

βίντεο (το) {άκλ.} ελλην *μαγνητοσκόπιο* **1.** η ηλεκτρονική συσκευή που έχει τη δυνατότητα να καταγράφει σε ειδικές κασέτες και να αναπαράγει σε οθόνη οπτικό και ηχητικό σήμα που προέρχεται από κεραία τηλεόρασης, βιντεοκάμερα ή άλλη παρόμοια συσκευή **2.** (συνεκδ.) η βιντεοκασέτα και το περιεχόμενό της *βλέπω / παρακολουθώ ~ || μια νέα ταινία βγήκε σε ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ video (< λατ. video «βλέπω»), από την πλήρη ονομασία videotape recorder «οπτικό μαγνητοσκόπιο» Είναι αξιοσημείωτο ότι η γαλλ ονομασία τής συσκευής είναι η ελληνογενής λ. magnétoscope «μαγνητοσκόπιο»]

βιντεογκέιμ (το) {άκλ.} το βιντεοπαιχνίδι (βλ λ).
[ΕΤΥΜ < αγγλ video game].

βιντεογουόλ (το) {άκλ } σύστημα που περιλαμβάνει πολλές μικρές οθόνες, που σχηματίζουν μια πολύ μεγάλου μεγέθους ενιαία οθόνη στην οποία προβάλλονται εικόνες από βίντεο ή τηλεόραση
[ΕΤΥΜ < αγγλ video wall]

βιντεογραφώ ρ. μετβ. {βιντεογραφείς .. | βιντεογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω (κάτι) σε βίντεο, μαγνητοσκοπώ. — **βιντεογραφία** (η).

βιντεοδίσκος (ο) οπτικός δίσκος που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση εικόνων βίντεο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. videodisk Βλ κ. D V.D.].

βιντεοθήκη (η) {βιντεοθηκών} **1.** κατασκευή με ράφια για την τοποθέτηση και φύλαξη βιντεοκασετών **2.** (συνεκδ) το βιντεοκλάμπ (βλ λ).

βιντεοκάμερα (η) {βιντεοκαμερών} φορητή συσκευή, η οποία έχει τη δυνατότητα να εγγράφει σε βιντεοκασέτα εικόνα και ήχο με σκοπό την τηλεοπτική τους αναπαραγωγή.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video camera].

βιντεοκασέτα (η) {βιντεοκασετών} κασέτα στην ταινία τής οποίας εγγράφονται εικόνα και ήχος.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. video cassette].

βιντεοκλάμπ (το) {άκλ } το κατάστημα στο οποίο διατίθενται προς ενοικίαση ή πώληση βιντεοκασέτες ΣΥΝ βιντεολέσχη, βιντεοθήκη
[ΕΤΥΜ < αγγλ video club]

βιντεοκλαμπάς (ο) {βιντεοκλαμπάδες} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης βιντεοκλάμπ.

βιντεοκλίπ (το) {άκλ } μικρής διάρκειας ταινία που περιέχει συνήθ. μια οπτικοποιημένη παρουσίαση μουσικού θέματος ή τραγουδιού και προβάλλεται κυρ για διαφημιστικούς λόγους σε τηλεοπτικά μουσικά, ψυχαγωγικά προγράμματα, σε μεγάλες οθόνες στα καταστήματα πώλησης δίσκων μουσικής κ α. ΣΥΝ κλιπ
[ΕΤΥΜ < αγγλ video clip < video + clip «κομμάτι, απόσπασμα – συνδετήρας»].

βιντεολέσχη (η) {βιντεολεσχών} το βιντεοκλάμπ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ video club]

βιντεομανής (ο/η) {βιντεομαν-ούς | -είς} πρόσωπο που παρακολουθεί συνεχώς ταινίες στο βίντεο. — **βιντεομανία** (η)

βιντεοοθόνη (η) {βιντεοοθονών} οθόνη στην οποία αναπαράγεται εικόνα από βίντεο.

βιντεοπαιχνίδι (το) {βιντεοπαιχνιδ-ιού | -ιών} παιχνίδι εγγεγραμμένο ψηφιακά σε βιντεοκασέτα, το οποίο αναπαράγεται σε οθόνη μέσω ειδικής συσκευής (τύπου βίντεο) και παίζεται από έναν ή περισσότερους παίκτες ΣΥΝ βιντεογκέιμ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ video game].

βιντεοπειρατεία (η) {βιντεοπειρατειών} η παράνομη αναπαραγωγή και εμπορία βιντεοκασετών. — **βιντεοπειρατής** (ο)

βιντεοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απαθανάτιση γεγονότων με βιντεοκάμερα, η μαγνητοσκόπηση: ~ *γάμων / βαφτίσεων* — **βιντεοσκοπώ** ρ {-είς }
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ., < *βίντεο + σκοπώ*, πβ. *μαγνητο-σκόπηση*]

βιντεοταινία (η) {βιντεοταινιών} **1.** η ταινία τής βιντεοκασέτας, στην οποία έχουν εγγραφεί εικόνα και ήχος **2.** (συνεκδ) το περιεχόμενο τής παραπάνω ταινίας (συνήθ γυρισμένης με κινηματογραφική μηχανή ή βιντεοκάμερα) **3.** (συνεκδ) έργο γυρισμένο με βιντεοκάμερα και προορισμένο για προβολή σε συσκευή βίντεο, κατ' αντιδιαστολή προς τις κινηματογραφικές ταινίες (γυρισμένες σε κινηματογραφικό φιλμ και προορισμένες για τις αίθουσες κινηματογράφου): *η τηλεόραση μετέδωσε μια ~ τού 1985*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ videotape]

βιντεοτέξτ κ. **βιντεοτέξ** (το) {άκλ.} καθένα από τα ποικίλα ηλεκτρονικά συστήματα για τη διανομή δεδομένων μέσω τηλεφωνικών γραμμών ή τηλεοπτικών εκπομπών και την αναπαραγωγή τους σε βιντεοοθόνες, που επιτρέπουν συχνά στον χρήστη να παρέμβει
[ΕΤΥΜ < αγγλ. videotext < video + text «κείμενο»].

βιντεοτηλέφωνο (το) {βιντεοτηλεφών-ου | -ων} το εικονοτηλέφωνο (βλ.λ) — **βιντεοτηλεφώνημα** (το).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ videophone (νόθο σύνθ.)].

βίντσι (το) {βιντσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βαρούλκο (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < αγγλ winch < αρχ αγγλ. wince < Ι Ε. *weng- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. γερμ. winken «νεύω»].

βινύλιο (το) {βινυλίου} **1.** ΧΗΜ μονοσθενής οργανική ρίζα που χρησιμοποιείται στην παραγωγή εύκαμπτων πλαστικών **2.** (συνεκδ.) ο δίσκος πικάπ, ο οποίος κατασκευάζεται από υλικό που περιέχει βινύλιο (βινυλίτη)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ vinyle < vin- (< λατ vinum «κρασί») + -yle (ελλην *ύλη*), επειδή από το χημικό αυτό στοιχείο προέρχεται η βινυλική αλκοόλη]

βιο- κ. **βιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση: **1.** με τη ζωή *βιο-γραφία* **2.** με τα έμβια όντα και τη μελέτη τους, *βιο-λογία, βιο-κοινωνιολογία, βιό-τοπος* **3.** με παραγωγικούς τομείς χρήσιμους για τον άνθρωπο *βιο-μηχανία, βιο-τεχνία.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ *βίος* και απαντά κυρ σε ελληνογενείς ξέν. όρ , πβ. αγγλ. bio-logy, bio-sphere, γαλλ. bio-masse, bio-métrie κ ά.].

βιοαέριο (το) {βιοαερίου | χωρ πληθ.} αέριο μείγμα πλούσιο σε μεθάνιο που παράγεται από αναερόβια διάσπαση οργανικών αποβλήτων και μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως πηγή ενέργειας
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. biogas (νόθο σύνθ)].

βιοανάδραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ πληθ } η τεχνική με την οποία εκπαιδεύεται κανείς να συνειδητοποιεί και να ελέγχει με τη δύναμη τού νου του ασυνείδητες ή μη αντιληπτές ακούσιες (φυσιολογικές) σωματικές λειτουργίες (λ χ. τους παλμούς τής καρδιάς, την αρτηριακή πίεση κ ά.).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ biofeedback (νόθο σύνθ)].

βιοαστροναυτική (η) κλάδος τής αστροναυτικής που μελετά τις βιολογικές συνθήκες στο διάστημα και τη δυνατότητα διαβίωσης τού ανθρώπου σε αυτές
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ bioastronautics].

βιογένεση (η) [1893] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ η παραγωγή ζωντανών οργανισμών από άλλους ζωντανούς οργανισμούς κατ' αντιδιαστολή προς την αυτόματη γένεση, την αβιογένεση ΣΥΝ βιογονία — **βιογενετικός**, -ή, -ό [1890], **βιογενετικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ biogenesis].

βιογενετική (η) [1890] ΒΙΟΛ το σύνολο των θεωριών που ερευνούν τις πηγές τής ζωής και την εξέλιξη των οργανισμών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ biogénétique].

βιογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ κλάδος που ασχολείται με τη

μελέτη και τη γεωγραφική κατανομή ζώων και φυτών **βιογεωγραφικός**, -ή, -ό, **βιογεωγραφικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biogeography].

βιογονία (η) η βιογένεση (βλ. λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biogony]

βιογραφία (η) [μεσν.] {βιογραφιών} η γραπτή εξιστόρηση τής ζωής και τού έργου ενός (συνήθ. σημαντικού) προσώπου: *αφηγηματική / μυθιστορηματική ~*

βιογραφικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τη βιογραφία ~ *λεξικό / εγκυκλοπαίδεια / στοιχεία*· ΦΡ ***βιογραφικό (σημείωμα)*** το κείμενο στο οποίο αναγράφονται όλα τα ατομικά στοιχεία κάποιου, οι σπουδές και τα πτυχία του, οι σημαντικότερες δραστηριότητές του, η επαγγελματική του προϋπηρεσία ζητείται συνήθ. για την επιλογή προσωπικού για την κάλυψη εργασιακής θέσεως κ.ά.: *σύντομο / πλήρες / πλούσιο ~* || *συντάσσω ~* ΣΥΝ (λατ.) curriculum vitae
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. biographique]

βιογράφος (ο/η) [1856] συγγραφέας βιογραφίας. — **βιογράφηση** (η), **βιογραφώ** ρ. [1829] {-είς...} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biographe]

βιοδιασπώ ρ μετβ {βιοδιασπάς | βιοδιάσπ-ασα, -ώμαι, -άται .. -άστηκα, -ασμένος} διασπώ με βιολογικές διαδικασίες (συνήθ. η μτχ μεσοπαθ ενεστ ***βιοδιασπώμενος***, *-η, -ο*) ~ *φυτοφάρμακα / απορρυπαντικά*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biodegrade (νόθο σύνθ.)].

βιοδυναμική (η) η βιοενεργητική (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biodynamics]

βιοενέργεια (η) {χωρ πληθ} **1.** ΒΙΟΛ η ενέργεια που προέρχεται από τον χημικό μετασχηματισμό τής βιομάζας (βλ.λ.) • **2.** ΨΥΧΟΛ θεραπεία η οποία αποβλέπει στην αποκατάσταση τής ψυχοσωματικής ισορροπίας τού ατόμου, βοηθώντας το να απελευθερώσει τη ζωτική του ενέργεια
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioenergy]

βιοενεργητική (η) ΦΥΣΙΟΛ ο κλάδος που μελετά τις μεταβολές τής ενέργειας στους ζωντανούς οργανισμούς ΣΥΝ βιοδυναμική
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. bioénergétique].

βιοηθική (η) {χωρ πληθ.} η μελέτη των ηθικών προβλημάτων που γεννά η σύγχρονη τεχνολογία, η ιατρική και η γενετική και κυρ. η ανθρώπινη παρέμβαση στη βιολογική διαδικασία (λ.χ. η κλωνοποίηση, η ευθανασία, ο έλεγχος των γεννήσεων κ.ά.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. bioethics]

βιοηλεκτρισμός (ο) {χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ η παραγωγή ή η δράση ηλεκτρικού ρεύματος ή ηλεκτρικής τάσης από τους οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. bioelectricity].

βιοθεραπεία (η) {βιοθεραπειών} ΙΑΤΡ **1.** θεραπευτική μέθοδος κατά την οποία χρησιμοποιούνται καλλιέργειες ζωντανών μικροοργανισμών **2.** η αντιβίωση. — **βιοθεραπευτικός**, -ή, -ό, **βιοθεραπευτικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. biothérapie]

βιοθεωρία (η) {βιοθεωριών} ΦΙΛΟΣ η θεωρία περί τού βίου, για τη ζωή: *έχει αναπτύξει μια ιδιότυπη ~* || *η ~ του στηρίζεται στην πείρα* (πβ. λ. *κοσμοθεωρία*) — **βιοθεωρητικός**, -ή, -ό

βιοϊατρική (η) ΙΑΤΡ επιστημονικός κλάδος που ασχολείται κυρ. με την ικανότητα τού ανθρώπου να επιβιώνει και να λειτουργεί σε περιβάλλοντα που προκαλούν υπέρμετρη εκδήλωση άγχους, καθώς επίσης και με το πώς τέτοια περιβάλλοντα μπορούν να μεταβληθούν, ώστε να ελαχιστοποιούν το άγχος αυτό. — **βιοϊατρικός**, -ή, -ό, **βιοϊατρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biomedicine (νόθο σύνθ.)].

βιοκαταλύτης (ο) {βιοκαταλυτών} ΒΙΟΛ ουσία που καταλύει βιολογικές αντιδράσεις· το ένζυμο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biocatalyst]

βιοκλίμα (το) {βιοκλίματος | χωρ πληθ} η σχέση μεταξύ κλίματος και έμβιων όντων — **βιοκλιματικός**, -ή, -ό, **βιοκλιματικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bioclimat].

βιοκλιματισμός (ο) ο κλιματισμός που επιτυγχάνεται με την κατανάλωση των διαθέσιμων ενεργειακών πηγών (λ.χ. τής ηλιακής ακτινοβολίας, τής ενέργειας από τους ζωντανούς οργανισμούς κ.λπ.) και τη φυσική κυκλοφορία τού αέρα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. bioclimatisme]

βιοκλιματολογία (η) ο κλάδος τής κλιματολογίας και τής οικολογίας που ασχολείται με την επίδραση τού περιβάλλοντος στην ανάπτυξη των ζωντανών οργανισμών και στην κατανομή τους στη Γη. — **βιοκλιματολογικός**, -ή, -ό, **βιοκλιματολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bioclimatologie].

βιοκοινωνία (η) {βιοκοινωνιών} ΒΙΟΛ το σύνολο των φυτικών και ζωικών οργανισμών που ζουν σε έναν βιότοπο. Επίσης **βιοκοινότητα**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biocénose < παλ. biocœnose < bio- (< *βίος*) + cœnose (< *κοινός*)].

βιοκοινωνιολογία (η) ΒΙΟΛ η μελέτη μιας ομάδας ή κοινωνίας οργανισμών και των σχέσεων που αναπτύσσονται τόσο μεταξύ των οργανισμών αυτών όσο και προς το κοινό τους περιβάλλον.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biosociology (νόθο σύνθ.)].

βιόλα[1] (η) {χωρ γεν πληθ.} καθένα από διάφορα καλλωπιστικά φυτά, όπως η βιολέτα
[ΕΤΥΜ < λατ. viola «μενεξές»]

βιόλα[2] (η) {χωρ. γεν πληθ.} ΜΟΥΣ έγχορδο όργανο τής οικογένειας των βιολιών, που είναι μεγαλύτερο από το βιολί κατά το ένα έβδομο τού μεγέθους του και κουρδίζεται μία πέμπτη χαμηλότερα ΣΥΝ άλτο
[ΕΤΥΜ μεσν < ιταλ. viola < αρχ. προβηγκ. viola / viula < μεσν λατ vidula, αγν ετύμου].

Βιολέτα (η) γυναικείο όνομα.

βιολέτα (η) {βιολετών} καλλωπιστικό φυτό, με μικρά λουλούδια χαρακτηριστικού μοβ χρώματος (που απαντά όμως και σε ποικίλους άλλους χρωματισμούς, όπως λευκό, ρόδινο κ.ά.) — **βιολετής**, -ιά, -ί
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. violetta, υποκ. τού viola < λατ viola «μενεξές»]

βιολί (το) {βιολ-ιού | -ιών} **1.** ΜΟΥΣ μικρό τετράχορδο μουσικό όργανο, που κουρδίζεται σε διαστήματα πέμπτης και παίζεται στερεωμένο μεταξύ τού ώμου και τής κάτω γνάθου τού μουσικού και με τη βοήθεια δοξαριού **2.** (συνεκδ.) ο βιολιστής: *πόσο πληρώνονται τα ~ τής ορχήστρας*, ΦΡ (α) ***πρώτο βιολί*** (i) ο πρώτος βιολιστής, ο «εξάρχων» τής ορχήστρας, που έχει τον πρώτο ρόλο στα ορχηστρικά έργα (ii) (μτφ.) ο πρωταγωνιστής σε μια κατάσταση, αυτός που πρωτοστατεί, που παίζει τον πρώτο ρόλο (β) ***βιολιά*** (τα) (i) οι βιολιστές συμφωνικής ορχήστρας, που κάθονται στα αριστερά τού αρχιμουσικού *πρώτα / δεύτερα ~* (ii) μικρή ορχήστρα από διάφορα μουσικά όργανα, ανάμεσα στα οποία και βιολιά: *πήγαν σε ένα ακριβό εστιατόριο με ~* **3.** (μτφ.) μονότονη και ενοχλητική συμπεριφορά ή συνήθεια *πόσο θα κρατήσει αυτό το ~*, κυρ στις ΦΡ (α) ***το βιολί βιολάκι! / αυτός το βιολί του! / το ίδιο βιολί!*** για κάτι (συμπεριφορά, συνήθεια, ισχυρισμό κ.ά.) που επαναλαμβάνεται (προκαλώντας δυσφορία, ενόχληση): *τον έχω μαλώσει τόσες φορές, αλλ' αυτός το βιολί βιολάκι'* || *εδώ έχουν έρθει τα πάνω κάτω κι αυτός το βιολί του'* || *Ξανά το ίδιο βιολί! Πόσο θα σε ανέχομαι ακόμη*, ΣΥΝ τον χαβά του (β) ***αλλάζω βιολί*** βλ. λ. *αλλάζω*. — (υποκ.) **βιολάκι** κ. (σπανιότ.) **βιολίνο** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν, υποκ τού ουσ. *βιόλα*[2] (βλ.λ.)]

βιολιστής (ο), **βιολίστρια** (η) {βιολιστριών} μουσικός που παίζει βιολί (πβ λ. *βιολιτζής*)
[ΕΤΥΜ < *βιολί* + παραγ. επίθημα *-ιστής*]

βιολιτζής (ο) {βιολιτζήδες} (λαϊκ.) ο βιολιστής· συνήθ. αυτοδίδακτος βιολιστής που παίζει σε κοινωνικές εκδηλώσεις, λ.χ. πανηγύρια, γάμους κ.λπ.· ΦΡ ***βαράτε βιολιτζήδες!*** παίξτε βιολιτζήδες, ας αρχίσει η διασκέδαση!
[ΕΤΥΜ < *βιολί* + παραγ. επίθημα *-(ι)τζής*].

βιολογία (η) [1836] η επιστήμη που ερευνά τα κοινά φαινόμενα τής οργανικής ζωής: *μοριακή / ιατρική ~* — **βιολόγος** (ο/η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ. biologie].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Αξιοπερίεργη λέξη Αρχαία και νεότερη, χωρίς σημασιακή σχέση μεταξύ τους. Το αρχ **βιολογία**, παράγωγο τού *βιολόγος*, σήμαινε την ενασχόληση με τα ήθη των ανθρώπων και μάλιστα για διακωμώδηση, κάτι σαν «κωμική ηθογραφία» Το νεότ. *βιολογία* πρωτοπλάστηκε, με βάση τα Ελληνικά, από τον Γάλλο Lamarck το 1802 (στο έργο του *Hydro-logie*) ως **biologie**, ενώ το ίδιο έτος εκδίδεται το έργο **Biologie** τού Γερμανού G Reinhold. Με τη νεότερη αυτή σημασία η λ. χρησιμοποιήθηκε από τον Α Α. Μαυροκορδάτο το 1836 και αργότερα από τον Σπ. Ζαμπέλιο (1859) κ.ά. Έτσι, ενώ το αρχ *βιολογία* συνδεόταν με το **ηθο-ποιία**, το νεότ *βιολογία* συνδέθηκε εξαρχής με τα αφορώντα στον βίο (το φαινόμενο τής ζωής) και στα έμβια όντα

βιολογικός, -ή, -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με τη βιολογία: ~ *έρευνα / ανάγκη / φαινόμενο / εργαστήριο / φάρμακο / προϊόν* ΦΡ (α) ***βιολογικό όπλο*** όπλο που με τη χρήση ζωντανών οργανισμών (εντόμων, μικροβίων) προκαλεί ασθένειες ή και θάνατο σε ανθρώπους, ζώα, φυτά (β) ***βιολογικός πόλεμος*** ο πόλεμος που διεξάγεται με βιολογικά όπλα (γ) ***βιολογικός καθαρισμός*** η χημική επεξεργασία υγρών αποβλήτων, ώστε να μη ρυπαίνονται οι αποδέκτες των λυμάτων (θάλασσες, ποταμοί κ.λπ.) (δ) ***βιολογικό ρολόι*** βλ. λ. *ρολόι* (ε) ***βιολογικός κύκλος*** βλ. λ *κύκλος* (στ) ***βιολογικός έλεγχος*** ο έλεγχος τού πληθυσμού ενός επιβλαβούς ζωικού ή φυτικού είδους με βιολογικούς ή άλλους τρόπους (λ.χ τη χρήση ζωντανών οργανισμών εχθρικών προς αυτό) (ζ) ***βιολογική ασπίδα*** περίβλημα από σκυρόδεμα γύρω από πυρηνικό αντιδραστήρα για την προστασία από διαρροή ραδιενέργειας (η) ***βιολογικό φίλτρο*** φίλτρο που συγκρατεί τους μικροοργανισμούς σε πορώδες υλικό και χρησιμοποιείται στον βιολογικό καθαρισμό (θ) ***βιολογική καλλιέργεια*** βλ. λ. *καλλιέργεια* — **βιολογικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biologique].

βιολονίστας (ο) {βιολονιστών}, **βιολονίστρια** (η) {βιολονιστριών} βιολιστής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. violoniste < violon «βιολί»]

βιολοντσελίστας (ο) {βιολοντσελιστών}, **βιολοντσελίστρια** (η) {βιολοντσελιστριών} μουσικός που παίζει βιολοντσέλο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. violoncellista]

βιολοντσέλο (το) ΜΟΥΣ όργανο με βαθύ ήχο, τής οικογένειας των βιολιών, το δεύτερο σε μέγεθος μετά το κοντραμπάσο έχει τέσσερεις χορδές, στηρίζεται στο δάπεδο και παίζεται κρατημένο ανάμεσα στα γόνατα ΣΥΝ τσέλο.
[ΕΤΥΜ < ιταλ violoncello < violon- (μεγεθ. τού viola) + υποκ. επίθημα -cello]

βιόλυση (η) {-ης κ -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ο θάνατος ενός οργανισμού και η αποσύνθεση των ιστών του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < αγγλ biolysis]

βιομαγνητισμός (ο) η μελέτη τής επίδρασης τού μαγνητισμού στους ζωντανούς οργανισμούς **βιομαγνητικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < γαλλ biomagnétisme].

βιομάζα (η) {βιομαζών} ΒΙΟΛ **1.** το βάρος ή η μάζα των ζωντανών οργανισμών ενός φυτικού ή ζωικού είδους ανά μονάδα επιφανείας εδάφους ή όγκου νερού **2.** (περιληπτ.) σύνολο υποπροϊόντων τής φυσικής, ζωικής, δασικής και αλιευτικής παραγωγής, καθώς και τής βιομηχανικής τους επεξεργασίας (αστικά λύματα, σκουπίδια, απόβλη-

τα). τα οποία αποτελούν σημαντική πηγή ενέργειας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξεν όρ. < αγγλ. biomass].

βιομετεωρολογία (η) ΜΕΤΕΩΡ κλάδος που μελετά τις επιδράσεις των ατμοσφαιρικών συνθηκών στους ζωντανούς οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biometeorology]

βιομετρία (η) ΒΙΟΛ. **1.** ο υπολογισμός τής πιθανής διάρκειας τής ανθρώπινης ζωής **2.** ο κλάδος που μελετά και αναλύει τα μετρικά χαρακτηριστικά των ζώων και τού ανθρώπου· συγγενεύει με τη βιοστατιστική (βλ.λ.) **3.** ***δασική βιομετρία*** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων στατιστικής ανάλυσης στη δασοπονία και στον σχεδιασμό πειραμάτων. την ανάπτυξη και εφαρμογή μεθόδων μέτρησης ή εκτίμησης βασικών παραμέτρων ή μεταβλητών των δασικών δένδρων και δασικών συστάδων ή δασών Επίσης **βιομετρική**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ bioinétrie]

βιομηχανία (η) {βιομηχανιών} **1.** ο τομέας τής παραγωγής που μετασχηματίζει πρώτες ύλες και ημικατεργασμένα προϊόντα σε καταναλωτικά αγαθά με τη χρήση μηχανών κυρ και λιγότερο με την ανθρώπινη εργασία: *πρόοδος / εξέλιξη / ανάπτυξη / μαρασμός τής ~*· ΦΡ (α) ***ελαφρά βιομηχανία*** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα τελικής καταναλώσεως, λ χ. ποτά. υφάσματα, είδη διατροφής (β) ***βαριά βιομηχανία*** η βιομηχανία που παράγει προϊόντα. τα οποία θα χρησιμοποιηθούν για νέα επεξεργασία ή ως υλικά για την εκτέλεση άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων (βλ. κ. *κεφαλαιουχικά αγαθά*, λ *κεφαλαιουχικός*) **2.** καθένας από τους επιμέρους κλάδους τού παραπάνω τομέα παραγωγής. ανάλογα με το προϊόν που παράγει. *~ τροφίμων γάλακτος / αυτοκινήτων / οπλικών συστημάτων / επίπλων / υποδημάτων* || *γεωργική / φαρμακευτική ~* **3.** (συνεκδ) το συγκρότημα ή το κτήριο στο οποίο παράγονται προϊόντα με τον παραπάνω τρόπο. *υπάρχουν δύο βιομηχανίες δίπλα σε οικισμούς* ΣΥΝ εργοστάσιο **4.** (μτφ.) (α) κάθε μηχανισμός που παράγει προϊόντα για μαζική κατανάλωση: *το Χόλλυγουντ υπήρξε μια ~ ονείρων* || *η σύγχρονη τηλεόραση είναι μια ~ παραγωγής ιδεών και ειδώλων για κατανάλωση* (β) (κακόσ.) κάθε οργανωμένη δραστηριότητα που παράγει κάτι παράνομα σε μεγάλες ποσότητες: *είχαν στήσει ~ παραγωγής πλαστών διαβατηρίων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βιομήχανος*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ industrie < λατ. industria «φιλοπονία. ενεργητικότητα». Σχηματίστηκε με βάση το αρχ επίθ. *βιομήχανος* «αυτός που δείχνει ευφυΐα στην αντιμετώπιση των βιοτικών μεριμνών»]

-βιομηχανία β' συνθετικό για την παραγωγή λέξεων που δηλώνουν βιομηχανία ορισμένου προϊόντος. *αλλαντο-βιομηχανία. γαλακτο-βιομηχανία. καπνο-βιομηχανία, αυτοκινητο-βιομηχανία*

βιομηχανικός, -ή. -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη βιομηχανία ή παράγεται από αυτήν: *~ προϊόντα / παραγωγή / μονάδες / επιχειρήσεις / εργάτης / κεφάλαιο / επενδύσεις / κολοσσός / υποδομή / περιοχή / κλάδος / τομέας / απόβλητα / έκθεση / οργανισμός / χώρα* || *Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης* || *Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς*· ΦΡ (α) ΙΣΤ ***Βιομηχανική Επανάσταση*** η οικονομική και κοινωνική μεταβολή που ξεκίνησε τον 18ο αι στη Μ Βρετανία και απλώθηκε ώς τις αρχές τού 19ου αι στις άλλες χώρες και η οποία είχε ως κύρια χαρακτηριστικά τον καταμερισμό τής εργασίας, την αυξημένη ειδίκευση, τη μαζική παραγωγή και την κατανάλωση νέων μορφών ενέργειας (άνθρακα. πετρελαίου, ηλεκτρισμού) (β) ***βιομηχανική κοινωνία*** η κοινωνία που διαμορφώθηκε από τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές μεταβολές που επέφερε η βιομηχανική επανάσταση και παραγωγή (γ) ***βιομηχανική ζώνη*** η περιοχή που ορίζεται από το κράτος για την αποκλειστική εγκατάσταση βιομηχανιών, υπό τον όρο ότι θα ικανοποιούνται ορισμένοι όροι δόμησης και λειτουργίας (δ) ***βιομηχανική κατσσκοπία*** η προσπάθεια μιας βιομηχανικής επιχείρησης να αποσπάσει με διάφορους τρόπους πληροφορίες για τα προϊόντα (σχέδια, προδιαγραφές. νέες ιδέες. επαγγελματικά μυστικά κ λπ) μιας ανταγωνίστριας επιχείρησης **2.** (α) αυτός που παράγεται στη βιομηχανία, κατ' αντιδιαστολή προς τον χειροποίητο ή τον φυσικό: *~ έπιπλο / υφαντό* (β) ***βιομηχανικά φυτά*** διαφορετικά είδη φυτών (σιτάρι. ελιά, βαμβάκι, λινάρι). τα οποία μετά από επεξεργασία διαφόρων μερών τους (ριζών. φύλλων, ανθέων) μετατρέπονται σε προϊόντα απαραίτητα για τη διατροφή ή την ένδυση τού ανθρώπου. — **βιομηχανικ-ά / -ώς** [1862] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιομήχανος*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. industriel].

βιομηχανισμός (ο) [1811] **1.** η βιομηχανοποίηση (βλ λ.) **2.** η συστηματική επιδίωξη αναπτύξεως τής βιομηχανίας μιας χώρας ο εκβιομηχανισμός
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. industrialisme].

βιομηχανοποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} **1.** η μετατροπή βιοτεχνίας ή άλλης χειρωνακτικής εργασίας σε βιομηχανία *~ τής παραγωγής ψωμιού / τής υποδηματοποιίας* ΣΥΝ. εκβιομηχάνιση **2.** η μετατροπή μιας χώρας από γεωργική σε βιομηχανική **3.** η εκμετάλλευση πρώτης ύλης με βιομηχανικά μέσα *η ~ τής παραγωγής αποφέρει τεράστια κέρδη* **4.** (μτφ.) η τυποποίηση και μαζική προσφορά (κοινωνικών ή πνευματικών) αγαθών: *η εισβολή τής τεχνολογίας στη ζωή μας έχει οδηγήσει στη ~ τής διασκέδασης*. — **βιομηχανοποιώ** ρ {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βιομήχανος*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. industrialisation]

βιομηχανοποιήσιμος, -η. -ο αυτός που μπορεί να τύχει βιομηχανοποίησης (σημ. 3)· *~ λάδι*.

βιομήχανος (ο/η) {βιομηχάν-ου | -ων. -ους} **1.** ιδιοκτήτης βιομηχανίας, ενός ή περισσοτέρων εργοστασίων μαζικής παραγωγής αγαθών ΣΥΝ εργοστασιάρχης **2.** (μτφ.) πολύ πλούσιος άνθρωπος: *δεν είμαι κανένας ~ για να ξοδεύω τόσα λεφτά σε αγορές και διασκεδάσεις*
[ΕΤΥΜ < *βιομηχανία* (υποχωρητ.)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ **βιομήχανος** είναι αρχαία και σήμαινε «αυτόν που μηχανεύεται τρόπους να ζήσει». άρα τον έξυπνο που τα βγάζει πέρα στη ζωή Η λέξη ξαναχρησιμοποιήθηκε με διαφορετική σημασία -με τη σημασία που την ξέρουμε σήμερα- τον 19ο αι Τότε πλάστηκαν και τα **βιομηχανία, βιομηχανικός** κ ά Το 1890 πλάστηκε και ρήμα **βιομηχανώ**. που θα μπορούσε να χρησιμοποιείται και σήμερα αντί τού **βιομηχανοποιώ** (και *βιομηχάνηση. βιομηχανημένος* αντί *βιομηχανοποίηση. βιομηχανοποιημένος*). όπως και λ **βιομηχάνημα** (από τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο). που θα μπορούσε να αποδώσει μονολεκτικά την περίφραση *βιομηχανικό προϊόν* (produit d'industrie) ▸ *βιοτέχνης*

βιονικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ **1.** αυτός τού οποίου ορισμένες λειτουργίες επιτελούνται από τεχνητά ηλεκτρονικά μέλη: *~ γυναίκα* **2.** ***βιονική*** (η) η εφαρμογή δεδομένων τής βιολογίας στον σχεδιασμό και στην κατασκευή ηλεκτρονικών συστημάτων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < αγγλ. bionics < bio(logy) + (electro)nics. λ που πλάστηκε από τον Αμερικανό αξιωματικό Jack Steele το 1958]

βιονομία (η) ΒΙΟΛ ο επιστημονικός κλάδος που μελετά την κατανομή των οργανισμών στο περιβάλλον και τα χαρακτηριστικά αυτής τής κατανομής. — **βιονομικός,** -ή. -ό. **βιονομικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ bionomics]

βιοοικολογία (η) η οικολογία (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ bioecology]

βιοπαλαιστής (ο) [1888]. **βιοπαλαίστρια** (η) {βιοπαλαιστριών} πρόσωπο που αγωνίζεται σκληρά για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για τη ζωή· *είναι ένας φτωχός ~ εργάζεται από το πρωί ώς το βράδυ* ΣΥΝ μεροκαματιάρης.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. struggleforlifer]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Γύρω στο 1890. για να αποδοθεί στα Ελληνικά το αγγλικό «σύνθετο εκ συναρπαγής» (από φράση) struggleforlifer (< struggle for life), πλάστηκε το **βιοπαλαιστής** και λίγο αργότερα το **βιοπαλαίω** και το **βιοπάλη**. Το **βιομαχητής**. που πλάστηκε αντί τού *βιοπαλαιστής*, αν και καλύτερα σχηματισμένο. δεν επικράτησε Είναι απορίας άξιον πάντως πώς δεν ενεργοποιήθηκε η αρχ. λ **βιοπόνος**. που ετυμολογικά θα απέδιδε καλύτερα τον αγώνα για την εξασφάλιση πόρων ζωής Η εξασφάλιση των προς το ζην αποδόθηκε και με το **βιοπορισμός** (1868). το δε 1896 εμφανίζεται και η λ **βιοποριστής** Και τα δύο ανάγονται στην εξεύρεση «πόρων τού βίου»

βιοπάλη (η) [1896] {χωρ πληθ} ο αγώνας που κάνει ο άνθρωπος για να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την επιβίωσή του: *ρίχτηκε από μικρός στη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοπαλαιστής*

βιοποικιλότητα (η) {χωρ. πληθ} ΒΙΟΛ η ιδιότητα μιας βιοκοινωνίας (βλ.λ.) να έχει πολλά είδη ζώων, φυτών, των οποίων η αφθονία δεν παρουσιάζει μεγάλες διαφορές Επίσης **βιοποικιλία**
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. biodiversity (νόθο σύνθ)]

βιοπορισμός (ο) [1868] η εξασφάλιση με προσωπική εργασία των απαραιτήτων για τη ζωή ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βιοπαλαιστής*.
[ΕΤΥΜ < *βιο-* + *πορισμός* < *πορίζω* «παρέχω»].

βιοποριστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται για βιοπορισμό: *~ επάγγελμα / λόγοι / δραστηριότητα* — **βιοποριστικά** επίρρ.

βιοπτικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που σχετίζεται με βιοψία· *~ υλικό*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < αγγλ biopsic].

βιόρρυθμος κ **βιορρυθμός** (ο) {βιορρύθμ-ου | -ων. -ους} (συνήθ. στον πληθ) (α) το φαινόμενο κατά το οποίο λειτουργίες που σχετίζονται με τη φυσιολογία και τη συμπεριφορά των ζωντανών οργανισμών παρουσιάζουν περιοδικούς κύκλους κατά την εμφάνισή τους, ανάλογα με τις εξωτερικές μεταβολές ή τους εσωτερικούς μηχανισμούς ελέγχου τού οργανισμού (β) οι αριθμοί τής περιοδικής μεταβολής στη συμπεριφορά, τη συναισθηματική και φυσική κατάσταση των ανθρώπων. σύμφωνα με διαδεδομένη (επιστημονικώς μη αξιόπιστη) θεωρία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ, < αγγλ biorhythm].

> **βιόρρυθμος ή βιορρυθμός;** Τα αρχαίας και λόγιας προέλευσης σύνθετα με βραχύ φωνήεν στην κατάληξη κανονικά αναβίβαζαν τον τόνο *βαθμός - ισόβαθμος. ομοιόβαθμος· αριθμός - τιμάριθμος. υπεράριθμος, ευάριθμος, πολυάριθμος. ολιγάριθμος· λαιμός – πονόλαιμος δήμος - πάνδημος, απόδημος* κ τ ό. Άρα και *ρυθμός – βιόρρυθμος*, όπως *ιδιόρρυθμος. ομόρρυθμος, ετερόρρυθμος, ταχύρρυθμος, εύρυθμος, έκρυθμος, βραδύρρυθμος* κ ά Το σύνθετο **βιορρυθμός** θα αποτελούσε ένα είδος «χαλαρού συνθέτου», πβ. *θεός – χαμοθεός. αλλά ισόθεος, ημίθεος. φιλόθεος φλοιός - πευκοφλοιός, αλλά λεπτόφλοιος. ξηρόφλοιος, δασύφλοιος* κ.λπ

βιος (το) {χωρ. πληθ} (λαϊκ) **1.** η περιουσία, τα υπάρχοντα κάποιου *έχασε όλο το ~ του* **2.** (συνεκδ) ο πλούτος, η αφθονία αγαθών ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *βίος (ό)* «ζωή»].

βίος (ο) **1.** η ανθρώπινη ζωή ΦΡ (α) ***διά βίου*** (*διὰ βίου*. Αριστοτ *Πολιτικά* 1272a) για ολόκληρη τη ζωή *ενώθηκαν ~ με τα δεσμά τού γάμου* || *η ~ παιδεία* (β) ***κάνω τον βίο αβίωτο*** βλ λ *αβίωτος* **2.** (ειδικότ) ο τρόπος με τον οποίο ζει και συμπεριφέρεται ένας άνθρωπος ή ομάδα ανθρώπων σε ορισμένο τομέα τής ζωής: *ιδιωτικός / πολιτικός / δημόσιος / κοινωνικός ~* || *έγγαμος / ηθικός / θεωρητικός / πρακτικός / πολυτάραχος / έκλυτος ~* || *βίον ανθόσπαρτον* (ως ευχή σε νεονύμ-

φους) || *του επεβλήθη η κατώτερη ποινή λόγω προτέρου εντίμου βίου·* ΦΡ ***βίος και πολιτεία*** (i) τίτλος μυθιστορηματικών βιογραφιών. π.χ. «*~ τού Αλέξη Ζορμπά*» τού Ν. Καζαντζάκη (ii) (ειδικότ.) για πολυπαθή ή περιπετειώδη ζωή: *δεν του φαίνεται, αλλά είναι ~* **3.** (συνεκδ.) η διάρκεια ζωής ή ύπαρξης: *ο ~ τής κυβερνήσεως υπήρξε βραχύς* **4.** η βιογραφία (βλ.λ.) ΦΡ (α) ***βίοι αγίων*** τα συναξάρια (βλ. λ. *συναξάρι*) (β) ***βίοι παράλληλοι*** (i) τίτλος βιβλίου τού Πλουτάρχου, στο οποίο αφηγείται συγκριτικά σε ζεύγη τη ζωή επιφανών ανδρών (ενός Έλληνα και ενός Ρωμαίου) (ii) για πρόσωπα που ζουν παρόμοιες καταστάσεις ή που έχουν ανάλογη εξέλιξη.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βίϝ-ος* < Ι.Ε. *gʷiy-a- «ζωτικότητα, ενέργεια» (δισύλλ. ρίζα), πβ. σανσκρ. jivah «ζωντανός», λατ. viv-us, γαλλ. vif, αγγλ. quick «γρήγορος» (αρχική σημ. «ζωντανός»), γερμ. er-quicken «ζωογονώ», σερβοκρ. živ «ζωντανός» κ.ά. Ομόρρ. *βιῶ, ζῶ* (< *gʷyō-), *ζωή, ὑγιής* (βλ.λ.) κ.ά.].

> **βίος – ζωή.** Σήμερα η λ. **βίος** θεωρείται λόγια και χρησιμοποιείται σε παγιωμένες λόγιες εκφράσεις (*ζει έκλυτον βίο – εύχομαι βίον ανθόσπαρτον* κ.ά.) και σε σταθερές χρήσεις (*πολιτικός / δημόσιος / ιδιωτικός / έγγαμος / έντιμος / ομαλός / ηθικός / πολυτάραχος βίος*). Η κυρίως χρησιμοποιούμενη λ. σε όλες τις χρήσεις είναι η λ. **ζωή**. Η αρχική και αρχαία διάκριση, κατά την οποία το μεν *βίος* δήλωνε κυρίως τον «τρόπο ζωής» και τη «διάρκεια τής ζωής», ενώ το *ζωή* «το βιος, την περιουσία» και την ίδια τη ζωή. «τη βιολογική πλευρά τής ζωής», ξεπεράστηκε με το πέρασμα τού χρόνου από τη λ. *ζωή*, που δήλωσε όλες τις σημασίες. Στη γλώσσα τού Ευαγγελίου και στη χριστιανική αντίληψη γενικότερα επικρατεί η λ. *ζωή*. Αυτή είναι η λ. που χρησιμοποιείται για να δηλώσει την «*αἰώνιον ζωήν*» και η ίδια λ. χρησιμοποιείται συχνά στα λόγια τού Χριστού «*ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν*» (Ιωάνν. 5, 24), «*ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς*» (Κ.Δ. Ιωάνν. 6, 48), «*ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή*» (Ιωάνν. 11, 25), «*ἐγώ εἰμι [...] ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή*» (Ιωάνν. 14, 60) κ.α.

-βιος, -βια, -βιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** (κ. στον πληθ.) φυσικό περιβάλλον ή χρονικό διάστημα στο οποίο ζει (ένα ζώο) *υδρό-βιος, λιμνό-βιος, νυκτό-βιος* **2.** διάρκεια ζωής: *αιωνό-βιος, βραχύ-βιος, μακρό-βιος* **3.** τρόπο διαβίωσης: *λαθρό-βιος* **4.** (για πρόσ.) ιδιαίτερη ενασχόληση (με κάτι), συνήθεια να συχνάζει (κάποιος) σε ένα μέρος *μηχανό-βιος, μπαρό-βιος, καφενό-βιος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *βραχύ-βιος*, μτγν. *αἰωνό-βιος*), που προέρχεται από το ουσ. *βίος*]

βιοσοφία (η) [1881] ΦΙΛΟΣ το σύνολο των θεωριών που αναφέρονται στο φαινόμενο και στον τρόπο τής ζωής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Lebensweisheit].

βιοστατιστική (η) ΒΙΟΛ η εφαρμογή τής στατιστικής σε βιολογικά και ιατρικά δεδομένα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. biostatistics (νόθο σύνθ.)]

βιοσύνθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ ο τρόπος σχηματισμού των οργανικών ενώσεων (λ.χ. τής πρωτεΐνης) με την επίδραση ενζύμων στους ζωντανούς οργανισμούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biosynthesis]

βιόσφαιρα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. **1.** το εξωτερικό λεπτό στρώμα τής επιφάνειας τής Γης (έδαφος, θάλασσες, τμήμα τής ατμόσφαιρας) στο οποίο αναπτύσσονται ζωντανοί οργανισμοί από τα ανόργανα στοιχεία με την επίδραση τής ενέργειας **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ζωντανών οργανισμών που βρίσκονται στην επιφάνεια τής Γης
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biosphère].

βιοτέχνης (ο/η) [1884] {βιοτεχνών} ιδιοκτήτης βιοτεχνίας, πρόσωπο που ασχολείται με τη βιοτεχνία

> **βιοτέχνης – βιοτεχνία – βιοτεχνικός.** Νεότερες λέξεις. Η λ. **βιοτεχνία** πρωτοεμφανίζεται στον Κωνσταντίνο Ασώπιο (το 1856), ενώ το **βιοτέχνης** στον Γεώργιο Βιζυηνό και το **βιοτεχνικός** στον Αναστάσιο Χρηστομάνο (1884). Το δίδυμο *βιοτεχνία – βιομηχανία* πλάστηκε για να αποδώσει τη δυάδα industry – manufacture με καθαρώς ελληνικές λέξεις, που καθιερώθηκαν στη χρήση.

βιοτεχνία (η) [1856] {βιοτεχνιών} **1.** ΟΙΚΟΝ ο κλάδος τής παραγωγής που ασχολείται με τη μετατροπή (μεταποίηση) πρώτων υλών σε προϊόντα, απασχολεί μικρό αριθμό εργατών και χρησιμοποιεί σε περιορισμένη έκταση απλά μηχανικά μέσα, τα δε προϊόντα που παράγει συνήθ. δεν είναι τυποποιημένα **2.** κάθε επιχείρηση που παράγει με τον παραπάνω τρόπο συγκεκριμένα προϊόντα: *~ ετοίμων ενδυμάτων* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται μια βιοτεχνία. *πυρκαγιά εκδηλώθηκε σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιοτέχνης*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. manufacture].

βιοτεχνικός, -ή, -ό [1884] ΟΙΚΟΝ αυτός που σχετίζεται με τη βιοτεχνία· *~ παραγωγή / προϊόντα* || *Βιοτεχνικό Επιμελητήριο.*

βιοτεχνολογία (η) {βιοτεχνολογιών} ΒΙΟΛ η χρησιμοποίηση ζωντανών οργανισμών ή άλλων βιολογικών συστημάτων για την παραγωγή φαρμάκων ή άλλων προϊόντων. *~ τροφίμων.* — **βιοτεχνολόγος** (ο/η), **βιοτεχνολογικός,** -ή, -ό, **βιοτεχνολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotechnology].

βιοτή (η) {χωρ. πληθ.} η ζωή, ο βίος και οι ανάγκες τού βίου· *οι έγνοιες τής ~*
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *βίοτος* < *βίος*]

βιοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ζωή και ειδικότ. με τις υλικές ανάγκες τής ζωής· *~ μέριμνες / ασχολίες / συνθήκες* ΦΡ ΟΙΚΟΝ ***βιοτικό επίπεδο*** το σύνολο των αγαθών και υπηρεσιών που μπορεί να αγοράσει κανείς με το μέσο εισόδημά του (γενικότ.) το σύνολο των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών διαβίωσης ενός ατόμου ή συνόλου ατόμων. *υψηλό / χαμηλό ~* **2.** ***βιοτικά*** (τα) (α) τα υλικά αγαθά που είναι απαραίτητα για τη ζωή (β) οι υλικές μέριμνες κατ' αντιδιαστολή προς την πνευματική ζωή. *η συζήτηση ξεκινά με τα ~ και περνά στα πνευματικά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βίοτος* (με παραγ. επίθημα -*τος*, πβ. κ. *θάνα-τος*) < *βίος*. Η φρ. *βιοτικό επίπεδο* αποδίδει το αγγλ. standard of living]

> **βιοτικός ή βιωτικός;** Έχει διδαχθεί από παλιά ότι, αφού η λ. σημαίνει «αυτόν που αναφέρεται στον βίο», παράγεται από το αρχ. **βίοτος** «ζωή» ή το αρχ. *βιοτή* «ζωή» **(βιοτ-ικός)** και όχι από το *βιῶ / βιώνω*, που δίνει ρηματικό επίθ. σε -*τος* (*βιωτός*, από όπου και **αβίωτος** πβ. *τον βίον αβίωτον*). Αν σχηματιζόταν από το ρήμα *βιῶ / βιώνω* επίθ. **βιωτικός**, θα σήμαινε «αυτόν που βιώνει» (πβ. *δηλώνω – δηλωτικός, τονώνω – τονωτικός, μειώνω – μειωτικός, ανανεώνω – ανανεωτικός* κ.τ.ό.) ➔ *παρώνυμο*

βιότοπος (ο) {βιοτόπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ το φυσικό περιβάλλον που διαθέτει όλες τις απαραίτητες συνθήκες για την εκπλήρωση μέρους ή ολόκληρου τού κύκλου τής ζωής των φυτικών ή ζωικών οργανισμών ΣΥΝ. οικότοπος (πβ. λ. *υδροβιότοπος*)
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotope].

βιότυπος (ο) {βιοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ ομάδα ατόμων που αποτελούν υποσύνολο ενός είδους, έχουν ίδια ή παραπλήσια γενετική σύσταση και διαφέρουν από τις άλλες ομάδες τού ίδιου είδους ως προς ορισμένα χαρακτηριστικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biotype]

βιοϋλικό (το) υλικό που χρησιμοποιείται για την κατασκευή τεχνητών μελών τού σώματος και για τεχνητές εμφυτεύσεις
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. biomaterial (νόθο σύνθ.)].

βιοφιλμογραφία (η) {βιοφιλμογραφιών} βιογραφικό σημείωμα προσώπων από τον χώρο τού κινηματογράφου (λ.χ. ηθοποιών, σκηνοθετών κ.ά.), στο οποίο αναφέρεται η ζωή και το έργο τους

βιοφυσική (η) ΒΙΟΛ κλάδος που ασχολείται με την επίλυση βιολογικών προβλημάτων χρησιμοποιώντας τις αρχές τής φυσικής.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. biophysics]

βιοφωσφορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η εκπομπή φωτός (χωρίς θερμότητα) από ζωντανούς οργανισμούς (λ.χ. από πυγολαμπίδες, ψάρια των βαθιών νερών κ.ά.) ΣΥΝ. βιοφωτισμός, βιοφωταύγεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bioluminescence (νόθο σύνθ.)].

βιοφωταύγεια (η) {χωρ. πληθ.} ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο βιοφωσφορισμός.

βιοφωτογραφία (η) {βιοφωτογραφιών} ΒΙΟΛ η φωτογράφιση ζωντανών οργανισμών, όταν βρίσκονται σε φυσική κίνηση.

βιοχημεία (η) η επιστήμη που μελετά τις χημικές διαδικασίες τού κύκλου τής ζωής στα φυτά και τα ζώα. — **βιοχημικός,** -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. biochimie].

βιοψία (η) {βιοψιών} ΙΑΤΡ η μέθοδος διαγνώσεως ανωμαλιών τού οργανισμού, κατά την οποία εξετάζονται σε μικροσκόπιο κύτταρα ή ιστοί που έχουν αφαιρεθεί από ζωντανό οργανισμό, για να διαπιστωθεί το είδος εξαλλαγής που έχουν υποστεί. *~ σε τμήμα όγκου, για να διαπιστωθεί αν είναι κακοήθης*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < *βι-(ο)* + *-οψία* < *όψη*, < αγγλ. biopsy].

βιπ (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο πλούσιο και διάσημο: *αίθουσα ~ σε αεροδρόμιο.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. αρκτικόλεξο V.I.P. (Very Important Person «πολύ σπουδαίο πρόσωπο»)].

ΒΙ.ΠΕΡ. κ. **βίπερ** (το) {άκλ.} **1.** βιβλίο περιπτέρου, δηλ. βιβλίο που πωλείται σε περίπτερα **2.** (γενικότ.) κάθε βιβλίο τσέπης, κυρ. αστυνομικού ή αισθηματικού περιεχομένου. — (υποκ.) **βιπεράκι** (το).

βίρα επιφών. ΝΑΥΤ τράβα!, σήκωσε!: *~ τις άγκυρες!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vira, προστ. τού ρ. virare «στρέφω»]

βιράρω ρ. μετβ. {βίραρα} ΝΑΥΤ **1.** περιστρέφω, χρησιμοποιώ βαρούλκο, για να σηκωθεί άγκυρα ή βάρκα **2.** (γενικότ.) τραβώ, σηκώνω — **βιράρισμα** (το)
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. virare «στρέφω», με τη σημ. «στρέφω τον τροχό (εργάτη), για να σηκωθεί η άγκυρα», < μτγν. λατ. gyrāre (< αρχ. *γῦρος*) με την επίδρ. τού λατ. vibrare «πάλλω»]

Βιργίλιος κ. **Βεργίλιος** (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *Πόπλιος Βεργίλιος Μάρων* ένας από τους σημαντικότερους Ρωμαίους ποιητές (70-19 π.Χ.) έργα του *Βουκολικά, Γεωργικά, Αινειάς* **2.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ. < λατ. Vergilius, αγν. ετύμου. Ο τ. Virgilius κατά παρετυμολ. προς τις λ. virgo «παρθένος» ή virga «ράβδος»]

Βιργινία (η) γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Virginia < λατ. Virginia < virgo «παρθένος»].

Βιρμανία (η) → Μυανμάρ

βιρτουόζος (ο), **βιρτουόζα** (η) **1.** πρόσωπο που κατέχει άριστα την τέχνη συγκεκριμένου μουσικού οργάνου ή τού τραγουδιού: *~ τού βιολιού / τού τραγουδιού* ΣΥΝ. αριστοτέχνης, δεξιοτέχνης, μετρ **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που διαθέτει ξεχωριστές δεξιότητες σε ορισμένο τομέα ΣΥΝ. δεξιοτέχνης. — **βιρτουόζικος,** -η, -ο, **βιρτουόζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. virtuoso < virtu «αρετή, χάρισμα» < λατ. virtus].

Βισκαϊκός Κόλπος (ο) κόλπος τού Α. Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Γαλλίας και τής Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Golfo de Vizcaya < Vizcaya, επαρχία των Βάσκων στη Β. Ισπανία, < βασκ. Bizkár «ορεινή χώρα»]

βισκόζ (το) {άκλ.} ύφασμα που περιέχει βισκόζη (βλ.λ.)

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. viscose < μτγν. λατ. viscosus < λατ. viscum «ιξός»]

βισκόζη (η) υλικό που προέρχεται από την κατεργασία τής κυτταρίνης (βλ.λ.) και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή ινών, υφασμάτων, σωλήνων κ.ά. (βλ. λ. *βισκόζ*).

βισμούθιο (το) {βισμουθίου} ΧΗΜ εύθραυστο, αργυρόλευκο μέταλλο (σύμβολο Bi), με ρόδινες αποχρώσεις, που χρησιμοποιείται για τη σύνθεση ενώσεων ποικίλων χρήσεων (στη φαρμακευτική, την υαλουργία κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bismuth < αρχ. γερμ. bismut, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *wismut < wisa «λιβάδι» (πβ. γερμ. Wiese) + -mut «δικαίωμα εκμεταλλεύσεως» < muten «απαιτώ, διεκδικώ»].

Βιστονίς (η) {Βιστονίδ-ος, -α} λίμνη τής Θράκης μεταξύ τής Ξάνθης και τής Κομοτηνής.
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού αρχ. θρακ. φύλου *Βίστονες* / *Βίστωνες*, αγν. ετύμου].

Βιστούλας (ο) ποταμός τής Πολωνίας που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στη Βαλτική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Vistula (πολ. Wisła), αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε I.E. *weik- «ρέω»].

βίσωνας (ο) {βισώνων} μεγαλόσωμο βοοειδές με τραχύ τρίχωμα, κυρτούς ώμους, κοντά κέρατα στραμμένα προς τα πάνω και πιγούνι με γένι, το οποίο είναι περιζήτητο για το δέρμα του: *το κυνήγι τού ~ στις αμερικάνικες πεδιάδες*. Επίσης **βόνασος**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *βίσων, -ωνος* < λατ. bison < αρχ. γερμ. wisant].

βιταλισμός (ο) ελλην. *ζωτικοκρατία* ΒΙΟΛ θεωρία που αποδίδει τα φαινόμενα τής ζωής στην ύπαρξη μιας ζωτικής αρχής, η οποία διαφοροποιείται από τις φυσικές και χημικές δυνάμεις που παρεμβαίνουν στις διαδικασίες τής ζωής. — **βιταλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vitalisme < vital «ζωτικός»].

βιταμίνη (η) {βιταμινών} **1.** καθεμιά από διάφορες οργανικές ενώσεις, που σε μικρές ποσότητες συμβάλλουν στη ρύθμιση τού ζωικού μεταβολισμού, οι οποίες παρέχονται στον οργανισμό είτε φυσιολογικά με το φαγητό και των οποίων η έλλειψη (αβιταμίνωση) προκαλεί ποικίλες δυσλειτουργίες, είτε με φάρμακα: *η ~ C βρίσκεται στα εσπεριδοειδή και η έλλειψή της προκαλεί σκορβούτο* **2.** (συνήθ. στον πληθ.) (α) τροφές με υψηλή περιεκτικότητα σε βιταμίνες, οι υγιεινές τροφές: *τον τελευταίο μήνα κάνω δίαιτα πλούσια σε ~· όλο φρούτα και λαχανικά* (β) ειδικές κάψουλες ή δισκία που περιέχουν βιταμίνες και χορηγούνται κατόπιν ιατρικής εντολής για την αντιμετώπιση οργανικών προβλημάτων: *παίρνω ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Vitamine (νόθο σύνθ.) < λατ. vita «ζωή» + amine «αμίνη» (βλ. κ. *αμινοξύ*). Ο όρ. πλάστηκε το 1912 από τον Πολωνό βιοχημικό C. Funk, λόγω τής παλαιότερης πεποίθησης ότι οι ουσίες αυτές περιείχαν αμινοξέα].

βιταμινοθεραπεία (η) {βιταμινοθεραπειών} ΙΑΤΡ η θεραπεία με τη λήψη βιταμινών.

βιταμινούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει βιταμίνες: *~ τροφές*.
[ΕΤΥΜ. < *βιταμίνη* + *-ούχος* < *έχω*].

βιτρίνα (η) {δύσχρ. βιτρινών} **1.** η προθήκη, χώρος καταστήματος με τζάμι ή κρύσταλλο, όπου εκτίθεται δειγματοληπτικά το εμπόρευμα **2.** (ειδικότ.) οικιακό έπιπλο με κρύσταλλο στη μπροστινή πλευρά, όπου τοποθετούνται ποτήρια, ασημικά ή αξιόλογα διακοσμητικά αντικείμενα **3.** (γενικότ.) κάθε προθήκη που έχει προστατευτικό τζάμι: *~ μουσείου* ΣΥΝ. σκευοθήκη **4.** (μτφ.) καθετί που εντυπωσιάζει, που προβάλλεται προς τα έξω ως το καλύτερο στοιχείο ενός χώρου: αυτό που αντιπροσωπεύει, που αντανακλά το περιεχόμενο (όπως η προθήκη καταστήματος προβάλλει ό,τι καλύτερο διαθέτει): *η εθνική ομάδα είναι η ~ τού ποδοσφαίρου μας* ΦΡ **έργο βιτρίνας** το δημόσιο έργο που γίνεται για εντυπωσιασμό και ψηφοθηρία, χωρίς να υπάρχει άμεση ανάγκη (λ.χ. σιντριβάνια, αισθητικές παρεμβάσεις κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή προς τα έργα υποδομής).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vitrine < vitre «τζάμι» < λατ. vitrum «γυαλί»].

βιτριόλι (το) {βιτριολ-ιού | χωρ. πληθ.} (καθημ.) το θειικό οξύ: *τον τύφλωσε ρίχνοντάς του ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. vitriol < μεσν. λατ. vitriolum < μτγν. λατ. vitreolum, ουδ. τού επιθ. vitreolus «υαλώδης» < λατ. vitrum «γυαλί». Η ονομασία οφείλεται στην υαλώδη όψη, την οποία παρουσιάζουν συχνά τα θειικά άλατα].

βιτρό (το) {άκλ.} το υαλογράφημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. vitraux, πληθ. τού vitrail < λατ. vitrum «γυαλί»].

βίτσα (η) {δύσχρ. βιτσών} **1.** λεπτή και ευλύγιστη βέργα από κλαδί δέντρου ή θάμνου, συνήθ. λεία και καθαρισμένη: *η ~ τού δασκάλου* **2.** (κατ' επέκτ.) μαστίγιο που είναι φτειαγμένο από κοντό ξύλινο ραβδί και σχοινί ΣΥΝ. καμτσίκι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. vitsa < λατ. vitea, θηλ. τού επιθ. viteus < vitis «αμπέλι»].

Βίτσι (το) {άκλ.} το όρος Βέρνον (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < βουλγ. Bič < biče «μοσχάρι»].

βιτσιά (η) [μεσν.] χτύπημα με βίτσα: *«δίνει τού μαύρου του ~, στη χώρα κατεβαίνει»* (ακριτικό τραγ.)

βιτσίζω ρ. μετβ. {βίτσισα} χτυπώ (κάποιον) με βίτσα. — **βίτσισμα** (το).

βίτσιο (το) **1.** το ηθικό ελάττωμα και ειδικότ. η σεξουαλική απόκλιση από ό,τι θεωρείται φυσιολογικό· διαστροφή **2.** (οικ.) η ιδιαίτερη αδυναμία (σε κάτι), μανία (για κάτι): *έχει ~ μ' αυτή τη μουσική*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *βίτσιον* < ιταλ. vizio < λατ. vitium «αμάρτημα»].

βιτσιόζος (ο), **βιτσιόζα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει βίτσιο (κυρ. σεξουαλική διαστροφή). — **βιτσιόζικος**, -η, -ο, **βιτσιόζικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. vizioso < vizio (βλ. λ. *βίτσιο*)].

βίωμα (το) {βιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ η προσωπική εμπειρία από κάτι (κατάσταση, σχέση κ.λπ.), καθώς και η γνώση που αυτή παρέχει και η οποία επιδρά έντονα στη ζωή τού ανθρώπου, στη διαμόρφωση τής νοοτροπίας του και τής συμπεριφοράς του: *στο έργο του αποτυπώνει τα προσωπικά ~ του από τον πόλεμο* || *θετικό / αρνητικό / έντονο / θρησκευτικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < *βιώνω* < *βίος*, απόδ. τού γερμ. Erlebnis].

> **βίωμα – βιωματικός.** Και οι δύο λέξεις είναι νεότερες, παραγόμενες από το *βιώνω*. **Βίωμα** είναι το αποτέλεσμα τής *βίωσης*, κάτι που έχει ζήσει κανείς έντονα, άρα η *εμπειρία* (πβ. γερμ. Erlebnis < erleben). Το **βιωματικός** (από το *βίωμα*) δηλώνει «τον αναφερόμενο σε (προσωπικά) βιώματα, σε εμπειρίες» και, κατ' επέκταση, τον «υποκειμενικό, τον συναισθηματικό». Με τη διευρυμένη του σημασία χρησιμοποιείται για να αποδώσει το αγγλ. emotive (ενίοτε και το emotional), ιδίως όταν αναφέρεται στη γλώσσα: π.χ. *βιωματική σημασία* (emotive meaning), *βιωματική χρήση, βιωματική λειτουργία* κ.ο.κ. ➔ *βιώνω*

βιωματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στο βίωμα ή περιέχει βιώματα **2.** αυτός που περιέχει προσωπικά, υποκειμενικά στοιχεία, που αντανακλούν προσωπικές εμπειρίες: *~ χρήση τής γλώσσας* || *το ~ φορτίο μιας λέξης* ΑΝΤ. αντικειμενικός, λογικός. — **βιωματικ-ά / -ώς** επίρρ., **βιωματικότητα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίωμα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. emotive].

βιώνω ρ. μετβ. {βίω-σα, -θηκα, -μένος} ζω με έντονο και ενσυνείδητο τρόπο (καταστάσεις ή γεγονότα): *δεν αρκεί να γνωρίζεις την πίστη σου, πρέπει και να τη βιώνεις* || *αυτές τις καταστάσεις δεν τις βγάλαμε απ' το μυαλό μας· τις βιώσαμε*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βιῶ (-όω)* < I.E. *g^wiy-ō- (δισύλλ. ρίζα), πβ. αόρ. β' *ἐ-βίων* Ομήρ. *βίος* (βλ.λ.), *ζῶ, ὑγιής* κ.ά. Ενώ το ρ. *ζῶ* δήλωνε απλώς την κατάσταση τής ύπαρξης (εν αντιθέσει με τον θάνατο), το ρ. *βιῶ* δήλωσε εξαρχής τον τρόπο ζωής, το περιεχόμενο τού βίου].

> **βιώνω – ζω.** Αντίθετα προς το ρ. **ζω**, που δηλώνει (με ή χωρίς αντικείμενο, δηλ. τόσο ως αμετάβατο όσο και ως μεταβατικό) την ενέργεια τού ζην, τής ζωής, το ρ. **βιώνω** (που αντικατέστησε το αρχ. *βιῶ*) δεν σημαίνει «περνώ τη ζωή μου» ή «βρίσκομαι στη ζωή», αλλά είναι πάντοτε μεταβατικό και σημαίνει «ζω κάτι ως έντονη και συνειδητή εμπειρία»· δηλώνει μια επιτατική σημ. τού *ζω*: *Εβίωσε την αγάπη και το μίσος όσο κανείς άλλος*. Το ρ. *βιώνω* χρησιμοποιείται πολύ στη λογοτεχνία, τη δημοσιογραφία, σε πολιτικά και κοινωνιολογικά κείμενα κ.α. Το ίδιο και τα παράγωγα **βίωση, βίωμα** και **βιωματικός**, πολύ περισσότερο που το *ζω* εκτός από το *ζωή* δεν σχημάτισε ισχυρά παράγωγα λόγω τού σημασιολογικού εύρους τής λ. *ζωή* (το **ζήσιμο** και η **ζήση** είναι περιορισμένης χρήσεως, το δε **ζωτικός** έχει κυρ. μεταφορική σημασία). Πολύ ισχυρά στη χρήση είναι τα σύνθετα τού *βιώνω* το **αναβιώνω** και το **επιβιώνω**. Και τα δύο είναι ήδη αρχαία. Το *αναβιώνω* (και στην Αρχαία) χρησιμοποιείται ως αμετάβατο (χωρίς συμπλήρωμα) και ως μεταβατικό (με συμπλήρωμα): *Πολλά έθιμα αναβίωσαν σε νεότερους χρόνους – Θα προσπαθήσουν να αναβιώσουν την αίγλη που είχε η περιοχή στο παρελθόν*. Το επιβιώνω «διατηρούμαι στη ζωή, συνεχίζω να ζω» χρησιμοποιείται ως αμετάβατο ρ.: *Χωρίς την υποστήριξή σας δεν θα μπορέσει να επιβιώσει μέσα σε τόσες δυσκολίες που αντιμετωπίζει*. Παράλληλα προς το *επιβιώνω* υπάρχει το **επιζώ** με την ίδια σημασία, ενώ δεν υπάρχει **αναζώ** παράλληλα προς το *αναβιώνω*.

βίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ο τρόπος με τον οποίο βιώνει κανείς (κάτι): *η ~ τής δυστυχίας και τής εξαθλίωσης στη διάρκεια τού πολέμου τον έκανε ν' αλλάξει ζωή* || *η ~ τής αλήθειας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*.

βιώσιμος, -η, -ο αυτός που έχει τη δυνατότητα ή μεγάλες πιθανότητες να επιζήσει, να επιβιώσει (συνήθ. μτφ.) αυτός που μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει σε καλή κατάσταση: *θα ενισχυθούν οι βιώσιμες επιχειρήσεις* || *~ κυβέρνηση* || *πρέπει να βρεθεί μια ~ και δίκαιη λύση για το Κυπριακό* ΑΝΤ. (κυρ. για επιχειρήσεις) προβληματικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *βιῶ* «ζω»].

βιωσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ η εκτίμηση των δυνατοτήτων ή πιθανοτήτων (υψηλών ή χαμηλών) επιβίωσης ζωντανών οργανισμών (π.χ. είδους ζώων, κατηγορίας πληθυσμού, παιδιών, πασχόντων από ασθένεια κ.λπ.) ΑΝΤ. θνησιμότητα **2.** (μτφ.) η δυνατότητα ή οι μεγάλες πιθανότητες επιβίωσης: *η ~ τής επιχείρησης / τού κυβερνητικού σχήματος / ενός οργανισμού*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viability].

βιωτικός, -ή, -ό ➔ βιοτικός

βλαβερός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που προκαλεί βλάβη (στην υγεία, τη φύση, την κοινωνία κ.λπ.), ο επιζήμιος: *~ συμπεριφορά / φάρμακο / έντομο / ηθική / ιδέα* ΣΥΝ. επιβλαβής, βλαπτικός. — **βλαβερ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **βλαβερότητα** (η) [1889].

βλάβη (η) {βλαβών} **1.** (γενικά) η ζημιά, η φθορά (ειδικότ.) κάθε φθορά που προκαλεί διακοπή τής λειτουργίας και συνεπάγεται επισκευή ή αντικατάσταση (μηχανήματος, εργαλείου κ.λπ.): *το ηλεκτρικό δίκτυο υπέστη ~ λόγω τής κακοκαιρίας* || *το αυτοκίνητο έπαθε ~ στη μέση τού δρόμου* **2.** ΙΑΤΡ κάθε κάκωση ή αλλοίωση, μεταβολή προς το χειρότερο: *η καρδιά του υπέστη ανεπανόρθωτη ~ κατά τη διάρκεια τής εγχείρησης* **3.** η πρόκληση ζημίας (υλικής ή ηθικής), που προκύπτει είτε από μη εκπλήρωση συμβατικής υποχρέωσης είτε από συμπεριφορά που αντίκειται σε νομικό κανόνα: *περιουσιακή ~* || *σωματική ~ εξ αμελείας ή εκ προθέσεως* ΦΡ (α) ***ηθική βλάβη*** βλ. λ. *ηθικός* (β) ***σωματική βλάβη*** η σωματική κάκωση ή βλάβη τής υγείας τού πα-

θόντος που προκαλείται από βίαιη εξωτερική ενέργεια *κατηγορείται για την πρόκληση σωματικής βλάβης σε ανήλικο* (γ) (λόγ.) ***ανήκεστος βλάβη*** η αθεράπευτη ζημία, φθορά *αποφυλακίστηκε λόγω ανηκέστου βλάβης τής υγείας του.*
[ΕΤΥΜ αρχ < **βλαπ-* (με αφομοίωση τού *-π-* προς το προηγούμενο *β-*), θ που απαντά στο ρ *βλάπ-τω* (βλ.λ.) Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει σωματικά ελαττώματα (π.χ. *ἐν ὄμμασιν βλάβας ἔχω*, Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 889)].

Βλαδίμηρος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τού Κιέβου **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ < ρωσ Vladimir < παλαιότ. Vladimer / Volodimer < γερμ Waldemar «φημισμένος εξουσιαστής» < αρχ. γερμ waltan «εξουσιάζω» + māri «περίφημος, φημισμένος»]

βλαισοποδία (η) [μτγν.] ΙΑΤΡ δυσμορφία των ποδιών (κυρ. στην παιδική ηλικία), κατά την οποία τα γόνατα προσεγγίζουν το ένα το άλλο, ενώ οι αστράγαλοι αποκλίνουν μεταξύ τους

βλαισόπους, -ους, ουν {βλαισόπ-οδος, -οδα | -οδες (ουδ. -οδα), -όδων} ΙΑΤΡ αυτός που παρουσιάζει βλαισοποδία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. < *βλαισός* «κυρτός, στραβός» (βλ.λ.) + *πούς, ποδός*].

βλαισός, -ή, -ό **1.** ΙΑΤΡ (μέλος τού σώματος) που παρουσιάζει κύρτωση με γωνία ανοικτή προς τα έξω *~ γόνατο* || *~ μεγάλος δάκτυλος τού ποδιού* **2.** αυτός τού οποίου τα γόνατα συγκλίνουν. ενώ οι αστράγαλοί του είναι σε απόσταση μεταξύ τους ΣΥΝ βλαισόπους, (λαϊκ.) στραβοπόδης, στραβοκάννης — **βλαισότητα** [αρχ.] κ **βλαίσωση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου. Το επίθημα *-σός* παρουσιάζεται και σε άλλα επίθ. που δηλώνουν ελαττώματα, π.χ *λοξός, γαμψός* κ.ά. Το λατ επίθ. blaesus «τραυλός» προέρχεται από την Ελλην., όπως μαρτυρεί το φωνηεντικό σύμπλεγμα -ae-]

βλάκας (ο) {δύσχρ. βλακών} **1.** ΙΑΤΡ πρόσωπο που πάσχει από βλακεία (σημ. 1) **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που ενεργεί και συμπεριφέρεται με ανόητο τρόπο, ο ηλίθιος *είναι ~, δεν καταλαβαίνει τίποτα!* ΣΥΝ κουτός, ανόητος, χαζός, κρετίνος, (σκωπτ.) κουτορνίθι ΑΝΤ ξύπνιος, έξυπνος, ατσίδας ΦΡ (α) (ειρων.) ***έξυπνος βλάκας*** ο βλάκας που έχει εκλάμψεις εξυπνάδας (β) ***βλάκας με περικεφαλαία / με πατέντα / με λοφίο*** πολύ ανόητος, χαρακτηριστικά ηλίθιος (γ) (εμφατ.) ***ένας βλάκας και μισός*** χαζός σε βαθμό που ξεπερνά το συνηθισμένο σε περιπτώσεις στις οποίες θέλει να εκφράσει κανείς την έντονη απογοήτευσή του για τις ενέργειες είτε τού ίδιου είτε τρίτου. *Δεν περίμενα ποτέ να την πάθω μ' αυτό τον τρόπο! Είμαι ~!* **3.** (σκωπτ.-εκφραστ ο τ. **βλαξ**) σε χαρακτηρισμούς, αναφωνήσεις κ.λπ.. *τι έκανα ο ~!* || *έτσι είπαμε να το φτειάξεις, βρε ~;* || *ασφαλώς, πρόκειται περί βλακός!* Επίσης (λόγ.) **βλαξ** {βλακός} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλάξ, -κός* < **μβλάξ* < **μλάξ* < *ml-āk- < I.E. *mel- «μαλακός», πβ σανσκρ. mrdúh. λατ mollis, γαλλ. mou/mol, αγγλ mild κ.ά. Ομόρρ *μαλ-ακ-ός, μαλ-θ-ακ-ός* κ.ά. Η λ. *βλάξ* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ «μαλακός», από όπου προήλθε η σημ «ανόητος, χαζός»]

βλακεία (η) {βλακειών (σημ. 3)} **1.** (α) ΙΑΤΡ διανοητική καθυστέρηση μέσου βαθμού (μεταξύ τής μωρίας –ελαφρά μορφή και τής ιδιωτείας βαριά μορφή) ΣΥΝ ηλιθιότητα, χαζομάρα, κουταμάρα, μωρία ΑΝΤ εξυπνάδα (β) (καθημ.) η αδυναμία να αντιλαμβάνεται κανείς σωστά τα πράγματα· (γενικότ.) η δυσκολία αντίληψης· *η ~ του δεν περιγράφεται!* || *τόση ~ δεν έχω ξαναδεί!* || *μην τον κατακρίνεις· αυτός απαλλάσσεται λόγω βλακείας!* **2.** (συνεκδ.) κάθε επιπόλαιος λόγος ή πράξη και γενικότ. ενέργεια την οποία δεν δικαιολογείται να κάνει ένας λογικός άνθρωπος: *μην κάνεις καμιά ~ και της πεις όσα συζητήσαμε!* || *έκανα τη ~ να μην αγοράσω εκείνο το οικόπεδο τότε που ήταν φτηνό* ΣΥΝ χαζομάρα, κουταμάρα ΑΝΤ εξυπνάδα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *βλακεύω* < *βλάξ*].

βλακέντιος (ο) (λόγ.-σκωπτ.) ο βλάκας ΣΥΝ κουτεντές
[ΕΤΥΜ < *βλάκας* + *-έντιος*, ίσως παρωδία των λατ επιθημάτων -entius ή -entior (συγκρ βαθμ.)].

βλακεύω ρ αμετβ [αρχ.] {βλάκεψα} γίνομαι βλάκας.

βλακίστατος, -η, -ο [μτγν.] υπερβολικά βλάκας.

βλακόμετρο (το) [1889] (σκωπτ.) ο πολύ ανόητος άνθρωπος, αυτός που μπορεί να χρησιμεύσει ως μέτρο βλακείας

βλακόμουτρο (το) (υβριστ.) ο βλάκας ΣΥΝ χαζός, ηλίθιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*

βλακοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δίνω την εντύπωση ότι είμαι βλάκας

βλακώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βλακώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· βλακωδέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρμόζει σε βλάκα, που είναι χαρακτηριστικός τού βλάκα *~ αστείο / ύφος / συμπέρασμα / γέλιο / έκφραση / στάση / αντίληψη / ενέργεια / απαγόρευση* ΣΥΝ ανόητος, χαζός, κουτός, ηλίθιος ΑΝΤ έξυπνος, ευφυής — **βλακωδώς** επίρρ [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

βλάμης (ο) {βλάμηδες}, **βλάμισσα** (η) {βλαμισσών} (λαϊκ.) (παλαιότ.) **1.** ο αδελφοποιτός (βλ. λ.) **2.** πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από γενναιότητα, που δείχνει λεβεντιά ΣΥΝ γενναίος, λεβέντης, ασίκης — **βλάμικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < αλβ vlam «αδελφοποιτός»]

βλαμμένος, -η, -ο [μεσν.] (υβριστ.) αυτός που έχει διανοητική βλάβη· ανόητος, χαζός: *~ είσαι; Τόση ώρα σου μιλάω και δεν καταλαβαίνεις τίποτε!* || *τι λέει αυτό το ~*. ΣΥΝ ανισόρροπος, ηλίθιος, (σκωπτ.) πειραγμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός.*

βλαπτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ή επιφέρει βλάβη, ζημία· *~ παράγοντας / επίδραση* || *αυτός είναι ~ για τα συμφέροντά μας* || *τα καυσαέρια είναι ~ για το αναπνευστικό σύστημα* ΣΥΝ βλαβερός, επιβλαβής, επιζήμιος ΑΝΤ αβλαβής, ακίνδυνος, ωφέλιμος — **βλαπτικότητα** (η) [1891], **βλαπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ

βλάπτω κ (λαϊκ.) **βλάφτω** [μεσν.] ρ. μετβ κ αμετβ. {έβλαψα, βλάφτηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κακό σε (κάποιον/κάτι), προξενώ σε (κάποιον/κάτι) ζημιά, βλάβη (υλική, ηθική κ.λπ.) *~ τα εθνικά συμφέροντα / τον οργανισμό / τη χώρα / τις καλλιέργειες / την υπόληψη / την ανάπτυξη / το γόητρο κάποιου / την εξέλιξη / την κοινωνία* || *το κάπνισμα βλάπτει σοβαρά την υγεία* ΣΥΝ ζημιώνω, πειράζω ΑΝΤ ωφελώ, ευνοώ ♦ **2.** (αμετβ.) κάνω κακό *το πολύ φαγητό βλάπτει* || *λίγο περισσότερη ευγένεια δεν βλάπτει* **3.** (απρόσ **βλάπτει**) κάνει κακό (αρνητ.) *δεν ~ να ζητάς συγγνώμη καμιά φορά!* ΣΥΝ πειράζει, ενοχλεί — **βλάψιμο** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βλάπ-jω*, που συνδ. με σανσκρ. marká- «βλάβη, καταστροφή», λατ mulcare «βλάπτω μαστιγώνω». Το ρ. χρησιμοποιείται στον Όμηρο με τη σημ. «παρεμποδίζω την πορεία, κόβω τον δρόμο κάποιου», όπου απαντά επίσης η σημ «καθιστώ τα πόδια τού αλόγου ανίκανα για πορεία» Η σημερινή σημ. είναι μεθομηρική]

Βλάσιος (ο) {Βλασίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βλάσης**.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ. όν., αγν. ετύμου]

βλασταίνω ρ αμετβ {βλάστησα} **1.** (για φυτά) αναπτύσσω βλαστούς, βγάζω (νεαρά) βλαστάρια ΣΥΝ αναβλαστάνω, εκβλαστάνω, θάλλω **2.** (κατ' επέκτ.) ριζώνω στο χώμα και αποκτώ βλαστούς, άνθη και καρπούς: *σ' αυτό τον αγριότοπο τίποτα δεν βλασταίνει* ΣΥΝ φυτρώνω, ξεφυτρώνω, αναφύομαι, ευδοκιμώ **3.** (μτφ.) κάνω την εμφάνισή μου, έρχομαι στο προσκήνιο ή φθάνω σε σημείο ακμής: *τα λόγια του έκαναν να βλαστήσει ο σπόρος τής ελευθερίας* ΣΥΝ γεννιέμαι, εμφανίζομαι, αναδύομαι, ευδοκιμώ, ακμάζω Επίσης **βλαστάνω** κ **βλαστίζω** — **βλάστεμα** (το) (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλαστάνω*, αβεβ ετύμου. Αν ο αόρ β' *βλαστ-εῖν* προέρχεται από τ. **βλαθ-τεῖν*, τότε η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με το επίθ *βλωθ-ρός* «ψηλός» (για δέντρα) < **μλωθ-ρός* < *ml̥odh-, μεταπτωτ. βαθμ. δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *melōdh- «ύψωμα, κεφάλι», πβ. σανσκρ mūrdh-án- «κορυφή κεφάλι»].

βλαστάρι (το) {βλασταρ-ιού | -ιών} **1.** ο βλαστός που μόλις έχει αναπτυχθεί, ο μικρός βλαστός **2.** ο βλαστός ποώδους φυτού ΣΥΝ εκβλάστημα, φυντάνι, φύτρο **3.** (μτφ -θωπευτ.) το παιδί, (σε προσφώνηση) *~ μου!* (υποκ.) **βλασταράκι** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *βλαστάριον*, υποκ. τού αρχ *βλαστός*].

βλάστη (η) {χωρ. πληθ.} ο βλαστός κυρ. το τμήμα τού φυτικού εμβρύου που μετατρέπεται σε σπέρμα μετά τη γονιμοποίηση.
[ΕΤΥΜ αρχ < *βλαστάνω* (υποχωρητ.)]

βλάστημα (το) {βλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ευδοκίμηση και η ανάπτυξη των φυτών ΣΥΝ βλάστηση, φύτρωμα **2.** (συνεκδ.) ο βλαστός (βλ. λ.) **3.** ΒΙΟΛ το αρχικό στάδιο τού αναγεννήματος (βλ. λ.) ενός οργάνου
[ΕΤΥΜ αρχ < *βλαστάνω*]

βλαστήμια (η) (λαϊκ.) ο έντονα υβριστικός λόγος (πβ λ. *βλασφημία*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *βλασφημία* (με ανομοίωση τού συμπλέγματος *-σφ-* και αναβιβασμό τού τόνου κατά το σχήμα *αγρυπνώ – αγρύπνια, στενοχωρώ – στενοχώρια* κ.ά.) < *βλασφημῶ*]

βλάστημος, -η, -ο → βλάσφημος

βλαστημώ (κ. -άω) ρ. μετβ {βλαστημάς | βλαστήμησα} (εκφραστ.) βρίζω (βλ. κ. λ. *βλασφημώ*) ΦΡ (α) ***βλαστημώ την ώρα και τη στιγμή*** (λ.χ. που γεννήθηκα, που ήρθα κ.λπ.) καταριέμαι την ώρα που έκανα κάτι για περιπτώσεις που μετανιώνουμε έντονα για κάτι (β) (καθημ.) ***βλαστήμα τα!*** για να εκφραστεί έντονη στενοχώρια και απογοήτευση *«κι αρχίζουν τα παραπατήματα και τότε πια βλαστήμα τα»* (καντάδα) ΣΥΝ άστα να πάνε, (λαϊκ.) χέστα κι άστα (πβ λ. *βλασφημώ*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίζω*
[ΕΤΥΜ < μεσν *βλαστημῶ* < αρχ. *βλασφημῶ* (βλ.λ.), με τροπή τού *-σφ-* σε *-στ-* είτε με φωνολογική ανομοίωση είτε με παρετυμολ. συσχέτιση προς τα *τιμή / τιμῶ*]

βλάστηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να βλαστάνει ένα φυτό και συνεκδ. ο χρόνος κατά τον οποίο συντελείται αυτή η διαδικασία. *τον καιρό τής ~* ΣΥΝ εκβλάστηση **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των φυτών σε ένα οικοσύστημα *τροπική / πλούσια / αραιή ~* ΣΥΝ χλωρίδα. — **βλαστητικός,** -ή, -ό [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλάστησις* < *βλαστάνω* (βλ. λ. *βλασταίνω*)].

βλαστίδιο (το) {βλαστιδί-ου | -ων} το φυτικό ή ζωικό έμβρυο που σχηματίζεται λίγες μέρες μετά τη γονιμοποίηση.

βλαστικότητα (η) [1899] {χωρ. πληθ.} η φυσική ικανότητα τού σπόρου ή τού φυτού για βλάστηση (βλ. λ.).

βλαστοειδής, -ής, -ές {βλαστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με βλαστό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

βλαστολογώ ρ. μετβ [μτγν.] {βλαστολογείς. | βλαστολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποκόπτω νεαρούς βλαστούς (από τα φυτά) ΣΥΝ κορφολογώ — **βλαστολόγημα** (το) [1809]

βλαστομύκητας (ο) {βλαστομυκήτων} ΒΙΟΛ μονοκύτταρος μικροοργανισμός, συνήθως παθογόνος για τον άνθρωπο και τα ζώα, που πολλαπλασιάζεται με εκβλάστηση.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. blastomycete].

βλαστομυκητίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ λοιμώδης ασθένεια που προσβάλλει το δέρμα και τα σπλάχνα των ανθρώπων και προκαλείται από βλαστομύκητες
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. blastomycosis].

βλαστός (ο) **1.** ΒΟΤ τμήμα τού φυτού πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι οφθαλμοί, τα φύλλα και τα λουλούδια (βλ. κ. λ. *βλαστάρι*): *ο ~ τού δέντρου ονομάζεται κορμός* || *αναρριχώμενος / ξυλώδης ~* **2.** (ειδικότ.)

ο βλαστός (σημ 1) ποώδους φυτού ΣΥΝ βλαστάρι **3.** (μτφ) νεαρό μέλος οικογένειας (ή και ευρύτερης ομάδας ανθρώπων). τέκνο· *οι ~ τού έθνους* (η νέα γενιά) || *μονάκριβος ~ τής οικογένειας* || *νεαρός ~* ΣΥΝ γόνος, απόγονος, γέννημα, βλαστάρι, παιδί. θρέμμα — **βλαστικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βλαστάνω* (υποχωρητ)].

βλασφημία (η) [αρχ] {βλασφημιών} (λόγ.) **1.** ο ανόσιος και ασεβής λόγος εναντίον τού Θεού. ιερών προσώπων και πραγμάτων: *είναι ~ να αμφισβητείς την ύπαρξη τού Θεού* **2.** (κατ' επέκτ.) ο υβριστικός λόγος· ΦΡ. ***άπαγε τής βλασφημίας*** βλ. λ *άπαγε.*

βλάσφημος, -η. -ο [αρχ] κ **βλάστημος** [μεσν.] **1.** αυτός που βρίζει τα θεία **2.** (κατ' επέκτ. για πρόσ. και πράξεις) απρεπής (απέναντι σε κάτι σεβαστό). ασεβής

βλασφημώ ρ μετβ. κ αμετβ {βλασφημείς.. | βλασφήμησα} προσβάλλω, κυρ. με τα λόγια (ιερό πρόσωπο ή πράγμα): (μετβ.) *μη βλασφημείτε τα θεία!* || (αμετβ) *Μη βλασφημείς! Δεν πρέπει να μιλάς έτσι για τον Θεό!* (πβ λ *βλαστημώ*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βλασφημῶ, (-έω),* αβεβ ετύμου. Το β' συνθ. *(-φημῶ)* προέρχεται από τη λ *φήμη.* Αν το α' συνθ. *βλασ-* αναχθεί στο ρ *βλάπτω.* μπορούμε να θεωρήσουμε ότι **βλα(ψ)-φημῶ > βλασ-φημῶ* (με ανομοίωση). Στην Αρχ η λ. αναφέρεται σε μειωτ λόγια που εκστομίζονται εναντίον κάποιου (π χ. *ὅσα εἰς ἡμᾶς ἐβλασφήμησαν.* Δημοσθ *Περὶ τοῦ στεφάνου* 3), ενώ ο περιορισμός τής λ. σε υβριστικές εκφράσεις ή τρόπους συμπεριφοράς έναντι τού Θεού είναι μτγν και απαντά μόνο στη βιβλική γλώσσα (π.χ. Κ.Δ. *Αποκάλ.* 16, 9: *καὶ ἐβλασφήμησαν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ*)].

βλαττί (το) {βλαττί-ου | -ων} (λαϊκ) πολύτιμο μεταξωτό ύφασμα, συνήθ. σε κόκκινο χρώμα (με το οποίο κατασκευάζονται επικαλύμματα τής Αγίας Τράπεζας)
[ΕΤΥΜ < μεσν *βλαττίον < βλάττα* < λατ blatta «μεταξοσκώληκας – πορφύρα»].

βλαττίδα (η) ΙΑΤΡ μικρό σκληρό δερματικό εξάνθημα, με χρώμα ερυθρό ή ρόδινο και σχήμα στρογγυλό ή ακανόνιστο. που εμφανίζεται και υποχωρεί αυτομάτως, χωρίς να αφήνει σημάδια, αποτελεί δε χαρακτηριστικό σύμπτωμα πολλών δερματοπαθειών.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < **βλαττίδα.* υποκ τού μτγν. *βλάττα* < λατ blatta «μεταξοσκώληκας – πορφύρα»]

βλάφτω ρ. → βλάπτω

βλαχαδερό κ **βλαχαντερό** (το) (μειωτ.) ο επαρχιώτης, αυτός που συμπεριφέρεται σαν αγροίκος.
[ΕΤΥΜ < *βλάχος + άντερο,* με καταβιβασμό τού τόνου].

βλαχάκι (το) {χωρ. γεν } το βλαχόπουλο (βλ λ.).

βλαχάρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (μειωτ.) η άξεστη γυναίκα.

Βλαχιά (η) (περιληπτ.) το σύνολο των Βλάχων

βλαχιά (η) **1.** σύνολο άξεστων ανθρώπων: *έφυγε απ' το σπίτι της, που είχε όλα τα καλά, και πήγε να ζήσει μες στη ~* **2.** η άξεστη, απολίτιστη συμπεριφορά **3.** (συνεκδ) οποιαδήποτε πράξη ή συμπεριφορά ταιριάζει σε αγροίκο, απολίτιστο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά.*

Βλαχία (η) περιοχή και διοικητική περιφέρεια τής Ν. Ρουμανίας· παλαιότ. από τις σημαντικότερες παραδουνάβιες ηγεμονίες.
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Βλάχος*].

βλάχικος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Βλάχους (βλ.λ.): *~ γάμος / γλώσσα / τραγούδι / φορεσιά* **2. *Βλάχικα*** (τα) λατινογενής γλώσσα συγγενής προς τη Ρουμανική, που ομιλείται από ορισμένες πληθυσμικές ομάδες δίγλωσσων Ελλήνων· η Αρωμουνική, η Κουτσοβλαχική **3.** (μτφ -μειωτ) αυτός που ταιριάζει σε αγροίκο, τραχύς και άξεστος: *~ φέρσιμο / συμπεριφορά* ΣΥΝ επαρχιώτικος, χωριάτικος, απολίτιστος ΑΝΤ πολιτισμένος. εκλεπτυσμένος. ραφινάτος. — **βλάχικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος*

βλαχο- κ. **βλαχό-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με τους Βλάχους: *βλαχο-χώρι, βλαχο-καλύβα. βλαχο-τσάρουχο. βλαχόφωνος* **2.** (μειωτ.-ειρων.) επαρχιώτικη και κακού γούστου ιδιότητα: *βλαχο-τράγουδο, βλαχο-μπαρόκ, βλαχο-σαλέ, βλαχο-ευρωπαίοι.*

βλαχοδήμαρχος (ο) [1896] {βλαχοδημάρχ-ου | -ων, -ους} (μειωτ.) πρόεδρος κοινότητας ή δήμαρχος μικρού δήμου που συμπεριφέρεται σαν σπουδαίο πρόσωπο, ως φορέας σημαντικής εξουσίας

βλαχομπαρόκ (το) {άκλ.} (κακόσ.) **1.** ΜΟΥΣ ο ανεπιτυχής συνδυασμός στοιχείων τής παραδοσιακής μουσικής με στοιχεία τής σύγχρονης ηλεκτρονικής μουσικής **2.** (ως επίθ.-κατ' επέκτ) οτιδήποτε προσπαθεί άκομψα και με πομπώδη τρόπο να συνταιριάξει ετερόκλιτα στοιχεία

βλαχοντίσκο (η) {άκλ } (σκωπτ) ΜΟΥΣ το είδος ελαφράς μουσικής που συνδυάζει σύγχρονους ευρωπαϊκούς ρυθμούς με στοιχεία δημοτικής ή λαϊκής μουσικής

βλαχόπουλο (το), **βλαχοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το παιδί τού Βλάχου, νεαρός Βλάχος (βλ.λ.) ΣΥΝ βλαχάκι **2.** (κατ' επέκτ.) νεαρός βοσκός ή νεαρός χωρικός ΣΥΝ βοσκόπουλο, τσοπανόπουλο, χωριατόπουλο. χωριατόπαιδο
[ΕΤΥΜ < *Βλάχος + -πουλο* (βλ λ)].

Βλάχος (ο). **Βλάχα** (η) [μεσν.] **1.** ο δίγλωσσος Έλληνας που μιλά Βλάχικα (βλ. κ. λ. *Αρωμούνοι, Κουτσόβλαχος, Καραγκούνης*) **2.** (γενικότ.) κάθε ορεσίβιος βοσκός τής ηπειρωτικής Ελλάδας
[ΕΤΥΜ μεσν. < Vlah < αρχ. γερμ. Valah < λατ Volcae (*Οὐάλκαι*), όνομα εκλατινισμένου φύλου κελτικής καταγωγής. το οποίο ζούσε στα εδάφη τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας κατά την κάθοδο των γερμανικών φύλων. Οι Γερμανοί συνήθιζαν να αποκαλούν Valah τους υποτελείς σε αυτούς λαούς, που ήταν λατινόφωνοι. Κατ' άλλη άποψη. η λ. ανάγεται σε αμάρτυρο **Βαλάχος* < αραβ fellah «γεωργός», επειδή οι Ρωμαίοι, αφού κατέκτησαν την Αίγυπτο. χρησιμοποιούσαν ντόπιους γεωργούς ως φύλακες].

Βλάχοι – Ουαλοί – Βαλλόνοι. Αντίθετα προς ό,τι πήγαν να επιβάλουν παλαιότερα ξένα συμφέροντα και πολιτικές σκοπιμότητες (έφτασε να λειτουργήσει ρουμανικό σχολείο στα Γιάννενα, για να μάθουν οι Βλάχοι . ως «μειονότητα» τη «μητρική» τους γλώσσα, που ήταν τάχα τα Ρουμανικά!), σήμερα η επιστημονική έρευνα έχει αποκαταστήσει την αλήθεια. που είναι και ευρύτερα αποδεκτή Οι Έλληνες, στην καταγωγή και τη συνείδηση, Βλάχοι (γνωστοί και ως *Κουτσόβλαχοι* και *Αρωμούνοι,* επίσης κατά περιοχές και ως *Αρβανιτόβλαχοι, Καραγκούνηδες, Φρασαριώτες* κ.λπ.) είναι δίγλωσσοι Έλληνες ποιμένες και κτηνοτρόφοι (Κ. Μακεδονίας, Θεσσαλίας, Αιτωλοακαρνανίας). που παράλληλα προς τα Ελληνικά μιλούν μια λατινογενή διάλεκτο, τα Βλάχικα ή Κουτσοβλάχικα ή Αρωμουνικά. Η γλωσσική τους συγγένεια (όχι εθνολογική!) με τους Ρουμάνους οφείλεται στο ότι τόσο τα Αρωμουνικά όσο και τα Ρουμανικά ανάγονται σε κοινή γλωσσική πηγή, την Ανατολική ή Βαλκανική Λατινική Εκλατινισθέντες γλωσσικά Έλληνες οι Βλάχοι μίλησαν την Αρωμουνική. με έντονη την επίδραση και τής Αρχαίας Ελληνικής (στα Βλάχικα σώζονται λέξεις ελληνικές. όπως urma < *οδμή / οσμή* ή udare < *οὖθαρ* «μαστός. στήθος» κ.ά που δεν διατηρήθηκαν στην Κοινή Ελληνική), ενώ η γλώσσα των Ρουμάνων έχει επηρεαστεί από τη Γετοδακική Η ονομασία *Βλάχοι* ανάγεται γλωσσικά στο όνομα γαλατικού φύλου Volcae (εκλατινισμένου από τις επιδρομές του σε ρωμαιοκρατούμενες περιοχές), που οι Γερμανοί ονόμασαν Valah, χαρακτηρίζοντας με αυτό όλους τους λατινόφωνους υπηκόους τού ρωμαϊκού κράτους. Από το γερμ Valah προήλθαν οι εθνικές ονομασίες *Ουαλοί* (Βρετανία), *Βαλλόνοι* (Βέλγιο), *Γκωλουά* (πβ. ντε Γκωλ) (Γαλλία) και Valah > vlah > *Βλάχ-ος* (Βυζάντιο)

βλάχος (ο), **βλάχα** (η) (ως μειωτ χαρακτηρισμός) **1.** επαρχιώτης. πρόσωπο που έχει εμφάνιση, συμπεριφορά και ομιλία χωριάτη. ο άξεστος ΦΡ (σκωπτ) (α) ***εμείς οι βλάχοι όπως λάχει*** οι ανοικοκύρευτοι άνθρωποι ενεργούν με πρόχειρο, ανοικοκύρευτο τρόπο συχνά λέγεται αυτοειρωνικά από κάποιον που θέλει να δείξει ότι βολεύεται εύκολα παντού, σε οποιεσδήποτε συνθήκες: *Μην ψάχνεις τώρα για κάθισμα! Κάτσε χάμω! ~!* (β) ***πονηρός ο βλάχος!*** κυρ. για επαρχιώτη, που αποδεικνύεται έξυπνος, πονηρός, ενώ τον θεωρούσαν αφελή • **2.** εδώδιμο μεγάλο ψάρι (μέχρι και 40 κιλά), συγγενικό με τον ροφό. με ανοιχτό γκρίζο-καφέ χρώμα, που ζει κατά κανόνα σε μεγάλα βάθη

βλαχουριά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ) **1.** (λαϊκ.) το σύνολο των Βλάχων **2.** (μτφ -μειωτ) σύνολο άξεστων ανθρώπων
[ΕΤΥΜ < *βλάχος* + παραγ. επίθημα *-ουριά* (< μεσν. *-ούρα* < λατ. -ura), πβ. κ *κλεφτ-ουριά*].

βλαχόφωνος, -η, -ο → -φωνος

βλαχοχώρι (το) {βλαχοχωρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) χωριό Βλάχων **2.** (μτφ.-μειωτ) απομακρυσμένο, απομονωμένο χωριό.

βλάψιμο (το) → βλάπτω

βλέμμα (το) {βλέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** στροφή ή/και προσήλωση των ματιών σε (κάτι/κάποιον): *έριξε το ~ του στο μεγάλο ρολόι τού σταθμού* || *στρέφω / καρφώνω / σηκώνω / παίρνω / αποστρέφω / υψώνω το ~ μου* ΣΥΝ. ματιά· ΦΡ **υπό το βλέμμα κάποιου** (για κάτι που γίνεται) ενώ κάποιος βλέπει απλώς ή προσέχει ή επιβλέπει **2.** ο τρόπος με τον οποίο κοιτά κανείς, η ιδιαίτερη εντύπωση που δίνει η ματιά του: *ψυχρό / άγριο / αδιάφορο / διαπεραστικό / βλοσυρό / τρομαγμένο / απλανές / επίμονο / λοξό / ύπουλο / περιφρονητικό / τολμηρό / σατανικό / εχθρικό / στοχαστικό ~* || *~ γεμάτο οίκτο / ικεσία*
[ΕΤΥΜ. αρχ < **βλέπ-μα < βλέπω*]

βλέννα (η) {βλεννών} **1.** ΒΙΟΛ το πυκνόρρευστο, ημιδιαφανές και γλοιώδες έκκριμα ορισμένων αδένων. *τραχηλική ~* **2.** (ειδικότ) η πυκνόρρευστη ουσία που εκκρίνεται και συγκεντρώνεται στη μύτη ΣΥΝ μύξα **3.** ΒΟΤ ιξώδης ουσία που απαντά σε ορισμένα φυτά, λ.χ. στο λινάρι Επίσης **βλέννη**
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βλεννός < *μλεδ-σ-νός,* όπου **μλεδ-* επεκτεταμένος τ. τού I.E. *mel «μαλακός», πβ. σανσκρ. mṛdnāti «μαλακώνει». λατ. mollis «μαλακός». Βλ. κ *μαλακός*].

βλεννογόνος, -ος. -ο [1867] **1.** ΒΙΟΛ αυτός που παράγει και εκκρίνει βλέννα (βλ.λ.) *~ αδένας* **2. *βλεννογόνος*** (ο) η επιθηλιακή μεμβράνη που σχηματίζεται κοντά στα φυσικά στόμια τού σώματος και επενδύει την εσωτερική επιφάνεια των κοίλων οργάνων του για την καλύτερη προστασία τους: *αναπνευστικός / στοματικός / πεπτικός / γεννητικός ~*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ muqueuse].

βλεννορραγία (η) [1889] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ οξείας μορφής βλεννόρροια (βλ.λ.), που ως κύριο σύμπτωμα έχει τη ρύση βλέννας από τα γεννητικά όργανα — **βλεννορραγικός,** -ή. -ό [1854]
[ΕΤΥΜ. < *βλέννα + -ρραγία.* πβ. παθ. αόρ β' *ἐρ-ράγ-ην,* ρ *ῥήγ-νυ-μι,* βλ. κ. *ρήγμα*].

βλεννόρροια (η) [1853] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ το αφροδίσιο νόσημα που προσβάλλει το ουρογεννητικό σύστημα. προκαλώντας πυώδη φλεγμονή στην ουρήθρα και ρύση πύου από αυτήν στους άνδρες και κάψιμο, κολπικό έκκριμα ή μόλυνση τού τραχήλου τής μήτρας και των σαλπίγγων στις γυναίκες ΣΥΝ (λαϊκ) σκουλαμέντο. — **βλεννορροϊκός,** -ή, -ό [1853].
[ΕΤΥΜ < *βλέννα + -ρροια < ροή,* απόδ τού ελληνογενούς γαλλ gonorrhée < gono- (< *γόνος*) + -rhée (< *-ροια < ροή*)]

βλεννώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βλεννώδ-ους | -εις (ουδ -η). -ών} ΒΙΟΛ αυτός που έχει τη μορφή βλέννας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες.*

βλέπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {είδα (να/θα δω, προστ. δες, δείτε κ. δέστε κ. (λαϊκ) ιδέστε), ειδώθηκα, ιδωμένος} ♦ (μετβ) **1.** αντιλαμβάνομαι (κά-

ποιον/κάτι) μέσω τής όρασης: ~ *το βουνό στο βάθος* || *από αυτή τη θέση δεν ~ τίποτα* || *τα είδα όλα με τα ίδια μου τα μάτια* || *τι είδες και τρόμαξες;* ΦΡ (α) ***βλέπω το φως (τού ήλιου)*** γεννιέμαι. *είδε για πρώτη φορά το φως τής ημέρας σε μια μικρή πόλη τής Μεσογείου* (β) ***βλέπω το φως τής δημοσιότητας*** έρχομαι στη δημοσιότητα, αποκαλύπτομαι μέσω τού Τύπου: *συνταρακτικά στοιχεία για τη δράση παρακρατικών οργανώσεων είδαν το φως τής δημοσιότητας* ΣΥΝ δημοσιεύομαι. κυκλοφορούμαι (γ) ***όπως σε βλέπω και με βλέπεις*** για να δηλώσουμε τη βεβαιότητά μας για κάτι που λέγεται· *τα πράγματα έγιναν έτσι ακριβώς, ~!* ΣΥΝ αλήθεια, ειλικρινά, πράγματι (δ) ***δεν βλέπω την ώρα να...*** (μεσν. φρ.) διακατέχομαι από μεγάλη ανυπομονησία για (κάτι): ~ *γυρίσω σπίτι* ΣΥΝ ανυπομονώ. λαχταρώ (ε) ***να το δω και να μην το πιστέψω!*** βλ λ. *πιστεύω* (στ) ***δεν βλέπω (ούτε) τη μύτη μου*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί να διακρίνει κανείς τίποτα (λ χ. όταν έχει ομίχλη, σκοτάδι κ λπ) (ζ) ***ποιος είδε τον Θεό και δεν (τον) φοβήθηκε!*** για έκρηξη παράφορου θυμού. έντονης οργής και μανίας: *μόλις έμαθε τι έγραψαν οι εφημερίδες για την ιδιωτική του ζωή, ~!* (η) ***είδα πολλά / έχω δει πολλά*** έχω περάσει πολλά στη ζωή και έχω μεγάλη πείρα: ~ *στη ζωή μου, γι' αυτό ν' ακούς τι σου λέω!* ΑΝΤ δεν έχω δει τίποτε (θ) ***βλέπω τον Χάρο με τα μάτια μου*** κινδυνεύω σοβαρά να χάσω τη ζωή μου (ι) ***βλέπω κατάματα (κάποιον / κάτι)*** αντικρίζω με θάρρος, χωρίς φόβο: *ας δούμε κατάματα την πραγματικότητα κι ας μην εθελοτυφλούμε!* (ια) (παροιμ) ***ακόμη δεν τον είδαμε (και) Γιάννη τονε βγάλαμε / τον βαφτίσαμε*** για όσους καταστρώνουν μεγαλεπήβολα σχέδια, χωρίς να στηρίζονται σε θετικές και βάσιμες προϋποθέσεις ή για όσους προτρέχουν των εξελίξεων, συζητούν ή αναφέρονται σε κάτι θεωρώντας το ως δεδομένο, ενώ ακόμη δεν έχει πραγματοποιηθεί (ιβ) (λόγ) ***βλέπω διά τής τεθλασμένης*** διαθέτω διορατικότητα και μπορώ να διαβλέψω μελλοντικές εξελίξεις (ιγ) ***τι έχουν να δουν τα μάτια μας!*** πόσα πολλά φοβερά ή περίεργα πράγματα πρόκειται ακόμη να παρακολουθήσουμε ή να ζήσουμε! (ιδ) ***βλέπω άσπρη μέρα / Θεού πρόσωπο*** βελτιώνεται η κατάστασή μου, βρίσκω επιτέλους ησυχία, ευημερία και ευτυχία: *μακάρι να κερδίσουμε το λαχείο. να δούμε κι εμείς μιαν άσπρη μέρα* ΣΥΝ ευημερώ, ευτυχώ (ιε) ***βλέπω φως*** διακρίνω την πιθανότητα θετικής εξέλιξης: ~ *στο βάθος τού τούνελ* || *δεν ~ σ' αυτή την υπόθεση* (ιστ) ***βλέπω καλό*** ευεργετούμαι ή βελτιώνεται η κατάστασή μου: *δεν είδα καλό μαζί σου τόσα χρόνια* ΣΥΝ ωφελούμαι (ιζ) (ειρων) ***κάνε παιδιά, να δεις καλό!*** τα παιδιά πολλές φορές αποδεικνύονται αχάριστα και δεν αναγνωρίζουν στους γονείς τους τις θυσίες που κάνουν για αυτά (ιη) ***δεν με βλέπω καλά*** δεν αισθάνομαι ασφαλής. διαισθάνομαι ότι κάτι κακό θα μου συμβεί· ~ *μ' αυτούς τους ανθρώπους που έμπλεξα!* || (και ως απειλή ή προειδοποίηση) *αν συνεχίσεις να συμπεριφέρεσαι έτσι. δεν σε βλέπω καλά!* (ιθ) ***τα βλέπω*** (σε χαρτοπαιξία από παίκτη προς άλλον παίκτη) δείξε μου τα χαρτιά σου (κ) ***το 'χω δει / ξαναδεί αυτό το έργο*** (οικ.) για να δηλώσουμε ότι μια κατάσταση ή γεγονός (συνήθ. αρνητ.) μας είναι γνώριμο. γιατί το έχουμε βιώσει ήδη *εγώ δεν τους πιστεύω πια ~ και ξέρω καλά ότι όλοι τους είναι μόνο λόγια!* (κα) (αργκό) ***τα είδα όλα!*** ως σχόλιο για κάτι εντυπωσιακό, μοναδικό, που προκαλεί τη μέγιστη εντύπωση (κβ) ***να σε δω*** (i) (με έμφαση στο «να», προτρεπτικά) στάσου να σε παρατηρήσω. συνήθ. να σε θαυμάσω: *~! Τι ωραία που είσαι με αυτό το φόρεμα!* (ii) (+ πρόταση, ως έκφραση αμφιβολίας) να διαπιστώσω (κάτι που σχετίζεται με εσένα): ~ *τι θα κάνεις. τώρα που αρχίζουν τα δύσκολα!* || (κ. απολύτως) *–Θα πετύχω οπωσδήποτε στον διαγωνισμό! –~!* (κγ) ***(...) και τι να δω;*** (παρενθετικά σε αφήγηση) για να εξάψουμε το ενδιαφέρον τού ακροατή για αυτό που θα ακολουθήσει: *Ανοίγω την πόρτα, ~; Όλο το σπίτι ήταν άνω-κάτω!* (κδ) ***μην είδατε τον Πανα(γ)ή*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αθετεί υπόσχεσή του. δεν ανταποκρίνεται σε προγενέστερη δέσμευση και εξαφανίζεται **2.** κατευθύνω τη ματιά μου προς (κάτι/κάποιον), παρακολουθώ με το βλέμμα (αντικείμενα, θεάματα, περιστατικά κ λπ.): *έβλεπα τα δάχτυλά του να τρέμουν πάνω στο γραφείο* || ~ *την παρέλαση από το μπαλκόνι τού σπιτιού μου* ΣΥΝ παρακολουθώ, παρατηρώ, κοιτάζω, ατενίζω, αγναντεύω. θωρώ **3.** (κατ' επέκτ) σχηματίζω φανταστικές εικόνες και παραστάσεις ~ *όνειρο / όραμα / οπτασία* ΣΥΝ ονειρεύομαι. οραματίζομαι· ΦΡ ***βλέπω (κάποιον / κάτι) στον ύπνο μου*** (μεσν. φρ.) (i) (κυριολ.) ονειρεύομαι (κάποιον/κάτι) (ii) (μτφ) σε ερωτήσεις προς κάποιον που επιθυμεί (κάτι) πάρα πολύ: *–Θες παγωτό πρωινιάτικα, Καλά, στον ύπνο σου το έβλεπες;* **4.** (μτφ) (για άποψη. εκτίμηση) θεωρώ. διαμορφώνω συγκεκριμένη στάση (θετική, αρνητική): ~ *δύσκολη την ικανοποίηση τού αιτήματος* ΣΥΝ κρίνω ΦΡ (α) ***βλέπω με καλό μάτι (κάτι)*** αντιμετωπίζω (κάτι) με ευνοϊκή διάθεση: ~ *τη συνεργασία μας με τη γαλλική εταιρεία* ΣΥΝ ευνοώ. συμπαθώ, καλοβλέπω ΑΝΤ βλέπω με κακό μάτι (β) ***βλέπω (κάτι / κάποιον) με άλλο μάτι*** υιοθετώ διαφορετική συμπεριφορά, αλλάζω αντιμετώπιση: *πρώτα τον περιφρονούσε, αλλά μετά την επιτυχία του άρχισε να τον βλέπει με άλλο μάτι* (γ) ***τα βλέπω ρόδινα / μαύρα*** αντιμετωπίζω τον κόσμο και το μέλλον με αισιοδοξία / απαισιοδοξία: *είναι στην αρχή ακόμα και τα βλέπει όλα ρόδινα* || *είναι απαισιόδοξος και τα βλέπει όλα μαύρα* ΣΥΝ αισιοδοξώ / απαισιοδοξώ (δ) ***τα βλέπω σκούρα*** για δύσκολη κατάσταση, για τις δυσκολίες που αντιλαμβάνεται κανείς ότι θα συναντήσει: ~ *τα πράγματα· φοβάμαι ότι δεν θα τα καταφέρουμε* (ε) ***βλέπω (κάποιον / κάτι) αφ' υψηλού*** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) ως κατώτερό μου. του συμπεριφέρομαι με υπεροψία και περιφρόνηση *από τότε που πήρε προαγωγή, μας βλέπει αφ' υψηλού* ΣΥΝ σνομπάρω (στ) (λαϊκ) ***πώς την έχεις δει (τη δουλειά) / πώς το βλέπεις το πράγμα;*** τι νομίζεις ότι είσαι (ή κάνεις), πού το πας;: *Δηλαδή, πώς την έχεις δει τη δουλειά; Εσύ θα αναλαμβάνεις ό,τι σε βολεύει και όλα τα δύσκολα θα πέφτουν σε μας;* (ζ) (λαϊκ) ***την έχω δει*** (π.χ. *σπουδαίος*) νομίζω. θεωρώ τον εαυτό μου (π.χ. *σπουδαίο*): *την έχει δει βεντέτα και δεν μας δίνει σημασία!* (η) (αργκό) ***την έχω δει κάπως*** νομίζω ότι είμαι κάτι σπουδαίο *την έχει δει κάπως και μας σνομπάρει* **5.** (μτφ) διαπιστώνω, αντιλαμβάνομαι: *μετά τις τελευταίες εξελίξεις είδα το λάθος μου* ΣΥΝ διαπιστώνω. αναγνωρίζω· ΦΡ (α) ***να δεις που...*** (i) για να εκφράσουμε με βεβαιότητα τον φόβο ότι θα γίνει κάτι που δεν θέλουμε. ~ *ότι τώρα που δεν τον θέλουμε, θα εμφανιστεί μπροστά μας!* (ii) για να ενθαρρύνουμε κάποιον που ανησυχεί για κάτι: ~ *όλα θα πάνε καλά* || ~ *δεν θα μας αφήσει έτσι στο τέλος, κάτι θα κάνει!* (β) ***εγώ να δεις!*** προς επίρρωσιν αυτών που λέγονται από τον συνομιλητή (συνήθ. για δυσάρεστη κατάσταση): *· Φοβάμαι πολύ! –~!* || *–Τρέμω απ' το κρύο. –~!* **6.** καταλαβαίνω (γιατί έγινε ή υπάρχει κάτι): *δεν έβλεπε τον λόγο ύπαρξης τριών διαφορετικών ιδρυμάτων για τον ίδιο σκοπό* ΣΥΝ. κατανοώ· ΦΡ ***άκου να δεις*** (i) άκου να καταλάβεις, πρόσεξε να μάθεις ή να αντιληφθείς τι γίνεται: ~ *τι μου συνέβη σήμερα* (ii) (απολύτως, συνήθ. ως σχόλιο για κάτι που είπε κάποιος, πληροφορηθήκαμε κ.λπ.) για φαντάσου! τι λες!: *Ώστε τέτοια πράγματα συμβαίνουν εκεί μέσα! ~!* ΣΥΝ για δες! **7.** υποβάλλω σε εξέταση και έρευνα (κάτι): *όλα αυτά θα τα δούμε καλύτερα στην επόμενη συνεδρίαση* || *ας δούμε όμως και την άλλη πλευρά τού ζητήματος* ΣΥΝ εξετάζω, ερευνώ, αναζητώ **8.** (για ιατρούς) υποβάλλω σε ιατρική εξέταση (κάποιον) ή κάνω ιατρική επίσκεψη· *πρέπει να τον δει κατεπειγόντως γιατρός* || *ο γιατρός βλέπει καθημερινά γύρω στους δεκαπέντε ασθενείς* ΣΥΝ εξετάζω ΦΡ (ειρων.) ***πρέπει να σε δει γιατρός!*** δεν είσαι λογικός. δεν λειτουργείς σωστά: *δεν είναι λογικά πράγματα αυτά που λες· ~!* **9.** προβλέπω, προλέγω: *«Εξόριστε Ποιητή, στον αιώνα σου λέγε τι βλέπεις»* (Οδ. Ελύτης) || *τον ~ μια μέρα να γίνεται μεγάλος και τρανός* **10.** εκτιμώ (μια κατάσταση): *Πώς τα βλέπεις τα πράγματα: Θα έχουμε εκλογές.* ΦΡ ***για να δούμε...*** για να δηλώσουμε συγκρατημένη επιφύλαξη ή απαισιοδοξία. *–Πιστεύω πως θα κρατήσει τον λόγο του. –~* **11.** σκέφτομαι (για κάτι), προκειμένου να πάρω απόφαση: *να δούμε τι θα κάνουμε με τη συμφορά που μας βρήκε* || (κ αμετβ.) *πήγαινε τώρα να κοιμηθείς και αύριο βλέπουμε* || *φτειάξε πρώτα αυτό και μετά βλέπουμε* ΣΥΝ αποφασίζω ΦΡ (α) ***βλέποντας και κάνοντας*** για ενέργειες που γίνονται ανάλογα με τις περιστάσεις, που προσαρμόζονται στις εκάστοτε συνθήκες. *ας μη βιαστούμε να πούμε από τώρα πώς θα δράσουμε θα προχωρήσουμε ~* (β) ***θα δούμε*** ως απάντηση, για να δηλωθεί επιφύλαξη για το μέλλον που κλίνει προς την άρνηση· *–Θα πάμε μαζί τους, τελικά; –~, δεν ξέρω* **12.** προσέχω, για να προφυλαχθώ ή να αποφύγω (κάποιον/κάτι): *βλέπε πού πατάς!* ΣΥΝ. έχω τον νου μου **13.** (α) παρακολουθώ (κάτι) με προσοχή και συνέπεια (για να προλάβω πιθανές αρνητικές εξελίξεις): *βλέπε το φαγητό, ώσπου να γυρίσω* (β) (κατ' επέκτ.) προσηλώνω τη σκέψη μου (κάπου), με απασχολεί (κάτι) *μόνο το προσωπικό του συμφέρον βλέπει και τίποτε άλλο* ΣΥΝ σκέπτομαι. υπολογίζω **14.** (α) έχω επαφή ή επικοινωνία με πρόσωπο. συναντώ (κάποιον): *χαίρομαι ιδιαιτέρως που σας βλέπω* || *χρόνια και ζαμάνια έχω να τον δω* || *τον βλέπω κάθε πρωί στο λεωφορείο* (ειδικότ. για επίσημη επαφή): *είδα τον πρόεδρο χθες και συζήτησα μαζί του το θέμα σας* || *θέλει να σε δει ο διευθυντής·* ΦΡ ***δεν θέλω να δω (κάποιον) στα μάτια μου*** για να εκφραστεί έντονη αντιπάθεια, αποστροφή ή οργή για ανεπιθύμητο πρόσωπο: *Είναι αχάριστος. δεν θέλω να τον δω στα μάτια μου!* (β) επισκέπτομαι (κάποιον): *πήγα να τους δω, προτού φύγω για διακοπές* **15.** σε φράσεις που δηλώνουν έκπληξη, απορία. θαυμασμό, π χ (α) ***για δες...*** (εμφατ.) (i) για μεγάλο θαυμασμό: *για δες τον πόσο μεγάλωσε!* || *«για δέστε τον αμάραντο σε τι βουνό φυτρώνει!»* (δημοτ τραγ) (ii) (απολύτως ως σχόλιο) για φαντάσου!: *–Ήρθε και μου μίλησε ο ίδιος! –~ !* (β) ***... να δουν τα μάτια σου!*** για να δείξουμε πλήθος από κάτι: *λεφτά ~, με τον σωρό!* || *κόσμο ~ στη συγκέντρωση* **16.** σε φράσεις που δηλώνουν απειλή προς κάποιον ότι θα υποστεί συνέπειες *τώρα θα δεις τι θα πάθεις!* || (κ. απολύτως) *κάνε πως μου αντιμιλάς και θα δεις!* ΦΡ. (α) ***αυτό θα το δούμε!*** ως απειλή με χροιά αμφισβήτησης αυτού που ισχυρίζεται κάποιος *–Εγώ θα κάνω ό,τι νομίζω! –~!* (β) ***με βλέπεις καλά;*** ως απειλή για να δείξουμε σε κάποιον ότι δεν αστειευόμαστε. ότι δεν πρέπει να αψηφά τις αντιδράσεις μας: *Για πρόσεξε· ~. Θα την πληρώσεις άσχημα, αν συνεχίσεις!* (γ) ***Καλά, θα δεις!*** ή ***Θα δεις κι εγώ!*** ως απειλή, παράπονο ή και χάριν αστεϊσμού· *Δεν θα μου πεις, Καλά, θα δεις κι εγώ άλλη φορά αν θα σου ξαναπώ τίποτα!* ♦ (αμετβ.) **17.** (α) αντιλαμβάνομαι μέσω τής όρασης (β) (ειδικότ.) έχω την ικανότητα τής όρασης: *μετά την επέμβαση μπορεί πλέον και βλέπει* ΑΝΤ είμαι τυφλός ΦΡ (α) ***όποιος έχει μάτια βλέπει*** για κάτι που είναι ολοφάνερο και μπορεί να διαπιστωθεί από τον οποιονδήποτε (λέγεται συχνά και για όσους προσποιούνται ότι δεν καταλαβαίνουν, για όσους εθελοτυφλούν): *δεν χρειάζεται να σου εξηγήσω τίποτα· ~!* || ~ *γιατί σ' αγάπησα* ΣΥΝ ο νοών νοείτω (β) ***κάνω πως δεν βλέπω*** προσποιούμαι τον ανήξερο ή συμπεριφέρομαι σκοπίμως με ανοχή: *ένας μαθητής προσπαθούσε να αντιγράψει, αλλά ο επιτηρητής έκανε πως δεν έβλεπε* ΣΥΝ κάνω τα στραβά μάτια (γ) ***βλέπω μακριά*** έχω διορατικότητα, είμαι οξυδερκής (δ) (μτφ.) ***δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου*** βλ. λ *μύτη* (ε) (μτφ.) ***βλέπω μπροστά*** έχω στραμμένη την προσοχή μου στο μέλλον, δεν είμαι προσκολλημένος στο παρελθόν: *στο κόμμα μας βλέπουμε πάντα μπροστά!* **18.** (για άψυχα) είμαι στραμμένος (προς κάποια κατεύθυνση. προς συγκεκριμένο σημείο): *το παράθυρο έβλεπε στην αυλή* ΣΥΝ έχω θέα **19.** (προφορ. ***βλέπεις, βλέπετε*** συχνά παρενθετικά στον λόγο) για τη δήλωση τής στάσης τού ομιλούντος (ειρωνείας, απολογίας κ.λπ.), την παρουσίαση τής αιτίας μιας κατάστασης κ ά. *έχει ανάγκη, βλέπεις. το αφεντικό μου από χρήματα!* || *θέλω να σας εξυπηρετήσω. αλλά είναι αδύνατον, βλέπετε, να διακόψω τώρα τη σύσκεψη* || *δεν περνάει καλά βλέπεις, δεν γνωρίζει κανέναν σ' αυτή την πόλη...* **20.** σε επικοινωνιακά στοιχεία

(εισαγωγικά ή παρενθετικά), στον λόγο, π.χ. ***κοίτα να δεις*** ~, *εγώ αυτά δεν τα πιστεύω,* ***δέστε / δείτε / δείτε κάτι****. Δείτε κάτι αυτό που με ρωτάτε απαιτεί εκτενή ανάλυση ... Δέστε.. Άλλο πράγμα η δημοκρατία κι άλλο η ασυδοσία* (μεσοπαθ **βλέπομαι**) **21.** συναντιέμαι (με κάποιον): *βλεπόμαστε αρκετά συχνά* || *δεν βλεπόμαστε καθόλου τελευταία* || (παροιμ) *«μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται»* (για πρόσωπα που δεν έρχονται σε οπτική επαφή, που δεν συναντιούνται) **22.** είμαι σε ανεκτό επίπεδο, αποδεκτός (ούτε καλός ούτε για απόρριψη): *- Είναι καλή η ταινία: - Βλέπεται* || *είναι πολύ άσχημος στο πρόσωπο, δεν βλέπεται!* • ΦΡ (α) (εκφραστ) ***είδα κι απόειδα*** για κάτι που επιτυγχάνει κανείς μετά από μεγάλη αναμονή και προσπάθεια: ~ *μέχρι να τον ξεμπλέξω από τις κακές παρέες* (β) (εμφατ) ***είδα κι έπαθα*** κουράστηκα πάρα πολύ ή πέρασα από ταλαιπωρίες μέχρις ότου επιτύχω κάτι· *είδε κι έπαθε να τους ξεφορτωθεί* ΣΥΝ βασανίστηκα, ταλαιπωρήθηκα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίγαμμα.*

[ΕΤΥΜ αρχ < **γλέπω* < *gʷlep-, αγν ετύμου Εν αντιθέσει με το συνώνυμο *ὁρῶ (-άω)*, που σήμαινε κυρ. «κοιτάζω, αντιλαμβάνομαι», το ρ *βλέπω* είχε αρχικά τη σημ «έχω την ικανότητα τής οράσεως» (π χ. *μὴ βλέπων ὁ μάντις ᾖ*, Σοφοκλ. *Οἰδ Τύραννος* 747), ενώ αργότερα προσλαμβάνει και τη σημ «κοιτάζω», αντικαθιστώντας έτσι το *ὁρῶ* Ενώ στην Αρχ χρησιμοποιείται είτε ως αμετβ. είτε ακολουθούμενο από πρόθ., στην Κ.Δ απαντά η σημερινή χρήση με άμεσο αντικείμενο (π.χ *Εβρ* 2, 9: *βλέπομεν Ἰησοῦν.. δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφανωμένον*) Αξιοσημείωτο είναι ότι η σημασιολ διάκριση *βλέπω – κοιτάζω* απαντά σε διάφορες ευρωπ γλώσσες, π.χ. αγγλ see-look, γαλλ voir-regarder, γερμ sehen-schauen κ ά. Η φρ. *τα βλέπω όλα μαύρα* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. je vois tout en noir Ομοίως και οι φρ *δεν βλέπω πέρα από τη μύτη μου* (γαλλ. je ne vois pas plus loin que le bout de mon nez), *δεν βλέπω γιατί* (γαλλ je ne vois pas pourquoi)].

βλέπω: συνώνυμα. Το **βλέπω** είναι το λέξημα που εκφράζει γενικά ότι έχει κανείς την ικανότητα τής όρασης, ότι χωρίς συγκεκριμένο σκοπό ή πρόθεση ή ιδιαίτερη προσπάθεια χρησιμοποιεί την αίσθηση τής όρασης Μια σειρά από άλλα ρήματα προϋποθέτουν την πρόθεση, τον σκοπό να γίνει αυτό που δηλώνει η λέξη, με εξαίρεση το *χαζεύω* που δηλώνει σαφώς την απουσία συγκεκριμένου σκοπού. Περισσότερο συνδεδεμένα με την έννοια τού *τρόπου* με τον οποίο βλέπει κανείς είναι τα *κοιτάζω, θεωρώ, ατενίζω, παρατηρώ, προσέχω, παρακολουθώ, χαζεύω* και *διακρίνω.* Τα *αντικρίζω, αγναντεύω, επισκοπώ* συνδέονται περισσότερο με τον έννοια τού *τόπου* Συγκεκριμένα, το *κοιτάζω* και το (λογοτεχνικότερο) *θωρώ* σημαίνουν «στρέφω το βλέμμα μου για να δω» Το *ατενίζω* σημαίνει «καρφώνω και κρατώ το βλέμμα μου στραμμένο κάπου». Όταν αυτό γίνεται με κάποια προσπάθεια, δηλώνεται με το *διακρίνω,* ενώ όταν γίνεται με συγκέντρωση, προσοχή και σταδιακό τρόπο δηλώνεται από τα ρήμ *προσέχω, παρατηρώ* και *παρακολουθώ* Αν βλέπω απέναντι ή μπροστά μου, αν προσδιορίζεται δηλ. ο συγκεκριμένος τόπος (ή κατεύθυνση), χρησιμοποιείται το *αντικρίζω* αν βλέπω μακριά, σε απόσταση, τότε, το *αγναντεύω*· και αν βλέπω από πάνω κι εποπτεύω, τότε το *επισκοπώ*

βλεφαρίδα (η) **1.** (συνήθ στον πληθ.) καθεμιά από τις μικρές, λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων των ανθρώπων και ορισμένων ζώων, χρήσιμες για την προστασία των ματιών *ψεύτικες* ~ || *«δυο πράσινα μάτια με μπλε βλεφαρίδες»* (τραγ.) ΣΥΝ ματόκλαδο, ματοτσίνορο **2.** (περιληπτ.-οικ) το σύνολο από τις λεπτές τρίχες στις άκρες των βλεφάρων τού κάθε ματιού *«αυτά τα μάτια κάπου τα 'χω ξαναδεί. αυτή την ίδια βελουδένια βλεφαρίδα»* (τραγ.) **3.** ΒΙΟΛ κυτταρικό οργανίδιο με μορφή τριχιδίου (βλ λ), που καλύπτει σε μεγάλο αριθμό το σώμα πρωτοζώων (βλ. λ *βλεφαριδοφόρα*) και την επιφάνεια ορισμένων κυττάρων μεταζώων ΣΥΝ κροσσός

[ΕΤΥΜ < αρχ *βλεφαρίς, -ίδος* < *βλέφαρον.* Ο βιολ όρ είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cilium].

βλεφαριδοφόρα (τα) ΒΙΟΛ κατηγορία πρωτοζώων τα οποία σε όλες σχεδόν τις φάσεις τού κύκλου ζωής τους φέρουν πολυάριθμες βλεφαρίδες, με τον συγχρονισμένο παλμό των οποίων κινούνται.

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ ciliata].

βλεφαρίζω ρ αμετβ [μτγν] {βλεφάρισα} (συνήθ. για γυναίκα) ανοιγοκλείνω διαρκώς τα βλέφαρα κοιτώντας (κάποιον), κυρ για να του εκφράσω το (ερωτικό) ενδιαφέρον μου — **βλεφάρισμα** (το).

βλεφαρίτιδα (η) ΙΑΤΡ χρόνια φλεγμονή τού χείλους των βλεφάρων *ελκώδης* ~

[ΕΤΥΜ < μτγν *βλεφαρῖτις* < *βλέφαρον* Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν.. < γαλλ blépharite]

βλέφαρο (το) {βλεφάρ-ου | -ων} **1.** (συνήθ. στον πληθ) καθεμιά από τις κινητές δερμάτινες πτυχές που καλύπτουν και προστατεύουν τους βολβούς των οφθαλμών: *τα ~ τρεμοπαίζουν / βαραίνουν / ανοίγουν / πέφτουν / κλείνουν / πεταρίζουν* || *μισοκλείνω / σφαλώ / ανοιγοκλείνω / χαμηλώνω / παίζω / κλείνω τα* ~ || *κλειστά / βαριά* (όταν κάποιος νυστάζει) / *κουρασμένα* ~ || *βάφω τα ~ με σκιές* ΣΥΝ ματόφυλλο· ΦΡ (αργκό) ***ρίχνω ένα βλέφαρο*** κοιτάζω βιαστικά, ρίχνω μια ματιά **2.** (καταχρ) η βλεφαρίδα. — **βλεφαρικός,** -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ < αρχ *βλέφαρον,* αβεβ. ετύμου, πιθ. < **βλέφαρ* < **βλέπ-αρ* (με εκφραστική δάσυνση *-π- > -φ-*) < *βλέπω,* πράγμα που θα δικαιολογούσε τη συχνή αρχ σημ «μάτι» τής λ *βλέφαρον*]

βλεφαροπλαστική (η) [1895] ΙΑΤΡ πλαστική εγχείρηση στα βλέφαρα

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ blépharoplastie]

βλεφαρόπτωση (η) [1876] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η χαλάρωση και πτώση τού άνω βλεφάρου.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. blépharoptose]

βλεφαρόσπασμος (ο) [1873] ΙΑΤΡ η ακούσια σύσπαση των βλεφάρων, που έχει ως αποτέλεσμα να ανοιγοκλείνουν· είναι αντανακλαστικός ή οφείλεται σε παθήσεις τού νευρικού συστήματος, σε υστερία κ.λπ και παρατηρείται κυρ. σε νευρικούς ανθρώπους ή γέροντες

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. blepharospasmus]

βλέψεις (οι) {βλέψεων} οι επιδιώξεις (κάποιου), ο στόχος που προσπαθεί να επιτύχει· *η χώρα αυτή τρέφει / έχει επεκτατικές ~ εναντίον γειτονικών χωρών* || *ηγεμονικές / αρχηγικές / πολιτικές / εδαφικές* ~.

[ΕΤΥΜ < μτγν *βλέψις* «βλέμμα, κοίταγμα» < αρχ *βλέπω.* Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο, λ χ *εδαφικές βλέψεις* (< γαλλ. visées territoriales)].

βλήθηκα ρ ➝ βάλλω

βλήμα (το) {βλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) (γενικά) κάθε αντικείμενο που ρίχνεται εναντίον στόχου: *τα πρώτα ~ ήταν λίθοι ή βέλη που ρίχνονταν με το χέρι, με τόξο ή με σφεντόνα* (β) (ειδικότ) κάθε αντικείμενο (σφαίρα, βολίδα, βόμβα, πύραυλος κ.λπ.) που εκτοξεύεται από βλητικό μηχανισμό όπλου και κατευθύνεται εναντίον στόχου, με σκοπό την πρόκληση βλάβης ή καταστροφής ~ *πυροβόλου / όλμου / αυτόματου* || *βαλλιστικό / κατευθυνόμενο / καπνογόνο / αντιαρματικό / άσφαιρο / διατρητικό / εμπρηστικό* ~ || *έκρηξη / εκτόξευση / βροχή / εξαπόλυση βλημάτων* || *κίνηση / πορεία / τοποθέτηση / σχήμα / διάμετρος βλημάτων* || ~ *αέρος – εδάφους* ΣΥΝ βόλι, βολίδα **2.** (υβριστ.) ανόητος άνθρωπος, βλάκας. — **βληματικός,** -ή, -ό (σημ 1)

[ΕΤΥΜ < αρχ *βλῆμα* < *gʷlē-, μηδενισμένη (ως προς το α΄ μέρος) βαθμ δισύλλαβης ρίζας *gʷelē-, η οποία απαντά κυρ με τη μονοσύλλαβη μορφή Ι.Ε *gʷel- «ρίχνω, πετάω», πβ. σανσκρ gálati «στάζει», αρχ γερμ. quellan «αναβλύζω, ξεπηδώ» (> γερμ Quelle «πηγή») κ ά. Ομόρρ αρχ. *βέλε-μνον* «βέλος», *βάλ-λω, βολ-ή, βέλ-ος, βόλ-ος, βλη-τός* κ ά.]

βλητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με βολή ~ *σωλήνας / πίνακας / άσκηση / τροχιά* **2.** ***βλητική*** (η) η επιστήμη που ερευνά τους νόμους κίνησης των βλημάτων, ιδ αυτών που εκτοξεύονται από πυροβόλα όπλα ΣΥΝ βαλλιστική – **βλητικότητα** (η) [1895].

[ΕΤΥΜ μτγν < θ. *βλη-*, πβ. *βλῆ-μα* (βλ λ) Ο επιστημ. όρ. *βλητική* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. balistique (< ελλην. *βάλλω*)]

βλητός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να εξακοντιστεί, να ριφθεί **2.** αυτός που μπορεί να χτυπηθεί, να βληθεί· ~ *στόχος.*

[ΕΤΥΜ αρχ < θ. *βλη-* (πβ *βλῆ-μα*), ρηματικό επίθ. τού *βάλλω*]

βλίτο (το) (εσφαλμ. *βλήτο*) **1.** χορταρικό που τρώγεται ως σαλατικό ή αποτελεί, σε άγρια κατάσταση, ζιζάνιο **2.** (μτφ -υβριστ) ανόητος άνθρωπος, κουτός ΦΡ ***τρώω βλίτα*** είμαι ανόητος ΣΥΝ. τρώω άχυρο / κουτόχορτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ανόητος.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βλίτον,* αβεβ ετύμου, πιθ < **μλ-ίτον*, μηδενισμ βαθμ τού Ι Ε. *mel-ə «αλέθω», πβ λατ. molo, γαλλ moudre (< παλ. γαλλ. moldre < λατ. molere), αγγλ meal «αλεύρι», γερμ Mehl κ.ά. Ομόρρ *μύλ-η, ἄ-μυλ-ο(ν)* κ ά. Η σημ «ανόητος, ευήθης» είναι μτγν (Ησύχιος)].

βλογημένος, -η, -ο ➝ ευλογημένος

βλογιά (η) ➝ ευλογιά

βλογιοκομμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει σημαδευτεί στο πρόσωπο από τις χαρακτηριστικές ουλές τής ευλογιάς (βλ.λ) Επίσης **βλογιάρης,** -α, -ικο.

βλογάω ρ. ➝ ευλογώ

βλοσυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει εχθρικό βλέμμα, που η ματιά του εμπνέει φόβο *με κοιτούσε* ~ || ~ *ύφος* ΣΥΝ αγριωπός **2.** (γενικότ.) αυτός που δεν έχει φιλική διάθεση ή έκφραση ΑΝΤ γλυκός, μειλίχιος, προσηνής. – **βλοσυρ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ , **βλοσυρότητα** (η) [μεσν.]

[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ αποσπάστηκε από το σύνθ. *βλοσυρῶπις* «με μάτι γύπα», οπότε το α΄ συνθ. *βλοσυρ-* οδηγεί σε Ι Ε *gʷltur-, πβ λατ. voltur «γύπας»].

βλωμός (ο) (λόγ) η στερεά τροφή, αφού μασηθεί και αναμιχθεί με σάλιο μέσα στο στόμα

[ΕΤΥΜ αρχ , αγν. ετύμου, ίσως σχηματισμένο σύμφωνα με το συνώνυμο *ψωμός*, οπότε συνδ. με λατ gula «οισοφάγος»].

βόας (ο) [1825] {δύσχρ βοών} μεγαλόσωμο φίδι που έχει ως βασικό του χαρακτηριστικό το ότι δεν είναι ιοβόλο, αλλά σφίγγει το θύμα του μέχρι θανάτου· ζει στην Κ και Ν Αμερική, τη ΝΑ Ασία και την Ωκεανία· ~ *ο συσφιγκτήρας* || *«δεν είναι ~, δεν είναι κροταλίας, είναι το φιδάκι ο Διαμαντής»* (φράση που συνήθιζαν οι κράχτες σε περιοδεύοντα τσίρκα, για να προσελκύσουν κόσμο).

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ boa < λατ boa «υδρόβιο ερπετό», αγν. ετύμου]

βογγητό κ (εσφαλμ.) **βογκητό** (το) **1.** ο βαρύς στεναγμός που εκφράζει πόνο ΣΥΝ γογγυσμός, μούγγρισμα **2.** (μτφ) κάθε υπόκωφη βοή ή πνιχτός ήχος *το ~ τής θάλασσας.* Επίσης **βόγγος** (ο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ*

βογγίζω ρ ➝ βογγώ

βόγγος (ο) ➝ βογγητό

βογγώ (κ -άω) κ (εσφαλμ.) **βογκώ** ρ αμετβ {βογγάς .. | βόγγ-ησα κ. -ηξα} **1.** βγάζω βογγητό λόγω σωματικού ή ψυχικού πόνου ΣΥΝ. (ανα)στενάζω, γογγύζω, μουγγρίζω **2.** (μτφ.-σπάν.) αντηχώ υπόκωφα *δυο μέρες λυσσομανούσε ο αέρας κι η θάλασσα βογγούσε* Επίσης **βογγίζω**

[ΕΤΥΜ < μεσν *γογγῶ* (με ανομοίωση) < μτγν. *γογγύζω* (βλ.λ)]

βογγώ ή βογκώ, βογγητό ή βογκητό; Από την ετυμολογία τής λ (< *γογγώ*) είναι φανερό ότι η ορθή γραφή είναι με **-γγ- (βογγῶ)**. Με **-γκ-** γράφονται είτε οι παραδεδομένες με **-γκ-** λέξεις (*άγκυρα, αγκαλιά, εγκαταλείπω, έγκυρος, όγκος* κ.λπ) είτε δάνειες (ξενικής

προελεύσεως) λέξεις με (n)g ή nc (*αγκαζέ* < engagé, *μπαγκάζια* < bagages, *Φράγκος* < Franc κ.ά.) Βεβαίως, στην αρχή τής λ κάθε *γκ* γράφεται με *-γκ-*, αφού στην Ελληνική δεν μπορούν οι λέξεις να αρχίζουν με *-γγ-* (*γκρεμός* < *κρημνός*, *γκαρίζω* < *ογκαρίζω* < *ογκώμαι*, *γκόλ(ρ)φι* < *εγκόλπιο*, *γκαμήλα* < *καμήλα* κ τ ό.).
Το αοριστικό θέμα σχηματίζεται σε *-ξ* (*βογγήξω - βόγγηξα*) (πβ. *φυσώ φύσηξα*, *βουτώ – βούτηξα*, *ρουφώ ρούφηξα*, *ζουλώ – ζούληξα* κ.τ.ό)

βογιάρος (ο) ΙΣΙ το μέλος τής ρωσικής φεουδαρχικής αριστοκρατίας μέχρι την εποχή τού τσάρου Πέτρου Α' (αρχές 18ου αι). — **βογιάρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ μεσν < ρωσ. boyare, πληθ. τού boyarin «άρχοντας, ευγενής» < αρχ σλαβ. bolyarinu, αγν. ετύμου]

βογκητό (το) ‣ βογγητό

βογκώ ρ. ‣ βογγώ

βογόμιλος (ο) {-ου κ. -ίλου | -ων κ -ίλων, -ους κ -ίλους} ΙΣΤ ο οπαδός χριστιανικής δυαρχικής αίρεσης που διαδόθηκε από την περιοχή τής Βουλγαρίας στον σλαβικό κόσμο τής Βαλκανικής Χερσονήσου κατά τον 10ο και 11ο αι.· απέρριπτε την εκκλησιαστική πρακτική και τα μυστήρια και κήρυσσε την ανυπακοή σε κάθε μορφή εξουσίας
[ΕΤΥΜ μεσν < βουλγ bog «Θεός» + mil «αγαπητός, φίλος»]

βοδάμαξα (η) ‣ βοϊδάμαξα

Βοδενά (τα) η Έδεσσα (βλ.λ.): *κεράσια Βοδενών.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *Βόδας* (< σλαβ voda «νερό»), παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Εδεσσαίου, ο οποίος διαρρέει την πόλη. Βλ κ *Έδεσσα*]

βόδι κ. (λαϊκ) **βόιδι** (το) {βοδ-ιού | -ιών} (κοινό όν και για το αρσ. και για το θηλ ζώο) **1.** μεγαλόσωμο μηρυκαστικό κατοικίδιο ζώο που εκτρέφεται για το κρέας ή/και το γάλα του, ενώ σε πολλές περιοχές τού κόσμου χρησιμοποιείται και σε γεωργικές εργασίες· το αρσενικό ονομάζεται *ταύρος* (βλ.λ), το θηλυκό *αγελάδα* (βλ.λ.) και το νεαρό *μοσχάρι* (βλ.λ)· ΦΡ (α) ***τρώω σαν (το) βόδι*** τρώω πάρα πολύ (β) ***κοιμάμαι σαν (το) βόδι*** κοιμάμαι πάρα πολύ (γ) (μτφ.) ***φάγαμε το βόδι, στην ουρά θα σταματήσουμε; / θα κολλήσουμε / θα κουραστούμε; / δεν θα κουραστούμε στην ουρά*** βλ λ *ουρά* **2.** το αρσενικό βοοειδές που ευνουχίστηκε σε νεαρή ηλικία, για να γίνει καταλληλότερο για πάχυνση και εργασία (μτφ -μειωτ.) **3.** αυτός που δεν έχει σβελτάδα και άνεση στις κινήσεις εξαιτίας των μεγάλων διαστάσεών του ΣΥΝ βαρύς, δυσκίνητος, νωθρός **4.** ο άξεστος άνθρωπος, αυτός που δεν συμπεριφέρεται με ευγένεια και διακριτικότητα **5.** ο πνευματικά νωθρός, ο ανόητος ΣΥΝ βραδύνους, βλάκας
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βόδιν / βόιδιν* < αρχ *βοΐδιον*, υποκ. τού αρχ *βοῦς*, *βοός* < **βώ-υς* < I E. *gʷo-u- «βόδι», σανσκρ. gauh, λατ. bos (γεν. bov-is), γαλλ bœuf, αρχ. γερμ kuh «αγελάδα», αγγλ. cow, γερμ Kuh, σερβοκρ. goveda «αγέλη» κ.ά Ομόρρ *βού-βαλος*, *βου-κόλος*, *έκατόμ-βη* (βλ.λ). *βού-τυρο(ν)* κ ά].

βοδινός, -ή, -ό κ. **βοϊδινός 1.** αυτός που σχετίζεται με το βόδι ~ *γλώσσα* ΣΥΝ βόειος **2.** ***βοδινό*** (το) το κρέας τού βοδιού Επίσης (λαϊκ.) **βοϊδήσιος,** -ια, -ιο

βοεβόδας (ο) ΙΣΤ **1.** ο στρατιωτικός διοικητής ή πολιτικός αξιωματούχος σλαβικών λαών **2.** (α) (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ο ηγεμόνας τής Μολδαβίας, τής Βλαχίας ή, αργότερα, κάθε ευρωπαϊκής επαρχίας (β) (γενικότ.) ανώτερος διοικητικός υπάλληλος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < σλαβ. wojewode «αρχηγός στρατού» (< woj «στρατός» + woditi «οδηγώ»), τίτλος που κατά τους μέσους βυζαντινούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον αξιωματούχο ή τον διοικητή σλαβικού στρατού].

βόειος, -εία, -ο(ν) {βοεί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) βοδινός *παραγωγή ~ κρέατος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *βοῦς* «βόδι»].

βοερός, -ή, -ό κ. **βουερός** αυτός που παράγει ή εκπέμπει δυνατή βοή, γεμάτος θόρυβο· ~ *ποτάμι* ΣΥΝ θορυβώδης. – **βοερά** κ. **βουερά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βοή* + παραγ. επίθημα *-έρος*, πβ. *θλιβ-ερός*, *ζοφ-ερός*, *τρομ-ερός* κ.ά]

βοή κ **βουή** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο συνεχής, υπόκωφος και συγκεχυμένος ήχος με μεγάλη ένταση: *η ~ τού ανέμου / των κυμάτων* || *υπόκωφη ~* ΣΥΝ βουητό **2.** δυνατός, ισχυρός και ακαθόριστος θόρυβος, ιδ αυτός που προέρχεται από πλήθος ανθρώπων: *η ~ τού πλήθους*· ΦΡ (για μαζικές αποφάσεις, εκλογές κ.λπ.) ***διά βοής*** με κριτήριο την προφορική δήλωση των μετεχόντων σε σώμα που αποφασίζει, χωρίς τη χρήση ψηφοδελτίων ή άλλων παρόμοιων μέσων *η εκλογή προέδρου στο συνέδριο τού κόμματος έγινε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «πολεμική κραυγή». < *βοῶ* (υποχωρητ.)].

βοήθεια (η) {βοηθειών} **1.** η ενέργεια που έχει σκοπό να υποστηρίξει, να ενισχύσει, να προστατεύσει ή να ανακουφίσει (κάποιον/κάτι): *προσφέρω / δίνω τη ~ μου* || *καλώ σε ~* || *σπεύδω προς ~ κάποιου* || *με τη ~ τού Θεού* || *παρέχω υλική / ηθική / οικονομική / στρατιωτική / έμπρακτη / συστηματική / άμεση / αμυντική / αποτελεσματική / πολύτιμη ~* || *«μήπως θέλετε ~,», ρώτησε η πωλήτρια τον πελάτη* ΣΥΝ επικουρία, (λόγ) αρωγή ΑΝΤ παρακώλυση, παρεμπόδιση· ΦΡ (α) ***βοήθειά μου, σου...*** (i) ευχετ. έκφραση που λέγεται σε κάποιον που μόλις παρακολούθησε ιερή ακολουθία, αγιασμό κ λπ ή μετά την απλή αναφορά ενός αγίου για επίκληση τής βοήθειάς του *αύριο είναι τού Αγίου Δημητρίου, βοήθειά μας!* (ii) (λαϊκ.) όταν σε κάποιον συμβαίνει κάτι ανεπιθύμητο. *Ήρθε ο θείος σου από το χωριό Βοήθειά σου!* (β) ***χείρα βοηθείας*** βλ λ *χείρ* **2.** (συνεκδ.) ό,τι προσφέρεται προς ενίσχυση ή επικουρία, το ηθικό ή/και υλικό μέσο αρωγής ή συνδρομής. *άρχισε η διανομή τής ανθρωπιστικής ~ σε τρόφιμα στους πρόσφυγες* ΣΥΝ βοήθημα, επικουρία, αρωγή, έρανος· ΦΡ (α) (ως επιφών.) ***(μια) βοήθεια!*** ικετευτική φρ. ζητιάνων, για να τους δοθεί ελεημοσύνη (β) ***πρώτες βοήθειες*** η άμεση και στοιχειώδης ιατρική περίθαλψη που παρέχεται σε τραυματίες και γενικότ σε επείγοντα περιστατικά πριν από την εισαγωγή σε νοσηλευτικό ίδρυμα για συστηματική θεραπεία: *δεν βρήκαν κανέναν να του δώσει τις ~* (γ) ***σταθμός πρώτων βοηθειών*** ειδική ιατρική μονάδα, όπου παρέχονται πρώτες βοήθειες και άμεση περίθαλψη σε τραυματίες και επείγοντα περιστατικά: *κάλεσαν τον σταθμό πρώτων βοηθειών, αλλά δεν απαντούσε κανείς* **3.** (κλητ ως επιφών. ***βοήθεια!***) εκφωνείται από άνθρωπο που διατρέχει κίνδυνο έκκληση για προστασία, ενίσχυση κ λπ : ~, *κλέφτες!*
[ΕΤΥΜ. αρχ < **βοήθοια* < *βοηθό-ος* (με μεταπλασμό κατά τα ουσ. σε *-εια*). Βλ. λ. *βοηθός* Κατ' άλλη άποψη, *βοήθεια* < **βοήθεϝ-ja* < *βοηθῶ (-έω)*. Η φρ *πρώτες βοήθειες* αποδίδει το αγγλ first-aid]

βοήθημα (το) [αρχ.] {βοηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε συμβάλλει στην αντιμετώπιση κάποιας ανάγκης, παρέχει ενίσχυση, υποστήριξη, διευκόλυνση κ λπ : *χρηματικό / έκτακτο / τακτικό / οικονομικό / γενναίο ~* || *οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές αποτελούν σημαντικό ~ για όλες τις επιστήμες* ΣΥΝ βοήθεια • **2.** (α) κάθε έντυπη έκδοση που αποσκοπεί στη διευκόλυνση μαθητή, σπουδαστή ή μελετητή κατά τη μελέτη (β) (ειδικότ για σχολικά μαθήματα) βιβλίο με απαντήσεις και λύσεις των ασκήσεων σχολικών βιβλίων ΣΥΝ λυσάρι.

βοηθητικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που προσφέρει βοήθεια, επικουρία: ~ *στοιχείο / μέσο / παράγοντας* ΣΥΝ επικουρικός, ενισχυτικός ΑΝΤ παρεμποδιστικός, κωλυσιεργός **2.** (α) αυτός που έχει δευτερεύοντα ρόλο, που καθήκον του είναι να υποβοηθεί αυτός που εμφανίζει δευτερεύουσα σημασία· ~ *προσωπικό / υπηρεσία / σκάφος / ρόδες ποδηλάτου* ΣΥΝ δευτερεύων, επικουρικός, εφεδρικός ΑΝΤ βασικός, κύριος· ΦΡ ***βοηθητικοί χώροι*** χώροι σπιτιού οι οποίοι εξυπηρετούν δευτερεύουσες ανάγκες, λ χ. αποθήκευσης και φύλαξης αντικειμένων (β) ΑΘΛ ***βοηθητικό*** (το) δευτερεύων αγωνιστικός χώρος που χρησιμοποιείται από τις ομάδες για προπονήσεις αντί τού γηπέδου στο οποίο δίνονται οι επίσημοι αγώνες **3.** ΣΤΡΑΤ ***βοηθητικός*** (ο) στρατιώτης που λόγω παθήσεως δεν κρίνεται κατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος, αλλά αναλαμβάνει μόνο δευτερεύουσες υπηρεσίες ΣΥΝ (αργκό) γιωτάς **4.** ΓΛΩΣΣ ***βοηθητικό ρήμα*** βλ λ. *ρήμα*. – **βοηθητικ-ά / -ώς** επίρρ

βοηθός (ο/η) **1.** το πρόσωπο που προσφέρει βοήθεια. *σε ό,τι προσπάθησα είχα πολύτιμο ~ τη γυναίκα μου* ΣΥΝ συμπαραστάτης ΦΡ (ευχετ) ***(και) ο Θεός βοηθός*** (μεσν φρ) είθε ο Θεός να παράσχει βοήθεια (λέγεται συνήθ όταν πρόκειται να επιχειρηθεί κάτι δύσκολο ή παράτολμο). *ας ξεκινήσουμε κι ~!* • **2.** πρόσωπο που εργάζεται υπό την εποπτεία ή/και τη διεύθυνση προϊσταμένου: *προσλαμβάνω / παίρνω ~* || *~ λογιστή / δικηγόρου* || *οικιακή ~* **3.** αυτός που εργάζεται κοντά σε τεχνίτη (μάστορα), για να μάθει μια τέχνη ΣΥΝ μαθητευόμενος, παραγυιός, κάλφας, τσιράκι • **4.** (παλαιότ) ειδικός επιστήμονας που εργαζόταν σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα, πανεπιστημιακή κλινική ή ερευνητικό κέντρο κοντά σε καθηγητή και υπό την εποπτεία του • **5.** (στο αρσ) (στα κομμωτήρια) τροχήλατο έπιπλο στο οποίο τοποθετούνται διάφορα υλικά και μικροαντικείμενα που χρησιμοποιούν οι κομμωτές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δούλος, πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βοηθόος* < **βοη-θόϝος* < *βοή* + *-θόϝος* < *θέω* «τρέχω», σύνθ εκ συναρπαγής από τη φρ *(ἐπὶ) βοὴν θέω* «σπεύδω στην κραυγή (για βοήθεια)»]

βοηθώ (κ -άω) ρ μετβ. κ. αμετβ. {βοηθ-άς κ. -είς | βοήθ-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω βοήθεια σε (κάποιον/κάτι) ~ *τη μητέρα μου να κουβαλήσει τα ψώνια* || ~ *κάποιον να σταθεί στα πόδια του / να συνέλθει* || *ο Θεός να μας βοηθήσει!* || *μπορώ να σας βοηθήσω;* ΣΥΝ ενισχύω, συντρέχω ΑΝΤ εμποδίζω, (παρα)κωλύω **2.** (ειδικότ) επιφυλάσσω ειδική μεταχείριση σε (κάποιον), ευνοώ· *τον βοήθησαν οι καθηγητές, αλλιώς δεν θα περνούσε την τάξη* **3.** καθιστώ (κάτι) ευκολότερο. *η μείωση τού πληθωρισμού βοηθεί την οικονομική ανάπτυξη* || ~ *την κατάσταση* ♦ **4.** (αμετβ) κάνω ευκολότερη την κατάσταση: *δεν βοηθάς καθόλου μ' αυτά που κάνεις* || *προσφέρομαι να βοηθήσω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βοηθῶ* < *βοηθέω* < *βοηθοέω* (με υφαίρεση) < *βοηθόος*, βλ. λ. *βοηθός*].

Βοημία (η) ιστορική επαρχία τής Τσεχίας με πρωτεύουσα την Πράγα γνωστή για τα περίφημα προϊόντα τής υαλουργίας της (*κρύσταλλα Βοημίας*). — **Βοημός** (ο), **Βοημή** κ. **Βοημίδα** (η), **βοημικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κύριος, τσιγγάνος.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. Bohemia < λατ. Boii (< κελτ. bhoi «μάχη»), ονομασία κελτ. λαού που κατοικούσε στην περιοχή κατά τα μέσα τής 1ης χιλιετίας π Χ και απωθήθηκε αρχικώς από τους Γερμανούς (1ος αι μ Χ) και εν συνεχεία από τους Σλάβους (5ος αι.) Το β' τμήμα τής ονομασίας ανάγεται σε ρίζα *haimoz «σπίτι» (πβ. γοτθ heim-s), οπότε το τοπωνύμιο θα σήμαινε «κατοικία των Βοημών (Boii)» Για την τσεχ. ονομασία Čechy βλ λ. *Τσεχία* Βλ. κ *μποέμ*]

βοθρατζής (ο) {βοθρατζήδες} (λαϊκ) ο καθαριστής βόθρων συνήθ ο ιδιοκτήτης βυτείου εκκενώσεως βόθρων ή ο εργαζόμενος στην εκκένωση βόθρων ΣΥΝ βοθροκαθαριστής.
[ΕΤΥΜ < *βόθρος* + παραγ. επίθημα *-ατζής*].

βοθροκαθαριστής (ο) [1885] ο καθαριστής βόθρων ΣΥΝ (λαϊκ.) βοθρατζής

βοθρολύματα (τα) {βοθρολυμάτων} τα λύματα βόθρου

βόθρος (ο) (καθημ.) **1.** βαθύς, υπόγειος λάκκος, στον οποίο διοχετεύονται και συγκεντρώνονται οι ακαθαρσίες κάθε σπιτιού, στις περιοχές όπου δεν υπάρχει οργανωμένο δίκτυο αποχέτευσης ΣΥΝ οχετός **2.** (μτφ) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που λέει συνεχώς βωμολοχίες, χυδαίες λέξεις: *το στόμα του είναι ~* **3.** ΑΝΑΤ κοίλος σχηματισμός, συνήθως σε οστό, στον οποίο βρίσκεται κάποιος ανατομικός σχηματισμός ή αδένας, λ χ. ο *βόθρος τού τουρκικού εφιππίου* στο κρανίο,

μέσα στον οποίο βρίσκεται η υπόφυση.
[ΕΤΥΜ αρχ < **βόφ-ρος* (με ανομοίωση τού δεύτερου χειλικού -φ-) < *g^{w}obh-, ετεροιωμ βαθμ τού Ι Ε *g^{w}embh- / *g^w mbh- «βαθύς, βυθός», πβ. λατ. fodio «σκάβω», fossa «όρυγμα, βόθρος», γαλλ. fosse κ.ά. Ομόρρ. αρχ *βάπτω, βυθός, βαθύς* κ.ά. Η λ σήμαινε αρχικά το όρυγμα ή τον λάκκο που προοριζόταν για θυσίες ζώων, πλύσιμο ρούχων κ τ.ό. Η σημερινή σημ είναι μτγν].

Βοϊβοδίνα κ. **Βοϊβοντίνα** (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΛ. Γιουγκοσλαβίας με ουγγρική μειονότητα
[ΕΤΥΜ < σερβοκρ Vojvodina, αρχική σημ. «χώρα τού *βοεβόδα* (βλ.λ.)»].

βοϊδάμαξα (η) {δύσχρ. βοϊδαμαξών} άμαξα που τη σέρνουν βόδια.

βοϊδήσιος, -ια, -ιο ▸ βοδινός

βόιδι (το) ▸ βόδι

βοϊδινός, -ή, -ό ▸ βοδινός

βοϊδοκεφαλή (η) (λαϊκ -μειωτ) **1.** κεφάλι βοδιού **2.** κεφάλι άσχημου ανθρώπου, πρόσωπο με χοντροκομμένα χαρακτηριστικά

βοϊδολάτης (ο) {βοϊδολατών} (λαϊκ) πρόσωπο που βόσκει βόδια ΣΥΝ γελαδάρης, (λόγ) βουκόλος.
[ΕΤΥΜ < *βοϊδο-* (< *βό(ι)δι*) + *-λάτης* < *ελαύνω* «οδηγώ, άγω» (πβ. αρχ. *βοη-λάτης*)].

βοϊδομάτης, -α/-ισσα, -ικο **1.** αυτός που έχει μάτια μεγάλα και στρογγυλά σαν τού βοδιού **2.** ***βοϊδομάτης*** (ο) ποικιλία σταφυλιού με χοντρές ρώγες.

βοϊδόμυγα (η) {δυσχρ. βοϊδομυγών} (λαϊκ) έντομο πάρα πολύ ενοχλητικό για τα ζώα (βλ λ *οίστρος*, σημ 2).

βοϊδόνευρο (το) [μεσν.] (λαϊκ) το καμουτσίκι.

Βοιωτία (η) περιοχή και νομός τής Α. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα τη Λιβαδειά. -- **Βοιωτός** (ο) [αρχ], **Βοιωτή** (η), **βοιωτικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *Βοιωτός / Βοιώτιος* < *Βόιον / Βοῖον (ὄρος)*, βουνό τής Πίνδου (μεταξύ Ηπείρου και Μακεδονίας), από όπου κατέβηκαν οι Βοιωτοί προς τις νότιες πεδιάδες]

βολά (η) (λαϊκ) η φορά: *πρώτη ~ έρχεται σπίτι μας.*
[ΕΤΥΜ όψιμο μεσν. < αρχ. *βολή*, υπό την επίδρ. τού ουσ. *φορά*]

βολάν (το) {άκλ.} **1.** το στρογγυλό και περιστρεφόμενο τμήμα τού πηδαλίου διευθύνσεως αυτοκινήτου· το τιμόνι: *κάθομαι στο ~* **2.** (συνεκδ) η οδήγηση: *είναι άσος τού ~* ● **3.** (για ενδύματα) ταινία από ύφασμα ή δαντέλα που τοποθετείται για διακοσμητικούς λόγους, κυρ. στο κατώτατο τμήμα γυναικείου ενδύματος (πβ. λ. *φραμπαλάς, φεστόνι, γιρλάντα*)
[ΕΤΥΜ < γαλλ volant < ρ voler «πετάω - οδηγώ» < λατ. volare]

Βόλβη (η) λίμνη τής Κ Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ αρχ. τοπωνύμιο < *βολβός* (βλ.λ.)]

βολβοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {βολβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών} βολβόσχημος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

βολβόρριζο (το) [1873] ΒΟΤ κάθε φυτό τού οποίου η ρίζα αποτελεί βολβό (βλ λ)

βολβός (ο) **1.** ΒΟΤ στρογγυλεμένος και υπόγειος βλαστός, ο οποίος αποτελείται από ένα κεντρικό στέλεχος που περιβάλλεται από σαρκώδη, αλληλεπικαλυπτόμενα λεπτά φύλλα και ρίζες (όπως ένα κρεμμύδι)· μέσα σε αυτόν αποταμιεύονται θρεπτικές ουσίες τις οποίες καταναλώνει κατά την ανάπτυξή του ο βλαστός **2.** (α) φυτό τού οποίου οι στρογγυλεμένοι υπόγειοι βλαστοί διατηρούνται σε ξίδι, για να καταναλωθούν ως έδεσμα (β) (στον πληθ) οι καθαρισμένοι, βρασμένοι και διατηρημένοι σε ξίδι υπόγειοι βλαστοί τού παραπάνω φυτού ως έδεσμα **3.** ΑΝΑΤ (α) το στρογγυλόσχημο τμήμα τού ματιού που περιέχει τα αισθητήρια όργανα τής όρασης (β) μοίρα τού δωδεκαδακτύλου, όπου μπορεί να αναπτυχθεί έλκος — **βολβικός,** -ή, -ό [1867]
[ΕΤΥΜ αρχ., αναδιπλασιασμένος τ., που συνδ. με άλλες ονοματοποιημένες Ι.Ε λ., οι οποίες δηλώνουν στρογγυλά αντικείμενα, πβ λατ. bulla «φυσαλλίδα», γαλλ. bulle, λιθ. burbulas, būlbė «πατάτα» κ.ά Βλ. κ. *(σ)βώλος*].

βολβόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα βολβού

βολβώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βολβώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} βολβόσχημος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Βόλγας (ο) ποταμός τής Δ. Ρωσίας που εκβάλλει στην Κασπία Θάλασσα, ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ < ρωσ Volga < παλ. ρωσ. wologa «υγρασία» (> ρωσ vlaga). Ήδη στην αρχαιότητα ο ποταμός ήταν γνωστός με το όνομα *Ῥᾶ* (Διοσκουρίδης), το οποίο ανάγεται στους Φιννο-Ούγγρους κατοίκους τής περιοχής (μτγν. *Ῥᾶ* < αρχ. φινλ. Raw «ρεύμα νερών»)].

βολέ (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) το χτύπημα τής μπάλας όταν βρίσκεται στον αέρα (δεν ακουμπάει στο έδαφος) με το πάνω μέρος τού ποδιού· *σουτ ~.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. volée < ρ. voler «πετάω, ρίχνω»]

βολεί ρ. απρόσ (διαλεκτ) **1.** είναι δυνατόν **2.** είναι εύκολο, βολετό.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βολεῖ* < μτγν. *εὐβολεῖ* < *εὔβολος* «καλότυχος, τυχερός» (ιδ στη ρίψη τού ζαριού) < *εὐ* + *-βολος* < *βολή*].

βόλεϊ κ. **βόλεϊ-μπολ** (το) (παλαιότ. ορθ *βόλλεϋ*) {άκλ.} ελλην. *πετόσφαιρα* κ *πετοσφαίριση* αθλητικό παιχνίδι μεταξύ δύο ομάδων από έξι παίκτες, οι οποίοι προσπαθούν να περάσουν τη μπάλα στην αντίπαλη περιοχή πάνω από ένα ψηλό δίχτυ, που βρίσκεται στη μέση τού γηπέδου, χρησιμοποιώντας τα δάχτυλα, τους καρπούς ή τους βραχίονες — **βολεϊμπολίστας** (ο), **βολεϊμπολίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ < αγγλ volley-ball < volley «πτήση, ρίψη» (< γαλλ. voler < λατ. volare) + ball «μπάλα»].

βόλεμα (το) {βολέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τακτοποίηση αντικειμένων στον χώρο ΣΥΝ διευθέτηση **2.** (συνήθ. μτφ) η ευνοϊκή μεταχείριση και ικανοποίηση αιτημάτων ή αναγκών κάποιου με πλάγιους τρόπους, κυρ η επαγγελματική αποκατάστασή του: *όλοι κοιτούν το ~ τους στην εποχή μας!*

βολεμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τακτοποιηθεί, που κάθεται άνετα στη θέση του *τον βρήκε βολεμένο στον καναπέ* (μτφ.) **2.** αυτός που έχει εξυπηρετηθεί με πλάγια μέσα **3.** αυτός που έχει επαναπαυθεί σε μια κατάσταση, που ζει άνετα και με ασφάλεια *εσύ είσαι ~ και μιλάς εκ τού ασφαλούς.*

βολετός, -ή, -ό [μεσν] (λαϊκ.-λογοτ) **1.** αυτός που μπορεί να γίνει, να επιτευχθεί: *να ήταν ~ να πήγαινα να τον βρω!* ΣΥΝ μπορετός, δυνατός, εφικτός ΑΝΤ. αδύνατος, ακατόρθωτος, ανέφικτος **2.** αυτός που ευνοεί, που βολεύει όταν γίνεται: *σου είναι ~ να συναντηθούμε σήμερα;* ΣΥΝ βολικός ΑΝΤ άβολος

βολεύω ρ. μετβ. {βόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** τακτοποιώ (αντικείμενα), κάνω (κάτι) να χωρέσει σε ορισμένο χώρο: *βόλεψα τα χειμωνιάτικα στο πατάρι* ΣΥΝ διευθετώ **2.** βοηθώ (κάποιον) να είναι άνετα, παρέχω σε (κάποιον) άνεση *τακτοποιήσου τώρα πρόχειρα εδώ και θα έρθω μετά να σε βολέψω* ΦΡ (α) ***(κάτι) με βολεύει*** θεωρώ (κάτι) ευνοϊκό για μένα, κρίνω ότι με εξυπηρετεί *η ημερομηνία που ορίσατε δεν με βολεύει καθόλου!* ΣΥΝ με εξυπηρετεί (β) ***τα βολεύω*** (i) αντεπεξέρχομαι σε ανάγκες και δυσκολίες, κατορθώνω να επιβιώσω: *δουλεύουν όλοι στην οικογένεια και τα βολεύουν* ΣΥΝ τα καταφέρνω, τα φέρνω βόλτα, τα βγάζω πέρα (ii) έρχομαι σε συμφωνία, σε συμβιβασμό: *ο δικηγόρος αγωνίζεται να τα βολέψει με τους πιστωτές τού πελάτη του* ΣΥΝ συμβιβάζομαι, τα βρίσκω (γ) (μτφ) ***τη βολεύω (καλά)*** τακτοποιούμαι, εξυπηρετούμαι με τρόπο που με συμφέρει, συνήθ. διορίζομαι σε θέση με πλάγια μέσα: *είχε έναν γνωστό στο Υπουργείο και τη βόλεψε || αυτός καλά τη βόλεψε· εμείς να δούμε...* **3.** (τριτοπρόσ. ***βολεύει, βολεύουν***) εξυπηρετεί, δεν προκαλεί πρόβλημα: *βολεύει αυτή η ημερομηνία* **4.** (μτφ.) εξασφαλίζω σε (κάποιον) (συνήθ. με πλάγιους τρόπους) θέση εργασίας, προνόμιο, αξίωμα κ λπ.: *τον βόλεψε ο θείος του στην τράπεζα* ΣΥΝ τοποθετώ, διορίζω **5.** (μτφ.) βάζω (κάποιον) στη θέση του, του συμπεριφέρομαι όπως του αξίζει, τον κανονίζω· συνήθ. απειλητικά: *θα τον βολέψω καλά αυτόν που τόλμησε να σε πειράξει!* ● **6.** (!) γαμώ ΣΥΝ πηδώ (μεσοπαθ. ***βολεύομαι***) **7.** (α) τακτοποιούμαι σε κατοικία, κάθισμα κ λπ.· αισθάνομαι οικεία και άνετα (β) εξυπηρετούμαι προσωρινά (με κάτι) *βολέψου για σήμερα με αυτά τα ρούχα και αύριο θα σου φέρω καινούργια* **8.** (κατ' επέκτ.) βρίσκομαι σε ευνοϊκή θέση, έχω εξασφαλίσει καλή οικονομική, κοινωνική κ.λπ. θέση: *έχει βολευτεί καλά μετά την κληρονομιά τής θείας του* ΣΥΝ τακτοποιούμαι **9.** (η μτχ ***βολεμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < **ευβολεύω* < μτγν *εὔβολος* «καλότυχος, τυχερός» (ιδ. στη ρίψη τού ζαριού) < *εὐ* + *-βολος* < *βολή*].

βολεψάκιας (ο) {βολεψάκηδες} (οικ) **1.** πρόσωπο που επιδιώκει τη βόλεψή του, την άνεση και την καλοπέρασή του **2.** πρόσωπο που προσπαθεί να εξυπηρετείται με πλάγιους τρόπους
[ΕΤΥΜ < *βόλεψη* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. κ *γυαλ-άκιας, ματάκιας*].

βόλεψη (η) {χωρ πληθ.} η βολή, το βόλεμα

βολή[1] (η) **1.** (α) η ρίψη αντικειμένου από μεγάλη απόσταση *~ λίθου / σφαίρας / ακοντίου / δίσκου* ΣΥΝ ρίψη, εκσφενδόνιση, εξακοντισμός, ριξιά (β) ΑΘΛ (στο μπάσκετ) η ρίψη τής μπάλας προς το καλάθι από συγκεκριμένο σημείο· *εκτέλεση βολών* **2.** (ειδικότ. για πυροβόλο όπλο) η εκτόξευση βλήματος και ο παραγόμενος ήχος: *μέχρι την πόλη ακούστηκαν οι ~ από την άσκηση τού πυροβολικού || εύστοχη / δοκιμαστική / επιτυχημένη / προειδοποιητική ~* ΣΥΝ πυροβολισμός, ριξιά ΦΡ (α) ***βολή κατά βολή / κατά ριπάς*** τρόπος βολής των πυροβόλων όπλων, είτε με ένα βλήμα (σφαίρα) σε κάθε πάτημα τής σκανδάλης είτε με πολλά μαζί (ριπές) (β) ***χαριστική βολή*** βλ. λ. *χαριστικός* (γ) ***απόσταση βολής*** βλ λ *απόσταση* **3.** (μτφ) λόγος που έχει στόχο να προσβάλει, να θίξει κάποιον *στη χθεσινή του συνέντευξη εξαπέλυσε βολές κατά των συνυποψηφίων του || η δήλωσή του υπήρξε ευθεία ~ κατά τού αντιπροέδρου* ΣΥΝ επίθεση, κατηγορία
[ΕΤΥΜ αρχ. < *g^{w}ol-, ετεροιωμ βαθμ τού Ι Ε *g^{w}el- «ρίχνω, πετώ». Βλ λ. *βάλλω*. Οι Γάλλοι εκπαιδευτές που οργάνωσαν τον ελληνικό στρατό στις αρχές τού 20ού αι , εισήγαγαν αρκετούς νέους όρους, οι οποίοι αποδόθηκαν στην Ελληνική: *εκτός βολής* (< γαλλ hors de portée), *πεδίο βολής* (γαλλ champ de tir), *γραμμή βολής* (< γαλλ. ligne de tir), *χαριστική βολή* (< γαλλ. coup de grâce) κ.ά.].

βολή[2] (η) (λαϊκ) η άνεση, η απουσία κόπου και δυσκολίας· *θέλει τη ~ της και στην πόλη και στην εξοχή || βρήκε τη ~ του εδώ κι έμεινε* ΣΥΝ ευκολία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ μεσν < *βολεύω* (υποχωρητ.)]

βόλι (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ) το βλήμα πυροβόλου όπλου· *τον βρήκαν τα ~ των εχθρών κατάστηθα || «δεν μας τρομάζουν των Γερμανών τα βόλια»* (τραγ. τής Αντίστασης) ΣΥΝ βολίδα, σφαίρα, μπάλα, οβίδα ΦΡ ***καλό βόλι!*** ευχετ. σε κάποιον που πάει στη μάχη, να είναι εύστοχες οι βολές του
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βόλιν* < μτγν. *βόλιον*, υποκ τού αρχ. *βόλος* (βλ.λ.), πβ. κ. *βάλλω*].

-βολία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν. **1.** εκπομπή, διάχυση: *ακτινο-βολία, φεγγο-βολία* **2.** ρίψη *δισκο-βολία, τοξο-βολία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀκτινοβολία*, αρχ. *πετρο-βολία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-βόλος* (βλ λ.)].

Βολιβία (η) (ισπ República de Bolivia = Δημοκρατία τής Βολιβίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Σούκρε και διοικητικό κέντρο τη Λα Πας, επίσημες γλώσσες την Ισπανική, την Κέτσουα και την Αϊμάρα και νόμισμα το μπολιβιάνο. — **Βολιβιανός** (ο), **Βολιβια-**

νή (η), **βολιβιανός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < ισπ Bolivia, ονομασία που δόθηκε στη χώρα στις 6 Αυγούστου 1825 προς τιμήν τού Νοτιοαμερικανού ελευθερωτή Simon Bolívar (1783-1830), που έγινε και ο πρώτος πρόεδρός της Μέχρι τότε ονομαζόταν *Άνω Περού*, αφού οι δύο χώρες (Βολιβία και Περού) ήταν ενωμένες στην τότε ισπανική αυτοκρατορία].

βολίδα (η) **1.** οτιδήποτε εκτοξεύεται από απόσταση εναντίον στόχου, λ.χ βέλος, ακόντιο κ.λπ. **2.** (ειδικότ) η σφαίρα πυροβόλου όπλου • **3.** ΝΑΥΤ ειδικό όργανο με μορφή βαριδιού. που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού βυθού των θαλασσών (ώς 50 μέτρα) και για τη μελέτη τής διαμόρφωσής του διακρίνουμε την *κοινή βολίδα*, που αποτελείται από βαθμολογημένο σχοινί και βαρίδι για μέτρηση μικρών βαθών και τη *μηχανική βολίδα* που είναι συσκευή μέτρησης μεγαλυτέρων βαθών • **4.** (μτφ.) (α) (στο ποδόσφαιρο) πολύ δυνατό σουτ *«με ~ από 30 μέτρα σημείωσε το 2-1»* (εφημ) (β) (ως επίρρ.) με πολύ μεγάλη ταχύτητα· *μόλις του είπα τα νέα. έφυγε ~ να προλάβει* • **5.** ΑΣΤΡΟΝ μικρό. φωτεινό ουράνιο σώμα που βρίσκεται σε τροχιά διαρκείας και εκπέμπει έντονη λάμψη· είδος διάττοντος αστέρος
[ΕΤΥΜ < μτγν *βολίς, -ίδος* < αρχ. *βολή* < *βάλλω*]

βολιδοσκοπώ ρ. μετβ. [1889] {βολιδοσκοπείς... | βολιδοσκόπ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.) μετρώ το βάθος τής θάλασσας με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ., σημ. 3) ή εξετάζω τη διαμόρφωση τού βυθού ΣΥΝ βυθομετρώ. βυθοσκοπώ. βολίζω **2.** (συνήθ. μτφ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να ανακαλύψω τις σκέψεις. τις διαθέσεις (κάποιου). — **βολιδοακόπηση** (η).
[ΕΤΥΜ < *βολίδα* + *σκοπώ (-έω)* «σκοπεύω» Η σημ. «ανιχνεύω τις προθέσεις κάποιου» αποδίδει το αγγλ. sound out]

βολίζω ρ. μετβ. {βόλισ-α, -τηκα. -μένος} εξετάζω το βάθος (θάλασσας) ή/και τη σύσταση τού βυθού της με τη βοήθεια βολίδας (βλ.λ , σημ. 3) ΣΥΝ βολιδοσκοπώ, βυθοσκοπώ. βυθομετρώ. — **βόλισμα** (το) κ **βόλιση** (η) [1887]. **βολιστής** (ο) [1887].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *βολή* < *βάλλω*]

βολικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προσφέρει άνεση ~ *πολυθρόνα / κάθισμα* ΣΥΝ άνετος, αναπαυτικός. εύχρηστος, πρακτικός ΑΝΤ άβολος **2.** αυτός που βολεύει, που δεν προκαλεί πρόβλημα: ~ *σημείο / ώρα / σύστημα* ΣΥΝ ευνοϊκός **3.** αυτός που υποχωρεί εύκολα στις επιθυμίες των άλλων και γίνεται συχνά αντικείμενο εκμετάλλευσης. *τον βρήκαν ~ και του φόρτωσαν τις αγγαρείες* ΣΥΝ καλόβολος ΑΝΤ δύσκολος — **βολικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *βολή* < *βολεύω*]

βόλιση (η) → βολίζω

βόλισμα (το) → βολίζω

βολιστής (ο) → βολίζω

βόλλεϋ (το) → βόλεϊ

βολοβάν (το) (παλαιότ ορθ *βολ ω βαν*) {άκλ.} μικρό. στρογγυλό παρασκεύασμα από ζύμη σφολιάτας που το εσωτερικό του γεμίζεται με κομματάκια τυριών, κρέατος, ψαριού ή θαλασσινών και με διάφορες σάλτσες.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vol-au-vent (κατά λέξη «πέταγμα στον αέρα»). εξαιτίας τής ελαφριάς ζύμης του].

βολοδέρνω ρ. → βωλοδέρνω

βολοκόπημα (το) → βωλοκοπώ

βολοκόπος (ο) → βωλοκοπώ

βολοκοπώ ρ → βωλοκοπώ

βολονταρισμός (ο) ελλην *βουλησιαρχία*· ΦΙΛΟΣ αντίληψη σύμφωνα με την οποία αναγνωρίζεται στη βούληση πρωταρχική θέση σε σχέση με τις άλλες ανθρώπινες λειτουργίες ή ιδιότητες, λ χ. τη σκέψη (βλ. κ. λ *βουλησιαρχία*) — **βολονταριστής** (ο). **βολονταρίστρια** (η), **βολονταριστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. volontarisme < volonté «θέληση» < λατ voluntas]

Βόλος (ο) πόλη και λιμάνι τής Θεσσαλίας. πρωτεύουσα τού νομού Μαγνησίας — **Βολιώτης** (ο), **Βολιώτισσα** (η). **βολιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ. < μεσν *Γόλος* < τουρκ. Yolkaz < αρχ *Ἰωλκός* Η μεταβολή *Γόλος* > *Βόλος* οφείλεται στην προσπάθεια λογίων τού 19ου αιώνα να συνδέσουν την πόλη με τα αρχ. ουσ *βόλος / βολή* «δίχτυ ψαρέματος» ή *βῶλος* «σβώλος χώματος» (από όπου και η εσφαλμ. γρ. *Βώλος*)].

βόλος (ο) → βώλος

-βόλος λεξικό επίθημα ονομάτων τής Αρχ και Ν. Ελληνικής που δηλώνουν αυτόν που ρίχνει. πετά κάτι· *δισκο-βόλος. κεραυνο-βόλος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (λ.χ. *δισκο-βόλος, κεραυνο-βόλος. τοξο-βόλος* κ.ά), που προέρχεται από μεταπτωτ βαθμ. τού ρ *βάλλω* (βλ. λ. *βολή*)].

> **-βόλος.** Ένα πλήθος ονοματικών συνθέτων τής Ελληνικής από το **βάλλω** δηλώνουν «αυτόν ο οποίος βάλλει». είτε πρόκειται για πρόσωπα είτε για πράγματα Τα ονόματα αυτά ως μεταρρηματικά (ρηματικά σύνθετα) με *ενεργητική σημασία* τονίζονται κανονικά στην παραλήγουσα. Τέτοια σύνθετα είναι· *δισκο-βόλος, σφαιρο-βόλος, φυλλο-βόλος, ακτινο-βόλος. κεραυνο-βόλος, σπινθηρο-βόλος. μυρο-βόλος. φωτο-βόλος. ταχυ-βόλος. ευθυ-βόλος. ιο-βόλος. ανθο-βόλος, φεγγο-βόλος* κ.ά. Συχνά τέτοια ονόματα χρησιμοποιούνται σε ουδέτερο γένος (κατά παράλειψη τής λ. *όπλο*) και δηλώνουν διαφόρων ειδών όπλα: *πυρο-βόλο, πολυ-βόλο, ταχυ-βόλο, φλογο-βόλο. τηλε-βόλο, μυδραλιο-βόλο, οπλοπολυ-βόλο* κ ά.

βολπλανέ (το) {άκλ } τρόπος πτήσης με πλάγια-καθοδική φορά
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vol plané].

βολτ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ (συντομ *V*) η διεθνής μονάδα μετρήσεως τής ηλεκτρικής τάσης, η οποία ισούται με τη διαφορά ηλεκτρικού δυναμικού μεταξύ δύο σημείων αγωγού που μεταφέρει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα έντασης ενός αμπέρ (βλ.λ.), όταν η ισχύς που καταναλίσκεται σε αυτά τα σημεία είναι ίση με ένα βατ (βλ.λ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. volt, από το όνομα τού Ιταλού φυσικού Α Volta, ο οποίος εφεύρε την ηλεκτρική στήλη].

βόλτα (η) {χωρ. γεν πληθ } **1.** η πλήρης περιφορά γύρω από άξονα (υπαρκτό ή νοητό): *πόσες ~ το λεπτό παίρνει ο έλικας τού βαποριού,* || *έφερε δύο ~ το σκοινί γύρω από το κατάρτι* ΣΥΝ περιστροφή, γύρος, γυροβολιά· ΦΡ (λαϊκ) ***φέρνω / ρίχνω τις βόλτες μου*** κάνω χορευτικές περιστροφές τού σώματός μου σε λαϊκούς χορούς **2.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις σπείρες μιας βίδας· *έχουν χαλάσει οι ~ και δεν βιδώνεται* **3.** το να περιφέρεται κανείς σε συγκεκριμένο τόπο στις ΦΡ ***φέρνω / κόβω βόλτες***· *έξω απ' την πόρτα μου εδώ και μία ώρα κόβει βόλτες ένας άγνωστος* **4.** η μικρή διαδρομή με τα πόδια ή με όχημα για ψυχαγωγία. η μικρής διάρκειας έξοδος από το σπίτι *πάω ~ στην ακροθαλασσιά / στα μαγαζιά* || *κάνω ~ με τα πόδια / με τ' αμάξι* ΣΥΝ (με τα πόδια) περίπατος, (λαϊκ) σουλάτσο. τσάρκα • ΦΡ (α) ***παίρνω την κάτω βόλτα*** αρχίζω να πηγαίνω προς το χειρότερο ΣΥΝ χειροτερεύω. επιδεινώνομαι. παρακμάζω (β) ***παίρνω την πάνω βόλτα*** πηγαίνω προς το καλύτερο, εμφανίζω ανοδική πορεία ΣΥΝ καλυτερεύω. βελτιώνομαι (γ) ***φέρνω (κάποιον) βόλτα*** κάνω (κάποιον) να ενεργεί όπως θέλω, τον φέρνω στα νερά μου. τον τουμπάρω: *δεν είναι εύκολο να φέρεις βόλτα τέτοιον άνθρωπο* (δ) ***τα φέρνω βόλτα*** κατορθώνω να εξοικονομήσω τα προς το ζην· (γενικότ) καταφέρνω να υπερβώ τις δυσκολίες και τα εμπόδια ΣΥΝ τα καταφέρνω. τα βγάζω πέρα. — (υποκ.) **βολτίτσα** κ **βολτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ volta «στροφή, γύρος» < λατ volutus, ρ. volvere «στρέφω, κυλώ»].

βολτάζ (το) {άκλ.} ΗΛΕΚΤΡ η ηλεκτρική τάση μετρημένη σε βολτ: *υψηλό ~*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ voltage < volt (βλ. κ *βολτ*)].

βολταϊκός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που έχει σχέση με την ηλεκτρική ενέργεια **2.** ΦΥΣ (α) ***βολταϊκή στήλη / βολταϊκό στοιχείο*** συσκευή για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας (β) ***βολταϊκό τόξο*** φωτεινό ηλεκτρικό τόξο που σχηματίζεται ανάμεσα σε δύο αιχμηρές ράβδους άνθρακα (ηλεκτρόδια), οι οποίες βρίσκονται σε ικανή διαφορά δυναμικού· χρησιμοποιείται ως φωτεινή πηγή στους προβολείς, ως πηγή θερμότητας στους κλιβάνους και στη συγκόλληση μετάλλων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. voltaic < volt Η φρ *βολταϊκή στήλη* είναι μεταφρ δάνειο, πβ αγγλ. voltaic pile]

βολτάμετρο (το) [1870] {βολταμέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ ηλεκτρολυτική συσκευή για τη μέτρηση ποσότητας ηλεκτρισμού.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. voltamètre (νόθο σύνθ.)].

βολτάρω ρ. αμετβ {βόλταρ-α κ. -ισα} κάνω βόλτα (βλ.λ., σημ. 3), περίπατο ΣΥΝ βγαίνω βόλτα / τσάρκα. (λαϊκ.) σουλατσάρω. Επίσης (λαϊκ) **βολτέρνω**
[ΕΤΥΜ < ιταλ voltare < volta].

βολτόμετρο (το) {βολτομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ όργανο μετρήσεως ηλεκτρικής τάσης.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ voltmeter (νόθο σύνθ.)].

βολφράμιο (το) [1891] {βολφραμίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο W) που ανήκει στα μέταλλα και χρησιμοποιείται στην κατασκευή τού νήματος ηλεκτρικών λαμπτήρων καθώς και στην παρασκευή ανθεκτικών κραμάτων και σκληρών εργαλείων κοπής (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Wolfram, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Wolf «λύκος» + -ram < μέσ άνω γερμ ram «καπνιά. ακαθαρσία». Η λ. σχηματίστηκε κατά το πρότυπο κυρίων ονομάτων με α' συνθ Wolf- με μειωτική σημ , αφού το μέταλλο αυτό θεωρείται κατώτερης ποιότητας]

-βολώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται από μια κατάσταση επαναλαμβανόμενη ή ιδιότητα μόνιμη· *γεννο-βολώ. φεγγο-βολώ. μοσκο-βολώ* **2.** ότι (κάποιος) ρίχνει απλώς ή κατ' επανάληψη (κάτι): *λιθο-βολώ, πετρο-βολώ.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *ἀγκυρο-βολῶ*, μτγν *ἀκτινο-βολῶ*), που προέρχεται από τα σύνθετα σε *-βόλος* (βλ λ)].

βολ ω βαν (το) → βολοβάν

βόμβα κ (λαϊκ) **μπόμπα** (η) {βομβών} **1.** θήκη γεμάτη με εκρηκτική γόμωση που εκρήγνυται με μηχανισμό εκπυρσοκρότησης ή με πρόσκρουση: *ωρολογιακή* (η οποία εκρήγνυται σε καθορισμένο χρονικό σημείο) / *δακρυγόνος / εμπρηστική / ατομική / αυτοσχέδια / βραδυφλεγής ~* || *~ υδρογόνου / βυθού / νετρονίου* **2.** ***βόμβα μολότοφ*** αυτοσχέδια βόμβα η οποία κατασκευάζεται από μια φιάλη στην οποία τοποθετείται εύφλεκτο υλικό και στουπί στο στόμιο **3.** (ειδικότ.) ελλειψοειδές κυλινδρικό βλήμα με πτερύγια που περιέχει εκρηκτική γόμωση και έχει μεγάλη εμβέλεια καταστροφής. *τα αεροπλάνα έριξαν βόμβες κατά τού εχθρικού στόχου* **4.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για οτιδήποτε απροσδόκητο και αναπάντεχο που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη *είδηση-βόμβα για τον απροσδόκητο θάνατο τού ηγέτη*· ΦΡ (α) ***βόμβα μεγατάνων*** για κάτι που προκαλεί πολύ μεγάλη έκπληξη και αναστάτωση (β) ***σκάω / πέφτω σαν βόμβα*** (συνήθ. για νέο, είδηση) προκαλώ μεγάλη έκπληξη. αίσθηση· *η είδηση τής δολοφονίας του έπεσε σαν βόμβα στη μικρή κοινωνία τού χωριού* **5.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει αναταραχή. πόλεμο ή ανατροπή μιας κατάστασης *~ στα θεμέλια τής παιδείας χαρακτηρίστηκαν από την αντιπολίτευση οι εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις.* — (υποκ.) **βομβίτσα** (η) κ. **βομβίδιο** (το)

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. bomba < λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*. Η λ. επικράτησε με τη μορφή *βόμβα* (αντί *μπόμπα*) λόγω τού συσχετισμού της με το αρχ. *βόμβος* από την προσπάθεια των λογίων να «διορθώσουν» τη φωνητική απόδ. τού ιταλ. bomba].

> **βόμβα ή μπόμπα;** Στην προσπάθεια των λογίων να εξελληνίσουν, κατά το δυνατόν, τις ξένες (δάνειες) λέξεις και φθογγικά, συχνά παρατηρείται η απόδοση των ξένων φθόγγων όχι με τους αντίστοιχους ελληνικούς (το b ως μπ, το d ως ντ κ.τ.ό.), αλλά με λογιότερους φθόγγους, β αντί μπ, δ αντί ντ κ.λπ. Έτσι πλάστηκαν το **βόμβα** αντί τού *μπόμπα* (< ιταλ. bomba), *βομβαρδίζω* αντί *μπομπαρντίζω* (< ιταλ. bombardare) το *μοδέρνος* (που δεν επικράτησε) αντί τού *μοντέρνος* (< ιταλ. moderno), *κορδόνι* αντί *κορντόνι* (< ιταλ. cordone) κ.ο.κ. Το φαινόμενο είναι γνωστό ως *υπερδιόρθωση* ή *υπεραστισμός*, ως υπερβολική χρήση μιας αστικής προφοράς, που δεν ανταποκρίνεται όμως στην πραγματικότητα πβ. τις πολλές ξενικές λέξεις με *μπ, ντ, γκ*, *μπαλλέτο* (ιταλ. balletto), *μαραγκός* (ιταλ. marangone), *καμπίνα* (< γαλλ. cabine), *ντεκολτέ* (γαλλ. décolleté) κ.λπ.

Βομβάη (η) πόλη τής Δ. Ινδίας στην Αραβική Θάλασσα
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Bombay < χίντι Mumbai, συντετμ. τ. τού ον. Mumbadevi «η θεά Μούμπα», τοπική ινδουιστική θεότητα].

βομβαρδίζω ρ. μετβ. [1897] {βομβάρδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΣΤΡΑΤ βάλλω εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. καταστρέφω με ρίψη βομβών (από πυροβόλο όπλο ή αεροπλάνο): *συμμαχικά αεροπλάνα βομβάρδισαν στόχους τού εχθρού* **2.** (μτφ.) απευθύνω ακατάπαυστα (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) προς κάποιον, βάλλω συνεχώς: *οι δημοσιογράφοι άρχισαν να βομβαρδίζουν τον υπουργό με ερωτήσεις* || *τα μέσα ενημέρωσης βομβαρδίζουν τους τηλεθεατές με διαφημίσεις* **3.** ΦΥΣ κατευθύνω ταχέως κινούμενα σωματίδια υψηλής ενέργειας προς κάποιον στόχο: *~ πυρήνες ουρανίου με νετρόνια.* — **βομβαρδιστής** (ο) [1897]
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. bombarder < μτγν. λατ. bombarda «καταπέλτης» < λατ. bombus < αρχ. *βόμβος*]

βομβαρδισμός (ο) [1897] **1.** ΣΤΡΑΤ η βολή εναντίον (στόχου) με βόμβες και κατ' επέκτ. η καταστροφή με ρίψη βομβών: *αεροπορικός ~* || *ο ~ μιας πόλης* **2.** οι ακατάπαυστες (ειδήσεις, ερωτήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) που απευθύνει κάποιος σε κάποιον **3.** ΦΥΣ η ταχεία προώθηση κινούμενων σωματιδίων υψηλής ενέργειας προς κάποιον στόχο

βομβαρδιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ρίψη βομβών **2.** ***βομβαρδιστικό*** (το) πολεμικό αεροσκάφος με κατάλληλο εξοπλισμό για ρίψη συμβατικών ή ατομικών βομβών.

βομβητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ ηλεκτρομαγνητική συσκευή, τμήμα τού τηλεγραφικού εξοπλισμού, που εκπέμπει χαρακτηριστικό βόμβο, ο οποίος ερμηνεύεται ως μήνυμα: *στα νοσοκομεία κάθε γιατρός έχει τον ~ του*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *βομβῶ (-έω) < βόμβος*].

βομβίδα (η) [1847] μικρή βόμβα

βομβιδοφόρος, -α, -ο [1847] ΣΤΡΑΤ (για όπλα) αυτός που φέρει και εκτοξεύει βομβίδες (βλ. λ.): *~ πυρομαχικά*

βομβιστής (ο) [1839], **βομβίστρια** (η) {βομβιστριών} πρόσωπο που τοποθετεί βόμβες.

βομβιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την τοποθέτηση βόμβας (κάπου): *~ επίθεση κατά των εγκαταστάσεων τής εταιρείας* || *~ ενέργεια μιας τρομοκρατικής οργάνωσης*

βόμβος (ο) {χωρ. πληθ.} συνεχής ήχος σε χαμηλή κλίμακα που είναι βαρύς και υπόκωφος, όπως αυτός που παράγεται από ορισμένα έντομα όταν πετούν: *από ψηλά ακουγόταν ο ~ των αεροπλάνων* ΣΥΝ βοή, βουητό, βούισμα — **βομβώ** ρ. [αρχ.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ αρχ., ηχομιμητική λ., η οποία ανήκει σε μια μεγάλη ομάδα εκφραστικών όρων που σημαίνουν «κάνω θόρυβο, ηχώ, στροβιλίζω», πβ. ολλ. bommen «θορυβώ», αρχ. σλαβ. bubenŭ «τύμπανο», πολ. bęben, σανσκρ. bimba «δίσκος, σφαίρα» κ.ά.].

βομβύκιο (το) {βομβυκί-ου | -ων} το περίβλημα τής προνύμφης σε ορισμένα είδη εντόμων το κουκούλι τού μεταξοσκώληκα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βομβύκιον*, υποκ. τού *βόμβυξ* (βλ.λ.)]

βομβυκοτροφείο (το) οι εγκαταστάσεις στις οποίες εκτρέφονται μεταξοσκώληκες.

βομβυκοτροφία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή μεταξοσκωλήκων

βόμβυξ (ο) {βόμβ-υκος, -υκα | -υκες, -ύκων} (λόγ.) ο μεταξοσκώληκας (βλ. λ.). Επίσης **βόμβυκας**.
[ΕΤΥΜ αρχ., δάνειο ανατολικής προελ., πβ. περσ. pambak «βαμβάκι»]

βοναπαρτισμός (ο) ΠΟΛΙΤ **1.** πολιτικό σύστημα που εφαρμόστηκε από τη δυναστεία την οποία ίδρυσε στη Γαλλία ο Ναπολέων Βοναπάρτης και σύμφωνα με το οποίο η διακυβέρνηση έχει απολυταρχικό χαρακτήρα, ο μονάρχης ωστόσο ασκεί την εξουσία με την εξουσιοδότηση τού έθνους • **2.** η αλαζονική στάση αυτού που ασκεί την εξουσία · **βοναπαρτιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. bonapartisme].

βόνασος (ο) ο ευρωπαϊκός βίσωνας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βόνασ(σ)ος*, δάνειο αγν. προελ.].

Βόνιτσα (η) πόλη τού νομού Αιτωλοακαρνανίας στον Αμβρακικό Κόλπο · · **Βονιτσιώτης** (ο), **Βονιτσιώτισσα** (η), **βονιτσιώτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Βόνδιτζα* < σλαβ. voda «νερό»].

Βόννη (η) πόλη τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας στις όχθες τού Ρήνου, πρωτεύουσα τής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τής Γερμανίας μέχρι την επανένωση (1991).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Bonn, πιθ. < κελτ. bona «θεμέλιο, οχυρό – πόλη», από όπου ίσως και η ιταλ. πόλη Bologna, καθώς και η γαλλ. Boulogne].

βοντβίλ (το) {άκλ.} **1.** είδος λαϊκού τραγουδιού με σατιρικό περιεχόμενο **2.** (στο τέλος τού 17ου αι.) θεατρικό είδος, συνδυασμός τραγουδιών και μπαλλέτου **3.** (κατά τον 19ο αι.) ελαφρά κωμωδία με κύρια στοιχεία την ίντριγκα και τα απροσδόκητα επεισόδια.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vaudeville < παλ. γαλλ. vaudevire «ευκαιριακό τραγούδι, εποχής», από συμφυρμό των ρ. vauder «γυρίζω» και virer «στρίβω»]

βοξίτης (ο) (παλαιότ. ορθ. *βωξίτης*) {βοξιτών} ΟΡΥΚΤ το πηλώδες πέτρωμα που αποτελείται από οξίδια και υδροξίδια αλουμινίου με διάφορες προσμείξεις, το κύριο μετάλλευμα για την παραγωγή αλουμινίου — **βοξιτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. bauxite < Baux, από την ονομασία τής περιοχής Baux-de-Provence, όπου βρέθηκαν κοιτάσματα τού ορυκτού].

βοοειδή (τα) ΖΩΟΛ **1.** οικογένεια μεγαλόσωμων μηρυκαστικών θηλαστικών που περιλαμβάνει τα κατοικίδια βόδια (ταύρους, αγελάδες, μοσχάρια), πρόβατα και κατσίκια και τους άγριους συγγενείς τους (αντιλόπες, γαζέλες κ.λπ.) **2.** (συνήθ. ειδικότ.) η υποοικογένεια που περιλαμβάνει τους ταύρους, τις αγελάδες, τα μοσχάρια, τα βουβάλια και τους άγριους συγγενείς τους
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. ουδ. πληθ. τού μτγν. επιθ. *βοοειδής, -ής, -ές*]

βοοτροφία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} η εκτροφή βοοειδών
[ΕΤΥΜ < *βοο-* (< αρχ. *βοῦς*) + *-τροφία* < *τροφή*].

βορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τροφή, κυρ. των σαρκοφάγων ζώων: *έμεινε άταφος, ~ στα όρνια* ΣΥΝ λεία **2.** (μτφ.) ό,τι πέφτει θύμα κάποιου ή γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης: *πολλές παραμεθόριες περιοχές αφέθηκαν ~ στις ορέξεις βάρβαρων επιδρομέων* || *αφελείς πολίτες έγιναν ~ αδίστακτων κερδοσκόπων*
[ΕΤΥΜ αρχ., ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gʷer- «καταβροχθίζω, καταπίνω», πβ. σανσκρ. girami, λατ. voro, γαλλ. vorace «αδηφάγος» (< λατ. vorax), γερμ. Köder «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *βι-βρώ-σκω* «καταβροχθίζω, τρώγω», *βρῶ-σις (-η), βάρα-θρο(ν)* (βλ. λ.), πιθ. κ. *βρόγχος*]

βόρακας (ο) ΧΗΜ (*ένυδρο βορικό άλας τού νατρίου*) άχρωμο κρυσταλλικό στερεό σώμα που χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία (αφαίρεση σκουριάς, διακόσμηση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. borax < μεσν. λατ. borax < αραβ. buraq «νιτρικό κάλιο» < περσ. burah].

Βόρας (ο) όρος τής ΒΔ. Μακεδονίας στα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία (βλ. κ. λ. *Καϊμακτσαλάν*)
[ΕΤΥΜ Αγν. ετύμου]

βορβόλακας (ο) ➤ βρικόλακας

βόρβορος (ο) {βορβόρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ακάθαρτη και δύσοσμη λάσπη που σχηματίζεται κυρ. στον πυθμένα λιμανιών, ποταμών, λιμνών, ελών, δεξαμενών κ.λπ. ΣΥΝ βούρκος, ακαθαρσία **2.** (μτφ.) το έσχατο όριο τής ηθικής κατάπτωσης και τής διαφθοράς: *η δυσοσμία από τον ~ των παράνομων δραστηριοτήτων* || *κυλιέμαι στον ~ τής ανομίας / τής αμαρτίας* ΣΥΝ σαπίλα. — **βορβορώδης, -ης, -ες** [αρχ.]
[ΕΤΥΜ αρχ., ονοματοποιημένη λ., όπως φαίνεται από τον αναδιπλασιασμό *(βόρ-βορ-ος)*. Πιθ. < Ι.Ε. *gʷor-, αν συνδ. με αρμ. kork «βρομιά, ρύπος»].

βόρεια επίρρ. (συντομ. Β.) στον βορρά ή προς τον βορρά: *η Λάρισα κι ο Βόλος είναι στη Θεσσαλία, η Έδεσσα είναι πιο ~, στη Μακεδονία* || *πηγαίνω ~* || *άνεμοι που φυσούν από τα ~* || *βρίσκεται στα ~ τής Αθήνας*. Επίσης (λόγ.) **βορείως** (+γεν.)

Βόρεια (λόγ. **-ος**) **Θάλασσα** (η) τμήμα τού Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ τής Μ. Βρετανίας, τής ΒΔ. Ευρώπης και τής Σκανδιναβικής Χερσονήσου.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. North Sea (πβ. ολλ. Noordzee), την οποία οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Oceanus Germanicus]

Βόρειο Σινική Θάλασσα (η) τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κίνας και τής Κορέας αλλιώς *Κίτρινη Θάλασσα*

βορεινός, -ή, -ό [μτγν.] (σχολ. ορθ. *βορινός*) (συνήθ. για κατοικίες ή χώρους κατοικιών) αυτός που βλέπει προς βορρά: *~ διαμέρισμα / μπαλκόνι / παράθυρο*

> **βορεινός ή βορινός;** Ο ισχυρότερος τύπος τού επιθέτου στην Αρχαία (μεταγενέστερων χρόνων) είναι *βορεινός* έναντι τού συνήθους επιθ. *βόρειος* (< *βόρε-ιος*). Τόσο το επίθ. *βόρειος* όσο και το ουσιαστικό *βορέας* (με -ε-) φαίνεται ότι επέδρασαν στον σχηματισμό (και στη γραφή) τού επιθ. *βορεινός* με -ει-. Από το *βορεινός* προήλθε ήδη στην Αρχαία (μεταγενέστερους χρόνους) ο σχηματισμός *βορινός* από τη σύγχυση (στην προφορά) -ει- και -ι- και κατά το πρότυπο των πολλών επίθ. σε *-ινός* (*χειμερινός, εαρινός, περυσινός, πρωινός, σημερινός, χθεσινός* κ.λπ.). Αντιθέτως, τα επίθ. σε *-εινός* προέρχονται από σιγμόληκτα ουσιαστικά σε *-ος*: *άλγος – αλγεινός, σκότος – σκοτεινός, έλεος – ελεεινός, όρος – ορεινός, κλέος – κλεινός* κ.τ.ό.

βορειοανατολικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΑ.) [1809] **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή: *~ πλευρά / πρόσοψη / τοίχος / δωμάτιο* **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον βορρά και την ανατολή, που πνέει από το ανάλογο μέρος τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*). ΙΙΝ ΣΥΝ (επίσ.) μέσης, (λαϊκ.) γραίγος. — **βορειοανατολικά / -ώς** [1850] επίρρ.

βορειοατλαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Βόρειο Ατλαντικό **2.** ***Βορειοατλαντική Συμμαχία*** το ΝΑΤΟ (βλ. λ.).

βορειοδυτικός, -ή, -ό (συντομ. ΒΔ.) [1812] **1.** αυτός που βρίσκεται ή είναι στραμμένος προς το σημείο τού ορίζοντα ανάμεσα στον βορρά και τη δύση: *~ ακτή / παράθυρο / πρόσοψη* **2.** (ειδικότ. για άνεμο) αυτός που έχει διεύθυνση ανάμεσα στον βορρά και τη δύση, που πνέει

από το ανάλογο μέρος τού ορίζοντα (βλ. λ. *άνεμος*. ΠΙΝ.) ΣΥΝ (επίσ.) σκίρων, (λαϊκ.) μαΐστρος — **βορειοδυτικ-ά / -ώς** [1831] επίρρ.

βορειοελλαδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Β. Ελλάδα: ~ *συνήθεια / έθιμο / φαγητό*. Επίσης **βορειοελλαδίτικος,** -η, -ο. — **βορειοελλαδικά** κ. **βορειοελλαδίτικα** επίρρ.

Βορειοελλαδίτης (ο) {Βορειοελλαδιτών}, **Βορειοελλαδίτισσα** (η) {Βορειοελλαδιτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ελλάδα.

Βορειοηπειρώτης (ο) {Βορειοηπειρωτών}, **Βορειοηπειρώτισσα** (η) {Βορειοηπειρωτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από τη Βόρειο Ήπειρο. — **βορειοηπειρωτικός,** -ή, -ό κ. (καθημ.) **βορειοηπειρώτικος,** -η, -ο.

βόρειος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] {-ου κ. (λόγ.) βορεί-ου | -ων κ. (λόγ.) -είων, -ους κ. (λόγ.) -είους} **1.** αυτός που βρίσκεται στον βορρά ή είναι στραμμένος προς βορρά: ~ *πλευρά / πρόσωψη / ακτή / παραλία / τοίχος* || ~ *Θεσσαλία / ημισφαίριο / σέλας / Ήπειρος* ΑΝΤ νότιος, μεσημβρινός **2.** αυτός που προέρχεται από τον βορρά: *αύριο θα πνεύσουν ~ ισχυροί άνεμοι και η θερμοκρασία θα σημειώσει πτώση* **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες τής Β. Ευρώπης (λ.χ. Γερμανία, σκανδιναβικές χώρες): ~ *ιδιοσυγκρασία* (χαρακτηριστικά: σοβαρότητα, αυτοπειθαρχία έως και ψυχρότητα) / *ψυχοσύνθεση* **4. *Βόρειος*** (ο), ***Βόρεια*** (η) (α) αυτός που κατοικεί στις βόρειες χώρες τής Ευρώπης ή κατάγεται από αυτές: *οι ~ είναι πιο συγκρατημένοι στις εκδηλώσεις τους από τους μεσόγειους* (β) αυτός που κατοικεί στις βόρειες επαρχίες μιας χώρας: *ο εμφύλιος πόλεμος μεταξύ Βορείων και Νοτίων στις Η.Π.Α.* Επίσης **βορεινός,** -ή, -ό [μτγν.] (σημ. 1, 2) (βλ. λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βορεινός*

Βόρειος Ήπειρος (η) {Βορείου Ηπείρου} το βόρειο τμήμα τής Ηπείρου, το οποίο σήμερα περιλαμβάνεται στο κράτος τής Αλβανίας και στο οποίο ζει ελληνική μειονότητα.

Βόρειος Παγωμένος Ωκεανός (ο) ο Αρκτικός Ωκεανός (βλ.λ.).

Βόρειος Πόλος (ο) **1.** το βορειότερο σημείο τής Γης, το προς Β. σημείο στο οποίο καταλήγει ο νοητός άξονας γύρω από τον οποίο περιστρέφεται η Γη ΑΝΤ Νότιος Πόλος **2.** (συνεκδ.) η Αρκτική (βλ.λ.): *η κατάκτηση τού ~.*

βοριαδάκι (το) {χωρ. γεν.} άνεμος μικρής εντάσεως που πνέει από τον βορρά, συνήθ. ψυχρός: *φύσηξε ~ και δρόσισε.*

βοριάς (ο) [μεσν.] **1.** ο δυνατός και ψυχρός άνεμος που πνέει από βόρεια διεύθυνση: *ο ~ φυσά / σφυρίζει / μαίνεται / θερίζει / ουρλιάζει / λυσσομανά* || *άγριος / τρελός ~* (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ (λαϊκ.) τραμουντάνα ΑΝΤ νοτιάς **2.** (κατ' επέκτ.) ο σχετικά ψυχρός καιρός που επικρατεί όταν πνέει βόρειος άνεμος: *σήμερα έχει ψύχρα· είναι ~* **3.** (συνεκδ.) ο βορράς: *τράβηξε κατά τον ~* ΑΝΤ νότος (υποκ.) **βοριαδάκι** (το) (σημ. 1).

> **βοριάς – βορράς.** Σήμερα το μεν **βοριάς** χρησιμοποιείται στον καθημερινό λόγο για να δηλώσει τον άνεμο, το δε **βορράς** το αντίστοιχο σημείο τού ορίζοντα, μολονότι τόσο το *βορράς* στην επίσημη ναυτική ορολογία όσο και το αρχ. *βορέας* (από όπου το *βορράς* και το *βοριάς*) δηλώνουν και τον άνεμο και το σημείο τού ορίζοντα. Ο νεοελλ. τύπος *βοριάς* είναι ήδη μεσαιωνικός και είναι προϊόν συνιζήσεως (συμπροφοράς σε μία συλλαβή) τού *βορέας* (πβ. *μηλέα > μηλιά, νέος > νιος* κ.τ.ό.). Το αρχ. *βορράς* οφείλει τα δύο *ρ* είτε σε συμφωνική προφορά τού *ε* ως *ι* ή *y* και αφομοίωση τού *y* με το *ρ* σε δύο *ρρ* (*βορέας > βοργας > βορράς* πβ. αρχ. *περιέχουσα > περρέχουσα*) είτε σε εκφραστικό διπλασιασμό τού *ρ* (πβ. *πάππος, όκκος* «μάτι», *τιττυβίζω* κ.ά.).

βορικός, -ή, -ό [1887] ΧΗΜ (οξείδιο ή άλας) που περιέχει βόριο (βλ.λ.): ~ *ορυκτό / άλας* ΦΡ **βορικό οξύ** ανόργανη, λευκή, κρυσταλλική ουσία που χρησιμοποιείται υπό μορφήν διαλύματος ως αντισηπτικό και ως συντηρητικό προϊόντων που αλλοιώνονται εύκολα· περιλαμβάνεται ακόμη στη σύνθεση των σμάλτων και ορισμένων ανθεκτικών γυαλιών (λ.χ. στα πυρέξ)

βορινός, -ή, -ό → βορεινός

βόριο (το) [1876] {βορίου} ΧΗΜ αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο B) που απαντά ως μαύρο, κρυσταλλικό και πολύ σκληρό στερεό, το οποίο χρησιμοποιείται στη μεταλλουργία για την προστασία από την οξείδωση, καθώς και στην πυρηνική τεχνολογία και την τεχνολογία των υψηλών θερμοκρασιών ΦΡ **ομάδα τού βορίου** η τρίτη ομάδα τού περιοδικού συστήματος, που περιλαμβάνει τα στοιχεία βόριο, αργίλιο, γάλλιο, ίνδιο και θάλλιο (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. bore < bor[ax] «βόραξ» (< αραβ. būraq «ορυκτό άλας»), ονομασία που οφείλεται στην προέλευση τού βορίου από τον *βόρακα*]

βορράς (ο) (συντομ. Β.) {χωρ. πληθ.} **1.** ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό που στρέφεται προς τον Βόρειο Πόλο· είναι το σημείο που δείχνει η βελόνα κάθε πυξίδας και το οποίο βρίσκεται στην αντίθετη ακριβώς κατεύθυνση από τον νότο: *το παράθυρο βλέπει στον ~* || *οι άνεμοι από τον ~ είναι ψυχροί* ΦΡ (α) **βορράς πυξίδας** είναι η κατεύθυνση που δείχνει η βελόνη τής μαγνητικής πυξίδας που είναι εγκατεστημένη σε πλοίο και που επηρεάζεται από τα μαγνητικά πεδία τής Γης και τού πλοίου (β) ***αληθής βορράς*** είναι ο βόρειος γεωγραφικός πόλος της Γης (γ) ***μαγνητικός βορράς*** είναι η κατεύθυνση που δείχνει ελεύθερη μαγνητική βελόνη τοποθετημένη στην ξηρά ή σε ξύλινο πλοίο και που επηρεάζεται μόνο από το μαγνητικό πεδίο τής Γης **2.** το βόρειο τμήμα νομού, επαρχίας, χώρας κ.λπ. (γενικότ.) εκτεταμένη γεωγραφική περιοχή, όχι επακριβώς καθορισμένη, με κύρια χαρακτηριστικά το ψύχος και τις δυσμενείς καιρικές συνθήκες: *κατάγεται από τη Μακεδονία, τον ελληνικό ~* || *οι χώρες τού ~* **3.** (ειδικότ.) ***Βορράς*** (ο) οι ανεπτυγμένες και ισχυρές χώρες (ιδ. στην Ευρώπη) που βρίσκονται στον βορρά (σημ. 2), κατ' αντιδιαστολή προς τον νότο, τις φτωχές και αναπτυσσόμενες χώρες: *το χάσμα Βορρά-Νότου* || *πλούσιος Βορράς – φτωχός Νότος* **4.** (επίσ.) η τραμουντάνα (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βοριάς*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *βορρᾶς* < *βορέας* (κατά το σχήμα *στερεός – στερρός*), αβεβ. ετύμου. Το διπλό *-ρρ-* στο *βορρᾶς* είτε από συμφωνική προφορά τού *-ε-* (ως y) και αφομοίωση (*βορέας > *βοργας > βορρᾶς*) είτε από απλό εκφραστικό διπλασιασμό τού *-ρ-*. Αν η αρχική σημ. τής λ. ήταν «βόρειος άνεμος, άνεμος τού βουνού», τότε ίσως συνδ. με σανσκρ. girí «βουνό», αρχ. σλαβ. gora, λιθ. girė «δάσος» κ.ά.].

βοσκή (η) [αρχ.] **1.** τόπος με φυσική, χαμηλή βλάστηση, χωρίς ανθρώπινη παρέμβαση (λ.χ. σπορά, καλλιέργεια κ.λπ.), στον οποίο βόσκουν τα κατοικίδια, αλλά και μη εξημερωμένα φυτοφάγα ζώα: *το κοπάδι βρήκε ~* ΣΥΝ βοσκότοπος, λιβάδι, (λόγ.) λειμών **2.** (συνεκδ.) χόρτο κατάλληλο για ζωοτροφή: *την άνοιξη έχει καλή ~ για τα ζώα* **3.** το να οδηγείται (ζώο) να βοσκήσει σε βοσκοτόπι: *πηγαίνω το κοπάδι για ~.*

βόσκημα (το) [αρχ.] {βοσκήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η βόσκηση, το να βοσκεί ένα ζώο: *τα γίδια παράτησαν το ~* **2.** (συνεκδ.) ο βοσκότοπος.

βόσκηση (η) → βόσκω

βοσκήσιμος, -η, -ο [1833] κατάλληλος για τη βοσκή ζώων: ~ *εκτάσεις*

βοσκόπουλο (το), **βοσκοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** νεαρός βοσκός ΣΥΝ τσοπανόπουλο, (μ)πιστικός **2.** παιδί βοσκού
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *βοσκός* + *-πούλο(ν)* (υποκ. επίθημα) < *-πουλος* < λατ. pullus «νεοσσός» < αρχ. *πῶλος* «πουλάρι»].

βοσκός (ο) πρόσωπο που βόσκει κοπάδι, που το οδηγεί σε βοσκή (βλ.λ.) ΣΥΝ τσοπάνος, ποιμένας, (μ)πιστικός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος*
[ΕΤΥΜ. μτγν. ουσ. που αποσπάστηκε ως αυτοτελής λ. από σύνθ. όπως *ἀνθο-βοσκός, λωτο-βοσκός, μηλο-βοσκός, πολυ-βοσκός* (κ.ά.), τα οποία παρουσιάζουν στο β' τμήμα ένα παράγωγο τού αρχ. *βόσκω* (βλ.λ.). Εκτός τής λ. *βοσκός*, η οποία δήλωνε κυρ. τον βοσκό αιγοπροβάτων, στην Αρχ. χρησιμοποιούνταν επίσης οι λ. *ποιμήν* (για πρόβατα και βόδια, αργότερα κ. γενικά), *αἰπόλος* και *αἰγοβοσκός* (για γίδια), *βουκόλος* (για βόδια) και *οἰοπόλος* (για πρόβατα). Η συχνή σήμερα λ. *τσομπάνης* (< τουρκ. çoban) έχει γενική χρήση]

βοσκοτόπι (το) {δύσχρ. βοσκοτοπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τόπος που παρέχει βλάστηση κατάλληλη για βοσκή φυτοφάγων ζώων ΣΥΝ βοσκή, λιβάδι. Επίσης **βοσκότοπος** (ο).

βόσκω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βόσκη-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) οδηγώ κοπάδι σε βοσκότοπο και το επιτηρώ ενώ βόσκει: ~ *τα πρόβατα / τα γίδια* ♦ **2.** (αμετβ.) (για χορτοφάγο ζώο) περιφέρομαι σε βοσκοτόπι και τρώω χορτάρι: *τα πρόβατα βόσκουν αμέριμνα* ● ΦΡ (μτφ.-σκωπτ.) ***πού βόσκεις;*** (*ποῦ βόσκουσι;* Π.Δ. *Γένεσις* 37,16, ερώτηση τού Ιωσήφ σχετικά με το πού μπορούσε να βρει τους ποιμένες αδελφούς του και τα κοπάδια τους) (i) πού περιφέρεσαι, πού συχνάζεις: *πού έβοσκες τόσον καιρό και δεν ήρθες να μας δεις*, (ii) σε κάποιον που είναι αφηρημένος, που δεν προσέχει: *τόση ώρα σου μιλάω· ~.* Επίσης **βοσκώ** (κ. -άω) [μεσν.] {-είς... κ. -άς...}. — **βόσκηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *g^wo-. Αν η λ. σχετίζεται με λιθ. ganjà «αγέλη», τότε προέρχεται από συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^wō-us «βους, βόδι», βλ. κ. λ. *βόδι*].

Βοσνία-Ερζεγοβίνη κ. **Βοσνία** (η) [1897] (σερβοκρ. Republika Bosna i Hercegovina = Δημοκρατία τής Βοσνίας-Ερζεγοβίνης) κράτος στο Β. τμήμα τής Βαλκανικής Χερσονήσου, πρώην Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας, με πρωτεύουσα το Σαράγεβο, επίσημη γλώσσα τη Σερβοκροατική και νόμισμα το δηνάριο Βοσνίας. — **Βόσνιος** (ο), **Βόσνια** (η), **βοσνιακός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία *Βοσνία* είναι μεταφορά τού σερβοκρ. Bosna (ιλλυρ. αρχής ή < Ι.Ε. *bhog- «ρεύμα») από τον ομώνυμο ποταμό (λέγεται και Savo) που διαρρέει το βόρειο μέρος της. Η ονομασία *Ερζεγοβίνη* αποτελεί μεταφορά τού σερβοκρ. Hercego-vina < αρχ. γερμ. herzeg (πβ. γερμ. Herzog) «δούκας», τίτλος τού τοπικού ηγεμόνα Stjepan Vukčić (15ος αι.)]

Βόσπορος (ο) {Βοσπόρου} πορθμός που συνδέει τον Εύξεινο Πόντο με την Προποντίδα και χωρίζει την Ευρώπη από την Ασία — **Βοσπορίτης** (ο), **Βοσπορίτισσα** (η), **βοσπόρειος,** -α, -ο [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Βοόσ-πορος*, θρακικό τοπωνύμιο, τού οποίου το β' συνθ. *-πόρος* προέρχεται από το αρχ. *πόρος* «διάβαση, πέρασμα». Το α' συνθ. **Βοοσ-* (θρακικό, αγν. ετύμου) συνδέθηκε παρετυμολογικά με το ουσ. *βοῦς* (γεν. *βοός*), προκειμένου να αιτιολογηθεί ο μύθος τής Ιούς, που μεταμορφώθηκε σε βόδι και πέρασε τον πορθμό. Η τουρκ. ονομ. Karadeniz Boğaziçi σημαίνει «στενό τής Μαύρης Θάλασσας»].

βοστρυχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {βοστρύχισ-α, -μένος} **1.** κάνω τα μαλλιά μου μπούκλες, τα κατσαρώνω **2.** (μτφ. για κείμενο) επεξεργάζομαι γλωσσικά, χτενίζω. Επίσης **βοστρυχώνω** — **βοστρύχισμα** κ. **βοστρύχωμα** (το) [μεσν.] κ. **βοστρύχωση** (η).

βόστρυχος (ο) {βοστρύχ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η μπούκλα — **βοστρυχωτός,** -ή, -ό, **βοστρυχοειδής,** -ής, -ές [μτγν.], **βοστρυχώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *βότρυχος* (ίδια σημ.) < *βότρυς* «αμπέλι, σταφύλι», το οποίο όμως μπορεί απλώς να οφείλεται σε σύγχυση μεταξύ των δύο θεμάτων. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με αρχ. σουηδ. kwaster «κλαδί», μέσ. άνω γερμ. quast «φύλλωμα»].

Βοστώνη (η) πόλη και λιμάνι στο ΒΑ. τμήμα των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Boston, που οφείλει το όνομά του στο ομώνυμο λιμάνι τής περιοχής Λίνκολνσερ στη Μ. Βρετανία, από όπου προέρχονταν οι αρχικοί Πουριτανοί άποικοι τής Βοστώνης].

βοτάνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** χορτάρι κατάλληλο κυρίως για ζωοτροφή **2.** φαρμακευτικό βότανο

[ΕΤΥΜ αρχ , βλ. λ. *βότανο*].

βοτάνι (το) {βοταν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το βότανο (βλ λ.) **2.** (ειδικότ) φυτό στο οποίο η λαϊκή αντίληψη αποδίδει μαγικές ιδιότητες: *το ~ τής αγάπης* || *μαγικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν *βοτάνιον*, υποκ. τού αρχ. *βοτάνη*. Βλ. λ. *βότανο*].

βοτανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {βοτάνισα} ξεριζώνω άγρια χόρτα και ζιζάνια από (καλλιεργημένο χωράφι): *~ το αμπέλι / το χωράφι* ΣΥΝ ξεχορταριάζω, ξεβοτανίζω - **βοτάνισμα** (το)

βοτανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) (επιστημ) αυτός που σχετίζεται με τα φυτά: *~ παρασκευάσματα* (β) ***βοτανικός κήπος*** κήπος που περιλαμβάνει επιστημονικώς επιλεγμένα είδη φυτών και χρησιμοποιείται για συλλεκτικούς και διδακτικούς σκοπούς ή ως χώρος αναψυχής **2.** ΒΙΟΛ ***βοτανική*** (η) κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα φυτά και ειδικότ. τη μορφή. τη λειτουργία. τη γεωγραφική εξάπλωση και τις ιδιότητές τους.

βοτάνισμα (το) → βοτανίζω

βότανο (το) {βοτάν-ου | -ων} ποώδες φυτό, κυρ. αυτό που έχει φαρμακευτικές ιδιότητες (βλ. κ *βοτάνι*).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βότανον* < αρχ *βοτάνη* < *βοτόν* «βόσκημα» < θ. *βο-*, από όπου και το ρ. *βό-σκω* (βλ λ)]

βοτανοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} η θεραπεία διαφόρων παθήσεων με τη βοήθεια βοτάνων.

βοτανολόγιο (το) [1856] {βοτανολογί-ου | -ων} το βιβλίο που περιλαμβάνει κατάλογο φυτών, τα οποία αναφέρονται με αλφαβητική σειρά και με αντίστοιχο σχέδιο ή εικόνα ΣΥΝ φυτολόγιο.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ herbier].

βοτανολόγος (ο/η) [μεσν] **1.** επιστήμονας που συλλέγει φαρμακευτικά βότανα, ερασιτέχνης ή επαγγελματίας, για ιδιωτική χρήση ή για εμπορική εκμετάλλευση **2.** επιστήμονας που ασχολείται με τη βοτανική ΣΥΝ βοτανικός. — **βοτανολογία** (η). **βοτανολογικός**, -ή. -ό [1847], **βοτανολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς.. }

βότκα (η) {χωρ. γεν πληθ } άχρωμο ποτό με υψηλή περιεκτικότητα σε οινόπνευμα, που παράγεται κυρ. από σπόρους δημητριακών (σίκαλη. σιτάρι κ.λπ) θεωρείται το εθνικό ποτό των Ρώσων ~ *πορτοκάλι* (με χυμό πορτοκαλιού)
[ΕΤΥΜ < ρωσ. vodka. υποκ τής λ. voda «νερό»].

βότρυς (ο) {βότρ-υος | -υες, -ύων} (αρχαιοπρ -επιστημ) η διάταξη που σχηματίζουν οι καρποί τού αμπελιού, οι οποίοι συγκεντρώνονται γύρω από κύριο άξονα ΣΥΝ τσαμπί. — **βοτρυώδης**, -ης, -ες [αρχ.] κ **βοτρυοειδής**, -ής, -ές [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, πιθ προελλην δάνειο].

βότσαλο (το) μικρή, στρογγυλεμένη από την τριβή τού νερού πέτρα, που βρίσκει κανείς σε διάφορα χρώματα στις παραλίες και στις όχθες των λιμνών και των ποταμών – (υποκ.) **βοτσαλάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. bozzolo «σβώλος, κουκούλι» < μτγν. λατ *bottia / *boccia «κάλυκας, μπουμπούκι»]

βοτσαλωτός, -ή. -ό αυτός που έχει πολλά βότσαλα

βου (το) {άκλ } φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο μι τής ευρωπαϊκής
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *πα*]

βουάλ (το) {άκλ } λεπτό, ημιδιαφανές ύφασμα.
[ΕΤΥΜ < γαλλ voile «ύφασμα. πέπλο» < παλ. γαλλ veil < λατ velum].

βουαλάζ επίθ. {άκλ.} αυτός που είναι κατασκευασμένος από βουάλ (βλ λ): *~ κουρτίνα*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. voilage < voile «πέπλο. ύφασμα» < παλ. γαλλ. veil < λατ. velum].

βούβα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λαϊκ.-οικ.) η βουβαμάρα **2.** (ως προσταγή ***βούβα!***) σταμάτα να μιλάς. σιωπή!: *όταν μιλάει ο αδελφός σου, ~ εσύ!* ΣΥΝ πάψε!, μιλιά!, τσιμουδιά!, μούγγα!, σκάσε!, σκασμός!
[ΕΤΥΜ < *βουβαίνω* (υποχωρητ.). πβ. κ. *μούγγα*]

βουβαίνω ρ μετβ. [μεσν.] {βούβα-να. -θηκα. -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να μιλήσει. να αρθρώσει κουβέντα: *η θλιβερή είδηση τους βούβανε όλους* **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***βουβαίνομαι***) μένω βουβός. σιωπηλός, σταματώ να μιλώ και σιωπώ: *στο άκουσμα τής συμφοράς βουβάθηκαν μονομιάς* **3.** (η προστ. ***βουβάσου*** ως επιφών.) σταμάτα να μιλάς ή μη λες τίποτε — **βουβαμός** (ο)

βουβάλι (το) → βούβαλος

βούβαλος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ και για το θηλ. ζώο) **1.** κάθε μεγαλόσωμο βοοειδές με τρίχωμα κοντό και αραιό και μεγάλα κέρατα, κυρ αυτό που ζει στην Αφρική και την Ασία **2.** (μτφ -μειωτ) άνθρωπος παχύς. άχαρος και δυσκίνητος ΣΥΝ χοντρός, χοντρομπαλάς, άκομψος Επίσης **βουβάλι** (το) [μεσν.] — **βουβάλα** (η) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ συνδ. με τη λ *βοῦς* και με το συνώνυμο λατ. būbulus].

βουβαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} το να μη μιλά κανείς. *μετά τον καβγά, έπεσε ~ στο σπίτι* ΣΥΝ μουγγαμάρα, σιωπή, σιγή.
[ΕΤΥΜ < *βουβός* + παραγ. επίθημα *-μάρα* (βλ.λ.)]

βουβός, -ή. -ό κ (λόγ) **βωβός** [μτγν] **1.** αυτός που δεν μιλά, που μένει σιωπηλός *έμεινε ~ μπροστά στο μέγεθος τής συμφοράς* ΣΥΝ αμίλητος, άφωνος· ΦΡ (στο θέατρο) ***βουβό πρόσωπο*** κάθε πρόσωπο τού θεατρικού έργου που δεν μιλά κατά τη διάρκεια τής παράστασης, αλλά έχει μόνο διακοσμητικό ή υποβοηθητικό ρόλο (λ.χ το Κράτος και η Βία στον *Προμηθέα Δεσμώτη*) **2.** ***βουβός / βωβός κινηματογράφος*** το σύνολο των ταινιών των πρώτων δεκαετιών τού κινηματογράφου, όταν δεν ήταν δυνατή η αναπαραγωγή τού ήχου μαζί με την εικόνα: *ταινίες τού ~ με τον Σαρλώ* **3.** (μτφ) αυτός που συγκρατείται, που δεν εκφράζεται έντονα, που δεν ακούγεται: *~ κλάμα / θλίψη / πόνος / παράπονο / αγανάκτηση / διαμαρτυρία*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν *βωβός*, αγν. ετύμου, πιθ. ονοματοποιημένος σχηματισμός σε *-βός*]

βουβώνας (ο) ΑΝΑΤ τμήμα τού σώματος ανάμεσα στους άνω μηρούς και τα γεννητικά όργανα. η κοιλότητα που σχηματίζεται μεταξύ τού ανώτερου τμήματος των ποδιών και τής κοιλιάς ΣΥΝ (λαϊκ) ελιά
[ΕΤΥΜ < αρχ *βουβών*, *-ῶνος*, αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ με σανσκρ. gavīnī (ίδια σημ.) ή με το αρχ. *βουνός (ό)* «λόφος», οπότε η αρχική σημ θα ήταν «οίδημα στη βουβωνική χώρα»].

βουβωνικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τους βουβώνες: *~ πόρος / αύλακα / δακτύλιος / χώρα* || *~ πόνος / κήλη / κοκκίωμα* **2.** ΙΑΤΡ ***βουβωνική πανώλης*** η πανώλης κατά την οποία εμφανίζεται επώδυνο οίδημα των λεμφαδένων στις μασχάλες, στον βουβώνα και τον λαιμό.

βουβωνοκήλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η συχνότερη μορφή κήλης. η οποία σχηματίζεται στη βουβωνική χώρα και ειδικότ. στην έξοδο των κοιλιακών σπλάχνων. στον βουβωνικό πόρο· θεραπεύεται κυρ. με χειρουργική επέμβαση. – **βουβωνοκηλικός**, -ή. -ό.

Βουδαπέστη (η) η πρωτεύουσα τής Ουγγαρίας.
[ΕΤΥΜ < ουγγρ. Budapest. Η πόλη δημιουργήθηκε από την ένωση (το 1872) των πόλεων Buda και Pest, οι οποίες βρίσκονται στις όχθες τού Δούναβη. Το τοπων. Buda πιθ. ανάγεται σε λ. με τη σημ. «νερό», ενώ το Pest προέρχεται από σλαβ. peštĭ «φούρνος, καμίνι. κλίβανος»].

Βούδας (ο) [1830] ο Ινδός ευγενής Σιντάρτα Γκαουντάμα (563-483 π Χ). που σε ηλικία 29 ετών εγκατέλειψε την πολυτελή ζωή του και έγινε περιπλανώμενος ασκητής, για να ιδρύσει ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά και θρησκευτικά συστήματα τού κόσμου (τον βουδισμό). — **βουδικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού σανσκρ. buddha «φωτισμένος» Πρόκειται για τίτλο και όχι για κύριο όνομα, όπως άλλωστε και η λ *θεός*]

βουδισμός (ο) [1847] φιλοσοφικό σύστημα και θρησκεία με μεγάλη διάδοση στην Α. και Κ. Ασία, βασισμένο στη διδασκαλία τού Βούδα, σύμφωνα με την οποία η θλίψη, ο πόνος, η δυστυχία που επικρατούν στη ζωή οφείλονται στον εγωισμό, από τον οποίο πρέπει κανείς να απαλλαγεί, για να φθάσει στη λύτρωση. τη νιρβάνα (βλ.λ). — **βουδιστής** (ο) [1864]. **βουδίστρια** (η). **βουδιστικός**, -ή, -ό [1878]
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ buddhisme]

βουερός, -ή, -ό αυτός που παράγει ή χαρακτηρίζεται από μεγάλη βοή: *~ μελίσσι / πόλη*.
[ΕΤΥΜ < *βουή* + παραγ επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*, *γο-ερός*]

βούζουνας (ο) (λαϊκ) σπυρί με πύον ΣΥΝ καλόγερος. (λόγ.) δοθιήνας, μαυρή. Επίσης **βούζουνα** (η) κ. **βουζούνι** (το)
[ΕΤΥΜ < μεσν *βούζουνα* / *βουζούνι* < *βυζούνι* < *βυζί* + παραγ επίθημα *-ούνι*].

βουή (η) → βοή

βουητό (το) **1.** υπόκωφος. βαρύς και συγκεχυμένος ήχος (βλ και λ *βοή*): *το ~ τής θάλασσας* **2.** (γενικότ) δυνατός και διαπεραστικός θόρυβος: *από μακριά ακουγόταν το χαρωπό ~ των πραματευτάδων* ΣΥΝ σαματάς, φασαρία, αντάρα ΑΝΤ ησυχία.

βουίζω ρ. αμετβ {βούι-ξα κ. σπάν -σα} **1.** παράγω βοή: *το μελίσσι / η μηχανή / το ποτάμι / η θάλασσα / το δάσος / ο αέρας βουίζει* ΣΥΝ βομβώ, ηχώ **2.** αντηχώ. αντιλαλώ· *όλη η περιοχή βούιζε από τα τραγούδια* **3.** (μτφ.) ασχολούμαι και συζητώ έντονα για (κάτι), δημιουργώ θόρυβο (γύρω από μια υπόθεση): *το χωριό βουίζει απ' τις πομπές της* || *βούιξε η γειτονιά / ο τόπος κι εσύ δεν έμαθες τίποτα*, ● **4.** (για το κεφάλι και τα αφτιά) αισθάνομαι ενοχλητικό βόμβο. *βουίζουν τα αφτιά μου / το κεφάλι μου* **5.** (τριτοπρόσ. ***βουίζει***) το ακουστικό τής τηλεφωνικής συσκευής μεταδίδει ειδικό σήμα. το οποίο πληροφορεί ότι η γραμμή που καλέσαμε είναι κατειλημμένη ΣΥΝ μιλάει. — **βούισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < *βουή* / *βοή* ή < αρχ. *βοῶ* (βλ.λ.), κατά τα ρ. *-ίζω*, από τον αόρ *-ησα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ σε *-ίζω*].

βουκαμβίλια κ. **μπουκαμβίλια** (η) {χωρ γεν πληθ.} διακοσμητικό φυτό με τη μορφή θάμνου ή μικρού δέντρου. τού οποίου τα βράκτια (βλ.λ.) έχουν υφή χαρτιού και έντονα χρώματα (φούξια, ροζ, κίτρινα. πορτοκαλί)
[ΕΤΥΜ < νεολατ. bougainvillaea < γαλλ bougainville. όν Γάλλου θαλασσοπόρου].

βούκεντρο (το) {βουκέντρων} (παλαιότ) μακρύ, ξύλινο ραβδί με σιδερένια αιχμή στο ένα άκρο, που το χρησιμοποιούσαν για να κεντρίζονται τα βόδια, ώστε να προχωρούν γρηγορότερα κατά το όργωμα Επίσης **βουκέντρα** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν *βούκεντρον* < *βοῦς* + *κέντρον* «κεντρί, σπιρούνι, οξύ άκρο»]

Βουκεφάλας (ο) το άλογο τού Μ. Αλεξάνδρου, το οποίο δάμασε μικρός και χρησιμοποίησε σε όλες τις μάχες του.
[ΕΤΥΜ μτγν. < επίθ *βουκέφαλος* < *βοῦς* + *-κέφαλος* < *κεφαλή*]

βούκινο (το) το κέρατο που χρησιμοποιείται ως σάλπιγγα ΦΡ (μτφ.) (α) ***κάνω (κάτι / κάποιον) βούκινο*** διαδίδω σε πολλούς, κοινολογώ κάτι. *εγώ όλα αυτά του τα είπα εμπιστευτικά· πού να φανταστώ ότι θα τα κάνει βούκινο!* || *τον έκανε βούκινο* (διέδωσε κάποιο μυστικό σχετικά με κάποιον) ΣΥΝ διαλαλώ, κοινοποιώ (β) ***γίνομαι βούκινο*** διαδίδεται σε πολλούς μυστικό ή σφάλμα μου.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βούκινον* < λατ. bucina < bu- (ηχομιμητικό πρόθεμα) + -cina < ρ. cano «τραγουδώ»]

βουκολικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον βουκόλο: *~ ζωή / τραγούδι / έθιμο* ΣΥΝ ποιμενικός **2.** ΦΙΛΟΛ. ***βουκολική ποίηση*** είδος ποίησης, που αντλεί τα θέματά της από τη ζωή των ποιμένων.

βουκόλος (ο) (λόγ) πρόσωπο που οδηγεί ζώα, και ιδ βόδια, στη βοσκή ΣΥΝ γελαδάρης, αγελαδοβοσκός
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βοῦς* + *-κόλος* «αυτός που φροντίζει (τα βόδια)» (< *gʷou-kʷolos). Το β' συνθ από Ι.Ε. *kʷel- «περιφέρομαι – ασχολούμαι, φροντίζω», (πβ αρχ. *πέλω/-ομαι*), πβ. ουαλ. bugail, βλ. κ. *βοσκός*

(για το α' συνθ.). *τέλος* (για το β' συνθ.)].

βουκολώ ρ μετβ. {βουκολείς... | βουκόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) βόσκω βόδια.
[ΕΤΥΜ < αρχ *βουκολῶ (-έω)* < *βουκόλος* (βλ.λ.)].

Βουκουρέστι (το) {Βουκουρεστίου} η πρωτεύουσα τής Ρουμανίας.
[ΕΤΥΜ < ρουμ Bucureşti. αβεβ. ετύμου. πιθ. < Bucur, όνομα τοπικού βοσκού που θεωρείται ο ιδρυτής τής πόλης (14ος αι.)]

βούλα (η) → βούλλα

Βουλγαρία (η) (βουλγ Republika Bâlgarija = Βουλγαρική Δημοκρατία) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Σόφια. επίσημη γλώσσα τη Βουλγαρική και νόμισμα το λεβ. — **Βούλγαρος** (ο), **Βουλγάρα** (η), **βουλγαρικός,** -ή. -ό [1860] κ. (καθημ.) **βουλγάρικος,** -η. -ο. **Βουλγαρικά** κ (καθημ) **Βουλγάρικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*
[ΕΤΥΜ μεσν < *Βούλγαρος*. αβεβ. ετύμου. Κατά την επικρατέστερη άποψη, το όνομα *Βούλγαροι* (σε πληθ. και ως *Βουργάριοι*) προέρχεται από το λατ. burgarii «φρουροί, φύλακες πύργων» < burgus «μικρό φρούριο, πύργος», ίσως εξαιτίας τού ότι οι πρώτοι κάτοικοι τής περιοχής χρησιμοποιήθηκαν ως φύλακες των συνόρων μετά την επιδρομή των Ούννων. Η μεταβολή τού ονόματος σε *Βούλγαροι* (αντί *Βούργαροι*), αν δεν οφείλεται σε ανομοίωση, ίσως ανάγεται στην αρχ. γερμ. λ bulgha «ανάμειξη». την οποία χρησιμοποιούσαν οι Γότθοι για τους Βουλγάρους, επειδή προέρχονταν από επιμιξία των ντόπιων λαών με τους εισβολείς Ούννους. Έχει ακόμη προταθεί η προέλευση από το μεσν. *βούλγα* «δερμάτινη τσάντα» (λατ. bulga). οπότε η λ. *Βούλγαρος* (και μεσν. *Βούρκαρης, Βουρκάρηδες*) θα δήλωνε τους «παραγωγούς (ή εμπόρους) δερμάτων»].

βουλγαρόφωνος, -η. -ο → -φωνος

Βουλγκάτα (η) η λατινική μετάφραση τής Αγίας Γραφής, που έγινε κυρ. από τον Άγ. Ιερώνυμο στα τέλη τού 4ου αι και υιοθετήθηκε από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ < λατ. Vulgata (Latina) «κοινή (Λατινική)», επειδή μεταφράστηκε στη μεταγενέστερη Λατινική τού 4ου αι. μ.Χ.].

βουλεβάρτο (το) **1.** πλατιά και δενδροφυτευμένη λεωφόρος αστικού κέντρου, κατάλληλη για περιπάτους • **2.** (α) είδος ελαφρού θεάτρου με ψυχαγωγικό χαρακτήρα, το οποίο απευθύνεται στο ευρύ κοινό (β) (συνεκδ.) κάθε κωμωδία τού παραπάνω είδους ΣΥΝ. μπουλβάρ - **βουλεβαρδιέρικος,** -η, -ο (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ boulevard, αρχική σημ. «έπαλξη οχυρού», αργότερα «φαρδύς δρόμος κατά μήκος τού οποίου υπάρχουν δέντρα», < μέσ. ολλ. bolwerc «φράχτης, τείχος» < bole «ξύλινη σανίδα» + werc «έργο» Το θεατρικό είδος οφείλει την ονομασία του στις κεντρικές λεωφόρους τού Παρισιού. όπου από τα μέσα τού 19ου αι. ανέβαιναν παραστάσεις που αναφέρονταν σε δραματικές και κωμικές καταστάσεις τής μεγαλοαστικής τάξεως. Από τις παραστάσεις των εμπορικών θεάτρων των κεντρικών λεωφόρων τού Παρισιού δημιουργήθηκε το ιδιαίτερο θεατρικό είδος, που αρχικά σήμαινε «θεατρικά έργα των λεωφόρων»].

βούλευμα (το) {βουλεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η υποβολή έγκυρης γνώμης ή αποφάσεως κατόπιν σκέψεως και συστηματικής έρευνας. *το συμβούλιο θα ανακοινώσει αύριο το ~ του* ΣΥΝ γνωμοδότηση, ψήφισμα. κρίση **2.** ΝΟΜ απόφαση εκδιδόμενη από το δικαστικό συμβούλιο στο πλαίσιο τής λειτουργικής του αρμοδιότητας κατά το στάδιο τής ποινικής προδικασίας: *παραπεμπτικό ~* (με το οποίο ο κατηγορούμενος εις βάρος τού οποίου, κατά τη κρίση τού δικαστικού συμβουλίου. προέκυψαν επαρκείς ενδείξεις ενοχής. παραπέμπεται στο ακροατήριο να δικαστεί) || *απαλλακτικό ~* (με το οποίο το δικαστικό συμβούλιο είτε αποφαίνεται ότι δεν πρέπει να απαγγελθεί κατηγορία, γιατί δεν προέκυψαν καθόλου ή υπάρχουν μόνον ανεπαρκείς ενδείξεις ενοχής. είτε παύει οριστικά την ποινική δίωξη. γιατί πέθανε ο κατηγορούμενος ή το έγκλημα έχει παραγραφεί, είτε κηρύσσει την ποινική δίωξη απαράδεκτη, γιατί δεν υπάρχει έγκληση όπου αυτή απαιτείται. είτε, τέλος, παύει προσωρινά την ποινική δίωξη). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βουλεύω* < *βουλή*].

βουλεύομαι ρ αμετβ αποθ {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** κάνω σκέψεις, σχέδια: «*Ο στρατός δεν βουλεύεται (μόνο πολεμά)*» (Στρ. Τσίρκας) ΣΥΝ σκέπτομαι **2.** συσκέπτομαι, διασκέπτομαι (ιδ για σώματα βουλευτών. δικαστών κ.ά.), προκειμένου να καταλήξω σε αποφάσεις ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βουλή*].

βουλευτήριο (το) [αρχ.] {βουλευτηρί-ου | -ων} (κυρ στην αρχαιότητα) το μέγαρο όπου συνέρχονται και συνεδριάζουν οι βουλευτές ΣΥΝ βουλή, κοινοβούλιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βουλή*.

βουλευτής (ο/η) {θηλ βουλευτού} ο εκλεγμένος αντιπρόσωπος τού έθνους (τού λαού) στο Κοινοβούλιο, το μέλος τής Βουλής: *θέτω υποψηφιότητα για ~* || *εκλέγομαι ~* || *υποψήφιος ~* || *~ επικρατείας* (δεν εκλέγεται σε συγκεκριμένη περιφέρεια. αλλά βάσει τού συνολικού ποσοστού τού κόμματός του σε όλη την επικράτεια. ανάλογα με τη σειρά που έχει στο ομώνυμο ψηφοδέλτιο) ΣΥΝ μέλος τού Κοινοβουλίου, κοινοβουλευτικός Επίσης (λαϊκ) **βουλευτίνα** (η) [1853] {χωρ. γεν. πληθ} — **βουλευτικός,** -ή. -ό [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ < *βουλεύω* / *-ομαι* < *βουλή*]

βουλευτιλίκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το αξίωμα τού βουλευτή: *το ~ τον χάλασε έγινε αλαζόνας, υπερόπτης* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα, κατά το οποίο κατέχει κανείς το αξίωμα τού βουλευτή ΣΥΝ βουλευτική θητεία.
[ΕΤΥΜ < *βουλευτής* + *-λίκι* (βλ λ.)].

βουλευτοκρατία (η) [1870] {χωρ πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία οι βουλευτές επεμβαίνουν με αθέμιτο τρόπο στη δημόσια ζωή και διοίκηση

βουλή (η) **1.** (με κεφ) (α) το σώμα των αιρετών αντιπροσώπων τού λαού που έχει ως κύρια αρμοδιότητα την άσκηση τής νομοθετικής εξουσίας, αποτελεί ένα από τα κύρια όργανα τού κράτους στο δημοκρατικό πολίτευμα και βασίζεται στην αρχή τού αντιπροσωπευτικού συστήματος: *η ~ των Ελλήνων* || *οι συνεδριάσεις τής ~* || *η ~ διακόπτει / αρχίζει / επαναλαμβάνει τις εργασίες της / ψηφίζει / διαλύεται / αποφασίζει* || *διάλυση / ολομέλεια τής ~* || *πρόεδρος τής ~* ΣΥΝ Κοινοβούλιο. εθνική / λαϊκή αντιπροσωπία. νομοθετικό σώμα (β) ***Βουλή των Κοινοτήτων*** (αγγλ. House of Commons) η Βουλή των αιρετών αντιπροσώπων τού λαού τού Ηνωμένου Βασιλείου. η οποία αποτελεί ένα από τα δύο νομοθετικά σώματα στο βρετανικό κοινοβουλευτικό σύστημα (το άλλο είναι η Βουλή των Λόρδων), ουσιαστικά όμως ταυτίζεται με ό,τι είναι γνωστό ως κοινοβούλιο (βλ.λ.) και έχει αρμοδιότητες ελεγκτικές των δημόσιων οικονομικών και των ενεργειών τής κυβέρνησης (γ) ***Βουλή των Λόρδων / Άνω Βουλή*** (αγγλ. House of Lords / Upper Chamber) αριστοκρατικό σώμα από Βρετανούς ευπατρίδες, κληρικούς και ανώτατους δικαστικούς που μαζί με τη Βουλή των Κοινοτήτων συγκροτεί το Βρετανικό Κοινοβούλιο· σήμερα διαθέτει πολύ περιορισμένες αρμοδιότητες. λ.χ. τη λεπτομερή επεξεργασία και θεώρηση νομοσχεδίων που έχουν διαμορφωθεί αδρώς από τη Βουλή των Κοινοτήτων. την πρώτη ακρόαση νομοσχεδίων που δεν θεωρούνται επίμαχα κ λπ. (δ) ***Βουλή των Αντιπροσώπων*** (House of Representatives) το ένα από τα δύο σώματα από τα οποία αποτελείται το Κονγκρέσο των Η.Π.Α · τα μέλη του εκλέγονται ανάλογα με τον πληθυσμό κάθε πολιτείας (ε) ***Βουλή των Εφήβων*** εκπαιδευτικός θεσμός κατά τον οποίο κάθε χρόνο επιλέγονται (κατόπιν αξιολογήσεως) μαθητές τής Β' Λυκείου ως εκπρόσωποι των μαθητών από όλη την Ελλάδα και άλλων περιοχών όπου υπάρχουν ελληνικά σχολεία. προκειμένου να συζητήσουν τα προβλήματα που απασχολούν τη νέα γενιά και να προτείνουν λύσεις για αυτά σε καθορισμένες συνεδριάσεις κατά τα πρότυπα τής Βουλής (στ) ***Κάτω Βουλή*** η βουλή που συνήθως παίρνει τις κύριες αποφάσεις και εκλέγεται απευθείας, στις δημοκρατίες που υπάρχει Άνω και Κάτω Βουλή, όπου η Άνω είναι συνήθως η Γερουσία **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο συνεδριάζουν οι βουλευτές (βλ.λ.): *μπροστά στη ~ γίνονται συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας* ΣΥΝ κοινοβούλιο • **3.** οριστική και τελεσίδικη κρίση ό,τι προβάλλεται ως εξαγόμενο τής βούλησης και τής επιθυμίας: *σταθερή / θεία / ανεξιχνίαστη ~* ΣΥΝ απόφαση. θέληση. επιθυμία. σκέψη· ΦΡ ***άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε Θεός κελεύει*** άλλα θέλουν οι άνθρωποι κι άλλα προστάζει ο Θεός για περιπτώσεις στις οποίες η εξέλιξη των πραγμάτων είναι αντίθετη προς την επιθυμία μας
[ΕΤΥΜ αρχ < **βολ-σᾱ* / **βολ-νᾱ*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *g^{w}el- «ρίχνω, πετώ», από όπου και το ρ *βάλλω* (βλ λ) Η σημασιολ. μετάβαση εξηγείται από φρ. όπως *βάλλομαι ἐν θυμῷ / μετὰ φρεσί* «βάζω στο μυαλό μου, σκέφτομαι» (βλ. κ *βούλομαι*)]

Βουλή – Κοινοβούλιο – Βουλευτήριο – Παρλαμέντο. Η Ελλάδα, κατεξοχήν κοιτίδα των δημοκρατικών θεσμών, χρησιμοποίησε νωρίς, ήδη στην αρχαιότητα, τους όρους *Βουλή, Βουλευτήριο* και *Κοινοβούλιο,* για να δηλώσει τον χώρο συνάντησης και σύσκεψης για τα κοινά Κοινή ρίζα και των τριών όρων είναι η *βουλή,* που δηλώνει τη «σκέψη», τη διαδικασία τού «συσκέπτεσθαι» και «διαλέγεσθαι», έναντι λ.χ. τού αγγλ. Parliament (13ου αι) που σήμαινε τον «χώρο συζητήσεων, συνομιλιών» (ανάγεται στο αρχ γαλλ. parlement από το ρ. parler «μιλώ, συζητώ» < όψιμο λατ. parabolare). Στη νεότερη Ελλάδα αναβίωσαν το *Βουλή* και το *Βουλευτήριο* και αργότερα το *Κοινοβούλιο*. αφού πήγε στις πρώτες δεκαετίες τού 19ου αι. να χρησιμοποιηθεί το *Κοινοβουλευτήριο* Ο όρος *κοινοβουλευτισμός* χρησιμοποιήθηκε από το 1887 για να αποδώσει το ξέν. parlamentarisme

βούληση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (λόγ.) η επιθυμία: *έχει την πολιτική ~ να πατάξει τη διαφθορά* || *θεία / ανθρώπινη / λαϊκή / ελεύθερη / ασθενής / ισχυρή ~* ΣΥΝ θέληση, προαίρεση· ΦΡ (α) ***κατά βούλησιν*** σύμφωνα με αυτό που επιθυμεί κανείς: *ενεργώ ~* || *πυρ ~!* (β) (αρχαιοπρ) ***ιδία / οικεία βουλήσει*** με τη θέλησή μου. χωρίς εξαναγκασμό: *προσήλθε ~ στο δικαστήριο* (γ) ***ελευθερία βουλήσεως*** βλ. λ. *ελευθερία* (δ) ΝΟΜ ***δήλωση βουλήσεως*** βλ. λ *δήλωση* **2.** ΨΥΧΟΛ η ψυχική ενέργεια – λειτουργία που εκδηλώνεται ως συνειδητή προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου σκοπού. — **βουλητικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βούλησις* < *βούλομαι* (βλ λ) Η φρ *κατά βούλησιν* αποδίδει το γαλλ. à volonté].

βουλησιαρχία (η) ΦΙΛΟΣ **1.** μεταφυσική θέση που θεωρεί τη βούληση υπέρτατη αρχή τού σύμπαντος και ουσία κάθε όντος (βλ. κ. λ. *βολονταρισμός*) **2.** θεωρία τής φιλοσοφίας κατά την οποία η σκέψη εξαρτάται όχι μόνο από τη νόηση. αλλά και από τη βούληση. Επίσης **βουλησιοκρατία**. — **βουλησιαρχικός,** -ή, -ό κ. **βουλησιοκρατικός**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voluntarisme. Βλ. κ. *βολονταρισμός*]

βουλητικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη βούληση: *~ ενεστώτας* (βλ λ. *ενεστώτας*).

βουλιάζω ρ. μετβ κ. αμετβ {βούλια-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να πάει στον πυθμένα, βυθίζω: *τεράστια κύματα βούλιαξαν τη βάρκα* ΣΥΝ. βυθίζω, (κατα)ποντίζω **2.** (ειδικότ) προκαλώ καθίζηση (σε κτίσμα, περιοχή κ λπ) *το χιόνι βούλιαξε τη σκεπή* ΣΥΝ κατακρημνίζω, καταρρίπτω **3.** (μτφ.) καταστρέφω (κυρ. οικονομικά): *οι αλόγιστες σπατάλες βούλιαξαν το ταμείο* ♦ (αμετβ.) **4.** υποχωρώ προς τον πυθμένα. βυθίζομαι στο νερό: *ελληνικό φορτηγό πλοίο βούλιαξε στα ανοιχτά τής Κορσικής* ΣΥΝ βυθίζομαι, καταποντίζομαι **5.**

υφίσταμαι καθίζηση. *μετά τις τελευταίες πλημμύρες βούλιαξαν δρόμοι και γέφυρες* ΣΥΝ υποχωρώ, κατακαθίζω **6.** σχηματίζω βαθούλωμα. υποχωρώ προς τα μέσα (κυρ. μετά από πίεση): *η πόρτα τού αυτοκινήτου βούλιαξε μετά τη σύγκρουση* **7.** (μτφ.) αφήνομαι να παρασυρθώ από (δυσάρεστες καταστάσεις) ή αισθάνομαι να κυριεύομαι από (δυσάρεστο συναίσθημα) *μετά την τελευταία αποτυχία βούλιαξε στην ηττοπάθεια* ΣΥΝ βυθίζομαι **8.** (μτφ) καταστρέφομαι (κυρ στον οικονομικό τομέα). αποτυγχάνω: *η επιχείρηση βούλιαξε στα χρέη* || *«βούλιαξε το σχέδιο για τη σωτηρία τής Βενετίας»* (εφημ) ΣΥΝ πτωχεύω. πέφτω έξω. φαλιρίζω. — **βούλιαγμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < *βουλίζω* < μτγν *βολίζω* «ρίχνω τη βολίδα. για να εξετάσω το βάθος τής θάλασσας» < αρχ. *βολή*].

βουλιμία (η) {χωρ πληθ.} **1.** αίσθημα εντονότατης πείνας που απαιτεί άμεση ικανοποίηση: *όρμησε στο τραπέζι και άρχισε να καταβροχθίζει το φαγητό με ~* ΣΥΝ αδηφαγία. λαιμαργία ΑΝΤ κορεσμός. κόρος, χορτασμός **2.** ΙΑΤΡ ακατάσχετη πείνα που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια: *η ~ είναι συνηθισμένη* στις *νοικοκυρές που μένουν κλεισμένες στο σπίτι* ΑΝΤ νευρική (ψυχογενής) ανορεξία **3.** (μτφ) η ακόρεστη επιθυμία για απόκτηση. *η εισπρακτική ~ τού Υπουργείου Οικονομικών* ΣΥΝ απληστία. αδηφαγία
[ΕΤΥΜ μτγν. < *βούλιμος* < *βου-* (< αρχ. *βοῦς*) + *λιμός* «πείνα». οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικά αυτόν που πεινάει σαν βόδι· πβ. νεοελλ *πεινάω σαν λύκος*. γαλλ j'ai une faim de loup κ τ.ό].

βουλιμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που σχετίζεται με τη βουλιμία *~ τάσεις* || (κ ως ουσ.) *οι ~ καταναλώνουν μεγάλες ποσότητες τροφίμων* ΑΝΤ ανορεκτικός
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς αγγλ. bulimic].

βουλκανιζατέρ (το) {άκλ } συσκευή (ή και ολόκληρο συνεργείο) για τη συγκόλληση, επισκευή και αντικατάσταση φθαρμένων ελαστικών αυτοκινήτων
[ΕΤΥΜ < γαλλ. vulcanisateur < vulcaniser < αγγλ ρ vulcanise < λατ. Vulcanus «Ήφαιστος, ο θεός τής φωτιάς»]

βουλκανισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ **1.** χημική επεξεργασία τού καουτσούκ με θείο. που αποσκοπεί στη βελτίωση των φυσικών και μηχανικών ιδιοτήτων του (λ.χ. τής ελαστικότητας, τής στεγανότητάς του κ.λπ) ΣΥΝ θείωση **2.** (ειδικότ) η αναγόμωση ελαστικών — **βουλκανίζω** ρ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. vulcanisation. Βλ κ *βουλκανιζατέρ*].

βούλλα (η) (σχολ. ορθ *βούλα*) {χωρ πληθ.} **1.** η σφραγίδα **2.** (συνεκδ.) το αποτύπωμα τής σφραγίδας: *η προέλευση των εμπορευμάτων αναγνωρίζεται. αν διαβάσει κανείς τη ~ τους* ΣΥΝ αποτύπωμα, σήμα· ΦΡ (μτφ) ***με τη βούλλα*** (ως χαρακτηρισμός) για προϊόν εγγυημένης ποιότητας. *καρπούζι με δοκιμή και με τη ~* **3.** (κατ᾽ επέκτ.) επίσημο έγγραφο (λ.χ άδεια. εξουσιοδότηση κ λπ.) που φέρει σφραγίδα / σφραγίδες. για να πιστοποιεί τη γνησιότητά του: *παπική ~* **4.** η στρογγυλόσχημη κηλίδα. το στρογγυλόσχημο σημάδι με χρώμα που διαφέρει από την υπόλοιπη επιφάνεια *τα σκυλιά τής Δαλματίας είναι άσπρα με μαύρες ~* ΣΥΝ στίγμα. σημάδι **5.** λακκάκι στο σαγόνι ή στα μάγουλα **6.** ΑΘΛ ***άσπρη βούλλα*** το σημείο τού ποδοσφαιρικού γηπέδου. ασβεστωμένο ή βαμμένο με άσπρη μπογιά, όπου τοποθετείται η μπάλα. για να χτυπηθεί πέναλτι
[ΕΤΥΜ < μτγν *βούλλα* < λατ. bulla «κόσμημα θύρας ή ζώνης»]

> **βούλλα ή βούλα;** Με τη γενικότερη αρχή τής απλογράφησης των ξένων (δάνειων) λέξεων γράφονται με ένα αντί για δύο όμοια σύμφωνα κ.λπ – η λ γράφεται ως **βούλα** Ωστόσο. για δάνειες λέξεις που είναι ήδη αρχαίες. όπως η λ *βούλλα* που προέρχεται από το λατ. bulla. ή όπως το *κολλήγας* από το λατ. collega. η αρχαιότητα τής χρήσης τους θα δικαιολογούσε περισσότερο τη γραφή με διπλό σύμφωνο. ήτοι **βούλλα**. Ανάλογα θα πρέπει να γραφούν και τα **βουλλώνω, βούλλωμα, βουλλοκέρι**

βουλλοκέρι (το) [μεσν.] (σχολ. ορθ *βουλοκέρι*) {δύσχρ. βουλλοκεριού | -ιών} είδος κεριού, ρητινώδης ύλη ισπανικής προελεύσεως. που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το σφράγισμα εγγράφων, επιστολών κ.λπ ΣΥΝ (λόγ) σφραγιδόκηρος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*

βούλλωμα (το) [μεσν] (σχολ ορθ. *βούλωμα*) {βουλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να βουλλώνει κανείς κάτι ΣΥΝ σφράγισμα. σφράγιση, πωματισμός, κλείσιμο ΑΝΤ αποσφράγιση. απόφραξη, άνοιγμα **2.** το αντικείμενο με το οποίο κλείνονται ερμητικά οπές ή δοχεία. *το ~ τού μπουκαλιού / τού βαρελιού* ΣΥΝ πώμα, τάπα, σκέπασμα, μπούλι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*

βουλλώνω (σχολ ορθ. *βουλώνω*) ρ μετβ. κ αμετβ. {βούλλω-σα, -θηκα. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κλείνω (κάτι) ερμητικά, εφαρμόζοντας πώμα ή καπάκι *~ δοχείο / μπουκάλι / βαρέλι* ΣΥΝ φράσσω, ταπώνω, πωματίζω, στουμπώνω, καπακώνω. σφραγίζω ΑΝΤ ανοίγω, αποφράσσω, αποσφραγίζω· ΦΡ (μτφ) (α) ***το βουλλώνω*** σιωπώ. δεν βγάζω κουβέντα, αποστομώνομαι: *όταν με είδε και σηκώθηκα. το βούλλωσε* || *Βούλλωσ᾽ το επιτέλους! Μας ζάλισες!* (β) ***βουλλώνω τ' αφτιά (μου)*** αρνούμαι να ακούσω (γ) ***βουλλώνω τρύπες*** καλύπτω έξοδα, τακτοποιώ εκκρεμείς λογαριασμούς· *περιμένουμε το δώρο των Χριστουγέννων. για να βουλλώσουμε μερικές τρύπες* (δ) ***διαβάζω βουλλωμένο γράμμα*** έχω την ικανότητα να διαβλέπω σκέψεις, προθέσεις. προβληματισμούς. μελλοντικές ενέργειες κ λπ. ♦ **2.** (αμετβ.) παθαίνω απόφραξη, κλείνω: *βούλλωσε ο νιπτήρας / ο νεροχύτης / η τρύπα* || *βουλλωμένη μύτη* (από κρυολόγημα) || *βούλλωσαν τ' αφτιά μου* ΣΥΝ φράσσομαι ΑΝΤ. ξεβουλλώνω, αποφράσσομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *βούλλα*]

βουλλωτήρι (το) [μεσν.] (σχολ ορθ *βουλωτήρι*) {βουλλωτηρ-ιού | -ιών} μηχάνημα για την τοποθέτηση πωμάτων στο στόμιο φιάλης

βούλομαι ρ. μετβ αποθ {βουλήθηκα} (αρχαιοπρ.-διαλεκτ.) θέλω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θέλω, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **βόλ-σ-ομαι*. ετεροιωμ. βαθμ τού Ι Ε *gʷel- «ρίχνω, πετάω». από όπου και το ρ. *βάλλω* (βλ λ.) Ομόρρ *βουλή, βουλευτής, βούλευμα* κ.ά Εκφράσεις όπως *βάλλεσθαι ἐν θυμῷ / μετὰ φρεσί* κ.τ ό δείχνουν ότι η σημασιολ. μεταβολή «ρίχνω ▸ θέλω» στηρίχθηκε κυρ σε φράσεις που σήμαιναν «βάζω στο μυαλό (μου), ρίχνομαι σε κάτι»]

βούλωμα (το) ▸ βούλλωμα

βουλώνω ρ ▸ βουλλώνω

βουλωτήρι (το) ▸ βουλλωτήρι

βουναλάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** το μικρό σε ύψος και όγκο βουνό ΣΥΝ λόφος **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου ο όγκος ή το σχήμα μοιάζει με μικρό βουνό: *τα παιδιά έφτειαχναν βουναλάκια στην άμμο.* Επίσης **βουνάκι** [μεσν.] κ. **βουνί** [μεσν]

βούνευρο (το) μαστίγιο για την κατασκευή τού οποίου χρησιμοποιείται το δέρμα ή το αυχενικό νεύρο τού βοδιού ΣΥΝ βούρδουλας
[ΕΤΥΜ < μεσν *βούνευρον* < *βοῦς* «βόδι» + *νεῦρον* «μαστίγιο»]

βουνήσιος, -ια. -ιο (σχολ ορθ *βουνίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με το βουνό· *~ αέρας / αεράκι / πνοή / όγκος* ΣΥΝ ορεινός **2.** (για πρόσ) αυτός που κατοικεί στο βουνό ή σε τοποθεσία κοντά σε βουνό ΣΥΝ ορεσίβιος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ήσιος*

> **βουνήσιος – ορεινός.** Το **βουνήσιος** σημαίνει περισσότερο αυτόν που κατάγεται ή ζει σε βουνά (και αντιστοιχεί προς το λόγιο **ορεσίβιος**), μεταφορικά τον άξεστο και, λιγότερο. χρησιμοποιείται για αναφορές στο βουνό γενικότερα *(βουνήσιος αέρας)* Το **ορεινός** χρησιμοποιείται σχεδόν αποκλειστικά με γεωγραφική σημασία (*ορεινή περιοχή, ορεινό έδαφος. ορεινή έκταση* κ.τ ό.). Ως προς την ορθογραφία τού *βουνήσιος* η κανονική γραφή των επιθ σε *-ήσιος* είναι με *-η-* (πβ *ημερήσιος, καμπήσιος, ετήσιος, παραπανήσιος* κ λπ.) και όχι με *-ι-*. ▸ *-ήσιος*

βουνό (το) **1.** φυσικό ύψωμα τής επιφάνειας τής Γης, το οποίο φθάνει σε μεγάλο ύψος (πβ κ. λ. *όρος*) *«Ο Όλυμπος κι ο Κίσσαβος, τα δυο ~ μαλώνουν»* (δημοτ τραγ) || *κακοτράχαλο / ψηλό / απότομο / χιονισμένο / φαλακρό / απάτητο ~* ΣΥΝ όρος· ΦΡ (α) ***παίρνω τα βουνά*** φεύγω. πηγαίνω μακριά, κυρ. επειδή αισθάνομαι απόγνωση και απελπισία (β) ***βγαίνω στο βουνό*** γίνομαι αντάρτης (γ) ***η τρέλα δεν πάει στα βουνά*** η τρέλα είναι χαρακτηριστικό των ανθρώπων (λέγεται ως σκωπτ σχόλιο για πράξεις παράλογες) (δ) ***βουνό με βουνό δεν σμίγει*** δύο άνθρωποι δεν αποκλείεται ποτέ να συναντηθούν. μόνο τα βουνά δεν συναντώνται (λέγεται σε περίπτωση συνάντησης μετά από πολύ καιρό) (ε) ***μαθημένα / συνηθισμένα τα βουνά από / στα χιόνια*** για ανθρώπους συνηθισμένους στις ταλαιπωρίες και ως εκ τούτου ανθεκτικούς στις κακουχίες και τις συμφορές (στ) ***από το βουνό κατέβηκε*** για αγροίκο και άξεστο άνθρωπο (ζ) ***(να ζήσεις) σαν τα ψηλά βουνά*** ευχετ. για μακροζωία (η) ***στα όρη, στ' άγρια βουνά*** (ρήση τού ξεματιάσματος) πολύ μακριά από τους ανθρώπους (θ) (παροιμ.) ***αν / όταν / άμα δεν πάει ο Μωάμεθ στο βουνό, πάει το βουνό στον Μωάμεθ*** για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται να πάρει κανείς την πρωτοβουλία να συναντήσει κάποιον, επειδή αλλιώς δεν θα γίνει η συνάντηση **2.** (συνεκδ) η τοποθεσία που βρίσκεται σε μεγάλο υψόμετρο, ορεινή περιοχή *γεννήθηκε και μεγάλωσε στο ~* || (παροιμ.) *«οι κάμποι τρέφουν άλογα και τα ~ λεβέντες»* **3.** (μτφ) για κάτι που εμφανίζεται μεγάλο σε όγκο: *αντίκρισαν ένα ~ σκουπίδια* || *~ οι δυσκολίες* ΣΥΝ πληθώρα, αφθονία, πλήθος, σωρός ΦΡ ***τύχη βουνό*** πολύ μεγάλη τύχη. *μετά από τέτοιο τρακάρισμα είναι θαύμα πώς γλύτωσε· είχε ~!* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε θεωρείται πολύ δύσκολο ή ανυπέρβλητο: *αυτή η δουλειά μού φαινόταν ~ και δεν αποφάσιζα ποτέ να αρχίσω* || *θέλαμε να θέσουμε σε λειτουργία το εργοστάσιο. αλλά η αντίσταση των κατοίκων ορθώθηκε ~ μπροστά μας* ΣΥΝ σκόπελος. φραγμός, δυσχέρεια.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βουνόν* < αρχ *βουνός (ό)*, αγν. ετύμου, λ τής δωρικής διαλέκτου, που συνδ. με το ουσ *βουβών*]

> **βουνό – όρος – λόφος – γήλοφος – ύψωμα.** Η λ. **όρος** (το), που δήλωνε στην Αρχαία γενικά το βουνό. χρησιμοποιείται σήμερα περισσότερο ως γεωγραφικός τεχνικός όρος. ιδίως με *ονομασίες* βουνών *(το όρος Όλυμπος, Αραράτ, τα Ιμαλάια όρη)* Τη γενική σημασία «φυσικό ύψωμα τής επιφάνειας τής Γης» τη δηλώνει σήμερα η λ. **βουνό**. Πρόκειται για αρχαία λ *(ο βουνός)*, που αρχικά δήλωνε «το χαμηλό όρος. τον λόφο». και που άλλαξε γένος με πρότυπο το ουδέτερο γένος τής λ *όρος* (*το βουνό* όπως *το όρος*). Κάθε υπερυψωμένη επιφάνεια τής γης χαρακτηρίζεται γενικότερα με τη λ. **ύψωμα** Μικρότερου ύψους βουνά χαρακτηρίζονται ως **λόφοι** ή. με έναν πιο τεχνικό όρο, ως **γήλοφοι**. Η λ *γήλοφος* και *γεώλοφος* είναι ήδη αρχαία και δήλωνε τον λόφο. μια που η λ *λόφος*. επίσης αρχαία. δήλωνε κυρίως τον αυχένα και (για ζώα) τον τράχηλο και τη χαίτη (πβ τη λ. *λοφίο*) και, δευτερευόντως μόνο. τον λόφο.

βουνοκορφή (η) η κορυφή τού βουνού· *απάτητη / χιονισμένη / μυτερή ~* ΣΥΝ κορφοβούνι, ακρώρεια

βουνοπλαγιά (η) η πλαγιά βουνού (συνήθ ομαλή και σχεδόν επίπεδη, όχι απότομη): *χιονισμένη / καταπράσινη ~* ΣΥΝ (λόγ.) κλιτύς.

βουνοσειρά (η) [1890] σειρά από βουνά, από χαμηλά κυρ. όρη ΣΥΝ. οροσειρά, λοφοσειρά.

βουντού (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ παραδοσιακή μαγικοθρησκευτική λατρεία τής Αϊτής, η οποία αναπτύχθηκε από τους μαύρους τής Αφρικής που μεταφέρθηκαν στην Αϊτή ως σκλάβοι έχει ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της την έκσταση στην οποία φθάνουν οι πιστοί σε ει-

δικές τελετές και την «κυρίευσή» τους από τους θεούς που επικαλούνται. *κάνω σε κάποιον ~* (κάνω μάγια βουντού εναντίον κάποιου) [ΕΤΥΜ Ξέν. όρ., πβ. αγγλ. voodoo < γαλλ. voudou (Λουιζιάνα, Η.Π.Α.) < γλώσσα Έβε (Αφρική) vo'du «δαίμονας, φετίχ»]

βουρ επιφών. δηλώνει παραίνεση και προτροπή για δράση, για κίνηση: *~ σου λέω και μη φοβάσαι!* ΣΥΝ πάμε, μπρος, φύγαμε· ΦΡ (οικ.-μτφ.) ***βουρ στον πατσά!*** όρμησε να πιάσεις την ευκαιρία' [ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ.].

βουρβόλακας κ. **βουρβούλακας** (ο) ‣ βρικόλακας

Βουργουνδία (η) περιοχή τής Α. Γαλλίας με μεγάλη παράδοση στην παραγωγή κρασιού [ΕΤΥΜ < μτγν. λατ. Burgundia (γαλλ. Burgogne) < Burgundi, γερμ. φύλο που εγκαταστάθηκε στην περιοχή κατά τον 4ο και 5ο αι. μ.Χ. (< γοτθ. baurgjan «κάτοικος οχυρού»].

βούρδουλας (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το μαστίγιο (βλ. λ.) **2.** (συνεκδ.) η βία ως μέθοδος επιβολής: *σου χρειάζεται ~, για να βάλεις μυαλό* || *χωρίς ~ δεν υπάρχει πειθαρχία* — **βουρδουλιά** (η), **βουρδουλιάζω** ρ. [ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου. πιθ. < *βούρδολος* < **βούρδορος* < αρχ. *βούδορος* «εργαλείο εκδοράς τού βοδιού» < *βοῦς* «βόδι» + *-δορος* < *δέρω* «γδέρνω, χτυπώ». Κατ' άλλη εκδοχή, περισσότερο πιθ. φαίνεται η αναγωγή στο τουρκ. vurdum (αόρ. τού vurmak «χτυπώ») + επίθημα *-ουλας* (πβ. *δράκ-ουλας, ζήτ-ουλας*)].

βουρκάρι (το) {βουρκαρ-ιού | -ιών} λασπώδης περιοχή, βούρκος (βλ. λ.). [ΕΤΥΜ Υποκ. τού *βούρκος*].

βουρκόλακας (ο) ‣ βρικόλακας

βουρκονέρι (το) {δύσχρ. βουρκονεριού | -ιών} **1.** νερό από βάλτο και γενικότ. βρόμικο, λασπωμένο νερό **2.** ***βουρκονέρια*** (τα) βαλτώδης τόπος, περιοχή με έλη ΣΥΝ τέλμα, βάλτος, βόρβορος, βούρκος. Επίσης **βουρκόνερο**

βούρκος (ο) **1.** στάσιμα, ακάθαρτα και δύσοσμα νερά, λάσπες **2.** (συνεκδ.) η έκταση στην οποία συγκεντρώνονται ακάθαρτα νερά και λάσπες ΣΥΝ βάλτος, τέλμα, έλος, (λόγ.) τέναγος, βόρβορος **3.** (μτφ.) η ηθική κατάπτωση, η διαφθορά στο έσχατο σημείο. *κατρακυλώ / παρασύρομαι στον ~ τής αμαρτίας / τής διαφθοράς / τής ατιμίας / των σκανδάλων* ΣΥΝ βόρβορος, σαπίλα. [ΕΤΥΜ < μεσν. *βοῦρκος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. **βρύξ*. *βρυχός* (πβ. *ὑπο-βρύχιος*) «βυθός» μέσω αιτ. *βρύχα* < *βρούκα / βούρκα*].

βουρκότοπος (ο) τόπος γεμάτος βούρκο, βαλτώδης έκταση ΣΥΝ βαλτότοπος. Επίσης **βουρκοτόπι** (το)

βουρκώνω ρ. αμετβ. {βούρκω-σα, -μένος} **1.** (σπάν.) γίνομαι θολός ή μεταβάλλομαι σε βούρκο, γίνομαι λασπώδης ΣΥΝ θολώνω, τελματώνομαι, τελματώνω **2.** (συνήθ. μτφ.) γίνομαι θολός από τα δάκρυα: *τα μάτια του βούρκωσαν απ' τη συγκίνηση* **3.** (για πρόσ.) αισθάνομαι έντονη συγκίνηση, σε βαθμό που μόλις κατορθώνω να συγκρατήσω τα δάκρυά μου ΣΥΝ δακρύζω, συγκινούμαι. — **βούρκωμα** (το) [ΕΤΥΜ μεσν. < *βοῦρκος*].

βουρλίζω ρ. μετβ. {βούρλισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** τρελαίνω, φέρνω (κάποιον) σε κατάσταση τρέλας ή απελπισίας **2.** εξοργίζω, κάνω (κάποιον) έξω φρενών: *με βούρλισαν με τα πειράγματά τους.* [ΕΤΥΜ μεσν. < *βοῦρλον*, οπότε η αρχική σημ. τού ρ. θα ήταν «κάνω κάποιον να τρέμει, να δέρνεται σαν βούρλο», επομένως «τον ερεθίζω, τον τρελαίνω»]

βούρλο (το) **1.** ποώδες, υδροχαρές φυτό που αναπτύσσεται στις όχθες λιμνών, ποταμών κ.λπ. ή σε βάλτους και από τα φύλλα τού οποίου κατασκευάζονται καλάθια, ψάθες, σχοινιά κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) κάθε κλαδί τού παραπάνω φυτού, που χρησίμευε παλαιότερα και για τη μεταφορά μικρής ποσότητας ψαριών, κηπουρικών προϊόντων κ.λπ. **3.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος ανόητος, χαζός. *τίποτε δεν καταλαβαίνει το ~!* ΣΥΝ ζώον, βλάκας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος* [ΕΤΥΜ < μεσν. *βοῦρλον* < μτγν. *βροῦλον / βροῦλος*. αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

βούρτσα (η) {δύσχρ. βουρτσών} **1.** εργαλείο που αποτελείται από ισομήκεις τρίχες, φυτικές ίνες ή συρμάτινα ελάσματα, προσαρμοσμένα σε κατάλληλη βάση, και χρησιμοποιείται στον καθαρισμό ή τη στίλβωση αντικειμένων, επιφανειών κ.λπ.: *τρίβω τα παπούτσια / το παντελόνι με τη ~* || *~ για τα μαλλιά* **2.** εργαλείο με μακριές, μαλακές τρίχες, στερεωμένες σε κατάλληλη βάση, και με χειρολαβή, που χρησιμοποιείται για το βάψιμο τοίχων ή άλλων επιφανειών — (υποκ.) **βουρτσάκι** (το). [ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *βύρσα* «κατεργασμένο δέρμα ζώου» (πβ. μεσν. *βυρτσίζω*) ή δάνειο (πβ. αρχ. γερμ. burstja «βούρτσα»). Κατ' άλλους, από το τουρκ. firça ή από το αλβ. vurcë].

βουρτσιά (η) {χωρίς γεν. πληθ.} **1.** κάθε κίνηση που γίνεται με τη βούρτσα για καθάρισμα ή βάψιμο **2.** το σημάδι από βούρτσα που απομένει σε επιφάνεια, συνήθ. τοίχου μετά το βάψιμο, ιδ. όταν ξεχωρίζει από την υπόλοιπη (βαμμένη) επιφάνεια.

βουρτσίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {βούρτσισ-α, -τηκα, -μένος} τρίβω ή περνώ (μια επιφάνεια, μαλλιά, ρούχο κ.λπ.) με βούρτσα. *~ τα ρούχα* || *μετά από κάθε γεύμα ~ τα δόντια.* — **βούρτσισμα** (το).

βους (ο) ‣ βόδι

Βουσμάνος (ο) πυγμαίος νέγρος τής Κ. και Ν. Αφρικής που ανήκει σε νομαδικό λαό τής ερήμου Καλαχάρι [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. bushman «άνθρωπος των θάμνων»]

βουστάσιο (το) {βουστασί-ου | -ων} (λόγ.) στάβλος βοοειδών. [ΕΤΥΜ < μτγν. *βουστάσιον* < *βοῦς* «βόδι» + *-στάσιον* < θ. *στα-*, από όπου και ρ. *ἵ-στη-μι* «στήνω»]

βουστροφηδόν επίρρ. (για τρόπο γραφής σε αρχαίες ελληνικές επιγραφές) κατά τον τρόπο με τον οποίο κινούνται τα βόδια στο όργωμα, δηλαδή από τα αριστερά προς τα δεξιά στην πρώτη σειρά τού κειμένου, από τα δεξιά προς τα αριστερά στη δεύτερη, πάλι από τα αριστερά προς τα δεξιά στην τρίτη κ.ο.κ. [ΕΤΥΜ μτγν. < *βούστροφος* (< *βοῦς* + *-στροφος* < *στρέφω*) + *-ηδόν* (πβ. *ἀγελ-ηδόν, σωρ-ηδόν, βαθμ-ηδόν* κ.ά.)]

βούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό) η κλεψιά, η αρπαγή [ΕΤΥΜ < *βουτώ* (υποχωρητ.), πβ. κ. *μάσα* · *μασώ*].

βουτάνιο (το) {βουτανίου} ΧΗΜ αέριος υδρογονάνθρακας με τέσσερα άτομα άνθρακα, που χρησιμοποιείται ως οικιακό καύσιμο. [ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Butan < λατ. butyrum (< αρχ. *βούτυρον*) + παραγ. επίθημα -an]

βούτηγμα (το) ‣ βουτώ

βουτηγμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν βουτήξει μέσα σε ρευστό: *~ σε λάδι / σιρόπι / σάλτσα / νερό* **2.** γεμάτος από, βυθισμένος σε: *~ στη λάσπη / στο αίμα* || (μτφ.) *~ στα χρέη / στην απάτη.*

βουτήματα (τα) {βουτημάτων} αρτοσκευάσματα και γλυκύσματα (λ.χ. παξιμάδια, κουλλούρια κ.λπ.) που συνοδεύουν ροφήματα στα οποία τα βυθίζουμε (μουσκεύουμε) — (υποκ.) **βουτηματάκια** (τα).

βουτηχτής (ο) [μεσν.] {βουτηχτ-άδες κ. -ήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που βουτά στη θάλασσα με ειδικό εξοπλισμό (χωρίς σκάφανδρο), π.χ. για σπογγαλιεία. *Καλύμνιος ~* ΣΥΝ δύτης

βουτηχτός, -ή, -ό (ιδ. για τα βουτήματα) αυτός που έχει βυθιστεί σε νερό ή άλλο υγρό ΣΥΝ βουτηγμένος, βρεγμένος — **βουτηχτά** επίρρ.

βουτιά (η) **1.** η κατάδυση: *κάνω ~* || *~ με το κεφάλι* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κολυμπά κανείς κάτω από την επιφάνεια τού νερού: *με μια ~ βρέθηκε στον βράχο απέναντι!* ΣΥΝ μακροβούτι **3.** το άλμα που κάνει κανείς πέφτοντας κάτω· *με μια θεαματική ~ ο τερματοφύλακας απέκρουσε τη μπάλα* **4.** (μτφ.) η κατακόρυφη πτώση, η απότομη μείωση: *~ των μετοχών τού χρηματιστηρίου.* [ΕΤΥΜ < *βουτώ* (υποχωρητ.)]

βουτσί (το) {χωρ. πληθ.} (διαλεκτ.) το βαρέλι [ΕΤΥΜ < μεσν. *βουτσίον* < μτγν. *βουτίον* (βλ. λ. *βυτίο*)].

βουτυράς (ο) {βουτυράδες} πρόσωπο που κατασκευάζει ή πωλεί βούτυρο ΣΥΝ. βουτυροποιός, βουτυρέμπορος, βουτυροπώλης — **βουτυράδικο** (το)

βουτυράτος, -η, -ο **1.** κατασκευασμένος με βούτυρο, αυτός που περιέχει βούτυρο: *~ παξιμάδι / μπακλαβάς* **2.** αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση, την οσμή κ.λπ. (ειδικότ.) μαλακός σαν βούτυρο: *~ αχλάδια / μπιζέλια.* Επίσης **βουτυρένιος**, -ια, -ιο κ. **βουτυρώδης**, -ης, -ες [1766].

βουτυρέμπορος (ο) ο έμπορος βουτύρου.

βουτυριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το σκεύος στο οποίο τοποθετούμε το βούτυρο. [ΕΤΥΜ < *βούτυρο* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*, πβ. κ. *συρταρ-ιέρα*].

βούτυρο (το) {βουτύρ-ου | -ων} **1.** η στερεή, λιπώδης και μαλακή τροφική ουσία, υπόλευκου ή υποκίτρινου χρώματος, που παρασκευάζεται με ανατάραξη (απόδαρση) γάλακτος ή αφρογάλακτος (κρέμα) ή μείγματός τους και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: *~ νωπό / φρέσκο* (που μόλις παρασκευάστηκε) / *αλατισμένο* (στο οποίο έχει προστεθεί αλάτι ως συντηρητικό) / *λειωμένο* ΦΡ ***βάζω βούτυρο στο ψωμί κάποιου*** διευκολύνω το έργο κάποιου **2.** λιπαρή ουσία που εξάγεται από ορισμένα φυτά και προορίζεται για μαγειρική και επιτραπέζια χρήση: *φυτικό ~* || *~ από κακάο* — (υποκ.) **βουτυράκι** (το), **βουτυρικός**, -ή, -ό [1888]. [ΕΤΥΜ < αρχ. *βούτυρον / βούτυρος* < *βοῦς* «βόδι» + *τυρός* «τυρί» Μέσω τού λατ. butyrum (< ελλην. *βούτυρον*) η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. butter, γαλλ. beurre, γερμ. Butter, ιταλ. burro κ.ά.].

βουτυρόγαλα (το) [1897] {βουτυρογάλακτος | χωρ. πληθ.} το θρεπτικό υγρό που απομένει μετά την αποβουτύρωση τού γάλακτος, δηλ. μετά την απομάκρυνση των λιπαρών στερεών συστατικών του.

βουτυροκομία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η παρασκευή βουτύρου και το αντίστοιχο επάγγελμα ΣΥΝ βουτυροποιία — **βουτυροκομείο** (το) [1889], **βουτυροκόμος** (ο/η) [1897], **βουτυροκομικός**, -ή, -ό [ΕΤΥΜ < *βούτυρο* + *-κομία* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

βουτυρομπεμπές (ο) {βουτυρομπεμπέδες} το βουτυρόπαιδο (βλ.λ.)

βουτυρόπαιδο (το) (μειωτ.) παιδί από εύπορη οικογένεια, παραχαϊδεμένο, ασκληραγώγητο, που μεγαλώνει χωρίς στερήσεις ΣΥΝ μαμμόθρεφτο, βουτυρομπεμπές, σοκολατόπαιδο

βουτυροποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία σχηματισμού βουτύρου από συγκεντρωμένο γάλα (βλ. κ. λ. *απόδαρση*)

βουτυροποιία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η βουτυροκομία. — **βουτυροποιός** (ο/η) [1856], **βουτυροποιείο** (το) [1856].

βουτυροπωλείο (το) [1852] το κατάστημα στο οποίο πωλείται βούτυρο ΣΥΝ βουτυράδικο — **βουτυροπώλης** (ο) [1835]

βουτυρώδης, -ης, -ες [1766] {βουτυρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που θυμίζει βούτυρο στην υφή, τη γεύση ή την εμφάνιση ΣΥΝ βουτυράτος, βουτυρένιος **2.** αυτός που περιέχει πολύ βούτυρο: *~ φαγητό* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

βουτυρώνω ρ. μετβ. {βουτύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επαλείφω με βούτυρο· *~ τη φρυγανιά / το ψωμί / το ταψί* **2.** προσθέτω βούτυρο σε (φαγητό ή γλύκυσμα που φτειάχνω) *~ τα μακαρόνια*

βουτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {βουτάς... | βούτη-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** βυθίζω (κάτι) μέσα σε υγρό· *~ το ψωμί στο λάδι / στη σάλτσα / το κεφάλι στο δροσερό νερό* || *~ την πένα στο μελάνι* ΣΥΝ βυθίζω, μουσκεύω ● **2.** πιάνω με ξαφνική κίνηση, αρπάζω (κάποιον) από μέλος τού σώματος ή από την ενδυμασία του: *τη βούτηξε απ' τα μαλλιά κι άρχισαν τον καβγά* **3.** (οικ.) συλλαμβάνω. *τον βούτηξαν μαζί με τα κλοπιμαία* ΣΥΝ πιάνω, (οικ.) τσιμπώ ● **4.** (οικ.) κλέβω *βούτηξε το παραδάκι κι έγινε καπνός* **5.** (κατ' επέκτ.) παίρνω (κάτι που μου προσφέρεται) με πολύ μεγάλη προθυμία: *μόλις του είπα ότι του χαρίζω τον αναπτήρα μου, τον βούτηξε αμέσως* ΣΥΝ αρπάζω

♦ (αμετβ.) **6.** κάνω βουτιά: ~ *στη θάλασσα / στη λάσπη* ΣΥΝ κολυμπώ, πέφτω **7.** κάνω κατάδυση: ~ *και ανασύρω κάτι από τον βυθό* **8.** (μτφ.) πέφτω από ύψος σε βάθος: ~ *στο κενό* ΣΥΝ πηδώ ● **9.** (μτφ.) χάνομαι, εξαφανίζομαι (μέσα σε κάτι): *ο ήλιος βούτηξε στο πέλαγος* ΣΥΝ δύω, βασιλεύω — **βούτηγμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βουτῶ* < αρχ. *βυθῶ (-άω)* < *βυθός*]

βοώ ρ. αμετβ. {βοάς... | βόησα} **1.** βγάζω δυνατή φωνή, κραυγή: *το πλήθος βοά* ΣΥΝ κραυγάζω, φωνάζω, ξεφωνίζω· ΦΡ ***εν τη παλάμη και ούτω βοήσομεν*** βλ. λ. *παλάμη* **2.** (μτφ.) καταγγέλλω με έντονο τρόπο: *ακόμη και οι πέτρες βοούν για τα σκάνδαλα που διεπράχθησαν* || *βοά το πανελλήνιο για τις χαριστικές προσλήψεις* ΦΡ ***φωνή βοώντος εν τη ερήμω*** (*φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ*, Κ.Δ. Ματθ. 3, 3) για κάποιον που δεν τον λαμβάνουν οι άλλοι υπ' όψιν, που η γνώμη του ή οι επισημάνσεις του δεν εισακούονται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βοῶ (-άω)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. παράλλ. τ. τού συνωνύμου *γοῶ* < **γοϜέω* < I.E. *g^wou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά», περσ. būm «κουκουβάγια», βουλγ. buh «μπούφος» κ.ά. Ομόρρ. *γό-ης, βο-ή, βοη-θός* (βλ.λ.) κ.ά. Η φρ. *«φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ»* προέρχεται από την Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 3, 3) και αναφέρεται στον Ιωάννη τον Βαπτιστή, που κήρυττε στην έρημο τής Ιουδαίας]

βραβείο (το) **1.** η τιμητική διάκριση ή το δώρο που προσφέρεται σε όσους αριστεύουν σε διαγωνισμό ή διακρίνονται για τις ικανότητες, το ήθος, το έργο τους κ.λπ.: ~ *Νομπέλ / Όσκαρ* (κινηματογράφου) / *Πούλιτζερ* (κυρ. για δημοσιογράφους και λογοτέχνες) || *απονέμω ~* || *τιμώμαι με ~* || *παίρνω το πρώτο ~ σε διαγωνισμό* || *ειδικό / κρατικό / διεθνές ~* || *~ αρετής / ανδρείας / καλύτερου μυθιστορήματος* ΣΥΝ έπαθλο, αριστείο· ΦΡ (ειρων.) ***παίρνω το βραβείο τής ανοιχτής παλάμης*** για κάποιον που, ενώ κοπίασε για κάτι, δεν ανταμείφθηκε ή και περιφρονήθηκε **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χορηγείται ως σύμβολο τιμητικής διακρίσεως (λ.χ. μετάλλιο, δίπλωμα, κύπελλο, αγαλματίδιο κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βραβεῖον* < αρχ. *βραβεύω*].

βράβευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η επίδοση βραβείου σε όσους αριστεύουν ή διακρίνονται σε οτιδήποτε: *τρεις συγγραφείς κρίθηκαν άξιοι για ~ και μοιράστηκαν τα αντίστοιχα βραβεία* ΣΥΝ επιβράβευση **2.** (ειδικότ.) η τελετή κατά την οποία απονέμονται βραβεία: *στη ~ θα παραστούν πολλοί επίσημοι*.

βραβεύω ρ. μετβ. {βράβευ-σα, βραβεύ-θηκα / -τηκα, -μένος} **1.** απονέμω βραβείο σε (κάποιον που αρίστευσε ή διακρίθηκε): *η Ακαδημία Αθηνών θα βραβεύσει την πλουσιότερη λαογραφική συλλογή* **2.** (κατ' επέκτ.) αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) την κατάλληλη επιβράβευση ή/και ανταμοιβή: *το νέο νομοσχέδιο θα βραβεύει τη σύνεση και την παραγωγικότητα* ΣΥΝ επιβραβεύω, ανταμείβω. — **βραβεύσιμος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βραβεύς* «κριτής αγώνων, δικαστής», αβεβ. ετύμου, πιθ. προελλην. δάνειο. Η γεωγραφική και χρονολογική παρουσία τής λ. καθιστά μη αληθοφανή την άποψη ότι προέρχεται από αρχ. περσ. *mrava- «αυτός που λέει το σωστό, το δίκαιο», πβ. σανσκρ. braviti «μιλώ»]

βραγιά (η) τμήμα κήπου φυτεμένου με άνθη ή λαχανικά, που περιβάλλεται από ποτιστικό αυλάκι ΣΥΝ. πρασιά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. bra(g)ida < bradia < γερμ. breit «φαρδύς»].

βράγχια (τα) {βραγχίων} ΖΩΟΛ τα αναπνευστικά όργανα των ψαριών και γενικότ. όσων ζωντανών οργανισμών αναπνέουν οξυγόνο διαλυμένο στο νερό (δηλ. των υδρόβιων και αμφίβιων ζώων), τα οποία αποτελούνται τις περισσότερες φορές από σχισμές προσαρμοσμένες στις δύο πλευρές τού κεφαλιού ΣΥΝ σπάραχνα — **βραγχιακός**, -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βράγχιον*, υποκ. τού ουσ. *βράγχος* «βραχνάδα», αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. ιρλ. brong(a)ide «βραχνάδα». Η σημασιολ. μεταβολή οφείλεται στον συσχετισμό με το ουσ. *βρόγχος* «τραχεία»].

βραδέως επίρρ. [αρχ.] {βραδύτ-ερα, -ατα} (αρχαιοπρ.) με βραδύτητα, με αργό ρυθμό, χωρίς σπουδή και επίσπευση: *κινούμαι ~* ΣΥΝ αργά, σιγά, χωρίς βία ΑΝΤ γρήγορα, γοργά, βιαστικά, εσπευσμένως· ΦΡ ***σπεύδε βραδέως*** (*σπεῦδε βραδέως*, φράση των Πυθαγορείων) ως συμβουλή σε κάποιον να προχωρεί σε ό,τι έχει σκοπό να κάνει αλλά χωρίς βιασύνη και με σύνεση

βράδι (το) → βράδυ

βραδιά (η) **1.** το βράδυ (βλ.λ.): *φεγγαρόλουστη / ήσυχη / γλυκιά / μαγευτική / βροχερή / χειμωνιάτικη ~* ΣΥΝ εσπέρα **2.** (συνεκδ.) η δραστηριότητα στην οποία είναι αφιερωμένο το βράδυ, αυτό που συμβαίνει σε συγκεκριμένο βράδυ: *~ όπερας / κινηματογράφου* || *επίσημη / καλλιτεχνική / αξέχαστη ~* || *μεξικάνικη ~ απόψε στη Θεσσαλονίκη* (με μουσική, χορούς και φαγητά από το Μεξικό)· ΦΡ (α) ***λογοτεχνική βραδιά*** βραδινή εκδήλωση κατά την οποία απαγγέλλονται ποιήματα, διαβάζονται πεζογραφήματα και συνήθ. ακολουθεί σχετική συζήτηση (β) ***μουσική βραδιά*** βραδινή εκδήλωση στην οποία εκτελούνται μουσικές συνθέσεις **3.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρο το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την επομένη ανατολή: *έχω τρεις ~ να κλείσω μάτι!* ΣΥΝ. νύχτα
[ΕΤΥΜ μεσν. < **βραδέα* < αρχ. *βραδεῖα*, θηλ. τού επίθ. *βραδύς*].

βραδιά ή βραδυά; βραδινός ή βραδυνός; Το θηλ. **βραδιά** προερχόμενο, όπως όλα τα συναφή θηλυκά (πβ. *βαθιά, βαριά, παχιά* κ.λπ.), από το θηλ. *βραδέα* στο οποίο μεταβλήθηκε τον Μεσαίωνα το θηλ. *βραδεία*, γράφεται κανονικώς με *-ι-* και όχι με *-υ-*: *βραδεία > βραδέα > βραδιά* (όπως *μηλέα > μηλιά*). Η συμπροφορά τού *-έα* σε *-ιά* λέγεται *συνίζηση*. Προκειμένου περί τού **βραδινός**, πάλι η σωστή γραφή είναι με *-ι- (-ινός)*, διότι το επίθ. σχηματίζεται με ολόκληρη την κατάληξη *-ινός* που προστίθεται στο θέμα τής λ. *βράδ-υ βραδ-ινός* (και όχι *βράδυ: βραδυ-νός*). → *συνίζηση, βαθύς* (βαθιά)

βραδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {βράδιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) οδηγώ την ημέρα προς το τέλος της, κάνω να πέσει το βράδυ: *κι όταν βράδιασε ο Θεός τη μέρα, πήγαμε να κοιμηθούμε* ΣΥΝ νυχτώνω ΑΝΤ ξημερώνω, φωτίζω ♦ (αμετβ.) **2.** (απρόσ. ***βραδιάζει***) έρχεται η νύχτα, πέφτει το βράδυ: *μόλις βραδιάζει, οι κάτοικοι κλείνονται στα σπίτια τους* ΣΥΝ νυχτώνει, σκοτεινιάζει, σουρουπώνει ΑΝΤ ξημερώνει, χαράζει, φωτίζει **3.** με βρίσκει το βράδυ, με πιάνει το σκοτάδι (στη δουλειά, στον δρόμο κ.λπ.): *«πού 'σουν Διαμάντω κι άργησες και νύχτωσες και βράδιασες;»* (δημοτ. τραγ.) ΦΡ (ειρων.) ***θα βραδιάσουμε*** για περιπτώσεις που κάποιος αργεί πάρα πολύ: *~ μέχρι να έρθει* ΣΥΝ νυχτώνομαι, καθυστερώ, αργώ. — **βράδιασμα** (το).

βραδιάτικα επίρρ. (καθημ.) κατά το βράδυ, όταν νυχτώνει: *βρήκε την ώρα να πάει βόλτα ~!* Επίσης **βραδιάτικο**.

βραδινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το βράδυ, που ανήκει στο βράδυ ή γίνεται, παρουσιάζεται κ.λπ. κατά τη διάρκειά του: *~ φαγητό / περίπατος / διασκέδαση / δροσιά / παράσταση / φόρεμα / ένδυμα / τουαλέτα / εμφάνιση / προβολή* ΣΥΝ. νυχτερινός, εσπερινός, νυχτιάτικος ΑΝΤ πρωινός **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το προηγούμενο βράδυ, το απόγευμα τής προηγούμενης ημέρας: *τα ~ νέα τα έχουν και οι πρωινές εφημερίδες* ΣΥΝ χθεσινοβραδινός **3. βραδινή** (η) η τελευταία κινηματογραφική προβολή ή θεατρική παράσταση: *πάμε σινεμά βραδινή;* **4. βραδινό** (το) το δείπνο. Επίσης **βραδιάτικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βραδιά*

βράδυ (το) {βραδ-ιού | -ιών} **1.** το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την έλευση τής νύχτας και κατ' επέκτ. ώς την ώρα τού ύπνου: *βροχερό / ψυχρό / μονότονο / υπέροχο / φεγγαρόλουστο / εορταστικό / μοιραίο / θερμό / ατέλειωτο / γαλήνιο / ευχάριστο ~* || *προς το / κατά το ~* || *νωρίς το / αργά το ~* || *πέφτει / έρχεται / ζυγώνει το ~* || *με βρίσκει το ~* ΣΥΝ βραδιά ΑΝΤ πρωί· ΦΡ (α) ***καλό βράδυ!*** αποχαιρετισμός μετά το απόγευμα (β) ***από το πρωί ώς το βράδυ / πρωί-βράδυ*** καθ' όλη τη διάρκεια τής ημέρας ΣΥΝ συνέχεια, διαρκώς, κάθε στιγμή (γ) ***να μη με βρει το βράδυ!*** για την επιβεβαίωση των όσων λέει κανείς παίρνοντας όρκο στη ζωή του: *~ αν σου λέω ψέματα!* (δ) ***που να μη σε βρει το βράδυ!*** ως κατάρα προς κάποιον να πεθάνει πριν το βράδυ (ε) ***με παίρνει το βράδυ*** καθυστερώ, αργώ πολύ να τελειώσω κάτι: *θα μας πάρει το βράδυ έτσι που πάμε!* **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου ώς την επόμενη ανατολή· (λογοτ.) *αξημέρωτα ~* **3.** (ως επίρρ.) κατά το σούρουπο, τη νύχτα: *μην ξεκινήσεις ~, γιατί ο δρόμος είναι επικίνδυνος* ΦΡ (α) ***βράδυ-βράδυ*** μόλις πέσει το σούρουπο, πριν προχωρήσει η νύχτα (β) (παροιμ.) ***φάε λάδι κι έλα βράδυ*** βλ. λ. *λάδι*. — (υποκ.) **βραδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *βραδύ*, ουδ. τού επιθ. *βραδύς*, αφού το *βράδυ*, ως το τελευταίο τμήμα τής ημέρας, είναι εκείνο που φαίνεται να καθυστερεί, εκείνο από το οποίο υπάρχει ακόμη αρκετή χρονική απόσταση (πβ. κ. *ἀπ-όψε*). Η γρ. με *-ι* (κατά τα ουδ. *λάδι, φίδι, ξίδι, χάδι* κ.ά.) δεν έχει ετυμολογική στήριξη].

βραδυ- κ. **βραδύ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** τη βραδύτητα, *βραδυ-κίνητος, βραδύ-πλους, βραδυ-φλεγής, βραδύ-καυστος* **2.** τη δυσχέρεια: *βραδύ-γλωσσος, βραδύ-νους*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *βραδύς*, ενώ έχει περάσει και στην ξένη επιστημονική ορολογία σε ελληνογενείς λ., π.χ. αγγλ. bradycardia, γαλλ. bradyglossie, γερμ. Bradypnoe κ.ά.].

βραδυγλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ δυσχέρεια στην ομιλία που οφείλεται σε ψυχοπαθολογικά αίτια και εμφανίζεται κατά την πρώτη παιδική ηλικία ή αργότερα ΣΥΝ τραύλισμα, βατταρισμός. — **βραδύγλωσσος**, -η, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. bradyglossie]

βραδυκαής, -ής, -ές {βραδυκα-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) βραδύκαυστος (βλ.λ.) ΣΥΝ. βραδυφλεγής.
[ΕΤΥΜ < *βραδύς* + *-καής* < *καίω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάην*)]

βραδυκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η μείωση των παλμών τής καρδιάς, η επιβράδυνση τού καρδιακού ρυθμού κάτω από τις εξήντα συστολές (παλμούς) το λεπτό ΣΥΝ. βραδυπαλμία ΑΝΤ ταχυκαρδία, ταχυπαλμία
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradycardia]

βραδύκαυστος, -η, -ο [1897] αυτός που καίγεται αργά: *~ φιτίλι / πυρίτιδα* ΣΥΝ βραδυφλεγής, βραδυκαής.

βραδυκίνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κινείται αργά ΣΥΝ αργοκίνητος ΑΝΤ γοργοκίνητος, γρήγορος, σβέλτος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από νωθρότητα και οκνηρία στις ενέργειες και στη συμπεριφορά του ΣΥΝ. νωθρός, νωχελικός

βραδύνοια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ελαφρά διανοητική καθυστέρηση, βραδύτητα στη σκέψη και την αντίληψη ΣΥΝ αμβλύνοια, ανοησία ΑΝΤ οξύνοια, αγχίνοια **2.** ΙΑΤΡ μείωση τής αντιληπτικής ή/και μαθησιακής ικανότητας, που οφείλεται σε ποικίλα παθολογικά αίτια. — **βραδύνους**, -ους, -ουν [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

βραδύνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {βράδυνα} ♦ **1.** (αμετβ.) κινούμαι με βραδύτητα, συντελούμαι με αργό ρυθμό, μένω πίσω: *είχε βραδύνει πολύ και ήταν καιρός να ξεκινήσει* ΣΥΝ αργοπορώ, αργώ, καθυστερώ ΑΝΤ προφθάνω, προλαμβάνω ♦ **2.** (μετβ.) μειώνω την ταχύτητα σε (κάτι): *~ το βήμα* ΣΥΝ επιβραδύνω, καθυστερώ ΑΝΤ επιταχύνω, επισπεύδω. — **βράδυνση** (η).

βραδυπαλμία (η) {βραδυπαλμιών} η βραδυκαρδία (βλ.λ.).

βραδυπορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο αργός ρυθμός πορείας **2.** η καθυστέρηση στην άφιξη ΣΥΝ αργοπορία. — **βραδυπορώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βραδυπόρος* < *βραδυ-* + *πόρος* «πέρασμα»].

βραδύς, -εία, -ύ {βραδ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} (λόγ.) **1.**

αυτός που πραγματοποιείται με μικρή ταχύτητα, μικρότερη από την επιθυμητή ή κανονική· *οι χώρες τού Τρίτου Κόσμου έχουν βραδείς ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης* || *~ εξέλιξη* ΣΥΝ αργός, σιγανός ΑΝΤ ταχύς, γρήγορος, επιταχυνόμενος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σκέφτεται αργά, που δεν είναι εύστροφος: *είναι λίγο ~. χρειάζεται να του λέω τα πάντα δύο φορές'* ΣΥΝ βραδύνους, αργόστροφος ΑΝΤ εύστροφος — **βραδέως** επίρρ. [αρχ.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*

[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *gʷr̥d-ús, πβ λιθ. gurdùs «κουρασμένος», ίσως και λατ. gurdus «ανόητος, βραδύνους». Βλ. κ. *βράδυ*].

βραδυσφυγμία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η κατάσταση που αποτελεί έκφραση βραδυκαρδίας (βλ.λ.), κατά την οποία ο ρυθμός σφύξεων των περιφερειακών αρτηριών είναι βραδύτερος από το αναμενόμενο. Επίσης **βραδυαφυξία**.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. bradysphygmia]

βραδύτητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** ο αργός ρυθμός, η μικρή ταχύτητα (που δεν είναι η επιθυμητή ή κανονική): *τα δημόσια έργα προχωρούν με ~* ΑΝΤ ταχύτητα, γρηγοράδα, σβελτάδα **2.** (συνεκδ.) η καθυστέρηση: *η ~ στην εκτέλεση των αποφάσεων μάς έχει φέρει πίσω* ΣΥΝ αργοπορία **3.** η έλλειψη ευστροφίας. γρήγορης σκέψης ή αντίληψης *εμφανίζει ~ στη σκέψη, κυρίως σε σύνθετους συλλογισμούς* **4.** η νωθρότητα στις κινήσεις, η νωχελική κίνηση ΑΝΤ (λαϊκ.) σβελτάδα.

βραδυφλεγής, -ής, -ές {βραδυφλεγ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει αργό ρυθμό ανάφλεξης: *~ βόμβα / οβίδα* **2.** (μτφ.) αυτός που αντιδρά αργά. που αργεί να εκδηλωθεί: *~ αντίδραση τής κυβέρνησης στην τουρκική πρόκληση* ΑΝΤ άμεσος. Επίσης **βραδύφλεκτος,** -η, -ο. — **βραδυφλεγώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

[ΕΤΥΜ. < *βραδυ-* + *-φλεγής* < *φλέγω*].

βραδυψυχισμός (ο) ΙΑΤΡ σύμπτωμα ψυχικών νόσων που χαρακτηρίζεται από βραδύτητα στην έκφραση συναισθημάτων και λόγου· μπορεί να εμφανισθεί και μετά τη λήψη κατασταλτικών φαρμάκων

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ bradypsychia].

Βραζιλία (η) (πορτ. República Federativa do Brasil = Ομόσπονδη Δημοκρατία τής Βραζιλίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μπραζίλια. επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το ριάλ. — **Βραζιλιάνος** (ο), **Βραζιλιάνα** (η), **βραζιλιάνικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού πορτ Brasil < brasa «είδος δέντρου τής περιοχής, τού οποίου η κόκκινη χρωστική χρησίμευε ως κρέμα προσώπου στις γυναίκες» < μέσ. γερμ. bras «μέταλλο. κασσίτερος» Στην περιοχή έφτασε (μεταξύ άλλων εξερευνητών) ο Πορτογάλος Pedro Alvares Cabral το 1499, ο οποίος την ονόμασε Ilha da vera cruz «νησί τού τιμίου σταυρού». Η ονομασία *Βραζιλία* δόθηκε το 1549. όταν οι περιοχές τού γεωγραφικού της χώρου ανακηρύχθηκαν *επίσημα* πορτογαλικές αποικίες]

βράζω ρ μετβ. κ. αμετβ {έβρασα, βρασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυρ. για υγρά) θερμαίνω στο σημείο βρασμού· μετατρέπω ή μετατρέπομαι από υγρό σε άεριο με απορρόφηση θερμότητας: *~ το νερό, για να ρίξω τα μακαρόνια* **2.** μαγειρεύω κάτι θερμαίνοντάς το μέσα σε νερό που φθάνει στο σημείο βρασμού, ώσπου να γίνει κατάλληλο για βρώση: *~ αβγά / τα χόρτα / τα μακαρόνια / το κρέας / το γάλα* **3.** (α) σε ΦΡ όπως ***να σε βράσω!, να τη βράσω τέτοια που είναι!*** κ.λπ., για την έκφραση έντονης απόρριψης προς πρόσωπο ή πράγμα που αποδεικνύεται άχρηστο, ανεπιθύμητο ή ανάξιο λόγου. *Να σε βράσω, έτσι που τα κατάφερες!* || *αν είναι να είμαι πλούσιος και να μην έχω χρόνο να βλέπω την οικογένειά μου. να τα βράσω τα πλούτη!* (β) ***βράσε ρύζι / όρυζα!*** ή ***βράσ' τα κι άσ' τα*** για να δείξουμε ότι δεν πρόκειται να γίνει τίποτα καλό: *αν χάσουμε κι αυτές τις εκλογές, τότε ~!* ΣΥΝ άσ' τα να πάνε! ♦ (αμετβ.) **4.** (για υγρά) φθάνω στο σημείο βρασμού: *το νερό βράζει στους 100°C* ΣΥΝ (λόγ.) ζέω **5.** (για φαγητά, μαγειρικά υλικά) μαγειρεύομαι με βρασμό: *βάζω / αφήνω τα μακαρόνια να βράσουν* || *το κρέας δεν έχει βράσει ακόμα καλά* (πβ λ. *σιγοβράζω*)· ΦΡ (α) ***βράζω στο ζουμί μου*** βλ. λ. *ζουμί* (β) ***όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε*** βλ. λ. *καζάνι* **6.** (για ποτά) υφίσταμαι ζύμωση: *βράζει ο μούστος στο βαρέλι* ΣΥΝ ζυμώνομαι **7.** (σπάν. για μέταλλα) λειώνω. μειώνεται η συνοχή μου λόγω τής υπερθέρμανσης, γίνομαι ρευστός. μορφοποιήσιμος, κατάλληλος για επεξεργασία. *βράζει ο σίδηρος* ΣΥΝ τήκομαι, πυρακτώνομαι **8.** (συνεκδ.-εκφραστ.) έχω μεγάλη θερμοκρασία, καίω (από τον καύσωνα, τον ήλιο κ.λπ.): *το κέντρο τής Αθήνας βράζει από τη ζέστη* || *βράζει το σύμπαν / το σπίτι* ΣΥΝ ζεματάω **9.** (μτφ.-εκφραστ.) βρίσκομαι σε έντονη αναταραχή. είμαι σε έκρυθμη κατάσταση: *όλη η επικράτεια βράζει και απειλούνται εξεγέρσεις* || *~ απ' το κακό μου* (είμαι έξαλλος)· ΦΡ ***βράζει το αίμα μου*** βλ. λ. *αίμα* **10.** παράγω ήχο, όπως όταν κοχλάζει το νερό: «*έβραζε το κύμα τού γαρμπή*» (Ν. Καββαδίας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.

[ΕΤΥΜ μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *βράσσω / -ττω*, αρχική σημ. «κουνώ βίαια, αναταράζω», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λιθ. mùrdyti «κουνώ μέσα στο νερό». λετ. murdêt «βράζω»].

Βραΐλα (η) πόλη και περιοχή τής Α. Ρουμανίας στον Δούναβη.

[ΕΤΥΜ < ρουμ Brăila]

βράκα (η) {δύσχρ. βρακών} **1.** ευρύχωρο ρούχο, όπως το παντελόνι, που καλύπτει το σώμα από τη μέση ώς τα γόνατα, χαρακτηριστικό κυρ. λαϊκών. τοπικών ενδυμασιών *γέρος νησιώτης με τη ~ και το ζωνάρι* || *η κρητική ~* ΣΥΝ σαλβάρι **2.** (οικ.-σκωπτ.) το μεγάλο βρακί, φαρδύ εσώρουχο ή παντελόνι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.

[ΕΤΥΜ μτγν. < πληθ. *βράκαι* «περισκελίδες» < λατ braccae, δάνειο κελτ. προελ.]

βρακάς (ο) {βρακάδες}. **βρακού** (η) {βρακούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που φοράει βράκα ΣΥΝ βρακοφόρος.

βρακί (το) {βρακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κοντό και εφαρμοστό γυναικείο ή ανδρικό εσώρουχο ΣΥΝ. σώβρακο, σλιπ. κιλότα· ΦΡ. (α) ***κατεβάζω τα βρακιά*** δείχνω ανανδρία. ανεπίτρεπτη υποχωρητικότητα, αφήνοντας άλλον να με κάνει ό,τι θέλει: *εντάξει. να συμβιβαστούμε, αλλά όχι και να κατεβάσουμε τα βρακιά* ΣΥΝ υποχωρώ. (!) στήνω κώλο (β) ***δεν έχει (δεύτερο) βρακί να φορέσει*** για ανθρώπους εξαιρετικά φτωχούς, για περιπτώσεις εξευτελιστικής ένδειας (γ) ***την πήρε με το βρακί της*** για γυναίκα που την παντρεύτηκε κάποιος, χωρίς αυτή να έχει περιουσία ως προίκα (δ) ***βάζω (κάποιον) στο βρακί μου*** για γυναίκα που έχει απόλυτη επιρροή και εξουσία στον σύζυγό της, που έχει τον πλήρη έλεγχό του: *από τότε που τη γνώρισε. τον έχει βάλει στο βρακί της και τον κάνει ό,τι θέλει* ΣΥΝ τον σέρνω από τη μύτη (ε) (παροιμ.) ***τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους*** για κάποιον που. ενώ θέλει πολυτελή ή δύσκολα πράγματα, δεν έχει τη διάθεση ή τη δυνατότητα να υποστεί το ανάλογο κόστος (στ) (!) ***κώλος και βρακί*** βλ. λ. *κώλος* (ζ) ***πούλησε και το βρακί του*** βρέθηκε σε μεγάλη ανάγκη, πούλησε τα πάντα, για να καλύψει τα έξοδα **2.** το παντελόνι, κυρ. ως ανδρικό ρούχο. — (υποκ.) **βρακάκι** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*

[ΕΤΥΜ < μεσν *βρακίον*, αρχική σημ. «εσωτερικό παντελόνι», υποκ. τού μτγν *βράκα* (βλ.λ.)]

βρακοζώνα (η) [μεσν.] {χωρ γεν. πληθ.} η ζώνη που συγκρατεί ή δένει στη θέση της τη βράκα. Επίσης **βρακοζώνη**

βρακοφόρος, -α, -ο αυτός που φορά βράκα: *οι ~ νησιώτες* || *~ Κρητικός* ΣΥΝ βρακάς. Επίσης **βρακοφορεμένος,** -η, -ο.

βράκτιο (το) {βρακτί-ου | -ων} ΒΟΤ καθένα από τα μικρά φύλλα που βρίσκονται στη βάση άνθους ή ανθοταξίας για την προστασία τού νεαρού άνθους και τα οποία συχνά λειτουργούν και ως πέταλα *στις μπουκαμβίλιες τα ~ έχουν έντονα χρώματα, ενώ τα πραγματικά τους άνθη δύσκολα διακρίνονται.*

[ΕΤΥΜ. < νεολατ bractea < λατ bractea (lamina) «λεπτό φύλλο μετάλλου»]

βρακώνομαι ρ αμετβ {βρακώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φορώ βρακί ή παντελόνι ΑΝΤ ξεβρακώνομαι **2.** (μτφ.-σπάν.) ξεφεύγω από την απόλυτη φτώχια, αποκτώ τα στοιχειώδη.

βρακώνω ρ μετβ. {βράκωσα} βάζω βρακιά σε κάποιον: *βράκωσε το παιδί να φύγουμε.*

βράση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η κατάσταση κατά την οποία το νερό (ή άλλο υγρό) βράζει: *πάνω στη ~ ρίχνεις τα μακαρόνια στο νερό* ΣΥΝ. βρασμός ΦΡ (α) ***παίρνει βράση*** (για θερμαινόμενο νερό ή άλλο υγρό) φθάνει στο σημείο βρασμού. αρχίζει να κοχλάζει: *το ανακατεύετε χωρίς να το αφήνετε να πάρει βράση* (β) (παροιμ.) ***στη βράση κολλάει το σίδερο*** για περιπτώσεις στις οποίες απαιτείται άμεση απόφαση, αντίδραση (ενώ τα πράγματα βρίσκονται ακόμη σε εξέλιξη): *έπρεπε να ζητήσεις αύξηση την ώρα που σε ρώτησε αν είσαι ευχαριστημένος· ~!* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος που εμπειρικά υπολογίζεται ότι χρειάζεται, λ.χ. κατά το μαγείρεμα. για να βράσει το νερό: *να πάρει δυο-τρεις ~ και μετά το κατεβάζεις από τη φωτιά* **3.** (για αλκοολούχα ποτά) η κατάσταση ζύμωσης. *η ~ τού μούστου* **4.** (μτφ.) η ηλικία ή η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σφριγηλότητα, δύναμη, υγεία: *εγώ ήμουν παιδί, στη ~ μου απάνω* ΣΥΝ νιότη

βρασιά (η) η ποσότητα υλικών (κυρ. τροφίμων) που χωρά να βράσει σε κατσαρόλα ή άλλο μαγειρικό σκεύος: *έκανε μια ~ χόρτα για έξι άτομα* || *μια ~ φακές* ΣΥΝ μαγειριά

Βρασίδας (ο) **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός (5ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., πιθ. < *Βρασιαί* (< ρ. *βράσσω*), παραθαλάσσια πόλη των Ελευθερολακώνων, κοντά στα όρια τής Κυνουρίας + αρχ. επίθημα *-ίδας* (ιων. *-ίδης*). που δηλώνει καταγωγή από τόπο].

βράσικα (η) {χωρ γεν. πληθ.} φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος με τα λάχανα, τις λαχανίδες, τα γουλιά. τα κουνουπίδια, τα μπρόκολα και τα σινάπια (βλ. κ. λ. *κράμβη*).

[ΕΤΥΜ < λατ brassica «κράμβη»].

βράσιμο (το) {βρασίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βράζει κάτι, να θερμαίνεται μέχρι βρασμού. *το ~ των χόρτων / των ζυμαρικών.*

βρασμός (ο) [μτγν.] **1.** (α) η κατάσταση υγρού που κοχλάζει, βγάζει φυσαλλίδες και εξαερώνεται σε όλη τη μάζα του συγχρόνως· πραγματοποιείται όταν η τάση ατμών τού υγρού γίνει ίση με την εξωτερική πίεση ΣΥΝ. βράση, βράσιμο, κοχλασμός (β) ΦΥΣ ***σημείο βρασμού*** η θερμοκρασία τού υγρού κατά τη διάρκεια τού βρασμού· είναι διαφορετική για κάθε υγρό και η τιμή της εξαρτάται από την εξωτερική πίεση *το ~ τού νερού είναι 100°C, όταν η εξωτερική πίεση είναι μία ατμόσφαιρα* ΣΥΝ σημείο ζέσεως **2.** (για αλκοολούχα ποτά) το στάδιο τής ζύμωσης: *έβαλαν τον μούστο σε βαρέλια για ~ στις πλέον κατάλληλες συνθήκες* ΣΥΝ ζύμωση **3.** (μτφ.) (α) η βαθιά εσωτερική αναταραχή. κατάσταση έντονων, καταλυτικών εσωτερικών διεργασιών ΣΥΝ αναβρασμός, αναταραχή (β) ΝΟΜ ***εν βρασμώ ψυχικής ορμής*** *(ἐν βρασμῷ ψυχικῆς ὁρμῆς)* σε κατάσταση η οποία παρεμποδίζει τη σκέψη και η οποία οφείλεται σε ψυχική υπερδιέγερση προκαλούμενη από την αιφνίδια υπερένταση συναισθήματος ή πάθους: *διέπραξε τον φόνο ευρισκόμενος ~* καθημ. λέγεται ***εν βρασμώ ψυχής***.

βραστάρι (το) {βρασταρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) το ζεστό ρόφημα: *να σου φτειάξω ένα ~ για το κρύωμα;*

βραστερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που βράζει εύκολα και γρήγορα: *~ φασόλια* ΣΥΝ ευκολόβραστος.

βραστήρας (ο) **1.** οποιοδήποτε σκεύος με αυξημένη αντοχή τοιχωμάτων (κυρ. σε μορφή λέβητα ή εξατμιστήρα) χρησιμοποιείται για τον βρασμό υγρών **2.** (ειδικότ.) συσκευή που αποτελείται από αντίσταση, η οποία συνδέεται με καλώδιο και τοποθετείται μέσα σε (συνήθ. μικρό) δοχείο με νερό. θερμαίνοντας το νερό με την παροχή ρεύματος και προκαλώντας τον βρασμό του.

[ΕΤΥΜ < μτγν. *βραστήρ, -ῆρος* < αρχ. *βράσσω*. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού ρωσ. garjelšik].

βραστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει υποστεί βρασμό, που έχει μαγειρευτεί σε βρασμένο νερό *~ πατάτες / κάστανα / χόρτα / κρέας* ΣΥΝ βρασμένος ΑΝΤ άβραστος **2.** αυτός που έχει θερμοκρασία βρασμού *έπεσε στο καζάνι με το ~ νερό* || *το γάλα του το ήθελε ~* ΣΥΝ ζεματιστός· ΦΡ (α) ***γλυκύς βραστός*** καφές με δοσολογία μιάμιση κουταλιά καφέ και τρεις ζάχαρη (β) ***βραστός, κλαστός και στη μέση κρύος*** (για τον καφέ) όπως να 'ναι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θερμότητα.*

βρατσέρα (η) ▸ μπρατσέρα

βράχηκα ρ. → βρέχω

βράχια (τα) {χωρ γεν } έκταση βράχων στην ξηρά, την ακτή ή μέσα στη θάλασσα: *τα κύματα χτυπούσαν στα ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βράχος*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βράχος (τό)*, από όπου πληθ *τὰ βράχη* (πβ *ὄρος -- ὄρη*) και *βράχεα > βράχια* Βλ κ *βράχος*].

βραχιόλι (το) {βραχιολ-ιού | -ιών} **1.** δακτυλιοειδές κόσμημα που περνιέται γύρω από τον καρπό ή τον βραχίονα· *στα χέρια της κουδουνίζουν τα ~* || *ασημένιο / φτηνό / χειροποίητο ~* **2.** (κατ' επέκτ) οποιοσδήποτε πλατύς δακτύλιος, κυρ από μέταλλο ή άλλο ανθεκτικό υλικό, που συνδέει δύο τμήματα σε μηχανές, συσκευές, μηχανισμούς, όπλα κ.λπ **3.** (ευφημ.) ***βραχιόλια*** (τα) οι χειροπέδες. *του πέρασαν τα ~* — (υποκ) **βραχιολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < μεσν *βραχιόλιν* < λατ bracchiolum, υποκ τής λ bracchium < αρχ *βραχίων*. βλ και λ. *μπράτσο, μπρασελέ*]

βραχίονας (ο) {βραχιόνων} **1.** ΑΝΑΤ το άνω τμήμα τού χεριού (άνω άκρου) που περιλαμβάνεται μεταξύ ώμου και αγκώνα *ιπποτικά προσέφερε τον ~ του στην κυρία που συνόδευε* ΣΥΝ μπράτσο **2.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρο το χέρι από την ωμοπλάτη ώς τον καρπό ΣΥΝ χέρι **3.** ΖΩΟΛ το μπροστινό άκρο κάθε σπονδυλωτού ζώου, κυρ το τμήμα από τον ώμο ώς τον αγκώνα των τετραπόδων **4.** ΤΕΧΝΟΛ τμήμα ή εξάρτημα μηχανισμού με σχήμα που θυμίζει ανατομικό βραχίονα *ο ~ τού φωνογράφου / τού πικάπ / τού εκσκαφέα / τού γερανού / τού οδοντιατρικού εργαλείου* **5.** οτιδήποτε έχει σχήμα ευθύγραμμο ή καμπύλο και τέμνει έναν βασικό άξονα *οι δύο ~ τής άγκυρας* || *οι ~ τού λιμανιού προστατεύουν από τη θαλασσοταραχή* ΣΥΝ ακτίνα **6.** (ειδικότ.) ένα από τα διακλαδιζόμενα ρεύματα ποταμού, ειδικότ. στις εκβολές του, στον σχηματισμό δέλτα *οι ~ τού Νείλου.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βραχίων, -ονος* Αν η αρχική σημ. τής λ ήταν «ωμοπλάτη», τότε πιθ. ισχύει η άποψη ενός γραμματικού τού 2ου αι μ.Χ., ο οποίος υποστήριξε πως η λ αποτελεί συγκριτικό βαθμό τού επιθ *βραχύς*, επειδή η ωμοπλάτη είναι μικρότερη από τον πήχυ *(«ὅτι ἐστὶ τοῦ πήχεως βραχύτερος»)* Βλ κ *μπράτσο*]

> **βραχίονας – μπράτσο.** Το τμήμα ανάμεσα στον ώμο και στον αγκώνα, που μαζί με τον πήχυ (το τμήμα ανάμεσα στον αγκώνα και τον καρπό) και τον καρπό αποτελούν το χέρι ή άνω άκρο, ονομάζεται **βραχίονας (βραχίων)** Δεν είναι βέβαιο, όπως πιστεύει ένας αρχαίος γραμματικός, αν η λ σήμαινε αρχικά «βραχύτερος, μικρότερος», αποτελώντας συγκριτικό βαθμό τού *βραχύς* σε *-ίων* (πβ *καλλίων, μείζων < *μεγ-jων* κ ά) και δηλώνοντας πιθ ότι το τμήμα αυτό τού χεριού είναι βραχύτερο (μικρότερο) από το υπόλοιπο τμήμα τού χεριού (*πήχυ* και *καρπό*) Βέβαιο είναι, αντιθέτως, ότι από το αρχ ελλ. *βραχίων* πλάστηκε το λατ brachium, από όπου σχηματίστηκε το βενετσιάνικο brazzo, που πήραμε στα Ελληνικά ως *μπράτσο*! Άρα το μπράτσο δεν είναι παρά αντιδάνειο τής Ελληνικής (δάνεια λ. που, με τη σειρά της, είναι δάνειο από την Ελληνική, όπου ξαναγύρισε με άλλη μορφή πβ *βάρκα* < λατ *barca* < ελλ *βᾶρις*).

βραχιόνιος, -α, -ο [1836] ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τον βραχίονα *~ οστό / μυς*

Βράχμα (ο) {άκλ.} ένας από τους σημαντικότερους ινδουιστικούς θεούς, μέλος τής τριάδας (μαζί με τον Κρίσνα και τον Σίβα) που αποτελεί την ύψιστη θεότητα.
[ΕΤΥΜ < σανσκρ Brahma (προφ Μπράμα), βλ. κ. *βράχμαν*]

βράχμαν (το) {άκλ.} ΘΡΗΣΚ (στην ινδουιστική φιλοσοφία) το υπέρτατο ον, η αιώνια, ενσυνείδητη, άφθαρτη και πανταχού παρούσα πνευματική πηγή τού σύμπαντος
[ΕΤΥΜ < σανσκρ brahman «προσευχή»]

βραχμανισμός (ο) [1847] ΘΡΗΣΚ αρχαία ινδική θρησκεία, που διαδέχεται τον βεδισμό και αποδίδει μεγάλη σημασία σε ατομικές θεότητες και στη θρησκευτική λατρεία ΣΥΝ ινδουισμός — **βραχμανικός**, -ή, -ό [1867]
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ brahmanisme < σανσκρ. brahman «προσευχή»].

βραχμάνος (ο) {βραχμάν-ες κ. -οι} μέλος τής ανώτερης τάξης (κάστας) των ινδουιστών, από την οποία προέρχονται και τα μέλη τού ιερατείου

βραχνάδα (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η χαρακτηριστική αλλοίωση τής χροιάς τής φωνής, μείωση τής οξύτητας και τής διαύγειάς της, λόγω πάθησης των φωνητικών χορδών ή ψύξης *το κρύωμα έφυγε, αλλά του άφησε μια ~ για λίγες μέρες.* Επίσης **βράχνα**

βραχνάς (ο) {βραχνάδες} **1.** ο νυχτερινός εφιάλτης που, κατά τη λαϊκή παράδοση, προκαλείται από δαιμονικό, το οποίο κατά τη διάρκεια τού ύπνου κάθεται πάνω στο στήθος τού κοιμισμένου **2.** (μτφ) οτιδήποτε (κυρ πρόσωπο ή κατάσταση) προκαλεί άγχος, έντονη ψυχολογική πίεση και στενοχώρια κυρ στη ΦΡ ***(κάτι / κάποιος) μου έγινε βραχνάς*** *τα γραμμάτια που πρέπει να εξοφλώ κάθε μήνα, μου έχουν γίνει μεγάλος ~* ΣΥΝ μπελάς.
[ΕΤΥΜ < **βαρχνάς* (με αντιμετάθεση) < μεσν. *βαρυχνάς* < **βαρυφνάς* < **βαρυ-υπνάς* (< *βαρύς + ὕπνος*), με την επίδρ. τού *βραχνός*]

βραχνιάζω ρ. αμετβ. {βράχνιασ-α, -μένος} αποκτώ βραχνάδα (κυρ λόγω κρυώματος ή καταπόνησης τής φωνής): *βράχνιασε απ' τις φωνές χθες στο γήπεδο.* — **βράχνιασμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *βραγχιάζω* «πνίγω» < αρχ. *βραγχιῶ (-άω) < βράγχος*, βλ. κ. *βραχνός*]

βραχνοκόκορας (ο) {βραχνοκοκόρων} **1.** ο κόκορας (που η φωνή του είναι χαρακτηριστικά βραχνή) **2.** (μτφ.-σκωπτ για πρόσ) άνθρωπος με έντονα βραχνή φωνή.

βραχνός, -ή, -ό **1.** (φωνή) που έχει βραχνάδα, που είναι τραχιά είτε εκ φύσεως είτε από κρυολόγημα ή καταπόνηση των φωνητικών χορδών **2.** (κατ' επέκτ) (ήχος) που θυμίζει βραχνή φωνή: *ο ~ ήχος τού ξεκούρδιστου βιολιού* **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει βραχνάδα στη φωνή του. *ήταν ~ απ' το χθεσινό ξενύχτι / από το κάπνισμα* ΣΥΝ βραχνιασμένος — **βραχνά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *βραγχός* < αρχ *βράγχος*, αγν ετύμου. Η λ. συσχετίστηκε σημασιολογικά και με το ουσ *βρόγχος* «τραχεία, θηλιά»]

βραχογραφία (η) {βραχογραφιών} εικόνα ζωγραφισμένη ή χαραγμένη σε βράχο (συνήθ στα εσωτερικά τοιχώματα σπηλαίων): *οι περίφημες ~ των σπηλαίων Αλταμίρα στη Β Ισπανία*

βραχονήσι (το) {δύσχρ βραχονησ-ιού | -ιών} το άγονο νησί με άγρια και βραχώδη διαμόρφωση ΣΥΝ ξερονήσι

βραχονησίδα (η) το μικρό και ακατοίκητο βραχώδες νησί

βράχος (ο) {βράχοι κ. βράχια (τα)} **1.** μεγάλος πέτρινος όγκος *κατά την ενεργοποίηση τού ηφαιστείου τεράστιοι ~ εκσφενδονίζονταν στον αέρα* || *πηδώντας από ~ σε ~* **2.** (ειδικότ.) πέτρινος όγκος που σχηματίζει λόφο ή απότομο ύψωμα πάνω στην επιφάνεια τής γης. *ο ιερός ~ τής Ακροπόλεως* **3.** ο πέτρινος όγκος σε ακτή ή και μέσα στη θάλασσα *πάνω απ' τη θάλασσα υψώνονταν ~ θεόρατοι* || *«βράχο-βράχο τον καημό μου, τον μετράω και πονώ...»* (τραγ.) **4.** (μτφ για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη σταθερότητα και ψυχική δύναμη, που δεν υποχωρεί από τις θέσεις ή τα πιστεύω του. *στάθηκε ~ ακλόνητος στην άρνησή του* || *~ ηθικής.* — (υποκ.) **βραχάκι** (το) (σημ 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *βράχος (τό)* (που έγινε αρσ γένους και έλαβε έτσι μεγεθ σημ.), από τον πληθ *βραχέα* (ενν. *ὕδατα*) τού αρχ επιθ *βραχύς*. Η λ σήμαινε αρχικά τα ρηχά νερά, αργότερα όμως δήλωσε και τις απόκρημνες πετρώδεις ακτές Ο πληθ *βράχια* < αρχ. *βραχέα* (με αναβιβασμό τόνου και συνίζηση)].

> **βράχος – βράχοι / βράχια.** Ο πληθυντικός τής λ **βράχος** (ο) σχηματίζεται με δύο τρόπους ή κατά δύο γένη και ανήκει στα λεγόμενα «διπλόκλιτα» ή «διπλοσχημάτιστα» ή «ετερόκλιτα», ενικός **ο βράχος** (αρσενικό) πληθυντικός **οι βράχοι** και **τα βράχια** (ενικός «το βράχι» δεν υπάρχει!). Όμοια σχηματίζονται και ουσιαστικά όπως· *ο λόγος – οι λόγοι / τα λόγια, ο χρόνος – οι χρόνοι / τα χρόνια, ο ουρανός – οι ουρανοί / τα ουράνια, ο φάκελος οι φάκελοι / τα φάκελα, ο/η βάτος – οι βάτοι / τα βάτα, ο αδελφός - οι αδελφοί / τα αδέλφια, ο ξάδελφος οι ξάδελφοι / τα ξαδέλφια* κ ά Των ουσιαστικών αυτών δεν απαντά κανονικώς ενικός σε ουδέτερο γένος («το λόγι», «το χρόνι», «το ουράνι» κ.τ.ό.!). Υποχωρητικά μπορεί σπανιότερα στον προφορικό λόγο ή στη λογοτεχνία να σχηματιστεί και τύπος ενικού· *το φάκελο, το αδέλφι, το ξαδέλφι.* Σε μερικά από αυτά θα μπορούσε να διακρίνει κανείς και σημασιακή διαφορά μεταξύ αρσενικού και ουδετέρου πληθυντικού· *οι χρόνοι* (τού ρήματος) *τα χρόνια* (τής ζωής) *οι λόγοι* (που εξεφώνησε ή οι αιτίες) – *τα λόγια* (οι λέξεις), *οι φάκελοι* (των υπόπτων) – *τα φάκελα* (των επιστολών) Ωστόσο, η διαφορά αυτή δεν είναι τόσο απόλυτη (μπορεί να λεχθεί: *Χρησιμοποίησε πολλούς φακέλους για τις επιστολές*) και μπορεί να αρθεί σπανιότερα σε λογιότερες φράσεις *(Οι λόγοι του γέννησαν ελπίδες στους πολίτες – Στους μακρούς χρόνους τής δοκιμασίας τού Γένους).*

βραχότοπος (ο) {βραχοτόπων} ο βραχώδης, άγονος και ξερός τόπος ΣΥΝ αγριότοπος, ξερότοπος. Επίσης (λαϊκ.) **βραχοτοπιά** (η) κ **βραχοτόπι** (το)

βραχυ- κ. **βραχύ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι: **1.** είναι μικρό, έχει μικρές διαστάσεις: *βραχύ-σωμος* **2.** έχει μικρή διάρκεια *βραχύ-βιος, βραχύ-χρονη* (συλλαβή), *βραχύ-λογος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ *βραχύς* (π χ *βραχύ-βιος, βραχυ-λογία*) και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξέν σύνθετα (π χ γαλλ. brachy-graphie]

βραχύβιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει σύντομο διάστημα ζωής: *~ οργανισμός* ΣΥΝ ολιγόζωος, ολιγόβιος ΑΝΤ μακρόβιος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει σύντομη διάρκεια *η ~ δημοκρατία τής Βαϊμάρης κατέρρευσε με την άνοδο τού Χίτλερ* || *η συμφωνία αποδείχθηκε τελικά ~* ΣΥΝ ολιγόχρονος, σύντομος. **βραχυβιότητα** (η) [αρχ].

βραχυγραφία (η) [1833] {βραχυγραφιών} συντομευμένη γραφή λέξης με παράλειψη των περισσότερων γραμμάτων της για λόγους εξοικονόμησης χρόνου και χώρου: *το «μτφ » αποτελεί ~ τού «μεταφορικά»* || *πίνακας βραχυγραφιών* ΣΥΝ συντομογραφία, σύντμηση. — **βραχυγράφος** (ο/η), **βραχυγραφικός**, -ή, -ό [1857], **βραχυγραφικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αρκτικόλεξο*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. brachygraphie].

βραχυδακτυλία (η) {χωρ πληθ } ΑΝΑΤ κληρονομική πάθηση κατά την οποία ένα ή περισσότερα δάχτυλα (των χεριών ή των ποδιών) εμφανίζονται πιο κοντά από το φυσιολογικό — **βραχυδάκτυλος**, -η, -ο [μτγν.]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < νεολατ brachydactylia].

βραχύκαννος, -η, -ο [1893] (όπλο) που έχει κάννη μικρού μήκους. *~ τουφέκι / καραμπίνα* ΣΥΝ κοντόκαννος ΑΝΤ μακρύκαννος.

βραχυκατάληκτος, -η, -ο [μτγν] **1.** ΦΙΛΟΛ (στην Αρχ. Ελληνική) (λέ-

ξη) που έχει βραχεία λήγουσα· *η λέξη «τέλος» είναι ~* ΑΝΤ μακροκατάληκτος **2.** ΜΕΤΡ (μέτρο) στο οποίο λείπει ο τελευταίος πους τού στίχου — **βραχυκατάληκτα** επίρρ., **βραχυκαταληξία** (η) [μτγν.]

βραχυκεφαλία (η) [1874] {χωρ πληθ } ΑΝΑΤ το σχήμα κρανίου που το πλάτος του είναι τα 4/5 τού μήκους του (πβ λ. *δολιχοκεφαλία*) -- **βραχυκέφαλος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. brachycéphalie]

βραχυκύκλωμα (το) {βραχυκυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σύνδεση με αγωγό αμελητέας αντίστασης σημείων ηλεκτρικού κυκλώματος που έχουν διαφορετική τάση, η οποία μπορεί (υπό ορισμένες προϋποθέσεις) να προκαλέσει καταστροφή τού κυκλώματος λόγω υπερβολικής αύξησης τής έντασης τού ρεύματος **2.** (συνεκδ.) η καταστροφή τού κυκλώματος από την παραπάνω αιτία
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ short-circuit]

βραχυκυκλώνω ρ. μετβ {βραχυκύκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ βραχυκύκλωμα (σε ηλεκτρικό κύκλωμα) **2.** (μτφ) εμποδίζω την απρόσκοπτη λειτουργία (συστήματος, θεσμού κ λπ): *οι συνεχείς αλλαγές διοικήσεως έχουν βραχυκυκλώσει τη λειτουργία τής εταιρείας* **3.** (αργκό, για πρόσ.) προκαλώ σύγχυση ή αμηχανία, τον κάνω να μην ξέρει πώς να αντιδράσει: *του έκανε ξαφνικά μια δύσκολη ερώτηση και τον βραχυκύκλωσε* ΣΥΝ (λαϊκ) κομπλάρω.

βραχυκύκλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση τής σύνδεσης βραχυκυκλώματος σε ένα ηλεκτρικό κύκλωμα.

βραχυλογία (η) [αρχ.] {βραχυλογιών} **1.** ΓΛΩΣΣ το σχήμα λόγου που συνίσταται στην παράλειψη των ευκόλως εννοουμένων όρων μιας πρότασης χάριν συντομίας: *στη φράση «αυτός δεν ακούει τον θόρυβο, εγώ όμως ναι» υπάρχει ~, γιατί παραλείπεται το «ακούω τον θόρυβο»* ΣΥΝ έλλειψη **2.** (γενικότ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από οικονομία και συντομία διατύπωσης ΣΥΝ ολιγολογία, λακωνικότητα, επιγραμματικότητα ΑΝΤ πλατειασμός, πολυλογία, μακρηγορία — **βραχύλογος,** -η, -ο [αρχ] κ. **βραχυλογικός,** -ή, -ό, **βραχυλογώ** ρ [αρχ.] {-είς...}, **βραχυλογικ-ά / -ώς** επίρρ.

βράχυνση (η) {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} (λόγ.) **1.** ο περιορισμός των διαστάσεων μεγέθους ΣΥΝ μείωση, ελάττωση, σμίκρυνση ΑΝΤ. επιμήκυνση, διεύρυνση **2.** ΓΛΩΣΣ το φαινόμενο κατά το οποίο μια μακρά συλλαβή μετατρέπεται σε βραχεία *μετρική ~* || *βράχυνση φωνήεντος προ άλλου φωνήεντος (π.χ *βασιλ**ή**ων > βασιλ**έ**ων)* **3.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ ***προοπτική βράχυνσης*** η απεικόνιση πρωτοτύπου σε μικρότερες διαστάσεις. — **βραχυντικός,** -ή, -ό [μτγν.], **βραχύνω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μεσν *βράχυνσις* < αρχ *βραχύνω* < *βραχύς* Ο γλωσσ όρ αποδίδει το γερμ Kürzung].

βραχυπρόθεσμος, -η, -ο [1874] αυτός τού οποίου η λειτουργία, η ισχύς, η αποτελεσματικότητα γίνονται αισθητές σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα *~ δάνειο / μέτρα / οφέλη / χρέος* ΑΝΤ μακροπρόθεσμος. — **βραχυπρόθεσμα / βραχυπροθεάμως** [1833] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. short term]

βραχύς, -εία, -ύ {βραχ-έος | -είς (ουδ -έα), -έων (θηλ. -ειών) βραχύτερος -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μικρές διαστάσεις και ειδικότ. μικρό μήκος ή ύψος *~ σκέλος* || *στενή και ~ πάροδος* ΣΥΝ κοντός ΑΝΤ μακρύς, επιμήκης· ΦΡ ***κάποιος προηγείται με βραχεία κεφαλή*** κάποιος προηγείται έχοντας μικρή διαφορά από τον επόμενο **2.** χρονικά σύντομος *η ισχύς τού εμβολίου τής γρίπης είναι βραχείας διαρκείας* || *«η τέχνη μακρά, ο βίος βραχύς»* (λατ ars longa, vita brevis) ΣΥΝ ολιγόχρονος ΑΝΤ μακρόχρονος· ΦΡ (αρχαιοπρ.) ***διά βραχέων*** με συντομία, με λίγα λόγια, χωρίς περιττές διατυπώσεις. *δεν προτίθεμαι να μακρηγορήσω θα εκθέσω ~ τις απόψεις μου* ΣΥΝ σύντομα, με λίγα λόγια, γκρόσο μόντο, λακωνικά **3.** ***βραχύ*** (το) η συντομία τής έκφρασης *επαινέθηκε το ~ και λακωνικόν τής εισηγήσεως* ΣΥΝ βραχύτητα, συντομία, λακωνικότητα **4.** ΓΛΩΣΣ αυτός που έχει σύντομη διάρκεια στην προφορά του: *τα ~ φωνήεντα τής Αρχαίας Ελληνικής είναι το «ο» και το «ε»* || *~ συλλαβή* ΣΥΝ βραχύχρονος ΑΝΤ μακρός, μακρόχρονος **5.** ΦΥΣ ***βραχέα (κύματα)*** τα ραδιοκύματα με μήκος κύματος 10-100 μέτρα, που χρησιμοποιούνται σε ραδιοφωνικές κυρ μεταδόσεις για υπεραστικές λήψεις ή εκπομπές — **βραχέως** επίρρ [αρχ], **βραχύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*, *βραχίονας*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < Ι.Ε *mr̥ghu- «βραχύς», πβ. σανσκρ múhu «ξαφνικά», ίσως και λατ brevis (< *mreghu-*i*), γαλλ. bref, ισπ breve].

βραχύσωμος, -η, -ο [1897] (λόγ) αυτός που έχει σώμα μικρού ύψους ΣΥΝ μικρόσωμος, κοντός ΑΝΤ μεγαλόσωμος, υψηλόσωμος

βραχυχρόνιος, -α, -ο [αρχ] (λόγ.) αυτός που έχει μικρή χρονική διάρκεια *~ αποτέλεσμα / σχέση / εμπειρία* ΑΝΤ μακροχρόνιος

βραχύχρονος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που διαρκεί λίγο χρόνο: *~ διακοπές* **2.** ΓΛΩΣΣ (για φωνήεν, συλλαβή) βραχύς (βλ λ , σημ 4) ΑΝΤ μακρόχρονος, μακρός.

Βραχώδη Όρη (τα) {Βραχωδών Ορέων} οροσειρά τού Α. τμήματος τής Β Αμερικής.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ Rocky Mountains].

βραχώδης, -ης, -ες [μτγν.] {βραχώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} (για τόπο, περιοχή) αυτός που είναι γεμάτος βράχια: *~ έδαφος / ακτή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

βράχωμα (το) {βραχώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το σκαρφάλωμα κυρίως των γιδιών σε βραχώδη, εξαιρετικά δύσβατο μέρη (από όπου δεν μπορούν να κατέβουν) **2.** περιοχή με πολλά βράχια.

βρε μόριο **1.** (κλητικό) (α) για έκφραση οικειότητας, συναισθηματικής προσέγγισης. *~ παιδάκι μου, γιατί δεν με ακούς λιγάκι,* || *~ ψυχή μου, γιατί βασανίζεσαι,* (β) στην αρχή υποτιμητικών εκφράσεων· *~ κάθαρμα, σ'εμένα θα μιλήσεις έτσι!* || *~ παλιάνθρωπε!* **2.** για να δηλωθεί έκπληξη, αρνητική ή θετική, αιφνιδιασμός από τις εξελίξεις· *~ τι ήταν αυτό που πάθαμε στα καλά καθούμενα!* || *~ τον Σταύρο! Πώς και μας θυμήθηκες.* || *~ τον αθεόφοβο τι έκανε!* || *~ συ, κοίτα τι ωραία που ζωγραφίζει!* ΦΡ (α) (με κατάλληλο επιτονισμό) ***βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου...*** για την έκφραση τής προσπάθειας κάποιου να πείσει άλλον *τον παρακάλεσα, τον ικέτεψα, ~, αυτός τίποτα'* (β) ***βρε αμάν, βρε ζαμάν*** βλ λ *αμάν* (βλ κ. λ *ρε, μωρέ*)
[ΕΤΥΜ μεσν < *μρε* (από όπου και *μπρε* με ηχηροποίηση) < *μωρέ* (από όπου και *ωρέ* με αποβολή τού αρχικού συμφώνου), κλητ τού αρχ. επιθ *μωρός*, από φρ όπως *μωρέ άνθρωπε*, όπου το επίθ. έλαβε επιφωνηματική χρήση πβ. κ *καλέ*].

> **βρε – μωρέ – ωρέ – ρε.** Ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους, αρχίζοντας από τους κλασικούς, χρησιμοποιείται η κλητική πτώση τού επιθ **μωρός**, ο τύπος **μωρέ** και **μῶρε** (με αναβιβασμό τού τόνου), για να προσφωνήσει κανείς κάποιον επιτιμητικά ή μειωτικά *«φαίη γὰρ ἄν, ὦ μῶρε, οὐκ ἰατρεία εἰς τὸν νοσοῦντα,»* (Πλάτ *Νόμοι* 9, 857d)· *«πυθοῦ μου καὶ εἰ ἄρξει πάλιν ἐρῶ σοι, μωρέ, ποίαν ἀρχὴν μείζονα ἧς ἄρχει,»* (Αρριανού *Επικτ. Διατρ.* Γ' κβ' 85) και στο Ευαγγέλιο: *«Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει ὃς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ "Ρακά", ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ "μωρέ", ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός»* (Ματθ 5, 22) Το *μωρέ* αρχικά θα σήμαινε «ανόητε, χαζέ» Με την πάροδο τού χρόνου εξελίχθηκε σε απλό επιφώνημα (πβ. **καλέ**: *τι λες, καλέ*· **φίλε**: *άκου, φίλε*) Από το *μωρέ* προήλθαν τα **ωρέ** (με σίγηση τού *μ*-) και **ρε** (σίγηση τού *ω*-) *μωρέ > ωρέ > ρε.* Παράλληλα, με συγκοπή τού -*ω*- στο *μωρέ* προήλθε το **μρέ*, από όπου (με ανάπτυξη τού χειλικού *β*) το **μβρέ*, που εξελίχθηκε σε **βρε** (απλοποίηση τού αρκτικού συμφωνικού συμπλέγματος με σίγηση τού *μ*-) και διαλεκτικό **μπρε** (πβ. *εμβαίνω > μπαίνω*) Η επίδοση τού **ρε** στη σύγχρονη προφορική ομιλία ιδίως των νέων τείνει να καθιερώσει το *ρε* σε απλό εισαγωγικό επιφώνημα «οικείων» προσφωνήσεων. Τελευταία, το *ρε* τείνει να συνοδεύεται και από την κλητική τού ουσιαστικού **μαλάκας**, που βαθμηδόν χάνει την αρχική σημασία του και εξελίσσεται σε «προσφώνηση οικειότητας» στην ομιλία αρκετών νέων (*Πες μου, ρε μαλάκα, θα 'ρθεις μαζί ή όχι;*) Τέτοιες προσφωνήσεις θεωρούνται ακόμη χυδαίες και αποφεύγονται στον κοινό λόγο

βρέγμα (το) {βρέγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ το μέρος τού κρανίου που αποτελεί το σημείο συνάντησης των μετωπιαίων και των βρεγματικών οστών του (βλ. κ. *βρεγματικός*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *βρέγμα / βρέχμα / βρεχμός*, αβεβ ετύμου, πιθ < Ι Ε. *bhregh- «κρανίο», γερμ Brägen, αρχ. αγγλ brægen (> αγγλ brain). Η σύνδεση με το ρ *βρέχω* (ήδη από τον Ιπποκράτη και τον Αριστοτέλη) λόγω τού ότι αυτό το τμήμα τού κρανίου αργεί να σκληρυνθεί, οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία].

βρεγματικός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ **1.** αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τού βρέγματος *~ όργανο / οφθαλμός* **2.** ***βρεγματικό οστό*** καθένα από τα οστά που σχηματίζουν το πλάγιο και επάνω τμήμα τού σκελετού τής κεφαλής από κάθε πλευρά

βρεγμένος, -η, -ο → βρέχω

βρέθηκα ρ. → βρίσκω

βρεκεκέξ ως μίμηση τού κοάσματος τού βατράχου· λέγεται επίσης και *βρεκεκέξ κοάξ κοάξ*
[ΕΤΥΜ αρχ., ηχοποιημένη λ.]

Βρέμη (η) πόλη τής ΒΔ Γερμανίας στη Βόρεια Θάλασσα
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Bremen < αρχ γερμ. brem «ελώδης τόπος»].

βρέξιμο (το) [μεσν] {βρεξίμ-ατος | -ατα, -άτων} το να βραχεί (κάτι) ή να βρέξει κανείς (κάτι): *το ~ τού υφάσματος, για να σιδερωθεί* ΣΥΝ. μούσκεμα.

βρεσίδι (το) {βρεσιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το τυχαίο εύρημα.
[ΕΤΥΜ < **εὑρεσίδιον*, υποκ τού αρχ. *εὕρεσις*].

Βρέστη (η) πόλη τής ΒΔ. Γαλλίας στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ Brest < κελτ. bre «λόφος», καθώς η πόλη κείται μεταξύ δύο λόφων]

Βρετάνη (η) περιοχή τής ΒΑ. Γαλλίας ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Βρετανία.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ Bretagne, βλ. κ *Βρετανία*].

Βρετανία *(η)* **1.** *η γεωγραφική περιοχή που καλύπτεται* σήμερα από τη Μεγάλη Βρετανία **2.** (καταχρ.) το Ηνωμένο Βασίλειο (βλ λ). -- **Βρετανός** (ο), **Βρετανή** (η), **βρετανικός,** -ή, -ό (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Britain, που ανάγεται στο κελτ. φύλο των *Βρετανών* (αγγλ Britons) Οι Ρωμαίοι αποκαλούσαν Britannia το σύνολο των Βρετανικών Νήσων. Όταν, όμως, μέρος των Βρετανών αναγκάστηκε να διασχίσει τη Μάγχη, για να αποφύγει τις επιδρομές των Αγγλοσαξόνων (5ος αι. μ.Χ.), και ίδρυσε στη ΒΔ Γαλλία (τότε Γαλατία) την περιοχή που είναι σήμερα γνωστή ως Βρετάνη (γαλλ. Bretagne), ήταν αναγκαίο να δοθεί η ονομασία *Μεγάλη Βρετανία* στα Βρετανικά Νησιά, προκειμένου να διαφοροποιείται από τη γαλατική Βρετάνη. Σε ό,τι αφορά στην καθ' εαυτήν ετυμ τού ονόματος Britannia, υποστηρίζεται ότι συνδ με το αρχ. εθνωνύμιο *Πρεττανοί* (μαρτυρείται σε ελλην κείμενα τού 4ου αι π Χ.), το οποίο είναι αγν ετύμου. Βλ. κ *Ηνωμένο Βασίλειο*]

> **Βρετανία – Βρετανός – Βρετανικός: με -ττ- ή με -νν-;** Στην Αρχ. Ελληνική (στον Αριστοτέλη κ.α) απαντά μόνον η λ. **Βρετανικός / Βρεττανικός** με ένα ή και με δύο *τ* Επειδή σε περιπτώσεις διπλής γραπτής παράδοσης προτιμάται η απλούστερη γραφή, το *Βρετανία Βρετανός – Βρετανικός* μπορούν να γράφονται με ένα *τ* Με -*νν*- (**Βρεταννία** κ λπ) γράφτηκε η λ. από τη λατινική της ονομασία (Britannia), πράγμα που δεν υποχρεώνει να γραφεί και στα Ελληνικά με δύο -*ν*-, αφού η ελληνική ονομασία –που είναι και

παλαιότερη– δεν εμφανίζεται με δύο -ν- Η ονομασία τής Βρετανίας προήλθε ως εξής: ελλην *Βρετ(τ)ανοί* πιθ από αρχ *Πρετ(τ)ανοί* ίσως συγγενές προς το *βρέτας*– που σήμαινε πιθ «τους ζωγραφισμένους, τους φέροντες τατουάζ», (από τη συνήθεια των αρχαίων Βρετανών να στολίζουν το σώμα τους με χρώματα) > λατ. Brit(t)anni > λατ Bri(t)annia > αρχ γαλλ. Bretaigne > μέσ. αγγλ. Bretayne > νεότ. αγγλ. Britain (13ος αι.). Παράλληλα προς τη Βρετανία υπήρχε και η **Βρετάνη** (Bretagne) στη ΒΔ Γαλλία, απέναντι από την Αγγλία Η Βρετάνη ιδρύθηκε τον 5ο αι από Βρετανούς τής Ν. Βρετανίας, που κατά τις επιδρομές των γερμανικών φύλων (Άγγλων, Σαξόνων κ.ά) κατέφυγαν προς νότον, περνώντας τη Μάγχη, και ίδρυσαν τη Βρετάνη (αγγλ. Brittany). Σε αντίθεση προς τη μικρή αυτή Βρετανία (Little Britain), τη γαλλική Βρετάνη, η αγγλική Βρετανία ονομάστηκε *Μεγάλη Βρετανία* («More Brutaine» τον 13ο αι. και «Bretaygne the grete» > Great Britain τον 14ο αιώνα). Οι κάτοικοι τής γαλλικής Βρετάνης ονομάζονται **Βρετόνοι**

Βρετανικές Ονδούρες (οι) ➔ Μπελίσε

βρετανικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μεγάλη Βρετανία (βλ.λ.): ~ *κοινή γνώμη / κυβέρνηση / στέμμα / Κοινοπολιτεία / αποικίες* || *το ~ λιοντάρι* (η ~ Αυτοκρατορία)· ΦΡ ***βρετανικά Αγγλικά*** τα Αγγλικά που ομιλούνται στη Βρετανία (αλλά, σε γενικές γραμμές, και στην Αυστραλία και τη Ν. Ζηλανδία. καθώς και σε πρώην αποικίες), κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τα αμερικανικά Αγγλικά **2.** αυτός που είναι αντιπροσωπευτικός τής ψυχοσύνθεσης των κατοίκων τής Βρετανίας. ~ *φλέγμα / χιούμορ* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βρετανία.*

βρετίκια (τα) {βρετικιών} (λαϊκ.) τα χρήματα ή γενικότ. οτιδήποτε προσφέρεται ως ανταμοιβή σε αυτόν που βρήκε και παρέδωσε χαμένο αντικείμενο στον νόμιμο κάτοχό του ΣΥΝ (λόγ) εύρετρα. Επίσης **βρετικά**
[ΕΤΥΜ < *βρετός* < αρχ *εὑρετός* < *εὑρίσκω* + παραγ. επίθημα *-ίκια*].

βρετονικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη Βρετάνη (βλ λ).

βρεφικός, -ή. -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα βρέφη, που προορίζεται για τα βρέφη ~ *ηλικία / ανάπτυξη / αθωότητα / ασθένειες / τροφές / ρούχα / σταθμός* **2.** (μτφ) αυτός που αναφέρεται στην αρχή. το ξεκίνημα έργου ή προσπάθειας: *η εκπομπή αυτή είχε μεγάλη απήχηση ήδη από τα ~ της βήματα* ΣΥΝ πρώιμος, αρχικός — **βρεφικά** επίρρ.

βρεφοδόχος (η) [1866] (παλαιότ) η ειδική θήκη που τοποθετούσαν έξω από βρεφοκομεία για την υποδοχή έκθετων βρεφών.
[ΕΤΥΜ < *βρέφος* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

βρεφοζυγός (ο) η ειδική ζυγαριά για τη ζύγιση βρεφών

βρεφοκομείο (το) [1862] το κοινωφελές ίδρυμα, κυρ. δημόσιου χαρακτήρα, για την περίθαλψη βρεφών που στερούνται μητρικής φροντίδας (εκθέτων) (πβ. λ *ορφανοτροφείο*)

βρεφοκομία (η) {χωρ πληθ.} η περίθαλψη και ανατροφή βρέφους και οι γνώσεις που απαιτούνται σχετικά. Επίσης **βρεφοκομική**. – **βρεφοκόμος** (ο/η) [1888], **βρεφοκομώ** ρ [μεσν.] {-είς.. }.
[ΕΤΥΜ < μεσν *βρεφοκομῶ* < *βρέφος* + *κομῶ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. κ *-κομία*)].

βρεφοκομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη βρεφοκομία· ~ *αντίληψη / περίθαλψη / έλεγχος.*

βρεφοκρατούσα (η) [μεσν.] αγιογραφικό προσωνύμιο τής Θεοτόκου στην εικόνα αναπαριστάται η Παναγία με τον Χριστό βρέφος στην αγκαλιά της.

βρεφοκτονία (η) {βρεφοκτονιών} ο φόνος βρέφους — **βρεφοκτόνος** (ο/η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-κτονία*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *βρεφοκτόνος* < *βρέφος* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «σκοτώνω»]

βρεφονηπιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιατρική και παιδαγωγική φροντίδα βρεφών και νηπίων: ~ *σταθμός*

βρεφονηπιοκόμος (ο/η) αυτός που έχει ειδικευθεί στην περιποίηση, απασχόληση και φύλαξη βρεφών και νηπίων — **βρεφονηπιοκομία** (η), **βρεφονηπιοκομικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < *βρέφος* + *νήπιο* + *-κόμος* < αρχ *κομῶ (-έω)* «φροντίζω. περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

βρέφος (το) {βρέφ-ους | -η. -ών} **1.** το παιδί κατά τους πρώτους μήνες μετά τη γέννησή του. στο πρώτο στάδιο τής ανάπτυξής του: *θηλάζω το ~* ΣΥΝ μωρό, μπέμπης / μπέμπα· ΦΡ (α) ***θείο(ν) βρέφος*** (i) ο νεογέννητος Χριστός (ii) κάθε εικονογραφική παράσταση τού νεογέννητου Χριστού (β) ***εμπόριο βρεφών*** η κακουργηματική πράξη τής διάθεσης βρεφών προς υιοθεσία κατά παράνομο τρόπο και επί πληρωμή **2.** (μειωτ) ο πολύ νεαρός στην ηλικία και άπειρος: *δεν μπορώ να συνεννοηθώ με βρέφη!*
[ΕΤΥΜ αρχ < I E *g^{w}r-ebh- / *g^{w}er-bh- «βρέφος», πβ σανσκρ gárbha- «μήτρα»].

βρέφος: *συνώνυμα.* Τα στάδια τής ηλικίας τού ανθρώπου είναι πολύ χρήσιμα στην επικοινωνία και απαιτούν ακρίβεια στη χρήση τους Ωστόσο. συχνά παρατηρείται σύγχυση στη χρήση των λέξεων, ανάμεσα λ χ. στις λ *έμβρυο* και *νεογνό* ή *βρέφος* και *νήπιο* κ.ο.κ. Από τη σύλληψη μέχρι τη γέννηση ενός παιδιού (προγεννητική περίοδος) μιλάμε για το **έμβρυο** (ξεκινάει με το γονιμοποιημένο ωάριο και φθάνει στην απαλλαγή από το εμβρυακό περίβλημα κατά τον τοκετό). Τις τέσσερεις πρώτες εβδομάδες από τη γέννησή του. δηλ. μέχρι να συμπληρώσει το παιδί έναν (1) μήνα ζωής χαρακτηρίζεται ως **νεογνό** ή **νεογέννητο** Από ενός μηνός (για την ακρίβεια από την 17η ημέρα από τη γέννησή του) μέχρι και ηλικίας 12 μηνών ονομάζεται **βρέφος** ή **μωρό** (στην καθημερινή γλώσσα). Κατά την περίοδο από ενός έτους μέχρι 6 ετών χαρακτηρίζεται ως **νήπιο** («πρώτη παιδική» ηλικία = νηπιακή) Από 6 ετών μέχρι 12 (για τα κορίτσια) και 14 (για τα αγόρια) χαρακτηρίζεται ως **παιδί** («δεύτερη παιδική» ηλικία = σχολική). Από την ηλικία των 12 και 14 ετών αντιστοίχως για τα κορίτσια και τα αγόρια αρχίζει η **εφηβεία** ή **ήβη**, η οποία φθάνει τα 18 (στα κορίτσια) και τα 20 (για τα αγόρια) Κατά την περίοδο αυτή μιλάμε για **εφήβους**. Μέχρι και την εφηβεία τους οι νέοι θεωρούνται (νομικώς) **ανήλικοι** Η ενηλικίωση (στην ελληνική νομοθεσία) αρχίζει μετά τη συμπλήρωση τού 18ου έτους τής ηλικίας ενός ατόμου, οπότε και χαρακτηρίζεται **ενήλικος**. Η προέλευση των λέξεων για την παιδική ηλικία είναι ενδιαφέρουσα Το **έμβρυο**, αρχαία λ που πέρασε ως όρος σε πολλές γλώσσες. είναι. όπως παρατηρεί ήδη ο Ευστάθιος (12ος αι.). «*τὸ ἐντὸς τῆς γαστρὸς βρύον*» (αυτό που φύεται μέσα στην κοιλιά [τής μητέρας]), συνδεόμενο με το ρήμα **βρύω** «φύομαι, φυτρώνω» (πβ. τα βρύα) Οι λέξεις **μωρό** και **νήπιο** ξεκινούν (στην Αρχαία) από τη σημασία τού «ανόητου». αυτού που δεν έχει ανεπτυγμένη νοητική ικανότητα. βιολογική ιδιότητα που προσιδιάζει κυρίως στα μωρά (βρέφη) αλλά και στα νήπια Το νήπιο (από αρχ. *νήπιος*) παράγεται πιθ. από το *νη-* (στερητικό) + *ἔπος* «λόγος» ή από το *νη-* + *ἠπύω* «φωνάζω» και σήμαινε ίσως αρχικά «αυτό που δεν μιλάει» (πβ. λατ infans «νήπιο» < in- στερητικό + fans, μετοχή τού ρ. fari «μιλώ») Η λ. **παιδί** (< αρχ. *παιδ-ίον* < *παῖς, παιδός*) ανάγεται σε αρχική Ι.Ε ρίζα που σήμαινε «μικρός. λίγος» (πβ αρχ. ελλην *παῦρος* «μικρός, λίγος», λατ. parvus «μικρός», λατ. paucus «λίγος». pauper «φτωχός» και puer. -eri «παιδί») **παϜ-ιδ-ς* > *παῖς.* Το **έφηβος** (< *ἐπί* + *ἥβη* «νεότητα»), μέσω τού *ἥβη*, ίσως συνδέεται ετυμολογικά με τη σημ. «δύναμη» (πβ. λιθ. jega «δύναμη»)

βρεχάμενα (τα) ΝΑΥΤ τα ύφαλα τού πλοίου: «*σάπια ~, τσιμέντο και σκουριά*» (Ν Καββαδίας) ΣΥΝ γάστρα, ύφαλα

βρεχτάδια (τα) {χωρ. γεν } τα βρεχτοκούκκια

βρεχτοκούκκια (τα) {χωρ γεν.} τα ξερά κουκκιά που τρώγονται αφού μουλιάσουν στο νερό, για να είναι μαλακά

βρεχτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** καταβρεχτήρι, ραντιστήρι **2.** (ειδικότ.-λαϊκ) ΕΚΚΛΗΣ η αγιαστούρα
[ΕΤΥΜ < *βρεχτός* + παραγ επίθημα *-ούρα*, πβ κ *αγιαστ-ούρα*]

βρέχω ρ. αμετβ κ μετβ {έβρεξα, βράχηκα βρε(γ)μένος} ♦ **1.** (αμετβ) ρίχνω βροχή· *βρέχει ο Θεός* || *έβρεχε ασταμάτητα ο ουρανός* ♦ (μετβ.) **2.** ρίχνω σε μορφή βροχής ΦΡ (α) (παροιμ.) ***αν βρέξει ο Μάρτης δυο νερά κι ο Απρίλης άλλο ένα, χαρά σ' εκείνον τον ζευγά που 'χει πολλά σπαρμένα*** για τη χρησιμότητα των βροχών κατά εποχή και την αναγκαιότητά τους για τις καλλιέργειες (β) ***βρέχει*** (ενν ***ο Θεός***) ***επί δικαίους και αδίκους*** βλ λ *άδικος* **3.** (τριτοπρόσ. ***βρέχει***) ***ό,τι βρέξει ας κατεβάσει*** για την έκφραση αδιαφορίας ως προς το τι πρόκειται να συμβεί· *δεν μ' ενδιαφέρει πώς θ' αντιδράσει θα θέσω το ζήτημα κι ~!* ΣΥΝ. ό,τι ήθελε προκύψει **4.** εκθέτω ή βυθίζω σε υγρό, κάνω κάτι να υγρανθεί ή να μουσκέψει: ~ *το παξιμάδι στο νερό* || ~ *τα χείλη με τη γλώσσα μου* || ~ *τα μαλλιά μου* ΣΥΝ μουσκεύω· ΦΡ (α) ***είμαι βρεγμένος ώς το κόκκαλο*** βλ. λ *κόκκαλο* (β) (παροιμ.) ***ο βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται*** για περιπτώσεις στις οποίες κάτι δυσάρεστο δεν προκαλεί περαιτέρω φόβο. διότι το ζούμε ήδη, είμαστε συνηθισμένοι σε αυτό: *εκεί που χρωστάω σ' άλλους δέκα. θα χρωστάω τώρα και σ' αυτόν·* ~ ΣΥΝ συνηθισμένα τα βουνά απ' τα χιόνια (γ) ***βρε(γ)μένη σανίδα*** βλ λ. *σανίδα* (δ) ***έχω (κάποιον) μη βρέξει και μη στάξει*** για περιπτώσεις στις οποίες κανείς είναι το αντικείμενο υπερβολικής φροντίδας και προστασίας. *είναι κακομαθημένος, γιατί από μικρό οι γονείς του τον είχαν ~* (ε) ***σαν (τη) βρεγμένη γάτα*** για κάποιον που εμφανίζεται χωρίς άνεση στη συμπεριφορά του, συνεσταλμένος. συνήθ λόγω αισθημάτων ενοχής· *μετά από μία βδομάδα γύρισε ~ ζητώντας συγγνώμη* (στ) (παροιμ) ***αν δεν βρέξεις κώλο, ψάρι δεν τρως*** αν δεν κοπιάσεις. δεν επιτυγχάνεις τον σκοπό σου (ζ) ***μαζεύω τα βρε(γ)μένα μου*** υποχωρώ μετά από ήττα, ηθική μείωση: *μάζεψε τα βρεμένα του κι έφυγε* (η) ***τις βρέχω σε κάποιον*** δέρνω κάποιον *κάτσε φρόνιμα. γιατί θα σου τις βρέξω* **5.** ρίχνω νερό (ή γενικότ υγρό) σε (κάτι) ~ *τον δρόμο / το πεζοδρόμιο / την αυλή / τη χλόη* ΣΥΝ καταβρέχω, ποτίζω **6.** (για υγρά) κινούμαι, ρέω πάνω σε επιφάνεια. καθιστώντας την υγρή: ο *ιδρώτας έβρεχε το μέτωπο / το σώμα του* **7.** (ευφημ) κατουρώ: *το μωρό έβρεξε το σεντόνι στον ύπνο του* **8.** (για θάλασσα) περιβρέχω: *το Ιόνιο Πέλαγος βρέχει τις ακτές τής Ηπείρου* **9.** (απρόσ. ***βρέχει***) πέφτει βροχή: ~ *καταρρακτωδώς / ραγδαία / δυνατά / συνεχώς* || (παροιμ) «*στον καταραμένο τόπο Μάη μήνα ~*» ΦΡ (α) ***βρέχει καρεκλοπόδαρα / με το τουλούμι / με το κανάτι*** πέφτει καταρακτώδης βροχή (β) ***πέρα βρέχει*** για κάποιον που δείχνει αδιαφορία. που αδρανεί. *εγώ του λέω ότι τα παιδιά του κινδυνεύουν κι αυτός ~ λες και πρόκειται γι' αλλουνού παιδιά!* (γ) ***βρέξει-χιονίσει*** υπό οποιεσδήποτε συνθήκες. *αύριο θα 'ρθω ~!* ΣΥΝ ό.τι κι αν γίνει. οπωσδήποτε (δ) (σκωπτ.) ***ράβδος εν γωνία άρα βρέχει*** βλ. λ *ράβδος* (μεσοπαθ ***βρέχομαι***) **10.** εκτίθεμαι πλήρως ή μερικώς στη βροχή· *βρήκαμε θέσεις στη στεγασμένη εξέδρα και έτσι δεν θα βρεχόμαστε* ΦΡ ***ούτε βρέχεται ούτε λιάζεται*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος αδιαφορεί πλήρως για κάτι, επειδή ο ίδιος είναι εξασφαλισμένος: *Τι τον νοιάζει αυτόν; ~!* **11.** περιβάλλομαι από νερά (θάλασσας ή λίμνης): *η Τουρκία στον βορρά βρέχεται από τη Μαύρη Θάλασσα* **12.** (ευφημ.) κατουριέμαι *πάλι βράχηκε το μωρό!* • ΦΡ ***το βρέχω*** συμπληρώνω ευχάριστη περίσταση εορταστικά με οινοποσία, με κατανάλωση οινοπνευματωδών *όταν αγοράσεις το αυτοκίνητο. θα το βρέξουμε φυσικά!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βροχή.*
[ΕΤΥΜ αρχ < I E *mregh- «βρέχω». πβ ρωσ morositĭ, σερβοκρ. mokar «βρεγμένος» κ.ά. Ήδη αρχ η σημ. τής υπερκατανάλωσης οινοπνευ-

ματωδών ποτών, πβ *μέθη βρεχθείς* (Ευριπ. *Ἠλέκτρα* 326)].

βρήκα ρ. ‣ βρίσκω

βρίζα (η) {βριζών} η σίκαλη (βλ λ).
[ETYM μτγν., αγν. ετύμου, λ μακεδονικής ή θρακικής προελ]

βρίζω ρ μετβ κ αμετβ {έβρισ-α, βρίσ-τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) επιτίθεμαι σε (κάποιον) με προσβλητικά και χυδαία λόγια: *~ θεούς και δαίμονες* || *~ χυδαία / άσχημα / για τα καλά* ΣΥΝ εξυβρίζω ♦ **2.** (αμετβ.) χρησιμοποιώ υβριστικούς χαρακτηρισμούς, χυδαία λόγια: *υπάρχουν εφημερίδες που ασκούν σοβαρή κριτική και εφημερίδες που απλώς βρίζουν* ΣΥΝ αισχρολογώ. Επίσης (λόγ.) **υβρίζω** [αρχ.]
[ETYM μεσν. < αρχ *ὑβρίζω* < *ὕβρις* (βλ.λ.)]

> **βρίζω – βλαστημώ.** Και οι δύο λέξεις δηλώνουν προσβλητική συμπεριφορά, όντας και οι δύο αρχαίες **(υβρίζω – βλασφημώ)** Αρχική σημασία τού **(υ)βρίζω** (από το **ὕβρις**) είναι η «προσβολή», που ξεκινάει από την αίσθηση τής υπεροχής ή τής εξουσίας έναντι τού άλλου Έτσι, άλλοι συνδέουν ετυμολογικά τη λ με το **ὑπέρ** κι άλλοι με το **ὑ** (= επί) και το **βρι-** «μεγάλος, ισχυρός» *(βριαρός)*. Το **βλασφημῶ**, εξάλλου, αναγόμενο ετυμολογικά στα *βλάπτω / βλάβη* και το *φημί / φήμη*, που θα δικαιολογούσε ως αρχική τη σημασία «μιλώ άσχημα για κάποιον, κακολογώ, βλάπτω την καλή φήμη, την υπόληψη, το όνομά του», νωρίς χρησιμοποιήθηκε για προσβολή σχετιζόμενη με τα θεία κατά τις ιερές τελετές. Έτσι, το μεν *βλασφημῶ* έφτασε να σημαίνει σήμερα «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θίγοντας τα θεία, δηλ. ό,τι ιερότερο για τον άνθρωπο (άρα και για τον υβριζόμενο)», ενώ το *βρίζω* «προσβάλλω, μειώνω κάποιον θίγοντας ιδιότητες τού ίδιου τού υβριζομένου, ή πρόσωπα τού στενού του περιβάλλοντος ή αξίες τις οποίες σέβεται»

βρίθω ρ. μετβ {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (+γεν. / +από) είμαι γεμάτος από κάτι: *η Ιστορία βρίθει παραδειγμάτων μεγάλων ανδρών με άδοξο τέλος* || *το μουσείο βρίθει από πίνακες μεγάλων ζωγράφων* || *το κείμενο βρίθει λαθών* ΣΥΝ (λόγ) γέμω
[ETYM αρχ., αρχική σημ. «είμαι βαρύς, φορτωμένος», < I E *g^{w}ri-dh-, πβ. γερμ Krieg «πόλεμος» (< αρχ γερμ krēg «επιμονή»), που θα δικαιολογούσε τη συσχέτισή του με τη λ *βαρύς* (βλ λ) και με το σανσκρ. grī-ṣmá- «στην καρδιά τού καλοκαιριού» Ομόρρ αρχ *βρι-αρός* «στιβαρός, ισχυρός»]

> **βρίθω + γεν.:** Το ρ. **βρίθω** «είμαι γεμάτος» συντάσσεται κυρίως με γενική *Το κείμενο βρίθει λαθών – Η αίθουσα έβριθε κόσμου* κ.τ.ό Πρόκειται για αρχαία λ., ήδη ομηρική: *τράπεζαι σίτου καὶ κρειῶν (κρεάτων), ἠδ᾽ οἴνου βεβρίθασι* (Ομήρ *Οδ.* ο 334) Στη λόγια γλώσσα πλάστηκαν περί τα τέλη τού 19ου αι. αρκετά επίθετα σε **-βριθής** που δηλώνουν «πλησμονή», «τον γεμάτο από»: *κοσμο-βριθής, χαριτο-βριθής, ανθο-βριθής, μικροβιο-βριθής, εντομο-βριθής, αστερο-βριθής* κ ά Αρκετά εύχρηστο είναι σήμερα το επίθ **εμβριθής** και το παράγωγο ουσ. **εμβρίθεια**, που σημαίνουν αντιστοίχως «σοβαρός, βαρύνων, περισπούδαστος» και «σοβαρότητα, βαρύτητα»: *Πρόκειται για εμβριθή μελέτη – Με εξέπληξε η επιστημονική του εμβρίθεια* ενίοτε χρησιμοποιείται και ειρωνικά· *Είναι εμβριθής βλαξ!*

βρικόλακας κ (εσφαλμ) **βρυκόλακας** (ο) [1873] {βρικολάκων} **1.** ο νεκρός που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, βγαίνει τη νύχτα από τον τάφο του και τρέφεται με αίμα ζωντανών ΣΥΝ βαμπίρ, δράκουλας **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε αντιπροσωπεύει δυσάρεστες καταστάσεις τού παρελθόντος ή αποτελεί απομεινάρι από ένα δυσάρεστο παρελθόν *οι ~ τής χούντας* **3.** (σπάν.-γενικότ.) το απομεινάρι από ένα δυσάρεστο παρελθόν: «*Οι ~*» (δράμα τού Ε Ίψεν) Επίσης **βουρβόλακας** κ. **βορβόλακας** κ **βουρβούλακας** κ **βουρκόλακας** [μεσν].
[ETYM μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *βουρκόλακας* < σλαβ. vrŭkolak (ή βουλγ vĭrkolak) < velkŭ «λύκος», πράγμα που εξηγείται από τον εντοπισμό πολλών τέτοιων ιστοριών (π.χ Καρπάθια, Τρανσυλβανία) Κατ᾽ άλλη άποψη, < *βούρκος* + *λάκκος*, επειδή φωσφορισμοί παρουσιάζονται και πάνω από τους βούρκους (αλλά τότε η σύνθεση θα παρουσιαζόταν ταυτολογική). Δεν ευσταθεί η αναγωγή σε *βρίκολος* < αρχ *βρίκελος* «τραγικό προσωπείο»].

βρικολακιάζω ρ αμετβ [μεσν.] {βρικολάκιασ-α, -μένος} **1.** γίνομαι βρικόλακας, καταδικάζομαι στη μετά θάνατον ζωή τού βρικόλακα **2.** (μτφ.) (για δυσάρεστες καταστάσεις) επανέρχομαι στη ζωή *με την παρουσία τού νεοναζιστή ηγέτη βρικολάκιασαν οι σκοτεινές ημέρες τού πολέμου και τής Κατοχής* ΣΥΝ ξαναζωντανεύω, νεκρανασταίνομαι. **βρικολάκιασμα** (το).

βρισιά (η) **1.** η λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται με στόχο την ηθική μείωση αυτού προς τον οποίο απευθύνεται· *ξεστόμισε χυδαίες ~* || *περιέλουσε τους αντιπάλους του με ακατονόμαστες ~* ΣΥΝ (λόγ) ύβρις **2.** (κατ᾽ επέκτ.) απρεπής λέξη ή φράση: *δεν είναι σωστό μικρό παιδί να μαθαίνει τέτοιες ~* || *οι πρώτες λέξεις που ρωτά σε μια ξένη γλώσσα είναι οι ~* ΣΥΝ κακιά λέξη, παλιοκουβέντα, βρομόλογο, (λόγ.) αισχρολογία, βωμολοχία.
[ETYM μεσν < *ὑβρισία* < αρχ. *ὑβρίζω* < *ὕβρις*]

βρισίδι (το) {χωρ. γεν.} η διαδοχή ή ανταλλαγή ύβρεων· *έπεσε γερό ~ στον καβγά τους* || *ρίχνω / τραβάω / τρώω ~* ΣΥΝ (λόγ.) υβρεολόγιο

βρίσιμο (το) {βρισίμ-ατος | -ατα, -άτων} η εξύβριση, το να βρίσει κανείς (κάποιον/κάτι) *μετά από τέτοιο ~ που έφαγε, πώς να τολμήσει να ξαναπατήσει στο γραφείο!* || *τρώω / ρίχνω ~* ΣΥΝ χυδαιολόγημα, βρισιά. — (υποκ) **βρισιματάκι** (το).

βρίσκομαι ρ αμετβ {βρέθηκα (λόγ. ευρέθην, -ης, -η.., μτχ ευρεθείς, -είσα, -έν)} **1.** (α) ανακαλύπτομαι *βρέθηκε το φάρμακο για μια σοβαρή ασθένεια* || *βρέθηκε εμβόλιο κατά τού έιτζ* (β) εντοπίζομαι (από αυτούς που με αναζητούν): *βρέθηκε ο ληστής τής τράπεζας* || *ακόμη να βρεθεί ο τυχερός τού ΛΟΤΤΟ* || *βρέθηκε ο νέος που είχε εξαφανιστεί* (γ) (για κάτι που είναι αναγκαίο) αποκτώμαι: *πού να βρεθούν τόσα λεφτά.* (δ) (για κάτι που επιδιώκεται) επιτυγχάνομαι: *βρέθηκε η λύση τού προβλήματος* **2.** (α) είμαι σε συγκεκριμένο τόπο, εντοπίζομαι σε ένα σημείο: *η Τουρκία βρίσκεται ανατολικά τής Ελλάδας* || *ο πύργος τού Άιφελ βρίσκεται στο Παρίσι* || *αυτή την εποχή ο διευθυντής βρίσκεται στο Μιλάνο για δουλειές* ΦΡ ***αλλού πατώ κι αλλού βρίσκομαι*** βλ. λ. *αλλού* (β) είμαι σε συγκεκριμένο σημείο στην πορεία μιας εργασίας, έργου κ λπ *πού βρισκόμαστε στην κατασκευή τής γέφυρας;* || *το σπίτι βρίσκεται στα μπετά* || *βρισκόμαστε στη μέση τής δουλειάς* || *~ στο τελικό στάδιο / σε εξέλιξη / στην αρχή* **3.** (τριτοπρόσ. ***βρίακεται, βρίσκονται***) (α) (συνήθ αρνητ.) για κάποιον /κάτι συνήθ πολύ καλό, που συναντά κανείς σπάνια *δεν βρίσκονται πια τέτοιοι άνθρωποι σαν τον πατέρα σου* || *δεν βρίσκεται κάθε μέρα τέτοια ευκαιρία* || *βρίσκονται, νομίζεις, πολλοί που να νοιαστούν έτσι για σένα, όπως αυτός,* (β) (ως υπαρκτικό) (i) υπάρχω (σε κάποιον), με έχει (κάποιος): *μήπως σου βρίσκεται ένα κατοστάρικο,* (ii) υπάρχω. *βρέθηκε κανείς που να ενδιαφέρθηκε για την προσφορά μας,* **5.** είμαι σε ορισμένη κατάσταση (συναισθηματική, οικονομική, σωματική κ.λπ): *~ σε δύσκολη θέση / στο ζενίθ / σε νόμιμη άμυνα / σε κρίση / σε εκκρεμότητα / σε αμηχανία / σε καλή φόρμα / στο χείλος τής καταστροφής* ΣΥΝ διατελώ, είμαι ΦΡ (α) ***βρίσκαμαι ατην ανάγκη (κάποιου)*** έχω την ανάγκη τής βοήθειας (κάποιου), εξαρτώμαι από τη βοήθεια (κάποιου) *είναι τέτοιος εκμεταλλευτής, που ποτέ να μη βρεθείς στην ανάγκη του!* (β) **σε δουλειά να βρισκόμαστε** να έχουμε κάτι για να ασχολούμαστε, για εργασία ή γενικότ. ασχολία που δεν είναι επιβεβλημένη ή αναγκαία **6.** (+σε) συμπαραστέκομαι σε κάποιον, του προσφέρω υποστήριξη *μόνο αυτός τού βρέθηκε στην ανάγκη* • ΦΡ (α) ***βρίσκομαι (με κάποιον)*** (μεσν. φρ.) συναντώ (κάποιον): *θα βρεθούμε κατά το απογευματάκι* || *βρεθήκαμε με την παρέα και το γλεντήσαμε!* (β) ***βρίσκομαι με (κάτι)*** αποκτώ ξαφνικά: *μετά τον θάνατο τού πατέρα της βρέθηκε με μια τεράστια περιουσία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.*
[ETYM μεσν., βλ. λ *βρίσκω*].

βρισκούμενος, -η, -ο (καθημ) **1.** αυτός που χρησιμεύει ως πρόχειρο απόθεμα, που συμβαίνει σε δεδομένη στιγμή να βρίσκεται στην κατοχή κάποιου *πάρε δέκα χιλιάρικα να τα 'χεις βρισκούμενα, κι αν δεν τα χρειαστείς, τα επιστρέφεις αύριο* **2. βρισκούμενα** (τα) τα χρήματα που έχει κανείς μαζί του ή στη διάθεσή του σε συγκεκριμένη στιγμή, ό,τι διαθέτει κανείς ως περιουσία: *ο καθένας δίνει στον έρανο από τα ~ του* ΣΥΝ υπάρχοντα.
[ETYM < *βρίσκω* + *-ούμενος* (ενεστ. μεσοπαθ φωνής), πβ. κ *χαρ-ούμενος, τρεχ-ούμενος* κ ά.].

βρίσκω ρ μετβ κ αμετβ. {βρήκα (να/θα βρω), βρέθηκα (να/θα βρεθώ)} ♦ (μετβ) **1.** ανακαλύπτω (κάτι που έχω χάσει) *ευτυχώς, βρήκα τα κλειδιά μου εγκαίρως, πριν φωνάξω τον κλειδαρά!* || *δεν μπορώ να βρω πουθενά την ταυτότητά μου και δεν ξέρω πού την άφησα* ΣΥΝ ανευρίσκω ΑΝΤ χάνω ΦΡ (α) ***τα βρίσκω (όλα) ατο πιάτο*** τα έχω (όλα) έτοιμα από άλλους, χωρίς ο ίδιος να καταβάλλω προσπάθεια: *πώς να εκτιμήσει τον κόπο των γονιών του, αφού τα βρίσκει όλα στο πιάτο;* (β) ***πού το βρήκες γραμμένο;*** για να εκφραστεί ότι κάτι δεν ισχύει, ότι κακώς γίνεται *μα ~ ότι μπορείς να κάνεις ό,τι θέλεις!* (γ) ***βρίακω το κουμπί (κάποιου)*** βλ. λ. *κουμπί* (δ) ***πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις...*** για κάποιον που συχνάζει διαρκώς, συνέχεια (κάπου): *~, στα μπιλιάρδα!* (ε) ***στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ. *γη* (στ) (καθημ) ***βρίσκω και τα κάνω*** φέρομαι με τρόπο δυσάρεστο, εκμεταλλευόμενος την ατολμία ή την ανεκτικότητα των άλλων· *βρίσκει και τα κάνει το διαβολάκι γι᾽ αυτό σας έχει βάλει τα δύο πόδια σ᾽ ένα παπούτσι!* (ζ) ***(κάτι / κάποιος) βρίσκει θέση (κάπου)*** (κάτι/κάποιος) γίνεται αποδεκτός *«στη χώρα μας το καινούργιο δεν βρίσκει εύκολα θέση»* (εφημ) **2.** εντοπίζω (κάτι κάπου) *~ μια πόλη στον χάρτη / ένα λήμμα στο λεξικό* **3.** συναντώ τυχαία ή προσυνεννοημένα· *βρήκε τον άνθρωπο που χρειαζόταν γι᾽ αυτή τη θέση* || *εκεί που κάναμε βόλτα, βρήκαμε ένα συμπαθητικό ταβερνάκι* ΦΡ (ευχετ.) ***καλώς σε / σας βρήκα!*** (μεσν φρ) ως χαιρετισμός αυτού/αυτών που συναντά κανείς φτάνοντας σε έναν τόπο, κυρ μετά το ταξίδι συνήθ. ως απάντηση, απόκριση στο «καλώς όρισες / ορίσατε» **4.** (α) μου συμβαίνει κάτι (σε περιφράσεις αντί τού κανονικού ρήματος, βλ. κ λ *απολεξικοποιώ*)· *~ τραγικό θάνατο* (β) σε περιφράσεις που δηλώνουν το αποτέλεσμα ενεργειών μας, τη στάση των άλλων απέναντί μας κ.λπ.: *~ ανταπόκριση / μεγάλη απήχηση / στοργή / έντονη αντίδραση / καταφύγιο κι αποκούμπι* **5.** επιτυγχάνω (κάτι που επιδιώκω) *βρήκαμε τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας* || *το τέλειο δεν το βρίσκεις πουθενά* || *~ την εξήγηση μιας συμπεριφοράς* || *~ δουλειά·* ΦΡ (α) (μτφ) ***βρίσκω τον δρόμο μου*** διαμορφώνω την πορεία μου, παίρνω τις αποφάσεις μου για τη ζωή επιλέγοντας συνειδητά και αυτόνομα. *μην τον πιέζεις, θα βρει τον δρόμο του κανείς δεν χάνεται* (β) ***δεν βρίσκω λόγια*** βλ λ *λόγια* (γ) ***τα βρίσκω με (κάποιον)*** έρχομαι σε συμφωνία, συνεννοούμαι, λύνω τις διαφορές μου (με κάποιον): *συζήτησαν και τα βρήκαν, οπότε λύθηκε η παρεξήγηση* (δ) ***βρίσκω άκρη*** επιλύω πρόβλημα ή περιπλεγμένη κατάσταση *άντε να δούμε ποιος θα βρει την άκρη τώρα!* || *δεν μπορώ να βρω άκρη έτσι όπως μου τα λες, ξαναπές τα αργά και καθαρά, να καταλάβω* ΣΥΝ καταλαβαίνω **6.** επινοώ, εφευρίσκω, ανακαλύπτω: *βρήκα ένα σχέδιο για να γλυτώσουμε* || (καταχρ) *ο Φλέμινγκ βρήκε την πενικιλίνη* ΦΡ (α) ***βρίσκω πάτημα*** βρίσκω αφορμή, πρόφαση για να κάνω κάτι (β) ***βρίσκω (την) αφορμή*** χρησιμοποιώ ως πρόσχημα *με το πραξικόπημα κατά τού Μακαρίου η Τουρκία βρήκε αφορμή να εισβάλει στην Κύπρο* **7.** θεωρώ, αξιολογώ,

κρίνω: *δεν το ~ σωστό ' δίκαιο / λογικό / φρόνιμο / πιθανό* || *της ταιριάζει πολύ το κίτρινο, δεν βρίσκεις.* || *όλα αυτά τα ~ υπερβολικά* || *εγώ τον ~ μια χαρά άνθρωπο*· ΦΡ (οικ.) (α) ***τα βρίσκω σκούρα / μπαστούνια*** αντιμετωπίζω μεγάλες δυσκολίες *τα βρήκε μπαστούνια με την τελευταία άσκηση* || *τώρα με τα νέα μέτρα πολλοί θα τα βρουν σκούρα με τη φορολογία* (β) ***βρίσκει (κάποιον) ο Χάρος*** πεθαίνει (κάποιος) *τον βρήκε ο Χάρος στον ανθό τής νιότης του* **8.** (α) (μτφ) (για δυσάρεστες καταστάσεις) πλήττω (κάποιον) *με βρήκε συμφορά* || *τον βρήκε μεγάλο κακό τον άμοιρο'* (β) (συνήθ σε περιφράσεις) υφίσταμαι (μια αρνητική κατάσταση), έρχομαι αντιμέτωπος με (κάτι/κάποιον) ΦΡ (α) ***βρίσκω τον μπελά μου / τον διάβολό μου*** μπλέκομαι σε δυσάρεστη και επιζήμια για μένα κατάσταση. *πήγες να βοηθήσεις, αλλά βρήκες τον μπελά σου* (β) ***βρίσκω τον μάστορη / τον δάσκαλό μου*** συναντώ αυτόν που μπορεί να με νικήσει, να με φέρει σε δύσκολη θέση. *είναι κακομαθημένος και απειθάρχητος. αλλά κάποτε θα βρει τον μάστορή του* (γ) (λαϊκ) ***απ' τον Θεό να το 'βρεις*** (ενν το καλό ή το κακό) η ανταπόδοση τής πράξης σου (τής ευεργεσίας ή τής βλάβης που μου προξένησες) να έρθει από τον Θεό: *~ το καλό που μου έκανες. παιδί μου'* || *~ παλιάνθρωπε!* **9.** χτυπώ (κάτι): *τον βρήκε στο μπράτσο μια αδέσποτη σφαίρα* **10.** (ειδικότ.) ευστοχώ. χτυπώ έχοντας εστιάσει σε συγκεκριμένο σημείο: *~ τον στόχο μου / το κέντρο* **11.** ανακαλύπτω (τη λύση, την ερμηνεία): *μπορείς να βρεις αυτό το αίνιγμα.* || (επιφών) *το βρήκα'* (πβ. αρχ *εὕρηκα*) **12.** αναγνωρίζω (σε κάποιον ιδιότητα, αρετή, ελάττωμα, ασθένεια κ λπ) *τι του βρήκε και τον παντρεύτηκε.* || *ο γιατρός τού βρήκε ακροαστικά* ♦ (αμετβ) **13.** (καθημ. για κάτι που βρίσκεται σε κίνηση) συναντώ εμπόδιο καθώς κινούμαι *το γρανάζι, καθώς γυρίζει, βρίσκει στον άξονα* **14.** (για κινούμενα οχήματα) χτυπώ, τρακάρω, συγκρούομαι (με κάτι) ελαφρά: *το αυτοκίνητο βρήκε λίγο στο φτερό* (χτύπησε, τράκαρε) || *Πρόσεξε' Η ρόδα βρίσκει στο πεζοδρόμιο* (ακουμπάει, χτυπάει) • ΦΡ (αργκό) ***τη βρίσκω*** μου αρέσει πολύ· *~ να κοιτώ το ηλιοβασίλεμα* ΣΥΝ γουστάρω

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *εὑρ-ίσκ-ω*, παρεκτεταμένος τ θέματος *εὑρ-* που απαντά στον αόρ. β' *εὑρ-εῖν* < I E. *swer- / *wer- «βρίσκω», πβ. αρμ gerem «συλλαμβάνω, καταλαμβάνω»].

> **ευρίσκω – βρίσκω – βρίσκομαι.** Το **ευρίσκω**, ήδη ομηρικό, ανήκει στην κατηγορία των ρημάτων που μεταπλάστηκαν στον ενεστώτα με σίγηση τού άτονου προτακτικού φωνήεντος. *ευρίσκω* > *υρίσκω* > **βρίσκω** (πβ *ερωτώ* > **ρωτώ**, *εξοδεύω* > **ξοδεύω**, *ερημάζω* > **ρημάζω**, *εξοφλώ* > **ξοφλώ** κ ά) Ομοίως και *εύρω* (évro) > *υρω* (vro) > **βρω** *εύρηκα* (évrika) > *υρηκα* (vrika) > **βρήκα**. Παράγωγα: *εύρεση*, *εύρημα (ευρηματικός. ευρηματικότητα). ευρετήριο. εύρετρα*· (κι από το *βρίσκω*) *βρετικά. βρετίκια* Σύνθετα τού *ευρίσκω* *αν-ευρίσκω (ανεύρεση. ανευρετικός), εφ-ευρίσκω (εφεύρεση, εφευρέτης, εφευρετικός), εξ-ευρίσκω (εξεύρεση), παρ-ευρίσκομαι, συν-ευρίσκομαι* «συνουσιάζομαι» *(συνεύρεση)*
> **Εύρηκα.** Αυτός ο (αρχαίος) παρακείμενος τού ρ *ευρίσκω* έγινε διεθνώς γνωστός όρος (πβ αγγλ. eureka, γαλλ eurêka κ.ά) από την περίφημη φράση *«εύρηκα-εύρηκα»* που κραύγασε ο Αρχιμήδης (περ 287-212 π Χ) βγαίνοντας από το. μπάνιο του, όταν τυχαία εκεί μέσα. παρατηρώντας την άνωση τού σώματός του από το νερό, συνέλαβε την υδροστατική αρχή (τα σώματα που βυθίζονται στο νερό δέχονται ώθηση προς τα πάνω [άνωση] ίση με το βάρος τού νερού που εκτοπίζουν) και μαζί τη λύση τού προβλήματος που του είχε θέσει ο βασιλιάς των Συρακουσών πώς μπορεί να ελέγξει αν το στέμμα που του είχαν κατασκευάσει ήταν από καθαρό χρυσάφι ή αν ήταν νοθευμένο με άργυρο Η φράση/λέξη χρησιμοποιείται σήμερα για να δηλώσουμε τη χαρά μας για κάτι που μας απασχολεί πολύ και τού οποίου βρίσκουμε ξαφνικά τη λύση.
> Το μεσοπαθητικό **βρίσκομαι** λειτουργεί και ως συνδετικό-υπαρκτικό ρήμα: *Ο άρρωστος βρίσκεται* (= είναι) *στο νοσοκομείο Βρέθηκε* (= υπήρξε) *κάποιος βουλευτής. που υποστήριξε το αίτημά μας – Μήπως σου βρίσκονται* (= υπάρχουν, έχεις) *καθόλου ψιλά;*

βρογχεκτασία (η) [1889] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ χρόνια ασθένεια των βρογχικών πόρων. που χαρακτηρίζεται από διεύρυνσή τους και παροξυσμικό βήχα, πυώδη απόχρεμψη κ.λπ

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ bronchectasie]

βρόγχιο (το) [αρχ.] {βρογχί-ου | -ων} το βρογχιόλιο (βλ λ)

βρογχικός, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους βρόγχους *~ αναπνοή / δίοδος* **2.** ***βρογχικά*** κ (καθημ) ***βροχικά*** (τα) πάθηση των βρόγχων *έχω ~.*

βρογχιόλιο (το) {βρογχιολί-ου | -ων} ΑΝΑΤ καθένας από τους μικρούς βρογχικούς κλάδους στη συνέχεια των τμηματικών βρόγχων. που χρησιμεύουν για τη μεταφορά τού αέρα στις κυψελίδες των πνευμόνων ΣΥΝ βρόγχιο

[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < γαλλ bronchiole, υποκ. τού bronche < λατ. bronchia < αρχ *βρόγχια* < *βρόγχος*]

βρογχίτιδα (η) [1841] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ φλεγμονή τού βλεννογόνου των βρόγχων. η οποία προκαλείται από οίδημα ή εισπνοή ερεθιστικών ουσιών: *οξεία / χρονία ~.*

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < νεολατ bronchitis].

βρογχοδιασταλτικός, -ή, -ό (για φάρμακα) αυτός που συντελεί στη διαστολή των βρόγχων, ώστε να διευκολύνεται η αναπνοή

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bronchodilator (νόθο σύνθ.)].

βρογχοκήλη (η) [μτγν] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η παθολογική αύξηση των διαστάσεων τού θυρεοειδούς αδένα στην εμπρόσθια και στις πλάγιες πλευρές τού λαιμού.

βρογχοπνευμονία (η) [1876] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ πνευμονία που εστιάζεται στις βρογχικές διόδους

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < γαλλ bronchopneumonie].

βρόγχος (ο) ΙΑΤΡ καθεμιά από τις δύο διακλαδώσεις τής τραχείας. οι οποίες εκτείνονται μέσα στους πνεύμονες *άνω λοβιαίος / κάτω λοβιαίος ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ < **βρόχω* «καταπίνω» (με εκφραστ έρρινο *-γχ-*) < *g^{w}rogh-, ετεροιωμ. βαθμ τού I E *g^{w}er- «καταπίνω», πβ μέσ γερμ krage «λαιμός» (> γερμ. Kragen «γιακάς»), αγγλ. crawe «στομάχι (πουλιού)». Ομόρρ. ***κατα-βροχθ-ίζω***, ίσως και *βι-βρώ-σκω* (βλ λ *βρώση*)]

βρογχοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ η εξέταση με βρογχοσκόπιο. Επίσης **βρογχοσκοπία**

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. bronchoscopy]

βρογχοσκόπιο (το) {βρογχοσκοπί-ου | -ων} αυτοφωτιζόμενο. εύκαμπτο κυλινδρικό όργανο. που εισάγεται μέσα στην τραχεία και στους βρόγχους για εξέτασή τους και λήψη πτυέλων ή βιοψίας για διαγνωστικούς λόγους

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. bronchoscope].

βρογχοτομία (η) [1853] {βρογχοτομιών} ΙΑΤΡ η χειρουργική επέμβαση για τη διάνοιξη βρόγχου.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ. bronchotomie]

βρόμα (η) (συχνή ορθ *βρώμα*) {χωρ γεν πληθ } (καθημ.) **1.** η δυσάρεστη οσμή (από τρόφιμα. ακαθαρσίες. γενικότ. από ακάθαρτο χώρο ή πρόσωπο) *μας έχει πνίξει η ~ από τα σκουπίδια* || *η ~ απ' την απλυσιά* ΣΥΝ δυσοσμία, δυσωδία ΑΝΤ ευωδία· ΦΡ (α) (επιτατ) ***βρόμα και δυσωδία*** (από σύγχυση φρ τής νεκρώσιμης ακολουθίας *«σκωλήκων βρῶμα καὶ δυσωδία»*, όπου *βρῶμα* «φάγωμα, βρώση») (i) για πολύ μεγάλη δυσοσμία, για ανυπόφορη κακοσμία ΣΥΝ μπόχα (ii) (μτφ) για μεγάλη ηθική κατάπτωση. για μεγάλη διαφθορά *~ από τις αποκαλύψεις για τα σκάνδαλα* ΣΥΝ σήψη (β) (μτφ.) ***βγάζω βρόμα*** βλ λ *βγάζω* (γ) ***βγαίνει βρόμα*** βλ. λ *βγαίνω* (συνεκδ) **2.** κάθε ακαθαρσία ή βρομιά *ένα πουκάμισο μαύρο απ' τη ~* || *ζει μες στη ~* ΣΥΝ ρύπος. λέρα **3.** (μτφ -υβριστ.) γυναίκα με αισχρό. πρόστυχο χαρακτήρα και ανέντιμη συμπεριφορά ΣΥΝ παλιογυναίκα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *οσμή*

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *βρομῶ* (υποχωρητ) Η εσφαλμ γρ με *-ω- (βρώμα)* οφείλεται σε παρετυμολ σύνδεση με το ουσ *βρῶμα (τό)* < *βιβρώσκω* «τρώγω» Σημειωτέον ότι γραμματικοί όπως ο Φρύνιχος καταδίκαζαν ήδη από την Αρχ τη γρ με *-ω-* Όλες οι σημ. τής λ είναι ήδη μεσν. Βλ. κ *βρομῶ*]

> **βρόμα ή βρώμα, βρομώ ή βρωμώ;** Το ουσ. **βρόμα** είναι παράγωγο τού ρ. **βρομώ**, το οποίο παράγεται από το *βρόμος* (ο) και αυτό από το αρχ. ρ. *βρέμω* Και τα τρία *(βρέμω – βρόμος – βρομῶ)* δήλωναν κρότο. θόρυβο και είναι ομόρριζα τού *βροντή* *βροντῶ* Όπως φαίνεται από την ετυμολογική προέλευση των λέξεων. η σωστή τους γραφή είναι με *-ο- (βρόμα. βρομώ)* Το *-ω-* εμφανίστηκε πρώτα στο ουσ. **βρώμα** από παρετυμολογική σύγχυση τής λ. *βρόμα* με το ουσ. *βρῶμα* «φάγωμα. η βρώση» (< *βιβρώσκω*) εξαιτίας τής εκκλησιαστικής φράσης *«σκωληκων βρῶμα και δυσωδία»* (νεκρώσιμη ακολουθία) Από το *βρώμα (η)* γράφτηκε και *βρωμώ* Άρα, η ορθή γραφή είναι (η) **βρόμα** και ρ **βρομώ**, που καμιά σχέση δεν έχουν με τη λ (το) **βρώμα** (< *βιβρώσκω*) → *παρώνυμο*

βρομάνθρωπος (ο) {βρομανθρώπ-ου | -ων, -ους} (υβριστ) άνθρωπος με αισχρή, πρόστυχη συμπεριφορά ΣΥΝ *παλιάνθρωπος.*

βρομερός, -ή, -ό [μεσν.] βρόμικος (βλ λ.). — **βρομερότητα** (η) [1889]

βρόμη κ (εσφαλμ.) **βρώμη** (η) {χωρ πληθ } ποώδες δημητριακό των εύκρατων περιοχών. που χρησιμοποιείται κυρ για τη διατροφή των ζώων (ειδικότ. αλόγων, πουλερικών και νεαρών ζώων) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *βρόμος* < *βρέμω* «κροτώ με πάταγο – θορυβώ (για ανέμους και θύελλες)», πιθ επειδή το συγκεκριμένο φυτό τρέμει με την παραμικρή ριπή τού ανέμου].

βρομιά (η) (συχνή ορθ *βρωμιά*) (καθημ) {χωρ γεν πληθ } **1.** οτιδήποτε επιβαρύνει την καθαριότητα και την υγιεινή *τόση ~ που είχε μαζέψει αυτό το σπίτι. δύο μέρες καθαρίζαμε* ΣΥΝ βρόμα ΑΝΤ πάστρα, καθαριότητα **2.** (μτφ) κάθε ανήθικη. πρόστυχη ενέργεια, η οποία καταδικάζεται ως ασυμβίβαστη με την ηθική αντίληψη *έπρεπε να ντρέπονται για τις ~ τους* ΣΥΝ ανομία **3.** (μτφ) γενικευμένη κατάσταση διαφθοράς και ανηθικότητας: *η σκοτεινή αυτή υπόθεση κρύβει πολλή ~* ΣΥΝ σήψη, δυσωδία. διαφθορά

βρομιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρωμιάρης*) {βρομιάρηδες} (εκφραστ.) **1.** αυτός που είναι βρόμικος. που δεν πλένεται. δεν καθαρίζεται *~ ρούχα* **2.** (μτφ) αυτός που έχει πρόστυχη και χυδαία συμπεριφορά **3.** ***βρομιάρης*** (ο). ***βρομιάρα*** (η) (υβριστ) το αποκρουστικά βρόμικο ή (μτφ) πρόστυχο πρόσωπο ΣΥΝ (μτφ) αχρείος, παλιάνθρωπος Επίσης **βρομιάρικος,** -η/-ια, -ο [μεσν.] – **βρομιάρικα** επίρρ

βρομίζω ρ αμετβ κ. μετβ [μεσν.] (συχνή ορθ. *βρωμίζω*){βρόμισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ) γίνομαι βρόμικος: *τόσο γρήγορα που βρομίζει αυτό το ρούχο, δεν προλαβαίνω να πλένω* ♦ (μετβ) **2.** κάνω (κάποιον/κάτι) βρόμικο: *έχυσε κρασί και βρόμισε το τραπεζομάντηλο* ΣΥΝ. λερώνω ΑΝΤ ξεβρομίζω, καθαρίζω **3.** (μτφ) στιγματίζω ηθικά: *δεν ήθελε με ανομίες να βρομίσει το όνομα τής οικογένειάς του* ΣΥΝ σπιλώνω. μαγαρίζω. στιγματίζω – **βρόμισμα** (το), **βρομισιά** (η)

βρόμικος, -η (λαϊκ. -ια), -ο (συχνή ορθ *βρώμικος*) **1.** αυτός που στερείται καθαριότητας ή υγιεινής· *είσαι ~ πάλι στις λάσπες έπαιζες;* || *~ ρούχα / δρόμοι / σπίτι / νύχια / τετράδιο* ΣΥΝ ακάθαρτος. λερωμένος ΑΝΤ καθαρός **2.** αυτός που αναδίδει δυσάρεστη μυρωδιά. κυρ λόγω ελλιπούς καθαριότητας ή υγιεινής: *η ατμόσφαιρα ήταν τόσο ~ στο κλειστό δωμάτιο. που βγήκε αμέσως έξω* ΣΥΝ δυσώδης ΑΝΤ ευ-

ωδιαστός **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ηθικά επιλήψιμος. ~ *χρήμα / δουλειές / άνθρωπος / λεξιλόγιο / πόλεμος* || *μια ~ ιστορία πορνείας και ναρκωτικών* ΣΥΝ ανήθικος, αισχρός, αχρείος, ανέντιμος, φαύλος ΑΝΤ καθαρός, τίμιος – **βρόμικα** επίρρ.

βρόμιο (το) [1876] {βρομίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Br) που ανήκει στα αλογόνα, βρίσκεται κυρ σε αποθέματα ορυκτού αλατιού ή στο θαλασσινό νερό και έχει χαρακτηριστικά δυσάρεστη οσμή (βλ. κ λ. *περιοδικός*. ΠΙΝ). — **βρομιούχος,** -ος, -ο [1876]
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. brome < μτγν *βρόμος* / *βρῶμος* «δυσάρεστη οσμή», εξαιτίας τής δυσωδίας που χαρακτηρίζει το αέριο].

βρομο- κ **βρομό-** κ **βρομ-** [μεσν] α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα: **1.** τού βρόμικου, τού ρυπαρού. *βρομό-νερο, βρομό-σπιτο* **2.** τού χυδαίου, τού ανήθικου, τού ανέντιμου: *βρομ-άνθρωπος, βρομο-θήλυκο* **3.** αυτού που προκαλεί απαρέσκεια, αποστροφή, εκνευρισμό· γενικά, με υβριστ διάθεση *βρομοστυλό, βρομό-σκυλο, βρομό-παιδο'* ΣΥΝ παλιο-, (¹) κωλο-, σκατο-

βρομόγλωσσα (η) {χωρ. γεν. πληθ } (εκφραστ -οικ) **1.** ο τρόπος έκφρασης που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ευγένειας, ευπρέπειας και κομψότητας: *έχει αυτός μια ~, που αν σε πιάσει στο στόμα του, δεν ξέρεις πού να κρυφτείς!* ΣΥΝ βρομόστομα **2.** (συνεκδ) ο άνθρωπος που εκφράζεται με ανάλογο τρόπο *μερικές ~ λένε πάλι ένα σωρό πράγματα γι' αυτήν!* ΣΥΝ βρομόστομος. — **βρομόγλωσσος,** -η, -ο

βρομογυναίκα (η) {βρομογυναικών} υβριστικά για γυναίκα ΣΥΝ παλιογυναίκα. Επίσης **βρομογύναικο** (το)

βρομοδουλειά (η) (εκφραστ.-οικ) **1.** εργασία που γίνεται υπό επαχθείς (κυρ. μισθολογικούς) όρους· *γιατί κάνεις αυτή τη ~ και ταλαιπωρείσαι άσκοπα;* ΣΥΝ παλιοδουλειά **2.** πράξη ή υπόθεση που χαρακτηρίζεται από ανεντιμότητα και ανηθικότητα: *είναι καλό και τίμιο παιδί δεν ανακατεύεται σε βρομοδουλειές* || *σκαρώνω ~* ΣΥΝ πονηριά, απατεωνιά, ατιμία, βρομιά.

βρομοθήλυκο (το) υβριστικά για νεαρή γυναίκα ΣΥΝ βρομογύναικο, παλιοθήλυκο

βρομόκαιρος (ο) (εκφραστ.-οικ) ο πολύ άσχημος και άστατος καιρός *Αμάν πια αυτός ο ~! Μια βρέχει, μια φυσάει* ΣΥΝ παλιόκαιρος

βρομοκοπώ (κ. -άω) ρ. μετβ κ αμετβ. {βρομοκοπάς.. | μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} (εκφραστ -οικ) ♦ **1.** (μετβ) αναδίδω (απωθητική οσμή): *βρομοκοπούσε ολόκληρος τσιγάρο και ουίσκι* ♦ **2.** (αμετβ) μυρίζω άσχημα, έχω δυσάρεστη μυρωδιά· *βρομοκοπά ολόκληρος'* || *Θα βάλεις καθαρό πουκάμισο και θα βρομοκοπάς; Κάνε ένα μπάνιο πρώτα'*
[ΕΤΥΜ < *βρόμα* + *-κοπώ* (βλ.λ)].

βρομοκουβέντα (η) {χωρ γεν πληθ } (εκφραστ -καθημ) η χυδαία, απρεπής λέξη ή φράση: *μην ξαναπείς τέτοιες ~!* ΣΥΝ βρομόλογο.

βρομόλογο (το) (συνήθ σε πληθ.) λέξη ή φράση υβριστική και χυδαία ΣΥΝ βρισιά, παλιόλογο, βωμολοχία.

βρομόνερο (το) (εκφραστ.-οικ) το μολυσμένο ή ακάθαρτο νερό: *τι πίνεις αυτό το ~, ξέρεις από πού είναι;* Επίσης **βρομονέρι**

βρομόξυλο (το) (εκφραστ -οικ.) το δυνατό ξυλοκόπημα: *θα του ρίξω ένα ~, να μάθει να βγάζει γλώσσα το παλιόπαιδο!*

βρομόπαιδο (το) (εκφραστ -οικ) **1.** το βρόμικο, ακάθαρτο παιδί **2.** το ζωηρό και άτακτο παιδί· (γενικότ.) το κακό παιδί ΣΥΝ παλιόπαιδο

βρομοποδαράς (ο) {βρομοποδαράδες}, **βρομοποδαρού** (η) {βρομοποδαρούδες} (μειωτ -ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που τα πόδια του μυρίζουν άσχημα.

βρομόσκυλο (το) [μεσν] (εκφραστ -οικ.) **1.** το ακάθαρτο σκυλί. *στην πλατεία, κυκλοφορούν αδέσποτα ~!* ΣΥΝ παλιόσκυλο (υβριστ.) **2.** το κακό και δύστροπο σκυλί **3.** (μτφ.) άνθρωπος χωρίς ευγένεια ψυχής ή τρόπους ΣΥΝ παλιάνθρωπος, παλιόσκυλο.

βρομόστομα (το) {χωρ γεν κ. πληθ.} (εκφραστ.-οικ.) **1.** ο αγενής και άκομψος, ο προσβλητικός τρόπος έκφρασης ΣΥΝ βρομόγλωσσα **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που εκφράζεται με προσβλητικό και άσχημο τρόπο: *είναι ένα ~, ο Θεός να σε κρατά μακριά του'* ΣΥΝ βρομόγλωσσος, βωμολόχος, αθυρόστομος — **βρομόστομος,** -η, -ο [μεσν.]

βρομούσα (η) [μεσν.] {δύσχρ. βρομουσών} **1.** δύσοσμο φυτό **2.** έντομο που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να εκκρίνει δύσοσμο υγρό, όταν ενοχληθεί.

βρομόχερο (το) (συνήθ. στον πληθ.) το βρόμικο χέρι (μειωτ.) σε φρ όπως ***μάζεψε / πάρε τα βρομόχερά σου!*** για να δηλωθεί έντονη ενόχληση από τα χέρια (κάποιου)

βρομύλος (ο) (σκωπτ) ο ακάθαρτος, ο πολύ βρόμικος.
[ΕΤΥΜ < *βρόμα* + παραγ. επίθημα *-ύλος*, κατά τα επίθ *στρογγ-ύλος, αγκ-ύλος* κ ά.].

βρομώ (κ -άω) (συχνή ορθ *βρωμώ*) ρ αμετβ κ. μετβ. {βρομάς | βρόμησα} ♦ (αμετβ.) **1.** αναδίδω απωθητική, δυσάρεστη οσμή· *τα ρούχα του βρομάνε* ΣΥΝ μυρίζω, (λόγ.) όζω ΑΝΤ μοσχοβολώ, ευωδιάζω ΦΡ (α) ***το ένα μού βρομά και τ' άλλο μού μυρίζει / ξινίζει*** κ. ***όλα μού βρομάνε*** είμαι παράξενος και ιδιότροπος άνθρωπος, βρίσκω ελαττώματα στα πάντα (β) (ειρων.) ***ώσπου να κουνήσει το ένα πόδι, βρομάει το άλλο*** για ανθρώπους εξαιρετικά αργούς στις κινήσεις τους ή στη λήψη αποφάσεων: *αν περιμένεις από αυτόν να σου κάνει τη δουλειά, σώθηκες ~!* (γ) ***το ψάρι βρομάει απ' το κεφάλι*** για να δείξουμε ότι η δυσλειτουργία ή η διαφθορά σε έναν τομέα / χώρο ξεκινά από την κορυφή τής ιεραρχίας, από τους διοικούντες (δ) (εκφραστ.) ***βρόμησε η υπόθεση*** για περιπτώσεις στις οποίες μια υπόθεση καθυστερεί υπερβολικά, αποτελματώνεται. *από αναβολή σε αναβολή ~'* (ε) ***πέρσι ψόφησε, φέτος βρόμησε*** πράγματα για τα οποία διαμαρτυρόμαστε, δυσανασχετούμε ή καταλαβαίνουμε πολύ καθυστερημένα **2.** (για ύποπτη υπόθεση, συναλλαγή κ.λπ) περιέχω ύποπτα, παράνομα στοιχεία. *η ιστορία αυτή βρομάει* ♦ **3.** (μετβ) αναδίδω (συγκεκριμένη δυσάρεστη οσμή) *καπνίζει μανιωδώς και τα ρούχα του βρομάνε τσιγαρίλα* || *~ απλυσιά / ποδαρίλα* || *τα χνότα τους βρομούν ουίσκι* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρόμα*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *βρομῶ (-έω)*, αρχική σημ. «θορυβώ, κροτώ», < *βρόμος* «δυνατός θόρυβος, βροντή» < *βρέμω* «κροτώ με πάταγο, βουίζω», αβεβ ετύμου, πιθ < Ι Ε *mrem- «κάνω υπόκωφο θόρυβο», πβ σανσκρ marmarah «μουρμουρίζω», λατ fremo «θορυβώ», γαλλ frémir, γερμ brummen «μουρμουρίζω», πολ brzmieć «ηχώ, θορυβώ» κ ά Ομόρρ. *βροντή, μουρμουρίζω* (< αρχ *μορμύρω*) Η σημασιολογική μεταβολή «θορυβώ» > «μυρίζω άσχημα» οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένοι χαρακτηριστικοί κρότοι ακολουθούνται από δυσοσμία Βλ λ *βρόμα*].

βροντερός, -ή, -ό αυτός που δίνει την ηχητική εντύπωση βροντής· (συνήθ. μτφ.) ηχηρός, που γίνεται έντονα αισθητός: *~ φωνή / γέλιο* || *ο λαός έδωσε ένα ~ «παρών» στη διαδήλωση* ΣΥΝ τρανταχτός, βροντώδης. — **βροντερά** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *βροντή* + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ *τρομ-ερός*].

βροντή (η) **1.** ο έντονος θόρυβος που συνοδεύει τον κεραυνό *ακούστηκε μια ~* || *αστραπές και βροντές* ΣΥΝ μπουμπουνητό **2.** (συνεκδ) κάθε ισχυρός ήχος, κρότος μεγάλης έντασης· *η ~ τού καννονιού* ΣΥΝ κρότος, βρόντος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρόμα*
[ΕΤΥΜ αρχ < **βρομ-τή*, ετεροιωμ. βαθμ τού *βρέμω* «κροτώ με πάταγο, βουίζω». Βλ κ. *βρομώ*]

βρόντημα (το) [αρχ.] {βροντήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο ήχος τής βροντής ΣΥΝ μπουμπούνισμα **2.** (γενικότ.) οποιοσδήποτε έντονος, εκκωφαντικός θόρυβος που συνοδεύεται συνήθ από τράνταγμα: *έδωσε τέτοιο ~ στην πόρτα, που παραλίγο να σπάσει.*

βροντοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ κ. μετβ [1816] {βροντοκοπάς | βροντοκόπησα} ♦ **1.** (αμετβ.) προκαλώ δυνατό θόρυβο, κάνω κρότο ♦ **2.** (μετβ.) χτυπώ (κάτι) δυνατά, ώστε να ακουστεί δυνατός κρότος. — **βροντοκόπημα** (το) [1812]
[ΕΤΥΜ < *βροντώ* + *-κοπώ* (< *κόπτω*), πβ κ. *μεθο-κοπώ, σφυρο-κοπώ*]

βρόντος (ο) ο κρότος τής βροντής και γενικότ κάθε δυνατός ήχος, τού οποίου η ένταση μπορεί να προκαλέσει ελαφρά δόνηση: *η πόρτα έκλεισε με ~* || *ο άγριος ~ τον κατατρόμαξε* ΣΥΝ πάταγος, θόρυβος· ΦΡ ***στον βρόντο*** (i) στην τύχη, χωρίς συγκεκριμένο στόχο *πυροβολώ / ρίχνω ~* (ii) χωρίς αποτέλεσμα, ματαίως *μιλούσε ~, κανείς δεν του έδινε σημασία* || *πετάει λεφτά ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < *βροντώ* (υποχωρητ.). Η φρ. *στον βρόντο* προήλθε από τη συνήθεια πολεμιστών να πυροβολούν προς την κατεύθυνση από όπου ακουγόταν ο πυροβολισμός, χωρίς να έχουν εντοπίσει τον στόχο].

βροντόσαυρος (ο) [1891] {βροντοσαύρ-ου | -ων, -ους} φυτοφάγος δεινόσαυρος που έζησε κατά την ιουρασική περίοδο από τα μεγαλύτερα χερσαία ζώα που έζησαν, με βάρος 30 περίπου τόνων και μήκος γύρω στα 21 μέτρα, μακρύ λαιμό και ουρά, ογκώδη πόδια και συγκριτικά πολύ μικρό κεφάλι
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ. brontosaurus]

βροντοφωνάζω ρ αμετβ. κ. μετβ. {βροντοφώναξα} ♦ **1.** (αμετβ) βγάζω δυνατή, βροντερή φωνή ♦ **2.** (μετβ.) (συνεκδ) διακηρύσσω με έντονο και κατηγορηματικό τρόπο, φωνάζω (κάτι) δυνατά *~ το όνομά μου* || *σύσσωμο το πλήθος βροντοφώναξε την πίστη του στον ηγέτη του* ΣΥΝ διαλαλώ, διακηρύσσω. Επίσης **βροντοφωνώ** [μεσν] {-είς .}.

βροντόφωνος, -η, -ο [μτγν] αυτός που διαθέτει βροντερή φωνή ΣΥΝ τρανταχτός, ηχηρός. – **βροντόφωνα / -ώνως** [1825] επίρρ.

βροντοχτυπώ (κ -άω) ρ. {βροντοχτυπάς .. | βροντοχτύπησα} (εκφραστ.) χτυπώ προκαλώντας δυνατό κρότο ή ενοχλητικά δυνατό θόρυβο. *~ τα ζάρια / την πόρτα* ΣΥΝ βροντοκοπώ

βροντώ (κ. -άω) ρ αμετβ κ μετβ. {βροντάς... | βρόντη-σα κ. -ξα} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω βροντή: *«βροντά κι αστράφτει ο ουρανός και σειέται ο απάνω κόσμος»* (δημοτ. τραγ) **2.** (απρόσ. **βροντά**) ρίχνει βροντές· *όλη νύχτα βροντούσε και χαλούσε ο κόσμος* || *έξω αστράφτει και ~* ΣΥΝ μπουμπουνίζει· ΦΡ ***αστράφτω και βροντάω*** (μεσν. φρ.) για πρόσωπο που εκφράζεται με έντονο και επιθετικό τρόπο: *άστραψε και βρόντηξε στην αγόρευσή του ο εισαγγελέας* **3.** παράγω εξαιρετικά ισχυρό θόρυβο: *όλη νύχτα βροντούσαν τα πυροβόλα* || *τα βραχιόλια της βροντούν* ΦΡ (παροιμ) ***στού κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα*** για πρόσωπο που δεν δείχνει κανένα ενδιαφέρον για όσα του λέμε, που αδιαφορεί πλήρως για συμβουλές ή παρακλήσεις **4.** (για κλειστούς ή ανοικτούς χώρους) αντηχώ: *τα βουνά βροντούσαν από τον καννονιοβολισμό* ♦ (μετβ) **5.** χτυπώ (κάτι) με δύναμη, παράγοντας δυνατό ήχο, προκαλώντας θόρυβο *βρόντηξε πίσω του την πόρτα κι έφυγε* ΣΥΝ βαρώ **6.** ρίχνω (κάτι/κάποιον) με δύναμη κάτω *με μία λαβή τον σήκωσε πάνω από τον ώμο του και τον βρόντηξε στο πάτωμα* || (μτφ.) *τους βρόντηξε στο γραφείο την παραίτησή της* ΦΡ ***τα βροντώ (κάτω / χάμω)*** (i) εγκαταλείπω μια προσπάθεια, προτού την ολοκληρώσω τα παρατάω: *μόλις κουράστηκε, τα βρόντηξε κι έφυγε* (ii) (για εργαζόμενο) παραιτούμαι, διακόπτω από μόνος μου επαγγελματική συνεργασία. *αν δεν αλλάξουν οι όροι εργασίας, θα τα βροντήξω όλα κάτω και θα φύγω* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρόμα, υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *βροντῶ (-άω)* < *βροντή* (βλ λ)].

βροντώδης, -ης, -ες [μτγν] {βροντώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (κυρ. για ήχους) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση και δύναμη: *~ χειροκροτήματα / γέλια / φωνές* ΣΥΝ βροντερός — **βροντωδώς** επίρρ. [1883] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*.

βρούβα (η) {δύσχρ βρουβών} **1.** ποώδες φυτό, που για πολλές καλλιέργειες θεωρείται ζιζάνιο, αλλά αξιοποιείται στην παρασκευή καταπλασμάτων, εμπλάστρων, καθώς και φαρμάκων **2.** (συνεκδ.) ο εδώδιμος βλαστός τού φυτού *τρώω βρούβες*· ΦΡ (σκωπτ) ***(πάω / με στέλνουν) για βρούβες*** για άσκοπες και ανώφελες πράξεις, χωρίς πρακτικό σκοπό ή αποτέλεσμα
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., μεσν. < **βούλβα* (με μετάθεση φθόγγου και τροπή *λ > ρ*) < λατ bulbus < αρχ. *βολβός*]

βρουκέλλα (η) {βρουκελλών} ΙΑΤΡ βακτήριο που προκαλεί τη βρουκέλλωση (τον μελιταίο πυρετό).
[ΕΤΥΜ < νεολατ brucella, από το όνομα τού Βρετανού φυσικού Sir David Bruce (1855-1931), ο οποίος ανακάλυψε το βακτήριο αυτό].

βρουκέλλωση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ πάθηση που οφείλεται σε είδη τού βακτηρίου βρουκέλλα (βλ.λ.) ΣΥΝ μελιταίος πυρετός
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ brucellosis]

Βρούτος (ο) *Μάρκος Ιούνιος Βρούτος* Ρωμαίος επιφανής, που συμμετείχε στη δολοφονία τού Ιουλίου Καίσαρα· ΦΡ ***και συ (τέκνον) Βρούτε;*** για περιπτώσεις στις οποίες δέχεται κανείς πλήγμα μεταξύ άλλων και από πρόσωπο που θεωρούσε φίλο.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Brutus < brutus «βαρύς, δυσκίνητος». Η φρ. *και συ Βρούτε*, (λατ Et tu, Brute?) ελέχθη από τον Ιούλιο Καίσαρα κατά τη στιγμή τής δολοφονίας του, όταν αντελήφθη ότι μεταξύ των δολοφόνων ήταν και ο Βρούτος, ο οποίος ήταν στενός φίλος του, τιμημένος από τον Καίσαρα]

βροχερός, -ή, -ό [μεσν] (για κλιματολογικές συνθήκες, εποχές) αυτός που σταθερά χαρακτηρίζεται από συχνές βροχοπτώσεις *τα ~ τροπικά κλίματα ευνοούν την οργιώδη βλάστηση* || *ο ~ καιρός τού Λονδίνου* ΣΥΝ υγρός

βροχή (η) **1.** νερό που παράγεται από υγροποιημένους ατμούς στην ατμόσφαιρα και πέφτει στη γη σε σταγόνες· η πτώση νερού από τα σύννεφα στη γη με μορφή σταγόνων: *αύριο θα σημειωθούν βροχές στα βόρεια τού νομού* || *η ~ χτυπούσε το τζάμι* || *τοπική / παροδική / ραγδαία / καταρρακτώδης / φθινοπωρινή / ψιλή / ξαφνική / δυνατή / σιγανή ~* || *άρχισε / έπιασε / πέφτει / ρίχνει ~* || *~ με το τουλούμι* ΦΡ (α) (καθημ) ***με πιάνει η βροχή*** αρχίζει να βρέχει, ενώ βρίσκομαι στον δρόμο: *η βροχή μάς έπιασε στο ύψος τής Κηφισιάς* (β) ***ο βρεγμένος τη βροχή δεν τη φοβάται*** βλ. λ. *βρέχω* (γ) ***σαν τη βροχή στ' αλώνι*** βλ λ. *αλώνι* (δ) ***τεχνητή βροχή*** (i) η τεχνητή πρόκληση βροχής ύστερα από ραντισμό κατάλληλων βροχοφόρων νεφών με μόρια ιωδιούχου αργύρου από αεροπλάνο ή ειδικές συσκευές εδάφους (ii) σύστημα αρδεύσεως που χρησιμοποιείται για πότισμα (ε) ***όξινη βροχή*** βλ λ. *όξινος* **2.** (στον πληθ) η εποχιακή βροχόπτωση, η βροχερή εποχή: *τώρα με τις ~ θ' ανοίξουν και τα σχολεία* || *η περίοδος των βροχών στις τροπικές περιοχές* **3.** (μτφ.-σπάν) οποιαδήποτε εκροή υγρού (κυρ σωματικού) σε μεγάλες ποσότητες. *έτρεχαν τα δάκρυα ~* ΣΥΝ ποτάμι **4.** (μτφ) πλήθος πραγμάτων που ρίχνονται ή γίνονται διαδοχικά: *~ πληροφοριών / εικόνων / τηλεγραφημάτων / μηνύσεων* || *οι σφαίρες έπεφταν ~* || *τα κέρματα έπεφταν ~ στο παρκέ τού γηπέδου* || *ύστερα από την επιτυχία τής ταινίας δέχεται ~ προτάσεων για συνεργασία* || *~ από σχόλια / ερωτήσεις / καταγγελίες / παράπονα / φιλοφρονήσεις / αντιρρήσεις* || *~ μετεωριτών* ΣΥΝ πλήθος, καταιγισμός. — (υποκ.) **βροχούλα** (η) [μεσν.] (σημ 1)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βρέχω*]

> **βροχή και άλλα κατακρημνίσματα.** Ό,τι πέφτει από τα σύννεφα τού ουρανού σε υγρή ή και στερεή μορφή αποτελεί τα λεγόμενα **υδατώδη ατμοσφαιρικά κατακρημνίσματα** (αγγλ. precipitation). Την πιο λεπτή μορφή κατακρημνίσματος αποτελεί το **ψιχάλισμα** (ή **ψιλόβροχο**). Η λ. είναι νεότερη (*ψιχάλα* < *ψίχαλο* «ψίχουλο» + *ψεκάδα* «σταγόνα βροχής» πβ *ψιχία* «ψίχουλα», *ψίχα*, *ψίχουλο* / *ψίχαλο* όλα από το αρχ *ψίξ*, *ψιχός*, «ψίχουλο»). Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν το **ψακάδες / ψεκάδες** «ψιχάλες» και το ρ **ψακάζει** «ψιχαλίζει» (ο Αριστοτέλης στα *Μετεωρολογικά* του [3 4 5] λέει. «*όταν μὲν κατὰ μικρὰ μόρια φέρηται, ψακάδες, ὅταν δὲ κατὰ μείζω μόρια, ὑετὸς καλεῖται*»). Άλλο κατακρήμνισμα, το κυριότερο, είναι η **βροχή**, από το ρ **βρέχω**. Και οι δύο λέξεις είναι αρχαίες: το *βροχή* απαντά στον Δημόκριτο, το *βρέχει* στον Ξενοφώντα. Ωστόσο, οι δύο λ. χρησιμοποιούνται συστηματικά από τους μεταγενεστέρους χρόνους (Π. Διαθήκη, Κ. Διαθήκη κ.λπ.). Αρχαιότερη –ήδη ομηρική– και συνήθης στην Αρχαία είναι η λ. **υετός** (από το ρ. *ὕει* «βρέχει»), η οποία χρησιμοποιείται περιορισμένα στη μετεωρολογική ορολογία ως συνώνυμο τού *βροχή*, ενώ για πολλή βροχή και σε μεταφορική χρήση– χρησιμοποιείται η αρχαία λ. **κατακλυσμός**, που σήμαινε την πλημμύρα (πβ. τη φράση «*βροχή πλημμύρα*»). Προκειμένου για καταρρακτώδη, ραγδαία βροχή, οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν τη λ. **όμβρος** (ο), που πέρασε εν μέρει στη λόγια γλώσσα και στην αντίστοιχη επιστημονική ορολογία. Από τη λ. χρησιμοποιείται το παράγ επίθετο **όμβριος** «βρόχινος» (*όμβρια ύδατα* «τα νερά τής βροχής») και το ουσ **ανομβρία** «έλλειψη βροχής, αναβροχιά» Ας σημειωθεί ακόμη ότι το **ομπρέλα** (και λόγιο *ομβρέλα*) δεν έχει σχέση με το *όμβρος*, αλλά προέρχεται από το ιταλ. ombrella (< λατ. umbrella < umbra «σκιά»). Η καταρρακτώδης βροχή λέγεται κυρίως **νεροποντή** (< *νερό* + *ποντίζω* «καταποντίζω, βυθίζω») και **κατεβασιά** (< *κατεβάζω*), εφόσον δε συνοδεύεται από αστραπές, βροντές και ισχυρό άνεμο, χαρακτηρίζεται ως **καταιγίδα** και **μπόρα**. Το **καταιγίδα** είναι αρχαίο από το ρ *καταιγίζω* «κατεβαίνω ορμητικός» (πβ *καταιγιστικός*) < *αιγίς* «οργή, θύελλα». Το **μπόρα** είναι αντιδάνειο: < βεν. bora < λατ boreas < ελλην. *βορέας* (βοριάς). Όταν τα κατακρημνίσματα παίρνουν στερεή μορφή, εμφανίζονται ως **χαλάζι, χιόνι** ή ανάμικτη μορφή βροχής και χιονιού, **χιονόνερο** ή **χιονόβροχο**. Στη γλώσσα των μετεωρολογικών δελτίων χρησιμοποιείται συχνά και η λ. **βροχόπτωση** («*θα σημειωθούν βροχοπτώσεις*» αντί «*βροχές*»), ενώ η κύρια σημ. τής λ. είναι το ποσό τής βροχής που καταμετρείται ότι έπεσε σε μια περιοχή

βροχηδόν επίρρ [1845] (αρχαιοπρ.) σε μεγάλη ποσότητα και πυκνότητα: *οι καταθέσεις γνωστών και αγνώστων έρχονται ~* || *οι ερωτήσεις άρχισαν να πέφτουν ~* ΣΥΝ συνεχώς, σωρηδόν
[ΕΤΥΜ < *βροχή* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ κ. *βαθμ-ηδόν*]

βρόχι (το) (συνήθ. στον πληθ -λαϊκ) **1.** μικρή θηλιά (κυρ. από τρίχες αλογοουράς) που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη πουλιών ή μικρών ζώων από τον λαιμό: *πιάνω λαγό στα ~* (μτφ.) **2.** οτιδήποτε λειτουργεί ως θέλγητρο για την παγίδευση κάποιου. *πιάστηκε στα ~ τού έρωτα!* ΣΥΝ δόλος, πλεκτάνη **3.** κάθε είδους παγίδα: *πιάστηκε στα ~ τού νόμου* ΣΥΝ δόκανο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *βρόχιν*, υποκ τού αρχ *βρόχος*].

βροχικά (τα) ▸ βρογχικός

βρόχινος, -η, -ο **1.** αυτός που προέρχεται από τη βροχή: *~ νερό* **2.** ΟΙΚΟΛ ***βρόχινο δάσος*** πυκνό, τροπικό δάσος με ψηλά, πλατύφυλλα, αειθαλή δέντρα σε περιοχές με υψηλή ετήσια βροχόπτωση: *η καταστροφή των ~ τού Αμαζονίου αποτελεί οικολογική απειλή για ολόκληρο τον πλανήτη*
[ΕΤΥΜ Η φρ *βρόχινο δάσος* αποτελεί μεταφρ δάνειο από αγγλ rain forest]

βροχογράφος (ο) ΜΕΤΕΩΡ όργανο μέτρησης τού ύψους και τής διάρκειας τής βροχόπτωσης, με επιπλέον καταγραφή των ωρών ενάρξεως και λήξεως, καθώς και των εντάσεών της ΣΥΝ βροχόμετρο. — **βροχογραφικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ pluviograph (νόθο σύνθ)].

βροχόμετρο (το) {βροχομέτρ-ου | -ων} ΜΕΤΕΩΡ όργανο για τον ογκομετρικό υπολογισμό τού ύψους βροχοπτώσεως ΣΥΝ βροχογράφος. — **βροχομετρικός**, -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ pluviomètre (νόθο σύνθ)].

βροχόνερο (το) το νερό τής βροχής

βροχοποιός (ο) **1.** πρόσωπο στο οποίο αποδίδονται μαγικές ικανότητες, το οποίο προσπαθεί με διάφορες τελετουργίες και ξόρκια (μαγικά λόγια και χορούς) να προκαλέσει βροχή **2.** οποιοσδήποτε επιφέρει ή προσπαθεί να προκαλέσει βροχόπτωση με τεχνητές μεθόδους — **βροχοποιητικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rain maker].

βροχόπτωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πτώση βροχής. *η ~ ήταν ευεργετική για τη γεωργία* || *συνεχείς ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ rainfall]

βρόχος (ο) **1.** θηλιά με μετακινούμενο κόμπο, που σφίγγει όσο τραβιέται το σχοινί. *ο ~ τής κρεμάλας* **2.** θηλιά που χρησιμοποιείται για τη σύλληψη μικρών θηραμάτων ΣΥΝ βρόχι, παγίδα **3.** (μτφ) οτιδήποτε προξενεί ασφυκτική πίεση, δεσμεύοντας τις ενέργειες ή την έκφραση κάποιου. *ο ~ τού νόμου* || *μη μου βάζεις ~ στον λαιμό, άσε με ν' αποφασίσω με ψυχραιμία* **4.** οποιοδήποτε κενό ανάμεσα στα καλώδια, τα σχοινιά κ λπ ενός διχτυού • **5.** ΤΙ ΧΝΟΛ σύνολο κλάδων δικτύου, που η διαδοχή τους αποτελεί κλειστή διαδρομή *~ ανατροφοδότησης* **6.** ΙΑΤΡ ανθεκτική κατασκευή (συνήθ ταινία ή πλέγμα) που χρησιμοποιείται για περιτύλιξη και ακινητοποίηση σπασμένου ή εξαρθρωμένου μέλους ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ < **μρό-χος* (< Ι Ε. *mer-egh- «δένω, πλέκω»), που πιθ συνδ. με σερβοκρ. mreža «δίχτυ», λιθ márška «διχτάκι»]

> **βρόχος – βρόγχος.** Οι δύο λέξεις, διαφορετικές στην ετυμολογική προέλευση και τη σημασία τους, συχνά συγχέονται σημασιολογικά. Σημειώνεται ότι το μεν **βρόγχος** (με **-γ-**), ομόρριζο τού *καταβροχθίζω*, δηλώνει τη διακλάδωση τής τραχείας σε κάθε έναν από τους δύο πνεύμονες (εξού και συνήθως μιλούμε, κατά πληθυντικό, για τους *βρόγχους των πνευμόνων*), ενώ το **βρόχος** (< **μρό-χος*) δηλώνει τη θηλιά που σφίγγει τον λαιμό τού ανθρώπου και τον οδηγεί στον θάνατο (ό,τι συμβαίνει με τον απαγχονισμό)

βροχοσταλίδα (η) (λογοτ.) σταγόνα βροχής.
[ΕΤΥΜ < *βροχή* + *-σταλίδα* < *στάλα*].

βρύα (τα) τα φυτά που αποτελούν τα βρυόφυτα (βλ λ) ΣΥΝ μούσκλια.
[ΕΤΥΜ < αρχ *βρύον* < *βρύω* (υποχωρητ.) «ανθίζω, αφθονώ», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λατ. frutex «θάμνος, κλαδί», αρχ γερμ krūt «χόρτο, λάχανο» (> γερμ. Kraut) Ομόρρ *βρύ-σις (-η)*. Η λ. απαντά ως β' συνθ και στο *ἔμ-βρυον* (βλ λ.)].

βρυγμός (ο) το τρίξιμο των δοντιών.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βρύκω* / *βρύχω* «μασώ με θόρυβο, κατασπαράζω» (βλ. λ. *βρυχώμαι*)]

βρυκόλακας (ο) → βρικόλακας

Βρυξέλλες (οι) {Βρυξελλών} **1.** η πρωτεύουσα τού Βελγίου και έδρα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης· ΦΡ ***λαχανάκια Βρυξελλών*** βλ. λ. *λαχανάκι* **2.** (συνεκδ.) τα κέντρα εξουσίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση: *οι αποφάσεις των Βρυξελλών.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Bruxelles (οπτικό δάνειο) < αρχ γερμ Broca-sella (μαρτυρείται και ως Bruoc-sella) «οικισμός στους βάλτους» < broca «βάλτος, έλος» + sali/sella (< λατ cella «δωμάτιο, κτήριο», πβ. *κελλί*), επειδή ο οικισμός ιδρύθηκε τον 6ο αι σε νησίδα τού ποταμού Σένα (Senne)]

βρυόφυτα (τα) [1889] ΒΟΤ μικρά πράσινα φυτά χωρίς ρίζες, βλαστούς και φύλλα, που φυτρώνουν σε υγρές και σκιερές θέσεις· βρίσκονται στο έδαφος, στις πέτρες, στους βράχους, στα δέντρα ή μέσα σε ρυάκια (βλ κ. λ *βρύα*)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού νεολατ. muscinea].

βρύση (η) {βρυσών} **1.** μεταλλικό κατασκεύασμα, συνήθ κυλινδρικού σχήματος, που προσαρτάται ως εξάρτημα στην απόληξη υδροδοτικού σωλήνα εγκατάστασης παροχής νερού, με το οποίο είναι δυνατή η διακοπή ή αυξομείωση τής ροής τού παρεχόμενου νερού. *ανοίγω / κλείνω τη ~* || *τον Αύγουστο δεν μπορείς να πιεις νερό τής ~, μόνο τού*

ψυγείου' ΣΥΝ στρόφιγγα **2.** φυσική πηγή με πόσιμο νερό: *ξεδίψασε από μια ~ στο δάσος* ΣΥΝ πηγή **3.** (μτφ ως επίρρ) με άφθονη ροή: *έτρεξαν ~ τα δάκρυά της* ΣΥΝ ποτάμι. — *(υποκ)* **βρυσάκι** (το) κ **βρυσούλα** (η) [μεσν] (σημ. 1-2) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*

[ΕΤΥΜ < μτγν *βρύσις*, αρχική σημ. «πηγή, ανάβλυση νερού», < αρχ. *βρύω* «ανθίζω, αφθονώ -- αναβλύζω» (βλ. λ *βρύο*)]

βρυσομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ } *(λαϊκ)* μεγάλη φυσική πηγή ΣΥΝ κεφαλάρι, νερομάννα

βρυχηθμός (ο) [αρχ.] (λόγ.) ο ήχος που παράγει ζώο που βρυχάται· το μουγκρητό· *ο ~ των λιονταριών*

βρυχώμαι ρ. αμετβ. αποθ {βρυχάται... | βρυχήθηκα} **1.** (για λιοντάρια κ ά άγρια ζώα) παράγω δυνατό. βαθύ και παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ μουγκρίζω **2.** (μτφ.) κάνω αισθητή την παρουσία μου, κυρ μιλώντας με επιθετικό, έντονο τρόπο *το ποντίκι που βρυχάται* (βλ λ *ποντίκι*) || *βρυχάται μαινόμενος στις συνεδριάσεις* **3.** παράγω δυνατό και βαθύ θόρυβο. *το κύμα βρυχόταν πάνω στα βράχια || το τρακτέρ βρυχήθηκε στην ανηφόρα* Επίσης (καθημ) **βρυχιέμαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βρυχῶμαι (-άο-)* < θ *βρυχ-* (πβ. παρακ *βέ-βρυχ-α*), παράλλ. τ τού ρ. *βρύκω* «μασώ με θόρυβο, κατασπαράζω» < I.E *g^{w}rūg(h)o. πβ. αρχ σλαβ. gryzǫ «μασώ»]

βρυώδης, -ης, -ες [αρχ.] {βρυώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} αυτός που είναι γεμάτος βρύα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

βρω *(να/θα)* ρ. → βρίσκω

βρώμα (η) → βρόμα

βρώμα (το) {βρώμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) οτιδήποτε καταναλώνεται ως τροφή και προέρχεται κυρ από κυνήγι

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βρῶμα* < θ. *βρω-*, πβ *βι-βρώ-σκω* «τρώγω». Βλ λ *βρώση*]

βρωματολογία (η) [1837] {χωρ πληθ } η συστηματική και με επιστημονικές βάσεις μελέτη τής παρασκευής και τής σύστασης των τροφίμων

[ΕΤΥΜ < *βρώμα (το)* «φαγώσιμο, βρώση» + *-λογία* < *λέγω*]

βρωματοχημεία (η) ΧΗΜ ο κλάδος τής χημείας που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη σύσταση, παρασκευή και συντήρηση τροφίμων με τον πλέον υγιεινό τρόπο· η χημεία τροφίμων

[ΕΤΥΜ < *βρώμα (το)* «φαγώσιμο, βρώση» + *χημεία*]

βρωμερός, -ή, -ό → βρομερός

βρώμη (η) → βρόμη

βρωμιά (η) → βρομιά

βρωμίζω ρ → βρομίζω

βρώμικος, -η, -ο → βρόμικος

βρώμιο (το) → βρόμιο

βρωμώ ρ → βρομώ

βρώση (η) {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ) η κατανάλωση (κάποιου πράγματος) ως τροφίμου, το να τρώει κανείς· κυρ. στη ΦΡ ***προς βρώσιν***: *τα είδη ήταν τελείως ακατάλληλα προς βρώσιν* || (ως εκκλησ. ευχή) *«ευλόγησον την βρώσιν και την πόσιν» (εὐλόγησον τὴν βρῶσιν καὶ τὴν πόσιν)* ΣΥΝ φάγωμα

[ΕΤΥΜ < αρχ. *βρῶσις* < θ *βρω-* < *g^{w}r- < Ι Ε *g^{w}er- «καταπίνω, καταβροχθίζω», πβ σανσκρ girāmi, λατ. voro, γαλλ vorace «αδηφάγος» (< λατ vorax), γαλλ. gorge «λαιμός» (< λατ gurges «δίνη, στρόβιλος»), γερμ. Köder «δόλωμα» κ.ά. Ομόρρ αρχ *βι-βρώ-σκω* «τρώγω, καταβροχθίζω», *βορ-ά, βάραθρο(ν)* (βλ.λ), *βρῶμα (τό), βρώ-σιμος, -βόρος* κ ά].

βρώσιμος, -η, -ο *αυτός που μπορεί να καταναλωθεί* ως τροφή ΣΥΝ φαγώσιμος.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *βρῶσις*].

βύας (ο) {βυών} (λόγ) ο μπούφος (βλ λ)

[ΕΤΥΜ αρχ , *ονοματοποιημένη λ., που απαντά* και σε άλλες Ι Ε γλ , πβ. αρμ bu, περσ. būm, λατ. bubo].

βύβλος (η) **1.** (στην παλαιογραφία) ελληνική ονομασία τού παπύρου, γνωστή ήδη στον Αισχύλο (*Ικέτιδες* 947) **2.** (με κεφ.) πλούσια πόλη τής Φοινίκης, η *οποία πρέπει να* ήταν το κυριότερο κέντρο εμπορίας παπύρου

βύζαγμα (το) {βυζάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο θηλασμός **2.** το ρούφηγμα με το στόμα. *το ~ τού δαχτύλου*

βυζαίνω ρ αμετβ κ. μετβ. {βύζα-ξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** ρουφώ γάλα από τη θηλή τού μητρικού μαστού. *το μωρό σταμάτησε να κλαίει και βύζαινε λαίμαργα || βυζαίνει ακόμα, αφού δεν έχει δοντάκια για να μασάει* ΣΥΝ γαλουχούμαι, θηλάζω **2.** (κατ᾽ επέκτ) βρίσκομαι στην ηλικία κατά την οποία τρέφομαι αποκλειστικά με μητρικό γάλα, είμαι σε ηλικία θηλασμού *πώς να θυμάται τι είχε γίνει πριν από είκοσι χρόνια, τότε ακόμα βύζαινε'* ♦ (μετβ.) **3.** πίνω θηλάζοντας· *δεν πρόλαβε να βυζάξει το γάλα τής μάννας του* ΣΥΝ θηλάζω **4.** (για μητέρες ή *παραμάννες) προσφέρω* το στήθος μου για θηλασμό, παρέχω γάλα (σε νεογνό για να θηλάσει) *βύζαξε το μωρό της έναν χρόνο* ΣΥΝ γαλουχώ, θηλάζω **5.** μιμούμαι τις κινήσεις τού θηλασμού, ρουφώντας ή βάζοντας (κάτι) στο στόμα *δέκα χρονών και βυζαίνει ακόμα το δάχτυλο!* ΣΥΝ πιπιλίζω

[ΕΤΥΜ < μεσν. *βυζάνω* < μτγν *μυζῶ* (με ανομοίωση *β-* < *μ-*) < αρχ. *μύζω* < *μῦ*, ονοματοποιημένη λ από την ήχο και το σχήμα των χειλιών τού βρέφους κατά τον θηλασμό]

βυζανιάρικο (το) [μεσν] *(λαϊκ.)* **1.** το νεογνό ή το βρέφος που βυζαίνει ακόμα, που τρέφεται ακόμα με μητρικό γάλα ΣΥΝ βυζασταρούδι **2.** (μτφ -μειωτ.) το πολύ νεαρό ή ανώριμο και άπειρο άτομο *μην κάνεις σαν ~ φέρσου όπως αρμόζει στην ηλικία σου*

βυζαντινισμός (ο) [1872] **1.** το σύνολο αντιλήψεων και πολιτισμικών αξιών που ιστορικά αποδίδονται στην περίοδο τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας: *«ο νους μου πηγαίνει σε τιμές μεγάλες τής φυλής μας, στον ένδοξό μας ~»* (Κ Καβάφης) **2.** (συνεκδ.-κακόσ) η έλλειψη πρακτικού πνεύματος και η ανάλωση σε περίπλοκες και άσκοπες, σχολαστικές συζητήσεις και διαδικασίες· ο στείρος σχολαστικισμός.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γερμ Byzantinismus]

βυζαντινολογία (η) [1895] {βυζαντινολογιών} **1.** η επιστημονική μελέτη όλων των εκφάνσεων τής βυζαντινής ζωής, τής τέχνης και γενικότ τού βυζαντινού πολιτισμού **2.** (κακόσ.) ο βυζαντινισμός (βλ λ., σημ 2) — **βυζαντινολόγος** (ο/η) [1886], **βυζαντινολογικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. byzantinologie].

βυζαντινολογώ ρ. αμετβ. {βυζαντινολογείς... | βυζαντινολόγησα} (κακόσ.) συζητώ χωρίς πρακτικό πνεύμα, επιμένοντας στους τύπους και τις λεπτομέρειες (βλ λ. *βυζαντινισμός*) — **βυζαντινολόγημα** (το)

βυζαντινοπρεπής, -ής, -ές {βυζαντινοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)· βυζαντινοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που ταιριάζει στα βυζαντινά πρότυπα, που εκφράζει τη βυζαντινή νοοτροπία· *~ τελετή / ύφος.* — **βυζαντινοπρεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

βυζαντινός, -ή, -ό [1807] **1.** αυτός που σχετίζεται με το Βυζάντιο και τον πολιτισμό του *~ ναός / μουσική / εικόνα / αρχαιολογία / φιλολογία* **2.** ***Βυζαντινή Αυτοκρατορία*** το ανατολικό τμήμα τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας *από* την ίδρυση τής Νέας Ρώμης (*Κωνσταντινούπολης*) το 324 μ Χ. ώς την άλωσή της το 1453 από τους Οθωμανούς **3.** ***Βυζαντινός*** (ο), ***Βυζαντινή*** (η) κάθε υπήκοος τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας *η καθημερινή ζωή των ~.*

Βυζάντιο (το) {Βυζαντίου} **1.** αρχαία *πόλη* τής ΝΑ Θράκης στον Βόσπορο, αποικία των Μεγαρέων από το 657 *π.*Χ , στη θέση τής οποίας ιδρύθηκε το 324 μ.Χ. η νέα πρωτεύουσα τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας με το όνομα *Κωνσταντινούπολη* **2.** (συνεκδ.) η Βυζαντινή Αυτοκρατορία (βλ. λ *βυζαντινός*, σημ. 2) *η ιστορία τού ~.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *Βυζάντιον*, ονομασία μικρής πόλης στις όχθες τού Βοσπόρου, όπου το 324 μ Χ ο Μ Κων/νος ίδρυσε τη Νέα Ρώμη (λατ. Nova Roma), τη μετέπειτα *Κων/πολη*, ως πρωτεύουσα τού Ανατολικού Ρωμαϊκού Κράτους, τού οποίου οι *υπήκοοι αυτοαποκαλούνταν* μέχρι τέλους *Ρωμαίοι* Ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε με τη σημερινή σημ. από τον Γερμανό J. Wolf το 1562 (αντί των μέχρι τότε όρων *Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία* κ *Ρωμανία*)].

βυζαρού (η) {βυζαρούδες} *(λαϊκ) γυναίκα που έχει μεγάλους μαστούς* ΣΥΝ βυζού

βυζασταρούδι (το) το βυζανιάρικο (βλ λ)

[ΕΤΥΜ Υποκ. τού μεσν *βυζαστάρης* < *βυζαστής* < *βυζάνω*]

βυζάστρα [μεσν] κ **βυζάχτρα** (η) {*δύσχρ* βυζαστρών} η παραμάννα ΣΥΝ τροφός.

βυζί (το) {βυζ-ιού | -ιών} **1.** ο ανθρώπινος μαστός και γενικότ. ο μαστός των θηλυκών θηλαστικών (πβ λ *στήθος*) **2.** (ειδικότ.) ο γυναικείος μαστός· ΦΡ ***απ᾽ το βυζί τής μάννας (κάποιου)*** (εκφραστ) *από* βρέφος, από πολύ μικρή ηλικία *έμαθε να υπολογίζει τα λεφτά ~ του· πώς να μην είναι τσιγγούνης!* ΣΥΝ από τα γεννοφάσκια του, με το γάλα τής μάννας του. – (υποκ) **βυζάκι** (το), (μεγεθ) **βυζάρα** (η).

[ΕΤΥΜ < μεσν *βυζίον* < *βυζάνω* (υποχωρητ.)]

βυζού (η) [μεσν.] {βυζούδες} η βυζαρού (βλ λ.).

βυθίζω ρ. μετβ [αρχ] {βύθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ κατάδυση, κάνω (κάτι/κάποιον) να βουλιάξει στον βυθό· (ειδικότ για πλοία) προκαλώ την καταστροφή, τον καταποντισμό: *τα γερμανικά υποβρύχια βύθισαν πολλά συμμαχικά πλοία στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο || το πλοίο βυθίστηκε αύτανδρο* ΣΥΝ βουλιάζω, καταποντίζω **2.** (για μικρά αντικείμενα, σώματα) πιέζω (κάτι), ώστε να καλυφθεί μερικώς ή πλήρως *από υγρό*, κυρ. νερό: *~ τα χέρια στο νερό* ΣΥΝ βουτώ **3.** (γενικότ.) πιέζω (κάτι), ώστε να εισχωρήσει στη μάζα άλλου σώματος, χώνω βαθιά στο εσωτερικό *το λιοντάρι βύθισε τα νύχια του στον λαιμό τού ζώου* || (κ. μεσοπαθ. ***βυθίζομαι***) *κουρασμένος βυθίστηκε στη μεγάλη πολυθρόνα'* ΣΥΝ μπήγω, καρφώνω, βάζω (μτφ) **4.** παραδίδω ολοκληρωτικά σε συγκεκριμένη ψυχική, πνευματική ή συναισθηματική κατάσταση, απορροφώ πλήρως· *τα τελευταία γεγονότα τον βύθισαν σε μαύρες σκέψεις || βυθίστηκε σε μελαγχολία / βαθύ πένθος / ονειροπόληση / απελπισία* **5.** *κυριεύω, καλύπτω ολοκληρωτικά: η απεργία τής Δ.Ε Η βύθισε τη χώρα στο σκοτάδι*

βυθιότητα (η) {χωρ πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ βαθμίδα τού κώματος κατά την οποία παρατηρείται έκπτωση των ανώτερων κινητικών και νοητικών λειτουργιών *«είχε τραυματιστεί από πτώση και βρισκόταν σε ~»* (εφημ.) **2.** η εξασθενημένη ένταση των καρδιακών τόνων, όπως σε περικαρδίτιδα και πνευμονικό εμφύσημα.

[ΕΤΥΜ < *βύθος (το)*]

βύθιση (η) [1833] {-ης κ. *-ίσεως* | *-ίσεις, -ίσεων*} **1.** η σταδιακή πτώση, διείσδυση σε κατώτερα επίπεδα, η κατάδυση: *η ~ τού σώματος στη θάλασσα* ΣΥΝ καταβύθιση, βύθισμα, (λόγ) εμβάπτιση **2.** (μτφ) η κατάσταση βαθύτατου ύπνου, ληθάργου *ύστερα από το ατύχημα έπεφτε συχνά σε ~* ΣΥΝ νάρκη, λήθαργος **3.** (για σκάφη) ο καταποντισμός που οφείλεται σε ατύχημα ή σε εχθρική επίθεση: *η ~ οφείλεται σε ρήγμα που προκλήθηκε από τη σφοδρή θαλασσοταραχή || ~ δύο εχθρικών υποβρυχίων* ΣΥΝ βούλιαγμα, ναυάγιο, (λόγ) καταποντισμός, *(λαϊκ)* φουντάρισμα.

βύθισμα (το) [1887] {βυθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πιέζεται (κάτι μέσα σε κάτι άλλο), ώστε να καλυφθεί *το ~ τού πινέλου στη μπογιά* ΣΥΝ βύθιση, καταβύθιση **2.** η βύθιση (πλοίου, υποβρυχίου κ λπ.), ο καταποντισμός **3.** ΝΑΥΤ το αριθμητικά μετρημένο τμήμα σκάφους, που βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας: *~ φόρτωσης || πλοίο με ~ 10 ποδιών* **4.** ΓΕΩΛ η περιοχή τού γήινου φλοιού που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από τις γύρω περιοχές: *όταν τα ~ δεν έχουν τη δυνατότητα αποστράγγισης, γεμίζουν νερό και μετατρέπονται σε λίμνες*

[ΕΤΥΜ Ο ναυτ όρ αποδίδει το αγγλ. draught, ενώ ο γεωλ. όρ. αποδίδει το αγγλ depression].

βυθοκόρηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η χρήση βυθοκόρου για την απομάκρυνση άμμου, βούρκου ή μολυσματικών προσμείξεων από τον βυθό ποταμών, ακτών κ ά — **βυθοκοριστής** (ο). **βυθοκορώ** ρ {-είς. }

βυθοκόρος (η) [1897] το πλωτό μηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται σε υποβρύχιες εκσκαφές για την εκσκαφή τού βυθού και τη διατήρηση τού βάθους καναλιών, ποταμών και λιμανιών, την αποκομιδή υλικών, την κατασκευή έργων και την περισυλλογή αντικειμένων αξίας.
[ΕΤΥΜ < *βυθός* + *-κόρος* < αρχ *κορῶ (-έω)* «καθαρίζω» (πβ. *νεω-κόρος*), απόδ. τού γαλλ bateau draguer Βλ. κ λ *κόρος*]

βυθομέτρηση (η) [1888] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο υπολογισμός με κατάλληλες μετρήσεις τού βάθους φυσικού υδάτινου όγκου (θάλασσας, ποταμού, λίμνης) ΣΥΝ βαθομέτρηση, βυθοσκόπηση **2.** (μτφ) η εκτίμηση και διάγνωση (συνήθ. κατόπιν αναλυτικών διεργασιών) μιας κατάστασης. *δεν χρειάζονται, είπε, φροϊδικές μελέτες και ψυχολογικές ~* ΣΥΝ ανάλυση, αναζήτηση, διερεύνηση — **βυθομετρώ** ρ {-είς .}

βυθόμετρο (το) {βυθομέτρ-ου | -ων} όργανο που μετρά το βάθος φυσικών υδάτινων όγκων
[ΕΤΥΜ Απόδ τού ελληνογενούς γαλλ bathomètre]

βυθός (ο) **1.** ο πυθμένας, το χαμηλότερο επίπεδο εδάφους κάτω από υδάτινη μάζα (θάλασσα, λίμνη, ποταμό) *βατραχάνθρωποι ερευνούν τον ~ τής λίμνης* || *το υποβρύχιο προσέκρουσε στον ~ από εσφαλμένους χειρισμούς* || *αμμώδης ~* ΣΥΝ πυθμένας, πάτος **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των βαθύτερων στρωμάτων νερού που προσεγγίζουν τον πυθμένα, καθώς και η υποβρύχια πανίδα και χλωρίδα που ζει σε αυτά, τα βάθη τής θάλασσας. *ο ~ έχει ασύλληπτες ομορφιές, παράξενα φυτά και ζώα* || *ψάρι τού ~* **3.** (μτφ) το χαμηλότερο σημείο, αυτό που τίθεται ως κατώτατο όριο (υπαρκτό ή επιτρεπτό): *φθάσαμε στον ~ τής ηθικής κατάπτωσης* ΣΥΝ πυθμένας, πάτος, έσχατο σημείο, τέρμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *g^{w}udh- (< I E *g^{w}adh- > *βάθος*), που συνδ με τα ομόρρ. *βαθύς, βάπτω βόθρος, ἄ-βυσσος* κ ά]

> **βυθός – πυθμένας – πάτος.** Η λ **βυθός** χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την κατώτατη επιφάνεια χώρων σκεπασμένων με νερό (ο βυθός τής θάλασσας, τής λίμνης, τού πελάγους κ τ ό) Αντιθέτως, τόσο ο **πυθμένας** (που συνδέεται ίσως ετυμολογικά με το *βυθός*) όσο και η λ **πάτος** χρησιμοποιούνται για οποιαδήποτε κατώτατη επιφάνεια (δοχείων κ.λπ) και για υδάτινους χώρους Από το *βυθός* σχηματίστηκε στην Αρχαία και τύπος **βυσσός** (< **βυθ-yός* ή **βυθ-σός*), από όπου το **ά-βυσσος** (αρχική σημασία· αυτός που δεν έχει βυθό, που δεν έχει προσπελάσιμη κατώτατη επιφάνεια, άρα ο εξαιρετικού βάθους) και το **Ανά-βυσσος** (ά-βυθος, ά-πατος)
> → *παρώνυμο*

βύθος (το) {βύθους | βύθη κ βύθια, βυθών} (σπάν.) **1.** ο βυθός, κυρ. τής θάλασσας *στο ~ τού πελάγου* ΣΥΝ βυθός **2.** το βαθύτερο σημείο τής Γης, τα έγκατα τής Γης *τα ~ τού βουνού* **3.** (μτφ) ο εξαιρετικά βαθύς ύπνος, ο λήθαργος *αμέσως ύστερα έπεσε σε ~* ΣΥΝ νάρκη, κώμα, βύθιση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *βυθός*, με αλλαγή γένους]

βυθοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως -ήσεις, -ήσεων} η συστηματική και με επιστημονικά μέσα παρατήρηση τού βυθού (θαλασσών, ποταμών, λιμνών), η εξέταση με βυθοσκόπιο — **βυθοσκοπικός**, -ή, -ό. **βυθοσκοπώ** ρ {-είς .}.
[ΕΤΥΜ < *βυθοσκοπώ* < *βυθός* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»]

βυθοσκόπιο (το) {βυθοσκοπί-ου | -ων} όργανο παρατηρήσεως τού βυθού (συνήθ ρηχών ή αβαθών θαλασσών)· αποτελείται από κύλινδρο με γυαλί προσαρμοσμένο στη μία του βάση
[ΕΤΥΜ < *βυθός* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»]

βύνη (η) {χωρ πληθ } προϊόν που προκύπτει με κατεργασία των σπερμάτων των δημητριακών, κυρ τού κριθαριού (με φρύξη), και χρησιμοποιείται ως βάση ζυμώσεων, κατά κύριο λόγο στη βιομηχανία μπίρας και τροφίμων: *εκχύλισμα / ξηραντήριο βύνης.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *βύνη / βύνι(ς)* (γεν *-εως*), αγν. ετύμου]

βύρσα (η) {βυρσών} το μεγάλης αντοχής κατεργασμένο δέρμα, που χρησιμοποιείται κυρ. ως κάλυμμα εξαρτημάτων, μηχανών ή σκευών που φθείρονται λόγω τριβής — **βύρσινος**, -η, -ο [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ ετύμου, ίσως συνδ με λατ burra «πυκνόμαλλο ρούχο» κ ά., οπότε θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι προέρχεται από I.E *bhrs- < *bhers- «δασύ τρίχωμα»]

βυρσοδεψείο (το) [μτγν] η βιομηχανική ή βιοτεχνική μονάδα κατεργασίας δερμάτων με στόχο τη διατήρηση τής ευκαμψίας τους και την αύξηση τής αντοχής τους ΣΥΝ (λαϊκ) ταμπάκικο

βυρσοδέψης (ο) {βυρσοδεψών} ο τεχνίτης ή ο ιδιοκτήτης βυρσοδεψείου ΣΥΝ (λαϊκ.) ταμπάκης
[ΕΤΥΜ αρχ < *βυρσο-* (< *βύρσα*, βλ λ.) + *-δέψης* < *δέφω* «τρίβω, κατεργάζομαι», αγν ετύμου. πιθ συνδ με αρχ *διφθέρα* «κάτεργασμένο δέρμα»]

βυρσοδεψία (η) {χωρ πληθ } **1.** η τεχνική επεξεργασίας ακατέργαστου δέρματος κυρ. θηλαστικών, για την παραγωγή κατεργασμένου εύκαμπτου δέρματος με μεγάλη αντοχή **2.** ο τομέας τής βιομηχανίας που ασχολείται με την παραγωγή κατεργασμένου δέρματος Επίσης **βυρσοδεψική** [μτγν].

βύρσωμα (το) {βυρσώμ-ατος | -ατα, -άτων} η επένδυση επιφάνειας με δέρμα ΣΥΝ πέτσωμα
[ΕΤΥΜ < *βύρσα* (βλ λ)].

Βυρτεμβέργη (η) περιοχή τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Württemberg, από ομώνυμη δυναστεία κομήτων που ιδρύθηκε κατά τον 12ο αι]

Βύρων (ο) {Βύρων-ος, -α} **1.** ο Άγγλος ρομαντικός ποιητής Τζωρτζ Γκόρντον λόρδος Μπάυρον **2.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Βύρωνας**
[ΕΤΥΜ Εξελληνισμένη μεταφορά τού αγγλ Byron, από το επώνυμο τού Άγγλου ποιητή και φιλέλληνα George Gordon Byron (1788-1824), γνωστού ως *λόρδου Βύρωνα* Το αγγλ όν Byron < αρχ αγγλ. bȳrum «στάβλος»]

βυρωνισμός (ο) [1861] το καλλιτεχνικό και ιδεολογικό ρεύμα που προέκυψε ως αποτέλεσμα τής επιρροής τού έργου και τού παραδείγματος ζωής τού λόρδου Βύρωνα σε επίπεδο θεματολογίας και εκφραστικών τρόπων *από το ιδεολογικό ρεύμα τού ~ επηρεάστηκαν ο Γκαίτε, ο Ουγκώ, ο Μπωντλαίρ, ο Πούσκιν κ ά* ΑΝΤ αντιβυρωνισμός. — **βυρωνιστής** (ο) [1887], **βυρωνίστρια** (η), **βυρώνειος**, -α, -ο [1887] κ **βυρωνικός**, -ή, -ό [1861]. **βυρωνικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ byronism]

βύσμα (το) {βύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΗΛΕΚΤΡ εξάρτημα σε άκρο ηλεκτρικού αγωγού, που επιτρέπει την εισαγωγή του σε κατάλληλη υποδοχή (πρίζα, κυψέλη), ώστε να συνδέεται με τους αγωγούς που καταλήγουν σε αυτή την υποδοχή ΣΥΝ φις **2.** κομμάτι ξύλου ή άλλου υλικού, που χρησιμοποιείται για να βουλλώνει τρύπες ή ανοίγματα ΣΥΝ πώμα, βούλλωμα, έμφραγμα **3.** ΙΑΤΡ συσσωρευμένη κυψελίδα που φράζει τον έξω ακουστικό πόρο τού αφτιού και εμποδίζει τη δίοδο ήχου προς τον τυμπανικό υμένα • **4.** (αργκό) το μέσο πρόσωπο ή σύνολο προσώπων, που μπορεί να παρεμβαίνει επηρεάζοντας εξελίξεις και αποφάσεις υπέρ των συμφερόντων συγκεκριμένου προσώπου. *είχε μεγάλο ~ και τον διόρισαν σε καλή θέση στο Δημόσιο* || *ποιον έχει ~ και παίρνει μετάθεση όπου θέλει,* — (αργκό) **βυσματούχος** κ **βυσματίας** (ο) (σημ 4).
[ΕΤΥΜ αρχ < *βύω* «κλείνω, αποφράσσω» < **βύσ-ω* (με σίγηση τού ενδοφωνηεντικού *-σ-*) < I.E *b(h)u- / *p(h)u- «φυσώ, φουσκώνω», πβ. αλβ m-bush «γεμίζω», μέσ. ιρλ būas «θήκη, κοιλιά» (< I.E. *bousto-), αρχ γερμ pfoso «συνάχι», αρχ. αγγλ pusa (> αγγλ pose) κ.ά.].

βυσματώνω ρ μετβ {βυσμάτω-σα -θηκα, -μένος} **1.** συνδέω με βύσμα • **2.** (αργκό) (α) στερώ κάτι από κάποιον άλλο χρησιμοποιώντας πλάγια μέσα υπέρ μου: *τον βυσμάτωσαν και τελικά πήγε άλλος στη θέση του* (β) έχω γνωριμίες τις οποίες χρησιμοποιώ για να ευνοούμαι: *είναι πολύ βυσματωμένος και παίρνει συνεχώς άδειες*

βυσσινάδα (η) [1889] αναψυκτικό ποτό από σιρόπι βύσσινου, που πίνεται διαλυμένο σε κρύο νερό.

βυσσινής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού βύσσινου *~ φόρεμα / κραγιόν* **2.** ***βυσσινί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού βύσσινου ΣΥΝ κερασί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χρώμα.*

βυσσινιά (η) φυλλοβόλο δέντρο, συγγενές προς την κερασιά, αλλά μικρότερο σε μέγεθος, το οποίο καλλιεργείται στις εύκρατες ζώνες για τον καρπό του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χρώμα.*

βύσσινο (το) ο καρπός τής βυσσινιάς ο οποίος έχει σχήμα όμοιο με τού κερασιού, σάρκα μαλακή και χυμώδη, σκούρο κόκκινο χρώμα και ξινή γεύση, δεν τρώγεται ωμός, αλλά χρησιμοποιείται λόγω τού χυμού του στην ποτοποιία, κυρ για την παρασκευή βυσσινάδας, και στη ζαχαροπλαστική: *γλυκό ~* || *σιρόπι ~* ΣΥΝ ξινοκέρασο ΦΡ (λαϊκ) ***να μένει / να λείπει το βύσσινο*** για την απόρριψη χειρονομίας ή προσφοράς, η οποία κρίνεται ασύμφορη, ύποπτη ή επικίνδυνη: *και μετά από τέτοιο τσακωμό μάς καλεί στο εξοχικό του ~!*
[ΕΤΥΜ < μτγν *βύσσινον*, ουδ τού αρχ. επιθ. *βύσσινος* < *βύσσος* «είδος λινού υφάσματος», σημιτ. προελ , πβ. εβρ. bus, φοιν bṣ]

βυσσινόκηπος (ο) μεγάλη έκταση με βυσσινιές

βυσσοδομώ ρ αμετβ {βυσσοδομείς. μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (λόγ) (κακόσ.) ασχολούμαι με παρασκηνιακά σχέδια και μεθοδεύσεις υπονόμευσης ή συκοφάντησης κάποιου: *οι κύκλοι τής ανωμαλίας βυσσοδομούν κατά των ελευθεριών τού λαού* ΣΥΝ μηχανορραφώ, σκευωρώ, ραδιουργώ, δολοπλοκώ
[ΕΤΥΜ < μεσν *βυσσοδομῶ* < *βυσσο-* (< αρχ. *βυσσός* < **βυθ-σός* < *βυθός*) + *-δομῶ (-έω)* < *δέμω* «χτίζω, οικοδομώ» Η λ απαντά στην Αρχ. ως *βυσσοδομεύω* με τη σημ «μηχανεύομαι εναντίον κάποιου, καταστρώνω κρυφά σχέδια»]

βυτίο (το) μεγάλης αντοχής και χωρητικότητας μεταλλικό δοχείο ή ανάλογη κατασκευή συνήθ κυλινδρικού σχήματος, κατάλληλο για την ασφαλή συγκέντρωση και φύλαξη ή μεταφορά υγρών (κυρ. καυσίμων) ή αερίων ΣΥΝ βαρέλι
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < **βυτίον* < λατ buttis «βαρέλι» < μτγν *βοῦττις* «δοχείο, κάδος», αγν ετύμου, πιθ δάνειο]

βυτιοφόρο (το) [1893] όχημα εφοδιασμένο με βυτίο για τη μεταφορά υγρών (κυρ νερού ή καυσίμων) ή λυμάτων σε μεγάλες ποσότητες· *η μεταφορά βενζίνης γίνεται με βυτιοφόρα*

βωβός, -ή, -ό (λόγ.) βουβός (βλ. λ)
[ΕΤΥΜ μτγν , αγν ετύμου, πιθ. ονοματοπ σχηματισμός σε *-βός*]

βωλοδέρνω ρ αμετβ (σχολ ορθ *βολοδέρνω*) {μόνο σε ενεστ. κ παρατ } υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, περιφερόμενος εδώ και εκεί *δέκα χρόνια βωλόδερνε στην ξενιτειά* ΣΥΝ τυραννιέμαι, δεινοπαθώ, παραδέρνω
[ΕΤΥΜ < *βώλος* «σβώλος, χώμα» + *δέρνω*]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ παράγεται από το **βώλος** (ο) «μικρό κομμάτι χώματος από οργωμένο χωράφι» και το ρ. **δέρνω**. Είναι νεότερη λ με εμφανή τη σημασιολογική εξέλιξη από την έννοια τού «εργάζομαι στη γη, σπάζω τους χωμάτινους βώλους οργωμένου χωραφιού» σε αυ-

τήν τού «κουράζομαι πολύ. ταλαιπωρούμαι. υποφέρω». → *βώλος*

βωλοκοπώ ρ μετβ. (σχολ ορθ *βολοκοπώ*) {βωλοκοπ-άς κ -είς... | βωλοκόπ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} σπάζω τους βώλους χώματος που έχουν δημιουργηθεί από το όργωμα. διαλύω τους βώλους, κάνοντας το έδαφος λείο: *βωλοκοπά το χωράφι, για να είναι ευκολότερο το πιάσιμο των σπόρων.* — **βωλοκόπος** (ο) [μτγν]. **βωλοκόπημα** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βωλοκοπῶ (-έω) < βῶλος + -κοπῶ < κόπτω*]

βώλος (ο) (σχολ. ορθ *βόλος*) **1.** η ομογενής μάζα σφαιρικού σχήματος, σφαιρικός όγκος οποιουδήποτε υλικού *διακόσμηση με γυάλινους ~* ‖ *~ ασβέστη / ζύμης* ΣΥΝ σφαιρίδιο, σφαίρα, μπαλάκι, σβώλος, μπίλια **2.** ο μικρός χωμάτινος όγκος που σχηματίζεται, κυρ κατά το όργωμα και το σκάλισμα, από το χώμα που αποσπάται σε κομμάτια από το έδαφος ΣΥΝ σβώλος **3.** (ειδικότ) μικρό (γυάλινο ή πορσελάνινο) σφαιρίδιο διαφόρων χρωμάτων, που χρησιμοποιείται σε παιδικά παιχνίδια: *αντάλλαξαν βώλους για τα παιχνίδια τους!* **4. *βώλοι*** (οι) παιδικό παιχνίδι στο οποίο οι παίκτες συναγωνίζονται για το ποιος θα χτυπήσει με το δικό του περισσότερα από τα γυάλινα σφαιρίδια που υπάρχουν μέσα σε καθορισμένη περιοχή. *παίζουν βώλους στην αυλή* ΣΥΝ μπίλιες • **5.** ΟΡΥΚΤΟΛ άργιλος που έχει τη χαρακτηριστική ιδιότητα να σχηματίζει κόκκινο ή καφέ γυαλί όταν λειώνει. — (υποκ) **βωλάκος** (ο) κ. **βωλάκι** (το) (σημ. 1-3)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *βῶλος*, αγν ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *βολβός* και με αρμ bolk «ραπανάκι»].

βώλος – αβώλος – βόλος. Το **βώλος** (ο) από αρχ. **βώλος** (ο/η) ίσως συνδέεται ετυμολογικά με το **βόλος**. αν ανάγεται και αυτό, όπως το *βόλος*, στο ρ *βάλλω. Βόλος* σημαίνει «ρίψη, ρίξιμο, ριξιά, ριπτόμενο» από το ρ. *βάλλω* «ρίχνω» Αν το **βώλος** είχε ως αρχική σημ. «το σπάσιμο τής γης σε κομμάτια με χτυπήματα», τότε συνδέεται και αυτό με το ρ. *βάλλω* Ο τύπος **αβώλος** είναι νεότερος, αποσπασμένος από φράσεις όπως *«τους βώλους»*, όπου το -ς θεωρήθηκε ότι ανήκει στο όνομα που ακολουθεί

βωμολοχία (η) {βωμολοχιών} η χυδαία και υβριστική λέξη ή φράση: *ορισμένοι κωμικοί καταφεύγουν στις ~, για να εκβιάσουν το γέλιο τού κοινού* ΣΥΝ αισχρολογία, χυδαιολογία, βρομόλογο, βρισιά. — **βωμολόχος** (ο/η) [αρχ.]. **βωμολοχικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **βωμολοχώ** ρ [μτγν.] {-είς . }.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *βωμολόχος* «αυτός που παραμονεύει κοντά στους βωμούς, για να κλέψει αφιερωμένο σε αυτούς κρέας» < *βωμός + λόχος* «ενέδρα» Επειδή ήταν απρεπές ακόμη και να μιλά κανείς για την ασεβή πράξη τού *βωμολόχου*, η λ συνδέθηκε με την αισχρολογία και με τα υβριστικά λόγια]

βωμός (ο) **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ (α) τόπος, λάκκος ή υπέργεια κατασκευή ενός ή περισσοτέρων επιπέδων με τετράγωνο, ορθογώνιο ή κυκλικό εμβαδόν για την τέλεση θυσιών *ο ~ τής θεάς Ήρας* (β) μικρό ή μεγαλύτερο αναθηματικό ομοίωμα των ανωτέρω **2.** ΕΚΚΛ η Αγία Τράπεζα τού χριστιανικού ναού ΣΥΝ θυσιαστήριο **3.** (μτφ) οτιδήποτε (θεσμός ή σκοπός κυρ) απαιτεί ή εξαναγκάζει σε θυσίες στο όνομά του ή για χάρη του· *δεν μπορεί να θυσιάζεται η παιδεία στον ~ των πολιτικών σκοπιμοτήτων* ‖ *θυσίασε τη ζωή του στον ~ τής ελευθερίας* ΦΡ (αρχαιοπρ) ***υπέρ βωμών και εστιών*** για το ύψιστο ιδανικό, για ό,τι πιο ιερό έχει κάποιος, κυρ για την προάσπιση τής εθνικής ανεξαρτησίας και ελευθερίας· *αμύνομαι ~* ΣΥΝ για τα ιερά και όσια.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *g^wō-mo-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τής ρίζας *βā- / βη- (αρχ ἔ-βη-ν, βῆ-μα)* Ομόρρ *βαίνω* (βλ.λ), *βά-σις, βά-θρο(ν), βατός, βά-δην, βα-τήρ(ας)* κ.ά. Η λ δήλωνε εξαρχής την υπερυψωμένη βάση τού θυσιαστηρίου, αργότερα δε ολόκληρο το θυσιαστήριο]

βωξίτης (ο) ▸ βοξίτης

Γ

Γ, γ: γάμμα, το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Όπως γνωρίζουμε από το φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας, το αρχ. γράμμα **γ** προφερόταν ως **-γκ-** (π.χ. **γένος** = /génos/), δηλ. ως **κλειστό** ουρανισκόφωνο σύμφωνο και όχι ως **διαρκές** ουρανισκόφωνο σύμφωνο που προφέρεται σήμερα (**γένος** = /γénos/) Στους χρόνους τής Αλεξανδρινής Κοινής και πιθανότατα στους τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες το *γ* έπαυσε να δηλώνει τον φθόγγο *-γκ-* και δήλωσε από τότε μέχρι και σήμερα τον φθόγγο *-γ-* Προ τής ελληνικής αλφαβητικής γραφής, στα συλλαβογραφικά αλφάβητα (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το *γ* (προφορά /g/) δηλωνόταν το ίδιο όπως και τα άλλα ουρανισκόφωνα σύμφωνα (*κ* και *χ*) ήτοι, το ίδιο συλλαβόγραμμα δήλωνε και τους τρεις φθόγγους *κ – γ – χ*. Από πλευράς γραφικής παράστασης, ας σημειωθεί ότι με καμπύλωση των δύο κεραιών που απάρτιζαν το (κεφαλαίο) Γ, ήτοι με τη μορφή τού C, σχηματίστηκε το τρίτο γράμμα τού λατινικού αλφαβήτου (C), το οποίο όπως είναι γνωστό– είναι το δυτικό ελληνικό αλφάβητο (το αλφάβητο τής Χαλκίδας). Μάλιστα, επειδή το λατ. γράμμα C χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει στην προφορά τον φθόγγο [k], για το *γκ* ([g]) επινοήθηκε νέο γράμμα, το G, που απαρτίστηκε από το C και μία διαφοροποιητική γραμμή στο κάτω άκρο (G). Ως προς την ονομασία τού γράμματος **γάμμα**, οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής υποστηρίζουν ότι προήλθε από το βορειοσημιτικό γράμμα gimel που σήμαινε την καμήλα (εβρ. gāmāl, αραμαϊκό gamlā) - ο Ησύχιος αναφέρει *γαμάλ· ή κάμηλος παρά Χαλδαίοις*–, η δε ελλην. λ. **κάμηλος** είναι δάνειο σημιτικό Από την προφορά τού αρχικού γράμματος τού σημιτ. gimel, από το g-, προήλθε «ακροφωνικά» η προφορά γκ [g] τού αρχαίου ελληνικού *γ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλφάβητο, γραφή*.

Γ, γ γάμμα κ γάμα το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ κ λ *γάμμα, αριθμός*)

γα (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο φα τής ευρωπαϊκής
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *πα*]

γαβ ως μίμηση τής φωνής τού σκύλου (πβ. λ *γάβγισμα*)
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ]

γαβάθα (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** το πρόχειρο παραδοσιακό σκεύος μεγάλων διαστάσεων και χωρητικότητας, κυρ για προσφορά φαγητού **2.** (συνεκδ) η μεγάλη ποσότητα φαγητού που αντιστοιχεί στο περιεχόμενο τού παραπάνω σκεύους *είναι ικανός να φάει μόνος του μια ~ ρύζι.* — **γαβαθωτός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ gabatha < μτγν *γαβαθόν (τό)* < σημιτ *kabbát].

γαβγίζω ρ. αμετβ [μεσν.] {γάβγισα} **1.** (για σκύλους) παράγω σύντομους, συνήθ. επαναλαμβανόμενους και δυνατούς, ήχους. *το σκυλί, μόλις βλέπει κάποιον να πλησιάζει, αρχίζει να γαβγίζει* ΣΥΝ αλυχτώ ΦΡ. (παροιμ.) (μτφ.) ***σκύλος που γαβγίζει δεν δαγκώνει*** ο άνθρωπος που εξωτερικεύει την οργή του ή φωνάζει και απειλεί, είναι λιγότερο επικίνδυνος από εκείνον που δεν εκδηλώνει τέτοια αντίδραση **2.** (μτφ.) μιλώ με ενοχλητικά δυνατή φωνή και επιθετικό τόνο *αντί να γαβγίζεις, κάτσε να μιλήσουμε σαν άνθρωποι'*

γάβγισμα (το) {γαβγίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο ήχος που παράγει ο σκύλος όταν γαβγίζει. *το δυνατό ~ τού σκυλιού ξεσήκωσε τη γειτονιά* ΣΥΝ (λόγ.) υλακή, (λαϊκ) αλύχτημα

γαβιάλης (ο) {γαβιάληδες} κροκόδιλος που απαντά στην Ινδία και τη ΝΑ. Ασία· έχει ιδιαίτερα μακρύ σώμα και χαρακτηριστικό ραβδόσχημο ρύγχος.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gavial < χίντι ghaviyāl].

γαβριάς (ο) {γαβριάδες} (παλαιότ.) έξυπνος και ζωηρός αλητάκος
[ΕΤΥΜ < κύρ. όν. *Γαβριάς*, μεταφορά τού γαλλ. ονόματος Gavroche, παιδικού ήρωα τού μυθιστορήματος *Οι Άθλιοι* (Les Misérables) τού V Hugo].

Γαβριέλα (η) γυναικείο όνομα.

Γαβριήλ (ο) {άκλ } **1.** ένας από τους Αρχαγγέλους, αυτός που μετέφερε στην Παρθένο Μαρία το μήνυμα τής γέννησης τού Χριστού (βλ κ. λ. *ευαγγελισμός*) **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα Επίσης (λαϊκ) **Γαβρήλης** κ. **Γαβρήλος** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μτγν < εβρ. Gabhriél «ο Θεός είναι η ισχύς μου» < gévcr «ικανός (για στρατ. υπηρεσία)» + -el «Θεός»]

γάβρος (ο) → γαύρος

Γάγγης (ο) ποταμός τής Ινδίας και τού Μπανγκλαντές, που πηγάζει από τα Ιμαλάια και εκβάλλει στον Ινδικό Ωκεανό· θεωρείται ιερός από τους ινδουιστές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ Ganges < σανσκρ. gangā «ποταμός»]

γάγγλιο (το) {γαγγλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ καθένα από τα στρογγυλά ή επιμήκη ογκίδια που παρατηρούνται σε ορισμένα λεμφαγγεία και νεύρα: *λεμφικά / νευρικά ~ || τα ~ τού εγκεφάλου* — **γαγγλιακός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γαγγλίον*, αβεβ ετύμου, ίσως αναδιπλασιασμένος τ θεμάτων που απαντούν στις λ *ἄγλις, γέλγις* (και τα δύο σημαίνουν «σκελίδα σκόρδου»). Η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ αγγλ. ganglion].

γάγγραινα (η) {χωρ. πληθ } **1.** ΙΑΤΡ η νέκρωση ή ο θάνατος μαλακού ιστού λόγω παρεμπόδισης τής κυκλοφορίας τού αίματος, η οποία ακολουθείται συνήθ. από αποσύνθεση και σήψη **2.** (μτφ.-εκφραστ.) κατάσταση επεκτεινόμενης φθοράς και αποσύνθεσης (κυρ. σε κοινωνικό και ηθικό επίπεδο): *η ~ των ναρκωτικών απειλεί τη νεολαία μας || η ~ τής γραφειοκρατίας* ΣΥΝ συμφορά, μάστιγα, καρκίνωμα. **γαγγραινικός,** -ή, -ό [μτγν], **γαγγραινώδης,** -ης, -ες [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-, γρασσίδι.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γαγγραίνω* < **γαγγράω*, αναδιπλασιασμένος τ τού ρ. *γράω* «ροκανίζω, κατατρώγω» < **γράσ-ω* < *grs-, συνεσταλμ βαθμ. τού Ι Ε. *gres- «τρώγω, κομματιάζω», πβ σανσκρ. grásate «τρώγω, καταβροχθίζω», λατ gramen «χλόη» (> αγγλ grass, γερμ. Gras) κ ά Η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ. γαλλ gangrène].

γαγγραινιάζω ρ αμετβ (συνήθ για μέλος τού σώματος) προσβάλλομαι από γάγγραινα (βλ λ.).

γαδολίνιο (το) {γαδολινίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Gd) που ανήκει στα μέταλλα και το οποίο χρησιμοποιείται στην κατασκευή πυρίμαχων υλικών, στη βιομηχανία ηλεκτρονικών, σε κράματα κ α. (βλ κ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ Από το όνομα τού Φινλανδού χημικού J. Gadolin (1760-1852), προς τιμήν τού οποίου ονομάστηκε έτσι το μέταλλο από τους Γάλλους J Marignac και P. de Boisbaudran, οι οποίοι το ανακάλυψαν].

γάδος (ο) ο μικρός βακαλάος με μήκος έως και 40 εκατοστά, που αλιεύεται συνήθ. σε αβαθή νερά κοντά στις ακτές ΣΥΝ γαϊδουρόψαρο
[ΕΤΥΜ μτγν., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ. Συμπτωματική θεωρείται η μορφολ. ομοιότητα με τις λ. *γάδαρος, γάιδαρος* (βλ.λ.)].

γαελικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους Κέλτες των Βρετανικών Νήσων.
[ΕΤΥΜ < αγγλ Gaelic < Gael, ονομασία των Κελτών στις Βρετανικές Νήσους, < ιρλ. Gaedheal, πιθ αρχική σημ «λευκός»]

Γάζα (η) πόλη τού ΝΑ. Ισραήλ στη Μεσόγειο Θάλασσα ***η Λωρίδα τής Γάζας*** περιοχή γύρω από την πόλη τής Γάζας υπό αιγυπτιακή κυριαρχία μέχρι το 1967, οπότε την κατέλαβαν οι Ισραηλινοί
[ΕΤΥΜ < εβρ ʿAzza / αραβ Gazzah < αραβ. ʿaz «ισχύς, δύναμη», αρχικώς ονομασία ενός οχυρού τής περιοχής].

γάζα (η) {γαζών} **1.** αποστειρωμένο αραχνοΰφαντο βαμβακερό ύφασμα για φαρμακευτική χρήση (κυρ κατασκευή επιδέσμων και επίδεση τραυμάτων) σε μορφή ταινίας *καθάρισε το τραύμα τού παιδιού και το έδεσε με ~* **2.** (γενικότ) οποιοδήποτε λεπτό και διαφανές ύφασμα αραιής ύφανσης (κυρ. από μετάξι, λινό, βαμβάκι): (μτφ) *«ω τής αυγής κροκάτη ~, γαρούφαλλα τού δειλινού»* (Κ Βάρναλης) ΣΥΝ τούλι, τουλπάνι
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. gaze < Gaza, η πόλη Γάζα (εβρ. ʿAzza), όπου καλλιεργείται βαμβάκι και λινάρι].

γαζέλα (η) {γαζελών} αντιλόπη τής Αφρικής και τής Ασίας, γνωστή για την ταχύτητα και τη χάρη της
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ gazelle < αραβ ghazāl]

γαζί (το) {γαζ-ιού | -ιών} πυκνή και λεπτή ραφή, κυρ. εξωτερική, που γίνεται με ραπτομηχανή: *το πέρασε διπλό ~, για να μη σκιστεί απ' το βάρος*· ΦΡ ***δουλεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** θεωρώ και μεταχειρίζομαι (κάποιον) συστηματικά ως αντικείμενο κοροϊδίας, χωρίς αυτός να το αντιλαμβάνεται: *τον δουλεύουν όλοι ψιλό γαζί κι αυτός δεν παίρνει χαμπάρι!* — (υποκ) **γαζάκι** (το)
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ < *γάζα* (βλ λ) ή < αραβ kazz «μετάξι»]

γαζία (η) {γαζιών} **1.** μικρό θαμνώδες αγκαθωτό καλλωπιστικό φυτό, που καλλιεργείται σε τροπικές και υποτροπικές περιοχές και είναι γνωστό κυρ. για τα κιτρινωπά αρωματικά άνθη του, που χρησιμοποιούνται κατεξοχήν στην αρωματοποιία ή ως καλλωπιστικά **2.** (συνεκδ.) το χαρακτηριστικό άνθος τού παραπάνω φυτού *οι γαζίες μοσχοβολούσαν στον κήπο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < βεν gazia < ιταλ acacia < μτγν *ἀκακία*]

γαζώνω ρ. μετβ {γάζω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ράβω με ραπτομηχανή. ~

το φόρεμα ΣΥΝ ράβω **2.** (μτφ) διαπερνώ με ριπή σφαιρών (με πολυβόλο, αυτόματο κ.τ ό): *οι τρομοκράτες γάζωσαν το αυτοκίνητο στο οποίο επέβαινε ο δικαστής* — **γάζωμα** (το) [μεσν.|. **γαζωτός,** -ή, -ό [μεσν.|. **γαζωτά** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < *γαζί*].

γαζωτής (ο), **γαζώτρια** (η) {γαζωτριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμά του το γάζωμα

γαία (η) {γαιών} **1.** (λόγ -συνήθ στον πληθ.) έκταση γης που προορίζεται για καλλιέργεια ή για οικοδόμηση *αποφασίστηκε η απαλλοτρίωση γαιών για την ανέγερση τού νοσοκομείου* ‖ *υπερασπιζόταν τη δήμευση των μεγάλων κτημάτων και τη διανομή των ~ στους χωρικούς* **2.** (αρχαιοπρ) το χώμα· κυρ. στη ΦΡ ***γαία πυρί μιχθήτω*** (*ἐμοῦ θανοντος γαῖα μιχθητω πυρί, Τραγ Αδέσπ.* 513) ας γίνει ό,τι θέλει για να δηλώσουμε την πλήρη αδιαφορία μας για το τι πρόκειται να συμβεί. *όσο διοικώ εγώ. δεν θέλω αλλαγές μόλις φύγω, ~!* ‖ *ας πάρω τη σύνταξή μου και μετά ~!* **3.** ΧΗΜ ***αλκαλικές γαίες*** βλ λ *αλκαλικός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γαῖα*. ποιητ τ. τού *γῆ* (βλ λ)].

γαιάνθρακας (ο) [1846] {γαιανθράκων} ΟΡΥΚΤ. ορυκτός άνθρακας, όπως ο ανθρακίτης, ο λιγνίτης, η τύρφη κ.λπ.. *άκαπνος ~* ‖ *~ σε σκόνη* ‖ *κοιτάσματα γαιανθράκων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γη*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. charbon de terre].

γαιανθρακοφόρος, -ος, -ο [1892] αυτός που περιέχει κοιτάσματα γαιανθράκων· *~ περιοχή / έκταση*

γαιανθρακωρυχείο (το) [1855] ορυχείο εξόρυξης γαιανθράκων.

γαϊδάρα (η) ➤ γαϊδούρα

γάιδαρος (ο) {γαϊδάρ-ου | -ων, -ους} **1.** θηλαστικό κατοικίδιο ζώο συγγενές προς το άλογο, αλλά πιο μικρόσωμο, με χαρακτηριστικά μακριά αφτιά· χρησιμοποιείται στη μεταφορά φορτίων και ανθρώπων και σε γεωργικές εργασίες· ΦΡ (α) (οικ) ***σκάω γάιδαρο*** εξαντλώ και τα πιο μεγάλα περιθώρια υπομονής: *αυτή σκάει γάιδαρο· κατέβασε ολόκληρο μαγαζί για ένα μέτρο ύφασμα και τελικά δεν το πήρε!* (β) (παροιμ.) ***είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα*** για κάποιον που κατηγορεί άλλους για ελαττώματα που ο ίδιος έχει σε μεγαλύτερο βαθμό (γ) (μειωτ. ή οικ) ***κατά φωνή κι ο γάιδαρος!*** για κάποιον που εμφανίζεται τη στιγμή που γίνεται λόγος γι' αυτόν *πάνω που μιλούσαμε γι' αυτόν, να σου εμφανίζεται· ~!* ΣΥΝ πάνω στην ώρα (δ) ***δένω τον γάιδαρό μου*** εξασφαλίζω τη θέση μου *μονιμοποιήθηκε στη δουλειά του κι έδεσε τον γάιδαρό του* (ε) ***όποιος δεν μπορεί να δείρει τον γάιδαρο, δέρνει το σαμάρι*** (μεσν. παροιμία *ἐλάκτισεν ὁ γάιδαρος καὶ δέρουσι τὸ σάγμα*) για κάποιον που επειδή δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τους ισχυροτέρους ή ανωτέρους του και πραγματικά υπεύθυνους για κάτι. τα βάζει με τους ιεραρχικά κατώτερους ή με άλλους, που ευθύνονται λιγότερο ή δεν έχουν τη δύναμη να αντιδράσουν (στ) (μειωτ.) ***δεν μπορεί να μοιράσει δύο γαϊδάρων άχυρα*** για κάποιον που είναι ανίκανος και για τις πλέον απλές και αυτονόητες εργασίες (ζ) (παροιμ) ***ήταν στραβό το κλήμα, το 'φαγε κι ο γάιδαρος*** για κάτι που έρχεται ως τελειωτικό χτύπημα, καταστροφικό τέλος μιας ήδη προβληματικής κατάστασης: *δεν φτάνει που χρωστούσε σε όλους, τράκαρε και το αυτοκίνητο· ~!* ΣΥΝ ήρθε κι έδεσε (η) ***φάγαμε τον γάιδαρο, στην ουρά θα σταματήσουμε / σταθούμε;*** βλ. λ. *ουρά* (θ) (ειρων.) ***δυο γάιδαροι μαλώνανε σε ξένον αχυρώνα*** για πρόσωπα που φιλονικούν για πράγματα που δεν τους ανήκουν (ι) (παροιμ) ***κάποιου (του) χάριζαν γάιδαρο και τον κοίταζε στα δόντια*** για κάποιον που δεν καταλαβαίνει την αξία μιας προσφοράς και μεμψιμοιρεί για τις λεπτομέρειες *του αγόρασαν αυτοκίνητο κι αυτός παραπονιόταν για τη μάρκα· ~!* (ια) (παροιμ) ***αν δεν κλοτσήσει ο γάιδαρος, δεν τον ξεφορτώνουν*** ο αδικούμενος ή καταπιεζόμενος πρέπει να αντιδρά, προκειμένου να βελτιωθεί η κατάστασή του: *μα κάθεται με δεμένα χέρια και περιμένει να τον λυπηθούν ~!* (ιβ) ***γάιδαρος αμολητός, κύρης και νοικοκύρης*** για αναιδές πρόσωπο που κάνει κατάχρηση τής παρεχόμενης ελευθερίας. που υπερβαίνει τα όρια ανοχής των υπολοίπων (ιγ) (παροιμ.) ***ο γάιδαρος είν' γάιδαρος και ας φορεί και σέλα*** ούτε η στολή ούτε το αξίωμα εξευγενίζουν αυτόν που είναι από τη φύση του χυδαίος, ο άξεστος άνθρωπος δεν γίνεται ευγενής, αν τον ντύσεις καλά ΣΥΝ τον αράπη κι αν τον πλένεις το σαπούνι σου χαλάς (ιδ) ***γαϊδάρου λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε*** για την αδυναμία άμουσου και ακαλλιέργητου ανθρώπου να συναισθανθεί και να εκτιμήσει υψηλές αισθητικές αξίες: *τον πήραν αστοιχείωτο άνθρωπο να τον πάνε στην Όπερα ~!* (ιε) (ειρων.) ***(σιγά) μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου*** βλ λ *στάζω* (ιστ) ***–Πετάει ο γάιδαρος; –Πετάει!*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες αναγκάζεται κανείς να δέχεται ή να υποχωρεί σε παράλογες απόψεις ή καταστάσεις *ό,τι σου λέει, «ναι» θα του λες εσύ «~»!* (ii) για πρόσωπα ανόητα ή εύπιστα που δέχονται ως αληθινά τα πιο απίθανα πράγματα. *Ό,τι της πεις το χάφτει! «~»!* (ιζ) ***γάιδαρος ξεσαμάρωτος / ξέστρωτος / ξεκαπίστρωτος*** βλ λ. *γαϊδούρι* (ιη) ***μαντζουράνα στο κατώφλι, γάιδαρος στα κεραμίδια*** για πράγματα παράδοξα (τα οποία συνήθ προσποιούμαστε ότι τα πιστεύουμε για να μη φέρουμε αντίρρηση σε αυτόν που τα λέει) **2.** (μτφ.-υβριστ.) άνθρωπος που χαρακτηρίζεται αρνητικά από ιδιότητες που κατά σύμβαση αποδίδονται στη συμπεριφορά τού παραπάνω ζώου, όπως η έλλειψη ευαισθησίας. ευγένειας ή φιλότιμου: *δεν ντρέπεται ο ~ να μην πει ένα «ευχαριστώ»!* ΣΥΝ αναίσθητος. ανάγωγος· ΦΡ ***γάιδαρος με περικεφαλαία*** (ως χαρακτηρισμός) πάρα πολύ ανάγωγος. αναιδής και αναίσθητος. — (υποκ.) **γαϊδαράκος** (ο)
[ΕΤΥΜ μεσν < *γαϊδάριον* < αραβ gadar / gaidar «σκληρότητα. καταπίεση». Είναι πιθ. ότι η λ χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να χαρακτηρίσει τον τρόπο συμπεριφοράς έναντι τού ζώου και στη συνέχεια το ίδιο το ζώο. Συμπτωματική είναι η μορφολ. ομοιότητα με το ουσ. *γάδος* «μπακαλιάρος» (που ονομάζεται λαϊκ. και *γαϊδουρόψαρο*), αφού είναι γνωστή η συνήθεια τής ονομασίας θαλάσσιων ζώων σύμφωνα με τα ζώα τής ξηράς]

γάιδαρος – όνος. Το συμπαθές τετράποδο. ξενικής προέλευσης. δηλώθηκε στην Ελληνική. Αρχαία και Νέα. με δάνειες λέξεις τις λ. **όνος** και **γάιδαρος**. Και το μεν **όνος**. ήδη αρχαίο. ανάγεται σε μια ανατολική σουμεριακή λ. anšu, από όπου το ελλην. *ὄνος* (< *osonos). το λατ asinus και το αρμενικό išoy (ēs). Ας σημειωθεί ότι η λ. *όνος* μαρτυρείται ήδη στα Μυκηναϊκά (τύπος. o-no) Η νεότερη δε ονομασία **γάιδαρος** (από μεσν *γαϊδάριον*) ανάγεται στο αραβικό ga(i)dar, που σημαίνει «σκληρότητα. καταπίεση». αυτήν που ασκούσαν οι άνθρωποι συχνά σε αυτό το ζώο. τόσο που να γραφεί *«γάειδαρος»* και να παρετυμολογηθεί η ονομασία του από το *«ἀεὶ δέρεσθαι»* (που πάντα τον δέρνουν)' Μια σειρά μειωτικών και υποτιμητικών σημασιών και σημασιακών αποχρώσεων ποικίλης υφής (δήλωση άξεστου. αγενούς, αναιδούς, ασήμαντου. ανίκανου. ανάξιου. μάταιου κ.λπ.) συνδέθηκε με εκφράσεις που λέγονταν γι' αυτό το ζώο, τόσο στην αρχαία όσο και στη νεότερη γλώσσα μας· αρχ *«περὶ ὄνου σκιᾶς»*, *«ὄνον κείρεις»* (ματαιοπονείς). *«ὄνου ποκους ζητεῖς»* (ασήμαντη επιδίωξη), *«ὄνος ὕεται»* («γάιδαρος βρέχεται», δεν συμβαίνει τίποτε). *«ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον, ὁ δὲ τὰ ὦτα ἐκίνει»*, *«ὄνων ὑβριστότερος»*. *«ὄνος εἰς Ἀθήνας»* (για περίεργα πράγματα), *«ὄνος ἐν πιθήκοις»* (υπερβολικά άσχημος), *«εἰς ὄνους ἀφ' ἵππων»* (από τα καλά στα άσχημα), *«ὄνος λύρας ἀκούων»* (εντελώς αδαής), *«ὄνος με ἐλάκτισεν κἀγὼ ἀντιλακτίσω αὐτόν.»* κ.ά. νεότ *«δεν μπορεί να μοιράσει δυο γαϊδάρων άχυρα»* (ανίκανος), *«γάιδαρος αμολητός, κύρης και νοικοκύρης»*. *«ο γάιδαρος είν' γάιδαρος και ας φορεί και σέλα»*. *«γάιδαρος ακάλεστος»*. *«ξέστρωτος / ξεσαμάρωτος γάιδαρος»*. *«γαϊδάρου λύρα παίζανε κι αυτός τ' αφτιά του τάραζε»*. *«σιγά μη στάξει η ουρά τού γαϊδάρου»*, *«σκάει γάιδαρο»*. *«είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα»*. *«όταν δεν μπορεί να δείρει τον γάιδαρο. δέρνει το σαμάρι»*.

γαϊδούρα (η) {χωρ γεν. πληθ } **1.** το θηλυκό γαϊδούρι **2.** (υβριστ.) γυναίκα αγενής και ανάγωγη • **3.** ***μακριά γαϊδούρα*** ομαδικό παιχνίδι. στο οποίο μερικοί παίκτες σχηματίζουν μια σειρά σκυμμένοι ο ένας πίσω από τον άλλον και οι υπόλοιποι παίρνοντας φόρα πηδούν με ορμή πάνω στις πλάτες των σκυμμένων παικτών καβαλώντας τους. Επίσης **γαϊδάρα** [μεσν]

γαϊδουράγκαθο (το) αγκαθωτό φυτό ξηρών κλιμάτων, συνήθ με έντονα μοβ άνθη.

γαϊδουρεύω ρ. αμετβ {γαϊδούρεψα} γίνομαι αναίσθητος. αγενής, επιδεικνύοντας θράσος και γαϊδουριά *πολύ γαϊδούρεψε ο μικρός, έτσι που τον καλόμαθες!* ΣΥΝ αποθρασύνομαι

γαϊδούρι (το) {γαϊδουρ-ιού | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** ο γάιδαρος (βλ.λ) **2.** (υβριστ) ανάγωγος και άξεστος άνθρωπος· *Το ~! Κοίτα πώς μιλάει σε γέρον άνθρωπο!* ‖ (κ. επιτατ) *~ ξέστρωτο / ξεσαμάρωτο / ξεκαπίστρωτο* (μεσν φρ) — (υποκ) **γαϊδουράκι** (το) [μεσν.] κ. **γαϊδουράκος** (ο), **γαϊδουρήσιος,** -ια. -ιο
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαϊδούριον* < *γαϊδάριον*, βλ λ. *γάιδαρος*].

γαϊδουριά (η) {χωρ. πληθ } οποιαδήποτε πράξη ή συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από αναισθησία και έλλειψη ντροπής. ευγένειας ή φιλότιμου *ήταν μεγάλη ~ εκ μέρους του να πάρει τα δώρα και να μην πει ένα «ευχαριστώ»* ΣΥΝ αγένεια, απρέπεια. χοντροκοπιά.

γαϊδουρινός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον γάιδαρο: *~ μάτια / ουρά / αφτιά* (μεγάλα) ΣΥΝ γαϊδουρήσιος· ΦΡ ***γαϊδουρινή υπομονή*** πολύ μεγάλη υπομονή **2.** (μειωτ.) απρεπής. χωρίς ευγένεια. χωρίς ευαισθησίες: *~ συμπεριφορά* — **γαϊδουρινά** επίρρ.

γαϊδουρο- κ **γαϊδουρό-** κ **γαϊδουρ-** [μεσν.] (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι **1.** σχετίζεται με τον γάιδαρο: *γαϊδουρομούλαρο, γαϊδουρο-βοσκός, γαϊδουρό-γαλα* **2.** (υβριστ.) έχει τα αρνητικά χαρακτηριστικά που συμβατικά αποδίδονται στον γάιδαρο (κυρ αναισθησία, αγένεια, θράσος, αμορφωσιά) *γαϊδουρ-άνθρωπος*, (εκφραστ) *γαϊδουρο-γάιδαρος*

γαϊδουρόβηχας (ο) {χωρ. γεν πληθ } ξερός. βασανιστικός βήχας.

γαϊδουρογάιδαρος (ο) (επιτατ) υπερβολικά αγενής και ανάγωγος άνθρωπος

γαϊδουρογυρεύω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ κ παρατ } ψάχνω για τον γάιδαρό μου· μόνο στη ΦΡ ***κάλλιο γαϊδουρόδενε παρά γαϊδουρογύρευε*** βλ. λ. *γαϊδουροδένω*

γαϊδουροδένω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} δένω τον γάιδαρό μου στη ΦΡ (παροιμ.) ***κάλλιο γαϊδουρόδενε, παρά γαϊδουρογύρευε*** καλύτερα να παίρνει κανείς μέτρα και προφυλάξεις εκ των προτέρων. παρά να προσπαθεί εκ των υστέρων να αντιμετωπίσει το πρόβλημα που δημιουργήθηκε *όσο κι αν σου φαίνεται τίμιος και σωστός. να υπογράψετε συμβόλαιο ~!* ΣΥΝ όποιος φυλάει τα ρούχα του έχει τα μισά

γαϊδουροκαβαλαρία (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** η βόλτα πάνω σε γάιδαρο **2.** παιδικό παιχνίδι στο οποίο ο ένας παίρνει τον άλλον στην πλάτη καβάλα και συναγωνίζονται στο τρέξιμο άλλους που κάνουν το ίδιο **3.** (ως επίρρ.) καβάλα σε γάιδαρο· *απ' το λιμάνι ανεβήκαν στην πόλη ~!* Επίσης **γαϊδουροκαβάλα**.

γαϊδουροκαλόκαιρο (το) η περίοδος των ημερών με καλοκαιρία το φθινόπωρο. κυρ. τον Οκτώβριο.

γαϊδουροκεφαλή (η) κεφάλι γαϊδάρου

γαϊδουροκέφαλος, -η, -ο (οικ.) **1.** αυτός που δεν αντιλαμβάνεται εύκολα (κάτι) **2.** ισχυρογνώμονας. ξεροκέφαλος

γαϊδουρολάτης (ο) {γαϊδουρολατών} (λαϊκ.) ονηλάτης (βλ λ) ΣΥΝ (λόγ.) ονηγός.
[ΕΤΥΜ μεσν < *γαϊδούρι* + *-λάτης* < *ἐλαύνω*. πβ κ. *βοϊδο-λάτης*].

γαϊδουρομούλαρο (το) υβριστ για πολύ αγενή άνθρωπο

γαϊδουροτόμαρο (το) **1.** το δέρμα τού γαϊδάρου, που διακρίνεται για τη μεγάλη σκληρότητα και αντοχή του **2.** (μτφ.-υβριστ) ο αναίσθητος και αφιλότιμος άνθρωπος, ο σκληρόπετσος

γαϊδουρότριχα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** τρίχα γαϊδάρου **2.** η πολύ χοντρή και σκληρή τρίχα μαλλιών

γαϊδουροφωνάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ } (εκφραστ) φωνή άγρια. δυνατή ή χωρίς μουσική καλλιέργεια *μας ξεκούφανε με τις ~ του*

γαϊδουρόψαρο (το) ο γάδος (βλ.λ)

γαίμα (το) ‣ αίμα
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γαῖμα* < αρχ. *αἷμα* (το -*γ*- αναπτύχθηκε από συνεκφορά με το άρθρο· *τὰ αἵματα > τὰ γαίματα > τὸ γαῖμα*)]

γαιο- κ. **γαιό-** κ **γαι-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που έχουν σχέση **1.** με καλλιέργεια γης ή με έκταση γης *γαιο-κτήμονας, γαιο-κτησία* **2.** με κάτι που προέρχεται από τη γη *γαι-άνθρακας* **3.** με κάτι που είναι φτειαγμένο από χώμα *γαιό-τοιχος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ *γαιο-νόμος*), που προέρχεται από το ουσ *γῆ / γαῖα* (βλ.λ.)]

γαιοκτήμονας (ο/η) [1862] {γαιοκτημόνων} πρόσωπο που διαθέτει τη νόμιμη ιδιοκτησία (συνήθ μεγάλης) έκτασης γης ΣΥΝ τσιφλικάς, κτηματίας.
[ΕΤΥΜ < *γαιο-* (< αρχ *γαῖα*) + *-κτήμων* < *κτῆμα*. μεταφρ δάνειο από γερμ Landbesitzer].

γαιοκτησία (η) {γαιοκτησιών} η νόμιμα αναγνωρισμένη κατοχή (συνήθ. μεγάλων) εκτάσεων γης. η ιδιοκτησία τού γαιοκτήμονα *στην Αυστραλία συναντά κανείς ακόμα μεγάλες ~* || *ατομική / κρατική / συλλογική ~*. — **γαιοκτητικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < *γαιο-* (< αρχ *γαῖα*) + *-κτησία* < *κτῆσι*]

γαιόραμα (το) {γαιοράμ-ατος | -ατα. -άτων} η παράσταση τής επιφάνειας τής Γης σε χάρτη μεγάλης κλίμακας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. georama. κατά το panorama (ελλην. *πανόραμα*)]

γαιόσακος (ο) [1847] {γαιοσάκ-ου | -ων. -ους} σάκος γεμισμένος χώμα και ειδικότ άμμο. που χρησιμοποιείται στην κατασκευή πρόχειρων οχυρωμάτων (κυρ σε πολεμικές επιχειρήσεις)

γαιότοιχος (ο) {γαιοτοίχ-ου | -ων, -ους} τοίχος κατασκευασμένος από συμπιεσμένη σε καλούπια αργιλώδη λάσπη (χρησιμοποιούμενος κυρ σε προσωρινές οχυρωματικές εγκαταστάσεις).

γαϊτανάκι (το) {χωρ γεν.} **1.** (υποκ) το γαϊτάνι (βλ λ) **2.** αποκριάτικος χορός κατά τον οποίο οι μεταμφιεσμένοι χορεύουν γύρω από κοντάρι, κρατώντας κορδέλες δεμένες στην κορυφή του, ώστε αυτές με την περιστροφή των χορευτών να τυλίγονται στο κοντάρι: *στήνω ~* **3.** (μτφ.) οποιαδήποτε μπερδεμένη ή άναρχη κατάσταση συνεχούς εναλλαγής προσώπων και ρόλων σχετικά με δεδομένο θέμα ή πρόσωπο: *αυτό το ~ δηλώσεων, διευκρινίσεων. απαντήσεων και επανατοποθετήσεων στο επίμαχο ζήτημα πρέπει να πάψει!*
[ΕΤΥΜ Υποκ τού μεσν *γαϊτάνιν* (βλ λ)]

γαϊτάνι (το) {γαϊταν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) κορδόνι από λεπτό ύφασμα (μετάξι, βαμβάκι, μαλλί), που χρησιμοποιείται ως διακοσμητικό φορέματος ΦΡ (α) ***παίρνω / δένω (κάτι) σκοινί-γαϊτάνι*** βλ λ *σχοινί* (β) ***φρύδι γαϊτάνι*** φρύδι καλοσχηματισμένο και τοξωτό ΣΥΝ γραμμένο φρύδι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαϊτάνιν* < λατ. gaitanus. εθνικό όνομα από την πόλη Gaeta, κελτ προέλ.]

γαϊτανοφρύδης, -α. -ικο [μεσν.] {χωρ γεν. πληθ.} αυτός που έχει καμπυλωτά φρύδια, που τα φρύδια του σχηματίζουν αρμονική καμπύλη πάνω από την κόγχη των ματιών *~ κόρη / γυναίκα* Επίσης **γαϊτανοφρυδάτος**, -η. -ο

γαιώδης, -ης. -ες [αρχ] {γαιώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη σύσταση ή το χρώμα τού εδάφους: *τα ~ χρώματα συνηθίζονται στη βυζαντινή αγιογραφία* ΣΥΝ γήινος, χωμάτινος **2.** αυτός που περιέχει πολύ χώμα, που αποτελείται από χώμα: *~ όγκοι* ΣΥΝ χωματώδης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, γη.*

γάλα (το) {γάλ-α(κ)τος | γάλ-ατα. χωρ. γεν } **1.** υπόλευκο ώς υποκίτρινο θρεπτικό υγρό με ελαφρά γλυκιά γεύση. που εκκρίνεται από τους μαστούς των θηλυκών θηλαστικών μετά από εγκυμοσύνη για τη θρέψη των μικρών τους *το μητρικό ~* || *πρόβειο / αγελαδινό / κατσικήσιο ~* ΦΡ (α) (καθημ. για γυναίκα ή θηλυκό ζώο που θηλάζει) ***μου κόβεται το γάλα*** χάνω την ικανότητα να παράγω γάλα, να τρέφω παιδί με θηλασμό (συνήθ. λόγω σοκ) (β) ***βγάζω / κατεβάζω γάλα*** (για γυναίκες ή θηλυκά θηλαστικά μετά από εγκυμοσύνη) αποκτώ την ικανότητα να θηλάσω, να γαλουχήσω παιδί. *ο γιατρός τής έγραψε ειδική δυναμωτική δίαιτα. γιατί δεν μπορούσε να κατεβάσει αρκετό γάλα* (γ) (μτφ.-λαϊκ.) ***με το γάλα τής μάννας του*** από πολύ μικρή ηλικία (ως καθοριστικό στοιχείο τής αγωγής του): *~ είχε θηλάσει το μίσος και την εκδίκηση για τους δολοφόνους τού πατέρα του* ΣΥΝ με τα πρώτα του βήματα. από την κούνια του. από τα γεννοφάσκια του (δ) (εκφραστ) ***φτύνω τής μάννας μου το γάλα*** υφίσταμαι τρομερές ταλαιπωρίες. κακουχίες ή τιμωρίες: *θα τον κάνω να μετανιώσει για ό.τι μου 'κανε θα φτύσει τής μάννας του το γάλα!* (ε) (εκφραστ.) ***άσπρος σαν το γάλα*** για άνθρωπο με υπερβολικά λευκή επιδερμίδα ΑΝΤ ηλιοκαμένος (στ) ***σαν τη μύγα μες στο γάλα*** βλ. λ. *μύγα* **2.** το παραπάνω υγρό που υφίσταται επεξεργασία στις γαλακτοβιομηχανίες για κατανάλωση ή για παραγωγή γαλακτοκομικών προϊόντων: *η παραγωγή γάλακτος* || *~ παστεριωμένο / εβαπορέ / ζαχαρούχο / συμπυκνωμένο / αποβουτυρωμένο / νωπό / ομογενοποιημένο / σοκολατούχο / τού κουτιού / άπαχο / χωρίς λιπαρά* ΦΡ (α) ***γάλα (σε) σκόνη*** ειδικά επεξεργασμένο γάλα, από το οποίο έχει αφαιρεθεί το νερό. σε ξηρή και κονιορτοποιημένη μορφή. από την οποία επανέρχεται στην υγρή του κατάσταση με προσθήκη νερού σε συγκεκριμένη αναλογία (β) ***γάλα μακράς διαρκείας*** ειδικά επεξεργασμένο γάλα. που μπορεί να συντηρηθεί εκτός ψυγείου για μεγάλο χρονικό διάστημα (γ) ***σοκολάτα γάλακτος*** σοκολάτα με σημαντική περιεκτικότητα σε γάλα, κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς τη σοκολάτα υγείας ή την πικρή σοκολάτα (δ) ***(όλα πάνε) μέλι-γάλα*** για να δηλωθεί αρμονική συνύπαρξη, συνεργασία κ λπ. (ε) ***και τού πουλιού το γάλα*** οι μεγαλύτερες πολυτέλειες, τα σπανιότερα και πολυτιμότερα αγαθά· (γενικότ) για ζωή γεμάτη χλιδή και πολυτέλεια *της έταξε ότι κοντά του θα έχει ~* (στ) (ειρων.) ***πιες το γάλα σου*** σε κάποιον που είναι υπερβολικά άπειρος. για να παρεμβαίνει στις υποθέσεις εμπείρων: *~ πρώτα και μετά έλα να μας μιλήσεις για πολιτική* **3.** (η γεν **γάλακτος** ως χαρακτηρισμός) για κρέας που προέρχεται από ζώο πολύ νεαρής ηλικίας, από ζώο που θήλαζε. οπότε είναι πολύ τρυφερό· *αρνάκι / μοσχαράκι / κατσικάκι ~* • **4.** χυμός φυτού με γαλακτώδη υφή και χρώμα: *~ καρύδας / συκιάς* — (υποκ.) **γαλατάκι** (το)
[ΕΤΥΜ αρχ. λ. (με συνεχή παρουσία από τον Όμηρο μέχρι σήμερα) < *γαλακτ- / *γλακτ- (πβ. γεν *γάλακτ-ος*) < I E. *glakt- (με ανάπτυξη ενδοσυμφωνικού *-α-* στο **γάλακτ-*), πβ λατ lac (γεν lactis), γαλλ. lait. ισπ. leche, ιταλ. latte κ.ά. Η λ. απαντά ως α΄ συνθ. με τις μορφές *γαλα(κ)το-*, (π χ *γαλακτο-κομία*). *γαλ(ο)-* (π χ. *γαλο-τύρι*) και ως β΄ συνθ με τις μορφές *-γαλα* (π.χ *αφρό-γαλα*), *-γάλα(κ)τος* (π.χ. *ομο-γάλακτος*). Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια, λ.χ *γάλα αποβουτυρωμένο / συμπυκνωμένο / εβαπορέ* (< γαλλ lait écréme/ condensé / évaporé). *γάλα μακράς διαρκείας* (< αγγλ long-life milk)]

γαλαδελφός κ **γαλαδερφός** (ο), **γαλαδελφή** κ **γαλαδερφή** (η) πρόσωπο που θήλασε από την ίδια τροφό. συνήθ. για το παιδί τής τροφού ως προς ξένο παιδί που θήλασε από αυτή ΣΥΝ ομογάλακτος.

γαλάζιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ανέφελου ουρανού ή τής ήρεμης θάλασσας *~ ύφασμα / μάτια / θάλασσα* || *ντύνεται στα γαλάζια* (= φορά ρούχα γαλάζιου χρώματος) ΣΥΝ γαλανός. μαβής, θαλασσής, γλαυκός **2.** ***γαλάζιο*** (το) το χρώμα που έχει ο ανέφελος ουρανός και η ήρεμη θάλασσα. το ανοιχτό μπλε· *κοίταζε το απέραντο ~ τής θάλασσας.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < **γαλάιζος* < *γαλαΐζων*, μτχ τού ρ. *γαλαΐζω* < **καλαΐζω* < μτγν. *κάλαϊς* «πολύτιμος λίθος με γαλαζοπράσινο χρώμα». Βλ λ *κάλαϊς* Κατ' άλλη άποψη, από συμφυρμό των *γαλανός* + *καλάσιος* < *καλαΐσιος* (< μτγν *κάλαϊς*)].

γαλαζοαίματος, -η, -ο [1895] αυτός που σχετίζεται με την αριστοκρατία. που έχει αριστοκρατική καταγωγή: *έχει ~ καταγωγή* || (κ. ως ουσ) *στη δεξίωση παρευρίσκονταν πολλοί ~* ΣΥΝ αριστοκράτης. ευγενής. ευπατρίδης ΑΝΤ λαϊκός
[ΕΤΥΜ < φρ *γαλάζιο αίμα*, μεταφρ. δάνειο από ισπ sangre azul (αγγλ blue blood) Η έκφραση αυτή οφείλεται στους Ισπανούς ευγενείς τής μεσν εποχής, επειδή κάτω από τη λευκή επιδερμίδα τους διακρίνονταν οι φλέβες με γαλάζιο χρώμα. κάτι που δεν συνέβαινε με τους Άραβες εισβολείς λόγω τού μελαμψού τους δέρματος]

γαλαζόπετρα (η) {χωρ γεν πληθ.} **1.** κοινή ονομασία τού ένυδρου θειικού χαλκού **2.** διάλυμα θειικού χαλκού και ασβέστη. με το οποίο ραντίζονται οι αμπελώνες για την καταπολέμηση τού περονόσπορου

γαλαζοπράσινος, -η. -ο αυτός που έχει χρώμα ανάμεσα στο γαλάζιο και το πράσινο: *~ μάτια* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πονόδοντος*

γαλαζωπός, -ή. -ό αυτός που πλησιάζει προς το γαλάζιο χρώμα, ο ελαφρώς γαλάζιος
[ΕΤΥΜ < *γαλάζιος* + παραγ επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].

γαλαθηνός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που ακόμα θηλάζει κατ' επέκτ νεαρός. τρυφερός. *~ βρέφος / αρνί* ΣΥΝ (καθημ.) βυζανιάρικος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γάλα* + *-θηνός* < απρφ *θῆσθαι* «θηλάζω», βλ. λ *θηλή*]

γαλακταγωγός, -ός, -ό [1847] αυτός που προκαλεί έκκριση γάλακτος ή συμβάλλει στην αύξηση τής παραγωγής γάλακτος: *~ φάρμακα* ΣΥΝ γαλακτοποιός. γαλακτοφόρος
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ galactagogue].

γαλακτερός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί με γάλα: *~ γλυκό* **2.** ***γαλακτερά*** (τα) (α) τα προϊόντα τού γάλακτος (β) φαγητά ή γλυκά που γίνονται με γάλα **3.** αυτός που είναι γεμάτος γάλα ή γαλακτώδη χυμό *~ καρπός* **4.** αυτός που έχει άσπρο χρώμα σαν το γάλα ΣΥΝ γαλακτώδης Επίσης **γαλατερός**

γαλακτικός, -ή. -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με το γάλα: *~ ζύμωση* **2.** ΧΗΜ ***γαλακτικό οξύ*** οργανική ένωση που βρίσκεται σε ορισμένους φυτικούς χυμούς, στο αίμα και στους μυς ορισμένων ζώων και τού ανθρώπου (κυρ μετά από μυϊκό κάματο), στο έδαφος, καθώς και στο τυρί. το γιαούρτι. το ξινόγαλα.

γαλακτο- / γαλατο- κ. **γαλακτό- / γαλατό-** κ **γαλακτ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με το γάλα ή τα προϊόντα του ή το έχει ως κύριο συστατικό *γαλακτο-βιομηχανία, γαλακτο-φόρος. γαλακτο-κομία, γαλακτο-μπούρεκο, γαλατό-πιτα*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γαλακτοπότης*, μτγν *γαλακτο-πώλης*), που προέρχεται από το ουσ. *γάλα, -ακτος*]

γαλακτοβιομηχανία (η) [1896] {γαλακτοβιομηχανιών} **1.** η βιομηχανία επεξεργασίας γάλακτος και παραγωγής γαλακτοκομικών προϊόντων **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο γίνεται η βιομηχανική επεξεργασία τού γάλακτος

γαλακτογόνος, -ος, -ο [1873] (επιστημ.) **1.** (αδένας) που εκκρίνει γάλα **2.** αυτός που προκαλεί την έκκριση γάλακτος: *~ φάρμακο*

γαλακτοζαχαροπλαστείο (το) κατάστημα στο οποίο πωλείται γάλα και σερβίρονται γλυκά.

γαλακτοκομία (η) [1881] {χωρ πληθ } η διαδικασία συντήρησης και επεξεργασίας τού γάλακτος και των προϊόντων του: *διαδικασίες γαλακτοκομίας* || *προϊόντα γαλακτοκομίας* (βούτυρο, τυρί. γιαούρτι

κ ά). **γαλακτοκόμος** (ο/η) [μτγν.]. **γαλακτοκομείο** (το) [1831], **γαλακτοκομικός,** -ή, -ό [1898].
[ΕΤΥΜ < μτγν *γαλακτοκόμος* < *γαλακτο-* (< *γάλα*) + *-κόμος* < αρχ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι»].

γαλακτομπούρεκο (το) γλυκό που φτειάχνεται με γάλα, φύλλο κρούστας και σιρόπι Επίσης **γαλατομπούρεκο** κ (προφορ -σπάν.) **γαλακτομπούρικο**.
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ . < *γαλακτο-* (< *γάλα*) + *μπουρέκι* (βλ λ)].

γαλακτοπαραγωγή (η) [1887] {χωρ πληθ.} **1.** η παραγωγή γάλακτος ΣΥΝ γαλακτοποίηση **2.** η ποσότητα τού παραγόμενου γάλακτος: *χαμηλή ~* — **γαλακτοπαραγωγός** (ο/η) [1888], **γαλακτοπαραγωγικός,** -ή, -ό [1891].

γαλακτόπιτα (η) → *γαλατόπιτα*

γαλακτοποίηση (η) [1895] {-ης κ -ήσεως | χωρ. πληθ } **1.** η γαλακτοπαραγωγή (βλ.λ.)• **2.** η μετατροπή σε γαλακτώδη ουσία. — **γαλακτοποιός** (ο/η), **γαλακτοποιός,** -ός, -ό [μτγν.] κ. **γαλακτοποιητικός,** -ή, -ό [μεσν], **γαλακτοποιώ** ρ [μεσν.] {-είς . }.

γαλακτοπωλείο (το) [1856] κατάστημα στο οποίο πωλούνται γαλακτοκομικά προϊόντα

γαλακτοπώλης (ο) [μτγν] {γαλακτοπωλών}. **γαλακτοπώλισσα** (η) {γαλακτοπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει γάλα (είτε σε δικό του χώρο είτε από σπίτι σε σπίτι) ΣΥΝ γαλατάς.

γαλακτόρροια (η) [1849] {χωρ. πληθ } η αυτόματη έκκριση γάλακτος από τους μαστούς, που δεν συνδέεται με τις φυσιολογικές συνθήκες γαλουχίας (μερικές φορές έπειτα από έκτρωση ή αποβολή και μετά από λήψη ορισμένων φαρμάκων)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < *γαλακτο-* (< *γάλα*) + *-ρροια* < *ρέω*. < αγγλ. galactorrhoea].

γαλακτοσάκχαρο (το) [1885] {γαλακτοσακχάρου | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ - ΧΗΜ το σάκχαρο που περιέχεται στο γάλα ανθρώπων και ζώων.

γαλακτοτροφία (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η δίαιτα με γάλα και με παράγωγά του

γαλακτούχος, -ος (καθημ. -α). -ο αυτός που περιέχει γάλα *~ παρασκευάσματα / τροφές / ουσίες.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *γαλακτοῦχος* < *γάλα, -ακτος* + *-οῦχος* < *ἔχω*]

γαλακτοφόρος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που μεταφέρει γάλα *~ πόροι* **2.** αυτός που παράγει γάλα ΣΥΝ γαλακταγωγός, γαλακτοποιός • **3.** αυτός που αυξάνει την έκκριση γάλακτος

γαλακτώδης, -ης, -ες [αρχ] {γαλακτώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με γάλα, κυρ ως προς το λευκό χρώμα. *~ απόχρωση / χροιά / χυμός* ΣΥΝ γαλακτερός **2.** αυτός που είναι γεμάτος γάλα *~ προϊόντα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

γαλάκτωμα (το) [1889] {γαλακτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΧΗΜ ομοιογενές μείγμα, συνήθ νερού με μια ουσία που διαλύεται στα λίπη, όπου το ένα συστατικό έχει διασπαρεί στο άλλο υπό μορφή μικρών σταγονιδίων: *φυσικό / τεχνητό ~* **2.** καλλυντικό που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό προσώπου (την απομάκρυνση βαφών ή άλλων ξένων ουσιών *από το πρόσωπο*) και την ενυδάτωση τού δέρματος
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. émulsion]

γαλανόλευκος, -η, -ο [1868] **1.** αυτός που έχει γαλανό και λευκό χρώμα **2.** ***γαλανόλευκη*** (η) η ελληνική σημαία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πονόδοντος*

γαλανομάτης, -α/-ισσα, -ικο {γαλανομάτηδες} αυτός που έχει γαλανά μάτια ΣΥΝ γαλανός

γαλανός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ανέφελου ουρανού ή τής ήρεμης θάλασσας *~ μάτια / νερά* ΣΥΝ γαλάζιος **2.** ***γαλανό*** (το) το χρώμα τού ανέφελου ουρανού, το ανοιχτό μπλε **3.** (σπάν.-λαϊκ., λογοτ) αυτός που έχει γαλανά μάτια: *«Τι να σε κάνω γαλανή, Να γίνεις μαυρομάτα»* (δημοτ. τραγ) ΣΥΝ γαλανομάτης
[ΕΤΥΜ μεσν. < *καλανός* < μτγν. *καλάινος* < *κάλαϊς* «είδος πολύτιμου λίθου με γαλαζοπράσινο χρώμα». Δεν είναι πειστική η άποψη περί παρετυμολ σχηματισμού από τη λ. *γάλα*]

γαλαντόμος, -α, -ο αυτός που φέρεται με ευγένεια, αβρότητα, γενναιοδωρία — **γαλαντομία** (η).
[ΕΤΥΜ < βεν. galantomo «γενναιόδωρος», πβ. γαλλ. galant homme, ιταλ. galantuomo < galante «ειλικρινής, έντιμος» + uomo «άνθρωπος»]

γαλαξίας (ο) {γαλαξιών} **1.** ΑΣΤΡΟΝ (α) τεράστια συγκέντρωση αστέρων, αερίων, σκόνης και ακτινοβολίας, όπου η βαρυτική έλξη αλληλεπιδρά μεταξύ των υλικών σωμάτων: *~ τής Ανδρομέδας* || *σπειροειδείς ~* (β) (με κεφ.) ο γαλαξίας στον οποίο ανήκει ο Ήλιος και το πλανητικό μας σύστημα • **2.** το σύνολο διάσημων προσώπων, μεγάλων εταιρειών, οργανισμών κ.λπ · *ένας ~ κινηματογραφικών αστέρων στο φεστιβάλ των Καννών* || *«συγχώνευση ενός ~ 67 οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης»* (εφημ.). — **γαλαξιακός,** -ή, -ό (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ < μτγν. φρ. *γαλαξίας (κύκλος)* < **γαλακτ-ίας* < αρχ. *γάλα, γάλακτος* Η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, πβ αγγλ. galaxy, γαλλ. galaxie κ.ά Κατά τη μυθολογία, η ονομασία οφείλεται στο γεγονός ότι ο Ηρακλής θήλαζε από το στήθος τής θεάς Ήρας, η οποία τον απώθησε, με αποτέλεσμα το χυμένο γάλα να διαγράψει τροχιά στον ουρανό (εξού και οι ξέν φρ., λ.χ. αγγλ milky way, γαλλ voie lactée, ιταλ via lattea κ.ά.)]

Γαλαξίδι (το) {-ιού κ (λόγ) -ίου} κωμόπολη τού νομού Φωκίδας στον κόλπο τής Ιτέας. **Γαλαξιδιώτης** (ο). **Γαλαξιδιώτισσα** (η). **γαλαξιδιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Αγν. ετύμου].

γαλάρα (η) (λαϊκ.) προβατίνα ή κατσίκα που κατεβάζει άφθονο γάλα και αρμέγεται.
[ΕΤΥΜ < *γάλα* + παραγ επίθημα *-άρα* (βλ λ)]

γαλάρι (το) {σπάν γαλαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ) **1.** μικρό αρνί που ακόμη θηλάζει **2.** γαλάρα (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *γάλα* + παραγ επίθημα *-άρι* (βλ.λ.)].

γαλαρία (η) {γαλαριών} **1.** οι τελευταίες και φθηνότερες σειρές τού εξώστη ενός θεάτρου και κατ᾽ επέκτ οι τελευταίες σειρές οποιουδήποτε χώρου *παρακολούθησαν το έργο από τη ~* **2.** (συνεκδ.) όσοι κάθονται στις τελευταίες θέσεις (θεάτρου, κινηματογράφου, αίθουσας, λεωφορείου κ.λπ.· συνήθ πρόκειται για τους νεότερους ή/και ζωηρότερους από ένα σύνολο): *όλοι οι σκηνοθέτες φοβούνται τις αποδοκιμασίες τής ~ στο Φεστιβάλ Κινηματογράφου Θεσσαλονίκης* || *η ~ στο πούλμαν έκανε φασαρία* • **3.** η στοά ορυχείου: *αρκετοί ανθρακωρύχοι παγιδεύτηκαν στις ~* **4.** (σπάν) μεγάλη στοά οικήματος
[ΕΤΥΜ < βεν. galaria < μεσν. λατ galeria (βλ λ *γκαλερί*)].

Γαλατάς (ο) εμπορική περιοχή τής Κωνσταντινούπολης με έντονη ελληνική παρουσία μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

γαλατάς (ο) {γαλατάδες} ο πωλητής γάλακτος ή αυτός που κάνει διανομή γάλακτος κατ' οίκον *ο ~ τής γειτονιάς* || *λέγεται ότι δημοκρατία υπάρχει όταν ξέρεις πως, αν σου χτυπήσει κάποιος την πόρτα χαράματα, θα είναι ο ~* (και όχι η αστυνομία για να σε συλλάβει ως *αντίπαλο* τού καθεστώτος) ΣΥΝ γαλακτοπώλης **γαλατάδικο** (το).

Γαλάτεια (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Νηρέα και τής Δωρίδας εμφανίζεται στους σικελικούς μύθους ως η αγαπημένη τού Κύκλωπα Πολύφημου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, όν που παρετυμολογήθηκε προς το ουσ *γάλα* («λευκή σαν το γάλα»)].

γαλατένιος, -α, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που είναι φτειαγμένος από ή έχει ως βασικό συστατικό του το γάλα **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού γάλακτος, ο πολύ άσπρος

γαλατερός, -ή, -ό → γαλακτερός

Γαλάτης (ο) {Γαλατών}. **Γαλάτισσα** (η) {Γαλατισσών} ΙΣΤ ο Κέλτης τής Γαλατίας: *ο Ιούλιος Καίσαρ υπέταξε τους ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Γαλάται* < λατ Galli, λ κελτ. που σημαίνει «δυνατοί, ισχυροί» (πβ. ιρλ gal «ανδρεία») *Κελτούς* (λατ. Celtae) αποκαλούσαν οι αρχαίοι τα κελτικά φύλα που κατοίκησαν στον Βορρά (ιδ. στη Βρετανία) και *Γαλάτες* εκείνα τα φύλα που κατοίκησαν στη Γαλλία και στην Κ Ευρώπη, περιοχές οι οποίες έλαβαν την περιληπτική ονομασία *Γαλατία* Βλ. λ. *Κέλτες*]

Γαλατία (η) [μεσν] ΙΣΤ **1.** (κατά την αρχαιότητα) περιοχή τής Δ Ευρώπης που εκτεινόταν μεταξύ των Πυρηναίων, των Άλπεων και τού Ρήνου, περιελάμβανε τη σημερινή Γαλλία, το Βέλγιο, τη Β Ιταλία (κοιλάδα τού Πάδου) και το Ν τμήμα τής σημερινής Ολλανδίας οι Ρωμαίοι τη διέκριναν στο τμήμα Ν. των Άλπεων *(εντεύθεν των Άλπεων ~)* και στο τμήμα Β των Άλπεων *(εκείθεν των Άλπεων ~)* **2.** επαρχία τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας που περιελάμβανε τα εδάφη τής σημερινής Γαλλίας, τού Βελγίου, τής Ελβετίας, τής Β Ιταλίας, τής Ν Ολλανδίας και τού τμήματος τής Γερμανίας Δ τού Ρήνου **3.** περιοχή τής Κ Μικράς Ασίας στην οποία από τον 3ο αι. π.Χ ήταν εγκατεστημένοι Γαλάτες

γαλατιέρα (η) {χωρ. γεν πληθ } το σκεύος που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά, το ζέσταμα ή το σερβίρισμα τού γάλακτος

γαλατικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με τους Γαλάτες ή τη Γαλατία. *~ χωριό / επιδρομή / συνήθειες / πόλεμοι* ΦΡ ***γαλατική ευγένεια*** οι λεπτοί τρόποι, που αρμόζουν στην κομψότητα των Γάλλων.

γαλατίλα (η) {χωρ. πληθ } η μυρωδιά τού γάλακτος

γαλατόπιτα κ **γαλακτόπιτα** (η) {δύσχρ γαλατοπιτών} πίτα που παρασκευάζεται με κύριο συστατικό το γάλα

Γαλάτσι (το) {Γαλατσίου} **1.** δήμος τής ευρύτερης Περιφέρειας Αθηνών **2.** πόλη τής Ρουμανίας στις όχθες τού Δούναβη
[ΕΤΥΜ Ο δήμος ονομάστηκε έτσι από την ομώνυμη πόλη τής Ρουμανίας (ρουμ Galaţi), επειδή εκεί υπήρχε σημαντικός πυρήνας Ελλήνων μεταναστών, οι οποίοι προετοίμασαν την Ελληνική Επανάσταση Το ρουμ Galaţi, εσωτερικό λιμάνι τής χώρας, αποτελεί συντομευμένη μορφή τής σλαβ λ Galaţisčela «τόπος όπου φορτοεκφορτώνουν τα πλοία» ή, κατ᾽ άλλη άποψη, < λατ Galatia, αν επιβεβαιωθεί η εκδοχή ότι σε εκείνο τον χώρο είχαν εγκατασταθεί Ρωμαίοι άποικοι Κατ᾽ άλλη άποψη, το τοπωνύμιο ανάγεται σε οικιστή γαιοκτήμονα ονόματι *Γαλάκη* (με τσιτακισμό τής παλαιάς αθηναϊκής διαλέκτου)]

γαλατσίδα (η) ποώδες φυτό τού οποίου ο γαλακτώδης χυμός είναι δηλητηριώδης ΣΥΝ φλόμος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *γαλακτίς, -ίδος* (με τσιτακισμό, πβ κ. *ατσίδα* < αρχ. *ἰκτίς, -ίδος*) < αρχ *γάλα, -ακτος*].

γαλβανιζέ επίθ {άκλ } αυτός που έχει γαλβανιστεί. *~ ρολόι.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ galvanisé].

γαλβανίζω ρ μετβ [1847] {γαλβάνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** καλύπτω μεταλλικό σώμα με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ. ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: *γαλβανισμένος σίδηρος* (με επικάλυψη ψευδαργύρου για προστασία από τη σκουριά) **2.** (μτφ) (α) μεταδίδω ενθουσιασμό, ενδιαφέρον: *~ τα πλήθη* ΣΥΝ ηλεκτρίζω, ενθουσιάζω ΑΝΤ ηρεμώ, καταπραΰνω (β) (σπάν) εξάπτω, οξύνω: *~ το ενδιαφέρον / την περιέργεια κάποιου*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. galvaniser, από το όνομα τού Ιταλού γιατρού και φυσικού Luigi Galvani, που πρώτος περιέγραψε το φαινόμενο το 1792].

γαλβανισμός (ο) [1812] η επιμετάλλωση, η επικάλυψη ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου, συνήθ ψευδαργύρου, υπό την επίδραση ηλεκτρικού ρεύματος, με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση. Επίσης **γαλβάνιση** (η) [1889] κ **γαλβάνιασμα** (το). — **γαλβανικός,** -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ galvanisme Βλ κ *γαλβανίζω*]

γαλβανόμετρο (το) [1861] {γαλβανομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ όργανο που ανιχνεύει τα ασθενή ηλεκτρικά ρεύματα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. galvanomètre (νόθο σύνθ.)]

γαλβανοπλαστική (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής επικάλυψης ενός μεταλλικού σώματος με στρώμα άλλου μετάλλου υπό την επίδραση ηλεκτρισμού.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. **galvanoplastie** (νόθο σύνθ.)]

γαλέος (ο) γένος σκυλόψαρων με επίμηκες σώμα, δύο ραχιαία πτερύγια και μυτερό ρύγχος, που ζει στις τροπικές και εύκρατες θάλασσες και αλιεύεται για το κρέας του ~ *σκορδαλιά* (φαγητό από τηγανισμένο κρέας γαλέου, σερβιρισμένο με σκορδαλιά)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαλεός* < *γαλέη* / *γαλῆ* (βλ. λ.). Η χρήση τού ονόματος τής *γαλῆς* για τον γαλέο οφείλεται πιθ. στη μορφή του και στον τρόπο διατροφής του].

γαλέρα (η) {δύσχρ. γαλερών} ΙΣΤ. μεγάλο πολεμικό ή εμπορικό σκάφος με κουπιά και ιστία, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. στη Μεσόγειο (πβ. λ. *κάτεργο*)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. galera / ισπ. galera < μεσν. λατ. galea < μεσν. *γαλαία*, πιθ. ιλλυρ. αρχής, από θέμα με σημ. «χελώνα»]

γαλέτα (η) {δύσχρ. γαλετών} **1.** κομμάτι ή φέτα ψωμιού που έχει ξαναψηθεί και δίνεται ως ξηρά τροφή σε στρατιώτες και ναυτικούς· αλλιώς *διπυρίτης άρτος* ΣΥΝ παξιμάδι **2.** η τριμμένη φρυγανιά που χρησιμοποιείται στη μαγειρική. *αναμειγνύουμε τα ψαχνά τού κρέατος, το μείγμα μανιταριών, γαλέτα και αλατοπιπερώνουμε.*
[ΕΤΥΜ < βεν. galeta < γαλλ. galette < galet «μικρή στρογγυλεμένη πέτρα» < παλ. γαλλ. gal (κελτ. αρχής)].

γαλή (η) (αρχαιοπρ.) η γάτα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαλέη* / *γαλῆ*, πιθ. αρχική σημ. «το δέρμα τής γάτας», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **γαλίς*, που συνδ. με λατ. glīs «είδος ποντικού», σανσκρ. giri- «ποντικός». Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. *γαλῆ* δεν δήλωνε εξαρχής τη γάτα (αφού η γάτα δεν ήταν στην αρχή κατοικίδιο ζώο), αλλά αιλουροειδή όπως η αγριόγατα και η νυφίτσα, τα οποία χρησιμοποιούνταν για τη σύλληψη των ποντικών]

γαληνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {γαλήνε-ψα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να ησυχάσει, να πάψει να είναι ταραγμένος *με λόγια γλυκά τον γαλήνεψε* ΣΥΝ ηρεμώ, ησυχάζω, καταπραΰνω ΑΝΤ αναστατώνω ♦ **2.** (αμετβ.) παύω να είμαι ταραγμένος *η θάλασσα γαλήνεψε* || *γαλήνεψε το πρόσωπό του στο άκουσμα των καθησυχαστικών της λόγων* ΣΥΝ ηρεμώ, καλμάρω ΑΝΤ αναστατώνομαι, εκνευρίζομαι. — **γαλήνεμα** (το).

Γαλήνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. Νηρηίδα, κόρη τού Νηρέα και τής Δωρίδας **2.** (κ. *Γαληνή*) μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *γαλήνη* (βλ.λ.)].

γαλήνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση τής ακύμαντης θάλασσας: *όταν έχει ~, ακόμα και οι μικρές βάρκες ανοίγονται στο πέλαγος* ΣΥΝ ηρεμία, νηνεμία, κάλμα, μπουνάτσα ΑΝΤ τρικυμία, φουρτούνα **2.** (μτφ.) ψυχική και πνευματική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ταραχής και παθών· *προτίμησε επάγγελμα ήρεμο, προκειμένου να εξασφαλίσει την ψυχική του ~* || *διατάραξη τής ψυχικής ~* ΣΥΝ πραότητα, ηρεμία, αταραξία ΑΝΤ ταραχή, αναστάτωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **γαλάσνὰ* < *g̥las-na, συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στις λ. *γελῶ, γελαστός*]

γαλήνιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από γαλήνη, από ηρεμία: *~ θάλασσα / έκφραση.* — **γαλήνια** επίρρ.

Γαληνός (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες γιατρούς (129-200) με πλούσιο συγγραφικό έργο
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *γαληνός* (που αναφερόταν κυρίως στη γαλήνη τής θάλασσας, στη νηνεμία) < *γαλήνη* (βλ.λ.)]

γαληνός, -ή, -ό {υπερθ. γαληνότ-ατος, -άτη} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν ταράζεται **2.** (στον υπερθ.) (α) ως τίτλος ευγενών στο Βυζάντιο (β) ΙΣΤ ***Γαληνοτάτη*** (η) (ιταλ. La Serenissima) το ενετικό κράτος, η Βενετία: *η ~ Δημοκρατία τής Βενετίας* ΣΥΝ Δημοκρατία τού Αγ. Μάρκου.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γαλήνη* (βλ.λ.). Ο βυζαντινός τίτλος αποτελεί μεταφρ. δάνειο από ιταλ. serenissimo].

γαλιάντρα (η) {δύσχρ. γαλιαντρών} (λαϊκ.) **1.** ο κορυδαλλός (βλ.λ.) • **2.** (μτφ.) (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που μιλά ακατάπαυστα ΣΥΝ φλύαρος ΑΝΤ σιωπηλός, λιγομίλητος
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < ιταλ. calandra < μτγν. *κάλανδρος*, λ. προελλην. Ο τ. *γαλιάντρα* οφείλεται πιθ. σε παρετυμολ. επίδραση των λ. *γαλος, γαλί*, που αναφέρονται σε ζώα τα οποία είναι επίσης συνδεδεμένα με άναρθρες φωνές]

Γαλικία (η) αυτόνομη περιοχή τής ΒΔ. Ισπανίας στα σύνορα με την Πορτογαλία. — **γαλικιανός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ < ισπ. Galicia (οπτικό δάνειο) < λατ. Gallaecia «χώρα των Γαλατών» (βλ. λ. *Γαλάτης*)].

Γαλιλαία (η) περιοχή τής *Β.* Παλαιστίνης (το σημερινό *Β.* Ισραήλ), που συνδέεται ιδιαίτερα με τη ζωή, τη διδασκαλία και τη δράση τού Ιησού Χριστού — **Γαλιλαίος** (ο) [μτγν.], **Γαλιλαία** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Galīl «κύκλος, περιοχή»].

γάλιο (το) ονομασία ποωδών φυτών με μακριά φύλλα και μικρά άνθη, με πιο γνωστό την κολλητσίδα
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γάλιον*, αβεβ. ετύμου. Ο Διοσκουρίδης το συνέδεε με το αρχ. *γάλα*, ενώ ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος με το *αρχ. γαλῆ*].

γαλίφης, -α (λαϊκ. -ω), -ικο αυτός που κολακεύει τους άλλους, για να επιτύχει τους στόχους του: *~ γυναίκα* ΣΥΝ κόλακας ΑΝΤ ευθύς — **γαλιφιά** (η) [μεσν.], **γαλίφικος, -η, -ο** [μεσν.], **γαλίφικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γαλίφος* < ιταλ. gaglioffo «αχρείος, ανίκανος» < μεσν. λατ. gaiufus, αγν. ετύμου]

Γαλλία (η) (γαλλ. République Française = Γαλλική Δημοκρατία) κράτος τής Δ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Παρίσι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το ευρώ — **Γάλλος** (ο), **Γαλλίδα** (η), **γαλλικός, -ή, -ό** (βλ. λ.), **Γαλλικά** (τα)
[ΕΤΥΜ < λατ. Gallia «Γαλατία» (βλ. λ. *Γαλάτες*). Η γαλλ. ονομασία France ανάγεται στο λατ. Francia (γερμ. προελ.), που συνδ. με αρχ. αγγλ. franca, αρχ. σκανδ. frakka, τα οποία σημαίνουν «λόγχη, ακόντιο». Άλλοι μελετητές, ωστόσο, θεωρούν ότι η ονομασία ανάγεται στο αρχ. γερμ. wrang < wringen «σφίγγω, στρίβω, τραβώ (βίαια)», με αναφορά στους Φράγκους που ξεριζώθηκαν από τις εστίες τους]

γαλλίζω ρ. αμετβ. [1805] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιμούμαι τη γαλλική γλώσσα ή χρησιμοποιώ γαλλισμούς, όταν μιλώ στη μητρική μου γλώσσα

Γαλλικός (ο) ποταμός τής Κ. Μακεδονίας που εκβάλλει στον Θερμαϊκό Κόλπο
[ΕΤΥΜ μεσν. τοπωνύμιο, πιθ. τουρκικής αρχής, που αντικατέστησε την αρχ. ονομασία *Ἐχε(ί)δωρος* (< *ἔχω* + *-δωρος* < *δῶρον*)].

γαλλικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τη Γαλλία ή τους Γάλλους: *~ τυρί / κρασί / σημαία / φινέτσα / αποικία / πολιτισμός*· ΦΡ (α) (λαϊκ.) ***φεύγω / το σκάω / (το) στρίβω / την κάνω αλά γαλλικά*** φεύγω κρυφά, χωρίς να με αντιληφθούν: *μας την έσκασε ~* (β) ***γαλλικό κλειδί*** εργαλείο που μοιάζει με μεγάλη τανάλια και χρησιμοποιείται για να σφίγγει ή να χαλαρώνει κανείς βίδες (γ) ***γαλλικό φιλί*** ερωτικό φιλί κατά το οποίο οι γλώσσες έρχονται σε επαφή (δ) ***γαλλική αρρώστια*** η σύφιλη, η μαλαφράντζα (βλ. λ.) (ε) ***Γαλλική Επανάσταση*** επανάσταση που ξεκίνησε το 1789 στη Γαλλία με την κατάληψη των φυλακών τής Βαστίλλης και κατέληξε στην ανακήρυξη τής Γαλλικής Δημοκρατίας — **γαλλικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνικός*

γάλλιο (το) [1885] {γαλλίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ga) αργυρόλευκου χρώματος και στιλπνό, το οποίο τήκεται στους 30°C και χρησιμοποιείται στην κατασκευή ημιαγωγών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. gallium < λατ. gallus «πετεινός», που αποδίδει το επώνυμο τού Γάλλου χημικού Paul Lecoq (< γαλλ. le coq «ο πετεινός»), ο οποίος ανακάλυψε το στοιχείο το 1875. Κατ' άλλη άποψη, απευθείας από την πατρίδα (Γαλλία) τού P. Lecoq]

γαλλισμός (ο) [1805] **1.** ΓΛΩΣΣ (α) ιδιωματισμός (βλ.λ.) τής γαλλικής γλώσσας (β) η χρησιμοποίηση σε άλλη γλώσσα φράσεων ή συντάξεων τής γαλλικής γλώσσας **2.** η μίμηση τού γαλλικού τρόπου ζωής.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. gallicisme]

ΣΧΟΛΙΟ Οι γαλλισμοί (φράσεις ή συντάξεις) εισήλθαν στην ελληνική γλώσσα, κυρίως μέσω μεταφράσεων γαλλικών λογοτεχνικών και επιστημονικών έργων, τον 19ο και το α' ήμισυ τού 20ού αι. με την άνθηση των γαλλικών γραμμάτων και την επίδραση που άσκησαν στην Ελλάδα. Μεγάλος αριθμός δάνειων λέξεων από τη Γαλλική, αλλά και πλήθος όρων που πλάστηκαν για να αποδώσουν στα Ελληνικά γαλλικούς όρους, ανήκουν σε αυτή την περίοδο. Στην ίδια περίοδο, λόγω των μεταφράσεων αλλά και τού ότι οι περισσότεροι μορφωμένοι Έλληνες γνώριζαν τη Γαλλική, ανάγονται και πολλοί γαλλισμοί φράσεων ή συντάξεων. Τέτοια παραδείγματα είναι: *στο πλαίσιο των* = dans le cadre des..., *σε τελευταία ανάλυση* = en dernière analyse, *στο μέτρο τού δυνατού* = dans la mesure du possible, *αξίζει τον κόπο* = ça vaut la peine, *είμαι τής γνώμης* = je suis d'avis, *επωφελούμαι τής ευκαιρίας* = profiter de l'occasion, *έχω λόγον υπάρξεως* = avoir raison d'être, *δίνω σημεία ζωής* = donner signe de vie, *ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα* = cela correspond à la réalité, *θέλω να πω* = je veux dire, *κάνω έρωτα* = faire l'amour, *έλαμψε διά τής απουσίας του* = il brilla par son absence, *παίζω με τις λέξεις* = jouer avec les mots, *τηρώ σιγήν* = garder le silence, *απ' άκρου εις άκρον* = d'un bout à l'autre, *από καιρού εις καιρόν* = de temps en temps, *κατά πάσαν πιθανότητα* = selon toute probabilité, *εκ πρώτης όψεως* = de première vue, *εκ διαμέτρου αντίθετο* = diamétralement opposé, *με μία λέξη* = en un mot, *άνευ προηγουμένου* = sans précédent, *φθάνω σε συμφωνία* = arriver à un accord, *βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά* = tirrer les marrons du feu, *το καλώς εννοούμενο συμφέρον* = l'intérêt bien compris.

γαλλιστί επίρρ. [μεσν.] (αρχαιοπρ.) στη γαλλική γλώσσα: *μας χαιρέτισε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*

γαλλομαθής, -ής, -ές [1890] {γαλλομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει τη γαλλική γλώσσα και τον γαλλικό πολιτισμό. — **γαλλομάθεια** (η) [1897] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

γαλλοφέρνω ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} μιμούμαι τον γαλλικό τρόπο συμπεριφοράς.

γαλλόφιλος, -η, -ο [1866] αυτός που συμπαθεί τους Γάλλους, τη γλώσσα τους και τον πολιτισμό τους ή ακολουθεί πολιτική που ευνοεί τα συμφέροντά τους. *το ~ κόμμα τού Κωλέττη.*

γαλλόφωνος, -η, -ο ➝ -φωνος

γαλονάς (ο) {γαλονάδες} (μειωτ.) πρόσωπο που φέρει γαλόνια, δηλαδή διακριτικά τού βαθμού του σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας (ειδικότ.) ο αξιωματικός: *οι ~ αδιαφορούν για τα προβλήματα των φαντάρων* ΣΥΝ αξιωματικός, βαθμοφόρος

γαλόνι[1] (το) {γαλον-ιού | -ιών} (καθημ.) το διακριτικό τού βαθμού αξιωματικού σε στρατιωτικό σώμα ή σε σώμα ασφαλείας ΣΥΝ σιρίτι, (αργκό) σαρδέλα· ΦΡ (α) ***ξηλώνω σε (κάποιον) τα γαλόνια*** καθαιρώ στρατιωτικό από το αξίωμά του (β) ***με πλάκα τα γαλόνια*** με διακριτικά ανώτατου αξιωματικού· *ονειρευόταν να γίνει στρατηγός, ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. galloni, πληθ. τού gallone, πιθ. < λατ. galea «περικεφαλαία»].

γαλόνι² (το) {γαλον-ιού | -ιών} αγγλική και αμερικανική μονάδα χωρητικότητας· ισοδυναμεί με 4,546 λίτρα και 3.75 λίτρα αντιστοίχως
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gallon < μέσ αγγλ. galon < μτγν λατ. galeta «μονάδα μετρήσεως υγρών»]

γαλοπούλα (η) {χωρ γεν. πληθ } το θηλυκό τού γάλου· συνήθ. στη μαγειρική: *γεμιστή / χριστουγεννιάτικη / καπνιστή ~*
[ΕΤΥΜ < *γάλος* + υποκ. επίθημα *-πούλα*].

γάλος (ο) κατοικίδιο πτηνό με πλούσιο μαύρο φτέρωμα, γυμνό λαιμό και κόκκινες σαρκώδεις προεξοχές στο κεφάλι και κάτω από το ράμφος εκτρέφεται για το κρέας και τα φτερά του ΣΥΝ διάνος — (υποκ) **γαλόπουλο** κ. **γαλί** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ομόηχα*
[ΕΤΥΜ < βεν. galo (πβ ιταλ gallo) < λατ gallus «πετεινός», αβεβ ετύμου, πιθ. συνδ *με την ονομασία* Gallia (οπότε «πτηνό τής Γαλατίας»)].

γαλότσα (η) {δύσχρ γαλοτσών} αδιάβροχη μπότα από δέρμα ή καουτσούκ, που φθάνει τουλάχιστον ώς το μέσον τής κνήμης.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν, < βεν. galozza < μεσν λατ *calopia < λατ. calopus < αρχ. *καλόπους* «καλαπόδι»].

γαλούχηση (η) [μεσν] {-ης κ. -ήσεως | -χωρ. πληθ } το να γαλουχείται (βλ.λ, σημ 2) κάποιος με ορισμένες αρχές: *η ~ ενός αγιογράφου στην ορθόδοξη αγιογραφική παράδοση* Επίσης **γαλούχημα** (το).

γαλουχία (η) [μεσν] {χωρ πληθ.} η παραγωγή γάλακτος για θηλασμό από οργανισμό μετά τη γέννηση τέκνου.

γαλουχώ ρ. μετβ {γαλουχείς... | γαλούχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για μητέρα) δίνω γάλα ως τροφή σε παιδί ΣΥΝ θηλάζω **2.** (μτφ) ανατρέφω (κάποιον) με ορισμένες (ηθικές και πνευματικές) αρχές. *είχε γαλουχηθεί από μικρός με τις φιλελεύθερες ιδέες τής επανάστασης* ΣΥΝ ανατρέφω
[ΕΤΥΜ < μτγν *γαλουχῶ (-έω) < γάλα + -ουχῶ < ἔχω*].

γάμα (το) → γάμμα

Γαμβίας (ο) ποταμός τής Δ. Αφρικής που εκβάλλει στον Ατλαντικό Ωκεανό. Επίσης **Γκάμπια**.

γαμβρός (ο) → γαμπρός

γαμέτης (ο) {γαμετών} ΒΙΟΛ εξειδικευμένο κύτταρο για τη φυλετική αναπαραγωγή των μονοκύτταρων και πολυκύτταρων οργανισμών.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ. gameta < αρχ. *γαμέτης* «σύζυγος» < *γαμῶ* «νυμφεύομαι»].

γαμήλιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον γάμο: *~ τελετή / δώρο / δεξίωση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ σχηματισμού επίθετο, που προέρχεται από το ρ *γαμῶ* «νυμφεύομαι»].

γαμηλιότητα (η) {χωρ. πληθ } η αναλογία γάμων ανά χιλίους κατοίκους ορισμένης περιοχής σε έναν χρόνο *δείκτης γαμηλιότητας*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nuptialité]

γαμήσι (το) {γαμησ-ιού | -ιών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. (!) πήδημα **2.** (μτφ.) πολύ δύσκολο έργο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γαμήσει*, από το απρφ. μέλλ *γαμήσειν* τού αρχ. ρ *γαμῶ (-έω)* (πβ. *κοιμήσι, γιορτάσι*)]

γαμιάς (ο) {γαμιάδες} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** άνδρας με πολλές ερωτικές περιπέτειες **2.** ο άνδρας που θεωρείται επιδέξιος στη σεξουαλική πράξη και γενικότ. ο επιβήτορας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ*
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαμέας* < αρχ. *γαμῶ (-έω)*]

γαμικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον γάμο: *~ συμπόσιο / συμβόλαιο*

γαμιόλης (ο) {γαμιόληδες}, **γαμιόλα** (η) {χωρ γεν πληθ } (!-λαϊκ.-υβριστ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) για ανήθικο άνδρα ή γυναίκα
[ΕΤΥΜ < *γαμώ*. κατά το επίσης υβριστ. *καριόλης* (βλ.λ.)].

γάμμα κ **γάμα** (το) {άκλ.} Γ, γ **1.** το τρίτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου **2.** (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε έχει το σχήμα τού κεφαλαίου γάμμα (Γ): *«τα τέσσερα δωμάτια υποδοχής σχημάτιζαν ένα ~»* (εφημ) (β) (ειδικότ. στο ποδόσφαιρο) καθένα από τα δύο τμήματα τής εστίας (τέρματος), που ορίζονται από τη συμβολή τής οριζόντιας δοκού με καθεμιά από τις δύο κάθετες: *έστειλε τη μπάλα στο ~* ΣΥΝ παραθυράκι (βλ κ. λ *αριθμός*)
[ΕΤΥΜ < αρχ γάμμα < σημιτ. gimel «καμήλα»]

γάμος (ο) **1.** η νόμιμη ένωση και συμβίωση δύο ετερόφυλων (σε κάποιες χώρες και ομόφυλων) προσώπων: *ο θεσμός τού ~ αποτελεί το θεμέλιο τής κοινωνίας* || *βρίσκεται σε ηλικία γάμου* || *ζητώ* (κάποια) *σε ~* || *κάνω πρόταση γάμου* || *τα βάρη / τα δεσμά / τα θεμέλια / η διάλυση / η λύση / η σύναψη τού ~* || *άκυρος / ελαττωματικός / ακυρώσιμος / ανυπόστατος / μικτός ~* || *πρώτη νύχτα τού ~* || *~ από συμφέρον / από συνοικέσιο / από έρωτα* ΣΥΝ παντρειά· ΦΡ (α) ***λευκός γάμος*** συμβατική νομική ένωση ζευγαριού, χωρίς να έχουν συζυγικές σχέσεις μεταξύ τους, προκειμένου να φαίνονται παντρεμένοι *ορισμένες αλλοδαπές, για να μπορέσουν να εγκατασταθούν μόνιμα στην Ελλάδα, συνάπτουν ~ με Έλληνες πολίτες* (β) ***πολιτικός γάμος*** η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων με ληξιαρχική πράξη στο δημαρχείο ενώπιον εκπροσώπου τής δημοτικής αρχής (γ) ***θρησκευτικός γάμος*** η νόμιμη ένωση δύο ετερόφυλων προσώπων με ιερολογία, σύμφωνα με τους κανόνες τού θρησκεύματος ή τού δόγματος στο οποίο πιστεύουν οι μελλόνυμφοι (δ) ***μοργανατικός γάμος*** βλ. λ *μοργανατικός* **2.** (α) ΘΕΟΛ ένα από τα επτά μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με το οποίο εξυψώνεται και εξαγιάζεται η συζυγική ένωση άνδρα και γυναίκας, η οποία πλέον αποσκοπεί στην πνευματική και ηθική τελείωση των συζύγων και στην τεκνογονία (β) (συνεκδ) η τελετή κατά την οποία νομικά ή θρησκευτικά δύο ετερόφυλα πρόσωπα ενώνονται ως σύζυγοι, καθώς και η γιορτή που ακολουθεί *συνάπτω / τελώ / ευλογώ / αναβάλλω τον ~* || *χριστιανικός / πλούσιος / λαμπρός / βλάχικος / παραδοσιακός / σεμνός / μυστικός / βασιλικός ~* || *η άδεια / η τελετή / τα στέφανα / οι βέρες τού ~* ΣΥΝ στέψη, στεφάνωση, στεφάνωμα, στεφανώματα, χαρές· ΦΡ (α) ***ανοικτός γάμος*** τελετή γάμου με πλήθος καλεσμένων (β) ***κλειστός γάμος*** τελετή γάμου με περιορισμένο αριθμό προσκεκλημένων (γ) (παροιμ.) ***ούτε γάμος δίχως κλάματα ούτε κηδεία δίχως γέλια*** για την έντονη συγκινησιακή φόρτιση αυτών των τελετών που οδηγεί σε αντίθετες σε καθεμιά συναισθηματικές αντιδράσεις (δ) ***θ' αφήσουμε τον γάμο, να πάμε για πουρνάρια;*** (για ζητήματα αξιολόγησης προτεραιοτήτων) θα αφήσουμε κάτι σημαντικό χάριν ενός ασήμαντου; (ε) (παροιμ) ***όλα τού γάμου δύσκολα κι η νύφη γκαστρωμένη*** για περιπτώσεις στις οποίες παρουσιάζονται συσσωρευμένα προβλήματα ή που εμφανίζεται ένα πρόβλημα το οποίο κάνει ακόμη πιο δύσκολη μια ήδη δύσκολη κατάσταση (στ) (παροιμ) ***πάρ' τον στον γάμο σου, να σου πει «και τού χρόνου»*** βλ. λ. *παίρνω* (ζ) ***τού Κουτρούλη ο γάμος*** βλ. λ. *κουτρούλης* (η) (λόγ) ***έρχομαι εις γάμου κοινωνίαν*** παντρεύομαι: *ήλθαν εις γάμου κοινωνίαν προ μηνός* (θ) (παροιμ) ***όπου γάμος και χαρά η Βασίλω πρώτη*** για πρόσωπο που παρίσταται κατά σύστημα σε οποιαδήποτε δραστηριότητα ή εκδήλωση η οποία του δίνει τη δυνατότητα να προβληθεί (ι) ***βλάχικος γάμος*** αναπαράσταση παραδοσιακού γάμου που γίνεται στη Θήβα την Καθαρά Δευτέρα **3.** (συνεκδ.) η έγγαμη συμβίωση, ο χρόνος που ζουν μαζί οι σύζυγοι ως παντρεμένοι: *ο ~ τους κρατάει ακόμη* || *ευτύχησαν στον ~ τους* (όλα πήγαν καλά στον έγγαμο βίο τους) || *ατύχησε στον γάμο της* (δεν πήγε καλά ο γάμος, π.χ. χώρισε) || *αγωνίζονται να σώσουν τον ~ τους* || (κ. στον πληθ.) *οι ~ τού Φίγκαρο* || *στους ~ σου θα γίνει μεγάλο γλέντι* ΦΡ (α) ***αργυροί γάμοι*** η επέτειος των 25 χρόνων έγγαμης συμβίωσης (β) ***χρυσοί γάμοι*** η επέτειος των 50 χρόνων έγγαμης συμβίωσης (γ) ***αδαμάντινοι γάμοι*** η επέτειος των 60 χρόνων έγγαμης συμβίωσης **4.** (μτφ.) η συγχώνευση εταιρειών *«το περιοδικό είχε σχολιάσει με χιούμορ την αναγγελία αυτού τού ~ των δύο τραπεζών»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαμώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γαμῶ* «νυμφεύομαι» (υποχωρητ.). Η φρ *τού Κουτρούλη ο γάμος* ανάγεται στο ομώνυμο θεατρικό έργο τού Αλεξάνδρου Ρίζου-Ραγκαβή (1809-92). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ χ *πολιτικός / θρησκευτικός / λευκός γάμος* (< αγγλ. civil / religious / white wedding), *αργυροί / χρυσοί / αδαμάντινοι γάμοι* (< γαλλ des noces d'argent / d'or / de diamant)]

γάμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το πίσω σαρκώδες μέρος τής κνήμης (ιδ. για γυναίκες): *λεπτή / παχουλή / τορνευτή / χυτή ~.* — (υποκ.) **γαμπίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή.*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ gamba < μτγν. λατ gamba < αρχ. *καμπή / καμπᾶ* «αβεβ ετύμου, πιθ. συνδ με το ρ *κάμπτω* και με σανσκρ kapanā «γάμπα», λατ campus «κάμπος» (αρχικώς «καμπή, χαμηλός τόπος»)].

γάμπαρη (η) μεγάλη γαρίδα γκρίζου χρώματος με μαύρες ραβδώσεις.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < ιταλ. gambero (μέσω τού πληθ gamberi) < μτγν. λατ. gambarus < λατ. cammarus < αρχ *κάμμαρος*. αγν ετύμου, πιθ. δάνειο].

γάμπια (η) {χωρ γεν πληθ.} ΝΑΥΤ (λαϊκ) το τετράγωνο πανί πάνω από τη μαΐστρα τού μεγάλου καταρτιού των ιστιοφόρων.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gabbia < μεσν λατ. gabia < λατ cavea «κοιλότητα (κοίλο μέρος θεάτρου, κλουβί ζώων ή πτηνών)»].

γαμπριάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον γαμπρό: *~ φορεσιά / κοστούμι* **2.** ***γαμπριάτικα*** (τα) τα επίσημα ρούχα τού γαμπρού
[ΕΤΥΜ < *γαμπρός* + παραγ επίθημα *-ιάτικος*, πβ. κ. *νυφ-ιάτικος*].

γαμπρίζω ρ αμετβ {γάμπρισα} παρουσιάζομαι ως υποψήφιος γαμπρός ή ως επίδοξος εραστής

γαμπρός κ. (λόγ.) **γαμβρός** (ο) **1.** ο άνδρας που νυμφεύεται ή μόλις έχει νυμφευθεί ή πρόκειται να νυμφευθεί *ο ~ έφθασε στην εκκλησία πριν από τη νύφη* ΣΥΝ νεόνυμφος, μελλόνυμφος, μνηστήρας· ΦΡ ***σαν θέλει η νύφη κι ο γαμπρός, τύφλα να 'χει ο πεθερός*** βλ λ. *νύφη* **2.** ο άνδρας που συγκεντρώνει όλα τα προσόντα που απαιτούνται για τον γάμο ή/και τον επιδιώκει: *υπήρξε περιζήτητος ~* **3.** ο άνδρας που έχει νυμφευθεί την κόρη ή την αδελφή κάποιου· *ο ~ μου μού έκανε ένα ωραίο δώρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συγγένεια, γαμώ, μπολιάζω.*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γαμβρός < *γαμ-β-ρός* < ρίζα *γαμ-* (πιθ. < *γαμῶ* «νυμφεύομαι») + επίθημα *-ρος* (πβ *ἰσχυ-ρός, αἰχμη-ρός, πον-ηρός*), με ευφωνικό ένθημα *-β-* (< *-mr-)].

γαμψός, -ή, -ό αυτός που είναι κυρτός και μυτερός στην άκρη του: *~ νύχια / μύτη / ράμφος.* — **γαμψότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, κουτσός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γναμψός* (με απόσπαση από σύνθετες λ. όπως *γαμψῶνυξ < *γναμψῶνυξ*, με ανομοίωση των ερρίνων) < *γνάμπτω* «κάμπτω, λυγίζω», αγν ετύμου, με κατάλ κατά το συνώνυμο *κάμπτω*].

γαμψώνυχος, -η, -ο αυτός που έχει κυρτά, καμπυλωτά νύχια: *~ αρπακτικό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουτσός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαμψώνυχος / γαμψῶνυξ < γαμψός + ὄνυξ* «νύχι» (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

γαμώ (κ. -άω) ρ. μετβ {γαμ-άς κ -είς... | γάμ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (!-λαϊκ.) **1.** (για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή με (άλλο άτομο), επιτελώ τη γενετήσια πράξη ως ενεργητικό μέλος ΣΥΝ (!) πηδάω· ΦΡ (α) (αργκό) ***(και) γαμώ*** για την έκφραση θαυμασμού, για να δηλωθεί ότι κάτι είναι πολύ ωραίο, αξεπέραστο: *το μαγαζί του είναι ~!* || (+αιτ.) *είναι ~ τους άντρες* (είναι πολύ ωραίος άνδρας) (β) (λαϊκ.) ***γάμα τα / γάμησέ τα*** για την έκφραση έντονης δυσαρέσκειας, απελπισίας (γ) ***γαμάει και δέρνει*** για κάποιον/κάτι ασυναγώνιστο, πανίσχυρο, ακατανίκητο **2.** (μτφ) υπερνικώ, κατανικώ με ταπεινωτικό τρόπο **3.** (μεσοπαθ ***γαμιέμαι***) (λαϊκ) καταπονούμαι *~ στη δουλειά·* ΦΡ (α) (υβριστ) ***δεν γαμιέται!*** (για έκφραση αγανάκτησης, αδιαφο-

ρίας κ.λπ) δεν με ενδιαφέρει, δεν ασχολούμαι μαζί του (β) (υβριστ) ***ά(ι) / άντε (και) γαμήσου!*** για την έκφραση αγανάκτησης. δυσαρέσκειας προς αυτόν στον οποίο λέγεται **4.** (η μτχ ***γαμημένος***, *-η. -ο*) υβριστ για αυτόν στον οποίο αποδίδεται καταραμένος. αναθεματισμένος: *το ~ το μοτέρ πάλι χάλασε!*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *γαμῶ* (*-έω*) «νυμφεύομαι». αγν ετύμου, ίσως συνδ με το ουσ *γαμβρός* (βλ.λ.) και με το σανσκρ. jāmā-tar «γαμπρός» Η σημ «συνουσιάζομαι» είναι ήδη αρχ (λ.χ. Ευριπ. *Τρῳάδες* 44: *γαμεῖν βιαίως σκότιον λέχος*) Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν υπάρχει κοινή Ι Ε λ. για τον γάμο και για τα πρόσωπα που σχετίζονται με αυτόν]

> **γαμώ – γαμπρός – γαμήλιος κ.ά.** Το ρήμα **γαμώ** από τη σημ τού «παντρεύω» και «παντρεύομαι» *(γαμοῦμαι)* που είχε στην Αρχαία (λεγόταν αρχικά για άνδρες, ύστερα και για γυναίκες) πέρασε στη σημ. τού «συνουσιάζομαι. συνευρίσκομαι». σημασία που αρχίζει να εμφανίζεται από τους μεταγενέστερους χρόνους Η αρχική σημ έχει διατηρηθεί στις επίσης αρχαίες και σήμερα χρησιμοποιούμενες λέξεις **γαμπρός** (**γαμ-ρός > γαμ-β-ρός > γαμπρός*). **γάμος** (< *γαμῶ*), **γαμήλιος, γαμικός** κ ά Με τη νεότερη σημ σχηματίστηκαν τα ουσιαστικά **γαμήσι** (ήδη μεσαιωνικό. από το απαρέμφατο *γαμήσειν*) και **γαμιάς** (μεσαιωνικό *γαμέας* < αρχ *γαμῶ*). Στα χρόνια μας μια άλλη λέξη. η λ **πηδώ** ξεκίνησε ευφημιστικά (για να αποφευχθεί η κακόσημη λ *γαμώ*) να υποκαθιστά σταδιακώς τη λ *γαμώ* με μεταφορική επέκταση τής σημασίας της («κάνω άλμα, περνώ πάνω από» > «συνουσιάζομαι»). Ανάλογη σημασιολογική μεταβολή έχουμε στο ρ **καβαλώ**

γαμώ το/τη επιφών. (οικ) **1.** για την έκφραση δυσαρέσκειας. αγανάκτησης ή παράπονου· *Τι να κάνω. (ρε) ~: Δεν καταλαβαίνει ό.τι και να του πω* || *~! Πάλι ξέχασα να σβήσω το φως!* || *για την Ελλάδα, ρε ~!* (ενν. έγινε ή αξίζει να γίνει κάτι) **2. *γαμώτο*** (το) {άκλ.} το φιλότιμο, η αξιοπρέπεια, ο (καλώς εννοούμενος) εγωισμός· *Δεν πρέπει ν' αφήσεις την πρόκληση αναπάντητη Κάν' το για το ~ τής υπόθεσης!*

γάνα (η) {χωρ πληθ } **1.** η πρασινωπή σκουριά που εμφανίζεται σε σκεύη ή αντικείμενα που δεν έχουν γαλβανιστεί **2.** η μουντζούρα που δημιουργείται στα σκεύη με τα οποία μαγειρεύουμε πάνω σε φωτιά • **3.** λευκό επίχρισμα που εμφανίζεται πάνω στη γλώσσα από δίψα ή αρρώστια Επίσης **γανάδα**.
[ΕΤΥΜ < *γανώνω* (υποχωρητ.)]

Γάνδη (η) πόλη τού ΝΔ. Βελγίου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Gand (ολλ Gent) < μεσν. λατ Ganda < κελτ. condate «συμβολή (ποταμών)». επειδή η πόλη βρίσκεται στη συμβολή των ποταμών Λυς και Σκάλδη]

γανιάζω ρ αμετβ {γάνιασ-α. -μένος} **1.** εμφανίζω γάνα (βλ.λ) • **2.** διψώ υπερβολικά: *~ για νερό* • **3.** (μτφ.) υφίσταμαι ταλαιπωρίες • **4.** μαυρίζω: *γάνιασε το πουκάμισο*

γάνος (το) η γάνα (βλ λ . σημ. 1, 3)
[ΕΤΥΜ αρχ < *γανῶ (-όω)*, βλ.λ. *γανώνω*]

γάντζος (ο) σιδερένιο καμπυλωτό σίδερο που χρησιμεύει για το κρέμασμα ή το πιάσιμο πραγμάτων *πέρασε τους γάντζους στα σκοινιά τού κιβωτίου και με τη βοήθεια τού μοχλού το σήκωσε ψηλά* || *ο πειρατής αντί για χέρι είχε έναν ~* ΣΥΝ τσιγκέλι (υποκ) **γαντζάκι** (το), **γαντζωτός,** -ή, -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < βεν. ganzo < αρχ. *γαμψός*]

γαντζώνω ρ. μετβ {γάντζω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** πιάνω με γάντζο ΣΥΝ αγκιστρώνω **2.** κρεμάω από γάντζο **3.** (μτφ) πιάνω σφιχτά. αρπάζω με το χέρι (κάποιον/κάτι) και δεν το(ν) αφήνω να φύγει: *τον γάντζωσε με τα χέρια του* (μεσοπαθ ***γαντζώνομαι***) **4.** κρατιέμαι με δύναμη. αρπάζομαι από κάπου *γαντζώθηκε σε μια σανίδα και προσπάθησε να βγει στη στεριά* • **5.** (μτφ) δημιουργώ σχέση εξάρτησης. προσκολλώμαι σε (κάποιον) *μετά το ατύχημα έχει γαντζωθεί πάνω του περιμένει τα πάντα απ' αυτόν* ΣΥΝ αγκιστρώνομαι ΑΝΤ απαγκιστρώνομαι. — **γάντζωμα** (το)

γαντζωτός, -ή. -ό αυτός που έχει το σχήμα γάντζου, που έχει γαμψή άκρη.

γάντι (το) {γαντ-ιού | -ιών} κάλυμμα τού κάτω μέρους τού χεριού (καρπού, παλάμης και δαχτύλων): *δερμάτινα / υφασμάτινα / μεταξωτά ~* || *τα ~ για τις εργασίες τού κήπου / τής κουζίνας* || *τα ~ τού μποξ / τού μπέιζμπολ* ΣΥΝ (λόγ.) χειρόκτιο ΦΡ (α) ***με το γάντι*** διακριτικά, ευγενικά *του φέρεται ~* (β) ***ρίχνω / πετάω το γάντι (σε κάποιον)*** προκαλώ, απαιτώ απάντηση. εξήγηση ή ξεκαθάρισμα λογαριασμών: *η αντιπολίτευση πέταξε το γάντι στην κυβέρνηση για το θέμα τής ειρηνευτικής πρωτοβουλίας* (γ) ***μου έρχεται / πάει γάντι*** μου ταιριάζει πάρα πολύ: *η καινούργια μπλούζα ~!* || *του πάει γάντι αυτό το παρατσούκλι* — (υποκ) **γαντάκι** (το)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ gant < φρανκον. want, το οποίο πιθ χρησιμοποιήθηκε ως νομ όρ , επειδή οι Φράγκοι προσέφεραν το γάντι ως σύμβολο τής χώρας τους, όταν παραδίδονταν. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ρίχνω το γάντι* (< γαλλ jeter le gant), *του πάει γάντι (το καπέλο)* (< γαλλ le chapeau lui va comme un gant)]

γαντοφορεμένος, -η. -ο αυτός που φορά γάντια.

Γανυμήδης (ο) ΜΥΘΟΛ γυιος τού Τρώα και τής Καλλιρρόης, θεωρείτο ο ωραιότερος των θνητών· γι' αυτό τον απήγαγε ο Δίας, ώστε να γίνει οινοχόος του στον Όλυμπο.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < *γανυ-* (τού ρ *γάνυμαι* «αστράφτω. λάμπω χαίρομαι». για το οποίο βλ λ *γανώνω*) + *-μήδης* < *μῆδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (βλ κ *Διο-μήδης. Μήδεια*) Αρχική σημ τού ον πιθ «αυτός που προκαλεί ευχάριστες σκέψεις»].

γανωματάς (ο) {γανωματάδες} (λαϊκ) πρόσωπο που γανώνει τα σκεύη Επίσης **γανωματής** κ. **γανωτής** κ **γανωτζής** — **γανωματάδικο** (το).

γανώνω ρ μετβ {γάνω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ) επικαλύπτω (χάλκινο σκεύος) με κασσίτερο. με σκοπό την προφύλαξη από τη διάβρωση: *~ τις κατσαρόλες* ΣΥΝ επικασσιτερώνω ΦΡ ***γανώνω το κεφάλι (κάποιου)*** ζαλίζω (κάποιον). του κάνω το κεφάλι καζάνι — **γάνωμα** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *γανῶ (-όω)*, παράλλ τ. τού ρ *γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω» < **γά-νυ-μαι*, πιθ. < **γάϜ-νυ-μαι*, που ίσως συνδ. με τις λ. *γηθῶ* (< **γᾱϜ-εθ-έω*) «χαίρομαι», *γαῦρος* (βλ. λ. *γαυριῶ*)].

γαρ σύνδ (αρχαιοπρ.) (δεν τίθεται ποτέ στην αρχή τού λόγου) διότι: *ήταν αναμενόμενο να αναλάβει αυτός την υπόθεση· δικός του άνθρωπος ~* || *«μοιάζουν να τα βρίσκουν μεταξύ τους οι αντίπαλες πλευρές στο κυβερνών κόμμα εκλογές ~!»* (εφημ) || *«το ~ πολύ τού έρωτος, γεννά παραφροσύνη»* (συχνά παραφράζεται, π χ *«το ~ πολύ τής θλίψεως γεννά παραφροσύνη. που λέει κι ο λαός»* [εφημ])
[ΕΤΥΜ αρχ < *γέ* (βεβαιωτικό μόριο) + *ἄρα* (συμπερασματικό μόριο), σύνδ που εκφράζει επεξήγηση ή αιτιολόγηση και τίθεται αμέσως μετά το στοιχείο που αιτιολογείται].

γαργαλητό (το) το να γαργαλάει κανείς (κάποιον), να του προκαλεί ακούσιο γέλιο. Επίσης **γαργάλεμα** κ. **γαργάλημα** κ **γαργάλισμα** [μεσν.].

γαργαλιστικός, -ή. -ό [1887] **1.** αυτός που προκαλεί αθέλητο γέλιο με γαργάλημα **2.** αυτός που διεγείρει τις αισθήσεις. *~ μυρωδιά* **3.** (μτφ) αυτός που προκαλεί το ενδιαφέρον. που αναφέρεται σε ζητήματα ιδιωτικής ζωής γνωστών προσώπων. παρασκηνίων κ λπ *~ λεπτομέρειες από την ερωτική ζωή τής ηθοποιού* || *περιγραφή με ~ αναφορές στα ήθη τής εποχής* — **γαργαλιστικά** επίρρ

γαργαλώ (κ -άω) ρ. μετβ. {γαργαλάς... | γαργάλ-ησα. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ σε (κάποιον) αντανακλαστικό γέλιο, αγγίζοντας με τα δάχτυλα ή με κάποιο αντικείμενο ευαίσθητα σημεία τού σώματος (μασχάλες. πατούσες. πλευρά): *τον γαργάλησε μέχρι δακρύων* **2.** (μτφ.) προκαλώ διέγερση των αισθήσεων *η μυρωδιά τού φαγητού μού γαργαλούσε το στομάχι* || *θεάματα που γαργαλούν τις αισθήσεις* (τολμηρά. πονηρά) ΣΥΝ ερεθίζω ΦΡ ***με γαργαλάει ο λαιμός μου*** με ενοχλεί ο λαιμός μου, αισθάνομαι ελαφρύ ερεθισμό στον λαιμό μου **3.** (μεσοπαθ. ***γαργαλιέμαι***) γελώ εύκολα όταν με αγγίζει κανείς σε ευαίσθητα σημεία τού σώματος (πβ. σημ. 1). *μη μ' ακουμπάς εκεί. ~!* || *~ εύκολα* Επίσης (σπάν.) **γαργαλεύω** κ **γαργαλίζω** [αρχ]
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γαργαλῶ* < αρχ *γαργαλίζω*, ονοματοποιημένη λ με εκφραστικό αναδιπλασιασμό (**γαλ-γαλ-*) και ανομοίωση τού *-λ-*].

γαργαντούας (ο) (μετωνυμ.) πρόσωπο που τρώει πάρα πολύ. φαγάς.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Gargantua, όνομα ήρωα δύο σατιρικών μυθιστορημάτων τού Γάλλου συγγραφέα François Rabelais (1483-1553)]

γαργάρα (η) {δύσχρ γαργαρών} η πλύση τού λάρυγγα με διάλυμα το οποίο δεν καταπίνει κανείς, αλλά έχοντας το κεφάλι γερμένο πίσω το κρατά μέχρι το ύψος τής σταφυλής και το ανακινεί δημιουργώντας φυσαλλίδες και. στη συνέχεια. το φτύνει: *κάνει ~ για τον πονόλαιμο* || (συνεκδ) *ο γιατρός μού έγραψε γαργάρες* (δηλ. να πάρω φαρμακευτικό διάλυμα, για να κάνω γαργάρες) ΦΡ (λαϊκ -οικ.) ***κάνω (κάτι) γαργάρα*** αφήνω κάτι αρνητικό (που ειπώθηκε ή συνέβη και που συνήθως με αφορά) ασχολίαστο. συμπεριφέρομαι σαν να μην το άκουσα ή σαν να μη συνέβη
[ΕΤΥΜ < *γαργαρίζω* (υποχωρητ.). βλ.λ].

γαργαρίζω ρ αμετβ. {γαργάρισα} **1.** κάνω γαργάρα (βλ.λ.) • **2.** κυλώ με θόρυβο — **γαργάρισμα** (το) κ **γαργαρισμός** (ο) [μεσν] (σημ 1)
[ΕΤΥΜ μτγν . ηχομιμητική λ με αναδιπλασιασμό *γαρ-γαρ-*].

γάργαρος, -η, -ο (νερό) που κυλά παράγοντας χαρακτηριστικό ήχο· (συνεκδ) αυτός που είναι καθαρός. διαυγής· *~ νερά* || (μτφ) *~ γέλιο* ΣΥΝ κελαρυστός. τρεχούμενος.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *γαργαρίζω* (βλ λ.)].

γαρδέλι (το) {γαρδελ-ιού | -ιών} η καρδερίνα (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ gardello < μτγν λατ cardellus < λατ. carduelis < carduus, αγν ετύμου]

γαρδένια (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** φυτό από τις τροπικές περιοχές με στιλπνά πράσινα φύλλα και λευκά άνθη εξαιρετικού αρώματος καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** το άνθος τού παραπάνω φυτού: *στα νυχτερινά κέντρα ο κόσμος συνηθίζει να ραίνει τους τραγουδιστές με γαρδένιες* || *κοπέλες που πουλούν γαρδένιες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λουλούδι, κύριος, -α, -ο*
[ΕΤΥΜ < νεολατ. gardenia. από το όν. τού Βρετανού βοτανολόγου Alexander Garden (1728-91)]

γαρδούμπα (η) {χωρ γεν πληθ } ορεκτικό από δεμένα σε μικρές πλεξίδες εντόσθια αμνοεριφίων.
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαρδούμιον* < λατ caldumen < caldus / calidus «θερμός»].

γαριάζω ρ αμετβ {γάριασ-α. -μένος} χάνω τη λαμπερή και καθαρή μου όψη. δεν είμαι απόλυτα καθαρός: *γαριασμένος γιακάς / ρούχα.* — **γάριασμα** (το) [μεσν].
[ΕΤΥΜ < μεσν *γαρίζω* < αρχ. *γάρος* «άλμη. σάλτσα ψαριών» (βλ λ.)].

γαρίδα (η) μαλακόστρακο με διαφανές ή ρυδαλό χρώμα. δέκα πόδια και εύγευστη σάρκα: *γαρίδες σαγανάκι / βραστές* ΦΡ ***το μάτι του γαρίδα*** για κάποιον που κοιτάζει με προσοχή και επιμονή ή και αδιακρισία. (υποκ.) **γαριδούλα** (η)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *καρίς. -ίδος*. αβεβ. ετύμου, πιθ υποκ τού ουσ *κάραβος* «μαλακό οστρακόδερμο» Από τις υπόλοιπες απόψεις. αξιοσημείωτη είναι η σύνδεση με αρμ karič «σκορπιός», που θεωρείται δάνειο από ασιατική γλώσσα. Βλ. κ. *καραβίδα*]

γαριδάκι (το) {χωρ γεν } **1.** η μικρή γαρίδα (βλ λ)· (κ περιληπτικά) *ένα κιλό ψιλό ~* • **2.** (συνεκδ) καθένα από τα μικρά κομμάτια (σε σχήμα συνήθ μικρής γαρίδας) έτοιμης και πρόχειρης βιομηχανοποι-

ημένης τροφής από τυρί, ντομάτα, τεχνητές και χρωστικές ουσίες, η οποία κυκλοφορεί στην αγορά σε πλαστικά σακουλάκια και καταναλώνεται κυρ. από παιδιά ή προσφέρεται συνοδευτικά με ποτό.
[ΕΤΥΜ Υποκ. τού ουσ *γαρίδα*. Η ονομασία τής παιδικής λειχουδιάς οφείλεται στο γεγονός ότι το σχήμα και η γεύση που είχαν αρχικά τα γαριδάκια έμοιαζε με τη γαρίδα]

γαριδοσαλάτα (η) {δύσχρ. γαριδοσαλατών} σαλάτα με γαρίδες

γαρίφαλο (το) → γαρύφαλλο

γαρμπής (ο) {χωρ. πληθ } ο νοτιοδυτικός άνεμος (βλ κ λ *άνεμος*. ΠΙΝ) ΣΥΝ (επίσ.) λίβας
[ΕΤΥΜ μεσν < βεν garbin < αραβ garbi «δυτικός»].

γαρμπίλι (το) {γαρμπιλ-ιού | χωρ. πληθ.} χαλίκι ορισμένου μεγέθους, που χρησιμοποιείται στις οικοδομικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ. < ιταλ garbuglio «ανακάτωμα, σύγχυση» < παλαιότ. garbugliare, από συμφυρμό των bugliare «κοχλάζω» και gargagliare «θορυβώ»].

γαρμπιλοσκυρόδεμα (το) {γαρμπιλοσκυροδέμ-ατος | -ατα, -άτων} σκυρόδεμα από άμμο και γαρμπίλι

γαρνίρω ρ μετβ {γαρνίρισ-α, -τηκα, -μένος} προσθέτω (κάτι) για γαρνιτούρα· (γενικότ) ομορφαίνω την παρουσίαση, την εικόνα, διακοσμώ· ~ *το φαγητό με ψιλοκομμένο μαϊντανό* || ~ *την τούρτα με σαντιγί* || ~ *τον λόγο μου με γλαφυρές περιγραφές* ΣΥΝ στολίζω, διανθίζω. — **γαρνίρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ garnir «εφοδιάζω – προειδοποιώ», γερμ προελ., πβ. αρχ γερμ warnōn «προσέχω», αγγλ warn «προειδοποιώ»].

γαρνιτούρα (η) {χωρ. γεν πληθ } ό,τι προστίθεται για να κάνει κάτι ομορφότερο, για διακόσμηση (κυρ. φαγητού αλλά και κειμένου, λόγου): *ψάρι με ~ από σέλινο, πατάτες και ψιλοκομμένα καρώτα* ΣΥΝ γαρνίρισμα, διάκοσμος
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. garniture < παλ. γαλλ garnesture «εφόδια». Βλ κ. *γαρνίρω*]

γάρος (ο) **1.** αλατισμένο νερό μέσα στο οποίο διατηρούνται ελιές, ψάρια, λαχανικά κ λπ. ΣΥΝ άλμη, σαλαμούρα • **2.** σάλτσα αποτελούμενη από μικρά ψάρια ή εντόσθια ψαριών, λεμόνι και λάδι • **3.** ο ρύπος, το λέκιασμα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν ετύμου, πιθ δάνειο].

γαρούφαλλο (το) → γαρύφαλλο

γαρυφαλλέλαιο (το) {γαρυφαλλελαίου | χωρ. πληθ } αιθέριο έλαιο το οποίο παράγεται από το γαρύφαλλο και χρησιμεύει ως παυσίπονο ΣΥΝ γαρυφαλλόλαδο

Γαρυφαλλιά (η) γυναικείο όνομα

γαρυφαλλιά κ. (λαϊκ.) **γαρουφαλλιά** (η) (σχολ. ορθ *γαριφαλιά*) καλλωπιστικό πολυετές ποώδες φυτό, με βλαστό ξυλώδη στη βάση και αρωματικά άνθη με σωληνωτό κάλυκα, για τα οποία και καλλιεργείται. – (υποκ.) **γαρυφαλλίτσα** (η).

γαρύφαλλο κ. (λαϊκ) **γαρούφαλλο** (το) (σχολ. ορθ. *γαρίφαλο*) {-ου κ -άλλου | -ων κ. -άλλων} **1.** το άνθος τής γαρυφαλλιάς που εμφανίζεται σε διάφορα χρώματα (κυρ. κόκκινο και άσπρο), έχει λεπτό άρωμα και πολύ πυκνά πέταλα • **2.** μπαχαρικό που μοιάζει με μικρό καρφί και έχει έντονα αρωματική γεύση ο αποξηραμμένος καρπός τού τροπικού δέντρου «καρυόφυλλος ο αρωματικός» ΣΥΝ μοσχοκάρφι – (υποκ) **γαρυφαλλάκι** (το)
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *γαρύφαλλον* < βεν garofolo < μτγν. λατ *garofulum < *καρυόφυλλον* (βλ.λ.)]

γαρύφαλλο ή γαρίφαλο; Επειδή η λ είναι αντιδάνειο (την πήραμε από τους ξένους (Βενετούς), που με τη σειρά τους την πήραν από τα Ελληνικά), είναι σωστό να γράφεται όπως η αρχική ελληνική λ., ήτοι με *-υ-* και *-λλ-*· αρχ. *καρυό-φυλλον* > λατ *garofulum > βεν garofolo (πβ γαλλ girofle) > **γαρύφαλλο** Η γραφή με *-ι-* προϋποθέτει ότι το βεν *-o-* ετράπη (στα Ελληνικά) σε -i- και το απλογραφούμε με *-ι-*. Όπως κατ' απλογραφία δικαιολογείται και η γραφή με ένα *-λ-*. Προτιμότερη, ωστόσο, είναι η γραφή που θυμίζει το «ετυμολογικό ίνδαλμα» τής αρχικής μορφής τής λέξης (άλλωστε και η επιστημονική ονομασία τού άνθους είναι «δίανθος καρυόφυλλος», λατ. dianthus caryophyllus).

γαρυφαλλόλαδο (το) το γαρυφαλλέλαιο.

Γασκονία κ **Γασκωνία** (η) περιοχή τής ΝΔ Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Gascogne < λατ Vasconia «(περιοχή) των Βάσκων», βλ λ *Βάσκοι*]

γασμούλος κ. **βασμούλος** (ο) ΙΣΤ (στην Πελοπόννησο κατά τη Φραγκοκρατία) αυτός τού οποίου ο ένας γονέας ήταν φραγκικής καταγωγής και ο άλλος ελληνικής
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γασμοῦλος* (νόθο σύνθ.) < διαλεκτ. γαλλ gas (= garçon «αγώρι») + λατ mulus «μούλος, νόθος ημίονος, μουλάρι»].

γαστέρα (η) η κοιλιακή χώρα ΣΥΝ κοιλιά, υπογάστριο.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γαστήρ, -έρος* < **γρασ-τήρ* < ρ *γράω* «ροκανίζω, κατατρώγω» < **γράσ-ω* < *grs-, συνεσταλμ βαθμ. τού Ι.Ε. *gres- «τρώγω, κομματιάζω», πβ σανσκρ. grásate «τρώγω, καταβροχθίζω», λατ. grāmen «χλόη» κ ά. Ομόρρ *γάγγραινα, γλάστρα, γρώνη* (> *γούρνα*) κ ά].

γαστέρα: ομόρριζα. Η αρχαία λ. για το «κοιλιά» είναι **γαστήρ** (η) (*τῆς γαστέρος / γαστρός, τῇ γαστέρι / γαστρί, τὴν γαστέρα*, από όπου νεότ. ονομαστική η **γαστέρα**) η ίδια λ. σήμαινε το «κοίλωμα», τη «γλάστρα», τη «μήτρα» και την «κυοφορία», καθώς και, μεταφορικά, τη «λαιμαργία» Δεν δήλωνε το «στομάχι» ούτε τα «κοιλώματα τού σώματος», την **κοιλία** (< *κοῖλος*), που χρησιμοποιούσαν οι αρχαίοι για να δηλώσουν τα σπλάχνα, τα εντόσθια, τα σωθικά Από τις σημασίες και τους τύπους τού *γαστήρ* σχηματίστηκαν ήδη στην Αρχαία πλήθος συνθέτων **γαστρ(ο)- / γαστρι-**, που εμπλουτίστηκαν με νεότερα σύνθετα και πέρασαν και σε άλλες γλώσσες (πβ. γαλλ gastr(o), αγγλ gastro- κ ά): *γαστρονομία* (στην Αρχαία λεγόταν κυρίως *γαστρολογία*), *γαστριμαργία, γαστρορραγία, γαστραλγία, γαστρεκτομή, γαστρεντερίτιδα, γαστροπάθεια, γαστροσκόπηση, υπογάστριο, επιγάστριο* κ.λπ Από το **γάστρα** προήλθε το **γλάστρα** *γάστρα > *γράστα > *γράστρα > γλάστρα* Στους χρόνους τής Κοινής η λ **κοιλία** αντικατέστησε βαθμηδόν το *γαστέρα*, που παρέμεινε κυρίως στη γλώσσα τής υμνογραφίας (*«καὶ τὴν σὴν γαστέρα πλατυτέραν οὐρανῶν ..», «ὃν ἐν γαστρὶ ἔτεκε υἱόν»*, αλλά και *«εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου»*).

γαστερόποδο (το) [1859] {γαστεροπόδων} (κυρ στον πληθ.) ΖΩΟΛ κάθε μαλάκιο που ανήκει στην κατηγορία η οποία περιλαμβάνει είδη όπως το σαλιγκάρι, την πεταλίδα, τον γυμνοσάλιαγκα κυριότερο χαρακτηριστικό τους είναι η σαρκώδης απόληξη (το πόδι) κάτω από την κοιλιά τους (γαστέρα), με το οποίο έρπουν.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < νεολατ. gasteropoda]

Γαστούνη (η) κωμόπολη τής Δ Πελοποννήσου στον νομό Ηλείας.
[ΕΤΥΜ < Gaston, όνομα Φράγκου άρχοντα, ο οποίος κατοίκησε στην περιοχή κατά τον 10ο αι.]

γάστρα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** πήλινο ή μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με καπάκι, το οποίο τοποθετείται στη φωτιά, για να ψηθεί το φαγητό: *αρνάκι με πατάτες στη ~* **2.** (α) δοχείο ή αγγείο τού οποίου το κοίλο μέρος εξέχει (β) (συνεκδ.) μεγάλο αγγείο, το οποίο γεμίζουν με χώμα και στο οποίο φυτεύουν λουλούδια η γλάστρα • **3.** ΝΑΥΤ το μέρος τού πλοίου που βρίσκεται κάτω από την ίσαλο γραμμή ΣΥΝ ύφαλα, βρεχάμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γαστήρ* (γεν *-έρος* κ *γαστρός*. πβ δοτ. πληθ *γαστρά-σι*), βλ κ *γαστέρα*]

γαστραλγία (η) [1814] {γαστραλγιών} ΙΑΤΡ ο πόνος στο κεντρικό ανώτερο τμήμα τής κοιλιάς ΣΥΝ επιγαστραλγία, (καθημ.) κοιλόπονος, πονόκοιλος, στομαχόπονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastralgie].

γαστρεκτομή (η) η μερική ή ολική αφαίρεση τού στομάχου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. gastrectomie]

γαστρεντερικός, -ή, -ό [1876] αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά και τα έντερα

γαστρεντερίτιδα (η) [1841] {χωρ γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ φλεγμονή τού στομάχου και τού λεπτού εντέρου, που μπορεί να προκληθεί από τροφική δηλητηρίαση, βακτήρια, καταχρήσεις οινοπνευματωδών ποτών κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gastroentérite]

γαστρεντερολογία (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ κλάδος που εξετάζει τις παθήσεις τού στομάχου και των εντέρων — **γαστρεντερολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γάλλ gastroentérologie].

γαστρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά: ~ *πυρετός / ίλιγγος* ΦΡ ***γαστρικό υγρό*** μείγμα πεπτικών εκκρίσεων τού στομάχου, που συμβάλλει στην πέψη και την καταστροφή μολυσματικών οργανισμών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ gastrique]

γαστριμαργία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η λαιμαργία ή η υπερβολική αγάπη για το εκλεκτό φαγητό **γαστριμαργικός**, -ή, -ό [μεσν.], **γαστριμαργικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα*

γαστρίμαργος, -η, -ο αυτός που του αρέσει πολύ το φαγητό ΣΥΝ λαίμαργος, φαγάς, κοιλιόδουλος, λειχούδης
[ΕΤΥΜ αρχ < *γαστρι-* (< *γαστήρ* «κοιλιά») + *-μαργος* < *μάργος* «αδηφάγος», βλ. κ *λαίμαργος*]

γαστρίνη (η) {χωρ. πληθ } ΒΙΟΛ ορμόνη που διεγείρει την έκκριση τού γαστρικού υγρού διευκολύνοντας την πέψη παράγεται στον πυθμένα τού στομάχου και εκκρίνεται από τον βλεννογόνο τού στομάχου και τού δωδεκαδακτύλου στο ύψος τού πυλωρού.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. gastrin]

γαστρίτιδα (η) {χωρ γεν πληθ.} ΙΑΤΡ η οξεία ή χρόνια, χημική συνήθ , φλεγμονή τού ενδοθηλίου τού στομάχου, που οφείλεται σε υπερέκκριση γαστρικού υγρού ή σε λήψη φαρμάκων: *φαρμακευτική ~*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ gastritis].

γαστρο- κ **γαστρ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την κοιλιακή χώρα *γαστρ-εντερίτιδα, γαστρο-ρραγία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *γαστρο-νομία*), που *προέρχεται από το ουσ γαστήρ* (βλ λ *γαστέρα*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν όρους (λ χ γαλλ. gastro-rrhagie)]

γαστροκνημία (η) [αρχ] ΑΝΑΤ η μυική περιοχή στο οπίσθιο μέρος τής κνήμης.

γαστροκνήμιος (ο) [1883] ΑΝΑΤ μυς τής γαστροκνημίας

γαστρονομία (η) {χωρ πληθ } η τέχνη τής υψηλής μαγειρικής το σύνολο των κανόνων για την επιλογή των κατάλληλων υλικών και την παρασκευή των εδεσμάτων με στόχο τη γευστική (και οπτική) απόλαυση· (γενικότ.) κάθε δραστηριότητα σχετικά με τη μαγειρική και την απόλαυση τού φαγητού — **γαστρονόμος** (ο/η) [1899], **γαστρονομικός,** -ή, -ό [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *γαστρο-* (< αρχ *γαστήρ* «κοιλιά») + *-νομία* < *νέμω*].

γαστρορραγία (η) [1889] {γαστρορραγιών} ΙΑΤΡ η αιμορραγία τού στομάχου κατόπιν ρήξεως αγγείου από έλκος ή από λήψη φαρμάκων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < *γαστρο-* (< αρχ *γαστήρ* «κοιλιά») +

-ρραγία < θ. *ραγ-* (πβ αρχ. *έρ-ράγ-ην*, ρ. *ρήγ-νυ-μι*), < γαλλ. gastrorrhagie]

γαστροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού εσωτερικού τού στομάχου με ειδικό όργανο που εισάγεται από το στόμα. Επίσης **γαστροσκοπία** [1865] {γαστροσκοπιών} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gastroscopie].

γαστροσκόπιο (το) {γαστροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ όργανο για την εξέταση τού εσωτερικού τού στομάχου
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gastroscope].

γάτα (η) {γατών} (κοινό όν. κ για το αρσ. κ για το θηλ. ζώο) **1.** κατοικίδιο αιλουροειδές με ευλύγιστο και ελαστικό σώμα, στρογγυλό κεφάλι, μακριά ουρά και γαμψά νύχια, χρήσιμα για την αναρρίχηση και τη σύλληψη τού θηράματος: *πονηρή / περσική / παιχνιδιάρα ~* || *~ τού δρόμου / τού σαλονιού / Αγκύρας / τού Σιάμ* ΣΥΝ (αρχαιοπρ) γαλή, (θωπευτ) ψιψίνα· ΦΡ (α) ***σαν βρεγμένη γάτα*** με τρόπο που δείχνει ότι κάποιος έχει συνείδηση τού σφάλματος ή των ευθυνών του: *τώρα που αποκαλύφθηκε η απάτη του. τα μάζεψε κι έφυγε ~* (β) ***ούτε γάτα ούτε ζημιά*** όλα τακτοποιήθηκαν και δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας: *αντικατέστησε το βάζο που έσπασε με ένα όμοιο κι έτσι ~!* ΣΥΝ δεν τρέχει τίποτε (γ) (παροιμ.) ***όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια*** όταν απουσιάζει ο υπεύθυνος, αυτός που ελέγχει κάποιους, αυτοί παραμελούν τα καθήκοντά τους ή συμπεριφέρονται ανεξέλεγκτα *μόλις έφυγαν οι γονείς τους, έκαναν το σπίτι άνω-κάτω ~!* (δ) ***παίζω (με κάποιον) όπως η γάτα με το ποντίκι*** βλ. λ. *παίζω* (ε) ***σκίζω τη γάτα*** (για άνδρα) καταφέρνω να επιβληθώ στη γυναίκα μου: *αν δεν σκίσεις απ' την αρχή τη γάτα, το 'χασες το παιχνίδι!* (στ) ***σαν τον σκύλο με τη γάτα*** βλ. λ. *σκύλος* (ζ) ***γάτα με τις εννιά ουρές*** βλ λ. *ουρά* (η) ***όσο πατάει η γάτα*** πάρα πολύ λίγο, ελάχιστα • **2.** (μτφ - οικ.) ο άνθρωπος που μπορεί να ξεφεύγει από δυσάρεστες καταστάσεις, χωρίς να υποστεί βλάβη ή μπορεί να ξεγελά τους άλλους προς όφελός του: *είναι ~ το αφεντικό· τα κανόνισε στο άψε-σβήσε και δεν θα πληρώσει πρόστιμο* ΣΥΝ μαφία ΦΡ ***γάτα με πέταλα*** (ως χαρακτηρισμός) πολύ ικανός, έξυπνος και επιτήδειος — (υποκ.) **γατάκι** (το) κ **γατίτσα** κ. (χαϊδευτ) **γατούλα** (η) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **γατάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *κάττα* < μτγν. λατ. catta, από όπου και γαλλ. chat, καθώς επίσης και αρχ γερμ kazza (> γερμ. Katze, αγγλ. cat) Η λατ. λ. είναι κελτ. αρχής, πβ. ιρλ catt, ουαλ. cath (< *kattos). Ορισμένες παροιμίες ή φρ. με θέμα τη γάτα είναι γνωστές και σε άλλες γλώσσες, λ χ. *σαν τον σκύλο με τη γάτα* (πβ γαλλ. comme chien et chat), *όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια* (γαλλ. quand le chat n'est pas là, les souris dansent, γερμ wenn die Katze nicht zu Hause ist, tanzen die Mäuse), *παίζω μαζί του όπως η γάτα με το ποντίκι* (γαλλ. jouer au chat et à la souris, γερμ ich spiele mit ihm wie die Katze mit der Maus)].

γάταρος (ο) → γάτος

γατήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *γατίσιος*) αυτός που σχετίζεται με γάτα, που ανήκει σε γάτα *~ μάτια* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*

γατί (το) [μεσν] {γατ-ιού | -ιών} **1.** η γάτα **2.** η μικρή γάτα, το γατάκι.

γατίλα (η) {χωρ. πληθ } (κακόσ.) η μυρωδιά τής γάτας, ιδ. των εκκρίσεών της.

γατόπαρδος (ο) αιλουροειδές τής Αφρικής και τής Αμερικής με μαλακή ανοιχτόχρωμη γούνα με σκούρες ραβδώσεις, μικρό κεφάλι και ψηλά πόδια, που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ τσιτάχ
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gattopardo (νόθο σύνθ) < gatto «γάτα» + pardo «πάρδαλη»].

γάτος (ο) **1.** η αρσενική γάτα: *«ο παπουτσωμένος ~»* (γνωστό παραμύθι) • **2.** σκυλόψαρο με σώμα στο χρώμα τής άμμου ή στικτό, το οποίο κινείται στον πυθμένα (συνήθ σε ανώμαλους βυθούς) και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του. — (μεγεθ) **γάταρος** (ο), (υποκ -χαϊδευτ.) **γατούλης** (ο) (σημ 1).
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *κάττος* (βλ. λ. *γάτα*)]

γατούλα (η) {χωρ. γεν πληθ.} **1.** (υποκ.) η μικρή γάτα **2.** (μτφ.) η χαδιάρα γυναίκα.

γατόψαρο (το) **1.** είδος μικρού ψαριού **2.** (ως χαρακτηρισμός) μικρό και φτηνό ψάρι που είναι κατάλληλο μόνο για γάτες.

Γαυγάμηλα (τα) {Γαυγαμήλων} αρχαία πόλη τής Ασσυρίας στις όχθες τού Τίγρη, όπου ο Μ. Αλέξανδρος νίκησε τον στρατό τού Δαρείου (331 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου Ο γεωγράφος Στράβων παραδίδει την άποψη ότι το τοπωνύμιο σήμαινε *«καμήλου οίκος»*, επειδή εκεί διέμενε ο φροντιστής τής βασιλικής καμήλας τού Δαρείου Υστάσπου]

γαυγίζω ρ → γαβγίζω

Γαύδος (η) νησί στο Λυβικό Πέλαγος Ν. των Σφακίων τής Κρήτης· το νοτιότερο άκρο τής Ελλάδας
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Γαῦδος*, αγν. ετύμου. Στις *Πράξεις* 27, 17 αναφέρεται ως *Κλαύδη (ή)*, το νησί από όπου πέρασε ο Απόστολος Παύλος μεταφερόμενος στη Ρώμη Παραφθορά τού *Γαῦδος* ή *Κλαῦδος* είναι το *Καῦδος*, που χρησιμοποιήθηκε επίσης]

γαυριάζω ρ. αμετβ {γαυρίασ-α, -μένος} **1.** (α) εξαγριώνομαι (β) υπερηφανεύομαι με επιδεικτικό τρόπο **2.** έχω σφοδρή επιθυμία για ερωτική συνεύρευση ΣΥΝ (για ζώα) βαρβατεύω — **γαύριασμα** (το)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ *γαυριῶ (-άω)* < *γαῦρος* «υπερήφανος, ασυγκράτητος» < **γάϝ-ρος* < I.E. *gau- «χαίρομαι». πβ λατ. gaudeo, gaudia «χαρά» (> γαλλ. joie, ιταλ gioia, αγγλ. joy). Ομόρρ. αρχ *γηθέω*, *γάνυμαι* «αστράφτω, λάμπω» (βλ λ *γανώνω*)].

γαυριώ ρ. αμετβ. {γαυριάς . | γαυρίασα} (λόγ) υπερηφανεύομαι, καμαρώνω, κορδώνομαι
[ΕΤΥΜ < αρχ *γαυριῶ (-άω)* < *γαῦρος* «υπερήφανος, ασυγκράτητος» (βλ λ. *γαυριάζω*)]

γαύρος (ο) **1.** μικρό ψάρι τής ανοιχτής θάλασσας, που κινείται σε κοπάδια, έχει πρασινογάλαζο χρώμα στην πλάτη και ασημί στην κοιλιά και αλιεύεται με δίχτυα • **2.** (στην ποδοσφαιρική αργκό) ο οπαδός τού Ολυμπιακού (Ο Σ.Φ.Π) — (υποκ.) **γαυράκι** (το).
[ΕΤΥΜ < **γλαύρος* (με ανομοιωτική σίγηση τού *-λ-*) < **γραύλος* < **γγραύλος* < **εγγραύλος* < μτγν. *ἔγ-γραυλις* (με την ίδια σημ), αγν. ετύμου Ως προς τη χρήση τής λ. στην ποδοσφαιρική αργκό, σύμφωνα με μια εκδοχή, η ονομασία αυτή ανάγεται στη δεκαετία τού 1960, όταν οπαδοί τού Παναθηναϊκού υποδέχθηκαν τους οπαδούς τού Ολυμπιακού με ψαροκασέλες από γαύρους πριν από τον μεταξύ τους αγώνα. Βαθμηδόν οι οπαδοί τού Ολυμπιακού υιοθέτησαν την προσφώνηση. Βλ κ *βαζέλας*].

-γγ- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχαίας και Νέας Ελληνικής.

> **-γγ-: προφορά.** Πώς προφέρονται λέξεις όπως **εγγενής, έγγαμος, εγγράφω, έγγραφο, εγγεγραμμένος, εγγράμματος, εγγραφή** (σύνθετα με την πρόθεση **εν**) ή **συγγνώμη, συγγράφω, συγγραφέας, σύγγραμμα, συγγνωστός** (σύνθετα με την πρόθεση **συν**); Προφέρονται με έρρινο + γ *(-^{n}γ-)*, ήτοι **έ^{n}γραφο**, **συ^{n}γραφέας** ή με -ng-, όπως στο *εγγονός* ή το *συγγενής;* Η αναμενόμενη προφορά, αν ληφθούν υπ' όψιν λέξεις με *-γγ- (ά**γγ**ελος, α**γγ**είο, α**γγ**ίζω, Α**γγ**λία, α**γγ**ούρι)* που δεν είναι σύνθετα με τις προθέσεις **εν** ή **συν**, θα ήταν -^{n}g-, δηλ. **έ^{n}gραφο** και **συ^{n}gραφέας**, όπως *εγγονός* (ε^{n}gονός) και *συγγενής* (συ^{n}gενής). Αυτό που συνέβη όμως στην πράξη, είναι ότι λέξεις όπως αυτές που αναφέραμε στην αρχή *(εγγενής, έγγαμος. , συγγνώμη, συγγραφέας...)*, προφέρονται έτσι όπως γράφονται, ή, καλύτερα, έτσι όπως ετυμολογούνται. *έ**ν**+**γ**αμος, ε**ν**+**γ**ενής.., συ**ν**+**γ**νώμη, συ**ν**+**γ**ραφέας...* Επομένως, χωρίς να είναι «λανθασμένη» η προφορά με -^{n}g- *(έ^{n}**g**ραφο, συ^{n}**g**ραφέας)* στις λέξεις αυτές είναι αντίθετη προς την προφορά που έχει επικρατήσει στην ευρύτερη χρήση (στην «ετυμολογική», ας την πούμε έτσι, προφορά). Άρα, για να μην προσκρούουμε στο ευρύτερο γλωσσικό αίσθημα (να μην ακούγεται «περίεργη» η προφορά μας), είναι προτιμότερο να προφέρουμε αυτές τις λέξεις, έτσι όπως τις έχει καθιερώσει η χρήση. Δυστυχώς, κανόνας δεν υπάρχει για τις λέξεις αυτές. Πρέπει να θυμόμαστε απλώς ποιες είναι, και σε αυτό, βέβαια, συμβάλλει το γλωσσικό αίσθημα που έχει επικρατήσει στην προφορά αυτών των λέξεων. Οι λέξεις που προφέρονται με *-^{n}γ-* είναι: (α) **εν:** *έγγαμος, εγγαστρίμυθος εγγενής* και *εγγράφω* με τα παράγωγά του *(εγγεγραμμένος, έγγραμμα, εγγράμματος, εγγραφέας, εγγραφή, έγγραφο, έγγραφος, εγγράψιμος)* (β) **συν:** *συγγνώμη, συγγνωστός* και *συγγράφω* με τα παράγωγά του *(σύγγραμμα, συγγραφέας, συγγραφή, συγγραφικός)* Όλες οι άλλες προφέρονται με -^{n}g-: *έγγειος (εγγειοβελτιωτικός), εγγίζω, εγγύς (εγγύτερος, εγγύτατος). Εγγλέζος, εγγονός/-ή, εγγόνι, εγγυώμαι (εγγύηση, εγγυητής, εγγυητικός) – συγγενής (συγγένεια, συγγενικός, συγγενεύω)*

Γ.Γ. (ο/η) Γενικός Γραμματέας.

Γ.Γ.Α. (η) Γενική Γραμματεία Αθλητισμού.

Γ.Γ.Α.Ε. (η) Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού

Γ.Γ.Ε.Τ. (η) Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας

Γ.Γ.Ν.Γ. (η) Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς

Γ.Γ.Τ.Π. (η) Γενική Γραμματεία Τύπου και Πληροφοριών

γδάρτης (ο) {γδαρτών} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που γδέρνει ζώα ΣΥΝ (λόγ.) εκδορέας **2.** πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τις οικονομικές ανάγκες των συνανθρώπων του, που τους χρεώνει με περισσότερα χρήματα από όσα πρέπει ή τους αποσπά χρηματικά ποσά **3.** πρόσωπο που ταλαιπωρεί, που βασανίζει με τη δριμύτητά του: (παροιμ.) *«Μάρτης ~ και κακός παλουκοκαύτης»*
[ΕΤΥΜ < *γδέρνω* (πβ. αόρ *έ-γδαρ-α*) + παραγ. επίθημα *-της*].

Γ.Δ.Ε. (η) Γενική Διεύθυνση Εξοπλισμών

γδέρνω ρ. μετβ. {έγδαρα, γδάρ-θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ το δέρμα από (κάποιον/κάτι) *~ το κατσίκι / το σφαγμένο πρόβατο* || *οι Τούρκοι έγδαραν τον Δασκαλογιάννη ζωντανό* || (ως απειλή) *θα σε γδάρω, αν το τολμήσεις!* • **2.** προκαλώ εκδορές, γρατζουνίσματα στην επιφάνεια τού δέρματος: *γδάρθηκε πέφτοντας στ' αγκάθια* • **3.** προκαλώ πληγή· *γδάρθηκε ο λαιμός μου από τον βήχα* • **4.** (μτφ.) χρεώνω (κάποιον) με υπερβολικά μεγάλο ποσό: *τον έγδαραν οι μαυραγορίτες* ΣΥΝ καταληστεύω. — **γδάρσιμο** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γδύνω, εγγονός*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἐγδέρνω* < *ἐκδέρνω* < αρχ. *ἐκδέρω* Βλ *ἐκδορά*].

γδικιέμαι ρ. αμετβ κ. μετβ. (λαϊκ.) εκδικούμαι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γδικοῦμαι* < αρχ. *ἐκδικοῦμαι*].

γδικιωμός (ο) [μεσν] (λαϊκ) η εκδίκηση (βλ λ.).

γδούπος (ο) ο απότομος, υπόκωφος θόρυβος, π.χ. από σώμα ανθρώπου που πέφτει κάτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θόρυβος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γδοῦπος*, παραλλ. τ τού ουσ *δοῦπος*, πιθ. ηχομιμητική λ. (πβ *κτύπος*), που ίσως συνδ. με το συνώνυμο σερβοκρ. dupiti κ.ά.].

γδυμνός, -ή, -ό → γυμνός

γδύνω ρ. μετβ. {έγδυσα, γδύ-θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα, ώστε να αφήσω (κάποιον) γυμνό: *έγδυσε το παιδί* ΣΥΝ γυμνώνω, ξεντύνω ΦΡ (μτφ.) ***γδύνω με τα μάτια*** κοιτάζω επίμονα και εξεταστικά **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να πληρώσει πολύ μεγάλα ποσά, να ξοδέψει ή να μου δώσει πολλά χρήματα: *η εφορία τον έγδυσε* **3.** παίρνω από (κάποιον) όλα όσα έχει: *μπήκαν κλέφτες, όταν έλειπαν, και τους έγδυσαν* ΣΥΝ κατακλέβω (μεσοπαθ. ***γδύνομαι***) **4.** αφαιρώ τα ρούχα μου, ώστε να μείνω γυμνός· *γδύθηκε και μπήκε στο ντους* **5.** αφαιρώ τα εξωτερικά μου ρούχα, μένω με τα εσώρουχα: *πάω να γδυθώ και να πέσω για ύπνο* || *γδύσου και βάλε τη φόρμα γυμναστικής* — **γδύσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγγονός, κλέβω*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εγδύνω* < αρχ *ἐκδύνω*, ιων. τ. τού *ἐκδύω* (βλ.λ.)]

> **εκ-: γδύνω – γδέρνω – γλείφω – γλιατρώ – γλυτώνω – βγαίνω** κ ά Αυτά και άλλα ρήματα συνδέονται μεταξύ τους κατά το ότι είναι σύνθετα με την πρόθεση (προρρηματικό) **εκ**, που δεν φαίνεται από τις μεταβολές που έγιναν στις λέξεις. *εκ-δύω* > *εκ-δύνω* > **κδύνω* > **γδύνω**· *εκ-δέρω* > *εκ-δέρνω* > **κδέρνω* > **γδέρνω**· *εκ-λείχω* > **κλείχω* > **γλείχω* > **γλείφω** (αναλογικά προς ρήματα, όπως το *αλείφω*)· **εκ-λυτώνω* > **κλυτώνω* > **γλυτώνω**· *εκ-βαίνω* > **γβαίνω* > **βγαίνω** κ.τ.ό.

γδυτός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν φορά ρούχα ΣΥΝ γυμνός ΑΝΤ ντυμένος **2.** (καταχρ.) αυτός που φοράει λίγα ρούχα· *πού πας ~ στο κρύο;*

Γ.Ε.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας.

γεγές κ. **γιεγιές** (ο) {γεγέδες} (παλαιότ.) πρόσωπο με μακριά μαλλιά, χίπικο τρόπο ντυσίματος και ανάγωγη συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ Ονοματοποιημένη λ με έκφραστ διπλασιασμό *(γε-γε-)* πιθ. απόδ. τού αμερ. gee-gee].

γέγονε ρ ➔ γίνομαι

γεγονός (το) {γεγονότ-ος | -α, -ων} **1.** κάτι που έχει συμβεί. *τα αιματηρά ~ οδήγησαν σε πολιτικές αλλαγές* || *απροσδόκητο / ασήμαντο / δυσάρεστο / ευχάριστο / κοσμοϊστορικό / λυπηρό / πρωτοφανές ~* || *υπό την πίεση των ~* || *κατά τη φυσική πορεία των ~* ΣΥΝ συμβάν, περιστατικό **2.** (ειδικότ) αυτό που έχει συμβεί και δεν είναι δυνατόν να αμφισβητηθεί ή να αλλάξει: *τετελεσμένο ~* || *η αναχώρησή του ήταν πλέον ~* || *η ήττα είναι ~* || *είναι ~ ότι δεν υπάρχει περίπτωση μεταστροφής του* || *λαμβανομένου υπ' όψιν τού ~ ότι τα αποθέματα νερού μειώνονται, πρέπει να μειωθεί αισθητά η κατανάλωση*· ΦΡ (α) ***από το γεγονός ότι / (λόγ.) εκ τού γεγονότος ότι*** από το αναμφισβήτητο δεδομένο ότι. · *~ δεν φέρει τραύματα εικάζεται* (β) ***είναι γεγονός*** είναι αλήθεια, είναι αναμφισβήτητο· *~ ότι του φέρθηκα σκληρά* || (κ απολύτως) *ο θρίαμβος τού κόμματός μας ~!* (γ) ***παρά το γεγονός ότι*** μολονότι: *~ είχε ειδοποιηθεί εγκαίρως, δεν προσήλθε τελικά.*
[ΕΤΥΜ αρχ , ουσιαστικοπ. ουδ μτχ παρακ. τού ρ. *γίγνομαι* Η ουσιαστικοποιημένη χρήση τής λ είναι ήδη αρχ Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *είναι γεγονός ότι* (le fait est que .), *εκ τού γεγονότος ότι...* (du fait que .), *υπό την πίεση των γεγονότων* (sous la pression des événements). *λαμβανομένου υπ' όψιν τού γεγονότος ότι...* (compte tenu du fait que...). *τετελεσμένο γεγονός* (fait accompli) κ ά.]

> **γεγονός – συμβάν – περιστατικό – επεισόδιο.** Το **γεγονός** υπογραμμίζει τον πραγματικό και αναπότρεπτο χαρακτήρα μιας πράξης· το ότι αποτελεί πραγματική κατάσταση, η οποία δεν μπορεί να διαψευσθεί ή να αλλάξει («τα γενόμενα ουκ απογίνονται»). Αντιθέτως, το **συμβάν** τονίζει περισσότερο τον τυχαίο και συγκυριακό χαρακτήρα μιας πράξης· το ίδιο και το **περιστατικό**, που δηλώνει το αποτέλεσμα ορισμένων συνθηκών ή περιστάσεων, το προσωρινό, το μη κανονικό ή αναμενόμενο. Από τα τρία, μόνο το *γεγονός* σχηματίζει φράσεις τού τύπου «*είναι γεγονός*», που ταυτίζονται με το «είναι αλήθεια, είναι αληθές, είναι πραγματικότητα» Ο συγκυριακός χαρακτήρας των άλλων δύο *(συμβάν, περιστατικό)* τα εξισώνει σημασιολογικά με το **επεισόδιο**, που ξεκινά ως «παρένθεση» ή «παρεμβολή». ως κομμάτι λόγου παρεντιθέμενο στα κανονικά, για να φθάσει (ήδη στον Πολύβιο, 2ος αι π.Χ) να χρησιμοποιείται μεταφορικά *(«επεισόδια τύχης»)*, δηλώνοντας τυχαία συμβάντα Η λ *γεγονός* (μετοχή ενεργ παρακειμένου τού ρ. *γίγνομαι*, γεγονός = αυτό που έχει γίνει, που έχει συντελεστεί και αποτελεί πραγματικότητα) μέσω τού λατ **factum** (από το ρ. facio «κάνω») οδήγησε στις αντίστοιχες λ. των σύγχρονων γλωσσών (αγγλ. fact, γαλλ fait κ ά.). Μέσα από ξενισμούς, ιδίως γαλλισμούς, επικράτησαν στη Ν. Ελληνική φράσεις όπως **είναι γεγονός ότι** (= le fait est que), **εκ τού γεγονότος ότι** (= du fait que...), **λαμβανομένου υπ' όψιν τού γεγονότος ότι** (= compte tenue du fait que .) κ.λπ Ωστόσο, όπως έχει από παλιά διδαχθεί, αντί να λέμε «**το γεγονός ότι** (.*αποδεικνύει)*». μπορούμε να χρησιμοποιούμε απλώς την έναρθρη (συμπληρωματική) πρόταση «**το ότι** *(. αποδεικνύει)*»

γεγονοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με γεγονός, που δηλώνει γεγονός: *ο ~ χαρακτήρας τής πράξης.*

γεγωνυία τη φωνή *(γεγωνυίᾳ τῇ φωνῇ)* (αρχαιοπρ) με πολύ δυνατή φωνή. *απάντησε ~* ΣΥΝ μεγαλόφωνα ΑΝΤ χαμηλόφωνα.
[ΕΤΥΜ αρχ. μτχ. (δοτ ενικού τού τ *γεγωνυῖα*) τού ρ. *γέγωνα* «φωνάζω δυνατά» (παρακ με σημ. ενεστώτα) < θ *γων-*, εκτεταμένη – ετεροιωμένη βαθμ τού θ. *gen-, για το οποίο βλ λ. *γνώ-μη, γνῶ-σις*]

Γ.Ε.ΕΘ.Α. (το) Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας.

γέεννα (η) {χωρ. πληθ } ΘΡΗΣΚ η περιοχή όπου ειδωλολάτρες Ισραηλίτες θυσίαζαν τα παιδιά τους στον Μολώχ· ΦΡ ***γέεννα (πυρός)*** η κόλαση, ο τόπος όπου πιστεύεται ότι τιμωρούνται οι αμαρτωλοί.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ geh hinnóm «κοιλάδα Χινόμ». Η κοιλάδα Χινόμ ήταν ο σκουπιδότοπος τής Ιερουσαλήμ, όπου έκαιγε μονίμως μια μεγάλη φωτιά για την καύση των απορριμμάτων και των πτωμάτων εγκληματιών. Η φρ *γέεννα (τοῦ πυρός)* απαντά στην Κ.Δ., π.χ. Μάρκ 9, 43: ..*ἀπελθεῖν εἰς τὴν γέενναν, εἰς τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον*]

Γεθσημανή κ (λαϊκ.) **Γεσθημανή** (η) {άκλ } **1.** Κ Δ. κήπος στους πρόποδες τού Όρους των Ελαιών κοντά στην Ιερουσαλήμ. όπου συνελήφθη ο Ιησούς **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *Γεθσημανῆ* < αραμ. gath šemanéh «ελαιοτριβείο»]

γεια (η/το) (λαϊκ.) (κυρ. ως επιφών) **1.** (α) ως φιλικός χαιρετισμός: (συνήθ. + σου / σας) *~ σου, τι κάνεις;* || *~ σας, ήρθα να σας δω* || *πέρασα να σου πω ένα ~* (πβ λ *καλημέρα*, *καλησπέρα*) (β) ως φιλικός αποχαιρετισμός. *–Λοιπόν. φεύγω –~* (κυρ εμφατ. στις φρ ***γεια χαρά / γεια και χαρά / γεια σου και χαρά σου*** κ ***άντε γεια***) (πβ. λ *αντίο*)· ΦΡ ***αφήνω γεια*** αποχαιρετώ «*~ στις όμορφες και γεια στις μαυρομάτες*» (δημοτ. τραγ.) **2.** ως χαιρετισμός που συνοδεύει το τσούγκρισμα των ποτηριών. όταν κάποιοι πίνουν μαζί· *~ μας! Να πάνε κάτω τα φαρμάκια!* || *~ σου! Άσπρο πάτο!* ΣΥΝ (ε)βίβα, στην υγειά μας **3.** ως ευχή προς κάποιον που φταρνίστηκε. *~ σου!* ΣΥΝ γείτσες· ΦΡ (α) ***γεια στα χέρια σου!*** για να εκφράσουμε την ικανοποίησή μας για καλομαγειρεμένο φαγητό ή γενικότ. για καλοφτειαγμένη δουλειά· *~, γιαγιά! Το φαγητό ήταν θαύμα!* (β) ***γεια στο στόμα σου!*** μπράβο, καλά τα λες (πβ *ν' αγιάσει το στόμα σου!*) (γ) ***με γεια (σου)!*** με υγεία ευχετ για καινούργιο πράγμα που απέκτησε κάποιος. *~ τα καινούργια παπούτσια!* || *με γεια σου και χαρά σου!* (να το χαίρεσαι αυτό που έχεις) (δ) ***«έχετε γεια βρυσούλες»*** (εκφραστ.) για να δηλωθεί η οριστική αποτυχία επίτευξης προσδοκώμενου στόχου, η οριστική εγκατάλειψη σχεδίου κ λπ.. *«αν δεν νικήσετε στον επόμενο αγώνα. πάλι θα πείτε "~"»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ξενιτειά*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ὑγειά* < αρχ *ὑγεία* Η χρήση τής λ ως χαιρετισμού είναι μεσν.].

γειρτός, -ή, -ό κ **γερτός** [μεσν] κ. (εσφαλμ.) **γυρτός 1.** αυτός που παρουσιάζει κλίση προς τα πλάγια. *~ επιφάνεια* ΣΥΝ. επικλινής, κεκλιμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που γέρνει προς τα κάτω: *~ ώμοι* ΣΥΝ καμπούρης, σκυφτός, κυρτωμένος **3.** (ειδικότ. για πόρτες ή παράθυρα) μισόκλειστος *άφησε τα παράθυρα ~, να μπαίνει λίγος αέρας.* — **γειρτά / γερτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < θ *γειρ-*, από τον αόρ. *έγειρα* τού ρ *γέρνω*].

> **γειρτός ή γυρτός;** Το **γειρτός** ως ρημ. επίθετο τού **γέρνω** από το θέμα τού αορ. **έγειρα** γράφεται με *ει*: **έγειρα – γειρτός** (το ίδιο το ρ. **γέρνω** είναι μεταπλασμένος τ τού **εγείρω**). Η γραφή **γυρτός** είναι λανθασμένη (από παρετυμολογική σύνδεση με το **γύρος**) Το **γερτός** από προφορά τού /i/ ως /e/ κοντά σε υγρό (ρ/λ), πβ *σίδηρο* > **σίδερο**. *ξηρός* > **ξερός**. *θηλιά* > **θελιά** κ.τ.ό.

γείρω (να/θα) ρ. ➔ γέρνω

γείσο (το) **1.** το μέρος τής στέγης που εξέχει από τους τοίχους: *στο ~ έκαναν φωλιά τα χελιδόνια* || *πλατύ / προστατευτικό / στενό / φαρδύ ~* • **2.** το μέρος τού πηληκίου που εξέχει πάνω από το πρόσωπο: *το ~ σκίαζε το πρόσωπο τού αξιωματικού* Επίσης **γείσωμα** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γεῖσ(σ)ον*, αγν. ετύμου, πιθ δάνειο].

γειτνιάζω ρ. αμετβ. {γειτνίασα} (λόγ.) βρίσκομαι κοντά σε (κάποιον/κάτι): *περιοχές που γειτνιάζουν* || *γειτνιάζουσες χώρες* ΣΥΝ γειτονεύω, συνορεύω. — **γειτνίαση** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ μτγν.. παρεκτεταμένος τ. τού αρχ *γειτνιῶ (-άω) < γείτων*].

γείτονας (ο) {γειτόνων}. **γειτόνισσα** (η) [μεσν.] {γειτονισσών} πρόσωπο που βρίσκεται ή κατοικεί δίπλα σε άλλον: *ο ~ έσπευσε σε βοήθειά του* || *ήσυχος / καλός ~.* — (υποκ.) **γειτονάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γείτων -ονος*, αγν ετύμου]

γειτονεύω ρ αμετβ. [αρχ] {μόνο σε ενεστ. κ παρατ } **1.** είμαι γείτονας (με κάποιον) **2.** βρίσκομαι κοντά. συνορεύω: *η Ελλάδα γειτονεύει με την Τουρκία* — **γειτόνεμα** (το) [μτγν]

γειτονία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } (λόγ.) η κατάσταση κατά την οποία είναι κανείς γείτονας με κάποιον· συνήθ. για χώρες: *οικοδόμηση σχέσεων καλής ~* ΣΥΝ γειτνίαση

γειτονιά (η) **1.** σύνολο από γειτονικά μεταξύ τους σπίτια. τμήμα συνοικίας. *μικροί. κατοικούσαμε στην ίδια ~* || *«Στις γειτονιές τού κόσμου»* (Τ Λειβαδίτης) ΣΥΝ (λαϊκ.) μαχαλάς **2.** (η γεν ***τής γειτονιάς*** ως χαρακτηρισμός) συνοικιακός. περιφερειακός (συχνά μειωτ.): *δεν εμπιστεύεται τα φροντιστήρια ~, προτιμά τα κεντρικά* (στο κέντρο τής πόλης) || *μπορεί να βρεις καλύτερες τιμές στα μαγαζιά ~* **3.** (συνεκδ) το σύνολο των γειτόνων· *τους πήρε χαμπάρι η ~, αλλά κάνουν όλοι τα στραβά μάτια* || *δεν τους νοιάζει τι θα πει η ~* ΣΥΝ γείτονες **4.** το σύνολο των όμορων ή κοντινών χωρών: *ο πόλεμος στη ~ μας ανησυχεί την κυβέρνηση* — (υποκ) **γειτονίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γειτονιά < γείτων, -ονος*]

γειτονικός, -ή, -ό αυτός που γειτονεύει με κάποιον *το ~ σπίτι / δάσος / περιοχή / χώρα* (με την οποία συνήθ. έχουμε κοινά σύνορα).

γειτονόπουλο (το). **γειτονοπούλα** (η) {χωρ γεν πληθ.} νεαρός γείτονας· *μικροί ήταν γειτονόπουλα και παίζανε μαζί*
[ΕΤΥΜ < *γείτονας* + *-πουλο* (υποκ επίθημα) < *-πουλος* < λατ. pullus «πώλος, νεοσσός»]

γείτσες επιφών. (εκφραστ.) ως ευχή σε κάποιον που φτερνίστηκε ΣΥΝ γεια σου!
[ΕΤΥΜ Πληθ. τού *γείτσα* < **υγείτσα*, υποκ. τού *υγεία / υγειά* (με αποβολή τού άτονου αρκτικού φωνήεντος)].

γείτων (ο/η) [αρχ.] {γείτ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ) ο γείτονας, ο γειτονικός· ειδικότ. στο θηλ ***η γείτων*** η γειτονική χώρα: *οι πολιτικές εξελίξεις στη γείτονα*

γειώνω ρ {γείω-σα, -θηκα, -μένος} ΗΛΕΚΤΡ κάνω γείωση σε (κάτι) (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ < *γη* (βλ λ., ΣΧΟΛΙΟ), απόδ τού αγγλ. earth]

γείωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΗΛΕΚΤΡ. η σύνδεση ηλεκτρικής συσκευής ή κυκλώματος με τη γη, έτσι ώστε το δυναμικό να παραμένει πάντοτε σταθερό
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. earthing]

γελάδα (η) → αγελάδα

γελαδάρης κ **αγελαδάρης** (ο) {γελαδάρηδες}, **γελαδάρισσα** (η) {δύσχρ. γελαδαρισσών} πρόσωπο που έχει στην ιδιοκτησία του ή εκτρέφει βοοειδή ΣΥΝ βουκόλος

[ΕΤΥΜ < (α)γελάδα + παραγ επίθημα -άρης].

> **γελαδάρης – cowboy!** Νεότερη λ που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει τη γνωστή αμερικανική λ cowboy (< αγγλ cow «αγελάδα» + boy «αγόρι»). Η αντίστοιχη αρχαία ελληνική λ είναι η λ **βουκόλος** «αυτός που φροντίζει τα βόδια (< *βοῦς* + *κόλος* = πόλος), σε αντίθεση προς το **αιπόλος** (< *αἴξ* «αίγα, κατσίκα» + *πόλος*) ή **αιγοβοσκός** «αυτός που φροντίζει τις αίγες, τα γίδια».

γελαδήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ) αυτός που σχετίζεται με τις αγελάδες ΣΥΝ αγελαδινός.

γελάδι (το) [μεσν.] {γελαδ-ιού | -ιών} **1.** αγελάδα μικρής ηλικίας **2.** το βόδι: *πήγε να βοσκήσει τα ~.*

γελαδινός, -ή, -ό ▸ αγελαδινός

γελασίνος (ο) (συνήθ. στον πληθ.) **1.** τα δόντια που φαίνονται όταν γελάμε, οι κοπτήρες • **2.** καθένα από τα λακκάκια που σχηματίζονται στα μάγουλα μερικών ανθρώπων, όταν γελούν

[ΕΤΥΜ < μτγν φρ *γελασῖνοι (ὀδόντες)* < θ. *γελασ-* τού αρχ *γελῶ*]

γέλασμα (το) [αρχ] {γελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** το γέλιο • **2.** η εξαπάτηση (κάποιου): *τον έριξαν με τερτίπια και γελάσματα* ΣΥΝ ξεγέλασμα, κοροϊδία **3.** (συνεκδ) το άτομο που κοροϊδεύουν οι άλλοι, που είναι αντικείμενο χλευασμού· *το ~ τού χωριού* ΣΥΝ κορόιδο, περίγελως.

γελασμένος, -η, -ο αυτός που πλανάται, που έχει λανθασμένη αντίληψη (για κάτι) ΦΡ ***είσαι γελασμένος*** απατάσαι, κάνεις λάθος: *~ αν νομίζεις ότι θα σ' αφήσω να κάνεις ό,τι θέλεις!*

γελαστής (ο) [αρχ] **1.** ο άνθρωπος που έχει σαρκαστική διάθεση ΣΥΝ είρων • **2.** ο άνθρωπος που εξαπατά ΣΥΝ απατεώνας.

γελαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που συνηθίζει να γελά γελαστός **2.** αυτός που προκαλεί γέλιο ΣΥΝ αστείος

γελαστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει χαρωπή όψη *τον υποδέχθηκαν τα ~ προσωπάκια των παιδιών* ΣΥΝ χαρωπός ΑΝΤ σκυθρωπός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ευχάριστη διάθεση — **γελαστά** επίρρ

γελέκο (το) ▸ γιλέκο

γέλιο (το) η ταυτόχρονη σύσπαση των μυών (των χειλικών και των παρειακών) σε έκφραση ευχαρίστησης, ευθυμίας, ειρωνείας, χλευασμού, καθώς και οι ηχηρές εκπνοές που τις συνοδεύουν *ειρωνικό / εκνευριστικό / σαρδόνιο / επιτηδευμένο / νευρικό / θριαμβευτικό ~* || (στον πληθ.) *δυνατά / τρανταχτά ~* ΦΡ (α) ***σκάω στα γέλια*** (i) ξεσπώ σε ασυγκράτητο γέλιο, αρχίζω ξαφνικά να γελώ: *δεν κρατήθηκε κι έσκασε στα γέλια* (ii) γελώ τόσο πολύ, που δεν μπορώ να πάρω ανάσα (β) ***πεθαίνω / λύνομαι στα γέλια / κατουριέμαι / πιάνω την κοιλιά μου απ' τα γέλια*** γελώ πάρα πολύ, ασυγκράτητα (γ) ***είναι για γέλια*** για πράγματα γελοία ή ανάξια λόγου (δ) ***για γέλια και για κλάματα*** για κατάσταση γελοία και τραγική ταυτόχρονα ή για περιπτώσεις στις οποίες δεν ξέρει κανείς αν πρέπει να κλάψει ή να γελάσει (ε) ***τής Παρασκευής τα γέλια, τού Σαββάτου κλάματα*** για πρόωρη εκδήλωση χαράς (στ) ***κάνω πολλά γέλια*** γελώ πάρα πολύ. *έλα στο θέατρο θα κάνουμε πολλά γέλια* (ζ) ***με πιάνουν / βάζω (τα) γέλια*** αρχίζω να γελάω (με κάτι): *μόλις είδα πώς ήταν ντυμένος, μ' έπιασαν κάτι γέλια!* || *μ' έπιασε νευρικό γέλιο απ' την αμηχανία μου* (η) ***το γέλιο τής αρκούδας*** βλ λ. *αρκούδα* (θ) ***ρίχνω κάτι γέλια!*** (εμφατ) γελώ πολύ: *έριξα κάτι γέλια μόλις τον είδα μ' αυτό το απίστευτο καπέλο στο κεφάλι* - - (υποκ.) **γελάκι** (το).

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γελῶ* (υποχωρητ)]

γελοιογραφία (η) [1856] {γελοιογραφιών} **1.** σχέδιο που συνοδεύεται μερικές φορές από λόγια ή σχόλια, με στόχο τον χιουμοριστικό σχολιασμό κατάστασης ή προσώπου *στις εφημερίδες βρίσκει κανείς γελοιογραφίες σχετικές με την πολιτική επικαιρότητα* ΣΥΝ σκίτσο **2.** (ειδικότ.) το χιουμοριστικό σχέδιο γνωστού προσώπου, στο οποίο τονίζονται υπερβολικά ορισμένα χαρακτηριστικά του ΣΥΝ καρικατούρα **3.** η τέχνη τής δημιουργίας των παραπάνω σχεδίων· *στη σχολή του διδάσκει ~* — **γελοιογράφημα** (το) [1856], **γελοιογραφικός,** -ή, -ό [1856], **γελοιογραφώ** ρ. [1856] {-είς...}, **γελοιογράφηση** (η) [1868]

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. caricature]

γελοιογράφος (ο/η) [1854] σχεδιαστής γελοιογραφιών ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πολυγράφος*

γελοιοποιώ ρ. μετβ. {γελοιοποιείς. | γελοιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αντιμετωπίζω (κάποιον/κάτι) με ευτελή τρόπο, χωρίς τη σοβαρότητα που αρμόζει: *αυτή η συμπεριφορά τού υπουργού γελοιοποιεί τους θεσμούς* || *τον κατηγόρησαν ότι στην παράστασή του γελοιοποιεί τα εθνικά σύμβολα* ΣΥΝ (εξ)ευτελίζω, διακωμωδώ **2.** προκαλώ κακή εντύπωση για κάποιον/κάτι, ρεζιλεύω *γελοιοποίησε την οικογένειά της με τα καμώματά της* ΣΥΝ διασύρω **3.** κάνω κάποιον να φανεί ανεπαρκής, κατώτερος τού αναμενομένου: *ο νεαρός χάκερ γελοιοποίησε τα συστήματα ασφαλείας των κρατικών υπηρεσιών* || *ο παίκτης αυτός γελοιοποίησε την άμυνα τής αντίπαλης ομάδας* — **γελοιοποίηση** (η) [1878] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*

γελοίος, -α, -ο **1.** (κακόσ) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σοβαρότητας: *~ καμώματα / θέαμα* || *μη γίνεσαι ~!* ΣΥΝ κωμικός, φαιδρός, (λαϊκ) σούργελο **2. γελοίο(ν)** (το) η έλλειψη σοβαρότητας και σπουδαιότητας: *δεν μπορούσε να αντιληφθεί το ~ τής υποθέσεως* || *συναίσθηση τού ~* || *το ~ τού πράγματος* (η γελοία όψη μιας κατάστασης) • **3.** αυτός που είναι άξιος περιφρόνησης *~ υποκείμενο / υπόθεση / συμπεριφορά / ποσόν* (ασήμαντο) — **γελοία** επίρρ , **γελοιότητα** (η) [μτγν].

[ΕΤΥΜ < αρχ *γελοῖος / γέλοιος* < *γέλως*. πβ. *αἰδώς – αἰδοῖος*].

γελοιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {γελοιώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών γελοιωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) ο γελοίος (βλ.λ.): (συνήθ. στον συγκριτικό βαθμό) *δεν έχω ακούσει γελοιωδέστερη δικαιολογία!* — **γελοιωδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

γελώ (κ -άω) ρ αμετβ. κ μετβ. {γελάς . | γέλ-ασα, -ιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (αμετβ) **1.** εκφράζω έντονη ευχαρίστηση, ευθυμία, χαρά ή ειρωνεία με γέλιο, ξεσπώ σε γέλιο *ο ηθοποιός έκανε τον κόσμο να γελάει* || *μόλις τους είδε, άρχισε να γελάει* || *~ δυνατά* || *μη γελάς, δεν αστειεύομαι* || *ευτυχώς που μας λες κάνα ανέκδοτο και γελάμε·* ΦΡ (α) ***γελώ με την καρδιά μου / με την ψυχή μου / μέχρι δακρύων*** γελώ πάρα πολύ *ήταν πολύ αστεία επιθεώρηση και γελάσαμε με την ψυχή μας!* (β) ***γελούν και τα μουστάκια μου / και τα αφτιά μου*** είναι φανερό ότι είμαι πολύ χαρούμενος (γ) ***γελάω κάτω από τα μουστάκια μου*** βλ λ *μουστάκι* (δ) ***θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι*** βλ λ. *κατσίκι* (ε) ***παίξε-γέλασε*** βλ λ. *παίζω* (στ) (παροιμ) ***γελάει καλύτερα όποιος γελάει τελευταίος*** η τελική έκβαση των πραγμάτων θα δείξει ποιος πρέπει να χαίρεται (ζ) ***γελώ σε βάρος (κάποιου)*** περιγελώ (κάποιον) ή αντιμετωπίζω (κάποιον) ως καταγέλαστο πρόσωπο (η) ***είναι να γελάει κανείς!*** για γελοίες καταστάσεις *~ μ' αυτά που γίνονται στην πολιτική σκηνή αυτής τής χώρας* (θ) ***γελάει (κι) ο κάθε πικραμένος*** ως σχόλιο για κάτι προφανώς γελοίο, το οποίο παρουσιάζεται ως σοβαρό, πράγμα που θα έκανε να γελάσει ακόμη και κάποιος που αισθάνεται πίκρα: *«βγήκε ο υπουργός, ο οποίος έχει σφετεριστεί κάθε προσπάθειά μας, και είπε ότι εμείς οικειοποιηθήκαμε το έργο, προσβάλλοντας τον κοινό νου και, φυσικά, γέλασε ο κάθε πικραμένος»* (εφημ.) (ι) ***γελάει το χειλάκι (κάποιου)*** (κάποιος) χαίρεται, αισθάνεται ικανοποίηση, ότι τα πράγματα πηγαίνουν καλά *του βρήκε μια δουλίτσα και γέλασε κι αυτουνού το χειλάκι* (ια) ***γελά ο μωρός καν τι μη γελοίον η*** *(γελᾷ ὁ μωρὸς κἄν τι μὴ γελοῖον ᾖ)* ο ανόητος γελά κι όταν κάτι δεν είναι αστείο **2.** (με κάποιον/κάτι) κάποιος/κάτι μου προκαλεί γέλιο *~ πολύ με τα αστεία τού θείου σου έχει πολύ χιούμορ!* || (κακόσ.) *έχουμε καταντήσει να γελάνε όλοι μαζί μας* (έχουμε γίνει καταγέλαστοι) ♦ (μετβ) **3.** (σε κάποιον) χαμογελώ *το μωρό μού γέλασε, όταν του έδειξα το παιχνιδάκι·* ΦΡ ***η τύχη μού γελάει*** ευνοούμαι από την τύχη, αποδεικνύομαι τυχερός. *του γέλασε κι αυτουνού η τύχη κι έβγαλε μερικά λεφτουδάκια* **4.** παραπλανώ, εξαπατώ *εσύ είσαι ή με γελούν τα μάτια μου;* || *γελάστηκα από το αθώο ύφος της και την εμπιστεύθηκα* ΣΥΝ ξεγελώ, κοροϊδεύω ΦΡ (α) ***σε γελάσανε*** κάνεις λάθος, έχεις άδικο *~, αν νομίζεις ότι θα ανεχτώ αυτή τη συμπεριφορά!* (β) ***θα σε γελάσω*** για να δηλώσουμε την αβεβαιότητα ή την άγνοιά μας για κάτι και ότι ο άλλος δεν μπορεί να βασιστεί σε μας· *δεν θυμάμαι ακριβώς τι του είπε, ό,τι και να σου πω, ~* **5.** (μεσοπαθ **γελιέμαι**) κάνω λάθος, πέφτω έξω: *γελάστηκα και πήρα άλλη διαδρομή* || *είσαι γελασμένος, αν νομίζεις ότι θα υποχωρήσει!* || *αν δεν γελιέμαι, σας έχω ξανασυναντήσει εδώ* ΦΡ ***ας μη γελιόμαστε*** ας μην έχουμε αυταπάτες. *~, δεν πρόκειται να λυθεί το κυκλοφοριακό με ημίμετρα* ΣΥΝ λαθεύω, απατώμαι

[ΕΤΥΜ < αρχ *γελῶ (-άω)* < Ι.Ε. *gele- «λάμπω, γελώ» (δισύλλ ρίζα), πβ αρμ. cału «γέλιο», ουαλ galw «καλώ», αρχ γερμ. kleini «λαμπρός», αγγλ clean «καθαρός» κ ά Ομόρρ. *γαλήνη* (< **γαλάσ-να*), αρχ *γλαῦξ* (βλ.λ), αρχ *γλη-νή* «κόρη οφθαλμού» κ.ά. Μερικές φρ απαντούν και σε ξέν γλώσσες, λ.χ. *γελώ κάτω από τα μουστάκια μου* (πβ. γαλλ. rire dans ma barbe), *γελώ μέχρι δακρύων* (πβ γαλλ rire aux larmes), *γελά καλύτερα όποιος γελά τελευταίος* (πβ. γαλλ. rira bien qui rira le dernier, αγγλ he laughs best who laughs last) κ.ά.].

γέλως (ο) {γέλ-ωτος, -ωτα | -ωτες, -ώτων} (λόγ) το γέλιο *προπετής ~.*

[ΕΤΥΜ < αρχ *γέλως, -ωτος* < *γελῶ*].

γελωτοποιός (ο) [αρχ.] ο επαγγελματίας που στοχεύει στη διασκέδαση τού κοινού με τις κωμικές κινήσεις και εκφράσεις του *ο ~ τού βασιλιά* ΣΥΝ παλιάτσος — **γελωτοποιία** (η) [αρχ]

γεμάτος, -η, -ο κ (λαϊκ) **γιομάτος** [μεσν] **1.** αυτός που δεν έχει χώρο κενό ή διαθέσιμο. *~ δρόμοι / αίθουσα / λεωφορείο / δοχείο* || *~ δίχτυα* (από ψάρια) || *ασφυκτικά ~ δωμάτιο* || *δεν πρέπει να μιλάς με το στόμα ~* ΣΥΝ πλήρης ΑΝΤ άδειος, κενός • **2.** (ευφημ) παχουλός, ευτραφής *δεν είναι χοντρός, απλώς λίγο ~!* ΣΥΝ εύσωμος. - (χαϊδευτ) **γεματούλης,** -α, -ι/-ικο κ. **γεματούτσικος,** -η/-ια, -ο (σημ. 2)

[ΕΤΥΜ < μεσν *γεμᾶτος* < αρχ. *γέμω*, που συνδ με τον ομηρικό αόρ *γέντο* «έλαβε» < **γέμ-στο* < Ι.Ε. *gem- «λαμβάνω – γεμίζω», πβ αρχ σλαβ žęti «κρατώ σφιχτά» κ ά. Ομόρρ *γόμ-ωσις (-η)*].

γεμίζω κ (λαϊκ) **γιομίζω** ρ μετβ κ. αμετβ {γέμισ-α, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** κάνω (κάτι) πλήρες, να είναι γεμάτο από (κάτι): *~ το ποτήρι νερό* || (μτφ) *~ το κεφάλι του ιδέες* || *τον γέμισε φιλοφρονήσεις / δώρα / ψευτιές* ΣΥΝ (λόγ) πληρώ ΑΝΤ αδειάζω ΦΡ (α) ***γεμίζω την κοιλιά μου*** (i) τρώω, χορταίνω (ii) ικανοποιώ τις υλικές μου ανάγκες *τις περισσότερες φορές οι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονται παρά πώς να γεμίσουν την κοιλιά τους* (β) ***δεν μου γεμίζει το μάτι*** δεν μου εμπνέει εμπιστοσύνη· *ο νέος συνάδελφος ~* • **2.** ικανοποιώ, δίνω σε (κάποιον) το αίσθημα τής πληρότητας· *αυτή η δουλειά δεν με γεμίζει* • **3.** βάζω σε (πυροβόλο όπλο) βλήματα. *~ το τουφέκι* ♦ **4.** (αμετβ.) γίνομαι γεμάτος (από κάτι): *βάλε νερό στη στάμνα, μέχρι να γεμίσει* || *το ξενοδοχείο έχει γεμίσει* (είναι πλήρες) || *~ ασφυκτικά από κόσμο* || (μτφ) *~ πίκρα / χαρά / αγαλλίαση / αυτοπεποίθηση / αγανάκτηση* || *ο αέρας γέμισε ιαχές* || *ο κόσμος έχει γεμίσει απατεώνες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*

[ΕΤΥΜ αρχ *< γέμω.* βλ. λ. *γεμάτος*]

γέμιση (η) [1851] {-ης κ -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το υλικό με το οποίο γεμίζει κανείς (κάτι, κυρ. φαγητό): *η ~ τής γαλοπούλας / για τις ντομάτες* (βλ. κ. λ *γεμιστός*) ΣΥΝ γέμισμα **2.** η διαδικασία κατά την οποία γεμίζει κανείς (κάτι): *η ~ τού όπλου* **3.** (για όπλο) η τοποθέτηση βλημάτων ΑΝΤ απογέμιση **4. *γέμιση τού φεγγαριού*** η δεύτερη φάση τής περιόδου τής Σελήνης, κατά την οποία η ορατή από τη Γη επιφάνεια τής Σελήνης αυξάνεται ΣΥΝ φέξη ΑΝΤ χάση

γέμισμα (το) [μεσν] {γεμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διαδικασία τού να γεμίζει κανείς (κάτι)· *το ~ τής βαλίτσας* **2.** το υλικό που τοποθε-

τούμε μέσα σε (κάτι): *το ~ τής πίτας* ΣΥΝ γέμιση

γεμιστήρας (ο) [1840] **1.** ειδική μεταλλική θήκη που περιέχει σφαίρες και η οποία τοποθετείται σε ειδική υποδοχή των φορητών πυροβόλων όπλων **2.** το όργανο που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα: *κυλινδρικός / περιστρεφόμενος* ~ ΣΥΝ γομωτήρας. Επίσης **γεμιστήρα** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. chargeoir]

γεμιστής (ο) [1858] ο στρατιώτης που είναι επιφορτισμένος με την τοποθέτηση των βλημάτων μέσα στα πυροβόλα όπλα

γεμιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (φαγητό) που παρασκευάζεται με γέμιση: *ντομάτες / μελιτζάνες / κολοκύθια / κοτόπουλο* ~ **2. γεμιστά** (τα) ψητά στον φούρνο ζαρζαβατικά (κυρ. ντομάτες, κολοκύθια, μελιτζάνες και πιπεριές), που έχουν γεμιστεί με ρύζι και μυρωδικά

γεμιτζής (ο) {γεμιτζήδες} (λαϊκ.) **1.** παλιός και έμπειρος ναυτικός ΣΥΝ θαλασσόλυκος **2.** (ειρων.) πρόσωπο που δεν έχει σχέση με τη θάλασσα και προσποιείται τον πολύξερο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. gemici «ναυτικός» < gemi «πλοίο»]

γεμολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την πιστοποίηση τής γνησιότητας πολύτιμων λίθων. ~ *πιστοποιητικό*.

γεμολόγος (ο/η) ειδικός που ασχολείται με την προέλευση, τις ιδιότητες, τη γνησιότητα των πολύτιμων λίθων — **γεμολογία** (η)
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gemmologist (< gem «πολύτιμος λίθος» < παλαιότ. γαλλ. gemme < λατ. gemma), νόθο σύνθ.].

γεμοφεγγαριά (η) (λαϊκ.) η φάση τού κύκλου τής Σελήνης που είναι κοντά στην πανσέληνο ΑΝΤ χασοφεγγαριά, λειψοφεγγαριά. Επίσης **γεμοφέγγαρο** (το)
[ΕΤΥΜ < *γέμω* (βλ. λ.) + *φεγγαριά*]

γέμω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+γεν. / +από) είμαι γεμάτος από κάτι: *η έκθεση που έγραψες γέμει λαθών* ΣΥΝ βρίθω
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ.λ. *γεμάτος*]

Γ.Ε.Ν. (το) Γενικό Επιτελείο Ναυτικού

γεν (το) (συχνή ορθ. *γιεν*) {άκλ.} η νομισματική μονάδα τής Ιαπωνίας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yen < ιαπων. 'en < κινεζ. yuán «στρογγυλός»].

Γενάρης (ο) (λαϊκ.) ο Ιανουάριος — **γεναριάτικος, -η, -ο** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*
[ΕΤΥΜ < *Ιανουάριος*, με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *γέννα*].

γενάρχης (ο) {γεναρχών} ο πρόγονος από τον οποίο ξεκινά ένα γένος ανθρώπων· *Ίων, ο ~ των Ιώνων* || *Αβραάμ, ο ~ των Εβραίων* ΣΥΝ προπάτωρ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γένος* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

γενάτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει γενειάδα ΣΥΝ μουσάτος, γενειοφόρος ΑΝΤ αγένειος

Γ.Ε.Ν.Ε. (το) Γραφείο Ευρέσεως Ναυτικής Εργασίας.

γενεά (η) (λόγ.) η γενιά (βλ.λ.)· ΦΡ (α) ***περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** λέω πολλά πράγματα εις βάρος κάποιου με επιθετικό τρόπο (β) ***χάσμα γενεών*** βλ. λ. *χάσμα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ, έθνος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *genə- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται στα ομόρρ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι, γέν-να, γόν-ος* κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς το σύνολο των μελών ενός *γένους*, που αναφερόταν κυρίως στους προγόνους και λιγότερο στους απογόνους. Έτσι, στη λ. *γενεά* συναντούμε και τις σημ. «έθνος, φυλή – είδος», ενώ ήδη μτγν. είναι η χρονική χρήση της, ώστε να προσδιορίζει το σύνολο των ανθρώπων που ζουν σε ορισμένη χρονική περίοδο. Η φρ. *γενεές δεκατέσσερεις* ανάγεται στην Κ.Δ., όπου στο πρώτο κεφάλαιο τού Ευαγγελίου τού Ματθαίου καταγράφεται η *«Βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ»* χωρισμένη σε τρία τμήματα, εκ των οποίων το καθένα αποτελείται από δεκατέσσερεις γενεές].

γενεαλογία (η) [αρχ.] {γενεαλογιών} **1.** η καταγραφή τής χρονικής διαδοχής των γενεών **2.** ο κατάλογος όπου καταγράφεται η διαδοχή των γενεών — **γενεαλόγος** (ο/η) [μτγν.], **γενεαλογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φρασεολογία*

γενεαλογικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη γενεαλογία· ΦΡ ***γενεαλογικό δέντρο / γενεαλογικός πίνακας*** το διάγραμμα που απεικονίζει τη γενεαλογία μιας οικογένειας.

γενέθλιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γέννηση: ~ *ημέρα / δώρα / πόλη / γη* **2. γενέθλια** (τα) {γενεθλίων} η επέτειος τής γέννησης και ο εορτασμός της: *στα ~ του μαζεύτηκαν όλα τα παιδιά τής γειτονιάς* || *έχω ~* || *τα ~ μου είναι τον Μάιο* || *δώρο / κάρτα γενεθλίων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γενέθλη* «οικογένεια – γέννηση» < *γενε-* (<*genə- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, βλ. κ. *γίνομαι, γένος*) + *-θλη* (παραγ. επίθημα)].

γενειάδα (η) το μακρύ γένι· *λευκή ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γενειας, -άδος* < *γένειον*].

γενειάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] **1.** βγάζω γένια **2.** (συνεκδ.) γίνομαι άντρας, ενηλικιώνομαι

γενειοφόρος, -ος, -ο [1874] αυτός που έχει γένια ή γενειάδα ΣΥΝ γενάτος ΑΝΤ αγένειος

γένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η δημιουργία· *η ~ τού Σύμπαντος / ενός έργου τέχνης* || *«Η ~ τής τραγωδίας»* (γερμ. *Die Geburt der Tragödie*, έργο τού Φρ. Νίτσε) ΣΥΝ σχηματισμός, γενεσιουργία· ΦΡ ***εν τη γενέσει*** (*ἐν τῇ γενέσει*) την ώρα που γεννιέται (κάτι), κατά τη δημιουργία του· *το κακό πρέπει να χτυπιέται ~!* **2.** ΒΙΟΛ η δημιουργία οργανισμών από οργανική ή ανόργανη ύλη **3. Γένεσις** (η) το πρώτο βιβλίο τής Π.Δ., που αναφέρεται στη δημιουργία τού ανθρώπου και τού κόσμου από τον Θεό. Επίσης (αρχαιοπρ.) **γένεσις**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γένεσις* < *γενε-* < *genə- (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen, βλ. κ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι*. Η λ. *Γένεσις* χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως ονομασία τού πρώτου βιβλίου τής Α.Γ., ενώ η εβρ. ονομασία είναι Bere'šith «στην αρχή», από τις αρχικές λ. τού κειμένου *ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν*]

γενέσθαι (αρχαιοπρ.) να γίνει στις ΦΡ (α) ***τι μέλλει γενέσθαι*** (Κ.Δ. *Αποκάλ.* 1, 19: *γράψον οὖν ἃ εἶδες καὶ ἅ εἰσὶν καὶ ἃ μέλλει γενέσθαι μετὰ ταῦτα*) τι πρόκειται να γίνει, *ουδείς γνωρίζει ~ σε αυτή την υπόθεση* (β) ***δεν είναι δυνατόν άλλως γενέσθαι*** δεν μπορεί να γίνει διαφορετικά: *πρέπει να δεχθούμε τους όρους που έθεσαν ~* (γ) ***το δέον γενέσθαι*** αυτό που πρέπει να γίνει
[ΕΤΥΜ Απρφ. αορ. β' τού ρ. *γίγνομαι* (βλ. λ.)].

γενεσιουργός, -ός, -ό αυτός που προκαλεί ή παράγει, που γεννά (κάτι): ~ *αιτία* — **γενεσιουργία** (η) [μτγν.], **γενεσιουργικός, -ή, -ό** [1894] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γένεσις* + *-ουργός* < *ἔργον*].

γενέτειρα (η) {γενετειρών} η πόλη όπου κάποιος έχει γεννηθεί: *το Μεσολόγγι ήταν η ~ τού Κ. Παλαμά* || *επέστρεψε στη ~ του πλούσιος και διάσημος* ΣΥΝ ιδιαίτερη πατρίδα
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γενέ-τερ-jα* < **γενε-* (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που απαντά και στις λ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι* (βλ. λ.)]

γενετή (η) η γέννηση· ΦΡ ***εκ γενετής*** (*ἐκ γενετῆς*, Ομήρ. *Ιλ.* Ω 535) από τη στιγμή τής γέννησης: *έχει αυτό το σημάδι ~* || *είναι ~ τυφλός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γενε-* (δισύλλ. ρίζα) < I.E. *gen-, που μαρτυρείται και στις λ. *γέν-ος, γί-γνο-μαι* (βλ. λ.)].

γενετήσιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αναπαραγωγής. ~ *ορμές / ένστικτα / επιθυμία / πράξη / προσβολή τής ~ αξιοπρέπειας κάποιου με ασελγείς πράξεις* ΣΥΝ σεξουαλικός, αφροδίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γενέτης* «πατέρας», βλ. κ. *γενετή*]

γενετική (η) ΒΙΟΛ ο επιστημονικός κλάδος τής βιολογίας που έχει ως αντικείμενο μελέτης τους μηχανισμούς και τις δομές των κληρονομικών χαρακτηριστικών και τής διαφοροποίησης των οργανισμών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. genetics].

γενετικός, -ή, -ό **1.** ΒΙΟΛ (α) αυτός που σχετίζεται με τη γένεση (βλ.λ., σημ. 2): ~ *υλικό / κύτταρο / τροποποίηση / αλλοιώσεις / ανάλυση / χαρακτηριστικά / μετάλλαξη / εξέταση* (β) ***γενετική*** (η) βλ.λ. (γ) ***γενετικός κώδικας*** η ακολουθία από βάσεις στην αλυσίδα τού D.N.A. και τού R.N.A., η οποία καθορίζει το είδος και τη σειρά των αμινοξέων κατά την πρωτεϊνοσύνθεση, λειτουργώντας έτσι ως γενετική πληροφορία, ως βιοχημική βάση τής κληρονομικότητας (δ) ***γενετική μηχανική*** ο επιστημονικός κλάδος ο οποίος περιλαμβάνει τις τεχνικές που σχετίζονται με τις μεταβολές στα χαρακτηριστικά ενός οργανισμού με μεταφορά γονιδίων άλλου οργανισμού **2.** ΓΛΩΣΣ ***γενετική – μετασχηματιστική γραμματική*** γλωσσολογική θεωρία κατά την οποία οι προτάσεις που εμφανίζονται στον λόγο (επιφανειακή δομή) είναι, με μια πολύ γενική και αφηρημένη έννοια, προϊόντα μετασχηματισμών (> «μετασχηματιστική γραμματική») από άλλες βασικές προτάσεις (βαθεία δομή) με βάση γλωσσικούς μηχανισμούς και κανόνες που χαρακτηρίζονται για τον δημιουργικό και παραγωγικό (> «γενετική γραμματική») χαρακτήρα τους, που είναι έμφυτοι στην ανθρώπινη συνείδηση. — **γενετικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. génétique, άσχετο προς το μεσν. *γενετικός* «ο αναφερόμενος στη γενική πτώση». Ο όρ. *γενετικός κώδικας* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. genetic code, όπως και οι όρ. *γενετική – μετασχηματιστική γραμματική* (< αγγλ. generative – transformational grammar), *γενετική μηχανική* (< αγγλ. genetic engineering)]

γενετική – μετασχηματιστική γραμματική. Έτσι αποδόθηκε στα Ελληνικά η *«generative – transformational grammar»* τού Αμερικανού γλωσσολόγου Noam Chomsky (γενν. 1928), που πρωτοεμφανίστηκε το 1957 με το βιβλίο του *Συντακτικές Δομές (Syntactic Structures)*. Η βάση τής θεωρίας τού Chomsky (Τσόμσκυ), που έκτοτε έχει κατά πολύ αλλάξει, είναι ότι η γλώσσα είναι ένας μηχανισμός έμφυτος στον άνθρωπο, ο οποίος ενεργοποιείται, συστηματοποιείται και βελτιώνεται με την πρακτική πείρα και αποσκοπεί στην παραγωγή και πρόσληψη των προτάσεων που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του. Πρόκειται για μια δημιουργική γλωσσική ικανότητα που διακρίνει βιολογικά τον άνθρωπο από τα ζώα, με την οποία γεννά, παράγει, δημιουργεί (generative) ό,τι χρειάζεται στην επικοινωνία του. Η βασική δομή τής πρότασης δεν είναι αυτή που τελικά εμφανίζεται στην ομιλία (**«επιφανειακή δομή»**), αλλά αυτή από την οποία ξεκινάει μια πρόταση (**«βαθεία δομή»** ή **«υποκείμενη δομή»**), για να φτάσει να πάρει τη μορφή με την οποία εμφανίζεται τελικά. π.χ. η φράση *«η αντιμετώπιση τού προβλήματος»* ξεκινά από μια αρχική δομή *«ο Χ αντιμετωπίζει / αντιμετώπισε το πρόβλημα»*, η οποία και **μετασχηματίζεται** (μετασχηματιστική γραμματική) στην τελική επιφανειακή δομή. Με τον καιρό, η θεωρία τού Chomsky έγινε όλο και πιο αφηρημένη, όλο και πιο επιφανειακή, περισσότερο σημασιολογική από ό,τι ήταν στην αρχή, με έντονα φορμαλιστικό (τυποκρατικό) χαρακτήρα, αλλά και με μεγάλες δυνατότητες να φωτίσει και να ερμηνεύσει βασικά φαινόμενα τής (συντακτικής ιδίως) δομής και λειτουργίας τής γλώσσας

γενετιστής (ο), **γενετίστρια** (η) {γενετιστριών} ΒΙΟΛ επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο τη γενετική (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geneticist].

Γενεύη (η) πόλη τής Δ. Ελβετίας στα σύνορα με τη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Genève < λατ. Geneva / Genava, αβεβ. ετύμου, πιθ. < κελτ. gan «εκβολή», επειδή βρίσκεται στο σημείο όπου ξεκινά ο Ροδανός (Rhône). Ορισμένοι θεωρούν, ωστόσο, ότι το όνομα συνδ. με I.E. *gen- «καμπή» (> λατ. genu «γόνατο») εξαιτίας τού σχήματος τής φε-

ρώνυμης λίμνης].

γενηθήτω ρ να γίνει μόνο στις ΦΡ (α) ***γενηθήτω το θέλημά σου*** (από την Κυριακή προσευχή, βλ λ.) να γίνει το θέλημά σου, ας πραγματοποιηθεί αυτό που θέλεις συχνά σκωπτ ή ειρων προς κάποιον που εκφράζει μια επιθυμία ή απαίτηση (β) ***γενηθήτω φως!*** (Π Δ. *Γένεσις* 1, 3 *γενηθήτω φῶς καὶ ἐγένετο φῶς*) συχνά σκωπτ. σε περιπτώσεις συσκότισης λόγω διακοπής τού ηλεκτρικού ρεύματος ή όταν ανάβει κάποιος ένα φως σε σκοτεινό χώρο· επίσης, ως προτροπή για διαλεύκανση μιας υπόθεσης.
[ΕΤΥΜ αρχ , προστ. παθ αορίστου τού ρ *γίγνομαι*].

-γενής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν: **1.** προέλευση, σύσταση, τρόπο δημιουργίας: *ηφαιστειο-γενής, κοραλλιο-γενής, σεισμο-γενής* **2.** χρονική σειρά εμφάνισης, δημιουργίας: *πρωτο-γενής, δευτερο-γενής, υστερο γενής*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *πρωτο-γενής, συγ-γενής*), που προέρχεται από το θ. *γεν-* τού ρ. *γίγνομαι* (αόρ. *ἐ-γεν-όμην*), απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ χ. γαλλ. endogène)]

> **-γενής: -γόνος.** Τα παράγωγα των δύο αυτών λεξικών επιθημάτων τής Ελληνικής είναι πολλά. Από μερικούς ομιλητές συγχέεται η χρήση τους, ενώ η σημασία τους είναι διαφορετική (ετυμολογικώς είναι ομόρριζα, συνδεόμενα με το *γί(γ)νομαι* και με άλλα παράγωγα, όπως *γέν-ος, γεν-ικός, γένε-σις, γενε-ά, γόν-ος, γον-εύς* κ ά.): το **-γενής** δηλώνει «αυτόν/αυτό που γίνεται/έγινε, που προκαλείται από κάτι», π.χ. *ηφαιστειογενής σεισμός* είναι ο σεισμός που προκαλείται από έκρηξη ηφαιστείου, *λατινογενείς γλώσσες* είναι οι γλώσσες (Ιταλική, Γαλλική, Ισπανική κ.ά) που προήλθαν από τη Λατινική, *πυριγενής* (για πετρώματα) αυτός που γίνεται από τη φωτιά, *φαρμακογενής* (για ασθένεια) αυτός που προέρχεται από φάρμακα· πβ. κ *εκρηξιγενής, σεισμογενής, ψυχογενής, εξωγενής, θεογενής, υστερογενής, ιζηματογενής* κ.λπ. Το **-γόνος** δηλώνει «αυτόν/αυτό που προκαλεί κάτι, που κάνει κάτι»: *καρκινογόνες ουσίες* είναι αυτές που προκαλούν καρκίνο, *δακρυγόνοι* και *ασφυξιογόνος (βόμβες / αέρια)* είναι αυτά που προκαλούν αντιστοίχως δάκρυα και ασφυξία πβ. κ *παθογόνος, ζημιογόνος, παραισθησογόνος, σιελογόνος, βλεννογόνος* κ λπ. Με άλλα λόγια, το *-γόνος* έχει ενεργητική σημασία (κάνω), ενώ το *-γενής* παθητική (γίνομαι).

γένι (το) {γεν-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο των τριχών τού προσώπου (κυρ. στα μάγουλα και στο πιγούνι των ανδρών), οι οποίες έχουν αφεθεί να μακρύνουν: *άσπρο ~* || (κ στον πληθ) *τον έπιασε από τα γένια* || *αφήνω γένια* ΣΥΝ μούσι **2.** (στον πληθ.) οι τρίχες που φυτρώνουν στο πρόσωπο: *θέλεις ξύρισμα· έχεις ~* || *~ τριών ημερών* || *βγάζω ~* || *του πάνε τα ~* || *αραιά / σκληρά / ξανθά ~*· ΦΡ (παροιμ) (α) ***όποιος έχει τα γένια, έχει και τα χτένια*** αυτός που έχει ευθύνες και προνόμια είναι εκείνος που πρέπει να αντιμετωπίζει τα ενδεχόμενα προβλήματα (β) ***μόνο τού σπανού τα γένια δεν γίνονται*** βλ. λ. *σπανός* (γ) (παροιμ.) ***ο παπάς πρώτα τα γένια του βλογάει*** ο καθένας κοιτάζει (φροντίζει) πρώτα τον εαυτό του. — **γενάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ < μεσν *γένιν* < αρχ. *γένειον* < **γενέϝ-ιον* < *γένυς, -υος* «σαγόνι» < Ι Ε. *genu- «πιγούνι», πβ. σανσκρ. janiuh. λατ. gena «μάγουλο», αγγλ. chin «πιγούνι», γερμ Kinn κ ά. Ομόρρ. *γνά-θος* (βλ.λ). Η ετυμ υπαγορεύει ως ορθότ τη γρ. με *-ει (γένει)* Ωστόσο, η ένταξη τής λ. στο ευρύτερο μορφολογικό παράδειγμα των ουδ ουσ. σε -ι- (λ.χ. *χέρι*) οδήγησε στην ορθογράφησή του με *-ι-*· πβ. κ *φιλί* (αντί *φιλεί* < *φιλεῖν*)].

γενιά κ. **γενεά** (η) **1.** οι άνθρωποι που έχουν κοινή οικογενειακή καταγωγή: *αριστοκρατική / αρχοντική / βασιλική / εκλεκτή / ένδοξη / καταραμένη / ξεπεσμένη / υπερήφανη / ταπεινή ~* ΣΥΝ σόι· ΦΡ ***δεύτερη / τρίτη γενιά*** (i) τα εγγόνια / τα δισέγγονα: *η δεύτερη γενιά των Ελλήνων τής Αμερικής* (ii) (στην τεχνολογία) μηχανήματα (Η/Υ, αυτοκίνητα κ.ά) νεότερης ή παλαιότερης τεχνολογίας: *κυκλοφόρησαν οι Η/Υ τρίτης γενιάς* **2.** οι άνθρωποι που έχουν γεννηθεί την ίδια χρονική περίοδο και σε γενικές γραμμές έχουν ζήσει τα ίδια ιστορικά γεγονότα: *η ~ τού '50 / τού Πολυτεχνείου* || *η επαναστατικότητα τής ~ τού '60* || *διαφορετική / ελπιδοφόρα / νέα / χαμένη ~* || *η (λογοτεχνική) ~ τού '30* (Σεφέρης, Θεοτοκάς, Καραντώνης κ.ά) || *οι παραδόσεις τού λαού περνούν από ~ σε ~ / από τη μια ~ στην ~* **3.** χρονική περίοδος τριάντα περίπου χρόνων, όσο χρειάζεται δηλ. για να διαδεχθούν τα παιδιά τούς γονείς τους στην ενεργό δράση: *πέρασαν τρεις ~ και η ιστορία δεν ξεχάστηκε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γενεά* (βλ.λ.)].

γενικά επίρρ. **1.** χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν λεπτομέρειες ή εξαιρέσεις, σύμφωνα με τα πιο βασικά σημεία *~ κοιμάμαι νωρίς· χθες έτυχε να κοιμηθώ μετά τα μεσάνυχτα* || *~ δεν διαφωνώ έχω μόνο ορισμένες επιφυλάξεις* || *βλέπω ένα θέμα ~* (όχι στις λεπτομέρειές του) ΣΥΝ. σε γενικές γραμμές **2.** σε σχέση με το σύνολο, με όλους: *~ αποδεκτό* (αποδεκτό από όλους) || *–Σου αρέσουν τα τριαντάφυλλα: –~ τα λουλούδια μού αρέσουν πολύ* **3.** όχι συγκεκριμένα, χωρίς να λαμβάνονται υπ' όψιν μεμονωμένες περιπτώσεις· *~ μιλάω δεν έχω κανένα συγκεκριμένο πρόσωπο στον νου μου* || *~ κι αόριστα* Επίσης **γενικώς** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προηγουμένως*

γενίκευση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το να γενικεύει κανείς, να θεωρεί (κάτι που παρατηρείται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις) ως γενικό, καθολικό γνώρισμα (όλων των αντίστοιχων περιπτώσεων): *μην κάνεις γενικεύσεις· δεν εξελίσσονται τα πάντα με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις περιπτώσεις* || *το να λες ότι όλοι οι άντρες είναι ίδιοι κρίνοντας από μια-δυο περιπτώσεις αποτελεί αφελή ~* **2.** η επέκταση: *η ~ τού πολέμου* **3.** λειτουργία τής νόησης η οποία μαζί με την αφαίρεση οδηγεί στην εύρεση κοινών γνωρισμάτων σε έναν γνωστικό τομέα σχηματίζοντας έτσι έννοιες, θεωρίες, νόμους, αρχές κ λπ. — **γενικευτικός**, -ή, -ό [1862], **γενικευτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ généralisation].

γενικεύω ρ. μετβ [1837] {γενίκευ-σα, -τηκα / -θηκα, -μένος} **1.** θεωρώ (κάτι) που παρατηρείται σε μια συγκεκριμένη περίπτωση ως καθολικό χαρακτηριστικό όλων των αντίστοιχων καταστάσεων *μη γενικεύεις ό,τι ισχύει για σένα δεν ισχύει για όλους!* ΑΝΤ ειδικεύω, εξειδικεύω **2.** επεκτείνω: *η συζήτηση / ο πόλεμος γενικεύτηκε* ΣΥΝ διευρύνω ΑΝΤ περιορίζω **3.** (μτχ ***γενικευμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει γενικευτεί, που έχει επεκταθεί παντού· *~ σύγκρουση / πόλεμος σε ολόκληρη την περιοχή.* — **γενικεύσιμος,** -η, -ο [1889]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. généraliser].

γενικολογία (η) {γενικολογιών} λόγος που περιέχει γενικότητες, που δεν αναφέρεται σε κάτι με συγκεκριμένο τρόπο: *η απάντησή του ήταν γεμάτη γενικολογίες.*

γενικόλογος, -η, -ο αυτός που περιέχει γενικολογίες *~ απάντηση* ΑΝΤ συγκεκριμένος, σαφής. — **γενικολογώ** ρ {-είς .}.

γενικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που ισχύει για όλες τις σχετικές περιπτώσεις, αυτός που αναφέρεται σε όλους *υπάρχει ένας ~ κανόνας που ρυθμίζει όλες τις περιπτώσεις* ΣΥΝ καθολικός, κοινός ΑΝΤ ειδικός, μερικός (β) (για επιστήμη) που έχει ως αντικείμενο όλες τις επιμέρους ειδικότητες ή ζητήματα θεωρίας: *~ ιατρική / γλωσσολογία* **2.** αυτός που σχετίζεται με το σύνολο ομάδας *το ~ συμφέρον* || *~ επιστράτευση / απεργία / αμνηστία* **3.** αυτός που δεν δίνεται με λεπτομέρειες, αυτός που αναφέρεται στα πιο βασικά: *σε ~ γραμμές περάσαμε καλά* || *του έδωσε το ~ σχεδιάγραμμα για τις εργασίες* **4.** αυτός που στερείται σαφήνειας· *έχω απλώς ~ εικόνα τής κατάστασης* ΣΥΝ. ασαφής, αόριστος ΑΝΤ λεπτομερής, συγκεκριμένος • **5.** (για πρόσ) (α) αυτός που είναι υπεύθυνος για τη συνολική λειτουργία εργασιακού ή άλλου οργανωμένου χώρου: *~ διευθυντής / γραμματέας* (β) ***Γενικός*** (ο) ο γενικός διευθυντής ή ο γενικός γραμματέας • **6.** ΓΛΩΣΣ ***γενική*** (η) η πτώση των ονομάτων, η οποία χρησιμοποιείται κατεξοχήν για να δηλώσει διάφορα είδη σχέσεων μεταξύ ονομάτων, όπως την κτήση (*~ κτητική*: η τσάντα *τής Όλγας*), την προέλευση (*~ τής προέλευσης*: τσάι *Κεϋλάνης*), την αναφορά (*~ τής αναφοράς*. τα προβλήματα *τής κυκλοφορίας*) κ.ά., καθώς και το έμμεσο αντικείμενο (δίνω *τού Γιάννη* το ποτήρι) και, σπανιότερα, το άμεσο αντικείμενο (*της μοιάζει. μου* χαμογέλασε) **7.** (κ ως ουσ) ο γενικός διακόπτης τού ρεύματος *κατέβασε τον ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικος. χοντρικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γένος*. Η λ. δήλωνε αρχικώς αυτόν που αναφέρεται στο *γένος*, που συγκεντρώνει τα βασικά χαρακτηριστικά τού γένους Η σημερινή σημ. είναι μτγν Η *γενική* πτώση ονομάστηκε έτσι πιθ. επειδή δηλώνει μεταξύ άλλων το γένος. Κατ' άλλη άποψη, η ονομασία της οφείλεται στο ότι παρέχει το θέμα τής λ , από όπου σχηματίζονται όλα τα παράγωγα. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ αγγλ. genitive, γερμ Genitiv κ ά , μέσω τού λατ. genitivus, εσφαλμ απόδοση αντί τού ορθοτ. generalis]

γενικότητα (η) {γενικοτήτων} **1.** η αναφορά στο σύνολο, το να είναι κάτι γενικό: *η ~ τού θέματος / τού ζητήματος* ΣΥΝ καθολικότητα **2.** (συνεκδ.) ο λόγος που χαρακτηρίζεται από έλλειψη σαφήνειας, συγκεκριμένης αναφοράς (σε κάτι): *μου απάντησε με γενικότητες και αοριστολογίες* ΣΥΝ ασάφεια ΑΝΤ σαφήνεια.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ généralité]

γενίτσαρος (ο) {γενιτσάρων} **1.** ΙΣΤ (στην Τουρκοκρατία) βίαια εξισλαμισμένος χριστιανός, που εκπαιδευόταν για να γίνει στρατιώτης τού τουρκικού πεζικού **2.** (μτφ.) άγριος διώκτης ή φανατικός αντίπαλος αυτών από τους οποίους προέρχεται. — **γενιτσαρισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ yeniçeri «νέος στρατός»].

γέννα (η) {δύσχρ. γεννών} **1.** η διαδικασία με την οποία έρχεται στη ζωή, γεννιέται ένας νέος οργανισμός: *εύκολη / κανονική / πρόωρη / πρώτη / φυσιολογική ~* ΣΥΝ. γέννηση, τοκετός **2.** (συνεκδ.) το παιδί, ο γόνος. *~ σου είναι, φρόντισέ το* ΣΥΝ γέννημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γεννώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ υποχωρητικός σχηματισμός < **γεν-νᾱ́-ω* (όπου το *-νᾱ-* αποτελεί πρόσφυμα, πβ. *δάμ-νη-μι* «δαμάζω») Βλ. κ. *γεννῶ, γενναῖος*].

Γεννάδιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** *ο Σχολάριος* (1405-1472)· ο πρώτος Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως μετά την Άλωση, ενάντιος τής ενώσεως Ανατολικής και Δυτικής Εκκλησίας και συγγραφέας πολλών έργων ρητορικών, φιλοσοφικών, θεολογικών **3.** όνομα αρχιεπισκόπων, μητροπολιτών, κληρικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ *γεννάδας* «ευγενής – γενναιόδωρος» (δωρ. τ.) < *γέννα* (βλ.λ.)].

γενναιοδωρία (η) [1866] {χωρ. πληθ } **1.** η προθυμία να προσφέρει κανείς απλόχερα, χωρίς υπολογισμούς ή φειδώ *η ~ του μας συγκίνησε* ΑΝΤ τσιγγουνιά **2.** η διάθεση προσφοράς, βοήθειας προς τους άλλους: *η ~ των αισθημάτων του / τής ψυχής του*

γενναιόδωρος, -η, -ο [1885] αυτός που είναι πρόθυμος να προσφέρει ή που προσφέρεται απλόχερα *~ άνθρωπος / δωρεά / προσφορά* ΣΥΝ ανοιχτοχέρης, χουβαρντάς ΑΝΤ τσιγγούνης, μίζερος. — **γενναιόδωρα** επίρρ
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. généreux].

γενναιόκαρδος, -η, -ο [μεσν] αυτός που έχει θαρραλέα ψυχή, γενναίο φρόνημα: *~ παλληκάρι / πολεμιστής / αγωνιστής* ΣΥΝ γενναίος, παλληκαρήσιος ΑΝΤ δειλός, λιγόψυχος.

γενναίος, -α, -ο **1.** αυτός που τον χαρακτηρίζει το θάρρος: *~ ψυχή / στρατιώτης / στάση / απόφαση / μέτρα* ΣΥΝ θαρραλέος, ανδρείος, εύψυχος ΑΝΤ δειλός • **2.** αυτός που παρέχεται σε μεγάλη ποσότητα: *~ αμοιβή / χρηματοδότηση / αύξηση* ΣΥΝ πλουσιοπάροχος ΑΝΤ πενι-

χρός. — **γενναί-α / -ως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ, ειλικρινά.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γενναῖος*, αβεβ. ετύμου. πιθ. < *γεννα-ῖος < γέννα*. Η λ προσδιόριζε αρχικώς εκείνον που φέρει τα γνωρίσματα τού γένους του πβ Αριστοτ. *Ζώων Ἱστορία* 488b 19: *εὐγενὲς μὲν ἐστι τὸ ἐξ ἀγαθοῦ γένους, γενναῖον δὲ τὸ μὴ ἐξιστάμενον* (= που δεν απομακρύνεται. δεν αποκλίνει) *ἐκ τῆς αὑτοῦ φύσεως.* Βλ κ *γέννα. γεννῶ*].

γενναιότητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} η ιδιότητα τού γενναίου, η θαρραλέα στάση, το ψυχικό σθένος: *η ~ των πολεμιστών* ΣΥΝ ανδρεία, παλληκαριά ΑΝΤ δειλία

γενναιόφρων, -ων, -ον {γενναιόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που διαθέτει ευγενές φρόνημα, που επιδεικνύει μεγαλοψυχία. ανωτερότητα: *αποδείχθηκε ~ απέναντι στους αντιπάλους του* ΣΥΝ μεγαλόψυχος. γενναιόψυχος ΑΝΤ μικρόψυχος. μικροπρεπής — **γενναιοφρόνως** επίρρ. [1858], **γενναιοφροσύνη** (η) [1858]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γενναῖος + -φρων,* μεταπτωτ. βαθμ. τής λ. *φρήν, φρενός,* πβ. *ἄ-φρων. ταπεινό-φρων, σώ-φρων* κ.ά.].

γενναιόψυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που διακρίνεται από γενναιότητα, θάρρος ψυχής. *~ στάση* ΣΥΝ γενναίος, ανδρείος ΑΝΤ μικρόψυχος, δειλός, φοβητσιάρης — **γενναιοψυχία** (η) [1871].

γέννημα (το) [αρχ] {γεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ό.τι έχει γεννηθεί ή δημιουργηθεί: *~ τής φαντασίας του* ΣΥΝ προϊόν, πλάσμα, αποκύημα, δημιούργημα **2.** ο γόνος, *το τέκνο·* ΦΡ ***γέννημα (και) θρέμμα*** βλ λ *θρέμμα* **3.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ) ό.τι παράγει η γη, κυρ τα σιτηρά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεννώ.*

γέννηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** ο ερχομός στη ζωή ενός νέου οργανισμού, η γέννα: *οι ~ ξεπέρασαν φέτος τους θανάτους* || *έλεγχος των ~ για την καταπολέμηση τού υπερπληθυσμού* (βλ. κ. λ. *μαλθουσιανισμός*) || *έτος / τόπος / ημερομηνία / χρονολογία γεννήσεως* || (ειδικότ για τα θεία πρόσωπα) *η ~ τού Κυρίου / τής Θεοτόκου* || *η θεία ~* **2.** (με κεφ.) (α) εικονογραφικό θέμα που αναπαριστά τη Γέννηση τού Ιησού Χριστού (β) (συνεκδ) ναός αφιερωμένος στη Γέννηση τού Κυρίου **3.** (συνεκδ.-με κεφ) (η) τα Χριστούγεννα: *τροπάρια τής Γεννήσεως* **4.** (μτφ) η εμφάνιση καινούργιου πράγματος: *η ~ τού ναζισμού στην Ευρώπη* || *η ~ μιας νέας καλλιτεχνικής τάσης* || *η ~ ενός έθνους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο.*

γεννηαιμιό (το) (λαϊκ) η γέννηση· στη ΦΡ ***από γεννησιμιού*** από τη στιγμή που γεννήθηκε, εκ γενετής: *είναι τυφλός ~ του.*
[ΕΤΥΜ < **γεννησιμ-αίος* < αρχ *γέννησις,* πβ. κ. *αναδεξιμιός*].

γεννητικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία αναπαραγωγής και γέννησης ενός είδους: *~ αδένες / όργανα / μόρια / ορμόνες / σύστημα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γεννῶ* Ο όρ. *γεννητικά όργανα* είναι ελληνογενής (< γαλλ organes génitaux), ενώ ο όρ. *γεννητικές ορμόνες* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. hormones sexuelles). Ο όρ *γεννητικό σύστημα* είναι απόδ. τού γαλλ. appareil génital (de l'homme)].

γεννητικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} **1.** η δυνατότητα ενός είδους να αναπαράγεται • **2.** ο αριθμός γεννήσεων (σε περιοχή ή χώρα): *απογοητευτική / χαμηλή / υψηλή ~*
[ΕΤΥΜ Ο δημογραφικός όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. natalité].

γεννήτορας (ο) {γεννητόρων} αυτός που γεννά, που δημιουργεί νέα ζωή, ο γονέας Επίσης (αρχαιοπρ) **γεννήτωρ** [αρχ.] {γεννήτορος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γεννήτωρ, -ορος < γεννῶ*].

γεννητούρια (τα) {χωρ γεν } (λαϊκ -εκφραστ.) η γέννηση: *είχαμε ~ χθες η αδελφή μου έκανε γυιο!* ΣΥΝ γέννα, τοκετός.
[ΕΤΥΜ μεσν < **γεννητήρια* < αρχ. *γεννῶ*]

γεννήτρα (η) [μεσν.] {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.) αυτή που γεννά, η μητέρα *~ γη* (βλ λ *γεννήτορας*).

γεννήτρια (η) {γεννητριών} μηχανή που μετατρέπει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική. *~ παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος / χαρακτήρων* (που παράγει και τυπώνει γράμματα / χαρακτήρες σε φιλμ).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. génératrice].

γεννοβολώ (κ. -άω) ρ. αμετβ {γεννοβολάς... | γεννοβόλησα} (εκφραστ.) γεννώ συνέχεια παιδιά — **γεννοβόλημα** (το)
[ΕΤΥΜ < *γεννώ + -βολώ < βολή,* πβ. ρ. *βάλλω*].

γεννοφάσκια (τα) {χωρ γεν πληθ.} (παλαιότ.) τα πανιά με τα οποία τυλίγουν τα μωρά μόλις γεννηθούν ΣΥΝ. σπάργανα, φασκιές· ΦΡ ***από τα γεννοφάσκια του*** από τότε που γεννήθηκε: *τον ξέρω ~.*

γεννώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {γεννάς... | γένν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα. -ημένος} **1.** φέρω στον κόσμο (νέο οργανισμό): *~ παιδιά* || *η κότα γεννάει αβγά* ΣΥΝ. τίκτω· ΦΡ (α) ***ο άνδρας γεννά και η γυναίκα τίκτει*** ο άνδρας γονιμοποιεί και η γυναίκα φέρει στον κόσμο το παιδί (β) (εμφατ.) ***όπως τον / τη γέννησε η μάννα του / της*** γυμνός, χωρίς ρούχα: *στάθηκε μπροστά του γυμνή. όπως τη γέννησε η μάννα της* (γ) (μτφ.) ***έχω γεννήσει (κάποιον)*** καταλαβαίνω πάρα πολύ καλά (κάποιον) *ξέρω πού το πας σ' έχω γεννήσει εγώ!* (δ) (μτφ.) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** βλ. λ. *κότα* **2.** (μτφ) κάνω (κάτι) να υπάρξει, δημιουργώ, προκαλώ: *η φτώχια γεννά γκρίνια* || *η στάση του μου γεννά υποψίες* **3.** (ειδικότ) συλλαμβάνω νοητικά· παράγω με τη σκέψη (κάτι νέο): *το μυαλό του γεννά έξυπνες ιδέες* ΣΥΝ δημιουργώ, επινοώ (μεσοπαθ ***γεννιέμαι***) **4.** έρχομαι στον κόσμο, αποκτώ υπόσταση· *ο Ν. Καζαντζάκης γεννήθηκε στο Ηράκλειο στις 18 Φεβρουαρίου 1883* || *~ με καισαρική τομή* || *γεννήθηκε με ένα ανατομικό πρόβλημα* **5.** (μτφ.) προκύπτω *τα κράτη που γεννήθηκαν από τη διάλυση τής Σοβιετικής Ένωσης* || *τα προβλήματα που γεννήθηκαν με την επανεμφάνιση τού εθνικισμού* ΣΥΝ δημιουργούμαι **6.** είμαι από τη φύση μου: *γεννιέσαι έξυπνος δεν γίνεσαι!* **7.** (μτχ. ***γεννημένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει έμφυτη συγκεκριμένη ιδιότητα, ικανότητα: *~ μουσικός* (β) (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει σε μεγάλο βαθμό συγκεκριμένη ιδιότητα, ικανότητα, πολύ επιδέξιος. *~ απατεώνας* || *~ να γοητεύει* (γ) αυτός που από τη φύση του (φαίνεται να) προορίζεται για κάτι: *~ να χάνει* (αυτός που διαρκώς χάνει) || *~ νικητής* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γεννῶ (-άω),* αβεβ. ετύμου, πιθ < **γεν-νᾶ-ω* (όπου το -νᾱ- αποτελεί πρόσφυμα, πβ *δάμ-νη-μι* «δαμάζω») < *γέννα* < I.E. *gen-, που απαντά και στη λ. *γέν-ος* Βλ. κ. *γέννα, γενναῖος*]

> **γεννώ – γίνομαι – τίκτω.** Υπάρχει ετυμολογική σχέση ανάμεσα στη ρίζα τού ουσιαστικού **γέν-ος** (*ἐ-γεν-όμην. γί-γν-ομαι* > **γί-ν-ομαι**) και στο ρήμα **γεννώ**, που με εξαίρεση το *-νν-* φαίνεται να έχουν μορφολογική και σημασιολογική σχέση: Βάση τού όλου συστήματος πρέπει να είναι η ρίζα **γεν-**. Από το **γενεά** προήλθε πιθ. η εξής εξέλιξη· *γενεα-ιος > **γενναῖος** (ο διπλασιασμός τού *-νν-* από συμφωνική προφορά τού *-ε-*) > **γέννα** > **γεννῶ**. Ίσως να σχηματίστηκε και *γεν-νά-ω*, όπως *δαμ-νά-ω / δάμνημι* «δαμάζω» ή ακόμη να πρόκειται για εκφραστικό διπλασιασμό τού *-ν-* (*γεν- > γενν-*) Οπωσδήποτε, ήδη στους μεταγενέστερους χρόνους επήλθε ορθογραφική σύγχυση ανάμεσα στους δύο σχηματισμούς. *γέννημα* και *γένημα, ἐγενήθην* και *ἐγεννήθην* κ.λπ. Κανονικά με *-νν-* γράφεται ό,τι προέρχεται από το *γεννώ* και με *-ν-* ό.τι προκύπτει από το *γί(γ)νομαι – γένος.*
> **γεννώ – τίκτω.** Αρχικά (στην αρχαία και τη λόγια γλώσσα) γινόταν διάκριση στη χρήση των δύο ρημάτων Το **τίκτω** χρησιμοποιόταν για τις γυναίκες *(Η κ. Γεωργίου* ***έτεκε*** *χθες άρρεν),* ενώ το **γεννώ** για τους άνδρες *(Ο πατέρας του* ***εγέννησε*** *δύο παιδιά που δεν ζουν σήμερα).* Σήμερα η χρήση τού *τίκτω* έχει σχεδόν εκλείψει, χρησιμοποιείται δε το *γεννώ* και για τις δύο περιπτώσεις.

Γένοβα κ. **Γένουα** (η) [μεσν.] πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Ιταλίας. — **Γενοβέζος** κ. **Γενουάτης** (ο). **Γενοβέζα** κ **Γενουάτισσα** (η). **γενοβέζικος,** -η. -ο κ. **γενουάτικος**.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Γένουα / Γένουβα* < ιταλ. Genoa / Genova (παλαιότ. Genua), αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται σε I E. *gen- «κάμπτω. λυγίζω»].

γενοκτονία (η) {γενοκτονιών} η προσχεδιασμένη, συστηματική και ολοκληρωτική εξόντωση φυλής ή έθνους: *η ~ των Αρμενίων από τους Τούρκους* || *η ~ των Εβραίων από τους Ναζί*
[ΕΤΥΜ < *γένος + -κτονία < κτείνω* «φονεύω»].

γένομαι ρ. → γίνομαι

ΓΕΝ.Ο.Π.-Δ.Ε.Η. (η) Γενική Ομοσπονδία Προσωπικού – Δ.Ε.Η.

γένος (το) {γέν-ους | -η, -ών} **1.** (α) η οικογενειακή καταγωγή. *βασιλικό / ένδοξο ~* ΣΥΝ σόι. γενιά. καταγωγή (β) το επώνυμο τής πατρικής οικογένειας μιας παντρεμένης γυναίκας *Μαρία Παππά, το ~ Χατζή* **2.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή καταγωγή: *ελληνικό ~* (έθνος) **3.** (ειδικότ.) ***Γένος*** (το) η φυλή των Ελλήνων: *η μεγάλη τού ~ Σχολή* || *οι αγώνες / οι θυσίες / οι διδάσκαλοι τού ~* ΣΥΝ ελληνισμός **4.** κατηγορία ανθρώπων που μοιράζονται ένα κοινό χαρακτηριστικό. *το ~ των εμπόρων / των ποιητών* ΣΥΝ (κακόσ.) σινάφι **5.** ΒΙΟΛ κατηγορία για την ταξινόμηση των ζωντανών οργανισμών, υποδιαίρεση τής οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει ένα ή περισσότερα όμοια ή συγγενικά είδη: *το ανθρώπινο ~* || *το γιασεμί (γιάσμινον το φαρμακευτικόν) είναι είδος φυτού που ανήκει στο ~ Γιάσμινον (Jasminum)* **6.** ΓΛΩΣΣ (α) ***γραμματικό γένος*** γραμματική υποκατηγορία τού ονόματος (ουσιαστικών, επιθέτων. άρθρων. μετοχών, αντωνυμιών) βάσει τής οποίας τα ονόματα διακρίνονται μορφολογικώς σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα *η λέξη «τοίχος» είναι αρσενικού γένους. η λέξη «αυλή» θηλυκού γένους και η λέξη «μολύβι» ουδετέρου γένους* (β) **φυσικό γένος** διάκριση φύλου που υπάρχει μόνο στα έμψυχα ονόματα. τα οποία διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά) **7.** ΦΙΛΟΣ (α) **έννοια γένους** κάθε ευρύτερη έννοια σε σχέση με τις στενότερες. τις οποίες περιέχει στο πλάτος της (β) ***προσεχές γένος*** βλ λ. *προσεχής* • ΦΡ ***εν γένει*** γενικά. συνολικά *η ~ απόδοσή του στα μαθήματα είναι ικανοποιητική.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < I.E. *gen-, πβ. σανσκρ jánas. λατ genus, γαλλ. genre. ισπ genero, hermano «αδελφός» (< λατ. germanus). γοτθ. kuni. αγγλ. kind «είδος», kin «φυλή», γερμ. Kind «παιδί» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γί-γν-ομαι, γένε-σις (-η), γενε-ά. γενέ-θλιος, γεν-νῶ. γεν-ναῖος, γεν-ικός, γόν-ος, γον-εύς (-έας), γνή-σιος, νεο-γνό(ν)*].

> **γένος φυσικό – γένος γραμματικό.** Κύριο χαρακτηριστικό των ονομάτων τής Ελληνικής (ουσιαστικών. επιθέτων, άρθρων και επιθετικών αντωνυμιών) είναι ότι προσδιορίζονται ως προς το γένος. Υπάρχουν δύο είδη γένους: το **φυσικό γένος** (sexus) και το **γραμματικό γένος** (genus). Διάκριση **φυσικού γένους** υπάρχει μόνο στα έμψυχα ονόματα, τα οποία και διακρίνονται σε άρρενα (αρσενικά) και θήλεα (θηλυκά): *πατέρας μητέρα. άντρας – γυναίκα, γυιος – κόρη, θείος – θεία, διευθυντής - διευθύντρια. σκύλος σκύλα, λέοντας – λέαινα, βασιλιάς – βασίλισσα. φιλόλογος (ο) φιλόλογος (η), επιστάτης – επιστάτισσα, δικηγόρος (ο) – δικηγορίνα/δικηγόρος (η).* Προκειμένου για τα άψυχα ονόματα, ισχύει η διάκριση **γραμματικού γένους**. η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα Λέμε *ο ουρανός. η θάλασσα, το δέντρο· ο πίνακας, η πόρτα, το παράθυρο· ο κήπος, η αυλή. το σπίτι ο μήνας, η μέρα, το λεπτό· ο θόρυβος. η σιωπή. το άγχος ο θώρακας, η καρδιά, το αίμα ο χαρακτήρας, η αγάπη, το μίσος ο γενναίος. η γενναία, το γενναίο ο καλός, η καλή. το καλό* κ ο.κ. Η διάκριση σε αρσενικά, θηλυκά και ουδέτερα είναι εγγενής στα άψυχα ονόματα (ενυπάρχει σε αυτά. όντας συμβατικά προκαθορισμένη). δεν παίζει δε κανέναν άλλο ρόλο από το να διευκολύνει τη **συμφωνία** των συντακτικών όρων μέσα στην πρόταση συμφωνία προσδιορισμού και ονόματος (*ο νέος διευθυντής – η νέα εφημερίδα – το νέο φάρμακο αυτός ο πίνακας – εκείνη η μέρα – το δικό του σπίτι χρήσιμες πληροφορίες –*

γρήγορα αυτοκίνητα – αυστηρούς νόμους – εκείνες τις δύσκολες εποχές – αυτούς τους υπέροχους ανθρώπους κ.λπ).

γενότυπος (ο) → γονότυπος

Γένουα (η) → Γένοβα

γεντιανή (η) ποώδες φυτό με άνθη κίτρινα, γαλάζια ή πορφυρά, που φυτρώνει σε ορεινές περιοχές και έχει φαρμακευτικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ αρχ (ήδη στον Ηρόδοτο) Οι αρχαίοι πίστευαν ότι το φυτό οφείλει την ονομασία του στον βασιλιά τής Ιλλυρίας *Γένθιο*, αφού ευδοκιμούσε κυρ. στις Άλπεις. Η άποψη αυτή δεν στερείται βάσεως]

γενώ (να/θα) ρ. → γίνομαι

γένωμα (το) {γενώματος | χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ το γονιδίωμα (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γερμ Genom < gen- (< αρχ *γένος*) + -om (< επίθημα *-ώμα*)]

γεράζω ρ → γερνώ

γεραίρω ρ. μετβ (λόγ.-σπάν) αποδίδω τιμές σε (κάποιον): *κάθε γενεά γεραίρει τους αγωνιστές που έχυσαν το αίμα τους για την ελευθερία τής χώρας* ΣΥΝ δοξάζω, τιμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < **γεράρ-jω*, βλ. κ *γεραρός*]

γερακάρης (ο) {γερακάρηδες} ο εκγυμναστής γερακιών για το κυνήγι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ιερακάριος* < αρχ *ιέραξ* «γεράκι»]

γέρακας (ο) → γεράκι

γεράκι (το) {γερακ-ιού | -ιών} (κοινό όν κ. για το αρσ. κ το θηλ. πτηνό) **1.** αρπακτικό πουλί με κοντό γαμψό ράμφος, μακριές μυτερές φτερούγες και μακριά γαμψά νύχια *κυνήγι με ~* **2.** (μτφ) ο κρατικός αξιωματούχος που είναι υπέρ τής φιλοπόλεμης πολιτικής. Επίσης **γέρακας** (ο). **γερακίνα** (η) [μεσν] — **γερακήσιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γεράκιον* < μτγν. **ιεράκιον*, υποκ τού αρχ *ιέραξ / ἴρηξ* < **Fίρακ-ς*, που ίσως συνδ με το ρ. *(F)ίεμαι* «εξορμώ, ρίχνομαι» Ο τ *ιέραξ* (με δασεία και *-έ-*) πιθ. οφείλεται σε παρετυμολ επίδραση τού *ιερός* Η χρησιμοποίηση από παλιά των γερακιών στο κυνήγι και η απεικόνισή τους στα διακριτικά των στρατιωτικών στολών οδήγησε στη σημ. τού «φιλοπόλεμου αξιωματούχου»].

γεραλέος, -α, -ο → γηραλέος

γεράματα (τα) {χωρ. γεν.} (καθημ) η γεροντική ηλικία *βαθιά / έρημα / μαύρα ~* ΦΡ (α) ***(με) παίρνουν τα γεράματα*** φθάνω στη γεροντική ηλικία ή γίνομαι ανήμπορος (β) ***καλά γεράματα!*** ευχετ για ήσυχα γηρατειά και με τα λιγότερα, κατά το δυνατόν, προβλήματα (γ) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** για κάποιον που σε μεγάλη ηλικία χρειάζεται να αλλάξει συνήθειες και τρόπο ζωής ή αποφασίζει να μορφωθεί.
[ΕΤΥΜ < μτγν *γηράματα*, πληθ τού *γήραμα* < αρχ *γηρῶ (-άω)* «γερνώ» < *γῆρας*]

Γεράνεια (τα) [αρχ] {Γερανείων} όρος τής ΝΑ Στερεάς Ελλάδας μεταξύ των νομών Αττικής και Κορινθίας.

γεράνι (το) {γεραν-ιού | -ιών} ποώδες φυτό με ποικιλόμορφα φύλλα και διάφορες χρωματικές αποχρώσεις τού άνθους του (ροζ, κόκκινα, λευκά), ο καρπός τού οποίου μοιάζει με το ράμφος τού πτηνού γερανός και καλλιεργείται σε κήπους και γλάστρες ως καλλωπιστικό ΣΥΝ πελαργόνι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γεράνιον* < αρχ *γέρανος*, επειδή ο καρπός τού φυτού μοιάζει με το ράμφος τού γερανού].

γερανογέφυρα (η) {δύσχρ γερανογεφυρών} ανυψωτική και μεταφορική συσκευή που μπορεί να μετακινεί βαριά αντικείμενα οριζοντίως και καθέτως στις ακμές υποθετικού παραλληλεπιπέδου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Kranbrucke]

γερανός (ο) **1.** μεγάλο υδρόβιο αποδημητικό πουλί με μακριά πόδια, μακρύ ράμφος και λαιμό • **2.** μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανύψωση και μετακίνηση βαρέων αντικειμένων, ενώ αυτά αιωρούνται από ειδικό άγκιστρο (βίντσι) ΣΥΝ βαρούλκο (συνεκδ) **3.** το όχημα που περιλαμβάνει και μεταφέρει το παραπάνω μηχάνημα *ο ~ τής Τροχαίας σήκωσε τα αυτοκίνητα που είχαν σταθμεύσει παράνομα* **4.** μηχάνημα που χρησιμοποιείται από τις πυροσβεστικές αντλίες για την εκτόξευση από ψηλά ποσοτήτων νερού πάνω στη φωτιά. — (υποκ.) **γερανάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ *γέρανος* < I E. *ger- «κραυγάζω», πβ. σανσκρ. járatē «θορυβεί», λατ grus «γερανός», γαλλ. grue, αγγλ. crane, crow «κουρούνα, κράζω», γερμ Kran «γερανός», krähen «κραυγάζω» κ ά. Η ονομασία προσδιορίζει και το ανυψωτικό μηχάνημα λόγω τής ομοιότητας τού βραχίονά του με το ράμφος τού πτηνού]

γερανοφόρος, -ος, -ο **1.** αυτός που μεταφέρει γερανό (σημ. 2) **2. γερανοφόρο** (το) το όχημα που μεταφέρει γερανό

γεραρός, -ά, -ό (αρχαιοπρ) αυτός που αξίζει τον σεβασμό: *οι καθηγητές τής γεραράς των Φιλοσόφων Σχολής* ΣΥΝ αξιοσέβαστος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < **γέραρ*, παράλλ τ τού ουσ *γέρας* (βλ λ.)]

γέρας (το) {γέρα-ος κ -ως | χωρ. γεν. κ πληθ.} (αρχαιοπρ.) το βραβείο, το έπαθλο *πολύτιμο ~ για την προσφορά του στο έθνος* ΣΥΝ αριστείο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άθλος*.
[ΕΤΥΜ αρχ < I E. *ĝer- «γηράσκω, ωριμάζω», πβ. σανσκρ. jiryati «γερνάει, εξασθενεί», αρχ σλαβ. zirěti «ωριμάζω», γερμ kerl «ανθρωπάκος», αγγλ. churl «γεωργός, αγροίκος» Ομόρρ. *γέρ-ων (-ος), γερ-αρός, γῆρ-ας, γραῖα* κ.ά Εκτός από τη σημ τής μεγάλης ηλικίας, η λ. *γέρας* περιέγραψε επίσης και την τιμητική θέση που επιφυλασσόταν στους ηλικιωμένους. Η σημ. «αριστείο, έπαθλο» είναι ήδη ομηρική].

Γεράσιμος (ο) {-ου κ -ίμου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας· *Άγιος ~ ο νέος ασκητής ο εν Κεφαλληνία* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < μεσν *Γεράσιμος* «τιμημένος, βραβευμένος» < αρχ. *γέρας* «αριστείο, έπαθλο»]

Γερασιμούλα (η) γυναικείο όνομα.

γερατειά (τα) → γηρατειά

γέρικος, -η, -ο (όχι για πρόσ) **1.** αυτός που έχει γεράσει, που είναι μεγάλης ηλικίας *~ ζώο / πλάτανος* ΣΥΝ γηραλέος **2.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής προχωρημένης ηλικίας, αυτός πάνω στον οποίο φαίνονται τα σημάδια τού χρόνου: *~ δέρμα / πρόσωπο*.

γέρμα (το) {γέρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λογοτ) η δύση τού ηλίου, το ηλιοβασίλεμα ΑΝΤ χάραμα.
[ΕΤΥΜ < *γέρνω*]

γερμαναράς (ο) {γερμαναράδες} (μειωτ) ο Γερμανός

Γερμανία (η) (γερμ Bundesrepublik Deutschland = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας) ομοσπονδιακό κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα το Βερολίνο, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το ευρώ. – **Γερμανός** (ο) [μτγν.], **Γερμανίδα** (η), **γερμανικός**, -ή, -ό (βλ λ), **Γερμανικά** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εθνικός*
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ Germania < Germani «Γερμανοί», κελτ. προελ. (συνδ. με σανσκρ. gharmá- «θερμός») και ίσως οφείλεται στην προέλευση των Κελτών (που πρώτοι κατέκτησαν τα σημερινά γερμ. εδάφη) από περιοχές με θερμά κλίματα Έχει επίσης προταθεί η αναγωγή σε κελτ λ. με τη σημ. «γειτονικοί λαοί» (πβ αρχ. ιρλ. gair «γείτονας» + maon «λαός») ή ακόμη και στις αρχ γερμ. λ. geri «ακόντιο», man «άνθρωπος» Η γερμ. ονομασία Deutschland «χώρα των Γερμανών» προέρχεται από το εθνωνύμιο Deutsche(r) «Γερμανός» < επίθ deutsch (πβ. ελλην. *Τεύτων*) < μέσ γερμ. diutsch < αρχ γερμ diot «λαός» και χρησιμοποιείται ήδη από τον 12ο αι.]

γερμανικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Γερμανία ή τους Γερμανούς *~ γλώσσα / πόλη / αυτοκίνητο / ενοποίηση* ‖ *~ κατοχή* (η περίοδος 1941-44, κατά την οποία η Ελλάδα ήταν υπό την κατοχή των Γερμανών) **2.** αυτός που χαρακτηρίζει τους Γερμανούς· *~ πειθαρχία / ακρίβεια / οργάνωση* ΦΡ (αργκό) ΣΤΡΑΤ ***γερμανικό νούμερο*** η βάρδια σκοπού ή θαλαμοφύλακα στις δυσκολότερες ώρες (2-4 π μ) • **3.** ΓΛΩΣΣ ***γερμανικές γλώσσες*** κλάδος των ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, που περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, την Αγγλική, τη Γερμανική, την Ολλανδική/Φλαμανδική, τα Αφρικάανς, τις σκανδιναβικές γλώσσες Δανική, Νορβηγική, Σουηδική, Ισλανδική–, τη Φριζική, καθώς και νεκρές γλώσσες (π χ. Γοτθική, Παλαιά Σαξονική κ ά) **4.** ΙΣΤ (στην Αρχαιότητα και την πρώιμη μεσαιωνική περίοδο) αυτός που σχετίζεται με τους λαούς που μιλούσαν κάποια από τις γερμανικές γλώσσες *~ φύλα* (π χ. Βησιγότθοι, Οστρογότθοι, Βάνδαλοι, Σουαβοί, Βουργούνδιοι κ ά.)

γερμάνιο (το) [1887] {γερμανίου} ΧΗΜ στοιχείο (σύμβολο Ge) αργυρόγκριζου χρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται σε ηλεκτρονικές κατασκευές λόγω των ιδιοτήτων του ως ημιαγωγού (βλ κ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού νεολατ. Germanium, από το όνομα τής πατρίδας *(Γερμανία)* τού χημικού C. Winkler, ο οποίος πρώτος απομόνωσε και μελέτησε το στοιχείο αυτό].

γερμανοτσολιάς (ο) {γερμανοτσολιάδες} (κακόσ) ο ταγματασφαλίτης (βλ λ.)

γερμανόφιλος, -η, -ο [1859] **1.** αυτός που θαυμάζει τη Γερμανία και τον πολιτισμό της **2.** (για πολιτικούς σε θέσεις εξουσίας) αυτός που εφαρμόζει πολιτική που εξυπηρετεί τα συμφέροντα τής Γερμανίας – **γερμανοφιλία** (η) [1892].

γερμανόφωνος, -η, -ο → -φωνος

γερμάς (ο) → γιαρμάς

γερνώ (κ. -άω) ρ αμετβ κ μετβ. {γερνάς . | γέρασ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** γίνομαι γέρος *γέρασε πριν (απ') την ώρα του* ΣΥΝ με παίρνουν τα χρόνια **2.** (συνεκδ. για κράτη) παρουσιάζω πρόβλημα δημογραφικό, αυξάνεται ο αριθμός των ηλικιωμένων ατόμων με αντίστοιχη μείωση των γεννήσεων *η Ελλάδα γερνάει τα τελευταία 50 χρόνια* • **3.** γίνομαι παλιός και ξεπερασμένος, δεν συμβαδίζω με τις απαιτήσεις τής εποχής μου· κυρ στη μτχ. ***γερασμένος**, -η, -ο*: *γερασμένες ιδέες* ‖ *γερασμένη πολιτική* ΣΥΝ παλιώνω ♦ **4.** (μετβ) κάνω (κάποιον) να μοιάζει και να αισθάνεται γέρος. *«με γέρασαν τα βάσανα, τής φυλακής οι πόνοι»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης (λαϊκ) **γεράζω**. – **γέρασμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γειρτός, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ μεσν. από τον αόρ *(ἐ)γέρασα* < αρχ *ἐγήρασα* (ρ. *γηράσκω*, βλ λ) κατά το σχήμα *ξέχασα - ξεχνώ, πέρασα – περνώ*]

γέρνω ρ αμετβ κ μετβ {έγειρα (να/θα γείρω), γερμένος} ♦ (αμετβ) **1.** παρουσιάζω κλίση προς τα κάτω ή προς τα πλάγια: *τα κλαδιά γέρνουν από το βάρος τού χιονιού* ‖ *έγειρε στο πλάι αναίσθητος* ΣΥΝ κάμπτομαι, λυγίζω, σκύβω, κλίνω ΦΡ ***η πλάστιγγα / η ζυγαριά γέρνει υπέρ / προς το μέρος (κάποιου)*** η κατάσταση διαμορφώνεται ευνοϊκά για (κάποιον/κάτι) **2.** πέφτω για ύπνο, ξαπλώνω *έγειρε και αποκοιμήθηκε* ΣΥΝ πλαγιάζω, κατακλίνομαι, κοιμάμαι • **3.** (ειδικότ. για τον ήλιο) πλησιάζω στη δύση μου, εξαφανίζομαι πίσω από τα βουνά *περίμενε να γείρει πρώτα ο ήλιος* ΣΥΝ δύω, βασιλεύω • **4.** ακουμπώ (κάπου) *~ πάνω στο τραπέζι* ‖ *έγειρε στον ώμο του* ♦ (μετβ) **5.** κάνω (κάτι) να πάρει κλίση προς τα κάτω ή προς τα πλάγια, αφήνω (κάτι) να πέσει προς τα κάτω: *γείρε το βαρέλι, για να αδειάσει* ΣΥΝ κατεβάζω **6.** μισοκλείνω (κάτι που ήταν προηγουμένως ανοικτό). *γείρε λίγο το παράθυρο, γιατί κάνει κρύο* ‖ *η πόρτα ήταν γερμένη* ΦΡ ***γέρνω το κεφάλι (μου)*** (i) κατακλίνομαι, πέφτω για ύπνο *έγειρε το κεφάλι στο πλάι κι αποκοιμήθηκε* (ii) χαμηλώνω τα μάτια (από ντροπή): *μόλις συνειδητοποίησε το σφάλμα του, έγειρε το κεφάλι ντροπιασμένος* (iii) (μτφ.) υποκύπτω, υποτάσσομαι *δεν έγειραν το κεφάλι στον κατακτητή* — **γέρσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐγέρνω*, από τον αόρ. *ἔγειρα* τού αρχ *ἐγείρω* κατά το σχήμα *έσπειρα – σπέρνω, έδειρα – δέρνω* Η σημασιολ. μεταβολή «ανυψώνω» → «παρουσιάζω κλίση, πλαγιάζω» (ήδη μεσν.) ερμηνεύ-

εται από καταστάσεις στις οποίες οι δύο σημ συνυπάρχουν, όπως συμβαίνει π χ με τις πλάστιγγες μιας ζυγαριάς].

γερο- κ **γερό-** [μεσν.] **1.** λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων· *γερο-Νικόλα, τού γερο-Παντελή* **2.** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος έχει χαρακτηριστικά γέρου, ηλικιωμένου άνδρα: *γερο-παράξενος, γερο-γκρινιάρης, γερο-τσιφούτης, γερο-φαφούτης, γερο-καμπούρης, γερο-σαλιάρης.*

γεροδεμένος, -η, -ο **1.** (κυρ) αυτός που έχει αθλητική σωματική κατασκευή, εύρωστος, δυνατός: ~ *σώμα* ΣΥΝ λεβεντόκορμος, ρωμαλέος **2.** (σπανιότ. για πράγμ) αυτός που έχει δεθεί ή συναρμολογηθεί με στερεό τρόπο, που είναι δύσκολο να διαλυθεί ΣΥΝ στερεός, γερός

γεροδιάολος (ο) μόνο στη ΦΡ ***ái στον γεροδιάολο!*** υβριστ. προς κάποιον άντε στον διάβολο'

γεροκομείο (το) → γηροκομείο

γεροκομώ ρ. → γηροκομώ

γεροκούσαλο (το) (εκφραστ) άνθρωπος που έχει καταβληθεί από τα γηρατειά και τα έχει χαμένα, ώστε να μη θυμάται και να μην επικοινωνεί ομαλά με το περιβάλλον του ΣΥΝ ραμολιμέντο, χούφταλο [ΕΤΥΜ < *γέρος* + *κούσαλο* < μεσν *κουσούλιον* «παλιόρουχο»]

γερόλυκος (ο) **1.** ο γέρικος λύκος **2.** (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που έχει γεράσει μέσα σε κινδύνους και έχει αποκτήσει πολλές εμπειρίες ΣΥΝ πολύπειρος

γερομπαμπαλής (ο) {γερομπαμπαλήδες} (μειωτ -εκφραστ) γέρος ανόητος και ξεμωραμένος ΣΥΝ χούφταλο
[ΕΤΥΜ < *γέρος* + *μπάμπαλο* «κουρέλι», πιθ < *πάμπαλο* < αρχ *παμπάλαιος*]

γερομπισμπίκης (ο) {γερομπισμπίκηδες} (μειωτ -εκφραστ.) δύστροπος, κακού χαρακτήρα γέρος ΣΥΝ γεροπαράξενος.
[ΕΤΥΜ < *γέρος* + *μπισμπίκης*, ίσως < τουρκ beşbiyik «μούσμουλο»]

γεροντάματα (τα) τα γεράματα: *τώρα στα ~ ξαναμωράθηκε*
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *γέροντας* και *γεράματα*].

γέροντας (ο) {γερόντων}, **γερόντισσα** (η) {γεροντισσών} **1.** (εκφραστ.) άτομο προχωρημένης ηλικίας (που εμπνέει ιδιαίτερο σεβασμό και αγάπη), ο ηλικιωμένος *σεβάσμιος* ~ ΣΥΝ γέρος, ηλικιωμένος, παππούς • **2.** (ειδικότ.) (α) προσφώνηση για σεβάσμιους κληρικούς ή μοναχούς, που φαίνονται ή είναι προχωρημένης ηλικίας (β) ο ηγούμενος μονής ή σκήτης (γ) ο ηγούμενος που μετέχει στη γεροντία (βλ λ) (δ) (σε κελλί, βλ λ , σημ 1β) ο πρεσβύτερος μοναχός (ε) ο πνευματικός πατέρας και καθοδηγητής μοναχού ή κληρικού (στ) ο πρώτος τη τάξει αρχιερέας τού Οικουμενικού Πατριαρχείου μετά τον Πατριάρχη • **3.** (παλαιότ) ***γέροντες / γερόντοι*** (οι) πρόσωπα που κατέχουν ανώτατο αξίωμα σε χωριό και χαίρουν τής γενικής εκτιμήσεως, οι προύχοντες τού τόπου: *μαζεύτηκαν οι ~ ν' αποφασίσουν* ΣΥΝ προεστοί, δημογέροντες, πρόκριτοι. — (υποκ.) **γεροντάκος** (ο) κ. **γεροντάκι** (το) [μεσν] (σημ 1)
[ΕΤΥΜ < αρχ *γέρων*, *-οντος* < I E. *ĝer-ont- «γέρος, ώριμος», πβ σανσκρ járant- «γέρος», αρμ. cer, αρχ σλαβ zirěti «ωριμάζω» κ.ά. Ομόρρ *γέρ-ας, γερ-αρός, γηρ-αλέος, γραῦς* (γεν **γραϝ-ός*), *γῆρ-ας, γραῖα, Γερ-άσιμος* κ ά.]

γερόντι (το) {χωρ. γεν.} ο γέροντας. (συνήθ. στον πληθ.) *τα γερόντια κάθονταν στο καφενείο και συζητούσαν*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γερόντιον*, υποκ τού *γέρων*]

γεροντία (η) {γεροντιών} το σύνολο των γερόντων, των προϊσταμένων μονής ή σκήτης, οι οποίοι συγκροτούν το βασικό όργανο τής εσωτερικής διοίκησης και αποφασίζουν για όλα τα θέματα· αλλιώς *γεροντική σύναξις.*
[ΕΤΥΜ αρχ , δωρ όρ. αντί τού συνήθους *γερουσία*, < *γέρων, -οντος*]

γεροντίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ πληθ } ο γεροντομορφισμός (βλ.λ.) ΣΥΝ προγηρία
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. geromorphism Βλ. κ ορθότ. *γεροντομορφισμός*]

Γεροντικό (το) βιβλίο το οποίο περιέχει διηγήσεις και αποφθέγματα των γερόντων, των ασκητών τής ερήμου, τα οποία αναφέρονται σε σημαντικές πτυχές τής ασκητικής πνευματικότητας

γεροντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζει τους γέροντες και την κατάσταση στην οποία βρίσκονται λόγω τής ηλικίας τους· ~ *ιδιοτροπία* / *άνοια* **2.** ***Γεροντικό*** (το) βλ λ — **γεροντικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ < *γέρων* Ο όρ *γεροντική άνοια* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. senile dementia]

γερόντιο (το) [αρχ.] {γεροντί-ου | -ων} (μειωτ) ο γέρος

γεροντισμός (ο) [1891] **1.** η αύξηση των ατόμων προχωρημένης ηλικίας αναλογικά προς τους νέους· *η αύξηση τής μετανάστευσης μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνικό και οικονομικό* ~ **2.** (ειδικότ) τα συναισθήματα μαρασμού και εγκατάλειψης που αισθάνονται τα άτομα γεροντικής ηλικίας **3.** (μειωτ) η ιδιότητα τού γέρου, το να βρίσκεται κανείς σε προχωρημένη ηλικία **4.** η γεροντίαση (βλ λ)

γεροντίστικος, -η, -ο [μεσν.] (μειωτ.) αυτός που ταιριάζει σε γέρο: ~ *ντύσιμο* — **γεροντίστικα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ίστικος.*

γεροντο- κ **γεροντό-** κ. **γεροντ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν. **1.** σχέση με πρόσωπα γεροντικής ηλικίας ή με την ίδια τη γεροντική ηλικία· *γεροντο-κρατία, γεροντο-λογία, γεροντο-φιλία, γεροντο-φοβία* **2.** χαρακτηριστικό τής γεροντικής ηλικίας: *γεροντ-ίαση, γεροντο-μορφισμός, γεροντό-παχα*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ *γεροντομανία*), που προέρχεται από το ουσ *γέρων, -οντος*, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ χ αγγλ geronto-logy)]

γεροντοκόρη (η) {χωρ γεν πληθ } (μειωτ.) **1.** ανύπαντρη γυναίκα προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ άγαμη **2.** (μτφ) ιδιότροπη γυναίκα με παραξενιές στη συμπεριφορά της. — (ειρων.) **γεροντοκόρος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άγαμος*

γεροντοκοριάζω ρ. αμετβ. {γεροντοκόριασα} **1.** (για γυναίκες) μένω ανύπαντρη **2.** (μτφ.) αποκτώ δύστροπη *συμπεριφορά* (όπως οι γεροντοκόρες)

γεροντοκορισμός (ο) [1885] **1.** η ιδιότροπη συμπεριφορά που ταιριάζει σε γεροντοκόρη **2.** (συνεκδ) κάθε ιδιότροπη συνήθεια ή πράξη που προκαλεί ενόχληση στους άλλους ιδιοτροπία, παραξενιά: *σταμάτα πια τους ~ και φέρσου σαν φυσιολογικός άνθρωπος* ΣΥΝ παραξενιά Επίσης **γεροντοκοριλίκι** (το)

γεροντοκρατία (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση ατόμων προχωρημένης ηλικίας στην πολιτική και κοινωνική ζωή μιας χώρας.

γεροντολογία (η) {χωρ. πληθ } ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τη βιολογική και ψυχολογική συμπεριφορά και τα προβλήματα των ηλικιωμένων — **γεροντολόγος** (ο/η), **γεροντολογικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. gerontology]

γεροντόμαγκας (ο) {χωρ. γεν πληθ } ηλικιωμένος μάγκας ή γέρος με μάγκικη συμπεριφορά

γεροντομορφισμός (ο) ΙΑΤΡ η πρόωρη εμφάνιση γεροντικών χαρακτηριστικών (άσπρισμα μαλλιών, ρυτίδιασμα τού δέρματος), που εμφανίζεται σε νεαρά άτομα, οφειλόμενη σε ενδοκρινικές ή άλλες παθολογικές αιτίες ΣΥΝ γεροντίαση, προγηρία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ geromorphism]

γεροντοπαλλήκαρο (το) άγαμος άνδρας προχωρημένης ηλικίας ΣΥΝ εργένης, μπεκιάρης ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άγαμος.*

γεροντόπαχα (τα) η πλαδαρότητα τού δέρματος και το πάχος που αποκτά κανείς στη γεροντική ηλικία

γεροντόπιασμα (το) {γεροντοπιάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το παιδί τού οποίου οι γονείς είναι σε προχωρημένη για τεκνοποίηση ηλικία **2.** (μτφ -μειωτ.) άνθρωπος δύσθυμος και καχεκτικός
[ΕΤΥΜ < *γέροντας* + *-πιασμα* < *πιάνω*].

γεροντοφέρνω ρ. αμετβ {μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} μοιάζω με γέρο ή έχω γεροντίστικες συνήθειες και τρόπους

γεροντοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} η ερωτική επιθυμία νεαρών ατόμων για άτομα μεγάλης ηλικίας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. gerontophilia].

γεροντοφοβία (η) [1890] ο φόβος για τον ερχομό τού γήρατος.

γεροξεκούτης, -α, -ικο (μειωτ.) ο γέρος που λόγω ηλικίας τα έχει χαμένα, δεν θυμάται και κάνει ανοησίες ΣΥΝ ξεκούτης

γεροξούρας (ο) {χωρ γεν. πληθ } (μειωτ -εκφραστ) ο γέρος ΣΥΝ παλιόγερος, γερομπισμπίκης, ραμολιμέντο, χούφταλο.
[ΕΤΥΜ < *γέρος* + *ξούρας* «ξαναμωραμένος» (βλ.λ)]

γεροπαραλυμένος (ο) (υβριστ.) ο μεγάλης ηλικίας έκφυλος άνδρας

γεροπαράξενος, -η, -ο **1.** γέρος με ιδιότροπη συμπεριφορά, που γκρινιάζει με το παραμικρό ΣΥΝ γερογκρινιάρης, γερομπισμπίκης **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει ιδιοτροπίες, δύστροπη συμπεριφορά.

γερός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που είναι απολύτως υγιής και αρτιμελής *δεν μας νοιάζει αν γεννηθεί αγόρι ή κορίτσι, αρκεί να είναι ~ παιδί'* ‖ (σε χαιρετισμό) *Τι κάνεις, καλά είσαι; ~, δυνατός,* ΣΥΝ υγιής ΑΝΤ άρρωστος **2.** (ειδικότ) αυτός που διαθέτει σωματική και ψυχική δύναμη και ακμή, εύρωστος, *μετά την προηγούμενη ταλαιπωρία του νιώθει και πάλι ~ και έτοιμος να προσφέρει* ‖ ~ *άντρας* ΣΥΝ ρωμαλέος, δυνατός **3.** αυτός που αντέχει σε οποιαδήποτε πίεση ή δυσμενή επίδραση: *ταινία για ~ νεύρα* ‖ ~ *κράση* / *στομάχι* ΣΥΝ ανθεκτικός **4.** (για μη έμψυχα) αυτός που παρέχει ασφάλεια, αντέχει και δεν φθείρεται εύκολα ~ *σπίτι* / *θεμέλια* / *παπούτσι* ΣΥΝ στερεός, ανθεκτικός • **5.** (αρνητ) αυτός που δεν έχει καταστραφεί ή δεν έχει φθαρεί: *δεν έχει αφήσει ποτήρι ~ με την απροσεξία της* (τα έχει σπάσει όλα) **6.** (για καρπούς) αυτός που δεν έχει σαπίσει ή χαλάσει, που δεν είναι κούφιος εσωτερικά: ~ *αμύγδαλα* • **7.** (εκφραστ) ο εξαιρετικά ικανός. ~ *επιστήμονας* ‖ (συνεκδ.) ~ *μυαλό* **8.** (για χρηματικά ποσά) αυτός που είναι μεγάλης αξίας, καθόλου ευκαταφρόνητος· ~ *μεροκάματο* / *κομπόδεμα* / *λεφτά* ΦΡ ***γερή μπάζα*** μεγάλο χρηματικό ποσό (συχνά αποκτημένο με πλάγιο και αθέμιτο τρόπο) **9.** έντονος, σφοδρός ~ *βροχή* / *τρικυμία* / *καβγάς* **10.** σπουδαίος, σημαντικός· ~ *γλέντι* / *φαΐ* / *ευκαιρία* / *απάτη* ΦΡ (μτφ.) (α) ***γερό ποτήρι / πιρούνι / κουτάλι*** για κάποιον που πίνει / τρώει πολύ (β) ***έχω γερές πλάτες / γερό δόντι / μέσον*** έχω ισχυρές γνωριμίες, με υποστηρίζουν άνθρωποι με ισχύ (γ) ***ένα γερό χέρι ξύλο*** δυνατό και συνεχές ξυλοκόπημα (ως τιμωρία) (δ) ***γερό σκαρί*** (i) (για πλοίο) ανθεκτικό στη θαλασσοταραχή και στις κακουχίες (ii) (μτφ.) άνθρωπος με ισχυρή κράση — **γερά** επίρρ., **γεροσύνη** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *ὑγιερός* < αρχ. *ὑγιηρός* < *ὑγιής*].

γέρος (ο) **1.** άνδρας προχωρημένης ηλικίας· *ανήμπορος / ανισόρροπος / καλοστεκούμενος ~* ‖ (κ ως επίθ) *θ' αφήσεις τον ~ πατέρα σου μόνο του.* ‖ *Τι να σου κάνει ~ άνθρωπος. Μπορεί να τα καταφέρει μόνος του;* ΣΥΝ ηλικιωμένος, γέροντας, παππούς ΑΝΤ νέος (πβ λ *μεγάλος*)· ΦΡ (παροιμ.) (α) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** βλ λ *γεράματα* (β) (παροιμ) ***άκουε γέρου συμβουλή και παιδεμένου γνώμη*** για να τονιστεί πόσο χρήσιμες είναι οι συμβουλές των ηλικιωμένων **2.** (οικ.) (α) ο πατέρας *ο ~ μου μού άφησε κληρονομιά αυτό το σπίτι* (β) ηλικιωμένος σύζυγος: *μια φορά ζούσε ένας ~ και μια γριά που δεν είχαν παιδιά* (γ) ***γέροι*** (οι) οι γονείς (κυρ. στην αργκό των νέων) *οι ~ της δεν την άφησαν να έρθει στο πάρτι* • **3.** θαμνώδες φυτό με μικρά λευκά άνθη και φαρμακευτικές ιδιότητες. — (υποκ) **γεράκος** (ο) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, τονισμός.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γέρων*, μεταπλασμένος τ από τριτόκλιτο σε δευτερόκλιτο όνομα, πβ. κ *δράκων-δράκος, χάρων-χάρος* Βλ. κ. *γέροντας*]

γερουνδιακό (το) λατινικό ρηματικό επίθετο, με καταλήξεις -ndus, -nda, -ndum, αντίστοιχο προς τα ρηματικά επίθετα σε *-τέος, -τέα, -τέο*

τής Ελληνικής, που δηλώνει ότι η πράξη που εκφράζει το θέμα τού επιθέτου πρέπει ή αξίζει να γίνει· π χ. legendus, -a, -um (που πρέπει να διαβαστεί), delendus, -a, -um (που πρέπει να καταστραφεί).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού λατ. gerundivum < gerundium. Βλ. κ *γερούνδιο*]

γερούνδιο (το) {γερουνδί-ου | -ων} ρηματικός τύπος τής Λατινικής με καταλήξεις -ndi. -ndo, -ndum. -ndo. αντίστοιχος προς τις πλάγιες πτώσεις τού έναρθρου απαρεμφάτου τής Αρχαίας Ελληνικής.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού λατ. gerundium < gerundus. γερούνδιο τού ρ. gerere «φέρω»]

> **γερούνδιο – απαρέμφατο – μετοχή.** Το **απαρέμφατο** (βλ.λ.) ήταν και είναι, όπου υπάρχει, ο ρηματικός σχηματισμός, «που δεν παρεμφαίνει» *(α-παρέμφατος)*, δεν δηλώνει ρητά πρόσωπο, αριθμό, έγκλιση και χρόνο, όπως οι **παρεμφατικοί** τύποι τού ρήματος (πβ. το απαρέμφατο τής Αρχ. Ελληνικής «*γράφειν*» έναντι λ.χ τού παρεμφατικού τύπου «*γράφω*»). Η ελληνική γλώσσα με τη χρήση τού άρθρου σχημάτισε νωρίς και το **έναρθρο απαρέμφατο**, που λειτουργούσε ως ρηματικό ουσιαστικό: *το γράφειν = το γράψιμο* Η Λατινική, μη έχοντας άρθρο, προκειμένου να σχηματίσει τύπους αντίστοιχους προς το έναρθρο απαρέμφατο / ρηματικό ουσιαστικό, χρησιμοποίησε το **γερούνδιο** (gerundium): scribere = (το) γράφειν – scribendi = τού γράφειν – scribendo = στο γράφειν (δοτική) – scribendum = το γράφειν (αιτιατική), scribendo = από το γράφειν (αφαιρετική) Με αυτό δήλωσε τις πλάγιες πτώσεις (γενική, δοτική, αιτιατική, αφαιρετική) έναρθρου απαρεμφάτου. Αντίστοιχοι σχηματισμοί, που λειτουργούν ως ρηματικά ουσιαστικά, είναι οι άκλιτοι τύποι σε -ing τής Αγγλικής (writing, walking), που επίσης χαρακτηρίζονται ως γερούνδια: writing is difficult «το γράφειν / το γράψιμο είναι δύσκολο» Οι ίδιοι τύποι στην Αγγλική λειτουργούν περισσότερο ως άκλιτες **μετοχές** (μολονότι συχνά χαρακτηρίζονται ως γερούνδια) και αντιστοιχούν με τις δικές μας άκλιτες επιρρηματικές μετοχές σε **-οντας / -ώντας** *(γράφοντας / μιλώντας)*, που και αυτές ονομάζονται από μερικούς γραμματικούς *γερούνδια* τής Ελληνικής. ➔ *απαρέμφατο*

γερουσία (η) {γερουσιών} **1.** συνέλευση ή συμβούλιο που διαθέτει τις υψηλότερες νομοθετικές αρμοδιότητες σε μια κυβέρνηση, η νομοθετική συνέλευση ΣΥΝ σύγκλητος **2.** ***Γερουσία*** (η) το νομοθετικό σώμα που λειτουργεί ως «άνω Βουλή», σύμφωνα με τα Συντάγματα ορισμένων κρατών (Η.Π.Α . Γαλλία κ.λπ) • **3.** (μειωτ) σύνολο γερόντων: *Τι να κάνω εγώ με τη ~, Θα πλήξω!* ΑΝΤ νεολαία.
[ΕΤΥΜ αρχ . ουσιαστικοπ θηλ. τού επιθ *γερούσιος* < **γερόντ-ιος* < *γέρων*. Στον λατ. όρο senatus έχουν στηριχθεί οι ονομασίες τού θεσμού αυτού σε άλλες γλώσσες, λ.χ αγγλ. senate, γαλλ sénat]

γερουσιαστής (ο/η) [μτγν]. **γερουσιαστίνα** (η) {χωρ. γεν πληθ.} το μέλος τής Γερουσίας — **γερουσιαστικός**, -ή, -ό [1766].

γεροφτειαγμένος, -η. -ο γεροδεμένος (βλ.λ.).

γέρσιμο (το) ➔ γέρνω

γερτός, -ή, -ό → γειρτός

γέρων (ο) {γέρ-οντος. -οντα | -οντες, -όντων} (λόγ.) **1.** ο γέρος • **2.** (ειδικότ.) ο γέροντας μοναχός ή ασκητής ή ηλικιωμένος ιερέας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρέσβης*.
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. *γέροντας* Η λ γέρων με την σημασία «πνευματικός πατέρας τής ερήμου» φαίνεται ότι απαντά ήδη τον 4ο αι και καθιερώθηκε στην ασκητική παράδοση τής Ορθοδοξίας (πβ παλαιοσλαβ *στάρετς*)].

Γ.Ε.Σ. (το) Γενικό Επιτελείο Στρατού.

Γεσθημανή (η) ➔ Γεθσημανή

γέσμαν κ **γιέσμαν** (ο) {άκλ } ελλην. *μαλιστάς* αυτός που πάντα συμφωνεί και δέχεται τη γνώμη των ανωτέρων του, ανεξαρτήτως των προσωπικών του πεποιθήσεων, ο κόλακας, αυτός που λέει πάντοτε «ναι», «μάλιστα»
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yes-man]

γέτι (το) {άκλ.} ζώο πολύ μεγάλων διαστάσεων, που, κατά τον θρύλο, ζει στις ψηλές κορυφές των Ιμαλαΐων και έχει τη μορφή πιθήκου ή αρκούδας· ο χιονάνθρωπος των Ιμαλαΐων.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yeti, θιβετ. προελ].

Γευγελή (η) πόλη τού Κράτους των Σκοπίων στο ΝΑ. άκρο τής χώρας στα σύνορα με την Ελλάδα
[ΕΤΥΜ Πιθ αντιδάν., < σερβοκρ Djevdjelija < μεσν *Ζεύγλη* (βλ. λ *ζεύγλα*)]

γεύμα (το) {γεύμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** η ποσότητα τής τροφής που παρέχεται και καταναλώνεται σε συγκεκριμένη ώρα: *τρία κύρια ~* || *λιτό / λουκούλλειο ~* ΣΥΝ φαγητό **2.** (ειδικότ) το μεσημεριανό φαγητό **3.** επίσημη συνεστίαση με φαγητό που παρατίθεται προς τιμήν κάποιου ή για συγκεκριμένη αιτία. *ο πρωθυπουργός θα παραθέσει ~ στους ξένους επισήμους* || *το ~ των αρραβώνων* ΦΡ ***γεύμα εργασίας*** γεύμα, κατά τη διάρκεια τού οποίου συζητούνται διάφορα (συνήθ επαγγελματικά) θέματα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γεῦμα* < *γεύομαι*. Το *γεύμα εργασίας* αποτελεί μεταφρ δάνειο από αγγλ working lunch]

> **γεύμα – δείπνο – πρόγευμα κ.λπ.** Η λ. **γεύμα** (< *γεύομαι*) αποτελεί τον γενικό όρο για τη λήψη τροφής σε διάφορα διαστήματα τής ημέρας *(Τρώει δύο / τρία γεύματα την ημέρα – Τρώει μόνο ένα γεύμα την ημέρα, συνήθως το βράδυ)* Το πρωινό γεύμα ονομάζεται συνήθ **πρόγευμα** ή (απλώς) **πρωινό**. Παλαιότερα το *πρόγευμα* σήμαινε και το (μεσημεριανό) γεύμα, αυτό που προηγείται τού βραδινού Και σήμερα στην εθιμοτυπική γλώσσα των επίσημων γευμάτων «*η παράθεση προγεύματος*» σημαίνει «παράθεση γεύματος», ενίοτε ελαφρότερου γεύματος και νωρίς το μεσημέρι. Ανάμεσα στο πρόγευμα και στο (μεσημεριανό) γεύμα παρεμβάλλεται συχνά ένα «πρόχειρο γεύμα» που ονομάζεται και **κολατσιό** (μεσν. *κολάσιον* < ιταλ. colazione) Ακολουθεί το (κύριο παλαιότερα) **γεύμα** ή **μεσημεριανό** Στο πρώτο διάστημα τής εσπέρας, νωρίς το βράδυ (βραδάκι) υπήρχε το **απογευματινό** (γεύμα) ή **δειλινό**, που επισημότερα ονομαζόταν **πρόδειπνο** Ακολουθεί το (βραδινό) γεύμα, το λεγόμενο **δείπνο** ή **βραδινό** Στην παλιά δε Αθήνα με τις κοινωνικές συγκεντρώσεις, μιλούσαν και για **σουπέ**, για μεταμεσονύκτιο (ελαφρό) δείπνο

γευματίζω ρ. αμετβ. [μεσν] {γευμάτισα} **1.** παίρνω ένα πλήρες γεύμα, τρώω **2.** (ειδικότ.) τρώω για μεσημέρι: *λόγω δουλειάς γευματίζει αργά το απόγευμα* **3.** παρακάθομαι σε επίσημο γεύμα ΣΥΝ. συντρώγω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγκληματώ*.

γεύομαι ρ αμετβ. αποθ {γεύτηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** δοκιμάζω τη γεύση ή την ποιότητα (φαγητού ή ποτού). βάζοντας λίγη ποσότητα από αυτό στο στόμα μου *γεύτηκε ένα πρώτης ποιότητας ιταλικό κρασί* **2.** (μτφ) αποκτώ την ευχάριστη ή δυσάρεστη εμπειρία (κατάστασης): *~ τις χαρές τής ζωής / τα αγαθά τής γνώσης* ΣΥΝ απολαμβάνω, γνωρίζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γεύσ-ομαι* < Ι Ε *geus- «γεύομαι, δοκιμάζω», πβ σανσκρ jusate, λατ. gustus «γούστο», ιταλ. gusto, γαλλ goûte, αγγλ choose «διαλέγω» (< γαλλ. choisir < γοτθ. kausjan «γεύομαι») κ.ά Ομόρρ *γεῦ-μα, γεῦ-σις (-η), γούστο* κ ά.]

γεύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** μία από τις πέντε αισθήσεις, με την οποία γίνεται αντιληπτή η ποιότητα των στερεών και υγρών ουσιών που εισέρχονται στη στοματική κοιλότητα, ανάλογα με το είδος τού ερεθισμού που προκαλούν στο αισθητήριο όργανο, τη γλώσσα (π.χ αν κάτι είναι γλυκό, αλμυρό, πικρό κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) η ειδική εντύπωση που απομένει στο γευστικό αισθητήριο από κάτι που δοκιμάζουμε. *γλυκιά / πικρή / στυφή / πικάντικη ~* || *καραμέλα με ~ φράουλα / λεμόνι* **3.** (ειδικότ.) το ευχάριστο αίσθημα που αποκομίζουμε από τη δοκιμή ενός εδέσματος, η νοστιμιά: *το φαγητό αυτό δεν έχει ~* ΣΥΝ νοστιμιά **4.** (ειδικότ.) φαγητό μαγειρεμένο με ορισμένο τρόπο. *παραδοσιακές / ελληνικές / ανατολίτικες ~* **5.** (μτφ.) το αίσθημα ή η εντύπωση που προκύπτει από ευχάριστη ή δυσάρεστη εμπειρία: *μας έμεινε μια ~ απογοήτευσης* || *πήραμε μία πρώτη ~ τού καινούργιου προγράμματος τού σταθμού* ΣΥΝ εμπειρία
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γεῦσις* < **γεῦσ-τις* < *γεύομαι* (< **γεύσ-ομαι*)].

γευσιγνώστης (ο) {γευσιγνωστών}, **γευσιγνώστρια** (η) {γευσιγνωστριών} ειδικός στην αξιολόγηση τής γεύσης των φαγητών (ο οποίος συχνά επισκέπτεται εστιατόρια και δημοσιεύει κριτική για την ποιότητα των εδεσμάτων, των ποτών κ.λπ) — **γευσιγνωσία** (η)
[ΕΤΥΜ < *γεύση-* + *γνώστης*].

γευστικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με την αίσθηση τής γεύσης: *οι βασικές ~ κατηγορίες είναι η όξινη, η αλμυρή, η γλυκιά και η πικρή* || *~ αισθητήριο / όργανα / κάλυκες* • **2.** (ειδικότ.) αυτό που έχει ευχάριστη γεύση. *~ φαγητό* ΣΥΝ νόστιμος, εύγευστος, απολαυστικός. — **γευστικότητα** (η) [1887].

γέφυρα (η) {γεφυρών} **1.** κατασκευή μόνιμη ή μετακινούμενη που συνδέει δύο σημεία, παρέχοντας πέρασμα πάνω από ποταμό, χάσμα, δρόμο κ λπ. ΣΥΝ γεφύρι, διάβαση, ζεύγμα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμεύει ως μέσο προσεγγίσεως για τη μείωση ή εξάλειψη διαφορών ανάμεσα σε μεμονωμένα άτομα, ομάδες ατόμων ή κράτη *η παρέμβασή του αποτέλεσε μια ~ επικοινωνίας μεταξύ των δύο αντιπάλων* ΦΡ (μτφ.) (α) ***κόβω / γκρεμίζω τις γέφυρες*** καταστρέφω κάθε σημείο επαφής, διακόπτω τις σχέσεις, την επικοινωνία (με κάποιον): *με τις εμπρηστικές δηλώσεις του έκοψε τις γέφυρες με τους άλλους συνομιλητές για την επίτευξη ειρήνης* (β) ***χτίζω γέφυρες*** συμβάλλω στην επίτευξη προσέγγισης, συνεννόησης μεταξύ αντίπαλων μερών *ο διαμεσολαβητής τού Ο.Η.Ε προσπαθεί να χτίσει γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ των δύο εμπόλεμων πλευρών* • **3.** (στην οδοντιατρική) κατασκευή που αποτελείται από ελάσματα, γεφυρώματα και συνδέσμους και χρησιμοποιείται για τη λειτουργική ή αισθητική αποκατάσταση ενός ή περισσότερων απολεσθέντων δοντιών • **4.** το μεταβατικό στάδιο ανάμεσα σε δύο μέρη ραδιοφωνικού ή τηλεοπτικού προγράμματος, που καλύπτεται από διαφημιστικά μηνύματα ή μουσικά κομμάτια: *μουσική ~* • **5.** άσκηση γυμναστικής κατά την οποία ο κορμός τού σώματος λυγίζει προς τα πίσω, ώστε τα χέρια να ακουμπήσουν στο έδαφος και το σώμα να πάρει το σχήμα γέφυρας • **6.** ΝΑΥΤ (στα πλοία) το υπερυψωμένο επίπεδο πάνω από το κατάστρωμα, από όπου γίνεται η διακυβέρνηση τού πλοίου • **7.** ΑΝΑΤ περιοχή τού εγκεφάλου κοντά στην παρεγκεφαλίδα — (υποκ.) **γεφυρούλα** (η) κ **γεφυράκι** (το) (σημ. 1)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γέφῠρ-jα*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *gʷeb(h)-, πβ. αρμ kamurj «γέφυρα» Η *γέφυρα* των πλοίων αποδίδει το αγγλ. bridge].

γεφύρι κ **γιοφύρι** (το) [μεσν] {γεφυρ-ιού | -ιών} η μικρή γέφυρα (γενικότ.) η γέφυρα· ΦΡ (μτφ.) ***γεφύρι τής Άρτας*** έργο το οποίο χρονίζει, που η ολοκλήρωσή του καθυστερεί ή που οδηγείται από αναβολή σε αναβολή. *η κατασκευή τού μετρό κατάντησε ~*.
[ΕΤΥΜ < μτγν *γεφύριον*. υποκ. τού αρχ. *γέφυρα* (βλ.λ.) Από τον θρύλο και το δημοτικό τραγούδι για το *γεφύρι τής Άρτας*, που «ολημερίς το χτίζανε, τη νύχτα γκρεμιζόταν», προήλθε η μτφ σημ τής φρ.].

γεφυροπλάστιγγα (η) ΤΕΧΝΟΛ μεγάλη πλάστιγγα σε σχήμα πλατφόρμας για το ζύγισμα βαρέων οχημάτων (π.χ φορτηγών αυτοκινήτων και των φορτίων τους)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bruckenwage]

γεφυροποιός (ο) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει γέφυρες **2.**

(μτφ) πρόσωπο που αναλαμβάνει να συμβιβάσει δύο αντιμαχόμενες πλευρές δημιουργώντας σημεία επαφής ανάμεσά τους ΣΥΝ ειρηνοποιός. — **γεφυροποιία** (η) [1833].

γεφυροσκευή (η) [1847] ΣΤΡΑΤ το σύνολο των υλικών που είναι απαραίτητα για την κατασκευή γεφυρών.

γεφυρώνω ρ μετβ. [αρχ] {γεφύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ενώνω με γέφυρα **2.** (συνήθ. μτφ.) φέρνω σε επαφή (αντιτιθέμενες ή εχθρικές πλευρές, ανθρώπους, ιδέες κ.λπ.), μειώνοντας τις αποστάσεις, αίροντας ή περιορίζοντας τις αντιθέσεις ή τις διαφορές, δημιουργώ τις προϋποθέσεις προσέγγισης και επικοινωνίας ή συμφιλίωσης· *η νέα κυβέρνηση προσπαθεί να γεφυρώσει το χάσμα πλουσίων και φτωχών* || *μια άποψη που γεφυρώνει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις δύο κοσμοθεωρίες.* — **γεφύρωμα** (το) [μτγν.] κ **γεφύρωση** (η) [μτγν.], **γεφυρωτικός,** -ή, -ό.

γεω- κ. **γεώ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με τη Γη ή τη γη (ως έδαφος κ.λπ.): *γεω-κεντρικός, γεω-φυσικός. γεώ-μηλο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γηο-* < *γῆ*. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και τής Ν. Ελληνικής, που προήλθε πιθ από τη σύνθεση τής λ *γῆ* με β' συνθ. που άρχιζαν από φωνήεν (π χ. *γεωργός, γεωρύχος*) και εν συνεχεία επεκτάθηκε και σε εκείνα που αρχίζουν από σύμφωνο (π.χ *γεω-μετρία, γεωγραφία*). Βλ κ *γη-*].

γεωγονία (η) [1844] {γεωγονιών} θεωρία ή υπόθεση σχετικά με τη γένεση και τη διαμόρφωση τής Γης — **γεωγονικός,** -ή, -ό [1840]
[ΕΤΥΜ < *γεω-* + *-γονία* < *γόνος*].

γεωγραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο την κατά τόπους διαφοροποίηση τής επιφάνειας τής Γης, όπως αυτή εμφανίζεται στον χαρακτήρα και στις σχέσεις αλληλεπίδρασης που αναπτύσσονται ανάμεσα σε στοιχεία όπως το κλίμα, το υψόμετρο, η βλάστηση, ο πληθυσμός και η χρησιμοποίηση τού εδάφους **2.** (ειδικότ.) τα τοπογραφικά χαρακτηριστικά μιας περιοχής **3.** το σχολικό μάθημα που έχει ως αντικείμενο την περιγραφή τής γήινης επιφάνειας, τα φαινόμενα που συμβαίνουν πάνω της, καθώς και τα διάφορα κράτη τού κόσμου και την πατριδογνωσία: *πολιτική / οικονομική ~*

γεωγραφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωγραφία· *~ όρια / ζώνη / υπηρεσία / πλαίσιο* ΦΡ (α) ***γεωγραφική θέση*** η θέση συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με την ευρύτερη περιοχή, στην οποία ανήκει (β) ***γεωγραφικό μήκος*** η γωνία που σχηματίζεται από τον μεσημβρινό συγκεκριμένου τόπου σε σχέση με τον μεσημβρινό τού Γκρήνουιτς, μετρούμενη σε μοίρες αριστερά ή δεξιά από τον πρώτο μεσημβρινό (γ) ***γεωγραφικό πλάτος*** η γωνιακή απόσταση συγκεκριμένου σημείου τής επιφάνειας τής Γης, που μετριέται βόρεια ή νότια από τον Ισημερινό και εκφράζεται σε μοίρες (δ) ***γεωγραφικές συντεταγμένες*** το γεωγραφικό μήκος και πλάτος ενός τόπου, το συγκεκριμένο στίγμα του
[ΕΤΥΜ μτγν < *γεωγράφος* (βλ.λ). Ο όρ *γεωγραφικό μήκος* είναι απόδ. τού αγγλ longitude, ενώ ο όρ *γεωγραφικό πλάτος* αποδίδει το αγγλ latitude. Ο όρ *γεωγραφικές συντεταγμένες* αποτελεί απόδ τού αγγλ geographic coordinates].

γεωγράφος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωγραφική έρευνα, περιγραφή και μελέτη ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη. πολυγράφος.*
[ΕΤΥΜ μτγν < *γεω-* (βλ.λ.) + *-γράφος* < *γράφω*]

γεωγραφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {γεωγραφείς .. | γεωγράφησα} **1.** ΓΕΩΓΡ. περιγράφω επιστημονικά ολόκληρη ή μέρος τής επιφάνειας τής Γης **2.** περιγράφω τη θέση, πού πρέπει να τοποθετηθεί κάτι: *πρέπει να γεωγραφήσουμε την περιοχή και να καταγράψουμε ό,τι περιλαμβάνεται σ' αυτή* || (μτφ.) *~ ένα θέμα / αντικείμενο* (επιστημονικής εξέτασης) — **γεωγράφηση** (η).

γεωδαισία (η) {χωρ. πληθ } κλάδος των εφαρμοσμένων μαθηματικών, που ασχολείται με τη μέτρηση τού εμβαδού και τού σχήματος μεγάλων εκτάσεων μιας χώρας, τον ακριβή προσδιορισμό των γεωγραφικών συντεταγμένων και την καμπυλότητα, το σχήμα και τις διαστάσεις τής γήινης σφαίρας — **γεωδαίτης** (ο/η) [αρχ], **γεωδαιτικός,** -ή, -ό, **γεωδαιτικώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γεωδαίτης* < *γεω-* (< *γῆ*) + *-δαιτης* < *δαίομαι* «διαμοιράζω, χωρίζω». Βλ λ. *συν-δαιτυμών*].

γεώδης, -ης, -ες ▸ γαιώδης

γεωδυναμική (η) κλάδος τής γεωλογίας που έχει ως αντικείμενο τις μεταβολές στη διαμόρφωση τού γήινου φλοιού, τις δυνάμεις που τις προκάλεσαν και τις επιπτώσεις τους. — **γεωδυναμικός,** -ή, -ό [1844], **γεωδυναμικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ geodynamics].

γεωειδές (το) {γεωειδ-ούς | -ή, -ών} το σχήμα προς το οποίο πλησιάζει περισσότερο η Γη, που δεν είναι απόλυτα σφαιρικό, αλλά μάλλον ελλειψοειδές.
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (< *γη*) + *-ειδές* < *είδος*, ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ géoïde].

γεωθερμία (η) {χωρ πληθ.} **1.** το σύνολο των θερμικών φαινομένων, που έχουν ως έδρα τους το εσωτερικό τής Γης **2.** η γεωθερμική (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ géothermie].

γεωθερμική (η) ο κλάδος τής γεωφυσικής, που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις συνθήκες θερμότητας που επικρατούν στη Γη (κατανομή των θερμοκρασιών, μεταβολές θερμότητας κ λπ.). — **γεωθερμικός,** -ή, -ό, **γεωθερμικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < γαλλ. géothermique]

γεωκαρπία (η) {χωρ πληθ.} ΒΙΟΛ το φαινόμενο κατά το οποίο οι καρποί ορισμένων φυτών ωριμάζουν κάτω από την επιφάνεια τής γης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < αγγλ. geocarpy]

γεωκεντρικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που έχει ή απεικονίζει τη Γη ως το κέντρο τού σύμπαντος: *~ θεωρία / σύστημα* • **2.** αυτός που μετριέται ή λαμβάνεται με βάση το κέντρο τής Γης: *η ~ θέση τής σελήνης.* — **γεωκεντρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. géocentrique].

γεωλογία (η) [1799] {χωρ. πληθ } **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τη φυσική ιστορία τής Γης, τη σύσταση των πετρωμάτων από τα οποία αποτελείται, τις φυσικές, χημικές και βιολογικές μεταβολές που έχει υποστεί ή εξακολουθεί να υφίσταται η γήινη σφαίρα· ΦΡ ***τεχνική γεωλογία*** η γεωτεχνική (βλ.λ.) **2.** τα γεωλογικά χαρακτηριστικά ή οι διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε συγκεκριμένη έκταση ή περιοχή· *η ~ των Άνδεων.* — **γεωλόγος** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. géologie].

γεωλογικός, -ή, -ό [1871] αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογία (βλ λ.): *~ καταγραφή / επιστήμη / φαινόμενα / αιώνας* (βλ.λ.. σημ. 2) / *περίοδος.* — **γεωλογικώς** επίρρ. [1878].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. géologique].

γεωμαγνητισμός (ο) κλάδος τής γεωφυσικής, που μελετά το γήινο μαγνητικό πεδίο και τα σχετιζόμενα με αυτό φαινόμενα – **γεωμαγνητικός,** -ή, -ό, **γεωμαγνητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. géomagnétisme].

γεωμέτρης (ο/η) [αρχ.] {γεωμετρών} επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωμετρία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*

γεωμετρία (η) {χωρ πληθ } **1.** κλάδος των μαθηματικών, που ασχολείται με τις ιδιότητες, τη μέτρηση και τις σχέσεις των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, μέσα στον οποίο εντάσσονται **2.** κάθε θεωρητικό σύστημα σχέσεων των διαφόρων μορφών (σχημάτων ή σωμάτων) με τον χώρο, το οποίο λειτουργεί σε συμφωνία με συγκεκριμένο σύνολο υποθέσεων για την υπόσταση τού χώρου και των στοιχείων που βρίσκονται μέσα σε αυτόν *ευκλείδειος ~* || *αναλυτική ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γεωμέτρης* < *γεω-* (βλ.λ.) + *-μέτρης* < *μετρῶ* Η λ πέρασε και σε ξέν γλώσσες, π.χ. αγγλ geometry, γαλλ géometrie, γερμ. Geometrie κ.ά]

γεωμετρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωμετρία: *~ παράσταση / σχήμα / όργανο* **2.** ΜΑΘ (α) ***γεωμετρική πρόοδος*** βλ λ *πρόοδος* (β) ***γεωμετρική κατασκευή*** η κατασκευή (χάραξη) ενός γεωμετρικού σχήματος με τον κανόνα και τον διαβήτη **3.** ΙΣΤ ***Γεωμετρικοί Χρόνοι / Γεωμετρική Εποχή*** περίοδος τής ελληνικής αρχαιότητας μεταξύ 1100 και 700 π Χ. **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***γεωμετρική τέχνη*** η τέχνη που κυριάρχησε στην Ελλάδα κατά τους γεωμετρικούς χρόνους με κύριο χαρακτηριστικό της τη διακόσμηση των αγγείων με γεωμετρικά και γραμμικά σχήματα — **γεωμετρικά** επίρρ

γεώμηλο (το) [1828] {γεωμήλ-ου | -ων} (επιστημ.) η πατάτα.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. pomme de terre, προκειμένου να αποφευχθεί η χρήση τής ξέν. λ. *πατάτα* (βλ λ)].

γεώμορο (το) {γεωμόρ-ου | -ων} (λόγ.) το τμήμα τής συγκομιδής που δίνει ο καλλιεργητής ως μίσθωμα στον ιδιοκτήτη τού κτήματος.
[ΕΤΥΜ < μεσν *γεώμορον* < αρχ. *γεωμόρος* «αυτός που κατέχει μερίδιο γης» < *γεω-* (< *γῆ*) + *-μόρος* < *μείρομαι* «μοιράζω, παίρνω το μερίδιό μου»]

γεωμορφολογία (η) {χωρ πληθ } ΓΕΩΛ ο κλάδος που εξετάζει τον σχηματισμό και τη δομή των χαρακτηριστικών τής επιφάνειας τής Γης ή τής επιφάνειας άλλου πλανήτη. — **γεωμορφολόγος** (ο/η), **γεωμορφολογικός,** -ή, -ό, **γεωμορφολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ. geomorphology].

γεωοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την επίδραση που ασκεί η γεωγραφία στη διαμόρφωση τής τοπικής ή τής παγκόσμιας οικονομικής κατάστασης. — **γεωοικονομικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ geoeconomy].

γεωπλασία (η) {χωρ. πληθ } ΦΥΣ-ΑΣΤΡΟΝ η διαδικασία κατά την οποία διαμορφώνονται οι φυσικές συνθήκες ενός πλανήτη, ώστε μελλοντικά να είναι κατοικήσιμος από ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (βλ λ.) + *-πλασία* < *πλάσσω*].

γεωπολιτική (η) η μελέτη τής επίδρασης τής γεωγραφίας, τής οικονομίας και των δημογραφικών δεδομένων στην πολιτική και κυρίως στις διεθνείς σχέσεις.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. geopolitics]

γεωπολιτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωπολιτική: *~ χώρος / σημασία / πλάνο / δεδομένα* **2.** ***γεωπολιτική*** (η) βλ.λ. — **γεωπολιτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ geopolitical].

γεωπονία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ } η επιστήμη που περιλαμβάνει τις απαραίτητες πρακτικές και θεωρητικές γνώσεις για την αποτελεσματικότερη καλλιέργεια και αξιοποίηση τής γης. — **γεωπονικός,** -ή, -ό [μτγν.]

γεωπόνος (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γεωπονία, που ασχολείται με τον προγραμματισμό τής ανάπτυξης και βελτίωσης τής γεωργικής παραγωγής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γη*
[ΕΤΥΜ μτγν . αρχική σημ «εργάτης τής γης», < *γεω-* (< *γῆ*) + *πόνος* «μόχθος, κόπος»].

γεωραντάρ (το) {άκλ } ειδικό όργανο χρησιμοποιούμενο για βαθοσκοπήσεις, το οποίο ανιχνεύει την εικόνα των διαφόρων γεωλογικών στρώσεων συγκεκριμένης περιοχής και την ανακλά με ηλεκτρομαγνητικά κύματα πάνω σε ειδικά προσαρμοσμένη στο σύστημα οθόνη.

γεωργήσιμος, -η, -ο [αρχ] καλλιεργήσιμος (βλ.λ.).

Γεωργία (η) (γεωργ Sak'art'velos Respublika = Δημοκρατία τής Γεωργίας) κράτος τής Κ Ασίας μεταξύ τού Καυκάσου και τού Ευξείνου Πόντου, πρώην Δημοκρατία τής Ε Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Τιφλίδα,

επίσημη γλώσσα τη Γεωργιανή και προσωρινό νόμισμα το λάρι – **Γεωργιανός** (ο), **Γεωργιανή** (η), **γεωργιανός**, -ή, -ό, **Γεωργιανά** (τα)
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Georgia < ρωσ Gruziya < περσ gurgian < virč-an, ονομασία των Γεωργιανών στη γλώσσα των Πάρθων, αγν. ετύμου. Στους αρχαίους Έλληνες η περιοχή ήταν γνωστή ως *Κολχίς*]

Γεωργία κ. (καθημ) **Γιωργία** (η) γυναικείο όνομα

γεωργία (η) [αρχ] {χωρ πληθ } **1.** η συστηματική καλλιέργεια και αξιοποίηση τής γης για την παραγωγή προϊόντων που καλύπτουν συγκεκριμένες βιοτικές ανάγκες τού πληθυσμού: στα *πεδινά οι κάτοικοι ασχολούνται με τη ~* **2.** (ειδικότ) το σύνολο των μεθόδων και των ειδικών εργασιών που αναφέρονται στην καλλιέργεια τής γης και τη συγκέντρωση τής σοδειάς **3.** (συνεκδ.) τα προϊόντα που παράγονται με την καλλιέγεια τής γης.

γεωργικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία ή με τον γεωργό: ~ *επιστήμη / εργασίες / απόβλητα / συνεταιρισμοί / μηχάνημα / χώρα*

Γεώργιος (ο) {Γεωργίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *Άγιος ~ ο Τροπαιοφόρος* **2.** όνομα ηγεμόνων: *ο βασιλιάς ~ ο Α' (1863-1913)* **3.** ανδρικό όνομα Επίσης (καθημ) **Γιώργος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ *γεωργός* Το όνομα γνώρισε διάδοση μετά τον 4ο αι. μ Χ λόγω των ομώνυμων αγίων, που η δράση τους τοποθετείται σε εκείνη την εποχή].

γεωργοκτηνοτροφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη γεωργία και την κτηνοτροφία ~ *προϊόντα.*

γεωργός (ο) πρόσωπο που ασχολείται με την καλλιέργεια τής γης και τη συγκομιδή τής παραγωγής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γη, -ουργός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γηοργός* (με αντιμεταχώρηση) < **γᾱFοργός < γᾶ / γῆ + -Fοργός < ἔργον* (< **Fέργον*)].

γεωσεισμική (η) [1894] ΓΕΩΛ. η έρευνα των στρωμάτων τής Γης με τη μελέτη των σεισμικών κυμάτων που προκαλούνται από τεχνητή έκρηξη σε βάθος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ géoséisinique]

γεωσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ η εξέταση τής σύστασης τής Γης και των φυσικών φαινομένων που σχετίζονται άμεσα με αυτήν και συντελούνται στο εσωτερικό της (μαγνητισμός, πίεση κ λπ)
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (< *γη*) + *-σκοπία* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ geoscopy].

γεωσκώληκας (ο) [1873] {γεωσκωλήκων} σκουλήκι με μακρύ, κυλινδρικό σώμα, γλοιώδη επιφάνεια δέρματος ανοιχτού ή κοκκινωπού χρώματος, το οποίο σκάβοντας συμβάλλει στον αερισμό και στην ανανέωση τού εδάφους ΣΥΝ σκουληκαντέρα. Επίσης (λόγ) **γεωσκώληξ** {γεωσκώληκος}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ earthworm]

γεωστατική (η) ΓΕΩΛ κλάδος που εξετάζει τη στατική (βλ.λ) τής γήινης σφαίρας – **γεωστατικός**, -ή, -ό, **γεωστατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ géostatique].

γεωστρατηγικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γεωστρατηγική. ~ *σχεδιασμός / σημασία / θέση / εκτιμήσεις* **2. *γεωστρατηγική*** (η) η μελέτη τής γεωπολιτικής για στρατηγικούς λόγους — **γεωστρατηγικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ geostrategic]

γεωσύγκλινο (το) {γεωσυγκλίν-ου | -ων} ΓΕΩΛ βαθιά επιμήκης ενεργός ζώνη, η οποία βυθίζεται συνεχώς και στην οποία λαμβάνει χώρα ιζηματογένεση και εκδηλώνεται μαγματική δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ géosynclinal]

γεώσφαιρα (η) [1896] {χωρ πληθ.} ΓΕΩΛ η γήινη σφαίρα και η τεχνητή σφαίρα που παριστάνει τη Γη
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ geosphere].

γεωτεκτονική (η) [1889] ΓΕΩΛ ο κλάδος που μελετά τις τεκτονικές σχέσεις των ηπείρων ή των ωκεανών μεταξύ τους ή των ηπείρων και των ωκεανών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. geotectonics].

γεωτεχνική (η) ΓΕΩΛ κλάδος που εξετάζει τις ιδιότητες τού εδάφους σε σχέση με τα σχέδια κατασκευής οικοδομημάτων πάνω σε αυτό ΣΥΝ τεχνική γεωλογία — **γεωτεχνικός**, -ή, -ό, **γεωτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. géotechnique]

γεώτρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διάνοιξη βαθιάς οπής στο έδαφος για τη θεμελίωση μεγάλων τεχνικών έργων ή για την εξόρυξη και αξιοποίηση κοιτασμάτων τού υπεδάφους **2.** (ειδικότ) σύνολο τεχνικών για τη διάνοιξη φρέατος μέχρι το βάθος που είναι απαραίτητο για την ανακάλυψη και εκμετάλλευση νερού, που χρησιμοποιείται ως πόσιμο ή για άρδευση
[ΕΤΥΜ < *γεω-* (< *γη*) + *τρήση* < αρχ. *τρῆσις* (βλ. λ. *διά-τρηση*)]

γεωτροπισμός (ο) [1890] {χωρ πληθ.} η επίδραση που ασκεί η δύναμη τής βαρύτητας στον καθορισμό τής διεύθυνσης που παίρνει ένας φυτικός οργανισμός ως προς την επιφάνεια τής γης κατά την ανάπτυξή του – **γεωτροπικός**, -ή, -ό, **γεωτροπικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. géotropisme]

γεωτρύπανο (το) [1891] {-ου κ -άνου | -ων κ -άνων} εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη διάτρηση τού εδάφους κατά τις γεωτρήσεις

γεωφυσική (η) [1895] ΓΕΩΛ κλάδος που εξετάζει τις φυσικές ιδιότητες τής Γης και τής ατμόσφαιράς της και περιλαμβάνει την ωκεανολογία, τη σεισμολογία, την ηφαιστειολογία και τον γεωμαγνητισμό — **γεωφυσικός** (ο/η), **γεωφυσικός**, -ή, -ό, **γεωφυσικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ geophysics]

γεώφυτα (τα) {γεωφύτων} ΒΟΤ φυτά με υπόγεια όργανα (βολβούς κονδύλους, ριζώματα και οφθαλμούς) για την αντιμετώπιση δυσμενών συνθηκών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. géophyte].

γεωχημεία (η) **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο έρευνας τις χημικές μεταβολές και τη σύσταση τής γήινης σφαίρας ή άλλων ουράνιων σωμάτων **2.** (ειδικότ.) τα γεωλογικά και χημικά χαρακτηριστικά μιας έκτασης: *η ~ τής επιφάνειας τής Σελήνης* — **γεωχημικός** (ο/η), **γεωχημικός**, -ή, -ό, **γεωχημικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ. géochimie]

γεωχρονολόγηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. η εύρεση τής ηλικίας (σχετικής ή απόλυτης) ενός γεωλογικού σχηματισμού
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. geochronology]

γη (η) **1.** (με κεφ.) ο τρίτος σε σειρά απόστασης από τον Ήλιο πλανήτης τού ηλιακού συστήματος, που έχει σχήμα ελλειψοειδές και πάνω στον οποίο κατοικούν οι άνθρωποι. *η περιστροφή τής ~ γύρω από τον Ήλιο* || *οι πόλοι τής ~* **2.** (συνεκδ) το σύνολο των κατοίκων τού παραπάνω πλανήτη, οι άνθρωποι: *ολόκληρη η ~ πανηγύρισε τη λήξη τού πολέμου* ΣΥΝ ανθρωπότητα **3.** (ειδικότ) ολόκληρος ο υπαρκτός κόσμος, η οικουμένη· *το όνομά του έφθασε στα πέρατα τής ~* || *(χάθηκε) από προσώπου γης* (από την ανθρώπινη κοινωνία, τον υπαρκτό κόσμο) **4.** η επιφάνεια τής Γης (σημ 1), συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ουρανό ή τον κάτω κόσμο *σ' αυτή τη ~ όλα ξεπληρώνονται* || *ο Χριστός ήλθε στη ~, για να διδάξει την αγάπη* || *δεν πατάει στη ~* (αεροβατεί, πετάει στα σύννεφα, δεν έχει συναίσθηση τής πραγματικότητας)· ΦΡ (α) ***στον ουρανό σε / τον / το κ.λπ. γύρευα και στη γη σε / τον / το κ.λπ. βρήκα*** για κάτι που έρχεται χωρίς να το περιμένουμε, αν και αρχικά ήταν πολύ δύσκολη η πραγματοποίησή του (β) ***κινώ γη και ουρανό*** κάνω τα αδύνατα δυνατά, χρησιμοποιώ κάθε μέσο θεμιτό ή μη για να φθάσω στον σκοπό μου **5.** η επιφάνεια, ο εξωτερικός φλοιός τής Γης (σημ. 1): *ο μετεωρίτης προσέκρουσε στη ~, πέφτοντας σε έρημη περιοχή των δυτικών ακτών των Η Π.Α* **6.** (ειδικότ.) το έδαφος· *η ~ υποχώρησε κάτω από τα πόδια της* || *«τούτ' η γης που την πατούμε, όλοι μέσα θε να μπούμε»* (δημοτ. τραγ.) || *του έδωσε ένα χτύπημα και τον ξάπλωσε στη ~*· ΦΡ (α) ***να ανοίξει η γη να (με) καταπιεί*** για περιπτώσεις μεγάλης ντροπής –όταν ντρέπεται κανείς να αντικρίζει τους άλλους– ή μεγάλης λύπης –όταν δεν θεωρεί ότι αξίζει να ζει (β) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** για κάποιον που δεν άφησε πίσω του ίχνη, εξαφανίστηκε με τρόπο μυστηριώδη και ανεξήγητο ΣΥΝ έδαφος, χώμα **7.** (συνεκδ.) το χώμα *άρωμα από βρεγμένη ~ μετά τη βροχή* || *διψασμένη ~ από την αναβροχιά* • **8.** η ξηρά, η στεριά σε αντίθεση με τη θάλασσα, το ηπειρωτικό κομμάτι τού πλανήτη *έπειτα από δέκα μέρες στη θάλασσα, επιτέλους αντικρίσαμε ~* • **9.** (γενικότ) μια οριοθετημένη περιοχή ή χώρα: *αφιλόξενη / άγνωστη / ελληνική ~* ΦΡ ***Γη τής Επαγγελίας*** (*εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας*, Κ.Δ. *Εβρ* 11, 9) (για τους Ισραηλίτες) η Χαναάν (κατ' επέκτ.) κάθε νοητός επίγειος παράδεισος, η αναμενόμενη εκπλήρωση των προσδοκιών (κάποιου) **10.** (εκφραστ.) ο τόπος (κυρ. αυτός με τον οποίο συνδέεται κανείς με συναισθηματικούς δεσμούς): *η ~ των πατέρων μας* ΦΡ (α) ***όπου γης και πατρίς*** θεωρεί κανείς πατρίδα του τον τόπο στον οποίο περνά καλά (β) ***μάννα γη*** η γενέθλια χώρα ή περιοχή· *«η εφετινή επανένωση τού Χονγκ-Κόνγκ με τη ~ τής Κίνας»* (εφημ.) • **11.** έκταση που δεν καλύπτεται από κτίσματα. *η υπερτίμηση τής ~ οφείλεται στο υπάρχον νομοθετικό καθεστώς* || *κάνει αγορές σε ~* ΣΥΝ οικόπεδο **12.** (ειδικότ) έκταση προσφερόμενη για καλλιέργεια και αξιοποίηση, το χωράφι, ο αγρός *καλή / παρθένα ~* • ΦΡ (α) ***(δίνω) γη και ύδωρ*** (*γῆν καὶ ὕδωρ αἰτεῖν / διδόναι*, Ηροδ. 5, 18) παραδίδομαι άνευ όρων, δεν προβάλλω την παραμικρή αντίσταση (β) ***γης Μαδιάμ*** (λανθασμένη παρετυμολογική εκφορά *γης Μαριάμ*) άνω-κάτω, χωρίς τίποτα να μείνει όρθιο για πολύ μεγάλη αναστάτωση ή καταστροφή (γ) ***καμένη γη*** βλ λ. *καίω* Επίσης (λαϊκ) **γης**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γῆ / γαῖα*, αγν ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ *αἶα* «γη», τής οποίας η προέλευση και η αρχική σημ. δεν έχει προσδιοριστεί Η φρ. *γῆν καὶ ὕδωρ διδόναι* αναφέρεται αρχικώς στην αξίωση των Περσών κηρύκων για άνευ όρων παράδοση των Αθηναίων πρώτα και κατόπιν των Λακεδαιμονίων (αφού η *γῆ* και το *ὕδωρ* αποτελούσαν τα βασικά σύμβολα εξουσίας μιας επικράτειας). Η *γῆ τῆς ἐπαγγελίας* αποκλήθηκε έτσι, επειδή κατά τη διαθήκη που συνήφθη στο όρος Σινά ο Θεός υποσχέθηκε (*ἐπαγγελία*· αρχικώς «υπόσχεση») ότι οι Ισραηλίτες θα κληρονομούσαν τη γη Χαναάν. Βιβλική αφετηρία (αν και δεν αναφέρεται στην Π Δ) έχει και η φρ *γῆς Μαδιάμ*, η οποία περιγράφει την ολοσχερή εξολόθρευση των Μαδιανιτών από τους Ισραηλίτες υπό τον Μωυσή (*Αριθμοί* 31, 7-12). Η φρ. *κινώ γη και ουρανό* αποδίδει το γαλλ. remuer ciel et terre].

γη – γαία, γη- / γεω- / γαιο- / -γειος / -γαιος. Στον Όμηρο η κύρια λ. που χρησιμοποιείται για το «γη, πατρίδα» είναι η λ. **αἶα** (*φυσίζωος αἶα* «ζωογόνος γη») Χρησιμοποιείται, πολύ λιγότερο, και η λ **γαῖα**, πιθανότατα προϊόν συμφυρμού *γῆ + αἶα > γαῖα* (με επίδραση τού **μαῖα**, που σήμαινε «μητέρα» (πβ. *Γᾶ μάτηρ > Δαμάτηρ > Δήμητρα*) Το *γη* χρησιμοποιήθηκε ως α' συνθ (*γή-πεδο, γη-γενής, γή-λοφος* κ λπ) Από περιπτώσεις που μετά το *γη-* ακολουθούσε β' συνθ. από φωνήεν *ο-* (π.χ **γη-ορύχος, *γη-Fοργός*) κατά τον νόμο «τής εκτάσεως εν συνθέσει» το *ο-* τού β' συνθ εκτάθηκε σε *ω-* (*-ωρύχος, -ωργός*) το δε *η-* βραχύνθηκε προ μακρού φωνήεντος (**γη-ωρύχος* > **γε-ωρύχος**, **γη-ωργός* > **γε-ωργός**). Έτσι προήλθε α' συνθ **γεω-** (**γεω-λόγος, γεω-γράφος, γεω-μέτρης, γεω-πόνος** κ λπ.) Από το ίδιο στοιχείο σχηματίστηκε και β' συνθ.: *-γε-ιος* > **-γειος** (**υπό-γειος, έγ-γειος, επί-γειος** κ.ά.). Από το *γαία* σχηματίστηκε (σπανιότερα) α' συνθ. **γαιο-** (*γαιο-κτήμων, γαι-άνθραξ* κ ά.) και αρχ σύνθετα με β' συνθ **-γαιος** (αρχ *ἐν(ν)οσίγαιος*) Η σύμπτωση στην προφορά των *αι* και *ε* και των *ο* και *ω* στους χρόνους τής Κοινής προκάλεσε εναλλαγή στην ορθογραφική παράδοση των

τύπων και αβεβαιότητα για τη γραφή τους· *ἀνώγαιον* και *ἀνώγεον* (και *ανώ-γειο*) κ.τ ό. Στην περίπτωση των *γαιο-* και *γεω-* (*γαιοκτήμων* ή *γεω-κτήμων, γαιώδης – γεώδης*) η γραφή *γεω-* θεωρείται (λόγω τής συχνότητάς της) προτιμότερη

γηγενής, -ής. -ές {γηγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που κατοικεί στον ίδιο τόπο στον οποίον έχει γεννηθεί: *οι ~* (κάτοικοι) *τής Αυστραλίας* ΣΥΝ αυτόχθων, ιθαγενής **2.** (ειδικότ για φυτά ή ζώα) (είδος) ιθαγενές τής χλωρίδας ή τής πανίδας συγκεκριμένης περιοχής **3.** ΓΕΩΛ ***γηγενής θερμότητα*** τα μεγάλα ποσά θερμότητας τού εσωτερικού τής Γης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες, γη, ιθαγενής. ντόπιος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γῆ* + *-γενής* < *γένος*].

γήινος, -η. -ο [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον πλανήτη Γη: *~ σφαίρα / ατμόσφαιρα* **2.** ***γήινος*** (ο). ***γήινη*** (η) κάτοικος τού πλανήτη Γη, κατ᾽ αντιδιαστολή προς οποιαδήποτε μορφή ζωής υπάρχει έξω από αυτόν ΑΝΤ εξωγήινος **3.** αυτός που αποτελείται από ύλη και φθείρεται εύκολα, που μένει προσκολλημένος στα εγκόσμια και δεν έχει πνευματικές προεκτάσεις: *~ αγαθά / κόσμος* ΣΥΝ υλικός, χοϊκός, εγκόσμιος, κοσμικός, φθαρτός.

γήλοφος (ο) {γηλόφ-ου | -ων, -ους} χαμηλό χωμάτινο ύψωμα, λοφίσκος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γῆ* + *λόφος*]

γήπεδο (το) {γηπέδ-ου | -ων} **1.** ειδικά διαμορφωμένη έκταση, αποτελούμενη από κερκίδες για τους θεατές και ειδικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή αθλητικών συναντήσεων *~ ποδοσφαίρου / τένις / γκολφ / μπάσκετ* ΣΥΝ στάδιο **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που παρακολουθούν τον διεξαγόμενο εντός τού γηπέδου αγώνα· *όλο το ~ πανηγύριζε με έξαλλο ενθουσιασμό τη νίκη τής ομάδας* • **3.** (σπανιότ.) έκταση ανοικτή, που δεν έχει καλυφθεί από κτίσματα και παρέχεται ως ελεύθερη γη: *~ για κτίσιμο* || *~ προσγειώσεως* ΣΥΝ οικόπεδο, αλάνα. — (υποκ.) **γηπεδάκι** (το), (μεγεθ.) **γηπεδάρα** (η), **γηπεδικός,** -ή, -ό [1840]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γήπεδον* < *γῆ* + *πέδον* «έδαφος», βλ κ *πεδίο*]

γηπεδούχος, -ος. -ο ΑΘΛ (ομάδα) που αγωνίζεται στην έδρα της, αυτός που αντιμετωπίζει τον αντίπαλό του στο δικό του γήπεδο *στον πρώτο γύρο είμαστε γηπεδούχοι και στον δεύτερο θα παίξουμε εκτός έδρας* ΑΝΤ φιλοξενούμενος.
[ΕΤΥΜ < *γήπεδο* + *-ούχος* < *έχω*]

γηραιός, -ά, -ό (λόγ) **1.** ο ηλικιωμένος. αυτός που βρίσκεται σε προχωρημένη ηλικία. *~ κύριος / πολιτικός* || *«Η επίσκεψη τής ~ κυρίας»* (θεατρικό έργο τού Ελβετού συγγραφέα F Dürrenmatt) ΦΡ (α) ***γηραιά Αλβιών*** βλ. λ *Αλβιών* (β) ***γηραιά ήπειρος*** η Ευρώπη • **2.** ΑΘΛ ***Γηραιός*** (ο) το αθλητικό σωματείο «Ηρακλής» τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ αρχ < *γῆρας*]

γηραλέος, -α, -ο κ **γεραλέος** (συνηθ μειωτ) **1.** αυτός που έχει γεράσει και τα γηρατειά τού έχουν αφήσει άσχημα σημάδια **2.** αυτός που εμφανίζει πρόωρα την όψη ηλικιωμένου
[ΕΤΥΜ αρχ < *γῆρας* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)]

γήρανση (η) [αρχ] {-ης κ -άνσεως | χωρ πληθ.} οι συνεχείς αλλοιώσεις που υφίσταται ένας οργανισμός στην πορεία του προς τα γηρατειά: *~ τής επιδερμίδας* Επίσης **γηρασμός** (ο)

γήρας (το) {γήρατος | χωρ. πληθ } η προχωρημένη βιολογικά ηλικία ενός οργανισμού με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις που επιφέρει σε αυτόν *πρόωρο ~* || *«το γήρας ουκ έρχεται μόνον»* (βλ λ *ου*)
[ΕΤΥΜ < αρχ *γῆρας*. παράλλ. τ τού ουσ *γέρας* «αριστείο. έπαθλο» (βλ.λ) Το *-η-* στη λ *γῆρας* ίσως οφείλεται στην επίδραση των αντωνύμων *ἥβη. ἡβῶ* ή στον αρχ αθέματο αόρ *ἔ-γηρ-α*]

γηράσκω αεί διδασκόμενος (*γηράσκω δ᾽ ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος*, Πλουτ *Σόλων* 31 7) γερνάω μαθαίνοντας. δεν σταματώ να μαθαίνω μέχρι τα βαθιά μου γεράματα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γῆρας* (βλ λ.)].

γηρασμός (ο) ‣ γήρανση

γηρατειά κ. **γερατειά** (τα) **1.** η γεροντική ηλικία, τα γεράματα. *«να 'ταν τα νιάτα δυο φορές, τα ~ καμία»* (δημοτ. τραγ) ΣΥΝ γεράματα. γήρας, στερνά ΑΝΤ νιάτα **2.** (συνεκδ) οι ηλικιωμένοι άνθρωποι *περήφανα ~* ΑΝΤ. νιάτα.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γῆρας, -ατος*. κατά το *πρωτεῖα* ή από τον πληθ *γήρατα*]

γηριατρική (η) **1.** ΙΑΤΡ κλάδος που ασχολείται με τις ασθένειες, τα προβλήματα, την ψυχολογική στήριξη και φροντίδα των ατόμων προχωρημένης ηλικίας **2.** η μελέτη των φυσικών διαδικασιών και των προβλημάτων που επιφέρει στους διαφόρους οργανισμούς το πέρασμα τού χρόνου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. geriatrics]

γηροκομείο (το) [μτγν] το ίδρυμα στο οποίο διαμένουν και περιθάλπονται ηλικιωμένα άτομα ΣΥΝ (ευφημ) οίκος ευγηρίας

γηροκομία (η) [μτγν.] η φροντίδα που παρέχεται σε γέροντες — **γηροκομικός,** -ή, -ό [μτγν.].

γηροκομώ [μτγν] κ (λαϊκ.) **γεροκομώ** ρ μετβ. {γηροκομείς.. | γηροκόμ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} προσφέρω φροντίδα και περίθαλψη (σε γέροντα. κυρ στους ηλικιωμένους γονείς): *μόνη κι έρημη, χωρίς κανέναν στον κόσμο. ποιος θα βρεθεί να τη γηροκομήσει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *γηροκομῶ (-έω)* < *γηρο-* (< *αρχ γῆρας*) + *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. λ *-κομία*)]

γης (η) → γη

γητειά (η) **1.** μαγική ενέργεια ή λόγος. που αποσκοπεί στην πρόκληση ή την αποτροπή τού κακού ή στην ερωτική έλξη ΣΥΝ ξόρκι **2.** η γοητεία. η έλξη (που ασκεί κάποιος/κάτι) ΣΥΝ σαγήνη Επίσης (λόγ.) **γητεία** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά.*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γητεία* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση) < *γητεύω* (βλ λ)]

γήτεμα (το) ‣ γητεύω

γητευτής (ο) [μεσν]. **γητεύτρα** (η) {γητευτρών} **1.** πρόσωπο που θεωρείται ότι κατέχει μαγικές. υπερφυσικές δυνάμεις για την αποτροπή ενός δεινού ή για την επίτευξη ενός στόχου **2.** (μτφ.) πρόσωπο που πλανεύει με τη γοητεία του. που σαγηνεύει τους άλλους.

γητεύω ρ μετβ {γήτε-ψα. -μένος} **1.** κάνω μάγια σε (κάποιον). ασκώ μαγική επίδραση με ξόρκια **2.** (μτφ) ασκώ εξαιρετική γοητεία σε (κάποιον), θέλγω: *τον γήτεψε με τη ματιά της.* - **γήτεμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν , πιθ < αρχ *γοητεύω*, από τον αόρ *ἐγοήτευσα* > *ἐγήτευσα*. με έκκρουση τού *-ο-* από το τονιζόμενο *-ή-*]

για[1] κ. **γι'** (πριν από *α*) πρόθ δηλώνει: **1.** (α) τον σκοπό για τον οποίο γίνεται κάτι (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ τού ρήματος): *ερχόμαστε ~ τη γιορτή* || *πάει στη βρύση ~ νερό* || *πάει ~ γιατρός* || *σπουδάζει ~ δάσκαλος* (β) το αντικείμενο επιθυμίας· *έχω δίψα ~ ζωή* || *έχω όρεξη ~ φασαρία* || *η μάννα τα κάνει όλα ~ το καλό των παιδιών της* || *υποχώρησε, σε παρακαλώ. ~ το καλό σου!* ΦΡ (α) ***για τα μάτια (τού κόσμου)*** για να μη γίνουν σχόλια ή για να σταματήσουν τα σχόλια τού κοινωνικού περίγυρου: *ο γάμος έγινε για τα μάτια τού κόσμου, επειδή η κοπέλα είχε μείνει έγγυος* (β) ***για καλό και για κακό*** για κάθε ενδεχόμενο, για κάθε περίπτωση που μπορεί να προκύψει: *αφού πάμε εκδρομή στο βουνό. ~ πάρε μαζί σου και ένα μπουκάλι νερό να έχουμε* **2.** αιτία (+αιτ): *κατηγορείται για φόνο·* ΦΡ ***για ψύλλου πήδημα*** για ασήμαντο λόγο, για ασήμαντη αφορμή· *της έβαλε τις φωνές ~* **3.** τόπο: κατεύθυνση / προορισμό (+αιτ , +επίρρ. +γεν (εννοείται ο χαρακτηριστικός τόπος σπίτι. γραφείο. μαγαζί, κ λπ. κάποιου): *αύριο φεύγω ~ το Λουξεμβούργο* || *φεύγω ~ μακριά* || *ξεκίνησα νωρίς ~ τού θείου μου* **4.** χρόνο: (α) διάρκεια (+αιτ . +επίρρ.): *έμεινε ~ δυο ώρες* || *φεύγω ~ πάντα* (β) χρονικό προσδιορισμό (+αιτ , +επίρρ): *αυτά τα θέλω ~ αύριο* || *παραγγελία ~ την Πέμπτη* || *σωπαίνω ~ την ώρα, μα θα κάνω τις αποκαλύψεις μου αργότερα* **5.** χάριν κάποιου. βοήθεια, ευεργεσία, υπεράσπιση (+αιτ.) *το κάνω μόνο ~ σένα* || *αγώνας ~ την πατρίδα* || *δεν το κάνω ~ την ψυχή τής μάννας μου, αλλά γιατί θα έχω συγκεκριμένα οφέλη* **6.** αναφορά (=σχετικά με) (+αιτ): *μιλούσαν συνεχώς ~ πολιτικά* **7.** τίμημα / αξία (+αιτ): *τρία κιλά ~ ένα κατοστάρικο* || *το πουλάω ~ 10.000 δρχ.* || *έδωσε το οικόπεδο ~ ένα κομμάτι ψωμί* (πολύ φτηνά) **8.** αντίτιμο, ανταμοιβή / ανταπόδοση (+αιτ.): *τι να σου δώσω ~ την καλή είδηση που μου 'φερες:* || *σου το χαρίζω ~ μια βόλτα με τη βάρκα* **9.** αντικατάσταση, αντιπροσώπευση (=αντί) (+αιτ.): *ήρθε ο γυιος ~ τον πατέρα* || *να πάω εγώ ~ σένα;* **10.** απόλυτη άρνηση (όλα ανεξαιρέτως) ή απόλυτη κατάφαση (σε μεγάλο βαθμό ή εντελώς) (με επανάληψη τού ουσ ή επιρρ.): *δεν άφησαν σπίτι ~ σπίτι που να μην το έκλεψαν* || *είμαι πέρα ~ πέρα ικανοποιημένος από τη δουλειά μου·* ΦΡ (α) ***ντιπ για ντιπ*** εντελώς: *είναι ~ μουρλός* || *είσαι ~ ερωτευμένος!* (β) ***για τα καλά*** πάρα πολύ. *έβρεξε ~* **11.** επίκληση. ευχή ή απόγνωση (+αιτ): *~ (το) όνομα τού Θεού!* **12.** καταλληλότητα / ικανότητα / ιδιότητα (+αιτ , +ονομ όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος) *δεν κάνει ~ δάσκαλος* || *ιατρική ~ ηλικιωμένους* || *ρούχα ~ τον χειμώνα* || *η κατάσταση είναι πραγματικά ~ γέλια* || *η περίπτωση ήταν ~ γέλια και ~ κλάματα* || *αυτός είναι τρελός ~ δέσιμο!* || *πράγματα ~ πέταμα* ΦΡ ***(άνθρωπος) για τα πανηγύρια*** φαιδρός, που δεν μπορεί κανείς να τον πάρει σοβαρά **13.** ομοιότητα (+αιτ . +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ τού ρήματος): *δεν μοιάζει ~ υπουργός* **14.** μη υπαρκτή ή ψεύτικη ιδιότητα / κατάσταση (+αιτ., +ονομ. όταν αναφέρεται στο υποκ. τού ρήματος): *περνάει ~ ωραίος* || *την είχαν ~ πεθαμένη.* (Βλ λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *διά*. με συμπροφορά τού *-ι-* με το *-α-* (συνίζηση) και ημιφωνοποίησή του [j]. *διά* > *δγιά* > *γιά* «για»]

για[2] σύνδ. (διαζευκτικός) (διαλεκτ.) **1.** με απλή ή διπλή εκφορά, είτε... είτε, ή: *~ σήμερα ~ αύριο θα φύγει* **2.** (εισάγει ερώτηση) ή μήπως: *έλα να πάμε. ~ δεν θες;*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. ya].

για[3] μόρ **1.** (προτρεπτικά +να) ας *~ να δούμε τι θα κάνουμε!* **2.** (με προστακτική) δηλώνει (α) προτροπή: *~ έλα εδώ!* (β) ειρωνεία *~ φαντάσου!* (γ) προσταγή ή παράκληση: *~ στάσου!* || *~ σταμάτα λίγο!* (δ) απειλή *~ ξαναπές το και τα λέμε!*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἰά* < *ἴα* < αρχ. *εἶα* (επιφών)]

για[4] σύνδ (διαλεκτ.) **1.** (εισάγει ερώτηση) για ποιον λόγο: *~ δεν μας ήρθες χτες*, ΣΥΝ γιατί **2.** (εισάγει αιτιολογική πρόταση) γιατί, επειδή: *«Στράτες μου. καθαρίσετε. μηλιές μου, φουντωθείτε. ~ θα περάσει ο γαμπρός!»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ < *γιατί*, αρχικώς όταν αυτό συνοδευόταν από το αρνητ. *δεν. γιατί δεν* . > *για δέν* .]

για[5] μόρ. (διαλεκτ.) ως βεβαιωτικό. για επιβεβαίωση των ήδη προαναφερθέντων: *–Θα έρθεις ή όχι; - Θα έρθω ~!* || *δεν έγινε και τίποτα, δεν θα πεθάνουμε ~!*
[ΕΤΥΜ < τουρκ επιφών ya!]

γιαβάς-γιαβάς επίρρ (λαϊκ -σπάν) αργά-αργά
[ΕΤΥΜ < τουρκ yavaş «αργά»]

γιαβάσικος, -η. -ο (λαϊκ -σπάν) (συνήθ για καπνά ή για καφέ) αυτός που είναι ελαφρύς *~ καφές* ΑΝΤ σέρτικος

γιαβρί (το) {χωρ γεν κ πληθ.} (εκφραστ -λαϊκ) κυρ στην προσφώνηση ***γιαβρί μου*** ή ***γιαβρούμ!*** μωρό μου, αγάπη μου!
[ΕΤΥΜ < τουρκ yavru «νεογνό ζώο»]

γιαβρούμ επιφών (λαϊκότ.) (ως προσφώνηση) μωρό μου. παιδί μου.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yavrum]

γιαγιά (η) {-ές κ -άδες} **1.** η μητέρα τού πατέρα ή τής μητέρας (ως προς τα παιδιά τους) **2.** (γενικότ σε ένδειξη σεβασμού) κάθε γυναίκα προχωρημένης ηλικίας. γριούλα - - (υποκ) **γιαγιάκα** κ **γιαγιούλα** (η).

[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας]

γιαίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έγιανα (να/θα γιάνω)} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) γίνομαι καλά, θεραπεύομαι· *μέχρι να πεις κύμινο, θα γιάνει το χτύπημα* ΣΥΝ γιατρεύομαι ♦ **2.** (μετβ.) θεραπεύω: (μτφ.) *ποιος θα του γιάνει τον καημό και την πίκρα;* ΣΥΝ γιατρεύω
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ὑγιαίνω*].

γιακάς (ο) {γιακάδες} το κομμάτι υφάσματος που περιβάλλει τον λαιμό τού ενδύματος (πουκαμίσου, φορέματος, μπλούζας κ.λπ.) και είναι μόνιμα ραμμένο πάνω σε αυτό, ώστε να διπλώνει ή να ανοίγει. *ψηλός / μαλακός ~* ‖ *πιάνω κάποιον απ' τον ~* (σε καβγά) ΣΥΝ περιλαίμιο. κολάρο· ΦΡ (μτφ.) ***τινάζω τον γιακά (μου)*** αποστρέφομαι, αποφεύγω κάποιον ως απατεώνα και, γενικότ., ως επικίνδυνο άνθρωπο. *είναι να τον βλέπεις και να τινάζεις τον γιακά σου· δεν ξέρεις ποτέ τι μπορείς να πάθεις απ' αυτόν* Επίσης (υποκ.) **γιακαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yaka].

Γιακουμής (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < *Γιάκουμος* < βεν. Giacomo < υστερολατ. Jacomus / Jacobus < μτγν. *Ἰάκωβος* (βλ.λ.)]

γιαλαντζί επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) ψεύτικος, όχι γνήσιος· ΦΡ ***γιαλαντζί ντολμάς*** («ψευτοντολμάς») νηστήσιμος ντολμάς αποτελούμενος μόνο από ρύζι και μυρωδικά, που έχουν τυλιχθεί σε αμπελόφυλλα
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yalancı «ψεύτικος»]

γιαλός (ο) το τμήμα τής ξηράς που βρίσκεται κατά μήκος τής θάλασσας και (συνεκδ.) τα ρηχά νερά (βλ. κ. λ. *αιγιαλός*) ΣΥΝ ακρογιάλι, ακτή, ακροθαλασσιά, περιγιάλι, ακρογιαλιά· ΦΡ (α) ***γιαλό-γιαλό*** (ως επίρρ.) κατά μήκος τής γραμμής τής ακτής· *«~ πηγαίναμε κι όλο για σένα λέγαμε»* (β) ***κάνε το καλό και ρίξ' το στον γιαλό*** κάνε μια καλή πράξη χωρίς να περιμένεις ανταμοιβή (γ) ***ή στραβός είν' ο γιαλός ή στραβά αρμενίζουμε*** βλ. λ. *αρμενίζω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακτή, θάλασσα, παρώνυμο, συγκοπή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *αἰγιαλός* < *αἶγες* «μεγάλα κύματα» (πιθ. μεταφορικώς από την ορμητικότητα των *αἰγῶν*, βλ. κ. *Αιγαίο*) + *ἁλός*, γεν. τού *ἅλς* «θάλασσα», από τη φρ. *ἐν αἰγὶ ἁλός* «στην ακροθαλασσιά». Το *γιαλός* < *αἰγιαλός* κατά τα *πάνω* < *ἐπάνω*, *λεύτερος* < *ἐλεύθερος* κ.ά. Η φρ. *κάνε το καλό και ρίξ' το στον γιαλό* αποτελεί ελαφρώς παρηλλαγμένη απόδ. τής τουρκ. παροιμίας: eyligi yap, denize at «κάνε το καλό, ρίξ' το στη θάλασσα». Η τουρκ. παροιμία συνεχίζει: balık bilmez ise, halik biliyor «αν το ψάρι δεν το ξέρει, το ξέρει ο Δημιουργός»].

Γιάλτα (η) πόλη τής Ν. Ουκρανίας στη Χερσόνησο τής Κριμαίας, γνωστή από τη συμφωνία που υπογράφτηκε εκεί το 1945 μεταξύ των νικητών τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Άγγλων, Αμερικανών και Ρώσων), η οποία καθόριζε τα νέα σύνορα ορισμένων χωρών και τις ζώνες επιρροής των δυνάμεων αυτών.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Yalta < ουκρ. Djalita, πιθ. < μεσν. *(αἰ)γιαλός*, καθώς πιστεύεται ότι ιδρύθηκε από Έλληνες εποίκους τής Κριμαϊκής Χερσονήσου]

γιάμπολη (η) το εκχύλισμα τής γλυκόρριζας.
[ΕΤΥΜ < Yambol, όν. πόλεως τής ΝΑ. Βουλγαρίας].

για να σύνδ. [μεσν.] **1.** εισάγει τελικές προτάσεις· με τον σκοπό να. *ήρθα ~ σε δω* **2.** εισάγει αιτιολογικές προτάσεις· για τον λόγο ότι, επειδή, αφού· *~ σ' ακούσω, κοίτα τι έπαθα!* **3.** εισάγει συμπερασματικές προτάσεις με αποτέλεσμα να, ώστε να: *δεν είναι δα και μωρό παιδί ~ φοβάται* ‖ *είναι πολύ βαρύ, ~ το σηκώσω* **4.** εισάγει χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο· μέχρις ότου, μέχρι να· *πέρασε πολύς καιρός ~ με προσέξει*

Γιάνκης (ο) {Γιάνκηδες} (μειωτ.) **1.** ο Αμερικανός των βόρειων Πολιτειών τής Αμερικής **2.** (γενικότ.) κάθε πολίτης των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. yankee < Jan Kees < αγγλ. John Cheese. Η ονομ. Jan Kees δόθηκε αρχικώς υποτιμητικά από Ολλανδούς κατοίκους τής Αμερικής σε Άγγλους αποίκους τής Πολιτείας Κονέκτικατ].

Γιάννενα (τα) → Ιωάννινα

Γιάννης (ο) {λαϊκ. γεν. Γιαννιού (πβ. *τ' Αϊ-Γιαννιού*)} Ιωάννης (βλ.λ.)· ΦΡ (α) ***σαρανταπέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση*** βλ. λ. *κόκορας* (β) ***-Τι κάνεις Γιάννη; / -Γεια σου Γιάννη! -Κουκκιά σπέρνω!*** βλ. λ. *κουκκί* (γ) ***Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει*** βλ. λ. *κερνώ* (δ) ***Τι 'χες Γιάννη, τι 'χα πάντα*** βλ. λ. *έχω* (ε) ***όχι Γιάννης, Γιαννάκης / δεν είναι Γιάννης, είναι Γιαννάκης*** το ίδιο πράγμα είναι, δεν υπάρχει διαφορά (στ) ***να σε κάψω Γιάννη, να σ' αλείψω μέλι*** βλ. λ. *μέλι* (ζ) ***σπίτι χωρίς Γιάννη, προκοπή δεν κάνει*** όταν θέλουμε να πούμε καλά λόγια για κάποιον που λέγεται Γιάννης (η) (παροιμ.) ***φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη*** βλ. λ. *φοβούμαι*.

Γιάννινα (τα) → Ιωάννινα

Γιαννιτσά (τα) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πέλλας.
[ΕΤΥΜ. Ίσως < *Γιαννιτσάς*, διαλεκτ. τ. τού ονόματος *Γιάννης*, που πιθ. χρησίμευσε ως επώνυμο σημαίνοντος προσώπου τής πόλεως επί Τουρκοκρατίας (πρόταση Γ. Χατζιδάκι). Οι Τούρκοι ονόμαζαν την πόλη Yenice, το οποίο (αν δεν προέρχεται από την Ελληνική) ίσως ανάγεται σε τουρκ. yeni «νέος» (δηλ. «νέα πόλη»)].

γιάντες (το) {άκλ.} **1.** παιχνίδι μνήμης, κατά το οποίο χάνει ο παίκτης που, όταν πάρει κάτι από τα χέρια τού συμπαίκτη του, παραλείπει να αναφέρει τη συγκεκριμένη φράση τού παιχνιδιού («το ξέρω» ή «το θυμάμαι»), οπότε ο νικητής *κάνει γιάντες* **2.** το διχαλωτό κοκκαλάκι από το στήθος τού κοτόπουλου, που χρησιμοποιείται σε παιχνίδι, κατά το οποίο καθένας από τους δύο παίκτες τραβά ένα σκέλος τής διχάλας και νικητής *(κάνει γιάντες)* είναι αυτός στο χέρι τού οποίου θα μείνει το μεγαλύτερο κομμάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yades < ρ. yadetmek «θυμούμαι»].

γιάνω (να/θα) ρ. → γιαίνω

γιαουρτάς (ο) {γιαουρτάδες}. **γιαουρτού** (η) {γιαουρτούδων} πρόσωπο που φτειάχνει ή πουλάει γιαούρτι

γιαούρτι (το) {γιαουρτ-ιού | -ιών} κρεμώδες παρασκεύασμα από γάλα που πήζει σε χαμηλή θερμοκρασία με τη δράση ειδικών βακτηριακών καλλιεργειών και εμπλουτίζεται πολλές φορές με ειδικές γλυκαντικές ή αρωματικές ουσίες (φρούτα ή ξηρούς καρπούς)· *~ σακούλας / με ή χωρίς λιπαρά / βελουτέ / πρόβειο σε τσανάκα* ΦΡ (παροιμ.) ***όποιος καεί με τον / στον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι*** αυτός στον οποίο συνέβη κάτι κακό, προσέχει και φυλάγεται στη συνέχεια ακόμη και από πράγματα τελείως ακίνδυνα, προφυλάγεται σε βαθμό συχνά υπερβολικό. Επίσης **γιαούρτη** (η) — (υποκ.) **γιαουρτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yoğurt]

γιαουρτλού (το) → γιογουρτλού

γιαουρτώνω ρ. μετβ. {γιαούρτω-σα, -θηκα, -μένος} ρίχνω στο πρόσωπο (κάποιου) γιαούρτι, για να τον εξευτελίσω. — **γιαούρτωμα** (το)

γιάπης (ο) {γιάπηδες}, **γιάπισσα** (η) {γιαπισσών} νέος στην ηλικία αστός επαγγελματίας (τεχνοκράτης), που ασχολείται (συνήθ.) με τη διοίκηση επιχειρήσεων, και αποσκοπεί στην επαγγελματική καταξίωση και την οικονομική επιτυχία και χαρακτηρίζεται από την τάση να περιβάλλει τον εαυτό του με σύμβολα πλούτου και αδιαμφισβήτητου κοινωνικού κύρους. — **γιάπικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ < αμερ. yuppy / yuppie, ακρωνύμιο από τις αγγλ. λ. young (= νέος) urban (= αστικός) professional (= επαγγελματίας) + -ie. Η λ. πλάστηκε στις Η.Π.Α. το 1983 (κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. hippie «χίπι», στην οποία οφείλονται τα δύο -pp- τού yuppie), αλλά γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση το 1984, όταν οι δημοσιογράφοι τη χρησιμοποίησαν για να χαρακτηρίσουν τους οπαδούς ενός υποψηφίου για τις προεδρικές εκλογές εκείνου τού έτους]

γιαπί (το) {γιαπ-ιού | -ιών} **1.** οικοδομή που δεν έχει ακόμα τελειώσει **2.** (ειδικότ.) ο σκελετός οικοδομής που είναι υπό κατασκευή.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yapı].

γιαπιτζής (ο) {γιαπιτζήδες} (λαϊκ.) χτίστης, οικοδόμος
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yapıcı].

γιαπράκι (το) (λαϊκ.) ντολμαδάκι με κιμά, ρύζι και μυρωδικά τυλιγμένα σε αμπελόφυλλα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yaprak «φύλλο»].

Γιαπωνέζος (ο) → Ιαπωνία

γιαραμπής (ο) ο Αλλάχ, ο Θεός.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. επιφών. ya rabbi «Θεέ μου» < εβρ. rabbi «ραββίνος, δάσκαλος»]

γιάρδα (η) {γιαρδών} μονάδα μέτρησης μήκους, χρησιμοποιούμενη κυρ. σε αγγλοσαξονικές χώρες, ίση προς 0,9144 μέτρα.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. yard < αρχ. γερμ. gart(e)a «μπαστούνι»]

γιαρμάς κ. **γερμάς** (ο) {γιαρμάδες} ρωδάκινο που, όταν είναι ώριμο, έχει κιτρινοκόκκινη φλούδα (η οποία βγαίνει εύκολα με το χέρι), γλυκιά, ιδιαίτερα μαλακή και εύχυμη σάρκα και μεγάλο κουκούτσι που αφαιρείται εύκολα από αυτήν.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yarma < ρ. yarmak «σχίζω, κόβω στα δύο»].

γιασεμί (το) {γιασεμ-ιού | -ιών} **1.** αναρριχώμενο φυτό με αρωματικά λευκά ή σπανιότ. ροζ ή κίτρινα άνθη, το οποίο καλλιεργείται ως καλλωπιστικό **2.** (συνεκδ.) το άνθος τού παραπάνω θάμνου **3.** (συνεκδ.) το άρωμα τού παραπάνω άνθους: *τσάι / κολόνια ~* Επίσης **γιασεμιά** (η) (σημ. 1) — (υποκ.) **γιασεμάκι** (το) (σημ. 2)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. yaşemin < περσ. jasāman].

γιασεμόλαδο (το) (λόγ.) το ιασμέλαιο (βλ.λ.).

γιασμάκι (το) {χωρ. γεν.} καλύπτρα που σκεπάζει το κεφάλι και το μεγαλύτερο μέρος τού προσώπου των μουσουλμανίδων, για να μην εκτίθεται αυτό σε δημόσια θέα (πβ. λ. *φερετζές, τσαντόρ*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. yasmak].

γιαταγάνι (το) {γιαταγαν-ιού | -ιών} μακρύ, πλατύ και καμπύλο στο μέρος τής αιχμής σπαθί των Τούρκων και των Αράβων. — (μεγεθ.) **γιαταγάνα** (η).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yatağan]

γιατάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-παλαιότ.) **1.** το στρώμα στο οποίο ξαπλώνει κανείς ή το κρεβάτι ΣΥΝ κλίνη **2.** (συνεκδ.) τόπος κατάλληλος για ύπνο ή ανάπαυση και κατ' επέκτ. τόπος διαμονής ΣΥΝ κατάλυμα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yatak]

γιατί σύνδ. **1.** (εισάγει ευθεία ή πλάγια ερώτηση) (α) για ποιον λόγο ή αιτία. *~ σου μίλησε απότομα.* (β) με ποιον σκοπό: *τον ρώτησες ~ ήρθε.* **2.** (εισάγει αιτιολογική πρόταση) για τον λόγο ότι, επειδή, διότι *δεν διαβάζει πολύ, ~ δεν προλαβαίνει* **3. γιατί** (το) (α) η ερώτηση που αναφέρεται στην αιτία ενός πράγματος: *τα ατελείωτα ~ των παιδιών* ΣΥΝ ερώτημα, απορία (β) (συνεκδ.) η αιτία: *θέλουμε να βρούμε το ~ αυτής τής σύγκρουσης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός*.
[ΕΤΥΜ Το ερωτηματικό μόριο *γιατί* (μεσν.) προέρχεται από την αρχ. φρ. *διὰ τί*, ενώ ο αιτιολογικός σύνδ. *γιατί* προέρχεται από την φρ. *για ότι* (πβ. αρχ. *διότι* < *διὰ ὅτι*)].

> **γιατί – διότι – επειδή.** Το **γιατί** χρησιμοποιείται σήμερα τόσο σε ερωτήσεις *(Γιατί έφυγε;)* όσο και σε αιτιολογικές προτάσεις *(Έφυγε, γιατί είχε δουλειά).* Και στις δύο περιπτώσεις δηλώνει αιτία, αιτία συνδυασμένη με ερώτηση («ερώτηση μερικής αγνοίας») ή αιτία συνδυασμένη με απάντηση ή με τη διατύπωση μιας γνώμης / κρίσης («αιτιολογική πρόταση»). Το ερωτηματικό *γιατί* προήλθε από το *«διὰ τί»*, το αιτιολογικό *γιατί* προήλθε από το *«για ότι»* (όπως και το **διότι** < *διὰ ὅτι*). Τα συμφραζόμενα, κανονικά, συντελούν στο να αποφεύγεται ενδεχόμενη σύγχυση από τη διπλή σημασία και λειτουργία τής λέξης. Ωστόσο, για λόγους υφολογικούς περισσότερο (ποικιλίας τού λόγου και αποφυγής ενοχλητικών ή άσκοπων επαναλήψεων), μπορεί κανείς να χρησιμοποιεί το **διότι** στη θέση τού (αιτιολογικού) *γιατί*, εφόσον η αιτιολόγηση ακολουθεί, ή το

> **επειδή**. εφόσον η αιτία προηγείται· *Δεν μπορεί να συμμετάσχει, διότι θα απουσιάζει – Επειδή θα απουσιάζει, δεν μπορεί να συμμετάσχει.* Συχνά, η χρήση τού ενός ή τού άλλου αιτιολογικού είναι ζήτημα ρυθμού στον λόγο ή και προσωπικών επιλογών τού ομιλητή Γενικά, πάντως, όταν η αιτία αποτελεί το σκεπτικό στη διατύπωση ενός συλλογισμού δηλώνεται με το *επειδή* (ή και με τα **αφού, μια και / που** σε απλούστερο ύφος), ενώ όταν η αιτία αποτελεί το επακόλουθο ενός συλλογισμού, δηλώνεται με το *διότι*.

γιατρειά (η) (λαϊκ.) **1.** η θεραπεία: *η αρρώστια αυτή δεν έχει ~* (είναι αθεράπευτη) ΣΥΝ θεραπεία, ίαση **2.** (μτφ.) παρηγοριά και ανακούφιση, για να ξεπεραστεί μια δύσκολη κατάσταση: *ο χρόνος είναι η καλύτερη ~* ΣΥΝ φάρμακο, γιατρικό.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἰατρειά* < αρχ *ἰατρεία* < *ἰατρεύω*].

γιατρεύω ρ. μετβ {γιάτρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** θεραπεύω: *~ αρρώστους* **2.** (μτφ.) ανακουφίζω: *ο χρόνος γιατρεύει τις πληγές* ΣΥΝ παρηγορώ, διορθώνω **3.** (μεσοπαθ ***γιατρεύομαι***) θεραπεύομαι, αναρρώνω ΣΥΝ αναλαμβάνω, γιαίνω. — **γιάτρεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἰατρεύω* < *ἰατρός*].

γιατρικό (το) (λαϊκ.) το φάρμακο
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἰατρικόν*, ουδ. τού επιθ *ἰατρικός*].

γιατρίνα (η) (λαϊκ.) η γυναίκα γιατρός. Επίσης (λαϊκ.) **γιάτρισσα** κ. **γιάτραινα** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.

> **γιατρίνα – γιατρός – γιάτρισσα – γιάτραινα.** Κοντά στον όρο η **ιατρός** (κάρτες, τηλεφωνικός κατάλογος, συνταγολόγιο κ.λπ.), χρησιμοποιείται ως κύρια λ. το ουσιαστικό **η γιατρός** για όλες τις προφορικές και γραπτές (πλην των αναφερομένων) χρήσεις τής γλώσσας Η λ. **γιατρίνα**, που παλιότερα ήταν μόνο ανδρωνυμικό (η σύζυγος γιατρού), σήμερα χρησιμοποιείται σε απλούστερο προφορικό λόγο και στη θέση τού *«η γιατρός»* Αντιθέτως, τόσο το **γιάτρισσα** όσο και το **γιάτραινα** αποτελούν τύπους τής λογοτεχνίας και των διαλέκτων και κατάλοιπα μιας προφορικής λαϊκότερης παράδοσης, που χρωματίζει ενίοτε τις λ. με τις σημασιολογικές αποχρώσεις τής λαϊκής, εμπειρικής θεραπεύτριας, τής κομπογιανίτισσας ή ακόμη και τής μάγισσας!

γιατροπορεύω ρ. μετβ {γιατροπόρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (διαλεκτ.) παρέχω σε (κάποιον) πρώτες βοήθειες με πρόχειρα μέσα, μέχρι να έρθει ο γιατρός.

γιατρός κ (επίσ.) **ιατρός** (ο/η) **1.** πρόσωπο που έχει κάνει τις απαραίτητες σπουδές και διαθέτει τη σχετική άδεια για την άσκηση τής ιατρικής επιστήμης ΣΥΝ θεραπευτής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που λειτουργεί ανακουφιστικά και καταπραϋντικά στην ένταση των ψυχικών παθών: *ο χρόνος είναι ο καλύτερος ~*. — (υποκ.-μειωτ.) **γιατρουδάκι** (το), **γιατρουδάκος** κ **γιατρουλάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιατρίνα*, *γυιος*
[ΕΤΥΜ μεσν. (με συνίζηση, πβ *εορτή* > *γιορτή*, *καρδία* > *καρδιά*) < αρχ. *ἰατρός* < θ *ἰα-* (< ρ. *ἴάομαι* «προσφέρω ιατρική φροντίδα, θεραπεύω») + επίθημα *-τρός* (μηδενισμ βαθμ. τού Ι.Ε *-ter: *πα-τέρ-α*, *θυγα-τέρ-α*). Το ρ *ἰά-ομαι* είναι αβεβ ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. *ἰαίνω* «ευφραίνω, δροσίζω», οπότε *ἰά-ομαι* < *isa-jo-mai, πβ. σανσκρ iṣaṇyáti «προτρέπω, παρακινώ», λατ ira «οργή» (< *eis-a). Δεν αποκλείεται η σύνδ με το επίθ. *ἱερός* (βλ λ.)].

γιατροσόφι (το) [μεσν] {χωρ. γεν.} **1.** πρακτικό εμπειρικό φάρμακο, παρασκευαζόμενο σύμφωνα με προφορικές συνταγές για τη θεραπεία ασθενειών: *τα ~ τής γιαγιάς* ΣΥΝ. γιατρικό, φάρμακο **2.** (συνεκδ) εμπειρικός τρόπος θεραπείας: *τα ~ δεν θεραπεύουν τις αρρώστιες* ΣΥΝ βάλσαμο. Επίσης (λόγ.) **ιατροσόφιο**.

γι' αυτό επίρρ · για τον λόγο, για την αιτία που μόλις αναφέρθηκε: *χτες έβρεχε, ~ δεν βγήκα έξω* || *~ σου λέω, πρέπει να πας οπωσδήποτε* || (+και) *δεν του συγχωρώ την προσβολή που μου έκανε, ~ και δεν του μίλησα, όταν τον είδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. αιτιολογικός.

γιάφκα (η) {χωρ γεν πληθ.} κρησφύγετο για τη συγκέντρωση υλικού και τον σχεδιασμό παράνομων πράξεων από τα μέλη αντικαθεστωτικών ή τρομοκρατικών οργανώσεων: *στη ~ των τρομοκρατών βρέθηκαν περίστροφα και προκηρύξεις*
[ΕΤΥΜ < ρωσ. javka]

γιαχνί (το) {άκλ.} τρόπος μαγειρέματος για κρέας, ψάρι, λαχανικά ή όσπρια, με κρεμμύδια τσιγαρισμένα μέσα σε λάδι και σάλτσα ντομάτας· (κ ως επίθ) *φασόλια / πατάτες ~*. — **γιαχνιστός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yahni < περσ. yaḫni «μαγειρευμένος (ιδ. για κρέας)»].

γίββωνας (ο) {γιββώνων} είδος πιθήκου.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. gibbon < γαλλ. gibbon, λ. τοπικής ινδικής γλ., την οποία έφερε στην Ευρώπη (μαζί με το φερώνυμο ζώο) ο Γάλλος J F Dupleix]

Γιβραλτάρ (το) (αγγλ Colony of Gibraltar = Αποικία τού Γιβραλτάρ) {άκλ.} **1.** ακρωτήριο στο Ν άκρο τής Ιβηρικής Χερσονήσου, που μαζί με την απέναντι βορειοαφρικανική ακτή ορίζει στενό πορθμό *(Πορθμός τού Γιβραλτάρ)*, ο οποίος συνδέει τον Ατλαντικό Ωκεανό με τη Μεσόγειο Θάλασσα και χωρίζει την Ευρώπη από την Αφρική· αλλιώς *Στενά τού Γιβραλτάρ* (τα) κ. (αρχ.) *Ηράκλειες Στήλες* (οι) **2.** αυτόνομη πόλη και λιμάνι στο παραπάνω ακρωτήριο, που αποτελεί βρετανική αποικία.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Gibraltar < αραβ. Gibel al-Tarik «Όρος τού Ταρίκ», από τον φύλαρχο Gabal ibn Tarik, *που* κατέλαβε το ακρωτήριο *και* την πόλη το 711 μ.Χ Το Γιβραλτάρ αναγνωρίστηκε ως βρετανική αποικία το 1713]

γιγα- λεξικό πρόθημα το οποίο πολλαπλασιάζει μια ποσότητα επί ένα δισεκατομμύριο: *γιγα-μπάιτ*, *γιγα-χέρτς*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενές λεξικό πρόθημα, < αγγλ giga- (< ελλην. *γίγας*)].

γιγάκυκλος (ο) {-ου κ -ύκλου | -ων κ -ύκλων, -ους κ. -ύκλους} ΦΥΣ-ΠΛΗΡΟΦ μονάδα μέτρησης συχνότητας που ισούται με ένα δισεκατομμύριο χερτς (βλ λ.) το γιγαχέρτς.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. gigacycle].

γιγαμπάιτ (το) {άκλ } ΠΛΗΡΟΦ η γιγαψηφιολέξη (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gigabyte (νόθο σύνθ.) Βλ λ *γιγα-*, *μπάιτ*].

γίγαντας (ο) {γιγάντων}, **γιγάντισσα** (η) {γιγαντισσών} **1.** ον με ανθρώπινη μορφή, αλλά με υπεράνθρωπο μέγεθος και δύναμη **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για το μεγάλο του μέγεθος ή και τη μεγάλη του δύναμη: *αγώνας μεταξύ γιγάντων* || *οι γίγαντες τής υψηλής τεχνολογίας* || *οικονομικός ~* || *ο ~ τής αυτοκινητοβιομηχανίας* ΣΥΝ κολοσσός, μεγαθήριο ΑΝΤ νάνος **3.** (μτφ) πρόσωπο που ξεχωρίζει για την υψίστης σημασίας προσφορά του και το αξεπέραστο έργο του *ο ~ τής έβδομης τέχνης / τού πνεύματος* **4.** ΑΣΤΡΟΝ ονομασία πολύ λαμπρού αστέρα ερυθρής απόχρωσης *(κόκκινος γίγαντας)*, βλ λ *αστέρας* ΑΝΤ νάνος **5.** (με κεφ.) ΜΥΘΟΛ καθένας από τους γυιους τής Γαίας και τού Ουρανού, που είχαν τεράστιες διαστάσεις και εξοντώθηκαν από τους θεούς τού Ολύμπου, όταν στράφηκαν εναντίον τους (κατά τη Γιγαντομαχία) • **6.** ***γίγαντες*** (οι) μεγάλα ξερά φασόλια συνήθ. μαγειρεμένα στον φούρνο ως λαδερό φαγητό. Επίσης (λόγ.) **γίγας** {γίγαντος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγαντιαίος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γίγας*, *-αντος* < **γί-γαντ-ς*, αναδιπλασιασμένος τ. προελλην. θέματος, αγν. ετύμου. Η λ. πέρασε ως δάνειο σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ giant, γαλλ géant, γερμ Gigant κ ά.].

γιγάντειος, -α, -ο (σχολ. ορθ. *γιγάντιος*) [μτγν.] γιγαντιαίος (βλ.λ): *~ διαστάσεις* || (μτφ.) *~ έργο / επίτευγμα* || *~ κινητοποίηση τής αστυνομίας / προσπάθεια*. Επίσης **γιγάντινος,** -η, -ο κ. **γιγαντένιος,** -ια, -ιο.

> **γιγάντειος ή γιγάντιος;** Τα επίθετα σε -ios από πρόσωπα γράφονται με *-ει-* **(-ειος)**: *Όμηρος – Ομήρειος, Πυθαγόρας – Πυθαγόρειος. Επίκουρος – Επικούρειος* κ.λπ. Έτσι και από το *Γίγας* (όνομα αρχαίων μυθικών όντων) πλάστηκε στην Αρχαία το **Γιγάντειος**. (Η γραφή με *-ι-* **γιγάντιος** δεν είναι ορθή). Ήδη αρχαίο και με την ίδια σημασία είναι το **γιγαντιαίος**, ενώ τα **γιγάντινος** και **γιγαντένιος** είναι νεότεροι σχηματισμοί.

γιγάντεμα (το) → γιγαντώνω

γιγαντεύω ρ. → γιγαντώνω

γιγαντιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ταιριάζει ως προς το μέγεθος ή τα εξωτερικά χαρακτηριστικά σε γίγαντα γιγάντειος: *~ ανάστημα / κτήριο / διαστάσεις* ΣΥΝ πελώριος, θεόρατος, πανύψηλος **2.** πάρα πολύ μεγάλος, αυτός που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα *~ πρόοδος* **3.** (για έργα ή ενέργειες) αυτός που απαιτεί υπεράνθρωπη δύναμη για την πραγμάτωσή του: *~ κινητοποίηση / επιχείρηση* **4.** πολύ μεγάλης σημασίας, που βρίσκεται στην κορυφή μεταξύ των ομοίων του: *~ μορφή τού θεάτρου.* — **γιγαντιαία** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος*.

γιγαντισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ παθολογική υπερανάπτυξη τού αναστήματος ή τού μεγέθους ορισμένων τμημάτων τού ανθρώπινου σώματος **2.** (μτφ.) η υπερβολική ανάπτυξη ή επέκταση πέρα από τα φυσιολογικά όρια. *ο ~ των σύγχρονων αστικών κέντρων* || *«κολοσσιαίοι επιχειρηματικοί όμιλοι ενθαρρύνονται προς τον ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ gigantism].

γιγαντοαφίσα (η) {γιγαντοαφισών} η πολύ μεγάλου μεγέθους διαφημιστική αφίσα (που τοποθετείται συνήθ. σε περίοπτα σημεία).

γιγαντομαχία (η) [αρχ.] {γιγαντομαχιών} **1.** ΜΥΘΟΛ ο πόλεμος των Γιγάντων εναντίον των θεών τού Ολύμπου **2.** (συνήθ. μτφ.) ο αγώνας μεταξύ δύο εξίσου ισχυρών αντιπάλων

γιγαντοοθόνη (η) {γιγαντοοθονών} η πολύ μεγάλων διαστάσεων οθόνη για την προβολή θεαμάτων σε ανοικτό χώρο: *τον μεγάλο τελικό παρακολούθησε πλήθος κόσμου σε ~ στην κεντρική πλατεία τού Μιλάνου*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. giant screen].

γιγαντόσωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που μοιάζει με γίγαντα ως προς τις σωματικές του διαστάσεις, ο υπερβολικά μεγαλόσωμος ΑΝΤ. μικρόσωμος

γιγαντώνω ρ. μετβ. [1887] {γιγάντω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω (σε κάτι) γιγαντιαίες διαστάσεις, μεγαλώνω πάρα πολύ *γιγαντώθηκε ο πόθος τους για λευτεριά* Επίσης **γιγαντεύω** [1896]. — **γιγάντεμα** (το) κ **γιγάντωση** (η).

γιγαχέρτς (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *γιγαχέρτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ-ΠΛΗΡΟΦ ο γιγάκυκλος (βλ.λ).
[ΕΤΥΜ < αγγλ gigahertz (νόθο σύνθ.). Βλ λ *γιγα-*, *χερτς*].

γιγαψηφιολέξη (η) {-ης κ -έξεως | -έξεις, -έξεων} ΠΛΗΡΟΦ μονάδα χωρητικότητας των αποθηκευτικών μέσων που αντιστοιχεί σε ένα δισεκατομμύριο χαρακτήρες
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ gigabyte]

γίγνεσθαι (το) {άκλ.} **1.** ΦΙΛΟΣ η προοδευτική κίνηση στην οποία υποβάλλεται ο κόσμος και τα στοιχεία που τον απαρτίζουν περνώντας από τη στατική κατάσταση τού «είναι» στη δυναμική εξελικτική πορεία των μεταβολών και των νέων γενέσεων· ΦΡ ***εν τω γίγνεσθαι*** *(ἐν τῷ γίγνεσθαι)* σε διαδικασία εξέλιξης, μεταβολών και διαμόρφωσης νέων καταστάσεων **2.** η εξελικτική διαδικασία σε κάποιον τομέα· *το ιστορικό / πολιτικό / λογοτεχνικό ~*
[ΕΤΥΜ αρχ., ουσιαστικοπ. απρφ ενεστώτα τού ρ *γίγνομαι*].

γίδα (η) {γιδών} ευκίνητο μηρυκαστικό ζώο με χοντρά κέρατα, συγγενές με το πρόβατο, που ζει σε ορεινές περιοχές και εμφανίζεται εξημερωμένο σε πολλές κατοικίδιες ποικιλίες ως το θηλυκό τού τράγου ΣΥΝ. κατσίκα. — (υποκ.) **γιδούλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός*.
[ΕΤΥΜ μεσν , μεγεθ. τού ουσ. *γίδι* (βλ λ)].

γιδάρης (ο) {γιδάρηδες} πρόσωπο που βόσκει γίδια, ο γιδοβοσκός.

γιδήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από γίδα: ~ *προβιά*. Επίσης **γίδινος**, -η, -ο [μεσν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*. *χοιρινός*

γίδι (το) {γιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το νεογνό τής γίδας, το κατσικάκι ΦΡ (μτφ.) ***κουρεμένο γίδι*** αυτός που έχει πολύ κοντά, στραβοκομμένα μαλλιά **2.** ***γίδια*** (τα) κοπάδι αποτελούμενο από γίδες και τράγους ανεξαρτήτως ηλικίας· *μπήκαν τα ~ στο μαντρί* • **3.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που δεν έχει τρόπους, που είναι άξεστος και αγροίκος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *αἰγίδιον*, υποκ. τού *αἴξ*, *αἰγός* Βλ. κ. *αίγα*]

γιδοβοσκός (ο) [μεσν.] αυτός που βόσκει γίδια, ο γιδάρης ΣΥΝ αιγοβοσκός.

γιδόμαλλο (το) (λαϊκ.) μαλλί γίδας ΣΥΝ (λόγ.) αιγότριχα

γιδοπρόβατα (τα) {γιδοπροβάτων} (περιληπτ.) σύνολο από γίδια και πρόβατα ΣΥΝ αιγοπρόβατα

γιδόστρατα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ορεινός δρόμος, στενός, ανηφορικός και απότομος, που μόνο κατσίκια μπορούν να διασχίσουν ΣΥΝ κατσικόδρομος. Επίσης **γιδόστρατο** (το).

γιδοτόμαρο (το) το δέρμα γίδας ή τράγου ΣΥΝ κατσικόδερμα, (λόγ.) αιγόδερμα

γιδότοπος (ο) {γιδοτόπων} τόπος ορεινός και ανώμαλος, κατάλληλος για τη βοσκή γιδιών, ακατάλληλος να κατοικηθεί από ανθρώπους. Επίσης **γιδοτόπι** (το).

γιεγιές (ο) → γεγές

γιεν (το) → γεν

γιέσμαν (ο) → γέσμαν

γιλέκο κ. **γελέκο** (το) ανδρικό ή γυναικείο ένδυμα χωρίς μανίκια, με μήκος μέχρι το ύψος τής μέσης, που συνήθ. κουμπώνει μπροστά και φοριέται κάτω από σακάκι ή μόνο του πάνω από πουκάμισο. — (υποκ.) **γιλεκάκι** κ. **γελεκάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yelek]

γινάτι κ. **ινάτι** (το) {γινατ-ιού | -ιών} **1.** το πείσμα, η ισχυρογνωμοσύνη: *έλα, άσε τώρα τα ~* ΣΥΝ καπρίτσιο **2.** (ειδικότ.) η εχθρική διάθεση απέναντι σε κάποιον, που προέρχεται από πείσμα· ΦΡ (α) (παροιμ.) ***το γινάτι βγάζει μάτι*** το πείσμα μπορεί να πλήξει τελικά τον ίδιο τον ισχυρογνώμονα, αυτόν που δεν υποχωρεί (β) ***(κάποιος) το κρατάει γινάτι*** (κάποιος) τηρεί εχθρική στάση απέναντι σε άλλον από πείσμα για κάτι που του έκανε
[ΕΤΥΜ < τουρκ. inat]

γίνομαι ρ. συνδετ. αποθ. {έγινα (να/θα γίνω) κ. (λαϊκ.) γίνηκα (να/θα γινώ / γενώ), γινωμένος} **1.** αποτελώ το τελικό αποτέλεσμα μιας διαδικασίας παραγωγής, αποκτώ συγκεκριμένη ύπαρξη, υπόσταση, μορφή· *η Νιγηρία έγινε ανεξάρτητο κράτος στα 1960* || *διάφορες υποθέσεις έχουν διατυπωθεί για το πώς έγινε ο κόσμος* || *το φαγητό δεν έγινε ακόμα* || *πότε έγινε αυτό το σπίτι*, ΣΥΝ δημιουργούμαι, (ειδικά για προϊόντα) παράγομαι, κατασκευάζομαι, φτειάχνομαι • **2.** εμφανίζω συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή ιδιότητες, περιέρχομαι σε ορισμένη κατάσταση: *~ κόκκινος από τον θυμό / πρώτης τάξεως επαγγελματίας / χρήσιμος / μεγάλος και τρανός* ΣΥΝ είμαι, καθίσταμαι, διαμορφώνομαι ΦΡ (α) ***γίνομαι άλλος άνθρωπος*** αλλάζω ριζικά· *μετά τη θεραπεία που έκανε, έγινε άλλος άνθρωπος!* || *το πάθημά του τον ωφέλησε, έγινε άλλος άνθρωπος* (β) ***γίνομαι βαπόρι / Τούρκος / θηρίο (ανήμερο) / μπαρούτι / μπουρλότο / έξω φρενών*** εξοργίζομαι (γ) ***γίνομαι πετσί και κόκκαλο*** αδυνατίζω πάρα πολύ (δ) ***γίνομαι βάρος (σε κάποιον)*** επιβαρύνω κάποιον (με την παρουσία μου, τις απαιτήσεις μου κ.λπ.) *να μη σας γίνομαι βάρος, θα μείνω σε ξενοδοχείο* (ε) ***γίνομαι καπνός / άφαντος / λούης*** το βάζω στα πόδια, εξαφανίζομαι, χάνομαι. *μόλις είδε τους αστυνομικούς να έρχονται, έγινε καπνός* ΣΥΝ μην τον είδατε **3.** μεταβάλλομαι σε (κάτι), παίρνω άλλη, καινούργια μορφή· *όταν βράζει το νερό, γίνεται ατμός* || *ο πύργος έγινε ξενοδοχείο* || (παροιμ.) *το αίμα νερό δεν γίνεται* (οι συγγενικοί δεσμοί διατηρούνται πάντα ισχυροί) ΣΥΝ μετατρέπομαι, αλλάζω, εξελίσσομαι **4.** (κακόσ.) καταλήγω σε κατάσταση ή μορφή υποδεέστερη τής αρχικής· *πώς έγινες έτσι;* || *~ από δήμαρχος κλητήρας* ΣΥΝ καταντώ • **5.** συμβαίνω, λαμβάνω χώρα. *Τι γίνεται εδώ πέρα, Γιατί τόση φασαρία;* || *έγινε τίποτε;* || *το κακό δεν θέλει πολύ να γίνει* || *πότε θα γίνουν οι γάμοι;* || *έγινε μεγάλη φασαρία / σεισμός / ένα σοβαρό ατύχημα* || *γίνεται τής τρελής / τής κακομοίρας* (για μεγάλη αναστάτωση, παράλογη κατάσταση) || *ό,τι γίνεται δεν ξεγίνεται* (δεν μπορεί να αλλάξει κάτι που έχει ήδη συμβεί) || *κάτι γίνεται μ' αυτούς τους δύο* || *τι γίνεται*, (σε χαιρετισμό αντί τού *τι κάνεις;*) ΣΥΝ πραγματοποιούμαι, συντελούμαι, διεξάγομαι ΦΡ (α) ***κουβέντα / λόγος να γίνεται*** γίνονται άσκοπες συζητήσεις, χωρίς κανένα αποτέλεσμα (β) ***δεν έγινε τίποτα*** (i) δεν πειράζει *μη στενοχωριέσαι, ~!* (ii) δεν υπήρξε αποτέλεσμα: *προσπαθήσαμε πολύ, αλλά τελικά ~* (γ) ***τι να γίνει;*** για την έκφραση αμηχανίας ή αδιεξόδου *~; Έτσι είναι η ζωή!* (δ) ***ό,τι έγινε έγινε / ο γέγονε γέγονε*** *(ὃ γέγονε γέγονε)* για κάτι που έχει συντελεστεί και δεν μπορεί να αλλάξει πλέον ως σχόλιο για να μην ασχολείται πλέον κάποιος με ό,τι συνέβη, για να δοθεί τέρμα σε συζήτηση σχετικά με κάτι που συνέβη κ.λπ.: *~, από 'δώ και μπρος να δούμε τι θα κάνουμε* (ε) ***τι θα γίνει;*** για να δηλωθεί ανυπομονησία ή αγανάκτηση: *~, θα φύγουμε καμιά φορά,* || *~, θα κρατήσει για πολύ αυτή η ιστορία;* (στ) ***και τι έγινε;*** για να δηλώσουμε ότι κάτι δεν μας ενδιαφέρει ή δεν το θεωρούμε σημαντικό *Εντάξει, δεν ήρθε ~. Θα πάμε οι δυο μας* (ζ) ***(και) κάτι έγινε*** για κάτι ασήμαντο *Σιγά το έξοδο! Θα δίνεις δύο χιλιάρικα τον μήνα και ~!* ΣΥΝ σιγά το πράμα **6.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη κατάσταση, σε φρ. όπως ***τι μου γίνεσαι; – τι έγινες τόσα χρόνια;*** ΣΥΝ είμαι, κάνω • **7.** (για καρπούς) ωριμάζω *πότε γίνονται οι φράουλες;* || *φρούτα γινωμένα* ΣΥΝ μεστώνω • **8.** (για αριθμητικά μεγέθη) φθάνω σε συγκεκριμένη αριθμητική μονάδα: *μαζί με τον αδελφό σου γινόμαστε πέντε* • **9.** (απρόσ. ***γίνεται***) (+να) (α) αρμόζει, είναι πρέπον, ταιριάζει να: *~ κορίτσι πράγμα να είναι έξω από το σπίτι τέτοια ώρα;* (β) είναι δυνατόν, είναι πραγματοποιήσιμο: *~ να έρθετε λίγο νωρίτερα;* ΦΡ ***δεν ξέρω τι μου γίνεται*** (α) βρίσκομαι σε πλήρη άγνοια (β) βρίσκομαι σε σύγχυση ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*, *γεννώ*, *θυμώνω*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γίγνομαι*, αναδιπλασιασμένος τ. *(γί-γν-ομαι)* θέματος *-γν-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gen-, πβ. λατ. gigno «γεννώ», σανσκρ. jánas «γένος», γαλλ. génération «γενεά», ισπ. gente «άνθρωποι» (περιληπτ.), αγγλ. kin «γένος» κ.ά. Ομόρρ. *γέν-ος, γεν-ικός, γόν-ος, γον-εύς (-έας), γενε-ά* (< *gene-, δισύλλ. ρίζα), *γένε-σις (-η), γενέθλιος, γνή-σιος* (βλ.λ.), *γέν-να, γεν-νῶ, γεννα-ῖος* κ.ά. Η μεταβολή *γίνομαι < γίγνομαι* οφείλεται σε ανομοιωτική αποβολή τού *-γ-* και αντέκταση τού *-ι-* Οι φρ. *γίνομαι άφαντος* και *γίνεται λόγος (για κάτι)* είναι ήδη μεσν.].

γινόμενο (το) {γινομέν-ου | -ων} ΜΑΘ το αποτέλεσμα τού πολλαπλασιασμού δύο ή περισσοτέρων αριθμών, πινάκων κ.λπ. *στον πολλαπλασιασμό 3 x 5 το ~ είναι 15* || *~ πολλών παραγόντων* || *~ αριθμού επί διάνυσμα*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γινόμενον*, ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *γίγνομαι*].

Γίντις (η/τα) {άκλ.} η γερμανοεβραϊκή γλώσσα
[ΕΤΥΜ < γίντις yidish (daytsch) < γερμ. Jüddisch Deutsch «Γερμανοεβραϊκά»]

γίνωμα (το) {γινώματος | χωρ. πληθ.} το ωρίμασμα (καρπού).
[ΕΤΥΜ < *γίν(ομαι)* + παραγ. επίθημα *-ωμα* (που ξεκίνησε από ρ. σε *-ώνω* < αρχ. *-όω*, πβ. κ. *σάρ-ωμα – σαρ-ώνω*].

γινωμένος, -η, -ο (για καρπό) αυτός που έχει ωριμάσει: *~ γιαρμάς*.
[ΕΤΥΜ < *γίν(ομαι)* + επίθημα μτχ. *-ωμένος* (που ξεκίνησε από ρ. σε *-ώνω*, βλ. κ. *γίνωμα*)]

γιογιό[1] (το) {άκλ.} το καθοίκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. τής παιδικής γλώσσας]

γιογιό[2] (το) παιχνίδι που αποτελείται από ένα ξύλινο ή πλαστικό μασούρι με ένα νήμα περασμένο γύρω από αυτό, ώστε κρατώντας το κανείς από την άκρη του και τινάζοντάς το ρυθμικά, να το τυλίγει και να το ξετυλίγει ανεβοκατεβάζοντας το μασούρι
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, ίσως από εμπορική ονομασία παιχνιδιού που έχει την αφετηρία του στις Φιλιππίνες].

γιόγκα (η) {άκλ.} **1.** ινδικό φιλοσοφικό σύστημα, που διδάσκει την ένωση τού Εγώ με το Υπέρτατο Ον με την κυριαρχία τού ανθρώπου στις σωματικές και πνευματικές του λειτουργίες **2.** (ειδικότ.) σειρά ασκήσεων αναπνοής, σωματικών στάσεων και (ατομικού ή ομαδικού) διαλογισμού για την αυτεπιβολή τού ανθρώπου στο σώμα και το πνεύμα του
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yoga < σανσκρ. yoga «ζεύξη, ένωση», ρ. yunakti «ενώνει»].

γιόγκι (ο/η) {άκλ.} πρόσωπο που έχει ασπαστεί το φιλοσοφικό σύστημα τής γιόγκα και το εφαρμόζει στην πράξη
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yogi].

γιογουρτλού κ. **γιαουρτλού** (το) {άκλ.} φαγητό τουρκικής προέλευσης, που παρασκευάζεται από κρέας, το οποίο τοποθετείται πάνω σε ψημένες πικάντικες πίτες μέσα σε ποσότητα γιαουρτιού και γαρνίρεται με ψητές ντομάτες, κρεμμύδι και διάφορα μυρωδικά.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yoğurtlu]

γιοκ επίρρ.· όχι, τίποτα· συνήθ. εμφατ. σε οικείο λόγο για τη δήλωση τής έλλειψης, απουσίας ή ανυπαρξίας κάποιου πράγματος ή προσώπου *σήμερα δεν πρόλαβα να μαγειρέψω συνεπώς, φαγητό ~!* || *«στη φωτογράφισή της υπήρχε πολύ επαγγελματική φωτογραφία, καλά φωτισμένη, σωστά ρούχα, αλλά φυσικότητα ~!»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yok].

γιόκας (ο) → γυιόκας

γιόμα (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λογοτ.) **1.** το χρονικό διάστημα ανάμεσα στο πρωί και το μεσημέρι ή και το μεσημέρι: *«γοργά ντύσου, γοργά άλλαξε, γοργά να πας το ~»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (συνεκδ.) το γεύμα
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *γεῦμα*]

γιοματάρι (το) {χωρ. γεν.} βαρελήσιο κρασί που ανοίχτηκε πρόσφατα.
[ΕΤΥΜ < *γιομάτος* + επίθημα *-άρι*]

γιομάτος, -η, -ο → γεμάτος

γιομίζω ρ. → γεμίζω

γιορντάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) περιδέραιο αποτελούμενο από αλυσίδα με χρυσά ή ασημένια νομίσματα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. gerdan «λαιμός» (πβ. κ. gerdanlık «περιδέραιο») < περσ. gardan].

γιορτάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γιόρτασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (συνήθ. για την ονομαστική εορτή κάποιου ή την επέτειο γεγονότος) έχω γιορτή: *μετά τη μεγάλη νίκη γιορτάζει όλη η χώρα* ♦ **2.** (μετβ.) τιμώ την επέτειο γεγονότος σε συγκεκριμένη ημερομηνία με πανηγυρικές και ειδικές κατά περίπτωση τελετές· *στις 25 Μαρτίου γιορτάζουμε την Επανάσταση τού 1821 και τον Ευαγγελισμό τής Θεοτόκου* (βλ. κ. λ. *εορτάζω*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἑορτάζω*]

γιορτάσι (το) {γιορτασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το γλέντι, το πανηγύρι σε ανάμνηση επετείου χαρμόσυνου γεγονότος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἑορτάσειν*, απρφ. μέλλ. τού ρ. *ἑορτάζω*]

γιορτασμός (ο) → εορτασμός

γιορταστής (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε γιορτή, σε εορταστική εκδήλωση (βλ. κ. λ. *εορταστής*)

γιορταστικός, -ή, -ό αυτός που ταιριάζει και εκφράζει τον πανηγυρικό χαρακτήρα μιας γιορτής ~ *εκδηλώσεις / ατμόσφαιρα / όψη* (βλ. κ. λ. *εορταστικός*) – **γιορταστικά** επίρρ.

γιορτή (η) **1.** ημέρα καθορισμένη σύμφωνα με τον νόμο ή ανάλογα

προς τα κατά τόπους έθιμα, που είναι αφιερωμένη στον πανηγυρισμό επετείου *εθνική / σχολική / τοπική* ~ **2.** (ειδικότ.) ημέρα καθορισμένη σύμφωνα προς το θρησκευτικό εορτολόγιο, αφιερωμένη στη μνήμη αγίου ή αγίας ή στην ανάμνηση θρησκευτικού γεγονότος: *η ~ τού Αγίου Νικολάου είναι στις 6 Δεκεμβρίου* **3.** (συνεκδ.) η ονομαστική εορτή (κάποιου) *η ~ τής Μαρίας, τής φίλης μου, είναι τον Δεκαπενταύγουστο* **4.** τελετή, πανηγυρική εκδήλωση που γίνεται σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή για τον εορτασμό γεγονότος, χωρίς να επαναλαμβάνεται σε περιοδικά διαστήματα *έγινε μια μεγάλη ~ για τον αρραβώνα των παιδιών τους* ΣΥΝ τελετή, φιέστα **5.** (μτφ.) κατάσταση μεγάλης χαράς και εσωτερικής αγαλλίασης *ο έρωτας είναι ~ των αισθήσεων* ΣΥΝ πανηγύρι ● **6.** η αργία: *δεν δουλεύουμε σήμερα, είναι ~·* ΦΡ ***Κυριακή κοντή γιορτή*** (i) για να δηλωθεί ότι η Κυριακή είναι μια σύντομη αργία (ii) για γεγονός με αβέβαιο αποτέλεσμα, τού οποίου πλησιάζει σύντομα η επαλήθευση ή η διάψευση (επομένως δεν χρειάζεται να αναλώνεται κανείς σε συζητήσεις γι' αυτό): *την Παρασκευή που μας έρχεται, βγαίνουν τα αποτελέσματα των γενικών εξετάσεων ~!* **7. *γιορτές*** (οι) (συνηθ.) η εορταστική περίοδος των Χριστουγέννων, τής Πρωτοχρονιάς και τού Πάσχα: *πού θα πάτε φέτος τις ~;* ‖ *τις ~ οι Αθηναίοι εγκαταλείπουν το κλεινόν άστυ* (βλ. κ. λ. *εορτή*). — (υποκ.) **γιορτούλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *ἑορτή* < **Fε-Fορτᾱ* (με ανομοίωση τού δεύτερου -*F*- και μετατροπή τού πρώτου F- σε δασεία), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἔρανος*]

γιορτινός, -ή, -ό 1. αυτός που ταιριάζει στο κλίμα των γιορτών. ~ *ατμόσφαιρα / τραπέζι* **2. *γιορτινά*** (τα) ρούχα επίσημα, που δεν φοριούνται κάθε μέρα ΣΥΝ επίσημα, τα καλά. Επίσης **γιορτιάτικος, -η, -ο**

γιος (ο) → γυιος

γιοτ (το) {άκλ.} ελλην. *θαλαμηγός* ιδιωτικό πολυτελές σκάφος αναψυχής μεγάλων διαστάσεων.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. yacht < παλαιότ. ολλ. jaght, που αποσπάστηκε από το ουσ. jaghtschiff «καταδιωκτικό πλοίο»].

γιουβαρλάκια κ. **γιουβαρελάκια** (τα) {χωρ. γεν.} φαγητό από μείγμα κιμά με ρύζι και καρυκεύματα πλασμένο σε μικρές μπάλες και μαγειρεμένο στην κατσαρόλα ~ *αβγολέμονο*
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yuvarlak «σφαιρικός»]

γιουβέτσι κ. **γκιουβέτσι** (το) {γιουβετσ-ιού | -ιών} **1.** πλατύ και ρηχό πήλινο σκεύος για φαγητά φούρνου **2.** φαγητό που ψήνεται στον φούρνο και αποτελείται από κρέας κοκκινιστό με ζυμαρικά — (υποκ.) **γιουβετσάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. güveç].

Γιουγκοσλαβία (η) (σερβ. Federativna Republika Jugoslavija = Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας) (παλαιότ.) η Σοσιαλιστική Ομόσπονδη Δημοκρατία τής Γιουγκοσλαβίας, που την αποτελούσαν έξι ομόσπονδες δημοκρατίες Σερβία, Κροατία, Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Σλοβενία, «Μακεδονία» (τα Σκόπια), Μαυροβούνιο (βλ. κ. *Σερβία και Μαυροβούνιο*) **Γιουγκοσλάβος** (ο), **Γιουγκοσλάβα** (η), **γιουγκοσλαβικός, -ή, -ό** κ. (καθημ.) **γιουγκοσλάβικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ < σερβοκρ. Jugoslavija «Νοτιοσλαβία» < jug «*νότος*» + slavija «Σλαβία»].

γιούκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} αειθαλές καλλωπιστικό φυτό με ξυλώδη κορμό και μακριά λογχοειδή φύλλα
[ΕΤΥΜ < νεολατ. yucca < ισπ. yuca, από γλώσσα τής Καραϊβικής].

γιουκαλίλι κ. **γιουκαλέλι** (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ έγχορδο μουσικό όργανο στο σχήμα κιθάρας, με μακρύ μπράτσο και τέσσερεις χορδές, ιδιαίτερα διαδεδομένο στα νησιά τής Χαβάης.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. ukulele < χαβανέζ. 'ukulele «ψύλλος» (< 'uku «ψύλλος» + lele «πηδώ»), προσωνυμία τού Βρετανού αξιωματικού E. Purvis, ο οποίος διέδωσε το όργανο αυτό].

γιούκος[1] (ο) (λαϊκ.) στοίβα από σεντόνια, κουβέρτες, στρώματα, παπλώματα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yük «φορτίο, σωρός»]

γιούκος[2] (ο) (λαϊκ.) χώρος σε κοίλωμα τοίχου, όπου τοποθετείται ο γιούκος[1]. Επίσης **γιούκι** (το).
[ΕΤΥΜ < τουρκ. oyuk «κοίλος, εσκαμμένος»]

Γιούλης (ο) → Ιούλιος

γιούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-λογοτ.) ο μενεξές
[ΕΤΥΜ < *ιούλι*, με συνίζηση και ανάπτυξη ευφωνικού [j-], υποκ. τού αρχ. *ἴον* (βλ. λ.)].

Γιούνης (ο) → Ιούνιος

γιούνισεξ επίθ. {άκλ.} (κυρ. για ρούχα) αυτός που είναι κοινός και για τα δύο φύλα· *μπλούζα ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. unisex].

γιούπι! επιφών.· δηλώνει ενθουσιασμό και συχνά συνοδεύεται από έντονες κινήσεις των χεριών που δηλώνουν χαρά και ικανοποίηση
[ΕΤΥΜ < γαλλ. youpi / yupi < youp, με την επίδρ. τού αγγλ. whoopee < whoop «αναφωνώ από ενθουσιασμό» < μέσ. αγγλ. whopen < μέσ. γαλλ. houper, ηχομιμητικής προέλ.]

Γιούρα (η) η Γυάρος (βλ.λ.).

γιούργια (η) {άκλ.} (λαϊκ.) η έφοδος, η επίθεση.
[ΕΤΥΜ Πιθ. συνδέεται με το τουρκ. yuruyüs «περπάτημα, πεζοπορία – έφοδος»].

Γιουροβίζιον (η) **1.** (αγγλ. Eurovision / E.B.U. = European Broadcasting Union) το οργανωτικό και τεχνικό κέντρο τής Ευρωπαϊκής Ραδιοτηλεοπτικής Ένωσης, μέλη τής οποίας αποτελούν οι δημόσιοι ραδιοτηλεοπτικοί σταθμοί τής Ευρώπης και η οποία έχει ως σκοπό την ανταλλαγή ραδιοτηλεοπτικών προγραμμάτων μεταξύ των μελών της **2.** (συνεκδ.) ο διαγωνισμός τραγουδιού που διοργανώνεται από την παραπάνω Ένωση: *η ελληνική συμμετοχή στη ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Eurovision < Euro- (< Europe «Ευρώπη) + vision «όψη, θέαση»]

Γιουροπόλ (η) {άκλ.} (αγγλ. Europol) η Ευρωπαϊκή Αστυνομική Υπηρεσία, η οποία αποτελεί έναν υπερεθνικό οργανισμό που έχει συσταθεί σε διακυβερνητικό πλαίσιο με στόχο την πρόληψη και την καταπολέμηση όλων των σοβαρών μορφών εγκληματικότητας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Europol(ice) «Ευρω-αστυνομία»]

Γιουροστάτ (η) {άκλ.} (αγγλ. Eurostat) η Στατιστική Υπηρεσία τής Ευρωπαϊκής Ένωσης
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Eurostat(istics) «Ευρω-στατιστική»]

γιουρούσι (το) {γιουρουσ-ιού | -ιών} σφοδρή έφοδος, βίαιη εφόρμηση ΣΥΝ επίθεση
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yürüyüs «περπάτημα, πεζοπορία - έφοδος»]

γιούσουρι (το) {άκλ.} μαύρο κοράλλι.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yusur]

γιουσουρούμ (το) {άκλ.} περιοχή στην οποία βρίσκονται συγκεντρωμένα πολλά παλαιοπωλεία· *το ~ στο Μοναστηράκι.*
[ΕΤΥΜ Από το επώνυμο τού Εβραίου παλαιοπώλη *Ηλία Γιουσουρούμ*, ο οποίος ήλθε στην Αθήνα από τη Σμύρνη στα τέλη τού 19ου αι. και μαζί με τους αδελφούς του ίδρυσε το πρώτο παλαιοπωλείο στο Μοναστηράκι]

γιούχα επιφών. **1.** έκφραση αποδοκιμασίας και κοροϊδίας ΑΝΤ ζήτω **2. *γιούχα*** (τα) οι γιουχαϊσμοί
[ΕΤΥΜ < τουρκ. yuha]

γιουχαΐζω ρ. μετβ. {γιουχάισ-α, -τηκα, -μένος} αποδοκιμάζω (κάποιον) με φωνές και σφυρίγματα, τον κοροϊδεύω και δεν τον αφήνω να μιλήσει: *γιουχαΐστηκε από τους ίδιους τους οπαδούς τού κόμματός του* ΣΥΝ σφυρίζω, αποδοκιμάζω. Επίσης **γιουχάρω**. — **γιουχάισμα** (το) κ. **γιουχαϊσμός** (ο)

γιοφύλλι (το) {χωρ. γεν.} η αγριοβιολέτα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἴον* (με ανάπτυξη ευφωνικού *γ*-) + *φύλλο*].

γιοφύρι (το) → γεφύρι

γιρλάντα (η) {γιρλαντών} **1.** στεφάνι ή ταινία από λουλούδια, φύλλα ή άλλο υλικό, που φοριέται ως στολίδι ή κρεμιέται από ορισμένο σημείο για τη διακόσμηση μιας επιφάνειας **2.** σχηματική απεικόνιση σειράς από άνθη ή άλλα φυτικά στοιχεία πάνω σε κέντημα ως διακοσμητική μπορντούρα
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ. ghirlanda < μεσν. γαλλ. garlande, αγν. ετύμου]

Γιώργος (ο) → Γεώργιος

γιωτ (το) → γιοτ

γιώτα κ. (λόγ.) **ιώτα** (το) {άκλ.} 1. ι το ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου ΦΡ ***δεν αλλάζω ούτε ένα γιώτα*** δεν κάνω την ελάχιστη αλλαγή σε κάτι που έχω ήδη πει ή γράψει (βλ. κ. λ. *αριθμός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἰῶτα* < σημιτ. yōd «χέρι»]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τα γράμματα τού αλφαβήτου είναι κανονικώς ουδετέρου γένους, παίρνοντας το γένος τής λ. **γράμμα**, με την οποία συνεκφέρονται: *το γράμμα άλφα* > **το άλφα**, *το γράμμα βήτα* > **το βήτα** κ.ο.κ. Στους βυζαντινούς χρόνους από το **ή άλφάβητος** ελέχθησαν τα γράμματα και σε θηλυκό γένος (η άλφα, η βήτα κ.λπ.) Έτσι ελέχθη και **η γιώτα** σε θηλυκό γένος. Συνεπεία αυτού ελέχθη (σε γένος θηλυκό) και **η υπογεγραμμένη (ιώτα)** αντί τού παλαιοτέρου *τὸ ὑπογεγραμμένον ἰῶτα*. Πρόκειται για το *ι* των διφθόγγων στο τέλος κυρ. των λέξεων - στη δοτική κυρ. των ονομάτων και την υποτακτική τού ρήματος που αρχικά «παρεγράφετο» (γραφόταν δίπλα) και αργότερα (τον 12ο αιώνα) **υπεγράφετο**: *τῆι ἡμεραι* > *τῇ ἡμέρᾳ*, *ἵνα γράφηι* > *ἵνα γράφῃ*

γιωτακισμός (ο) → ιωτακισμός

γιωτάς (ο) {γιωτάδες} (στη στρατιωτική αργκό) αυτός που έχει κριθεί ακατάλληλος να υπηρετήσει ως μάχιμος και κάνει συνήθως βοηθητικές εργασίες
[ΕΤΥΜ < *γιώτα*, από το αρχικό γράμμα Ι τής λ. *ικανός*, με την οποία σημειώνεται ο βαθμός ικανότητας κάθε στρατευσίμου (I_1, I_2 = πλήρης ικανότητα· I_3, I_4 = βοηθητικές υπηρεσίες I_5 = απαλλαγή) ανάλογα με την ύπαρξη προβλημάτων υγείας]

γιωταχής (ο) {γιωταχήδες} πρόσωπο που διαθέτει επιβατικό αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (που δηλώνεται με τα αρχικά Ι.Χ.): *ο δακτύλιος αποτελεί το μόνιμο πρόβλημα των Αθηναίων ~.*

γιωταχί (το) {άκλ.} αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως (από τα αρχικά Ι.Χ.), κατ' αντιδιαστολή προς τα οχήματα δημοσίας χρήσεως (Δ.Χ.)

-γκ- συμφωνικό σύμπλεγμα τής Αρχαίας και Νέας Ελληνικής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βογγώ*

> **-γκ- ή -γγ-; ορθογραφία.** (α) Οι **ελληνικής προελεύσεως** λέξεις που προφέρονται με /ng/, γράφονται είτε με **-γγ-** είτε με **-γκ-** ανάλογα με την ετυμολογική τους προέλευση. Παραδείγματα **-γγ-**. *άγγελος (παραγγέλλω, αναγγέλλω* κ.λπ., *ευαγγέλιο* κ.ά.), *αγγούρι, γάγγλια, γογγύζω, γάγγραινα, εγγίζω, εγγυώμαι, ίλιγγος, λάρυγγας, μάγγανο, μηλίγγι, σπόγγος, σφίγγω, στραγγίζω, σύριγγα, σάλπιγγα, σπαράγγι, φέγγω (φεγγάρι), φθόγγος, φάλαγγα* κ.ά. **-γκ-** *αγκάθι, άγκυρα, αγκαλιά, αγκινάρα, αγκύλη, αγκίστρι, αγκώνας, έγκατα, όγκος* κ.ά. Επίσης με *-γγ-* ή *-γκ-* γράφονται πολλές σύνθετες λέξεις τής Ελληνικής με τις προθέσεις **εν** και **συν**. Παραδείγματα **-γγ-**· *έγγαμος, έγγειος, εγγίζω, εγγόνι, εγγράφω (έγγραφο, εγγραφή), εγγράμματος, εγγυώμαι (εγγύηση, εγγυητής) – συγγενής, συγγνώμη, σύγγραμμα, συγγραφέας* κ.ά. **-γκ-** *εγκάθετος, εγκαθιστώ, εγκαίνια, έγκαιρος, εγκαλώ, εγκάρδιος, εγκάρσιος, εγκαταλείπω, έγκαυμα, έγκειται, εγκέφαλος, έγκλημα (εγκληματίας), έγκληση, έγκλιση, εγκόλπιο, εγκόσμια, εγκρατής, εγκρίνω, εγκύκλιος, εγκυκλοπαι-*

δεία, έγκυος, έγκυρος, εγκώμιο – σύγκαιρος, συγκαλά, συγκαλώ, σύγκαμα, συγκαταβαίνω, συγκάτοικος, συγκεκριμένος. συγκεντρώνω, συγκινώ, σύγκληση, συγκλίνω, συγκλονίζω. συγκοινωνώ, συγκομιδή. συγκοπή, συγκρατώ. συγκρίνω, συγκροτώ. συγκρούω, σύγκρυο, συγκυρία κ.ά (β) Οι **ξένης προελεύσεως** λέξεις με /ng/ γράφονται με *-γκ-· αγκαζέ, αγκούσα, καραγκιόζης, μαγκούφης. τσιγκέλι, μαραγκός, πάγκος, πουτίγκα, τσίγκος, μάγκας. μαγκάλι, παράγκα, ρέγκα* κ λπ Εξαίρεση: *Αγγλία, Βεγγάλη – βεγγαλικά. Γάγγης.* Ουγγαρία. Οι λέξεις *βεγγέρα* και *μαγγιόρος*, επειδή δεν προέρχονται από ng αλλά από gg (veggheria, maggiore), γράφονται συχνά με *-γγ-*. Ωστόσο. με τον γενικότερο κανόνα τής απλούστευσης τής γραφής των ξένων λέξεων, είναι προτιμότερο να γράφονται κι αυτές ως *βεγκέρα* και *μαγκιόρος*. Στην αρχή των λέξεων το /g/ ξένης συνήθ προέλευσης λέξεων γράφεται με *γκ: γκέτο. γκέτα, γκαρνταρόμπα, γκάμμα, γκαζόζα. γκρίνια, γκόμενα, γκάζι, γκίνια. γκαλερί, γκάφα, γκουβερνάντα, γκριμάτσα, γκιλοτίνα, γκοφρέτα. γκαρσόνι, γκρουπ, γκι. γκιαούρης, γκάιντα. γκέμι. γκιουβέτσι* κ.ά Με *γκ-* (επειδή δεν μπορεί να αρχίζει λέξη τής Ελληνικής με δύο όμοια σύμφωνα) γράφονται και οι ελληνικές λέξεις: *γκάστρι* (< *ἐγγάστριον*), *γκαστριώνω* (< *ἐγγαστρώνω*)

γκαβίζω ρ αμετβ. {μόνο σε ενεστ. και παρατ } (λαϊκ.) αλληθωρίζω, δεν βλέπω καλά.

γκαβός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν βλέπει καλά, που αλληθωρίζει **2.** αυτός τού οποίου η όραση είναι τόσο ασθενής, ώστε δεν μπορεί να ξεχωρίσει τίποτα μέσα στο οπτικό του πεδίο ΣΥΝ στραβός. τυφλός, θεόστραβος **3.** (υβριστ.) ***γκαβά*** (τα) τα μάτια (λέγεται σε περίπτωση εκνευρισμού για κάποιον που δεν βλέπει αυτό που του υποδεικνύεται): *άνοιξε επιτέλους τα ~ σου'* ΣΥΝ στραβά (τα).
[ΕΤΥΜ < αρωμ gavŭ < λατ cavus «κοίλος»].

γκαβούλιακας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} (μειωτ.) στραβός (μύωπας) σε μεγάλο βαθμό ή πολύ αλλήθωρος ΣΥΝ στραβούλιακας.
[ΕΤΥΜ < *γκαβός + -ούλιακας*, πβ. κ *μπεκρ-ούλιακας*].

γκαβωμάρα (η) {χωρ πληθ } (λαϊκ) (υβριστ) η στραβωμάρα.
[ΕΤΥΜ < *γκαβός* + παραγ. επίθημα *-μάρα*. κατά το σχήμα *στραβός – στραβώνω – στραβωμάρα*].

γκαγκ (το) {άκλ.} (στον κινηματογράφο) κωμικό εύρημα. σύντομο αστείο
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gag < μέσ. αγγλ. gaggen «γρυλίζω», ηχομιμητ. λ.]

γκαγκά επίθ. {άκλ } (αργκό) βλάκας, πρόσωπο που δεν καταλαβαίνει τι του λέει κανείς ή τι συμβαίνει γύρω του: *να του τα λες πιο απλά. γιατί είναι ~ ο άνθρωπος*
[ΕΤΥΜ < γαλλ gaga, ονοματοπ λ].

Γκαγκαούζος (ο) χριστιανός ορθόδοξος τουρκικής καταγωγής
[ΕΤΥΜ < τουρκ. Gagavuz, αβεβ ετύμου. ίσως < gök «ουρανός» + ok «βέλος» Οι *Γκαγκαούζοι* αριθμούν περί τα 170.000 άτομα στη Μολδαβία. την Ουκρανία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία].

γκάγκαρο (το) βαρύ ξύλο κρεμασμένο με σχοινί πίσω από την αυλόπορτα, ώστε να την κλείνει αυτόματα με το βάρος του.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ ganghero «στρόφιγγα» < μεσν. λατ. gangarus < cancanus < μτγν. *κάγχαλος* («γλώσσα» τού Ησυχίου *κάγχαλος· κρίκος ὁ ἐπὶ τὰς θύρας. Σικελοί*)].

γκάγκαρος (ο) {-οι κ -αίοι} γνήσιος, αμιγής μόνο στη ΦΡ ***Αθηναίας γκάγκαρος*** ο γνήσιος, ο αμιγής Αθηναίος
[ΕΤΥΜ Ονομασία των αριστοκρατών Αθηναίων επί Τουρκοκρατίας. επειδή έκλειναν τις πόρτες τους με το *γκάγκαρο* (βλ.λ.)].

γκάγκστερ (ο) → γκάνγκστερ

γκαγκστερισμός (ο) → γκανγκστερισμός

γκαζά (η) (λαϊκ) το γκαζάκι, η μπίλια· κυρ στη ΦΡ. ***παίζω γκαζές*** παίζω με γκαζάκια, μικρές μπίλιες.
[ΕΤΥΜ Απαντά κυρ ως *γκαζάκι < γκεζάκι* (με αφομοίωση), υποκ. τού *γκέζι* «περίπατος, κύκλος – βώλος» < τουρκ. gezi(ci) «περιπατητής»]

γκαζάδικο (το) (λαϊκ.) το πετρελαιοφόρο πλοίο (γενικά) πλοίο που μεταφέρει καύσιμα ΣΥΝ τάνκερ. δεξαμενόπλοιο.
[ΕΤΥΜ < *γκάζι* + παραγ. επίθημα *-άδικο.* πβ *ρολογ-άδικο, ραφτ-άδικο* κ.τ.ό.]

γκαζάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** μικρή συσκευή θερμάνσεως φαγητού ή παρασκευής αφεψημάτων. που λειτουργεί με γκάζι • **2.** μικρή μπίλια, συνήθ πολύχρωμη, με την οποία παίζουν τα παιδιά: *είχαν μαζευτεί οι πιτσιρικάδες και παίζανε γκαζάκια* ΣΥΝ γκαζά (η).

γκάζι (το) {γκαζ-ιού | -ιών} **1.** το φωταέριο (βλ λ.) **2.** το εργοστάσιο παρασκευής φωταερίου *μια ζωή ολόκληρη δούλεψε στο ~* • **3.** ο μηχανισμός που λειτουργεί με πίεση τού ποδιού (στα αυτοκίνητα) και ρυθμίζει την παροχή καυσίμου και την ταχύτητα τού οχήματος· *πατούσε το ~ τέρμα για να προλάβει* **4.** (αργκό) ***γκάζια*** (τα) οι μεγάλες ταχύτητες *με τα ~ στο φουλ || τέρμα τα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ gaz. Η γαλλ λ πλάστηκε τον 12ο αι από το αρχ. *χάος*, δηλώνοντας μάζα απροσδιόριστης ποσότητας και συνθέσεως]

γκαζιά (η) (λαϊκ.) το πάτημα τού μοχλού τού γκαζιού στα οχήματα και γενικότ. η ανάπτυξη μεγάλης ταχύτητας *άρχισε τις ~. για να κάνει φιγούρα.*

γκαζιέρα (η) {σπάν. γκαζιερών} συσκευή για θέρμανση ή μαγείρεμα, η οποία λειτουργεί με φωταέριο ή πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gazière < gaz «γκάζι»]

γκαζόζα (η) {χωρ γεν. πληθ } αεριούχο αναψυκτικό με ανθρακικό και εκχύλισμα λεμονιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gasosa, θηλ τού επιθ gasoso «αεριούχος» < gas «αέριο» (βλ. λ. *γκάζι*)]

γκαζοζέν (το) {άκλ.} (κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο) μικρό αυτοκίνητο, κινούμενο με συσκευή παραγωγής αερίων (κατ' επέκτ.) κάθε μικρό. παλιό και γενικά. δυσκίνητο αυτοκίνητο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gazogène (νόθο σύνθ) < gaz «αέριο» (βλ λ *γκάζι*) + -gène < *-γενής*].

γκαζόλαμπα (η) {χωρ γεν πληθ.} λάμπα πετρελαίου

γκαζόν (το) {άκλ.} ελλην. *χλόη·* λεπτό στρώμα από χλόη για τη διακόσμηση κήπων ή την κάλυψη τής επιφάνειας τού αγωνιστικού χώρου γηπέδου (χλοοτάπητας) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γρασσίδι.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ gazon < φρανκον. woso < αρχ. γερμ. waso «χλόη»]

γκαζο(ν)τενεκές (ο) {γκαζο(ν)τενεκέδες} (λαϊκ) ο τενεκές πετρελαίου
[ΕΤΥΜ < *γκάζι* «πετρέλαιο» + *(ν)τενεκές*]

γκαζοφονιάς (ο) {γκαζοφονιάδες} (αργκό) οδηγός (αυτοκινήτου ή συνήθ. μηχανής) που αναπτύσσει μεγάλη ταχύτητα οδηγώντας συνήθ. επικίνδυνα.

γκαζώνω ρ αμετβ κ μετβ {γκάζω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) πατάω γκάζι. αναπτύσσω μεγάλη ταχύτητα ♦ **2.** (μετβ) (αργκό) (α) επιταχύνω όχημα (β) κάνω (κάποιον) να τρέχει (συνήθ. υφιστάμενο ή άνθρωπο τού χεριού μου): *μας έχουν γκαζώσει για την επιθεώρηση και τρέχουμε και δεν φτάνουμε*

γκαιμπελικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με παραπληροφόρηση, με συκοφαντίες και αθέμιτη προπαγάνδα. *~ μέθοδοι.*
[ΕΤΥΜ Από το όνομα τού J P Goebbels (1897-1945), υπουργού προπαγάνδας τού Χίτλερ, υπευθύνου για πλήθος συκοφαντιών εναντίον των πολιτικών του αντιπάλων και των Εβραίων. Ακόμη και όταν ο πόλεμος είχε φανερά χαθεί για το Γ' Ράιχ, ο Γκαίμπελς επεκαλείτο ιστορικά παράλληλα και «νόμους», για να τεκμηριώσει το ακατάλυτο τής Γερμανίας και να αναπτερώσει το ηθικό τού λαού]

γκαιμπελίσκος (ο) άθλιος προπαγανδιστής, τιποτένιος και ανάξιος λόγου για τις πράξεις του: *~ δημοσιογράφος.*
[ΕΤΥΜ < *Γκαίμπελς* (βλ λ *γκαιμπελικός*) + υποκ. επίθημα *-ίσκος*].

γκάιντα (η) {σπάν γκαϊντών} λαϊκό πνευστό μουσικό όργανο, αποτελούμενο από έναν μελωδικό σωλήνα (αυλό) και από έναν ή περισσότερους συνοδευτικούς αυλούς, που προεξέχουν από δερμάτινο ασκό, μέσα στον οποίο διοχετεύεται ο αέρας με το στόμα ή με ειδικό φυσερό ΣΥΝ τσαμπούνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. gayda].

γκαϊντατζής (ο) {γκαϊντατζήδες} (λαϊκ) πρόσωπο που παίζει γκάιντα.
[ΕΤΥΜ < τουρκ gaydacı]

γκαλά (το) {άκλ } επίσημη βραδινή δεξίωση (συνήθ σε αριστοκρατικούς κύκλους ή προς τιμήν υψηλών προσωπικοτήτων).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gala < ισπ. gala «γιορτή» < παλ. γαλλ. gale «διασκέδαση» < φρανκον. *wala «καλά»].

γκαλερί (η) {άκλ } ελλην. *εκθετήριο, αίθουσα τέχνης* μία ή περισσότερες αίθουσες ή ολόκληρο κτήριο που είναι αφιερωμένα στην έκθεση και συχνά στην πώληση έργων τέχνης: *σε αυτή τη ~ εκτίθενται έργα σύγχρονων Ελλήνων καλλιτεχνών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ < γαλλ galerie < ιταλ. galleria < μεσν. λατ galeria «ο πρόναος μεσν. ναών όπου παρέμεναν οι κατηχούμενοι. οι μη βαπτισμένοι χριστιανοί (άρα εθνικοί)», πιθ < galilaea < λατ. Galilea «Γαλιλαία, περιοχή τού Ισραήλ. όπου διέμεναν πολλοί εθνικοί. σε αντίθεση με την Ιουδαία». Η σημ «αίθουσα εκθέσεως έργων τέχνης» απαντά μετά τον 18ο αι].

γκαλερίστας (ο). **γκαλερίστα** (η) ελλην. *εκθέτης* (έργων τέχνης) **1.** ιδιοκτήτης εκθετηρίου έργων τέχνης (γκαλερί) **2.** συλλέκτης και έμπορος έργων τέχνης.
[ΕΤΥΜ < ιταλ gallerista. βλ κ *γκαλερί*]

γκάλοπ (το) {άκλ.} ελλην *δημοσκόπηση. σφυγμομέτρηση* δειγματοληπτική απεικόνιση τής κοινής γνώμης. τής στάσης και τής συμπεριφοράς της σε συγκεκριμένα θέματα. που πραγματοποιείται με διάφορες μεθόδους και συνηθέστερα με συνεντεύξεις από τυχαίο ή σε προκαθορισμένη βάση επιλεγμένο δείγμα ανθρώπων ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α. -ο.*
[ΕΤΥΜ < αμερ gallup. από τον Αμερικανό δημοσιογράφο G.H. Gallup (1901-1984). ιδρυτή και εισηγητή μεθόδου σφυγμομετρήσεως τής κοινής γνώμης. καθώς και σχετικών ινστιτούτων].

γκαμήλα (η) → καμήλα

γκάμμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πλήρης σειρά στοιχείων (μουσικών φθόγγων σε κλίμακα. χρωματικών αντιθέσεων στη ζωγραφική. συναισθημάτων κ.λπ): *πλούσια ~ χρωμάτων || όλη η ~ των συναισθημάτων από τη λύπη ώς τη χαρά* **2.** (γενικότ.) η μεγάλη ποικιλία. *μεγάλη ~ τιμών / χρωμάτων / φαγητών / ρόλων ρεπερτορίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. gamma < αρχ *γάμμα*].

Γκάμπια (η) (αγγλ. Republic of the Gambia = Δημοκρατία τής Γκάμπιας) κράτος τής Δ Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μπανγιούλ, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νταλάσι
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Gambia. από τον ομώνυμο ποταμό που διασχίζει όλη τη χώρα Με το όν. αυτό αποκαλούσαν οι Πορτογάλοι τού 15ου αι. τον ποταμό Ba-Dimma, που σημαίνει (στην τοπική γλώσσα) «ποταμός»].

Γκαμπόν (η) {άκλ } (γαλλ. République Gabonaise = Δημοκρατία τής Γκαμπόν) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λιμπρεβίλ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας (CFA). – **Γκαμπονέζος** (ο), **Γκαμπονέζα** (η). **γκαμπονέζικος,** -η, -ο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Gabon, από τον ομώνυμο κόλπο, που βρίσκεται στο Δ μέρος τής χώρας Ο κόλπος εξερευνήθηκε το 1470 από Πορτογάλους θαλασσοπόρους, οι οποίοι του έδωσαν την ονομασία Gabão «κου-

κούλα»].

Γκάνα (η) (αγγλ. Republic of Ghana = Δημοκρατία τής Γκάνας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Άκρα. επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το νέο σέντι. – **Γκανέζος** (ο). **Γκανέζα** (η). **γκανέζικος**, -η. -ο
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Ghana < ghana «πολέμαρχος» (λ τής γλώσσας Μάντε). τίτλος τού βασιλιά τής μεγάλης μεσν αυτοκρατορίας τής Γκάνας. η οποία τότε εξουσίαζε περιοχές τής ΒΔ Αφρικής Μέχρι το 1957 η χώρα ονομαζόταν *Χρυσή Ακτή* (< αγγλ. Gold Coast) εξαιτίας τού χρυσού που ανακάλυψαν οι Πορτογάλοι τον 15ο αι.].

γκάνγκστερ (ο) {άκλ.} ελλην *κακοποιός* μέλος συμμορίας κακοποιών, η οποία κινείται στον υπόκοσμο αναπτύσσοντας παράνομες δραστηριότητες (δολοφονίες, εκβιασμό, λαθρεμπόριο) και ασκώντας ένοπλη βία. -— **γκανγκατερικός**, -ή, -ό, **γκανγκστερικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ρεπόρτερ*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gangster < gang «συμμορία» + επίθημα -ster, λ. που άρχισε να χρησιμοποιείται στις Η.Π.Α. κυρ. κατά την περίοδο τής ποτοαπαγόρευσης (1920-1933)]

γκανγκστερισμός (ο) σύνολο από τακτικές, συνήθειες και τρόπους δράσεως που ταιριάζουν σε γκάνγκστερ, δηλ. βίαιες και παράνομες μέθοδοι: *πολιτικός* ~.

γκανιάν (το) {άκλ.} (στον ιππόδρομο) το φαβορί για τη νίκη
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gagnant. μτχ. τ τού ρ. gagner «κερδίζω» < αρχ γαλλ. gaignier < φρανκον *waidanjan «εργάζομαι, κερδίζω»].

γκανιότα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (στα τυχερά παιχνίδια) το ποσοστό από το κερδισμένο ποσό, που καταβάλλεται υπέρ τής χαρτοπαικτικής λέσχης.
[ΕΤΥΜ < γαλλ cagnotte < προβηγκ. cagnotto «καλαθάκι. μικρό δοχείο» (όπου τοποθετείται το συμφωνηθέν ποσοστό κέρδους) < cagna «θηλυκός σκύλος» (λ που τον Μεσαίωνα περιέγραφε διάφορα δοχεία) < λατ canina, υποκ. τού canis «σκύλος»]

γκαντέμης (ο), **γκαντέμισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που δεν έχει την τύχη με το μέρος του και προκαλεί κακοτυχία και στους άλλους *σε ~ άνθρωπο και τα πιο απίθανα μπορούν να συμβούν* ΣΥΝ κακότυχος. γρουσούζης ΑΝΤ γουρλής. Επίσης (λαϊκ.) **γκαντέμω** (η) — **γκαντέμικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*
[ΕΤΥΜ πιθ. < τουρκ. kademesiz «άμοιρος, γρουσούζης». Σε παρετυμολογία οφείλεται η δημοφιλής σύνδεση με το αγγλ. goddamn «θεοκατάρατος»].

γκαντεμιά (η) {δύσχρ. γκαντεμιών} (καθημ) η κακοτυχία, η γρουσουζιά ΑΝΤ γούρι

γκαντεμιάζω ρ μετβ. {γκαντέμιασα} (οικ.) γρουσουζεύω (βλ λ.). — **γκαντέμιασμα** (το).

γκαπ γκουπ (το) {άκλ.} ο ήχος τού επαναλαμβανόμενου έντονου κτυπήματος πάνω σε μια επιφάνεια: *Σταμάτα τα ~ με το σφυρί! Θέλω να κοιμηθώ!* Επίσης **γκάπα γκούπα**
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].

γκαράζ (το) {άκλ.} ελλην *αμαξοστάσιο* **1.** ειδικά διαμορφωμένος χώρος (ιδιόκτητος ή επαγγελματικός) στεγασμένος ή υπαίθριος για τη στάθμευση και φύλαξη των αυτοκινήτων • **2.** εργαστήριο για την επισκευή ή συντήρηση των αυτοκινήτων. Επίσης (λαϊκ.) **γκαράζι**
[ΕΤΥΜ < γαλλ. garage < garer «σταθμεύω, υποστεγάζω» < φρανκον. warôn, πβ. αρχ. γερμ waren «προστατεύω»].

> **γκαράζ – γκαράζι.** Η λ. **γκαράζ** (< γαλλ. garage) είναι μία από τις ελάχιστες δάνειες (από τη Γαλλική) λέξεις σε **-αζ** (< γαλλ. -age) που εντάχθηκαν στο μορφολογικό σύστημα τού ονόματος τής Ελληνικής και κλίνονται: **το γκαράζι**, *τού γκαραζιού. τα γκαράζια* το **γρανάζι** (< γαλλ engrenage), *τού γραναζιού. τα γρανάζια* τα **μπα(γ)κάζια** (< γαλλ. bagages). *των μπα(γ)καζιών* Αντίθετα. τα περισσότερα δάνεια τής Ελληνικής σε *-αζ* δεν κλίνονται· **αβαντάζ** (γαλλ avantage), **μποϊκοτάζ** (γαλλ boycottage), **μακιγιάζ** (γαλλ. maquillage), **μασάζ** (γαλλ massage), **πλαζ** (γαλλ. plage) κ.τ ό Βεβαίως, τις περισσότερες φορές παράλληλα προς τη δάνεια λέξη χρησιμοποιείται και η ελληνική. *αβαντάζ – πλεονέκτημα, προτέρημα. υπεροχή, σαμποτάζ – δολιοφθορά* κ λπ

γκαραζιέρης (ο) {γκαραζιέρηδες} (καθημ) ο υπάλληλος σε γκαράζ.
[ΕΤΥΜ < *γκαράζ* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*, πβ κ. *πορτ-ιέρης*]

γκαραζόπορτα (η) {δύσχρ γκαραζοπορτών} η πόρτα τού γκαράζ.

γκαραντί (το) {άκλ.} **1.** η εγγύηση **2.** εγγυημένος, που έχει εγγύηση: *ψυγείο ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. garantie < παλ γαλλ. guarantie < μέσ. κάτω γερμ. warent < αρχ γερμ. waren «προστατεύω»].

γκαρδιακός, -ή/-ιά, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός με τον οποίο μας συνδέουν ιδιαίτεροι συναισθηματικοί δεσμοί. *φίλοι ~* ΣΥΝ επιστήθιος, κολλητός **2.** (για ευχές, σχέσεις ή συναισθήματα) εγκάρδιος (βλ.λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ἐγκαρδιακός* < αρχ. *ἐγκάρδιος*]

γκαρίζω ρ αμετβ. {γκάρι-ξα κ. -σα} **1.** βγάζω τη χαρακτηριστική κραυγή τού γαϊδάρου ΣΥΝ ογκανίζω (μτφ.-μειωτ) **2.** βγάζω αγριοφωνάρα, φωνάζω με άσχημο τρόπο: *μίλα σαν άνθρωπος και πάψε να γκαρίζεις!* ‖ *στα νεύρα του είναι σήμερα· είναι απ' το πρωί εδώ και γκαρίζει* **3.** τραγουδώ με φοβερές παραφωνίες ή φωνάζω πολύ δυνατά. — **γκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ < *ὀγκαρίζω* < αρχ *ὀγκῶμαι* ή < αρχ *γαρύω* «φωνάζω»].

γκαρίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πολύ άγρια και δυνατή φωνή (σαν γκάρισμα γαϊδάρου) ΣΥΝ γαϊδουροφωνάρα
[ΕΤΥΜ < *γκαρίζω* + παραγ. επίθημα *-ίλα*]

γκαρνταρόμπα (η) {χωρ γεν πληθ.} ελλην. *ιματιοθήκη* **1.** ο χώρος όπου φυλάσσονται τα ενδύματα (συνήθ. για τα επανωφόρια σε χώρους συγκεντρώσεως πολλών ατόμων έναντι μικρού αντιτίμου): *αφήστε τα παλτά στη ~* ΣΥΝ βεστιάριο **2.** το σύνολο των ρούχων που έχει κανείς στη διάθεσή του και τα οποία φορά: *έχει μεγάλη / πλούσια ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. garde-robe < garder «κρατώ. φυλάγω» + robe «ρουχισμός»].

γκάρντεν πάρτι (το) {άκλ.} γιορτή. εκδήλωση κ.λπ. που γίνεται σε κήπο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. garden party].

γκαρσόν (το) {άκλ.} ο άνδρας σερβιτόρος • ΦΡ ***α λα γκαρσόν*** (i) αντρικά, σε αντρικό στυλ: *έκοψε τα μαλλιά της ~* (ii) μόνο για άντρες, χωρίς συνοδία γυναικών: *βγήκαν ~* Επίσης **γκαρσόνι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < γαλλ garçon «σερβιτόρος – αγώρι». αιτ. τού παλ γαλλ. gars «αγώρι» (< φρανκον *wrakjo «μισθοφόρος στρατιώτης»)]

γκαρσόνα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η σερβιτόρα.

γκαρσονιέρα (η) {χωρ. γεν πληθ } διαμέρισμα με ένα κύριο δωμάτιο· συνήθ. εργένικο διαμέρισμα
[ΕΤΥΜ < πεπαλαιωμένο γαλλ garçonnière «κατοικία για εργένη» < garçon «αγώρι»]

γκασταρμπάιτερ (ο) {άκλ.} ο ξένος εργάτης στη Γερμανία.
[ΕΤΥΜ < γερμ Gastarbeiter]

γκαστρώνω ρ μετβ {γκάστρω-σα. -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** καθιστώ (άτομο θηλυκού γένους) έγκυο: *τη γκάστρωσε και την παράτησε* **2.** ***γκαστρωμένη*** (η) γυναίκα ή θηλυκό ζώο σε εγκυμοσύνη· (παροιμ) *«όλα τού γάμου δύσκολα κι η νύφη ~»* (βλ. λ *γάμος*) • **3.** (μτφ.-οικ.) ενοχλώ πάρα πολύ (κάποιον) επιμένοντας υπερβολικά (σε κάτι): *μας γκάστρωσες με τις ερωτήσεις σου!* ΣΥΝ πρήζω **4.** (μτφ.-οικ) αφήνω (κάποιον) σε μεγάλη ανυπομονησία. κάνω (κάποιον) να αδημονεί. *Θα μας πεις επιτέλους, τι έγινε. Μας γκάστρωσες!* — **γκάστρωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἐγγαστρώνω* < μτγν *ἐγγάστριος* < *ἐγ-* (< *ἐν*) + *γαστήρ* (βλ.λ.)]

γκάτζετ (το) {άκλ } μικρή μηχανική ή ηλεκτρονική συσκευή για πρακτική χρήση που συνήθ. θεωρείται νεωτερισμός: *υψηλής τεχνολογίας ηλεκτρονικά ~, π χ. φορητά DVD, υπολογιστές παλάμης κ ά.* ‖ *~ για το αυτοκίνητο.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gadget. ίσως < γαλλ. gâchette «σκανδάλη», υποκ. τού gâche «γάντζος» (< φρανκον. *gaspia)].

G.A.T.T. (η) (ΓΚΑΤΤ) πολυμερής συμφωνία, τής οποίας οι κανόνες διέπουν τη λειτουργία τού εμπορίου σε διεθνές επίπεδο και συνοψίζονται κυρίως στην αποφυγή τού οικονομικού προστατευτισμού και στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη μείωση των δασμών στη διακίνηση των εμπορευμάτων αντικαταστάθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου (Π.Ο Ε.).
[ΕΤΥΜ Ακρωνύμιο τής αγγλ ονομασίας General Agreement on Tarriffs and Trade «Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου»].

γκάφα (η) {χωρ. γεν πληθ.} η απερίσκεπτη και επιπόλαιη κουβέντα ή ενέργεια, η οποία εκθέτει αυτόν που την κάνει *διαπράττω / κάνω ~* ‖ *~ πρώτου μεγέθους* ‖ *κάνω τη μια ~ πάνω στην άλλη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-. λάθος.*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gaffe < προβηγκ gaf < γοτθ. gafah «πιάνω. αρπάζω»].

γκαφατζής (ο) {γκαφατζήδες}. **γκαφατζού** (η) {γκαφατζούδες} πρόσωπο που έχει την τάση να διαπράττει διαρκώς γκάφες. Επίσης **γκαφαδόρος** (ο)

γκέι (ο) {άκλ.} **1.** ο ομοφυλόφιλος **2.** (ως επίθ) ομοφυλοφιλικός: *~ κουλτούρα / μπαρ*
[ΕΤΥΜ < αγγλ gay «εύθυμος. χαρούμενος» < παλ γαλλ. gai < αρχ. γερμ gāhi «αιφνίδιος, γρήγορος» Η σημ «ομοφυλόφιλος» απαντά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο και οφείλεται στη σημ. «αυτός που αχαλίνωτα επιδιώκει ιδιοτελείς ηδονές». την οποία είχε από τον 17ο αι η λ gay]

γκέισα (η) {δύσχρ. γκεϊσών} νεαρή Γιαπωνέζα που έχει εκπαιδευθεί στο να κρατά ευχάριστη συντροφιά σε άνδρες
[ΕΤΥΜ < ιαπων. gēiša «καλλιτέχνις» < gei «τέχνη» + ša «πρόσωπο»].

Γκέκας (ο) {Γκέκηδες} **1.** το μέλος αλβανικής φυλής, που κατοικεί στη Β Αλβανία • **2.** (μτφ.-υβριστ) ο σωματώδης, άξεστος άνθρωπος με βάναυσους τρόπους και μεγάλο πείσμα • **3.** σκύλος κυνηγετικής ράτσας με μεγάλη αντοχή
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αλβ. Gegë, γλωσσικός κυρ χαρακτηρισμός των κατοίκων τής Β Αλβανίας (Γκέκηδες) εν αντιθέσει προς τους νότιους Αλβανούς (Τόσκηδες)]

γκελ (το) {άκλ.} ελλην *αναπήδηση* το αναπήδημα (τής μπάλας ή άλλου αντικειμένου όταν χτυπάει στο έδαφος): *το τόπι έσκασε κάτω, έκανε ~ και χτύπησε στο ταβάνι.* – **γκελάρω** ρ
[ΕΤΥΜ < τουρκ. gel].

γκέλα (η) {σπάν. γκελών} **1.** (στο τάβλι) κακή ζαριά, κατά την οποία ο παίκτης φέρνει αριθμούς που αντιστοιχούν σε θέσεις κατειλημμένες από τα πούλια τού αντιπάλου **2.** (συχνότ) η κάθε είδους αποτυχία ή αναποδιά.
[ΕΤΥΜ < τουρκ gele]

γκέμι (το) {γκεμ-ιού | -ιών} **1.** (συνήθ στον πληθ.) το χαλινάρι για τη συγκράτηση και την καθοδήγηση τού αλόγου **2.** (μτφ) η επιβολή, η κυριαρχία σε κάποιον, η συγκράτηση και χαλιναγώγηση των παθών ή η αποτροπή ενεργειών που ξεφεύγουν από το μέτρο. *κρατάει / βαστάει τα ~* (κρατάει τον έλεγχο) ‖ *έχασε τα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ gem]

γκεμπελικός, -ή, -ό ‣ γκαιμπελικός

γκεμπελίσκος (ο) ➤ γκαιμπελίσκος
γκεσέμι (το) {γκεσεμ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) τράγος ή κριάρι που προπορεύεται και οδηγεί το κοπάδι. Επίσης **γκεσέμης** (ο)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. kösem].
γκεστάπο (η) {άκλ.} η μυστική αστυνομία κατά την περίοδο τής ναζιστικής Γερμανίας, περιώνυμη για την αγριότητά της και τα βασανιστήρια στα οποία υπέβαλλε τους κρατουμένους. — **γκεσταπίτης** (ο), **γκεσταπίτισσα** (η), **γκεσταπίτικος**, -η, -ο
[ΕΤΥΜ < γερμ. Gestapo, αρκτικόλεξο από την ονομασία Ge(heime) Sta(ats) Po(lizei) «Μυστική Κρατική Αστυνομία»]
γκεστ-στάρ (ο) {άκλ.} διάσημο πρόσωπο, συνήθως ηθοποιός, που συμμετέχει εκτάκτως σε σόου, ταινία, παράσταση κ.λπ. πέραν των μόνιμων συντελεστών
[ΕΤΥΜ < αγγλ. guest star].
γκέτα (η) {σπάν. γκετών} ελλην. *περικνημίδα* δερμάτινο ή υφασμάτινο περίβλημα τής κνήμης που φοριέται εσωτερικά ή εξωτερικά προσαρμοσμένο στο ένδυμα ή το παπούτσι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < ιταλ. ghetta «περικνημίδα» < μτγν. λατ. gleta < λατ. glitta].
γκέτο (το) {άκλ.} **1.** (παλαιότ. σε πολλές ευρωπαϊκές πόλεις) περιτειχισμένη και απομονωμένη συνοικία, στην οποία κατοικούσαν αποκλειστικά Εβραίοι: *το ~ τής Βαρσοβίας* **2.** (ειδικότ.) τα ειδικά στρατόπεδα συγκεντρώσεως, στα οποία υποχρεώθηκαν από τους Ναζί να μείνουν απομονωμένοι από τον υπόλοιπο κόσμο οι αιχμάλωτοι κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ● **3.** (μτφ.) τμήμα πόλεως, όπου μια κοινωνική μειονότητα για λόγους προκαταλήψεων ή αποκλεισμού της κατοικεί περιθωριοποιημένη, μακριά από τις υπόλοιπες κοινωνικές ομάδες: *τα ~ των μαύρων στη Ν. Αφρική* || *το Μπρονξ είναι ένα ~ στην καρδιά τής Ν. Υόρκης* (βλ. κ. λ. *απαρτχάιντ*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου. πιθ. < διαλεκτ. ιταλ. ghetto «χυτήριο» < ρ. ghettare «ρίχνω, πετώ» < μτγν. λατ. *jectāre < jacio. Η σημερινή σημ. οφείλεται στο όνομα ενός μικρού νησιού κοντά στη Βενετία, όπου υπήρχε ένα χυτήριο και εκεί είχαν υποχρεωθεί να διαμένουν οι Εβραίοι το 1516. Το εν λόγω γκέτο αποτέλεσε πρότυπο για όλα τα επόμενα, που κατασκευάζονταν τον Μεσαίωνα κυρ. από την Εκκλησία για τον περιορισμό και τη φρούρηση των Εβραίων]
γκετοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απομόνωση σε γεωγραφικό ή κοινωνικό πλαίσιο μιας εθνικής ή κοινωνικής ομάδας: *οι μετανάστες, μη γνωρίζοντας τη γλώσσα και διαφέροντας εμφανώς από τους ντόπιους, οδηγούνται στη ~ και την αποξένωση* — **γκετοποιώ** ρ. {-είς...}
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. ghettoisation].
γκι (το) {άκλ.} παρασιτικό φυτό με λογχοειδή φύλλα, πυκνά κλαδιά, που σχηματίζουν διχάλες και μικρούς στρογγυλούς άσπρους καρπούς στην Ελλάδα φυτρώνει πάνω στα έλατα και χρησιμοποιείται για τον στολισμό των σπιτιών την περίοδο των Χριστουγέννων (βλ. κ. λ. *ιξός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gui < λατ. viscum].
γκιαούρης (ο) {γκιαούρηδες}, **γκιαούρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κατά τους μουσουλμάνους) ο αλλόθρησκος και ειδικότ. ο χριστιανός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *άθεος*
[ΕΤΥΜ μεσν. < τουρκ. gâvur «άπιστος» < περσ. gäbr «πυρολάτρης»].
γκιλοτίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικός μηχανισμός που χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για τον αποκεφαλισμό καταδίκων αποτελείται από ισχυρή λεπίδα, η οποία αφήνεται να πέσει σε ειδικά διαμορφωμένη θέση, όπου προσαρμόζεται η κεφαλή τού εκτελούμενου θύματος ΣΥΝ λαιμητόμος, καρμανιόλα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guillotine, από το όνομα τού Γάλλου φυσικού J. Guillotin, ο οποίος επέβαλε τη χρήση της κατά τη δεκαετία 1785-95. Ο J. Guillotin δεν εφεύρε τη λαιμητόμο υποστήριξε όμως τη χρήση της για λόγους ισότητας, επειδή ο αποκεφαλισμός ήταν αρχικά ο συνήθης τρόπος εκτελέσεως μόνο των ευγενών. Η λαιμητόμος εφευρέθηκε νωρίτερα από τον Γάλλο χειρουργό A. Louis και είχε αρχικώς ονομαστεί Louisette, ονομασία που δεν επικράτησε]
γκινέα (η) {σπάν. γκινεών} παλαιό χρυσό αγγλικό νόμισμα
[ΕΤΥΜ < αγγλ. guinea < Guinea «Γουινέα», όπου πιστεύεται ότι οφείλεται το σχέδιο και ο τύπος τού αγγλ. νομίσματος]
Γκίνες (το) {άκλ.} βιβλίο που βγαίνει κάθε χρόνο με τις καλύτερες επιδόσεις που έχουν σημειωθεί μέχρι εκείνη τη στιγμή σε διάφορα παράδοξα ή και παράτολμα εγχειρήματα, σε ποικίλους τομείς δραστηριότητας: *γράφομαι / μπαίνω / περνώ στο βιβλίο ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Guinness, ονομασία βιβλίου που πρωτοδημοσιεύθηκε το 1955 ως λαϊκό ανάγνωσμα των μπιραριών, οφείλει δε το όνομά του στη φερώνυμη ιρλανδική μπίρα]
γκίνια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κακή τύχη, η χασούρα (ειδικά στα τυχερά παιχνίδια) **2.** (γενικότ.) η γρουσουζιά, η αναποδιά, όταν όλα έρχονται στραβά ΑΝΤ. ρέντα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guigne < φρανκον. wingjan «χάνω»].
γκινίσι (το) {γκινισ-ιού | -ιών} ξυλουργικό εργαλείο για τη δημιουργία αυλακιού στο ξύλο
[ΕΤΥΜ < τουρκ. geniş «φαρδύς, αυλακωτός»]
γκινισιά (η) αυλάκι μικρού βάθους που σχηματίζεται με ειδικό εργαλείο στην επιφάνεια τού ξύλου.
Γκιόνα (η) ➤ Γκιώνα
γκιόνης (ο) {γκιόνηδες} μικρή κουκουβάγια, αποδημητικό πτηνό με ανοιχτόχρωμο φτέρωμα με μικρές κηλίδες και γραμμώσεις και χαρακτηριστική μονότονη φωνή
[ΕΤΥΜ < αλβ. gjon].
γκιόσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) γίδα ή προβατίνα μεγάλης ηλικίας, που δεν γεννά πλέον ● **2.** (μτφ.-μειωτ.) γυναίκα γερασμένη, κακοφτειαγμένη και στριμμένη: *κοίτα τη ~, που πήγε να απλώσει τα ρούχα της πάνω από τα δικά μου!*
[ΕΤΥΜ < αρωμ. ghes(u) / ghesă «μαύρη γίδα με καφετιές ραβδώσεις», θηλ. τού ghios(u) / ghes(u), πιθ. < λατ. aegyptius < αρχ. *Αἰγύπτιος*].
γκιουβέτσι (το) → γιουβέτσι
γκιουλέκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που παριστάνει τον νταή, τον σκληρό, τον παλληκαρά· ΦΡ ***μη μου κάνεις / παριστάνεις τον γκιουλέκα!*** μη μου παριστάνεις τον γενναίο, τον παλληκαρά!
[ΕΤΥΜ Παρεφθαρμένος τ. τού ονόματος τού *Γκιόνη Λέκκα*, Αλβανού οπλαρχηγού, ο οποίος ηγήθηκε (1847) ισχυρού ανταρτικού σώματος εναντίον τού Σουλτάνου]
γκιπούρ (το) {άκλ.} **1.** είδος δαντέλας (φτειαγμένης με βελόνα ή στη μηχανή) από μετάξι ή βαμβάκι με διάτρητα διακοσμητικά μοτίβα χωρίς φόντο (συνεκδ.) **2.** δικτυωτό ύφασμα που μιμείται τη δαντέλα και χρησιμοποιείται κυρίως για κουρτίνες **3.** σχέδιο (τρυπητό) που θυμίζει την παραπάνω δαντέλα
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guipure < guiper < φρανκον. wipan «περιβάλλω με μετάξι»].
γκισέ (το) {άκλ.} παράθυρο ή άνοιγμα, που συνήθ. κλείνει με κιγκλίδωμα ή άλλο διαχωριστικό, όπως σε μια θυρίδα, και σχηματίζει δίοδο επικοινωνίας και συναλλαγής μεταξύ πελάτη και αρμόδιου υπαλλήλου συνήθ. σε ταμείο (τράπεζας, ταχυδρομείου, θεάτρου ή σταθμού): *για την αγορά γραμματοσήμων περιμένετε στο διπλανό ~* ΣΥΝ θυρίδα, ταμείο. Επίσης **γκισές** (ο).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. guichet < αρχ. σκανδ. vik «κρύπτη», με την επίδρ. τού παλ. γαλλ. uisset «πορτούλα»]
Γκιώνα (η) (ορθότ. *Γκιόνα*) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας
[ΕΤΥΜ Από το όν. τού πουλιού *γκιόνης* (βλ.λ.)].
γκιώνης (ο) → γκιόνης
γκλάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το κεφάλι, το μυαλό: *κόβει η ~ του* (είναι έξυπνος) || *ό,τι κατεβάσει η ~ του* (ό,τι του έρθει στο μυαλό) ΣΥΝ κεφάλα, κούτρα.
[ΕΤΥΜ < σλαβ. glava (< I.E. *ghebh(e)l- «κεφάλι»), που συνδ. με αρχ. γερμ. gebal «κρανίο», αρχ. σκανδ. gafl «μέτωπο», καθώς και με αρχ. *κεφαλή* (βλ. λ.)]
γκλαβανή κ. **κλαβανή** (η) (λαϊκ.-σπάν.) πόρτα στο πάτωμα ή στην οροφή και συνεκδ. ο χώρος στον οποίο οδηγεί
[ΕΤΥΜ < σλαβ. klavanije «κρύπτη»]
γκλάμουρ (το) {άκλ.} ελλην. *αίγλη, λάμψη* (αργκό) η γοητεία, η ακτινοβολία που εκπέμπει (κάποιος/κάτι): *η χτεσινή δεξίωση είχε πολύ ~· παρέλασαν ένα σωρό μοντέλα και διασημότητες* ΣΥΝ ακτινοβολία, σαγήνη, (γαλλ.) πρεστίζ. Επίσης **γκλάμορ** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < αγγλ. glamour < σκωτσ. glammar < αγγλ. grammar «γραμματική – αίγλη από την κατάκτηση τής γνώσης, τής σοφίας και μάλιστα τής απόκρυφης» < ελλην. *γραμματική*].
γκλαμουριά (η) (αργκό) η αίγλη, η λάμψη και η γοητεία.
[ΕΤΥΜ < *γκλάμουρ* (βλ. λ.) + *-ιά*]
γκλασάρω ρ. ➤ γλάσο
γκλασέ επίθ. {άκλ.} (για γλυκό ή φρούτο) αυτός που έχει επάλειψη καραμελωμένης ζάχαρης ή σοκολάτας: *κερασάκι / μαρόν ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. glacé < ρ. glacer «μετατρέπω σε πάγο» < λατ. glaciare < glacies, -ei «πάγος»]
γκλάσνοστ (η) {άκλ.} ελλην. *διαφάνεια*· ΠΟΛΙΤ. η διαφάνεια στην οικονομική και πολιτική πραγματικότητα τής πρώην Σοβιετικής Ένωσης την οποία είχε θέσει ως βασικό στόχο τής ανανεωτικής πολιτικής του ο Μιχαήλ Γκορμπατσώφ (πβ. κ. λ. *περεστρόικα*)
[ΕΤΥΜ < ρωσ. glasnost «δημοσιότητα, διαφάνεια»]
γκλάσο (το) ➤ γλάσο
γκλισάντο (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. τεχνικός όρος που δηλώνει την ολίσθηση τού τονικού ύψους μιας μουσικής γραμμής κατά τρόπον ώστε να ακούγονται όλοι οι συνεχόμενοι φθόγγοι, σε ανιούσα ή σε κατιούσα κατεύθυνση η τεχνική και το άκουσμά του διαφέρουν ανάλογα με το μουσικό όργανο στο οποίο εκτελείται (έγχορδο, πνευστό, πληκτροφόρο, κρουστό)
[ΕΤΥΜ < ιταλ. glissando (οπτικό δάνειο), γερούνδ. τού ρ. glissare «γλιστρώ» < γαλλ. glisser < φρανκον. glidan]
γκλίτσα (η) κ. (λαϊκότ.) **αγκλίτσα** {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) το ραβδί τού βοσκού
[ΕΤΥΜ < *αγκλίτσα* < *αγκυλίτσα*, υποκ. τού επιθ. *αγκύλος*, λόγω τού σχήματος που συνήθ. έχει η άκρη τού ποιμενικού ραβδιού]
γκλομπ (το) → κλομπ
γκλόρια (το) {άκλ.} δοξολογία, το δεύτερο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τής «μεγάλης δοξολογίας» «δόξα εν υψίστοις Θεώ» (gloria in excelsis Deo): *το ~ τής λειτουργίας σε σι τού Μπαχ*
[ΕΤΥΜ < λατ. gloria «δόξα»]
γκλου-γκλου (το) {άκλ.} ο ήχος τής κατάποσης υγρού
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.].
γκλουπ (το) {άκλ.} ο ήχος τής κατάποσης στερεάς τροφής ή μεγάλης μπουκιάς
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ.]
γκογκ (το) → γκονγκ
γκολ (το) {άκλ.} ελλην. *τέρμα* **1.** (σε ομαδικά αθλήματα με μπάλα, όπως ποδόσφαιρο, χάντμπολ κ.ά.) η επιτυχία τής παραβίασης τής αντίπαλης εστίας, το να μπει η μπάλα στο τέρμα τής αντίπαλης ομάδας. (επίσ.) *σημειώνω* / (καθημ.) *βάζω* / (οικ.) *ρίχνω ~* || (επίσ.) *δέχομαι* / (καθημ.) *τρώω ~* || *το ~ δεν μετράει* (είναι άκυρο) ΣΥΝ τέρμα ● **2.** (αργκό) σε κατάσταση αδυναμίας να ελέγξει κανείς τον εαυτό του, να αντιδράσει, κυρ. υπό την επήρεια αλκοόλ ή εκνευρισμού:

ήπιε χθες δέκα ποτήρια κι έγινε ~. — (υποκ.) **γκολάκι** (το) (σημ 1), (μεγεθ) **γκολάρα** (η) (σημ 1)
[ΕΤΥΜ < αγγλ. goal < μέσ. αγγλ. gol «σύνορο, όριο» < αρχ αγγλ. gælan «εμποδίζω»]

γκολκίπερ (ο) {άκλ.} ο τερματοφύλακας (βλ λ)
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. goalkeeper < goal «τέρμα» + keeper < keep «κρατώ, φυλάσσω»].

γκολπόστ (το) {άκλ } ελλην *τέρμα* (στον πληθ) καθένα από τα δύο τέρματα ποδοσφαιρικού γηπέδου: *η έξοδος τού τερματοφύλακα από τα ~ απέτρεψε την παραβίαση τής εστίας του* ΣΥΝ δοκάρια, εστία, καρέ (τα)
[ΕΤΥΜ < αγγλ goalpost < goal «τέρμα» + post «στύλος, κολόνα»].

γκολτζής (ο) {γκολτζήδες} (καθημ.) ο ποδοσφαιριστής που σημειώνει πολλά γκολ.

γκολφ (το) {άκλ } άθλημα στο οποίο ο αθλητής κατευθύνει με μπαστούνι μικρή μπάλα σε διαδοχικές τρύπες (συνήθ 9 ή 18), που βρίσκονται σε διαφορετικές αποστάσεις σε διαμορφωμένο ανισόπεδο φυσικό γήπεδο, με στόχο να μπει η μπάλα σε κάθε τρύπα με όσο το δυνατόν λιγότερα κτυπήματα
[ΕΤΥΜ < αγγλ golf, αβεβ ετύμου, πιθ < μέσ. ολλ kolf «ρόπαλο» ή < σκωτσ gowf «χτυπώ»]

γκόλφι κ **γκόρφι** (το) {χωρ. γεν } (λαϊκ) το εγκόλπιο ΣΥΝ φυλαχτό
[ΕΤΥΜ μεσν. < *έγκόλπιον* «φυλαχτό», ουδ. τού αρχ επιθ *έγκόλπιος* (βλ.λ)].

Γκόλφω (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ < *γκόλφι* (βλ λ) + κατάλ -ω, από την κλητ κυρίων ονομάτων σε σλαβ. γλώσσες, που μεταφέρθηκε ως ονομαστική στην Ελληνική, λ.χ *Μάρ-ω, Λέν-ω, Φώτ-ω* κ τ ό.]

γκόμενα (η) {χωρ γεν πληθ } (λαϊκ.-οικ) **1.** η ερωτική σύντροφος: *την έχει ~ εδώ και δύο χρόνια* ΣΥΝ ερωμένη, αγαπητικιά ΦΡ **πιάνω / βρίσκω γκόμενα** δημιουργώ ερωτικό δεσμό με γυναίκα **2.** (συνεκδ.) η ωραία και ελκυστική γυναίκα, που προκαλεί ερωτική επιθυμία ΣΥΝ κούκλα, κόμματος, μαννούλι, μαννάρι **3.** η νέα γυναίκα ως ερωτικό αντικείμενο: *η Ελένη είναι πολύ ωραία ~* — (υποκ.) **γκομενίτσα** (η) κ **γκομενάκι** (το), (μεγεθ) **γκομενάρα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-.
[ΕΤΥΜ < *γκόμενος* < ιταλ. gommeno < γαλλ. gommeux «όμορφος νέος, κομψευόμενος», κυριολ «αρωματισμένος», < gomme (βλ κ *γόμμα*) Ορισμένοι θεωρούν ότι αφετηρία τής λ. υπήρξε μια λακ για τα μαλλιά, που εισήχθη το 1935 από την Αργεντινή με την ισπ ονομασία gómina (< gomma «γόμμα») και ήταν αρχικώς διαδεδομένη στις ηθοποιούς]

γκομενάκιας (ο) {γκομενάκηδες} (οικ) ο άνδρας που επιζητά να έχει πολλές γυναίκες, πολλές γκόμενες.

γκομενιάρης (ο) {γκομενιάρηδες}, **γκομενιάρα** (η) (οικ.) πρόσωπο που έχει πολλές ερωτικές σχέσεις, που κυνηγά το αντίθετο φύλο ΣΥΝ ερωτύλος — **γκομενιάρικος**, -η, -ο, **γκομενιάρικα** επίρρ

γκομενίζω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (οικ.) **1.** δημιουργώ πολλές ερωτικές σχέσεις: *στα νιάτα του γκομένιζε κι αυτός, πότε με τη μια, πότε με την άλλη!* || *δεν είναι πιστός και γκομενίζει* ΣΥΝ τσιλημπουρδίζω, παίζω **2.** προσαρμόζω τη συμπεριφορά και την εξωτερική μου εμφάνιση, επιδιώκοντας να προκαλώ έλξη και θαυμασμό: *δεν πρόλαβε να μπει στην εφηβεία κι άρχισε να γκομενίζει κάθε μέρα κι άλλο ντύσιμο!* Επίσης **γκομενιαρίζω** — **γκομένισμα** κ **γκομενιάρισμα** (το)

γκομενιλίκι (το) {χωρ γεν.} (οικ) η επιδίωξη κατάκτησης γυναικών ΣΥΝ γκομένισμα

γκομενοδουλειά (η) η ερωτική περιπέτεια κάποιου με γυναίκα, γυναικοδουλειά ΣΥΝ τσιλημπούρδισμα

γκόμενος (ο) (λαϊκ.-οικ.) ο άνδρας με τον οποίο έχει μια γυναίκα ερωτική σχέση — (υποκ.) **γκομενάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *γκόμενα*].

γκομπλέν (το) {άκλ.} **1.** εθνική χειροτεχνία ταπητουργίας στη Γαλλία που κατασκεύαζε τάπητες μεγάλων διαστάσεων, πορτρέτα και ταπετσαρίες για καθίσματα, χρησιμοποιώντας σχέδια και διακοσμητικά μοτίβα ζωγράφων **2.** (συνεκδ) είδος ταπητουργίας που θυμίζει την παραπάνω τεχνοτροπία
[ΕΤΥΜ < γαλλ Gobelins, ονομασία οίκου ταπητουργίας που ίδρυσαν τον 17ο αι οι αδελφοί Γκομπλέν].

γκονγκ (το) {άκλ.} ασιατικής προέλευσης μεγάλος, κρεμαστός μπρούντζινος δίσκος με κυρτό χείλος, που όταν κρούεται από ειδικό σφυρί με καλυμμένη από μαλλί ή δέρμα άκρη, παράγει χαρακτηριστικό, δυνατό, παλλόμενο και υπόκωφο ήχο χρησιμοποιείται ως κρουστό όργανο συνοδίας στον χορό και στο τραγούδι, στο θέατρο προς δήλωση έναρξης τής παράστασης και γενικότ ως μέσο ειδοποίησης *ο χτύπος τού ~*
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gong, λ. μαλαϊκής ή ινδονησιακής προελ . προφανώς ηχομιμητική].

γκοργκοντζόλα (η) ιταλικό τυρί που μοιάζει στην εμφάνιση και τη γεύση με το ροκφόρ.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gorgonzola, ονομασία λομβαρδικής πόλεως (η οποία έφερε το ρωμαϊκό όν Concordia), όπου παρασκευάζεται η συγκεκριμένη ποικιλία τυριού]

γκορτσιά κ **γκοριτσιά** (η) (διαλεκτ.) η αγριαχλαδιά ΣΥΝ αγριαπιδιά.
[ΕΤΥΜ < αλβ goricë].

γκόρτσο (το) (διαλεκτ.) ο καρπός τής αγριαχλαδιάς ΣΥΝ αγριάπιδο, αγριαχλάδι Επίσης **γκόρτσι**

γκόρφι (το) → γκόλφι

γκόσπελ (το) {άκλ.} είδος θρησκευτικών τραγουδιών, που τραγουδούν συνήθ μαύροι Αμερικανοί τραγουδιστές.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. gospel, αρχική σημ «ευαγγέλιο», < αρχ. αγγλ gōdspel < gōd «καλός» + spell «άγγελμα, μήνυμα»].

γκουάς (το) {άκλ.} ΚΑΛ ΤΕΧΝ **1.** παρασκεύασμα από χρωστικές ουσίες σε διάλυμα κόλλας και μελιού **2.** (συνεκδ.) (α) η ζωγραφική στην οποία χρησιμοποιείται το παραπάνω παρασκεύασμα (β) το ζωγραφικό έργο στο οποίο έχει χρησιμοποιηθεί το παραπάνω παρασκεύασμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ζωγραφική*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gouache < ιταλ. guazzo < λατ aquatio «ποτίστρα»]

γκουβερνάντα κ **κουβερνάντα** (η) {χωρ γεν πληθ } η γυναίκα που αναλαμβάνει επί πληρωμή τη φροντίδα και την ανατροφή παιδιού ΣΥΝ νταντά, τροφός, νόνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gouvernante, θηλ τού gouvernant, μτχ τ τού ρ gouverner < λατ guvernare «κυβερνώ, διοικώ»]

γκουβέρνο κ **κουβέρνο** (το) (παλαιότ) **1.** η κυβέρνηση **2.** (μτφ) διαχείριση: *ποιος έχει το ~ εδώ μέσα;*
[ΕΤΥΜ μεσν < βεν. governo < governar < λατ. guvernare «κυβερνώ, διοικώ»]

γκουλάγκ (το) {άκλ.} (στην πρώην Σοβιετική Ένωση) το σύστημα των στρατοπέδων καταναγκαστικής εργασίας στα οποία έστελνε το σοβιετικό καθεστώς τους αντιφρονούντες: «*Το αρχιπέλαγος ~*» (τίτλος μυθιστορήματος τού Αλέξ Σολζενίτσιν).
[ΕΤΥΜ < ρωσ. Gulag, ακρωνύμιο των λ. Glavnoe Upravlenie Ispravitel'no - trudorykh Lagerei «Γενική Διεύθυνση Αναμορφωτικών Στρατοπέδων Εργασίας»].

γκούλας (το) {άκλ } φαγητό κατσαρόλας ουγγρικής προέλευσης από χοιρινό ή μοσχαρήσιο κρέας, καρυκευμένο με κόκκινο πιπέρι (πάπρικα) *σερβίρουμε το ~ με κόκκινο κρασί.*
[ΕΤΥΜ < ουγγρ gulyás, συντετμημένος τ. τού gulyáshús «η σούπα τού βοσκού»]

γκούντα (το/η) {άκλ } ημίσκληρο αγελαδινό τυρί τής Ολλανδίας με μαλακή υφή και κίτρινο χρώμα

γκουπ (το) {άκλ } ο ήχος τού στιγμιαίου δυνατού χτυπήματος, συνήθ. με κάποιο όργανο, ή τού ήχου από το πέσιμο αντικειμένου από κάποιο ύψος: *το ~ βιβλίων που έπεσαν απ' το ράφι*
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ λ]

γκουρμέ (ο/η) {άκλ } πρόσωπο που εκτιμά την καλή ποιότητα στο ποτό και στο φαγητό ΣΥΝ καλοφαγάς
[ΕΤΥΜ < γαλλ gourmet < παλ γαλλ. gromet «υπηρέτης (εμπόρου κρασιών) και δοκιμαστής τους» < αρχ αγγλ grom (σύγχρ. groom), αρχική σημ «ιπποκόμος (στο παλάτι)»].

γκουρού (ο) {άκλ } **1.** ο διδάσκαλος που δημιουργεί προσωπική θρησκεία ή παρέχει πνευματική καθοδήγηση, κυρ. στον Ινδουισμό **2.** (μτφ) κάθε πρόσωπο κύρους, που σε δεδομένο χώρο τέχνης ή πνεύματος ασκεί καθοριστική επίδραση συμβουλεύοντας και καθοδηγώντας *η καταδίκη τής ατομικής βόμβας από έναν ~ των φυσικών επιστημών, όπως ο Οπενχάιμερ, είχε ξεχωριστή βαρύτητα* || *ο Νίκολας Νεγρεπόντης θεωρείται ο ~ των δικτύων τής πληροφορικής.*
[ΕΤΥΜ < χίντι guru < σανσκρ. guru «βαρύς - σεβάσμιος»].

γκουχ-γκουχ (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάποιος όταν βήχει Επίσης **γκούχου-γκούχου**.
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητ. λ]

γκοφρέ επίθ. {άκλ } αυτός που έχει ανάγλυφη επιφάνεια, η οποία σχηματίζει ομοιόμορφους ελαφρούς κυματισμούς *~ χαρτί / τετράδιο / ύφασμα*
[ΕΤΥΜ < γαλλ gaufré < gaufre «είδος γλυκού, κέικ φόρμας» < φράγκον walfa, πβ αγγλ. waffle].

γκοφρέτα (η) {γκοφρετών} λεπτό και τραγανό γλύκυσμα, συνήθ. με γέμιση σε μία ή περισσότερες στρώσεις και σε διάφορες γεύσεις (κυρ σοκολάτας) *~ με σοκολάτα γάλακτος* — (υποκ) **γκοφρετάκι** (το) κ. **γκοφρετούλα** κ **γκοφρετίτσα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -γκ-
[ΕΤΥΜ < γαλλ gaufrette, υποκ. τού ουσ. gaufre, βλ κ *γκοφρέ*].

γκρα (το) → γκρας

Γκράβαρα (τα) → Κράβαρα

γκράβε επίρρ ΜΟΥΣ ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο), ή εκφραστική δηλώνει μουσικό κομμάτι ή τμήμα μουσικού κομματιού, που παίζεται αργά και σοβαρά.
[ΕΤΥΜ < ιταλ grave < λατ gravis «βαρύς, σοβαρός»]

γκραβούρα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** χαρακτική απεικόνιση σε στερεά, σκληρή ύλη (συνήθ. μέταλλο ή ξύλο) για την παραγωγή άτυπων αντιγράφων τής χαραγμένης εικόνας ΣΥΝ χαρακτικό **2.** κάθε έντυπο αντίγραφο έργου τού παραπάνω τύπου *το βιβλίο περιλαμβάνει γκραβούρες τού 17ου αι* || *αυθεντική ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ gravure < graver «χαράσσω» < φράγκον graban «σκάβω» < αρχ γερμ. graban, πβ. αγγλ. grave «λάκκος, τάφος»]

γκραν επίθ {άκλ } (λαϊκ) πολυτελής, αυτός που αρμόζει σε επίσημες περιστάσεις· *μια ~ τουαλέτα* || (ως επίρρ) *θα ντυθούμε ~*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ grand «μεγάλος, σπουδαίος» < λατ grandis]

γκραν-γκινιόλ (το) {άκλ.} **1.** (κυρ για κινηματογραφικά και θεατρικά έργα) δραματικό είδος διακρινόμενο από έμφαση στα στοιχεία τής φρίκης και τού τρόμου, τόσο σε επίπεδο θεματολογίας όσο και σκηνοθεσίας, (μειωτ) *ιστορίες / ταινία ~* **2.** (μτφ) κάθε κατάσταση που προκαλεί συναισθήματα καταλυτικής αγωνίας και τρόμου σε όσους την υφίστανται ή μετέχουν σε αυτή *σε ~ μετατράπηκε ο αγώνας, όταν οι Γάλλοι πέτυχαν την ισοφάριση πέντε λεπτά πριν από τη λήξη, για να δεχθούν τελικά γκολ στο τελευταίο λεπτό* ΣΥΝ θρίλερ.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. grand guignol, όνομα θεάτρου στη Γαλλία (Παρίσι 1897), που παρουσίαζε σκηνές τρόμου. Ωστόσο, το Guignol, την περίοδο τής Γαλλικής Επανάστασης, ήταν η ονομασία που έδωσε στις κούκλες του ο Γάλλος Mourguet, δημιουργώντας ένα θέατρο μαριονετών (στη Λυών) με κοινωνικό και σατιρικό χαρακτήρα Η ονομασία

Guignol οφείλεται στον τόπο καταγωγής (Chinolo) ενός Ιταλού. φίλου τού Mourguet, ο οποίος του χάρισε την πρώτη του κούκλα]

γκρανκάσα (η) {χωρ. γεν πληθ.} ΜΟΥΣ κρουστό όργανο που μοιάζει με το τύμπανο. αλλά διαφέρει από αυτό γιατί είναι πιο ογκώδες και παράγει ήχο χωρίς ορισμένο τονικό ύψος· αποτελείται από κυλινδρικό κορμό και δύο μεμβράνινες κεφαλές (στα Ελληνικά έχει χρησιμοποιηθεί -από τον Ν Σκαλκώτα– ο όρος «μεγάλη κάσα»).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grancassa < gran(de) cassa «μεγάλο κιβώτιο»]

γκραν-πρί (το) {άκλ.} **1.** (γενικά) μεγάλος διαγωνισμός **2.** (ειδικότ) το παγκόσμιο πρωτάθλημα αυτοκινητικών αγώνων ταχύτητας **3.** (συνεκδ) κάθε επίσημος αυτοκινητικός αγώνας ταχύτητας. η επίδοση στον οποίο επηρεάζει την τελική κατάταξη στο παγκόσμιο πρωτάθλημα οδηγών και κατασκευαστών (εργοστασίων)· *αγώνες ~* || *το ~ τής Φόρμουλα 1*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. grand prix «μεγάλο βραβείο»].

γκρας (ο) {γκράδες} ΣΤΡΑΤ οπισθογεμές ντουφέκι παλαιού τύπου· χρησιμοποιήθηκε από τον ελληνικό στρατό, κυρ στα τέλη τού 19ου αι. και στις αρχές τού 20ού. Επίσης **γκρα** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gras (οπτικό δάνειο), από τον Γάλλο στρατηγό Β. Gras (1836-1901), εφευρέτη τού όπλου, πβ κ. *καριοφίλι*]

γκρατινέ επίθ {άκλ.} για φαγητό παρασκευασμένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται χρυσοκόκκινη κρούστα στην επιφάνειά του ύστερα από το ψήσιμο στον φούρνο και αφού το φαγητό έχει περιχυθεί με διάφορα υλικά, συνήθ αβγά ή μπεσαμέλ: *αβγά ~ με κρεμμύδια* || (ως επίρρ) *κάνω τα μακαρόνια ~*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gratiné < gratin < gratter «ξύνω, αποξέω (ενν. την κρούστα που έχει τσιγαριστεί)» < φρανκον. krattōn]

γκρατσιόζο επίρρ. ΜΟΥΣ εκφραστική ένδειξη. εκτέλεση τής μουσικής «με χάρη».
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grazioso < λατ gratiosus «χαριτωμένος, ευγενικός»]

γκράφιτι (το) {άκλ } ελλην. *τοιχογράφημα* κάθε σχέδιο (ζωγραφικών παραστάσεων, αρχικών γραμμάτων ή συνθημάτων) που ζωγραφίζεται με ψεκαστήρα (σπρέι), κυρ. πάνω σε χτισμένες επιφάνειες, τοίχους ή πεζοδρόμια και αποτελεί συνήθ. τρόπο προσωπικής έκφρασης ή διαμαρτυρίας. *τα ~ στο τείχος τού Βερολίνου*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ. graffiti, υποκ. τού graffio «επιγραφή, χάραγμα» < λατ. graphium < αρχ *γραφεῖον*].

γκρέιντερ (το) {άκλ } είδος σκαπτικού μηχανήματος που χρησιμοποιείται για την ισοπέδωση επιφανειών.
[ΕΤΥΜ < αγγλ grader < grade (στη σημ «ισοπεδώνω») < ουσ. grade «βαθμίδα» (< λατ. gradus)]

γκρέιπ-φρουτ (το) {άκλ.} **1.** εδώδιμο εσπεριδοειδές, μεγαλύτερο από το πορτοκάλι, στρογγυλωπό και λείο, με κίτρινο φλοιό, μαλακή και χυμώδη ανοιχτοκίτρινη σάρκα, έντονο άρωμα και γεύση πικρόξινη **2.** (συνεκδ.) δέντρο των τροπικών ή ημιτροπικών περιοχών, που παράγει τον παραπάνω καρπό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ grape fruit < grape «σταφύλι» + fruit «φρούτο»].

γκρέκα (η) {χωρ γεν πληθ.} διακοσμητικό σχήμα μαιάνδρου ΣΥΝ μαίανδρος.
[ΕΤΥΜ < ιταλ greca, θηλ. τού επιθ. greco «ελληνικός»]

γκρεμίζω ρ μετβ. {γκρέμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ την καταστροφή (τοίχου ή γεν οικοδομικής κατασκευής): *οι αρχαίες ελληνικές πόλεις γκρέμιζαν μέρος των τειχών τους για να τιμήσουν τους νικητές των Ολυμπιακών Αγώνων* || *γκρέμισαν το σπίτι. για να χτίσουν πολυκατοικία* ΣΥΝ κατεδαφίζω **2.** ρίχνω (κάποιον) από μεγάλο ύψος, πετάω σε γκρεμό *τον έσπρωξε από πίσω και τον γκρέμισε στο φαράγγι* ΣΥΝ (κατα)κρημνίζω **3.** (εκφραστ.) ρίχνω στο έδαφος ΣΥΝ ρίχνω κάτω **4.** (μτφ) ανατρέπω: *οι επαναστάτες γκρέμισαν τον δικτάτορα από την εξουσία* **5.** (ειδικότ.) (για κάτι σημαντικό, υψηλό) παύω να εκτιμώ. να σέβομαι και να υπολογίζω. *το κοινό αναδεικνύει αλλά και γκρεμίζει τα είδωλά του*· (μεσοπαθ. ***γκρεμίζομαι***) **6.** πέφτω στον γκρεμό: *δεν μπόρεσε να ελέγξει το αυτοκίνητο και γκρεμίστηκε στη χαράδρα* **7.** πέφτω κάτω (από ύψος και με κίνδυνο τραυματισμού): *ο αναβάτης γκρεμίστηκε από το άλογο* **8.** (μτφ.) καταρρέω, καταστρέφομαι. *«η αυτοκρατορία που με τόσο κόπο έχτισε κινδυνεύει να γκρεμιστεί»* (εφημ.) ΦΡ ***γκρεμίζεται ο κόσμος / γκρεμίζονται τα πάντα γύρω μου*** αισθάνομαι να καταρρέουν τα πάντα γύρω μου (ό,τι πίστευα. ό,τι υπολόγιζα κ λπ.)· για πολύ μεγάλη απογοήτευση και διάψευση *όταν έμαθε το παρελθόν τού πατέρα της, ένιωσε να γκρεμίζεται ο κόσμος γύρω της* **9.** (στην προστ. ***γκρεμίσου*** με επιθετική διάθεση) (μεσν.) απομακρύνσου, φύγε αμέσως κυρ σε προστ. *γκρεμίσου από 'δώ αμέσως· και να μη σε ξαναδώ στα μάτια μου!* ΣΥΝ γκρεμοτσακίσου, τσακίσου, ξεκουμπίσου.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γκρεμνίζω* < μτγν *κρημνίζω* < αρχ. *κρημνός*, βλ κ. *γκρεμός*].

γκρέμισμα (το) {γκρεμίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γκρεμίζει κανείς (κάτι): *το ~ τού εργοστασίου κράτησε μήνες* **2.** ***γκρεμίσματα*** (τα) τα απομεινάρια, τα ερείπια που αφήνει μια κατεδάφιση, μια καταστροφή. *περπατούσε μέσα στα ~ τού πατρικού του με δάκρυα* ΣΥΝ ερείπια, χαλάσματα, συντρίμμια, ρημάδια **3.** (μτφ.) πτώση, διάλυση *το ~ τού κομουνισμού στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ προκάλεσε ανακατατάξεις στον ευρωπαϊκό χάρτη* **4.** (εκφραστ) η πτώση από μεγάλο ύψος

γκρεμός κ **γκρεμνός** κ (λόγ.) **κρημνός** (ο) το επικίνδυνα απότομο και βαθύ χάσμα, το βάραθρο *ο ~ έχασκε κάτω από τα πόδια τους* || *το αμάξι έπεσε στον ~* ΣΥΝ βάραθρο, άβυσσος ΦΡ (α) ***στο χείλος τού γκρεμού*** (i) (κυριολ) στην άκρη μιας απότομης. βραχώδους επιφάνειας (ii) (μτφ) στα πρόθυρα τής καταστροφής. λίγο πριν από την ολοκληρωτική συντριβή· *όταν ανέλαβε την εξουσία η οικονομία βρισκόταν ~* (β) (μτφ.) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** για οριακές καταστάσεις αδιεξόδου, όταν έχει κανείς να επιλέξει μεταξύ δύο εξίσου δυσάρεστων εναλλακτικών λύσεων / δεδομένων κ.λπ *Και τώρα τι να κάνω, ~· Ή πληρώνω και μένω αδέκαρος ή δεν πληρώνω και πάω φυλακή!*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γκρεμνός* (το *γκ-* αντί *κ-* από τη συνεκφορά τής λ με την αιτ. τού άρθρου. *τὸν κρημνό*) < αρχ. *κρημ-νός* < θ krēm-, εκτεταμένη βαθμ πρώτης συλλαβής τής δισύλλαβης ρίζας krema-, η οποία απαντά στο ρ. *κρέμαμαι* βλ. κ. *κρεμώ*].

> **γκρεμός – γκαμήλα – γκαρδιακός.** Οι σχηματισμοί **γκρεμ(ν)ός** αντί **κρημνός, γκαμήλα** αντί **καμήλα, γκαρδιακός** αντί **καρδιακός** κ.τ.ό. προέρχονται από την ηχηρή προφορά τού *κ* ως **γκ** μετά από το *-ν* τού άρθρου: *τον κρεμ(ν)ό > τον γκρεμ(ν)ό >* **ο γκρεμ(ν)ός** (το *-ε-* από τροπή τού *-η-* σε *-ε-* λόγω τού παρακειμένου *-ρ-*· πβ. *σίδηρος > σίδερο, ξηρός > ξερός. θηρίο > θεριό* κ.τ.ό.) *την καμήλα > τη γκαμήλα >* η **γκαμήλα** *τον καρδιακό > τον γκαρδιακό >* ο **γκαρδιακός**

γκρεμοτσακίζομαι ρ αμετβ. αποθ {γκρεμοτσακίσ-τηκα, -μένος} (εκφραστ) **1.** πέφτω στο έδαφος και τραυματίζομαι *γλίστρησε από τη σκάλα και γκρεμοτσακίστηκε!* || *θα γκρεμοτσακιστείς καμιά ώρα μ' αυτά τα πατίνια* • **2.** σπεύδω, κοπιάζω, κυρ. για τη γρήγορη εξυπηρέτηση άλλου: *μόλις ζητήσει κάτι. γκρεμοτσακίζονται να του το φέρουν* ΣΥΝ τσακίζομαι **3.** φεύγω αμέσως. εξαφανίζομαι: *γκρεμοτσακίστηκε στο δωμάτιο του, να κρυφτεί* || *~ να φύγω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

γκρενά επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει την κόκκινη απόχρωση τού εσωτερικού τού ροδιού *~ πουλόβερ / ταγέρ* **2.** ***γκρενά*** (το) η ίδια η κόκκινη απόχρωση τού ροδιού.
[ΕΤΥΜ < γαλλ grenat < λατ grenatum «ρόδι»].

Γκρήνουιτς (το) {άκλ.} **1.** δήμος τής περιφέρειας τού Λονδίνου. στο αστεροσκοπείο τού οποίου καθορίστηκε το σύστημα μέτρησης τού γεωγραφικού μήκους και τής ώρας **2.** (α) ***μεσημβρινός τού Γκρήνουιτς*** ο μεσημβρινός 0°. νοητή γραμμή που περνά από το Γκρήνουιτς. συνδέοντας τον Βόρειο με τον Νότιο Πόλο. ανατολικά και δυτικά τής οποίας μετριέται το γεωγραφικό μήκος (β) ***ώρα Γκρήνουιτς*** ο τοπικός μέσος ηλιακός χρόνος που ισχύει στον παραπάνω μεσημβρινό και χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς για τον προσδιορισμό τής ώρας στα διάφορα σημεία τής Γης
[ΕΤΥΜ < αγγλ Greenwich «πράσινο λιμάνι» (< αρχ αγγλ. grēne «πράσινος» + wīc «λιμάνι»), επειδή βρίσκεται σε μια καταπράσινη όχθη τού ποταμού Τάμεση]

γκρι επίθ. {άκλ } **1.** γκρίζος (βλ.λ.) **2.** ***γκρι*** (το) το ίδιο το γκρι χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gris < φρανκον. *gris, πβ. αρχ. γερμ grao, αγγλ. grey κ.ά.].

γκριζάρω ρ αμετβ. κ. μετβ {γκριζάρισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** αποκτώ γκρίζο χρώμα, γίνομαι γκρίζος: *οι κρόταφοί του άρχισαν να γκριζάρουν* **2.** (συνεκδ) αρχίζουν να ασπρίζουν τα μαλλιά μου· *νωρίς γκριζάρισε ο Κώστας* ♦ **3.** (μετβ) (σπάν.) κάνω κάτι γκρι: *~ το φόντο τού σκίτσου.*

γκριζομάλλης (ο) {γκριζομάλληδες}, **γκριζομάλλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ } πρόσωπο που έχει γκρίζα μαλλιά. μαλλιά που αρχίζουν να ασπρίζουν.— **γκριζομάλλικος,** -η, -ο.

γκρίζος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει χρώμα μεταξύ λευκού και μαύρου. το χρώμα τής στάχτης: *~ μαλλιά / σύννεφα / πινελιά / ομίχλη / κρόταφοι / μάτια / τρίχωμα* ΣΥΝ γκρι **2.** ***γκρίζο*** (το) το παραπάνω χρώμα • **3.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από ισοπεδωτική μονοτονία, που στερείται ζωντάνιας ή ενδιαφέροντος *η ~ καθημερινότητα* ΣΥΝ μουντός. πληκτικός, ουδέτερος, καταθλιπτικός • **4.** (μτφ) αυτός που έχει ακαθόριστο χαρακτήρα (π χ. ως προς το νομικό καθεστώς που τον διέπει) ΦΡ ***γκρίζες ζώνες*** (i) γεωγραφικές περιοχές που αλληλοδιεκδικούνται ή που είναι πληθυσμιακά μικτές (ii) (συνεκδ.) οποιεσδήποτε καταστάσεις νοούνται σε έναν ενδιάμεσο χώρο, όπου είναι δυσχερής ο ακριβής προσδιορισμός τής κατηγορίας στην οποία ανήκει κάποιο αντικείμενο *υπάρχουν δημοκρατικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα, υπάρχουν όμως και ~* • **5.** (μτφ) αυτός που έχει ύποπτο ρόλο σε μια υπόθεση • ΦΡ ***γκρίζα διαφήμιση*** βλ λ *διαφήμιση* — (υποκ) **γκριζούλης,** -α, -ικο, (υποκ) **γκριζάκι** (το) (σημ. 2), **γκριζωπός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grigio, βλ. κ *γκρι* Η σημ 4 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. grey (area)].

γκριλ (το) {άκλ.} αντίσταση που βρίσκεται στην οροφή τού εσωτερικού θαλάμου ηλεκτρικής κουζίνας και χρησιμοποιείται για να παίρνουν χρώμα τα φαγητά καθώς ψήνονται. *μπιφτέκι ψημένο στο ~*
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gril < grille «κιγκλίδωμα, κάγκελο» < παλ. γαλλ gradilie < λατ. craticula, υποκ τού crates «πλέγμα»]

γκριμάτσα (η) {χωρ γεν. πληθ.} (καθημ.) στιγμιαία παραμόρφωση των χαρακτηριστικών τού προσώπου (με σύσπαση των μυών του) *~ πόνου / δυσφορίας* || *ειρωνική / πονηρή ~* ΣΥΝ μορφασμός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. grimazza < γαλλ. grimace < φρανκον grima «μάσκα»]

γκρίνια κ **γρίνια** (η) {χωρ. γεν. πληθ } (καθημ.) **1.** η συνεχής έκφραση δυσαρέσκειας με αρνητικά σχόλια, χαρακτηρισμούς, παράπονα: *δεν του φτάνει η κούραση, έχει και τη ~ τής γυναίκας του κάθε φορά που αργεί* ΣΥΝ μεμψιμοιρία, κλάψα. μουρμούρα **2.** (κυρ. για μωρά) ο διαπεραστικός ήχος σαν κλάμα. που εκφράζει ενόχληση, δυσαρέσκεια: *το μωρό τούς ξυπνούσε με τη ~ του μες στα άγρια μεσάνυχτα* **3.** η συνεχής διχόνοια, εριστική διάθεση: (παροιμ.) «*η φτώχια φέρνει γκρίνια*». — **γκρινιάζω** ρ [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ*.
[ΕΤΥΜ μεσν < διαλεκτ ιταλ. grigna < γαλλ. grigne < φρανκον. grinān «τρίζω τα δόντια μου»].

γκρινιάρης, -α, -ικο κ. **γρινιάρης** {γκρινιάρηδες} (καθημ.) **1.** αυτός που αρχίζει εύκολα τη γκρίνια: *συνήθως όσο μεγαλώνουν οι άνθρωποι. γίνονται και πιο ~, καθώς όλα τούς ενοχλούν* ΣΥΝ μουρμούρης. παραπονιάρης. δύστροπος, ανάποδος, δύσκολος, γρουσούζης • **2.** ***γκρινιάρης*** (ο) δημοφιλές, επιτραπέζιο παιδικό παιχνίδι. — **γκρινιάρικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ < *γκρίνια* + παραγ επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *παραπον-ιάρης*]

γκριφόν (το) {άκλ } σκύλος ράτσας με τραχύ, συνήθ. γκρίζο τρίχωμα τα σκυλιά τής ράτσας αυτής διακρίνονται σε κυνηγετικά, δρομείς και συνοδούς.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ griffon < παλ. γαλλ grif < λατ gryphus < αρχ *γρύψ. -πός* «γρυπαετός». παράλλ. τ τού επιθ *γρυπός*].

γκρο (το) {άκλ.} ύφασμα από βαρύ μετάξι
[ΕΤΥΜ < *γαλλ* gros «*παχύς*, φαρδύς» < δημώδ. λατ grossus].

γκροπλάν κ. **γκρο-πλαν** (το) {άκλ.} η σκηνοθετική τεχνική λήψης εικόνας από κοντινή απόσταση και εστίασης σε λεπτομέρεια ή τμήμα γενικότερου πλάνου *η ταινία ξεκινά με ~ στο πρόσωπο τής πρωταγωνίστριας* ΣΥΝ ζουμ.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. gros plan].

γκρόσο μόντο επίρρ. σε γενικές γραμμές. χωρίς αναφορά σε λεπτομέρειες: *η εργασία του κρίνεται ~ ικανοποιητική* ΣΥΝ χοντρικά.
[ΕΤΥΜ < ιταλ grosso modo]

γκροτέσκος, -α. -ο **1.** αυτός που προκαλεί την αίσθηση τού αλλόκοτου. τού εξαιρετικά περίεργου **2.** ***γκροτέσκο*** (το) το καλλιτεχνικό / αισθητικό είδος. που μέσα από τον συνδυασμό αταίριαστων στοιχείων προκαλεί την αίσθηση τού αλλόκοτου. τού γελοίου, συνήθ με σκοπό τη διακωμώδηση ή τη σάτιρα Επίσης **γκροτέσκ** {άκλ }
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ grotesque < παλ. ιταλ grottesca (pittura) «ζωγραφιά των σπηλαίων», θηλ τού επιθ grottesco «σπηλαιώδης» < grotta «σπηλιά» < λατ. crypta < αρχ *κρύπτη*].

γκρουμ (ο) {άκλ.} υπάλληλος ξενοδοχείου που μεταφέρει τις αποσκευές των πελατών και κάνει θελήματα.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. groom < μέσ. αγγλ. grom «αγώρι»].

γκρουπ (το) {άκλ } μικρή ομάδα ανθρώπων: *παραδίδει μαθήματα σε ~ των πέντε ατόμων* || *~ μαθητών / τουριστών / επιχειρηματιών / επενδυτών.* — (υποκ.) **γκρουπάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < γαλλ. groupe < ιταλ gruppo «κόμπος», < αρχ γερμ *kruppa, πβ αρχ. γερμ. kropf «λαιμός πτηνού». αγγλ craw].

γκρουπάρω ρ. μετβ {γκρούπ-αρα κ -άρισα} σχηματίζω γκρουπ· *γκρουπάρισε τους μαθητές σε τρία μικρά γκρουπ.*

γκρουπούσκουλο (το) (από το πολιτικό λεξιλόγιο τής Αριστεράς) μικρή ομάδα οργανωμένων στελεχών κόμματος, οργάνωσης. που λειτουργεί αυτόνομα (αποκλίνει συχνά από την επίσημη γραμμή) (γενικότ -μειωτ) ομαδούλα *πολιτικά ~* || *το κόμμα διαλύθηκε σε γκρουπούσκουλα*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. gruppuscolo «ομαδούλα»]

γκυ (το) → γκι

γλαδιόλα (η) {χωρ γεν. πληθ.} καλλωπιστικό φυτό με όρθια, στητά φύλλα σε σχήμα σπαθιού, άνθη που αναπτύσσονται σε ταξιανθία και στάχυ με εξαιρετική ποικιλία χρωμάτων. Επίσης **γλαδίολος** (ο).
[ΕΤΥΜ < νεολατ. gladiolus (με αλλαγή γένους κατά το *βιόλα*), υποκ τού λατ gladius «ξίφος»].

γλαρόνι (το) {γλαρον-ιού | -ιών} υδρόβιο και παρυδάτιο πουλί. που μοιάζει με τον γλάρο, αλλά είναι μικρότερο. πιο λεπτό. με διχαλωτή ουρά και νηκτική μεμβράνη στα πόδια κατά την περίοδο τής αναπαραγωγής έχει μαύρο κάλυμμα στο κεφάλι
[ΕΤΥΜ < *γλάρος* + παραγ. επίθημα *-όνι*. πβ κ. *ψαρ-όνι*]

γλαροπούλι (το) {γλαροπουλ-ιού | -ιών} ο γλάρος.

γλαρός, -ή, -ό **1.** (για μάτια, βλέμμα) αυτός που ακτινοβολεί ζωντάνια ή εκπέμπει ηδυπάθεια: *«μόν' κλαίω τα μάτια τα ~. το λυγερό κορμάκι»* (Β Ρώτας) ΣΥΝ φωτεινός, ακτινοβόλος. ζωηρός, ηδυπαθής **2.** αυτός που αποπνέει γαλήνη και ηρεμία. *~ φωνή / ματιά* ΣΥΝ γαλήνιος, ήρεμος — **γλαρά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου. πιθ < **βλαρός* < **βλααρός* < μτγν *βλαδαρός* «αδύναμος. νωθρός. μαλακός»]

γλάρος (ο) υδρόβιο ή παρυδάτιο πουλί μικρού ή μετρίου μεγέθους, με μακριές μυτερές φτερούγες που έχουν λευκό, γκρίζο ή μαύρο φτέρωμα στο πάνω μέρος τους· ζει κυρ. σε βράχους και παραθαλάσσιες περιοχές ΣΥΝ γλαροπούλι ΦΡ (λαϊκ) (α) ***σαν γλάρος*** με εξαιρετική λαιμαργία και ταχύτητα. *τρώει ~* (β) ***μη φας, θα 'χουμε γλάρο*** οι προσπάθειές σου θα αποτύχουν, δεν θα έχεις αποτέλεσμα (επειδή ο γλάρος δεν τρώγεται)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *λάρος* < *la-ιο- < I.E. *la-, ονοματοποιημένη ρίζα που αναπαριστάνει κραυγή, φωνή ή ομιλία, πβ. σανσκρ rāyati «φωνάζει», λατ. lallo «νανουρίζω τραγουδώντας». αγγλ lull «νανουρίζω», γερμ lullen κ.ά Ομόρρ. *λα-λῶ*, αρχ *λῆ-ρος* «ανοησία»].

γλαρώνω ρ. αμετβ. {γλάρω-σα, -μένος} **1.** πέφτω σε κατάσταση υπνηλίας: *από τις δώδεκα είχε αρχίσει να γλαρώνει και ήταν έτοιμος για ύπνο* **2.** (συνεκδ.) γίνεται το βλέμμα μου απλανές. κοιτάζω χωρίς νεύρο· *πολλές φορές με τα ηρεμιστικά που έπαιρνε γλάρωνε* || *την κοιτούσε γλαρωμένος ήταν φανερό ότι την είχε ερωτευθεί* ΣΥΝ χαζεύω.
[ΕΤΥΜ < *γλαρός*]

γλασάρω ρ → γλάσο

γλασέ επίθ. {άκλ.} **1.** (χαρτί) με λεία και γυαλιστερή επιφάνεια, συνήθ σε διάφορα χρώματα, κυρ για χρήση από παιδιά στο μάθημα τής χειροτεχνίας **2.** (α) ***ρύζι γλασέ*** ρύζι κατάλληλο για χρήση κυρ. σε σούπες και γεμιστά ΑΝΤ σπυρωτό (β) ***φρουί-γλασέ*** βλ.λ
[ΕΤΥΜ < γαλλ. glacé < glace «πάγος» < λατ. glacies].

Γλασκώβη (η) η μεγαλύτερη πόλη και λιμάνι τής Σκωτίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Glasgow < κελτ. Glas Ghu «πράσινο λαγκάδι»]

γλάσο κ **γκλάσο** (το) **1.** παχύρρευστο σιρόπι από ζάχαρη και ασπράδι αβγών. με το οποίο καλύπτονται διάφορα γλυκά ή τούρτες, αποκτώντας γεύση και χρώμα. *άσπρο ~ πάνω από κέικ και μπισκότα* || *~ σοκολάτα / καφέ / ρουαγιάλ* **2.** παχύρρευστη πηχτή σάλτσα. που παρασκευάζεται από τον ζωμό τού κύριου φαγητού και προσθήκη αλευριού ή αρωματικών για περισσότερη γεύση ΣΥΝ σάλτσα. — **γλασάρω** κ **γκλασάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ < *γκλασάρω* (υποχωρητ.) < γαλλ. glacer «παγώνω, μεταβάλλω σε πάγο» < glace «πάγος» < λατ. glacies].

γλάστρα (η) {γλαστρών} **1.** οποιοδήποτε δοχείο. κυρ. από πηλό, μέσα στο οποίο καλλιεργείται φυτό, συνήθ καλλωπιστικό: *η ~ με το γεράνι* || (συνεκδ.) *ποτίζω τις ~* (δηλ τα φυτά που είναι στις ~)· ΦΡ (παροιμ) ***κοντά στον / μαζί με τον βασιλικό ποτίζεται κι η γλάστρα*** για περιπτώσεις στις οποίες επωφελείται κανείς από κάτι καλό που τυχαίνει σε κάποιον άλλο **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο (συνήθ. όμορφη κοπέλα) που σε δημόσια εμφάνιση (κυρ. τηλεοπτικές εκπομπές ή επίσημες εκδηλώσεις) περιορίζεται σε διακοσμητική και συνοδευτική παρουσία και επίδειξη των εμφανισιακών του προσόντων: *σε κάθε τηλεπαιχνίδι βάζουν και δυο-τρεις ~, για ν' ανεβάζουν τη θεαματικότητα.* — (υποκ) **γλαστράκι** (το) κ **γλαστρούλα** (η) (σημ 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γαστέρα.*
[ΕΤΥΜ < **γράστρα* (με ανομοίωση) < **γράστα* < αρχ. *γάστρα* (βλ.λ.)]

γλαύκα (η) {γλαυκών} (λόγ) η κουκουβάγια· ΦΡ (αρχαιοπρ) ***κομίζω γλαύκα ες / εις Αθήνας*** (*κομίζω γλαῦκ' ἐς Ἀθήνας*, Αριστοφ. *Ὄρνιθες* 301) παρουσιάζω ως καινούργιο ή πρωτοποριακό κάτι ήδη γνωστό. Επίσης (αρχαιοπρ.) **γλαυξ** [αρχ.] {γλαυκός}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γλαῦξ, γλαυκός*, αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με το επίθ. *γλαυκός* (βλ.λ.) εξαιτίας τού σπινθηροβόλου βλέμματος τού πτηνού Η φρ *γλαῦκ' εἰς Ἀθήνας*. ήδη αρχ , οφείλεται στο γεγονός ότι τα νομίσματα τής αρχ Αθήνας ονομάζονταν *γλαῦκες* (επειδή έφεραν παράσταση γλαύκας, συμβόλου τής θεάς Αθηνάς) και. επομένως, το να τα φέρνει κανείς στην Αθήνα ήταν εντελώς άσκοπο και περιττό].

Γλαύκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ (α) μία από τις Νηρηίδες (β) κόρη τού βασιλιά τής Κορίνθου Κρέοντα, δεύτερη σύζυγος τού Ιάσονα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν. < επίθ. *γλαυκή*, θηλ. τού *γλαυκός* με αναβιβασμό τού τόνου. βλ κ. *Γλαύκος*].

γλαυκός, -ή. -ό (λόγ.-λογοτ) **1.** ο αστραφτερά γαλάζιος. αυτός που έχει λαμπερό γαλάζιο χρώμα ΣΥΝ γαλανός, γαλαζωπός, κυανός, θαλασσής **2.** ***γλαυκό*** (το) το ίδιο το αστραφτερό γαλάζιο χρώμα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **γλαϝ-* < *gl̥F-, που ίσως συνδ με το επίθ. *ἀ-γλα(F)-ός* «λαμπρός» (< *a-gl̥F-ός)]

> **γλαυκός: η έννοια των χρωμάτων.** Η σύλληψη και η δήλωση των χρωμάτων. όπως δεν θα το περίμενε κανείς, αφού η αντίληψη τού χρώματος αποτελεί εμπειρικό γεγονός. διαφέρει όχι μόνον από γλώσσα σε γλώσσα, αλλά συχνά και μέσα στην ίδια γλώσσα, όταν τη δει κανείς διαχρονικά Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση τού **γλαυκός** Στην Αρχαία σήμαινε αρχικά «αστραφτερός, σπινθηροβόλος» έτσι η Αθηνά ονομάζεται *γλαυκῶπις* «με αστραφτερό βλέμμα, με μάτια που πετούν φωτιές». Αργότερα παίρνει τη σημ. χρώματος. δηλώνοντας διάφορες αποχρώσεις τού κυανού (μπλε) Ο Πλάτων (*Τίμαιος* 68c) περιγράφει το *γλαυκός «κυανοῦς λευκῷ κεραννύμενος»*. κάτι σαν «ασπρογάλανος» Σε άλλες χρήσεις όμως δήλωσε το «γαλαζοπράσινο» χρώμα. το «πράσινο» ή και το «γκρίζο». Προκειμένου για τα μάτια, δήλωσε το «ανοιχτό γαλάζιο» χρώμα, όπως δε αναφέρει ο Αριστοτέλης (*Περί γενέσεως ζώων* 5.1.20), η χρωματική κλιμάκωση τού γαλανού από το πιο σκούρο στο πιο ανοιχτό ήταν: *μέλας χαροπός – γλαυκός* Ας σημειωθεί ότι και η (ήδη αρχαία) ονομασία τής γνωστής οφθαλμικής πάθησης **γλαύκωμα** συνδέεται με το χρώμα που παίρνουν τα μάτια τού πάσχοντος από αυτή την ασθένεια

Γλαύκος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ (α) γυιος τού Ποσειδώνα και μιας ναϊάδας ή τού Ανθηδόνα και τής Αλκυόνης· γεννήθηκε θνητός αλλά κατά τύχη ανακάλυψε ένα φυτό που χάριζε την αθανασία έγινε θαλάσσιος θεός (β) εγγονός τού Βελλεροφόντη, εξάδελφος τού Σαρπηδόνα, πολέμησε μαζί του στην Τροία **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Γλαῦκος* (ομηρικό όν) < *γλαυκός* «λαμπρός, στιλπνός» (βλ λ.), πβ. *Λάμπρος* < *λαμπρός*. *Φαίδρα* < *φαιδρά*]

γλαύκωμα (το) {γλαυκώμ-ατος | -ατα, -άτων } ΙΑΤΡ ασθένεια των ματιών, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη ενδοφθάλμια πίεση και προκαλεί τη σταδιακή απώλεια τής όρασης, αν δεν τύχει έγκαιρης θεραπείας.
[ΕΤΥΜ αρχ < *γλαυκοῦμαι (-όο-)* < *γλαυκός*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ αγγλ. glaucoma, γαλλ. glaucome, κ.ά]

γλαυξ (η) → γλαύκα

γλαφυρός, -ή. -ό **1.** (για ύφος, κείμενο, ομιλία) αυτός που χαρακτηρίζεται από παραστατική, κομψή και λογοτεχνική διατύπωση: *~ γλώσσα / ύφος / περιγραφή / εξιστόρηση / έκφραση / ανάγνωσμα* ΣΥΝ κομψός, χαριτωμένος. ποιητικός ΑΝΤ ακαλαίσθητος, άκομψος **2.** (για ομιλητή, συγγραφέα) αυτός που εκφράζεται με άνεση και κομψότητα: *~ ρήτορας.* – **γλαφυρά** επίρρ , **γλαφυρότητα** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γλαφύς* < **γλυφυ-* (με ανομοίωση τού πρώτου -υ-) < I.E. *glubh- / *gleubh- «χαράσσω. ξύνω», πβ. λατ. glubō «αποφλοιώνω», αρχ. γερμ. klioban «σχίζω», βουλγ. glob «κοιλότητα τού ματιού», *αγγλ* cleave «*σχίζω*», γερμ Kluft «χαράδρα, βαθούλωμα» κ ά. Ομόρρ *γλύφω. γλυπτός* κ.ά Η λ. *γλαφυρός* απαντά αρχικώς με τη σημ. «βαθουλωμένος», προσδιορίζοντας οικιακά σκεύη, αλλά και πλοία ή λι-

μάνια Από τον Αριστοτέλη και μετά η λ χρησιμοποιήθηκε με τη σημ «γυαλισμένος, κομψός», αναφερόμενη σε αντικείμενα, αλλά και μτφ. σε προϊόντα τού πνεύματος]

ΣΧΟΛΙΟ Μερικοί χρησιμοποιούν το **γλαφυρός** με τη σημ τού «αστείος, φαιδρός», ήτοι με αρνητική έννοια Πρόκειται για εσφαλμένη χρήση Το *γλαφυρός* αποτελεί θετικό, κολακευτικό σχόλιο για την ικανότητα κάποιου να διανθίζει τον λόγο του με ενδιαφέρουσες, ωραία δοσμένες πληροφορίες και, προπάντων, για την ικανότητα να εκφράζεται κανείς με καλλιέπεια, ευφράδεια και ευστοχία

Γ.Λ.Δ. (η) Γερμανική Λαοκρατική Δημοκρατία (παλαιότερη ονομασία τής Ανατολικής Γερμανίας)
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τής γερμ. ονομασίας Deutsche Demokratische Republik].

γλειφιτζούρι (το) {δύσχρ γλειφιτζουρ-ιού | -ιών} γλύκυσμα για παιδιά, που αποτελείται από σκληρό κομμάτι καραμέλας στερεωμένο σε ξυλάκι στη μια άκρη του, για να μπορούν τα παιδιά να το γλείφουν κρατώντας το στο χέρι — (υποκ) **γλειφιτζουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ < *γλείφω* (μέσω τ. *γλειφίτσης* / *-τζής* «αυτός που γλείφει») + παραγ επίθημα *-ούρι*, πβ κ *μνημ-ούρι*]

γλείφτης (ο) {δύσχρ γλειφτών}, **γλείφτρα** (η) {γλειφτρών} (μειωτ.) πρόσωπο που συστηματικά κολακεύει δουλοπρεπώς άλλους, για να κερδίζει την εύνοιά τους ΣΥΝ κόλακας, οσφυοκάμπτης. — (μεγεθ.) **γλειφτρόνι** (το).

γλείφω ρ μετβ. {έγλειψα, γλείφτηκα, γλειμμένος} **1.** περνώ, σύρω τη γλώσσα μου πάνω σε (κάτι), συνήθ για να το υγράνω ή να το γευθώ. *το σκυλί έγλειφε την πληγή του* || *~ το παγωτό μου* || *η γάτα έγλειφε στοργικά τα μικρά της* **2.** απομακρύνω (κάτι) με τη γλώσσα, κυρ. υπολείμματα φαγητού· *έγλειψε τη σαντιγί από τα χείλη του* • **3.** (μτφ για κύματα, φλόγες) κινούμαι πλησιάζοντας και αγγίζοντας ελαφρά και για λίγο μια επιφάνεια· *τα κύματα έγλειφαν τα βράχια τής ακτής* || *οι φλόγες άρχισαν να γλείφουν τις στέγες των σπιτιών·* ΦΡ (εκφραστ) ***να γλείφεις τα δάχτυλά σου!*** για φαγητό εξαιρετικά νόστιμο, *είναι εξαιρετική μαγείρισσα κάνει κάτι φαγητά ~!* ΣΥΝ μπουκιά και συχώριο • **4.** (μτφ -μειωτ) μιλώ και συμπεριφέρομαι σε (κάποιον) με κολακευτική δουλοπρέπεια, επιδιώκοντας την εύνοιά του: *γλείφει συνέχεια το αφεντικό, μήπως και πάρει προαγωγή!* ΣΥΝ κολακεύω ΦΡ (μειωτ) ***γλείφω εκεί όπου έφτυνα*** υποστηρίζω, εγκωμιάζω αυτόν που άλλοτε απέρριπτα, πολεμούσα· *Μην κοιτάς που τους βρίζει! Αν κερδίσουν τις εκλογές, με το μέρος τους θα 'ναι το συνηθίζει να γλείφει εκεί όπου έφτυνε·* (μεσοπαθ **γλείφομαι**) **5.** περνώ τη γλώσσα μου πάνω από τα χείλη μου ή (για ζώα) και πάνω από το σώμα μου: *γλείφεται, γιατί έχει μείνει σιρόπι στα χείλη του* || *η γάτα ~, για να καθαριστεί* **6.** (μτφ) (α) εκδηλώνω την ανυπομονησία και την όρεξή μου (για φαγητό ή φαγώσιμο): *με το που θ' ακούσει για μουσακά, αρχίζει και γλείφεται* ΣΥΝ λιγουρεύομαι (β) (γενικότ.) αδημονώ για μελλοντική επιθυμητή εξέλιξη ή κατάσταση *Μη γλείφεσαι! Δεν πρόκειται να πάρετε πρωτάθλημα!* -- **γλείψιμο** (το) [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γδύνω, ομόηχα*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *ἐκλείχω* (η μεταβολή *-χ-* > *-φ-* οφείλεται στην αναλογική επίδρ τού *ἀλείφω*) < *ἐκ* + *λείχω* «γλείφω» Το αρχ. *λείχω* < I Ε. *leigh-, πβ σανσκρ lihati, λατ. linguo, ιταλ. leccare, γαλλ. lécher, αγγλ. lick, γερμ. lecken κ ά , όλα με τη σημ «γλείφω» Ομόρρ. *λειχ-ήν (-ας), λειχ-ούδης* κ ά]

γλείφω ή γλύφω; Η ετυμολογία τής λ. **γλείφω** από το αρχ. *εκλείχω* (*εκ* + *λείχω* πβ και *περι-λείχω*, **λειχούδης**, *λειχήν*) δείχνει ότι η ορθή γραφή είναι με *-ει-* *εκ-λείχω* > **κλείχω* > **γλείχω* > **γλείφω** (το *-φ-* από αναλογική επίδραση ρημάτων όπως το *αλείφω*) Είναι προφανές ότι το *γλείφω* δεν συνδέεται με το ομόηχο **γλύφω** «λαξεύω, χαράσσω» (πβ *γλύπτης*), το οποίο ετυμολογείται από άλλη ρίζα (Ι Ε. *glubh- > ελλ *γλυφ-*). ‣ *γλύφω*

γλεντζές (ο) {γλεντζέδες}, **γλεντζού** (η) {γλεντζούδες} ο ανοιχτόκαρδος και κεφάτος άνθρωπος, που διασκεδάζει συχνά με γλέντια: *γεννημένος / γνήσιος ~* ΣΥΝ γλεντοκόπος, χαροκόπος, ξεφαντωτής. — **γλεντζέδικος**, -η, -ο. **γλεντζέδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < τουρκ eğlence]

γλέντι (το) {γλεντ-ιού | -ιών} **1.** η αυθόρμητη και έντονη διασκέδαση, κυρ σε γιορτές με συνδυασμό φαγοποτιού, τραγουδιού και χορού· *~ τρικούβερτο στήσανε / έκαναν στον γάμο* || *το ~ άναψε / άρχισε* || *πάνω στο ~ τούς έκανε παρατήρηση η αστυνομία για τον θόρυβο* ΣΥΝ ξεφάντωμα, πανηγύρι **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε έντονη κατάσταση (πανηγυρισμοί, ευτράπελα, επεισόδια, καβγάς κ ά.): *τώρα να δεις ~ που 'χει να γίνει, όταν το μάθει η γυναίκα του* — (υποκ) **γλεντάκι** (το). **γλεντιστής** (ο)
[ΕΤΥΜ < τουρκ. eğlenti «διασκέδαση»]

γλέντι – λεβέντης – μεράκι. Αξίζει, για την ιστορία των λέξεων, να παρατηρηθεί ότι μερικές λέξεις κατεξοχήν χαρακτηριστικές τής ελληνικής ζωής είναι δάνεια, που πέρασαν τόσο βαθιά στη γλώσσα, ώστε να μη φανταζόμαστε την ξενική τους προέλευση Έτσι το **γλέντι** παράγεται από το **γλεντώ / γλεντίζω**, που προέρχεται από το τουρκ. eğlenmek Το **μεράκι** είναι το τουρκ. merak Το ίδιο το **λεβέντης** πέρασε στην Ελληνική από το τουρκ. levend, το οποίο, με τη σειρά του, πλάστηκε από το ιταλ. leventi. Leventi ονόμαζαν τους «τυφεκιοφόρους ναύτες», ενώ παλιότερα **λεβένται** ονομάστηκαν από τους Έλληνες «οι πειρατές από την Ανατολή» (Levante = Ανατολή) Η ανδρεία, η αλληλεγγύη, η ελευθεροφροσύνη και τα θετικά στοιχεία τού χαρακτήρα αυτών των πολεμιστών οδήγησαν στην «εύσημη» σημασία που απέκτησε η λ στην Ελληνική

γλεντοκοπώ (κ -άω) ρ. αμετβ {γλεντοκοπάς... | γλεντοκόπησα} περνώ τον καιρό μου με διασκεδάσεις: *επί τρεις μέρες γλεντοκοπούσαν για τη νίκη!* || *όλη μέρα μού γλεντοκοπάς, δεν κάθεσαι να δεις πώς βγαίνει το ψωμί!* ΣΥΝ ξεφαντώνω, γλεντώ. -- **γλεντοκόπος** (ο). **γλεντοκόπημα** κ **γλεντοκόπι** (το)
[ΕΤΥΜ < *γλεντώ* + *-κοπώ* (< *κόπτω*)].

γλεντώ (κ -άω) ρ αμετβ. κ μετβ. {γλεντάς | γλέντησα} ♦ **1.** (αμετβ) διασκεδάζω σε γλέντι: *γλέντησαν ώς τα ξημερώματα με τραγούδια και χορούς* ΣΥΝ ξεφαντώνω, διασκεδάζω, ξεσκάω ♦ (μετβ) **2.** περνώ όσο γίνεται πιο ευχάριστα (μια κατάσταση) *για να γλεντήσεις τη ζωή σου, πρέπει να έχεις λεφτά* || *~ τα νιάτα μου* **3.** διασκεδάζω με αφορμή συγκεκριμένο γεγονός: *~ τη νίκη μου* ΣΥΝ γιορτάζω· ΦΡ ***το γλεντώ*** (α) διασκεδάζω, γλεντώ· *κάθε Σάββατο βγαίνουμε έξω και το γλεντάμε* (β) διασκεδάζω, απολαμβάνω (τη δεδομένη περίσταση): *εγώ ~, όταν ο διευθυντής μού βάζει τις φωνές· χαίρομαι να τον βλέπω νευριασμένο!* **4.** ξοδεύω σε διασκεδάσεις· *όσα βγάζει τα γλεντά και γι' αύριο έχει ο Θεός!* (για πρόσ.) **5.** πηγαίνω κάποιον σε γλέντι, σε έντονη ψυχαγωγία· *θα σε πάω στα μπουζούκια, να σε γλεντήσω* **6.** αναπτύσσω ερωτικές σχέσεις με (κάποιον) χωρίς σοβαρό αίσθημα, αποκλειστικά για την πρόσκαιρη ευχαρίστηση. *θα τη γλεντήσει για λίγους μήνες κι ύστερα θα την παρατήσει* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γλέντι*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού τουρκ eğlenmek (πβ. αόρ eğlendim)]

γλεύκος (το) {γλεύκ-ους | -η, -ών} (λόγ) ο χυμός που βγαίνει από το πάτημα των σταφυλιών, ο μούστος
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλεῦκος* < θ *gleuk-, τού οποίου η μηδενισμ βαθμ *gluk- απαντά στο επίθ *γλυκ-ύς* (βλ λ)].

γλήγορος, -η, -ο ‣ γρήγορος

γλίνα (η) {γλινών} **1.** (σπάν) το λίπος κρέατος, κυρ. χοιρινού, το οποίο με τον βρασμό αποβάλλεται ως ζωική, λιπαρή και γλοιώδης ουσία, *το κρέας έβγαλε πολλή ~ στο βράσιμο* || *η κατσαρόλα είχε ~* **2.** (κατ' επέκτ) κάθε λεκές ή συσσωρευμένη βρομιά ΣΥΝ λίγδα.
[ΕΤΥΜ < μτγν *γλίνη* < θ. *gli-nä, μηδενισμ. βαθμ τού Ι.Ε. *glei- < *gel-j- «κολλώ». πβ λατ. glus «κόλλα», γαλλ glu (> αγγλ glue), ισπ gluten, ρωσ glina «άργιλος», αρχ γερμ klenan «κολλώ», γερμ kleben, αγγλ. clammy «κολλώδης, γλοιώδης» κ ά Ομόρρ. *γλοι-ώδης, γλίσχρος* (βλ.λ.) κ.ά]

γλινί (το) εδώδιμο ψάρι τού γλυκού νερού με μαύρο χρώμα και μικρά λέπια
[ΕΤΥΜ < *γλίνα* / *-η* (βλ λ) στη σημ των στάσιμων υδάτων, τής λάσπης των λιμνών Ίσως συνδ με αρωμ kleni «κυπρίνος τής λίμνης»]

γλιστερός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να κάνει κάποιον να γλιστρήσει, αν πατήσει πάνω του: *το πάτωμα είναι ~, γιατί χύθηκαν νερά* ΣΥΝ ολισθηρός.
[ΕΤΥΜ < **γλιστρ-ερός* (με ανομοιωτική αποβολή τού *-ρ-*) < *γλίστρα* < *γλιστρώ*]

γλίστρα (η) [μεσν.] {χωρ γεν πληθ } (εκφραστ.) το γλίστρημα, οποιαδήποτε πτώση λόγω ολισθηρότητας τού εδάφους *πάτησα στα χυμένα λάδια κι έφαγα μια ~!*

γλιστρίδα (η) χαμηλό, αναρριχητικό φυτό με κίτρινα άνθη, τα φύλλα τού οποίου τρώγονται ως σαλατικό ΣΥΝ αντράκλα ΦΡ (σκωπτ) ***έφαγα γλιστρίδα*** μιλώ ακατάπαυστα, φλυαρώ· *γλιστρίδα έφαγες και δεν μπορείς να σταματήσεις.* ΣΥΝ δεν βάζω γλώσσα μέσα μου
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γλιστρώ*]

γλιστρώ (κ -άω) ρ. αμετβ κ μετβ. {γλιστράς.. | γλίστρησα} ♦ (αμετβ.) **1.** χάνω την ισορροπία μου λόγω τής ολισθηρότητας τού εδάφους: *γλίστρησε στο χιόνι κι έπεσε κάτω* ΣΥΝ ολισθαίνω ΦΡ (ειρων) ***φέξε μου και γλίστρησα*** για βοήθεια που προσφέρεται με καθυστέρηση: *~! Το δάνειο το ήθελα πριν μου κάνουν την κατάσχεση* **2.** κινούμαι διαρκώς (κυρ πάνω σε λεία ή υγρή επιφάνεια), χωρίς να αποσπώνται τα πόδια μου από το έδαφος· *ο πατινέρ γλιστρούσε με χάρη πάνω στον πάγο* || *η βάρκα γλίστρησε απαλά στη λίμνη* **3.** (τριτοπρόσ. **γλιστράει**) (για επιφάνειες) έχει μεγάλη ολισθηρότητα: *το πάτωμα γλιστράει, γιατί το πέρασα με παρκετίνη* **4.** (απρόσ **γλιστράει**) για ολισθηρό έδαφος. *πρόσεχε, γιατί γλιστράει εδώ έχουν χυθεί λάδια* ΦΡ. ***το έδαφος γλιστράει κάτω από τα πόδια μου*** για καταστάσεις ραγδαίας ανατροπής δεδομένων, μεγάλης αβεβαιότητας και ανασφάλειας· *όταν έμαθε ότι έχασε τη δουλειά του ένιωσε το έδαφος να γλιστράει κάτω απ' τα πόδια του* • (μτφ) **5.** (α) διέρχομαι μέσα από πλαίσιο ή πλέγμα, που θα μπορούσε να σταματήσει ή να περιορίσει την κίνησή μου· *το φως γλίστρησε από τα παραθυρόφυλλα στη σκοτεινή κάμαρα* (β) ξεφεύγω από κάτι που με κρατάει ή με συγκρατεί: *το ποτήρι τής γλίστρησε μέσα από τα χέρια* **6.** κινούμαι ή μετατοπίζομαι (κυρ μπαίνω ή βγαίνω) χωρίς να γίνω αντιληπτός, με μυστικότητα. *γύρισε σιγά-σιγά το πόμολο τής πόρτας και γλίστρησε έξω από το δωμάτιο* || *το βλέμμα του γλίστρησε διακριτικά στον διπλανό του* **7.** (για πρόσ) ξεφεύγω επιτήδεια, με πονηριά *ως δικηγόρος καταφέρνει πάντα να γλιστρά ξύροντας τα παραθυράκια τού νόμου* || *~ σαν χέλι* ΦΡ ***γλιστρώ μέσ' από τα χέρια (κάποιου)*** ξεφεύγω από κάποιον, χάνομαι. *άφησε την ευτυχία να του γλιστρήσει μέσ' από τα χέρια* || *ενώ ήταν σίγουροι ότι δεν θα κατάφερνε να δραπετεύσει, αυτός τους γλίστρησε μέσ' από τα χέρια* ♦ **8.** (μετβ) χώνω κρυφά, επιδέξια: *ο πορτοφολάς γλίστρησε το χέρι του στην τσέπη τού επιβάτη.* -- **γλίστρημα** (το). (υποκ) **γλιστρηματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γδύνω.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γλιστρῶ* < *ἐγλιστρῶ* < *ἐκλιστρῶ* < *ἐκ* + *λιστρῶ (-όω)* < αρχ *λίστρον* «ξέστρο, γυαλιστήρι», αβεβ ετύμου, πιθ. < **λίτ-τρον*, που συνδ. με το επίθ. *λιτός*].

γλίσχρος, -α, -ο (λόγ) **1.** (για χρηματικά ποσά) αυτός που δεν επαρ-

κεί για την κάλυψη των δεδομένων αναγκών: ~ *μέσα / επίδομα / αποδοχές* ΣΥΝ ανεπαρκής, πενιχρός, ισχνός ΑΝΤ πλουσιοπάροχος, αδρός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη πολυτέλειας, αφθονίας, από οικονομική στενότητα: ~ *γεύμα* ΣΥΝ λιτός. — **γλίσχρα** [αρχ] επίρρ. **γλισχρότητα** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. αρχική σημ. «κολλώδης, γλοιώδης», < **γλίσχω* < **γλίχσκω*, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -*χ*-) τού Ι.Ε. *glei- < *gel-j- «κολλώ», πβ. λατ glus «κόλλα», αγγλ. clay «άργιλος», γερμ. kleben κ ά. Ομόρρ *γλί-νη (-να), γλοι-ώδης* κ ά. Η λ. έλαβε αργότερα τη σημ εκείνου που προσκολλάται επίμονα σε κάποιον ζητώντας χρήματα]

γλίτσα (η) {χωρ γεν. πληθ} (καθημ) **1.** η λιπαρή και γλοιώδης λάσπη από σκόνη ή καπνιά, που προσκολλάται ή σφηνώνεται ανάμεσα σε επιφάνειες *το σύντομο ψιλόβροχο γέμισε ~ τους δρόμους, με αποτέλεσμα να είναι επικίνδυνα ολισθηροί* **2.** (γενικότ) η βρόμα, η ακαθαρσία *τα ρούχα του είναι μέσ' στη ~* ΣΥΝ βρομιά, λίγδα. — **γλιτσερός**, -ή, -ό κ. **γλιτσιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Αβεβ. ετύμου, πιθ < βουλγ. glinza ή < αρχ *γλίνη* (βλ. λ.)].

γλιτσιάζω ρ. μετβ. κ αμετβ {γλίτσιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) βρομίζω (κάτι) με γλίτσα *έτσι όπως γλίτσιασε τα ρούχα του, να δούμε πώς θα καθαρίσουν!* ΣΥΝ βρομίζω, λερώνω ♦ **2.** (αμετβ) καλύπτομαι με γλίτσα, γεμίζω γλίτσα *με τη σκόνη από τα φουγάρα και την υγρασία τού λιμανιού, έχουν γλιτσιάσει τα πεζοδρόμια!* ΣΥΝ βρομίζω, λερώνομαι, ρυπαίνομαι. — **γλίτσιασμα** (το).

γλιτωμός (ο) ▸ γλυτώνω

γλιτώνω ρ ▸ γλυτώνω

γλοιώδης, -ης, -ες {γλοιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών γλοιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που καλύπτεται από παχύρρευστη και κολλώδη ουσία και είναι αηδιαστικός στην αφή *ο γυμνοσάλιαγκας είναι ~ στην αφή* ΣΥΝ κολλώδης **2.** (μτφ.) αυτός που διακρίνεται από δουλοπρέπεια και ανεντιμότητα, γενικότ. αηδιαστικά απεχθής. ~ *συμπεριφορά* || ~ *υποκείμενο!* ΣΥΝ αναξιοπρεπής, αηδιαστικός, χαμερπής. — **γλοιωδώς** επίρρ. [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*, -*ης*, *ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γλοιός* «κόλλα, λιπαρή ουσία» (βλ λ.)].

γλοίωμα (το) {γλοιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ κακοήθης όγκος που εμφανίζεται σε νευρικό όργανο ξεκινώντας από τον συνεκτικό ιστό των νευρικών κυττάρων (νευρογλοία) και που ποικίλλει ως προς τον ρυθμό τής ανάπτυξής του.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < αγγλ. glioma]

γλόμπος (ο) **1.** το γυάλινο περίβλημα φωτιστικής λάμπας *χρωματιστοί ~* **2.** (μτφ.-σκωπτ) αυτός που στερείται μαλλιών, ο εντελώς καραφλός ή ο υπερβολικά κουρεμένος. — (υποκ.) **γλομπάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ < ιταλ. globo < λατ. globus «σφαίρα»]

γλουταμίνη (η) {γλουταμινών} ΧΗΜ ένα από τα βασικά αμινοξέα, με κρυσταλλική μορφή και ευδιάλυτο στο νερό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. glutamin < glut-en (< λατ glus «κόλλα») + amine (βλ κ *αμινοξύ*)]

γλουτός (ο) η καθεμιά από τις σαρκώδεις προεξοχές που σχηματίζουν το κάτω και πίσω μέρος τού κορμού τού σώματος: *αριστερός / δεξιός ~* ΣΥΝ (λαϊκ) κωλομέρι — **γλουτιαίος**, -α, -ο
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου Αν ο σωστός χωρισμός τής λ. είναι *γλουτός* (με επίθημα -*τος*), τότε πιθ. < *glou- / *glu-, μηδενισμ βαθμ τού Ι.Ε. *gla-u- «στρογγυλός», πβ σανσκρ glaus «σβώλος», λατ globus «σφαίρα», γαλλ globe, ισπ globo, αγγλ. cloud «σύννεφο», γερμ klumpen «σβώλος» κ ά]

γλύκα (η) [μεσν] {χωρ γεν πληθ} **1.** (για τροφές, συστατικά) η ιδιότητα τού γλυκού. *βάλε και ντομάτα, για να πάρει το φαγητό λίγη ~* ΦΡ (ειρων) (α) ***βλέπω / καταλαβαίνω τη γλύκα*** συνειδητοποιώ με προσωπική εμπειρία (μια άσχημη κατάσταση) *τώρα που θα μπει στην ανεργία, θα δει κι αυτός τη ~* ΣΥΝ μπαίνω στον χορό (β) ***μένω με τη γλύκα*** για αναπάντεχη ματαίωση προσδοκώμενων εξελίξεων: *πάνω που είχε πιστέψει πως θα πήγαινε εκδρομή, χάλασε ο καιρός κι έμεινε με τη γλύκα!* • **2.** (μτφ) η ιδιότητα τού γαλήνιου και ευχάριστου, αυτού που προκαλεί αισθήματα τρυφερότητας, ηρεμίας, ευχαρίστησης. *η ~ τού ανοιξιάτικου καιρού* || *παραδόθηκε στη ~ τού ύπνου!* || *η μάννα του τον κοίταζε μ' απέραντη ~!* ΣΥΝ γαλήνη, τρυφερότητα, ζεστασιά **3.** (ως χαρακτηρισμός για πρόσ) ο χαριτωμένος, αυτός που γεννά έντονα αισθήματα τρυφερότητας και συμπάθειας *να δεις το μωρό τής Σούλας, μια ~ είναι* || *Λες το σκυλάκι μου! Δεν είναι ~.* **4.** (ειρων) ***γλύκες*** (οι) τα καλοπιάσματα, η γεμάτη τρυφερότητα και ευγένεια συμπεριφορά: *στην αρχή ήταν όλο γλύκες μαζί μου, τις αγριάδες τις άρχισε μετά* || *αρχίζω τις ~* Επίσης (λαϊκ) **γλυκάδα** [μεσν] (σημ 1).

γλυκάδι (το) [μεσν] {δυσχρ. γλυκαδ-ιού | -ιών} **1. *γλυκάδια*** (τα) οι εσωτερικοί αδένες που έχουν τα αρνάκια και τα μοσχαράκια γάλακτος στον λαιμό και τα οποία μαγειρεμένα θεωρούνται εξαιρετικός μεζές ή ορεκτικό: *έβρεχε πάντα με ούζο τα ~* || *τηγάνισε μερικά ~ για μεζέ* **2.** (ευφημ) το ξίδι

γλυκαιμία κ. (ορθότ) **γλυχαιμία** (η) {χωρ. πληθ} ΙΑΤΡ το επίπεδο παρουσίας τής γλυκόζης στο αίμα ενός οργανισμού, τα φυσιολογικά όρια τού οποίου βρίσκονται περίπου στο ένα γραμμάριο ανά λίτρο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < αγγλ glycaemia]

> **γλυκαιμία ή γλυχαιμία, υπογλυκαιμία ή υπογλυχαιμία;** Το ορθό είναι προφανώς το **γλυχ-αιμία** και **υπογλυχ-αιμία** λόγω τής δάσυνσης τού β' συνθετικού (-*αιμία* < *αἷμα*), όπως και **λευχ-αιμία** (*λευκός + αἷμα*), **αφαιμάσσω / αφαίμαξη** (*ἀπό + αἱμάσσω*) Οι ξένοι που έπλασαν τον όρο, δεν έλαβαν υπ' όψιν τη δάσυνση τής λ *αἷμα*.

γλυκαίνω ρ μετβ κ αμετβ. [αρχ] {γλύκα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** κάνω (κάτι/κάποιον) γλυκό: ~ *τον καφέ με ζάχαρη* || (μτφ.) ~ *τον τόνο τής φωνής μου* (μτφ) **2.** (για καταστάσεις άγχους ή ψυχικού πόνου) καθιστώ πιο υποφερτό, πιο απαλό. *ο χρόνος γλύκανε σιγά-σιγά τον πόνο* ΣΥΝ καταπραΰνω, ανακουφίζω ♦ **3.** (αμετβ) βελτιώνομαι, γίνομαι γλυκός, πιο ήπιος: *έκοψε ο βοριάς και ο καιρός γλύκανε* **4.** (μεσοπαθ ***γλυκαίνομαι***) συνηθίζω (σε κάτι ευχάριστο), καλομαθαίνω· *γλυκάθηκε από το κέρδος και τώρα όλο στα λεφτά έχει τον νου του.* — **γλύκαναη** (η) [μτγν]

γλυκανάλατος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν έχει αρκετά αλμυρή γεύση, που μοιάζει να είναι γλυκός, ενώ θα έπρεπε να είναι αλμυρός· *δεν έβαλε πολύ αλάτι στο φαΐ κι έγινε ~* (μτφ) **2.** (μειωτ) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένο, κούφιο συναισθηματισμό ~ *ταινία όλο πάθος και δάκρυ* ΣΥΝ μελό **3.** αυτός που είναι άχαρος στην προσπάθειά του να φανεί χαριτωμένος ~ *ηθοποιός / χαμόγελο*

γλυκάνισο (το) {-ου κ -ίσου | -ων κ. -ίσων} **1.** ετήσιο ποώδες φυτό, οι αρωματικοί καρποί τού οποίου χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα (ιδίως στο ψωμί), στη φαρμακευτική (στην παρασκευή αντιβηχικών) και τα σπέρματά του ως αρωματικό στο ούζο, στη ρακή κ.α. **2.** (συνεκδ) το συστατικό που προσδίδει σε φαγητά, ποτά ή ροφήματα άρωμα γλυκανίσου: *ορισμένοι συνηθίζουν να βάζουν στο ψωμί ~* Επίσης **γλυκάνισος** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γλυκάνισον* < *γλυκύς* + *ἄνισον* Ο τ *ἄνισον* προέρχεται (πιθ. με ιωτακισμό) από την αρχ λ *ἄν(ν)ηθον / ἄνησον* (βλ. κ. *άνηθο*) Πρόκειται πιθανώς για δάνειο]

γλυκαντικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που γλυκαίνει (κάτι) **2. *γλυκαντική ύλη*** φυσική ή συνθετική ύλη που χρησιμοποιείται για να προσδίδει γλυκιά γεύση σε τροφές, υποκαθιστώντας τη ζάχαρη, όπως η σακχαρίνη, η ασπαρτάμη, η φρουκτόζη, η γλυκόζη κ ά.

γλύκας (ο) (για άντρες) πολύ συμπαθητικός στην εμφάνιση και στους τρόπους

γλυκασμός (ο) [μτγν] **1.** (α) το να γλυκαίνει κανείς (κάτι) (β) ΕΚΚΛΗΣ ***γλυκασμός των αγγέλων*** (ευχαρίστηση, αγαλλίαση των αγγέλων) ως προσφώνηση τής Θεοτόκου **2.** (κακόσ) (για ύφος, έκφραση, διατύπωση) η υπερβολική και ανούσια συναισθηματολογία, ο ψεύτικος συναισθηματισμός *η ουσία στην ποίηση δεν βρίσκεται στους περιττούς και εύκολους ~* ΣΥΝ γλυκερότητα

γλυκατζής (ο) {γλυκατζήδες}, **γλυκατζού** (η) {γλυκατζούδες} πρόσωπο που του αρέσουν πολύ και καταναλώνει πολλά γλυκά

Γλυκερία (η) **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ όν < αρχ *γλυκερός*]

γλυκερία (η) [1889] πόα των εύκρατων περιοχών με λείο βλαστό και φύλλα πλατιά ή στριφτά
[ΕΤΥΜ < αρχ *γλυκερός* (βλ λ.)]

γλυκερίνη (η) [1875] {χωρ πληθ} άχρωμο υγρό που χρησιμοποιείται ως γλυκαντική ουσία (υποκατάστατο τής ζάχαρης για τους διαβητικούς) και συντηρητικό, καθώς και για την παρασκευή φαρμάκων, καλλυντικών, βερνικιών, ρητινών κ ά: *σαπούνι γλυκερίνης*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ, < γαλλ. glycérine].

γλυκερός, -ή, -ό (κακόσ) **1.** υπερβολικά γλυκός **2.** (μτφ.) γεμάτος επιτηδευμένο και κούφιο συναισθηματισμό *ένα ~ σενάριο όλο χωρισμούς και δάκρυα* || ~ *μουσική* ΣΥΝ μελό, γλυκανάλατος — **γλυκερά** επίρρ, ***γλυκερότητα*** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ < *γλυκύς* + παραγ. επίθημα -*ερός*, πβ κ. *τρομ-ερός*].

γλυκίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ κ παρατ} (για ποτά, τροφές) έχω γεύση που τείνει προς το γλυκό.

γλύκισμα (το) ▸ γλύκυσμα

γλυκό (το) οποιοδήποτε ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα έχει γλυκιά γεύση, μεγάλη δοσολογία γλυκαντικών ουσιών στη σύστασή του: *γλυκά είναι οι πάστες, οι τούρτες, τα αμυγδαλωτά, τα λουκούμια, οι σοκολάτες κ ά* || ~ *ταψιού* ΣΥΝ γλύκυσμα ΦΡ (α) ***τού γλυκού*** (ως χαρακτηρισμός) για μέρος σερβίτσιου (κουτάλι, μαχαίρι, πιρούνι, πιάτο) που χρησιμοποιείται στην προσφορά και κατανάλωση γλυκών και είναι μικρότερου μεγέθους από τα αντίστοιχα που χρησιμοποιούνται για φαγητό: *κουταλάκι / πιατάκι ~* (β) (συνεκδ.) ***κουταλάκι / κουταλιά τού γλυκού*** η ποσότητα υλικού που αντιστοιχεί στη χωρητικότητα μικρού κουταλιού, με το οποίο τρώει κανείς γλυκό: *ένα ~ ζάχαρη και δύο καφέ* ΑΝΤ κουτάλι τής σούπας (γ) ***έχω φάει κάτι με το κουτάλι / με το κουταλάκι τού γλυκού*** για δύσκολη περίσταση την οποία βιώνει κανείς πολύ έντονα ή για κάτι το οποίο το έχει γνωρίσει πάρα πολύ καλά *έχει φάει τη θάλασσα με το κουταλάκι τού γλυκού* || *την έφαγα την ταλαιπωρία με το κουταλάκι τού γλυκού* (δ) ***γλυκό τού κουταλιού*** βλ λ. *κουτάλι* — (υποκ.) **γλυκάκι** [μεσν] κ. **γλυκουλάκι** κ **γλυκούλι** (το)

γλυκο- κ **γλυκό-** κ **γλυκ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι. **1.** έχει γλυκιά γεύση· *γλυκο πατάτα, γλυκό-πιοτος, γλυκ-ανάλατος* **2.** (μτφ.) είναι όμορφο, τρυφερό, ευχάριστο, απαλό ή γαλήνιο *γλυκόηχος, γλυκό-λογο*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μτγν και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ *γλυκύς* (βλ κ. *γλυκός*)]

γλυκοαίματος, -η, -ο (εκφραστ) ο ιδιαίτερα ελκυστικός λόγω τής ευγενικής και γλυκιάς συμπεριφοράς του

γλυκογόνο (το) [1863] ΒΙΟΛ πολυσακχαρίτης που συντίθεται από μονομερή γλυκόζης και αποτελεί κατηγορία υδατάνθρακα, που εναποθηκεύεται στο σώμα των ζώων, κυρ στο ήπαρ, και μετατρέπεται *ανά* πάσα στιγμή σε γλυκόζη, όταν απαιτείται χρήση ενέργειας ΣΥΝ ζωικό άμυλο
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ glycogéne]

γλυκόζη (η) {χωρ πληθ.} ΧΗΜ το πλέον διαδεδομένο σάκχαρο που παράγεται με φωτοσύνθεση και αποτελεί την πρωταρχική πηγή ενέρ-

γειας των ζωντανών οργανισμών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. glycose].

γλυκομίλητος, -η, -ο [μεσν.] (για πρόσ.) αυτός που μιλά με γλυκό τρόπο: *καλός άνθρωπος και ~*

γλυκόξινος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει γεύση γλυκιά και ξινή μαζί. *οι ~ σάλτσες συνηθίζονται στην κινέζικη μαγειρική*

γλυκοπατάτα (η) {χωρ γεν πληθ} **1.** πολυετές ποώδες φυτό που προέρχεται από τη Ν. Αμερική και καλλιεργείται για την εδώδιμη, βολβώδη και κονδυλόμορφη ρίζα του, η οποία έχει πλούσια αλευρώδη σύσταση **2.** ο εδώδιμος κόνδυλος τού παραπάνω φυτού
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. sweet potato]

γλυκόπικρος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει γεύση γλυκιά και πικρή μαζί: *~ σιρόπι / φάρμακο* **2.** (μτφ -εκφραστ.) αυτός που γεννά αντικρουόμενα, αντιφατικά συναισθήματα πόνου και χαράς, που εκφράζει ψυχική οδύνη και αγαλλίαση συγχρόνως. *διασκέδαζε πάντα το ~ βάρος τής ζωής.* — **γλυκόπικρα** επίρρ.

> **γλυκόπικρος: αντιθετικά σύνθετα.** Το **γλυκόπικρος** ανήκει στα αντιθετικά λεγόμενα σύνθετα, δηλ σε σύνθετα με σημασιολογικώς αντίθετα το α' και το β' συνθετικό τους. *γλυκός + πικρός* > **γλυκόπικρος**. *άσπρος + μαύρος* > **ασπρόμαυρος / μαυρόασπρος**, *ανεβαίνω + κατεβαίνω* > **ανεβοκατεβαίνω**. *πηγαίνω + έρχομαι* > **πηγαινοέρχομαι** κ τ ό

γλυκόπιοτος, -η, -ο (για ποτό) που έχει γλυκιά γεύση ή που πίνεται ευχάριστα *~ κρασί*

γλυκόρριζα (η) {χωρ γεν πληθ.} ποώδες φυτό τού οποίου οι ρίζες έχουν γλυκιά γεύση και χρησιμοποιούνται στη φαρμακοποιία, ζαχαροπλαστική, αρτοποιία κ α.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *γλυκύρριζα* < *γλυκύς* + *ῥίζα*].

γλυκός, -ιά, -ό {γλυκύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση τής ζάχαρης, που προκαλεί τη μία από τις τέσσερεις βασικές γεύσεις, η οποία δεν είναι αλμυρή, πικρή ή ξινή. *~ σαν μέλι* || *μη βάζεις πολλή ζάχαρη στον καφέ θα γίνει πολύ ~!* (βλ κ λ *γλυκύς*)· ΦΡ (μτφ.) ***γλυκό ψωμί*** για κατάσταση ευτυχίας, ευδαιμονίας· *«να τον παντρευτείς, να νοικοκυρευτείς / ~, κορούλα μου, κοντά του να γευτείς»* (τραγ) **2.** αυτός τού οποίου η γεύση δεν πλησιάζει την αλμυρή. *το βούτυρο να είναι γλυκό, όχι αλατισμένο* || *~ ψωμί / αμύγδαλο* ΣΥΝ ανάλατος ΦΡ (α) ***γλυκά νερά*** τα νερά πηγών, ποταμών, λιμνών, που δεν είναι γλυφά και (συνεκδ.) κάθε φυσική υδάτινη συγκέντρωση εκτός τής θάλασσας (β) (μτφ) ***τού γλυκού νερού*** (ως χαρακτηρισμός) (i) για υδρόβιο οργανισμό που ζει και αναπτύσσεται σε ποτάμια και λίμνες. *ψάρι / φύκια ~* (ii) (μειωτ) για κάποιον/κάτι που δεν αξίζει την ιδιότητα που φέρει: *στρατηγός ~ δεν έχει βρεθεί ποτέ του σε μάχη!* || *καπετάνιος ~!* ΣΥΝ τής πλάκας **3.** (για ποτά και ειδικότ. για κρασιά) αυτός που δεν είναι ξηρός, που περιέχει αζύμωτες γλυκαντικές φυσικές ύλες· *~ κόκκινο κρασί* || *~ σαμπάνια*· (μτφ.) **4.** αυτός που μεταδίδει την αίσθηση τού ευχάριστου και απαλού, τού τρυφερού και γαλήνιου: *τραγουδούσε ένα ~ χαρμόσυνο σκοπό* || *η ~ φθινοπωρινή δροσιά* || *ανατρίχιασε στο ~ άγγιγμα τής θαλασσινής αύρας* || *~ ησυχία / μελαγχολία* ΣΥΝ ευχάριστος, τερπνός, ευφραντικός, μειλίχιος· ΦΡ ***όνειρα γλυκά!*** ευχετ πριν από τον ύπνο: *καληνύχτα κι ~!* **5.** γεμάτος απολαύσεις *~ ζωή με διασκεδάσεις και ξενύχτια* **6.** αυτός που χαρακτηρίζεται από χάρη, ευγένεια, τρυφερότητα, που γεννά συναισθήματα τρυφερότητας: *~ παιδάκι / γατάκι / βλέμμα / φιλί / χαμόγελο* || *«Το ~ πουλί τής νιότης»* (θεατρικό έργο τού Τ Ουίλλιαμς)· ΦΡ ***κάνω τα γλυκά μάτια (σε κάποιον)*** προσπαθώ να προσελκύσω ερωτικά (κάποιον) με τη συμπεριφορά μου ΣΥΝ φλερτάρω, κορτάρω **7.** πολύ αγαπητός, συνήθ σε προσφωνήσεις. *γλυκέ μου!* || *γλυκιά μου!* || *η ~ πατρίδα.* — **γλυκά** κ. **γλυκούλικα** κ **γλυκούτσικα** επίρρ., (υποκ) **γλυκούλης,** -α, -ικο κ **γλυκούτσικος,** -η/-ια, -ο [μεσν].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *γλυκύς* (βλ.λ)].

γλυκοχαράζω ρ. αμετβ. {γλυκοχάραξα} (εκφραστ) **1.** (απρόσ. ***γλυκοχαράζει***) ξημερώνει, χαράζει (για να εκφραστεί το αίσθημα γαλήνης που νιώθει αυτός που το βλέπει) **2.** φωτίζομαι απαλά από το χάραμα· *«γλυκοχαράζουν τα βουνά / μα εγώ τα βλέπω σκοτεινά»* (λαϊκ. τραγ). — **γλυκοχάραμα** (το)

γλυκό (το) (λαϊκ.-ευφημ.) παροξυσμική εκδήλωση ασθένειας, οφειλομένης κυρ. σε νευρική διαταραχή (π.χ. δυσκολία ούρησης, επιληψία, κοιλόπονος): *τον έπιασε το ~ του πάλι κι έχασε τελείως τον έλεγχο· ούτε ήξερε τι έλεγε*

γλυκύς, -εία, -ύ {γλυκ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ -ειών) γλυκύτερος, -ατος} (λόγ.) γλυκός ΦΡ (α) ***γλυκύς βραστός*** (καφές) με μεγάλη αναλογία ζάχαρης, γλυκός (β) ΕΚΚΛΗΣ ***ω γλυκύ μου έαρ*** *(ὦ γλυκύ μου ἔαρ)* «γλυκιά μου άνοιξη»· θρηνητική προσφώνηση τής Παναγίας προς τον νεκρό Χριστό (από τη γ' στάση των Εγκωμίων τής Μεγάλης Παρασκευής) — **γλυκύτητα** (η) [αρχ.] (βλ. λ *γλυκός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.
[ΕΤΥΜ αρχ < **δλυκ-ύς*, που συνδ. με το λατ. dulcis (> ισπ dulce, γαλλ. doux). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. θέματος *gluk-, που απαντά στη λ. *γλεῦκ-ος* (βλ. λ)].

γλύκυσμα (το) {γλυκύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (σχολ ορθ *γλύκισμα*) **1.** κάθε παρασκεύασμα με γλυκιά γεύση το γλυκό: *σπιτικά ~* **2.** (μτφ.) (φαγητό) που είχε ιδιαίτερη επιτυχία στην παρασκευή του *ένα ψωμί ~, όχι σαν αυτά τ' άνοστα τού φούρνου!*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γλυκύς*].

γλύπτης (ο) {γλυπτών}, **γλύπτρια** (η) [1889] {γλυπτριών} καλλιτέχνης που δημιουργεί έργα γλυπτικής. *μεγάλοι ~ τής κλασικής αρχαιότητας υπήρξαν οι Φειδίας, Πολύκλειτος, Πραξιτέλης, Σκόπας κ.ά.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γλύφω* «λαξεύω, σκαλίζω» (βλ λ)]

γλυπτικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με την τέχνη τού γλύπτη ή με τον ίδιο τον γλύπτη: *~ διάκοσμος* **2.** ***γλυπτική*** (η) η τέχνη τής απόδοσης των εμπνεύσεων τού δημιουργού σε σκληρό υλικό (συνήθ. μάρμαρο, πέτρα, ξύλο ή μέταλλο) με την παραγωγή τρισδιάστατου έργου (αναγλύφου ή αγάλματος): *η ζωγραφική και η ~ είναι εικαστικές τέχνες* || *έκθεση γλυπτικής*.

γλυπτοθήκη (η) [1891] {γλυπτοθηκών} στεγασμένος χώρος που προορίζεται για τη φύλαξη ή έκθεση έργων γλυπτικής.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ Glyptothek]

γλυπτός, -ή, -ό **1.** αυτός τού οποίου η επιφάνεια έχει υποστεί επεξεργασία με μεθόδους τής γλυπτικής τέχνης *~ διάκοσμος με παραστάσεις ζώων, φυτών και πουλιών* ΣΥΝ ανάγλυφος, σκαλιστός **2.** ***γλυπτό*** (το) το τρισδιάστατο καλλιτέχνημα τού γλύπτη, κάθε έργο γλυπτικής τέχνης (ανάγλυφο, άγαλμα). — **γλυπτ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *γλύφω* (βλ.λ.)]

γλυσίνα (η) {γλυσινών} αναρριχώμενο φυτό με μοβ άνθη που σχηματίζουν τσαμπιά και έχουν ωραίο άρωμα.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν, < γαλλ glycine < νεολατ glycina < αρχ. *γλυκύς*]

γλυστρώ ρ ‣ γλιστρώ

γλυτώνω κ. (εσφαλμ) **γλιτώνω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {γλύτωσα} ♦ (αμετβ.) **1.** (+από) ξεφεύγω (από κίνδυνο, δυσάρεστη κατάσταση), αποτρέπω ή αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο ή επιβλαβές) *θα φύγουν τα παιδιά για την εξοχή και θα γλυτώσω για λίγο από τη φασαρία τους* ΣΥΝ απαλλάσσομαι **2.** σώζομαι *κανείς δεν γλύτωσε από την έκρηξη* **3.** (+με) ξεφεύγω, σώζομαι (με συγκεκριμένο τίμημα) *γλύτωσε από την έκρηξη με μερικά εγκαύματα* || *~ με δύο μήνες* (καταδικάζομαι σε δύο μόνο μήνες φυλάκισης)· ΦΡ ***γλυτώνω παρά τρίχα / στο παρά πέντε / στο τσακ*** σώζομαι ή ξεφεύγω από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο την τελευταία στιγμή ♦ (μετβ.) **4.** βοηθώ αποφασιστικά κάποιον να αποφύγει, να απαλλαγεί (από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο): *η παρέμβασή σου με γλύτωσε από άσχημες καταστάσεις* ΣΥΝ σώζω, απαλλάσσω **5.** αποφεύγω (κάτι δυσάρεστο) *αν συνεχίσει έτσι, δεν θα το γλυτώσει το ξύλο!* || *όπου και να πας, δεν θα μου γλυτώσεις!* ΣΥΝ αποφεύγω· ΦΡ (α) ***τη γλυτώνω*** σώζομαι, απαλλάσσομαι από (κάτι δυσάρεστο, επικίνδυνο): *η σύγκρουση ήταν σφοδρή αλλά, ευτυχώς, τη γλυτώσαμε και δεν πάθαμε τίποτα* || *ο διευθυντής έβαλε άλλον να κάνει αυτή τη δουλειά εγώ τη γλύτωσα!* (β) ***φθηνά τη γλύτωσα*** πέρασα ή απέφυγα μια δυσάρεστη κατάσταση χωρίς συνέπειες, χωρίς να πάθω κάτι κακό ή κάποια σημαντική ζημιά: *~! Έχασα μόνο λίγα χρήματα, ενώ μπορεί να είχα χάσει τη ζωή μου!* **6.** εξοικονομώ προς όφελός μου, κερδίζω *αν πας απ' αυτό το στενό, γλυτώνεις χρόνο και δρόμο!* — **γλυτωμός** (ο) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γδύνω*
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἐγλυτώνω* < *ἐκλυτώνω* < αρχ. *ἔκλυτος* «χαλαρός, ελεύθερος». Η γρ. με *-ι- (γλιτώνω)* είναι εσφαλμ και δεν έχει καμιά ετυμολογική στήριξη].

Γλυφάδα (η) παραθαλάσσιος δήμος τής Περιφέρειας Πρωτευούσης στις ΝΔ υπώρειες τού Υμηττού.
[ΕΤΥΜ. < *γλυφός*].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το συχνό τοπωνύμιο **Γλυφάδα** χρησιμοποιήθηκε πιθανώς αρχικά για τοποθεσίες με γλυφό νερό Το *γλυφάδα* προήλθε από το **γλυφός**, που ανάγεται σε αρχικό αμάρτυρο τύπο ***βλυχός** «γλυφός», συναγόμενο από το παράγωγό του *βλυχώδης*

γλυφαίνω ρ αμετβ κ μετβ {γλύφανα} ♦ **1.** (αμετβ) αποκτώ γλυφή γεύση ♦ **2.** (μετβ) προσδίδω γλυφή γεύση, κάνω (κάτι) γλυφό.

γλύφανο (το) {γλυφάν-ου | -ων} σφηνοειδές εργαλείο με κοφτερή κόψη στην άκρη τής λεπίδας του, που κατασκευάζεται από ατσάλι και χρησιμοποιείται για κόψιμο ή σμίλευση ξύλου, πέτρας κ.λπ ΣΥΝ. γλυφίδα, σμίλη Επίσης **γλύφανος** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < μτγν *γλύφανος* < αρχ *γλύφω* (βλ λ.)].

γλυφή (η) **1.** η λάξευση σκληρής ύλης, η χάραξη σκληρής επιφάνειας, κυρ. για τη δημιουργία γλυπτής παράστασης **2.** (συνεκδ.) η ίδια η γλυπτή παράσταση
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *γλύφω*].

γλυφίδα (η) αιχμηρό εργαλείο που χρησιμοποιείται στη λάξευση ΣΥΝ γλύφανο, σμίλη.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γλυφίς, -ίδος* < *γλύφω*].

γλυφίζω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω γεύση που τείνει προς το γλυφό: *δεν πρέπει να πίνεις νερό που γλυφίζει*

γλυφός, -ή, -ό αυτός που έχει τη χαρακτηριστική γεύση τής θαλασσινής αλμύρας, που είναι ελαφρώς αλμυρός. *«διψάσαμε το μεσημέρι, μα το νερό γλυφό»* (Γ. Σεφέρης) ΣΥΝ (λόγ) υφάλμυρος, (καθημ) αλμυρούτσικος. — **γλυφάδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Γλυφάδα*
[ΕΤΥΜ μεσν < **βλυχός* (όπως πιστοποιείται από το μτγν. *βλυχώδης*), αγν. ετύμου]

γλύφω ρ. μετβ. {έγλυψα} (αρχαιοπρ.) λαξεύω σε σκληρή ύλη (συνήθ με τις τεχνικές τής γλυπτικής τέχνης) ΣΥΝ σμιλεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλείφω, μετοχή, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *glubh-, μηδενισμ βαθμ τού Ι.Ε *gleubh- «χαράσσω,

---

γλυκο- *α' συνθετικό*
γλυκόηχος, -η, -ο
γλυκοκελάηδημα (το)
γλυκοκελαηδώ ρ.
γλυκοκοίταγμα (το)
γλυκοκοιτάζω ρ
γλυκοκουβεντιάζω ρ
γλυκόλαλος, -η, -ο
γλυκολαλώ ρ
γλυκόλογο (το)
γλυκομιλώ ρ
γλυκοτραγουδώ ρ.
γλυκοφέγγει ρ
γλυκοφίλημα (το)
γλυκόφωνος, -η, -ο

ξύνω». πβ λατ. glūbō «αποφλοιώνω», γαλλ glume «φλοιός». αγγλ. cleft «*χαράδρα. σχισμή*» κ ά Ομόρρ. *γλυπτός, γλαφυρός* (< **γλυφυ-*) κ ά.].

γλώσσα (η) {γλωσσών} **1.** το ευκίνητο. σαρκώδες και μυώδες όργανο τού κάτω μέρους τής στοματικής κοιλότητας. που χρησιμεύει ως αισθητήριο όργανο για τη γεύση. το μάσημα και την κατάποση τής τροφής. καθώς και την παραγωγή ανθρώπινης ομιλίας κατά την άρθρωση των φθόγγων: *δαγκώνω / πλαταγίζω τη ~ μου·* ΦΡ (α) ***βγάζω τη γλώσσα μου (σε κάποιον / κάτι)*** κάνω κοροϊδευτική γκριμάτσα δείχνοντας τη γλώσσα μου (σε κάποιον)· (συνεκδ) αντιμετωπίζω με κοροϊδευτικό και υποτιμητικό τρόπο. χωρίς σεβασμό (πρόσωπο ή κατάσταση): *η γενιά που τόλμησε να βγάλει τη γλώσσα σε πολλές προκαταλήψεις τού παρελθόντος* ΣΥΝ κοροϊδεύω. περιγελώ (β) ***μου βγαίνει η γλώσσα*** λαχανιάζω (μτφ) κουράζομαι υπερβολικά *μου βγήκε η γλώσσα από χθες να ετοιμάσω το σπίτι* || *~ στο τρέξιμο* ΣΥΝ ξεθεώνομαι (γ) ***δεν βάζω γλώσσα στο στόμα μου / μέσα μου*** μιλώ ασταμάτητα: *γλώσσα δεν έβαλε στο στόμα του απ' το πρωί με ζάλισε!* (δ) ***η γλώσσα μου πάει ροδάνι / ψαλίδι*** είμαι πολύ ή υπερβολικά ομιλητικός, με πιάνει φλυαρία· *η γλώσσα της πάει ροδάνι· ξέρει τα νέα ολονών* ΣΥΝ δεν βάζω γλώσσα μέσα μου (ε) ***κόβει και ράβει η γλώσσα (κάποιου)*** είμαι επιδέξιος στον χειρισμό τής ομιλίας μου, καταφέρνω να οδηγήσω τη συζήτηση εκεί όπου θέλω· *~ του και πάντα ξεγλιστράει απ' τα δύσκολα* (στ) ***βάζω χαλινάρι στη γλώσσα μαυ*** περιορίζομαι σε αυτά που λέω. μιλώ λιγότερο ή προσεκτικότερα: *δεν βάζει κι αυτή χαλινάρι στη γλώσσα της κι όλο παρεξηγείται!* (ζ) ***δεν πάει η γλώσσα μου να...*** δυσκολεύομαι να πω (κάτι), διστάζω να εκφράσω, να δηλώσω (κάτι): *~ πω κακό για τον Παναγιώτη. μου 'χει σταθεί τόσες φορές!* (η) ***έχω (κάτι) στην άκρη τής γλώσσας μου*** είμαι πολύ κοντά στο να πω ή να θυμηθώ ακριβώς (κάτι)· ετοιμάζομαι να το πω· *Περίμενε λίγο! Θα το θυμηθώ στην άκρη τής γλώσσας μου το 'χω!* (θ) (μτφ) ***η γλώσσα (κάποιου) στάζει μέλι / φαρμάκι*** μιλώ με γλυκύτητα / κακεντρέχεια. εκφράζομαι με ήπια καλοσύνη / επιθετική εχθρότητα· *μέλι στάζει η γλώσσα της, όταν μιλά για τα παιδιά της* (ι) ***λύνεται / δένεται η γλώσσα μου*** γίνομαι ομιλητικός / μένω άφωνος (μετά από συγκεκριμένο ερέθισμα) *συνήθως δεν μιλάει καθόλου. αλλά όταν ακούσει για ποδόσφαιρο, του λύνεται η γλώσσα* || *με τους γονείς παρόντες, του είχε δεθεί η γλώσσα* (ια) (παροιμ) ***η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει*** για τη μεγάλη δύναμη που έχουν τα λόγια. κυρ ο κακόβουλος και κακεντρεχής σχολιασμός (ιβ) ***με τρώει η γλώσσα μου*** αισθάνομαι την επιθυμία να πω (κάτι): *~ να το πω. αλλά δεν ξέρω πώς θα το πάρει* (ιγ) ***γλώσσα λανθάναυσα τ' αληθή λέγει*** βλ. λ. *λανθάνων* (ιδ) ***κακές γλώσσες*** όσοι διαδίδουν αρνητικά ή ψεύτικα σχόλια εις βάρος άλλων: *οι ~ τούς θέλουν στα μαχαίρια* || *οι ~ λένε πως έφυγε μόνος του. για να μην τον διώξουν πρώτοι* (ιε) (μτφ.) ***δάγκωσε / φάε / κατάπιε τη γλώσσα σου!*** σταμάτα να μιλάς για όσους γίνονται δυσάρεστοι αναφέροντας ή προλέγοντας κακά: *–Κι αν πεθάνεις. τι θα γίνουν τα παιδιά σου. - ~, χριστιανέ μου. που θα πεθάνω!* ΣΥΝ κουνήσου από τη θέση σου (ιστ) ***καταπίνω τη γλώσσα μου*** βλ. λ *καταπίνω* (ιζ) ***μπερδεύω τη γλώσσα μου*** χάνω τα λόγια μου. κάνω λάθη στην ομιλία μου. κυρ. μπερδεύοντας συλλαβές και φθόγγους (π χ. *λεμωμένη παγονάδα* αντί *παγωμένη λεμονάδα*) **2.** οτιδήποτε έχει σχήμα παρόμοιο με τη γλώσσα (σημ. 1). αποτελώντας ανεξάρτητο, επίμηκες τμήμα κυρ σώματος ή όγκου· κάθε επιμήκης προέκταση, προεξοχή· *η ~ τού παπουτσιού* || *πύρινες ~ φωτιάς* || *~ στεριάς που προχωρεί στη θάλασσα* **3.** ΑΡΧΙΤ αναλόγου σχήματος διακοσμητικό μοτίβο με διχαλωτή απόληξη • **4.** οποιοδήποτε σύνολο ή σύστημα τυποποιημένων συμβόλων. σημείων, ήχων ή κινήσεων. που συνθέτει έναν κώδικα επικοινωνίας. που αποτελεί μέσο ανταλλαγής μηνυμάτων: *η ~ τής παντομίμας / των λουλουδιών / των ματιών / τού χορού / τού σώματος* || *η ~ των κωφαλάλων* || *η ~ τής αλήθειας / τής αλληλεγγύης / τής μαζικής πάλης / τού χρήματος* || *με τη ~ τού σπαθιού και τής φωτιάς* (με ένοπλη βία) **5.** (ειδικότ) ο κατά ομάδες, κυρ έθνη. καθιερωμένος κώδικας επικοινωνίας. που συνίσταται στην απόδοση συγκεκριμένων σημασιών με λέξεις και εκφράσεις (τόσο ως εσωτερικό οργανωμένο γραμματικό. συντακτικό και λεξιλογικό σύστημα. ως «λόγος». όσο και ως πράξη, εφαρμογή. δηλ ως «ομιλία»): *ελληνική / ξένη ~* || *φυσική / μητρική ~* || *τεχνητή ~* (που επινοείται για συγκεκριμένους πρακτικούς σκοπούς, όπως στη διεθνή επικοινωνία ή στον προγραμματισμό υπολογιστών. γλώσσα που δεν έχει φυσικούς ομιλητές) || *μεταφέρω / αποδίδω σε μια ~* (μεταφράζω κείμενο) || *κακοποιώ τη ~* (εκφράζομαι με πολλά λάθη) || *«Χυδαία ~ δεν υπάρχει. υπάρχουν μόνο χυδαίοι άνθρωποι»* (Λορέντζος Μαβίλης) **6.** (ειδικότ) κάθε επιμέρους διάλεκτος (επαγγελματική. κοινωνική, γεωγραφική) ή μορφή (π χ βάσει δεδομένης ιστορικής εξέλιξης) αυτού τού κώδικα. *η ~ τής νομικής / τής ιατρικής / τής δημοσιογραφίας / των ναυτικών / των νέων / τού συρμού / τής εποχής / των πατέρων μας / τού κράτους* || *~ επίσημη / συνθηματική / δημοτική / τού λαού·* ΦΡ (μτφ.) ***μιλάμε άλλη γλώσσα*** δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε, να βρούμε τρόπο επικοινωνίας, έχουμε διαφορετικό τρόπο αντίληψης. προσέγγισης των πραγμάτων: *είναι φανερό πως μεγαλώσαμε διαφορετικά και ~* **7.** ΠΛΗΡΟΦ ***γλώσσα προγραμματισμού*** σύνολο κανόνων που καθορίζουν τον τρόπο δημιουργίας ακολουθιών συμβόλων. που ονομάζονται «εντολές». και μπορούν να εκτελεστούν στον Η/Υ **8.** (συνεκδ) η γνώση ξένης γλώσσας: *οι ~ σήμερα είναι σημαντικό προσόν* || *ζητείται γραμματέας με τρεις τουλάχιστον ~* **9.** (κατ' επέκτ.) ο λόγος που διέπεται από θρασύτητα, έλλειψη λεπτότητας ή ευγένειας· *έχει μια ~, που ο Θεός να σε φυλάει* || *με τέτοια ~ πώς να είναι συμπαθής,* ΣΥΝ βρομόγλωσσα· ΦΡ (α) ***έχω μακριά / μεγάλη γλώσσα*** είμαι αυθάδης *αυτό το πιτσιρίκι έχει μεγάλη γλώσσα!* (β) ***βγάζω γλώσσα*** γίνομαι αυθάδης, μιλώ με αγένεια *ν' άκουγες μια γλώσσα που έβγαλε!* || *δεν ντράπηκε να βγάλει γλώσσα στον πατέρα του!* (γ) ***μάζεψε / κράτησε τη γλώσσα σου!*** πρόσεχε τι λες. μη γίνεσαι θρασύς: *σε παρακαλώ ~, μην τσακωθούμε* || *για μάζεψε τη γλώσσα σου!* • **10.** ΦΙΛΟΛ η σπάνια και δύσχρηστη λέξη, που χρειάζεται εξήγηση. το γλώσσημα (βλ λ) • **11.** μικρού μεγέθους ψάρι με χαρακτηριστικό αγκιστροειδές ρύγχος. που αλιεύεται για το άπαχο, εύπεπτο και νόστιμο κρέας του. — (υποκ) **γλωσσάκι** (το) κ. **γλωσσίτσα** (η) (σημ 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αργκό, γλωσσάριο, γλωσσικός, διάλεκτος, διγλωσσία, έθνος, Έλληνας, κατάκτηση, λεξικό, μακεδονικός, ομιλία*
[ΕΤΥΜ < αρχ *γλῶσσα* < **γλῶχ-jă*. όπως μαρτυρείται στο ουσ *γλώξ* (πληθ *γλῶχ-ες*) «το γένι τού σταχυού, το άγανο», το οποίο είναι αγν. ετύμου, ίσως συνδ με αρχ. σλαβ. glogŭ «αγκάθι» Με βάση τη λ. *γλῶσσα* έχουν δημιουργηθεί πολλοί ελληνογενείς ξέν. όρ , π χ. αγγλ. gloss. γαλλ. glossaire. polyglotte κ.ά Ορισμένες φρ αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ χ *δαγκώνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. se mordre la langue). *κρατώ τη γλώσσα μου* (< γαλλ garder sa langue). *έχω κάτι στην άκρη τής γλώσσας μου* (< γαλλ avoir quelquechose sur le bout de la langue), *καταπίνω τη γλώσσα μου* (< γαλλ. avaler sa langue), *βγάζω (τη) γλώσσα* (< γαλλ tirer la langue). *γλώσσες φωτιάς* (< γαλλ. des langues de feu), *ξένη / μητρική / νεκρή / γραπτή γλώσσα* (< γαλλ langue étrangère / maternelle / morte / écrite) κ ά]

γλώσσα – lingua – language – Sprache – jazyk κ λπ. Το **γλώσσα** τής Ελληνικής συνδέεται ετυμολογικά με τις αρχαίες λέξεις *γλωχίν* και *γλώξ*. που και τα δύο σήμαιναν κάτι μυτερό, αιχμηρό (*γλώξ* = το γένειο τού στάχυος. η άκρη τού σταχυού· *γλωχίν* = αιχμή, μυτερή απόληξη): **γλῶσσα / γλῶττα** < **γλῶχ-jă* Το σχήμα τής γλώσσας (ως ανατομικού οργάνου τού στόματος) φαίνεται ότι οδήγησε στη σύνδεση (μεταφορική ή εκφραστική) τής γλώσσας με την έννοια τής αιχμής. τού άγανου (γένι τού σταχυού). τής αιχμής τού βέλους κ τ ό. Από τη σημ «*γλώσσα τού στόματος*» *αναπτύχθηκε* η σημ «λόγος. γλωσσική επικοινωνία» ήδη στον Όμηρο Και οι δύο σημασίες τής λ. *γλώσσα* χρησιμοποιούνται από τότε μέχρι σήμερα Μια τρίτη σημ. τής λ *γλώσσα*, «σπάνια. διαλεκτική λέξη», δεν σώζεται σήμερα Από μια άλλη Ι Ε. ρίζα (*dn̥ghwa) προήλθαν οι περισσότερες από τις λέξεις που δήλωσαν τη γλώσσα ως όργανο τού σώματος και, κατ' επέκταση, ως όργανο επικοινωνίας. όπως και στα Ελληνικά. Τέτοιες είναι η λατινική λ lingua (από αρχικό τ dingua. συνδεόμενη με το lingere «γλείφω»), από όπου τα ιταλ. lingua, γαλλ langue και langage (από όπου και αγγλ. language), ισπ. lengua, ρουμ. limba, αγγλ tongue. δαν. tunge, σουηδ. tunga, γερμ. Zunge. ολλ. tong και (με διάφορες μεταβολές τής ρίζας) λιθ. liežuvis, ρωσ. jazyk. πολ. jezuk κ.ά Στην Ελληνική, Αρχαία και Νέα. για τη γραπτή και προφορική γλωσσική επικοινωνία χρησιμοποιήθηκε η λ **λόγος** (προφορικός – γραπτός λόγος), που δείχνει πως εξαρχής οι Έλληνες συνέλαβαν τον στενό σύνδεσμο νόησης και γλώσσας (πβ Πλάτ *Σοφιστής* 263e *«Οὐκοῦν διάνοια* [σκέψη. νόηση] *μὲν καὶ λόγος* [γλώσσα] *ταὐτόν· πλὴν ὁ μὲν ἐντὸς τῆς ψυχῆς πρὸς αὐτὴν διάλογος ἄνευ φωνῆς γιγνόμενος* [ ] *τὸ δέ γ' ἀπ' ἐκείνης ῥεῦμα διὰ τοῦ στόματος ἰὸν μετὰ φθόγγου κέκληται λόγος,»*). Οι Ρωμαίοι χρησιμοποίησαν το **aratio** «γλώσσα. λόγος» (από το oro «προσεύχομαι. παρακαλώ. επικοινωνώ με τον Θεό» ομόρριζο τού ελλην **ἀρά** «ευχή. προσευχή – κατάρα») και το **sermo** (πιθ. από το sero «συνδέω, ενώνω. συνθέτω» ή από ρίζα *swer-. από όπου και το αγγλ swear «ορκίζομαι») Από ρίζες που σήμαιναν «μιλώ» ή «λέγω» προήλθαν: αγγλ speech, γερμ Sprache. ολλ. spraak, δαν. sprog, σουηδ. språk και γαλλ parole (parler «μιλώ»), γερμ Rede (reden «μιλώ»). σερβοκρ. govor. ολλ taal. λιθ ualba, ιρλ. urlabhra κ ά.

γλωσσαλγία (η) {δυσχρ γλωσσαλγιών} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ ο πόνος στη γλώσσα (συνήθ από ασαφή και όχι σοβαρά αίτια) **2.** (μτφ -σπάν.) η ενοχλητική. κουραστική και υπερβολική σε διάρκεια ομιλία, η περιττή πολυλογία· *αποφεύγει τη ~ των ατέρμονων και αδιέξοδων συνεδριάσεών τους!* ΣΥΝ φλυαρία — **γλωσσαλγικός**, -ή, -ό. **γλωσσαλγώ** ρ [μτγν.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γλῶσσα* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»]

γλωσσαμύντορας (ο/η) {γλωσσαμυντόρων} (ειρων.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του υπερασπιστή τής γλώσσας του, ειδικότ. ο μαχητικός υπερασπιστής τής καθαρεύουσας (πβ λ *δημοτικισμός*). Επίσης **γλωσσαμύντωρ** {γλωσσαμύντορος} — **γλωσσαμυντοριαμός** (ο).
[ΕΤΥΜ < *γλώσσα* + *αμύντωρ* «βοηθός, υπερασπιστής» (< *αμύνω / -ομαι*)]

ΣΧΟΛΙΟ Στον «γλωσσικό εμφύλιο» τής χώρας μας, στην περίοδο δηλ τού γλωσσικού ζητήματος. λόγιοι αλλά και απλοί άνθρωποι. χωρισμένοι σε γλωσσικά στρατόπεδα, εκτόξευαν ύβρεις και χαρακτηρισμούς οι μεν εναντίον των δε Έτσι οι οπαδοί τής καθαρεύουσας ή και τής αρχαΐζουσας αποκαλούν αρχικώς τους υποστηρικτές τής δημοτικής ή τής απλούστερης γλώσσας **αγελαίους** (από το *αγέλη* «κοπάδι») Λέει ο πολύς Κωνσταντίνος Κόντος («Γλωσσικαί παρατηρήσεις», περ. *Αθηνά* 2, 1890, σ 114 κ εξ.): *«Ἂν οἱ* ***Ἀγελαῖοι*** *δοξάζωσιν ὅτι μουσικώτερον ἢ ἐμμελέστερον διαλέγονται ἀποσκευαζόμενοι τὴν αὔξησιν καὶ τὸν ἀναδιπλασιασμὸν ἐπὶ τῆς μετοχῆς τοῦ παθητικοῦ παρακειμένου, οὐδὲν θαυμαστὸν διότι ἀθλιώτατοι οὗτοι ἀνθρωπίσκοι ὄντες διαφερόντως ἀρέσκονται πάσῃ ἀτοπίᾳ καὶ πάσῃ βδελυρίᾳ»*! Τους ονομάζουν. επίσης, **χυδαϊστές**, ως υποστηρικτές τής χυδαίας (απλής δημοτικής) γλώσσας Γράφει ο φανατικός και ακραίος στις γλωσσικές απόψεις του Γ. Μιστριώτης *«Ἂν ὀλιγωρήσωμεν καὶ διὰ τὴν ὀλιγωρίαν ἐπι-*

κρατήσωσιν οί ***χυδαϊσταί****, ή μὲν γλῶσσα διασπᾶται εἰς διαλέκτους, ή δὲ φυλὴ εἰς κεχωρισμένας ὁμάδας καὶ τμήματα προκαλοῦντα νέους κατακτητάς»*[1] (*Ρητορικοί Λόγοι*, τ Ε΄, 1911, σ 60 κ.εξ). Τους αποκαλούν, τέλος, **μαλλιαρούς** («από τα μακριά μαλλιά των πρώτων δημοτικιστών ποιητών» Ν Ανδριώτης, *Ετυμολ Λεξικό*. λ. *μαλλιαρός*), δηλ. ακραίους δημοτικιστές, προσδίδοντάς τους, κατά τον Μ. Τριανταφυλλίδη, πλήθος κατηγοριών «*Οἱ ὀπαδοὶ τῆς δημοτικῆς, οἱ* ***μαλλιαροί****, εἶναι ἢ μισοεἶναι ἄθεοι, ἀνήθικοι, προδότες, ἀναρχικοί, μασονοι, ὄργανα τοῦ πανσλαβισμοῦ, ποὺ διαστρέφουν ἐπίτηδες καὶ συστηματικὰ τὴν κοινὴ γλῶσσα τοῦ ἔθνους*» (*Νεοελλ. Γραμματική*. Ιστορική Εισαγωγή, Θεσ/νίκη 1938, σ 128-9) Τότε είναι που ο Κ Παλαμάς βγαίνει δημόσια να υπερηφανευτεί πως είναι μαλλιαρός. «*Ξέρω πως ο* ***Μαλλιαρισμός*** *βασιλεύει Ξέρω πως από τη στενοχώρια τού φαντασμένου καθαρευουσιάνου κι από την αλαφροσύνη τού ανίδεου* [.] ***μαλλιαροί*** *λέγονται όσοι, δέξια ή αδέξια, δυνατά ή αδύνατα,* [. .] *δεν περιορίζονται να τη μιλάνε* [..] *μα και τη γράφουνε πιο σπουδασμένα και πιο προσεχτικά τη ζωντανή μας τη γλώσσα, την κοινή, την εθνική* [.] *Κι απάνου απ' όλα ξέρω πως είμαι, στρογγυλά και χτυπητά,* ***μαλλιαρός*** *απολύτως, και πως, βλέποντας ποιοι σημαδεύονται με την ετικέτα τούτη, το θεωρώ έπαινό μου και το λογαριάζω δόξα μου* ***μαλλιαρός*** *να κράζωμαι. Και ο μαλλιαρισμός, το είπα και το ξαναλέω, είναι η αρετή μου*». Αντίθετα, οι δημοτικιστές αποκαλούν τους καθαρευουσιάνους **γλωσσαμύντορες**, απρόσκλητους υπερασπιστές τής γλώσσας (*γλώσσα* + αρχ *ἀμύντωρ* «υπερασπιστής, πρόμαχος»), αλλά και **σκοταδιστές, αρχαιόπληκτους, συντηρητικούς** κ ά.

γλωσσάριο (το) {γλωσσαρί-ου | -ων} **1.** σύντομος κατάλογος όρων εξειδικευμένης θεματολογίας ή κλάδου με συνοδευτικούς προσδιορισμούς ~ *τεχνικών όρων* **2.** κάθε συνοπτικό λεξικό (συνήθ στο λεξιλόγιο συγκεκριμένου βιβλίου ή συγγραφέα): *στο τέλος τής συλλογής δημοτικών τραγουδιών υπάρχει ~ με τις διαλεκτικές λέξεις* Επίσης (καθημ.) **γλωσσάρι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < λατ. glossarium < αρχ *γλῶσσα* «σπάνια λέξη» + παραγ επίθημα *-άριον* (λατ. -arium)]

γλωσσάριο – λεξικό. Η λ. **γλωσσάριο** δεν είναι το μτγν ελληνικό *γλωσσάριον*, υποκοριστικό τού *γλώσσα* (*γλωσσάριον* = γλωσσίδι, μικρή γλώσσα). Ανάγεται στο λατινικό **glossarium** (από αρχ. *γλῶσσα* «σπάνια ή διαλεκτική λέξη» + λατ. κατάλ. -arium / -arius «-ικός»), που σήμαινε «συλλογή γλωσσών (= λέξεων σπάνιων ή διαλεκτικών)», όπως ήταν λ.χ. για την Ελληνική το περίφημο λεξικό τού Ησυχίου (5ος μ.Χ αι) Από το λατ glossarium πλάστηκαν το αγγλ glossary (15ος αι.), το γαλλ. glossaire (16ος αι) κ ά , από όπου και το ελλ **γλωσσάριο**, για το οποίο χρησιμοποιήθηκε αρχαία λέξη με νέα σημασία. Αντίθετα προς το *γλωσσάριο*, που αναφέρεται σε ειδικό (διαλεκτικό ή σπάνιο) λεξιλόγιο, το **λεξικό** αναφέρεται σε ολόκληρο το λεξιλόγιο μιας γλώσσας και γενικότ. σε κάθε συστηματικό έργο που δίνει πληροφορίες για λέξεις Τέλος, ας σημειωθεί πως ό,τι ονομάστηκε στη Λατινική glossarium, οι αρχαίοι Έλληνες το αποκαλούσαν **λέξεις** (σε πληθυντικό) π.χ *Ροδιακαί λέξεις* («γλωσσάριο διαλεκτικών λέξεων → λεξικό από τη Ρόδο»).

γλωσσάς (ο) [μεσν] {γλωσσάδες}, **γλωσσού** (η) [μεσν] {γλωσσούδες} (εκφραστ -οικ.) **1.** πρόσωπο που φλυαρεί ασταμάτητα, ο κουραστικά ομιλητικός ΣΥΝ φλύαρος, πολυλογάς, φαφλατάς **2.** πρόσωπο που μιλά με αυθάδεια ΣΥΝ θρασύς **3.** ο κουτσομπόλης

γλώσσημα (το) {γλωσσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η λέξη που έχει περιπέσει σε αχρηστία ως παλαιά και δυσνόητη, που απαιτεί ερμηνεία **2.** ΓΛΩΣΣ η ελάχιστη γλωσσική μονάδα που είναι φορέας σημασίας, π χ *το θέμα τής λέξης, ο επιτονισμός* κ λπ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ημα* — **γλωσσηματικός**, -ή, -ό [μτγν]
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «πεπαλαιωμένη ή σπάνια λέξη» < *γλῶσσα* Ο γλωσσ όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. glosseme < αρχ *γλώσσημα*, που εισήχθη ως γλωσσ όρ. από τον Δανό γλωσσολόγο L. Hjelmslev (1899-1965)]

-γλωσσία / -γλωττία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σχετίζονται με τη γλώσσα ή τον τρόπο ομιλίας *δι-γλωσσία, πολυ-γλωσσία, ομο-γλωσσία, βραδυ-γλωσσία, ευ-γλωττία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ μτγν *κακογλωσσία*, αρχ *παγ-γλωσία*), που προέρχεται από σύνθ σε *-γλωσσος* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθετα (λ χ γαλλ di-glossie)]

γλωσσίδα (η) ▸ γλωττίδα

γλωσσίδι (το) {γλωσσιδ-ιού | -ιών} **1.** κάθε όργανο ή αντικείμενο που έχει σχήμα γλώσσας: το ~ *τής κλειδαριάς / τής καμπάνας / τού κεντήματος* **2.** (ειδικότ.) τμήμα πολλών αερόφωνων οργάνων, από το οποίο ρυθμίζεται και παράγεται ο ήχος: *ελεύθερο / μονό / διπλό* ~ **3.** ΖΩΟΛ καθένα από τα δύο συμμετρικά στοματικά τμήματα συγκεκριμένων εντόμων, που βρίσκονται μπροστά στα χείλη και ενωμένα σχηματίζουν τη γλώσσα τους.
[ΕΤΥΜ < μτγν *γλωσσίδιον* κ. *γλωττίδιον*, υποκ τού *γλωττίς*]

γλωσσικός, -ή, -ό [1859] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα (βλ λ , σημ 5). ~ *λάθη / πρόβλημα* (η κακή χρήση τής γλώσσας) / *μελέτες / στοιχείο / σύστημα / δομή / κατάρτιση / ιδίωμα / μαθήματα* (στο σχολείο, π.χ. τα Νέα Ελληνικά, τα Αρχαία Ελληνικά, η Έκθεση κ.λπ) **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***γλωσσικό ζήτημα*** το ζήτημα που απασχόλησε σε διάφορες ιστορικές περιόδους τους Έλληνες λογίους ως προς το ποια μορφή τής Ελληνικής θα πρέπει να χρησιμοποιείται· ειδικότ η διαμάχη μεταξύ των οπαδών τής δημοτικής και των οπαδών τής καθαρεύουσας (β) ***γλωσσικός άτλας*** η συλλογή χαρτών στους οποίους καταγράφονται οι γλώσσες, οι μορφές γλώσσας ή γενικότ κάθε είδους φαινόμενα σχετικά με τη γλώσσα, όπως εμφανίζονται και κατανέμονται ανά περιοχή, π χ ποιες διάλεκτοι ομιλούνται σε ποιες περιοχές (γ) ***γλωσσική γεωγραφία*** η γλωσσογεωγραφία (βλ λ) (δ) ***γλωσσική ικανότητα*** ο λόγος, ο μηχανισμός παραγωγής και πρόσληψης μηνυμάτων που διαθέτει ο άνθρωπος (βλ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) (ε) ***γλωσσική εφαρμογή*** η ομιλία, η εφαρμογή τής γλωσσικής ικανότητας (βλ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) **3.** ***γλωσσική*** (η) (παλαιότ.) η γλωσσολογία: *ο γ΄ τόμος των Ακαδημεικών Αναγνωσμάτων τού γλωσσολόγου Γεωργίου Χατζιδάκι επιγράφεται «Γενική ~»* • **4.** αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ως ανατομικό όργανο: ~ *μύες* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσολογία, τεχνητός*

γλωσσικό ζήτημα. Κατά το πρότυπο τού «ανατολικού ζητήματος» ονομάστηκε **«γλωσσικό ζήτημα»** τον 19ο αιώνα η διαμάχη για το ποια πρέπει να είναι η επίσημη (στον προφορικό και ιδ στον γραπτό λόγο) γλώσσα τού έθνους, η απλούστερη προφορική γλώσσα (η **δημοτική**) ή η γραφομένη λογιότερη γλώσσα (η **καθαρεύουσα**) Το θέμα ως διπλή γλωσσική επικοινωνία είναι πολύ παλιό· αρχίζει στην πραγματικότητα τον 1ο αιώνα π.Χ., όταν παράλληλα προς την απλούστερη Αλεξανδρινή Κοινή, που μιλούσαν και έγραφαν όλοι, ορισμένοι λόγιοι τής εποχής (οι αποκληθέντες «αττικιστές») άρχισαν να μιμούνται στον γραπτό και στον προφορικό τους λόγο την Αττική των κλασικών χρόνων Έκτοτε ξεκινά και παγιώνεται βαθμηδόν μια διάσχιση τής γλωσσικής επικοινωνίας των Ελλήνων σε προφορική απλούστερη γλώσσα (συνέχεια τής Αλεξανδρινής Κοινής) και σε λογιότερη, γραπτή κυρ , απομίμηση τής κλασικής Ελληνικής Η διάσχιση αυτή επί αιώνες γίνεται σιωπηρώς αποδεκτή ως διπλή παράδοση και χρήση και μόνον σποραδικά από τον 17ο αιώνα αρχίζει η αμφισβήτηση τής μιας ή τής άλλης μορφής και ανακύπτει το αίτημα για ενιαία μορφή επίσημης γλώσσας. Γλωσσική διαμάχη αρχίζει στην πράξη στα τέλη τού 18ου αιώνα ανάμεσα στον Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806), υποστηρικτή τής λόγιας παράδοσης, και μάλιστα τής αρχαΐζουσας, και τον Ιώσηπο Μοισιόδακα (1725-1800), υποστηρικτή τής απλούστερης προφορικής παράδοσης. Η αντιπαράθεση εδραιώνεται με τη διαμάχη Αδαμ Κοραή (1748-1833), υποστηρικτή τής κοινής προφορικής γλώσσας, με παράλληλο καθαρμό (καθαρεύουσα) από το πλήθος των ξένων λέξεων (τουρκικών και βενετσιάνικων), αλλά και από τα «χυδαία» στοιχεία (τα πολύ λαϊκά και διαλεκτικά), και Παναγ Κοδρικά (1762-1867), που υποστήριζε τη λόγια φαναριώτικη γλώσσα τής Κωνσταντινούπολης. Η διαμάχη φουντώνει με τους υποστηρικτές τής δημοτικής Ρήγα, Χριστόπουλο, Βηλαρά, Σολωμό και τους υπέρμαχους τής καθαρεύουσας Σούτσους και λοιπούς Φαναριώτες, κορυφώνεται δε με τη διαμάχη δύο μεγάλων γλωσσολόγων, τού Γιάννη Ψυχάρη (1854-1929), μαχητή υπέρ τής δημοτικής, και τού Γεωργίου Χατζιδάκι (1848-1941), ιδρυτή τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα και υπέρμαχου τής λόγιας γλώσσας. Την περίοδο 1888-1917, την ηρωική-μαχητική περίοδο τού δημοτικισμού, το γλωσσικό ζήτημα εξελίσσεται σε «γλωσσικό εμφύλιο» με ακραίες μορφές τις ταραχές (και αιματοχυσίες) με τα Ευαγγελι(α)κά (1901) –τη μετάφραση τού Ευαγγελίου στη δημοτική και τα Ορεστειακά (1903), τη μετάφραση και παράσταση τής *Ορέστειας* από το Εθνικό Θέατρο στη δημοτική Το 1917 διδάσκεται για πρώτη φορά στο σχολείο (στις πρώτες τάξεις τού Δημοτικού) η δημοτική γλώσσα και έκτοτε, ανάλογα με την εκάστοτε κυβέρνηση, διδάσκεται ή δεν διδάσκεται στην εκπαίδευση (στο Δημοτικό πάντοτε) η δημοτική γλώσσα Βασικό ρόλο στην προώθηση τής δημοτικής παίζει η τριάδα τού εκπαιδευτικού δημοτικισμού ο (μετριοπαθής έναντι τού Ψυχάρη) γλωσσολόγος Μανόλης Τριανταφυλλίδης (1883-1959) και οι παιδαγωγοί Αλέξανδρος Δελμούζος (1880-1956) και Δημήτριος Γληνός (1882-1943) Έτσι, από το 1918 περνούμε στον *κρατικό δημοτικισμό*, που υποστηρίζεται από έργα υποδομής, όπως είναι η (Μεγάλη ή Κρατική) Γραμματική τής δημοτικής τού Μ. Τριανταφυλλίδη Η διαμάχη συνεχίζεται μέχρι το 1976, οπότε επί κυβερνήσεως Κ. Καραμανλή και με υπουργό Παιδείας τον Γ. Ράλλη θεσπίζεται (Ν 309/1976) ότι «*γλῶσσα διδασκαλίας, ἀντικείμενον διδασκαλίας καὶ γλῶσσα τῶν διδακτικῶν βιβλίων εἰς ὅλας τὰς βαθμίδας τῆς Γεν Ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1976-77 ἡ Νεοελληνική Ὡς Νεοελληνικὴ γλῶσσα νοεῖται ἡ διαμορφωθεῖσα εἰς πανελλήνιον ἐκφραστικὸν ὄργανον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν δοκίμων συγγραφέων τοῦ ἔθνους Δημοτική, συντεταγμενη ἄνευ ἰδιωματισμῶν καὶ ἀκροτήτων*» Το 1982, επί κυβερνήσεως Ανδρέα Παπανδρέου και με υπουργό Παιδείας τον Ελευθ Βερυβάκη, καθιερώνεται (Π Δ. 207/1982) η χρήση τού μονοτονικού συστήματος γραφής (κατάργηση τής διάκρισης των τόνων –οξείας και περισπωμένης– και των πνευμάτων –ψιλής και δασείας– και η χρησιμοποίηση ενός μόνο τονικού σημείου –τής οξείας–, που δηλώνει τη θέση τού τόνου σε υπερμονοσύλλαβες λέξεις)

γλωσσίτιδα (η) [1837] ΙΑΤΡ φλεγμονή τής γλώσσας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ glossite]

γλωσσο- κ. **γλωσσ-** α΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που αναφέρονται **1.** στη γλώσσα ως όργανο τής στοματικής κοιλότητας. *γλωσσ-αλγία, γλωσσ-εκτομή* **2.** στη γλώσσα ως κώδικα επικοινωνίας, στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο *γλωσσο-λογία, γλωσσο-μαθής, γλωσσο-γεωγραφία*.
[ΕΤΥΜ Α΄ συνθ. τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ αρχ. *γλωττο-ειδής*,

μτγν *γλωσσό-κομον*), που προέρχεται από τη λ. *γλώσσα* / *γλώττα* (βλ λ.)]

γλωσσογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ } ΓΛΩΣΣ ο κλάδος που ερευνά την κατανομή των διαφόρων διαλέκτων και γλωσσών κατά περιοχές μιας χώρας, την ταξινόμηση αυτής τής κατανομής και τη συσχέτισή της με την ιστορική εξέλιξη τής γλωσσικής κοινότητας τής χώρας ΣΥΝ γλωσσική γεωγραφία. — **γλωσσογεωγραφικός**, -ή, -ό. **γλωσσογεωγραφικά** επίρρ

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γερμ Sprachgeographie (νόθο σύνθ.)]

γλωσσογονία (η) [1893] {χωρ πληθ.} η γένεση μιας γλώσσας — **γλωσσογονικός**, -ή, -ό [1894]

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ Glottogonie]

γλωσσογραφία (η) [1782] {δύσχρ. γλωσσογραφιών} **1.** η σύνταξη γλωσσαρίου, η συγκέντρωση και η ερμηνεία δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») **2.** η μελέτη για γλωσσικά ζητήματα

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. glossographie]

γλωσσογράφος (ο/η) [μτγν] **1.** ο συλλέκτης και ερμηνευτής δύσχρηστων λέξεων («γλωσσών») **2.** ΦΙΛΟΛ πρόσωπο που υπομνηματίζει κείμενα διευκολύνοντας την κατανόησή τους ειδικότ. ο σχολιαστής χωρίων τού Ρωμαϊκού Δικαίου τον 12ο αι ΣΥΝ νομοδιδάσκαλος, υπομνηματιστής. — **γλωσσογραφικός**, -ή, -ό [1829].

γλωσσοδέτης (ο) {γλωσσοδετών} **1.** σύνθετη λέξη ή ακολουθία λέξεων, που είναι δύσκολο να προφερθούν, ειδικότ με ταχύτητα, λόγω παρηχήσεων ή ελαφρών παραλλαγών συμφώνων και φωνηέντων λεκτικό παιγνίδι, κυρ παιδικό, για εξάσκηση στη σωστή προφορά, π χ *άσπρη πέτρα ξέξασπρη κι απ' τον ήλιο ξεξασπρότερη* ή *μια πάπια μα ποια πάπια* κ.ά. **2.** (μτφ.) κάθε δυσπρόφερτη λέξη ή φράση: *ο πρώην υπουργός Εξωτερικών τής Ε Σ Σ Δ είχε ένα επώνυμο σκέτο ~· Μπεσμέρτνιχ* ΦΡ ***παθαίνω γλωσσοδέτη / με πιάνει γλωσσοδέτης*** για καταστάσεις στις οποίες σιωπά κανείς λόγω αμηχανίας ή άγνοιας. *μην ανησυχείς και δεν την πιάνει γλωσσοδέτης ποτέ της δεν τα χάνει!*

[ΕΤΥΜ < *γλωσσο-* + *-δέτης* < *δένω*]

γλωσσοδίφης (ο) {γλωσσοδιφών} πρόσωπο που μελετά επιστημονικά κάποια γλώσσα (πβ *γλωσσολόγος*)

[ΕΤΥΜ < *γλώσσα* + *-δίφης* < αρχ *διφῶ (-άω)* «ερευνώ» (βλ κ *αρχαιοδίφης*)].

γλωσσοκοπάνα (η) (λαϊκ.-σκωπτ.) (για πρόσ. και ειδικότ γυναίκες) αυτός που φλυαρεί κουραστικά και ασταμάτητα· *Τι ~ είναι αυτή! Μας πήρε τ' αφτιά!* ‖ *δεν βάζει γλώσσα μέσα, η ~* ΣΥΝ γλωσσού

γλωσσοκοπανώ (κ -άω) ρ αμετβ. {γλωσσοκοπανάς | γλωσσοκοπάνησα} γλωσσοκοπώ (βλ λ.). Επίσης **γλωσσοκοπανίζω**

γλωσσοκοπώ (κ -άω) ρ μετβ. {γλωσσοκοπάς | γλωσσοκόπησα} **1.** πολυλογώ, φλυαρώ **2.** κακολογώ, βρίζω κάποιον ΣΥΝ γλωσσοκοπανώ, γλωσσοκοπανίζω.

[ΕΤΥΜ < *γλώσσα* + *-κοπώ* (< *κόπτω*), άσχετο από το μεσν. *γλωσσοκοπῶ* «κόβω τη γλώσσα»]

γλωσσολαλία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΘΕΟΛ το φαινόμενο που συνέβη την ημέρα τής Πεντηκοστής, όταν το κήρυγμα των Αποστόλων μετά την επιφοίτησή τους από το Άγ. Πνεύμα έγινε κατανοητό από τους συγκεντρωμένους αλλοεθνείς και αλλογλώσσους ως ομιλία στη γλώσσα τού καθενός **2.** (κατ' επέκτ) η παραγωγή συνήθ ακατάληπτου λόγου σε κατάσταση έκστασης. Επίσης **γλωσσολαλιά**.

γλωσσολογία (η) [1809] {χωρ. πληθ } η επιστημονική σπουδή και έρευνα τής γλώσσας ως συστήματος («λόγος») και ως εφαρμογής τού συστήματος («ομιλία») σε προφορικό και γραπτό επίπεδο, καθώς και στη συγχρονική και διαχρονική της διάσταση ΦΡ (α) ***θεωρητική / γενική γλωσσολογία*** ο κλάδος τής γλωσσικής επιστήμης που μελετά τη δομή, τις λειτουργίες, τις μεθόδους και τα προβλήματα αναλύσεως τής γλώσσας τού ανθρώπου (β) ***εφαρμοσμένη γλωσσολογία*** ο κλάδος τής γλωσσικής επιστήμης που μελετά τους τρόπους, τις μεθόδους εφαρμογής των διδαγμάτων τής θεωρητικής γλωσσολογίας σε επιμέρους γλώσσες, στη διδασκαλία τής γλώσσας (μητρικής και ξένης), καθώς και σε διάφορους άλλους τομείς, όπως στη λεξικογραφία, τη μετάφραση κ α (γ) ***διακλαδική γλωσσολογία*** η επιστημονική σπουδή τής γλώσσας σε συνδυασμό με τα πορίσματα άλλων επιστημονικών κλάδων η οποία οδηγεί στη δημιουργία επιμέρους κλάδων τής γλωσσικής επιστήμης, όπως την ψυχογλωσσολογία, την κοινωνιογλωσσολογία, την εθνογλωσσολογία, τη φιλοσοφία τής γλώσσας, την υπολογιστική γλωσσολογία κ.ά (δ) ***ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία*** η διαχρονική σπουδή επιμέρους εθνικών γλωσσών σε σχέση με την προέλευση (οικογένειες γλωσσών), τις μεταξύ τους σχέσεις και την ιστορία τους (βλ λ *ιστορικοσυγκριτικός*) (ε) ***λειτουργική γλωσσολογία*** βλ. λ. *λειτουργικός*

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ linguistique]

> **γλωσσολογία – γλωσσική – γλωσσολόγος.** Η λ **γλωσσολογία** ως δηλωτική τής αντίστοιχης επιστήμης εμφανίζεται ήδη (1809) στον Γρηγόριο Ζαλίκογλου, για να δηλώσει το ξένο (γαλλ) linguistique. Η λ **γλωσσολογία** (ως λόγος περί τής γλώσσας) είναι ήδη βυζαντινή Απαντά, όπως βρήκε ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή λέξεων αθησαυρίστων εν τοις ελληνικοίς λεξικοίς*, Αθήναι 1883), στον χριστιανό συγγραφέα και ρήτορα Προκόπιο τον Γαζαίο (περ 465-529). Στην Αγγλική χρησιμοποιήθηκε παλαιότερα για το *γλωσσολογία* ο όρος **glossology** (18ος αι) και **glottology** (19ος αι), επικράτησε όμως ο όρος linguistics (19ος αι) από το ουσ linguist «γλωσσολόγος» (< λατ lingua «γλώσσα»), που απαντά από τον 16ο αι Αντιστοίχως στη Γαλλική το μεν linguiste «γλωσσολόγος» χρησιμοποιείται από το 1660, ενώ το linguistique «γλωσσολογία» είναι επίσης τού 19ου αι Προς απόδοση τού ξένου όρου χρησιμοποιήθηκε στην Ελληνική το **γλωσσολογία**, ενώ ο Ι Χατζιδάκις έπλασε και τον όρο **γλωσσική** (ενν. *επιστήμη*, πβ. *φυσική, ιατρική, νομική* κ.τ.ό)· γράφει «*Γενική Γλωσσική*» αντί «*Γενική Γλωσσολογία*» Στη Γερμανική, αντί τού λατινογενούς όρου (linguisticus «γλωσσικός» < lingua «γλώσσα»), πλάστηκε το Sprachwissenschaft «επιστήμη τής γλώσσας» (1721) Το **γλωσσολόγος** πρωτοαπαντά στον Σπυρ Ζαμπέλιο το 1859

γλωσσολογικός, -ή, -ό [1836] αυτός που σχετίζεται με τη γλωσσολογία: ~ *μελέτη / έρευνα / σχολή* — **γλωσσολογικ-ά / -ώς** [1892] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τεχνητός, δομή*.

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ linguistique]

γλωσσολόγος (ο/η) [1859] επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη γλωσσολογία. — **γλωσσολογώ** ρ [1891] {-είς .} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γλωσσολογία*.

[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ linguiste]

γλωσσομαθής, -ής, -ές [1843] {γλωσσομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) γλωσσομαθέστ-ερος | -ατος} αυτός που γνωρίζει ξένες γλώσσες — **γλωσσομάθεια** (η) [1857] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

γλωσσοπλάστης (ο) [1890] {γλωσσοπλαστών}, **γλωσσοπλάστρια** (η) {γλωσσοπλαστριών} πρόσωπο που δημιουργεί νέες λέξεις· (γενικότ.) αυτός που επεμβαίνει στην εξέλιξη τής γλώσσας: *ο μεγαλύτερος ~ είναι ο λαός!* **γλωσσοπλαστία** [1861] κ **γλωσσοπλασία** (η), **γλωσσοπλαστικός**, -ή, -ό [1861]

> **γλωσσοπλαστία ή γλωσσοπλασία;** Και οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται ωστόσο, αν κρίνουμε από τους συναφείς σχηματισμούς, ορθότερο κρίνεται το **γλωσσοπλαστία**, *γλωσσοπλάστ-ης, γλωσσοπλαστ-ία*, όπως και αρχ *εύπλαστος – ευπλαστία*, αρχ *άπλαστος – απλαστία, παιδεραστής – παιδεραστία, κηδεστής - κηδεστία, άπληστος – απληστία* κ τ ό

-γλωσσος / -γλωττος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν· **1.** πρόσωπο που ομιλεί συγκεκριμένη γλώσσα ή συγκεκριμένο αριθμό γλωσσών *ελληνό-γλωσσος, δί-γλωσσος, τετρά-γλωσσος, ξενό-γλωσσος* **2.** τον τρόπο ομιλίας ή το περιεχόμενο των λόγων (κάποιου) *γλυκό-γλωσσος, κακό-γλωσσος, εύ-γλωττος*

[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ *πολύγλωσσος, εὔ-γλωττος*), που προέρχεται από τη λ. *γλῶσσα* / *-ττα*, απαντά δε και σε ελληνογενή σύνθ (λ χ. γαλλ hétéro-glotte)]

γλωσσοτρώγω κ **γλωσσοτρώω** ρ. μετβ {γλωσσόφαγα} (λαϊκ.) **1.** προκαλώ κακό σε κάποιον μιλώντας γι' αυτόν, κάνοντας αρνητικά σχόλια *δεν μιλά και πολύ για τις επιτυχίες του από φόβο μην αρχίσουν να τον γλωσσοτρώνε* ΣΥΝ γρουσουζεύω, βασκαίνω, ματιάζω **2.** (γενικότ.) εκφράζομαι αρνητικά για κάποιον. *τον γλωσσοτρώει απ' το πρωί ώς το βράδυ με τη γκρίνια της* ΣΥΝ κακολογώ

γλωσσοϋφολογία (η) η υφολογία (βλ.λ)

γλωσσοφαγιά (η) {χωρ πληθ.} (λαϊκ) ο αρνητικός ή ζηλόφθονος σχολιασμός (κάποιου) (που στη λαϊκή αντίληψη θεωρείται ότι φέρνει κακοτυχία σε αυτόν που σχολιάζεται)

γλωττίδα κ **γλωσσίδα** (η) **1.** ΑΝΑΤ το άνοιγμα στο άνω τμήμα τού λάρυγγα, ανάμεσα στις φωνητικές χορδές **2.** (γενικότ) όλο το σύστημα παραγωγής φωνής τού λάρυγγα, που περιλαμβάνει τις γνήσιες φωνητικές χορδές και τη σχισμή που τις χωρίζει **3.** ΜΟΥΣ (κοιν. «καλάμι») λεπτή μακρόστενη πλάκα από καλάμι, ξύλο, ή μέταλλο που εφαρμόζεται στο στόμιο πνευστών οργάνων

[ΕΤΥΜ < μτγν *γλωττίς, -ίδος*, υποκ τού αρχ *γλῶσσα / γλῶττα*].

γλωττιδικός, -ή, -ό **1.** ΑΝΑΤ αυτός που σχετίζεται με τη γλωττίδα **2.** ΓΛΩΣΣ (φθόγγος) που παράγεται με το κλείσιμο τής γλωττίδας *τα ~ σύμφωνα τής Αραβικής*

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ glottal].

Γ.Ν.Α. (το) Γενικό Νοσοκομείο Αεροπορίας

γνάθος (η) ΑΝΑΤ καθένα από τα δύο οστέινα τμήματα των σιαγόνων *άνω / κάτω ~* ΣΥΝ σιαγόνα. **γναθιαίος**, -α, -ο κ. **γναθικός**, ή, -ό.

[ΕΤΥΜ αρχ. < *gn̥ə-dho-, μεταπτ βαθμ τού Ι.Ε. *genu- (δισύλλ ρίζα) «πιγούνι», πβ σανσκρ januh, γοτθ kinnus, αγγλ chin, γερμ Kinn κ ά. Ομόρρ. αρχ *γένειον* (> *γένι*)].

γναθοχειρουργός (ο/η) ΙΑΤΡ χειρουργός ειδικευμένος στις επεμβάσεις τής γνάθου — **γναθοχειρουργικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ maxillofacial surgeon]

γνάφαλλο κ **γνέφαλλο** (το) {γναφάλλ-ου | -ων} (συνήθ στον πληθ) τα υπολείμματα από τρίχες ή μαλλιά ζώων, που είναι ακατάλληλα για κλώσιμο και χρησιμοποιούνται για γέμισμα παπλωμάτων, μαξιλαριών, στρωμάτων κ λπ

[ΕΤΥΜ < μτγν. *γνάφαλλον* < *γνάφω* / *γνάπτω* < αρχ. *κνάπτω* «τρίβω, ξύνω» < *knə-bh-, μεταπτωτ. βαθμ τού Ι Ε *ken- «ξύνω, τρίβω», πβ ουαλ. cnaif «πούπουλο», cneifio «κόβω σύρριζα», γερμ kneifen «τσιμπώ» κ.ά Ομόρρ. αρχ *κνίψ* (> *σκνίπα*). *κνῖσα* κ ά]

γνέθω ρ. μετβ. {έγνεσα, γνέστηκα, γνε(σ)μένος} φτειάχνω κλωστή ή νήμα από τις ίνες οποιουδήποτε υλικού (κυρ μαλλιού, βαμβακιού κ ά.) τραβώντας, στρίβοντας και τυλίγοντάς τες *η γιαγιά έγνεθε το μαλλί στη ρόκα* ΦΡ (παροιμ.) ***η καλή νοικοκυρά με το κουτάλι γνέθει*** ο πραγματικά ικανός αντεπεξέρχεται σε κάθε δυσκολία, βρίσκει πάντα τρόπους να πετυχαίνει τον σκοπό του, ακόμα και με ελάχιστα μέσα. — **γνέσιμο** (το).

[ΕΤΥΜ μεσν., από συμφυρμό των αρχ *νέω* «συσσωρεύω, γεμίζω» και *νήθω* «γνέθω, κλώθω» Το αρχ *νήθω* < *νέω* (πβ παθ αόρ *νηθῆναι*) Βλ. κ. *νήμα*].

γνέμα[1] (το) {γνέμ-ατος | -ατα, -άτων} το νήμα, η κλωστή που παράγει κανείς γνέθοντας *«τώρα σου σπάω το γνέμα»* (Άγγ Σικελιανός) ΣΥΝ κλώσμα, νήμα

γνέμα[2] (το) [μεσν] {γνέμ-ατος | -ατα. -άτων} (λαϊκ.) το νεύμα (βλ λ.) ΣΥΝ γνέψιμο, γνεψιά.

γνέφω ρ. μετβ {έγνεψα} κάνω νόημα με το κεφάλι. το χέρι ή τα μάτια ΣΥΝ νεύω — **γνέψιμο** (το) κ. (λαϊκ.) **γνεψιά** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γνεύω* < **έγνεύω* < αρχ *έκνεύω* < *έκ* + *νεύω* (βλ λ). Ο ενεστ. *γνέφω* από τον αόρ. *έγνεψα* κατά το σχήμα *έκλεψα – κλέβω. έβαψα - βάφω*].

γνέφαλλο (το) ➝ γνάφαλλο

γνήσιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει πράγματι τη φύση. τον χαρακτήρα, την ποιότητα ή την προέλευση που του αποδίδεται ~ *χειρόγραφο / αντίκα / σφραγίδα / υπογραφή / δέρμα / μετάξι / χρυσάφι / έρωτας / δημοκρατία* ΣΥΝ αυθεντικός, πρωτότυπος, πραγματικός ΑΝΤ ψεύτικος, συνθετικός. πλαστός, (λαϊκ.) μαϊμού **2.** (για πρόσ.) αυτός που ανταποκρίνεται πλήρως στην ιδιότητα με την οποία είναι γνωστός· *με την αυτοθυσία του έδειξε ότι είναι ~ απόγονος τού ηρωικού του πατέρα* || *στάθηκε στο ύψος ενός ~ πνευματικού ανθρώπου* || *~ ποιητής / επαναστάτης / δημοκράτης / καλλιτέχνης / Έλληνας* ΣΥΝ αληθινός. ακραιφνής **3.** απαλλαγμένος από υποκρισία. επιτήδευση ή προσποίηση *υπάρχουν ακόμη μέρη. όπου οι άνθρωποι παραμένουν ~* || *~ χιούμορ* ΣΥΝ πηγαίος, αγνός, ανεπιτήδευτος. — **γνήσια / γνησίως** [αρχ.] επίρρ . **γνησιότητα** (η) [αρχ].
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γνήτ-ιος* < **γνη-τός* «γεννημένος» (πβ *δημόσιος* < *δημότιος* < **δημότ-ης*) < δισύλλ. ρίζα **γενη-* τού Ι Ε. *gen-. πβ λατ gens «έθνος, γένος». gigno «γεννώ». σανσκρ. jánah «γένος», γαλλ. και ισπ. gentil «ευγενικός». αγγλ kind κ ά Ομόρρ. αρχ. *γί-γν-ομαι, γέν-ος, γόν-ος, γον-εύς (-έας), γενε-ά* (< *genə-, δισύλλ. ρίζα), *γενέ-θλιος, γένε-σις* κ.ά.].

γνοιάζομαι ρ → νοιάζομαι

γνώθι σαυτόν *(γνῶθι σαυτόν)* γνώρισε τον εαυτό σου ρητό για την ανάγκη τής αυτογνωσίας
[ΕΤΥΜ < αρχ *γνῶθι σαυτόν*, φρ. που αποδίδεται στον Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο (Διόδωρος Σικελιώτης Θ' 10)].

γνωμάτευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} η γνώμη που δίνεται από ειδικό σχετικά με ζητήματα τής ειδικότητάς του: ~ *από γιατρό / δικηγόρο / εμπειρογνώμονα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*.

γνωματεύω ρ. μετβ. {γνωμάτευσα} εκφέρω άποψη επί θέματος ως ειδικός. αποφαίνομαι ως εμπειρογνώμων: *το συμβούλιο γνωμάτευσε ότι δεν υπήρχε κίνδυνος κατάρρευσης τού κτηρίου* ΣΥΝ. γνωμοδοτώ, αποφαίνομαι.
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «διακρίνω. ξεχωρίζω». < *γνῶμα. -ατος* «γνώμη. κρίση» (βλ λ. *γνώμη*). Η σημερινή σημ είναι μτγν.].

γνώμη (η) {γνωμών} **1.** αυτό που πιστεύει, που νομίζει κανείς για συγκεκριμένο ζήτημα· *έχω τη ~ ότι.* || *θέλω ν' ακούσω μερικές ~ πριν αποφασίσω* || *κατά τη ~ μου, δεν υπάρχει πρόβλημα* || *η ~ μου είναι ότι...* || *εκφράζω / υποστηρίζω / επιβάλλω τη ~ μου* || *θέλω και τη ~ σου γι' αυτό το θέμα* || *αν δεν έχεις επαρκείς πληροφορίες, δεν μπορείς να διαμορφώσεις σαφή ~ για το πρόβλημα* || *ζήτησε τη ~ ενός ειδικού* ΣΥΝ άποψη. κρίση, θέση. στάση, εκτίμηση ΦΡ (α) ***έχω το θάρρος τής γνώμης μου*** εκφράζω χωρίς δισταγμούς ή φόβους την προσωπική μου άποψη (β) ***μια δεύτερη γνώμη*** γνώμη. άποψη που έρχεται να στηρίξει ή να αμφισβητήσει προηγούμενη *δεν θα αρκεστούμε στη διάγνωση αυτού τού γιατρού θα πάμε και σε άλλον. για να έχουμε ~* (γ) ***κοινή γνώμη*** βλ. λ *κοινός* (δ) ***είμαι τής γνώμης ότι / να...*** έχω την άποψη. πιστεύω ότι . **2.** ΝΟΜ η γνωμοδότηση (βλ. λ. *γνωμοδοτώ*) **3.** (αρχαιοπρ.-σπάν) η αποφθεγματική ρήση: *γνώμες αρχαίων φιλοσόφων* ΣΥΝ γνωμικό, απόφθεγμα, ρήση
[ΕΤΥΜ. αρχ < θ. *γνω-* (πβ ρ. *γι-γνώ-σκω*), όπου η μακρότητα τού φωνήεντος (*gnō-) για να αποφευχθεί η φωνητική σύμπτωση με το θ *gno- τού ρ. *γί-γνο-μαι* (προφύλαξη). Το θ *gnō- / gno- ανάγεται πιθ σε Ι Ε. δισύλλ. ρίζα *genē- «γνωρίζω. ξέρω», πβ σανσκρ janati «γνωρίζει», λατ notio «γνώση», ισπ. conocer «γνωρίζω» (< λατ. cognoscere), γαλλ. ignorer «αγνοώ», αγγλ. know «γνωρίζω. ξέρω», γερμ kennen «γνωρίζω» κ.ά Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνῶσις (-η). ἄ-γνοια, γνωρ-ίζω* κ.ά. Στην Αρχ. η λ. *γνώμη* δήλωνε τη γνώση, την άποψη και την απόφαση που λαμβάνεται με βάση αυτή τη γνώση. Η φρ *είμαι τής γνώμης* αποδίδει το γαλλ être d'avis. πβ. γερμ ich bin der Meinung]

γνώμη: συνώνυμα. Το τι σκέπτεται, πώς εκτιμά. πώς βλέπει κανείς κάτι ή κάποιον είναι μια συνήθης εκδήλωση στην ανθρώπινη συμπεριφορά, που συνιστά το σημασιολογικό πεδίο τής «γνώμης». Ετυμολογικά η λ **γνώμη** συνδέεται με το **γι-γνώ-σκω** «γνωρίζω» έτσι δηλώνει υποκειμενική εκτίμηση, στηριγμένη σε γνώση (πραγμάτων και προσώπων) και γι' αυτό βαρύνουσα. Εφόσον η γνώμη στηρίζεται σε αυστηρά λογική θεμελίωση (με σκεπτικό και συμπέρασμα), συνιστά **κρίση**, αν δε, πέρα από τη λογική θεμελίωση, στηρίζεται και σε μια γενικότερη θεώρηση ή στάση, τότε αποτελεί **θέση** Εφόσον δε η θέση, η γνώμη ή η κρίση αποτελεί αμετακίνητη πίστη τού λέγοντος ως προς την ορθότητα ή την αξιοπιστία της, συνιστά **πεποίθηση**. Αν μια γνώμη διατυπώνεται από εντεταλμένους εμπειρογνώμονες (ειδική επιτροπή, οριζόμενα πρόσωπα που προβλέπονται θεσμικά κ.τ.ό.). τότε αποτελεί βαρύνουσα **γνωμάτευση**. που δεσμεύει. εν πολλοίς, όσους καλούνται να αποφασίσουν για κάτι Λιγότερο δεσμευτική είναι η **γνωμοδότηση**, η οποία στηρίζεται στη γνώση που έχουν για δεδομένα θέματα έγκριτοι ειδικοί (καθηγητές κ ά.), οι οποίοι βοηθούνται στη διαμόρφωση τής δικής τους γνώμης. εκτιμώντας κατά την κρίση τους όσα διαλαμβάνονται στη γνωμοδότηση Εφόσον μια γνώμη στηρίζεται σε εμπειρικά (όχι λογικώς επεξεργασμένα και θεμελιωμένα) δεδομένα, συνιστά απλή **αντίληψη** ή, εφόσον ο ομιλητής αποσκοπεί συνειδητά να δηλώσει την οπτική γωνία από την οποία βλέπει ο ίδιος –κατ' ανάγκην υποκειμενικά - τα πράγματα, πρόκειται για απλή **άποψη** Τελευταία, μάλιστα. από επίδραση τής αγγλικής φράσης «I have the feeling» πέρασε στην Ελληνική (από μεταφράσεις) η λ **αίσθηση**, που τείνει να αποτελέσει ευρύτατα χρησιμοποιούμενη (στον προφορικό κυρ. λόγο) λέξη. η οποία υπερκαλύπτει σημασιολογικές αποχρώσεις. αυτές που δηλώνουν οι λέξεις *γνώμη, αντίληψη* και *εντύπωση* Η λ **εντύπωση**, η πιο ασθενής μορφή γνώμης, αφού στηρίζεται κανονικά σε εξωτερικά, εμπειρικά και συνήθ. επιφανειακά και λογικώς ανεπεξέργαστα δεδομένα. πήγε για ένα διάστημα να λειτουργήσει όπως σήμερα η *αίσθηση*, ως μια γενική έκφραση γνώμης. αλλά σήμερα έχει, κατά πολύ. επανέλθει στην πραγματική της σημασία.

γνωμικό (το) [μτγν.] η σύντομη και περιεκτική διατύπωση, με αποφθεγματικό και διδακτικό χαρακτήρα. π.χ. *«μέτρον ἄριστον»* (Κλεόβουλος ο Ρόδιος Ι, 63. 2) || *«όποιος πάει σιγά, φτάνει μακριά»* ΣΥΝ απόφθεγμα. ρήση. — **γνωμικός, -ή**, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρητό, εισαγωγικά*

γνωμοδότης (ο) [μτγν.] {γνωμοδοτών}. **γνωμοδότρια** (η) {γνωμοδοτριών} πρόσωπο που έχει την αρμοδιότητα να γνωμοδοτεί

γνωμοδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} πράξη διοικητικού οργάνου στο πλαίσιο τής άσκησης τής γνωμοδοτικής ή συμβουλευτικής του αρμοδιότητας με την οποία διατυπώνει την άποψή του (γνώμη) για το αν η διοικητική πράξη. την οποία μπορεί ή οφείλει να εκδώσει το διοικητικό όργανο που ασκεί την αποφασιστική αρμοδιότητα. είναι σκόπιμη ή νόμιμη διακρίνεται σε «απλή γνωμοδότηση». όταν δεν δεσμεύει το όργανο που έχει την αποφασιστική αρμοδιότητα. και σε «σύμφωνη γνωμοδότηση», όταν το δεσμεύει. (Βλ. κ λ. *πρόταση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη. δίνω*

γνωμοδοτικός, -ή. -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τη γνωμοδότηση ή με τον γνωμοδότη: ~ *αρμοδιότητα*

γνωμοδοτώ ρ αμετβ. {γνωμοδοτείς.. | γνωμοδότησα} διατυπώνω έγκυρη και υπεύθυνη γνώμη για ζήτημα τής αρμοδιότητας, της ειδικότητάς μου: *εκλήθησαν και άλλοι εμπειρογνώμονες να γνωμοδοτήσουν* ΣΥΝ αποφαίνομαι.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γνωμοδοτῶ (-έω)* < *γνώμη* + *-δοτῶ* < *δότης*]

γνώμονας (ο) {γνωμόνων} **1.** το γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ορθών γωνιών και κάθετων ευθειών ΣΥΝ γωνία **2.** (μτφ) το κριτήριο βάσει τού οποίου λαμβάνονται αποφάσεις ή γίνονται ενέργειες: *η κυβέρνηση ενεργεί με ~ την εξυπηρέτηση τού κοινωνικού συνόλου* ΣΥΝ αρχή **3.** ΜΟΥΣ άλλη ονομασία των κλειδιών τού πενταγράμμου Επίσης (λόγ.) **γνώμων** [αρχ] {γνώμονος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γνώμων*. αρχική σημ. «εκείνος που γνωρίζει. που εξετάζει». < θ. *γνω-* τού ρ. *γι-γνώ-σκω* Βλ κ. *γνώση*].

γνώρα (η) (διαλεκτ.-σπάν) η γνωριμία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *γνωρίζω* (υποχωρητ.)].

γνωρίζω ρ. μετβ {γνώρισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** ξέρω ~ *τα πάντα για τον πόλεμο τού '40* || *~ τρεις ξένες γλώσσες* || *τόσα χρόνια διπλωμάτης, γνωρίζει πώς να αποφεύγει τις κακοτοπιές στις συζητήσεις* ΑΝΤ αγνοώ **2.** είμαι πληροφορημένος. ενήμερος (για κάτι): *δεν ~ το περιεχόμενο των δηλώσεων τού υπουργού* || *–Η περίπτωση αυτή έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον Το ~* • **3.** έρχομαι σε επαφή. αποκτώ γνώση για (κάτι): *στα ταξίδια του γνώρισε ξένους λαούς και πολιτισμούς* ΣΥΝ μαθαίνω **4.** (για πρόσ) κάνω γνωριμία, γίνομαι γνωστός (με κάποιον): *τον γνώρισε σε ένα ταξίδι και τρεις μήνες μετά τον παντρεύτηκε* **5.** βιώνω. αποκτώ εμπειρία (πράγματος, κατάστασης): ~ *προνομιακή μεταχείριση / ανάπτυξη / άνθηση / πίκρα / χαρά / απογοήτευση* || *το έργο γνώρισε πρωτοφανή επιτυχία* **6.** καταλαβαίνω την ταυτότητα (κάποιου), αναγνωρίζω. *τον γνώρισα εύκολα από το τρανταχτό γέλιο και το περίεργο περπάτημα* || *τον άνθρωπο τον γνωρίζεις στις δύσκολες στιγμές* **7.** έχω επίγνωση, συναισθάνομαι. ~ *την κρισιμότητα τής κατάστασης και είμαι πρόθυμος να βοηθήσω* • **8.** (καταχρ) παρέχω μια πληροφορία, γνωστοποιώ. *σας γνωρίζουμε ότι οι ποινές που ορίζει ο νόμος είναι αυστηρές* ΣΥΝ πληροφορώ **9.** (για πρόσ) κάνω (κάποιον) γνωστό σε (κάποιον άλλο). συστήνω *πότε θα μου γνωρίσεις τη μητέρα σου;* **10.** (μεσοπαθ **γνωρίζομαι**) (α) γίνομαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον) *γνωρίστηκαν σε ένα πάρτι* (β) είμαι αμοιβαία γνωστός (με κάποιον): *γνωριζόμαστε εδώ και δέκα χρόνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γνῶ-ρον* < *gnō- / *gno-, πιθ. < Ι.Ε δισύλλ. ρίζα *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ. σανσκρ. jajñaú «γνώρισα», λατ cognosco «γνωρίζω», γαλλ. connaître, ισπ conocer. αγγλ. know «ξέρω», can «μπορώ», γερμ. können κ ά. Ομόρρ. αρχ. *γι-γνώ-σκω, γνώ-μη. γνῶ-σις, γνώ-μων, ἄ-γνο-ια* κ ά.].

γνωρίζω – ξέρω. Τρία βασικά ρήματα τής Αρχαίας που σήμαιναν «γνωρίζω», το **γιγνώσκω**, το **ἐπίσταμαι** και το **οἶδα**. δεν χρησιμοποιούνται στη σύγχρονη Ελληνική. έχοντας αφήσει πίσω τους τρεις βασικές λέξεις τής Ελληνικής. τη λ. **γνώση** το *γιγνώσκω*, τη λ **επιστήμη** το *επίσταμαι* και τη λ **ιστορία** το *οίδα* (από τη ρίζα *ιδ-* **ιδ-τωρ* > *ἵσ-τωρ* «γνώστης» > *ιστορία*). Ένα αρχαίο ρήμα, το **γνωρίζω** (που σήμαινε κυρ. «γνωρίζομαι με κάποιον, τον γνωρίζω. τον συστήνω σε άλλους»), και ένα νέο που δημιουργήθηκε, το **ξέρω** (< *ἐξεύρω* < *ἐξεῦρον* < *ἐξευρίσκω*) αποτελούν δύο συνώνυμα σήμερα ρήματα. που δηλώνουν όλες τις σημασίες τού «έχω γνώση (για κάποιον ή κάτι)» Η διαφορά ανάμεσα *στα γιγνώσκω / ἐπίσταμαι / οἶδα* και *γνωρίζω*, που υπήρχε στην Αρχαία («έχω γνώση» – «κάνω γνωριμία». αντίστοιχη με τη διαφορά μεταξύ «savoir» και «connaître» τής Γαλλικής). δεν υπάρχει σήμερα μεταξύ *ξέρω*

> και *γνωρίζω* αντιστοίχως Ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων* ... λ. *γνωρίζω*) παρατηρεί· «*Tὸ ῥῆμα τοῦτο* [ενν. το *γνωρίζω*] *ὂν κοινὸν τῇ τε παλαιᾷ καὶ τῇ σημερινῇ τοῦ λαοῦ γλώσσῃ κατὰ τὴν κυρίαν του σημασίαν. τὴν τοῦ Γαλλικοῦ* connaître, *ἀντικαθιστᾷ παρ' ἡμῖν, ἀπὸ δεκαετηρίδων τινῶν* [ο Κουμανούδης γράφει το 1900!], *ὡς δὲν ἔπρεπε. τὰ παλαιὰ* ***εἰδέναι*** *(οἶδα. εἰδώς),* ***ἐπίστασθαι***, *ἐπειδὴ ταῦτα μὲν μᾶς ἐφάνησαν, ὡς καὶ εἶναι, στρυφνὰ καὶ ἀρχαικότερα. οἱ δὲ πολλοὶ τῶν γραφόντων δὲν κατεδέχοντο τὸ κοινολαϊκὸν* **ξέρω, ξεύρω** *ἢ τὸ* ***ἐξεύρω, ἠξεύρω, εἰξεύρω, ἰξεύρω*** *τῶν γραμματισμενων, καὶ λέγουν λοιπὸν καὶ γράφουν ἀηδέστατοι· γνωρίζω γλῶσσαν. γράμματα, κολύμβι κ τ.λ.».* Δύο σημασίες τού *γνωρίζω*. οι σημ «αναγνωρίζω» και «συνιστώ κάποιον σε άλλον». δηλώνονται αποκλειστικά και μόνον από το *γνωρίζω* («*Σε γνωρίζω από την κόψη τού σπαθιού την τρομερή*» – *Με γνώρισε στον διευθυντή τής εταιρείας).*

γνωριμία [μεσν] κ. (λαϊκ) **γνωριμιά** (η) {γνωριμιών} **1.** το να γνωρίσει κανείς ένα πρόσωπο άγνωστο ή ξένο (συνήθ στο πλαίσιο κοινωνικής συνάντησης) *δήλωσε γοητευμένος από τη ~* || *χάρηκα για τη ~!* (τυπικός αποχαιρετισμός σε πρόσωπο, με το οποίο μόλις γνωριστήκαμε) ΣΥΝ συνάντηση **2.** (συνεκδ) η σχέση που προκύπτει μεταξύ αυτών που έχουν γνωριστεί: *η ~ μας δεν κράτησε πολύ* ΣΥΝ σχέση, διασύνδεση, φιλία **3.** (μτφ) η οικειότητα (με γνωστικό χώρο): *η στενή ~ με τη σύγχρονη μεθοδολογία* ΣΥΝ εξοικείωση, τριβή **4.** το γνωστό πρόσωπο. ο γνώριμος: *έχει πολλές ~ ανάμεσα στους διπλωμάτες* || *σημαντική ~* ΣΥΝ γνωστός

γνώριμος, -η. -ο αυτός που είναι οικείος, που δεν είναι άγνωστος (σε κάποιον): *σ' αυτή την τάξη βλέπω ~ πρόσωπα πολλούς από σας τους είχα μαθητές και παλιότερα* || *~ φωνή, αλλά δεν μπορώ να καταλάβω τίνος είναι.* — **γνώριμα** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ικός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γνωρ(ίζω)* + παραγ. επίθημα -*ιμος*, πβ κ. *τρόφ-ιμος*].

γνώρισμα (το) [αρχ.] {γνωρίσμ-ατος | -ατα. -άτων} το χαρακτηριστικό και διαφοροποιητικό σημάδι, σημείο ή ιδιότητα: *ο έναρθρος λόγος είναι ~ τού ανθρώπου* ΣΥΝ χαρακτηριστικό. διακριτικό.

γνώση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να γνωρίζει κανείς (κάτι). να είναι ενήμερος (για κάτι): *ούτε ~ ούτε ευθύνη είχε για τα δημοσιεύματα* || *έχω σαφή ~ τού προβλήματος* ΦΡ (α) (επίσ) ***φέρω εις γνώσιν (κάποιου)*** παρέχω πληροφορία. ενημέρωση. *φέρεται εις γνώσιν των ενδιαφερομένων ότι η είσοδος θα μείνει ελεύθερη* ΣΥΝ πληροφορώ. ενημερώνω (β) ***λαμβάνω γνώση*** (+γεν.) ενημερώνομαι (για κάτι), μου γνωστοποιείται (κάτι): *ο υπουργός δεν έλαβε ακόμα γνώση των δημοσιευμάτων* ΣΥΝ πληροφορούμαι (γ) ***είμαι / τελώ εν γνώσει*** (+γεν) είμαι γνώστης. είμαι ενήμερος (σχετικά με κάτι): *ο πρωθυπουργός τελεί εν γνώσει των προθέσεων τής τουρκικής κυβέρνησης* ΣΥΝ γνωρίζω (δ) ***εν γνώσει*** (+γεν.) με συνείδηση. επίγνωση *ενεργώ ~ των συνεπειών τού νόμου* || *οι μαζικές εκκαθαρίσεις Εβραίων γίνονταν ~ των πολιτικών ηγετών τής Γερμανίας* ΣΥΝ συνειδητά (ε) ***περιέρχομαι εις γνώσιν (κάποιου)*** υποπίπτω στην αντίληψη (κάποιου): *περιήλθαν εις γνώσιν τής αστυνομίας ύποπτες κινήσεις* (στ) (λόγ.) ***προς γνώση και συμμόρφωση / προς γνώσιν και συμμόρφωσιν*** για οτιδήποτε έχει χαρακτήρα παραδείγματος προς αποφυγήν. για αποτροπή τής συνέχισης ή τής επανάληψης εσφαλμένων επιλογών *αυτά τα ρεζιλίκια να τα βλέπουν οι υπόλοιποι ~* (ζ) (παροιμ) ***κοντά στον νου κι η γνώση*** για πράγματα αυτονόητα· *Μα γίνεται να πας σε ξένο σπίτι χωρίς να ειδοποιήσεις πριν, ~, καημένε!* **2.** το σύνολο των πληροφοριών που αποκτά κανείς και των παραστάσεων που σχηματίζει μέσω των αισθήσεων και τής νοητικής επεξεργασίας των δεδομένων τους ό.τι γνωρίζει κανείς για τον κόσμο και τα πράγματα *με ταξίδια και διαβάσματα απέκτησε βαθιά ~ τής ανθρώπινης φύσης* || *βιωματική ~* (αυτή που βασίζεται στις άμεσες εμπειρίες και τις αισθήσεις) || *νοητική ~* (αυτή που θεμελιώνεται στην κρίση και προκύπτει από τις πολλές και αλλεπάλληλες εμπειρίες η λογική μορφή τής γνώσης) || *επιστημονική ~* (αυτή που παράγεται από την επιστημονική διαδικασία: παρατήρηση, έρευνα - πείραμα, επαλήθευση) || *ακριβής / βαθιά / ειδική / τεχνοκρατική / εμπειρική / πρακτική / αληθής ~* || *θεωρία τής ~* || *τα όρια τής ~* || *ο καρπός τής ~* (η ίδια η γνώση)· ΦΡ ***δέντρο τής γνώσεως*** βλ. λ *δέντρο* **3. *γνώσεις*** (οι) ό.τι γνωρίζει κανείς, οι πληροφορίες που έχουν εγγραφεί στον νου του: *έχει πολλές ~* || *εγκυκλοπαιδικές ~* **4.** ΦΙΛΟΣ (α) σύνολο έγκυρων προτάσεων, με τις οποίες κατανοείται και ερμηνεύεται η πραγματικότητα *(εμπειρική ~)* (β) η σύλληψη τής ουσίας και των αιτίων ενός συμβάντος *(ορθολογική ~): σκοπός τού φιλοσόφου είναι να φθάσει στη ~* **5.** (σπάν) οτιδήποτε γνωρίζει κανείς μέσα από την παιδεία ή/και τις εμπειρίες του **6.** (σπάν) το να είναι κανείς συνετός. φρόνιμος *γερόντου ~*· ΦΡ (α) ***βάζω γνώση*** (i) συνετίζομαι *γέρασες, αλλά γνώση δεν έβαλες!* (ii) (σε κάποιον) συνετίζω. *βάλε του γνώση. γιατί δεν συμπεριφέρεται σωστά* (β) (παροιμ) ***στερνή μου γνώση να σ' είχα πρώτα*** για λανθασμένες επιλογές, που αναγνωρίζονται εκ των υστέρων *~ αν δεν είχα παρατήσει τότε τις σπουδές, τώρα θα ήμουν επιστήμονας* (γ) ***έχουν / έχουσι γνώσιν οι φύλακες*** (*ἔχουσιν γνῶσιν οἱ φύλακες*) για περιπτώσεις στις οποίες οι αρμόδιοι. οι επιφορτισμένοι με ένα καθήκον έχουν λάβει τα μέτρα τους, είναι προετοιμασμένοι και ξέρουν πώς πρέπει να ενεργήσουν: *στις φήμες για ενδεχόμενο πραξικόπημα η υπεύθυνη ηγεσία απαντά: ~!* (δ) ***σαράντα πέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση*** βλ. λ. *κόκορας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω*, *γνωστικός*. *ειδησεογραφία*, *εμπειρογνώμονας*, *ενόραση*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γνῶσις* < *gnō-ti- < θ *gno- / gno- (για τη διτυπία βλ. κ. *γνώμη*), από δισύλλ. Ι.Ε ρίζα *genē- «γνωρίζω, ξέρω», πβ σανσκρ janati «γνωρίζει». λατ. nobilis «γνωστός. ευγενής», γαλλ connaissance «γνώση». ισπ. conocimiento, γερμ. Kunst «τέχνη», kennen «γνωρίζω» κ.ά. Ομόρρ αρχ. *γι-γνώ-σκω. γνώ-μη, γνώ-μων, γνωρ-ίζω, ἄ-γνο-ια* κ.ά Μεταφρ δάνεια αποτελούν οι εξής φρ και συνταγματικές κατασκευές. *φέρω εις γνώσιν (σας)* (< γαλλ porter a votre connaissance), *λαμβάνω γνώσιν* (< γαλλ prendre connaissance). *εν γνώσει μου* (< γαλλ. à mon escient). *(περι)ήλθε εις γνώσιν μου* (< αγγλ it came to my knowledge)].

γνωσιολογία (η) [1879] ΦΙΛΟΣ ο κλάδος που μελετά θέματα σχετικά με τη γνώση και ειδικότερα τις δυνατότητες. την πηγή και το αντικείμενό της — **γνωσιολόγος** (ο/η) [1889], **γνωσιολογικός**, -ή, -ό [1890], **γνωσιολογικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδησεογραφία, φρασεολογία*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. *δάνειο* από αγγλ. epistemology. το οποίο μερικές φορές αποδίδεται εσφαλμένα ως *επιστημολογία*].

γνώστης (ο) {χωρ γεν. πληθ.}, **γνώστρια** (η) {γνωστριών} (+γεν.) πρόσωπο που κατέχει ένα ζήτημα, που έχει βαθιά γνώση ενός θέματος: *είναι μεγάλος ~ τής γυναικείας ψυχολογίας* || *βαθύς ~ τού Μπαχ* ΣΥΝ ειδήμονας, (λόγ) επαΐων ΑΝΤ ανίδεος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γνώ-σ-της* < αρχ. θ. *γνω-* τού ρ *γι-γνώ-σκω*, βλ. κ. *γνώση, γνωστός*].

γνωστικισμός (ο) [1872] ΘΡΗΣΚ φιλοσοφικοθρησκευτική κίνηση των πρώτων χριστιανικών χρόνων. προϊόν τού θρησκευτικού συγκρητισμού, που δεν δεχόταν την πραγματική αλλά τη φαινομενική ενανθρώπηση τού Θεού στον Ιησού Χριστό και έδινε έμφαση στη γνώση ως εσωτερική εμπειρία εις βάρος τής πίστης — **γνωστικιστής** (ο), **γνωστικίστρια** (η). **γνωστικιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ gnosticisme].

γνωστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη γνώση: *~ διαδικασία / δύναμη / ενδιαφέρον / ικανότητα* || *~ ρήματα* (τα ρήματα που έχουν την έννοια τής γνώσης. π.χ. *ξέρω, γνωρίζω, μαθαίνω* κ λπ) || *εμπλουτίζει τις γνώσεις του σε νέα ~ αντικείμενα* (καθημ) **2.** (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται από λογική και σύνεση: *πάντα μετρημένος και ~. απέφευγε τις ακρότητες και τις υπερβολές* ΣΥΝ συνετός. μυαλωμένος. φρόνιμος, εχέφρων, σώφρων ΑΝΤ απερίσκεπτος, άτακτος. άμυαλος **3.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που οι νοητικές του λειτουργίες δεν έχουν διαταραχθεί. που διατηρεί τη συνοχή τής σκέψης του *καιρός να ξεχωρίσουν οι τρελοί από τους ~* ΣΥΝ λογικός ΑΝΤ παλαβός, παράφρων, τρελός • **4. *γνωστικός*** (ο), ***γνωστική*** (η) οπαδός τού γνωστικισμού (βλ.λ.). — **γνωστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιωματικός*.

> **γνωστικός (cognitive).** Με την εξέλιξη που έχουν πάρει οι σπουδές που αφορούν στη **γνώση** (cognitive studies), στο πώς γνωρίζουμε τον κόσμο γύρω μας. πώς η εμπειρική πληροφορία από τις αισθήσεις μας μετατρέπεται νοητικά σε γνώση, πώς γνωρίζουμε τη γλώσσα. το σημειακό σύστημα με το οποίο μιλάμε για τον κόσμο και μαθαίνουμε τον κόσμο κ τ ό . επέδωσε και η χρήση τού επιθ **γνωστικός**. για να δηλώνει ό,τι το αγγλ cognitive. Χρησιμοποιείται στην ψυχολογία. τη γλωσσολογία. την πληροφορική και τη γνωστική επιστήμη (cognitive science) Ιδιαίτερα στη γλώσσα χρησιμοποιείται συχνά, για να γίνει αντιδιαστολή μεταξύ **γνωστικής σημασίας** (cognitive meaning) και **βιωματικής σημασίας** (emotive meaning), ήτοι μεταξύ τής βασικής. κεντρικής. αντικειμενικής (ή «λογικής», όπως επίσης χαρακτηρίζεται) σημασίας και τής προσωπικής, υποκειμενικής. σχολιασμένης και εξατομικευμένης πλευράς τής σημασίας, που προσλαμβάνει σε κάθε άτομο σύμφωνα με τα βιώματα, τις εμπειρίες. την ψυχοσύνθεση και τη στάση του στον κόσμο τής πραγματικότητας Η **γνωστική ψυχολογία** (cognitive psychology). εξάλλου, ασχολείται συστηματικά με τη θεωρία τής γνώσης. όχι τόσο ως προς την υφή και την αντικειμενικότητα τής γνώσης (που απασχολεί τη **γνωσιολογία**. κλάδο τής φιλοσοφίας). όσο ως προς τη διαδικασία απόκτησης των γνώσεων μέσα από τη νόηση τού ανθρώπου. Τέλος. το **γνωστικό** τής ψυχής χρησιμοποιήθηκε ως συνώνυμο τού «λογικό», για να αντιπαρατεθεί προς το **θυμικό** (τα συναισθήματα) τού εσωτερικού κόσμου τού ανθρώπου. αντίθεση η οποία αντιστοιχεί προς την προαναφερθείσα διάκριση γνωστικής (ή λογικής) και βιωματικής (ή συναισθηματικής / υποκειμενικής) σημασίας.

γνωστοποιώ ρ. μετβ. [1851] {γνωστοποιείς .. | γνωστοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} καθιστώ (κάτι) γνωστό *μας γνωστοποίησε τον αρραβώνα της* || *σας γνωστοποιούμε ότι η αίτησή σας θα συζητηθεί αύριο* ΣΥΝ κοινοποιώ, ανακοινώνω. δημοσιεύω — **γνωστοποίηση** (η) [1856] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδοποιώ.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. faire connaître]

γνωστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ήδη κατακτηθεί ως γνώση, ως πληροφορία· *τα γεγονότα είναι ~ και δεν χρειάζεται να μας τα ξαναθυμίζετε* ΦΡ (λόγ.) ***ως γνωστό(ν)*** όπως είναι γνωστό. όπως όλοι ξέρουν. *η οικονομία αυτής τής χώρας. ~, διέρχεται κρίση* **2.** αυτός που τον γνωρίζουν πολλοί. που είναι εύκολα αναγνωρίσιμος και ανακλήσιμος στη μνήμη. *είναι γνωστοί αυτοί που προκαλούν τα επεισόδια* || *έγινε ~ με τη δεύτερη ταινία του* || *η ~ φωνή που συγκλόνιζε τα πλήθη* || *ο Ηρόδοτος, ~ και ως «ο πατέρας τής Ιστορίας»* ΣΥΝ γνώριμος, διάσημος ΦΡ ***γνωστός και μη εξαιρετέος*** (συνήθ. ειρων.) πασίγνωστος· συνήθ για γνωστά δημόσια πρόσωπα, τα οποία τα συναντά συχνά κανείς σε εκδηλώσεις· *στη δεξίωση ήταν και ο κ. Χ , ~!* **3. *γνωστός*** (ο). ***γνωστή*** (η) (+μου. σου.) αυτός με τον οποίο έχει κανείς σχέση γνωριμίας: *συνάντησα έναν ~ μου* || *έχω πάρα πολλούς ~, αλλά κανένα φίλο* ΣΥΝ γνωριμία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γνω-τός* (το -σ- κατ' αναλογίαν προς το αρχ. *γνωστήρ* «γνώστης») < *gnō- / *gno- (για τη διτυπία βλ. λ. *γνώμη*) μεταπτωτ.

βαθμ τού Ι Ε *genē- «γνωρίζω, ξέρω». πβ σανσκρ jnātá- «γνωστός». λατ. notus, γαλλ. connu «γνωστός» (< λατ. cognitus). ιταλ. cognito, αγγλ acquaint «εξοικειώνω» κ ά. Ομόρρ αρχ *γι-γνώ-σκω, γνώ-μη. γνῶσις (-η), γνωρ-ίζω. ἄ-γνο-ια. ἀνα-γνώ-σ-της* κ.ά Από τυπικές φρ των συμβολαίων προήλθε η φρ *γνωστός και μη εξαιρετέος*. αφού ο συμβολαιογράφος δηλώνει ότι ενώπιόν του προσήλθαν λ χ ο πωλητής και ο αγοραστής. οι οποίοι είναι *γνωστοί και μη εξαιρετέοι εκ τού νόμου*. δηλ δεν υπόκεινται σε δικαστική αντίληψη ούτε είναι ανίκανοι προς δικαιοπραξία]

γόβα (η) {χωρ γεν πληθ } κλασικό. κλειστό γυναικείο παπούτσι *ψηλοτάκουνη ~ || ~ στιλέτο* — (υποκ) **γοβάκι** (το) κ **γοβίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν goba]

γογγύζω ρ αμετβ [μτγν] {γόγγυξα} βγάζω βαθύ ήχο πόνου (σωματικού ή ψυχικού) ή δυσφορίας, βογγώ *ο τραυματίας γόγγυζε από τον πόνο || κάνει όλες τις βαριές εργασίες χωρίς να γογγύζει*

γογγύλι (το) {γογγυλ-ιού | -ιών} **1.** η εδώδιμη σαρκώδης ρίζα (λευκή ή κίτρινη) των φυτών **2.** καθένα από τα φυτά που έχουν τέτοια ρίζα Επίσης **γογγύλη** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < μεσν *γογγύλιν*. υποκ τού μτγν. *γογγύλη* < αρχ *γογγύλος* «στρογγυλός» < I.E. *gong- / *geng-, πβ λατ gingira «ούλο». αρχ νορβ. kǫkkr «όγκος». γερμ. Kanker κ ά]

γογγυσμός (ο) **1.** ο βαθύς, άναρθρος ήχος που εκφράζει πόνο (σωματικό ή ψυχικό) *~ τού αρρώστου / τού τραυματία* ΣΥΝ μουγγρητό. βογγητό **2.** (μτφ) η έκφραση έντονης δυσφορίας και αντίθεσης. το βαθύ παράπονο για δυσβάσταχτη κατάσταση: *ο ~ σιγά-σιγά γινόταν επανάσταση!* Επίσης **γογγητό** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-γκ-, -ίζω*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *γογγύζω*, αβεβ ετύμου. ηχομιμητική λ , που ίσως συνδ. με το ρ *γαγγαίνω* «γελώ. εμπαίζω»]

Γ.Ο.Δ. (η) Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Bundesrepublik Deutschland]

γοερός, -ή (λόγ -ά), -ό (για θρήνο) ηχηρός και έντονα θρηνητικός *το παιδί ξέσπασε σε ~ λυγμούς || ~ κλάμα / παρακάλια / θρήνος* ΣΥΝ δυνατός, θρηνητικός. — **γοερ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γόος* «θρήνος. σπαραγμός» (βλ.λ.) + παραγ επίθημα *-ερός*]

> **γοερός – κραυγαλέος.** Η λ **γοερός** χρησιμοποιείται μερικές φορές λανθασμένα αντί τού **κραυγαλέος**, από το οποίο διαφέρει σημασιολογικώς Δεν είναι σωστό να πούμε *γοερά αντίθεση* ή *με γοερό τρόπο* αντί «κραυγαλέα ή έντονη αντίθεση» ή «με κραυγαλέο ή έντονο τρόπο» κ τ.ό **Γοερός** σημαίνει «έντονα θρηνητικός» και χρησιμοποιείται για κραυγές θρήνου, για μεγάλο θρήνο. Δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με γενική σημ «έντονος, δυνατός» ή και «κραυγαλέος» Η εντύπωση αυτή γεννήθηκε πιθανόν από παρερμηνεία (λαϊκή ερμηνεία) των λόγων τού γνωστού τροπαρίου τής Μ. Πέμπτης *«Σήμερον σὲ θεωροῦσα, ἡ ἄμεμπτος Παρθένος ἐν Σταυρῷ. Λόγε. ἀναρτώμενον, ὀδυρομένη μητρῷα σπλάγχνα, ἐτέτρωτο τὴν καρδίαν πικρῶς καὶ στενάζουσα ὀδυνηρῶς ἐκ βαθους ψυχῆς. παρειὰς σὺν θριξὶ καταξαίνουσα. κατετρύχετο· διὸ καὶ τὸ στῆθος τύπτουσα,* **ἀνέκραζε γοερῶς** *Οἴμοι, θεῖον τέκνον! Οἴμοι. τὸ φῶς τοῦ κόσμου [.]»*

γόης (ο) {γό-ητες κ -ηδες, -ήτων}, **γόησσα** (η) [1869] {γοησσών} **1.** πρόσωπο που ασκεί γοητεία. που συναρπάζει τους άλλους: *Μην τον βλέπεις τώρα που γέρασε! Στα νιάτα του ήταν μεγάλος ~ || ακαταμάχητος ~* **2.** πρόσωπο που επιδρά υπνωτιστικά στη βούληση των άλλων *~ φιδιών* ΣΥΝ γητευτής Επίσης **γόητας** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γοῶ* «βγάζω κραυγή πόνου. θρηνώ» < **γοϝ-άω* < I.E *g^{w}ou- «κραυγάζω. θορυβώ». πβ. αρχ γερμ gi-kewen «ονομάζω», αρχ αγγλ cīegan. ίσως και σανσκρ jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά» κ.ά. Στην Αρχ. η λ *γόης* σήμαινε κυρ τον μάγο, ο οποίος προσπαθεί να σαγηνεύσει το θύμα του ή να επικαλεστεί ένα πνεύμα με κραυγές και θρήνους Η λ. χρησιμοποιείται με ιδιαιτέρως αρνητικό περιεχόμενο στην Κ Δ., *Β' Τιμόθ* 3, 13 *πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον* Η σημερινή σημ είναι μεσν]

γοητεία (η) {χωρ πληθ } **1.** η ιδιαίτερη δύναμη που εκπέμπει η ομορφιά, η ακτινοβολία προσώπου ή πράγματος και η έλξη που προκαλεί· *της προσέδιδαν μεγάλη ~ τα μαύρα εκφραστικά της μάτια || οι γκρίζοι κρόταφοι χαρίζουν ~ || υποκύπτω στη ~ κάποιου || η ~ τής εξουσίας* ΣΥΝ σαγήνη **2.** (συνεκδ.) κάθε χαρακτηριστικό γνώρισμα που χαρίζει αυτή τη δύναμη· *το εκτυφλωτικό λευκό είναι η ~ των Κυκλάδων!* ΣΥΝ θέλγητρο **3.** (σπάν) η πράξη που θεωρείται μαγική. που επιδρά στη βούληση των άλλων ΣΥΝ γητειά. μάγεμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίγλη*.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «μαγεία. σαγήνη», < *γόης* (βλ λ)]

γοητευτικός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που με τα προσόντα του (ομορφιά. εξυπνάδα. στυλ) γοητεύει τους άλλους *είναι ένας ιδιαίτερα ~ άνθρωπος || μια νεαρή με ~ παρουσία || διαθέτει ~ φωνή || ~ βιβλίο / ομιλητής*. — **γοητευτικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ

γοητεύω ρ μετβ [αρχ] {γοήτ-ευσα (λαϊκ -εψα). -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος} **1.** ασκώ γοητεία σε (κάποιον). υποτάσσω στη γοητεία μου *γοήτευε πάντα όσους τον γνώριζαν* ΣΥΝ θέλγω. σαγηνεύω **2.** ***γοητευμένος!*** (γαλλ enchanté) ως φιλοφρόνηση. όταν πρωτογνωρίζει κάποιος μια γυναίκα και συνήθ. προχωρεί σε χειροφίλημα.

γόητρο (το) [1888] {γοήτρου | χωρ πληθ.} η φήμη, η ακτινοβολία που εκπορεύεται από επιτυχία. επίτευγμα. αξίωμα ή άλλο τιμητικό γνώρισμα *το ~ του κλονίστηκε / επλήγη ανεπανόρθωτα από τις πρόσφατες κυβερνητικές ανακατατάξεις || αγώνας χωρίς βαθμολογικό ενδιαφέρον· οι ομάδες παίζουν μόνο για το ~* ΣΥΝ αίγλη. κύρος, πρεστίζ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη*
[ΕΤΥΜ < *γόης* + *-τρο*. κατά τα *θέλγητρο. φόβητρο*]

Γ.Ο.Κ. (ο) Γενικός Οικοδομικός Κανονισμός.

Γολγοθάς (ο) **1.** λόφος τής Ιερουσαλήμ. που από τους Ευαγγελιστές μαρτυρείται ως τόπος σταυρώσεως των καταδικασμένων σε θάνατο. όπου σταυρώθηκε και ο Ιησούς Χριστός **2.** (μτφ ως προσηγορικό) κάθε πορεία μεγάλου πόνου ή εξευτελισμού: *όλη της η ζωή ήταν ένας ατέλειωτος ~*
[ΕΤΥΜ < μτγν *Γολγοθᾶς* < αραμ. Golgoltá < εβρ Gulgoltá «κρανίο», πβ Κ Δ Ματθ 27, 33· *.ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Γολγοθᾶ. ὅ ἐστιν Κρανίου Τόπος* (= εβρ. Gulgolét) *λεγόμενος*]

γολέτα (η) {γολετών} ΝΑΥΤ ιστιοφόρο που διαθέτει πρωραίο και κεντρικό ιστό και πρωραία και πρυμναία πανιά ΣΥΝ (επίσ.) ημιολία
[ΕΤΥΜ < βεν. goleta < γαλλ. goélette < κελτ gwelan «γλάρος»].

Γολιάθ (ο) {άκλ } **1.** Π.Δ. ο Φιλισταίος γίγαντας, τον οποίο σκότωσε ο Δαβίδ με πέτρα που του έριξε με σφεντόνα **2.** (μετωνυμ.) (α) ο γιγαντόσωμος (βλ *Δαβίδ και Γολιάθ*, λ *Δαβίδ*) (β) άμυαλος με κτηνώδη δύναμη
[ΕΤΥΜ μτγν < εβρ Goljáth. αγν ετύμου, ίσως συνδ. με τη Γαθ (Gath), μία από τις πέντε φιλισταϊκές πόλεις, από την οποία καταγόταν ο Γολιάθ]

γόμα (η) → γόμμα

γομαλάκα (η) → γομμαλάκα

γομάρα (η) [μεσν.] {χωρ γεν πληθ } (λαϊκ.) **1.** η γαϊδούρα **2.** (μτφ.-υβριστ) γυναίκα παχιά ή άξεστη. αναίσθητη.

γομάρι (το) {γομαρ-ιού | -ιών} **1.** (σπάν) το φορτίο που φορτώνεται σε ζώο *τρία ~ ξύλα* ΣΥΝ φορτίο **2.** (συνεκδ) ο γάιδαρος ή το μουλάρι· (γενικότ) το μεγαλόσωμο ζώο· (μτφ -μειωτ) **3.** ο μεγαλόσωμος άνθρωπος **4.** άνθρωπος χωρίς αγωγή και ευαισθησία ΦΡ ***γομάρι ξεκαπίστρωτο*** (εμφατ.) για άξεστο και χωρίς ευαισθησία άνθρωπο ΣΥΝ γαϊδούρι ξεσαμάρωτο - (υποκ.) **γομαράκι** (το)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γομάριον*, υποκ τού αρχ *γόμος* «φορτίο» < *γέμω* «γεμίζω»]

γόμμα (η) (σχολ. ορθ *γόμα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κομμάτι από καουτσούκ επεξεργασμένο και τυποποιημένο. που διατίθεται στο εμπόριο σε μεγάλη ποικιλία για το σβήσιμο γραπτών από μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ γομμολάστιχα. σβηστήρας, σβηστήρι **2.** κόλλα ή κολλώδης επικάλυψη από κόμμι — (υποκ) **γομμίτσα** κ. **γομμούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κόμη*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < ιταλ gomma < λατ. gummi < αρχ *κόμμι* (βλ.λ.)]

γομμαλάκα (η) **1.** ρητίνη που βρίσκεται σε κλαδιά δέντρων τής ΝΑ. Ασίας και κυκλοφορεί στο εμπόριο σε φύλλα και χρησιμοποιείται για την κατασκευή βερνικιών **2.** το βερνίκι που κατασκευάζεται διαλύοντας το παραπάνω υλικό σε οινόπνευμα ή παρόμοιο διαλυτικό.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gomma lacca]

γομμολάστιχα (η) {χωρ γεν πληθ.} επεξεργασμένο κομμάτι καουτσούκ. που χρησιμοποιείται για να σβηστεί κάτι που έχει γραφτεί με μελάνι ή μολύβι ΣΥΝ γόμμα. σβηστήρας
[ΕΤΥΜ Αντιδάν . < ιταλ. gomma elastica. βλ λ *γόμμα. ελαστικός*]

Γόμορρα (τα) → Σόδομα και Γόμορρα

γόμος (ο) (διαλεκτ) **1.** οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως γέμισμα *~ φαγητού / όπλου / κλινοστρωμάτων / μαξιλαριών* ΣΥΝ γέμιση **2.** κάθε είδους φορτίο (για υποζύγια ή πλοία) ΣΥΝ φορτίο, βάρος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γέμω* «γεμίζω»]

γομφίος (ο) καθένα από τα δόντια με στρογγυλεμένη ή επίπεδη επιφάνεια, που χρησιμεύουν στο μάσημα τής τροφής.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γομφίος* (ενν *ὀδούς*) < *γόμφος* (βλ.λ)]

γόμφος (ο) (αρχαιοπρ) το καρφί
[ΕΤΥΜ αρχ. < *gombh-, ετεροιωμ βαθμ τού I.E. *gembh- «δαγκώνω», πβ σανσκρ. jámbhah «δόντι». αρχ. γερμ. kamb «χτένα» (που έχει δηλ. δόντια). αγγλ comb. γερμ Kamm κ ά].

γόμφωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} (λόγ) **1.** η σύνδεση με γόμφους (βλ λ) **2.** ΑΝΑΤ είδος συνάρθρωσης
[ΕΤΥΜ < μτγν *γόμφωσις* < αρχ *γομφῶ (-όω)* < *γόμφος* (βλ λ.)]

γομώνω ρ μετβ. {γόμω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** (για όπλα) βάζω μέσα σφαίρα. τοποθετώ την απαιτούμενη ποσότητα εκρηκτικής ύλης ΣΥΝ γεμίζω **2.** γεμίζω σκεύος ή άνοιγμα (σε φαγητό). κυρ. στοιβάζοντας μείγμα διαφόρων υλικών.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γομῶ (-όω)* «γεμίζω, φορτώνω» < αρχ. *γόμος* «φορτίο» < *γέμω* «γεμίζω» Η σημ 2 αποδίδει το γαλλ charger]

γόμωση (η) [1871] {-ης κ. ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (για όπλα) το γέμισμα με εκρηκτική ύλη **2.** η εκρηκτική ύλη που απαιτείται για το γέμισμα όπλου
[ΕΤΥΜ < μτγν *γόμωσις* < *γομῶ (-όω)* (βλ. λ. *γομώνω*) Οι σημερινές σημ. αποδίδουν το γαλλ charge]

γομωτήρας (ο) όργανο για τη γόμωση (όπλου)
[ΕΤΥΜ < *γομώνω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*, απόδ. τού γαλλ. chargeur]

γόνα (το) → γόνατο

γονάδα (η) ΒΙΟΛ -ΦΥΣΙΟΛ (συνήθ στον πληθ) αδένας που παράγει τα αναπαραγωγικά κύτταρα των ζώων οι όρχεις είναι οι αρσενικές γονάδες και οι ωοθήκες οι θηλυκές
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ gonade (< αρχ *γονή* «το σύνολο των απογόνων»)].

γονσδοτροπίνη (η) ΦΥΣΙΟΛ ορμόνη τής υπόφυσης που κινητοποιεί τους γεννητικούς αδένες για την έκκριση των ορμονών τους
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ gonadotrop(h)in].

γονατιά (η) χτύπημα με το γόνατο

γονατίζω ρ αμετβ. κ μετβ [μτγν] {γονάτισ-α. -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** λυγίζω το ένα ή και τα δύο πόδια. ώστε να ακουμπώ με το γόνατο στο έδαφος. *γονάτισε μπροστά στο εικονοστάσι και άρχισε να προσεύχεται* (μτφ) **2.** υποκλίνομαι εκφράζοντας θαυμασμό ή σεβασμό· ~

μπροστά στη γυναικεία ομορφιά' || ~ *ευλαβικά μπροστά στον Θεό* **3.** λυγίζω, κλονίζομαι αδυνατώντας να αντεπεξέλθω, φθάνω στην ταπείνωση, την εξάντληση: *οι πρόσφυγες είχαν γονατίσει από την πείνα και τις κακουχίες* ΣΥΝ καταβάλλομαι, ηττώμαι ♦ (μετβ.) **4.** κάνω (κάποιον) να προσπέσει στα γόνατα **5.** (συνήθ μτφ.) οδηγώ στην εξάντληση ή την ταπείνωση, στην εξαθλίωση: *η οικονομική κρίση γονάτισε πολλές επιχειρήσεις* || *η αρρώστια δεν τον γονάτισε ακόμα, κρατάει γερά* ΣΥΝ καταβάλλω, νικώ — **γονάτισμα** (το) [μτγν]

γονατιστός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που έχει γονατίσει· *την ικέτευε ~.* — **γονατιστά** επίρρ [μεσν.].

γόνατο (το) {γονάτ-ου | -ων} **1.** η άρθρωση τού ανθρώπινου ποδιού μεταξύ μηρού και κνήμης, που επιτρέπει στο πόδι να λυγίζει ΦΡ ***πέφτω στα γόνατα*** (εμφατ.) παίρνω θέση ικεσίας, ικετεύω: *τον θερμοπαρακάλεσα, έπεσα στα γόνατα, αλλά αυτός τίποτα ανένδοτος'* **2.** (γενικότ.) η κεντρική περιοχή τού ποδιού ανάμεσα στον μηρό και στη γάμπα *η φούστα σταματούσε περίπου στο ~* || *παίρνω το παιδί στα ~ μου* || *παίζω το μωρό στα ~ μου* (πάνω στα γόνατά μου) ΦΡ (μτφ) (α) ***λύνονται / κόβονται τα γόνατα (κάποιου)*** (*γούνατά τινος λύειν*, Όμηρος) για περιπτώσεις μεγάλης και καταλυτικής συγκίνησης ή κλονισμού (συνήθ. από είδηση απρόσμενη ή δυσάρεστη): *μου κόπηκαν τα γόνατα απ᾽ την τρομάρα* (β) ***(γραμμένος) στο γόνατο / στο πόδι*** για περιπτώσεις που κάτι γίνεται με μεγάλη προχειρότητα ή βιασύνη: *αυτή η εργασία φαίνεται πως είναι γραμμένη ~* ΣΥΝ στο πόδι (γ) ***μεγαλώνω (κάποιον) στα γόνατά μου*** αναλαμβάνω την επίβλεψη και τη φροντίδα (κάποιου) από πολύ μικρή ηλικία· *έχει μεγάλο δέσιμο με την αδελφή της, στα δικά της γόνατα μεγάλωσε!* **3.** (συνεκδ) (σε παντελόνια) το τμήμα τού υφάσματος που καλύπτει την περιοχή τού γονάτου: *το τζιν ξέβαψε στα ~* Επίσης (λαϊκ) **γόνα** (υποκ) **γονατάκι** (το) (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γόνατον*, από τον πληθ. *γόνατα* τού αρχ. *γόνυ, -ατος*, κατά το σχήμα *πρόβατα – πρόβατο*. Το αρχ *γόνυ, γόνατος* < **γόνϜατος* < θ. **γονϜ-*, ετεροιωμ βαθμ. τού Ι.Ε *gen-u- «γόνατο», πβ σανσκρ. jānu, λατ genu, γαλλ. genou, γοτθ kniu, αγγλ knee, γερμ Knie κ.ά Η συνήθεια που είχαν οι αρχαίοι γεννήτορες να δείχνουν ότι αναγνωρίζουν την πατρότητα τού νεογνού τοποθετώντας το στα γόνατά τους, οδήγησε στον σχηματισμό των λατ. genuinus «γνήσιος» (< genu «γόνατο»), εξού και ισπ. genuino. Ομόρρ. *γων-ία* (< **γον-Ϝ-ία*) Ο μεσν τ *γόνα*, από τον πληθ. *(τὰ) γόνατα*, όπου η κατάλ. *-τα* θεωρήθηκε άρθρο (κατά το *πρᾶγμα – πράγματα*)]

γόνδολα (η) {χωρ. γεν. πληθ } μακρόστενη με ανασηκωμένη πλώρη, αβαθής και με επίπεδο πάτο βάρκα, που χρησιμοποιείται για σύντομες μετακινήσεις στα κανάλια τής Βενετίας και οδηγείται από έναν κωπηλάτη που κινεί το κουπί όρθιος πάνω στην πρύμνη.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < ιταλ. gondola, πιθ. < μεσν. *κοντούρα* «μικρό πλοίο που περιέπλεε τις ακτές», θηλ τού επιθ *κόντουρος* < *κοντός* + *-ουρος* < *οὐρά*].

γονδολιέρης (ο) {γονδολιέρηδες} ο κωπηλάτης γόνδολας.
[ΕΤΥΜ < ιταλ. gondoliere].

γονέας (ο/η) {γον-είς, -έων} **1.** ο πατέρας ή η μητέρα παιδιού **2.** ***γονείς*** (οι) ο πατέρας και η μητέρα ενός παιδιού· *ενημέρωση γονέων και κηδεμόνων στο σχολείο* ΦΡ (α) ***αμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα*** βλ. λ *αμαρτία* (β) (εκφραστ.-λαϊκ) ***πείνα και των γονέων*** για περιπτώσεις πολύ μεγάλης φτώχιας και στέρησης· *εδώ δεν είχαν να φάνε ~!* Επίσης (λαϊκ) **γονιός** [μεσν]
[ΕΤΥΜ < αρχ *γονεύς* < θ. *gon-, ετεροιωμ βαθμ. τού Ι Ε. *gen-, όπως εμφανίζεται στις λ *γεν-νῶ, γέν-ος* (βλ.λ.) Το μεσν. *γονιός* < *γονεός* (< *οἱ γονέοι*, μεταπλ τ. από τη γεν πληθ. *γονέων*) < αρχ *γονεύς* Η φρ. *και των γονέων* προέρχεται από την επιμνημόσυνη ακολουθία (*μνήσθητι Κύριε ἀδελφῶν, πάππων, προπάππων καὶ τῶν γονέων*), όπου η τελευταία θέση εξασφάλιζε έμφαση]

γονεϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον γονέα (πβ λ. *γονικός*)
[ΕΤΥΜ Εσφαλμ. τ. που προέρχεται από απόσπαση τού *γονέ-* (αντί τού θ. *γον-*) από το ουσ *γον-έας*. Ο κανονικός σχηματισμός είναι *γον-ικός* (αρχ.), πβ κ *εισαγγελ-έας – εισαγγελ-ικός*]

γονεωνυμικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που ονομάζεται από το όνομα τού γονέα του **2.** ΓΛΩΣΣ ***γονεωνυμικά*** (τα) κατηγορία μετονοματικών ουσιαστικών σε *-ιδεύς, -όπουλο* κ λπ που δηλώνουν το νεογνό ζώου: *λέων - λεοντιδεύς, λύκος – λυκόπουλο, κότα - κοτόπουλο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γονεύς* + *-ωνυμικός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ *ὄνυμα*, αιολ. τ τής λ *ὄνομα*]

γονή (η) {χωρ πληθ.} **1.** καθένας από τους απογόνους (κάποιου) ΣΥΝ παιδί, γέννημα **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των απογόνων (κάποιου): *όλοι τους είναι άτιμη φάρα, ~ τού αρχικλέφτη* ΣΥΝ γενιά, φύτρα· ΦΡ (μτφ) ***γονή διαβόλου*** (για πρόσωπα, γενιές) ο εξαιρετικά έξυπνος, πονηρός και πανούργος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ *γον-*, ετεροιωμ βαθμ. τής ρίζας *γεν-* (Ι.Ε *gen-), που απαντά και στο ουσ. *γέν-ος* (βλ λ.)].

-γονία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** γέννηση: *αρρενο-γονία, θηλυ-γονία* **2.** δημιουργία *κοσμο-γονία, ορεο-γονία* **3.** βιολογική εξέλιξη *φυλο-γονία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ *θεο-γονία, θηλυ-γονία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-γόνος* (βλ.λ.) ή από το μορφολογικό σχήμα τους, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ γαλλ spermato-gonie)]

γονίδιο (το) {γονιδί-ου | -ων} ΒΙΟΛ η βασική φυσική μονάδα κληρονομικότητας, που περιέχεται στα χρωμοσώματα, αποτελείται από D N A ή R N.A (βλ λ) και μεταδίδεται κληρονομικά στον απόγονο, καθορίζοντας τα εγγενή χαρακτηριστικά του ΣΥΝ γόνος — **γονιδιακός,** -ή, -ό, **γονιδιακά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ξίδι*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < νεολατ gonidium, αγγλ gene]

γονιδίωμα (το) {γονιδιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ το σύνολο των γονιδίων ενός οργανισμού ΣΥΝ γένωμα
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. Genom, που αποσπάστηκε από το σύνθ Genotypus (βλ λ. *γενότυπος, γένωμα*)].

γονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους γονείς. *πήρε ~ άδεια από την εργασία του* **2.** αυτός που προέρχεται ή παρέχεται από τους γονείς: *το ένα σπίτι το έχτισε πρόσφατα· το άλλο είναι το ~ του* **3.** ΝΟΜ (α) ***γονική παροχή*** η μεταβίβαση ακίνητου περιουσιακού στοιχείου από γονέα στο παιδί του με συμβολαιογραφική πράξη (β) ***γονική μέριμνα*** βλ. λ *μέριμνα* **4.** ***γονικά*** (τα) (α) οι γονείς: *πριν παντρευτούν, έπρεπε να του γνωρίσει τα ~ της* (β) η κληρονομημένη από τους γονείς ακίνητη περιουσία *κάθε λίγο πηγαίνει στο χωριό του να επιθεωρήσει τα ~ του.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γονή* (βλ.λ)]

γονιμοποίηση (η) [1845] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΒΙΟΛ η ένωση δύο ειδικών αναπαραγωγικών κυττάρων (γαμετών) για τον σχηματισμό ενός ζυγωτού, τού πρώτου κυττάρου ενός νέου οργανισμού η βιολογική λειτουργία με την οποία παράγεται ένας νέος οργανισμός, *εξωσωματική ~* (βλ λ *εξωσωματικός*) **2.** (ειδικότ.) (α) η βιολογική λειτουργία που οδηγεί στην παραγωγή καρπών (β) ***τεχνητή γονιμοποίηση*** (i) η πρόκληση εγκυμοσύνης με τεχνητά μέσα, κυρ. για την επίτευξη εκλεκτής ράτσας ζώων και τη διευκόλυνση τής μαζικής αναπαραγωγής ειδών που αποδίδουν οικονομικό όφελος (ii) ΙΑΤΡ (για ζευγάρια που αντιμετωπίζουν πρόβλημα τεκνοποίησης) μέθοδος γονιμοποίησης (σημ. 1) με τεχνητά μέσα που συνίσταται στην εισαγωγή σπέρματος (που προέρχεται από δότη) στον γυναικείο κόλπο ή στην κοιλότητα τής μήτρας (σπερματέγχυση) κατά τις ημέρες τής ωορρηξίας: *δεν μπορούσαν να κάνουν παιδί και κατέφυγαν στην ~.* — **γονιμοποιητικός,** -ή, -ό

γονιμοποιός, -ός, -ό [1856] αυτός που καθιστά (κάποιον/κάτι) γόνιμο: ~ *δύναμη / γύρη.*

γονιμοποιώ ρ μετβ [1845] {γονιμοποιείς. | γονιμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για ζώα και φυτά) καθιστώ (κάτι) γόνιμο· συντελώ έτσι, ώστε από κάτι να γεννηθεί / να παραχθεί κάτι άλλο συνήθ μέσω τής φυσικής διαδικασίας τής αναπαραγωγής· (για γεννητικά κύτταρα αντίθετου φύλου) *το σπερματοζωάριο (τού άνδρα) γονιμοποιεί το ωάριο (τής γυναίκας)* || *η γύρη των λουλουδιών γονιμοποιεί τα φυτά* ΣΥΝ (για φυτά) καρποφορώ ΑΝΤ στειρώνω **2.** (μτφ.) επηρεάζω ή επενεργώ σε (κάτι) με τρόπο που να λειτουργεί δημιουργικά, να παράγει νέα και πρωτότυπα στοιχεία (στον χώρο τής διανόησης, τής τέχνης κ.λπ): *ο Γαλλικός Διαφωτισμός γονιμοποίησε τη σκέψη πολλών Ελλήνων λογίων* || *η επαφή με διάφορα αισθητικά ρεύματα γονιμοποίησε την καλλιτεχνική φαντασία τού ζωγράφου.*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. féconder]

γόνιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί και αποδίδει καρπούς: ~ *χωράφια / εκτάσεις / εδάφη* ΣΥΝ εύφορος, καρποφόρος, παραγωγικός ΑΝΤ άγονος, στείρος· ΦΡ (μτφ.) ***γόνιμο έδαφος*** οι ευνοϊκές συνθήκες *στην Αθήνα τού Περικλή οι φιλόσοφοι έβρισκαν ~ για να αναπτύξουν τις θεωρίες τους* **2.** (μτφ.) (α) αυτός που ευνοεί τη δημιουργία ή την απόδοση άφθονων αποτελεσμάτων, που προσφέρει πολλά. ~ *συνεργασία / προβληματισμός / κριτική / σταδιοδρομία* ΣΥΝ δημιουργικός, αποτελεσματικός (β) αυτός που είναι κατάλληλος για αναπαραγωγή: *μια γυναίκα μπορεί να συλλάβει όταν βρίσκεται στις ~ μέρες της.* — **γόνιμα / γονίμως** [μτγν] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γόνος*].

> **γόνιμος: συνώνυμα.** Οι λέξεις διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τα πεδία όπου εμφανίζουν παραγωγικότητα υλικό, πνευματικό, κοινωνικό. Το **γόνιμος** έχει την ευρύτερη από όλα σημασία *γόνιμο έδαφος* (ύλη) – *γόνιμη φαντασία* (πνεύμα) – *γόνιμη συνεργασία* (κοινωνία). Στον αντίποδα βρίσκεται το **εύφορος**, που χρησιμοποιείται μόνο υλικά *(εύφορη γη)* Ενδιαμέσως χρησιμοποιούνται τα: **καρποφόρος** για ύλη (καρποφόρα δέντρα) και κοινωνικό πεδίο (*καρποφόρα συνεργασία / εργασία*)· **δημιουργικός** - στο πνευματικό και κοινωνικό πεδίο *(δημιουργική σκέψη / φαντασία - δημιουργικός διάλογος / αναζήτηση)* **παραγωγικός** στο υλικό και κοινωνικό πεδίο *(παραγωγικές περιοχές – παραγωγική εργασία / επιχείρηση / δυνάμεις)*

γονιμότητα (η) [μτγν] {χωρ πληθ } **1.** η ιδιότητα τού γόνιμου, η ικανότητα απόδοσης καρπών ή αναπαραγωγήής. *αρχαία θεά τής ~* **2.** (μτφ) η ικανότητα για δημιουργία, για απόδοση ευνοϊκών αποτελεσμάτων. ~ *φαντασίας*

γονιός (ο) → γονέας

γονόκοκκος (ο) [1894] ΒΙΟΛ -ΙΑΤΡ βακτήριο που προκαλεί γονόρροια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < *γόνος* + *κόκκος*, < νεολατ gonococcus].

γονόρροια (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ μεταδοτική, πυώδης φλεγμονή τής ουρήθρας ή τού κόλπου, που προκαλείται από βακτηρίδιο ΣΥΝ βλεννόρροια, γονοκοκκική ουρηθρίτιδα
[ΕΤΥΜ μτγν < *γόνος* + *-ρροια* < *ρέω*]

γόνος (ο) (λόγ.) **1.** ο απόγονος (συνήθ οικογένειας με κύρος): ~ *καλής οικογενείας* || ~ *ξεπεσμένης αριστοκρατικής οικογένειας* ΣΥΝ παιδί, τέκνο, απόγονος **2.** κάθε σπέρμα ικανό να δημιουργήσει ζωντανό οργανισμό ΣΥΝ σπέρμα, σπόρος
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ **γον-*, ετεροιωμ βαθμ τής ρίζας *γεν-* (Ι Ε. *gen), που απαντά και στο ουσ *γέν-ος* (βλ.λ.)]

-γονος[1] λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν την καταγωγή ενός προσώπου, τη θέση του στη διαδοχή των γενεών: *από-γονος, επί-γονος, πρό-γονος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἐπι-γονος*,

από-γονος). που προέρχεται από το θ *γον-* τού ρ. *γίγνομαι* (παρακ. *γέγον-α*) Βλ. κ. *γόνος*]

-γόνος², -α (λόγ -ος), -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών (σε ουδ) που δηλώνουν ότι κάτι παράγει ή προκαλεί κάτι: *σιελογόνος αδένας* || *καρκινογόνα τρόφιμα* || (κ. ως ουσ.) *η χρήση δακρυγόνων από την αστυνομία* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γενής*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *τεκνο-γόνος*, μτγν *τερατο-γόνος*), που προέρχεται από θ. τού ρ *γίγνομαι* (βλ λ *-γονος*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ χ. γαλλ. antigène «αντιγόνο» με εσφαλμ. χρήση τού -gène < *-γενής*, γαλλ oo-gone «ωογόνος» κ ά)]

γονότυπος κ **γενότυπος** (ο) {γονοτύπ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ το σύνολο των γονιδίων που μεταβιβάζονται από τον γονέα και καθορίζουν τα χαρακτηριστικά τού απογόνου — **γονοτυπικός**, -ή, -ό, **γονοτυπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Εσφαλμ αποδ. τού ελληνογενούς γερμ. Genotyp Ορθότ είναι η αποδ *γενότυπος*].

γόνυ (το) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ.} (λόγ.) το γόνατο κυρ στη ΦΡ ***κλίνω το γόνυ*** (*επί γόνυ κέκλιται*, Αισχύλ. *Πέρσαι* 931) (α) γονατίζω (β) (μτφ.) εκφράζω τον βαθύ μου σεβασμό: ~ *στους ένδοξους νεκρούς*
[ΕΤΥΜ αρχ , βλ. λ. *γόνατο*]

γονυκλινής, -ής, -ές {γονυκλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) γονυπετής (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -*ης*, -*ης*, -*ες*
[ΕΤΥΜ μτγν < *γόνυ* «γόνατο» + -*κλινής* < *κλίνω*].

γονυκλισία (η) [μτγν] {γονυκλισιών} (λόγ.) το να πέφτει κανείς στα γόνατα για ικεσία ή ως ένδειξη ταπεινότητας: *τον ικέτευε με γονυκλισίες και κλάματα* ΣΥΝ γονάτισμα.

γονυπετής, -ής, -ές {γονυπετ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται πεσμένος στα γόνατα (για ικεσία ή λόγω ταπεινότητας): *προσευχήθηκε ~ μπροστά στην εικόνα* ΣΥΝ γονυκλινής, γονατιστός **2.** αυτός που εκδηλώνεται με γονυκλισία. ~ *προσευχή* / *ικεσία* ΣΥΝ γονυκλινής. — **γονυπετώς** επίρρ., **γονυπετώ** ρ. [μτγν] {-είς } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γόνυ* «γόνατο» + -*πετής* < *πίπτω* (πβ. απρφ αορ β' *πεσεῖν*)]

γόος (ο) (σπάν.) η θρηνητική και έντονη φωνή που βγάζει κανείς από έντονο ψυχικό πόνο. η σπαρακτική κραυγή ΣΥΝ οιμωγή, οδυρμός.
[ΕΤΥΜ αρχ < *γοῶ* «βγάζω κραυγή πόνου, θρηνώ» < **γοϜ-άω* < Ι.Ε. *gʷou- «κραυγάζω, θορυβώ», πβ αρχ. γερμ. gi-kewen «ονομάζω», ίσως σανσκρ. jó-gu-ve «φωνάζω δυνατά». Ομόρρ. *γό-ης*, *γο-ερός*, *γο-ητεία*, *βο-ῶ* (βλ.λ.) κ.ά]

γόπα (η) ➝ γώπα

Γοργίας (ο) ένας από τους σημαντικότερους αρχαίους Έλληνες σοφιστές και ρήτορες (5ος αι π.Χ) αμφισβητούσε τη γνωστική ικανότητα τού νου και την ύπαρξη τού αληθινού, τη θέση τού οποίου έπαιρνε το εύλογο· έδινε σημασία στην εύστοχη εκμετάλλευση τής κατάλληλης ευκαιρίας και στον λόγο του έδινε έμφαση στα σχήματα *(γοργίεια σχήματα)*
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν < επίθ. *γοργός* (βλ λ.), πβ. κ. *Λυσ-ίας*, *Κριτ-ίας*, *Ἀγαθ-ίας*]

γοργο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ταχύτητα· *γοργο-τάξιδος*, *γοργο-κίνητος*, *γοργο-φτέρουγος*, *γοργο-πόδαρος*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μεσν. και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ *γοργός* (βλ λ)].

γοργόν (το) ΜΟΥΣ (στη βυζαντινή μουσική σημειογραφία) σημείο που ανήκει στις «έγχρονες υποστάσεις», υποδεικνύει τη διαίρεση τού μουσικού χρόνου σε δύο ίσα τμήματα (ως αποτέλεσμα, με όρους τής ευρωπαϊκής μουσικής, εάν ο μουσικός «χρόνος» αντιστοιχεί στο «τέταρτο», με τη χρήση τού «γοργού» εκτελούνται «όγδοα»)

γοργόνα (η) {χωρ γεν πληθ } **1.** μυθικό θαλασσινό πλάσμα με μορφή γυναίκας από τη μέση και πάνω (κεφάλι, χέρια, κορμός) και ψαριού από τη μέση και κάτω (ουρά): *στη λαϊκή παράδοση η ~ εμφανίζεται ως αδελφή τού Μεγαλέξαντρου* (βλ κ λ *βασιλεύω*) **2.** (συνεκδ.) ακρόπρωρο (βλ.λ.) με την παραπάνω μορφή, που πίστευαν πως προστάτευε το πλοίο από το κακό μάτι
[ΕΤΥΜ < αρχ *Γοργών*, από τον πληθ *Γοργόνες (αἱ)* τού ονόματος *Γοργώ* (βλ λ), το οποίο δήλωνε ένα τέρας τής ελλην μυθολ.].

γοργοπόδαρος, -η, -ο [μεσν] (λαϊκ.) αυτός που μπορεί να τρέχει με μεγάλη ταχύτητα, που έχει γρήγορα πόδια ΣΥΝ (αρχαιοπρ) ωκύπους

Γοργοπόταμος (ο) ποταμός τής Α Στερεάς Ελλάδας που πηγάζει από την Οίτη και πριν από τις εκβολές του συμβάλλει στον Σπερχειό γνωστός για την ανατίναξη τής γέφυράς του (1942) από τις δυνάμεις τής Εθνικής Αντίστασης, η οποία συνέβαλε στην επιτυχή έκβαση τού αγώνα κατά των Γερμανών

γοργός, -ή, -ό (λαϊκ) γρήγορος, σβέλτος: *έφυγε με ~ βήματα* || ~ *ρυθμοί* ΦΡ (παροιμ.) ***το γοργόν και χάριν έχει*** για τη χρησιμότητα τής λήψης ή επικύρωσης αποφάσεων ή τέλεσης πράξεως σε σύντομο χρονικό διάστημα, χωρίς καθυστέρηση· *μια και τ' αποφασίσαμε, ας υπογράψουμε και τα συμβόλαια ~!* ΣΥΝ στη βράση κολλάει το σίδερο — **γοργά** επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «φοβερός, τρομακτικός». < *Γοργώ* (βλ.λ.), τέρας τής μυθολ., σύμφωνα με την οποία όποιος την αντίκριζε κατά πρόσωπο γινόταν μάρμαρο Έτσι η λ *γοργός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως χαρακτηρισμός τού βλέμματος, τής όψης κάποιου, π.χ. *«ὄμμασι γοργός»* (Ευριπ. *Φοίνισσαι* 146), *«γοργότεροι ἰδεῖν»* (Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβ* 4 4.3) κ ά Η σημερινή σημ «ταχύς» είναι μτγν]

Γοργώ (η) {-ως κ -ούς} ΜΥΘΟΛ η Μέδουσα μία από τις Γοργόνες (οι άλλες Σθενώ και Ευρυάλη)· αντίθετα από τις αδελφές της ήταν θνητή, είχε τερατώδη εμφάνιση και μεταμόρφωνε σε πέτρα όποιον την κοίταζε τη σκότωσε ο Περσέας Επίσης **Γοργόνα**

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., ομόρριζο τού επιθ. *γοργός* (βλ.λ.), αγν. ετύμου Ορισμένοι ανάγουν τις δύο λ. σε Ι Ε τ *garəg- «τρομακτικός, φρικαλέος» (πβ αρχ ιρλ garg «άγριος», αρχ. σλαβ. groza «φρίκη») ή τις συνδέουν με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *γέργερος· βρόγχος* Καμία από τις προτάσεις δεν ευσταθεί]

γόρδιος δεσμός (ο) **1.** ο άλυτος κόμπος που βρισκόταν στο Γόρδιο τής Φρυγίας και που, κατά τους χρησμούς, όποιος τον έλυνε θα κατακτούσε όλη την Ασία ο Μ. Αλέξανδρος, αντί να τον λύσει, τον έκοψε με το σπαθί του **2.** (μτφ.) κάθε πολύπλοκο και δυσεπίλυτο πρόβλημα, μπερδεμένη κατάσταση *ο ~ τής εθνικής οικονομίας απαιτεί δραστικές λύσεις* ΦΡ ***λύνω / κόβω τον γόρδιο δεσμό*** επιλύω τολμηρά και αποφασιστικά ένα περίπλοκο πρόβλημα: *χρειάζονται τολμηρές αποφάσεις για να λυθεί ο ~ των σημερινών αδιεξόδων.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Γόρδιον*, πόλη τής Φρυγίας, < *Γόρδιος*, βασιλιάς και ιδρυτής τού φρυγικού κράτους, αγν ετύμου].

γορίλλας (ο) {γοριλλών} **1.** ο μεγαλύτερος ανθρωποειδής πίθηκος τής Αφρικής· βαρύ και δυνατό ζώο με μαύρο τρίχωμα και δέρμα, πλατιούς ώμους, μακριά δυνατά χέρια και κοντά πόδια, άτριχο στήθος και πρόσωπο **2.** (μτφ.) άνθρωπος με θηριώδη και πρωτόγονη εμφάνιση, που προκαλεί φόβο ή απαρέσκεια στους άλλους ΣΥΝ αγριάνθρωπος, ουρακοτάγκος **3.** (μτφ.-μειωτ.) ο σωματοφύλακας *έχει προσλάβει και δύο ~, για να κάθονται στην είσοδο* - (υποκ.) **γοριλλάκι** (το) (σημ 1)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Γορίλλαι (αἱ)*, ονομασία φυλής δήθεν τριχωτών γυναικών (προφανώς πιθήκων) τής Αφρικής, αγν ετύμου]

Γ.Ο.Σ. (οι) Γενικοί Όροι Συναλλαγών· όροι που έχουν διατυπωθεί εκ των προτέρων για απροσδιόριστο αριθμό μελλοντικών συμβάσεων (συνήθ μεταξύ προμηθευτών και καταναλωτών)

γοτθικός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Γότθους· ~ *αλφάβητο* / *γράμμα* / *επιδρομή* / *επίδραση* **2.** (για εικαστικές τέχνες, κυρ. αρχιτεκτονική) αυτός που σχετίζεται με την τεχνοτροπία που άνθησε και επικράτησε στη Δ Ευρώπη μεταξύ 1150 και 1500 και χαρακτηρίζεται από περίπλοκη και πλούσια διακόσμηση, οξυκόρυφα τόξα, θόλους με ραβδώσεις και προοδευτική εκλέπτυνση και ελάφρυνση τής κατασκευής **3.** ***γοτθικό μυθιστόρημα*** το μυθιστόρημα που χαρακτηρίζεται από σκοτεινή, μελαγχολική ή και απειλητική ατμόσφαιρα, γεμάτη μυστήριο και γεγονότα που προκαλούν φρίκη

Γότθος (ο) ΙΣΤ μέλος γερμανικού λαού, κλάδοι τού οποίου είναι οι Βησιγότθοι και οι Οστρογότθοι, γνωστοί για τις συγκρούσεις τους με τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και το Βυζάντιο (κατά τους πρώιμους χρόνους τής σύστασής του).
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν λατ. Gothi < γοτθ gutōs, gutans, αγν. ετύμου. Ανεπιβεβαίωτες παραμένουν οι προσπάθειες συνδέσεως με αρχ γερμ got «θεός» ή με ρίζα *gaut- «ρέω»].

Γουαδελούπη (η) συστάδα νησιών των Μικρών Αντιλλών στην Καραϊβική Θάλασσα, που υπάγεται στη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Guadeloupe, που οφείλεται στον Χρ Κολόμβο, ο οποίος το 1493 έδωσε στα νησιά το όνομα τού ισπανικού μοναστηριού Santa María de Guadalupe (ποταμός τής Ισπανίας, < αραβ. wādī «ποταμός» + λατ. lupus «λύκος»)].

Γουατεμάλα (η) (ισπ República de Guatemala = Δημοκρατία τής Γουατεμάλας) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα την πόλη τής Γουατεμάλας, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κετζάλ.
[ΕΤΥΜ < ισπ. Guatemala < quauntemallan «χώρα τού αετού», λ των Αζτέκων, ή < uhatzmalha «βουνό με αναβλύζοντα νερά», που θα αναφερόταν στο ηφαίστειο Άγουα (Agua) δίπλα στην πρωτεύουσα τής χώρας].

γούβα (η) {δύσχρ γουβών} **1.** (λαϊκ.) κάθε μικρό κοίλωμα γήινης επιφάνειας ΣΥΝ λακκούβα, λάκκος **2.** (μτφ -συνήθ. κακόσ) κατοικημένη περιοχή που βρίσκεται χαμηλότερα από τις γύρω περιοχές· *η συνοικία τους ήταν μια ~.* — (υποκ) **γουβίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν, αβεβ ετύμου, πιθ < μτγν *κύβη* «κεφάλι» (βλ. κ. *κυβίστηση*) ή < αλβ. guve]

γουβώνω ρ. αμετβ. {γούβω-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** (για επιφάνειες) σχηματίζω λακκούβα· *σ' αυτό το σημείο γουβώνει ο δρόμος* **2.** (για νερά) λιμνάζω σε λακκούβα. *εδώ έχει βαθούλωμα και τα νερά απ' τη βροχή γουβώνουν* ΣΥΝ λιμνάζω **3.** (μτφ) βγάζω από κάτι το περιεχόμενο, ώστε να σχηματιστεί κενό που θα το γεμίσω μετά· ~ *τις ντομάτες* / *τις μελιτζάνες για να μαγειρέψω γεμιστά* || ~ *τη ζύμη, για να τη γεμίσω αμύγδαλα, μαρμελάδα κ ά* || ~ *το χώμα, για να φυτέψω λουλούδια* Επίσης **γουβιάζω**. — **γούβωμα** κ **γούβιασμα** (το)

Γουδί (το) {Γουδίου κ Γουδιού} περιοχή τής Αθήνας, γνωστή από το κίνημα τού Στρατιωτικού Συνδέσμου (αποτελούμενου από κατώτερους αξιωματικούς τής Φρουράς των Αθηνών) για την ανανέωση τής πολιτικής ζωής (1909) και από την εκτέλεση των έξι καταδικασθέντων ως ενόχων για τη Μικρασιατική Καταστροφή (1922).

γουδί (το) {γουδ-ιού | -ιών} το κοίλο σκεύος από ανθεκτικό υλικό (συνήθ ξύλο ή μέταλλο), που χρησιμεύει για το κοπάνισμα υλικών πριν από τη μαγειρική ή ζαχαροπλαστική χρήση τους *κοπάνισε στο ~ το σκόρδο για τη σκορδαλιά·* ΦΡ (λαϊκ -σκωπτ.) ***το γουδί το γουδοχέρι (και τον κόπανο στο χέρι)*** για περιπτώσεις άσκοπης, κουραστικής και πεισματικής επανάληψης λόγων ή πράξεων: *μια ώρα τού εξηγούσα ότι το είδα με τα ίδια μου τα μάτια κι αυτός, ~, να επιμένει ότι το παιδί του δεν έκανε τίποτα* ΣΥΝ τον χαβά του, το βιολί του
[ΕΤΥΜ < μτγν. *ἰγδίον* (με σίγηση τού αρχικού *ἰ-* και ανάπτυξη ευφωνικού -*ου*-, πβ και *γουλί* < **ἀγλίον* < *ἄγλις*), υποκ τού *ἴγδις -εως*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *ἴξ*, *ἰκός* «είδος εντόμου»]

γουδοκοπάνισμα (το) {γουδοκοπανίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ) **1.** το κοπάνισμα υλικών ή καρπών στο γουδί ΣΥΝ κοπάνισμα **2.** (μτφ) κάθε άσκοπη και κουραστική επανάληψη, που θεωρείται ανούσια

και βαρετή: *το ατελείωτο και στείρο ~ για τους ένδοξους «αρχαίους ημών προγόνους»*

γουδοχέρι (το) {δύσχρ γουδοχερ-ιού | -ιών} ο κόπανος τού γουδιού, το αμβλύ στη μία άκρη όργανο, με το οποίο λειώνουμε ή κονιορτοποιούμε διάφορα υλικά στο γουδί· ΦΡ ***το γουδί το γουδοχέρι (και τον κόπανο στο χέρι)*** βλ. λ. *γουδί* Επίσης **γουδόχερο**.

γουέστερν (το) {άκλ.} ταινία ή μυθιστόρημα, η υπόθεση τού οποίου εκτυλίσσεται στη Β. Αμερική τού προηγούμενου αιώνα και περιλαμβάνει περιπέτειες όπου πρωταγωνιστούν καουμπόηδες, Ινδιάνοι, παράνομοι κ.λπ ΣΥΝ (λαϊκ) καουμπόικο ΦΡ ***γουέστερν σπαγκέτι*** βλ. λ *σπαγκέτι*.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. western «δυτικός»].

Γουιάνα (η) (αγγλ. Co-operative Republic of Guyana = Συνεργατική Δημοκρατία τής Γουιάνας) κράτος τής Ν Αμερικής με πρωτεύουσα το Τζώρτζταουν, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Γουιάνας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Guyana, λ. ινδιάν., που σημαίνει «γη των νερών» Κατ' άλλη άποψη, το τοπων προέρχεται από τις ινδιάν. λ. (Γκουαρανί) guai «γεννημένος» + ana «οικογένεια, συγγενολόι», που θα υποδήλωνε στενή συγγένεια μεταξύ των μελών τού λαού].

γουικέντ (το) {άκλ } το Σαββατοκύριακο.
[ΕΤΥΜ < αγγλ week-end «τέλος εβδομάδας»]

Γουινέα (η) (γαλλ. République de Guinée = Δημοκρατία τής Γουινέας) κράτος τής Δ Αφρικής με πρωτεύουσα το Κονακρύ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γουινέας.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. Guinée < Ghinea, ονομασία τού αρχ. (8ος αι. π.Χ.) αφρικανικού βασιλείου τού ποταμού άνω Νίγηρα, < aginaw «μαύροι άνθρωποι» (γλώσσα Τουαρέγκ)].

Γουινέα Ισημερινή (η) → Ισημερινή Γουινέα

Γουινέα-Μπισάου (η) (πορτ. República da Guiné-Bissau = Δημοκρατία τής Γουινέας-Μπισάου) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπισάου, επίσημη γλώσσα την Πορτογαλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας
[ΕΤΥΜ < πορτ. Guiné-Bissau, βλ. λ *Γουινέα*. Η πρωτεύουσα Bissau ανάγεται στην ονομασία των ιθαγενών Bijuga, αγν. ετύμου]

γουίντ-σέρφινγκ (το) {άκλ.} ελλην *ιστιοσανίδα, κυματοδρομία* ΑΘΛ θαλάσσιο άθλημα στο οποίο ο αθλητής ισορροπεί πάνω σε ιστιοσανίδα (βλ.λ.) εφοδιασμένη με εξαιρετικά ευλύγιστο πανί, κατευθύνοντας το σκάφος με αξιοποίηση τής δύναμης τού αέρα και κατάλληλους χειρισμούς τού πανιού.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. wind surfing < wind «άνεμος» + surfing «κυματοδρομία»].

γουλί (το) {γουλιού | χωρ. γεν πληθ.} **1.** (λαϊκότ.) (α) ο βλαστός των χορταρικών και κυρ. το κοτσάνι των λαχανικών ΣΥΝ μίσχος (β) σκελίδα σκόρδου (γ) αποφλοιωμένος καρπός (π.χ. αμυγδάλου) **2.** (συνήθ. μτφ.) ξυρισμένο ή πολύ κοντά κουρεμένο κεφάλι, ώστε να φαίνεται το δέρμα: *τον κούρεψε με την ψιλή και του 'κανε το κεφάλι ~* || (ως επίρρ.) *θα σε κουρέψω ~*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γουλίν* < **ἀγλίον* (με σίγηση τού αρχικού *ἀ-* και ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-*, πβ και *γουδί* < *ἰγδίον* < *ἴγδις*), υποκ. τού αρχ. *ἄγλις* «σκελίδα σκόρδου», που συνδ. με το συνώνυμο *γέλγις* < **γέλγλις* (με ανομοίωση). Βλ. κ. *γάγγλιο*].

γουλιά (η) το να ρουφά και να καταπίνει κανείς μικρή ποσότητα υγρού, η ρουφηξιά: *ένας ειδικός καταλαβαίνει το καλό κρασί με την πρώτη ~!* || *κατάπιε τον καφέ με δυο ~* || *βιαστική ~*· ΦΡ. ***γουλιά-γουλιά*** ρουφώντας λίγο-λίγο, μικρές ποσότητες. *πίνω το ουίσκι μου ~, για να το απολαμβάνω καλύτερα*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γούλα* < λατ. gula «οισοφάγος»].

γουλιανός (ο) μεγάλο σαρκοφάγο ψάρι των γλυκών νερών, το μεγαλύτερο στην Ευρώπη, με χαρακτηριστικά μουστάκια και μεγάλο πτερύγιο κάτω από την κοιλιά ώς την ουρά ΣΥΝ. σίλουρος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γλάνος* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ου-* ίσως υπό την επίδραση τού ουσ. *γουλιά*). αγν ετύμου]

γούμενα (η) ΝΑΥΤ (λαϊκ) χοντρό σκοινί, καραβόσκοινο, παλαμάρι· ΦΡ. (παροιμ.) ***τρώω καράβια με τις γούμενες*** τρώω πολύ.
[ΕΤΥΜ < παλ ιταλ. gumena (σύγχρ gomena), πιθ. < αραβ ğummal (ίδια σημ.)]

γούμενος (ο) → ηγούμενος

γουμένισσα (η) → ηγουμένη

γούνα (η) {γουνών} **1.** το πλούσιο, μαλακό και παχύ τρίχωμα που καλύπτει το δέρμα ορισμένων θηλαστικών: *η γάτα έγλειφε τη ~ της!* || *~ αρκούδας / αλεπούς / λύκου / ενυδρίδας / λαγού* ΣΥΝ τρίχωμα **2.** (συνεκδ) το δέρμα συγκεκριμένων ζώων (π.χ. τού βιζόν, τού κάστορα κ.λπ.), που καλύπτεται από τέτοιο τρίχωμα και χρησιμοποιείται για ενδύματα ή αξεσουάρ *το παλτό είχε ~ στο γιακά*· ΦΡ (μτφ.) (α) ***τής γούνας / κάπας μου μανίκι*** για κάτι εντελώς ξένο και αδιάφορο σε μένα, που δεν σχετίζεται άμεσα με μένα ούτε έχει επιπτώσεις πάνω μου *κι αυτός έμενε αδιάφορος, σαν να ήταν όλα αυτά τής γούνας του μανίκι* (β) ***έχω ράμματα για τη γούνα (κάποιου)*** διαθέτω στοιχεία εις βάρος κάποιου ή γνωρίζω πράγματα που μπορούν να τον εκθέσουν. *το αρχείο του το τρέμουν όλοι· έχει, βλέπεις, ράμματα για τις γούνες ολονών* (γ) ***καίω τη γούνα (κάποιου)*** εκθέτω (κάποιον) δημοσίως, μειώνω (κάποιον), κυρ ηθικά: *του 'καψε τη γούνα αποκαλύπτοντας την ανάμειξή του στο σκάνδαλο!* **3.** (συνεκδ.) το παλτό που κατασκευάζεται από αυτό το επεξεργασμένο δέρμα (και το οποίο θεωρείται σύμβολο πλούτου και πολυτέλειας) *μέλη οικολογικών οργανώσεων πέταξαν αβγά στις ~ των κυριών, καθώς προσέρχονταν στην επίσημη εκδήλωση!* ΣΥΝ γουναρικό **4.** (συνεκδ) οποιοδήποτε υλικό ή ένδυμα μοιάζει στην κατασκευή του με φυσικό τρίχωμα: *συνθετική / οικολογική ~* — (υποκ.) **γουνάκι** (το) κ **γουνίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ. gunna ή < σλαβ guna, αμφότερα κελτ. προελ.].

γουναράς (ο) [μεσν] {γουναράδες}, **γουναρού** (η) {γουναρούδες} πρόσωπο που εμπορεύεται ή κατασκευάζει γούνες. — **γουναράδικο** (το).

γουναρική (η) η τέχνη τής κατεργασίας δερμάτων για την κατασκευή γουνών.

γουναρικό (το) **1.** ένδυμα ή συμπλήρωμα ενδυμασίας από γούνα: *έμπορος γουναρικών* **2.** (περιληπτ.-εκφραστ.) σύνολο γουνών: *να δεις ~ και κακό στη δεξίωση!*

γουνεμπόριο (το) {γουνεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο γούνας ή γούνινων ενδυμάτων. — **γουνέμπορος** (ο).

γούνινος, -η, -ο (για ένδυμα) **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από γούνα: *~ παλτό / καπέλο* **2. *γούνινο*** (το) το γουναρικό (βλ.λ.)

γουνοποιία (η) {γουνοποιιών} **1.** η τέχνη τής κατεργασίας τής γούνας για την κατασκευή ενδυμάτων **2.** (κατ' επέκτ) το εργαστήριο ή η βιομηχανία κατασκευής γούνινων ενδυμάτων — **γουνοποιός** (ο/η).

γουόκι-τόκι (το) {άκλ.} καθεμιά από ένα ζεύγος μικρών φορητών συσκευών που επιτρέπει στους κατόχους τους να συνομιλούν σε μικρή απόσταση καθώς περπατούν
[ΕΤΥΜ < αγγλ walkie-talkie].

γουόκμαν (το) {άκλ } μικρό φορητό στερεοφωνικό κασετόφωνο ή ραδιοκασετόφωνο, που χρησιμοποιείται με ακουστικά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. walkman (< walk «περπατώ» + man «άνθρωπος»), από τη μάρκα κατασκευής των πρώτων φορητών ραδιοκασετοφώνων].

γουοτεργκέιτ (το) {άκλ } (στον δημοσιογραφικό λόγο) κάθε σκάνδαλο κρατικής διαφθοράς, κατάχρησης εξουσίας, λ.χ. τηλεφωνικών υποκλοπών από την πλευρά τού κράτους *«στη Μαδρίτη η κρίση ξεσπά για ένα ~ αλά ισπανικά»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αμερ. Watergate, ονομασία τού κτηρίου που στέγαζε τα γραφεία τού αμερ. Δημοκρατικού Κόμματος, στα οποία έγινε διάρρηξη το 1972 κατά την προεκλογική περίοδο από ανθρώπους τού Ρεπουμπλικανικού Κόμματος εν γνώσει τού τότε προέδρου Ρ Νίξον το -gate ως β' συνθ. χρησιμοποιείται έκτοτε για να δηλώσει πολιτικό σκάνδαλο, λ.χ *Ιρανγκέιτ* (1986) κ.ά.].

γουότερ-πόλο (το) {άκλ.} ΑΘΛ η υδατοσφαίριση (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < αγγλ. water polo].

γούπατο (το) (λαϊκ) βαθούλωμα τής επιφάνειας, έκταση εδάφους που σχηματίζει κοίλωμα ΣΥΝ γούβα.
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *γούβα* και *πάτος* με απλολογία].

γουργουρίζω ρ. αμετβ {γουργούρισα} **1.** (για στομάχι, έντερα) παράγω χαρακτηριστικό ήχο λόγω τής μετακίνησης αερίων και υγρών, δηλωτικό συνήθ. πείνας ή χώνεψης: *γουργουρίζει η κοιλιά του* **2.** (μτφ.-για υγρά) ρέω διακεκομμένα, ακανόνιστα και με ανάλογο θόρυβο: *το ρυάκι γουργούριζε* **3.** (κυρ. για ζώα) παράγω σιγανό, παρατεταμένο και διακεκομμένο ήχο, εκφράζοντας συνήθ. ευχαρίστηση: *η γάτα γουργούριζε κάθε φορά που τη χάιδευαν* || *τα περιστέρια γουργούριζαν ερωτοτροπώντας*. — **γουργούρισμα** κ **γουργουρητό** (το).
[ΕΤΥΜ Ηχομιμητική λ. από τον ήχο *γουρ-γουρ*].

γούρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) **1.** η ευνοϊκή τύχη: *πόνταρε πάντα στο εφτά, γιατί πίστευε πως της έφερνε ~* ΣΥΝ καλοτυχία ΑΝΤ γρουσουζιά, γκαντεμιά, κακοτυχία **2.** (συνεκδ) οτιδήποτε πιστεύεται πως προμηνύει κάτι ευχάριστο, πως είναι ενδεικτικό καλής τύχης: *είναι, λένε, ~ όταν χύνεται ο καφές στο πιατάκι* ΣΥΝ καλό σημάδι, καλός οιωνός· ΦΡ (α) ***μου πάει γούρι*** μου φέρνει καλή τύχη από τη στιγμή που το αποκτώ ή (για γεγονότα) μου συμβαίνει: *ελπίζει η καινούργια δουλειά να του πάει γούρι και στα προσωπικά του* || *μακάρι να μας πάει γούρι αυτή η χρονιά* (β) ***γύρισε το γούρι*** σε περιπτώσεις που κανείς αρχίζει να φαίνεται τυχερός μετά από περιόδους ατυχίας: *μετά την τρίτη παρτίδα ~ του και άρχιζε να κερδίζει* **3.** το μικρό αντικείμενο που πιστεύεται ότι φέρνει καλή τύχη: *έχει πάντα μαζί του ένα λαγοπόδαρο για ~* || *το αρκουδάκι της είναι το ~ της*. — **γούρικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *ἀγούρι(ν)* < δημώδ λατ. agurium < λατ. augurium «(καλός) οιωνός», με την επίδρ και τού τουρκ. uğur «τύχη», που ίσως έχει την ίδια προέλευση].

γουρλήδικος, -η, -ο (για πράγματα) αυτός που θεωρείται πως φέρνει καλή τύχη· *~ δαχτυλίδι / φόρεμα / μέρα / συνάντηση* ΣΥΝ τυχερός, ευοίωνος, ευνοϊκός, γούρικος ΑΝΤ γρουσούζικος, γκαντέμικος, δυσοίωνος. — **γουρλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *γουρλήδ(ες)* + παραγ. επίθημα *-ικος*]

γουρλής, -ού, -ίδικο {γουρλ-ήδες (θηλ. -ούδες)} (για πρόσ) αυτός που φέρνει καλή τύχη, που είναι γούρικος: *είναι λέει πολύ ~, γι' αυτό κάθε Πρωτοχρονιά τον καλούν να τους κάνει ποδαρικό* ΣΥΝ καλότυχος, γούρικος ΑΝΤ γρουσούζης, γκαντέμης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τύχη*.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. uğurlu, βλ. κ *γούρι*].

γουρλομάτης, -α, -ικο [μεσν.] {γουρλομάτηδες (θηλ. χωρ. γεν. πληθ)}} αυτός τού οποίου τα μάτια γουρλώνουν και (συνεκδ) αυτός που έχει έντονο βλέμμα

γουρλώνω ρ. μετβ. {γούρλω-σα, -μένος} εντείνω το βλέμμα ανοίγοντας διάπλατα (τα μάτια) (από έκπληξη, φόβο) *ξαφνικά αντίκρισε το πιστόλι και γούρλωσε τα μάτια του από τρόμο* — **γούρλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ < **γρουλλώνω* < μεσν *γρυλλώνω* < αρχ *γρύλλος* / *γρῦλος* «γουρούνι»]

γουρλωτός, -ή, -ό (μάτι) που προεξέχει από την κόγχη του.

γούρνα (η) {γουρνών} (λαϊκ) **1.** φυσικό ή συνήθ. κτιστό κοίλωμα για τη συγκέντρωση νερού, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για το πλύσιμο των ρούχων και για άλλες οικιακές εργασίες ΣΥΝ δεξαμενή **2.** (ειδικότ) ανάλογη κατασκευή σε ανοιχτό χώρο για συγκέντρωση πόσιμου νερού για ζώα. — (υποκ) **γουρνίτσα** (η) κ. **γουρνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γρώνη* «κοιλότητα, βαθούλωμα». παράλλ. τ. τού αρσ.

γρῶνος < **γρωσ-νος* < θ. *γρωσ-*. εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ τής ρίζας **γρεσ-* (< I.E. *gres-) «τρώγω, κομματιάζω» Βλ. κ. *γαστέρα. γάγγραινα*].

γουρούνα (η) {χωρ. γεν πληθ.} (οικ.) **1.** το θηλυκό γουρούνι **2.** (μτφ) η πολύ χοντρή ή εξαιρετικά αγενής και σκληρή γυναίκα, που στερείται ανθρώπινης ευαισθησίας: *σαν δεν ντρέπεται η ~. να μη μου δώσει μια βοήθεια!* ΣΥΝ. σκρόφα • **3.** (μτφ.-αργκό) μοτοσυκλέτα χαμηλού ύψους με τρεις μεγάλες χαρακτηριστικές ρόδες μεγάλου πάχους για μεγάλη σταθερότητα στη μετακίνηση — (υποκ.) **γουρουνίτσα** (η) (σημ. 1-2).

γουρουνήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με γουρούνι: ~ *μύτη / μυρωδιά* || (μτφ.) ~ *συμπεριφορά* (χυδαία. αισχρή). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ήσιος, χοιρινός*

γουρούνι (το) {γουρουν-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ και το θηλ. ζώο) **1.** (καθημ) ο χοίρος· ΦΡ (α) ***(αγοράζω) γουρούνι στο σακί*** (i) για απρόσεκτες αγορές, κατά τις οποίες αγοράζει κανείς κάτι, χωρίς να το έχει δει ή ελέγξει: *αγόρασε ~ έδωσε 50 000 ευρώ για ένα οικόπεδο. χωρίς να ξέρει αν ήταν στο σχέδιο πόλεως* (ii) (γενικότ.) για επιπόλαια δέσμευση *παντρεύεται έναν άνθρωπο που δεν τον ξέρει παίρνει ~* (β) (μειωτ.) ***όλα τα γουρούνια μία μύτη / την ίδια μούρη έχουν*** όλοι όσοι ανήκουν σε συγκεκριμένο χώρο (επαγγελματικό. πολιτικό. κοινωνικό κ λπ.) έχουν κοινούς τρόπους συμπεριφοράς· συχνά λέγεται από γυναίκες μειωτ. για τους άνδρες (γ) (εκφραστ) ***σαν να σφάζουνε γουρούνι*** για ήχο ιδιαίτερα διαπεραστικό και δυσάρεστο: *Τραγούδι είναι αυτό; Αυτό είναι ~!* (δ) (παροιμ) ***σαπουνίζοντας γουρούνι χάνεις κόπο και σαπούνι*** για τη ματαιότητα κάθε προσπάθειας να διδαχθούν σε κάποιον συνήθειες ή ιδιότητες αντίθετες στη φύση του ΣΥΝ τον αράπη κι αν τον πλένεις, το σαπούνι σου χαλάς **2.** (μτφ.-υβριστ) κακός άνθρωπος κυρ αυτός που χαρακτηρίζεται από σκληρότητα, αποκτηνωμένη συμπεριφορά, απανθρωπιά ή και λαιμαργία. βρομιά, χυδαιότητα, αλλά και υπερβολικό πάχος *Το όρθιο ~! Ακούς εκεί να με χτυπήσει!* ΣΥΝ κτήνος — (υποκ) **γουρουνάκι** (το) [μεσν.] (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *χοιρινός*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *γουρούνιον* < μτγν. **γρώνη*, το οποίο απαντά στη «γλώσσα» *γρωνάδες* τού Ησυχίου και σημαίνει «θηλυκό γουρούνι» (στους αρχ. Λάκωνες). Το **γρώ-νη* αποτελεί δυσερμήνευτο σχηματισμό (με εκφραστ. έκταση) τού αρχ. άκλιτου μορίου *γρῦ* «τίποτα, μηδέν», το οποίο χρησιμοποιήθηκε περιφρονητικά. επειδή το άκουσμά του [grū] έμοιαζε με την κραυγή των χοίρων].

γουρουνιά (η) (εκφραστ) η πράξη που ταιριάζει σε άνθρωπο ανήθικο ή απολίτιστο. άξεστο: *πήγε στη δεξίωση και άρχισε τις ~: έτρωγε και έγλειφε τα δάχτυλά του μπροστά σ' όλους!*

γουρουνόπουλο (το) [μεσν.] **1.** ο μικρός χοίρος ΣΥΝ γουρουνάκι **2.** (συνεκδ.) κρέας γουρουνόπουλου ψημένο στη σούβλα

γουρουνοτόμαρο (το) το δέρμα, το πετσί τού γουρουνιού.

γουρουνότριχα (η) {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ.) η τρίχα τού γουρουνιού· ΦΡ ***παρά μία γουρουνότριχα!*** παρά λίγο!

γουρουνοτσάρουχο (το) τσαρούχι που κατασκευάζεται από δέρμα γουρουνιού.

γουρσουζεύω ρ. → γρουσουζεύω

γουρσούζης, -α, -ικο → γρουσούζης

γουρσουζιά (η) → γρουσουζιά

Γουστάβος (ο) (παλαιότ. ορθ *Γουσταύος*) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Gustave < σουηδ. Gustav / Gustaf, πιθ < αρχ. σουηδ. Gaut (όνομα φυλής ή πατριάς) + stafr «ράβδος»].

γουστάρω ρ μετβ κ αμετβ. {παρατ γούσταρα κ. γουστάριζα. αόρ. γουστάρισα} (αργκό) ♦ (μετβ.) **1.** μου αρέσει πολύ, θέλω πολύ (κάποιον/κάτι) *άλλαξε κύκλους και δεν γουστάρει πια την παρέα μας* || *εδώ βρίσκεις ό,τι γουστάρει η ψυχή σου!* ΣΥΝ τη βρίσκω **2.** αρέσω, είμαι επιθυμητός: *δεν της γουστάρει πια η παρέα μας / να βγαίνει μαζί μας* || *κάνω ό,τι μου γουστάρει* ♦ **3.** (αμετβ.) αισθάνομαι ικανοποίηση: *αν δεν γουστάρεις, φύγε· δεν σε κρατά κανείς!* || *έτσι γουστάρω και δεν αλλάζω!* || (και ως επιδοκιμαστικό σχόλιο) *–Τα 'μαθες; Αύριο δεν έχει δουλειά –~!* ΣΥΝ τη βρίσκω

[ΕΤΥΜ. < ιταλ gustare < gusto (βλ λ. *γούστο*)].

γουστέρα κ. **γκουστέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ } (λαϊκ) μεγάλη πράσινη σαύρα. — (υποκ.) **γουστερίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σαύρα*

[ΕΤΥΜ < σερβοκρ. gušter].

γούστο (το) **1.** η αισθητική αντίληψη (κάποιου). το σύνολο των στοιχείων που χαρακτηρίζουν την προσωπική αντίληψη κάποιου για το τι είναι ωραίο ή για το τι πρέπει ή δεν πρέπει να γίνεται σε δεδομένη περίσταση: *δεν μπορώ να σου πω εγώ τι θα διαλέξεις αυτό είναι θέμα προσωπικού ~* || *ο τρόπος διακόσμησης των σπιτιών δείχνει το ~ των ανθρώπων αυτής τής περιοχής* || *λεπτό / ανεπτυγμένο / σύγχρονο / χοντροκομμένο ~*· ΦΡ ***είναι τού γούστου μου*** μου αρέσει. ταιριάζει στην αισθητική μου: *αυτή η μουσική δεν ~* **2.** ***γούστα*** (τα) οι προτιμήσεις, ό,τι αποτελεί κριτήριο προσωπικών επιλογών: *καθένας με τα ~ του* || *περίεργα ~* **3.** (ειδικότ) η εξαιρετικά ανεπτυγμένη και καλλιεργημένη αισθητική: *είναι άνθρωπος με ~ ποτέ δεν θα φορούσε κάτι αντιαισθητικό* || *κόσμημα δουλεμένο με ~!* • **4.** ό,τι προκαλεί διασκέδαση. εύθυμη διάθεση, θυμηδία: *Έχει ~ αυτός ο παπαγάλος! Ό,τι ακούει το επαναλαμβάνει* ΦΡ ***έχει γούστο*** (i) για ανεπιθύμητο ενδεχόμενο. που μόλις αυτή τη στιγμή μάς περνά από το μυαλό: *~ τόση ώρα που τον κουτσομπολεύουμε, αυτός να μας ακούει από το διπλανό γραφείο!* ΣΥΝ έχει πλάκα (ii) για κάποιον/κάτι ευχάριστο, διασκεδαστικό: *ωραίος τύπος ο φίλος σου, ~* || *έχει πολύ γούστο όλη αυτή η κατάσταση που δημιουργούν οι κάτοικοι τού χωριού στο πανηγύρι* **5.** (συνεκδ.) η διασκέδαση. η εύθυμη διάθεση, η θυμηδία, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***χάριν γούστου / για γούστο*** για λόγους απλής ευχαρίστησης, διασκέδασης: *μα δεν το εννοούσα στα σοβαρά έτσι, ~ το είπα!* ΣΥΝ για πλάκα (β) ***κάνω γούστο*** ψυχαγωγούμαι, βρίσκω διασκεδαστικό. *δεν πειράζει κι αν δεν πετύχει το σχέδιο εμείς το γούστο μας το κάναμε μια φορά!* || *~ το μωρό σου τώρα που μαθαίνει να μιλάει!* (γ) (λαϊκ) ***μη μου χαλάς τα γούστα*** μη μου χαλάς τη διάθεση ή το χατίρι: *έλα κι εσύ τώρα. κάνε αυτό που θέλει και μην του χαλάς τα γούστα.*

[ΕΤΥΜ < μεσν *γοῦστο* < βεν gusto < λατ gustus «γεύση»].

γουστόζικος, -η, -ο αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση. που διασκεδάζει τους άλλους: ~ *άνθρωπος / παράσταση / προσωπάκι / μπαράκι* ΣΥΝ διασκεδαστικός. Επίσης **γουστόζος,** -α, -ικο — **γουστόζικα** επίρρ

[ΕΤΥΜ < ιταλ. gustoso + παραγ. επίθημα *-ικος*, πβ. κ *σκαμπρόζ-ικος*].

γουταπέρκα (η) {γουταπερκών} υποκίτρινη ή ανοικτού καστανού χρώματος ουσία. που προέρχεται από αποξήρανση τού γαλακτώδους χυμού ορισμένων τροπικών δέντρων. η οποία, όταν θερμαίνεται, γίνεται εύπλαστη και χρησιμοποιείται ως υλικό για τα μπαλάκια τού γκολφ. τις σόλες των παπουτσιών, ως μονωτικό υλικό σε καλώδια, σωλήνες κ λπ , στην οδοντιατρική για τα σφραγίσματα δοντιών κ.α.

[ΕΤΥΜ < αγγλ. gutta-percha (οπτικό δάνειο) < gĕtah-pĕrcha (λ. μαλαϊκή) < gĕtah «χυμός δέντρου» + pĕrcha «είδος δέντρου τής Μαλαισίας»].

γούτος (ο) (λαϊκ.) το αρσενικό περιστέρι.

[ΕΤΥΜ Πιθ ηχομιμητ. λ.. που μάλλον ταυτίζεται με το μεσν. *γοῦτος* «είδος ληκύθου» εξαιτίας τής ομοιότητας τού ήχου (κατά την εκροή νερού από τη λήκυθο) με την κραυγή τού πτηνού].

γουώκμαν (το) → γουόκμαν

γοφάρι (το) είδος πελαγήσιου ψαριού με εύγευστο κρέας

[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *γομφάριον*, υποκ τού αρχ. *γόμφος* (βλ λ)].

γοφός (ο) {γοφών} ΑΝΑΤ (συνήθ στον πληθ) καθένα από τα δύο τμήματα τού ανθρώπινου σώματος στα οποία συνδέονται τα πόδια με τη λεκάνη *τον πονάει ο δεξιός ~ του* || *σ' αυτό τον χορό έχει ιδιαίτερη σημασία η κίνηση των ~* ΣΥΝ ισχίο — **γοφικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ < αρχ *γόμφος* (βλ λ.). Η μετακίνηση τού τόνου πιθ. κατά το *μηρός*].

Γ.Π.Α. (το) Γεωργικό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

γρ. γραμμάριο. γραμμάρια αλλιώς *γραμμ*

γραβάτα (η) {γραβατών} διακοσμητικό στοιχείο τής ανδρικής κυρ. ενδυμασίας (κατά κανόνα τής επίσημης)· μακρόστενη έγχρωμη λωρίδα από μετάξι. βαμβάκι. δέρμα κ.ά . η οποία τυλίγεται γύρω από τον λαιμό τού πουκαμίσου και δένεται με συγκεκριμένο τρόπο (κόμπος), ώστε το μεγαλύτερο τμήμα να κρέμεται κατακόρυφα μέχρι το ύψος τού παντελονιού ΣΥΝ. λαιμοδέτης. — (υποκ) **γραβατούλα** κ **γραβατίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*

[ΕΤΥΜ < ιταλ cravatta < γαλλ cravate < Cravates «Κροάτες», επειδή οι Κροάτες συνήθιζαν να φορούν λωρίδες υφάσματος ως λαιμοδέτες]

γραβατοφορεμένος, -η, -ο αυτός που φοράει γραβάτα η οποία συνήθως δίνει έναν τόνο επισημότητας στο ντύσιμο

γραβατώνομαι ρ. αμετβ {γραβατώ-θηκα, -μένος} (εκφραστ) φοράω γραβάτα για να προσδώσω επισημότητα ή ύφος στο ντύσιμό μου

Γραβιά (η) χωριό στον νομό Φωκίδας, όπου λίγοι Έλληνες με αρχηγό τον Οδυσσέα Ανδρούτσο αναχαίτισαν τις δυνάμεις τού Ομέρ Βρυώνη (8/5/1821) μαχόμενοι σε ένα πανδοχείο (το γνωστό «χάνι τής Γραβιάς»).

[ΕΤΥΜ Παρεφθαρμένη ονομασία τής αρχ. κωμόπολης *Καρφία* (< *κάρφος*), που βρισκόταν κοντά].

γραβιέρα (η) {δύσχρ γραβιερών} σκληρό κίτρινο τυρί που παρασκευάζεται στην Ελβετία και τη Γαλλία από αγελαδινό γάλα (ή και πρόβειο στην Ελλάδα), με μικρές οπές στην επιφάνειά του. έντονη γεύση και άρωμα. και διατίθεται σε μεγάλα στρογγυλά κεφάλια: ~ *Κρήτης / Δωδώνης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί, κύριος.*

[ΕΤΥΜ < ιταλ groviera < γαλλ gruyère, από την ελβετική περιοχή Gruyère. όπου παράγεται αυτό το είδος τυριού]

γραδάρω ρ. μετβ. {γραδάρισα} προσδιορίζω την πυκνότητα υγρού (κρασιού. οινοπνεύματος κ.λπ.) ή το βάθος των υδάτων με γράδο (βλ.λ) *«σ' έστειλ' ο πρώτος τα νερά να πας για να γραδάρεις»* (Ν Καββαδίας).

[ΕΤΥΜ < *γράδο*].

γράδο (το) **1.** (λαϊκ.) όργανο μέτρησης τής πυκνότητας υγρού ή τού βάθους των υδάτων ΣΥΝ αραιόμετρο, πυκνόμετρο **2.** ***γράδα*** (τα) ο βαθμός πυκνότητας υγρού· *τα ~ τού κρασιού ήταν υψηλά*

[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ grado < λατ. gradus «βαθμός»]

γραία (η) → γριά

γραιγολεβάντες (ο) {χωρ πληθ } (λαϊκ) άνεμος που πνέει μεταξύ ανατολικού και βορειοανατολικού ανέμου (βλ κ λ. *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ. (επίσ) μεσαπηλιώτης.

γραίγος (ο) {χωρ πληθ.} (λαϊκ.) ο βορειοανατολικός άνεμος (βλ κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ (επίσ) μέσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*

[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *γραῖγος* < βεν. grego < ιταλ. greco (vento) «ελληνικός (άνεμος). που πνέει από την Ελλάδα» Βλ. λ. *Γραικός*]

γραιγοτραμουντάνα (η) {χωρ πληθ } (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ βόρειου και βορειοανατολικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ) ΣΥΝ (επίσ.) μεσοβορράς.

γραΐδιο(ν) {γραϊδί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** η μικρόσωμη ηλικιωμένη γυναίκα, γριούλα **2.** (ειρων) η παράξενη και κακότροπη γριά ΣΥΝ παλιόγρια.

[ΕΤΥΜ < αρχ *γραΐδιον*. υποκ τού *γραΐς*, παράλλ. τ τού *γραῖα*].

Γραικός (ο) ο Έλληνας· *«εγώ ~ γεννήθηκα, ~ θε να πεθάνω»* (δημοτ. τραγ για τον Αθανάσιο Διάκο) ΣΥΝ. Ρωμιός — **γραικικός,** -ή. -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έθνος, Έλληνας.*

[ΕΤΥΜ αρχ εθνωνύμιο. Κατά τον Γ Χατζιδάκι («Ἑλλὰς καὶ Ἕλληνες», *Γλωσσολ Ἐρευναι*. τ Β', Αθήναι 1977) «*Graii καὶ Graeci – Γραικοὶ ἀπὸ μικρᾶς τινὸς ὁμάδος Ἑλλήνων. Γραίων καὶ Γραικῶν καλουμένων, οἵτινες ἀπὸ τῆς ἐν Βοιωτίᾳ Τανάγρας ἀπῴκησαν πάλαι εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγνωρίσθησαν πρῶτοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων εἰς τοὺς Ἰταλούς*» Από τη λ *Γραικοί* προήλθε το λατ Graecus. όπου στηρίζονται οι αντίστοιχες λ. των ευρωπαϊκών γλωσσών για την Ελλάδα και τους Έλληνες. λ.χ. αγγλ. Greek – Greece. γαλλ Grec – Grèce, γερμ Grieche Griechenland κ.ά.].

γραικυλισμός (ο) (μειωτ) συμπεριφορά που ταιριάζει σε γραικύλο

γραικύλος (ο) (μειωτ.) ο Έλληνας που είναι ανάξιος τής εθνικής του παράδοσης, ο ξεπεσμένος, παρηκμασμένος Έλληνας. συνήθ δουλοπρεπής προς τους ξένους.
[ΕΤΥΜ < λατ. Graeculus. επίθ. με το οποίο οι Ρωμαίοι χαρακτήριζαν ειρωνικά τον ελληνίζοντα συμπατριώτη τους, ο οποίος προσπαθούσε αδέξια να μιμηθεί τους Έλληνες]

γραμμ. → γρ

γράμμα (το) {γράμμ-ατος | -άτων} **1.** σύμβολο τού γραπτού λόγου που αντιστοιχεί σε έναν ή περισσότερους φθόγγους: *το ελληνικό αλφάβητο περιλαμβάνει είκοσι τέσσερα ~ || το ωμέγα είναι το τελευταίο ~ τού ελληνικού αλφαβήτου* ΣΥΝ ψηφίο· ΦΡ (α) ***κατά γράμμα*** επακριβώς, χωρίς τροποποιήσεις ή αλλοιώσεις *εφαρμόζει ~ τις εντολές που πήρε* ΣΥΝ πιστά (β) (μτφ) ***γράμμα τού νόμου*** ό,τι ακριβώς ορίζεται τυπικά από τον νόμο. κυρ η ερμηνεία μιας διάταξης με βάση το αυστηρό νόημα τής κυριολεκτικής του διατύπωσης. κατ' αντιδιαστολή προς το πνεύμα τού νόμου· *μένει πιστός στο ~* (γ) (μτφ.) ***νεκρό γράμμα*** για νομοθετική ρύθμιση. θεσμό. επαγγελία κ λπ που. ενώ ισχύει. μένει ανεφάρμοστο στην πράξη: *«η εγκαθίδρυση συστημάτων παρακολούθησης των νέων αναγκών επαγγελματικών προσόντων που απαιτούν οι επιχειρήσεις. παραμένει ~»* (εφημ) (δ) (μτφ) ***κενό γράμμα*** ρύθμιση. νόμος κ.λπ χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο, που αναφέρεται σε καταστάσεις που πλέον δεν υπάρχουν *«καθώς εξέλιπαν οι συνθήκες που οδήγησαν στη δημιουργία του. ο νόμος αυτός έγινε πλέον γράμμα κενό»* (εφημ.) || *«χωρίς συγκεκριμένες πρωτοβουλίες και μέτρα, η συζήτηση για την εξωτερική πολιτική και τη διπλωματία θα παρέμενε ~»* (εφημ.) (ε) ***κορώνα (ή) γράμματα*** οι δύο όψεις ενός κέρματος (κορώνα η μία όψη. όπου υπάρχει κεφαλή ανάγλυφη. και γράμματα η άλλη) τυχερό παιχνίδι στο οποίο κάθε παίκτης ποντάρει στη μία ή την άλλη όψη κέρματος. το οποίο ρίχνεται προς τα πάνω και αφήνεται να πέσει κερδίζει όποιος έχει στοιχηματίσει στην πλευρά που φαίνεται. όταν το κέρμα πέσει στο έδαφος (στ) ***παίζω (κάτι) κορώνα-γράμματα*** αφήνω (κάτι) στην τύχη. θέτω (κάτι) σε κίνδυνο. ριψοκινδυνεύω: *επενδύοντας εδώ παίζουμε το μέλλον τής εταιρείας ~ || παίζει το κεφάλι του ~* (ριψοκινδυνεύει τη ζωή του) **2.** η επιστολή· *έλαβα ~ από το εξωτερικό / από έναν φίλο μου || στέλνω ~ σε κάποιον || το ~ έφτασε γρήγορα / καθυστέρησε || ερωτικό ~* ***γράμματα*** (τα) **3.** το σύνολο τής λογοτεχνικής και επιστημονικής παραγωγής: *του αρέσουν οι τέχνες και τα ~* ΣΥΝ φιλολογία **4.** η μόρφωση· *μάθε. παιδί μου, ~ || δεν έμαθε ~. έμεινε αμόρφωτος || δεν παίρνει τα ~* (δεν καταλαβαίνει. υστερεί στο σχολείο) ΦΡ (α) (παροιμ) ***τώρα στα γεράματα, μάθε γέρο γράμματα*** βλ. λ. *γεράματα* (β) ***τα πρώτα γράμματα*** οι πρώτες, στοιχειώδεις γνώσεις που αποκτά κάποιος στο σχολείο **5.** ο γραφικός χαρακτήρας (κάποιου) *δεν μπορώ να βγάλω τα ~ του* (να καταλάβω τι γράφει) || *κάνει ωραία ~* **6.** (σε φιλμ που προβάλλεται) οι τίτλοι ή οι υπότιτλοι *μόλις τελείωσαν τα ~. άρχισε η ταινία || τα ~ έμεναν πολύ λίγο στην οθόνη και δεν προλάβαινα να τα διαβάσω || στο τέλος τής ταινίας πέφτουν τα ~* — (υποκ) **γραμματάκι** (το), (μεγεθ.) **γραμματάρα** (η) (σημ 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γιώτα, γραμματική*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω*. Εκτός των άλλων σημ . η λ απέκτησε επίσης και τη σημ. των γραπτών (και θεσπισμένων) *κανόνων*, όπως φαίνεται από τις αρχ. φρ *κατὰ γράμματα ἄρχειν* (δηλ «εξουσιάζω κατά την κείμενη νομοθεσία»). *ἡ κατὰ γράμματα καὶ νόμους πολιτεία, οἱ κατὰ γράμμα νόμοι* (αντί των *κατὰ τὰ ἔθη*), που παραδίδονται από τον Πλάτωνα (*Πολιτεία* 293a) και τον Αριστοτέλη (*Πολιτικά* 1286a) Έτσι προέκυψαν οι σημερινές φρ. *κατά γράμμα* και *γράμμα τού νόμου*. που δηλώνουν την αυστηρή προσκόλληση σε ό,τι είναι γραπτό].

γραμμάριο (το) {γραμμαρί-ου | -ων} ΦΥΣ το ένα χιλιοστό τού χιλιογράμμου (κιλού) (συντομ γρ κ. γραμμ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν *γραμμάριον*. υποκ. τού αρχ. *γράμμα*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ. αγγλ. και γαλλ. gramme κ ά].

γραμματέας (ο/η) {(θηλ γραμματέως) | -είς, -έων} **1.** (α) υπάλληλος που *ασχολείται με γραφειοκρατικής φύσεως θέματα, σχετικά με την* εξασφάλιση τής λειτουργίας οργανισμού ή συλλογικού οργάνου. λ χ συμβουλίου. ~ *κοινότητος / δήμου / ινστιτούτου* (β) ***γενικός γραμματέας*** (συντομ Γ.Γ.) υψηλόβαθμο διοικητικό και εποπτικό στέλεχος οργανισμού ή κόμματος. *εξελέγη ο νέος ~ τού Ο Η Ε. || ακούστηκαν οι θέσεις τού ~ τού κομουνιστικού κόμματος* (γ) ***ιδιαιτέρα γραμματεύς*** (ή απλώς «ιδιαιτέρα») υπάλληλος που απασχολείται αποκλειστικά στην υπηρεσία υψηλόβαθμου συνήθ στελέχους (προέδρου. υπουργού. διευθυντή κ λπ) **2.** ΘΡΗΣΚ ***Γραμματείς*** (οι) θρησκευτική τάξη των Εβραίων, τα μέλη τής οποίας είχαν σκοπό την ερμηνεία και τη διδασκαλία τού Μωσαϊκού Νόμου· κυρ. στη ΦΡ ***Γραμματείς και Φαρισαίοι*** βλ. λ. *Φαρισαίος*. Επίσης (λόγ.) **γραμματεύς** {γραμματέως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *γραμματεύς < γράμμα*. Ο όρ *Γραμματεῖς* αναφέρεται στη θρησκευτική τάξη των Εβραίων λογίων Sopherim «Γραμματείς», το ερμηνευτικό έργο των οποίων περιελήφθη στο Ταλμούδ]

γραμματεία (η) {γραμματειών} **1.** ο χώρος όπου εργάζονται οι γραμματείς και εξυπηρετείται το κοινό. *πήγε στη ~ τής σχολής. για να πάρει πληροφορίες για τις εγγραφές* ● **2.** (γενικά) το σύνολο των γραπτών μνημείων ενός έθνους (ειδικότ) το σύνολο των γραπτών μνημείων που αποτελούν εκδηλώσεις ανώτερης πνευματικής δημιουργίας (έντεχνα πεζά και ποιητικά κείμενα. επιστημονικά κ.ά.) *αρχαιοελληνική / λατινική / νεοελληνική / ρωσική ~* ΣΥΝ λογοτεχνία, φιλολογία, γράμματα (πβ λ. *γραμματολογία*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *γραμματεύω < γράμμα*]

γραμματειακός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τη γραμματεία (βλ.λ.) *~ θέση / εργασία / υποστήριξη*

γραμματείον (το) ΑΡΧΑΙΟΛ η πινακίδα (βλ λ . σημ. 3).

γραμματιζούμενος, -η, -ο (λαϊκ -συχνά κ. ειρων) αυτός που έχει ανώτερη μόρφωση ΣΥΝ μορφωμένος, εγγράμματος, σπουδασμένος
[ΕΤΥΜ < μτγν *γραμματίζω* «διδάσκω κάποιον γράμματα» < αρχ *γράμμα*, πβ *μελλούμενος. χρειαζούμενος* κ ά]

Γραμματική (η) γυναικείο όνομα

γραμματική (η) **1.** ΓΛΩΣΣ *(γενικά)* η *περιγραφή τής δομής μιας γλώσσας* (ή τής γλώσσας γενικά). η ανάλυση στα συστατικά της στοιχεία και η περιγραφή των σχέσεων και των λειτουργιών τους. *η ~ τής Ελληνικής*· (ειδικότ) **2.** (κατά την παραδοσιακή θεώρηση) η μελέτη μιας γλώσσας ως προς τους φθόγγους της, τις λέξεις (μέρη τού λόγου. κλίσεις) και την ετυμολογία (κατ' αντιδιαστολή προς τη μελέτη τής σύνταξης –συντακτικό και τού λεξιλογίου): *η παραδοσιακή-σχολική ~ περιλαμβάνει το φθογγολογικό. το τυπολογικό και το ετυμολογικό μέρος τής γλώσσας || η ~ διδάσκει πώς κλίνεται μια λέξη και το συντακτικό πώς συντάσσεται* **3.** το σύνολο των κανόνων που διέπουν τον ορθό σχηματισμό των λέξεων και των προτάσεων (μορφολογία-σύνταξη), γενικότ την ορθή χρήση τής γλώσσας· *τα Ελληνικά έχουν δύσκολη ~ || τα Γερμανικά έχουν πολλή ~* (πολλούς τύπους και κανόνες), *ενώ τα Ιταλικά λιγότερη || λέγεται ότι οι σημερινοί μαθητές δεν ξέρουν καλά~ || η διδασκαλία τής ~* **4.** επιστημονικό έργο. στο οποίο περιγράφονται συστηματικά και τυποποιούνται τα δομικά χαρακτηριστικά μιας γλώσσας και οι κανόνες χρήσης της *για τα Ελληνικά δεν υπάρχουν πολλές επιστημονικές ~ || η ~ τού Μ Τριανταφυλλίδη / τού Α Ίσοπανάκη* **5.** η επιστημονική μελέτη μιας γλώσσας (α) ως προς τε θεωρητικό πρότυπο που ακολουθεί: *δομιστική / επικοινωνιακή / δομολειτουργική / γενετική-μετασχηματιστική ~* (β) ως προς τους στόχους τής περιγραφής αυτής: *ρυθμιστική ~* (που δίνει τους κανόνες για το τι πρέπει να λέμε. λ.χ. η σχολική γραμματική) || *περιγραφική ~* (που δεν ρυθμίζει ούτε ερμηνεύει) || *ερμηνευτική ~* (που ερμηνεύει τη δομή και τη λειτουργία τής γλώσσας) || *ιστορική ~* (που μελετά τη μορφή μιας γλώσσας και τους νόμους που διέπουν τις μεταβολές της) **6.** (συνεκδ) το βιβλίο που προορίζεται για διδασκαλία των συστατικών στοιχείων τής (μορφολογικής ιδίως) δομής μιας γλώσσας. κυρ. στο σχολείο: *τι λέει γι' αυτό το ρήμα η σχολική ~;* **7.** το γλωσσικό σύστημα που αποτελεί το προσωπικό ύφος ενός λογοτέχνη: *η ποιητική ~ τού Ελύτη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γράμμα* Η λ χρησιμοποιείται ήδη στην Αρχ. ως συνοδευτικό των ουσ. *τέχνη* (Πλάτ. *Κρατύλος* 431e) και *ἐπιστήμη* (Αριστοτ *Τοπικά* 142b). ενώ το πρώτο βιβλίο με τέτοιο περιεχόμενο ήταν η *Τέχνη Γραμματική* τού Διονυσίου τού Θρακός (100 π Χ), όπου στηρίχθηκαν όλες οι σχολικές γραμματικές]

ΣΧΟΛΙΟ Αξίζει να σημειωθεί ότι η έννοια και ο όρος **γραμματική** ξεκινά ως «μελέτη. σπουδή των **γραμμάτων**», δηλ τού γραπτού λόγου, των κειμένων και όχι τής ομιλίας τού ανθρώπου. Αυτό δηλώνει την έμφαση που δόθηκε αρχικά από την επιστήμη τής γλώσσας (και φιλολογίας τότε) στα γραπτά κείμενα Η **γραμματική τέχνη**. όπως ήταν αρχικά η πλήρης ονομασία, ήταν η συστηματική και λεπτομερής επιστημονική ανάλυση τής γλώσσας των **κειμένων** και τής γλώσσας γενικότερα στα συστατικά που την αποτελούν. Η γραμματική αυτή ανάλυση. που συνίστατο στην αναγνώριση τής μορφολογικής δομής και τής συντακτικής λειτουργίας κάθε λέξης (συστατικού) μέσα σε μια πρόταση. ήταν γνωστή (από τους Αλεξανδρινούς γραμματικούς που την άσκησαν συστηματικά) ως **τεχνολογία**. Αυτή είναι η πρώτη και κύρια, στους αρχαίους χρόνους, σημασία τού όρου *τεχνολογία* Επειδή δε η τεχνολογία δεν ήταν παρά η αναζήτηση και ένταξη των λέξεων σε «μέρη τού λόγου». σε «partes orationis». όπως τα μετέφρασαν οι Λατίνοι γραμματικοί, στην ανάλυση τού λόγου που γίνεται σήμερα με ηλεκτρονικούς υπολογιστές, η σύγχρονη δηλ γραμματική τεχνολόγηση τού κειμένου ονομάζεται επίσης parsing (< partes orationis). Η γραμματική λοιπόν συνδέεται με τη λ ***γράμμα / γράμματα*** και αποτέλεσε τμήμα τής φιλολογικής επιστήμης κατά την περίοδο τού σχολιασμού και τής ανάλυσης των κειμένων. κατά την περίοδο των Αλεξανδρινών γραμματικών και φιλολόγων Ήδη στην Αρχαία, άρχισε η λ *γράμματα* να σημαίνει τα βιβλία. τη γνώση. όπως εν μέρει, και η λ **γραμματεία** (στους Εβδομήκοντα). Στη νεότερη Ελληνική τα *γράμματα* σήμαναν το αντίστοιχο των lettres (γαλλ) και letters (αγγλ). τη λογοτεχνία κυρίως αλλά και τη φιλολογία που τη μελετά. Το ίδιο και η λ. *γραμματεία*, που απέδωσε τόσο το γαλλ érudition (παιδεία. λογιότητα), όσο, κυρίως. τη λογοτεχνία (γαλλ littérature) Περιπετειώδης υπήρξε και η χρήση τής νέας λ ***γραμματολογία***, που χρησιμοποιήθηκε με τρεις διαφορετικές σημασίες, αποδίδοντας αντίστοιχους ξένους όρους: (α) γραμματεία / λογοτεχνία (= γαλλ littérature / γερμ Literatur) (β) ιστορία των γραμμάτων / λογοτεχνίας (γαλλ histoire de littérature / γερμ Geschichte der Literatur) (γ) ιστορία τής φιλολογίας (γαλλ histoire littéraire / γερμ. Literaturgeschichte ή Literärgeschichte) Σήμερα η λ χρησιμοποιείται κυρίως με τη σημ «ιστορία τής λογοτεχνίας»

γραμματικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η κωδικοποίηση πληροφοριών που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του με τη μορφή γραμματικών σημασιών (προσώπου. χρόνου, ποιού ενεργείας, γένους, διάθεσης κ λπ.) κατ' αντιδιαστολή προς τη λεξικοποίηση (βλ.λ), π.χ. *γράφω*. όπου το πρόσωπο δηλώνεται γραμματικοποιημένα με την κατάληξη -ω βλ. αγγλ. I write, όπου το πρόσωπο δηλώνεται με την αντων I «εγώ». — **γραμματικοποιώ** ρ {-είς. .}.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. grammaticalisation ή grammaticization]

γραμματικός (ο) [αρχ] **1.** ο επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης τα γραμματικά φαινόμενα: *οι αρχαίοι ~ μάς δίνουν σημαντικές πληροφορίες για παλαιότερες μορφές τής γλώσσας* • **2.** (παλαιότ.) αυτός που διεκπεραίωνε τη γραφική δουλειά δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού· *«Γραμματικέ με το χαρτί και με το καλαμάρι»* (Κ. Παλαμάς) ΣΥΝ γραμματέας.

γραμματικός, -ή, -ό [αρχ.] ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική, που αποτελεί αντικείμενο μελέτης της ή χρησιμοποιείται από αυτήν: ~ *κατηγορίες* (λ.χ. τα μέρη τού λόγου) || ~ *θεωρία / ανάλυση* **2.** (για γλωσσικές δομές όπως προτάσεις, φράσεις κ τ.ό.) αυτός που σχηματίζεται σύμφωνα με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας και είναι γραμματικώς αποδεκτός. *η πρόταση «ο μαθητής έλυσε την άσκησή του»* είναι ~ ΑΝΤ αντιγραμματικός ΦΡ ***(γραμματικό) γένος*** βλ. λ. *γένος* — **γραμματικ-ά / -ώς** [αρχ.[επίρρ

γραμματικοσυντακτικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη γραμματική και το συντακτικό: ~ *φαινόμενο / έννοια.* — **γραμματικοσυντακτικ-ά / -ώς** επίρρ

γραμματικότητα (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η συμφωνία με τους γραμματικούς κανόνες μιας γλώσσας: *η ~ μιας πρότασης* ΑΝΤ αντιγραμματικότητα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < αγγλ. grammaticality].

γραμμάτιο (το) {γραμματί-ου | -ων} **1.** αξιόγραφο το οποίο συντάσσεται κατά ορισμένο νόμιμο τύπο και χαρακτηρίζεται ρητά ως «γραμμάτιο εις διαταγή», με το οποίο ένα πρόσωπο (εκδότης) υπόσχεται σε ένα άλλο πρόσωπο (λήπτη) να πληρώσει ορισμένο χρηματικό ποσό σε ορισμένο τόπο και χρόνο *τραπεζικό / πληρωτέο / ληξιπρόθεσμο / διαμαρτυρημένο* ~ **2. *έντοκο γραμμάτιο (Δημοσίου)*** τίτλος που εκδίδει το Δημόσιο. με τον οποίο συνάπτει δάνειο βραχυπρόθεσμο, για να καλύψει επείγουσες ανάγκες του, ο οποίος αποδίδει τόκο και παρέχει διάφορα προνόμια στον αγοραστή τού τίτλου (πβ. λ. *συναλλαγματική* κ. λ *αξιόγραφο*)
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γραμμάτιον*, αρχική σημ «επιστολή», υποκ. τού αρχ. *γράμμα*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ billet].

γραμματισμένος, -η. -ο (λαϊκ.) αυτός που ξέρει γράμματα. που έχει σπουδάσει ΣΥΝ μορφωμένος, εγγράμματος.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *γεγραμματισμένος*, μτχ παθ. παρακ. τού μτγν. *γραμματίζω* «διδάσκω κάποιον γράμματα»].

γραμματο- κ. **γραμματό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με τα γράμματα τού αλφαβήτου: *γραμματοσειρά* **2.** με τα γραπτά μνημεία: *γραμματο-λογία* **3.** με τις ταχυδρομικές επιστολές· *γραμματό-σημο, γραμματο-κιβώτιο* **4.** με τα γραμματόσημα *γραμματο-σημαίνω, γραμματο-σημεμπορία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ μτγν. *γραμματο-φόρος, γραμματο-φύλαξ*), που προέρχεται από το ουσ. *γράμμα*, -*ατος*].

γραμματοδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {γραμματοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο δάσκαλος που δίδασκε στους μαθητές τις στοιχειώδεις γνώσεις ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής και κατείχε στην εκπαιδευτική ιεραρχία θέση κατώτερη από τού δημοδιδασκάλου.

γραμματοθυρίδα (η) ενοικιαζόμενη θυρίδα σε ταχυδρομικό κατάστημα.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ boîte postale].

γραμματοκιβώτιο (το) [1833] {γραμματοκιβωτί-ου | -ων} **1.** το κουτί που είναι τοποθετημένο έξω από τα ταχυδρομεία ή σε κεντρικά σημεία μιας περιοχής. μέσα στο οποίο ρίχνονται επιστολές. προκειμένου να συλλεγούν από τις υπηρεσίες των ταχυδρομείων προς διανομή **2.** το ιδιωτικό κουτί που βρίσκεται στην είσοδο σπιτιών ή εργασιακών χώρων, στο οποίο εναποθέτει ο ταχυδρόμος την αλληλογραφία: *βρήκα γράμμα στο ~ μου.*

γραμματοκομιστής (ο) [μτγν]. **γραμματοκομίστρια** (η) {γραμματοκομιστριών} (λόγ.) **1.** ο υπάλληλος τού ταχυδρομείου που διανέμει την αλληλογραφία στους παραλήπτες της ΣΥΝ ταχυδρόμος, διανομέας **2.** (γενικότ.) κάθε πρόσωπο που μεταφέρει γραπτό μήνυμα

γραμματολογία (η) [1844] {γραμματολογιών} ΦΙΛΟΛ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά σε ιστορική βάση τα γραπτά μνημεία (δηλ. τη γραμματεία, βλ.λ., σημ. 2) ενός έθνους στο σύνολό τους *(εθνική ~)*. τις διεθνείς γραμματειακές αλληλεπιδράσεις και σχέσεις *(συγκριτική ~)* ή γενικότερα γραμματειακά θέματα σε διεθνές επίπεδο *(γενική ~)* **2.** (συνεκδ.) το εγχειρίδιο ιστορίας τής γραμματείας: *η ~ τού Κ.Θ. Δημαρά / τού Λ. Πολίτη.* — **γραμματολόγος** (ο/η) [1831], **γραμματολογικός,** -ή, -ό [1854]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γραμματική.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ Literaturgeschichte].

γραμματοσειρά (η) σειρά γραμμάτων (οικογένεια τυπογραφικών χαρακτήρων) με όλα τα γράμματα τού αλφαβήτου. σε πεζά και κεφαλαία, που χρησιμοποιούνται για την ηλεκτρονική στοιχειοθεσία των κειμένων βιβλίων κ.λπ εντύπων· τα γράμματα είναι ειδικά σχεδιασμένα και σε διάφορες ποικιλίες. ώστε κατά την εκτύπωση να αποδίδονται διάφοροι τόνοι έντασης και τύποι γραφής. π.χ. λευκά, μαύρα, όρθια, πλάγια κ λπ . και να επιτυγχάνεται η αρμονική και καλαίσθητη εμφάνιση των τυπωμένων κειμένων.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ font].

γραμματοσημαίνω ρ. μετβ [1895] {γραμματοσήμα-να. -νθηκα. -σμένος} (λόγ.) κολλώ γραμματόσημο πάνω σε ταχυδρομικό φάκελο. — **γραμματοσήμανση** (η).

γραμματοσημεμπορία (η) {χωρ. πληθ.} το εμπόριο γραμματοσήμων. καθώς και των ειδών που σχετίζονται με τη συλλογή γραμματοσήμων.

γραμματόσημο (το) [1860] {γραμματοσήμ-ου | -ων} χάρτινο ένσημο μικρών διαστάσεων, το οποίο εκδίδεται από την Ταχυδρομική Υπηρεσία, στη μία επιφάνεια τού οποίου υπάρχει εικονογραφική παράσταση και στην άλλη κολλητική ουσία, ώστε να επικολλάται σε ταχυδρομικούς φακέλους, σε δέματα και έντυπα ως απόδειξη προπληρωμής τού ταχυδρομικού τέλους: *κυκλοφόρησε νέα σειρά ~* || *συλλέκτης γραμματοσήμων.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Briefmarke].

> **γραμματόσημο, χαρτόσημο, -σημο.** Η αρχαία λ **σήμα** ως σύνθετη δεν έδωσε μόνο γνωστά επίθετα τού τύπου **ά-σημος, επί-σημος** κ.τ.ό , αλλά και μια σειρά σύνθετων ουσιαστικών (που ενίοτε ξεκίνησαν ως ουσιαστικοποιημένα ουδέτερα επιθέτων: **εύ-σημος – εύ-σημο**). Παραδείγματα: *παράσημο. διάσημο* (συνήθ. πληθ. *διάσημα*), *οδόσημο, ένσημο, χαρτόσημο, οικόσημο, εθνόσημο, ορόσημο, ιατρόσημο*, τελευταία και *Σπατόσημο* (για το αεροδρόμιο των Σπάτων). Φαίνεται ότι κατά καιρούς επιβλήθηκαν πολλά είδη χαρτοσήμων, δηλ έμμεσων φόρων για συγκεκριμένους σκοπούς. που αργότερα καταργήθηκαν Τέτοια ήταν: *αστυνομικόσημο, χωροφυλακόσημο, κληρικόσημο, αυτοκινητόσημο. δικηγορόσημο* κ ά

γραμματοσημολογία (η) {χωρ. πληθ } η εξειδικευμένη απασχόληση με τη μελέτη των γραμματοσήμων και κάθε σχετικού με αυτά στοιχείου (λ χ. ταχυδρομικών σφραγίδων)

γραμματοσυλλέκτης[1] (ο) {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμματοσυλλέκτρια** (η) {γραμματοσυλλεκτριών} ταχυδρομικός υπάλληλος που συλλέγει τις επιστολές, οι οποίες έχουν ριχτεί μέσα στα γραμματοκιβώτια των ταχυδρομικών γραφείων. – **γραμματοσυλλεκτικός,** -ή, -ό.

γραμματοσυλλέκτης[2] (ο) [1893] {γραμματοσυλλεκτών}, **γραμματοσυλλέκτρια** (η) {γραμματοσυλλεκτριών} πρόσωπο που συλλέγει γραμματόσημα και τα συγκεντρώνει σε ιδιωτική συλλογή ΣΥΝ φιλοτελιστής. — **γραμματοσυλλεκτικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < **γραμματοσημοσυλλέκτης* (με απλολογία)].

γραμμένος, -η. -ο **1.** αυτός που έχει γραφτεί, σημειωθεί γραπτώς. *συνθήματα ~ στους τοίχους*· ΦΡ (α) ***γραμμένος στο γόνατο / στο πόδι*** βλ. λ. *γόνατο* (β) (!) ***έχω (κάποιον) γραμμένο*** αδιαφορώ (για κάποιον/κάτι), δεν του δίνω σημασία *τους έχω γραμμένους για ό,τι πουν εναντίον μου!* || *τον ~ κανονικά* || *με έχει γραμμένο στα παλιά του τα παπούτσια* **2.** αυτός τού οποίου το όνομα έχει καταχωριστεί σε κατάλογο: *διακόσιοι ~ στους εκλογικούς καταλόγους τού χωριού* ΣΥΝ εγγεγραμμένος • **3.** (λαϊκ.) αυτός που είναι σαν να έχει ζωγραφιστεί, που έχει ωραία γραμμή: *τα μάτια τα ~* **4.** (λαϊκ.) ***γραμμένο*** (το) ***/ γραμμένα*** (τα) η μοίρα τού καθενός, το πεπρωμένο: *«όλοι έχουνε γραμμένο, που το λένε πεπρωμένο»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ γραφτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *γεγραμμένος*, μτχ παθ παρακ. τού ρ. *γράφω*].

γραμμή (η) **1.** το συνεχές ίχνος που χαράσσεται με γραφική ύλη πάνω σε μια επιφάνεια και έχει διάφορα σχήματα ~ *ευθεία / τεθλασμένη / καμπύλη* ΦΡ ***τραβάω γραμμή*** χαράσσω ευθεία. *τραβούσε γραμμές στην τύχη* || *τράβηξε δυο γραμμές και διέγραψε ό,τι δεν του άρεσε* **2.** καθένα από τα ευθύγραμμα σημεία που χαράσσονται πάνω σε όργανο μέτρησης για τη δήλωση των βαθμών μιας κλίμακας. *οι ~ τού θερμομέτρου* **3.** καθεμιά από τις χαράξεις στο δέρμα τής παλάμης τού χεριού (που θεωρούνται ότι αντιπροσωπεύουν την πορεία τής ζωής, τής υγείας κ.λπ.): *η ~ τής ζωής είναι μεγάλη· θα ζήσεις πολλά χρόνια* (πβ. λ. *χειρομαντεία*) **4.** (α) η ευθυγραμμισμένη σειρά από πρόσωπα ή όμοια πράγματα ή στοιχεία: *η ~ των δέντρων* (δεντροστοιχία) || *η ~ των μαθητών / των στρατιωτών που παρελαύνουν* || *μη χαλάτε τις ~ σας*· ΦΡ ***μπαίνω στη γραμμή*** (i) ευθυγραμμίζομαι με τους υπόλοιπους. ώστε ο ένας να βρίσκεται πίσω από τον άλλον. στοιχίζομαι (ii) παρατάσσομαι, τοποθετούμαι σε σειρά δίπλα σε άλλους (iii) παρεμβάλλομαι σε τηλεφωνική συνδιάλεξη· *κλείσε και ξαναπάρε με, γιατί κάποιος μπήκε στη γραμμή* (β) (ειδικότ.) κάθε διάταξη προσώπων εντός οργανωμένου συνόλου έτσι, ώστε να σχηματίζουν ένα διακριτό τμήμα τού συνόλου· *η αμυντική / μεσαία ~ μιας ομάδας* **5.** η σειρά γραπτού κειμένου: *η σελίδα έχει τριάντα ~* (αράδες) || *οι ~ τού ποιήματος* (στίχοι)· ΦΡ ***διαβάζω μέσα / κάτω από τις γραμμές*** καταλαβαίνω τι υπονοείται σε γραπτό κείμενο, τι κρύβεται πίσω από απλές, ουδέτερες ή επιδέξιες διατυπώσεις **6.** η στρατιωτική παράταξη, η διάταξη των στρατιωτικών δυνάμεων· *με μια γενική έφοδο διέσπασαν τις ~ τού εχθρού* ΦΡ (α) ***η πρώτη γραμμή*** (i) το πεδίο των πολεμικών συγκρούσεων, όπου μάχεται η εμπροσθοφυλακή των εμπολέμων: *τον έστειλαν στην ~, όπου μαίνονταν οι μάχες* (ii) (αγώνα ή κινήματος) στην πρωτοπορία, στην πρωτοκαθεδρία, στο μετερίζι: *ένα ιστορικό στέλεχος τού κόμματος, πάντοτε στην ~ των κοινωνικών αγώνων* (iii) (γενικότ) το επίκεντρο *το θέμα αυτό βρίσκεται στην ~ τής επικαιρότητας / τής ειδησεογραφίας / τού ενδιαφέροντος* (β) ***γραμμή μετώπου*** το μέτωπο, η εδαφική έκταση που κατέχουν τα στραμμένα προς τον εχθρό πρώτα στρατεύματα, όταν είναι σε ακινησία (γ) ***γραμμή πυρός*** η πρώτη γραμμή τής μάχης (βλ ΦΡ α) **7.** (μτφ.) η επιβαλλόμενη κατεύθυνση, η καθοδήγηση για την ακολουθητέα πορεία: *ο πρωθυπουργός χάραξε τη ~ που θα ακολουθηθεί στην εξωτερική πολιτική*· ΦΡ ***γραμμή πλεύσεως*** (i) (κυριολ.) η πο-

ρεία που ακολουθεί ένα πλοίο (ii) (μτφ.) η ενδεδειγμένη πορεία· *του έξέθεσε τη ~ που θα ακολουθούσαν στις διαπραγματεύσεις* **8.** (μτφ.) το σύνολο των κατευθυντήριων οδηγιών που δίνονται. *ήταν ~ τού κόμματος να μην απαντούν τα μέλη του σε χυδαία δημοσιεύματα* ‖ *είχε πέσει ~ στις κομματικές οργανώσεις τής περιοχής να ψηφιστεί ο γυιος τού προέδρου* ‖ *έχει δοθεί ~ από τη διεύθυνση να εξυπηρετούνται ορισμένοι πελάτες κατά προτεραιότητα* **9.** το καθορισμένο δρομολόγιο μεταφορικού μέσου *το πλοίο κάνει τη ~ Πειραιά-Σάμο δύο φορές την εβδομάδα* **10.** (γενικότ.) η νοητή πορεία την οποία ακολουθούν τα μέσα μαζικής μεταφοράς κατά την εκτέλεση των δρομολογίων τους: *αεροπορικές ~* (βλ. κ. λ *αερογραμμή*) ‖ *ακτοπλοϊκή ~* ‖ *πήρα το πλοίο τής ~* ‖ *η ~ τού ηλεκτρικού που συνδέει την Αθήνα με τον Πειραιά* **11.** (συνήθ. στον πληθ) το σύστημα πάνω στο οποίο κινείται το τρένο, οι ράγες *έπεσε στις ~ τού τρένου, για να αυτοκτονήσει* ‖ *γίνονται έργα στις ~* ΦΡ ***σιδηροδρομική γραμμή*** το σύστημα από διπλές σιδηροτροχιές (ράγες), πάνω στις οποίες κινούνται τα τρένα: *η κατασκευή / το μήκος τής ~* **12.** (περιληπτ) το σύνολο των καλωδιώσεων μέσω των οποίων μεταβιβάζεται ένα μήνυμα (τηλεφωνικό, τηλεοπτικό κ λπ)· ΦΡ (α) ***τηλεφωνική γραμμή*** το σύνολο των καλωδιακών συνδέσεων για τη μεταφορά τού τηλεφωνικού σήματος, καθώς και οι γραμμές που συνδέουν τηλεφωνικά περιοχές και δηλώνονται με συγκεκριμένο αριθμό (β) ***ανοικτή τηλεφωνική γραμμή*** η διαρκούσα τηλεφωνική επικοινωνία· η ελεύθερη τηλεφωνική γραμμή, που επιτρέπει την κλήση και συνομιλία (γ) (μτφ.) ***ανοιχτή γραμμή (επικοινωνίας)*** η ελεύθερη και συνεχής ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ δύο πλευρών **13.** (ειδικότ) η τηλεφωνική σύνδεση: *προσπαθώ να τον βρω στο τηλέφωνο. αλλά η γραμμή του είναι κατειλημμένη·* ΦΡ. (α) ***πιάνω γραμμή*** επιτυγχάνω τηλεφωνική σύνδεση (με κάποιον) *μία ώρα προσπαθούσα να πιάσω γραμμή, χωρίς αποτέλεσμα* (β) ***ανάψαν οι γραμμές / τα τηλέφωνα / τα σύρματα*** βλ λ *ανάβω* (γ) ***πέφτει / κόβεται η γραμμή*** διακόπτεται η τηλεφωνική σύνδεση **14.** η διάταξη στοιχείων με ορισμένο τρόπο, ώστε το ένα να οδηγεί στο άλλο· ΦΡ (α) ***γραμμή παραγωγής*** η διάταξη μηχανών και προσώπων σε παραγωγική μονάδα (λ χ. εργοστάσιο), ώστε να εξασφαλίζεται αποδοτική παραγωγή προϊόντων (β) ***γραμμή μεταφοράς*** σύστημα από αγωγούς, καλώδια κ λπ. για τη μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας ή σημάτων μεταξύ δύο ή περισσοτέρων σημείων (γ) ***πρώτης γραμμής*** μεγάλης ικανότητας ή σπουδαίας ποιότητας· *κομματικά στελέχη ~* **15.** το σύνορο (πραγματικό ή ιδεατό) μεταξύ δύο εκτάσεων: *η ~ τού ορίζοντα / των συνόρων·* ΦΡ. ***πράσινη γραμμή / γραμμή Αττίλα*** βλ. λ. *Αττίλας* **16.** το περίγραμμα των μερών ενός όλου. *η ~ τού ανθρώπινου σώματος* ‖ *έχει πολύ ωραία ~* (σιλουέτα) ‖ (κ στον πληθ.) *οι ~ ενός τοπίου* ΦΡ. (α) ***σε γενικές γραμμές*** στα γενικά σημεία, αδρομερώς. *~ μού είπε τι ήθελε, αλλά μερικά πράγματα θα μου τα εξηγήσει αργότερα* (β) ***σε αδρές γραμμές*** χοντρικά ΣΥΝ αδρομερώς, γκρόσο μόντο ♦ (ως επίρρ.) **17.** κατευθείαν, χωρίς λοξοδρομήσεις: *έφυγε ~ για το σπίτι* **18.** στη σειρά, το ένα πίσω από το άλλο: *πήρε ~ τα μαγαζιά και δοκίμαζε παντελόνια.* — (υποκ.) **γραμμούλα** (η) (σημ. 1-3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *όμορφος.*

[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω* Οι σημ τής τηλεφωνικής, συγκοινωνιακής, στρατιωτικής και σχεδιαστικής *γραμμής* αποδίδουν πλήθος χρήσεων τού γαλλ. ligne (λ.χ. γαλλ. une ligne téléphonique, un avion de ligner, κ ά.) Γαλλική προέλευση έχουν επιπλέον οι φρ *στην πρώτη γραμμή* (< en première ligne), *διατηρώ τη γραμμή μου* (ενν. σιλουέτα) (< garder ma ligne), *είμαι εκτός τής (κομματικής) γραμμής* (< être hors de ligne du parti), *σε γενικές γραμμές* (< dans les grandes lignes), *διαβάζω μεταξύ των γραμμών* (< lire entre les lignes) κ.ά.].

γραμμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στις γραμμές ή απαρτίζεται από γραμμές· ΦΡ ***γραμμικό σχέδιο*** το σχέδιο που γίνεται με κανόνα και διαβήτη και τού οποίου φαίνεται μόνο η διαγράμμιση. *οι υποψήφιοι εξετάζονται στο ~* **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***Γραμμική (γραφή) Α*** γραφή που χρησιμοποιήθηκε στην Κρήτη από το 1700-1600 π.Χ., τής οποίας τα σύμβολα είναι συνδυασμοί γραμμών και δεν έχει αποκρυπτογραφηθεί ακόμη (β) ***Γραμμική (γραφή) Β*** συλλαβογραφική γραφή με την οποία αποδόθηκε η ελληνική γλώσσα (Μυκηναϊκή) από το 1400-1150 π.Χ : *δείγματα τής ~ βρέθηκαν σε πήλινες πινακίδες στις Μυκήνες, στην Κνωσό, την Πύλο κ.α.* **3.** (α) αυτός που βρίσκεται σε ευθεία γραμμή με άλλον· συχνά για τη διάταξη σε γραμμή στοιχείων, συσκευών κ λπ : *εξαρτήματα / κινητήρες σε ~ διάταξη* (β) αυτός που κινείται ή εξελίσσεται ευθύγραμμα. χωρίς διακυμάνσεις και παρεμβολές *μερικοί πιστεύουν ότι η ιστορία έχει ~ εξέλιξη* ΦΡ (μτφ.) ***γραμμική αφήγηση*** η αφήγηση γεγονότων και περιστατικών (πραγματικών ή επινοημένων) κατά τη χρονολογική σειρά που έγιναν (ή υποτίθεται ότι έγιναν), χωρίς χρονικές αναδρομές ή παρεμβολές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αλφάβητο* — **γραμμικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ , **γραμμικότητα** (η) [1892]

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *γραμμή* Οι όροι *Γραμμική Α / Β* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ Linear A / B]

γραμμιστής (ο) ο σχεδιαστής (βλ.λ.)

γραμμο-[1] κ. **γραμμό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την ύπαρξη, τη χάραξη γραμμών: *γραμμο-γράφημα, γραμμο-γράφος, γραμμο-σκίαση*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γραμμοποίκιλος*), που προέρχεται από το ουσ. *γραμμή* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ αγγλ. grammo-phone)].

γραμμο-[2] ΧΗΜ ΦΥΣ λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό όρων που δηλώνουν τα γραμμάρια ορισμένης ποσότητας μάζας: *γραμμο-μόριο, γραμμο-άτομο*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ελληνογενές επίθημα -gramme (< γαλλ gramme «γραμμάριο» < αρχ *γράμμα*), όπως απαντά στους γαλλ. όρους molécule-gramme «γραμμομόριο» και atome-gramme «γραμμοάτομο»]

γραμμοάτομο (το) {γραμμοατόμ-ου | -ων} ΧΗΜ μάζα ενός στοιχείου εκφρασμένη σε γραμμάρια, που είναι αριθμητικά ίση προς το ατομικό του βάρος.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. gram atom (όπου gram < γαλλ. gramme < όψιμο λατ gramma «μικρό βάρος» < αρχ. *γράμμα*)].

γραμμογράφημα (το) [1890] {γραμμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η σχεδίαση, ιχνογράφηση ή απεικόνιση με γραμμές

γραμμογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η χάραξη ενός χαρτιού με γραμμές, με τη χρησιμοποίηση γεωμετρικών οργάνων **2.** η σχεδίαση σχημάτων. Επίσης **γραμμογραφία** [1894] — **γραμμογραφικός,** -ή, -ό [1848], **γραμμογραφώ** ρ. [1896] {-είς...}.

γραμμογράφος (ο) [1871] **1.** αυτός που με ειδικά όργανα χαράζει γραμμές σε χαρτί **2.** το ειδικό όργανο με το οποίο οι σχεδιαστές χαράζουν με μελάνη γραμμές πάνω σε χαρτί ΣΥΝ γραμμοσύρτης.

[ΕΤΥΜ. Απόδ τού γαλλ. tire-ligne].

γραμμοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {γραμμοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει τη μορφή γραμμής ΣΥΝ γραμμωτός, ραβδωτός

γραμμομοριακός, -ή, -ό ΧΗΜ αυτός που σχετίζεται με το γραμμομόριο *~ όγκος*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ gram-molecular (νόθο σύνθ)].

γραμμομόριο (το) {γραμμομορί-ου | -ων} ΧΗΜ μάζα στοιχείου ή χημικής ένωσης εκφρασμένη σε γραμμάρια και ίση με το μοριακό τους βάρος

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. gram-molecule (ή συντομ. mole), νόθο σύνθ., < gram (βλ λ *γραμμοάτομο*) + molecule «μόριο» (< γαλλ. molécule < νεολατ molecula, υποκ. τού λατ. moles «όγκος, βάρος»)].

Γράμμος (ο) (ορθότ. *Γράμος*) όρος τής Δ. Μακεδονίας στον νομό Καστοριάς, στα σύνορα με την Αλβανία.

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αλβ. gram-i «(το φυτό) άγρωστη», που γράφτηκε και *Γράμμος* κατά παρετυμολ. προς τη λ *γραμμή*].

γραμμοσκιά (η) ΤΥΠΟΓΡ σκιά που σχηματίζεται από λεπτές γραμμές σε γραμμικά ή εγχάρακτα σχέδια. Επίσης **γραμμοσκίαση** — **γραμμοσκιάζω** ρ.

γραμμοσύρτης (ο) [1870] {γραμμοσυρτών} ο γραμμογράφος (βλ λ , σημ 2).

γραμμόφωνο (το) {γραμμοφών-ου | -ων} παλιά μηχανική συσκευή εγγραφής και αναπαραγωγής ήχων, ο πρόγονος τού σημερινού πικάπ: *είχε στο σπίτι πλάκες γραμμοφώνου* (δίσκους των 78 στροφών) ΣΥΝ φωνόγραφος. — **γραμμοφωνάκι** (το)

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αμερ. gramophone, που σχηματίστηκε κατ' αντιδιαστολή προς το αγγλ phonogram «φωνόγραφος»]

γραμμοφωνώ ρ. μετβ. {γραμμοφωνείς. | γραμμοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω (ήχο, τραγούδι) σε δίσκο γραμμοφώνου. — **γραμμοφώνηση** (η)

γραμμωτός, -ή, -ό [1837] αυτός που απαρτίζεται από γραμμές ή ραβδώσεις: *ο ~ κωδικός που αποτυπώνεται στη συσκευασία των προϊόντων* ‖ *~ μύες* ΣΥΝ ριγωτός, ραβδωτός

Γράμος (ο) → Γράμμος

Γρανάδα κ. **Γρενάδα** (η) πόλη τής Ν. Ισπανίας· σημαντικό μνημείο της η Αλάμπρα, συγκρότημα ανακτόρων εξαιρετικής αραβικής αρχιτεκτονικής.

[ΕΤΥΜ < ισπ. Granada < λατ. granatum «ρόδι», ονομασία λόφου τής πόλεως, όπου αφθονεί το φρούτο]

γρανάζι (το) {γραναζ-ιού | -ιών} **1.** καθεμία από τις προεξοχές και τις εγκοπές οδοντωτού τροχού μηχανικής κατασκευής: *έσπασαν τα ~ τής μηχανής* **2.** (κακόσ -μτφ.) **γρανάζια** (τα) ο τρόπος λειτουργίας ενός μηχανισμού, ενός συστήματος (κοινωνικού, πολιτικού, οικονομικού ή γενικότ. τής ζωής), που θεωρείται ότι, λειτουργώντας απρόσωπα και μηχανικά, φθείρει τον άνθρωπο, τον οδηγεί σε συμβιβασμούς ή στην αλλοτρίωση: *μπήκε κι αυτός στα ~ τού συστήματος και ξέχασε ιδέες και ιδανικά* ‖ *στα ~ τής γραφειοκρατίας / τού νόμου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γκαράζ.*

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ engrenage < engrener < en + grain «κόκκος σίτου» (< λατ. granum)]

Γρανικός (ο) ποταμός τής ΒΑ. Μικράς Ασίας, όπου το 334 π.Χ. έγινε η πρώτη νικηφόρα μάχη τού Μεγάλου Αλεξάνδρου κατά των Περσών

[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο, αγν. ετύμου].

γρανίτα (η) {δύσχρ. γρανιτών} παγωτό που παρασκευάζεται από χυμούς φρούτων και προσφέρεται σε παχύρρευστη ή ελαφρώς συμπυκνωμένη μορφή: *~ φράουλα / από λεμόνι*

[ΕΤΥΜ < ιταλ granita < grano «κόκκος, σπόρος» < λατ. granum].

γρανιτένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από γρανίτη: *~ πάγκος* **2.** (μτφ) αυτός που έχει τη σκληρότητα ή την ανθεκτικότητα τού γρανίτη *~ κατασκευή / ηθική / θέληση* ΣΥΝ χαλύβδινος, άκαμπτος. Επίσης **γρανίτινος,** -η, -ο.

γρανίτης (ο) [1856] {γρανιτών} **1.** το σκληρό, συμπαγές και εκρηξιγενές πέτρωμα, που έχει κόκκους χονδρούς ή λεπτούς από χαλαζία και χρησιμοποιείται ως δομικό υλικό και υλικό πλακόστρωσης **2.** (συνεκδ.) κάθε κατασκευή από γρανίτη: *ο πάγκος τής κουζίνας είναι ειδικός ~* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι ασυμβίβαστος στις ιδέες, στη συμπεριφορά και τη δράση του, που δεν ενδίδει σε πιέσεις *ήταν ~ στις αρχές του* ΣΥΝ άτεγκτος, αλύγιστος — **γρανιτικός,** -ή, -ό [1873].

[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ. Granit < ιταλ. granito, ρ. granire «κρυσταλλοποιώ, κοκκοποιώ» < grano «κόκκος» < λατ granum]

γρανίτινος, -η, -ο → γρανιτένιος

γρανιτοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχηματισμός γρανίτη ή ανάλογου προς αυτόν πετρώματος

γρανιτώδης, -ης, -ες {γρανιτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει ομοιότητα στην όψη ή στα συστατικά με γρανίτη **2.** αυτός που

απαρτίζεται από γρανίτη: ~ *επιφάνεια* ΣΥΝ γρανιτένιος, γρανίτινος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και ανθεκτικότητα· ~ *δύναμη* / *θέληση* / *υπομονή* ΣΥΝ σκληρός, ανθεκτικός, σταθερός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

γραπτός, -ή, -ό κ (καθημ.) **γραφτός 1.** αυτός που έχει διατυπωθεί με τη γραφή, εγγράφως, κατ' αντιδιαστολή προς τον προφορικό: ~ *νόμοι* / *μνημεία* / *πηγές* / *μαρτυρίες* / *αναφορά* / *διαμαρτυρία* ΑΝΤ προφορικός, άγραφος **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που είναι δακτυλογραφημένος ή τυπωμένος και γενικότ. ο μη προφορικός **3.** ***γραπτό*** (το) (α) το χειρόγραφο κείμενο μαθητή ή σπουδαστή κατά τους διαγωνισμούς ή τις εξετάσεις: *είχε πολλά ~ να διορθώσει* (β) οι εξετάσεις στις οποίες γράφει κανείς τις απαντήσεις: *στα ~ πήγε καλά, στα προφορικά υστέρησε* (γ) τα κείμενα ενός συγγραφέα (χειρόγραφα ή τυπωμένα): *οι ιδέες τού ποιητή αποτυπώνονται στα ~ του* **4.** ***γραφτό*** (το) η ανθρώπινη μοίρα: *αυτό ήταν δυστυχώς το ~ του* ΣΥΝ γραμμένο, ριζικό, τύχη, πεπρωμένο, (λόγ) ειμαρμένη. — **γραπτ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μοίρα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω*].

> **γραπτός – γραφτός.** Το ζεύγος αυτό με την αλλαγή *πτ > φτ* **(γραπτός > γραφτός)** είναι χαρακτηριστική περίπτωση «ανακύκλησης» των φαινομένων τής γλώσσας Συγκεκριμένα, σε όλες τις συναφείς λέξεις υπήρξε η ακόλουθη εξέλιξη **γράφ-ω:** ***γραφ-τός** (προελληνικό) > **γραπ-τός** (αρχαίο ελληνικό, με αφομοίωση τού **φτ** σε **πτ**) > **γραφ-τός** (νέο ελληνικό, με ανομοίωση τού **πτ** –πάλι!– σε **φτ**). Το φαινόμενο σημαίνει ότι σε διαφορετικούς χρόνους διέφερε το γλωσσικό αίσθημα των Ελλήνων έναντι τού ακούσματος ορισμένων συμφωνικών συμπλεγμάτων, γεγονός που οδηγούσε σε αντίστοιχες μεταβολές Προκειμένου, ειδικότερα, για το *γραπτός – γραφτός* υπήρξε και σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο τύπων το λαϊκότερο και γνήσια δημοτικό **γραφτό** εμφανίζεται με *-φτ-*, ενώ το λογιότερο **γραπτός** με *-πτ-* έχει παγιωθεί σε χρήσεις όπως *γραπτές εξετάσεις, γραπτό κείμενο, τα γραπτά* κ.ά.

γραπώνω ρ. μετβ {γράπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** πιάνω (κάτι/κάποιον) με απότομη κίνηση τού χεριού, αρπάζω **2.** συλλαμβάνω (κάποιον) βίαια: *η αστυνομία γράπωσε τον κλέφτη* ΣΥΝ τσακώνω (μεσοπαθ ***γραπώνομαι***) **3.** αρπάζομαι από κάπου, πιάνομαι σε κάποιο σημείο, για να μην πέσω *πρόλαβε και γραπώθηκε στα πλαϊνά τού καϊκιού, πριν τον αρπάξουν τα κύματα* ΣΥΝ αγκιστρώνομαι **4.** (μτφ) στηρίζομαι ψυχολογικά και αποκλειστικά (σε κάποιον/κάτι): *γραπώθηκε πάνω του, για να ξεπεράσει το πρόβλημά της.*
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού ιταλ. grapparc < grappa «γάντζος, άγκιστρο» < αρχ γερμ. krāpfo]

γρασαδόρος (ο) **1.** εργάτης που λιπαίνει με γράσο επιφάνειες μηχανών ΣΥΝ. λιπαντής **2.** ειδική συσκευή για τη λίπανση μηχανών
[ΕΤΥΜ. < *γράσο* + *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *τορνα-δόρος, καντα-δόρος, αβαντα-δόρος* κ ά]

γρασάρω ρ μετβ. {γρασάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ) αλείφω με ειδικό λίπος (λιπαντικό) μηχανές για λόγους συντηρήσεώς τους — **γρασάρισμα** (το)

γρασίδι (το) ▸ γρασσίδι

γράσο (το) **1.** το λιπαντικό λάδι μηχανών • **2.** (αργκό) ΣΤΡΑΤ (ειρων) ο νεοσύλλεκτος ή ο στρατιώτης που έχει λίγους μήνες στον στρατό ΣΥΝ στραβάδι, γκάβακας, ψάρι.
[ΕΤΥΜ < ιταλ grasso < λατ. crassus «παχύς, πυκνός»]

γρασσίδι (το) (σχολ. ορθ. *γρασίδι*) {γρασσιδιού | χωρ. πληθ } το χορτάρι, η χλόη: *κουρεύω το ~ τού κήπου* ΣΥΝ γκαζόν.
[ΕΤΥΜ < **γρασσίδιον*, υποκ. τού μτγν *γράσσις* / *γράστις* «χλόη» < αρχ. *γράω* (< **γράσ-ω*) «ροκανίζω, κατατρώγω». Βλ κ *γάγγραινα*].

> **γρασσίδι – γκαζόν – grass.** Το ελλην. **γρασσίδι** δεν έχει καμιά ετυμολογική σχέση με το αγγλ. **grass**. Το *γρασσίδι* είναι η αρχ. ελληνική λ **γράσσις/γράστις** «χλόη», που παράγεται από το αρχ ρ. **γράω** «ροκανίζω, κατατρώγω, κόβω σε κομμάτια», ομόρριζο των αρχ. **γάγγραινα, γαστήρ, γράσος** «τράγος» Αντιθέτως, το αγγλ grass ανάγεται σε ρίζα *ghro-, που σήμαινε «πρασινίζω», από όπου τα λατ gramen «γρασσίδι», αγγλ. grass, καθώς και λέξεις που σημαίνουν «πράσινος» (αγγλ. green, γερμ. grun) και «αναπτύσσομαι» (αγγλ. grow) Το γαλλ. **gazon** (από όπου το **γκαζόν** στα Ελληνικά) είναι φραγκικής προέλευσης (waso > gason > gazon).

γρατζουνιά κ (σπανιότ) **γρατσουνιά** κ (λαϊκότ.) **τσαγκρουνιά** (η) το ελαφρό χάραγμα τού δέρματος από νύχι ή αιχμηρό αντικείμενο· *είχε μια ~ στο πόδι από σύρμα* ‖ *μετά το ατύχημα, ήταν θαύμα που βγήκε από το αυτοκίνητο χωρίς την παραμικρή ~!* ΣΥΝ αμυχή, εκδορά, νυχιά.

γρατζουνίζω κ (σπανιότ.) **γρατσουνίζω** κ (λαϊκότ.) **τσαγκρουνίζω** ρ. μετβ. {γρατζούν-ισ-α, -τηκα, -μένος} χαράζω, σχίζω ελαφρά την επιδερμίδα με κάτι αιχμηρό: *η γάτα τής γρατζούνισε το χέρι* — **γρατζούνισμα** κ. **γρατσούνισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μεσν ηχομιμητ. λ., από τον ήχο *γρατς-γρατς*]

γραφέας (ο/η) {(θηλ γραφέως) | -είς, -έων} **1.** κατώτερος υπάλληλος υπηρεσίας, που διεκπεραιώνει γραφική εργασία· ~ *υποθηκοφυλακείου* **2.** κατώτατος βαθμός τής δημοσιοϋπαλληλικής ιεραρχίας: ~ *Α', Β'* ‖ *δόκιμος* ~ **3.** ΣΤΡΑΤ ο στρατιώτης που απασχολείται στη σύνταξη και τη διεκπεραίωση τής στρατιωτικής αλληλογραφίας υπό τις διαταγές των ανωτέρων του των στρατιωτικών γραφείων· ΦΡ (ειδικότ.) ***τεχνικός γραφέας*** (i) ο στρατιώτης που υπηρετεί στο Γραφείο Κινήσεως των στρατιωτικών μονάδων (ii) στρατιωτική ειδικότητα, Επίσης (λόγ) **γραφεύς** {γραφέως} κ. (λαϊκ -μειωτ) **γραφιάς** [μεσν.] (ο) (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *γραφεύς* < *γράφω*].

γραφείο (το) **1.** το έπιπλο πάνω στο οποίο γίνεται γραφική δουλειά: *παλιό* / *μοντέρνο* / *πρόχειρο* ~ **2.** (συνεκδ.) το δωμάτιο διαμερίσματος μέσα στο οποίο βρίσκεται το παραπάνω έπιπλο. *πήγαν από το σαλόνι στο* ~ **3.** (α) επιχείρηση ~ *μελετών* / *προώθησης προϊόντων* / *τελετών* (= κηδειών) ‖ *τουριστικό* / *ναυτιλιακό* ~ (β) ο χώρος εργασίας επαγγελματία: *στο κτήριο υπάρχουν πολλά δικηγορικά και συμβολαιογραφικά* ~ ‖ *περάστε αύριο από το ~ μου* ‖ *επίπλωση γραφείου* ΦΡ ***δουλειά γραφείου*** η εργασία σε γραφείο, η μη χειρωνακτική ή εξωτερική εργασία **4.** τμήμα υπηρεσίας με συγκεκριμένη αρμοδιότητα: ~ *Τύπου* / *Πληροφοριών* ‖ *στρατολογικό* / *επιτελικό* ~ ‖ ~ *Ευρέσεως Εργασίας* ΦΡ ***γραφείο αποκομμάτων*** βλ. λ. *απόκομμα* **5.** ***γραφεία*** (τα) η γραμματεία ή οι κεντρικές υπηρεσίες (επιχείρησης, κόμματος κ λπ): *για περισσότερες πληροφορίες, απευθυνθείτε στα κατά τόπους ~ τής επιχείρησης* ‖ *βόμβα τοποθετήθηκε στα ~ τού κόμματος* **6.** (η γεν. ***γραφείου*** ως χαρακτηρισμός) για πρόσ ή δραστηριότητες που περιορίζονται σε χώρους κλειστούς (γραφείου), που δεν έχουν άμεση επαφή / σχέση με το αντικείμενό τους· *ιστορικός* / *λαογράφος* / *έρευνα* ~ • **7.** η πολιτική επιτροπή με ειδική αρμοδιότητα *πολιτικό* / *εκτελεστικό ~ κόμματος.* — **γραφειακός,** -ή, -ό [1890].
[ΕΤΥΜ < αρχ *γραφεῖον*, αρχική σημ. «κάλαμος γραφής», < *γραφεύς* < *γράφω* Στη Μτγν Ελλην. η λ δήλωσε επίσης και το έπιπλο, πάνω στο οποίο γίνονταν εγγραφές ή τηρούνταν αρχεία]

γραφειοκράτης (ο) [1847] {γραφειοκρατών}, **γραφειοκράτισσα** (η) {γραφειοκρατισσών} **1.** μέλος τής γραφειοκρατίας (σημ. 1) **2.** (κακόσ) υπάλληλος με ιδιαίτερη σχολαστικότητα και προσήλωση στους τύπους, την τήρηση των οποίων ανάγει σε αυτοσκοπό, προκαλώντας ταλαιπωρία στους πολίτες και δυσλειτουργία στη διαδικασία εξυπηρέτησής τους *την υπόθεσή του καθυστερούν οι ~ τού υπουργείου*

γραφειοκρατία (η) [1851] {χωρ πληθ } **1.** η άσκηση τής δημόσιας διοίκησης μέσω γραφείων, στα οποία υπάρχει σαφής καταμερισμός εργασίας και αυστηρή ιεραρχική δομή **2.** (κακόσ) η διεκπεραίωση τής εργασίας μεταξύ γραφείων με τρόπο σχολαστικό και με προσκόλληση στις τυπικές διαδικασίες, με αποτέλεσμα την καθυστέρηση και την ταλαιπωρία των πολιτών *αποτελεί πάγια πολιτική εξαγγελία η πάταξη τής* ~ ‖ *η Λερναία Ύδρα τής* ~ ‖ *πρέπει να απαλλαγεί ο πολίτης από τα εμπόδια τής* ~ ‖ *λιγότερη ~ στο Δημόσιο* ‖ *κρατική* ~ **3.** (ειδικότ.) η κυρίαρχη τάξη που δημιουργήθηκε στις πρώην κομουνιστικές χώρες και η οποία ασκούσε συγκεντρωτικά την εξουσία. *κράτος ολοκληρωτικό με τεράστια* ~
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. bureaucratie (νόθο σύνθ) < bureau «γραφείο» + -cratie < ελλην. *-κρατία* < *κρατώ*]

γραφειοκρατικός, -ή, -ό [1876] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραφειοκρατία και τον γραφειοκράτη (σημ. 1): ~ *οργάνωση* / *δομή* / *διαδικασία* **2.** (κακόσ) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά τής γραφειοκρατίας ή τού γραφειοκράτη (σημ 2)· ~ *απαιτήσεις* / *ταλαιπωρία* / *προβλήματα* / *αντίληψη των πραγμάτων.* — **γραφειοκρατικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ

γραφή (η) **1.** η αποτύπωση τού λόγου πάνω σε μια επιφάνεια (μαρμάρινη, ξύλινη, μεταλλική, χάρτινη κ.λπ) με τη χρήση συμβόλων (γραμμάτων): *ιερογλυφική* / *σφηνοειδής* (βλ.λ.) / *συλλαβογραφική* ~ ‖ *η ιστορία τής* ~· ΦΡ (α) ***ανάγλυφη γραφή*** βλ λ *ανάγλυφος* (β) ***Γραμμική (γραφή) Α*** βλ λ *γραμμικός* (γ) ***Γραμμική (γραφή) Β*** βλ λ *γραμμικός* **2.** το σχολικό μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές διδάσκονται να αποτυπώνουν τις σκέψεις τους χρησιμοποιώντας συνδυασμούς γραμμάτων (το αλφάβητο) *έμαθε ~ και ανάγνωση* **3.** το γράψιμο, το να γράφει κανείς. *όργανα γραφής* (γραφίδες, στυλό, μολύβια κ.ά) ‖ *μελάνι γραφής* **4.** ο γραφικός χαρακτήρας· *ευανάγνωστη* ~ ΦΡ ***δείγμα γραφής*** βλ λ *δείγμα* **5.** το προσωπικό ύφος συγγραφέα ή γενικότ. καλλιτέχνη, όπως προκύπτει από το έργο του: *πρωτότυπη* / *μοντέρνα* ~ ‖ *«συνέθεσε ένα μουσικό έργο, με μια ~ που τη χαρακτηρίζει ο λυρισμός»* (εφημ) **6.** (λαϊκ -λογοτ.) η επιστολή, το γραπτό μήνυμα: *«πιάνουν και γράφουν μια γραφή / βρίζουν τα γένια τού Κατή»* (δημοτ. τραγ.) • **7.** (στην παλαιογραφία) (σε αρχαίο χειρόγραφο) κάθε λέξη σε σχέση με άλλες που απαντούν αντί γι' αυτήν σε άλλα αντίγραφα τού ίδιου χειρογράφου *από τις διαφορετικές γραφές που παραδίδονται προτιμούμε εκείνη που βρίσκεται πιο κοντά στο ύφος τού συγγραφέα* **8.** ***Γραφές*** (οι) το σύνολο των ιερών κειμένων τής Αγίας Γραφής *οι ~ μιλούν για τη συντέλεια τού κόσμου* **9.** ***Αγία Γραφή*** το σύνολο των βιβλίων τής Παλαιάς και τής Καινής Διαθήκης **10.** ***Ιερές Γραφές*** τα ιερά (θρησκευτικά) κείμενα διαφόρων λαών, λ.χ. οι *Βέδες* • ΦΡ. ***στο κάτω-κάτω τής γραφής*** βλ. λ *κάτω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *γράφω* Στη σημ. τού ύφους γραφής η λ. αποδίδει το γαλλ écriture].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Γραφή είναι κάθε σημειολογικό σύστημα που επινόησε ο άνθρωπος, για να ξεπεράσει τα εμπόδια τής περιορισμένης (σε χρόνο, χώρο και αριθμό προσώπων) προφορικής επικοινωνίας Η μετάδοση μηνυμάτων σε περισσότερους ανθρώπους και σε άτομα που ζουν σε διαφορετικό και απομακρυσμένο χώρο, καθώς και η διατήρηση των πληροφοριών μέσα στον χρόνο, απαιτούν τη χρήση γραπτών σημείων (γραμμάτων ή γραφημάτων), που να δηλώνουν τα λεκτικά σημεία (φθόγγους, συλλαβές, λέξεις) τού προφορικού λόγου, απαιτούν τη χρήση τής γραφής. Πολιτισμοί και λαοί που δεν γνώρισαν γραφή καταδικάστηκαν στη λήθη και στην έμμεση ενίοτε επιβίωσή τους μέσα από γραπτές μνείες άλλων λαών ή από μόνα τα μνημεία που τυχόν κατέλιπαν Εξελιγμένα συστήματα γραφής μαρτυρούνται από το 4000 π.Χ (στους Βαβυλωνίους, τους

Ασσυρίους, τους Χετταίους) Οι πρώτες προσπάθειες χρησιμοποιούν την εικόνα («ζωγραφίζουν», τρόπον τινά, τον ήλιο, τον άνθρωπο, το σπίτι, τα φυτά κ.ο κ. δημιουργώντας τα λεγόμενα «εικονογράμματα» και «λογογράμματα»), για να δηλώσουν τη σημασία μιας λέξης, βαθμηδόν όμως περνούν σε πιο αφηρημένες δηλώσεις (ιδεογράμματα, φωνογράμματα), για να καταλήξουν σε φωνολογικές δηλώσεις (συλλαβογράμματα, συμφωνογράμματα), που φθάνουν στο αποκορύφωμά τους με την ελληνική επινόηση τής δήλωσης των φωνηέντων και τη δημιουργία, με αυτό τον τρόπο, από τους Έλληνες τού πρώτου πραγματικού αλφαβήτου (βλ λ.). Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκαν πολλές γραφές η **ιερογλυφική** (περ. 2000-1750 π.Χ.) η **Γραμμική γραφή Α** (περ. 1700-1400 π Χ) η **Γραμμική γραφή Β** (περ. 1400-1200 π Χ.) **η κυπρομινωική γραφή** (περ. 1500-1100 π.Χ.)· το **κυπριακό συλλαβάριο** (περ 6ος-4ος αι. π.Χ.) και η ελληνική **αλφαβητική γραφή** (πιθ. 10ος αι. π Χ μέχρι σήμερα) Από τις γραφές αυτές δεν έχουν αποκρυπτογραφηθεί και δεν έχουν αναγνωσθεί η ιερογλυφική, η Γραμμική γραφή Α και η κυπρομινωική γραφή. Αντιθέτως, έχει αναγνωσθεί (από τους Μ Ventris και J Chadwick το 1953) η Γραμμική γραφή Β, η οποία αποτελεί συλλαβογραφικό σύστημα (κάθε γράμμα δηλώνει μία ή περισσότερες συλλαβές, γεγονός που προκαλεί δυσκολίες στην ανάγνωση). Ιερογλυφική, Γραμμική Α, Γραμμική Β και κυπρομινωική είναι γνωστές (από τον A. Evans) ως **μινωικές** γραφές. Η χρήση τής Γραμμικής γραφής Β αντικαταστάθηκε από την ελληνική αλφαβητική γραφή, την τελειότερη που επινοήθηκε, διαδόθηκε (μέσω τής Λατινικής, που έχει ελληνική προέλευση) και επικράτησε ευρύτερα

‣ *αλφάβητο*

γράφημα (το) {γραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΑΘ το σύνολο των διατεταγμένων ζευγών (χ, ψ) τα οποία συσχετίζονται σε μια απεικόνιση ή συνάρτηση ΓΛΩΣΣ **2.** το γράμμα **3.** (ειδικότ) μονάδα τού συστήματος γραφής μιας γλώσσας (πβ λ *φώνημα, λέξημα, μόρφημα*, βλ κ. λ *-ημα*). — **γραφηματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ grapheme < μτγν. *γράφημα* «γράμμα» (< αρχ *γράφω*)]

-γραφία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** την επιστήμη η οποία ερευνά κάτι. *λαο-γραφία, γεω-γραφία, τοπο-γραφία, εθνο-γραφία* **2.** το γράψιμο, την εγγραφή ή την εκτύπωση με ορισμένο τρόπο ή μέσο *δακτυλο-γραφία, ξηρο-γραφία, χρωμο-γραφία, ακτινο-γραφία* **3.** (ειδικότ) την καλλιτεχνική αποτύπωση ή απεικόνιση με ορισμένο τρόπο ή με ορισμένο υλικό: *υδατο-γραφία, λιθο-γραφία, ιχνο-γραφία* **4.** τη ζωγραφική ή χαρακτική τεχνική πάνω σε συγκεκριμένο μέσο ή υλικό *τοιχο-γραφία, αγγειο-γραφία, χαλκο-γραφία* **5.** το ζωγραφικό ή χαρακτικό έργο με συγκεκριμένο θέμα *θαλασσο-γραφία, αγιο-γραφία, προσωπο-γραφία, ρωπο-γραφία* **6.** τον τρόπο με τον οποίο γράφει κανείς: *κακο-γραφία, καλλι-γραφία* **7.** την παραγωγή γραπτών ή έντυπων κειμένων σχετικών με ορισμένο θέμα: *βιο-γραφία, δημοσιο-γραφία, πορνο-γραφία* **8.** την παραγωγή κειμένων ορισμένου τύπου· *αρθρο-γραφία, επιφυλλιδο-γραφία, ιστοριο-γραφία, χρονικο-γραφία, γελοιο-γραφία* **9.** το έγγραφο που περιέχει στοιχεία σχετικά με κάτι *δικο-γραφία* **10.** την καταγραφή. *φιλμο-γραφία, βιβλιο-γραφία* **11.** ΙΑΤΡ την εξέταση ορισμένου σημείου ή οργάνου σώματος. *μαστο-γραφία*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Νέας Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (π χ μτγν *βιβλιο-γραφία*) και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ γαλλ. photo-graphie, chromo-graphie)]

γραφιάς (ο) {γραφιάδες} (μειωτ) ο γραφέας. *το σινάφι των ~*
[ΕΤΥΜ μεσν < *γραφέας* (με συνίζηση) < αρχ *γραφεύς*]

γραφίδα (η) **1.** το όργανο με το οποίο γράφουμε πάνω στο χαρτί. *~ από φτερό πτηνού* || *μεταλλική ~* ΣΥΝ πένα, στυλογράφος **2.** (συνεκδ) ο τρόπος γραπτής έκφρασης· *δημοσιογραφική ~* || *η ~ του καυτηριάζει τα κακώς κείμενα* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ μυτερό μεταλλικό όργανο με το οποίο χάραζαν σχέδια ή λέξεις σε επίπεδες και σκληρές επιφάνειες
[ΕΤΥΜ < αρχ *γραφίς, -ίδος < γράφω*].

γραφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γραφή *~ χαρακτήρας* (ο τρόπος με τον οποίο γράφει κανείς, το μέγεθος, το σχήμα και η κλίση των γραμμάτων) || *~ ύλη* (χαρτικά, μολύβια κ.λπ) **2.** ***γραφικές τέχνες*** (α) (γενικά) η ζωγραφική, η χαρακτική και οι εφαρμογές τους (σε συνδυασμό συχνά με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών) (β) (ειδικότ.) το σύνολο των μεθόδων και των τεχνικών που χρησιμοποιούνται για τη σχεδίαση, την καλλιτεχνική επιμέλεια, την εκτύπωση και την αναπαραγωγή κειμένων και εικόνων (τυπογραφία, φωτογραφία, εκτύπωση κ λπ.) **3.** ***γραφικά*** (τα) σχέδια ή εφαρμογές τής ζωγραφικής (με αδρές συνήθ γραμμές και έντονα χρώματα), που χρησιμοποιούνται στη διαφήμιση, την τηλεόραση, στον κινηματογράφο και στους υπολογιστές **4.** ***γραφική παράσταση*** βλ λ *παράσταση* • **5.** αυτός που έχει ιδιαίτερη, ιδιότυπη παρουσία, που είναι χαρακτηριστικός τού είδους του *~ τοπίο / λιμάνι / χωριουδάκι / ξωκκλήσι* • **6.** (για πρόσωπα) αυτός που έχει ιδιόρρυθμη συμπεριφορά, που αποκλίνει από τον συνήθη κοινωνικό τύπο, αξιοπερίεργος και (ειρων.) φαιδρός και διασκεδαστικός *αποτελούσε μια ~ φιγούρα τής πόλης* • **7.** (σπάν) αυτός που αναφέρεται στην Αγία Γραφή· *~ χωρίο / εδάφιο* • **8.** ΓΛΩΣΣ ***γραφικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας*. — **γραφικότητα** (η) (σημ. 5, 6) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γράφω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *γραφή* Στις σημ. 3, 4 η λ αποδίδει το γαλλ pittoresque].

γραφίστας (ο) {σπάν γραφιστών}, **γραφίστρια** (η) {γραφιστριών} πρόσωπο που ασχολείται με τις γραφικές τέχνες **γραφιατικός,** -ή, -ό. **γραφιστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ graphiste].

γραφίτης (ο) [1889] {γραφιτών} **1.** ορυκτό σκούρου γκρι ή μαύρου χρώματος με μεταλλική λάμψη, που αποτελεί αλλοτροπική μορφή τού κρυσταλλικού άνθρακα και χρησιμοποιείται σε ηλεκτρικές διατάξεις και στην κατασκευή μολυβιών **2.** (συνεκδ.) το γκρι χρώμα τού γραφίτη: *-Τι χρώμα καλσόν θέλετε; -Γραφίτη.*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ. graphite < ελλην. *γράφω*]

γραφο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με τη γραφή *γραφο-λόγος, γραφο-μηχανή.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ τής Μτγν και Ν Ελληνικής (πβ. μτγν *γραφο-ειδής*, μεσν. *γραφο-φόρος*), που προέρχεται από το ουσ *γραφή*, απαντά δε και σε ελληνογενή ξένα σύνθετα (λ.χ γαλλ. grapho-logie)]

γραφολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ } η μέθοδος διακρίβωσης τής γνησιότητας μιας υπογραφής· (ειδικότ) η μελέτη τής σχέσης ανάμεσα στον γραφικό χαρακτήρα και στην ψυχοδιανοητική συγκρότηση ενός ατόμου — **γραφολογικός,** -ή, -ό [1886], **γραφολογικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. graphologie].

γραφολόγος (ο/η) [1886] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στη γραφολογία *πήγαν σε ~, για να διαπιστώσουν το γνήσιο τής υπογραφής* || (ειρων) *τα γράμματά του χρειάζονται ~ για να τα καταλάβεις*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. graphologue].

γραφομηχανή (η) [1889] η μηχανική συσκευή με πληκτρολόγιο, με την οποία τυπώνουμε στο χαρτί χαρακτήρες γραμμάτων, πιέζοντας με τα δάκτυλα τα κατάλληλα πλήκτρα: *παλιά / ηλεκτρονική / ογκώδης ~* || *το πληκτρολόγιο / ο κύλινδρος τής ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schreibmaschine].

-γραφος λεξικό επίθημα που δηλώνει ότι κάποιος γράφει ή κάτι έχει γραφτεί κατά ορισμένο τρόπο *ανορθό-γραφος, ομό-γραφος*

-γράφος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον επιστήμονα ή/και τον επαγγελματία που έχει ορισμένο αντικείμενο μελέτης ή εργασίας. *λαο-γράφος, συμβολαιο-γράφος, εθνο-γράφος* **2.** τον καλλιτέχνη που χρησιμοποιεί ορισμένο υλικό ή τρόπο δημιουργίας στα έργα του: *λιθο-γράφος, υδατο-γράφος* **3.** τον καλλιτέχνη που δημιουργεί πάνω σε ορισμένο υλικό ή μέσο: *αγγειο-γράφος, χαλκο-γράφος* **4.** τον καλλιτέχνη τού οποίου τα έργα έχουν ορισμένο θέμα: *θαλασσο-γράφος, προσωπο-γράφος, αγιο-γράφος* **5.** αυτόν που γράφει με ορισμένο τρόπο: *κακο-γράφος, καλλι-γράφος, ορθο-γράφος* **6.** όργανο γραφής. *κονδυλο-γράφος, στυλο-γράφος* **7.** το επιστημονικό όργανο που καταγράφει και απεικονίζει γραφικά στοιχεία γύρω από κάτι: *σεισμο-γράφος, καρδιο-γράφος, παλμο-γράφος* **8.** αυτόν που γράφει ή τυπώνει χρησιμοποιώντας ορισμένο μέσο ή τεχνική. *δακτυλο-γράφος, τυπο-γράφος, στενο-γράφος* **9.** αυτόν που γράφει κείμενα ορισμένου τύπου: *αρθρογράφος, επιφυλλιδο-γράφος, χρονικο-γράφος, ευθυμο-γράφος* **10.** αυτόν που γράφει σχετικά με κάτι *δημοσιο-γράφος, βιο-γράφος* **11.** τον λογοτέχνη που ασχολείται με ορισμένο είδος γραπτού λόγου· *πεζογράφος, ηθο-γράφος, διηγηματο-γράφος, μυθιστοριο-γράφος* **12.** τον υπάλληλο που καταγράφει κάτι *πρακτικο-γράφος.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *γράφω* (λ χ μτγν. *ιστοριο-γράφος, καλλι-γράφος*) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενή σύνθ. (λ.χ. γαλλ. photo-graphe, chromo-graphe)]

γραφτός, -ή, -ό → γραπτός

γράφω ρ. μετβ. κ. αμετβ {μτχ ενεστ. γράφων, -ουσα | έγραψα, γράφ(τ)ηκα, γραμμένος} ♦ (μετβ) **1.** σχηματίζω γράμματα πάνω σε επιφάνεια χρησιμοποιώντας γραφική ύλη (μολύβι, στυλό, πένα, κιμωλία κ.λπ.): *~ ευανάγνωστα / καθαρά / καλλιγραφικά / αργά / γρήγορα* || *~ σε χαρτί / πίνακα / διαφάνεια / πάπυρο / περγαμηνή* **2.** χρησιμοποιώ σύμβολα γραφής (γράμματα, οικογένειες γραμμάτων-γραμματοσειρές) για τη σύνταξη κειμένου *~ ένα έγγραφο στη γραφομηχανή* || *~ μια εργασία στον υπολογιστή* **3.** κρατώ γραπτή σημείωση· *γράψε αυτά που θα σου υπαγορεύσω* **4.** παράγω ορισμένου είδους συγγραφικό έργο *έχει γράψει πολλά έργα / μελέτες / δοκίμια·* ΦΡ (μτφ.) ***γράφω ιστορία*** σημειώνω μοναδική επιτυχία, ανεπανάληπτη διάκριση, μοναδικό κατόρθωμα κ.λπ *έγραψε ιστορία ως υπουργός Οικονομικών, παίρνοντας τα πιο θαρραλέα φορολογικά μέτρα τής τελευταίας εικοσαετίας* **5.** (για εφημερίδα, έντυπο, βιβλίο) περιλαμβάνω (ειδήσεις, θέματα κ.λπ.): *δεν γράφουν τίποτα οι εφημερίδες για το θέμα που μας ενδιαφέρει* || *το περιοδικό γράφει κάτι αξιοπερίεργο* **6.** σχεδιάζω. *~ κύκλο / τετράγωνο* **7.** (για μετρητές τηλεφώνου, κατανάλωσης ρεύματος, νερού, πρατηρίου βενζίνης κ.λπ) δείχνω τις μονάδες κατανάλωσης ή την αξία τής ποσότητας που έχει καταναλωθεί: *τι έχει γράψει ο μετρητής;* **8.** σημειώνω (κάποιον) για παράβαση: *η τροχαία τον έγραψε για υπερβολική ταχύτητα* **9.** χρεώνω, εγγράφω σε κατάλογο οφειλετών: *δεν θα πληρώσω σήμερα, γράφ' τα και θα σ' τα δώσω αύριο* **10.** εγγράφω ως μέλος: *~ το παιδί μου στο σχολείο / στο φροντιστήριο / σε αθλητικό σύλλογο* **11.** καταχωρίζω. *~ στην πρώτη στήλη τα έσοδα και στην απέναντι τα έξοδα·* ΦΡ (α) ***γράφω (κάποιον) στα μαύρα (τα) κατάστιχα / στη μαύρη λίστα*** θεωρώ (κάποιον) στο εξής εχθρό μου· (για εγκληματίες) αποφασίζω τη δολοφονία κάποιου· *μετά την προσβολή που τους έκανε, τον έγραψαν στα μαύρα τα κατάστιχα* (β) ***γράφ' το καλά στο μυαλό σου*** (i) κράτησέ το σταθερά στη μνήμη σου, εμπέδωσέ το (ii) συνειδητοποίησέ το, θεώρησέ το πλέον δεδομένο: *ό,τι και να πεις, θα γίνει αυτό που σου λέω εγώ ~!* **12.** δηλώνω με συγκεκριμένη ορθογραφία. *πώς γράφεις το όνομά σου,* || *πώς γράφεις το «Χρίστος»: με -η- ή με -ι-;* **13.** (για διαθήκη) συντάσσω, κληροδοτώ (κάτι σε κάποιον): *τα έγραψε όλα στα παιδιά του* || *έγραψε το σπίτι στο όνομά της* (την έκανε ιδιοκτήτρια) **14.** (καθημ -οικ.) σε φράσεις που δηλώνουν αδιαφορία, ότι δεν δίνουμε σημασία (σε κάποιον/κάτι), π.χ. (α) ***γράφω (κάποιον)***: *εγώ του μιλάω κι αυτός με γράφει* (β) ***έχω (κάποιον) γραμμένο*** αδιαφορώ πλήρως για κάποιον (καθώς και για ό,τι προτίθεται να κάνει) *Τους έχω όλους τους γραμμένους! Ας κάνουν ό,τι θέλουν, δεν με νοιάζει!* (γ) (εμφατ) ***γράφω (κάποιον) στα παλιά μου τα παπούτσια / στα παλιά μου τα υποδήματα / κανονικά και με***

τον νόμο / εκεί όπου δεν πιάνει μελάνι / (!) στ' αρχίδια μου απαξιώ να ασχοληθώ μαζί του **15.** έχω επάνω μου γράμματα, επιγραφή. *δεν βλέπω τι γράφει η ταμπέλα* **16.** (κάτι κάποιου/σε κάποιον) συντάσσω και στέλνω επιστολή: *μου έγραψε η φίλη μου από την Αμερική·* ΦΡ (α) ***αν με ξαναδείς, γράψε μου!*** δεν πρόκειται να με ξαναδείς ή φεύγω οριστικά: *Η συμπεριφορά σου ήταν αχαρακτήριστη! ~!* || (κ. ως προειδοποίηση) *Κακώς του έδωσες τα λεφτά χωρίς απόδειξη Τώρα. αν τον ξαναδείς, γράψε μου'* (β) (στο τέλος τού λόγου) ***(και) να μας γράφεις*** (i) μη μας ξεχάσεις *στο καλό και ~* (ii) (ειρων.) ως αποχαιρετισμός προς κάποιον -κατά βάθος– ανεπιθύμητο *φύγε και ~'* **17.** αποτυπώνω (ήχο. εικόνα, δεδομένα) σε αποθηκευτικό μέσο, π.χ. δισκέτα, σιντί, βιντεοταινία: *~ μια ταινία στο βίντεο / τραγούδι σε σιντί* || (αμετβ.) *βάλε στο βίντεο μια κασέτα κι άσ' το να γράφει* ΣΥΝ εγγράφω **18.** συνθέτω: *~ μουσική για τον κινηματογράφο* **19.** (απρόσ. ***γράφει***) υπάρχει γραπτό κείμενο (λ.χ. ως επιγραφή): *τι γράφει στην πινακίδα;* || *πού το γράφει αυτό;* (πού το βρήκες γραμμένο, πού αναφέρεται;) ΦΡ ***ό,τι γράφει δεν ξεγράφει*** (i) κάτι που είναι μοιραίο να γίνει, δεν είναι δυνατόν να αποτραπεί (ii) ό,τι έγινε ήδη δεν μεταβάλλεται ♦ (αμετβ.) **20.** εκφράζομαι γραπτώς, με τη γραφή· *μαθαίνει να γράφει και να διαβάζει* **21.** ασχολούμαι με τη συγγραφή ή δημοσιεύω κείμενα σε έντυπο. *το 'χε κρατήσει κρυφό ότι έγραφε* || *έγραφε σε έγκριτη εφημερίδα των Αθηνών* **22.** (για γραφικό υλικό) λειτουργώ σωστά, μπορώ να χρησιμοποιηθώ για γράψιμο: *δεν γράφει η πένα μου* **23.** έχω συγκεκριμένο τρόπο γραψίματος. γραφικό χαρακτήρα. *τι ωραία που γράφει!* || *γράφει ακατάστατα* **24.** παίρνω μέρος σε εξέταση, συμμετέχω σε διαγωνισμό: *πότε γράφεις,* (ενν. εξετάσεις) || *πού γράφεις;* (δηλ. πού βρίσκεται το εξεταστικό σου κέντρο;) **25.** ασκούμαι στον γραπτό λόγο· *αν δεν συνηθίσεις από μικρός να γράφεις, δεν θα μπορέσεις να τα πας καλά στο σχολείο* (μεσοπαθ. ***γράφομαι***) **26.** κάνω εγγραφή ως μέλος· *~ σε κόμμα / στο ταμείο ανεργίας* **27.** συντάσσομαι γραπτώς *αυτή η εργασία γράφεται με πολύ κόπο* • **28.** (ο αόρ. ***έγραψε!***) (προφορ , κυρ στη γλώσσα των νέων) ως επιδοκιμασία για εντυπωσιακή ενέργεια κάποιου, ως έκφραση θαυμασμού για κάτι: *Φοβερή απάντηση! ~'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «χαράζω ελαφρά. ξύνω», < θ grbh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E *gerbh- «χαράζω», πβ γαλλ. gratin (βλ. λ. *γκρατινέ*), αγγλ. carve «χαράζω. σκαλίζω». scratch, γερμ kerben κ ά. Ομόρρ. *γράμμα, γραφή, γραπτός* κ ά Οι σημ «ορίζω κληρονόμο μέσω διαθήκης» και «ορίζω το πεπρωμένο» είναι μεσν.].

> **γράφω – γραφικός.** Και οι δύο λέξεις έχουν σημασιολογικό ενδιαφέρον. Το **γράφω** (αρχαία, ομηρική λ.) ξεκινάει από τη σημ. «χαράζω, σκαλίζω» Από αυτήν εξελίσσεται προς δύο κατευθύνσεις: (α) στη σημ. «ιχνογραφώ, σχεδιάζω» και, ευρύτερα, «ζωγραφίζω» *(ζῷα γράφειν*, αρχ σημ. «σχεδιάζω ζώα» > **ζωγραφώ** / *ζωγραφίζω*) (β) στη σημ «σχεδιάζω σημεία, γράφω» Αντιστοίχως, το επίθ. **γραφικός**, αρχαίο και αυτό, έχει διπλή κατεύθυνση: (α) **γραφική** (ενν **τέχνη**) στον Πλάτωνα, σημαίνει τη ζωγραφική **γραφικός** είναι «ο ικανός στο σχέδιο και στη ζωγραφική», από όπου ήδη στην Αρχαία **γραφικός** «αυτός που παρουσιάζει ωραία εικόνα, ωραία όψη σαν ζωγραφιά, με ωραία εμφάνιση» *(γραφικό τοπίο)·* στα νεότερα χρόνια, το **γραφικός** (τύπος κ.ά.) σήμανε «τον αποκλίνοντα, τον ιδιόρρυθμο (από υπερβολές στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά του), που προκαλεί ειρωνικά σχόλια» (β) **γραφικός** «ο αναφερόμενος στη γραφή» (αρχαία και νέα σημ).

-γραφώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν ό,τι και το ρ. *γράφω· ηχο-γραφώ, αγιο-γραφώ, χαρτο-γραφώ*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ *καλλιγραφῶ*, μτγν. *ὀρθο-γραφῶ*), που προέρχεται από το ρ *γράφω*, απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. *choréo-graphier)*].

γράψιμο (το) [μεσν.] {γραψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η χάραξη με γραφική ύλη γραμμάτων πάνω σε χαρτί ΣΥΝ γραφή **2.** η συγγραφή κειμένων (βιβλίων, άρθρων κ λπ) *ασχολείται με το ~* **3.** (μτφ -οικ.) η περιφρονητική αδιαφορία. *με έχει στο ~, δεν μου δίνει σημασία'* || *έφαγε ~ κανονικό· ούτε που τον κοίταξε'* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γερούνδιο*

γραώδης, -ης. -ες {γραώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} (αρχαιοπρ -μτφ.) παμπάλαιος, ξεπερασμένος. ανώφελος: *άφησε κατά μέρος τους ~ μύθους* (πβ. *τοὺς δὲ βεβήλους καὶ γραώδεις μύθους παραιτοῦ*, Κ Δ. *Α' Τιμόθ.* 4. 7). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *γραῦς*, βλ. κ. *γραία*].

Γρεβενά (τα) πόλη τής Δ Μακεδονίας. πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Γρεβενών)*
[ΕΤΥΜ < σλαβ. Greben «ράχη βουνού». Η πόλη κτίστηκε μετά τον 10ο αι στη θέση τής αρχ. *Ελιμαίας*, αλλά η σημερινή της ονομασία δεν μαρτυρείται πριν από την Τουρκοκρατία]

γρεγολεβάντες (ο) → γραιγολεβάντες

γρέγος (ο) → γραίγος

γρεγοτραμουντάνα (η) → γραιγοτραμουντάνα

γρέζι (το) {γρεζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ανωμαλία στην επιφάνεια υλικού το οποίο έχει κοπεί.
[ΕΤΥΜ < ιταλ επιθ. greggio «ακατέργαστος» (για υλικό όπως απαντά στη φυσική του κατάσταση) < δημώδ λατ *gregius «αγελαίος» < λατ. grex, -cis «αγέλη»].

Γρενάδα (η) (αγγλ. State of Grenada = Κράτος τής Γρενάδας) νησιωτικό κράτος των Μικρών Αντιλλών στην Α. Καραϊβική Θάλασσα. κοντά στις ακτές τής Βενεζουέλας. με πρωτεύουσα το Σαιντ Τζωρτζ. επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Α Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ < αγγλ Grenada < ισπ. Granada, ονομασία ισπ. βασιλείου, < λατ granatum «ρόδι». Το 1498 ανακαλύφθηκε από τον Χρ. Κολόμβο και ονομάστηκε Concepción, από ομώνυμη ρωμαιοκαθολική εορτή]

γρεναδιέρος (ο) **1.** (παλαιότ. στη Γαλλία) στρατιώτης επίλεκτων συνταγμάτων τού Πεζικού ειδικά εκπαιδευμένος στη ρίψη χειροβομβίδων **2.** φρουρός των βασιλικών ανακτόρων στην Αγγλία, με χαρακτηριστική κόκκινη στολή και ψηλό μαύρο καπέλο
[ΕΤΥΜ < γαλλ. grenadier < grenade «χειροβομβίδα» < λατ. granatum «ρόδι, είδος φρούτου»].

γρήγορα [μεσν.] κ. (λαϊκ -λογοτ) **γλήγορα** επίρρ. **1.** με μεγάλη ταχύτητα: *κινούμαι / γράφω / διαβάζω ~* ΣΥΝ (λόγ.) ταχέως ΑΝΤ αργά **2.** σύντομα: *τελειώνω μια δουλειά ~* ΑΝΤ αργά· ΦΡ ***αργά ή γρήγορα*** βλ λ. *αργά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προηγουμένως*

γρηγοράδα (η) [μεσν] {χωρ πληθ.} η μεγάλη ταχύτητα. *η ~ τού δρομέα / τού αλόγου* ΣΥΝ σβελτάδα ΑΝΤ βραδύτητα.

Γρηγορία (η) γυναικείο όνομα

γρηγοριανός, -ή. -ό [1863] **1.** αυτός που σχετίζεται με πρόσωπο που ονομάζεται Γρηγόριος κυρ. για το έργο παπών οι οποίοι έφεραν το παραπάνω όνομα **2.** ΜΟΥΣ ***γρηγοριανό μέλος*** το μονοφωνικό λειτουργικό άσμα που χρησιμοποιείται στη λειτουργία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στις άλλες ακολουθίες τού τελετουργικού της (από το όνομα τού Γρηγορίου Α' τού Μεγάλου, ο οποίος φρόντισε για την κωδικοποίησή του) **3.** ***γρηγοριανό ημερολόγιο*** το ημερολόγιο που χρησιμοποιείται στον δυτικό χριστιανικό κόσμο σήμερα (το οποίο προήλθε από μεταρρύθμιση τού πάπα Γρηγορίου ΙΓ' το 1582) και προς το οποίο συντονίστηκε στην Ελλάδα το 1923 το ιουλιανό ημερολόγιο με τη διόρθωση των 13 ημερών ΣΥΝ νέο ημερολόγιο (πβ κ. *ιουλιανό ημερολόγιο*, λ. *ιουλιανός*).

Γρηγόριος (ο) {Γρηγορίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (γνωστότεροι από τους οποίους είναι ο Γρηγόριος ο Ναζιανζηνός, ο Γρηγόριος ο Νύσσης και ο Γρηγόριος Παλαμάς), πατριαρχών, καθώς και παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Γρηγόρης**
[ΕΤΥΜ < μτγν. *Γρηγόριος* «ο γρηγορών, ο άγρυπνος» < μτγν. *γρηγορῶ (-έω)* (βλ.λ.)].

γρήγορος, -η, -ο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **γλήγορος 1.** (ενεργ) (α) αυτός που κινείται με μεγάλη ταχύτητα. *~ άνθρωπος / αθλητής / αυτοκίνητο / μηχανάκι* ΣΥΝ ταχύς ΑΝΤ αργός. αργοκίνητος, βραδύς (β) αυτός που επεξεργάζεται δεδομένα και βγάζει αποτελέσματα με μεγάλη ταχύτητα και σε σύντομο χρονικό διάστημα: *~ υπολογιστής / επεξεργαστής / μυαλό* **2.** (παθ.) αυτός που γίνεται, που εκτελείται σε σύντομο χρονικό διάστημα, που για να γίνει δεν απαιτείται πολύς χρόνος. *~ υπολογισμός / ταξίδι / ενέργειες / συλλογισμός* ΦΡ ***γρήγορο φαγητό*** έτοιμο ή πρόχειρο φαγητό που καταναλώνεται σε ανάλογα καταστήματα (φαστφούντ). — **γρήγορα** επίρρ [μεσν] (βλ λ). **γρηγοράδα** κ (σπάν.) **γρηγοροσύνη** (η) [μεσν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σιγά*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *ἐγρήγορος* «άγρυπνος» < αρχ *ἐγρήγορα*. παρακ. τού ρ *ἐγείρω* Ο σχηματισμός τού παρακ. *ἐγρήγορα* < **ἐ-γή-γορ-α* οφείλεται στην επίδραση τού αορ β' *ἐγρέσθαι*. που περιέχει και το βασικό θέμα. Η λ. *γρήγορος* με τη σημ «ταχύς» αντικατέστησε βαθμηδόν (μαζί με το *ταχύς*) τις αρχ. λ. *ὠκύς, ὀξύς. θοός*, ενώ το αρχ επίθ *γοργός*, που επιβίωσε, δεν χρησιμοποιείται συχνά]

γρηγορόσημο (το) (λαϊκ.) ποσό που απαιτούν παράνομα ορισμένοι δημόσιοι υπάλληλοι από πολίτες για να προωθήσουν γρήγορα μια υπόθεσή τους

γρηγορώ ρ αμετβ {γρηγορείς. · μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (λόγ) **1.** είμαι ξύπνιος, άγρυπνος: *φύλακες, γρηγορείτε· ο εχθρός πλησιάζει'* ΣΥΝ επαγρυπνώ ΑΝΤ υπνώττω **2.** (μτφ) βρίσκομαι σε συνεχή πνευματική εγρήγορση. *«γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε»*
[ΕΤΥΜ. < μτγν *γρηγορῶ (-έω)* < αρχ. *ἐγρηγορῶ* < *ἐγρήγορα*, παρακ τού ρ. *ἐγείρω*. Βλ κ *γρήγορος*. Η φρ *«γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε»* (Κ.Δ. Ματθ. 26, 41. Μάρκ 14, 38) ήταν η προτροπή τού Χριστού προς τους μαθητές του το βράδυ τής σύλληψής του].

γριά (η) **1.** ηλικιωμένη γυναίκα: *στη λουτρόπολη έβλεπε όλο γριές και γέρους* || (κ ως επιθ.) *η ~ κατσίκα / κότα* ΣΥΝ γερόντισσα· ΦΡ (α) ***μαλλί τής γριάς*** βλ. λ. *μαλλί* (β) ***η γριά η κότα έχει το ζουμί*** βλ. λ. *κότα* **2.** (λαϊκ.-οικ.) η μητέρα ή η ηλικιωμένη σύζυγος *πηγαίνω περιπάτους με τη ~ μου* Επίσης (λόγ) **γραία** [αρχ.] — (υποκ.) **γριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *γραῖα*, με συνίζηση (πβ. κ. *ἐλαία > ἐλιά*) Το αρχ. *γραῖα* < **γραῖϝα* < **γράϝ-jă* < *γραῦς* < **γρᾱϝ-ς* < *gr-ā-F, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -ā-F) τού I.E *ger- «γέρος, ώριμος», πβ. σανσκρ. jarant- «γέρος», αρμ cer, αρχ. σλαβ. zirěti «ωριμάζω», γερμ. Kerl «ανθρωπάκος» κ.ά. Ομόρρ. *γέρ-ων (-οντας), γερ-αρός, γῆρ-ας, Γερ-άσιμος* κ ά.].

γριβάδι (το) {γριβαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ) το ψάρι κυπρίνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γρίβας*].

γρίβας (ο) {χωρ. γεν πληθ.} (διαλεκτ.) το ψαρό άλογο.
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ < γαλλ grive «κίχλη (με πιτσυλωτό χρώμα)» < παλ. γαλλ. griu «ελληνικός» (από υποθέσεις ότι η κίχλη διαχείμαζε στην Ελλάδα) ή < λατ. cirbrum «κόσκινο». Κατ' άλλη άποψη, < αρωμ γrivu «ψαρός». σλαβ. αρχής].

γριγρί κ **γρι-γρι** (το) {άκλ } πετρελαιοκίνητο μικρό αλιευτικό σκάφος, τού οποίου η μηχανή κάνει χαρακτηριστικό κρότο, είναι εξοπλισμένο με πυροφάνι και συνοδεύεται από μικρότερο βοηθητικό σκάφος με κυκλικά δίχτυα (δευτεροκάικο)
[ΕΤΥΜ < τουρκ girgir].

γρικώ ρ. → γροικώ

Γριλανδία (η) → Γροιλανδία

γρίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ } καθένα από τα μικρά επιμήκη ξύλινα τεμάχια που γεμίζουν τα διαστήματα ανάμεσα στα ξύλινα πλαίσια από τα παραθυρόφυλλα και τις μπαλκονόπορτες και τα οποία είναι τοποθετημένα σε οριζόντια διάταξη με κλίση προς τα κάτω, χωρίς

όμως να εφάπτονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν πολλές μικρές διόδους (κενά), που επιτρέπουν στον αέρα και σε ελάχιστο φως να περνούν στον εσωτερικό χώρο· *κοιτάζουν τον κόσμο που περνά πίσω από τις ~*
[ETYM < ιταλ griglia < δημώδ. λατ. craticula, υποκ. τού λατ. crates «πλέγμα»].

γρίνια (η) → γκρίνια

γρινιάζω ρ. → γκρίνια

γρινιάρης, -α, -ικο → γκρινιάρης

γρίπη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ μεταδοτική ασθένεια τού αναπνευστικού συστήματος, η οποία εκδηλώνεται με πυρετό, καταρροή, αίσθημα αδυναμίας και μυϊκούς πόνους. *κυκλοφορεί ~* || *ο ιός τής ~* || *αρπάζω ~.* — **γριπικός,** -ή, -ό.
[ETYM < γαλλ gripper < gripper «αρπάζω απότομα» < φρανκον. gripan].

γρίπιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΝΑΥΤ η έρευνα τού βυθού με μηχανικά μέσα για τον εντοπισμό και την περισυλλογή αντικειμένων που εξέχουν από τον πυθμένα: *~ ναρκών.*
[ETYM < μτγν. *γριπίζω* < *γρῖπος* (βλ.λ.)].

γρίπος (ο) **1.** αλιευτικό μέσο παρόμοιο με την τράτα, που ρίχνεται σε μεγάλη έκταση σε λίμνες και θάλασσες με ομαλό βυθό και σέρνεται αργά-αργά από τη στεριά με σκοινιά **2.** (συνεκδ.) η βάρκα μαζί με την αλιευτική συσκευή τού γρίπου **3.** το σχοινί ή το σύρμα που χρησιμοποιείται στη γρίπιση
[ETYM < μτγν. *γρῖπος*, αβεβ. ετύμου, πιθ συνδ με μέσ. άνω γερμ. krëbe «καλάθι» και αρχ σκανδ. kiarf «δέμα», ενώ το ενδοσυμφωνικό *-ι- (γρ-ῖ-πος)* παραμένει ανερμήνευτο Βλ. κ. *γρίφος*].

γριπώδης, -ης, -ες [1889] {γριπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΙΑΤΡ αυτός που εμφανίζει τα συμπτώματα τής γρίπης· *~ λοίμωξη*

γριπώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {γριπώ-θηκα, -μένος} προσβάλλομαι από γρίπη: *έχει γριπωθεί για τα καλά* || *είναι πολύ γριπωμένος*. Επίσης **γριπιάζω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

γρίφος (ο) **1.** είδος αινίγματος στο οποίο λέξη ή φράση παριστάνεται με σχήμα, αριθμό ή εικόνα **2.** (μτφ) αυτό που περιβάλλεται από μυστήριο, που είναι δύσκολο να εξηγηθεί ή να ερμηνευθεί λογικά ή με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία *η υπόθεση δολοφονίας αποδείχθηκε πραγματικός ~* ΣΥΝ μυστήριο. — **γριφοειδής,** -ής, -ές [μτγν] κ **γριφώδης,** -ης, -ες [μτγν.]. **γριφωδώς** επίρρ.
[ETYM < αρχ. *γρῖφος*, αρχική σημ «δίχτυ», από όπου μεταφορικώς «αίνιγμα, περίπλοκος λόγος» Η λ. είναι παράλλ. τ τού μτγν. *γρῖπος* (βλ.λ.), αλλά το δασύ σύμφωνο *-φ-* χρησιμοποιείται μόνον όταν η λ έχει τη σημ. τού αινίγματος (προφύλαξη)].

γροθιά (η) **1.** η παλάμη τού χεριού, όταν είναι κλειστή με ενωμένα προς τα μέσα τα δάχτυλα **2.** (συνεκδ.) το χτύπημα που προέρχεται από κλειστή παλάμη στην παραπάνω μορφή. *του 'δωσε μια ~ στο πρόσωπο* ΣΥΝ μπουνιά **3.** (μτφ.) κάθε πλήγμα εναντίον θεσμού, φορέα, πολιτικής κ λπ *~ στο κατεστημένο* || *η κατάθεση τού μάρτυρα απετέλεσε ~ στο πρόσωπο τού παρακράτους* Επίσης **γρό(ν)θος** (ο).
[ETYM μεσν. < *γρόθος* < μτγν *γρόνθος*. Το *γρόνθος* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ από την ίδια ρίζα με αρχ. γερμ. krimman «σφίγγω» και αρχ σκανδ krumma «χέρι», λατ. gremium «αγκαλιά» Η λ αντικατέστησε βαθμηδόν το αρχ. συνώνυμο *πύξ* (πβ. *πυξ-λαξ*)].

γροθοκοπανιά (η) (εκφραστ.) το δυνατό χτύπημα με γροθιά Επίσης **γροθοκοπάνημα** (το).

γροθοκοπώ ρ. → γρονθοκοπώ

γροθοπατινάδα (η) (λαϊκ -εκφραστ.) σειρά από διαδοχικά χτυπήματα με γροθιές
[ETYM < *γροθιά + πατινάδα*. εκφραστ. σχηματισμός από το ρ *πατώ* (πβ. κ *κλοτσο-πατινάδα*)].

γροικώ (κ -άω) κ. **αγροικώ** ρ. μετβ. κ αμετβ. {γροικάς... | γροίκ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (διαλεκτ -λογοτ) ♦ **1.** (αμετβ.) ακούω: *είναι γέρος και δεν γροικά καλά* || *«και δε σαλεύεις, δε γροικάς τα που πικρά σού λέω»* (Γ Ρίτσος) ♦ **2.** (μετβ.) καταλαβαίνω: *δεν γροικά αυτά που του εξηγώ* ΣΥΝ παίρνω χαμπάρι, νογάω.
[ETYM < μεσν *γροικῶ* < **ἀγροικός* < αρχ. *ἄγροικος* (< *ἀγρός* + *οἶκος*) «ανόητος, αγενής» Ο καταβιβασμός τού τόνου στο **ἀγροικός* οφείλεται στο γεγονός ότι το *ἀ-* (τού αρχ. *ἄγροικος*) θεωρήθηκε στερητ , οπότε η λ. **ἀγροικός* θα προσδιόριζε αυτόν που κατανοεί, που ακούει. Βλ. κ. *αγροίκος*].

Γροιλανδία (η) το μεγαλύτερο νησί τής Γης, που βρέχεται από τον Β. Ατλαντικό και τον Αρκτικό Ωκεανό, βρίσκεται Β τής Ισλανδίας, ανήκει διοικητικά στη Δανία και έχει πρωτεύουσα το Γκότχομπ. — **Γροιλανδός** (ο), **Γροιλανδή** (η), **γροιλανδικός,** -ή, -ό κ (καθημ) **γροιλανδέζικος,** -η, -ο
[ETYM Μεταφορά τού δαν. Grønland «πράσινη γη»]

γρόμπος κ. **γρούμπος** (ο) (καθημ.) μικρό, συνήθ. στρογγυλού σχήματος εκβλάστημα τού οργανισμού κάτω από την επιφάνεια τού δέρματος ΣΥΝ εξόγκωμα, όγκος, σβώλος. — (υποκ) **γρουμπούλι** κ. **γρομπαλάκι** κ. **γρουμπουλάκι** κ. **γρομπαράκι** (το).
[ETYM < ιταλ groppo, γερμ. αρχής. < *kruppa, από όπου και γερμ Kropf «πρόλοβος» κ.ά.].

γρονθοκοπώ (κ -άω) ρ. μετβ. {γρονθοκοπείς... κ. -άς... | γρονθοκόπησα, -ούμαι κ -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} χτυπώ (κάποιον) με γροθιές *τον γρονθοκόπησαν άγρια* — **γρονθοκόπημα** (το).
[ETYM < μτγν. *γρονθοκοπῶ (-έω) < γρόνθος + -κοπῶ < κόπτω*]

γρό(ν)θος (ο) → γροθιά

γρόσι (το) {σπάν γροσ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) τουρκικό νόμισμα που ισοδυναμούσε με το 1/100 τής χρυσής λίρας ή με σαράντα παράδες **2.** (συνεκδ) ***γρόσια*** (τα) τα χρήματα· ΦΡ (παροιμ) ***έχεις γρόσια, έχεις γλώσσα*** όποιος έχει χρήματα μπορεί να μιλάει ελεύθερα, ακόμη και να αυθαδιάζει και να αυθαιρετεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ETYM < μεσν *γρόσιν* < βεν. grosso «πυκνός» < μεσν λατ (denarius) grossus, είδος νομίσματος].

γρούζω ρ αμετβ {έγρου-ξα κ. -σα} (λαϊκ.) (για ζώα, όπως χοίρους, σκύλους, ή πτηνά, όπως περιστέρια κ ά) γρυλίζω: *τα γουρούνια γρούζουν ανήσυχα* — **γρούξιμο** (το).
[ETYM. < αρχ. *γρύζω*, ηχομιμητ λ από την κραυγή *γρῦ*].

γρούμπος (ο) → γρόμπος

γρουσουζεύω κ. (σπάν.) **γουρσουζεύω** ρ αμετβ. κ μετβ. {γρουσούζεψα} (καθημ -εκφραστ) ♦ **1.** (αμετβ.) μιλώ για την πιθανή αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου) ή γενικώς για πιθανή αρνητική εξέλιξη (κάτι που θεωρείται στη λαϊκή αντίληψη ότι μπορεί να επιδράσει αρνητικά και να συμβεί τελικά το κακό) *Πάψε να γρουσουζεύεις! Άσε να πάνε και μια φορά καλά τα πράγματα!* ♦ (μετβ.) **2.** προδικάζω την αποτυχία ή δυστυχία (κάποιου): *~ έναν άνθρωπο, λέγοντας ότι θα του συμβεί κάτι κακό!* ΣΥΝ γλωσσοτρώω, κακομελετώ **3.** φέρνω κακή τύχη, θεωρούμαι άθελά μου πρόξενος κακοτυχίας: *ήρθε πάλι ο κατσικοπόδαρος να μου γρουσουζέψει το σπίτι χρονιάρα μέρα!* ΣΥΝ (οικ) γκαντεμιάζω — **γρουσούζεμα** (το).

γρουσούζης, -α, -ικο κ. (σπάν.) **γουρσούζης** {γρουσούζηδες} **1.** αυτός που φέρνει κακοτυχία, γρουσουζιά ΣΥΝ (λαϊκ) γκαντέμης • **2.** (ως χαρακτηρισμός) μίζερος, κακομοίρης άνθρωπος. — **γρουσούζικος,** -η, -ο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ETYM < *γουρσούζης* < τουρκ. uğursuz «δυσοίωνος, δυσμενής»].

γρουσουζιά κ. **γουρσουζιά** (η) (λαϊκ.) **1.** η έλλειψη τύχης, η κακή τύχη: *τι ~ είναι αυτή· μια φορά βγήκα βόλτα και άρχισε να βρέχει!* ΣΥΝ. κακοτυχία ΑΝΤ καλή τύχη **2.** οτιδήποτε θεωρείται (σύμφωνα με λαϊκές προλήψεις) κακό σημάδι ή πιστεύεται ότι προκαλεί κακοτυχία. *θεωρείται ~ να δεις μαύρη γάτα* ΑΝΤ γούρι **3.** η μίζερη κατάσταση, η κακομοιριά: *τι ~ σ' αυτή την οικογένεια, όλοι κλαίγονται και παραπονούνται!*

γρυ (το) {άκλ } η φωνή που βγάζουν τα γουρούνια· ΦΡ (α) ***δεν καταλαβαίνω / ξέρω / σκαμπάζω γρυ*** δεν αντιλαμβάνομαι τίποτε, ούτε κατ' ελάχιστο *από Γερμανικά ~!* (β) ***δεν έβγαλε γρυ*** δεν ξεστόμισε λέξη ΣΥΝ δεν έβγαλε άχνα / κιχ / τσιμουδιά
[ETYM < αρχ *γρῦ*, ηχομιμητ. λ. από τη φωνή [grū] των χοίρων. Η προέλευση τής λ. συνέβαλε στο να χρησιμοποιείται περιφρονητικά με τη σημ. «τίποτα, ούτε συλλαβή, ούτε λέξη». Η λ. *γρῦ* αποτελεί τη βάση αρκετών λ., π.χ. *γουρούνι, γρύλος, γρύζω* (> *γρούζω*) κ ά].

γρυλίζω ρ. αμετβ. {γρύλισα} **1.** (για ζώα, κυρ χοίρους) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τού ζώου **2.** (λογοτ.-μτφ) βγάζω φωνή σαν τού χοίρου, μιλώ υπόκωφα και απειλητικά. — **γρυλισμός** (ο) κ. **γρύλισμα** (το).
[ETYM < αρχ. *γρυλ(λ)ίζω < *γρῦλ(λ)ος < γρῦ*, με μεταγενέστερο εκφραστικό διπλασιασμό τού *-λ-*]

γρύλος (ο) **1.** έντομο που έχει χρώμα καστανοκίτρινο ή μαύρο, μεγάλο κεφάλι, μακριές κεραίες, ψηλά πίσω πόδια και φτερά με κεράτινα καλύμματα (έλυτρα), τα οποία τρίβουν μεταξύ τους τα αρσενικά τη νύχτα, παράγοντας χαρακτηριστικό, παρατεταμένο ήχο ΣΥΝ. τριζόνι • **2.** μικρός μηχανισμός που λειτουργεί ως μοχλός για την ανύψωση βαριών αντικειμένων: *σήκωσε με τον ~ το αυτοκίνητο, για ν' αλλάξει λάστιχο* • **3.** σύρτης για το σφάλισμα των παραθύρων.
[ETYM Το όνομα τού εντόμου (μτγν *γρῦλος*) προήλθε ηχομιμητικά, όπως και το συνώνυμο *τριζόνι* (< *τρίζω*). Διαφορετική αντίληψη τού ήχου συνέδεσε πιθ. τη λ πρώιμα με τον γρυλισμό *-(γ)κρ- (γ)κρ-* των χοίρων, όπως ηχομιμητική υπήρξε πιθ. η σύνδεση τού μηχανήματος / εργαλείου με τον ήχο τού εντόμου, αν δεν πρόκειται για ξένο δάνειο].

γρύπας (ο) {γρυπών} τέρας μυθολογικό με κεφάλι, φτερά και νύχια αετού και σώμα λιονταριού, το οποίο θεωρούσαν ως το ιερό ζώο τού Απόλλωνα.
[ETYM < αρχ. *γρύψ, -πός*, παράλλ τ τού αρχ. *γρυπός* «κυρτός» (πβ *γλαῦξ - γλαυκός*), αβεβ ετύμου, πιθ < θ *gru-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *grew- «κάμπτω, κυρτώνω», πβ. αγγλ. crook «αγκίστρι», γερμ. krank «άρρωστος» (αρχική σημ «κυρτωμένος») κ ά]

γρυπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει επιφάνεια κυρτή, γαμψή σαν γερακήσιο ράμφος: *~ μύτη*.
[ETYM αρχ., παράλλ τ τού *γρύψ*. Βλ. λ. *γρύπας*].

Γ.Σ. 1. (ο) Γυμναστικός Σύλλογος **2.** (η) Γενική Συνέλευση **3.** (το) Γενικό Συμβούλιο

Γ.Σ.Α.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Αυτοκινητιστών Ελλάδος.

Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών, Βιοτεχνών και Εμπόρων Ελλάδας.

Γ.Σ.Ε.Ε. (η) Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδας.

Γ.Σ.Ν. (το) Γενικό Στρατιωτικό Νοσοκομείο.

Γ.Τ.Ε. (η) Γενική Τράπεζα Ελλάδας

γυάλα (η) {χωρ. γεν πληθ } **1.** γυάλινο δοχείο πλατύ και στρογγυλό: *η ~ με τα χρυσόψαρα* **2.** (συνεκδ -καθημ.) η θερμοκοιτίδα όπου τοποθετούν τα βρέφη **3.** (μτφ.) κάθε χώρος προστατευμένος από το περιβάλλον, στον οποίο αισθάνεται ασφαλής και απομονώνεται κανείς αποφεύγοντας την επαφή με τους άλλους: *τον έβαλαν στη ~* (τον απομόνωσαν από τον κόσμο) || *άλλο είναι να ζεις τη ζωή με τους κινδύνους της και άλλο να την περνάς μέσα στη ~* || *βγαίνω απ' τη ~* (αρχίζω να γνωρίζω τη ζωή) **4.** (ειδικότ.-καθημ) μεγάλο γυάλινο ή από ανάλογο υλικό περίβλημα, που χρησιμοποιείται σε βιολογικά ή άλλα πειράματα, για να εξασφαλίζονται συγκεκριμένες συνθήκες.
[ETYM < *γυαλί*, πβ. κ. *κανάτι – κανάτα*]

γυαλάδα (η) {χωρ πληθ.} το να αστράφτει, να γυαλίζει κάτι ΣΥΝ. λάμψη, στιλπνότητα ΑΝΤ θαμπάδα, μουντάδα

γυαλάκιας (ο) {γυαλάκηδες} (ειρων.-μειωτ) πρόσωπο που φορά γυαλιά ΣΥΝ (λόγ.) διοπτροφόρος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διοπτροφόρος*.

[ΕΤΥΜ < *γυαλί* + παραγ επίθημα *-άκιας*. πβ κ. *ματ-άκιας*]

γυαλί (το) {γυαλ-ιού | -ιών} **1.** υλικό εύθραυστο και διαφανές ή ημιδιαφανές, που αποτελείται από διοξίδιο τού πυριτίου, οξίδιο τού ασβεστίου και τού νατρίου σε διάφορες αναλογίες και χρησιμοποιείται στην κατασκευή κρυστάλλων, λαμπτήρων, φιαλών, δοχείων κ ά **2.** (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο που έχει ως βάση το υλικό αυτό, ειδικότ το ποτήρι ή το κανάτι *«η μια κερνάει με το ~»* (δημοτ. τραγ) || *«ρίξε στο ~ φαρμάκι»* (λαϊκ τραγ) ΦΡ (μτφ) ***σπάει / ραγίζει το γυαλί*** για σχέση που παύει να υπάρχει ή υφίσταται σοβαρό πλήγμα: *μετά τον πρόσφατο καβγά, οι σχέσεις τους πάγωσαν ράγισε πια το γυαλί* || *«μια φορά μονάχα φτάνει να ραγίσει το γυαλί»* (λαϊκ τραγ)· *μετά δύσκολα ξανάρχονται κοντά δυο άνθρωποι* **3. *γυαλιά*** (τα) (i) τα κομμάτια τού παραπάνω υλικού: *πάτησε ~ και τραυματίστηκε* (ii) οι διορθωτικοί φακοί για όσους έχουν οφθαλμικές παθήσεις ή οι φακοί για προστασία από τον ήλιο, που προσαρμόζονται σε ειδικό σκελετό, με τον οποίο στερεώνονται μπροστά από τα μάτια *~ ηλίου / μυωπίας / πρεσβυωπίας* || *φοράω ~* || *βάζω / βγάζω τα ~ μου* || *η θήκη των ~* ΣΥΝ ματογυάλια· ΦΡ (α) (συχν μειωτ.) ***βάζω τα γυαλιά (σε κάποιον)*** ξεπερνώ (κάποιον), αποδεικνύομαι καλύτερος (κάποιου) (β) ***τα κάνω γυαλιά-καρφιά*** καταστρέφω, σπάζοντας τα πάντα· *ο άντρας της γύρισε στο σπίτι μεθυσμένος και τα 'κανε γυαλιά-καρφιά* • **4.** (μτφ - μειωτ.) η τηλεόραση. *τους έχει αποβλακώσει το ~* || *βγαίνω στο ~* (βλ. λ. *χαζοκούτι*)· ΦΡ ***τον θέλει / τον πάει το γυαλί*** για κάποιον που έχει ωραία παρουσία, όταν εμφανίζεται στην τηλεόραση: *«τον Βασίλη δεν τον θέλει το γυαλί, τι θέλει και τρέχει στις εκπομπές;»* (εφημ) • **5.** (α) (για επίπεδες επιφάνειες) αστραφτερός, πεντακάθαρος: *με την καινούργια παρκετίνη έκανε το πάτωμα ~* (να γυαλίζει) (β) (για την επιφάνεια θαλασσών, λιμνών) ακύμαντος, γαλήνιος και διάφανος *σήμερα δεν φυσάει και η θάλασσα είναι ~* • **6.** το βυθοσκόπιο, η διόπτρα των ψαράδων, με την οποία βλέπουν τον βυθό — (υποκ.) **γυαλάκι** (το), **γυαλάκια** (τα) (σημ. 3), **γυαλένιος**, -ια, -ιο [μεσν.] κ. **γυάλινος**, -η, -ο [μεσν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ < μεσν. *γυαλίν* < *ὑαλίν*, υποκ τού αρχ *ὕαλος (ἡ)*, λ. ήδη μυκ (we-a-re-ja), οπότε < **Fύαλος*. τεχν όρ., αγν. ετύμου, ίσως σκυθική λ]

γυαλίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γυάλισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) κάνω (κάτι) γυαλιστερό *~ το πάτωμα / το τραπέζι / τα τζάμια / τα παπούτσια* ΦΡ (α) (λαϊκ -οικ) ***μου γυαλίζει (κάτι)*** μου τραβά το ενδιαφέρον, επιθυμώ να το αποκτήσω (συχνά για ερωτικό ενδιαφέρον) *είδε τα κοσμήματα, του γυάλισαν και τα βούτηξε* || *του γυάλισε η μικρή κι από τότε την κυνηγάει* ΣΥΝ μου μπαίνει στο μάτι (β) (στην αθλητική αργκό) ***γυαλίζω (τον) πάγκο*** κάθομαι στον πάγκο των αναπληρωματικών στους αγώνες, δεν χρησιμοποιούμαι από τον προπονητή. *«την περασμένη αγωνιστική περίοδο γυάλιζε πάγκο στην ομάδα του»* (εφημ) ♦ **2.** (αμετβ) είμαι λαμπερός, αστράφτω *γυάλιζαν τα κρυστάλλινα βάζα στη βιτρίνα*· ΦΡ ***γυαλίζει το μάτι (μου)*** έχω άγρια όψη, δίνω την εντύπωση ταραγμένου ψυχικά ατόμου *πρόσεχέ τον, γυαλίζει το μάτι του!* — **γυάλισμα** (το) (βλ λ)

[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *ὑαλίζω* < αρχ *ὕαλος*]

γυαλικό (το) **1.** σκεύος κατασκευασμένο από γυαλί **2. *γυαλικά*** (τα) τα γυάλινα σκεύη που διαθέτει ένα σπίτι *αλλού τοποθέτησε τα ~, αλλού τα ασημικά κι αλλού τα μπακίρια*

γυάλινος, -η, -ο ‣ γυαλί

γυάλισμα (το) {γυαλίσματος | χωρ πληθ } **1.** το να κάνει κανείς κάτι να γυαλίζει: *τα ασημικά / τα παπούτσια χρειάζονται ~* **2.** η λάμψη, το να γυαλίζει κάτι *το ~ τού ματιού.*

γυαλιστερός, -ή, -ό αυτός που γυαλίζει, αστραφτερός, λαμπερός *~ πάτωμα* ΣΥΝ στιλπνός ΑΝΤ θαμπός, σκοτεινός. — **γυαλιστερά** επίρρ

γυαλοκοπώ (κ -άω) ρ. αμετβ {γυαλοκοπάς. } έχω τη λάμψη τού γυαλιού. *το πάτωμα γυαλοκοπά από καθαριότητα* || *«δύο ολόχρυσα δόντια που γυαλοκοπούσαν στο χαμόγελό της»* (εφημ.) ΣΥΝ γυαλίζω, λάμπω ΑΝΤ θαμπώνω

[ΕΤΥΜ < *γυαλί* + *-κοπώ* < *κόπτω*]

γυαλοπωλείο (το) → υαλοπωλείο

γυαλόχαρτο κ (λόγ) **υαλόχαρτο** (το) [1898] {υαλοχάρτ-ου | -ων} χαρτί που έχει στην επιφάνειά του θραύσματα γυαλιού και χρησιμοποιείται στη λείανση τραχειών (ξύλινων ή μεταλλικών) επιφανειών *ο μαραγκός έτριβε με ~ το έπιπλο* ΣΥΝ σμυριδόχαρτο. — **γυαλοχαρτίζω** ρ , **γυαλοχάρτισμα** (το)

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Glaspapier].

γυάλωμα (το) {γυαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επίστρωση υλικού που γυαλίζει **2.** η γυαλάδα (βλ.λ)

Γυάρος (η) νησί των Κυκλάδων ΒΔ τής Σύρου και Α. τής Κέας χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας μελών και οπαδών τής Αριστεράς. Επίσης **Γιούρα**

[ΕΤΥΜ Αγν ετύμου]

Γύθειο (το) {Γυθείου} κωμόπολη και λιμάνι τής ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας -- **Γυθειάτης** (ο), **Γυθειάτισσα** (η), **γυθειάτικος**, -η, -ο

[ΕΤΥΜ < αρχ *Γύθειον*, αγν. ετύμου. Επί αρκετά χρόνια η πόλη ονομαζόταν *Μαραθονήσι*, επειδή ο μάραθος ήταν σε αφθονία κυρ. στη νησίδα Κρανάη, η οποία ενώθηκε με το κυρίως Γύθειο το 1898 Η αρχ. ονομασία *Γύθειον* δόθηκε και πάλι μετά την ίδρυση τού ελλην κράτους]

γυιόκας (ο) [μεσν] {χωρ. πληθ.} (χαϊδευτ.) ο γυιος, ο κανακάρης. *καλώς τον ~ μου.*

γυιος (ο) (σχολ. ορθ *γιος*) το αρσενικό τέκνο ΣΥΝ γόνος ΦΡ ***γυιε μου*** (ως φιλική προσφώνηση από ηλικιωμένο σε αγόρι ή νεαρό άνδρα) (βλ. κ. λ. *υιός*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εγγονός*.

[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ *υἱός* (βλ λ), με συνίζηση και ανάπτυξη ευφωνικού [j-]]

γυιος ή γιος; Από το αρχ **υἱός**, που από νωρίς προφερόταν ως /iós/ (γιατί ο μονοφθογγισμός τής διφθόγγου *υι* σε *ι* είναι αρχαίος), πλάστηκε με συμπροφορά («συνίζηση») ο μονοσύλλαβος τύπος /jos/. Ο τύπος αυτός γράφτηκε και **γυιος**, αργότερα δε **γιος** Πρόκειται για το ευρύτερο φαινόμενο τής Ελληνικής, που είναι γνωστό ως **συνίζηση**, κατά το οποίο ένα φωνήεν –συνήθ το /i/ αλλά και το /e/– μπροστά από άλλο φωνήεν συμπροφέρεται σε μία συλλαβή, αποκτώντας συμφωνική (αντί φωνηεντικής) υπόσταση Παραδείγματα *ἰατρός* > *jατρός* > **γιατρός**, *διά > δjά (δγιά)* > **για**, *ἰῶτα > jώτα* > **γιώτα**, *ἴον > ἰούλι > jούλι* > **γιούλι**, *Ιούλης > Jούλης* > **Γιούλης**, *ἑορτή > jορτή* > **γιορτή** κ.ά. Ομοίως και *ὕαλος > ὑαλί > jαλί* > **γυαλί**. Από όλα αυτά, και ιδ από το τελευταίο, φαίνεται ότι έχουμε κανονικά και *υἱός* [iός] > *υἱός* [jος] > **γυιός** (όπως και *γυαλί*). Εντούτοις, στη σχολική ορθογραφία επικράτησε (αναλογικά προς τα *γιατρός, γιορτή* κ ά) η απλούστερη φωνητική γραφή **γιος**, η οποία είναι φωνητικά ορθή, αλλά δεν διατηρεί το ετυμολογικό ίνδαλμα τής λέξης, πράγμα που γίνεται στο **γυαλί**, που δεν γράφεται **γιαλί**. ‣ *συνίζηση*

γυλιός (ο) το στρατιωτικό σακίδιο που προσαρμόζουν οι στρατιώτες στους ώμους τους και περιέχει ατομικά είδη

[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ. ετύμου, πιθ. από την ίδια ρίζα με αρχ. γερμ. kiulla «σάκος», αρχ σκανδ kýll, ίσως και με το αρχ *γύαλον* «κοίλωμα»].

γύλος (ο) (λαϊκ.) πολύχρωμο μικρό ψάρι, που παρουσιάζει διμορφισμό και διαδοχικό ερμαφροδιτισμό

[ΕΤΥΜ < αρχ **γύλ(λ)ος* (όπως μαρτυρείται στο μτγν υποκ *γυλ(λ)ίσκος*), αγν ετύμου].

γυμνάζω ρ μετβ {γύμνασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω ασκήσεις για την ενδυνάμωση και βελτίωση τής φυσικής κατάστασης (σώματος ή μέλους σώματος) *~ το σώμα / τα πόδια / τους μυς* ΣΥΝ αθλώ, προπονώ **2.** (γενικότ.) αναπτύσσω (σε κάποιον) σωματική ή πνευματική δεξιότητα: *ο καθηγητής τούς γύμναζε στη φιλοπονία / στην πειθαρχία* || *«ο πίθηκος που 'χα με κούραση γυμνάσει»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ εκγυμνάζω, εκπαιδεύω (μεσοπαθ ***γυμνάζομαι***) **3.** ασκούμαι (σε κάποιον τομέα κυρ αθλητικό): *~ στο τρέξιμο / στην πάλη* **4.** (γενικότ.) κάνω γυμναστική, φροντίζω τακτικά για τη σωματική μου άσκηση: *η έρευνα δείχνει ότι λίγοι Έλληνες γυμνάζονται* **5.** (η μτχ ***γυμνασμένος***, *-η, -ο*) εξασκημένος, έμπειρος: *~ αθλητής / στρατιώτης / μυαλό / σκέψη* — **γύμναση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γυμνός*, εφόσον οι αθλητές στην αρχαιότητα προπονούνταν και ασκούνταν γυμνοί]

γυμνασιακός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με το γυμνάσιο: *~ χρόνια / σπουδές / μαθήματα / βιβλία*

γυμνασιάρχης (ο/η) {(θηλ γυμνασιάρχου) κλητ γυμνασιάρχα | γυμνασιαρχών}, **γυμνασιάρχισσα** (η) {γυμνασιαρχισσών} πρόσωπο που διευθύνει γυμνάσιο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης, γυμνάσιο*

[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «γυμνασίαρχος, επόπτης γυμνικών αγώνων», < *γυμνάσιον* + *-άρχης* < *ἄρχω*]

γυμνασίαρχος (ο) {γυμνασιάρχ-ου | -ων, -ους} αυτός που επιβλέπει την τήρηση των αθλητικών κανονισμών στους γυμναστικούς αγώνες ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης, γυμνάσιο*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *γυμνάσιον* + *-αρχος* < *ἄρχω*]

γυμνάσιο (το) {γυμνασί-ου | -ων} **1.** (α) (συνήθ. με κεφ.) σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που εκπαιδεύει μαθητές ηλικίας 12-15 ετών σε τρεις τάξεις (Α', Β', Γ' Γυμνασίου) *ημερήσιο / νυχτερινό ~* || *ο γυιος μου πηγαίνει στο ~* || *μαθητής Γυμνασίου* (β) το ίδιο το κτήριο στο οποίο λειτουργεί το παραπάνω σχολείο: *σε ποιο ~ πηγαίνεις;* || *αποχή μαθητών στο ~ τους* **2.** (παλαιότ.) και οι έξι τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης για παιδιά 12-18 ετών (περιλάμβανε το σημερινό γυμνάσιο και το λύκειο) • **3. *γυμνάσια*** (τα) οι ασκήσεις στρατιωτικής ετοιμότητας *πολεμικά αεροπλάνα έκαναν ~*· ΦΡ (μτφ.) ***κάνω γυμνάσια (σε κάποιον)*** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρίες: *την αγαπάει, αλλά της κάνει πολλά ~* ΣΥΝ κάνω καψώνι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *σχολείο.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *γυμνάσιον*, αρχική σημ «γυμναστήριο», < *γυμνάζω*].

γυμνάσιο – λύκειο. Οι έννοιες **γυμνάσιο – λύκειο** συνδέονται με την έννοια και την ιστορία τής παιδείας και τής εκπαίδευσης στην Ελλάδα **Γυμνάσιο** στην αρχαία Ελλάδα ήταν το γυμναστήριο, ο τόπος όπου γυμνάζονταν οι νέοι, για να αποκτήσουν σωματική ρώμη και αθλητικές ικανότητες Ήταν ο χώρος όπου γίνονταν τα **γυμνάσια**, οι γυμναστικές ασκήσεις, από όπου και ο ενικός **γυμνάσιο**, ως χώρος των γυμναστικών ασκήσεων. Όλα τα ομόρριζα (*γυμνάσια, γυμνάσιο, γυμνάζομαι, γυμναστήριο* κ.τ ό) συνδέονται με το **γυμνός**, αφού η άσκηση στα γυμναστήρια και οι αθλητικοί αγώνες γίνονταν με γυμνό το σώμα. Επί κεφαλής τού γυμνασίου ήταν ο **γυμνασιάρχης**, μέσα δε στις στοές τής αυλής τού γυμνασίου σύχναζαν φιλόσοφοι, ρήτορες, καλλιτέχνες, διανοούμενοι, οι οποίοι ανέπτυσσαν πνευματική και εκπαιδευτική δραστηριότητα. Η δραστηριότητα αυτή αυξάνεται όσο υποχωρεί η επιδίωξη τής άσκησης τού σώματος και τής δημιουργίας πολιτών-πολεμιστών, υπερασπιστών τής εδαφικής ακεραιότητας τής πόλεως-κράτους, η οποία μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο περνά κυρίως σε μισθοφόρους· Έτσι, τα γυμνάσια στους μεταγενέστερους ιδίως χρόνους εξελίσσονται σε παιδευτικά και πολιτιστικά κέντρα Τέτοια ονομαστά γυμνάσια στην Αθήνα ήταν: (α) το γυμνάσιο στον Κολωνό, στο ιερό άλσος τού Ακαδήμου (ήρωα τής Αττικής), το οποίο ονομάστηκε γι' αυτό **Ακαδημία** (βλ.λ.) ή **Ακαδήμεια** και αναδείχθηκε από τον Πλάτωνα σε ανώτερο πνευματικό ίδρυμα (β) το γυμνάσιο

βορείως τού ναού τού Ολυμπίου Διός (σήμερα είναι γνωστός ως «στύλοι» τού Ολυμπίου Διός), που από τον παρακείμενο ναό τού Λυκείου Απόλλωνος ονομάστηκε **Λύκειον**· σε αυτό σύχναζε ο Σωκράτης, αλλά έγινε κυρίως γνωστό ως τόπος διδασκαλίας τού Αριστοτέλη (γ) το γυμνάσιο τού *Κυνοσάργους* ή *Κυνόσαργες*, έξω από την πόλη, αφιερωμένο στον Ηρακλή. Τα δύο πρώτα γυμνάσια εξελίχθηκαν αντιστοίχως στην **Πλατωνική Ακαδημία** και στο **Αριστοτελικό Λύκειο**, από όπου προήλθαν τα νεότερα **Ακαδημία** και **Λύκειο**. Στη μακρά ιστορία τής παιδείας στην Ελλάδα και στο εξωτερικό οι όροι **Γυμνάσιο** (Gymnasium) και **Λύκειο** (Lyceum) δήλωσαν διάφορες βαθμίδες τής εκπαίδευσης, πριν καταλήξουν στη σημερινή χρήση τους, οπότε το Γυμνάσιο είναι οι τρεις πρώτες τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το Λύκειο οι τρεις τελευταίες τής ίδιας βαθμίδας. Ο όρος **γυμνασιάρχης**, ήδη αρχαίος (αλλά σε περιορισμένη χρήση έναντι τού **γυμνασίαρχος**, που επικράτησε στην αττική διάλεκτο βλ. λ. *-άρχης*), και ο νεότερος όρος **λυκειάρχης** (τού 1890) χρησιμοποιούνται για να δηλώσουν τους διευθυντές των αντίστοιχων βαθμίδων.

γυμνασιόπαιδο (το) {γυμνασιοπαίδων} ο μαθητής τού γυμνασίου: *τα ~ έκαναν κατάληψη στο σχολείο τους* Επίσης (λόγ.) **γυμνασιόπαις** (ο/η) [1887] {γυμνασιόπαιδος}

γύμνασμα (το) [μτγν] {γυμνάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σωματική άσκηση *το καθημερινό ~ κάνει καλό στην υγεία* **2.** το πνευματικό ή καλλιτεχνικό έργο που συνιστά απόπειρα να μετρήσει κανείς τις ικανότητές του στην προσέγγιση ενός θέματος *ρητορικά / ποιητικά / σατιρικά ~* **3.** (ειδικότ. στη ζωγραφική) δοκιμαστικό σχέδιο που προηγείται τού τελικού πίνακα

γυμναστήριο (το) [μτγν.] {γυμναστηρί-ου | -ων} **1.** ο κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για άθληση *προπονούμαι σε ~* **2.** (συνεκδ) το γήπεδο γυμναστικών συλλόγων στο οποίο διεξάγονται αθλητικοί αγώνες, συνήθ. μικρό και στεγασμένο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο.*

γυμναστής (ο) [αρχ]. **γυμνάστρια** (η) [1897] {γυμναστριών} **1.** επαγγελματίας ή ερασιτέχνης αθλητής τού αθλήματος τής γυμναστικής. *οι ~ τής εθνικής ομάδας ενόργανης γυμναστικής* **2.** (γενικότ) υπεύθυνος για την προπόνηση των αθλητών ενός σωματείου **3.** (ειδικότ) (α) πτυχιούχος καθηγητής τής σχολής Φυσικής Αγωγής (β) αυτός που διδάσκει σε σχολείο το μάθημα τής γυμναστικής

γυμναστική (η) [αρχ] **1.** (γενικά) η άσκηση τού σώματος, που αποσκοπεί στη βελτίωση και την τελειοποίηση τής φυσικής κατάστασης: *έχει ως βασικό χόμπι τη ~* || *το πρωί οι στρατιώτες έκαναν ~*· ΦΡ ***επαναστατική γυμναστική*** (ειρων.) ως χαρακτηρισμός τής τάσης ορισμένων αριστερών κομμάτων να οργανώνουν πορείες, διαδηλώσεις, διαμαρτυρίες, ακόμη και για μικρής σημασίας θέματα **2.** (ειδικότ.) (α) ΑΘΛ το άθλημα τής γυμναστικής, που περιλαμβάνει διάφορα αγωνίσματα, όπως την ενόργανη, την ανόργανη, τη ρυθμική γυμναστική, το μονόζυγο, τους ασύμμετρους ζυγούς, τους κρίκους κ.ά *πρωταθλητής τής ~* (β) σχολικό μάθημα που αποσκοπεί στη σωματική άσκηση των μαθητών ΣΥΝ φυσική αγωγή — **γυμναστικός**, -ή, -ό [αρχ].

γύμνια (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ } **1.** (κακόσ) η κατάσταση κατά την οποία το σώμα δεν καλύπτεται από ενδύματα, είναι τελείως γυμνό ΣΥΝ γυμνότητα **2.** (μτφ.) η απουσία βασικών στοιχείων (από τον χώρο, το πνεύμα, τον λόγο, την ψυχή κ.λπ) *η αδιαφορία μπροστά στο δράμα τού συνανθρώπου φανερώνει ψυχική ~* || *λόγια χωρίς ουσία, που αποκαλύπτουν ~ πνευματική* || *η ~ τού καμένου τοπίου* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, φτώχια.*

γυμνικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που αναφέρεται στη γυμνότητα, την κατάσταση τού γυμνού: *~ εμφάνιση* **2.** ΙΣΤ ***γυμνικοί αγώνες*** οι αθλητικοί αγώνες που διεξάγονταν στην αρχαία Ελλάδα και στους οποίους οι αθλητές αγωνίζονταν γυμνοί

γυμνισμός (ο) {χωρ. πληθ } **1.** φυσιολατρικό κίνημα, σύμφωνα με το οποίο ο άνθρωπος που κυκλοφορεί γυμνός απαλλάσσεται από τα δεσμά τού πολιτισμού τον οποίο εκφράζουν τα ρούχα και αποκτά πάλι τη χαμένη επαφή με τη φύση και τον εαυτό του: *κέντρα / κατασκήνωση γυμνισμού* **2.** (γενικότ) το να κυκλοφορεί κανείς (κάπου) χωρίς ρούχα. ιδ στις παραλίες *κάνω ~* — **γυμνιστής** (ο), **γυμνίστρια** (η). **γυμνιστικός**, -ή, -ό

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. nudism].

γυμνός, -ή, -ό κ. (λαϊκ -σπάν) **γδυμνός** **1.** αυτός τού οποίου το σώμα ή μέρος τού σώματός του δεν καλύπτεται από ρούχα *~ κορμί / ώμος / στήθος / μηρός* || *κυκλοφορούσε γυμνή. όπως τη γέννησε η μάννα της* ΣΥΝ τσίτσιδος, γδυτός, εν αδαμιαία περιβολή ΑΝΤ ντυμένος ΦΡ (λόγ) ***διά γυμνού οφθαλμού / με γυμνό μάτι*** (καθημ) χωρίς τη βοήθεια οπτικών μέσων, λ.χ τηλεσκοπίου, μικροσκοπίου κ.λπ **2.** αυτός που είναι ελαφρά ντυμένος, που δεν φορά πολλά ρούχα ή είναι τολμηρά ντυμένος, ώστε να εκτίθενται σε κοινή θέα σημεία τού σώματός του ΣΥΝ μισοντυμένος **3.** αυτός που περιέχει ή προβάλλει το σώμα χωρίς ρούχα· *~ φωτογραφία / σκηνή / πόζα* || *επεισόδια στη ~ διαδήλωση* (στην οποία οι διαδηλωτές ήσαν γυμνοί) **4.** ***γυμνό*** (το) (α) το σώμα σε κατάσταση γύμνιας και ειδικότ η έκθεσή του σε κοινή θέα (από τον Τύπο, τα Μ Μ.Ε κ λπ): *το ~ άλλους τους συγκινεί και άλλους τους αφήνει αδιάφορους* || *το ~ προκαλεί / διεγείρει / σκανδαλίζει* (β) (στην τέχνη) καλλιτεχνικό έργο με θέμα το σώμα σε γυμνή κατάσταση *εκτίθεται ένα ~ τού Μοντιλιάνι* (πίνακας που απεικονίζει γυμνό σώμα) (γ) ***γυμνά*** (τα) (κακόσ.) οι γυμνές φωτογραφίες ή σκηνές έργου: *τα ~ κατακλύζουν τον Τύπο / την τηλεόραση / τον κινηματογράφο* || *δημοσιεύονται για πρώτη φορά τα ~ τής Μ. Μονρόε* (δηλ οι γυμνές φωτογραφίες) **5.** αυτός που παρουσιάζεται όπως πραγματικά είναι, χωρίς να καλύπτεται ή να αποκρύπτεται καμιά πτυχή του· *η ~ αλήθεια* **6.** (μτφ) αυτός που στερείται εξωτερικών αναγνωριστικών στοιχείων (συμβόλων εξουσίας, πλούτου κ.λπ) τού κοινωνικού του ρόλου: *ο βασιλιάς χωρίς το στέμμα, το σκήπτρο και την ακολουθία του αισθανόταν ~* || *αισθανόταν γυμνή χωρίς το άρωμά της* **7.** (μτφ) ακάλυπτος· *~ βουνοπλαγιά* (χωρίς βλάστηση) || *~ ξίφος* (έξω από το θηκάρι) **8.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από ανεπάρκεια. *έκαμε μια ομιλία γυμνή επιχειρημάτων.* — (υποκ.) **γυμνούλης**, -α, -ι/-ικο, **γυμνά** επίρρ.. **γυμνότητα** (η) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια, γυμνάσιο, φτώχια.*

[ΕΤΥΜ αρχ < **νυμνός* (η μεταβολή τού αρχικού **ν-* > *γ-* ίσως οφείλεται σε ανομοίωση ενισχυθείσα από μια τάση τροποποιήσεως των λέξεων-ταμπού) < Ι Ε. *nog^{w}-no- «γυμνός», πβ σανσκρ nag-náh, λατ. nudus, γαλλ nu, ισπ nudo, γερμ. nackt, αγγλ. naked κ.ά. Ομόρρ. *γυμνάζω, γυμνάσιο(ν)*, κ.ά. Η φρ. *με γυμνό μάτι / διά γυμνού οφθαλμού* αποδίδει το αγγλ. with the naked eye].

γυμνοσάλιαγκας (ο) **1.** το σαλιγκάρι τού οποίου το σώμα δεν περιβάλλεται από όστρακο **2.** (ειρων.-μτφ) ο γλοιώδης άνθρωπος, ο κόλακας Επίσης **γυμνοσάλιαγκος**.

γυμνόσπερμα (τα) [μτγν.] {γυμνοσπέρμων} ΒΟΤ μία από τις δύο μεγάλες ομάδες των σπερμ(ατ)οφύτων (των φυτών που παράγουν σπέρματα), που περιλαμβάνει σημαντικά από βιολογική άποψη φυτά, όπως τη λεύκη, τον κέδρο κ.ά., τα οποία αποτελούν κύριες πηγές ξυλείας και χρησιμοποιούνται για καλλωπιστικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς

γυμνόστηθος, -η, -ο αυτός που έχει ακάλυπτο το στήθος του *έκανε μπάνιο και ηλιοθεραπεία γυμνόστηθη* ΣΥΝ ξεστήθωτος.

γυμνότητα (η) ‣ γυμνός

γυμνώνω ρ. μετβ {γύμνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αφαιρώ τα ρούχα (κάποιου) ΣΥΝ γδύνω **2.** (μτφ.) κλέβω τα πολύτιμα αντικείμενα που υπάρχουν κάπου· *οι αρχαιοκάπηλοι γύμνωσαν μια εκκλησία από τα πολύτιμα κειμήλια* **3.** (μεσοπαθ. ***γυμνώνομαι***) βγάζω όλα ή μερικά από τα ρούχα μου *Τι γυμνώθηκες έτσι; Θα κρυώσεις* — **γύμνωση** (η) [μτγν] κ **γύμνωμα** (το)

[ΕΤΥΜ < αρχ *γυμνῶ (-όω) < γυμνός*].

γυναίκα (η) {γυναικών} **1.** πρόσωπο θηλυκού φύλου κατ' αντιδιαστολή προς τον άνδρα (βλ. *ασθενές φύλο*, λ *ασθενής* κ. *ωραίο φύλο*, λ. *ωραίος*) **2.** ενήλικο πρόσωπο κατ' αντιδιαστολή προς το κορίτσι και την έφηβο: *η κόρη του μεγάλωσε πια, σωστή ~ έγινε* || *αθλητικές ομάδες / αγωνίσματα γυναικών* (πβ λ. *κορασίδα, νεανίδα*) || *βρήκε τη ~ των ονείρων του* **3.** (καθημ.) η σύζυγος: *η ~ του είναι πολύ νέα / ωραία* || *την έκανε ~ του* (την παντρεύτηκε) || *η πρώτη του ~* (από τον πρώτο του γάμο) ΣΥΝ συμβία **4.** το θηλυκό πρόσωπο που με τη συμπεριφορά και τις επιλογές του ανταποκρίνεται στον ρόλο ή στο στερεότυπο που η κάθε κοινωνία αναγνωρίζει ως κατεξοχήν γυναικείο. *πιστεύει ότι αν δεν κάνεις παιδί, δεν ολοκληρώνεσαι ως ~* || *η σύγχρονη ~ είναι εργαζόμενη και οικονομικά ανεξάρτητη* || *εντυπωσιακή / εκρηκτική / κλασική / μοντέρνα ~*· ΦΡ. ***κλείνω ως γυναίκα*** (i) γερνώ (ii) παύω να ψάχνω για άνδρα: *μετά από σένα, έκλεισα ως γυναίκα* **5.** (καθημ.) η οικιακή βοηθός ή καθαρίστρια: *έχει μια ~ που τη βοηθά στις δουλειές τού σπιτιού* **6.** (μτφ.-ειρων. ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που λιποψυχεί ή έχει γυναικεία φερσίματα. — (υποκ.) **γυναικάκι** (το) (βλ λ) κ. **γυναικούλα** (η) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **γυναικάρα** (η) κ. **γυναίκαρος** (ο).

[ΕΤΥΜ < μεσν *γυναῖκα* < αρχ *γυνή, -αικός* < Ι.Ε *g^{w}enā- «γυναίκα» (*γυνή* < *g^{w}n-), πβ. σανσκρ jani-, αρχ. σλαβ. žena (> πολ. żona «σύζυγος»), ιρλ bean, αρχ. γερμ quena, σουηδ. kvinna κ.ά. Η λ *γυνή*, καθώς και άλλες παράλλ. λέξεις στις Ι Ε. γλώσσες, χρησιμοποιήθηκαν τόσο με τη σημ. τού ανθρώπου θηλυκού φύλου όσο και με τη σημ. τής συζύγου, γνώρισαν δε ενδιαφέρουσα σημασιολ. μεταβολή. Στην Ελλην η λ *γυνή* εκτόπισε συν τω χρόνω τις συνώνυμες *ἄλοχος* «παρακοιμώμενη, σύζυγος, ερωμένη» και *δάμαρ* «σύζυγος» Στην αρχ. Αγγλ. από τα δύο παράλλ. ομόρριζα cwen, cwene, που χρησιμοποιούνταν με τη σημ «γυναίκα», προέκυψαν τα σύγχρονα αγγλ. queen «βασίλισσα» (< cwēn) και quean «πόρνη» (< cwene), ενώ στη Γερμ το μειωτικώς χρησιμοποιούμενο Weib αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο Frau «γυναίκα, σύζυγος»]

γυναικαδέλφη (η) {γυναικαδελφών} η αδελφή τής συζύγου, δηλ. η κουνιάδα.

γυναικάδελφος (ο) [μεσν] {γυναικαδέλφων} ο αδελφός τής συζύγου, δηλ ο κουνιάδος.

γυναικάκι (το) {χωρ. γεν } **1.** (υποκ.) μικροκαμωμένη γυναίκα **2.** (μειωτ.) ασήμαντη, ανάξια λόγου γυναίκα ΣΥΝ γυναικούλα **3.** (οικ.) χαριτωμένη νεαρή γυναίκα: *ωραίο ~, συμφωνείς*, **4.** (χαϊδευτ -οικ.) η νεαρή σύζυγος. *κι από 'δώ το ~ μου*

γυναικάκιας (ο) {γυναικάκηδες} ο γυναικάς (βλ λ.).

γυναικάρεσκος, -η, -ο [1782] (λόγ.) αυτός που είναι θελκτικός και ευπρόσδεκτος στις γυναίκες. — **γυναικαρέσκεια** (η) [1782]

γυναικάς (ο) {γυναικάδες} ο μανιώδης γυναικοκατακτητής ΣΥΝ. δονζουάν, καζανόβας.

γυναικείος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τη γυναίκα: *~ φύση / σώμα / στήθος / φύλο / χαρακτηριστικά / σπουδές* (για την ιστορία και τη θέση τής γυναίκας στην κοινωνία) / *κίνημα / θέματα* **2.** αυτός που προορίζεται για γυναίκα: *~ φόρεμα / καπέλο / παντελόνι / παπούτσια* **3.** (α) αυτός που ταιριάζει σε γυναίκα, που παραδοσιακά θεωρείται χαρακτηριστικός τής γυναίκας (λ.χ η λεπτότητα, η ευαισθησία, η κομψότητα κ λπ): *~ χέρια / δάχτυλα* (μαλακά και λεπτά) || *~ ύφος / συμπεριφορά* (με λεπτότητα, ευγένεια, χάρη) || (μειωτ) *~ δουλειές* (οι οικιακές εργασίες, το νοικοκυριό) || *~ συζητήσεις* (λ.χ. για τη μόδα, την κοσμική ζωή κ.τ.ό) (β) θηλυπρεπής: *ένα αγόρι με ~ φωνή* (λεπτή, ψιλή) || *~ περπάτημα / κινήσεις* **4.** αυτός που αποτελείται από γυναίκες ή απευθύνεται μόνο σε γυναίκες: *~ μοναστήρι / πληθυσμός*

/ *οργάνωση*. Επίσης (σπάν.) **γυναίκειος**, -εια, -ειο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άνδρας, ανδρικός, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γυναικεῖος* / *γυναικήιος* < *γυνή*].

> **γυναικείο γλωσσικό κίνημα.** Τα τελευταία 30 χρόνια ξεκίνησε στον αγγλοσαξονικό χώρο (ιδίως στις Η Π Α.) μια κίνηση να εξισωθεί και **γλωσσικά** η γυναίκα με τον άνδρα και να καταργηθούν ανδροκρατικές δηλώσεις στη γλώσσα (βλ. ΣΧΟΛΙΟ στο λ. *άνδρας*), που θεωρήθηκαν ότι μειώνουν τη γυναίκα, διαιωνίζοντας την εξάρτηση από τον άνδρα Η τάση αυτή εντάχθηκε στο γυναικείο κίνημα για την απελευθέρωση τής γυναίκας και κορυφώθηκε στην Αμερική τα τελευταία χρόνια μέσα στο ευρύτερο κίνημα τής «πολιτικής ευπρέπειας/ορθότητας» (political correctness), που αποσκοπούσε στην κατάργηση –και στη γλώσσα– των πάσης φύσεως διακρίσεων (φύλου, χρώματος, κοινωνικών ομάδων κ.λπ.). Η τάση στη γλώσσα και σε σχέση με την Αγγλική είναι να καταργηθεί η αποκλειστική δήλωση διαφόρων επαγγελματικών ονομάτων και τής ίδιας τής σημασίας «άνθρωπος» διά μόνης τής λ. **man** («άνδρας – άνθρωπος»). Οι προτεινόμενες λύσεις κινούνται προς δύο κατευθύνσεις: είτε να αντικατασταθεί η λ. man με μία άλλη γενική λέξη, π.χ. το person (π χ. chairperson = ο/η πρόεδρος αντί τού chairman, salesperson = ο/η πωλητής αντί τού salesman κ ο κ.) είτε να σχηματιστούν παράλληλοι τύποι με το woman (π.χ. businesswoman παράλληλα προς το businessman, policewoman παράλληλα προς το policeman «αστυνομικός») Προτείνονται επίσης και άλλες λύσεις· η χρήση τού human being «ανθρώπινη ύπαρξη» αντί τού man, όταν ο ομιλητής δεν ενδιαφέρεται να δηλώσει τη διάκριση φύλου (man – woman)· η χρήση ουδετέρων (ως προς τη δήλωση τού φύλου) όρων: police officer (αντί policeman – policewoman), headteacher ή head «ο/η διευθυντής σχολείου» (αντί headmaster – headmistress), firefighter «ο/η πυροσβέστης» (αντί fireman και firewoman) κ.ο.κ Στην Ελληνική δεν υπάρχει αντίστοιχη τάση παρά μόνο σε πολύ περιορισμένη κλίμακα. Ήδη, λ χ., αντί τού **επανδρώνω** (μια επιχείρηση) προτιμάται ορθώς το **στελεχώνω**, όπου με τη λ. *στέλεχος*, δεν γίνεται διάκριση ανδρός και γυναικός Στην Ελληνική η διάκριση των γυναικείων επαγγελματικών ονομάτων σε σχέση με τα ανδρικά είναι «δημοκρατικότερη», αφού δεν χρησιμοποιείται ρητά στη δήλωσή τους η λ *άνδρας* όπως στην Αγγλική (chairman, salesman κ.λπ.) και αφού η διάκριση επιτυγχάνεται «ισότιμα» με τη χρήση διαφορετικού **άρθρου** *(ο / η πρόεδρος)* ή διαφορετικής **παραγωγικής καταλήξεως** *(ο πωλητής – η πωλήτρια, ο αθλητής – η αθλήτρια)*. Τελευταία μάλιστα καταλήξεις που αρχικώς δήλωναν ανδρωνυμικά ονόματα (*γιατρίνα* = η σύζυγος τού γιατρού, *δημαρχίνα* = η σύζυγος τού δημάρχου) τείνουν να δηλώσουν καθαρώς γυναικεία επαγγελματικά ονόματα (*γιατρίνα* = η γιατρός, *δημαρχίνα* = η δήμαρχος), έστω και σε λιγότερο τυπική μορφή λόγου (*η γιατρός, η δήμαρχος* θεωρούνται πιο «τυπικές» χρήσεις) → *άνδρας*

γυναίκειος, -εια, -ειο ‣ γυναικείος

γυναικήσιος, -ια, -ιο [μεσν] γυναικείος (βλ.λ.)

γυναικίστικος, -η, -ο (μειωτ) αυτός που θεωρείται ότι αρμόζει σε αναξιοπρεπή γυναίκα: ~ *καβγάς*

γυναικο- κ. **γυναικό-** κ. **γυναικ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με γυναίκα: *γυναικο-κρατία, γυναικο-παρέα, γυναικό-κοσμος, γυναικ-άδερφος* **2.** ότι κάτι σχετίζεται με το αναπαραγωγικό σύστημα τής γυναίκας· *γυναικο-λόγος* **3.** (α) (μειωτ) ότι μία ενέργεια ή συμπεριφορά είναι θηλυπρεπής, ταιριάζει σε γυναίκα: *γυναικο-φέρνω, γυναικο-πρεπής*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *γυναικοκρατία*, μτγν. *γυναικο-μανής*), που προέρχεται από το ουσ *γυνή, -αικός* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ γαλλ. gynéco-logie)].

γυναικοδουλειά (η) **1.** (μειωτ.) ασχολία που ταιριάζει σε γυναίκα και θεωρείται χαμηλού επιπέδου και ανάξια λόγου: *θεωρούσε το σκούπισμα και το σφουγγάρισμα γυναικοδουλειές* • **2.** ερωτική περιπέτεια με γυναίκα· *υποψιάστηκε ότι κάποια ~ ήταν στη μέση* ΣΥΝ τσιλημπούρδισμα, γκομενοδουλειά.

γυναικοθήρας (ο) [1868] {γυναικοθηρών} (λόγ.) πρόσωπο που προσπαθεί να κατακτά γυναίκες ΣΥΝ γυναικάς, κορτάκιας, καζανόβας, δονζουάν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ < *γυναίκα* + *θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

γυναικοκαβγάς (ο) {γυναικοκαβγάδες} καβγάς μεταξύ γυναικών.

γυναικοκατακτητής (ο) πρόσωπο που κατακτά γυναίκες· *στα νιάτα του υπήρξε μεγάλος ~* ΣΥΝ γόης, εραστής, δονζουάν, καζανόβας.

γυναικόκοσμος (ο) [μτγν] {χωρ. πληθ } **1.** *πλήθος γυναικών* **2.** το σύνολο των γυναικών, ο γυναικείος πληθυσμός τής Γης

γυναικοκρατία (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** η κυριαρχία τού γυναικείου φύλου σε συγκεκριμένο τομέα: *στα φιλολογικά τμήματα υπάρχει ~* ΑΝΤ ανδροκρατία **2.** το έθιμο, κατά το οποίο τον κυρίαρχο ρόλο στην κοινωνική ζωή μιας περιοχής αναλαμβάνουν για σύντομο χρονικό διάστημα οι γυναίκες: *κατά το έθιμο τής ~ σε περιοχές τής Β. Ελλάδας μία φορά τον χρόνο οι γυναίκες αναλαμβάνουν την εξουσία και οι άνδρες κάνουν τις δουλειές των γυναικών.*

γυναικοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {γυναικοκρατείσαι... | γυναικοκρατήθηκα} κυριαρχούμαι από γυναίκες (συνήθ. για την αριθμητική υπεροχή των γυναικών σε έναν χώρο): *η Φιλοσοφική Σχολή γυναικοκρατείται* ΑΝΤ ανδροκρατούμαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

γυναικολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις νόσους και τις ανεπάρκειες τού γυναικείου γεννητικού συστήματος — **γυναικολόγος** (ο/η) [1880], **γυναικολογικός**, -ή, -ό [1861], **γυναικολογικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gynécologie]

γυναικολόι (το) {χωρ γεν. κ. πληθ } πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ γυναικομάνι.
[ΕΤΥΜ < *γυναίκα* + *-λόι* < *-λόγι* < *λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»]

γυναικομάνι (το) {χωρ. γεν κ πληθ.} (καθημ) πλήθος από γυναίκες ΣΥΝ γυναικολόι
[ΕΤΥΜ < *γυναίκα* + *-μάνι* < λατ. manus «πλήθος»].

γυναικομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ερωτική μανία για γυναίκες. — **γυναικομανής** (ο).

γυναικομαστία (η) ΙΑΤΡ η αύξηση τού μεγέθους των μαστών στον άνδρα, η οποία οφείλεται σε έλλειψη ορμονικής ισορροπίας.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ gynecomastia].

γυναικόμορφος, -η, -ο [μτγν] αυτός που έχει τη μορφή γυναίκας.

γυναικόπαιδα (τα) [μεσν.] {γυναικοπαίδων} οι γυναίκες και τα παιδιά (συνήθ. λέγεται σε πολεμικές περιόδους για τον βασικό κορμό τού άμαχου πληθυσμού).

γυναικοπαρέα (η) {δύσχρ. γυναικοπαρεών} παρέα που αποτελείται μόνο από γυναίκες ΑΝΤ. αντροπαρέα.

γυναικοπρεπής, -ής, -ές [μτγν.] {γυναικοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θηλυπρεπής (βλ.λ): ~ *συμπεριφορά / ύφος* ΑΝΤ ανδροπρεπής, αρρενοπρεπής — **γυναικοπρεπώς** επίρρ., **γυναικοπρέπεια** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

γυναικούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ } **1.** (χαϊδευτ) η σύζυγος: *πήρα τη ~ μου και πήγαμε διακοπές* **2.** (μειωτ.) γυναίκα χαμηλού επιπέδου, ανάξια λόγου **3.** η απλοϊκή γυναίκα (συνήθ χωρίς ιδιαίτερη μόρφωση ή πολλές γνώσεις) • **4.** (μειωτ ως χαρακτηρισμός άνδρα) αυτός που δείχνει δειλία ή έχει γυναικεία φερσίματα: *Τέτοιες ~ θα πολεμήσουν; Αυτοί φοβούνται και τη σκιά τους!* ΣΥΝ δειλός, άνανδρος.

γυναικουλίστικος, -η, -ο (καθημ -μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζει γυναίκα αναξιοπρεπή, που δεν σέβεται τη θέση της

γυναικοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ παρατ.} (μειωτ για άνδρα) παρουσιάζω συμπεριφορά που αρμόζει σε γυναίκα — **γυναικοφέρσιμο** (το).

γυναικοφοβία (η) {χωρ. πληθ } ο φόβος για το γυναικείο φύλο.

γυναικωνίτης(ο) {γυναικωνιτών} το τμήμα τού χριστιανικού ναού στο οποίο κάθονται οι γυναίκες.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γυναικωνῖτις (ἡ)* < αρχ. *γυναικών (ὁ)* < *γυνή*]

γυναικωτός (ο) [μεσν] (μειωτ) θηλυπρεπής, αυτός που έχει γυναικείους τρόπους ή υιοθετεί γυναικεία φερσίματα και εμφάνιση ΣΥΝ θηλυπρεπής, γυναικοπρεπής

γυναιξί → γυνή

γύναιο (το) {χωρ. γεν πληθ.} (λόγ.-υβριστ) η διεφθαρμένη ή χαμηλού επιπέδου γυναίκα ΣΥΝ παλιογυναίκα, βρομοθήλυκο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γύναιον*, ουδ. τού επιθ *γύναιος* < *γυνή* + *-ιος*].

γυνή (η) {γυναικ-ός, -α | -ες, -ών} (λόγ) η γυναίκα κυρ στις ΦΡ (α) ***πυρ, γυνή και θάλασσα*** (*πῦρ γυνὴ καὶ θάλασσα, δυνατὰ τρία*· Αίσωπος) για να δειχθεί ότι η γυναίκα ανήκει στα τρία μεγαλύτερα κακά τού κόσμου (β) ***η δε γυνή ίνα φοβήται τον άνδρα*** (*ἡ δὲ γυνὴ ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα*. Κ.Δ *Εφεσ* 5, 33) η σύζυγος να δείχνει σεβασμό προς τον σύζυγό της (χαρακτηριστική φράση από το μυστήριο τού γάμου) (γ) ***συν γυναιξί και τέκνοις*** (*σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις*, Κ.Δ. *Πράξ*. 21, 5) λέγεται για τον άνδρα που παρευρίσκεται κάπου με ολόκληρη την οικογένειά του: *αφίχθη ~*.
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ *γυναίκα*].

γυπαετός (ο) μεγάλο αρπακτικό πτηνό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. gypaète]

γύπας (ο) {γυπών} αρπακτικό μεγαλόσωμο πτηνό, με μακρουλό σχετικά κεφάλι, κυρτό και μακρύ λαιμό (γυμνό από φτερά), ράμφος κοφτερό και γαμψό, δάχτυλα με μαλακά και γαμψά νύχια, μεγάλες και πλατιές φτερούγες· τρέφεται με πτώματα και αποσυντεθειμένες τροφές ΣΥΝ (λαϊκ.) όρνιο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γύψ, γυπός*, αβεβ ετύμου, ίσως συνδ με θ. *γυ-*, από όπου και αρχ. *γύη* «καμπύλη», εξαιτίας τού ράμφους τού πτηνού].

γύρα (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η κυκλική συνήθ. πορεία από ένα σημείο σε άλλο: *κάνε μια ~ και ξαναέλα σε λίγο* ΣΥΝ βόλτα· ΦΡ ***βγαίνω στη γύρα*** περιφέρομαι (συνήθ ζητιανεύοντας): *η φτώχια τον ανάγκασε να βγει στη γύρα* **2.** η περιστροφή ή η κυκλική κίνηση στον χορό *έφερε / έκανε δυο ~ στην πίστα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γυρίζω* (υποχωρητ.)]

γυρεοθήκη (η) {γυρεοθηκών} ΒΟΤ. η θήκη τής γύρης των σπερματόφυτων.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *γῦρις, -εως* + *θήκη*].

γυρεύω ρ μετβ. κ. αμετβ {γύρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναζητώ (κάποιον): *τον γύρευα όλη την ημέρα* ΣΥΝ ψάχνω ΦΡ. (α) ***(γυρεύω / ψάχνω) ψύλλους / βελόνες στ' άχυρα*** βλ λ *άχυρο* (β) ***γύρευε τι θέλει πάλι*** για ενοχλητικό πρόσωπο που μας ζητάει συνεχώς κάτι (γ) ***τι τα θες, τι τα γυρεύεις!*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν έχει νόημα να συζητεί ή να ασχολείται κανείς με ένα θέμα (δ) ***στον ουρανό σε γύρευα και στη γη σε βρήκα*** βλ. λ *γη* (ε) ***τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*** βλ λ. *αλεπού* (στ) ***τι γυρεύει (κάποιος) (κάπου);*** ερώτημα με το οποίο ο ομιλητής δηλώνει ότι κακώς κάποιος βρίσκεται ή δραστηριοποιείται κάπου **2.** επιδιώκω (κάτι), αποβλέπω: *γύρευε ν' αλλάξει τον κόσμο* || *~ το δίκιο μου* ΣΥΝ σκοπεύω, επιδιώκω· ΦΡ ***πάω γυρεύοντας*** συμπεριφέρομαι κατά τρόπο που εκλαμβάνεται ως προκλητικός ώστε να φαίνεται πως επιδιώκω να πάθω αυτό που θα μου συμβεί. *πάει γυρεύοντας να φάει ξύλο* || *γι' αυτό που έπαθε πήγαινε γυρεύοντας* (ενν. να το πάθει) ♦ **3.** (αμετβ) ψάχνω ή διερωτώμαι (για κάτι)· ΦΡ ***τρέχα γύρευε (και Νικολό καρτέρει)*** για περιπτώσεις

στις οποίες θεωρούμε ότι είναι μάταιο πλέον να αναζητήσει κανείς κάτι, για οριστικά χαμένη υπόθεση ή για περιπτώσεις στις οποίες δεν βρίσκει κανείς άκρη. *έτσι όπως έχουν γίνει τα πράγματα, ~· δεν βγάζεις άκρη'* || (κ μετβ. + να) *το θέμα ήταν να μη γίνει το λάθος· τώρα, ~ να βρεις ποιος φταίει'* — **γύρεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «τριγυρνώ ψάχνοντας», < *γῦρος*]

γύρη (η) {χωρ. πληθ.} οι κόκκοι των λουλουδιών για τη γονιμοποίηση: *αλλεργία από τη ~ των λουλουδιών.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *γῦρις, -εως*, αρχική σημ. «η άχνη από το αλεύρι», αβεβ ετύμου. ίσως συνδ. με το ουσ *γῦρος* «στρογγυλός», επειδή έπρεπε να γυρίζουν τον μύλο, για να αλεστεί το σιτάρι και να πάρουν το αλεύρι]

γυρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γύρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κινώ (κάτι) κυκλικά, περιστροφικά· *~ το κλειδί στην πόρτα / τον διακόπτη / τη ρόδα* **2.** στρέφω (κάτι) προς ορισμένη κατεύθυνση σε σχέση με σταθερό σημείο: *γύρισε το όπλο προς το μέρος μου* **3.** (για ρολόι) ρυθμίζω στρέφοντας τους δείκτες: *~ το ρολόι μπροστά / μια ώρα πίσω* **4.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να αλλάξει γνώμη, μεταπείθω: *του γύρισε τα μυαλά·* ΦΡ (α) ***γυρίζω φύλλο / σελίδα*** μεταβάλλω φρονήματα, αλλάζω γνώμη ή συμπεριφορά: *έλεγε πως θα με παντρευτεί, αλλά τώρα το γύρισε το φύλλο* || *μη συνεχίσεις να μ' ενοχλείς, γιατί θα το γυρίσω το φύλλο!* || *σ' αυτές τις εκλογές θα γυρίσουμε σελίδα* (β) ***γυρίζω την πλάτη*** βλ. λ *πλάτη* (γ) ***γυρίζω (κάτι) στο αστείο / στο σοβαρό*** αλλάζω την τροπή συζήτησης προς το αστείο / προς το σοβαρό: *μόλις κατάλαβε ότι με πείραξε αυτό που είπε, το γύρισε στο αστείο* (δ) ***τα γυρίζω*** αθετώ τις υποσχέσεις που έχω δώσει ή ερμηνεύω αντίθετα το περιεχόμενο των λόγων μου: *μέχρι χθες άλλα μου έλεγες, σήμερα μου τα γυρίζεις* (ε) ***γυρίζω το κεφάλι (κάποιου)*** αλλάζω τις ιδέες (κάποιου), τον μεταπείθω: *είναι πολύ ισχυρογνώμων· δεν του γυρίζεις το κεφάλι με τίποτα!* **5.** (μτφ.) αλλάζω: *~ κανάλι στην τηλεόραση* **6.** (οικ) περιφέρω, ξεναγώ (κάποιον) σε διάφορα μέρη ή χώρους· *τον γύρισε σε όλα τα αξιοθέατα τού νησιού του* || *θα σε γυρίσω σε όλα τα μπαρ τής παραλίας* **7.** (ειδικότ. για τόπους) επισκέπτομαι ταξιδεύοντας: *έχει γυρίσει όλο τον κόσμο* || *γύρισα χώρες και χώρες* **8.** διασχίζω (τόπο) ως τουρίστας ή για επαγγελματικούς λόγους: *έχει γυρίσει όλη την Ελλάδα με το αυτοκίνητο* || *γύρισα την πόλη με τα πόδια* **9.** (α) αναποδογυρίζω (κάτι), φέρνω το πάνω κάτω ή αντιστρόφως, το μέσα έξω. *~ το παλτό ανάποδα* || *~ το μέσα έξω στο παντελόνι* (β) (μτφ.) ανατρέπω μια κατά σταση, το εις βάρος μου αποτέλεσμα· *οι δύο αλλαγές τού προπονητή γύρισαν το παιχνίδι και μας χάρισαν τη νίκη* **10.** (για αρδευτικά νερά) εκτρέπω, παροχετεύω **11.** επιστρέφω (κάτι που έχω δανειστεί ή έχω λάβει): *μου γύρισε τα χρήματα που του είχα δώσει* || *~ τον αρραβώνα* (επιστρέφω το δαχτυλίδι τού αρραβώνα, διαλύω τον αρραβώνα) || *~ συναλλαγματική* (οπισθογραφώ συναλλαγματική) **12.** (για σελίδες) αλλάζω, πηγαίνω στην επόμενη **13.** (στον κινηματογράφο, στην τηλεόραση, στο βίντεο) εγγράφω (τις σκηνές ενός έργου) σε φιλμ: *~ ταινία / σκηνές ενός έργου* ΣΥΝ κινηματογραφώ ♦ (αμετβ.) **14.** κινούμαι κυκλικά, περιστροφικά: *η Γη είναι σφαίρα και γυρίζει* || (μτφ.) *ήπια πολύ κρασί και τώρα το κεφάλι μου γυρίζει / γυρίζει ο κόσμος γύρω μου* ΣΥΝ περιστρέφομαι ΦΡ ***γυρίζω σαν (τη) σβούρα*** για τους υπερβολικά δραστήριους, πολυάσχολους ή υπερκινητικούς ανθρώπους: *όλη μέρα γυρίζει σαν τη σβούρα· δεν ξεκουράζεται στιγμή* **15.** στρέφομαι προς ορισμένη κατεύθυνση· *γύρισε αμέσως μόλις τον φώναξα* || *για γύρνα να σε δω'* **16.** περιφέρομαι, τριγυρνώ (κάπου): *όλη τη νύχτα γύριζε στα μπαρ* || *πού γυρνάει και δεν μαζεύεται στο σπίτι.* **17.** επιστρέφω στο σημείο ή την κατάσταση από όπου ξεκίνησα *~ στο σπίτι / στην πατρίδα / στη δουλειά μου* ΦΡ (α) (μτφ) ***όταν εσύ πήγαινες, εγώ γύριζα*** έχω περισσότερες γνώσεις και εμπειρίες από εσένα ή έχω προηγηθεί στην εκτέλεση μιας εργασίας, μιας δραστηριότητας (γενικά) για πράγματα που ξέρουμε καλύτερα από άλλον είτε λόγω μεγαλύτερης ηλικίας είτε λόγω μεγαλύτερης εμπειρίας *Εσύ θα μου πεις τι θα κάνουμε, ~!* (β) ***να πας και να μη γυρίσεις!*** (ως κατάρα) για ανεπιθύμητο ή ενοχλητικό πρόσωπο **18.** (μτφ) αλλάζω γνώμη ή γενικότ ιδέες: *είναι φανατικός, δεν γυρίζει με τίποτα* || *γύρισε ο κόσμος και έριξε αλλού την ψήφο του* (δηλ μεταστράφηκαν οι ψηφοφόροι) ΣΥΝ μεταστρέφομαι **19.** (μτφ) μεταβάλλομαι: *γύρισαν τα πράγματα* (άλλαξε η πολιτική κατάσταση)· ΦΡ. ***γυρίζει ο τροχός*** μεταβάλλεται η κοινωνική κατάσταση των ανθρώπων: *~ κι έρχονται τα πάνω κάτω.* Επίσης **γυρνώ** (κ. -άω) [μεσν.] {-άς. } ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εργαστικός, υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *γῦρος* Στη σημ. «κινηματογραφώ» η λ. αποδίδει το γαλλ tourner. Το μεσν. *γυρνῶ* από τον αόρ. *(ἐ)γύρισα* κατά το σχήμα *ἐκέρασα – κερνῶ, ἐπέρασα περνῶ*].

γυρίνος (ο) το νεογνό βατράχι που δεν έχει ακόμη πόδια.
[ΕΤΥΜ < αρχ *γύρινος / γυρῖνος < γυρός* «στρογγυλός» (βλ λ *γῦρος*)].

γύρισμα (το) {γυρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περιστροφή αντικειμένου γύρω από τον άξονά του: *~ τροχού / μηχανής* **2.** η στροφή προς ορισμένη κατεύθυνση: *το ~ τού όπλου προς τα δεξιά* **3.** το σημείο στο οποίο στρίβει κανείς, η στροφή: *το ~ τού δρόμου* **4.** η επιστροφή σε τόπο: *το ~ στο χωριό* **5.** η επιστροφή ποσού: *το ~ των χρημάτων που χρωστούσε* **6.** η μεταβίβαση προς τα πίσω: *το ~ τής μπάλας στον τερματοφύλακα* **7.** το στρίφωμα των ρούχων *~ παντελονιού* **8.** (στον κινηματογράφο και στην τηλεόραση) η διαδικασία εγγραφής των σκηνών ενός έργου σε φιλμ *δοκιμαστικό ~* || (στον πληθ) *εσωτερικά / εξωτερικά ~* (σε στούντιο / σε φυσικό περιβάλλον) **9.** οι αλλαγές στις κλίμακες στα τραγούδια: *δύσκολο τραγούδι, έχει πολλά ~* **10.** (συνήθ στον πληθ) η μεταβολή από μία κατάσταση σε άλλη: *τού χρόνου τα ~* || *έχει ο καιρός γυρίσματα'*
[ΕΤΥΜ μεσν. < *γυρίζω*. Η σημ. 8 αποδίδει το γαλλ tournage]

γυρισμός (ο) [μεσν.] **1.** η επιστροφή: *στον ~ από το χωριό θα σταματήσουμε για λίγο στα διόδια* || *στον ~ έμαθε τα δυσάρεστα νέα* **2.** η επάνοδος στην πατρίδα *ο ~ τού ξενιτεμένου* || *ταξίδι χωρίς ~* ΣΥΝ επιστροφή, (αρχαιοπρ) νόστος

γυριστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει καμπυλωτό σχήμα: *~ πόμολο / σίδερο* ΣΥΝ κυρτωμένος **2.** αυτός που έχει ελικοειδή σχηματισμό *ανέβηκαν στο επάνω πάτωμα από τις ~ σκάλες* ΣΥΝ. στριφτός **3.** ΑΘΛ (για βολή) αυτή που γίνεται με περιστροφή τού κορμού ή αλλαγή τής θέσης του: *ο παίκτης πραγματοποίησε ~ σουτ* **4.** αυτός που μπορεί να γυρίζει και από την αντίθετη πλευρά: *σακάκι με ~ γιακά* • ΦΡ (αργκό) ***την κάνω γυριστή σε κάποιον*** πληρώνω με το ίδιο νόμισμα, ανταποδίδω: *με εξαπάτησε άγρια, αλλά εγώ θα του την κάνω γυριστή'*

γυρίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) γυναίκα που περνάει τον χρόνο της κάνοντας βόλτες ή επισκέψεις και συνήθ. παραμελεί τις υποχρεώσεις της. — (υποκ) **γυριστρούλα** (η).

γυρνώ ρ. → γυρίζω

γυροβολιά (η) η περιστροφική κίνηση (κάποιου)
[ΕΤΥΜ < μεσν *γυροβολῶ < γῦρος + -βολῶ < βάλλω*].

γύροθε επίρρ (διαλεκτ) από γύρω, ολόγυρα, πέριξ
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *γυρόθεν < γῦρος + -θεν*, επίθημα δηλωτικό προελεύσεως].

γυρολόγος (ο) ο πλανόδιος μικροπωλητής ΣΥΝ πραματευτής.
[ΕΤΥΜ < *γύρος + -λόγος < λέγω* «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

γύρος (ο) **1.** η περιφέρεια, η περίμετρος ενός πράγματος: *ο ~ τού λιμανιού / τού χωραφιού* **2.** (κατ' επέκτ) κάθε αντικείμενο κυκλοτερές, που περιβάλλει (κάτι) *~ βαρελιού* (η στεφάνη που συγκρατεί τις βαρελοσανίδες) / *φουστανιού* (το κέντημα που είναι ραμμένο σε όλη την έκταση τής περιφέρειας φουστανιού, το στρίφωμα γενικώς) / *καπέλου* (η κυκλική προεξοχή τού καπέλου) **3.** η κυκλική / περιστροφική κίνηση (γύρω από έναν άξονα): *~ τού λεπτοδείκτη* **4.** η περιοδεία, το ταξίδι ή η βόλτα στα βασικότερα σημεία ενός χώρου: *δεκαήμερος ~ τής Ελλάδας* || *ο ~ τού κόσμου·* ΦΡ (μτφ) ***κάνω τον γύρο (π.χ. τού κόσμου)*** ακούγομαι, γράφομαι ή εμφανίζομαι παντού: *η είδηση τού θανάτου της έκανε τον γύρο τού κόσμου* || *«ο γάμος τους έγινε πρωτοσέλιδο κι έκανε τον γύρο των λαϊκών εφημερίδων ανά τον κόσμο»* (εφημ) **5.** (ειδικότ) το αθλητικό αγώνισμα που περιλαμβάνει την κάλυψη μιας απόστασης και την επιστροφή στην αφετηρία: *ποδηλατικός ~ τής Ιταλίας* **6.** καθεμιά από τις φάσεις μιας διαδικασίας, διοργάνωσης ή το τμήμα αθλητικού αγώνα: *ο δεύτερος ~ των εκλογών* || *νέος ~ συνομιλιών / διαπραγματεύσεων / διαβουλεύσεων* || *βγήκε νοκάουτ στον πρώτο ~* || *το πρωτάθλημα θα διεξαχθεί σε δύο ~* • **7.** χοιρινό κρέας που ψήνεται τοποθετημένο σε μεγάλες επάλληλες φέτες περασμένες σε κατακόρυφο μεταλλικό άξονα, ο οποίος περιστρέφεται μπροστά από μια εστία, και το οποίο σερβίρεται κομμένο σε μικρά κομμάτια: *~ με πίτα / σκέτος* || *μια μερίδα ~.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *γῦρος*, παράλλ. τ τού αρχ. *γυρός* «στρογγυλός» < θ. *γυ-*, από όπου και αρχ. *γύ-η* «καμπύλη», που συνδ. με αρμ kor «καμπύλος, κεκαμμένος», γερμ. kauern «κάθομαι οκλαδόν», ίσως και με λατ vola «κλείδωση» (< *gʷelā) Ομόρρ *ἐγ-γύη*, πιθ και *γῦ-ρις (-η), γυλιός* κ.ά.]

γυροσκοπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το γυροσκόπιο (βλ.λ.): *~ πυξίδα* (που λειτουργεί με γυροσκόπιο και δείχνει τον αληθή βορρά)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gyroscopique].

γυροσκόπιο (το) [1853] {γυροσκοπί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ συσκευή που αποτελείται από έναν τροχό ο οποίος περιστρέφεται γρήγορα μέσα σε ένα πλαίσιο με τρόπο που να διατηρεί τον προσανατολισμό του ακόμη και όταν μεταβάλλεται η κλίση τού πλαισίου του· χρησιμοποιείται σε αεροπλάνα, πλοία κ α. για να διατηρεί σταθερή τη διεύθυνσή τους.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. gyroscope, συσκευή που εφευρέθηκε από τον Γάλλο φυσικό L Foucault το 1852, προκειμένου να αποδείξει την ημερήσια περιστροφή τής Γης].

γυροφέρνω ρ. αμετβ. κ. μετβ {γυρόφερα} ♦ **1.** (αμετβ.) περιπλανώμαι ασκόπως· *γυρόφερνε από 'δώ κι από 'κεί* ♦ **2.** (μετβ) προσεγγίζω (κάποιον) με ύπουλους και ιδιοτελείς σκοπούς *γυρόφερνε τον θείο του για την κληρονομιά* **3.** (μτφ) *(κάτι με γυροφέρνει)* αισθάνομαι ότι θα πάθω κάτι, αισθάνομαι κάποια συμπτώματα: *με ~ γρίπη.*

γυροφούστανο (το) (λαϊκ) η περιφέρεια τής γυναικείας φούστας, ο γύρος τού φουστανιού ΣΥΝ ποδόγυρος.

γυρτός, -ή, -ό ‣ γειρτός

γύρω (ορθότ. *γύρο*) επίρρ. **1.** κατά κυκλική διάταξη, περιφερειακά: *κάθονταν όλοι ~ απ' το κασετόφωνο και άκουγαν μουσική* || *υπάρχουν ~ μας πολλοί εχθροί* (στο ευρύτερο περιβάλλον)· ΦΡ (α) ***τα γύρω*** τα προάστια μιας πόλης ή τα περίχωρα μιας περιοχής (β) ***έχω γύρω μου*** περιβάλλομαι από, διαθέτω: *~ ανθρώπους ικανούς και φιλότιμους* ΣΥΝ περιστοιχίζομαι (γ) ***γύρω-γύρω*** απέξω-απέξω, όχι επί τής ουσίας: *του το 'φερε ~, για να μην τον πικράνει* (δ) ***γύρω-γύρω όλοι*** παιδικό παιχνίδι **2.** (+από) σχετικά με: *~ από το θέμα που συζητούσαμε, τι αποφάσεις πήρατε,* **3.** (για χρονικό σημείο ή ποσοτικό μέγεθος) περίπου, κατά προσέγγιση· *θα επιστρέψω ~ στις τρεις το μεσημέρι* || *θα ήθελα ~ στο ένα κιλό φέτα* ΣΥΝ πάνω-κάτω
[ΕΤΥΜ μεσν (λ χ. *ὦ φίλτατε, κατέρχου γῦρο-γῦρο.* Παΐσιος, *Ἱστ Σινᾶ* 1710), από την αιτ. *τὸν γῦρο* τού μτγν. *γῦρος*. Η γρ. με -ω κατ' αναλογίαν προς τα *μέσω, λόγω* κ τ.ό.]

γύρωθε επίρρ. → γύροθε

Γ.Υ.Σ. (η) Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού.

Γυφτάκι (το) {χωρ. γεν } (λαϊκ.) **1.** ο μικρός Γύφτος **2.** ως μειωτ. χαρακτηρισμός μελαχρινού και βρόμικου παιδιού. Επίσης **Γυφτάκος** (ο).

γυφταρειό (το) (λαϊκ.) **1.** χώρος όπου ζουν Γύφτοι **2.** (μτφ -μειωτ) ο

χώρος στον οποίο επικρατεί μεγάλη ακαταστασία και βρομιά.
[ΕΤΥΜ < *γύφτος* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό, παππαδ-αρειό*]

γυφτιά (η) (λαϊκ.) **1.** (περιληπτ. με κεφ.) το σύνολο των Γύφτων *μαζεύτηκε όλη η ~* (μειωτ.) **2.** απρέπεια, συμπεριφορά που δεν ταιριάζει σε άτομα που ζουν σε εξελιγμένη κοινωνία (ειδικότ.) η απουσία αξιοπρέπειας ή κοινωνικής διακριτικότητας ΣΥΝ μικροπρέπεια **3.** η έλλειψη τάξεως και καθαριότητας ΣΥΝ ακαταστασία, ρυπαρότητα **4.** (μτφ.) πράξη που φανερώνει υπερβολική τσιγγουνιά ΣΥΝ φιλαργυρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

γύφτικος, -η, -ο **1.** (λαϊκ.-μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με Γύφτο ή προέρχεται από αυτόν· ~ *τσαντίρι* ΦΡ ***καμαρώνω σαν (το) γύφτικο σκεπάρνι*** καυχώμαι, καμαρώνω με τρόπο επιδεικτικό και γελοίο **2.** (μειωτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ακαταστασία, βρομιά και έλλειψη καλών τρόπων συμπεριφοράς **3.** ***γύφτικα*** (τα) η περιοχή που κατοικείται από Γύφτους· ΦΡ ***κάτι τρέχει στα γύφτικα*** για κάτι ασήμαντο, ανάξιο λόγου *Με απειλεί ότι δεν θα μου ξαναμιλήσει! Σιγά, ~!* ΣΥΝ σιγά τ' αβγά — **γύφτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *αἰγύπτικος* < αρχ. *Αἴγυπτος*].

γυφτόκαρφο (το) (λαϊκ.) χοντρό καρφί με κωνικό σώμα και τετράγωνο κεφάλι που χρησιμοποιείται στις ξύλινες στέγες

Γυφτόπουλο (το). **Γυφτοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) το παιδί τού Γύφτου και γενικότ. μικρός Γύφτος ΣΥΝ Γυφτάκι, Τσιγγανόπουλο.
[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ. < *γύφτος* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

Γύφτος (ο), **Γύφτισσα** (η) {Γυφτισσών} (λαϊκ.-μειωτ.) ο Τσιγγάνος και γενικότ. κάθε μελαμψός νομάς, που ζει σε τσαντίρι, έξω από το πλαίσιο τής κοινωνικής οργάνωσης· ΦΡ ***είδε / βρήκε ο Γύφτος τη γενιά του (κι αναγάλλιασε η καρδιά του)*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος χαίρεται πολύ, όταν συναντά κάποιον που του ταιριάζει ή του μοιάζει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός, Τσιγγάνος, τσιγγούνης*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν. *Αἰγύπτιος* (πβ. αγγλ. gipsy < μέσ. αγγλ. gypcian < Egyptian «Αιγύπτιος»). Η εξήγηση τής ετυμ. αυτής είναι ότι οι ίδιοι οι Γύφτοι υποστήριζαν κατά τον Μεσαίωνα ότι προέρχονται από μια χώρα που ονομαζόταν «μικρή Αίγυπτος», τής οποίας η ύπαρξη ουδέποτε επιβεβαιώθηκε. Η σύγχρονη έρευνα απέδειξε ότι προέρχονται από την Ινδία και μετακινήθηκαν στην Ευρώπη μέσω τής Περσίας και τής Αρμενίας]

γύφτουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την αναξιοπρέπεια και την κακομοιριά του· *Κοίτα τον ~! Οι άνθρωποι δεν έχουν να φάνε κι αυτός κάνει παζάρια μαζί τους για δυο δεκάρες παραπάνω!*
[ΕΤΥΜ < *γύφτος* + παραγ. επίθημα *-ουλας*, πβ. κ. *δράκ-ουλας*]

γυφτοφάσουλα (τα) τα μαυρομάτικα φασόλια (βλ. λ. *μαυρομάτικος*)

γυφτοχώρι (το) {γυφτοχωριού | -ιών} **1.** περιοχή που κατοικείται από Γύφτους **2.** (μτφ.) παραμελημένη ή φτωχική περιοχή, συνοικία.

γυψάδικο (το) (λαϊκ.) το γυψοποιείο.

γυψαδόρος (ο) πρόσωπο που κατασκευάζει τα γύψινα, τις γύψινες διακοσμήσεις των σπιτιών.
[ΕΤΥΜ < *γύψος* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

γυψάς (ο) {γυψάδες} (λαϊκ.) **1.** πωλητής γύψινων αντικειμένων **2.** ο γυψαδόρος (βλ.λ.)

γύψινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από γύψο: ~ *διακόσμηση* **2.** ***γύψινα*** (τα) το σύνολο των γύψινων κατασκευών σε ένα σπίτι

γυψοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {γυψοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με γύψο.

γυψοκάμινος (η) [1883] {γυψοκαμίν-ου | -ων, -ους} ο φούρνος μέσα στον οποίο κατασκευάζεται γύψος

γυψόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μείγμα από γύψο και κολλητική ύλη που χρησιμεύει στη συγκόλληση γυαλιού και μετάλλων.

γυψοκονία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ο γύψος σε κατάσταση σκόνης, που χρησιμοποιείται συνήθ. στο χτίσιμο μαζί με άλλα δομικά υλικά (τσιμέντο κ.ά.). Επίσης **γυψοκονίαμα** (το)
[ΕΤΥΜ < *γύψος* + *-κονία* < *κόνις* «σκόνη»].

γυψομάρμαρο (το) {γυψομαρμάρ-ου | -ων} **1.** ο στόκος (βλ.λ.) **2.** το μάρμαρο που κατασκευάζεται από στόκο

γυψοποιία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή γύψου **2.** το εργαστήριο κατασκευής γύψου και γύψινων ειδών. Επίσης **γυψοποιείο** (το) [1897] (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ < *γύψος* + *-ποιία* < *ποιῶ*]

γύψος (ο) **1.** ορυκτό ένυδρο θειικό ασβέστιο σε στερεή μορφή ή σκόνη, που χρησιμοποιείται στην αγαλματοποιία, την αγγειοπλαστική, τη διακοσμητική, την ιατρική κ.α. **2.** (συνεκδ.) ο ιατρικός νάρθηκας που έχει κατασκευαστεί από την παραπάνω ύλη: *έβαλαν το σπασμένο χέρι του στον ~* **3.** (μτφ.) η κατάργηση τής δημοκρατίας από ολοκληρωτικό καθεστώς· *για εφτά χρόνια βρισκόταν η Ελλάδα στον ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *γύψος (ἡ)* < αραμ. gassā (πβ. εβρ. gir)]

γυψοσανίδα (η) βιομηχανικό προϊόν, επίπεδο ορθογώνιο δομικό στοιχείο που έχει ως βάση τον γύψο και επένδυση από ειδικό χαρτί για μεγαλύτερη αντοχή και καλύτερη επιφάνεια· χρησιμοποιείται ευρέως για την κατασκευή ψευδοροφών, διαχωριστικών τοίχων, για κάλυψη κατασκευαστικών ατελειών και επενδύσεις τοίχων

γυψοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακή εργασία με αντικείμενο την επεξεργασία τού γύψου.

γυψώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {γύψωσα} **1.** καλύπτω (κάτι) με γύψο: ~ *την οροφή τού σπιτιού με διακοσμητικά σχέδια* **2.** τυλίγω με γύψινο επίδεσμο τραυματισμένο μέλος τού σώματος — **γύψωση** (η) [μτγν.] κ. **γύψωμα** (το).

Γ.Χ.Κ. (το) Γενικό Χημείο τού Κράτους

γωβιός (ο) ▸ κωβιός

γωνία κ. **γωνιά** (σημ. 6, 8, 9) (η) {γωνι-ών} **1.** (α) το διάστημα που προκύπτει μεταξύ δύο τεμνομένων ευθειών και μετριέται σε μοίρες. *η ορθή ~ έχει 90 μοίρες* || οξεία / αμβλεία ~ (β) ΜΑΘ ***συμπλήρωμα γωνίας*** βλ. λ. *συμπλήρωμα* **2.** το σημείο στο οποίο συναντώνται δύο επιφάνειες και η εξοχή που σχηματίζεται· *χτύπησε στη ~ τού τραπεζιού* ΦΡ (σκωπτ.) ***ράβδος εν γωνία, άρα βρέχει*** βλ. λ. *ράβδος* **3.** το σημείο στο οποίο τέμνονται δύο δρόμοι: *τον περίμενε στη ~* || *Πατησίων και Σολωμού ~*· ΦΡ (α) ***βάζω (κάποιον / κάτι) στη γωνία*** θέτω στο περιθώριο, κάνω στην άκρη, καθιστώ ανενεργό ή άχρηστο (κάτι/κάποιον): *τον έβαλαν στη γωνία και ανέλαβαν οι ίδιοι όλες τις εξουσίες* ΣΥΝ βάζω στην άκρη / στη μπάντα (β) (αργκό) ***πήγαινε στη γωνία να δεις αν έρχομαι*** ως απάντηση σε κάποιον που παριστάνει τον έξυπνο ή μας λέει πράγματα που νομίζει ότι εμείς αγνοούμε **4.** (συνεκδ. ως επίθ.) ο γωνιακός, αυτός που βρίσκεται στη συμβολή, στη γωνία δύο δρόμων· *αγόρασε μαγαζί ~, πολλά λεφτά δηλαδή* (επειδή τα γωνιακά καταστήματα έχουν μεγάλη αξία) **5.** η θέση από την οποία βλέπει κανείς (κάτι) και (κυρ. μτφ.) η τοποθέτηση, το πρίσμα μέσα από το οποίο κρίνει κανείς (κάτι): *είναι δύσκολο να υπάρξει μια αντικειμενική άποψη γι' αυτό το θέμα· εξαρτάται από τη ~ από την οποία το βλέπει κανείς* ΦΡ ***οπτική γωνία*** η θέση από την οποία βλέπει κανείς τα πράγματα, ο προσωπικός τρόπος με τον οποίο συνηθίζει να κρίνει και να εκτιμά κανείς τις καταστάσεις. *από τη δική μου ~ δεν βλέπω να υπάρχει πρόβλημα* ΣΥΝ πρίσμα, θέση, άποψη **6.** (μόνον ο τ. ***γωνιά***) το σπίτι, ο ιδιαίτερος προσωπικός χώρος. *θα βρούμε και μεις μια ~ να βολευτούμε*· ΦΡ (οικ.) ***κάθομαι στη γωνιά μου*** δεν ανακατεύομαι, δεν ασχολούμαι, δεν αναμειγνύομαι σε υποθέσεις άλλων **7.** η άκρη ψωμιού ή γλυκού· *του άρεσε να τρώει τη ~ τού ψωμιού* || (σκωπτ.) *η ουσία είναι μία και ο μπακλαβάς ~* **8.** το απομακρυσμένο τμήμα μιας περιοχής: *σε μια ~ τής Ελλάδας* ● **9.** το τεχνικό εργαλείο που έχει σχήμα ορθής γωνίας — (υποκ.) **γωνίτσα** (η)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **γον-F-ία* (με αντέκταση), ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *genu- «γόνατα», πβ. σανσκρ. jānu, λατ. genu, γαλλ. genou, αγγλ. knee, γερμ. Knie κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *γόνυ (γόνατο)*. Η φρ. *οπτική γωνία* αποδίδει το γαλλ. point de vue]

γωνιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {γώνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δίνω το σχήμα γωνίας σε (κάτι), δημιουργώ γωνία: *γώνιασε το χωράφι, για να το χωρίσει σε οικόπεδα* **2.** (σπάν.) τοποθετώ (κάτι) σε γωνιακή θέση· *γώνιασε τα έπιπλα που έπιαναν χώρο, για να καθίσουν άνετα* — **γώνιασμα** (το).

γωνιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) γωνιακός (βλ.λ.).

γωνιακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που βρίσκεται σε γωνία. ~ *μαγαζί / σπίτι / διαμέρισμα*.

γώνιασμα (το) ▸ γωνιάζω

γωνιαστός, -ή, -ό αυτός που έχει γωνιαστεί (βλ. λ. *γωνιάζω*)

-γωνικός, -ή, -ό ▸ -γωνος

γωνιοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {γωνιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα γωνίας

γωνιοκόρυφος, -η, -ο **1.** αυτός που καταλήγει σε γωνιώδη κορυφή **2.** αυτός που έχει σχήμα γωνίας ως κορυφή.

γωνιόλιθος (ο) [1889] {γωνιολίθ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το αγκωνάρι (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cornerstone]

γωνιόμετρο (το) [1870] {γωνιομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση γωνιών σε διάφορες επιστήμες (ανθρωπολογία, γεωδαισία κ.α.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. goniomètre].

γωνιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {γωνιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει ή σχηματίζει γωνίες· ~ *αγκύλη / σχήμα προσώπου*

γωνιωτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει τοποθετηθεί σε γωνία **2.** αυτός που έχει γωνιώδες σχήμα.

-γωνος, -η, -ο το λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γωνιών: *πεντάγωνος πύργος* || *τετράγωνη πισίνα* || (το ουδ. ως ουσ.) *σχεδιάζω ένα τρίγωνο / ένα πολύγωνο*. Επίσης **-γωνικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *τρί-γωνος, τετρά-γωνος*), που προέρχεται από το ουσ. *γωνία*].

γώπα κ. (εσφαλμ.) **γόπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ψάρι με επίμηκες σώμα, που συναντάται στις εύκρατες θάλασσες και αλιεύεται πολύ (ιδιαίτ. στη Μεσόγειο) για την εύγευστη σάρκα του ● **2.** το τμήμα τού τσιγάρου που μένει ακάπνιστο: *ο λοχίας έβαλε τους στρατιώτες να μαζέψουν τις ~* ΣΥΝ αποτσίγαρο.
[ΕΤΥΜ < **βῶπα* < μτγν. *βῶξ* < αρχ. *βόαξ*, αγν. ετύμου]

Δ

Δ, δ: δέλτα, το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Όσο γνωρίζουμε από τη φωνολογία τής Αρχαίας Ελληνικής, το γράμμα *δ* αντιπροσώπευε ένα κλειστό οδοντικό σύμφωνο, το **-ντ-** (πβ. ξεν. d) και όχι το διαρκές οδοντικό σύμφωνο που προφέρουμε σήμερα. Η λ. **δῶρον**, λ.χ., προφερόταν ως /dôoron/ και όχι ως /δóro(n)/, όπως συνέβαινε και με την προφορά των *β* (ως *-μπ-*) και *γ* (ως *-γκ-*). Ωστόσο, ήδη στους χρόνους πριν από τον Χριστό, το *δ* άρχισε να προφέρεται ως διαρκές σύμφωνο με τη σημερινή προφορά. Στο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (αντίθετα με ό,τι ίσχυε για τα γράμματα *β* και *γ*) ιδιαίτερο συλλαβόγραμμα δήλωνε το *δ* και άλλο συλλαβόγραμμα τα *τ* και *θ* από κοινού (στο κυπριακό συλλαβάριο και τα τρία οδοντικά *τ* – *δ* *θ* δηλώνονταν με το ίδιο συλλαβόγραμμα). Μορφικά, το τριγωνικού σχήματος Δ τής ελληνικής γραφής στο λατινικό λεγόμενο αλφάβητο (που είναι, στην πραγματικότητα, το δυτικό ελληνικό αλφάβητο τής Χαλκίδας) έλαβε τη μορφή τού D, με κύρτωση των δύο πλευρών τού τριγώνου. Τέλος, ως προς την ονομασία τού γράμματος, οι μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής συμφωνούν ότι προήλθε από το βορειοσημιτικό dālet (ή dāleth), που σήμαινε «θύρα». Από το d-, το πρώτο γράμμα τού dāleth, προήλθε ακροφωνικά ο συμφωνικός φθόγγος [d] (-ντ-).Ως προς την κατάληξη τού *δέλτα*, το *-α* (όπως στην περίπτωση των *άλφ-α, βήτ-α* και *γάμμ-α*) είναι κατάληξη που προστέθηκε στην Ελληνική, στην οποία οι λέξεις δεν μπορούσαν να λήγουν σε *-φ*, σε *-θ* κ.τ.ό.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*

Δ, δ δέλτα· το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *δέλτα, αριθμός*).

Δ. Δύση, δυτικά, δυτικός, -ή, -ό

Δ.Α. (ο) Δήμος Αθηναίων.

δα μόρ **1.** επιτατ. σε κατάφαση ή άρνηση: *ναι ~! || όχι ~!* **2.** (ειδικότ.) ***όχι δα*** λέγεται με ειρωνική, θαυμαστική ή ερωτηματική διάθεση: *–Δεν υπάρχει άνθρωπος που να αμφισβητήσει το ταλέντο της! –~!* **3.** ως επιτατικό υποκορισμού σε συνεκφορά με την αντων. *τόσος*: *ένας ανθρωπάκος τόσος ~ και να σας κάνει ό,τι θέλει!* **4.** ως μετριαστικό έντονης προσταγής ή βαριάς έκφρασης: *πήγαινε ~ εκεί που σου λέω || έλα ~, μην κάνεις έτσι!* **5.** ως προσδιοριστικό τόπου και χρόνου· *εδώ ~ || τώρα ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *δή* (βεβαιωτ. μόριο), κατά τα επιρρ. σε *-α*].

Δαβίδ (ο) (παλαιότ. ορθ. *Δαυίδ*) {άκλ.} **1.** ο δεύτερος (μετά τον Σαούλ) βασιλιάς τού Ισραήλ, συγγραφέας των περισσοτέρων από τους Ψαλμούς τής Π.Δ.· ΦΡ ***Δαβίδ και Γολιάθ*** για ζεύγος συνήθ. αντιπάλων, εκ των οποίων ο ένας είναι μικρόσωμος (Δαβίδ) και ο άλλος γιγαντόσωμος (Γολιάθ) ή ο ένας έχει περιορισμένες δυνάμεις και ο άλλος είναι πανίσχυρος **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Dawīd «αγαπητός»].

δάγκαμα (το) ‣ δάγκωμα

δαγκαματιά (η) ‣ δαγκωματιά

δαγκάνα (η) {δαγκανών} **1.** η λαβίδα των καρκινοειδών (αστακών, καβουριών), με την οποία συλλαμβάνουν την τροφή τους **2.** (μτφ.) η τανάλια, η τσιμπίδα: *ένα μηχάνημα με πελώριες ~ ||* (μτφ.) *τον έπιασε η εφορία στις ~ της.*
[ΕΤΥΜ. < *δαγκάνω*].

δαγκανιά (η) ‣ δαγκωνιά

δαγκανιάρης, -α, -ικο {δαγκανιάρηδες} αυτός που δαγκώνει συχνά: *~ γάτα / σκυλί*

δαγκάνω ρ ‣ δαγκώνω

δάγκειος (ο) [1894] {δαγκεί-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ μεταδοτική ασθένεια, κύρια συμπτώματα τής οποίας είναι ο υψηλός πυρετός και τα εξανθήματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. dengue < σουαχίλι dinga, που παρασυσχετίστηκε προς το ισπ. dengue «ιδιοτροπία, σχολαστικότητα»].

δάγκωμα κ. **δάγκαμα** (το) [μεσν.] {δαγκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να δαγκώνει κανείς (κάτι): *το ~ τού μήλου* **2.** (συνεκδ.) η δαγκωματιά (βλ.λ.)

δαγκωματιά [μεσν.] κ. (σπανιότ.) **δαγκαματιά** (η) [μεσν.] το αποτύπωμα των δοντιών ή και το τραύμα που δημιουργούν αυτά, όταν δαγκώσει κανείς (κάτι/κάποιον): *είχε μια ~ στο πόδι από σκύλο* ΣΥΝ. δαγκωνιά.

δαγκωνιά κ. (σπανιότ.) **δαγκανιά** (η) η δαγκωματιά (βλ.λ.).

δαγκωνιάρης, -α, -ικο κ. **δαγκανιάρης** αυτός που συνηθίζει να επιτίθεται και να δαγκώνει.

δαγκώνω κ. (σπανιότ.) **δαγκάνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δάγκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ανοίγω το στόμα και πιάνω δυνατά με τα δόντια κάτι, αποσπώντας συνήθ. ένα κομμάτι του: *~ το μήλο / το καρπούζι / το κρέας* **2.** πληγώνω, τραυματίζω αρπάζοντας με τα δόντια ή μπήγοντάς τα στο δέρμα· *ένας σκύλος του δάγκωσε το πόδι || τον δάγκωσε ένα φίδι και πέθανε* ΦΡ (α) (οικ.) ***δαγκώνω τη λαμαρίνα*** ερωτεύομαι: *απ' ό,τι βλέπω, έχεις δαγκώσει για τα καλά τη λαμαρίνα* (β) ***δάγκωσε τη γλώσσα σου!*** μη λες πράγματα που απευχόμαστε να συμβούν: *- Λες να σκοτώθηκε; –~* **3.** δημιουργώ σημάδι στο δέρμα από παθιασμένο ερωτικό φιλί: *ποιος σε δάγκωσε στον λαιμό; || γύρισε σπίτι φιλημένη-δαγκωμένη* ♦ **4.** (αμετβ.) είμαι επικίνδυνος: *πρόσεχέ τον, δαγκώνει ||* (σε προειδοποιητικές πινακίδες σε σπίτια με σκύλο) *«Προσοχή! Ο σκύλος δαγκώνει»* ΦΡ ***(μη φοβάσαι), δεν δαγκώνω!*** ως προτροπή σε κάποιον να ξεπεράσει τους δισταγμούς ή τις επιφυλάξεις του απέναντί μας: *έλα κοντά μου, ~!* **5.** (μεσοπαθ. ***δαγκώνομαι***) μαζεύομαι, αντιλαμβάνομαι σφάλμα, απρέπειά μου ή υπονοούμενο εναντίον μου: *μόλις αναφέρθηκα δήθεν τυχαία στις παράνομες δραστηριότητές του, δαγκώθηκε και δεν μίλησε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *δακώνω* (η ηχηροποίηση τού -κ- υπό την επίδραση τού μτγν. *δαγκάνω*) < αρχ. *δάκος* «ζώο με επικίνδυνο δάγκωμα» < αόρ. β' *ἔ-δακ-ον* τού ρ. *δάκνω* < *dn̥k-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. denk- «δαγκώνω», πβ. σανσκρ. dáśati «δαγκώνει», αγγλ. tough «σκληρός», γερμ. Zange «λαβίδα» κ.ά.]

δαγκωτός, -ή, -ό αυτός που έγινε με δάγκωμα: *δαγκωτό φιλί·* ΦΡ ***ρίχνω δαγκωτό*** (ενν. το ψηφοδέλτιο) ψηφίζω φανατικά συγκεκριμένο πολιτικό κόμμα ή υποψήφιο. — **δαγκωτά** επίρρ

δάδα (η) {σπάν. δαδών} **1.** δαυλός από εύφλεκτο ξύλο που χρησιμοποιείται για φωτισμό ΣΥΝ. λαμπάδα, πυρσός **2.** (μτφ.) το μέσο εκπολιτισμού και διαφώτισης: *οι λόγιοι μετέφεραν από τη Δύση τη ~ τής ελευθερίας και τού γαλλικού Διαφωτισμού στην υπόδουλη Ελλάδα*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δᾴς, δᾳδός* < *δαίω* «καίω» < **δαί-ω* < **δαί-Fω* < **δάF-jω* < Ι.Ε. *daw- «καίω», πβ. σανσκρ. dunōti «καίει», λατ. bellum «πόλεμος» (< duellum), ισπ. bélico «πολεμικός», γαλλ. rebeller (se) «επαναστατώ, εξεγείρομαι» (> αγγλ. rebel) κ.ά. Ομόρρ. *δαυλός* (βλ.λ.)].

δαδί (το) {δαδ-ιού | -ιών} το εύφλεκτο κομμάτι από δέντρο που έχει ρητίνη, το οποίο χρησιμεύει κυρίως ως προσάναμμα: *άναψαν ~, για να βλέπουν μέσα στη νύχτα*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δᾳδίον*, υποκ. τού *δᾴς / δαΐς* «δάδα»].

δαδούχος (ο) [αρχ.] πρόσωπο που κρατά (φέρει) δάδα ΣΥΝ. λαμπαδοφόρος.

δαήμων, -ων, -ον {δαήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ. -σπάν.) αυτός που έχει γνώσεις και πείρα, ο ειδήμων: *έμπειρος πολιτικός, ~ και ευγενής* ΣΥΝ. επαΐων, έμπειρος ΑΝΤ. αδαής. — **δαημοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *δαη-* (αόρ. *δαῆ-ναι*), παρεκτεταμένος τ. τού θ. *δα-*, το οποίο απαντά στο ρ. *δι-δά-σκω* (βλ.λ.)].

Δαίδαλος (ο) {Δαιδάλου} ΜΥΘΟΛ. Αθηναίος γλύπτης και αρχιτέκτονας, απόγονος τού Ερεχθέα, εξόριστος στην Κρήτη, φυλακισμένος τού Μίνωα κατασκεύασε τον Λαβύρινθο και τελικά δραπέτευσε με κέρινα φτερά που κατασκεύασε ο ίδιος για τον εαυτό του και τον γυιο του Ίκαρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *δαίδαλος* (βλ.λ.)].

δαίδαλος (ο) {δαιδάλ-ου | -ων, -ους} **1.** περίπλοκη κατασκευή (διάδρομος, κτήριο κ.ά.) που μοιάζει με λαβύρινθο **2.** (μτφ.) η έλλειψη λύσης (διεξόδου) σε ένα πρόβλημα· *τελικά χάθηκε μέσα στους ~ των προβλημάτων, των μηχανορραφιών και τής γραφειοκρατίας*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «περίτεχνα δουλεμένος, κατάστικτος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **δάλ-δαλ-ος* (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού *-λ-*) < θ. **δαλ-* < *dl̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *del- «σχίζω, κλαδεύω», πβ. σανσκρ. dalam «κομμάτι», λατ. dolare «πελεκίζω, κόβω», γαλλ. deuil «πένθος», ισπ. duelo, γαλλ. doloire «κλαδευτήρι» κ.ά.]

δαιδαλώδης, -ης, -ες {δαιδαλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει περίπλοκη κατασκευή: *~ κτήριο / διάδρομοι / δρομάκια* **2.** πολύπλοκος, πολυσύνθετος: *~ ζητήματα / θεωρίες* Επίσης **δαιδαλοειδής, -ής, -ές** [1889] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

δαίμονας (ο) {δαιμόνων} **1.** (συχνά με κεφ.) το πνεύμα τού κακού· *τον πλάνεψε ο ~* ΣΥΝ. διάβολος, σατανάς ΦΡ (α) ***έχει τον δαίμονα μέσα του*** (i) (εύσ.) είναι δραστήριος, εφευρετικός, δημιουργικός (ii) (κακόσ.) φέρεται απρεπώς, με ασέβεια, εμφανίζει ροπή προς το κακό (β) ***ο δαίμονας / δαίμων τού τυπογραφείου / τής φωτοσύνθεσης*** ο δαίμονας που υποτίθεται ότι ευθύνεται για τα τυπογραφικά λάθη, τα οποία συχνά δημιουργούν παρεξηγήσεις: *ο ~ έκανε πάλι το θαύμα του, αντί τού ορθού «νίκη βλέπει ο υπουργός» γράφτηκε «δίκη βλέπει ο υπουργός»!* (γ) ***ο κακός δαίμονας (κάποιου)*** για αντίπαλο τον οποίο δεν

μπορεί να νικήσει κάποιος **2.** ***δαίμονες*** (οι) τα κακά πνεύματα, σε αντίθεση με τους αγγέλους ΦΡ (α) ***χορός δαιμόνων*** κατάσταση μεγάλου θορύβου, οχλοβοής και γενικού χάους ΣΥΝ πανζουρλισμός (β) ***απειλώ θεούς και δαίμονες*** βλ. λ *απειλώ* **3.** (ειδικότ.) πρόσωπο που παρενοχλεί ηθικά, που ωθεί στην αμαρτία. *ήταν ένας εικοσάχρονος ~ που κόλαζε ακόμη και άγιο* **4.** (μτφ) πρόσωπο που προκαλεί με τη συμπεριφορά του, που δημιουργεί προβλήματα ή προξενεί φόβο και ανησυχία *κάθε βράδυ οι ~ με τις μηχανές χαλούν τον κόσμο* ΣΥΝ ταραξίας ΑΝΤ άγγελος Επίσης (λόγ.) **δαίμων** {δαίμονος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάβολος, έξυπνος.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δαίμων* < *δαί-ομαι* «μοιράζω, χωρίζω» < I.E. *dā(i)- «μοιράζω», πβ. σανσκρ dāti «μοιράζει, κόβει», γερμ. Zeit «χρόνος», αγγλ. time, tide «παλίρροια» κ ά. Ομόρρ. αρχ. *δατέομαι* «μοιράζομαι», *συνδαιτυμών (-όνας), παν-δαισία, εὐδαίμων, δῆμος* (βλ.λ) κ.ά Η ετυμ. φανερώνει ότι η λ. *δαίμων* δήλωνε αρχικώς τη θεότητα που «μοιράζει, κατανέμει» τη μοίρα Ως δαίμονες χαρακτηρίζονταν στην αρχαιότητα όλες οι θεότητες στις οποίες αποδιδόταν τιμή. Στην Κ Δ. η λ (ιδίως το υποκ. *δαιμόνιον*) περιορίστηκε στον χαρακτηρισμό των πονηρών πνευμάτων (εν αντιθέσει με τη λ. *ἄγγελος*). π χ Μάρκ. 1, 34· *καὶ ἐθεράπευσεν πολλοὺς* [.] *καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλεν καὶ οὐκ ἤφιεν λαλεῖν τὰ δαιμόνια..*]

δαιμονιακός, -ή, -ό [μτγν.] δαιμονικός (βλ.λ.).

δαιμονίζω ρ. μετβ [αρχ.] {δαιμόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) κάνω κάποιον να χάσει τον αυτοέλεγχό του, να παραφέρεται· *η συμπεριφορά του με δαιμόνισε* (β) (επιτατ) προκαλώ (κάποιον) με ερεθιστικά σχόλια, βάζω σε πειρασμό **2.** (μεσοπαθ. ***δαιμονίζομαι***) (α) καταλαμβάνομαι από το πνεύμα τού κακού, υφίσταμαι δαιμονοληψία ή σεληνιάζομαι (βλ.λ.) (β) θυμώνω, παραφέρομαι, χάνω τον αυτοέλεγχό μου **3.** (η μτχ. ***δαιμονισμένος**, -η, -ο*) βλ.λ. — **δαιμόνισμα** (το).

δαιμονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με δαίμονα ΣΥΝ δαιμονιακός — **δαιμονικά** επίρρ.

δαιμόνιο (το) [αρχ] {δαιμονί-ου | -ων} **1.** καθένα από τα άυλα πονηρά πνεύματα που θεωρούνται ότι εκπροσωπούν το κακό και επηρεάζουν αρνητικά την ανθρώπινη συμπεριφορά: *ο Χριστός απήλλασσε ανθρώπους από τα ~* **2.** (μτφ.) το άτακτο και ανυπάκουο παιδί: *δεν κάθεται καλά, το ~!* ΣΥΝ διαολάκι, ζιζάνιο, ταραξίας • **3.** (μτφ) η ευφυΐα, η επιτηδειότητα που οδηγούν στην επιτυχία ή (ειρων.) σε επιτυχημένες παράνομες δραστηριότητες. *επιχειρηματικό / πολιτικό / αστυνομικό ~* || (ειρων.) *το ελληνικό ~ έκανε πάλι το θαύμα του συμπατριώτες μας είχαν βρει τον τρόπο να εξάγουν προϊόντα από άλλες χώρες και να εισπράττουν επιδοτήσεις γι' αυτά σαν ελληνικά* ΣΥΝ μεγαλοφυΐα, δεινότητα • ΦΡ ***καινά δαιμόνια*** βλ. λ. *καινός*

δαιμονιόπληκτος, -η, -ο κ. **δαιμονόπληκτος** αυτός που έχει πληγεί, καταληφθεί από δαιμόνιο — **δαιμονιοπληξία** [μτγν.] κ. **δαιμονοπληξία** (η).

[ΕΤΥΜ μτγν < *δαιμόνιον + -πληκτος < πλήττω*]

δαιμόνιος, -α, -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει σχέση με τον διάβολο: *~ συμπαιγνία* ΣΥΝ σατανικός, διαβολικός, δαιμονικός **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που δείχνει ξεχωριστή ικανότητα και εξυπνάδα σε ορισμένο τομέα: *ήταν ~ επιχειρηματίας / ντέτεκτιβ / δημοσιογράφος* — **δαιμονίως** επίρρ [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έξυπνος.*

δαιμόνισμα (το) → δαιμονίζω

δαιμονισμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που θεωρείται ότι κατέχεται από πονηρά πνεύματα (βλ. κ λ *δαιμονισμός*): *ο εξορκισμός μιας ~* **2.** (μτφ) πολύ έντονος και δυνατός: *~ θόρυβος* — **δαιμονισμένα** επίρρ.

δαιμονισμός (ο) [μτγν] η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς όταν δυνάμεις υπερφυσικές σχετιζόμενες με το πνεύμα τού κακού (δαιμόνια, πονηρά πνεύματα) θεωρούνται ότι ελέγχουν και κατευθύνουν τη βούληση και τις πράξεις του.

δαιμονιστής (ο), **δαιμονίστρια** (η) {δαιμονιστριών} πρόσωπο που λατρεύει τον Σατανά και τους δαίμονες ΣΥΝ σατανιστής. — **δαιμονιστικός,** -ή, -ό.

δαιμονιώδης, -ης, -ες [μτγν] {δαιμονιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δαιμονιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** (κυριολ) αυτός που μοιάζει με δαίμονα ή αρμόζει σε αυτόν: *~ συμπεριφορά* **2.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από εκρηκτικότητα, μεγάλη ένταση, παραφορά *χορεύουν με ~ ρυθμό* ΣΥΝ ασυγκράτητος, παράφορος **δαιμονιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

δαιμονοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η επικράτηση, η κυριαρχία τού Σατανά ή πονηρών πνευμάτων

δαιμονολάτρης (ο) {δαιμονολατρών}, **δαιμονολάτρισσα** (η) {δαιμονολατρισσών} πρόσωπο που λατρεύει τον Διάβολο ή πονηρά πνεύματα ΣΥΝ σατανιστής. — **δαιμονολατρία** (η) [1889], **δαιμονολατρικός,** -ή, -ό

δαιμονόληπτος, -η, -ο αυτός που έχει καταληφθεί από δαιμόνιο — **δαιμονοληψία** (η)

[ΕΤΥΜ < *δαίμονας + -ληπτος < λαμβάνω* (πβ. μέλλ. *λήψομαι < *λήπσομαι*)].

δαιμονολογία (η) [1845] {δαιμονολογιών} **1.** η εξέταση των θρησκευτικών αντιλήψεων για τους δαίμονες **2.** (κυρ. στον πληθ) η ενασχόληση και αναφορά στους δαίμονες, το να μιλάει κανείς για δαίμονες **3.** (μτφ) λόγος που αποσκοπεί στη διαμόρφωση αρνητικής εικόνας για κάποιον. *«οι ~ και τα ψέματα συγκροτούν τη στρατηγική τής μαύρης προπαγάνδας»* (εφημ.) || *άσε τις ~ κι ας δούμε τα πράγματα πιο λογικά* — **δαιμονολόγος** (ο/η) [1897], **δαιμονολογικός,** -ή, -ό [1863], **δαιμονολογώ** ρ. {-είς ..}.

δαιμονομανής, -ής, -ές [1897] {δαιμονομαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που είναι προσκολλημένος στη λατρεία τού Διαβόλου • **2.** αυτός που πιστεύει ότι η βούληση και οι πράξεις του ελέγχονται από δαίμονα • **3.** (γενικότ) αυτός που ασχολείται με τους δαίμονες, που αφιερώνει πολύ χρόνο σε ό,τι έχει σχέση με αυτούς. — **δαιμονομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

[ΕΤΥΜ < *δαίμονας + -μανής < μαίνομαι*]

δαιμονομαντεία (η) [1889] {δαιμονομαντειών} η μαντεία που γίνεται με τη βοήθεια ή την επίκληση τού Σατανά ή των δαιμόνων.

δαιμονοπάθεια (η) [1888] {δαιμονοπαθειών} διανοητική διαταραχή κατά την οποία ο πάσχων νομίζει ότι κατέχεται από δαίμονα ΣΥΝ δαιμονομανία.

δαιμονοπαθής, -ής, -ές {δαιμονοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που υποφέρει από δαιμονοπάθεια (βλ.λ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

[ΕΤΥΜ < *δαίμονας + -παθής* < θ *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

δαιμονοπαρμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται υπό την επήρεια δαίμονα, δαιμονισμένος.

δαιμονόπιστος, -η, -ο αυτός που πιστεύει στους δαίμονες

δαιμονόπληκτος, -η, -ο → δαιμονιόπληκτος

δαιμονοπληξία (η) → δαιμονιόπληκτος

δαιμονοποιώ ρ. μετβ {δαιμονοποιείς . | δαιμονοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ) γίνομαι δαίμονας, αποκτώ μορφή δαίμονα: *«παραδοσιακές μεταμφιέσεις τού αγροτικού καρναβαλιού θεωρείται ότι αναπαριστούν δαιμονοποιημένες ψυχές νεκρών»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αποδίδω σε κάποιον πολύ αρνητικές ιδιότητες, τον εμφανίζω ως υπαίτιο μιας δυσάρεστης κατάστασης, ως την πηγή των κακών: *η προπαγάνδα τους προσπαθεί να δαιμονοποιήσει τον αντίπαλό τους στα μάτια τής κοινής γνώμης* ΑΝΤ αγιοποιώ. — **δαιμονοποίηση** (η).

δαίμων (ο) → δαίμονας

Δ.Α.Κ.Ε. (η) Δημοκρατική Αγωνιστική Κίνηση Εργαζομένων.

δακοκτονία (η) η εξόντωση τού δάκου: *οι αγρότες έκαναν ~ με αεροψεκασμό*

δακοπαγίδα (η) (λαϊκ) δοχείο με δηλητηριώδες μείγμα που τοποθετείται στα ελαιόδεντρα για την εξόντωση τού δάκου ή για να ελεγχθεί στατιστικά αν πρέπει να γίνει αεροψεκασμός για δακοκτονία

δάκος (ο) {χωρ πληθ } δίπτερο παρασιτικό έντομο που καταστρέφει κυρίως τον καρπό τής ελιάς κοινώς «μύγα τής ελιάς»

[ΕΤΥΜ < αρχ *δάκος (τό)* < αόρ β' *ἔ-δακ-ον*, ρ *δάκνω* «δαγκώνω», βλ. κ. *δαγκώνω*].

δάκρυ (το) {δακρύ-ου | -ων} **1.** υγρό διαυγές και υφάλμυρο, που εκκρίνεται από τους δακρυϊκούς αδένες (βλ.λ.) και εμφανίζεται στα μάτια υπό την επίδραση εξωτερικών ερεθισμών ή ισχυρών συγκινησιακών καταστάσεων (πόνου, λύπης, χαράς κ λπ)· *τα μάτια μου πλημμυρίζουν / γεμίζουν δάκρυα* || *αναλύομαι / ξεσπώ σε δάκρυα* || *χύνω δάκρυα* || (εκφραστ) *καυτά ~* || *έτρεχε το δάκρυ της κορόμηλο* (έκλαιγε πολύ) || *ένα ~ κύλησε στο μάγουλό της* ΦΡ (α) (μειωτ.) ***κροκοδίλια δάκρυα*** βλ. λ. *κροκοδίλιος* (β) ***μαύρο δάκρυ*** βλ. λ *μαύρος* (γ) (σκωπτ.) ***έχω τα δάκρυα στην τσέπη*** είμαι ευσυγκίνητος, κλαίω με το παραμικρό **2.** (μτφ -λογοτ) η σταγόνα, η στάλα. *τα ~ τής βροχής* **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***δάκρυα*** (τα) οι έξι μικροί κόλουροι κώνοι, που βρίσκονται κάτω από το δωρικό τρίγλυφο Επίσης **δάκρυο** [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ίζω.*

[ΕΤΥΜ < αρχ *δάκρυ / δάκρυον* < I.E. *dakreu-, πβ σανσκρ. áśru, λατ. lacruma (< dacruma), ιταλ lacrima, γαλλ larme, ισπ. lágrima, αγγλ. tear, γερμ. Zähre (ποιητ) κ.ά.].

δακρύβρεχτος, -η, -ο κ. **δακρύβρεκτος** [1839] βρεγμένος με δάκρυα· (κυρ. ειρων. για καλλιτεχνικό έργο) αυτός που έχει έντονο μελοδραματισμό, που χρησιμοποιεί ευτελή μέσα, για να προκαλέσει συγκίνηση *~ ταινία / σενάριο / μυθιστόρημα* ΣΥΝ μελοδραματικός.

δακρυγόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που εκκρίνει δάκρυα: *~ αδένες* **2.** αυτός που προκαλεί δάκρυα: *~ αέρια / βλήμα* (ειδικότ.) ***δακρυγόνα*** (τα) (ενν. αέρια) χημικές ουσίες που προκαλούν ερεθισμό των ματιών και ακατάσχετη ροή δακρύων· χρησιμοποιούνται ως μέσο καταστολής για τη διάλυση συγκεντρώσεων: *οι αστυνομικοί έριξαν ~, για να διαλύσουν τους διαδηλωτές.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δάκρυ + γόνος* Τα *δακρυγόνα αέρια* αποτελούν μεταφρ. δάνειο από γαλλ lacrymogène]

δακρύζω ρ. αμετβ {δάκρυσ-α, -μένος} **1.** εμφανίζονται στα μάτια μου δάκρυα, χύνω δάκρυα *~ από συγκίνηση* **2.** (για τα μάτια) γεμίζω δάκρυα: *δάκρυσαν τα μάτια μου από τον καπνό / από τα γέλια* **3.** (λογοτ) βγάζω υγρό σταγόνα-σταγόνα σαν δάκρυ αποστάζω υγρό σε μορφή δακρύων *δακρύζει το πεύκο* (τρέχει ρετσίνι από το πεύκο). — **δάκρυσμα** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*

[ΕΤΥΜ μεσν , από τον αόρ *ἐ-δάκρυσα* τού αρχ *δακρύω < δάκρυ*]

δακρυϊκός, -ή, -ό ΑΝΑΤ **1.** αυτός που σχετίζεται με το δάκρυ **2.** ***δακρυϊκός αδένας*** ο αδένας στην άκρη τού ματιού, ο οποίος εκκρίνει δάκρυα

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ lacrymal].

δακρύρροια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εκροή δακρύων **2.** ΙΑΤΡ η ακατάσχετη εκροή δακρύων από τα μάτια. Επίσης **δακρυόρροια**

[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *δακρύρροος < δάκρυ + -ρροος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ* εν συνθέσει) < *ῥοῦς*]

δακτυλήθρα (η) → δαχτυλήθρα

δακτυλίδι (το) → δαχτυλίδι

δακτυλικός, -ή, -ό [μτγν] κ. **δαχτυλικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με τα δάκτυλα: *~ αποτυπώματα* **2.** (στην ποίηση) αυτός που αποτελείται από μετρικούς δακτύλους: *~ εξάμετρος / στίχος.*

δακτυλιοειδής, -ής, -ές [1812] {δακτυλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το σχήμα δακτυλίου **2.** ΑΣΤΡΟΝ ***δακτυλιοειδής έκλειψη τού Ήλιου*** η έκλειψη κατά την οποία ο δίσκος τής Σελήνης δεν σκεπάζει εντελώς τον δίσκο τού Ηλίου, αλλά αφήνει γύρω του φωτεινό δαχτυλίδι **3.** ΑΝΑΤ ***δακτυλιοειδής χόνδρος*** ο κατώτερος από τους χόνδρους που αποτελούν τον σκελετό τού λάρυγγα. — **δακτυλιοειδώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. annulaire].

δακτυλιόλιθος (ο) [1833] {δακτυλιολίθ-ου | -ων, -ους} κάθε πολύτιμος ή ημιπολύτιμος λίθος που τοποθετείται σε δαχτυλίδι ΣΥΝ. δαχτυλιδόπετρα.

δακτύλιος (ο) {δακτυλί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** το δαχτυλίδι (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) καθετί που έχει το σχήμα δακτυλιδιού ΣΥΝ κρίκος **3.** (ειδικότ.) (α) η περίμετρος που σχηματίζει κυκλική ή σχεδόν κυκλική περιφέρεια: ~ *τής πόλης* (β) ***(κυκλοφοριακός) δακτύλιος*** (ειδικότ. στην οδική κυκλοφορία) η κεντρική περιοχή πόλεως, όπου επιτρέπεται η κίνηση ορισμένων οχημάτων εκ περιτροπής (συνήθ. βάσει τού αριθμού κυκλοφορίας τους), με σκοπό τον περιορισμό τής μόλυνσης τής ατμόσφαιρας και τη διευκόλυνση τής κυκλοφορίας· ο *μικρός και ο μεγάλος ~ τής πρωτεύουσας* **4.** ΑΣΤΡΟΝ φωτεινή ζώνη (με διαφορετική σε κάθε περίπτωση σύσταση) που περιβάλλει ορισμένους πλανήτες: ο ~ *τού Κρόνου / τού Δία / τού Ουρανού* **5.** ΑΝΑΤ (α) δίοδος σε διάφορες περιοχές τού σώματος με κυκλικό ή ωοειδές σχήμα: *μηριαίος* ~ || *δακτύλιοι τής καρδιάς* (β) (ειδικότ.) ο σφιγκτήρας τού πρωκτού **6.** ΒΟΤ ***δακτύλιος ετήσιος*** καθένας από τους ομόκεντρους κύκλους που φαίνονται, όταν ο κορμός, ο μίσχος ή η ρίζα ενός ξυλώδους φυτού κοπεί κάθετα, και που φανερώνουν την ηλικία τού φυτού **7.** ΒΙΟΛ καθένα από τα τμήματα που έχουν σχήμα δακτυλίου και που αποτελούν το σώμα σκωλήκων και εντόμων.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δάκτυλος*. Οι σημ. 3-5 αποδίδουν το γαλλ. anneaux].

δακτυλισμός (ο) ΜΟΥΣ η τοποθέτηση των δακτύλων πάνω σε μουσικό όργανο και η μετακίνησή τους κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. doigté].

δακτυλίτιδα (η) ποώδες φυτό με μεγάλα φύλλα και κίτρινα, κόκκινα ή λευκά άνθη που σχηματίζουν ταξιανθίες, γνωστό για τις θεραπευτικές του ιδιότητες

δακτυλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΖΩΟΛ η τοποθέτηση δακτυλίου από ελαφρό μέταλλο στο πόδι ή σε άλλο σημείο τού σώματος αποδημητικού ζώου, με σκοπό την αναγνώριση και παρακολούθησή του από τους επιστήμονες

δάκτυλο (το) → δάχτυλο

δακτυλοβάμων, -ων, -ον [1873] {δακτυλοβάμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που βαδίζει στα δάχτυλα **2.** ΖΩΟΛ (κάθε θηλαστικό) που βαδίζει στηριζόμενο στα δάχτυλα (λ.χ. ο αίλουρος, ο σκύλος) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*
[ΕΤΥΜ < *δάκτυλο* + *-βάμων* < *βαίνω*]

δακτυλοβρεκτήρας κ. **δαχτυλοβρεχτήρας** (ο) μικρό σκεύος που περιέχει βρεγμένο σφουγγαράκι, στο οποίο βρέχονται τα δάκτυλα για τη διευκόλυνση τής φυλλομέτρησης, τού μετρήματος χαρτονομισμάτων ή μουσκεύεται στο πίσω μέρος γραμματοσήμου για επικόλληση κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < *δάκτυλο* + *βρεκτήρας* < *βρέχω* + παραγ. επίθημα *-τήρας*]

δακτυλογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η πληκτρολόγηση κειμένου σε γραφομηχανή ή Η/Υ

δακτυλογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η τεχνική τής πληκτρολόγησης κειμένων σε γραφομηχανή ή Η/Υ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographie].

δακτυλογράφος (ο/η) πρόσωπο τού οποίου το επάγγελμα είναι η δακτυλογράφηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographe (παλαιότ.), σύγχρονο γαλλ. dactylo]

δακτυλογραφώ κ. **δαχτυλογραφώ** ρ. μετβ. {δακτυλογραφείς... | δακτυλογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω σε γραφομηχανή ή Η/Υ, πληκτρολογώ κείμενο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylographier].

δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο αυτός που επισύρει την προσοχή των άλλων, που έχει κακή φήμη. *μετά τα τελευταία κουτσομπολιά έγινε ~ στη γειτονιά του.*

δακτυλοδεικτώ ρ. μετβ. [μτγν.] {δακτυλοδεικτείς .. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ., μεσοπαθ. μτχ. δακτυλοδεικτούμενος, -η, -ο} **1.** δείχνω με το δάκτυλο **2.** (μτφ.) στρέφω την προσοχή όλων σε (κάποιον/κάτι), εντοπίζω: «*η εφημερίδα στον πρωτοσέλιδο τίτλο της δακτυλοδεικτεί τρεις "κηλίδες" στον πολιτικό χάρτη τής Γαλλίας*» (εφημ.) **3.** (η μτχ. ***δακτυλοδεικτούμενος**, -η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δακτυλοδεικτῶ (-έω)* < *δάκτυλος* + *-δεικτῶ* < αρχ. *δείκ-νυ-μι*]

δακτυλολογία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η επικοινωνία με κωφούς μέσω κατάλληλων κινήσεων των δακτύλων, οι οποίες αντιστοιχούν σε σημεία ενός απλού κώδικα επικοινωνίας
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactylologie].

δάκτυλος (ο) {δακτύλ-ου | -ων, -ους} **1.** (επιστημ.) το δάχτυλο (βλ.λ.) **2.** η κρυφή επέμβαση και υποκίνηση: *ο Τύπος υποστηρίζει ότι πίσω από τους εμπρησμούς δασών στα ακριτικά νησιά κρύβεται ξένος ~* **3.** (στην αρχαία μετρική) πους, που αποτελείται από μία μακρά και δύο βραχείες συλλαβές (-υυ).
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αιχμή, άκρη», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με γοτθ. tekan «αγγίζω», αρχ. σκανδ. taka «παίρνω», γερμ. Zahn «δόντι», λατ. digitus «δάχτυλο» (> γαλλ. doigt) κ.ά.]

-δάκτυλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό δακτύλων *πεντα-δάκτυλος, εξα-δάκτυλος*.
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *πεντα-δάκτυλος, ἑξα-δάκτυλος*), που προέρχεται από το ουσ. *δάκτυλος*].

δακτυλοσκοπία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} **1.** η διακρίβωση τής ταυτότητας κάποιου από τα δακτυλικά του αποτυπώματα **2.** ΙΑΤΡ. η εξέταση διά τής εισαγωγής των δακτύλων στον κόλπο ή τον πρωκτό τού/τής ασθενούς για τη διάγνωση παθολογικής κατάστασης (π.χ. προστάτη στους άνδρες) Επίσης **δακτυλοσκόπηση** — **δακτυλοσκοπικός**, -ή, -ό. **δακτυλοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dactyloscopie].

Δαλάι Λάμα (ο) {άκλ.} ο θρησκευτικός και πολιτικός ηγέτης των βουδιστών τού Θιβέτ.
[ΕΤΥΜ < μογγολ. dalai lama < dalai «ωκεανός» + (b)lama «άγαμος ιερέας»].

Δαλιδά (η) **1.** Π.Δ. εταίρα που εξαγόρασαν οι Φιλισταίοι, για να συνδεθεί ερωτικά με τον Σαμψών και να του αποσπάσει το μυστικό τής δύναμής του (που ήταν τα μακριά μαλλιά του, τα οποία και έκοψε), ώστε να τους τον παραδώσει **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Delīlāh «ευχαρίστηση, χάρις»].

Δαλματία (η) (σερβοκρ. Dalmacija) περιοχή τής Κροατίας, που εκτείνεται σε μία στενή παραλιακή λωρίδα και μία σειρά νησιών κατά μήκος των ακτών τής Αδριατικής Θάλασσας· ΦΡ ***σκυλί Δαλματίας / δαλματικό σκυλί*** ευφυέστατος σκύλος ράτσας, μήκους περίπου μισού μέτρου, με κοντό λευκό τρίχωμα και πολλές μαύρες ή σκουροκάστανες κηλίδες — **Δαλματός** (ο), **Δαλματή** (η), **δαλματικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν., αβεβ. ετύμου, ίσως από την ονομασία Dalmata ενός ιλλυρικού φύλου].

δαλτονισμός (ο) [1894] (συνήθ. ορθ. *δαλτωνισμός*) **1.** ΙΑΤΡ. μορφή αχρωματοψίας, κατά την οποία ο ασθενής αδυνατεί να διακρίνει το πράσινο από το κόκκινο χρώμα (πβ. λ. *αχρωματοψία*) **2.** (μτφ.) η αδυναμία διάκρισης και αξιολόγησης διαφορετικών καταστάσεων: *πολιτικός ~.* — **δαλτονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. daltonism, από το όνομα τού Άγγλου φυσικοχημικού John Dalton, ο οποίος έπασχε από την ασθένεια και το 1794 δημοσίευσε το πρώτο σχετικό σύγγραμμα]

δαμάζω ρ. μετβ. {δάμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για ζώα) υποτάσσω, τιθασεύω, αναγκάζω (ζώο) να εκτελεί παραγγέλματά μου: *~ λιοντάρια / άγρια άλογα / άγρια θηρία* **2.** (για πρόσ.) επιβάλλω πειθαρχία σε (κάποιον), περιορίζω την ατίθαση φύση (κάποιου): *στη «Στρίγγλα που έγινε αρνάκι» τού Σαίξπηρ ο ήρωας κατορθώνει να δαμάσει τη δυναμική γυναίκα του* **3.** θέτω υπό έλεγχο, καταστέλλω: *~ συναίσθημα / πάθη / τη φωτιά* || *ο άνθρωπος με την τεχνολογία κατάφερε να δαμάσει τα στοιχεία τής φύσης* ΣΥΝ κατανικώ, συγκρατώ — **δάμασμα** (το) [μεσν.] κ. **δαμασμός** (ο) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ. *δαμα-* (δισύλλαβη ρίζα) που απαντά στον αόρ. *ἐ-δάμα-σα* τού ρ. *δάμνημι*), μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *demə- «δαμάζω, εξημερώνω», πβ. σανσκρ. damitá «δαμαστής», λατ. domare «τιθασεύω, δαμάζω», γαλλ. dompter, ισπ. domar, αγγλ. tame, γερμ. zähmen κ.ά. Ομόρρ. *ἀ-δάμας* «διαμάντι», *δάμα-λις, παν-δαμά-τωρ* κ.ά.].

δαμάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νεαρή και μεγαλόσωμη αγελάδα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δαμα-* (δισύλλ. ρίζα) τού ρ. *δαμάζω* (βλ.λ.)]

δαμάλι (το) [μτγν.] {δαμαλ-ιού | -ιών} **1.** νεαρός ταύρος ή μοσχάρι **2.** (συνεκδ.) το κρέας τού δαμαλιού — (υποκ.) **δαμαλάκι** (το), **δαμαλήσιος**, -ια, -ιο

δαμαλίδα (η) **1.** η δαμάλα (βλ.λ.) **2.** η ασθένεια των βοδιών *δαμαλίτιδα* (βλ.λ.) **3.** ο ορός για τον εμβολιασμό κατά τής ευλογιάς ΣΥΝ βατσίνα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δάμαλις, -εως* < θ. *δαμα-* (δισύλλ. ρίζα) τού ρ. *δαμάζω*]

δαμαλιδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δαμαλίδα (κυρ. σημ. 3) **2.** ***δαμαλιδική ροδάνθη*** εξάνθημα που προκαλείται από το εμβόλιο τής δαμαλίδας

δαμαλισμός (ο) [1826] ο εμβολιασμός κατά τής ευλογιάς με ορό δαμαλίτιδας - **δαμαλίζω** ρ. [1864]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vaccination < νεολατ. vaccinus < λατ. vacca «αγελάδα»].

δαμαλίτιδα (η) [1831] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η λοιμώδης νόσος που προσβάλλει τις αγελάδες και τα άλογα και τής οποίας ο ορός (από τις φυσαλλίδες τής νόσου) χρησιμοποιήθηκε ως μέσο καταπολέμησης τής ευλογιάς.

δαμασκηνής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το σκούρο μοβ χρώμα τού ώριμου δαμάσκηνου **2.** ***δαμασκηνί*** (το) το ίδιο το σκούρο χρώμα τού ώριμου δαμάσκηνου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

δαμασκηνιά (η) ΒΟΤ το φυλλοβόλο, οπωροφόρο δέντρο με ζωηρή βλάστηση και ύψος 6-10 μέτρων, που καλλιεργείται για τον εδώδιμο καρπό του, το δαμάσκηνο.

δαμάσκηνο (το) ο εδώδιμος καρπός τής δαμασκηνιάς (δρύπη με σφαιρικό, ωοειδές ή ελλειψοειδές σχήμα και χρώμα που ποικίλλει από το ανοιχτό κίτρινο ώς το βαθύ μπλε), με μακρόστενο κουκούτσι, που τρώγεται συνήθ. αποξηραμμένος και χρησιμοποιείται στην ποτοποιία και τη ζαχαροπλαστική
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δαμάσκηνον* < μτγν. *δαμασκηνόν* < *Δαμασκός* (βλ.λ.), από όπου το δέντρο εισήχθη στην Ελλάδα].

δαμασκηνός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πόλη Δαμασκό **2.** αυτός που κατασκευάστηκε στη Δαμασκό ή σύμφωνα με την τεχνική που εφάρμοζαν οι τεχνίτες τής Δαμασκού: *~ σπαθί / χάλυβας* ΦΡ ***δαμασκηνό ύφασμα*** το δαμάσκο (βλ.λ.).

δαμασκηνουργός (ο) ο τεχνίτης που κάνει δαμασκηνώσεις. — **δαμασκηνουργία** (η) [1881], **δαμασκηνουργείο** (το)
[ΕΤΥΜ < *δαμασκηνός* + *-ουργός* < *έργο*].

δαμασκήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τεχνική διακόσμησης μεταλλικών αντικειμένων με ένθεση, με σφυρηλάτηση συρμάτων χρυσού, αργύρου ή χαλκού στις αυλακώσεις των σχεδίων που έχουν χαραχτεί πάνω στα αντικείμενα αυτά. Επίσης **δαμάσκωση** κ. **δαμασκήνωμα** (το) — **δαμασκηνώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. damascenosis < Damascus «Δαμασκός»].

δαμασκής, -ιά, -ί ο δαμασκηνής (βλ.λ.) ΦΡ ***δαμασκί (σπαθί)*** σπαθί κατασκευασμένο από δαμασκηνό χάλυβα και διακοσμημένο με δα-

μασκήνωση

δαμάσκο (το) πολυτελές ύφασμα με χρυσόχρωμη ή αργυρόχρωμη διακόσμηση στην ύφανση ΣΥΝ δαμασκηνό ύφασμα.
[ΕΤΥΜ < μεσν *δαμάσκον* < ιταλ. damasco, από το τοπων *Δαμασκός*].

Δαμασκός (η) η πρωτεύουσα τής Συρίας, μία από τις αρχαιότερες πόλεις τού κόσμου -- **Δαμασκηνός** (ο), **Δαμασκηνή** (η), **δαμασκηνός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αραβ. Dimašq, αγν ετύμου].

δαμαστής (ο) [μτγν.], **δαμάστρια** (η) {δαμαστριών} πρόσωπο που δαμάζει (συνήθ άγρια ζώα) (βλ. λ *θηριοδαμαστής*)

Δαμιανός (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. *οι Άγιοι Ανάργυροι Κοσμάς και ~* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, πιθ συνδ. με το αρχ *Δάμων*]

δαμόκλειος σπάθη (η) {δαμοκλείου σπάθης | χωρ. πληθ.} ο κίνδυνος που διαρκώς επικρέμαται *χιλιάδες λαθρομετανάστες βρίσκονται διαρκώς υπό τη δαμόκλειο σπάθη τής απέλασης.*
[ΕΤΥΜ Η φρ. ανάγεται στον κόλακα Δαμοκλή (< αρχ. *Δαμοκλῆς* «ο ένδοξος τού δήμου» < *δᾶμος / δῆμος + -κλῆς < κλέος* «δόξα»), που ζούσε στο ανάκτορο τού τυράννου των Συρακουσών Διονυσίου. Επειδή ο Δαμοκλής μακάριζε διαρκώς τη βασιλική ζωή, ο τύραννος τού παραχώρησε τον θρόνο του για μία ημέρα, όταν όμως ο Δαμοκλής κάθισε στο βασιλικό τραπέζι, ανακάλυψε έντρομος ότι πάνω από το κεφάλι του κρεμόταν μία σπάθη (η οποία συμβόλιζε τους κινδύνους τής βασιλικής εξουσίας)].

Δάμων (ο) {Δάμων-ος, -α} **1.** μέλος των πυθαγορείων, γνωστός για τη φιλία του με τον Φιντία, τη θέση τού οποίου θέλησε να πάρει όταν αυτός καταδικάστηκε σε θάνατο από τον τύραννο Διονύσιο **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας Επίσης **Δάμωνας**.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δάμων / Δήμων* < *δῆμος* (βλ.λ.), πβ κ. *Φαίδ-ων, Πλάτ-ων*]

Δ.Α.Ν. (οι) Δίαυλοι Ασφαλούς Ναυσιπλοΐας

Δανάη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού βασιλιά τού Άργους Ακρισίου, που γέννησε τον Περσέα μετά την ένωσή της με τον Δία, ο οποίος την πλησίασε με τη μορφή χρυσής βροχής **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ , αβεβ. ετύμου, πιθ. < *Δαναή* < *Δαναός* (με αναβιβασμό τού τόνου· πβ. *φαιδρός > φαιδρά > Φαίδρα*) < *Δαναοί*, εθνωνύμιο που χρησιμοποιείται ήδη στον Όμηρο, για να δηλώσει όλους τους Έλληνες].

Δαναΐδες (οι) [αρχ.] ΜΥΘΟΛ οι πενήντα κόρες τού Δαναού, οι οποίες, επειδή σκότωσαν τους άνδρες τους την πρώτη νύχτα τού γάμου τους, καταδικάστηκαν να γεμίζουν αιωνίως στον Άδη ένα πιθάρι χωρίς πυθμένα (βλ λ. *πίθος*)

Δαναοί (οι) ΜΥΘΟΛ **1.** αρχαία ελληνική φυλή που κατοίκησε στο Άργος και σε άλλες περιοχές τής Πελοποννήσου **2.** οι Έλληνες στον Τρωικό Πόλεμο· ΦΡ ***φοβού τους Δαναούς και δώρα φέροντας*** (*φοβοῦμαι τοὺς Δαναοὺς καὶ δῶρα φέροντας* < λατ timeo Danaos et dona ferentes, Βιργίλιος *Αινειάδα* II 49 φράση τού Λαοκόοντα προς τους Τρώες, για να μη δεχτούν τον Δούρειο Ίππο που τους άφησαν οι Έλληνες) να φοβάσαι τους Δαναούς, ακόμη και όταν σου φέρνουν δώρα· για ανθρώπους απέναντι στους οποίους πρέπει να είναι κανείς πολύ επιφυλακτικός παρά τη φιλική διάθεση που δείχνουν ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *Έλληνας*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. Οι *Δαναοί* ήταν αρχικώς υποτελείς στον βασιλιά τής Σκυθίας Tanaus, από όπου τον 15 αι. π.Χ. κινήθηκαν προς την Ελλάδα, και στον οποίο, κατά μία άποψη, οφείλουν την ονομασία τους]

Δαναός (ο) ΜΥΘΟΛ δίδυμος αδελφός τού Αιγύπτου και βασιλιάς τής Λιβύης, ο οποίος με προτροπή τής Αθηνάς μετανάστευσε και βασίλευσε στο Άργος
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ όν., που συνδ με το εθνωνύμιο *Δαναοί* (βλ.λ.), ίσως σκυθ. προελ. Βλ. κ. *Δανάη*].

δανδής (ο) {δανδήδες} άνδρας με επιτηδευμένη κομψότητα στην ενδυμασία και στον τρόπο συμπεριφοράς του ΣΥΝ κομψεπίκομψος.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. dandy, αβεβ ετύμου, πιθ. χαϊδευτ. τού ον. Andrew]

δανέζικος, -η, -ο ▸ Δανία

δανειακός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με δάνεια: *~ οικονομική πολιτική* (που στηρίζεται στα δάνεια) || *~ σύμβαση / ανάγκες.*

δανείζω ρ. μετβ {δάνεισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω χρηματικό ποσό σε (κάποιον) με τη συμφωνία να μου το επιστρέψει, το ίδιο ή επαυξημένο με τόκο: *ήταν πρόθυμος να δανείζει χρήματα και οι φίλοι του τον εκμεταλλεύονταν* || *~ με τόκο 15%* **2.** (γενικότ.) δίνω (κάτι δικό μου) υπό τον όρο να μου επιστραφεί *του δάνεισα μερικά βιβλία για την εργασία του* (μεσοπαθ. ***δανείζομαι***) **3.** (α) παίρνω χρηματικό δάνειο: *~ από την Τράπεζα 10 000 000* (β) παίρνω (κάτι) με την υποχρέωση να το επιστρέψω: *~ βιβλία από τη Βιβλιοθήκη* **4.** (μτφ. συνήθ. για καλλιτέχνες) αντλώ, λαμβάνω ως πηγή έμπνευσης: *στους πίνακές του δανείζεται θέματα από τη φύση* — **δάνεισμα** (το) [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δάνειον*]

δανεικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δοθεί για ορισμένο χρονικό διάστημα με τη συμφωνία να επιστραφεί μετά το πέρας αυτού τού διαστήματος. *δεν είναι δικό μου, είναι ~* || *πήρα δανεικό το κλαδευτήρι τού γείτονα* || *ο παίκτης δόθηκε ~ για έναν χρόνο σε ομάδα τού εξωτερικού* **2.** (καθημ) ***δανεικά*** (τα) τα χρήματα που δανείζεται κανείς· *ζητώ ~* ΦΡ ***δανεικά κι αγύριστα*** βλ. λ. *αγύριστος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάνειο, ομόηχα*

δάνειο (το) {δανεί-ου | -ων} **1.** χρηματικό ποσό που δίνει ή παίρνει κανείς με τη συμφωνία να το επιστρέψει με ή χωρίς τόκο (ειδικότ.) ΝΟΜ (α) σύμβαση με την οποία ο ένας από τους συμβαλλομένους (δανειοδότης) μεταβιβάζει στον άλλον (δανειολήπτη) κατά κυριότητα χρήματα ή άλλα αντικαταστατά πράγματα και αυτός έχει υποχρέωση να αποδώσει άλλα πράγματα τής ίδιας ποσότητας και ποιότητας *συνάπτω / χορηγώ / εξοφλώ / παίρνω ~* || *χαμηλότοκο / παραγωγικό / ομολογιακό ~* || *στεγαστικό / επαγγελματικό / τραπεζικό / μακροπρόθεσμο / μεσοπρόθεσμο / βραχυπρόθεσμο ~* (β) **εξωτερικό δάνειο** το ποσό που δανείζεται ένα κράτος από άλλο (γ) ***εσωτερικό δημόσιο δάνειο*** το δάνειο που συνάπτει το κράτος με φορείς τής χώρας, για να καλύψει ελλείμματα τού προϋπολογισμού του **2.** ΓΛΩΣΣ το γλωσσικό στοιχείο που εισάγεται και ενσωματώνεται στο σύστημα μιας γλώσσας προερχόμενο από άλλη γλώσσα, π.χ οι λέξεις *καπέλο, ραντάρ, κομπιούτερ.* *~ αφομοιωμένο* (που έχει προσαρμοστεί στο κλιτικό σύστημα τής γλώσσας) / *μεταφραστικό* (απόδοση ξένου όρου) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο, -ίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δάνειον* < *δάνος* «δάνειο», πιθ συνδ. με τη ρίζα *dō-, που απαντά στο ρ. *δί-δω-μι* «δίνω». Η φρ *μεταφραστικό δάνειο* αποτελεί απόδ. τού γαλλ. calque (phraséologique) < ιταλ. calco < ρ calcare «πιέζω με το πόδι – αντιγράφω, ξεπατικώνω» < λατ. calcare < calx, -cis «φτέρνα»].

> **δάνειο – δάνειος – δανεικός.** Η αρχαία λ **δάνειο** θεωρείται παράγωγο τής αρχ. λ **δάνος** (το) και ίσως είναι ουσιαστικοποιημένο ουδέτερο ενός αμάρτυρου επιθέτου. *(*δάνειος)* Το επίθ **δάνειος** είναι νεότ. λόγια λ , που πλάστηκε από το *δάνειο*, και χρησιμοποιήθηκε κυρίως με τη σημασία «προερχόμενος από έξω, από το εξωτερικό, από τους ξένους» ως συνώνυμο τού *ξένος / ξενικός* (*δάνεια λέξη, δάνειες συνήθειες* κ λπ.) Ως επίθ για τη λ. *δάνειο* (με οικονομική σημ.) είναι το **δανεικός** (*δανεικά κεφάλαια, δανεικά χρήματα*), που σημαίνει «προϊόν δανείου, δανεισμένος».

δανειοδότης (ο) {δανειοδοτών}, **δανειοδότρια** (η) {δανειοδοτριών} ΟΙΚΟΝ αυτός που χορηγεί δάνειο
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Kreditgeber]

δανειοδότηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ η χορήγηση δανείου ΣΥΝ πιστοδότηση — **δανειοδοτικός**, -ή, -ό, **δανειοδοτώ** ρ {-είς }. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ < *δανειοδοτώ* < *δάνειο* + *-δοτώ* < *δοτός*]

δανειολήπτης (ο) [1863] {δανειοληπτών}, **δανειολήπτρια** (η) {δανειοληπτριών} πρόσωπο που λαμβάνει δάνειο.

δανειοληπτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη λήψη δανείου ΦΡ ***δανειοληπτική ικανότητα*** η σχέση αξιοπιστίας μεταξύ δανειστή και οφειλέτη, που επιτρέπει τη σύναψη δανείου

δανειομεσίτης (ο) [1888] {δανειομεσιτών}, **δανειομεσίτρια** (η) {δανειομεσιτριών} μεσολαβητής κατά τη διαπραγμάτευση δανείων μεταξύ ιδιωτών ΣΥΝ μεσίτης.

δάνειος, -α, -ο αυτός που έχει ξένη προέλευση, αλλά έχει καταστεί οικείος *~ πνεύμα / λέξη / γλωσσικό στοιχείο* ΣΥΝ αλλότριος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάνειο*
[ΕΤΥΜ Εσφαλμ σχηματισμός απευθείας από το ουσ *δάνειο*].

δανεισμός (ο) [αρχ.] **1.** η παραχώρηση σε κάποιον και για ένα χρονικό διάστημα (λ.χ. με ειδική σύμβαση) χρηματικού ποσού, κεφαλαίου ή γενικότ. πράγματος με δέσμευση τού οφειλέτη να το επιστρέψει στον δανειστή: *η χώρα θα αναγκαστεί να καταφύγει σε εξωτερικό ~* **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο, κυρ το χρηματικό ποσό που δίδεται ως δάνειο / που λαμβάνει κανείς ως δάνειο: *ο εξωτερικός ~ τής χώρας ανέρχεται σε πολλά δις* **3.** (σπάν.) το δάνεισμα, το να παίρνει ή να δίνει κανείς (κάτι) ως δανεικό *ο ~ ενός αυτοκινήτου / ενός βιβλίου / ενός δίσκου* **4.** ΓΛΩΣΣ η εισαγωγή και η υιοθέτηση ξένου γλωσσικού στοιχείου (συνήθ. λέξεως) σε μια γλώσσα

δανειστής (ο) [μτγν], **δανείστρια** (η) {δανειστριών} **1.** (καθημ.) πρόσωπο που δανείζει χρήματα (εντόκως ή ατόκως) ΣΥΝ τοκιστής, πιστωτής ΑΝΤ οφειλέτης, χρεώστης **2.** ΝΟΜ το πρόσωπο το οποίο μπορεί να απαιτήσει από άλλον (οφειλέτη) ορισμένη παροχή (πράξη ή παράλειψη) (δεν πρέπει να συγχέεται ο δανειστής με τον δανειοδότη, το πρόσωπο δηλαδή που δίδει κάποιο δάνειο)

δανειστήριο (το) [1856] {δανειστηρί-ου | -ων} ίδρυμα ή γραφείο στο οποίο χορηγούνται δάνεια.

δανειστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με δάνειο ή με δανειστή: *~ συμβόλαιο* **2.** αυτός που λειτουργεί μέσω δανεισμού *~ βιβλιοθήκη*

Δανία (η) (δαν Kongeriget Danmark = Βασίλειο τής Δανίας) κράτος τής Β Ευρώπης με πρωτεύουσα την Κοπεγχάγη, επίσημη γλώσσα τη Δανική και νόμισμα την κορώνα Δανίας. - **Δανός** κ (λαϊκ) **Δανέζος** (ο), **Δανή** κ (καθημ) **Δανέζα** (η), **δανικός**, -ή, -ό κ (καθημ) **δανέζικος**, η, -ο, **Δανικά** κ. (καθημ) **Δανέζικα** (τα)
[ΕΤΥΜ < *Δανός*, μεταφορά ξέν όρου, πβ αγγλ Dane < αρχ γερμ. Danen «Δανοί», αγν ετύμου. Η δαν. ονομασία Danmark –που είχε αποδοθεί παλαιότ και ως *Δαν(ι)μαρκία* πιθ προέρχεται από αρχ. σκανδ. Danmork «το δάσος των Δανών» ή «το σύνορο των Δανών» (δεν έχει εξακριβωθεί η αρχική σημ τού β' συνθ -mork, ίσως < αρχ γερμ marka «όριο, σύνορο», εξού και γερμ Mark, ίδια σημ). Το α' συνθ έχει επίσης συνδεθεί με το γερμ. tanar «αμμουδιά»].

Δανιήλ (ο) {άκλ.} **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π Δ **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ Daniyél «κριτής μου (είναι) ο Θεός»]

Δανιμαρκία (η) (παλαιότ) η Δανία (βλ λ) • ΦΡ ***κάτι σάπιο υπάρχει στο βασίλειο τής Δανιμαρκίας*** (αγγλ something is rotten in the state of Denmark, *Άμλετ* τού Ουίλ. Σαίξπηρ) για να δηλωθεί η υποψία ή η διαπίστωση ότι μια κατάσταση κρύβει κάτι νοσηρό: *«μια πολιτική ελίτ [.] εδώ και δύο δεκαετίες κατεδάφισε αρχές και πρότυπα και στη θέση τους έβαλε διαδρομές χωρίς αρχές και ψεύτικα είδωλα.*

Έτσι που όλα πια δείχνουν σήμερα πως "~"» (εφημ)

δαντέλα (η) {δαντελών} είδος διάτρητου υφάσματος από λεπτή κλωστή, που είναι διακοσμημένο με αδιαφανή σχέδια, κυρ. ως διακοσμητικό τελείωμα άλλων υφασμάτων Επίσης (λαϊκ.) **νταντέλα**.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. dentelle «οδοντωτή» < dent «δόντι»]

δαντελένιος, -ια, -ιο **1.** (ύφασμα) διακοσμημένο με δαντέλες ή αποτελούμενο από δαντέλες· ~ *μαντήλι* **2.** (μτφ.) λεπτός και διαφανής σαν δαντέλα ~ *τέχνη* / *ιστός αράχνης* ΣΥΝ φίνος.

δαντελωτός, -ή, -ό **1.** στολισμένος με δαντέλα· ~ *κουρτίνα* / *φόρεμα* / *σεντόνι* **2.** αυτός που μοιάζει με δαντέλα, που έχει περίγραμμα όμοιο με την οδοντωτή πλευρά τής δαντέλας: ~ *ακρογιάλια*.

δαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Δάντη· ~ *ποίηση* **2.** (ειδικότ) αυτός που θυμίζει την Κόλαση από το έργο τού Δάντη *Θεία Κωμωδία* ζοφερός, φοβερός: ~ *δράμα* / *φρίκη*. Επίσης (λόγ.) **δάντειος,** -ος, -ο.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού ποιητή Dante Alighieri (1265-1321), ο οποίος έγραψε τη *Θεία Κωμωδία (La Comedia Divina)*].

δαπάνη (η) {δαπανών} **1.** η ανάλωση χρημάτων ή είδους: *αμυντική* / *περιττή* / *υπέρογκη* / *έκτακτη* ~ || *αναλαμβάνω* / *περικόπτω* / *περιορίζω τις* ~ || *οι* ~ *τού προϋπολογισμού*· ΦΡ (α) ***δημοσία δαπάνη*** βλ. λ. *δημόσιος* (β) ***ιδία δαπάνη / ιδίαις δαπάναις*** με προσωπικά έξοδα **2.** το χρηματικό ποσό που ξοδεύεται: *η δαπάνη για την ανέγερση τού νοσοκομείου θα καλυφθεί με δάνεια* ΣΥΝ έξοδο **3.** η διάθεση και η ανάλωση (προσπάθειας): ~ *χρόνου* / *κόπου* / *δυνάμεων* ΣΥΝ ξόδεμα.
[ΕΤΥΜ αρχ < θ. *δαπ-* (< *δάπ-τω* «καταβροχθίζω, φθείρω») + επίθημα -ano- (θηλ.). Το *δάπτω* < I.E. *da-p- «καταβροχθίζω, κατατρώγω», πβ. λατ. daps «ευωχία, συμπόσιο», damnum «δαπάνη», ισπ. daño «ζημιά», γαλλ. dommage «απώλεια, κρίμα», αγγλ. damage «ζημιά, καταστροφή» κ.ά Ομόρρ. *δαψιλής* (βλ λ.)].

δαπανηρός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που απαιτεί μεγάλες δαπάνες, πολλά έξοδα. ~ *σχέδιο* / *θεραπεία* / *έργο* ΣΥΝ ακριβός, πολυέξοδος, πολυδάπανος ΑΝΤ φθηνός, οικονομικός — **δαπανηρά** επίρρ., **δαπανηρότητα** (η) [1893].

δαπανώ ρ. μετβ. [αρχ] {δαπανάς... | δαπάν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} ξοδεύω (χρήματα ή άλλα αγαθά). καταναλώνω: *δαπανήθηκαν τεράστια ποσά για την ανέργερση αυτού τού κτηρίου* || *για την επίτευξη τού σκοπού αυτού δαπάνησε πολύ χρόνο και κόπο* ΣΥΝ (λόγ.) αναλίσκω, καταναλίσκω, (καθημ.) χαλάω, (οικ) τρώω — **δαπάνηση** (η) [μτγν.].

> **δαπανώ: συνώνυμα.** Για υλικά αγαθά (χρήματα, περιουσία κ.λπ.) και για χρόνο χρησιμοποιούνται δύο αντίθετης σημασίας ρήματα, το ένα με καλή σημασία (εύσημο), το **δαπανώ**, και το άλλο με κακή σημασία (κακόσημο), το **σπαταλώ** (*Λαπάνησε την περιουσία του, για να σπουδάσει τα δύο παιδιά του – Σπατάλησε την περιουσία του σε άχρηστες αγορές, σε γλέντια και σε γυναίκες*) Ουδέτερο (με καλή και κακή σημ ανάλογα με το περιβάλλον) είναι το **ξοδεύω**. Με αρνητική σημασία χρησιμοποιούνται τις περισσότερες φορές το **καταναλώνω** και το λογιότερο **αναλίακω** (στη μεσοπαθ. φωνή, *Αναλίσκεται στην επιδίωξη ανέφικτων σκοπών*), ενώ το **χαλώ** και το **τρώω** χρησιμοποιούνται σε προφορικότερο ύφος με αρνητικές επίσης σημασίες.

δάπεδο (το) {δαπέδ-ου | -ων} **1.** η επίπεδη, εξομαλισμένη επιφάνεια (κλειστού) χώρου, η οποία καλύπτεται, επιστρώνεται με πλακάκια, μάρμαρο, ξύλο ή άλλο υλικό: *επιστρώσεις δαπέδων* || *πλακάκια δαπέδου* (και όχι τοίχου) || *ανισόπεδο* ~ (σε διαφορετικά επίπεδα) || *τάπητας δαπέδου* ΣΥΝ πάτωμα **2.** (συνεκδ) το υλικό που αποτελεί την επίστρωση τής παραπάνω επιφάνειας *ξύλινο* / *ψηφιδωτό* ~ || *καθαρίζω* / *γυαλίζω τα* ~ *τού σπιτιού* **3.** (γενικά) έκταση εδάφους ειδικά διαμορφωμένη, ώστε να είναι επίπεδη *το* ~ *τού πεζοδρομίου* / *τού εξώστη*. — **δαπέδωαη** (η), **δαπεδώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δάπεδον* < I.E. *dm̥-pedom, αρχαιότατη σύνθ. λ, όπου το α' συνθ. *dm̥- αποτελεί συνεσταλμ. βαθμ τού I.E *dem- «χτίζω, κατασκευάζω» τού ρ. *δέμ-ω* (βλ. κ *δόμος*), ενώ από το β' συνθ *pedom προέρχεται το ουσ. *πέδον* «έδαφος» (βλ κ. *πεδίο*)].

δαπίτης (ο), **δαπίτισσα** (η) {δύσχρ δαπιτισσών} μέλος τής Δ.Α.Π – Ν.Δ Φ.Κ. — **δαπίτικος,** -η, -ο.

Δ.Α.Π. – Ν.Δ.Φ.Κ. (η) Δημοκρατική Ανανεωτική Πρωτοπορία – Νέα Δημοκρατική Φοιτητική Κίνηση.

δαρβίνειος, -ος, -ο [1865] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τη θεωρία τού Κ Δαρβίνου. Επίσης **δαρβινικός,** -ή, -ό [1874]

δαρβινισμός (ο) [1874] **1.** η θεωρία τού Κ. Δαρβίνου για την καταγωγή και εξέλιξη των ζωντανών οργανισμών ΣΥΝ δαρβίνειος θεωρία **2.** (κακόσ.) η αντίληψη κατά την οποία ο ισχυρότερος είναι προορισμένος να υπερισχύει εις βάρος τού ασθενεστέρου κατά τον νόμο τής φυσικής επιλογής *ο κοινωνικός* ~ (θεωρία που δημιουργήθηκε στα τέλη τού 19ου αι σύμφωνα με την οποία οι κοινωνίες, όπως και τα βιολογικά είδη, υπόκεινται στον νόμο τής φυσικής επιλογής) — **δαρβινιστής** (ο) [1874], **δαρβινίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ darwinism, από τον Άγγλο φυσιολόγο Charles R. Darwin (1809-1882), ο οποίος το 1859 στο βιβλίο του *On the Origin of Species (Επί τής καταγωγής των ειδών)* διατύπωσε τη θεωρία τής εξέλιξης].

Δαρδανέλια κ. **Δαρδανέλλια** (τα) {Δαρδανελίων} πορθμός τής Μικράς Ασίας στο στενό τού Ελλησπόντου *(τα στενά των Δαρδανελίων)*.
[ΕΤΥΜ Από την ομηρική ονομ. *Δαρδανία (γῆ)*, με την οποία προσδιοριζόταν η Τροία, αφού ο μυθικός *Δάρδανος* ήταν ο ιδρυτής της. Η τουρκ. ονομ. Çanakkale σημαίνει «οχυρό, φρούριο των πήλινων αγγείων», που κατασκευάζονταν εκεί].

δάρθηκα ρ ▸ δέρνω

δαρμός (ο) **1.** το δάρσιμο· *άγριος* ~ (βλ λ. *ξυλοδαρμός*) **2.** η εκδήλωση πόνου και οδύνης με κλάματα και χειρονομίες απελπισίας θρήνος ΣΥΝ οδυρμός.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δέρω* «δέρνω»]

δάρσιμο (το) {δαρσίμ-ατος | -ατα, -άτων} (για πρόσ.) η πρόκληση σωματικού πόνου ή και κάκωσης από χτύπημα με το χέρι ή με όργανο ΣΥΝ ξυλοκόπημα.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δάρσις* < αρχ. *δέρω* «δέρνω»]

δασάκι (το) {χωρ. γεν } μικρό δάσος ΣΥΝ δασύλλιο

δασαρχείο (το) [1833] **1.** η τοπική κρατική αρχή που εποπτεύει τις δασικές εκτάσεις οι οποίες βρίσκονται υπό τη δικαιοδοσία της και μεριμνά για τη νόμιμη διαχείριση και εκμετάλλευσή τους **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται η υπηρεσία αυτή

δασάρχης (ο) [1836] {δασαρχών} ο προϊστάμενος δασαρχείου
[ΕΤΥΜ < *δάσος* + *-άρχης* < *άρχω*].

Δ.Α.Σ.Ε. (η) Διάσκεψη για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη.

δασεία (η) {δασειών} το σημείο (῾) που κατά το πολυτονικό σύστημα σημειώνεται πάνω από το αρχικό φωνήεν τής λέξης, εφόσον η προφορά του στην Αρχ. Ελληνική ήταν δασεία (βλ. λ *δασύς*), συνοδευόταν δηλαδή από δασύ φθόγγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δασύνω, πνεύμα, απόστροφος, τρέφω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δασεῖα*, θηλ τού επιθ. *δασύς* (βλ.λ.). Η σημ. τού τονικού σημείου είναι μτγν.]

δασικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με το δάσος. ~ *έκταση* / *πυρασφάλεια* / *υπάλληλος* / *πλούτος* / *προστασία* / *προϊόν* / *υπηρεσία* / *τεχνολογία* **2.** (ως ουσ) ο υπάλληλος τής δασικής υπηρεσίας.

δασκάλα (η) ▸ δάσκαλος

δασκαλάκος (ο), **δασκαλίτσα** (η) [μεσν] {χωρ γεν. πληθ } (μειωτ.) ο δάσκαλος / η δασκάλα· (ειδικότ) δάσκαλος / δασκάλα χωρίς σημαντικές γνώσεις και ικανότητες.

δασκαλεύω ρ. μετβ. [μεσν] {δασκάλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (κακόσ.) δίνω (σε κάποιον) οδηγίες σχετικά με το πώς να φερθεί: *την είχε δασκαλέψει ο θείος της πώς να μιλήσει στους συγγενείς* || *οι απαντήσεις της έδειχναν πως ήρθε δασκαλεμένη* ΣΥΝ καθοδηγώ, νουθετώ, (λαϊκ) ορμηνεύω. — **δασκάλεμα** (το)

δασκαλίκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το επάγγελμα τού δασκάλου *περιφρονούσε το ~, αλλά τελικά έγινε και ο ίδιος δάσκαλος* **2.** νουθετική και αυταρχική συμπεριφορά· *σταμάτα πια το* ~
[ΕΤΥΜ < *δάσκαλος* + παραγ επίθημα *-ίκι*].

δασκαλισμός (ο) [1892] η νοοτροπία ή η συμπεριφορά που αρμόζει σε σχολαστικό δάσκαλο ΣΥΝ στενοκεφαλιά, σχολαστικισμός.

δασκαλίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που είναι χαρακτηριστικός τού σχολαστικού δασκάλου και γενικότ τού ανθρώπου που αγαπά να παριστάνει την αυθεντία· ~ *ύφος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ίστικος*

δασκαλίτσα (η) ▸ δασκαλάκος

δασκαλοπαίδι (το) {χωρ. γεν } το παιδί δασκάλου. Επίσης **δασκαλόπαιδο** κ. **δασκαλόπουλο**

δάσκαλος (ο) {-ου κ -άλου | -ων κ. -άλων, -ους κ -άλους}, **δασκάλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που διδάσκει επαγγελματικά, που έχει ως επάγγελμα τη διδασκαλία: ~ *οδήγησης* / *χορού* ΣΥΝ φροντιστής, προγυμναστής ΦΡ (α) ***απ' τ' αφτί και στον δάσκαλο*** για αυστηρή τιμωρία που επιβάλλεται αμέσως, χωρίς χρονοτριβή (β) ***δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)*** βλ. λ. *διδάσκω* (γ) (παροιμ.) ***μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*** η συμπεριφορά, οι πράξεις, οι ικανότητες, το ποιόν ενός ανθρώπου επηρεάζονται καθοριστικά από αυτόν που τον διδάσκει, τον καθοδηγεί **2.** (ειδικότ) εκπαιδευτικός τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, μέλος τού διδακτικού προσωπικού δημοτικού σχολείου *ανακοινώθηκαν οι μεταθέσεις των δασκάλων* ΣΥΝ παιδαγωγός, εκπαιδευτικός **3.** (κατ' επέκτ για πρόσ., συνθήκες, γεγονότα, περιστάσεις κ λπ.) αυτός που καθοδηγεί και διδάσκει *ο Σωκράτης υπήρξε ~ τού Αλκιβιάδη* || *οι δώδεκα Απόστολοι αναγνώριζαν τον Χριστό ως δάσκαλό τους* || *μεγάλος ~ ο πόλεμος* **4.** (εύσημο ή κακόσ) έμπειρος και επιτήδειος (σε συγκεκριμένη πρακτική): *έχει αποδειχθεί ~ στις δικαιολογίες* || *είναι δασκάλα στην απάτη* ΣΥΝ δεξιοτέχνης, μάστορας, αυθεντία, (οικ) μανούλα ΦΡ ***βρίσκω τον δάσκαλό μου*** βλ λ. *βρίσκω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος* / *ξε-*.
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *διδάσκαλος* (με απλολογία, πβ *τετράπεζα* > *τράπεζα*) < *διδάσκω* + παραγ. επίθημα *-αλος* (πβ κ. *πάσσ-αλος*)]

δασκαλοφέρνω ρ αμετβ {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (λαϊκ.-κακόσ) θυμίζω στην εμφάνιση ή τη συμπεριφορά μου δάσκαλο, κυρ μιλώντας με τρόπο επιδεικτικό, διορθώνοντας τους άλλους ή κάνοντας υποδείξεις

δασμολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προσδιορισμός και η επιβολή δασμού για εμπορεύματα που εισάγονται ή εξάγονται από μια χώρα. Επίσης **δασμολογία** [μτγν]

δασμολογητέος, -α, -ο (εμπόρευμα) που σύμφωνα με το δασμολόγιο υπόκειται σε πληρωμή δασμού

δασμολόγιο (το) [1882] {δασμολογί-ου | -ων} **1.** πίνακας ή κατάλογος όπου αναγράφονται κατά κατηγορίες ή αλφαβητικώς τα διάφορα εμπορεύματα και ο εισαγωγικός ή εξαγωγικός δασμός που αντιστοιχεί στο καθένα **2.** (α) το σύστημα δασμολόγησης (β) (ειδικότ) ***προστατευτικό δασμολόγιο*** το σύστημα που προστατεύει την εγχώρια βιομηχανία με την επιβολή υψηλών δασμών στα εισαγόμενα εμπορεύματα. — **δασμολογικός,** -ή, -ό

δασμολογώ ρ. μετβ. {δασμολογείς . | δασμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για εμπόρευμα) **1.** επιβάλλω δασμό, προσδιορίζω τον δασμό που πρέπει να καταβληθεί (για εισαγωγή ή εξαγωγή) **2.** (μεσο-

παθ. ***δασμολογούμαι***) καταχωρίζομαι στο δασμολόγιο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δασμολογῶ (-έω) < δασμός + -λογῶ < λέγω*].

δασμός (ο) η έμμεση φορολογία που επιβάλλεται στα εισαγόμενα ή εξαγόμενα προϊόντα και εισπράττεται από το τελωνείο· *έκτακτος / υψηλός / προστατευτικός / τελωνειακός / εισαγωγικός / εξαγωγικός ~ || επιβολή / καταβολή / μείωση / κατάργηση / άρση δασμών || ~ κατ' αξία / κατ' είδος* ΣΥΝ τέλος, φόρος
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δασ-σμός* (με απλοποίηση τού *-σσ-*) < **δατ-σμός* (με προληπτική αφομοίωση τού *-τ-* προς το *-σ-*) < *δατ-έομαι* «μοιράζω, χωρίζω», όπου το *δᾰ-τ-έομαι* (το *-τ-* παρεκτείνει τη ρίζα), πιθ. < θ. dă-, συνεσταλμ. βαθμ τού Ι Ε *dā «μοιράζω, χωρίζω», το οποίο απαντά με διαφορετικές ριζικές παρεκτάσεις στις λ. *δαπάνη, δαψιλής, δῆμος, δαίμων, δακτυμών* κ.ά]

δασόβιος, -α, -ο [1865] (για ζώα και φυτά) αυτός που ζει μέσα στο δάσος.

δασοκομία (η) [1854] {χωρ πληθ } ο κλάδος τής δασικής επιστήμης ο οποίος ασχολείται με τη δημιουργία, την ανάπτυξη και τη φροντίδα των δασών. Επίσης **δασοκομική** — **δασοκόμος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ < *δασοκόμος < δάσος + -κόμος* < αρχ *κομῶ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. λ *-κομία*)]

δασοκομικός, -ή, -ό [1898] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δασοκομία **2.** ***δασοκομική*** (η) (ενν επιστήμη) η δασοκομία

δασολογία (η) [1843] {χωρ πληθ } η επιστήμη που ασχολείται με την εξασφάλιση των οικονομικών πόρων που προέρχονται από τα δάση. — **δασολόγος** (ο/η) [1895], **δασολογικός,** -ή, -ό [1890]

δασονομεία (το) [1836] **1.** η τοπική δασική αρχή που ελέγχει την εφαρμογή τής δασικής νομοθεσίας και υπάγεται υπηρεσιακώς στο δασαρχείο **2.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζεται η παραπάνω αρχή

δασονομία (η) [1897] {χωρ. πληθ } η εποπτεία και η προστασία των δασικών εκτάσεων. — **δασονομικός,** -ή, -ό [1836].

δασονόμος (ο) [1836] κατώτερος δασικός υπάλληλος που ασκεί διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα σε περιφέρεια τού δασαρχείου.

δασοπονία (η) [1891] {χωρ. πληθ } κλάδος τής δασολογίας που ασχολείται με την εφαρμογή των πορισμάτων της για τη διαχείριση και εκμετάλλευση των δασικών εκτάσεων προς όφελος τού ανθρώπου — **δασοπόνος** (ο/η) [1892], **δασοπονικός**, -ή, -ό [1892].
[ΕΤΥΜ < *δάσος + πονία < πόνος* < αρχ. *πένομαι* «ασχολούμαι, φροντίζω», απόδ. τού γερμ Forstwissenschaft].

δασοπροστασία (η) {χωρ. πληθ } σύνολο μέτρων και ενεργειών για την προστασία των δασικών εκτάσεων

δασοπυροσβέστης (ο) {δασοπυροσβεστών}, **δασοπυροσβέστρια** (η) {δασοπυροσβεστριών} πυροσβέστης / πυροσβέστρια για την κατάσβεση πυρκαγιών στα δάση - **δασοπυροσβεστικός**, -ή, -ό

δάσος (το) {δάσ-ους | -η, -ών} **1.** κάθε έκταση, η οποία καλύπτεται ολικά ή σποραδικά από άγρια ξυλώδη φυτά οιωνδήποτε διαστάσεων και ηλικίας, τα οποία λόγω αποστάσεως και αλληλεπιδράσεων αποτελούν οργανική ενότητα η οποία προσφέρει προϊόντα των φυτών αυτών, συμβάλλει στη βιολογική και φυσική ισορροπία και εξυπηρετεί τη διαβίωση τού ανθρώπου μέσα στο φυσικό περιβάλλον· *πυκνό / παρθένο / τροπικό / αδιαπέραστο ~* ΣΥΝ δασότοπος, (αρχαιοπρ.) δρυμός· ΦΡ (μτφ) ***βλέπω το δέντρο και χάνω το δάσος*** εμμένω στα επιμέρους και αδυνατώ να δω το γενικότερο νόημα, την ουσία *πολλοί σημερινοί επιστήμονες βλέπουν το δέντρο και χάνουν το δάσος με το να ασχολούνται αποκλειστικά με το ειδικότερο αντικείμενό τους* **2.** (κατ' επέκτ.) έκταση γης πυκνοφυτεμένη με δέντρα, άγρια ή ήμερα: *~ από ελιές* **3.** (μτφ.) πυκνό πλήθος (από ψηλά ή όρθια αντικείμενα) *~ από λόγχες / από χέρια* — (υποκ) **δασάκι** κ. (λόγ) **δασύλλιο** (το) [1888] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δασύς* «πυκνός» (βλ λ). Η λ. *δάσος* αντικατέστησε συν τω χρόνω τις αρχ λ *ὕλη* και *ἴδη*, οι οποίες χρησιμοποιούνταν με τη σημ τής πυκνόδενδρης περιοχής Η φρ *βλέπω το δέντρο και χάνω το δάσος* αποδίδει την αγγλ I am unable to see the wood for the trees].

δάσος: συνώνυμα. Οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν για το δάσος τη λ **ύλη**, που σήμαινε παράλληλα το ξύλο και την ξυλεία και που εξελίχθηκε να δηλώνει γενικά την ύλη, το υλικό, αφού το ξύλο ήταν βασική μορφή υλικού. Το ίδιο συνέβη με τις λατινικές λέξεις **silva** «ξύλο – δάσος – ύλη/υλικό» και, ιδίως, με το **materia** (από το mater «μητέρα»!) «ύλη που γεννά τα πάντα, μητρική» – ξύλο, ξυλεία (πβ **μαδέρι** < βεν. madero < λατ. materia) – ύλη, υλικό (πβ. ματεριαλισμός, ματεριαλιστής = υλισμός / υλιστής), με το αγγλ **wood(s)** «ξύλο – ξυλεία – δάσος» κ.ά Στην Αρχαία χρησιμοποιήθηκαν επίσης οι λ. **δάσος, δρυμός, άλσος** και **λόχμη** με παρεμφερή με τη σημερινή σημασία Σήμερα το **δάσος** (από το **δασύς**) σημαίνει «μεγάλη έκταση με πυκνή βλάστηση κυρ. από άγρια αυτοφυή δέντρα, αλλά και από ήμερα και από θάμνους» είναι η κατεξοχήν λ. που χρησιμοποιείται για το δάσος, πρωτοεμφανιζόμενη στους μεταγενέστερους χρόνους με τη σημ τής θαμνώδους περιοχής, τής λόχμης **Δρυμός** είναι το δάσος με μεγάλα δέντρα και πυκνή βλάστηση, που προστατεύεται συνήθ από το κράτος, πβ. **εθνικός δρυμός** (ίσως και το λατ. forestis [silva], από όπου τα γαλλ forêt, αγγλ forest «δάσος», να προέρχεται από το forum «αγορά, δικαστήριο», άρα δάσος προστατευμένο από το κράτος, αν δεν προέρχεται από το foris «εξωτερικός», για δάσος έξω από την πόλη). Η λ *δρυμός* στην Αρχαία σήμαινε «δάσος από δρυς», άρα μεγάλο δάσος, η λέξη δε ανάγεται στη ρ. *dreu-, από όπου και οι λ. **δέντρο, δόρυ**, σανσκρ dru «ξύλο», αλβ. dru «ξύλο, δέντρο» κ ά. Το «πυκνό δάσος με πολλή σκιά» σημαίνει και το ξέν προελεύσεως νεοελλ **ρουμάνι** (από τουρκ orman) (πβ. Ν Καζαντζάκης «*σε σκοτεινό πλανέθηκα ρουμάνι*»). Την πυκνή θαμνώδη περιοχή από άγριους θάμνους, όπου έχουν την κοίτη και την κρύπτη τους άγρια ζώα και θηράματα, δηλώνει η λ **λόχμη**. Η λ είναι αρχαία με την ίδια σημασία, ετυμολογικά δε ανάγεται στη ρίζα *λεχ-*, από όπου τα **λέχος** «κρεβάτι», **λέχομαι** «πλαγιάζω» (αρχ. σημασία τού **λόχμη** «ο τόπος όπου πλαγιάζουν, ξαπλώνουν, ζουν τα άγρια ζώα») Το **άλσος**, που σήμερα σημαίνει «μικρό δάσος, φυσικό ή τεχνητό, το οποίο χρησιμοποιείται δημόσια για ανάπαυση ή ψυχαγωγία», ξεκίνησε με τη σημ τού «ιερού δενδρόφυτου χώρου» (συνδέεται ετυμολογικά με το **Άλτις**, το ιερό τής Ολυμπίας) Τέλος, το **πάρκο** είναι περιφραγμένος δενδροφυτευμένος κήπος μέσα στην πόλη για την αναψυχή των πολιτών (μπήκε στην Ελληνική από το ιταλ. parco, που ανάγεται σε μεσν λατ paricus από γερμ. parruk «περιφραγμένος χώρος», που είναι και η αρχική σημ. τού περσ. pairidaesa «περιφραγμένος κήπος», από όπου το ελλην *παράδεισος*).

δασοσκέπαστος, -η, -ο [μεσν.] (για τόπο) αυτός που είναι καλυμμένος με δάση Επίσης **δασοσκεπής,** -ής, -ές [1854].

δασοτεχνικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την τεχνική διαχείρισης των δασών: *~ έργο.* -- **δασοτεχνικά** επίρρ , **δασοτέχνης** (ο/η) [1889]

δασότοπος (ο) [1836] {-ου κ -όπου | -ων κ. -όπων, -ους κ -όπους} τόπος πυκνοφυτεμένος με δασική βλάστηση ΣΥΝ δάσος. Επίσης (λαϊκ) **δασοτόπι** (το)

δασόφιλος, -η, -ο [1887] αυτός που αγαπά τα δάση

δασοφύλακας (ο) [1856] {δασοφυλάκων} ο κατώτερος υπάλληλος τής δασικής υπηρεσίας που επιτηρεί και ελέγχει ορισμένη δασική περιοχή.

δασοφυλακείο (το) [1897] το κτήριο όπου στεγάζονται οι δασοφύλακες κατά την υπηρεσία τους.

δασοφυλακή (η) [1890] {χωρ. πληθ.} **1.** κρατική υπηρεσία που είναι υπεύθυνη για τη φύλαξη των δασών **2.** το σώμα των δασοφυλάκων

δασοφυτεία (η) [1891] {δασοφυτειών} η φυτεία άγριων δέντρων (πεύκων, βαλανιδιών κ ά) που θα εξελιχθεί σε δάσος

δασόφυτος, -η, -ο [1854] (τόπος) αυτός που καλύπτεται από δάση: *~ περιοχή / πλαγιά* ΣΥΝ δασοσκεπής, δασώδης ΑΝΤ άδεντρος, γυμνός.

δασύλλιο το [1888] {δασυλλί-ου | -ων} (λόγ.) μικρό δάσος ΣΥΝ δασάκι
[ΕΤΥΜ < *δάσος* + υποκ. επίθημα *-ύλλιο* (βλ λ)]

δασυντικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση δασέος πνεύματος στην προφορά ή τη γραφή φθόγγου: *η αττική διάλεκτος μέχρι τον 3ο αι. μ Χ ήταν ~*

δασύνω ρ. μετβ. {δάσυν-α, -θηκα} **1.** γράφω ή προφέρω φθόγγο με δασύ πνεύμα **2.** (μεσοπαθ. ***δασύνομαι***) (για φωνήεν ή λέξη) παίρνω δασεία *οι λέξεις που αρχίζουν από ύψιλον δασύνονται* — **δάσυνση** (η) [1860] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δασύς*]

δασυνόμενες λέξεις. Έτσι χαρακτηρίζονται οι λέξεις τής Ελληνικής οι οποίες στο (αρχαίο και σύγχρονο) πολυτονικό σύστημα αρχίζουν από φωνήεν με δασεία (στην κλασική Ελληνική ένα τέτοιο φωνήεν συνοδευόταν κατά την εκφώνησή του από την εκφορά μιας άχνας, μικρής ποσότητας εκπνεόμενου αέρα). Τέτοιες λέξεις είναι. (α) Τα **άρθρα**: *ὁ, ἡ, οἱ* (β) Όλα τα **αριθμητικά** και τα παράγωγά τους (πλην των *ὀκτώ, ἐννέα* και *εἴκοσι*, που παίρνουν ψιλή) *ἕνας, ἕνα (ἕνδεκα, ἑνδέκατος, ἑνικός, ἑνώνω), ἕξι (ἑξήντα, ἑξακόσια, ἕκτος, ἑξαπλάσιος), ἑπτά (ἕβδομος, ἑβδομάδα, ἑβδομήντα, ἑπτακόσια), ἑκατό (ἑκατοστός, ἑκατομμύριο, ἑκατονταετία)* (γ) **Αντωνυμίες** *ὁποῖος, -α, -ο, ὅσος, -η, -ο, ὅ,τι, ἕκαστος, ὅλος, -η, -ο, ἅπας, ἅπασα, ἅπαν/ἅπαντα, ἑαυτός -ή* (δ) **Επιρρήματα**: *ἅμα, ἅπαξ, ἑξῆς, ὅθεν, ὁμοῦ, ὅπου, ὁσάκις, οὕτως (ἢ ἄλλως), ὡς* (ε) **Σύνδεσμοι**: *ἕως, ὅμως, ὅπως, ὅταν, ὁπότε, ὅτι, ὁπόταν, ὥστε* (στ) **Προθέσεις**. *ἕνεκα, ἕως, ὡς.*

Πίνακας δασυνόμενων λέξεων

Α

ἁβρ-ός / -ότητα	*ἅλτης (ἐφ-αλ-τήριο)*
ἅγι-ος / -άζω (καθ-αγιάζω)	*ἁλυκή*
ἁγν-ός / -ότητα	*ἁλυσίδα*
Ἅδης	*ἁλωνίζω*
ἁδρός / -ότητα	*ἅλωση*
ἁθροίζω	*ἅμαξα*
ἁθρόος	*ἁμαρτ-άνω / -ία, -ωλός*
αἷμα (ἀφ-αίμαξη, λευχ-αιμία)	*ἅμιλλ-α / -ῶμαι (ἐφ-άμιλλος)*
Αἷμος	*ἁπαλός / -ότητα*
αἵρεση (ἀφ-αίρεση)	*ἁπλός / -ότητα*
αἱρετός (αὐθ-αίρετος)	*ἅπτομαι (ἐφ-)*
αἱρῶ (καθ-, ἀφ-)	*ἅρμα*
ἁλάτι (ἀφ-αλάτωση)	*ἁρμό-ζω (ἐφ-)*
Ἁλιάκμων	*ἁρμόδιος*
Ἁλικαρνασσός	*ἁρμονία*
ἁλι-εύω / -εία (ὕφ-αλος)	*ἁρμός*
ἅλμα	*ἁρπάζω (ὑφ-)*
ἅλμ-η / -υρός (ὑφ-άλμυρος)	*ἁψύς (ἁψί-κορος)*
ἁπλώνω (ἐφ-άπλωμα)	

Ε

Ἑβραῖος	*ἕλξη*
Ἕβρος	*ἑλονοσία (ἀνθ-ελονοσιακός)*

ἑδ-ρα / -ώλιο (καθ-έδρα)	*ἕλος*
εἵλωτας	*ἑξῆς*
εἱμαρμένη	*ἕξις (καθ' ἕξιν)*
εἱρκτή (κάθ-ειρξη)	*ἑορτ-ή / -άζω (μεθ-εόρτια)*
Ἑκάβη	*ἕπομαι (μεθ-επόμενος)*
Ἑκάτη	*ἑπτά*
ἑκατό	*ἕρμα*
ἑκούσιος	*ἕρμαιο*
ἑκών	*ἑρμαφρόδιτος*
ἑλλανοδίκης	*ἑρμηνεύω (μεθ-ερμηνεύω)*
Ἑλλάς	*Ἑρμῆς*
Ἑλένη	*ἑρμητικός*
Ἕλλη	*ἕρπω (ὑφ-)*
Ἕλληνας (ἀφ-ελληνίζω)	*ἑσμός*
ἑλληνικός (ἀνθ-ελληνικός)	*ἑσπέρα*
ἕλικα (ἕλιξ)	*ἑστία (ἐφ-έστιος)*
Ἑλικών	*ἑστιατόριο*
ἑλί-σσομαι / -γμός	*ἑταῖρ-ος / -εία*
ἕλκηθρο	*ἕτοιμ-ος / -άζω*
ἕλκος	*εὑρίσκω (ἐφ-)*
ἑλκύω (καθ-ελκύω)	

Η

Ἥβη (ἔφ-ηβος)	*ἧπαρ*
ἡγ-οῦμαι (ἀφ-) / -εμών, -έτης	*Ἥρα*
ἡδονή	*Ἡρακλῆς*
Ἠλιαία	*Ἡρόδοτος*
ἡλικία	*Ἡρώ*
ἥλιος (υφ-)	*ἥρωας (ἀνθ-ηρωικός)*
ἧλος (καθ-ηλώνω)	*Ἡρώδης*
ἡμέρα (καθ-ημερινός. ἐφ-ήμερος, πενθ-ήμερο, αὐθ-ημερόν)	*Ἡσίοδος*
ἥμερ-ος / -εύω	*ἥσυχ-ος / -άζω (καθ-ησυχάζω, ἐφ-ησυχάζω)*
ἡμι-	*ἧττ-α / -ῶμαι*
ἡνίο (ἀφ-ηνιάζω)	*Ἥφαιστ-ος / ἡφαίστειο*

Ι

ἱδρύω (καθ-ιδρύω)	*ἱμάτιο*
ἱδρω-νω / -τας (κάθ-ιδρος)	*ἵνα*
ἱέραξ	*ἵππος (ἔφ-ιππος)*
ἱερός (καθ-ιερώνω, ἀφ-ιερώνω)	*ἵπταμαι*
ἱκαν-ός / -ότητα	*ἵσταμαι (ὑφ-, ἀνθ-)*
ἱκέτ-ης / -εύω (καθ-)	*ἱστ-ίο / -ός*
ἱλαρ-ός / -ότητα	*ἱστορία*
ἱμάντας	

Ο

ὁδηγῶ (καθ-)	*ὁπλή*
ὁδός (ἔφ-, κάθ- μέθ-)	*ὁποῖος*
ὁλκή	*ὅραμα*
ὅλμος	*ὅραση*
ὁλόκληρος (καθ' ὁλοκληρίαν)	*ὁρατός*
ὁμάδα	*ὁρίζω (καθ-)*
ὁμαλ-ός / -ύνω	*ὅρι-ο (μεθ-όριος) / -ακός*
ὁμήγυρις	*ὅρκ-ος / -ίζω*
ὅμηρ-ος / -ία	*ὁρμόνη*
ὅμιλος	*ὁρμῶ (ἐφ-)*
ὁμιλῶ (καθ-ομιλουμένη)	*ὅρος, ὁ (ἐφ' ὅρου ζωῆς)*
ὅμοι-ος / -άζω	*ὅσιος (ἀφ-οσιώνομαι)*
ὁπλ-ο / -ίζω (ἐφ-οπλιστής)	

Υ

όλες οι λέξεις που αρχίζουν από *ὑ-*. *ὑπό, ὕλη, ὕπνος* κ.λπ

Ω

ὥρα	*ὥριμ-ος / -άζω*
ὡραῖος	

δασύπους, -ους. -ουν {δασύπ-οδος, -οδα | -οδες. -όδων} (λόγ -σκωπτ.) αυτός που έχει μαλλιαρά πόδια
[ΕΤΥΜ αρχ < *δασύς* + *πούς* «πόδι»]

δασύς, -ιά (λόγ. -εία). -ύ {δασ-ιού κ -έος | -ιοί κ -είς (ουδ -ιά κ -έα). -ιών κ -έων (θηλ κ -ειών)} **1.** πυκνός· ~ *τρίχωμα / φύλλωμα* • **2.** ΓΛΩΣΣ (για φθόγγους) αυτός που προφέρεται με τη συνοδία εκπνεόμενου αέρα (άχνας), ήχου ανάλογου περίπου προς το λατινικό h (όπως προφέρεται στο αγγλ. have): *τα σύμφωνα φ (p^h). θ (t^h) και χ (k^h). το ῥ και το ὑ στην αρχή λέξεως στην Αρχαία Ελληνική, το ι πριν από φωνήεν στην Αγγλική είναι δασείς φθόγγοι* **3. δασεία** (η) βλ.λ. — **δασέως** επίρρ [αρχ], **δασύτητα** (η) [αρχ]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ -ύς, *δάσος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dn̥s-, συνεσταλμ βαθμ. τού Ι Ε *dens- «πυκνός». πβ. λατ. densus, γαλλ dense (> αγγλ. dense), ιταλ. denso κ ά. Ομόρρ. *δάσος* (βλ.λ) Από τους γραμματικούς τής ελληνιστικής περιόδου, αλλά και ήδη από τον Αριστοτέλη, χρησιμοποιήθηκε η συνεκφορά *δασύ πνεῦμα* δηλώνοντας τον φθόγγο h-. που από τους μεταγενέστερους χρόνους δεν σημειωνόταν στη γραφή]

δασύτριχος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που έχει πυκνές τρίχες. ο μαλλιαρός. ~ *στήθος* ΣΥΝ πυκνόμαλλος. δασύμαλλος ΑΝΤ άτριχος
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δασύθριξ, -τριχος* < *δασύς* + *θρίξ, τριχός*].

δασύφυλλος, -η. -ο αυτός που έχει πυκνό φύλλωμα, φουντωτός ΣΥΝ πυκνόφυλλος.

δασώδης, -ης. -ες [μτγν] {δασώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (τόπος) που καλύπτεται από δάση ή από πυκνή βλάστηση: ~ *περιοχή* ΣΥΝ δασόφυτος. δασοσκεπής Επίσης **δασωτός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*

δασώνω ρ μετβ. κ αμετβ [μεσν] {δάσω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) δενδροφυτεύω περιοχή, για να γίνει δάσος ΑΝΤ αποψιλώνω ♦ (αμετβ) **2.** (για τόπους) γίνομαι δασώδης, γεμίζω αγριόχορτα και θάμνους **3.** (για δέντρα ή θάμνους) αποκτώ πυκνό φύλλωμα **4.** (μτχ. ***δασωμένος,*** *-η, -ο*) (α) (για τόπο) δασώδης (β) (μτφ.) με πυκνό τρίχωμα, δασύτριχος: ~ *στέρνο.* — **δάσωση** (η) [1887] κ **δάσωμα** (το) [1892].

δασωτός, -ή. -ό → δασώδης

Δ.Α.Τ. (το) Δελτίο Αστυνομικής Ταυτότητας.

δατισμός (ο) η χρήση σε παθητικό τύπο ρημάτων που απαντούν κανονικά μόνο σε ενεργητικό τύπο.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *Δᾶτις*, όν τού Μήδου αρχηγού στη μάχη τού Μαραθώνα, ο οποίος μιλούσε ελληνικά με λάθη, όπως όταν χρησιμοποίησε τον μέσο τ. *χαίρομαι* αντί τού ορθού κλασικού *χαίρω*].

Δ.Α.Υ.Ε. (η) Διεύθυνση Αγορών Υπουργείου Εμπορίου

Δαυίδ (ο) → Δαβίδ

δαυλί (το) {δαυλ-ιού | -ιών} (λαϊκ) **1.** μικρός δαυλός **2.** το καυσόξυλο.

δαυλιά (η) (λαϊκ) **1.** το χτύπημα με δαυλό **2.** η ανακίνηση των δαυλιών. των ξύλων στο τζάκι, για να αναζωπυρωθεί η φωτιά.

δαυλίζω ρ μετβ. {δαύλισ-α. -τηκα, -μένος} **1.** βάζω ξύλα στη φωτιά **2.** μετακινώ τα ξύλα. τα δαυλιά (κρατώντας τη φωτιά δυνατή, ώστε να μη σβήσει) (πβ. λ *υποδαυλίζω*)

δαυλός (ο) **1.** επίμηκες κομμάτι ξύλου. η μία άκρη τού οποίου καίγεται και χρησιμοποιείται για να φέγγει ΣΥΝ δάδα. πυρσός, λαμπάδα, δαυλί **2.** (μτφ.) το έναυσμα, ό,τι υπάρχει ως το αίτιο που δημιουργεί ή συντηρεί μια (συνήθ. αρνητική) κατάσταση: ~ *διχόνοιας / μίσους* ΣΥΝ θρυαλλίδα.
[ΕΤΥΜ μεσν < **δαϜ-ελ-ός* < αρχ. *δαίω* «καίω» (< **δάϜ-jω*) Ήδη στον Ησύχιο απαντά το ουδ *δαυλον· δασύ ἡμίφλεκτον ξύλον* Βλ κ. *δάδα*]

δαύτος, -η, -ο (προηγείται πρόθεση) (συχνά μειωτ.) αυτός: *τι καλό να περιμένεις από δαύτον;*
[ΕΤΥΜ < μεσν *δαῦτος* < *ἐδαῦτος*, από τη συνεκφορά των λ. *ἔδε* «να, ιδού» και *αὐτός*]

δαφνέλαιο (το) [μτγν] {δαφνελαί-ου | -ων} λιπαρή ουσία που παίρνουμε από τους καρπούς τής δάφνης με συμπίεση και βρασμό Επίσης **δαφνόλαδο** [μεσν.].

Δάφνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ νύμφη των δασών, κόρη τής Γαίας· γοήτευσε τον Απόλλωνα και για να σωθεί από την καταδίωξή του, μεταμορφώθηκε στο φερώνυμο φυτό **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ Το αρχ *δάφνη* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ήδη στην αρχ. μυθολ ως κύριο όνομα].

δάφνη (η) {δαφνών} **1.** αειθαλές δέντρο, με κιτρινωπά ή πρασινωπά, σκληρά δερματώδη και αρωματικά φύλλα ωοειδούς σχήματος και σκουρόχρωμους καρπούς. τα κλαδιά τού οποίου είναι σύμβολο τής δόξας *στέφανος δάφνης* **2.** (συνεκδ) το φύλλο τού παραπάνω δέντρου. που χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική, την αρωματοποιία και τη μαγειρική *βάζουμε λίγη ~ στις φακές* **3.** (μτφ) η επιτυχία, ο θρίαμβος. η δόξα *ποιητικές / πολεμικές ~* ΣΥΝ τρόπαιο. τιμή· ΦΡ (α) **δρέπω δάφνες** (*δάφναν μὴ δρέπε.* αρχ. επιγραφή) διακρίνομαι, σημειώνω επιτυχίες. θριαμβεύω: *έδρεψε δάφνες στην ποίηση* (β) ***αναπαύομαι στις δάφνες μου*** επαναπαύομαι σε προηγούμενες επιτυχίες μου και δεν καταβάλλω περαιτέρω προσπάθεια
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δάφνη / λάφνη / δαυχμός / δαῦχνα*, αγν. ετύμου, δάνειο (όπως και το αντίστοιχο λατ laurus) προελλην. Η φρ *αναπαύομαι στις δάφνες μου* αποδίδει το γαλλ. je me repose sur mes lauriers].

δαφνηφόρος, -ος, -ο [αρχ] **1.** στεφανωμένος θριαμβευτικά με φύλλα δάφνης ΣΥΝ δαφνοστεφανωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που φέρνει τιμή και δόξα: ~ *πόλεμος* Επίσης **δαφνοφόρος,** -ος, -ο. — **δαφνηφορώ** ρ [μτγν.] {-είς .}

Δαφνί (το) {-ίου κ. (λαϊκ) -ιού)} **1.** περιοχή τού δήμου Χαϊδαρίου, όπου βρίσκεται βυζαντινή μονή τού 11ου αι , καθώς και το Δρομοκαΐτειο Ψυχιατρείο **2.** (μετωνυμ.) το φρενοκομείο· *είναι για το ~* (είναι τρελός)
[ΕΤΥΜ Για την ονομασία τής περιοχής έχουν προταθεί διάφορες εκδοχές, όπως: (α) Οφείλεται στις πολλές δάφνες που φύτρωναν εκεί (β) Προέρχεται από τη Μονή Δαφνίου. η οποία μεταφέρει την ονομασία ομώνυμου ναού τής Κων/πόλεως (γ) Ανάγεται στην εποχή τής Φραγκοκρατίας και αποδίδει το γαλλ. Dauphiné (Δελφινάτο), τύπο αυτοδιοικούμενης επαρχίας].

δάφνινος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που είναι φτειαγμένος από φύλλα δάφνης· ~ *στεφάνι.*

δαφνοκερασιά (η) αειθαλής καλλωπιστικός θάμνος που έχει ύψος πέντε μέτρα. σκούρα πράσινα. λογχοειδή, σκληρά φύλλα και λευκά, κόκκινα ή ροζ άνθη η ροδοδάφνη (βλ.λ). Επίσης (λόγ) **δαφνοκέρασος** [1853] {δαφνοκεράσ-ου | -ων, -ους}.

δαφνόκουκκο (το) [μεσν.] ο καρπός τής δάφνης Επίσης (λόγ.) **δαφνόκοκκος** (ο) κ (λαϊκ) **δαφνοκούκουτσο** (το).

δαφνόλαδο (το) [μεσν] το δαφνέλαιο

δαφνοστέφανο (το) το δάφνινο στεφάνι — **δαφνοστεφανώνω** ρ. [1896].

δαφνοστεφής, -ής. -ές [1846] {δαφνοστεφ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) στεφανωμένος με δάφνες. Επίσης **δαφνοστεφάνωτος,** -η, -ο [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης. -ης, -ες*

δαφνοφόρος, -ος. -ον → δαφνηφόρος

δαφνόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο δάφνης.

δαφνώνας (ο) [μτγν] τόπος κατάφυτος από δάφνες

Δαχομέη (η) το Μπενίν (βλ λ)

δαχτυλάκι κ. **δακτυλάκι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό δάκτυλο: *τα ~ τού μωρού* **2.** το πιο μικρό από τα πέντε δάχτυλα τού χεριού ή τού ποδιού· ΦΡ ***δεν φτάνω (κάποιον) / μοιάζω σε (κάποιον) ούτε στο μικρό του δαχτυλάκι*** δεν μπορώ σε τίποτα να συγκριθώ με κάποιον. υστερώ σε όλα απέναντί του (ακόμα και στα σημεία εκείνα στα οποία δεν διακρίνεται. δεν ξεχωρίζει ιδιαίτερα)

δαχτυλήθρα κ. (λόγ) **δακτυλήθρα** (η) {δαχτυληθρών} **1.** μικρή κλειστή στη βάση της στεφάνη. μεταλλική ή κοκκάλινη, που εφαρμόζεται στην άκρη τού δαχτύλου και το προστατεύει από τρυπήματα κατά το ράψιμο **2.** (συνεκδ.) μικρή ποσότητα ρευστού που χωράει σε μία δαχτυλήθρα *μια ~ μέλι*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δακτυλήθρα* < *δάκτυλος* + παραγ. επίθημα *-ήθρα* (πβ *κολυμβ-ήθρα, ούρ-ήθρα, κηρ-ήθρα* κ ά.)].

δαχτυλιά (η) το ίχνος ή το αποτύπωμα λερωμένου δακτύλου. *έπιασαν τον τοίχο με λερωμένα χέρια και τον γέμισαν δαχτυλιές.*

δαχτυλιδένιος, -ια, -ιο (μτφ) τόσο λεπτός που μπορεί να χωρέσει σε δαχτυλίδι· εξαιρετικά λεπτός: *~ μέση.*

δαχτυλίδι κ **δακτυλίδι** (το) {δαχτυλιδ-ιού | -ιών} **1.** κόσμημα σε σχήμα κρίκου από μέταλλο ή από άλλη ύλη, που φοριέται σε δάχτυλο τού χεριού **2.** (ειδικότ.) το δαχτυλίδι τού αρραβώνα: *αλλάζω / βάζω δαχτυλίδια* (αρραβωνιάζομαι) ΣΥΝ βέρα **3.** οτιδήποτε έχει το σχήμα δαχτυλιδιού ΦΡ ***μέση δαχτυλίδι*** πολύ λεπτή μέση. δαχτυλιδένια (βλ.λ). — (υποκ.) **δαχτυλιδάκι** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δακτυλίδιον*, υποκ τού *δάκτυλος*]

δαχτυλιδόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ } ο δακτυλιόλιθος (βλ.λ)

δαχτυλικός, -ή. -ό ▸ δακτυλικός

δάχτυλο κ. (λόγ.) **δάκτυλο** (το) {δαχτύλ-ου | -ων} **1.** καθένα από τα πέντε αρθρωτά οστέινα τμήματα τού σώματος. στα οποία καταλήγουν τα άνω και τα κάτω άκρα τού ανθρώπου και πολλών ζώων ΦΡ (α) ***παίζω (κάτι) στα δάχτυλα*** κατέχω (κάτι) πολύ καλά. ώστε να μπορώ να το χειρίζομαι με άνεση: *~ την ύλη των εξετάσεων* (β) ***μετριούνται στα δάχτυλα (τού ενός χεριού)*** είναι ελάχιστοι *~ οι φορές που ήρθε να με επισκεφθεί* (γ) ***κρύβομαι πίσω από το δάχτυλό μου*** προσπαθώ να κρύψω κάτι προφανές. που οι περισσότεροι γνωρίζουν *χρόνια τώρα η διοίκηση κρύβεται πίσω από το δάχτυλό της και αρνείται να αναγνωρίσει την ύπαρξη τού προβλήματος* (δ) ***κουνάω το μικρό μου δάχτυλο / δαχτυλάκι*** καταβάλλω την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια *έχει τόσες γνωριμίες, που αρκεί να κουνήσει το μικρό του δάχτυλο, για να πετύχει αυτό που θέλει* (ε) ***βάζω το δάχτυλό μου*** ενεργώ παρεμβατικά σε μια κατάσταση. χωρίς να είμαι το αρμόδιο πρόσωπο (στ) (παροιμ.) ***όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσα*** δεν είναι όλοι οι άνθρωποι ίδιοι ή δεν έχουν όλοι την ίδια αξία (ζ) (παροιμ) ***όποιο δάχτυλο κι αν κόψεις, πονεί*** οι γονείς αγαπούν εξίσου όλα τα παιδιά τους (η) ***να γλείφεις τα δάχτυλά σου!*** βλ λ *γλείφω* (θ) ***(κάτι) γλιστράει μέσα από τα δάχτυλά μου / τα χέρια μου*** χάνω (κάτι) την τελευταία στιγμή. ενώ το είχα σίγουρο. *η ευκαιρία γλίστρησε μέσ' απ' τα δάχτυλά του* **2.** (συνεκδ.) (α) ποσότητα με ύψος όσο το πάχος ενός δαχτύλου: *δεν ήπιε περισσότερο από ένα ~ κρασί* (β) ύψος όσο το πάχος ενός δακτύλου. *κονταίνω τη φούστα ένα ~*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *δάκτυλον* < αρχ. *δάκτυλος* (βλ λ.) Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ δάνεια, λ χ. *μετριούνται στα δάχτυλα* (< γαλλ. on les compte sur les doigts), *(η ευκαιρία) γλίστρησε μέσα από τα δάχτυλά του* (< γαλλ. la occasion lui a glissé entre les doigts), *δεν κουνάω ούτε το μικρό μου δαχτυλάκι* (< γαλλ ne pas remuer le petit doigt)].

δαχτυλοβρεχτήρας (ο) ▸ δακτυλοβρεκτήρας

δαχτυλογραφία (η) → δακτυλογραφία

δαχτυλογράφος (ο/η) → δακτυλογράφος

δαχτυλογραφώ ρ. ▸ δακτυλογραφώ

δαψιλής, -ής, -ές {δαψιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δαψιλέστ-ερος, -ατος} άφθονος, πλουσιοπάροχος: *προσφέρω / παρέχω ~ βοήθεια* ΣΥΝ πολύς, πλούσιος ΑΝΤ ισχνός, πενιχρός. — **δαψιλώς** επίρρ [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδαψιλεύω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < θ *δαψ-*, από τον αόρ. *έ-δαψ-α* τού ρ. *δάπτω* «καταβροχθίζω. κατατρώγω», που έχει παράγωγο και τη λ. *δαπάνη* (βλ λ.)].

Δ.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Γεωργικών Ερευνών.

Δ.Δ.Κ. (η) Διεύθυνση Δημοσίων Κτημάτων.

δε[1] σύνδ.· χρησιμοποιείται **1.** στη ΦΡ ***μεν... δε*** (ο μεν ο δε. αυτός μεν. . εκείνος δε. *άλλος μεν... άλλος δε, εδώ μεν .. εκεί δε. άλλοτε μεν άλλοτε δε* κ.ά), με αντιθετική ή εναντιωματική σημασία, όταν ο ομιλητής θέλει να προβάλει μια δισκελή αντίθεση ή να αντιδιαστείλει έντονα μεταξύ τους δύο όρους: *δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε κανέναν, γιατί ο μεν ένας τα παρουσιάζει όλα ωραία και εύκολα, ο ~ άλλος φέρνει την καταστροφή και την απελπισία* **2.** (συμπλεκτικά) για τη μετάβαση (μεταβατική χρήση τού *δε*) σε μια νέα πληροφορία, την οποία συνδέει με τα προηγούμενα: *[ ] θα προσέθετα δε και το εξής* || *αποφασίστηκε η λήψη μέτρων για τον αυστηρότερο έλεγχο των καυσαερίων, από τού χρόνου ~ θα απαγορευθεί εντελώς η κυκλοφορία αυτοκινήτων σε ορισμένους κεντρικούς δρόμους* **3.** (με άλλους συνδέσμους χρονικούς. αιτιολογικούς, υποθετικούς) ως εμφατικός δείκτης, που επιτείνει την επιρρηματική σημασία των αντίστοιχων συνδέσμων: *πάντα τον φοβόταν, επειδή ~ τώρα τελευταία ήταν ιδιαίτερα απειλητικός. θεώρησε καλό να πάρει τα μέτρα της* || *καλό είναι να μην πίνεις. εάν ~ πρόκειται να οδηγήσεις, ακόμα περισσότερο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεν.*
[ΕΤΥΜ αρχ. μόριο, που χρησιμοποιείται κυρ ως ανταποδοτικό τού *μέν* Προέρχεται από βράχυνση τού βεβαιωτ. μορίου *δή* (προφορά [dē]), προφανώς επειδή συμπροφερόταν σε ταχύ λόγο με άλλα στοιχεία και επειδή η ίδια η σημ. εξασθένησε]

δε[2] μόρ → δεν

Δ.Ε.Α. (ο) Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός

Δ.Ε.Α.Σ. (η) Δημοτική Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών

Δεββώρα (η) **1.** προφήτισσα και Κριτής τού Ισραήλ **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < εβρ. Deborāh «μέλισσα.»]

δεδηλωμένος, -η. -ο αυτός που έχει καταστήσει γνωστή, που έχει δηλώσει τη στάση του *~ μαρξιστής / δεξιός / ομοφυλόφιλος* • ΦΡ ΝΟΜ-ΠΟΛΙΤ ***αρχή τής δεδηλωμένης*** η αρχή σύμφωνα με την οποία μια κυβέρνηση πρέπει να έχει την εκπεφρασμένη («δεδηλωμένη») εμπιστοσύνη τής Βουλής ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ. παρακ. τού ρ. *δηλῶ (-όω).* Ως πολιτικός όρ. η λ *δεδηλωμένη* εισήχθη το 1875 από τον Χαρίλαο Τρικούπη, ο οποίος εισήγαγε στην Ελλάδα την αρχή τής άσκησης εξουσίας από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία].

δεδικαίωται ρ. έχει δικαιωθεί· μόνο στη ΦΡ ***ο αποθανών / ο τεθνεώς / ο νεκρός δεδικαίωται*** βλ λ. *αποθανών*
[ΕΤΥΜ Γ' εν. πρόσ. παθ παρακειμένου τού αρχ. *δικαιῶ (-όω)* (< *δίκαιος*)]

δεδικασμένο (το) ΝΟΜ **1.** η δεσμευτική ενέργεια που απορρέει από τη δικαστική κρίση για την ισχύ ή τη μη ισχύ ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης που αφορά καταρχήν στους διαδίκους και σημαίνει ότι η διαφορά που κρίθηκε δεν μπορεί να κριθεί πάλι σε νέα δίκη μεταξύ των ίδιων διαδίκων και. εννοείται, με το ίδιο αντικείμενο **2.** ***τυπικό δεδικασμένο*** το απρόσβλητο δικαστικής απόφασης με τα τακτικά ένδικα μέσα (δηλ. ανακοπή ερημοδικίας και έφεση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ τού αρχ. *δικάζω.* Ο νομικός όρ. αποδίδει το λατ. (res) judicata].

δεδομένο (το) (συνήθ στον πληθ.) **1.** (α) αυτό που έχει δοθεί (κατ' αντιδιαστολή προς κάτι που ζητείται): *διακρίνω δεδομένα και ζητούμενα σε ένα πρόβλημα* (β) το αδιαμφισβήτητο στοιχείο (γ) καθετί το οποίο ισχύει μέχρι τώρα *η ανάληψη τής πρωθυπουργίας έγινε ομαλά για τα ~ αυτής τής χώρας* (δηλ θα περίμενε κανείς το αντίθετο) || *με τα μέχρι στιγμής ~ κάτι τέτοιο πρέπει να αποκλειστεί* (δ) το στοιχείο που λειτουργεί ως βάση για περαιτέρω σκέψεις ή ενέργειες. *είναι ~ ότι η κατάσταση είναι δύσκολη* || *επιστημονικά ~* || *με τα σημερινά ~. το κεφάλαιό σας σε 15 χρόνια θα έχει διπλασιαστεί* **2.** (περιληπτ) πεπερασμένη ακολουθία χαρακτήρων, που παριστά κάποια πληροφορία και μπορεί να αξιοποιηθεί από Η/Υ *συλλογή / επεξεργασία δεδομένων* ΦΡ (α) ***βάση δεδομένων*** συλλογή πληροφοριών, κατάλληλα οργανωμένων, που χρησιμοποιούνται για την επίλυση προβλημάτων με τη βοήθεια Η/Υ· συνήθ. αποθηκεύονται σε δισκέτα ή σκληρό δίσκο (β) ***αρχείο δεδομένων*** βλ. λ. *αρχείο* (γ) ***τράπεζα δεδομένων*** ο χώρος αποθήκευσης στοιχείων σχετικών με ορισμένο θέμα (συνήθ ένας υπολογιστής): *~ για την παραγωγή βιβλίων / για καταζητούμενα πρόσωπα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεδομένος, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Η σημ. 1 αποδίδει το γαλλ donnée, ενώ η σημ. 2 το αγγλ data (λ χ *βάση δεδομένων* < αγγλ. data base, *τράπεζα δεδομένων* < αγγλ data bank)]

δεδομένος, -η, -ο **1.** αυτός που υπάρχει, που δεν μπορεί να αγνοηθεί, να αμφισβητηθεί. *τα σχέδια για το μέλλον θα πρέπει να βασίζονται στις ~ συνθήκες* || (λόγ) *δεδομένης τής οικονομικής αστάθειας, οι ξένοι επενδυτές δεν προτίθενται να επενδύσουν στην περιοχή* || *θεωρώ δεδομένη την υποστήριξή του* || *με δεδομένη την αρνητική στάση τής διεύθυνσης στο θέμα, δεν έχει νόημα να συνεχιστεί η συζήτηση* ΣΥΝ αναμφισβήτητος, σίγουρος, βέβαιος ΦΡ (λόγ) ***δεδομένου ότι...*** εξαιτίας τού γεγονότος ότι, καθώς, επειδή. *δεν πρέπει να περιμένετε βοήθεια, ~ κι εμείς βρισκόμαστε σε δύσκολη θέση* ΣΥΝ δοθέντος ότι **2.** **δεδομένο** (το) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ τού αρχ *δίδωμι* Η φρ *δεδομένου ότι* αποδίδει το γαλλ étant donné que (πβ. αγγλ given that)]

> **δεδομένο / δεδομένα, όχι δεδόμενο / δεδόμενα.** Συχνά ακούγεται ο τ. **δεδόμενο / δεδόμενα** αντί τού ορθού **δεδομένο / δεδομένα**, που είναι ο κανονικός τύπος τού παρακειμένου τής μεσοπαθητικής φωνής (*συγκεκριμένος. πεπαιδευμένος, καταβεβλημένος* κ.τ ό.). Το λάθος προέρχεται από το στοιχείο -ο- *(-ομενος).* που δίνει την εντύπωση ότι η μετοχή είναι χρόνου ενεστώτα. όπως οι ενεστωτικές μετοχές σε **-όμενος** (*γραφόμενος. παιζόμενος, οριζόμενος. πιεζόμενος* κ.λπ). Ωστόσο. ο διπλασιασμός *(δε-δομένος)* και το θέμα *δο- (δό-ση. δο-τός)* δείχνουν ότι δεν πρόκειται για ενεστώτα αλλά για παρακείμενο

δεδουλευμένος, -η, -ο [1890] **1.** ΟΙΚΟΝ (α) αυτός που επιτελέσθηκε με εργασία *~ έργο* (β) ***δεδουλευμένο εισόδημα*** το εισόδημα που προέρχεται από εργασία (μισθοί, αμοιβές. κέρδη. προμήθειες) κατ' αντιδιαστολή προς το μη δεδουλευμένο. που προέρχεται από ενοίκια, μερίσματα. τόκους ή φυσικό πλούτο **2.** ***δεδουλευμένα*** (τα) τα χρήματα που δικαιούται κανείς ως αμοιβή για την εργασία του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ. τού αρχ *δουλεύω*, με τη σημ. «εργάζομαι», που σχηματίστηκε στη νεότερη Ελληνική ως απόδ τού γαλλ. travaillé].

Δ.Ε.Ε. (η) **1.** Διεύθυνση Εξαγωγικού Εμπορίου **2.** Διοίκηση Εξωτερικού Εμπορίου **3.** Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (βλ λ *δυτικοευρωπαϊκός*)

Δ.Ε.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Εκπαίδευσης Ελληνοπαίδων Εξωτερικού.

Δ.Ε.Η. (η) Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού.

δέηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παρακλητική προσευχή που απευθύνεται στον Θεό με συγκεκριμένο κάθε φορά αίτημα: *κατανυκτική / ευχαριστήρια ~* || *τελώ / αναπέμπω ~* || *στην αρχή τής*

τελετής εψάλη επιμνημόσυνος ~ ΣΥΝ ικεσία, παράκληση, προσευχή **2.** ΚΑΛ ΤΕΧΝ εικονογραφική παράσταση στην οποία εικονίζεται ο Χριστός ένθρονος, ενώ δεξιά και αριστερά στέκονται η Παναγία και ο Ιωάννης ο Πρόδρομος με τα χέρια υψωμένα σε στάση ικεσίας **3.** επιγραφή πάνω σε αγιογραφίες (τοιχογραφίες ή εικόνες σε εκκλησίες, μοναστήρια κ.λπ.) με το όνομα αυτού που προσέφερε τα χρήματα για να γίνει η αγιογραφία *δέηση οικογενείας . / τού / τής .* — **δεητικός,** -ή, -ό [αρχ.]. **δεητικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δέησις* < *δέω* / *-ομαι* «έχω ανάγκη. χρειάζομαι» (βλ λ. *δεῖ*)]

Δ.Ε.Θ. (η) Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης

δει ρ. απρόσ. {εδέησε} στις ΦΡ (α) ***δει δη χρημάτων*** (*δεῖ δὴ χρημάτων καὶ ἄνευ τούτων οὐδέν ἐστι γενεσθαι τῶν δεόντων.* Δημοσθ. *Ολυνθ.* 20) λέγεται όταν ο ομιλητής θέλει να τονίσει την ανάγκη να εξευρεθούν χρήματα για κάτι: *όλοι συμφωνούν ότι το έργο αυτό θα αναβαθμίσει την πόλη, αλλά* ~ (β) ***πολλού (γε και) δει*** (*πολλοῦ γε καὶ δεῖ*) δεν γίνεται ., με κανέναν τρόπο: *Να εκλεγεί βουλευτής και πάλι: ~'* (είναι σχεδόν αδύνατον)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δεῖ*, απρόσ χρήση τού ρ *δέω* / *-ομαι* «έχω ανάγκη, χρειάζομαι», που απαντά ήδη στον Όμηρο και ανάγεται σε θ *δευ(σ)-* (πβ. αρχ *ἐπι-δευής*) με αρχική σημ «απώλεια, κατωτερότητα», οπότε συνδ. με σανσκρ. dosa «απώλεια» και ίσως με το επίθ. *δεύ-τερος* (βλ λ)].

δείγμα (το) {δείγμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** μικρή ποσότητα ή μέρος (εμπορεύματος, φαρμακευτικού παρασκευάσματος), βάσει τού οποίου μπορεί ο ενδιαφερόμενος να σχηματίσει εικόνα για το σύνολο. ~ *υφάσματος / χρωμάτων* ΣΥΝ έκθεμα· ΦΡ (α) ***δείγμα γραφής*** (i) απόσπασμα γραπτού κειμένου, με το οποίο αποδεικνύεται η γνησιότητα εγγράφου ή κρίνεται η ικανότητα κάποιου (ii) (κατ' επέκτ.) ενέργεια ή απόφαση ενδεικτική τής γενικότερης συμπεριφοράς ατόμου ή ομάδας: *η κυβέρνηση τον τελευταίο καιρό έδωσε πολλά ~ ότι θα ενδώσει στα αιτήματα των εφοριακών* (β) ***δείγμα άνευ αξίας*** για ταχυδρομικό φάκελο ή δέμα, που περιέχει δείγμα μόνο τού εμπορεύματος, ώστε να μην του επιβληθεί δασμός **2.** ό,τι προβάλλεται ως παράδειγμα ή απόδειξη ιδιότητας, κατάστασης, συμπεριφοράς κ.λπ . ~ *ευγνωμοσύνης / προόδου / αισθητικής / κακής πολιτικής* ‖ *αντιπροσωπευτικό / χαρακτηριστικό* ~ ΣΥΝ ένδειξη, σημάδι· ΦΡ ***δείγματος χάριν*** (λόγ) παραδείγματος χάριν **3.** (ειδικότ.) τμήμα πληθυσμού που επιλέγεται ως αντικείμενο παρατηρήσεως σε στατιστική έρευνα: *η δημοσκόπηση έγινε σε ~ δέκα χιλιάδων ψηφοφόρων* ‖ «*οι ψυχολόγοι τής διαφημιστικής εταιρείας πειραματίστηκαν σε ανθρώπινο ~*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεῖγμα* < *δείκνυμι* «δείχνω»].

δειγματίζω ρ. μετβ [μτγν.] {δειγμάτισ-α. -τηκα, -μένος} παρουσιάζω αντιπροσωπευτικό κομμάτι ή ποσότητα εμπορεύματος σε πελάτη, για να αποφασίσει αν θα το αγοράσει: ~ *την καινούργια σειρά μικροσυσκευών* — **δειγματισμός** (ο) [μτγν]

δειγματικός, -ή. -ό αυτός που χρησιμοποιείται ως υπόδειγμα, που αξιοποιείται ως αντιπροσωπευτικό δείγμα.

δειγματολήπτης (ο) {δειγματοληπτών}, **δειγματολήπτρια** (η) {δειγματοληπτριών} **1.** πρόσωπο που κάνει δειγματοληψία **2.** ΝΑΥΤ μικρό μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τη λήψη δειγμάτων βυθού ή νερού με σκοπό την ποιοτική εξέτασή τους
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ sampler].

δειγματοληπτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με δειγματοληψία (βλ λ): ~ *έλεγχος.* — **δειγματοληπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

δειγματοληψία (η) {δειγματοληψιών} **1.** η λήψη δείγματος από εμπόρευμα για δοκιμή ή έλεγχο ή για καθορισμό τής τιμής, τού φόρου του κ λπ. **2.** η επιλογή χαρακτηριστικών παραδειγμάτων, που καθιστά δυνατή τη συναγωγή συνολικών συμπερασμάτων **3.** ΝΑΥΤ η λήψη δείγματος θαλάσσιου βυθού ή νερού για την ποιοτική τους εξέταση
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. sampling].

δειγματολόγιο (το) {δειγματολογί-ου | -ων} συλλογή δειγμάτων από εμπορεύματα για επίδειξη σε υποψήφιους αγοραστές
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. échantillonage]

δεικνύω ρ. → δείχνω

δείκτης κ (καθημ) **δείχτης** (ο) {δεικτών} **1.** οτιδήποτε δείχνει κάτι· ΦΡ ***οδικός δείκτης*** πινακίδα σε διασταύρωση, όπου δηλώνονται με βέλη οι κατευθύνσεις των δρόμων, καθώς και οι χιλιομετρικές τους αποστάσεις **2.** (ειδικότ) το δεύτερο στη σειρά δάχτυλο τού χεριού, αμέσως μετά τον αντίχειρα **3.** η βελόνα που δηλώνει σε βαθμονομημένη κλίμακα συγκεκριμένο βαθμό ποσότητας, χρόνου, θερμοκρασίας κ λπ.. ~ *ζυγαριάς / πυξίδας* ‖ *οι δείκτες τού ρολογιού* (ωροδείκτης, λεπτοδείκτης κ.ά.) **4.** η ενδεικτική τιμή που δηλώνει σημείο σε εξελικτική πορεία ή τον βαθμό στον οποίο εμφανίζεται ή λειτουργεί κάτι. ο ~ *βιομηχανικής παραγωγής / ζήτησης / αποδοτικότητας / τιμών καταναλωτή / ποιότητας / ανεργίας / εγκληματικότητας* ‖ *οι ~ τής οικονομίας* ‖ *ο Γενικός Δείκτης Τιμών τού Χρηματιστηρίου παρουσίασε άνοδο κατά δύο ποσοστιαίες μονάδες*· ΦΡ (α) ***δείκτης ευφυΐας / νοημοσύνης*** ο αριθμός που εκφράζει την αναλογία ανάμεσα στην ευφυΐα κάποιου, όπως αυτή μπορεί να ελεγχθεί με βάση την επίδοσή του σε μια σειρά ειδικών τεστ (τεστ νοημοσύνης) και τη βιολογική του ηλικία· το I Q : *υψηλός / χαμηλός* ~ (β) ***δείκτης προστασίας*** ο βαθμός προστασίας τον οποίο προσφέρει ένα αντηλιακό από την ηλιακή ακτινοβολία *αντηλιακό με υψηλό δείκτη προστασίας για ευαίσθητες επιδερμίδες* **5.** ΧΗΜ (α) η χημική ένωση (π χ. βάμμα ηλιοτροπίου) που αλλάζει χρώμα ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν σε διάλυμά της προστίθεται κατά την ανάμειξη διαλυμάτων ουσιών που αντιδρούν, με σκοπό τον προσδιορισμό τού τέλους τής αντίδρασης (β) ο αριθμός που αναγράφεται κάτω και δεξιά τού συμβόλου κάθε στοιχείου στον μοριακό τύπο μιας ένωσης και δείχνει τον αριθμό ατόμων τού στοιχείου αυτού που περιέχονται στο μόριο τής ένωσης **6.** ΜΑΘ (α) ο αριθμός ή το σύμβολο που βάζουμε δίπλα και κάτω δεξιά από ένα γράμμα, όταν θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε το ίδιο σύμβολο για περισσότερα αντικείμενα λ.χ α (δείκτης το 1), f (δείκτης το α) (β) ο αριθμός που αναγράφεται πάνω στο ριζικό μιας ρίζας και δηλώνει την τάξη τής ρίζας (τετραγωνική, κυβική κ ά.) **7.** ΓΛΩΣΣ ονομασία διαφόρων γλωσσικών στοιχείων (*να. ας, θα, ως, σαν* κ *ά.*) που δεν έχουν δική τους σημασία. αλλά χρησιμεύουν στο να «δείχνουν», να δηλώνουν μια γλωσσική λειτουργία στην παραδοσιακή σχολική γραμματική συνήθως οι δείκτες χαρακτηρίζονται ως *μόρια* (βλ.λ): *το «ως» στην πρόταση «μιλάει ως ειδικός» είναι δείκτης τής λειτουργίας τού κατηγορουμένου* **8.** ΠΛΗΡΟΦ ο κέρσορας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *δείκνυμι* «δείχνω». Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες τού αγγλ indicator Ο επιστ όρ. *δείκτης νοημοσύνης* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. intellectual quotient Ομοίως και ο όρ *οδικός δείκτης* (< αγγλ. traffic indicator)]

δεικτικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που χρησιμεύει για να δείχνει κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ (α) ***δεικτική αντωνυμία*** η αντωνυμία που χρησιμοποιείται, για να δείξει πρόσωπο ή πράγμα, να το ξεχωρίσει από πλήθος ή σύνολο *οι ~ στη Ν Ελληνική είναι οι «αυτός», «(ε)τούτος», «εκείνος», «τέτοιος», «τόσος»* (β) ***δεικτικά*** (τα) τα γλωσσικά στοιχεία που δηλώνουν δείξη (βλ.λ.)· π.χ. *εγώ εσύ, εδώ – εκεί, τώρα – τότε* κ.τ.ό

δείλι (το) → δειλινό

δειλία (η) [αρχ] {χωρ πληθ.} η συμπεριφορά τού δειλού (βλ λ.), η έλλειψη θάρρους, τόλμης. *επέδειξε χαρακτηριστική ~ κατά την κρίση* ΣΥΝ ατολμία, φόβος.

δειλιάζω ρ. αμετβ. {δείλιασα} καταλαμβάνομαι από αισθήματα φόβου και δισταγμού: *την τελευταία στιγμή δείλιασε* ΣΥΝ λιποψυχώ, φοβούμαι, (λαϊκ.) κιοτεύω - **δείλιασμα** (το) [μεσν.]
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δειλιῶ (-άω)* (από τον αόρ *ἐ-δειλίασα*) < αρχ. *δειλία* < *δειλός* (βλ λ.)]

δειλινό (το) **1.** το χρονικό διάστημα λίγο πριν ή λίγο μετά τη δύση τού ηλίου ΣΥΝ σούρουπο, απόβραδο, γέρμα **2.** το θέαμα τής δύσης τού ηλίου • **3.** το νυχτολούλουδο (βλ.λ.). Επίσης (λογοτ) **δείλι** (σημ 1 κ 2) [μεσν]. — **δειλινός,** -ή, -ό [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δειλινόν*, ουδ. τού επιθ. *δειλινός* < αρχ. *δείλη*. παράλλ. τ τού *δείελος* «δειλινό» < **δέελος* (μετρική έκταση), πιθ < **δεύσ-ελος* < I.E. *deus- «βυθίζομαι. βουλιάζω», πβ. σανσκρ dosā «βράδυ», περσ. dōš «η περασμένη νύχτα» κ ά.].

δειλός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει αυτοπεποίθηση και θάρρος, που στερείται τόλμης και γενναιότητας: *ήταν ~ και σιωπούσε* ΣΥΝ φοβητσιάρης, λιπόψυχος, (λαϊκ) κιοτής ΑΝΤ θαρραλέος **2.** αυτός που συντελείται με δισταγμό, με φόβο: ~ *εμφάνιση / ματιά / στάση / συζήτηση / φιλί* ‖ *έκανε τα πρώτα ~ βήματα τής σταδιοδρομίας του* ΑΝΤ θαρραλέος, αποφασιστικός — **δειλά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δεινός, παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ *αρχ.* < **δϜει-λός* < *δείδω* «φοβούμαι», πβ. αρχ. παρακ. *δέδοικα* (< **δέ-δϜοι-κα*) Για την ετυμ τού *δείδω* βλ λ. *δέος*].

δείνα αντων {άκλ } κ. (λαϊκ.) **δείνας** (για πρόσ. ή πράγμα που δεν θέλουμε να κατονομάσουμε): *δεν μιλάω μόνο για τους γνωστούς αυτό θα μπορούσε αύριο να λεχθεί για τον κύριο ~* ‖ *μην ακούς τι λέει ο τάδε και ο δείνας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τάδε.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεῖνα*, αβεβ. ετύμου Μη πειστική παραμένει η ερμηνεία *δεῖνα* < **τάδε ἕνα* (από όπου **ταδεῖνα* και αναλογικά *ὁ δεῖνα*), όπως και η υπόθεση ότι προήλθε από το αρνητ *δέν* (γεν. *δενός*)].

δεινοπαθώ ρ αμετβ. [αρχ] {δεινοπαθείς. . μτχ δεινοπαθών, -ούσα, -ούν | δεινοπάθησα} **1.** υποφέρω, βασανίζομαι *δεινοπάθησε μέχρι να φτάσει στον προορισμό του* ‖ *δεινοπάθησαν μέχρι να τον κάνουν ν' αλλάξει γνώμη* ΣΥΝ ταλαιπωρούμαι, κακοπερνώ, τυραννιέμαι, παιδεύομαι ΑΝΤ καλοπερνώ, ευτυχώ, ευημερώ **2.** (η μτχ. ενεστ ***δεινοπαθών,*** *-ούσα, -ούν*) (συνήθ στον πληθ) αυτός που ταλαιπωρείται, που δυστυχεί: *η Ελλάδα απέστειλε τρόφιμα και σκηνές στους δεινοπαθούντες πρόσφυγες τού Κοσσυφοπεδίου.* — **δεινοπάθημα** (το) [1890].

δεινός, -ή, -ό **1.** ιδιαίτερα δυσάρεστος ~ *θέση / δοκιμασία / ήττα* ΣΥΝ. φρικτός, φρικιαστικός, τρομακτικός ΦΡ ***δεινόν / σκληρόν προς κέντρα λακτίζειν*** βλ. λ *λακτίζω* **2.** ***δεινά*** (τα) μεγάλα βάσανα, συμφορές. *επαπειλούμενα / επερχόμενα ~* ‖ *πολλά ~ μαστίζουν την ανθρωπότητα* ΣΥΝ ταλαιπωρίες, κακουχίες, δυστυχίες **3.** εξαιρετικά ικανός, επιτήδειος· ~ *κολυμβητής / σκόρερ / ξιφομάχος / ρήτορας* ΣΥΝ άξιος, επιδέξιος, δαιμόνιος. — **δεινά** επίρρ
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δϜει-νός* < *δείδω* «φοβούμαι», πβ. παρακ. *δέδοικα* (< **δέ-δϜοι-κα*). Η λ. αρχικώς δήλωνε τον «φοβερό, αυτόν που προκαλεί φόβο», από όπου εξελίχθηκε στις σημ «ισχυρός» και «ικανός, επιδέξιος» Βλ. κ. *δέος, δειλός*]

δεινός – δειλός – φοβερός – τρομερός. Τα **δειλός** και **δεινός** είναι παραδείγματα πώς μία και η αυτή ρίζα, εν προκειμένω η ρ **δει-** «φοβούμαι, φόβος», εξελίχθηκε προς δύο διαφορετικές σημασίες: αυτού που αισθάνεται φόβο *(δειλός)* και αυτού που προκαλεί φόβο *(δεινός)*, δηλ με παθητική και ενεργητική σημασία αντίστοιχα. Περαιτέρω, η λ *δεινός* εξελίχθηκε στη σημ «ικανότατος, ανυπέρβλητος» (*δεινός ρήτορας, δεινός κολυμβητής* κ λπ), πράγμα που συνέβη στη σύγχρονη Ελληνική και με άλλες λέξεις αντίστοιχης σημασίας, με το **φοβερός** *(φοβερός ομιλητής, φοβερός παίκτης)* και το **τρομερός** *(τρομερό έργο, τρομερή απόδοση).*
→ *απίθανος*

δεινόσαυρος (ο) [1867] {-ου κ -αύρου | -ων κ. -αύρων, -ους κ. -αύρους} **1.** γιγαντιαίο σαυροειδές ζώο που έζησε πριν από χιλιάδες χρό-

νια **2.** (μτφ.-ειρων. κυρ. για πολιτικούς) πρόσωπο που, παρότι η εποχή του έχει παρέλθει προ πολλού, εξακολουθεί, ωστόσο, να είναι στα πράγματα και να ρυθμίζει τις εξελίξεις: *είναι καιρός να αποσυρθούν οι γνωστοί ~ και να έρθουν στα πράγματα οι σαραντάρηδες.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < *δεινός* + αρχ. *σαῦρος* «σαύρα», < νεολατ dinosaurus].

δεινότητα (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} η ιδιαίτερη, ξεχωριστή ικανότητα *η ρητορική ~ κάποιου* ‖ *χειρίστηκε την κατάσταση με εξαιρετική ~ στους διπλωματικούς ελιγμούς* ΣΥΝ επιτηδειότητα, ταλέντο.

δείξιμο (το) → δείχνω

δείξη (η) {-ης κ -εως | χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ) το δείξιμο, το να δείχνει κανείς κάτι **2.** ΓΛΩΣΣ η γλωσσική λειτουργία καθώς και κάθε γλωσσική πληροφορία που «δείχνει», που αναφέρεται δηλ σε πρόσωπα, χρόνο και τόπο και που συνάγεται από τους σταθερούς άξονες τής γλώσσας (πρόσωπο = ο ομιλητής, χρόνος = ο χρόνος τού ομιλητή, τόπος = ο τόπος τού ομιλητή) π.χ στην πρόταση *«ο Γιάννης έφυγε»* η δείξη τού προσώπου είναι ότι δεν πρόκειται για τον ομιλητή ή τον ακροατή, αλλά για ένα τρίτο πρόσωπο· η δείξη τού *«έφυγε»* είναι παρελθοντική σε σχέση με το παρόν τού ομιλητή και η δείξη τού τόπου είναι απομάκρυνση από το εδώ, τον χώρο τού ομιλητή
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < αγγλ deixis < αρχ. *δεῖξις* (στον Αριστοτέλη) < *δείκνυμι*· τον όρο έπλασε ο K. Bühler στη δεκαετία τού 1930].

δείξος (ο) → ποίσος

δειπνίζω ρ. → δειπνώ

δείπνο (το) το βραδινό φαγητό: *επίσημο / λιτό / φιλικό ~* ‖ *προσκαλώ σε ~* ‖ *παρέθεσε ~ προς τιμήν τού ξένου πρεσβευτή* ΦΡ ***θυέστεια δείπνα*** βλ λ *θυέστειος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*
[ΕΤΥΜ. < αρχ *δεῖπνον*, αγν ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογ. προελ]

δείπνος (ο) [μτγν.] (αρχαιοπρ) το δείπνο· κυρ. στη ΦΡ ***Μυστικός Δείπνος*** βλ. λ *μυστικός*.

δειπνώ ρ αμετβ [αρχ.] {δειπνείς | δείπνησα} παίρνω το βραδινό μου φαγητό. Επίσης **δειπνίζω** [αρχ.].

δείρω (να/θα) ρ → δέρνω

δεισιδαιμονία (η) [μτγν] {δεισιδαιμονιών} **1.** η παράλογη πίστη σε υπερφυσικές και μυστηριώδεις δυνάμεις **2.** (συνεκδ) κάθε αντίληψη ή πράξη χαρακτηριστική τής παραπάνω πίστης (μάγια, ξόρκια, φόβοι για πράγματα που υποτίθεται ότι φέρνουν κακοτυχία, φαντάσματα κ.τ.ό.) ΣΥΝ πρόληψη. — **δεισιδαιμονικός,** -ή, -ό.

δεισιδαίμων, -ων, -ον {δεισιδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων} αυτός που κατέχεται από δεισιδαιμονίες ΣΥΝ προληπτικός Επίσης (καθημ.) **δεισιδαίμονας** (ο/η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δεισι-* (< *δείδω* «φοβούμαι», πβ. ομηρ αόρ *ἔδδεισε*) + *δαίμων*]

δείχνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έδειξα, δείχ-τηκα (λόγ -θηκα), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** εντοπίζω μια θέση, ένα σημείο, ή προσανατολίζω προς (μια κατεύθυνση): *δείξε μου πού ακριβώς πονάς* ‖ *για δείξε μου πού είσαι εσύ στη φωτογραφία* ‖ *του έδειξε το σπίτι / τον δρόμο* ΦΡ (α) ***δείχνω την πόρτα (σε κάποιον)*** ζητώ (από κάποιον) να φύγει, τον διώχνω (β) ***έλα, παππού μου, να σου δείξω τα αμπελοχώραφά σου*** βλ. λ *αμπελοχώραφα* **2.** εμφανίζω (σε κάποιον κάτι): *για να μπεις, δείχνεις την πρόσκληση / το εισιτήριο / την ταυτότητά σου* ‖ *του έδειξε το σημάδι που είχε στο μπράτσο*· ΦΡ ***δείχνω (σε κάποιον) τα δόντια (μου)*** βλ. λ *δόντι* **3.** παρουσιάζω, επιδεικνύω: *~ σε κάποιον τη συλλογή μου / έναν πίνακά μου* ‖ *στην εκπομπή έδειξαν και ρούχα γνωστών σχεδιαστών*· ΦΡ ***δείχνω τον καλύτερο εαυτό μου*** αποδίδω στον μέγιστο βαθμό ΣΥΝ βάζω τα δυνατά μου **4.** καταδεικνύω, αποδεικνύω: *η στάση του δείχνει άνθρωπο με ήθος* ‖ *η επιχειρηματολογία του δείχνει ότι κατέχει το θέμα καλά* ‖ *τώρα θα δείξεις αν μπορείς να τα καταφέρεις / αν τον αγαπάς πραγματικά* ΣΥΝ πιστοποιώ **5.** κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται με συγκεκριμένο τρόπο: *η τηλεόραση τους δείχνει όλους πιο παχουλούς απ' όσο είναι* ‖ *αυτό το χτένισμα τον δείχνει πιο νέο* **6.** εξηγώ (κάτι σε κάποιον) ώστε να είναι κατανοητό, να γίνει γνωστό: *ο τεχνικός τής εταιρείας τούς έδειξε πώς λειτουργεί το πλυντήριο* ‖ *θα σου δείξω πώς να ξεχωρίζεις το καλό κρασί* ‖ *αν του δείξεις πώς γίνεται, θα τα καταφέρει* ‖ *δείξε μου πώς ανοίγει* ΣΥΝ μαθαίνω, επεξηγώ· ΦΡ ***θα σου δείξω (εγώ)*** (ως απειλή) θα σε τιμωρήσω, θα σε κάνω να το μετανιώσεις, θα σε βάλω στη θέση σου *αν σε πιάσω στα χέρια μου, ~* ΣΥΝ θα σε μάθω (εγώ) **7.** εκφράζω, εκδηλώνω: *δεν ήξερε πώς να δείξει τη χαρά της που μας έβλεπε* ‖ *πρέπει να δείξεις ψυχραιμία* ‖ *~ μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτική / το θέατρο / τις τέχνες* ΦΡ (α) ***δείχνω πυγμή*** ενεργώ με αποφασιστικότητα (β) ***δείχνω χαρακτήρα*** δεν υποκύπτω, μένω σταθερός, επιμένω σε κάτι που ζητώ ή υποστηρίζω **8.** (για όργανα μετρήσεως χρόνου, βάρους, ταχύτητας, θερμότητας κ λπ) προσδιορίζω σε συγκεκριμένη τιμή, εμφανίζω μια ένδειξη ως αποτέλεσμα μετρήσεως (μεγέθους): *τι ώρα δείχνει το ρολόι σου;* ‖ *αυτή η ζυγαριά με δείχνει πιο βαρύ κατά δύο κιλά!* ‖ *το θερμόμετρο δείχνει 30°C* ‖ *όταν προγραμματίζεις τα τραγούδια που θέλεις, μια φωτεινή ένδειξη δείχνει τη σειρά με την οποία θα ακουστούν* ♦ (αμετβ) **9.** (ειδικότ) τείνω τον δείκτη· ξεχωρίζω από μακριά το πρόσωπο/πράγμα στο οποίο αναφέρομαι με χειρονομία, νεύμα κ.λπ.. *δεν είναι ευγενικό να δείχνεις με το δάχτυλο* (πβ λ *δακτυλοδεικτούμενος*) **10.** φαίνομαι (με συγκεκριμένο τρόπο) *τη νύχτα η πόλη δείχνει πιο μυστηριώδης, πιο γοητευτική* ‖ *με αυτό το φόρεμα δείχνεις πολύ αδύνατη / πιο νέα* **11.** συμπεριφέρομαι με τρόπο που δημιουργεί συγκεκριμένη εντύπωση: *δείχνεις πολύ ανυπόμονος / νευρικός / ήρεμος / σίγουρος / αδιάφορος* ‖ *δείχνει να το έχει πάρει αψήφιστα / να τον απασχολεί πολύ η γνώμη των άλλων* **12.** (τριτοπρόσ. **δείχνει**) (οικ) φαίνεται *η κατάσταση ~ να ξεκαθαρίζει σιγά-σιγά* ΦΡ (οικ) ***θα δείξει*** (απρόσ) θα φανεί, θα αποδειχθεί, θα ξεκαθαρίσει (οριστικά): *~ ποιος θα κερδίσει μέχρι στιγμής όλα είναι πιθανά* ‖ *του το είπα τόσες φορές, του το εξήγησα, τώρα ~ αν το κατάλαβε τελικώς* (ενν κρίνοντας τις ενέργειές του). — **δείξιμο** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, διώχνω*.
[ΕΤΥΜ μεσν < *ἔ-δειξα* (κατά το σχήμα *έριξα* *ρίχνω*, *έψαξα – ψάχνω* κ.τ ό), αόρ τού αρχ *δείκ-νυ-μι* < I.E. *deik- «δείχνω»», πβ. σανσκρ diçáti «δείχνει», λατ dico «λέγω», dictator «δικτάτορας», γαλλ. dire «λέγω» (< λατ. dicere), ισπ decir, αρχ γερμ zīhan «δείχνω, κατηγορώ», αγγλ. teach «διδάσκω» (αρχική σημ. «δείχνω πώς»), γερμ. zeigen «δείχνω», zeihen «κατηγορώ» κ ά. Ομόρρ. *δεῖγμα*, *δεῖξις (-η)*, *δίκ-η* (βλ λ), *δείκ-της κ.ά*].

> **δείχνω, αλλά... δεικνύω.** Σε αντίθεση με το απλό ρήμα **δεικνύω** (από **δείκνυμι**), το οποίο μεταπλάστηκε σε **δείχνω** (από τον αόριστο *έδειξα*, κατά το σχήμα *έφερα – φέρνω*, *έκαμα* *κάμνω*), ο τύπος *δεικνύω* διατηρήθηκε σε σύνθετα *αποδεικνύω*, *αναδεικνύω*, *υποδεικνύω*, *επιδεικνύω* και (το λογιότ) *καταδεικνύω*

δείχτης (ο) → δείκτης

Δ.Ε.Κ. (το) Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

δέκα (το) {άκλ.} **1.** εννέα συν ένα, ο αριθμός των δαχτύλων δύο χεριών ή δύο ποδιών, ο αριθμός 10 (βλ λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) ΦΡ (α) ***Δέκα Εντολές*** βλ. λ. *εντολή* (β) ***δέκα πληγές τού Φαραώ / τής Αιγύπτου*** βλ. λ. *πληγή* **2.** (ως επίθ) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 10: *~ μήνες / μέρες / λεπτά* **3.** ο ανώτατος βαθμός με τον οποίο βαθμολογούνται οι φοιτητές τής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και οι μαθητές τής πρωτοβάθμιας *πήρε ~ στο διαγώνισμα / στο μάθημα* ‖ *έβγαλε ~ στο πτυχίο*· ΦΡ ***δέκα με τόνο*** (i) βαθμολογία «άριστα» με διάκριση, με έπαινο (ii) (μτφ.) ως επιβράβευση για κάτι που ξεπερνά το άριστο, που γίνεται καλύτερα κι από το προσδοκώμενο *~ δίνουν όλοι στη δημοτική αρχή για τις κυκλοφοριακές ρυθμίσεις*
[ΕΤΥΜ αρχ < I E. *dekm̥ «δέκα», πβ. σανσκρ. dáśa, λατ. decem, γαλλ dix, ισπ. diez, ιταλ. dieci, αγγλ. ten, γερμ zehn κ ά]

Δ.Ε.Κ.Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Κινητών Αξιών

δεκα- κ. **δεκά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δέκα (10) *δεκα-ήμερο*, *δεκα-ετής*, *δεκάτομος*, *δεκα-σύλλαβος* **2.** είναι δέκα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *δεκα-πλάσιος*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (λ χ αρχ. *δεκά-μηνος*, *δεκα-ετής*), που προέρχεται από το αριθμητ. *δέκα* (βλ.λ.)].

δεκάβαθμος, -η, -ο → δεκα-, βαθμος

δεκάδα (η) το σύνολο δέκα ομοειδών μονάδων: *χώρισε τα μολύβια σε δεκάδες* ‖ *παραταχθείτε σε δεκάδες*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεκας, -άδος* < *δέκα*]

δεκαδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει στη δεκάδα ή αποτελείται από δεκάδες **2.** ΜΑΘ (α) ***δεκαδικός αριθμός*** αριθμός που αποτελείται από ακέραιο και δεκαδικό μέρος, όπου το δεκαδικό μέρος παριστάνει τα μέρη μιας μονάδας, αν διαιρεθεί σε υποπολλαπλάσια τού δέκα π χ *0,6* ή *4,7* (β) ***δεκαδικό σύστημα*** σύστημα αρίθμησης και γραφικής παράστασης αριθμών, που βασίζεται στη χρήση των δέκα συμβόλων 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 (γ) ***δεκαδικό μετρικό σύστημα*** σύστημα μέτρων και σταθμών, στο οποίο όλες οι μετρικές μονάδες (μήκους, επιφανείας, ύψους, βάρους κ λπ) έχουν δεκαδική σχέση με τις μονάδες ανώτερης ή κατώτερης τάξης, π χ ένα εκατοστό αποτελείται από 10 χιλιοστά, ένα μέτρο από 100 εκατοστά, ένα χιλιόμετρο από 1.000 μέτρα — **δεκαδικά** επίρρ , **δεκαδικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δεκάς, -άδος* Οι σημερινές σημ. περιλαμβάνουν αποδόσεις τού γαλλ. décimal]

δεκάδραχμο (το) [αρχ] {δεκαδράχμ-ου | -ων} μεταλλικό νόμισμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ δεκάρικο

δεκαεννέα [μτγν.] κ (καθημ) **δεκαεννιά** (το) [μεσν.] {άκλ.} **1.** δεκαοκτώ συν ένα, ο αριθμός 19 (βλ λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 19

δεκαεννιάρης (ο) {δεκαεννιάρηδες}, **δεκαεννιάρα** (η) {χωρ. γεν πληθ } πρόσωπο ηλικίας δεκαεννέα ετών ΣΥΝ δεκαεννιάχρονος (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ < *δεκαεννιά* + παραγ επίθημα *-άρης* (βλ.λ)].

δεκαεξαβάλβιδος, -η, -ο ΤΕΧΝΟΛ **1.** αυτός που έχει δεκαέξι βαλβίδες **2.** (αυτοκίνητο) που έχει δεκαέξι βαλβίδες, τέσσερεις σε καθέναν από τους κυλίνδρους τού κινητήρα (δύο εισαγωγής και δύο εξαγωγής καυσίμου) αυτό επιτρέπει τον καλύτερο καθαρισμό τού κυλίνδρου από τα καυσαέρια και την εισροή καθαρού μείγματος βενζίνης και αέρα για την καλύτερη καύση και απόδοση τού κινητήρα.

δεκαεξάκτινος, -η, -ο αυτός που έχει δεκαέξι ακτίνες

δεκαεξάρης (ο) {δεκαεξάρηδες}, **δεκαεξάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ } πρόσωπο ηλικίας δεκαέξι ετών ΣΥΝ δεκαεξαετής, δεκαεξάχρονος (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ < *δεκαέξι* + παραγ. επίθημα *-άρης* (βλ.λ.)]

δεκαεξασέλιδος, -η, -ο [1888] **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαέξι σελίδες *~ φυλλάδιο / προκήρυξη* **2.** ***δεκαεξασέλιδο*** (το) το τυπογραφικό φύλλο που διπλώνεται σε δεκαέξι σελίδες

δεκαεξασύλλαβος, -η, -ο [1852] ΜΕΤΡ αυτός που αποτελείται από δεκαέξι συλλαβές: *~ στίχος*

δεκαέξι (το) {άκλ } **1.** δεκαπέντε συν ένα, ο αριθμός 16 (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 16 *~ μαθητές*.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *δεκαέξ* < *δέκα* + *ἕξ*].

δεκαεπτά κ. **δεκαεφτά** (το) [μτγν] {άκλ } **1.** δεκαέξι συν ένα, ο αριθμός 17 (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 17.

δεκαεπτασύλλαβος, -η, -ο κ **δεκαεφτασύλλαβος** **1.** αυτός που

έχει δεκαεπτά συλλαβές **2.** ΜΕΤΡ (ως ουσ.) ο στίχος που αποτελείται από δεκαεπτά συλλαβές

δεκαετηρίδα (η) → δεκα-, -ετηρίδα

δεκαετής, -ής, -ές → δεκα-, -ετής

δεκαετία (η) → δεκα-, -ετία

δεκαεφτάρης κ. **δεκαεπτάρης** (ο) {δεκαεφτάρηδες}, **δεκαεφτάρα** κ **δεκαεπτάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαεπτά ετών ΣΥΝ δεκαεπταετής, δεκαεπτάχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκαεφτά + παραγ.* επίθημα *-άρης* (βλ λ.)].

δεκάζω ρ. μετβ {δέκασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα)} δίνω χρήματα ή δώρα, κυρ. σε δικαστή ή μάρτυρα, για να τους εξαγοράσω· δωροδοκώ (πβ. λ. *αδέκαστος*) ΣΥΝ εξαγοράζω, διαφθείρω – **δεκασμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., εφετικός τ τού ρ. *δέκομαι* (διαλεκτ παραλλαγή τού *δέχομαι*) με τη σημ. «κάνω κάποιον να δεχθεί δώρο», συνεπώς «τον δωροδοκώ». Η σύνδεση τής λ. με το αριθμητ. *δέκα* οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία. Βλ κ *αδέκαστος*].

δεκαήμερος, -η, -ο → δεκα-, -ήμερος

δεκαθέσιος, -α, -ο → δεκα-, -θέσιος

δέκαθλο (το) {*δεκάθλου | χωρ. πληθ.*} *σύνθετο αθλητικό αγώνισμα* στίβου, που περιλαμβάνει δέκα αθλήματα· δρόμο 100, 400, 1 500 μέτρων, 110 μέτρων μετ' εμποδίων, ακόντιο, δίσκο, σφαίρα, σφύρα, άλμα εις ύψος, άλμα εις μήκος (πβ λ. *πένταθλο*). –- **δεκαθλητής** (ο).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. decathlon. Εν αντιθέσει προς το αρχ. *πένταθλον*, το δέκαθλο είναι νεότερο αγώνισμα].

δεκάκιλος, -η, -ο → δεκα-, -κιλος

δεκάκις επίρρ. → δεκα-, -άκις

δεκάκλινος, -η, -ο → δεκα-, -κλινος

δεκάλεπτο (το) [1833] {δεκαλέπτ-ου | -ων} **1.** χρονικό διάστημα δέκα λεπτών τής ώρας· *θ' αρχίσουμε σε ένα ~* • **2.** (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών τής δραχμής, δεκάρα.

δεκάλεπτος, -η, -ο → δεκα-, -λεπτος

δεκάλιτρος, -η, -ο → δεκα-, -λιτρος

δεκάλογος (ο) [μτγν] {δεκαλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** ΘΡΗΣΚ ***Δεκάλογος*** (ο) ο κατάλογος των Δέκα Εντολών, που αποκαλύφθηκαν από τον Θεό στον Μωυσή (βλ. λ. *εντολή*, ΠΙΝ) ΣΥΝ Δέκα Εντολές **2.** (κατ' επέκτ) κάθε κανόνας που περιλαμβάνει δέκα διατάξεις, οδηγίες, συμβουλές κ λπ.. *ο ~ τής ευτυχίας / τής υγείας.*

δεκαμελής, -ής, -ές → δεκα-, -μελής

δεκαμερής, -ής, -ές → δεκα-, -μερής

δεκάμετρος, -η, -ο → δεκα-, -μετρος

δεκάμηνος, -η, -ο → δεκα-, -μηνος

δεκανέας (ο/η) [1833] {δεκαν-είς, -έων} κατώτερος βαθμοφόρος τού Στρατού Ξηράς (βλ λ. *βαθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκανεύς* < μτγν *δεκανός* (λ. τής μακεδονικής στρατιωτικής ορολογίας) < αρχ. *δέκα* Βλ κ. *δεκανίκι.*

δεκανίκι (το) {δεκανικ-ιού | -ιών} **1.** ψηλό ραβδί με οριζόντιο στήριγμα στο πάνω μέρος, όπου στηρίζουν τη μασχάλη τους οι ανάπηροι και γενικότ. αυτοί που χρειάζονται υποστήριγμα κατά το βάδισμα ΣΥΝ πατερίτσα **2.** (μτφ) αυτός που προσφέρει βοήθεια, υποστήριξη: *οι σοσιαλιστές κατηγόρησαν το κόμμα αυτό ως ~ τής Δεξιάς* **3.** ΕΚΚΛΗΣ (λαϊκ.) η ποιμαντορική ράβδος τού επισκόπου.
[ΕΤΥΜ < μεσν *δεκανίκι(ο)ν* < μτγν *δεκανός* «ο επί κεφαλής δέκα ανδρών» < αρχ *δέκα* Σύμφωνα με τα ετυμ στοιχεία, ως *δεκανίκι* χαρακτηριζόταν αρχικώς η ράβδος των *δεκανῶν*, ενώ μεσν. είναι η σημ «υποστήριγμα, μπαστούνι αναπήρου»]

δεκαοκτώ (το) [μτγν.] {άκλ } **1.** δεκαεπτά συν ένα, ο αριθμός 18 (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 18

δεκαοχτάρης (ο) {δεκαοχτάρηδες}, **δεκαοχτάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαοκτώ ετών ΣΥΝ δεκαοκταετής, δεκαοκτάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκαοχτώ* + παραγ επίθημα *-άρης*].

δεκαοχτούρα (η) → δεκοχτούρα

δεκαπενθημερία (η) [1888] {δεκαπενθημεριών} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών, το δεκαπενθήμερο (βλ λ.).

δεκαπενθήμερο (το) [1816] {δεκαπενθημέρ-ου | -ων} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ημερών *οι υπάλληλοι έλαβαν τις αποδοχές τού δεκαπενθημέρου* ΣΥΝ δεκαπενθημερία

δεκαπενθήμερος, -η, -ο [1853] **1.** αυτός που έχει διάρκεια δεκαπέντε ημερών. *~ διακοπές* **2.** (για έντυπα, περιοδικά κ.λπ) αυτός που εκδίδεται κάθε δεκαπέντε ημέρες **3. *δεκαπενθήμερο*** (το) βλ.λ

δεκαπενταετία (η) [1816] {δεκαπενταετιών} το χρονικό διάστημα δεκαπέντε ετών. *έκλεισε ~ στη δουλειά και έφυγε με μειωμένη σύνταξη* — **δεκαπενταετής,** -ής, -ές

δεκαπενταμελής, -ής, -ές [1843] {δεκαπενταμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη **2. *δεκαπενταμελές*** (το) μαθητικό συμβούλιο γυμνασίου ή λυκείου, που αποτελείται από δεκαπέντε μέλη, τα οποία εκλέγονται κάθε χρόνο από το σύνολο των μαθητών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

δεκαπεντάρης (ο) {δεκαπεντάρηδες}, **δεκαπεντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκαπέντε ετών ΣΥΝ δεκαπενταετής, δεκαπεντάχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ. < *δεκαπέντε + παραγ* επίθημα *-άρης*].

δεκαπενταριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ ***καμιά δεκαπενταριά*** περίπου δεκαπέντε. *ήταν ~ καλεσμένοι* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκαπέντε* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

δεκαπεντασύλλαβος, -η, -ο [1835] **1.** αυτός που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές **2.** ΜΕΤΡ ***δεκαπεντασύλλαβος*** (ο) ο στίχος που αποτελείται από δεκαπέντε συλλαβές, ο εθνικός στίχος τής νεοελληνικής ποίησης ΣΥΝ πολιτικός στίχος.

Δεκαπενταύγουστος (ο) η εορτή τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου στις 15 Αυγούστου

δεκαπέντε (το) [μτγν] {άκλ.} **1.** δεκατέσσερα συν ένα, ο αριθμός 15 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 15· *~ άνθρωποι / πέτρες / μήλα*

δεκαπλασιάζω ρ. → δεκα-, -πλασιάζω

δεκαπλασιασμός (ο) → δεκα-, -πλασιασμός

δεκαπλάσιος, -α, -ο → δεκα-, -πλάσιος

δεκαπλάσια / -ίως επίρρ → δεκα-, -πλάσια / -ίως

δεκαπλός, -ή, -ό → δεκα-, -πλός

δεκάρα (η) {δύσχρ. δεκαρών} **1.** (παλαιότ.) νόμισμα αξίας δέκα λεπτών τής δραχμής **2.** (ειρων.) ασήμαντο χρηματικό ποσό· *διέρρηξε το ταμείο, αλλά δεν βρήκε ~* ΦΡ (α) ***δεν δίνω δεκάρα*** αδιαφορώ εντελώς: *~ αν θα έρθει μαζί μας ή όχι* ΣΥΝ δεν μου καίγεται καρφί (β) ***τής δεκάρας*** χωρίς αξία, ασήμαντος· *ρούχο / έργο ~* (γ) (εμφατ.) ***δεκάρα τσακιστή*** καθόλου χρήματα· *δεν έχω ~* (βλ κ λ. *πεντάρα*) — (υποκ.) **δεκαρούλα** κ **δεκαρίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

δεκάρης (ο) → δεκα-, -άρης

δεκάρι (το) {δεκαρ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ) το δεκάρικο ΣΥΝ δεκάδραχμο **2.** το χαρτί τράπουλας που αντιστοιχεί στον αριθμό 10: *έχω δύο ~ κι έναν άσο* **3.** ο βαθμός 10 στην αξιολόγηση τής επίδοσης μαθητών, σπουδαστών, αθλητών κ λπ., το άριστα (στη δεκάβαθμη κλίμακα).

δεκαριά (η) {χωρ πληθ.} στη ΦΡ ***καμιά δεκαριά*** περίπου δέκα: *θα λείψω για ~ μέρες* (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ μεσν < *δέκα* + παραγ επίθημα *-αριά* (βλ.λ)].

δεκάρικο (το) (καθημ) κέρμα αξίας δέκα δραχμών ΣΥΝ δεκάδραχμο. — (υποκ.) **δεκαρικάκι** (το)

δεκάρικος, -η, -ο **1.** (παλαιότ.) αυτός που είχε αξία μίας δεκάρας, δηλ. δέκα λεπτών τής δραχμής: *~ ποτό / καφές* **2. *δεκάρικο*** (το) βλ λ **3. *δεκάρικος*** (ο) ανούσιος, ανόητος λόγος· *εκφώνησε έναν ~ || έβγαλε έναν πανηγυρικό ~*
[ΕΤΥΜ Η σημ *δεκάρικος (λόγος)* οφείλεται στον Αθηναίο Βδελόπουλο, ο οποίος στις αρχές τού 20ού αι. κήρυττε το ευαγγέλιο στις πλατείες, ζητώντας ως αμοιβή ή ελεημοσύνη ένα νόμισμα των 10 λεπτών από τους ακροατές].

δεκαρολόγος [1895] **1.** πρόσωπο που χρηματίζεται με αναξιοπρεπή τρόπο και για ευτελή ποσά ΣΥΝ αναξιοπρεπής, μικροπρεπής **2.** πρόσωπο που στις συναλλαγές του είναι εξαιρετικά φειδωλός, τσιγγούνης — **δεκαρολογία** (η) [1889], **δεκαρολογώ** ρ [1891] {-είς. }

δεκασέλιδος, -η, -ο → δεκα-, -σέλιδος

δεκασμός (ο) → δεκάζω

δεκάστιχος, -η, -ο → δεκα-, -στιχος

δεκασύλλαβος, -η, -ο → δεκα-, -σύλλαβος

δέκατα (τα) [μτγν.] {δεκάτων} **1.** (για θερμομετρική κλίμακα) οι γραμμές που φέρει η πλάκα τού θερμομέτρου **2.** (συνεκδ.) λίγος πυρετός, που ανεβάζει τον υδράργυρο τού θερμομέτρου κατά μερικές γραμμές· *ευτυχώς δεν έχει πολύ πυρετό, αλλά έχει ανεβάσει ~ || έχει ~ και δεν αισθάνεται καλά*

δεκατεσσάρης (ο) {δεκατεσσάρηδες}, **δεκατεσσάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο ηλικίας δεκατεσσάρων ετών ΣΥΝ δεκατετραετής, δεκατετράχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *δεκατέσσερα + παραγ* επίθημα *-άρης*]

δεκατέσσερα (το) [μεσν.] {άκλ.} δεκατρία συν ένα, ο αριθμός 14 (βλ λ. *αριθμός*, ΠΙΝ)

δεκατέσσερεις, -εις, -α {δεκατεσσάρων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 14 ΦΡ (α) (μτφ) ***τα μάτια σου δεκατέσσερα!*** να είσαι σε εγρήγορση, *να είσαι πολύ προσεκτικός. ~ μ' αυτούς, γιατί κλέβουν!* (β) ***περνάω (κάποιον) γενεές δεκατέσσερεις*** βλ. λ *γενεά.* Επίσης (λαϊκ.) **δεκατέσσεροι,** -ες, -α
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δεκατέσσαρες* < *δέκα + τέσσαρες*]

δεκατετράστιχο (το) [1891] το ποίημα που αποτελείται από δεκατέσσερεις στίχους, λ χ. το σονέτο (που περιλαμβάνει δύο τετράστιχες και δύο τρίστιχες στροφές).

δεκατημόριο (το) [αρχ] {δεκατημορί-ου | -ων} καθένα από τα δέκα ίσα μέρη ενός συνόλου

δεκατιανό (το) ελαφρύ γεύμα μεταξύ τού πρωινού και τού μεσημεριανού, κολατσιό.

δεκατίζω ρ μετβ {δεκάτισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ σωρεία θανάτων, μεγάλες απώλειες και καταστροφές *οι κάτοικοι τής περιοχής δεκατίστηκαν από την επιδημία || η αστυνομία δεκάτισε τη συμμορία* (βλ κ λ *αποδεκατίζω*) – **δεκατισμός** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *δέκατον* (ουδ τού αρχ. επιθ *δέκατος*). Το μεσν. ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «προσφέρω στον Θεό το δέκατο των υλικών αγαθών που παράγω», με αφετηρία ανάλογη διευθέτηση τού Μωσαϊκού Νόμου].

δεκατόμετρο (το) [1869] το ένα δέκατο τού μέτρου ΣΥΝ παλάμη, υποδεκάμετρο

δεκάτομος, -η, -ο → δεκα-, -τόμος

δέκατος, -η (λόγ. *δεκάτη*), -ο (επίσης γράφεται 10ος στην αραβική αρίθμηση, Ι΄ ή ι΄ στην ελληνική και Χ στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δέκα (10): *βρισκόμαστε στο δέκατο μάθημα τού βιβλίου* **2. δέκατος** (ο) {δεκάτου} ο δέκατος μήνας τού έτους, ο Οκτώβριος· *θα συναντηθούμε από 1/10 (πρώτης δεκάτου)* **3. *δεκάτη*** (η) (α) η δέκατη ημέρα κάθε μήνα: *προ τής 10ης Αυγούστου δεν θα φύγουμε για διακοπές* (β) το ένα δέκατο εισοδήματος, παραγωγής, προϊόντων ή άλλων αγαθών (γ) (παλαιότ.) *(φόρος τής δεκάτης)* σύστημα φορολογίας που συνίστατο στην υποχρεωτική εισφορά τού ενός δεκάτου τής παραγωγής ή τού εισοδήματος **4. δέκατο** (το) {δεκάτ-ου | -ων} το ένα δέκατο καθένα από τα δέκα ίσα μέρη, στα

οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ κ λ *αριθμός*, ΠΙΝ.)
[ETYM αρχ. < I.E *dekm̥-to-s < dekm̥ «δέκα», πβ. σανσκρ. daśát, αρχ. σλαβ. desętŭ, γοτθ taihunda κ ά.]

δέκατος έβδομος, -η (κ λόγ. *εβδόμη*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεπτά (17) (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ)

δέκατος έκτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαέξι (16) (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ)

δέκατος ένατος, -η (κ. λόγ *ενάτη*). -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαεννέα (19) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

δέκατος όγδοος, -η (κ. λόγ *ογδόη*). -ο, αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαοκτώ (18) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ)

δέκατος πέμπτος, -η. -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκαπέντε (15) (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ).

δέκατος τέταρτος, -η (κ λόγ. *τετάρτη*), -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατέσσερα (14) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

δέκατος τρίτος, -η, -ο αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δεκατρία (13) (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ)

δεκατρείς, -είς. -ία [αρχ] {δεκατριών} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 13. ~ *άνδρες / παιδιά* (βλ λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

δεκατρία (το) [μτγν.] {άκλ.} δώδεκα συν ένα, ο αριθμός 13 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

δεκατριάρης (ο) {δεκατριάρηδες}, **δεκατριάρα** (η) (σημ 1) {χωρ γεν πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας δεκατριών ετών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) ΣΥΝ δεκατριάχρονος • **2.** αυτός που έχει δεκατρείς επιτυχίες (δεκατριάρι) στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ: *βρέθηκαν δύο ~, που κερδίζουν από 2 000.000 δρχ.*
[ETYM < *δεκατρία* + παραγ επίθημα *-άρης*]

δεκατριάρι (το) {χωρ γεν } σύνολο από δεκατρείς σωστές προβλέψεις σε διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)

δεκαχίλιαρο (το) χαρτονόμισμα αξίας δέκα χιλιάδων δραχμών

δεκάχρονος, -η. -ο → δεκα-, -χρονος

δεκάωρος, -η. -ο → δεκα-, -ωρος

δεκαώροφος, -η, -ο → δεκα-, -ώροφος

δεκεμβριανός, -ή. -ό [1896] **1.** αυτός που συμβαίνει ή συνέβη τον Δεκέμβριο: ~ *χιόνι / κρύο / καιρός* **2.** ΙΣΤ ***Δεκεμβριανά*** (τα) η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ δυνάμεων τού Ε.Α.Μ.-Ε.ΛΑ.Σ. και στρατιωτικών δυνάμεων τής ελληνικής κυβέρνησης και των Άγγλων τον Δεκέμβριο τού 1944 (πβ *Απριλιανά*. λ. *απριλιανός*, κ. *Ιουλιανά*. λ. *ιουλιανός*). Επίσης **δεκεμβριάτικος,** -η, -ο (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απριλιανός*.

Δεκέμβριος (ο) {Δεκεμβρίου} ο δωδέκατος μήνας τού έτους και ο πρώτος τού χειμώνα (μαζί με τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης (καθημ) **Δεκέμβρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μήνας, Οκτώβριος*.
[ETYM μτγν. αρχική σημ. «δέκατος», < λατ December < decem + επίθημα -ber· «ο δέκατος μήνας» (τού ρωμαϊκού ημερολογίου). ο οποίος διατήρησε την ονομασία του ακόμη και όταν πέρασε στη δωδέκατη θέση το 1564. οπότε ορίστηκε ο Ιανουάριος και όχι ο Μάρτιος ως πρώτος μήνας τού έτους].

Δ.Ε.Κ.Ο. (οι) Δημόσιες Επιχειρήσεις Και Οργανισμοί· δημόσια νομικά πρόσωπα τα οποία διέπονται καταρχήν από το ιδιωτικό δίκαιο. ιδρύονται με περιουσιακά στοιχεία τού Δημοσίου για την επιδίωξη σκοπών με ανάπτυξη επιχειρηματικής (δημόσιες επιχειρήσεις) ή παραγωγικής δραστηριότητας (ΟΤΕ, ΔΕΗ, ΕΛΤΑ, ΟΣΕ, ΕΥΔΑΠ. ΗΛΠΑΠ)

δεκοχτούρα κ. **δεκαοχτούρα** (η) {χωρ γεν. πληθ.} αγριοπερίστερο με χαρακτηριστική κραυγή, που ακούγεται σαν «δεκοχτώ».
[ETYM < *δεκοχτώ* (< *δεκαοχτώ*) + *-ούρα*, από παρετυμολ. σύνδεση με την κραυγή τού πτηνού].

δέκτης (ο) {δεκτών} **1.** (α) (γενικά) αυτός που δέχεται (κάτι): *έγινε ~ πολλών παραπόνων* || *ο ~ τού γλωσσικού μηνύματος κατά την επικοινωνία δύο ομιλητών* ΣΥΝ λήπτης, αποδέκτης, παραλήπτης ΑΝΤ δότης, πομπός (β) (για πρόσ) αυτός που έχει την ικανότητα και την ευαισθησία να αντιλαμβάνεται ιδέες, μηνύματα κ.λπ.. *οι μεγάλοι ποιητές είναι δέκτες των μηνυμάτων τής εποχής τους* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ή διάταξη κατάλληλη για να λαμβάνει σήματα μέσω ραδιοκυμάτων και να τα μετατρέπει στην αρχική ή την επιθυμητή μορφή πληροφορίας (ήχο, εικόνα κ λπ): *ο τηλεοπτικός ~* ΑΝΤ πομπός.
[ETYM αρχ < *δέχομαι*. Ο τεχνολ όρ. αποδίδει το αγγλ receiver].

δεκτικός, -ή. -ό {χωρ πληθ } (λόγ.) (+γεν) αυτός που μπορεί να δεχθεί ή να γίνει δεκτός. που δεν αποκλείει (κάτι): ~ *νους / ψυχή* (ευαίσθητη σε μηνύματα και ιδέες) || *γενικά, είναι ~ νέων απόψεων και τάσεων* ΣΥΝ επιδεκτικός ΑΝΤ ανεπίδεκτος
[ETYM. αρχ. < *δέκτης*]

δεκτικότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ } η τάση ή η ετοιμότητα αποδοχής (στοιχείων) χωρίς απόρριψη ή αποδοκιμασία: *απαιτείται ~ εκ μέρους των πολιτών, για να περάσουν τα νέα μέτρα*

δεκτός, -ή, -ό κ. (λαϊκότ.) **δεχτός** **1.** αυτός που τον δέχεται κανείς, που δεν απορρίπτεται: *η πρόταση / άποψη / αίτηση / παραίτηση / προσφορά έγινε ~* || *η διοίκηση έκανε δεκτό το αίτημα των εργαζομένων* ΣΥΝ αποδεκτός, ευπρόσδεκτος ΑΝΤ απαράδεκτος. απορριπτέος **2.** (ειδικότ.) (για πρόσ) αυτός τον οποίο δέχεται σε ακρόαση προϊστάμενη αρχή: *η αντιπροσωπία / επιτροπή θα γίνει ~ από τον πρωθυπουργό* **3.** ***δεκτή*** (η) ως ένδειξη σε συναλλαγματικές. που τοποθετείται στο τέλος τού κειμένου και πάνω από την υπογραφή τού αποδέκτη **4.** ως καταφατική απάντηση για κάτι που έγινε αποδεκτό: *–Προτείνω, λοιπόν, την αλλαγή στο σύστημα επιλογής προσωπικού –Δεκτόν!*
[ETYM μτγν. < αρχ *δέχομαι*].

δελεάζω ρ. μετβ. {δελέασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (μτφ.) παρασύρω με ελκυστικά μέσα: *τα χρήματα τον δελέασαν και τελικά υποχώρησε στις προτάσεις τους* || *~ κάποιον με υποσχέσεις* ΣΥΝ σαγηνεύω. πλανεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.
[ETYM αρχ < *δέλεαρ*]

δέλεαρ (το) {δελέατος συνήθ μόνο σε ονομ κ. αιτ. εν } θελκτικό μέσο με το οποίο παρασύρεται κανείς. *η προοπτική τού εύκολου κέρδους αποτέλεσε το ~ για την προσέλκυση πολλών μικροεπενδυτών στο χρηματιστήριο* ΣΥΝ θέλγητρο. δόλωμα.
[ETYM αρχ. (γεν. *δελέα-τος*) < **δέλεϜαρ* < θ **δελεϜ-*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E *g^{w}el- «καταπίνω», πβ. λατ gula «λάρυγγας», ισπ gula «λαιμαργία». γερμ Kehle «λάρυγγας», ρωσ glot «γουλιά» κ ά. Η σύνδεση με το ουσ *δόλος* οφείλεται σε παρετυμολογία]

δελεασμός (ο) [αρχ.] ο επηρεασμός (κάποιου) με ελκυστικά μέσα: *ο ~ των ψηφοφόρων με υποσχέσεις* ΣΥΝ σαγήνευση.

δελεαστικός, -ή, -ό [μτγν] ικανός ή κατάλληλος να παρασύρει και να εξαπατά: ~ *πρόταση / υπόσχεση / όρος / προσφορά* ΣΥΝ. ελκυστικός. θελκτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός, πλάνος ΑΝΤ απωθητικός — **δελεαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **δελεαστικότητα** (η) [1894].

δελής (ο) → ντελής

δέλτα (το) {άκλ.} Δ, δ **1.** το τέταρτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου **2.** (συνεκδ.) καθετί που έχει το σχήμα κεφαλαίου δέλτα, δηλ. ισόπλευρου ή ισοσκελούς τριγώνου **3.** έκταση γης στις εκβολές ποταμού, που σχηματίζει τρίγωνο: *το ~ τού Νείλου* (βλ. κ λ *αριθμός*).
[ETYM αρχ. < σημιτ. dālet / délet «θύρα»]

δελτάριο (το) {δελταρί-ου | -ων} μικρό λεπτό έντυπο που αποστέλλεται συνήθ. χωρίς ταχυδρομικό φάκελο. *ταχυδρομικό / επιστολικό ~*.
[ETYM < μτγν *δελτάριον*, υποκ. τού αρχ *δέλτος*, βλ. κ. *δελτίο*].

δελτίο (το) **1.** (γενικά) έντυπο που παρέχει οδηγίες ή πληροφορίες για ορισμένο σκοπό: *ενημερωτικό ~* **2.** (α) συνοπτική έκθεση που προορίζεται για ανακοίνωση: *μετεωρολογικό ~* || *~ Τύπου* (β) (ειδικότ) η τηλεοπτική ή ραδιοφωνική εκπομπή στην οποία μεταδίδονται ειδήσεις ή ειδικές πληροφορίες *το κεντρικό ~ ειδήσεων τού σταθμού* || *η μετάδοση τού ~ καιρού / τού μετεωρολογικού ~* **3.** τίτλος άρθρων εφημερίδας ή περιοδικού που πραγματεύεται ειδικό θέμα: *οικονομικό / εμπορικό ~* **4.** περιοδικό ή εφημερίδα που εκδίδεται από σωματείο ή σύλλογο και πραγματεύεται ειδικό θέμα *~ Εκπαιδευτικού Ομίλου* **5.** (α) (γενικά) ορθογώνια διαγραμμισμένη κάρτα ή ειδικά κομμένο λευκό χαρτί. στο οποίο καταγράφονται πληροφορίες (β) (ειδικότ.) ειδικό έντυπο το οποίο πιστοποιεί κάτι: *η έκδοση δελτίου εγγραφής τού αθλητή στην ομοσπονδία* || *το ~ και το συμβόλαιο τού παίκτη είναι έτοιμα* || *~ αστυνομικής ταυτότητας* ΦΡ (α) ***δελτίο τροφίμων / βενζίνης*** ειδική κάρτα που επιτρέπει στον κάτοχο να αγοράζει αγαθά που δεν πωλούνται ελεύθερα στην αγορά ή βρίσκονται σε έλλειψη (β) (μτφ.) ***με το δελτίο*** με φειδώ. πολύ μετρημένα: *τους έδιναν ψωμί ~* (γ) ***δελτίο εισόδου*** το εισιτήριο (δ) ***δελτίο εξόδου*** το εξιτήριο (ε) ***δελτίο παροχής υπηρεσιών*** (συντομ. Δ.Π.Υ.) μπλοκ με σφραγισμένα στελέχη τα οποία συμπληρώνει και κόβει όποιος παρέχει υπηρεσίες (ελεύθερος επαγγελματίας)· (συνεκδ) το στέλεχος που κόβεται από το μπλοκ: *πληρώνεται με ~* || *εκδίδει / κόβει ~* (στ) ***τεχνικό δελτίο*** δελτίο με ανάλυση στοιχείων για τους συντελεστές και τα στάδια υλοποίησης ερευνητικού προγράμματος.
[ETYM. < αρχ. *δελτίον*, υποκ. τού *δέλτος* «πίνακας για γράψιμο», αβεβ. ετύμου Η σύνδεση με το ρ. *δαιδάλλω* «επεξεργάζομαι με τέχνη» (βλ. λ. *δαίδαλος*) σε συσχετισμό με το λατ. dolo «πελεκώ, κόβω» δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι οι ομόρρ. γερμ. λ. σημαίνουν «σκηνή», πβ αρχ γερμ. zelt, αρχ. αγγλ. teld κ ά. Πιθανότερη φαίνεται η άποψη ότι η λ. (όπως και το γράμμα *δέλτα* τού αλφαβήτου) είναι σημιτικό δάνειο από εβρ délet «θύρα», αλλά και «πινακίδα» (πβ φοιν. dlt). Ορισμένες σύγχρονες σημ αποδίδουν το γαλλ. bulletin].

δελτιογράφηση (η) [1883] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταγραφή βιβλίων ή άλλου υλικού σε δελτία ΣΥΝ αποδελτίωση.

δελτιογράφος (ο) [1878] **1.** αυτός που καταγράφει υλικό σε δελτία **2.** (ειδικότ.) υπάλληλος τής Βουλής που συντάσσει το περιληπτικό δελτίο των πρακτικών της, το οποίο διανέμεται στον Τύπο

δελτιοθήκη (η) {δελτιοθηκών} ειδική θήκη για τη φύλαξη δελτίων.

δελτοειδής (ο) {δελτοειδ-ούς | -είς} ΑΝΑΤ μυς τής περιοχής τού ώμου που έχει σχήμα δέλτα
[ETYM μτγν. (πρωτοαπαντά στον γιατρό Γαληνό) < *δέλτα* + *-ειδής*].

δέλτος (η) **1.** πίνακας για γράψιμο: *οι δώδεκα ~ τής ρωμαϊκής νομοθεσίας* (η δωδεκάδελτος. βλ.λ.) || *μυστικαί ή ιεραί ~* (κώδικες που χρησιμοποιούσε η Εκκλησία) **2.** γραπτό μνημείο με ιστορική αξία. *οι χρυσές ~ τής ιστορίας*.
[ETYM. αρχ., βλ λ. *δελτίο*].

δελφινάριο (το) {δελφιναρί-ου | -ων} χώρος ειδικά διαμορφωμένος που περιλαμβάνει δεξαμενή για επιδείξεις εκπαιδευμένων δελφινιών
[ETYM. Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Delphinarium, άσχετο από το μτγν. *δελφινάριον* «μικρό δελφίνι»]

δέλφινας (ο) [μεσν] μεγαλόσωμο αρσενικό δελφίνι.

δελφίνι (το) {δελφιν-ιού | -ιών} **1.** μεγαλόσωμο και ογκώδες θαλάσσιο κήτος, που θεωρείται από τα εξυπνότερα θηλαστικά (λόγω τής ανάπτυξης τού εγκεφάλου του) και χαρακτηρίζεται από φιλικότητα προς τον άνθρωπο· έχει σώμα σχήματος που του επιτρέπει να κολυμπά εξαιρετικά γρήγορα, ισχυρά πτερύγια στον θώρακα. στενό μέτωπο και μυτερό ρύγχος **2.** (συνεκδ) διακοσμητικό μοτίβο (ζωγραφικό, γλυπτό, εγχάρακτο κ.λπ.) που παριστάνει το δελφίνι ή κεφαλή δελφινιού **3.** (μτφ.) αυτός που κολυμπά γρήγορα και με χάρη • ΦΡ ***ιπτάμενο δελφίνι*** βλ. λ. *ιπτάμενος, υδροπτέρυγο*. — (υποκ.) **δελφινάκι** (το), **δελφινοειδής,** -ής, -ές [μτγν].
[ETYM < μτγν *δελφίν, -ῖνος* < αρχ *δελφίς* (ίσως αρχική σημ. «γουρουνάκι τής θάλασσας»), που συνδ με το ουσ. *δέλφαξ* «γουρουνάκι», πιθ εξαιτίας τής μορφής του. Τόσο το *δελφίν* όσο και το *δέλφαξ* ανάγονται στο ουσ. *δελφύς (-ύος)*, το οποίο προσδιορίζει κάθε νεογέννη-

το ζώο, αλλά και γενικά τη «μήτρα» (βλ. κ λ *ἀδελφός*)]

δελφίνος (ο) **1.** (παλαιότ.) (α) ηγεμόνας παλαιάς γαλλικής επαρχίας (δελφινάτου) (β) (από τον 14ο αι.) ο διάδοχος τού γαλλικού θρόνου **2.** (συνήθ) κάθε επίδοξος διάδοχος ή διεκδικητής ανώτερων πολιτικών ή άλλων αξιωμάτων *πόλεμος δελφίνων για τη διαδοχή στο κόμμα.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. dauphin (< λατ. delphinus < μτγν. *δελφίν* «δελφίνι»). Τον τίτλο τού *δελφίνου* απέδιδαν στους διαδόχους τού γαλλ. θρόνου από το 1350 ώς το 1830. Η ιστορία τού τίτλου αρχίζει από τον 12ο αι , όταν ένας φεουδάρχης χρησιμοποίησε το δελφίνι ως σύμβολο τής εξουσίας του στην περιοχή του, η οποία ονομάστηκε *δελφινάτο* (γαλλ Dauphiné) Όταν ο Κάρολος Ε' τής Γαλλίας. ηγεμόνας εκείνης τής περιοχής, ανακηρύχθηκε βασιλιάς το 1364. παραχώρησε στον γυιο και διάδοχό του το δελφινάτο του. δίνοντάς του συγχρόνως την ονομασία *δελφίνος*. η οποία επικράτησε έκτοτε σε όλους τους διαδόχους]

Δελφοί (οι) πόλη τής Κ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας, στη ΝΔ. πλευρά τού Παρνασσού κατά την αρχαιότητα σημαντικότατο πολιτικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό κέντρο, ονομάστηκαν «ομφαλός τής Γης» και απετέλεσαν την έδρα περίφημου μαντείου τού Απόλλωνα: *το μαντείο των ~.* – **δελφικός,** -ή. -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ τοπωνύμιο. Υποστηρίζεται βάσιμα ότι η περιοχή ονομαζόταν αρχικώς **Δελφύς* «μήτρα, κοιλιά» (πιθ. λόγω τού σχήματός της ή επειδή εκεί λατρευόταν κατά τη μυκηναϊκή εποχή η μητέρα-θεά Γη). οπότε η λ *Δελφοί* (< **ΔελφFοί*) θα προσδιόριζε αρχικά τους κατοίκους τής περιοχής].

Δελχί (το) {λόγ. Δελχίου} η πρωτεύουσα τής Ινδίας
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. (New) Delhi (οπτικό δάνειο) < χίντι Delhī «κατώφλι», πιθ. λόγω τής θέσεώς του μεταξύ των ποταμών Ινδού και Γάγγη].

δέμα (το) {δέμ-ατος | -ατα, -άτων} αντικείμενο ή σύνολο αντικειμένων συσκευασμένων και δεμένων με κορδέλα, σχοινί κ λπ έτσι, ώστε να αποτελούν ενιαίο σύνολο: *ανοίγω / ξετυλίγω ~* || *πολύτιμο / πρόχειρο / ταχυδρομικό ~* || *συσκευάζω σε ~* ΣΥΝ πακέτο (υποκ) **δεματάκι** (το), (μεγεθ.) **δεματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δέω / δῶ* «δένω». πβ κ. *ῥέω – ῥεῦμα*]

δέμας (το) (αρχαιοπρ) η εξωτερική μορφή τού ανθρώπου. το σώμα και κυρ. το παράστημα και το ανάστημά του μόνο στη ΦΡ ***μικρός το δέμας*** (Ομήρ. *Ιλ.* Ε 801 *Τυδεύς τοι μικρός μέν ἔην δέμας. ἀλλά μαχητής*) μικρόσωμος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δομή.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *demə-s, μεταπτωτ. βαθμ. Ι.Ε. δισύλλ *demā- «χτίζω – κατοικία». πβ. γοτθ. timrjan «κατασκευάζω (συνήθ με ξύλο)». αγγλ. timber «ξυλεία». γερμ Zimmer «δωμάτιο». zimmern «ξυλουργώ» κ.ά. Ομόρρ αρχ *δέμ-ω* «χτίζω». *δῶ-μα, δόμ-ος, νεό-δμη-τος* κ ά.].

δεματάς (ο) {δεματάδες} (λαϊκ) εργάτης ειδικευμένος στο δέσιμο των αποξηραμμένων φύλλων καπνού

δεμάτι (το) {δεματ-ιού | -ιών} σύνολο από διάφορα πράγματα (ξύλα, στάχυα κ.λπ) σφιχτά δεμένα μεταξύ τους ΣΥΝ δέμα, δέσμη. μάτσο.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δεμάτιον*, υποκ. τού *δέμα*]

δεματιάζω ρ. μετβ [μεσν] {δεμάτιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω δεμάτια, συσκευάζω σε δεμάτια ή δέματα *~ χόρτα / ξύλα / στάχυα.* – **δεμάτιασμα** (το).

Δ.Ε.Μ.Δ. (η) Διεύθυνση Εποπτικών Μέσων Διδασκαλίας

δεν αρνητ μόρ **1.** (πριν από ρηματικούς τύπους σε οριστική) χρησιμοποιώντας την άρνηση *δεν* ο ομιλητής δεσμεύεται ότι είναι αλήθεια γι' αυτόν ότι δεν ισχύει (δεν συμβαίνει. δεν γίνεται, δεν υπάρχει κ.λπ.) αυτό που λέγεται στην πρόταση *ο Μιχάλης ~ είναι ανόητος. είναι έξυπνος* || *~ παίρνω ποτέ ταξί* || *~ έφαγε ακόμη* || *~ είδα τίποτε* **2.** (σε απλή παράθεση δύο προτάσεων με το ίδιο ρήμα, από τις οποίες η πρώτη είναι καταφατική και η δεύτερη αποφατική) σημαίνει (α) με μεγάλη δυσκολία. μόλις και μετά βίας (γίνεται αυτό που δηλώνει το ρήμα): *βγάζει ~ βγάζει τη νύχτα ο θείος του* || *περνούσε ~ περνούσε μέσα από τη στενή πόρτα!* (β) είτε το ένα είτε το άλλο (σε σχέση διάζευξης που υποκρύπτει ωστόσο ισχυρή εναντίωση) *μπορώ ~ μπορώ, πρέπει να πάω!* (δηλ σε οποιαδήποτε περίπτωση, πρέπει να πάω) || *θέλω ~ θέλω, θα αποδεχθώ την πρότασή τους* **3.** (καθημ) (μπροστά από τις ρηματικές φρ λέ(γ)ω, κάθομαι κ ά στην αρχή τού λόγου) για τον σχηματισμό ερωτηματικών φράσεων που δηλώνουν παραίνεση, προτροπή. παράκληση κ.ά : *~ μου λες, τι έγινε χθες;* (δηλ. πες μου, τι έγινε χθες) || *~ κάθεσαι.* (δηλ. κάθισε, σε παρακαλώ) **4.** (ως στοιχείο τού προφορικού λόγου) ***αμ' δε*** (βλ. λ. *αμ*) **5.** (σε ρητορικές ερωτήσεις) για επιβεβαίωση όσων λέμε *θα έρθετε μαζί μας. έτσι ~ είναι.* || *~ σου το 'λεγα ότι θα γίνουν έτσι τα πράγματα,* || *ακριβό ~ είναι;* (είναι ακριβό) **6.** (σε σχήμα λιτότητας) για τη δήλωση θετικής έννοιας μέσω τής αρνήσεως τής αντίθετής της ή για την αναίρεση μιας ήδη αρνητικής έννοιας· *~ είναι ανόητος να πιστέψει ότι μπορεί να συμβαίνουν τέτοια πράγματα* (είναι αρκετά έξυπνος να καταλάβει ότι δεν μπορεί να συμβαίνουν. .) || *~ είναι καθόλου μικρό πράγμα να πετύχεις σε μια τέτοια σχολή* (είναι σπουδαίο πράγμα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *άρνηση.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *οὐδέν* (ουδ. τού *οὐδείς*, βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως αρνητικό μόριο]

> **δεν – δε.** Στην παραδοσιακή – σχολική γραμματική, ακολουθώντας κυρίως μια φωνητική διαφοροποίηση που υπάρχει στην εκφώνηση τού *δεν*, γίνεται διάκριση δύο τύπων: (α) **δεν** μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν ή από άηχο κλειστό / «στιγμιαίο» σύμφωνο *(κ, π, τ)* ή από άηχο προστριβές σύμφωνο *(τσ)* ή από τα συμφωνικά συμπλέγματα ξ (= *κσ*) και ψ (= *πσ*): *δεν αγαπάει δεν έρχεται, δεν καταλαβαίνει δεν πεινάει – δεν τρώει, δεν τσίμπησε, δεν ξέρει δεν ψήσαμε* (β) **δε** σε όλες τις άλλες περιπτώσεις· *δε γελάει – δε βλέπει δε δίνει – δε μιλάει δε νοείται – δε χρησιμοποιεί – δε φεύγει - δε θέλει – δε λέει – δε ρέει δε συμβαίνει – δε ζητάει* Στις περιπτώσεις *δε μπαίνει – δε ντύνεται δε γκρινιάζει*, δηλ μπροστά από τα ηχηρά κλειστά *μπ. ντ, γκ*, η σχολική γραμματική υπαγορεύει τη χρήση τού *-ν*: *δεν μπαίνει – δεν ντύνεται – δεν γκρινιάζει*, αντίθετα προς τα φωνητικώς ισχύοντα στις περιπτώσεις αυτές.
> Στο παρόν λεξικό ακολουθείται μια τάση που υπάρχει στον γραπτό λόγο από πολλούς χρήστες τής Ελληνικής, να διατηρείται το *-ν* τού *δεν* σε όλες τις περιπτώσεις. ασχέτως δηλ. περιβάλλοντος (τού τι σύμφωνο ακολουθεί) Γράφουμε δηλ. πάντοτε **δεν** *δεν γελάει, δεν βλέπει. δεν θέλει, δεν χρησιμοποιεί, δεν φεύγει. δεν λέει, δεν συμβαίνει, δεν ζητάει* κ λπ Έτσι ξεπερνιέται η δυσκολία να γνωρίζει κανείς (πράγμα που δεν συμβαίνει με τον απλό χρήστη τής γλώσσας) μπροστά από ποια σύμφωνα θα πρέπει να παραλείπει το *-ν*! Παράλληλα. ανταποκρίνεται κανείς σε μια γενικότερη φωνητική τάση πολλών ομιλητών να προφέρουν (περισσότερο ή λιγότερο ευκρινώς) το *-ν* και στα «απαγορευμένα» περιβάλλοντα. Επίσης. μπορεί να αξιοποιήσει ακώλυτα στην επικοινωνία του τον σύνδεσμο **δε** *([.] Δεν βλάπτει δε να υποστηρίζει κανείς ότι...)* και να στοιχίσει προς την ανάλογη διατήρηση τού *-ν* στο άρθρο *(τον)*, στην αντωνυμία *(τον)* και στον δείκτη *σαν.*

δένδρο (το) → δέντρο

δενδρόβιος, -ος. -ο [1889] (για ζώα) αυτός που ζει πάνω στα δέντρα.

δενδρογαλή (η) → δεντρογαλιά

δενδροειδής, -ής. -ές [μτγν.] {δενδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με δέντρο κατά το σχήμα και τη μορφή ΣΥΝ δενδρώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

δενδροκαλλιέργεια (η) {δενδροκαλλιεργειών} η συστηματική καλλιέργεια δέντρων (κυρ οπωροφόρων) για εμπορικούς σκοπούς ΣΥΝ δενδροκομία — **δενδροκαλλιεργητής** (ο).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. arboriculture].

δενδροκομείο (το) [1843] έκταση γης, όπου καλλιεργούνται συστηματικά και με επιστημονικές προδιαγραφές δέντρα που προορίζονται για μεταφύτευση

δενδροκομία (η) {χωρ. πληθ } ΒΟΤ κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη, την επιστημονική έρευνα και καλλιέργεια καρποφόρων και καλλωπιστικών δέντρων και θάμνων — **δενδροκόμος** (ο/η) [μτγν], **δενδροκομικός,** -ή. -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν *δενδροκόμος < δένδρον + -κόμος < κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι»]

δενδρολίβανο [μτγν.] κ. **δεντρολίβανο** (το) είδος αρωματικού, θαμνώδους φυτού που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη φαρμακευτική

δενδροστοιχία [1833] κ **δεντροστοιχία** (η) {δενδροστοιχιών} απλή ή διπλή σειρά δέντρων κατά μήκος ενός δρόμου, στο άκρο κήπου, γύρω από πλατεία κ λπ. για προστασία από τον άνεμο, τον ήλιο ή/και για διακόσμηση ΣΥΝ αλέα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*
[ΕΤΥΜ < *δέντρο + -στοιχία < στοίχος* «σειρά, παράταξη», απόδ τού γαλλ allée. Βλ κ *αλέα*]

δενδροτομώ ρ. μετβ {δενδροτομείς. | δενδροτόμ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα} κόβω δέντρα — **δενδροτόμηση** [1895] κ. **δενδροτομία** (η) [μτγν.]. **δενδροτόμος** (ο) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δενδροτομῶ (-έω) < δένδρον + -τομῶ (< τέμνω)*]

δενδροφυτεία [1836] κ **δεντροφυτεία** (η) {δενδροφυτειών} φυτεία δέντρων, τόπος φυτεμένος με (νεαρά κυρ.) δέντρα.

δενδροφυτεύω [1833] κ. **δεντροφυτεύω** ρ μετβ. {δενδροφύτευσα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} φυτεύω με δέντρα. — **δενδροφύτευση** [1884] κ. **δεντροφύτευση** (η).

δενδρόφυτος [μτγν] κ **δεντρόφυτος,** -η, -ο αυτός που έχει πολλά δέντρα, φυτεμένος με δέντρα: *~ τόπος / περιοχή* ΣΥΝ κατάφυτος, δασώδης ΑΝΤ άδεντρος, (μτφ.) γυμνός. φαλακρός

δενδρύλλιο (το) [1835] {δενδρυλλί-ου | -ων} (λόγ.) μικρό δέντρο.
[ΕΤΥΜ < *δένδρο* + υποκ επίθημα *-ύλλιο*, πβ. κ *αλσ-ύλλιο*].

δενδρώδης, -ης, -ες [αρχ.] {δενδρώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει πολλά δέντρα. γεμάτος δέντρα: *~ περιοχή* ΣΥΝ δενδρόφυτος, δασώδης ΑΝΤ άδεντρος. γυμνός. ψιλός **2.** αυτός που έχει το σχήμα και τη μορφή δέντρου· *~ τριανταφυλλιά* ΣΥΝ δενδροειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες*

δεντρί (το) {δεντρ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ -λογοτ.) το δέντρο
[ΕΤΥΜ < μτγν *δενδριον*, υποκ. τού αρχ *δένδρον*]

δεντρικός, -ή. -ό κ **δενδρικός** [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα δέντρα ή προέρχεται από αυτά **2.** (λαϊκ.) ***δεντρικά*** (τα) τα δέντρα αγροκτήματος (κατ' αντιδιαστολή λ.χ προς τα λαχανικά) Επίσης **δένδρινος,** -η. -ο [μτγν.] κ. **δέντρινος** (σημ. 1).

δέντρο κ **δένδρο** (το) **1.** κάθε πολυετές, ξυλώδες φυτό. μεγάλου συνήθ. μεγέθους. που έχει κύριο, σταθερό και αυτοστηριζόμενο κορμό, ο οποίος διακλαδίζεται αρκετά ψηλά επάνω από το έδαφος· *οπωροφόρο / διακοσμητικό / αιωνόβιο / γέρικο / θεόρατο / καταπράσινο / ξερό / αειθαλές* (διατηρεί τα φύλλα του όλες τις εποχές) / *φυλλοβόλο* (ρίχνει τα φύλα του ορισμένες εποχές) ~ || *συστάδα δέντρων* || *«τα δέντρα πεθαίνουν όρθια»* (τίτλος θεατρικού έργου τού Α Κασόνα)· ΦΡ (α) ***χριστουγεννιάτικο δέντρο*** φυσικό ή τεχνητό έλατο ή κλαδί ελάτου στολισμένο με διακοσμητικά αντικείμενα. πολύχρωμα φωτάκια και δώρα, που τοποθετείται στο σπίτι ή και σε δημόσιους χώρους κατά την περίοδο των Χριστουγέννων (β) ***δένδρο τής γνώσεως*** (τού καλού και τού κακού) (i) το δέντρο που αναφέρεται στην Π Δ., στη *Γένεση* (κεφ. 2 και 3). από τους απαγορευμένους από τον Θεό καρπούς τού οποίου έφαγαν οι Πρωτόπλαστοι με αποτέλεσμα να εκδιωχθούν από τον Παράδεισο (ii) (μτφ.) η ίδια η γνώση **2.** (συνεκδ) κάθε σχηματική παράσταση που παριστάνει φυτό με κορμό και κλαδιά: *τα*

παιδιά ζωγραφίζουν με πράσινα κραγιόνια δέντρα ΦΡ (α) ***γενεαλογικό δέντρο*** βλ. λ. *γενεαλογικός* (β) ***οικογενειακό δέντρο*** το γενεαλογικό δέντρο, αλλά και γενικότ οποιαδήποτε παράθεση και απαρίθμηση των προγόνων μιας οικογένειας (γ) ΓΛΩΣΣ ***δέντρο, το διάγραμα*** η σχηματική παράσταση τής δομής μιας πρότασης με τη μορφή δέντρου (κόμβων και διακλαδώσεων / κλάδων), ώστε να δηλώνεται παραστατικά η συνάρτηση και οι σχέσεις εξαρτήσεως των (συντακτικών) συστατικών τής πρότασης, η φραστική δομή της (βλ. λ. *φραστικός*) **3.** (+ γεν. αφηρ έννοιας) το περιεχόμενο τής έννοιας θεωρούμενο ως δέντρο που για να ριζώσει και να ευδοκιμήσει χρειάζεται φροντίδα κ λπ : *το ~ τής ειρήνης* (η ειρήνη) || *το ~ τής ευτυχίας* (η ευτυχία) || *στον τόπο μας δεν ευδοκίμησε ακόμη το ~ τής ομόνοιας!* — (υποκ) **δεντράκι** κ. (λόγ) **δενδρύλλιο** (το) [1835] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δένδρον* < *δένδρεον* < **δέρ-δρεϝ-ον* (με εκφραστικό αναδιπλασιασμό και ανομοίωση τού πρώτου *-ρ-* σε *-ν-*) < I.E. *drew- / *derw- «ξύλο», πβ σανσκρ drumáḥ, αγγλ. tree, γερμ Teer «πίσσα», αγγλ. true «αληθινός» (αρχικώς «σταθερός, πιστός»), γερμ. treu «αξιόπιστος» κ.ά. Ομόρρ. *δρῦ-ς* (βλ.λ.). *δορυ* Το *οικογενειακό δέντρο* αποδίδει το αγγλ. family tree, το δε *γενεαλογικό δέντρο* αποδίδει το γαλλ. arbre généalogique].

δεντρογαλιά (η) φίδι χωρίς δηλητήριο, που αναρριχάται στα δέντρα. Επίσης **δενδρογαλή**.
[ΕΤΥΜ < *δενδρογαλή* < *δένδρο* + *γαλή* «γάτα»]

δεντρόκηπος (ο) κήπος με οπωροφόρα κυρ. δέντρα ΣΥΝ. περιβόλι.

δεντρολίβανο (το) → δενδρολίβανο

δεντροστοιχία (η) → δενδροστοιχία

δεντροφυτεία (η) → δενδροφυτεία

δεντροφυτεύω ρ. → δενδροφυτεύω

δεντρόφυτος (ο) → δενδρόφυτος

δεντρώνω ρ μετβ. κ αμετβ. {δέντρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) φυτεύω δέντρα, καλύπτω με δέντρα (μια περιοχή): ο *δήμος προτίθεται να δεντρώσει τις καμένες πλαγιές* ΣΥΝ δενδροφυτεύω, (ανα)δασώνω ♦ (αμετβ) **2.** (για εδάφη, τοποθεσίες κ.λπ.) καλύπτομαι από δέντρα, είμαι γεμάτος δέντρα *λίγα χρόνια μετά τη φωτιά δέντρωσαν πάλι τα βουνά και τα φαράγγια* **3.** (ειδικότ. για φυτά) μεγαλώνω όπως το δέντρο, αναπτύσσομαι σε μέγεθος και ύψος δέντρου *δεντρώσανε οι βουκαμβίλιες και ξεπέρασαν τον φράχτη* — **δέντρωμα** (το) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δενδρῶ (-όω)* < αρχ. *δένδρον*].

δένω ρ. μετβ. κ. αμετβ {έδεσα, δέθηκα, δεμένος} ♦ (μετβ.) **1.** περιβάλλω (κάποιον/κάτι) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ τ.ό (για να τον/το συγκρατήσω ή να τον/το ακινητοποιήσω): *~ κάποιον από τον λαιμό / με αλυσίδες / γύρω-γύρω / πισώπλατα / πισθάγκωνα / σφιχτά / χαλαρά* ΑΝΤ ξεδένω, λύνω· ΦΡ (α) ***λύνω και δένω*** βλ. λ. *λύνω* (β) ***δένω (κάτι) κόμπο*** θεωρώ (κάτι) δεδομένο, σίγουρο: *μην το δέσεις κόμπο δεν είναι σίγουρο ότι θα έρθω* (γ) ***δέσε το κόμπο / δέσε κόμπο*** (ενν. στο μαντήλι σου) προσπάθησε να μην ξεχάσεις κάτι, λ.χ. βάζοντας σημάδι. *~ να το θυμηθείς οπωσδήποτε* (δ) (μτφ) ***δένω τα χέρια (κάποιου)*** περιορίζω ή εμποδίζω τις ενέργειες κάποιου *μας έχουν δέσει τα χέρια δεν μπορούμε τίποτε να κάνουμε χωρίς την έγκρισή τους* ΣΥΝ αχρηστεύω **2.** στερεώνω αντικείμενο με σχοινί, ταινία, κλωστή, σύρμα κ λπ έτσι, ώστε να σχηματιστεί πακέτο *δέσε καλά τους μπόγους με τα ρούχα* ΣΥΝ συσκευάζω, δεματιάζω, πακετάρω ΑΝΤ ανοίγω, αποσυσκευάζω, ξεπακετάρω **3.** (μτφ για χέρια) τα ενώνω μεταξύ τους σφιχτά *έδεσε τα χέρια του πάνω στο στήθος και προσευχήθηκε* ΣΥΝ σταυρώνω ΑΝΤ λύνω, ξεσταυρώνω· ΦΡ ***δένω τα χέρια*** παραιτούμαι από προσπάθεια: *μη δένεις τα χέρια· κινήσου αν θες να βρεις το δίκιο σου!* ΣΥΝ σηκώνω τα χέρια **4.** προσαρμόζω (κάτι) σε σταθερό και ακίνητο σημείο και (το) στερεώνω εκεί. *~ τον γάιδαρο στο δέντρο* || *~ τη βάρκα στον μόλο* ΣΥΝ προσδένω ΑΝΤ λύνω· ΦΡ ***δένω τον γάιδαρό μου*** βλ. λ *γάιδαρος* **5.** (σπάν.-μτφ) τοποθετώ σε κάποιον δεσμά: *συνέλαβαν τους λαθρεμπόρους και τους δέσανε* ΑΝΤ ελευθερώνω **6.** τυλίγω με ειδικές κινήσεις τα άκρα μακρόστενου και εύκαμπτου πράγματος, έτσι ώστε να σχηματίσω κόμπο: *~ τα κορδόνια / τη γραβάτα* ΑΝΤ λύνω· ΦΡ ***δένω κόμπο την καρδιά μου*** παραμερίζω τα αισθήματά μου, προκειμένου να αποφασίσω ή να πράξω κάτι δυσάρεστο, αλλά απαραίτητο ΣΥΝ κάνω πέτρα την καρδιά μου **7.** (για τραύματα, κατάγματα κ λπ) περιτυλίγω με επίδεσμο για προστατευτικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς· *δέσαμε πρόχειρα τις πληγές του και φροντίσαμε να μεταφερθεί αμέσως στο νοσοκομείο* ΣΥΝ επιδένω, τυλίγω • **8.** συνδέω τα μέλη συνόλου και τα προσαρμόζω μεταξύ τους έτσι, ώστε να σχηματιστεί ακέραιο το αντικείμενο *~ μηχανή / βιβλίο* ΣΥΝ συναρμολογώ **9.** συνταιριάζω πράγματα, κάνω κάτι να αποκτήσει συνοχή, ομοιογένεια: *ο γραφίστας προσπαθούσε να δέσει το σύνολο των διαφορετικών εικόνων* **10.** (για πολύτιμους λίθους, πρώτες ύλες κοσμημάτων κ λπ) τοποθετώ σε κόσμημα, προσαρμόζω στην κατάλληλη υποδοχή: *έδωσα να μου δέσουν το διαμάντι στην καρφίτσα* || *τα σκουλαρίκια μου έχουν ρουμπίνια δεμένα σε λευκόχρυσο* ΣΥΝ στερεώνω, ενθέτω • **11.** εξασφαλίζω δέσμευση ή ρητή υποχρέωση εκ μέρους προσώπου, ασκώντας νομική, ηθική, συναισθηματική κ λπ. πίεση· *~ με όρκο / λόγο τιμής / συμβόλαιο / διαθήκη* • **12.** (μτφ.-λαϊκ.) κάνω μάγια σε κάποιον, ώστε να εξαναγκαστεί να κάνει κάτι: *τον είχαν δέσει για να μην πάει καλά ο γάμος του* ♦ (αμετβ) **13.** (για υγρά διαλύματα ζάχαρης, σάλτσα, ζύμη γλυκών κ.λπ.) γίνομαι πυκνότερος, παχύτερος με βρασμό, ανατάραξη ή ανάμειξη με άλλα υλικά: *το σιρόπι / το γλυκό / η κρέμα έδεσε* ΣΥΝ πήζω, πυκνώνω ΑΝΤ αραιώνω, νερουλιάζω. (μτφ.) κόβω ΦΡ (μτφ.) ***ήρθε κι έδεσε*** (θετικά ή αρνητικά) για κάτι που ταιριάζει απόλυτα με κάτι άλλο τη στιγμή ακριβώς που συμβαίνει ή που αποτελεί το στοιχείο που ολοκληρώνει κάτι (θετικό ή αρνητικό): *είχα που είχα πρόβλημα οικονομικό, έφθασε και το εκκαθαριστικό τής εφορίας για να πληρώσω φόρο· ~ που λέμε!* **14.** ΝΑΥΤ (για πλοία ή θαλάσσια σκάφη) (α) τίθεμαι εκτός λειτουργίας, ακινητοποιούμαι: *έχουν δέσει τα καΐκια εδώ και μία βδομάδα λόγω κακοκαιρίας* ΦΡ ***τώρα, δέσαμε!*** για αρνητική εξέλιξη ή για ξαφνικό γεγονός που εμποδίζει τα σχέδια κάποιου (β) αράζω στο λιμάνι. *μόλις έδεσε το καράβι, άνοιξε ο καταπέλτης κι οι τουρίστες ξεχύθηκαν στο νησί* (γ) παροπλίζομαι (κυρ στη μτχ. **δεμένος** παροπλισμένος) *η Ελευσίνα γέμισε από δεμένα καράβια* (δ) (μτφ) εγκαθίσταμαι κάπου για μεγάλο χρονικό διάστημα ή για πάντα **15.** (για άνθη και φυτά) σχηματίζω καρπό ή μεταβάλλομαι σε καρπό *έδεσαν τα μήλα / τα σταφύλια / οι ελιές* **16.** (για πρόσ) αποκτώ σωματική ωριμότητα· *έδεσε πια, έχει γίνει ολόκληρος άντρας* **17.** (μτφ) αποτελώ ταιριαστό συμπλήρωμα ή απαραίτητη προσθήκη: *ο χορός δένει με τον ρυθμό τής μουσικής σε μια απόλυτη αρμονία* ΣΥΝ ταιριάζω, αρμόζω, συμφωνώ ΑΝΤ διαφέρω **18.** (μεσοπαθ ***δένομαι***) (μτφ) αποκτώ ψυχικούς δεσμούς και εξαρτήσεις προς πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις, συναισθήματα κ λπ. *έχω δεθεί μαζί σου / με αυτή την πόλη* || *~ με δεσμούς συγγενείας / φιλίας / με τα δεσμά τού γάμου με κάποιον* ΣΥΝ συνδέω, συνδέομαι· ΦΡ ***μου δένεται η γλώσσα*** δεν μπορώ να μιλήσω (συνήθ. από τρακ, φόβο, άγχος κ τ ό) ΣΥΝ μου πιάνεται η φωνή.
[ΕΤΥΜ μεσν (μεταπλασμένος τ. σε *-νω*) < αρχ *δέω* / *δῶ* (από τον αόρ. *ἔ-δησα*, πβ *ἔψησα - ψήνω, ἔσβησα - σβήνω, ἔστησα – στήνω*). < **δέjω* < I E. *dē «δένω», πβ σανσκρ. dy-ati «δένει», dā-man «δεσμός, σχοινί», αλβ. duai «δεμάτι» Ομόρρ *δεσμός, δέσμη, ὑπό-δημα* (βλ λ) κ ά]

δεξαμενή (η) **1.** (α) χώρος για την αποθήκευση νερού· μεγάλη τεχνητή υδατοστεγής κατασκευή για την υδροδότηση περιοχών, κτημάτων κ.λπ.: *κτιστή / υπόγεια / μεγάλη / βαθιά ~* (β) κάθε τέτοια κατασκευή για την αποθήκευση διαφόρων υγρών ή αερίων: *~ πετρελαίου / καυσίμων* (γ) δοχείο συνήθ. κυλινδρικό με ανθεκτικά τοιχώματα για την αποθήκευση υγρών ή αερίων· ντεπόζιτο: *~ γκαζιού* (η φιάλη υγραερίου) **2.** (ειδικότ) ιδιωτική ή δημόσια εγκατάσταση, ειδικά διαμορφωμένη για κολύμπι ή κολυμβητικούς αγώνες ΣΥΝ πισίνα, κολυμβητήριο • **3.** (α) τεχνική εγκατάσταση ναυπηγείου, ναυστάθμου ή λιμανιού, όπου επισκευάζονται, βάφονται ή καθαρίζονται τα πλοία (β) ***πλωτή δεξαμενή*** ειδική χαλύβδινη εγκατάσταση που επιπλέει σε νερά λιμένος ή ναυπηγείου και διευκολύνει τις εργασίες επισκευής πλοίων (γ) ***μόνιμη δεξαμενή*** εγκατάσταση από σκυρόδεμα για επισκευές πλοίων **4.** (α) ο ειδικός χώρος στο κύτος πλοίου, που προορίζεται για αποθήκευση υγρών καυσίμων (β) (κατ' επέκτ.) κάθε αποθηκευτικός χώρος στο εσωτερικό πλοίου **5.** (μτφ) οτιδήποτε μπορεί να θεωρηθεί ως πηγή από όπου αντλείται κάτι: *~ ψηφοφόρων / οπαδών* || *αντλούμε διδάγματα από τη ~ τής αρχαίας σοφίας* ΦΡ ***δεξαμενή σκέψης*** βλ. λ *σκέψη* **6.** ΑΝΑΤ σχηματισμός μεταξύ παρεγκεφαλίδας και νωτιαίου μυελού, που φέρει εγκεφαλονωτιαίο υγρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ αρχ., ουσιαστικοπ. μτχ τού αορ. *ἐ-δεξάμην* (ρ. *δέχομαι*), όπου διατηρείται ο αρχαιότατος τονισμός στη λήγουσα (αντί τής παραλήγουσας, *δεξαμένη*· πβ κ *Ορχομενός* αντί τής μτχ *Ἐρχόμενος*)]

δεξαμενισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ είσοδος και παραμονή σκάφους σε δεξαμενή ναυπηγείου με σκοπό την εκτέλεση επισκευής, ελαιοχρωματισμού, ελέγχου κ.λπ

δεξαμενόπλοιο (το) φορτηγό πλοίο ειδικά εφοδιασμένο με μεγάλες δεξαμενές για τη μεταφορά υγρού φορτίου (κυρ πετρελαίου) ΣΥΝ τάνκερ, (λαϊκ) γκαζάδικο.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. tanker].

δεξής, -ιά, -ί → δεξιός

Δεξιά (η) ΠΟΛΙΤ **1.** (α) ο συντηρητικός πολιτικός χώρος τα μέλη τού οποίου αποδίδουν προτεραιότητα στη διαφύλαξη τού κύρους τής εξουσίας και στο σεβασμό τής ιεραρχίας και τής τάξεως (β) το σύνολο των συντηρητικών πολιτικών κομμάτων και οι οπαδοί τους *παράγων / ψηφοφόρος / εφημερίδα τής ~* ΑΝΤ Αριστερά **2.** ***άκρα Δεξιά*** ο ακραίος συντηρητικός πολιτικός χώρος.
[ΕΤΥΜ Η λ. *Δεξιά* χρησιμοποιήθηκε ως πολιτ όρος για πρώτη φορά στις 11/9/1789, όταν κατά τη διάρκεια τής συνεδρίασης τής Συντακτικής Συνελεύσεως (μετά τη Γαλλική Επανάσταση) οι μοναρχικοί κατέλαβαν τα δεξιά ως προς τον πρόεδρο έδρανα. Ο τ *δεξής* είναι μεταπλ τύπος τού αρχ. *δεξιός* κατά τα επίθ. σε *-ύς* (π.χ. *βαρύς, πλατύς, φαρδύς*), πράγμα που υπαγορεύει ως ορθότ τη γρ με *-υ- (δεξύς)*]

δεξιά επίρρ [μεσν.] **1.** προς ή από την πλευρά τού δεξιού (βλ.λ.) χεριού *πηγαίνω / στρέφομαι / κινούμαι / οδηγώ ~* || *κλίνω επί ~* ΑΝΤ αριστερά, (λαϊκ) ζερβά ΦΡ ***δεξιά κι αριστερά*** προς ή από όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ παντού • **2.** προς κατεύθυνση συντηρητική ως προς τα πολιτικά φρονήματα: *κινείται όλο και πιο ~ στις επιλογές του* • **3.** (μτφ) κατά τρόπο ευνοϊκό και βολικό *δεν θα έχει πάντοτε τύχη, δεν θα του έρχονται όλα ~* || *ο Θεός να τα φέρει ~* ΣΥΝ ευνοϊκά, βολικά, κατ' ευχήν ΑΝΤ ανάποδα, στραβά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*

δεξίμι (το) {χωρ. γεν } (λαϊκ) **1.** δώρο σταλμένο από μακριά, που λαμβάνεται από μακριά **2. δεξίμια** (τα) αυτά που δεχόμαστε (βλ κ λ. *δέξιμο*) ΣΥΝ δεξίματα.
[ΕΤΥΜ < *δεξ-* (πβ. μεσν *δέξιμον*, βλ.λ), ρ. *δέχομαι*].

δέξιμο (το) (λαϊκ.) η διαδικασία υποδοχής οικείου ή φιλικού προσώπου που επιστρέφει έπειτα από μακρά απουσία ΣΥΝ καλωσόρισμα, προϋπάντηση, υποδοχή ΑΝΤ ξεπροβόδισμα, αποπομπή, διώξιμο· ΦΡ (ευχετ) ***καλά δεξίματα*** με το καλό να δεχθείτε το πρόσωπο που περιμένετε Επίσης (λαϊκότ.) **δεξιμιό**.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δέξιμον*, ουδ. τού μτγν επιθ. *δέξιμος* < *δεξ-* (πβ. αόρ. *ἐδεξάμην*) τού αρχ. ρ. *δέχομαι*].

δεξιόθεν επίρρ [μεσν.] (αρχαιοπρ) από τα δεξιά ΑΝΤ αριστερόθεν.

δεξιόπλοκος, -η, -ο [1858] (λόγ για κάθε είδους νήμα, κλωστή κ.λπ.) αυτός που έχει στριφτεί προς τα δεξιά *~ σχοινί* ΑΝΤ αριστερόπλοκος.
[ΕΤΥΜ < *δεξιός* + *-πλόκος* < *πλέκω*].

δεξιός, -ά, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται στο μισό μέρος τού σώματος, το οποίο χωρίζεται με νοητή γραμμή από το μέρος όπου βρίσκεται η καρδιά (δηλ. από το αριστερό): ~ *μάτι / αφτί / πόδι / χέρι / πλευρό* ΑΝΤ αριστερός· ΦΡ ***το δεξί χέρι (κάποιου)*** ο έμπιστος βοηθός ή σύμβουλος κάποιου *ο Τζωρτζ Στεφανόπουλος υπήρξε το ~ τού προέδρου Κλίντον* **2. δεξιός** (ο), ***δεξιά*** (η) αυτός που χρησιμοποιεί συστηματικά το δεξί του χέρι πολύ περισσότερο από το αριστερό ΣΥΝ δεξιόχειρ(ας) ΑΝΤ αριστερός, αριστερόχειρ(ας), (λαϊκ) ζερβοχέρης **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται κάθε φορά προς την πλευρά τού δεξιού χεριού τού παρατηρητή: ~ *πεζοδρόμιο / διμοιρία / όχθη / πόρτα / θύρα / τμήμα / παράθυρο* || ~ *ψάλτης / κέρας / πτέρυγα* ΑΝΤ αριστερός **4. *δεξί*** (το) (α) το δεξιό χέρι *γράφω με το ~* || *τον χτύπησε με το ~* (β) το δεξιό πόδι· ΦΡ ***μπαίνω / ξεκινώ με το δεξί*** (ενν. πόδι) για την είσοδο κάποιου σε έναν χώρο πατώντας μέσα πρώτα το δεξί του πόδι, κάτι που σύμφωνα με λαϊκή δοξασία θεωρείται καλό σημάδι, ότι φέρνει γούρι, καλή τύχη (μτφ) ξεκινώ (κάτι) με καλούς οιωνούς, έχω καλό ξεκίνημα **5.** (αρχαιοπρ) ***δεξιά*** (η) το δεξί χέρι: *ασπάζομαι τη ~ σας*· ΦΡ ***δεν γνωρίζει η αριστερά του τι ποιεί η δεξιά του*** βλ λ *αριστερός* **6. *Δεξιά*** (η) βλ.λ. **7.** αυτός που χαρακτηρίζεται ή εμφορείται από τις θεωρούμενες ως συντηρητικές πολιτικές αρχές και κατά συνέπεια τηρεί επιφυλακτική στάση ως προς τις θεωρούμενες ως προοδευτικές πολιτικές ιδέες, τις καινοτομίες, τα ριζοσπαστικά μέτρα κ.λπ : ~ *πολιτική / κόμμα / νοοτροπία / ψηφοφόρος / νίκη* ΣΥΝ συντηρητικός ΑΝΤ αριστερός. Επίσης (λαϊκ) **δεξής,** -ιά, -ί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δεξι-Fός* (που απαντά σε μυκ ανθρωπωνύμιο de-ki-si-wo) < I.E *deks-wo- «δεξιός», πβ σανσκρ dakṣiṇa-, λατ dexter, ιταλ destro, ισπ diestro, ιρλ deas, σερβοκρ desni κ.ά. Ομόρρ. όπως *δεξίωσις, δεξιοῦμαι* έχουν οδηγήσει στην πιθ. υπόθ. ότι το επίθ. *δεξιός* συνδ ετυμολογικά με το ρ. *δέχομαι* (πβ αόρ. *ἐδεξάμην*) Η λ *δεξιός* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς για να δηλώσει το δεξί χέρι και επειδή αυτό είναι συνήθως πιο δυνατό και επιδέξιο, κατέληξε να εξεικονίζει τη θέση ευνοίας τόσο στην αρχ. οιωνοσκοπία όσο και στη γλώσσα τής Βίβλου (κατ' αντιδιαστολή προς το *ἀριστερός*)].

δεξιός: συνώνυμα. Από I E. ρίζα *dek'(i)- σχηματίστηκαν το ελλην. **δεξιός** (< *δεξι-Fός* στην Αρχαία και **δεξιτερός** όπως **αριστερός**). λατ dexter (ενν *χειρ*) σήμαινε ήδη στον Όμηρο το «δεξί χέρι». το δε **δεξιός** (ομηρικό και αυτό, όπως και το *αριστερός*) «τον ευρισκόμενο στη μεριά τού δεξιού χεριού» Δοθέντος ότι το δεξί χέρι ήταν το «καλό χέρι» (το ρυθμισμένο βιολογικά στους περισσότερους ανθρώπους, ώστε να χρησιμοποιείται για τις περισσότερες και δυσκολότερες κινήσεις και ενέργειες), πρώιμα το **δεξιός** απέκτησε «εύσημες» (meliorative) σημασίες: ευοίωνος (στην οιωνοσκοπία· και σήμερα ευχόμαστε «να πάνε όλα δεξιά»), επιδέξιος, ικανός, (στην Αρχαία και) έξυπνος, ευγενής Τη σημ «δεξιός – ικανός» πήρε στην Αρχαία και το επίθ **επιδέξιος** (αρχ σημ. «από τα αριστερά προς τα δεξιά»), το οποίο βαθμηδόν περιορίστηκε στη σημ. «ικανός». Το **δεξιός** στη λόγια γλώσσα διατήρησε τη σημ «επιδέξιος» (*«δεξιός χειριστής τού λόγου»* – το παράγωγο **δεξιότητα** σημαίνει την «επιδεξιότητα» και χρησιμοποιείται πολύ στην παιδαγωγική σε σχέση με τις **δεξιότητες** που αποκτά ο μαθητής στο σχολείο. π.χ *«η δεξιότητα τής γραφής»*), *αλλά* περιορίστηκε κυρίως στη σημ. «ευρισκόμενος στη μεριά τού δεξιού χεριού». Ήδη στην αρχαία εποχή (Αρριανός, Λουκιανός) πλάστηκε και το αντίθ τού *δεξιός*, το **αδέξιος**, με τη σημερινή σημ. «ο στερούμενος επιδεξιότητος, ο μη επιδέξιος» (αρχικά «ο αριστερόχειρ»). Η θετική (εύσημη) αντίληψη των ανθρώπων για το δεξί χέρι και κατ' επέκταση για το δεξιός οδήγησε ορισμένες γλώσσες να εκφράσουν το «δεξιός» με την ίδια λ. που δήλωσαν το «ορθός» (πβ αγγλ. right = (α) δεξιός (β) ορθός, σωστός· ομοίως γερμ. recht, πολ. prawy) ή το «ίσιος, ευθύς» (λατ. derectus > directus «ευθύς» > γαλλ droit «δεξιός», ισπ derecho «δεξιός», ρουμ. drept «δεξιός») ή το «καλός» (λιθ. labas λετ labs = (α) καλός (β) δεξιός) Η αντίθεση προς το δεξί χέρι έκανε το αριστερό να θεωρείται αρνητικό, κακόσημο, πράγμα που οδήγησε σε ευφημιστικές δηλώσεις: το αποκάλεσαν **άριστο** > **αριστερός** και (στην Αρχαία) **ευώνυμο** (< *ευ* + *όνομα* «καλονόματο», πβ. **Εύξεινος Πόντος** = η θάλασσα που καταδέχεται τους ξένους, ευφημιστική ονομασία τού «Μαύρη Θάλασσα»). Οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν με τη σημ. «αριστερός» και το **σκαιός**, το οποίο απέκτησε διάφορες αρνητικές σημασίες, για να καταλήξει στη σημερινή «απρεπής, επιθετικός, αγροίκος» *(σκαιή συμπεριφορά).* Σε νεότερους χρόνους, πιθ. από το **ζαβός** (< μτγν *Σάβος / Σαβός* «ο υπηρετών τον Βάκχο, ο εκτός εαυτού, τρελός», σχηματίστηκε το **ζερβός** «αριστερός» (*ζερβός < ζαρβός < ζαβρός < ζαβός*), περνώντας ίσως μέσα από τη σημ. τού «αδέξιος».
Πολιτική σημασία απέκτησαν οι λ. **δεξιός** και **αριστερός** εντελώς συγκυριακά στα χρόνια και εξ αφορμής τής Γαλλικής Επαναστάσης, όταν οι μοναρχικοί κατέλαβαν στη Συντακτική Συνέλευση (1789) το δεξιό μέρος των εδράνων τής αίθουσας (εξού «δεξιοί») και οι δημοκράτες το αριστερό (εξού «αριστεροί») σε σχέση με τη θέση τού προέδρου τής Συνέλευσης. Η θέση στο Κοινοβούλιο δημιουργεί και σήμερα ακόμη πολιτικού περιεχομένου διακρίσεις. Έτσι, λ χ στο Βρετανικό Κοινοβούλιο γίνεται διάκριση ανάμεσα σε frontbenchers και backbenchers, στους αξιωματούχους πολιτικούς (μέλη κυβερνήσεως, αρχηγούς κομμάτων, κοινοβουλευτικούς εκπροσώπους) που καταλαμβάνουν τα μπροστινά έδρανα (frontbenchers) και σε απλά μέλη κυβερνώντος κόμματος ή αντιπολίτευσης) που καταλαμβάνουν τα πίσω έδρανα (backbenchers).

δεξιόστροφος, -η, -ο [1861] **1.** αυτός που έχει δεξιά κατεύθυνση, που στρέφεται προς τα δεξιά: ~ *κοχλίας* ΑΝΤ αριστερόστροφος • **2.** αυτός που στρέφεται προς συντηρητικές πολιτικές αντιλήψεις: ~ *πολιτική.* — **δεξιόστροφα** επίρρ

δεξιοσύνη (η) ➔ δεξιότητα

δεξιοτέχνης (ο) {δεξιοτεχνών}, (λόγ.) **δεξιοτέχνις** (η) {δεξιοτέχνιδος} τεχνίτης ή καλλιτέχνης που ασκεί την τέχνη του με ιδιαίτερη επιδεξιότητα: *απαράμιλλος ~* || ~ *τού πιάνου / τού βιολιού / τής μπάλας / στον χειρισμό τού λόγου* ΣΥΝ αριστοτέχνης, βιρτουόζος ΑΝΤ. ανίκανος, ανεπιτήδειος Επίσης **δεξιοτέχνισσα** (η). — **δεξιοτεχνία** (η), **δεξιοτεχνικός,** -ή, -ό, **δεξιοτεχνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *δεξιός* + *-τέχνης* < *τέχνη*, απόδ. τού ιταλ. virtuoso]

δεξιότητα (η) [αρχ] {δεξιοτήτων} ό,τι χαρακτηρίζει τον ικανό και τον επιδέξιο, η ιδιότητα τού επιτηδείου *συγγραφική / στιχουργική ~* || *με τη γυμναστική αναπτύσσονται οι σωματικές και πνευματικές ~ των μαθητών* || *πρέπει κανείς να επιλέγει το επάγγελμα που ταιριάζει στις κλίσεις και τις ~ του* ΣΥΝ επιδεξιότητα, ικανότητα, επιτηδειότητα, δεινότητα ΑΝΤ αδεξιότητα, ανικανότητα, ανεπιτηδειότητα, ανεπάρκεια Επίσης **δεξιοσύνη**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*

δεξιόχειρας (ο/η) {δεξιοχείρων} πρόσωπο που χρησιμοποιεί περισσότερο και ευχερέστερα το δεξί χέρι σε κάθε του ενέργεια (λ.χ. εργασία, δραστηριότητα, γράψιμο, φαγητό, παιχνίδι κ λπ.) ΣΥΝ. δεξιός ΑΝΤ αριστερόχειρ(ας), αριστερός, (λαϊκ) ζερβοχέρης Επίσης (λόγ.) **δεξιόχειρ** (ο/η) [1891] {δεξιόχειρος} — **δεξιοχειρία** (η).

δεξιώνομαι ρ μετβ. αποθ. {δεξιώθηκα} υποδέχομαι και περιποιούμαι (καλεσμένους), έχοντας προετοιμάσει (συνήθ. επίσημη) τελετή: *το πρωθυπουργικό ζεύγος θα δεξιωθεί το βράδυ στο μέγαρο Μαξίμου τους επίσημους προσκεκλημένους* ΣΥΝ καλωσορίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεξιοῦμαι (-όο-) < δεξιός*, επειδή ήδη από την ομηρική εποχή έτειναν το δεξί χέρι, προκειμένου να καλωσορίσουν έναν επισκέπτη].

δεξίωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} κοσμική εκδήλωση, στην οποία προσκαλούνται πολλά πρόσωπα σε μεγάλο χώρο (αίθουσα ξενοδοχείου, σαλόνι μεγάρου ή μεγάλης κατοικίας, σε μεγάλο κήπο έπαυλης) και τους προσφέρονται ποικίλα φαγητά και ποτά, συχνά με τη συνοδία μουσικής *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας παρέθεσε ~ για την επέτειο τής αποκαταστάσεως τής Δημοκρατίας* || *τη γαμήλια τελετή ακολούθησε ~ σε γνωστό ξενοδοχείο.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δεξίωσις* < αρχ. *δεξιοῦμαι (-όο-) < δεξιός*]

δέομαι ρ. αμετβ. αποθ {δεήθηκα (λογιότ. εδεήθην, -ης, -η...)} (αρχαιοπρ.) ΘΡΗΣΚ απευθύνω παράκληση, ικεσία, προσευχή προς τον Θεό, κάνω δέηση: *εδεήθη υπέρ διασώσεως τού πληρώματος* || ~ *προς τον Κύριον* ΣΥΝ ικετεύω, προσεύχομαι, παρακαλώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, παρακαλώ.*
[ΕΤΥΜ αρχ , τ μέσης φωνής τού ρ. *δέω / δεύω* «χρειάζομαι, έχω ανάγκη», άρα και «ικετεύω, παρακαλώ» < **δέϜ-ω* ή **δεύσ-ω*, πιθ < I.E. *douso- «έλλειψη», πβ. σανσκρ. dosa-. Ομόρρ αρχ *δεῖ* (βλ.λ.). *ἐν-δεής, δεύ-τερος* (βλ.λ.) κ ά.]

δέον (το) ➔ δέων

δέοντα (τα) ➔ δέων

δεοντικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ (στη θεωρία τής γλώσσας) για τη δήλωση τής δέσμευσης τού ομιλητή ως προς την αναγκαιότητα ή επιθυμία του να γίνει κάτι (δηλώνεται κατεξοχήν στη γλώσσα με την προστακτική έγκλιση και άλλες μορφές τροπικότητας) *προτάσεις όπως «πες του να μου τηλεφωνήσει» ή «να πάει νωρίς για να προλάβει» ή «πρέπει να φύγω αύριο» δηλώνουν δεοντική δέσμευση τού ομιλητή απέναντι στο μήνυμα* ΑΝΤ επιστημικός.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < αγγλ deontic < *δέον, -οντος* (βλ.λ *δέων*) + *-ικός*].

δεοντολογία (η) [1887] {χωρ πληθ } **1.** σύνολο κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να φέρεται κανείς, ιδ. τη συμπεριφορά και τις επιτρεπόμενες μεθόδους κατά την άσκηση των επαγγελματικών καθηκόντων: *ιατρική / επαγγελματική / επιστημονική ~* || *κώδικας δημοσιογραφικής ~* || *τηρώ / παραβιάζω τη ~* || *πράττω αντίθετα προς τη ~* **2.** διδασκαλία ή υπόδειξη των δεόντων, δηλ. τού τι πρέπει να γίνεται ή να λέγεται ΣΥΝ καθηκοντολογία — **δεοντολογικός,** -ή, -ό, **δεοντολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < *δέον* + *-λογία* < *λόγος*, < αγγλ. deontology. Τον όρο έπλασε ο Άγγλος δικαστής J Bentham (1784-1832) και απαντά στον τίτλο τού μεταθανάτιου έργου του *Deontology or the Science of Morality (Δεοντολογία ή επιστήμη τής ηθικής)*]

δεόντως επίρρ (λόγ.) όπως είναι αναγκαίο, όπως ταιριάζει, όπως πρέπει να γίνει. *ο κάθε αρμόδιος θα επιληφθεί ~ τού θέματος* || *οι πιθανότητες αποτυχίας δεν εξετάσθηκαν ~ και ιδού τα αποτελέσματα!* ΣΥΝ προσηκόντως, καταλλήλως, αρμοδίως
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέον*].

δέος (το) {δέους | χωρ πληθ.} συναίσθημα που συνδυάζει φόβο και θαυμασμό ή βαθύ σεβασμό (για κάποιον/κάτι) *~ ενώπιον τού εχθρού* || *παρακολουθούσε με ~ τη σκληρή αναμέτρηση των αντιπάλων* || *στη θέα τού πανύψηλου όρους αισθάνθηκαν ~* ΦΡ ***αντίπαλον δέος*** (*τὸ δὲ ἀντίπαλον δέος μόνον πιστὸν ἐς ξυμμαχίαν*, Θουκ 3, 11) ο φόβος που προκαλεί ένας αντίπαλος, συνήθ. εξίσου ισχυρός. *οι Η Π Α κινούνται ανενόχλητες στην παγκόσμια σκακιέρα από τότε που εξέλιπε το ~ τής Σοβιετικής Ένωσης.*
[ΕΤΥΜ αρχ < **δFέ-ος < δείδω* «φοβούμαι» < **δFεί-δω* < I.E. *dwei- «φοβούμαι», πβ αρμ. erkiwl «φόβος», σανσκρ. dvésti «μισώ» κ ά. Ομόρρ. *δει-λός, δει-νός, δεισι-δαίμων* κ.ά Η λ. αρχικώς αποτελούσε γενικό όρο εκφράσεως τού φόβου, εν αντιθέσει προς τον *φόβο*, ο οποίος προσδιόριζε την αντίδραση έναντι συγκεκριμένου και άμεσου ερεθίσματος. Η διάκριση αυτή αρχίζει να αμβλύνεται ήδη στον Όμηρο και στους αττικούς συγγραφείς, ενώ στη Ν. Ελληνική εκφρά-

ζει τον βαθύ σεβασμό που εμπνέεται από κάποιον ή κάτι].

δέουσα (η) ▸ δέων

Δ.Ε.Π. **1.** (η) Δημόσια Επιχείρηση Πετρελαίου **2.** (το) Διδακτικό Επιστημονικό Προσωπικό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*

Δ.ΕΠ.Α. (η) Δημόσια Επιχείρηση Αερίου

Δ.Ε.Π.Α.Θ.Α. (η) Διεύθυνση Εφέδρων Πολεμιστών, Αγωνιστών, Θυμάτων, Αναπήρων

Δ.Ε.Π.Ο.Σ. (η) Δημόσια Επιχείρηση Πολεοδομίας, Οικισμού και Στέγασης.

δέρας (το) {δέρ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) **1.** το δέρμα που προέρχεται από ζώο ΣΥΝ προβιά, τομάρι **2.** ΜΥΘΟΛ ***χρυσόμαλλο δέρας*** (α) το δέρμα με το χρυσό τρίχωμα τού φτερωτού κριαριού, που μετέφερε τον Φρίξο και την Έλλη στην Κολχίδα και για το οποίο έγινε η Αργοναυτική Εκστρατεία (β) (μτφ.) καθετί που μπορεί να δώσει μεγάλο πλούτο

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» Βλ. λ. *δέρνω*]

δερβέναγας (ο) {δερβεναγάδες} **1.** (κατά την Τουρκοκρατία) ο αρχηγός τού σώματος ενόπλων που φρουρούσαν τους δημόσιους δρόμους, και κυρ. τις διαβάσεις των βουνών **2.** (κυρ. μτφ.) άνθρωπος με τυραννική συμπεριφορά, που ασκεί αυθαίρετη και απόλυτη εξουσία: *όσο απουσίαζε ο διευθυντής, αυτοδιορίστηκε γενικός ~ εδώ μέσα* || *συμπεριφέρομαι σαν ~* ΣΥΝ σατράπης, γκιουλέκας.

[ΕΤΥΜ < τουρκ. derbent ağasi].

Δερβενάκια (τα) {Δερβενακίων} χωριό τής ΒΑ Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας, όπου οι Έλληνες με αρχηγό τον Θ. Κολοκοτρώνη πέτυχαν καθοριστικής σημασίας για την έκβαση τής επανάστασης νίκη κατά των Τούρκων (1822)

[ΕΤΥΜ Υποκ. (σε πληθ.) τού ουσ. *δερβένι* «στενό πέρασμα» (βλ. λ.)].

δερβένι (το) {δερβεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) στενή διάβαση ανάμεσα σε βουνά ΣΥΝ κλεισούρα, διάσελο, (λόγ.) στενωπός – (υποκ.) **δερβενάκι** (το).

[ΕΤΥΜ < τουρκ. derbent < περσ. darband (ίδια σημ.)].

δερβενοχώρι (το) (λαϊκ.) χωριό που βρίσκεται κοντά ή γύρω από στενό πέρασμα βουνού.

δερβίσης κ. **ντερβίσης** (ο) {δερβίσ-ηδες (λαϊκότ. -άδες)} (λαϊκ.) **1.** μουσουλμάνος μοναχός που έχει απαρνηθεί τα εγκόσμια και ζει με υποχρεωτική πενία και αγαμία σε ασκητικά κέντρα (τεκέδες) ή και μέσα στον κόσμο: *χορός δερβίσηδων* || *περιστρεφόμενοι ~* **2.** (κατ' επέκτ.) υπερήφανος και λεβέντης: *γεια σου, Μάρκο μου, δερβίση!* (πβ. λ. *ασίκης*) — **δερβίσικος**, -η, -ο, **δερβίσικα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ μεσν. < *ντερβίσης* < τουρκ. derviş < περσ. dārwēš «επαίτης»]

δερβισόπαιδο κ. **ντερβισόπαιδο** (το) (λαϊκ.) το πολύ καλό παιδί, που το θαυμάζουν για τον χαρακτήρα και τη λεβεντιά του: *καλώς το ~* ΣΥΝ λεβέντης, μάγκας

δέρμα (το) {δέρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το φυσικό, μαλακό περίβλημα τής επιφάνειας τού σώματος ανθρώπων και ζώων, που προστατεύει τα εσωτερικά όργανα και αποτελεί τον φορέα τής αισθήσεως τής αφής· σε ορισμένα σημεία είναι δυνατόν να φέρει πρόσθετα όργανα και εκφύματα (τρίχες, νύχια, φτερά, λέπια, φολίδες κ.λπ.): *ευαίσθητο / λεπτό / μελαμψό / λευκό / χιονάτο / όμορφο / καθαρό / υγιές / άγριο / τραχύ / φρέσκο / βελούδινο / ηλιοκαμένο / ανοιχτό / σκούρο / ρυτιδωμένο / λείο / δροσερό / σοκολατένιο ~* || *χαλάρωση / πόρος / φλεγμονή / καρκίνος τού ~* **2.** (ειδικότ.) το περίβλημα τού σώματος που έχει αφαιρεθεί από γδαρμένο ζώο και προορίζεται για κατεργασία: *πολύτιμο / μαλακό / παλαιό / φυσικό / τεχνητό / ακατέργαστο / κατεργασμένο ~* || *κατεργασία / τεμάχιο δέρματος* ΣΥΝ (λόγ.) δορά, (λαϊκ.) προβιά, τομάρι **3.** (συνεκδ.) το κατεργασμένο περίβλημα σώματος ζώου: *παπούτσι / τσάντα / σάκος / γάντι / βαλίτσα από ~* ΣΥΝ πετσί – (υποκ.) **δερματάκι** (το).

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» (βλ. λ. *δέρνω*)].

> **δέρμα – επιδερμίδα – πετσί.** Η λ. **δέρμα** είναι η γενική λ. που χρησιμοποιείται για κάθε μορφή δέρματος, ζώων ή ανθρώπων. Η **επιδερμίδα** χρησιμοποιείται για το ανθρώπινο δέρμα, ειδικότερα για την επιφάνεια τού ανθρώπινου δέρματος και μάλιστα των γυναικών που δείχνουν ιδιαίτερη φροντίδα: *λεπτή / απαλή επιδερμίδα – τα καλλυντικά διατηρούν την επιδερμίδα φρέσκια και νεανική* κ.λπ. **Πετσί** (< ιταλ. pezzo) είναι το δέρμα των ζώων, ακατέργαστο και κατεργασμένο. Μεταφορικά χρησιμοποιείται σπανιότερα και για ανθρώπους με αρνητική συνήθως σημασία: *χοντρόπετσος – Θα το αισθανθεί στο πετσί του*

δερματαλοιφή (η) αλοιφή για τη θεραπεία δερματικών παθήσεων.

δερματεμπορία (η) {χωρ. πληθ.} η εμπορική δραστηριότητα που σχετίζεται με τα δέρματα· το εμπόριο δερμάτων. Επίσης **δερματεμπόριο** (το). — **δερματέμπορος** (ο/η) [1869].

δερματικός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (σπάν.) **δερμικός** αυτός που σχετίζεται με το δέρμα: *~ πάθηση*.

δερματίνη (η) {χωρ. πληθ.} συνθετικό δέρμα (απομίμηση τού φυσικού δέρματος): *η ~ χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσαντών, ρούχων κ.ά.*

[ΕΤΥΜ Νόθο σύνθ. < *δέρματ-* (γεν. τού *δέρμα*) + παραγ. επίθημα *-ίνη* (< γαλλ. -ine, που χρησιμοποιείται για λέξεις οι οποίες δηλώνουν απομίμηση φυσικού προϊόντος)]

δερμάτινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από δέρμα: *~ παπούτσι / τσάντα / ζώνη / σακάκι / ασπίδα / σημειωματάριο* ΣΥΝ πέτσινος **2. δερμάτινο** (το) γυναικείο ή ανδρικό ένδυμα από κατεργασμένο δέρμα: *το κατάστημα αυτό πουλάει δερμάτινα*. Επίσης **δερματένιος**, -ια, -ιο

δερματίτιδα (η) ΙΑΤΡ οξεία φλεγμονή τού δέρματος (βλ. λ.), που προκαλείται από διάφορες αιτίες (λ.χ. *παρατεταμένη έκθεση σε ακτινοβολία, προσβολή από μικρόβια, χημικές ουσίες* κ.λπ.). Επίσης (λόγ.) **δερματίτις** [1876] {δερματίτιδος | δύσχρ. δερματιτίδων}.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dermatite].

δερματο- κ. **δερματό-** κ. **δερματ- / δερμο-** κ. **δερμό-** κ. **δερμ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος έχει δέρμα: *δερματό-βια (ζώα)* || *δερμό-πτερα, δερμό-φυτα* **2.** (ειδικότ.) το ανθρώπινο δέρμα (κυρίως στην ιατρική): *δερματο-λόγος, δερματο-πάθεια, δερματο-γόνος* || *δερμο-γραφισμός, δερμο-επιδερμίτιδα* **3.** το κατεργασμένο ή μη δέρμα των ζώων: *δερματό-κολλα, δερματό-δετος, δερματ-εμπορία, δερματ-ουργία*

[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. *δερμ(ατ)ό-πτερος*), που προέρχεται από το ουσ. *δέρμα*, απαντά δε και σε ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. γαλλ. dermato-logie, dermo-graphie].

δερματόδετος, -η, -ο [1851] (για βιβλία) δεμένος με δέρμα, αυτός που έχει δερμάτινο εξώφυλλο, οπισθόφυλλο και ράχη.

δερματοειδής, -ής, -ές [1842] {δερματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δέρμα, που έχει την υφή ή τη σύσταση τού δέρματος. Επίσης **δερματώδης**, -ης, -ες [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

δερματόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΧΗΜ κόλλα που παρασκευάζεται με παρατεταμένο βρασμό τεμαχίων δέρματος και άλλων ζωικών υλών και χρησιμοποιείται στη συγκόλληση ξύλινων αντικειμένων.

δερματολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη, θεραπεία και περιγραφή των δερματικών παθήσεων. — **δερματολόγος** (ο/η) [1876], **δερματολογικός**, -ή, -ό [1890], **δερματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dermatologie]

δερματοπάθεια (η) [1885] {δερματοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση τού δέρματος.

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. dermatose]

δερματοστιξία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} η μόνιμη χάραξη σχεδίων, εικόνων κ.λπ. στο δέρμα τού ανθρώπου για διακοσμητικούς λόγους (βλ. κ. λ. *τατουάζ*).

[ΕΤΥΜ < *δέρμα* + *-στιξία* < *στίζω*, απόδ. τού διεθνούς όρου *τατουάζ* (βλ.λ.)]

δερματουργία (η) {χωρ. πληθ.} βυρσοδεψία (βλ.λ.). — **δερματουργός** (ο), **δερματουργικός**, -ή, -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ < *δερματουργός* < *δέρμα*, -τος + *-ουργός* < *έργο*].

δερματώδης, -ης, -ες ▸ δερματοειδής

δερμικός, -ή, -ό ▸ δερματικός

δερμογραφισμός (ο) ΙΑΤΡ η αντίδραση τού δέρματος ορισμένων ατόμων, κατά την οποία, αν ερεθιστεί το δέρμα με αμβλύ αιχμηρό όργανο, εμφανίζει σε λίγα λεπτά λόγω υπερευαισθησίας ανάγλυφο σχήμα ανάλογο με αυτό τού αντικειμένου που προκάλεσε τον ερεθισμό ΣΥΝ προκλητή κνίδωση. Επίσης **δερμογραφία** (η). — **δερμογραφικός**, -ή, -ό [1844].

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dermographism].

-δερμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που σημαίνουν **1.** υφή, χρώμα ή άλλο χαρακτηριστικό τού δέρματος: *ερυθρό-δερμος, παχύ-δερμος, λεπτό-δερμος* **2.** (για οικογένεια ζώων) κοινό χαρακτηριστικό τού δέρματος: *οστρακό-δερμο*.

[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *παχύ-δερμος*), που προέρχεται από το ουσ. *δέρμα, -ατος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. échino-dermes)].

δερνοκοπιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {δερνοκοπήθηκα} (λαϊκ.) θρηνώ έντονα, χτυπιέμαι από απελπισία: *«τι έπαθες, μπρε, και δερνοκοπιέσαι;»* (Α. Καρκαβίτσας) ΣΥΝ στηθοκοπιέμαι, κόπτομαι, θρηνώ, δέρνομαι, οδύρομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ < *δέρνω* + *-κοπιέμαι* < *-κοπώ* (< *κόπτω*)].

δέρνω ρ. μετβ. {έδειρα, (να/θα δείρω), δάρ-θηκα (λόγ. εδάρην, -ης, -η...), -μένος} **1.** δίνω χτυπήματα (σε άνθρωπο ή ζώο) με το χέρι ή με άλλο όργανο: *~ κάποιον αλύπητα / με την ψυχή μου / για λογαριασμό άλλου / αδίστακτα / άγρια / μέχρι αναισθησίας / μέχρι θανάτου* || (ως απειλή) *κάτσε ήσυχα, γιατί θα σε δείρω!* || *δεν τη δείρατε ποτέ την κόρη σας, γι' αυτό βγήκε τόσο κακομαθημένη!* ΣΥΝ χτυπώ, βαρώ, ξυλοκοπώ, καταχερίζω, ξυλοφορτώνω, (ευφημ.) χειροτονώ· ΦΡ. ***(φεύγω) σαν δαρμένο σκυλί*** με τρόπο ταπεινωτικό, σαν να με έδιωξαν εξευτελιστικά **2.** πέφτω πάνω σε κάτι με ορμή: *ένα χαμόσπιτο που το 'δερνε αγέρας και βροχή* || *το κύμα έδερνε αλύπητα το καράβι* ΣΥΝ ριπίζω **3.** (μτφ.) ταλαιπωρώ, κάνω (κάτι) να δεινοπαθεί, να υποφέρει: *την ψυχή του τη δέρνει θλίψη μεγάλη* || *με δέρνει η πείνα / η δίψα / μια κατάρα / η φτώχια / μαύρο χάλι / η ατυχία / η συμφορά / αμάθεια / γρουσουζιά / μοναξιά / κακομοιριά / κακοδαιμονία* ΣΥΝ βασανίζω, ταλαιπωρώ, τυραννώ, παιδεύω, (λόγ.) κατατρύχω **4.** (για ιδιότητα) χαρακτηρίζω (κάποιον): *τι βλακεία / τρέλα / μεγαλομανία τον δέρνει!*

[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δέρω* «σχίζω, γδέρνω» (κατά το σχήμα *φέρω-έφερνα* (αντί *έφερα*) – *φέρνω*, *σύρω* – *έσερνα* (αντί *έσυρα*) – *σέρνω*) < I.E. *der- «γδέρνω, σχίζω», πβ. σανσκρ. dar-ti, γαλλ. tirer, ισπ. tirar, αγγλ. tear «σχίζω», γερμ. trennen «χωρίζω» κ.ά. Ομόρρ. *δέρ-ας, δέρ-μα, δορ-ά, δρ-έπω* κ.ά. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

Δ.Ε.Σ. (ο) Διεθνής Ερυθρός Σταυρός.

δεσίδι (το) {δεσιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το μέσο που χρησιμοποιούμε για να δέσουμε κάτι **2.** το δέσιμο

[ΕΤΥΜ < θ. *δεσ-* (ρ. *δένω*, αόρ. *έ-δεσ-α*) + επίθημα *-ίδι*].

δέση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (κυριολ.) το δέσιμο και (γενικότ.) η δημιουργία συνδέσμου, η προσαρμογή ενός στοιχείου σε άλλο: *η ~ πολύτιμου λίθου σε δαχτυλίδι* ΣΥΝ δέσιμο, σύνδεση, συνένωση ΑΝΤ λύση **2.** (μτφ.) ΦΙΛΟΛ τα στοιχεία που διαμορφώνουν τον αφηγηματικό ιστό διηγήματος, μυθιστορήματος, θεατρικού έργου κ.λπ. (ο όρος χρησιμοποιείται κυρ. στην αρχ. τραγωδία) ΣΥΝ πλοκή ΑΝΤ. λύση. Επίσης

(λαϊκ.) **δεσιά** (σημ 1).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δέσις* < *δέω* / *δῶ* «δένω»]

δέσιμο (το) [μεσν.] {δεσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τύλιγμα (αντικειμένου) με σχοινί, λουρί, αλυσίδα κ τ ό , για να συγκρατείται ή για να μένει σταθερό ή ακίνητο *το ~ τού αλόγου σε έναν πάσσαλο* || *το ~ των χεριών των αιχμαλώτων με αλυσίδες* || *το ~ τού σκύλου με λουρί για να μη φύγει* || *το ~ των βιβλίων με σπάγκο για να μη σκορπιστούν κατά τη μεταφορά τους* ΦΡ ***για δέσιμο*** για το τρελοκομείο *δεν είναι καλά ο άνθρωπος· είναι ~!* || *τρελός ~!* **2.** ο σχηματισμός κόμπου με το κατάλληλο πλέξιμο σχοινιών, κορδονιών κ λπ.. *το ~ τής γραβάτας* ΑΝΤ λύσιμο **3.** το τύλιγμα (πληγής, τραύματος) με επίδεσμο ΣΥΝ επίδεση **4.** η συρραφή *το ~ των φύλλων τού βιβλίου* **5.** (λαϊκ) η μαγική πράξη που αποσκοπεί στον εξαναγκασμό (*κάποιου* να κάνει κάτι): *λύνω το ~* (τα μάγια) **6.** το πήξιμο (διαλύματος γλυκού, σάλτσας κ.τ ό.): *το ~ τού σιροπιού / τής κρέμας / τής σάλτσας* **7.** (για άνθος / φυτό) ο σχηματισμός καρπού. *το ~ των σταφυλιών* **8.** ο (επιτυχής) συνδυασμός διαφορετικών στοιχείων *το ~ δύο διαφορετικών ρυθμών σε μια αρχιτεκτονική σύνθεση* **9.** η δέση (βλ λ., σημ 1).

δεσμευμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον έχουν δεσμεύσει *~ κεφάλαια* **2.** αυτός που αισθάνεται ηθικούς ή συναισθηματικούς περιορισμούς **3.** (κατ᾽ επέκτ) αυτός που είναι παντρεμένος ή αρραβωνιασμένος

δέσμευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ανάληψη υποχρέωσης, η υπόσχεση (για κάτι): *ο υπουργός συζήτησε τα αιτήματα, χωρίς να αναλάβει ωστόσο καμία ~* || *πολιτική / οικονομική / διεθνής / ρητή ~* || *θα θέλαμε να συνεργαστείτε μαζί μας χωρίς καμία ~ αν δεν μείνετε ικανοποιημένος, μπορείτε να αποχωρήσετε* **2.** ΝΟΜ η απαγόρευση χρήσεως ιδιοκτησίας ή αναλήψεως χρημάτων από τράπεζα *~ καταθέσεων* || *η ~ πόρων από το Κοινοτικό Ταμείο* ΣΥΝ περιορισμός, απαγόρευση, παρεμπόδιση **3.** ο περιορισμός που προέρχεται από την ανάληψη υποχρεώσεως ή που επιβάλλεται από άλλον: *ήθελε να ζήσει μια ζωή χωρίς δεσμεύσεις* ΣΥΝ υποχρέωση **4.** (συνεκδ.) καθετί το οποίο περιορίζει, δεν επιτρέπει να κινηθεί κανείς ελεύθερα, όπως επιθυμεί *πολλοί λένε ότι ο γάμος αποτελεί ~* **5.** μερική ή ολική συγκράτηση (δράσης, επίδρασης, ενέργειας κ λπ): *η ~ τής θερμότητας τού Ηλίου από το στρώμα φυσικών αερίων τής ατμόσφαιρας κοντά στην επιφάνεια τής Γης.*

δεσμευτικός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που δεσμεύει (κάποιον ως προς κάτι). - ***δεσμευτικ-ά / -ώς*** επίρρ., ***δεσμευτικότητα*** (η)

δεσμεύω ρ. μετβ {δεύσμευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** θέτω περιορισμούς και εμπόδια, περιορίζω την ελευθερία δράσεως και επιλογών: *οι προεκλογικές εξαγγελίες τής κυβέρνησης τη δεσμεύουν απέναντι στο εκλογικό σώμα* || *η υπόσχεση που σου έδωσα με δεσμεύει ηθικά απέναντί σου* **2.** επιβάλλω ηθικούς ή νομικούς περιορισμούς. *~ κάποιον με συμβόλαιο / με ρήτρα* **3.** (ειδικότ.) δεν επιτρέπω τη χρήση ιδιοκτησίας ή την ανάληψη καταθέσεων *το κράτος δεσμεύει τις καταθέσεις σε καιρό πολέμου* **4.** συγκρατώ, δεν επιτρέπω τη διέλευση *τα φυσικά αέρια τής ατμόσφαιρας δεσμεύουν την ηλιακή θερμότητα·* (μεσοπαθ ***δεσμεύομαι***) **5.** αναλαμβάνω υποχρέωση: *~ ενώπιον τού συμβουλίου να κάνω ό,τι μπορώ για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων τής εταιρείας* **6.** υπόκειμαι σε δέσμευση, περιορίζομαι ή εμποδίζομαι στις ενέργειές μου από κάτι: *~ από το δημοσιογραφικό απόρρητο και δεν μπορώ να αποκαλύψω τις πηγές μου*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δεσμός* Το ρ είχε αρχικώς τη σημ «φυλακίζω, αλυσοδένω». Η σημερινή σημ αποδίδει το αγγλ bind]

δέσμη (η) {δεσμών} **1.** σύνολο πολλών ομοειδών αντικειμένων, που είτε είναι δεμένα μεταξύ τους είτε συγκρατούνται χαλαρά με περιτύλιγμα, λαβή, κλωστή, σπάγκο κ λπ.. *~ χαρτιών / λουλουδιών / εγγράφων* ΣΥΝ δέμα, δεμάτι, δεσμίδα, (λαϊκ.) μάτσο **2.** οτιδήποτε εμφανίζεται ή αντιμετωπίζεται ως σύνολο ομοειδών πραγμάτων με κοινή πηγή, προέλευση ή με κοινό *στόχο. ~ μέτρων / προβλημάτων / προτάσεων / φωτεινών ακτίνων / ευθειών / ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων* ΣΥΝ πακέτο • **3.** (ειδικότ.-παλαιότ) καθεμιά από τις ομάδες μαθημάτων που όφειλαν να παρακολουθήσουν και στα οποία εξετάζονταν στο τέλος τής σχολικής περιόδου για την εισαγωγή τους στα Ανώτερα και Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα οι μαθητές τής τελευταίας τάξης τού λυκείου και που καθεμιά αντιστοιχεί σε συγκεκριμένες ανώτερες και ανώτατες σχολές *μάθημα δέσμης* || *οι βάσεις στις ~ διαμορφώθηκαν φέτος σε υψηλά επίπεδα*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «δεμάτι», < *δέω* / *δῶ* «δένω». Η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ bundle].

δεσμίδα (η) μικρή δέσμη ή σύνολο μικροαντικειμένων, συνδεδεμένων μεταξύ τους *~ χαρτονομισμάτων / εισιτηρίων / φυσιγγίων*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δεσμίς, -ίδος* < *δέω* / *δῶ* «δένω»].

δέσμιος, -α, -ο **1.** αυτός που έχει δεθεί, που φέρει ή συγκρατείται με δεσμά *ο επί κεφαλής των τρομοκρατών εμφανίστηκε ~ μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες* ΣΥΝ δεμένος, δεσμώτης ΑΝΤ λυτός, ελεύθερος **2.** (μτφ.) αυτός που δεσμεύεται (από κάποιον/κάτι), που δεν μπορεί να δράσει ελεύθερα λόγω εσωτερικών ή εξωτερικών περιορισμών: *η κυβέρνηση είναι ~ των προεκλογικών της εξαγγελιών* || *~ των παθών / των υποσχέσεων / των συνθηκών / τού παρελθόντος / τής μοίρας* ΣΥΝ δούλος, όργανο, υποχείριος ΑΝΤ λυτρωμένος **3.** ΝΟΜ ***δέσμια αρμοδιότητα*** βλ. λ *αρμοδιότητα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δεσμός*]

δεσμός (ο) {πληθ δεσμοί κ δεσμά (τα)} **1.** σχέση που προϋποθέτει ή συνεπάγεται ηθικό, νομικό ή συναισθηματικό σύνδεσμο: *κατά την ομιλία του ο ξένος πρέσβης εξήρε τους παραδοσιακούς ~ φιλίας μεταξύ των δύο λαών* || *~ αγάπης / συγγενείας / έρωτος / εκτιμήσεως* || *ισχυρός / ακατάλυτος / συγγενικός / πνευματικός / φιλικός / ερωτικός / εξωσυζυγικός / συναισθηματικός / άρρηκτος / εγκάρδιος / κοινωνικός / παράνομος ~* ΣΥΝ σχέση, συναναστροφή ΦΡ (α) ***δεσμός αίματος*** βλ. λ *αίμα* (β) ***γόρδιος δεσμός*** βλ.λ **2.** (ειδικότ) η ερωτική σχέση: *έχει ~ με μια φοιτήτρια* || *ο ~ τους χάλασε* || *δεν έχω ~ αυτή την περίοδο* || *έχουν σοβαρό ~* (πηγαίνουν για γάμο) **3.** ***δεσμά*** (τα) (α) (κυριολ) τα όργανα με τα οποία δένουν τα χέρια και τα πόδια των κρατουμένων, των καταδίκων και των αιχμαλώτων: *σπάω / θραύω / αποτινάσσω τα ~* || *απαλλάσσω τον σκλάβο από τα ~ του* ΣΥΝ αλυσίδες, σχοινιά (β) (μτφ) ο καταναγκασμός (που επιβάλλει μια κατάσταση ή ένα φαινόμενο): *τα ~ τού γάμου / τής δουλείας / τής σκλαβιάς / τής αμαρτίας* ΣΥΝ ζυγός **4.** (κατ᾽ επέκτ.) η στέρηση τής προσωπικής ελευθερίας *καταδίκη σε ισόβια ~* ΣΥΝ φυλάκιση, κάθειρξη **5.** ΧΗΜ η αλληλεπίδραση ή σύνδεση με διαφόρους τρόπους ατόμων ομοίων ή διαφορετικών, που έχει ως αποτέλεσμα τη δημιουργία των χημικών ενώσεων: *ομοιοπολικός / ετεροπολικός / μεταλλικός / απλός / διπλός ~.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέω* / *δῶ* «δένω» Η λ. ήδη από την Αρχ παρουσίαζε διπλό πληθ. για σημασιολ. διαφοροποίηση· έτσι *οἱ δεσμοί* (ήδη μυκ.) είχαν γενική χρήση, ενώ *τὰ δεσμά* αναφέρονταν κυρ. στις αλυσίδες, στα όργανα με τα οποία έδεναν κάποιον Ο χημ όρ αποδίδει το αγγλ bond]

δεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {δεσμοφυλάκων} πρόσωπο που φρουρεί τους κρατουμένους σε σωφρονιστικό κατάστημα και επιβλέπει τις δραστηριότητές τους – **δεσμοφυλακείο** (το) [1873]

δεσμώ ρ. μετβ {δεσμείς . · εύχρ. στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) δένω μόνο στη ΦΡ ***δεσμείν και λύειν*** (i) η εξουσία που δόθηκε από τον Χριστό στους Αποστόλους (και κατ᾽ επέκτ στους επισκόπους) να χορηγούν ή όχι άφεση αμαρτιών (ii) (σπάν -μτφ.) η εξουσία να αποφασίζει κανείς και να ενεργεί όπως θέλει. *αυτός έχει το ~ εδώ μέσα*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δεσμῶ (-έω)* < αρχ. *δεσμός* Στους εκκλησιαστικούς συγγραφείς απαντά με διάφορες παραλλαγές η φρ. *δεσμεῖν καὶ λύειν* (πβ. *σὺ δὸς ἐξουσίαν . λύειν ἃ δεῖ λύειν καὶ δεσμεῖν ἃ δεῖ δεσμεῖν,* Κλήμης, *Ὁμιλίαι* 3, 72), ώστε να αποδοθεί η φράση τού Χριστού· *ὅσα ἐὰν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται δεδεμένα ἐν οὐρανῷ, καὶ ὅσα ἐὰν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσται λελυμένα ἐν οὐρανῷ* (Κ.Δ. Ματθ 18, 18)]

δεσμωτήριο (το) [αρχ.] {δεσμωτηρί-ου | -ων} (λόγ) **1.** ειδικός χώρος σε αστυνομικό τμήμα ή στρατιωτική μονάδα, όπου κρατούνται προσωρινά υπόδικοι, ύποπτοι ή ανακρινόμενοι ΣΥΝ κρατητήριο **2.** (παλαιότ) το κτίσμα όπου εξέτιναν την ποινή τους οι καταδικασμένοι σε ποινή φυλάκισης ΣΥΝ φυλακή, (λόγ) ειρκτή, (λαϊκ) μπουντρούμι

δεσμώτης (ο) [αρχ.] {δεσμωτών}, **δεσμώτρια** (η) {δεσμωτριών} **1.** πρόσωπο που έχει ριχτεί στα δεσμά, που στερείται τής προσωπικής του ελευθερίας. *«Προμηθέας ~»* (τραγωδία τού Αισχύλου) ΣΥΝ φυλακισμένος, δέσμιος **2.** (μτφ) πρόσωπο που βρίσκεται υπό τη γοητεία, υπό την ολοκληρωτική επίδραση προσώπου ή πράγματος. *~ τού έρωτα / τού πάθους* ΣΥΝ δέσμιος, αιχμάλωτος, δούλος, υποχείριος
[ΕΤΥΜ αρχ < *δεσμός*]

δεσοξυριβοζονουκλεϊ(νι)κό οξύ (το) το Ντι-Εν-Έι / D.N A. (βλ.λ.)

Δ.Ε.Σ.Π.Α. (η) (παλαιότ.) Διοικούσα Επιτροπή Συλλόγων Πανεπιστημίου Αθηνών.

δεσπόζουσα (η) ΜΟΥΣ **1.** *στην τροπική μουσική* (βλ. λ. *τρόπος*), ο φθόγγος ο οποίος ακούγεται συχνότερα σε ένα τροπικό μέλος χρησιμεύοντας ως πόλος έντασης, σε αντίθεση προς την τονική η οποία χρησιμεύει ως πόλος ηρεμίας· στο τροπικό σύστημα η θέση του εντοπίζεται, ανάλογα με τον τρόπο, σε διάφορες θέσεις ψηλότερα από την τονική (μια τρίτη, μια τέταρτη, μια πέμπτη), ενώ στο τονικό σύστημα (σύστημα μείζονος – ελάσσονος) η θέση τής δεσπόζουσας έχει σταθεροποιηθεί *σε απόσταση* πέμπτης ψηλότερα από την τονική *~ βαθμίδα* || *η μελωδία κινείται προς την ~* **2.** στη διατονική αρμονία, η τρίφωνη συγχορδία η οποία σχηματίζεται πάνω στη δεσπόζουσα βαθμίδα. *η συγχορδία τής ~* (βλ λ *τονικός, υποδεσπόζουσα*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ dominante]

δεσπόζω ρ. μετβ {δέσποσα} (+σε) **1.** (σπάν.-κυριολ.) έχω απόλυτη εξουσία, κυριαρχώ ολοκληρωτικά σε πρόσωπο ή πράγμα ΣΥΝ εξουσιάζω, δυναστεύω **2.** (συχνότ μτφ) κυριαρχώ, ξεχωρίζω από τους υπολοίπους, κατέχω τη σπουδαιότερη θέση: *η ηγετική του φυσιογνωμία δέσποζε στο πολιτικό σκηνικό των αρχών τού αιώνα* ΣΥΝ κυριαρχώ, επικρατώ **3.** (μτφ) βρίσκομαι ψηλότερα και ως εκ τούτου γίνομαι ορατός από όλες τις πλευρές. *σε ολόκληρη την περιοχή δέσποζε το βενετσιάνικο κάστρο* ΣΥΝ ξεχωρίζω **4.** (μτφ.) επιβάλλομαι με τον όγκο, γενικότ. με τις διαστάσεις μου, στον χώρο: *στην είσοδο τού λιμανιού τής Νέας Υόρκης δεσπόζει το άγαλμα τής Ελευθερίας.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δεσπόδ- / δεσπότ-jω* < *δεσπότης*]

δεσπόζων, -ουσα, -ον **1.** αυτός που ξεχωρίζει, επιβάλλεται ή κυριαρχεί: *~ μορφή των ελληνικών γραμμάτων* || *κατέχει ~ θέση στα πολιτικά δρώμενα τής χώρας μας* ΣΥΝ εξέχων, επικρατών **2.** ***δεσπόζουσα*** (η) βλ λ
[ΕΤΥΜ Μτχ ενεστ τού αρχ *δεσπόζω* (βλ λ.), μεταφρ δάνειο από γαλλ. dominant].

Δέσποινα (η) {-ας κ. (λόγ) -οίνης} **1.** η Παναγία (ως βασίλισσα τού κόσμου) *«σώπασε κυρά-Δέσποινα και μην πολυδακρύζεις»* (δημοτ τραγ) **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ Το αρχ. *δέσποινα* (βλ.λ) χρησιμοποιήθηκε (ήδη στη μυθολ.) ως προσφώνηση τής θεάς Δήμητρας και τής Περσεφόνης]

δέσποινα (η) {σπάν δεσποινών} **1.** η κυρία τού σπιτιού, αυτή που διοικεί τον οίκο ΣΥΝ οικοδέσποινα, (λαϊκ.) αφέντρα, κυρά **2.** (λογοτ - επίσ.) τιμητική προσφώνηση για κυρία, ιδ ευγενούς καταγωγής και υψηλής κοινωνικής θέσης *Ρωμαία ~* ΣΥΝ αριστοκράτισσα
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δεσπότνια* < **δεσ-πότν-jα*, θηλ. τού *δεσπότης*, εφόσον το β' συνθ *πότνια* αποτελεί θηλ τού *πόσις* «ο σύζυγος, ο κύριος τού σπιτιού» Βλ. λ *δεσπότης*]

δεσποινίς (η) {δεσποιν-ίδας κ (λόγ) -ίδος | -ίδες, -ίδων} **1.** (γενικά-

παλαιότ.) γυναίκα μικρής ηλικίας ΣΥΝ κορίτσι, κοπέλα **2.** (συνήθ.) η ανύπαντρη γυναίκα οποιασδήποτε ηλικίας *δεσποινίς, ελάτε να σας πω κάτι!* || *Να σας συστήσω: από εδώ η ~ Ελένη* ΣΥΝ άγαμη, ελεύθερη ΑΝΤ. κυρία. Επίσης (καθημ.) **δεσποινίδα** — (υποκ.) **δεσποινιδούλα** (η) κ. (λόγ.-*παλαιότ.*) **δεσποινάριο** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *δεσποινίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *δέσποινα*].

δεσποσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (παλαιότ.) η κόρη τού δεσπότη, δηλ. τού άρχοντα • **2.** (επίσ.) η ανύπαντρη γυναίκα, νεαρής συνήθ. ηλικίας ΣΥΝ δεσποινίς **3.** αντί τού «δεσποινίς» ως προσφώνηση με ειρωνικό ή πειρακτικό χαρακτήρα: *τι επιθυμεί πάλι η ~ σας;*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *δεσπόσυνος* «ο ανήκων στον δεσπότη, στον κύριο» < *δεσπότης*]

δεσποτάκι (το) {χωρ. γεν.} αρκετά σκληρό και βαρύ ανοιχτόχρωμο ξύλο που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, την κατασκευή σκελετών αεροπλάνων, αυτοκινήτων κ.α.
[ΕΤΥΜ < τουρκ. dişbudak, με παρετυμολογία προς τη λ. *δεσπότης*]

δέσποτας (ο) ▸ δεσπότης

δεσποτάτο (το) [μεσν.] (από τον 13ο αι. κ.εξ.) περιοχή τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας που κυβερνιόταν από ανεξάρτητο άρχοντα, τον δεσπότη (βλ. λ.), ο οποίος συχνά ήταν μέλος τής αυτοκρατορικής οικογένειας: *το ~ τού Μυστρά / τής Ηπείρου*

δεσποτεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η απόλυτη εξουσία, η μορφή διακυβέρνησης κατά την οποία ένα πρόσωπο (μονάρχης) κυβερνά με τρόπο αυθαίρετο (χωρίς να δεσμεύεται από κανενός είδους δίκαιο) και αυταρχικό: *η ~ τής τσαρικής Ρωσίας* ΣΥΝ δεσποτισμός, απολυταρχία ΑΝΤ δημοκρατία **2.** ΙΣΤ ***(πε)φωτισμένη δεσποτεία*** (γερμ. aufgeklarte Monarchie) (κατά την εποχή τού Διαφωτισμού) η ηπιότερη άσκηση τής μοναρχικής εξουσίας (σε σχέση με την απόλυτη μοναρχία), η συνύπαρξη τής μοναρχίας με τις πολιτικές ιδέες που αναπτύχθηκαν από τους φιλοσόφους τού Διαφωτισμού, αποσκοπώντας στη βελτίωση τής ζωής των υπηκόων (μέσω τής ανάπτυξης τής παιδείας, τής τέχνης, τής βελτίωσης τής οικονομικής τους κατάστασης κ.λπ.): *η ~ τού Φρειδερίκου Β΄ τής Πρωσίας* **3.** (κατ' επέκτ.) η επιβολή τυφλής υπακοής και πλήρους υποταγής: *βρίσκομαι υπό τη ~ κάποιου.*

δεσπότης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ου (κλητ. δέσποτα) | -ες (κ. λαϊκ. -άδες), -ών (λαϊκ. -άδων)} **1.** (καθημ.) ο επίσκοπος: *την ευλογία σου, δέσποτα* ΣΥΝ μητροπολίτης, αρχιερέας· ΦΡ (α) (παροιμ.) ***καλά είναι τα φαρδομάνικα, μα είν' για δεσποτάδες*** για όσους έχουν φιλοδοξίες ανώτερες των δυνατοτήτων τους (β) ***λέω τον δεσπότη Παναγιώτη*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος σαστίζει, τα χάνει ή παθαίνει κάτι και υποφέρει: *Το τι τράβηξα μ' αυτή την υπόθεση δεν λέγεται! Είπα τον δεσπότη Παναγιώτη!* **2.** αυτός που έχει απόλυτη εξουσία, άρχοντας που κυβερνά αυθαίρετα και απολυταρχικά: *αμείλικτος / τυραννικός / στυγνός ~* ΣΥΝ. δυνάστης, άρχοντας, αυθέντης, εξουσιαστής, ηγεμόνας, βασιλιάς, κυβερνήτης, κυρίαρχος • **3.** (ως προσφώνηση) ο Θεός: *ευλόγησον, δέσποτα!* ΣΥΝ Κύριος • **4.** ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) (α) ο αυτοκράτορας (β) μέλος τής αυτοκρατορικής οικογένειας (πρώτος στην ιεραρχία τού παλατιού) (γ) (κατά τον 13ο αι.) καθένας από τους ανεξάρτητους ηγεμόνες τής Ηπείρου και τού Μυστρά (βλ. κ. λ. *δεσποτάτο*) • **5.** ο αρχηγός τής οικογένειας και κύριος τού οίκου και (κατ' επέκτ.) αυτός που κατέχει απόλυτα, που έχει την πλήρη κυριότητα πράγματος ΣΥΝ. οικοδεσπότης, νοικοκύρης, σπιτονοικοκύρης, αφεντικό. Επίσης (λαϊκ.) **δέσποτας** (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, κύριος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δεμ-σ-πότης*, σύνθ. λ. που ταυτίζεται με το σανσκρ. dámpati «οικοδεσπότης». Είναι αβέβαιο αν το α' συνθ. (**δεμ-σ-*) προέρχεται από Ι.Ε. *dem- (από όπου και *demā- «χτίζω – κατοικία», βλ. λ. *δέμας, δόμος*) με ριζική παρέκταση -s- ή αν πρόκειται για γενική πτώση αρχ. λ. με τη σημ. «σπίτι». Το β' συνθ. είναι η λ. *πόσις* «ο σύζυγος, ο κύριος (τού σπιτιού)», που προέρχεται από Ι.Ε. *poti-s, πβ. σανσκρ. pátiḥ «κύριος, ο σύζυγος», λατ. potis, γαλλ. pouvoir «ισχύς», αγγλ. power κ.ά. Από τη σημ. τού οικοδεσπότη η λ. χαρακτήρισε αργότερα τον αυτοκράτορα τού Βυζαντίου και, επί Τουρκοκρατίας, τον χριστιανό διοικητή ενός *δεσποτάτου*. Η εκκλησ. χρήση τής λ. ως προσφωνήσεως τού επισκόπου είναι μεσν. Από την κλητ. *δέσποτα* σχηματίστηκε και τ. ονομαστικής *ὁ δέσποτας*, πβ. *πατήρ* - κλητ. *πάτερ*, ονομαστική *ὁ πάτερ*]

δεσποτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ή αρμόζει σε απόλυτο άρχοντα, σε κυρίαρχο και (γενικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από απολυταρχικές τάσεις, που στερείται δημοκρατικότητας και ελευθερίας: *~ καθεστώς / επιθυμία / χαρακτήρας / κυβέρνηση / συμπεριφορά* ΣΥΝ τυραννικός, απολυταρχικός, δυναστευτικός ΑΝΤ φιλελεύθερος • ΕΚΚΛΗΣ **2.** αυτός που αναφέρεται ή αφιερώνεται στον Χριστό: *~ τροπάρια* ΦΡ ***δεσποτικές εορτές*** οι εορτές που τελούνται προς τιμήν τού Χριστού, κατά τις οποίες μνημονεύονται τα σπουδαιότερα γεγονότα τού βίου του (λ.χ. Χριστούγεννα, Θεοφάνια κ.λπ.) **3.** αυτός που σχετίζεται με ανώτερο κληρικό: *~ θρόνος / άμφια* ΣΥΝ αρχιερατικός, επισκοπικός **4. δεσποτικό** (το) (α) θρόνος στα δεξιά τού ναού, όπου στέκεται ο αρχιερέας, όταν χοροστατεί στις ακολουθίες ΣΥΝ αρχιερατικός / επισκοπικός θρόνος (β) (σπανιότ.) η κατοικία τού επισκόπου, το επισκοπικό μέγαρο ΣΥΝ (αρχι)επισκοπή, μητρόπολη — **δεσποτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

δεσποτισμός (ο) [1782] {χωρ. πληθ.} **1.** η δεσποτεία (βλ. λ.): *ο τσαρικός ~* || *ο ~ ασιατικού τύπου* **2.** (γενικότ.) η αυταρχική συμπεριφορά, οι τυραννικοί τρόποι ΣΥΝ αυταρχικότητα, σατραπισμός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. despotisme]

δέστρα (η) {σπάν. δεστρών} ΝΑΥΤ σιδερένια στήλη, στερεωμένη στην προκυμαία ή στο κρηπίδωμα τού λιμανιού, για να δένονται εκεί τα σχοινιά των πλοίων.
[ΕΤΥΜ < θ. *δεσ-* (ρ. *δένω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, άσχετο προς το μτγν. *δέστρον* «τμήμα τού τροχού» < αρχ. *δέω / δῶ*]

δετικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για το δέσιμο **2. δετικά** (τα) το χρηματικό ποσό που δίδεται σε βιβλιοδέτη ως αμοιβή για την εργασία του ΣΥΝ βιβλιοδετικά.

Δ.Ε.ΤΟ.Ρ.Σ. (η) Διαρκής Επιτροπή Τοπικών Ραδιοφωνικών Σταθμών.

δετός, -ή, -ό αυτός που έχει δεθεί ή που μπορεί να δεθεί: *~ μαλλιά, κορδόνια* ΣΥΝ δεμένος, δέσμιος ΑΝΤ λυμένος, λυτός. — **δετά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δέω / δῶ* «δένω»]

Δ.Ε.ΤΡΟ.Π. (η) Διεθνής Έκθεση Τροφίμων – Ποτών.

Δευκαλίων (ο) {Δευκαλίων-ος, -α} ΜΥΘΟΛ γυιος τού Προμηθέα· μαζί με τη σύζυγό του Πύρρα ήταν οι δύο άνθρωποι που έσωσε ο Δίας από τον κατακλυσμό με τον οποίο θέλησε να καταστρέψει το ανθρώπινο γένος. Επίσης **Δευκαλίωνας**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **Δευκ-αλ-ίων*, ομόρριζο τού *Πολυ-δεύκης* (βλ.λ.), όπου και λεπτομερής ανάλυση].

δεύρο επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** προς την κατεύθυνση όπου βρίσκεται ο ομιλητής ΣΥΝ εδώ, προς τα εδώ **2.** (ειδικότ. στην Κ.Δ., εμφατικό στοιχείο που ισοδυναμεί προς το νεότ. *εμπρός* και συνοδεύεται συχνά από προστακτική: *δεῦρο ἀκολούθει μοι*, Ματθ. 19, 21)· μόνο στη ΦΡ ***(Λάζαρε), δεύρο έξω!*** (*Λάζαρε, δεῦρο ἔξω*, Ιωάν. 11, 43) **3.** (ενίοτε σήμερα καταχρ.-σκωπτ.) έλα έξω, βγες έξω
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δεῦρο* «εδώ» < **δε-αῦρο*, όπου το α' συνθ. πιθ. αποτελεί το επιθηματικό στοιχείο *-δε* (π.χ. *οἴκα-δε*), ενώ το β' συνδ. με λιθ. aurè και αρμ. ur «προς τα εδώ»]

δεύτε επίρρ. (αρχαιοπρ.) εμπρός, ελάτε, προσέλθετε· κυρ. σε εκκλησιαστικές φρ., όπως (α) ***δεύτε λάβετε φως*** ελάτε να λάβετε φως (λέγεται πριν από την Ανάσταση) (β) ***δεύτε προσκυνήσωμεν*** ελάτε να προσκυνήσουμε (γ) ***δεύτε τελευταίον ασπασμόν*** βλ. λ. *ασπασμός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δεῦτε*, από συνεκφορά τής φρ. *δεῦρο ἴτε* «εδώ ελάτε»]

Δευτέρα (η) η δεύτερη ημέρα τής εβδομάδας (μετά την Κυριακή που θεωρείται πρώτη)· ΦΡ (α) ***Καθαρή / Καθαρά Δευτέρα*** βλ. λ. *καθαρός* (β) ***Μεγάλη Δευτέρα*** η αντίστοιχη ημέρα τής Μεγάλης Εβδομάδας — **δευτεριάτικος,** -η, -ο, **δευτεριάτικα** επίρρ
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *δεύτερος*, που αποδόθηκε στη δεύτερη ημέρα τής εβδομάδας κατά την εβραϊκή αρίθμηση και συνήθεια. Στις λατινογενείς γλώσσες αντιστοιχεί με την «ημέρα τής σελήνης» (λατ. lunae dies > γαλλ. lundi, ισπ. lunes κ.ά.), όπως ακριβώς και στις γερμανικές γλώσσες (αρχ. γερμ. mānatag > γερμ. Montag, αγγλ. Monday, πβ. moon «σελήνη» + day «ημέρα»)].

δευτεραγωνιστής (ο) [αρχ.], **δευτεραγωνίστρια** (η) {δευτεραγωνιστριών} **1.** πρόσωπο που έχει δευτερεύοντα ρόλο (σε θεατρικό / κινηματογραφικό / λογοτεχνικό έργο) ΑΝΤ πρωταγωνιστής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που δεν συμβάλλει αποφασιστικά σε ζήτημα, υπόθεση κ.λπ., που δεν έχει πρωταρχική σημασία ΑΝΤ πρωταγωνιστής.

δευτεραθλητής (ο) [1896], **δευτεραθλήτρια** (η) {δευτεραθλητριών} αθλητής που καταλαμβάνει τη δεύτερη θέση σε αγώνες.

δευτεράντζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ως χαρακτηρισμός) αυτός που είναι χαμηλής αξίας ή ποιότητας (αισθητικής κ.λπ.): *αυτός πουλάει όλο δευτεράντζες* || *αυτή η κοπέλα δεν έχει καθόλου αισθητική, είναι πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ < *δεύτερος* + παραγ. επίθημα *-άντζα* (βλ. λ.)]

δευτερεία (τα) (αρχαιοπρ.) **1.** το δεύτερο βραβείο σε αγώνα, διαγωνισμό κ.λπ. ΑΝΤ πρωτεία **2.** (σπάν.) η δεύτερη θέση σε σειρά ή κατάταξη: *κατέχω / καταλαμβάνω τα ~* ΑΝΤ πρωτεία
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δευτερεῖα* (ενν. *ἆθλα*) < *δεύτερος*]

δευτερεύων, -ουσα, -ον {δευτερεύ-οντος (θηλ. -ας κ. λόγ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που δεν έχει καθοριστική σημασία ή αξία, που δεν διαδραματίζει πρωτεύοντα ρόλο, που βρίσκεται σε δεύτερη, λιγότερο σημαντική θέση: *~ θέση / μοίρα / θέμα / ζήτημα / αιτία / ρόλος / σημασία / πρόβλημα / συνέπεια / περιστατικό / πράγμα* ΣΥΝ επουσιώδης, ήσσονος σημασίας ΑΝΤ πρωτεύων, κύριος· ΦΡ ***δευτερεύον μάθημα*** σχολικό μάθημα που θεωρείται λιγότερο σημαντικό στο σχολικό πρόγραμμα, λ.χ. τα καλλιτεχνικά ή η ξένη γλώσσα (σε αντίθεση π.χ. με τα μαθηματικά ή τα Ελληνικά, που θεωρούνται πρωτεύοντα) **2.** αυτός που συμπληρώνει κάποιον/ κάτι κύριο, που διαδραματίζει βοηθητικό ρόλο: *~ στοιχείο / όρος / υπηρεσία* ΣΥΝ (επι)βοηθητικός, επικουρικός, πρόσθετος ΑΝΤ κύριος **3.** ΓΛΩΣΣ ***δευτερεύουσα πρόταση*** η πρόταση που προσδιορίζει επιρρηματικά (δηλώνοντας χρόνο, αιτία, σκοπό κ.λπ.) ή συμπληρώνει (προτάσεις με *ότι* ή *να*) το περιεχόμενο άλλης πρότασης ή όρου, ο οποίος ανήκει σε άλλη πρόταση, π.χ. στην περίοδο «*οι τουρίστες έφυγαν από το νησί, όταν άνοιξαν τα σχολεία*» η πρόταση που εισάγεται με το *όταν* είναι δευτερεύουσα, εξαρτημένη από την κύρια πρόταση (*«Οι τουρίστες έφυγαν από το νησί»*): *η εισαγωγή / η εκφορά των δευτερευουσών προτάσεων* ΣΥΝ εξαρτημένη πρόταση ΑΝΤ κύρια / ανεξάρτητη πρόταση — **δευτερευόντως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού μτγν. *δευτερεύω* «είμαι δεύτερος» < αρχ. *δεύτερος*]

δευτέριο (το) {δευτερίου} ΧΗΜ ισότοπο τού υδρογόνου (γνωστό και ως «βαρύ υδρογόνο»), τού οποίου ο πυρήνας αποτελείται από ένα πρωτόνιο και ένα νετρόνιο· χρησιμοποιείται ευρύτατα στις θερμοπυρηνικές αντιδράσεις
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. deuterium].

δευτερο- κ. **δευτερό-** κ. **δευτερ-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν. **1.** ότι κάτι γίνεται για δεύτερη φορά: *δευτερο-λογώ* **2.** (α) ότι κάτι καταλαμβάνει σε σειρά τη δεύτερη θέση: *δευτερό-τοκος, δευτερ-αγωνιστής, δευτερό-κλιτος* (β) ότι κάτι προκύπτει ως επακόλουθο: *δευτερο-γενής, δευτερο-παθής.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δευτεροτόκος*, μτγν. *δευτερο-λογία*), που προέρχεται από το αριθμητ. επίθ. *δεύτερος* (βλ.λ.)]

δευτεροβάθμιος, -α, -ο [1833] **1.** αυτός που ανήκει στον δεύτερο

βαθμό ιεραρχίας ή στη δεύτερη σειρά, τάξη κ.λπ.· ~ *εκπαίδευση* (Γυμνάσιο - Λύκειο) **2.** αυτός που εξετάζει μια υπόθεση για δεύτερη φορά (σε δεύτερο βαθμό), αφού δηλ. έχει εκδοθεί απόφαση σε πρώτο βαθμό (από πρωτοβάθμιο όργανο): ~ *επιτροπή* / *απόφαση* || ~ *δικαστήριο* (που δικάζει τις εφέσεις κατά των αποφάσεων των πρωτοβάθμιων) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.

δευτερογαμία (η) [μτγν.] {δευτερογαμιών} η τέλεση δεύτερου γάμου μετά τη λύση τού πρώτου (λόγω θανάτου ή διαζυγίου).

δευτερογενής, -ής, -ές {δευτερογεν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** (α) υτός που προκύπτει ως επακόλουθο άλλου, που έρχεται ως συνέπεια άλλου: ~ *αιτία* / *συνέπεια* ΣΥΝ υστερογενής ΑΝΤ πρωτογενής (β) ΙΑΤΡ ***δευτερογενή συμπτώματα / φαινόμενα*** συμπτώματα ή παρενέργειες που εμφανίζονται μετά την πάροδο τής οξείας φάσης ασθενείας **2.** (κατ' επέκτ) αυτός που γίνεται αργότερα, σε δεύτερη φάση. — **δευτερογενώς** επίρρ. [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δεύτερος* + *-γενής* < *γένος*]

δευτεροετής, -ής, -ές [1852] {δευτεροετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που βρίσκεται στο δεύτερο έτος των σπουδών του σε Ανώτερη ή Ανώτατη Σχολή: ~ *φοιτητής τής Ιατρικής* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

δευτεροκάικο (το) το καΐκι που συνοδεύει το γριγρί (βλ.λ.)

Δευτεροκανονικά (τα) ΕΚΚΛΗΣ κατηγορία βιβλίων τής Π.Δ. (τού «δευτέρου κανόνος», όπως λέγονται), τα οποία δεν περιλαμβάνονται στη σημερινή μορφή τής εβραϊκής Βίβλου, αλλά αναγνωρίζονται από την Ορθόδοξη και από τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. deuterocanonical]

δευτεροκλασάτος, -η, -ο αυτός που από άποψη σπουδαιότητας ανήκει σε δεύτερη κατηγορία, που δεν θεωρείται ιδιαίτερα σημαντικός· ~ *κομματικά στελέχη* ΣΥΝ δευτερεύων ΑΝΤ πρωτοκλασάτος

δευτερόκλιτος, -η, -ο [1862] ΓΛΩΣΣ (όνομα ουσιαστικό και επίθετο) που κλίνεται κατά τη δεύτερη κλίση, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική. π χ *ο δρόμος, η έξοδος, το τετράδιο, καλός, -ή, -ό* κ ά

δευτερόλεπτο (το) [μτγν.] {δευτερολέπτ-ου | -ων} **1.** μονάδα μέτρησης τού χρόνου, η οποία ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού τής ώρας (σύμβολο: 1″) **2.** μονάδα μέτρησης τόξου ή γωνίας που ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού τής μοίρας (ή με το 1/3.600 τής μοίρας) **3.** (κατ' επέκτ.) ελάχιστο χρονικό διάστημα, σε ΦΡ όπως (α) ***ήταν υπόθεση δευτερολέπτων*** πολύ σύντομη (β) ***σε κλάσμα δευτερολέπτου*** ταχύτατα, στο πει και φει.

δευτερολεπτοδείκτης (ο) {δευτερολεπτοδεικτών} ο δείκτης των δευτερολέπτων, δηλ ο βραχίονας τού ρολογιού που δείχνει τα δευτερόλεπτα τής ώρας.

δευτερολογία (η) [μτγν.] {δευτερολογιών} η αγόρευση για δεύτερη φορά για το ίδιο θέμα: *η ~ τού υπουργού στο θέμα των τηλεφωνικών υποκλοπών* || *η ~ τού κατηγορουμένου στο δικαστήριο δεν μπορεί να υπερβαίνει τη μισή ώρα* ΑΝΤ πρωτολογία.

> **δευτερολογία – πρωτολογία.** Τελευταία χρησιμοποιείται, ιδίως στον προφορικό λόγο, ο νεολογισμός **πρωτολογία** *(Όπως υποστήριξα στην πρωτολογία μου .)* που πλάστηκε αναλογικώς προς το **δευτερολογία**. Η λ. *πρωτολογία* αντικαθιστά τον γενικότερο όρο «ομιλία» ή «λόγος» και αποτελεί χρήσιμη αντιδιαστολή προς τη λ *δευτερολογία*, οσάκις ο ομιλητής χρειάζεται την αντιδιαστολή

δευτερολογώ ρ αμετβ. [μτγν.] {δευτερολογείς... | δευτερολόγησα} αγορεύω για δεύτερη φορά στο ίδιο θέμα σε επίσημη περίσταση (συνήθ στη Βουλή ή στο δικαστήριο), με σκοπό να συμπληρώσω την προηγούμενή μου αγόρευση ή να αντικρούσω επιχειρήματα που προέβαλαν άλλοι ομιλητές: *ο πρωθυπουργός δευτερολόγησε κατά τη συζήτηση στη Βουλή για τον κρατικό προϋπολογισμό* ΣΥΝ ανταπαντώ.

δεύτερον επίρρ. [αρχ] {άκλ.} **1.** σε απλή απαρίθμηση, δηλώνει στοιχείο που ακολουθεί το πρώτο. κι *άρχισε να μου εξηγεί: πρώτον αυτό, ~ εκείνο, τρίτον το άλλο* . **2.** για την εισαγωγή στη συνέχεια τού λόγου σκέψης, συμπεράσματος, σχολίου κ.λπ. που ακολουθεί προηγούμενη σκέψη, συμπέρασμα, σχόλιο κ λπ.. *πρώτον. δεν είμαστε σίγουροι αν τα πράγματα έγιναν έτσι· ~. και να έγιναν έτσι, θα ήταν προτιμότερο να μη δώσουμε ιδιαίτερη σημασία.*

Δευτερονόμιο (το) {Δευτερονομίου} ΘΡΗΣΚ το τελευταίο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* (βλ.λ.) και το πέμπτο κατά σειρά στον βιβλικό κανόνα περιλαμβάνει ανακεφαλαίωση και ερμηνεία τής διδασκαλίας τού Μωυσή.
[ΕΤΥΜ < μτγν *Δευτερονόμιον* < *δεύτερος* + *-νόμιον* < *νόμος*. Τον τίτλο αυτόν χρησιμοποίησαν στην ελληνική μετάφραση τής Π Δ οι Εβδομήκοντα, θεωρώντας το πέμπτο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* ως εξήγηση ή συμπλήρωση τού Νόμου Ο τίτλος τού βιβλίου στην πρωτότυπη εβρ. είναι Devarím «Λόγοι» και προέρχεται από τη φρ. *«οὗτοι οἱ λόγοι»*, με την οποία αρχίζει το κείμενο].

δευτεροπαθής, -ής, -ές [1879] {δευτεροπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ ***δευτεροπαθής νόσος*** αυτή που εκδηλώνεται ως δεύτερο στάδιο ή επιπλοκή ή επακόλουθο προηγούμενης νόσου (τής πρωτοπαθούς), ιδ. όταν η άμυνα τού οργανισμού έχει εξασθενήσει (λ.χ η πνευμονία μετά από γρίπη ή ο μεταστατικός καρκίνος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*
[ΕΤΥΜ < μτγν *δευτεροπαθῶ* (υποχωρητ) < *δεύτερος* + *-παθῶ* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ β' *ἔ-παθον* τού ρ. *πάσχω*].

δεύτερος, -η (λόγ. *δευτέρα*), -ο (επίσης γράφεται 2ος στην αραβική αρίθμηση, Β' ή β' στην ελληνική και II στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δύο (2). που έρχεται κατά σειρά (ή κατά τοπική ή χρονική ακολουθία) αμέσως μετά τον πρώτο: *τα «Άπαντά» του γνωρίζουν δεύτερη και τρίτη έκδοση* || ~ *φάση* / *μέρος* / *ημίχρονο* / *γάμος* / *σημείο* / *φορά* / *απόπειρα* / *αίτημα* / *σφάλμα* / *γύρος συνομιλιών* / *παιδί* / *μήνας* / *χρόνος* || *αναδεικνύομαι* / *κατατάσσομαι* ~ ΣΥΝ επόμενος ΑΝΤ πρώτος, προηγούμενος· ΦΡ (α) ***δεύτερο φύλο*** το γυναικείο φύλο· απηχεί καθιερωμένα κοινωνικά στερεότυπα και για μερικούς ομιλητές έχει και ειρωνική χροιά (β) ***δεύτερη κατανομή*** βλ. λ *κατανομή* (γ) ***κάθε δεύτερη ημέρα (μήνα / χρόνο κ.λπ.)*** μέρα παρά μέρα (μήνα παρά μήνα, χρόνο παρά χρόνο κ λπ.) (δ) ***έρχομαι δεύτερος*** με προλαβαίνει άλλος σε πράξη, ενέργεια, επίτευγμα ΣΥΝ καθυστερώ (ε) (μτφ) ***χωρίς δεύτερη κουβέντα / δεύτερο λόγο*** (i) χωρίς καμία καθυστέρηση ή χρονοτριβή ΣΥΝ αμέσως (ii) χωρίς καμία αντίρρηση ή αντίλογο, με απόλυτη συμφωνία (στ) ***κατά δεύτερο λόγο*** για να δηλωθεί κάτι που ακολουθεί λογικά ή δεν είναι εξίσου σημαντικό σε σχέση με αυτό που δηλώνεται πρώτο (πβ κατά πρώτο λόγο, λ *λόγος*) (ζ) ***Δευτέρα Παρουσία*** βλ. λ *παρουσία* (η) ***δεύτερη φύση*** βλ λ *φύση* (θ) ***δεύτερο χέρι*** (i) (για ελαιοχρωματισμούς, οικοδομικές ή άλλες εργασίες κ λπ) επανάληψη τού βαψίματος πάνω από το πρώτο βάψιμο *ο τοίχος χρειάζεται και ~* ΣΥΝ πέρασμα (ii) (για ειδήσεις, πληροφορίες κ.λπ.) αυτές που λαμβάνονται όχι από άμεση αντίληψη, αλλά έμμεσα, με τη μεσολάβηση τρίτων (iii) (για εμπορεύματα) αυτός που είναι μεταχειρισμένος, που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί και επιστραφεί: *βιβλία* / *αυτοκίνητα* / *μηχανές από* ~ **2.** (ειδικότ. για μέλη ιεραρχίας) αυτός που κατέχει τον αμέσως επόμενο (κατώτερο) από τον πρώτο βαθμό και είναι επιφορτισμένος με τα ανάλογα καθήκοντα: ~ *γραμματέας* / *βιολί* ΑΝΤ πρώτος ΦΡ (α) ***συγγένεια δευτέρου βαθμού*** η σχέση που συνδέει πρόσωπο με τους συγγενείς που βρίσκονται εκτός τού πλαισίου τής στενότερης οικογένειάς του (δηλ. εκτός από γονείς, αδέλφια και τέκνα) (β) ***δεύτερος εξάδελφος / δεύτερη εξαδέλφη*** ο γυιος / η κόρη τού εξαδέλφου / τής εξαδέλφης τού πατέρα ή τής μητέρας κάποιου **3.** (για ηγεμόνες, βασιλείς, αρχιερείς κ.λπ. που έχουν το ίδιο όνομα) ο νεότερος στην ηλικία, αυτός που διαδέχεται τον πρώτο με το ίδιο όνομα ή έχει το ίδιο όνομα με προηγούμενο ηγέτη (σύμβολο Β'). *Θεοδόσιος ο Β'* || *Αικατερίνη η Β'* (η δευτέρα) **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που υπάρχει ή εμφανίζεται πρόσθετα ή εναλλακτικά (σε κάτι άλλο): *υπάρχει και μια ~ λύση στο πρόβλημά μας* || *άκουσε και μια ~ γνώμη* || *εμφανίστηκε μια ~ περίπτωση ενδιαφερομένου αγοραστή* || *η ~ σημασία μιας λέξης* ΣΥΝ πρόσθετος, εναλλακτικός, άλλος **5.** (μτφ) ο όμοιος (όχι ο ίδιος) με άλλον, αυτός που συγκρίνεται με άλλον και παρουσιάζει παρόμοια χαρακτηριστικά: *στάθηκε ~ πατέρας για μένα* || *~ Μέγας Αλέξανδρος δεν γεννήθηκε μέχρι τώρα* **6.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει κατώτερη ποιότητα ή αξία σε σύγκριση με άλλον· *είναι πολύ εκλεκτικός ~ πράγμα δεν αγόρασε ποτέ'* ΣΥΝ ευτελής, κατώτερος ΑΝΤ ανώτερος, πρώτος· ΦΡ. ***βάζω / θέτω σε δεύτερη μοίρα*** θεωρώ λιγότερο σημαντικό και λιγότερο επείγον **7.** ΓΛΩΣΣ (α) ***δεύτερο πρόσωπο*** το πρόσωπο στο οποίο απευθύνεται ο ομιλητής· δηλώνεται κυρίως με τις καταλήξεις β' προσώπου τού ρήματος *(τρέχ-εις, έτρεχ-ες)* καθώς και με τις προσωπικές αντωνυμίες *(εσύ, εσείς)*. όταν χρειάζεται να δηλωθεί έμφαση ή αντιδιαστολή *(εσύ φταίς – εσείς κάνατε διακοπές όσο εμείς δουλεύαμε)* (β) ***δεύτερη κλίση*** ο τρόπος κλίσης των ονομάτων τής αρχαίας Ελληνικής σε *-ος (στρατός, ἔξοδος)* και *-ον (δῶρον)* σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση των κλίσεων στην παραδοσιακή σχολική γραμματική (πβ. κ. *πρώτη κλίση. τρίτη κλίση*) **8. δεύτερος** (ο) {δευτέρου} (α) ΝΑΥΤ ο αξιωματικός που κατέχει τον επόμενο βαθμό μετά τον καπετάνιο τού πλοίου (β) ο δεύτερος όροφος (πολυ)κατοικίας. *μένει στον ~ και ανεβαίνει πάντα με τα πόδια* (γ) ο δεύτερος μήνας τού έτους, ο Φεβρουάριος: *έπιασε δουλειά στις 15/2 (δεκαπέντε δευτέρου)* **9. δευτέρα** (η) (α) ταχύτητα οχήματος. *βάζω ~* (β) η δεύτερη ημέρα κάθε μήνα *η 2α Ιανουαρίου δεν είναι αργία* (γ) η δευτέρα τάξη Δημοτικού, Γυμνασίου ή Λυκείου: *τελειώνει τη ~ Γυμνασίου* (δ) ***Δευτέρα*** (η) βλ.λ. **10.** ΜΑΘ (α) ***(ένα) δεύτερο*** (το) {(ενός) δευτέρου} το μισό, το ένα από τα δύο ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (σύμβολο: *1/2*): *το ~ τού 4 είναι το 2* (β) ***δεύτερο λεπτό*** μονάδα μετρήσεως τόξων ή γωνιών που ισούται με το 1/360 τής μοίρας (1°) **11. δεύτερο** (το) {δευτέρ-ου | -ων} μονάδα μετρήσεως τού χρόνου, που ισούται με το ένα εξηκοστό τού πρώτου λεπτού και το *1/3.600* τής ώρας (σύμβολο: *1″*)· το δευτερόλεπτο. *έχετε ακόμη δέκα λεπτά και τριάντα δύο ~ μέχρι τη λήξη τού χρόνου* (βλ. κ λ *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ αρχ , συγκρ βαθμός τού θ. *δεύ-* τού ρ. *δεύομαι*, παράλλ. τ. τού ρ *δέω* /*-ομαι* «στερούμαι, έχω ανάγκη». Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, η λ. *δεύτερος* θα πρέπει αρχικώς να προσδιόριζε τον υποδεέστερο, εκείνον που ακολουθεί. πράγμα που αιτιολογεί την παρετυμολ. σύνδεση με το αριθμητ *δύο* Η φρ *δεύτερο χέρι* αποδίδει το αγγλ. second-hand]

δευτερότερος, -η, -ο αυτός που δεν έχει μεγάλη αξία, ποιότητα

δευτερότοκος, -η, -ο (παθ.) αυτός που γεννήθηκε δεύτερος κατά σειρά. μετά τον πρωτότοκο: ~ *υιός* / *κόρη* / *τέκνο* ΣΥΝ δεύτερος, δευτερογενής ΑΝΤ πρωτότοκος, πρώτος (βλ. κ λ *πρωτότοκος*)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δεύτερος* + *τόκος* «γέννηση»].

δευτερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δευτέρω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ) πράττω κάτι ή ενεργώ με τον ίδιο τρόπο για δεύτερη φορά: ~ *την προσπάθεια* / *τον λόγο* / *τη νίκη* ΣΥΝ επαναλαμβάνω, ξανακάνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι για δεύτερη φορά με τον ίδιο τρόπο: *πρόσεξε μη δευτερώσει το κακό* ΣΥΝ επαναλαμβάνομαι, ξαναγίνομαι, επανεμφανίζομαι, ξανασυμβαίνω. — **δευτέρωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ < μτγν *δευτερῶ (-όω)* < αρχ. *δεύτερος*].

Δ.Ε.Φ.Α. (η) Δημοτική Επιχείρηση Φωταερίου Αθήνας.

δεφτέρι (το) → τεφτέρι

δέχομαι ρ. μετβ. αποθ {μτχ. ενεστ. λαϊκ. δεχούμενος, -η, -ο, δέχθηκα (καθημ -τηκα)· όταν το *δέχομαι* έχει ενεργ σημ , χρησιμοποιείται ως παθητικό του η περίφραση *γίνομαι δεκτός*} **1.** λαμβάνω (κάτι που μου προσφέρεται, που μου αποστέλλεται κ λπ.): *η πόλη μας δέχεται πολ-*

λές και μεγάλες δωρεές για την ανέγερση τού νέου δημαρχιακού μεγάρου || ~ *δώρα* / *πρόσκληση* / *προσφορά* / *τη μπάλα* (σε παιχνίδι) / *αιτήσεις* / *επίσκεψη* / *βοήθεια* / *εγγραφές* / *ευεργεσία* / *συμβουλές* / *κέρασμα* ΣΥΝ παραλαμβάνω, παίρνω ΑΝΤ αποκρούω, διώχνω **2.** (ειδικότ.) λαμβάνω (κάτι που προέρχεται από αλλού), γίνομαι δέκτης: *τον έπεισε να δεχθεί τις υπηρεσίες τής εταιρείας του* || *«οι υπεύθυνοι δέχονται πολλές καταγγελίες για την έλλειψη καθαριότητας στις παραλίες»* (εφημ.) || ~ *επιδράσεις από κάποιον* || *η θάλασσα δέχεται τα νερά των ποταμών* ΣΥΝ (λόγ.) εισδέχομαι **3.** υφίσταμαι κάτι εις βάρος μου: *δέχθηκε φραστική επίθεση από βουλευτές τής αντιπολίτευσης* || ~ *επικρίσεις* / *πλήγμα* / *σφαίρα* / *ράπισμα* / *χτύπημα* || *η δραχμή δέχεται πιέσεις* || *η ομάδα μας δέχθηκε δύο γκολ σε πέντε λεπτά* **4.** (+ αιτ. προσ.) επιτρέπω (σε κάποιον) την είσοδο στο σπίτι μου ή στον επαγγελματικό μου χώρο και συμπεριφέρομαι σύμφωνα με τους κοινωνικούς κανόνες συμπεριφοράς και φιλοξενίας *ο πρόξενος δέχθηκε φιλοφρόνως τους ξένους επισήμους* || ~ *καλεσμένους* / *αντιπροσωπία* / *τον πρόεδρο* / *πελάτες* / *το προεδρείο* || ~ *κάποιον με ανοιχτές αγκάλες* ΣΥΝ υποδέχομαι, δεξιώνομαι ΑΝΤ διώχνω, εκδιώκω, αποπέμπω· ΦΡ (α) (ευχετ.) ***καλώς να δεχτείς (κάποιον)*** για ασφαλή και χαρούμενη άφιξη αγαπημένου προσώπου: ~ *τον γυιο σου* || *καλώς να τα δεχτείς τα παιδιά σου* (β) (ευχετ.) **καλώς τα δέχτηκες!** προς κάποιον που υποδέχθηκε αγαπημένο πρόσωπο **5.** (ειδικότ. για σημαίνοντα πρόσωπα ή επαγγελματίες που διατηρούν επαγγελματικό γραφείο, λ.χ. δικηγόροι, γιατροί, καθηγητές κ.ά.) βρίσκομαι στη διάθεση όσων θέλουν να με επισκεφθούν (συγκεκριμένες ημέρες και ώρες): *ο γιατρός δέχεται Τρίτη και Πέμπτη 5-9 μ.μ.* ΣΥΝ υποδέχομαι **6.** εκφράζω την αποδοχή μου (για πράξη / ενέργεια / πρόθεση / σκέψη / άποψη κ.λπ. άλλου αναγνωρίζω την ορθότητα ή τη σπουδαιότητά της) *δέχθηκα να προσφέρω τη βοήθειά μου στην προσπάθειά τους* || ~ *πρόταση* / *σχέδιο* / *λύση* || *δεν θα μπορούσα ποτέ να δεχθώ τέτοιο πράγμα* || *δέχομαι αυτά που είπες, αλλά όχι ανεπιφύλακτα* ΣΥΝ παραδέχομαι, επιδοκιμάζω, εγκρίνω ΑΝΤ αποκρούω, απορρίπτω, αρνούμαι, αποποιούμαι **7.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) έχω την άποψη, εκφράζω τη γνώμη, τη θέση κ.λπ. *στο έργο του δέχεται ότι η τεχνολογική ανάπτυξη και η οικολογική ισορροπία είναι ασύμβατες* ΣΥΝ πιστεύω **8.** υιοθετώ στάση ανοχής (απέναντι σε πράξη / ενέργεια / κατάσταση κ.λπ. που μου είναι δυσάρεστη): ~ *την κριτική των άλλων* / *την αμφισβήτηση* || *τα δέχεται τα πειράγματα χωρίς να παρεξηγείται* || ~ *ύβρεις* / *περιορισμούς* / *αστεία εις βάρος μου* / *συζήτηση*· ΦΡ ***δεν δέχομαι κουβέντα*** δεν ανέχομαι καμία απολύτως αντίρρηση. *αυτό θα γίνει και ~!* **9.** (μτφ. για τόπους) είμαι ευνοϊκός για την εγκατάσταση, την ομαλή προσαρμογή ή/και για τη βελτίωση τής υγείας κάποιου. *τον δέχθηκε καλά το βουνό* **10.** (για στοιχείο τού λόγου) συνδυάζομαι με τρόπο αποδεκτό στον λόγο με άλλο στοιχείο. *ποια ρήματα δέχονται αντικείμενο σε γενική*, ΣΥΝ συντάσσομαι **11.** (η μτχ. ***δεχούμενος***, *-η, -ο*) αυτός που γίνεται δεκτός ή ανεκτός ΣΥΝ ευπρόσδεκτος· ΦΡ (παροιμ.) ***και τα καλά δεχούμενα και τα κακά δεχούμενα*** πρέπει να αποδέχεται κανείς και τις καλές και τις άσχημες στιγμές τής ζωής και να υπομένει αγόγγυστα τις συμφορές ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, δωροδοκία, εντέλλομαι.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δέχομαι* / *δέκομαι* < I.E. *dek- «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι», πβ. σανσκρ. dásati «τιμά, αναγνωρίζει», λατ. doceo «διδάσκω», dignus «άξιος» (> γαλλ. digne, ισπ. digno) κ.ά. Ομόρρ. *δέκτης, δεξαμεν-ή, δοκ-ός, δοχ-εῖο(ν)*, πιθ. κ. *δόκ-ιμος, δόξ-α, δοκ-ῶ* κ.ά. Η σημ. «συμμορφώνομαι, προσαρμόζομαι» τής I.E. ρίζας σώζεται στο ομόρρ. λατ. decet (απρόσ.) «πρέπει, αρμόζει», από όπου προήλθε το ουσ. decus «κόσμημα» (> γαλλ. décor «διάκοσμος, ντεκόρ»). Ο συσχετισμός τού ρ. *δέχομαι* με ομόρρ. τόσο ευρέος σημασιολογικού φάσματος οφείλεται στη σύνδεσή του με τις νοητικές και πνευματικές λειτουργίες, με τις αρετές που αποδίδονται στον ευδίδακτο και ευπροσάρμοστο άνθρωπο. Η ετυμολογική σχέση με το επίθ. *δεξιός* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

δεχτός, -ή, -ό → δεκτός

δέψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} η κύρια εργασία τού βυρσοδέψη, η μετατροπή τής δοράς σε δέρμα

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δέφω* «τρίβω, κατεργάζομαι» (πβ. κ. *βυρσο-δέψης*), αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. *διφθέρα* «κατεργασμένο δέρμα»].

δέων, -ουσα, -ον {δέ-οντος (θηλ. -ας κ. λογιότ. -ούσης), -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που ταιριάζει, αρμόζει, είναι αναγκαίος στην περίσταση ή επιβάλλεται από αυτή: *αντιμετωπίζω ένα θέμα με τη δέουσα προσοχή* / *σοβαρότητα* / *υπευθυνότητα* || *λαμβάνω τα δέοντα μέτρα* ΣΥΝ αναγκαίος, πρέπων, σωστός, προσήκων, ορθός, κατάλληλος· ΦΡ (α) (ως επίρρ.) **πέρα(ν) τού δέοντος / υπέρ το δέον** (λατ. ultra quam oportet) περισσότερο από όσο αρμόζει ή επιβάλλεται, σε υπερβολικό βαθμό *υπήρξες υπέρ το δέον αυστηρός μαζί του* ΑΝΤ υπερβολικά (β) ***το δέον γενέσθαι*** αυτό που πρέπει να γίνει: *πέρα από τις διαπιστώσεις πρέπει να αποφασίσουμε και ~* || *τι δέον γενέσθαι*, (τι πρέπει να γίνει;) **2. δέοντα** (τα) (α) το σύνολο των ενεργειών που γίνονται και των μέτρων που λαμβάνονται για την αντιμετώπιση (δυσάρεστου) γεγονότος ή κατάστασης *ενεργούνται τα ~ για τη σύλληψη τού δράστη* || *πράττω τα ~* (ό,τι πρέπει) (β) οτιδήποτε απευθύνεται ως χαιρετισμός: *τα ~ στη μητέρα σας, αγαπητέ μου!* ΣΥΝ χαιρετίσματα, σέβη.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *δέω* /*-ομαι* με τη σημ. τού απροσ. *δεῖ* (βλ.λ.)].

> **υπέρ το δέον όχι «υπέρ τού δέοντος».** Συχνά χρησιμοποιείται εσφαλμένα η φράση «*υπέρ τού δέοντος*» αντί τής ορθής **υπέρ το δέον**. Το **υπέρ**, όταν δηλώνει «υπέρβαση» ή «υπερβολή», συντάσσεται με αιτιατική, ενώ με γενική δηλώνει «υπεράσπιση» (*Μίλησε υπέρ τού κατηγορουμένου*) Οι ομιλητές παρασύρονται στη λανθασμένη χρήση από την (ορθή) φράση «*πέρα τού δέοντος*», που έχει την ίδια σημασία με το «*υπέρ το δέον*»

δη μόρ. (λόγ.) βεβαίως, κυρ. σε αρχαίες ή λόγιες φράσεις, π.χ. ***δει δη χρημάτων*** υπάρχει ανάγκη βεβαίως για χρήματα επίσης (εμφατ.) ***και δη (και)*** και επιπλέον, και μάλιστα: *όταν ακούει κανείς τέτοιες εκφράσεις από τα χείλη πολιτικών, ~ καταξιωμένων, δεν μπορεί παρά να ανησυχεί.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < I.E. *dē, ίσως οργανική πτώση δεικτικού μορίου, που χρησιμοποιήθηκε εμφατικώς (πβ. κ. λατ. dē), καθώς και στον σχηματισμό συνθέτων, π.χ. *ἤ-δη, δῆ-θεν, ἐπει-δή* κ.ά.]

> **και δη ή και δη και;** Η φράση είναι αρχαία και στον πεζό λόγο τη χρησιμοποιούσαν κατά κανόνα με το **και** να προηγείται και να έπεται τού **δη**· **και δη και** (*«καὶ δὴ καὶ νῦν τί φῄς;»* και τώρα μάλιστα τι λες;) Η φράση χρησιμοποιείται για να δηλώσει επίταση: *Όλοι πρέπει να βοηθήσουν* ***και δη και*** (= και μάλιστα, και ιδιαίτερα) *αυτοί που ωφελούνται περισσότερο από το έργο*

ΔΗ.ΑΝΑ. (η) Δημοκρατική Ανανέωση

δήγμα (το) {δήγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ το δάγκωμα: ~ *όφεως* / *σκύλου* || *θανατηφόρο* / *δηλητηριώδες* ~ ΣΥΝ δαγκωνιά, δαγκωματιά **2.** (κατ' επέκτ.) το τσίμπημα από έντομα: ~ *από σφήκα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆγμα* < *dāk-ma, εκτεταμ. βαθμ. τού ρ. *δάκ-νω* «δαγκώνω». Βλ. κ. *δαγκώνω*]

δήθεν επίρρ. **1.** (ειρων.) για να δηλώσουμε ότι κάτι είναι ψευδές, προσποιητό και όχι αληθινό: *πέταξε τη λέξη αυτή ~ τυχαία, χωρίς να δείξει ότι υπονοούσε κάτι άλλο* ΣΥΝ τάχα ΑΝΤ όντως, πράγματι **2.** (ως επίθ.) αυτός που υποτίθεται ότι έχει μια ιδιότητα, ενώ στην πραγματικότητα δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο: *ο ~ φίλος* || *η ~ ξαδέλφη μου* ΑΝΤ πραγματικός, αληθινός **3.** (ως άκλ. ουσ. ειρων.-μειωτ.) αυτός που δεν είναι αυθεντικός, αλλά συμπεριφέρεται επιτηδευμένα, που παριστάνει κάποιον/κάτι σπουδαίο· *σ' αυτό το κέντρο μαζεύονται όλοι οι ~ και σχολιάζουν τους πάντες και τα πάντα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆθεν* < *δή* (βλ.λ.) + επίθημα *-θεν*]

ΔΗ.Κ.ΚΙ. (το) Δημοκρατικό Κοινωνικό Κίνημα πολιτικό κίνημα που ίδρυσε το 1995 ο Δημήτρης Τσοβόλας.

δηκτικός, -ή, -ό (μτφ.) αυτός που θίγει, που πειράζει, που προκαλεί λόγω τής οξύτητάς του: ~ *λόγος* / *υπαινιγμός* / *παρατήρηση* / *σημείωση* / *σάτιρα* ΣΥΝ δριμύς, ειρωνικός, καυστικός, πικρόχολος, σαρκαστικός, φαρμακερός ΑΝΤ θωπευτικός, κολακευτικός. — **δηκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **δηκτικότητα** (η) [1871].

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δήκτης*, εκτεταμ. βαθμ. τού ρ. *δάκ-νω* «δαγκώνω»]

δηλαδή σύνδ. **1.** (επεξηγηματικός) δηλώνει ότι τα συμφραζόμενά του διασαφούν αυτά που ειπώθηκαν προηγουμένως *προτείνω να ζητήσουμε τη γνώμη τού λαού, ~ να γίνει δημοψήφισμα* ΣΥΝ δηλονότι, ήγουν, ήτοι, τουτέστιν, με άλλα λόγια, σαν να λέμε, πάει να πει, με άλλες λέξεις • **2.** (συμπερασματικός) επομένως, είναι προφανές, είναι φανερό: *άλλα μου λες κι άλλα κάνεις, ~ με κοροϊδεύεις* ΣΥΝ λοιπόν, ήτοι, ήγουν **3.** (ειδικότ.) ενισχύει και τονίζει το περιεχόμενο ερώτησης. ~ *τι νομίζεις*, || ~ *τι θες να κάνω*, ΣΥΝ λοιπόν

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δῆλά δη* < *δῆλα* (πληθ. τού επιθ. *δῆλος* «φανερός, σαφής») + *δή* (βλ.λ.)]

> **δηλαδή: συνώνυμα.** Ορισμένες λέξεις χρησιμοποιούνται στην αρχή μιας φράσης ή πρότασης, όταν θέλει κανείς να επεξηγήσει κάτι που έχει πει *Ισχυρίζονται ότι θα μειώσουν το κόστος,* ***δηλαδή*** *ότι θα πουλούν φθηνότερα.* Στη θέση τού **δηλαδή** θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί εδώ το **ήτοι** ή το **τουτέστι(ν)**, καθώς και οι φράσεις **με άλλα λόγια, με άλλες λέξεις, που θα πει**. Σε λογιότερο ύφος μπορεί να χρησιμοποιηθεί και το **ήγουν**, ενώ σε προφορικό απλούστερο ύφος η φράση ***σαν να λέμε*** Το **δηλονότι** και το ***πάει να πει*** χρησιμοποιούνται παρενθετικώς, το πρώτο σε λογιότερο ύφος, το δεύτερο στην απλούστερη προφορική ομιλία (επίσης στη λογοτεχνία, σε διαλέκτους κ.τ.ό.): *Όποιος υποστηρίζει,* ***δηλονότι***, *πως θα αυξηθεί ο τιμάριθμος, πρέπει να εξηγήσει... – Κάνουν παρέα από τα σχολικά τους χρόνια είναι,* ***πάει να πει***, *κολλητοί.* Ορισμένες φορές, σε ρητορικό ιδίως ύφος, συνήθιζαν παλαιότερα να συσσωρεύουν τέτοιες επεξηγηματικές φράσεις, γεγονός που προκάλεσε ειρωνικά σχόλια για την κενολογία που υποκρύπτουν τέτοιες σωρευτικές χρήσεις: «*Εν άλλοις λόγοις, δηλαδή, ήγουν, τουτέστιν, ήτοι, η Αφροδίτη είσαι συ, εσύ 'σαι η Αφροδίτη*»! (Γιάννης Μαυρομιχάλης). Το **δηλαδή** προέρχεται από την αρχ. φράση «*δῆλά δη ὅτι* ..» (είναι φανερά λοιπόν ότι ..., **δήλος** = φανερός, σαφής), το ίδιο και το **δηλονότι** = *δῆλον ὅτι*. Και τα δύο, ωστόσο, ήδη στην αρχαία γλώσσα αποτελούσαν αντιστοίχως μία λέξη. Το **τουτέστι(ν)** (< *τοῦτό ἐστι*) εμφανίζεται από τους χρόνους τού Ευαγγελίου και ισοδυναμεί προς το επεξηματικό **i.e.** (= id est: τούτο εστί) τής Λατινικής, που πέρασε από αυτήν και σε άλλες σύγχρονες γλώσσες (Αγγλική, Γαλλική κ.ά.). Το **ήγουν** (< *ἤ γε οὖν*), αρχαίο και αυτό, χρησιμοποιήθηκε συχνά στην Αρχαία σε μονολεκτικές ή βραχύλογες επεξηγήσεις Αρχαίο είναι και το **ήτοι** (< *ἤτοι*) Τα άλλα είναι νεότερα, ενίοτε και μεταφραστικά δάνεια.

δηλητηριάζω ρ. μετβ. [1876] {δηλητηρίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω δηλητήριο σε (κάτι), καθιστώ (κάτι) δηλητηριώδες. *δηλητηρίασαν το νερό, για να αναγκάσουν τους πολιορκημένους να παραδοθούν* ΣΥΝ φαρμακώνω **2.** (ειδικότ.) προκαλώ σκοπίμως τον θάνατο (ανθρώπου, ζώου) χρησιμοποιώντας δηλητήριο (συνήθ. στην τροφή τού θύματος):

δηλητηρίασε τον άντρα της, επειδή την απατούσε ΣΥΝ φαρμακώνω, δίνω φαρμάκι, (για ζώα) ρίχνω φόλα **3.** (μτφ.) δημιουργώ στον οργανισμό επιβλαβείς ουσίες (δηλητήρια) *το νέφος δηλητηριάζει τους κατοίκους τής πρωτεύουσας* || *ο καπνός δηλητηριάζει τους πνεύμονες* ΣΥΝ βλάπτω, ζημιώνω **4.** (μτφ) έχω αρνητική επίδραση, προκαλώ λύπη, στενοχώρια ή διαταράσσω την ισορροπία: *οι αμφιβολίες δηλητηριάζουν τη σχέση τους* || *παρόμοια περιστατικά δηλητηριάζουν το καλό κλίμα στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ καταστρέφω, υπονομεύω — **δηλητηριαστής** (ο) [1863], **δηλητηριασμός** (ο)

δηλητηρίαση (η) [1866] {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (γενικά) η εισαγωγή δηλητηρίου σε ζωντανό οργανισμό ή σε τρόφιμα και στο νερό, με αποτέλεσμα την πρόκληση σοβαρών βλαβών ή θανάτου ΣΥΝ φαρμάκωμα **2.** (ειδικότ. για έμψυχα) σοβαρή πάθηση τού οργανισμού ανθρώπων και ζώων, που προκαλείται από την επιβλαβή δράση δηλητηριωδών ουσιών: *υφίσταμαι / πεθαίνω από ~* || *οξεία / βραδεία / ομαδική / τοξική / τροφική / ελαφρά ~* **3.** (ειδικότ) η φθοροποιός και παθολογική έξη που αποκτά ο οργανισμός από τη συχνή χρήση τοξικών ουσιών: *~ από νικοτίνη / ηρωίνη* **4.** (μτφ) η πρόκληση αρνητικών συναισθημάτων ή η μετάδοση αρνητικών ιδεών *η ~ μιας σχέσης λόγω κακής συμπεριφοράς ενός μέλους* || *η ~ τής νεολαίας από τον καταναλωτισμό* ΣΥΝ φθορά, διαφθορά, υπονόμευση

δηλητήριο (το) {δηλητηρί-ου | -ων} **1.** φυσική ή χημική ουσία, η οποία, όταν εισαχθεί στον οργανισμό ανθρώπου ή ζώου σε ικανή ποσότητα, προκαλεί σωματικές διαταραχές, σοβαρές βλάβες ή/και θάνατο· *δραστικό / πικρό / άγνωστο / φοβερό / επικίνδυνο ~* || *πίνω / παίρνω ~* || *~ φιδιού* ΣΥΝ φαρμάκι (μτφ) **2.** (γενικότ.) οτιδήποτε προξενεί ή είναι δυνατόν να προξενήσει φθορά στον οργανισμό τού ανθρώπου *ο καπνός / τα ναρκωτικά / το υπερβολικό αλκοόλ είναι ~* **3.** οτιδήποτε έχει πικρή γεύση *αυτός ο καφές είναι ~* ΣΥΝ κινίνο, χολή **4.** αυτός που είναι γεμάτος επιθετικότητα, μίσος ή κακία, που προκαλεί φόβο: *βλέμμα ~* || *τα λόγια του ήταν ~* ΦΡ ***στάζω δηλητήριο*** είμαι γεμάτος κακεντρέχεια, επιθετικότητα ή μίσος *τα λόγια του στάζουν δηλητήριο* **5.** το περιεχόμενο έργων, λόγων, θεωριών, προπαγάνδας κ.λπ που προκαλεί μεγάλη θλίψη, στενοχώρια ή ψυχική και ηθική φθορά: *το ~ τής συκοφαντίας / τού μίσους / τού φόβου / τής διχόνοιας / τής αγνωμοσύνης* || *τα θεάματα αυτά είναι ~ τής ψυχής.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δηλητήριον* (ενν *φάρμακον*), ουδ τού επιθ. *δηλητήριος* < *δηλέομαι* «βλάπτω, καταστρέφω», αβεβ ετύμου, πιθ. συνδ με λατ dolo «πελεκίζω, κόβω», dolor «πόνος» (> γαλλ douleur), πράγμα που οδηγεί σε Ι Ε. *del- «σχίζω, κλαδεύω» (βλ λ. *δαίδαλος*). Το επίθημα *-τήριον* οφείλεται πιθ. στην αντίθεση προς τη φρ. *σωτήριον (φάρμακον)*].

δηλητηριώδης, -ης, -ες [μτγν] {δηλητηριώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει δηλητήριο ή που προκαλεί δηλητηρίαση· *~ αέριο / οξύ / ουσία / δήγμα / αναθυμιάσεις / πνοή* || *~ φίδι* (που το δάγκωμά του προκαλεί δηλητηρίαση και θάνατο) / *φυτό* ΣΥΝ τοξικός, φαρμακερός **2.** (μτφ.) αυτός που περιέχει αυστηρή κριτική, επιθετικότητα ή ειρωνεία, που θίγει την υπόληψη προσώπου: *~ επιθέσεις / σχόλια / προπαγάνδα / άρθρο* (εφημερίδας) / *θεωρία* ΣΥΝ δηκτικός. — **δηλητηριωδώς** επίρρ. [1847] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

δήλιος, -ία, -ιο(ν) αυτός που σχετίζεται με τη νήσο Δήλο, που προέρχεται από αυτήν ΦΡ (α) ***δήλιος κολυμβητής*** ο άριστος, ο έμπειρος κολυμβητής (β) ***δήλιον πρόβλημα*** άλυτο πρόβλημα ή κατάσταση χωρίς διέξοδο Επίσης **δηλιακός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Δῆλος*. Η φρ. *δήλιον πρόβλημα* έχει την εξής ιστορία Σύμφωνα με την παράδοση, όταν το 430 π.Χ ενέσκηψε λοιμός στη Δήλο, το μαντείο χρησμοδότησε ότι η επιδημία θα αναχαιτιζόταν, αν μπορούσαν να κατασκευάσουν έναν κύβο διπλάσιο σε όγκο από δεδομένο κύβο Με το δυσεπίλυτο αυτό γεωμετρικό πρόβλημα ασχολήθηκαν (χωρίς αποτέλεσμα) πολλοί αρχαίοι μαθηματικοί Η φρ. *δήλιος κολυμβητής* οφείλεται στην άποψη των αρχαίων ότι οι Δήλιοι ήταν δεινοί κολυμβητές].

δηλονότι επίρρ. (αρχαιοπρ) **1.** (κυρ. παρενθετικώς) κατά τρόπο σαφή και φανερό *επιχειρηματολογούσε ακατάπαυστα ήταν ~ πεπεισμένος ότι μπορούσε να επιβάλει την άποψή του* ΣΥΝ σαφώς, φανερά **2.** (σπανιότ με επεξηγηματική σημασία) για τη διασάφηση όσων προαναφέρθηκαν *πήρε απολυτήριο με γενικό βαθμό άριστα, ~ δεκαεννέα και δέκα δέκατα τέταρτα* ΣΥΝ δηλαδή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δηλαδή*
[ΕΤΥΜ αρχ < φρ *δῆλόν (ἐστιν) ὅτι* «είναι φανερό ότι» Βλ. λ *δῆλος*]

δηλοποιώ ρ μετβ {δηλοποιείς .. | δηλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (αρχαιοπρ) καθιστώ (κάτι) φανερό, γνωστοποιώ: *~ πρόθεση / στόχο* ΣΥΝ φανερώνω, κοινοποιώ, ανακοινώνω ΑΝΤ αποκρύπτω, αποσιωπώ. – **δηλοποίηση** (η) [1856], **δηλοποιητικός,** -ή, -ό [1840]
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δηλοποιῶ (-έω)* < *δῆλος* + *ποιῶ*].

Δήλος (η) νησί των Κυκλάδων ΝΔ τής Μυκόνου γενέτειρα τής Αρτέμιδος και τού Απόλλωνα, αποτελούσε σπουδαίο θρησκευτικό κέντρο στην αρχαιότητα. — **Δήλιος** (ο) [αρχ.], **Δήλια** κ. (λόγ) **Δηλία** (η), **δήλιος,** -α, -ο (βλ.λ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δῆλος*, αγν. ετύμου, πιθ προελλην τοπωνύμιο (όπως μαρτυρείται από το σπάνιο *Δήλησσος*), που συνδέθηκε παρετυμολ με το επίθ *δῆλος* «φανερός» εξαιτίας ενός αρχ. μύθου, κατά τον οποίο το νησί εμφανίστηκε *(«δῆλον»)* ξαφνικά]

δήλος, -ος, -ον (αρχαιοπρ) **1.** αυτός που φαίνεται, που διακρίνεται, που είναι ορατός ΣΥΝ φανερός, καταφανής, ευδιάκριτος ΑΝΤ άδηλος **2.** ΝΟΜ ***δήλη ημέρα*** η ορισμένη ημέρα κατά την οποία έχει συμφωνηθεί ότι ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει την παροχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆλος* < **δέα-λος*, ρηματικό επίθ. τού σπάνιου ρ *δέατο* «φαινόταν» (παρατατικός) < Ι Ε. *dej-ə «λάμπω», πβ. σανσκρ. dideti «φαίνεται»]

δηλωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που δημόσια δηλώνει με παρρησία τις (πολιτικές, κοινωνικές, ηθικές κ.ά) πεποιθήσεις του *~ αριστερός / δεξιός / εχθρός* ΣΥΝ κηρυγμένος, φανερός ΣΥΝ κρυφός **2.** ***δηλωμένη*** (η) η ιερόδουλος που ασκεί το επάγγελμά της εν γνώσει και υπό την εποπτεία των αστυνομικών αρχών

δηλώνω ρ. μετβ {δήλω-σα, -θηκα (λόγ μτχ. δηλωθείς, -είσα, -έν), -μένος (λόγ δεδηλωμένος)} **1.** καθιστώ (κάτι) φανερό, κάνω (κάτι) γνωστό σε (άλλον) *πολλοί δήλωσαν ευχαριστημένοι από τα κυβερνητικά μέτρα* || *~ την πρόθεσή μου να συμμετάσχω στις εκλογές* || *~ την προτίμησή μου υπέρ ενός υποψηφίου* || *~ τη δυσαρέσκειά μου για τη στάση που τήρησε* ΣΥΝ φανερώνω, ανακαλύπτω, γνωστοποιώ, εκδηλώνω, κοινοποιώ ΑΝΤ κρύβω, αποκρύπτω ΦΡ ***δηλώνω συμμετοχή*** εκφράζω προφορικώς ή/και γραπτώς την πρόθεσή μου να συμμετάσχω σε εκδήλωση, διαγωνισμό κ.λπ **2.** αναφέρω, κάνω επίσημη ανακοίνωση: *ο υπουργός δήλωσε ότι υπάρχει ανάγκη λήψεως εκτάκτων μέτρων* || *~ τελεσίδικα / προκαταβολικώς / κατ' επανάληψιν / σαφώς / επίσημα / κατηγορηματικώς / υπεύθυνα / άνευ περιστροφών / πανηγυρικά / επιγραμματικά / απερίφραστα / λακωνικά / ρητώς / ευθαρσώς / δημοσίως / ορθά-κοφτά / επανειλημμένως / εγκαίρως* ΣΥΝ ανακοινώνω, αναφέρω, εκθέτω, λέγω ΑΝΤ αποσιωπώ, αποκρύπτω **3.** ομολογώ: *~ άγνοια / συμπαράσταση / αδυναμία / πίστη / υποταγή / μετάνοια* **4.** (ειδικότ.) αναφέρω κάτι στις αρμόδιες αρχές: *~ τα εισοδήματά μου στην εφορία* || *~ το όνομά μου / την ιδιότητά μου / τα στοιχεία μου στην αστυνομία* || *η καταγγελία αφορά σε μη δηλωθέντα ενοίκια* || *~ εμπορεύματα στο τελωνείο* ΣΥΝ αναφέρω **5.** (ειδικότ τριτοπρόσ. ***δηλώνει***) έχει την έννοια, το νόημα, τη σημασία *ο μύθος / η παροιμία / η λέξη / η φράση δηλώνει.* ΣΥΝ σημαίνει, φανερώνει, δείχνει **6.** (η μτχ **δηλωμένος,** *-η, -ο*) βλ.λ Επίσης (λόγ) **δηλώ** [αρχ.] {-οίς, -οί .. μτχ δηλών, -ούσα, -ούν} — **δήλωμα** (το) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δηλῶ (-όω)* < *δῆλος* (βλ.λ.)]

δήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η φανέρωση: *για τη ~ τής αιτίας χρησιμοποιούνται καταχρηστικές προθέσεις, επιρρήματα κ ά.* ΣΥΝ ένδειξη **2.** η πράξη με την οποία κάτι γίνεται ευρέως γνωστό, ανακοινώνεται, φανερώνεται *σύμφωνα με υπουργική ~, η κυβέρνηση προτίθεται να αποσύρει το επίμαχο νομοσχέδιο* || *προβαίνω σε ~* || *διαψεύδω / κάνω / αποκρύπτω / ανακαλώ / ανασκευάζω ~* || *βαρυσήμαντη / ειλικρινής / κατηγορηματική / πρωτάκουστη / επίμαχη / εμπρηστική / επιθετική / ανακριβής / πρωθυπουργική / συμπληρωματική / ερμηνευτική / επώνυμη / διευκρινιστική / σοβαρή / επιπόλαιη / επίσημη / τολμηρή / εκτενής / αντιφατική / σιβυλλική / ψευδής / αποκαλυπτική ~* ΣΥΝ γνωστοποίηση, ανακοίνωση **3.** (ειδικότ) η έγγραφη ανακοίνωση πολίτη προς κρατική αρχή με υπεύθυνο και επίσημο χαρακτήρα, καθώς και το σχετικό έγγραφο: *φορολογική ~* || *~ γεννήσεως / γάμου / θανάτου / φόρου ακίνητης περιουσίας* || *υποβάλλω / υπογράφω ~·* ΦΡ (α) ***δήλωση συμμετοχής*** προφορική ή/και γραπτή έκφραση τής πρόθεσης να συμμετάσχει κανείς σε αγώνα, διαγωνισμό ή εκδήλωση, καθώς και το σχετικό έγγραφο (αν υπάρχει) (β) ***δήλωση μετανοίας*** η επίσημη δήλωση που εξαναγκάζονταν να υπογράψουν πολίτες αριστερών φρονημάτων κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο, με την οποία αποκήρυσσαν τα φρονήματά τους (γ) ***προγραμματικές δηλώσεις*** η έκθεση τού προγράμματος κάθε νέας κυβέρνησης, η οποία γίνεται προφορικά στη Βουλή από τον πρωθυπουργό κατά τις πρώτες συνεδριάσεις μετά τις εκλογές και την οποία ακολουθεί ψηφοφορία για την παροχή ή όχι ψήφου εμπιστοσύνης στη νέα κυβέρνηση (δ) ***υπεύθυνη δήλωση*** (i) έγγραφη ανακοίνωση πολίτη προς τις κρατικές αρχές για οποιοδήποτε θέμα, υπό την προϋπόθεση ότι ο δηλών φέρει στο ακέραιο την ευθύνη για το περιεχόμενό της και τιμωρείται με φυλάκιση χωρίς αναστολή, αν αυτή αποδειχθεί ψευδής (ii) (συνεκδ.) το έντυπο που περιέχει τυποποιημένο το κείμενο τής υπεύθυνης δήλωσης αλλιώς *δήλωση τού νόμου 105* ή *τού νόμου 1599/86* (ε) ΝΟΜ ***δήλωση βουλήσεως*** η εξωτερίκευση ορισμένης βούλησης, έτσι ώστε να καταστεί γνωστή **4.** ΓΛΩΣΣ η σχέση ανάμεσα στη λέξη και στο πράγμα που δηλώνει η σχέση τής λέξης με το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται («αντικείμενο αναφοράς»), π χ το δέντρο, τον άνθρωπο, τη θάλασσα, όταν πρόκειται για τις λ. *δέντρο, άνθρωπος, θάλασσα·* η «εξωτερική» αυτή σχέση αντιδιαστέλλεται προς την «εσωτερική» σχέση που συνδέει το σημαινόμενο (σημασία) και το σημαίνον (μορφή) μέσα σε κάθε λέξη (γλωσσικό σημείο)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δήλωσις* < *δηλῶ (-όω)* Η γλωσσ. σημ είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. denotation < λατ. denotatio, που αποδίδει το αρχ *ἡ τῶν ὄντων λόγῳ δήλωσις*, Πλάτ. *Πολ* 287α].

δήλωση – συνδήλωση – συμπαραδήλωση – συνυποδήλωση – υποδήλωση. Ο όρος **δήλωση** (denotation) σημαίνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στη σημασία μιας λέξης και σε αυτό που δηλώνει, στο *δηλούμενο ή αντικείμενο αναφοράς* π χ. η δήλωση τής λέξης *δέντρο* είναι το δέντρο, το αντικείμενο στο οποίο αναφέρεται, για την ακρίβεια μάλιστα, όλα τα *δηλούμενα* (denotata), κάθε είδους δέντρο Ό,τι ανακαλεί στη μνήμη τού ομιλητή η χρήση τής λέξης *δέντρο* και ειδικότερα η σημασία της, η σκιά που προσφέρει το δέντρο, το θρόισμα των φύλλων του, η ομορφιά στο περιβάλλον όπου υπάρχει κ.λπ., είναι οι **συνδηλώσεις** (connotatio) τής σημασίας «δέντρο», ό,τι συνδηλώνεται μαζί με τη σημασία τής λέξης, ιδίως σε βιωματικό, συγκινησιακό επίπεδο Το ίδιο δηλώνουν, στην πράξη, και οι όροι **συμπαραδήλωση** και **συνυποδήλωση**, οι οποίοι όμως ως όροι δεν έχουν τη δηλωτική διαφάνεια τής λ. *συνδήλωση* Τέλος, η λέξη **υποδήλωση** (implicatio) αναφέρεται περισσότερο στο «τι αφήνει να εννοηθεί η χρήση μιας λέξης, ό,τι δεν λέγεται ρητά αλλά υπονοείται, υποδηλώνεται, λανθάνει στη σημασία τής λέξης, συνήθως από το περιβάλλον τής χρήσης της». *Το δέντρο μέ-*

σα στο λεκτικό περιβάλλον τού ποιήματος είναι η υποδήλωση τής φύσης.

δηλωσίας (ο/η) {δηλωσιών} (μειωτ.) πρόσωπο που δήλωσε εγγράφως ότι αποκηρύσσει τις πολιτικές του πεποιθήσεις, που έκανε δήλωση μετανοίας (βλ. λ. *δήλωση*, σημ. 3).
[ΕΤΥΜ < *δήλωση* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *επιδειξ-ίας*. Η λ. πλάστηκε στον Εμφύλιο για να χαρακτηρίσει υποτιμητικά τον κομουνιστή, ο οποίος υπέβαλε στις αρχές δήλωση μετανοίας για τις πεποιθήσεις του].

δηλώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί ή πρέπει να δηλωθεί: ~ *εισόδημα στην εφορία* ΣΥΝ δηλωτέος.

δηλωτή (η) χαρτοπαίγνιο που παίζεται από ζυγό αριθμό παικτών με τράπουλα από την οποία έχουν αφαιρεθεί τα μπαλλαντέρ.
[ΕΤΥΜ < *δηλώνω*, επειδή κάθε παίκτης πρέπει να *δηλώνει* φανερά την κατηγορία χαρτιών που κατεβάζει στο τραπέζι]

δηλωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δηλώνει ή διά τού οποίου δηλώνεται, φανερώνεται (κάτι): *πρόκειται για ενέργεια δηλωτική των προθέσεών του* ΣΥΝ ενδεικτικός, χαρακτηριστικός, σημαντικός **2.** (ειδικότ.) αυτός που δηλώνει κάτι με τρόπο σαφή και ευρύτερα κατανοητό: ~ *λέξη* / *σημασία* / *όρος* || *η λέξη Διαδίκτυο είναι σημασιολογικά περισσότερο δηλωτική αυτού που σημαίνει η λέξη Ίντερνετ* — **δηλωτικότητα** (η).

δημαγωγία (η) [αρχ.] {δημαγωγιών} **1.** η προσπάθεια παραπλάνησης και απόσπασης τής εύνοιας τού λαού με αθέμιτους τρόπους (κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, σκόπιμη συγκινησιακή φόρτιση κ.ά.): *η ~ χαρακτηρίζει πολλούς πολιτικούς* **2.** (συνεκδ.) λόγος που αποσκοπεί στην παραπλάνηση τού λαού και την απόσπαση τής εύνοιάς του: *κάλεσε τον αντίπαλό του να εγκαταλείψει τις ~ και να τοποθετηθεί ουσιαστικά στο θέμα*

δημαγωγικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την παραπλάνηση τού λαού, προκειμένου να κερδηθεί η εύνοια και η εμπιστοσύνη του: ~ *λόγος* / *υποσχέσεις* / *τακτική* / *νοοτροπία* / *εξαγγελίες* — **δημαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

δημαγωγός (ο) (κακόσ.) πολιτευτής ή πολιτικός, ο οποίος προσπαθεί με απατηλά, αθέμιτα μέσα (λ.χ. κολακείες, ψεύτικες υποσχέσεις, συγκινησιακή διέγερση τού ακροατηρίου) να παραπλανήσει τον λαό και να αποσπάσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη του, προκειμένου ο ίδιος να αποκομίσει πολιτικά και προσωπικά οφέλη: *επικίνδυνος* / *αδίστακτος* / *ασύστολος* / *ανεύθυνος* ~ ΣΥΝ. δημοκόπος, λαοπλάνος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῆμος* + *ἀγωγός* < *ἄγω* «οδηγώ», ήδη από την Αρχ. με αρνητικό περιεχόμενο].

δημαγωγώ ρ. αμετβ [αρχ.] {δημαγωγείς...· μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} μιλώ ως δημαγωγός, ασκώ δημαγωγία: *οι πολιτικοί που δημαγωγούν προσπαθούν να χειραγωγήσουν τον λαό* — **δημαγώγηση** (η) [1897].

δημαιρεσία (η) {δημαιρεσιών} (παλαιότ.) (συνήθ. στον πληθ.) οι εκλογές για την ανάδειξη των δημοτικών αρχόντων ΣΥΝ δημοτικές εκλογές. — **δημαιρεσιακός**, -ή, -ό [1833].
[ΕΤΥΜ < *δῆμος* + *-αιρεσία* < αρχ. *αἱροῦμαι* «εκλέγω»].

δημαρχείο (το) [1832] η έδρα τού δήμου, το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ δημαρχία.

δημαρχεύω ρ αμετβ. [1871] (σπάν.) **1.** αναπληρώνω τον δήμαρχο, ασκώντας τα καθήκοντά του, χωρίς ωστόσο να κατέχω το δημαρχικό αξίωμα: *όταν απουσιάζει ο δήμαρχος, δημαρχεύει ένας από τους αντιδημάρχους*· συχνά κ. στη μτχ ***δημαρχεύων, -ουσα**. επειδή είχε παραιτηθεί ο δήμαρχος, μιλήσαμε με τον δημαρχεύοντα* **2.** (σπανιότ.) είμαι δήμαρχος.

δημαρχία (η) [αρχ.] {δημαρχιών} **1.** το αξίωμα τού δημάρχου: *ανήλθε στη ~ με το 60% των ψήφων των δημοτών* **2.** η εξουσία τού δημάρχου και η άσκηση των καθηκόντων που αυτή συνεπάγεται· *τον τελευταίο μήνα ο αντιδήμαρχος ασκεί τη ~, διότι ο δήμαρχος απουσιάζει στο εξωτερικό* **3.** η χρονική περίοδος κατά την οποία κάποιος είναι δήμαρχος: *επί δημαρχίας Σπ. Μερκούρη εξωραΐσθηκε η Αθήνα* **4.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου στεγάζονται οι δημοτικές αρχές και υπηρεσίες ΣΥΝ δημαρχείο — **δημαρχιακός**, -ή, -ό.

δημαρχικός, -ή, -ό → δήμαρχος

δημαρχιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-ειρων) το αξίωμα τού δημάρχου και η εξουσία που αυτό συνεπάγεται: *πήραν τα μυαλά του αέρα με το ~ και καβάλησε το καλάμι* ΣΥΝ δημαρχία.

δημαρχίνα (η) [1893] {χωρ γεν. πληθ } (λαϊκ) **1.** η γυναίκα που εξελέγη δήμαρχος • **2.** η σύζυγος τού δημάρχου: (παροιμ.) *«να με πούνε ~ κι ας ψοφάω από την πείνα»* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος*.

δήμαρχος (ο/η) {-ου κ. -άρχου | -ων κ -άρχων, -ους κ. -άρχους} πρόσωπο που εκλέγεται με καθολική και μυστική ψηφοφορία κάθε τέταρτο χρόνο, την πρώτη Κυριακή μετά τη 10η Οκτωβρίου, για να ασκεί τη διοίκηση τού δήμου, ο άρχων τού δήμου· ΦΡ (α) ***από δήμαρχος κλητήρας*** για κάποιον που χρεωκόπησε ή ξέπεσε ή υποβιβάστηκε στην ιεραρχία τού κλάδου του ΣΥΝ απ' τα ψηλά στα χαμηλά (β) ***τα παράπονά σου στον δήμαρχο*** βλ. λ. *παράπονο*. — **δημαρχικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-άρχης*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῆμος* + *-αρχος* < *ἄρχω Δήμαρχος* απεκαλείτο στην αρχ Αθήνα ο καθένας από τους αρχηγούς των *δήμων*, ενώ σε άλλες πόλεις δήλωσε και τους αρχιδικαστές. Η λ απέδωσε επίσης τον λατ τίτλο tribunus plebis, όπου έχει την αφετηρία της και η σημερινή χρήση].

δημεγέρτης (ο) {δημεγερτών} (λόγ.) αυτός που παρακινεί τον λαό σε εξέγερση, που υποδαυλίζει στάση ΣΥΝ ταραχοποιός, στασίαρχος ΑΝΤ ειρηνοποιός. — **δημεγερσία** (η) [1824], **δημεγερτικός**, -ή, -ό [1824], **δημεγερτικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν < *δῆμος* + *ἐγέρτης* < *ἐγείρω*].

δήμευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ η αφαίρεση τής κυριότητας κινητού ή ακινήτου προς όφελος τού Δημοσίου, η οποία επιβάλλεται με δικαστική απόφαση ως παρεπόμενη ποινή ή ως μέτρο ασφαλείας σε περιπτώσεις τελέσεως αξιοποίνων πράξεων

δημεύσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που πρέπει ή μπορεί να δημευθεί. ~ *περιουσιακό στοιχείο*.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. confiscable].

δημεύω ρ μετβ {δήμευ-σα, -θηκα / -τηκα, -μένος} ΝΟΜ αφαιρώ την κυριότητα κινητού ή ακίνητου περιουσιακού στοιχείου ιδιώτη προς όφελος τού Δημοσίου κατόπιν δικαστικής αποφάσεως, το ανακηρύσσω κτήμα τού Δημοσίου: *η επαναστατική κυβέρνηση δήμευσε τα αγροκτήματα των αριστοκρατών* — **δημευτής** (ο), **δημεύτρια** (η), **δημευτικός**, -ή, -ό [μεσν]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῆμος*].

δημηγορία (η) {δημηγοριών} **1.** (επίσ.) πολιτική αγόρευση, ομιλία πολιτικού σε συγκεντρωμένο πλήθος ΣΥΝ λόγος • **2.** (ειδικότ.) συμβουλευτικός ρητορικός λόγος, που εκφωνούσαν σημαίνουσες πολιτικές, στρατιωτικές και πνευματικές προσωπικότητες ενώπιον τής Εκκλησίας τού Δήμου ως είδος άνθησε τον 5ο αι π.Χ. στην αθηναϊκή δημοκρατία έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό του την έντεχνη διάταξη των επιχειρημάτων· οι ~ *τού Αλκιβιάδη, όπως τις παραθέτει* ο Θουκυδίδης. — **δημηγορικός**, -ή, -ό [αρχ.], **δημηγορώ** ρ [αρχ.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δημηγόρος* < *δῆμος* + *-ηγόρος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*]

Δήμητρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, θεά τής γης, των καλλιεργειών (κυρ. των σιτηρών) και τής υλικής αφθονίας μέσω των δημιουργικών δυνάμεων τής γης **2.** γυναικείο όνομα (βλ. λ. *δωδεκάθεο*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δημήτηρ* / *Δαμάτηρ* / *Δωμάτηρ*, αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι το β' συνθ. τού ονόματος περιέχει τη λ *μήτηρ* / *ματηρ*, ενώ ως προς το α' συνθ η αληθοφανέστερη άποψη το ταυτίζει με το αρχαιότατο ουσ. *δᾶ* «γη», οπότε το όνομα θα εσήμαινε «η μητέρα γη» Βλ. κ. *Δημήτριος*].

δημητριακά (τα) ετήσια ή διετή φυτά διαφόρων οικογενειών, που καλλιεργούνται συστηματικά σε ολόκληρο σχεδόν τον πλανήτη και των οποίων οι σπόροι, συνήθ. αλεσμένοι, αποτελούν βασική τροφή τού ανθρώπου και πολλών ζώων. λ χ το σιτάρι, το κριθάρι, ο αραβόσιτος, η βρόμη, η σίκαλη κ.λπ. ΣΥΝ σιτηρά, γεννήματα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *Δήμητρα*, η οποία ήταν θεά τής γεωργίας].

δημήτριο (το) [1840] {δημητρίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο αργυρού χρώματος (σύμβολο Ce) που βρίσκεται σε αφθονία στη γη και χρησιμοποιείται στη βιομηχανία οπτικών ειδών, τη φωτογραφία, την υφαντουργική και αλλού (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού νεολατ. cerium, που οφείλεται στον αστεροειδή *Δήμητρα* (Ceres), ο οποίος είχε ανακαλυφθεί λίγα χρόνια πριν από το χημικό στοιχείο]

Δημήτριος (ο) {Δημητρίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο αυτόν που μαρτύρησε στη Θεσσαλονίκη τον 3ο αι **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Δημήτρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ιος*
[ΕΤΥΜ Το αρχ. επίθ. *δημήτριος* «ο σχετιζόμενος με τη (θεά) Δήμητρα», που ήδη από την αρχαιότητα χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα]

δήμιος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ -ίων, -ους κ -ίους} **1.** πρόσωπο που εκτελεί τους καταδικασμένους σε θάνατο. ο ~ *τού Άουσβιτς* || ο ~ *πέρασε τη θηλιά στον λαιμό τού καταδίκου* ΣΥΝ εκτελεστής. (λαϊκ.) μπόγιας **2.** (μτφ) πρόσωπο που σκοτώνει με το ίδιο του το χέρι ή μεθοδεύει τον θάνατο άλλων, χωρίς να συμμετέχει ο ίδιος *υπήρξε ο ~ των μειονοτήτων τού κράτους του* ΣΥΝ φονιάς, δολοφόνος, εκτελεστής **3.** (μτφ -γενικότ.) πρόσωπο που κυβερνά τυραννικά, που καταργεί τις πολιτικές ελευθερίες: ~ *των ελευθεριών τού λαού* / *των δικαιωμάτων* ΣΥΝ βασανιστής, στραγγαλιστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (< *δῆμος*), που προσδιόριζε αρχικώς τον σχετιζόμενο με τον δήμο, τον δημόσιο σε αντίθεση με τον ιδιωτικό, επομένως και τον *δήμιον δοῦλον* (Αριστοφάνης), που ήταν επιφορτισμένος με τις εκτελέσεις των θανατικών ποινών]

δημιούργημα (το) [μτγν.] {δημιουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί, το αποτέλεσμα τής δημιουργίας (βλ λ.): *καλλιτεχνικό* / *σημαντικό* / *αξιόλογο* / *τέλειο* / *ανθρώπινο* / *θείο* / *κλασικό* / *πνευματικό* ~ || ~ *τής τέχνης* / *τού λόγου* / *τού πνεύματος* ΣΥΝ. έργο, κατασκεύασμα, κατασκευή, πλάσμα, πλαστούργημα **2.** γενικά ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα συνδυασμού δημιουργικών δυνάμεων, επιδράσεων, συντελεστών κ.λπ : *η Γαλλική Επανάσταση υπήρξε το αναγκαίο ~ των ιστορικών δεδομένων* **3.** (γενικότ.) το προϊόν τής ενέργειας ή τής επίδρασης φαινομένου, καταστάσεως, λειτουργίας κ.λπ.: *ο καταναλωτισμός είναι ~ τού τεχνικού πολιτισμού* || ~ *τής φαντασίας* / *τού μυαλού κάποιου* (μη πραγματικό, φανταστικό) ΦΡ ***είμαι δημιούργημα (κάποιου)*** (για πρόσ) οφείλω την εξέλιξη και την επιτυχία μου (αλλά και πιθανή αποτυχία) στην προεργασία, τη δράση ή/και την προσπάθεια άλλου: ~ *των γονιών* / *των δασκάλων* / *τού εαυτού μου*

δημιουργία (η) [αρχ] {δημιουργιών} **1.** (γενικά) η διαδικασία κατασκευής ενός πράγματος ή υλοποίησης μιας ιδέας ή σχεδίου *η ~ τού νέου οδικού δικτύου* || *η ~ θέσεων εργασίας* / *κέντρου άθλησης* ΣΥΝ κατασκευή, γένεση, γενεσιουργία, επιτέλεση, σχηματισμός, παραγωγή, επινόηση, εκπόνηση, πλάσιμο, ίδρυση, θεμελίωση ΑΝΤ εξόντωση, εκμηδένιση, αφανισμός **2.** το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας, το δημιούργημα (ειδικότ.) ό,τι προκύπτει ως αποτέλεσμα έμπνευσης και προσπάθειας, ιδ. όταν χαρακτηρίζεται από πρωτοτυπία στη σύλληψη και την εκτέλεση: *το ανέβασμα τής «Δωδεκάτης Νύχτας» τού Σαίξπηρ αποτελεί την κορυφαία καλλιτεχνική ~ τού θεάτρου μας* || *οι τελευταίες ~ των Γάλλων σχεδιαστών* || *ποιητική* /

ανθρώπινη / νέα / εκπληκτική / μουσική / κλασική / δραματική / ρομαντική / πρωτοποριακή / δυναμική / πνευματική / περίλαμπρη / αρχιτεκτονική ~ **3.** (ειδικότ. για τον Θεό, τη θεία δύναμη) ***Δημιουργία*** (η) η κτίση τού κόσμου, τού σύμπαντος· το σύνολο των δημιουργημάτων τού Θεού, ο κόσμος: *ο άνθρωπος θεωρείται το κόσμημα τής* ~ || *οι επτά ημέρες τής* ~ ΣΥΝ. πλάση, γένεση, κοσμογονία.

δημιουργικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ικανότητα να δημιουργεί, να παράγει νέες και πρωτότυπες μορφές (γενικότ.) αυτός που παράγει έργο, που είναι αποτελεσματικός. ~ *καλλιτέχνης / φαντασία / ικανότητα / οίστρος / πνοή / χρόνια / ορμή / στιγμή / διάθεση / περίοδος / πρωτοβουλία / προσπάθεια / ημέρα / συνεργασία / πορεία / σκέψη / φάση* ΣΥΝ επινοητικός. εφευρετικός. παραγωγικός, γόνιμος ΑΝΤ εξοντωτικός. εκμηδενιστικός, διαλυτικός **2.** αυτός που παρέχει τη δυνατότητα να αξιοποιήσει κανείς τις δυνατότητες και τις ιδέες του: ~ *ρόλος / εργασία / δραστηριότητα / ζωή / προοπτική* **3. δημιουργικό** (το) τμήμα διαφημιστικής εταιρείας στο οποίο συλλαμβάνονται και αναπτύσσονται πρωτότυπες ιδέες. — **δημιουργικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ.. **δημιουργικότητα** (η) [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος.*

δημιουργός (ο/η) **1.** πρόσωπο που δημιουργεί (κάτι): *ο ~ τής επιτυχίας / τής νίκης / μιας επιχείρησης* **2.** (ειδικότ) (α) καλλιτέχνης, παραγωγός καλλιτεχνικού έργου: *συχνά οι ~ αισθάνονται πικρία για τις κριτικές που τους επιφυλάσσουν οι εφημερίδες* (β) ***κινηματογράφος (ή σινεμά) τού δημιουργού*** η δημιουργία κινηματογραφικών έργων σύμφωνα με το ύφος και την οπτική που επιθυμεί ο σκηνοθέτης (κατ' αντιδιαστολή προς τον εμπορικό κινηματογράφο. όπου τον πρώτο λόγο έχει ο παραγωγός ή ο χρηματοδότης) **3. *Δημιουργός*** (ο) ο Θεός ως δημιουργός τού κόσμου: *ο πάνσοφος* ~ ΣΥΝ Πλάστης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ουργός, χειρουργός*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δημιο-Fοργός* < *δημιο-* (< *δῆμος*) + *-Fοργός* < *ἔργον* (< **Fέργον*) Αρχική σημ. τής λ. είναι «αυτός που δουλεύει για τον δήμο, σε εργασίες κοινής ωφέλειας. ο τεχνίτης, ο χειρώναξ, ο εργαζόμενος (από ζαχαροπλάστης και μάγειρος έως πρακτικός γιατρός). Η έννοια τού «δημόσιου ενδιαφέροντος» διατηρήθηκε επίσης στη χρήση τής λ. «δημιουργός» ως τίτλου για τους άρχοντες πολλών αρχαίων πόλεων-κρατών. Η λ. δήλωσε επίσης αυτόν που για πρώτη φορά συλλαμβάνει και κατασκευάζει ή προτείνει κάτι, τον δημιουργό με τη σημερινή έννοια Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στο να εγκαταλειφθεί βαθμηδόν (ήδη στην Αρχαία) η αρχική σημ , η οποία δηλώθηκε υποτιμητικά με τη λ. *βάναυσος* (βλ.λ.)].

δημιουργώ ρ. μετβ κ. αμετβ. [αρχ.] {δημιουργείς.. | δημιούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** παράγω κάτι, φτειάχνω (κατασκευάζω, υλοποιώ ιδέα / έμπνευση κ.λπ): *η τεχνική πρόοδος δημιούργησε πολλά νέα επαγγέλματα* || *ο Θεός δημιούργησε τον κόσμο* || *τα παιδιά μου μεγάλωσαν και δημιούργησαν δική τους οικογένεια* || ~ (θεατρική, κινηματογραφική, μουσική κ.λπ.) *παράδοση / φήμη* ΑΝΤ χαλάω. καταστρέφω **2.** (καταχρ.) γίνομαι αίτιος να προκύψει κάτι. προκαλώ: *οι δηλώσεις τού υπουργού δημιούργησαν σύγχυση* || ~ *πανικό* / (ευχάριστη. δυσάρεστη κ λπ.) *ατμόσφαιρα / ανωμαλίες / σάλο / αμφιβολίες / εμπόδια / δυσαρέσκεια / ψευδαίσθηση / εντύπωση / υποψίες / ρήγμα / αναστάτωση / σκάνδαλο / δίλημμα / επεισόδιο / ενδιαφέρον / οξύτητα / υπόνοιες / θόρυβο / προϋποθέσεις / ευκαιρία / ψυχρότητα* || ~ *κλίμα ευφορίας / φανατισμού* ΣΥΝ προξενώ. γεννώ ♦ **3.** (αμετβ) (ειδικότ για καλλιτέχνες) βρίσκομαι στο στάδιο υλοποιήσεως μιας έμπνευσης. μιας ιδέας. παράγω καλλιτεχνικό έργο· *μην απασχολείτε τον μετρ, τώρα δημιουργεί!* **4.** (η μτχ **δημιουργημένος,** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει κατασκευαστεί ή διαμορφωθεί (από κάποιον) (β) (ως επίθ.) αυτός που έχει αποκατασταθεί οικονομικά και κοινωνικά: *είναι άνθρωπος ~ με λεφτά και υπόληψη* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*

> **δημιουργώ (προβλήματα, καταστροφές, εχθρούς κ.τ.ό)!** Η λ. **δημιουργώ** χρησιμοποιείται τελευταία καταχρηστικά με συμπληρώματα που δηλώνουν αρνητικές καταστάσεις (*προβλήματα. δυσκολίες* κ.τ.ό) Από έλλειψη προσοχής στις σημασιολογικές αποχρώσεις των ρημάτων παρατηρείται η τάση να χρησιμοποιείται το *δημιουργώ* σχεδόν αντί τού **κάνω** (*δημιουργώ θόρυβο, φασαρία* κ.ά), αντί τού **προκαλώ** (*δημιουργώ δυσάρεστες εντυπώσεις, μεγάλες καταστροφές. αντιδράσεις* κ τ ό.), αντί τού **γεννώ** (*δημιουργώ προβλήματα, δυσκολίες* κ.ά.) κ.λπ Το *δημιουργώ* είναι κατεξοχήν εύσημο (meliorative) ρήμα, έχει δηλ. καλή σημασία, δηλώνοντας κάτι νέο και καλό: *Δημιούργησαν αθάνατα έργα τέχνης / πολιτισμό / πρότυπα* κ.λπ Όχι όμως «*δημιούργησε εχθρούς*»!

δημο- κ. **δημό-** κ **δημ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** το σύνολο τού λαού *δημο-φιλής, δημο-ψήφισμα, δημο-σκόπηση, δημο-κράτης* **2.** τον δήμο (ως τοπική αρχή): *δημο-γέροντας, δημ-αιρεσία.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *δῆμος*]

δημογέροντας (ο) {δημογερόντων} (κατά την Τουρκοκρατία) αιρετός άρχοντας τής ελληνικής κοινότητας με διοικητικά και αστυνομικά καθήκοντα ΣΥΝ προεστός, πρόκριτος, προύχοντας. κοτζάμπασης
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δημογέρων* < *δῆμος* + *γέρων*. Με τη δημιουργία νέων θεσμών και αξιωμάτων κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο αναβίωσαν διάφοροι αρχαίοι όροι, όπως *δημογέρων / δημογέροντες*, που δήλωνε τους σεβάσμιους ευγενείς γέροντες, οι οποίοι ασκούσαν συμβουλευτικό ή διοικητικό έργο (πβ κ *γερουσία*)]

δημογεροντία (η) [1829] {χωρ πληθ.} (κατά την Τουρκοκρατία) **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού δημογέροντα (βλ.λ.) **2.** (κατ' επέκτ) το σύνολο των δημογερόντων, η ομάδα που αποτελείται από δημογέροντες **3.** (κατ' επέκτ.) η έδρα των δημογερόντων, ο τόπος όπου συγκεντρώνονταν για να συνεδριάσουν — **δημογεροντικός,** -ή, -ό [1833].
[ΕΤΥΜ Η λ. πλάστηκε από τον Αδαμάντιο Κοραή με βάση το αρχ. *δημογέρων (δημογέροντες)*]

δημογραφία (η) [1855] επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη στατιστική μελέτη τού πληθυσμού. δηλ. τη διάρθρωση (λ χ κατά ηλικία, κατά φύλο κ.λπ) και τη δυναμική του (γεννήσεις. γάμοι, θάνατοι. μεταναστευτικά ρεύματα κ λπ.). — **δημογράφος** (ο/η)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ démographie].

δημογραφικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τη δημογραφία (βλ λ.): ~ *μελέτες / έρευνες / στοιχεία / ανάπτυξη* ΣΥΝ πληθυσμιακός· ΦΡ ***δημογραφικό πρόβλημα*** οι δυσχέρειες και οι δυσκολίες που προκύπτουν (στην οικονομία, τα εθνικά θέματα. τη μετανάστευση κ.λπ) από τη δυσανάλογη αύξηση ή κυρ. τη μείωση τού πληθυσμού. — **δημογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

δημοδιδάσκαλος (ο) [1833] {δημοδιδασκάλ-ου | -ων. -ους}, **δημοδιδασκάλισσα** (η) [1833] {δημοδιδασκαλισσών} (παλαιότ.) δάσκαλος τού δημοτικού σχολείου, δηλαδή τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. πρόσωπο που διδάσκει στα παιδιά τα πρώτα γράμματα — **δημοδιδασκαλικός,** -ή. -ό [1877].

δημοκόπος (ο/η) πρόσωπο που προσπαθεί με κάθε τρόπο να κερδίσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη τού λαού, για να αποκομίσει πολιτικό και προσωπικό όφελος *ο λαός βρέθηκε στο έλεος των* ~ ΣΥΝ δημαγωγός, λαοπλάνος. — **δημοκοπία** (η) [μτγν]. **δημοκοπικός,** -ή, -ό [αρχ.]. **δημοκοπώ** ρ. [μτγν] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *δῆμος* + *-κόπος* < *κόπτω*].

δημοκράτης (ο) {δημοκρατών}, **δημοκράτισσα** (η) {δημοκρατισσών} **1.** οπαδός τού δημοκρατικού πολιτεύματος. αυτός που θεωρεί τη δημοκρατία ως το καλύτερο σύστημα πολιτικής διακυβέρνησης ΣΥΝ δημοκρατικός **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται σύμφωνα με τις αρχές τής δημοκρατίας (που υπερασπίζεται την ελευθερία τού λόγου, τη λήψη συλλογικών αποφάσεων. την αρχή τής πλειοψηφίας κ ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αντιδάνειο*
[ΕΤΥΜ μεσν , αρχική σημ «αξιωματούχος των Πρασίνων ή των Βένετων». < *δημο-* + *-κράτης* < *κρατῶ*. Η σημερινή σημ είναι αντιδάν από γαλλ. démocrate].

> **δημοκράτης ή δημοκρατικός; αριστοκράτης ή αριστακρατικός;** Οι λ. *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* αποτελούν παραδείγματα για το πώς η χρήση μπορεί και επιβάλλει τύπους που δεν είναι γραμματικώς ορθοί. Το **δημοκράτης** πρωτοεμφανίζεται μόλις στο Βυζάντιο (αναφέρεται από τον Κωνσταντίνο τον Πορφυρογέννητο –*Έκθεσις βασιλείου τάξεως*, σ. 12, 13 κ α.– ως αξίωμα των Πράσινων και των Βένετων, αντιδιαστελλόμενο προς το αξίωμα τού δημάρχου). ενώ η **δημοκρατία** είναι θεμελιώδης λέξη-θεσμός τής κλασικής αρχαιότητας Τόσο το *δημοκράτης* όσο και το **αριστοκράτης** (απαντά άπαξ στην Αρχαία σε σχολιαστή τού Αριστοτέλη, 1ος αι. μ Χ.) θα σήμαιναν αντιστοίχως λόγω τού σχηματισμού τους. «ο κρατών τού δήμου» και «ο κρατών των αρίστων». δηλ. το αντίθετο αυτού που πραγματικά σημαίνουν! Οι ορθές λ αντιστοίχως θα ήταν: **δημοκρατικός** και **αριστοκρατικός** (χρησιμοποιούνται και οι δύο στην Αρχαία) Ωστόσο, στη χρήση επικράτησαν οι λ *δημοκράτης* και *αριστοκράτης* (πιθ για να επιτευχθεί διάκριση ανάμεσα στο επίθ. *δημοκρατικός / αριστοκρατικός* και το ουσιαστικό *δημοκράτης / αριστοκράτης*), οι οποίες μάλιστα αποτέλεσαν το πρότυπο για τον σχηματισμό και άλλων τέτοιων συνθέτων, οδηγώντας σε υποσύστημα *λαοκράτης, θεοκράτης. κεφαλαιοκράτης, γραφειοκράτης, αποικιοκράτης, φαυλοκράτης, τρομοκράτης, τεχνοκράτης, στρατοκράτης, πλουτοκράτης* κ ά. Όλα τα σύνθετα αυτού τού τύπου έχουν σχηματιστεί (αντί επιθ. σε *-ικός*) από τα αντίστοιχα αφηρημένα ουσιαστικά: *γραφειοκρατία – γραφειοκράτης* (αντί *γραφειοκρατικός*). *τρομοκρατία – τρομοκράτης* (αντί *τρομοκρατικός*) κ.τ.ό. Ειδικότερα, οι λέξεις **αριστοκράτης** και **δημοκράτης**, με τη σημερινή τους σημασία, είναι αντιδάνεια από τη γαλλική γλώσσα, στην οποία το 1550 πλάστηκαν οι λ aristocrate και démocrate, αρχικά με αναφορά στην αρχαιότητα. ενώ στους χρόνους τής Γαλλικής Επανάστασης απέκτησαν το πολιτικοκοινωνικό περιεχόμενο που έχουν και σήμερα.

δημοκρατία (η) {δημοκρατιών} ΠΟΛΙΤ **1.** (α) πολίτευμα με διαφορετικές μορφές κατά κοινωνίες και ιστορικές περιόδους, σύμφωνα με το οποίο η πολιτική εξουσία πηγάζει από τον λαό και ασκείται προς όφελός του, βασικές δε αρχές του αποτελούν η ισονομία. η ισοπολιτεία. η κατοχύρωση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η αρχή τής πλειονοψηφίας κ.λπ.. *αρχές / όρια / υπονόμευση / ανατροπή / σεβασμός / στήριξη / εδραίωση τής* ~ || *ζηλωτής / υπέρμαχος / αγωνιστής τής* ~ ΑΝΤ τυραννία, απολυταρχία, ολιγαρχία, μοναρχία, δεσποτισμός. δικτατορία, φασισμός (β) ***άμεση δημοκρατία*** το πολιτικό σύστημα κατά το οποίο οι αποφάσεις λαμβάνονται απευθείας από τους πολίτες. χωρίς τη μεσολάβηση αντιπροσώπων (όπως λ.χ. στην αρχαία Αθήνα), κατ' αντιδιαστολή προς την έμμεση. την κοινοβουλευτική δημοκρατία (γ) ***έμμεση / αντιπροσωπευτική δημοκρατία*** η συνηθέστερη μορφή σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος, κατά την οποία η πολιτική εξουσία ασκείται από τον λαό έμμεσα, μέσω αιρετών αντιπροσώπων κατά το Σύνταγμα (δ) ***μικτή δημοκρατία*** δημοκρατικό πολίτευμα αντιπροσωπευτικού τύπου. στο οποίο όμως υπάρχουν θεσμοί που επιτρέπουν στον λαό να ασκεί απευθείας πολιτική εξουσία σε ορισμένες περιστάσεις (ε) ***βασιλευομένη δημοκρατία*** το δημοκρατικό πολίτευμα στο οποίο ο ανώτατος άρχοντας είναι ο βασιλιάς, κατ' αντιδιαστολή προς την προεδρευομένη δημοκρατία (στ) ***αβασίλευτη δημοκρατία*** δημοκρατικό πολίτευμα. κατά το οποίο ο ανώτατος άρχοντας (πρόεδρος τής Δημοκρατίας) εκλέγεται από τον λαό είτε άμε-

σα είτε έμμεσα (δηλαδή από τους αντιπροσώπους του) (ζ) ***προεδρική δημοκρστία*** κοινοβουλευτικό δημοκρατικό πολίτευμα. στο οποίο ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκλέγεται απευθείας από τον λαό και είναι το κεντρικό όργανο τής εκτελεστικής εξουσίας: *~ είναι το πολίτευμα των Η Π Α. και τής Γαλλίας* (η) ***προεδρευομένη δημοκρατία*** η μορφή κοινοβουλευτικού πολιτεύματος, στο οποίο κεντρικό όργανο τής εκτελεστικής εξουσίας είναι η κυβέρνηση που εξαρτάται από την εμπιστοσύνη τής Βουλής, ενώ ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας εκλέγεται από τη Βουλή και δεν ασκεί ουσιαστικές πολιτικές αρμοδιότητες: *το πολίτευμα τής Ελλάδας είναι ~* (θ) ***λαϊκή δημοκρατία*** το καθεστώς των χωρών. στις οποίες, μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. κυβερνούσε το κομουνιστικό κόμμα (ι) ***δημοκρατία τής μπανάνας*** η μπανανία (βλ λ.) **2.** (συνεκδ) (α) έθνος ή κράτος που κυβερνάται με δημοκρατικό πολίτευμα: *η Κύπρος ανακηρύχθηκε ανεξάρτητη ~ || η Γαλλική / η Ελληνική / η Ισπανική ~* (β) ***ομοσπονδιακή δημοκρατία*** κρατικός οργανισμός που αποτελείται από περισσότερες τής μίας δημοκρατικές πολιτείες, τις οποίες διοικεί κεντρική (ομοσπονδιακή) κυβέρνηση. όπως λ χ. στη Γερμανία **3.** (σε φρ. όπως *Α', Β'* κ.λπ *Δημοκρατία*) η περίοδος δημοκρατικής διακυβέρνησης που αρχίζει από την ψήφιση ή αναθεώρηση ενός Συντάγματος: *ο Ντε Γκωλ υπήρξε πρόεδρος τής Ε' Γαλλικής Δημοκρατίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκράτης.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δῆμος + -κρατία < κράτος*. Ορισμένοι πολιτικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *λαϊκή / ομοσπονδιακή δημοκρατία* (πβ. γαλλ. république populaire / fédérale)]

Δημοκρατία τού Κονγκό (η) το Ζαΐρ (βλ.λ.).

δημοκρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο εκδημοκρατισμός (βλ.λ) — **δημοκρατικοποιώ** ρ {-είς .}.

δημοκρατικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δημοκρατία και τον δημοκράτη, αυτός που αρμόζει στις αρχές τής δημοκρατίας: *~ ιδεώδη / ιδέες / αντιλήψεις / πεποιθήσεις / διοίκηση / νομιμότητα / λειτουργία / πολίτευμα / θεσμοί / σύστημα / χώρα / κίνημα / ψηφοδέλτιο / πορεία / φρονήματα / παιδεία / νομοθεσία / σύνταγμα / ελευθερίες / χαρακτήρας / Τύπος / αίσθημα / λύση / συνείδηση / δικαιώματα / ήθος / κυβέρνηση / καθεστώς / μανδύας / πολιτική / συνέδριο / κόμμα || το ~ έλλειμμα μιας χώρας* ΣΥΝ λαοκρατικός ΑΝΤ. αυταρχικός, απολυταρχικός, μοναρχικός, δυναστικός. δεσποτικός, δικτατορικός. φασιστικός **2.** (ειδικότ για πρόσ) ο υπέρμαχος και οπαδός τής δημοκρατίας. αυτός που θεωρεί τη δημοκρατία ως το καλύτερο σύστημα διακυβέρνησης. *~ άνθρωπος / πολίτης / λαός / κόσμος / νεολαία* ΑΝΤ μοναρχικός, φασίστας **3.** (καταχρ. στο λεξιλόγιο τού αντιδεξιού πολιτικού χώρου) αυτός που δεν ανήκει σε δεξιό (συντηρητικό) πολιτικό κόμμα ΣΥΝ προοδευτικός· ΦΡ ***δημοκρατική παράταξη*** το σύνολο των μη δεξιών πολιτικών δυνάμεων, οι κεντρώες και οι αριστερές πολιτικές δυνάμεις **4.** (ειδικότ.) αυτός που εφαρμόζει και υπερασπίζεται τις βασικές δημοκρατικές αρχές (όπως την ελευθερία τού λόγου, την αρχή τής πλειονοψηφίας για τη λήψη αποφάσεων, την ισότητα κ.λπ.) *υπήρξε πάντοτε ~ πολιτικός, σεβόμενος έμπρακτα τις διαφορετικές απόψεις των αντιπάλων του* ΣΥΝ. φιλελεύθερος, προοδευτικός **5.** ***Δημοκρατικοί*** (οι) ***/ Δημοκρατικό Κόμμα*** ένα από τα δύο μεγαλύτερα πολιτικά κόμματα στις Η Π Α. **6.** μέλος ή οπαδός των Δημοκρατικών στις Η Π Α.: *~ γερουσιαστής / υποψήφιος.* — **δημοκρατικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **δημοκρατικότητα** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημοκράτης*

δημοκρατισμός (ο) [1836] **1.** η έννοια και η ιδεολογία τής δημοκρατίας, καθώς και η πίστη στα ιδεώδη της ΣΥΝ. δημοκρατικότητα **2.** (κακόσ.) η καπηλεία τής δημοκρατικής ιδεολογίας για την εξυπηρέτηση σκοπιμοτήτων
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ républicanisme].

Δημόκριτος (ο) {-ου κ -ίτου} **1.** ο σημαντικότερος αρχαίος Έλληνας φυσικός φιλόσοφος από τα Άβδηρα τής Θράκης (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος έμεινε γνωστός ως θεμελιωτής τής ατομικής θεωρίας **2.** ονομασία τού Κέντρου Πυρηνικών Ερευνών τής Ελληνικής Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας **3.** ανδρικό όνομα. — **δημοκρίτειος**, -α. -ο [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ.. αρχική σημ. «ο κριτής τού δήμου», < *δῆμος + -κριτος < κρίνω*].

δημοπρασία (η) [1840] {δημοπρασιών} **1.** η δημόσια εκποίηση κινητών ή/και ακινήτων αντικειμένων ή περιουσιακών στοιχείων, τα οποία κατακυρώνονται τελικώς σε όποιον προσφέρει το υψηλότερο χρηματικό αντίτιμο: *διενεργείται / προκηρύσσεται / κατακυρώνεται / διεξάγεται / λαμβάνει χώρα ~ || εκθέτω / πωλώ / βγάζω σε ~* ΣΥΝ πλειστηριασμός **2.** (α) ***μειοδοτική δημοπρασία*** διαδικασία που διεξάγεται δημόσια και κατά την οποία περιέρχεται περιουσιακό στοιχείο ή ανατίθεται δημόσιο έργο σε όποιον προσφέρει το χαμηλότερο χρηματικό κόστος ΣΥΝ μειοδοτικός διαγωνισμός (β) ***μυστική δημοπρασία*** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) βρίσκονται μέσα σε σφραγισμένους φακέλους (γ) ***φανερή δημοπρασία*** η δημοπρασία, κατά την οποία οι προσφορές των πλειοδοτών (ή των μειοδοτών) γίνονται προφορικά την ώρα τής διαδικασίας. — **δημοπρατικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δημοπράτης < δῆμος + -πράτης* < αρχ *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ. λ. *πρατήριο*)].

δημοπρατήριο (το) [1833] {δημοπρατηρί-ου | -ων} **1.** ο ανοιχτός ή κλειστός χώρος που προορίζεται για τη διενέργεια δημοπρασιών **2.** (κατ' επέκτ.) ανοικτός χώρος ή κατάστημα, όπου πωλούνται μεταχειρισμένα είδη σε χαμηλή τιμή

δημοπράτης (ο) {δημοπρατών} αυτός που πουλά σε δημοπρασία.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δῆμος + -πράτης* < ρ *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ λ. *πρατήριο*)].

δημοπρατώ ρ μετβ. [1840] {δημοπρατείς... | δημοπράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκθέτω σε δημοπρασία. βγάζω σε πλειστηριασμό κινητό ή ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ΣΥΝ εκπλειστηριάζω, (καθημ) βγάζω στο σφυρί **2.** προκηρύσσω μειοδοτική δημοπρασία για την εκτέλεση δημόσιου έργου *οι μελέτες ανατίθενται, μόνον οι κατασκευές έργων δημοπρατούνται.* — **δημοπράτηση** (η)
[ΕΤΥΜ < μτγν *δημοπράτης < δῆμος + -πράτης* < αρχ. *πι-πρά-σκω* «πωλώ» (βλ. λ *πρατήριο*)].

Δήμος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα **3.** ως χαϊδευτ. των ον *Δημήτρης, Δημοσθένης* κ ά
[ΕΤΥΜ Συγκεκομμ. τ τού ον. *Δημήτρης*, χρησιμοποιήθηκε όμως και ως συγκεκομμ τ άλλων ονομάτων, όπως *Δημοσθένης, Νικόδημος*]

δήμος (ο) **1.** διοικητική περιφέρεια που κατοικείται από πέντε χιλιάδες κατοίκους και άνω (ή που έχει χαρακτηριστεί ως λουτρόπολη. ιστορική περιοχή κ.λπ.) και η οποία διοικείται από αιρετό άρχοντα. τον δήμαρχο (βλ λ.) και από δημοτικό συμβούλιο μαζί με την κοινότητα (βλ λ) αποτελούν τον πρώτο βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης *~ Αθηναίων / Θεσσαλονίκης || εκπρόσωποι / συνέδριο δήμων και κοινοτήτων ||* (συνεκδ) *υπηρεσίες / έσοδα / έξοδα τού ~* **2.** (κατ' επέκτ) το σύνολο των κατοίκων διοικητικής περιφέρειας που ορίζεται ως δήμος· ΦΡ (παροιμ.) ***τα εν οίκω μη εν δήμω*** *(τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ)* τα οικογενειακά προβλήματα ή μυστικά δεν πρέπει να κοινολογούνται ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *επιδημία*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δῆμος* (ήδη μυκ da-mo) < Ι Ε. *dā- «μοιράζω. διανέμω», πβ. ιρλ. dām «πλήθος, ομάδα» κ ά Η ρίζα απαντά με διαφορετικές παρεκτάσεις στις λ *δαπάνη, δασμός, δαψιλής, δαίμων* κ ά Η λ (στον Όμηρο) αναφερόταν στους κατοίκους μιας περιοχής, ιδίως δε στους πλούσιους και ισχυρούς πολίτες που ασκούσαν επιρροή και (αργότερα) εξουσία].

Δημοσθένης (ο) {-η κ. -ένους} **1.** ο επιφανέστερος και σημαντικότερος αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (384-322 π Χ.) και ένας από τους αξιολογότερους πολιτικούς τής εποχής του **2.** ανδρικό όνομα — **δημοσθένειος**, -α, -ο [μτγν] κ. **δημοσθενικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «το σθένος τού δήμου», < *δῆμος + -σθένης < σθένος*].

δημοσία επίρρ (αρχαιοπρ) σε δημόσια εμφάνιση. μπροστά σε όλο τον κόσμο, ενώπιον ακροατηρίου: *το σωματείο μας διακήρυξε ~ τους στόχους του* ΑΝΤ ιδιωτικώς, εμπιστευτικώς, κεκλεισμένων των θυρών· ΦΡ ***ιδία και δημοσία*** *(ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ)* τόσο στον ιδιωτικό όσο και στον δημόσιο βίο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δημοσίᾳ*, δοτ. ενικού τού θηλ. τού επιθ. *δημόσιος*. που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς]

δημοσιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) μεγάλος. δημόσιος δρόμος που διασχίζει την ύπαιθρο (όχι πόλεις ή κατοικημένες περιοχές).

δημοσίευμα (το) [1894] {δημοσιεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί το οποίο δημοσιεύεται (σε εφημερίδα ή περιοδικό). *σύμφωνα με πρόσφατο ~ αμερικανικής εφημερίδας. ο κίνδυνος πολέμου απομακρύνεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μελέτη*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ publication]

δημοσίευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η διαδικασία κατά την οποία γίνεται κάτι ευρέως γνωστό διά τού Τύπου *επειδή ο χώρος δεν το επιτρέπει, είναι αδύνατη η ~ τόσο εκτενών επιστολών || δίνω προς / προβαίνω σε ~ || αναστέλλω / αποφεύγω / επισπεύδω τη ~ || η ~ γυμνών φωτογραφιών μεγάλης ηθοποιού προκάλεσε σκάνδαλο || απαγορεύεται η ~ και ανατύπωση μέρους ή όλου τού κειμένου χωρίς την άδεια τού συγγραφέα* ΣΥΝ γνωστοποίηση. ανακοίνωση, δημοσιοποίηση **2.** (ειδικότ.) η καταχώριση σε έντυπο (εφημερίδα, περιοδικό κ.λπ) πληροφοριών. ειδήσεων. αγγελιών κ.λπ.. αλλά και μικρών μελετών. άρθρων ή λογοτεχνημάτων. *οι εκλαϊκευμένες ~ περί των εθνικών θεμάτων αποπροσανατολίζουν τον λαό || εκτός από τα βιβλία του έχει να παρουσιάσει και πολλές ~ σε επιστημονικά περιοδικά || η ~ τής μελέτης του θα γίνει στο επόμενο τεύχος* ΣΥΝ δημοσίευμα, μελέτη. συνεργασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση. μελέτη.*

δημοσιεύσιμος, -η. -ο [1890] αυτός που είναι δυνατόν ή που αξίζει να δημοσιευθεί: *η εργασία αυτή δεν είναι ακόμη ~· χρειάζεται περισσότερη τεκμηρίωση.*

δημοσιεύω ρ. μετβ {δημοσίευ-σα. -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ευρύτερα γνωστό διά τού Τύπου καταχωρίζω (κάτι) στον Τύπο (εφημερίδες. περιοδικά κ λπ): *~ αγγελία / είδηση / άρθρο / μελέτη / δοκίμιο / επιφυλλίδα / φωτογραφία* **2.** (ειδικότ.) κυκλοφορώ σε βιβλίο το προϊόν διανοητικής εργασίας: *φέτος δημοσίευσε τον πρώτο τόμο των απομνημονευμάτων του* ΣΥΝ εκδίδω, βγάζω, τυπώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *έκδοση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δημόσιος* Το αρχ. ρ. *δημοσιεύω* σήμαινε κυρίως· (α) «φέρω κάτι σε κοινή (δημόσια) γνώση ή χρήση» (π.χ. βιβλίο «δεδημοσιευμένα» λέγονταν τα ρητά που αποτελούσαν κοινό κτήμα) και (β) «προσφέρω τις υπηρεσίες μου. υπηρετώ στο Δημόσιο επ' αμοιβή»]

Δημόσιο (το) {-ου κ -ίου | χωρ. πληθ.} **1.** το νομικό πρόσωπο τού Κράτους το οποίο αποτελείται από τα ενταγμένα σε αυτό διοικητικά όργανα και τις εξαρτημένες και αυτοτελείς δημόσιες υπηρεσίες και είναι φορέας δικαιωμάτων και υποχρεώσεων περιουσιακής φύσεως *το ~ ζημιώθηκε πολλά δισεκατομμύρια από μη καταβολή τού Φ Π Α από διαφόρους επαγγελματίες || χρέη / οφειλές στο ~ || το ελληνικό ~* ΣΥΝ πολιτεία, αρχές **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και επιχειρήσεων κατ' αντιδιαστολή προς τις αντίστοιχες ιδιωτικές: *διαγωνισμός για προσλήψεις στο ~ || μάχη για μια καρέκλα* (θέση υπαλλήλου) *στο ~*

δημοσιογραφία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} **1.** η συγκέντρωση ειδήσεων πολιτικής. κοινωνικής, πνευματικής κ.λπ. φύσεως και η διάδοσή τους διά τού Τύπου και διά των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης με στόχο την πληροφόρηση τού πολίτη **2.** (ειδικότ.) το επάγγελμα τού δημοσιογράφου (βλ λ) και το έργο που αυτός επιτελεί: *άσκησε τη ~*

επί σαράντα συναπτά έτη || *μάχιμη* ~ **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των επαγγελματιών δημοσιογράφων: *η ζώσα* ~ **4.** (κατ' επέκτ.) το σύνολο των οργάνων, με τα οποία διαδίδονται οι ειδήσεις, δηλ. οι εφημερίδες, τα περιοδικά, τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης κ.λπ., *έντυπη* / *ηλεκτρονική* ~ **5.** (κατ' επέκτ.) ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται από τον Τύπο ή από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης θέματα και γεγονότα: ~ *τής σκανδαλοθηρίας* || *σχολιαστική* / *ερευνητική* ~

δημοσιογραφικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με τη δημοσιογραφία ή τον δημοσιογράφο: ~ *επάγγελμα* / *όργανο* / *πληροφορίες* / *αποστολή* / *καθήκον* / *αργκό* / *έρευνα* / *ταυτότητα* / *αποκαλύψεις* / *κάλυψη γεγονότος* || *από έγκυρες* ~ *πηγές πληροφορήθηκα ότι*.. ΦΡ (α) ***δημοσιογραφικοί κύκλοι*** οι δημοσιογράφοι που αποτελούν την πηγή τής πληροφόρησης κάποιου (συνήθ. όταν κάποιος επικαλείται ανωνύμως τις πηγές πληροφοριών του): *σύμφωνα με δημοσιογραφικούς κύκλους, ο υπουργός έχει ήδη υποβάλει την παραίτησή του* (β) ***δημοσιογραφικό ύφος*** το απλό και λιτό ύφος, που βασίζεται στη συντομία και την αποφυγή σύνθετου ή μακροπερίοδου λόγου (γ) ***δημοσιογραφικός χάρτης*** το χαρτί στο οποίο εκτυπώνονται οι εφημερίδες (δ) ***δημοσιογραφικό απόρρητο*** το δικαίωμα τού δημοσιογράφου να μην κατονομάζει τους πληροφορητές του, να μην αποκαλύπτει τις πηγές του — **δημοσιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

δημοσιογράφος (ο/η) [1826] πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη δημοσιογραφία ΣΥΝ ανταποκριτής, ρεπόρτερ, συντάκτης, αρθρογράφος, ειδησεογράφος, επιφυλλιδογράφος — (υποκ.) **δημοσιογραφίσκος** (ο) [1884], (μεγεθ.) **δημοσιογραφάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος, ρεπόρτερ*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. publiciste]

δημοσιογραφώ ρ. αμετβ. [1839] {δημοσιογραφείς . | δημοσιογράφησα} ασχολούμαι με τη δημοσιογραφία

δημοσιολογία (η) [1862] {χωρ. πληθ.} **1.** ΝΟΜ η επιστημονική μελέτη και ενασχόληση με το Δημόσιο Δίκαιο και γενικότ. με τα πολιτικά και κοινωνικά προβλήματα **2.** λόγος για τα δημόσια πράγματα. — **δημοσιολόγος** (ο/η) [1836], **δημοσιολογικός,** -ή, -ό [1891], **δημοσιολογώ** ρ. [1844] {-είς .} (σημ. 2).

δημοσιονομία (η) [1873] ΟΙΚΟΝ ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη συστηματική μελέτη των δημοσίων οικονομικών και συγκεκριμένα με την εξεύρεση τρόπων και μεθόδων για την καλύτερη δυνατή διαχείριση των οικονομικών τού κράτους — **δημοσιονόμος** (ο/η) [1881]
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Finanzwissenschaft].

δημοσιονομικός, -ή, -ό [1881] ΟΙΚΟΝ **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση των οικονομικών τού κράτους: ~ *ελλείμματα* / *τομέας* **2.** ***δημοσιονομική πολιτική*** η χρησιμοποίηση τής φορολογίας και των δαπανών τού κράτους για την επίτευξη οικονομικών στόχων (αύξησης τής ζήτησης, ανάπτυξης, πλήρους απασχόλησης κ.ά.): *η κυβέρνηση ακολουθεί σφιχτή* ~ (αύξηση τής φορολογίας, μείωση των δημοσίων δαπανών) **3.** ΝΟΜ ***Δημοσιονομικό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τον τρόπο απόκτησης και διαχείρισης των οικονομικών μέσων που χρειάζεται το κράτος. — **δημοσιονομικ-ά / -ώς** [1881] επίρρ.

δημοσιοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γνωστοποίηση στο κοινό (πληροφορίας, αγγελίας, γεγονότος κ.λπ.): *η* ~ *τού πλήρους κειμένου τού νομοσχεδίου* || *η* ~ *τής ιδιωτικής ζωής σε τηλεοπτικές εκπομπές* ΣΥΝ δημοσίευση, κοινολόγηση ● **2.** (α) η απόκτηση εκ μέρους τού κράτους ακίνητων περιουσιακών στοιχείων (β) η ολική ή μερική μετατροπή ιδιωτικής επιχείρησης σε δημόσια ΣΥΝ εθνικοποίηση, κρατικοποίηση — **δημοσιοποιώ** ρ. [1893] {-είς .} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*

δημόσιος, -α, -ο {-ου κ. -ίου (θηλ. -ας κ. -ίας) | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** αυτός που σχετίζεται με το κοινό, με τον λαό, που υπάρχει για το σύνολο τού λαού: ~ *χώρος* / *βιβλιοθήκη* / *λουτρά* / *υγεία* / *ασφάλεια* / *δρόμος* / *νοσοκομείο* / *σχολείο* / *εκπαίδευση* || *η πολιτική μας λαμβάνει υπ' όψιν το* ~ *συμφέρον* ΣΥΝ κοινός, κοινόχρηστος ΑΝΤ ιδιωτικός, ατομικός ΦΡ (α) ***δημόσιος άνδρας*** πολιτικός ή αξιωματούχος με υψηλή θέση στον κρατικό μηχανισμό, ο οποίος ασχολείται με τα κοινά (β) ***δημόσιο πρόσωπο*** πρόσωπο ευρέως γνωστό (λόγω τής θέσης, τού κύρους ή τής προβολής του σε κάποιον τομέα δραστηριότητας) (γ) ***δημόσιο έργο*** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε έργο υποδομής μιας χώρας που καλύπτει βασικές ανάγκες τού κοινωνικού συνόλου, συμβάλλει στην αύξηση τού εθνικού προϊόντος, στην ασφάλεια τής χώρας και γενικά αποσκοπεί στη βελτίωση τής ποιότητας ζωής, η εκτέλεσή του δε εποπτεύεται από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες (δ) ***δημόσια τάξη*** η ομαλή κοινωνική συμβίωση, τής οποίας η προστασία έχει ανατεθεί στις αρμόδιες αρχές (Αστυνομία) σύμφωνα με τους νόμους τού κράτους: *Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως* (ε) ***δημόσιες σχέσεις*** (i) το σύνολο των πράξεων και των ενεργειών στις οποίες προβαίνει πρόσωπο, σύλλογος, σωματείο, επιχείρηση, κρατική υπηρεσία κ.λπ., προκειμένου να διαμορφωθεί ευνοϊκή υπέρ αυτού άποψη στην εγχώρια ή διεθνή κοινή γνώμη ή στους πελάτες με τους οποίους συναλλάσσεται, ενημερώνοντας με δελτία Τύπου ή παρέχοντας κάθε δυνατή πληροφορία στο κοινό κ.λπ. (ii) η ειδική υπηρεσία (επιχείρησης, υπηρεσίας κ.λπ.) που έχει ως έργο της την υλοποίηση των παραπάνω στόχων: *τηλεφώνησα στις* ~ *τού Υπουργείου* (iii) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των τρόπων για την επίτευξη των παραπάνω στόχων (iv) (μτφ.) οι κοινωνικές δραστηριότητες που αναπτύσσει κανείς για την κοινωνική και επαγγελματική του προβολή και εξέλιξη: *γυρίζει από δεξίωση σε δεξίωση και κάνει* ~ (στ) ***δημόσια υγιεινή*** η επιστήμη και η πρακτική τής πρόληψης ασθενειών και τής βελτίωσης τής ζωής, όπως ασκείται από την οργανωμένη πολιτική κοινότητα (ζ) ***δημόσιος κίνδυνος*** (i) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε θεωρείται επικίνδυνο για το κοινωνικό σύνολο (ii) (ειρων.-σκωπτ.) κάθε πρόσωπο αδέξ.ο ή επιπόλαιο, τού οποίου οι ενέργειες προκαλούν προβλήματα: *όταν πιάνει το τιμόνι, γίνεται* ~ (η) ***δημόσια αιδώς*** βλ. λ. *αιδώς* (θ) ***δημόσια ανάγκη*** βλ. λ. *ανάγκη* (ι) ***δημοσίας χρήσεως*** (συντομ. Δ.Χ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι που διατίθεται για χρήση από το κοινωνικό σύνολο ή για την εξυπηρέτησή του: *αυτοκίνητο* / *τουαλέτες* ~ ΑΝΤ ιδιωτικής χρήσεως (Ι.Χ.) **2.** αυτός που διεξάγεται ενώπιον τού λαού, που γίνεται ανοιχτά και το κοινό έχει τη δυνατότητα να παρακολουθήσει (ή και να λάβει μέρος): ~ *συζήτηση* / *ομιλία* / *διάλογος* / *τελετή* / *εκδήλωση* / *διαγωνισμός* / *κριτική* / *εμφάνιση* / *δραστηριότητα* / *δήλωση* / *ανακοίνωση* / *εικόνα κάποιου* ΣΥΝ ανοιχτός ΦΡ (α) ***δημόσιος βίος*** η πολιτική ζωή, οι παράγοντες που τη διαμορφώνουν και ο τρόπος ασκήσεως των κρατικών λειτουργημάτων (β) ***δημόσιο θέαμα*** (i) κάθε θέαμα που απευθύνεται στο κοινό και για τού οποίου την οργάνωση και παρουσίαση μεσολαβεί κάποιος επιχειρηματίας (ii) καθετί που εκτίθεται δημόσια, που το βλέπουν ή μπορούν να το δουν όλοι: *καβγαδίσαμε στη μέση τού δρόμου και γίναμε* ~ **3.** (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με το κράτος, που αποτελεί περιουσία του και ελέγχεται από αυτό: ~ *περιουσία* / *έγγραφο* / *ταμείο* / *χρήμα* / *πλούτος* / *θέση* / *κτήριο* / *αρχή* / *χρέος* / *λειτουργός* ΣΥΝ κρατικός, πολιτειακός, δημοτικός, κοινοτικός ΑΝΤ ιδιωτικός (β) ***δημόσιος υπάλληλος*** ο υπάλληλος που υπηρετεί σε τομέα τής δημόσιας διοίκησης και μισθοδοτείται από το κράτος (γ) ***δημόσια διοίκηση*** το σύνολο των κρατικών υπηρεσιών και των διοικητικών υπαλλήλων τους, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο αυτές διοικούνται και λειτουργούν (δ) (ειδικότ.) ***δημόσια επιχείρηση / δημόσιος οργανισμός*** βλ. λ. *επιχείρηση* (ε) ***δημόσια έσοδα / οικονομικά*** οι αναγκαίοι χρηματικοί πόροι που εισπράττει ή οφείλει να εισπράττει το κράτος, για να αντεπεξέλθει στα έξοδά του (προέρχονται από τη φορολογία, αλλά και από χορήγηση προνομίων, έκδοση επαγγελματικών αδειών κ.λπ.) (στ) ***δημόσια οικονομία*** η διαχείριση των οικονομικών τού κράτους (ζ) ***δημόσιες δαπάνες*** η διάθεση των χρημάτων που εισπράττει το κράτος (των δημοσίων εσόδων) για την κάλυψη των αναγκών του και την υλοποίηση των στόχων του (η) ***δημόσιες επενδύσεις*** επενδύσεις κρατικών χρημάτων που αποσκοπούν στη διατήρηση τής οικονομικής σταθερότητας και την εξυπηρέτηση τής ανάπτυξης (θ) ***δημόσιο χρέος*** το χρέος τού κράτους από τη σύναψη δανείων (ι) ***δημόσια υπηρεσία*** η κρατική υπηρεσία ή αυτή που υπάγεται σε νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου (ια) ΝΟΜ ***δημόσιος κατήγορος*** το πρόσωπο (βαθμοφόρος τής Αστυνομίας, τού Λιμενικού, δασάρχης, επόπτης γεωργικών συνεταιρισμών κ.ά.) στο οποίο ανατίθεται από τον νόμο η άσκηση τής ποινικής δίωξης στα πταισματοδικεία και το οποίο έχει καθήκοντα ανάλογα με τού εισαγγελέα στα ποινικά δικαστήρια (ιβ) ***δημόσια δαπάνη*** *(δημοσία δαπάνη)* με έξοδα τού κράτους ή τού δήμου για λόγους τιμητικούς: *η κηδεία τού αποθανόντος πρώην πρωθυπουργού θα γίνει* ~ (ιγ) ΝΟΜ ***Δημόσιο Δίκαιο*** κλάδος τού Δικαίου που ρυθμίζει την οργάνωση και τη λειτουργία των κρατικών οργάνων και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (Ν.Π.Δ.Δ.): *Οργανισμός Δημοσίου Δικαίου* (ιδ) ***δημόσιος τομέας*** το Δημόσιο (βλ. παρακάτω): *ο ευρύτερος* ~ **4.** ***Δημόσιο*** (το) βλ. λ. — **δημόσια / δημοσίως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δημότ-ιος* < *δημότης*. Η σημ. 4 είναι ήδη αρχ., ενώ πολλοί όροι και φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *δημόσιο ταμείο* / *συμφέρον* / *Δίκαιο* (< γαλλ. trésor / intérêt / droit public), *δημόσιος τομέας* (< γαλλ. la fonction publique), *δημόσιος κίνδυνος* (< γαλλ. danger public), *δημόσιες σχέσεις* (< αγγλ. public relations), *δημόσιος κατήγορος* (< αγγλ. public prosecutor), *δημόσια έργα* / *έσοδα* / *χρέη* (< αγγλ. public works / revenues / debts), *δημόσιος υπάλληλος* / *βίος* (< αγγλ. public servant / life) κ.ά.].

δημοσιοσυντήρητος, -η, -ο [1833] **1.** (για κοινωφελή ιδρύματα) αυτός που συντηρείται από το Δημόσιο: ~ *νοσοκομείο* / *σχολείο* **2.** (συχνά σκωπτ. για πρόσωπα) ο δημόσιος υπάλληλος: *υπάρχουν εκατοντάδες* ~ *που υποαπασχολούνται στο Δημόσιο.*

δημοσιοσχετίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) πρόσωπο ικανό στις δημόσιες σχέσεις, τις οποίες χρησιμοποιεί για τα συμφέροντά του. Επίσης **δημοσιοσχεσίτης** (ο), **δημοσιοσχεσίτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Σύνθετο εκ συναρπαγής από τη φρ. *δημόσιες σχέσεις* + παραγ. επίθημα *-ίστας* (πβ. *πιανίστας*), αντί τού *δημοσιοσχεσίστας* από επίδρ. τού ρ. *σχετίζ(ομαι)*]

δημοσιότητα (η) [1824] {χωρ. πληθ.} η διαδικασία κατά την οποία πράξη, ενέργεια, δήλωση κ.λπ. γίνεται γνωστή στο ευρύ κοινό, περιέρχεται στην κοινή αντίληψη: *ευρεία* / *μεγάλη* / *περιορισμένη* / *έντονη* / *καθημερινή* ~ ΦΡ (α) ***δίνω / φέρνω στη δημοσιότητα*** δημοσιοποιώ, καθιστώ ευρύτερα γνωστό: *το πλήρες κείμενο τής συνθήκης θα δοθεί στη* ~ *αύριο* (β) ***έρχομαι στη / παίρνω / λαμβάνω δημοσιότητα*** γίνομαι ευρύτερα γνωστός, διαδίδομαι: *το θέμα πήρε δημοσιότητα και σύντομα προκλήθηκε σκάνδαλο* (γ) ***βλέπω το φως τής δημοσιότητας*** γίνομαι ευρύτερα γνωστός διά τού Τύπου ή των ηλεκτρονικών μέσων μαζικής ενημέρωσης: *πολλά αποτρόπαια εγκλήματα είδαν πρόσφατα το φως τής δημοσιότητας* ΣΥΝ δημοσιεύομαι (δ) ***υπό το φως τής δημοσιότητας*** υπό το πρίσμα όσων αποκαλύφθηκαν από τη δημοσιοποίηση στοιχείων, δεδομένων κ.λπ. (ε) ΝΟΜ ***αρχή τής δημοσιότητας*** θεμελιώδης αρχή τής διαδικασίας τής δίκης με συνταγματική κατοχύρωση στο ελληνικό δίκαιο, η οποία συνίσταται στη δυνατότητα των τρίτων να παρακολουθούν ελεύθερα τις συνεδριάσεις των δικαστηρίων στο ακροατήριο και μάλιστα είτε παριστάμενοι οι ίδιοι είτε μέσω τής ραδιοτηλεοπτικής ή γενικότ. τής δημοσιογραφικής κάλυψης τής δίκης· η δημοσιότητα εγγυάται τον έλεγχο τού δικαιοδοτικού έργου από τη λαϊκή κυριαρχία και εμπε-

δώνει την εμπιστοσύνη των πολιτών στην αμερόληπτη απονομή δικαιοσύνης.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. publicité Η φρ. *φως τής δημοσιότητας* αποδίδει το αγγλ. limelight, λ.χ. bring something in the limelight «φέρνω κάτι στο φως τής δημοσιότητας»].

δημοσιοϋπαλληλίκι (το) {χωρ γεν. κ. πληθ.} το επάγγελμα τού δημοσίου υπαλλήλου.

δημοσιοϋπαλληλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους δημοσίους υπαλλήλους: ~ *κλάδος / κόσμος / ιεραρχία / νομοσχέδιο / μονιμότητα / τάξη / μισθολόγιο / κώδικας / καθήκοντα / νοοτροπία* — **δημοσιοϋπαλληλικά** επίρρ

δημοσκόπηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η έρευνα που γίνεται στην κοινή γνώμη για οποιοδήποτε θέμα και η στατιστική επεξεργασία των δεδομένων τής έρευνας· *πρόσφατη ~ έδειξε ότι το 80% των Ελλήνων συμφωνεί με τα μέτρα* ΣΥΝ σφυγμομέτρηση. γκάλοπ. — **δημοσκόπος** (ο/η), **δημοσκοπώ** ρ {-είς. }.
[ΕΤΥΜ < *δημο-* + *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», απόδ. τού διεθνούς όρου *γκάλοπ*, βλ λ.]

δημότης (ο) {δημοτών}, **δημότισσα** (η) {δημοτισσών} πολίτης κάποιου δήμου, αυτός που ανήκει σε δήμο και είναι εγγεγραμμένος στα μητρώα του ~ *τής Αθήνας / τής Θεσσαλονίκης / τής Πάτρας* || *ανακηρύσσομαι επίτιμος ~*. Επίσης (λόγ.) **δημότις** (η) {δημότιδος}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῆμος*]

δημοτική (η) [1818] ΓΛΩΣΣ η απλή. εξελιγμένη απευθείας από την Αρχαία, μορφή τής ελληνικής γλώσσας. την οποία χρησιμοποίησαν φυσικά και αβίαστα οι περισσότεροι ομιλητές στην προφορική τους επικοινωνία και η οποία παλαιότερα θεωρήθηκε υποτιμητικά από τους αρχαϊστές και τους καθαρολόγους σαν χυδαίο γλωσσικό ιδίωμα των αμορφώτων μετά από έντονη διαμάχη, που κράτησε δύο περίπου αιώνες και έμεινε γνωστή ως «γλωσσικό ζήτημα». καθιερώθηκε (το 1976) η δημοτική (ή «Νεοελληνική») ως επίσημη γλώσσα (στην εκπαίδευση. τη διοίκηση. την επιστήμη. στα Μ Μ Ε. κ.λπ., πέρα από τη λογοτεχνία όπου είχε από νωρίς επικρατήσει): *αμιγής / στρωτή / σωστή / απλή / τρίτη* (= καλλιεργημένη, λόγια) / *ακραία / εξεζητημένη ~* || *καλλιέργεια / καθιέρωση / γραμματική / έρευνα / περιγραφή / γνώση / οπαδός / αντίπαλος / υπέρμαχος / εχθρός / υποστηρικτής / μελετητής / γνώστης / χειριστής τής ~* ΣΥΝ δημώδης. κοινή, καθομιλουμένη, (σκωπτ.) μαλλιαρή ΑΝΤ καθαρεύουσα. λόγια. αρχαΐζουσα ☛ ΣΧΟΛΙΟ *γλωσσικό ζήτημα*, λ. *γλωσσικός*.

δημοτικίζω ρ αμετβ. [1897] (παλαιότ) **1.** χρησιμοποιώ στον προφορικό ή/και στον γραπτό λόγο δημοτική γλώσσα ή τύπους και εκφράσεις αυτής ΑΝΤ αρχαΐζω **2.** (ειδικότ) εκδηλώνω συμπάθεια ή κλίνω προς την κίνηση υποστήριξης τής δημοτικής. δηλ τον δημοτικισμό (βλ.λ.) • **3.** (κακόσ) εκχυδαΐζω την ελληνική γλώσσα, χρησιμοποιώντας τύπους τής δημοτικής ΣΥΝ μαλλιαρίζω.

δημοτικισμός (ο) {χωρ πληθ } ΓΛΩΣΣ γλωσσικό κίνημα που απέβλεπε στη χρησιμοποίηση τής δημοτικής γλώσσας σε όλα τα επίπεδα τού λόγου, ιδ στην επίσημη γραπτή γλώσσα και κατ' επέκτ. στην καθιέρωσή της ως επίσημης γλώσσας τού κράτους: *πρωτεργάτης / οπαδός τού ~* || *μαχητικός / εκπαιδευτικός / ορθόδοξος ~* ΑΝΤ καθαρευουσιανισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *γλωσσικό ζήτημα*, λ *γλωσσικός*

δημοτικιστής (ο) [1893], **δημοτικίστρια** (η) ΓΛΩΣΣ ο οπαδός τού δημοτικισμού (βλ λ) — **δημοτικιστικός**, -ή, -ό.

δημοτικό (το) το σχολείο στο οποίο παρέχεται η εξάχρονη στοιχειώδης εκπαίδευση περιλαμβάνει έξι τάξεις και απευθύνεται σε παιδιά ηλικίας 6-12 ετών· αλλιώς *πρωτοβάθμια εκπαίδευση* *πάει στην πρώτη τάξη τού ~* || *έβγαλε / τέλειωσε το ~* (αποφοίτησε από το δημοτικό σχολείο) || *είναι τού ~* (έχει γνώσεις δημοτικού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σχολείο*.

δημοτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόκτηση και η εκμετάλλευση περιουσιακών στοιχείων ή επιχειρήσεων εκ μέρους τού δήμου, των δημοτικών αρχών. *~ των αστικών συγκοινωνιών*.

δημοτικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον δήμο ως διοικητική υποδιαίρεση. που υπάγεται στη δικαιοδοσία τού δήμου: ~ *βιβλιοθήκη / θέατρο / οδός / φόρος / τέλη / σύμβουλος / άρχοντες / κύκλοι / νοσοκομείο / κατασκήνωση / υπάλληλος / ιατρείο / υπηρεσίες / εκλογές / έργα / δραστηριότητα / αστυνομία / επιχείρηση / αίθουσα / οργανισμός / λουτρά* ΣΥΝ κοινοτικός ΑΝΤ δημόσιος, ιδιωτικός· ΦΡ (α) ***δημοτικό συμβούλιο*** αιρετό συμβουλευτικό και διοικητικό όργανο τού δήμου· αποτελείται από έντεκα έως σαράντα ένα μέλη, ανάλογα με τον πληθυσμό τού δήμου (β) (περιληπτ.) ***δημοτική αρχή*** το σύνολο των αιρετών αρχόντων ενός δήμου ή κοινότητας (ο δήμαρχος/κοινοτάρχης και το δημοτικό/κοινοτικό συμβούλιο) (γ) ***δημοτικός και κοινοτικός κώδικας*** το σύνολο των διατάξεων που ρυθμίζουν όσα σχετίζονται με την Τοπική Αυτοδιοίκηση **2.** (ειδικότ) αυτός που σχετίζεται με ή προέρχεται από τον λαό: ~ *λόγος / μουσική / παράδοση / ποίηση / δημιουργία* ΣΥΝ λαϊκός, κοινός ΦΡ ***δημοτικό (τραγούδι)*** (i) είδος λαϊκού τραγουδιού. κυρ τής υπαίθρου (κατ' αντιδιαστολή προς το λαϊκό τραγούδι των πόλεων). που διαδιδόταν προφορικά και σε διάφορες παραλλαγές και το οποίο αναφέρεται σε όλα τα θέματα τής ανθρώπινης ζωής (γέννηση. γάμο, θάνατο. πόλεμο. ξενιτειά κ.λπ) και εκφράζει τις αντιλήψεις και τα αισθήματα τού λαού για όλες τις εκφάνσεις τού ιδιωτικού και δημόσιου βίου (ii) καθένα από τα τραγούδια τού παραπάνω είδους *μας τραγούδησε ένα ~ από τη Ρούμελη* **3.** (α) ***δημοτική εκπαίδευση*** η στοιχειώδης, πρωτοβάθμια εκπαίδευση (β) ***δημοτικό σχολείο*** το σχολείο τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (για παιδιά 6-12 ετών). - **δημοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δημότης*]

δημοτικότητα (η) [1836] {χωρ πληθ.} η απήχηση που έχει κάποιος στον λαό, το να έχει αποκτήσει την εύνοια και την αγάπη του: *διαπιστώνεται μείωση τής ~ τής κυβέρνησης, σύμφωνα με τις τελευταίες σφυγμομετρήσεις* ΑΝΤ αντιδημοτικότητα.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. popularité].

δημοτολόγιο (το) [1891] {δημοτολογί-ου | -ων} το μητρώο δήμου ή κοινότητας. στο οποίο εγγράφονται όλοι οι δημότες και των δύο φύλων (κατ' αντιδιαστολή προς το μητρώο αρρένων. το οποίο περιλαμβάνει μόνο τους άρρενες δημότες): *αριθμός δημοτολογίου*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. matricule municipale]

δημοφιλής, -ής. -ές [μτγν] {δημοφιλ-ούς | -είς (ουδ -ή)· δημοφιλέστερος, -ατος} **1.** αυτός που τον αγαπά ο λαός. που έχει την εύνοια και τη συμπάθειά του: ~ *πρωταγωνίστρια / τραγουδιστής / ποδοσφαιριστής / συγγραφέας / συνθέτης / ηθοποιός / πολιτικός / καλλιτέχνης / περιοδικό / αθλητής / συγκρότημα / μέσο συγκοινωνίας / πρόσωπο / ομάδα / έκφραση* ΣΥΝ λαοφιλής, κοσμαγάπητος ΑΝΤ αντιλαϊκός, αντιδημοτικός **2.** (καταχρ) διάσημος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*

δημοψήφισμα (το) [1883] {δημοψηφίσμ-ατος | -ατα. -άτων} ο θεσμός κατά τον οποίο εκφράζεται η θέληση και η απόφαση τού λαού για σοβαρότατο εθνικό, πολιτειακό κ λπ θέμα με γενική και καθολική ψηφοφορία («ναι» ή «όχι»). με το σκεπτικό ότι μια κυβέρνηση δεν μπορεί να αναλάβει την ευθύνη για κρισιμότατη απόφαση, χωρίς την άμεση έγκριση τού εκλογικού σώματος: *διενέργεια δημοψηφίσματος* || *λύση σοβαρού εθνικού θέματος με ~* || *έγινε προσφυγή στη λαϊκή βούληση υπό μορφήν δημοψηφίσματος* || *το ~ τού 1974 για τον χαρακτήρα τού πολιτεύματος τής Ελλάδος* (βασιλευόμενη ή αβασίλευτη δημοκρατία)
[ΕΤΥΜ Απόδ τού διεθνούς λατ. όρου referendum «αυτό που πρέπει να αναφερθεί (ενν. στον λαό)» < ρ. referre].

δημώδης, -ης. -ες [αρχ] {δημώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών δημωδέστερος. -ατος} αυτός που αναφέρεται στον λαό ή προέρχεται από αυτόν· ~ *ποίηση / τραγούδια / άσματα / μουσική / γλώσσα / τύπος* (γλωσσικός) / *λογοτεχνία / γραμματεία / παράδοση* ΣΥΝ δημοτικός, λαϊκός ΑΝΤ λόγιος — **δημωδώς** επίρρ [μτγν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, αστείος*

δηνάριο (το) {δηναρί-ου | -ων} νομισματική μονάδα πολλών χωρών. λ χ τής Αλγερίας. τής Τυνησίας. τής Ιορδανίας, τού Ιράν, τής Νέας Γιουγκοσλαβίας κ.ά.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δηνάριον* < λατ. denarius «νόμισμα που περιείχε δέκα ασσάρια» < dēni «ανά δέκα»]

ΔΗ.ΠΕ.ΘΕ. (το) Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο

-δήποτε παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αναφορικών αντωνυμιών και επιρρημάτων με αοριστολογική σημασία: *οποιοσ-δήποτε, οσοσ-δήποτε, οπου-δήποτε*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ αρχ. *οἱοσ-δήποτε*), που προέρχεται από τη συνεκφορά *δή ποτε* (γράφεται και ως μία λ), αρχική σημ «κάποτε, μια φορά». Ήδη αρχ. η σημερινή χρήση (πβ. αρχ *ότι-δήποτε*)]

δηώνω ρ. μετβ {δήω-σα, -θηκα (λογιότ εδηώθην, -ης. -η..., μτχ δηωθείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ. για εισβολέα, στράτευμα κ λπ.) καταστρέφω και λεηλατώ χώρα. περιοχή (στην οποία έχω εισβάλει). κατοικία κ.λπ. ΣΥΝ ρημάζω. Επίσης (αρχαιοπρ) **δηώ** {-οίς, -οί...}. — **δήωση** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ < αρχ *δηῶ (-όω)* < *δήιος*, αβεβ. ετύμου. πιθ < *δᾱ́F-ιος*, οπότε η λ. συνδ. με το ρ. *δαίω* «καίω» (< **δάF-jω*, βλ κ. *δαυλός*)]

δι (το) {άκλ } φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο σολ τής ευρωπαϊκής
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *πα*]

δι- κ. **δί-** κ **δισ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό δύο (2): *δι-κέφαλος, δί-κωπος, δι-σύλλαβος, δι-ώροφος, δι-ετής, δι-φωνία, δί-κλιτος, δισ-διάστατος* **2.** είναι δύο φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *δι-πλάσιος, δισ-εκατομμύριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν Ελληνικής (λ.χ. αρχ *δί-δυμος*. μεσν *δισ-έγγονος* < μτγν. *δισ-έκγονος*), που προέρχεται από το αριθμητ *δίς*].

διά (*δι-ά*) κ. **δι'** (πριν από φωνήεν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** διέλευση από τόπο (διά μέσου) (+γεν): *ταξίδι ~ θαλάσσης* || *~ ξηράς προέλαση των στρατευμάτων* **2.** χρονική διάρκεια (+γεν.) *στο δηλώνω άπαξ ~ παντός* (μια για πάντα) || *~ βίου* (εφ' όρου ζωής, για όλη τη ζωή) *εκπαίδευση* || *~ νυκτός* (στη διάρκεια τής νύχτας) *απόδραση* || *απόφαση που πάρθηκε ~ μιας* (αμέσως. ξαφνικά) **3.** όργανο / μέσο / τρόπο με τα οποία γίνεται κάτι (+γεν.) *τα υπόλοιπα θέματα θα διευθετηθούν ~ τής διπλωματικής οδού* || *η απόφαση ελήφθη δι' ανατάσεως τής χειρός* (υψώνοντας το χέρι) / *~ βοής* (με φωνές) || *φαινόμενο ορατό ~ γυμνού οφθαλμού* (με γυμνό μάτι. χωρίς μικροσκόπιο ή τηλεσκόπιο) || *~ τής βίας συγκατάθεση* || *έλαμψε ~ τής απουσίας του* || *~ νόμου* (με νόμο) || *περάσαμε ~ πυρός και σιδήρου* (μέσα από μεγάλες ταλαιπωρίες) || *τα στρατεύματα πέρασαν την κατακτημένη περιοχή ~ πυρός και σιδήρου* (πολεμώντας και σφάζοντας) || *~ ροπάλου* (με τη βία) *απαγόρευση ενός πράγματος* || *διορισμοί ~ τής τεθλασμένης* (με τρόπο αθέμιτο) || *επίτευξη στόχων ~ τής πλαγίας οδού* (με τρόπο ανορθόδοξο) || *εικόνα ~ χειρός Γενναδίου* (φτειαγμένη από το χέρι τού Γενναδίου) || *~ βραχέων* (με λίγα λόγια) || *~ μακρών* (διεξοδικά) || *δι' ευχών των αγίων ημών* (με τις ευχές των αγίων μας) **4.** για (+αιτ.): *έργο ακατάλληλο δι' ανηλίκους* || *~ παν ενδεχόμενον, έχε μαζί σου και κάποια χαρτόσημα* || *φόνος δι' ασήμαντον αφορμήν* || *~ τούτο / ~ ταύτα* (=γι' αυτό) • **5.** ΜΑΘ το σύμβολο τής διαίρεσης (+αριθμητ. ή γεν.): *έξι ~ δύο ίσον τρία.* (Βλ λ *πρόθεση*, ΠΙΝ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυιος, μέσα*
[ΕΤΥΜ αρχ < **δισ-ά* (κατ' αναλογίαν προς τα *μετά. παρά*) < Ι Ε. *di-, μόρφημα που εξέφραζε διαχωρισμό. πβ. λατ di-s- (π.χ. difficilis «δύσκολος» < dis + facilis), αρχ. γερμ. zi-, ze- (από όπου. με συμφυρμό

προς το er, προήλθε το γερμ. zer-, π.χ. zer-stören «καταστρέφω») κ.ά. Το *διά* χρησιμοποιήθηκε εξαρχής με ευρύτητα σημασιών, οι οποίες περιελάμβαναν τον χρόνο, τον τόπο, το μέσον και την αιτία. Οι χρήσεις αυτές αποτυπώνονται στα σύνθετα (βλ. λ. *δια-*) το νεοελληνικό *για* (βλ λ) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη τού αρχ. *διά*].

διά (το) {δι-ά· άκλ } (λεκτική απόδοση για) το σύμβολο τής διαίρεσης (:) ή (–), λ.χ. 4:2 ή 4/2, τέσσερα διά δύο).

δια- κ. **διά-** κ. **δι-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** διανομή: *δια-μοιράζω, δια-νέμω* **2.** χωρισμό· *δι-αιρώ, δια-χωρίζω, δια-κρίνω* **3.** διασκορπισμό *δια-χέω, δια-σπαθίζω, δια-σπείρω* **4.** διαφορά, ασυμφωνία. *δια-φωνώ, δια-φέρω, διά-σταση* **5.** άμιλλα: *δι-αγωνίζομαι* **6.** εναντιότητα. διαμάχη: *δια-πληκτίζομαι, δια-μάχομαι* **7.** αμοιβαιότητα: *δια-λέγομαι, διά-λογος* **8.** επίταση (τής έννοιας τής λέξεως) *δια-φθείρω, δια-στρέφω, δια-στρεβλώνω* **9.** υπεροχή: *δια-πρέπω, δια-κρίνομαι, διά-σημος* **10.** κίνηση μέσα από τόπο *δι-έρχομαι, δια-βαίνω, δια-σχίζω, δί-οδος* **11.** χρονική διάρκεια: *δια-μονή* **12.** διακοπή: *διά-λειψη, δια-κόπτω* **13.** έμμεσα εξαγόμενη γνώση ή συμπέρασμα· *δια-γιγνώσκω, διά-γνωση* **14.** σχέση μεταξύ δύο ή περισσοτέρων (προσώπων, κρατών, τομέων κ.λπ): *δια-κρατικός, δι-επιστημονικός, δια-προσωπικός, δια-φυλικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μεσολαβώ.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *διά*].

διάβα (το) {άκλ.} (λαϊκ.-λογοτ) **1.** η διέλευση: *το ποτάμι φούσκωσε και παρέσυρε τα πάντα στο ~ του* ΣΥΝ διάβαση, πέρασμα **2.** η παρέλευση: *στο ~ τού χρόνου / των αιώνων* ΣΥΝ κύλισμα, πέρασμα.
[ΕΤΥΜ μεσν προστ. τού ρ. *διαβαίνω*, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως ουσιαστικό].

διαβάζω ρ. αμετβ κ μετβ {διάβασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ) **1.** μπορώ να αναγνώσω, ξέρω ανάγνωση: *δεν πήγε σχολείο και δεν ξέρει να γράφει και να διαβάζει* **2.** μελετώ (για το σχολείο, το πανεπιστήμιο κ λπ) *αν δεν διαβάζεις, πώς θα περάσεις την τάξη; || έχω πονοκέφαλο και δεν μπορώ να διαβάσω* ♦ (μετβ.) **3.** κατανοώ γραπτό κείμενο με ανάγνωση. *~ βιβλίο / περιοδικό / εφημερίδα / φυλλάδιο / υποτίτλους / μυθιστόρημα / αγγελία / είδηση / γράμμα / ποίημα || ~ δύσκολα / σιγά / δυνατά / φωναχτά / μηχανικά / σωστά / άσχημα / αδιάκοπα / εντατικά / προσεκτικά* **4.** αναγιγνώσκω με προσοχή, μελετώ (κάτι): *~ τα μαθήματα τού σχολείου* ΣΥΝ. προετοιμάζομαι, μαθαίνω **5.** (ειδικότ) βοηθώ κάποιον να μελετήσει και να εμπεδώσει τα μαθήματά του *στη φυσική με διαβάζει ο αδελφός μου* • **6.** (μτφ.) κατορθώνω να διαβλέψω γεγονότα, σκέψεις, συναισθήματα, αναγνωρίζοντας τα εξωτερικά τους στοιχεία ή συμπτώματα: *~ την αλήθεια στα μάτια σου || ~ τη μοίρα κάποιου στο χέρι του || ~ τη σκέψη / την αγωνία / τη λαχτάρα || ~ τον πόνο στο βλέμμα / στην όψη / στην καρδιά / στο πρόσωπο* ΣΥΝ μαντεύω • **7.** ΕΚΚΛΗΣ (για ιερέα) απαγγέλλω λειτουργικό κείμενο κατά τη διάρκεια ακολουθίας: *τη Μ Πέμπτη ο παπάς διαβάζει τα Δώδεκα Ευαγγέλια* **8.** (για ιερέα) απαγγέλλω ευχές για άνθρωπο δυστυχή, ετοιμοθάνατο κ.λπ. ή κάνω εξορκισμό για να τον απαλλάξω από κακά δαιμόνια: *ήρθε ο παππάς να διαβάσει τον άρρωστο* ΣΥΝ ευλογώ, εξορκίζω • **9.** (η μτχ. ***διαβασμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ
[ΕΤΥΜ μεσν < αρχ. *διαβιβάζω* (με απλολογία)]

> **διαβάζω: συνώνυμα.** Η έννοια τού «διαβάζω» εκφράστηκε διαφορετικά στις ευρωπαϊκές γλώσσες· άλλοτε μέσα από την έννοια τού «αναγνωρίζω – γνωρίζω», όπως στην περίπτωση τού *αναγιγνώσκω / ανάγνωση* άλλοτε από την έννοια τού «περνώ μέσα από», όπως το *διαβάζω* (< *δια-βιβάζω*) και το *διεξέρχομαι* (ένα κείμενο) ή τα αγγλ run through και γαλλ. parcourir «διαβάζω γρήγορα» άλλοτε μέσα από την έννοια «συλλέγω, μαζεύω, βάζω μαζί» και «λέγω», όπως το λατ. legere, από όπου ιταλ. leggere, γαλλ. lire. ισπ leer «διαβάζω» ή τα αγγλ. read «διαβάζω», που συνδέεται με τα γερμ raten «συμβουλεύω» και reden «μιλώ» Στη σημερινή Ελληνική τα **διαβάζω / διάβασμα** δηλώνουν σιωπηρή ανάγνωση (από μέσα μας), το **ανάγνωση** εκφώνηση τού κειμένου που να παρακολουθείται από άλλους, το **διεξέρχομαι** γρήγορη αλλά και επιμελημένη ανάγνωση, τα **εκφωνώ** και **απαγγέλλω** ανάγνωση πεζού και ποιητικού κειμένου αντιστοίχως, προοριζόμενη να ακουστεί από ακροατές, το δε **αποδίδω** καλλιτεχνική επαγγελματική ανάγνωση ενός κειμένου

διαβαθμίζω ρ. μετβ. [1892] {διαβάθμισ-α, -τηκα, -μένος} κατατάσσω (πρόσωπα, πράγματα, αφηρημένες έννοιες κ λπ) σε σειρά, ιεραρχώ με βάση κλίμακα, κατατάσσω σε βαθμίδες: *στο σύγγραμμά του επινοεί ειδική κλίμακα και διαβαθμίζει τη νοητική καθυστέρηση || ~ έγγραφα ως προς τον βαθμό απορρήτου / πληροφορίες* ΣΥΝ ταξινομώ, τακτοποιώ. — **διαβάθμιση** (η) [1838].
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. graduer]

διαβαίνω ρ μετβ. κ. αμετβ. {διάβηκα (λόγ. διέβην, -ης, -η..., μτχ. διαβάς, -άσα, -άν)} ♦ **1.** (μετβ) περνώ από τόπο/περιοχή κ.λπ. ή από το ένα μέρος στο άλλο, πηγαίνω απέναντι. *~ τα σοκάκια τού χωριού || διάβηκε περιχαρής το κατώφλι τού σπιτιού || οι στρατιώτες διάβηκαν το ποτάμι και πέρασαν στην αντίπερα όχθη || διαβήκαμε άνυδρες πεδιάδες και ψηλά βουνά, μέχρι να φθάσουμε στη θάλασσα || διαβήκαμε ολόκληρη την απόσταση από το κέντρο τής πόλης μέχρι το κάστρο ||* ΣΥΝ διέρχομαι, διασχίζω, διατρέχω, διαπερνώ· ΦΡ ***διέβη τον Ρουβίκωνα*** βλ. λ *Ρουβίκων* ♦ (αμετβ) **2.** κινούμαι από ένα σημείο σε άλλο, περνώ, διέρχομαι· *ένας λεβέντης διάβαινε || «ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος / κι οι Μήδοι επιτέλους θα διαβούνε»* (Κ Καβάφης) || *«Μέριασε βράχε να διαβώ»* (Α. Βαλαωρίτης)· ΦΡ (παροιμ) ***αν έχεις τύχη διάβαινε και ριζικό περπάτει*** όσοι έχουν την τύχη με το μέρος τους επιτυγχάνουν **3.** (μτφ. για τον χρόνο) φεύγω, περνώ *οι μέρες διαβαίνουν αργά και μονότονα* ΣΥΝ παρέρχομαι, κυλώ **4.** (μτφ. για συναισθήματα, καταστάσεις κ.λπ.) παύω να υπάρχω, περνώ: *κάνε υπομονή και οι πόνοι θα διαβούν || διαβαίνουν οι χαρές, διαβαίνουνε κι οι λύπες, όλα περνούν και φεύγουν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαβήτης.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *βαίνω*].

διαβαλκανικός, -ή, -ό αυτός που υφίσταται, διεξάγεται ή λαμβάνει χώρα μεταξύ των βαλκανικών χωρών: *~ σχέσεις / σύνοδος / συμφωνία / συνεργασία / διάσκεψη.*

διαβάλλω ρ μετβ. {διέβαλα, διαβλήθηκα (λόγ διεβλήθην, -ης, -η..., μτχ διαβληθείς, -είσα, -έν), διαβεβλημένος} διατυπώνω κατηγορίες ανυπόστατες, προσπαθώ να θίξω την υπόληψη (κάποιου) συκοφαντώντας τον: *πολλοί έσπευσαν να τον διαβάλουν, για να χάσει την εύνοια τού υπουργού* ΣΥΝ δυσφημώ, συκοφαντώ, διασύρω, κακολογώ ΑΝΤ επαινώ, συνηγορώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *βάλλω*. Το ρ σήμαινε αρχικώς «διασχίζω – περνώ κάτι πάνω ή μέσα από άλλο» και απαντά σε πολλές τεχνικές χρήσεις. Ήδη αρχ είναι η σημ. «προκαλώ δυσφήμηση σε κάποιον, εγείροντας υποψίες γι' αυτόν», από όπου προέκυψε η γενική σημ. «συκοφαντώ»]

διάβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η διέλευση από χώρα, περιοχή κ λπ , από τον έναν τόπο στον άλλον, από ένα σημείο σε άλλο. *η ~ τής Ερυθράς Θαλάσσης || ~ πορθμού / ποταμού / όρους || παρεμπόδιση / παρακώλυση τής ~* ΣΥΝ πέρασμα, διέλευση, διάπλους (για θάλασσα, ποταμό κ.τ ό) **2.** (συνεκδ.) τόπος, γέφυρα, στενός δρόμος κ.λπ . ο οποίος επιτρέπει το πέρασμα κατασκευή διά τής οποίας περνά κάποιος: *υπόγεια / επικίνδυνη / ορεινή / ισόπεδη / ανισόπεδη / σιδηροδρομική / θαλάσσια / αφύλαχτη ~ || ~ πεζών* ΣΥΝ πέρασμα
[ΕΤΥΜ < αρχ *διάβασις* < *διαβαίνω*]

διάβασμα (το) [μεσν] {διαβάσμ-ατος | -ατα, -ατων} **1.** η ανάγνωση: *το ~ τού κειμένου || προσεκτικό / βιαστικό / αργό ~* **2.** η μελέτη: *το ~ τού μαθήματος || θέλει πολύ ~ για να περάσεις την τάξη || έριξε πολύ ~ για να πάρει το πτυχίο* **3.** (α) η ανάγνωση ευχής, συνήθ. από ιερέα, σε κάποιον ο οποίος πάσχει από κάτι ΦΡ ***κάποιος θέλει διάβασμα*** (ειρων.) για κάποιον που δεν συμπεριφέρεται φυσιολογικά (β) το ψάλσιμο τής νεκρώσιμης ακολουθίας.

διαβασμένος, -η, -ο **1.** (παθ) αυτός που έχει αναγνωσθεί· *~ βιβλίο* **2.** (ενεργ. για μαθητές) αυτός που έχει μελετήσει τα μαθήματά του: *πήγε καλά ~ στο σχολείο* ΑΝΤ αδιάβαστος **3.** αυτός τον οποίον έχουν συμβουλεύσει ή προετοιμάσει καλά (για κάτι): *ο μάρτυρας ήρθε ~ στο δικαστήριο* ΣΥΝ δασκαλεμένος, ορμηνεμένος **4.** (α) αυτός για τον οποίο έχει ψαλεί η νεκρώσιμη ακολουθία (κατ' επέκτ) ο νεκρός ΑΝΤ. αδιάβαστος (β) αυτός για τον οποίο έχει διαβάσει ο ιερέας μια ευχή.

διαβαστερός, -ή, -ό (οικ.) **1.** (ενεργ.) αυτός που διαβάζει, που μελετά πολύ. *είναι καλός και ~ μαθητής* ΣΥΝ μελετηρός, επιμελής **2.** (παθ) αυτός που διαβάζεται εύκολα και ευχάριστα: *~ βιβλίο / μυθιστόρημα / λεξικό.*

διαβατάρης (ο) ▸ διαβάτης

διαβατάρικος, -η, -ο (λαϊκ -λογοτ.) **1.** αυτός που δεν είναι μόνιμα εγκατεστημένος (κάπου): *~ φυλή* ΣΥΝ νομαδικός ΑΝΤ μόνιμος, οριστικός **2.** (ειδικότ για τα πτηνά) αυτός που αποδημεί κάθε άνοιξη και φθινόπωρο, ακολουθώντας συγκεκριμένο δρομολόγιο και, κατά συνέπεια, αυτός που περνά ανά τακτά χρονικά διαστήματα από περιοχή. *«πουλιά μου διαβατάρικα, που στα ψηλά πετάτε»* (δημοτ τραγ.) ΣΥΝ αποδημητικός **3.** (μτφ.) αυτός που διαρκεί λίγο, που ξαφνικά έρχεται και γρήγορα χάνεται *τα χρόνια τής νιότης τα ~ || αύρες ~* ΣΥΝ πρόσκαιρος, εφήμερος, παροδικός, περαστικός ΑΝΤ μόνιμος, διαρκής. Επίσης **διαβατικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ < μεσν *διαβάτης* < αρχ. *διαβάτης* + παραγ επίθημα *-άρης*].

διαβατήριο (το) {διαβατηρί-ου | -ων} δημόσιο έγγραφο υπό μορφήν βιβλιαρίου, που πιστοποιεί την ταυτότητα και την εθνικότητα τού προσώπου που το φέρει και με το οποίο επιτρέπεται η μετάβαση και παραμονή σε χώρα τού εξωτερικού: *έκδοση / θεώρηση / ανανέωση διαβατηρίου || βγάζω / παίρνω ~ || ατομικό / οικογενειακό / έγκυρο / πλαστό / νόμιμο ~* ΣΥΝ (λαϊκ) πασαπόρτι, (πληθ.) χαρτιά· ΦΡ (μτφ.) ***παίρνω διαβατήριο*** μου ανοίγεται ο δρόμος ή ετοιμάζομαι να αναχωρήσω (για κάπου): *~ για το υπουργείο* (πρόκειται να γίνω υπουργός) || *η εθνική ομάδα πήρε το διαβατήριο για τον τελικό τής διοργάνωσης* (προκρίθηκε) — **διαβατηριακός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαβατήριον*, ουδ. τού επιθ. *διαβατήριος* < *διαβάτης* < *διαβαίνω*. Στην Αρχ. η λ. χρησιμοποιήθηκε ως μέρος τής φρ. *ἱερὰ διαβατήρια*, η οποία αναφερόταν στις θυσίες, τις ιερές προσφορές που έπρεπε να τελεσθούν, προτού κανείς διαβεί τα σύνορα. Ως ονομασία τού επίσημου εγγράφου η λ. αποδίδει το γαλλ passeport].

διαβατήριος, -α, -ο ΛΑΟΓΡ αυτός που συνδέεται με τη μετάβαση από μια φυσική ή κοινωνική κατάσταση σε άλλη, κυρ με τους τρεις σημαντικότερους σταθμούς τής ανθρώπινης ζωής (γέννηση, γάμο, θάνατο): *~ έθιμα / τελετές.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαβατήριος*, βλ.λ. *διαβατήριο*].

διαβάτης (ο) {διαβατών}, **διαβάτισσα** (η) {δύσχρ. διαβατισσών} πρόσωπο που περνά, που διαβαίνει από κάπου, χωρίς να σταθεί ή να σταματήσει: *ελάχιστοι ~ υπήρχαν στους παγωμένους δρόμους* ΣΥΝ περαστικός, οδοιπόρος. Επίσης **διαβατάρης** [μεσν.] {διαβατάρηδες}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαβαίνω*].

διαβατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** διαβατάρικος (βλ.λ) **2.** ΜΟΥΣ στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ. λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούεται, αλλά συνδέει, με διαστήματα δευτέρας, δύο φθόγγους, από τους οποίους ο προηγούμενος ανήκει στην προηγούμενη συγχορδία και ο επόμενος στην επόμενη.

διαβατός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί κάποιος να περάσει, που επιτρέπει τη διάβαση: *με την τελευταία ξηρασία ο ποταμός έγινε ~*

σε πολλά σημεία ΣΥΝ βατός, ευκολοδιάβατος ΑΝΤ αδιάβατος, απέραστος. άβατος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαβαίνω*]

διαβεβαιώνω ρ μετβ {διαβεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βεβαιώνω ρητά και με πειστικότητα, υποστηρίζω (άποψη, συμβάν κ λπ) ως βέβαιο και αναμφισβήτητο· *τον διαβεβαίωσε ότι το αίτημά του θα ικανοποιηθεί* ΣΥΝ επιβεβαιώνω, πιστοποιώ, εγγυώμαι **2.** (ειδικότ.) δίνω υπόσχεση με έμφαση και κατηγορηματικότητα *ο δήμαρχος επιθυμεί να διαβεβαιώσει την κοινή γνώμη ότι το έργο έχει προγραμματιστεί για την επόμενη άνοιξη* ΣΥΝ υπόσχομαι, δίνω τον λόγο μου. Επίσης (λόγ.) **διαβεβαιώ** [αρχ.] {-οίς, -οί .}.

διαβεβαίωση (η) [μτγν] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η έκφραση πλήρους βεβαιότητας, η ρητή και υπεύθυνη υπόσχεση (για κάτι) *τον τελευταίο καιρό οργιάζουν φήμες για ανασχηματισμό παρά τις επίσημες ~ τής κυβέρνησης περί τού αντιθέτου* ‖ *περιμένουμε την κατασκευή ικανού αριθμού νέων σχολικών κτηρίων μετά τη σχετική ~ τού υπουργού* ΣΥΝ πιστοποίηση, εγγύηση, επιβεβαίωση • **2.** ΕΚΚΛΗΣ (ειδικότ. για ιερείς) (α) ο ειδικός όρκος των κληρικών ενώπιον τού δικαστηρίου, καθόσον αυτοί δεν ορκίζονται στο Ευαγγέλιο, όπως οι λαϊκοί, αλλά τοποθετούν το δεξί χέρι στο στήθος και «διαβεβαιώνουν πάνω στην ιεροσύνη τους» (β) επίσημη υπόσχεση που δίνει μητροπολίτης πριν από την ενθρόνιση και την ανάληψη των καθηκόντων του ενώπιον τού ανώτατου άρχοντα τής χώρας (δηλ τού προέδρου τής Δημοκρατίας) ότι θα εκτελεί τα καθήκοντά του σύμφωνα με τους κανόνες τής Εκκλησίας και τους νόμους τού κράτους. — **διαβεβαιωτικός,** -ή, -ό [μτγν], **διαβεβαιωτικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ.

διάβηκα ρ. → διαβαίνω

διάβημα (το) {διαβήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αποφασιστική διπλωματική ενέργεια που επιχειρείται από την κυβέρνηση ή το Υπουργείο Εξωτερικών μιας χώρας προς την κυβέρνηση άλλου κράτους και αφορά σε σπουδαιότατο ζήτημα ή σκοπό ζωτικής σημασίας· συνήθ έχει τη μορφή αίτησης, διαμαρτυρίας ή πρότασης για έγκριση: *στον πρέσβη έγινε εντονότατο ~ διαμαρτυρίας για τις παραβιάσεις τού εθνικού εναέριου χώρου από αεροπλάνα τής χώρας του* ΣΥΝ διακοίνωση, νότα **2.** σημαντική, κρίσιμη ενέργεια στην οποία προβαίνει κάποιος ΦΡ ***απονενοημένο διάβημα*** πράξη που γίνεται σε στιγμή απελπισίας, απόγνωσης (συνήθ. ως χαρακτηρισμός αυτοκτονίας): *τα συσσωρευμένα χρέη του τον οδήγησαν στο ~*
[ΕΤΥΜ μτγν , αρχική σημ. «βήμα», < *δια-* + *βῆμα* Με την πολιτική σημ. η λ. αποδίδει το γαλλ démarche].

διαβήτης (ο) {διαβητών} **1.** γεωμετρικό όργανο που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό κύκλων και τη μέτρηση διαστημάτων, το οποίο αποτελείται από δύο κινητά, αρθρωτά σκέλη (από τα οποία το ένα έχει αιχμηρό άκρο, ώστε να σταθεροποιείται σε ένα σημείο και το άλλο έχει στην άκρη μολύβι, ώστε να γράφει) ενωμένα σε ένα κοινό σημείο, με ρυθμιζόμενο άνοιγμα ΦΡ ***τα λογαριάζω / τα πάω όλα με τον διαβήτη*** ενεργώ, κατευθύνω τη ζωή μου με περίσκεψη και ακρίβεια, ενεργώ προγραμματισμένα **2.** (μτφ ως επίθ) ο απολύτως ακριβής, αυτός που είναι υψηλής ακριβείας: ΑΘΛ *μπαλιά / σέντρα ~* • **3.** ΙΑΤΡ σοβαρή διαταραχή τού μεταβολισμού, χαρακτηριζόμενη από την εμφάνιση υψηλών τιμών γλυκόζης στο αίμα και στα ούρα· *σακχαρώδης ~* (με χαρακτηριστικά συμπτώματα τη μεγάλη δίψα, τη συχνή ούρηση, τις κράμπες στα πόδια και το στομάχι, απώλεια βάρους, κόπωση και εμετό) ΣΥΝ ζάχαρο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβήτης*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαβαίνω* Η σημ τού γεωμετρικού οργάνου είναι ήδη αρχ., ενώ μτγν. είναι η χρήση τής λ προς δήλωση τής ομώνυμης ασθένειας (από όπου και αγγλ diabetes, γαλλ diabète κ.ά)]

> **διαβήτης: γεωμετρικό όργανο και ασθένεια!** Η λ **διαβήτης** από το ρ **διαβαίνω** χρησιμοποιήθηκε ήδη στην Αρχαία Ελληνική με δύο διαφορετικές σημασίες τού γεωμετρικού οργάνου για τη χάραξη κύκλων και τής γνωστής και σήμερα ασθένειας, που φέρει το όνομα *διαβήτης*. Η α΄ σημ οφείλεται στα δύο απομακρυσμένα μεταξύ τους σκέλη τού οργάνου, που ανταποκρίνονται στη βασική σημ τού ρήματος *διαβαίνω* «περπατώ ή στέκομαι με ανοιχτά (απέχοντα μεταξύ τους) τα πόδια». Η β΄ σημ , που, μέσω τού λατ diabetes, πέρασε στις διάφορες γλώσσες ως ιατρικός όρος (γαλλ. diabète, αγγλ diabetes), οφείλεται σε μια βασική σημ τής λ διαβήτης, τη σημ «σιφώνι» (αυλός διοχετεύσεως υγρών), που μεταφορικά χαρακτήρισε την ασθένεια τού διαβήτη, κατά την οποία παρατηρείται συχνή ροή ούρων, σαν να πρόκειται για σιφώνι!

διαβητικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που σχετίζεται με την πάθηση τού διαβήτη ~ *κώμα / σύμπτωμα* **2.** ***διαβητικός*** (ο), ***διαβητική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από διαβήτη: *ειδικές τροφές για διαβητικούς*

διαβητολογία (η) ΙΑΤΡ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη και τη θεραπεία τού σακχαρώδη διαβήτη. — **διαβητολόγος** (ο/η), **διαβητολογικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ diabétologie]

διαβιβάζω ρ. μετβ. {διαβίβασ-α (λογιότ διεβίβασα), -τηκα / -θηκα, -μένος} (λόγ.) (+ σε/προς) **1.** μεταφέρω (κάτι) από ένα σημείο σε άλλο μέσω ενδιάμεσου φορέα (προσώπου, γραφειοκρατικής διαδικασίας, μέσου μεταβιβάσεως κ λπ) *διεβίβασε τον φάκελό του στην Εισαγγελία Εφετών / τη δικογραφία στον ανακριτή* ΣΥΝ αποστέλλω **2.** μεταφέρω ως ενδιάμεσος φορέας (μήνυμα) προς τον τελικό αποδέκτη του. ~ *τις ευχαριστίες / τα συλλυπητήρια / τις απόψεις / τις ευχές / τους χαιρετισμούς / την επιθυμία / το αίτημα / την έκκληση για βοήθεια κάποιου* ΣΥΝ μεταδίδω, μεταβιβάζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δια-* + *βιβάζω*, βλ. λ. *βάζω*]

διαβίβαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μεταβίβαση ή μεταφορά από ένα σημείο σε άλλο **2.** ΣΤΡΑΤ. ***Διαβιβάσεις*** (οι) όπλο τού Στρατού Ξηράς με αποστολή την εξασφάλιση των στρατιωτικών επικοινωνιών *υπηρετώ στις ~* ‖ *κατετάγη στις ~* ‖ *αξιωματικός / στρατιώτης των ~*.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. transmission].

διαβιβαστής (ο), **διαβιβάστρια** (η) {διαβιβαστριών} **1.** ΣΤΡΑΤ στρατιώτης που υπηρετεί στο όπλο των Διαβιβάσεων **2.** πρόσωπο που μεταφέρει ή μεταβιβάζει πληροφορίες ή μηνύματα
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. transmetteur]

διαβιβαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται ως μέσο για τη μεταφορά μηνυμάτων. ~ *έγγραφο / γράμμα*

διαβιβρώσκω ρ → διαβρώνω

διαβιώ ρ αμετβ. {διαβιοίς, -οί. . | διαβίωσα} (λόγ) περνώ τη ζωή μου, ζω. *διαβιούν υπό άθλιες συνθήκες σε πλήρη ένδεια.* Επίσης **διαβιώνω**.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαβιῶ (-όω)* < *δια-* + *βιῶ* < *βίος*]

διαβίωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | χωρ πληθ } ο συγκεκριμένος τρόπος ζωής, το σύνολο των συνθηκών υπό τις οποίες ζει κανείς *πολυτελής ~* ‖ *υψηλό επίπεδο διαβιώσεως* ‖ *χαμηλοί όροι διαβίωσης* ΣΥΝ ζωή, βίος

διαβλέπω ρ. μετβ. [αρχ] {διέβλεψα κ διείδα (να/θα διίδω)} **1.** συμπεραίνω από συγκεκριμένα δεδομένα ή ενδείξεις, κάνω προβλέψεις (βάσει αυτών) για μελλοντικές εξελίξεις. *ο Τύπος διαβλέπει νέα κρίση στις σχέσεις εργοδοτών και συνδικάτων εν όψει των διαπραγματεύσεων για το ασφαλιστικό* ΣΥΝ μαντεύω, συμπεραίνω, συνάγω, εικάζω, προβλέπω **2.** (ειδικότ) έχω την ικανότητα να δω συγκεκριμένη κατάσταση στην πραγματική της διάσταση, να διαισθανθώ (κάτι που δεν είναι εύκολα αντιληπτό) ~ *τις προθέσεις / τους σκοπούς κάποιου / τον κίνδυνο* ΣΥΝ διαισθάνομαι, διακρίνω, (μτφ) οσμίζομαι, συλλαμβάνω.

διαβλήθηκα ρ. → διαβάλλω

διαβλητός, -ή, -ό **1.** (συνήθ. για πράξεις ή καταστάσεις) αυτός που μπορεί να κατηγορηθεί (για κάτι): ~ *κατάθεση / μαρτυρία / εκλογικό αποτέλεσμα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που περιέχει σφάλματα, παρατυπίες ή παραλείψεις, μη αντικειμενικός: ~ *διαδικασίες* ΑΝΤ αδιάβλητος — **διαβλητότητα** (η).
[ΕΤΥΜ < *διαβάλλω*, κατά το αντώνυμο *αδιάβλητος* (βλ λ.)].

διαβόητος, -η, -ο (κακόσ) αυτός που είναι πολύ γνωστός για την κακή του φήμη και την αρνητική εικόνα που έχει για αυτόν η κοινή γνώμη: *ο ~ απατεώνας / ληστής / φονιάς / εγκληματίας / δικτάτορας* ΣΥΝ περιβόητος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *περιβόητος, φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ *διαβοῶ* < *δια-* + *βοῶ*]

διαβολάκι (το) {χωρ γεν } **1.** (κυριολ.) ο μικρότερης σημασίας ή δύναμης Διάβολος **2.** (συνήθ. οικ.-χαϊδευτ.) παιδί πολύ ζωηρό και έξυπνο, που δεν αφήνει κανέναν σε ησυχία: *πραγματικό ~, ησυχία δεν έχει* ΣΥΝ πειραχτήρι, ζιζάνιο. Επίσης **διαβολάκος** (ο)

διαβολάνθρωπος (ο) {διαβολανθρώπ-ου | -ων, -ους} (κακόσ) άνθρωπος πανούργος και ραδιούργος, που μηχανορραφεί εις βάρος των άλλων ΣΥΝ σατανικός, μοχθηρός, καταχθόνιος

διαβολέας (ο/η) {διαβολ-είς, -έων} πρόσωπο που διατυπώνει διαβολές εναντίον άλλων ΣΥΝ κακόβουλος, συκοφάντης. Επίσης (λόγ.) **διαβολεύς** {διαβολέως}.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *διαβολεύς* < αρχ *διαβάλλω*].

διαβολεμένος, -η, -ο [μεσν] κ (λαϊκ.) **διαολεμένος** **1.** (κακόσ.) αυτός που στην πανουργία μοιάζει με τον Σατανά, που έχει τον Διάβολο μέσα του: ~ *γυναίκα / άνθρωπος* ΣΥΝ πανούργος, σατανικός **2.** (με θετική σημ) αυτός που διακρίνεται ως εξαιρετικός, ως χαρακτηριστικός ιδιαίτερης ικανότητας: ~ *εξυπνάδα / ικανότητα* ΣΥΝ τετραπέρατος **3.** (επιτατ) αυτός που εμφανίζεται σε πολύ μεγάλο βαθμό, με μεγάλη ένταση. ~ *κρύο / ζέστη / πόνος / ταχύτητα / όρεξη / τύχη / θόρυβος / φασαρία / κέφι* ΣΥΝ τρομερός, ανυπόφορος — **διαβολεμένα** επίρρ κ (λαϊκ) **διαολεμένα** (σημ. 3)

διαβολή (η) η διατύπωση ανυπόστατης κατηγορίας (εις βάρος κάποιου): *σύντομα θα αποκρούσει τις ~ που εκτοξεύθηκαν από τα χείλη των αντιπάλων του* ΣΥΝ. συκοφαντία, δυσφήμηση, κατηγορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάβολος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαβάλλω*]

διαβολιά κ (λαϊκ) **διαολιά** (η) **1.** (σπάν) πράξη με πανουργία και πονηριά, που αποσκοπεί στην εξαπάτηση τού άλλου ΣΥΝ κατεργαριά, μηχανορραφία **2.** (ειδικότ. για μικρά παιδιά) η μικροαταξία. *δεν μας αφήνει να ησυχάσουμε με τις ~ του*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαβολία* < *διάβολος*, βλ. κ *ζαβολιά*]

διαβολικός, -ή, -ό [μτγν.] κ (λαϊκ.) **διαολικός** **1.** (κυριολ.-σπάν) αυτός που σχετίζεται με τον Διάβολο και τις ενέργειές του ΦΡ ***διαβολική / σατανική σύμπτωση*** βλ λ *σύμπτωση* **2.** (συνήθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πονηριά, δόλο, μοχθηρότητα, που μηχανορραφεί και χρησιμοποιεί αθέμιτα μέσα. ~ *άνθρωπος· δεν έχει ούτε ιερό ούτε όσιο* ΣΥΝ σατανικός **3.** αυτός που περιέχει ειρωνεία, σαρκασμό, πονηρία ή χαιρεκακία, που εμπνέει ανησυχία ή φόβο ~ *έκφραση / χαμόγελο* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ευφυΐα και πονηριά ως προς τη σύλληψη και την εκτέλεση ~ *σχέδιο / συνωμοσία / ενέργεια / σύλληψη* ΣΥΝ πανούργος, μεγαλοφυής, σατανικός.

διαβολικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ } η διαβολικά ύπουλη διάθεση ή συμπεριφορά.

διαβόλισσα (η) {διαβολισσών} **1.** γυναίκα με διαβολικές ιδιότητες **2.** (μτφ.) γυναίκα πανέξυπνη και πανούργα ΣΥΝ διαβολογυναίκα, δαιμόνισσα

διαβολο- κ. **διαβολό-** κ. **διαβολ- /** (λαϊκ.) **διαολο-** κ **διαολό-** κ. **διαολ-** λεξικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** χαρακτηρίζεται (α) από πανουργία, σατανικότητα, κατεργαριά *διαβολο-κόριτσο, διαβολο-γυναίκα, διαβολ-άνθρωπος* (β) από μεγάλη έντα-

σῃ, σφοδρότητα: *διαβολό-καιρος*. *διαβολό-κρυο* **2.** (σε ρήματα και ρηματικά ουσ) γίνεται με έντονα αρνητική διάθεση ή με τρόπο που θα ταίριαζε στον διάβολο: *διαβολο-στέλνω*. *διαβολο-σκορπίσματα*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Μεσν. και Ν Ελληνικής. που προέρχεται από το αρχ *διάβολος* (βλ λ.)].

διαβολογυναίκα κ. (λαϊκ.) **διαολαγυναίκα** (η) {διαβολογυναικών} γυναίκα πανούργα και τετραπέρατη, που μηχανορραφεί εις βάρος άλλων ΣΥΝ δια(β)ολοθήλυκο. Επίσης **δια(β)ολογύναικο** (το).

διαβολοθήλυκο κ (λαϊκ.) **διαολοθήλυκο** (το) η διαβολογυναίκα (βλ λ).

διαβολόκαιρας κ (λαϊκ) **διαολόκαιρος** (ο) πολύ άσχημος καιρός που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ανέμους και καταιγίδες: *μ' αυτό τον ~ δεν είναι να ξεμυτάει κανείς* || *κάνει έναν ~!* ΣΥΝ παλιόκαιρος, βρομόκαιρος.

διαβολοκόριτσο κ (λαϊκ.) **διαολοκόριτσο** (το) κοπέλα νεαρής ηλικίας και πολύ έξυπνη, με ζωηρό και πανούργο χαρακτήρα. που φέρνει σε δύσκολη θέση τους άλλους με τη συμπεριφορά της.

διαβολόπαιδο κ. (λαϊκ.) **διαολόπαιδο** (το) μικρής ηλικίας παιδί άτακτο. ατίθασο και ζωηρό. που παιδεύει και παρενοχλεί τους άλλους: *σε χλωρό κλαρί δεν μας αφήνουν με τις φωνές τους κάθε μεσημέρι τα ~* ΣΥΝ άτακτο, κακότροπο, κακοαναθρεμμένο.

διαβολόπαππας κ. (λαϊκ) **διαολόπαππας** (ο) {διαβολοπαππάδες} (μειωτ -υβριστ) ο πονηρός παππάς που εξαπατά και εκμεταλλεύεται τους πιστούς

διάβολος κ (λαϊκ.) **διάολος** κ (σπανιότ -λαϊκότ.) **διάλος** (ο) {διαβόλ-ου | -ων, -ους} **1.** (συχνά με κεφ) το πνεύμα τού κακού. η προσωποποιημένη δύναμη των πονηρών πνευμάτων που απομακρύνει τον άνθρωπο από τον δρόμο τού Θεού και του δημιουργεί πειρασμούς και προβλήματα *ο ~ βάζει σε πειρασμό τον άνθρωπο* ΣΥΝ Σατανάς, Βεελζεβούλ, Εωσφόρος, Μεφιστοφελής, τρισκατάρατος. δαίμονας. (λαϊκ.) εξαποδώς ΦΡ (α) ***βάζει ο διάβολος την ουρά του*** για μπέρδεμα που ανατρέπει την αναμενόμενη πορεία των πραγμάτων (β) ***σπάει ο διάβολος το ποδάρι του*** για κάτι που γίνεται απροσδόκητα. αντίθετα προς ό,τι περιμένουμε. *Πες πως ~ και δεν έρχονται τα πράγματα όπως τα σχεδιάσαμε Τι κάνουμε τότε.* (γ) ***βρίσκω τον διάβολό μου*** βρίσκομαι μπλεγμένος εκεί όπου δεν το περίμενα. βρίσκω τον μπελά μου *πήγε να βοηθήσει και βρήκε τον διάβολό της* (δ) ***τραβάω τον διάβολό μου*** υφίσταμαι δυσκολίες και μαρτύρια *~ κάθε μέρα, για να βρω θέση να παρκάρω* (ε) ***πουλάω την ψυχή μου στον διάβολο*** (μεσν φρ) δεν διστάζω να κάνω αθέμιτες συμφωνίες, για να πετύχω τον σκοπό μου (στ) ***παίρνει (κάποιον) ο διάβολος (και τον σηκώνει)*** (μεσν. φρ) για κάποιον που παθαίνει μεγάλη συμφορά, δυστυχεί: (συνήθ. υβριστ) *που να σε πάρει ο διάβολος και να σε σηκώσει!* (ζ) ***να πάρει ο διά(β)ολος!*** ως έκφραση αγανάκτησης ή μεγάλης απογοήτευσης: *~. έχασα το τρένο την τελευταία στιγμή!* || *Που ~! Δεν υπάρχει κανείς υπεύθυνος σ' αυτή την υπηρεσία;* (η) ***όπως ο διάβολος το λιβάνι*** με τόση αντιπάθεια ή φόβο. όση υποτίθεται ότι δείχνει ο Διάβολος για το λιβάνι: *αποφεύγει το αλκοόλ ~* (θ) ***κάνω τον συνήγορο / δικηγόρο τού διαβόλου*** (λατ advocatus diaboli) εκφράζω επιχειρήματα ή σκέψεις τής αντίθετης ή αντίπαλης πλευράς (κυρ σε συζήτηση. για την προώθηση τού διαλόγου) (ι) ***δουλειά δεν είχε ο διάολος...*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ασχολείται με πράγματα επουσιώδη ή εξεζητημένα ενοχλώντας τους άλλους (συνήθ. επειδή δεν έχει τι άλλο να κάνει) **2.** (ως επιφών.) ***διά(β)ολε!*** (μεσν επιφών) για δήλωση μεγάλου θυμού, αγανάκτησης ή έκπληξης. *~! Πού ήσουν χθες όλη νύχτα και σε γυρεύαμε,* || *δεν θα του κάνουμε κάθε φορά τα χατίρια, ~!* **3.** (συνεκδ) ο τόπος όπου βρίσκεται ο Διάβολος και γενικότ. κάθε μακρινός τόπος ή μέρος όπου επικρατούν άσχημες συνθήκες· ΦΡ (α) ***στον διά(β)ολο*** (i) (υβριστ) στην κόλαση: *να πας / (άι) ~* || *να πάνε όλα ~ κι ακόμη παραπέρα* (ii) για την έκφραση έντονης έκπληξης: *άι ~ είπε τέτοιο πράγμα η αθεόφοβη:* ΣΥΝ ε. όχι!. αν είναι δυνατόν!. μη μου πεις' (β) ***στέλνω (κάποιον) στον διά(β)ολο*** (i) του λέω «άι στον διάβολο», τον βρίζω με αυτή τη βρισιά, τον διαολοστέλνω (ii) απορρίπτω (κάποιον/κάτι), απαξιώ να ασχοληθώ (με κάποιον/κάτι): *στείλ' τους στον διάολο και κάνε ό,τι εσύ νομίζεις!* (μην τους ακούς. αγνόησέ τους) || *θα τα στείλω όλα στον διάολο και θ' αρχίσω καινούργια ζωή!* (γ) ***γράφω στού διαβόλου το κατάστιχο*** αδιαφορώ, δεν δίνω σημασία: *«στού διαβόλου τα 'γραψα όλα το κατάστιχο και γλεντώ τα νιάτα μου πριν με πιάσει λάστιχο!»* (λαϊκ. τραγ.) (δ) ***κατά δια(β)όλου*** από το κακό στο χειρότερο, βαδίζοντας προς την ολοκληρωτική καταστροφή· *μετά την τελευταία πτώση των μετοχών. η επιχείρησή του πάει ~* (ε) ***στού διαόλου τη μάννα*** (μεσν φρ.) πάρα πολύ μακριά, όπου δεν είναι εύκολο να πάει κανείς. *πήγαμε ~, για να βρούμε διανυκτερεύον φαρμακείο* (μτφ.) **4.** άτομο που με ύπουλους τρόπους μηχανορραφεί εις βάρος άλλων ΣΥΝ πανούργος. μοχθηρός. κακεντρεχής, καταχθόνιος· ΦΡ (α) ***διάβολος μεταμορφωμένος / με κέρατα*** πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από πανουργία και μοχθηρία (β) ***έχει τον διάβολο μέσα του*** για άνθρωπο που φέρεται με ανάρμοστο τρόπο ή για άνθρωπο πολύ ευφυή και δραστήριο **5.** πρόσωπο ή πράγμα που προκαλεί ενόχληση ή αναστάτωση, που διαταράσσει την ηρεμία και δημιουργεί προβλήματα· *ήρθε αυτός ο ~ και μας έκανε άνω-κάτω* || *πότε θα σταματήσει αυτός ο ~ στον δρόμο να κάνει φασαρία,* **6.** πρόσωπο που κατορθώνει με την εξυπνάδα του να τα βγάζει πέρα και να ξεμπλέκει από κάθε είδους δυσκολία *είναι ~, δεν τον γελάς με τίποτα* ΣΥΝ. ατσίδα, τετραπέρατος, σπίρτο. πανέξυπνος, αετός ΦΡ ***δια(β)όλου κάλτσα*** άνθρωπος τετραπέρατος και πανούργος **7.** εξαιρετικά ικανός, επιτήδειος· *στα ηλεκτρονικά είναι ~* || *είναι ~ με τις γυναίκες*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «συκοφάντης», < *διαβάλλω*. Από τη μετάφραση των Εβδομήκοντα (3ος αι. π.Χ) η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τής εβρ λ *Σατανᾶς* (βλ.λ.), ενώ στην Κ Δ και οι δύο λ. χρησιμοποιούνται σχεδόν εξίσου. Μέσω τού λατ diabolus (< *διάβολος*) η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες, λ χ. γαλλ. diable, αγγλ devil, γερμ Teufel, ισπ. diablo κ.ά. Η φρ *διαβόλου κάλτσα* οφείλεται σε μεσαιωνικές προλήψεις. κατά τις οποίες τα πόδια τού νεογέννητου παιδιού έμπαιναν σε μια μαύρη κάλτσα (που πιστευόταν ότι προέρχεται από τον Διάβολο). για να γίνει έξυπνο και τυχερό].

διάβολος: συνώνυμα. Η έννοια τού κακού, τού άρχοντα των κακών πνευμάτων που ενσαρκώνει ο **Διάβολος**, έκανε ώστε να χρησιμοποιηθούν περισσότερα ονόματα / χαρακτηρισμοί για να αποδώσουν τις ιδιότητές του. Οι Εβραίοι τον ονόμασαν **satan**, που σημαίνει «εναντιούμενος, εχθρός» (ενν. τού Θεού και τού ανθρώπου). Στη μετάφραση τής Π. Διαθήκης από τους Εβδομήκοντα το satan αποδόθηκε ελληνικά ως **Σατανάς** αλλά και (με ελληνική λέξη) ως **διάβολος**. δίσημη λέξη που σήμαινε και «εχθρός» (*διαβάλλομαι* = εχθρεύομαι, συγκρούομαι. *διαβολή* = έχθρα) και «συκοφάντης» (*διαβάλλω* = συκοφαντώ. *διαβολή* = συκοφαντία) Δοθέντος ότι ο Διάβολος είναι και εχθρός τού ανθρώπου και εχθρός τού Καλού (τού αγαθού που στην απόλυτη μορφή του είναι ο Θεός), αλλά και συκοφάντης τού Θεού προς τον άνθρωπο (τον οποίο προσπαθεί να παραπείσει και να οδηγήσει στην αμαρτία μέσω διαφόρων πειρασμών), η λ **διάβολος** έγινε η κύρια λ. δηλώσεως τού «πεπτωκότος» από τον ουρανό και την τάξη των αγγέλων πονηρού πνεύματος. Ο χαρακτηρισμός του ως **Πονηρού**, δηλώνει ακριβώς ότι αποτελεί το πονηρό πνεύμα, το πνεύμα τού κακού (*«ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ»*, Κυριακή Προσευχή) Η λ. **Βεελζεβούλ**, που μεταπλάστηκε και σε **βελζεβούλ(ης)**, ανάγεται στο σημιτικό Baalzebub και δήλωνε τον «θεό των μυγών» (πβ τα ελλην *Μύαγρος* ή *Ζεύς Απόμυιος*) ή τον «θεό τής κόπρου» *(κοπρόθεον)*, ο οποίος ταυτίστηκε με τον άρχοντα των κακών πνευμάτων, τον Σατανά. Στην Π.Δ. (*Ησαΐας* 14, 12) αναφέρεται *«πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων;»*. **Εωσφόρος**, δηλ. φωτοφόρος, ήταν ο Διάβολος όσο ήταν και αυτός άγγελος, δηλ. προτού τιμωρηθεί με πτώση από τον ουρανό για την αλαζονεία του να υποκαταστήσει τον Θεό, οπότε κατά τη ρήση τού Χριστού (Κ.Δ. Λουκ. 10, 18) *«ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα»*. Η ήδη ομηρική ελληνική λ. *ἑωσφόρος* δηλώνει τον φέροντα την *ἕω* (την αυγή, το φως τής αυγής). που δεν ήταν άλλος από τον πλανήτη Αφροδίτη. τον γνωστό ως *Αυγερινό*. Ο Σατανάς, λοιπόν, από «φωτοδότης» *(ἑωσφόρος)* εξέπεσε σε «άρχοντα τού σκότους», με την ονομασία *εωσφόρος* να δηλώνει την προτέρα του φύση Η ονομασία **δαίμονας** από το αρχ. *δαίμων*, που. ως μέση λέξη, είχε και καλή σημασία (Θεός) και κακή (πονηρό πνεύμα). προκειμένου περί τού Διαβόλου σήμανε το κακό πνεύμα, τον πονηρό Το όνομα **Μεφιστοφελής** έχει λογοτεχνική προέλευση: ήταν το κακό πνεύμα. ο διάβολος (mephisto) που λειτουργούσε ως πειρασμός τού Φάουστ, στον παλαιότατο μύθο τού Φάουστ, που έγινε πολύ γνωστός με το ομώνυμο έργο τού Γκαίτε. Μολονότι **αντίχριστος** για την Εκκλησία σημαίνει τον εχθρό τής χριστιανικής πίστης και. ειδικότερα, το μοιραίο πρόσωπο που θα αποτελέσει την έσχατη ύβριν προς τον Θεό πριν από τη συντέλεια τού κόσμου. οπότε ο Χριστός θα παραδώσει τον αντίχριστο στη γέεννα τού πυρός, εντούτοις στην κοινή αντίληψη (και γλώσσα) το *αντίχριστος* ως «εναντίος τού Χριστού» καθιερώθηκε να δηλώνει τον Διάβολο. Οι ονομασίες **εξαποδώς** (< *έξω από εδώ*) και **τρισκατάρατος** (ο πολύ και από όλους καταραμένος) αποτελούν «αρατικά» ονόματα τού Διαβόλου, που χρησιμοποιούν οι άνθρωποι «καταρώμενοι». τρόπον τινά, τον Διάβολο ή αποφεύγοντας ευφημιστικά να κατονομάσουν τον Διάβολο με το όνομά του (πβ. **εξορκιαμένος** = ονομασία τού καρκίνου)

διαβολοσκορπίσματα κ. (λαϊκ.) **διαολοσκορπίσματα** (τα) βλ. λ *ανεμομάζωμα*

διαβολοστέλνω κ (λαϊκ) **διαολοστέλνω** ρ. μετβ {δια(β)ολόστειλα} στέλνω (κάποιον) στον διάβολο (βλ.λ., σημ. 3).

διαβουκολώ ρ {διαβουκολείς... | διαβουκόλ-ησα, -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} (λόγ) παραπλανώ με ψεύτικες ελπίδες, δημιουργώντας ψευδείς εντυπώσεις. *«τον διαβουκόλησαν να επιτεθεί εναντίον τού νησιού υποσχόμενοι ανταλλάγματα...»* (εφημ.). — **διαβουκόληση** (η).
[ΕΤΥΜ < μτγν *διαβουκολῶ (-έω)* < *δια-* + *βουκολῶ* (< *βουκόλος*, βλ.λ.)].

διαβουλεύομαι ρ αμετβ. αποθ. [αρχ] {διαβουλεύθηκα} συσκέπτομαι με άλλους ανταλλάσσοντας απόψεις *οι υπουργοί Εξωτερικών τής Κοινότητας διαβουλεύονται για το μέλλον τής πρώην Γιουγκοσλαβίας* ΣΥΝ διασκέπτομαι.

διαβούλευση (η) [1782] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} (επίσ.) (συνήθ. στον πληθ) συνεννοήσεις και επιμέρους διαπραγματεύσεις για την επίτευξη τού επιδιωκόμενου αποτελέσματος *οι ~ για την υπογραφή ειρηνευτικής συμφωνίας συνεχίζονται* || *στη Νέα Υόρκη ξεκινά νέος γύρος διαβουλεύσεων μεταξύ των εμπλεκομένων μερών* || *υπήρξαν / έγιναν διαβουλεύσεις μεταξύ των ομολόγων υπουργών* ΣΥΝ συζητήσεις, διαπραγματεύσεις. — **διαβουλευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ consultation(s)].

διαβούλιο (το) {διαβουλί-ου | -ων} **1.** μυστικό συνέδριο για τη λήψη αποφάσεων ΣΥΝ κονκλάβιο **2.** ***διαβούλια*** (τα) μηχανορραφίες και δολοπλοκίες που εξυφαίνονται (εις βάρος κάποιου): *τα ~ κατά των επαναστατημένων εθνών τής Ευρώπης στις αρχές τού 19ου αι* · ΦΡ ***συμβούλια και διαβούλια*** άσκοπες διαδοχικές συζητήσεις και φλυαρίες χωρίς αποτέλεσμα *αφήστε τα συμβούλια και τα διαβούλια και πάρτε μια απόφαση τώρα.*

[ΕΤΥΜ < μτγν. *διαβούλιον* < *δια-* + *-βούλιον* < *βουλή*].

διαβρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέβρεξα} διαπερνώ με υγρό, μουσκεύω ΣΥΝ διαποτίζω — **διαβροχή** (η) [μτγν.].

διάβροχος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο διαπερνά το νερό ή που έχει ήδη μουσκέψει ΑΝΤ αδιάβροχος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαβρέχω*]

διαβρώνω ρ. μετβ. {διέβρωσα, διαβρώ-θηκα, -μένος} **1.** (για πέτρωμα, δομικό υλικό κ.λπ.) επενεργώ σιγά-σιγά προκαλώντας φθορές στη σύσταση των στοιχείων: *το νερό διαβρώνει τα πετρώματα* || *ο μολυσμένος αέρας τής Αθήνας διαβρώνει τα αρχαία μάρμαρα* **2.** (μτφ.) επιφέρω σταδιακά φθορά σε κάτι, καθιστώντας το πιο ευάλωτο ή αλλοιώνοντάς το: *πράκτορες τού εχθρού είχαν διαβρώσει τις μυστικές υπηρεσίες τής χώρας* || *ιδέες που διαβρώνουν τα θεμέλια τού κοινωνικού συστήματος* ΣΥΝ υπονομεύω, υποσκάπτω
[ΕΤΥΜ < *διάβρωση* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *βεβαίωση* – *βεβαιώνω*, *μείωση* - *μειώνω* κ.τ.ό.].

διάβρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΓΕΩΛ (α) το σύνολο των διεργασιών οι οποίες συντελούν στη μεταφορά τού υλικού τής αποσάθρωσης των πετρωμάτων: η μεταφορά τού υλικού γίνεται με τη δράση των ανέμων, των ποταμών, των κυμάτων και των πάγων (β) η επιφανειακή αλλοίωση ενός σώματος (μετάλλου ή πετρώματος) υπό την επίδραση τής υγρασίας, τού οξυγόνου τού αέρα, των οξέων ή άλλων χημικών ενώσεων: ~ *σιδήρου* / *τού εδάφους* ΣΥΝ (καθημ.) φάγωμα (γ) ***αιολική διάβρωση*** βλ. λ. αιολικός **2.** (μτφ.) φθορά που συντελείται σταδιακά, χωρίς να γίνεται αμέσως αντιληπτή, και επιφέρει την αποσύνθεση και αλλοίωση (των συστατικών στοιχείων ή αυτού που την υφίσταται): ~ *αξιών* / *τής κοινωνίας* ΣΥΝ καταστροφή.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διάβρωσις* < αρχ. *διαβιβρώσκω*, βλ. κ. *βρώση*].

διαβρωσιγενής, -ής, -ές [1888] {διαβρωσιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκύπτει από διάβρωση: ~ *όρη* / *κοίλωμα*.
[ΕΤΥΜ < *διάβρωση* + *-γενής* < *γένος*].

διαβρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να προκαλεί διάβρωση **2.** (μτφ.) αυτός που επενεργεί ύπουλα, χωρίς να γίνεται αντιληπτός, προκαλώντας αλλοίωση και αποσύνθεση: *η* ~ *επίδραση τής τηλεόρασης* / *τής προπαγάνδας*. — **διαβρωτικά** επίρρ.

διαγγελέας (ο) [1856] {διαγγελ-είς, -έων} (σπάν.) **1.** πρόσωπο που μεταφέρει μηνύματα ΣΥΝ αγγελιαφόρος **2.** ΣΤΡΑΤ αξιωματικός ή υπαξιωματικός επιφορτισμένος με την ευθύνη τής μεταβίβασης διαταγών των ανωτέρων του στους άνδρες που έχει υπό τις διαταγές του ή των αναφορών των ανδρών του προς τους ανωτέρους τους.

διάγγελμα (το) [μτγν.] {διαγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} επίσημο μήνυμα το οποίο απευθύνεται από τον ανώτατο άρχοντα ή από την κυβερνητική ηγεσία στον λαό ή στους αντιπροσώπους του στη Βουλή και περιέχει σημαντικές αποφάσεις για κρίσιμα ζητήματα τής χώρας εξ αφορμής σημαντικής επετείου ή εκτάκτων περιστάσεων: *βαρυσήμαντο* / *πρωτοχρονιάτικο* ~

διάγγελος (ο) [αρχ.] {διαγγέλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο διαγγελέας (βλ. λ.) **2.** ΣΤΡΑΤ (σπάν.) υπασπιστής στρατηγού που διαβιβάζει τις διαταγές του **3.** διπλωματικός αντιπρόσωπος τού Πάπα (λατ. Internuntius).

διαγιγνώσκω ρ. μετβ. {διέγνωσ-α, -θην, -ης, -η... (μτχ. διαγνωσθείς, -είσα, -έν), -μένος} (λόγ.) **1.** καταλήγω σε συμπεράσματα με βάση διάφορες ενδείξεις: *διέγνωσε ορθώς ότι επιβαλλόταν η επιδίωξη μιας νέας οικονομικής πολιτικής* ΣΥΝ συμπεραίνω, εικάζω **2.** (στους άλλους χρόνους πλην τού ενεστώτα και τού παρατατικού) ΙΑΤΡ κάνω διάγνωση (βλ.λ., σημ. 1): *ο καρκίνος τής μήτρας θεραπεύεται, αν διαγνωσθεί εγκαίρως.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *γιγνώσκω*, βλ. κ. *γνώση*]

διαγκωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαγκωνίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) προσπαθώ σπρώχνοντας με τους αγκώνες μου να ανοίξω πέρασμα **2.** (μτφ.) ανταγωνίζομαι έντονα άλλους που διεκδικούν ό,τι κι εγώ: *μεγάλες ξένες εταιρείες διαγκωνίζονται, για να αναλάβουν την κατασκευή τού μετρό* || *«πόλεις που διαγκωνίζονται για την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «στηρίζομαι στον αγκώνα μου», < *δι(α)-* + *ἀγκωνίζομαι* < *ἀγκών*].

διαγκωνισμός (ο) [1888] (λόγ.) **1.** η προσπάθεια να ανοιχτεί πέρασμα ανάμεσα σε πλήθος με σπρωξίματα **2.** (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ συνδιεκδικητών: *ο* ~ *χιλιάδων υποψηφίων για την εισαγωγή τους στα Α.Ε.Ι.*
[ΕΤΥΜ Το μτγν. *διαγκωνισμός* σήμαινε «σπρώξιμο με τους αγκώνες»].

διάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ (α) η διαδικασία προσδιορισμού τής φύσης συγκεκριμένης ασθένειας μέσω τού ιστορικού, τής φυσικής εξέτασης και των εργαστηριακών εξετάσεων: *έγκαιρη* / *επιτυχής* ~ (β) (συνεκδ.) η απόφαση ή το συμπέρασμα που προκύπτει μέσα από τέτοιου είδους εξέταση: *κάνω* / *βγάζω* / *προβαίνω σε* ~ **2.** η ανάλυση τής αιτίας ή τής φύσης προβλήματος ή κατάστασης και η συναγωγή συμπερασμάτων για την αντιμετώπισή τους: ~ *τού κινδύνου.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάγνωσις* < *διαγιγνώσκω* < *δια-* + *γιγνώσκω*, βλ. κ. *γνώση*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diagnosis, γαλλ. diagnose κ.ά.].

διαγνωστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αναφέρεται, χρησιμεύει ή συντελεί στη διάγνωση (κυρ. ασθένειας): ~ *σύμπτωμα* / *μέθοδος* / *κέντρο* / *διαδικασία* / *τεστ* **2.** ΙΑΤΡ ***διαγνωστική*** (η) κλάδος που ασχολείται με τον καθορισμό των ασθενειών μέσα από τη σύντομη και σαφή έκθεση των χαρακτηριστικών τους συμπτωμάτων

Διαγόρας (ο) **1.** πυγμάχος από τη Ρόδο (5ος αι. π.Χ.), νικητής σε πολλούς αγώνες, που, σύμφωνα με την παράδοση, πέθανε ευτυχής ενώ τον μετέφεραν στους ώμους θριαμβευτικά οι τρεις ολυμπιονίκες γυιοι του **2.** ανδρικό όνομα

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν. < *διαγορεύω* «δηλώνω δημοσίως, εκθέτω λεπτομερώς» < *δι(α)-* + *ἀγορεύω*].

διαγουμίζω ρ. μετβ. {διαγούμισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) λεηλατώ, αρπάζω πράγματα που δεν μου ανήκουν ως λάφυρα: *οι εχθροί διαγούμισαν την πόλη* ΣΥΝ αρπάζω. — **διαγούμισμα** (το).
[ΕΤΥΜ μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *διαγουμᾶς* < τουρκ. yağma «διαρπαγή». Κατά μία άποψη, το ίδιο το τουρκ. yağma < **διαγωμίζω* < **διάγωμα* < αρχ. *διάγω*, οπότε πρόκειται για αντιδάνειο. Δεν ευσταθεί η ετυμ. από το αρχ. *διακομίζω*].

διαγουμιστής (ο) πρόσωπο που λεηλατεί αρπάζοντας (ξένα πράγματα) ΣΥΝ άρπαγας.

διάγραμμα (το) [αρχ.] {διαγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** σχηματική απεικόνιση που προβάλλει και επεξηγεί τα διάφορα τμήματα ή τον τρόπο λειτουργίας αντικειμένου: *το* ~ *μηχανής* || ~ *οικίας* ΣΥΝ σκαρίφημα, σχέδιο, πλάνο **2.** γραμμική αναπαράσταση τής πορείας ενός φαινομένου: ~ *σεισμού* || ~ *τού τιμαρίθμου* **3.** ΜΑΘ γραφική απεικόνιση (παράσταση) που χρησιμοποιούμε για να μελετήσουμε ένα μαθηματικό θέμα ή μια μαθηματική έννοια: λ.χ. ~ *τού Venn* (για τα σύνολα), ~ *συνάρτησης* • **4.** ο εννοιολογικός σκελετός, στον οποίο στηρίζεται η ανάπτυξη ενός θέματος, η διατύπωσή του σε γενικές γραμμές: ~ *ομιλίας* / *έκθεσης* / *θεατρικού έργου* ΣΥΝ περίληψη, σύνοψη.

διαγραμμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαγράμμισ-α, -τηκα, -μένος} χωρίζω μια επιφάνεια με το τράβηγμα γραμμών, τραβώ διαχωριστικές γραμμές: *τα συνεργεία τού δήμου διαγράμμισαν την Πανεπιστημίου και την Πατησίων* ΣΥΝ χαρακώνω.

διαγράμμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η χάραξη ή ο σχεδιασμός γραμμών για τη διαίρεση μιας επιφάνειας: *η* ~ *των δρόμων* / *τετραδίου* / *γηπέδου* **2.** (συνεκδ.) οι γραμμές που χαράσσουμε ή σχεδιάζουμε: *μονή* / *διπλή* ~ || *φύλλο με διαγραμμίσεις* • **3.** (στις επιταγές) η προσθήκη διαγωνίως δύο παράλληλων γραμμών για ασφάλεια.

διαγραφή (η) [αρχ.] **1.** η ακύρωση τής ύπαρξης ή τής ισχύος: *η* ~ *μιας διάταξης* / *λέξης* || ~ *χρεών* ΣΥΝ (καθημ.) σβήσιμο, εξάλειψη, απαλοιφή **2.** (για πρόσ.) η εκδίωξη, η απομάκρυνση (κάποιου) από θέση (που κατείχε): *η* ~ *του από το κόμμα θεωρείται σίγουρη έπειτα και από τις τελευταίες προκλητικές του δηλώσεις* **3.** ο σχεδιασμός: *η* ~ *ενός κύκλου* **4.** (μτφ.) η σχηματική ή σε γενικές γραμμές περιγραφή ή απόδοση: *η* ~ *των χαρακτήρων τού έργου με ζωντάνια και φυσικότητα* || *η* ~ *των προθέσεών του* ΣΥΝ. σκιαγράφηση

διαγράφω ρ. μετβ. {διέγρα-ψα, διαγρά-φτηκα (λόγ. διεγράφην, -ης, -η..., μτχ. διαγραφείς, -είσα, -έν), -μμένος (λόγ. διαγεγραμμένος)} (+από) **1.** σβήνω, ξεγράφω: ~ *μια λέξη από το κείμενο* **2.** ακυρώνω την ύπαρξη ή την ισχύ: ~ *τα χρέη* || ~ *μια νομική διάταξη* ΣΥΝ εξαλείφω, απαλείφω **3.** (για πρόσ.) διώχνω (κάποιον) απομακρύνοντάς τον από τη θέση που κατείχε: ~ *κάποιον από κόμμα για ανάρμοστη συμπεριφορά* **4.** (κυριολ. κ. μτφ.) σχηματίζω γραμμές, ένα σχέδιο πάνω σε επιφάνεια: ~ *κύκλους πάνω στο χαρτί* || *το αεροπλάνο διέγραψε μία καμπύλη στον ουρανό* || *«η Ρωσία διέγραψε μια αξιόλογη τροχιά στα διαστημικά πράγματα»* (εφημ.) ΣΥΝ σχεδιάζω ΦΡ ***διαγράφω πορεία*** έχω συγκεκριμένη εξέλιξη ή παρουσία σε κάποιον χώρο: *πιστεύεται ότι αυτός ο πολιτικός θα διαγράψει λαμπρή πορεία* || *η εταιρεία αυτή έχει διαγράψει σπουδαία πορεία στο χρηματιστήριο* **5.** (μτφ.) δίνω σε πολύ γενικές γραμμές ή απεικονίζω σχηματικά με αδρές γραμμές: *διαγράφει τους θεατρικούς χαρακτήρες του με μεγάλη καθαρότητα* || *η εναρκτήρια ομιλία τού πρωθυπουργού διαγράφει τις βασικές γραμμές τής κυβερνητικής πολιτικής* ΣΥΝ σκιαγραφώ, απεικονίζω **6.** (μεσοπαθ. ***διαγράφομαι***) (μτφ.) διαφαίνομαι: *διαγράφεται ο κίνδυνος διάσπασης τού κόμματος* || *το μέλλον του διαγράφεται λαμπρό* / *ευοίωνο* / *ζοφερό*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *γράφω*. Η σημ. «αποδίδω τη γενική εικόνα, το σχήμα κάποιου» αποδίδει ανάλογη σημ. των αγγλ. outline, γαλλ. décrire, ενώ το μεσοπαθ. *διαγράφομαι* στη σημ. «διαφαίνομαι» αποδίδει το αγγλ. be delineated]

διάγω ρ. αμετβ. {παρατ. διήγα, αόρ. διήγαγα (να/θα διαγάγω)} (λόγ.) περνώ τη ζωή μου ή τον καιρό μου υπό ορισμένες συνθήκες, με συγκεκριμένο τρόπο διαβιώσεως: ~ *βίον τρυφηλόν* || *διήγαγε τα τελευταία έτη τής ζωής του με προσευχή και νηστεία* ΣΥΝ. διαβιώ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ἄγω*]

διαγωγή (η) {χωρ. πληθ.} ο τρόπος συμπεριφοράς υπό συγκεκριμένες συνθήκες απέναντι στους άλλους: ~ *κοσμία* (βλ. λ. *κόσμιος*) / *κακή* / *άριστη* || *δείχνω σωστή* ~ || *πρόσωπο αμέμπτου διαγωγής*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διάγω*].

διαγωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαγωνίστηκα} αγωνίζομαι μαζί με άλλους και προσπαθώ να τους ξεπεράσω για την απόκτηση συγκεκριμένης διάκρισης και την επίτευξη τού επιδιωκόμενου στόχου· λαμβάνω μέρος σε διαγωνισμό (βλ.λ.): ~ *για υποτροφία* / *για το πρώτο βραβείο* / *για μια θέση στο Δημόσιο* || ~ *στο άθλημα τού ακοντισμού* / *τής σφαιροβολίας* || ~ *για μετάλλιο* || *πολλοί αθλητές θα διαγωνιστούν στο τελευταίο παγκόσμιο πρωτάθλημα στίβου* ΣΥΝ αναμετρούμαι, ανταγωνίζομαι, διεκδικώ, συναγωνίζομαι. — **διαγώνιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συναγωνισμός*, *αποθετικός*.

διαγώνιος (η) {διαγωνί-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ το ευθύγραμμο τμήμα που ενώνει δύο μη διαδοχικές (προσκείμενες) γωνίες ή κορυφές πολυγώνου ή πολυέδρου: ~ *τριγώνου* / *τετραπλεύρου* || *φέρ(ν)ω τη* ~ *με χάρακα και μολύβι*.

διαγώνιος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που συνδέει δύο μη διαδοχικές γωνίες: ~ *κατεύθυνση* **2.** ΓΕΩΜ ***διαγώνιος*** (η) βλ.λ. — **διαγώνια** / **διαγωνίως** [μεσν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάμετρος*.

διαγώνισμα (το) [1880] {διαγωνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. για μαθητές) γραπτή (ή προφορική) εξέταση για έλεγχο και αξιολόγηση των γνώσεων σε συγκεκριμένο μάθημα: ~ *τριμήνου* || ~ *στην ιστορία*

ΣΥΝ γραπτή δοκιμασία, εξετάσεις (πβ. λ *τεστ*).
[ΕΤΥΜ Τη λ. έπλασε ο Αδ. Κοραής, προκειμένου να αποδοθεί το γαλλ concours]

διαγωνισμός (ο) [μτγν.] **1.** αναμέτρηση για την κατάκτηση διακρίσεως (βραβείου), η διαδικασία ανάδειξης τού καλυτέρου ανάμεσα στους μετέχοντες σε συγκεκριμένο τομέα: ~ *ομορφιάς / φωτογραφίας / ζωγραφικής / τραγουδιού* ΣΥΝ αγώνας, συναγωνισμός **2.** (ειδικότ) διαδικασία παροχής προσφορών για την εκτέλεση ενός έργου, η οποία αποβλέπει στην επιλογή τής πιο συμφέρουσας: *προκήρυξη διεθνούς μειοδοτικού ~ για την κατασκευή τής σήραγγας* ΣΥΝ ανταγωνισμός • **3.** (ειδικότ. για μαθητές) γραπτή δοκιμασία που διενεργείται σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους για την προαγωγή στην επόμενη τάξη ή για την αποφοίτηση *περίοδος διαγωνισμών* ΣΥΝ διαγώνισμα, εξετάσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συναγωνισμός*

διαγωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαγωνισμό: *στο ~ τμήμα τού Φεστιβάλ επιλέχθηκαν τριάντα πέντε ταινίες* || ~ *βραβείο.*

διαδεδομένος, -η, -ο αυτός που έχει ευρεία διάδοση: ~ *άθλημα / ιδέες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ τού αρχ. *διαδίδωμι*].

διαδερμικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ αυτός που συντελείται διά μέσου τού δέρματος: ~ *βιοψία / χολαγγειογραφία*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. percutaneous].

διαδέτης (ο) {διαδετών} ΝΑΥΤ σχοινί με το οποίο προσδένονται μεταξύ τους τα άκρα άλλων σχοινιών
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δια-* + *-δέτης* < αρχ. *δέω / δῶ* «δένω»].

διαδέχομαι ρ. μετβ αποθ. [αρχ.] {διαδέχθηκα} **1.** ακολουθώ χρονικά κάποιον στη θέση ή στο αξίωμα που κατείχε, γίνομαι ο διάδοχός του: *ήθελε να τον διαδεχθεί ο γυιος του στην επιχείρηση* || ~ *κάποιον στην εξουσία / στον θρόνο / στην πρωθυπουργία* ΣΥΝ. ακολουθώ, έπομαι **2.** (ειδικότ. για καταστάσεις ή ενέργειες) έρχομαι μετά από (κάτι άλλο στη σειρά, σαν τους κρίκους μιας αλυσίδας): *οι ατυχίες διαδέχονται η μία την άλλη* ΣΥΝ εναλλάσσομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θετικός, αποθετικός.*

διαδηλώνω ρ μετβ {διαδήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (τη στάση και τα αισθήματά μου απέναντι σε κάποιον/κάτι) ευρύτερα γνωστά, προσδίδω δημοσιότητα: ~ *την πίστη / την αφοσίωση / τη συμπαράσταση / την απόφαση / την αντίθεσή μου σε κάτι* ΣΥΝ αναγγέλλω, διαλαλώ, διατυμπανίζω, κοινοποιώ, δημοσιοποιώ, διακηρύσσω, φανερώνω, εκθέτω **2.** μετέχω ενεργά σε δημόσια εκδήλωση εκφράσεως τής κοινής γνώμης, σε συλλαλητήριο, κάνω διαδήλωση: *οι φοιτητές διαδηλώνουν εναντίον τής κυβερνητικής πολιτικής σε θέματα παιδείας*
[ΕΤΥΜ < μτγν *διαδηλῶ (-όω)* < αρχ *διάδηλος* «ευδιάκριτος, σαφής» < *δια-* + *δῆλος* (βλ.λ.)].

διαδήλωση (η) [1848] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η δημόσια γνωστοποίηση των αισθημάτων και τής στάσης (κάποιου) απέναντι σε μια κατάσταση: ~ *λαϊκής οργής και αγανάκτησης* **2.** συγκέντρωση και πορεία διαμαρτυρίας (για κάποιο ζήτημα): *εργατική / φοιτητική ~* || *οργανώνω / διαλύω ~* || *λαμβάνω μέρος σε ~* || ~ *σπουδαστών έξω από το Υπουργείο Παιδείας* || *ο όγκος / το μέγεθος τής ~* || *στη ~ συμμετείχαν όλοι οι συνδικαλιστικοί φορείς* || *κάνω / κατεβαίνω σε ~* || *στα αντιλαϊκά μέτρα τής κυβέρνησης οι εργαζόμενοι απάντησαν με διαδηλώσεις* || *ογκώδης / μεγάλη ~* ΣΥΝ συλλαλητήριο, κινητοποίηση
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. manifestation].

διαδηλωτής (ο) [1889], **διαδηλώτρια** (η) [1886] {διαδηλωτριών} πρόσωπο που μετέχει σε διαδήλωση: *οι ~ φώναζαν συνθήματα κατά τής κυβέρνησης* || *αστυνομικές δυνάμεις επιχείρησαν να διαλύσουν τον κύριο όγκο των ~*

διάδημα (το) {διαδήμ-ατος | -ατα, -άτων} διακοσμητική ταινία ή κάλυμμα τής κεφαλής από πολύτιμα μέταλλα ή πετράδια, που φοριέται από βασιλείς, ηγεμόνες ή τον Πάπα ως σύμβολο εξουσίας ΣΥΝ κορώνα, στέμμα, τιάρα
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαδέω* «περιδένω» < *δια-* + *δέω / δῶ* «δένω»]

διαδημοτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δύο ή περισσότερους δήμους ή τον διαχειρίζονται από κοινού περισσότεροι τού ενός δήμοι: ~ *επιχείρηση συγκοινωνιών / ραδιοφωνικός σταθμός / συμφωνία / συνεργασία.*

διαδίδω ρ μετβ {διέδωσα, διαδόθηκα, διαδεδομένος} **1.** κάνω (κάτι) ευρύτερα γνωστό, γνωστοποιώ (κάτι) σε ευρύτερες μάζες: *διέδωσαν τον χριστιανισμό σε όλη τη Γη* || ~ *ένα νέο* **2.** (μτφ.) θέτω σε κυκλοφορία ανυπόστατες ειδήσεις και φήμες: *ποιος διέδωσε ότι θα παραιτηθεί από την αρχηγία τού κόμματος;* ΣΥΝ διασπείρω· (μεσοπαθ ***διαδίδομαι***) **3.** αποκτώ μεγάλες διαστάσεις, επεκτείνομαι *η αρρώστια διαδόθηκε γρήγορα και πήρε διαστάσεις επιδημίας* ΣΥΝ μεταδίδομαι **4.** (ειδικότ. για ειδήσεις, φήμες κ.λπ) αποκτώ μεγάλη δημοσιότητα: *η είδηση διαδόθηκε αστραπιαία* **5.** (απρόσ ***διαδίδεται***) κυκλοφορεί ως φήμη: ~ *ότι θα παραιτηθεί* ΣΥΝ φημολογείται, λέγεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαδίδωμι* < *δια-* + *δίδωμι* «δίνω»].

διαδικασία (η) {διαδικασιών} **1.** συστηματική σειρά ενεργειών που καταλήγουν σε συγκεκριμένο αποτέλεσμα. ~ *έκδοσης εκλογικών αποτελεσμάτων / εκλογής Προέδρου / χορήγησης αδειών* || *ψήφιση νομοσχεδίου με τη ~ τού κατεπείγοντος* || *ανακριτική / διοικητική / ακροαματική / συνοπτική / αποδεικτική ~* **2.** σύνολο διεργασιών ή μεταβολών, που διεξάγονται σε διαδοχικές, προκαθορισμένες ή μη, φάσεις και με συγκεκριμένο τρόπο. *θα ήθελα να σας εξυπηρετήσω, αλλά η ~ επιβάλλει να κάνετε αίτηση πρώτα* || ~ *αποσύνθεσης των πετρωμάτων* || ~ *φθοράς* **3.** (μτφ) κοπιαστική προσπάθεια για την εκτέλεση έργου, πολύπλοκη σειρά ενεργειών: *πού να κάθεσαι να φτειάξεις μουσακά, είναι ολόκληρη ~!*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «η σειρά διαδοχικών ενεργειών που προηγούνται δικαστικής αποφάσεως», < *διαδικάζω* «εκφέρω κρίση (ως δικαστής)» < *δια-* + *δικάζω.* Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. procédure, γερμ. Prozess].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **διαδικασία** είναι αρχαία και σήμαινε κυρίως τη δίκη, αλλά και την παραπομπή σε δίκη, καθώς και τη δικαστική απόφαση. Σε νεότερους χρόνους η λ. χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τις τυπικές ενέργειες που απαιτεί η διεξαγωγή μιας δίκης και, κατ' επέκταση, κάθε πορεία ενεργείας για την επίτευξη ενός σκοπού. Στη χρήση αυτή αποτελεί απόδοση ξένων όρων, των process και procedure, που απαντούν στην Αγγλική μέσω Γαλλικής ή άλλων συναφών γλωσσών (πβ γερμ Prozess), οι οποίες ανάγονται στο λατ. pro-cedo «προχωρώ». Το γερμ. Prozess (προφερόμενο ως **προτσές**) έδωσε και την ξενική λ. **προτσές**, «τη διαδικασία εξελίξεων στον πολιτικοκοινωνικό χώρο», που χρησιμοποιείται στον πολιτικό λόγο αντί τής λ *διαδικασία* ή **εξελικτική διαδικασία**

διαδικαστικός, -ή, -ό [1833] αυτός που σχετίζεται με την εφαρμογή συγκεκριμένης διαδικασίας (και όχι λ.χ με τα θέματα ουσίας τα οποία η διαδικασία επιλύει): ~ *ζήτημα / πρόβλημα* Επίσης **διαδικασιακός,** -ή, -ό.

διάδικος (ο/η) {διαδίκ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ υποκείμενο τής έννομης σχέσης τής δίκης· είναι είτε το πρόσωπο το οποίο επιδιώκει υπέρ αυτού την παροχή δικαστικής προστασίας (ενάγων) είτε το πρόσωπο έναντι τού οποίου επιδιώκεται η παροχή δικαστικής προστασίας (εναγόμενος).
[ΕΤΥΜ μτγν < *δια-* + *-δικος* < *δίκη*].

Διαδίκτυο (το) {Διαδικτύου | χωρ. πληθ.} ΠΛΗΡΟΦ παγκόσμιο δίκτυο μέσω τού οποίου συνδέονται υπολογιστές και δίκτυα υπολογιστών που είναι εγκατεστημένα σε πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες, επιχειρήσεις, ιδρύματα και οργανισμούς και επιτυγχάνεται η μεταξύ τους επικοινωνία, καθώς και η παροχή στον χρήστη διαφόρων υπηρεσιών (π.χ. ηλεκτρονικό ταχυδρομείο)· το Ίντερνετ — **διαδικτυακός,** -ή, -ό, **διαδικτυακά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Internet].

διαδικτυώνομαι ρ. αμετβ {διαδικτυώ-θηκα, -μένος} συνδέομαι με το Διαδίκτυο (βλ.λ.). – **διαδικτύωση** (η).

διάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η γνωστοποίηση σε ευρεία κλίμακα: ~ *φαρμάκου / ιδεών* **2. διαδόσεις** (οι) ανυπόστατες, ψευδείς ή ανεξακρίβωτες φήμες *πολλά περίεργα ακούγονται για τις σχέσεις τους, αλλά μάλλον είναι ~* || *δεν μπορείς να δίνεις βάση σε ~ τέτοιου είδους* ΣΥΝ ψευδολογήματα, κουτσομπολιά, φημολογίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διάδοσις* < *διαδίδωμι*].

διαδοσίας (ο/η) {διαδοσιών} πρόσωπο που διασπείρει ανυπόστατες ειδήσεις και ανεπιβεβαίωτες πληροφορίες με αποτέλεσμα συνήθ την πρόκληση αναστάτωσης, ανησυχίας.
[ΕΤΥΜ < *διάδοση* + παραγ επίθημα *-ίας,* πβ κ. *δηλωσ-ίας*].

διαδοχή (η) **1.** η ανάληψη από κάποιον αξιώματος ή θέσης, μετά την αποχώρηση (π.χ. λόγω παραίτησης, λήξεως θητείας κ.λπ.) εκείνου που τα κατείχε: *αγώνας για τη ~ στην ηγεσία τού κόμματος* || *μέτρα για την ομαλή ~ στην προεδρία / στον θρόνο* **2.** η σειρά γεγονότων κατά την οποία το ένα ακολουθεί χρονικά το αμέσως προηγούμενο: *η ~ των γεγονότων που οδήγησαν στον πόλεμο* || *η ~ των εποχών τού χρόνου* ΦΡ ***κατά διαδοχήν*** με διαδοχική σειρά, διαδοχικά **3.** ΝΟΜ (α) η μεταφορά δικαιώματος από ένα πρόσωπο σε άλλο, συνήθ. με την εκφρασμένη θέληση των ενδιαφερομένων (β) ***εξ αδιαθέτου διαδοχή*** η κτήση τού συνόλου ή μέρους τής περιουσίας προσώπου που πέθανε χωρίς να αφήσει διαθήκη (αδιάθετος) από τους κληρονόμους του με τη σειρά που ορίζει ο νόμος (συγγενείς, σύζυγος, κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαδέχομαι*].

διαδοχικός, -ή, -ό [1833] **1.** (για πράγματα, ενέργειες ή καταστάσεις) αυτός που ακολουθεί κατά σειρά ή σε αδιάσπαστη συνέχεια τον προηγούμενο, χωρίς διακοπή ή με πολύ μικρή χρονική διαφορά: ~ *εκρήξεις βομβών αναστάτωσαν το κέντρο τής πόλης* || ~ *συσκέψεις / συνομιλίες / επισκέψεις / νίκες / ήττες / δονήσεις / πλήγματα* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη συγκεκριμένη διαδικασία διαδοχής ή με το πρόσωπο που καταλαμβάνει τη θέση τού προκατόχου του: ~ *βασιλεία / δικαιώματα / ζεύγος.* — **διαδοχικ-ά / -ώς** [1843] επίρρ., **διαδοχικότητα** (η) [1891].

διάδοχος (ο/η) [αρχ.] {διαδόχ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που διαδέχεται άλλο στη θέση ή στο αξίωμά του σύμφωνα με νόμιμη διαδικασία: *πριν αποχωρήσει από την επιχείρηση, θα ορίσει τον ~ του* **2.** (ειδικότ) (α) (σε μοναρχίες) πρόσωπο που φέρει το δικαίωμα να διαδεχθεί τον μονάρχη σε περίπτωση θανάτου ή εκούσιας απομάκρυνσής του από την εξουσία, π.χ ο γυιος του: *ο ~ τού αγγλικού θρόνου* ΣΥΝ. πρίγκιπας (β) (το αρσ.) ο πρωτότοκος γυιος μιας οικογένειας ως τυπικός συνεχιστής τού πατρικού ονόματος. *να σας ζήσει ο ~!*

διάδοχος, -η (λόγ -ος), -ο (λόγ.) αυτός που ακολουθεί, διαδέχεται στη σειρά κάποιον/κάτι, ο οποίος βρισκόταν στην ίδια θέση προηγουμένως: *προετοιμάζεται η ~ κατάσταση μετά την αποχώρηση τού ιδρυτή τού κόμματος* || *το ~ πολιτικό σχήμα στην εξουσία τής χώρας*

διαδραματίζω ρ. μετβ {διαδραμάτισ-α, -τηκα} **1.** έχω ενεργό συμμετοχή σε υπόθεση ή κατάσταση, συντελώ ενεργά στην εξέλιξή της: ~ *αποφασιστικό / σημαντικό / πρωτεύοντα ρόλο* **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***διαδραματίζεται / διαδραματίζονται***) λαμβάνει / λαμβάνουν χώρα, εκτυλίσσεται / εκτυλίσσονται (συνήθ με τρόπο δραματικό ως προς την πλοκή και την εξέλιξη): *η ιστορία των δύο νέων διαδραματίζεται στο Παρίσι τής δεκαετίας τού '60* || *σκηνές απείρου κάλλους διαδραματίστηκαν μπροστά στα έκπληκτα βλέμματα των ξένων επισήμων.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δια-* + *δραματίζω* < *δρᾶμα*].

> **διαδραματίζω: συνώνυμα. Δράμα, τραγωδία, κωμωδία**. έννοιες οικείες στον Έλληνα, ήταν φυσικό να περάσουν και στη γλωσσική του επικοινωνία Η λ. **δράμα** έδωσε δύο αρχαίες ήδη λέξεις: το **δραματοποιώ** και το **διαδραματίζω**. Το *δραματοποιώ* σήμαινε «δίνω μορφή δράματος» (πρωτοεμφανίζεται στην *Ποιητική* τού Αριστοτέλη), «μετατρέπω ένα κείμενο σε δράμα με τη χρήση δραματικών διαλόγων», και σε νεότερη μεταφορική σημασία «παρουσιάζω τα πράγματα τραγικά. σοβαρά και επικίνδυνα. παραποιώντας την πραγματική κατάσταση» *(Δεν χρειάζεται να δραματοποιείς την αποτυχία σου στις εξετάσεις, σαν να έφτασε το τέλος τού κόσμου)* Το *διαδραματίζω* στη μεταγενέστερη Ελληνική σήμαινε «τελειώνω να παίζω σε ένα δραματικό έργο», ενώ σήμερα ως ενεργ. ρ σημαίνει «παίζω» *(Διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις τής εποχής του)* και ως μέσο «γίνομαι. συμβαίνω» *(Όλον αυτό τον καιρό διαδραματίζονται πολύ σοβαρά γεγονότα στη Ρωσία)*. Η λ. **κωμωδία** έδωσε το **διακωμωδώ**, το οποίο είναι επίσης αρχαίο, σημαίνοντας από παλιά μέχρι σήμερα «σατιρίζω». Τέλος. η λ. **τραγωδία** έδωσε το **διεκτραγωδώ**, το οποίο είναι νεότερη λ., που φαίνεται ότι πρωτοχρησιμοποίησε ο λεξικογράφος Στέφανος Κουμανούδης το 1888.

διάδραση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις. -άσεων} η διεπίδραση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interaction]

διαδραστικός, ή. -ό αλληλεπιδραστικός (βλ λ.) **διαδραατικά** επίρρ.

διαδρομή (η) **1.** η πορεία που ακολουθείται για τη μετάβαση από ένα σημείο σε άλλο. *ακολουθούσε καθημερινά την ίδια ~ από το σπίτι στο γραφείο του* || *απολαμβάνουμε τη ~ προς το χωριό* ΣΥΝ δρόμος, δρομολόγιο ΦΡ ***ειδική διαδρομή*** (σε αγώνες αυτοκινήτων σε φυσικές πίστες) το ορισμένης δυσκολίας δρομολόγιο υπό συγκεκριμένες συνθήκες, το οποίο πρέπει να ακολουθήσουν οι συμμετέχοντες οδηγοί (συνήθ. περιλαμβάνει χωματόδρομο και στροφές) **2.** ΠΛΗΡΟΦ (στην αποθήκευση αρχείων) ο δρόμος τον οποίο ακολουθεί το λειτουργικό σύστημα διά μέσου των καταλόγων, προκειμένου να εντοπίσει. να ταξινομήσει ή να ανακτήσει αρχεία τού δίσκου **3.** (συνεκδ.) το διάστημα που καλύπτει τοπικά ή χρονικά την απόσταση δύο σημείων: *~ μίας ώρας με τα πόδια* || *η ~ Αθηνών-Κορίνθου είναι 80 χλμ* ΣΥΝ απόσταση **4.** (μτφ) η χρονική ακολουθία γεγονότων ή καταστάσεων· *στη ~ τής ζωής μου / τής ιστορίας / των αιώνων*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *-δρομή*, βλ. λ *δρόμος* Στην πληροφορική η λ αποδίδει το αγγλ. path].

διαδρομιστής (ο) {διαδρομιστών} μέλος ομάδας πίεσης (βλ. λ *λόμπι*) ΣΥΝ λομπίστας.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αμερ lobbyist (βλ κ. *λόμπι*)].

διάδρομος (ο) [αρχ.] {διαδρόμ-ου | -ων, -ους} **1.** η επιμήκης δίοδος που διευκολύνει την πρόσβαση. τη σύνδεση και την επικοινωνία ανάμεσα σε χώρους που βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο (δωμάτια διαμερίσματος, τμήματα τού ίδιου ορόφου, κτηρίου, βαγόνια τρένου ή καμπίνες πλοίου κ λπ.): *οι ~ τού νοσοκομείου / τής πολυκατοικίας* **2.** (ειδικότ) το ειδικά διαμορφωμένο δάπεδο τού αεροδρομίου, πάνω στο οποίο κινούνται τα αεροπλάνα κατά την προσγείωση ή την απογείωσή τους. *~ προσγειώσεως / απογειώσεως* || *βοηθητικός ~* **3.** (ειδικότ. στον στίβο) καθεμιά από τις παράλληλες σειρές, διαχωρισμένες μεταξύ τους με λευκές γραμμές. στις οποίες τρέχουν οι δρομείς **4.** (συνεκδ.) μακρόστενο χαλί ή μοκέτα που στρώνεται κυρ σε διαδρόμους (σημ. 1) **5.** όργανο γυμναστικής. το οποίο αποτελείται από έναν πλατύ ιμάντα που κινείται με ρυθμιζόμενη ταχύτητα και πάνω στον οποίο βαδίζει με ανάλογη ταχύτητα το πρόσωπο που γυμνάζεται.

διαζευγμένος, -η, -ο (λόγ) (για συζύγους) αυτός που έχει πάρει διαζύγιο ΣΥΝ χωρισμένος
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαζεύγνυμι* < *δια-* + *ζεύγνυμι*, βλ. κ *ζεύξη*].

διαζευγνύω ρ μετβ {διέζευξα. διαζευγμένος} (λόγ) χωρίζω πρόσωπα ή πράγματα που ήταν ενωμένα
[ΕΤΥΜ Μτγν τ τού αρχ *διαζεύγνυμι* < *δια-* + *ζεύγνυμι* (βλ. λ. *ζεύω, ζεύξη*)]

διαζευκτήριο (το) [1879] {διαζευκτηρί-ου | -ων} ΝΟΜ επίσημο έγγραφο που πιστοποιεί τη λύση ενός γάμου.
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ *διαζευκτήριος*. Βλ. λ. *διαζευτικός, διάζευξη*].

διαζευκτικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τη διάζευξη όρων ή προτάσεων: *~ σύνδεση / σύνδεσμος* (ή, είτε-είτε) — **διαζευκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διαζεύγνυμι*, βλ. κ *ζεύξη*].

διάζευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} **1.** ο διαχωρισμός δύο πραγμάτων που ήταν ενωμένα η διάκριση και αντιδιαστολή, π χ δύο εννοιών *~ σχέσεων / μεταξύ θεωρίας και πράξης* ΑΝΤ σύζευξη **2.** (ειδικότ.) η διάλυση τού γάμου ΣΥΝ. διαζύγιο (πβ. λ. *διάσταση*) **3.** ΓΛΩΣΣ παρατακτική σύνδεση όρων ή προτάσεων. κατά την οποία δύο (ή περισσότερες) πληροφορίες αλληλοαποκλείονται ή αντιδιαστέλλονται. λ.χ. θα έρθεις εσύ *ή* θα έρθω εγώ, να μείνω *ή* να φύγω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάζευξις* < *διαζεύγνυμι*. βλ κ. *ζεύξη*].

διαζύγιο (το) {διαζυγί-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ η δικαστική απόφαση τής διάλυσης ενός γάμου και τής οικογένειας που προέκυψε από αυτόν. *υποβάλλω αγωγή διαζυγίου* || *παίρνω / δίνω ~* (συναινώ στην έκδοσή του) || *αυτόματο / συναινετικό ~* **2.** (συνεκδ) η διάλυση ενός γάμου ΣΥΝ χωρισμός **3.** (μτφ) η οριστική διάσταση στις σχέσεις προσώπων. ομάδων ή κρατών: *το ~ Τσετσενίας – Ρωσίας φαίνεται αναπόφευκτο* ΦΡ ***παίρνω διαζύγιο (από κάτι)*** εγκαταλείπω κάτι, παύει να με απασχολεί. *οι περισσότεροι νέοι έχουν πάρει πλέον διαζύγιο από την πολιτική αδιαφορούν πλήρως γι᾽ αυτή.*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *διαζύγιον* < αρχ. *διαζεύγνυμι*, βλ. κ *ζεύξη, ζυγός*].

διάζωμα (το) {διαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΡΧΙΤ-ΑΡΧΑΙΟΛ το τμήμα των ναών που βρίσκεται ανάμεσα στο επιστύλιο και το γείσο και είναι διακοσμημένο με μετόπες και τριγλύφους ή με ζωφόρο **2.** (σε θέατρα ή στάδια) ημικυκλικός διάδρομος, παράλληλος προς την ορχήστρα. που χρησιμοποιείται από τους θεατές για να φθάνουν στις θέσεις τους, και τέμνει τον χώρο των θέσεων ή κερκίδων σε ζώνες διαφορετικού ύψους: *άνω / κάτω / μεσαίο ~*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαζώννυμι / -ύω* < *δια-* + *ζώννυμι*. βλ. κ *ζώνη*].

διαθερμαίνω ρ μετβ [αρχ.] {διαθέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} θερμαίνω εξ ολοκλήρου. – **διαθέρμανση** (η) [1876].

διαθερμία (η) {διαθερμιών} ΙΑΤΡ θεραπευτική μέθοδος που συνίσταται στην παραγωγή θερμότητας μέσω ηλεκτρικού ρεύματος που διοχετεύεται στους ιστούς — **διαθερμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. diathermie]

διάθεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η χρησιμοποίηση και αξιοποίηση χώρου ή χρόνου για την εκτέλεση συγκεκριμένου έργου *~ ελεύθερου χρόνου στο διάβασμα* **2.** η παραχώρηση τής δυνατότητας χρήσεως (πράγματος) σε άλλον *θέτω το αυτοκίνητό μου στη ~ σας* || *το σπίτι του είναι στη ~ μας* ΦΡ (α) ***είμαι / τίθεμαι στη διάθεση (κάποιου)*** είμαι έτοιμος ή εύκαιρος να δεχθώ ή να εξυπηρετήσω (κάποιον): *περίμενε λίγο. γιατί είμαι απασχολημένος· σε δύο λεπτά θα ~ σου* (β) ***έχω στη διάθεσή μου*** έχω τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσω κάτι· *πόσο χρόνο έχω στη διάθεσή μου για ν' αποφασίσω.* || *έχει στη διάθεσή του πολλούς ετοιμοπόλεμους άνδρες* **3.** η προώθηση στην αγορά και η κατανάλωση: *~ αμοιβαίων κεφαλαίων* || *ημερομηνία έναρξης διαθέσεως των μετοχών* || *άμεση ~ των προϊόντων* || *η κεντρική ~ τού περιοδικού είναι στην οδό...* **4.** (για περιουσιακά στοιχεία) η κληροδότηση και μοιρασιά στους κληρονόμους **5.** (για χρήματα) η διανομή στους δικαιούχους. *~ των κερδών* || *~ των πιστώσεων τού προϋπολογισμού / των κονδυλίων* **6.** (α) η ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς· *σήμερα έχει πολύ άσχημη ~ από το πρωί* (β) (ειδικότ) η καλή ψυχική διάθεση, η όρεξη, το κέφι *δεν έχω ~ για κουβέντα* || *χαλάω τη ~ κάποιου* || *ξαναβρίσκω τη ~ μου* ΣΥΝ ευθυμία, ευδιαθεσία **7.** το σύνολο των συναισθημάτων (θετικών ή αρνητικών) που τρέφει κανείς για τους άλλους· *με εχθρική / μελαγχολική / καλή / κακή / απαισιόδοξη ~* **8.** ***διαθέσεις*** (οι) οι βαθύτεροι σκοποί, οι προθέσεις που κινούν κάποιον στην εκτέλεση των πράξεών του· ΦΡ ***άγριες διαθέσεις*** η τάση για διαπληκτισμό ή η μεγάλη επιθυμία για κάτι *μην τον πηγαίνεις κόντρα σήμερα έχει έρθει με ~* || *μόλις ήρθε ζήτησε ποτά. φαγηρό. μουσική. έχει ~!* • **9.** ΓΛΩΣΣ σημασιολογική κατηγορία τού ρήματος, η οποία φανερώνει πώς διατίθεται το υποκείμενο τού ρήματος απέναντι στην ενέργεια ή κατάσταση που δηλώνει το ρήμα επικοινωνιακά. ο ομιλητής χρησιμοποιεί την ***ενεργητική διάθεση,*** για να τονίσει ό,τι δηλώνει το υποκείμενο τού ρήματος (δράστη, αιτία, όργανο, βιώνοντα μια κατάσταση). ενώ με την ***παθητική*** υποβαθμίζει τον ρόλο τού δράστη και προβάλλει το αντικείμενο (δέκτη) *ο υπουργός υπέγραψε την απόφαση* (ενεργ.) *η απόφαση υπογράφηκε* (παθητ.) η ***μέση*** διάθεση χρησιμοποιείται, για να δηλωθεί ότι ο δράστης και ο δέκτης τής ενέργειας τού ρήματος ταυτίζονται: *η Μαρία ντύνεται*· η σημασία τής ενεργητικής διάθεσης δηλώνεται κανονικώς με τους μορφολογικούς τύπους τής ενεργητικής φωνής. ενώ η σημασία τής παθητικής διάθεσης με τους τύπους τής μεσοπαθητικής φωνής· η μεσοπαθητική φωνή δηλώνει και τη σημασία τής μέσης διάθεσης· ωστόσο, τύποι τής μεσοπαθητικής φωνής –ιδίως στα αποθετικά ρήματα (βλ λ.)- μπορούν να δηλώνουν ενεργητική διάθεση: *δέχεται τους φίλους στο σπίτι εισηγήθηκαν τον βομβαρδισμό τής Γιουγκοσλαβίας* (βλ κ λ. *φωνή. έγκλιση*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάθεσις* < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω» Η λ. σήμαινε αρχικώς «την εν σειρά τοποθέτηση, την τακτοποίηση πραγμάτων ή υποθέσεων», από όπου προέκυψε η σημ «κατανομή περιουσιακών στοιχείων διαθήκη». Ήδη αρχ είναι οι σημ τής σωματικής ή ψυχικής κατάστασης κάποιου, ενώ η γλωσσ. σημ. είναι μτγν. Η φρ. *στη διάθεσή σας* αποδίδει το γαλλ. à votre disposition]

διαθέσιμος, -η, -ο [1833] **1.** αυτός που δεν υπόκειται σε δέσμευση, που μπορεί να διατεθεί ελεύθερα και να χρησιμοποιηθεί κατά βούληση: *είμαι ~* || *~ εμπορεύματα / χρόνος* ΣΥΝ ελεύθερος. εύκαιρος, χρησιμοποιήσιμος **2.** ΟΙΚΟΝ ***διαθέσιμα*** (τα) {διαθεσίμων} αξίες ρευστοποιήσιμες ή εμπορεύματα παραδοτέα αμέσως κατόπιν αιτήσεως.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ disponible]

διαθεσιμότητα (η) [1833] {χωρ. πληθ} η προσωρινή απομάκρυνση δημοσίου υπαλλήλου ή στρατιωτικού από την οργανική του θέση λόγω παραπτώματος. αμέλειας στην εκτέλεση των καθηκόντων του ή άλλης αιτίας: *ετέθη σε ~ μέχρι την έκδοση τού πορίσματος τής ανακριτικής επιτροπής* || *θέτω σε ~* || *είμαι σε ~*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ disponibilité]

διαθεσμικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με περισσότερους τού ενός θεσμούς.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interinstitutional]

διαθέτης (ο) {διαθετών}. **διαθέτρια** (η) {διαθετριών} ΝΟΜ πρόσωπο που ρυθμίζει με διαθήκη πώς θα διατεθεί η περιουσία του.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω»]

διαθέτω ρ μετβ {διέθεσα. μεσοπαθ. ενεστ. διατίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε. -ενται, μεσοπαθ παρατ. διετιθ-έμην. -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο. αόρ. διατέθηκα (λόγ διετέθην, -ης. -η.. μτχ διατεθείς. -είσα, -έν), μτχ. παρακ. διατεθειμένος} **1.** έχω (κάτι) στην κατοχή μου με τη δυνατότητα να το χρησιμοποιήσω, όπου αυτό απαιτείται *~ πλειοψηφία / χρήματα / μέσα / γνωριμίες / χρόνο / πείρα / αντίληψη* ΣΥΝ έχω. έχω στη διάθεσή μου / διαθέσιμο • **2.** κάνω άμεση χρήση

(πράγματος) σε συγκεκριμένο τομέα. *διαθέτει τα χρήματά του για επενδύσεις* || *~ τον χρόνο μου σε επωφελείς δραστηριότητες* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, τοποθετώ, επενδύω **3.** προσφέρω, αφιερώνω: *έχει διαθέσει μεγάλο μέρος τής ζωής του στην τέχνη* **4.** (για διαθήκη) μεταβιβάζω τα περιουσιακά μου στοιχεία. *διέθεσε όλη του την περιουσία σε κοινωφελή ιδρύματα* ΣΥΝ καταλείπω, κληροδοτώ, αφήνω **5.** παραχωρώ (σε κάποιον) την ευχέρεια ή το δικαίωμα χρησιμοποιήσεως (στοιχείου που μου ανήκει): *σας ~ το σπίτι μου, για να μείνετε* || *μπορείς να μου διαθέσεις λίγο από τον χρόνο σου:* ΣΥΝ δίνω **6.** προορίζω (κάτι) για την πραγματοποίηση ορισμένου σκοπού: *ο χώρος έχει διατεθεί για την ανέγερση σχολείου* || *τα χρήματα τής συναυλίας θα διατεθούν για τα παιδιά των εμπόλεμων περιοχών* **7.** (ειδικότ. για εμπορεύματα) πουλώ *διαθέτει τα προϊόντα του σε πολύ χαμηλές τιμές* || *τα είδη μας διατίθενται σε ποικίλα σχέδια και χρώματα* **8.** (+αιτ προσώπου +επίρρ) δημιουργώ θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε πρόσωπο, πράγμα ή κατάσταση): *με τα λόγια του μας διέθεσε εχθρικά απέναντί σου* ΣΥΝ προδιαθέτω (μεσοπαθ ***διατίθεμαι***) **9.** έχω την επιθυμία, την όρεξη (να κάνω κάτι) *~ να βοηθήσω* **10.** τρέφω θετικά ή αρνητικά αισθήματα (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *~ ευνοϊκώς απέναντί του* **11.** (η μτχ. ***διατεθειμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ μεσν., μεταπλασμ. τ τού αρχ *διατίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

διαθήκη (η) {διαθηκών} **1.** έγγραφη διατύπωση τής επιθυμίας κάποιου για τον τρόπο διαθέσεως των περιουσιακών του στοιχείων μετά τον θάνατό του: *συντάσσω / γράφω / εκτελώ / προσβάλλω τη ~* || *δημόσια / ιδιόχειρη / μυστική ~* ΦΡ ***ρίχνω τη διαθήκη*** προσβάλλω δικαστικώς μια διαθήκη και επιτυγχάνω να θεωρηθεί άκυρη **2.** (μτφ.) παραινέσεις, συμβουλές και νουθεσίες προς τους μεταγενεστέρους ως κληροδότηση τής πείρας των μεγαλυτέρων τους: *η πολιτική ~ τού Ελευθερίου Βενιζέλου* || *η πνευματική ~ των προγόνων μας* ΣΥΝ παρακαταθήκη, υποθήκη **3.** ΘΡΗΣΚ συμφωνία – υπόσχεση (α) ***Παλαιά Διαθήκη*** (συντομ Π.Δ.) βλ λ. *παλαιός* (β) ***Καινή Διαθήκη*** (συντομ Κ.Δ.) βλ λ. *καινός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διατίθημι* < *δια-* + *τίθημι* «θέτω» Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως μετάφραση τού εβρ όρου berith «συνθήκη, συμφωνία». περιγράφοντας αρχικώς την ειδική σχέση τού Θεού με τον (λαό) Ισραήλ. Βλ. κ *καινός*].

διάθλαση (η) [1861] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΦΥΣ η αλλαγή τής κατεύθυνσης μιας ακτίνας φωτός, ενός ηχητικού κύματος κ.λπ. κατά την πλάγια πρόσκρουσή τους στη διαχωριστική επιφάνεια δύο μέσων, στα οποία η ταχύτητα διάδοσης τού φωτός ή των κυμάτων είναι διαφορετική: *~ φωτός / ήχου*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. réfraction].

διαθλαστικός, -ή. -ό [1840] αυτός που μπορεί να προκαλέσει διάθλαση ή να γίνει μέσω διαθλάσεως: *~ πρίσμα / επιφάνεια / τηλεσκόπιο* — **διαθλαστικότητα** (η) [1861]

διαθλώ ρ. μετβ. {διαθλάς | διέθλασα, διαθλ-ώμαι, -άται.. . -άστηκα, δια(τε)θλασμένος} **1.** (κυριολ) σπάζω σε δύο σημεία, χωρίζω στη μέση **2.** ΦΥΣ προκαλώ τη διάθλαση μιας δέσμης φωτός. ενός ηχητικού κύματος κ.λπ : *το νερό διαθλά το φως.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διαθλῶ (-άω)* < *δια-* + *θλῶ* «σπάζω», αγν ετύμου].

διαθρέψω (να/θα) ρ ▸ διατρέφω

διαθρυλώ ρ. μετβ. [αρχ] {διαθρυλείς... | διαθρυλούμαι} κυρ τριτοπρόσ. μεσοπαθ. ***διαθρυλείται***· φημολογείται. λέγεται με μεγάλη ένταση, διατυμπανίζεται. *διαθρυλούνται σενάρια επικείμενων εκλογών*

διαϊδρυματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες μεταξύ ιδρυμάτων: *~ συνεργασία*

διαίρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η κατάτμηση ενός όλου σε δύο ή περισσότερα μέρη: *η ~ τής χώρας σε διοικητικές περιφέρειες* || *κοινωνική ~ τού λαού σε τάξεις* || *~ τού έργου σε τρία μέρη* ΣΥΝ διαχωρισμός, διαμερισμός **2.** (μτφ.) η διάσπαση ενός συνόλου ανθρώπων σε μικρότερες ομάδες λόγω διαφωνιών. αντιθέσεων κ.λπ · *~ μιας οικογένειας* || *~ τής Εκκλησίας* ΣΥΝ διάσταση. διχασμός **3.** ΜΑΘ η αντίστροφη προς τον πολλαπλασιασμό μαθηματική πράξη, με την οποία σε δύο αριθμούς (ή δύο πολυώνυμα) αντιστοιχεί ένας τρίτος που πολλαπλασιαζόμενος με τον δεύτερο δίνει τον πρώτο: *τέλεια / ατελής ~* **4.** ΒΙΟΛ βασικός μηχανισμός πολλαπλασιασμού των κυττάρων ή ολόκληρων των οργανισμών, ο οποίος βασίζεται στην ανάπτυξη τμημάτων που αποκόπτονται από το γονικό κύτταρο ή το σώμα τού γονέα ΣΥΝ μίτωση **5.** (στη Λογική) η ανάλυση μιας έννοιας γένους στα είδη της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

διαιρέσιμος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ διαιρετός.

διαιρετέος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πρέπει να διαιρεθεί: *~ περιουσία* **2.** ΜΑΘ ***διαιρετέος*** (ο) το πρώτο μέλος τής διαιρέσεως, ο αριθμός που πρόκειται να διαιρεθεί σε ίσα μέρη, ο αριθμητής κλάσματος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αίρω*.

διαιρέτης (ο) [μτγν.] {διαιρετών} ΜΑΘ ο αριθμός με τον οποίο πρέπει να διαιρεθεί ο διαιρετέος ο παρονομαστής κλάσματος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*

διαιρετικός, -ή. -ό [αρχ] **1.** αυτός που μπορεί να προκαλέσει διαίρεση· *~ μηχανισμός* **2.** αυτός που γίνεται με διαίρεση: *~ διαδικασία*

διαιρετός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που μπορεί να διαιρεθεί ΣΥΝ διαιρέσιμος, τμητός **2.** ΜΑΘ ο αριθμός που διαιρείται ακριβώς από έναν άλλον και έχει μηδενικό υπόλοιπο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω*.

διαιρετότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ } **1.** η ιδιότητα των σωμάτων να υπόκεινται σε διαίρεση: *η ~ τής ύλης* **2.** ΜΑΘ (α) η ιδιότητα ενός αριθμού να υπόκειται σε τέλεια διαίρεση (με μηδενικό υπόλοιπο) (β) (στη θεωρία των αριθμών) το κεφάλαιο που πραγματεύεται τις ιδιότητες τής διαίρεσης αριθμών.

διαιρώ ρ μετβ. {διαιρείς... | διαίρ-εσα. -ούμαι. -έθηκα. -εμένος (λόγ. διηρημένος)} **1.** χωρίζω ένα όλον (σε δύο ή περισσότερα μέρη): *~ το μάθημα σε ενότητες* || *~ το ποσό σε 10 μηνιαίες δόσεις* ΣΥΝ κατανέμω, διαχωρίζω, μοιράζω **2.** ΜΑΘ (α) χωρίζω έναν αριθμό σε ίσα μέρη με τη μαθηματική πράξη τής διαίρεσης (β) είμαι διαιρέτης, χωρίς να αφήνω υπόλοιπο *το 4 διαιρεί το 16* **3.** (μτφ) προκαλώ διασπαστικές κινήσεις, διαταράσσω την ενότητα και την ομόνοια ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας *η κατάργηση τής θανατικής ποινής τείνει να διαιρέσει την κοινή γνώμη* ΣΥΝ διχάζω, διασπώ ΦΡ ***διαίρει και βασίλευε*** (λατ divide ut regnes) να προκαλείς διχασμό στους αντιπάλους ή τους εξουσιαζομένους, διότι έτσι τους διοικείς ευκολότερα, ασκείς χωρίς φόβο την εξουσία σου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαιρῶ (-έω)* < *δι(α)-* + *αἱρῶ*, βλ κ. *αίρεση*]

διαισθάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διαισθάνθηκα (λόγ μτχ. διαισθανθείς, -είσα, -έν)} νιώθω, προαισθάνομαι (κάτι), παρά το γεγονός ότι δεν είναι άμεσα αντιληπτό: *~ τον κίνδυνο* || *~ ότι κάτι δεν πάει καλά* ΣΥΝ εννοώ, καταλαβαίνω, προβλέπω, νιώθω, διαβλέπω. (οικ.) παίρνω μυρωδιά ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση, αποθετικός*

διαίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} η αντίληψη ή κατανόηση χωρίς τη συμβολή τής λογικής ή των δεδομένων των αισθήσεων: *αλάνθαστη / γυναικεία ~* || *ακολουθώ / εμπιστεύομαι τη ~ μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενόραση*

διαισθησιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ θεωρία σύμφωνα με την οποία η αληθινή γνώση για τον κόσμο επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ΣΥΝ διαισθητισμός.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ intuitionalisme]

διαισθητικός, -ή. -ό [1894] **1.** αυτός που επιτυγχάνεται με τη διαίσθηση ή που προκύπτει από αυτήν *~ ερμηνεία / γνώση* ΣΥΝ ενορατικός **2.** (για πρόσ) αυτός που είναι προικισμένος με διαίσθηση *~ άτομο.* — **διαιαθητικ-ά / -ώς** επίρρ.. **διαισθητικότητα** (η)
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intuitif].

διαισθητισμός (ο) η διαισθησιαρχία (βλ.λ.).

Δίαιτα (η) (ορθότ *δίετα*) το συμβούλιο, η συνέλευση τοπικών ηγεμόμων, εκκλησιαστικών αξιωματούχων και αντιπροσώπων πόλεων (κυρ. Γερμανών) στα μεσαιωνικά και, σπανιότ , σε μερικά νεότερα κράτη. όπως το νομοθετικό σώμα στην Ιαπωνία ΣΥΝ εθνοσυνέλευση, βουλή
[ΕΤΥΜ < μεσν λατ. dieta «ταξίδι ή συγκέντρωση διάρκειας μιας ημέρας, ημερήσια συνεδρίαση» < λατ. dies «ημέρα»].

δίαιτα (η) {-ας κ (λόγ.) -αίτης | -ών} **1.** ο τρόπος διατροφής τον οποίο ακολουθεί κανείς: *~ πλούσια σε βιταμίνες / σε υδατάνθρακες* || *προσέχω τη ~ μου, δεν κάνω καταχρήσεις* **2.** το ειδικό πρόγραμμα διατροφής το οποίο ακολουθεί κανείς, για να επιτύχει συγκεκριμένα αποτελέσματα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. *~ αδυνατίσματος / για αθλητές* || *ο γιατρός τού συνέστησε ειδική ~ για λόγους υγείας* || *ακολουθώ / κάνω αυστηρή ~* || *υποβάλλω κάποιον σε ~* || *σπάω / χαλώ / διακόπτω / παραβιάζω τη ~* || *αρχίζω ~* || *είμαι σε ~* **3.** (ειδικότ.) το πρόγραμμα διατροφής που ακολουθεί κανείς, για να χάσει τα περιττά κιλά και το οποίο κυρ. βασίζεται στον περιορισμό τής τροφής που καταναλώνει και των θερμίδων που προσλαμβάνει· *αποτελεσματική / εξαντλητική / εύκολη / σύντομη ~* || *χημική ~* (με βάση τα συστατικά των τροφών και τον συνδυασμό τους) || *θερμιδική ~* (με βάση τις θερμίδες που έχει κάθε τροφή) || *~ αστραπή' Χάνετε πέντε κιλά σε μία βδομάδα* || *~ συντήρησης* (για να σταθεροποιηθεί κανείς σε συγκεκριμένο βάρος) **4.** (συνεκδ) φυλλάδιο ή βιβλίο που περιέχει προγράμματα όπως τα παραπάνω με πληροφορίες για τη δοσολογία, τους ενδεικνυόμενους ή επιτρεπτούς συνδυασμούς τροφών, τον αριθμό των θερμίδων κ.λπ. **5.** (η γεν. **διαίτης** ως χαρακτηρισμός) διαιτητικός (βλ.λ.): *ψωμί / γιαούρτι / ζάχαρη ~*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «τρόπος ζωής». < *διαιτῶμαι (-άο-)* (βλ.λ), υποχωρητ. Με τη σημ 3 η λ. πέρασε σε ξέν. γλώσσες, λ.χ αγγλ. diet, γαλλ. diète, γερμ Diät κ.ά.].

> **δίαιτα – διαιτητής: ομόρριζα!** Τόσο το **διαιτώμαι** όσο και το (υποχωρητικό παράγωγό του) **δίαιτα** είχαν στην Αρχαία δύο διαφορετικές σημασίες. μία ιατρική (αυτή που διατηρείται και σήμερα *δίαιτα* = τρόπος διατροφής – *διαιτώμαι* = διατρέφομαι, περνώ τη ζωή μου) και μία δικαστική (*δίαιτα* = κρίση από τρίτον, διαιτησία – *διαιτώμαι* = κρίνω, χρησιμεύω ως διαιτητής, από όπου και η λ **διαιτητής** «κριτής», επίσης αρχαία λέξη). Άρα πρόκειται πράγματι για ομόρριζες λέξεις, που συνδέονται ετυμολογικά και διαφοροποιούνται σημασιολογικά στη Ν Ελληνική, όπου το *δίαιτα* και το *διαιτώμαι* κράτησαν μόνο την ιατρική σημασία και το *διαιτητής* μόνο τη δικαστική Αβέβαιο παραμένει αν η λέξη ξεκινάει ετυμολογικά από την έννοια τού «πηγαίνω» **διά + ι-τός > διαιτῶ(μαι)* (το *ἰτός*, ρηματικό επίθετο τού αρχ. *εἶμι* «πηγαίνω», το βρίσκουμε στα *προσ-ιτός, εισ-ιτήριο, ιτ-αμός* κ ά.) ή, όπως φαίνεται πιθανότερο, από την έννοια τού «αίτιος»: *διά + αἰτῶ* > **διαιτῶ(μαι)**. Στην α' περίπτωση, από τη σημ. «πηγαίνω» περάσαμε στη σημ «περνώ» και στη σημ. τού «κρίνω» (αρχικά «τον τρόπο ζωής»;) στη β' περίπτωση, από τη σημ «αναζητώ τον αίτιο, τον υπεύθυνο» άρα «κρίνω», πέρασε η λ. στη σημ. «περνώ τη ζωή μου», πιθ μέσω τής σημ «παρεμβαίνω στον τρόπο ζωής των άλλων, κρίνοντάς τους». «Τρίτη λύση», λιγότερο πιθανή, θα ήταν οι δύο λέξεις να έχουν αρχικά διαφορετική ετυμολογική προέλευση (το ένα από το *εἶμι*, το άλλο από το *αἶσα > αἴτιος*) και να συνέπεσαν εκ των υστέρων στη σημασιολογική τους εξέλιξη

διαιτησία (η) [1871] {διαιτησιών} **1.** (α) η επίλυση διαφορών και η διευθέτηση εκκρεμοτήτων μεταξύ μεμονωμένων ατόμων ή κρατών από τρίτους που επιλέγονται κατόπιν κοινής συμφωνίας. *παραπέμπω /*

υποβάλλω στη ~ || *επιτροπή διαιτησίας* ΣΥΝ κρίση (β) ΝΟΜ η δεσμευτική διάγνωση τής ισχύος ή τής μη ισχύος μίας έννομης σχέσης, όχι από τακτικό δικαστήριο κατά τη διαδικασία που ορίζει η πολιτική δικονομία αλλά από τρίτα πρόσωπα στα οποία οι διάδικοι συμφώνησαν εγγράφως να υποβάλουν τη διαφορά τους **2.** (συνεκδ) η διαδικασία που ακολουθείται σύμφωνα με τον παραπάνω τρόπο επίλυσης των διαφορών: *παραπομπή τού θέματος σε ~* **3.** ΑΘΛ η επίβλεψη και εφαρμογή των κανονισμών αθλητικού αγώνα από πρόσωπα επιφορτισμένα με αυτό τον ρόλο, τους διαιτητές: *κακή / ικανοποιητική / επιτυχής / άψογη ~* ΦΡ ***παρατηρητής διαιτησίας*** πρόσωπο που αξιολογεί τους διαιτητές ενός αγώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίαιτα*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ arbitrage]

διαιτητεύω ρ. μετβ. {διαιτήτευσα} **1.** συμμετέχω στη μεσολάβητική διαδικασία επιλύσεως διαφορών κατ᾽ απαίτηση των αντιμαχόμενων πλευρών **2.** ΑΘΛ εποπτεύω αθλητικό αγώνα ως διαιτητής.

διαιτητής (ο), **διαιτήτρια** (η) [1892] {διαιτητριών} **1.** πρόσωπο ή φορέας εξουσιοδοτημένος από τις αντιμαχόμενες πλευρές για την επίλυση τής μεταξύ τους διαφοράς ΣΥΝ κριτής, μεσολαβητής **2.** ΑΘΛ πρόσωπο που επιβλέπει την ορθή διεξαγωγή των αγώνων με την πιστή τήρηση των προβλεπόμενων κανονισμών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίαιτα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίαιτα*. Στη σημ. 2 η λ αποδίδει το αγγλ. referee].

διαιτητική (η) [αρχ.] η επιστήμη που ασχολείται με θέματα διατροφής και την προσαρμογή τους στις ειδικές ανάγκες των ασθενών.

διαιτητικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διαιτητή ή με την όλη διαδικασία τής διαιτησίας: *~ απόφαση / δικαστήριο* • **2.** αυτός που σχετίζεται με τη δίαιτα: *~ κανόνες / αγωγή*

διαιτολόγιο (το) [1889] {διαιτολογί-ου | -ων} **1.** συγκεκριμένο πρόγραμμα δίαιτας ανάλογα με τις επιβαλλόμενες ανάγκες **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει συγκεντρωμένες τις ειδικές κατά περίπτωση δίαιτες ΣΥΝ δίαιτα **3.** (περιληπτ) το σύνολο των φαγητών που καταναλώνονται με μεγαλύτερη συχνότητα και χαρακτηρίζουν τη διατροφή πληθυσμιακών συνόλων ή ατόμων. *το γιαπωνέζικο ~ στηρίζεται στο ρύζι και στα ψάρια.*

διαιτολόγος (ο/η) [1889] ειδικός που καθορίζει συγκεκριμένο τρόπο διατροφής για την απώλεια βάρους ή τη διατήρηση τής καλής φυσικής κατάστασης αθλητών. ασθενών ή άλλων ατόμων, που αντιμετωπίζουν προβλήματα με τη διατροφή τους. — **διαιτολογικός,** -ή. -ό

διαιτώμαι ρ. αμετβ αποθ. {διαιτάσαι ... μτχ διαιτώμενος, -η, -ο μόνο σε ενεστ. κ παρατ } (λόγ) έχω συγκεκριμένο τρόπο διατροφής, ακολουθώ δίαιτα: *~ σωστά* ΣΥΝ διατρέφομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός. δίαιτα. υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαιτῶμαι (-άο-)*, αβεβ. ετύμου Ενώ το α' συνθ. είναι ασφαλώς η πρόθ *διά*, δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αν το β' συνθ προκύπτει από *δια-ιτάω* (θέμα *-ι-τος*, πβ. *προσ-ιτός, εισιτήριο*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ *εἶμι* «πηγαίνω») ή αν συνδ. ετυμολογικά με το επίθ. *αἴτιος*, το ρ *αἰτῶ* (βλ.λ.) κ.τ ό., οπότε το ρ *διαιτῶ / -ῶμαι* θα σήμαινε αρχικώς «διανέμω, διαμοιράζω», από όπου προέκυψαν αργότερα οι υπόλοιπες σημασίες]

διαιωνίζω ρ μετβ {διαιώνισ-α, -τηκα. -μένος} **1.** διατηρώ (κάποιον/ κάτι) στην αιωνιότητα, αποτρέποντας την εξαφάνιση ή την καταστροφή: *~ το είδος / το γένος (μου)* **2.** (μτφ -κακόσ.) συντηρώ επ' άπειρον αρνητική κατάσταση. *~ το πρόβλημα / την εκκρεμότητα / το μίσος ανάμεσα σε δύο λαούς*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *-αιωνίζω* < *αἰών*].

διαιώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που διαρκεί αιώνια, ο ατελεύτητος: *~ φύση.*

διαιώνιση (η) [1862] {-ης κ. -ίσεως | χωρ πληθ } **1.** η διατήρηση στην αιωνιότητα, η αποτροπή τής εξαφάνισης ή τής καταστροφής: *η ~ τού είδους / τού γένους* ΣΥΝ συνέχιση **2.** (μτφ.-κακόσ.) η συντήρηση αρνητικής κατάστασης χωρίς αντιμετώπιση ή ανατροπή της: *η ~ ενός προβλήματος / μιας παρεξήγησης / τής βεντέτας / τού μίσους μεταξύ των δύο λαών*

διακαής, -ής, -ές {διακα-ούς | -είς (ουδ. -ή)˙ διακαέστ-ερος. -ατος} (συνήθ. μτφ. για συναισθήματα) αυτός που είναι ιδιαίτερα θερμός, ώστε να βιώνεται με πολύ έντονο τρόπο: *~ πόθος / επιθυμία / πάθος* ΣΥΝ. ακατανίκητος, έντονος, σφοδρός, φλογερός. — **διακαώς** επίρρ [μτγν], **διακαίομαι** ρ αμετβ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *δια-* + *-καής*, πβ. παθ. αόρ β' *ἐ-κάην* τού ρ. *καίω*].

Διακαινήσιμος (η) {Διακαινησίμου} ΕΚΚΛΗΣ η εβδομάδα από την Κυριακή τού Πάσχα ώς την Κυριακή τού Θωμά.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δια-* + *καινός* «νέος, καινούργιος», κατ' αναλογίαν προς το επίθ *νηστήσιμος*. Η εβδομάδα αυτή ονομάστηκε έτσι, ίσως επειδή θεωρήθηκε η πρώτη εβδομάδα τού εκκλησιαστικού έτους ή επειδή ήταν η πρώτη εβδομάδα μετά το βάπτισμα των κατηχουμένων (το Μεγάλο Σάββατο)]

διακανονίζω ρ μετβ [1887] {διακανόνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα). -μένος} ρυθμίζω τις εκκρεμότητες (υπόθεσης. ζητήματος κ λπ.), δίνω λύση˙ *~ τους λογαριασμούς / τις διαφορές / την υπόθεση / τις λεπτομέρειες* ΣΥΝ τακτοποιώ. διευθετώ, κανονίζω.

διακανονισμός (ο) [1844] η ρύθμιση των εκκρεμοτήτων (μιας υπόθεσης), η διευθέτηση *ο ~ ενός λογαριασμού / των διαφορών δύο πλευρών* ΣΥΝ τακτοποίηση

διακατέχω ρ. μετβ. [μτγν.] {διακατείχα (παρατ που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ)} **1.** (συνήθ. για συναισθήματα) κυριεύω την ψυχή (κάποιου). δημιουργώ συγκεκριμένη συναισθηματική διάθεση (σε κάποιον): *αγωνία διακατέχει όλο τον κόσμο λόγω τού πυρηνικού ατυχήματος* **2.** (μεσοπαθ. ***διακατέχομαι***) (+από) αισθάνομαι, κυριεύομαι από (συναίσθημα): *διακατέχεται από βαθύ αίσθημα ιστορικής ευθύνης μπροστά στις προκλήσεις των καιρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω. απέχω, παρέχω*

διάκειμαι ρ αμετβ. αποθ. [αρχ] {ενεστ διάκ-ειμαι. -εισαι. -ειται, -είμεθα, -εισθε, -εινται, μτχ. διακείμενος, -η, -ο. δύσχρ παρατ. διεκ-είμην, -εισο. -ειτο. -είμεθα, -εισθε, -ειντο} (λόγ) (+επίρρ) **1.** βρίσκομαι σε συγκεκριμένη ψυχική κατάσταση. αντιμετωπίζω με ορισμένο τρόπο πρόσωπα. πράγματα ή καταστάσεις *~ ευνοϊκά / ευμενώς / δυσμενώς / εχθρικώς / φιλικά απέναντι σε κάποιον* ΣΥΝ είμαι διατεθειμένος **2.** (η μτχ ***διακείμενος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει συγκεκριμένη στάση / διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι: *είναι ευνοϊκά ~ απέναντί μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*

διακειμενικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ -ΓΛΩΣΣ η σχέση που υπάρχει μεταξύ ενός κειμένου (λογοτεχνικού ή μη) προς άλλα συναφή κείμενα *(εξωκειμενική ~)* ή ανάμεσα στα στοιχεία ενός και τού αυτού κειμένου *(ενδοκειμενική ~)*˙ στην πράξη, η διακειμενικότητα συνίσταται στις άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις, στη μίμηση (συνειδητή ή υποσυνείδητη) προτύπων. στη σύγκλιση επιλογών από κοινές λογοτεχνικές ή άλλες πεποιθήσεις κ.ά — **διακειμενικός,** -ή, -ό, **διακειμενικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intertextuality].

διακείμενο (το) {διακειμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ κάθε κείμενο που συνδέεται με άλλο με σχέση άμεσης ή έμμεσης επίδρασης
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. intertext].

διακεκαυμένη (η) (ενν ζώνη) το τμήμα τής γήινης σφαίρας που περιλαμβάνεται ανάμεσα στους δύο τροπικούς κύκλους (τού Καρκίνου και τού Αιγόκερω) κατά μήκος τού Ισημερινού και χαρακτηρίζεται από θερμές κλιματολογικές συνθήκες καθ᾽ όλη τη διάρκεια τού έτους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ παρακ. τού αρχ. ρ *διακαίω* Η φρ. *διακεκαυμένη ζώνη* απαντά στον Στράβωνα (2.1.1)].

διακεκομμένος, -η, -ο αυτός που δεν είναι συνεχής, που παρουσιάζει διακοπές *~ γραμμή* || *~ συνουσία* (κατά την οποία ο άνδρας πριν από την εκσπερμάτιση αποσύρει το πέος του από τον γυναικείο κόλπο) ΣΥΝ ασυνεχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ ρ. *διακόπτω* ως απόδ τού γαλλ interrompu].

διακεκριμένος, -η, -ο **1.** (λόγ) αυτός που διακρίνεται από το(ν) αντίστοιχό του, που ξεχωρίζει (από κάτι άλλο): *δύο σαφώς ~ μεταξύ τους θέματα* **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για την προσφορά και το έργο του σε συγκεκριμένο τομέα, που έχει αποκτήσει πολύ καλή φήμη και βρίσκεται σε περίοπτη θέση *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης / μέλος / προσωπικότητα / ομιλητής* || *μετάλλιο διακεκριμένων υπηρεσιών* ΣΥΝ διαπρεπής, ονομαστός. διάσημος. — **διακεκριμένως** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. παρακ τού αρχ ρ *διακρίνω* Στη σημ 2 η λ αποδίδει το γαλλ distingué]

> **διακεκριμένος με ένα ή δύο -μ-;** Η γραφή με δύο *μ (διακεκριμμένος)* είναι εσφαλμένη και οφείλεται στο ότι οι γράφοντες θεωρούν ότι το ρ **κρίνω** ως έρρινο πρέπει να γράφεται στη μετοχή του με δύο *μ (οξύνω – οξυμμένος, αισχύνομαι – κατησχυμμένος. αποξηραίνω – απο(ε)ξηραμμένος)*! Το σωστό είναι *δια-κεκρι**μ**ένος (συγκεκρι**μ**ένος. εγ-κεκρι**μ**ένος)*. διότι ο αόρ και ο παρακ. τού αρχ. ρ. *κρίνω* σχηματίζονταν από θέμα **κρι-** *(ἐ-κρί-θην – κρι-θῶ. κέ-κρι-μαι – κε-κρι-μένος)* και όχι *κριν-*

διάκενο (το) {διακέν-ου | -ων} **1.** το κενό διάστημα μεταξύ δύο επιφανειών ή σημείων˙ κυρ. ΤΥΠΟΓΡ το κενό διάστημα ανάμεσα σε δύο στήλες: *μεγάλο ~* || *ποιητικό ~* (ο κενός χώρος που μεσολαβεί ανάμεσα στις στροφές ή τις ενότητες στίχων ποιήματος που διακρίνονται μεταξύ τους τυπογραφικά) **2.** ΜΟΥΣ ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές τού πενταγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (συνήθ εσφαλμ ονομάζεται «διάστημα». βλ.λ).
[ΕΤΥΜ Ουδ τού αρχ επιθ. *διάκενος* < *δια-* + *κενός*].

διάκεντρος (η) ΜΑΘ. η ευθεία που ενώνει τα κέντρα δύο κύκλων ή δύο σφαιρών

διακήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η επίσημη δημόσια εξαγγελία (θέσεων και αποφάσεων): *~ διαμαρτυρίας* || *προεκλογική / ιδρυτική / πολιτική / ιδεολογική ~* ΣΥΝ ανακοίνωση, γνωστοποίηση. κοινοποίηση, προκήρυξη **2.** (ειδικότ.) η επίσημη καταγραφή και κοινοποίηση θεμελιωδών αρχών: *η ~ τής Ανεξαρτησίας / των Δικαιωμάτων τού Ανθρώπου και τού Πολίτη* || *~ των ιμπρεσιονιστών* ΣΥΝ μανιφέστο **3.** διεθνής σύμβαση που γνωστοποιεί και επικυρώνει τη συμφωνία μεταξύ κρατών σε διάφορα θέματα *~ φιλίας και συνεργασίας.*

διακηρύσσω κ. **διακηρύττω** ρ μετβ [μτγν] {διακήρυ-ξα κ λόγ. διεκήρυξα, -χθηκα. -γμένος} **1.** (α) εξαγγέλλω επισήμως και δημοσίως (θέση, απόφαση). *διακήρυξε την πλήρη διαφωνία του με την απόρριψη τού ειρηνευτικού σχεδίου* (β) γνωστοποιώ ευρέως (απόφαση, είδηση κ λπ.): *~ την απόφασή μου / την αντίθεσή μου / την πίστη μου* ΣΥΝ αναγγέλλω, ανακοινώνω, εξαγγέλλω **2.** (ειδικότ.) καταγράφω και κοινοποιώ επισήμως (κάτι) *διεκήρυξαν την ανεξαρτησία τους* — **διακηρυκτικός,** -ή, -ό [μτγν.].

διακινδυνεύω ρ. μετβ [αρχ] {διακινδύνευσα} **1.** θέτω σε κίνδυνο. εκθέτω σε κίνδυνο *~ τη ζωή μου / τη θέση μου / τα πάντα* ΣΥΝ διακυβεύω. ρισκάρω, ριψοκινδυνεύω **2.** αποτολμώ δημόσια τοποθέτηση σε συγκεκριμένο θέμα με βάση στοιχεία που δεν είναι επαρκή ή ασφαλή. που δεν επιτρέπουν την απόλυτη βεβαιότητα: *~ σχόλιο / πρόβλεψη / εκτίμηση* ΣΥΝ ρισκάρω. — **διακινδύνευση** (η) [1834]

διακίνηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μεταφορά (προσώπων ή πραγμάτων προς τον τελικό τους προορισμό): *η ~ επιβατών / εμπορευμάτων / βιβλίων / κεφαλαίων* ΣΥΝ μετακίνηση, κυκλοφορία **2.** (μτφ.) η διάδοση, η κυκλοφορία πνευματικών και πολιτισμικών

αγαθών από περιοχή σε περιοχή ή από άτομο σε άτομο ΦΡ ***διακίνηση ιδεών*** η διάδοση των ιδεών που αναπτύσσονται σε πνευματικούς χώρους: *ελεύθερη / απαγορευμένη ~ || το πανεπιστήμιο είναι κατεξοχήν χώρος διακίνησης ιδεών || μια χώρα δεν μπορεί να αναπτυχθεί πνευματικά αν δεν υπάρξουν χώροι ελεύθερης ~* **3.** η διανομή (κυρ κατά παράνομο τρόπο), η διάθεση στην αγορά *η ~ ναρκωτικών στα σχολεία έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις || παράνομη ~ όπλων*

διακινώ ρ. μετβ {διακινείς... | διακίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταφέρω (πρόσωπα ή πράγματα) προς τον τελικό προορισμό *~ επιβάτες / εμπορεύματα || «τα χρήματα διακινούνται μέσω ενός μυστικού δικτύου επιχειρήσεων»* (εφημ.) **2.** θέτω στην κυκλοφορία, διανέμω: *~ έντυπα / ναρκωτικά* **3.** (μτφ) (για σκέψεις, ιδέες, γνώσεις) διαδίδω· *τα κόμματα έχουν το συνταγματικό δικαίωμα να διακινούν ισότιμα τις ιδέες και τις θέσεις τους* — **διακινητής** (ο), **διακινήτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *διακινῶ (-έω)*, με διαφορετική σημ. («θέτω σε κίνηση» - «επιφέρω σύγχυση» κ.ά.), < *δια- + κινῶ*]

διακλαδίζομαι ρ αμετβ. αποθ [1858] {διακλαδίσ-τηκα, -μένος} **1.** (για δέντρα) αποκτώ κλαδιά **2.** (μτφ.) χωρίζομαι σε δύο ή περισσότερες κατευθύνσεις ή επιμέρους τμήματα: *ο δρόμος / ο ποταμός / η σιδηροδρομική γραμμή διακλαδίζεται* ΣΥΝ διασπώμαι, χωρίζομαι, σχίζομαι. Επίσης **διακλαδώνομαι** [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γερμ. verzweigen].

διακλαδικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην εξάρτηση και τη σχέση διαφορετικών κλάδων μεταξύ τους *τέτοια σύνθετα θέματα τής επιστήμης απαιτούν ~ θεώρηση || ~ σύνδεση / σχέση / προσέγγιση || ~ διάσκεψη / συνεργασία / έρευνα* — **διακλαδικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interbranch].

διακλάδωση (η) [1843] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο χωρισμός ενός συνόλου σε επιμέρους τμήματα ή κατευθύνσεις *~ δρόμου / ποταμού / αρτηρίας* ΣΥΝ διαχωρισμός, διάσχιση **2.** (συνεκδ.) τμήμα που προκύπτει από τη διάσπαση συνόλου· ένας κλάδος κατ' αντιδιαστολή προς τον αρχικό κορμό ΣΥΝ παραβλάσταρο, παρακλάδι.

διακλαδωτήρας (ο) εξάρτημα σε σχήμα Τ. σταυρού ή γωνίας, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση σωλήνων στα σημεία διακλάδωσης

διακοινοβουλευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δύο ή περισσότερες εθνικές κοινοβουλευτικές ομάδες *~ συνεργασία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ interparlementaire].

διακοινοτικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που διεξάγεται μεταξύ κοινοτήτων: *οι ~ συνομιλίες στην Κύπρο* **2.** αυτός που γίνεται μεταξύ των χωρών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης (παλαιότ. Ευρωπαϊκής Κοινότητας) *~ προγράμματα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. intercommunautaire].

διακοίνωση (η) [1848] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** επίσημο διπλωματικό έγγραφο που αποστέλλεται στην ανώτατη αρχή χώρας ή διπλωματικού φορέα για τη γνωστοποίηση κρίσιμων θέσεων και αποφάσεων: *~ τής ελληνικής κυβέρνησης / διαμαρτυρίας* **2.** ΠΟΛΙΤ ***ρηματική διακοίνωση*** ρητά, δηλ. προφορικά αλλά επίσημα. διατυπωμένη θέση μιας χώρας (δήλωση. εξήγηση, διαμαρτυρία κ.λπ) σε μιαν άλλη διά τής διπλωματικής οδού· *«ο Έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα προέβη σε ~ τής Ελλάδος για το θέμα των δηλώσεων τού υπουργού Εξωτερικών τής Τουρκίας»* (εφημ) ΣΥΝ διάβημα. **διακοινώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ < *διακοινώνω < δια- + -κοινώνω < κοινός*, απόδ. τού διεθνούς όρου note (πβ. κ *ρηματική διακοίνωση* < αγγλ verbal note)]

διακομίζω ρ. μετβ [αρχ.] {διακόμισ-α, -τηκα, -μένος} μεταφέρω (ασθενή ή τραυματία) σε χώρο νοσηλείας: *οι τραυματίες διακομίστηκαν στο πλησιέστερο νοσοκομείο* — **διακομιδή** [αρχ.] κ **διακόμιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κομίζω.*

διακομιστής (ο) **1.** αυτός που διακομίζει κάτι **2.** (ειδικότ) εταιρεία μέσω τής οποίας συνδέεται κανείς στο Διαδίκτυο.
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «ταχυδρόμος, αγγελιαφόρος», < αρχ *διακομίζω* (< *δια- + κομίζω*). Ο ηλεκτρον. όρος αποτελεί απόδ τού αγγλ carrier].

διακομματικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται με τη συμμετοχή όλων των πολιτικών κομμάτων: *~ διάλογος / κοινοβουλευτική επιτροπή / έλεγχος / συμφωνία.* — **διακομματικά** επίρρ.

διακόνεμα (το) → διακονιά

διακονεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ {διακόνεψα} βγαίνω στη γύρα και ζητιανεύω με παρακάλια ΣΥΝ (λόγ) επαιτώ, (λαϊκ) ψωμοζητώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ*
[ΕΤΥΜ < *διάκονος*. βλ κ. *διακονιά*]

διακόνημα (το) [αρχ.] {διακονήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΕΚΚΛΗΣ η υπεύθυνη εργασία που αναθέτει ο ηγούμενος τής μονής σε κάθε μοναχό τού μοναστηριού ΣΥΝ διακονία ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακονώ.*

διακονητής (ο) ο μοναχός που εκτελεί διακόνημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ. «ο διάκονος ηλικιωμένου μοναχού (γέροντα) σε μοναστήρι». < αρχ. *διακονῶ* (βλ. λ. *διάκονος*)].

διακονιά (η) (λαϊκ.) **1.** η ζητιανιά. η επαιτεία *έπεσε στη ~* **2.** (συνεκδ.) η ελεημοσύνη που δίνεται σε ζητιάνο Επίσης **διακόνεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διακονώ*
[ΕΤΥΜ Ο συνιζημένος τ *διακονιά* με τη σημ «επαιτεία» είναι μεσν. και οφείλεται στη συνήθεια των μοναχών (που απεκαλείτο «διακονία») να γυρίζουν από σπίτι σε σπίτι ζητώντας χρήματα και άλλες προσφορές για τα μοναστήρια τους].

διακονία (η) {διακονιών} **1.** η υπηρεσία, η αφοσίωση σε συγκεκριμένη αποστολή *αφιέρωσε τη ζωή του στη ~ τού λαού του* ΣΥΝ υπηρέτηση **2.** (συνεκδ.) ίδρυμα με φιλανθρωπική δράση και αποστολή: *Αποστολική Διακονία τής Εκκλησίας τής Ελλάδος* **3.** ΕΚΚΛΗΣ το λειτούργημα και ο βαθμός τού διακόνου ΣΥΝ διακόνημα· ΦΡ ***η εν Χριστώ διακονία*** *(ἡ ἐν Χριστῷ διακονία)* (i) το σύνολο των διακόνων (ii) το σύνολο των πιστών που είναι αφιερωμένοι στην υπηρεσία τού Κυρίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διακονώ*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διάκονος*]

διακονιάρης (ο) [μεσν] {διακονιάρηδες κ. διακοναραίοι}, **διακονιάρα** (η) **1.** (λαϊκ -συχνά μειωτ.) πρόσωπο που ζει ζητιανεύοντας, που παρασιτεί εις βάρος άλλων: *τι κάθεσαι και τους παρακαλάς σαν ~ αντί να απαιτήσεις τα δικαιώματά σου*, ΣΥΝ ζητιάνος. (λόγ) επαίτης, ζήτουλας, ψωμοζήτης **2.** (κατ' επέκτ) πολύ φτωχός, πρόσωπο που στερείται ακόμη και τα προς το ζην ΣΥΝ θεόφτωχος, αξιολύπητος. Επίσης **διακονιάρισσα** (η) {διακονιαρισσών}. — **διακονιάρικος,** -η, -ο, **διακονιάρικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ζητιάνος*

διακονικός, -ή, -ό [αρχ.] ΕΚΚΛΗΣ **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διάκονο ή που ανήκει σε αυτόν *~ άμφια / εκπαίδευση* **2.** **διακονικό** (το) (α) το μέρος τού Αγίου Βήματος όπου στέκεται ο διάκονος κατά τη Θεία Λειτουργία (β) το σκευοφυλάκιο που βρίσκεται στο Άγιο Βήμα (γ) (στον πληθ.) οι δεήσεις που εκφωνεί ο διάκονος

διακόνισσα (η) [μεσν] {διακονισσών} **1.** γυναίκα επιφορτισμένη με τη φροντίδα τού ναού **2.** η σύζυγος τού διακόνου **3.** (στον πληθ.) ΕΚΚΛΗΣ τάξη γυναικών τής αρχαίας Εκκλησίας με ιδιαίτερα ποιμαντικά καθήκοντα (που απευθύνονταν κυρ. σε γυναίκες).

διάκονος (ο) {διακόν-ου | -ων, -ους} **1.** ΕΚΚΛΗΣ ιερωμένος τής Ορθόδοξης Χριστιανικής Εκκλησίας που κατέχει τον κατώτερο από τους τρεις βαθμούς τής ιεροσύνης (οι άλλοι δύο είναι ο πρεσβύτερος και ο επίσκοπος) ΣΥΝ (λαϊκ.) διάκος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει αφοσιωθεί σε ένα έργο, που υπηρετεί έναν σκοπό: *~ τής ειρήνης και τής αγάπης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*
[ΕΤΥΜ αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ. < *διακονῶ* (υποχωρητ.). Αν το *δια-* θεωρηθεί α' συνθ . τότε ίσως η λ. συνδ. με το ρ *ἐγκονῶ* «υπηρετώ με προθυμία», για το οποίο υποστηρίζεται ότι < *ἐν + -κονῶ* < θ *κον-*, που συνδ. με λατ. conor «επιχειρώ. προσπαθώ» Οι παραδοσιακές απόψεις που συνδέουν ετυμολογικά τη λ *διάκονος* με το ουσ *κόνις* «σκόνη» ή με το ρ. *διήκω* «φθάνω» δεν στηρίζονται επαρκώς Η λ. γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση στους πρώτους χριστιανικούς αιώνες. αφού στην Κ.Δ προσδιορίζει τόσο τον εκκλησιαστικό βαθμό υπηρεσίας (πβ *Α' Τιμόθ* 3, 8-10, όπου καθορίζονται σαφώς τα προσόντα τους) όσο και γενικότερα κάθε πιστό (π χ. Μάρκ. 10, 43: *ἀλλ' ὃς ἂν θέλῃ μέγας γενέσθαι ἐν ὑμῖν ἔσται ὑμῶν διάκονος*). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ αγγλ. deacon, γαλλ diacre, γερμ Diakonus κ.ά]

διακονώ ρ μετβ. {διακονείς.. | διακόνησα} **1.** προσφέρω υπηρεσίες. αφοσιώνομαι (σε κάποιον/κάτι): *~ την υπόθεση τής ειρήνης / την επιστήμη* ΣΥΝ υπηρετώ **2.** ΕΚΚΛΗΣ έχω τον βαθμό τού διακόνου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ *διακονῶ (-έω)* Βλ. λ *διάκονος*].

> **διακονώ – διακονεύω, διακονία – διακονιά.** Τα ζεύγη αυτών των λέξεων διαφέρουν σημασιολογικά: το **διακονώ** σημαίνει «υπηρετώ. προσφέρω τις υπηρεσίες μου», ενώ το **διακονεύω** σημαίνει «ζητιανεύω, επαιτώ» Αντίστοιχα διαφέρουν τα **διακονία** «υπηρεσία» και **διακονιά** «ζητιάνεμα, επαιτεία». Παρόμοια σημασιολογική διαφορά υπάρχει και ανάμεσα στα **διακόνημα** «υπηρεσία. καθήκον – απασχόληση κάθε μοναχού / μοναχής στα κοινόβια μοναστήρια» και **διακόνεμα** «ζητιάνεμα», καθώς, βεβαίως, και ανάμεσα στο **διάκονος** «υπηρέτης - εκκλησιαστικός βαθμός» και **διακονιάρης** «ζητιάνος». Η *διακονία* μετέπεσε στη *διακονιά* από τους μοναχούς τού Μεσαίωνα. που γύριζαν από σπίτι σε σπίτι ζητώντας βοήθεια (χρήματα, τρόφιμα. υλικά) για τα μοναστήρια
> ‣ *ζητιάνος*

διακοπή (η) **1.** προσωρινή ή οριστική αναστολή στη συνέχεια και την ομαλή διεξαγωγή ενέργειας ή δραστηριότητας που είχε ήδη ξεκινήσει και βρίσκεται σε εξέλιξη *~ τής κυκλοφορίας / των συγκοινωνιών / των εργασιών / τής κίνησης / των διπλωματικών σχέσεων / τού ταξιδιού* **2.** το σύντομο διάστημα που παρεμβάλλεται στις διαδοχικές φάσεις μιας δραστηριότητας· *~ μίας ώρας για ξεκούραση || δουλεύει χωρίς ~ || κάνω μία ~* ΣΥΝ παύση, διάλειμμα **3.** (ειδικότ.) προσωρινή επιπλοκή στην ομαλή ροή τού ηλεκτρικού ρεύματος ή γενικότ στη λειτουργία μηχανημάτων: *πολύωρη / ολιγόλεπτη ~ τού δικτύου* **4.** (ειδικότ σε συζητήσεις) παρεμβολή στην ομαλή ροή τής ομιλίας και παρενόχληση τού ομιλητή με ερωτήσεις ή άσχετες με το θέμα διαπιστώσεις **5.** ***διακοπές*** (οι) (α) οι ημέρες κατά τις οποίες αναστέλλουν τις εργασίες τους δημόσιες υπηρεσίες, εκπαιδευτικά ιδρύματα κ λπ για ξεκούραση, κυρ. με τη συμπλήρωση συγκεκριμένου κύκλου δραστηριοτήτων ή με αφορμή μεγάλη γιορτή: *οι ~ των Χριστουγέννων / τού Πάσχα || χειμερινές / θερινές / καλοκαιρινές ~* ΦΡ ***τμήμα (θερινών) διακοπών τής Βουλής*** τμήμα τής Βουλής με περιορισμένο αριθμό βουλευτών που συνέρχεται κατά την περίοδο τού καλοκαιριού (β) το χρονικό διάστημα το οποίο αξιοποιείται με διαφόρους τρόπους από τους εργαζομένους κατά την ετήσια άδειά τους: *περνάω τις ~ μου || είμαι σε ~ || έχω / κάνω ~* ΣΥΝ άδεια
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διακόπτω*]

διακόπτης (ο) [1851] {διακοπτών} **1.** ειδική διάταξη που χρησιμοποιείται για τη διακοπή ή την αποκατάσταση τής ροής ενός κυκλώματος· *ανοίγω / κλείνω / ανεβάζω / κατεβάζω / πατάω τον ~* **2.** (συνεκδ.) το εξάρτημα στην εξωτερική επιφάνεια συσκευής ή μηχανής ή στην επιφάνεια τοίχου. το οποίο με ένα πάτημά του θέτει σε λειτουργία τη συσκευή, τη μηχανή (ή επιμέρους λειτουργία της), ανοιγοκλείνει το φως κ λπ . *επάργυροι / πλαστικοί / μοντέρνοι / φτηνοί ~ || δεν πρέπει να αγγίζουμε τους ~ με βρεγμένα χέρια*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ interrupteur]

διακόπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέκοψα, διακόπηκα (λόγ. διεκόπην. -ης, -η .). διακεκομμένος} **1.** τερματίζω (οριστικά ή προσωρινά) ενέργειες ή δραστηριότητες που έχουν ήδη ξεκινήσει και βρίσκονται σε εξέλι-

ξη. ~ *ένα ταξίδι / τις συνομιλίες / τις διαπραγματεύσεις / την κυκλοφορία / τον αγώνα / μια σχέση / την ηλεκτροδότηση* ΣΥΝ αναστέλλω, παύω, σταματώ **2.** (ειδικότ για συζητήσεις) παρεμβάλλομαι σε συνομιλία και διαταράσσω την ομαλή ροή τού λόγου τού ομιλητή *μην τον διακόπτεις, πριν ολοκληρώσει τη σκέψη του* ΣΥΝ κόβω, σταματώ **3.** (η μτχ. ***διακεκομμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*

διακορευτής (ο) **1.** αυτός που διακορεύει (γυναίκα) • **2.** (λαϊκ) μικρή συσκευή γραφείου που ανοίγει τρύπες σε χαρτιά διατρητική μηχανή ΣΥΝ. περφορατέρ.
[ΕΤΥΜ < *διακορεύω* (βλ λ.). Στη σημ τής συσκευής η λ αποδίδει το γαλλ perforateur]

διακορεύω ρ. μετβ. {διακόρευσα} προκαλώ ρήξη τού παρθενικού υμένα (μέσω συνουσίας), κάνω μια γυναίκα να χάσει την παρθενιά της ΣΥΝ (λαϊκ.) ξεπαρθενεύω. — **διακόρευση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *-κορεύω* < *κόρη*]

διάκος (ο) ο διάκονος (βλ λ . σημ. 1)
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *διάκων* (κατά το σχήμα *δράκων – δράκος, γέρων – γέρος* κ.τ.ό), μεταπλασμ. τ. τού αρχ. *διάκονος* κατά τα τριτόκλιτα σε *-ων*]

διακοσάρης (ο) {διακοσάρηδες}, **διακοσάρα** (η) {χωρ γεν. πληθ } **1.** ΑΘΛ δρομέας που τρέχει σε αγώνες διακοσίων μέτρων **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) μηχανή διακοσίων κυβικών εκατοστών (β) βιντεοκασέτα διάρκειας διακοσίων λεπτών (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών: *παίρνει μια ~ τον μήνα* (βλ. λ *αριθμός,* ΙΙΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ επίθημα *-άρης*].

διακοσάρι (το) {δύσχρ. διακοσαρ-ιού | -ιών} **1.** χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ διακοσάρικο **2.** αγώνας δρόμου διακοσίων μέτρων **3.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό διακοσίων χιλιάδων δραχμών *η επισκευή τού αυτοκινήτου τού κόστισε ένα ~* (βλ. λ *αριθμός,* ΙΙΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρι* (< *-άριο,* βλ.λ.)].

διακοσαριά (η) {χωρ πληθ.} στη ΦΡ ***καμιά διακοσαριά*** περίπου διακόσιοι, -ιες, -ια. *ήταν ~ άνθρωποι* (βλ λ. *αριθμός,* ΙΙΙΝ)
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

διακοσάρικο (το) χαρτονόμισμα αξίας διακοσίων δραχμών ΣΥΝ διακοσάρι (σημ. 1) (βλ. λ *αριθμός,* ΙΙΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *διακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

διακόσια (το) {άκλ } εκατόν ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 200 (βλ. λ. *αριθμός,* ΙΙΙΝ).

διακοσιαπλάσιος, -α, -ο διακόσιες φορές μεγαλύτερος ή περισσότερος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *διακόσιοι* + *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

διακοσιετηρίδα (η) [1881] **1.** χρονικό διάστημα 200 ετών **2.** επέτειος για τη συμπλήρωση διακοσίων χρόνων από σημαντικό γεγονός και (συνεκδ) η γιορτή για την επέτειο αυτή

διακόσιοι, -ιες, -ια {διακοσίων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 200 (βλ. λ *αριθμός,* ΙΙΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-* (< *δις,* κατά το *τρια-κόσιοι*) + *-κόσιοι* αντί *-κάτιοι* (< *ἑκατόν,* βλ λ), όπου το *-ο-* τού *-κόσιοι* οφείλεται στην επίδρ. των *τριά-κοντα, -κοστός* κ.τ.ό].

διακοσιομέδιμνος (ο) [1889] {διακοσιομεδίμν-ου | -ων, -ους} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής τρίτης κοινωνικής τάξης, στην οποία ανήκαν όσοι είχαν εισόδημα άνω των διακοσίων μεδίμνων· αλλιώς *ζευγίτης* (βλ κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*)

διακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν] (επίσης γράφεται 200ός στην αραβική αρίθμηση, Σ′ ή σ′ στην ελληνική και CC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό διακόσια (200) (βλ. κ. λ *αριθμός,* ΙΙΙΝ).

διακόσμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία στολισμού ενός χώρου, ο τρόπος διατάξεως των διαφόρων στοιχείων του για τη δημιουργία ενός αισθητικά αρμονικού συνόλου. *η ~ τής βιτρίνας / τού σπιτιού / τού δωματίου* ΣΥΝ εξωραϊσμός, καλλωπισμός, στόλισμα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη τού αισθητικού αποτελέσματος *πρόσεχε, μη χαλάσεις τη ~* ΣΥΝ διάκοσμος.

διακοσμητής (ο) [1844], **διακοσμήτρια** (η) [1894] {διακοσμητριών} πρόσωπο ασχολούμενο επαγγελματικά με τη διακόσμηση χώρων και κυρ. των εσωτερικών ΣΥΝ ντεκορατέρ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. décorateur, λ που πλάστηκε από τον φιλόσοφο Π. Αρμένη-Βράιλα Το θηλ. πρωτοαπαντά στον Α Παπαδιαμάντη].

διακοσμητική (η) η τέχνη και η τεχνική τής διακόσμησης.

διακοσμητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για τη διακόσμηση, που συντελεί στο αισθητικά επιθυμητό αποτέλεσμα ~ *φυτά / παραστάσεις / εικόνα / μοτίβο* ΣΥΝ εξωραϊστικός, καλλωπιστικός· ΦΡ ***διακοσμητικές τέχνες*** οι τέχνες και οι επιμέρους ειδικότητες που ασχολούνται με την αισθητική διαμόρφωση ενός χώρου όπως η αγγειοπλαστική, η υφαντουργία, η μεταλλοτεχνία, η επιπλοποιία **2.** (μτφ.-συνήθ. για πρόσ) αυτός που παίζει ρόλο μη ουσιαστικό και δευτερεύοντα, χωρίς καμία σημαντική λειτουργία· *στις συνελεύσεις είναι ~ στοιχείο* — **διακοσμητικά** επίρρ.

διάκοσμος (ο) [αρχ] {διακόσμου | χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των στοιχείων που χρησιμοποιούνται για τη διακόσμηση ενός χώρου ΣΥΝ στολίδια, ντεκόρ **2.** το ύφος, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που απαρτίζουν μια διακοσμητική σύνθεση *αποκριάτικος / εορταστικός / φαντασμαγορικός / εντυπωσιακός / χριστουγεννιάτικος / πένθιμος ~* **3.** (στο θέατρο) ***σκηνικός διάκοσμος*** ο ειδικός τρόπος διάταξης τής σκηνής, ο φωτισμός και τα υπόλοιπα τεχνικά στοιχεία που χρησιμοποιούνται σε θεατρική παράσταση για την πιστότερη απόδοση τού αναπαριστώμενου χώρου ΣΥΝ σκηνογραφία

διακοσμώ ρ. μετβ. {διακοσμείς . | διακόσμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διατάσσω τα στοιχεία ενός χώρου ή μιας επιφάνειας κατάλληλα για την επίτευξη αισθητικώς αρμονικού αποτελέσματος ΣΥΝ καλλωπίζω, στολίζω
[ΕΤΥΜ < αρχ *διακοσμῶ (-έω)* < *δια-* + *κοσμῶ*]

διακρατικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ κρατών: ~ *συμφωνία / συνεργασία / διένεξη.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ interstate].

διακρατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {διακρατείς. | διακράτησα} διατηρώ (κάτι) για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στην κατοχή μου *«προτροπές να αγοράσουν, να πωλήσουν ή να διακρατήσουν μετοχές»* (εφημ.). — **διακράτηση** (η) [μτγν]
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. interstate]

διακριβώνω ρ. μετβ [αρχ] {διακρίβω-σα, -θηκα, -μένος} πιστοποιώ τη γνησιότητα ή την πλαστότητα ύστερα από αυστηρώς λεπτομερή έλεγχο ΣΥΝ εξακριβώνω — **διακρίβωση** (η) [μτγν.]

διακρίνω ρ μετβ. [αρχ] {διέκρινα, διακρίθηκα, διακεκριμένος} **1.** βρίσκω τις διαφορές, τα ιδιαίτερα στοιχεία που διαφοροποιούν τις σχέσεις μεταξύ προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων, που ανήκουν στην ίδια κατηγορία *αυτό που διακρίνει τον άνθρωπο από τα άλλα ζώα είναι η λογική* || ~ *το καλό από το κακό / το σωστό από το λάθος / τον απατεώνα από τον έντιμο* ΣΥΝ ξεχωρίζω, διαχωρίζω **2.** (τριτοπρόσ. ***διακρίνει, διακρίνουν***) (για χαρακτηριστικές ιδιότητες) αποτελεί ιδιαίτερο χαρακτηριστικό κάποιου, του προσδίδει ένα ιδιαίτερο στοιχείο *τον διακρίνει το ήθος / η εργατικότητα / η φιλοτιμία / η πολιτική δεξιοτεχνία / η ευγένεια των τρόπων / το χιούμορ* ΣΥΝ χαρακτηρίζει, ξεχωρίζει, διέπει **3.** αναγνωρίζω (κάποιον/κάτι) με τις αισθήσεις ή με τη λογική μου, σχηματίζω την οπτική ή ακουστική του παράσταση στη σκέψη μου. ~ *μια φιγούρα στο σκοτάδι / μια λάμψη στο βλέμμα της / τη φωνή τους* || *ήταν αδύνατο να τον ~ μέσα στο πλήθος·* (μεσοπαθ ***διακρίνομαι***) **4.** γίνομαι αντιληπτός από τις αισθήσεις των άλλων και ειδικότ. γίνομαι ορατός· *το πλοίο μόλις που διακρινόταν στον ορίζοντα* || *η αυλή έχει κλείσει και δεν διακρίνεται σχεδόν καθόλου* ΣΥΝ φαίνομαι, παρατηρούμαι, επισημαίνομαι **5.** (α) κερδίζω διάκριση: *κατάφερε να διακριθεί στον διαγωνισμό, παίρνοντας την τρίτη θέση* (β) υπερέχω των άλλων σε συγκεκριμένο τομέα ή ως προς συγκεκριμένες ιδιότητες· ~ *στις σπουδές / στον πόλεμο / στη δουλειά μου / ως ποιητής* ΣΥΝ ξεχωρίζω **6.** έχω ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό μου: ~ *για την ευθύτητα τού χαρακτήρα μου / για το ήθος μου / για τη φαντασία και την ειλικρίνειά μου* || *διακρίνεται για τον πρωτότυπο χαρακτήρα τού έργου του* ΣΥΝ χαρακτηρίζομαι, διέπομαι, ξεχωρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω, μετοχή.*

διάκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η διαφοροποίηση μεταξύ ομοειδών προσώπων, πραγμάτων ή καταστάσεων: ~ *μεταξύ πτυχιούχων και μη* || ~ *ανάμεσα στη θεωρία και την πράξη* || *η ~ των εξουσιών* (η άσκηση από διαφορετικά πρόσωπα ή φορείς των τριών εξουσιών, τής νομοθετικής, τής εκτελεστικής και τής δικαστικής) ΣΥΝ διαφορά, διαχωρισμός, διαστολή **2.** η ικανότητα (κάποιου) να ξεχωρίζει τις λεπτές διαφορές, να κρίνει σωστά και ανάλογα με την περίπτωση, αποφεύγοντας τις άστοχες γενικεύσεις και εξισώσεις *η σημασιολογική ~ των συνωνύμων λέξεων είναι λεπτή διεργασία και απαιτεί ειδικές γνώσεις* **3. *διακρίσεις*** (οι) (α) η ευνοϊκή αντιμετώπιση και μεταχείριση (κάποιου) εις βάρος άλλων· *κάνει ~ ανάμεσα στους μαθητές* || *ανάμεσα στους φίλους δεν γίνονται ~* ΣΥΝ εύνοια (β) (ειδικότ.) η πολιτική προκαταλήψεων εις βάρος ορισμένων ανθρώπων ή κοινωνικών ομάδων που αποκλίνουν από την πλειοψηφία (ως προς το χρώμα τού δέρματος, την καταγωγή, την κοινωνική θέση, τη θρησκεία, τις πολιτικές πεποιθήσεις κ ά): *φυλετικές / κοινωνικές / θρησκευτικές / ταξικές ~* || *οι ~ των ανθρώπων σε ανώτερους και κατώτερους είναι ανεπίτρεπτες σε μια δημοκρατία* ΣΥΝ ρατσισμός **4.** ειδική τιμή που απονέμεται (σε κάποιον) ως αναγνώριση τής προσφοράς (του): *τιμητική / υψηλή ~* || *δέχθηκε πολλές ~* • **5.** (στη γλώσσα των μοναχών) η διακριτικότητα, η διανοητική λεπτότητα και ταπεινοσύνη η ενέργεια με διακριτικό τρόπο, ώστε να μη θίγει κανείς αλλά και να μη δίνει την αίσθηση ότι ξεχωρίζει από τους άλλους: *ο γέροντας Παΐσιος μπορούσε να συμβουλεύει και να αναπαύει τις ψυχές των προσκυνητών με μεγάλη διάκριση.*

διακριτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι ικανός να διακρίνει, να εισχωρεί σε βάθος για την ανεύρεση των διαφορών ή που αναφέρεται στην ικανότητα αυτή· ~ *βλέμμα / σκέψη / λειτουργία* ΣΥΝ διεισδυτικός· ΦΡ ***διακριτική ευχέρεια / εξουσία*** (i) η δυνατότητα που παρέχεται σε κάποιον να επιλέγει και να κρίνει ανάμεσα στις προσφερόμενες εναλλακτικές λύσεις *το θέμα αυτό ανήκει στη ~ τού προέδρου* || *είναι στη ~ τού υπουργού να επιλέγει ποια ημερομηνία εξυπηρετεί την κατάθεση τού νομοσχεδίου* (ii) ΝΟΜ διακριτική ευχέρεια έχει το διοικητικό όργανο, όταν οι κανόνες που διέπουν την αρμοδιότητά του δεν καθορίζουν εκ των προτέρων δεσμευτικά τη δράση του, αλλά του αναγνωρίζουν μικρότερη ή μεγαλύτερη ελευθερία κυρίως ως προς το περιεχόμενο τής διοικητικής πράξης ή τη σκοπιμότητα έκδοσής της ΑΝΤ δέσμια αρμοδιότητα **2.** αυτός που χαρακτηρίζει (κάποιον/κάτι), διακρίνοντάς το(ν) από τα ομοειδή του: ~ *γνώρισμα / χαρακτηριστικό / σήμα* ΣΥΝ δηλωτικός, χαρακτηριστικός **3.** (ειδικότ.) ***διακριτικά*** (τα) τα χαρακτηριστικά σημεία των διαφόρων βαθμών συνήθ. στη στρατιωτική ιεραρχία • **4.** αυτός που δεν προκαλεί την ιδιαίτερη προσοχή ή τα σχόλια των άλλων, που δεν είναι φανταχτερός, προκλητικός ή εκκεντρικός: ~ *ντύσιμο / βάψιμο / παρουσία / ζωή / φωτισμός* • **5.** αυτός που δεν προσβάλλει με τη συμπεριφορά του ή με τα λόγια του. — **διακριτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διακρίνω.* Στη σημ. τής ευγενικής και λεπτής συμπεριφοράς η λ. αποδίδει το γαλλ discret, όπως συμβαίνει και με το παράγ. *διακριτικότητα* (< γαλλ discrétion)]

διακριτικότητα (η) [μτγν] {χωρ πληθ } η λεπτότητα τρόπων που χαρακτηρίζει μια συμπεριφορά η οποία δεν προκαλεί και δεν θίγει. *από ~ δεν ρώτησε την ηλικία της* || *χειρίζομαι μια υπόθεση με ~* ΣΥΝ τακτ, ευγένεια

διακριτός, -ή, -ό [1881] αυτός που μπορεί να τον διακρίνει κανείς, να γίνει εύκολα αντιληπτός, ευδιάκριτος
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. distinct].

διακυβέρνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ πληθ } η άσκηση τής ανώτατης εξουσίας σε συγκεκριμένο τομέα, ο τρόπος με τον οποίο κυβερνάται, διευθύνεται (κάποιος/κάτι) *η ~ τής χώρας / τού σκάφους* || *οικονομική / καταπιεστική / νοικοκυρεμένη / κακή / συνετή ~* ΣΥΝ διεύθυνση, διοίκηση — **διακυβερνώ** ρ. [αρχ] {-άς...}

διακυβερνητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε δύο ή περισσότερες κυβερνήσεις χωρών: *~ συνάντηση κορυφής* (σε επίπεδο λ χ. πρωθυπουργών) / *διάσκεψη* **2.** ***Διακυβερνητική*** (η) (ενν *σύσκεψη*) (στην Ε.Ε) σύσκεψη σε επίπεδο κυβερνήσεων με τη συμμετοχή πρωθυπουργών (ή εκπροσώπων τους).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ intergouvernemental].

διακύβευμα (το) {διακυβεύμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που μπορεί να κερδίσει ή να χάσει κανείς σε ένα εγχείρημα ή επιχείρηση· αυτό το οποίο επιδιώκει να πετύχει, να κερδίσει κ.λπ. κανείς σε ανταγωνισμό: *«το βασικό ~ τής επόμενης εκλογικής μάχης θα είναι "ποιος" και "πώς" θα διαχειριστεί τη μετά-ONE εποχή»* (εφημ.) || *πολιτικό / οικονομικό / κοινωνικό / πολιτιστικό ~* ΣΥΝ (μτφ.) στοίχημα.
[ΕΤΥΜ < *διακυβεύω* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ enjeu].

διακυβεύω ρ μετβ {διακύβευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ) **1.** θέτω (κάτι) σε κίνδυνο μπροστά στο αβέβαιο αποτέλεσμα γεγονότος ή εγχειρήματος· τα παίζω όλα για όλα: *~ τα συμφέροντά μου / τη ζωή μου / την ειρήνη / τα πάντα* ΣΥΝ ρισκάρω, ριψοκινδυνεύω, διακινδυνεύω **2.** (μεσοπαθ. ***διακυβεύομαι***) εκτίθεμαι σε κίνδυνο, απειλούμαι: *διακυβεύεται η ασφάλεια και η σταθερότητα τής χώρας* || *διακυβεύονται σημαντικά ποσά* — **διακύβευση** (η) [1852]
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δια-* + *κυβεύω* «παίζω ζάρια – διακινδυνεύω» < *κύβος* «ζάρι»].

διακυμαίνομαι ρ αμετβ. αποθ [μτγν.] {διακυμάνθηκα} υφίσταμαι συνεχείς μεταβολές προς τα πάνω ή προς τα κάτω, παρουσιάζω κυματοειδή κίνηση, αυξάνομαι ή μειώνομαι ΣΥΝ. αυξομειώνομαι, (μτφ.) κινούμαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*

διακύμανση (η) [1880] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) η συνεχής εναλλαγή στην εξέλιξη και τη διαμόρφωση μιας κατάστασης, οι αυξομειωτικές μεταβολές: *~ τιμών / τού κόστους τής ζωής / τού σκορ / τού εδάφους* || *η ~ τής δημοτικότητας τού προέδρου* ΣΥΝ ανεβοκατέβασμα, αυξομείωση
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ fluctuation]

διακωμωδώ ρ. μετβ [αρχ] {διακωμωδείς .. | διακωμώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω (κάποιον/κάτι) να φαίνεται γελοίο(ς), κοροϊδεύω: *~ την πολιτική ζωή / τη συμπεριφορά του* ΣΥΝ γελοιοποιώ, σατιρίζω, περιγελώ, εμπαίζω, εκθέτω, χλευάζω. — **διακωμώδηση** (η) [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία, διαδραματίζω*

διαλαλητής (ο) [μεσν] **1.** (παλαιότ) πρόσωπο που διαλαλεί μια είδηση, που κάνει (κάτι) ευρύτερα γνωστό ΣΥΝ ντελάλης **2.** (ειδικότ) πρόσωπο που δημοσιοποιεί μυστικά και διασπείρει φήμες.

διαλαλώ ρ. μετβ. [αρχ] {διαλαλείς .. | διαλάλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (μια είδηση, ένα γεγονός ή μυστικό) ευρύτερα γνωστό στην κοινή γνώμη με έντονο και ιδιαίτερα εντυπωσιακό τρόπο: *οι εφημερίδες διαλαλούν το νέο οικονομικό σκάνδαλο* || *άρχισε να διαλαλεί το ευχάριστο νέο σε όλο τον κόσμο* ΣΥΝ διατυμπανίζω, κοινολογώ, διακηρύσσω, δημοσιοποιώ, (οικ.) κάνω βούκινο, βγάζω στη φόρα **2.** (για εμπορεύματα) διαφημίζω μεγαλοφώνως *οι μικροπωλητές διαλαλούσαν την πραμάτεια τους.* — **διαλάλημα** (το) [μεσν.] κ. **διαλαλημός** (ο) [μεσν] κ **διαλάληση** [μτγν.] κ. **διαλαλιά** (η) [μτγν.]

διαλαμβάνω ρ. μετβ {διέλαβα} (λόγ.) περιλαμβάνω, μιλώ εκτενώς, πραγματεύομαι. *η συμφωνία / ανακοίνωση διαλαμβάνει τα εξής* || *περί τού θέματος αυτού δεν διαλαμβάνει στο έργο του ο συγγραφέας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποκτώ, αρπάζω – διαιρώ, διαχωρίζω», < *δια-* + *λαμβάνω*. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στον Πλάτωνα, δηλώνοντας τον συλλογισμό που βασίζεται σε διακεκριμένες σκέψεις και ταξινομημένα επιχειρήματα]

διαλάμπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {διέλαμψα, μτχ. διαλάμψας, -ασα, -αν)} (μτφ) διακρίνομαι, ξεχωρίζω: *διέλαμψαν στις τέχνες και στα γράμματα* || *άνδρες διαλάμψαντες στην παιδεία.*

διαλανθάνω ρ μετβ. [αρχ.] {διέλαθα} (λόγ.) στη ΦΡ ***διαλανθάνει / διέλαθε την προσοχή μου*** διέφυγε την προσοχή μου· *διαλανθάνει την προσοχή σας, όμως, και η κοινωνική διάσταση τού θέματος* || *η στάση του δεν διέλαθε την προσοχή μου*

> **διαλανθάνω την προσοχή.** Τόσο στην αρχαία γλώσσα, απ' όπου προέρχεται η λέξη, όσο και στη λόγια παράδοση, η ορθή χρήση τού **διαλανθάνω** «ξεφεύγω, μένω απαρατήρητος» είναι με αιτιατική (και όχι με γενική): *Το γεγονός αυτό διέλαθε την προσοχή των υπευθύνων* (και όχι: *διέλαθε τής προσοχής.*) Το ίδιο συντάσσεται και το **διαφεύγω**: *Δεν πρέπει να διαφύγει την προσοχή μας ότι. .* όχι: *Να διαφύγει τής προσοχής μας..*

διάλεγμα (το) [μεσν.] {διαλέγμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** η επιλογή από ένα σύνολο: *το ~ των φρούτων / των λαχανικών* **2.** το ξεχώρισμα των επιθυμητών στοιχείων από τα άχρηστα *το ~ των γερών καρπών από τους χαλασμένους*

διαλέγομαι ρ αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαλέχθηκα (λογιότ. διελέχθην, -ης, -η..., μτχ διαλεχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (+με) συζητώ λογικά (με κάποιον), συμμετέχω σε συζήτηση: *πρόκειται για αυταρχικούς ανθρώπους που ουδέποτε διαλέγονται αποφασίζουν και διατάσσουν* ΣΥΝ. κουβεντιάζω, συνδιαλέγομαι, συνομιλώ, κάνω διάλογο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός, ντιμπέιτ.*

διαλέγω ρ. μετβ [αρχ] {διάλε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** κάνω μια επιλογή από ένα σύνολο δυνατών περιπτώσεων, ανάλογα προς τις προτιμήσεις μου· *~ τον δρόμο μου / τους φίλους μου / έναν τρόπο ζωής / ένα επάγγελμα* || *διάλεξε τη μέρα / την ώρα / την κατάλληλη στιγμή να έρθει!* ΣΥΝ επιλέγω, ξεχωρίζω, βρίσκω **2.** ξεχωρίζω σε σύνολο τα χρήσιμα από τα άχρηστα: *~ καρπούς / τα καλά από τα σκάρτα* ΣΥΝ ξεδιαλέγω, ξεσκαρτάρω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εκλέγω.*

διάλειμμα (το) {διαλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σύντομη διακοπή που παρεμβάλλεται στα διαδοχικά στάδια εξελίξεως συγκεκριμένης χρονικής περιόδου ή καταστάσεως: *ένα ~ ειρήνης μεταξύ δύο πολέμων* || *καιρός βροχερός με διαλείμματα λιακάδας* || *ευχάριστο ~* || *αρκετά δούλεψες, κάνε ένα ~* ΣΥΝ παύση, διακοπή· ΦΡ (α) ***κατά διαλείμματα*** όχι συνεχόμενα, αλλά κατά μικρά χρονικά διαστήματα: *ο καιρός θα είναι ~ νεφελώδης* (β) ***φωτεινό διάλειμμα*** (i) σύντομο διάστημα προσωρινής αποκατάστασης τής μνήμης ή τής λογικής διαύγειας σε πάσχοντες από αμνησία ή διανοητικές διαταραχές ΣΥΝ έκλαμψη (ii) (γενικότ) διάστημα με βελτίωση, μιας άσχημης, δυσάρεστης κατάστασης **2.** (στο σχολείο) το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο διδακτικές ώρες για την ανάπαυση διδασκομένων και διδασκόντων. *χτυπάει (το κουδούνι για) ~* ΣΥΝ ανάπαυλα **3.** (σε θεάματα) το διάστημα διακοπής τής δράσης, που χωρίζει στο μέσον μια παράσταση (θεάτρου), κινηματογραφική προβολή, τηλεοπτικό πρόγραμμα για λειτουργικούς λόγους και για ξεκούραση των θεατών ΦΡ (α) ***μουσικό διάλειμμα*** σύντομη διακοπή προγράμματος στη διάρκεια τής οποίας ακούγεται μουσική ή παρουσιάζονται μουσικά κομμάτια (β) ***διαφημιστικό διάλειμμα*** σύντομη διακοπή στη ροή (συνήθ. τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος) για τη μετάδοση διαφημίσεων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλείπω*].

διαλείπων, -ουσα, -ον [αρχ] (για φυσικά ή ιατρικά φαινόμενα) αυτός που εμφανίζεται περιοδικά, κατά τακτά χρονικά διαστήματα, που σταματά και διαδοχικά επανέρχεται. *διαλείπων σφυγμός* || *διαλείποντες πυρετοί* || *διαλείπουσα μανία / χωλότης* || *διαλείπον φως.*

διάλειψη (η) {-ης κ -είψεως | -είψεις, -είψεων} ΙΑΤΡ (συνήθ. στον πληθ.) η προσωρινή διαταραχή τής κανονικής λειτουργίας οργάνου και ειδικότ. το διανοητικό κενό στην επεξεργασία των ερεθισμάτων που προσλαμβάνει ο εγκέφαλος λόγω παθολογικών ή ψυχολογικών αιτιών *παθαίνει συχνά ~ τής μνήμης και δεν θυμάται τίποτε* || *υποφέρει από ~ τής καρδιάς.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάλειψις* < *διαλείπω*].

διαλεκτική (η) {χωρ. πληθ } ΦΙΛΟΣ **1.** μέθοδος αναζήτησης τής αλήθειας μέσω μιας διαδικασίας συνεχών ερωταποκρίσεων, είτε γενικά μέσω τής συζήτησης είτε μέσω τού συστηματικού διαλόγου ως μεθόδου ευρέσεώς της **2.** (στην εγελιανή και μαρξική φιλοσοφία) η ιδέα τής ενότητας των αντιθέτων στο ιστορικό γίγνεσθαι αλλά και στη σκέψη **3.** (γενικότ.-καταχρ) η δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των στοιχείων που συνθέτουν ένα σύνολο, μια κατάσταση: *στις ανθρώπινες σχέσεις υπάρχει ~, καθένας επηρεάζεται από τον άλλον αλλά και τον επηρεάζει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντιμπέιτ*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γερμ. Dialektik < αρχ *διαλεκτική* (ενν *τέχνη*) < *διαλεκτικός* < *διαλέγομαι*].

διαλεκτικός[1], -ή, -ό ΦΙΛΟΣ **1.** αυτός που αναφέρεται στη διαλεκτική ή έχει τα χαρακτηριστικά της *η ~ κίνηση τού κόσμου* || *~ αλληλεπίδραση των ιδεών / σκέψη / διαδικασία / μέθοδος / κριτική* **2.** (ειδικότ.) **διαλεκτικός υλισμός** το μαρξικό σύστημα σκέψης που συνδυάζει τον φιλοσοφικό υλισμό με τη διαλεκτική μέθοδο τού Χέγκελ χωρίς το ιδεαλιστικό της υπόβαθρο
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαλέγομαι*. Ο όρ. *διαλεκτικός υλισμός* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ dialektischer Materialismus].

διαλεκτικός[2], -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με μια διάλεκτο (βλ.λ.): *~ στοιχεία / διαφορές / τύπος / σύνταξη / φαινόμενα*
[ΕΤΥΜ Αντιδάν.. < γαλλ. dialectique < αρχ *διαλεκτικός*]

διαλεκτολογία (η) [1893] ΓΛΩΣΣ κλάδος τής γλωσσολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των διαλέκτων, την περιγραφή τους σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό), τις σχέσεις μεταξύ τους και με την κοινή, καθώς και τις συνθήκες γένεσης και εξέλιξής τους — **διαλεκτολόγος** (ο/η) [1890], **διαλεκτολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ dialectologie].

διάλεκτος (η) {διαλέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ **1.** (α) κάθε γεωγραφική διαφοροποίηση στη χρήση μιας γλώσσας (β) (ειδικότ) γλωσσική ποικιλία ομιλητών συγκεκριμένης γεωγραφικής περιοχής που διαφέρει από την επίσημη μορφή τής γλώσσας (νόρμα) σε στοιχεία φωνολογίας, γραμματικής και λεξιλογίου. *κρητική / αττική / δωρική ~* ΣΥΝ γλώσσα, ιδίωμα, ντοπιολαλιά **2.** (ειδικότ) η γλώσσα και συνήθ. το ειδικό λεξιλόγιο που χαρακτηρίζει ορισμένη επαγγελματική ή κοινωνική ομάδα, η οποία χρησιμοποιεί τον δικό της συνθηματικό κώδικα για την επικοινωνία των μελών της: *τεχνική / δημοσιογραφική / ποδοσφαιρική ~*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλέγομαι*. Η λ *διάλεκτος* απαντά αρχικώς με τη σημ «συνομιλία, συζήτηση», αντιτιθέμενη προς το ουσ. *έρις*. Ο Αριστοτέλης έχει ακόμη κατά νου την ετυμολογική αρχή της, όταν τη χρησιμοποιεί με τη σημ τού «κοινού λόγου, που εξυπηρετεί την επικοινωνία». Η σημ. τού τοπικού ιδιώματος ως ποικιλίας μιας κυρίαρχης γλώσσας πρωτοαπαντά στον Πολύβιο (2ος αι π.Χ.) Η λ. πέρασε και

σε ξέν. γλώσσες. π.χ αγγλ. dialect. γαλλ dialecte, γερμ. Dialekt κ ά.].

διάλεκτος – κοινόλεκτος – ιδιόλεκτος – κοινωνιόλεκτος – ιδίωμα – ντοπιολαλιά – κοινή – αργκό. Κάθε εθνική γλώσσα υπόκειται σε ευρεία διαφοροποίηση *ατομική* ή *υφολογική* (διαφορετικά χρησιμοποιεί τη γλώσσα κάθε ομιλητής μιας γλώσσας). *κοινωνική* (οι ομιλητές συχνά διαφοροποιούνται κατά ηλικιακές. κοινωνικές, επαγγελματικές, ιδεολογικές κ ά. ομάδες) και *γεωγραφική* (τα Ελληνικά τής Κρήτης. τής Θεσσαλίας, τού Πόντου, των Δωδεκανήσων κ λπ) Με τον όρο **διάλεκτος** οι γλωσσολόγοι χαρακτηρίζουν τη γεωγραφική διαφοροποίηση ευρύτερων περιοχών, ιδ αυτήν που εμφανίζει έντονες αποκλίσεις από την κοινή γλώσσα σε όλα τα επίπεδα (προφορά, γραμματικοσυντακτική δομή, λεξιλόγιο) και σε βαθμό που οι ομιλητές τής διαλέκτου να μην είναι εύκολα κατανοητοί από τους ομιλητές τής κοινής γλώσσας. Άρα ο όρος *διάλεκτος* είναι υπερκείμενη διάκριση. Αντίθετα. ο όρος **ιδίωμα** δηλώνει μικρότερη γλωσσική διαφοροποίηση. που δεν εμποδίζει την κατανόηση από τους ομιλητές τής κοινής Μια διάλεκτος μπορεί να έχει περισσότερα από ένα ιδιώματα Διάλεκτοι τής Αρχαίας Ελληνικής είναι η *δωρική*, η *αχαϊκή*, η *ιωνική* και η *αττική*. Στη νεότερη Ελληνική διακρίνονται οι εξής **διάλεκτοι**: *τσακωνική, ποντι(α)κή, καππαδοκική, κατωιταλική* και (καταχρηστικώς) *κυπριακή* και *κρητική*. Όλες οι λοιπές διαφοροποιήσεις αποτελούν τα **ιδιώματα** Αυτά, ανάλογα με τις ομοιότητες και τις διαφορές τους, ομαδοποιούνται στα λεγόμενα *βόρεια ιδιώματα* (Στερεά Ελλάδα εκτός Αττικής, Β Εύβοια, Ήπειρος, Θεσσαλία. Μακεδονία, Θράκη. νησιά τού Β Αιγαίου και Πόντος), που χαρακτηρίζονται από κωφώσεις (προφορά τού *ο* ως *ου*. τού *ε* ως *ι* και σίγηση των ατόνων *ι* και *ου ου Νίκους, τού πιδί, σκλί. αλών', κβαλάου*) και στα *νότια ιδιώματα* (τα υπόλοιπα) Ως ιδιώματα που διαφέρουν μεταξύ τους θεωρούνται τα *δωδεκανησιακά*, τα *κυκλαδίτικα*. τα *επτανησιακά*. τα *πελοποννησιακά*. τα *βορειοελλαδικά*. τα *ημιβόρεια* (Σκύρου. Μυκόνου, Καστοριάς, Λευκάδας κ ά.). τα *δυτικά μικρασιατικά*, τής *Χίου*, τής *Ικαρίας*, των *Κυθήρων*. τής *Μάνης*, καθώς και τής ομάδας *Κύμης, Μεγάρων, Αίγινας* και *παλαιάς Αθήνας*. (Ας σημειωθεί ότι για τη δήλωση των γλωσσικών ιδιωμάτων πλάστηκε. τα νεότερα χρόνια και υπό το κλίμα τής απόδοσης των λόγιων όρων στη δημοτική, και ο όρος **ντοπιολαλιά**) Αντίθετη προς τις διαλέκτους και τα ιδιώματα είναι η **κοινόλεκτος** (ενν γλώσσα) ή **κοινολεκτούμενη**, δηλ η **κοινή** γλώσσα που μιλιέται σε μια χώρα από όλους (συμπεριλαμβανομένων, κατά κανόνα. και αυτών που μιλούν διαλεκτικά και ιδιωματικά). Ως **ιδιόλεκτος** χαρακτηρίζεται από τους γλωσσολόγους. ο τρόπος (γνώση και πράξη) με τον οποίο χρησιμοποιεί ο καθένας τη γλώσσα. Τέλος, ως **κοινωνιόλεκτος** χαρακτηρίζεται η διαφοροποιημένη χρήση τής γλώσσας κατά κοινωνικές ομάδες (ομιλία των νέων, των στρατιωτών, των φοιτητών. τής Αριστεράς, των πολιτικών νεολαιών κ.τ.ό.). Συχνά για τις κοινωνιολέκτους χρησιμοποιείται ο όρος **συνθηματική γλώσσα** ή **αργκό** → *αργκό*

διαλεκτός, -ή. -ό → διαλεχτός

διαλελυμένος, -η, -ο ▸ διαλύω

διάλεξη (η) {-ης κ -έξεως | -έξεις. -έξεων} **1.** η ομιλία που γίνεται μπροστά σε ακροατήριο για τη διδασκαλία πανεπιστημιακού μαθήματος σε φοιτητές ή γενικότ. για την πραγμάτευση συγκεκριμένου θέματος. *δίνω δημόσια ~* || *σειρά διαλέξεων για τη μοντέρνα τέχνη* || *επιστημονική ~* ΣΥΝ ομιλία. λόγος. παράδοση (ειδικότ για πανεπιστημιακές διαλέξεις) **2.** (ειρων.) λόγος μακροσκελής και με σύνθετο περιεχόμενο, πολυλογία ή επιδεικτική φλυαρία· *εντάξει, σε καταλάβαμε. άφησε τη ~!*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάλεξις* < *διαλέγομαι* «συζητώ. κάνω διάλογο»].

διαλευκαίνω ρ μετβ. [μτγν.] {διαλεύκαν-α, -θηκα} προσπαθώ να εξιχνιάσω σε όλη του την έκταση ένα ζήτημα που εμφανίζει ασάφειες. *~ το μυστήριο / μια σκοτεινή υπόθεση / το έγκλημα*

διαλεύκανση (η) [1895] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις. -άνσεων} η εξιχνίαση (ζητήματος), η άρση όλων των ασαφειών, των σκοτεινών σημείων του. ώστε να είναι πλέον ξεκάθαρο. σαφές· *η ~ ενός εγκλήματος / τής υπόθεσης*.

διαλεχτός, -ή. -ό [μεσν.] κ. **διαλεκτός** [μεσν.] **1.** (για πράγματα) αυτός που συγκεντρώνει την κοινή προτίμηση και ξεχωρίζει για την καλή του ποιότητα: *~ φρούτα / εμπορεύματα / αποσπάσματα* ΣΥΝ εκλεκτός, εξαιρετικός, ξεχωριστός **2.** (για πρόσ) αυτός που έχει πολύ καλή φήμη, που ξεχωρίζει μεταξύ των ομοίων του: *~ συνάδελφος / καλλιτέχνης / συμπατριώτης* ΣΥΝ. ξεχωριστός, εξαιρετικός, διακεκριμένος, εκλεκτός.

διαλλαγή (η) [αρχ] (λόγ.) η τήρηση συμφιλιωτικής ή συμβιβαστικής στάσης απέναντι σε πρόσωπο ή κατάσταση. *η ~ των εμπολέμων επιτεύχθηκε με παρέμβαση τού Ο Η.Ε.* ΣΥΝ συμφιλίωση, συνδιαλλαγή. — **διαλλάσσομαι** ρ [αρχ.]

διαλλακτικός, -ή, -ό αυτός που διέπεται από πνεύμα συμβιβασμού και συμφιλίωσης: *~ πολιτικός / στάση / διάθεση* ΣΥΝ συμβιβαστικός, συμφιλιωτικός. συναινετικός. ΑΝΤ αδιάλλακτος, ασυμβίβαστος, άκαμπτος — **διαλλακτικώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διαλλακτής* < *διαλλάσσω / -ομαι* < *δι(α)-* + *ἀλλάσσω*]

διαλλακτικότητα (η) [1868] {χωρ πληθ.} διάθεση συμφιλιώσεως και συμβιβασμού, ώστε να αποφεύγονται οι εντάσεις, οι συγκρούσεις. οι διαφωνίες: *η Ελλάδα αντιμετώπισε το θέμα με ~ και με φανερή προσπάθεια επίλυσης τού προβλήματος* ΑΝΤ αδιαλλαξία

διαλογή (η) η διαδικασία κατά την οποία ταξινομούνται τα στοιχεία ενός συνόλου και ξεχωρίζονται ορισμένα από αυτά βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων: *η ~ δελτίων τού ΠΡΟ-ΠΟ* (δηλ. αυτών που κερδίζουν) || *~ ψηφοδελτίων* (ο διαχωρισμός των εγκύρων από τα άκυρα και η ταξινόμηση των εγκύρων) || *η ~ φρούτων* (των γερών από τα χαλασμένα) || *προϊόντα πρώτης / δεύτερης διαλογής* (δηλ ποιότητας) — **διαλογέας** (ο/η)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλέγω*].

διαλογίζομαι ρ. αμετβ κ μετβ αποθ. [αρχ.] {διαλογίστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) σκέφτομαι: *~ ελεύθερα, απερίσπαστος από τις καθημερινές ενασχολήσεις* ΣΥΝ στοχάζομαι ♦ **2.** (μετβ.) επεξεργάζομαι με τη σκέψη, αναλύω (κάτι) νοητικώς: *συζητούσαν επί ώρες και διαλογίζονταν για την πραγματική έννοια τής ελευθερίας* ΣΥΝ συλλογίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*.

διαλογικός, -ή. -ό [μτγν.] αυτός που φέρει τα τυπικά χαρακτηριστικά τού διαλόγου. που βασίζεται στην εναλλαγή απόψεων. επιχειρημάτων κ λπ ανάμεσα στους συνομιλητές: *~ συζήτηση / ποίημα σε ~ μορφή* — **διαλογικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **διαλογικότητα** (η).

διαλογισμός (ο) **1.** (συχνότ στον πληθ) η νοητική διαδικασία για την παραγωγή κρίσεων (σχετικά με σημαντικό θέμα). καθώς και το προϊόν αυτής τής διαδικασίας *«Αφορισμοί και Διαλογισμοί»* (Κ. Τσάτσος) ΣΥΝ στοχασμός **2.** σκέψη εις βάθος γύρω από πνευματικά συνήθ θέματα και ειδικότ μέθοδος ορισμένων ανατολικών θρησκειών για την ανάπτυξη ψυχοπνευματικών ικανοτήτων.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαλογίζομαι*, αρχική σημ «εξισώνω λογαριασμούς – υπολογίζω αριθμητικά μεγέθη». < *δια-* + *λογίζομαι*. Η σημ. 2 είναι ήδη αρχ]

διάλογος (ο) {διαλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** η συζήτηση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερους ανθρώπους (για την επίλυση προβλήματος. την ανταλλαγή πληροφοριών κ λπ) *οξύτατος ~ διεξήχθη στο αμφιθέατρο μεταξύ φοιτητών και καθηγητή* || *γόνιμος / εποικοδομητικός / απροκατάληπτος* / ειλικρινής / *σπινθηροβόλος ~* ΣΥΝ συζήτηση. κουβέντα. στιχομυθία, συνομιλία· ΦΡ (α) ***διάλογος μεταξύ κωφών*** για πλήρη ασυνεννοησία. όταν οι συνομιλητές εμμένουν στις θέσεις τους και αρνούνται να ακούσουν τους άλλους (β) ***ανοίγω διάλογο (με κάποιον)*** ξεκινώ συζητήσεις (με κάποιον) για ένα θέμα **2.** η ανταλλαγή ιδεών ή απόψεων σχετικά με συγκεκριμένο θέμα για την επίτευξη συμφωνίας και τη γεφύρωση των αντιθέσεων: *ο ~ κυβέρνησης και εργαζομένων κατέληξε σε ναυάγιο* || *τα προβλήματα επιλύονται με ~* || *διεξαγωγή γόνιμου ~ μεταξύ των παραγωγικών τάξεων για την οικονομική πολιτική* || *ελληνοτουρκικός ~* || *δημόσιος ~ για την εθνική άμυνα* ΣΥΝ συνομιλίες. διαπραγματεύσεις **3.** κάθε συνομιλία μεταξύ δύο ή περισσότερων ανθρώπων: *τον συνάντησα τυχαία στον δρόμο και είχαμε έναν σύντομο ~* **4.** (ειδικότ) η συζήτηση ανάμεσα στα πρόσωπα ενός μυθιστορήματος, ενός θεατρικού έργου κ.λπ ως δραματουργικό στοιχείο. *γρήγοροι / αργοί / ζωηροί / έξυπνοι / πνευματώδεις ~ τής ταινίας* ΣΥΝ στιχομυθία. ερωταποκρίσεις **5.** (συνεκδ.) φιλοσοφικό ή λογοτεχνικό έργο με διαλογική ανάπτυξη τού θέματος, όπου η έκθεση των απόψεων τού συγγραφέα παρουσιάζεται ως πόρισμα συζητήσεως: *οι ~ τού Πλάτωνα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ντιμπέιτ*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαλέγω / -ομαι* «συζητώ». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες. π χ αγγλ. και γαλλ. dialogue, γερμ. Dialog κ.ά].

διάλος (ο) ▸ διάβολος

διάλυμα (το) {διαλύμ-ατος | -ατα. -άτων} ΧΗΜ ομογενές μείγμα που σχηματίζεται με την ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων ουσιών και παρουσιάζει την ίδια σύσταση και τις ίδιες ιδιότητες σε όλη του την έκταση *υγρό / στερεό / αέριο ~*· ΦΡ (α) ***ακόρεστο διάλυμα*** βλ. λ *ακόρεστος* (β) ***κορεσμένο διάλυμα*** βλ λ. κορεσμένος (γ) ***αλκαλικό διάλυμα*** βλ. λ. *αλκαλικός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ μεσν . αρχική σημ. «ερμηνεία. εξήγηση». < αρχ *διαλύω*. Ο χημικός όρ. είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ solution].

διάλυση (η) [αρχ] {-ης κ -ύσεως | -ύσεις. -ύσεων} **1.** (γενικά) ο χωρισμός ενός συνόλου σε επιμέρους κομμάτια, η ανάλυση ενός όλου στα μέρη του: *η ~ μιας μηχανής* ΣΥΝ αποσυναρμολόγηση, αποσύνδεση. ξεμοντάρισμα **2.** (οικ) η έντονη φθορά, εξάντληση (υλική. ψυχοπνευματική)· *βρίσκομαι σε κατάσταση διάλυσης απ' την κούραση*. **3.** η διάσπαση τής συνοχής. αποδιοργάνωση, διασκόρπισμα· *η ~ τού στρατεύματος / τού κράτους / τής οικονομίας / τού κόμματος / τής συγκέντρωσης / μιας οικογένειας* **4.** η παύση τής λειτουργίας και η επίσημη κατάργηση: *~ επιχείρησης με απόφαση τού πρωτοδικείου* || *~ τής Βουλής* και *προκήρυξη εκλογών*· ΦΡ ***βαράω διάλυση*** βλ. λ. *βαράω* **5.** (για δεσμεύσεις, συμφωνίες) η ματαίωση ή ακύρωση· *η ~ τού αρραβώνα / τής συμφωνίας* **6.** η ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων ουσιών, ώστε να σχηματιστεί διάλυμα. *η ~ τού αλατιού στο νερό* **7.** (μτφ) η κατάρριψη (άποψης, εντύπωσης κ λπ. ως ανυπόστατης) *~ μιας υποψίας / αμφιβολίας / των φόβων κάποιου*

διαλυτήριο (το) {διαλυτηρί-ου | -ων} ειδικές εγκαταστάσεις για την αποσυναρμολόγηση μεγάλων κατασκευών: *~ πλοίων / αεροσκαφών*
[ΕΤΥΜ < *διαλύω* + παραγ επίθημα *-τήριο*, πβ κ. *στιλβω-τήριο*].

διαλύτης (ο) {διαλυτών} ΧΗΜ το σώμα που βρίσκεται σε μεγαλύτερη αναλογία σε ένα διάλυμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *διαλύω*. Ο χημικός όρ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dissolvent]

διαλυτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να διαλύει μια ουσία: *~ υγρό / ουσία* **2.** (μτφ) αυτός που επιφέρει διάλυση τού χώρου στον οποίο ανήκει *~ πολιτική / στοιχείο* **3.** ΧΗΜ ***διαλυτικό*** (το) οργανικός διαλύτης που χρησιμοποιείται για τη διάλυση διαφόρων ουσιών ή για την αραίωση χρωμάτων ή άλλων πυκνών διαλυμάτων: *αραιώνω το διορθωτικό με ~* **4.** ΓΛΩΣΣ ***διαλυτικά*** (τα) οι δύο τελείες που τίθενται πάνω από τα φωνήεντα ι και υ. για να δηλώσουν ότι δεν συμπροφέρονται με το προηγούμενο φωνήεν *παϊδάκια. καταπραΰνω.* — **διαλυ-**

τικ-ά / -ώς [αρχ.] επίρρ , **διαλυτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαλύτης* < *διαλύω* Το *διαλυτικό (υγρό)* είναι μεταφρ δάνειο από γαλλ. solvant (liquide)]

διαλυτότητα (η) [1802] **1.** (γενικά) η ιδιότητα ενός σώματος να διαλύεται μέσα σε διαλύτη (βλ λ)· η δυνατότητα μιας ουσίας να διαλύεται σε κάποια άλλη (υγρή, στερεά ή αέρια) ΣΥΝ ευδιαλυσία, ευτηξία **2.** ΧΗΜ η ποσότητα τού σώματος που μπορεί να διαλυθεί σε ορισμένη ποσότητα διαλυτικού υγρού και σε ορισμένη θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. solubilité]

διαλυτός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που μπορεί να διαλυθεί μέσα σε άλλο σώμα· *ουσίες ~ στο πετρέλαιο*

διαλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {διάλυσα κ (λόγ) διέλυσα, διαλύ-θηκα, -μένος κ. (λόγ) διαλελυμένος} **1.** χωρίζω ένα σύνολο στα επιμέρους κομμάτια από τα οποία αποτελείται, αναλύω ένα όλον στα μέρη του. *~ μηχανή / παλιό πλοίο* ΣΥΝ αποσυναρμολογώ, αποσυνδέω, ξεμοντάρω **2.** προκαλώ φθορά (υλική ή ψυχοπνευματική) *~ παπούτσια / ρούχα / έπιπλα / το σπίτι* || *με διέλυσε η γρίπη* || *τα νέα για τον χαμό τού παιδιού του τον διέλυσαν* ΣΥΝ ξεχαρβαλώνω (για υλική φθορά), ξηλώνω, κάνω κομμάτια, συντρίβω (ψυχικά), προκαλώ κατάρρευση (συναισθηματική) **3.** διασπώ τη συνοχή, αποδιοργανώνω ή διασκορπίζω. *~ το στράτευμα / το κράτος / την οικονομία / τον κρατικό μηχανισμό / μια παρέα / το κόμμα / μια οικογένεια / διαδήλωση / πορεία / συγκέντρωση* || *σήμερα, ένας στους τέσσερεις γάμους διαλύεται* || *διαλυμένη οικογένεια / διαλυμένο σπίτι (με διαζευγμένους γονείς)* ΣΥΝ διασπώ, καταστρέφω **4.** διακόπτω τη λειτουργία (καταστήματος, οργανισμού, σωματείου, επιχείρησης) και καταργώ επισήμως: *με απόφαση τού πρωτοδικείου διαλύεται η επιχείρηση / ο σύνδεσμος / το κατάστημα* || *εντός δεκαημέρου διαλύεται η Βουλή και προκηρύσσονται εκλογές* ΣΥΝ εκποιώ (για επιχειρήσεις), καταλύω· ΦΡ **το διαλύουμε** (i) χωρίζουμε, διακόπτουμε τις μεταξύ μας σχέσεις (ii) σταματούμε το γλέντι ή διακόπτουμε μια συνάθροιση και αποχωρούμε. *το διαλύσαμε γύρω στα μεσάνυχτα* ΣΥΝ φεύγω **5.** (για δεσμεύσεις ή συμφωνίες) παίρνω πίσω τον λόγο μου, ματαιώνω ό,τι θα επακολουθήσει ή ακυρώνω όσα έχουν ήδη προηγηθεί. *~ αρραβώνα / γάμο / δεσμό / συμφωνία* ΣΥΝ καταργώ, ακυρώνω, λύνω, διακόπτω **6.** αναμειγνύω δύο ή περισσότερες ουσίες με σκοπό τη δημιουργία διαλύματος. *~ αλάτι σε νερό / μέλι σε ζεστό γάλα* || *το απορρυπαντικό διαλύει τους λεκέδες / τα λίπη* **7.** (μτφ για απόψεις, εντυπώσεις ή συναισθήματα) αναιρώ μια ήδη σχηματισμένη εικόνα ή ιδέα, αποδεικνύοντας ότι είναι ανυπόστατη: *~ τις υποψίες / τις αμφιβολίες / τις αμφισβητήσεις / τους φόβους / τον θυμό / τους δισταγμούς / την παρεξήγηση / τον μύθο / το μυστήριο / τη σύγχυση / την υπόνοια / κάθε σκιά στις μεταξύ μας σχέσεις* ΣΥΝ εξαλείφω, εκμηδενίζω, εξουδετερώνω. Επίσης (λαϊκότ) **διαλώ** {-άς. }

διαμαντέ επίθ {άκλ.} (για κρύσταλλο) αυτός που έχει κατεργασμένες άκρες: *~ καθρέφτης / δίσκος*
[ΕΤΥΜ < *διαμάντι* + καταλ. επίθημα *-έ* (βλ.λ)].

διαμαντένιος, -ια. -ιο [μεσν.] αυτός που αποτελείται ή είναι διακοσμημένος με διαμάντια: *~ δαχτυλίδι / περιδέραιο* ΣΥΝ αδαμάντινος, αδαμαντοκόλλητος

Διαμαντής (ο) • Αδαμάντιος

διαμάντι (το) {διαμαντ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμος λίθος, που εμφανίζεται στη φύση με διαφανή κρυσταλλική μορφή ως αλλοτροπική μορφή τού άνθρακα **2.** ΤΕΧΝΟΛ εργαλείο με διαμαντένιο αιχμηρό άκρο που χρησιμοποιείται στη χάραξη ή κοπή σκληρών επιφανειών για πρακτικούς ή διακοσμητικούς σκοπούς *οι διαρρήκτες έκοψαν με ~ το τζάμι τού παραθύρου* **3.** (μτφ. για πράγματα) οτιδήποτε έχει τη στιλπνότητα, την καθαρότητα και τη διαύγεια τού διαμαντιού *νερό / κρασί ~* **4.** (μτφ. για ανθρώπους) αυτός που διακρίνεται για την ακεραιότητα τού χαρακτήρα του *παιδί / γυναίκα ~* ΣΥΝ ηθικός, ενάρετος, αδιάφθορος, έντιμος **5.** (μτφ) αυτός που παρουσιάζει μια ιδιότητα στον ύψιστο βαθμό *το ~ τής αρετής / τού πνεύματος* ΣΥΝ κορυφή Επίσης **αδάμας** {αδάμαντος} κ **αδάμαντας** (ο).
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *διαμάντι(ν)* < ιταλ. diamante < μτγν. λατ diamas < αρχ *ἀ-δάμας*].

διαμαντικό (το) **1.** κόσμημα ποικιλμένο με διαμάντι **2.** ***διαμαντικά*** (τα) κοσμήματα στολισμένα με διαμάντια ή άλλους πολύτιμους λίθους.

διαμαντόπετρα (η) {χωρ γεν. πληθ.} κατεργασμένο διαμάντι δαχτυλιδιού ή ακατέργαστο διαμάντι στο φυσικό του μέγεθος.

διαμαντόσκονη (η) {χωρ γεν. πληθ } σκόνη από διαμάντι

διαμαρτία (η) {διαμαρτιών} ΙΑΤΡ ανωμαλία στη διάπλαση μερών ή οργάνων τού σώματος, που εμφανίζεται κατά την ενδομήτρια ζωή τού νεογνού.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαμαρτάνω* «αποτυγχάνω παταγωδώς» < *δι(α)-* + *ἁμαρτάνω* Ο ιατρ όρ. *διαμαρτίες (διαπλάσεως)* αποτελεί απόδ τού αγγλ malformations].

διαμαρτύρηση (η) [1856] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ (για γραμμάτια, συναλλαγματικές κ.λπ) η σύνταξη συμβολαιογραφικής πράξης, που γνωστοποιεί τη λήξη τής προθεσμίας εξόφλησής τους ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ protestation].

διαμαρτυρία (η) {διαμαρτυριών} **1.** προφορική ή γραπτή έκφραση ένστασης, αποδοκιμασίας ή διαφωνίας ως αντίθεση σε ενέργεια (την οποία κάποιος δεν έχει τη δύναμη να προλάβει ή να αποφύγει) *ψήφισμα / φωνή / υπόμνημα / συγκέντρωση / κίνημα διαμαρτυρίας* || *θύελλα διαμαρτυριών* **2.** η αντίρρηση, η γκρίνια *δέχεται πάντα ό,τι του πεις χωρίς καμία ~* ΣΥΝ δυσανασχέτηση, μεμψιμοιρία, μουρμούρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαμαρτυρῶ (-έω)* < *δια-* + *μαρτυρῶ*].

διαμαρτυρικό (το) [1833] συμβολαιογραφικό έγγραφο που κοινοποιεί στους αποδέκτες του τη μη αποδοχή ή τη μη εμπρόθεσμη εξόφληση συναλλαγματικής ή γραμματίου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. protêt].

διαμαρτύρομαι ρ. αμετβ αποθ {διαμαρτυρή-θηκα, -μένος} **1.** εκφράζω προφορικά ή γραπτά τις αντιρρήσεις, ενστάσεις ή τη διαφωνία μου για λόγια ή ενέργειες: *~ για την παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων / για τα νέα οικονομικά μέτρα* ΣΥΝ ενίσταμαι, παραπονούμαι **2.** (καθημ.) αντιδρώ με γκρίνιες, εκφράζω δυσαρέσκεια. *τώρα που του έπεσε όλη η δουλειά μαζεμένη, διαμαρτύρεται* ΣΥΝ εξανίσταμαι, εξεγείρομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *μαρτύρομαι* < *μάρτυς*. Η λ. σήμαινε αρχικώς «επικαλούμαι θεούς και ανθρώπους ως μάρτυρες», ενώ στην Κ.Δ απαντά κυρίως η σημ «δίνω εκτεταμένη μαρτυρία, δημόσια διακήρυξη» (πβ. *Πράξ.* 20, 21 *διαμαρτυρόμενος Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησιν τὴν εἰς Θεὸν μετάνοιαν καὶ πίστιν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν*)].

> **διαμαρτύρομαι – διαμαρτυρώ, διαμαρτυρία – διαμαρτύρηση.** Προκειμένου για οικονομικές συναλλαγές (γραμμάτια, συναλλαγματικές) χρησιμοποιούμε το ρ. **διαμαρτυρώ** και το παράγωγο ουσ. **διαμαρτύρηση** (*Η τράπεζα του διαμαρτύρησε τρία γραμμάτια - Διαμαρτυρούνται / διαμαρτυρήθηκαν πολλά γραμμάτια αυτή την εποχή ~ Η διαμαρτύρηση τόσων συναλλαγματικών από την τράπεζα τον καθιστά αφερέγγυο*) Αντιθέτως, το **διαμαρτύρομαι** και το ουσ. **διαμαρτυρία** χρησιμοποιούνται με τη γενικότερη σημ. «υποβάλλω ένσταση, αντιτίθεμαι, δηλώνω την αντίθεσή μου» - «αντίθεση, δήλωση τής αντίθεσης» Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία το *διαμαρτύρομαι* σήμαινε αρχικά «επικαλούμαι τη μαρτυρία», το *διαμαρτυρία* την «εξώδικο διαμαρτυρία», ή «εξώδικο έγγραφο», το δε *διαμαρτυρώ* «την υποβολή εξωδίκου» (διαμαρτυρίας). Η λ *διαμαρτύρηση* είναι νεότερη και, προτού προσλάβει τη σημερινή οικονομική σημασία, σήμαινε επίσης την έντονη και έγγραφη δήλωση αμφισβητήσεως τής ορθότητας ορισμένων εκκλησιαστικών αποφάσεων περίφημη είναι η *διαμαρτύρηση* (= *διαμαρτυρία*) των Λουθηρανών (1529) κατά των αποφάσεων τού Πάπα, η οποία κατέληξε στο θρησκευτικό δόγμα των **διαμαρτυρομένων** (ή **προτεσταντών**) και τής **Διαμαρτυρομένης Εκκλησίας** Οι διαμαρτυρόμενοι, μάλιστα, απεκλήθησαν και **διαμαρτυρηταί** (Κ. Ασώπιος), χαρακτηρισμός που τελικά δεν επικράτησε.

διαμαρτυρόμενος, -η (λόγ. -ένη), -ο {διαμαρτυρομέν-ου (θηλ. -ης) | -ων, -ους} **1.** αυτός που σχετίζεται με τους προτεστάντες και το δόγμα τους· *~ Εκκλησία* **2.** ***διαμαρτυρόμενος*** (ο), ***διαμαρτυρομένη*** (η) οπαδός τού δόγματος τού προτεσταντισμού, προτεστάντης / προτεστάντισσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ ρ. *διαμαρτύρομαι*, απόδ τού ξέν *προτεστάντης* (βλ.λ.)]

διαμαρτυρώ ρ μετβ {διαμαρτυρείς . } διαμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΟΙΚΟΝ (για συναλλαγματικές ή γραμμάτια) θέτω σε λειτουργία διαδικασία διαμαρτυρήσεως (βλ.λ) για τη μη αποδοχή ή τη μη έγκαιρη εξόφλησή τους **2.** ΝΟΜ ***διαμαρτυρημένο γραμμάτιο / διαμαρτυρημένη συναλλαγματική*** γραμμάτιο / συναλλαγματική που δεν έχουν εξοφληθεί μέσα στις νόμιμες προθεσμίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαμαρτυρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «προβαίνω σε νομικές ενέργειες, προκειμένου να μη φθάσει μια υπόθεση στο δικαστήριο», < *δια-* + *μαρτυρῶ* < *μάρτυς* Η οικον σημ αποδίδει το γαλλ. protester]

διαμάχη (η) [αρχ] {διαμαχών} **1.** έντονη αντιπαράθεση αντιτιθέμενων ομάδων ή των ιδεών που αντιπροσωπεύουν από αυτές: *~ εργατών και εργοδοσίας* || *η συγκεκριμένη ερμηνευτική προσέγγιση τού κειμένου θα αποτελέσει αντικείμενο οξείας επιστημονικής ~* ΣΥΝ διαπάλη, ανταγωνισμός **2.** αντιπαράθεση που καταλήγει σε μικρότερης ή μεγαλύτερης έκτασης διένεξη και προστριβή *οικογενειακές / πολιτικές / θρησκευτικές / κομματικές / δικαστικές ~* ΣΥΝ έριδα, φιλονικία, σύγκρουση, τσακωμός, καβγάς. — **διαμάχομαι** ρ [αρχ.]

διαμείβομαι ρ. αμετβ αποθ. {κυρ στον λόγ. αόρ. διημείφθην, -ης, -η. , μτχ διαμειφθείς, -είσα, -έν} **1.** ανταλλάσσομαι: *κανείς δεν γνωρίζει τι ακριβώς διημείφθη μεταξύ τους* **2.** ***διαμειφθέντα*** (τα) οι συζητήσεις που έγιναν, τα λόγια που ειπώθηκαν, που ανταλλάχθηκαν σε συζήτηση. *τα ~ μεταξύ των δύο πλευρών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ «ανταλλάσσω», < *δι(α)-* + *ἀμείβομαι*].

διαμελίζω ρ. μετβ {διαμέλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω σε κομμάτια: *διαμελισμένα πτώματα* ΣΥΝ τεμαχίζω, κομματιάζω **2.** (μτφ) κατακερματίζω ένα όλον, λ χ. ένα κράτος. - - **διαμελιστής** (ο) [1860].
[ΕΤΥΜ. μτγν < *δια-* + *μελίζω* < *μέλος*]

διαμελισμός (ο) [μτγν] **1.** η κοπή, ο τεμαχισμός σε μικρότερα κομμάτια: *ο ~ ενός σώματος* **2.** (μτφ.) η αποσύνθεση, η (βίαιη) διάσπαση σε κομμάτια: *ο ~ τής Γιουγκοσλαβίας* Επίσης **διαμέλιση** (η) [1812].

διαμελιστικός, -ή, -ό [1866] αυτός που προκαλεί ή χαρακτηρίζεται από ενέργειες κατακερματισμού ενός συνόλου: *~ σχέδια / πολιτική*

διαμένω ρ αμετβ [αρχ] {διέμεινα} μένω για μικρότερης ή μεγαλύτερης διάρκειας χρονικό διάστημα σε συγκεκριμένο μέρος. έχω το σπίτι μου (κάπου) *διαμένουν μόνιμα στην Αθήνα* || *πολυμελής οικογένεια διαμένει σε τρώγλη 25 τετραγωνικών* ΣΥΝ κάθομαι, κατοικώ, ζω, μένω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*

διαμερίζω ρ μετβ. {διαμέρι-σα, -τηκα / -θηκα, -μένος} (λόγ) χωρίζω και μοιράζω σε μερίδια ΣΥΝ διαμοιράζω, διανέμω ΦΡ. (μτφ.) ***διεμερίσαντο τα ιμάτια αυτού*** (*διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*, Κ.Δ. Ματθ. 27, 35) για περιπτώσεις ανθρώπων που εκμεταλλευόμενοι την αδυναμία ή τον θάνατο κάποιου σπεύδουν να μοιραστούν τα υπάρχοντά

του. — **διαμερισμός** (ο) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω, διαμέρισμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *μερίζω* < *μέρος* Η φρ. «*διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*» προέρχεται από την Κ.Δ και περιγράφει την πράξη που έκαναν οι Ρωμαίοι στρατιώτες, οι οποίοι έβαλαν κλήρο για να μοιραστούν τα ενδύματα τού Ιησού, ενώ εκείνος ήταν πάνω στον σταυρό (πβ Ματθ 27, 35· *σταυρώσαντες δὲ αὐτὸν διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ βαλόντες κλῆρον*)].

διαμέρισμα (το) [1871] {διαμερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αυτόνομο τμήμα πολυκατοικίας που αποτελείται από επιμέρους δωμάτια και χρησιμοποιείται ως κατοικία ή εργασιακός χώρος· *ιδιόκτητο / πολυτελές / διαμπερές / ευάερο / ευρύχωρο / άνετο* ~ **2.** τμήμα μιας γεωγραφικής περιοχής (χώρας, επαρχίας, πόλης, κωμόπολης κ.λπ.), συνήθ. με διοικητική αυτοτέλεια: *ψηφίζω για συμβούλους στο Ε' ~ Αθηνών* || *γεωγραφικό ~* — (μεγεθ.) **διαμερισματάρα** (η) (σημ. 1). (υποκ.) **διαμερισματάκι** (το) (σημ. 1). **διαμερισματικός,** -ή, -ό (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ < *διαμερίζω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. appartement].

ΣΧΟΛΙΟ Η λ. **διαμέρισμα** είναι νεότερη και εμφανίζεται στον Άγγελο Βλάχο (1871) Η λ. *διαμέρισμα* (από το *διαμερίζω*) είναι μεταφραστικό δάνειο τού γαλλ. appartment (από όπου και το αγγλ apartment με ένα -p-) που προέρχεται από μεσν. λατ appartimentum, παράγωγο τού ρ. appartire «διαιρώ, διαμερίζω».

διαμεσολαβητής (ο), **διαμεσολαβήτρια** (η) {διαμεσολαβητριών} **1.** πρόσωπο που διαμεσολαβεί, που βοηθά στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών (συνήθ. αντίπαλων) μερών: *ο ειδικός ~ τού Ο.Η.Ε για το Κυπριακό* **2.** πρόσωπο που ορίζεται από το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και παραλαμβάνει τις καταγγελίες όλων των πολιτών τής Ε.Ε για οποιαδήποτε περίπτωση κακής διοίκησης στο πλαίσιο τής δράσης των κοινοτικών οργάνων ή οργανισμών· διεξάγει έρευνες και, αν οι καταγγελίες είναι βάσιμες, διαβιβάζει εκθέσεις προς το Κοινοβούλιο ή προς το οικείο όργανο • **3.** ερμηνευτής ενός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ.ά.), ο φιλόλογος, κριτικός τής λογοτεχνίας ή τού θεάτρου κ.ά
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. (inter)mediator]

διαμεσολαβώ ρ. αμετβ. {διαμεσολαβείς... | διαμεσολάβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεσολαβώ, βοηθώ στη συνεννόηση ή την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ διαφορετικών μερών **2.** (ειδικότ.) παρεμβάλλομαι ανάμεσα στον συγγραφέα και τον αναγνώστη για να βοηθήσω τον δεύτερο στην ερμηνεία και την κατανόηση ενός κειμένου (λογοτεχνικού, θεατρικού κ.λπ.) *ο θεατρικός κριτικός διαμεσολαβεί στο θεατρικό κείμενο για να διευκολύνει την πρόσληψή του* — **διαμεσολάβηση** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεσολαβώ.*

διάμεσος, -ος/-η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στο μεταξύ διάστημα (τοπικώς, χρονικώς ή εννοιολογικώς): *~ διάστημα / κενό / απόσταση / στρώμα / έννοια* ΣΥΝ ενδιάμεσος ΑΝΤ ακραίος, ύστατος **2.** ΓΕΩΜ ***διάμεσος*** (η) {διαμέσ-ου | -ων, -ους} (α) *(~ τριγώνου)* το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει την κορυφή τριγώνου με το μέσο τής απέναντι πλευράς (β) *(~ τραπεζίου)* το ευθύγραμμο τμήμα που συνδέει τα μέσα των μη παράλληλων πλευρών **3.** ***διάμεσο*** (το) {διαμέσ-ου | -ων} (α) το ιντερμέτζο (βλ. λ.) (β) το μέντιουμ (βλ. λ.).

διά μέσου πρόθ [αρχ.] (+γεν.) δηλώνει: **1.** τη διέλευση από τόπο *πήγε στο χωριό του ~ Τριπόλεως* **2.** τον τρόπο: *~ τής διπλωματικής οδού.*

διαμετακομίζω ρ. μετβ {διαμετακόμισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα) -μένος} μεταφέρω (εμπορεύματα) μέσω τρίτης χώρας, που συνιστά συγκοινωνιακό κόμβο. — **διαμετακόμιση** (η) [1833].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transiter]

διαμετακομιστικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διαμετακόμιση **2. *διαμετακομιστικό εμπόριο*** η εισαγωγή εμπορευμάτων σε αποθήκες τελωνείου με σκοπό τη μελλοντική διοχέτευσή τους σε επιμέρους αγορές ΣΥΝ τράνζιτ.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού διεθνούς όρου transit < λατ. transitus, ρ transire «περνώ, διασχίζω»].

διαμέτρημα (το) [1886] {διαμετρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το μήκος τής διαμέτρου (συνήθ. κάννης όπλου) **2.** (μτφ για πρόσ.) η αξία, το κύρος, *επιστήμονας μεγάλου ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ calibre].

διαμετρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διάμετρο.

διαμετρικώς επίρρ στη ΦΡ ***διαμετρικώς αντίθετος*** εντελώς αντίθετος, στο άλλο άκρο· *το καλό και το κακό είναι διαμετρικώς αντίθετες έννοιες* Επίσης **διαμετρικά**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάμετρος.*
[ΕΤΥΜ Η φρ. *διαμετρικώς αντίθετοι* αποδίδει τη γαλλ diamétralement opposés].

διάμετρος (η) [αρχ.] {διαμέτρ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ το ευθύγραμμο τμήμα που διέρχεται από το κέντρο κύκλου, συνδέοντας δύο σημεία τής περιφέρειάς του ΦΡ ***εκ διαμέτρου αντίθετος*** (*ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενος*, παπυρικό απόσπ.) εντελώς αντίθετος, ευρισκόμενος στο άλλο άκρο. *οι ομιλητές υποστήριξαν ~ απόψεις.* — **διαμετρώ** ρ. [αρχ.] {-είς ...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εμβέλεια.*

εκ διαμέτρου αντίθετος – διαμετρικώς αντίθετος. Διάμετρος (ενν. *γραμμή*) είναι αυτή που, περνώντας μέσα από το κέντρο ενός κύκλου, ενώνει δύο απέναντι σημεία τής περιφέρειας τού κύκλου Τα δύο αυτά σημεία βρίσκονται σε πλήρη «εκ διαμέτρου» αντίθεση, είναι απολύτως ή **«εκ διαμέτρου αντίθετα»** ή **«διαμετρικώς αντίθετα»**. Η σχέση αυτή ήταν ιδιαιτέρως αισθητή στα ουράνια σώματα (πλανήτες), που χαρακτηρίζονταν ως *«εκ διαμέτρου αντικείμενοι»*

διαμήκης, -ης, διάμηκες [1898] {διαμήκ-ους | -εις (ουδ -η)} **1.** αυτός που εκτείνεται σε όλο το μήκος κάποιου πράγματος. *~ τομή* ΑΝΤ. εγκάρσιος **2.** ΝΑΥΤ ***διάμηκες*** (το) η τομή ενός κατακόρυφου επιπέδου που διέρχεται από την πλώρη και την πρύμνη διαιρώντας το πλοίο σε δεξιό και αριστερό τμήμα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ < *δια-* + *-μήκης* (πβ *ουρανο-μήκης*) < *μήκος*]

διαμηνύω ρ. μετβ. [μτγν.] {διαμήνυ-σα (λόγ. διεμήνυσα), -θηκα (λόγ. διεμηνύθην, -ης, -η ..)} (επίσ.) διαβιβάζω (προφορικό ή γραπτό μήνυμα) *ο εισαγγελέας τού Αρείου Πάγου διεμήνυσε στον αρμόδιο ανακριτή να διενεργήσει προκαταρκτική εξέταση* || *διεμήνυσε την πρόθεσή του να οδηγήσει την υπόθεση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο.* — **διαμήνυση** (η)

διαμιάς επίρρ. χωρίς μεσολάβηση χρονικού διαστήματος, αμέσως: *σ' αυτές τις περιπτώσεις δεν έχουμε καιρό για σκέψη οι αποφάσεις λαμβάνονται ~.*

διαμοιράζω ρ. μετβ. [μεσν.] {διαμοίρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** χωρίζω σε μερίδια, τα οποία διανέμω *διαμοίρασε τα υπάρχοντά του στους φτωχούς* **2.** (μεσοπαθ ***διαμοιράζομαι***) παίρνω μερίδιο από (κάτι) μαζί με άλλους: *οι συγγενείς διαμοιράστηκαν την περιουσία του.* — **διαμοίραση** (η) [μεσν.] κ **διαμοιρασμός** (ο) [1782] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*

διαμονή (η) {χωρ. πληθ.} η παραμονή και διαβίωση σε συγκεκριμένο τόπο (συνήθ. για περιορισμένο χρονικό διάστημα): *η ~ σε ξενοδοχείο* || *αναλαμβάνω τα έξοδα διαμονής και διατροφής των φιλοξενουμένων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαμένω*].

διαμονητήριο (το) [1871] {διαμονητηρί-ου | -ων} **1.** (παλαιότ.) η άδεια παραμονής **2.** η άδεια που εκδίδεται από την κοινότητα τού Αγίου Όρους και με την οποία επιτρέπεται σε κάποιον να επισκεφθεί τις μονές εντός τής επικράτειάς του.

διαμορφώνω ρ μετβ. {διαμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) δίνω σχήμα και μορφή σε (κάτι): *μας αρέσει να διαμορφώνουμε με το δικό μας γούστο τον χώρο όπου ζούμε* (β) τροποποιώ τη μορφή ή τη λειτουργία. *~ μια αποθήκη σε στούντιο* **2.** (α) επιδρώ καθοριστικά στην τελική μορφή που κάτι λαμβάνει: *οι γονείς και οι δάσκαλοί μας μας διαμόρφωσαν ως προσωπικότητες* || *~ τις συνθήκες / τον χαρακτήρα / την εξέλιξη / τις αντιλήψεις* ΣΥΝ καθορίζω, μορφώνω (β) δίνω την τελική μορφή σε κάτι: *διαμόρφωσαν το πρόγραμμα τού σταθμού / την εξωτερική πολιτική τής χώρας* || *αυτός ο παίκτης διαμόρφωσε το τελικό σκορ με δύο δικά του γκολ* || *διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις μιας γόνιμης συνεργασίας* || *στη χώρα αυτή έχει διαμορφωθεί ένα πλαίσιο υγιούς ανταγωνισμού* **3.** καθορίζω την αξία: *~ τα μισθώματα / τις τιμές προϊόντων / τα ενοίκια* || *«το δολάριο διαμορφώθηκε στα χαμηλότερα επίπεδα των τελευταίων εβδομάδων έναντι τού μάρκου»* (εφημ.) || *«οι τιμές των ενοικιαζομένων δωματίων διαμορφώνονται ελεύθερα»* (εφημ.)
[ΕΤΥΜ < μτγν *διαμορφῶ (-όω)* < *δια-* + *-μορφῶ* < *μορφή*]

διαμόρφωση (η) [μτγν.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) το να δίνει κάποιος συγκεκριμένο σχήμα και μορφή σε κάτι· *~ εσωτερικού χώρου / εδάφους* || *η ~ πλατείας / χώρου άθλησης* (β) η τροποποίηση τής μορφής και τής λειτουργίας (συνήθ. χώρου, οικήματος). *~ τού νεοκλασικού κτηρίου σε θέατρο* **2.** (α) ο καθορισμός των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών *~ χαρακτήρα / γούστου / συνειδήσεων* || *εργάζονται για τη ~ ενός πλαισίου συνεργασίας* || *η ~ άποψης / γνώμης / πολιτικού προσανατολισμού* ΣΥΝ διάπλαση (β) ο καθορισμός τής τελικής μορφής. *η ~ τού σκορ ενός αγώνα* **3.** ο καθορισμός τής αξίας: *η ~ τής τιμής μιας μετοχής στο τέλος τής συνεδρίασης* || *η ~ των ενοικίων σε μια περιοχή*

διαμορφωτής (ο) [1888], **διαμορφώτρια** (η) {διαμορφωτριών} **1.** πρόσωπο που δίνει σχήμα και μορφή σε (κάτι): *~ χώρων / αποφάσεων / πολιτικής* ΣΥΝ δημιουργός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που διαπλάθει ηθικά και πνευματικά: *ο Ρήγας Βελεστινλής υπήρξε ~ τού προεπαναστατικού κλίματος.* — **διαμορφωτικός,** -ή, -ό [μτγν.], **διαμορφωτικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

διαμπερής, -ής, -ές {διαμπερ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που φθάνει από το ένα άκρο στο άλλο: *~ τραύμα / διαμέρισμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δι(α)-* + *-αμπερής* < *ἀμπείρω*, ποιητ. τ. τού *ἀναπείρω* «διαπερνώ» (με συγκοπή) < *ἀνα-* + *πείρω*. Βλ. κ *πόρπη*].

διαμφισβητώ ρ μετβ. [αρχ.] {διαμφισβητείς.. | διαμφισβήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λόγ.) αμφισβητώ. *διαμφισβητούνται τα λεγόμενά του* **2.** προβάλλω διεκδικήσεις (σε κάτι): *διαμφισβητεί την κυριότητα ενός οικοπέδου τού πατέρα του* ΣΥΝ διεκδικώ, διαφιλονικώ — **διαμφισβήτηση** (η) [αρχ.].

διάνα επίρρ. (καθημ.) κυρ στις ΦΡ ***κάνω / πετυχαίνω διάνα*** (i) βρίσκω με ακρίβεια τον στόχο· και ως επιφών ***διάνα!*** (βρήκα στόχο, πέτυχα) (μτφ.) (ii) βρίσκω τη σωστότερη λύση, κάνω τη σωστότερη επιλογή: *Έκανε διάνα! Πούλησε το κτήμα λίγο πριν πέσει η τιμή του* (iii) μαντεύω σωστά· *Έκανες διάνα! Πράγματι αυτός ήταν ο ένοχος!*
[ΕΤΥΜ < ισπ. diana Πιθ. από το λατ όνομα Diana «Άρτεμις», η θεά τού κυνηγιού, τής οποίας την εικόνα συνήθιζαν να χρησιμοποιούν ως δείκτη που δήλωνε το κέντρο τού στόχου Κατ' άλλους, < ισπ. diana «εγερτήριο σάλπισμα» < día «ημέρα, πρωί»]

διαναφορά (η) η αμοιβαία αναφορά μεταξύ στοιχείων τού ίδιου κειμένου *με συνεχείς ~ συνδέει μεταξύ τους στοιχεία τού ποιήματος που, διαφορετικά, θα διέφευγαν την προσοχή τού αναγνώστη*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. cross-reference].

διανεμητής (ο) [μτγν.], **διανεμήτρια** (η) {διανεμητριών} (σημ 1) **1.** πρόσωπο που κάνει διανομή **2.** γεωργικό μηχάνημα που διανέμει το λίπασμα σε καλλιέργειες

διανεμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διανομή **2.**

ΓΛΩΣΣ ***διανεμητικά αριθμητικά*** τα αριθμητικά που εκφέρονται εμπροθέτως (ανά + απόλυτο αριθμητικό), π.χ *ανά ένας*, ή με διπλασιασμό τού απόλυτου αριθμητικού, π χ *τρεις-τρεις*, και εκφράζουν χωρισμό ή κατανομή· *μπείτε στη σειρά ανά δύο || ένας-ένας παρακαλώ. μη σπρώχνετε'*

διανέμω ρ μετβ. [αρχ.] {διένειμα, διανεμή-θηκα, -μένος} δίνω στον καθένα αυτό που του αντιστοιχεί από ένα σύνολο ομοειδών πραγμάτων *ο ταχυδρόμος διένειμε την αλληλογραφία || ~ φυλλάδια / φαγητό για το σπίτι || τα συνεργεία τού Υπουργείου διένειμαν τρόφιμα στους σεισμοπαθείς || οι αγρότες ζήτησαν να διανεμηθεί ξανά η γη με πιο δίκαιο τρόπο* ΣΥΝ μοιράζω, κατανέμω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*

διανεύω ρ αμετβ. {διένευσα} (λαϊκ.) κάνω νεύμα ΣΥΝ. γνέφω — **διάνεμα** (το).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *νεύω* (βλ λ)].

διανθίζω ρ. μετβ. [μτγν] {διάνθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** στολίζω με καλολογικά στοιχεία *συνήθιζε να διανθίζει την ομιλία του με αποφθέγματα κλασικών συγγραφέων* ΣΥΝ καλλωπίζω **2.** ποικίλλω (λόγο, καλλιτεχνικό έργο) με στοιχεία που επηρεάζουν τον αισθητικό του χαρακτήρα: *ποιητική ταινία διανθισμένη με ιδιότυπο χιούμορ.*

διανθρώπινος, -η, -ο αυτός που πραγματοποιείται ανάμεσα σε ανθρώπους· *~ επικοινωνία / σχέσεις / κατανόηση*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. interhuman]

διανόημα (το) [αρχ] {διανοήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που στοχάζεται (κάποιος): *αυτό το φιλοσοφικό βιβλίο εκφράζει υψηλά ~ || οι μαθητές πρέπει να μάθουν να εκφράζουν με σαφήνεια τα διανοήματά τους* ΣΥΝ σκέψη, στοχασμός

διανόηση (η) [αρχ.] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} **1.** η πνευματική λειτουργία τής σύνδεσης εννοιών με κρίσεις **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των πνευματικών ανθρώπων, των διανοουμένων: *το μοντέλο τής σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας χτυπήθηκε πολύ από την προοδευτική ~ τής Ευρώπης || η υψηλή ~* ΣΥΝ άνθρωποι των γραμμάτων / τού πνεύματος, πνευματική ηγεσία, ιντελιγκέντσια.

διανοητής (ο) [μτγν.], **διανοήτρια** (η) {διανοητριών} άνθρωπος που καταπιάνεται με τη μελέτη γενικότερων πνευματικών προβλημάτων *θεωρούσε τον Ευάγγελο Παπανούτσο ως έναν από τους οξυδερκέστερους Έλληνες ~ τού καιρού του* ΣΥΝ στοχαστής, διανοούμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουλτουριάρης*

διανοητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διανόηση. *~ λειτουργία / ισορροπία / υγεία / εγρήγορση / διαύγεια* **2.** ΙΑΤΡ (α) ***διανοητική καθυστέρηση / ανεπάρκεια*** η ανάπτυξη τής νοημοσύνης σε επίπεδα χαμηλότερα από τα φυσιολογικά για την ηλικία τού συγκεκριμένου ατόμου (β) ***διανοητική κατάπτωση*** η ανίατη βλάβη των γνωστικών λειτουργιών, η οποία εκδηλώνεται με νευροψυχικές διαταραχές (γ) ***διανοητική σύγχυση*** βλ. λ. *σύγχυση* **3.** αυτός που έχει αναπτύξει κυρ. τον τομέα τής προσωπικότητάς του που αφορά στη σκέψη: *λειτουργεί εγκεφαλικά είναι καθαρά ~ τύπος* ΣΥΝ εγκεφαλικός ΑΝΤ συναισθηματικός. — ***διανοητικ-ά / -ώς*** [μτγν.] επίρρ.

διανοητικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ } **1.** η ιδιότητα τού σκεπτόμενου ανθρώπου **2.** ο βαθμός διανοητικής ανάπτυξης. *υψηλή ~* ΣΥΝ ευφυΐα.

διάνοια (η) {-ας κ (λόγ.) -οίας | -ών} **1.** η λειτουργία τής σκέψης που κωδικοποιεί σε έννοιες και παραστάσεις τα δεδομένα των αισθήσεων ΣΥΝ νους, πνεύμα ΦΡ (α) ***προϊόντα τής διανοίας*** τα πνευματικά δημιουργήματα που υπόκεινται στην προστασία των διατάξεων περί πνευματικής ιδιοκτησίας (β) ***ούτε κατά διάνοια*** ούτε να το διανοηθείς, να μη σου περάσει καν από το μυαλό· *Να αντιγράψω στις εξετάσεις; ~! || Να την αφήσω να πάει μόνη της διακοπές, ~!* **2.** η πνευματική ικανότητα: *ανεπτυγμένη / υψηλή ~* ΣΥΝ μυαλό **3.** (συνεκδ για πρόσ -καθημ.) αυτός που έχει πνευματικές ικανότητες ανεπτυγμένες σε πολύ υψηλό βαθμό *τον θεωρούν ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ μεγαλοφυΐα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενδιάθετος, έξυπνος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διανοοῦμαι*].

διανοίγω ρ μετβ [αρχ] {διάνοι-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** κατασκευάζω (δρόμο, διώρυγα, τούνελ). *διανοίχθηκε ο νέος περιφερειακός δρόμος* **2.** (μεσοπαθ. ***διανοίγομαι***) (μτφ.) εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι: *με την τεχνολογική πρόοδο διανοίγονται νέες προοπτικές για το ανθρώπινο γένος.* — **διάνοιγμα** (το) [1831]

διάνοιξη (η) [μτγν.] {-ης κ -οίξεως | -οίξεις, -οίξεων} **1.** η κατασκευή (δρόμου ή περάσματος): *η ~ οδού σε δύσβατη ορεινή περιοχή || ~ διώρυγας* **2.** η διαπλάτυνση: *δόθηκαν αποζημιώσεις για τη ~ αγροτικών δρόμων* ΣΥΝ πλάτεμα, φάρδεμα, διεύρυνση

διανομέας (ο/η) {διανομ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που έχει έργο του να πηγαίνει και να παραδίδει πράγματα ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται ΣΥΝ διανεμητής ΦΡ (επίσ.) ***ταχυδρομικός διανομέας*** ο ταχυδρομικός υπάλληλος που διανέμει επιστολές και δέματα στους παραλήπτες ΣΥΝ ταχυδρόμος, γραμματοκομιστής **2.** το ντιστριμπιτέρ (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < μτγν *διανομεύς* < αρχ *διανέμω*. Η ηλεκτρ. σημ. στα αυτοκίνητα αποδίδει το γαλλ distributeur]

διανομή (η) **1.** (α) η παράδοση των αντικειμένων ενός συνόλου σε καθέναν από αυτούς που τα δικαιούνται: *~ των σχολικών βιβλίων στους μαθητές || ~ συσσιτίου / επιστολών / γαιών στους ακτήμονες || κάνω ~ διαφημιστικών εντύπων || ~ φαγητών κατ' οίκον* (β) η παροχή (κυρ. ενέργειας) σε διαφορετικούς αποδέκτες *η ~ ρεύματος / αερίου* (γ) η διαίρεση ενός συνόλου σε μέρη σύμφωνα με κάποια κριτήρια και η παράδοση τού κάθε μέρους σε καθέναν από αυτούς που το δικαιούται: *οι αγρότες ζητούν δικαιότερη ~ τής αγροτικής γης* ΣΥΝ μοίρασμα **2.** (συνεκδ.) η υπηρεσία που έχει ως αρμοδιότητα την κατανομή επιστολών και δεμάτων στους κατά τόπους ταχυδρόμους, καθώς και ο χώρος στον οποίο στεγάζεται **3.** η διάθεση στο κοινό: *~ τίτλων τού Δημοσίου* ΣΥΝ παροχή **4.** ΚΙΝΗΜ (α) το στάδιο που μεσολαβεί από την ολοκλήρωση τής παραγωγής μιας ταινίας μέχρι την προβολή της στο κοινό· περιλαμβάνει όλες τις ενέργειες που είναι αναγκαίες για να εξασφαλιστεί η προβολή τής ταινίας σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό κινηματογραφικών αιθουσών: *οι ελληνικές ταινίες έχουν πρόβλημα στη ~ τους* (β) (συνεκδ.) ο αριθμός των αιθουσών στις οποίες προβάλλεται μια ταινία *καλή ~ στις μέρες μας θεωρείται αυτή που περιλαμβάνει προβολή τής ταινίας τουλάχιστον σε δύο πολυκινηματογράφους* **5.** (για ρόλους στο θέατρο) ο καθορισμός των ρόλων που πρόκειται να υποδυθούν τα μέλη θεατρικού θιάσου, οι ηθοποιοί ταινίας ή οι τραγουδιστές όπερας. *ταινία που ξεχωρίζει για τη ~ της, καθώς συμμετέχει μια πλειάδα καλών ηθοποιών*
[ΕΤΥΜ *αρχ < διανέμω*]

διανοούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ αποθ. {διανοήθηκα} ♦ **1.** (μετβ) βάζω με τον νου μου, κάνω συγκεκριμένη σκέψη (μόνο αρνητ. ή σε ερώτηση): *δεν ~ καν ότι ο γυιος μου θα μπει στο Πανεπιστήμιο δεν έχω τέτοιες ελπίδες || πώς διανοήθηκες τέτοιο πράγμα.* ♦ **2.** (αμετβ) στοχάζομαι: *στην αρχαία Αθήνα υπάρχαν πολλοί που μπορούσαν να διανοούνται ελεύθερα και δημιουργικά* ΣΥΝ σκέφτομαι, φιλοσοφώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διανοοῦμαι (-έο-)* < *δια-* + *νοοῦμαι* < *νοῦς*].

διανοουμενίστικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που μιμείται τα χαρακτηριστικά διανοουμένου, αυτός που χαρακτηρίζεται από επίφαση κουλτούρας *~ ύφος / λόγος* ΣΥΝ κουλτουριάρικος.
[ΕΤΥΜ < *διανοούμενος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ *λαϊκ-ίστικος*].

διανοούμενος (ο) {διανοουμέν-ου | -ων, -ους}, **διανοουμένη** (η) πνευματικός άνθρωπος που ασχολείται με τα γράμματα, τις τέχνες ή την επιστήμη, παρεμβαίνοντας και στην κοινωνική και πολιτική ζωή με το ιδιαίτερο βάρος που έχει η άποψή του ΣΥΝ άνθρωπος των γραμμάτων / τού πνεύματος, διανοητής (Βλ. κ. λ. *λόγιος*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κουλτουριάρης.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ intellectuel].

διάνος (ο) το πουλί γάλος· η αρσενική γαλοπούλα (βλ λ) ΣΥΝ ινδική όρνιθα, κούρκος.
[ΕΤΥΜ < *ινδιάνος* (βλ λ.)].

διανυκτέρευση (η) [μτγν] {-ης κ -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η παραμονή σε συγκεκριμένο τόπο κατά τη νύχτα: *θα ξεκινήσουμε στις 8 00 το πρωί, η ~ θα γίνει στην Καβάλα και την άλλη μέρα θα περάσουμε στην Τουρκία* **2.** ΣΤΡΑΤ η άδεια να περάσει ο στρατιώτης τη νύχτα του εκτός στρατοπέδου: *ο επιλοχίας τού έδωσε έξοδο με ~.*

διανυκτερεύω ρ αμετβ. {μτχ. ενεστ διανυκτερεύων, -ουσα, -ον | διανυκτέρευσα} **1.** περνώ τη νύχτα σε συγκεκριμένο τόπο: *θα διανυκτερεύσουμε σε κοντινό χωριό* ΣΥΝ καταλύω, σταθμεύω **2.** (η μτχ. ενεστ. ***διανυκτερεύων,*** *-ουσα, -ον*) μένω ανοικτός, λειτουργώ τη νύχτα *διανυκτερεύοντα νοσοκομεία / φαρμακεία / βενζινάδικα || διανυκτερεύων ιατρός || διανυκτερεύουσα (νοσοκόμος)*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *νυκτερεύω* < *νύκτερος* «νυχτερινός» < *νύξ, νυκτός*]

διάνυσμα (το) {διανύσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ το προσανατολισμένο ευθύγραμμο τμήμα στο οποίο έχουμε ορίσει διεύθυνση, φορά και μέτρο ΣΥΝ άνυσμα. — **διανυσματικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ μτγν. αρχική σημ. «καλυφθείσα απόσταση», < αρχ. *διανύω*. Η μαθ σημ. αποδίδει το γαλλ. vecteur].

διανύω ρ. μετβ {διάνυσα κ. (λόγ.) διήνυσα, διανύθηκα, -μένος} **1.** διατρέχω (συγκεκριμένη απόσταση): *~ πολλά χιλιόμετρα || ένα σώμα διανύει τροχιά γύρω από άλλο σώμα* ΣΥΝ καλύπτω **2.** (κατ' επέκτ) (i) βρίσκομαι σε μια συγκεκριμένη χρονική φάση, περίοδο: *η εβδομάδα / ο μήνας / ο χρόνος που διανύουμε || ~ το 18ο έτος τής ηλικίας μου* (ii) αντιμετωπίζω, περνώ: *διανύσαμε μια μεγάλη περίοδο κρίσης || έχουμε ακόμη πολλά στάδια να διανύσουμε πριν από το τελικό* — **διάνυση** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι(α)-* + *ἀνύω* «φέρω εις πέρας, πραγματοποιώ», παράλλ τ τού ρ *ἄ-νυ-μι* < **ἄ-νυ-μι* < I.E. *sn̥-nu-. Ομόρρ. *αὐθ-έντης* < *αὐτο-* + **ἕντης* < I E. *sen- (απαθής βαθμ τής ρίζας με συνεσταλμ. βαθμίδα το sn̥- του *ἄ-νυ-μι*, πβ. σανσκρ. sanóti «κερδίζει») Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

διαξιφισμός (ο) **1.** (σπάν) η ανταλλαγή χτυπημάτων με ξίφη ΣΥΝ ξιφομαχία **2.** (συνήθ. μτφ) η λεκτική αντιπαράθεση μεταξύ συνομιλητών *από την αρχή τής συζήτησης εμφανίστηκαν ιδεολογικοί ~ || εμπλέκομαι σε έντονους ~* ΣΥΝ σύγκρουση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *διαξιφίζομαι* < *δια-* + *ξιφίζομαι* < *ξίφος*]

διαξονικός, -ή, -ό → δι-, -αξονικός

διαολεμένος, -η, -ο → διαβολεμένος

διαολιά (η) → διαβολιά

διαόλια (τα) {χωρ. γεν.} (οικ) η οργίλη διάθεση, η οργή· κυρ. σε φράσεις, λ.χ *έχω τα ~ μου* (έχω τα νεύρα μου) || *μ' έπιασαν τα ~ μου* (εξοργίστηκα).

διαολίζω ρ. μετβ {διαόλισ-α, -τηκα, -μένος} (οικ) εκνευρίζω πολύ, εξοργίζω κάποιον: *μη με διαολίζεις με τις βλακείες σου!* || (συνήθ. μεσοπαθ) *τέτοια ακούω και διαολίζομαι*

διαολικός, -ή/-ιά, -ό → διαβολικός

διαολογυναίκα (η) → διαβολογυναίκα

διαολοθήλυκο (το) → διαβολοθήλυκο

διαολόκαιρος (ο) → διαβολόκαιρος

διαολοκόριτσο (το) → διαβολοκόριτσο

διαολόπαιδο (το) → διαβολόπαιδο

διάολος (ο) → διάβολος

διαπαιδαγώγηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ } ο τρόπος με τον οποίο ανατρέφεται και εκπαιδεύεται κανείς *οικογενειακή / σε-*

ξυλική / στρατιωτική / ηθική / θρησκευτική ~ ΣΥΝ αγωγή, καθοδήγηση, παιδεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*

διαπαιδαγωγώ ρ μετβ. [αρχ.] {διαπαιδαγωγείς | διαπαιδαγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διαμορφώνω, διαπλάθω τον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά (κάποιου) με παιδευτικές μεθόδους· *πολλοί είναι οι φορείς που διαπαιδαγωγούν τους νέους: σχολείο, πολιτεία, Εκκλησία, οικογένεια* ΣΥΝ εκπαιδεύω, καθοδηγώ.

διαπάλη (η) [μτγν] {χωρ. πληθ } η έντονη αναμέτρηση μεταξύ αντιπάλων ~ *μεταξύ κρατών* || *ταξική / ιδεολογική / κοινωνική / κομματική* ~ ΣΥΝ ανταγωνισμός, πάλη.

διά παντός επίρρ [αρχ.] (λόγ) για πάντα συνήθ στη ΦΡ ***άπαξ (και) διά παντός*** μια για πάντα ΑΝΤ προσωρινά, στιγμιαία.

διαπασών (η/το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ (α) το διάστημα μουσικής κλίμακας ΣΥΝ ογδόη (β) η έκταση μιας φωνής ή ενός οργάνου (από τον χαμηλότερο μέχρι τον οξύτερο φθόγγο) ΦΡ ***στη διαπασών*** (i) (για ήχο οργάνου ή ανθρώπινη φωνή) στο μεγαλύτερο ύψος τής κλίμακας, με τη μεγαλύτερη οξύτητα (ii) (κατ' επέκτ) στη μεγαλύτερη δυνατή ένταση: *το ραδιόφωνο έπαιζε όλη μέρα ~ και αναστατώθηκε η πολυκατοικία* **2. διαπασών** (το) (i) μικρό κρουστό χαλύβδινο όργανο με στέλεχος που απολήγει σε δύο άκρα, η κρούση των οποίων παράγει τον φθόγγο λα και χρησιμοποιείται στο κούρδισμα των οργάνων (ii) μικρό πνευστό όργανο, που θυμίζει σφυρίχτρα, με προορισμό ανάλογο με τον παραπάνω.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπασῶν*, από τη φρ *ἡ διὰ πασῶν χορδῶν συμφωνία* (Πλάτ. *Πολιτεία* 432a) Στη σημ 2 η λ προέρχεται από το γαλλ. αντιδάν diapason (< λατ diapason < αρχ. *διαπασῶν*)].

διαπεπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω

διαπεραιώνω ρ μετβ {διαπεραίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ) μεταφέρω από τη μια όχθη στην άλλη, από ένα λιμάνι σε άλλο· *βάρκες διαπεραίωναν τους πρόσφυγες από τα μικρασιατικά παράλια στα ελληνικά νησιά* ΣΥΝ. διαπορθμεύω - **διαπεραίωση** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαπεραιῶ* < *δια-* + *περαιῶ (-όω)* < *πέρας*].

διαπεραστικός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που προκαλεί την αίσθηση ότι διαπερνά, ότι τρυπά πέρα ώς πέρα· ~ *κρύο* (που «τρυπά τα κόκκαλα») || ~ *πόνος / βλέμμα* (έντονο βλέμμα που δίνει την αίσθηση ότι διεισδύει στις σκέψεις των άλλων) **2.** (ειδικότ. για ήχους) δυσάρεστα οξύς, που «τρυπά τα αφτιά» *στριγγή ~ φωνή*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ pénétrant].

διαπερατός, -ή, -ό (σώμα) που είναι δυνατόν να διαπεραστεί από φως, υγρά, αέρια κ.λπ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπερῶ (-άω)* (βλ.λ *διαπερνώ*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. perméable].

διαπερατότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα σώματος να είναι διαπερατό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. perméabilité].

διαπερνώ ρ μετβ {διαπερνάς | διαπέρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τρυπώ από τη μια άκρη ώς την άλλη: *τον διαπέρασε με το σπαθί του* ΣΥΝ διατρυπώ **2.** διεισδύω σε (σώμα), διέρχομαι μέσα από (σώμα): *το φως διαπερνά το ημιδιαφανές γυαλί* || (μτφ.) *ογκούμενο κύμα ξενοφοβίας διαπερνά το κοινωνικό σώμα* || (μτφ.) *όταν άκουσε την φωνή του στο τηλέφωνο, ένα ρίγος διαπέρασε το σώμα της*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *διαπερνῶ* < αρχ. *διαπερῶ (-άω)* < *δια-* + *περῶ* < *πέρας*].

διαπίδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (επιστημ.) η εκροή υγρού από τους πόρους τού σώματος **2.** ΦΥΣ η αμοιβαία διείσδυση υγρών ή αερίων μέσα από τις οπές πορώδους φράγματος που τα διαχωρίζει **3.** (μτφ.) η αμοιβαία διείσδυση στοιχείων από έναν χώρο σε άλλον. *«ο Χ Κ θέτει το ζήτημα των επιβιώσεων και των διαπιδύσεων των θρησκευτικών στοιχείων μέσα στον θαυμαστό καινούργιο κόσμο τής εικονικής πραγματικότητας»* (εφημ)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπίδυσις* < *διαπιδύω* «διυλίζω, διηθώ» < *δια-* + *πιδύω* < *πῖδαξ* (βλ.λ.)].

διαπίστευση (η) [1886] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ο επίσημος διορισμός πρεσβευτή

διαπίστευμα (το) [1887] {διαπιστεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που λειτουργεί ως εγγύηση, που παρέχει εμπιστοσύνη

διαπιστευμένος, -η, -ο → διαπιστεύω

διαπιστευτήρια (τα) [1856] {διαπιστευτηρίων} το επίσημο κυβερνητικό έγγραφο με το οποίο δηλώνεται ο διορισμός τού διπλωματικού αντιπροσώπου σε μια άλλη χώρα· *σύμφωνα με το διπλωματικό πρωτόκολλο, κάθε νέος πρεσβευτής επισκέπτεται τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας και του επιδίδει τα ~ του* || (μτφ) *το νέο απόκτημα τής ομάδας κατέθεσε τα ~ του από την αρχή τού πρωταθλήματος* (έδειξε τι αξίζει).
[ΕΤΥΜ < *διαπιστευτήριο (γράμμα)*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ (lettre) créditive / de créance].

διαπιστεύω ρ. μετβ. {διαπίστευ-σα, -θηκα, -μένος κ (λόγ) διαπεπιστευμένος} (συνήθ. μεσοπαθ. ***διαπιστεύομαι***) ορίζομαι (από την κυβέρνηση) διπλωματικός εκπρόσωπος σε ξένο κράτος *τρεις νέοι πρέσβεις διαπιστεύθηκαν στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία και την Αλβανία* || *είναι διαπιστευμένος στην πρεσβεία μας στο Παρίσι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπιστώνω, έμπιστος, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «θέτω εμπιστοσύνη σε κάποιον», < *δια-* + *πιστεύω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. accréditer].

διαπιστώνω ρ. μετβ [1766] {διαπίστω-σα, -θηκα, -μένος} ανακαλύπτω ή επιβεβαιώνω (συγκεκριμένο γεγονός) με προσωπική παρατήρηση, εμπειρία και συνάγω συμπεράσματα *από τα αποτελέσματα των εξετάσεων διαπιστώθηκε ότι οι μαθητές αγνοούν στοιχειώδη πράγματα* || *δεν πίστευα ότι έπινε, μέχρι που το διαπίστωσα και ο ίδιος βλέποντάς τον μια μέρα μεθυσμένο*
[ΕΤΥΜ < *δια-* + *πιστώνω* < *πιστός*, άσχετο προς το αρχ. *διαπιστῶ (-έω)* «δυσπιστώ»]

> **διαπιστώνω: ομόρριζα.** Το **διαπιστώνω** (όπως και το **διαπίστωση**) είναι νεότερη λ. που πλάστηκε από τον διδάσκαλο τού Γένους Ευγένιο Βούλγαρι (1716-1806) Δεν έχει σχέση με το **διαπιστῶ** *(-εῖς, -εῖ.)* τής Αρχαίας, το οποίο προέρχεται από τα *διά* + *ἄπιστῶ* και σημαίνει «δυσπιστώ». Αντίθετα, το **διαπιστεύω / διαπιστεύομαι** (για πρέσβεις) είναι το αρχαίο *διαπιστεύω* με νέα, εξειδικευμένη σημασία το αρχ. *διαπιστεύω* σήμαινε «εμπιστεύομαι, έχω εμπιστοσύνη», το νέο *διαπιστεύω* σημαίνει «ορίζω ως πρέσβη», δηλ ως έμπιστο εκπρόσωπο τής χώρας. Τέλος, το **δυσπιστώ** (συνώνυμο τού *διαπιστῶ* στην Αρχαία) από την αρχαία γλώσσα (Πλούταρχος) μέχρι σήμερα χρησιμοποιείται με τη σημ «δεν εμπιστεύομαι, δεν έχω εμπιστοσύνη». Τής ίδιας εποχής (μεταγενέστερης Ελληνικής) είναι και το αντίθετο τού *δυσπιστῶ*, το **εμπιστεύομαι** (και *εμπιστεύω*)

διαπίστωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να διαπιστώνει κανείς (κάτι): *αρκούνται στη ~ τού προβλήματος και δεν κάνουν τίποτε για την επίλυσή του* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε διαπιστώνει κανείς. *μια θλιβερή ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαπιστώνω*.

διαπλάθω ρ. → διαπλάσσω

διαπλακώ (να/θα) ρ → διαπλέκω

διαπλανητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον χώρο των πλανητών, με το διάστημα ~ *ταξίδι*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ interplanetary (νόθο σύνθ.)].

διάπλαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διαμόρφωση τού ηθικοπνευματικού κόσμου (τού ατόμου) *η ηθική ~ των νέων* || *η ~ τού χαρακτήρα* ΣΥΝ διαπαιδαγώγηση, ανατροφή· ΦΡ ***σωματική διάπλαση*** η διαμόρφωση των μερών τού σώματος *η γυμναστική βοηθά στη σωστή ~* || *έχει καλή ~* ΣΥΝ δέσιμο
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διάπλασις* < αρχ *διαπλάσσω*].

διαπλάσσω ρ. μετβ. {διέπλασα, διαπλάσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** δίνω σχήμα σε (εύπλαστη ύλη) ΣΥΝ πλάθω, σχηματοποιώ **2.** (μτφ.) διαμορφώνω (τον χαρακτήρα, τον ηθικό και πνευματικό κόσμο κάποιου) *το σχολείο ~ τον χαρακτήρα και διαμορφώνει την προσωπικότητα των μαθητών* ΣΥΝ διαπαιδαγωγώ, ανατρέφω, καλλιεργώ. Επίσης (προφορ) **διαπλάθω.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπλάσσω / -ττω* < *δια-* + *πλάσσω / -ττω* (βλ.λ.)]

διαπλαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ή συμβάλλει στη διάπλαση **2.** ΝΟΜ ***διαπλαστική αγωγή*** η αγωγή με την οποία επιδιώκεται η δικαστική αναγνώριση τής υπάρξεως ενός διαπλαστικού δικαιώματος και η αντίστοιχη προς το περιεχόμενο αυτού τού δικαιώματος μεταβολή (σύσταση, κατάργηση, αλλοίωση) μιας έννομης σχέσης διά τής δικαστικής απόφασης.

διάπλατα επίρρ. εντελώς ανοιχτά, σε όλο το πλάτος: *άνοιξε ~ την πόρτα, για να χωρέσει το πιάνο* || *άνοιξε ~ την αγκαλιά της* ΣΥΝ ορθάνοιχτα, φαρδιά-πλατιά

διάπλατος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς ανοιχτός, σε όλο του το πλάτος *άφησε διάπλατες τις πόρτες, να μπει όλος ο κόσμος μέσα* ΑΝΤ κατάκλειστος, θεόκλειστος
[ΕΤΥΜ < *διαπλατύνω* (υποχωρητ)]

διαπλάτυνση (η) [1833] {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η αύξηση τού εύρους επιφανείας (κυρ δρόμου, πλατείας κ λπ) — **διαπλατύνω** ρ. [αρχ].

διαπλέκω ρ. μετβ [αρχ.] {διέπλεξα, διαπλέχθηκα (λόγ. διεπλάκην, -ης, -η , να/θα διαπλακώ), διαπεπλεγμένος} συνδέω (αλληλεξαρτώμενα στοιχεία) (μεσοπαθ ***διαπλέκομαι***) (συχνά κακόσ.) εξαρτώμαι αμοιβαία (με κάποιον/κάτι): *διαπλεκόμενα συμφέροντα μεταξύ εκδοτών πολιτικών*

> **διαπλεκόμενα συμφέροντα.** Τη δεκαετία τού '80 πλάστηκε (από τον πρωθυπουργό Κ. Μητσοτάκη) και καθιερώθηκε βαθμηδόν ο όρος **διαπλεκόμενα συμφέροντα** ή απλώς **διαπλεκόμενα** Με αυτόν δηλώνονται τα αθέμιτα αλληλεξαρτώμενα συμφέροντα, που αναπτύσσονται παρασκηνιακά μεταξύ πολιτικών και διαφόρων επιχειρηματιών, π χ. αυτών που δραστηριοποιούνται στον χώρο τής ενημέρωσης (ως εκδότες εφημερίδων ή ιδιοκτήτες ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σταθμών), ώστε να εξυπηρετούνται αμοιβαία οι πολιτικές και επιχειρηματικές τους σκοπιμότητες (προβολή και προπαγάνδα από την πλευρά των πολιτικών και οικονομικά οφέλη από την πλευρά των επιχειρηματιών).

διαπλεύσω (να/θα) ρ. → διαπλέω

διαπλέω ρ αμετβ. [αρχ.] {διέπλευσα (να/θα διαπλεύσω)} (για πλοίο ή για επιβάτες του) πλέω, ταξιδεύω διασχίζοντας θάλασσα, ποταμό ή λίμνη. — **διάπλευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*

διαπληκτίζομαι ρ. αμετβ. αποθ {διαπληκτίσ-τηκα (λόγ -θηκα)} (+με) συγκρούομαι λεκτικά με κάποιον, μαλώνω· *οι οδηγοί των αυτοκινήτων που συγκρούστηκαν διαπληκτίζονταν για πολλή ώρα* ΣΥΝ. λογοφέρνω, φιλονικώ, καβγαδίζω, τσακώνομαι. — **διαπληκτισμός** (ο) [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δια-* + *πληκτίζομαι* < *πλήκτης* < *πλή-σσω / -ττω*].

διαπλοκή (η) [αρχ] (λόγ.) η στενή αλληλεξάρτηση (συχνά κακόσ.) η αμοιβαία εξάρτηση: *παρασκηνιακές ~* || *«σκάνδαλο διαπλοκής πολιτικών – μαφιόζων»* (εφημ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπλέκω*.

διαπλοκολογία (η) λόγος ή συζήτηση για διαπλοκή συμφερόντων, για διαπλεκόμενα συμφέροντα. **διαπλοκολόγος** (ο).
[ΕΤΥΜ < *διαπλοκή* + *-λογία*].

διάπλους (ο) {διάπλου | χωρ πληθ.} (λόγ) το πέρασμα θάλασσας, ποταμού ή λίμνης με σκάφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαπλεω*]

διαπνέω ρ μετβ αποθ [αρχ.] {μόνο σε ενεστ κ. παρατ } αποτελώ χαρακτηριστικό στοιχείο (κάποιου): *τον διαπνέει αλτρουιστικό πνεύμα* || (συνήθ μεσοπαθ +από) *οι στρατιώτες πρέπει να διαπνέονται από φιλοπατρία* || *το έργο του διαπνέεται από απαισιοδοξία.*

διαπνοή (η) {χωρ. πληθ.} (επιστημ) η αποβολή υδρατμών από τους πόρους και την επιφάνεια των φύλλων των φυτών. — **διαπνευστικός,** -ή. -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αναπνοή*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαπνέω*]

διαποίμανση (η) [1888] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} η άσκηση τής πνευματικής αρχής και τής διοίκησης τής επισκοπής από αρχιερέα κατά τη διάρκεια τής αρχιερατείας του — **διαποιμαίνω** ρ [μτγν.], **διαποιμαντικός,** -ή. -ό.

διαπολιτισμικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με διάφορους πολιτισμούς ή που συνδυάζει στοιχεία διαφόρων πολιτισμών *η ~ διάσταση τού μαθήματος* || *~ εκπαίδευση / επαφή / σχέση*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ intercultural]

διαπομπεύω ρ μετβ. {διαπόμπευ-σα, -θηκα, -μένος} εξευτελίζω δημοσίως ΣΥΝ διασύρω, (λαϊκ) πομπεύω — **διαπόμπευση** (η) [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πομπή.*
[ΕΤΥΜ *αρχ. < δια- + πομπεύω < πομπη*]

διαπορθμεύω ρ μετβ [αρχ.] {διαπόρθμευ-σα. -θηκα, -μένος} μεταφέρω στην αντίπερα ακτή ή όχθη ΣΥΝ διαπεραιώνω - **διαπόρθμευση** (η) [μτγν.]

διαπορώ ρ αμετβ. {διαπορείς . μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (+για) βρίσκομαι σε έντονη απορία: *«ενεός. πανικόβλητος και διαπορών από τα γεγονότα αυτής τής εβδομάδας»* (εφημ.) — **διαπόρηση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαπορῶ (-έω) < δι(α)- + ἀπορῶ* (βλ.λ.)].

διαποτίζω ρ μετβ. [μεσν.] {διαπότισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** μουσκεύω (κάτι) σε όλη του την έκταση: *~ το βαμβάκι με οινόπνευμα* **2.** (συνήθ μτφ) επηρεάζω καταλυτικά (για ιδέες ή συναισθήματα)· (συνήθ μεσοπαθ.) αφομοιώνω. οικειοποιούμαι πλήρως ιδέες και συναισθήματα: *στη Λύση διαποτίστηκε ο Κοραής από τα ιδανικά των φιλελεύθερων επαναστάσεων.* - **διαπότιση** (η).

διαπραγματεύομαι ρ μετβ κ αμετβ αποθ. {διαπραγματεύ-θηκα (καθημ -τηκα)} ♦ **1.** (μετβ.) διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση θέματος ή για την επίλυση διαφοράς: *το κράτος διαπραγματευόταν την πώληση τής προβληματικής επιχείρησης* || *~ τους όρους συνεργασίας / συμφωνίας / συμβολαίου* **2.** καταχρ αντί τού πραγματεύομαι ♦ (αμετβ.) **3.** (+για): *η κυβέρνηση διαπραγματεύεται με τους τρομοκράτες για την απελευθέρωση των ομήρων* **4.** καταχρ. αντί τού «τυγχάνω διαπραγμάτευσης», π χ *οι μετοχές διαπραγματεύονται στο Χρηματιστήριο.* αντί *οι μετοχές τυγχάνουν διαπραγμάτευσης στο Χρηματιστήριο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «εξετάζω λεπτομερώς», < *δια- + πραγματεύομαι.* Η σημερινή σημ αποδίδει το γαλλ. négotier].

> **διαπραγματεύομαι – πραγματεύομαι.** Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία Η χρήση τού **διαπραγματεύομαι** αντί τού **πραγματεύομαι** είναι λανθασμένη. Συγκεκριμένα. *πραγματεύομαι* (με αιτιατική ή *περί* + γεν.) σημαίνει «εξετάζω λεπτομερώς. αναλύω διεξοδικά» *(Στη διδακτορική διατριβή του πραγματεύεται το θέμα των ελληνοτουρκικών διαφορών – Είναι πολύ χρήσιμο βιβλίο Ο συγγραφέας του πραγματεύεται περί των θεσμών τής αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας)* Αντιθέτως, το *διαπραγματεύομαι* (+αιτ.) σημαίνει «διεξάγω συνομιλίες για τη διεκπεραίωση ενός θέματος, συζητώ για την επίλυση ενός προβλήματος» *(Οι δύο εταιρείες διαπραγματεύονται με το Δημόσιο την ανάληψη μεγάλων κατασκευαστικών έργων σε συνεργασία με ξένες εταιρείες).* Είναι λάθος να πούμε: *Στο βιβλίο του διαπραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας* (!) αντί *Στο βιβλίο του πραγματεύεται το θέμα των θεσμών τής δημοκρατίας* Το ίδιο ισχύει αντιστοίχως και για τα παράγωγα: το **πραγμάτευση** διαφέρει από το **διαπραγμάτευση** (πβ. και **διαπραγματεύσιμος, διαπραγματευτής, διαπραγματευτικός**).

διαπραγμάτευση (η) [1833] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η διεξαγωγή συνομιλιών για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς: *ορισμένα δευτερεύοντα ζητήματα μπορούν να γίνουν αντικείμενα διαπραγμάτευσης, αλλά στα βασικά παραμένουμε ανυποχώρητοι* || *το θέμα είναι υπό ~* (δεν έχει ληφθεί απόφαση) || (συνήθ. στον πληθ.) *οι δύο πλευρές οδηγούνται σε διαπραγματεύσεις* || *διεξάγονται διαπραγματεύσεις* || *η έναρξη των ~ για την ένταξη τής Κύπρου στην Ε.Ε* || *διμερείς ~* **2.** η αγορά και η πώληση μετοχών ή ομολόγων στο Χρηματιστήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπραγματεύομαι*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. négotiation].

διαπραγματεύσιμος, -η, -ο [1887] αυτός που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγμάτευσης· *ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι τα εθνικά μας δίκαια δεν είναι ~* || *οι μετοχές θα είναι από σήμερα ~ στο Χρηματιστήριο.*

διαπραγματευτής (ο) [1840], **διαπραγματεύτρια** (η) {διαπραγματευτριών} ΠΟΛΙΤ ΟΙΚΟΝ πρόσωπο που εκπροσωπεί μία πλευρά στις συνομιλίες με μέλη τής άλλης πλευράς για τη διεκπεραίωση θέματος ή την επίλυση διαφοράς (πβ λ. *διαμεσολαβητής*): *ο Έλληνας ~ στις συνομιλίες για το Κυπριακό* || *συνάντηση των ~ για την επίλυση τής κρίσης* || *~ ομολόγων*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ negotiator].

διαπραγματευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαπραγμάτευση· *~ αντικείμενο / ικανότητες / αντιπροσωπία* ΦΡ ***διαπραγματευτικό χαρτί*** το στοιχείο που μπορεί να χρησιμοποιήσει κανείς σε διαπραγματεύσεις για την ενίσχυση των θέσεών του ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαπραγματεύομαι*

διαπράττω ρ μετβ [αρχ] {διέπραξα. διαπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} τελώ, κάνω (κάτι κακό) *~ αδίκημα / έγκλημα / αδικία εις βάρος κάποιου / σφάλμα / αμάρτημα* — **διάπραξη** (η) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*

διαπρεπής, -ής, -ές {διαπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει διακριθεί σε τομέα κοινωνικής δραστηριότητας, αυτός που έχει κύρος και υπόληψη: *~ επιστήμονας* ΣΥΝ επιφανής, φημισμένος. — **διαπρεπώς** επίρρ. [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαπρέπω*].

διαπρέπω ρ αμετβ. [αρχ.] {διέπρεψα} διακρίνομαι (σε συγκεκριμένο τομέα), έχω μεγάλη επιτυχία, δημιουργώ σημαντικό έργο. *~ στην πολιτική / στη ζωγραφική / στα γράμματα* || (κ. ειρων) *νεαροί που διαπρέπουν στην αγένεια.*

διαπροσωπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με διαφορετικά πρόσωπα. που αναφέρεται συγχρόνως σε σχέσεις, καταστάσεις κ.λπ. μεταξύ προσώπων· *~ σχέσεις / επαφή* ΣΥΝ διανθρώπινος.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ interpersonal]

διαπρύσιος, -α. -ο (λόγ) στη ΦΡ ***διαπρύσιος κήρυκας*** πρόσωπο που διακηρύσσει κάτι με ιδιαίτερη θέρμη, με ένταση και παλμό: *έγινε ~ τής αδελφοσύνης των λαών*
[ΕΤΥΜ αρχ < **δια-πρύ-τιος,* πιθ. < *δια-πρό* «διαμπερώς, πέρα ώς πέρα», όπου η μεταβολή *-υ- < -ο- (-πρυ- < -προ-)* οφείλεται μάλλον σε αιολικό φωνηεντισμό (πβ αιολ *ὄνυμα*, από όπου *επώνυμος, ανώνυμος, συνώνυμος* κ λπ . αντί τού *ὄνομα*)].

διάπυος, -ος. -ο(ν) (λόγ.) γεμάτος πύον.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια- + πύον*].

διαπυούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {διαπυείσαι... | διαπυήθηκα} (λόγ) (για πληγή) μαζεύω πύον. *το τραύμα διαπυήθηκε.* — **διαπύηση** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαπυῶ (-έω) < δια- + πυῶ < πύον*].

διάπυρος, -η, -ο **1.** (για υλικά) αυτός που έχει κοκκινίσει από τη θερμότητα. αυτός που βρίσκεται σε υψηλή θερμοκρασία. *~ ύλη / μέταλλο* ΣΥΝ πυρωμένος, πυρακτωμένος, καυτός **2.** (μτφ.) πολύ έντονος, ένθερμος. *ο ~ πόθος του να γυρίσει στην πατρίδα* **3.** σε στερεότυπη ευχή με την οποία κλείνουν έγγραφα ή επιστολές ανωτέρων εκκλησιαστικών *~ ἐν Χριστῷ / πρὸς Θεὸν εὐχέτης* ΣΥΝ διακαής. φλογερός, σφοδρός.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια- + -πυρος < πῦρ*]

διαρθρώνω ρ. μετβ. {διάρθρω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** συνδέω (στοιχεία) με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποτελέσουν οργανωμένο σύνολο ΣΥΝ συναρθρώνω. συναρμόζω **2.** (μτφ., κυρ για κείμενα) διατάσσω με λογική σειρά (έννοιες και ιδέες). δομώ και διαπλέκω (επιμέρους θεματικές ενότητες) ΣΥΝ διατάσσω, διαπλέκω. συνθέτω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δομή.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαρθρῶ < δι(α)- + ἀρθρῶ (-όω) < ἄρθρον*].

διάρθρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η δόμηση και σύνδεση των επιμέρους μελών σε οργανωμένο σύνολο: *η ~ ενός θεατρικού έργου* || *η κοινωνική ~ μιας εποχής* || *η ~ τού χώρου* ΣΥΝ δομή. υφή, σύνθεση **2.** (ειδικότ. για κείμενα) η διαπλοκή των επιμέρους θεματικών ενοτήτων: *η ~ ενός ποιήματος / μυθιστορήματος / άρθρου* ΣΥΝ δόμηση, οργάνωση **3.** ΑΝΑΤ η κλείδωση, η άρθρωση των οστών

διαρθρωτικός, -ή. -ό [μτγν] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διάρθρωση **2.** (ειδικότ) αυτός που προχωρεί σε βάθος, που αγγίζει την ίδια τη δομή, την οργάνωση συστήματος· *για να καταπολεμηθεί η γραφειοκρατία. χρειάζονται ~ αλλαγές* || *~ παρεμβάσεις / μέτρα / Ταμείο*

διάρκεια (η) [μτγν] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ } **1.** το συνεχές χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο γίνεται κάτι: *κατά τη ~ τού ταξιδιού* (κατά τον χρόνο τού ταξιδιού) || *κατά τη ~ τής προσγείωσης απαγορεύεται το κάπνισμα* **2.** (συνεκδ) η έκταση τού παραπάνω χρονικού διαστήματος: *η ταινία έχει ~ τρεις ώρες* || *μεγάλη ~* || *γάλα μακράς διαρκείας* || *μουσικό έργο συνολικής ~ τεσσάρων ωρών* **3.** η ιδιότητα τού διαρκούς: *τα κλασικά έργα έχουν ~* **4.** (η γεν ***διαρκείας*** ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια. συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς κάτι που διαρκεί στιγμιαία ή που ισχύει για μία μόνο φορά: *εισιτήριο ~* (που ισχύει για πολύ καιρό, όχι για μία μόνο φορά) || *στυλό ~* (στο οποίο δεν ανανεώνεται το μελάνι και αχρηστεύεται όταν τελειώσει το σωληνάριο μελάνης που είναι ενσωματωμένο στην κατασκευή του) || *απεργία / άδεια / αγώνας ~* || *ενεστώτας ~*

διαρκής, -ής. -ές [αρχ.] {διαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από χρονική συνέχεια: *τα κατάφερε χάρη στις ~ του προσπάθειες* ΣΥΝ αδιάκοπος. ακατάπαυστος, αδιάλειπτος ΑΝΤ στιγμιαίος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από μονιμότητα και σταθερότητα *η ~ Ιερά Σύνοδος τής Εκκλησίας* || *~ Κοινοβουλευτική Επιτροπή* ΣΥΝ μόνιμος, σταθερός — **διαρκώς** επίρρ. [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες.*

διαρκώ ρ. αμετβ. {διαρκείς... | διήρκεσα} **1.** γίνομαι, συντελούμαι σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *κάθε μάθημα διαρκεί 45 λεπτά* **2.** (συνεκδ) έχω μεγάλη ή απεριόριστη διάρκεια, αντέχω στον χρόνο: *υπάρχουν οι επιπόλαιες φιλίες και οι φιλίες που διαρκούν* **3.** βρίσκομαι σε εξέλιξη, σε συνέχεια: *όσο διαρκεί ο καύσωνας, αποφεύγετε να βγαίνετε έξω!* || *η απεργία θα διαρκέσει μέχρι να ικανοποιηθούν τα αιτήματα των εργαζομένων* ΦΡ (λόγ.) ***διαρκούντος τού / διαρκούσης τής...*** όσο διαρκεί (κάποιος/κάτι) *διαρκούσης τής εκεχειρίας δεν σημειώθηκαν κρούσματα βίας* (πβ. λ *μεσούντος*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαρκῶ (-έω) < δι(α)- + ἀρκῶ* Η φρ. *διαρκούντος τού....* όπου το ρήμα εμφανίζεται σε γενική απόλυτη μετοχή. αποδίδει το γαλλ durant le/la].

διαρπάζω ρ μετβ. [αρχ] {δι-ήρπασα, -αρπάχθηκα. -ηρπασμένος} (λόγ) καταληστεύω, λεηλατώ. *«η έρευνα έδειξε ότι κάποιοι διήρπασαν τεράστιας έκτασης υλικό προοριζόμενο για τους σεισμοπαθείς»* (εφημ.) — **διαρπαγή** (η) [αρχ.]

διαρρέω ρ. μετβ κ αμετβ. [αρχ] {διέρρευσα} ♦ **1.** (μετβ.) (για ποταμό) διασχίζω, ρέω μέσα από (έκταση γης): *ο Δούναβης διαρρέει την Ουγγαρία* ♦ (αμετβ.) **2.** (για υγρά ή αέρια) διαφεύγω ρέοντας μέσα από άνοιγμα· *διέρρευσε υγραέριο από τον αγωγό* **3.** (για χρόνο) παρέρχομαι, κυλώ: *διέρρευσε αρκετός καιρός από τότε που πρωτοσυναντηθήκαμε* ΣΥΝ περνώ **4.** (για πληροφορία μυστική, απόρρητη κ.λπ.) δημοσιοποιούμαι (διοχετευόμενη σε τρίτους): *χθες διέρρευσε (η είδηση) ότι θα παραιτηθεί ο υπουργός.* — **διάρρευση** (η) [1892].

> **διαρρέω: παράγωγα.** Το **διαρρέω** με τη σημ. 4 χρησιμοποιείται κανονικά ως αμετάβατο ρήμα, δηλ. χωρίς αντικείμενο (*Διέρρευσε η πληροφορία ότι...*). Ως μεταβιβαστικό χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη φράση **αφήνω (κάτι) να διαρρεύσει** (*Από το Υπουργείο Χωροταξίας άφησαν να διαρρεύσει ότι η νομιμοποίηση των αυθαιρέτων θα αρχίσει εντός των επομένων μηνών*). Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια το *διαρρέω* άρχισε να χρησιμοποιείται καταχρηστικώς (αντί τού **διοχετεύω**) και ως μεταβατικό ρήμα (*Κυβερνητικά στελέχη διέρρευσαν την πληροφορία ότι ετοιμάζονται σαρωτικές αλλαγές στην οικονομία*) Παράγωγο τού *διαρρέω* με αμετάβατη και μεταβατική σημ είναι η λ **διαρροή** Τελευταία, με μεταβατική ιδίως σημασία, χρησιμοποιείται και το **διάρρευση** (= διάδοση) πληροφοριών. Τελείως διαφορετική είναι η σημ. τού άλλου παραγώγου, τού **διάρροια**, που χρησιμοποιείται από τον Ιπποκράτη μέχρι σήμερα

διαρρηγνύω ρ. μετβ. {διέρρ-ηξα, -ήχθην (κ. -άγην, -ης, -ης.), -ηγμένος} (λόγ) **1.** δημιουργώ ρήγμα σε (συμπαγή επιφάνεια, συμπαγές σώμα), σχίζω βίαια: *σε σεισμούς μεγάλων μεγεθών η ζώνη που διαρρηγνύεται έχει μήκος αρκετών δεκάδων χιλιομέτρων* ΣΥΝ σπάζω • ΦΡ ***διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου*** (σχίζω τα ρούχα μου) διαμαρτύρομαι έντονα, κυρ υποστηρίζοντας την αθωότητα ή το δίκιο μου, συχνά ειρων.: *πολλοί από εκείνους που κατηγορήθηκαν για εγκλήματα πολέμου διερρήγνυαν τα ιμάτιά τους ότι εκτελούσαν διαταγές άλλων* **2.** ανοίγω βίαια, παραβιάζω (κλειστό χώρο): *δύο ληστές διέρρηξαν το χρηματοκιβώτιο / την τράπεζα / το σπίτι* **3.** (μτφ.) διακόπτω απότομα ή βίαια (σχέση, δεσμό κ.λπ.): *«το εκλογικό σώμα σύντομα θα διαρρήξει τούς παραδοσιακούς πολιτικούς δεσμούς του με τα μεγάλα κόμματα»* (εφημ) || *η ανάπτυξη τής μηχανής τείνει να διαρρήξει την άμεση σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και τα μέσα παραγωγής*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαρρήγνυμι* < *δια-* + *ῥήγνυμι*, βλ κ *ρήγμα*. Η φρ *διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου* απαντά με διάφορες μορφές τόσο στην Π Δ. όσο και στην Κ.Δ., αποτελούσε δε ιδιαίτερο εμφατικό τρόπο, με τον οποίο οι Ισραηλίτες εξέφραζαν αγανάκτηση (π.χ. Ματθ. 26. 65· *τότε ὁ ἀρχιερεὺς διέρρηξεν τὰ ἱμάτια αὐτοῦ*)].

διαρρήδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς περιστροφές ή υπεκφυγές *υποστήριξε ~ τις διεκδικήσεις του* ΣΥΝ ρητά, κατηγορηματικά, απερίφραστα, αναφανδόν.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *-ρή-* (< θ *-ρη-*. πβ. παθ αόρ. *ἐρ-ρή-θην*. βλ. κ *ρήση*) + επιρρ. επίθημα *-δην*].

διαρρήκτης (ο) {διαρρηκτών}, **διαρρήκτρια** (η) {διαρρηκτριών} πρόσωπο που διαπράττει διάρρηξη (βλ.λ., σημ. 2) — **διαρρηκτικός,** -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *διαρρήγνυμι* (βλ. λ. *διαρρηγνύω*)].

διαρρηκτός, -ή, -ό ΝΟΜ αυτός που είναι δυνατόν να ακυρωθεί: *~ δικαιοπραξία / σύμβαση.*

διάρρηξη (η) {-ης κ -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** η παράνομη παραβίαση κλειστού χώρου: *έκαναν ~ στο σπίτι και έκλεψαν όλα τα κοσμήματα* **2.** (λόγ) το βίαιο σχίσιμο (πβ. ΙΑΤΡ *~ σπληνός / μήτρας*) **3.** η δημιουργία ρωγμής σε τοίχο ή μέλος οικοδομικού έργου ή σε πέτρωμα, η ρηγμάτωση: *στον σεισμό τής Ρόδου η ~ των πετρωμάτων έγινε σε υποθαλάσσιο σημείο τής περιοχής* **4.** (λόγ.-μτφ.) η απότομη διάσπαση τής ενότητας, η βίαιη διακοπή τής συνέχειας. *η ~ τής ενότητας τού κόμματος* || *επήλθε ~ τής σχέσεώς του με το υφιστάμενο κομματικό σύστημα* **5.** ΝΟΜ η ακύρωση, η διακοπή τής ισχύος: *~ των όρων τού συμβολαίου.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διάρρηξις* < αρχ. *διαρρήγνυμι* (βλ λ *διαρρηγνύω*)]

διαρροή (η) **1.** η διαφυγή, η απώλεια υγρού ή αερίου μέσα από ανοίγματα *~ νερού / γκαζιού / ραδιενέργειας / τοξικών ουσιών στο περιβάλλον·* (μτφ.) **2.** η γνωστοποίηση μη ανακοινώσιμων στοιχείων: *~ πληροφοριών / μυστικών / θεμάτων εξετάσεων* **3.** εγκατάλειψη ενός χώρου από πρόσωπα που ανήκαν σε αυτόν. *~ ψηφοφόρων τού κυβερνώντος κόμματος προς τα κόμματα τής αντιπολίτευσης* || *στις μυστικές ψηφοφορίες υπάρχει συχνά ~ ψήφων* (= ψηφοφόρων) **4.** η απώλεια που παρουσιάζεται κάπου προς όφελος άλλου: *η φυγή χιλιάδων νέων στο εξωτερικό για σπουδές, επιφέρει ~ πολύτιμου συναλλάγματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαρρέω. -ρρ-*
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «αγωγός - ροή νερού», < *διαρρέω*. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. leak].

διάρροια (η) {διαρροιών} η συνεχής αποβολή από το έντερο κοπράνων σε ρευστή κατάσταση· *τον έπιασε / έπαθε ~* ΣΥΝ ευκοιλιότητα, (λαϊκ) τσιρλιό — **διαρροϊκός,** -ή, -ό [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαρρέω, άγνοια.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαρρεω*. Η λ πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diarrhoea, γαλλ diarrhée ή ως μεταφρ. δάνειο, πβ. γερμ. Durchfall].

διαρρυθμίζω ρ. μετβ. [μτγν] {διαρρύθμισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} διευθετώ την επίπλωση και τη διακόσμηση σε (εσωτερικό χώρο): *διαρρύθμισαν με μοντέρνο τρόπο το σαλόνι τους.* — **διαρρύθμιση** (η) [1888], **διαρρυθμιστικός,** -ή, -ό [1862]

διαρχία (η) [1887] {διαρχιών} **1.** η άσκηση τής εξουσίας από δύο πρόσωπα ή φορείς **2.** ΦΙΛΟΣ το φιλοσοφικό σύστημα, θεμελιώδης θέση τού οποίου είναι ότι ο κόσμος κυριαρχείται από τις αντίδρομες δυνάμεις τής ύλης και τού πνεύματος ΣΥΝ δυϊσμός ΑΝΤ μονισμός. — **διαρχικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο.*
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις* «δύο φορές») + *-αρχία* < *άρχω*].

Δίας (ο) {Δία κ. Διός} **1.** ΜΥΘΟΛ ο βασιλιάς και πατέρας των θεών τού Ολύμπου (βλ κ λ *Ζευς*) • **2.** ΑΣΤΡΟΝ ο μεγαλύτερος πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, ο οποίος κινείται ανάμεσα στον Άρη και τον Κρόνο.
[ΕΤΥΜ Βλ. λ *Ζεύς*].

διασάλευση (η) [μτγν] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η αναστάτωση, η διατάραξη μιας κατάστασης *τους συνέλαβαν για ~ τής τάξης* ΣΥΝ κλονισμός.

διασαλεύω ρ. μετβ. {διασάλευ-σα, -θηκα, -μένος} αναστατώνω, διαταράσσω μια κατάσταση *τιμωρούνται όσοι διασαλεύουν την κοινωνική ειρήνη* ΣΥΝ κλονίζω. — **διασαλευτής** (ο) [1891].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *σαλεύω* < *σάλος* (βλ λ)]

διασαλπίζω ρ. μετβ. [μτγν] {διασάλπισ-α, -τηκα, -μένος} διαλαλώ, διατυμπανίζω (βλ λ)

διασαφηνίζω ρ. μετβ {διασαφήνισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} δίνω διευκρινίσεις (για κάτι) κάνοντάς το σαφές. *~ τη θέση μου* ΣΥΝ ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω — **διασαφήνιση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *-σαφηνίζω* < *σαφηνής* < επίρρ. *σάφα* (βλ λ. *σαφής*)]

> **διασαφηνίζω / διασαφώ, αποσαφηνίζω / αποσαφώ.** Από το αρχ. επίρρ **σάφα** «σαφώς» σχηματίστηκε το αρχ επίθ **σαφ-ηνής** «αυτός που εμφανίζεται κατά τρόπο σαφή, καθαρό» (πβ. **απ-ηνής, προσ-ηνής** [το τέρμα *-ηνής* < **άνος* «πρόσωπο» είναι κάτι ανάλογο προς το τέρμα *-ειδής, ευ-ειδής, δυσ-ειδής*]). Από αυτό παρήχθη το αρχ. ρ **σαφηνίζω** «εξηγώ σαφώς – εκφράζομαι καθαρά» και τα σύνθετα **απο-σαφηνίζω** και **δια-σαφηνίζω** με τα παράγωγά τους Από το **σάφα**, εξάλλου, παρήχθη το **σαφής**, από το οποίο σχηματίστηκε ρ **σαφῶ**, εμφανιζόμενο κυρίως ως σύνθετο (στο σπάνιο σήμερα ρήμα) **αποσαφῶ** και **διασαφῶ** (με τα παράγωγά τους).
> → *αδιευκρίνητος*

διασάφηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παροχή διευκρινίσεων για κάτι, ώστε να γίνει σαφές, ξεκάθαρο: *η ~ των βασικών θέσεων τού δοκιμίου γίνεται με τη χρήση παραδειγμάτων* **2.** (ειδικότ.) η γραπτή δήλωση τής προέλευσης και τού προορισμού εμπορευμάτων στο τελωνείο. *«καθετί που περνούσε τα σύνορα έπρεπε να περάσει τη διαδικασία των διασαφήσεων, γι' αυτό από τα χαράματα συνέρρεαν στα τελωνεία οι εκτελωνιστές»* (εφημ). — **διασαφητικός,** -ή, -ό [μτγν.].

διασαφώ ρ μετβ {διασαφείς . | διασάφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) παρέχω διευκρινίσεις σε (συγκεκριμένο θέμα) ΣΥΝ διασαφηνίζω, ξεκαθαρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασαφηνίζω.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διασαφῶ (-έω)* < *δια-* + *-σαφῶ* < *σαφής*].

διάσειση (η) {-ης κ -είσεως | -είσεις, -είσεων} **1.** το δυνατό τράνταγμα ΣΥΝ κλονισμός **2.** ΙΑΤΡ ***διάσειση εγκεφάλου / εγκεφαλική διάσειση*** η πρόσκαιρη τραυματική παράλυση των εγκεφαλικών λειτουργιών.
[ΕΤΥΜ < μτγν *διάσεισις* < αρχ *διασείω*. Η ιατρ. σημ. αποδίδει το αγγλ. concussion].

διασείω ρ. μετβ. [αρχ] {διέσεισ-α, διασείσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (σπάν.) τραντάζω, σείω δυνατά ΣΥΝ κλονίζω

διάσελο (το) (λαϊκ.) **1.** το μονοπάτι που αποτελεί δίοδο μεταξύ βουνών ΣΥΝ. κλεισούρα, δερβένι **2.** (μτφ -λογοτ) το μεταίχμιο: *«στής Ιστορίας το ~ όρθιος ο γυιος πολέμαγε»* (Ν. Βρεττάκος).
[ΕΤΥΜ < *δια-* + *-σελο* < *σελί* < μεσν. *σελίον*, υποκ τού *σέλα*]

διάσημος, -η, -ο **1.** γνωστός στο ευρύ κοινό, περίφημος: *~ πιανίστας / ηθοποιός* || *~ για τις εκκεντρικές του συνήθειες* ΣΥΝ φημισμένος, ξακουστός ΑΝΤ άσημος **2.** ΣΤΡΑΤ ***διάσημα*** (τα) {διασήμων} τα διακριτικά στρατιωτικού βαθμού. *τα ~ τού στρατηγού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *περιβόητος, φημισμένος*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *-σημος* < *σῆμα* Η σημ 2 αποδίδει το γαλλ. insigne(s)]

διασημότητα (η) [1858] {διασημοτήτων} **1.** η καλή φήμη που έχει κάποιος στο ευρύ κοινό ΑΝΤ ασημότητα **2.** (συνεκδ) ***διασημότητα*** η ευρύτατα γνωστή προσωπικότητα: *στο φεστιβάλ συγκεντρώνονται πολλές διασημότητες* ΣΥΝ (καθημ.) φίρμα, βιπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *φημισμένος.*
[ΕΤΥΜ Στη σημ. 2 η λ αποδίδει το αγγλ celebrity]

διασκεδάζω ρ. αμετβ. κ μετβ {διασκέδασ-α, -τηκα (λόγ -θηκα)} ♦ **1.** (αμετβ) ενεργώ ώστε να έρθω σε κατάσταση ευθυμίας, ευχάριστης διάθεσης. *πάμε κάπου να διασκεδάσουμε* || *~ σε μπαρ / σε ντίσκο / σε πάρτι / σε γλέντι* || *~ με τα αστεία του / κάνοντας φάρσες* ΣΥΝ γλεντώ, το ρίχνω έξω ♦ (μετβ.) **2.** κάνω (κάποιον) να έρθει σε κατάσταση ευθυμίας, σε ευχάριστη διάθεση *μας διασκέδαζε με τα έξυπνα αστεία του* || *δεν με διασκεδάζουν οι ταινίες βίας* • **3.** διασκορπίζω, απομακρύνω (δυσάρεστο συναίσθημα): *προσπάθησε να διασκεδάσει τις κακές εντυπώσεις από την αγενή συμπεριφορά του* || *~ τους φόβους / τις ανησυχίες κάποιου* ΣΥΝ διαλύω
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διασκεδάννυμι* «διασκορπίζω» (κατά τα ρ σε -*άζω*) < *δια-* + *σκεδάννυμι* < **σκεδάσ-νυ-μι* (από τον αόρ *ἐσκέδασα* κατά το σχήμα *πετάννυμι – ἐπέτασα, κεράννυμι – ἐκέρασα*), πιθ. < I.E *sq(h)n̥d- / *sq(h)en-d- «σχίζω, καταστρέφω», πβ. σανσκρ skhadate

«σχίζω», αγγλ. scatter «διασκορπίζω», shatter «θραύω», γερμ. Schindel «σχίζα» κ ά]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Είναι ενδιαφέρουσα η σημασιολογική εξέλιξη τής λ **διασκεδάζω** (αρχαιότερος τ τού *διασκεδάννυμι*) Αρχική σημ τής λ ήταν το «σκορπίζω, διασκορπίζω», που παρέμεινε και σήμερα μέσα από τη λόγια παράδοση («*διασκεδάζω τις ανησυχίες*» = διασκορπίζω. διαλύω) Από χρήσεις όπως «*διασκεδάζω τη θλίψη μου*» ή «*διασκεδάζω την ανία / πλήξη μου*» κατά παράλειψη τού ουσιαστικού (*θλίψη / ανία / την πλήξη* κ.τ ό), έφθασε το **διασκεδάζω** στη σημ. «ευχαριστιέμαι, κάνω κάτι που με ευχαριστεί, περνώ την ώρα / τον καιρό μου ευχάριστα» Γενικότερα. η έννοια τής απλής διασκέδασης προϋποθέτει την απόσπαση τού ανθρώπου από την υποχρεωτική ασχολία και τη στροφή του σε ευχάριστες απασχολήσεις (έτσι δημιουργήθηκαν τα **ξεδίνω, το ρίχνω έξω** [πβ τα γαλλ distraire, γαλλ divertir από λατ distrahere «διασπώ. κομματιάζω», αγγλ. divert από λατ divertere «αποσπώ, αποστρέφω», από όπου κ ά.])

διασκέδαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατάσταση στην οποία αισθάνεται κανείς ευθυμία και περνάει ευχάριστα: *καλή είναι η δουλειά, αλλά χρειάζεται και η ~ || το έριξε στο ποτό και στις ~* ΦΡ (α) ***καλή διασκέδαση!*** (ευχετ.) σε κάποιον που πηγαίνει να διασκεδάσει (σε γλέντι, χορό, βραδινή έξοδο κ.λπ.) ΣΥΝ να περάσεις καλά! (β) ***κέντρο διασκεδάσεως*** κατάστημα στο οποίο πηγαίνει ο κόσμος για να διασκεδάσει (π χ. ακούγοντας τραγούδια, χορεύοντας κ λπ) **2.** (συνεκδ) ο τρόπος με τον οποίο διασκεδάζει κανείς *η μόνη ~ που του έμεινε είναι η τηλεόραση.*

διασκεδασμός (ο) **1.** ο άτακτος διασκορπισμός **2.** ΟΠΤ ***διασκεδασμός τού φωτός*** η διάθλαση τού λευκού φωτός σε ακτινοβολίες άλλων χρωμάτων
[ΕΤΥΜ μτγν. < *διασκεδάζω.* Ο επιστ όρ. είναι μεταφρ δάνειο, πβ αγγλ. dispersion]

διασκεδαστής (ο). **διασκεδάστρια** (η) {διασκεδαστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να διασκεδάζει άλλους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ entertainer. Το μτγν. *διασκεδαστής* σήμαινε «διασκορπιστής»]

διασκεδαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί ευθυμία, γέλιο: *~ ταινία / θέαμα / παιχνίδι / καταστάσεις || τα ~ κόλπα των γελωτοποιών* ΣΥΝ αστείος, ευτράπελος. τερπνός **2.** (μειωτ) αυτός που στερείται σοβαρότητας. *τους τρόμαξε όλους με τις απειλές του. αλλά προσωπικά τον βρήκα μάλλον διασκεδαστικό* ΣΥΝ φαιδρός, αστείος. γελοίος — **διασκεδαστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ divertissant Το μτγν *διασκεδαστικός* σήμαινε «διασκορπιστικός»]

διασκελιά (η) ‣ δρασκελιά

διασκελίζω ρ. μετβ {διασκέλισ-α, -τηκα. -μένος} δρασκελίζω (βλ λ). — **διασκέλισμα** (το) [μεσν]
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *διασκελίζομαι < δια- + -σκελίζομαι < σκέλος*].

διασκελισμός (ο) **1.** το άνοιγμα των σκελών κατά το βάδισμα ή το τρέξιμο. η δρασκελιά: *περπατούσε με μεγάλο ~* • **2.** ΦΙΛΟΛ (στην ποίηση) η μη ολοκλήρωση τού νοήματος σε έναν στίχο και η συνέχισή του στον επόμενο, π χ «*Φαιδρόν τον ουρανόν / Έχεις, και από τα δένδρα σου / Πολλή πάντοτε κρέμεται / Καρποφορία*» (Α. Κάλβος).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ enjembée].

διασκέπτομαι ρ. αμετβ αποθ [μτγν.] {διασκέφθηκα} (για επίσημα ή θεσμικά πρόσωπα, π.χ υπουργούς, δικαστές κ ά) συνεδριάζω για τη λήψη αποφάσεων *οι ηγέτες τής Ευρώπης διασκέπτονται στις Βρυξέλλες* ΣΥΝ συσκέπτομαι ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

διασκευάζω ρ μετβ {διασκεύασ-α. -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} επιφέρω τροποποιήσεις σε (καλλιτεχνικό έργο λόγου ή μουσικής) *διασκεύασαν την «Ειρήνη» τού Αριστοφάνη. για να την παρουσιάσουν σε παιδικό κοινό || την ορχηστρική απόδοση των «Ουγγρικών Ραψωδιών» την έχει διασκευάσει ο ίδιος ο Λιστ* — **διασκευαστής** (ο) [μτγν.], **διασκευάστρια** (η), **διασκευαστικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «προετοιμάζω, παρέχω», < *δια- + σκευάζω < σκευή* Ήδη μτγν η σημ «αναθεωρώ. διορθώνω (βιβλίο προς έκδοση)»].

διασκευή (η) **1.** το να διασκευάζει κανείς (κάτι): *η ~ λογοτεχνικών έργων για την τηλεόραση είναι κάτι ιδιαίτερα απαιτητικό* **2.** (συνεκδ.) το έργο που προκύπτει ως αποτέλεσμα τής παραπάνω εργασίας, η νέα μορφή διασκευασμένου έργου· *το σενάριο είναι μια ~ τού ομώνυμου μυθιστορήματος* (πβ. λ. *ριμέικ*)
[ΕΤΥΜ. μτγν , αρχική σημ. «εφοδιασμός (με προμήθειες), κατασκευή», < αρχ. *διασκευάζω* (βλ.λ.). Ήδη μτγν η σημ. «νέα έκδοση (έργου) με διορθώσεις»].

διάσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η συνάθροιση προσώπων. συνήθ ανώτερων κυβερνητικών παραγόντων ή εκπροσώπων κρατών, προκειμένου να συζητήσουν και να αποφασίσουν επί ειδικών ζητημάτων: *~ κορυφής* (όπου συμμετέχουν αρχηγοί κρατών) **2.** ΝΟΜ το στάδιο τής διαδικασίας στα πολυμελή δικαστήρια, μετά από τη δημόσια συζήτηση στο ακροατήριο, κατά το οποίο ο εισηγητής δικαστής, αναπτύσσει τις θέσεις του και πραγματοποιείται μυστική συζήτηση μεταξύ των δικαστών τού πολυμελούς δικαστηρίου προκειμένου αυτό να καταλήξει στην απόφασή του
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάσκεψις < διασκέπτομαι*].

διασκόπιο (το) {διασκοπί-ου | -ων} το επιδιασκόπιο (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < αγγλ. diascope].

διασκορπίζω ρ. μετβ [μτγν.] {διασκόρπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκορπίζω εδώ και εκεί **2.** (μτφ.) ξοδεύω απερίσκεπτα, κατασπαταλώ. *διασκόρπισε την περιουσία της.* — **διασκόρπιση** (η) [μεσν] κ. **διασκορπισμός** (ο) [μτγν.].

διασπαθίζω ρ μετβ. {διασπάθισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} (κακόσ.) κατασπαταλώ, ξοδεύω απερίσκεπτα και χωρίς φειδώ: *μέλη τής κυβέρνησης κατηγορήθηκαν ότι διασπάθισαν το δημόσιο χρήμα* — **διασπάθιση** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δια- + σπαθίζω < σπάθη*].

διάσπαρτος, -η, -ο διασκορπισμένος σε πολλά διαφορετικά μέρη, απ' άκρου εις άκρον *υπάρχουν Έλληνες ~ σε όλη την οικουμένη* ΣΥΝ διεσπαρμένος. εγκατεσπαρμένος.
[ΕΤΥΜ < *διασπείρω*].

διάσπαση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** ο απότομος ή βίαιος διαχωρισμός ενός όλου στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα. *η ~ ενός πολυεθνικού κράτους σε κρατίδια / ενός κόμματος* ΣΥΝ διαμελισμός **2.** (μτφ.) η ρήξη που προκύπτει σε κάτι συμπαγές, ενιαίο: *η ~ τού μετώπου από τον εχθρό || η ~ τής αμυντικής γραμμής* ΣΥΝ διάλυση • **3.** ΦΥΣ ***διάσπαση (τού) ατόμου*** η μετατροπή ατομικού πυρήνα σε δύο άλλους με διαφορετικά χαρακτηριστικά από τον αρχικό, κατά την οποία σημειώνεται εκπομπή ή απορρόφηση ενέργειας • **4.** ΧΗΜ η χημική αντίδραση κατά την οποία μια χημική ένωση λύεται σε απλούστερες ενώσεις ή στα στοιχεία που την αποτελούν.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάσπασις < διασπῶ* Οι σημ τής πυρηνικής φυσικής και τής χημείας αποτελούν απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ désintégration].

διασπαστής (ο) [1840], **διασπάστρια** (η) {διασπαστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που προκαλεί διάσπαση.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. disruptionist].

διασπαστικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη διάσπαση. κυρ αυτός που επιφέρει διάσπαση: *ο αρχηγός τού κόμματος κατήγγειλε τις ~ πρωτοβουλίες || ~ κινήσεις* ΣΥΝ σχισματικός, αποσυνθετικός — **διασπαστικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. disruptif]

διασπείρω ρ μετβ. [αρχ] {διέσπειρα, διασπάρθηκα κ. (λόγ) διεσπάρην (να/θα διασπαρώ), διεσπαρμένος} **1.** (λόγ.) σκορπίζω ή τοποθετώ εδώ κι εκεί: *έχουν διασπείρει ελεύθερους σκοπευτές σε διάφορα σημεία τής πόλης || το καθεστώς είχε διασπείρει τις πυρηνικές κεφαλές σε όλη την έκταση τής αχανούς χώρας* **2.** (μτφ.) διαδίδω (συνήθ. κάτι ψευδές): *~ τερατώδη ψέματα / ανυπόστατες φήμες / ψευδείς ειδήσεις*

διασπορά (η) [μτγν.] {χωρ πληθ } **1.** (λόγ.) το σκόρπισμα εδώ κι εκεί· *η ~ των θραυσμάτων μιας βόμβας / ναρκών σε μια περιοχή* ΣΥΝ διασκορπισμός **2.** η ύπαρξη ή τοποθέτηση σε πολλά διαφορετικά σημεία. *ο έλεγχος τής διασποράς των πυρηνικών όπλων σε χώρες τού Τρίτου Κόσμου || απαιτείται ~ των χώρων στάθμευσης* **3.** η μετανάστευση σε διάφορες χώρες τού κόσμου μέρους μιας εθνικής ομάδας. ενός έθνους (αρχικώς προκειμένου για την εγκατάσταση των Εβραίων σε διάφορα μέρη τού κόσμου): *Έλληνες / Εβραίοι τής ~* **4.** η διάδοση (συνήθ για κάτι αναληθές) ΦΡ ***διασπορά ψευδών ειδήσεων*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος διασπείρει με οποιονδήποτε τρόπο ψευδείς ειδήσεις ή φήμες. ικανές να επιφέρουν ανησυχία ή φόβο στους πολίτες ή να ταράξουν τη δημόσια πίστη ή να κλονίσουν την εμπιστοσύνη τού κοινού στο εθνικό νόμισμα ή στις Ένοπλες Δυνάμεις τής χώρας ή να επιφέρουν διαταραχή στις διεθνείς σχέσεις της.

διασπορέας (ο) [μτγν.] {διασπορ-είς, -έων} **1.** αυτός που διασπείρει, που σκορπίζει (κάτι) προς διάφορες κατευθύνσεις **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που διαδίδει κάτι ψευδές *~ ψευδών ειδήσεων.*

διασπώ ρ. μετβ {διασπάς .. | διέσπασα, διασπώμαι, -άται ., διασπάστηκα (λόγ. -θηκα), διασπασμένος (λόγ. διεσπασμένος)} **1.** διαχωρίζω απότομα ή βίαια ένα όλο στα μέρη που το αποτελούν ή σε μικρότερα τμήματα ΣΥΝ κομματιάζω, διαμελίζω, διαλύω **2.** προκαλώ ρήξη σε (σε κάτι ενιαίο): *με τις ενέργειές τους επιχειρούν να διασπάσουν το μέτωπο κατά τού αντιπάλου* ΣΥΝ διχάζω. διαιρώ
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διασπῶ (-άω) < δια- + σπῶ* «σπάζω». βλ κ *σπάζω*].

διαστάλθηκα ρ ‣ διαστέλλω

διασταλτικός, -ή. -ό [μτγν] **1.** αυτός που μπορεί να προκαλεί διαστολή ή να διαστέλλεται • **2.** ΝΟΜ ***διασταλτική ερμηνεία*** ερμηνεία κατά διαστολή, ευρύτερη ερμηνεία μιας διάταξης, σύμφωνα με το γενικό πνεύμα και όχι με το στενό γράμμα τού νόμου.

διασταλτικότητα (η) [1871] {χωρ. πληθ } **1.** ΦΥΣ η διασταλτική ιδιότητα: *η ~ τής θερμότητας* **2.** η ιδιότητα των σωμάτων να διαστέλλονται με τη θερμότητα. διατηρώντας τη μάζα τους αναλλοίωτη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dilatabilité]

διασταλτός, -ή, -ό [1861] αυτός που μπορεί να διασταλεί.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dilatable]

διάσταση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** κάθε μέγεθος που καθορίζει πόσο μεγάλο είναι ένα αντικείμενο (μήκος, πλάτος. ύψος, βάθος. όγκος κ λπ) *οι ~ τού δωματίου είναι 4x5* (4 μέτρα μήκος και 5 πλάτος) || *η τέταρτη ~* (ο χρόνος κατά τη θεωρία τής σχετικότητας)· ΦΡ (στις εικαστικές τέχνες) ***τρίτη διάσταση*** το βάθος. η προοπτική **2.** η (μτφ.) πλευρά συγκεκριμένου θέματος. *η τελευταία ομιλία προέβαλε μια ~ τού ζητήματος. η οποία δεν έχει συζητηθεί αρκετά* ΣΥΝ πτυχή, παράμετρος. άποψη **3.** ***διαστάσεις*** (οι) (α) οι σωματικές αναλογίες. *άψογες ~ || οι ~ τής Μις Υφήλιος είναι 92-55-92* (β) (μτφ.) τα όρια, η έκταση που έχει ή λαμβάνει ένα θέμα: *θα ήταν καλύτερα να αφήσουμε τις υπερβολές και να δούμε το ζήτημα στις πραγματικές του ~ || το φραστικό επεισόδιο δεν πήρε μεγάλες ~* • **4.** ΓΥΜΝΑΣΤ η στάση κατά την οποία τα πόδια είναι ανοιχτά και τεντωμένα: *με τα πόδια σε ~* **5.** (μτφ) η σημαντική διαφορά, το ασυμβίβαστο: *υπήρξε ~ απόψεων μεταξύ των συνομιλητών* ΣΥΝ ρήξη ΑΝΤ συμφωνία **6.** (για ανδρόγυνα) η χωριστή διαβίωση, συνήθ. πριν από την έκδοση διαζυγίου *βρίσκονται σε ~ / εν διαστάσει*
[ΕΤΥΜ < αρχ *διάστασις < διίσταμαι*].

διαστατός, -ή, -ό ΦΙΛΟΣ ***διαστατές έννοιες*** οι έννοιες που δεν μπορούν να υπαχθούν από κοινού σε γενικότερη κατηγορία, δεν βρίσκονται μεταξύ τους σε σχέση συναλληλίας ή υπαλληλίας ούτε έχουν κοινό γνώρισμα.
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *διίσταμαι*]

-διάστατος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι έχει συγκεκριμένο αριθμό διαστάσεων. *μονο-διάστατος, τρισ-διάστατος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *διάσταση* και απαντά σε μεταφρ. δάνεια (λ χ αγγλ thiee-dimentional «τρισδιάστατος»)].

διασταυρούμενος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που διασταυρώνεται (με κάποιον/κάτι)· στη ΦΡ ***διασταυρούμενα πυρά***
[ΕΤΥΜ Μτχ μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ *διασταυροῦμαι* (βλ λ. *διασταυρώνω*)].

διασταυρώνω ρ. μετβ {διασταύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (αντικείμενα) έτσι, ώστε να σχηματίζουν σταυρό· ΦΡ (μτφ.) ***διασταυρώνω το ξίφος*** (με κάποιον) συγκρούομαι (με κάποιον). *οι δύο πολιτικοί διασταύρωσαν τα ξίφη τους στη χθεσινή συνεδρίαση τής Βουλής* • **2.** πραγματοποιώ επιμιξία (ποικιλιών φυτών ή ζώων διαφορετικής ράτσας) με σκοπό να δημιουργήσω νέα ποικιλία • **3.** εξακριβώνω την εγκυρότητα (πληροφορίας), ανατρέχοντας και σε άλλες πηγές. *ο δημοσιογράφος διασταύρωσε τις πληροφορίες που είχε πριν τις μεταδώσει* || *αυτό που σου λέω ισχύει, είναι διασταυρωμένο* (μεσοπαθ. ***διασταυρώνομαι***) **4.** (για δρόμους, γραμμές κ λπ) τέμνομαι· *στο ύψος τής Νομικής η οδός Σόλωνος διασταυρώνεται με την οδό Σίνα* **5.** συναντώμαι τυχαία *διασταυρωθήκαμε καθώς περπατούσα εγώ στην Τσιμισκή κι εκείνος έστριβε από την Αγίας Σοφίας* || (μτφ.) *διασταυρώθηκαν τα βλέμματά τους* — **διασταύρωμα** (το)
[ΕΤΥΜ < αρχ *διασταυροῦμαι (-όο-)* «οχυρώνω με όρθιους πασσάλους» < *δια-* + *σταυροῦμαι* < *σταυρός* «πάσσαλος». Η σημερινή σημ απαντά από το 1853 ως απόδ τού γαλλ croiser]

> **διασταυρώνω – διασταύρωση.** Το πλήθος των σημασιών που εμφανίζει η λ **διασταυρώνω** είναι νέες, ενώ το αρχαίο ρ. **διασταυρῶ** είχε μία μόνο και μάλιστα διαφορετική σημασία («οχυρώνω με περίφραξη από πασσάλους») Οι νέες σημασίες πρωτοεμφανίζονται τον 19ο αιώνα (πρώτη μαρτυρία από τον Γαβριήλ Σοφοκλέους, 1853) και αποδίδουν μεταφραστικά σημασίες που δηλώθηκαν με το γαλλ. croiser ή το αγγλ cross Ο όρος **διασταύρωση** δεν είναι αρχαίος· πρωτοαπαντά το 1861 στον Βασίλειο Λάκωνα

διασταύρωση (η) [1861] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να διασταυρώνεται (κάτι με κάτι άλλο): *η ~ των ξιφών* **2.** (ειδικότ.-συνεκδ) (α) η ποικιλία (φυτού ή ζώου), που προκύπτει ως αποτέλεσμα σκόπιμης επιμιξίας ΣΥΝ (επιστημ. για φυτά) υβρίδιο (β) (γενικότ.) η επιμιξία: *«προέρχομαι από ~ γονιών δεύτερης και τρίτης γενιάς μεταναστών»* (εφημ.) **3.** το σημείο όπου τέμνονται δύο δρόμοι *στη ~ (των οδών) Μεσογείων και Κατεχάκη* **4.** η εξακρίβωση τής εγκυρότητας (πληροφορίας) μέσω διαφόρων πηγών: *~ στοιχείων / πληροφοριών / είδησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διασταυρώνω*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ croisement]

διαστέλλω ρ μετβ. {διέστειλα, διαστάλθηκα (λόγ. διεστάλην, -ης, -η...), διεσταλμένος} **1.** αυξάνω τις διαστάσεις (ενός πράγματος), διευρύνω: *παρακολουθούσε με διεσταλμένους τους μυς τού προσώπου από την ένταση* || *οι διεσταλμένες κόρες των ματιών* ΑΝΤ. συστέλλω **2.** ΦΥΣ. (για τη θερμότητα) αυξάνω τον όγκο (σώματος): *το καλοκαίρι οι σιδηροδρομικές ράγες διαστέλλονται λόγω ζέστης* ΑΝΤ συστέλλω **3.** αντιδιαστέλλω (βλ λ.): *στο άρθρο του διαστέλλει τις έννοιες τού εθνισμού και τού εθνικισμού.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *στέλλω*, βλ κ *στέλνω*]

διάστημα (το) {διαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το συγκεκριμένο τοπικό ή χρονικό μέγεθος, η τοπική ή χρονική απόσταση. *είναι αρκετό το ~ που πέρασε από τότε που έχω να τον δω* || *το τελευταίο ~ συμπεριφέρεται περίεργα* || *όταν γράφουμε. καλό είναι να αφήνουμε ανάμεσα στις λέξεις ένα μικρό ~* **2.** ο άπειρος χώρος, ο οποίος βρίσκεται πέρα από την ατμόσφαιρα τής Γης. *η εξερεύνηση τού ~* || *ο Ψυχρός Πόλεμος μεταξύ Η Π.Α και Σοβιετικής Ένωσης επεκτάθηκε και στο ~* ΣΥΝ άπειρο, χάος **3.** ΜΟΥΣ (α) ακουστικώς, η διαφορά τού τονικού ύψους ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που εκφράζεται ως λόγος των συχνοτήτων των φθόγγων αυτών, λ.χ. διάστημα 2/1 (ογδόης), διάστημα 3/2 (πέμπτης) κ λπ. (β) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται κατά μήκος μιας κλίμακας, λ.χ διάστημα δευτέρας, τρίτης, ογδόης (ή οκτάβας) κ.λπ (γ) η απόσταση ανάμεσα σε δύο φθόγγους, που μετριέται σε τόνους και ημιτόνια, λ.χ διάστημα δύο τόνων, διάστημα ενός τόνου και ενός ημιτονίου (δ) ***αυξημένο διάστημα*** το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με την επαύξησή του κατά ένα, συνήθ., ημιτόνιο (ε) ***ελαττωμένο διάστημα*** το διάστημα το οποίο σχηματίζεται από το αντίστοιχο «καθαρό», με τη σμίκρυνσή του κατά ένα συνήθως ημιτόνιο: *ελαττωμένη τετάρτη* (ένας τόνος, δύο ημιτόνια) / *ελαττωμένη πέμπτη* (δύο τόνοι, δύο ημιτόνια) (στ) ο κενός χώρος ανάμεσα σε δύο γραμμές τού πενταγράμμου, στον οποίο γράφονται νότες (ορθότ. *διάκενο*, βλ.λ.) (ζ) ***διάφωνο διάστημα*** η διαφωνία (βλ λ).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δια-στῆ-ναι*, απρφ αορ β' τού ρ *διίστημι* «διαχωρίζω (χρονικά ή τοπικά)» Η σημ 2 αποδίδει το γαλλ. espace].

διαστημάνθρωπος (ο) {διαστημανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** ο αστροναύτης **2.** ο εξωγήινος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. space-man].

διαστημικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το διάστημα (βλ λ . σημ 2) *~ λεωφορείο / έρευνα.* — **διαστημικά** επίρρ.

> **διαστημικός ή διαστηματικός;** Τα ουσιαστικά σε **-μα** σχηματίζουν κανονικώς παράγωγα επίθετα σε **-ικός** από το θέμα τής γενικής· *σύστημα – συστηματ-ικός* (γεν *συστήματ-ος*), *μάθημα - μαθηματικός* (γεν. *μαθήματ-ος*), *επαγγελματικός, συνθηματικός, πραγματικός, κομματικός* κ.ά Άρα, κανονικά θα έπρεπε να πούμε *διάστημα – διαστήματ-ος* - **διαστηματικός**, όπως λέμε (από την ίδια ρίζα -*στη-*) *συστηματικός* και *αποστηματικός* Το **διαστημικός** πλάστηκε απευθείας από το θέμα τής ονομαστικής· *διάστημα – διαστημικός* (όπως και τα σύνθετα, *διαστημόπλοιο, διαστημάνθρωπος* αντί *διαστηματόπλοιο* και *διαστηματάνθρωπος*), πιθανόν για να αποφευχθούν οι υπερβολικά πολυσύλλαβες λέξεις Ομοίως, πλάστηκε πρόσφατα και ο επιστημονικός (γλωσσολογικός) όρος *συστημικός*, για να αποφευχθεί ίσως ο (διαφορετικής σημασίας) παλαιότερος όρος *συστηματικός*.

διαστημόμετρο (το) [1896] {διαστημομέτρ-ου | -ων} μικρός μεταλλικός κανόνας ή όργανο σε σχήμα διαβήτη για τη μέτρηση μικρών αποστάσεων κατά τη σχεδίαση ή τη χάραξη γραμμών

διαστημόπλοιο (το) {διαστημοπλοί-ου | -ων} το σκάφος με το οποίο πραγματοποιείται πτήση στο διάστημα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διάστημα.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ spaceship]

διαστίζω ρ. μετβ. [αρχ] {διέστι-ξα, -γμένος} **1.** τοποθετώ σε (κείμενο) σημεία στίξεως ΣΥΝ στίζω **2.** γεμίζω (κάποιον/κάτι) με στίγματα *διέστιξαν το κορμί του με πυρωμένο σίδερο* ΣΥΝ καταστιγματίζω. — **διάστιξη** (η) [μτγν.]

διαστικός, -ή, -ό (για μεταφορικό μέσο) αυτός που εκτελεί δρομολόγια μεταξύ πόλεων με ελάχιστες ή καθόλου ενδιάμεσες στάσεις
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. intercity].

διάστικτος, -η, -ο γεμάτος στίγματα ΣΥΝ κατάστικτος.
[ΕΤΥΜ < *διαστίζω*, πβ. κ *στίζω – στικτός*].

διάστιχο (το) [μεσν.] {διαστίχ-ου | -ων} **1.** το τυπογραφικό διάστημα που παρεμβάλλεται ανάμεσα σε δύο αράδες **2.** η ειδική πλάκα που χρησιμοποιείται στη στοιχειοθεσία, για να μεγαλώνει το διάστημα ανάμεσα σε δύο τυπογραφικές σειρές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *στοίχος*

διάστιχος, -η, -ο [1857] αυτός που γίνεται ανά στίχο: *~ μετάφραση* Επίσης **διαστιχικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interlinéaire]

διαστολέας (ο) {διαστολ-είς | -έων} ΙΑΤΡ το ιατρικό εργαλείο για τη διάνοιξη των τοιχωμάτων σωματικής κοιλότητας (τραχήλου τής μήτρας, οισοφάγου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διαστολεύς* < αρχ *διαστέλλω* Η σημ τού ιατρικού εργαλείου είναι ήδη μτγν και απαντά στον γιατρό Γαληνό (2ος αι. μ Χ.)].

διαστολή (η) **1.** η αύξηση των διαστάσεων σώματος· *συστολή και ~ τής καρδιάς* ΣΥΝ μεγέθυνση, διόγκωση, πλάτυνση ΑΝΤ συστολή **2.** ΦΥΣ το φυσικό φαινόμενο τής αύξησης τού όγκου ή των διαστάσεων γενικά σώματος λόγω αύξησης τής θερμοκρασίας ΑΝΤ συστολή • **3.** ΜΟΥΣ η κάθετη γραμμή που χωρίζει τα μέτρα στο πεντάγραμμο.
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαστελλω*]

διαστολικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη διαστολή, και ειδικότ. με τη διαστολή τής καρδιάς. *~ πίεση / ήχος.*

διαστράφηκα ρ → διαστρέφω

διαστρεβλώνω ρ. μετβ. {διαστρέβλω-σα, -θηκα, -μένος} παραποιώ το περιεχόμενο (λόγων, κειμένων): *διαστρέβλωνε συστηματικά την αλήθεια, για να κάνει προπαγάνδα* || *~ τα λεγόμενα / τις απόψεις κάποιου* ΣΥΝ διαστρέφω, αλλοιώνω - **διαστρεβλωτής** (ο) [1889], **διαστρεβλώτρια** (η), **διαστρεβλωτικός,** -ή, -ό [1895].
[ΕΤΥΜ < αρχ *διαστρεβλῶ* < *δια-* + *στρεβλῶ (-όω)* < *στρεβλός*].

διαστρέβλωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (για λόγια, πράξεις κ.λπ.) η παρουσίαση με ψευδή ή αλλοιωμένη μορφή *η ~ τής ιστορικής αλήθειας / τής πραγματικότητας / των απόψεων / των λόγων κάποιου* || *σκόπιμη / συστηματική / απαράδεκτη ~* ΣΥΝ αλλοίωση, παραποίηση

διάστρεμμα (το) {διαστρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ η εξάρθρωση, το στραμπούληγμα *σοβαρό ~* || *~ στον αστράγαλο.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαστρέφω.* Η ιατρ. σημ. ήδη στον Ιπποκράτη (5ος αι. π.Χ.)].

διαστρέφω ρ. μετβ. [αρχ] {διέστρεψα, διαστράφηκα, διεστραμμένος} **1.** διαστρεβλώνω (βλ λ): *~ την πραγματικότητα / τα λόγια (κάποιου)* **2.** (η μτχ. ***διεστραμμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

διαστροφή (η) **1.** η διαστρέβλωση, εσκεμμένη παραποίηση λόγου ή κειμένου, για να προκύψει συμπέρασμα που δεν υπήρχε στις προθέσεις τού ομιλητή ή τού συγγραφέα· *«η ερμηνεία του αυτή αποτελεί δείγμα δημαγωγίας. ~ τού πολιτικού λόγου»* (εφημ) ΣΥΝ αλλοίωση, νόθευση • **2.** η σεξουαλική ικανοποίηση με τρόπους που θεωρούνται ανώμαλοι ΣΥΝ ανωμαλία, σεξουαλική παρέκκλιση **3.** (συνεκδ) κάθε τρόπος σεξουαλικής ικανοποίησης που θεωρείται ανώμαλος. — **διαστροφέας** (ο) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαστρέφω*].

διαστρωμάτωση (η) {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η κατάταξη σε στρώματα, το να χωρίζεται κάτι σε επιμέρους στρώματα **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ η διάρθρωση μιας κοινωνίας σε κοινωνικά στρώματα, κατηγορίες και τάξεις, που βρίσκονται σε ιεραρχική σχέση μεταξύ τους ΣΥΝ στρωματοποίηση, δομή, επιπεδοποίηση
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ. stratification].

διάστρωση (η) [1856] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ η διαδικασία κατά την οποία ένα υλικό στρώνεται, απλώνεται ομοιόμορφα πάνω σε μια επιφάνεια ή μέσα σε καλούπι κ.α , καθώς και τα

επάλληλα στρώματα των υλικών που αποτελούν την επικάλυψη επιφανειών: ~ *πλακών / ασφάλτου / χλοοτάπητα / νωπού σκυροδέματος.* [ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. revêtement].

διασυλλογικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται μεταξύ δύο ή περισσότερων συλλόγων: ~ *διοργάνωση / αγώνες.* — **διασυλλογικά** επίρρ [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. interclub]

διασυμμαχικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ συμμάχων: ~ *ασκήσεις / συμφωνίες / διασκέψεις* [ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. inter-allied].

διασύνδεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** (α) η σύνδεση μεταξύ στοιχείων, γεγονότων κ.λπ. *«αυτό το πυραυλικό σύστημα έχει δυνατότητα διασύνδεσης με τις υπάρχουσες συστοιχίες πυραύλων»* (εφημ) || *υπάρχει ~ μεταξύ των γεγονότων* (β) ***Γραφείο Διασύνδεσης*** (στα Α.Ε.Ι.) Γραφείο που συνδέει φοιτητές ή πτυχιούχους με χώρους εργασίας **2.** (συνήθ. κακόσ.) η σχέση γνωριμίας ή συναλλαγής μεταξύ προσώπων ή ομάδων προσώπων, που αποσκοπεί στην αλληλοεξυπηρέτηση και το αμοιβαίο όφελος· *«διαπιστώνεται ~ τής παράνομης διακίνησης ναρκωτικών με την τρομοκρατία και το οργανωμένο έγκλημα»* (εφημ) || (κυρ. στον πληθ) *έχει διασυνδέσεις με σημαντικούς οικονομικούς παράγοντες τής χώρας.* — **διασυνδέω** ρ. [ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. connection(s)].

διασυνοριακός, -ή, -ό αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στα σύνορα δύο ή περισσότερων κρατών: ~ *συνεργασία των ευρωπαϊκών χωρών κατά τής τρομοκρατίας* || ~ *ζώνη ελέγχου.* - **διασυνοριακά** επίρρ. [ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interfrontier].

διασύρω ρ. μετβ [αρχ.] {διέσυρα, διασύρ-θηκα, -μένος} γελοιοποιώ δημοσίως, βλάπτω την καλή φήμη και υπόληψη (κάποιου): *μήνυσε τον δημοσιογράφο επειδή τον διασύρει μέσω τηλεοράσεως* || *οι εθνικιστικές υστερίες διασύρουν τη χώρα διεθνώς* || *η ομάδα του διασύρθηκε στο ντέρμπι τής Κυριακής* (υπέστη ταπεινωτική ήττα) ΣΥΝ εκθέτω, εξευτελίζω, διαπομπεύω — **διασυρμός** (ο) [μτγν]

διασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {διασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εξασφαλίζω, εγγυώμαι την ασφάλεια: *η πολιτική μας διασφαλίζει τα εθνικά μας συμφέροντα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ασφαλής*

διασφάλιση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξασφάλιση, η παροχή εγγυήσεων για την ασφάλεια *η ~ τής ειρήνης / των συμφερόντων τής χώρας / ίσων ευκαιριών στους πολίτες*

διασχίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέσχισα, διασχίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), διεσχισμένος} **1.** διατρέχω επιφάνεια εδάφους από τη μία άκρη στην άλλη ΣΥΝ διέρχομαι, περνώ **2.** (ειδικότ.) τέμνω (επιφάνεια γης) διερχόμενος διά μέσου αυτής: *ο Πηνειός διασχίζει τον θεσσαλικό κάμπο.* — **διάσχιση** (η) [μτγν.].

διασώζω ρ. μετβ. [αρχ] {διέσω-σα, διασώ-θηκα (λόγ. διεσώθην, -ης, -η.... μτχ διασωθείς, -είσα, -έν), -(σ)μένος} **1.** γλυτώνω (κάποιον) από κίνδυνο: *ένα καΐκι διέσωσε τους ναυαγούς* ΣΥΝ σώζω, περισώζω **2.** προφυλάσσω (κάτι) από τη φθορά τού χρόνου, από φυσικές ή άλλες καταστροφές. *διέσωσε αρκετά χειρόγραφα από την πυρκαγιά* || *στο έργο του διέσωσε πολλές σπάνιες λέξεις* ΣΥΝ διατηρώ, κρατώ **3.** (για Η/Υ-σπάν.) αποθηκεύω (βλ. κ λ. *σώζω*) · **διασωστικός,** -ή, -ό [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σώζω*

διασωλήνωση (η) [1895] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ η εισαγωγή ελαστικού σωλήνα σε όργανο ή φυσική κοιλότητα τού σώματος, λ.χ η εισαγωγή αναπνευστικού σωλήνα στην τραχεία, για να διατηρηθούν ανοιχτές οι αεροφόροι οδοί (σε διάφορες περιπτώσεις, όπως σε οίδημα τού λάρυγγα) — **διασωληνώνω** ρ. [1895]. [ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο, πβ. αγγλ. intubation]

διασωματειακός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ σωματείων ή που σχετίζεται με το σύνολο των σωματείων. ~ *μέτωπο / συλλαλητήριο.*

διάσωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** σειρά ενεργειών που αποσκοπούν στη σωτηρία (κάποιου), στο να γλυτώσει από τον κίνδυνο στον οποίο βρίσκεται: *η ~ εγκλωβισμένων / των ναυαγών* **2.** η προφύλαξη από τη φθορά τού χρόνου, από φυσικές ή εσκεμμένες καταστροφές· ~ *αρχαίων μνημείων* **3.** (για Η/Υ-σπάν) η αποθήκευση δεδομένων ΣΥΝ σώσιμο.

διασώστης (ο) {διασωστών}, **διασώστρια** (η) {διασωστριών} πρόσωπο που ανήκει σε ομάδα διάσωσης [ΕΤΥΜ < *διασώζω*. πβ μτγν. *διασωστής* «αστυνομικός»]

διάτα (η) {χωρ. πληθ } (λαϊκ.) η διαταγή: *«έβγαλε ~ ο Κρούταγος, τής Βουλγαριάς ο τσάρος»* (Κ. Παλαμάς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός* [ΕΤΥΜ μεσν < *διατάζω* (υποχωρητ)]

διαταγή (η) **1.** η παραγγελία από υπερκείμενη αρχή (συνήθ σε σώματα στρατιωτικού χαρακτήρα), που είναι δεσμευτική ως προς την εκτέλεσή της για το πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται: *βγάζω / εκτελώ ~* || *ήρθε ~ από το επιτελείο* ΣΥΝ προσταγή, εντολή· ΦΡ (α) ***(είμαι) στις διαταγές / (λόγ.) υπό τας διαταγάς (κάποιου)*** είμαι υπό την εξουσία (κάποιου), εκτελώ τις διαταγές (κάποιου): *είχε δέκα άνδρες υπό τας διαταγάς του* (β) ***στις διαταγές σας!*** (i) ΣΤΡΑΤ απάντηση κατωτέρου προς ανώτερο, που δηλώνει ότι θα εκτελεστούν οι διαταγές του (ii) (γενικότ.) ως δήλωση ευπείθειας σε κάποιον, ότι θα κάνουμε ό,τι μας λέει (γ) ***ανωτέρα διαταγή*** βλ. λ. *ανώτερος* (δ) ***βασιλική διαταγή και τα σκυλιά δεμένα*** βλ λ. *βασιλικός* **2.** (α) το έγγραφο στο οποίο περιγράφεται η παραπάνω παραγγελία. *έχω εδώ μια ~. σύμφωνα με την οποία* || *εκδίδω ~* (β) ΝΟΜ ***διαταγή πληρωμής*** εκτελεστός τίτλος εκδιδόμενος από τον ειρηνοδίκη ή τον δικαστή τού μονομελούς πρωτοδικείου για την ικανοποίηση χρηματικών απαιτήσεων ή απαιτήσεων παροχής χρεωγράφων οι οποίες αποδεικνύονται εγγράφως, δεν εξαρτώνται από αίρεση, προθεσμία, όρο ή αντιπαροχή και το οφειλόμενο ποσό χρημάτων ή χρεωγράφων είναι ορισμένο (γ) ΣΤΡΑΤ. ***ημερήσια διαταγή*** βλ. λ. *ημερήσιος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμβουλή*

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *διατάσσω*]

διάταγμα (το) {διατάγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) έγγραφη εντολή από υψηλά ιστάμενη αρχή **2.** ΝΟΜ πράξη τού Προέδρου τής Δημοκρατίας στο πλαίσιο άσκησης τής εκτελεστικής λειτουργίας, στην οποία, κατά κανόνα, συμπράττει ο αρμόδιος υπουργός. *νομοθετικό / προεδρικό / κανονιστικό ~* [ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *διατάσσω*]

διατάζω ρ μετβ κ αμετβ {διέταξα, διατάχ-τηκα (λόγ. -θηκα), διατεταγμένος} ♦ **1.** (μετβ) δίνω διαταγή σε (κάποιον). *ο λοχίας διέταξε τους στρατιώτες να ετοιμαστούν για την πορεία* ΣΥΝ προστάζω· ΦΡ. ***διατεταγμένη υπηρεσία*** βλ λ *διατάσσω* ♦ (αμετβ) **2.** δίνω διαταγές / διαταγή. *μόνο να διατάζει ξέρει* ΣΥΝ προστάζω **3.** (προστ **διατάξτε**) είμαι έτοιμος να εκτελέσω διαταγή: *διατάξτε, κύριε λοχαγέ!* (Βλ κ. λ. *διατάσσω*).
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διατάσσω* (από τον αόρ. *διέταξα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ σε *-άζω*), βλ λ]

> **διατάζω – διατάσσω.** Χαρακτηριστική περίπτωση διτυπίας, που ο μεν νεότερος τύπος **(διατάζω)** έχει νέα μορφή *(-ζω)* και σημασία («προστάζω»), ενώ ο διατηρημένος αρχαίος τύπος **(δια-τάσσω)** έχει και τη μορφή *(-σσω)* και τη σημασία («βάζω σε τάξη, σε σειρά») τού αρχικού ρήματος, καθώς και (λογιότ.) τη σημ «διατάζω».
> → *υποχωρητικός*

διατακτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με διάταγμα ή διαταγή **2.** ***διατακτική*** (η) η ειδική έγγραφη άδεια για είσπραξη, παραλαβή ή αποθήκευση *ο πελάτης ζήτησε από τον έμπορο να του κόψει μια ~* **3.** ΝΟΜ ***διατακτικό*** (το) το μέρος τής δικαστικής απόφασης, στο οποίο καταγράφεται η αποδοχή ή απόρριψη των αιτημάτων των διαδίκων και επιτάσσεται η εκτέλεση όσων έχουν αποφασιστεί (κατ' αντιδιαστολή προς το αιτιολογικό) ΣΥΝ (το) διά ταύτα. — **διατακτικώς** επίρρ [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διατάσσω*. Το *διατακτικό* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ dispositif]

διάτανος (ο) {χωρ. γεν. κ πληθ.} (λαϊκ) ο διάβολος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Από συμφυρμό των λ. *διάβολος* και *σατανάς*].

διάταξη (η) {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση σε τάξη ή σειρά. *η ~ αντικειμένων στον χώρο / κτισμάτων / πλοίων / χερσαίων δυνάμεων* ΣΥΝ διευθέτηση, τακτοποίηση, νοικοκύρεμα **2.** (συνήθ. μτφ) η τοποθέτηση σε λογική σειρά έτσι, ώστε να προκύπτει συνοχή και αλληλουχία· *τον συμβούλεψε να προσέξει στην έκθεσή του τη ~ των ιδεών* ΣΥΝ ταξινόμηση ● **3.** ΝΟΜ τμήμα νόμου ή κανονισμού με ακέραιο νόημα, που αναφέρει όσα επιβάλλονται για συγκεκριμένο θέμα: *θεμελιώδεις ~ τού ποινικού κώδικα* || *σύμφωνα με τις κείμενες ~* ● **4.** ΤΕΧΝΟΛ διάφορα στοιχεία / όργανα τοποθετημένα με καθορισμένη σειρά ● **5.** ***ημερήσια διάταξη*** βλ λ. *ημερήσιος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάταξις* < *διατασσω*].

διαταξικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στη σχέση μεταξύ διαφόρων τάξεων, που σχετίζεται με το σύνολο των τάξεων ~ *συναίνεση*

διατάραξη (η) [1840] {-ης κ -άξεως | -άξεις, -άξεων} το να διαταράσσει κανείς (κάτι), η αναταραχή, η αναστάτωση *συνελήφθη για ~ τής κοινής ησυχίας / τής οικιακής ειρήνης* ΣΥΝ διασάλευση.

διαταράσσω [αρχ] κ. **διαταράζω** ρ μετβ. {διατάρα-ξα, -χτηκα (λόγ -χθηκα), -γμένος} **1.** προκαλώ αναταραχή σε (κάτι): *οι τελευταίες προκλήσεις διαταράσσουν το κλίμα ομαλών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών* || ~ *μια συνεργασία* ΣΥΝ διασαλεύω, ταράζω **2.** (ειδικότ.) προκαλώ ανωμαλίες (στον οργανισμό): *οι γιατροί φοβούνταν μήπως το τραύμα διαταράξει την ακοή του* **3.** (η μτχ. **διαταραγμένος,** -η, -ο) αυτός που έχει διαταραχθεί· ~ *προσωπικότητα / σχέση / πλανητική ισορροπία / συνταγματική τάξη / ενότητα*

διαταραχή (η) [μτγν] **1.** η αναταραχή που προκαλείται (κάπου) **2.** η απώλεια τής οργανικής ή ψυχικής ισορροπίας. ~ *ψυχική / διανοητική* || ~ *τής προσωπικότητας / τής όρασης*

διάταση (η) {-ης κ -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** (α) το τέντωμα (β) ΙΑΤΡ. ***διάταση τού στομάχου*** η παθολογική έκταση και χαλάρωση των τοιχωμάτων τού στομάχου (γ) ***διάταση μυών / τενόντων / συνδέσμων*** το υπερβολικό τέντωμα των μυϊκών ινών, είτε μερικώς (διάστρεμμα) είτε ολικώς (ρήξη), που οφείλεται σε απότομη κίνηση ή τραυματισμό **2. *διατάσεις*** (οι) το τέντωμα όλων των μυών τού σώματος με τη βοήθεια ειδικών ασκήσεων (ή και οργάνων), για να επανέλθουν στην κανονική τους μορφή ή ν' αποφευχθεί το «πιάσιμο»
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάτασις* < *διατείνω*].

διατάσσω ρ μετβ {διέταξα, διατάχθηκα, δια(τε)ταγμένος} **1.** τοποθετώ (σύνολο) σε τάξη: *στρατιώτες καλώς διατεταγμένοι* ΣΥΝ τακτοποιώ, διευθετώ ● **2.** (λόγ.) διατάζω (βλ.λ.) ΦΡ ***διατεταγμένη υπηρεσία*** η υπηρεσία που προκύπτει από διαταγή προϊστάμενης αρχής. *εκείνη την ώρα το αστυνομικό όργανο βρισκόταν σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διατάζω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *τάσσω*. Η φρ. *διατεταγμένη υπηρεσία* αποδίδει το γαλλ. service commandé]

διατατικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που προκαλεί διάταση, τέντωμα: ~ *ασκήσεις* (ασκήσεις για το τέντωμα των μυών χωρίς κίνηση). — **διατατικ-ά / -ώς** επίρρ

διατεθειμένος, -η, -ο **1.** (+να) αυτός που έχει τη διάθεση ή την προθυμία να προχωρήσει σε συγκεκριμένη ενέργεια *είναι ~ να κάνει υποχωρήσεις προκειμένου να μην οδηγηθούν στο διαζύγιο* **2.** (+επίρρ) αυτός που εκδηλώνει συγκεκριμένη διάθεση απέναντι σε κάποιον/κάτι *είναι ~ εχθρικά / φιλικά / ευνοϊκά απέναντί σου.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *διατίθημι* (βλ. κ *διαθέτω*). Η φρ. *είμαι διατεθειμένος να..* αποδίδει τη γαλλ être disposé à.., η δε φρ *εί-*

μαι ευμενώς / δυσμενώς διατεθειμένος έναντι αποδίδει τη γαλλ être bien / mal disposé envers...].

διατείνομαι ρ μετβ. αποθ {μόνο σε ενεστ κ παρατ.} (+ότι) προβάλλω τον ισχυρισμό: *καθένας από τους εμπολέμους διατεινόταν ότι είχε δίκιο* || *διατείνεται ότι του ανήκει η κυριότητα τής ιδέας* ΣΥΝ υποστηρίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ Μέση φωνή τού αρχ. *διατείνω* «τεντώνω ώς το τέρμα» (< *δια-* + *τείνω*), τού οποίου η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ., έχοντας ως αφετηρία τις σημ «αγωνίζομαι να πείσω για την ειλικρίνειά μου, υποστηρίζω έντονα»]

διατελώ ρ {διατελείς... | διετέλεσα} **1.** βρίσκομαι σε ορισμένη κατάσταση: *ισχυρίστηκε ότι διατελούσε εν αγνοία τού γεγονότος* ΣΥΝ τελώ, είμαι ΦΡ (παλαιότ.) ***διατελώ μετά τιμής / μεθ' υπολήψεως*** ως τυποποιημένη έκφραση για κλείσιμο επιστολής, αίτησης **2.** έχω συγκεκριμένη ιδιότητα (θέση, αξίωμα): *είχε διατελέσει υπουργός Προεδρίας* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *τελώ*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διατελῶ (-έω)* «υπάρχω με ορισμένη ιδιότητα», συνήθ συντάσσεται με κατηγορηματική μτχ. *διατελοῦσι καθεύδοντες* (= κοιμώμενοι), < *δια-* + *-τελῶ* < *τέλος*]

διατεταγμένος, -η, -ο → διατάσσω

διατήρηση (η) [μτγν] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ} **1.** το να παραμένει κάτι στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα ~ *τής κοινωνικής γαλήνης / τής δημόσιας τάξης / τής θερμοκρασίας / των τιμών* **2.** (ειδικότ. για τρόφιμα) η συντήρησή τους, για να μην αλλοιωθούν: *η ~ των λαχανικών στην κατάψυξη* **3.** (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) η συνέχιση *η ~ τού θετικού κλίματος / τού ενδιαφέροντος τού κοινού* **4.** (+ άναρθρο αντικείμενο) η ύπαρξη: *η ~ στενών σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών / φιλικών δεσμών* **5.** ΦΥΣ ***διατήρηση τής ενέργειας*** αρχή σύμφωνα με την οποία η συνολική ενέργεια ενός συστήματος παραμένει ποσοτικά αμετάβλητη (ασχέτως τού αν αλλάζει μορφές, *π.χ.* από κινητική γίνεται δυναμική, από μηχανική θερμική κ.λπ.) **6.** ΧΗΜ ***διατήρηση τής μάζας*** (ή *νόμος τού Λαβουαζιέ* ή *νόμος τής αφθαρσίας τής ύλης*) νόμος σύμφωνα με τον οποίο, σε κάθε χημική αντίδραση που γίνεται σε κλειστό σύστημα, η μάζα των σωμάτων που αντιδρούν είναι ίση με τη μάζα των προϊόντων τής αντίδρασης.

διατηρήσιμος, -η, -ο [1865] αυτός που είναι δυνατόν να διατηρηθεί, να προστατευθεί από την αλλοίωση *αυτά τα τρόφιμα είναι ~ στο ψυγείο* — **διατηρησιμότητα** (η)

διατηρητέος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι επιβεβλημένο να συντηρηθεί, να διασωθεί από τη φθορά: *το νεοκλασικό κτίσμα κρίθηκε ~ από το Υπουργείο Πολιτισμού* **2.** ***διατηρητέο*** (το) κτίσμα που έχει κηρυχθεί ως μνημείο τής πολιτιστικής κληρονομιάς με αποτέλεσμα να απαγορεύεται η κατεδάφισή του και να επιβάλλεται η συντήρησή του· *η Πλάκα είναι η περιοχή με τα περισσότερα ~ στην Αθήνα.*

διατηρώ ρ μετβ. {διατηρείς . | διατήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φροντίζω ώστε κάτι να παραμένει στην κατάσταση ή στα επίπεδα που βρίσκεται τώρα: *ήθελε να διατηρήσει σε καλή κατάσταση το πατρικό του σπίτι* || *~ τη φόρμα μου / τη σιλουέτα μου* || *~ τις τιμές σε χαμηλά επίπεδα* || *~ τις αρμόζουσες ισορροπίες* || *~ χαμηλούς τόνους στις συζητήσεις μου* || *~ κάποιον στη ζωή* **2.** (ειδικότ. για τρόφιμα) συντηρώ για να μην αλλοιωθούν: *προϊόν σε ειδική συσκευασία, ώστε να μπορεί να το διατηρήσεις στο ψυγείο για πολύ καιρό* **3.** (ειδικότ. μόνο με έναρθρο αντικείμενο) συνεχίζω να έχω κάτι, δεν το χάνω: *~ τις αποστάσεις / το φρόνημά μου ακμαίο / την αισιοδοξία μου / την ψυχραιμία μου / το ενδιαφέρον μου για κάτι* **4.** (+ άναρθρο αντικείμενο) έχω: *~ στενές σχέσεις / δεσμούς με κάποιον* • **5.** έχω στην κατοχή μου: *~ βίλα στην Κηφισιά / επιχείρηση / κατάστημα / γραφείο* ΣΥΝ διαθέτω, κατέχω· (μεσοπαθ. ***διατηρούμαι***) **6.** παραμένω αναλλοίωτος, δεν μεταβάλλομαι. *~ ακμαίος* || *το γάλα διατηρείται στο ψυγείο σε θερμοκρασία 4-6°C* **7.** βρίσκομαι σε καλή κατάσταση υγείας σε σχέση με την ηλικία μου: *οι γονείς του διατηρούνται καλά* ΣΥΝ κρατιέμαι **8.** (η μτχ ***διατηρημένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που παραμένει σε ορισμένη κατάσταση (β) (για τρόφιμα) αυτός που συντηρείται στο ψυγείο ή στην κατάψυξη.
[ΕΤΥΜ < αρχ *διατηρῶ (-έω)* < *δια-* + *τηρῶ* (βλ.λ.)]

διατίθεμαι ρ → διαθέτω

διατίμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο προκαθορισμός και έλεγχος τού ανώτερου ορίου τιμής εμπορευμάτων (κυρ τροφίμων πρώτης ανάγκης) ή αμοιβής από τον αρμόδιο κρατικό φορέα· *αγαθά που το Υπουργείο Εμπορίου συμπεριέλαβε στη ~ είναι το ψωμί, η φέτα, το ελαιόλαδο κ.ά*

διατιμώ ρ. μετβ [αρχ.] {διατιμάς. . | διατίμ-ησα, -ώμαι, -άται .. -ήθηκα, -ημένος} προκαθορίζω το ανώτερο όριο (τιμής ή αμοιβής): *προϊόντα που υπάγονται στην κατηγορία των διατιμημένων ή ελεγχόμενων για υπερβολικό κέρδος*

διατμηματικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται ή αφορά σε δύο ή περισσότερα τμήματα κάποιου τομέα δραστηριότητας. *~ πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών.* — **διατμηματικά** επίρρ.

διάτμηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣ είδος παραμόρφωσης ενός στερεού σώματος, η οποία συνίσταται στη μεταβολή τού σχήματος χωρίς ταυτόχρονη μεταβολή τού όγκου ενός στρώματος τού υλικού — **διατμητικός,** -ή, -ό [1766].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. *δάνειο* από γερμ. Durchschnitt].

διατοίχω ρ. αμετβ {διετοίχησα} (λόγ.) ΝΑΥΤ. (για πλοίο) ταλαντεύομαι κατά τον εγκάρσιο άξονα ΣΥΝ (λαϊκ) μποτζάρω ΑΝΤ προνευστάζω, προνεύω, (λαϊκ.) σκαμπανευάζω. Επίσης **διατοιχίζομαι**. — **διατοίχηση** (η) [1895] κ **διατοιχισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ < μτγν *διατοιχῶ (-έω)* < *δια-* + *τοιχῶ* < *τοῖχος*].

διατομή (η) **1.** το σχήμα που προκύπτει από την εγκάρσια τομή ενός σώματος, π χ *η ~ σανίδας* (σχήματος παραλληλογράμμου), *η ~ σωλήνα* (σχήματος κύκλου) **2.** (κατ' επέκτ) το εμβαδόν τού παραπάνω σχήματος (π.χ. το πάχος επί το πλάτος τής τομής τής σανίδας)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διατέμνω*].

διατομικός, -ή, -ό ΧΗΜ (για μόριο) αυτός που αποτελείται από δύο άτομα τού ίδιου ή διαφορετικών στοιχείων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. diatomic].

διατονικός, -ή, -ό ΜΟΥΣ **1.** ***διατονικό γένος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το *χρωματικό* και το *εναρμόνιο*), το οποίο κινείται κατά τόνους και ημιτόνια (λόγω τής απλότητάς του επικράτησε στη Δύση και εξελίχθηκε στο *σύστημα μείζονος – ελάσσονος* τής δυτικής μουσικής) **2.** μουσική που χρησιμοποιεί ως επί το πολύ τους φθόγγους των διατονικών κλιμάκων (μείζονος – ελάσσονος), χωρίς υπερβολικές αλλοιώσεις, γιατί τότε μεταπίπτει στον χρωματισμό (βλ λ. *χρωματικός*).
[ΕΤΥΜ μτγν < *διάτονος* < αρχ *διατείνω* Το *διατονικό γένος* ονομάστηκε έτσι, επειδή *«σφοδρότερον ἡ φωνὴ κατ' αὐτὸ διατείνεται»*. Ο μουσικός όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. diatonique].

διάτονος, -ος (καθημ. -η), -ο αυτός *τού οποίου* η έκταση φθάνει από τη μία μεριά στην άλλη: *~ τοίχος / δοκός / πλινθοδομή* (διπλόκτιστος τοίχος, μπατικό χτίσιμο)
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διατείνω*].

διάτορος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που είναι τρυπημένος πέρα ώς πέρα ΣΥΝ διάτρητος **2.** (μτφ.) διαπεραστικός (βλ λ): *~ κραυγή* ΣΥΝ οξύς. — **διατόρως** επίρρ [1895].
[ΕΤΥΜ *αρχ.* < *δια-* + *-τορος* < *τείρω* «τρυπώ, καταπονώ, προκαλώ οδύνη», βλ λ *τρίβω, διά-τρη-τος*].

διατραγωδώ ρ. μετβ. [αρχ] {διατραγωδείς | διατραγώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διεκτραγωδώ (βλ.λ.)

διατρανώνω ρ. μετβ {διατράνω-σα, -θηκα, -μένος} εξωτερικεύω με κατηγορηματικό τρόπο: *με το δημοψήφισμα τού 1974 ο λαός διατράνωσε την αντίθεσή του στον θεσμό τής βασιλείας* ΣΥΝ διακηρύττω. — **διατράνωση** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατρανῶ* < *δια-* + *τρανῶ (-όω)* < *τρανής*, βλ. λ. *τρανός*].

διατραπεζικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με συναλλαγές μεταξύ τραπεζών: *~ επιτόκια* **2. *διατραπεζική (αγορά)*** το σύνολο των συναλλαγών μεταξύ τραπεζών. *πτώση τού δείκτη τιμών στη ~.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interbank].

διατρέφω ρ. μετβ [αρχ] {διέθρεψα (να/θα διαθρέψω), δια-τράφηκα, -τεθραμμένος} προσπορίζω σε (κάποιον) τα μέσα προς το ζην: *ο πρώτος γυιος, αφότου πέθανε ο πατέρας του, διέτρεφε όλη την οικογένεια* ΣΥΝ συντηρώ, (οικ.) ταΐζω, τρέφω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρέφω*.

διατρέχω ρ. μετβ. {διέτρεξα} **1.** διανύω απόσταση τρέχοντας ή με γρήγορο βηματισμό **2.** διασχίζω κάποια περιοχή, πέρνω από μέσα: *~ την πεδιάδα* **3.** (για χρόνο) διανύω, διάγω *διατρέχει το εικοστό έτος τής ηλικίας του* **4.** (μτφ.) διαδίδομαι με ταχύτητα, απλώνομαι παντού. *ρίγη συγκίνησης τον διέτρεξαν* || *φήμες περίεργες διέτρεχαν το χωριό·* ΦΡ ***διατρέχω τον κίνδυνο*** (+να) ***/ διατρέχω κίνδυνο*** αντιμετωπίζω συγκεκριμένο ή μη κίνδυνο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια-* + *τρέχω*. Η φρ. *διατρέχω κίνδυνο* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. courir un danger]

διάτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διάνοιξη οπής ΣΥΝ. διατρύπηση, τρύπημα **2.** ΙΑΤΡ η ρήξη τοιχώματος οργάνου στα σπλάχνα λόγω αλλοίωσης των ιστών του: *~ στομάχου*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάτρησις* < ***διατετραίνω*** «διατρυπώ» (πβ. αόρ *διέτρησα*). Βλ. κ. *διάτρητος*].

διατρητής (ο), **διατρήτρια** (η) (σημ. 1) {διατρητριών} **1.** χειριστής διατρητικής μηχανής **2.** [1887] όργανο με το οποίο γίνεται διάτρηση.

διατρητικός, -ή, -ό [1897] αυτός που χρησιμοποιείται για διάτρηση: *~ μηχανή*.

διάτρητος, -η, -ο **1.** γεμάτος τρύπες ΣΥΝ κατατρυπημένος **2.** (μτφ.) αυτός που επισύρει πολλαπλή κριτική, στον οποίο βρίσκει κανείς πολλά ελαττώματα: *το σκεπτικό τής δικαστικής απόφασης είναι ~, καθώς στερείται παντελώς τόσο νομικής όσο και ανθρωπιστικής βάσεως* || *~ κατηγορητήριο*
[ΕΤΥΜ μτγν < *δια-* + δισύλλ. ρίζα *τερη-* < I E. *terē- «σχίζω, διατρυπώ», πβ. λατ. terere «τρίβω, λειαίνω», γερμ. drucken «πιέζω, σφίγγω», drehen «στρέφω», αγγλ throw «ρίχνω», thrash «ραβδίζω, αλωνίζω», thread «κλωστή, νήμα» κ ά. Η λ εμφανίζει τη μηδενισμένη (ως προς το α' φωνήεν) βαθμίδα *τρη-* τής ρίζας (πβ. κ. *διά-τρη-σις*)· από άλλες βαθμίδες σχηματίστηκαν τα *τερη-δών*, *τρω-τός* και το αρχ. *τέρε-τρον* «τρυπάνι». Από τη μονοσύλλαβη μορφή *τερ-* προέρχονται λ όπως τα αρχ. *τείρω* «τρυπώ, τυραννώ» (< **τέρ-jω*), *τόρ-νος*, *διά-τορ-ος* κ ά.].

διατριβή (η) η επιστημονική πραγματεία *διδακτορική ~* (ειδική και πρωτότυπη επιστημονική μελέτη που υποβάλλεται σε Α.Ε.Ι για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος) || (παλαιότ.) *~ επί υφηγεσία* || *εναίσιμος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εναίσιμος, μελέτη*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «κατανάλωση χρόνου, ενασχόληση με κάτι», < *διατρίβω* «ξοδεύω χρόνο». Η σημ. «επιστημονική πραγμάτευση θέματος» είναι ήδη αρχ (πβ. Πλάτ *Θεαίτητος* 172c *τοὺς ἐν φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ τοιᾷδε διατριβῇ τεθραμμένους*»). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες (π.χ αγγλ. και γαλλ. diatribe, με τη σημ «οξεία κριτική επί ενός θέματος»)].

διατρίβω ρ αμετβ [αρχ.] {διέτριψα} (λόγ.) περνώ τον χρόνο μου σε συγκεκριμένο χώρο: *εσχάτως διατρίβει σε κοσμικές ταβέρνες* ΣΥΝ συχνάζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναίσιμος*

διατροφή (η) {χωρ. πληθ } **1.** η συντήρηση τού οργανισμού με τη λήψη τροφής: *η υγιεινή διαβίωση βασίζεται στη σωστή ~* || *τα έξοδα διαμονής και διατροφής* ΣΥΝ τροφή, σίτιση **2.** (κατ' επέκτ.) η παρα-

κολούθηση των διατροφικών συνηθειών (κάποιου) από ειδικό γιατρό (συνεκδ.) το διαιτολόγιο: *το πρόγραμμα περιλαμβάνει υγιεινή ~ και γυμναστική παράλληλα* **3.** ΣΤΡΑΤ ο εφοδιασμός με τρόφιμα ΣΥΝ επισιτισμός, τροφοδοσία **4.** ΝΟΜ η υποχρέωση παροχής σε χρήμα ή είδος που έχει ο υπόχρεος σύμφωνα με τον νόμο ή τη σύμβαση, για την κάλυψη των εν γένει βιοτικών αναγκών τού δικαιούχου (τροφή, ένδυση, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.ά.), π.χ. παλαιότ. η υποχρέωση διατροφής μεταξύ των συζύγων που πήραν διαζύγιο
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διατρέφω*. Η νομ. σημ. αποδίδει το γαλλ. pension alimentaire].

διατροφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη διατροφή· ~ *συνήθειες / έθιμα*

διατρυπώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διατρυπάς. | διατρύπ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} τρυπώ πέρα ώς πέρα ΣΥΝ διαπερνώ. — **διατρύπηση** (η).

διάττων μτχ. {διάττ-οντος, -οντα | -οντες, -οντων} μόνο ΑΣΤΡΟΝ ***διάττων αστήρ / διάττοντας αστέρας*** βλ. λ. *αστέρας*. Επίσης **διάττοντας**.
[ΕΤΥΜ μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *διάττω / διαΐσσω* «εκτινάσσομαι, αναπηδώ» < *δι(α)- + ἀίσσω*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **αἰF-ίκ-jω*, που συνδ. με τη λ. *αἰόλος* (< **Faí-Foλ-ος*, βλ.λ.), ίσως και *αἰών* (< *αἰF-ών*, βλ. λ.)].

διατυμπανίζω ρ. μετβ. [1896] {διατυμπάνισ-α, -τηκα, -μένος} γνωστοποιώ θορυβωδώς: *πάλι διατυμπανίζει τις επιτυχίες του!* ΣΥΝ διαλαλώ, κάνω βούκινο. — **διατυμπάνιση** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. tympaniser]

διατυπώνω ρ. μετβ. {διατύπω-σα, -θηκα, -μένος} εκφράζω γλωσσικά κάτι: ~ *άποψη / επιφύλαξη / ερώτημα / αντίρρηση* ΣΥΝ δηλώνω
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατυπῶ (-όω)*, αρχική σημ. «σχηματίζω, δίνω μορφή», < *δια- + τυπῶ < τύπος*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γερμ. ausdrücken].

διατύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίον εκφράζεται γλωσσικά κάτι: ~ *απόψεων / θέσεων / επιφυλάξεων / αιτήματος / αντιρρήσεων / προτάσεων / ερωτήματος* || *προσεκτική / πρόχειρη / λιτή / περίτεχνη / διπλωματική / περιοριστική / γενική* ~ **2.** η ποιότητα τού λόγου από πλευράς γλώσσας, ύφους και σαφήνειας· *οι εκθέσεις του είναι πλούσιες σε σκέψεις και φαντασία, αλλά υστερούν στη ~* • **3.** ***διατυπώσεις*** (οι) οι τυπικές ενέργειες με τις οποίες διεκπεραιώνεται και επικυρώνεται (κάτι): *στο τελωνείο είχαμε πολλές ~*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διατύπωσις* «πλήρης, τελική μορφή – σύστημα» < *διατυπῶ* (βλ.λ.). Οι σημ. 1, 2 αποδίδουν το γερμ. Ausdruck, ενώ η σημ. 3 *αποδίδει το γαλλ.* formalités]

διαύγεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού διαυγούς (βλ.λ.) ΦΡ ***πνευματική διαύγεια*** η ικανότητα να σκέπτεται κανείς σωστά, η καθαρότητα τού νου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής*.

διαυγής, -ής, -ές {διαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαυγέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από διαφάνεια και καθαρότητα ΣΥΝ διαφανής, καθαρός **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει σύννεφα: ~ *ατμόσφαιρα / ορίζοντας* ΣΥΝ ανέφελος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και ακρίβεια: ~ *λόγος / κατάσταση / κείμενο* ΣΥΝ εύληπτος, κατανοητός, ευκρινής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, διαφανής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)- + -αυγής < αὐγή*].

δίαυλος (ο) {διαύλ-ου | -ων, -ους} **1.** η στενή δίοδος που συνδέει δύο θάλασσες ΣΥΝ πορθμός, κανάλι ΦΡ (μτφ.) ***δίαυλος επικοινωνίας*** μέσο, τρόπος επικοινωνίας: *οι δύο αντίπαλες πλευρές αναζητούν δίαυλο επικοινωνίας* **2.** (α) οι τεχνικές εγκαταστάσεις εκπομπής ραδιοφωνικών ή τηλεοπτικών σημάτων ΣΥΝ κανάλι (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)- + αὐλός* (διάφορο τού επίσης αρχ. *δίαυλος* «αυλός με δύο σωλήνες» < *δι- < δίς* «δύο φορές» + *αὐλός*)]

διαφαίνεται, διαφαίνονται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {διαφάνηκε (λόγ. διεφάνη)} (συνήθ. μτφ.) **1.** διακρίνομαι αμυδρά, όχι πλήρως, μόλις που φαίνομαι: *στα λόγια του διαφαίνεται πρόθεση υποχώρησης* || *διαφαίνεται η αλήθεια / η ελπίδα / ο κίνδυνος / η λύση / μια πιθανότητα* ΣΥΝ υπολανθάνω ΑΝΤ καταφαίνομαι **2.** αρχίζω να φαίνομαι (ως πιθανότητα): *στον ορίζοντα διαφαίνεται η επίλυση τού προβλήματος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

> **διαφαίνομαι = καταφαίνομαι;** Συχνά χρησιμοποιείται το **διαφαίνεται** εσφαλμένα με τη σημ. «φαίνεται καθαρά, φαίνεται καλώς» (*Μετά τις δηλώσεις τού Αμερικανού προέδρου διαφαίνεται η περιπόθητη λύση τού Κυπριακού*, με τη σημ. «είναι φανερή, φαίνεται καθαρά...»!). Η σημ. αυτή δηλώνεται στην Ελληνική με το **καταφαίνεται**, ενώ το *διαφαίνεται* σημαίνει το αντίθετο «φαίνεται αμυδρά, μόλις που φαίνεται, αρχίζει να φαίνεται». Το *διαφαίνεται* δηλ. είναι συνώνυμο τού *(υπο)λανθάνει*

διαφάνεια (η) {διαφανειών} **1.** η ιδιότητα σώματος να επιτρέπει στο φως να το διαπερνά, με αποτέλεσμα να μπορεί να δει κανείς μέσα από αυτό: *η ~ τής ατμόσφαιρας / τού νερού / τού ορίζοντα* || *έλλειψη διαφάνειας* ΣΥΝ διαύγεια, καθαρότητα ΑΝΤ θολούρα, αδιαφάνεια, θαμπάδα **2.** (μτφ.) (α) η απουσία μυστικών, παράνομων ή/και δόλιων μέσων και διαδικασιών: *η σωστή λειτουργία τού χρηματιστηρίου απαιτεί διαδικασίες διαφάνειας* (β) (ειδικότ. στην πολιτική) ο έλεγχος των κυβερνητικών διαδικασιών από την κοινωνία, η υπέρβαση των κλειστών διαδικασιών (λ.χ. τής κομματικής γραφειοκρατίας) και των μυστικών και παράνομων αποφάσεων κομματικής ηγεσίας (βλ. κ. λ. *γκλάσνοστ*): ~ *στην πολιτική / στις προσλήψεις / στις αναθέσεις δημοσίων έργων / στη χρηματοδότηση των κομμάτων / στις κρατικές προμήθειες* ΑΝΤ αδιαφάνεια • **3.** διαφανής επιφάνεια από ειδικό υλικό που, όταν τη διαπερνά το φως προβολέα, προβάλλονται τα κείμενα, τα σχέδια, οι φωτογραφίες κ.λπ., που είναι τυπωμένα πάνω της, σε κατακόρυφο και λείο επίπεδο (οθόνη, πίνακα, τοίχο): *κείμενο γραμμένο σε ~* || *προβάλλω / δείχνω διαφάνειες στο κοινό* ΣΥΝ σλάιντ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφανής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφανής*. Η σημ. τής διαφανούς εικόνας που τοποθετείται σε προβολέα, αποδίδει το αγγλ. slide]

διαφανής, -ής, -ές {διαφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· διαφανέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που επιτρέπει στο φως να τον διαπερνά: ~ *ρούχα / γυαλί / νερά / κρύσταλλο / επιφάνεια / πόρτα / ύφασμα* ΣΥΝ διαυγής ΑΝΤ σκοτεινός, θαμπός, θολός, αδιαφανής **2.** (μτφ.) αυτός που διακρίνεται καθαρά, εμφανής· ~ *κίνητρα / προθέσεις / προσπάθεια / σκοπός* ΣΥΝ καθαρός, προφανής, πρόδηλος ΑΝΤ αδιαφανής, μυστικός **3.** αυτός που γίνεται φανερά ή δεν έχει ύποπτο χαρακτήρα: ~ *διαδικασίες / διαγωνισμός / πολιτική / διαχείριση* ΣΥΝ καθαρός, τίμιος, (μτφ.) κρυστάλλινος ΑΝΤ αδιαφανής, μυστικός. Επίσης **διάφανος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, άβαφος*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφαίνω / -ομαι*]

> **διαφανής – διαυγής – διαφάνεια.** Οι λέξεις αυτές δηλώνουν την καθαρότητα υλικών και, κατ' επέκταση, άυλων στοιχείων σε σχέση με δύο έννοιες: το «διά μέσου» (η πρόθ. **διά**) και το «φως» (*αυγή* και *φαίνω* «φέρω στο φως, κάνω να φανεί κάτι») Έτσι πλάστηκαν οι (ήδη αρχαίες) λέξεις **δι-αυγής / διαύγεια** και **δια-φανής / διαφάνεια**, για να δηλώσουν τον έχοντα την ιδιότητα τού καθαρού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μπορείς να βλέπεις διά μέσου αυτού. Οι Ρωμαίοι μετέφεραν από τα Ελληνικά τις δύο λέξεις αντιστοίχως ως trans-lucens (ρ. translucere) και trans-parent (ρ. transparere), από όπου πέρασαν και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. αγγλ. translucent και transparent) Η έννοια τής *διαφάνειας* καταλαμβάνει καίρια θέση στην ποίηση και την ποιητική θεωρία τού Ελύτη: *«Σίγουρα θα πρέπει να 'ταν μια σταγόνα καθαρού νερού / στην παιδική του ηλικία ο ήλιος [...]. Αφήνω τη* ***διαφάνεια****. Που έτσι και το φέρει η τύχη ν' αγαπήσεις μια κοπέλα, βλέπεις μέσα της. Όπως στα ποιήματα. Εάν υπάρχει ένας τρόπος να πεθάνεις χωρίς ν' αφανίζεσαι – / είναι αυτός· μια* ***διαφάνεια*** *όπου τα ύστατα συστατικά σου / –δρόσος, φωτιά– όντας ορατά για όλους, έτσι κι αλλιώς, / θα υπάρχεις κι εσύ εσαεί»* (*«Ο Μικρός Ναυτίλος»*, σ. 116) και *«Το δύσκολο [...] είναι να την κατεβάσουμε –τη* ***διαφάνεια*** *εννοώ πάντοτε– από 'κεί ψηλά και να την εφαρμόσουμε στα αισθήματά μας, στις αισθήσεις μας, στις ιδέες μας. να βλέπουμε άσχετα, κάποτε κι εναντίον τού κατασκευασμένου μας υπερεγώ, μέσα απ' το πρώτο και το δεύτερο και το τρίτο επίπεδο, ποιοι πραγματικά είμαστε και κατ' ακολουθίαν ποιοι θα μπορούσαμε να είμαστε»* (*Αναφορά στον Εμπειρίκο*, σ. 18-19) Η έννοια τής *διαφάνειας* πέρασε, τέλος, στον πολιτικό λόγο, όπου γίνεται συχνά λόγος για «διαφανή διαχείριση των δημοσίων πόρων», για «διαφάνεια στην πολιτική», με αποκορύφωμα τη «glasnost», τη διαφάνεια, βασικό στόχο τής ανανεωτικής πολιτικής τού Γκορμπατσόφ στην πρώην Σοβιετική Ένωση.

διάφεγγος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που μπορεί να τον διαπεράσει το φως ΣΥΝ διαφανής, διάφανος, διαυγής ΑΝΤ σκοτεινός, θολός, θαμπός, αδιαφανής.

διαφέγγω ρ. αμετβ. {διέφεγγα} φαίνομαι μέσα από κάτι άλλο, μόλις που φαίνομαι ΣΥΝ υποφώσκω, αχνοφέγγω ΑΝΤ φαίνομαι (καθαρά).

διαφεντεύω ρ. μετβ. {διαφέντ-ευσα (λαϊκότ. -εψα), -εύτηκα, -εμένος κ. -ευμένος} (λαϊκ.) **1.** έχω υπό την εξουσία μου: *να διαφεντεύεις ο ίδιος την περιουσία σου* || ~ *τα υπάρχοντά τους* ΣΥΝ ορίζω, εξουσιάζω, κυβερνώ, διαχειρίζομαι **2.** προβάλλω αντίσταση και δεν επιτρέπω να αφαιρεθεί (κάτι δικό μου): ~ *το κάστρο* ΣΥΝ υπερασπίζομαι, προστατεύω — **διαφέντεμα** (το) κ. **διαφέντευση** (η) [μεσν.], **διαφεντευτής** (ο), **διαφεντεύτρα** (η)
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *διαφεντεύω / διαυθεντεύω / δηφενδεύω* < λατ. defendo «υπερασπίζομαι», με την παρετυμολ. επίδραση των λ. *ἀφέντης, αὐθέντης*].

διαφερόντως επίρρ. [αρχ.] (σπάν.-λόγ.) κατά τρόπο εξαιρετικό: ~ *σημαντικό επίτευγμα*

διαφέρω ρ. αμετβ. {διέφερα} (+από) **1.** είμαι ανόμοιος, δεν μοιάζω: *τα χρώματα τού δείγματος διαφέρουν από τα πραγματικά* || *οι απόψεις τους διαφέρουν* || *το καινούργιο αυτοκίνητο διαφέρει κατά πολύ από τα προηγούμενα* || *αν έτσι έχουν τα πράγματα, τότε το θέμα διαφέρει!* (αλλάζει, αποκτά άλλο ενδιαφέρον) ΣΥΝ είμαι διαφορετικός, έχω διαφορά ΑΝΤ μοιάζω, είμαι ίδιος **2.** είμαι ξεχωριστός, υπερέχω συγκρινόμενος με άλλους: *διέφερε από τους συνομηλίκους του και τελικά διέπρεψε* ΣΥΝ υπερέχω, διακρίνομαι, πλεονεκτώ, ξεχωρίζω ΑΝΤ μειονεκτώ, υστερώ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δια- + φέρω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «μεταφέρω στην άλλη πλευρά, φέρω εις πέρας», ενώ ήδη αρχ. είναι οι σημ. «διασπείρω (φήμες), διατέμνω, διαλύω». Από την Αρχ. το ρ. χρησιμοποιείται (ως αμετβ.) και με τη σημερινή σημ. «ξεχωρίζω, διακρίνομαι»].

> **διαφέρω: συνώνυμα.** Η έννοια τής διαφοράς όπως και τής ομοιότητας είναι βασική στην ανθρώπινη επικοινωνία. Η διαφορά ως κατάσταση δηλώνεται με το ρ. **διαφέρω** (*«οι χαρακτήρες των ανθρώπων διαφέρουν»*) Με το *διαφέρω* διαπιστώνεται μια κατάσταση (αμετάβατο ρήμα). Με τα **διακρίνω** και **ξεχωρίζω** (*Μπορεί και διακρίνει / ξεχωρίζει αμέσως τους χαρακτήρες των ανθρώπων*) περιγράφεται μια ενέργεια (μεταβατικά ρήματα), δηλ. τα ρήματα αυτά δέχονται «αντικείμενο». Το **διαφοροποιώ** είναι νεότερο μεταβιβαστικό ρ. και σημαίνει «κάνω κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό» (*Διαφοροποίησε τη θέση του από αυτή των άλλων συνδι-*

> *καλιστών*). Το ίδιο και το νεότερο ρ. **διαφορίζω**, που πλάστηκε υποχωρητικά από το **διαφορισμός** και αποτελεί ακόμη νεολογισμό τής Ελληνικής. Στη συνείδηση των ομιλητών και το *διαφοροποιώ* και το *διαφορίζω* συνδέονται με το **διάφορος** και δηλώνουν την ενέργεια τού «να κάνεις κάτι να διαφέρει, να είναι διαφορετικό».

διαφεύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {διέφυγα (λόγ. μτχ. διαφυγών, -ούσα, -όν, να/θα διαφύγω)} **1.** απομακρύνομαι εντέχνως (από τόπο ή κατάσταση), χωρίς να γίνομαι αντιληπτός: *οι ληστές διέφυγαν στο εξωτερικό* ΣΥΝ ξεφεύγω **2.** καταφέρνω να αποφύγω (κάτι αρνητικό για μένα): *ο δράστης διέφυγε τη σύλληψη* || *~ τις κυρώσεις / τις συνέπειες / την τιμωρία / τον θάνατο*· ΦΡ ***διαφεύγω την προσοχή (κάποιου)*** δεν γίνομαι αντιληπτός από κάποιον, δεν με προσέχει: *το γεγονός διέφυγε την προσοχή μου* ΣΥΝ (λόγ.) διαλανθάνω (την προσοχή) **3.** (για υγρό / αέριο που είναι κλεισμένο κάπου) διαρρέω, διαχέομαι: *διέφυγε ραδιενέργεια από τον πυρηνικό σταθμό* || *διέφυγαν δηλητηριώδη αέρια* **4.** (+ γεν προσ. αντων) (α) (κάτι) δεν γίνεται αντιληπτό, δεν κατανοείται η σημασία του: *σας διαφεύγει μια λεπτομέρεια σημαντική* (β) ***μου διαφεύγει (κάτι)*** δεν θυμάμαι: *~ αυτή τη στιγμή το όνομά του*

> **διαφεύγει τής προσοχής**: Λανθασμένη χρήση. Το σωστό: **διαφεύγει την προσοχή**· *Δεν διαφεύγει την προσοχή μας η δυσκολία που παρουσιάζει η επίλυση τού θέματος*. Ήτοι το **διαφεύγω** συντάσσεται με αιτιατική (πβ. *διαφεύγω τον κίνδυνο, τη σύλληψη* κ.λπ.)

διαφημίζω ρ μετβ {διαφήμισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** παρουσιάζω στο κοινό (προϊόν, υπηρεσία ή και τρόπο συμπεριφοράς), προβάλλοντας τα πλεονεκτήματά του και την αναγκαιότητα απόκτησης ή υιοθέτησής του, με σκοπό να αυξήσω την κατανάλωσή του ή να οδηγήσω το κοινό στην αποδοχή του: *~ από την τηλεόραση / από το ραδιόφωνο / από τις εφημερίδες και τα περιοδικά / με επιδείξεις / με μηνύματα / με γιγαντοαφίσες* || *~ αποτελεσματικά / με χιούμορ / έξυπνα* || *~ ένα νέο προϊόν / ένα κόμμα / την αιμοδοσία / μια συναυλία / ένα βιβλίο* ΣΥΝ λανσάρω, προωθώ ΑΝΤ δυσφημώ **2.** (σπανιότ.-συνήθ. με άρνηση) μιλώ επαινετικά (για κάποιον) προβάλλοντας τα προσόντα του: *δεν έχει ανάγκη να τον διαφημίσεις· όλοι στην υπηρεσία τον εκτιμούν* ΑΝΤ δυσφημώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «διαδίδω, διακηρύττω δημόσια» (πβ Κ.Δ Μάρκ. 1.45. *ἤρξατο κηρύσσειν πολλὰ καὶ διαφημίζειν τὸν λόγον*), < *δια-* + *φημίζω*].

διαφήμιση (η) [1887] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η δημοσιοποίηση και η προβολή των ιδιοτήτων προϊόντος ή προσώπου με σκοπό οικονομικά ή άλλα οφέλη ή την προβολή μηνυμάτων για κοινωφελείς σκοπούς, την προστασία των πολιτών κ.λπ.: *χωρίς ~ δεν μπορεί να κινηθεί ένα προϊόν στην αγορά* || *ο υπεύθυνος για τη ~ τής εταιρείας* || *οι θετικές και οι αρνητικές πλευρές / τα υπέρ και τα κατά τής ~* || *~ για την καταπολέμηση των ναρκωτικών* || *~ τού αντικαρκινικού αγώνα* **2.** τομέας και τεχνική τής εμπορικής και επιχειρηματικής δραστηριότητας για τη διάδοση πληροφοριών (για προϊόντα, κόμματα, ιδέες κ.ά.), που απευθύνονται σε ομάδα ανθρώπων (υποψήφιοι καταναλωτές), με σκοπό να επηρεάσουν την καταναλωτική συμπεριφορά τους: *δουλεύει χρόνια στη ~* || *η ~ αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους κλάδους τής οικονομίας* || *η ~ συνιστά μορφή οικονομικού ανταγωνισμού* **3.** (συνεκδ.) καταχώριση σε έντυπο, σύντομη τηλεοπτική / ραδιοφωνική / κινηματογραφική παρεμβολή στη ροή τού προγράμματος ή ποικίλου μεγέθους αφίσα για την προβολή προϊόντος, ιδέας, κόμματος κ.ά: *το τηλεοπτικό πρόγραμμα διακόπτεται συχνά για διαφημίσεις* || *διασκεδαστική / ελκυστική / ενοχλητική / έξυπνη / εκτεταμένη / πομπώδης / πρωτότυπη / προκλητική / πολιτική / σαχλή ~* ΣΥΝ ρεκλάμα ΑΝΤ δυσφήμηση· ΦΡ (α) ***γκρίζα διαφήμιση*** η συγκεκαλυμμένη διαφήμιση, η προβολή προϊόντος όχι στον προβλεπόμενο διαφημιστικό χώρο ή χρόνο, αλλά κατά τη διάρκεια τής κανονικής ροής ενός προγράμματος ως στοιχείο τού σκηνικού ή τού σεναρίου: *όταν η κάμερα δείχνει τη μάρκα τού ποτού που πίνει ο ηθοποιός, έχουμε ~* ΣΥΝ έμμεση διαφήμιση (β) ***αρνητική / μαύρη διαφήμιση*** βλ. λ. *αρνητικός* **4.** (μτφ.) ο έπαινος, η προβολή των προτερημάτων (κάποιου) ή των πλεονεκτημάτων (πράγματος): *δεν χρειάζεται να μου κάνεις ~, όλοι ξέρουν ποιος είμαι* || *κάνει ~ στο καινούργιο της σπίτι*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réclame].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **διαφήμιση** είναι νεότερη λ., που πλάστηκε στην Ελληνική τον 19ο αι. (1887) για να αποδώσει το γαλλ. réclame (πβ. κ. **ρεκλάμα**), από το λατ reclamare «αναφωνώ». Η λ. σχηματίστηκε από το αρχ. (μτγν.) **διαφημίζω**, που σημαίνει «κάνω γνωστό, εξαπλώνω», γι' αυτό και γράφεται κανονικά με *-ι- (διαφήμιση)*. Αντιθέτως, το αρχ. **δύσφημος** (< *δυσ-* + *φήμη*, αντίθ. τού **εύφημος** «εύφημος μνεία»), ως σύνθετο έδωσε παρασύνθετο ρ. σε *-ώ, -είς, -εί*, το ρ. **δυσφημώ** (πβ *φιλόσοφος – φιλοσοφώ, άγρυπνος – αγρυπνώ, οικοδόμος – οικοδομώ*), σύμφωνα με τον κανόνα τού σχηματισμού παρασύνθετων ρημάτων από σύνθετα (όχι με προθέσεις) ονόματα, που είναι γνωστός ως «χρυσούς κανών τού Scaliger» (praeceptum aureum Scaligeri). Από το ρ. *δυσφημώ* το παράγόμενο ουσιαστικό είναι η **δυσφήμηση** με *-η-* (πβ *κινώ - κίνηση, αμφισβητώ – αμφισβήτηση, δυσανασχετώ – δυσανασχέτηση* κ.τ.ό.), το οποίο είναι και το ορθό. Αναλογικά προς το *διαφημίζω – διαφήμιση* πλάστηκαν και τύποι *δυσφημίζω – δυσφήμιση*, παράλληλοι και νεότεροι από τους τ. *δυσφημώ – δυσφήμηση*. Οπωσδήποτε, προτιμότεροι - και ορθότεροι– παραμένουν οι αρχικοί τύποι: **δυσφημώ – δυσφήμηση**.

διαφημιστής (ο) [1894], **διαφημίστρια** (η) {διαφημιστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τη διαφήμιση, που ασχολείται με την προβολή προϊόντος ή υπηρεσίας στο κοινό: *επιτυχημένος / ευρηματικός / ταλαντούχος ~*.

διαφημιστικός, -ή, -ό [1891] αυτός που γίνεται για διαφήμιση ή σχετίζεται με αυτή: *~ φυλλάδιο / γιγαντοαφίσα / μήνυμα / εκπομπή / πρόγραμμα / δαπάνη / λόγοι / υλικό / εκστρατεία / σλόγκαν / χρόνος / γραφείο / εταιρεία / διάλειμμα*. — **διαφημιστικά** επίρρ.

διαφθείρω ρ μετβ [αρχ.] {διέφθ-ειρα (λόγ. διεφθάρην, -ης, -η, να/θα διαφθαρώ, μτχ. διαφθαρείς, -είσα, -έν), -αρμένος} **1.** ωθώ ή οδηγώ στη διαφθορά (βλ.λ.): *οι κακές συναναστροφές διαφθείρουν* || *~ την κοινωνία / τον χαρακτήρα / την ψυχή* ΣΥΝ εξαχρειώνω, εκμαυλίζω, εκφαυλίζω **2.** παρασύρω σε ανήθικες πράξεις ΣΥΝ ατιμάζω, αποπλανώ **3.** (ειδικότ.) εκπαρθενεύω: *τον κατηγορούν ότι διέφθειρε μιαν ανήλικη* ΣΥΝ διακορεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μετοχή*.

> **διαφθείρω: συνώνυμα.** Όλες οι σχολιαζόμενες λέξεις δηλώνουν ηθική φθορά. Από αυτές το **διαφθείρω** και το **εκφυλίζω** αναφέρονται περισσότερο στα ήθη, στον χαρακτήρα, στην ηθική υπόσταση *(Με τα λόγια, τις πράξεις και το παράδειγμά του έχει διαφθείρει τα ήθη των νέων τής μικρής πόλης – Έχει πια εκφυλισθεί σ' αυτή τη χώρα κάθε έννοια ηθικής και αξιοπρέπειας)* Τα **εκμαυλίζω, εξαχρειώνω** (αχρείος) και **εκφαυλίζω** (φαύλος) κυριολεκτούνται για πρόσωπα: *Κατηγορείται ότι εκμαύλισε τις γυναίκες τού περιβάλλοντός του και τις οδήγησε στην πορνεία – Η φτώχια, η αθλιότητα και η έλλειψη παιδείας έχουν εξαχρειώσει τους κατοίκους πολλών περιοχών τής χώρας – Με δωροδοκίες, χρηματισμούς και αθέμιτα μέσα έχει εκφαυλίσει τους υπαλλήλους τής υπηρεσίας και του εγκρίνουν τα πάντα*

διαφθορά (η) **1.** η φθορά των ηθών, η εξαχρείωση, η ανηθικότητα (ειδικότ.) η κατάσταση στην οποία χρησιμοποιούνται αθέμιτα μέσα, για να παραβιάζονται οι νόμοι (με δωροδοκίες, εξυπηρετήσεις, προσφορές κ.λπ.) για ιδιωτικό όφελος: *η ~ των ανώτερων αξιωματούχων ενός καθεστώτος* || *η ~ στη δημόσια διοίκηση* || *κοινωνική / πολιτική / ηθική / ψυχική ~* ΣΥΝ. σήψη, εκμαυλισμός, φαυλότητα, εκφυλισμός, ατιμία ΑΝΤ ηθικότητα, τιμιότητα **2.** (ειδικότ.) η κατάσταση κατά την οποία δεν τηρούνται οι ηθικοί κανόνες στη σεξουαλική συμπεριφορά: *η πορνεία είναι ~* || *νέοι που βουλιάζουν στη ~* ΣΥΝ ακολασία, προστυχιά, έκλυση ηθών ΑΝΤ ηθικότητα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφθείρω*]

διαφθορέας (ο) {διαφθορ-είς, -έων} πρόσωπο που προκαλεί ή ωθεί στη διαφθορά: *~ των νέων* ΣΥΝ εκμαυλιστής
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαφθορεύς* < *διαφθείρω*].

διαφθορείο (το) [1890] (λόγ.) το μέρος όπου συντελείται εξαχρείωση ηθών· (ειδικότ.) το πορνείο.

διαφιλονικώ ρ [αρχ.] {διαφιλονικείς | διαφιλονίκ-ησα, μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. διαφιλονικούμενος, -η, -ο} θέτω υπό αμφισβήτηση: *~ τα κυριαρχικά δικαιώματα / την ηγεσία* || *διαφιλονικούμενα εδάφη* ΣΥΝ διεκδικώ, αμφισβητώ. — **διαφιλονίκηση** (η) [1825]

διαφορά (η) **1.** η έλλειψη ομοιότητας· *~ αξίας / απόψεων / γραμμής / θερμοκρασίας / μεγέθους* || *αριθμητική / αισθητή / απειροελάχιστη / βασική / ειδοποιός* (βλ λ.) */ ιδεολογική / κοινωνική / ποσοτική / ποιοτική / ριζική / ουσιώδης ~* || *εντοπίζεται / διαπιστώνεται / εξαλείφεται / καταργείται μια ~* ΣΥΝ ανομοιότητα, απόκλιση, απόσταση ΑΝΤ ομοιότητα· ΦΡ ***με τη (μόνη) διαφορά ότι...*** αποκλίνοντας ως προς: *ακολούθησε το αρχικό σχέδιο, ~ ξεκίνησε πέντε λεπτά νωρίτερα* **2.** (συνεκδ.) το να ξεχωρίζει (κάτι) από τα όμοιά του, επειδή υπερέχει: *η αισθητή ~ τού νέου προϊόντος από τα ήδη υπάρχοντα ανέβασε τις πωλήσεις του* ΣΥΝ υπεροχή, ανωτερότητα ΑΝΤ μειονεξία • **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η αντιδικία (προς κάτι): *ο Ο Η Ε έχει ως στόχο του την ειρηνική επίλυση των διαφορών μεταξύ των κρατών-μελών* || *αγεφύρωτες / διπλωματικές / ιδεολογικές / κτηματικές / συνοριακές / συζυγικές / χρηματικές / υφιστάμενες ~* || *λύνω / επιλύω / ρυθμίζω / διευθετώ τη ~* ΣΥΝ αντίθεση, ασυμφωνία, διαφωνία, διένεξη, φιλονικία ΑΝΤ ομοφωνία, ομόνοια, συμφωνία **4.** ΝΟΜ η αμφισβήτηση από την πλευρά των διαδίκων τής ισχύος ή μη ισχύος ενός δικαιώματος ή μιας έννομης σχέσης τού ουσιαστικού δικαίου, η οποία αίρεται με τη δεσμευτική διάγνωση τού δικαστηρίου (πβ. λ *υπόθεση, αμφισβητούμενη δικαιοδοσία*): *επίδικος ~* (για την οποία γίνεται η δίκη) • **5.** ΜΑΘ (μεταξύ δύο αριθμών / ποσών) το εξαγόμενο τής πράξης τής αφαίρεσης ή ο αριθμός που πρέπει να προστεθεί στον μικρότερο, για να γίνει ίσος με τον μεγαλύτερο: *η ~ τού 6 από το 4 είναι 2* || *θα πληρώσω τη ~* ΣΥΝ υπόλοιπο **6.** (γενικότ.) η απόσταση μεταξύ μεγεθών που εκφράζονται αριθμητικά: *πήρε το πρωτάθλημα με ~ τερμάτων* || *πρώτος και με (μεγάλη) ~* || *~ εδρών / ψήφων* || *η ~ τής ώρας μεταξύ δύο χωρών* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ειδοποιώ*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφέρω*].

διαφορετικά επίρρ. **1.** με τρόπο διαφορετικό: *έλυσε το πρόβλημα ~* ΣΥΝ αλλιώς, αλλιώτικα ΑΝΤ όμοια, ομοίως, ίδια **2.** σε αντίθετη περίπτωση: *πρέπει να έρθεις μαζί μας ~ θα μείνεις μόνος σου* ΣΥΝ αλλιώς, ειδεμή, ειδάλλως.

διαφορετικός, -ή, -ό 1. αυτός που διαφέρει· *~ άποψη / ερμηνεία / οπτική* ΣΥΝ αλλιώτικος ΑΝΤ ίδιος, όμοιος **2.** (μτφ.) αυτός που διαφέρει από ό,τι είναι κοινωνικώς αποδεκτό: *ο σεβασμός τού άλλου, τού διαφορετικού από τους πολλούς, χαρακτηρίζει τις ανεκτικές κοινωνίες* ΣΥΝ περιθωριακός, αποκλίνων ΑΝΤ συνηθισμένος, κανονικός, νορμάλ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάφορος, όμοιος*.
[ΕΤΥΜ < μεσν *διαφορετικός* / *διαφορητικός* < αρχ. *διαφορῶ (-έω)* «διασπείρω» (κατά την εξέλιξη και την επίδρ τού ρ. *διαφέρω*) < *διά-*

φορος]

διαφορετικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ } το να διαφέρει (κάποιος) από τους άλλους (συνήθ τους πολλούς) ως προς τα εξωτερικά χαρακτηριστικά, την καταγωγή, τις επιλογές του κ ά *υπερασπίζομαι το δικαίωμα στη ~* || *η ~ δεν πρέπει να θεωρείται απειλή* ΑΝΤ ομοιότητα, ταυτότητα, ομοιογένεια (πβ λ. *ιδιαιτερότητα*).

διαφορίζω ρ. μετβ. {διαφόρισ-α, -τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** ΜΑΘ εκτελώ υπολογισμούς, για να βρω το διαφορικό μιας συνάρτησης (βλ. λ. *διαφορικός*, σημ. 2) **2.** διαφοροποιώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφέρω*.
[ΕΤΥΜ Το μεσν. *διαφορίζω* (< αρχ. *διάφορον*) έχει τη σημ «έχω όφελος, κέρδος» Η μαθ. σημ αποδίδει το γαλλ. différencier].

διαφορικός, -ή, -ό **1.** (λόγ -σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τη διαφορά: ~ *ψυχολογία* (κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις διαφορές στη συμπεριφορά των ατόμων υπό ανάλογες συνθήκες) **2.** ΜΑΘ αυτός που συσχετίζει μεταβλητούς αριθμούς και ποσότητες, που βοηθούν στον υπολογισμό τής πορείας μαθηματικής καμπύλης *~ λογισμός / εξισώσεις* (που συνδέουν μια συνάρτηση με τις παραγώγους διαφόρων τάξεων) **3.** ***διαφορικό*** (το) σύστημα από γρανάζια στον άξονα κινήσεως τού αυτοκινήτου, που κατευθύνει με τέτοιον τρόπο την κινητήρια δύναμη, ώστε να επιτρέπει τη γρηγορότερη κίνηση ορισμένων τροχών (πρόσθιων ή οπίσθιων), ανάλογα με το σύστημα μετάδοσης • ΦΡ ***διαφορικός αναλυτής*** βλ. λ *αναλυτής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διαφορά*. Ο όρ. *διαφορικές εξισώσεις* είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ. differential equations. Ομοίως και ο *διαφορικός λογισμός* (< γαλλ. calcul différentiel), καθώς και το ουδ. *διαφορικό* (< γαλλ. différentiel)].

διαφορισμός (ο) (λόγ.) ο εντοπισμός τής διαφοράς, τής απόκλισης μεταξύ συναφών εννοιών ή πραγμάτων ΣΥΝ διαφοροποίηση. Επίσης **διαφόριση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαφέρω*.

διάφορο (το) ▸ διάφορος

διαφοροποίηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται κάτι διαφορετικό από άλλα όμοια: *ολοκληρωτική / σημαντική* || *η ~ τού υπουργού από την κυβερνητική πολιτική οδήγησε στην απομάκρυνσή του* ΑΝΤ εξομοίωση **2.** ΒΙΟΛ (α) το σύνολο των φαινομένων που σχετίζονται με τη δημιουργία των διαφορετικών ιστών ενός οργανισμού με τη μεταβολή αρχικώς όμοιων κυττάρων αδιαφοροποίητων ως προς τη δομή και τη λειτουργία τους (β) ***σεξουαλική / φυλετική διαφοροποίηση*** το στάδιο κατά το οποίο το έμβρυο αποκτά τα μορφολογικά χαρακτηριστικά τού αρσενικού ή τού θηλυκού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλλαγή*
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. differentiation]

διαφοροποιητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τη δυνατότητα να κάνει κάτι διαφορετικό από τα άλλα, να επιφέρει μεταβολή **2.** ΓΛΩΣΣ ***διαφοροποιητική αξία*** η ιδιότητα ορισμένων φθόγγων τής γλώσσας, των φωνημάτων (βλ.λ.), να δίνουν διαφορετικές σημασίες, όταν βρεθούν στο ίδιο γλωσσικό περιβάλλον, π χ. π(όνος) – τ(όνος) – φ(όνος) – μ(όνος).
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. differentiative]

διαφοροποιώ ρ. μετβ {διαφοροποιείς... | διαφοροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) να διαφέρει από (κάτι άλλο): *στη νέα του δήλωση, ο υπουργός διαφοροποίησε τη θέση του για τα εξοπλιστικά προγράμματα* || *~ βαθμιαία / οριστικώς τις απόψεις μου* ΣΥΝ αλλάζω, μεταβάλλω ΑΝΤ συντηρώ, διατηρώ **2.** (μεσοπαθ ***διαφοροποιούμαι***) τοποθετούμαι διαφορετικά ως προς άλλον, υιοθετώ διαφορετική άποψη: *αρκετοί βουλευτές τού κόμματος διαφοροποιήθηκαν από τις θέσεις τού προέδρου τους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαφέρω*.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ differentiate].

διάφορος, -η, -ο {διαφόρων} **1.** (συνήθ. στον πληθ) αυτός που εμφανίζει ποικιλία, παντός είδους. *ασχολείται με ~ μικροζητήματα* || *~ αιτίες / διατυπώσεις / εκδηλώσεις / ερωτήσεις / εκδοχές / λάθη / λύσεις / κίνδυνοι / φήμες* || (ως αντων.) *διάφοροι υποστηρίζουν αυτή την εκδοχή* ΣΥΝ ποικίλος, παντοειδής ΑΝΤ συγκεκριμένος· ΦΡ ***πολλά και διάφορα*** για ανόμοια πράγματα, με διαφορετικό περιεχόμενο: *ακούγονται ~ για τον γείτονα* || *~ έχουν υποστηριχθεί σχετικά με τον συγγραφέα αυτού τού έργου* **2.** (λαϊκ.) **διάφορο** (το) (α) αυτό που καρπώνεται κανείς ως κέρδος: *συμφώνησαν στο ~ και κλείσανε τη δουλειά* ΣΥΝ συμφέρον, όφελος ΑΝΤ ζημιά, (λαϊκ) χασούρα (β) (συνεκδ.) ο τόκος, τα επιπλέον χρήματα που παίρνει ο δανειστής με την επιστροφή τού κεφαλαίου: *το ~ ήταν αβάσταχτο.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *διαφέρω*].

διάφορος – διάφοροι – διαφορετικός. Το επίθ. **διάφορος** τής Αρχαίας, που είχε περίπου τις χρήσεις τού σημερινού **διαφορετικός**, στη Ν. Ελληνική υποχώρησε βαθμηδόν στο να χρησιμοποιείται σχεδόν μόνο στον πληθυντικό με τη λειτουργία αοριστολογικής (επιθετικής) αντωνυμίας *(Τον απασχολούν διάφορα προβλήματα – Θα συναντήσεις διαφόρους ανθρώπους, που θα προσπαθήσουν να σε εκμεταλλευτούν – Διάφοροι υποστηρίζουν ότι το κλίμα έχει αλλάξει).* Χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής δεν θέλει να κατονομάσει και να προσδιορίσει επακριβώς τα λεγόμενα, αλλά θέλει να δηλώσει «πλήθος» και «ποικιλία». Σε αυτές τις περιπτώσεις το **διάφοροι**, -ες, -α αντιστοιχεί στο (αοριστολογικό) **πολλοί** «ποικίλης υφής». Στον ενικό η λ. υποκαταστάθηκε από το μεσν. *διαφορετικός*, το οποίο είναι πιθανόν να ανάγεται στο αρχ. *διαφορῶ* (< *διάφορος*), που δεν σώζεται στη Ν Ελληνική (πβ κ αρχ. επίθ. *διαφορητικός* από το *διαφορῶ* με χρήση ιατρικού όρου).

διαφοροτρόπως επίρρ. [1847] (λόγ) **1.** με διαφορετικό τρόπο: *καθένας εκφράζεται ~* **2.** με διάφορους, ποικίλους τρόπους· *έσπευσε να του εκφράσει την ευγνωμοσύνη του ~* ΣΥΝ ποικιλοτρόπως.

διάφραγμα (το) {διαφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΑΝΑΤ ο κύριος αναπνευστικός μυς, θολοειδής και μεμβρανώδης, που χωρίζει τη θωρακική από την κοιλιακή κοιλότητα **2.** κάθε λεπτό τοίχωμα που διαχωρίζει δύο κοιλότητες ή μάζες μαλακού ιστού στο σώμα. *~ τής γλώσσας / τού εγκεφάλου / τής λεκάνης / τής καρδιάς / τού οσχέου* • **3.** ΦΩΤΟΓΡ το ρυθμιζόμενο άνοιγμα φακού, το οποίο ελέγχει την ποσότητα φωτός που περνά από αυτόν· *η φωτογραφία βγήκε πολύ φωτεινή, γιατί χρησιμοποίησα πολύ ανοιχτό ~* • **4.** ΙΑΤΡ κολπική συσκευή, από ελαστική ή πλαστική ύλη, που εφαρμόζεται στον τράχηλο τής μήτρας και λειτουργεί ως αντισυλληπτικό μέσο. — **διαφραγματικός**, -ή, -ό [1783]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διαφράσσω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π.χ. αγγλ. diaphragm, γαλλ diaphragme, από τις οποίες προήλθαν ως μεταφρ δάνεια οι σημερινοί επιστημ. όροι]

διαφυγή (η) [αρχ] **1.** η απομάκρυνση (κάποιου) από (ένα σημείο), συνήθ. κατά τρόπο κρυφό ή όχι συνηθισμένο: *οι ληστές αναζητούσαν τρόπο διαφυγής* ΣΥΝ δραπέτευση **2.** (ειδικότ) η διαρροή αερίου ή υγρού μέσα από τον χώρο στον οποίο είναι κλεισμένο: *η ~ τοξικών αερίων από εργοστάσιο χημικών* **3.** ΜΟΥΣ είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούεται, αλλά προκύπτει από την κίνηση ενός συγχορδιακού φθόγγου κατά διάστημα δευτέρας.

διαφύγω (να/θα) ρ. → διαφεύγω

διαφυγών, -ούσα, -όν {διαφυγ-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που έχει διαφύγει (βλ. λ. *διαφεύγω*) ΦΡ. ***διαφυγόν κέρδος*** το κέρδος που δεν πραγματοποιήθηκε εξαιτίας κάποιου λόγου: *τα διαφυγόντα κέρδη τής εταιρείας από την ξαφνική ματαίωση των πτήσεων ανέρχονται σε πολλά εκατομμύρια.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. αορ. β΄ τού αρχ. *διαφεύγω*]

διαφύλαξη (η) [1825] {-ης κ. -άξεως | χωρ πληθ.} η διατήρηση (πράγματος) με επιμέλεια και προσοχή· *η ~ των εθνικών κειμηλίων / τής εθνικής κληρονομιάς / των εργασιακών συμφερόντων* ΣΥΝ διάσωση ΑΝΤ παραμέληση.

διαφυλάσσω ρ μετβ. [αρχ.] {διαφύλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} φροντίζω ώστε να προστατευθεί και να διατηρηθεί (κάτι): *~ το απόρρητο / την πίστη μου / τη σωματική μου ακεραιότητα / τις παραδόσεις / την ανεξαρτησία* ΣΥΝ συντηρώ, περισώζω, προστατεύω, προασπίζω ΑΝΤ. παραμελώ, καταστρέφω.

διαφυλικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στα δύο φύλα (σε άνδρες και γυναίκες): *~ σχέσεις / προβλήματα.*

διάφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ το μεσαίο τμήμα κάθε μακρού οστού
[ΕΤΥΜ < αρχ *διάφυσις* (ήδη στον Ιπποκράτη) < *διαφύομαι* < *δια-* + *φύω / -ομαι*].

διαφωνία (η) [αρχ.] {διαφωνιών} **1.** η διάσταση απόψεων, η ασυμφωνία γνωμών: *εξέφρασε ανοιχτά τη διαφωνία του με τη γραμμή τού κόμματος* || *υπάρχει ένα βασικό σημείο διαφωνίας μεταξύ τους* ΣΥΝ. αντιγνωμία, διχογνωμία ΑΝΤ ομοφωνία, ομογνωμοσύνη **2.** [μτγν.] ΜΟΥΣ. στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή μουσική, το μουσικό διάστημα που, λόγω τής μεγάλης εσωτερικής έντασης που εγκλείει, παρουσιάζει τραχύ άκουσμα και τείνει να «λυθεί» προς ένα άλλο διάστημα «σύμφωνο» (βλ.λ) (ακουστικά, αντιστοιχεί σε πολύπλοκη αριθμητική σχέση των συχνοτήτων των δύο φθόγγων που το αποτελούν· η μουσική πρωτοπορία τού 20ού αι. προχώρησε σε «χειραφέτηση τής διαφωνίας» με την κατάργηση τής απαίτησης για «λύση» τού διάφωνου διαστήματος) ΣΥΝ διάφωνο διάστημα

διαφωνώ ρ αμετβ. {διαφωνείς... | διαφώνησα} (με κάποιον σε κάτι) εκφράζω διαφωνία σχετικά με κάτι. *τα κόμματα διαφωνούν ως προς τα οικονομικά* || *~ ριζικά / εμπράκτως* || *~ μαζί σου σε όλα τα θέματα* || *~ με όλους τους ομιλητές* ΣΥΝ αντιλέγω, αντιτίθεμαι ΑΝΤ συμφωνώ, ομογνωμώ.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διαφωνῶ* < *δια-* + *φωνῶ (-έω)* < *φωνή*].

διαφωνών, -ούσα, -ούν {διαφων-ούντος (θηλ. -ούσης) | -ούντες (ουδ. -ούντα), ούντων (θηλ -ουσών)} αυτός που είναι αντίθετος, συνήθ. σε επίπεδο ιδεολογίας: *οι ~ συνδικαλιστές απεχώρησαν* || (κ. ως ουσ) *οι ~ διεγράφησαν από το κόμμα* ΣΥΝ αντιφρονών
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *διαφωνῶ (-έω)*]

διαφωτίζω ρ. μετβ [μτγν.] {διαφώτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** παρέχω σαφείς πληροφορίες, ενημερώνω σωστά ή γενικότ. παρέχω παιδεία σε (κάποιον): *πρέπει να διαφωτιστεί η κοινή γνώμη για τα ζητήματα εξωτερικής πολιτικής* ΣΥΝ κατατοπίζω **2.** αποκαλύπτω την αλήθεια, ξεκαθαρίζω, εξιχνιάζω: *η αστυνομία / η ανάκριση διαφωτίζει πλήρως την υπόθεση / το μυστήριο / το έγκλημα / την εξαφάνιση* ΣΥΝ διαλευκαίνω ΑΝΤ συσκοτίζω. — **διαφώτιση** (η) [μτγν.], **διαφωτιστικός**, -ή, -ό [1861]

διαφωτισμός (ο) [1887] {χωρ πληθ } **1.** η παροχή γνώσεων, ενημέρωσης ή γενικότ. παιδείας **2.** ΙΣΤ (α) ***Διαφωτισμός*** (ο) πνευματική κίνηση που εκδηλώθηκε τον 18ο αι. και απέβλεπε στην απαλλαγή τού ανθρώπου από τις προλήψεις και τις αυθεντίες και στη διάδοση τής επιστημονικής γνώσης με την καλλιέργεια τού ορθού λόγου (βλ κ λ *διαφωτιστής* κ *αιώνας των Φώτων*) *ο αιώνας τού ~* (β) ***Νεοελληνικός Διαφωτισμός*** η πνευματική κίνηση που από τα μέσα τού 18ου αι. μέχρι τα πρώτα χρόνια τής ύπαρξης τού ελληνικού κράτους προσπάθησε να μεταδώσει τα φώτα τού ευρωπαϊκού πνεύματος (Ευρωπαϊκός Διαφωτισμός) στον υπόδουλο ελληνισμό, συμβάλλοντας στην εθνική αφύπνιση και την καλλιέργειά του.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. Enlightenment, γαλλ Lumières, γερμ. Aufklarung].

διαφωτιστής (ο) [1897], **διαφωτίστρια** (η) {διαφωτιστριών} **1.** κα-

θένας από τους πνευματικούς ανθρώπους, που συμμετείχαν στην κίνηση τού Διαφωτισμού (βλ.λ., σημ 2): *διαπρεπείς διαφωτιστές ήταν ο Βολταίρος, ο Μοντεσκιέ, ο Ντιντερό, ο ντ' Αλαμπέρ κ.ά* **2.** (ευφημ) προπαγανδιστής (κυρ. σε κομματική ιδεολογία). πρόσωπο που αναλαμβάνει να μυήσει κάποιον στις αρχές και τις κατευθυντήριες γραμμές της.

διάφωτος, -η, -ο [1896] αυτός που δέχεται φως από παντού ΣΥΝ κατάφωτος.

διαχαράσσω ρ [μτγν.] {διαχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) **1.** καθορίζω (τα όρια) χαράσσοντας γραμμές *τα όρια των δύο νέων κρατών διαχαράχθηκαν από ειδική συνθήκη* ΣΥΝ οριοθετώ, χωρίζω, οροθετώ **2.** (μτφ) καθορίζω τον τρόπο ή την πορεία δράσεως: ~ *πολιτική* ΣΥΝ προγραμματίζω, ρυθμίζω. — **διαχάραξη** (η) [μτγν].

διαχειμάζω ρ. αμετβ {διαχείμασα} (λόγ.) περνώ τον χειμώνα (κάπου): *συχνά οι κάτοικοι ορεινών περιοχών διαχειμάζουν σε πεδιάδες* ΣΥΝ ξεχειμωνιάζω. — **διαχείμαση** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *χειμάζω* (βλ. λ. *χειμάζομαι*)]

διαχειρίζομαι ρ. μετβ αποθ. [αρχ.] {διαχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω τις απαραίτητες ενέργειες για (κάτι που υπάγεται στην αρμοδιότητά μου), αποφασίζω τι πρέπει να γίνει για κάθε περίπτωση ~ *τα κοινά / την εξουσία / μυστικά κονδύλια / την τύχη τής χώρας / τα εθνικά ζητήματα / τα οικονομικά τού κράτους / περιουσία / ποσά* || ~ *κάτι υπεύθυνα / προσωπικώς / εν λευκώ* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*

> **διαχειρίζομαι: σύνταξη.** *«Τα κονδύλια τής Ε.Ο.Κ θα διαχειριστούν από ειδική επιτροπή, που συγκροτήθηκε στο υπουργείο Οικονομικών».* Η χρήση αυτή είναι λανθασμένη. Το σωστό είναι *Η διαχείριση των κονδυλίων τής Ε Ο Κ. θα γίνει από .* Το **διαχειρίζομαι** ως αποθετικό ρήμα (δηλ μόνο σε *-ομαι*, αφού δεν υπάρχει *διαχειρίζω!*) σχηματίζει την παθητική φωνή του με περίφραση *(Η διαχείριση γίνεται από..).* Αλλιώς, μπορεί να μετατρέψει κανείς τη σύνταξη σε ενεργητική. *ειδική επιτροπή που θα διαχειριστεί τα κονδύλια τής Ε.Ο.Κ* → *αποθετικός*

διαχείριση (η) [αρχ] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ενεργειών που κάνει κανείς, για να τακτοποιήσει, να επιλύσει ή να προωθήσει θέματα τής αρμοδιότητάς του, ο τρόπος με τον οποίο τα χειρίζεται ~ *κρατικών υποθέσεων / προβλημάτων* **2.** (ειδικότ.) ΟΙΚΟΝ ο συνδυασμός υλικών και πνευματικών μέσων μιας επιχείρησης για την επίτευξη τής μέγιστης απόδοσης: *η ~ τού δημοσίου χρήματος / πόρων / περιουσίας / κονδυλίων* ΣΥΝ διεύθυνση, διοίκηση **3.** (συνεκδ.) υπηρεσία αρμόδια για οικονομικές κυρ υποθέσεις (πληρωμές, εισπράξεις κ.λπ) *το γραφείο τής ~ βρίσκεται στον πρώτο όροφο* **4.** ΠΛΗΡΟΦ η διαδικασία με την οποία μεταφέρει, αντιγράφει, διαγράφει, οργανώνει, μετασχηματίζει κανείς δεδομένα ή αρχεία σε Η/Υ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχειρίζομαι.*

> **διαχείριση: ορθογραφία.** Με *-ι-* ή με *-η-*; Επειδή προέρχεται από ρ. σε *-ίζω (-ίζομαι)*, γράφεται με *-ι- (διαχείριση)* Συχνά γράφεται εσφαλμένα με *-η- (διαχείρ**η**ση!)* από παρασύνδεση με το *επιχείρ**η**ση*, το οποίο γράφεται σωστά με *-η-* ως παράγωγο ρήματος σε *-ώ*: *επιχειρώ – επιχείρ**ηση***. όπως *επινοώ - επινό**ηση***, *κινώ – κίν**ηση***, *συζητώ – συζήτ**ηση***. Αλλά: *διαχειρίζομαι - διαχείρ**ιση***, *μεταχειρίζομαι - μεταχείρ**ιση***. Για το πρόβλημα τής ορθογραφίας τού **εγχείρηση** βλ.λ.

διαχειριστής (ο) [1856], **διαχειρίστρια** (η) {διαχειριστριών} **1.** πρόσωπο που διευθετεί υποθέσεις για λογαριασμό άλλων και ειδικότ. αυτός που ρυθμίζει τις οικονομικές υποθέσεις (λ.χ. εταιρείας): ο ~ *τής οικογενειακής περιουσίας / κεφαλαίου* || *«οι πολιτικοί κατάλαβαν ότι έχουν γίνει απλοί ~ των αποφάσεων και των παιχνιδιών χρηματιστών και τραπεζιτών»* (εφημ.) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που φροντίζει για τη σωστή λειτουργία πολυκατοικίας: ~ *γίνεται εκ περιτροπής ένας από τους ενοίκους τής πολυκατοικίας*

διαχειριστικός, -ή, -ό [μτγν] αυτός που σχετίζεται με τη διαχείριση ή τον διαχειριστή: ~ *έλεγχος / ατασθαλίες / περίοδος* — **διαχειριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

διαχέω ρ μετβ. {διέχυσα, διαχύ-θηκα, -μένος} σκορπίζω τριγύρω: ~ *φως / οσμή* ΣΥΝ εκπέμπω, αναδίδω Επίσης **διαχύνω** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δια-* + *χέω*, βλ. λ. *χύνω*].

διαχρονία (η) {διαχρονιών} **1.** η μελέτη των φαινομένων μέσα στον χρόνο **2.** ΓΛΩΣΣ (α) η μελέτη των δομών και των λειτουργιών τής γλώσσας μέσα στον χρόνο, δηλ ως προς την προέλευση, την εξέλιξη και τις μεταβολές τους (β) (ειδικότ.) η σύγκριση μεταξύ δύο τουλάχιστον συγχρονικών συστημάτων μιας γλώσσας· π.χ τής μυκηναϊκής και τής κλασικής ελληνικής γλώσσας ΑΝΤ συγχρονία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diachronie]

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η προέλευση τής λέξης είναι ενδιαφέρουσα. Τη λ. **διαχρονία**, ως γλωσσολογικό όρο στην αρχή, έπλασε ο ιδρυτής τής μοντέρνας γλωσσολογίας, ο Ελβετός γλωσσολόγος Ferdinand de Saussure (1857-1913) Η λ. **διαχρονία** (γαλλ diachronie) επινοήθηκε από τον Saussure, για να δηλώσει τον αντίποδα τής **συγχρονίας** (γαλλ. synchronie). Με τον όρο *συγχρονία* ο Saussure δήλωσε την κατάσταση τής γλώσσας, το πώς είναι μια γλώσσα σε δεδομένο χρόνο, υποστηρίζοντας ότι οι γλωσσολόγοι πρέπει να περιγράφουν τη γλώσσα με τη μορφή που έχει το σύστημά της σε ορισμένο χρόνο (**συγχρονική** θεώρηση). Το αντίθετο τής *συγχρονίας* είναι, κατά τον Saussure, η **διαχρονία**, η εξέλιξη τής γλώσσας μέσα στον χρόνο. Μιλάμε για *διαχρονία* και *διαχρονική* θεώρηση, όταν μελετά και συγκρίνει κανείς δύο ή περισσότερες συγχρονίες, δύο ή περισσότερες χρονικές καταστάσεις μιας γλώσσας (π.χ. την Αρχ και τη Ν. Ελληνική), δηλ. την εξέλιξη και μεταβολή τής γλώσσας μέσα στον συγκεκριμένο χρόνο. Αυτή είναι η σημασία και η αρχική χρήση τού **διαχρονικός**. Από τη γλωσσολογία η λέξη *διαχρονικός* πέρασε (από τη δεκαετία τού '80 κυρίως) σε ευρύτερη χρήση, σημαίνοντας (α) «εξελικτικός» (β) (νέα σημ.) «ο υπάρχων μέσα στον χρόνο, ο διανύων την πορεία του μέσα στον χρόνο, αυτός που ξεπερνά ή δεν περιορίζεται μόνο στο παρόν, από παλιά μέχρι σήμερα» *(Η διαχρονική πορεία τού κόμματος αποδεικνύει τη συνοχή των στελεχών του – Αυτές οι αρχές έχουν διαχρονική αξία).*
> Ο συνδυασμός συγχρονικής και διαχρονικής θεώρησης συνιστά τη λεγόμενη **παγχρονική** θεώρηση τής γλώσσας, την πληρέστερη, αφού μέσα στην **παγχρονία** (συγχρονία και διαχρονία) τα γλωσσικά φαινόμενα εξετάζονται χωριστά μεν, αλλά συνδυαστικά σε ένα δισδιάστατο επίπεδο.

διαχρονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διατηρεί τη σημασία ή την αξία του κατά το πέρασμα τού χρόνου, που ξεπερνάει τον χρόνο και ισχύει σε διάφορες εποχές· *έργο με ~ αξία* || *διδασκαλία που περιέχει ~ μηνύματα* ΣΥΝ υπερχρονικός **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τη διαχρονία (βλ λ): ~ *γλωσσολογία / μορφολογία* || *η ~ εξέταση τής λειτουργίας τού παρακειμένου στην αρχαία, τη μεταγενέστερη και τη μεσαιωνική Ελληνική.* — **διαχρονικ-ά / -ώς** επίρρ , **διαχρονικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχρονία.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ diachronique]

διάχρυσος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ) αυτός που είναι στολισμένος με χρυσό· ~ *ύφασμα / κόσμημα* ΣΥΝ χρυσοΰφαντος, χρυσοποίκιλτος.

διαχρωμία (η) {διαχρωμιών} τεχνική για τη μετατροπή τού ασπρόμαυρου φιλμ σε έγχρωμο. — **διαχρωματικός,** -ή, -ό

διαχύνω ρ. ▸ διαχέω

διάχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ο διασκορπισμός προς όλες τις κατευθύνσεις: ~ *αερίων / φωτός / υγρών / θερμότητας* ΣΥΝ εκπομπή, έκλυση **2.** ΦΥΣ η διείσδυση ενός υγρού ή αερίου σε ένα άλλο • **3.** ***διαχύσεις*** (οι) η έντονη έκφραση συναισθημάτων: *ερωτικές / τρυφερές / επιδεικτικές ~* || *διαχύσεις χαράς / ευθυμίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάχυτος*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διάχυσις* < *διαχέω*. Ο φυσ. όρ είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ diffusion, ενώ η σημ 3 αποδίδει (στον πληθ) το γαλλ effusions].

διαχυτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εκδηλώνει έντονα τα συναισθήματά του: *οι ~ άνθρωποι συχνά παρεξηγούνται ως υπερβολικοί* ΣΥΝ εκδηλωτικός, εγκάρδιος ΑΝΤ μαζεμένος, κλειστός, συγκρατημένος — **διαχυτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «διαλυτός», < *διαχέω*. Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ effusant]

διαχυτικότητα (η) [1887] {χωρ. γεν πληθ.} η έντονη εκδήλωση φιλικών συναισθημάτων προς άλλους με χειρονομίες, λόγια, εκφράσεις προσώπου, έντονες κινήσεις γενικά *άρχισε τις ~ μπροστά σε όλους.*

διάχυτος, -η, -ο αυτός που έχει διασκορπιστεί, που έχει διαδοθεί σε μεγάλη έκταση: *είναι ~ η εντύπωση ότι σύντομα θα έχουμε εκλογές* || ~ *αγανάκτηση / γαλήνη / ανησυχία / ευωδιά / ερωτισμός / ενθουσιασμός / ερωτήματα / δυσπιστία / λύπη / φήμη / φόβος* || ~ *φως* (που ανακλάται προς όλες τις κατευθύνσεις, όταν προσκρούει σε τραχείες επιφάνειες). — **διάχυτα** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *διαχέω*].

> **διάχυτος – διαχυτικός.** Και τα δύο συνδέονται με το **διαχέω**, (το **διαχυτικός** μέσω τού *διάχυση*) **Διάχυτος** (ευθυμία, φως, πνευματικότητα, αγάπη κ λπ.) σημαίνει «σκορπισμένος και υπάρχων παντού – φανερός παντού, ολοφάνερος». Το *διαχυτικός (Ο χ είναι πολύ διαχυτικός)*, συνδεόμενο με το *διαχύσεις*, σημαίνει «εκδηλωτικός, αυτός που φανερώνει ανοιχτά τα συναισθήματά του»

διαχωρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {διαχώρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χωρίζω στα δύο ή ξεχωρίζω δύο όμοια πράγματα *το αυλάκι διαχωρίζει τα χωράφια ως φυσικό όριο* || ~ *το σαλόνι με πρόσθετο τοίχο* ΣΥΝ διαιρώ, χωρίζω ΑΝΤ συνενώνω • **2.** διακρίνω σε χωριστή κατηγορία. ~ *τη δημόσια από την ιδιωτική ζωή / το μαύρο από το λευκό / τη φαντασία από την πραγματικότητα* || ~ *τις ευθύνες μου / τη θέση μου / την τύχη μου* (δεν δέχομαι να είμαι συνυπεύθυνος) ΣΥΝ ξεχωρίζω • **3.** ΤΥΠΟΓΡ ***δισχωρίζω χρώματα*** αναλύω στα τέσσερα βασικά χρώματα τής τετραχρωμίας εικόνα για την εκτύπωση — **διαχώριση** (η) [αρχ.], **διαχωριστής** (ο) [μτγν.], **διαχωριστικός**, -ή, -ό [μτγν.]

διαχωρισμός (ο) [μτγν.] **1.** η διάκριση, ο χωρισμός ενός (στοιχείου, προσώπου) από άλλο *ο ~ των αρμοδιοτήτων* || *φυλετικός ~* (ρατσισμός) **2.** μέθοδος απομάκρυνσης ενός στοιχείου από άλλο· (ειδικότ.) μέθοδος απομάκρυνσης ενός ή περισσοτέρων συστατικών από αρχικό μείγμα, προκειμένου για τον καθαρισμό ουσιών από άλλες, την εξαγωγή μετάλλων από μετάλλευμα κ.λπ **3.** ΤΥΠΟΓΡ ***διαχωρισμός χρωμάτων*** η εργασία ανάλυσης των χρωμάτων μιας έγχρωμης εικόνας στα τέσσερα βασικά χρώματα (μπλε, κίτρινο, κόκκινο και μαύρο) για εκτύπωση στο σύστημα όφσετ.

διαχωριατικός, -ή, -ό (κυριολ.) αυτός που χωρίζει κάτι στα δύο ή από τα όμοιά του ΦΡ (α) ***διαχωριστική γρσμμή*** (i) το φυσικό ή τεχνητό όριο που χωρίζει δύο περιοχές: *ο Δούναβης είναι η ~ μεταξύ Ρουμανίας και Βουλγαρίας* (ii) (μτφ.) το νοητό όριο *η ~ ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα* (iii) (κακόσ.) το όριο που χωρίζει δύο αντίπαλους χώρους: *οι ~ υπονομεύουν την ενότητα τού κόμματος* (β) ***διπλή διαχωριστική*** (ενν *γραμμή*) διπλή γραμμή στο οδόστρωμα που δηλώνει απαγόρευση προσπέρασης (γ) ***διαχωριστική νησίδα***

κατασκευή (συνήθ. από τσιμέντο ή μέταλλο) ή επιμήκης σειρά φώτων (θάμνων ή δέντρων) στο μέσο τού οδοστρώματος εθνικών οδών, που χωρίζει τα δύο ρεύματα κυκλοφορίας των οχημάτων, ώστε να αποφεύγονται τα τροχαία δυστυχήματα. — **διαχωριστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *διαχωρίζω*. Μεταφρ δάνεια αποτελούν οι φρ. *διαχωριστική γραμμή* (< γαλλ. ligne disjonctive), *διαχωριστική νησίδα* (< αγγλ. traffic island)].

διαψεύδω ρ μετβ. [αρχ.] {διέψευσα, διαψεύσ-τηκα (λόγ -θηκα), -μένος} **1.** δηλώνω ή/και αποδεικνύω ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψεύδεται ~ *το δημοσίευμα / τις διαδόσεις / τον ισχυρισμό / την κατηγορία / την καταγγελία* || ~ *κατηγορηματικά / μετ' αγανακτήσεως κάποιον* ΑΝΤ επαληθεύω, επιβεβαιώνω • **2.** δεν επιβεβαιώνω, δεν πραγματοποιώ κάτι, τού οποίου αναμένεται η πραγματοποίηση: ~ *τις ανησυχίες / την αισιοδοξία / τα προγνωστικά / τις προσδοκίες / τις προβλέψεις / τις ελπίδες* **3.** (μεσοπαθ **διαψεύδομαι**) αποδεικνύεται ότι έχω άδικο, ότι κάνω λάθος: *οι προβλέψεις του διαψεύστηκαν παταγωδώς*.

διάψευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** δήλωση που αποδεικνύει ή επιχειρεί να αποδείξει ότι (κάτι) είναι ψευδές ή ότι (κάποιος) ψεύδεται: ~ *δημοσιεύματος / διαδόσεων / καταγγελιών* || *επίσημη / ρητή / τυπική / έμπρακτη* ~ || *ο υπουργός προέβη σε ~ των φημών για υποτίμηση τής δραχμής* ΑΝΤ επαλήθευση, επιβεβαίωση **2.** η μη επαλήθευση ή η μη πραγματοποίηση (προσδοκίας, πρόβλεψης κ.λπ.) *η ~ των προσδοκιών του τον οδήγησε στην αποτρόπαιη πράξη* || *η ~ των ελπίδων / των υποψιών / των προβλέψεων* || *άμεση / απότομη / θλιβερή / ξαφνική* ~ ΑΝΤ επαλήθευση **3.** (ειδικότ.) η απογοήτευση από τη μη πραγματοποίηση προσδοκίας: *είχε έντονο το αίσθημα τής διάψευσης*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διάψευσις* < αρχ. *διαψεύδω*. Η σημ. 3 αποτελεί απόδ τού αγγλ. frustration].

διαψευσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} η δυνατότητα να αποδειχθεί κάτι ψευδές.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο. πβ αγγλ. falsifiability]

διαψύχω ρ. μετβ [αρχ.] {διέψυξα, διαψύχθηκα, διεψυγμένος} (λόγ.) χαμηλώνω τη θερμοκρασία ΣΥΝ ψυχραίνω, δροσίζω ΑΝΤ θερμαίνω

διβάνι (το) {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ **1.** (παλαιότ.) η αίθουσα συνεδριάσεων τής κυβέρνησης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία **2.** (συνεκδ.) η κυβέρνηση τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. *συνεδριάζει το ~*. Επίσης (λόγ.) **διβάνιο(ν)**.
[ΕΤΥΜ μεσν., βλ. λ. *ντιβάνι*]

διβάρι (το) {διβαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το βιβάρι (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. μεσν < *βιβάριον* (με προληπτική ανομοίωση) < λατ vivarium < vivo «ζω»]

διβολίζω ρ. μετβ {διβόλισ-α, -τηκα, -μένος} οργώνω (χωράφι) για δεύτερη φορά, για να καταστραφούν τα ζιζάνια. — **διβόλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ < μτγν *διβολῶ (-έω)* < αρχ. *δίβολος* < *δι-* (< *δίς*) + *-βολος* < *βάλλω*]

δίβολος, -η, -ο (για χωράφι) αυτός που έχει οργωθεί για δεύτερη φορά μέσα σε έναν χρόνο, για να καταστραφούν τα ζιζάνια.
[ΕΤΥΜ αρχ., βλ. λ. *διβολίζω*].

δίβουλος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν μπορεί να καταλήξει σε μία άποψη ~ *πελάτης* ΣΥΝ δίγνωμος, αναποφάσιστος, αμφιταλαντευόμενος, αμφιρρεπής ΑΝΤ αποφασισμένος, σίγουρος, σταθερός **2.** αυτός που παρουσιάζει στους άλλους γνώμη αντίθετη από την πραγματική· *τους ξεγέλασε η πανουργία τού ~ συμβούλου τους* ΣΥΝ δόλιος, απατεώνας, υποκριτής — **διβουλία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι-* (< *δίς*) + *-βουλος* < *βουλή*]

διγαμία (η) → δίγαμος

δίγαμμα (το) [μτγν.] {άκλ.} το έκτο γράμμα τού πρώιμου ελληνικού αλφαβήτου *(F)*, το οποίο παρίστανε φθόγγο προφερόμενο παρόμοια με το σημερινό «β».

> **ΣΧΟΛΙΟ** Ονομάστηκε έτσι από το σχήμα τού γράμματος *(F)*, που είναι δύο γάμμα (το ένα πάνω στο άλλο). Ήταν κανονικός φθόγγος τής Αρχ. Ελληνικής, που σε άλλες διαλέκτους (Ιωνική και Αττική) σιγήθηκε νωρίς, ενώ σε άλλες (Δωρική) διατηρήθηκε έως και τους ελληνιστικούς χρόνους. Το δίγαμμα ήταν παράγωγο ενός ημιφώνου *(w)* τής ινδοευρωπαϊκής γλώσσας, το οποίο στην Ελληνική εμφανίζεται ως φωνήεν (είναι το υ) και ως σύμφωνο (είναι το δίγαμμα), ήτοι ως /u/*(υ)* και ως /v/*(F)* Παραδείγματα· Ι.Ε. *werg-, ελλην. *Fέργον* (που σιγήθηκε στα Ελληνικά, αλλά σώζεται στα αγγλ., γερμ. κ.α.), αγγλ work (το w είναι το ελλην. δίγαμμα), γερμ. Werk· Ι.Ε. *weid-, ελλην. *Fεῖδος*, αρχ. *Fοῖδα* «γνωρίζω», *εFιδον* > *εἶδον/εἶδα*, λατ. videre «βλέπω», γαλλ. voir, σανσκρ veda «Βέδαι, γνώσεις, σοφία», αγγλ wise «σοφός», γερμ wissen «γνωρίζω», αγγλ. view, γαλλ vue «θέα» κ.ά. Έτσι εξηγούνται στην Ελληνική και γλωσσικές σχέσεις όπως **ρέω – ρεύμα – ρυάκι** (*ρεF-ω* > *ρέ-ω*, *ρεύ-μα*, *ρυ-άκι*, όπου φαίνεται η σχέση *F υ*)

δίγαμος, -η, -ο αυτός που έχει συνάψει δεύτερο γάμο, ενώ ισχύει ακόμη νομικά ο πρώτος *οι ~ διώκονται ποινικά*. — **διγαμία** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ μτγν < *δι* (< *δίς*) + *γάμος*]

Δ.Ι.Γ.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιωτικής Γενικής Εκπαίδευσης

διγενής, -ής, -ές {διγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (σπάν.) αυτός που προέρχεται από δύο διαφορετικά γένη, φυλές ή εθνότητες • **2.** (για ζώα και φυτά) αυτός που διαθέτει και τα δύο φύλα, ερμαφρόδιτος ΣΥΝ αρσενικοθήλυκος **3.** ΓΛΩΣΣ (όνομα) που έχει δύο γένη (αρσ κ. θηλ.) και τα δηλώνει με τον ίδιο μορφολογικό τύπο. π.χ *ο-η σαφής*, *ο-η πρόεδρος*. ~ *επίθετα / ουσιαστικά*. — **διγένεια** (η) [1860] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ μεσν., αρχική σημ «ερμαφρόδιτος - διπλής καταγωγής», < *δι-* (< *δίς*) + *-γενής* < *γένος*].

δίγλυφος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει διπλό σκάλισμα: ~ *αρχιτεκτόνημα* **2.** **δίγλυφο** (το) αρχιτεκτονικό κόσμημα με δύο γλυφές
[ΕΤΥΜ μεσν < *δι-* (< *δίς*) + *-γλυφος* < *γλύφω* «σκαλίζω»]

διγλωσσία (η) [1830] {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ (α) η χρήση στο εσωτερικό ομάδας ή λαού δύο διαφορετικών γλωσσών (β) (καταχρ.) η χρήση, στο εσωτερικό ομάδας ή λαού, μορφών τής ίδιας γλώσσας, οι οποίες συνήθ. εξυπηρετούν διαφορετικούς επικοινωνιακούς σκοπούς και έχουν άλλο κύρος ορθότ. *διμορφία* (βλ.λ.) **2.** το να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί κανείς δύο γλώσσες ως μητρικές ~ *παιδιών που προέρχονται από μικτούς γάμους* • **3.** (μτφ -κακόσ.) η υποκριτική έκφραση διαφορετικών απόψεων αναλόγως προς την περίσταση: *η ~ μιας κυβέρνησης σε θέματα εξωτερικής πολιτικής*
[ΕΤΥΜ Η σημ. «διμορφία» από ελληνογενή ξένο όρο (< γαλλ diglossie), ενώ η σημ τής χρήσης διαφορετικών γλωσσών (κατεξοχήν διγλωσσία) αποδίδει το αγγλ. bilingualism]

> **διγλωσσία – διμορφία.** Ο όρος **διγλωσσία** χρησιμοποιήθηκε σε σχέση με το γλωσσικό ζήτημα, για να δηλώσει τη χρήση δύο γλωσσών (!) στην Ελλάδα, τής καθαρεύουσας και τής δημοτικής. Η χρήση τού όρου είναι προφανώς εσφαλμένη, διότι η καθαρεύουσα και η δημοτική υπήρξαν δύο *μορφές* τής ίδιας γλώσσας (δεν διέθεταν δύο εντελώς διαφορετικά φωνολογικά, μορφολογικά και συντακτικά συστήματα, ούτε δύο εντελώς διαφορετικά λεξιλόγια!) Άρα το σωστό θα ήταν να μιλάμε για **διμορφία** στην περίπτωση τής Ελληνικής, αφήνοντας τον όρο *διγλωσσία* για περιπτώσεις που σε μια χώρα (π.χ. στο Βέλγιο, στην Ελβετία κ.α.) μιλούν δύο διαφορετικές γλώσσες (στο Βέλγιο μιλούν Φλαμανδικά [Ολλανδικά] και Γαλλικά, στην Ελβετία μιλούν Γαλλικά, Γερμανικά και Ιταλικά κ.ο.κ.) Στη γλωσσολογία χρησιμοποιούνται δύο διαφορετικοί όροι για τις διαφορετικές αυτές περιπτώσεις: οι όροι bilingualism (δύο διαφορετικές γλώσσες) και diglossia (δύο μορφές τής ίδιας γλώσσας). Ο όρος bilingualism αποδίδεται στην Ελληνική με το *διγλωσσία*, ενώ ο όρος diglossia με το *διμορφία*

δίγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμοποιεί για τις επικοινωνιακές του ανάγκες δύο γλώσσες. *οι Βλάχοι είναι ~ Έλληνες, μιλούν δηλ. τα Βλάχικα και τα Ελληνικά* ΑΝΤ μονόγλωσσος **2.** αυτός που συντάσσεται σε δύο γλώσσες ~ *κείμενο / συνθήκη / επιγραφή / έκδοση* • **3.** (κακόσ.) αυτός που εκφράζει διαφορετικές απόψεις αναλόγως προς την περίσταση: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ υποκριτής

διγλώχιν (ο/η) {διγλώχ-ινος | -ίνων} **1.** αυτός που έχει δύο γλωσσίδια, άκρα **2.** ΑΝΑΤ **διγλώχιν βαλβίς** {διγλώχινος βαλβίδος} η κολποκοιλιακή βαλβίδα τής αριστερής κοιλίας τής καρδιάς.

δίγνωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει δύο γνώμες για το ίδιο θέμα, που δεν εκφέρει σταθερή άποψη ΣΥΝ δίβουλος, δίγλωσσος, αμφιταλαντευόμενος, αμφιρρεπής ΑΝΤ αποφασιστικός, σταθερός, σίγουρος — **διγνωμία** (η) [μεσν.].

δίγραμμος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από δύο γραμμές **2.** **δίγραμμη επιταγή** τραπεζική επιταγή που έχει διπλή διαγράμμιση και μπορεί να εισπραχθεί μόνον σε τράπεζα («γενική διαγράμμιση») ή από την τράπεζα που αναγράφεται σε αυτήν («ειδική διαγράμμιση»)

δίδαγμα (το) {διδάγμ-ατος | -ατα, -άτων} το συμπέρασμα που συνάγεται από διδασκαλία ή εμπειρία και που έχει πρακτική χρησιμότητα για τη ζωή τού ανθρώπου, υποδεικνύοντας τι πρέπει να γίνεται σε κάθε περίπτωση *αποκομίζω / εξάγω / αντλώ / συνάγω / βγάζω / ενστερνίζομαι ένα ~* || *βαθύτερο / σοφό / πολύτιμο ~* || *~ τής πείρας / τού μαθήματος / τής Ιστορίας / τού Ευαγγελίου* || *το ηθικό ~ αυτού τού παραμυθιού είναι ότι «όποιος ζητάει τα πολλά, χάνει και τα λίγα»*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διδάσκω*].

διδακτέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να διδαχθεί ~ *ύλη*.

διδακτήριο (το) {διδακτηρί-ου | -ων} το κτήριο στο οποίο γίνονται μαθήματα, διδασκαλία· *το νέο ~ χτίστηκε με τα λεφτά τού κληροδοτήματος* || *ιδιωτικό / δημόσιο / σπουδαίο ~* ΣΥΝ σχολείο, σχολή. — **διδακτηριακός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < *διδάσκω* (μέσω ρηματ. επιθ *διδακτός*). Το αρχ. *διδακτήριον* είχε τη σημ. «απόδειξη»]

διδακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία: ~ *μέθοδος / όργανα και μέσα / εγχειρίδια / βιβλία* (αυτά που έχουν εγκριθεί από το κράτος για διδασκαλία στα σχολεία) / *ανάγκες / σκοπός / εμπειρία / προσωπικό / ώρα / έργο* **2.** **διδακτική** (η) ο κλάδος τής παιδαγωγικής επιστήμης, που ασχολείται με τη μεθοδολογία και τα προβλήματα τής διδασκαλίας: *γενική / ειδική ~* • **3.** αυτός που διδάσκει, που οδηγεί σε διδάγματα: ~ *ιστορία / παραμύθι / ταινία / πάθημα / ποίηση*. — **διδακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

διδακτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η τάση κάποιου να θέλει να διδάξει, να δίνει διδάγματα, συνήθ. με τρόπο απόλυτο, δογματικό ή με ρητορισμό και υπεροψία *ρηχός / στείρος ~* || *ο ~ των ποιημάτων του τα καθιστά απωθητικά*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. didactisme]

διδάκτορας (ο/η) {(θηλ. διδάκτορος) | διδακτόρων} (συντομ. δρ) το πρόσωπο στο οποίο απονεμήθηκε τίτλος μεταπτυχιακός για πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία (διδακτορική διατριβή), η οποία εγκρίθηκε από επιτροπή καθηγητών πανεπιστημιακής σχολής: *αναγορεύω / ανακηρύσσω σε διδάκτορα* || *επίτιμος ~ τής Φιλοσοφικής Σχολής* ΣΥΝ δόκτορας. Επίσης (λόγ.) **διδάκτωρ** [1833] {διδάκτ-ορος | -όρων}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ Doktor < λατ. doctor]

διδακτορία (η) [1833] ο τίτλος τού διδάκτορα *διατριβή επί ~*

διδακτορικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διδάκτορα ή τη διδακτορία: ~ *διατριβή / δίπλωμα* **2. *διδακτορικό*** (το) (α) η διδακτορική διατριβή, η πρωτότυπη επιστημονική μεταπτυχιακή εργασία, που οδηγεί στον τίτλο τού διδάκτορα: *κάνω το ~ μου* || *έχω αρχίσει ~* || *υποβάλλω / υποστηρίζω το ~ μου* (β) ο τίτλος τού διδάκτορα, η διδακτορία: *έχει ~.*
[ΕΤΥΜ Το *διδακτορικό (δίπλωμα)* αποδίδει το γαλλ. doctorat].

διδακτός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να διδαχθεί: ο *Σωκράτης υποστήριζε ότι η αρετή είναι ~*

δίδακτρα (τα) [μτγν.] {διδάκτρων} τα χρήματα που πληρώνει κανείς, για να διδαχθεί (κάτι): *ακριβά / ετήσια ~* || *αυξήσεις στα ~ των ιδιωτικών σχολείων* || *πληρώνω / καταβάλλω τα ~.*

διδάξας, -ασα, -αν {διδάξ-αντος (θηλ. -άσης), -αντα | -αντες (θηλ. -ασαι, ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (λόγ.) στη ΦΡ. ***πρώτος διδάξας*** πρόσωπο που πρώτο εφαρμόζει κάτι καινούργιο στο είδος του, το οποίο αποτελεί το πρότυπο που ακολουθούν και άλλοι στη συνέχεια: *υπήρξε ο ~ στην οργάνωση λογιστηρίων* || (κ. ειρων.) *ήταν οι πρώτοι διδάξαντες στις απάτες αυτού τού είδους.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. αορ. τού αρχ. *διδάσκω*].

διδασκαλείο (το) [αρχ.] **1.** η σχολή για την κατάρτιση ή επιμόρφωση δασκάλων ή καθηγητών: ~ *Μέσης Εκπαίδευσης* **2.** ο χώρος στον οποίο γίνεται διδασκαλία· εκπαιδευτήριο: ~ *ελληνικής γλώσσας* ΣΥΝ (λαϊκ.) δασκαλειό.

διδασκαλία (η) [αρχ.] {διδασκαλιών} **1.** η διαδικασία μεταδόσεως γνώσεων από τον δάσκαλο στον μαθητή: ~ *εποπτική / υποδειγματική / συστηματική / με ηλεκτρονικούς υπολογιστές* || *κατ' οίκον ~* (μέσω ιδιαιτέρων μαθημάτων και όχι μέσω σχολείου) || *αίθουσα / μέθοδος / αρχές / τρόπος διδασκαλίας* || ~ *χορού / μουσικής* ΣΥΝ μάθημα, παράδοση, διδαχή (πανεπιστημιακή) **2.** (συνεκδ.) η υπόδειξη αυτού που θεωρείται σωστό ή που πρέπει να γίνει: *με ηθικοπλαστικές διδασκαλίες δεν τον φέρνεις στον σωστό δρόμο* ΣΥΝ νουθεσία, δασκάλεμα, καθοδήγηση, διδαχή • **3.** το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας: *χριστιανική ~* || *η ~ τού Σωκράτη* ΣΥΝ διδαχή • **4.** η όλη διαδικασία που αποσκοπεί στην παρουσίαση θεατρικής παράστασης και περιλαμβάνει την ερμηνεία τού έργου και την καθοδήγηση των ηθοποιών και των υπολοίπων συνεργατών από τον σκηνοθέτη: *έγινε διάσημος για την υποδειγματική και πρωτοποριακή ~ τού αρχαίου δράματος* • **5. *διδασκαλίες*** (οι) (στην αρχαιότητα) τα επίσημα πρακτικά των δραματικών αγώνων, που περιείχαν τα ονόματα των τριών ποιητών που συμμετείχαν στους αγώνες, των χορηγών και των πρωταγωνιστών, τους τίτλους των δραμάτων και το αποτέλεσμα τής κρίσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*

διδασκαλικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη διδασκαλία ή τον διδάσκαλο: ~ *έργο* || *Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος*

διδάσκαλος (ο) {διδασκάλ-ου | -ων, -ους}, **διδασκάλισσα** (η) [μεσν.] {διδασκαλισσών} (λόγ.) **1.** δάσκαλος (βλ.λ.), πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ΦΡ ***άνευ διδασκάλου*** χωρίς δάσκαλο· συνήθ. για μεθόδους εκμάθησης ξένης γλώσσας με προσωπική οργάνωση τής μελέτης και ελέγχου τής προόδου μόνο από τον ενδιαφερόμενο **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που διδάσκει, ερμηνεύει ή διαφωτίζει· *οι διδάσκαλοι τού Νόμου / τής Εκκλησίας / τού Γένους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διδάσκω* + παραγ. επίθημα -*αλος* (πβ. κ. *πάσσ-αλος*)]

> **διδάσκαλος: συνώνυμα.** Οι λέξεις που δηλώνουν στις (ινδο)ευρωπαϊκές γλώσσες τη σημ. «διδάσκω – δάσκαλος» προέρχονται, κατά κανόνα, είτε από λέξεις που σημαίνουν «μαθαίνω» (πβ. *δι-δά-σκω* – ομηρ. *ἐ-δάην* «έμαθα» - *ἀ-δαής* «αμαθής» – λατ. disco «μαθαίνω» (< di-da-sco), doc-eo «διδάσκω», doctor «διδάσκαλος») είτε από λέξεις που σημαίνουν «δείχνω πώς» (πβ. αγγλ. teach, ομόρρ. γερμ. zeigen «δείχνω», σανσκρ upa-dic «δείχνω – διδάσκω», όλα από την ίδια ρ με το ελλην. *δείκ-νυ-μι*) ή «οδηγώ, δείχνω τον δρόμο» (πβ. *καθηγοῦμαι* «οδηγώ» > *καθηγητής* «οδηγός» και «δάσκαλος») ή «διατάσσω, είμαι κύριος» (πβ αγγλ. master «κύριος» και «δάσκαλος» –headmaster, schoolmaster από λατ. magister «κύριος, αρχηγός» και «δάσκαλος», από όπου γαλλ maître «δάσκαλος» κ.ά.). Το **διδάσκαλος** (< *διδάσκω*) είναι η αρχαιότερη λ. από όλη την ομάδα και χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, συχνότερα με τον τ. **δάσκαλος**, που προήλθε με απλολογία (πβ. *τετράπεζα* < *τρά-πεζα, ἀμφιφορεύς* > *ἀμφορεύς*). Τον 19ο αι. έγινε ιδιαίτερα γνωστή η λ. με τη διαφωτιστική δραστηριότητα που ανέπτυξαν οι περίφημοι **Διδάσκαλοι τού Γένους** (Ευγ. Βούλγαρις, Ανθ Γαζής, Νεόφ Δούκας κ.ά.). Η λ. **καθηγητής** («καθοδηγητής, οδηγός», «δάσκαλος») αναπτύχθηκε στους χρόνους περί τον Χριστό και χρησιμοποιείται στο Ευαγγέλιο τού Ματθαίου (23, 8 κ εξ.): «*ὑμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ῥαββί* [εβρ λ. = διδάσκαλος]· *εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν ὁ διδάσκαλος, ὁ Χριστὸς* [...] *μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί, εἷς γὰρ ὑμῶν ἐστιν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός*». Από την αρχαία λ. **διδαχή** «διδασκαλία» σχηματίστηκε το νεοελλ. **διδάχος** «δάσκαλος» Νεόπλαστη (τού 19ου αι.) είναι και η λ. **διδάκτωρ**, που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το λατ. doctor (< doceo) «διδάσκαλος» και «ο έχων άδεια διδασκαλίας στο πανεπιστήμιο, δόκτωρ (τίτλος πανεπιστημιακός)». Επειδή τέτοια άδεια διδασκαλίας απαιτείτο ειδικά για τους γιατρούς, το doctor (δόκτωρ) σήμαινε και «γιατρός». Τελευταία, άρχισε να χρησιμοποιείται και ο όρος **διδάσκων** ως γενική λ. για οποιαδήποτε βαθμίδα και με ουδέτερο, περιγραφικό περιεχόμενο, αντίθετα προς το βιωματικό περιεχόμενο και την παιδευτική βαρύτητα που απέκτησε η λ. *δάσκαλος*, που έφθασε να είναι προσφώνηση και προσφορά τιμής στον προσφωνούμενο.

διδάσκω ρ. μετβ. κ αμετβ. {δίδα-ξα (μτχ. διδάξας, -ασα, -αν), -χθηκα (λόγ μτχ. διδαχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταφέρω (γνώσεις), μαθαίνω (κάτι) σε (κάποιον): ~ *Ελληνικά / τραγούδι* || *από μάννα σε κόρη διδάσκεται η τέχνη τού κεντήματος* || (μτφ) *η Ιστορία μάς διδάσκει για το παρόν και το μέλλον* || *διδαχθείσα ύλη* (τα μαθήματα που διδάχθηκαν οι μαθητές) ΦΡ. (α) ***πρώτος διδάξας*** βλ. λ *διδάξας* (β) ***δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)*** για όποιον υποδεικνύει ή επιβάλλει σε άλλους πράγματα που ο ίδιος δεν τηρεί: *Μετά από τόσα αντικαπνιστικά κηρύγματα που μας έκανε, τον βρήκαν να καπνίζει στα κρυφά! ~!* • **2.** διακηρύσσω αυτό που θεωρώ σωστό σε μεγάλο κοινό: ~ *μια νέα θρησκεία / ένα φιλοσοφικό σύστημα / μια θεωρία* • **3.** (για το αρχαίο δράμα) ανεβάζω (θεατρική παράσταση): *δίδαξε τους «Όρνιθες» στην Επίδαυρο* ♦ **4.** (αμετβ.) ασκώ το επάγγελμα τού δασκάλου ή τού καθηγητή· *φέτος ~ σε ένα επαρχιακό σχολείο* || *έχω διδάξει σε όλες τις τάξεις τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-δά-σκω*, ενεστ αναδιπλασιασμός τού θ *δα-*, το οποίο μαρτυρείται στο απρφ. παθ. αορ. β' *δα-ῆναι* (πβ. *ἀ-δα-ής*) < **δασ-ῆναι* < *dņs-, που ίσως συνδ με λατ. disco «μαθαίνω», γαλλ. discipline «επιστήμη, μάθηση» κ.ά. Ομόρρ *ἀ-δαής* (βλ λ.), *ἀδημονῶ* (βλ.λ.), *δί-δακ-τρα* κ ά.].

διδάσκων (ο) {διδάσκ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **διδάσκουσα** (η) {διδάσκ-ούσης | -ουσών} (λόγ.) πρόσωπο που διδάσκει· κυρ εκπαιδευτικός που στελεχώνει σχολικό ίδρυμα: *η αναλογία διδασκόντων διδασκομένων στα σχολεία τού νομού είναι ένας προς δεκαπέντε* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ *διδάσκω*]

διδαχή (η) **1.** η διδασκαλία, η προτροπή, που αποβλέπει στη νουθεσία: το *παράδειγμα είναι η πιο πειστική ~* ΣΥΝ καθοδήγηση, κήρυγμα, δασκάλεμα **2.** το σύνολο των αρχών και των κανόνων θρησκείας, επιστημονικής ή φιλοσοφικής θεωρίας, *οι ~ τού Χριστού / των Αποστόλων* || *οι «Διδαχές» τού Κοσμά τού Αιτωλού* ΣΥΝ διδασκαλία, δόγμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διδάσκω* (παρακ. *δεδίδαχα*)].

διδάχος (ο) (σπάν) πρόσωπο που υποδεικνύει ή διδάσκει τους άλλους, ο δάσκαλος: *«πάλι τους είδα κυκλικά ωσάν ο αρχαίος ~»* (Α Σικελιανός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διδάσκαλος.*
[ΕΤΥΜ < *διδαχή* (υποχωρητ.)].

δίδραχμο (το) {διδράχμ-ου | -ων} (παλαιότ.) το νόμισμα που αξίζει δύο δραχμές ΣΥΝ δίφραγκο.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίδραχμο* < *δι-* (< *δίς*) + *δραχμή*].

δίδραχμος ▸ δι-, -δραχμος

διδυμία (η) → δίδυμος

διδυμογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η γέννηση διδύμων.

δίδυμος, -η, -ο **1.** καθένα από τα δύο παιδιά που κυοφορούνται μαζί και γεννιούνται κατά την ίδια γέννα από την ίδια μητέρα: ~ *αδελφοί / αδελφές* || *μοιάζουν σαν ~* (κ. ως ουσ.) ***δίδυμοι / δίδυμες*** (οι), ***δίδυμα*** (τα) • **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει συμμετρία και ομοιότητα με άλλον: ~ *μύες / αδένες* (οι όρχεις) / *κρύσταλλο* **3.** (συνήθ στον πληθ.) διπλός ή δύο όμοια πράγματα μαζί: ~ *πυροβόλα / πύργοι* (σε κάστρο) || ~ *τείχος* • **4. *δίδυμο*** (το) {διδύμ-ου | -ων} (α) δύο άνθρωποι που συνηθίζουν να εμφανίζονται μαζί ή συνεργάζονται στενά για την επίτευξη κοινού στόχου: *το επιθετικό ~ τής ομάδας* || *γνωστό ~ τού ελληνικού κινηματογράφου* || *όταν είναι αυτοί οι δύο μαζί, φτειάχνουν ένα αχτύπητο χιουμοριστικό ~!* ΣΥΝ ντουέτο (β) στοίχημα στον ιππόδρομο σε δύο άλογα • **5. *Δίδυμοι*** (οι) {Διδύμ-ων, -ους} (α) ΑΣΤΡΟΝ αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου (β) ΑΣΤΡΟΛ το τρίτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 21/5-21/6 (γ) (συνεκδ.-στον εν) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου **- διδυμία** (η).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δί-δυ-μος*, με εκφραστικό αναδιπλασιασμό τού *δύο*]

Διδυμότειχο (το) {Διδυμοτείχου} κωμόπολη τού νομού Έβρου, κοντά στα σύνορα με την Τουρκία.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *Διδυμότειχον* < *δίδυμον τεῖχος*, εξαιτίας τού δίδυμου τείχους που περιέβαλλε την πόλη κατά τους βυζαντινούς χρόνους].

Διδώ (η) {-ώς κ -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ πριγκίπισσα τής Τύρου· μετά τη δολοφονία τού συζύγου της από τον αδελφό της Πυγμαλίωνα κατέφυγε στην Αφρική όπου ίδρυσε την Καρχηδόνα **2.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ μτγν < λατ Dido, αβεβ ετύμου, πιθ. φοιν αρχής]

δίδω ρ. ▸ δίνω

διεγείρω ρ. μετβ. {διήγειρα, διεγέρ-θηκα, -μένος} εξάπτω, ερεθίζω: ~ *το ενδιαφέρον / τα ένστικτα / τα πάθη και τα μίση / την προσοχή / τη φαντασία* || ~ *σεξουαλικά / ψυχικά κάποιον* || *πολιτικοί λόγοι που διεγείρουν τα πλήθη* || *φάρμακα που διεγείρουν τα νεύρα* || *τον διεγείρουν τα αισθησιακά θεάματα* (τον εξάπτουν σεξουαλικά) ΑΝΤ κατευνάζω, καταπραΰνω, ηρεμώ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ἐγείρω*].

διέγερση (η) [μτγν.] {-ης κ -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} **1.** η αντίδραση σε εξωτερικό ερέθισμα, που συνοδεύεται από ένταση, έξαψη, ερεθισμό κ.λπ ~ *των νεύρων / καταθλιπτική / των οργάνων τού σώματος* **2.** (ειδικότ.) ο σεξουαλικός ερεθισμός (των γεννητικών οργάνων) *βρίσκομαι σε ~* **3.** ΝΟΜ αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος με οποιονδήποτε τρόπο προκαλεί ή διεγείρει δημόσια άλλους σε απείθεια κατά των νόμων ή των διαταγμάτων ή εναντίον άλλων νόμιμων διαταγών τής Αρχής: ~ σε *διάπραξη εγκλήματος.*

διεγερσιμότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ η ικανότητα των κυττάρων ή των οργανισμών να αντιδρούν σε εκείνες τις αλλαγές τού περιβάλλοντος, οι οποίες μπορούν να λειτουργήσουν ως ερέθισμα ΣΥΝ ερεθιστικότητα.

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excitabilité]

διεγέρτης (ο) [1887] {διεγερτών}, **διεγέρτρια** (η) {διεγερτριών} πρόσωπο που μπορεί να ερεθίσει, να μεταδώσει έξαψη ή να τονώσει κάποιον ή κάτι.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excitant].

διεγερτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκαλεί διέγερση τού νευρικού συστήματος: ~ *χάπια* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προκαλεί σεξουαλική διέγερση: ~ *σταγόνες* ΣΥΝ αφροδισιακός **3.** ***διεγερτικό*** (το) καθετί το οποίο προκαλεί σεξουαλική διέγερση. — **διεγερτικά** επίρρ.

διεγκέφαλος (ο) {διεγκεφάλ-ου | -ων, -ους} ένα από τα τμήματα τού εγκεφάλου, που περιλαμβάνει τους οπτικούς θαλάμους, την επίφυση, την υπόφυση και τον υποθάλαμο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. diencephalon].

διεγχειρητικός, -ή, -ό αυτός που εφαρμόζεται ή εκτελείται κατά τη διάρκεια εγχείρησης: ~ *χολαγγειογραφία / ακτινογραφία*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intraoperative].

διεδρικός, -ή, -ό → δι-, -εδρικός

δίεδρος, -η, -ο → δι-, -εδρος

διέδωσα ρ. → διαδίδω

Δ.Ι.Ε.Ε. (η) Διεύθυνση Ιδιωτικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης.

διεθνής, -ής, -ές [1853] {διεθν-ούς | -είς (ουδ -ή)} **1.** αυτός που αναφέρεται σε περισσότερες από μία χώρες ή στο σύνολο των εθνών: ~ *αναγνώριση / απομόνωση / δίκαιο / δύναμη / προσκήνιο / διαγωνισμός / Τύπος / προσανατολισμός / θέματα / εξελίξεις / σύμβαση / επίπεδο / σχέσεις / φεστιβάλ / έκθεση βιβλίου / πρακτορείο / σύνορα / εμπόριο / κατακραυγή / πτήσεις / κοινή γνώμη / νομιμότητα / σταυροφορία / συνέδριο* || *Διεθνής Έκθεση Θεσσαλονίκης* || *οι εκλογές διεξήχθησαν υπό την παρουσία ~ παρατηρητών τού Ο.Α.Σ.Ε.* ΣΥΝ παγκόσμιος ΑΝΤ. εθνικός ΦΡ (α) ***Διεθνής Αμνηστία*** βλ. λ. *αμνηστία* (β) ***Διεθνές Νομισματικό Ταμείο*** βλ. λ. *Δ.Ν.Τ.* (γ) ***Διεθνές Δικαστήριο*** βλ. λ. *δικαστήριο* (δ) ***διεθνής οργανισμός*** βλ. λ. *οργανισμός* (ε) ***διεθνής κοινότητα*** το σύνολο των κρατών με διακρατικές μεταξύ τους σχέσεις • **2.** ***διεθνής*** (ο/η) αθλητής ομαδικού αθλήματος, που έχει συμμετάσχει έστω και μία φορά σε επίσημο αγώνα εθνικής ομάδας: *η ομάδα περιλαμβάνει στις τάξεις της τρεις ~* • **3.** ***Διεθνής*** (η) (α) καθεμιά από τις τέσσερεις παγκόσμιες οργανώσεις των κομουνιστικών κομμάτων (1864, 1889, 1919, 1937): *απόφαση τής Γ΄ Διεθνούς* (β) ο παγκόσμιος ύμνος των κομουνιστικών κομμάτων («Εμπρός, τής γης οι κολασμένοι...») (γ) (κακόσ.) κάθε οργάνωση με παγκόσμια επιρροή και δράση: *η ~ των ναρκωτικών / τής τρομοκρατίας* — **διεθνώς** επίρρ. [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εθνικισμός*.
[ΕΤΥΜ < *δι(α)-* + *-εθνής* < *έθνος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. international].

διεθνικός, -ή, -ό [1895] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον διεθνισμό (βλ.λ.): ~ *θεωρία / τάση / στάση* ΣΥΝ διεθνιστικός ΑΝΤ εθνικιστικός **2.** αυτός που σχετίζεται με περισσότερες από μία χώρες ή με το σύνολο των εθνών: ~ *δίκτυα πληροφοριών.* — **διεθνικώς** επίρρ., **διεθνικότητα** (η).

διεθνικός – διεθνής. Το **διεθνικός** δεν δημιουργήθηκε εξαρχής ως σύνθετο των *διά* + *εθνικός*, αλλά ήταν αποτέλεσμα μεταπλασμού τού **διεθνής** «επί το δημοτικότερον», για να αποφευχθεί δηλ. ο (τριτόκλιτος) τύπος σε *-ης*, γεν. *-ους*, που την περίοδο τής έξαρσης τού γλωσσικού τον θεωρούσαν καθαρευουσιάνικο. Είναι δηλ. περισσότερο προϊόν τεχνητού μεταπλασμού, σε αντίθεση με άλλους μεταπλασμούς (*διαφανής – διάφανος, ανωφελής – ανώφελος, πολυπαθής – πολύπαθος* κ.ά.) → *άβαφος*

διεθνισμός (ο) [1893] **1.** η θεωρία σύμφωνα με την οποία πρέπει να επιδιώκεται η σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ των λαών και η κατάργηση των επιμέρους εθνικών συμφερόντων ΑΝΤ εθνικισμός **2.** (στον μαρξισμό) δόγμα το οποίο πρεσβεύει την ένωση όλων των λαών και την κατάργηση των συνόρων («προλετάριοι όλων των χωρών ενωθείτε») ΦΡ ***προλεταριακός διεθνισμός*** η ενδεδειγμένη στάση τού κομουνιστή, όταν υπήρχε η Σοβιετική Ένωση, να υποτάσσει την πολιτική τού τοπικού του κόμματος και τής πατρίδας στις ανάγκες τής εξωτερικής πολιτικής τής Σοβιετικής Ένωσης — **διεθνιστής** (ο), **διεθνίστρια** (η), **διεθνιστικός**, -ή, -ό, **διεθνιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. internationalisme].

διεθνολόγος (ο/η) [1889] επιστήμονας που ασχολείται με τη μελέτη των σχέσεων μεταξύ των κρατών, με το διεθνές δίκαιο (βλ. λ. *διεθνής*). — **διεθνολογία** (η), **διεθνολογικός**, -ή, -ό

διεθνοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΠΟΛΙΤ η απόπειρα χειρισμού ενός θέματος ή προβλήματος ως ζητήματος με ευρύ διεθνές νομικό ή πολιτικό ενδιαφέρον και όχι με περιφερειακή ή περιορισμένη εμβέλεια: *η ~ τού Κυπριακού.* — **διεθνοποιώ** ρ. {-είς...}
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. internationalisation].

διεθνώς επίρρ. → διεθνής

διέθρεψα ρ. → διατρέφω

διείδα ρ. → διαβλέπω

διείσδυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** (α) η εισχώρηση σε κάτι (β) (για διάφορες ουσίες) (κυριολ.) το να διαπερνά και να εισχωρεί σε κάτι: *η διείσδυση τού υγρού στο ύφασμα·* (μτφ) • **2.** το να φτάνει κάποιος σε βάθος ή στην ουσία: *η ~ στις σκέψεις και στα συναισθήματα αυτού τού ανθρώπου δεν είναι δυνατή* ΣΥΝ εμβάθυνση **3.** το να εισχωρεί κάποιος/κάτι σε έναν χώρο και να επιβάλλεται με έμμεσο πολλές φορές αλλά και συστηματικό τρόπο: *η ~ τής αμερικανικής κουλτούρας στην ελληνική κοινωνία* || *η ~ τής πληροφορικής στην καθημερινή ζωή* || *η οικονομική ~ τής Ελλάδας στα Βαλκάνια* **4.** το να εισχωρεί κάποιος τεχνηέντως σε χώρο που δεν είναι τής δικαιοδοσίας του ή στον οποίο κινείται ένας κλειστός κύκλος ανθρώπων: *η ~ τής μαφίας στην εξουσία* || *η ~ νεόπλουτων στον χώρο τής αριστοκρατίας* || *η ~ ξένων πρακτόρων στις κρατικές μυστικές υπηρεσίες*

διεισδυτικός, -ή, -ό [1887] αυτός που έχει την ικανότητα να διεισδύει, να εμβαθύνει: ~ *ανάλυση / βλέμμα / ματιά / κριτική.* — **διεισδυτικά** επίρρ.

διεισδυτικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα διείσδυσης: *η ~ μιας ξένης κουλτούρας στην εγχώρια ζωή* || *η ~ μιας θρησκείας σε μια περιοχή* || *η ~ τής ανάλυσης / τής ματιάς κάποιου*

διεισδύω ρ. αμετβ. {διείσδυσα} (+σε) **1.** διαπερνώ (κάτι) και εισχωρώ σε (αυτό): *το φως διεισδύει στο δωμάτιο μέσ' από τις γρίλιες* ΣΥΝ τρυπώνω, χώνομαι, μπαίνω· (μτφ.) **2.** εισχωρώ στην ουσία, πηγαίνω στο βάθος: *η ματιά του προσπαθούσε να διεισδύσει στα βάθη τής ψυχής της* ΑΝΤ. μένω στην επιφάνεια **3.** εισχωρώ σε χώρο που δεν είναι στη δικαιοδοσία μου: *μεγάλες δυτικές εταιρείες διεισδύουν οικονομικά στην Α. Ευρώπη* || ~ *στις τάξεις τού εχθρού / στα παρασκήνια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *εἰσδύω* (βλ.λ.)].

διεκδίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αξίωση ικανοποίησης αιτήματος, κυρ. με προσφυγή στη Δικαιοσύνη· (γενικότ.) η απαίτηση για απόκτηση, η προσπάθεια να κάνουμε δικό μας (κάτι που ως τώρα δεν μας ανήκε): *εδαφικές ~* || *οι ~ των εργαζομένων* (για καλύτερες εργασιακές συνθήκες ή αμοιβές)

διεκδικητής (ο) [μεσν.], **διεκδικήτρια** (η) {διεκδικητριών} πρόσωπο που αξιώνει να ικανοποιηθούν τα δικαιώματά του ή να καταλάβει θέση ή αξίωμα: ~ *περιουσίας / τίτλου / θρόνου.*

διεκδικητικός, -ή, -ό [1854] **1.** αυτός που σχετίζεται με διεκδίκηση (πράγματος, δικαιώματος, αξιώματος κ.λπ.): ~ *αγωγή* **2.** αυτός που ξέρει να διεκδικεί (τα δικαιώματά του), που ζητεί ό,τι του ανήκει: *πρόκειται για ~ άτομο* || ~ *πολιτική*

διεκδικώ ρ. μετβ. {διεκδικείς... | διεκδίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} απαιτώ και αγωνίζομαι να επιτύχω ή να αποκτήσω (κάτι) ή να το διατηρήσω στην κατοχή μου: ~ *τη νίκη / την ικανοποίηση αιτημάτων / την εξουσία / τίτλο / τα πρωτεία / εδάφη / βραβείο / κληρονομιά / ελευθερία / ίση μεταχείριση / μια θέση εργασίας* || ~ *με πείσμα / θαρραλέα / δικαστικά / με κάθε τρόπο τα δίκαιά μου* || *διεκδικεί επάξια μια θέση στις σελίδες τής ιστορίας τού αιώνα μας.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διεκδικῶ*, αρχική σημ. «εκδικούμαι», < *δι(α)-* + *ἐκδικῶ* < *ἐκ* + *δικῶ (-έω)* < *δίκη*. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στον Ιουστινιάνειο Κώδικα (6ος αι. μ.Χ.) ως απόδ. τού λατ. vindicare].

διεκπεραιώνω ρ. μετβ. {διεκπεραίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περατώνω, ολοκληρώνω εργασία με σειρά ενεργειών μου: ~ *εντολή / εργασία / αποστολή / έργο / συναλλαγή / καθήκοντα / συμφωνία* ΣΥΝ. φέρω εις πέρας, εκτελώ **2.** (ειδικότ.) ταξινομώ, οργανώνω και αποστέλλω: ~ *έγγραφα / αλληλογραφία.* — **διεκπεραιωτής** (ο) [1833], **διεκπεραιώτρια** (η), **διεκπεραιωτικός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διεκπεραιοῦμαι* < *δι(α)-* + *ἐκπεραιοῦμαι* < *ἐκ* + *περαιῶ / -οῦμαι* (βλ.λ.)].

διεκπεραίωση (η) [1833] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ολοκλήρωση μιας εργασίας: ~ *έργου / αποστολής* **2.** (ειδικότ.) η ταξινόμηση, οργάνωση και αποστολή (εγγράφων, αλληλογραφίας, εντύπων κ.ά.) **3.** (συνεκδ.) υπηρεσία που εκτελεί την παραπάνω εργασία.

διεκτραγωδώ ρ. μετβ. [1888] {διεκτραγωδείς... | διεκτραγώδ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διηγούμαι με δραματικό τρόπο: ~ *με μελανά χρώματα τη ζωή μου* || ~ *μια άθλια κατάσταση / την οικτρή οικονομική θέση / τα μαρτύρια / τη μοίρα μου* — **διεκτραγώδηση** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδραματίζω*.
[ΕΤΥΜ < *δι(α)-* + μτγν. *ἐκτραγῳδῶ (-έω)* < *ἐκ* + *τραγῳδῶ* < *τραγῳδός*].

διέλαβα ρ. → διαλαμβάνω

διέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος κατεργασίας μετάλλων, από την οποία παράγονται σωλήνες ή ράβδοι
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διέλασις*, αρχική σημ. «επέλαση», < *διελαύνω* (< *δι(α)-* + *ἐλαύνω*). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

διελέγχω ρ. μετβ. [αρχ.] {διήλεγξα} (λόγ.) υποβάλλω σε λεπτομερή έλεγχο

διέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** το πέρασμα μέσα από (κάτι): *επιτρέπω / εμποδίζω / απαγορεύω τη ~* || ~ *ζώων / αμαξοστοιχιών / οχημάτων / πεζών* || *άδεια διελεύσεως* **2.** ΝΟΜ ***αβλαβής διέλευση*** βλ. λ. *αβλαβής* **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το μέρος, μέσα από το οποίο περνά κανείς: *επικίνδυνη / ελεύθερη / προβληματική / αδύνατη ~* || *Προσοχή! ~ πεζών* ΣΥΝ διάβαση, δίοδος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διέλευσις* < *δι(α)-* + *ἔλευσις*].

διελκυστίνδα (η) {διελκυστινδών} **1.** παιχνίδι με σχοινί ή άλλο μηχανισμό, στα άκρα τού οποίου βρίσκονται αντίπαλα άτομα ή ομάδες, που προσπαθούν τραβώντας το σχοινί ή τον μηχανισμό να παρασύρουν τον αντίπαλο προς το μέρος τους **2.** (μτφ.) ο έντονος ανταγωνισμός μεταξύ δύο αντιπάλων για την επικράτηση σε κάποιον χώρο: *«~ Η.Π.Α. και Γερμανίας για την επιρροή στις χώρες τής Κ. και Α. Ευρώπης»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *διελκυστός* (< αρχ. *διέλκω*) + παραγ. επίθημα *-ίνδα*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στην Αρχ. ως προσδιοριστικό παιχνιδιών (π.χ. *κρυπτ-ίνδα, κυνηγητ-ίνδα* κ.ά.)].

διεμβολίζω ρ. μετβ. {διεμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διατρυπώ με έμβολο **2.** (μτφ.) (α) διεισδύω κάπου από τα πλάγια: *ο παίκτης διεμβόλισε από τα αριστερά την αντίπαλη άμυνα* (β) πλήττω κάποιον με πλάγιο τρόπο ή μέσω τρίτου **3.** εισχωρώ σε χώρο επιρροής τρίτων: *«επιδίωξη τού νέου κόμματος είναι να διεμβολίσει το δικομματικό σύστημα»* (εφημ.). — **διεμβόλιση** (η).

[ΕΤΥΜ < *δι(α)-* + *εμβολίζω* (βλ.λ.)].

διένειμα ρ. → διανέμω

διένεξη (η) {-ης κ. -έξεως | -έξεις, -έξεων} έντονη αντιπαράθεση: *εσωτερική / διεθνής / εδαφική / οξύτατη / κομματική / μακροχρόνια / τοπική / φυλετική ~ || η ~ οξύνεται / αμβλύνεται || διευθετώ / προκαλώ / τερματίζω / επεκτείνω τη ~ || σημεία / θύμα / αφορμή διενέξεως* ΣΥΝ σύγκρουση, τσακωμός, διαμάχη

[ΕΤΥΜ < μτγν *διένεξις* < *διενεγκεῖν*, απρφ. αορ β' τού αρχ. ρ *διαφέρω*].

διενέργεια (η) {χωρ. πληθ } η οργάνωση και ολοκλήρωση έργου από αρμόδιο πρόσωπο ή φορέα· *η ~ εκλογών / ανακρίσεων* ΣΥΝ πραγματοποίηση, διεξαγωγή.

[ΕΤΥΜ < *διενεργῶ*]

διενεργώ ρ. μετβ. [μτγν.] {διενεργείς. . | διενήργ-ησα, διενεργ-ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ) οργανώνω και φέρω εις πέρας στο πλαίσιο τής αρμοδιότητάς μου: *~ ανάκριση / αρχαιρεσίες / προανάκριση / διαγωνισμό / έρευνα / έλεγχο / εκλογές* ΣΥΝ διεξάγω, εκτελώ. πραγματοποιώ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κάνω*.

διεξάγω ρ. μετβ {διεξήγαγα (να/θα διεξαγάγω), διεξήχθην, -ης, -η.... (μτχ. διεξαχθείς, -είσα, -έν)} (λόγ) **1.** ξεκινώ και προωθώ μια διαδικασία, (προσπαθώ να) τη φέρω εις πέρας: *~ εκστρατεία κατά τού καπνίσματος || ~ αγώνα / ανακρίσεις / δίκη / έρευνα / έλεγχο / εκλογές / ασκήσεις / ανασκαφές / πειράματα / συζήτηση / διαγωνισμό / διαπραγματεύσεις || ~ (κάτι) κανονικά / με απόλυτη τάξη / με μυστικότητα / αποτελεσματικά / υπό δραματικές συνθήκες* ΣΥΝ διενεργώ, επιτελώ. πραγματοποιώ **2.** (μεσοπαθ. **διεξάγομαι**) γίνομαι. βρίσκομαι σε: *η κυκλοφορία στους δρόμους διεξάγεται με δυσκολία || η δίκη διεξάγεται κεκλεισμένων των θυρών*

[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *ἐξ* + *ἄγω*].

διεξαγωγή (η) [μτγν.] **1.** η έναρξη, προώθηση και ολοκλήρωση μιας διαδικασίας *η ~ εκλογών / συνεδρίου / δίκης / στρατιωτικής επιχείρησης || απρόσκοπτη ~ έρευνας* ΣΥΝ διενέργεια **2.** ΝΟΜ η εξέταση μαρτύρων ενώπιον εισηγητή δικαστή πολιτικών δικαστηρίων

διεξέρχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ] {διεξ-ήλθα (μτχ. διεξελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ) πραγματεύομαι ή ομιλώ διεξοδικά για (κάτι): *~ ένα θέμα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω, αποθετικός*

διεξήγαγα ρ → διεξάγω

διεξοδικός, -ή. -ό αυτός που περιλαμβάνει όλες τις λεπτομέρειες *~ απάντηση / ανάλυση / ανάπτυξη / αναφορά / διαπραγμάτευση / εξέταση / έρευνα / εξήγηση / εργασία / συζήτηση / διαδικασία* ΣΥΝ εκτενής, λεπτομερής, εξαντλητικός, εξονυχιστικός ΑΝΤ συνοπτικός. γενικός. — **διεξοδικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ , **διεξοδικότητα** (η) [1873] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής.*

[ΕΤΥΜ αρχ < *διέξοδος*].

διέξοδος (η) [αρχ.] {διεξόδ-ου | -ων. -ους} **1.** το σημείο από το οποίο μπορεί κανείς να βγει: *η περίπολος βρήκε ~ ανάμεσα στα βουνά και ξέφυγε από τον ασφυκτικό κλοιό των εχθρών* ΣΥΝ δίοδος. πέρασμα ΑΝΤ αδιέξοδο **2.** (μτφ.) ο τρόπος με τον οποίο μπορεί κανείς να ξεπεράσει ένα πρόβλημα: *δεν διαφαίνεται ~ από την κρίση || αναζητώ / ψάχνω για ~ στα προβλήματά μου || βρίσκω ~ στο διάβασμα / στη γυμναστική || πολλοί νέοι αναζητούν ~ στα ναρκωτικά και στη βία* ΣΥΝ. λύση, διαφυγή ΑΝΤ αδιέξοδο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αδιέξοδο, οδός*

διεπαφή (η) **1.** ΤΕΧΝΟΛ κύκλωμα που επιτρέπει τη σύνδεση δύο συσκευών που δεν είναι συμβατές μεταξύ τους **2.** (μτφ.) το επίπεδο επαφής στο οποίο συναντώνται μεταξύ τους διαφορετικά πράγματα, στοιχεία, έννοιες *η ~ των σχέσεων.*

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. inteface].

διεπίδραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η αμοιβαία επίδραση ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα στοιχεία (ενός συνόλου), πρόσωπα. συστήματα πληροφορικής και χρήστες κ.λπ · *η ~, η οποία υφίσταται μεταξύ φτώχιας και εγκληματικότητας* ΣΥΝ διάδραση — **διεπιδραστικός,** -ή. -ό, **διεπιδρώ** ρ. {-άς...}.

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. interaction].

διεπιστημονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε περισσότερους από έναν επιστημονικούς κλάδους: *~ έρευνα / τμήμα / αντικείμενο / πρόβλημα / συζήτηση* ΣΥΝ διακλαδικός **2.** αυτός που αποτελείται από επιστήμονες διαφορετικών κλάδων: *~ συμβούλιο / επιτροπή.* — **διεπιστημονικ-ά / -ώς** επίρρ , **διεπιστημονικότητα** (η).

[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. interdisciplinary].

διεπιφάνεια (η) {διεπιφανειών} η διεπαφή (βλ.λ)

διέπλεξα ρ → διαπλέκω

διέπλευσα ρ → διαπλέω

διέπω ρ μετβ. {δύσχρ. παρατ. διείπον· μόνο σε ενεστ κ. παρατ } καθορίζω, ρυθμίζω, κανονίζω *γραφειοκρατική νοοτροπία διέπει την υπαλληλική συμπεριφορά || (κ. μεσοπαθ.) τα φυσικά φαινόμενα διέπονται από αιώνιους και σταθερούς νόμους || ~ από αρχές / ήθος.*

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ἕπω* «ασχολούμαι, φροντίζω για κάτι» (άσχετο προς το ρ *ἕπομαι* «ακολουθώ») < I.E. *sep- «φροντίζω, επιμελούμαι», πβ. σανσκρ sápati, λατ sepelio «ενταφιάζω» κ.ά. Ομόρρ. *δί-οπος* (βλ.λ.)].

διεργασία (η) [1872] {διεργασιών} σειρά ενεργειών που εκτυλίσσονται βαθμιαία προς συγκεκριμένο αποτέλεσμα: *οι ~ στο εσωτερικό τού κόμματος για την ανάδειξη νέου προέδρου συνεχίζονται* ΣΥΝ. (μτφ.) ζύμωση (πβ. λ. *διαδικασία*)

διερεύνηση (η) [μτγν.] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσεκτική έρευνα (για την εξακρίβωση στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.). *η ~ μιας υπόθεσης / των προθέσεων (κάποιου)*

διερευνητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη λεπτομερή έρευνα για την εξακρίβωση (στοιχείων, προθέσεων κ.λπ.): *~ προσπάθεια / ερώτηση / εντολή* (η εντολή που δίνεται από τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας στον αρχηγό τού κόμματος που ήρθε πρώτο στις εκλογές, χωρίς να έχει πάρει απόλυτη πλειοψηφία, προκειμένου να ερευνήσει κατά πόσον μπορεί να σχηματίσει κυβέρνηση. που θα λάβει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή) — **διερευνητικ-ά / -ώς** επίρρ.

διερευνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {διερευνάς.. | διερεύν-ησα. -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} εξετάζω με προσοχή και σε βάθος: *~ τα αίτια τού ατυχήματος || ~ τις καταγγελίες / το θέμα / το μυστήριο / τις προθέσεις / τα στοιχεία || ~ τη δυνατότητα / το ενδεχόμενο να γίνει κάτι* ΣΥΝ ερευνώ, ψάχνω, ανιχνεύω — **διερευνητής** (ο) [αρχ.], **διερευνήτρια** (η) {διερευνητριών}

διερμηνέας (ο/η) [1819] {(θηλ διερμην-έως) | -είς. -έων} ειδικός που βοηθεί να επικοινωνήσουν μεταξύ τους άνθρωποι που δεν μιλούν την ίδια γλώσσα. μεταφράζοντας τα λεγόμενα τού ενός στη γλώσσα τού άλλου · *η παρεξήγηση οφείλεται σε λάθος τού ~ || οι επίσημοι ~ τού Υπουργείου Εξωτερικών* || (μτφ) *ο ένας παρεξηγεί τα λόγια του άλλου· χρειάζονται ~, για να μην τσακώνονται!* Επίσης (λόγ) **διερμηνεύς** (ο/η) {διερμηνέως}. — **διερμηνεία** (η) [1808]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεταφραστής*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interprète].

διερμηνεύω ρ. μετβ [μτγν] {διερμήνευ-σα. -θηκα, -μένος} **1.** μιλώ εκφράζοντας τη διάθεση ή τις επιθυμίες άλλων *ο εκπρόσωπος τής μειοψηφίας, διερμηνεύοντας το λαϊκό αίσθημα, απαίτησε εκλογές* ΣΥΝ μεταφέρω. εκφράζω • **2.** (ειδικότ) μεταφράζω, εξηγώ κάτι σε άλλη γλώσσα, συνήθ. προφορικά ΣΥΝ είμαι διερμηνέας. — **διερμήνευση** (η) [αρχ.]. **διερμηνευτής** (ο) [αρχ.], **διερμηνεύτρια** (η), **διερμηνευτικός,** -ή, -ό [μτγν.]

διέρρευσα ρ. → διαρρέω

διέρρηξα ρ. → διαρρηγνύω

διέρχομαι ρ. μετβ αποθ [αρχ.] {διήλθα (μτχ. διελθών, -ούσα, -όν)} (λόγ.) **1.** περνώ μέσα από, διά μέσου. *ο ποταμός διέρχεται από τις πεδιάδες τού Βορρά || σκοτώθηκε από διερχόμενο όχημα* ΣΥΝ διανύω, διαβαίνω· ΦΡ ***κέντρο διερχομένων*** (i) ΣΤΡΑΤ στρατιωτικές εγκαταστάσεις στις οποίες φιλοξενούνται προσωρινά οι στρατιώτες που μεταβαίνουν στις μονάδες τους για να καταταγούν ή κατά τις μετακινήσεις τους από μονάδα σε μονάδα (ii) (μτφ -μειωτ.) χώρος στον οποίο πηγαινοέρχεται συνεχώς κόσμος: *τι έκανες το σπίτι μας, ~;* **2.** περνώ. ζω: *η χώρα διέρχεται κρίσιμες ώρες || ~ κρίση / κίνδυνο / κάμψη / στιγμές αγωνίας* ΣΥΝ διανύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*

διερωτώμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {διερωτάσαι. (μτχ διερωτώμενος, -η. -ο) | διερωτήθηκα} (λόγ) εκφράζω απορία και προβληματισμό: *~ αν αξίζει όλη αυτή η προσπάθεια || ~ ειλικρινά / εναγωνίως* ΣΥΝ αναρωτιέμαι. απορώ. — **διερώτηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

δίεση (η) {-ης κ -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΜΟΥΣ η αλλοίωση και το σημείο αλλοιώσεως που δηλώνει ότι ο φθόγγος που ακολουθεί πρέπει να εκτελεσθεί κατά ένα ημιτόνιο υψηλότερα· η λέξη συνοδεύει την ονομασία τής νότας· *κουαρτέτο σε ντο δίεση μινόρε*

[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < γαλλ dièse < αρχ *δίεσις* «το συντομότερο διάστημα στη μουσική κλίμακα – ημιτόνιο» < *διίημι* «αφήνω, επιτρέπω» < *δι(α)-* + *ἵημι* «ρίχνω»]

διεσπάρην ρ. → διασπείρω

διεσπαρμένος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που έχει διασκορπιστεί: *τσιγγάνικα φύλα είναι ~ σε όλη την Ευρώπη* ΣΥΝ σκόρπιος ΑΝΤ συγκεντρωμένος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ παρακ. τού αρχ. *διασπείρω*].

διετάλην ρ. → διαστέλλω

διέστειλα ρ. → διαστέλλω

διεστραμμένος, -η, -ο αυτός που αποκλίνει από ό,τι θεωρείται ορθό, ηθικό, φυσιολογικό (κυρ. ο σεξουαλικά ανώμαλος): *~ ορέξεις / ευχαρίστηση / πάθος / ψυχή / παιχνίδια / μυαλό / δολοφόνος* ΣΥΝ ανήθικος. διεφθαρμένος, έκλυτος, έκφυλος ΑΝΤ. ηθικός. φυσιολογικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

[ΕΤΥΜ Μτχ παθ. παρακ τού αρχ *διαστρέφω*].

διεστώτα (τα) (λόγ.) οι διαφορές συνήθ. στη ΦΡ ***συμβιβάζω τα διεστώτα*** βρίσκω τρόπο επίλυσης των διαφορών.

[ΕΤΥΜ < αρχ *διεστῶτα* (ως αντώνυμο τού *ἡνωμένα*), πληθ. ουδ. τού *διεστώς, -ῶτος*, μτχ παρακ. τού ρ. *διίσταμαι* (βλ λ)].

διετής, -ής, -ές → δι-, -ετής

διετία (η) → δι-. -ετία

διευθέτηση (η) [μεσν] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η τακτοποίηση, η ρύθμιση (προβλήματος, θέματος κ.λπ): *~ εκκρεμοτήτων / πολιτικής διένεξης / κρίσεως / διαφορών*

διευθετώ ρ. μετβ {διευθετείς . | διευθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} τακτοποιώ, βάζω τάξη και. κατ' επέκτ , επιλύω: *~ διαφορά / διένεξη / ζήτημα / κρίση / κατάσταση / πρόβλημα || ~ ειρηνικά / δίκαια / οριστικά / ομαλά / προσωρινά* ΣΥΝ εξομαλύνω, ρυθμίζω. διακανονίζω.

[ΕΤΥΜ < μτγν *διευθετῶ (-έω)* < *δι(α)-* + *εὐθετῶ* < *εὔθετος* «κατάλληλος, τακτοποιημένος, διατεταγμένος»].

διεύθυνση (η) [1833] {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις. -ύνσεων} **1.** η συστηματική οργάνωση και επίβλεψη (έργου, επιχείρησης, προσωπικού κ.λπ.) από πρόσωπο ή ομάδα προσώπων που τίθενται επί κεφαλής: *~ ορχήστρας / θεάτρου / σχολείου / εφημερίδας / παραγωγής || αναλαμβάνω από σήμερα τη ~ τού οργανισμού* ΣΥΝ διοίκηση, διακυβέρνηση **2. Διεύθυνση** (η) υπηρεσιακός κλάδος οργανισμού. υπεύθυνος για τη λειτουργία τομέα· *~ Αγροτικών Ασφαλίσεων / Αγορανομίας / Αλλοδαπών || ΙΖ' Διεύθυνση τού Υπουργείου Εσωτερικών* **3.** (συνεκδ.) ο χώρος, το γραφείο στο οποίο βρίσκονται όσοι ασκούν τη διοίκηση και. κατ' επέκτ., ο ίδιος ο επί κεφαλής. *η ~ τού καταστήματος σας ευχαριστεί θερμά || εκ τής διευθύνσεως* (συνήθ. σε εγκυκλίους ή άλλα επίσημα έγγραφα που περιέχουν οδηγίες από τους διευθυντές) || *~ σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) ΣΥΝ διευθυντής, διοίκηση • **4.** ΦΥΣ η ευθεία

γραμμή, ο άξονας πάνω στον οποίο κινείται αντικείμενο ή βρίσκεται κάποιο διανυσματικό φυσικό μέγεθος: *η ~ τής δύναμης F είναι ο άξονας xx'* **5.** ***σύστημα διευθύνσεως*** ο μηχανισμός που επιτρέπει στον οδηγό να κατευθύνει το όχημα χρησιμοποιώντας τιμόνι (σε αυτοκίνητο), πηδάλιο (σε αεροπλάνο) ΚΟΚ • **6.** ο τόπος διαμονής (κάποιου), όπως καθορίζεται από την περιοχή, την οδό και τον αριθμό τού σπιτιού του: *μου δίνετε τη ~ σας;* || *κατάλογος τηλεφώνων και διευθύνσεων* || *η ~ ήταν λανθασμένη, με αποτέλεσμα να μη βρω το σπίτι του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*
[ΕΤΥΜ Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. direction, ενώ η σημ. 6 αποδίδει το γαλλ. adresse].

διευθυναιογράφος (ο) πρόγραμμα σε Η/Υ που τυπώνει στοιχεία διευθύνσεων σε ετικέτες.

διευθυνσιολόγιο (το) {διευθυνσιολογί-ου | -ων} κατάλογος (συνήθ σε ψηφιακή μορφή) που περιέχει τις διευθύνσεις, π.χ. πελατών, στελεχών επιχείρησης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. address book].

διευθυντήριο (το) [1782] {διευθυντηρί-ου | -ων} **1.** ο χώρος που στεγάζει τη διεύθυνση/διοίκηση ΣΥΝ γραφείο διευθύνσεως • **2.** (α) ΙΣΤ ***Διευθυντήριο*** (το) η περίοδος 1795-99 τής Γαλλικής Επανάστασης, κατά την οποία την εξουσία είχε πενταμελής επιτροπή (β) (κατ' επέκτ.) κάθε ολιγοπρόσωπη και αυταρχική διοίκηση με υπερβολική εξουσία· *έχει εγκαταστήσει ~ και δεν επιτρέπει σε κανέναν να αυτενεργήσει* || *το ~ των Βρυξελλών*
[ΕΤΥΜ Η σημ. 2 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Directoire].

διευθυντής (ο) [μτγν.] {-ή κ (λόγ.) -ού, κλητ. διευθυντά}, **διευθύντρια** (η) [1867] {διευθυντριών} πρόσωπο που διευθύνει, που ασκεί τη διεύθυνση (βλ.λ.): *ο ~ σχολείου / εταιρείας / γραφείου / σπουδών / πωλήσεων / εφημερίδας / προσωπικού / ορχήστρας / σύνταξης* (σε μέσο ενημέρωσης) || *οικονομικός / γενικός ~.*

διευθυντικός, -ή, -ό [1826] αυτός που σχετίζεται με τον διευθυντή ή τη διεύθυνση: *~ θέση / στέλεχος επιχειρήσεως / καθήκοντα / αρμοδιότητες / γραφείο / αποφάσεις / χειρισμοί*

διευθύνω ρ μετβ. {μτχ ενεστ διευθύνων, -ουσα, -ον | διηύθυνα, διευθύνθηκα} **1.** οργανώνω συστηματικά και επιβλέπω την εκτέλεση έργου, την πορεία συνόλου δραστηριοτήτων, ασκώ τη διεύθυνση (βλ.λ.): *~ θίασο / επιχείρηση / εμπορική αντιπροσωπία* ΣΥΝ διοικώ, κυβερνώ, (οικ) κουμαντάρω· ΦΡ ***διευθύνων / διευθύνουσα σύμβουλος*** μέλος τού διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρείας, με απόφαση τού οποίου εκπροσωπεί την εταιρεία και διαχειρίζεται τις υποθέσεις της **2.** (ειδικότ. για ορχήστρα) συντονίζω (ως διευθυντής ορχήστρας): *τη Φιλαρμονική Ορχήστρα τής Νέας Υόρκης διηύθυνε επί δεκαετίες ο Δ. Μητρόπουλος* • **3.** οδηγώ προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, κινώ προς συγκεκριμένο σημείο: *~ το βλέμμα / το πλοίο* ΣΥΝ. κατευθύνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *εὐθύνω* < *εὐθύς*].

διευκόλυνση (η) [1815] {-ης κ -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η εξυπηρέτηση (μιας διαδικασίας), η χρήση μέσων, μεθόδων κ.λπ., ώστε να γίνει (κάτι) πιο εύκολο: *η ~ τής κυκλοφορίας μέσω παρακαμπτήριων οδών* || *η ~ τής αγοράς συναλλάγματος* **2. διευκολύνσεις** (οι) οι οικονομικές εξυπηρετήσεις (π.χ η δυνατότητα πληρωμής με δόσεις): *παρέχω ~* ΣΥΝ ευκολίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *μεγέθυνση*

διευκολύνω ρ μετβ [1857] {διευκόλυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** καθιστώ πιο εύκολη μια διαδικασία: *~ την κυκλοφορία / τη συγκοινωνία / την επικοινωνία / την παραγωγή / το εμπόριο / την πληρωμή / τα σχέδια / την κατάσταση / τη συνάντηση / τις εκλογές / το αγοραστικό κοινό / την πέψη / τον εργαζόμενο* || *~ κάποιον με κάθε τρόπο* ΣΥΝ βοηθώ, προσφέρω, κάνω εκδούλευση ΑΝΤ δυσχεραίνω **2.** (ειδικότ) παρέχω οικονομική εξυπηρέτηση: *του ζήτησε να τον διευκολύνει με την έγκριση ενός άτοκου δανείου* ΣΥΝ ενισχύω ΑΝΤ επιβαρύνω — **διευκολυντικός**, -ή, -ό [1854].

διευκρινίζω ρ. μετβ. [1892] {διευκρίνισ-α, -τηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) σαφές: *ζητήθηκε από τον πρέσβη να διευκρινίσει τις θέσεις τής χώρας του* || *~ τα κίνητρα / τους λόγους / μια έννοια / τη θέση μου / τη στάση μου / δηλώσεις / προθέσεις* || *~ αρμοδίως / πλήρως / περαιτέρω* ΣΥΝ ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω, διαφωτίζω, εξηγώ, ξεδιαλύνω ΑΝΤ συσκοτίζω Επίσης (αρχαιοπρ.) **διευκρινώ** [αρχ] {-είς. }
[ΕΤΥΜ < *διευκρινώ*, κατά τα ρ. σε *-ίζω*. Το αρχ. *διευκρινῶ (-έω)* < *δι(α)-* + *εὐκρινῶ* < *εὐκρινής*].

διευκρίνιση (η) [1892] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να γίνει (κάτι) πιο σαφές, να διαφωτίζεται περισσότερο η σημασία του (ώστε να σχηματίζουμε ακριβή εικόνα για αυτό)· *αυτό το σημείο τού κειμένου χρειάζεται ~* ΣΥΝ διασάφηση, αποσαφήνιση, εξήγηση **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε συμβάλλει στο να γίνει κάτι σαφέστερο *ζητήθηκαν από τους εξεταστές διευκρινίσεις σχετικά με το θέμα* ΣΥΝ διασάφηση, αποσαφήνιση.

διευκρινιστικός, -ή, -ό αυτός που διευκρινίζει, που καθιστά κάτι σαφές· *~ ερώτηση / σχόλιο / δήλωση* — **διευκρινιστικά** επίρρ.

διεύρυνση (η) [1879] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση τού εύρους· *η ~ τού δρόμου / τού ορύγματος* ΣΥΝ διαπλάτυνση ΑΝΤ στένεμα **2.** η επέκταση σε περισσότερους χώρους ή πεδία: *η ~ τού πνεύματος / τής εκλογικής βάσης ενός κόμματος / ενός γνωστικού αντικειμένου* || *η ~ μιας περιφέρειας* || *η ~ των αρμοδιοτήτων / των εργασιών / των επιχειρήσεων / τής Ευρωπαϊκής Ένωσης με την εισδοχή νέων χωρών-μελών* ΑΝΤ. συρρίκνωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*

διευρύνω ρ. μετβ. {διεύρυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** ενεργώ ώστε να αυξηθεί κάτι σε πλάτος, να αποκτήσει περισσότερο εύρος: *~ δρόμο / κύκλο / εδαφικό χώρο* || (μτφ.) *το χάσμα μεταξύ πλούσιου Βορρά και φτωχού Νότου συνεχώς διευρύνεται* ΑΝΤ στενεύω, περιορίζω **2.** (μτφ.) κάνω κάτι ευρύ, να εκτείνεται σε περισσότερους χώρους ή πεδία: *~ τους ορίζοντες / τον κύκλο εργασιών / τις σχέσεις μου / μια συνεργασία / το πνεύμα μου / τις αρμοδιότητες / την επιρροή / τη βάση δεδομένων* || *παρέχει στη μειονότητα διευρυμένη αυτονομία* ΣΥΝ ευρύνω, πλαταίνω, αυξάνω ΑΝΤ στενεύω, συρρικνώνω, περιορίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δι(α)-* + *εὐρύνω* < *εὐρύς*].

διεφθάρην ρ. → διαφθείρω

διεφθαρμένος, -η, -ο αυτός που έχει υποστεί (ηθική κυρ) διαφθορά ή συμβάλλει σε αυτήν· ανήθικος: *~ πολιτικός / κράτος / φύση / καθεστώς* ΣΥΝ έκφυλος, ακόλαστος ΑΝΤ ηθικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ Μτχ παθ παρακ τού αρχ *διαφθείρω*]

διέφυγα ρ. → διαφεύγω

διέχυσα ρ. ▸ διαχέω

δίζυγο (το) ΓΥΜΝΑΣΤ όργανο γυμναστικής που αποτελείται από δύο οριζόντιες, παράλληλες μεταξύ τους και ισοϋψείς δοκούς, οι οποίες στηρίζονται σε τέσσερεις στύλους ΦΡ. ***ασύμμετρο δίζυγο*** οι ασύμμετροι ζυγοί (βλ λ *ζυγός*)
[ΕΤΥΜ Ουδ. τού αρχ. επιθ *δίζυγος*]

διζωνικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από δύο (γεωγραφικές) ζώνες ή σκοπεύει στην ύπαρξη δύο ζωνών: *~ ομοσπονδία.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ bizonal (νόθο σύνθ)].

διήγημα (το) [μτγν.] {διηγήμ-ατος | -ατα, -άτων} πεζογράφημα μικρής σχετικά έκτασης, το οποίο παρουσιάζει την ολοκληρωμένη αφήγηση περιστατικού ή ιστορίας· *αστυνομικό / σατιρικό ~* || *συλλογή διηγημάτων* || *ήρωας / πλοκή / υπόθεση / δομή / έκταση / είδος / συγγραφή / ανάγνωση / ερμηνεία / τέχνη / τεχνική διηγήματος.* — (υποκ) **διηγηματάκι** (το), **διηγηματικός**, -ή, -ό [αρχ.], **διηγηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ηγούμαι*

διηγηματογράφος (ο/η) [1883] συγγραφέας διηγημάτων. — **διηγηματογραφία** (η) [1895], **διηγηματογραφώ** ρ. [1892] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ nouvelliste]

διήγηση (η) [αρχ] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξιστόρηση γεγονότος, περιστατικού, η αναλυτική περιγραφή συμβάντων: *προφορική / γραπτή ~* **2.** (συνεκδ.) το κείμενο που περιέχει την αναλυτική περιγραφή γεγονότων. *«Διήγησις των συμβάντων τής ελληνικής φυλής»* (τα *Απομνημονεύματα* τού Θ Κολοκοτρώνη) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

διηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {διηγείσαι... | διηγή-θηκα, -μένος} περιγράφω (γεγονός ή περιστατικό) σε προφορικό ή γραπτό λόγο *~ ένα παραμύθι / μια ιστορία / τα καθέκαστα / τη ζωή μου* ΣΥΝ αφηγούμαι, περιγράφω, εκθέτω, εξιστορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός, ηγούμαι*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διηγοῦμαι (-έο-)* < *δι(α)-* + *ἡγοῦμαι* «είμαι αρχηγός – πιστεύω, νομίζω»].

διήθημα (το) [μτγν] {διηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} το καθαρό υγρό που μένει, αφού φιλτράρουμε αιώρημα στερεού σε υγρό (ενώ αυτό που μένει επάνω στο φίλτρο ονομάζεται *ίζημα*).

διήθηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | χωρ πληθ.} **1.** η διοχέτευση αιωρήματος (στερεού σε υγρό ή αέριο) μέσα από φίλτρο, το οποίο συγκρατεί τα στερεά σωματίδια αφήνοντας να περάσει το καθαρό υγρό ή αέριο ΣΥΝ διύλιση, φιλτράρισμα, σούρωμα • **2.** ΙΑΤΡ η επέκταση μιας παθολογικής αλλοίωσης κατά συνέχεια ιστού. λ χ διήθηση τού ορθού από καρκίνο τής κύστης

διηθώ ρ. μετβ. {διηθείς... | διήθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διοχετεύω αιώρημα (στερεού σε υγρό ή αέριο) μέσα από φίλτρο, το οποίο συγκρατεί τα στερεά σωματίδια αφήνοντας να περάσει το καθαρό υγρό ή αέριο ΣΥΝ διυλίζω, φιλτράρω, σουρώνω. — **διηθητικός**, -ή, -ό, **διηθητός**, -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διηθῶ* < *δι(α)-* + *ἠθῶ (-έω)* « φιλτράρω» < *se-tho (η έλλειψη δασύτητας λόγω ανομοιώσεως προς το -θ-) < Ι.Ε. *sē «διυλίζω», πβ αλβ. shosh «κοσκινίζω» κ ά. Ομόρρ *ἠθ-μός* (βλ λ)].

διήκω ρ. αμετβ {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ -σπάν.) φθάνω από ένα σημείο σε άλλο: *η παρουσία τέτοιων λέξεων διήκει όλους τους αιώνες από τους τραγικούς ώς τη σύγχρονη γλώσσα μας*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ἥκω* «έχω έλθει, έφθασα» (βλ. λ. αν-ήκω)].

διηλεκτρικός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι καλός αγωγός τού ηλεκτρικού ρεύματος: *~ μέσο* ΣΥΝ μονωτικός.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ dielectric]

διήλθα ρ. → διέρχομαι

διημερεύω ρ. αμετβ [αρχ.] {μτχ. ενεστ. διημερεύων, -ουσα, -ον | διημέρευσα} (λόγ.) **1.** περνώ την ημέρα: *οι εκδρομείς διημέρευσαν στα Τέμπη* **2.** (για κατάστημα) μένω ανοιχτός όλη την ημέρα: *διημερεύον φαρμακείο / νοσοκομείο* ΑΝΤ διανυκτερεύω - **διημέρευση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

διημερίδα (η) εκδήλωση που εκτείνεται χρονικά σε διάστημα δύο ημερών: *~ ποίησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο*

διήμερος, -η, -ο → δι-, -ήμερος

διηνεκής, -ής, -ές {διηνεκ-ούς | -είς (ουδ -ή)} (λόγ.) αυτός που διαρκεί για πάντα, χωρίς διακοπή· *~ αναζήτηση / προβληματισμός / κόποι / προσπάθειες* ΣΥΝ διαρκής, ακατάπαυστος, αιώνιος ΑΝΤ στιγμιαίος, σύντομος, ακαριαίος· ΦΡ ***εις το διηνεκές*** χωρίς διακοπή *του φαινόταν ότι η προσπάθεια θα συνεχιζόταν ~.* — **διηνεκώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *-ενεκ-ής*, τού οποίου το θ. **ενεκ-* μαρτυρείται στον αόρ β' *ἐνεγκεῖν* τού ρ *φέρω*]

διηπειρωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται σε δύο ή παραπάνω ηπείρους. *~ μεταφορές / σχέσεις / κύπελλο* (αθλητική διοργάνωση μεταξύ των πρωταθλητριών ομάδων τής Ευρώπης και τής Αμερικής) **2.** αυτός που διασχίζει μια ήπειρο: *~ πύραυλοι.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ intercontinental].

διηρημένος, -η, -ο ▸ διαιρώ

διήρκεσα ρ ▸ διαρκώ

διθέσιος, -α, -ο → δι-, -θέσιος

διθύραμβος (ο) {διθυράμβ-ου | -ων, -ους} **1.** ΦΙΛΟΛ εορταστικό τραγούδι και στη συνέχεια είδος τής χορικής ποίησης, με ενθουσιώδη χαρακτήρα, που τραγουδιόταν από χορευτές (άνδρες ή αγώρια) στο πλαίσιο τής διονυσιακής λατρείας με τη συνοδία αυλού αρχικά περιείχε θέματα από τη ζωή τού Διονύσου και αποτέλεσε τον πρόδρομο τής τραγωδίας **2.** (συνεκδ.) ιδιαιτέρως επαινετική κριτική: *γράφτηκαν διθύραμβοι από τους κριτικούς για την ερμηνεία της στον ρόλο τής Μήδειας* ΣΥΝ εγκώμιο ΑΝΤ ψόγος, μομφή, λοιδορία. — **διθυραμβικός,** -ή, -ό [αρχ.], **διθυραμβικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. (μη Ι.Ε.) λ., όπως και οι ομοιοκατάληκτες *θρίαμβος, ἴαμβος*, που ανήκουν στο λεξιλόγιο τού τραγουδιού και τού χορού Ανεπιβεβαίωτη παραμένει η υπόθεση ότι πρόκειται για Ι.Ε. λ που συνδ. με σανσκρ. áṅga- «μέλος, μελωδία» (ως προς το *-αμβος*), η οποία αφήνει ανερμήνευτο το α' συνθ. *διθυρ-*]

δίθυρος, -η, -ο ▸ δι-, -θυρος

διίδρωμα (το) [1879] {διιδρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ παθολογικό βιολογικό υγρό με χαμηλή περιεκτικότητα σε λεύκωμα ΑΝΤ εξίδρωμα
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. transsudat].

διίδω ρ → διαβλέπω

διίσταμαι ρ αμετβ. αποθ {διίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται (μτχ. διιστάμενος, -η, -ο)· παρατ. διιστ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (λόγ.) παρουσιάζω διαφορές, διαφωνίες: *οι γνώμες στο συμβούλιο διίστανται* || *διιστάμενες απόψεις* ΣΥΝ διαφέρω, αποκλίνω ΑΝΤ. συγκλινώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι(α)* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)]

διισχυρίζομαι ρ. μετβ αποθ. [αρχ] {διισχυρίστηκα} (λόγ) ισχυρίζομαι (κάτι) παρουσιάζοντας αναλυτικά τη σκέψη μου. — **διισχυρισμός** (ο) [1871]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

δικάζω ρ. μετβ {δίκασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξετάζω (κάτι/κάποιον) ως προς τη νομιμότητά του, εφαρμόζω τον νόμο ως δικαστής, ρυθμίζω διαφορές και κρίνω το αξιόποινο πράξεων: *δικάζει πολλές υποθέσεις κάθε μέρα* || *θα με δικάσουν αύριο* ΣΥΝ απονέμω δικαιοσύνη· ΦΡ ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς* • **2.** (μεσοπαθ. ***δικάζομαι***) (α) περνώ από δίκη, κρίνομαι από δικαστήριο: *~ ως ηθικός αυτουργός / για εγκληματική δράση / για εσχάτη προδοσία / ερήμην* (χωρίς να παρίσταμαι στο δικαστήριο) (β) (καταχρ. αντί τού *καταδικάζομαι*): *δικάστηκε ισόβια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίκη*].

δίκαια επίρρ. **1.** σύμφωνα με τους νόμους και τους κανόνες, με το δίκαιο· *γι' αυτό που έκανε ~ τιμωρήθηκε* **2.** όπως έπρεπε να συμβεί, δικαιολογημένα *με τόσα που του είπες ~ αγανάκτησε* ΣΥΝ ευλόγως, σωστά Επίσης (λόγ) **δικαίως** [αρχ.].

δικαιικός, -ή, -ό κ. (ορθότ) **δικαϊκός** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το δίκαιο — **δικαιικά** κ. **δικαϊκά** επίρρ.

δίκαιο (το) [αρχ] {δικαί-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν αναγκαστικά τις σχέσεις των μελών μιας κοινωνίας, ορίζοντας τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις καθενός και προβλέποντας κυρώσεις για τη μη τήρηση των κανόνων. *Εμπορικό / Κληρονομικό / Οικογενειακό / Συνταγματικό / Σωφρονιστικό / Αστικό* (που ρυθμίζει τις βασικές σχέσεις τής ιδιωτικής ζωής και των ιδιωτικών συναλλαγών) / *Δημόσιο / Ιδιωτικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις οι οποίες αναφέρονται στα ιδιωτικά συμφέροντα) / *Διοικητικό / Διεθνές* (που ρυθμίζει τις σχέσεις των κρατών) / *Εκκλησιαστικό / Εμπράγματο* (που ρυθμίζει τις έννομες σχέσεις των προσώπων προς τα πράγματα) / *Ενοχικό* (που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ δύο προσώπων, από τα οποία το ένα δικαιούται να αξιώσει από το άλλο πράξη ή παράλειψη) / *Κοινοτικό* (οι νόμοι τής Ευρωπαϊκής Ένωσης) / *Εργατικό ~* || *αποκατάσταση / επικράτηση / παράβαση τού δικαίου* || *κανόνας δικαίου* || *~ γραπτό* (οι γραπτοί νόμοι) / *άγραφο* || *εθιμικό δίκαιο* (κοινωνικά ήθη, κοινωνικές συνήθειες, κανόνες ευπρέπειας κ.λπ., που δεν έχουν όμως αναγκαστικότητα)· ΦΡ (α) ***το δίκαιο των πολλών / τής πυγμής / τού ισχυροτέρου*** οι πολλοί / οι ισχυρότεροι επιβάλλουν τη θέλησή τους (β) ***το δίκαιο τής ζούγκλας*** όπου επικρατεί η βούληση τού δυνατού, όπου δεν προστατεύεται ο αδύνατος **2.** (α) ***θετικό δίκαιο*** που ισχύει σε ορισμένο χρόνο και σε ορισμένη πολιτεία (β) ***φυσικό δίκαιο*** η αιώνια, αναλλοίωτη και κοινή για όλους ιδέα τού ορθού σύμφωνα με το καλό, το αγαθό (γ) ***κράτος Δικαίου*** κράτος, τού οποίου τη λειτουργία καθορίζει το δίκαιο, σύστημα νόμων, και όχι ένα πρόσωπο αυθαίρετα, λ.χ μονάρχης **3.** (με κεφ.) η νομική επιστήμη· *σπουδάζει ~* • **4.** η νόμιμη αξίωση, ό,τι δικαιούται κανείς σύμφωνα με τον νόμο ή με το περί δικαίου αίσθημα: *θα υπερασπιστούμε τα δίκαια τού λαού μας* ΣΥΝ απαίτηση, δικαίωμα ΑΝΤ υποχρέωση • **5.** ό,τι θεωρείται σωστό, η ιδανική αντίληψη για το δίκαιο, η ιδέα τής δικαιοσύνης (πβ. *φυσικό δίκαιο*, σημ. 2): *δεν είναι ~ άλλοι να ευημερούν και άλλοι να πεινούν* ΣΥΝ ορθό, πρέπον, δέον, επιτρεπτό ΑΝΤ άδικο, ανεπίτρεπτο· ΦΡ ***περί δικαίου αίσθημα / αίσθημα δικαίου*** βλ. λ. *αίσθημα* **6. *δίκαια*** (τα) οι διεκδικήσεις που απορρέουν από το ορθό, την ιδέα τής δικαιοσύνης: *αγωνίζεται για τα ~ τού έθνους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο*

δικαιόγραφο (το) [1833] {δικαιογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ το έγγραφο με το οποίο αποδεικνύεται το νόμιμο δικαίωμα (κάποιου) ΣΥΝ τίτλος, πιστοποιητικό.

δικαιοδοσία (η) {δικαιοδοσιών} ΝΟΜ **1.** η περιορισμένη σε καθορισμένο πλαίσιο εξουσία, που παραχωρείται σε κρατικά όργανα ή πολίτες από τον νόμο: *το θέμα σας υπάγεται στη ~ άλλης υπηρεσίας* || *επεκτείνω / διευρύνω τη ~ κάποιου* || *περιέρχομαι στη ~* || *άμεση / έκτακτη / αναγνωρισμένη / απεριόριστη / διοικητική / εκκλησιαστική ~* ΣΥΝ εξουσία, αρμοδιότητα **2.** (ειδικότ.) (α) η εξουσία των οργάνων τού κράτους για απονομή δικαιοσύνης (β) ***αμφισβητούμενη δικαιοδοσία*** η εξουσία των πολιτικών δικαστηρίων να δικάζουν ιδιωτικές διαφορές, διαφορές δηλαδή όπου αντικείμενο δίκης αποτελεί ένα δικαίωμα ή μία έννομη σχέση ρυθμιζόμενη από το ιδιωτικό δίκαιο (γ) ***εκούσια δικαιοδοσία*** όπου το δικαστήριο δεν κρίνει επί τής ισχύος ή μη ιδιωτικών δικαιωμάτων ή εννόμων σχέσεων, αλλά διατάζει κυρίως ρυθμιστικά μέτρα διαπλαστικού ή διαπιστωτικού χαρακτήρα (δ) ***διεθνής δικαιοδοσία*** η εξουσία των δικαστηρίων ενός κράτους να εκδικάζουν διαφορές με στοιχεία αλλοδαπότητας, π.χ. όταν κάποιος ή και οι δύο διάδικοι είναι αλλοδαποί. — **δικαιοδοτικός,** -ή, -ό, **δικαιοδοτώ** ρ. [μτγν.] {-είς.. }.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δικαιοδοτῶ* < *δίκαιο* + *-δοτῶ (-έω)* < *δότης*]

δικαιοδόχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζονται τα δικαιώματα άλλου ΑΝΤ δικαιοπάροχος
[ΕΤΥΜ < *δικαιο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

δικαιοκρισία (η) [μτγν.] {δικαιοκρισιών} η δίκαιη δικαστική απόφαση: *ουδέποτε αμφισβητήθηκε η ~ του, η ικανότητά του να κρίνει σωστά και να αποδίδει δικαιοσύνη*

δικαιοκρίτης (ο) [μτγν.] {δικαιοκριτών} πρόσωπο που αποφασίζει αμερόληπτα, ο δίκαιος κριτής: (ως επίθ.) *ο ~ Θεός*.

δικαιολόγηση (η) ▸ δικαιολογώ

δικαιολογήσιμος, -η, -ο [1843] αυτός που μπορεί να δικαιολογηθεί, για τον οποίον μπορεί να διατυπωθούν δικαιολογίες.

δικαιολογητικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που μπορεί να δικαιολογήσει: *~ στάση* || *η ~ βάση τής δικαστικής απόφασης* **2. *δικαιολογητικά*** (τα) έγγραφα ή στοιχεία που χρειάζεται κάποιος για να προβεί σε νόμιμες ενέργειες: *συγκεντρώνω / επισυνάπτω τα απαραίτητα ~* || *υποβάλλω τα ~ μου για την έκδοση ταυτότητας / διαβατηρίου* || *~ για την έγκριση δανείου*

δικαιολογία (η) [αρχ.] {δικαιολογιών} **1.** ό,τι λέει κανείς για να εξηγήσει ή να καλύψει σφάλμα ή παράλειψη: *πού τη σκαρφίστηκες αυτή τη ~,* || *γελοία / πρωτότυπη / απαράδεκτη / απίστευτη / εύκολη / κοινή / πρόχειρη ~* || *βρίσκω ~* ΣΥΝ πρόφαση, αφορμή ΑΝΤ αιτία **2.** ο ισχυρισμός με τον οποίο αποδεικνύεται το δίκιο (κάποιου): *προτού τον δικάσεις, άκουσε προσεκτικότερα τη ~ του* || *σοβαρή / ακατανόητη / αβάσιμη / λογική / ανεπαρκής / νόμιμη / ικανοποιητική / παράξενη / αστήρικτη ~* || *προβάλλω ~* ΣΥΝ επιχείρημα, λόγος, αιτιολογία, αιτία **3.** (ειρων.) ***δικαιολογίες*** (οι) για περιπτώσεις στις οποίες αμφισβητούμε την ειλικρίνεια κάποιου: *~.. · αντί να πει ότι δεν ήθελε να έρθει, λέει ότι δεν μπόρεσε, ότι κάτι έτυχε και τα γνωστά...* || *άσε τις ~ και πες μου την αλήθεια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αιτία*.

δικαιολογώ ρ. μετβ {δικαιολογείς. | δικαιολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** θεωρώ ότι (κάποιος) δρα ή ότι (κάτι) συντελείται με τρόπο ορθό και σύμφωνα με τους κανόνες· *~ απολύτως τις πράξεις του* || *~ (κάποιον) πλήρως / εν μέρει* || *δικαιολογημένες απουσίες από το σχολείο* || *~ τις διαμαρτυρίες κάποιου που αδικήθηκε* ΣΥΝ δικαιώνω, κρίνω σωστό ΑΝΤ καταδικάζω, αμαυρώνω **2.** προβάλλω ελαφρυντικά ή προφάσεις, για να υπερασπιστώ (κάποιον) *προσπαθεί να δικαιολογήσει στον διευθυντή την απουσία των συναδέλφων του* || *μην προσπαθείς να τον δικαιολογήσεις, είναι αδικαιολόγητος* • **3.** αποτελώ την αιτία, *η καθημερινή έκθεση στην ακτινοβολία δικαιολογεί την πάθηση στα μάτια του* || *η ξενοφοβία των πολιτών δικαιολογεί την έξαρση ρατσιστικών φαινομένων* ΣΥΝ αιτιολογώ, εξηγώ. — **δικαιολογημέν-α / -ως** επίρρ., **δικαιολόγηση** (η) [1843].
[ΕΤΥΜ < μτγν *δικαιολογῶ* (πβ. αρχ. *δικαιολογοῦμαι*) < *δικαιο-* + *-λογῶ (-εω)* < *λόγος*].

δικαιοπάροχος (ο/η) [1864] {δικαιοπαρόχων} ΝΟΜ πρόσωπο που μεταβιβάζει δικαιώματά του σε άλλον ΑΝΤ δικαιοδόχος.
[ΕΤΥΜ < *δικαιο-* + *-πάροχος* < *παρέχω*]

δικαιοπρακτικός, -ή, -ό ΝΟΜ αυτός που σχετίζεται με τη δικαιοπραξία (βλ λ.): *~ αποτελέσματα / ικανότητα*.

δικαιοπραξία (η) [1890] {δικαιοπραξιών} ΝΟΜ το πραγματικό (νομοτυπική μορφή, αντικειμενική υπόσταση), το οποίο περιέχει αναγκαία δήλωση βουλήσεως και το οποίο αναγνωρίζεται στον νόμο ως λόγος για να επέλθει η έννομη συνέπεια που θέλησε ο δικαιοπρακτών: *ικανός / ανίκανος για ~* || *μονομερής / διμερής / εν ζωή ~*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ acte judiciaire]

δικαίος (ο) ο επί κεφαλής σκήτης στο Άγ. Όρος.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δικαῖος* «τοποτηρητής θρησκευτικού ηγέτη», πιθ. από τη δοτ. *δικαίῳ* (αρχ *δίκαιος*)]

δίκαιος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με τους νόμους και τους κανόνες, που συμφωνεί με το δίκαιο: *διεθνής πρωτοβουλία για τη ~ επίλυση τού Κυπριακού* || *~ αίτημα / ικανοποίηση / πράξη / αξίωση / αγώνας* ΣΥΝ νόμιμος, ορθός, σωστός ΑΝΤ άδικος ΦΡ ***επί δικαίους και αδίκους*** βλ. λ *άδικος* **2. *δίκαιο*** (το) βλ.λ. • **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη μεροληψίας, αντικειμενικός: *~ κριτής / συμπεριφορά / παρατήρηση / εξέταση / διαγωνισμός / νόμοι / πολιτικός* ΣΥΝ αμερόληπτος ΑΝΤ άδικος, μεροληπτικός ΦΡ (α) ***κοιμάται τον ύπνο τού δικαίου*** για αφελή άνθρωπο, που δεν καταλαβαίνει τι συμβαίνει γύρω του ή ότι τον εξαπατούν (β) ***ο ύπνος τού δικαίου*** με ήσυχη συνείδηση, για άνθρωπο χωρίς ενοχές ή έγνοιες • **4.** αυτός που έχει λόγους να συμβεί: *η παρανομία επέσυρε τη ~ οργή τού πλήθους* || *~ δυσφορία / παράπονο / πόθος / χειροκρότημα / αναγνώριση* ΣΥΝ δικαιολογημένος ΑΝΤ αδικαιολόγητος.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ο συμμορφούμενος προς τους θεσμούς, τις δικανικές αποφάσεις», < **δίκα-ιος* < *δίκα / δίκη*].

δικαιοστάσιο (το) {δικαιοστασί-ου | -ων} ΝΟΜ προσωρινή αναστολή τής εκδίκασης υποθέσεων και ταυτόχρονη αναστολή προθεσμιών, παραγραφών κ λπ
[ΕΤΥΜ < *δικαιο-* + *-στάσιο* < *στάσις*, απόδ τού διεθνούς νεολατ. όρου

justitium].

δικαιοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ πληθ.} **1.** η τήρηση και εφαρμογή των νόμων με τρόπο αντικειμενικό, αμερόληπτο. *αρχές ισοτιμίας και δικαιοσύνης || αποκαθιστώ / αποδίδω / απονέμω / εφαρμόζω / εδραιώνω τη ~ || η έννοια / το αίσθημα τής ~ || παρωδία δικαιοσύνης* ΣΥΝ δίκαιο, νομιμότητα ΑΝΤ αδικία **2.** (συνεκδ., συνήθ με κεφ.) το νομικό σύστημα *με το* οποίο ένα κράτος *εφαρμόζει* το Δίκαιο και οι συνακόλουθοι θεσμοί και λειτουργοί (δικαστήρια, δικαστές κ.λπ): *η λειτουργία / ο πέλεκυς / η ανεξαρτησία / ο υπουργός τής* Δικαιοσύνης *|| καταφεύγω / παραπέμπω / έχω εμπιστοσύνη στη ~·* ΦΡ ***ναός τής Δικαιοσύνης*** το δικαστήριο ΣΥΝ ναός τής Θέμιδος **3.** (καταχρ) η κοινή *αντίληψη περί* δικαίου, αυτό *που* οι *πολλοί* θεωρούν δίκαιο. σωστό να γίνεται· (ειδικότ) η απόδοση στον καθένα αυτού *που* του αξίζει, η αντιμετώπισή του με σωστό και δίκαιο τρόπο: *μεταχειρίζομαι κάποιον με ~ || δεν υπάρχει ~ στον κόσμο· άλλοι πεινάνε, ενώ άλλοι δεν ξέρουν τι να κάνουν τα λεφτά τους* **4.** (γενικότ.) η απουσία αδικίας, ανισοτήτων κ.λπ.. *κοινωνική ~*

ΒΑΘΜΟΙ ΤΑΚΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

Α. Πολιτικά δικαστήρια

Ειρηνοδικείο	‣ Ειρηνοδίκης
Πρωτοδικείο	→ (α) Δικαστικός Πάρεδρος (β) Πρωτοδίκης (γ) Πρόεδρος Πρωτοδικών
Εφετείο	→ (α) Εφέτης (β) Πρόεδρος Εφετών
Άρειος Πάγος	→ (α) Αρεοπαγίτης (β) Αντιπρόεδρος Αρείου Πάγου (γ) Πρόεδρος Αρείου Πάγου

Β. Ποινικά δικαστήρια

Πταισματοδικείο	→ Πταισματοδίκης (Ειρηνοδίκης)
Μονομελές Πλημμελειοδικείο	‣ Πλημμελειοδίκης (Πρωτοδίκης)
Τριμελές Πλημμελειοδικείο	→ 3 Πλημμελειοδίκες (Πρωτοδίκες)
Τριμελές Εφετείο Πλημμελημάτων	→ 3 Εφέτες
Πενταμελές Εφετείο Πλημμελημάτων	‣ 5 Εφέτες
Τριμελές Εφετείο Κακουργημάτων	→ 3 Εφέτες
Πενταμελές Εφετείο Κακουργημάτων	→ 5 Εφέτες
Ποινικά τμήματα Αρείου Πάγου	→ Αρεοπαγίτες

Γ. Διοικητικά δικαστήρια

Ελεγκτικό Συνέδριο	‣ (α) Εισηγητής (Πρωτοδίκης) (β) Πάρεδρος (Εφέτης) (γ) Σύμβουλος (Αρεοπαγίτης) (δ) Αντιπρόεδρος (ε) Πρόεδρος
Συμβούλιο Επικρατείας	→ Οι ίδιοι βαθμοί

δικαιούμαι ρ. μετβ. *αποθ* {δικαιούσαι. -ούται... | παρατ. δικαιούμουν κ (λόγ.) εδικαιούμην. -ούσο, -ούτο...} **1.** έχω νόμιμο δικαίωμα (για κάτι): *δικαιούται ίσο μερίδιο απ' την κληρονομιά* **2.** έχω δίκιο να κάνω (κάτι), ενεργώ δικαιολογημένα: *δικαιούται να υπερηφανεύεται για την επιτυχία του || δεν δικαιούται να ομιλεί για νομιμότητα αυτός που την κατήργησε* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ, αποθετικός*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δικαιοῦμαι (-όο-) < δίκαιος*].

δικαιούχος (ο/η) [1833] ΝΟΜ. πρόσωπο που έχει νόμιμο *δικαίωμα* (*για* κάτι): *οι δικαιούχοι των μεριδίων εισέπραξαν το ποσό που τους αναλογούσε || το επίδομα θα καταβληθεί στους ~ σύντομα.*
[ΕΤΥΜ < *δίκαιο* + *-ούχος < έχω*]

δικαιόχρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΝΟΜ-ΟΙΚΟΝ μορφή εμπορικής συνεργασίας, βάσει τής οποίας μια μεγάλη εταιρεία παραχωρεί σε μια άλλη (συνήθως μικρή) το δικαίωμα να χρησιμοποιεί την επωνυμία της. το σήμα, τις τεχνικές μεθόδους ή ακόμη και τις μεθόδους διοικήσεως έναντι χρηματικής αμοιβής.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. franchising (βλ. λ *φραντσάιζινγκ*)]

δικαίωμα (το) {δικαιώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** ΝΟΜ η ελευθερία που αναγνωρίζεται από τον νόμο σε φυσικό ή νομικό πρόσωπο να ενεργεί *για* την ικανοποίηση των έννομων συμφερόντων του: *~ ελευθερίας / αυτοδιάθεσης / έκφρασης / απεργίας || ασκώ / αφαιρώ / διασφαλίζω / στερώ / προστατεύω / υπερασπίζω / διεκδικώ / παραχωρώ / αποκτώ ~ || εκλογικά / πολιτικά / συνταγματικά / κοινωνικά / ατομικά / εμπράγματα / κεκτημένα / κληρονομικά / κυριαρχικά ~ || αναφαίρετο / απαράγραπτο / αποκλειστικό / θεμελιώδες ~* ΣΥΝ απαίτηση ΑΝΤ υποχρέωση ΦΡ (α) ***ανθρώπινα δικαιώματα / δικαιώματα τού ανθρώπου*** βλ λ. ανθρώπινος (β) ***αμεταβίβαστο δικαίωμα*** βλ. λ. *αμεταβίβαστος* (γ) ***δικαίωμα ακρόασης*** συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα των διαδίκων να τους παρασχεθεί η δυνατότητα να *αναπτύξουν* ενώπιον τού δικαστηρίου τούς ισχυρισμούς τους και αντίστοιχη υποχρέωση τού δικαστή να λάβει υπ' όψιν του και να εξετάσει τους ισχυρισμούς αυτούς **2. *δικαιώματα*** (τα) (α) το νόμιμο ποσοστό που εισπράττει ο δημιουργός ενός έργου από την εμπορική εκμετάλλευση τού έργου του: *συγγραφικά ~·* ΦΡ ***πνευματικά δικαιώματα*** βλ. λ. *πνευματικός* (β) η δυνατότητα εμπορικής εκμετάλλευσης προϊόντος *αυτός ο εκδοτικός οίκος εξασφάλισε τα ~ τού μυθιστορήματος για να το εκδώσει στα Ελληνικά || η κρατική τηλεόραση έχει τα ~ αναμετάδοσης τού διαγωνισμού τραγουδιού τής Γιουροβίζιον* **3.** η δυνατότητα που αναγνωρίζεται σε κάποιον να κάνει κάτι· *έχω κάθε ~ να απαιτώ εξηγήσεις για τη συμπεριφορά σου || δεν έχεις το ~ να μου μιλάς έτσι για ποια με πέρασες; || είναι ~ τού καθενός / καθένας έχει το ~ να ρυθμίζει όπως θέλει την προσωπική του ζωή || ποιος σου έδωσε / πού βρήκες το ~ να μας μιλάς έτσι, ||* (+σε) *όλοι έχουν ~ στο όνειρο / στην ελπίδα / σε ένα καλύτερο αύριο / στη ζωή / στον έρωτα* ΦΡ (α) ***δίνω δικαιώματα (σε κάποιον)*** με τη στάση μου επιτρέπω σε κάποιον να με κατακρίνει: *ήταν πάντα άψογος στη συμπεριφορά του· ποτέ δεν έδωσε δικαιώματα στους άλλους || αν δίνεις δικαιώματα, λογικό είναι να σε σχολιάζουν* (β) ***δικαίωμά μου (να...)*** προσωπικό μου ζήτημα, δικό μου θέμα *~ να κάνω ό.τι νομίζω εσένα τι σε νοιάζει; || άσ' τον να πάει όπου θέλει δικαίωμά του!* (γ) ***με ποιο δικαίωμα*** με ποια άδεια, ποιος (σου) επιτρέπει να. .· *~ μου μιλάς με αυτό τον τρόπο: || ~ διαδίδεις τέτοια ψεύδη,*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δικαιῶ (-όω) < δίκαιος*].

δικαιωματικά επίρρ· με την αξία (κάποιου), επάξια, δίκαια: *του ανήκει ~ || κέρδισε τη νίκη ~.* Επίσης (λόγ.) **δικαιωματικώς** [1833]

δικαιωματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δικαίωμα, νόμιμη αξίωση ή δικαιολογημένη απαίτηση ή παροχή

δικαιώνω ρ. μετβ {δικαίω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** (*για* αρμόδιο όργανο) αποφαίνομαι ότι (κάποιος) έπραξε ορθά ή ότι (κάτι) είναι σωστό: *το δευτεροβάθμιο δικαστήριο τον δικαίωσε και δέχθηκε την προσφυγή του* **2.** αποδεικνύω σωστό. επιβραβεύω: *οι μετέπειτα εξελίξεις δικαίωσαν τις επιλογές του* ΑΝΤ διαψεύδω **3.** αποδεικνύω ότι δικαίως υπάρχει ή γίνεται κάτι: *στο ρεσιτάλ ο διάσημος πιανίστας δικαίωσε τη φήμη του / το όνομά του / τα όσα λέγονται γι' αυτόν || με τη θαυμάσια εμφάνισή του δικαίωσε την παρουσία του στον τελικό τού αθλήματος·* ΦΡ ***δικαιώνω τις προσδοκίες / ελπίδες*** ανταποκρίνομαι στις προσδοκίες / ελπίδες· *η λαμπρή εμφάνιση τής ομάδας άρσης βαρών στην Ολυμπιάδα δικαίωσε τις προσδοκίες όλων μας* **4.** (μεσοπαθ. ***δικαιώνομαι***) μου αναγνωρίζουν ότι έχω δίκιο, βρίσκω το δίκιο μου: *δικαιώθηκε μετά από πολύχρονο δικαστικό αγώνα || «ο αγώνας τώρα δικαιώνεται»* (πολιτικό σύνθημα τού ΠΑ.ΣΟ.Κ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δικαιῶ (-όω) < δίκαιος*]

δικαίως επίρρ ‣ δίκαια

δικαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αναγνώριση *(από αρμόδιο όργανο)* ότι κάποιος έχει δίκιο σε ό.τι ζητεί. διεκδικεί, υποστηρίζει κ.λπ.. *η ~ ενός πολίτη σε αντιδικία του με το Δημόσιο || η απόφαση τού δικαστηρίου αποτελεί ~ των προσπαθειών του* **2.** (μτφ) η αναγνώριση τής αξίας. *ο δημόσιος έπαινος αποτελεί τη ~ αγώνων μιας ζωής || η σημερινή διπλωματική επιτυχία συνιστά ~ τής πολιτικής του στο υπουργείο || οι προειδοποιήσεις του βρήκαν θλιβερή ~ στις φετινές καταστροφές* ΣΥΝ επιβεβαίωση ΑΝΤ διάψευση **3.** ΕΚΚΛΗΣ η απολύτρωση τού ανθρώπου από την προπατορική αμαρτία με το έργο τού Ιησού Χριστού και ο εξαγιασμός του με την ενέργεια τού Αγίου Πνεύματος και την προσωπική του πίστη.

δικανικός, -ή. -ό αυτός που αναφέρεται σε δίκη ή δικαστήριο: *~ κλάδος / πάλη / σταδιοδρομία / ύφος / λόγος.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίκη*, όπου ο μορφολ. σχηματισμός (σε *-ανικός*) παραμένει ασαφής Η λ είχε αρχικώς υποτιμητική χρήση. αναφερόμενη στην ευγλωττία και τη φλυαρία τού ρήτορα. ο οποίος έγραφε και εκφωνούσε λόγους σε δίκη]

δίκαννο (το) [1866] κυνηγετικό όπλο με δύο χαλύβδινους σωλήνες (κάννες), μέσω των οποίων εκτοξεύονται τα βλήματα.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-καννο < κάννη*]

δικάσιμος, -η. -ο [αρχ.] **1.** (κυριολ) αυτός που μπορεί να περάσει από δίκη **2.** (συνήθ.) ΝΟΜ ***δικάσιμος /*** (καθημ.) ***δικάσιμη*** (ενν *ημέρα*) (η) η ημέρα κατά την οποία ορίζεται να διεξαχθεί δίκη *η υπόθεση παραπέμφθηκε σε τακτική δικάσιμο*

δικαστηριακός, -ή. -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με το δικαστήριο: *~ πρακτική.*

δικαστήριο (το) {δικαστηρί-ου | -ων} ΝΟΜ **1.** (περιληπτ.) οι δικαστές που εκδικάζουν υποθέσεις με ποικίλο περιεχόμενο: *~ πρωτοβάθμιο / αναθεωρητικό / αρμόδιο || δευτεροβάθμιο / έκτακτο / λαϊκό* (βλ. λ. *λαϊκός*) / *τακτικό* (με τακτικούς δικαστές, βλ. λ *δικαστής*) / *ορκωτό / μικτό ~* ΦΡ (α) ***πολιτικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που κατά κανόνα ρυθμίζει τις ιδιωτικές διαφορές (λ.χ τον γάμο, το διαζύγιο. την κληρονομιά. τη σύσταση εταιρείας κ.λπ.) (β) ***ποινικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει *αξιόποινες* κατά τον νόμο πράξεις ή παραλείψεις (πταίσματα, πλημμελήματα και κακουργήματα) (γ) ***διοικητικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που *ασχολείται* με τις διαφορές μεταξύ τής διοίκησης (τού κράτους) *και* των πολιτών (δ) ***ειδικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που συγκροτείται *για* την αντιμετώπιση ειδικών θεμάτων (λ χ των ενστάσεων κατά τού κύρους εκλογών. την ουσιαστική αντισυνταγματικότητα τυπικού νόμου κ λπ.) (ε) ***στρατιωτικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει στρατιωτικά αδικήματα σύμφωνα με τις διατάξεις τού Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα (στ) ***εκκλησιαστικό δικαστήριο*** το δικαστήριο που δικάζει τα παραπτώματα των κληρικών (ζ) ***Διεθνές Δικαστήριο*** προαιρετικό και αυτόνομο δικαιοδοτικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών με έδρα τη Χάγη (η) ***Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*** βλ λ. *ευρωπαϊκός* **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των δικαστών που εκδικάζουν μια υπόθεση. η σύνθεση τού δικαστηρίου: *το ~ απαλλάσσει τον κατηγορούμενο ||* το *~ κρίνει / αποφασίζει / δείχνει επιείκεια / καταδικάζει / συνεδριάζει / επιλαμβάνεται μιας υποθέσεως / διακόπτει τις εργασίες του / δηλώνει αναρμόδιο / προχωρεί στην εξέταση μαρτύρων || ο πρόεδρος / ο γραμματέας τού ~* ΦΡ **Οργανισμός Δικαστηρίων** το σύνολο των κανόνων Δικαίου. που ρυθμίζουν τη συγκρότηση, την οργάνωση και τη λειτουργία των δικαστηρίων **3.** (συνεκδ.) ο τόπος και το κτήριο όπου διεξάγονται οι δίκες: *η μετα-*

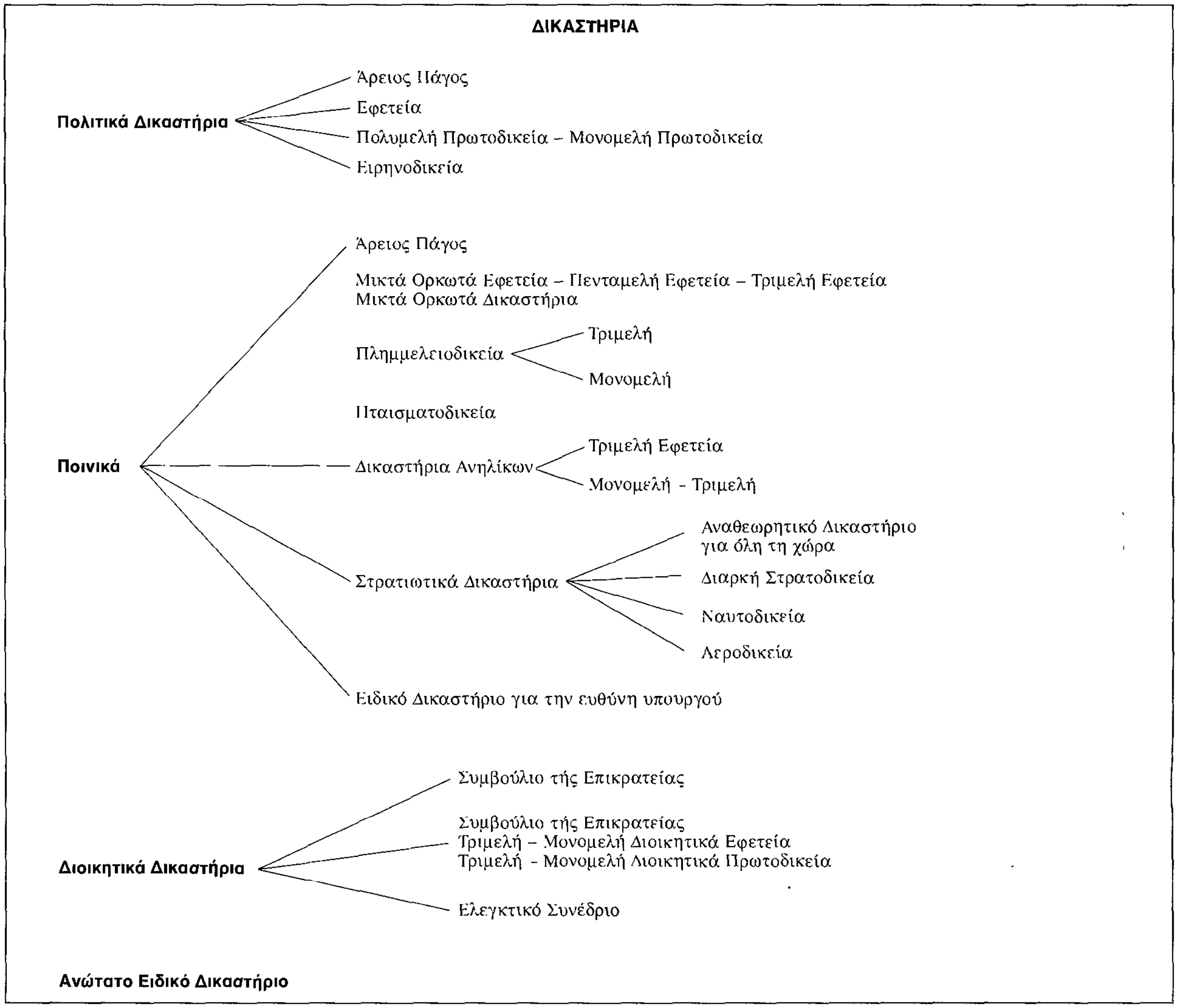

φορά των δικαστηρίων στην περιφέρεια τής πόλης διευκόλυνε τη συγκοινωνία || *οδηγούμαι στο ~* (δικάζομαι) ΣΥΝ ναός τής Δικαιοσύνης / τής Θέμιδος **4.** (συνεκδ.) η εκδίκαση υποθέσεως. η διεξαγωγή δίκης *οι δικηγόροι απέχουν από τα ~* || *η υπόθεση έφθασε στα ~* || *έχω ~ αύριο* ΦΡ ***πηγαίνω / σέρνω / τραβάω / στέλνω / τρέχω κάποιον στα δικαστήρια*** οδηγώ την υπόθεση κάποιου σε δικαστικό αγώνα, τον φέρνω στη θέση τού κατηγορουμένου σε δίκη: *μας τρέχει στα δικαστήρια δυο χρόνια τώρα γι' αυτή την υπόθεση* || *τον πήγε στα δικαστήρια για κάποια κτηματική διαφορά.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δικαστήριον* < *δικάζω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

δικαστής (ο/η) {θηλ δικαστού· κλητ. δικαστά} **1.** δημόσιος λειτουργός ο οποίος συνδέεται με το κράτος με αμειβόμενη πάγια σχέση και συγκροτεί το δικαστήριο είτε μόνος του είτε από κοινού με άλλους δικαστές. απολαύει δε λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας. *αδέκαστος / αμείλικτος / αμερόληπτος / αυστηρός / επιεικής / δίκαιος / σκληρός ~* || *~ τακτικός* (πρόσωπο με κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας) / *ειδικός* (που δεν έχει ως κύριο έργο του την άσκηση τής δικαστικής λειτουργίας, λ.χ. ένας μουφτής (βλ.λ.) σε υποθέσεις Ελλήνων μουσουλμάνων) **2.** (α) ***αθλητικός δικαστής*** βλ λ. *αθλητικός* (β) ***φυσικός δικαστής*** ο δικαστής ο οποίος προσδιορίζεται από τον νόμο με αντικειμενικά κριτήρια πριν ακόμη υποβληθεί η αίτηση δικαστικής προστασίας για τη συγκεκριμένη διαφορά ή υπόθεση. Επίσης (καθημ.) **δικαστίνα** (η) {χωρ γεν πληθ }.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δικάζω*].

δικαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους δικαστές. τη δίκη ή το δικαστήριο *~ απόφαση / εξουσία / αρχές / μέγαρο / πλάνη / διαμάχη / υπηρεσίες / έρευνα / έξοδα / προστασία / προσφυγή* || *~ αγώνας* (η δίκη) / *σώμα* (οι δικαστές) / *λειτουργοί* (δικαστές και εισαγγελείς) / *αντιπρόσωπος* (συνήθ δικηγόρος που αποστέλλεται σε εκλογικό τμήμα για τις βουλευτικές. δημοτικές ή κοινοτικές εκλογές) / *έξοδα* (που κάνει ο διάδικος για τη δίκη) / *υπάλληλοι* (κυρ οι γραμματείς ή υπάλληλοι γραμματείας δικαστηρίων και εισαγγελιών κ ά.) / *επιμελητής* (βλ λ) / *πληρεξούσιος* (βλ.λ) / *όρκος* (βλ.λ.) || *θα ακολουθήσουν τη ~ οδό για την επίλυση τής διαφοράς τους* || *~ συμπαράσταση* (βλ.λ) **2. δικαστικός** (ο/η) δικαστής ή εισαγγελέας: *οι προαγωγές των ~.* — **δικαστικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ.

δικατάληκτος, -η, -ο [μτγν] ΓΛΩΣΣ (για επίθ τριγενές) που έχει δύο καταλήξεις. δηλ όμοια κατάληξη στο αρσ και θηλ γένος, λ χ *ο/η νοσογόνος*, το *νοσογόνο.*

δικάταρτος, -η, -ο [1888] ΝΑΥΤ **1.** (για πλοίο) αυτός που έχει δύο κατάρτια **2.** ***δικάταρτο*** (το) πλοίο με δύο κατάρτια.

ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α. (το) Διαπανεπιστημιακό Κέντρο Αναγνώρισης Τίτλων Σπουδών Αλλοδαπής

δικέλλα (η) {δικελλών} εργαλείο για σκάψιμο. που έχει τη μία άκρη διχαλωτή Επίσης **δικέλλι** (το) [μεσν]
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίκελλα* < **δι(σ)-κελ-jα*, αβεβ ετύμου, πιθ < *δι-* (< *δίς* «δύο») + *-κελ-*, που συνδ με το ουσ. *κελεΐς* «αξίνα» και με το ρ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ λ. *κλάσμα*), οπότε η λ. *δίκελλα* θα είχε τη σημ. τού εργαλείου που διαθέτει δύο σκαπτικές αιχμές. *αξίνες*].

δικέρατας, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει δύο κέρατα ή που χωρίζεται σε δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα **2.** διχαλωτός (βλ.λ) **3.** ***δικέρατο*** (το) έντομο με δύο κεραίες.

δικέρι (το) κηροπήγιο με δύο κεριά επίσης το ανάλογο εκκλησιαστικό σκεύος. Επίσης **δίκερο**
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δικέριον* < *δι-* (βλ λ) + *κερί(ον)*].

δίκερος, -η, -ο αυτός που έχει δύο κέρατα ή που αποτελείται από δύο τμήματα που μοιάζουν με κέρατα.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίκερως, -ωτος* (με μεταπλασμό κατά τα δευτερόκλιτα σε *-ος*) < *δι-* (βλ λ) + *-κερως* < *κέρας, -ατος*].

δικέφαλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει δύο κεφάλια *~ αετός* (σύμβολο τού Βυζαντίου. που κοιτάζει και προς την Ανατολή και προς τη Δύση. όπου και η επικράτεια τής αυτοκρατορίας) • **2. *Δικέφαλος*** (ο) {δικεφάλ-ου | -ων, -ους} ονομασία αθλητικών ομάδων που έχουν ως σύμβολό τους τον δικέφαλο αετό (Α Ε Κ . Π Α.Ο Κ , επειδή ιδρύθηκαν από πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη, την πρωτεύουσα τού Βυζαντίου) *ο ~ ενισχύθηκε με τις τελευταίες μεταγραφές* || *ο ~ τού Βορρά* (ο Π.Α.Ο Κ.) • **3.** ΑΝΑΤ μυς που βρίσκεται στην πρόσθια πλευρά τού βραχίονα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο.*

Δίκη (η) ΜΥΘΟΛ κόρη τού Δία και τής Θέμιδος. θεότητα που αποτελεί προσωποποίηση τής δικαιοσύνης συχνά λατρευόταν μαζί με τις αδελφές της Ευνομία και Ειρήνη· ΦΡ ***έστι Δίκης οφθαλμός (ας τα πάνθ' ορά)*** βλ. λ *οφθαλμός.*

[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν < *δίκη* (βλ λ.)]

δίκη (η) {δικών} **1.** η εκδίκαση υποθέσεως ενώπιον δικαστηρίου **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ (α) (με τυπική έννοια) η διαδικασία για την παροχή τής ζητούμενης δικαστικής προστασίας (β) (με ουσιαστική έννοια) η έννομη σχέση τού δικονομικού δικαίου η οποία συνδέει τους διαδίκους και το δικαστήριο: *διεξάγω / κερδίζω / αναβάλλω / διακόπτω τη ~ || καταθέτω / παραπέμπω σε ~ || ατελείωτη / ερήμην / ιστορική / κεκλεισμένων των θυρών* (που δεν επιτρέπεται να την παρακολουθήσει το κοινό) / *πολύκροτη ~ || περνώ από ~* (δικάζομαι) ΣΥΝ ακροαματική διαδικασία ΦΡ (α) ***θεία δίκη*** η (θεϊκής προελεύσεως) τιμωρία (λέγεται για όσους υφίστανται δεινά. αφού έχουν διαπράξει αδικίες): *η αρρώστια που βρήκε τον παιδοκτόνο ήταν ~* ΣΥΝ νέμεση (β) ***ανακοίνωση δίκης*** βλ. λ *ανακοίνωση* (γ) ***μηδενί δίκην δικάσης, πριν αμφοίν μύθον ακούσης*** βλ. λ. *μηδείς* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδικασία, δωσίλογος.*
[ΕΤΥΜ αρχ.. μηδενισμ. βαθμ. τού θ *δεικ-* (πβ. *δείκ-νυ-μι* «δείχνω») Η λ *δίκη* χρησιμοποιήθηκε στον Όμηρο με τη σημ. «κανόνας, συνήθεια», παράλληλα με τη λ. *θέμις*. Ωστόσο, ενώ η *δίκη* αναφερόταν αποκλειστικά στην ανθρώπινη δικαιοσύνη. η *θέμις* περιέγραψε επίσης τη θεία δικαιοσύνη. τον τρόπο εφαρμογής των θεϊκών αποφάσεων Έτσι, ήδη στον Όμηρο η λ. *δίκη* χαρακτήριζε πολλές φορές την κρίση. ορθή ή εσφαλμένη. η οποία εκφερόταν εις βάρος κάποιου. Ως νομικός όρ. η λ. απαντά στους Αττικούς συγγραφείς]

δικηγοράκος (ο) (υποκ -μειωτ.) ο δικηγόρος που δεν έχει να επιδείξει (ακόμα) σημαντική σταδιοδρομία και επιτυχίες, συνήθ. νέος δικηγόρος ΑΝΤ μεγαλοδικηγόρος. Επίσης (λόγ.) **δικηγορίσκος**

δικηγορία (η) {χωρ. πληθ } το επάγγελμα τού δικηγόρου: *ασκεί τη ~ επί τριάντα έτη || μαχόμενη ~*

δικηγορίστικος, -η, -ο (κακόσ) δικολαβίστικος (βλ λ.). — **δικηγορίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *δικηγόρος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ κ *κοριτσ-ίστικος*].

δικηγόρος (ο/η) **1.** ειδικός επιστήμονας (πτυχιούχος Νομικής) που επαγγελματικά παρέχει νομικές συμβουλές και παρίσταται στα δικαστήρια ή στις αρχές για λογαριασμό άλλων· *διάσημος / έγκριτος / ικανός / πετυχημένος / έξυπνος / εύγλωττος / ετοιμόλογος / διακεκριμένος / πληρεξούσιος ~ || δεν μιλώ χωρίς τον ~ μου || να απευθυνθείς στον ~ μου || ασκούμενος ~* (που δεν έχει αναλάβει ακόμη υποθέσεις, βοηθός παλιού δικηγόρου) ΣΥΝ συνήγορος. (κακόσ.) δικολάβος • **2.** αυτόκλητος υπερασπιστής *ευχαριστώ για την υπεράσπιση, αλλά δεν χρειάζομαι ~*. Επίσης (καθημ) **δικηγορίνα** (η) {χωρ γεν. πληθ.} — **δικηγορικός,** -ή. -ό [1856], **δικηγοριλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ < μτγν *δικήγορος* < *δίκη* + *-ηγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*].

δικηγορόσημο (το) {δικηγοροσήμ-ου | -ων} ΝΟΜ ειδικό ένσημο που επικολλούν οι δικηγόροι στα δικαστικά έγγραφα.

δικηγορώ ρ αμετβ. [μεσν.] {δικηγορείς. . | δικηγόρησα} ασκώ τη δικηγορία, το επάγγελμα τού δικηγόρου

δίκην επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) όπως ακριβώς. σαν *αν και υπάλληλος, συμπεριφερόταν στο κατάστημα ~ ιδιοκτήτου || «ορισμένοι δημοτικοί άρχοντες κατηγορούνται ότι διαχειρίζονται το δημοτικό και δημόσιο χρήμα ~ φεουδάρχου»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ αιτ. τού ουσ. *δίκη*, που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς]

ΣΧΟΛΙΟ Αρχική σημ. τής λ. **δίκη** ήταν «συνήθεια, χρήση. τρόπος, κανόνας» (πβ. το ομηρικό *αὕτη δίκη ἐστὶ βροτῶν* «αυτός είναι ο τρόπος των θνητών. έτσι συνηθίζουν οι θνητοί»). Η σημ αυτή χρησιμοποιήθηκε και στη μεταγενέστερη πεζογραφία. από όπου το **δίκην** σε επιρρηματική χρήση έφθασε να σημαίνει «κατά τον τρόπο. όπως».

δίκηρο (το) → δίκιο

δικηροτρίκηρα (τα) [1819] ΕΚΚΛΗΣ κηροπήγια από τα οποία το ένα έχει δύο κεριά (δίκηρο) και το άλλο τρία κεριά (τρίκηρο).

δίκιλος, -η, -ο → δι-. -κιλος

δικινητήριος, -α, -ο → δι-. -κινητήριος

δίκιο (το) (λαϊκ.) ό,τι είναι ορθό και σύμφωνο προς τους ηθικούς κυρ. και τους κοινωνικούς κανόνες, προς το κοινό περί δικαίου αίσθημα: *το ~ είναι να μοιραστούν τα λεφτά οι δυο τους, αφού και οι δύο ήταν ιδιοκτήτες τού διαμερίσματος || έχεις απόλυτο ~* ΑΝΤ άδικο· ΦΡ (α) ***για να λέμε / για να πούμε και τού στραβού το δίκιο*** βλ. λ. *στραβός* (β) ***δίνω (σε κάποιον) δίκιο*** θεωρώ ότι (κάποιος) έπραξε ορθά. *δεν δίνω δίκιο σε κανέναν από τους δύο· φταίνε εξίσου* ΣΥΝ δικαιώνω ΑΝΤ καταδικάζω (γ) ***παίρνω το δίκιο μου πίσω*** παίρνω εκδίκηση από κάποιον: *περίμενε είκοσι χρόνια, μέχρι να πάρει το δίκιο του πίσω* ΣΥΝ παίρνω το αίμα μου πίσω. εκδικούμαι (δ) ***με το δίκιο μου*** δικαιολογημένα: *με το δίκιο τους διαμαρτύρονται· τους υποσχέθηκαν τόσα και δεν έκαναν τίποτα* (ε) ***με πνίγει το δίκιο (μου)*** για δικαιολογημένη αγανάκτηση: *φωνάζω, γιατί ~* (στ) ***βρίσκω το δίκιο μου*** δικαιώνομαι, μου δίνουν δίκιο: *πού να βρεις το δίκιο σου αν δεν έχεις κάποιον να σε βοηθήσει!* (ζ) ***έχω δίκιο / έχω το δίκιο με το μέρος μου*** αυτά που λέω ή έχω κάνει είναι τα σωστά. *~. γι' αυτό και δεν φοβάμαι κανέναν'* (βλ. κ. λ *δίκαιο* κ *δίκαιος*).
[ΕΤΥΜ μεσν . συνιζημένος τ. τού αρχ. *δίκαιον*]

δίκιο ή δίκηο; Ο τύπος **δίκιο** έγινε με συνίζηση (συμπροφορά) του *-αι-* με το ακόλουθο φωνήεν Στη συμπροφορά το **-αιο** προφέρθηκε ημιφωνικά ως [-yo]. γι' αυτό και γράφεται με τον απλούστερο τρόπο (ως **-ι-**). ήτοι *δί-και-ο* > *δί-καιο* > **δί-κιο** (το *-η-* θα σήμαινε ότι το *-αι-* ετράπη σε *-η-*, πράγμα που δεν είναι σωστό) (πβ. *παλαιός* > **παλιός**, *ελαία* > **ελιά**. *ωραίος* > **πανώριος**). → *συνίζηση*

δικλίδα κ (εσφαλμ.) **δικλείδα** (η) η βαλβίδα που ρυθμίζει την κίνηση υγρού ή αερίου προς μία διεύθυνση, χωρίς να του επιτρέπει να αντιστρέψει πορεία· ΦΡ ***ασφαλιστική δικλίδα / δικλίδα ασφαλείας*** (i) η βαλβίδα που ρυθμίζει την ασφαλή και βαθμιαία έξοδο τού ατμού από τον λέβητα (ii) (μτφ.) καθετί που προστατεύει από κίνδυνο, από δυσάρεστες εξελίξεις *«η μόρφωση δεν αποτελεί από μόνη της την ~ για να αποφευχθεί η εκδήλωση βίας»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δικλίς, -ίδος* < *δι-* (< *δίς*) + *-κλίς* < *κλίνω* Η φρ. *ασφαλιστική δικλίδα* αποδίδει το γαλλ. soupape de sûreté].

δικλίδα ή δικλείδα; Το **δικλίδα** *ετυμολογικά* ανάγεται στο αρχ **δικλίς**. *-ίδος*, που συνδέεται με το ρ. **κλίνω** και σημαίνει τη «δίφυλλη πόρτα». άρα τη στερεή, τη δυνατή, την απαραβίαστη θύρα. Δεν έχει σχέση δηλ. με το ρ *κλείνω*. αλλά με το *κλίνω*, γι' αυτό και γράφεται με **-ι-** Ωστόσο, παραδίδεται και τ. **δίκλεις** (από τον Ιπποκράτη), που σημαίνει τον «διπλοκλεισμένο» Η λέξη αυτή. αν έχει διασωθεί σωστά. θα έδινε τ. **δίκλειδα** (με τον τόνο στην προπαραλήγουσα), που δεν υπάρχει. Άρα, είναι ασφαλέστερο να ακολουθήσουμε την παραδεδομένη λ **δικλίδα**, ορθογραφημένη με *-ι-*.

δικλινής, -ής, -ές **1.** (για επιφάνεια) αυτός που έχει δύο κλίσεις προς τα έξω και κάτω εκατέρωθεν ενός μεσαίου άξονα **2.** ΑΡΧΙΤ η «δίριχτη» στέγη, με κλίση από τον κορυφαίο άξονα προς τις δύο πλευρές τού κτηρίου.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-κλινής* < *κλίνω*]

δίκλινος, -η, -ο → δι-, -κλινος

δίκλιτος, -η, -ο → δι-, -κλιτος

δίκλωνος, -η, -ο [1896] **1.** αυτός που έχει δύο κλώνους. κλαδιά: *το D N.A. έχει ~ σχήμα* • **2.** αυτός που έχει υφανθεί με δύο κλωστές *~ μετάξι*

δικογραφία (η) [αρχ.] {δικογραφιών} το σύνολο των εγγράφων που σχετίζονται με την εκδίκαση μιας υπόθεσης *ογκώδης / πολυσέλιδη / κουραστική ~ || μελετώ / εξετάζω τη ~*.

δικόγραφο (το) [1833] {δικογράφ-ου | -ων} ΝΟΜ έγγραφο το οποίο συντάσσεται από τους διαδίκους ή τους δικαστικούς τους πληρεξουσίους και με το οποίο είτε πραγματοποιείται είτε πιστοποιείται μία διαδικαστική πράξη: *~ αγωγής / εφέσεως || επίδοση δικογράφου.*

δίκογχος, -η. -ο → δι-. -κογχος

δικοινοτικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από δύο κοινότητες: *~ ομοσπονδία.*

δικολαβίστικος, -η. -ο (για επιχειρήματα, δικαιολογίες) αυτός που γίνεται με σκοπό να παρουσιάσει τα πράγματα όπως εξυπηρετούν κάποιον και όχι σύμφωνα με την αλήθεια *~ επιχειρήματα.* — **δικολαβίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < *δικολάβος* + παραγ. επίθημα *-ίστικος*, πβ. κ. *ακαταλαβ-ίστικος, νομικ-ίστικος*]

δικολάβος (ο) **1.** ΝΟΜ (παλαιότ.) πρακτικός δικηγόρος που δεν είχε πτυχίο και μπορούσε να δικηγορεί μόνο σε κατώτερα δικαστήρια **2.** (μτφ -κακόσ.) πρόσωπο που προσπαθεί με διάφορους τρόπους να παρουσιάσει τα πράγματα όπως το εξυπηρετούν, να εμφανιστεί ότι έχει δίκιο (ακόμη και παραποιώντας την αλήθεια) ΣΥΝ στρεψόδικος — **δικολαβισμός** (ο). **δικολαβία** (η), **δικολαβικός,** -ή. -ό. **δικολαβικά** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*
[ΕΤΥΜ μεσν < *δίκη* + *-λάβος* (θ *-λαβ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*, ρ. *λαμβάνω*)].

δικομανία (η) [1868] {χωρ πληθ } η μανία για δίκες, η υπερβολική επιθυμία να παρακολουθεί κανείς δίκες ή να προσφεύγει συχνά στη δικαιοσύνη ακόμη και για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ δικοφιλία — **δικομανής,** -ής, -ές [1888].

δικομματισμός (ο) [1895] ΠΟΛΙΤ η κυριαρχία δύο κομμάτων στην πολιτική ζωή ενός τόπου· η εναλλαγή στην εξουσία δύο μόνο κομμάτων (λ.χ. στις Η Π Α , το Δημοκρατικό και το Ρεπουμπλικανικό). — **δικομματικός,** -ή, -ό, **δικομματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. bipartisanism]

δικονομία (η) [1833] {δικονομιών} ΝΟΜ η κωδικοποίηση των νομοθετικών κειμένων που ρυθμίζουν τα όργανα, τις προϋποθέσεις και τη διαδικασία παροχής έννομης προστασίας: *πολιτική / ποινική ~* ΣΥΝ δικονομικό δίκαιο. — **δικονομικός,** -ή, -ό [1890], **δικονομικ-ά / -ώς** [1856] επίρρ
[ΕΤΥΜ < *δίκη* + *-νομία* < *νόμος*].

δίκοπος, -η, -ο (κυριολ) (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο κόψεις: *~ μαχαίρι* ΣΥΝ αμφίστομος, δίστομος· ΦΡ (μτφ.) ***δίκοπο μαχαίρι*** λόγος, πράξη, ενέργεια. κατάσταση κ λπ που χρησιμοποιείται εναντίον κάποιου, αλλά που μπορεί να στραφεί και εναντίον αυτού που το χρησιμοποιεί: *η ευημερία αποτελεί ~ για τον σύγχρονο άνθρωπο || «αγάπη που 'γινες ~»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ μπούμερανγκ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος, -η, -ο.*
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-κοπος* < *κόπτω*].

δίκορφος, -η, -ο → δι-, -κορφος

δικός, -ή/-ιά, -ό αντων κτητική (+ μου. σου, του. μας κ.λπ) **1.** για να δηλωθεί σχέση ιδιοκτησίας με έμφαση στο πρόσωπο που κατέχει κάτι και το οποίο δηλώνει η γεν τής προσ. αντων.· *το ~ μου σπίτι / αυτοκίνητο || η ~ σας επιχείρηση* **2.** για να δηλωθεί ότι κάτι σχετίζεται αποκλειστικά με το πρόσωπο που δηλώνει η προσ. αντων: *η ~ μας γιορτή || ο ~ σας γάμος || ο ~ μας κόσμος* **3.** για πρόσωπο με το οποίο συνδέεται στενά κάποιος· για συγγενή, οικείο, στενό φίλο, ομοϊδεάτη: *είχε δικούς του ανθρώπους μέσα στο υπουργείο και εξυπηρετήθηκε αμέσως || θα πάω να δω τους δικούς μου* (τους συγγενείς μου) || *κάθε κυβέρνηση εξυπηρετεί τους δικούς της* (τους οπαδούς της) **4.** (διαλεκτ.) ***δικοί*** (οι) συγγενείς, οικεία πρόσωπα: *το σπίτι του είναι ανοι-*

χτό για ξένους και δικούς ΦΡ (α) (αργκό) ***ο δικός σου / η δικιά σου*** αντί τού «εγώ / εμένα» ή τού «αυτός / αυτή». *Να δεις τη δικιά σου* (= αυτή για την οποία μιλάμε) *πώς χόρευε!* || *Πήγα ο δικός* σου (= εγώ) *να του ζητήσω τον λόγο.* (β) ***τα θέλω όλα δικά μου*** έχω υπερβολικές και παράλογες απαιτήσεις (γ) ***λέω τα δικά μου*** (i) συζητώ για θέματα καθαρά προσωπικού ενδιαφέροντος *είχαν καιρό να συναντηθούν και να πουν τα δικά τους* (ii) λέω αυτά που συνηθίζω να λέω και που με χαρακτηρίζουν: *ο Νίκος άρχισε να λέει τα δικά του και μας ζάλισε* (iii) λέω πράγματα άσχετα με το θέμα, αποφεύγω να μπω στο θέμα: *μόλις τον ζορίσεις λίγο, αρχίζει να λέει τα δικά του και δεν βγαίνει συμπέρασμα* (δ) (σε ευχάριστα γεγονότα, όπως αρραβώνα, γάμο κ.λπ.) ***και στα δικά σου / σας!*** ευχή από εγγάμους σε αγάμους να συνάψουν και αυτοί γάμο (ε) ***τα δικά μου δικά μου και τα δικά σου δικά μου*** ειρων για άνθρωπο πλεονέκτη, που τα θέλει όλα δικά του (στ) (αργκό) ***δικέ μου!*** ως προσφώνηση φίλου *Μπράβο ~! Καλά τα λες!* (ζ) ***το δικό μου*** (ενν. *θέλημα*) οι επιθυμίες μου, αυτό που εγώ θέλω: *θέλω πάντα να γίνεται / να περνάει / να κάνω ~.* Επίσης (λόγ.) **ιδικός**.
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *ἰδικός* < αρχ. *ἴδιος*].

δικοτυλήδονας, -η, -ο [1873] ΒΟΤ **1.** αυτός που έχει δύο κοτυληδόνες (βλ.λ.) **2.** ***δικοτυλήδονα*** (τα) αγγειόσπερμα φυτά, των οποίων το έμβρυο φέρει δύο κοτυληδόνες Επίσης **δικότυλος**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dicotylédones (πληθ)].

δικοφιλία (η) {χωρ. πληθ } η τάση να προσφεύγει κανείς στη δικαιοσύνη για ασήμαντους λόγους ΣΥΝ δικομανία

δίκοχος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο γωνιώδεις προεξοχές, δηλ κόγχες **2.** ***δίκοχο*** (το) στρατιωτικό πηλήκιο χωρίς γείσο, με δύο προεξοχές εμπρός και πίσω.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-κόχος* < *κόχη* < *κόγχη*]

δικράνι (το) {δικραν-ιού | -ιών} γεωργικό εργαλείο το οποίο αποτελείται από ξύλινο στέλεχος που απολήγει σε διχαλωτό άκρο· χρησιμοποιείται σε διάφορες γεωργικές εργασίες (μάζεμα χορταριών, παλαιότ στο λίχνισμα των σιτηρών κ.λπ) ΣΥΝ. δίκρανο, διχάλα, φούρκα.
[ΕΤΥΜ μεσν , υποκ. τού μτγν *δίκρανον* < αρχ. *δίκρανος* < *δι-* (< *δίς*) + *-κρανος*, βλ λ. *κρανίο*].

δίκρανο (το) [μτγν] {δικράν-ου | -ων} **1.** το δικράνι (βλ.λ.) **2.** (σπάν) στενό πέρασμα μεταξύ δύο απόκρημνων βράχων ΣΥΝ δίοδος **3.** μονάδα μεταβολών τού βεληνεκούς στις βολές πυροβολικού ΦΡ ***διέρχομαι / περνώ από καβδιανά δίκρανα*** βλ. λ. *καβδιανός*

δίκροκος, -η, -ο [μεσν.] κ **δίκορκος** [μεσν] (συνήθ. στο ουδ. για το αβγό) αυτός που έχει δύο κρόκους

δίκταμο (το) {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} ΒΟΤ θεραπευτικό αρωματικό φυτό που ευδοκιμεί στο κρητικό όρος Δίκτη· (συνεκδ) το αφέψημα που παρασκευάζεται από αυτό. Επίσης **δίκταμνο** κ **δίχταμο** (το) κ. **δίκταμνος** (η)
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δίκταμνον*, πιθ. < *Δίκτη*, όνομα βουνού τής Κρήτης, όπου φύτρωνε το δίκταμνο. Το επίθημα *-αμνον* πιθ προελλην.]

δικτάτορας (ο) {δικτατόρων} **1.** ΠΟΛΙΤ πολιτικός ή στρατιωτικός που κατέλαβε την εξουσία με βίαιο συνήθ. τρόπο, επωφελούμενος από κρίσιμες (πολιτικές / κοινωνικές) καταστάσεις, συγκεντρώνοντας στο πρόσωπό του (επίσημα ή παρασκηνιακά) όλες τις πολιτικές και στρατιωτικές εξουσίες, ασκώντας τις βίαια και με περιορισμό ή κατάργηση των δημοκρατικών ελευθεριών **2.** (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ή ενεργεί αυταρχικά και αυθαίρετα, χωρίς να υπολογίζει τη γνώμη των άλλων ΣΥΝ τύραννος, σατράπης, δυνάστης. Επίσης (λόγ.) **δικτάτωρ** [μτγν.] {δικτάτορος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος, φασισμός.*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δικτάτωρ, -ορος* < λατ dictator < dicto «διατάσσω, παραγγέλλω», θαμιστικό τού ρ dico «λέγω»].

> **δικτάτορας – δικτάκτορας, δικτατορία – δικτακτορία.** Πολύ συνηθισμένο λάθος –που ακούγεται και από μορφωμένους– είναι η χρήση τύπων με **-κ-** (μπροστά από το *-τορ-*): *δικτάκτορας, δικτακτορία.* Η λέξη, προερχόμενη από το λατ. **dictator**, δεν έχει **-κ-** ίσως να παροδηγεί το ομόηχο **διδάκτορας** (και το **διδακτορία**), αφού παράγεται από το **διδάσκω** (*διδακτός / διδακτικός* κ.λπ), για να αποδώσει το λατ. doctor

δικτατορία (η) [μτγν.] {δικτατοριών} ΠΟΛΙΤ **1.** καθεστώς που προκύπτει συνήθ. μετά από βίαιη κατάληψη τής εξουσίας (συχνά κατόπιν πραξικοπήματος), η οποία ασκείται από ένα ή περισσότερα πρόσωπα κατά παράβαση των κανόνων Δικαίου (κατάργηση ατομικών ελευθεριών, πολιτικών δικαιωμάτων, απαγόρευση τής αντιπολίτευσης, λογοκρισία κ λπ.) **2.** η εξουσία τού δικτάτορα: *η ~ τού Φράνκο διήρκεσε σχεδόν σαράντα χρόνια·* ΦΡ (στον μαρξισμό) ***δικτατορία τού προλεταριάτου*** μεταβατικό πολιτικό σύστημα, πριν από την εγκαθίδρυση τής σοσιαλιστικής αταξικής κοινωνίας, σύμφωνα με το οποίο η εργατική τάξη θα αναλάβει την εξουσία μετά την κατάλυση τού καπιταλιστικού συστήματος και τού αστικού κράτους **3.** (μτφ.) η επιβολή προτύπου, θεσμού, συνήθειας κ ά. σε έναν χώρο με ιδιαίτερα αισθητό τρόπο: *η ~ τού γκρι στις φετινές κολεξιόν / των Μ.Μ.Ε / τού κορσέ τον προηγούμενο αιώνα.* – **δικτατορικός,** -ή, -ό [1877], **δικτατορεύω** ρ , **δικτατορικ-ά / -ώς** [1853] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δικτάτορας, φασισμός.*

δικτατορίσκος (ο) (μειωτ.) **1.** ασήμαντος δικτάτορας **2.** (μτφ) πρόσωπο ασήμαντο ή μικρό σε ηλικία, που καταπιέζει τους άλλους με τις απαιτήσεις του.

Δίκτη (η) όρος τής Κρήτης στον νομό Λασιθίου.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δίκτη / Δίκτον*, αιγαιακής προελ , αγν. ετύμου]

δικτυακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με δίκτυο (τηλεπικοινωνιακό, συγκοινωνιακό κ.λπ) **2.** (καταχρ.) αυτός που σχετίζεται με το διαδίκτυο, διαδικτυακός· *~ χρήστης / έντυπο / περιοδικό* || *εταιρεία παροχής ~ υπηρεσιών* – **δικτυακά** επίρρ.

δίκτυο (το) {δικτύ-ου | -ων} **1.** (λόγ) το δίχτυ (βλ λ.) **2.** ΤΕΧΝΟΛ σύνολο πολύπλοκων κυκλωμάτων ή συστημάτων τηλεπικοινωνίας, ηλεκτροδότησης, ύδρευσης, αποχέτευσης, συγκοινωνίας κ.λπ : *τηλεπικοινωνιακό / αποχετευτικό / συγκοινωνιακό ~* || *~ πληροφοριών / μεταφορών / αεράμυνας* **3.** ΠΛΗΡΟΦ (α) το σύνολο των μέσων για τη διασύνδεση Η/Υ έτσι, ώστε να επικοινωνούν μεταξύ τους για τη μεταφορά πληροφοριών και την τηλεπεξεργασία πληροφοριών: *συνδέομαι σε ~* || *είμαι στο ~* || *μπαίνω / βγαίνω στο ~* (β) το Διαδίκτυο (βλ.λ.) **4.** (μτφ.) οργανωμένη ομάδα προσώπων και μέσων, που συνδέονται με πολύπλοκο τρόπο για την επίτευξη κοινού στόχου, θεμιτού ή αθέμιτου: *~ καταστημάτων / επιχειρήσεων / κατασκόπων / διακίνησης ναρκωτικών*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίκτυον*, πιθ. υποκ. τού **δίκτυς* «ρίψη, βολή», αγν ετύμου, προελλην μη Ι.Ε λ Οι σημ 2-4 αποτελούν μεταφρ δάνειο από αγγλ. net]

δικτυοπειρατής (ο) μη εξουσιοδοτημένο πρόσωπο, συνήθ. ταλαντούχος ερασιτέχνης, που χειρίζεται με επιδεξιότητα τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, ιδιαίτερα τους μικροϋπολογιστές, και προσπαθεί να αποκτήσει παράνομα πρόσβαση στο περιεχόμενο των αρχείων υπολογιστή, σπάζοντας τους κωδικούς ασφαλείας ΣΥΝ κυβερνοπειρατής, χάκερ. — **δικτυοπειρατεία** (η).
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ hacker < ρ. hack «τεμαχίζω – αποκτώ παράνομη πρόσβαση σε δίκτυο υπολογιστών»]

δικτύωμα (το) {δικτυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΤΕΧΝΟΛ μεταλλική κατασκευή που μοιάζει με δίχτυ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού αγγλ. reticulation]

δικτυώνω ρ. μετβ {δικτύω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ΤΕΧΝΟΛ εντάσσω (κάποιον) σε δίκτυο. *θα δικτυώσουν τις εταιρείες κοινής δραστηριότητας* **2.** (μτφ.) εντάσσω (κάποιον) σε οργανωμένη ομάδα ατόμων με κοινά συμφέροντα και επιδιώξεις· (μεσοπαθ ***δικτυώνομαι***) **3.** αποκτώ γνωστούς, που μπορούν να μου φανούν χρήσιμοι **4.** συνδέομαι με δίκτυο (υπολογιστών, ραδιοτηλεοπτικό κ λπ): *έχει δικτυωθεί στο Ίντερνετ* **5.** (η μτχ. ***δικτυωμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει κύκλο γνωστών, που μπορούν να του φανούν χρήσιμοι: *αυτός είναι καλά ~ στον πολιτικό χώρο*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δικτυοῦμαι (-όο-)* «συλλαμβάνομαι σε δίχτυ» < αρχ *δίκτυον* Οι σημερινές σημ. απευθείας από το νεοελλ. *δίκτυο*]

δικτύωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ η σύνδεση με δίκτυο (ραδιοτηλεοπτικό, υπολογιστών): *τεχνολογία δικτύωσης υπολογιστών* || *«η ~ των υπουργείων με τράπεζες πληροφοριών διεθνών οργανισμών»* (εφημ) **2.** (μτφ) η σύναψη γνωριμιών που μπορούν να φανούν χρήσιμες *έχει εντυπωσιακή ~ στον πολιτικό κόσμο* **3.** (καταχρ.) η σύνδεση με το διαδίκτυο, η διαδικτύωση

δικτυωτός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **διχτυωτός 1.** αυτός που έχει σχήμα διχτυού, που μοιάζει με δίχτυ: *~ κάλτσες* **2.** ***δικτυωτό*** (το) πλέγμα από λεπτές ξύλινες ή μεταλλικές ράβδους, που διασταυρώνονται μεταξύ τους, σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα και χρησιμεύει ως χώρισμα ή παραπέτασμα ΣΥΝ καφάσι, καφασωτό, πέργκολα. — **δικτυωτά** επίρρ.

δικυκλιστής (ο) [1891], **δικυκλίστρια** (η) {δικυκλιστριών} ο οδηγός δίτροχου οχήματος (ποδηλάτου, μοτοσυκλέτας).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bicycliste (νόθο σύνθ.)].

δίκυκλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο κύκλους (τροχούς): *~ όχημα* ΣΥΝ δίτροχος **2.** ***δίκυκλο*** (το) {δικύκλ-ου | -ων} όχημα με δύο τροχούς, το ποδήλατο ή η μοτοσυκλέτα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι-* (< αρχ. *δίς*) + *κύκλος* Το *δίκυκλο* αποδίδει το γαλλ. bicycle].

δικύλινδρος, -η (λόγ -ος), -ο [1888] ΤΕΧΝΟΛ (για μηχανή) αυτός που έχει δύο κυλίνδρους.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bicylindrical (νόθο σύνθ)].

δίκωπος, -η, -ο → δι-, -κωπος

δίλεπτος, -η, -ο → δι-, -λεπτος

δίλημμα (το) {διλήμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΣ (στη Λογική) συλλογισμός που συνίσταται σε δύο αντιθετικές προτάσεις, από τις οποίες όποια και αν επιλεγεί θα έχει εξίσου θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα **2.** (κατ' επέκτ) η κατάσταση αμηχανίας που προκαλείται από την ανάγκη επιλογής μεταξύ δύο κρίσιμων, εξίσου επιθυμητών ή επώδυνων λύσεων. *κρίσιμο / εκβιαστικό / πολιτικό ~* || *βρέθηκε σε ~ ποια από τις δύο προτάσεις να δεχθεί·* ΦΡ ***τεχνητό δίλημμα*** ο εξαναγκασμός για την επιλογή μεταξύ δύο λύσεων, οι οποίες παρουσιάζονται δήθεν ως οι μόνες δυνατές. — **διλημματικός,** -ή, -ό [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο.*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ. «αμφισβητούμενη πρόταση», < *δι-* (< *δίς*) + *λῆμμα*, με τη σημ «λογική πρόταση λαμβανομένη ως αληθής, προϋπόθεση» (Αριστοτέλης) < *λαμβάνω* Η λ. πέρασε και σε ξέν γλώσσες, π χ αγγλ. dilemma, γαλλ dilemme κ.ά , από όπου προέκυψε (τον 17ο αι.) η συνήθης σημερινή σημ.].

δίλιτρος, -η, -ο → δι-, -λιτρος

δίλοβος, -η, -ο → δι-, -λοβος

δίλοφος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που έχει δύο λόφους • **2.** (κυρ για πτηνά) αυτός που έχει δύο λοφία.

διμελής, -ής, -ές → δι-, -μελής

διμερής, -ής, -ές → δι-, -μερής

διμεταλλικός, -ή, -ό [1894] **1.** ΤΕΧΝΟΛ αυτός που αποτελείται από δύο διαφορετικά μέταλλα με διαφορετικό συντελεστή διαστολής· *~ έλασμα που χρησιμοποιείται στους θερμοστάτες* **2.** ΟΙΚΟΝ αυτός που σχετίζεται με τον διμεταλλισμό (βλ λ)
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bimetallique (νόθο σύνθ.)].

διμεταλλισμός (ο) [1848] ΟΙΚΟΝ νομισματικό σύστημα που ίσχυσε μέχρι το τέλος τού 19ου αι. και βασιζόταν σε διπλό μεταλλικό νομισματικό κανόνα, δηλ. στην παράλληλη χρήση χρυσού και αργύρου

ως μέσων συναλλαγής.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. bimetallisme (νόθο σύνθ.)].

δίμετρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διαστάσεις (μήκος, ύψος, πλάτος) δύο μέτρων • **2.** ΜΕΤΡ (στίχος) που είναι γραμμένος σε δύο μέτρα • **3.** ΜΟΥΣ αυτός που εκτείνεται σε δύο μέτρα· ~ *παύση*.

διμέτωπος, -η, -ο [μτγν] (μτφ.) αυτός που έχει δύο μέτωπα, που είναι στραμμένος προς δύο διαφορετικές κατευθύνσεις: *εξαπέλυσε ταυτόχρονα ~ επίθεση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*

διμήνι (το) {διμηνιού | -ιών} (λαϊκ.) είδος σιταριού που θερίζεται δύο μήνες μετά τη σπορά του. Επίσης (διαλεκτ.) **διμηνιό**.

διμηνία (η) → δι-, -μηνία

διμηνιαίος, -α, -ο → δι-, -μηνιαίος

διμηνίτικος, -η, -ο αυτός που είναι δύο μηνών

δίμηνος, -η, -ο → δι-, -μηνος

δίμιτος, -η, -ο **1.** (ύφασμα) υφασμένο με δύο κλωστές, που έχει πυκνή ύφανση **2.** ***δίμιτο*** (το) το ύφασμα τζιν (βλ λ)
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δι-* (< *δίς*) + *μίτος* «κλωστή, νήμα»].

διμοιρία (η) {διμοιριών} στρατιωτικό (ή αστυνομικό) σώμα που αποτελείται συνήθ από είκοσι τέσσερεις άνδρες: ~ *των Μ.Α.Τ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ αρχ , στη μτγν σημ. «ημιλόχιο», < *δι-* (< *δίς*) + *-μοιρία* < *μοῖρα*].

διμοιρίτης (ο) [μτγν.] {διμοιριτών} ΣΤΡΑΓ ο αρχηγός διμοιρίας.

διμορφία (η) [1895] {διμορφιών} **1.** η ύπαρξη δύο μορφών ή η εμφάνιση με δύο μορφές **2.** ΧΗΜ η ιδιότητα χημικών ενώσεων να παρουσιάζονται σε δύο διαφορετικές κρυσταλλικές καταστάσεις **3.** ΓΛΩΣΣ η παράλληλη χρονικά χρήση δύο μορφών τής ίδιας γλώσσας (λ.χ στη Ν Ελληνική, τής δημοτικής και τής καθαρεύουσας) Επίσης **διμορφισμός** (ο) [1888]. — **δίμορφος,** -η, -ο [μτγν.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διγλωσσία*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dimorphic. Ο γλωσσ όρ. αποδίδει το αγγλ diglossia, που μερικές φορές μεταφέρεται εσφαλμένα ως *διγλωσσία* (βλ.λ.)]

δίνη (η) {δινών} **1.** περιστροφική κίνηση νερού ή ανέμου, που οφείλεται συνήθ. στη συνάντηση αντίθετων ρευμάτων ΣΥΝ στρόβιλος, (λαϊκ.) ρούφουλας, ανεμοστρόβιλος, ρουφήχτρα **2.** (μτφ.) συναίσθημα, κατάσταση ή σειρά γεγονότων που προκαλούν ανωμαλία ή αναστάτωση: *η ~ τού πολέμου / τού πάθους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δί-νϜ-ᾱ*, αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *δίεμαι* «κυνηγώ, καταδιώκω» δεν ευσταθεί ούτε από μορφολογικής ούτε από σημασιολογικής πλευράς Αν το ρ. *δινέω* (< **δῖ-νέϜ-ω* < *δίνη*) θεωρηθεί ότι προέρχεται από χειλοϋπερωικό θέμα *q^{w}i-, τότε, παρά τις φωνητικές δυσκολίες, θα μπορούσε να συσχετιστεί με το ρ. *βῑνέω* «οχεύω, συνουσιάζομαι» (με υβριστική χρήση)].

δίνω κ (λόγ.) **δίδω** [μτγν.] κ (διαλεκτ.) **δώνω** ρ. μετβ. {έδωσα (σπάν. έδωκα· να/θα δώσω), δόθηκα (να/θα δοθώ..., λόγ. μτχ δοθείς, -είσα, -έν), δοσμένος} **1.** μεταβιβάζω (κάτι) από το χέρι μου στο χέρι (κάποιου άλλου): *δώσε μου τις φωτογραφίες που κοίταζες πριν* ‖ *δώσε μου το αλάτι* ΣΥΝ (λόγ) εγχειρίζω ΑΝΤ παίρνω· ΦΡ (α) ***δίνω πίσω*** επιστρέφω (β) (μτφ.) ***δίνω (σε κάποιον) τα παπούτσια στο χέρι*** τον διώχνω με τον πλέον εξευτελιστικό τρόπο, τον αποπέμπω **2.** (γενικά) προσφέρω, χορηγώ: *η εκδήλωση αυτή μας δίνει την ευκαιρία να σας ευχαριστήσουμε* ‖ *δεν του έδωσε άδεια να λείψει για λίγες μέρες* **3.** παρέχω, παραχωρώ (κάτι που μου ανήκει σε άλλον με ή χωρίς αντάλλαγμα): *θα μου δώσεις το φόρεμά σου για σήμερα το βράδυ,* ‖ (παροιμ.) *αλλού τρως, αλλού πίνεις κι αλλού πας και το δίνεις* (για γυναίκα που απατά τον άνδρα ο οποίος τη συντηρεί, συνήθ. τον σύζυγό της)· ΦΡ. (α) ***δίνω ένα χέρι*** (μεσν φρ.) ***/ ένα χεράκι*** προσφέρω τη βοήθειά μου: *θα μας δώσεις ένα χέρι στη μετακόμιση;* (β) ***δίνω στη δημοσιότητα*** γνωστοποιώ, ανακοινώνω (γ) ***(κάτι) δίνει και παίρνει*** (μεσν. φρ.) για κάτι που γίνεται σε μεγάλη έκταση, που γνωρίζει μεγάλη διάδοση *τα ναρκωτικά δίνουν και παίρνουν στην περιοχή μας* (δ) ***δίνω το αίμα μου (για κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *αίμα* (ε) ***δίνω και το βρακί μου για κάτι*** προσφέρω τα πάντα για να αποκτήσω ή να μου συμβεί κάτι **4.** (ειδικότ) αφήνω κληρονομιά, κληροδοτώ: *ο θείος του δεν είχε παιδιά και του έδωσε όλη του την περιουσία* **5.** (για κηδεμόνες) επιτρέπω (στον κηδεμονευόμενο) να παντρευτεί ή αποφασίζω ποιον θα παντρευτεί: *έδωσαν την κόρη τους σ' ένα κακομαθημένο πλουσιόπαιδο* **6.** πουλώ σε ορισμένη τιμή: *πόσο θα μου (το) δώσεις τελικά το αυτοκίνητο,* **7.** απονέμω: *τα βραβεία μάς έδωσε ο πρόεδρος τής Σχολής* **8.** αναθέτω: *τι δουλειά θα μου δώσεις να κάνω;* **9.** πληρώνω, καταβάλλω (αμοιβή ή μισθό): *πόσα σου δίνει τον μήνα,* ΦΡ ***δεν δίνω δεκάρα / δεκάρα τσακιστή / δυάρα*** αδιαφορώ εντελώς **10.** προσπορίζω, αποφέρω: *πόσο τόκο δίνει το κεφάλαιό σου;* ‖ *αυτή η περιοχή δίνει καλούς καρπούς* ‖ *μια δουλειά που σου δίνει πολλά* **11.** παρουσιάζω δημόσια, εκτελώ· διοργανώνω· ~ *ρεσιτάλ / συναυλία / παράσταση* ‖ (μτφ.-ειρων) ~ *σόου / παράσταση* (γίνομαι θέαμα σε άλλους, διασκεδάζουν οι άλλοι μαζί μου) **12.** (+ουσ.) σε φράσεις που δηλώνουν ό,τι και το αντίστοιχο ουσ., λ.χ. ~ *όρκο* (ορκίζομαι) / *υπόσχεση* (υπόσχομαι) / *δάνειο* (δανείζω) / *προσοχή* (προσέχω) κ λπ. **13.** (στην προστ ***δώσε***) βάλε δύναμη: ~ *κι άλλο και τα καταφέραμε!* (μεσοπαθ. ***δίνομαι***) **14.** παρέχομαι, μεταβιβάζομαι (σε κάποιον): *μου δίνεται η ευκαιρία να πετύχω τους στόχους μου* ‖ *δίνονται δάνεια* ‖ (λόγ) *δίδονται τα εξής στοιχεία* **15.** (μτφ.) αφιερώνομαι σε κάτι με ζήλο *δόθηκε ολόψυχα στην επιστήμη του* **16.** (μτφ.) ανταποκρίνομαι στις ερωτικές επιθυμίες κάποιου *του δόθηκε χωρίς αναστολές* • ΦΡ (α) ***δίνω σημεία ζωής*** γνωστοποιώ την ύπαρξή μου: *ανησυχούν οι συγγενείς, γιατί δεν έχει δώσει σημεία ζωής* (αγνοείται η τύχη του) (β) ***δίνω τον λόγο μου / τον λόγο τής τιμής μου*** βλ λ. *λόγος* (γ) ***δίνω τόπο στην οργή*** (μεσν φρ) συγκρατώ τον θυμό μου, υποχωρώ. *μη θυμώνεις, δώσε τόπο στην οργή!* (δ) ***δίνω δρόμο / πόδι (σε κάποιον)*** διώχνω, απορρίπτω (κάποιον): *του 'δωσε δρόμο* (ε) ***δίνω ξύλο / ένα χέρι ξύλο (σε κάποιον)*** χτυπώ (κάποιον): *κάθισε ήσυχος, γιατί θα σου δώσω ξύλο* (στ) ***δίνω (σε κάποιον) να καταλάβει*** βλ λ *καταλαβαίνω* (ζ) ***του δίνω και καταλαβαίνει*** βλ. λ. *καταλαβαίνω* (η) ***μου τη δίνει*** τρελαίνομαι, χάνω τα λογικά μου: *από τη στενοχώρια τού την έδωσε και δεν ήξερε τι έλεγε* (θ) ***(κάποιος / κάτι) μου τη δίνει*** (i) (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ *η φάτσα του* (ii) μου αρέσει υπερβολικά: *Μου τη δίνει αυτή η μουσική! Με φτειάχνει!* (ι) ***(κάποιος / κάτι) μου τη δίνει στα νεύρα*** (κάποιος/κάτι) με εκνευρίζει: ~ *στα νεύρα αυτός ο θόρυβος* (ια) ***δίνω μια (σε κάποιον)*** τον χτυπώ: *του 'δωσε μια που δεν ήξερε από πού του 'ρθε!* ‖ (απειλητικά) *να σου δώσω μια, να μάθεις!* (ιβ) (αργκό) ***του δίνω*** φεύγω αμέσως, ***δίνε του!*** φύγε αμέσως!. *να του δίνουμε όσο είναι καιρός!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, θυμώνω.*
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν *δίδω* < αρχ. *δί-δω-μι* (με ενεστ αναδιπλασιασμό) < θ. **δω-* < Ι.Ε *dō- «δίνω», πβ. σανσκρ da-dā-mi, λατ dare, donum «δώρο», γαλλ. donner «δίνω» (< λατ. donare «δωρίζω»), ισπ. dar, ρουμ da, ιταλ. donare, πολ dać, αλβ dhanë κ.ά. Ομόρρ. *δό-σις (-η), δό-της, δο-τήρ (-ας), δῶ-ρο(ν)* κ ά Το μεσν. *δώνω* < αρχ. *δίδωμι*, από τον αόρ. *ἔδωσα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρ. σε *-ώνω*, πβ. *πλήρωσα – πληρώνω, ύψωσα – υψώνω* κ.τ.ό. Η φρ *δίνω τόπο στην οργή* (ήδη μεσν) απαντά και στην Κ.Δ. *μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ*, Ρωμ. 12.19]

δίνω – δίδω. Το αρχ. ρ. **δίδωμι** μεταπλάστηκε από ρ. σε **-μι** *(δίδωμι)* σε βαρύτονο ρ. σε **-ω (δίδω)** ήδη τον 3ο αι μ Χ , ενώ σε νεότερους χρόνους μεταπλάστηκε εκ νέου από ρ σε ***-ω*** *(δίδω)* σε ρ σε **-νω (δίνω)**, σύμφωνα με μια γενικότερη τάση των ενεστωτικών τύπων τής Ελληνικής (πβ *κλείω > κλείνω, δέω > δένω, λύω > λύνω, ενδύω > ντύνω, φέρω > φέρνω, σπείρω > σπέρνω, στέλλω > στέλνω, πτύω > φτύνω* κ.ο.κ. κατά τα ρήματα σε **-νω**: *έφθασα – φθάνω* και ιδίως τα πολλά ρ τού τύπου *έζωσα – ζώνω, ίδρωσα - ιδρώνω*· σύμφωνα με τα τελευταία, σχηματίστηκε και προφορ.-διαλεκτ. τ. **δώνω** (από το **έδωσα**) Το *δίδωμι / δίδω* είχε δύο θέματα, ένα ισχυρό (μακρό) **δω-** και ένα ασθενές (βραχύ) **δο-**. Από το θ. **δω-** σχηματίστηκαν τα. **δώρο**, **δωρεά, δωρίζω, δωρητής, δωσίλογος** (όχι δοσίλογος!) κ ά. Από το θ **δο-** προήλθαν τα: **δόση** *(δόσις)*, **δοτήρ** *(δότειρα)*, **δοτός, δοτική, δότης**, (δανειο)**-δοτώ**, (δανειο)**-δότηση**, **δοσοληψία** κ ά.
Ενώ το απλό ρ. **δίδω** μεταπλάστηκε σε **δίνω**, τα περισσότερα σύνθετα διατήρησαν τον τ. **-δίδω** (πβ και *δείχνω* αλλά *υπο-δεικνύω, ρίχνω* αλλά *απορρίπτω* κ τ.ό) Παραδείγματα· **εκ-δίδω** *(έκδοση, εκδότης, εκδοτικός)*, **παραδίδω** *(παράδοση, παραδοτέος)*, **δια-δίδω** *(διάδοση)*, **κατα-δίδω** *(καταδότης, κατάδοση)*, **(ανα)μετα-δίδω** *(μετάδοση)*, **προ-δίδω** *(προδότης, προδοσία, προδοτικός)*, **επι-δίδω** *(επίδοση, επίδομα)*, **εν-δίδω** *(ενδοτικός)*, **(αντ)απο-δίδω** *(απόδοση, αποδοτικός)*, **προσ-δίδω**. Σύνθετα με το *δίνω*. **αναδίνω, παραδίνω / παραδίνομαι, ξεδίνω, προδίνω**.
Από τα παράγωγα *δότης / δοτός* σχηματίστηκαν επίσης πολλά σύνθετα σε **-δοτώ: επι-δοτώ** *(επιδότηση)*, **λογο-δοτώ** *(λογοδοσία)*, **μισθο-δοτώ** *(μισθοδοσία)*, **πλειο-δοτώ** *(πλειοδοσία, πλειοδότης)*, **εξουσιο-δοτώ** *(εξουσιοδότηση)*, **συνταξιο-δοτώ** *(συνταξιοδότηση)*, **προικο-δοτώ** *(προικοδότηση)*, **γνωμο-δοτώ** *(γνωμοδότηση)*, **κληροδοτώ** *(κληροδοσία)*, **πυρο-δοτώ** *(πυροδότηση)*, **χρηματο-δοτώ** *(χρηματοδότηση, χρηματοδότης)*, **ηλεκτρο-δοτώ** *(ηλεκτρο-δότηση)*, **σηματο-δοτώ** *(σηματοδότηση, σηματοδότης)*, **τροφο-δοτώ** *(τροφοδοσία, τροφοδότης)*.
Όλοι οι τύποι τού ρήματος σχηματίζονται από τρία θέματα: **δίν-** *(δίν-ω, έδινα, δίνομαι, δινόμουν)*, **δωσ-** *(δώσω, έδωσα, έχω δώσει, δώσε/δώστε)* και **δοθ-** *(δοθώ, δόθηκα, έχω δοθεί, δόσου, δοσμένος)*

διό επίρρ. (αρχαιοπρ.) γι' αυτό, συνεπώς. *η ανάγκη λήψεως ενός τέτοιου μέτρου ήτο προφανής, ~ και εγένετο* ΣΥΝ κατά συνέπεια, γι' αυτό τον λόγο.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι' ὅ* < *διά* + *ὅ*, ουδ. τής αντωνυμίας *ὅς, ἥ, ὅ*].

Διογένης (ο) {-η κ -ους} **1.** *ο Απολλωνιάτης* αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (5ος αι. π Χ.), μαθητής τού Αναξιμένη **2.** *ο Λαέρτιος*· αρχαίος Έλληνας ιστορικός τής φιλοσοφίας (3ος αι μ.Χ.) **3.** *ο Σινωπεύς* ο αποκαλούμενος «Κύων» (400-325 π.Χ.)· ο γνωστότερος κυνικός φιλόσοφος **4.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διογενής* «ο γεννημένος από τον Δία» < *Ζεύς* (γεν. *Διός*, βλ. λ. *Ζεύς*) + *-γενής* < *γένος*]

διογκώνω ρ. μετβ {διόγκ-ωσα, -ώθηκα, -ωμένος} **1.** μεγαλώνω τον όγκο (πράγματος) ΣΥΝ εξογκώνω, φουσκώνω **2.** αυξάνω (κάτι) πέρα από το κανονικό: *διογκώνει ακόμη περισσότερο την ήδη μεγάλη σπατάλη* ‖ *«ο εργολάβος διόγκωσε τον προϋπολογισμό των έργων του»* (εφημ) **3.** (μτφ.) προσδίδω σε κάτι μεγαλύτερη σημασία από όση έχει στην πραγματικότητα *απελπίζεται εύκολα, γιατί συνηθίζει να διογκώνει τα προβλήματά του* ‖ *τα Μ.Μ Ε. διόγκωσαν το περιστατικό και δημιούργησαν πανικό* **4.** (μεσοπαθ ***διογκώνομαι*** κ. λόγ. ***διογκούμαι***) αυξάνω σε όγκο, αριθμό ή ένταση: *τα συνεχώς διογκούμενα οικονομικά εσωτερικά προβλήματα* ‖ *ο αδένας διογκώνεται* ‖ *η διογκούμενη οικολογική και κοινωνική κρίση* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *πληρώ*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *διογκῶ* < *δι(α)-* + *ὀγκῶ (-όω)* < *ὄγκος*].

διόγκωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ πληθ } **1.** η αύξηση σε όγκο· ~ *αδένα / κύστης / χρέους* ΣΥΝ αύξηση **2.** (μτφ) η παρουσίαση (γεγονότος, προσώπου, φήμης) σε μεγαλύτερες διαστάσεις από τις πραγματικές ΣΥΝ μεγέθυνση

διόδια (τα) {διοδίων} **1.** τα τέλη που καταβάλλονται (κυρ. από τους οδηγούς μεταφορικών μέσων) για τη διέλευση από συγκεκριμένα οδικά σημεία (από γέφυρα, σήραγγα, διώρυγα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) οι θυρίδες όπου καταβάλλονται τα παραπάνω τέλη: *έλεγχος τής Τροχαίας*

στα ~ των εθνικών οδών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ Πληθ τού μτγν *διόδιον* «πέρασμα, διάβαση» < αρχ. *δίοδος*. Η σημ. «τέλη χρήσεως εθνικών οδών» αποδίδει το αγγλ tolls]

δίοδος (η) {διόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (σπάν.) η διάβαση, το πέρασμα από τόπο σε τόπο ΣΥΝ διέλευση **2.** (συνήθ συνεκδ) το μέρος από όπου μπορεί κανείς να περάσει από έναν τόπο σε άλλον· διάδρομος· *στενή / υπόγεια / θαλάσσια ~ || διάνοιξη διόδου* ΣΥΝ μονοπάτι **3.** (ειδικότ.) στενός δρόμος ή πέρασμα **4.** ΦΥΣ ηλεκτρονικό εξάρτημα αποτελούμενο από δύο ημιαγωγούς που επιτρέπει τη διέλευση ρεύματος προς μία μόνο κατεύθυνση.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι(α)-* + *οδός*]

Διόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** *ο Σικελιώτης*· αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (περ 90-20 π.Χ) **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «δώρο τού Δία». < *Ζεύς* (γεν. *Διός*, βλ λ *Ζεύς*) + *-δωρος* < *δῶρον*].

δίοικα (τα) [1859] {διοίκων} ΒΟΤ κατηγορία φυτών τα οποία έχουν ξεχωριστά (σε άλλο άνθος) τα αρσενικά από τα θηλυκά όργανα
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < νεολατ dioeca (πβ γαλλ dioïque) < di- (< *δι-*) + -oeca < *-οικα* < αρχ *οἶκος*]

διοίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διεύθυνση, η διαχείριση, ο τρόπος με τον οποίο διοικείται (κάποιος/κάτι): *η ~ στρατιωτικής μονάδας / σωματείου / κράτους / εταιρείας / επιχειρήσεων* ΣΥΝ διακυβέρνηση **2.** το δικαίωμα ή η εξουσία κάποιου να διοικεί *ασκώ / αναλαμβάνω / παραχωρώ τη ~* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων που διοικούν υπηρεσία, οργανισμό, ίδρυμα, επιχείρηση, σωματείο κ λπ.. *νέα προσωρινή ~ διορίστηκε από τον πρόεδρο Πρωτοδικών || συνήλθε εκτάκτως η ~ τού ιδρύματος* ΣΥΝ προϊσταμένη αρχή ΦΡ ***δημόσια διοίκηση*** βλ. λ *δημόσιος* **4.** (συνεκδ) το κτήριο όπου στεγάζονται αυτοί που διοικούν διοικητήριο **5.** υποδιαίρεση μιας χώρας για την καλύτερη άσκηση τής κρατικής εποπτείας *~ Μακεδονίας*

διοικητήριο (το) [1856] {διοικητηρί-ου | -ων} το κτήριο όπου εδρεύει ο διοικητής και άλλα διοικητικά όργανα.

διοικητής (ο) [μτγν] {-ή κ -ού, κλητ. διοικητά}, **διοικήτρια** (η) [μτγν.] {διοικητριών} πρόσωπο που διευθύνει αρχή, υπηρεσία, οργανισμό κ.λπ.· ανώτατος προϊστάμενος *ο ~ τής Αστυνομίας / τής Εθνικής Τράπεζας || ο στρατιωτικός ~ των μονάδων τού Έβρου.*

διοικητικός, -ή, -ό [μτγν] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον διοικητή ή τη διοίκηση· *~ υπηρεσία / ικανότητες / καθήκοντα / τομέας / στέλεχος* (β) ***διοικητικό συμβούλιο*** το διαχειριστικό και εκπροσωπευτικό όργανο τής ανώνυμης εταιρείας, τού οποίου οι πράξεις κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του θεωρούνται πράξεις τού νομικού προσώπου τής εταιρείας **2.** (α) ***Διοικητικό Δίκαιο*** κλάδος τού Δημοσίου Δικαίου στο οποίο κατατάσσονται συστηματικά οι ειδικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται στη δημόσια διοίκηση (β) ***διοικητική αρχή*** (i) (υπό στενή έννοια) διοικητικό όργανο το οποίο ανήκει στο Δημόσιο και έχει αρμοδιότητα άσκησης δημόσιας εξουσίας (ii) (υπό ευρεία έννοια) κάθε διοικητικό όργανο που ανήκει σε οποιοδήποτε δημόσιο νομικό πρόσωπο (γ) ***διοικητική πράξη*** είναι η δήλωση βουλήσεως τού διοικητικού οργάνου με την οποία θεσπίζεται μονομερώς ένας κανόνας δικαίου, θεσπίζεται δηλ. μία νομική ρύθμιση με μόνη τη βούληση τού διοικητικού οργάνου (δ) ***διοικητική σύμβαση*** ιδιαίτερο είδος σύμβασης στο οποίο αθροιστικά: (i) τουλάχιστον ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη είναι δημόσιο νομικό πρόσωπο (ii) το αντικείμενο τής σύμβασης έχει σχέση με την άσκηση δημόσιας υπηρεσίας με λειτουργική έννοια ή εξυπηρετεί δημόσιο σκοπό που καθορίζεται από τις σχετικές διατάξεις (iii) η κατάρτιση και η εκτέλεση τής σύμβασης διέπονται, έστω μερικά, από κανόνες τού Διοικητικού Δικαίου ή η σύμβαση περιέχει όρους που δημιουργούν για το συμβαλλόμενο δημόσιο νομικό πρόσωπο ένα εξαιρετικό συμβατικό καθεστώς (ε) ***διοικητικό όργανο*** είναι τα δημόσια όργανα τα οποία ασκούν δημόσια εξουσία θεσπίζοντας μονομερώς κανόνες δικαίου υποχρεώνοντας τα πρόσωπα στα οποία αυτοί απευθύνονται χωρίς τη βούλησή τους και εναντίον της **3.** (ειδικότ) ***διοικητικός*** (ο), ***διοικητική*** (η) αυτός που αναφέρεται στις μη τεχνικές υπηρεσίες, ο υπάλληλος γραφείου: *μια υπηρεσία τού Ο.Τ.Ε. που απασχολεί δέκα διοικητικούς και πέντε τεχνικούς* **4.** ***Διοικητικό*** (το) το συμβούλιο που διοικεί μια υπηρεσία *για το αίτημά σου είναι αρμόδιο το ~ || Διεύθυνση Διοικητικού* **5.** ***Διοικητική*** (η) η διοίκηση επιχειρήσεων, το μάνατζμεντ (βλ λ). — **διοικητικ-ά / -ώς** [1854] επίρρ.

διοικώ ρ. μετβ. {διοικείς . μτχ διοικών, -ούσα, -ούν | διοίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διευθύνω, διαχειρίζομαι και ρυθμίζω συλλογικές υποθέσεις: *αύριο θα εκλεγεί η νέα διοικούσα επιτροπή || διοίκησε με σύνεση τον οργανισμό* ΣΥΝ διευθετώ
[ΕΤΥΜ < αρχ *διοικῶ*, αρχική σημ «φροντίζω τα τού οίκου μου». < *δι(α)-* + *οἰκῶ (-έω)* < *οἶκος*]

διολισθαίνω ρ. αμετβ. {διολίσθησα} (λόγ.) **1.** γλιστρώ και ξεφεύγω από την πορεία μου: *η οικονομία διολισθαίνει επικίνδυνα || «διολίσθησε σε πολύ διαλλακτικότερες θέσεις»* (εφημ) **2.** ΟΙΚΟΝ μειώνομαι σε αξία: *η δραχμή διολισθαίνει έναντι τού δολαρίου.*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ *διολισθάνω* < *δι(α)-* + *ὀλισθάνω* (βλ. κ *ολισθαίνω*)].

διολίσθηση (η) [1883] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ) **1.** το γλίστρημα, η παρέκκλιση από την πορεία: *«οδηγεί την Ελλάδα σε ~ από τις κατοχυρωμένες θέσεις της»* (εφημ.) **2.** (συνήθ.) ΟΙΚΟΝ η βαθμιαία μείωση τής αξίας νομίσματος, που προκαλείται από τις αλλαγές στις ισοτιμίες των νομισμάτων στη διεθνή χρηματαγορά: *~ τής δραχμής.*

διόλου επίρρ. καθόλου, εντελώς: *~ απίθανο να τον συναντήσουμε || δεν έχασε ~ καιρό.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δι᾽ ὅλου* < *δια* + *ὅλος*].

Διομήδης (ο) **1.** βασιλιάς τού Άργους, ήρωας τού Τρωικού Πολέμου **2.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «η σκέψη τού Δία». < *Ζεύς* (γεν *Διός*, βλ.λ.) + *-μήδης* < *μῆδος* «σκέψη, σχέδιο αποφάσεως» (πβ *Μήδεια*)].

διομολόγηση (η) [μτγν] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (κυρ. στον πληθ) καθεστώς που εφαρμόστηκε για πρώτη φορά από την Οθωμανική Αυτοκρατορία και που αφορούσε στην παροχή δικαιωμάτων και προνομίων σε πολίτες και προξένους ξένων χωρών, οι οποίοι ζούσαν στην Τουρκία· το καθεστώς αυτό επεκτάθηκε αργότερα στις χώρες τής Άπω Ανατολής — **διομολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

Διονυσία (η) γυναικείο όνομα.

Διονύσια (τα) [αρχ] {Διονυσίων} γιορτές στην αρχαία Αθήνα προς τιμήν τού θεού Διονύσου (με έντονο θρησκευτικό αλλά και δραματικό χαρακτήρα)· από αυτές θεωρείται ότι προήλθε και το αρχαίο ελληνικό θέατρο: *τα εν άστει / τα κατ᾽ αγρούς ~.*

διονυσιάζομαι ρ αμετβ [μτγν.] {διονυσιάσ-τηκα, -μένος} βακχεύω, οργιάζω, μεθοκοπώ.

διονυσιακός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στον θεό Διόνυσο ή στα Διονύσια: *~ λατρεία / πνεύμα / τελετή* **2.** (συνεκδ.) ενθουσιώδης, οργιαστικός κατ᾽ αντιδιαστολή προς τον απολλώνιο (βλ.λ.): *~ γλέντι / έκσταση*

διονυσιασμός (ο) η έξαψη των αισθήσεων που συνοδεύεται από ερωτικό οίστρο, η μανία για απολαύσεις ΣΥΝ βακχεία, ερωτομανία. — **διονυσιαστής** (ο) [μτγν.].

Διονύσιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** *ο Αλικαρνασσεύς* ρήτορας και ιστορικός που διέπρεψε στη Ρώμη (1ος αι. μ.Χ.) **2.** *ο Θραξ* Αλεξανδρινός γραμματικός και κριτικός (2ος αι. π.Χ.) **3.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας *Άγιος ~ ο Αρεοπαγίτης, πολιούχος των Αθηνών* **4.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Διονύσης**.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Διόνυσος* (βλ λ)]

Διόνυσος (ο) {Διονύσου} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Δία και τής Σεμέλης, θεός τού κρασιού, τού γλεντιού και τής γονιμότητας
[ΕΤΥΜ < αρχ *Διόνυσος / Διόννυσος / Ζόννυσος* < **Διόσ-νυσος*, αβεβ. ετύμου. Είναι βέβαιο ότι το α΄ συνθ. τού ονόματος προέρχεται από το *Ζεύς*, γεν. *Διός*. Ως προς το β΄ συνθ. έχουν διατυπωθεί πολλές υποθέσεις, από τις οποίες η πιο αληθοφανής το συνδέει με το *Νῦσα / Νῦσσα*, όνομα νυμφών οι οποίες θεωρούνταν από τη μυθολογία ως τροφοί τού Διονύσου. Η αναγωγή τού θεού σε θρακικές και λυδικές πηγές δεν ευσταθεί μετά τη διαπίστωση τής ύπαρξής του ήδη στη μυκηναϊκή εποχή (πβ. μυκ di-wo-nu-so-jo, τ. γενικής)].

διοξίδιο (το) [1887] (συνήθ. ορθ. *διοξείδιο*) {διοξιδί-ου | -ων} ΧΗΜ η ένωση χημικού στοιχείου με δύο άτομα οξυγόνου· *~ τού άνθρακα / τού αζώτου / τού πυριτίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο, ξίδι.*
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *οξίδιο* (βλ.λ), απόδ. τού γαλλ. bi-oxyde]

διοξίνη (η) {διοξινών} ουσία εξαιρετικά τοξική και καρκινογόνος: *εντοπίστηκαν τροφές με διοξίνες* — **διοξινούχος,** -α, -ο.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ dioxine < di- (< λατ di- < αρχ *δύο / δι-*) + -ox- (< ox-ygène «οξυγόνο») + -ine].

δίοπος (ο) {διόπ-ου | -ων, -ους} υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ λ *βαθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ αρχ < *διέπω*]

διοπτεύω ρ. αμετβ. {διόπτευσα} (λόγ) **1.** παρατηρώ με διόπτρα **2.** (κατ᾽ επέκτ) κατασκοπεύω, παρατηρώ ΣΥΝ εξετάζω **3.** ΝΑΥΤ βρίσκω τη γωνία που σχηματίζεται μεταξύ τής νοητής γραμμής παρατηρητή και ενός αντικειμένου (φάρου, κάβου κ λπ) και Βορρά (απόλυτη) ή πλώρης (σχετική) — **διόπτευση** (η) [μτγν].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ὀπτεύω* < θ *ὀπ-*, πβ παρακ. *ὄπ-ωπ-α* τού ρ. *ὁρῶ* (βλ λ *όψη*)].

δίοπτρα (τα) {διόπτρων} οι διόπτρες (βλ. λ. *διόπτρα*).
[ΕΤΥΜ < αρχ *δίοπτρον* < *δι(α)-* + *-οπτρον* < *θ. ὀπ-*, πβ παρακ. *ὄπ-ωπ-α*, ρ. *ὁρῶ* (βλ. λ *όψη*)]

διόπτρα (η) [μτγν.] {διοπτρών} **1.** οπτικό όργανο που αποτελείται από σύστημα ειδικών φακών για την παρατήρηση μακρινών αντικειμένων ΣΥΝ τηλεσκόπιο, κιάλι **2.** ΝΑΥΤ οπτικό όργανο λήψης διοπτεύσεων και το τηλεσκόπιο τού εξάντα (βλ.λ) **3.** (λόγ.) ***διόπτρες*** (οι) το ζεύγος των φακών που φορούν όσοι έχουν ελαττωματική όραση ή για την προστασία των ματιών από το φως τού ηλίου τα γυαλιά ΣΥΝ ματογυάλια. — **διοπτρικός,** -ή, -ό [μτγν].

διοπτροφόρος, -ος, -ο [1883] (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει διόπτρα **2.** (ειδικότ.) αυτός που φοράει γυαλιά.

> **διοπτροφόρος – γυαλάκιας.** Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, η αντίθεση λόγιου (λόγιας προελεύσεως) και δημοτικού τύπου δημιουργεί υφολογική αντίθεση. Εν προκειμένω, το μεν **διοπτροφόρος** λειτουργεί ως εύσημη λ., ενώ το **γυαλάκιας** ως κακόσημη. Με την πρώτη περιγράφουμε μια κατάσταση (ότι κάποιος φοράει γυαλιά για να βλέπει), με τη δεύτερη σχολιάζουμε αρνητικά (ειρωνικά, υποτιμητικά κ.λπ.) την ίδια κατάσταση.

διόραμα (το) [1841] {διοράμ-ατος | -ατα, -άτων} θέαμα κατά το οποίο τα όσα παριστάνονται δίνουν την ψευδαίσθηση τού πραγματικού λόγω τού κατάλληλου φωτισμού

διόραση (η) [μεσν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ενορατική αντίληψη χωρίς τη μεσολάβηση των αισθήσεων

διορατικός, -ή, -ό αυτός που έχει την ικανότητα να προβλέπει την έκβαση των πραγμάτων· οξυδερκής. *~ πνεύμα* ΣΥΝ ενορατικός ΑΝΤ κοντόφθαλμος — **διορατικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *διορῶ* < *δι(α)-* + *ὁρῶ* «βλέπω»]

διορατικότητα (η) [1884] {χωρ πληθ } η ικανότητα να προβλέπει κανείς την έκβαση των πραγμάτων.

διοργανικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα από ένα όργανα (σωματικά ή διοικητικά) ή οργανισμούς.

διοργανώνω ρ μετβ [μτγν] {διοργάνω-σα. -θηκα, -μένος} μεριμνώ για την προετοιμασία και τη διεξαγωγή (εκδήλωσης, δραστηριότητας κ.λπ.) ~ *αγώνα* / *εκδρομή* / *συλλαλητήριο* / *εκδήλωση* / *ημερίδα* / *φεστιβάλ* ΣΥΝ προετοιμάζω, επιμελούμαι.

διοργάνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η προετοιμασία, η φροντίδα για τη διεξαγωγή, η ρύθμιση όλων των λεπτομερειών: ~ *αγώνων* / *συναυλίας* / *γιορτής* / *Ολυμπιάδας* || *έξοχη* / *φροντισμένη* / *πρόχειρη* ~ **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των δραστηριοτήτων σχετικά με ένα θέμα, η ίδια η εκδήλωση που προετοιμάστηκε: *η ~ κλείνει απόψε με μικρή γιορτή* || *οι ομάδες μας διακρίθηκαν στη διεθνή ~* ΣΥΝ οργάνωση

διοργανωτής (ο) [1871], **διοργανώτρια** (η) [1895] {διοργανωτριών} πρόσωπο που διοργανώνει μια (συνήθ ομαδική) δραστηριότητα. — **διοργανωτικός**, -ή, -ό [1886]

διόρθωμα (το) [αρχ] {διορθώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** (συχνά στον πληθ) η μικρής εκτάσεως ή σημασίας επιδιόρθωση· *αν εξαιρέσω μερικά διορθώματα που πρέπει να γίνουν, το σπίτι βρίσκεται σε άριστη κατάσταση* ΣΥΝ επισκευή **2.** η διόρθωση (γραπτών, εργασιών κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση*.

διορθώνω ρ. μετβ {διόρθω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** επαναφέρω (κάτι) στην αρχική του καλή κατάσταση ή θέση, στο επιθυμητό σημείο· αποκαθιστώ. *ο τεχνικός προσπάθησε να διορθώσει τον ήχο στα μηχανήματα* || *~ τα χρώματα στην τηλεόραση* || *προσπαθεί να διορθώσει τ' αδιόρθωτα* (για ανεπανόρθωτη ζημιά)· ΦΡ ***διορθώνω το λάθος / σφάλμα*** προβαίνω σε επανορθωτική πράξη, αποκαθιστώ (ζημιά) ή αναγνωρίζω (σφάλμα): *προσπάθησε να διορθώσει το λάθος του, υποπίπτοντας σε άλλο λάθος* ΣΥΝ ισοφαρίζω, εξισορροπώ, (λαϊκ) πατσίζω **2.** βελτιώνω. καλυτερεύω: *δεν διορθώνονται όλα από τη μια μέρα στην άλλη* **3.** (για γραπτό κείμενο) (α) επισημαίνω τα λάθη και τις τυχόν παραλείψεις. σημειώνω το σωστό ~ *τυπογραφικά δοκίμια* (β) (καταχρ.) βαθμολογώ αφού σταθμίσω τα θετικά και αρνητικά στοιχεία κειμένου εξετάσεων. ~ *τα διαγωνίσματα* / *τα γραπτά* / *τις εκθέσεις των μαθητών* **4.** (για πρόσ) σωφρονίζω χρησιμοποιώντας τιμωρία· συνετίζω: *έννοια σου και θα σε διορθώσω!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση*, *κάνω*
[ΕΤΥΜ. < αρχ *διορθῶ (-όω)* < *δι(α)-* + *ὀρθῶ* < *ὀρθός*].

διόρθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** η επισήμανση των ατελειών, σφαλμάτων και η αποκατάστασή τους. *η ~ των χρωμάτων σε ένα σχέδιο στον υπολογιστή* || *η ~ τής συμπεριφοράς κάποιου* || *η ~ τής θέσης των παρουσιαστών στο στούντιο* || *η ~ τής πορείας σκάφους* ΣΥΝ αποκατάσταση, επανόρθωση **2.** (σε γραπτό κείμενο) η εύρεση των λαθών και η αντικατάστασή τους με τον ορθό τύπο: *η ~ επιγραφής* / *ανακοίνωσης* **3.** (ειδικότ.) η σημείωση των λαθών και η βαθμολόγηση ενός γραπτού (άσκησης, τεστ, διαγωνίσματος): *κάνω ~* || *έχω πολλές εκθέσεις για ~* ΣΥΝ διόρθωμα **4.** ΤΥΠΟΓΡ (α) η εύρεση των σφαλμάτων κειμένου που έγιναν κατά τη δακτυλογράφηση: *κάνω την πρώτη* / *δεύτερη ~* (β) (συνεκδ) το τυπογραφικό δοκίμιο πάνω στο οποίο έχουν σημειωθεί τα σφάλματα. *συγκεντρώνω τις ~ από τους διορθωτές* (γ) (συνεκδ.) **διορθώσεις** (οι) τα σφάλματα που επισημαίνει ο διορθωτής *υπάρχουν πολλές ~ σε αυτή τη σελίδα* **5.** (στην πλαστική χειρουργική) η επέμβαση για την αποκατάσταση δυσμορφιών ή για την επίτευξη τής επιθυμητής αισθητικά μορφής ~ *τής μύτης* — **διορθώσιμος**, -η. -ο [1858].

> **διόρθωση – διόρθωμα – επιδιόρθωση.** Η λ **διόρθωση** χρησιμοποιείται για την πράξη τού **διορθώνω** και αναφέρεται γενικά σε επανορθωτικές παρεμβάσεις (διόρθωση σφαλμάτων, χαρακτήρων. μορφών συμπεριφοράς κ λπ.), ιδιαιτέρως δε αναφέρεται στην αποκατάσταση τής ορθότητας και τη βελτίωση τής γλωσσικής έκφρασης γραπτών κειμένων (εξετάσεων. βιβλίων, τυπογραφικών δοκιμίων κ.τ.ό). Το **διόρθωμα** (ιδίως σε πληθ) αναφέρεται κυρίως σε επισκευές, για τις οποίες χρησιμοποιείται περισσότερο το **επιδιόρθωση (επιδιορθώσεις)**.

διορθωτής (ο) [μτγν.], **διορθώτρια** (η) {διορθωτριών} **1.** πρόσωπο που διορθώνει κάτι **2.** (ειδικότ) πρόσωπο που ασχολείται με τη διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων

διορθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διόρθωση ή τον διορθωτή: ~ *παρέμβαση* / *ρυθμίσεις* / *πρόγραμμα* / *ποσό* (που συμπεριλαμβάνεται στον μισθό εργαζομένου ως αντιστάθμισμα τού πληθωρισμού) || *λευκή ~ ταινία* **2.** ***διορθωτικό*** (το) ειδικό υγρό ή ταινία που χρησιμοποιεί κανείς κατά το γράψιμο. για να σβήνει τα λάθη **3.** ***διορθωτικά*** (τα) η αμοιβή τού διορθωτή τυπογραφικών δοκιμίων • **4.** ΦΩΤΟΓΡ ***διορθωτικό φίλτρο*** το αντισταθμιστικό φίλτρο (βλ. λ. *αντισταθμιστικός*) — **διορθωτικά** επίρρ.

διορία (η) → διωρία

διορίζω ρ. μετβ. {διόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} τοποθετώ (κάποιον) επίσημα σε ορισμένη θέση (συνήθ εργασιακή): *η κυβέρνηση διόρισε πολλούς εκπαιδευτικούς φέτος* || *ο υπουργός διόρισε επιτροπή για τη μελέτη τού θέματος* || *«ο Μπ. Γιέλτσιν διόρισε νέο πρωθυπουργό στη θέση τού Γ. Πριμακόφ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «διαχωρίζω, προσδιορίζω (αποσαφηνίζοντας τις διαφορές)». < *δι(α)-* + *ὁρίζω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. désigner]

διορισμός (ο) [αρχ.] **1.** η επίσημη τοποθέτηση σε ορισμένη θέση· (ειδικότ.) η πρόσληψη στο Δημόσιο *ο υποψήφιος βουλευτής υποσχέθηκε διορισμούς σε πολλούς ψηφοφόρους του μόλις εκλεγεί* || *έγκριση διορισμού* || *καταγγέλθηκαν παράνομοι ~ στις Δ.Ε.Κ.Ο.* **2.** (συνεκδ) το έγγραφο με το οποίο κοινοποιείται αυτή η τοποθέτηση: *ήρθε ο ~ μου*

διοριστήριο (το) {διοριστηρί-ου | -ων} το επίσημο έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται ο διορισμός (στο Δημόσιο).

διόρυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} η εκσκαφή, η διάνοιξη τάφρου, η κατασκευή διώρυγας. — **διορύσσω** ρ [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διόρυξις* < αρχ. *διορύσσω* < *δι(α)-* + *ὀρύσσω* / *-ττω* (βλ λ)].

διοσημία (η) {διοσημιών} (λόγ) φυσικό ή καιρικό φαινόμενο (λ χ. ανεμοστρόβιλος, έκλειψη Ηλίου, βροντή. σεισμός κ.λπ.), που οι αρχαίοι αντιμετώπιζαν σαν μήνυμα από τους θεούς ή οιωνό που προανήγγελλε το μέλλον
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διο-* (< *Ζεύς*, γεν *Διός*) + *-σημία* < *σῆμα*].

Διοσκουρίδης κ **Διοσκορίδης** (ο) γνωστός γιατρός τής αρχαιότητας (1ος αι μ Χ), συγγραφέας τού έργου *Περί ύλης ιατρικής*.
[ΕΤΥΜ μτγν. κύρ. όν < αρχ. *Διόσκουροι* (βλ λ)]

Διόσκουροι (οι) {-ων κ. -σκούρων, -ους κ. -σκούρους} **1.** ΜΥΘΟΛ ο Κάστωρ και ο Πολυδεύκης, δίδυμοι γυιοι τού Δία και τής Λήδας, οι οποίοι έλαβαν μέρος στην Αργοναυτική Εκστρατεία και στο κυνήγι τού Καλυδωνίου κάπρου· θεωρούνται προστάτες όσων κινδυνεύουν, κυρ. στη θάλασσα, αφότου ο Δίας τους μεταμόρφωσε σε αστερισμό *(Δίδυμοι)* **2.** (μτφ ως χαρακτηρισμός) δίδυμοι ή στενοί, αχώριστοι φίλοι • **3.** ΑΣΤΡΟΝ ο αστερισμός των Διδύμων (βλ. κ λ *Κάστωρ*, *Πολυδεύκης*, *δίδυμος*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *Διὸς κοῦροι* «οι γυιοι τού Δία» < *κοῦρος* (βλ λ.)].

διότι σύνδ (λόγ.) γιατί, επειδή: *η αποτυχία του ήταν αναμενόμενη, ~ δεν είχε προετοιμαστεί επαρκώς* ΣΥΝ για τον λόγο ότι. καθότι, καθόσον, αφού, λόγω τού ότι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *γιατί*. *αιτία*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *ὅτι*, από φρ. όπως *διά (τοῦτο) ὅτι*. .]

διούρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΙΑΤΡ η απέκκριση ούρων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ diurèse]

διουρητικός, -ή, -ό **1.** ΙΑΤΡ αυτός που διευκολύνει την ούρηση **2.** ΦΑΡΜ ***διουρητικά (φάρμακα)*** ουσίες που ενεργούν στους νεφρούς και συντελούν στην αύξηση τής απέκκρισης ούρων από τον οργανισμό (συνήθ. έπειτα από πνευμονικό οίδημα ή αρτηριακή υπέρταση).
[ΕΤΥΜ αρχ < *διουρῶ* < *δι(α)-* + *οὐρῶ (-έω)*].

διόφθαλμος, -η. -ο [1886] (λόγ.) **1.** αυτός που έχει δύο μάτια **2.** ***διόφθαλμη όραση*** η ιδιότητα τής όρασης να παρουσιάζει τα αντικείμενα μονά, ενώ στα μάτια σχηματίζονται διπλά είδωλα. — **διοφθαλμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ (vision) binoculaire].

διοχετεύσιμος, -η. -ο αυτός που μπορεί να διοχετευθεί μεταβιβάσιμος ΑΝΤ αδιοχέτευτος.

διοχετεύω ρ μετβ. {διοχέτευ-σα, -θηκα (καθημ -τηκα), -μένος} **1.** μεταφέρω μέσω αγωγού. ~ *υγρό* / *αέριο* / *ηλεκτρικό ρεύμα* **2.** (μτφ) μεταδίδω με έμμεσο και ελεγχόμενο τρόπο. ~ *ναρκωτικά* / *ειδήσεις* / *πληροφορίες σε (κάποιον)* || *τα κονδύλια θα διοχετευθούν προς χώρες τής Α. Ευρώπης* || *~ την ενεργητικότητά μου στον αθλητισμό* **3.** (α) προωθώ ή διευκολύνω την κυκλοφορία ενός προϊόντος· *τα βαποράκια διοχετεύουν την ηρωίνη στις πιάτσες των ναρκομανών* (β) κατευθύνω (κάποιον) σε συγκεκριμένο χώρο ή τομέα: *το κράτος διοχετεύει τους άνεργους στα σεμινάρια εξειδίκευσης* || (κ μεσοπαθ.) *είναι μικρός ο αριθμός των πτυχιούχων που διοχετεύονται στα μεταπτυχιακά τού εσωτερικού*. — **διοχέτευση** (η)
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δι(α)-* + *ὀχετεύω* < *ὀχετός*]

διπαράλληλος (ο) ΝΑΥΤ όργανο μέτρησης και χάραξης των πορειών και διοπτεύσεων στον ναυτικό χάρτη

δίπατος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (για οικοδομήματα) αυτός που έχει δύο πατώματα διώροφος· ~ *σπίτι* **2.** (για σκεύη κ.ά.) αυτός που έχει δύο πυθμένες, δύο πάτους. ~ *δοχείο* / *βαλίτσα*

διπίθαμος, -η, -ο → δι-, -πίθαμος

δίπλα επίρρ. **1.** παραπλεύρως, πλάι. *κάθισε ~ στο τζάκι* || *προχωρούσαν δίπλα-δίπλα* (ο ένας πλάι στον άλλον, πολύ κοντά)· || (+γεν προσ. αντων.) *στάθηκε ~ μου* ΣΥΝ κοντά· ΦΡ (α) (μτφ.) ***στέκομαι δίπλα (σε κάποιον)*** συμπαραστέκομαι (σε κάποιον), υποστηρίζω (κάποιον): *ό,τι κι αν σου συμβεί, θα σταθώ δίπλα σου* (β) (αργκό) ***(την) πέφτω (από) δίπλα (σε κάποιον)*** πλησιάζω (κάποιον) με υστερόβουλους ή ανήθικους σκοπούς *τα βράδια σού την πέφτουν από δίπλα κάτι αλητόβιοι κι αρχίζουν το ψηστήρι* • **2.** (για σύγκριση) σε σχέση με: *η εργασία τους ~ στη δουλειά των άλλων ξεχωρίζει για την υψηλή της ποιότητα* ΣΥΝ εν συγκρίσει ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *διπλᾶ*, από τον πληθ ουδ τού αρχ. επιθ. *διπλοῦς*].

δίπλα (η) {δύσχρ διπλών} **1.** η πτυχή υφάσματος, πτύχωση. *μια φούστα με πολλές ~* ΣΥΝ πιέτα, σούρα • **2.** γλύκυσμα από αβγά και αλεύρι, μελωμένο και πασπαλισμένο με τριμμένο καρύδι
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *διπλώνω* (υποχωρητ.)].

διπλανός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται δίπλα. πλαϊνός ~ *δωμάτιο* / *τραπέζι* / *σπίτι* / *πόρτα* **2.** **διπλανός** (ο), **διπλανή** (η) (α) πρόσωπο τού οποίου η κατοικία βρίσκεται δίπλα στη δική μας: *επέστρεψαν οι ~ από τις διακοπές* (β) πρόσωπο που στέκεται ή κάθεται δίπλα μας: *ο μαθητής αντέγραφε από τον ~ του*
[ΕΤΥΜ. < *δίπλα* + παραγ. επίθημα *-νός*, πβ. κ. *πλαϊ-νός*].

διπλαρώνω ρ. μετβ {διπλάρω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) πλησιάζω (κάποιον) με υστερόβουλους σκοπούς *με διπλάρωσε και μου ζητούσε δανεικά* ΣΥΝ πλευρίζω **2.** ΝΑΥΤ. φέρνω το πλοίο στο πλάι άλλου πλοίου ή κρηπιδώματος· πλευρίζω. *η βάρκα διπλάρωσε την αποβάθρα* ΣΥΝ. ακοστάρω — **διπλάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **διπλάρω* (< *δίπλα*, επίρρ) + *-ώνω*].

διπλασιάζω ρ. → δι-, -πλασιάζω

διπλασιασμός (ο) → δι-, -πλασιασμός

διπλάσιος, -α, -ο → δι-, -πλάσιος

διπλάσια / -ίως επίρρ. → δι-, -πλάσια / -ίως

δίπλευρος, -η, -ο → δι-, -πλευρος

διπλο- κ **διπλό-** κ **διπλ-** {μτγν } α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή γίνεται δύο φορές το ίδιο *διπλο-σάγονο, διπλο-γραφία, διπλο-κλειδώνω, διπλό-τυπο*

διπλοβάρδια (η) {χωρ γεν. πληθ.} **1.** η διπλή βάρδια *σήμερα θ' αργήσει έχει ~ στο εργοστάσιο* **2.** (ειδικότ.) η διεξαγωγή μαθημάτων το πρωί και το απόγευμα που ισχύει σε ορισμένα δημόσια σχόλεια, προκειμένου να εξυπηρετηθεί διπλός αριθμός μαθητών (λόγω έλλειψης χώρου, υλικοτεχνικής υποδομής κ λπ)

διπλογενής, -ής, -ές [1889] {διπλογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΛΩΣΣ. (για όνομα) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε δύο γένη με την ίδια σημασία, π χ *η έλικα – ο έλικας, ο σωλήνας – η σωλήνα, ο τζίτζικας – το τζιτζίκι, η μελάνη το μελάνι.*

διπλογραφία (η) [1846] {διπλογραφιών} η τήρηση λογιστικών βιβλίων με χρέωση ενός λογαριασμού και αντίστοιχη πίστωση άλλου — **διπλογραφικά** επίρρ , **διπλογράφος** (ο/η) [1849], **διπλογραφικός,** -ή, -ό [1892].

διπλόγραφο (το) [1833] {διπλογράφ-ου | -ων} (στη λογιστική) διπλό αντίγραφο

διπλοδοντικός, -ή, -ό συνήθ. στη ΦΡ ***διπλοδοντικά σύμφωνα*** τα συριστικά σύμφωνα.

διπλοεγγεγραμμένος, -η, -ο κ **διπλογραμμένος 1.** αυτός που έχει γραφεί δύο φορές. ~ *σελίδα* **2.** (ως ουσ.) πολίτης που –είτε από λάθος είτε σκόπιμα– είναι γραμμένος σε δύο εκλογικούς καταλόγους, και στον τόπο καταγωγής και στον τόπο διαμονής του.

διπλοειδής, -ής, -ές {διπλοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΒΙΟΛ (για πυρήνα, κύτταρο, οργανισμό) αυτός που περιέχει τον συνολικό αριθμό χρωμοσωμάτων, δηλ ένα ζεύγος από κάθε είδος (πβ. λ *απλοειδής, πολυπλοειδής*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ . < γαλλ. diploïde].

διπλοθεσία (η) {διπλοθεσιών} η κατάληψη δύο θέσεων εργασίας, στον ίδιο ή σε διαφορετικό χώρο, από τον ίδιο εργαζόμενο

διπλοθεσίτης (ο) {διπλοθεσιτών}, **διπλοθεσίτισσα** (η) {διπλοθεσιτισσών} δημόσιος υπάλληλος που, κατά παράβαση τού νόμου, κατέχει ταυτόχρονα δύο εργασιακές θέσεις.

διπλοκαθίζω ρ. αμετβ. {διπλοκάθισ-α, -μένος} **1.** κάθομαι με διπλωμένα τα πόδια **2.** στρογγυλοκάθομαι (βλ.λ.) ΣΥΝ καλοκάθομαι

διπλοκατοικία (η) {διπλοκατοικιών} κτίσμα που περιλαμβάνει δύο ανεξάρτητες κατοικίες: *στην περιοχή υπάρχουν κυρίως μονοκατοικίες και διπλοκατοικίες*

διπλοκλειδώνω ρ. μετβ. {διπλοκλείδω-σα, -θηκα, -μένος} κλειδώνω στρέφοντας το κλειδί δύο φορές στην κλειδαριά, συνεπώς κλείνω με ασφάλεια ΣΥΝ διπλομανταλώνω

διπλόκλιτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ (ουσιαστικό) αρσενικού γένους, που στον πληθυντικό αριθμό αλλάζει γένος και ακολουθεί επομένως άλλη κλίση, ο *πλούτος τα πλούτη* || ο *βράχος – οι βράχοι / τα βράχια*

διπλοκράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η κράτηση τής ίδιας θέσης (σε μέσο μεταφοράς, θέατρο κ λπ) για δύο διαφορετικά πρόσωπα

διπλομανταλώνω ρ. μετβ [μεσν.] {διπλομαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} διπλοκλειδώνω (βλ λ)

διπλοπαρκάρισμα (το) {διπλοπαρκαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} το παρκάρισμα οχήματος δίπλα σε ήδη σταθμευμένο όχημα έτσι, ώστε να σχηματίζεται διπλή σειρά, αντίθετα προς τους κανόνες οδικής κυκλοφορίας

διπλοπενιά (η) **1.** τρόπος παιξίματος μουσικού κομματιού στο μπουζούκι, που συνδυάζει νότες πρίμο-σεκόντο: *«να σου παίξω μπουζουκάκι μ' όμορφη ~»* (λαϊκ τραγ) **2.** ο δεξιοτεχνικός τρόπος παιξίματος τού μπουζουκιού. *άσος τής ~.*

διπλοπόδι επίρρ.· με σταυρωμένα πόδια, σταυροπόδι.

διπλοπρόσωπος, -η, -ο [1809] διπρόσωπος (βλ λ). — **διπλοπροσωπία** (η) [1879]

διπλός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από δύο όμοια μέρη: ~ *πόρτα / κουρτίνα / τζάμι / διαφορικό* || *ξυριστική μηχανή με ~ λεπίδες*· ΦΡ (α) (στον λόγ. τ. *διπλούν*) ***εις διπλούν*** (για έγγραφο) σε δύο όμοια αντίτυπα: *να έχεις μαζί σου την αίτηση* ~ (β) ***τα βλέπω διπλά*** έχω μεθύσει και δεν βλέπω κανονικά τα πράγματα, βλέπω τα αντικείμενα με είδωλα: *μόλις πιω δυο ποτηράκια, αρχίζω να* ~ **2.** δύο φορές μεγαλύτερος σε μέγεθος, ποσότητα, έκταση ή πάχος διπλάσιος: ~ *μισθός / τιμή / έξοδα / λεωφορείο / μερίδα / τεύχος περιοδικού* (με περισσότερες, όχι κατ' ανάγκην διπλάσιες, σελίδες) || *έγινε* ~ (πάχυνε υπερβολικά) || *καφές / ουίσκι / κονιάκ / μερίδα / σουβλάκι* (με δύο πίτες) || ~ *δίσκος / C D / κασέτα* (που αποτελούνται από δύο δίσκους / C.D. / κασέτες με μουσική ή τραγούδια) **3.** κατάλληλος για δύο άτομα: ~ *κρεβάτι / κουβέρτα / ποδήλατο*· ΦΡ (α) ***και τού χρόνου διπλός!*** ευχή σε άγαμο να παντρευτεί εντός τού έτους (β) ***και τού χρόνου διπλή!*** ευχή σε έγγαμη γυναίκα να αποκτήσει παιδί **4.** αυτός που αναφέρεται σε δύο θέματα ταυτόχρονα ή γίνεται παράλληλα με κάτι άλλο: ~ *συνομιλίες, για το Κυπριακό και την υφαλοκρηπίδα τού Αιγαίου* || *διεξάγονται ~ εκλογές, εθνικές και ευρωεκλογές* **5.** (κυριολ κ. μτφ.) χωρισμένος στα δύο, διχασμένος. ~ *δρόμος / προσωπικότητα* ΦΡ (α) ***δρόμος διπλής κατευθύνσεως*** δρόμος που επιτρέπει τη διέλευση οχημάτων σε δύο αντίθετες κατευθύνσεις (β) ***διπλή διαχωριστική (γραμμή)*** οδική σήμανση με τη μορφή δύο λευκών παράλληλων γραμμών που χωρίζουν στα δύο το οδόστρωμα δρόμων διπλής κατευθύνσεως, δηλώνοντας ότι απαγορεύεται η καταπάτησή τους από τα διερχόμενα οχήματα **6.** αυτός που εμφανίζεται με δύο διαφορετικές μορφές ~ *αόριστος ενός ρήματος / μετοχή / σημασία* || *παίζω ~ παραλλαγή στο ΠΡΟ-ΠΟ* (σημειώνω δύο διαφορετικές προβλέψεις για το αποτέλεσμα ενός αγώνα, π χ. 1Χ, Χ2) **7.** (μτφ) διφορούμενος ή υποκριτικός. *κάνω ~ ζωή* || *παίζω ~ παιχνίδι* **8.** (εμφατ για συναισθήματα) πολύ έντονος, ισχυρός ή που προέρχεται από δύο πηγές: ~ *χαρά / πόνος / πένθος* || *η επιτυχία του είναι για μας ~ χαρά, και γιατί είναι γυιος μας και γιατί δόξασε την Ελλάδα* **9.** διπλωμένος στα δύο: *κρύωνε κι έβαλε την κουβέρτα* ~ **10. διπλό** (το) (α) ΑΘΛ αγώνας προπόνησης, κατά τον οποίο οι παίκτες μιας ομάδας χωρίζονται στα δύο και παίζουν σε όλη την έκταση τού γηπέδου ανάμεσα στις δύο εστίες (γενικότ.) αγώνας μεταξύ δύο ομάδων σε όλη την έκταση τού γηπέδου ΑΝΤ μονό (β) (στο ΠΡΟ-ΠΟ) το σημείο 2, που δηλώνει νίκη τής ομάδας που αναφέρεται δεύτερη (επειδή παίζει εκτός έδρας) στο δελτίο με τους αγώνες των προγνωστικών ποδοσφαίρου: *στο ΠΡΟ-ΠΟ ήρθαν πολλά ~ αυτή την Κυριακή* || *παίζω μια ομάδα / έναν αγώνα* ~ (σημειώνω 2, ότι θα έρθει «διπλό», θα νικήσει η ομάδα που παίζει εκτός έδρας) ΣΥΝ δύο (γ) (στα ζάρια, στα χαρτιά) ο αριθμός δύο: *ρίχνω κάτω το* ~ (το χαρτί με τον αριθμό «δύο») || *φέρνω διπλές* (ζαριά όπου τα δύο ζάρια δείχνουν στην επάνω επιφάνειά τους τον αριθμό «δύο») Επίσης (λόγ) **διπλούς,** -ή, -ούν [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *διπλοῦς* < *δι-* (< *δίς*) + *-πλοῦς* < *-πλόος*, για το οποίο βλ. λ *ἁπλοῦς*].

-διπλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν (με έμφαση) πόσες φορές έχει αυξηθεί κάποιος/κάτι: *τετρά-διπλος, πεντά-διπλος*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ χ. μτγν. *τετρά-διπλος*), που προέρχεται από το αρχ. *διπλοῦς / διπλός* (βλ λ)]

διπλοσάγονο (το) η συσσώρευση πάχους κάτω από το κανονικό σαγόνι, που δίνει την εντύπωση δεύτερου σαγονιού ΣΥΝ προγούλι.

διπλοσκοπιά (η) η φύλαξη χώρου από δύο σκοπούς, έναν ακίνητο και έναν μετακινούμενο — **διπλοσκοπός** (ο)

διπλοτυπία (η) {διπλοτυπιών} ΓΛΩΣΣ η ύπαρξη δύο διαφορετικών τύπων στην ίδια λέξη: *χτυπώ – κτυπώ, σιτάρι – στάρι, κυβέρνησης – κυβερνήσεως* ΣΥΝ διτυπία

διπλότυπος, -η, -ο [1833] **1.** ΓΛΩΣΣ αυτός που έχει διπλό τύπο: ~ *σύνθετα* (λ.χ. καρδιοχτύπι – χτυποκάρδι) • **2.** τυπωμένος σε δύο αντίτυπα. ~ *απόδειξη* **3. διπλότυπο** (το) (α) βιβλίο έντυπων αποδείξεων πληρωμής ή παραλαβής, που αποτελείται από όμοια (ανά δύο) δελτία / φύλλα, το ένα από τα οποία παραμένει στο βιβλίο (β) (συνεκδ.) το φύλλο που παραμένει στο βιβλίο αποδείξεων· το στέλεχος.

διπλούς, -ή, -ούν → διπλός

διπλόφαρδος, -η, -ο αυτός που έχει φάρδος διπλάσιο από το κανονικό: ~ *ύφασμα* ΑΝΤ μονόφαρδος

διπλοψηφίζω ρ. αμετβ [1892] {διπλοψήφισα} ψηφίζω, κατά παράβαση τού νόμου, δύο φορές στην ίδια εκλογική αναμέτρηση (συνήθ. σε διαφορετικά εκλογικά τμήματα). — **διπλοψηφία** [1840] κ. **διπλοψήφιση** (η) [1891] κ **διπλοψήφισμα** (το).

δίπλωμα (το) {διπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τσάκισμα (στα δύο, τέσσερα κ.λπ), ώστε η αρχική επιφάνεια να γίνεται κάθε φορά διπλή· *το ~ τού σεντονιού / των ρούχων / τού φύλλου τής πίτας* **2.** το περιτύλιγμα με διαδοχικά τσακίσματα, *χαρτί διπλώματος* (συνηθέστ περιτυλίγματος) ΣΥΝ τύλιγμα, αμπαλάζ • **3.** έγγραφο με το οποίο εκπαιδευτικό ίδρυμα ή άλλος επίσημος οργανισμός πιστοποιεί την επιτυχή ολοκλήρωση κύκλου σπουδών ή την επάρκεια υποψηφίου αντιστοίχως. *πήρε το ~ του από το Πολυτεχνείο* || *πήρα το ~ οδήγησης* || *διδακτορικό ~* || *έκανε επέκταση τού ~ οδήγησης, από ερασιτεχνικό σε επαγγελματικό* ΣΥΝ πτυχίο, άδεια ΦΡ (α) (ειδικότ.) ***παίρνω δίπλωμα*** κρίνομαι άξιος ή κατάλληλος για (κάτι), επιτυγχάνω σε σχετική εξέταση: ~ *οδήγησης / μηχανικού / δασκάλου* (β) ***αναμνηστικό / τιμητικό δίπλωμα*** έγγραφο που αναγνωρίζει επίσημα ιδιότητα ή τίτλο τού υποψηφίου και δίνεται προς τιμήν του (γ) ***δίπλωμα ευρεσιτεχνίας*** προνομιακό έγγραφο που παρέχει το κράτος σε εφευρέτη για την κατοχύρωση και αποκλειστική εκμετάλλευση τής εφεύρεσής του • **4.** (στην παλαιογραφία) έγγραφο διπλωμένο ώστε να ασφαλίζεται το περιεχόμενό του και να βεβαιώνεται η γνησιότητά του με την επίθεση σφραγίδας
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διπλῶ* (*-όω*) < *διπλοῦς* Από τη μτγν. σημ. τού διπλωμένου εγγράφου η λ δήλωσε αργότερα και το πιστοποιητικό ορισμένης ικανότητας (π.χ. οδήγησης) ή το πτυχίο Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, π χ. αγγλ diploma, γαλλ diplôme κ.ά].

διπλωμάτης (ο/η) [1851] {διπλωματών} **1.** επίσημος αντιπρόσωπος μιας κυβέρνησης σε ξένη χώρα· (συνήθ.) ανώτερος υπάλληλος τού Υπουργείου Εξωτερικών, που ασχολείται με τη διαχείριση εξωτερικών υποθέσεων τού κράτους: ~ *καριέρας* **2.** (μτφ.) πρόσωπο επιτήδειο και επιδέξιο σε συνεννοήσεις ή διαπραγματεύσεις **3.** (κατ' επέκτ.) πονηρός, διπρόσωπος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν , < γαλλ diplomate < diplomatique < νεολατ. diplomatica (όπως μαρτυρείται σε τίτλο βιβλίου τού 1681: *De re diplomatica*) < λατ. diploma < αρχ *δίπλωμα* (βλ λ), επειδή οι διπλωμάτες επέδιδαν τα διαπιστευτήριά τους σε διπλωμένα έγγραφα]

διπλωματία (η) [1871] {διπλωματιών} **1.** το έργο και η ιδιότητα τού διπλωμάτη: *μυστική / διεθνής ~* || *τις πολεμικές επιχειρήσεις διαδέχθηκε η* ~ **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των προσώπων και υπηρεσιών που ασχολούνται με τις διεθνείς σχέσεις ενός κράτους: *επιτυχία τής ελληνικής* ~ **3.** (μτφ) ικανότητα και επιδεξιότητα σε συνεννοήσεις ή διαπραγματεύσεις *χρειάζεται υπομονή και ~, για να πειστεί* **4.** (μτφ.) ανειλικρίνεια, διπροσωπία

διπλωματικός, -ή, -ό [1814] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διπλωματία ή τους διπλωμάτες: ~ *ασυλία / λύση / αντιπρόσωπος / επιτυχία / ήττα / κύκλοι / δραστηριότητα / πηγή / ρόλος / πρωτοβουλία / παρασκήνιο* || *το ζήτημα τακτοποιήθηκε διά τής ~ οδού*· ΦΡ ***Διπλωματικό***

ΙΕΡΑΡΧΙΑ ΣΤΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ
(από τον κατώτερο προς τον ανώτερο)

– Ακόλουθος Πρεσβείας
– Γραμματέας Πρεσβείας Γ'
– Γραμματέας Πρεσβείας Β'
– Γραμματέας Πρεσβείας Α'
– Σύμβουλος Πρεσβείας Β'
– Σύμβουλος Πρεσβείας Α'
– Πληρεξούσιος Υπουργός Β' }
– Πληρεξούσιος Υπουργός Α' } Πρεσβευτικές βαθμίδες
– Πρέσβης }

* *Πρέσβης επί τιμή* (πρέσβης που έχει συνταξιοδοτηθεί και του έχει δοθεί τιμητικά ο βαθμός τού πρέσβη· εάν δεν προέρχεται από τη διπλωματική υπηρεσία, λέγεται *πρέσβης εκ προσωπικοτήτων*)
** *Πρεσβευτές* χαρακτηρίζονται μόνον οι Πληρεξούσιοι Υπουργοί Α' και Β' (τιμητικά προσφωνούνται *πρέσβεις*)
*** *Επιτετραμμένος*. οποιασδήποτε βαθμίδας διπλωμάτης αντικαθιστά τον πρέσβη, όταν απουσιάζει ή δεν υπάρχει

Πρεσβεία – Προξενείο
Πρεσβείες υπάρχουν μόνο στις πρωτεύουσες των κρατών και οι πρέσβεις προΐστανται των πρεσβειών εκπροσωπώντας τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας και την κυβέρνηση τής χώρας προέλευσης *Γενικά προξενεία* υπάρχουν σε πολλές μεγάλες πόλεις με αρμοδιότητες σχετικές με υποθέσεις πολιτών ενός κράτους σε ξένη χώρα (στην πόλη όπου διαμένουν, εμπορεύονται κ.λπ), καθώς και με θέματα τής ομογένειας.

Μόνιμες Αντιπροσωπίες
Υπάρχουν στις έδρες των Διεθνών Οργανισμών και σε αυτές προΐσταται διπλωμάτης πρεσβευτικής βαθμίδας (*Μόνιμος Αντιπρόσωπος*, λ.χ . στον Ο.Η.Ε.)

Σώμα (συντομ Δ Σ) / ***Διπλωματική Υπηρεσία*** το σύνολο των διπλωματών σε μια χώρα **2.** (μτφ) αυτός που ενεργεί με έξυπνο και προσεκτικό τρόπο ή με πονηριά: ~ *απάντηση* (που δεν φανερώνει σαφώς ποια είναι η άποψη. η θέση τού ομιλούντος, αλλά μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως) ΣΥΝ πανούργος • **3.** ΦΙΛΟΛ ***διπλωματική*** (η) κλάδος τής παλαιογραφίας που ασχολείται με την ανάγνωση και ερμηνεία διπλωμάτων ή άλλων επίσημων εγγράφων, που έχουν σωθεί σε χειρόγραφα και παπύρους • ΦΡ ***διπλωματική εργασία*** η πτυχιακή εργασία σε ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα — **διπλωματικά** επίρρ.. **διπλωματικότητα** (η) [1896] (σημ. 1. 2)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. diplomatique].

διπλωματούχος, -ος, -ο [1853] κάτοχος διπλώματος ανώτατης ή ανώτερης σχολής· πτυχιούχος ~ *μηχανικός τού Πολυτεχνείου.*

διπλώνω ρ μετβ κ. αμετβ. {δίπλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τσακίζω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα μέρη: *δίπλωσε την εφημερίδα και την έβαλε στην τσάντα του* ΣΥΝ μαζεύω, κάμπτω ♦ **2.** (αμετβ.) μαζεύομαι στα δύο: *πονούσε τόσο πολύ η κοιλιά της, που δίπλωσε στα δύο* — **δίπλωση** (η) [αρχ.], **διπλωτής** (ο) [1890], **διπλωτικός,** -ή, -ό κ **διπλωτός, διπλωτά** επίρρ
[ΕΤΥΜ < αρχ *διπλῶ (-όω)*, αρχική σημ. «διπλασιάζω», < *διπλοῦς*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν]

διπλωπία (η) [1844] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η διαταραχή τής όρασης. κατά την οποία ο ασθενής βλέπει τα αντικείμενα διπλά
[ΕΤΥΜ < *διπλός* + *-ωπία*. πβ παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (ρ. *ὁρῶ* «βλέπω»), ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. diplopie].

διποδίζω ρ. αμετβ. {διπόδισα} (για υποζύγια) κινούμαι με διποδισμό (βλ λ).

διποδισμός (ο) ρυθμικός βηματισμός τού αλόγου, που γίνεται με διαδοχική ανύψωση και στήριξη των διαγώνιων ποδιών του

δίποδος, -η, -ο **1.** αυτός που στηρίζεται σε δύο πόδια. που έχει δύο υποστηρίγματα: ~ *πτερωτό / βάση / σκεύος* **2. δίποδο** (το) {διπόδ-ου | -ων} (α) ο άνθρωπος (β) τα πόδια τού αλόγου θεωρούμενα ανά δύο: *πρόσθιο / οπίσθιο* ~ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δίπους, -οδος* < *δι-* (< *δίς*) + *πούς* «πόδι»]

διπολικός, -ή. -ό **1.** αυτός που έχει δύο πόλους: ~ *διακόπτης / μαγνήτης* **2.** αυτός που αποτελείται ή βασίζεται σε δύο αντιτιθέμενα στοιχεία: ~ *πολιτικό σύστημα* (όπου εναλλάσσονται στην εξουσία δύο αντίπαλα κόμματα) ΣΥΝ δίπολος. – **διπολικότητα** (η).

διπολισμός (ο) η ύπαρξη δύο πόλων. δύο ανταγωνιστικών δυνάμεων, των οποίων η σύγκρουση και ο ανταγωνισμός καθορίζει τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις ΣΥΝ δικομματισμός

δίπολος, -η, -ο [1882] **1.** διπολικός (βλ.λ.) **2. *δίπολο*** (το) {διπόλ-ου | -ων} σύστημα που αποτελείται από δύο μαγνητικούς πόλους με ίσες αλλά ετερώνυμες ποσότητες μαγνητικού φορτίου ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ bipolaire]

δίποντο (το) (στην καλαθοσφαίριση) καλάθι δύο πόντων.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *πόντος*. ουδ. κατά το *καλάθι*]

δίπορτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο πόρτες. δύο εξόδους: ~ *αυτοκίνητο* ΣΥΝ δίθυρος **2.** (μτφ.) ***δίπορτο*** (το) διπλή διέξοδος καταφύγιο· ΦΡ ***το έχω δίπορτο*** (i) διατηρώ ταυτόχρονα δύο διαφορετικές ασχολίες (ii) διατηρώ ταυτόχρονα δύο ερωτικές σχέσεις.

δίπρακτος, -η. -ο → δι-, -πρακτος

διπρόσωπος, -η, -ο [μτγν] αυτός που δείχνει δύο πρόσωπα, υποκριτικός: ~ *άτομο / πολιτική* ΣΥΝ διπλοπρόσωπος. – **διπρόσωπα** επίρρ., **διπροσωπία** (η) [μεσν.].

δίπτερος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δύο φτερά **2.** ΖΩΟΛ ***δίπτερα*** (τα) {διπτέρων} μεγάλη τάξη εντόμων που έχουν δύο φτερά • **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ ***δίπτερος ναός*** ναός με διπλή σειρά κιόνων και στις τέσσερεις πλευρές

δίπτυχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δύο πτυχώσεις· διπλωμένος στα δύο **2.** (μτφ) καθετί αποτελούμενο από δύο μέρη ~ *προβλήματα / κινηματογραφικό αφιέρωμα* **3. *δίπτυχο*** (το) {διπτύχ-ου | -ων} (α) στρατιωτικό πηλήκιο με πτυχώσεις (κόγχες) στο πρόσθιο και το οπίσθιο άκρο του· δίκοχο (β) ΕΚΚΛΗΣ (i) βιβλίο ή χαρτόνι διπλωμένο στα δύο, όπου αναγράφονται τα ονόματα ζώντων και νεκρών. που μνημονεύει ο ιερέας στην προσκομιδή (βλ λ) (ii) μικρή εκκλησιαστική εικόνα αποτελούμενη από δύο ξύλινες πλάκες συνδεδεμένες σε σχήμα γωνίας, που απεικονίζουν θρησκευτικά. εκκλησιαστικά θέματα, μορφές αγίων (iii) (γενικότ) έργο ζωγραφικής ή γλυπτικής αποτελούμενο από δύο πετάσματα που μπορούν να διπλώνονται το ένα πάνω στο άλλο **4.** ΦΙΛΟΛ ***δίπτυχα*** (τα) (στην παλαιογραφία) δύο συνενωμένες πινακίδες (βλ λ), που αποτελούσαν έναν κώδικα (βλ.λ.. σημ. 6) (βλ. κ λ. *τρίπτυχα. πολύπτυχα*)

δίπτωτος, -η. -ο [μτγν] ΓΛΩΣΣ **1.** αυτός που έχει δύο μορφολογικά διακρινόμενες πτωτικές καταλήξεις (π.χ *ο πατέρ-ας. τού / τον πατέρ-α*) **2.** (για ρήμα) αυτό που συντάσσεται με δύο αντικείμενα. εκφερόμενα σε δύο διαφορετικές πτώσεις (π.χ. *δίνω τού φίλου μου νερό*).

δίπυλος, -η. -ο → δι-, -πυλος

διπύρηνος, -η, -ο [μτγν.] (για καρπούς) αυτός που έχει δύο πυρήνες, δύο κουκούτσια.

διπυρίτης (άρτος) (ο) {διπυριτών} άρτος που ψήθηκε δύο φορές, για να διατηρηθεί περισσότερο· παξιμάδι, γαλέτα
[ΕΤΥΜ < αρχ *διπυρίτης (ἄρτος)* < *δι-* (< *δίς*) + *-πυρίτης* < *πῦρ*].

δίριχτος, -η, -ο (για στέγη) αυτός που έχει δύο κεκλιμένες πλευρές· ~ *σκεπή / στέγη* ΣΥΝ αμφικλινής
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *ριχτός*]

Δίρφη (η) όρος τής Εύβοιας μεταξύ Χαλκίδας και Κύμης. Επίσης **Δίρφυς** {Δίρφυος}.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δίρφυς, -υος*, προελλην προελ.. αγν ετύμου]

δις[1] (η) συντομ. {δίδος, δίδα} (επίσ. κυρ σε επιστολές, προσκλητήρια κ.λπ) η δεσποινίδα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*
[ΕΤΥΜ Συγκεκομ. τ τού *δ(εσποιν)ίς*, πβ. κ. αγγλ. miss < mi(stre)ss]

δις[2] (το) συντομ {άκλ.} το δισεκατομμύριο: *κόστισε δύο ~.*
[ΕΤΥΜ Συγκεκομμένος τ τού *δισ(εκατομμύριο)*]

δις[3] επίρρ. (λόγ) δύο φορές: ~ *εις θάνατον* || *το ~ εξαμαρτείν ουκ ανδρός σοφού* (βλ. λ *εξαμαρτείν*)
[ΕΤΥΜ αρχ < **δFίς* < Ι Ε *dwi- «δύο φορές», πβ. σανσκρ dviḥ, λατ. bis. bi- (α' συνθ.). π χ. γαλλ biscuit «μπισκότο» (< bis + cuit «ψημένο») κ.ά. Ομόρρ *δύο* (βλ λ). *διχο-* (α' συνθ). *δι-* (α' συνθ) κ ά.].

Δ.Ι.Σ. (η) Διαρκής Ιερά Σύνοδος

δισ- → δι-

δισάκι (το) {χωρ γεν.} (λαϊκ -παλαιότ) δύο μικροί σάκοι από ύφασμα ή δέρμα, ενωμένοι στο επάνω μέρος. που τους κρεμούσαν είτε στο σαμάρι ζώου από τη μια και την άλλη μεριά είτε από τον ώμο μπροστά και πίσω για να μοιράζεται το βάρος
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δισάκκιον* < *δι-* (< αρχ. *δίς*) + *σακκίον*, υποκ. τού αρχ. *σάκ(κ)ος*]

δισαπόστακτος, -η, -ο (για ποτό) αυτός που έχει υποστεί διπλή απόσταξη: ~ *ούζο* (που θεωρείται και το καλύτερο).
[ΕΤΥΜ < *δις* + *-απόστακτος* < *αποστάζω*]

δισδιάστατος, -η, -ο → δι-, -διάστατος

δισέγγονος (ο) [μτγν], **δισέγγονη** (η) το παιδί τού εγγονού ή τής εγγονής σε σχέση με τον παππού ή τη γιαγιά τους η τρίτη γενιά Επίσης **δισεγγονός** (ο), **δισεγγονή** κ. (λαϊκ) **δισεγγόνα** (η) — **δισέγγονο** κ. **δισεγγόνι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*

δισεκατομμύριο (το) [1871] {δισεκατομμυρί-ου | -ων} το ποσό των χιλίων εκατομμυρίων, ο αριθμός 1.000 000.000 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. billion]

ΣΧΟΛΙΟ Σωστά έχει παρατηρηθεί από τον λεξικογράφο Γ. Ζηκίδη ότι η νεόπλαστη αυτή λέξη «*δύναται νὰ σημαίνῃ μόνον δύο ἑκατομμύρια, πβ δισχίλιοι, δισμύριοι*» και ότι ορθότερο θα ήταν τα χίλια εκατομμύρια, που είναι το **δισεκατομμύριο**. να δηλώνονται με τον νεολογισμό **χιλιεκατομμύριο**.

δισεκατομμυριούχος, -ος. -ο [1891] **1.** αυτός που έχει περιουσία πάνω από ένα δισεκατομμύριο **2.** (κατ' επέκτ.) πολύ πλούσιος, πάμπλουτος.

δίσεκτος, -η. -ο κ (καθημ.) **δίσεχτος 1.** (έτος) που έχει 366 μέρες: ~ *χρόνος* **2.** (μτφ) χρόνος με πολλές δυσκολίες και συμφορές: *ήρθαν ~ καιροί* ΣΥΝ δυσοίωνος, (λαϊκ.) γρουσούζικος.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δίς* + *ἕκτος*, απόδ. τού λατ. bissextilis / bissextus. Εφόσον δίσεκτα είναι τα έτη που έχουν 366 (αντί 365) ημέρες, κατά τη ρωμαϊκή εποχή αυτό συνέβη με την εισαγωγή μιας εμβόλιμης ημέρας μετά τις 24 Φεβρουαρίου. έξι ημέρες πριν από τις καλένδες τού Μαρτίου Δεισιδαιμονικές πεποιθήσεις που συνδέονται με τα δίσεκτα έτη (λατ anni bisexti). προέρχονται από την αρχ Ρώμη και οφείλονται πιθ στο γεγονός ότι ο Φεβρουάριος (όπου προσετίθετο η εμβόλιμη ημέρα) ήταν ο μήνας των νεκρών και οι Ρωμαίοι πίστευαν ότι τότε ήταν εξαιρετικά δυσοίωνο να συνάπτει κανείς γάμο ή εμπορικές

συμφωνίες]

δισέλιδος, -η, -ο ➝ δι-, -σέλιδος

δισήμαντος, -η, -ο ➝ δι-, -σήμαντος

δίσημος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που έχει δύο σημασίες ΣΥΝ δισήμαντος • **2.** ΜΟΥΣ ***δίσημος πους*** ρυθμική μονάδα τής βυζαντινής μουσικής που αποτελείται από δύο χρονικά σημεία – **δισημία** (η) (σημ 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο*.

> **δίσημος: *συνώνυμα.*** Τόσο το **δίσημος** όσο και το **δισήμαντος** δηλώνουν λέξεις με δύο σημασίες (π.χ **τάξη** = (α) ευταξία (β) κατηγορία **διάσταση** = (α) μήκος, πλάτος κ λπ. (β) διαφορά κ.ο κ.) Αντιθέτως, το **αμφίσημος** δηλώνει περισσότερο τη σημασιολογική αμφιβολία και ασάφεια που προκαλεί είτε μια δίσημη / δισήμαντη λέξη είτε και μια **μονόσημη / μονοσήμαντη** λέξη σε συγκεκριμένο περιβάλλον. Το ίδιο ισχύει και για το **διφορούμενος**, που δηλώνει διπλή εκδοχή στον τρόπο κατανοήσεως μιας λέξης

δισθενής, -ής, -ές {δισθεν-ούς | -είς (ουδ.-ή)} **1.** ΧΗΜ. χημικό στοιχείο που έχει σθένος +2 ή -2 (που χρειάζεται ή προσφέρει δύο ηλεκτρόνια κατά τον συνδυασμό του με άλλο στοιχείο για τον σχηματισμό χημικής ένωσης βλ. κ λ. *σθένος*) **2.** ΓΛΩΣΣ (ρήμα) που συντάσσεται με ένα αντικείμενο: ο *Πέτρος κοιτάζει τη θάλασσα* (ένα σθένος είναι το υποκείμενο «*ο Πέτρος*» και ένα το αντικείμενο «*τη θάλασσα*» βλ. κ. λ. *σθένος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες, δύο*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ bivalent].

δισκάδικο (το) (καθημ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται δίσκοι μουσικής και γενικότ έντυπο και οπτικοακουστικό υλικό γύρω από τη μουσική δισκοπωλείο

δισκάριο (το) [μεσν.] {δισκαρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ λειτουργικό σκεύος. όπου τοποθετείται ο άγιος άρτος τής προσφοράς κατά την τέλεση τής Θείας Λειτουργίας.

δισκελής, -ής, -ές ➝ δι-, -σκελής

δισκέτα (η) {δισκετών} ΠΛΗΡΟΦ εύκαμπτος φορητός δίσκος με μαγνητική επικάλυψη, που χρησιμεύει για την εγγραφή και αποθήκευση πληροφοριών *μεταφέρω / περνάω τα κείμενα σε ~* (τα γράφω ή τα αντιγράφω) ΣΥΝ εύκαμπτος / μαλακός δίσκος ΑΝΤ σκληρός δίσκος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. diskette].

δισκίο (το) μικρής ποσότητας φάρμακο, που έχει συμπιεστεί, ώστε να λάβει στερεά μορφή σε σχήμα μικρού δίσκου· χάπι ΣΥΝ ταμπλέτα· ΦΡ. ***αναβράζον δισκίο*** βλ. λ *αναβράζω*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. tablet]

δισκοβολία (η) {χωρ πληθ.} ΑΘΛ ολυμπιακό αγώνισμα τού κλασικού αθλητισμού, κατά το οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται στη ρίψη δίσκου κατασκευασμένου από ξύλο και μέταλλο (βλ. κ. λ *δίσκος*) — **δισκοβόλος** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δισκοβόλος* < *δίσκος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

δισκογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) η εγγραφή ηχητικού υλικού σε δίσκους (βινυλίου ή ψηφιακούς). που αναπαράγουν σε ειδικό μηχάνημα (πικάπ ή σιντί) τον ήχο **2.** η αναπαραγωγή και διακίνηση τέτοιων δίσκων με μουσική και τραγούδια: *η ~ είναι ανεπτυγμένη στη χώρα μας* **3.** (συνεκδ) το σύνολο των δίσκων που παράγονται και διακινούνται: *η ελληνική ~ έχει να παρουσιάσει αξιόλογα μουσικά έργα.* — **δισκογραφικός,** -ή, -ό, **δισκογραφικά** επίρρ.

δισκοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {δισκοειδ-ούς | -είς (ουδ -ή)} αυτός που έχει σχήμα δίσκου

δισκοθήκη (η) {δισκοθηκών} **1.** θήκη στην οποία τοποθετούνται (μουσικοί συνήθ.) δίσκοι και (συνεκδ) έπιπλο ή χώρος στον οποίο αυτοί φυλάσσονται **2.** η συλλογή μουσικών δίσκων ταξινομημένων κατά θέματα και κατά συνθέτες: *έχει πλούσια ~* **3.** η ντισκοτέκ (βλ λ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < γαλλ discothèque].

δισκοπάθεια (η) {δισκοπαθειών} ΙΑΤΡ κάθε πάθηση μεσοσπονδύλιων δίσκων τής σπονδυλικής στήλης τού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < αγγλ. discopathy].

δισκοπότηρο (το) [μεσν] **1.** ΕΚΚΛΗΣ το άγιο ποτήριο τής Θείας Κοινωνίας (μαζί με το δισκάριο) **2.** (κατ᾽ επέκτ) κάθε σκεύος που έχει το σχήμα αυτού τού ποτηρίου **3.** ***δισκοπότηρα*** (τα) τα ποτήρια. τα φλιτζάνια και οι δίσκοι (σπιτιού ή καταστήματος) για σερβίρισμα.

δισκοπρίονο (το) φορητό ηλεκτροκίνητο πριόνι με ατσάλινο οδοντωτό δίσκο, ο οποίος περιστρέφεται με μεγάλη ταχύτητα.

δισκοπωλείο (το) το δισκάδικο (βλ.λ)

δίσκος (ο) **1.** ΑΘΛ επίπεδο κυκλικό αντικείμενο από ξύλο ή μέταλλο, το οποίο ρίχνεται σε απόσταση στο αγώνισμα τής δισκοβολίας **2.** ΑΘΛ (συνεκδ.) το αγώνισμα τής δισκοβολίας: *πήρε χρυσό μετάλλιο στον ~* **3.** (α) καθετί με κυκλικό και επίπεδο σχήμα: *~ για τον άγιο άρτο* (δισκάριο) ‖ *~ τής ζυγαριάς* (όπου τοποθετούνται τα προϊόντα ή τα ζύγια) ‖ *~ τού ρολογιού* (όπου αναγράφονται οι ώρες) ‖ (μτφ.) *ο ~ τού ηλίου*· ΦΡ ***ιπτάμενος δίσκος*** ουράνιο σώμα σε σχήμα δίσκου, που κινείται σε μεγάλο ύψος και με υψηλή ταχύτητα. και πιστεύεται ότι προέρχεται από το διάστημα (βλ. κ λ. *ούφο*) (β) (ειδικότ.) συνήθ κυκλικό (αλλά και σε άλλα σχήματα), επίπεδο σκεύος για σερβίρισμα: *έφερε τον καφέ σε έναν παραδοσιακό ~* **4.** ΑΝΑΤ ***μεσοσπονδύλιοι δίσκοι*** οστέινες συνδέσεις που επιτρέπουν την κίνηση ανάμεσα στα ζεύγη των σπονδύλων και εξουδετερώνουν τις πιέσεις που δέχεται η σπονδυλική στήλη (από τρέξιμο, πήδημα κ λπ.) **5.** (α) (ειδικότ.) το κυκλικό σκεύος που περιφέρεται για έρανο προς το τέλος τής Θείας Λειτουργίας· *βγαίνει / περνά ~* ‖ *η περιφορά τού ~* (β) (μτφ) έρανος για οποιονδήποτε σκοπό· κυρ στη ΦΡ ***βγάζω δίσκο*** κάνω έρανο. *τώρα που έχασε τη δουλειά του, θα βγάλουμε δίσκο να τον συντηρήσουμε* • **6.** επίπεδη. κυκλική πλάκα από βινύλιο ή μέταλλο, στην οποία έχει εγγραφεί με ειδική διαδικασία ηχητικό υλικό, το οποίο αναπαράγεται από κατάλληλο μηχάνημα (πικάπ για τους δίσκους βινυλίου. CD-player για τους ψηφιακούς δίσκους): *~ μικρής / μακράς διαρκείας / γραμμοφώνου* ‖ *βγάζω ~* (κυκλοφορώ δίσκο με τραγούδια μου) ‖ *χρυσός / πλατινένιος ~* (δίσκος μουσικής / τραγουδιών που ξεπέρασε σε πωλήσεις τα 30.000 ή 50.000 αντίτυπα αντιστοίχως) ‖ *κυκλοφόρησε ο πρώτος προσωπικός του ~* ΦΡ ***ψηφιακός δίσκος*** (CD· συμπαγής δίσκος) μικρός δίσκος όπου εγγράφονται με ψηφιακό σύστημα δεδομένα, μουσική ή εικόνες και αναπαράγονται σε ψηφιακή συσκευή με ακτίνες λέιζερ **7.** ΠΛΗΡΟΦ επίπεδη κυκλική βάση. πλαστική ή μεταλλική, καλυμμένη με μαγνητικό υλικό. σκληρή σε ειδικό περίβλημα προστασίας (*σκληρός ~*). ή μικρή εύκαμπτη και φορητή (δισκέτα), που επιτρέπει την εγγραφή και αποθήκευση δεδομένων με ψηφιακή μορφή σε ομόκεντρους κύκλους (πίστες)· ΦΡ ***οπτικός δίσκος*** δίσκος όπου αποθηκεύονται δεδομένα σε ψηφιακή μορφή. όπως κείμενα. μουσική ή φωτογραφίες, και αναπαράγονται με τη βοήθεια ακτίνων λέιζερ. -- (υποκ.) **δισκάκι** (το) (κυρ σημ 6).
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δίκ-σκος* < θ **δικ-*, που απαντά στο απρφ αορ β' *δικεῖν* «ρίχνω. εκτοξεύω» (χωρίς ενεστ.), το οποίο πιθ. αποτελεί μηδενισμ βαθμ. τού θ *δεικ-* τού ρ *δείκ-νυ-μι* «δείχνω» Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ γαλλ. disque, αγγλ disc, γερμ. Diskus κ.ά Στην πληροφορική η λ. χρησιμοποιείται ως μεταφρ. δάνειο στους όρους *σκληρός δίσκος* (< αγγλ hard disc) και *εύκαμπτος δίσκος* (< αγγλ floppy disc), ενώ ο *ψηφιακός δίσκος* αποδίδει το αγγλ. compact disc].

δισκόφρενο (το) {δισκοφρένων} είδος φρένου, που περιλαμβάνει δύο τακάκια, τα οποία πιέζουν τον περιστρεφόμενο δίσκο τού τροχού, προκαλώντας με την τριβή επιβράδυνση.

δισταγμός (ο) [μτγν] η αναστολή κάποιου να προβεί σε ενέργεια ή να λάβει απόφαση λόγω αμφιβολίας για την ορθότητα ή την αποτελεσματικότητά τους ή και λόγω φόβου: *διακρίνω κάποιον ~ στα λόγια σου* ‖ (συχνότ στον πληθ.) *μίλα μου χωρίς δισταγμούς* ‖ *προσπάθησα να διαλύσω τους ~ του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. disc brake]

διστάζω ρ αμετβ {δίστασα} καθυστερώ να προχωρήσω σε μια ενέργεια λόγω αβεβαιότητας ή φόβου σταματώ λόγω αμφιβολίας· *~ να μιλήσω / να συμμετάσχω σε μια εκδήλωση* ‖ *δίστασε για μια στιγμή, το ξανασκέφτηκε και τελικά έκανε πίσω* ‖ *δεν ~ μπροστά σε τίποτα* ‖ *μη διστάσεις να μας πεις ό.τι σε απασχολεί* ΣΥΝ δειλιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ ενδοιασμός
[ΕΤΥΜ αρχ < **δι-στ-ός* < *δι-* (< *δίς*) + *-στ-*, μεταπτωτ. βαθμ. θ που απαντά στο ρ *ἵ-στη-μι* (βλ λ. *ἵσταμαι*), οπότε η λ. *διστάζω* είχε αρχικώς τη σημ. «στέκομαι μεταξύ δύο αποφάσεων. ταλαντεύομαι». Ο σχηματισμός τού **δι-στ-ός* αντιστοιχεί στο σανσκρ dvi-ṣth-a «αμφίγνωμος» (< Ι Ε *dwi-sth-o-)]

διστακτικός, -ή. -ό [μτγν.] κ (καθημ.) **διστακτικός** αυτός που διστάζει: *~ στάση / ματιά / ύφος / φωνή* ΣΥΝ αμφιταλαντευόμενος, δίγνωμος ΑΝΤ αποφασιστικός. — **διστακτικά** επίρρ , **διστακτικότητα** (η) [1895].

δισταυρία (η) {χωρ. πληθ } ΠΟΛΙΤ σύστημα εκλογής υποψηφίων, κατά το οποίο επιτρέπεται. ανάλογα με την εκλογική περιφέρεια, η σημείωση σταυρού δίπλα στα ονόματα δύο μόνο υποψηφίων στο ψηφοδέλτιο κάθε συνδυασμού.

δίστηλος, -η, -ο ➝ δι-, -στηλος

δίστιγμα (το) [1834] ΓΛΩΣΣ τα διαλυτικά (¨)

δίστιγμο (το) [1761] ΓΛΩΣΣ η άνω και κάτω τελεία (:).

δίστιχος, -η, -ο ➝ δι-, -στιχος

διστοιχία (η) [μτγν] {διστοιχιών} η παράταξη σε διπλή σειρά

διστομίαση (η) [1891] {-ης κ -άσεως | -άσεις. -άσεων} ΙΑΤΡ λοίμωξη τού ανθρώπου και των μηρυκαστικών, την οποία προκαλούν τα παρασιτικά σκουλήκια τα οποία ονομάζονται *δίστομα* και που εκδηλώνεται ανάλογα με την περίπτωση με διάρροια. φαγούρα. αναιμία, εμετό, διόγκωση τού ήπατος κ ά. ΣΥΝ (λαϊκ.) χλαπάτσα
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ.. < νεολατ. distomiasis < *δίστομος* < *δι-* + *-στομος* < *στόμα*].

Δίστομο (το) {Διστόμου} κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, γνωστή για τις γερμανικές αγριότητες που υπέστησαν οι κάτοικοι και την πυρπόληση τής κωμόπολης (1944)
[ΕΤΥΜ < *δίστομος* (βλ λ.), πιθ επειδή η κωμόπολη βρίσκεται στην πεδιάδα που περικλείεται από δύο βουνά. τον Ελικώνα και τον Παρνασσό]

δίστομος, -η. -ο [αρχ.] (για κοπτικά όργανα) αυτός που έχει δύο κόψεις, δίκοπος *~ μαχαίρι* ΣΥΝ αμφίστομος.

δίστρατο (το) [μεσν] (λαϊκ) το σημείο όπου ένας δρόμος χωρίζεται στα δύο ή στο οποίο συναντιούνται δύο δρόμοι

δίστυλος, -η, -ο ➝ δι-, -στυλος

δισύλλαβος, -η, -ο ➝ δι-, -σύλλαβος

δισυπόστατος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει δύο υποστάσεις διφυής.

δισχιδής, -ής. -ές {δισχιδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ) αυτός που είναι σχισμένος στα δύο, διχαλωτός ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-* (< *δίς*) + *-σχιδής* < *σχίζω*].

δισχίλιοι, -ες. -α [αρχ.] {δισχιλίων} δύο χιλιάδες: *η έκθεση είχε τεράστια απήχηση, αφού τα στοιχεία μιλούν για δισχίλιους επισκέπτες. που θαυμάζουν καθημερινά τα εκθέματα.*

διτάξιος, -α, -ο ➝ δι-, -τάξιος

δίτερμα (το) {μόνο σε ονομ. κ αιτ | χωρ. πληθ.} παιχνίδι ποδοσφαίρου που παίζεται από σύνολο παικτών, που έχουν χωριστεί σε δύο ομάδες, μεταξύ δύο εστιών (τερμάτων) ΑΝΤ μονότερμα.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *τέρμα*]

δίτομος, -η, -ο ➝ δι-, -τομος

δίτροχος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για οχήματα) αυτός που έχει δύο τροχούς

~ *άμαξα* **2.** ***δίτροχο*** (το) {διτρόχ-ου | -ων} όχημα με δύο τροχούς (μοτοσυκλέτα, ποδήλατο) ΣΥΝ δίκυκλο ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο.*

διττογραφία (η) {διττογραφιών} ΦΙΛΟΛ (στην παλαιογραφία) η αντιγραφή συλλαβής, λέξης ή φράσης δύο φορές από τον αντιγραφέα ενός κειμένου λόγω σφάλματος.
[ΕΤΥΜ < *διττός* + *-γραφία* < *γράφω*]

διττογραφούμαι ρ. αμετβ {διττογραφείται .. | διττογραφ-ήθηκα, -ημένος} γράφομαι με δύο τρόπους — **διττογράφημα** (το) [1887]
[ΕΤΥΜ < *διττός* + *-γραφώ* / *-ούμαι* (< *γράφω*)].

διττός, -ή, -ό (λόγ.) διπλός, αυτός που αποτελείται από δύο μέρη ή είναι δύο ειδών: *ο κίνδυνος είναι* ~ ‖ *το όφελος απεδείχθη* ~ — **διττ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δισσός* / *-ττός* < **διχ-jός* < *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*]

διτυπία (η) [1893] {διτυπιών} η διπλοτυπία (βλ λ).

διυλίζω ρ μετβ. {διύλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περνώ υγρό μέσα από φίλτρο, για να το απαλλάξω από ξένες ουσίες· φιλτράρω ΣΥΝ στραγγίζω, διηθώ **2.** (μτφ.) εξετάζω (κάτι) σχολαστικά: *μη διυλίζεις τόσο τα πράγματα, δες τα πιο απλά·* ΦΡ (μτφ.) ***διυλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλον*** βλ. λ. *κώνωψ.* — **διύλιση** (η) [μτγν] κ. **διύλισμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι(α)-* + *-υλίζω* < *ὕλη*]

διυλιστήριο (το) [μτγν] {διυλιστηρί-ου | -ων} **1.** οι εγκαταστάσεις όπου γίνεται ο καθαρισμός ή ο εξευγενισμός διαφόρων ουσιών, καθώς και ο διαχωρισμός μιας ουσίας στα συστατικά της με απόσταξη: ~ *πετρελαίου* **2.** η συσκευή με την οποία διυλίζονται υγρές ουσίες.

διυποκειμενικός, -ή, -ό αυτός που αφορά σε περισσότερα τού ενός υποκείμενα *(πρόσωπα)*: ~ *σχέσεις.* — **διυποκειμενικά** *επίρρ.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. intersubjectif].

διυπουργικός, -ή, -ό αυτός που αποτελείται από διάφορους υπουργούς ή στελέχη υπουργείων: ~ *συμβούλιο* / *επιτροπή*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από γαλλ. interministériel]

διφασικός, -ή, -ό ΗΛΕΚΤΡ ρεύμα που είναι συνδυασμός δύο εναλλασσόμενων μονοφασικών ρευμάτων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. diphasé].

δίφατσος, -η, -ο (για οικοδόμημα) αυτός που έχει πρόσοψη σε δύο δρόμους.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (βλ.λ.) + *φάτσα*]

διφθέρα (η) {διφθερών} **1.** το κατεργασμένο δέρμα ΣΥΝ σκύτος, βύρσα **2.** (ειδικότ) κατεργασμένο δέρμα με επιφάνεια κατάλληλη για γραφή ΣΥΝ περγαμηνή.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **διψ-τέρα* < *δέφω* (πβ μέλλ. *δέψω*) «τρίβω, μαλακώνω, κατεργάζομαι» (με τροπή τού *-ε-* σε *-ι-*). αγν ετύμου]

διφθερίτιδα (η) [1879] ΙΑΤΡ παιδική μεταδοτική ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την παραγωγή ψευδομεμβρανών στους βλεννογόνους και μπορεί να οδηγήσει σε καρδιακές, νευρικές βλάβες, καθώς και σε ασφυξία — **διφθεριτικός,** -ή, -ό [1887]
[ΕΤΥΜ Αντιδάν. < γαλλ diphthérie < μτγν. *διφθερῖτις*, θηλ τού *διφθερίας* «αυτός που φοράει *διφθέρα*, κάπα από κατεργασμένο δέρμα» Η ονομασία τής ασθένειας οφείλεται στις λεπτές ψευδομεμβράνες, που σχηματίζονται στις ανώτερες αεροφόρους οδούς]

διφθογγοποίηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ η τροπή δύο φωνηέντων σε δίφθογγο ή η ανάπτυξη ημιφώνου πλάι σε φωνήεν
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ , < γερμ. Diphthongisierung]

δίφθογγος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ **1.** (φωνήεν) που αποτελείται από δύο φθόγγους **2.** ***δίφθογγος*** (η, κ., σπανιότ., ο) {διφθόγγ-ου | -ων, -ους} δύο φωνήεντα που συμπροφέρονται σε μία συλλαβή ή ένα και το αυτό φωνήεν που μεταβάλλει ποιόν κατά την εκφώνησή του *(αρχαία ει, οι, ου, αι* κ.λπ.· σύγχρονα *όι* στη λ. *ρόιδι, άι* στη λ. *αηδόνι* κ.λπ).

> **δίφθογγος – δίγραμμα (δίψηφο φωνήεν) – συνδυασμός – μονόφθογγος. Δίφθογγο** αποτελούν δύο φθόγγοι, για την ακρίβεια δύο φωνήεντα, που συμπροφέρονται σε μία συλλαβή. Έτσι, στη Νέα Ελληνική δίφθογγοι είναι το /oi/ που προφέρουμε στη λ *κορόιδο (κο-ρόι-δο)* ή το /ai/ που προφέρουμε στη λ. *αηδόνι (αη-δό-νι).* Δεν είναι δίφθογγοι (όπως γράφεται σε μερικές γραμματικές) τα **αι, ει, οι, αυ, ευ, ου** και **υι** τής Νέας Ελληνικής. Αυτά αποτελούσαν διφθόγγους (προφέρονταν ως δύο φθόγγοι) στην Αρχαία Ελληνική (λ.χ. το *και* προφερόταν ως /kai/, όχι ως /ke/), ενώ στη μετέπειτα Ελληνική και μέχρι σήμερα προφέρονται *μονοφθογγικά*, δηλ. ως ένας φθόγγος. Είναι δηλ. **μονόφθογγοι** και όχι *δίφθογγοι.* Επειδή γράφονται δε με δύο γράμματα, μπορούν να χαρακτηριστούν ως **διγράμματα** ή ως **δίψηφα φωνήεντα**. Στη Ν Ελληνική υπάρχουν δίφθογγοι, νέες δηλ. δίφθογγοι, όπου δύο φωνήεντα συμπροφέρονται σε μία συλλαβή, όπως οι λ. *κορόιδο, αηδόνι, νεράιδα, καημένος, βουίζε, τσάι, λειμονάκι* κ.ά. Πρόκειται για τις κύριες διφθόγγους, αυτές που σχηματίζονται από τη συμπροφορά των a/e/o/u με το i (ai, ei, oi, ui, ασχέτως τού πώς γράφονται· το /ai/ λ.χ. μπορεί να γράφεται *αη* στο *αηδόνι* ή *αι* στο *γάιδαρος)* ή των a, e, o με το u (au, eu, ou). Περισσότερο, ωστόσο, χρησιμοποιούνται στη Ν Ελληνική οι λεγόμενες **καταχρηστικές δίφθογγοι**, αυτές στις οποίες προηγείται το i συμπροφερόμενο ως ημίφωνο (y) μαζί με το φωνήεν που ακολουθεί, π.χ. ya· ***καρ-διά*** (ακούγεται καρδγιά) ye: ***καρ-διές*** yo: ***καρ-διών πα-λιά, πα-λιές, πα-λιών, πα-λιού*** κ.λπ. Ως προς τα **αυ** (= af / av) και **ευ** (= ef / ev), αυτά αποτελούν **συνδυασμούς** φωνήεντος και συμφώνου και δεν είναι ούτε δίφθογγοι ούτε δίψηφα φωνήεντα

δίφορος, -η, -ο **1.** (για φυτά) αυτός που καρποφορεί δύο φορές τον χρόνο· δίκαρπος: ~ *συκιά* **2.** (για καρπούς) αυτός που προέρχεται από δεύτερη καρποφορία τού δέντρου.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι-* (< *δίς*) + *-φορος* < *φέρω*].

διφορούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που επιδέχεται δύο ερμηνείες, που μπορεί να ερμηνευθεί με δύο τρόπους· αμφίσημος. ~ *έννοια* / *νόημα* / *ύφος* **2.** (μτφ) ασαφής, αόριστος: ~ *λόγος* / *απάντηση* ΣΥΝ αμφιλεγόμενος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίσημος.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού μτγν *διφοροῦμαι* «προφέρομαι, εκφωνούμαι διττώς» < *δι-* (< *δίς*) + *φορῶ* / *-οῦμαι* < *φέρω*. Η σημερινή σημ. απαντά αρχικώς στους στωικούς φιλοσόφους].

δίφραγκο (το) (παλαιότ.) μεταλλικό νόμισμα αξίας δύο δραχμών· δίδραχμο· ΦΡ (οικ.) ***τέρμα τα δίφραγκα*** (i) τελείωσαν τα χρήματα (ii) (συνήθ μτφ.) για την έκφραση τής πρόθεσης (κάποιου) να δώσει οριστικό τέλος (σε κάτι) *Αυτή η κατάσταση δεν μπορεί να συνεχιστεί άλλο ώς εδώ! ~!* — (υποκ.) **διφραγκάκι** (το) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα*

δίφρος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** κάθισμα χωρίς ράχη και βραχίονες **2.** αρχαίο πολεμικό άρμα και, κατ' επέκτ., κάθε τροχοφόρο όχημα.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-* (< *δίς*) + *-φρ-*, μηδενισμ βαθμ τού *φέρω*. Ονομαζόταν έτσι επειδή αρχικώς έφερε δύο αναβάτες, τον *ἡνίοχο* και τον *παραιβάτη*].

διφυής, -ής, -ές {διφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει δύο μορφές, δισυπόστατος. — **διφυΐα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δι-* (< *δίς*) + *-φυής* < *φύω*]

δίφυλλος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δύο φύλλα· ~ *παράθυρο* / *κόλλα αναφοράς* **2.** ΒΟΤ ***δίφυλλα*** (τα) {διφύλλων} φυτά που τα φύλλα τους αποτελούνται από δύο τμήματα

διφωνία (η) {διφωνιών} ΜΟΥΣ η εκτέλεση τραγουδιού από δύο φωνές, ντουέτο ΣΥΝ διωδία — **δίφωνος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zweistimmigkeit].

διφωνικός, -ή, -ό → δι-, -φωνικός

δίφωνος, -η, -ο → δι-, -φωνος

διχάζω ρ. μετβ. {δίχασ-α, -τηκα, -μένος} (συνήθ. μεσοπαθ.) **1.** χωρίζω σε δύο μέρη ή σε δύο πλευρές: *οι κριτικοί έχουν διχαστεί άλλοι επαινούν κι άλλοι απορρίπτουν την παράσταση* ‖ *ο Τύπος εμφανίζεται διχασμένος στην περίπτωση εμπλοκής στον πόλεμο* **2.** (συνήθ μτφ.) προκαλώ διάσταση, φέρνω διχόνοια *αυτού τού είδους οι πολιτικές δηλώσεις διχάζουν τον λαό* / *την κοινή γνώμη* ΑΝΤ ενώνω, συμβιβάζω· ΦΡ ***διχασμένη προσωπικότητα*** (i) άτομο που εμφανίζει συμπτώματα σχιζοφρένειας ή άλλων ψυχοπαθειών (ii) (μτφ.) για πρόσωπο που δεν έχει ξεκαθαρίσει τις ιδέες και τα συναισθήματά του, που αμφιταλαντεύεται. — **διχαστής** (ο) [αρχ]. **διχαστικός,** -ή, -ό [1890], **διχαστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < επίρρ *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*]

διχάλα (η) {δύσχρ. διχαλών} **1.** η απόληξη αντικειμένου σε δύο σκέλη: *η ~ τής σφεντόνας* **2.** η διακλάδωση σε δύο κατευθύνσεις: *στο σημείο αυτό ο δρόμος κάνει ~* **3.** (συνεκδ.) γεωργικό εργαλείο που απολήγει σε δύο μακρόστενες άκρες, οι οποίες συνήθ ενώνονται στη βάση τους· το δικράνι (βλ.λ.) **4.** κάθε αντικείμενο που έχει παρόμοια απόληξη: *υπήρχε μια ~ στον τοίχο, για να κρεμάει κανείς πράγματα*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δίχηλος* / *δίχαλος* (βλ. λ *δίχηλος*)]

δίχαλο (το) {διχάλ-ου | -ων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή εργαλείο καταλήγει σε δύο σκέλη, λ.χ. η σφεντόνα, το δικράνι κ ά.
[ΕΤΥΜ < αρχ. επίθ. *δίχαλος* < *δίχηλος* (βλ.λ), από μεσν φρ. όπως *τὸ δικράνιν τὸ διχαλόν* (*Ἀκολ. Σπανοῦ* Α 227)].

διχαλωτός, -ή, -ό [1867] αυτός που έχει το σχήμα τής διχάλας, που η άκρη του είναι χωρισμένη σε δύο μέρη: ~ *πάσσαλος* / *γλώσσα (φιδιού).* — **διχαλωτά** επίρρ.

διχασμός (ο) [μτγν.] **1.** (κυριολ.-σπάν.) ο χωρισμός σε δύο μέρη **2.** (μτφ.) η διχόνοια, η διάσπαση σε αντίθετα μέρη: *ο ~ τής κοινής γνώμης* / *ενός κόμματος* / *τού λαού* / *τής προσωπικότητας* (στην ψυχιατρική) **3.** ΙΣΤ ***Διχασμός*** (ο) η διαίρεση τού ελληνικού λαού σε βενιζελικούς και βασιλικούς (κωνσταντινικούς) κατά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, εξαιτίας τής διαφωνίας τους για τη στάση που έπρεπε να κρατήσει η Ελλάδα σε εκείνον τον πόλεμο.

διχαστής (ο) ▸ διχάζω

διχαστικός, -ή, -ό ▸ διχάζω

διχειλικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ (φθόγγος) που αρθρώνεται με συμμετοχή και των δύο χειλιών (τα *π, μπ, μ*).
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bilabial]

δίχειλος, -η, -ο [μτγν] αυτός που έχει δύο χείλη ή δύο άκρες.

δίχειρος, -η, -ο **1.** (για τον άνθρωπο σε αντίθεση με τα ζώα) αυτός που έχει δύο χέρια **2.** (για αγγείο) που έχει δύο λαβές.

δίχηλος, -η, -ο **1.** (για ζώα) αυτός τού οποίου η οπλή είναι χωρισμένη στα δύο, έχει δύο χηλές **2.** ΖΩΟΛ ***δίχηλα*** (τα) {διχήλων} θηλαστικά των οποίων τα δύο μεσαία δάχτυλα είναι περισσότερο ανεπτυγμένα από τα δύο πλευρικά, που είναι ατροφικά και δεν αγγίζουν το έδαφος (λ.χ. τα βόδια και τα πρόβατα).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίχηλος* / *δίχᾱλος* < *δι-* (< *δίς*) + *-χηλος* < *χηλή* «οπλή» (βλ λ)].

διχο- κ. **διχό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν διαίρεση σε δύο μέρη ή στη μέση: *διχο-τόμηση, διχό-νοια*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *διχό-νοια, διχο-στασία*), που προέρχεται από το επίρρ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» (< *δίς*)]

διχογνωμία (η) [1856] {διχογνωμιών} η ύπαρξη αντίθετων γνωμών, η διάσταση απόψεων ΣΥΝ διαφωνία, αντιγνωμία ΑΝΤ συμφωνία, ομοφροσύνη. Επίσης (λαϊκ.) **διχογνωμοσύνη** [μτγν]. - **διχογνωμώ** ρ [μτγν] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ < μτγν *διχογνωμῶ (-έω)* < *διχο-* (< αρχ. *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-γνωμῶ* < *γνώμη*].

διχόνοια (η) {διχονοιών} η κατάσταση δυσαρμονίας στις ανθρώπινες σχέσεις, η κατάσταση έχθρας και μίσους *προκαλώ / φέρνω / σπέρνω / καλλιεργώ τη ~* || *«η ομόνοια χτίζει / φτειάχνει σπίτια κι η διχόνοια τα γκρεμίζει / χαλάει»* (παροιμ.) ΑΝΤ. ομόνοια, σύμπνοια
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διχο-* (< *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-νοια* < *νοῦς*]

δίχορδος, -η, -ο → δι-, -χορδος

διχοστασία (η) {διχοστασιών} (λόγ.) η διάσταση απόψεων, συμφερόντων κ.λπ. ΣΥΝ διχόνοια ΑΝΤ ομόνοια, σύμπνοια
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διχο-* (< *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-στασία* < *στάσις*].

διχοτόμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαίρεση σε δύο ίσα τμήματα *η ~ τής γωνίας / των κυττάρων* **2.** (κατ' επέκτ.) η διαίρεση σε δύο (άνισα) τμήματα. *η πραξικοπηματική ~ τής Κύπρου* || *η ~ τής Γερμανίας μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* Επίσης **διχοτομία** [αρχ.]. – **διχοτομικός**, -ή, -ό [1887].

διχοτόμος (η) ΜΑΘ **1. *διχοτόμος γωνίας*** η ημιευθεία που ξεκινά από την κορυφή μιας γωνίας και τη χωρίζει σε δύο ίσα μέρη **2. *διχοτόμος τριγώνου*** το ευθύγραμμο τμήμα που χωρίζει μια γωνία ενός τριγώνου σε δύο ίσα μέρη και ορίζεται από την κορυφή έως την απέναντι πλευρά
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διχο-* (< *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά» < *δίς*) + *-τόμος* < *τομή*]

διχοτομώ ρ. μετβ [αρχ.] {διχοτομείς.. | διχοτόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χωρίζω σε δύο ίσα μέρη

δίχρονα (τα) ➝ δι-, -χρονα

δίχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ΓΛΩΣΣ (για φωνήεντα) αυτός που έχει δύο προσωδιακούς χρόνους, άλλοτε μακρό και άλλοτε βραχύ, π.χ. η προφορά των φθόγγων που δήλωναν τα *α*, *ι* και *υ* τής Αρχαίας Ελληνικής • **2.** αυτός που έχει διάρκεια ή ηλικία δύο ετών ΣΥΝ διετής • **3.** ΜΗΧΑΝ αυτός τού οποίου ο κινητήρας παράγει έργο σε δύο χρόνους σε μία πλήρη στροφή, διαθέτει λιγότερα εξαρτήματα και δίνει μεγαλύτερη ιπποδύναμη από τον τετράχρονο: *~ εξωλέμβια μηχανή*. Επίσης **διχρονίτικος** (σημ. 2).

διχρωμία (η) {διχρωμιών} **1.** η ύπαρξη δύο χρωμάτων **2.** μέθοδος εκτύπωσης κειμένου ή εικόνας με δύο χρώματα.

δίχρωμος, -η, -ο ➝ δι-, -χρωμος

δίχτυ (το) {διχτ-υού | -υών (λόγ. δικτύων)} **1.** πλέγμα από σχοινιά ή σύρματα, που διασταυρώνονται μεταξύ τους σχηματίζοντας τετράγωνα ή ρομβοειδή ανοίγματα: *το ~ τού ψαρά* (όπου παγιδεύονται τα ψάρια) || *θηρευτικό ~* (όπου παγιδεύονται θηράματα) || *το ~ τού τένις / τού βόλεϊ / τού καλαθιού* ΦΡ ***δίχτυ ασφαλείας*** (i) πλέγμα που τοποθετείται κάτω από το σημείο στο οποίο εκτελούνται επικίνδυνες ακροβασίες για την προστασία των ακροβατών σε περίπτωση πτώσης τους (ii) (μτφ.) καθετί που λειτουργεί προστατευτικά για κάποιους εντός ενός πλαισίου: *«η νέα ευρωπαϊκή Αριστερά δεν επιθυμεί να μετατρέψει το κράτος πρόνοιας σε απλό ~»* (εφημ.) **2.** (συνεκδ.) καθετί που μοιάζει, αποτελείται ή περιέχει τέτοιο πλέγμα: *μεταφέρω τα ψώνια στο ~* (τσάντα από ~) || *ο ποδοσφαιριστής έστειλε τη μπάλα στα ~* (στο τέρμα που έχει δίχτυα) / *στο βάθος των ~ τής αντίπαλης ομάδας* || *βάζω ~ στο παράθυρο* (σήτα) || *βάζω το ~ στα μαλλιά* (φιλέ) || *τα ~ τής αράχνης* (ο ιστός της) **3.** (μτφ.) καθετί από το οποίο δεν μπορεί να ξεφύγει κανείς, η παγίδα. *μπλέκομαι στα / ξεφεύγω από τα ~ κάποιου* || *με τύλιξε στα ~ του, χωρίς να το καταλάβω* || *πιάστηκε στα ~ τού έρωτα* (ερωτεύτηκε σφόδρα) || *έπεσε στα ~ εμπόρων ναρκωτικών* (έγινε υποχείριό τους, παγιδεύτηκε) || *«η Μ. Ντήτριχ στον ρόλο τής μοιραίας γυναίκας παρασύρει στα ~ της έναν μεσήλικο καθηγητή»* (εφημ.) ΣΥΝ τέχνασμα, ενέδρα
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δίκτυον* (βλ.λ.)].

δίχως πρόθ. (λογοτ.) δηλώνει. **1.** στέρηση, έλλειψη, απουσία (= χωρίς) (+αιτ., +να..): *έφυγε ~ να πει λέξη* || *ήρθε μόνη της ~ τον άντρα της* || *διαμάχη ~ αιτία (κι αφορμή)* || *αγώνας ~ ελπίδα* **2.** εξαίρεση ή αναίρεση (= χωρίς) (+αιτ.., +να..): *η επιχείρηση αυτή χρωστά 1 δισ., ~ να λογαριάσουμε τους τόκους* || *πήραν διαζύγιο ~ να το μάθει κανείς* **3. *(το) δίχως άλλο*** εξάπαντος, οπωσδήποτε *αφού είναι τόσο σοβαρή η κατάσταση, πρέπει (το) ~ να συναντηθούμε!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ μεσν., από συμφυρμό των αρχ. προθ. *διχῶς* και *δίχα* «σε δύο μέρη, χωριστά», που αμφότερες ανάγονται στο αριθμητικό *δίς*].

δίψα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το αίσθημα που δημιουργείται από την ανάγκη ή την επιθυμία (κάποιου) να πιει (κάτι): *λόγω τής ζέστης αισθάνονταν μεγάλη ~* || *από τη ~ τούς είχε στεγνώσει το στόμα* **2.** (συνεκδ.) η έλλειψη νερού: *πέθαναν από την πείνα και τη ~* **3.** (μτφ.) έντονη επιθυμία, πόθος για κάτι: *~ για δόξα / διάκριση / χρήμα / εξουσία / μάθηση / εμπειρίες*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου].

διψαλέος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διψάει πολύ.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δίψα* + *-αλέος* (βλ.λ.)].

δίψασμα (το) {διψάσματος | χωρ. πληθ.} το να αισθάνεται κανείς δίψα

διψήφιος, *-α, -ο* ➝ δι-, -ψήφιος

δίψηφο (το) {διψήφ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ δύο γράμματα μαζί που αντιστοιχούν σε έναν φθόγγο (π.χ. αι, ου, μπ, γκ/γγ κ.λπ.): *~ φωνήεν / σύμφωνο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.

διψομανία (η) [1893] ΨΥΧΙΑΤΡ η ανεξέλεγκτη τάση να πίνει κάποιος υγρά (νερό, οινοπνευματώδη κ.ά.)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. dipsomanie].

διψώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {διψάς .. | δίψασ-α, -μένος} (+για) ♦ **1.** (αμετβ.) έχω το αίσθημα τής δίψας: *«διψάσαμε το μεσημέρι, μα το νερό γλυφό»* (Γ. Σεφέρης) || (μτφ.) *διψασμένο χωράφι / γη* (που θέλει πότισμα) ΑΝΤ ξεδιψώ, δροσίζομαι ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) επιθυμώ έντονα, λαχταρώ *~ για χρήμα / δράση / έρωτα / εξουσία* ΣΥΝ ποθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.

διωγμός (ο) **1.** η βίαιη απομάκρυνση ατόμου από ορισμένο τόπο, η αποπομπή ΣΥΝ εκδίωξη, απέλαση **2.** (συνήθ. στον πληθ.) η συστηματική υποβολή σε ταλαιπωρίες, καθώς και οι διώξεις ή και η εξόντωση ατόμων που πρεσβεύουν αντιλήψεις αντίθετες με την ιδεολογία και τις πεποιθήσεις των κρατούντων· *οι ~ των χριστιανών* || *υφίσταμαι διωγμό* || *βρίσκομαι υπό διωγμόν*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *διώκω*]

διωδία (η) {διωδιών} ΜΟΥΣ μελωδία που εκτελείται από δύο φωνές· ντουέτο ΣΥΝ διφωνία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ < *δι-* (< *δις*) + *-ωδία* < *άδω* (βλ. λ. *ωδικός*), απόδ. τού ιταλ. duetto. Βλ. κ. *ντουέτο*].

διώκτης (ο) [μτγν.] {διωκτών}, **διώκτρια** (η) {διωκτριών} πρόσωπο που διώκει (κάποιον) ΑΝΤ προστάτης, προασπιστής, υπερασπιστής.

διωκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τη δίωξη. *~ αρχές* (η αστυνομία, τα σώματα ασφαλείας κ.λπ.).

διώκω ρ. μετβ {δίω-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) **1.** ενεργώ εναντίον ατόμων ή συνόλου με διαφορετικές (θρησκευτικές, πολιτικές κ.λπ.) πεποιθήσεις· *ο μακαρθισμός στις Η.Π.Α. δίωκε οποιαδήποτε φιλοκομουνιστική δραστηριότητα* **2.** καταζητώ (κάποιον για παράνομη δράση) **3.** (ειδικότ.) καταπολεμώ. *η αστυνομία διώκει το έγκλημα* **4.** ΝΟΜ κινώ την ποινική διαδικασία εναντίον κάποιου *διώκεται για σωρεία παραβάσεων* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δίεμαι* (με διαφορετικό επίθημα) «φεύγω γρήγορα – φοβούμαι», αβεβ. ετύμου πιθ. ο τ. *δίον* «φοβήθηκα» (αόρ. τού *δίεμαι*) να συνδ. με τα συνώνυμα *δείδω, δέδοικα* (βλ. λ. *δέος*)].

Διώνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ κόρη τού Ουρανού και τής Γαίας ή τού Ωκεανού και τής Τηθύος, λατρευόταν στη Δωδώνη ως σύζυγος τού Δία κατά άλλη παράδοση ήταν κόρη τού Άτλαντα και απέκτησε από τον Τάνταλο τη Νιόβη και τον Πέλοπα **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ. κύρ. όν., πιθ. < **Δᾱώνη* (όπου επέδρασαν τα κύρ. ονόματα με α' συνθ. *Διο-*, λ.χ. *Διό-δωρος, Διο-τίμα*, που ανάγονται στο θεωνύμιο *Ζεύς, Διός*) < *Δηωΐνη / Δηώ*, υποκορ. τού *Δη-μήτηρ* (βλ. λ. *Δήμητρα*)]

διώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύο ονόματα **2.** ΜΑΘ αλγεβρική παράσταση που αποτελείται από δύο όρους· συνήθ. αναφέρεται στο *διώνυμο τού Νεύτωνος*, δηλ. στην παράσταση (α+β)^2 ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-* (< *δίς*) + *ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Ο μαθ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. binôme < νεολατ. binomium < λατ. binominis < bi- (< bis «δις») + nomen, -inis «όνομα»].

δίωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} **1.** η καταπολέμηση από επίσημη αρχή (παράνομου προσώπου ή δραστηριότητας): *η ~ τού εγκλήματος / των ναρκωτικών* **2.** (συνήθ. στον πληθ.) κατατρεγμός, προσπάθεια για εξόντωση *υφίσταμαι ~* || *οι αντιφρονούντες υφίστανται συνεχείς ~ από το καθεστώς* ΣΥΝ διωγμός **3.** ΝΟΜ ***(ποινική) δίωξη*** οι ενέργειες τής δικαστικής αρχής που ξεκινούν κατόπιν εγκλήσεως ή αυτεπαγγέλτως εν ονόματι τής πολιτείας εναντίον προσώπου που παρέβη τον νόμο **4. *Δίωξη*** (η) υπηρεσία τής Αστυνομίας με συγκεκριμένο τομέα δράσεως (λ.χ. αρχαιοκαπηλία, ναρκωτικά κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δίωξις* < *διώκω*]

διώξιμο (το) ➝ διώχνω

διωρία (η) {διωριών} το χρονικό διάστημα μέσα στο οποίο πρέπει να γίνει κάτι, η προθεσμία· *τους έδωσαν δέκα μέρες ~ για την αποπεράτωση τού έργου*.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δι(α)-* + *-ωρία* < *ὥρα*].

> **διωρία ή διορία.** Η ορθογραφία τής λ. αμφισβητείται. Τα λεξικά τής Αρχ. Ελληνικής παραδίδουν μόνο τον τ. **διωρία** με διττή σημασία: (α) «προσδιορισμένος τόπος» και (β) «προθεσμία» (προσδιορισμένος χρόνος)· το α' θα ήταν από το *ὅρος* (το *-ω-* θα οφείλεται στη σύνθεση)· το β' παράγεται ομαλά από το **ὥρα**. Άρα, το ορθό φαίνεται ότι είναι το *διωρία* με *-ω-* (πβ. Ν. Ανδριώτη, *Ετυμολογικό λεξικό τής Νέας Ελληνικής*, λ. *διωρία*). Ωστόσο, στο (βυζαντινών χρόνων) λεξικό τού Ησυχίου αναφέρεται *«διωρία· διὰ τοῦ ω μεγάλου καιρὸν δηλοῖ, διορία δὲ = προθεσμία, διορία»*. Αυτό σημαίνει ότι στην αλεξανδρινή, πιθανότατα, παράδοση «επινοήθηκε» ετυμολογική διαφοροποίηση ενός **διορία** με *-ο-* (= προθεσμία) και ενός **διωρία** με *-ω-* (= δίωρο). Αλλά η λ. **προθεσμία** (από το *«προθεσμία ημέρα»*) είναι η κυρίως χρησιμοποιούμενη λέξη από την αρχαία γλώσσα μέχρι σήμερα, για την «προκαθορισμένη λήξη ενός χρονικού διαστήματος», επομένως το *διορία* με *-ο-* είναι νεότερη επινόηση από ετυμολογική επίδραση των *όρος*, *όριο*.

δίωρος, -η, -ο ➝ δι-, -ωρος

διώροφος, -η, -ο ➝ δι-, -ώροφος

διώρυγα (η) {διωρύγων} μεγάλη τεχνητή, συνήθ. πλωτή, δίοδος, που χρησιμεύει στη σύνδεση θαλασσών, λιμνών ή ποταμών, τα οποία σε αντίθετη περίπτωση θα χωρίζονταν από στενή λωρίδα ξηράς, και η οποία εξυπηρετεί συγκοινωνιακούς, αρδευτικούς, αποξηραντικούς κ.ά. σκοπούς *η ~ τού Σουέζ / τού Παναμά* || *αποξηραντική / αρδευτική ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθετος.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *διῶρυξ, -υχος / -υγος* < αρχ. *διορύσσω* (βλ. κ. *διόρυξη*)]

διωστήρας (ο) ράβδος που μετατρέπει την παλινδρομική κίνηση σε περιστροφική μεταξύ δύο εξαρτημάτων αρθρωμένων στα άκρα της με παράλληλους άξονες· η μπιέλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *διωστήρ, -ῆρος* < αρχ. *διωθῶ* < *δι(α)-* + *ὠθῶ*]

δίωτος, -η, -ο ΑΡΧΑΙΟΛ (αγγείο) που έχει δύο λαβές.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δι-* (< *δίς*) + *οὖς. ὠτός* «αφτί»]

διώχνω ρ. μετβ. {έδιωξα. διώ-χτηκα, -γμένος} **1.** ζητώ / απαιτώ (με τον τρόπο, τη συμπεριφορά ή τα λόγια μου) από (κάποιον) να φύγει. ~ *κάποιον με τις κλοτσιές / κακήν κακώς / με το ζόρι* (δηλ με αγενή τρόπο ή χρησιμοποιώντας βίαια μέσα) **2.** απομακρύνω (κάποιον ή κάτι) από τον χώρο στον οποίο βρίσκεται· ~ *τα γίδια απ' το χωράφι* **3.** απομακρύνω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει· *τον έδιωξαν απ' τη δουλειά / από το στράτευμα / από την υπηρεσία* ΣΥΝ απολύω, παύω, αποπέμπω, εκδιώκω **4.** απομακρύνω (κάποιον/κάτι) από τον τόπο μόνιμης διαμονής του: *οι εχθροί τούς έδιωξαν από τα χωριά τους* ΣΥΝ εκτοπίζω **5.** απομακρύνω από τη σκέψη μου ή την ψυχή μου· ~ *τις υποψίες / τις αμφιβολίες / τις σκέψεις / τις κακές ιδέες / τις έγνοιες / τις ανησυχίες / τους καημούς / τις λύπες / τον θυμό* **6.** απομακρύνω κάποιον από τη χώρα διαμονής του. τον απελαύνω: ~ *τον πρεσβευτή μιας χώρας* **7.** απομακρύνω κάποιον από μισθωμένη κατοικία, του κάνω έξωση: *δεν πλήρωνε το ενοίκιο και τον έδιωξαν από το σπίτι* **8.** δίνω αποβολή. *έδιωξαν τους ταραξίες για πάντα απ' το σχολείο* ΣΥΝ αποβάλλω **9.** ξεφορτώνομαι (κάποιον). απαλλάσσομαι από την παρουσία του: *τον έδιωξε από κοντά της* **10.** (μτφ) προστατεύω ή απαλλάσσω (από κάποιον/κάτι): *σπρέι που διώχνει τα έντομα* || *σαμπουάν που διώχνει την πιτυρίδα.* — **διώξιμο** (το)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *διώκω* (βλ λ) από τον αόρ. *ἐδίωξα*, κατά το σχήμα *ἔδειξα – δείχνω, ἔριξα – ρίχνω* κ.ά.].

> **διώχνω – διώκω.** Όπως και σε άλλες περιπτώσεις, το μεν απλό ρήμα μεταπλάστηκε (*διώκω* > **διώχνω**, όπως *δεικνύω* > **δείχνω**, *ρίπτω* > **ρίχνω** κ λπ). ενώ το σύνθετο με προθέσεις ρήμα διατηρεί την αρχική του μορφή Έτσι λέμε **διώχνω**, αλλά **επι-διώκω** (όχι επιδιώχνω!) και **κατα-διώκω**.

Δ.Κ.Α.Σ. (ο) ΝΑΥΤ Διεθνής Κώδικας Αποφυγής Συγκρούσεων
Δ.Κ.Ε.Ο. (η) Διεύθυνση Κατασκευών Έργων Οδοποιίας.
Δ.Κ.Σ. (ο) ΝΑΥΤ Διεθνής Κώδικας Σημάτων.
Δ.Μ.Ε. (το) Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης

Δνείπερος (ο) ποταμός τής Α Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Ρωσίας και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Dnieper (πβ. μεσν *Δάναπρις*) < ρωσ Dniepr, ίσως < αβεστ dānu «ποταμός» + apara «μακριά». Βλ κ *Δνείστερος*].

Δνείστερος (ο) ποταμός τής Α. Ευρώπης που πηγάζει από τα Καρπάθια Όρη και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Dniester (πβ. μεσν *Δάναστρις*) < ρωσ Dniestr, ίσως < αβεστ dānu «ποταμός» + nazdjō «πλησίον» Βλ. κ. *Δνείπερος*].

Δ.Ν.Τ. (το) Διεθνές Νομισματικό Ταμείο· διεθνής οργανισμός με έδρα την Ουάσινγκτον, που αποσκοπεί στη διεθνή νομισματική συνεργασία, τη συναλλαγματική σταθερότητα, την καταπολέμηση τής ελλειματικότητας των κρατικών ισοζυγίων πληρωμών κ.ά.

δοβλέτι (το) → ντοβλέτι

Δοβρουτσά (η) ιστορική περιοχή τής Α. Ευρώπης στον Εύξεινο Πόντο μεταξύ Βουλγαρίας και Ρουμανίας.
[ΕΤΥΜ < βουλγ Dobrudža, από το όν. τού Βουλγάρου ηγεμόνα Dobrodžic, ο οποίος άσκησε εξουσία στην περιοχή μεταξύ των ετών 1350 και 1385].

δόγα κ. **δούγα** (η) {χωρ. γεν πληθ.} (λαϊκ) **1.** κυρτή σανίδα βαρελιού **2.** η στεφάνη βαρελιού **3.** η ντούγια (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ μεσν. < ιταλ doga < μτγν λατ. doga «δοχείο», ετρουσκ. προελ.].

δόγης (ο) {δόγηδες}, **δόγισσα** (η) {δογισσών} τίτλος ανώτατου άρχοντα των παλαιών δημοκρατιών τής Βενετίας και τής Γένοβας. — **δογικός,** -ή. -ό
[ΕΤΥΜ μεσν < βεν. doge < λατ. dux «οδηγός, ηγεμών»]

δόγμα (το) {δόγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΣ θεμελιώδης αρχή φιλοσοφικού συστήματος **2.** (γενικότ.) αξίωμα, αρχή *επιστημονικό / ιδεολογικό / στρατηγικό* ~ **3.** ΠΟΛΙΤ σύνολο θεμελιωδών αρχών που διατυπώνονται από πολιτικό ηγέτη ή κυβέρνηση και προτείνουν πολιτική. οικονομική, στρατιωτική κ.λπ στρατηγική ~ *Τρούμαν / Μονρόε* || *το ενιαίο αμυντικό ~ μεταξύ Ελλάδας – Κύπρου ~* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ η αυθεντική περί πίστεως διδασκαλία. όπως διατυπώνεται από Οικουμενική Σύνοδο, η αλήθεια τής οποίας θεωρείται ότι έχει απόλυτο κύρος και γίνεται προσιτή μόνο με την πίστη: *τριαδικό / χριστολογικό / εσχατολογικό* ~ **5.** το σύνολο των βασικών πεποιθήσεων μιας θρησκείας· *προτεσταντικό / αγγλικανικό* ~
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ «γνώμη, πεποίθηση – δικαστική απόφαση, κρίση», < *δοκῶ*. βλ λ. *δοκούν*]

δογματίζω ρ. αμετβ [μτγν] {δογμάτισα} **1.** αποφαίνομαι με τρόπο που δεν επιδέχεται αντίρρηση *δεν πρόκειται να πείσεις κανέναν, όταν δογματίζεις* **2.** αποφασίζω αυθαίρετα.

δογματικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ένα δόγμα, με μια αρχή θρησκευτικής πίστης ή ιδεολογικοφιλοσοφικού συστήματος· ~ *συζήτηση / διαφορά / ζήτημα* **2.** αυτός που αποφαίνεται (για κάτι) με απόλυτο, αξιωματικό τρόπο. χωρίς να δέχεται αντιρρήσεις: ~ *στάση / επιχείρημα / κριτική / απάντηση* || *είναι ~. δεν μπορείς να συζητήσεις μαζί του* **3.** ΘΕΟΛ ***δογματική*** (η) κλάδος τής θεολογίας που μελετά συστηματικά τα χριστιανικά δόγματα ως υποχρεωτικές αλήθειες τής πίστης. **δογματικ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **δογματικότητα** (η) [1851]

δογματισμός (ο) [μτγν] η αξιωματική αποδοχή και διατύπωση απόψεων (χωρίς αιτιολόγηση ή απόδειξη). η αναγωγή μιας (προσωπικής συνήθ.) θέσης σε απόλυτη, αδιαμφισβήτη αλήθεια (με παράλληλη απόρριψη κάθε αντίθετης άποψης και αντίρρησης): *πρέπει να πάψει ο ιδεολογικός ~ και ο φανατισμός.* — **δογματιστής** (ο) [μτγν.].

δογματολογία (η) [μτγν] ΘΕΟΛ ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τα δόγματα των θρησκειών· η δογματική.

δογματοφύλακας (ο) [1815] {δογματοφυλάκων} ο φύλακας, τηρητής των εκκλησιαστικών δογμάτων.

Δ.Ο.Ε. 1. (ο) Διεθνής Οικονομικός Έλεγχος **2.** (η) Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος **3.** (η) Διεθνής Οργάνωση Εργασίας **4.** (η) Διεθνής Ολυμπιακή Επιτροπή.

δοθείς, -είσα. -έν {δοθ-έντος (θηλ -είσης). -έντα | -έντες (ουδ. -έντα), -έντων (θηλ -εισών)} (λόγ) αυτός που έχει δοθεί ή που θεωρείται δεδομένος: *οι δοθείσες οδηγίες* || *τα δοθέντα σήματα* ΦΡ (α) ***τούτου δοθέντος*** έχοντας αυτό ως δεδομένο. θεωρώντας ότι αυτό ισχύει: ~, *οι επιλογές μας στην εκπαιδευτική πολιτική πρέπει να ξανασυζητηθούν* (β) ***δοθέντος ότι*** με δεδομένο ότι. λαμβάνοντας υπ' όψιν ότι ισχύει κάτι ~ *η διεθνής τιμή τού πετρελαίου δεν πρόκειται να υποχωρήσει σύντομα, εκφράζονται φόβοι για άνοδο τού πληθωρισμού* (γ) ***δοθείσης τής ευκαιρίας / ευκαιρίας δοθείσης*** αφού δόθηκε η ευκαιρία ή εφόσον δοθεί η ευκαιρία *σχεδιάζει με προσοχή τις επόμενες πολιτικές του κινήσεις, ώστε ~ να προβληθεί ως ο καταλληλότερος για την ηγεσία τού κόμματος* || *από καιρό ζητούσε αφορμή για να τον πλήξει· έτσι χθες ~, τού άσκησε δριμεία κριτική.*
[ΕΤΥΜ Μτχ. παθ. αορ. τού αρχ *δίδωμι* Οι φρ είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *δοθέντος ότι* (< étant donné que .)]

δόθηκα ρ. → δίνω

δοθιήνας (ο) ΙΑΤΡ φλεγμονώδες, πυώδες εξάνθημα τού δέρματος ΣΥΝ. (λαϊκ.) καλόγερος.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δοθιήν, -ῆνος*, αγν. ετύμου]

δοθιήνωση (η) [1891] {-ης κ -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την ταυτόχρονη ή διαδοχική εμφάνιση πολλών δοθιήνων (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ωση*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. furunculosis]

δοιάκι (το) {δοιακ-ιού | -ιών} **1.** μοχλός περιστροφής τού πηδαλίου στα πλοία ΣΥΝ (αρχαιοπρ.) οίαξ **2.** (συνεκδ.) το πηδάλιο. το τιμόνι.
[ΕΤΥΜ < μεσν *οιάκιον* (το αρχικό *δ-* οφείλεται στην επίδραση τού *διοικῶ*), υποκ. τού αρχ *οἴαξ* < Ι Ε *oisā- / oiso-. πβ. σανσκρ. īṣá «τιμόνι». σλοβ. ojê κ.ά]

Δοϊράνη (η) λίμνη στα σύνορα τού κράτους των Σκοπίων και τής Ελλάδας στον νομό Κιλκίς.
[ΕΤΥΜ Από το όν τής αρχ πόλεως *Δοβήρους* (αγν. ετύμου). πιθ. μέσω βαλκανικής γλώσσας, πβ. βουλγ Dojransko (ezero)].

δόκανο (το) {δοκάνων} **1.** παγίδα για τη σύλληψη θηραμάτων (ζώων ή πουλιών): *πιάνομαι / πέφτω στο ~* || *στήνω ~* **2.** (μτφ.) παγίδα, η σύλληψη επ' αυτοφώρω. *οι λαθρέμποροι πιάστηκαν στο δόκανο τής Αστυνομίας* ΣΥΝ αρπάγη
[ΕΤΥΜ < μεσν *δόκανον* < μτγν *δόκανα (τά)* < αρχ. *δοκός*].

δοκάρι (το) {δοκαρ-ιού | -ιών} **1.** μακρύ και χοντρό ξύλο τετράγωνης ή ορθογώνιας τομής, που χρησιμεύει για τη στήριξη στέγης. πατώματος κ.λπ. ΣΥΝ δοκός, (λαϊκ) πάτερο **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε επίμηκες υποστήριγμα από οποιαδήποτε ύλη (μέταλλο, μπετόν κ.λπ) **3.** (στο ποδόσφαιρο) καθένας από τους τρεις ξύλινους στύλους που ορίζουν τον χώρο μέσα από τον οποίο πρέπει να περάσει η μπάλα. για να επιτευχθεί τέρμα (γκολ): *οριζόντιο / κάθετο* ~ **4.** (συνεκδ.) η πρόσκρουση τής μπάλας στο δοκάρι: *η Α Ε Κ είχε δύο ~ στο α' ημίχρονο*
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δοκάριον*. υποκ. τού αρχ. *δοκός*].

Δ.Ο.Κ.Ε.Π. (το) Διεθνές Ολυμπιακό Κέντρο Ειρήνης και Πολιτισμού.

δοκησίσοφος, -ος/-η. -ο (λόγ.) αυτός που θεωρεί τον εαυτό του σοφό. ο κατά φαντασίαν σοφός ΣΥΝ μωρόσοφος, κενόσοφος, ψευδόσοφος — **δοκησισοφία** (η) [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ < *δόκησις* (< *δοκῶ*) + *σοφός*]

δοκητισμός (ο) ΘΕΟΛ χριστιανική αίρεση που βασίζεται στον δυϊσμό. κατά την οποία η ενανθρώπηση τού Χριστού ήταν φαινομενική
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δοκηταί* (< αρχ. *δοκῶ*), όπως αποκαλούνταν οι ακόλουθοι τού φερώνυμου θεολογικού συστήματος].

δοκίδα (η) (στην οικοδομική) μικρό δοκάρι.

δοκιμάζω ρ μετβ κ αμετβ {δοκίμασ-α. -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εξετάζω την ποιότητα. τις ιδιότητες, την ενέργεια ή την αποτελεσματικότητα ενός πράγματος, κάνω δοκιμή. ~ *ένα απορρυπαντικό / ένα σαμπουάν* || ~ *τα λάστιχα τού αυτοκινήτου / τα φρένα* || ~ *την αντοχή ενός υλικού* || *ο προπονητής θέλει να δοκιμάσει δύο νέους παίκτες στον φιλικό αγώνα* || ~ *έναν υπάλληλο πριν τον προσλάβω* ΣΥΝ ελέγχω **2.** (ειδικότ.) (α) (για τροφές ή ποτά) γεύομαι για να εξακριβώσω τη νοστιμιά ή τη γευστικότητα: *η καρμπονάρα είναι εκπληκτική· τη δοκίμασες;* (β) (για ενδύματα ή υποδήματα) φοράω για να διαπιστώσω αν μου ταιριάζει το μέγεθος ή το χρώμα ΣΥΝ προβάρω **3.** ελέγχω την ύπαρξη ή τον βαθμό μιας ιδιότητας: ~ *τις δυνάμεις μου / την υπομονή μου / τις γνώσεις μου / τα νεύρα μου·* ΦΡ. ***δοκιμάζω το χέρι / το πόδι μου*** (στο μπάσκετ ή το ποδόσφαιρο) κάνω βολές / σουτ (πριν αρχίσει το παιχνίδι) για ζέσταμα ή για να ελέγξω την ευστοχία μου **4.** (ειδικότ) προσπαθώ να εξακριβώσω (συναισθήματα, προθέσεις, ικανότητες κ.λπ κάποιου) *αυτό το έκανα για να σε δοκιμάσω* || *ο Θεός δοκιμάζει την πίστη μας* • **5.** καταβάλλω προσπάθεια να πετύχω κάτι, επιχειρώ τολμώ: *δοκίμασε να δραπετεύσει* || *δοκίμασαν να κρύψουν την έκπληξή τους* ΣΥΝ προσπαθώ, αποπειρώμαι • **6.** υφίσταμαι δυσάρεστη κατάσταση, υποφέρω: *ο λαός δοκίμασε όχι μόνο στερήσεις, αλλά και διώξεις* • **7.** επιχειρώ να προσεγγίσω (κάτι, συνήθ για πρώτη φορά): ~ *την τύχη μου στο θέατρο / στα χαρτιά* || ~ *τον έρωτα* • **8.** αισθάνομαι, νιώθω· ~ *χαρά / λύπη / πικρία / ικανοποίηση / έκπληξη / συγκίνηση* ♦ **9.** (αμετβ.) προσπαθώ να πετύχω ή να εξακριβώσω (κάτι) *δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω. θα δοκιμάσω όμως* **10.** (μεσοπαθ **δο-**

κιμάζομαι) υφίσταμαι ταλαιπωρίες, δοκιμασίες. *στην Κατοχή οι Έλληνες δοκιμάστηκαν σκληρά || δοκιμάζονται τα νεύρα των κατοίκων αυτής τής πόλης* **11.** (η μτχ. ***δοκιμασμένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει αποδειχθεί άξιος. κατάλληλος ή ικανός μετά από έλεγχο ~ *μέθοδος / συνταγή / ελαστικά αυτοκινήτου || θα ανεβάσουν ένα ~ έργο, που εγγυάται την εισπρακτική επιτυχία* (β) (κατ' επέκτ) έμπειρος και αξιόπιστος. ~ *τεχνίτης / πολιτικός* · **δοκίμασμα** (το) [μεσν] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω.*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δόκιμος*].

δοκιμασία (η) [αρχ] {δοκιμασιών} **1.** ο έλεγχος. η εξέταση για τη διαπίστωση, την εξακρίβωση (ιδιοτήτων, ικανοτήτων ή τής καταλληλότητας προσώπων και πραγμάτων): *το έργο του άντεξε στη ~ τού χρόνου || οι υποψήφιοι υποβλήθηκαν σε πολύωρη ~, για να επιλεγούν οι καλύτεροι* ΣΥΝ δοκιμή, έρευνα, τεστ ΦΡ ***γραπτή / προφορική δοκιμασία*** εξέταση σε διδαγμένη και συγκεκριμένης έκτασης ύλη, για να κριθεί και να αξιολογηθεί η πρόοδος μαθητών ή φοιτητών ΣΥΝ τεστ **2.** υπέρμετρη καταπόνηση, κατάχρηση. ζόρισμα: *μη βάζεις σε ~ την υγεία σου || ο πληθωρισμός έθεσε σε ~ την οικονομία τής χώρας* **3.** (γενικότ., συνήθ σε πληθ) κάθε δυσάρεστο. επώδυνο γεγονός ή κατάσταση που αντιμετωπίζει (κάποιος στη ζωή): *ο πόλεμος ήταν μεγάλη ~ για όλους μας || υπομένει αγόγγυστα τις ~ || πέρασε μεγάλες ~ στη ζωή του* ΣΥΝ ταλαιπωρία, βάσανο, κακοτυχία, δεινοπάθημα

> **δοκιμασία – δοκιμή – δοκίμιο.** Οι λέξεις κινούνται σημασιολογικά ανάμεσα στη σημ. τού «ελέγχου» και τής «απόπειρας» **Δοκιμασία** και **δοκιμή** σημαίνουν τον «έλεγχο» στον οποίο υποβάλλω πρόσωπα ή πράγματα, για να εξακριβώσω την επάρκεια, την ικανότητα, τη λειτουργία, τις γνώσεις κ.λπ Έτσι, *δοκιμασία* φτάνει να σημαίνει την «εξέταση» (η λ. χρησιμοποιείται και για να αποδώσει το ξενικό **τεστ**) Εφόσον δε ο έλεγχος είναι σκληρός, φθάνει να σημαίνει και «βασανιστήριο» Στις λέξεις **δοκιμή** και **δοκίμιο** είναι εντονότερη η σημ. τής προσπάθειας, τής απόπειρας να προσεγγίσει κανείς ένα θέμα, να το αναλύσει ή να το ερμηνεύσει. Αυτή η αίσθηση τής απόπειρας, τού ανολοκλήρωτου αποτελέσματος στην πραγμάτευση ενός πνευματικού θέματος, οδήγησε τον μεγάλο Γάλλο στοχαστή και συγγραφέα Montaigne να αποκαλέσει «απόπειρες», essai (από το essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»), τα στοχαστικά κείμενά του (πβ. αγγλ. essay). έννοια η οποία στην Ελληνική αποδόθηκε με τη λ *δοκίμιο.* ενώ ο Σεφέρης το απέδωσε πιο πιστά ως *δοκιμή* (οι *Δοκιμές*, δηλ. τα **δοκίμια** τού Γ. Σεφέρη, είναι πολύ αντιπροσωπευτικά τής έννοιας και τού είδους τέτοιων κειμένων).

δοκιμαστήριο (το) [μτγν] {δοκιμαστηρί-ου | -ων} χώρος καταστήματος διαμορφωμένος για τη δοκιμή ρούχων από τους πελάτες

δοκιμαστής (ο) [αρχ.], **δοκιμάστρια** (η) {δοκιμαστριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που εξετάζει ή ελέγχει την ποιότητα, τις ιδιότητες κ.λπ. ενός αντικειμένου **2.** (ειδικότ. για τροφές και ποτά) πρόσωπο ειδικά εκπαιδευμένο, που πρώτο γεύεται μικρή ποσότητα (ποτών, φαγητών ή γλυκών). για να ελέγξει την ποιότητα και τη γευστικότητά τους ΣΥΝ γευσιγνώστης.

δοκιμαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμεύει ή γίνεται για δοκιμή ~ *σωλήνας / πτήση / πρόγραμμα* **2.** ***δοκιμαστικό*** (το) εξέταση τής καταλληλότητας υποψηφίου (για ρόλο. συμμετοχή σε εκπομπή, πρόσληψη σε επιχείρηση κ λπ.): *η νεαρή ηθοποιός έκανε / πέρασε από ~ για τον ρόλο || ο υποψήφιος διορθωτής πέρασε από ~ πριν προσληφθεί* — **δοκιμαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δοκιμαστής* Το *δοκιμαστικό* αποδίδει το αγγλ. test]

δοκιμή (η) **1.** έλεγχος ή εξέταση για την εξακρίβωση ποιότητας. ιδιότητας. λειτουργίας κ.λπ. αντικειμένου: ~ *προϊόντος πριν από την αγορά || «μια ~ θα σας πείσει»* (διαφήμ. προϊόντος)· ΦΡ (λόγ) ***υπό δοκιμή(ν)*** με προσωρινή σύμβαση εργασίας, για να διαπιστωθεί η καταλληλότητα (κάποιου) σε εργασία. *είμαι ακόμη ~ στην υπηρεσία* **2.** (ειδικότ.) ο πειραματικός έλεγχος μηχανισμού, συσκευής, τεχνικού έργου κ λπ , για να διαπιστωθεί αν λειτουργεί σωστά. αν αποδίδει ικανοποιητικά, τι αποτελέσματα έχει κ.λπ. *η ~ ενός νέου μοντέλου αυτοκινήτου / όπλου / αεροσκάφους / βόμβας || απαγόρευση των πυρηνικών ~* **3.** ΜΑΘ επαλήθευση τού εξαγομένου μαθηματικών πράξεων με συγκεκριμένες μεθόδους: *στη διαίρεση η ~ συνίσταται στον πολλαπλασιασμό τού πηλίκου επί τον διαιρέτη και πρόσθεση τού υπολοίπου* **4.** (για καλλιτεχνικές εκδηλώσεις) πρόχειρη εκτέλεση θεατρικής παράστασης, συναυλίας κ λπ., που σκοπεύει στην αρτιότερη προετοιμασία και στην εξασφάλιση τής επιτυχίας ΣΥΝ πρόβα **5.** το δοκίμιο: *οι «Δοκιμές» τού Σεφέρη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δόκιμος*]

δοκίμι (το) {δύσχρ. δοκιμ-ιού | -ιών} (αργκό των στρατιωτών) ο δόκιμος έφεδρος αξιωματικός (Δ.Ε.Α.) στον Στρατό Ξηράς.
[ΕΤΥΜ < *δόκιμος*. πβ. κ. *γερόντι*. Το μεσν. *δοκίμι(ον)* είχε τη σημ. «αγώνισμα»]

δοκίμιο (το) {δοκιμί-ου | -ων} **1.** (α) αρχικό σχεδίασμα κειμένου, δοκιμαστικό έργο (β) ΤΥΠΟΓΡ πρόχειρο αντίγραφο κειμένου, τυπωμένο σε μεγάλες ταινίες χαρτιού, που αντιπαραβάλλεται με το χειρόγραφο ή δακτυλόγραφο τού συγγραφέα, για να επισημανθούν και να διορθωθούν τα τυπογραφικά λάθη **2.** κείμενο, περιορισμένης συνήθ. εκτάσεως, που πραγματεύεται συγκεκριμένο θέμα (από διάφορους χώρους· κοινωνία. επιστήμη, πολιτική. τέχνη κ λπ.), χωρίς να το εξαντλεί, και το οποίο αποδίδει με σαφήνεια τις απόψεις τού γράφοντος: *ιστορικό / αισθητικό / λογοτεχνικό ~.* — **δοκιμιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δοκίμιον*, αρχική σημ. «δοκιμή, εξέταση», < αρχ. *δόκιμος* Η σημ τού γραπτού κειμένου απόψεων αποδίδει το γαλλ. essai (< ρ essayer «προσπαθώ, δοκιμάζω»), λ που χρησιμοποίησε αρχικώς ο Γάλλος συγγραφέας M. de Montaigne το 1588 στο έργο του *Essais (Δοκιμές)*, για να δείξει ότι τα κείμενά του αποτελούσαν απλώς *προσπάθειες* προσεγγίσεως τού θέματος. Το *(τυπογραφικό) δοκίμιο* αποδίδει το γαλλ. épreuve]

δοκιμιογράφος (ο/η) [1867] αυτός που συγγράφει δοκίμια. — **δοκιμιογραφία** (η), **δοκιμιογραφικός**, -ή, -ό

δόκιμος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός τού οποίου η αξία ή η ικανότητα έχει δοκιμαστεί και θεωρείται αναμφισβήτητη· δοκιμασμένος: ~ *συγγραφέας* ΣΥΝ αναγνωρισμένος. ικανός, έγκριτος **2.** (για λέξεις. φράσεις, γραμματικούς τύπους κ λπ.) αυτός που έχει καθιερωθεί λόγω τής χρήσης του σε κλασικούς και αναγνωρισμένους συγγραφείς· ~ *όρος* ΑΝΤ αδόκιμος **3.** (α) αυτός που βρίσκεται στο στάδιο τής προπαρασκευής ή τής δοκιμασίας, μαθητευόμενος· ~ *μοναχός* (υποψήφιος μοναχός) || ~ *έφεδρος αξιωματικός* (β) ΣΤΡΑΤ **δόκιμος** (ο) απόφοιτος τής Σχολής Εφέδρων Αξιωματικών (Δ Ε Α. = Δόκιμος Έφεδρος Αξιωματικός) τού Στρατού Ξηράς (γ) ***Ναυτικός Δόκιμος*** ο σπουδαστής τής Σχολής Ναυτικών Δοκίμων. — **δόκιμα** επίρρ., **δοκιμότητα** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «αποδεκτός έπειτα από δοκιμασία – επιδοκιμασμένος», < *δοκῶ*, βλ. λ. *δοκούν*. Η αρχική σημ. απαντά επίσης στην Κ.Δ (πβ 2 *Τιμόθ.* 2, 15: *σπούδασον σεαυτὸν δόκιμον παραστῆσαι τῷ θεῷ Ρωμ* 14. 18 *εὐάρεστος τῷ θεῷ καὶ δόκιμος τοῖς ἀνθρώποις*)]

δοκός (η) (λόγ.) **1.** το δοκάρι **2.** ΓΥΜΝΑΣΤ (ειδικότ) όργανο γυμναστικής πάνω στο οποίο εκτελεί κανείς ασκήσεις, κυρ. ισορροπίας.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέχομαι / δέκομαι*]

δοκούν (το) εύχρ. στη ΦΡ ***κατά το δοκούν*** (i) κατά τη γνώμη (κάποιου), όπως φαίνεται σωστό (σε κάποιον) *ως προς το ζήτημα τής επιλογής συνεργατών, έχετε το δικαίωμα να προχωρήσετε ~* (ii) (κατ' επέκτ.) αυθαίρετα: *ενεργεί ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δοκοῦν*. μτχ ενεστ τού ρ. *δοκῶ (-έω)*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ *δεκ-*, ρ *δέχομαι / δέκομαι* (βλ λ). Ομόρρ. *δόκησι(ς). δόξα, δόκιμος. δοκιμάζω* κ ά Το ρ *δοκῶ* χρησιμοποιήθηκε με πληθώρα σημασιών, η δε ετυμολογική του προέλευση (από το ρ. *δέχομαι*) οδηγεί στην άποψη ότι η λ. αρχικά σήμαινε «κάνω κάποιον να δεχθεί. διδάσκω» (πβ. λατ doceo) Ωστόσο, η βασική σημ τού ρ. *δοκῶ* ήταν «σκέφτομαι, νομίζω. πιστεύω»]

δόκτορας (ο/η) {χωρ. γεν πληθ } **1.** ο διδάκτορας (βλ λ.) **2.** (α) (ειδικότ.) τίτλος γιατρού (β) (γενικότ.-προφορ.) κάθε γιατρός. Επίσης (λόγ.) **δόκτωρ** [μεσν] {δόκτορος} ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ doctor < doceo «διδάσκω»].

δολάριο (το) {δολαρί-ου | -ων} **1.** νομισματική μονάδα των Η Π Α., τού Καναδά και άλλων κρατών **2.** (συνεκδ.-καθημ) η αμερικανική οικονομία *το ~ κυβερνά τον κόσμο.*
[ΕΤΥΜ < αγγλ dollar < μέσ. κάτω γερμ. daler < T(h)aler, σύντμηση τού Joachimsthaler, νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κωμόπολη Joachimsthal τής Βοημίας (πβ *τάλιρο*)]

> **δολάριο – τάλιρο.** Τα δύο νομίσματα έχουν κοινή καταγωγή Το **τάλιρο** προέρχεται από το ιταλ tallero. που και αυτό είναι δάνειο από το γερμ. T(h)aler, συγκεκομμένο τ τού Joachimsthaler, αργυρό νόμισμα που κατασκευαζόταν στην κωμόπολη Joachimsthal τής Βοημίας Από το γερμ. T(h)aler προήλθε και το μεσν. γερμ daler, από όπου το αγγλ. dollar (1545).

δολερός, -ή, -ό [αρχ] αυτός που χαρακτηρίζεται από δόλο, που εκφράζει ή χρησιμοποιεί δόλια μέσα πανούργος, ανειλικρινής: ~ *άτομο / βλέμμα* ΣΥΝ επίβουλος. απατηλός, φθονερός, δόλιος, ύπουλος ΑΝΤ άδολος. — **δολερ-ά / -ώς** [μτγν] επίρρ., **δολερότητα** (η)

δολιεύομαι ρ. μετβ αποθ. [μτγν] {δολιεύθηκα} (λόγ) χρησιμοποιώ δόλο, για να εξαπατήσω (κάποιον) ΣΥΝ επιβουλεύομαι, υπονομεύω. — **δολίευση** (η), **δολιευτικός,** -ή. -ό ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

δόλιος, -α, -ο **1.** αυτός που χρησιμοποιεί ή περιέχει δόλο: *χρησιμοποίησε ~ μέσα. για να τον κερδίσει || ~ τέχνασμα / επινόηση / πράξη* ΣΥΝ δολερός. επίβουλος, ύπουλος ΑΝΤ άδολος • **2.** (με συνίζηση –δόλιος -, για να δείξουμε συμπάθεια) αυτός που έχει υποστεί πολλές ταλαιπωρίες και δυστυχίες στη ζωή του *η ~ μάννα απέμεινε έρημη και πικραμένη* ΣΥΝ δύσμοιρος. ταλαίπωρος κακομοίρης. (λαϊκ.) καψερός, έρμος, φουκαράς — **δολιότητα** (η) [μτγν] (σημ. 1), **δόλια / δολίως** [αρχ] επίρρ. (σημ. 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δόλος*. Το επίθ. *δόλιος* απαντά με συνίζηση από τον Μεσαίωνα, οπότε και απέκτησε τη σημ «κακομοίρης, δύστυχος»]

> **δό-λι-ος και δό-λιος.** Χαρακτηριστική περίπτωση φωνολογικής διαφοροποίησης (διαφοράς στην προφορά) που δηλώνει και σημασιολογική διαφοροποίηση το **δό-λι-ος** (ασυνίζητος τύπος με προφορά τού *-ι-* σε χωριστή συλλαβή) δηλώνει τον «δολερό, αυτόν που ενεργεί δολίως», ενώ το **δό-λιος** (συνιζημένος τύπος, όπου το *-ι-* συμπροφέρεται με το *-ο-* σε μία συλλαβή) σημαίνει «δύστυχος, κακομοίρης»

δολιοφθορά (η) η προμελετημένη φθορά ή καταστροφή (εγκαταστάσεων, στρατιωτικού, βιομηχανικού υλικού κ λπ), προκειμένου να πληγεί ο αντίπαλος. *η καταστροφή τής αποθήκης πυρομαχικών αποδόθηκε σε ~* ΣΥΝ σαμποτάζ.
[ΕΤΥΜ Απόδ τού γαλλ sabotage, βλ. κ *σαμποτάζ*].

δολιοφθορέας (ο/η) {δολιοφθορ-είς, -έων} (λόγ) πρόσωπο που προκαλεί δολιοφθορές (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ. saboteur, βλ. κ. *σαμποτέρ*].

δολιχοδρομώ ρ. αμετβ [αρχ.] {δολιχοδρομείς . | δολιχοδρόμησα} (αρχαιοπρ.) **1.** (κυριολ.) αγωνίζομαι στον δόλιχο (βλ λ.) **2.** (συνήθ μτφ.) διανύω μεγάλη απόσταση, καθυστερώ — **δολιχοδρόμος** (ο) [αρχ.]. **δολιχοδρόμηση** κ. **δολιχοδρομία** (η) [1885].

δολιχοκεφαλία (η) ΑΝΘΡΩΠΟΛ η ανάπτυξη τού ανθρώπινου κρανίου κατά τρόπον ώστε να είναι πολύ μακρύ σε σχέση με το πλάτος του ΣΥΝ δολιχοκρανία, μακροκεφαλία ΑΝΤ βραχυκεφαλία Επίσης **δολιχοκρανία** — **δολιχοκέφαλος**, -η, -ο [1890].
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ. < γαλλ. dolichocéphalie]

δόλιχος (ο) {δολίχ-ου | -ων, -ους} **1.** το αμπελοφάσουλο **• 2.** (στην αρχαιότητα) δρόμος αντοχής μεγάλων αποστάσεων και μονάδα μήκους που ισοδυναμούσε με δώδεκα στάδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδελεχής*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dol̥igh-, μεταπτωτ. βαθμ δισύλλαβου θ. (που αποτελεί παρεκτεταμένο τ τού Ι.Ε *del- «μακρύς»), πβ. σανσκρ. dīrgha-, σερβοκρ dug, πολ. długi, ρωσ dolgij κ.ά. Ομόρρ. *εν-δελεχής* (βλ.λ.)]

δολομίτης (ο) [1876] {δολομιτών} **1.** ανοιχτόχρωμο, συνήθ κιτρινωπό ή γκριζόλευκο ορυκτό, που αποτελείται από ανθρακικό ασβέστιο και μαγνήσιο και απαντά στη φύση κυρ σε μορφή μικρών συμπαγών κρυστάλλων, χρησιμοποιείται δε στην οικοδομική, τη γλυπτική, τη διακοσμητική και ως πυρίμαχο υλικό **2.** (συνεκδ.) πέτρωμα με μεγάλη περιεκτικότητα σε αυτό το ορυκτό. — **δολομιτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. dolomite, από το όνομα τού Γάλλου γεωλόγου Déodat de Dolomieu].

δολοπλοκία (η) {δολοπλοκιών} ο σχεδιασμός ή/και η χρησιμοποίηση δόλιου τρόπου δράσης (*εναντίον κάποιου*): *πολιτικές ~* ΣΥΝ πλεκτάνη, μηχανορραφία, ραδιουργία, ίντριγκα. - **δολοπλόκος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δολοπλόκος* < *δόλος* + *-πλόκος* < *πλέκω*]

δολοπλοκώ ρ. αμετβ. [1896] {δολοπλοκείς. | δολοπλόκησα} κάνω δολοπλοκίες (βλ.λ.): *οι άνθρωποι τού στενού του περιβάλλοντος δολοπλοκούσαν εις βάρος του* ΣΥΝ ραδιουργώ, μηχανορραφώ

δόλος (ο) **1.** ΝΟΜ η βούληση (κάποιου) να συντελέσει με τις πράξεις του ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο στην παραγωγή παράνομου αποτελέσματος ή η γνώση (κάποιου) ότι οι πράξεις του είναι ενδεχόμενο να επιφέρουν παράνομο αποτέλεσμα και η αποδοχή τους: *καταλογίζω / διακρίνω / διαπιστώνω ~ στις πράξεις κάποιου* || *ενεργώ με ~ εναντίον κάποιου* || *άμεσος / ενδεχόμενος ~* (πβ. λ. *αμέλεια*) **2.** ο τρόπος ή το μέσον εξαπάτησης ή παραπλάνησης (κάποιου): *χρησιμοποιώ / εξυφαίνω ~ εναντίον κάποιου* || *επιτυγχάνω / αποκτώ με ~* ΣΥΝ δόλωμα, παγίδα, πλεκτάνη, κόλπο, τέχνασμα **3.** (συνεκδ) η εξαπάτηση ενός προσώπου ΣΥΝ κατεργαριά **4.** το δόλωμα: (παροιμ.) *«χωρίς ~, ψάρι δεν πιάνεται»* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *συμπάθεια*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dol-, ετεροιωμ βαθμ. τού Ι.Ε. *del- «αποβλέπω, αποσκοπώ», πβ λατ. dolus «δόλος», ισπ dolo, γερμ. *zahlen* «πληρώνω», Zahl «αριθμός», αγγλ. tale «διήγηση, παραμύθι», tell «λέγω, αφηγούμαι» κ.ά. Η συσχέτιση με το ουσ. *δέλεαρ* οφείλεται σε παρετυμολογία].

δολοφονία (η) [αρχ.] {δολοφονιών} **1.** η σκόπιμη και προμελετημένη αφαίρεση τής ζωής ανθρώπου: *στυγερή / απάνθρωπη / βίαιη / ωμή / εν ψυχρώ / ανεξιχνίαστη / περίεργη ~* || *απόπειρα δολοφονίας* || *πολιτική ~* (από μυστική πολιτική ομάδα ή παράταξη εις βάρος πολιτικού αντιπάλου ή από τρομοκράτη) ΣΥΝ ανθρωποκτονία **2.** (μτφ.) πράξη που οδηγεί σε φθορά, κακομεταχείριση ή καταστροφή: *η ~ τής φύσης από ασυνείδητους καταπατητές* || *η ~ τής γλώσσας από απρόσεκτους ομιλητές*

δολοφονικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον δολοφόνο ή με τη δολοφονία. *~ μέσα / όπλα / σύνεργα* ΣΥΝ φονικός **2.** αυτός που γίνεται με πρόθεση φόνου: *~ επίθεση / απόπειρα / ενέργεια / σχέδιο* **3.** αυτός που θέτει σε άμεσο κίνδυνο ανθρώπινες ζωές ή που έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια ζωών: *~ αμέλεια / ανευθυνότητα* ΣΥΝ εγκληματικός **4.** (μτφ.) επιθετικός ή βίαιος, που θυμίζει δολοφόνο: *~ ύφος / βλέμμα / ένστικτο* — **δολοφονικ-ά / -ώς** [1887] επίρρ.

δολοφόνος (ο/η). (λαϊκ.) **δολοφόνισσα** (η) **1.** πρόσωπο που διαπράττει δολοφονία. *ο ~ με το αγγελικό πρόσωπο* || *μανιακός / στυγερός / αποκρουστικός / σατανικός ~* || *κατά συρροήν ~* (βλ λ. *σίριαλ κίλερ*) ΣΥΝ φονιάς **2.** (μτφ) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε προκαλεί τον βίαιο θάνατο ανθρώπου ή ανθρώπων: *ιός-δολοφόνος ευθύνεται για τον θάνατο εκατοντάδων χιλιάδων ανθρώπων* || *φάλαινα-δολοφόνος* (η όρκα) || *νταλίκα-δολοφόνος ξεκληρίζει οικογένεια στην εθνική* **3.** (μτφ.) ο καταστροφέας (συνήθ. πολύτιμου αγαθού) *ο άνθρωπος είναι ο ~ τής φύσης*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δόλος* + *φόνος*]

δολοφονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {δολοφονείς . | δολοφόν-ησα. -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} **1.** διαπράττω δολοφονία. *το αυταρχικό καθεστώς δολοφονούσε τους αντιφρονούντες* ΣΥΝ φονεύω, σκοτώνω **2.** (μτφ) καταστρέφω, κακοποιώ (κάτι), μεταχειρίζομαι (κάτι) με τον χειρότερο τρόπο: *~ ένα τραγούδι / ένα θεατρικό έργο / την τέχνη / τη γλώσσα* (μιλώ πρόχειρα ή κάνοντας πολλά λάθη) ΣΥΝ φονεύω, σκοτώνω.

δόλωμα (το) {δολώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η μικρή ποσότητα τροφής που τοποθετείται σε αγκίστρι ή παγίδα (για να προσελκύσει και να συλλάβει κανείς ψάρια ή για να παγιδεύσει ζώα ή άγρια θηράματα): *βάζω τυρί στη φάκα για ~* || *καλό / ακριβό ~* || *τι ~ θέλει αυτό το ψάρι*. ΣΥΝ. δόλος **2.** (μτφ.) το πρόσωπο ή το μέσο που χρησιμοποιείται, για να παρασύρει κανείς (κάποιον) δελεάζοντάς τον: *έβαλαν ~ μια ωραία γυναίκα, για να καταφέρουν να τον συλλάβουν* ΣΥΝ δέλεαρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δολῶ (-όω)* < *δόλος*].

δολώνω ρ. αμετβ κ μετβ. {δόλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) τοποθετώ δόλωμα σε αγκίστρι ψαρέματος ♦ **2.** (μετβ) χρησιμοποιώ δόλο για να εξαπατήσω (κάποιον)
[ΕΤΥΜ < αρχ *δολῶ (-όω)* «εξαπατώ, ξεγελώ» < *δόλος* Η σημερινή σημ. είναι μεσν].

δομέστικος κ. **δομέστιχος** (ο) **1.** ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) έμπιστο πρόσωπο που κατείχε ανώτερο αξίωμα στη στρατιωτική, πολιτική και εκκλησιαστική διοίκηση: *~ των Σχολών* (μικτών ταγμάτων πεζικού και ιππικού) **2.** (ειδικότ.) καθένας από τους εξάρχοντες των δύο χορών των ψαλτών στους ναούς
[ΕΤΥΜ μεσν. < λατ domesticus < domus «οίκος»]

δομή (η) **1.** ο τρόπος με τον οποίο έχει φτειαχτεί, χτιστεί ή κατασκευαστεί (κάτι) *η ~ ενός κτηρίου* ΣΥΝ κατασκευή, χτίσιμο **2.** ο τρόπος με τον οποίο επιμέρους στοιχεία σχετίζονται και συνδέονται μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζουν ενιαίο σύνολο ή σύστημα: *η ~ ποιήματος / οικογένειας / πρότασης / λήμματος / γλώσσας / υπουργείου / οργανισμού / τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *η νέα ~ τού ΝΑΤΟ* || *κοινωνική ~* (η διαφοροποίηση και ο χωρισμός μιας κοινωνίας σε κοινωνικές τάξεις και στρώματα ή ο τύπος και το σύστημα πεποιθήσεων, σχέσεων, θεσμών κ λπ μιας κοινωνικής ομάδας ή μιας κοινωνίας) || *μοριακή ~* (ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους τα άτομα σε ένα μόριο, κυρ. όπως τον αναπαριστά η οργανική χημεία) || *οικονομική ~ μιας χώρας* || *απλή / πολύπλοκη ~* ΣΥΝ διάρθρωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γενετικός*
[ΕΤΥΜ μτγν < αρχ. *δέμω* «χτίζω», βλ κ. *δέμας, δόμος* Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. structure (< λατ. structura < ρ. struere «χτίζω, κατασκευάζω»)].

> **δομή – υφή – σύσταση – σύνθεση – διάρθρωση** Η λ. **δομή**, ως λέξη-κλειδί των κοινωνικών επιστημών, χρησιμοποιείται ευρύτατα τα τελευταία χρόνια. Η λέξη χρησιμοποιήθηκε κυρίως στη νεότερη («μοντέρνα») γλωσσολογία με αναφορά στη γλώσσα, απ' όπου πέρασε και στις άλλες κοινωνικές επιστήμες. Αξιοσημείωτο είναι ότι ο κύριος εισηγητής τής θεωρίας περί δομής τής γλώσσας, ο Ferdinand de Saussure, εισήγαγε τον **δομισμό**, χωρίς να χρησιμοποιήσει ο ίδιος τον όρο **structure** (*δομή*), ο οποίος χρησιμοποιήθηκε αργότερα στην Ευρώπη με βάση τη διδασκαλία του και ανεξάρτητα από τον αμερικανικό γλωσσολογικό δομισμό (Bloomfield. Harris, Hockett κ.ά.). Ο Saussure αντί τού δομή χρησιμοποίησε τον όρο **σύστημα**, που είναι η ουσία και το κατεξοχήν χαρακτηριστικό τής δομής τής γλώσσας. Οι ξένοι χρησιμοποίησαν τον όρο structure, που προέρχεται από το λατ. **structura** (< μτχ structus τού ρ. struere «δομώ, κατασκευάζω»). Με βάση το **υφαίνω** πλάστηκε στην Ελληνική και η λ. **υφή**, που στην αρχαία γλώσσα σήμαινε την «ύφανση» (πέπλων κ.λπ.), ενώ στη Ν. Ελληνική σημαίνει ό,τι και το **δομή**, δηλ τη **σύσταση** (τής γλώσσας, τής κοινωνίας, των ομάδων, των ιδεών κ.λπ.). Ας σημειωθεί ότι και η λ *δομή* είναι αρχαία, σημαίνοντας (από το ρ **δέμω** «κτίζω») το «κτίσιμο» και κυρίως «το κτίσιμο τού σώματος, το σώμα» (αρχ. **δέμας**) Ως προς τις αποχρώσεις τής σημασίας των συνωνύμων, τα μεν *υφή, σύσταση* και *σύνθεση* τονίζουν περισσότερο την έννοια «των συστατικών, που απαρτίζουν κάτι», ενώ τόσο η *δομή* όσο και το **διάρθρωση** δηλώνουν «τις σχέσεις μεταξύ των συστατικών» και μάλιστα η δομή δηλώνει «τις σχέσεις των συστατικών με αναφορά στο σύνολο» συστατικά, σχέσεις και σύνολο συνιστούν το **σύστημα** (γλώσσας, κοινωνίας, ομάδας κ λπ.), κατά τα διδάγματα τού δομισμού (στη γλωσσολογία, την κοινωνιολογία, την ανθρωπολογία, την ψυχολογία κ α.).

δόμηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το χτίσιμο, η οικοδόμηση (ενός κτηρίου): *σφάλματα κατά τη ~* ΦΡ ***συντελεστής δόμησης*** ο συντελεστής που καθορίζει την οικοδομήσιμη επιφάνεια ενός κτηρίου σε σχέση με το εμβαδόν τού οικοπέδου μέσα στο οποίο αυτό οικοδομείται **2.** ο τρόπος με τον οποίο έχει δομηθεί (κάτι), η δομή του: *αριστοτεχνική ~* || *η ~ τής πρότασης*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δόμησις* < *δομῶ* (βλ.λ.)].

δομήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να δομηθεί, που είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθεί σε κατασκευές: *~ λίθινα υλικά*.
[ΕΤΥΜ < *δομώ* (από το θ. τού αορίστου *δόμησ-α*) + παραγ επίθημα *-ιμος*, πβ κ *μετρήσ-ιμος*]

δομικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη δόμηση, με την κατασκευή ή το χτίσιμο: *~ υλικά* (οι φυσικές ή τεχνητές ύλες που χρησιμοποιούνται για την κατασκευή κτηρίων. λ χ το τσιμέντο, οι πέτρες, τα ξύλα κ.λπ.) (β) ***δομικά έργα*** τεχνικά έργα θεμελιωμένα στο έδαφος - οικοδομές–, συγκοινωνιακά έργα –δρόμοι, γέφυρες, σήραγγες, λιμάνια–, έργα υδραυλικά –φράγματα, υδραγωγεία–, καθώς και άλλα ειδικά έργα –πυλώνες γραμμών μεταφοράς ενέργειας, ιστοί τηλεοράσεων κ.ά. (γ) ***δομικά στοιχεία*** τα μέρη από τα οποία αποτελείται ένα τεχνικό έργο, λ.χ. οι τοίχοι, τα θεμέλια, τα δάπεδα, οι δοκοί κ ά (δ) ***δομικές μηχανές*** αυτοκινούμενα συνήθ μηχανήματα, που χρησιμοποιούνται σε κατασκευαστικά έργα, λ.χ. γερανοί, μπουλντόζες κ.ά **2.** αυτός που σχετίζεται με τη δομή, με τη διάρθρωση ενός συνόλου: *επισημάνθηκαν οι ~ αδυναμίες τής εθνικής οικονομίας* || *~ μεταρρύθμιση / ανάλυση* (η ανάλυση ενός κειμένου κατά τον δομισμό) **3. δομική** (η) η οικοδομική — **δομικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μεσν < μτγν. *δομή*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ structurel]

Δομινικανή Δημοκρατία (η) (ισπ República Dominicana) κράτος των Μεγάλων Αντιλλών που καταλαμβάνει το Α τμήμα τού νησιού Ισπανιόλα, στην Καραϊβική Θάλασσα, με πρωτεύουσα τον Άγιο Δομίνικο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Δομινικανής Δημοκρατίας.
[ΕΤΥΜ < ισπ. República Dominicana, από το όνομα τού νησιού (και τής πρωτεύουσας) Santo Domingo «Άγιος Δομίνικος» (άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας)]

δομινικανός (ο), **δομινικανή** (η) **1.** μοναχός ή μοναχή τού χριστια-

νικού τάγματος τού Αγίου Δομίνικου **2.** ***Δομινικανοί*** (οι) χριστιανικό τάγμα που ίδρυσε ο Άγιος Δομίνικος και διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην Ιερά Εξέταση.
[ΕΤΥΜ < μεσν. λατ Dominicanus < Domenicus < λατ. Dominus «Κύριος», τίτλος τού Θεού]

Δομινίκη (η) γυναικείο όνομα.

Δομίνικος κ **Δομένικος** (ο) **1.** άγιος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < μεσν. λατ. Domenicus, βλ. κ. *δομινικανός*].

δομισμός (ο) {χωρ. πληθ} **1.** (γενικά) κοινή θεωρία ορισμένων επιστημών τού ανθρώπου (γλωσσολογίας, ψυχολογίας, θεωρίας τής λογοτεχνίας κ.λπ.), η οποία προσεγγίζει τα ανθρώπινα πράγματα ως δομικά στοιχεία ενός όλου, που αλληλοπροσδιορίζονται με βάση συγκεκριμένους κανόνες ΣΥΝ στρουκτουραλισμός **2.** ΓΛΩΣΣ η μέθοδος ανάλυσης τής γλώσσας η οποία εστιάζεται στη μελέτη τής δομής τής γλώσσας με έμφαση: (α) στην έννοια τής γλώσσας ως συστήματος, που αποτελείται από επιμέρους στοιχεία τα οποία επιτελούν ορισμένες λειτουργίες και συνδέονται μεταξύ τους σε ευρύτερα σύνολα σχέσεων με αναφορά πάντοτε στο γενικότερο σύστημα τής γλώσσας (β) στη συγχρονική εξέταση (γ) στον προφορικό λόγο (δ) στον καθορισμό των ελάχιστων μονάδων (φωνημάτων, μορφημάτων κ.λπ.) (ε) στη διάκριση σαφώς προσδιορισμένων επιπέδων δομής τής γλώσσας ΣΥΝ στρουκτουραλισμός **3.** ΑΝΘΡΩΠΟΛ η έρευνα τής οργάνωσης και τής λειτουργίας των αρχαϊκών κοινωνιών με βάση την αρχή ότι οι κοινωνίες αυτές αποτελούν σύστημα αλληλεξαρτώμενων στοιχείων (θεσμών, πεποιθήσεων, τεχνικών κ λπ.) **4.** ΨΥΧΟΛ η ανάλυση τής ψυχονοητικής δραστηριότητας τού ανθρώπου με βάση την ιεραρχική σχέση μεταξύ δομών, ιδεών, αντιλήψεων, αισθήσεων κ.λπ. — **δομιστής** (ο), **δομιστικός,** -ή, -ό, **δομιστικ-ά / -ώς** επίρρ ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή.*
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. structuralisme]

Δόμνα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ μτγν κύρ όν., βλ λ. *δόμνα*]

δόμνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΙΣΤ (ως τιμητική προσαγόρευση) η σύζυγος αυθέντη στο Βυζάντιο ή στην Τουρκοκρατία **2.** (γενικότ.) κυρία, αρχόντισσα.
[ΕΤΥΜ μτγν < μτγν. λατ domna < λατ. domina «κυρία, οικοδέσποινα» < domus «οίκος»].

δομολειτουργικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ αυτός που σχετίζεται με τη δομή και τη λειτουργία μιας γλώσσας, δηλ. με τις μορφολογικές (γραμματικές) δομές και τις συντακτικές λειτουργίες που αυτές δηλώνουν, προκειμένου να καλύψουν γλωσσικές επικοινωνιακές ανάγκες: ~ *γραμματική / περιγραφή / ανάλυση*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού αγγλ. structural-functional αντί τού *δομικολειτουργικός*].

δόμος (ο) **1.** η οροφή που έχει ημισφαιρικό σχήμα ΣΥΝ θόλος, τρούλος, ψαλίδωμα **2.** οριζόντιο στρώμα λίθων ή πλίνθων.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «οίκος», < *domo-, ετεροιωμ. βαθμ. Ι.Ε. δισύλλ. θ. *demā- «χτίζω κατοικία», πβ λατ. domus «οίκος», domesticus «οικιακός», γαλλ. domestique, αγγλ. timber «ξυλεία», γερμ Zimmer «δωμάτιο» κ.ά. Ομόρρ. *δέμ-ας, δέμ-ω* «χτίζω», *δῶμ-α, νεό-δμη-τος* κ.ά.].

δομώ ρ. μετβ. {δομείς | δόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οργανώνω, διαρθρώνω επιμέρους συστατικά με τρόπο που να αποτελούν ενιαίο και συνεκτικό σύνολο, ώστε να χαρακτηρίζονται από σαφήνεια και αλληλουχία: *η ομιλία του δομείται σε τρεις θεματικές ενότητες* || *το έργο έχει δομηθεί πάνω στους εξής άξονες.* . **2.** (η μτχ. ***δομημένος,*** *-η, -ο*) συγκροτημένος, αυτός που έχει ευδιάκριτη διάταξη των μερών του, ώστε να γίνεται κατανοητός· ~ *λόγος / έργο / σκέψη*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δομῶ (-άω / -όω)* < αρχ *δόμος* (βλ λ.)]

Δον (ο) {άκλ.} ποταμός τής Α Ευρώπης που πηγάζει από τα υψίπεδα τής Ρωσίας και εκβάλλει στην Αζοφική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ < ρωσ. Don < αβεστ. dānu «ποταμός»].

δον (ο) {άκλ.} **1.** (παλαιότ. στην Ισπανία ως τιμητικός τίτλος) μέλος τού παπικού ιερατείου, ηγεμόνας ή αριστοκράτης: ο ~ *Κιχώτης* || ο ~ *Ζουάν* **2.** (ως προσφώνηση) για καθολικό ιερέα ~ *Καμίλο*
[ΕΤΥΜ < ισπ. don < λατ dominus «κύριος»]

δόνα (η) {χωρ. πληθ.} (στην Ισπανία, ως τιμητική προσαγόρευση) γυναίκα που ανήκε στην αριστοκρατική τάξη.
[ΕΤΥΜ < ισπ doña < λατ. domina «κυρία»]

δονάκιον (το) [1879] {δονακί-ου | -ων} ΒΙΟΛ αερόβιο βακτήριο που προκαλεί χολέρα: ~ *τού Κοχ*
[ΕΤΥΜ Υποκ τού αρχ *δόναξ, -ακος* «βλαστός, κοτσάνι», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *δονῶ*]

δον Ζουάν (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) ο άνδρας που επιδιώκει να κατακτά γυναίκες *κάνω τον* ~ ΣΥΝ ερωτύλος, γυναικοκατακτητής, γυναικάς, καζανόβας. — **δονζουανισμός** (ο), **δονζουανικός,** -ή, -ό
[ΕΤΥΜ < ισπ Don Juán (ορθή προφ Δον Χουάν), θρυλικό πρόσωπο τής ισπ. λογοτεχνίας τού 16ου αι., όπου παρουσιάζεται ως ο χαρισματούχος τυχοδιώκτης και απατεώνας, που επιδιώκει διαρκώς ποικίλες ερωτικές περιπέτειες].

δόνηση (η) {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παλμική κίνηση: *σεισμική / μετασεισμική* ~ || *ισχυρή / ανεπαίσθητη* ~ || *οι ~ των φωνητικών χορδών* || *κινητό τηλέφωνο με* ~ (που ειδοποιεί για εισερχόμενη κλήση) **2.** ΦΥΣ η μετακίνηση ενός σώματος από και προς τη θέση ισορροπίας του ΣΥΝ ταλάντωση **3.** (μτφ -λογοτ) ισχυρή συγκίνηση: *οι ~ τής καρδιάς και τού πνεύματος.* — **δονητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vibration]

δονητής (ο) **1.** ΤΕΧΝΟΛ ηλεκτρομαγνητική συσκευή που μετατρέπει το συνεχές σε παλμικό ρεύμα προκαλώντας δονήσεις ~ *σκυροδέματος* (η συσκευή που αυξάνει την πυκνότητα και τη μηχανική αντοχή τού σκυροδέματος μέσω κατάλληλων δονήσεων) **2.** (ειδικότ.) επιμήκης κυλινδρική συσκευή, που πάλλεται και χρησιμοποιείται κυρ. για μασάζ ή για την ερωτική ικανοποίηση τού χρήστη.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. vibrator]

δον Κιχώτης (ο) {-ες κ -ώτηδες} (μετωνυμ.) πρόσωπο που δεν έχει αίσθηση τής πραγματικότητας και παρασύρεται από ρομαντικές φαντασιοπληξίες (ειδικότ.) πρόσωπο που ξοδεύει τον χρόνο του σε αδιέξοδες, ουτοπικές διεκδικήσεις ΣΥΝ ονειροπαρμένος — **δονκιχωτικός,** -ή, -ό [1897].
[ΕΤΥΜ < *Δον Κιχώτης* (κύρ. όν.) < ισπ. Don Quijote, κεντρικός ήρωας τού μυθιστορήματος τού Μ. ντε Θερβάντες με τίτλο El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha («Ο ευγενής ιδαλγός Δον Κιχώτης τής Μάντσα»), που εκδόθηκε μεταξύ των ετών 1605-1615. Στο μυθιστόρημα αυτό ο γηραιός Δον Κιχώτης, επηρεασμένος από τα ιπποτικά μυθιστορήματα που διάβαζε, ξεκινάει για περιπέτειες καθοδηγούμενος από τη χιμαιρική του φαντασία και από έκδηλο ψευτοπαλληκαρισμό].

δονκιχωτισμός (ο) η συμπεριφορά τού Δον Κιχώτη (βλ.λ.): *ο πολιτικός αναλυτής σημείωνε πως ο ~ τής κυβέρνησης στην εξωτερική πολιτική είναι εθνικά επιζήμιος* (εφημ.)

Δονούσα (η) νησί των Κυκλάδων Α. τής Νάξου
[ΕΤΥΜ < μτγν *Δονοῦσ(σ)α*, αγν. ετύμου].

δοντάς (ο) {δοντάδες}, **δοντού** (η) {δοντούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα δόντια

δόντι (το) {δοντ-ιού | -ιών} **1.** καθένα από τα οστεοειδή όργανα που είναι συμμετρικά διατεταγμένα μέσα στη στοματική κοιλότητα, στην άνω και κάτω γνάθο, και χρησιμεύουν τόσο στο μάσημα τής τροφής όσο και στην προφορική ομιλία: *πήγε στον οδοντίατρο, για να του βγάλει το χαλασμένο* ~ || *σφράγισμα / εξαγωγή δοντιού* || *πλένω τα ~ μου* ΦΡ (α) ***τρίζω τα δόντια (σε κάποιον)*** βλ. λ. *τρίζω* (β) ***έξω από τα δόντια*** με πλήρη ειλικρίνεια, ξεκάθαρα, χωρίς περιστροφές: *του μίλησα ~, για να μη νομίζει ότι τον κοροϊδεύω* || *αυτός μιλάει πάντα ~, δεν ξέρει από διπλωματίες* (γ) ***με νύχια και με δόντια*** με κάθε μέσο, με όλες τις δυνάμεις, καταβάλλοντας κάθε προσπάθεια· *παλεύει ~, για να αποδείξει την αθωότητά του / για να σώσει την επιχείρησή του* (δ) ***πονάει το δοντάκι μου*** είμαι ερωτευμένος: *πονάει το δοντάκι του για μια μελαχρινή* (ε) ***(κάτι) δεν είναι για τα δόντια (κάποιου)*** για πρόσωπο ή πράγμα το οποίο δεν μπορεί να το έχει ή να το απολαύσει (κάποιος), επειδή ξεπερνά τις δυνατότητές του *μην τρέφεις ελπίδες, η κοπέλα ~ σου* (στ) (για μωρά) ***βγάζω δόντια / σκάζουν τα δόντια μου*** για τα πρώτα δόντια που βγάζει ένα μωρό (ζ) ***αλλάζω δόντια*** (για μικρά παιδιά) πέφτουν τα δόντια τής πρώτης οδοντοφυΐας και φυτρώνουν τής δεύτερης (η) ***απ' τού Χάρου τα δόντια*** από τον θάνατο: *γλύτωσε / σώθηκε ~!* (θ) ***δείχνω (σε κάποιον) τα δόντια (μου)*** φανερώνω (σε κάποιον) τη δύναμή μου, την ισχύ μου: *στο πρόσφατο στρατιωτικό επεισόδιο η χώρα έδειξε τα δόντια της σε όσους την επιβουλεύονται* (ι) ***μέσ' από τα δόντια*** χωρίς να ακούγονται καθαρά αυτά που λέω, χωρίς να ανοίγω πολύ το στόμα μου, χωρίς να αρθρώνω καθαρά τις λέξεις: *μη μιλάς ~ σου, δεν καταλαβαίνουμε τι λες!* (ια) ***σφίγγω τα δόντια*** (i) κάνω τις οδοντοστοιχίες μου να πιέσουν η μία την άλλη (ii) (μτφ.) κάνω υπομονή, συγκεντρώνω όλες μου τις δυνάμεις, για να αντέξω δύσκολες καταστάσεις: *στις συμφορές οι γενναίοι σφίγγουν τα δόντια και συνεχίζουν* (ιβ) ***ακονίζω τα δόντια μου*** βλ λ *ακονίζω* (ιγ) ***κάνω το χρυσό δοντάκι*** (για μικρά παιδιά) κοινωνώ, λαμβάνω τη Θεία Κοινωνία (ιδ) ***οπλισμένος ώς τα δόντια*** ως χαρακτηρισμός για πάνοπλο άνθρωπο • **2.** (μτφ) η αιχμηρή προεξοχή σκεύους ή εργαλείου *χάλασαν τα ~ τού μαχαιριού* • **3.** (αργκό ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κάνει εξυπηρετήσεις σε γνωστούς του, που χρησιμοποιεί την εξουσία του προς όφελος φίλων του· κυρ. στη ΦΡ ***έχω δόντι***: *έχει γερό δόντι στο υπουργείο και του κάνουν όποια εξυπηρέτηση ζητήσει* ΣΥΝ μέσον. Επίσης (αρχαιοπρ.) **οδούς** (ο) {οδόντος}. — (υποκ.) **δοντάκι** (το), (μεγεθ.) **δοντάρα** (η).
[ΕΤΥΜ μεσν. < *ὀδόντιον*, υποκ τού *αρχ ὀδούς* (βλ.λ.) Ορισμένες φρ είναι μεταφρ. δάνεια, λ χ. *σφίγγω τα δόντια* (< αγγλ clench the teeth), *με νύχια και με δόντια* (< αγγλ fight tooth and nail), *τρίζω τα δόντια* (< γαλλ grincer les dents), *(μιλώ) μέσ' από τα δόντια* (< γαλλ. parler entre les dents), *δείχνω τα δόντια μου* (< γαλλ. montrer mes dents), *οπλισμένος ώς τα δόντια* (< γαλλ armé jusqu'aux dents) κ ά]

δοντιά (η) [μεσν.] το σημάδι ή το αποτύπωμα δοντιών που μένει πάνω στο δέρμα ή σε εδώδιμο προϊόν ύστερα από δαγκωματιά.

δονώ ρ. μετβ {δονείς . | δόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προκαλώ παλμική κίνηση *ο αέρας από τους πνεύμονες δονεί τις φωνητικές χορδές* ΣΥΝ πάλλω **2.** σείω, τραντάζω μια στερεή επιφάνεια: *η πολυκατοικία δονήθηκε από τον σεισμό* ΣΥΝ ταρακουνώ, κλυδωνίζω **3.** (μτφ.) προκαλώ ισχυρή συγκίνηση σε (κάποιον): *πατριωτικός ενθουσιασμός δονούσε τις καρδιές όλων των Ελλήνων*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δονῶ (-έω)*, αγν. ετύμου, ίσως πελασγική λέξη].

δόξα (η) {χωρ γεν. πληθ.} **1.** ο θαυμασμός και η εκτίμηση που απολαμβάνει κανείς εκ μέρους των περισσότερων ανθρώπων: *οι μεγάλες προσωπικότητες περιβάλλονται από αθάνατη* ~ || *εφήμερη / μεγάλη* ~ ΣΥΝ αίγλη, φήμη ΑΝΤ αφάνεια, ασημότητα, ανωνυμία· ΦΡ (α) ***βασιλεύς τής δόξης*** ο Θεός (β) ***δόξα τω Θεώ / δόξα να 'χει ο Θεός / δόξα σοι ο Θεός*** για την έκφραση ικανοποίησης από υπόθεση που είχε ομαλή έκβαση ~, *όλα πήγαν καλά* (γ) ***στο απόγειο τής δόξας*** στο μέγιστο σημείο, στον κολοφώνα τής δύναμης, τής φήμης και τής επιτυχίας: *τον 5ο αι π.Χ. η Αθήνα βρισκόταν ~ της* (δ) ***μεγάλες δόξες*** σπουδαίες επιτυχίες και τιμές· *τον περίμεναν* ~ ΣΥΝ μεγαλεία (ε) ***(είμαι) στις δόξες (μου)*** (i) είμαι σε πολύ χαρούμενη διάθεση, πολύ υπερήφανος· *τώρα πια που πέρασε στο πανεπιστήμιο, είναι στις δόξες*

του (ii) (είμαι) στην κορυφή τής επιτυχίας (μου): *εκείνη την εποχή ήταν ακόμα στις δόξες του και πλήθος θαυμαστριών τον κυνηγούσαν για ένα αυτόγραφο* (στ) ***προς δόξαν (κάποιου)*** (ειρων.) για να δοξαστεί (κάποιος/κάτι)˙ για κάποιον/κάτι που παίζει αρνητικό ρόλο σε μια κατάσταση: *όλα τα μέσα επιστρατεύονται για την προβολή τού προϊόντος. ~ τού οικονομικού ανταγωνισμού* (ζ) ***δόξα πατρί*** το σημείο στο μέτωπο μεταξύ των δύο φρυδιών και τής μύτης: *η σφαίρα τον βρήκε στο ~ || την έφαγε στο ~* (η) ***ιδού στάδιον δόξης λαμπρόν*** βλ. λ. *ιδού* (θ) ***(...) και ξανά προς τη δόξα τραβά*** (ειρων.) για αρνητική κατάσταση που συνεχίζεται εντονότερα μετά από σύντομη διακοπή της **2.** (συνεκδ.) όποιος ή ό,τι φέρνει φήμη σε κάποιον αποτελώντας το καύχημά του: *Μέγας Αλέξανδρος, η ~ των Μακεδόνων* **3.** (συνεκδ.) πρόσωπο που έχει δοξαστεί σε έναν τομέα *είναι από τις παλιές ~ τού ελληνικού μπάσκετ / κινηματογράφου* ΣΥΝ αστέρι • **4.** ΕΚΚΛΗΣ το διακοσμητικό χρυσό φωτοστέφανο, ωοειδούς συνήθ. σχήματος, των ιερών προσώπων στις αγιογραφίες • **5.** (αρχαιοπρ) η υποκειμενική άποψη κάποιου ΣΥΝ γνώμη, δοξασία.

[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ «γνώμη, άποψη», < *δοκῶ* (βλ. λ. *δοκούν*). Ενώ στον Όμηρο, τον Ηρόδοτο και τους προσωκρατικούς φιλοσόφους η λ. σήμαινε κυρ την παραδεκτή άποψη, την προσωπική γνώμη, στην πλατωνική ορολογία η λ. *δόξα* περιέγραψε τόσο την προσωπική άποψη που μπορεί να είναι σωστή (εν αντιθέσει προς τη γνώση που εξέφραζε η λ *ἐπιστήμη*) όσο και τη γνώμη που κάποιος έχει για έναν άλλον, την υπόληψή του. Στη Βιβλική γλώσσα, ιδίως δε στην Π Δ., η λ χρησιμοποιείται ως χαρακτηριστικό τού Θεού και τής παρουσίας Του, μεταφράζοντας το εβρ kavōdh, το οποίο προέρχεται από το επίθ. kavédh «βαρύς, εντυπωσιακός»]

δοξάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {δόξασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εξυμνώ (κάποιον/κάτι), αποδίδω τιμές σε (κάποιον): *Έκαναν πράξη τις ελπίδες τού λαού μας! Δοξάστε τους!* ΣΥΝ. λατρεύω, τιμώ **2.** κάνω (κάποιον) να αποκτήσει δόξα: *δόξασε με τον ηρωισμό του την πατρίδα* ΑΝΤ ντροπιάζω **3.** ευγνωμονώ, ευχαριστώ με θέρμη: *να δοξάζεις τον Θεό που βρήκες δουλειά!* — **δόξασμα** (το) [αρχ]

δοξάρι (το) {δοξαρ-ιού | -ιών} **1.** το επίμηκες όργανο (σαν βέργα), με το οποίο κρούονται οι χορδές ορισμένων μουσικών οργάνων (βιολιού, λύρας κ.λπ.) **2.** το τόξο

[ΕΤΥΜ < μεσν *δοξάριον* < μτγν *τοξάριον*, υποκ τού αρχ. *τόξον*]

δοξαριά (η) [μεσν.] **1.** η κρούση των χορδών μουσικού οργάνου (βιολιού, λύρας κ.λπ) με δοξάρι και ο ήχος που παράγεται με αυτό τον τρόπο: *με την πρώτη ~ ο βιολιστής μάγεψε τον κόσμο* • **2.** (λογοτ) η ρίψη σαΐτας ΣΥΝ σαϊτιά

δοξαρωτός, -ή, -ό αυτός που έχει σχήμα δοξαριού.

δοξασία (η) {δοξασιών} αντίληψη που δεν θεμελιώνεται επιστημονικά, αλλά αποτελεί προϊόν υποκειμενικής σκέψης και συνδέεται συνήθ. με λαϊκές και πρωτόγονες (κυρ μαγικοθρησκευτικές) παραδόσεις και πρακτικές: *σε πολλά λαϊκά έθιμα επιβιώνουν πανάρχαιες ~ || ο εθνολόγος μάς περιγράφει τις ποικίλες ~ πρωτόγονων φυλών.*

[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δοξάζω*, αρχική σημ. «πιστεύω, εκφέρω γνώμη»].

δοξαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποδίδει δόξα (σε κάποιον), που εξυμνεί˙ *~ ύμνος / ποίηση* ΣΥΝ υμνητικός, εγκωμιαστικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ ***δοξαστικόν*** (το) το ιδιόμελο τροπάριο τού όρθρου, τής λιτής και τού εσπερινού, που εισάγεται με τον στίχο *«Δόξα Πατρί καὶ Υἱῷ. »*. — **δοξαστικ-ά / -ώς** [αρχ] επίρρ.

Δοξάτο (το) κωμόπολη τού νομού Δράμας, τής οποίας οι κάτοικοι υπέστησαν αγριότητες από τους Βουλγάρους κατά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1914) και κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

[ΕΤΥΜ < μεσν. *δοξᾶτον* < *τυξᾶτον* «οικοδόμημα με τόξο» (πβ κ *δοξάρι*)].

δοξολογία (η) [μτγν] {δοξολογιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ η ευχαριστία προς τον Θεό, ευχαριστήρια και δοξαστική προσευχή που αποτελείται από μια σειρά λόγων ή ύμνων, απευθύνεται προς τον Θεό ή την Αγία Τριάδα και αρχίζει με τη φρ *«Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι»* (μικρή δοξολογία) ή με τη φρ *«Δόξα ἐν Ὑψίστοις Θεῷ»* (μεγάλη δοξολογία) **2.** (ειδικότ.) η εκκλησιαστική λειτουργία που γίνεται σε σημαντικές θρησκευτικές εορτές ή περιστάσεις: *στον μητροπολιτικό ναό εψάλη ~ για τη μεγάλη επέτειο.*

δοξολογώ ρ. μετβ [μτγν.] {δοξολογείς... | δοξολόγ-ησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} απευθύνω δοξολογία προς τον Θεό ΣΥΝ υμνολογώ, υμνώ. — **δοξολόγημα** (το)

δοξομανής, -ής, -ές [μτγν] {δοξομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιδιώκει διαρκώς και με κάθε τρόπο την απόκτηση δόξας ΣΥΝ μεγαλομανής, φιλόδοξος ΑΝΤ σεμνός, μετριόφρων — **δοξομανία** (η) [μτγν.[. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

δορά (η) (λόγ.) το γδαρμένο δέρμα ζώου ΣΥΝ. τομάρι, πετσί, προβιά

[ΕΤΥΜ αρχ. < *δέρω* «γδέρνω», βλ. κ. *δέρνω*]

δοριάλωτος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που κατακτήθηκε με πόλεμο **2.** ο αιχμάλωτος πολέμου.

[ΕΤΥΜ αρχ < *δορι-* (δοτ. οργανική τού ουσ. *δόρυ*) + *-άλωτος* < *ἁλωτός*, ρηματικό επίθ. τού *ἁλίσκομαι* «κατακτώμαι» (βλ. λ. *άλωση*)]

δορίκτητος, -η, -ο κ. **δορύκτητος** (αρχαιοπρ) αυτός που αποτέλεσε λάφυρο πολέμου ή έχει κυριευθεί με πόλεμο: *~ κόρη*

[ΕΤΥΜ αρχ < *δορι-* (δοτ. οργανική τού ουσ. *δόρυ*) + *-κτητος* < *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ»].

δορκάς (η) {δορκάδ-ος | -ων} (λόγ) το ζαρκάδι.

[ΕΤΥΜ < αρχ *δορκάς, -άδος* < *δόρξ*, που συνδ. με κελτ. iwrch, βρετον iourc'h (< I.E *jork-o). Η συσχέτιση με το ρ *δέρκομαι* «βλέπω» οφείλεται μάλλον σε παρετυμολογία]

-δόρος (λαϊκ) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει **1.** αυτόν που ασχολείται με ανάξιες λόγου ή παράνομες δραστηριότητες *κομπινα-δόρος, λουφα-δόρος, τρακα-δόρος, σουλατσα-δόρος, σαλτα-δόρος* **2.** το πρόσωπο που έχει ιδιαίτερη ικανότητα σε αυτό που δηλώνει το θέμα˙ *μπαλα-δόρος, ντριπλα-δόρος, ταβλα-δόρος* **3.** το πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με αυτό που δηλώνει το θέμα τής λέξης: *πρεσα-δόρος, τορνα-δόρος, πιτσα-δόρος, παρκα-δόρος* **4.** εξάρτημα ή μηχάνημα με το οποίο γίνεται κάτι: *πρεσα-δόρος, κοτσα-δόρος.*

[ΕΤΥΜ. < *-(α)δόρος* < βεν. παραγ. επίθημα -(a)dor < λατ. -(a)torem, αιτ. τού επιθήματος -ator (πβ. λατ saltator «χορευτής» > βεν. saltador > *σαλταδόρος*)]

δόρυ (το) {δόρ-ατος | -ατα, -άτων} αρχαίο όπλο από μακρύ ξύλινο στέλεχος (κοντάρι), το οποίο είχε στερεωμένη στην άκρη του μια σιδερένια ή ορειχάλκινη αιχμή ΣΥΝ κοντάρι˙ ΦΡ ***αιχμή τού δόρατος*** βλ. λ *αιχμή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ «δέντρο, ξύλο», < I.E *dor-w-, ετεροιωμ βαθμ τού θ *drew- / *derw- «ξύλο», πβ. σανσκρ. dāru, αγγλ. tree «δέντρο», tar «πίσσα», γερμ. Teer κ.ά. Ομόρρ. *δένδρο(ν)* (< **δέρ-δρεϜ-ον*), *δρῦ-ς, δρυ-μός* κ.ά Ήδη στον Όμηρο η λ. *δόρυ* χρησιμοποιείται με τη σημ τού αιχμηρού όπλου, αντικαθιστώντας βαθμηδόν το αρχαιότατο ουσ. *ἔγχος*].

δορυφορικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δορυφόρο: *~ τεχνολογία / σταθμός / επικοινωνία / σύστημα / εικόνα˙* ΦΡ (α) ***δορυφορική τηλεόραση*** (i) τηλεοπτικός δέκτης κατάλληλος για τη λήψη και αναπαραγωγή τηλεοπτικού σήματος, που αναμεταδίδεται από δορυφόρο (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των τηλεοπτικών δικτύων, των προγραμμάτων τους, καθώς και τα συστήματα εκπομπής σήματος, αλλά και οι τηλεοπτικές επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν τηλεπικοινωνιακούς δορυφόρους για τη μετάδοση προγραμμάτων (β) ***δορυφορικό κανάλι*** τηλεοπτικός σταθμός που εκπέμπει το πρόγραμμά του μέσω δορυφόρου (γ) ***δορυφορικό πρόγραμμα*** το τηλεοπτικό πρόγραμμα δορυφορικού τηλεοπτικού σταθμού (καναλιού) (δ) ***δορυφορική λήψη*** η λήψη τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού σήματος που εκπέμπεται μέσω δορυφόρου. *λόγω κακοκαιρίας η ~ δεν είναι καλή* (ε) ***δορυφορική μετάδοση*** η μετάδοση γεγονότος (λ χ εκδήλωσης, αθλητικής συνάντησης κ ά) μέσω τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου (στ) ***δορυφορική κεραία /*** (προφορ) ***δορυφορικό πιάτο*** ειδική κεραία σε σχήμα κατόπτρου («πιάτο») για τη λήψη σήματος που εκπέμπεται μέσω δορυφόρου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*

[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. satellite (programme / transmission / channel κ.ά.) Το αρχ. *δορυφορικός* αναφερόταν στον σωματοφύλακα που έφερε δόρυ].

δορυφόρος (ο) **1.** ΑΣΤΡΟΝ το ουράνιο σώμα που περιστρέφεται γύρω από πλανήτη, λ χ. η Σελήνη γύρω από τη Γη: *ο Φόβος και ο Δείμος είναι οι ~ τού Άρη* • **2.** η συσκευή που εκτοξεύεται (με πύραυλο κυρ.) στο Διάστημα και κινείται γύρω από την επιφάνεια τής Γης, υποβοηθώντας επιστημονικές παρατηρήσεις, στρατιωτικούς σκοπούς, τις τηλεπικοινωνίες κ.ά., *εκτοξεύω ~ || θέτω ~ σε τροχιά || μετάδοση μέσω δορυφόρου || μετεωρολογικός / κατασκοπευτικός / τηλεπικοινωνιακός ~* • **3.** (στην αρχαιότητα) ο οπλισμένος με δόρυ φρουρός σημαντικού προσώπου ΣΥΝ ακόλουθος, σωματοφύλακας, υπασπιστής **4.** (μτφ.) πρόσωπο ή κράτος που εξαρτάται πολιτικώς από άλλο ισχυρότερο: *η Σοβιετική Ένωση και οι ~ της απείχαν από την Ολυμπιάδα τού Λος Άντζελες το 1984.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

[ΕΤΥΜ αρχ . αρχική σημ. «ο σωματοφύλακας που φέρει δόρυ», < *δόρυ* + *-φόρος* < *φέρω*. Η σημ. τού ουράνιου σώματος που διαγράφει τροχιά γύρω από πλανήτη, είναι μεταφρ δάνειο από αγγλ satellite].

δοσατζής (ο) {δοσατζήδες}, **δοσατζού** (η) {δοσατζούδες} (λαϊκ.) **1.** έμπορος που επισκέπτεται πελάτες και πουλάει με δόσεις **2.** εισπράκτορας των δόσεων. Επίσης **δοσάς** (ο) {δοσάδες}.

[ΕΤΥΜ < *δόση* + παραγ επίθημα *-ατζής*, πβ. κ *σουβλ-ατζής*].

δόση (η) {-ης κ -εως | -εις, -εων} **1.** καθεμιά από τις καθορισμένες ποσότητες (χρημάτων, φαρμάκων, ποτού κ λπ) στις οποίες είχε διαιρεθεί η αρχική ποσότητα, καθορισμένο μετρήσιμο μέρος ποσότητας: *καταβάλλω τη ~ τού μηνός Απριλίου || κάθε οχτώ ώρες θα παίρνετε μία ~ αντιβιοτικού || καταναλώνω κάτι σε μεγάλες ~˙* ΦΡ ***δόση / ίχνος / κόκκος / μόριο αληθείας*** βλ. λ *αλήθεια* **2. δόσεις** (οι) τρόπος καταβολής τού ποσού για την αγορά πράγματος, σύμφωνα με τον οποίο ο αγοραστής δεν πληρώνει το σύνολο τού ποσού κατά την αγορά τού προϊόντος, αλλά συμφωνεί να καταβάλλει σε τακτά χρονικά διαστήματα (συνήθ μηνιαίως) από ένα μέρος τού ποσού, ώσπου αυτό να πληρωθεί στο ακέραιο: *ισόποσες / άτοκες / μηνιαίες ~ || αγοράζω κάτι με δόσεις* ΑΝΤ τοις μετρητοίς **3.** (ειδικότ) η συνήθ. μικρή ποσότητα ναρκωτικής ουσίας που λαμβάνει κάθε φορά ο χρήστης *παίρνω τη ~ μου || έκλεψε, για να βρει λεφτά για τη ~ του || πέθανε από υπερβολική ~ ηρωίνης* **4.** (μτφ) ποσότητα από (κάτι): *μια ταινία με αρκετή ~ βίας και σεξ || είχε μια ~ ειρωνείας στο πρόσωπο* • **5.** ΦΥΣ το μέτρο τής έκτασης στην οποία κάποια ύλη έχει εκτεθεί σε ιοντίζουσα αντινοβολία — (υποκ) **δοσούλα** (η) (σημ 1) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*

[ΕΤΥΜ < αρχ. *δόσις*, συνεσταλμ βαθμ. τού θ *δω-* τού ρ *δί-δω-μι* «δίνω». Η σημ. τής ορισμένης ποσότητας, τού μερίσματος απαντά ήδη στην Π Δ. (Μετάφραση των Εβδομήκοντα), λ.χ. *Γένεσις* 47, 22: *..ἐν δόσει γὰρ ἔδωκεν δόμα τοῖς ἱερεῦσιν*].

-δοσία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παροχή ή ενέργεια *λογο-δοσία, μισθο-δοσία, τροφο-δοσία, αιμο-δοσία.*

[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *προ-δοσία, μισθο-δοσία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δότης* (βλ.λ) ή από το μορφολογικό σχήμα τους].

δοσιδικία (η) → δωσιδικία

δοσίδικος (ο) → δωσίδικος

δοσίλογος (ο) → δωσίλογος

δοσιμετρία (η) {χωρ. πληθ } η μέτρηση με δοσίμετρο τής δόσης τής

ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη. — **δοσιμετρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ. dosimétric]

δοσίμετρο (το) {δοσιμέτρ-ου | -ων} η συσκευή η οποία μετρά τη δόση ιοντίζουσας ακτινοβολίας που έχει απορροφήσει κάποια ύλη. *φορητό / βιολογικό / ατομικό ~.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dosimètre].

δόσιμο (το) {δοσίμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το να δίνει, να προσφέρει κανείς (κάτι σε κάποιον) ΣΥΝ παροχή **2.** η πλήρης διοχέτευση τής ενεργητικότητας τού ατόμου σε κάποιον σκοπό. η αφιέρωσή του σε αυτόν: *αυτή η δουλειά θέλει ~* ΣΥΝ προσφορά, θυσία, αφοσίωση.
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν επίθ *δόσιμος* < αρχ. *δίδωμι*, βλ κ. *δόση*]

δοσμένος, -η. -ο [μεσν] **1.** αυτός που έχει δοθεί (σε κάποιον): *έχει το φουστάνι δοσμένο σε μια φίλη της* • **2.** αυτός που είναι αφιερωμένος σε (κάτι), που έχει δοθεί σε (κάτι): *~ στον αγώνα για την πατρίδα || ~ στις σπουδές του.*

δοσοληψία (η) {δοσοληψιών} **1.** οικονομική συναλλαγή: *εμπορικές / καθημερινές ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) αλισβερίσι, νταραβέρι **2.** (συνήθ. κακόσ.) **δοσοληψίες** (οι) οι αμοιβαίες σχέσεις και οι επαφές *στην Κατοχή είχε ~ με τους Γερμανούς || έχει ~ με ύποπτα πρόσωπα* ΣΥΝ (λαϊκ.) νταραβέρι. πάρε-δώσε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δοσο-* (< αρχ. *δόσις*) + *-ληψία* < αρχ. *λῆψις*].

δοσολογία (η) {δοσολογιών} ο καθορισμός των δόσεων (φαρμάκου) και (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί σε κάθε δόση· *η ~ που συνέστησε ο γιατρός ήταν δύο δισκία την ημέρα || ισχυρή / μικρή ~.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ dosage (νόθο σύνθ.)].

δοσομετρητής (ο) μικρό σκεύος με βαθμονομημένη κλίμακα που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των δόσεων υγρών ή στερεών υλικών: *~ ρυζιού / νερού / γάλακτος.*

δότης (ο) {δοτών}. **δότρια** (η) {δοτριών} πρόσωπο που δίνει, που παρέχει ή προσφέρει (κάτι) *~ αίματος || ~ σπέρματος* (άνδρας που δίνει έναντι αμοιβής σπέρμα σε τράπεζα σπέρματος) *|| ~ οργάνων για μεταμόσχευση* ΣΥΝ δωρητής ΑΝΤ λήπτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δοτήρ* < *δί-δω-μι* «δίνω»]

-δότης β' συνθετικό που δηλώνει το πρόσωπο ή το πράγμα που δίνει ή παρέχει αυτό που δηλώνει το θέμα τής λέξης· *πληροφοριο-δότης, ρευματο-δότης, αιμο-δότης.*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ τής Αρχ και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ *δότης* (πβ αρχ. *ἐργο-δότης*)]

-δότηση λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν παροχή, δόσιμο: *δανειο-δότηση. συνταξιο-δότηση, χρηματο-δότηση, εξουσιο-δότηση.*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *προικοδότησις*). που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δοτώ* (βλ.λ.)].

δοτική (η) ΓΛΩΣΣ η πτώση των ονομάτων (ουσιαστικών και επιθέτων, π χ. *δόξα πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι*) τής Αρχαίας Ελληνικής, τής Λατινικής και άλλων γλωσσών (π.χ τής Γερμανικής), που δηλώνει κυρ τον αποδέκτη τής ενέργειας (έμμεσο αντικείμενο) και διάφορες επιρρηματικές σχέσεις ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δίνω*
[ΕΤΥΜ Ουσιαστικοπ θηλ τού αρχ. επιθ. *δοτικός* < *δίδωμι.* Η σημ. τής πτώσης είναι μτγν (πβ κ. λατ. dativus < do «δίνω»). εφόσον η βασική της αρχική λειτουργία ήταν τού προσώπου στο οποίο δίνεται κάτι]

δοτικοφανής, -ής, -ές {δοτικοφαν-ούς | -είς (ουδ -ή)} ΓΛΩΣΣ αυτός που εμφανίζεται με τη μορφή δοτικής πτώσης. π χ. *αυτολεξεί: ~ επιρρήματα* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ < *δοτικός* + *-φανής* < *φαίνομαι* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάνην*)]

δοτός, -ή. -ό (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει δοθεί, που δεν τον παίρνει κανείς με δική του πρόθεση. αλλά του επιβάλλεται: *~ στοιχεία πολιτισμού* **2.** αυτός που διορίζεται σε θέση. κατ' αντιδιαστολή προς τον αιρετό: *~ διοίκηση / πρόεδρος* ΣΥΝ διορισμένος ΑΝΤ εκλεγμένος **3.** ΠΟΛΙΤ αυτός που καταλαμβάνει μια θέση κατά παράβαση των προβλεπόμενων ή συνταγματικά κατοχυρωμένων διαδικασιών. κυρ. ύστερα από την υπόδειξη ή την πίεση ισχυρού παράγοντα: *~ πρωθυπουργός* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δίδωμι* «δίνω»].

-δοτώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν παροχή, δόσιμο· *δανειο-δοτώ. μισθο-δοτώ, συνταξιο-δοτώ*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *μισθοδοτῶ, μτγν. ἐργο-δοτῶ*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δότης* (βλ.λ) ή από το μορφολογικό σχήμα τους].

Δ.Ο.Υ. (η) Διεύθυνση Οικονομικών Υπηρεσιών· η κατά τόπους αρμόδια εφορία· *υπάγομαι στη Δ.Ο Υ. Ηλιούπολης*

Δουβλίνο (το) η πρωτεύουσα τής Δημοκρατίας τής Ιρλανδίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού αγγλ. Dublin < ιρλ. Dubh Linn «μαύρη λίμνη». εξαιτίας τής βαλτώδους λίμνης που υπήρχε στο μέρος όπου βρίσκεται σήμερα η πόλη, στις όχθες τού ποταμού Λίφεϊ. Είναι αξιοσημείωτο ότι το Δουβλίνο μνημονεύεται ήδη από τον Πτολεμαίο (2ος αι. μ Χ.) υπό την ονομασία *Ἔβλανα* Η ιρλ. ονομασία τής πόλεως είναι Baile Átha Cliath. που σημαίνει «πόλη τού ξύλινου περάσματος» και οφείλεται στα ξύλινα φράγματα που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα για τον ποταμό Λίφεϊ]

δούκας (ο) {δουκών}, **δούκισσα** (η) [μτγν.] {δουκισσών} **1.** ΙΣΤ. ευγενής στη μεσαιωνική και νεότερη Δ. Ευρώπη και αξιωματούχος στο Βυζάντιο **2.** Βρετανός ευγενής που κατέχει τον ανώτερο κληρονομικό τίτλο (μετά τα μέλη τής βασιλικής οικογένειας), κατατάσσεται αμέσως κάτω από τον πρίγκιπα και πάνω από τον μαρκήσιο· (κατ' επέκτ) κάθε ευγενής άλλης χώρας, ο οποίος κατέχει ανάλογο τίτλο: *ο ~ τού Κεντ.* Επίσης **δουκέσα** (η) -- **δουκικός,** -ή, -ό [μτγν].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δούξ, -κός* < λατ. dux < duco «άγω, οδηγώ»].

δουκάτο (το) ΙΣΤ **1.** η περιοχή που διοικείται από δούκα: *η Θήρα ανήκε στο ~ τής Νάξου* (κατά τη Φραγκοκρατία) *|| το ~ τής Ηπείρου || το Μέγα Δουκάτο τού Λουξεμβούργου* • **2.** χρυσό ή αργυρό νόμισμα διαφόρων ευρωπαϊκών κρατών από τον 12ο ώς τον 19ο αι.
[ΕΤΥΜ μεσν < λατ. ducatum < dux, αρχική σημ «ηγεμών. αρχηγός»]

δούλα (η) ‣ δούλος

δουλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υβριστ -παλαιότ.) η μικρή υπηρέτρια ΣΥΝ δουλίτσα.

δουλειά (η) **1.** το βιοποριστικό επάγγελμα που ασκεί κανείς. η εργασία. *τι ~ κάνεις; || βρίσκω ~ || χάνω τη ~ μου* (απολύομαι) *|| επικερδής / πρωινή / νυχτερινή / δύσκολη ~ || ~ να υπάρχει κι όλα γίνονται* (για να δηλωθεί πόσο σημαντικό είναι να έχει κανείς μια εργασία) *|| βρήκε ~ για τις ελεύθερες ώρες του || ~ γραφείου* ΦΡ ***δουλειά ρουτίνας*** εργασία χωρίς απρόοπτα. τυποποιημένη **2.** (ειδικότ) η εργατικότητα. το να εργάζεται κανείς (με ζήλο, εντατικά)· ΦΡ (α) ***άνθρωπος τής δουλειάς*** (i) ο εργατικός και φιλόπονος (ii) (ειδικότ) αυτός που έχει πείρα σε συγκεκριμένη εργασία: *είναι ~ και ξέρει τα μυστικά της* (β) (παροιμ) ***η πολλή δουλειά τρώει τον αφέντη*** βλ λ. *αφέντης* (γ) ***στρώνω (κάποιον) στη δουλειά*** βάζω κάποιον να δουλεύει συστηματικά: *τον έστρωσε για τα καλά στη δουλειά και τώρα δεν σηκώνει κεφάλι ||* (μεσοπαθ) *στρώθηκε στη δουλειά μήπως βγάλει τα λεφτά που χρωστάει* (δ) (παροιμ.) ***η δουλειά ντροπή δεν έχει*** δεν πρέπει να ντρέπεται κανείς για το είδος τής δουλειάς. σημασία έχει να εργάζεται κανείς **3.** έργο. κάτι που πρέπει να γίνει· *σου έχω μια ~ για αύριο || έχω πολλή ~ σήμερα || γυρίστε στις ~ σας·* ΦΡ (α) ***έχω δουλειά*** (i) είμαι απασχολημένος: *δεν μπορώ να σου μιλήσω τώρα. ~!* (ii) εργάζομαι, δεν είμαι άνεργος. *όποιος έχει δουλειά σήμερα, είναι ευτυχής* (iii) βρίσκομαι (κάπου): *τι δουλειά έχεις εσύ εδώ;* (γιατί βρίσκεσαι εδώ;) (β) ***γίνεται δουλειά*** καταβάλλονται αξιόλογες και αποτελεσματικές προσπάθειες (γ) **δουλειά τού ποδαριού** (i) ευκαιριακή εργασία που αποφέρει μικρό κέρδος: *τον απέλυσαν από το εργοστάσιο και ζει κάνοντας δουλειές τού ποδαριού* (ii) το έργο που γίνεται πρόχειρα, χωρίς φροντίδα και επιμέλεια ΣΥΝ προχειροδουλειά. τσαπατσοδουλειά, πασσάλειμμα (δ) ***κάνω μισές δουλειές*** βλ λ *κάνω* **4.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής εργασίας, το δημιούργημα: *η νέα ~ ενός ζωγράφου παρουσιάζεται απόψε || καταπληκτική ~ το έργο που είδαμε* **5.** (συνεκδ) ο χώρος και ο χρόνος τής επαγγελματικής ενασχόλησης. *θα είμαι στη ~ μέχρι τις πέντε || θα περάσω απ' τη ~ του || πηγαίνω στη ~ κάθε πρωί || λείπει, είναι στη ~* **6.** (γενικά) η απασχόληση (με κάτι) ΣΥΝ ασχολία· ΦΡ (α) ***σε δουλειά να βρίσκομαι*** να ασχολούμαι με κάτι. για να περνώ τον καιρό μου (β) ***βάζω (κάποιον) σε δουλειά*** (i) απασχολώ (κάποιον), επιβαρύνω (κάποιον) με πρόσθετη απασχόληση (ii) μεσολαβώ, για να βρει κάποιος εργασία (γ) ***ράβε, ξήλωνε, δουλειά να μη σου λείπει*** για περιττή δραστηριότητα. που γίνεται κυρ. για να μην κάθεται κανείς, για να γεμίζει τον χρόνο του ή για να δικαιολογεί την ύπαρξή του σε έναν χώρο δραστηριότητας (δ) ***δουλειά δεν είχε ο διάολος (έδερνε τα παιδιά του)*** βλ. λ. *διάβολος* **7.** (συνεκδ.) η κοπιαστική προσπάθεια (που καταβάλλεται για την επίτευξη κάποιου σκοπού): *η επιτυχία απαιτεί πολλή ~* ΣΥΝ μόχθος. κούραση, ταλαιπωρία· ΦΡ (α) ***θέλω δουλειά (ακόμη)*** απαιτεί αρκετή προσπάθεια, επεξεργασία (ακόμη): *το διήγημά σου θέλει δουλειά ακόμη. για να ολοκληρωθεί* (β) ***(κάτι) έχει δουλειά*** πρέπει να ασχοληθεί κανείς αρκετά με αυτό· *~ ακόμη το τραπέζι, για να τελειώσει* **8.** (συνήθ στον πληθ.) υπόθεση που απαιτεί δαπάνη χρόνου και ταλαιπωρία ΦΡ (α) ***ανοίγω δουλειές (σε κάποιον)*** κάνω (κάποιον) να αφιερώσει προσωπικό χρόνο ή και να διαθέσει πολλά χρήματα και γενικότ. να ταλαιπωρηθεί με κάτι που προέκυψε. *η εγκατάσταση κλιματιστικού μάς άνοιξε δουλειές στο σπίτι* (β) **δουλειές με φούντες** βλ λ *φούντα* **9.** η αγοραπωλησία, οι συναλλαγές. η εμπορική κίνηση: *δεν είχαμε ~ σήμερα στο μαγαζί || από ~ πώς πάμε;* ΣΥΝ. κίνηση, είσπραξη, έσοδα· ΦΡ ***κάνω δουλειά*** έχω αρκετά έσοδα από την εργασία μου, αποκομίζω κέρδη **10.** η αρμοδιότητα. ο χώρος ευθύνης. *μην ασχολείσαι, δεν είναι δική σου ~·* ΦΡ (α) **δουλειά σου και δουλειά μου!** για τη δήλωση ενόχλησης εξαιτίας τής ανάμειξης (κάποιου) σε θέματα που δεν ανήκουν στην αρμοδιότητά του: *Να μη σε νοιάζει τι κάνω εγώ' ~!* (β) (λαϊκ) ***δουλειά σου / κάνε δουλειά σου!*** ως αυστηρή επίπληξη κάποιου που αναμειγνύεται σε υποθέσεις άλλου (γ) ***εσύ να κοιτάς τη δουλειά σου!*** ως προτροπή, προσταγή ή επίπληξη προς κάποιον, προκειμένου να ασχολείται μόνο με τον δικό του χώρο ευθύνης και να μην ανακατεύεται σε υποθέσεις άλλων. *~, αυτό δεν σε αφορά! || κοίτα τη δουλειά σου και μην ασχολείσαι με το τι κάνουν οι άλλοι!* **11. δουλειές** (οι) η επιχειρηματική δραστηριότητα: *άνοιξε κι άλλες ~ με τους Γερμανούς || οι ~ ανοίγουν / κόβουν / πέφτουν / περιορίζονται || πώς πάνε οι ~,* **12.** (α) διαπραγμάτευση για το κλείσιμο συμφωνίας ή δραστηριότητα που έχει ήδη τεθεί σε εφαρμογή: *πάνω που είχαμε συμφωνήσει στο ποσό, χάλασε η ~ || έκλεισε η ~· από αύριο ξεκινάμε* (β) (ειδικότ.) η απάτη, η παράνομη δραστηριότητα *τη ~ με τα πλαστά πεντοχίλιαρα την είχαν στήσει τρεις αλλοδαποί || είχαν σχεδιάσει να ληστέψουν την άδεια βίλα, αλλά επέστρεψαν οι ένοικοι και τους χάλασαν τη ~* ΣΥΝ κομπίνα • **13.** σχέση, αναφορά: *τι ~ έχω εγώ μ' αυτό,* •**14.** (ευφημ.-οικ) η σεξουαλική πράξη κυρ. στη ΦΡ ***της την έκανε τη δουλειά*** • ΦΡ (α) ***την κάνω τη δουλειά (κάποιου)*** προκαλώ σκόπιμα (σε κάποιον) πρόβλημα *παραπονέθηκε στον διευθυντή και μου την έκανε τη δουλειά* (β) (οικ) ***τη βλέπω τη δουλειά*** αντιλαμβάνομαι το πρόβλημα. τα δυσάρεστα μιας κατάστασης *τη βλέπω εγώ τη δουλειά θα μας κάνει ρεζίλι στους πάντες αν δεν τον μαζέψεις λιγάκι!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεργία, ξενιτειά, συνίζηση*
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. *δουλεία* Η σημ «εργασία. απασχόληση», ήδη μεσν., αποτελεί εξέλιξη τής αρχικής σημ «κατάσταση τού δούλου. σκλαβιά», εξαιτίας των καταναγκαστικών εργασιών με τις οποίες

επιβαρυνόταν ο δούλος]

> **δουλειά – δουλεία – εργασία.** Η μετάβαση από τη σημ. «δουλεία, κατάσταση τού δούλου» στη σημ «εργασία», από το **δουλεία** στο **δουλειά**, οφείλεται στην καταναγκαστική σκληρή εργασία που ανέθεταν στους δούλους. Έτσι, το *δουλεία* «σκλαβιά» στους μεσαιωνικούς χρόνους μεταπίπτει στο *δουλειά* «εργασία». Ο μεταπλασμός τού τ. σε *δουλειά* (**δου-λειά**, το **ει** συμπροφέρεται σε μία συλλαβή με το **α**) εξυπηρετεί, προφανώς, τη σημασιολογική διαφοροποίηση των δύο λέξεων Αρχικά, το *δουλειά* σήμαινε βαριά, σκληρή εργασία, επιβαλλόμενη από άλλους, βαθμηδόν όμως πέρασε στη γενική έννοια τής εργασίας, ακόμη και τής πνευματικής, ιδεολογικής κ.λπ. Η λ **εργασία** (από το **εργάτης**) παρέμεινε από την αρχαία εποχή μέχρι σήμερα μια ευρείας χρήσεως λέξη (στην Αρχαία το *εργασία* σήμαινε και «κατεργασία», επεξεργασία διαφόρων υλικών και αντικειμένων), εντασσόμενη στον μεγάλο κύκλο των ομορρίζων τής εργασιακής δραστηριότητας (*εργασία, εργασιακός, εργάτης, εργοδότης, εργοδοσία* κ λπ.), ενώ το *δουλειά* δεν έδωσε παράγωγα. Αντίθετα τού *εργασία* στη μεν Αρχαία Ελληνική ήταν τα **αργία** και **αεργία**, σήμερα δε το **ανεργία** μετά την εξέλιξη τού *αργία* σε άλλη σημασία (*αργία* = επίσημη σχόλη) και την υποχώρηση τής λ *αεργία*. → *ανεργία*

δουλεία (η) {χωρ. πληθ. στις σημ. 1-3} **1.** η κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο δούλος (βλ.λ.), η στέρηση τής ατομικής ελευθερίας *μακρά / πικρή / ατιμωτική ~ κάποιου* || *ο ζυγός τής ~* (η στέρηση τής ατομικής ελευθερίας κάποιου) ΣΥΝ σκλαβιά, υποτέλεια, (αρχαιοπρ) δουλοσύνη ΑΝΤ ελευθερία **2.** (ειδικότ.) κοινωνικός και οικονομικός θεσμός που επιτρέπει την κατοχή και τη χρησιμοποίηση δούλων ως μέσου παραγωγής: *ο Πρόεδρος Λίνκολν υπήρξε υπέρμαχος τής κατάργησης τής ~ στις Η.Π.Α.* ΣΥΝ δουλοκτησία **3.** (μτφ.) κάθε κατάσταση *που* χαρακτηρίζεται *από* έλλειψη ελευθερίας, *από* καταναγκασμό και εξάρτηση *αιώνες αμορφωσιάς τούς οδήγησαν σε πνευματική ~* || *η ~ τού ανθρώπου στο κέρδος* ΣΥΝ υποδούλωση, υποταγή ΑΝΤ ανεξαρτησία (βλ λ *σκλαβιά*) **4.** ΝΟΜ (α) ***προσωπική δουλεία*** βάρος επί ακινήτου υπέρ προσώπου (φυσικού ή νομικού), π.χ. επικαρπία (β) ***πραγματική δουλεία*** βάρος επί ακινήτου, το οποίο παρέχει δικαίωμα στον ιδιοκτήτη γειτονικού ή παρακειμένου ακινήτου επί τού δουλεύοντος, π.χ. δουλεία διόδου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, ξενιτειά, συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δουλεύω*]

δούλεμα (το) [μεσν] {δουλέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η λεπτομερής επεξεργασία. *αυτό το κείμενο θέλει ~* || *το άρθρο / το κείμενο / το ύφος του χρειάζεται ~, για να είναι πιο στρωτό* ΣΥΝ κατεργασία **2.** (ειδικότ) το πλάσιμο μαλακής ύλης με τα χέρια: *η ζύμη θέλει κι άλλο ~, για να γίνει ομοιόμορφη* **3.** (μτφ) το πείραγμα (κάποιου) με αστεία: *παράτα / άρχισε το ~* || *άγριο / χοντρό / ψιλό ~* || (αργκό) *ρίχνω ~ σε κάποιον* ΣΥΝ κοροϊδία — (υποκ) **δουλεματάκι** (το).

δουλεμένος, -η, -ο **1.** επεξεργασμένος, κατεργασμένος: *~ κείμενο / έκφραση* **2.** εξασκημένος, σκληραγωγημένος: *~ κορμί.*

δουλεμπορικό (το) [1890] το πλοίο δουλεμπόρου (κυρ σημ. 2).

δουλεμπόριο (το) [1865] {δουλεμπορί-ου | -ων} **1.** το εμπόριο, η αγοραπωλησία δούλων **2.** (καταχρ) η παράνομη έναντι αμοιβής μεταφορά λαθρομεταναστών σε προηγμένες οικονομικά χώρες. Επίσης **δουλεμπορία** (η) [1890] — **δουλεμπορικός,** -ή, -ό [1890].

δουλέμπορος (ο) [1844] {δουλεμπόρ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που αγοράζει και πουλάει δούλους **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που αναλαμβάνει έναντι αμοιβής την παράνομη μεταφορά οικονομικών μεταναστών (λαθρομεταναστών) σε προηγμένες οικονομικά χώρες.

δουλευταράς (ο) {δουλευταράδες}, **δουλευταρού** (η) {δουλευταρούδες} (λαϊκ) πολύ εργατικός άνθρωπος *τον πήρε στο μαγαζί, γιατί είναι ~* ΣΥΝ (λόγ) φιλόπονος, φίλεργος, εργατικός ΑΝΤ ακαμάτης, τεμπέλης, (λόγ) οκνηρός Επίσης **δουλευτάρης** (ο).
[ΕΤΥΜ < *δουλευτής* + μεγεθ επίθημα *-αράς*, πβ κ *χορευτ-αράς*].

δουλευτής (ο) [μτγν] {-ήδες κ. -άδες}, **δουλεύτρα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν πληθ.} **1.** πρόσωπο που εργάζεται (κυρ σε χειρωνακτική δουλειά), για να ζήσει ΣΥΝ εργάτης **2.** πρόσωπο που εργάζεται με ευσυνειδησία και προθυμία *τον προτιμά, γιατί είναι καλός τεχνίτης και ~* ΣΥΝ δουλευταράς ΑΝΤ ακαμάτης.

δουλεύω ρ. αμετβ. κ μετβ {δούλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος (λόγ δεδουλευμένος)} ♦ (αμετβ) **1.** εργάζομαι (σωματικά ή πνευματικά), προκειμένου να εξασφαλίσω τα απαραίτητα προς το ζην: *~ σκληρά / χαλαρά / λίγο / σαν σκυλί / σαν σκλάβος* || *~ νύχτα-μέρα / απ' το πρωί ώς το βράδυ / πενθήμερο / οχτάωρο / και τις αργίες* || *~ σε τράπεζα / σε γραφείο* ΣΥΝ απασχολούμαι **2.** (+για) (α) είμαι στην υπηρεσία κάποιου: *~ για μια εταιρεία καυσίμων / για έναν όμιλο επιχειρήσεων* (β) ενεργώ προς όφελος κάποιου, για το συμφέρον του: *~ για τους Αμερικανούς / για μια ξένη δύναμη / για το καλό τού έθνους* • **3.** μοχθώ, καταβάλλω κόπο· *δούλεψε πολύ, για ν' αποκτήσει όσα απολαμβάνει σήμερα* || (+ πάνω σε κάτι) *~ εδώ και καιρό πάνω στην κοινωνιολογία τής δημοσιογραφίας* ΑΝΤ τεμπελιάζω • **4.** (μτφ.) βρίσκομαι σε κίνηση, σε λειτουργία *το ρολόι / ο ανελκυστήρας / το τηλέφωνο / το μυαλό δουλεύει* || *αφήστε τη φαντασία σας να δουλέψει* || *ο χρόνος δουλεύει εναντίον μας* • **5.** αφήνω ικανοποιητικά κέρδη· *το εστιατόριό του δούλεψε καλά αυτό το καλοκαίρι* ♦ (μετβ.) **6.** κατεργάζομαι, επεξεργάζομαι (κάτι): *~ τον αγρό* (καλλιεργώ) / *τον πηλό / τη ζύμη* (πλάθω) / *το σχέδιο / το κείμενο* (επεξεργάζομαι) • **7.** (μτφ.-οικ.) (α) κοροϊδεύω (κάποιον): *τον δούλευαν για το παράξενο όνομά του* || *μη με δουλεύεις, μίλα μου σοβαρά!* ΦΡ ***δουλεύω (κάποιον) ψιλό γαζί*** βλ. λ. *γαζί* (β) (μτφ -οικ.) ξεγελώ (κάποιον): *Σε δουλέψανε! Ούτε τα μισά λεφτά από όσα έδωσες δεν αξίζει!* ΣΥΝ εξαπατώ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «είμαι δούλος», < *δοῦλος*].

δούλεψη (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η εργασία· συνήθ. το να δουλεύει κανείς για (κάποιον άλλον): *έχω / παίρνω κάποιον στη ~ μου* || *τους παρακάλεσε να μπει στη ~ τους.*
[ΕΤΥΜ μεσν. < μτγν *δούλευσις* < αρχ *δουλεύω*].

δουλικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον δούλο ή τη δουλεία, που θυμίζει δούλο: *~ συμπεριφορά / νοοτροπία / ύφος* ΣΥΝ δουλοπρεπής ΑΝΤ υπερήφανος, αξιοπρεπής **2.** (μειωτ.) **δουλικό** (το) νεαρή γυναίκα που εργάζεται ως υπηρέτρια οικογένειας ΣΥΝ. δούλα — **δουλικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ

δουλικότητα (η) [1897] {χωρ πληθ.} η συμπεριφορά τού δούλου, η απόλυτη υποταγή σε ανώτερο· *η ~ ενός υπαλλήλου προς τον διευθυντή του* ΣΥΝ δουλοπρέπεια.

δουλίτσα (η) {χωρ. πληθ } **1.** (α) η περιστασιακή, εύκολη ή πρόχειρη δουλειά: *βρήκα μια ~ για τις απογευματινές ώρες* (β) (οικ.) η εργασία κάποιου: *έχω τη ~ μου, το σπιτάκι μου, τι άλλο θέλω;* • **2.** (μειωτ.) η μικρής ηλικίας υπηρέτρια ΣΥΝ δουλικό.

δουλοκτησία (η) **1.** η κατοχή και εκμετάλλευση δούλων **2.** οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό σύστημα το οποίο στηρίζεται στην ύπαρξη και εκμετάλλευση των δούλων ως εργατικού δυναμικού
[ΕΤΥΜ < *δουλοκτήτης* < *δούλος* + *-κτήτης* < αρχ. *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ»]

δουλοκτητικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το σύστημα τής δουλοκτησίας: *~ σύστημα / κοινωνία* — **δουλοκτητικ-ά / -ώς** επίρρ.

δουλοπαροικία (η) [1846] {δουλοπαροικιών} ΙΣΤ. (στη μεσν Ευρώπη) το σύστημα κατά το οποίο εκτάσεις γης που ανήκαν σε φεουδάρχη καλλιεργούνταν από δουλοπαροίκους (βλ.λ)

δουλοπάροικος (ο) [1819] ΙΣΤ (στη μεσν. Ευρώπη) ο καλλιεργητής γης που ανήκε σε γαιοκτήμονα ή φεουδάρχη μαζί με τη γη την οποία καλλιεργούσε και στην οποία ήταν μόνιμα και υποχρεωτικά εγκατεστημένος. *η τάξη των ~.*
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ serf de la glèbe].

δουλοπρεπής, -ής, -ές {δουλοπρεπ-ούς | -είς (ουδ -ή)· δουλοπρεπέστερος, -ατος} αυτός που γίνεται ή ενεργεί με τρόπο που ταιριάζει σε δούλο: *~ συμπεριφορά / υπάλληλος* ΣΥΝ δουλικός. Επίσης (σπάν.) **δουλόπρεπος,** -η, -ο. — **δουλοπρεπώς** επίρρ [μτγν], **δουλοπρέπεια** (η) [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ < *δοῦλος* + *-πρεπής* < *πρέπω* «αρμόζω»].

δούλος (ο), **δούλα** κ. (λόγ) **δούλη** (η) **1.** πρόσωπο που έχει στερηθεί την ατομική του ελευθερία και αποτελεί ιδιοκτησία άλλου: *οι ~ στις φυτείες τού αμερικανικού Νότου* || *εμπόριο δούλων* ΣΥΝ σκλάβος, υπόδουλος, δεσμώτης, ανδράποδο ΑΝΤ ελεύθερος **2.** (παλαιότ.) υπηρέτης (κάποιου κυρίου): *πρόσταξε τους ~ να οδηγήσουν τους ξένους στα δωμάτιά τους* || (παροιμ.) *η καλή νοικοκυρά είναι δούλα και κυρά* ΣΥΝ θεράπων, υποτακτικός **3.** (μτφ.) αυτός που συμπεριφέρεται με δουλοπρέπεια ΣΥΝ δουλικός, αναξιοπρεπής **4.** (μτφ) ο εξαρτημένος (από κάτι): *~ τού χρήματος / τής εργασίας* ΣΥΝ υποχείριος, δέσμιος, όργανο ΦΡ (α) **δούλος σας** στις προσταγές σας, στη διάθεσή σας: *~, κύριε* || *~, κυρία μου, ζητήστε ό,τι θέλετε* (β) ΕΚΚΛΗΣ ***δούλος τού Θεού / τού Κυρίου*** αυτός που οφείλει πλήρη υπακοή στον Θεό και πιστή τήρηση των εντολών του (γενικά) κάθε χριστιανός: *βαπτίζεται / αρραβωνίζεται / νυμφεύεται ο ~* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος.*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δοῦλος* < *δόε-λος* (πβ. μυκ do-e-ro), αγν. ετύμου, πιθ. καρικό ή λυδικό δάνειο, πράγμα που δεν εκπλήσσει, αφού η δουλεία προέρχεται από την Εγγύς Ανατολή]

> **δούλος – σκλάβος – ανδράποδο – υπηρέτης.** Τόσο η λ. **δούλος** όσο και η λ. **ανδράποδο** είναι αρχαίες, χαρακτηριστικές τής ανθρώπινης συμπεριφοράς και τής διαστρωμάτωσης στις αρχαίες κοινωνίες. Το *δούλος* σήμαινε κυρίως τον γεννημένο ως μέλος τής τάξης των δούλων και όχι τον δούλο από αιχμάλωτο πολέμου, που ήταν τα **ανδράποδα** Σε αντίθεση με μια υποτιμητική στάση που κρατούσαν απέναντι στα *ανδράποδα* (η ίδια η λέξη σχηματίστηκε κατ' αναλογία προς τα **τετρά-ποδα**!), ο *δούλος*, είτε ως **οικέτης** («οικότροφος», μέλος τού σπιτιού) είτε ως **θεράπων / θεραπαινίδα** (ακόλουθος, συνοδός, υπηρέτης) είτε ως **υπηρέτης** (ακόλουθος, προσωπικός βοηθός), ήταν μέλος τού σπιτιού, αντιτιθέμενο προς τον **οικοδεσπότη** (αρχ **δεσπότης**) Η ίδια η λ. *δούλος*, που απαντά ήδη στους μυκηναϊκούς χρόνους ως **δόελος** (απ' όπου το *δούλος* με συναίρεση) είναι ξενικής προελεύσεως (κάπου από την περιοχή τής Μικράς Ασίας). Χαρακτηριστική είναι και η προέλευση τής λ. *υπηρέτης* από το **υπό + ερέτης** «κωπηλάτης», που ήταν οι δούλοι που εκτελούσαν το βαρύ έργο τής κωπηλασίας με την οποία κινούνταν τα πλοία Ως προς την αντίληψη περί δούλων θα χρειαστεί να φθάσουμε στον χριστιανισμό για να διακηρυχθεί από τον Απόστολο Παύλο (Κ Δ. *Γαλ.* 3. 26-28): «*Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε Οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἔνι δοῦλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἷς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*» Τον 8ο αι μ Χ , στο Βυζάντιο, οι αιχμάλωτοι **Σλάβοι** έδωσαν αφορμή στη δημιουργία μιας νέας λέξης για το *δούλος*, τής λ **σκλάβος** (σλαβ Slovenin > *Σλάβος* > *Σθλάβος* > *Στλάβος* > **Σκλάβος**, πιθ με επίδραση των *Σλαβηνός* > *Σκλαβηνός*, άλλη ονομασία των Σλάβων) Μέσω τού μεσν. λατ. sclavus η λ. πέρασε (με την ίδια σημ. «δούλος») και σε άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. αγγλ. slave).

δουλοσύνη (η) [αρχ] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τού δούλου

δουλόφρων, -ων, -ον {δουλόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ -ονα), -όνων}

(λόγ) αυτός που έχει φρόνημα και τρόπο ζωής δούλου *κατηγόρησε τους ~ πολιτικούς για εθνική μειοδοσία* ΣΥΝ δουλοπρεπής, δουλικός Επίσης **δουλόφρονας** (ο/η). — **δουλοφροσύνη** (η) [1871]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δούλος* + *-φρων*, μεταπτωτ. βαθμ τού αρχ. *φρην. -ενός*].

Δούμα (η) **1.** το Κοινοβούλιο τής σημερινής Ρωσίας **2.** ΙΣΤ η νομοθετική συνέλευση τής Ρωσικής Αυτοκρατορίας (1906-17).
[ΕΤΥΜ < ρωσ. Duma, γερμ. αρχής, πβ αρχ. αγγλ dōm «κρίση» (> αγγλ doom), γοτθ. domus κ.ά.].

Δούναβης (ο) {-η κ. -άβεως} ποταμός τής Κ. Ευρώπης, που πηγάζει από τον Μέλανα Δρυμό (Γερμανία) και εκβάλλει στον Εύξεινο Πόντο
[ΕΤΥΜ < σλαβ. Dunav < κελτ Danuvius, αγν. ετύμου Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ποταμός (ιδ ο κάτω ρους) ήταν γνωστός ήδη στον Ηρόδοτο με το όνομα *Ἴστρος* Ο ποταμός διασχίζει οκτώ χώρες, στις οποίες απαντά με τα εξής ονόματα: γερμ. Donau, τσεχ Dunaj, σερβοκρ. Dunav, βουλγ. Dunav, ουγγρ Duna, ρουμ Dunărea, ρωσ. Dunay]

δούναι (το) {άκλ.} τό δόσιμο· στη ΦΡ. ***δούναι και λαβείν*** (το) *(δοῦναι καὶ λαβεῖν)* (αρχαιοπρ.) οι συναλλαγές, οι δοσοληψίες: *το ~ με την εφορία* ΣΥΝ (λαϊκ.) πάρε-δώσε, αλισβερίσι.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δοῦναι* < **δοϜ-έναι*, απρφ. αορ β' τού ρ *δί-δω-μι* «δίνω»]

Δουνκέρκη κ. **Δουγκέρκη** (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΔ. Γαλλίας στον Πορθμό τού Ντόβερ.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. Dunkerque < μέσ ολλ. dune «αμμόλοφος» + kerke «ναός», ονομασία που αναφέρεται σε ναό κτισμένο στους παράλιους αμμολόφους τον 7ο αι]

δούρειος ίππος (ο) **1.** το ξύλινο άλογο που επινόησε ο Οδυσσέας για την άλωση τής Τροίας **2.** (μτφ) καθετί που χρησιμοποιείται ως παγίδα, ως μέσο εξαπάτησης, δημιουργώντας στον αντίπαλο καλή εντύπωση, λειτουργώντας όμως στην πράξη εναντίον του: *«πολλά συνδικάτα βλέπουν το 35ωρο ως - για τη γενίκευση τής μερικής απασχόλησης και τής ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων»* (εφημ.) || *«οι μειονότητες λειτουργούν συχνά [...] ως δούρειοι ίπποι για την αποσταθεροποίηση και τη μεταβολή τού στάτους κβο τής διεθνούς έννομης τάξης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ αρχ , αρχική σημ. «ξύλινος». < *δόρυ*]

δοχείο (το) το σκεύος μέσα στο οποίο τοποθετούνται υγρά, λουλούδια, διακοσμητικά αντικείμενα ή τρόφιμα, για τη διατήρηση τού περιεχομένου τους ή για τη διακόσμηση χώρου *πήλινο / γυάλινο / εύθραυστο / αρχαίο / συμμετρικό / κυλινδρικό ~ || ~ απορριμμάτων* ΦΡ (α) ***δοχείο νυκτός*** το ουροδοχείο ΣΥΝ (καθημ.) καθοίκι (β) (μτφ.-λόγ.) ***δοχείο πάσης ρυπαρότητος*** άνθρωπος με άθλιο χαρακτήρα ΣΥΝ λέρα, καθοίκι (γ) ***συγκοινωνούντα δοχεία*** (i) δοχεία που επικοινωνούν μεταξύ τους, κυρ μέσω κάποιου σωλήνα: *ο νόμος των συγκοινωνούντων δοχείων* (ii) (μτφ.) για σύνολα μεταξύ των οποίων υπάρχει έντονη αλληλεπίδραση και συχνή ανταλλαγή μελών *τα δύο κόμματα λειτουργούν ως ~* (iii) (μτφ) υποθέσεις ή καταστάσεις που σχετίζονται στενά μεταξύ τους
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δοχεῖον* < αρχ. *δέχομαι*].

-δόχος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτό ή αυτόν που δέχεται, αποδέχεται ή παραλαμβάνει, παίρνει (κάτι): *εντολο-δόχος, παραγγελιο-δόχος, καπνο-δόχος*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν *καπνοδόχος, χολη-δόχος*), που προέρχεται από τη μεταπτωτ βαθμ *-δόχος* τού ρ. *δέχομαι*].

δρ (ο/η) συντομ. τής λ. διδάκτορας (βλ λ)

δράγα κ. **ντράγα** (η) {χωρ γεν πληθ.} (λαϊκ) **1.** το δίχτυ που χρησιμοποιούν οι ψαράδες για να μαζεύουν κοράλλια, σφουγγάρια κ λπ. από τον βυθό **2.** η βυθοκόρος (βλ λ.).
[ΕΤΥΜ < γαλλ. drague < αγγλ drag «δίχτυ» < ρ drag «σέρνω, τραβώ»]

δραγάτης (ο) {δραγατών}, **δραγάτισσα** (η) {δραγατισσών} (παλαιότ -λαϊκ.) ο αγροφύλακας.
[ΕΤΥΜ μεσν., που αποσπάστηκε από αρχ σύνθ. όπως *ἀρχι-δρα-γάτης* Αν θεωρηθεί παλαιότ. ο τύπος *δεργάτης* τής τσακωνικής διαλέκτου, τότε πιθ. αποκόπηκε από σύνθ. όπως *ἀμπελι-δεργατης* (με εσφαλμ χωρισμό)].

Δραγατσάνι (το) {Δραγατσανίου} πόλη τής Ν Ρουμανίας, γνωστή από τη θυσία τού Ιερού Λόχου υπό τον Αλέξανδρο Υψηλάντη κατά την Επανάσταση τού 1821
[ΕΤΥΜ < ρουμ. Drăgăsani, αγν ετύμου]

δραγομάνος κ. **δραγουμάνος** (ο) ΙΣΤ ο διερμηνέας ή μεταφραστής στην αυλή τού σουλτάνου, συνήθ μη τουρκικής καταγωγής
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν dragomano < αραβ tarjuman «διερμηνέας»].

δραγόνος (ο) ΙΣΤ (στη Γαλλία κατά τους προηγούμενους αιώνες) πολεμιστής τού ελαφρού ιππικού, ο οποίος μαχόταν και ως στρατιώτης τού πεζικού.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < γαλλ dragon, στρατιώτης τού ιππικού που έφερε την ομώνυμη κοντόκαννη καραμπίνα (πβ. αγγλ. dragoon), < λατ. draco < αρχ. *δράκων*].

δράκα (η) **1.** η ποσότητα που μπορεί να κρατήσει κανείς στη χούφτα του: *μια ~ μύγδαλα* **2.** (μτφ.-λογοτ.) πολύ μικρός αριθμός: *μια ~ αγωνιστών ξεκίνησε την επανάσταση*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δράξ, -κός*, < αρχ. *δράττομαι* (βλ λ)]

δράκαινα (η) {δύσχρ. δρακαινών} **1.** ο θηλυκός δράκοντας (βλ λ , σημ 1) **2.** ΛΑΟΓΡ (στα παραμύθια) η γυναίκα τού δράκου (βλ λ , σημ 1) **3.** (μτφ.) η πολύ κακιά, επικίνδυνη γυναίκα *σωστή ~!* ● **4.** ψάρι με μικρό πτερύγιο, που φέρει δηλητηριώδη αγκάθια και τού οποίου το δάγκωμα προκαλεί μεγάλο πόνο και αιμορραγία ● **5.** δενδρώδες φυτό, που ευδοκιμεί κυρίως στα Κανάρια Νησιά, με φαρμακευτικές ιδιότητες (από τον κορμό του βγαίνει κόκκινη ρητίνη) Επίσης **δρακόντισσα** κ. **δράκισσα** (σημ 2)
[ΕΤΥΜ αρχ θηλ. τού *δράκων*]

δράκοντας (ο) {δρακόντων} **1.** τέρας που υπάρχει στις παραδόσεις πολλών λαών (Ελλήνων, Αιγυπτίων, Ρωμαίων, Κινέζων κ.ά.) παριστάνεται ως ένα μεγαλόσωμο, φτερωτό, συνήθ φολιδωτό ερπετό, με μεγάλα νύχια και δύναμη, που βγάζει από το στόμα και τα ρουθούνια φωτιά· στη χριστιανική τέχνη, συμβολίζει την αμαρτία και την ειδωλολατρία και γι' αυτό απεικονίζεται πεσμένο στη γη κάτω από τα πέλματα αγίων και μαρτύρων *οι Σκανδιναβοί σκάλιζαν δράκοντες στις πλώρες των πολεμικών τους πλοίων || παλιότερα, ο ~ ήταν το σύμβολο τής κινεζικής σημαίας || η εικόνα δείχνει τον Άγιο Γεώργιο να σκοτώνει τον ~* (βλ. κ. λ *δράκος*) **2.** (α) ονομασία διαφόρων ειδών μικρής σαύρας τής ΝΑ Ασίας (β) γιγαντιαία σαύρα τής Ινδονησίας.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δράκων, -οντος* < *dṛk- *(δρακ-) συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *derk- «βλέπω, κοιτάζω έντονα», πβ. σανσκρ dadárśa «έχω δει», αρχ γερμ. zoraht «ευκρινής», αρχ αγγλ torht, πιθ κ αλβ. dritë «φως» Ομόρρ. αρχ *δέρκ-ομαι* «βλέπω, κοιτάζω». *ὀξυ-δερκής*. Η λ. *δράκων* αποδόθηκε στα ερπετά κυρ εξαιτίας τού βλέμματός τους, με το οποίο πολλές φορές παραλύουν το θύμα τους Στην Κ Δ. η λ. απαντά μόνο στην *Αποκάλυψη* προσδιορίζοντας τον Σατανά, π χ. *Αποκάλ.* 12, 9: *καὶ ἐβλήθη ὁ δράκων ὁ μέγας, ὁ ὄφις ὁ ἀρχαῖος, ὁ καλούμενος Διάβολος καὶ ὁ Σατανᾶς*]

δρακόντειος, -α, -ο αυτός που είναι ιδιαίτερα αυστηρός, σκληρός: *~ μέτρα ασφαλείας* (παρά πολύ αυστηρά) / *νόμοι* (πολύ σκληροί).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δράκων* Η φρ. *δρακόντειοι νομοι* οφείλεται στον Αθηναίο νομοθέτη Δράκοντα (περ. 620 π Χ), στον οποίο αποδίδονταν πολύ σκληροί νόμοι, ώστε να γραφτεί αργότερα γι' αυτόν ότι *«δι' αἵματος, οὐ διὰ μέλανος τοὺς νόμους ὁ Δράκων ἔγραψεν»*]

δρακοντιά (η) {δύσχρ. δρακοντιών} είδος φαρμακευτικού φυτού, το φιδόχορτο.
[ΕΤΥΜ < μτγν *δρακοντία (βοτάνη)* < αρχ. *δράκων, -οντος*, στη σημ «ερπετό»]

δράκος (ο) **1.** μορφή των νεοελληνικών παραμυθιών, εξέλιξη τού δράκοντα (οφιοειδούς όντος τής αρχαίας ελληνικής μυθολογίας), όμοιος με άνθρωπο στην εξωτερική του εμφάνιση αλλά με δαιμονική φύση (είναι ανθρωποφάγος, κατοικεί σε σπηλιές ή σε ένα είδος κάτω κόσμου) ● **2.** (μτφ.) αυτός που διαπράττει κατά σύστημα και κατά συρροή βιασμούς σε συγκεκριμένη περιοχή, συχνά σκοτώνοντας τα θύματά του: *ο ~ των βορείων προαστίων || ο διαβόητος ~ ήταν έφεδρος ανθυπολοχαγός* ● **3.** (παλαιότ.-λαϊκ.) το νεογέννητο αρσενικό παιδί που είχε ανεπτυγμένη τριχοφυΐα, ιδ. στην πλάτη, και που κατά τη λαϊκή αντίληψη θα γινόταν ανδρείος, γενναίος άνθρωπος ● **4.** (μτφ.) άγρυπνος φύλακας ΣΥΝ κέρβερος ● **5.** ο δράκοντας (βλ.λ , σημ. 1)
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *δράκων*, κατά το σχήμα *γέρων – γέρος, χάρων – χάρος* κ ά].

δράκουλας (ο) {χωρ γεν. πληθ.} τρομακτικός βρικόλακας με μυτερά δόντια και μαύρη κάπα, ο οποίος παρουσιάζεται ως κόμης σε πύργο των Καρπαθίων και αποτελεί τον κεντρικό χαρακτήρα σε ταινίες και βιβλία τρόμου (πβ λ *βαμπίρ, βρικόλακας*). — **δρακουλήσιος**, -ια, -ιο, **δρακουλίστικος**, -η, -ο, **δρακουλίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Dracula, μυθικός ήρωας τού Ιρλανδού συγγραφέα Β. Stoker, ο οποίος έγραψε τις περιπέτειές του το 1897 *(The story of Count Dracula)*]

Δράκων (ο) {Δράκοντ-ος, -α} αρχαίος Αθηναίος νομοθέτης· οι νόμοι που θέσπισε (621 π.Χ) θεωρήθηκαν πολύ αυστηροί, γι' αυτό οι αυστηροί νόμοι ονομάζονται «δρακόντειοι» Επίσης **Δράκοντας**
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ όν. < *δράκων, -οντος* (βλ. λ. *δράκοντας*)].

Δράμα (η) πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Δράμας)*. — **Δραμινός** (ο), **Δραμινή** (η), **δραμινός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ μεσν, πιθ. < **Ὕδραμα* < αρχ *ὑδρ-* (< *ὕδωρ*), λόγω των πολλών νερών τής περιοχής].

δράμα (το) {δράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΙΛΟΛ (στην αρχαιότητα) έμμετρο θεατρικό έργο βασισμένο στον διάλογο, στη μουσική και την όρχηση, καθώς και το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος, στο οποίο υπάγονταν η τραγωδία, η κωμωδία και το σατυρικό δράμα (βλ. λ. *σατυρικός*) **2.** (γενικότ) κάθε διαλογικό έργο: *ερωτικό / θρησκευτικό / μουσικό ~* (λ χ η όπερα) **3.** (ειδικότ) θεατρικό, κινηματογραφικό ή τηλεοπτικό έργο με έντονες συγκινήσεις, θλιβερό ή βίαιο περιεχόμενο: *ένα ερωτικό ~ στην Κρήτη τού 1880* **4.** (μτφ.) κάθε τραγικό, θλιβερό γεγονός· (γενικότ.) η δυστυχία: *ζούσε το προσωπικό της ~ || οικογενειακό / δικαστικό / αβάσταχτο ~* **5.** (ως επίρρ.) άσχημα, χάλια: *Πώς τα πας; —! || ~ η κατάσταση με τον νέο διευθυντή!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαδραματίζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρᾶμα* < *δρῶ*, που ήδη από την Αρχ δήλωνε τη σκηνική και θεατρική πράξη, καθώς και το περιεχόμενό της, το δρώμενο Η παράσταση τραγωδιών κατά την αρχαιότητα οδήγησε στη χρησιμοποίηση τής λ. *δρᾶμα* με τη σημ. «τραγωδία, θλιβερό γεγονός»].

δραμαμίνη κ. **ντραμαμίνη** (η) {δύσχρ δραμαμινών} ΦΑΡΜ αντιισταμινικό φάρμακο που χρησιμοποιείται κατά τής ναυτίας
[ΕΤΥΜ < αγγλ. Dramamine, εμπορική ονομασία]

δραματικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που σχετίζεται με το δράμα είτε ως θεατρικό έργο είτε ως λογοτεχνικό είδος: *~ ποίηση / πλοκή / σχολή / τέχνη / υπόθεση* ΣΥΝ θεατρικός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί έντονη συγκινησιακή φόρτιση: *~ εξομολογήσεις ενός άστεγου μπροστά στην τηλεοπτική κάμερα* **3.** (ειρων) αυτός που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων ΣΥΝ επιτηδευμένος, θεατρινίστικος, μελοδραματικός **4.** (μτφ.) δυσάρεστος, θλιβερός· *~ εξελίξεις στη Βοσνία· επίκειται επέμβαση τού ΝΑΤΟ || ~ κατάσταση μητέρα κακοποίησε και εγκατέλειψε βρέφος* ΣΥΝ τραγικός. — **δραματικ-ά / -ώς** [μεσν]

επίρρ., **δραματικότητα** (η) [1819] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*

δραματογράφος (ο/η) [1895] ο δραματουργός (βλ.λ.) ΣΥΝ θεατρογράφος. — **δραματογραφία** (η) [1869] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

δραματολογία (η) **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη των δραματικών έργων **2.** η τέχνη που καταπιάνεται με τη σύνθεση και τη διδασκαλία δραμάτων – **δραματολογικός,** -ή. -ό

δραματολόγιο (το) [1871] {δραματολογί-ου | -ων} το σύνολο των θεατρικών έργων που έχει ανεβάσει ή πρόκειται να ανεβάσει σε ορισμένη χρονική περίοδο θεατρικός θίασος *το ~ τής φετινής περιόδου περιελάμβανε έργα κλασικών συγγραφέων* ΣΥΝ ρεπερτόριο.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ répertoire]

δραματοποιία (η) {χωρ πληθ } η δραματουργία (βλ.λ)

δραματοποιός (ο/η) [μτγν] ο δραματουργός (βλ.λ).

δραματοποιώ ρ μετβ [αρχ] {δραματοποιείς . | δραματοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ μύθο σε θεατρικό έργο ή διασκευάζω μύθο σε σενάριο *οι τρεις μεγάλοι τραγικοί τής αρχαιότητας δραματοποίησαν μύθους τής αρχαίας παράδοσης* **2.** δίνω διαλογική μορφή σε λογοτεχνικό έργο **3.** (μτφ) παρουσιάζω (γεγονός ή κατάσταση) με τραγικούς τόνους, κατά τρόπο υπερβολικό: *δεν ωφελεί σε τίποτε να δραματοποιείς τα πράγματα* ΣΥΝ τραγικοποιώ. — **δραματοποίηση** (η) [1877]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *διαδραματίζω.*

δραματουργία (η) [μτγν] {δραματουργιών} **1.** η σύνθεση, η συγγραφή δραμάτων *σύγχρονη* ~ ΣΥΝ δραματοποιία **2.** θεατρική διδασκαλία ΣΥΝ δραματολογία. — **δραματουργώ** ρ. αμετβ. [μτγν] {-είς. .}

δραματουργικός, -ή. -ό [1866] αυτός που σχετίζεται με τη δραματουργία ή τον δραματουργό: ~ *ικανότητα / επεξεργασία.*

δραματουργός (ο/η) πρόσωπο που συγγράφει δραματικά έργα: *ο Σαίξπηρ υπήρξε μεγάλος* ~ ΣΥΝ δραματογράφος, δραματοποιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ουργός, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ μτγν.. αρχική σημ. «μηχανευτής». < *δρᾶμα, -ατος* + *-ουργός* < *ἔργον*]

δράμι (το) {δραμ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ) μονάδα βάρους που ισοδυναμούσε με το ένα τετρακοσιοστό τής οκάς, περ. 3,203 γραμμάρια **2.** (μτφ) η πολύ μικρή ποσότητα: *δεν έχει ~ μυαλό μέσα στο κεφάλι του* ΣΥΝ σταλιά, κουκούτσι.
[ΕΤΥΜ Αντιδάν., < μεσν. *δράμιον* < αραβ. dirhem < **δράχμιον*, υποκ. τού αρχ *δραχμή*].

δράνα (η) {δρανών} η φυτεμένη «σειρά» ενός χωραφιού ΣΥΝ ντάνα
[ΕΤΥΜ Αβεβ ετύμου, πιθ < μτγν. *δρᾶνος (τό)* «κατασκεύασμα» ή < *ἀναδενδράνα* (με απόσπαση τού *-δράνα*) < αρχ. *ἀναδενδράς, -άδος*]

δράξασθε παιδείας (το) → δράττομαι

δράπανο (το) {δραπάν-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ εργαλείο που φέρει τρυπάνι και ανοίγει τρύπες *ηλεκτρονικό / κρουστικό ~*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δράπανον / δρέπανον*, βλ. λ *δρεπάνι*].

δραπανοκατσάβιδο (το) μηχανικό εργαλείο που βιδώνει ή ανοίγει οπές ασκώντας πίεση (κρούση): *επαναφορτιζόμενο ~*

δραπετεύω ρ. αμετβ. {δραπέτευσα} **1.** καταφέρνω να ξεφύγω (από χώρο μέσα στον οποίο είμαι φυλακισμένος, αιχμάλωτος ή περιορισμένος): *δύο βαρυποινίτες δραπέτευσαν από τις φυλακές* ΣΥΝ διαφεύγω, (λαϊκ) το σκάω **2.** (μτφ) ξεφεύγω από δυσάρεστη κατάσταση: ~ *από τη ρουτίνα / το άγχος τής πόλης* ‖ *με τη μουσική ~ από τα τετριμμένα.* — **δραπέτευση** (η) [μεσν]
[ΕΤΥΜ αρχ < *δραπέτης*].

δραπέτης (ο) {δραπετών}, **δραπέτισσα** (η) {δραπετισσών} πρόσωπο που έχει δραπετεύσει (από κάπου) ΣΥΝ φυγάς.
[ΕΤΥΜ αρχ < θ *δρα-π-* (όπου το *-π-* παραμένει δυσερμήνευτο) < *δι-δρά-σκω*, βλ λ. *απόδραση*].

Δραπετσώνα (η) δήμος τής Αττικής στην επαρχία Πειραιώς, απέναντι από τη νησίδα Ψυττάλεια.
[ΕΤΥΜ Πιθ από τη ρεματιά *Ντράπε Τσώνα,* που έδωσαν στην περιοχή αρβανιτόφωνοι ναυτικοί τής Σαλαμίνας (αρβ drape «ρέμα» + *Τσώνης*, επώνυμο ντόπιου κτηματία)].

δράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των πράξεων σε τομέα δραστηριότητας. *τον τίμησαν για την πλούσια ~ του στον σύλλογο* ‖ *φιλανθρωπική / κυβερνητική / τρομοκρατική / πολιτική ~* ‖ *η ~ αντεθνικών στοιχείων / ληστών* ‖ *αναπτύσσω / αναλαμβάνω ~* ‖ *έχω ελευθερία / άνεση δράσης* ‖ *πεδίο δράσεως* (ο τομέας στον οποίο δραστηριοποιείται κανείς)· ΦΡ ***εν δράσει*** την ώρα / τη στιγμή που δρα κανείς· *κινηματογραφήσαμε δύο τρομοκράτες ~* • **2.** η επίδραση, η επενέργεια. *η ~ ενός φαρμάκου* **3.** ΦΥΣ ***δράση-αντίδραση*** νόμος σύμφωνα με τον οποίο, αν ασκηθεί σε ένα σώμα κάποια δύναμη, αυτό ασκεί με τη σειρά του ίση αλλά αντίθετη δύναμη (την «αντίδραση») στο σώμα που προκάλεσε τη «δράση» • **4.** (σε ένα έργο) η διαπλοκή των στοιχείων (μοτίβων, θεμάτων, περιπετειών, αντιθέσεων) μιας υπόθεσης με τρόπο που να προκαλούν το ενδιαφέρον τού αναγνώστη, τού ακροατή ή τού θεατή: *προτιμώ τις σκηνές με έντονη ~* ‖ *εσωτερική ~* (οι ψυχικές διακυμάνσεις και η σύγκρουση των προσώπων και των ιδεών τους) ‖ *εξωτερική ~* (η κίνηση των προσώπων πάνω στη σκηνή, η είσοδος και έξοδός τους από τη σκηνή) **5.** (ειδικότ) η περιπέτεια, το σύνολο εντυπωσιακών πράξεων (βία, συγκρούσεις, μάχες, καταδιώξεις κ.τ.ό) *ένα φιλμ με πολλή / με καταιγιστική ~* • **6.** (κ ***πρόγραμμα δράσης / κοινή δράση***) σύνολο ενεργειών με χρονικό όριο για την εκπλήρωση στόχων, οι οποίοι αποφασίζονται από το Συμβούλιο Υπουργών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης: *στη ~ 1 είναι επιλέξιμες μόνο προτάσεις που αφορούν στην ανάπτυξη* • **7. Άμεση / Άμεσος Δράση** βλ λ. *άμεσος* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενέργεια.*
[ΕΤΥΜ < μτγν *δρᾶσις* < αρχ *δρῶ.* Η φρ. *δράση-αντίδραση* είναι μεταφρ. δάνειο, πβ αγγλ action-reaction, ενώ η φρ. *εν δράσει* αποδίδει το γαλλ. en action].

δρασκελιά (η) (λαϊκ.) **1.** το άνοιγμα των ποδιών κατά τον βηματισμό *έκανε μεγάλες ~ για να τους προλάβει* ΣΥΝ διασκελισμός, διασκέλισμα, βήμα **2.** (συνεκδ) η απόσταση που διανύει κανείς με ένα βήμα: *στάθηκε δυο ~ πιο πέρα*

δρασκελίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {δρασκέλισα} ♦ **1.** (μετβ.) υπερπηδώ (κάτι) περνώντας τα πόδια μου από πάνω του. ~ *το χαμηλό συρματόπλεγμα* ♦ **2.** (αμετβ) περπατώ με δρασκελιές. Επίσης **δρασκελώ** (κ. -άω) {-άς ..}. — **δρασκέλισμα** (το) κ. **δρασκελισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ μεσν. (πιθ κατ' επίδρ τού μεσν *δράμω* «τρέχω») < μτγν *διασκελίζομαι* < *δια-* + *σκελίζομαι* < *σκέλος*]

δραστηριοποιώ ρ μετβ [1849] {δραστηριοποιείς . | δραστηριοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ωθώ (κάποιον) σε δράση, τον κάνω να ενεργοποιηθεί: *τα παραπάνω κίνητρα θα δραστηριοποιήσουν τους υπαλλήλους τής εταιρείας* **2.** (μεσοπαθ ***δραστηριοποιούμαι***) αναπτύσσω δράση, γίνομαι δραστήριος. *ο μεγάλος οίκος μόδας δραστηριοποιείται πλέον και στον χώρο των καλλυντικών* ΣΥΝ. ενεργοποιούμαι - **δραστηριοποίηση** (η).

δραστήριος, -α, -ο **1.** αυτός που αναπτύσσει δραστηριότητα, που ενεργοποιείται έντονα σε ορισμένο πεδίο δράσεως: *ήταν ένας εξαιρετικά ~ πολιτικός* ‖ *~ λαός / στέλεχος* ΣΥΝ δυναμικός, ρέκτης ΑΝΤ αδρανής, νωθρός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δράση: *το έργο αποπερατώθηκε χάρη στις ~ πρωτοβουλίες λίγων ανθρώπων.* — **δραστήρια / δραστηρίως** [μτγν.] επίρρ
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δρᾶσις* (πβ. κ. *δράσ-της*) < *δρῶ*].

δραστηριότητα (η) [μεσν.] {δραστηριοτήτων} **1.** το σύνολο των ενεργειών σε ορισμένο πεδίο δράσης: *επέδειξε έντονη συνδικαλιστική ~* ‖ *στην Αττική παρατηρείται πτώση τής οικοδομικής ~* ‖ *αναπτύσσω κοινωνική ~* **2. δραστηριότητες** (οι) οι ασχολίες: *έχει ποικίλες ~* ‖ *οι ~ του δεν του αφήνουν ελεύθερο χρόνο* ‖ *μαθητικές / σχολικές ~* (που αναπτύσσουν οι μαθητές στο σχολείο) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενέργεια.*

δράστης (ο) {δραστών}, (λόγ.) **δράστις** (η) [αρχ.] {δράστ-ιδος | -ίδων} **1.** πρόσωπο που έχει προβεί σε πράξη η οποία διώκεται ποινικώς. *ο ~ τού εγκλήματος / τού φόνου / τής ληστείας* ΣΥΝ αυτουργός **2.** (ειρων) πρόσωπο που ευθύνεται (για κάτι αδέξιο, άσχημο ή αθέμιτο) *ο ~ τής φάρσας.* Επίσης **δράστιδα** κ **δράστρια** (η) {δραστριών}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δρῶ* (θ *δρασ-* + παραγ. επίθημα *-της*)].

δραστικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** αυτός που έχει ισχυρή και άμεση επίδραση: *~ φάρμακο / απορρυπαντικό* **2.** πολύ αποτελεσματικός: *~ μέτρα για την καταπολέμηση τού νέφους* **3.** πολύ μεγάλος, καθοριστικός: *~ μείωση των δαπανών τού Δημοσίου* ‖ *~ περικοπές των μισθών* — **δραστικά** επίρρ., **δραστικότητα** (η) [1761] (σημ *1*) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*

> **δραστικός – δραματικός.** Δύο αντιδάνειοι ξενισμοί που χρησιμοποιούνται πολύ στη δημοσιογραφική και πολιτική επικοινωνία ως εκφραστικές λέξεις Στην πραγματικότητα, οι ξένοι (ιδίως οι αγγλόφωνοι) χρησιμοποιούν τις λέξεις για να δηλώσουν παραστατικά, με λόγιο ύφος (χρησιμοποιώντας λέξεις ελληνικές) και με εκφραστικότητα τη σημ «μεγάλος, σημαντικός, βασικός, καίριος»· *Η Κυβέρνηση θα προβεί σε δραστικές αυξήσεις τής τιμής των καυσίμων – Από χτες μέχρι σήμερα σημειώθηκαν δραματικές εξελίξεις στο μέτωπο τού πολέμου.* Το *δραστικός* αντιστοιχεί στο αγγλ. **drastic** (< *δραστικός*), το δε *δραματικός* στο αγγλ **dramatic** (< *δραματικός*) και ξαναγύρισαν –με τη σημ αυτή– στην Ελληνική μέσω τής Αγγλικής. Είναι δηλ αντιδάνεια. Συχνό σφάλμα αποτελεί η χρήση τού *δραματικός* αντί τού *δραστικός* (*Δραματική μείωση των κονδυλίων για την Παιδεία*) → *αντιδάνειο*

δράσω (να/θα) ρ. → δρω

δράττομαι ρ μετβ. αποθ. (λόγ.) αρπάζω, επωφελούμαι ΣΥΝ αδράχνω· κυρ στη ΦΡ (α) ***δράττομαι τής ευκαιρίας*** επωφελούμαι από την ευκαιρία. *~, κύριοι βουλευτές, να σας θυμίσω το ιστορικό τής υπόθεσης* (β) ***δράξασθε παιδείας*** (*δράξασθε παιδείας μήποτε ὀργισθῇ Κύριος,* Ψαλμ 2,12, «αρπάξτε τη σύνεση (συνετισθείτε), μήπως οργισθεί εναντίον σας ο Κύριος») αποκτήστε παιδεία, μορφωθείτε ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δράχ-jομαι* < *drgh-, συνεσταλμ. βαθμ τού Ι.Ε. *dergh- «συλλαμβάνω, πιάνω», πβ. αρμ. trc-ak «δεμάτι», μέσ ιρλ dremm «ομάδα» κ.ά Ομόρρ *δραχ-μή, δράξ*]

δραχμή (η) η νομισματική μονάδα τής Ελλάδας μέχρι το 2002 (*σήμερα είναι το ευρώ*)· ΦΡ (α) ***μεταλλική δραχμή*** η θεωρητική νομισματική μονάδα που χρησιμοποιείται για την πληρωμή δασμών, προστίμων ή δημοσίων τελών (β) (παλαιότ.) ***πολιτική τής σκληρής δραχμής*** η οικονομική πολιτική που αποσκοπεί στη συγκράτηση τής υφιστάμενης νομισματικής αξίας τής δραχμής – (υποκ) **δραχμούλα** (η), **δραχμικός,** -ή, -ό [1858]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νόμισμα*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *drgh-sma, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dergh- «συλλαμβάνω, πιάνω» (οπότε η λ. *δραχμή* θα σήμαινε «κάτι που κρατάει κανείς στο χέρι»). Βλ κ. *δράττομαι*]

-δραχμο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν νόμισμα συγκεκριμένης αξίας σε δραχμές *δεκά-δραχμο, εικοσά-δραχμο, εκατοντά-δραχμο.*
[ΕΤΥΜ Β' συνθ. τής Αρχ και Ν Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-δραχμον, τετράδραχμον*), το οποίο προήλθε από το ουσ *δραχμή*].

δραχμοβίοτος, -η, -ο δραχμοσυντήρητος (βλ.λ)
[ΕΤΥΜ < *δραχμή* + *-βίοτος* < αρχ. *βίοτος* «ζωή - πόροι, τα προς το ζην», παράλλ τ. τού *βίος* κατά το αντώνυμο *θάνατος*].

δραχμοβόρος, -ος, -ο αυτός που απαιτεί μεγάλες και συνεχείς δαπάνες
[ΕΤΥΜ < *δραχμή* + *-βόρος* < *βορά*].

δραχμοδίαιτος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός για πρόσωπο) ο δραχμοσυντήρητος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *δραχμή* + *-δίαιτος* < *δίαιτα*].

δραχμοποιώ ρ μετβ. {δραχμοποιείς .. | δραχμοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω ξένο νόμισμα, επιταγή ή μετοχή σε δραχμές. — **δραχμοποίηση** (η).

δραχμοσυντήρητος, -η, -ο αυτός που συντηρείται με πενιχρούς οικονομικούς πόρους, που μπορεί να εξασφαλίσει ένα ελάχιστα ανεκτό βιοτικό επίπεδο: ~ *υπάλληλος* / *συνταξιούχος* ΣΥΝ δραχμοβίοτος.

δραχμοφονιάς (ο) {δραχμοφονιάδες} (λαϊκ.) άνθρωπος που είναι πάρα πολύ τσιγγούνης, φιλοχρήματος ΣΥΝ φραγκοφονιάς, εξηνταβελόνης, σπαγκοραμμένος ΑΝΤ απλοχέρης, γενναιόδωρος.

δράχνω ρ → αδράχνω

δρεπανηφόρος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που φέρει δρεπάνια ~ *άρμα* || *ο Ιούνιος αναπαριστάται συχνά ως νέος δρεπανηφόρος*

δρεπάνι (το) {δρεπαν-ιού | -ιών} κυρτό θεριστικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στη γεωργία για τον θερισμό χόρτου ή δημητριακών και το οποίο έχει ξύλινη ή μεταλλική χειρολαβή και κυρτή μεταλλική λάμα. Επίσης **δρέπανο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δρεπάνιον*, υποκ. τού αρχ. *δρέπανον* < *δρέπω* (βλ.λ.) + παραγ επίθημα *-ανον*, πβ. κ. *δόκ-ανον*].

δρεπανίζω ρ μετβ [1878] {δρεπάνισα} θερίζω με δρεπάνι — **δρεπάνισμα** (το) κ. **δρεπανισμός** (ο) [1878].

Δρέπανο (το) ακρωτήριο τής Χαλκιδικής, η κατάληξη τής χερσονήσου τής Σιθωνίας στο Β Αιγαίο Πέλαγος
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δρέπανον*, ονομασία πολλών ακρωτηρίων τής αρχαιότητας (λ.χ. στον κόλπο Κοραλλίων τής Κύπρου, στη ΒΔ. Σικελία) λόγω τού σχήματός τους].

δρέπανο (το) → δρεπάνι

δρεπανοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {δρεπανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με δρεπάνι, που έχει ημικυκλικό σχήμα ΣΥΝ τοξοειδής

δρεπανοκυτταρικός, -ή, -ό **1.** ΒΙΟΛ αυτός που σχετίζεται με τα δρεπανοκύτταρα ή τη δρεπανοκυττάρωση **2.** ΙΑΤΡ ***δρεπανοκυτταρική αναιμία*** βαριά και χρόνια κληρονομική ασθένεια που οφείλεται σε απόφραξη των τριχοειδών αγγείων από δρεπανοκύτταρα (βλ λ.)
[ΕΤΥΜ Η *δρεπανοκυτταρική αναιμία* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sickle cell anaemia].

δρεπανοκύτταρο (το) {δρεπανοκυττάρ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το ερυθρό αιμοσφαίριο, τού οποίου το σχήμα έχει παραμορφωθεί τόσο, ώστε να μοιάζει με δρεπάνι λόγω τής ελάττωσης τού οξυγόνου τού περιβάλλοντός του
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν όρ , < γαλλ drépanocyte].

δρέπω ρ. μετβ {έδρεψα} **1.** αποκτώ, μαζεύω (κάτι) κόβοντάς το: ~ *άνθη* / *καρπούς* **2.** (μτφ.) ανταμείβομαι, κερδίζω, αποκτώ: ~ *τους καρπούς των μόχθων μου* / *τα επακόλουθα τής διαγωγής μου* / *δάφνες* (βλ. λ *δάφνη*).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dr-ep. μηδενισμ. βαθμ τού Ι.Ε. *der- «γδέρνω, σχίζω», πβ. σανσκρ. dar-ti, ρωσ. drápaju, σερβοκρ. drápati, αγγλ tear «σχίζω», γερμ. zerren «τραβώ, σύρω» κ.ά. Ομόρρ. *δέρ-ας, δορ-ά, δέρ-μα, δέρ-ω* (> *δέρ-νω*), *δρέπ-ανο(ν)* κ.ά.]

Δρέσδη (η) πόλη τής Α. (ενωμένης) Γερμανίας
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γερμ Dresden < αρχ. σλαβ. drenzga «δάσος»].

δρίμες (οι) {δριμών} (λαϊκ.) **1.** οι δαίμονες που κατά τις λαϊκές προλήψεις κάνουν κακό στα ρούχα, στους λουομένους, στα αμπέλια κ.λπ **2.** το πρώτο εξαήμερο τού Αυγούστου, που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, είναι επικίνδυνο, όταν έρχεται κανείς σε επαφή με το νερό. Επίσης **δρίματα** (τα) {δριμάτων}
[ΕΤΥΜ < μτγν *δρῖμαι* «ψύχος» < αρχ *δριμύς*].

δριμύς, -εία, -ύ {δριμ-ύ (λόγ -έος) | -είς (σπάν. ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)· δριμύτ-ερος, -ατος} (λόγ) **1.** (α) αυτός που γίνεται αισθητός με ιδιαίτερη ένταση: ~ *πόνος* (β) (για φυσικά φαινόμενα) που παρουσιάζουν έντονη εκδήλωση των χαρακτηριστικών τους, προκαλώντας δυσκολίες στους ανθρώπους ~ *χειμώνας* / *ψύχος*· ΦΡ ***επανέρχομαι / επιστρέφω δριμύτερος*** ξαναγυρίζω κάπου ή ασχολούμαι ξανά με κάτι με μεγαλύτερη ένταση ή μεγαλύτερη οξύτητα από πριν: *οι άνεμοι προσωρινά κόπασαν· σύντομα θα επανέλθουν δριμύτεροι* || *ο δημοσιογράφος επανέρχεται δριμύτερος στο επίμαχο θέμα με νέο καυστικό άρθρο του* **2.** (μτφ) αυτός που είναι καυστικός, δηκτικός, έντονος ή αυστηρός. ~ *σχόλιο* / *κριτική* || *του απηύθυνε δριμύ «κατηγορώ»* — **δριμέως** επίρρ [αρχ], **δριμύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αγν. ετύμου Αν το επίθ. *δριμύς* < **δρισ-μύς* σήμαινε αρχικώς «αυτόν που ξεσχίζει, που κατακόβει», τότε ίσως η λ συνδ. με λετ. drīs-me «σχισμή, αμυχή, γρατζούνισμα». Ίσως συνδέεται ετυμολογικά με το ρ *δέρω* (βλ λ. *δέρνω*) και τα ομόρριζά του].

δρόγη (η) {δρογών} η ζωική ή φυτική πρώτη ύλη που χρησιμοποιείται για την παρασκευή φαρμάκων· επίσης, χαρακτηρισμός φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ. drogue < ολλ droog «ξηρός»]

δρόλαπας (ο) {δρολάπων} (λαϊκ) βροχή μαζί με σφοδρό αέρα ΣΥΝ. καταιγίδα, (λόγ.) λαίλαπα. Επίσης **δρολάπι** (το).
[ΕΤΥΜ < **δρολαιλάπι* (με απλολογία) < **υδρολαιλάπιον*, υποκ. τού **ὑδρολαῖλαψ* «καταιγίδα». Βλ κ *λαίλαπα*].

δρομάδα (η) η αφρικανική καμήλα (με μία καμπούρα) (βλ. κ λ. *βακτριανή*)
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρομάς, -άδος* < *δρόμος*].

δρομαίος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) τρεχάτος, ταχύς: *έφυγε δρομαίος*. — **δρομαίως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

δρομάκι (το) → δρόμος

δρομάκος (ο) → δρόμος

δρομέας (ο/η) {(θηλ. δρομ-έως) | -είς, -έων} **1.** ο αθλητής των αγωνισμάτων δρόμου • **2.** ΤΕΧΝΟΛ το στρεφόμενο μέρος μηχανής, συσκευής (στροβίλων, ανεμιστήρων, αξονικών ή φυγόκεντρων αντλιών κ.λπ) ΣΥΝ στροφείο. **3.** ΠΛΗΡΟΦ ο κέρσορας (βλ λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρομεύς* < *δρόμος*]

-δρομία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν το άθλημα που διεξάγεται με συγκεκριμένο όχημα, τρόπο, μέσο ή σε συγκεκριμένο χώρο: *αρματο-δρομία, ιππο-δρομία, σκυταλο-δρομία, χιονο-δρομία*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ *ἱππο-δρομία*, μτγν. *ἁρματο-δρομία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-δρόμος* (βλ λ.)].

δρομικός, -ή, -ό [αρχ] **1.** ΑΘΛ αυτός που σχετίζεται με το τρέξιμο: ~ *αγώνες* • **2.** ***δρομικός τοίχος*** ο τοίχος που χτίζεται έτσι, ώστε οι πέτρες ή οι πλίνθοι να τοποθετούνται με την πιο επιμήκη τους πλευρά (πβ. κ. λ. *μπατικό*)

-δρόμιο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** ειδικές εγκαταστάσεις για την προσγείωση και απογείωση ιπτάμενων οχημάτων. *αερο-δρόμιο, ελικο-δρόμιο* **2.** αθλητικές εγκαταστάσεις για τη διεξαγωγή ορισμένου αθλήματος· *ποδηλατο-δρόμιο, ιππο-δρόμιο* **3.** τον δρόμο που προορίζεται για την κίνηση (κάποιου): *πεζο-δρόμιο*
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Μτγν και Ν Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἱπποδρόμιον*), που προέρχεται από τα σύνθ σε *-δρόμος* (βλ λ.) και εμφανίζεται ως απόδοση σε ελληνογενή ή νόθα ξένα σύνθετα (λ χ γαλλ vélo-drome «ποδηλατοδρόμιο»)]

δρομολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (για συγκοινωνιακό μέσο) η ένταξή του σε συγκοινωνιακή γραμμή, η είσοδός του στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίου: *έκτακτη ~ πλοίου για τη μεταφορά ετεροδημοτών* **2.** (μτφ) η ένταξη (π.χ. σχεδίου, έργου) σε πρόγραμμα, με σκοπό την υλοποίησή του: ~ *των μεγάλων έργων* / *θεσμικών αλλαγών*

δρομολόγιο (το) [1833] {δρομολογί-ου | -ων} **1.** η απόσταση ανάμεσα σε δύο σημεία, την οποία διανύει συγκοινωνιακό μέσο: *ανακοινώθηκε ότι δεν θα πραγματοποιηθεί το προγραμματισμένο ~ Πειραιά-Νάξου λόγω θαλασσοταραχής* || *αλλαγή δρομολογίου* || *σύνηθες* / *τακτικό* / *δύσκολο* ~ **2.** (συνεκδ.) ο κατάλογος που αναφέρει ακριβείς αποστάσεις, ώρες αναχώρησης, ενδιάμεσες στάσεις, ώρες άφιξης και ό,τι άλλο συμπληρώνει την περιγραφή τής πορείας (συγκοινωνιακού μέσου) *ανακοινώθηκε το ~ τού πλοίου* **3.** (μτφ.) η πορεία που ακολουθεί κανείς για να φθάσει στον προορισμό του *το καθημερινό μου ~ για το σπίτι* || *το ~ τής χρηματαποστολής ήταν γνωστό στους ληστές*

δρομολογώ ρ. μετβ. [1889] {δρομολογείς.. | δρομολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εισάγω νέες συγκοινωνιακές γραμμές, εντάσσω συγκοινωνιακό μέσο στο πρόγραμμα εκτέλεσης δρομολογίων: *φέτος θα δρομολογηθούν στην πρωτεύουσα αρκετά λεωφορεία νέας τεχνολογίας* || *«ένα νέο οχηματαγωγό δρομολογήθηκε στις ακτοπλοϊκές γραμμές Πειραιά προς Κυκλάδες»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αρχίζω να υλοποιώ (π χ για κάποιο έργο): *έχουμε δρομολογήσει ως κυβέρνηση εκατό αρδευτικά έργα* **3.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***δρομολογούμαι***) αρχίζω να ακολουθώ μια πορεία (συνήθ. σύμφωνα με προβλεπόμενο τρόπο): *δρομολογούνται εξελίξεις στο κυβερνών κόμμα*.

δρομόμετρο (το) [1885] {δρομομέτρ-ου | -ων} όργανο μέτρησης τής ταχύτητας των πλοίων *κοινό* / *μηχανικό* ~ ΣΥΝ (λαϊκ.) παρκέτα
[ΕΤΥΜ Απόδ. ξέν όρου, πβ αγγλ (maritime) log].

δρομομετρώ ρ [1858] {δρομομετρείς. | δρομομέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετρώ την ταχύτητα (πλοίου) με δρομόμετρο — **δρομομέτρηση** (η) [1886]

δρόμος (ο) **1.** η λωρίδα εδάφους που εξυπηρετεί τη συγκοινωνία ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα γεωγραφικά σημεία *πρόσφατα ανοίχτηκε ~ μέχρι το χωριό* || *οι ~ τής επαρχίας είναι σε κακή κατάσταση* || ~ *ευθύς* / *εθνικός* (που συνδέει τις πόλεις μιας χώρας) / *αστικός* / *ασφαλτοστρωμένος* / *κακοτράχαλος* / *φαρδύς* / *κεντρικός* / *κύριος* / *δευτερεύων* / *επαρχιακός* / *διπλής κατευθύνσεως* (βλ. λ. *διπλός*) ΣΥΝ οδός, αρτηρία ΦΡ (α) ***είμαι στον δρόμο*** (για κάπου) πηγαίνω (κάπου), είμαι καθ' οδόν (προς κάπου): ~ *προς την Αθήνα* (β) ***πετάω (κάποιον) στον δρόμο*** (i) διώχνω (κάποιον) από το σπίτι όπου κατοικεί, του κάνω έξωση: *δεν είχαν να πληρώσουν το νοίκι και ο σπιτονοικοκύρης τούς πέταξε στον δρόμο* (ii) στερώ από κάποιον τη δυνατότητα να ζει αξιοπρεπώς, αφήνω κάποιον χωρίς μέσα διαβίωσης: *έκλεισαν το εργοστάσιο και πέταξαν τόσες οικογένειες στον δρόμο* || *«άπονη ζωή, μας πέταξες στού δρόμου την άκρη»* (τραγ) (γ) ***βρίσκομαι στον δρόμο*** απομένω άστεγος και χωρίς κανένα περιουσιακό στοιχείο: *από τα πλούτη και τη δόξα, βρέθηκαν ξαφνικά στον δρόμο* (δ) ***μένω στον δρόμο*** μένω στη μέση τής διαδρομής (λόγω βλάβης τού οχήματός μου ή έλλειψης καυσίμων) (ε) ***βγαίνω στον δρόμο / στους δρόμους*** σε πορεία, σε διαδήλωση *μόλις μαθεύτηκαν τα νέα, όλοι, νέοι και γέροι, βγήκαν στον δρόμο* (στ) ***παίρνω δρόμο*** (i) φεύγω αμέσως, το βάζω στα πόδια: *μόλις είδαν τους ληστές, πήραν δρόμο* κ. στην προστ. ***(πάρε) δρόμο!*** φύγε, εξαφανίσου: *~! Δεν θέλω να σε βλέπω!* (ii) απολύομαι *αν δεν βγάλετε τη δουλειά εγκαίρως, θα πάρετε δρόμο!* (ζ) ***παίρνω τον δρόμο*** (i) (+ για / προς) κατευθύνομαι κάπου: *πήραν τον δρόμο για τη Λάρισα* (ii) (+γεν.) εισέρχομαι σε μια διαδικασία: *«η "Ολυμπιακή Αεροπορία" παίρνει τον δρόμο τής ιδιωτικοποίησης»* (εφημ) (η) ***παίρνω τον κακό (τον) δρόμο*** αρχίζω να ζω με ανάρμοστο τρόπο, να έχω κακές παρέες, να αναμειγνύομαι σε παρανομίες κ.λπ.. *από τότε που πέθανε ο πατέρας του, πήρε τον κακό δρόμο· έμπλεξε με ναρκωτικά και αλήτες* (θ) ***δρόμο παίρνω, δρόμο αφήνω*** (στερεότυπη φράση στα παραμύθια) διανύω μεγάλη απόσταση, οδοιπορώ: *δρόμο παίρνει, δρόμο αφήνει, φτάνει σε μια μεγάλη πολιτεία...* (ι) ***αφήνω τα πράγματα να τραβήξουν / να πάρουν τον δρόμο τους*** αφήνω τα πράγματα να εξελιχθούν από μόνα τους, χωρίς να

εκβιάζω την έκβασή τους (ια) ***παίρνω τους δρόμους*** αρχίζω να περιπλανώμαι εδώ κι εκεί *πήρε τους δρόμους και τον γύρευε* (ιβ) ***τραβώ τον δρόμο μου*** (i) ασχολούμαι με τις δικές μου υποθέσεις. *εσύ τράβα τον δρόμο σου και μη σε νοιάζει τι κάνουν οι άλλοι!* (ii) ακολουθώ δική μου ξεχωριστή πορεία *μετά το Πανεπιστήμιο ο καθένας τράβηξε τον δρόμο του* (ιγ) ***βγαίνω από τον δρόμο μου*** (i) παρεκκλίνω από τη σωστή πορεία. *βγήκαμε λίγο από τον δρόμο μας κι επισκεφτήκαμε ένα κοντινό χωριό* (ii) εκτρέπομαι *το λεωφορείο βγήκε από τον δρόμο του κι έπεσε σε ένα χαντάκι* (iii) (μτφ) παρεκτρέπομαι: *έμπλεξε με κακές παρέες και βγήκε απ' τον δρόμο του* (ιδ) ***ανοίγω δρόμο*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιε) ***ανοίγω τον δρόμο (σε κάποιον)*** βλ. λ *ανοίγω* (ιστ) ***ανοίγω (νέους) δρόμους / ορίζοντες*** βλ λ *ανοίγω* (ιζ) ***κόβω δρόμο*** παρακάμπτω μιαν απόσταση, φθάνοντας γρηγορότερα στον προορισμό μου: *έκοψε δρόμο μέσ' από τα στενάκια και έφτασε πιο γρήγορα* (ιη) ***χαράζω δρόμο*** (i) (στην πολεοδομία) καθορίζω πού θα κατασκευαστούν δρόμοι σε μια πόλη (ii) (μτφ.) διαγράφω και οριοθετώ πορεία. *«εμπρός στον δρόμο που χάραξε ο Νοέμβρης!»* (σύνθημα που αναφέρεται στην εξέγερση τού Πολυτεχνείου το 1973) (ιθ) ***βρίσκω (κάτι) στον δρόμο*** βρίσκω, αποκτώ (κάτι) εύκολα ή τυχαία. *τα λεφτά δεν τα βρίσκεις στον δρόμο, πρέπει να τα εκτιμάς* (κ) (μτφ.) ***πάνω στον δρόμο*** στην άκρη, στο πλάι τού δρόμου *το μαγαζί του είναι ~* (κα) ***στα μισά τού δρόμου*** στη μέση τής διαδρομής ή (μτφ.) πριν ολοκληρωθεί μια διαδικασία, πριν φτάσει κάτι στο τέλος *~ μας έπιασε καταιγίδα* || *μας άφησε ~, πάνω που είχαμε πιστέψει ότι θα πετυχαίναμε τον στόχο μας* (κβ) **ο δρόμος είναι ανοιχτός** (ή ***βασιλική διαταγή***) ***και τα σκυλιά δεμένα*** βλ. λ *βασιλικός* (κγ) ***τού δρόμου*** (για γυναίκα) ελευθερίων ηθών· *έχει μπλέξει με μια ~* || *δεν είναι καμιά ~, είναι σοβαρή και μαζεμένη κοπέλα* || *γυναίκα ~* (πόρνη) || *γνώρισε μια ~* (κδ) ***εμπορικός δρόμος*** (i) η οδός στην οποία υπάρχουν πολλά εμπορικά καταστήματα (ii) μεγάλος δρόμος από τον οποίο διακινούνται (συνήθ. διεθνώς) εμπορεύματα (κε) ***ταινία δρόμου*** (αγγλ. road movie) κινηματογραφική ταινία τής οποίας η υπόθεση εκτυλίσσεται σε μεγάλο βαθμό σε μεγάλους αυτοκινητοδρόμους, που περιέχει σκηνές όπου ο πρωταγωνιστής περιπλανάται σε αυτοκινητοδρόμους **2.** η οδός στην οποία βρίσκεται το σπίτι, η κατοικία (κάποιου) *σε ποιον ~ μένεις.* || *μένει δυο δρόμους παρακάτω* **3.** η απόσταση (από ένα σημείο σε άλλο) *είναι μακρύς ο ~ μέχρι τα Ιωάννινα* **4.** η μετάβαση από έναν τόπο σε άλλον με κάποιο μέσο συγκοινωνίας και η διάρκειά της *σε όλο τον ~ έλεγαν αστεία* || (ευχή) *καλό δρόμο!* || *κάνω πολύ ~ κάθε μέρα* ΣΥΝ διαδρομή· ΦΡ (α) ***ο δρόμος τής επιστροφής*** η επάνοδος: *ο ~ στην πόλη ήταν δύσκολος* || (μτφ) *για τον βουλευτή που αποχώρησε από το κόμμα του δεν υπάρχει πλέον δρόμος επιστροφής* (β) ***από δρόμο*** από ταξίδι. *κάτσε να ξεκουραστείς, είσαι ~* **5.** ΑΘΛ ο αγώνας τρεξίματος. *~ ταχύτητας / ημιαντοχής / αντοχής / επί ανωμάλου εδάφους / μετ' εμποδίων* || *μαραθώνιος ~* (μτφ.) **6.** (συνήθ +γεν.) ο τρόπος ζωής (σύμφωνα με αυτό που δηλώνει η γεν.): *ο ~ τού κακού* || *ο ~ τής αρετής* || *ο ~ τής Αρετής και τής Κακίας* || *ο ~ τού Θεού* **7.** η πορεία στη ζωή, τα χρόνια και οι εμπειρίες (κάποιου) *είσαι μικρός ακόμη έχεις πολύ ~ να διανύσεις* **8.** το σύνολο των ενεργειών που πρέπει να κάνει κανείς για να επιτύχει κάτι· *ο ~ προς τη δόξα / προς την κορυφή* || *ο ~ για τον τελικό είναι δύσκολος* || *ο ~ για την επιτυχία απαιτεί θυσίες* ΦΡ ***ο τρίτος δρόμος*** εναλλακτική πρόταση, λύση, που διαφοροποιείται από τις (συνήθ. δύο) επικρατούσες *«πολύς λόγος γίνεται για νέα ευρωπαϊκή "κεντροαριστερά", για έναν ~ που χάραξαν οι μοντέρνοι σοσιαλδημοκράτες ηγέτες»* (εφημ.) **9.** η διέξοδος: *βρήκαν ~ μέσ' από τα βουνά και διέφυγαν* **10.** (μτφ.) η λύση, η δυνατότητα, η επιλογή· *στην περίπτωσή μας δεν υπάρχει άλλος ~* || *«μες στη ζωή δρόμοι ανοίγονται σωρός»* (λαϊκ. τραγ) || *αναζητούσε νέους ~ έκφρασης / για το τραγούδι* **11.** ο προσανατολισμός, η σωστή πορεία: *έχασα τον ~ μου μέσα στο χιόνι* || *οι εργασίες βρίσκονται σε καλό ~* **12.** (συνεκδ) το δρομολόγιο: *κάθε πρωί ακολουθώ τον ίδιο ~ μέχρι τον σταθμό* || *θα περάσω από το σπίτι σου, είσαι στον ~ μου* — (υποκ.) **δρομάκι** (το) κ **δρομάκος** κ (λόγ.) **δρομίσκος** [1865] (ο).
[ΕΤΥΜ αρχ. < *dr-om-, μηδενισμ. βαθμ τού Ι.Ε *der- «τρέχω», που απαντά με διάφορες βαθμίδες και παρεκτάσεις σε ξέν. γλώσσες, πβ. σανσκρ. drámati, αρχ γερμ trottōn, γαλλ trottoir «πεζοδρόμιο», αγγλ trample «ποδοπατώ», γερμ Tritt «βήμα», κ ά. Ομόρρ αρχ. *δι-δρᾱ-σκω* «φεύγω, δραπετεύω», *δρα-π-έτης, δρομ-εύς (-έας)*, κ ά Η λ. απαντά πολύ συχνά ως β' συνθ *(-δρόμος)* ήδη στην Αρχ.]

δρόμωνας (ο) {δρομώνων} ΝΑΥΤ **1.** (στο Βυζάντιο) κωπήλατο και ιστιοφόρο πλοίο **2.** η κορβέτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δρόμων, -ωνος* < αρχ *δρόμος*]

δροσάτος, -η, -ο [μεσν] **1.** αυτός που έχει δροσιά: *φύσηξε στα πρόσωπά μας δροσάτο το αγέρι* ΣΥΝ δροσερός **2.** (μτφ.-σπάν) αυτός που χαρακτηρίζεται από φρεσκάδα: *ξύπνησε ~ και ευδιάθετος* || *~ φιλί* ΣΥΝ φρέσκος.

δροσερεύω ρ αμετβ. [μεσν.] {δροσέρεψα} (λαϊκ.) γίνομαι δροσερός. *άρχισε και δροσερεύει ο καιρός δεν κάνει πια τόση ζέστη* ΣΥΝ. δροσίζω ΑΝΤ ζεσταίνω.

δροσερός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δροσιά: *~ ατμόσφαιρα / δωμάτιο / αεράκι* ΣΥΝ δροσάτος, ολόδροσος **2.** αυτός που προσφέρει δροσιά *ήπιαν ~ αναψυκτικά* ΣΥΝ δροσιστικός **3.** (μτφ) αυτός που χαρακτηρίζεται από φρεσκάδα *~ μάγουλα / χείλη* ΣΥΝ απαλός, μαλακός, τρυφερός — **δροσερότητα** [μεσν.] κ **δροσεράδα** [μεσν.] (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θερμότητα*.

δροσιά (η) **1.** το ήπιο ψύχος, ανάμεσα στο χλιαρό και το κρύο: *τις ημέρες τού καύσωνα αναζητούσαν τη ~* || *τη ~ του να 'χεις!* (ευχή σε κάποιον που μας φέρνει κάτι δροσερό, για να ξεδιψάσουμε) ΣΥΝ δροσερότητα, δροσεράδα **2.** η υγρασία· *οι σταγόνες τής πρωινής ~* **3.** το μέρος στο οποίο υπάρχει σκιά. *κάθισαν κάτω από κάποια ~ να ξαποστάσουν* ΣΥΝ ήσκιος **4.** (μτφ.) η φρεσκάδα, το κάλλος. *η νεανική ~ τού προσώπου της*. Επίσης **δρόσος** (η) [αρχ] κ (λογοτ.) **δροσό** (το) [μεσν]. — (υποκ.) **δροσούλα** (η) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δροσία* < αρχ *δρόσος*, αγν ετύμου]

δροσίζω ρ μετβ. κ αμετβ. [αρχ] {δρόσισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ) **1.** σταματώ τη δίψα (κάποιου) *τους δρόσισε με κρύα αναψυκτικά* **2.** φρεσκάρω, προσφέρω δροσιά *~ το πρόσωπό μου* **3.** (για καλλιέργειες) ραντίζω με νερό ΣΥΝ νοτίζω, υγραίνω, ποτίζω **4.** (για τρόφιμα) μειώνω τη θερμοκρασία ΣΥΝ ψύχω, κρυώνω, παγώνω ♦ **5.** (αμετβ) γίνομαι κάπως ψυχρός, δροσιστικός *από το απόγευμα δρόσισε ο καιρός.* — **δρόσισμα** (το) [μεσν.] κ **δροσισμός** (ο) [μτγν]. **δροσιστικός,** -ή, -ό.

δροσό (το) → δροσιά

δροσο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι σχετίζεται με τη δροσιά: *δροσο-σταλιά, δροσο-πηγή.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δροσο-πάχνη*), που προέρχεται από το ουσ. *δρόσος* (βλ λ.)].

δροσολογώ ρ αμετβ [μεσν.] {δροσολογείς... | δροσολόγ-ησα, -ούμαι κ -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ -λογοτ) δροσίζω κάποιον *καθόταν κάτω από ένα πλατάνι και δροσολογιόταν.* — **δροσολόγημα** (το).

δροσόπαγος (ο) [1897] η παγωμένη δρυσιά. η πάχνη
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ gelée blanche]

δροσοπέταλο (το) [1892] (λογοτ) το δροσερό πέταλο λουλουδιού.

δροσοπηγή (η) η πηγή από την οποία τρέχει δροσερό νερό

δρόσος (η) → δροσιά

δροσοσταλιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λογοτ.) η σταγόνα δροσιάς Επίσης **δροσοσταλίδα** κ. **δροσοστάλα**

Δροσούλα (η) γυναικείο όνομα

δροσόφυλλα (τα) {δροσοφύλλων} ΒΟΤ γένος εντομοφάγων φυτών
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ , < νεολατ drosophylla]

δρουγγάριος (ο) {δρουγγαρί-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ (στο Βυζάντιο) αξιωματούχος τού στρατού, τού στόλου ή τής δικαιοσύνης Επίσης **δρουγγάρης** (ο) {δρουγγάρηδες}
[ΕΤΥΜ μεσν < λατ drungarius < drungus (> *δροῦγγος* «στρατιωτικό σώμα στο Βυζάντιο»)]

Δρυάδες (οι) ΜΥΘΟΛ νύμφες των δασών. Επίσης **Αμαδρυάδες**.
[ΕΤΥΜ < μτγν *Δρυάς, -άδος* < αρχ *δρῦς* (βλ.λ) Στο μτγν. *Ἁμαδρυάδες* απαντά ως α' συνθ το αρχ *ἅμα*, δηλώνοντας τις νύμφες που εμφανίζονται τον καιρό που ανθούν οι *δρύες*]

δρυΐδης (ο) {δρυϊδών} ιερέας των Κελτών.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δρυΐδης* (ήδη στον Αριστοτέλη) < κελτ. druides, που συνδ. με αρχ ιρλ drui «μάγος», ουαλ. derwen «δρυς» κ ά., εφόσον οι δρυΐδες σύχναζαν σε δάση με βαλανιδιές].

δρύινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο βαλανιδιάς, από δρυ *~ καναπές / πάτωμα*

δρυμός (ο) **1.** δάσος από βαλανιδιές **2.** (γενικότ) περιοχή που είναι γεμάτη δέντρα ΣΥΝ δάσος ΦΡ ***εθνικός δρυμός*** η προστατευόμενη δασική έκταση· *το κράτος θα χαρακτηρίσει την περιοχή εθνικό δρυμό.* Επίσης **δρυμώνας** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ < *δρῦς*]

δρυοκολάπτης (ο) {δρυοκολαπτών} ΖΩΟΛ πτηνό με μακρύ λαιμό και μεγάλο κεφάλι, ευθύ σκληρό ράμφος, με το οποίο τρυπά τον φλοιό των δέντρων, για να βρει έντομα και κάμπιες για τροφή, αλλά και για την κατασκευή τής φωλιάς του
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δρῦς, -υός + κολάπτης < κολάπτω* «τρυπώ, τσιμπώ», βλ. κ. *εκκολάπτω*]

δρύπη (η) {δρυπών} είδος σαρκώδους καρπού με σκληρό ξυλώδες ενδοκάρπιο, όπως η ελιά, το κεράσι, το ροδάκινο
[ΕΤΥΜ Μεταφορά τού γαλλ drupe < λατ. drupa «πολφός (καρπού)»]

δρυς (η) {δρυ-ός | -ες, -ών, δρυς} η βαλανιδιά (βλ λ.)· ΦΡ ***δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται*** *(δρυὸς πεσούσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται)* όταν χάσει κανείς τη δύναμή του, όλοι τρέχουν να εκμεταλλευτούν την ευκαιρία εις βάρος του: *τώρα που έχασε την εξουσία, άρχισαν όλοι να τον κατηγορούν βλέπεις, ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δάσος*.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δρῦς* < *dr-u-, μηδενισμ βαθμ. τού Ι Ε. *drew- / *der-w- «ξύλο», πβ γοτθ. triu «ραβδί», αγγλ tree «δέντρο», tar «πίσσα», γερμ. Teer κ ά Ομόρρ. *δένδρον (< δέρ-δρεϝ-ον), δόρ-υ, δρυ-μός* κ.ά]

δρύφρακτο (το) **1.** (σε σιδηροδρομικές διαβάσεις) κινητή ξύλινη ή μεταλλική δοκός που κατεβαίνει χειροκίνητα ή με ειδικό μηχανισμό, για να εμποδίσει την κίνηση αυτοκινήτων ή πεζών, όταν διέρχεται αμαξοστοιχία **2.** ΝΑΥΤ (λόγ.) το παραπέτο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δρύφακτος* / μτγν. *δρύφρακτος* (ο αρχ. τ. με ανομοίωση τού *-ρ-*) < *δρῦς + -φ(ρ)ακτος < φράσσω*]

δρχ. δραχμή, δραχμές.

δρω ρ αμετβ. {δρας , λόγ μτχ δρων, -ώσα, -ων | έδρασα (λόγ μτχ δράσας, -ασα, -αν, να/θα δράσω)} **1.** αναπτύσσω δράση, ενεργοποιούμαι. *~ άμεσα και αμέσως* (προσωπικά, ο ίδιος και χωρίς χρονοτριβή) */ συστηματικά / αποτελεσματικά / με σύνεση / με επιφύλαξη / ανεξέλεγκτα* || *συμμορίες ληστών δρουν στην περιοχή* || *τα δρώντα πρόσωπα τού δράματος* **2.** ασκώ επίδραση, επιρροή: *το νέο διεθνές περιβάλλον αναμένεται να δράσει καταλυτικά στις διακρατικές σχέσεις* || *το φάρμακο έδρασε ευεργετικά για τον οργανισμό* ΣΥΝ επιδρώ, επηρεάζω ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *κάνω, σπάζω*
[ΕΤΥΜ < αρχ *δρῶ < δρᾱ́-ω* < Ι Ε *drā- «εργάζομαι» (πιθ. από δισύλλ. θέμα *der-ā-), πβ. λιθ. daraũ «κάνω, πράττω», λετ darît, πιθ. κ. σανσκρ. dhár-ma- «νόμος, διάταξη». Ομόρρ *δρᾶ-μα, δρᾶ-σις (-η), δρασ-τήριος, ἀ-δραν-ής* (βλ λ) κ.ά. Εν αντιθέσει προς το συνώνυμο *πράττω*, το ρ. *δρῶ* εξέφραζε την ιδέα τής παρεχόμενης υπηρεσίας, καθώς και τής ευθύνης που συνεπαγόταν η πραγματοποίησή της]

δρώμενα (τα) [αρχ.] {δρωμένων} **1.** δραματοποιημένο ιερό θέαμα, θρησκευτική τελετή **2.** θεατρική παράσταση ή άλλο δημόσιο θέαμα·

λαϊκά ~ (λαϊκά, παραδοσιακά θεάματα) **3.** (μτφ) κάθε κοινωνική δραστηριότητα: *τα πολιτικά* ~.

δρωτσίλα (η) {χωρ. γεν πληθ.} η εμφάνιση εξανθημάτων στο δέρμα, που οφείλεται στην υπερβολική εφίδρωση.
[ΕΤΥΜ < *(ι)δρωτ-ίλα*, με τσιτακισμό και σίγηση τού ατόνου αρχικού φωνήεντος].

Δ.Σ. (το) **1.** Διπλωματικό Σώμα **2.** Διοικητικό Συμβούλιο.

Δ.Σ.Α. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών.

Δ.Σ.Ε. (ο) Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας

Δ.Σ.Θ. (ο) Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης.

Δ.Σ.Κ. (το) Δημοκρατικό Συνδικαλιστικό Κίνημα.

Δ.Τ.Α. (το) Διεθνές Ταμείο Ανάπτυξης.

Δ.Τ.Α.Α. (η) Διεθνής Τράπεζα Ανόρθωσης και Ανάπτυξης

Δ.Τ.Κ. (η) Δείκτης Τιμών Καταναλωτή.

Δ.Τ.Υ. (η) Διεύθυνση Τεχνικών Υπηρεσιών.

δυ- λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι ισούται με τον αριθμό δύο (2)· *δυ-αρχία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο*
[ΕΤΥΜ Λεξικό πρόθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν *δυ-αρχία*), που προέρχεται από το αριθμητ. *δύο*].

Δ.Υ. (η) Δημόσια Υπηρεσία.

δυάδα (η) [αρχ] δύο όμοια πρόσωπα ή πράγματα. που θεωρούνται ενιαίο σύνολο: ~ *ποτηριών / αβγών* ΣΥΝ ζευγάρι ΑΝΤ μονάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

δυαδικός, -ή. -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στον αριθμό δύο: ~ *σύστημα αρίθμησης / ψηφίο* ΦΡ ΜΑΘ. ***δυαδικό σύστημα*** το σύστημα αρίθμησης και γραφής που χρησιμοποιούν οι Η/Υ για την παράσταση των πληροφοριών και την εκτέλεση των πράξεων· έχει ως βάση τον αριθμό και έτσι οι αριθμοί παριστάνονται ως άθροισμα δυνάμεων τού δύο. χρησιμοποιώντας δύο μόνο σύμβολα, το 0 και το 1, λ.χ. ο αριθμός 9 (τού δεκαδικού συστήματος) στο δυαδικό σύστημα γράφεται 1001 **2.** αυτός που απαρτίζεται από δύο μέρη: ~ *οικονομία / οργάνωση / θρησκευτικό σύστημα* (καλό – κακό. Θεός – Διάβολος κ λπ) ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δύο* Η σημ. που αναφέρεται στο δυαδικό σύστημα, αποδίδει το γαλλ. binaire].

δυαδισμός {μτγν.} κ. **δυαλισμός** (ο) ο δυϊσμός (βλ λ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.

δυάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παλαιό ελληνικό νόμισμα αξίας δύο λεπτών, το δίλεπτο· ΦΡ ***δεν δίνω δυάρα*** δεν με απασχολεί τίποτε, αδιαφορώ πλήρως ΣΥΝ δεν δίνω δεκάρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο, νόμισμα*.

δυάρι (το) [μεσν.] {δυαρ-ιού | -ιών} **1.** διαμέρισμα με δύο βασικά δωμάτια: *έμενε σ' ένα λιτό* ~ **2.** (συνεκδ) το χαρτί τής τράπουλας που έχει τον αριθμό δύο **3.** (στο μπάσκετ) (α) συγκεκριμένη θέση παίκτη τής ομάδας (β) ο ίδιος ο παίκτης που παίζει στην παραπάνω θέση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *δύο*.

δυαρχία (η) {δυαρχιών} ο δυϊσμός (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*
[ΕΤΥΜ μτγν., αρχική σημ «η ύπαρξη δύο αρχών», < *δύ(ο)* + *-αρχία* < *ἀρχή*. Η σημ «δυϊσμός» αποδίδει το γαλλ dualisme]

δυϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από δύο, συνήθ. αντίθετα μεταξύ τους. στοιχεία: ~ *αντίθεση* (καλός – κακός κ λπ.) **2.** ΓΛΩΣΣ ***δυϊκός (αριθμός)*** (για τον αριθμό των κλιτών μερών τού λόγου τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας) αυτός με τον οποίο δηλώνονται δύο (μόνο) πρόσωπα ή πράγματα (βλ. κ. λ *αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν < αρχ *δύο*].

δυϊσμός (ο) [1891] η θεωρία, σύμφωνα με την οποία η πραγματικότητα (κοσμολογική, θρησκευτική, κοινωνική κ.λπ.) διαμορφώνεται από δύο θεμελιακές και αντίμαχες μεταξύ τους ουσίες / δυνάμεις (λ.χ. καλό - κακό, Θεός – Διάβολος) ΣΥΝ δυαρχία, δυαδισμός ΑΝΤ μονισμός, ενισμός — **δυϊστής** (ο), **δυϊστικός**, -ή. -ό [1886] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύο*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dualisme].

-δυμος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν τον αριθμό των τέκνων που γεννήθηκαν μαζί: *δί-δυμος. τρί-δυμος* || *γέννησε τετράδυμα*.
[ΕΤΥΜ Λεξικό επίθημα τής Αρχ και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-δυμος*, μτγν. *τετρά-δυμος*), το οποίο προέρχεται από το θ. τού αριθμητ. *δύο* και το παραγ επίθημα *-μος*. Πρωτοαπαντά στο *δί-δυ-μος* (βλ.λ.), από όπου επεκτάθηκε και σε άλλες λ.]

δύναμαι ρ. μετβ αποθ. {δύν-ασαι. -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται κ. δύνεσαι. -εται, -όμαστε. -εστε, -ονται. δύσχρ. παρατ. εδυνάμην κ ηδυνάμην. -ασο. -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο κ δυνό-μουν. -σουν. -ταν, -μαστα, -σασταν, δύνονταν | δυνήθηκα (λόγ. ἐδυνήθην, -ης, -η.. . μτχ δυνηθείς. -είσα, -έν)} **1.** (λόγ.) έχω τη δυνατότητα (να πράξω κάτι): *ο νέος εκπαιδευτικός πρέπει να δύναται να ανταποκριθεί επάξια στην αποστολή του* ΣΥΝ μπορώ **2.** διαθέτω αντοχή. δύναμη: *«δύνεσαι. μαύρε μ', δύνεσαι, στο γαίμα για να πλέξεις;»* (ακριτικό τραγ.). Επίσης (σπάν -λαϊκ.) **δύνομαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύ-ν-α-μαι* (με πρόσφυμα *-ν-*), αβεβ. ετύμου Πιθανόν να συνδέεται με το αρχ. *δηρός* «μακρόχρονος, διαρκής» (< **δFᾱρός*)].

δυναμάρης (ο) {δυναμάρηδες} (λαϊκ.) δυνατός, ανθεκτικός.
[ΕΤΥΜ. μεσν < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

δυναμάρι (το) {δυναμαρ-ιού | -ιών} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται προς ενίσχυση τής αντοχής και τής σταθερότητας αντικειμένου **2.** το φρούριο, το οχυρό.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *δυναμάρι(ν)* < *δύναμις* + παραγ. επίθημα *-άριον*]

δυνάμει επίρρ (λόγ.) **1.** (+γεν) επί τη βάσει, σύμφωνα με: ~ *τού άρθρου 30 τού Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας...* || ~ *νόμου / κανονισμού* • **2.** δυνητικά, χαρακτηρίζοντας αυτό που θα μπορούσε να υπάρξει ή να συμβεί: *«δημιουργούν την προοπτική μιας ~ μεγάλης και ελκυστικής αγοράς»* (εφημ) || *«η χώρα αυτή δίνει την εικόνα ενός δύσκολου και ~ επικίνδυνου γείτονα»* (εφημ.) ΑΝΤ. ενεργεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενέργεια*.
[ΕΤΥΜ Δοτ. εν. τού αρχ. *δύναμις*]

δύναμη (η) {-ης κ -άμεως | -άμεις, -άμεων} **1.** η σωματική ρώμη· *οι πολεμιστές διέθεταν φοβερή* ~ ΣΥΝ ρωμαλεότητα, αλκή. ισχύς ΑΝΤ αδυναμία **2.** το σύνολο των στοιχείων που συνθέτουν την καλή σωματική κατάσταση τού ατόμου. *δεν έχω πια τη ~ να συνεχίσω*· ΦΡ. (α) ***το κατά δύναμιν*** (*κατὰ δύναμιν*, Ηροδ 3. 142) όσο αντέχει και μπορεί κανείς: *θα κάνω ~ και ελπίζω να τα καταφέρω* (β) ***παίρνω δυνάμεις*** ενισχύω. τονώνω τον οργανισμό μου: *φάε καλά να πάρεις δυνάμεις'* ΑΝΤ εξασθενώ (γ) ***χάνω τις δυνάμεις μου*** (μεσν. φρ.) χάνω την αντοχή μου. δεν αισθάνομαι δυνατός, ικανός να αντεπεξέλθω βιολογικά (σε κάτι) (δ) ***ανακτώ (τις) δυνάμεις (μου)*** βλ λ. *ανακτώ* (ε) ***φυλάω / κρατώ δυνάμεις*** χρησιμοποιώ με φειδώ τις σωματικές μου δυνατότητες. δεν εξαντλούμαι: *μην κουράζεσαι τόσο τώρα, κράτησε δυνάμεις για το τέλος* **3.** η μεγάλη πνευματική ικανότητα (ανάλυσης, διεισδυτικότητας. εύστοχων παρατηρήσεων κ.λπ.): *διακρίθηκε για τη ~ τού στοχασμού του* ΣΥΝ ευφυΐα **4.** η ικανότητα να παράγει (κανείς/κάτι) ορισμένο έργο, να επιτελεί ορισμένη λειτουργία. *μυϊκή / ελκτική / κινητική* ~ || *έχει αξιοσημείωτη ~ πειθούς* **5.** το ψυχικό σθένος, η ικανότητα να αντιμετωπίζει κανείς επιτυχώς τις αντιξοότητες ή να επιχειρεί κάτι δύσκολο: *έχει μεγάλη ~ και γι' αυτό ξεπέρασε γρήγορα την απογοήτευση από την αποτυχία στον διαγωνισμό* || *από πού αντλεί τόση ~ αυτός ο άνθρωπος;* ΦΡ ***βρίσκω τη δύναμη να...*** αποκτώ το κουράγιο, το σθένος (να κάνω κάτι) *στην αρχή είχε απογοητευθεί, αλλά στη συνέχεια βρήκε τη δύναμη να ξαναφτειάξει τη ζωή της* **6.** η ορμή σε συνδυασμό με το βάρος (κάποιου) η σφοδρότητα, η ισχύς: *η ~ μιας γροθιάς / ενός χτυπήματος / τού ανέμου / τής έκρηξης* ΦΡ ***με δύναμη*** (i) με μεγάλη ορμή και με όλο το βάρος· *έπεσε πάνω του ~ και τον τραυμάτισε* || *χτύπησε τη γροθιά στο τραπέζι* ~ || *τον χτυπούσε με όλη του τη δύναμη* (ii) η ένταση (με την οποία γίνεται / εκδηλώνεται κάτι): *το μπαλόνι έσκασε* ~ || *ο εκρηκτικός μηχανισμός εξερράγη* ~ **7.** η ικανότητα σε συγκεκριμένο τομέα. *έχω τη ~ να προβλέπω το μέλλον / να επιβάλλομαι στον εαυτό μου* ΦΡ (α) ***πάνω από τις δυνάμεις (κάποιου)*** για ό,τι ξεπερνάει τις δυνατότητες ή τις ικανότητες (κάποιου): *αυτές οι εξετάσεις ήταν ~ του* (β) ***με τις δικές μου δυνάμεις*** με τα προσωπικά μου εφόδια, με τις προσωπικές μου δυνατότητες *έφτασα σ' αυτή τη θέση* ~ ΑΝΤ με ξένες πλάτες, με μέσον **8.** (συνήθ. στον πληθ.) οργανωμένο σύνολο προσώπων, συνήθ. ενόπλων. καθώς και των υλικών μέσων που χρησιμοποιούν: *ένοπλες / στρατιωτικές / αστυνομικές / αεροπορικές* ~ || *δυνάμεις κατοχής / ασφαλείας / τής τάξης* (η Αστυνομία) || ~ *κρούσεως* (ομάδα που διενεργεί στρατιωτική επίθεση) || ~ *καταστολής* • **9.** (για φάρμακα) η δραστικότητα. η δυνατότητα επενέργειας στον οργανισμό **10.** η δυνατότητα επιρροής ή επιβολής: *είχε τη ~ να τους πείσει* || *έχω ~ στο διοικητικό συμβούλιο* || *η τηλεόραση έχει μεγάλη* ~ || *η ~ τής συνήθειας / τής πίστης στον Θεό / τής τεχνολογίας* ΦΡ (α) ***χάνω τη δύναμή μου*** χάνω την επιρροή μου (β) ***εν δυνάμει*** για κάποιον/κάτι που, ενώ δεν είναι τώρα, είναι δυνατόν να γίνει ή να αποτελέσει κάτι στο μέλλον: *«το συγκεκριμένο ρεπορτάζ αποτελούσε ~ απειλή για την εθνική ενότητα τής χώρας»* (εφημ) || *«αυτή τη στιγμή στο κυβερνών κόμμα υπάρχουν οκτώ ~ πρωθυπουργοί»* (εφημ.) **11.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε επιδρά σε άλλον ή ασκεί καθοριστική επίδραση ΦΡ (α) ***είμαι δύναμη*** έχω εξουσία που μπορεί να επηρεάσει και να επιβληθεί: *ο Τύπος σήμερα είναι δύναμη* (β) ***κινητήρια δύναμη*** (μτφ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε θεωρείται απαραίτητος για να λειτουργήσει κάτι επιτυχώς: *το χρήμα είναι η ~ τής οικονομίας* || *ο Πέτρος είναι η ~ τής επιχείρησης* (γ) ***δημιουργική / ζωοποιός δύναμη*** ο Θεός **12.** κάθε κράτος από πλευράς ισχύος σε ορισμένο τομέα: *η Κίνα εξελίσσεται σε παγκόσμια* ~ || *η χώρα μας αποτελεί υπολογίσιμη ~ στη ΝΑ. Μεσόγειο* || *οι Η Π Α αποτελούν μεγάλη οικονομική* ~ || *η Βραζιλία είναι σπουδαία ποδοσφαιρική* ~· ΦΡ ***Μεγάλες Δυνάμεις*** βλ. λ *μεγάλος* • **13.** το κύρος αξίας, αλήθειας ή θεσμού *η ~ των νόμων / τού παραδείγματος / τής αρετής* • **14.** ΜΑΘ το σύμβολο τού πολλαπλασιασμού ενός αριθμού με τον εαυτό του τόσες φορές όσες δηλώνει ο εκθέτης: $3^5 = 3x3x3x3x3$ και γενικότερα το σύμβολο $α^β$, όπου α, β κατάλληλοι αριθμοί ή παραστάσεις • **15.** ΦΥΣ το αίτιο τής μεταβολής τής κινητικής κατάστασης σώματος ή τής μορφής αυτού· είναι ανάλογο προς τη μάζα ενός σώματος και την επιτάχυνση και επηρεάζεται από την επιτάχυνση τής βαρύτητας: *κεντρομόλος / φυγόκεντρος / ηλεκτρομαγνητική* ~ • **16.** αόρατη υπερφυσική ουσία / υπόσταση: *οι ~ τού σκότους / τού κακού* (οι δαίμονες) / *τού καλού*· ΦΡ (α) ***ουράνιες Δυνάμεις*** τα τάγματα των Αγγέλων (β) ***Κύριε των Δυνάμεων!*** άρχοντα των Αγγέλων, Θεέ μου', για περιπτώσεις στις οποίες δοκιμάζει κανείς ισχυρή έκπληξη από κάτι παράδοξο, πρωτοφανές ή απαράδεκτο: *~! Έκανε τέτοιο πράγμα;* || *~' Τι λόγια είναι αυτά που ξεστόμισε,* ΣΥΝ έλα Χριστέ και Παναγιά'. έλα Παναγία μου!. (ο) Χριστός και (η) Παναγία'. Χριστός κι Απόστολος'. Θεέ και Κύριε! (γ) ***ανώτερη δύναμη*** κάθε ον ή ουσία που ξεπερνά τα ανθρώπινα μέτρα και θεωρείται ότι αποτελεί την αιτία τής αρχής και εξέλιξης τού κόσμου: *δεν ξέρω αν υπάρχει Θεός. πιστεύω όμως στην ύπαρξη μιας ~ που κινεί τα πάντα* **17.** ***Δυνάμεις*** (οι) ένα από τα τάγματα των Αγγέλων **18.** (στον πληθ.) οι πολιτικές παρατάξεις· *οι ~ τής συντήρησης / τής προόδου / τής αλλαγής* **19.** ΟΙΚΟΝ ***αγοραστική δύναμη*** βλ. λ *αγοραστικός* **20.** ***αναγνωστική δύναμη*** βλ. λ. *αναγνωστικός* • **21.** η τελευταία μπουκιά, κουταλιά, πιρουνιά κ.λπ. στο φαγητό (για την οποία υπάρχει η λαϊκή αντίληψη ότι δεν πρέπει να την αφήνει κανείς στο πιάτο του, γιατί, αν τη φάει κάποιος άλλος, θα του πάρει τη δύναμη!) *φάε την τελευταία κουταλιά σου· είναι η ~ σου!*

[ΕΤΥΜ. < αρχ δύναμις < δύναμαι (βλ λ.), λ. που αντικατέστησε το αρχ όνομα *(F)ίς* (πβ. λατ. vis) Ήδη αρχ είναι η σημ. τής στρατιωτικής ισχύος, τού στρατεύματος. Η φρ *Μεγάλες Δυνάμεις* αποδίδει το γαλλ. Grandes Puissances, ενώ η φρ. *(αυτό) υπερβαίνει τις δυνάμεις μου* αποδίδει το γαλλ (cela) passe mon pouvoir]

> **δύναμη – ισχύς – ρώμη – σθένος.** Η γενική σημασία των πάσης φύσεως δυνατοτήτων που διαθέτει κανείς (σωματική και ψυχική δύναμη, αντοχή, ικανότητα, εξουσία, επιβολή κ.λπ.), η γενική έννοια τού «δύνασθαι» (ρ **δύναμαι**) δηλώνεται με τη λ. **δύναμη**. Έτσι μιλούμε για ψυχική και σωματική δύναμη, για οικονομικές και φυσικές δυνάμεις, για στρατιωτική, πολιτική και κοινωνική δύναμη κ.ο κ Η σωματική δύναμη δηλώνεται καλύτερα με τη λ. **ρώμη** (πβ. **ρωμαλέος** και **ά-(ρ)ρωστος** «ο στερούμενος ρώμης, σωματικής δύναμης, υγείας». **ανάρρωση** κ.ά). Ας σημειωθεί ότι το λατ. **Ρώμη** είναι ετρουσκικής προελεύσεως και δεν έχει ετυμολογική σχέση με το **ρώμη**, μολονότι έδωσε γνήσια ελληνικές λέξεις, τα **Ρωμιός**, **ρωμιοσύνη**, **ρωμαίικος** κ ά Όταν αναφερόμαστε σε άσκηση εξουσίας, προτιμότερη είναι η λ. **ισχύς** (στρατιωτική, πολιτική) Προκειμένου περί ψυχικών δυνάμεων χρησιμοποιείται περισσότερο η λ. **σθένος** *(Δεν έχει το ψυχικό σθένος να τους αντιμετωπίσει)* (πβ. **σθεν-αρός**, **α-σθενής** κ.ά) Ωστόσο, μεταφορικώς και με επέκταση τής σημασίας τους όλες σχεδόν οι λέξεις αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε διάφορες χρήσεις (*πνευματική ρώμη, ηθικές δυνάμεις* κ λπ.).

δυναμική (η) **1.** ΦΥΣ κλάδος τής μηχανικής, ο οποίος μελετά τις δυνάμεις και τις κινήσεις που αυτές προκαλούν **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο αλληλοπροσδιορισμός ή η σύγκρουση των στοιχείων ενός κοινωνικού όλου (τάξεων, θεσμών, προτύπων κ.λπ) που εξηγούν τον εξελικτικό μετασχηματισμό του *η ~ κοινωνικού συστήματος / των κοινωνικών ομάδων* **3.** (γενικότ.) η εξελικτική πορεία ενός φαινομένου: *ο ομιλητής ανέλυσε τα στοιχεία που συνιστούν τη ~ τής ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < γαλλ. dynamique].

δυναμικό (το) {χωρ πληθ } **1.** το σύνολο των ανθρώπων που προσφέρουν παραγωγικές υπηρεσίες (σε κάποιον τομέα): *εργατικό / καλλιτεχνικό ~·* ΦΡ ***έμψυχο δυναμικό*** βλ. λ. *έμψυχος* **2.** ΦΥΣ το έργο τής δύναμης ενός πεδίου (βαρυτικού ή ηλεκτρικού) ανά μονάδα μάζας (στο βαρυτικό) ή φορτίου (στο ηλεκτρικό) κατά τη μεταφορά τής μάζας ή τού φορτίου από μια θέση τού πεδίου μέχρι το άπειρο.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ potentiel].

δυναμικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΦΥΣ αυτός που σχετίζεται με τη δύναμη: *~ ενέργεια / πεδίο* ΣΥΝ στατικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έντονη δραστηριότητα και δημιουργική δράση: *~ επιχειρηματίας / πωλητής / προσωπικότητα* **3.** αυτός που επιτυγχάνεται με την χρήση δύναμης: *~ λύση / εξέγερση / επέμβαση* **4.** ΟΙΚΟΝ ***δυναμική οικονομική ανάλυση*** η ανάλυση των οικονομικών μεγεθών που λαμβάνει υπ' όψιν τον παράγοντα χρόνο ΑΝΤ στατική οικονομική ανάλυση. — **δυναμικά** επίρρ

δυναμικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα, η μαχητικότητα και η αυτοπεποίθηση που χαρακτηρίζουν κάποιον ΣΥΝ δυναμισμός • **2.** η ανώτατη ικανότητα παραγωγής επιχειρηματικού κλάδου ή οικονομίας σε ορισμένο χρονικό διάστημα: *τονίστηκε η ανάγκη να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την αύξηση τής ~ των επιχειρήσεων* ΣΥΝ αποδοτικότητα, παραγωγικότητα • **3.** το δικαίωμα που παραχωρείται σε μέλη τού εμποροβιομηχανικού κόσμου να εισάγουν περιορισμένο αριθμό εμπορευμάτων ή πρώτων υλών **4.** (συνεκδ.) το έγγραφο που παρέχει την άδεια εισαγωγής.

δυναμισμός (ο) [1890] {χωρ. πληθ.} η έντονη δραστηριότητα, η ενεργητικότητα. η αυτοπεποίθηση και η μαχητικότητα (με την οποία ενεργεί κάποιος): *θαύμαζε την εργατικότητα και τον ~ των νέων* ΣΥΝ. δυναμικότητα.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dynamisme].

δυναμίτης (ο) {δυναμιτών} **1.** η ισχυρή εκρηκτική ύλη που αποτελείται κυρ. από νιτρογλυκερίνη: *απαγορεύεται το ψάρεμα με ~ || χρησιμοποίησαν δυναμίτη για την ανατίναξη πετρωμάτων* **2.** (μτφ) το γεγονός που έρχεται ξαφνικά να ανατρέψει ή να υπονομεύσει καταστάσεις· *~ στα θεμέλια τής Ευρωπαϊκής Ένωσης οι δηλώσεις τού Γερμανού υπουργού* **3.** σε φραστικά ονόματα, δηλώνει: (α) εκρηκτικότητα χαρακτήρα, εντυπωσιακή εμφάνιση κ.λπ.. *γυναίκα-~* (β) ότι κάτι είναι πολύ δυνατό, προκαλεί έξαψη: *κοκτέιλ-~* Επίσης **δυναμίτιδα** κ. (λόγ.) **δυναμίτις** (η) [1889] {δυναμίτιδος}
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. dynamite, λ. που πλάστηκε (βάσει τού αρχ. *δύναμις*) από τον Σουηδό Α. Nobel, ο οποίος εφεύρε το εκρηκτικό αυτό υλικό το 1866].

δυναμιτίζω ρ. μετβ [1887] {δυναμίτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω δυναμίτη **2.** (μτφ.) υπονομεύω μια κατάσταση, διασαλεύω: *η τρομοκρατική ενέργεια δυναμιτίζει τις συνομιλίες για ειρήνευση.*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < αγγλ. dynamite]

δυναμιτιστής (ο) [1891] **1.** αυτός που ανατινάζει (κάτι) με δυναμίτη **2.** (μτφ.) αυτός που ανατρέπει θετικές καταστάσεις: *κατηγορήθηκε ως ~ τής εθνικής ενότητας.* — **δυναμιτιστικός**, -ή, -ό [1892].

δυναμό (το) {άκλ.} η συσκευή που παράγει συνεχές ηλεκτρικό ρεύμα και τροφοδοτεί μπαταρίες και ηλεκτρικές εγκαταστάσεις αυτοκινήτων ΣΥΝ γεννήτρια.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., που αποσπάστηκε από το γαλλ. machine dynamoélectrique «δυναμοηλεκτρική μηχανή»]

δυναμογόνος, -ος, -ο [1892] αυτός που παράγει και τροφοδοτεί με δύναμη. — **δυναμογονία** (η) [1892]
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dynamogène].

δυναμογράφος (ο) [1895] το όργανο καταγραφής τής μυϊκής ισχύος (είδος δυναμομέτρου)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dynamographe].

δυναμοηλεκτρικός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με τον δυναμικό ηλεκτρισμό *~ ενέργεια / μηχανή*
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dynamoélectrique]

δυναμόμετρο (το) [1855] {δυναμομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ όργανο για τη μέτρηση δυνάμεων και ροπών.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ dynamomètre]

δυναμώνω ρ. μετβ κ. αμετβ. {δυνάμω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αυξάνω τη δύναμη, ενισχύω: *οι παραινέσεις δυνάμωσαν το ηθικό των στρατιωτών* ΣΥΝ τονώνω, ισχυροποιώ ΑΝΤ εξασθενίζω, αποδυναμώνω **2.** αυξάνω την ένταση *δυνάμωσε το ραδιόφωνο, για να ακούμε καλύτερα* ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ μεγαλύτερη (μυϊκή) δύναμη, ισχυροποιούμαι: *έκανε βάρη για να δυναμώσει* **4.** παίρνω δυνάμεις ή αναρρώνω *φάε, για να δυναμώσεις* **5.** αποκτώ μεγαλύτερη ένταση: *ο αέρας δυναμώνει* ΑΝΤ εξασθενώ **6.** αποκτώ ισχύ *όταν το νεαρό κράτος δυνάμωσε αρκετά, άρχισε επιθετικούς πολέμους.* — **δυνάμωμα** (το) [μεσν], **δυναμωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *δυναμῶ (-όω)* < αρχ *δύναμις*].

δυναστεία (η) [αρχ.] {δυναστειών} **1.** το σύνολο ηγεμόνων (βασιλέων, αυτοκρατόρων κ.λπ.) που συνδέονται μεταξύ τους με σχέσεις αίματος: *η δυναστεία των Αψβούργων* ΣΥΝ μοναρχία, ηγεμονία **2.** (μτφ) η οικογένεια που συγκεντρώνει στα χέρια της ιδιαίτερη πολιτικοοικονομική επιρροή • **3.** η άσκηση τυραννικής εξουσίας ΣΥΝ δυνάστευση, δεσποτισμός — **δυναστειακός**, -ή, -ό.

δυναστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ [αρχ.] {δυνάστευ-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) ασκώ καταπιεστική εξουσία. *ένας ηγεμόνας που δυναστεύει τους υπηκόους του* ΣΥΝ. καταπιέζω, τυραννώ ♦ **2.** (αμετβ) κατέχω την εξουσία, είμαι απόλυτος άρχοντας ΣΥΝ εξουσιάζω, κυβερνώ. — **δυνάστευση** (η), **δυναστευτικός**, -ή, -ό [αρχ]

δυνάστης (ο) {δυναστών}, **δυνάστρια** (η) {δυναστριών} **1.** πρόσωπο που ασκεί απολυταρχικά την εξουσία. ο απόλυτος άρχων **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει αυταρχική συμπεριφορά ΣΥΝ σατράπης, τύραννος — **δυναστικός**, -ή, -ό [αρχ.], **δυναστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύναμαι* (βλ λ.), όπου το *-σ-* τού *δυνά-σ-της* είναι δυσερμήνευτο Η λ. χρησιμοποιήθηκε εξαρχής ως δηλωτική πολιτικής ισχύος, χαρακτηρίζοντας τον Δία. τους ηγέτες ενός καθεστώτος, καθώς και τον βασιλιά. Ήδη αρχ. είναι η σημ. τού καταπιεστικού άρχοντα, τού τυράννου, ενώ στην Κ Δ. απαντά επίσης η σημ. «αξιωματούχος», προσδιορίζοντας τον υπεύθυνο τού θησαυροφυλακίου τής Αιθιοπίας (βλ. *Πράξ.* 8, 27)].

δυνατός, -ή, -ό **1.** αυτός που διαθέτει (σωματική, πνευματική, ηθική κ.λπ) δύναμη: *~ μυαλό / προσωπικότητα / σώμα* ΑΝΤ αδύναμος ΦΡ ***βάζω τα δυνατά μου*** επιστρατεύω όλες μου τις δυνάμεις. *~, για να πραγματοποιήσω τα μελλοντικά μου σχέδια* **2.** αυτός που είναι ιδιαίτερα ικανός σε ορισμένο τομέα: *~ στα μαθηματικά / στα νομικά || ~ καθηγητής / δικηγόρος* ΣΥΝ. ικανός, αξιόλογος **3.** αυτός που έχει αντεκτικότητα (στην καταπόνηση, στις δύσκολες συνθήκες) *~ όχημα / λαμαρίνα* ΑΝΤ εύθραυστος • **4.** αυτός που έχει υψηλή απόδοση: *~ μηχανή* **5.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση· *~ πυρετός / βροχή / φως / ήλιος / ζέστη / θόρυβος / γέλιο / ομιλία / συναίσθημα / πόνος / έκρηξη* **6.** αυτός που ασκεί πολύ έντονη επίδραση (σε κάποιον): *εικόνες τόσο ~, που προκαλούν σοκ!* **7.** (για ποτά) αυτός που περιέχει μεγάλη ποσότητα οινοπνεύματος: *~ κρασί* • **8.** αυτός που είναι εφικτός: *δεν είναι ~ η ικανοποίηση όλων των αιτημάτων* ΣΥΝ πραγματοποιήσιμος, κατορθωτός ΑΝΤ αδύνατος, ανέφικτος· ΦΡ. (α) (απρόσ) ***είναι δυνατόν*** μπορεί, είναι εφικτό να γίνει *~ να εξυπηρετηθώ κατά προτεραιότητα.* (β) ***πώς είναι δυνατόν!*** για την έκφραση έντονης έκπληξης (για κάτι πρωτοφανές, παράδοξο): *πώς είναι δυνατόν να πληρώνω δύο φορές τον ίδιο λογαριασμό,* (γ) ***κατά το δυνατόν / όσο είναι δυνατόν*** (*κατὰ τὸ δυνατόν*, Πλάτ. *Κρατύλος* 422d. *ὅσον δυνατόν*, Ευριπ *Ιφιγ εν Αυλίδι* 997) όσο επιτρέπουν οι δυνατότητες που έχουμε (δ) ***το μέγιστο δυνατό*** το ανώτερο που μπορεί να γίνει: *έκανε ~ για να τον πείσει || πέτυχε ~ κέρδος* (ε) ***στο μέτρο τού δυνατού*** όσο μπορεί κανείς: *θα προσπαθήσουμε ~* (στ) ***κάνω τ' αδύνατα δυνατά*** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα, προκειμένου να επιτύχω τον σκοπό μου — **δυνατά** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύναμαι* (βλ λ). Ήδη αρχ. είναι η σημ «πιθανό, εφικτό» στην απρόσ σύνταξη (λ χ. *οὐ δυνατὸν γενέσθαι*, Σαπφώ)].

δυνατότητα (η) [1876] {δυνατοτήτων} **1.** το να είναι κάτι εφικτό, το να μπορεί να πραγματοποιηθεί (υπό συγκεκριμένες συνθήκες): *υπάρχουν δυνατότητες επίτευξης μιας ικανοποιητικής συμφωνίας* **2.** κάθε πιθανή προοπτική ή επιλογή. *το σχέδιο αυτό έχει πολλές ~ αξιοποίησης || δεν έχεις εξαντλήσει ακόμη όλες τις ~ που σου προσφέρονται || η θέση αυτή εξασφαλίζει δυνατότητες ανέλιξης || λοιπόν, σ' αυτή την περίπτωση έχεις δύο ~: ή να παραιτηθείς ή να ακολουθήσεις τις εντολές τους* **3.** κάθε αξιοποιήσιμη ιδιότητα ή γνώρισμα: *έχει μεγάλες φωνητικές ~, που, αν τις αξιοποιήσει σωστά, θα θριαμβεύσει στο τραγούδι || αν κρίνουμε από τις ~ του, δεν απέδωσε τα αναμενόμενα || ηθοποιός περιορισμένων ~* **4.** τα μέσα (οικονομικά κ λπ.) που έχει κάποιος για να πετύχει κάτι, τα περιθώρια που έχει για να κάνει κάτι: *δυστυχώς δεν έχω την οικονομική ~ να σπουδάσω στο εξωτερικό || κάτι τέτοιο είναι πέρα από τις ~ μου || έχω τη ~ να ξοδεύω πολλά, γιατί κερδίζω πολλά || προς το παρόν, δεν υπάρχει η ~ να σας εξυπηρετήσουμε || θα θέλαμε να μας βοηθήσετε, στο μέτρο των ~ σας, βέβαια.*
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *ενέργεια*.

δύνη (η) {δυνών} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής δύναμης που ασκείται σε μάζα ενός γραμμαρίου, προκειμένου να μετακινηθεί με επιτάχυνση

ένα εκατοστό ανά δευτερόλεπτο εις το τετράγωνο (1 cm/sec^2).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ dyne (< αρχ *δύναμις*)].

δυνητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι δυνατόν να συμβεί. ~ *ερμηνεία* || *«οι δημοσκοπήσεις έχουν αξία αληθείας και το δυνητικό εκλαμβάνεται ως γεγονός»* (εφημ) ΣΥΝ πιθανός, ενδεχόμενος **2.** ΓΛΩΣΣ αυτός που εκφράζει το πιθανό, το ενδεχόμενο (να συμβεί κάτι), π.χ. η ρηματική δομή «θα τα κατάφερνε»· ~ *οριστική / ευκτική.* — **δυνητικ-ά / -ώς** επίρρ
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δύναμαι*].

δύνομαι ρ → δύναμαι

δύο κ. **δυο** (το) {άκλ.} **1.** ένα συν ένα. ίσος με τον αριθμό των χεριών ή των ποδιών τού ανθρώπου. ο αριθμός 2 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) ΦΡ (α) ***στα δύο*** στη μέση: *μοίρασε τα λεφτά ~* || *κόβω τη ντομάτα ~* (β) ***ανά δύο*** κατά δυάδες. *στοιχηθείτε ~!* (γ) ***ένας-δυο / δυο-τρεις / κάνα δυο (τρεις)*** για να δηλωθεί μικρός αριθμός ή ποσότητα: *δεν ήταν πολλοί δυο-τρεις παρέες όλες κι όλες'* || *κάνα δυο πιτσιρίκια μόνο έπαιζαν στην πλατεία* (δ) ***χίλιοι δυο*** για να δηλωθεί μεγάλος αριθμός *έχω χίλια δυο προβλήματα, δεν μπορώ ν' ασχολούμαι και με σένα!* (ε) ***και μια και δυο*** (+ρήμα) (συνήθ. σε αφηγήσεις) για να δηλωθεί η ταχύτητα και η προθυμία με την οποία κάποιος κάνει κάτι: *και μια και δυο ξεκίνησε να πάει να τον βρει* (στ) ***ένα κι ένα κάνουν δύο*** βλ. λ. *ένας* **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 2: ~ *πόρτες / αδέλφια* ΦΡ **δυο-δυο** κατά ζεύγη: *πηγαίνουν ~ σαν τους Χιώτες* (για δύο πρόσωπα που τους βλέπει κανείς συνήθως μαζί) **3.** (κυρ. στον τ. *δυο*) αντί των «κάποια». «μερικά»: *έλα να σου πω δυο κουβέντες* || *πες του δυο λόγια μήπως αλλάξει γνώμη* || ~ *πραγματάκια αγόρασα, τίποτα σπουδαίο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός, ενδοιασμός, συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δύϜ-ο* (πβ. μυκ. d-wo) < I E. *duwo- «δύο», πβ. σανσκρ. duvā, λατ duo, γαλλ deux, ισπ. dos, αγγλ. two, γερμ. zwei, ρωσ. dva κ.ά., Ομόρρ. *δίς* (< **δϜ-ίς*), *δώδεκα* (βλ λ) κ.ά.].

> **δι(σ)- και δυ-.** Τα σύνθετα τού αριθμητικού **δύο** σχηματίζονται όχι με το *δύο* αλλά με το επίρρ. **δι- / δισ-** (*δι-* + σύμφ / *δισ-* + *ε*) Παραδείγματα: **δι-**: *δι-μερής, δι-κέφαλος, δι-μέτωπος, δί-σημος, δι-σθενής, δι-σέλιδος, δί-λημμα, δι-μοιρία, δί-πολο. δί-ποδο, δι-γενής, δί-τομος, δί-τροχο, δί-βουλος, δι-οξίδιο. δί-ωρος, δι-ώροφος* (το *-ω-* λόγω τής σύνθεσης). *δι-ώνυμο, δι-ωδία* («ντουέτο»)· **δισ-**. *δισ-έγγονος, δίσ-εκτος, δισ-εκατομμύριο* Ας σημειωθεί ότι, ενώ κανονικώς ο τ. *δισ-* θα έπρεπε να χρησιμοποιείται προ φωνήεντος, η χρήση του έχει περιοριστεί μόνο μπροστά από *ε-* (σπάνια είναι τα χημικά **δισόξινος** και **δισάνθραξ**) Σύνθετα όπως *δι-οξίδιο, δι-ώροφος, δί-ωρος* κ τ.ό. δείχνουν ότι το *δι-* και όχι το *δισ-* χρησιμοποιείται και μπροστά από αυτά τα φωνήεντα. ενίοτε και μπροστά από το *ε-* *(δί-εδρος)* Ως προς τη λ. **δισδιάστατος**, όπου εμφανίζεται *δισ-* μπροστά από σύμφωνο, προφανώς χρησιμοποιείται το *δισ-* αντί τού *δι-*, για να αποφευχθεί η κακοφωνία και το δυσπρόφερτο τού **διδιάστατος*. Με **δυ-** γράφονται τα *παράγωγα* (όχι σύνθετα) τού *δύο: δυ-άρα, δυ-άρι, δυ-άδα* (αρχ. *δυάς. δυάδος*, απ' όπου και *δυαδικός, δυαδ-ισμός*). *δυ-ικός, δυ-ισμός* η γραφή των *δυ-αρχία* και *δυ-ανδρία* αμφισβητείται· ορθότερη είναι, σύμφωνα με όσα είπαμε, η γραφή *δι-αρχία* και *δι-ανδρία*. Τέλος, το **συν-δυ-άζω** (και τα παράγωγά του) γράφεται κανονικά με *-υ-*, γιατί παράγεται από το αρχ. *σύνδυο* («και οι δύο μαζί») -- *συνδυ-άζω* (*συνδυασμός, συνδυαστικός* κ.λπ.)

δυοίν θάτερον (αρχαιοπρ.) το ένα από τα δύο
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυοῖν θἄτερον* < *δυοῖν* (γεν. τού *δύο*) + *θἄτερον* < *τὸ ἄτερον*, αιολ και δωρ. τύπος τού *ἕτερος*]

δυόμισι επίθ. {άκλ.} δύο και μισός. ~ *ώρες / κιλά* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δυόμισυ* < *δύο* + *ἥμισυ*].

δυοσμαρίνι (το) {χωρ γεν } το δεντρολίβανο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *ροσμαρί* (βλ λ.) με παρετυμολ. επίδρ. τού *δυόσμος*].

δυόσμος (ο) αρωματικό φυτό με μικρά. πριονωτά και λογχοειδή φύλλα και μικρά άνθη, φύλλωμα με χαρακτηριστική, δυνατή αρωματική γεύση και μυρωδιά. το οποίο χρησιμοποιείται ως μυρωδικό.
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ *ἡδύοσμος* < *ἡδύς* «ευχάριστος, τερπνός» + *-οσμος* < *ὀσμή*].

Δυρράχιο (το) {Δυρραχίου} (αλβ. Durrës) πόλη και λιμάνι τής Δ. Αλβανίας στην Αδριατική Θάλασσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *Δυρράχιον*, αγν ετύμου, λ. ιλλυρ. προελ. Η πόλη ιδρύθηκε από Έλληνες τον 7ο αι. π.Χ και ώς τη ρωμαϊκή κατάκτηση (168 π.Χ) έφερε δύο ονόματα. *Δυρράχιον* και *Ἐπίδαμνος*. Η τελευταία ονομασία εγκαταλείφθηκε από τους Ρωμαίους. ίσως επειδή θύμιζε το λατ. damnun «ζημία. απώλεια». και έτσι επικράτησε το *Δυρράχιον*, από όπου και το αλβ Durres].

δυσ- κ. **δύσ-** παραγωγικό πρόθημα λέξεων που δηλώνει: **1.** κακή ιδιότητα: *δυσ-οσμία, δύσ-τυχος, δύσ-μορφος* **2.** δυσκολία για κάτι: *δυσ-εξήγητος, δυσ-καμψία, δύσ-πνοια* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσεντερία*
[ΕΤΥΜ αρχ. αχώριστο μόριο < I.E. *dus- «κακό, έλλειψη», πβ. σανσκρ. duş-, γοτθ. tuz-, αρχ. αγγλ tor-, αρχ. γερμ zur-, πιθ κ στο λατ. difficilis «δύσκολος» (αν < *dus-facilis). Το μόριο *δυσ-* αντιτίθεται στο *εὐ-* (βλ.λ.) (π.χ. *εὐμενής – δυσμενής, εὔκολος – δύσκολος*) και χρησιμοποιείται ως στερητ. (π χ. *δυστυχής, δύσμοιρος*)].

δυσάγωγος, -η. -ο (λόγ) (ως χαρακτηρισμός, συνήθ. για παιδί) αυτός που μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί δύσκολα ΑΝΤ ευάγωγος.
[ΕΤΥΜ μτγν < *δυσ-* + *-άγωγος* < *ἄγω*]

δυσαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η κατάσταση κατά την οποία από συνηθισμένα ερεθίσματα προκύπτουν δυσάρεστα αισθήματα
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν , < αγγλ. dysesthesia < μτγν. *δυσαισθησία* «χαμηλό επίπεδο ευαισθησίας»].

δυσανάγνωστος, -η, -ο [μτγν] αυτός που είναι δύσκολο να διαβαστεί: ~ *γράμματα / κείμενο* ΑΝΤ ευανάγνωστος.

δυσανάλογος, -η, -ο [1842] αυτός που δεν βρίσκεται σε αρμονική σχέση με (κάτι): *φορολογούνται με ~ τρόπο εν συγκρίσει προς τα εισοδήματά τους* ΣΥΝ αταίριαστος ΑΝΤ ανάλογος. — **δυσανάλογα** επίρρ . **δυσαναλογία** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. disproportionné].

δυσαναπλήρωτος, -η, -ο [1863] αυτός που είναι τόσο χρήσιμος, ώστε δύσκολα αναπληρώνεται *με τον θάνατό της αφήνει ~ κενό στον χώρο τής τέχνης* ΣΥΝ. αναντικατάστατος ΑΝΤ αναπληρώσιμος. αντικαταστάσιμος.

δυσανασχετώ ρ. αμετβ. {δυσανασχετείς . | δυσανασχέτησα} εκφράζω τη δυσφορία ή την αγανάκτησή μου (για κάτι που θεωρώ αρνητικό ή άδικο): *δυσανασχέτησε με την καταδικαστική απόφαση τού δικαστηρίου* ΣΥΝ δυσφορώ, αγανακτώ. — **δυσανασχέτηση** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυσανασχετῶ (-έω)* < *δυσ-* + *-ανασχετῶ* < θ. *ἀνασχ-*, πβ. αόρ β' *ἀνέσχον*, ρ. *ἀνέχω / -ομαι* Βλ κ. *ανάσχεση*].

δυσανεξία (η) {δυσανεξιών} ΙΑΤΡ η έντονη –ενίοτε και παθολογική– αντίδραση τού οργανισμού σε ουσίες που δεν μπορεί να αφομοιώσει και να μεταβολίσει φυσιολογικά
[ΕΤΥΜ < μτγν *δυσάνεκτος* < *δυσ-* + *ἀνεκτός*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intolérance].

δυσαπόδεικτος, -η, -ο [αρχ] αυτός που αποδεικνύεται δύσκολα.

δυσαπόκτητος, -η, -ο [1829] (λόγ.) αυτός που αποκτάται δύσκολα· *ένα πολυτελές σπίτι είναι ~ για έναν χαμηλόμισθο υπάλληλο* ΑΝΤ ευαπόκτητος

δυσαρέσκεια (η) [1782] {χωρ πληθ } το αρνητικό συναίσθημα που προκαλεί κάτι το οποίο δεν αρέσει ή ενοχλεί: *η αντίδρασή του υποδηλώνει ~* || *ο υπουργός εξέφρασε τη ~ του για τον χειρισμό τής υπόθεσης* || *μορφασμός / γκριμάτσα δυσαρέσκειας* || *ήταν φανερή η ~ του από το γεγονός ότι δεν πήρε προαγωγή* || *έντονη / απροκάλυπτη ~* ΑΝΤ. ευαρέσκεια, ευχαρίστηση.
[ΕΤΥΜ Απόδ. τού γαλλ mécontentement].

> **δυααρέσκεια – ευαρέσκεια, δυσάρεστος – ευάρεστος.** Οι λέξεις **δυααρέσκεια** και **ευαρέσκεια** είναι νεότερες (είναι τού 19ου αι. η λ. *δυσαρέσκεια* πρωτοαπαντά στον Αδ. Κοραή) Είναι «περίεργοι» σχηματισμοί Ενώ δηλ. είναι αφηρημένα ουσ. σε **-εια** τού τύπου *ευγενής – ευγένεια, απρεπής – απρέπεια.* έχουν το στοιχείο **-κ-** τού ρήματος **αρέσκω** (!) και αντιστοιχούν όχι σε επίθετα σε **-ης** αλλά σε (ρηματικά) επίθετα σε **-ος. δυσάρεστος – ευάρεστος**. Τα επίθετα αυτά παρήγαγαν στην Αρχαία· (α) ρήματα: *δυσάρεστος* – **δυσαρεστώ** (χρησιμοποιείται και σήμερα). *ευάρεστος* – **ευαρεστώ** (από όπου και τα αρχαία ρηματικά ουσιαστικά: *δυσαρεστώ* – **δυαaρέατηαις**, *ευαρεστώ* **ευαρέατησις**), και (β) ουσ. σε **-ία**· *δυσάρεστος* – **δυσαρεατία**. *ευάρεστος* – **ευαρεστία** Άρα, κανονικώς, αντί τού *δυσαρέσκεια* θα έπρεπε να λέμε **δυααρεστία** και αντί τού *ευαρέσκεια* να χρησιμοποιούμε το **ευαρεστία**. Αλλά usus norma loquendi (η χρήση ρυθμίζει τον λόγο)...

δυσάρεστος, -η, -ο [αρχ] αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια, που ενοχλεί: ~ *αναπνοή / συναίσθημα / εμπειρία / νέο / γεύση / είδηση* ΑΝΤ ευχάριστος, ευάρεστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια.*

δυσαρεστώ ρ μετβ [αρχ.] {δυσαρεστείς . | δυσαρέστ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ (σε κάποιον) αρνητικά συναισθήματα κάνοντας κάτι που δεν του αρέσει ή τον ενοχλεί *η συμπεριφορά του μας δυσαρέστησε όλους* || *έφυγε δυσαρεστημένη από την απάντησή του* ΣΥΝ στενοχωρώ, κακοκαρδίζω ΑΝΤ ευχαριστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*

δυσαρθρία (η) {δυσαρθριών} ΙΑΤΡ η δυσχέρεια στην άρθρωση τού λόγου, ενώ υπάρχει πλήρης αντίληψή του· οφείλεται σε λήψη τοξικών ουσιών ή σε βλάβη τού κεντρικού νευρικού συστήματος.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysarthria]

δυσαρμονία (η) [1867] {δυσαρμονιών} **1.** ΜΟΥΣ η έλλειψη συντονισμού ανάμεσα στις φωνές που τραγουδούν ΣΥΝ παραφωνία, φάλτσο ΑΝΤ αρμονία **2.** (μτφ.) η απουσία αρμονίας σε πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις ~ *μεταξύ κυβέρνησης και λαϊκής βούλησης* || ~ *χαρακτήρων* ΣΥΝ ασυμφωνία. δυσαναλογία, ασυμμετρία ΑΝΤ αρμονία. — **δυσαρμονικός,** -ή, -ό [1874], **δυσαρμονικά** επίρρ
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ dysharmonie]

δυσβασία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η διαταραχή στο βάδισμα, η οποία προκαλεί σημαντική αναστολή των βαδιστικών κινήσεων.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ . < νεολατ. dysbasia].

δυσβάστακτος, -η, -ο [μτγν] κ. (καθημ) **δυσβάσταχτος** **1.** αυτός που είναι δύσκολο να τον κρατήσει και να τον μεταφέρει κανείς: ~ *φορτίο / βάρος* ΣΥΝ βαρύς, ασήκωτος, αβάσταχτος ΑΝΤ ελαφρύς • **2.** (μτφ.) αυτός που δεν μπορεί να τον υπομείνει ή να τον ανεχτεί κανείς: ~ *υποχρεώσεις* ΣΥΝ επαχθής, σκληρός.

δύσβατος, -η, -ο (για τόπους) αυτός στον οποίο περπατά κανείς με δυσκολία (επειδή υπάρχουν εμπόδια στο έδαφος): ~ *βουνά / χαράδρες / περιοχή* ΑΝΤ ευκολοδιάβατος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *βατός* (βλ λ)]

δυσβουλία (η) {δυσβουλιών} ΙΑΤΡ η διαταραχή τής λειτουργίας τής βούλησης ή και τής εκτέλεσης μιας απόφασης
[ΕΤΥΜ αρχ < *δυσ-* + *βουλία* < *βουλή*].

δυσγενεσία (η) {δυσγενεσιών} ΒΙΟΛ το φαινόμενο κατά το οποίο από τη διασταύρωση ατόμων διαφορετικών ειδών ή γενών παράγονται απόγονοι στείροι

[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < αγγλ. dysgenesis]

δυσγραφία (η) {χωρ. πληθ.} η δυσκολία στη γραφή (πολύ αργή, αδυναμία διατήρησης ίσιας γραμμής, επανάληψη γραμμάτων ή συλλαβών κ.ά.). — **δυσγραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dysgraphie].

δυσδιάγνωστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η διάγνωση γίνεται με δυσκολία ~ *νόσος*

δυσδιάκριτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα διακρίνεται ΣΥΝ αμυδρός ΑΝΤ ευδιάκριτος.

δυσδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] ΧΗΜ αυτός που διαλύεται δύσκολα σε συγκεκριμένο διαλύτη (π.χ. το βούτυρο είναι δυσδιάλυτο στο νερό, αλλά ευδιάλυτο στην *αλκοόλη*) ΑΝΤ ευδιάλυτος

δυσειδής, -ής, -ές {δυσειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή) δυσειδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει άσχημη μορφή ΣΥΝ δύσμορφος. (λαϊκ.-εκφραστ.) ασχημομούρης, κακομούτσουνος ΑΝΤ ευειδής, όμορφος ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, όμορφος*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *-ειδής* < *εἶδος* «μορφή»].

δυσεκπλήρωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα πραγματοποιείται, που δεν εκπληρώνεται εύκολα ~ *αίτημα*

δυσεκτασία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ διαταραχή κατά τη διάνοιξη τού στομίου τής ουροδόχου κύστης
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < νεολατ. dysectasia]

δυσέλεγκτος, -η, -ο ▸ δυσεξέλεγκτος

δυσεντερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ οξεία λοίμωξη τού παχέος εντέρου, που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία του και εκδηλώνεται με έντονη διάρροια και αιματόρροια. — **δυσεντερικός**, -ή, -ό [αρχ.].

> **δυσεντερία ή λυσεντερία;** Η λ. **δυσεντερία** είναι αρχ. λέξη που δηλώνει ασθένεια (σύνθετα τού **δυσ-**). Η λ. **λυσεντερία** είναι νεότερη (μεσν.) από παρετυμολογική (λαϊκή) σύνδεση τής σημασίας τής λ. με το «**λύσις** (λύση) τού εντέρου»!

δυσεξακρίβωτος, -η, -ο [1844] αυτός που δεν μπορεί να εξακριβωθεί εύκολα.

δυσεξάλειπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που δύσκολα εξαλείφεται ή που δεν μπορεί να εξαλειφθεί **2.** (μτφ.) αυτός τον οποίο δεν μπορεί κανείς να ξεπεράσει, να ξεχάσει εύκολα: *η τραυματική παιδική του ηλικία τού άφησε ~ στίγμα* ΑΝΤ ευεξάλειπτος.

δυσεξέλεγκτος, -η, -ο [αρχ.] κ. **δυσέλεγκτος** [μτγν.] αυτός που με δυσκολία μπορεί να ελεγχθεί ή να αναιρεθεί. ~ *απόφαση / κατηγορία* — **δυσεξέλεγκτα** κ. **δυσέλεγκτα** επίρρ.

δυσεξήγητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που εξηγείται με δυσκολία ~ *χωρίο κειμένου* ΣΥΝ δυσερμήνευτος, δυσνόητος ΑΝΤ ευεξήγητος, ευνόητος **2.** (μτφ.) αυτός που μας παραξενεύει, επειδή δεν μπορούμε να τον ερμηνεύσουμε ~ *φαινόμενο / σύμπτωση / συμπεριφορά* ΣΥΝ αλλόκοτος, παράξενος, παράδοξος

δυσεξίτηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δύσκολα ξεβάφει, που δύσκολα χάνεται· (μτφ.) ~ *μνήμες* ΑΝΤ εξίτηλος

δυσεξιχνίαστος, -η, -ο **1.** αυτός που με δυσκολία εξιχνιάζεται, επιλύεται ~ *έγκλημα / μυστήριο* **2.** (μτφ.) αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται και γίνεται κατανοητός· ~ *συμπεριφορά / προθέσεις* ΣΥΝ δυσνόητος, δυσεξήγητος

δυσεπίλυτος, -η, -ο [1890] αυτός που με δυσκολία επιλύεται· ~ *διαφορά / πρόβλημα* ΑΝΤ ευεπίλυτος

δυσεπίσχετος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που με δυσκολία ανακόπτεται και συγκρατείται. ~ *αιμορραγία.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-επίσχετος* < *ἐπέχω* «σταματώ, συγκρατώ» (πβ αόρ. β' *ἐπέσχον*). Βλ. κ. *επίσχεση*]

δυσεπίτευκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που με δυσκολία επιτυγχάνεται: ~ *αποτέλεσμα / κατόρθωμα*
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-επίτευκτος* < *ἐπιτυγχάνω* (πβ μελλ. *ἐπιτεύξομαι*). Βλ. κ. *επίτευξη*]

δυσεπιχείρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα επιχειρεί ή τολμά κανείς να πραγματοποιήσει ~ *σχέδιο*

δυσεπούλωτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία επουλώνεται ~ *πληγή / τραύμα.*

δυσερεύνητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι δύσκολο να ερευνηθεί: ~ *υπόθεση*

δυσερμήνευτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που με δυσκολία ερμηνεύεται: ~ *κείμενο / συμπεριφορά* ΣΥΝ δυσεξήγητος ΑΝΤ ευεξήγητος

δυσετυμολόγητος, -η, -ο [μτγν.] (λέξη) που είναι δύσκολο να ετυμολογηθεί

δυσεύρετος, -η, -ο αυτός που δύσκολα μπορεί να βρεθεί, που εμφανίζεται σπάνια: *το λάδι ήταν ~ στην Κατοχή* ‖ ~ *βιβλίο / γραμματόσημο* ‖ (καταχρ. κ. για πρόσ.) *με όλες αυτές τις ασχολίες έχει γίνει* ~ ΣΥΝ σπάνιος, λιγοστός, ακριβοθώρητος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *-εύρετος* < *εὑρίσκω*]

δυσεφάρμοστος, -η, -ο [1835] αυτός που με δυσκολία μπορεί να εφαρμοστεί ~ *διάταξη / μέτρα / πολιτική.*

δύση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η κάθοδος ουράνιου σώματος, κυρ. τού ήλιου, στον ορίζοντα. *ο ήλιος έγερνε στη ~, όταν έφτασε* ΣΥΝ βασίλεμα, λυκόφως ΑΝΤ ανατολή **2.** (συνεκδ.) η ώρα κατά την οποία δύει ο ήλιος: *συνέβη λίγο πριν από τη ~ τού ηλίου* ΣΥΝ ηλιοβασίλεμα, (λογοτ.) γέρμα, λιόγερμα **3.** (συνεκδ.) ένα από τα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, αυτό στο οποίο δύει ο ήλιος: *κοίταξε προς τη ~* (βλ. κ. λ. *δυσμάς*) **4.** (μτφ.) η πορεία προς την αποδυνάμωση, την τελική πτώση. *η ~ τής Βρετανικής Αυτοκρατορίας* ‖ *η ~ τού αρχαίου κόσμου* ‖ *ένας πολιτισμός που βρίσκεται / οδηγείται στη ~ του* ΣΥΝ παρακμή, εξασθένηση, κατάπτωση **5.** (μτφ. για πρόσ.) τα τελευταία χρόνια από τη ζωή ή τη δραστηριότητα (κάποιου) *στη ~ τής ζωής του / τής καριέρας του* ΣΥΝ τέλος, στερνά ΑΝΤ αρχή (συνεκδ. **Δύση**) **6.** ο γεωγραφικός χώρος που περιλαμβάνει τις χώρες τής Δ. Ευρώπης και τής Β. Αμερικής, κατ' αντιδιαστολή κυρ. προς την Ασία και την Α. Ευρώπη· επίσης, οι λαοί που κατοικούν σε αυτές τις χώρες και ο πολιτισμός τους, ο οποίος έχει τις ρίζες του στον αρχαίο ελληνορρωμαϊκό κόσμο, τον προτεσταντικό και ρωμαιοκαθολικό χριστιανισμό, κατ' αντιδιαστολή προς τον πολιτισμό των χωρών τής Ανατολής **7.** (περιληπτ.-παλαιότ.) το σύνολο των μη κομουνιστικών χωρών τής Ευρώπης και τής αμερικανικής ηπείρου, που βρίσκονται, κατά πλειοψηφία, συνασπισμένες στη Βορειοατλαντική Συμμαχία (ΝΑΤΟ) και έχουν ως πολίτευμα την κοινοβουλευτική δημοκρατία. *οι χώρες τής ~* ‖ *πολλοί θεωρούν ότι η ~ πλούτισε εις βάρος τού Τρίτου Κόσμου* ‖ *«ανήκομεν εις την Δύσιν»* (Κ. Καραμανλής) ΑΝΤ Ανατολή, ανατολικό μπλοκ **8.** η περιοχή που περιλαμβάνει τις δυτικές Η.Π.Α. *η κατάκτηση τής ~* (η εξάπλωση των πρώτων αποίκων στα δυτικά τής αμερικανικής ηπείρου και η εγκατάστασή τους εκεί) ΦΡ **Άγρια Δύση** (i) οι δυτικές περιοχές των σημερινών Η.Π.Α., προς τις οποίες κατευθύνθηκαν μαζικά τον περασμένο αιώνα οι λευκοί άποικοι τής Β. Αμερικής και οι οποίες έγιναν γνωστές ευρύτερα από τις ταινίες γουέστερν, κυρ. ως χώροι σύγκρουσης αποίκων και στρατού με Ινδιάνους καθώς και δράσης παρανόμων: *μονομαχία στην ~* (ii) (μτφ.) (κ. *Φαρ Ουέστ*) κάθε χώρος ή κατάσταση όπου υπάρχουν ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ παρανόμων ή μεταξύ αστυνομικών και παρανόμων και όπου υπάρχει κοινωνική αναστάτωση λόγω υψηλής εγκληματικότητας. *«Άγρια Δύση τρεις νομοί. πρωτοφανείς καταστάσεις με σκληρό ανθρωποκυνηγητό και ανταλλαγές πυρών»* (εφημ.) (βλ. κ. λ. *Σικάγο, Τέξας, Φαρ Ουέστ*).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δύσις* < *δύω*. Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού αγγλ. west].

> **δύση – ανατολή, δύω – ανατέλλω.** Στην Αρχ. Ελληνική χρησιμοποιήθηκαν σε σχέση με τα άστρα και ειδικότερα τον ήλιο δύο ρήματα με τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **τέλλω / ανατέλλω** και το **δύω**. Μόνο του το **τέλλω / τέλλομαι** σημαίνει «ανυψώνομαι, ανεβαίνω πάνω από (ενν. τον ορίζοντα)». Από το **ανατέλλω** πλάστηκε το ουσ. **ανατολή** (τού ηλίου) – στην Αρχαία και **αντολή**. Από το **δύω** το ουσ. **δύση** *(δύσις)* και **δυσμή**. Η καθημερινή επανάληψη τού φαινομένου τής ανατολής και τής δύσης έκανε ώστε το σημείο τού ορίζοντα όπου συμβαίνει το φαινόμενο, να δηλώνεται συχνά σε πληθ. **προς ανατολάς / δυσμάς – από ανατολών / δυσμών**

δυσηκοΐα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ δυσκολία στην ακοή, η κακή ακοή ΣΥΝ βαρηκοΐα — **δυσήκοος**, -ος (λαϊκ. -η), -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δυσήκοος* < *δυσ-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκοή*].

δυσήλατος, -η, -ο (λόγ.) (μέταλλο) που σφυρηλατείται δύσκολα.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-ήλατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω* (πβ *ἐλατός*)].

δυσηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1870] ΦΥΣ κακός αγωγός τού ηλεκτρισμού· ~ *σώματα* ΑΝΤ ευηλεκτραγωγός.

δυσήλιος, -ος (λαϊκ. -α), -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν φωτίζεται από τον ήλιο, που δύσκολα τον βλέπει ο ήλιος· ~ *τόπος* ΣΥΝ ανήλιαγος ΑΝΤ ευήλιος.

δυσήνιος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) (για υποζύγια) αυτός που δύσκολα δέχεται χαλινάρι, αδάμαστος
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *-ήνιος* < *ἡνία* (βλ. λ. *ηνίο*)]

δυσηχαγωγός, -ός, -ό ΦΥΣ, αυτός που δεν επιτρέπει το πέρασμα τού ήχου από μια επιφάνεια σε άλλη μέσα από τη μάζα του ΣΥΝ ηχομονωτικός
[ΕΤΥΜ < *δυσ-* + *ηχαγωγός* (< *ήχος* + *αγωγός*)].

δυσθανασία (η) {χωρ. πληθ.} η παρατεταμένη και επώδυνη επιθανάτια αγωνία, ο αργός και βασανιστικός θάνατος ΑΝΤ ευθανασία.

δυσθεράπευτος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος** αυτός που δύσκολα θεραπεύεται ~ *ασθένεια* (πβ. λ. *αθεράπευτος, ανίατος*) ΣΥΝ δυσίατος. Επίσης (καθημ.) **δυσκολοθεράπευτος**.

δυσθερμαγωγός, -ή, -ό [1870] ΦΥΣ αυτός που είναι κακός αγωγός τής θερμότητας, που δεν επιτρέπει στη θερμότητα να διαδοθεί εύκολα μέσα από τη μάζα του ~ *σώματα*

δυσθεώρητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να δει και να συλλάβει κανείς σε όλο του το μέγεθος ΦΡ (μτφ.-εμφατ.) **δυσθεώρητο ύψος** πολύ μεγάλος βαθμός (στον οποίο βρίσκεται ή εκδηλώνεται κάτι) *οι τιμές έχουν φθάσει σε ~ ύψη* ‖ *σ' αυτούς τους κοινωνικούς κύκλους υπάρχει ~ φαρισαϊσμού και υποκρισίας.*

δυσθυμία (η) [αρχ.] {δυσθυμιών} η κακή ψυχική διάθεση, η έλλειψη κεφιού και όρεξης για ζωή ΣΥΝ μελαγχολία, αδιαθεσία, ανορεξία, ακεφιά, κακοκεφιά ΑΝΤ ευθυμία

δύσθυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κακή, δυσάρεστη διάθεση: *κάτι τον απασχολεί τις τελευταίες μέρες και είναι κάπως ~* ΣΥΝ κακόκεφος ΑΝΤ εύθυμος. — **δύσθυμα / δυσθύμως** [μτγν.] επίρρ., **δυσθυμώ** ρ. [αρχ.] {-είς}
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *θυμός* (βλ. λ.)]

δυσίατος, -η, -ο δυσθεράπευτος (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *ιατός* (βλ.λ.)]

δυσιδρωσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η παθολογική κατακράτηση τού ιδρώτα μέσα στο δέρμα, που εκδηλώνεται με εξανθήματα τής επιδερμίδας. Επίσης **δυσΐδρωση**
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dyshidrosis]

δύσκαμπτος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κάμπτεται, που λυγίζει με δυσκολία. ~ *μέταλλο* ΑΝΤ εύκαμπτος, ευλύγιστος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν λυγίζει εύκολα στις δυσκολίες, που δεν μπορεί εύκο-

λα κανείς να κάμψει το ηθικό του ΣΥΝ τραχύς, σκληρός, επίμονος **3.** αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα στις καταστάσεις, που δεν μπορεί να κάνει τους κατάλληλους ελιγμούς: ~ *χαρακτήρας / σύστημα / οικονομία* ΣΥΝ. δυσπροσάρμοστος

δυσκαμψία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} **1.** το να μην κάμπτεται (κάτι) εύκολα: *η ~ των μετάλλων* ΑΝΤ ευκαμψία, ευλυγισία (πβ. λ. *ακαμψία*) **2.** (μτφ.) η αδυναμία προσαρμοστικότητας, η τήρηση άκαμπτης, αδιάλλακτης στάσης. ~ *τού πνεύματος* ΑΝΤ προσαρμοστικότητα

δυσκατάληπτος, -η, -ο δυσνόητος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ < *δυσ-* (βλ λ.) + *καταληπτός* < *καταλαμβάνω*].

δυσκαταποσία (η) [μτγν.] {δυσκαταποσιών} ΙΑΤΡ η δυσκολία στην κατάποση (οφείλεται συνήθ. σε βλάβες τού οισοφάγου).

δυσκατέργαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο δύσκολα μπορεί να κατεργαστεί κανείς ~ *δέρμα* ΑΝΤ ευκατέργαστος

δυσκινησία (η) [αρχ] {χωρ. πληθ } **1.** (γενικά) η δυσκολία στις κινήσεις ΣΥΝ βραδυκινησία ΑΝΤ ευκινησία **2.** ΙΑΤΡ δυσκολία ή ανωμαλία στην εκτέλεση εκούσιων μυϊκών κινήσεων ~ *τής μήτρας / των χοληφόρων οδών* **3.** (μτφ.) η έλλειψη ζωντάνιας, ετοιμότητας για δράση, η βραδύτητα στις ενέργειες *τον γραφειοκρατικό μηχανισμό χαρακτηρίζει η ~* ΣΥΝ νωθρότητα, οκνηρία, ραθυμία, τεμπελιά, νωχέλεια ΑΝΤ ταχύτητα, εγρήγορση, κινητικότητα.

δυσκίνητος, -η, -ο [αρχ] **1.** αυτός που εκτελεί διάφορες κινήσεις με μεγάλη δυσκολία, μεγάλη βραδύτητα: *πλαδαρός και ~* ΣΥΝ αργός, αργοκίνητος, βαρύς, οκνηρός· (μτφ) **2.** αυτός που δεν παίρνει εύκολα την απόφαση να μετακινηθεί, γενικότ να ενεργήσει, να δράσει· *είναι τόσο ~ και οι δυο τους· ποτέ δεν προγραμματίζουν να κάνουν κάτι, όλο βαριούνται και δεν έχουν διάθεση για το παραμικρό* ΣΥΝ. νωθρός **3.** (για τον νου) αυτός που αργεί να καταλάβει, που έχει μειωμένη αντιληπτικότητα: ~ *μυαλό* ΣΥΝ αργόστροφος. — **δυσκίνητα** επίρρ

δυσκοίλιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (παθ.) αυτός που πάσχει από δυσκοιλιότητα **2.** (ενεργ.) αυτός που προκαλεί δυσκοιλιότητα: ~ *τροφή* ΑΝΤ ευκοίλιος.

δυσκοιλιότητα (η) [1856] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ εντερική ανωμαλία που χαρακτηρίζεται από τη δυσκολία και τη μικρή συχνότητα κενώσεως των εντέρων: *χρονία ~ || πάσχω από ~* ΣΥΝ ευκοιλιότητα.

δυσκολεύω ρ μετβ κ. αμετβ [μεσν] {δυσκόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) δύσκολο: *η στάση του δυσκολεύει την πραγματοποίηση τού σχεδίου* ΣΥΝ δυσχεραίνω, (λαϊκ.) ζορίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι δύσκολος: *με τις τελευταίες μεταβολές στο σύστημα των εξετάσεων, τα πράγματα δυσκόλεψαν* ΣΥΝ δυσχεραίνω· (μεσοπαθ **δυσκολεύομαι**) **3.** αντιμετωπίζω δυσκολίες, περιέρχομαι σε δυσχερή θέση: *αν δυσκολευτείς, ζήτα του βοήθεια* ΣΥΝ ζορίζομαι, στενοχωριέμαι, (οικ.) τα βρίσκω μπαστούνια **4.** (+να) μου είναι δύσκολο: ~ *να λύσω την άσκηση || δυσκολεύτηκα να βρω το σπίτι* **5.** (+να) διστάζω, δεν μπορώ να κάνω (κάτι) άνετα: ~ *να του μιλήσω μετά τον καβγά μας.* — **δυσκόλεμα** (το) [μεσν] (σημ. 1. 2)

δυσκολία (η) [αρχ.] {δυσκολιών} **1.** η κατάσταση ή το συγκεκριμένο σημείο που προκαλεί πρόβλημα, δυσχέρεια: *η ~ ήταν να παραδοθεί το έργο μέσα στα καθορισμένα χρονικά πλαίσια || το κείμενο δεν παρουσίαζε ιδιαίτερες δυσκολίες || τα παράτησε με την πρώτη ~ || ο βαθμός δυσκολίας μιας άσκησης || με ~ τα βγάζω πέρα || προκαλώ / βρίσκω / συναντώ / αντιμετωπίζω δυσκολίες* ΣΥΝ δυσχέρεια **2.** (ειδικότ) **δυσκολίες** (οι) τα προβλήματα που έχει κανείς, η στενόχωρη κατάσταση, συνήθ. οικονομικής φύσεως: *αντιμετωπίζει πολλές ~ αυτό τον καιρό και δεν μπορεί να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις του.*

δυσκολο- κ **δυσκολό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται δύσκολα: *δυσκολο-χώνευτος, δυσκολο-πρόφερτος, δυσκολό-πιστος.*
[ΕΤΥΜ Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *δυσκολό-πιστος, δυσκολο-πάτητος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *δύσκολος*].

δύσκολος, -η, -ο **1.** αυτός που απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια, δεξιότητες ή μόχθο για την επίτευξή του: ~ *δουλειά / αγώνας / υπόθεση / εγχείρηση || είναι ~ να ζεις σε ξένη χώρα || μου είναι ~ να δεχτώ κάτι τέτοιο* ΣΥΝ δυσχερής, επίπονος, (οικ.) ζόρικος ΑΝΤ εύκολος· ΦΡ ***κάθε αρχή και δύσκολη*** βλ. λ *αρχή* **2.** αυτός που δεν αντιμετωπίζεται εύκολα: ~ *πρόβλημα / αντίπαλος* ΑΝΤ εύκολος **3.** αυτός που δεν γίνεται εύκολα κατανοητός· ~ *θεωρία / θέμα* ΣΥΝ δυσνόητος, περίπλοκος ΑΝΤ εύκολος, εύληπτος **4.** (για καταστάσεις) αυτός που δεν παρουσιάζει πλεονεκτήματα, αλλά δημιουργεί πρόσθετα εμπόδια και δυσχέρειες. *φέρνω κάποιον σε ~ θέση || το έργο πραγματοποιήθηκε υπό ~ συνθήκες* ΣΥΝ προβληματικός, χαλεπός, (οικ) ζόρικος ΑΝΤ ευνοϊκός **5.** (για χρονική περίοδο) αυτός που δεν είναι κατάλληλος, που είναι απρόσφορος για (κάποιον/κάτι): ~ *καιροί για πρίγκιπες || ~ εποχή για την οικονομία* ΣΥΝ χαλεπός, ακατάλληλος ΑΝΤ ευνοϊκός, εύκολος **6.** (γενικότ.) αυτός που είναι γεμάτος προβλήματα και δυσχέρειες. ~ *μέρες / στιγμές / χρόνια / ώρες / ζωή / δρόμος* **7.** αυτός που δεν μπορεί να θεραπευθεί εύκολα: ~ *περίπτωση / αρρώστια* ΣΥΝ δυσθεράπευτος **8.** ***δύσκολα*** (τα) προβληματικές ενέργειες ή καταστάσεις. *θέλω / ζητώ / μου αρέσουν τα ~* ΑΝΤ εύκολα (τα) **9.** (για πρόσ.) αυτός που προξενεί προβλήματα, που δεν μπορεί να αντιμετωπίσει κανείς εύκολα τον ιδιότροπο χαρακτήρα του ~ *άνθρωπος / πελάτης / παιδί / χαρακτήρας* ΣΥΝ δύστροπος, ζόρικος, ιδιότροπος, στρυφνός, ανάποδος, στριμμένος **10.** (ειδικότ.) αυτός που δεν μπορεί εύκολα να ικανοποιηθεί με κάτι, που είναι πολύ λεπτολόγος σε κάθε επιλογή του: ~ *στο φαγητό / στις συναλλαγές του || κάνω τον ~ || για να κάνει τη ~, έμεινε στο ράφι* ΣΥΝ σχολαστικός, λεπτολόγος — **δύσκολα / δυσκόλως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *εύκολος*
[ΕΤΥΜ αρχ. επίθ. (από τα σύνθετα με πρόθεμα *δυσ-*), τού οποίου το β' συνθ. *-κολος* είναι αγν ετύμου και η σύνδεσή του με το θ *kʷel- τού ρ *πέλομαι* δεν είναι πειστική].

δυσκολοχώνευτος, -η, -ο (κυριολ. κ. μτφ) αυτός που χωνεύεται με δυσκολία: ~ *τροφή || (μτφ.) ~ άνθρωπος* ΣΥΝ δύσπεπτος ΑΝΤ εύπεπτος, ευκολοχώνευτος.

δυσκρασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κακή κράση τού οργανισμού, η καχεξία **2.** ΙΑΤΡ η έλλειψη ισορροπίας των συστατικών τού αίματος ή τού μυελού των οστών, που προκαλεί χρόνια διαταραχή τής ομαλής λειτουργίας τού οργανισμού **3.** το κακό κλίμα ενός τόπου ΑΝΤ ευκρασία. — **δυσκρασικός**, -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-κρασία* < *κρᾶσις*]

δυσλαλία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η δυσαρθρία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ dyslalia].

δυσλειτουργία (η) {δυσλειτουργιών} η μη ομαλή λειτουργία συστήματος ή στοιχείου του, η οποία προκαλεί τον αποσυντονισμό του: ~ *τού κρατικού μηχανισμού / τού εκπαιδευτικού συστήματος / ενός αδένα / ενός οργάνου.* — **δυσλειτουργικός**, -ή, -ό, **δυσλειτουργώ** ρ. αμετβ {-είς }
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. malfonction].

δυσλεκτικός, -ή, -ό → δυσλεξικός

δυσλεξία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ μαθησιακή διαταραχή που συνίσταται στην ελαττωμένη ικανότητα τού ατόμου να ερμηνεύει τη σχέση μεταξύ των γραμμάτων και των λέξεων ενός κειμένου και να ενσωματώνει σε μία ενότητα τις προσλαμβάνουσες ακουστικές και οπτικές πληροφορίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. dyslexia]

δυσλεξικός, -ή, -ό κ. **δυσλεκτικός** ΨΥΧΟΛ (κ. ως ουσ) αυτός που σχετίζεται με τη δυσλεξία ή πάσχει από δυσλεξία.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ dyslexic].

δύσληπτος, -η, -ο **1.** (τροφή) που λαμβάνεται από το στόμα με δυσκολία: ~ *φάρμακο* • **2.** (έννοια) που δεν γίνεται εύκολα κατανοητή: ~ *έννοια / ιδέα / κείμενο* ΣΥΝ δυσνόητος ΑΝΤ εύληπτος
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-ληπτος* < *λαμβάνω* (βλ. κ *λήπτης*)].

δυσμάς (λόγ.) στις ΦΡ (α) ***προς δυσμάς*** στα δυτικά, προς τη δύση (β) (μτφ) ***εις τας δυσμάς τού βίου*** στο τέλος τής ζωής κάποιου.
[ΕΤΥΜ Αιτ. πληθ τού αρχ. *δυσμή* «δύση» (κυρ πληθ *δυσμαί*) < *δύω*].

δυσμένεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία δεν αντιμετωπίζεται κανείς θετικά, στερείται ευνοϊκής αντιμετωπίσεως: *λόγω των ακραίων θέσεών του βρίσκομαι / πέφτω / περιπίπτω σε ~ || προκαλώ τη ~ κάποιου || η ~ τής τύχης*

δυσμενής, -ής, -ές {δυσμεν-ούς | -είς (ουδ -ή)· δυσμενέστ-ερος, -ατος} αυτός που δεν έχει ευνοϊκή διάθεση, που στρέφεται εναντίον κάποιου: ~ *σχόλια / κριτική / αντιδράσεις / εξέλιξη / καιρικές συνθήκες* ΣΥΝ αρνητικός ΑΝΤ ευμενής, θετικός. — **δυσμενώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *-μενής* < *μένος*]

δυσμηνόρροια (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ πόνος αισθητός κατά τη διάρκεια τής εμμηνόρροιας, καθώς και οι διαταραχές που εμφανίζονται κατά την έμμηνη ρύση
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysménorrhée].

δυσμνησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ διαταραχή τής μνήμης κατά την οποία το άτομο εμφανίζει δυσκολία να ανακαλέσει συγκεκριμένες αναμνήσεις κατά την επιθυμητή στιγμή.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysmnesia].

δύσμοιρος, -η, -ο [αρχ] αυτός που έχει κακή τύχη, που όλα στη ζωή τού έρχονται ανάποδα ΣΥΝ κακότυχος, δύστυχος, άμοιρος, κακορίζικος ΑΝΤ καλότυχος, τυχερός, καλόμοιρος.

δυσμορφία (η) [αρχ] {δυσμορφιών} **1.** (γενικά) η ασχήμια ΑΝΤ ομορφιά, κάλλος, ευμορφία **2.** ΙΑΤΡ κάθε παραμόρφωση ή ανωμαλία που παρουσιάζεται σε τμήμα τού σώματος.

δύσμορφος, -η, -ο [αρχ] αυτός που έχει από τη φύση του άσχημη όψη, κακοφτειαγμένος ΣΥΝ. άσχημος ΑΝΤ όμορφος, καλοφτειαγμένος — **δύσμορφα** επίρρ.

δυσνόητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται κατανοητός με δυσκολία: ~ *χωρίο / ταινία* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικος, στρυφνός, σκοτεινός ΑΝΤ ευνόητος, εύληπτος, σαφής Επίσης (καθημ.) **δυσκολονόητος** [1710] — **δυσνόητα** επίρρ.

δυσοίωνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προοιωνίζεται κακή έκβαση, που δεν αφήνει περιθώρια για θετικές εξελίξεις: ~ *προβλέψεις / προφητείες* ΣΥΝ ζοφερός, δυσμενής ΑΝΤ ευοίωνος. — **δυσοίωνα** επίρρ.

δυσοσμία (η) [αρχ.] {δυσοσμιών} **1.** η έντονα έως ανυπόφορα δυσάρεστη οσμή: *η ~ των σκουπιδιών / από τη σήψη τροφίμων / τού κλειστού δωματίου* ΣΥΝ δυσωδία, βρόμα, κακοσμία, (οικ.) μπόχα ΑΝΤ ευοσμία, ευωδία, άρωμα **2.** δυσάρεστη οσμή προερχόμενη από τις φυσικές κοιλότητες (λ.χ. στόμα) ή ορισμένα τμήματα τού σώματος (μασχάλες, πόδια), η οποία οφείλεται συνήθ σε ελλιπή αγωγή υγιεινής: *η ~ τού ιδρώτα* ΣΥΝ κακοσμία. — **δύσοσμος**, -η, -ο [αρχ.].

δυσουρία (η) [αρχ] {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ επώδυνη δυσχέρεια κατά την ούρηση.

δυσπαρευνία (η) {χωρ πληθ } ΙΑΤΡ η παθολογική κατάσταση κατά την οποία η συνουσία είναι επώδυνη ή δυσχερής για τη γυναίκα λόγω ψυχολογικών ή οργανικών αιτίων.
[ΕΤΥΜ < αρχ *δυσπάρευνος* < *δυσ-* + *πάρευνος* «ομόκλινος, σύζυγος» < *παρ(α)-* + *-ευνος* < *εὐνή* «κρεβάτι». Η λ. είναι ελληνογενής ξέν. όρ ,

---

δυσκολο- / δυσκολό- α' συνθ

δυσκολο-απόδεικτος, -η, -ο	**δυσκολο-διάβαστος**, -η, -ο	**δυσκολο-νόητος**, -η, -ο	**δυσκολο-πρόφερτος**, -η, -ο
δυσκολο-βάσταχτος, -η, -ο	**δυσκολο-θεράπευτος**, -η, -ο	**δυσκολό-πιστος**, -η, -ο	**δυσκολο-χτένιστος**, -η, -ο

< νεολατ. dyspareunia].

δύσπεπτος, -η, -ο (τροφή) που χωνεύεται με δυσκολία ΣΥΝ δυσκολοχώνευτος, βαρύς ΑΝΤ εύπεπτος.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *πεπτός* < *πέσσω* «χωνεύω». βλ. κ. *πέψη*].

δυσπεψία (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ η κακή λειτουργία τού πεπτικού συστήματος και οι συνακόλουθες δυσχέρειες που προκαλεί κατά την πέψη ΑΝΤ ευπεψία.

δυσπιστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η δυσκολία να πιστέψει κανείς (κάποιον), η επιφυλακτικότητα με την οποία αντιμετωπίζει κανείς (μια πληροφορία, ένα πρόσωπο, μια εξέλιξη κ.λπ.) *εκφράζω ~ για τις κυβερνητικές εξαγγελίες* **2. πρόταση δυσπιστίας** η πρόταση ορισμένου αριθμού βουλευτών (τής συμπολίτευσης, τής αντιπολίτευσης ή ανεξαρτήτων) για άρση τής εμπιστοσύνης από την κυβέρνηση συνολικά ή από ένα ή περισσότερα μέλη της ΣΥΝ πρόταση μομφής.

δύσπιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που με δυσκολία πιστεύει και εμπιστεύεται τους άλλους: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ καχύποπτος ΑΝΤ εύπιστος **2.** αυτός που φανερώνει επιφυλακτικότητα για την αλήθεια ή την ισχύ (ισχυρισμού, άποψης κ.λπ.): *~ βλέμμα* ΑΝΤ εύπιστος — **δύσπιστα** επίρρ.

δυσπιστώ ρ αμετβ [μτγν.] {δυσπιστείς... μόνο σε ενεστ κ. παρατ.} (+σε) δυσκολεύομαι να πιστέψω και να εμπιστευθώ (κάποιον/κάτι): *~ στα λόγια των πολιτικών / στις διαφημίσεις* ΑΝΤ ευπιστώ.

δυσπλασία (η) {δυσπλασιών} ΙΑΤΡ παραμορφωτική ανωμαλία στην ανάπτυξη κυττάρων, ιστών ή οργάνων λόγω διαταραχής τής εμβρυογένεσης.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. dysplasia].

δύσπνοια (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ αίσθημα αναπνευστικής δυσφορίας, το οποίο συνοδεύεται από μεταβολές τής συχνότητας και τού ρυθμού των αναπνοών. — **δυσπνοϊκός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύσπνοος* < *δυσ-* + *-πνοος* < *πνοή*. Η λ. πέρασε και σε ξένες γλώσσες, πβ. αγγλ. dyspnoea, γαλλ. dyspnée κ.ά.]

δυσπραγία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη άνεσης και ευρωστίας στο βιοτικό επίπεδο, η κατάσταση στενότητας και δυσχερειών *οικονομική ~* — **δυσπραγώ** ρ [αρχ.] {-είς..}
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ *δυσπραγώ (-έω)* (υποχωρητ.) < *δυσ-* + *-πραγώ* < θ. *πραγ-*. πβ παρακ. *πέ-πραγ-α* τού ρ. *πράττω*].

δυσπροσάρμοστος, -η, -ο αυτός που δεν προσαρμόζεται εύκολα σε μια κατάσταση ΑΝΤ ευπροσάρμοστος.

δυσπρόσβλητος, -η, -ο αυτός που προσβάλλεται με δυσκολία από εξωτερική επίδραση: *~ στις ασθένειες* ΑΝΤ ευπρόσβλητος.
[ΕΤΥΜ μτγν. < *δυσ-* + *-πρόσβλητος* < *προσβάλλω*]

δυσπρόσιο (το) {δυσπροσίου} ΧΗΜ μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος, σκληρό, χημικά δραστικό και δύστηκτο, το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως στην πυρηνική τεχνολογία (βλ. κ λ *περιοδικός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < νεολατ. dysprosium < μτγν *δυσπρόσιτος*, επειδή το στοιχείο αυτό δεν απομονώνεται εύκολα]

δυσπρόσιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός τού οποίου η προσέγγιση είναι δύσκολη, που δεν γίνεται προσιτός με ευκολία. *~ περιοχή* ‖ (μτφ.) *~ άνθρωπος* ΑΝΤ προσιτός.

δυσπρόφερτος, -η, -ο [1819] κ. (καθημ.) **δυσκολοπρόφερτος** (για φθόγγους, λέξεις, γλωσσικά στοιχεία) αυτός που παρουσιάζει ιδιαίτερη δυσκολία στην προφορά του *~ λέξη / σύμπλεγμα συμφώνων*. Επίσης (καθημ.) **δυσκολοπρόφερτος**.

δυσσέβεια (η) {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η έλλειψη σεβασμού (συνήθ προς τον Θεό) ΣΥΝ ασέβεια ΑΝΤ ευσέβεια — **δυσσεβής,** -ής, -ές [αρχ.].
[ΕΤΥΜ αρχ < *δυσσεβής* < *δυσ-* + *-σεβής* < *σέβας*].

δύστηκτος, -η, -ο αυτός που τήκεται με δυσκολία, που δεν λειώνει εύκολα: *~ μέταλλα* ΑΝΤ εύτηκτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δυσ-* + *-τηκτος* < *τήκω* «λειώνω»].

δύστηνος, -ος, -ο (αρχαιοπρ) δυστυχής, άτυχος: *~ μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **δύσ-στᾱνος* «αυτός που βρίσκεται σε δύσκολη θέση» < *δυσ-* + **στᾱνος* < θ στα- τού ρ. *ἵ-στα-μαι* / *ἵ-στη-μι*, βλ λ *ίσταμαι*]

δυστοκία (η) {δυστοκιών} **1.** ΙΑΤΡ δυσκολία κατά την πορεία τού τοκετού **2.** (μτφ) αργοπορία και δυσχέρεια δυσκολία στην πορεία ολοκλήρωσης μιας διαδικασίας: *μεγάλη ~ στη λήψη αποφάσεων* ‖ *φραστική ~*. — **δύστοκος,** -η, -ο [αρχ]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δύστοκος* < *δυσ-* + *τόκος* (βλ λ)].

δυστονία (η) {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ νευρολογική διαταραχή που χαρακτηρίζεται από ισχυρούς ακούσιους μυϊκούς σπασμούς, οι οποίοι προκαλούν την επώδυνη καθήλωση τού σώματος σε ορισμένη στάση.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ dystonia].

δυστροπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ } συμπεριφορά που προκαλεί προβλήματα στους άλλους, ο άσχημος τρόπος αντίδρασης σε κάτι ΣΥΝ κακοτροπία.

δύστροπος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που με τη συμπεριφορά του προκαλεί δυσκολίες και προβλήματα στο περιβάλλον του: *~ χαρακτήρας / άνθρωπος / παιδί* ‖ *μετά την αρρώστια έγινε πολύ ~* ΣΥΝ ανάποδος, δύσκολος, ιδιότροπος, στριμμένος, στρυφνός ΑΝΤ καλότροπος, προσηνής, βολικός. — **δύστροπα / δυστρόπως** [μτγν.] επίρρ.

δυστροπώ ρ αμετβ {δυστροπείς .| δυστρόπησα} **1.** συμπεριφέρομαι με άσχημο τρόπο **2.** προβάλλω αντιρρήσεις, αντιδρώ αρνητικά: *δυστροπεί κάθε φορά που πρέπει να πληρώσει.*

δυστροφία (η) [1887] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ διαταραχή στην ανάπτυξη, που οφείλεται σε ελλιπή διατροφή ιστού, οργάνου ή και ολόκληρου τού οργανισμού, με τις συνακόλουθες αλλοιώσεις — **δυστροφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ , < νεολατ. dystrophia].

δυστύχημα (το) [αρχ.] {δυστυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε κακή στιγμή, απρόσμενη συμφορά ή δυσάρεστη εξέλιξη **2.** (ειδικότ.) σοβαρό και απρόοπτο συμβάν, συνήθ. με τα μέσα μεταφοράς, που έχει ως αποτέλεσμα τον σοβαρό τραυματισμό και την απώλεια ανθρώπινων ζωών: *αυτοκινητικό / αεροπορικό ~* ‖ *τραγικό ~* ΣΥΝ ατύχημα, κακό, συμφορά • **3.** η ιδιαίτερα δυσάρεστη, οδυνηρή πτυχή ενός γεγονότος· *το ~ είναι ότι με τον θάνατό του θα μείνουν αβοήθητοι η γυναίκα του και τα παιδιά του* ‖ *τι ~ να πεθάνει τόσο νέος!* ΣΥΝ πλήγμα, συμφορά, χτύπημα ΑΝΤ ευτύχημα ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ατύχημα*.

δυστυχής, -ής, -ές {δυστυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή) δυστυχέστ-ερος, -ατος} δυστυχισμένος (βλ λ.): *~ και περίλυπος*. Επίσης **δύστυχος,** -η, -ο [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, συμπάθεια, τύχη, φτώχια*.
[ΕΤΥΜ αρχ < *δυσ-* + *-τυχής*, βλ. λ *δυστυχώ*].

δυστυχία (η) [αρχ] {δυστυχιών} **1.** το βαρύ πλήγμα, η συμφορά: *είναι ~ να ζεις σε μια χώρα όπου το κράτος δεν σέβεται τον πολίτη* ΣΥΝ κακοτυχία, ατυχία, συμφορά, κακό **2.** (ειδικότ.) η στερημένη από χαρά και ευτυχία ζωή (λόγω οικονομικής ανέχειας, οδυνηρών συμβάντων κ λπ.): *έζησε μέσα στη ~* ‖ *μέρες δυστυχίας* ΑΝΤ ευτυχία.

δυστυχισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που ζει μέσα στη δυστυχία, που στερείται κάθε χαρά και ευτυχία: *~ άνθρωπος / ύπαρξη / πλάσμα* ΣΥΝ (λαϊκ.-εμφατ.) συφοριασμένος, (αρχαιοπρ.) δύστηνος, (λόγ.) δύσμοιρος, (λαϊκ.) κακορίζικος, κακόμοιρος ΑΝΤ ευτυχισμένος **2.** (για την έκφραση συμπάθειας) αυτός που προκαλεί λύπηση, που αξίζει συμπάθεια: *τι να σου κάνει ο ~ με όλα αυτά που του έτυχαν;* ΣΥΝ δυστυχής, καημένος, φουκαράς, κακομοίρης, (οικ.) καψερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού μεσν *δυστυχίζω* < αρχ. *δυστυχῶ*].

> **δυστυχισμένος – δυστυχής – δύστυχος, κακόμοιρος – κακομοίρης.** Παράλληλα προς το **δυστυχισμένος**, που χρησιμοποιείται διαπιστωτικά / περιγραφικά από τον ομιλητή για να δηλωθεί η κακή κατάσταση (συμφορά) κάποιου, τα **δυστυχής** (σε λογιότερο ύφος) και **δύστυχος** (σε απλό, καθημερινό ύφος) δηλώνουν τη **συμπάθεια** τού ομιλητή προς κάποιον που πάσχει Σημασιολογική διαφορά υπάρχει και μεταξύ των λ **κακόμοιρος** και **κακομοίρης**: η πρώτη δηλώνει περιγραφικά την κακή κατάσταση (*κακόμοιρος* = δυστυχισμένος), ενώ η *δεύτερη* εκφράζει συμπάθεια (*κακομοίρης* = δύστυχος / δυστυχής) → *συμπάθεια*

δύστυχος, -η, -ο ▸ δυστυχής

δυστυχώ ρ. αμετβ. [αρχ] {δυστυχείς... | δυστύχησα} **1.** υφίσταμαι βάσανα και ταλαιπωρίες, με βρίσκουν συμφορές ΣΥΝ κακοτυχώ, υποφέρω, πάσχω, βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι **2.** (ειδικότ.) στερούμαι των αναγκαίων, βρίσκομαι σε κατάσταση οικονομικής εξαθλίωσης ΣΥΝ (λόγ.) δυσπραγώ, πένομαι
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυστυχῶ (-έω)* < *δυστυχής* < *δυσ-* + *-τυχής*, από το θ. τού αορ β' *έ-τυχ-ον* (ρ *τυγχάνω*)]

δυστυχώς επίρρ [αρχ.] **1.** (για τον σχολιασμό γεγονότος) για κακή τύχη, αντίθετα προς το επιθυμητό αποτέλεσμα: *~ δεν κατάφερε να τελειώσει το σχολείο* ΑΝΤ ευτυχώς **2.** (ως ελλειπτική μονολεκτική απάντηση) προς μεγάλη μου λύπη, αντίθετα προς αυτό που θα ήθελα (να είχε συμβεί): *– Θα έρθεις μαζί μας; –~!* (δεν θα μπορέσω να έρθω) ‖ *–Είναι αλήθεια ότι πέθανε, - ~!* (είναι αλήθεια).

δυσφαγία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ η δυσκολία στην κατάποση των τροφών
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. dysphagie].

δυσφήμηση [1871] κ. **δυσφήμιση** (η) [1782] {-ης κ -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αμαύρωση τής εικόνας, τής φήμης, τής υπόληψης (κάποιου): *οι φήμες που κυκλοφόρησαν εις βάρος του είχαν ως αποτέλεσμα την επαγγελματική του δυσφήμηση* ΣΥΝ διασυρμός, κακολογία, διαβολή, διαπόμπευση, συκοφαντία **2.** ΝΟΜ το αδίκημα που συνεπάγεται η παραπάνω πράξη (βλ. λ. *συκοφαντικός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση*.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. diffamation].

δυσφημίζω ρ. μετβ. [1782] {δυσφήμισ-α, -τηκα, -μένος} δυσφημώ (βλ.λ)

δυσφημιστικός, -ή, -ό αυτός που συνιστά δυσφήμηση ή αποσκοπεί σε αυτήν: *~ διαδόσεις / σχόλια / άρθρα / δημοσιεύματα*. — **δυσφημιστικά** επίρρ.

δυσφημώ ρ. μετβ. {δυσφημείς... | δυσφήμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βλάπτω, αμαυρώνω την καλή εικόνα, το καλό όνομα, τη φήμη κάποιου. *η κακή συμπεριφορά των μαθητών δυσφημεί το σχολείο τους* ‖ *~ τη χώρα / την εταιρεία* ΣΥΝ εκθέτω, διασύρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφήμιση*
[ΕΤΥΜ < αρχ. *δυσφημῶ (-έω)* < *δύσφημος* < *δυσ-* + *-φημος* < *φήμη*].

δυσφορία (η) {χωρ πληθ } **1.** αίσθημα δυσαρέσκειας και έντονης ενόχλησης από συγκεκριμένη αιτία: *η αύξηση τής τιμής των καυσίμων προκάλεσε τη λαϊκή ~* ‖ *αίσθημα / κύμα δυσφορίας* ‖ *εκφράζω τη ~ μου* ΣΥΝ απαρέσκεια, δυσανασχέτηση ΑΝΤ ευφορία **2.** ελαφράς μορφής αδιαθεσία τού οργανισμού, που χαρακτηρίζεται από αυξημένη νευρικότητα, δύσπνοια και ταραχή — **δυσφορώ** ρ. [αρχ.] {-είς ..}.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσφορῶ (-έω)* < *δυσ-* + *-φορῶ* < *φέρω*].

δυσφράδεια (η) {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ δυσχέρεια στην προφορά και την άρθρωση των λέξεων.
[ΕΤΥΜ μεσν. < *δυσφραδής* < *δυσ-* + *-φραδής* < *φράζω* «μιλώ, εκφράζομαι» (βλ. κ. *φράση*)].

δυσφωνία (η) [μτγν.] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ διαταραχή τής φυσιολογικής φωνητικής λειτουργίας κατά την παραγωγή τής φωνής.

δυσχεραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {δυσχέραν-α, -θηκα} κάνω (κάτι) δυσχερές· *οι κακές καιρικές συνθήκες δυσχεραίνουν την έξοδο προς την*

ύπαιθρο || *η αδιαλλαξία τής μίας πλευράς δυσχεραίνει την πρόοδο των διαπραγματεύσεων* ΣΥΝ δυσκολεύω. — **δυσχέρανση** (η) [μτγν.], **δυσχεραντικός**, -ή, -ό [μτγν.]

δυσχέρεια (η) [αρχ.] {δυσχερειών} **1.** η διαταραχή τής ομαλής ροής των πραγμάτων. ~ *στην ομιλία* / *στην επίλυση προβλήματος* ΣΥΝ κώλυμα **2.** η δύσκολη κατάσταση *αντιμετωπίζει οικονομικές ~* ΣΥΝ (λαϊκ.) ζόρι, στρύμωγμα ΑΝΤ ευχέρεια, ευκολία

δυσχερής, -ής, -ές {δυσχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· δυσχερέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό δυσκολιών και προβλημάτων: *βρίσκεται σε ~ θέση* / *κατάσταση* ΣΥΝ δύσκολος, (οικ.) ζόρικος, (λόγ.) χαλεπός — **δυσχερώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εύκολος.*
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ < *δυσ-* + *-χερής* < *χείρ* «χέρι». αν και τα σύνθετα τής λ. *χείρ* εμφανίζουν θ. *-χειρ-*, π.χ. *πρό-χειρος, ἐπιχειρῶ* κ.τ.ό. Στην περίπτωση αυτή η λ. *δυσ-χερής* θα σήμαινε αυτόν που είναι δύσκολο να χειριστεί κανείς].

δύσχρηστος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν είναι εύκολος στη χρήση του: ~ *συσκευή* / *μηχάνημα* ΑΝΤ εύχρηστος **2.** αυτός που χρησιμοποιείται σπάνια, που δεν προσφέρεται για συχνή χρήση ~ *όρος* / *λέξη* ΑΝΤ εύχρηστος — **δύσχρηστα** επίρρ., **δυσχρηστία** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *χρηστός* < *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ»].

δυσχρωματοψία (η) [1883] {χωρ πληθ.} ΙΑΤΡ κάθε διαταραχή τής όρασης, που συνδέεται με δυσκολία στη διάκριση ορισμένων χρωμάτων
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν όρ., < γαλλ. dyschromatopsie].

δυσχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ ανωμαλία στη χρωστική τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ dyschromia].

δυσώδης, -ης, -ες {δυσώδ-ους | -εις (ουδ -η), -ών δυσωδέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από δυσάρεστη οσμή· ~ *αναθυμιάσεις* ΣΥΝ δύσοσμος, βρομερός ΑΝΤ ευώδης, εύοσμος. — **δυσωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, οσμή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δυσ-* + *-ώδης* (βλ.λ.)].

δυσωδία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** άσχημη και ανυπόφορη μυρωδιά ΣΥΝ κακοσμία, δυσοσμία, αποφορά, (καθημ.) βρόμα, μπόχα· ΦΡ (εμφατ.) ***βρόμα και δυσωδία*** βλ. λ. *βρόμα* **2.** (μτφ.) ηθική βρομιά. εξαθλίωση των ηθών, ηθική κατάπτωση *η ~ μιας υπόθεσης κρατικής διαφθοράς* ΣΥΝ ανηθικότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *βρόμα.*
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσώδης* (βλ.λ.)].

δυσώνυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει βγάλει κακό όνομα και φήμη, που προκαλεί αποτροπιασμό και στο άκουσμα μόνο τού ονόματός του· ~ *οίκος* ΣΥΝ κακόφημος. — **δυσωνύμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δυσ-* + *-ώνυμος* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ *ὄνομα*]

δύτης (ο) {δυτών}. **δύτρια** (η) {δυτριών} **1.** πρόσωπο που καταδύεται, που βουτάει κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας ΣΥΝ (λαϊκ.) βουτηχτής **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο ειδικευμένο σε υποβρύχιες καταδύσεις, το οποίο με τη βοήθεια ειδικής εξάρτυσης μπορεί να παραμείνει για αρκετό χρονικό διάστημα κάτω από την επιφάνεια τής θάλασσας (για την αναζήτηση και ανάσυρση αντικειμένων από τον βυθό, για υποβρύχιες επιχειρήσεις, ωκεανογραφικές έρευνες κ.ά.): *ερασιτέχνης* / *επαγγελματίας* ~ || *σχολή δυτών* || *νόσος των* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *δύω*].

Δυτικές Ινδίες (οι) {Δυτικών Ινδιών} (αγγλ West Indies) αρχιπέλαγος τού Δ. Ατλαντικού Ωκεανού, που εκτείνεται Α. από τον Κόλπο τού Μεξικού ώς τη Βενεζουέλα περικλείοντας την Καραϊβική Θάλασσα και περιλαμβάνει τις Μπαχάμες, τις Μεγάλες Αντίλλες, τις Μικρές Αντίλλες και τις Ολλανδικές Αντίλλες

Δυτική Γερμανία (η) (καθημ -παλαιότ) το τμήμα τής Γερμανίας που βρισκόταν στη σφαίρα επιρροής των Αμερικανών, Βρετανών και Γάλλων μετά τον διαμελισμό της το 1949 και αποτέλεσε ανεξάρτητο κράτος με την επίσημη ονομασία «Ομοσπονδιακή Δημοκρατία τής Γερμανίας» (γερμ Bundesrepublik Deutschland) μέχρι την επανένωση τής χώρας το 1990 (βλ. κ. λ. *Γερμανία*). — **Δυτικογερμανός** (ο), **Δυτικογερμανή** κ **Δυτικογερμανίδα** (η), **δυτικογερμανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ Βλ. λ. *Γερμανία*]

Δυτική Σαχάρα (η) (αραβ. Sahara al-garbiya) περιοχή τής ΒΔ. Αφρικής, πρώην ισπανικό προτεκτοράτο, που πέρασε στην κυριαρχία τού Μαρόκου και αποτελεί αντικείμενο σύγκρουσης τού Μαρόκου με το τοπικό ανταρτικό κίνημα Πολισάριο
[ΕΤΥΜ Βλ λ. *Σαχάρα*].

δυτικιστής (ο). **δυτικίστρια** (η) {δυτικιστριών} **1.** ο δυτικόφιλος (βλ.λ.) **2.** ΙΣΤ ο οπαδός ιστορικοφιλοσοφικού ιδεολογικού ρεύματος που διαμορφώθηκε στη Ρωσία στις αρχές τού 19ου αι., υποστηρίζοντας τη στροφή στον δυτικοευρωπαϊκό πολιτισμό κατ' αντιδιαστολή προς τους σλαβόφιλους (βλ λ) — **δυτικισμός** (ο) [1831]

δυτικοευρωπαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Δυτική Ευρώπη: ~ *πολιτισμός* / *χώρες* **2.** ***Δυτικοευρωπαϊκή Ένωση (ΔΕΕ)*** ένωση ευρωπαϊκών κρατών με κυριότερη αποστολή της την υποχρέωση παροχής βοήθειας σε περίπτωση επίθεσης κατά τής Ευρώπης και τη διατήρηση τής ειρήνης και τής ασφάλειας στην Ευρώπη. — **δυτικοευρωπαϊκά** επίρρ.

δυτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται στη δύση ή είναι προσανατολισμένος προς τη δύση: *τα Επτάνησα βρίσκονται στη ~ Ελλάδα* || *η ~ Μακεδονία* / *Θράκη* || ~ *πτέρυγα* / *παράλια* / *επαρχίες* / *προάστια* / *συνοικίες* || *στα δυτικά* (στη δύση) ΑΝΤ ανατολικός· ΦΡ. ***Δυτική Εκκλησία*** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατ' αντιδιαστολή προς την Ορθόδοξη Ανατολική **2.** αυτός που προέρχεται από τη δύση· ~ *άνεμος* / *προέλευση* **3.** ΠΟΛΙΤ (παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τις χώρες τής Δύσης (που έχουν κοινοβουλευτική δημοκρατία, κατ' αντιδιαστολή προς τις κομουνιστικές) και τον πολιτισμό τους: ~ *πολιτισμός* / *κυβερνήσεις* / *πολιτική* / *τρόπος σκέψης* **4. *Δυτικοί*** (οι) οι κάτοικοι τής Δ Ευρώπης και τής Β. Αμερικής ως οι περισσότερο οικονομικοκοινωνικά ανεπτυγμένοι κάτοικοι τού πλανήτη και οι κυβερνήσεις τους: *οι ~ συχνά δυσκολεύονται να κατανοήσουν τις ιστορικές ρίζες των βαλκανικών προβλημάτων* — **δυτικ-ά** / **-ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ικανός να βυθιστεί, να βουτήξει». < *δύτης* < *δύω* Η σημερινή σημ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ἀνατολικός*) είναι μτγν. και αντικατέστησε το αρχ. επίθ. *δυσμικός*. Οι πολιτικές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού αγγλ western].

δυτικότροπος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τον δυτικοευρωπαϊκό τρόπο και ύφος ~ *μουσική σύνθεση* / *ζωγραφική* **2.** αυτός που θυμίζει τη Δυτική Ευρώπη και τους Δυτικοευρωπαίους: ~ *νοοτροπία* — **δυτικότροπα** επίρρ.

δυτικόφιλος, -η, -ο ο υποστηρικτής τού δυτικού τρόπου ζωής. σκέψης και διακυβέρνησης ΣΥΝ δυτικιστής — **δυτικοφιλία** (η).

δύω ρ. αμετβ. {έδυσα} **1.** (για τον Ήλιο και τα ουράνια σώματα) φαίνομαι να κινούμαι προς το δυτικό σημείο τού ορίζοντα, να παίρνω καθοδική κλίση: *ο ήλιος* / *το φεγγάρι δύει* ΣΥΝ βασιλεύω ΑΝΤ ανατέλλω **2.** (μτφ.) διαγράφω φθίνουσα πορεία, χάνοντας την αρχική μου λάμψη και ευρωστία· παρακμάζω: *το άστρο μου δύει* || *η δόξα τής Αθήνας έδυσε μετά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο* ΣΥΝ. φθίνω, (καθημ.) ξεπέφτω
[ΕΤΥΜ αρχ., αβεβ ετύμου, πιθ. < **δύσ-ω* (με αποβολή τού ενδοφωνηεντικού *-σ-*), μηδενισμ. βαθμ. τού Ι Ε. *deus- «βυθίζομαι, βουλιάζω», πβ. σανσκρ upā-du- «εν-δύομαι», ίσως και dosā «βράδυ». Σε αυτή την περίπτωση το ρ *δύω* πιθ. συνδ. με αρχ *δείελος* «δειλινό» (βλ. λ. *δείλη*). Ομόρρ. *δύ-της. δυ-τικός, δύ-σις (-η), ἐν-δύω* κ τ ό]

Δ.Χ. Δημοσίας Χρήσεως.

δω (να/θα) ρ. → βλέπω

'δώ επίρρ. ▸ εδώ

δώδεκα (το) {άκλ.} **1.** έντεκα συν ένα. ο αριθμός 12 **2.** (ως επίθ) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 12: ~ *Απόστολοι* / *ώρες* / *λεπτά* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **δϜώ-δεκα* < **δϜω-* (> *δύο*, βλ.λ.) + *δέκα*, με τη σημ 2 + 10 = 12].

δωδεκάδα (η) [αρχ.] σύνολο αποτελούμενο από δώδεκα μέλη: *μια ~ ποτήρια* / *αβγά* ΣΥΝ (λαϊκότ) ντουζίνα.

δωδεκαδακτυλίτιδα (η) [1861] {χωρ. πληθ } ΙΑΤΡ οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού δωδεκαδακτύλου
[ΕΤΥΜ Μεταφρ. δάνειο από γαλλ duodénite]

δωδεκαδάκτυλο (το) {δωδεκαδακτύλου | χωρ. πληθ } ΑΝΑΤ το πρώτο ακίνητο τμήμα τού λεπτού εντέρου σε σχήμα πετάλου, μήκους 25-30 εκατοστών, που συγκρατείται στο πίσω τοίχωμα τής κοιλιάς· *έλκος τού ~* — **δωδεκαδακτυλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < μτγν. *δωδεκαδάκτυλος (ἔκφυσις)*, επειδή έχει μήκος δώδεκα δακτύλων. λ. που μαρτυρείται σε γιατρούς τής ελληνιστικής εποχής].

Δωδεκάδελτος (η) [μεσν] {Δωδεκαδέλτου} η κωδικοποίηση του Ρωμαϊκού Δικαίου που έγινε το 451 π.Χ σε δώδεκα δέλτους (πίνακες) με την οποία χειραφετήθηκαν οι πληβείοι.

δωδεκάεδρος, -η, -ο [αρχ.] ΜΑΘ **1.** αυτός που έχει δώδεκα έδρες **2. *δωδεκάεδρο*** (το) {δωδεκαέδρ-ου | -ων} το στερεό σώμα που έχει δώδεκα έδρες

δωδεκαετής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών: *ο Ιησούς ~ στον ναό* ΣΥΝ. δωδεκάχρονος, δωδεκάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, ης, -ες*.

δωδεκαετία (η) [μτγν] {δωδεκαετιών} χρονικό διάστημα δώδεκα ετών.

δωδεκαήμερο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **δωδεκάμερο** (το) {δωδεκαημέρου | -ων} **1.** το χρονικό διάστημα των δώδεκα ημερών **2.** (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα που χωρίζει τα Χριστούγεννα από τα Θεοφάνια. Επίσης **Δωδεκάμερα** (τα) (σημ. 2)

δωδεκάθεο (το) [μτγν.] {δωδεκαθέου | χωρ. πληθ.} ΜΥΘΟΛ (περιληπτ.) οι δώδεκα θεοί τού αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού κόσμου

ΔΩΔΕΚΑΘΕΟ

Ελλάδα	**Ρώμη**	
Ζευς / Δίας	Jupiter	βασιλιάς των θεών, πατέρας θεών και ανθρώπων
Ήρα	Juno	σύζυγος τού Δία, προστάτιδα τού γάμου
Αθηνά	Minerva	θεά τής σοφίας και των τεχνών και προστάτιδα τής αρχαίας πόλεως των Αθηνών
Απόλλων	Apollo	θεός τού φωτός, τής μουσικής, τής μαντικής και τής παγκόσμιας αρμονίας
Άρης	Mars	θεός τού πολέμου
Άρτεμις	Diana	θεά τής άγριας φύσης και τού κυνηγιού
Αφροδίτη	Venus	θεά τής ομορφιάς και τού έρωτα
Ποσειδών	Neptunus	θεός τής θάλασσας, των πηγών, των ποταμών και γενικότ τού υγρού στοιχείου
Ήφαιστος	Vulcanus	θεός τής φωτιάς και τής μεταλλουργίας
Δήμητρα	Ceres	θεά των δημιουργικών δυνάμεων τής γης και προστάτιδα τής γεωργίας
Ερμής	Mercurius	αγγελιαφόρος των θεών, προστάτης τού εμπορίου και ψυχοπομπός
Εστία	Vesta	θεά τής οικογενειακής εστίας

δωδεκαμελής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός

που αποτελείται από δώδεκα μέλη: ~ *συμβούλιο* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

δωδεκαμερής, -ής, -ές [μτγν.] {δωδεκαμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που απαρτίζεται από δώδεκα μέρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*

δωδεκάμηνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί δώδεκα μήνες: ~ *θητεία* **2. *δωδεκάμηνο*** (το) {δωδεκαμήν-ου | -ων} χρονικό διάστημα δώδεκα μηνών, ενός έτους.

Δωδεκάνησα (τα) {Δωδεκανήσων} **1.** νησιωτικό συγκρότημα στο ΝΑ. τμήμα τού Αιγαίου Πελάγους, το οποίο επανήλθε στην ελληνική επικράτεια από το 1948 **2. *νομός Δωδεκανήσου*** νομός τού ΝΑ. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τα νησιά Αστυπάλαια, Κάλυμνο, Κάρπαθο, Κάσο, Κω, Λειψούς, Λέρο, Μεγίστη (Καστελόριζο), Νίσυρο, Πάτμο, Ρόδο, Σύμη, Τήλο και Χάλκη με πρωτεύουσα τη Ρόδο — **Δωδεκανήσιος** (ο), **Δωδεκανήσια** (η), **δωδεκανησιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται από το 1908, όταν το κίνημα των Νεοτούρκων επιχείρησε να αφαιρέσει από τα νησιά τα προνόμια που τους είχαν παρασχεθεί το 1522 από τον σουλτάνο Σουλεϊμάν τον Μεγαλοπρεπή. Προηγουμένως τα νησιά αποκαλούνταν *Σποράδες* ή *Προνομιούχοι Νήσοι τού Αρχιπελάγους*]

δωδεκάρης (ο) [μεσν.] {δωδεκάρηδες}, **δωδεκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** πρόσωπο που έχει δώδεκα επιτυχίες στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ: *κάθε ~ κερδίζει 500.000 δρχ.*

δωδεκάρι (το) [μεσν.] {δωδεκαρ-ιού | -ιών} σύνολο δώδεκα ομοίων πραγμάτων: *έπιασε ~ στο ΠΡΟ-ΠΟ* (δώδεκα σημεία σωστών προγνωστικών)

δωδεκαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ ***καμιά δωδεκαριά*** περίπου δώδεκα (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *δώδεκα* + παραγ. επίθημα *-αριά*]

δωδεκατημόριο (το) {δωδεκατημορί-ου | -ων} **1.** το ένα δωδέκατο (1/12) ενός συνόλου **2.** ΟΙΚΟΝ. το ένα δωδέκατο των ετήσιων πιστώσεων τού προϋπολογισμού τού κράτους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δωδεκατημόριον* < *δωδέκατος* + *μόριον*].

δωδέκατος, -η (λόγ. -άτη), -ο [αρχ.] (επίσης γράφεται 12ος στην αραβική αρίθμηση, ΙΒ' ή ιβ' στην ελληνική και XII στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό δώδεκα (12) **2. *δωδέκατος*** (ο) {δωδεκάτου} ο δωδέκατος μήνας τού έτους, ο Δεκέμβριος: *σύμπτωση να γεννηθεί στις 25/12 (εικοσιπέντε δωδεκάτου)* **3. δωδεκάτη** (η) (α) η δωδέκατη ημέρα κάθε μήνα: *η 12η Ιουνίου είναι η επέτειος τού γάμου τους* (β) το μεσημέρι ή τα μεσάνυχτα. *~ βραδινή / μεσημβρινή* **4. *δωδέκατο*** (το) {δωδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα δώδεκα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

δωδεκάφθογγος, -η, -ο ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με το μουσικό σύστημα που πρότεινε ο συνθέτης Άρνολντ Σαίμπεργκ (A. Schönberg), το οποίο στηρίζει τη μουσική σύνθεση στην προεπιλογή μιας σειράς (βλ.λ.): *~ μουσική* ‖ *ο συνθέτης αυτός χρησιμοποίησε το ~ σύστημα* ‖ *το έργο αυτό είναι ~*. Επίσης **δωδεκαφθογγικός,** -ή, -ό.

δωδεκάχρονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια δώδεκα ετών ΣΥΝ. δωδεκαετής, δωδεκάρης.

Δωδώνη (η) κωμόπολη τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων, στην οποία υπήρχε, κατά την αρχαιότητα, σημαντικό μαντείο αφιερωμένο στον Δία και όπου σώζεται αρχαίο θέατρο. — **Δωδωναίος** (ο), **Δωδωναία** (η), **δωδωναίος,** -α, -ο [αρχ.]
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο (μη Ι.Ε.)]

δώθε κ. **εδώθε** επίρρ. (για τόπο) από αυτό το μέρος, από εδώ ΣΥΝ. εδώθε, εντεύθεν· ΦΡ (α) ***πέρα-δώθε*** από τη μία ώς την άλλη πλευρά, πάνω-κάτω . *άρχισε να κόβει βόλτες ~* (β) ***δώθε-κείθε*** από τη μία και από την άλλη πλευρά, από εδώ και από εκεί.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐδῶθεν* < *ἐδῶ* + *-θεν* (βλ.λ.)].

δώμα (το) {δώμ-ατος | -ατα, -άτων} μικρή κατασκευή που κτίζεται πάνω από τον τελευταίο όροφο οικοδομήματος (συνήθ. πολυκατοικίας).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δῶμα* < θ. *dōm-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού δισύλλ. Ι.Ε. θ. *demā- «χτίζω – κατοικία», πβ. αρμ. tun «σπίτι», γοτθ. timrjan «κατασκευάζω (συνήθ. με ξύλο)», γερμ. Zimmer «δωμάτιο», αγγλ. timber «ξυλεία» κ.ά. Ομόρρ. *δέμ-ας, δόμ-ος, νεό-δμη-τος* κ.ά.]

δωμάτιο (το) {δωματί-ου | -ων} **1.** καθένας από τους χώρους στους οποίους χωρίζεται το εσωτερικό ενός σπιτιού **2.** (γενικότ.) διαίρεση τού χώρου στο εσωτερικό ενός κτηρίου, που περιβάλλεται ή απομονώνεται από τα υπόλοιπα τμήματά του: *~ νοσοκομείου* ΣΥΝ. αίθουσα, χώρος **3.** ενιαίος χώρος που χρησιμοποιείται ως κατάλυμα με την ανάλογη επίπλωση για την εξυπηρέτηση βασικών αναγκών: *ενοικιαζόμενα ~* ‖ *το ~ 208 ξενοδοχείου* ‖ *κλείνω / κρατάω ένα ~ σε ξενοδοχείο* ΦΡ (α) ***μουσική δωματίου*** μουσική κατάλληλη για εκτέλεση σε χώρο μικρών διαστάσεων από ολιγάριθμο ορχηστρικό σύνολο *το πρόγραμμα μουσικής δωματίου περιελάμβανε το «Κουιντέτο τής πέστροφας» τού Σούμπερτ* (β) ***ορχήστρα δωματίου*** ορχήστρα που παίζει μουσική δωματίου (γ) ***θερμοκρασία δωματίου*** η θερμοκρασία που κανονικά έχει ένα δωμάτιο και η οποία δεν είναι ούτε ιδιαίτερα υψηλή ούτε ιδιαίτερα χαμηλή: *τα φάρμακα να φυλάσσονται σε ~.* — (υποκ.) **δωματιάκι** (το), (μεγεθ.) **δωματιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δωμάτιον*, αρχική σημ. «μικρό σπίτι», υποκ. τού *δῶμα* (βλ.λ.). Η *μουσική δωματίου* αποδίδει το γερμ. Kammermusik και η *ορχήστρα δωματίου* το γερμ. Kammerorchester]

δώνω ρ. ▸ δίνω

δωρεά (η) [αρχ.] **1.** η εκούσια αφιλοκερδής προσφορά ΣΥΝ. δώρο, χάρισμα **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων (σε χρηματικά ποσά, ακίνητα κ.λπ.), τα οποία παρέχονται ως χορηγία για την εκτέλεση κοινωφελών έργων *κάνω ~ στο ελληνικό Δημόσιο / σε φιλανθρωπικό ίδρυμα* ‖ *ο ναός χτίστηκε από δωρεές ιδιωτών* ‖ *προσφέρω ως ~* **3.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (δωρητής) παρέχει στον άλλο συμβαλλόμενο (δωρεοδόχο) ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα

δωρεάν επίρρ. **1.** χωρίς πληρωμή ή αμοιβή: *δίνω / παίρνω κάτι ~* ΣΥΝ. τζάμπα **2.** (ως επίθ.) αυτός που παρέχεται, που διατίθεται χωρίς χρήματα, χωρίς να πληρώσει κανείς: *~ εισιτήρια / εξυπηρέτηση / ταξίδι.*
[ΕΤΥΜ. αιτ. ενικού τού αρχ. *δωρεά*, που χρησιμοποιείται επιρρηματικώς ήδη από τον Ηρόδοτο]

δωρεοδόχος (ο/η) [1854] πρόσωπο που δέχεται ή προς το οποίο απευθύνεται μια δωρεά.
[ΕΤΥΜ. < *δωρεά* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

δώρημα (το) [αρχ.] {δωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δωρίζεται, χαρίζεται· *θείο ~*

δωρητήριο (το) {δωρητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που πιστοποιεί μια δωρεά

δωρητής (ο) [μτγν.], **δωρήτρια** (η) {δωρητριών} πρόσωπο που κάνει δωρεά, προσφέρει ευεργεσία με τη βούλησή του ΣΥΝ. ευεργέτης, δωροδότης· ΦΡ ***δωρητής σώματος / οργάνων*** αυτός που δηλώνει επισήμως ότι δέχεται να χρησιμοποιηθούν μετά τον θάνατό του όργανα τού σώματός του για μεταμοσχεύσεις

Δωριείς (οι) {Δωριέων} ελληνικά φύλα που κατέβηκαν από τον Βορρά γύρω στον 12ο αι. π.Χ., καταλαμβάνοντας το μεγαλύτερο τμήμα τής Πελοποννήσου, τής Δ. Ελλάδας και την Κρήτη
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Δωριεῖς*, εθνωνύμιο σε *-εύς (Δωριεύς)*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *δόρυ*, δηλώνοντας τον πολεμικό λαό που το χρησιμοποιούσε στη μάχη, ενώ έχει προταθεί και η σύνδεση με το όν. τού μυθικού ιδρυτή τους *Δώρου* (βλ.λ.)]

δωρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {δώρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προσφέρω (κάτι) ως δώρο ή ως δωρεά *δώρισε όλη την περιουσία του στο κράτος* ΣΥΝ. δίνω, χαρίζω, προσφέρω.

δωρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους αρχαίους Δωριείς: *~ γη / διάλεκτος / αποικία / φύλα* **2.** (μτφ.) αυτός που ταιριάζει στο ύφος και στον χαρακτήρα των Δωριέων *~ λιτότητα / σκληρότητα / απλότητα* ΣΥΝ. σπαρτιάτικος **3.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα και απλότητα *~ μορφή* ‖ *ο λόγος του λιτός, απέριττος, ~* ΣΥΝ. λιτός, αυστηρός **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον έναν από τους τρεις βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς τής αρχαίας Ελλάδας (βλ. κ. λ. *ιωνικός, κορινθιακός*), που χαρακτηρίζεται από την αυστηρότητα και την απλότητά του (με λιτές αυλακωτές ραβδώσεις, χωρίς στολίδια): *ο ~ κίονας δεν έχει βάση* ‖ *~ κιονόκρανο.*

δώρο (το) **1.** οτιδήποτε δίνεται εκούσια χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος *δίνω ως ~* ΣΥΝ. δώρημα, (καθημ.) προσφορά (λαϊκότ.) μπουναμάς, (λαϊκότ.) πεσκέσι **2.** (ειδικότ.) οτιδήποτε χαρίζεται από ένα πρόσωπο σε άλλο (ως ένδειξη φιλίας, εύνοιας ή τιμής με συγκεκριμένη αφορμή, π.χ. γιορτή, γενέθλια): *χαρίζω / προσφέρω / φέρνω ~* ‖ *σου έφερα ~ ένα πουκάμισο* ‖ *προσωπικό / συμβολικό / αποχαιρετιστήριο ~* ΦΡ (α) ***δώρο Θεού / εξ ουρανού*** για απρόσμενη, ξαφνική ευνοϊκή εξέλιξη μιας κατάστασης (β) ***δώρον άδωρον*** βλ. λ. *άδωρος* (γ) ***θείο δώρο*** θεϊκό χάρισμα εξαιρετική αρετή ή ικανότητα, που θεωρείται έμφυτη στον άνθρωπο: *είχε το ~ να μιλάει πολύ ωραία* ΣΥΝ. χάρισμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Άγια / Τίμια Δώρα*** (από τον 4ο αι. μ.Χ.) οι προσφορές τού πιστού προς τον Θεό ως ένδειξη λατρείας ή χάριν συγχωρήσεως των αμαρτιών *ο* άρτος και ο οίνος τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας **4.** (για τους εργαζομένους) χρηματικό ποσό που δίνεται επιπλέον τής κανονικής πληρωμής σε περιόδους εορτών *~ Χριστουγέννων / Πάσχα* **5.** (γενικότ.) οτιδήποτε αισθάνεται κανείς ότι του έχει χαριστεί, για να το απολαμβάνει. *το ~ τής ελευθερίας* ΣΥΝ. ευλογία, αγαθό — (υποκ.) **δωράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *δῶρον* < θ. δω-, από όπου και ρ. *δί-δω-μι* «δίνω», βλ. κ. λ. *δίνω*. Ο άρτος και ο οίνος τής Θείας Ευχαριστίας λέγονται «δώρα», γιατί προσφέρονται ως δώρα στον Θεό από τους πιστούς, πβ. *τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρομεν*. Χαρακτηρίζονται και «Τίμια», γιατί μετά τον καθαγιασμό τους μεταβάλλονται σε σώμα και αίμα Χριστού].

δωροδάνειο (το) {δωροδανεί-ου | -ων} καταναλωτικό δάνειο που χορηγεί τράπεζα για αγορές τις περιόδους των εορτών (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Πάσχα)· βλ. κ. *εορτοδάνειο.*

δωροδόκημα (το) [αρχ.] {δωροδοκήμ-ατος | -ατα, -άτων} οτιδήποτε δίνεται ως δώρο σε δωροδοκία

δωροδοκία (η) [αρχ.] {δωροδοκιών} αξιόποινη πράξη την οποία τελεί κάποιος (π.χ. υπάλληλος) που απαιτεί ή δέχεται ή προσφέρεται να δεχθεί δώρα ή άλλα ανταλλάγματα (τα οποία δεν δικαιούται) ή την υπόσχεση δώρων ή ανταλλαγμάτων για ενέργεια ή παράλειψή του μελλοντική ή ήδη τελειωμένη, η οποία είναι αντίθετη στα καθήκοντά του ή ανάγεται στην υπηρεσία του, καθώς και όποιος δίνει ή προσφέρει ή υπόσχεται τέτοια δώρα ή άλλα ανταλλάγματα ΣΥΝ. εξαγορά, (λαϊκ.) λάδωμα ΑΝΤ. δωροληψία.

δωροδοκία – δωροληψία, δωροδοκώ – δωροληπτώ. Η ιστορία αυτών των λέξεων και μερικών άλλων συναφών (των αρχαίων *δωροδότης / δωροδοτῶ, δωροφόρος / δωροφορῶ, δωροξενία, δωροκόπος / δωροκοπῶ / δωροκοπία*) είναι ενδιαφέρουσα. Το αρχ. **δωρο-δοκῶ** (παραγόμενο από τα **δῶρον** + **-δοκῶ** < **δέκομαι** «δέχομαι») σήμαινε κυρίως το «δέχομαι δώρα» και ήταν συνώνυμο τού **δωροληπτῶ**. Το ίδιο και η **δωροδοκία**, που ήταν ό,τι το **δωροληψία**. Ωστόσο, ήδη στην αρχαιότητα, ιδίως στον πολιτικό λόγο των ρητόρων, το *δωροδοκώ* (παρά την ετυμολογική του σύνδεση με το *δέχομαι*) σήμανε επίσης και «διαφθείρω κάποιον με την προσφορά δώρων», δηλ. ό,τι αποτελεί σήμερα την αποκλειστική σημασία τού ρ. Επίσης, επειδή το *δωροληπτώ* δεν είχε ακόμη τότε τη σημ. «δωροδοκούμαι», το παθητικό τού *δωροδοκώ*, το ρ. **δωροδοκούμαι**, χρησι-

μοποιήθηκε με τη σημ. «δωροληπτώ, δωροδοκούμαι, διαφθείρομαι με την αποδοχή δώρων» Στους ελληνιστικούς χρόνους, τη σημ. «δωροδοκώ» δήλωσε, σε περιορισμένη μάλλον χρήση, το *δωροκοπῶ* (και *δωροκόπος, δωροκοπία*), το οποίο όμως δεν επιβίωσε στους νεότερους χρόνους Καλή σημασία είχαν («εύσημα») και τα *δωροδοτῶ* / *δωροδότης*, *δωροληπτῶ* / *δωρολήπτης* / *δωροληψία* και *δωροφορῶ* / *δωροφόρος* / *δωροφορία*. Όλα σήμαιναν «δίνω» – «λαμβάνω» δώρα χωρίς την έννοια τής δωροδοκίας. Ωστόσο, και οι λέξεις αυτές, με εξαίρεση το *δωροληπτώ* / *δωροληψία* / *δωρολήπτης*, δεν επιβίωσαν στην Ελληνική Γνωστή, εξάλλου, ήταν στην αρχαία Αθήνα η μήνυση για *δωροξενία*, ήτοι για δωροδοκία των κριτών από άτομα ανήκοντα στους ξένους, προκειμένου να τους αναγνωριστεί η ιδιότητα τού Αθηναίου πολίτη. Στη σύγχρονη Ελληνική μπορούμε να χρησιμοποιούμε τις λέξεις *δωροδοκώ* / *δωροδοκία* για τον δράστη τού αδικήματος τής δωροδοκίας και τα *δωροληπτώ* / *δωροληψία* για τον συνένοχο στο αδίκημα τής δωροδοκίας, τον αποδέκτη αξιόποινων δώρων. Η χρήση εκφράσεων όπως «παθητική δωροδοκία» αντί τού *δωροληψία* είναι τεχνητή και περιττή, αντιτιθέμενη στο περίεργο «ενεργητική δωροδοκία»!

δωροδόκος (ο/η) πρόσωπο που δωροδοκεί ή δωροδοκείται
[ΕΤΥΜ αρχ. < *δῶρον* + *-δόκος* < *δέχομαι* / *δέκομαι*].

δωροδοκώ ρ μετβ. [αρχ] {δωροδοκείς... | δωροδόκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσφέρω σε (κάποιον) υλικά αγαθά (συνήθ χρήματα) ή άλλες υπηρεσίες για την εξαγορά τής συνείδησής του, ώστε να παραβεί το καθήκον του και να μεροληπτήσει προς όφελός μου: ~ *δικαστή* / *μάρτυρα* / *πολιτικό* ΣΥΝ εξαγοράζω, διαφθείρω, (λαϊκ) λαδώνω.

δωροεπιταγή (η) επιταγή που εκδίδουν ορισμένα καταστήματα, την οποία έχει τη δυνατότητα να προσφέρει κάποιος αντί για δώρο σε άλλον, συμπληρώνοντας το χρηματικό ποσό που επιθυμεί και με το οποίο ο κάτοχος τής επιταγής μπορεί να αγοράσει από το συγκεκριμένο κατάστημα ό,τι ο ίδιος επιλέξει.

Δωροθέα (η) [μτγν] γυναικείο όνομα

Δωρόθεος (ο) {Δωροθέου} **1.** όνομα προσώπων τής ελληνικής αρχαιότητας **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων, κληρικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα
[ΕΤΥΜ αρχ κύρ. όν < *δῶρον* + *θεός*].

δωροθέτης (ο) {δωροθετών}, **δωροθέτρια** (η) {δωροθετριών} πρόσωπο ή εταιρεία που προσφέρει δώρα ως έπαθλα σε εκδηλώσεις, ραδιοτηλεοπτικές εκπομπές κ λπ. — **δωροθεσία** (η).
[ΕΤΥΜ < *δώρο* + *-θέτης* (< αρχ. *τίθημι*), κατ' αναλογίαν προς τα *αγωνο-θέτης* – *αγωνο-θεσία*].

δωρολήπτης (ο) [μτγν.] {δωροληπτών}, **δωρολήπτρια** (η) {δωροληπτριών} πρόσωπο που έλαβε δώρο, για να παραβεί το καθήκον του

δωροληπτώ ρ. αμετβ. [μεσν] {δωροληπτείς...· μόνο σε ενεστ κ παρατ.} αποδέχομαι προϊόντα δωροδοκίας ΣΥΝ. δωροδοκούμαι.

δωροληψία (η) [μτγν.] {δωροληψιών} η λήψη δώρου από κάποιον, *προκειμένου να παραβεί το καθήκον του.*

Δώρος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Έλληνα, εγγονός τού Δευκαλίωνα και τής Πύρρας, γενάρχης των Δωριέων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ < αρχ *Δῶρος* < εθνωνύμιο *Δωριεῖς* (βλ.λ.), χάριν τού οποίου πλάστηκε, προκειμένου να χρησιμεύσει ως το όν. τού γενάρχη τους. Είναι αβεβ ετύμου, μολονότι το έχουν συνδέσει με το σύνθ. *Δωρί-μαχοι* από το αρχ. *δόρυ* (βλ λ.), καθώς και με το αρχ. *δορά* «τομάρι» (< ρ. *δέρω*), με την ερμηνεία ότι ο *(*Δώριος) Ἀπόλλων* κατείχε τη χρυσή *δορά*. Το νεοελλ. *Δώρος* έχει αποσπασθεί από τα ον. *Θεό-δωρος* και (σπανιότ.) *Δωρό-θεος*].

δωρόσημο (το) {δωροσήμ-ου | -ων} ένσημο που επικολλάται στο ασφαλιστικό βιβλιάριο και που αντιστοιχεί στο δώρο των Χριστουγέννων ή τού Πάσχα *εργοδοτική εισφορά δωροσήμου*

δωσιδικία (η) {δωσιδικιών} ΝΟΜ η κατά τόπον αρμοδιότητα κάθε δικαστηρίου από τη σκοπιά τού διαδίκου ή τής επίδικης διαφοράς. — **δωσίδικος** (ο) [αρχ] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δωσίλογος.*
[ΕΤΥΜ μτγν. < αρχ. *δωσίδικος* < *δωσ-* (πβ απρφ. μέλλ *δώσ-ειν* τού ρ *δίδωμι* «δίνω») + *-δικία* < *δίκη*]

δωσίλογος (ο) [1840] **1.** πρόσωπο που υποχρεούται να λογοδοτήσει για τις πράξεις του, για τις παρανομίες που έχει διαπράξει ΣΥΝ υπόλογος, υπεύθυνος **2.** (ειδικότ) ΙΣΤ πρόσωπο που συνεργάστηκε με τον εχθρό την περίοδο τής Κατοχής. — **δωσιλογισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ < *δωσ-* (*δώσω*, μέλλ. τού *δίνω*) + *λόγος*, απόδ. τού ιταλ. renditore di conto (νομ. όρ.)]

δωσίλογος ή δοσίλογος; Η λ είναι σύνθετη από τα **δώσω** + **λόγον**, και όχι από τα **δόσις** + **λόγον** (!), γι' αυτό και η σωστή γραφή είναι με -ω-: **δωσίλογος**. Το ίδιο ισχύει και για τη λ **δωσιδικία**, που επίσης παράγεται από **δώσω** + **δίκην**.

δώσω (να/θα) ρ → δίνω

Ε

Ε, ε: έψιλον, το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Με την επινόηση τού **ε** και των λοιπών φωνηέντων *(α, η, ι, ο, υ, ω)* οι Έλληνες μπόρεσαν να δημιουργήσουν το πρώτο πραγματικό αλφάβητο, όπου κάθε γράμμα δήλωνε και έναν φθόγγο (σπανιότερα δύο ή και τρεις φθόγγους). Συγκεκριμένα, το γράμμα Ε χρησιμοποιήθηκε μέχρι το 403 π.Χ. (εκτός από την ιωνική διάλεκτο) για να δηλώνει: (α) το βραχύ έψιλον (ĕ), π.χ *λέγομεν* = ΛΕΓΟΜΕΝ, (β) το μακρό ανοικτό έψιλον (ę̄), π.χ. μῆλον = ΜΕΛΟΝ, και (γ) το μακρό κλειστό έψιλον (ẹ̄), τη λεγόμενη «νόθο δίφθογγο» (γιατί μετά το 403 π.Χ. γραφόταν ως ΕΙ). που προέκυπτε από αντέκταση ή συναίρεση, π.χ. *εἰμί* = ΕΜΙ (με αντέκταση **εσ-μι > εἰμί)* και *κινεῖτε* = ΚΙΝΕΤΕ (με συναίρεση **κινεετε > κινεῖτε*). Από το 403 π.Χ. περιορίζεται στη δήλωση τού βραχέος *ε*. ενώ για το μακρό *ε* χρησιμοποιείται έκτοτε το Η (που μέχρι τότε δήλωνε το δασύ πνεύμα). Η ίδια η ονομασία τού γράμματος **ἒ ψιλόν** (από όπου το **έψιλον**) δήλωσε την αντίθεση τού Ε ως ψιλού *ε* έναντι τού δασέος φθόγγου Η. Αρχική ονομασία τού γράμματος *ε* ήταν η ονομασία **εἶ**, που αντικαταστάθηκε από το **ἒ ψιλόν**. Η μορφή δε τού γράμματος Ε –καθώς και η φωνητική του αξία (e)– ανάγονται, κατά τους μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής, στο βορειοσημιτικό γράμμα hē' «θυρίδα» (όπου το αρχικό δασύ ήταν αρθρωτικά ασθενές, αντίθετα προς το ισχυρό αρκτικό δασύ τού γράμματος hêt, που έδωσε λαβή στη δημιουργία τού Η). Ας σημειωθεί –για να γίνει αντιληπτή η σημασία τής επινόησης τού Ε– ότι στο παλαιότερο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (1450-1200 π.Χ.) χρησιμοποιούνταν 14 συλλαβογράμματα τού Ε (*πε. τε. κε, λε, ρε, με, νε* κ.λπ), χωρίς να δηλώνεται καν η διάκριση βραχέος και μακρού ε Στο δε κυπριακό συλλαβάριο χρησιμοποιούνταν 11 *ε*. αφού στα αλφάβητα αυτά δηλώνονταν οι συλλαβές τής λέξης και όχι τα μεμονωμένα γράμματα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Ε, ε έψιλον· το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ κ. λ. *έψιλον, αριθμός*)

ε επιφών **1.** ως κλητικό: *~' Άγγελε. σ' εσένα μιλάω* || *~, εσύ, στάσου ένα λεπτό'* **2.** σε ερώτηση (α) για την επίμονη απόσπαση απάντησης *δεν θα έρθεις μαζί, ~*, (β) σε περίπτωση που κάτι δεν έγινε αντιληπτό, δεν ακούστηκε *~; Τι είπες, Μίλα πιο δυνατά!* **3.** για έκφραση επιθυμίας ή ευχής: *~. και να ήταν εδώ τώρα, τι θα γινόταν!* ΣΥΝ μακάρι. είθε **4.** (α) για την έκφραση εύλογης δυσαρέσκειας σε κατάσταση που δεν γίνεται πλέον ανεκτή: *~, δεν πας στον διάολο. λέω 'γώ!* || *~, άντε να χαθείς'* ΣΥΝ βρε (β) για την έκφραση ευχαρίστησης ή εντυπωσιασμού, σε φρ. τής μορφής: *~, ρε γλέντια!* || *~, ρε λεφτά να δουν τα μάτια σου'* • **5.** (επαναλαμβανόμενο και παρατεταμένο) ως έκφραση δισταγμού, αμηχανίας *ε ε .., δεν ξέρω τι να σας πω* .
[ΕΤΥΜ μεσν. < αρχ. επιφών. αἴ / *αἶ*].

Ε (ως κωδική ένδειξη που αναγράφεται στη συσκευασία προϊόντων) για να δηλωθεί ότι αυτά περιέχουν χρωστικές ουσίες και συντηρητικά που έχουν λάβει έγκριση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και χρησιμοποιούνται νομίμως ως ασφαλείς ουσίες για τη δημόσια υγεία (λ.χ. το Ε 101, Ε 385 κ ά.) (βλ κ. *πρόσθετα*, λ *πρόσθετος*).

έ- ΓΛΩΣΣ μορφοφωνολογικό ρηματικό στοιχείο («συλλαβική αύξηση». βλ. κ. λ. *αύξηση*), που εμφανίζεται στους παρελθοντικούς χρόνους των ρημάτων τής α' συζυγίας, τα οποία αρχίζουν από σύμφωνο και σχηματίζουν δισύλλαβο τον ενεργητικό ενεστώτα των τριών προσώπων τού ενικού (π.χ. *λύ-νω, παί-ζω*)· λειτουργεί ως φορέας τού τόνου στην τρίτη συλλαβή (προπαραλήγουσα): *έ-λυσα* / *έ-λυνα* (αλλά: *λύ-σαμε* / *λύ-ναμε*), *έ-παιξα* / *έ-παιζα* (αλλά: *παί-ξαμε* / *παί-ζαμε*, όχι **ε-παίξαμε* / **ε-παίζαμε*).
[ΕΤΥΜ Αρχ. μόρφημα συλλ. αυξήσεως (στη Ν. Ελληνική διατηρήθηκε η τονούμενη μορφή του), το οποίο απαντούσε σε όλα τα πρόσωπα των παρελθοντικών χρόνων τής Αρχαίας (*ἔ-λυσα, ἔ-λυσας, ἔ-λυσε, ἐ-λύσαμεν, ἐ-λύσατε, ἔ-λυσαν*) εμφανίζεται και σε μερικές άλλες Ι.Ε. γλώσσες (π.χ. Σανσκριτική, Αρμενική, Φρυγική). Αρχ.· *ἔ-λυσα, ἐ-λύσαμεν* Ν.Ε . *έ-λυσα, λύσαμε*].

-έ (λαϊκ) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό άκλιτων λέξεων που δηλώνουν κατάσταση. τρόπο, χαρακτηριστικό κ.λπ : *γυφτ-έ, αχουρ-έ, παντοφλ-έ, κουρελ-έ*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής. που εμφανίζεται αρχικώς σε λ. γαλλ. προελεύσεως (λ.χ *αμπιγέ* < habillé) και επεκτάθηκε στη συνέχεια και σε άλλες (λ.χ. *κουρελ-έ, παντοφλ-έ*].

Ε.Α. Ελληνική Αεροπορία.

ε.α. εν αποστρατεία. *ταξίαρχος ε.α*

έ.α. ένθα ανωτέρω. (βλ. λ *ένθα*).

Ε.Α.Α. (η) **1.** Ελληνική Αεροπορική Αστυνομία **2.** Ένωση Απόστρατων Αξιωματικών

Ε.Α.Β. (η) Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία.

Ε.Α.Ε. (η) Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών.

Ε.Α.Κ. (η) Ευρωπαϊκή Αμυντική Κοινότητα.

εάλω η Πόλις (*ἑάλω ἡ Πόλις*, Γ. Σφραντζή, *Χρονικόν Γ'* 64) αλώθηκε, κυριεύτηκε η Πόλη (από τη φράση που ελέχθη ύστερα από την άλωση τής Κωνσταντινούπολης από τους Οθωμανούς).
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἑάλω* «κυριεύθηκε», γ' εν. πρόσ αορίστου β' τού ρ. *ἁλίσκομαι* (βλ. λ. *άλωση*)]

Ε.Α.Μ. (το) **1.** Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο· ελληνική αντιστασιακή οργάνωση που ιδρύθηκε το 1941 με πρωτοβουλία τού Κ.Κ.Ε **2.** Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

εαμίτης (ο) {εαμιτών}, **εαμίτισσα** (η) {εαμιτισσών} μέλος τού Ε Α Μ (βλ.λ.). — **εαμίτικος,** -η, -ο κ **εαμικός,** -ή, -ό

Εαμοβούλγαρος (ο) (παλαιότ -υβριστ.) ως χαρακτηρισμός που χρησιμοποιούσαν οι εθνικόφρονες για τους αριστερούς κυρίως ή και για τους εαμογενείς.

εαμογενής, -ής. -ές {εαμογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από το Ε.Α Μ
[ΕΤΥΜ < *Ε.Α Μ* + *-γενής* (βλ λ.)]

εάν σύνδ → αν
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἐάν* < *εἰ ἄν* (με κράση). βλ λ *αν*].

Ε.Α.Π. (η) **1.** Επιτροπή Αποκατάστασης Προσφύγων **2.** Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ε.Α.Π.Ε.Τ. (η) Επικουρική Ασφάλιση Προσωπικού Εταιρειών Τσιμέντου.

έαρ (το) {έαρος | χωρ. πληθ } (αρχαιοπρ.) η άνοιξη. *«ω γλυκύ μου ~!»* (βλ λ *γλυκύς*)
[ΕΤΥΜ αρχ. < **Ϝέσαρ* < Ι.Ε. *wesr- «άνοιξη», πβ. λατ. ver, ιταλ. primavera, αρμ garun, αρχ. σλαβ vesna κ ά.].

εαρινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΒΙΟΛ τεχνητή έκθεση νεαρών φυτών ή των σπερμάτων τους σε χαμηλές θερμοκρασίες, με σκοπό την ταχύτερη ανάπτυξή τους και την επιτάχυνση τού βιολογικού τους κύκλου.
[ΕΤΥΜ Μεταφρ δάνειο από αγγλ. vernalisation].

εαρινός, -ή. -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται την άνοιξη· ~ *ισημερία* / *περίοδος* / *εξάμηνο* ΣΥΝ ανοιξιάτικος ΑΝΤ φθινοπωρινός.

-έας παραγωγικό επίθημα επωνύμων μανιάτικης. κατά κανόνα, καταγωγής: *Μαυρ-έας, Μανιατ-έας, Χαριστ-έας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή.*
[ΕΤΥΜ Παραγ. επίθημα επωνύμων (ήδη μεσν λ.χ. *Σπαν-έας, Καλαμ-έας*), το οποίο προήλθε από επαγγελματικούς ή τεχν. όρους σε *-εύς* / (μεσν.) *-έας* (λ.χ. *βαφ-έας, χαλκ-έας, κεραμ-έας*), και όχι από αρχ. κύρ ονόματα (λ.χ. *Φιλ-έας, Χαιρ-έας*), τα οποία είχαν περιπέσει σε αχρηστία].

Ε.Α.Σ. (η) Επιχείρηση Αστικών Συγκοινωνιών

Ε.Α.Σ.Α. (η) Εθνική Ακαδημία Σωματικής Αγωγής.

Ε.Α.Τ. / Ε.Σ.Α. (το) (παλαιότ.) το Ειδικό Ανακριτικό Τμήμα τής Ελληνικής Στρατιωτικής Αστυνομίας

εαυτός (ο) αυτοπαθής αντων ο καθένας. όπως υπάρχει ο ίδιος. κατ' αντιδιαστολή προς τους άλλους συνήθ στη μορφή *ο εαυτός μου. σου, του* / *της* / *ο εαυτός μας. σας, τους* και, λιγότερο συχνά. *οι εαυτοί τους. μόνο τον ~ της σκέφτεται* || *ο καλύτερος φίλος σου είναι ο ~ σου* || *αντί να σχολιάζει τους άλλους, δεν κοιτάζει καλύτερα τον ~ του στον καθρέφτη!* || *έχει μεγάλη ιδέα για τον ~ της* || *είμαι ο ~ μου· δεν μιμούμαι κανέναν* || *δεν μπορεί να θεωρηθεί σπουδαίος ηθοποιός· παίζει πάντα τον ~ του* || *με την επιμονή σου δεν κερδίζεις τίποτε· τον ~ σου μόνο βλάπτεις* || *στον συγκεκριμένο αγώνα ήταν μακριά από τον καλό του ~ και απογοήτευσε τους οπαδούς του* ΦΡ (α) ***δίνω / δείχνω τον καλύτερό μου εαυτό*** αποδίδω ή συμπεριφέρομαι όσο καλύτερα μπορώ: *όλοι οι συντελεστές τής εκδήλωσης έδωσαν τον καλύτερό τους εαυτό* (β) ***ξεπερνώ τον εαυτό μου*** (i) αποδίδω καλύτερα από ό,τι συνήθως: *στο έργο αυτό ο ηθοποιός ξεπερνά τον εαυτό του* (ii) υπερβαίνω τα συνήθη όρια, συμπεριφέρομαι υπερβολικά, πολύ πιο άσχημα από άλλες φορές: *Αυτή τη φορά ξεπέρασε τον εαυτό του' Δεν θα τον αφήσω ατιμώρητο!* (γ) ***μιλάω με τον εαυτό μου*** παραμιλώ, μιλάω χωρίς να υπάρχει άλλος κοντά μου (δ) ***(ξανα)βρίσκω τον εαυτό μου*** συνέρχομαι μετά από ασθένεια ή ταλαιπωρία, γίνομαι πάλι όπως ήμουν παλιά: *μετά τον τραυματισμό του άργησε να ξαναβρεί*

τον εαυτό του || *προσπαθεί να βρει τον παλιό καλό εαυτό της* (ε) ***τα βρίσκω με τον εαυτό μου*** αποδέχομαι τον εαυτό μου, παύω να έχω αμφιβολίες για τις επιλογές, τις πράξεις, τις επιθυμίες μου κ.λπ., ξεκαθαρίζω τι θέλω, τι μου συμβαίνει κ.λπ.: *για να τα έχεις καλά με τους άλλους, πρέπει να τα έχεις βρει με τον εαυτό σου* (στ) ***καθ' εαυτόν***, *-ήν, -ό* κ. ***καθαυτόν***, *-ήν, -ό* ο ίδιος, αυτός ακριβώς (και όχι άλλος): *ασχοληθήκαμε με τις αιτίες, με τις συνέπειές του, αλλά ποτέ με το θέμα καθ' εαυτό* || *αυτή καθαυτήν η μετανάστευση συνεπάγεται προβλήματα* (ζ) ***εκτός εαυτού*** έξω φρενών, σε σημείο που είναι αδύνατον να συγκρατηθεί κανείς: *με τη συμπεριφορά του με έφερε ~* (η) ***ο σώζων εαυτόν σωθήτω*** βλ. λ. *σώζω* (θ) ***εαυτούς και αλλήλους*** τους εαυτούς τους και τους δικούς τους: *κοιτάζουν πάντα να βολευτούν ~* (ι) ***αφ' εαυτού (του / της)*** από μόνος του, με τη θέλησή του, χωρίς πίεση: *το έκανε αφ' εαυτού της κανείς δεν την παρακίνησε* ΣΥΝ οικειοθελώς, εκούσια.
[ΕΤΥΜ < μεσν. *εαυτός*, από την αρχ. αντωνυμία *έαυτοῦ, -ῷ, -όν*, η οποία αποτελείται από το *ἕ* (γ' πρόσωπο προσ. αντωνυμίας) «αυτόν» και το *αὐτός*]

> **εαυτός – καθ' εαυτός / καθαυτός – καθ' εαυτό / καθαυτό – καθ' εαυτού / καθαυτού.** Η λ. **εαυτός** πλάστηκε υποχωρητικά από την κανονική χρήση τής λέξης ως αντωνυμίας σε πτώση αιτιατική: *Αγαπά μόνο τον εαυτό του – Κοιτάζει τον εαυτό της στον καθρέφτη.* Πρόκειται για αυτοπαθή αντωνυμία, που χρησιμοποιείται με ρήματα σε (μέση) αυτοπαθή χρήση: *Βλέπουν τον εαυτό τους να ανέχεται τα πάντα* (σε αυτή τη χρήση απαντά, λιγότερο συχνά, και ο πληθυντικός τής αντωνυμίας: *Βλέπουν **τους εαυτούς τους** [των] να ανέχονται*.) Από τη χρήση αυτή σχηματίστηκε και ονομαστική **(εαυτός)** και γενική **(εαυτού)** τής αντωνυμίας, πάντα με άρθρο: *Τον ενδιαφέρει μόνο **ο εαυτός του** – Η φροντίδα των παιδιών και λιγότερο **τού εαυτού της** δεν της αφήνει χρόνο για άλλα.*
> Το **καθ' εαυτός / καθαυτός** (που είναι στην πραγματικότητα *κατά* + αιτ., *κατά εαυτόν* > **καθ' εαυτόν / καθαυτόν**, *κατά + εαυτούς* > **καθ' εαυτούς / καθαυτούς** κ.ά.) χρησιμοποιείται σε **αιτιατική πτώση**, που συμφωνεί σε γένος και αριθμό με τη λέξη στην οποία αναφέρεται *Η υπόθεση **καθ' εαυτήν** δεν ενδιαφέρει την εταιρεία – Τα πρόσωπα **καθ' εαυτά** είναι απολύτως σεβαστά, όμως... Τους επιχειρηματίες **καθ' εαυτούς** δεν τους συμφέρει να αντιδικήσουν με το Δημόσιο στην περίπτωση αυτή.* Σε απλούστερη διατύπωση τέτοιες φράσεις μπορούν να αναδιατυπωθούν με την αντωνυμία **ο ίδιος ο...**: ***Η ίδια*** *η υπόθεση..* ***Τα ίδια*** *τα πρόσωπα* – ***Τους ίδιους*** *τους επιχειρηματίες*.
> Αντί τής λογιότερης χρήσης τού **καθ' εαυτός** (σε αιτ.) μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ο άκλιτος επιρρηματικός τύπος **καθ' εαυτό / καθαυτό** (μπροστά από το όνομα): *Τους **καθαυτό** επιχειρηματίες*. – *Η **καθαυτό** υπόθεση*. – *Τα **καθαυτό** πρόσωπα*. Είναι λανθασμένη η χρήση **καθαυτού** αντί τού **καθαυτό**: «*τους **καθαυτού** επιχειρηματίες*»

εαυτοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ σπάνια οπτική ψευδαίσθηση, κατά την οποία το άτομο νομίζει ότι βλέπει το είδωλο τού σώματός του όπως σε καθρέφτη.
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heautoscopy].

εαυτούλης (ο) [1895] (ειρων.) ο εαυτός για περιπτώσεις στις οποίες ενδιαφέρεται κανείς μόνο για το άτομό του, αδιαφορώντας εγωιστικά για ό,τι συμβαίνει έξω από αυτόν: *αν κοιτάζεις μόνο τον ~ σου, μην περιμένεις να κάνεις φίλους!*

Ε.Β.Α. (η) Εθνική Βιβλιοθήκη Αθήνας

εβαζέ επίθ {άκλ.} (για γυναικείο ρούχο) αυτός που ανοίγει, που φαρδαίνει προς τα κάτω: *~ φόρεμα / φούστα*.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. évasé, μτχ τού ρ. évaser «ανοίγω, φαρδαίνω»].

έβαλα[1] ρ ▸ βάζω

έβαλα[2] ρ. → βάλλω

εβαπορέ επίθ {άκλ } (γάλα) το οποίο μετά την εξάτμιση ποσότητας νερού που περιέχει, συμπυκνώνεται και αποστειρώνεται σε συνθήκες υψηλής πίεσεως και θερμοκρασίας.
[ΕΤΥΜ < γαλλ. évaporé, μτχ. τού ρ. évaporer «εξατμίζω» < λατ vapor «ατμός»].

εβαπορίτης (ο) {εβαποριτών} ΓΕΩΛ. χημικό ίζημα το οποίο σχηματίζεται μετά την εξάτμιση τού διαλυτικού μέσου (νερού) και την απόθεση διαλυμένων αλάτων, όπως είναι ο γύψος, ο ανυδρίτης ή το ορυκτό άλας
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. evaporites < evaporate «εξατμίζω», βλ λ *εβαπορέ*].

έβγα ρ βγες' (βλ λ *βγαίνω*)
[ΕΤΥΜ μεσν., προστ. τού ρ. *έβγαίνω / βγαίνω*]

έβγα (το) {άκλ } (λαϊκ.) **1.** το σημείο εξόδου από συγκεκριμένο σημείο, η έξοδος: *το έμπα και το ~ των καραβιών από το λιμάνι* ΑΝΤ έμπα **2.** το σημείο λήξεως χρονικής περιόδου: *στο ~ τού 20ού αιώνα* ΣΥΝ εκπνοή, τέλος, τέρμα
[ΕΤΥΜ μεσν., προστ τού ρ *βγαίνω*]

έβγα (η) {μόνο σε ονομ. κ. αιτ. εν.} (παλαιότ.) περίπτερο ή ψιλικατζήδικο που πουλά και γαλακτοκομικά προϊόντα τής Ε.Β.ΓΑ. (ή ενδεχομένως και άλλης εταιρείας): *παλιότερα, που ο περισσότερος κόσμος δεν είχε τηλέφωνο, τηλεφωνούσαμε από την ~ τής γειτονιάς*.
[ΕΤΥΜ < Ε Β ΓΑ., ακρωνύμιο τής εμπορικής ονομασίας *Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος*].

Ε.Β.ΓΑ. (η) Ελληνική Βιομηχανία Γάλακτος.

έβγαλα ρ ▸ βγάζω

εβδομάδα κ. (καθημ.) **βδομάδα** (η) περίοδος επτά διαδοχικών ημερών, που ημερολογιακά αρχίζει από την Κυριακή και τελειώνει το Σάββατο, στην καθημερινή όμως επικοινωνία υπολογίζεται από τη Δευτέρα ώς την Κυριακή: *τη δεύτερη ~ τού μήνα* || *κάθε ~* || *διανύουμε ~ σημαντικών εξελίξεων* ΦΡ (α) ***την άλλη εβδομάδα*** (i) μετά από επτά ημέρες (ii) οποιαδήποτε ημέρα από την ερχόμενη Δευτέρα μέχρι την Κυριακή που ακολουθεί (β) ΕΚΚΛΗΣ ***Μεγάλη Εβδομάδα / Εβδομάδα των Παθών*** η τελευταία εβδομάδα τής Σαρακοστής, κατά την οποία η Εκκλησία τιμά τα πάθη τού Χριστού
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἑβδομάς, -άδος < ἕβδομος*].

εβδομαδιαίος, -α, -ο [1856] **1.** αυτός που γίνεται ή εμφανίζεται μία φορά την εβδομάδα ή κάθε εβδομάδα: *~ περιοδικό / έκδοση / εφημερίδα / πληρωμή / δημοσιογραφική επιθεώρηση / επαφή με τους δημοσιογράφους* **2.** αυτός που διαρκεί μία εβδομάδα ή υπολογίζεται με βάση το χρονικό διάστημα μίας εβδομάδας: *~ ωράριο εργασίας* || *~ έξοδα*

εβδομήκοντα (το) {άκλ } **1.** (αρχαιοπρ.) εβδομήντα (βλ.λ.) **2. *Εβδομήκοντα*** (οι) (α) ΦΙΛΟΛ-ΘΡΗΣΚ οι 72 Ιουδαίοι φιλόλογοι, που υπό την επίβλεψη τού Πτολεμαίου Β' απέδωσαν στα Ελληνικά το κείμενο τής Π.Δ., γνωστό και ως «Μετάφραση των Εβδομήκοντα (Ο')» για τις ελληνόφωνες κοινότητες τού Ιουδαϊσμού τής Διασποράς (β) οι εβδομήντα μαθητές ή Απόστολοι τού Χριστού
[ΕΤΥΜ < αρχ. *ἑβδομήκοντα < ἕβδομος + -κοντα*, πληθ τού επιθήματος *-κατι*, για το οποίο βλ. λ. *είκοσι*. Στη φρ. *(Μετάφραση των) Εβδομήκοντα (Ο')* αντιστοιχεί το λατ Septuaginta]

εβδομηκοντα- κ. **εβδομηκοντά-** κ **εβδομηκοντ-** [μτγν.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομηκοντα-ετής, εβδομηκοντ-άκις* **2.** είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης *εβδομηκοντα-πλάσιος*

εβδομηκονταετηρίδα (η) → εβδομηκοντα-, -ετηρίδα

εβδομηκονταετής, -ής, -ές ▸ εβδομηκοντα-, -ετής

εβδομηκονταετία (η) ▸ εβδομηκοντα-, -ετία

εβδομηκοντάκις επίρρ. ▸ εβδομηκοντα-, -άκις

εβδομηκονταπλάσιος, -α, -ο → εβδομηκοντα-, -πλάσιος

εβδομηκοντούτης (ο) [μτγν.] {εβδομηκοντουτών}, **εβδομηκοντούτις** (η) [μτγν.] {εβδομηκοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ) πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ΣΥΝ εβδομηντάχρονος, εβδομηκονταετής.

εβδομηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 70ός στην αραβική αρίθμηση, Ο' ή ο' στην ελληνική και LXX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εβδομήντα (70) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ).

εβδομήντα (το) {άκλ } **1.** εξήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 70 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό εβδομήντα: *~ άνθρωποι / μαθήτριες / θρανία*. Επίσης (λόγ) **εβδομήκοντα** (βλ λ)
[ΕΤΥΜ < μεσν. *έβδομῆντα* < αρχ *ἑβδομήκοντα* (βλ.λ.)].

εβδομηντα - κ. **εβδομηντά-** κ **εβδομηντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εβδομήντα (70): *εβδομηντά-χρονος* **2.** είναι εβδομήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εβδομηντα-πλάσιος*

εβδομηντάρης (ο) {εβδομηντάρηδες}, **εβδομηντάρα** (η) {χωρ γεν πληθ.} πρόσωπο ηλικίας εβδομήντα ετών ή περίπου εβδομήντα ΣΥΝ εβδομηκονταετής, εβδομηντάχρονος (βλ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < *εβδομήντα* + παραγ επίθημα *-άρης*]

εβδομηνταριά (η) {χωρ πληθ } στη ΦΡ ***καμιά εβδομηνταριά*** περίπου εβδομήντα: *θα είναι ~ πάνω-κάτω τόσο τους υπολογίζω με μια πρώτη ματιά* (βλ. λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < μεσν. *έβδομηνταριά* < *έβδομῆντα* + παραγ επίθημα *-αριά*]

έβδομος, -η (λόγ. *εβδόμη*), **-ο** (επίσης γράφεται 7ος στην αραβική αρίθμηση, Ζ' ή ζ' στην ελληνική και VII στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό επτά (7) ΦΡ (α) (εκφραστ.) ***στον έβδομο ουρανό*** σε πολύ μεγάλη ευφορία, απέραντη ευτυχία ΣΥΝ σε πελάγη ευτυχίας (β) ***έβδομη τέχνη*** ο κινηματογράφος **2. εβδόμη** (η) η έβδομη ημέρα κάθε μήνα *ήρθε στη δουλειά την 7η Ιανουαρίου 1990* **3. έβδομος** (ο) {εβδόμου} (α) ο έβδομος όροφος πολυκατοικίας (β) ο έβδομος μήνας τού έτους, ο Ιούλιος *μετά τις 31/7 (τριάντα μία εβδόμου) οι περισσότερες υπηρεσίες κλείνουν για το καλοκαίρι* **4. έβδομο** (το) {εβδόμ-ου | -ων} καθένα από τα επτά ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ κ λ *αριθμός*, ΠΙΝ).
[ΕΤΥΜ < αρχ *ἕβδομος* < *sebd-mos < ΙΕ *sept-mos (τα *β* και *δ* από ηχηροποίηση των *π* και *τ*) < *septm̥ «επτά» Βλ κ *επτά*]

Ε.Β.Ε. (το) Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο.

εβενίδες (οι) θάμνοι και δέντρα τροπικών περιοχών με χαρακτηριστικό σκούρο ξύλο (βλ κ. λ *έβενος*)
[ΕΤΥΜ Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ Ebenaceae]

εβένινος, -η, -ο [μτγν] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο εβένου *~ έπιπλα* **2.** (μτφ) μαύρος και στιλπνός *~ μαλλιά*

έβενος (ο/η) {εβέν-ου | -ων, -ους} **1.** σκληρό, ανθεκτικό, μελανού χρώματος ξύλο, από τροπικά δέντρα τής Αφρικής και τής Ασίας, που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, για την κατασκευή πατωμάτων, διακοσμητικών αντικειμένων κ.λπ **2.** κάθε δέντρο που δίνει τέτοιου είδους ξύλο **3.** (συνεκδ.-λογοτ.) το στιλπνό μαύρο χρώμα: *χαράζει πάνω στον ~ τής νύχτας*.
[ΕΤΥΜ αρχ. < αρχ αιγυπτ hbnj (πβ κ εβρ. hovenim), πιθ. λ. νουβικής προελεύσεως].

εβενούργημα (το) {εβενουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο τέχνης κατασκευασμένο από έβενο.

εβενουργική (η) η τέχνη τής κατεργασίας τού εβένου Επίσης **εβενουργία** [1891] — **εβενουργός** (ο) [1809].
[ΕΤΥΜ < *έβενος* + *-ουργία* / *-ουργός* < *έργο*]

Έβερεστ *(το)* {άκλ.} όρος τής Ν. Ασίας *στα* σύνορα *τού* Νεπάλ με το Θιβέτ, το ψηλότερο των Ιμαλαΐων και όλου τού κόσμου (8.848 μ.).
[ΕΤΥΜ. Το όρος ονομάστηκε έτσι το 1865 προς τιμήν τού Βρετανού γεωδαίτη και γεωγράφου Sir George Everest, ο οποίος εργάστηκε για την τοπογράφηση των Ινδιών. Η θιβετιανή ονομασία είναι Chomolungma και σημαίνει «θεά μητέρα τού κόσμου»].

εβίβα επιφών. (ως ευχή σε πρόποση) στην υγειά σου / σας, εις υγείαν. Επίσης **βίβα**.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *βίβα*].

Ε.Β.Ο. (η) Ελληνική Βιομηχανία Όπλων.

εβολουσιονισμός (ο) η εξελιξιαρχία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. evolutionism < evolution «εξέλιξη»].

εβονίτης (ο) {εβονιτών} ΧΗΜ. σκληρό πλαστικό που προέρχεται από την επεξεργασία τού καουτσούκ με την πρόσληψη μεγάλης ποσότητας θείου και χρησιμοποιείται στην κατασκευή μονωτικών υλικών για ηλεκτρικές συσκευές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. ebonite < ebony (< αρχ. *ἔβενος*)].

εβραϊκός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους Εβραίους, την ιστορία και τον πολιτισμό τους: ~ *αλφάβητο / γλώσσα / κοινότητα / συναγωγή*. Επίσης (λαϊκ.) **εβραίικος**, -η, -ο [μεσν.]. — **εβραϊκά** επίρρ., **Εβραϊκά** κ. (λαϊκ.) **Εβραίικα** (τα).

εβραιολογία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων. — **εβραιολόγος** (ο/η) [1880], **εβραιολογικός**, -ή, -ό.

εβραιομαχαλάς (ο) {εβραιομαχαλάδες} (λαϊκ.) συνοικία Εβραίων.

Εβραιόπουλο (το) [μεσν.], **Εβραιοπούλα** (η) μικρός Εβραίος.

Εβραίος (ο), **Εβραία** (η) μέλος τού σημιτικού έθνους που κατοικούσε στην αρχαία Παλαιστίνη και θεωρείται ότι προέρχεται από τους απογόνους των Πατριαρχών τής Βίβλου Αβραάμ, Ισαάκ και Ιακώβ ΣΥΝ. Ισραηλίτης, Ιουδαίος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἑβραῖος* < εβρ. ʿIbri. Για την ετυμολογία τής εβρ. λ. έχουν προταθεί οι εξής απόψεις: (α) < ρ. ʿābar «διαβαίνω, διασχίζω», ίσως δηλώνοντας τη διάβαση τού Ευφράτη Ποταμού από τον γενάρχη των Εβραίων Αβραάμ κατά θεϊκή εντολή (β) < όν. ʿÉber, προγόνου τού Αβραάμ (γ) < ακκαδ. habiru / hapiru, λ. με την οποία προσδιορίζονταν λαοί και πολιτισμοί τής Αιγύπτου κατά τη δεύτερη π.Χ. χιλιετία, όταν δηλ. οι Εβραίοι ήταν αιχμάλωτοι εκεί].

> **Εβραίος – Ιουδαίος – Ισραηλίτης – Ισραηλινός.** Η ονομασία **Εβραίος** δηλώνει το έθνος των Εβραίων, με ιδιαίτερη θρησκεία (πρώιμα μονοθεϊστική) και ιδιαίτερο, έντονα θρησκευτικό, πολιτισμό. Το ίδιο και η παλαιότερη ονομασία **Ιουδαίος**, που έχει εθνικό, θρησκευτικό, ιστορικό και πολιτισμικό περιεχόμενο. Η ονομασία **Ισραηλίτης** αναφέρεται κυρίως στη θρησκεία των Εβραίων· δηλώνει το θρήσκευμα. Τέλος, η ονομασία **Ισραηλινός** δηλώνει τον πολίτη τού κράτους τού Ισραήλ, αναφερόμενο στην εθνική ταυτότητα των σύγχρονων Εβραίων.

εβραϊσμός (ο) [1809] **1.** η μίμηση των τρόπων, τής γλώσσας ή τού χαρακτήρα των Εβραίων **2.** το εβραϊκό έθνος ως συνολική οντότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hébraïsme].

εβραϊστής (ο) [1848], **εβραΐστρια** (η) {εβραϊστριών} επιστήμονας ασχολούμενος με την ιστορία, τη γλώσσα και τον πολιτισμό των Εβραίων ΣΥΝ. εβραιολόγος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hébraïste].

εβραϊστί επίρρ. [μτγν.] (αρχαιοπρ.) στην εβραϊκή γλώσσα.

Εβρίδες (οι) συστάδα βρετανικών νησιών τού ΒΑ. Ατλαντικού Ωκεανού ΒΔ. τής Σκωτίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Hebrides, αγν. ετύμου. Το ρωμαϊκό όν. των νήσων ήταν Ebudae (και με παρανάγνωση Ebridae)].

Έβρος[1] (ο) **1.** ο μεγαλύτερος σε μήκος ποταμός τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που πηγάζει από τα όρη Ρίλα τής Βουλγαρίας και εκβάλλει στο Θρακικό Πέλαγος· τμήμα του αποτελεί το σύνορο τής Ελλάδας με την Τουρκία **2.** ***νομός Έβρου*** νομός τής Θράκης με πρωτεύουσα την Αλεξανδρούπολη. – **Εβρίτης** (ο), **Εβρίτισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕβρος*, αγν. ετύμου. Ο ποταμός, κατά μία εκδοχή, οφείλει την ονομασία του στον *Ἕβρο*, γυιο τού βασιλιά Κασσάνδρου, ο οποίος έπεσε και πνίγηκε στον ποταμό, προκειμένου να αποφύγει την εκδίκηση τού πατέρα του, αφού η μητέρα του τον είχε συκοφαντήσει για απόπειρα βιασμού].

Έβρος[2] (ο) ποταμός τής ΒΑ. Ισπανίας που πηγάζει από τα Κανταβρικά Όρη και εκβάλλει στη Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Ebro, από την ίδια ρίζα με το *Ἴβηρες* (βλ. λ. *Ιβηρική Χερσόνησος*)].

Ε.Γ. (το) Επιτελικό Γραφείο.

Ε/Γ επιβατηγό (ενν. πλοίο).

έγγαμος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει συνάψει γάμο ΣΥΝ. παντρεμένος, νυμφευμένος ΑΝΤ. άγαμος, ανύπαντρος, ανύμφευτος **2.** αυτός που σχετίζεται με τους παντρεμένους: ~ *βίος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *γάμος*].

εγγαστρίμυθος (ο/η) πρόσωπο που μπορεί να μιλά με ελάχιστη ή χωρίς καθόλου κίνηση των χειλιών του, ώστε η φωνή να φαίνεται ότι παράγεται από άλλη πηγή και όχι από τον πραγματικά ομιλούντα. — **εγγαστριμυθία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής, από τη φρ. *ἐν γαστρὶ μῦθος*, εξαιτίας τής παλαιότερης άποψης ότι χρησιμοποιούνταν τα τοιχώματα τού στομάχου για την παραγωγή ήχων].

εγγεγραμμένος, -η, -ο → εγγράφω

εγγειοβελτιωτικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στη βελτίωση τής γεωργικής εκμετάλλευσης τής γης, στην αύξηση τής απόδοσης τού εδάφους: ~ *έργα / πρόγραμμα*. — **εγγειοβελτίωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. < *έγγειος* (βλ.λ.) + *βελτιωτικός*. Ο όρ. *εγγειοβελτίωση* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. land reclamation].

έγγειος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στη γη, που συνιστά ακίνητο περιουσιακό στοιχείο ή προέρχεται από αυτό: ~ *ιδιοκτησία / πρόσοδος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*, *-γγ-*, *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγγειος / ἔγγαιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *γαῖα / γῆ*].

εγγενής, -ής, -ές {εγγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που ενυπάρχει στην ίδια τη φύση, από την αρχή τής παρουσίας ενός ατόμου ή τής γένεσης μιας κατάστασης: ~ *ιδιότητα / αδυναμία / χαρακτηριστικό* ‖ ~ *δυσχέρειες τού θέματος* ΣΥΝ. έμφυτος ΑΝΤ. επίκτητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*, *-γγ*, *σύμφυτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-γενής* < *γένος*].

εγγίζω ρ. → αγγίζω

έγγιστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) πάρα πολύ κοντά· ΦΡ. ***ως έγγιστα*** κατά τη μεγαλύτερη δυνατή προσέγγιση, περίπου.
[ΕΤΥΜ. Υπερθ. βαθμός τού αρχ. επιρρ. *ἐγγύς*].

εγγλέζικος, -η, -ο (λαϊκ.) αγγλικός. — **εγγλέζικα** επίρρ., **Εγγλέζικα** (τα).

> **εγγλέζικος – αγγλικός.** Το **εγγλέζικος (Εγγλέζικα)** διαφέρει υφολογικά τού **αγγλικός (Αγγλικά)**. Το *εγγλέζικος* χρησιμοποιείται περισσότερο στον απλούστερο προφορικό λόγο *(Μαθαίνει Εγγλέζικα)*, ενώ το *αγγλικός* είναι ο εθνικός χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο και σε επίσημο ύφος *(Φροντιστήριο Αγγλικών – Η αγγλική κυβέρνηση εμφανίζεται επιφυλακτική σε ορισμένες κοινοτικές δραστηριότητες)*.

Εγγλέζος (ο), **Εγγλέζα** (η) **1.** (λαϊκ.) ο Άγγλος **2.** (μτφ.) ο συνεπής στην ώρα του, αυτός που δεν αργοπορεί: *είναι ~ στα ραντεβού του*. — **Εγγλεζάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. < όψιμο μεσν. *Ἐγγλέζος* < ιταλ. inglese, βλ. κ. *Αγγλία*].

έγγλυφος, -η, -ο χαραγμένος σε βάθος: *έγγλυφη σφραγίδα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐγγλύφω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *γλύφω*].

εγγονή (η) [μτγν.] η κόρη τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). Επίσης **εγγόνα** κ. (λαϊκ.) **αγγόνα**.

εγγόνι [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αγγόνι** (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το παιδί (αγόρι ή κορίτσι) τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγονός κ. **έγγονος** κ. (λαϊκ.) **αγγονός** (ο) ο γυιος τού γυιου ή τής κόρης (κάποιου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγγονος* < *ἐγ-* (< *ἐκ-*) + *γόνος*. Ο καταβιβασμός τού τόνου πιθ. κατά τα *ἀνεψιός*, *υἱός* κ.ά.].

> **έγγονος – εγγονός ή έκγονος;** Η αρχική αρχαία λ., από την οποία προήλθε το ήδη αρχαίο **έγγονος**, είναι η λ. **ἔκ-γονος**. Και οι δύο τύποι *έγγονος* και *έκγονος* απαντούν στις αττικές επιγραφές μέχρι το 300 π.Χ. Ο τ. *έγγονος* δεν χρησιμοποιείται συχνά στην Ελληνιστική Κοινή· η χρήση του επιδίδει αργότερα, για να επικρατήσει τελικά ως μοναδικός τύπος. Από το *έκ-γονος* πλάστηκε το *έγ-γονος*, όπως συνέβη και με άλλα σύνθετα τής πρόθεσης **εκ-**: *ἐκ-δύ(ν)ω > εγ-δύνω >* **γδύνω** - *ἐκ-δέρ(ν)ω > εγδέρνω >* **γδέρνω** κ.λπ. Ο οξύτονος τ. **εγγονός** (αντί τού *έγγονος*) που επικρατεί σήμερα, σχηματίστηκε κατά τα συγγενικά ονόματα **γυιος, ανιψιός, γαμπρός, πεθερός** κ.ά.

έγγραμμα (το) {εγγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ. μνημονικό ίχνος, το οποίο κωδικοποιείται και εντυπώνεται στα εγκεφαλικά νεύρα, παρέχοντας τη βάση για τη συνέχιση και τη διατήρηση τής μνημονικής διαδικασίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.
[ΕΤΥΜ. < *εγγράφω*].

εγγράμματος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γνωρίζει γράμματα, που έχει μόρφωση ΣΥΝ. (λαϊκότ.) γραμματισμένος, γραμματιζούμενος, μορφωμένος ΑΝΤ. αγράμματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

έγγραμμος, -η, -ο ΠΛΗΡΟΦ. (για υπολογιστές, δίκτυα κ.λπ.) αυτός που συνδέεται απευθείας ή ελέγχεται από κεντρική μονάδα (βλ. λ. *ον-λάιν*).
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν*) + *-γραμμος* < *γραμμή*, απόδ. τού αγγλ. on line].

εγγραφέας (ο) [μτγν.] {εγγραφ-είς, -έων} όργανο που επιτρέπει τη συνεχή ή κατά διαστήματα καταγραφή τής πορείας ενός φυσικού μεγέθους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

εγγραφή (η) [αρχ.] **1.** η καταχώριση τού ονόματος και των στοιχείων (κάποιου), ενδεχομένως με την προσκόμιση των απαραίτητων δικαιολογητικών, σε κατάλογο προσώπων (π.χ. μελών υπηρεσίας, οργανισμού, σωματείου κ.λπ.): *εγγραφές νέων μελών / συνδρομητών / μαθητών / στα μητρώα των δημοτικών καταλόγων* ‖ *οι ~ για τα νέα τμήματα αρχίζουν στα μέσα τού επόμενου μήνα* ‖ *η ~ συμπεριλαμβάνει και προκαταβολή για τα δίδακτρα* (το ποσό που καταβάλλεται για την εγγραφή) **2.** (για εμπορικές ή λογιστικές πράξεις) η καταχώριση κάθε είδους συναλλαγών εμπορικής φύσεως στα ανάλογα λογιστικά βιβλία: *ενεργώ / ακυρώνω / διορθώνω μια ~* ‖ *πιστωτική / χρεωστική ~* **3.** (για ήχο ή εικόνα) μηχανική, οπτική και μαγνητική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαγνητική ταινία κ.λπ.: *παλιά / κακή ~* ‖ *~ σε κασέτα* ‖ *κεφαλή εγγραφής* ΣΥΝ. ηχογράφηση / μαγνητοσκόπηση • **4.** ΓΕΩΜ. ο σχεδιασμός γεωμετρικού σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου, ώστε το εσωτερικό σχήμα να ικανοποιεί ορισμένες συνθήκες, λ.χ. για πολύγωνα, οι κορυφές τού εσωτερικού να ανήκουν στις πλευρές τού εξωτερικού, ή για κύκλο, να εφάπτεται στις πλευρές: *~ τετραγώνου σε κύκλο* ‖ *~ κύκλου σε τρίγωνο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γγ-*.

έγγραφο (το) {εγγράφ-ου | -ων} **1.** γραπτό κείμενο επίσημου χαρα-

κτήρια: *απόρρητα / δημόσια / ιδιωτικά / εμπιστευτικά / συμβολαιογραφικά / διπλωματικά / δικαστικά* ~ **2.** ΠΛΗΡΟΦ. αρχείο δεδομένων που αποτελεί ολοκληρωμένη εργασία και που συνήθ. περιέχει κείμενο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. ἔγγραφον, ουδ. τού επιθ. ἔγγραφος < ἐγ- (< ἐν-) + -γράφος < γράφω. Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. document].

έγγραφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που παρέχεται σε γραπτή μορφή: ~ *οδηγία / άδεια / διαμαρτυρία / απολογία / διαταγή / εντολή* ΣΥΝ. γραπτός ΑΝΤ. προφορικός, άγραφος. — **εγγράφως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέγραψα, εγγράφηκα (λόγ. ενεγράφην, -ης, -η..., μτχ. εγγραφείς, -είσα, -έν), εγγεγραμμένος} **1.** καταχωρίζω σε κατάλογο, μητρώο, ειδικό πίνακα: ~ *μαθητή σε σχολείο* || ~ *στους εκλογικούς καταλόγους / στη δραματική σχολή* ΣΥΝ. καταγράφω, αναγράφω **2.** καταχωρίζω (συγκεκριμένη πράξη) σε σειρά ανάλογων πράξεων: *η διάσημη ηθοποιός ενέγραψε στο ενεργητικό της τους περισσότερους από τους σημαντικότερους ρόλους τού παγκόσμιου ρεπερτορίου* **3.** κάνω μια μηχανική, οπτική ή μαγνητική αποτύπωση ήχου ή εικόνας σε δίσκο, μαγνητική ταινία κ.λπ.: ~ *δίσκο / κασέτα* ΣΥΝ. ηχογραφώ, γράφω • **4.** ΓΕΩΜ. κάνω εγγραφή (σημ. 4) ενός σχήματος στο εσωτερικό ενός άλλου: ~ *τετράγωνο σε κύκλο* || (λόγ. μεσοπαθ. μτχ. ***εγγεγραμμένος***, *-η, -ο) κύκλος ~ σε τρίγωνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγράψιμος, -η, -ο ΓΕΩΜ. (σχήμα) που μπορεί να εγγραφεί, να σχεδιαστεί μέσα σε άλλο σχήμα: ~ (σε κύκλο) *πολύγωνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < θ. *εγγραψ-* (ρ. *εγγράφω*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

εγγύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) επίσημη διαβεβαίωση, δέσμευση, με την παροχή εχεγγύων ως ασφάλεια, κυρ. για την εξόφληση χρεών (β) ΝΟΜ. σύμβαση μεταξύ δανειστή και τρίτου με την οποία ο τελευταίος αναλαμβάνει απέναντι στον δανειστή την ευθύνη ότι θα καταβληθεί η οφειλή τού αρχικού οφειλέτη (πρωτοφειλέτη) **2.** (μτφ.) πράξη ή κατάσταση που διασφαλίζει την πραγματοποίηση συγκεκριμένου αποτελέσματος: *ο πλούτος δεν αποτελεί ~ για την ευτυχία* **3.** (συνεκδ.) η επίσημη δέσμευση κατασκευάστριας εταιρείας ότι θα αποκαταστήσει τη βλάβη ή άλλη τυχόν ανωμαλία που ενδεχομένως θα παρουσιάσει το προϊόν της μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα από τη στιγμή τής αγοράς του: *το αυτοκίνητο καλύπτεται ακόμα από την ~* || ~ *για δύο χρόνια* || *η ~ ποιότητας* **4.** (σε περιπτώσεις αποφυλάκισης) χρηματικό ποσό που παρέχεται ως ασφάλεια ότι το άτομο που απαλλάσσεται από τη νόμιμη κράτησή του θα επιστρέψει για την έκτιση τής ποινής του σε ορισμένο χρόνο, εφόσον αποδειχθεί η ενοχή του: *αφέθηκε ελεύθερος με ~ 10.000.000 δραχμών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἐγγύησις < ἐγγυῶ / -ῶμαι (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. garantie].

εγγυητής (ο) [αρχ.], **εγγυήτρια** (η) [1756] {εγγυητριών} **1.** πρόσωπο που παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις για την εξασφάλιση τής τήρησης συγκεκριμένων συμφωνιών: *ο Ο.Η.Ε. εμφανίζεται ως ~ για την τήρηση τής ειρήνης στην εμπόλεμη ζώνη* || (κ. ως επίθ.) *εγγυήτρια δύναμη* **2.** ΝΟΜ. ***δικονομικός εγγυητής*** το πρόσωπο το οποίο σε περίπτωση ήττας τού εναγομένου θα έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει (π.χ. δικονομικός εγγυητής είναι η ασφαλιστική εταιρεία η οποία υποχρεούται να καλύψει τα χρήματα που θα αναγκαστεί ο εναγόμενος να καταβάλει ως αποζημίωση στον ενάγοντα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγυητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παροχή εγγυήσεων: ~ *επιστολή* **2.** ***εγγυητικό*** (το) το έγγραφο με το οποίο συμφωνείται η εγγύηση μεταξύ των συμβαλλομένων μερών. Επίσης **εγγυητήριος,** -α, -ο [1833]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγυοδοσία (η) [1833] {εγγυοδοσιών} πράξη παροχής εγγυήσεων. — **εγγυοδότης** (ο) [1889], **εγγυοδοτώ** ρ. [1889] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύς επίρρ. {εγγύτ-ερα, -ατα} (λόγ.) κοντά, σε πολύ μικρή απόσταση ΣΥΝ. πλησίον ΑΝΤ. άπω, μακράν· ΦΡ. (α) ***εγγύς μέλλον*** το άμεσο μέλλον, η πολύ κοντινή χρονική στιγμή: *οι συζητήσεις θα συνεχιστούν στο ~* || *για το ~ δεν προβλέπω τίποτα διαφορετικό* (β) ***Εγγύς Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., επιρρ. σχηματισμός σε -ύς, πιθ. σύνθ. από την πρόθ. *ἐν* + αμάρτυρη λ. που σημαίνει «χέρι» (για την οποία βλ. λ. *ἐγγυῶμαι*). Εν προκειμένω το επίρρ. *ἐγγύς* θα σήμαινε «στο χέρι»].

εγγύτατος, -η, -ο [αρχ.] (υπερθ.) πάρα πολύ κοντινός: *το ~ παρελθόν* ΣΥΝ. πλησιέστατος ΑΝΤ. απώτατος. — **εγγύτατα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύτερος, -η, -ο [αρχ.] (συγκρ.) αυτός που βρίσκεται πιο κοντά: (μτφ.) *οι ~ συγγενείς* ΣΥΝ. κοντινότερος, πλησιέστερος ΑΝΤ. απώτερος. — **εγγύτερα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.

εγγύτητα (η) {χωρ. πληθ.} το να βρίσκεται κάτι κοντά (σε κάτι άλλο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγγύτης, -ητος* < αρχ. *ἐγγύς*].

εγγυώμαι ρ. μετβ. αποθ. {εγγυάσαι... | εγγυή-θηκα, -μένος} **1.** παρέχω τις απαιτούμενες εγγυήσεις για (κάτι): ~ *την ανεξαρτησία μιας χώρας / την ασφάλεια των πολιτών / για την πληρωμή των χρεών / για το δάνειο* **2.** αναλαμβάνω δεσμεύσεις, υπόσχομαι την πραγματοποίηση συγκεκριμένων πραγμάτων: *σας ~ μιαν αξέχαστη βραδιά με γνωστούς καλλιτέχνες* || *δεν μπορώ να σου εγγυηθώ ότι θα πετύχεις* ΣΥΝ. διαβεβαιώνω, υπόσχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γγ-, *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγγυῶμαι (-άο-)*, μέση φωνή τού ρ. *ἐγγυῶ* < *ἐγγύη* «νυφικό τίμημα, εγγύηση» < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + **γύη* «χέρι, παλάμη» (που συνδ. με αβεστ. gava «χέρι», λιθ. gáunu «λαμβάνω, κρατώ»), οπότε η λ. *ἐγγύη* θα σήμαινε «κάτι που δίνεται στα χέρια». Το ρ. *ἐγγυῶ* στην αττ. διάλεκτο δήλωσε επίσης την παράδοση τής κόρης σε γάμο από τον πατέρα της, πράξη που συνοδευόταν απαραιτήτως από την καταβολή νυφικού τιμήματος ως εγγύησης].

έγδαρα ρ. → γδέρνω

Ε.Γ.Ε. (η) Ένωση Γυναικών Ελλάδας.

έγειρα ρ. → γέρνω

εγείρω ρ. μετβ. {ήγ-ειρα, -έρθην, -ης, -η... (μτχ. εγερθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) σηκώνω (κάτι) όρθιο, υψώνω: ~ *τη σημαία* **2.** (συνηθ. μτφ.) βγάζω (κάποιον) από τη νάρκη του: ~ *κοιμισμένες συνειδήσεις* ΣΥΝ. αφυπνίζω, ξεσηκώνω **3.** φέρνω στην επιφάνεια, κάνω (κάτι) φανερό: ~ *πρόβλημα / θέμα / ζήτημα / διεκδικήσεις / αξιώσεις* ΣΥΝ. προβάλλω, θέτω **4.** προκαλώ: ~ *αντιρρήσεις / την υπόνοια / τη δυσπιστία / ερωτήματα / αμφιβολίες / το ενδιαφέρον* **5.** ασκώ, αποδίδω: ~ *αγωγή εναντίον κάποιου / κατηγορία* ΣΥΝ. υποβάλλω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐ-γέρ-jω*, πιθ. < *ἐ-* προθεμ. + Ι.Ε. *ger-«ξυπνώ» πβ. σανσκρ. ja-gar-ti «ξυπνάει», αλβ. ngrë «σηκώνω», αρχ. σκανδ. kerskr «ζωηρός, ζωντανός» κ.ά. Ομόρρ. *ἐγερτήριο(ν), ἐγρήγορσις (-η), γρήγορος* (βλ.λ.), *γέρνω* (βλ.λ.) κ.ά.].

εγελιανισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό σύστημα τού Εγέλου και των συνεχιστών του, που διέπεται από τις αρχές τής διαλεκτικής του: *ο ~ τού Δ. Σολωμού.* — **εγελιανός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Hegelianismus, από τον Γερμανό φιλόσοφο Georg W.F. Hegel (εξελληνισμένος τ. *Έγελος*)].

εγέρθητι / εγέρθητε ρ. (αρχαιοπρ.) σήκω όρθιος / σηκωθείτε όρθιοι· συνήθ. ως στρατιωτική διαταγή αλλά και ειρων.: *Εγέρθητι! Ακόμη είσαι στο κρεβάτι;*
[ΕΤΥΜ. Προστ. παθ. αορ. τού αρχ. *ἐγείρω* (βλ.λ.)].

έγερση (η) {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} (λόγ.) **1.** η άρση, η ύψωση· (ειδικότ.) το σήκωμα από το κρεβάτι, το ξύπνημα: *πρωινή ~* **2.** (μτφ.) η ενεργοποίηση (κάποιου), ώστε να μη βρίσκεται πια σε νάρκη, σε αδράνεια: *η ~ των εφησυχασμένων συνειδήσεων* ΣΥΝ. αφύπνιση **3.** η εκδήλωση (κάποιου πράγματος), κατά τρόπο ώστε (κάτι) να καθίσταται γνωστό: *η ~ προβλήματος / ζητήματος εκ μέρους ενός από τους διαπραγματευομένους καθυστερεί τις συνομιλίες* **4.** η πρόκληση: *η ~ αντιρρήσεων / υπονοιών* **5.** η άσκηση, η απόδοση: *η ~ αγωγής / κατηγορίας.* — **εγερτικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγερσις* < *ἐγείρω*].

εγερσιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η ικανότητα των οργανισμών να αντιδρούν στα εξωτερικά ερεθίσματα που δέχονται.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. excitability].

εγερτήριο (το) {εγερτηρί-ου | -ων} **1.** πρωινό σάλπισμα για να ξυπνήσουν οι στρατιώτες: *σήμανε ~* **2.** (μτφ.) αναγκαστικό ξύπνημα νωρίς το πρωί: *αύριο έχουμε ~ στις 6.30, για να πάμε να μαζέψουμε τις ελιές* **3.** (μτφ.) ποίημα ή τραγούδι που λειτουργεί ως μέσο ξεσηκωμού και αφύπνισης τού πλήθους.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγερτήριον* < αρχ. *ἐγείρω* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

εγερτήριος, -α, -ο αυτός που έχει τη δύναμη να αφυπνίζει και να ξεσηκώνει: ~ *σάλπισμα / δύναμη.*

έγια μόλα επιφών. (παρακελευσματικό) για να δίνει τον ρυθμό σε κωπηλάτες ή (μτφ.) για τον συντονισμό των κινήσεων κατά τη μετακίνηση βαριών αντικειμένων· ΦΡ. ***έγια μόλα, έγια λέσα*** (προς τους κωπηλάτες) μία μπρος, μία πίσω. (Πβ. λ. *μόλα*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. eia (< αρχ. επιφών. *εία*) + *μόλα* < ιταλ. molla, προστ. τού mollare «αφήνω, λασκάρω»].

έγινα ρ. → γίνομαι

Εγίρα (η) η φυγή τού Μωάμεθ από τη Μέκκα στη Μεδίνα το 622 μ.Χ., η οποία λαμβάνεται ως αφετηρία τού ισλαμικού συστήματος χρονολόγησης.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. hegira < αραβ. hijrah «αναχώρηση, μετανάστευση»].

εγκάθειρκτος, -η, -ο έγκλειστος σε φυλακή ΣΥΝ. φυλακισμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κάθειρκτος*, βλ. κ. *κάθειρξη*].

εγκάθετος (ο) {εγκαθέτ-ου | -ων, -ους}, **εγκάθετη** (η) {εγκαθέτων} πρόσωπο που σκόπιμα τοποθετείται κάπου, εκτελώντας πιστά συγκεκριμένες εντολές, συνήθ. για την επιδοκιμασία ή την αποδοκιμασία πολιτικών προσώπων: *εγκάθετοι τής κυβέρνησης συντάσσουν τα κρατικά δελτία ειδήσεων* || *τραμπουκισμοί από εγκαθέτους τού κόμματος* ΣΥΝ. βαλτός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κρυφά τοποθετημένος», < *ἐγκαθίημι* «αναθέτω – κατεβάζω» < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καθίημι*, βλ. κ. *κάθετος*].

εγκαθίδρυση (η) [1871] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η ίδρυση σε συγκεκριμένο τόπο **2.** (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) η θεσμοθέτηση και η εφαρμογή: *η ~ ενός σύγχρονου επιχειρηματικού συστήματος* || *η ~ τής δημοκρατίας μετά την ανατροπή ενός απολυταρχικού καθεστώτος* ΣΥΝ. θέσπιση.

εγκαθιδρύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαθίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ιδρύω (κάτι) σε συγκεκριμένο τόπο: ~ *μια επιχείρηση* ΣΥΝ. εγκαθιστώ **2.** (για θεσμούς, πολιτεύματα κ.λπ.) θεσμοθετώ και θέτω σε ισχύ: ~ *καθεστώς τρόμου / δημοκρατία / τυραννία.*

εγκαθιστώ ρ. μετβ. {εγκαθιστάς... | εγκατ-έστησα (να/θα εγκαταστήσω), εγκαθίσταμαι, εγκατ-αστάθηκα, -εστημένος} **1.** τοποθετώ (εγκαταστάσεις, ανθρώπους) σε συγκεκριμένο τόπο: *εγκατέστησαν πυρηνικά όπλα / πυραύλους* || *οι κατακτητές εγκαθιστούν εποίκους στη νήσο* **2.** (ειδικότ.) τοποθετώ σε συγκεκριμένη θέση (ένα δίκτυο) και κάνω τις απαραίτητες συνδέσεις, ώστε να τεθεί σε λειτουργία: ~ *σύστημα αποχέτευσης / δεύτερη τηλεφωνική γραμμή* **3.** (για παραχώρηση δικαιώματος) υποδεικνύω και ορίζω συγκεκριμένο πρόσωπο, για να αναλάβει συγκεκριμένη ιδιότητα ή θέση (καθήκον, αξίωμα, δικαίωμα κ.λπ.): *τον εγκατέστησε κληρονόμο / διαχειριστή τής περιουσίας του* **4.** (για θεσμούς, πολιτειακά συστήματα) θέτω σε ισχύ μεταβάλλοντας την προϋπάρχουσα πολιτική κατάσταση: ~ *δημοκρατία*

/ *τυραννία* ΣΥΝ. εγκαθιδρύω **5.** (μεσοπαθ. ***εγκαθίσταμαι***) έρχομαι να διαμείνω μόνιμα ύστερα από αλλαγή τού τόπου μόνιμης διαμονής μου: *όταν τελείωσε τις σπουδές του. εγκαταστάθηκε στο εξωτερικό.* Επίσης (λαϊκ.) **εγκαταστaίνω**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐγκαθιστῶ (-άω)*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *ἐγκαθίστημι* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καθίστημι*, βλ. κ. *καθιστώ*. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. install].

εγκαίνια (τα) {εγκαινίων} ειδική τελετή κατά την έναρξη τής λειτουργίας εγκαταστάσεως, ιδρύματος ή έργου: ~ *νοσοκομείου / νέων γραφείων / θεάτρου / έκθεσης* || *η τελετή των ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-καίνια* < *καινός* «καινούργιος»].

εγκαινιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαινίασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** τελώ τα εγκαίνια: ~ *ζαχαροπλαστείο / ανθοπωλείο / βιβλιοθήκη* **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ καινούργιο απόκτημα για πρώτη φορά: ~ *τα παπούτσια μου στον χορό / το καινούργιο μου αυτοκίνητο* **3.** θέτω σε εφαρμογή σχέδιο: *εγκαινίασε σκληρή τακτική έναντι των αντιπάλων του* || *η Εφορία εγκαινίασε νέα σειρά εξορμήσεων για την πάταξη τής φοροδιαφυγής* **4.** πραγματοποιώ την επίσημη έναρξη μιας νέας φάσης, σημαίνω την απαρχή της: *οι συναντήσεις των δύο ανδρών εγκαινιάζουν μια νέα περίοδο επαφών μεταξύ των χωρών τους* || *το τέλος τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου εγκαινίασε την πυρηνική εποχή.* — **εγκαινίαση** (η) [1876] κ. **εγκαινιασμός** (ο).

έγκαιρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή, χωρίς καθυστέρηση: ~ *διάγνωση / θεραπεία / επέμβαση / προειδοποίηση / ενημέρωση / παράδοση προϊόντος* ΑΝΤ. άκαιρος, καθυστερημένος. — **έγκαιρα** [μεσν.] **/ εγκαίρως** [μτγν.] επίρρ., **εγκαιρότητα** (η) [1893].

εγκαιροφλεγής, -ής, -ές {εγκαιροφλεγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που αναφλέγεται εύκολα, στην κατάλληλη στιγμή **2.** (ειδικότ. στρατιωτικό βλήμα) που ρυθμίζεται κατάλληλα, ώστε να αναφλέγεται σε ορισμένο σημείο τής τροχιάς του: ~ *βολίδες / οβίδες*. Επίσης **εγκαιρόφλεκτος**, -η, -ο [1886].

εγκαλλώπισμα (το) [αρχ.] {εγκαλλωπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε για το οποίο μπορεί κανείς να καμαρώνει, να καυχάται ΣΥΝ. καμάρι, καύχημα, τιμή, κόσμημα, αγλάισμα.

εγκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκαλείς... | ενεκάλεσα κ. εγκάλεσα} **1.** ΝΟΜ. ζητώ την τιμωρία κάποιου ενώπιον αρχής (αστυνομίας, εισαγγελίας) για αξιόποινη πράξη, η οποία δεν διώκεται αυτεπαγγέλτως ΣΥΝ. καταγγέλλω, μηνύω **2.** (γενικότ.) προσάπτω κατηγορία: *προκαλώ αυτούς που με εγκαλούν για αμέλεια, να μου υποδείξουν πώς θα ενεργούσαν εκείνοι σε ανάλογη κατάσταση.*

εγκάρδιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια αισθημάτων, ο από καρδιάς πραγματοποιούμενος: ~ *ευχές / χαιρετισμοί / υποδοχή / σχέσεις / συνεργασία / ατμόσφαιρα / φίλος* ΣΥΝ. ειλικρινής, θερμός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που εκδηλώνει με ειλικρίνεια τα αισθήματά του, που είναι ζεστός, προσιτός στις σχέσεις του με τους άλλους ανθρώπους ΣΥΝ. διαχυτικός, εκδηλωτικός, ανοιχτόκαρδος. — **εγκάρδια / εγκαρδίως** [μτγν.] επίρρ.

εγκαρδιότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η εκδήλωση εγκάρδιας διάθεσης: *του μίλησε / τον δέχτηκε με μεγάλη ~* || *τα λόγια του έδειχναν ~* ΣΥΝ. διαχυτικότητα ΑΝΤ. ψυχρότητα, τυπικότητα.

εγκαρδιώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εγκαρδίω-σα, -θηκα, -μένος} δίνω θάρρος (σε κάποιον), ενισχύω την αυτοπεποίθηση (κάποιου): *η επίσκεψή της τον εγκαρδίωσε* ΣΥΝ. εμψυχώνω, ενθαρρύνω ΑΝΤ. αποκαρδιώνω, αποθαρρύνω. — **εγκαρδίωση** (η) [1835], **εγκαρδιωτικός,** -ή, -ό [1894].

εγκάρσιος, -α, -ο αυτός που τέμνει καθέτως· στη ΦΡ. ***εγκάρσια τομή*** τομή ενός στερεού με επίπεδο κάθετο στον κατακόρυφο άξονά του. — **εγκάρσια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διασχίζει, που τέμνει καθέτως», < **ἔγ-καρ-τος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + θ. *καρ-* < *kr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)qer- «κόβω, τέμνω», πβ. λιθ. skeȓsas «καθέτως», αρχ. περσ. kirscha κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-μα, κορ-μός, κουρ-εύς (-έας), ἀ-καρ-ιαῖος*, βλ.λ.].

εγκαρτέρηση (η) [1871] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} καρτερική, αδιαμαρτύρητη υπομονή και απάθεια: *δέχεται τη μοίρα του με ~* ΣΥΝ. καρτερία. — **εγκαρτερώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

έγκατα (τα) {εγκάτων} τα εσώτατα, τα κατάβαθα: *τα ~ τής γης* / (μτφ.) *τής ψυχής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για εμφατικό παράγωγο τού *ἐν* κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *ἔσχατος* (βλ.λ.), το οποίο παράγεται από το αντώνυμο *ἐξ*. Και στα δύο επίθ. δυσεξήγητος παραμένει ο μορφολογικός σχηματισμός σε *-κα-τος*].

εγκαταβίωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** γενικά ο τρόπος ζωής, το πώς ζει κανείς (κάπου) **2.** (για μοναχό) η ζωή σε μονή, το να μονάζει, να ασκητεύει (κανείς). — **εγκαταβιώνω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγκαταβιῶ* «περνώ τη ζωή μου κλεισμένος μέσα» < *ἐγ-* (< *ἐν*) + *κατα-* + *βιῶ (-όω)*].

εγκαταλείπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εγκατέλ-ειψα, εγκαταλ-είφθηκα, -ειμμένος (λόγ. εγκαταλελειμμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** αφήνω (κάποιον/κάτι) οριστικά και αμετάκλητα, αδιαφορώ για την τύχη του: ~ *την οικογένειά μου / ένα παιδί / το βυθιζόμενο σκάφος* || ~ *την πόλη στον εχθρό* || *το κράτος έχει εγκαταλείψει την περιοχή αυτή στην τύχη της* ΣΥΝ. παρατώ **2.** απομακρύνομαι από συγκεκριμένο τόπο, δεν γυρίζω πίσω: ~ *τη χώρα* || *εγκατέλειψε την Ελλάδα για πάντα* || ~ *τα εγκόσμια*· ΦΡ. ***εγκαταλείπω τον μάταιο τούτο κόσμο*** πεθαίνω **3.** παραιτούμαι από (σκέψεις, ενέργειες ή συναισθήματα), αφήνω κατά μέρος: ~ *μια προσπάθεια / ιδέα / απόφαση / τις φιλοδοξίες μου / τις απόψεις μου / κάθε ελπίδα / τις συνήθειές μου / την ενεργό δράση* ♦ **4.** (αμετβ.) παραιτούμαι, αφήνω στη μέση προσπάθεια που βρίσκεται σε εξέλιξη: *πολλοί αθλητές εγκατέλειψαν ήδη στη μέση τής διαδρομής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

εγκατάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να εγκαταλείπει κανείς (κάποιον/κάτι): *η ~ τής οικογένειας από τον σύζυγο / τού σκάφους από το πλήρωμα / μιας περιοχής από τους κατοίκους της* || ~ *θέσεως* (από στρατιώτη) ΑΝΤ. παραμονή **2.** το να μη συνεχίζει κανείς (προσπάθεια, διαδικασία): *η ~ τού αγώνα / τής διεκδίκησης μιας θέσης / τής προσπάθειας υλοποίησης ενός σχεδίου* ΑΝΤ. συνέχιση, ολοκλήρωση, (απο)περάτωση **3.** η απουσία μέριμνας, φροντίδας, το να αφήνει κανείς (κάποιον/ κάτι) στην τύχη του: *η ~ και ο μαρασμός τής υπαίθρου* || *η ~ των αναξιοπαθούντων από την πολιτεία* ΣΥΝ. παραμέληση, αδιαφορία.

εγκατασπείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {εγκατέσπειρα, εγκατασπάρθηκα, εγκατεσπαρμένος} (λόγ.-σπάν.) **1.** σκορπίζω στον χώρο, εκτοξεύω προς όλες τις κατευθύνσεις ΣΥΝ. διασπείρω **2.** (μτφ.) υποθάλπω και διαδίδω προς όλες τις κατευθύνσεις (ειδήσεις, φήμες κ.λπ.): ~ *τη διχόνοια / ψεύδη* ΣΥΝ. διασπείρω, διασκορπίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

εγκαταστάθηκα ρ. → εγκαθιστώ

εγκαταστaίνω ρ. → εγκαθιστώ

εγκατάσταση (η) [1856] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η μόνιμη τοποθέτηση και η σταθερή προσαρμογή (σε συγκεκριμένο σημείο): *η ~ συσκευών / εξοπλισμού* || *ο χώρος τού υπογείου προορίζεται για την ~ μηχανημάτων* || *η ~ πυραυλικών συστημάτων* ΣΥΝ. τοποθέτηση ΑΝΤ. μετατόπιση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τοποθετηθεί σε χώρο ή θέση: *πού βρίσκεται η ~ τού ηλεκτρικού / τού νερού / τής θέρμανσης;* || *θερμική / ψυκτική ~* **3.** (α) η επίσημη ανάληψη καθηκόντων (σε θέση εξουσίας, διοίκησης κ.λπ.): *η ~ του στο υπουργείο συνοδεύτηκε από αλλαγές στο προσωπικό* || *η ~ των επαναστατών στην εξουσία προκάλεσε τις έντονες αντιδράσεις των δυτικών κυβερνήσεων* (β) ΝΟΜ. ***εγκατάσταση κληρονόμου*** ο ορισμός κληρονόμου εκ μέρους τού συντάκτη διαθήκης **4.** ***εγκαταστάσεις*** (οι) τα κτήρια και τα μηχανήματα και γενικότ. το σύνολο των ακίνητων και κινητών στοιχείων που συνθέτουν το πάγιο ενεργητικό επιχείρησης, οργανισμού, υπηρεσίας κ.λπ.: *στρατιωτικές / σύγχρονες / ιδιόκτητες / βιομηχανικές / τουριστικές / υποτυπώδεις ~* **5.** ο ερχομός ή η μεταφορά (ατόμων, πληθυσμών) σε συγκεκριμένο τόπο για παρατεταμένη ή μόνιμη διαμονή: *η ~ σλαβικών φύλων στα Βαλκάνια* || *μόνιμη ~ μεταναστών στην Ελλάδα* || *η ειρηνική / προβληματική ~ προσφύγων σε μια περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. < *εγκαθιστώ*, απόδ. τού γαλλ. établissement].

εγκαταστήσω (να/θα) ρ. → εγκαθιστώ

εγκατεσπαρμένος, -η, -ο → εγκατασπείρω

εγκατεστημένος, -η, -ο → εγκαθιστώ

εγκατέστησα ρ. → εγκαθιστώ

εγκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η κατοίκηση μέσα σε κάτι ή η εγκατάσταση σε έναν τόπο.

εγκατοικώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {εγκατοικείς... | εγκατοίκησα} (λόγ.) κατοικώ μέσα σε (κάτι): *«η μορφή του εγκατοικεί στην ψυχή μου...»* (εφημ).

έγκαυμα (το) {εγκαύμ-ατος | -ατα, -άτων} βλάβη στο δέρμα και στους ιστούς τού σώματος, που προκαλείται από τη φλόγα τής φωτιάς και γενικότ. από την επίδραση τής θερμότητας ή τη δράση φυσικών παραγόντων (λ.χ. τού ηλεκτρισμού, τής ραδιενέργειας κ.ά.) ή χημικών (λ.χ. οξέων, αλκαλίων κ.ά.): *υπέστη σοβαρά ~* || *καθολικά / ελαφρά ~* || *~ πρώτου / δευτέρου / τρίτου βαθμού* (βλ. λ. *βαθμός*) ΣΥΝ. κάψιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγκαίω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καίω*].

εγκαυματίας (ο) {εγκαυματιών} πρόσωπο που έχει πάθει έγκαυμα.
[ΕΤΥΜ. < *έγκαυμα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, κατ' αναλογίαν προς το *τραυματ-ίας*].

εγκαυστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την εγκαυστική: ~ *τεχνική / ζωγραφική* **2.** ***εγκαυστική*** (η) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. τεχνική τής αρχαίας ζωγραφικής που βασιζόταν στην τοποθέτηση με πυρακτωμένη λαβίδα χρωμάτων διαλυμένων σε κερί πάνω σε λείες επιφάνειες (λ.χ. από ξύλο, μάρμαρο, ελεφαντόδοντο κ.ά.): *οι προσωπογραφίες φαγιούμ βασίζονται στην ~ επί ξύλου.* ΣΥΝ. κηρογραφία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐγκαυστής* < αρχ. *ἐγκαίω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *καίω*].

έγκειται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. {μόνο ενεστ.} (λόγ.) (+σε) βρίσκεται, ενυπάρχει (σε κάτι): *ο κίνδυνος ~ στην απειρία των στελεχών που ανέλαβαν την υλοποίηση τού σχεδίου* || *το παράλογο τής υπόθεσης ~ στο εξής...* || *η διαφορά τους ~ στην ποιότητα* ΣΥΝ. βρίσκεται, συνίσταται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εξαρτώ, συνίσταμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγκειμαι* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κεῖμαι*].

> **έγκειται – συνίσταται.** Λογιότερες χρήσεις που εμφανίζονται στον λόγο με τη σημ. υπαρκτικού / συνδετικού ρήματος (= *βρίσκεται, είναι, υπάρχει*). Τόσο το **έγκειται** όσο και το **συνίσταται** συντάσσονται με την πρόθ. **σε**: *–Πού έγκειται η διαφορά ανάμεσα στους δύο υποψηφίους; –Η διαφορά έγκειται / συνίσταται στο ότι ο ένας κατέχει διδακτορικό δίπλωμα και έχει πλήθος δημοσιεύσεων, ενώ ο άλλος διαθέτει μόνο το πτυχίο του – Η συμβολή του έγκειται / συνίσταται στις προδιαγραφές που έθεσε για την ασφαλή εκτέλεση τού έργου.* Ας σημειωθεί ότι, ενώ λέγεται (σε ερωτήσεις) *«**πού** έγκειται...;»*, δεν λέμε *«πού συνίσταται...;»* αλλά *«**σε τι** συνίσταται...;»*

εγκεκριμένος, -η, -ο αυτός που έχει εγκριθεί, που έχει καταστεί έγκυρος με προφορική ή γραπτή δήλωση, πράξη κ.λπ. αρμόδιας αρχής, κρατικού ή άλλου επίσημου φορέα κ.λπ.: ~ *ενέργεια / σχέδιο / δαπάνη* || *βιβλίο ~ από το Υπουργείο Παιδείας* ΣΥΝ. επικυρωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακεκριμένος, μετοχή, κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐγκρίνω*].

Εγκέλαδος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο αρχηγός των Γιγάντων κατά τη Γιγαντο-

μαχία, τον οποίο φυλάκισε η Αθηνά κάτω από το ηφαίστειο Αίτνα, από όπου προσπαθώντας να απελευθερωθεί προκαλούσε σεισμούς **2.** (μετωνυμ.) ο σεισμός, η σεισμική δόνηση: *το χτύπημα τού ~* || *ο ~ χτύπησε μια περιοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θορυβώδης». < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κέλαδος* «θόρυβος», για το οποίο βλ. λ. *κελαηδώ*].

εγκεντρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκέντρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) μπολιάζω. — **εγκεντρισμός** (ο) [αρχ.].

εγκεφαλαλγία (η) [1889] {εγκεφαλαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος τού εγκεφάλου.

εγκεφαλικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εγκέφαλο: *~ νεύρα / αρτηρίες / έλικες / κοιλίες / λοβοί / στέλεχος / φλοιός / κύτταρα* || *~ πάθηση / αιμορραγία / διαταραχή / προσβολή / θρόμβωση / συμφόρηση / αποπληξία / διάσειση / ανωμαλία / μαλάκυνση / βλάβη / παράλυση*· ΦΡ. (α) ***εγκεφαλικό (επεισόδιο)*** η απόφραξη ή η αιμορραγία αιμοφόρου αγγείου που οδηγεί στον εγκέφαλο, με συνέπεια την ανεπαρκή οξυγόνωσή του, πράγμα που μπορεί να προκαλέσει βαρύτατες βλάβες, λ.χ. παράλυση σε ολόκληρο τμήμα τού σώματος, προβλήματα ή απώλεια τής ομιλίας, των αισθήσεων, τής διανοητικής λειτουργίας κ.ά.: *έπαθε εγκεφαλικό βαριάς μορφής* || (για κάτι δυσάρεστο) *μην του το πεις απότομα και πάθει κανένα εγκεφαλικό!* (β) ***εγκεφαλικός θάνατος*** η νέκρωση τού εγκεφαλικού στελέχους ύστερα από την οποία, σύμφωνα με ορισμένα κριτήρια, το άτομο θεωρείται οριστικά νεκρό **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βασίζεται ή θεμελιώνεται στη σκέψη και τη θεωρία, που απαιτεί διανοητική προσπάθεια: *~ εργασία / έργο* ΣΥΝ. διανοητικός ΑΝΤ. συναισθηματικός **3.** (α) (για πρόσ.) αυτός που βασίζεται στη λογική, που οι λόγοι και οι πράξεις του είναι προϊόν κυρ. λογικής σκέψης παρά συναισθημάτων ή παρορμήσεων: *~ παίκτης / καλλιτέχνης / τύπος* (πβ. λ. *συναισθηματικός, παρορμητικός*) (β) (ειδικότ.) αυτός που βασίζεται σε διανοητική επεξεργασία (και όχι σε βίωμα, στην προσωπική επαφή): *πρόκειται για ~ προσέγγιση· η καθημερινή εμπειρία όμως μας οδηγεί αλλού.* — **εγκεφαλικά** επίρρ., **εγκεφαλικότητα** (η) [1894] (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cérébral].

εγκεφαλίτιδα (η) [1837] {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προκαλείται από ιούς, βακτήρια, παράσιτα, μύκητες κ.λπ. ή επέρχεται ως δευτεροπαθές σύμπτωμα γενικής νόσου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalite].

εγκεφαλογράφημα (το) {εγκεφαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το διάγραμμα όπου απεικονίζονται και καταγράφονται οι διαφορές δυναμικού των εγκεφαλικών κυττάρων και το οποίο χρησιμεύει κυρ. για διαγνωστικούς σκοπούς ΣΥΝ. ηλεκτροεγκεφαλογράφημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephalograph].

εγκεφαλοκήλη (η) [1839] ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τμήματος τού εγκεφάλου από τρύπα τού κρανίου (συνήθως από σοβαρό τραύμα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalocèle].

εγκεφαλομυελίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονώδης πάθηση τού εγκεφάλου, που προσβάλλει ταυτόχρονα και τον νωτιαίο μυελό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephalomyelitis].

εγκεφαλονωτιαίος, -α, -ο [1836] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον εγκέφαλο και τον νωτιαίο μυελό συγχρόνως: *~ σύστημα / υγρό.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cérébro-spinal].

εγκεφαλοπάθεια (η) [1889] {εγκεφαλοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε οργανική πάθηση τού εγκεφάλου, που οφείλεται σε λόγους μεταβολικούς, στερητικούς (λ.χ. από έλλειψη τής βιταμίνης Β), τοξικούς (λ.χ. από επίδραση τού μολύβδου) κ.ά.· ΦΡ. ***σπογγώδης εγκεφαλοπάθεια*** βλ. λ. *σπογγώδης.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encéphalopathie].

εγκέφαλος (ο) {εγκεφάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΝΑΤ. το ανώτερο, ογκώδες τμήμα τού κεντρικού νευρικού συστήματος, το οποίο περιέχεται στην κρανιακή κοιλότητα των σπονδυλωτών ζώων και συνιστά το κέντρο όπου ολοκληρώνονται και υφίστανται επεξεργασία όλες οι ζωτικές λειτουργίες τού οργανισμού· αποτελείται από μάζα νευρικών ιστών, οργανωμένων έτσι, ώστε να επιτρέπουν την αντίληψη των ερεθισμάτων των αισθήσεων, τον συντονισμό των κινητικών ωθήσεων και τη λειτουργία τής μνήμης, τής μάθησης και τής συνείδησης: *διάσειση / φλεγμονή / έλικες / κύτταρα / κάκωση τού ~* || *εγχείρηση για την αφαίρεση όγκου από τον ~* || *μαλάκυνση εγκεφάλου* || *τελικός ~* (βλ. λ. *τελικός*) ΣΥΝ. μυαλό **2.** ο νους, η διανοητική συγκρότηση (κάποιου), ο τρόπος σκέψεως· ΦΡ. (α) (οικ.-μειωτ.) ***(έχει) κάλο στον εγκέφαλο*** είναι ανόητος, ανισόρροπος ή ξεροκέφαλος: *πού να συζητήσεις μαζί του, αυτός έχει ~!* (β) ***πλύση εγκεφάλου*** η συνεχής προπαγάνδα που ασκείται υπέρ ή κατά προσώπου, κοινωνικής ομάδας ή πράγματος και η οποία στοχεύει στη διαμόρφωση συγκεκριμένης στάσης (θετικής ή αρνητικής) απέναντί τους: *η συνεχής επανάληψη ενός διαφημιστικού μηνύματος κάνει ~ στο καταναλωτικό κοινό* || *του 'χουν κάνει ~ στο κόμμα του και βλέπει τα πάντα μονόπλευρα* **3.** (μτφ.) αυτός που οργανώνει και κατευθύνει (δύσκολο εγχείρημα, επιχείρηση κ.λπ., συνήθ. χωρίς να λαμβάνει ο ίδιος μέρος), το πρόσωπο που συλλαμβάνει τις ιδέες και καθορίζει τον τρόπο δράσεως: *ο ~ τής συμμορίας* || *στρατιωτικός / οικονομικός / επιχειρηματικός / διπλωματικός / στρατηγικός ~* || *ο ~ τής επανάστασης / τού κινήματος / τής ληστείας* ΣΥΝ. ιθύνων νους **4.** (παλαιότ.) ***ηλεκτρονικός εγκέφαλος*** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (βλ.λ.) ΣΥΝ. κομπιούτερ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κέφαλος* < *κεφαλή*. Η *πλύση εγκεφάλου* είναι απόδ. τού αγγλ. brainwashing].

εγκεφαλοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ανατομική εξέταση τού εγκεφάλου. Επίσης **εγκεφαλοσκοπία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encephaloscopy].

εγκεχυμένος, -η, -ο ▸ εγχέω

εγκιβωτίζω ρ. μετβ. [1889] {εγκιβώτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λόγ.-σπάν.) βάζω (κάτι) μέσα σε κιβώτιο και το κλείνω **2.** ΤΕΧΝΟΛ. διενεργώ εγκιβωτισμό (βλ.λ., σημ. 2) **3.** (λογοτ.) ενθέτω αφήγηση σε άλλη.
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *-κιβωτίζω* < *κιβώτιο*, απόδ. τού γαλλ. encaisser. Ο λογοτ. όρ. αποδίδει το αγγλ. embed].

εγκιβωτισμός (ο) [1884] **1.** (λόγ.-σπάν.) η τοποθέτηση αντικειμένου σε κιβώτιο **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η απομόνωση τμήματος τού πυθμένα από το νερό κατά τη θεμελίωση τεχνικών έργων στον βυθό θάλασσας ή λίμνης, στην κοίτη ποταμού κ.λπ., που συνίσταται στη βύθιση τεράστιων κιβωτίων, με ορθογώνια ή κυκλική διατομή, τα οποία χρησιμοποιούνται ως κέλυφος για την κατασκευή τού υπόλοιπου έργου **3.** (στη θεωρία τής λογοτεχνίας) η ένθεση μιας αφήγησης («ενθηκευμένη» / «εγκιβωτισμένη» αφήγηση) σε μια άλλη· η τοποθέτηση ή η παρεμβολή αφηγήσεως στο εσωτερικό άλλης ευρύτερης, εξωτερικής («πλαισιωμένη» αφήγηση): *συχνοί είναι οι ~ στον Ηρόδοτο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. encaissement].

έγκλεισμα (το) {εγκλείσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΟΡΥΚΤ. μικροσκοπικό σώμα σε στερεή, υγρή ή αέρια κατάσταση, που εγκλείεται στους κρυστάλλους διαφόρων ορυκτών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. inclusion].

εγκλεισμός (ο) το κλείσιμο, ο περιορισμός κάποιου σε κλειστό χώρο (σωφρονιστικό κατάστημα, ίδρυμα κ.λπ.): *ο ~ κάποιου σε ψυχιατρείο / στη φυλακή / σε άσυλο.* Επίσης **έγκλειση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐγκλείω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κλείω*].

έγκλειστος, -η, -ο {εγκλείστ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που δεν έχει ελευθερία κινήσεων και που έχει περιοριστεί σε κλειστό χώρο: (συνήθ. ως ουσ.) *οι ~ των φυλακών Κορυδαλλού* ΣΥΝ. περιορισμένος, φυλακισμένος **2.** (στην οδοντιατρική) (για δόντι) που εμποδίστηκε να βγει από διπλανά δόντια ή από οστό τής γνάθου: *~ φρονιμίτης* || *εξαγωγή εγκλείστων* **3.** (παλαιότ. για έγγραφα, χαρτιά, χαρτονομίσματα κ.λπ.) αυτός που κλείνεται στον ίδιο φάκελο με επιστολή: *~ επιταγή / αναφορά* ΣΥΝ. εσώκλειστος. — **εγκλείστως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἔγκλειω*].

εγκλείστρα (η) [μτγν.] {εγκλειστρών} κάθε κλειστός χώρος, ιδ. σπηλιά, όπου μονάζει ένας ασκητής ΣΥΝ. ερημητήριο. Επίσης **έγκλειστρο** (το) [μεσν.].

εγκλείω ρ. μετβ. {ενέκλεισα, εγκλείσθηκα (μτχ. εγκλεισθείς, -είσα, -έν), εγκεκλεισμένος} (λόγ.) **1.** κλείνω, περιορίζω (σε κλειστό χώρο, ειδικότ. σε σωφρονιστικό κατάστημα): *~ σε ίδρυμα* ΣΥΝ. φυλακίζω • **2.** (ειδικότ. για έγγραφα, χαρτιά κ.λπ.) τοποθετώ μαζί με επιστολή, κλείνω σε φάκελο επιστολής: *~ επιταγή / αναφορά* ΣΥΝ. εσωκλείω **3.** (μτφ.) εμπεριέχω: *τα ποιήματά του εγκλείουν υψηλές ιδέες και ιδανικά* ΣΥΝ. περιέχω, εμπεριέχω, (συμ)περιλαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κλείω* «κλείνω»].

έγκλημα (το) {εγκλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε πράξη άδικη, καταλογιστή, προβλεπόμενη και τιμωρούμενη με ποινή από τον νόμο: *ειδεχθές / στυγερό / ανεξιχνίαστο / πολιτικό / άγριο / αποτρόπαιο / σατανικό / προμελετημένο / σεξουαλικό ~* || *~ εσχάτης προδοσίας* || *δίωξη / εξιχνίαση / διαλεύκανση εγκλήματος* || *~ κατά τής ζωής / τής ιδιοκτησίας / τής τιμής / τής γενετήσιας ελευθερίας* || *~ με δόλο / από αμέλεια* || *αποδοχή προϊόντων εγκλήματος* ΣΥΝ. εγκληματική ενέργεια· ΦΡ. (α) ***σώμα τού εγκλήματος*** (λατ. corpus delicti) βλ. λ. *σώμα* (β) ***τόπος τού εγκλήματος*** ο χώρος στον οποίο διαπράχθηκε το έγκλημα: *ο δολοφόνος γυρίζει πάντοτε στον ~* (γ) ***αναπαράσταση εγκλήματος*** βλ. λ. *αναπαράσταση* (δ) ***έγκλημα καθοσιώσεως*** βλ. λ. *καθοσίωση* (ε) ***έγκλημα και τιμωρία*** (από το ομώνυμο μυθιστόρημα τού Φ. Ντοστογέφσκι) για περιπτώσεις στις οποίες μια εγκληματική ή γενικότ. κακή πράξη βρίσκει τη δίκαιη τιμωρία της (στ) ***έγκλημα πολέμου*** βλ. λ. *πόλεμος* (ζ) ***οργανωμένο έγκλημα*** η παράνομη δράση των κυκλωμάτων τού υποκόσμου (η) ***διαρκές έγκλημα*** έγκλημα τού οποίου η ενέργεια τής πράξης (τού εγκλήματος) συνεχίζεται και μετά την τέλεσή του (θ) ***στιγμιαίο έγκλημα*** έγκλημα το οποίο τελειώνει με την τέλεσή του, π.χ. ο φόνος **2.** (α) (καταχρ.) η ανθρωποκτονία (β) (καθημ.-εκφραστ.) πράξη που θεωρείται κακή, ανεπίτρεπτη: *είναι ~ να μην αφήνεις τα παιδιά σου να συνεχίσουν το σχολείο!* || *η φοροδιαφυγή αποτελεί ~ κατά τού κοινωνικού συνόλου* ΣΥΝ. σφάλμα, αδικία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *εγκληματώ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία», < *ἐγκαλῶ* «προσάπτω κατηγορία (σε κάποιον)». Ήδη αρχ. η σημ. «αξιόποινη πράξη»].

εγκληματίας (ο/η) [1826] {εγκληματιών} δράστης εγκλήματος: *στυγνός / αδίστακτος / παράφρων / κοινός ~* ΣΥΝ. κακούργος, κακοποιός· ΦΡ. ***εγκληματίας πολέμου*** πρόσωπο που διαπράττει εγκλήματα πολέμου (βλ. λ. *πόλεμος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*, *εγκληματώ.*

εγκληματικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έγκλημα: *~ σκοπός / κρούσμα / έργο / όργανο / ενέργεια* **2.** αυτός που δείχνει τάση για έγκλημα ή θυμίζει εγκληματία: *~ φυσιογνωμία / φύση / ένστικτο / πρόσωπο / τύπος* **3.** αυτός που οδηγεί σε μεγάλο κακό: *από ~ αμέλεια των κατασκευαστών κατέρρευσε τμήμα τής γέφυρας* || *~ αδιαφορία / σπατάλη / πολιτική / διαχείριση / παράλειψη.* — **εγκληματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

εγκληματικότητα (η) [1840] {χωρ. πληθ.} **1.** η ροπή προς εγκληματικές πράξεις και η διάπραξή τους: *η ~ των ανηλίκων οφείλεται συχνά στην έλλειψη οικογενειακής καθοδήγησης* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εγκληματικών πράξεων που διαπράττονται σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο: *ραγδαία αύξηση τής ~* || *παιδική / εφηβική ~* ΣΥΝ. παραβατικότητα· ΦΡ. ***δείκτης εγκληματικότητας*** ο δείκτης που απεικονίζει τη σχέση μεταξύ τού πληθυσμού μιας χώρας και τού αριθμού των εγκλημάτων που καταγράφονται επισήμως σε αυτήν σε ορισμένη χρονική περίοδο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. criminalité].

εγκληματογόνος, -ος/-α, -ο αυτός που ευνοεί την ανάπτυξη εγκληματικής δράσης: *«το μετρό, όπως δεν μπορεί να είναι ένας επιτηρούμενος και αστυνομοκρατούμενος χώρος, έτσι δεν πρέπει να μεταβληθεί σε ~ εστία»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < *έγκλημα, -ατος* + *γόνος*, πβ. κ. *καρκινο-γόνος, νοσο-γόνος*].

εγκληματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η περιγραφή και η κατάταξη των εγκλημάτων.

εγκληματολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο το έγκλημα από νομικής και κοινωνιολογικής απόψεως, καθώς και τις μεθόδους πρόληψης και καταστολής του. — **εγκληματολόγος** (ο/η) [1840], **εγκληματολογικός,** -ή, -ό [1887], **εγκληματολογικώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκληματώ*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. criminologie (νόθο σύνθ.)].

εγκληματώ ρ. αμετβ. [1864] {εγκληματείς... | εγκλημάτησα} **1.** διαπράττω έγκλημα **2.** (καθημ.-εκφραστ.) ενεργώ με τρόπο ανεπίτρεπτο, επιζήμιο (κυρ. για το κοινωνικό σύνολο): *εγκληματούν οι κατασκευαστές τέτοιων κακών δρόμων* || *αυτός ο γλύπτης εγκληματεί κατά τής αισθητικής!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, παρώνυμο*.

> **εγκληματώ – εγκληματίας – εγκληματικότης – εγκληματολόγος.** Μολονότι η λ. **έγκλημα** είναι αρχαία, τόσο το **εγκληματίας** όσο και το ρήμα **εγκληματώ** είναι νεότεροι σχηματισμοί, το πρώτο τού 1826, το δεύτερο τού 1864. Από το αρχαίο **εγκληματικός** πλάστηκε το 1840 η **εγκληματικότης** και συγχρόνως το **εγκληματολόγος**. Στην Αρχαία πλάστηκε και λ. **εγκληματίζω** με τη σημ. τού «εγκαλώ κάποιον στο δικαστήριο για τη διάπραξη αδικήματος». Με την ίδια σημ. πλάστηκε σε νεότερους χρόνους (1849) και ρ. **εγκληματοποιώ**. Με τη σημ. τού «διαπράττω έγκλημα» πλάστηκε από το *έγκλημα* το *εγκληματώ*, το οποίο, πάντως, δεν έχει σχηματιστεί σωστά, αφού από τα ουσιαστικά σε **-μα** παράγονται κανονικώς ρήματα σε **-ίζω**: *βήμα* – **βηματίζω**, *γεύμα* – **γευματίζω**, *ανάθεμα* – **αναθεματίζω**, *σχήμα* – **σχηματίζω**, *χρώμα* – **χρωματίζω** κ.λπ., άρα και *έγκλημα* – **εγκληματίζω**. Ωστόσο, για μια ακόμη φορά η χρήση -έστω και εσφαλμένη- επικράτησε τού ορθού. Όλοι λένε και γράφουν **εγκληματεί** (ο τάδε).

έγκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΝΟΜ. η καταγγελία αδικήματος από τον παθόντα με απαίτηση τιμωρίας τού δράστη· ΦΡ. ***κατ' έγκλησιν*** κατόπιν εγκλήσεως εκ μέρους τού παθόντος: *το αδίκημα αυτό διώκεται ~* ΑΝΤ. αυτεπαγγέλτως. — **εγκλητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔγκλησις* «κατηγορία, καταγγελία» < αρχ. *ἐγκαλῶ*].

εγκλητήριο (το) [1833] {εγκλητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που κοινοποιείται στον κατηγορούμενο πριν από τη δίκη και περιέχει συνοπτικά την κατηγορία που του αποδίδεται ΣΥΝ. κλητήριο θέσπισμα.

εγκλητικός, -ή, -ό → έγκληση

εγκλιματίζω ρ. μετβ. [1860] {εγκλιμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** συνηθίζω (ζωντανό οργανισμό) να επιβιώνει και να αναπτύσσεται σε ξένο (προς αυτόν) κλίμα: *επιστήμονες εγκλιματίζουν μία εξωτική ποικιλία φυτού στο κλίμα τής Ευρώπης*· (μεσοπαθ. **εγκλιματίζομαι**) (για πρόσ.) **2.** προσαρμόζομαι σε ξένο κλίμα, σε καινούργιες κλιματολογικές συνθήκες: *«το φυτό αυτό εισήχθη στην Ελλάδα τον 19ο αι. και εγκλιματίστηκε εύκολα και γρήγορα»* (εφημ.) || *ένας Νοτιοευρωπαίος δύσκολα εγκλιματίζεται στις συνθήκες τής Β. Ευρώπης* **3.** συνηθίζω σε νέο τρόπο ζωής, νέο περιβάλλον: *δεν έχει εγκλιματιστεί ακόμη στο καινούργιο του σχολείο* ΣΥΝ. εξοικειώνομαι, προσαρμόζομαι. — **εγκλιματισμός** (ο) [1857] κ. **εγκλιμάτιση** (η) [1868]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *ἐν-*) + *κλιματίζω* < *κλίμα*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. acclimater (νόθο σύνθ.)].

εγκλίνομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΓΛΩΣΣ. (για λέξη) αποβάλλω τον τόνο μου ή τον αναβιβάζω στην τελευταία συλλαβή τής προηγούμενης λέξης: *οι πλάγιοι τύποι τής προσωπικής αντωνυμίας (λ.χ. μου, σου, του κ.λπ.) τις περισσότερες φορές εγκλίνονται· π.χ. «ο άνθρωπός μου»*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κλίνω*].

έγκλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΛΩΣΣ. (α) (για ρήματα) μορφολογική κατηγοριοποίηση των τύπων τού ρήματος ανάλογα με τον σχηματισμό τους (ληκτικά μορφήματα, δείκτες), η οποία χρησιμοποιείται για τη δήλωση των διαφόρων τρόπων κατά τους οποίους διατίθεται ο ομιλητής απέναντι σε αυτό που δηλώνει το ρήμα· οι εγκλίσεις δηλ. είναι κύρια, γραμματικοποιημένη μορφή δήλωσης τής τροπικότητας (βλ.λ.)· πβ. και σχέση φωνής – διάθεσης ρημάτων (βλ.λ. *φωνή*): *οι ~ τής Ν. Ελληνικής είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική* (Γραμματική Μ. Τριανταφυλλίδη) (β) ***έγκλιση τόνου*** το φαινόμενο κατά το οποίο λόγω τής στενής συνεκφοράς δύο λέξεων ο τόνος τής δεύτερης αποβάλλεται και είτε αναβιβάζεται στη λήγουσα τής πρώτης (π.χ. *το αυτοκίνητό της*) είτε, εφόσον η προηγούμενη λέξη τονίζεται στη λήγουσα ή την παραλήγουσα, σιγάται (π.χ. *η ζωή μου, το χέρι σου, δώσ' το*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ευκτική, ίσως, κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔγκλισις* < *ἐγκλίνω*. Οι γλωσσ. σημ. απαντούν ήδη στους γραμματικούς τής Ελληνιστικής Περιόδου].

εγκλιτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την έγκλιση τού τόνου ή τις εγκλίσεις τού ρήματος: *~ τύπος* **2.** (α) ***εγκλιτική λέξη*** κ. ***εγκλιτικό*** (το) λέξη που σχηματίζει ενιαία τονική ενότητα με την προηγούμενή της και, ως εκ τούτου, αποβάλλει τον τόνο της, ο οποίος σιγάται ή αναβιβάζεται στη λήγουσα της προηγούμενής· στη Ν. Ελληνική είναι κυρ. οι αδύνατοι τύποι των προσωπικών και των κτητικών αντωνυμιών (μου, σου, του, με, σε, μας, σας, τον, την, το, των, τους), π.χ. *άκουσέ με* || *μίλα μου* || *βλέποντάς τον* ΑΝΤ. προκλιτική λέξη / προκλιτικό (βλ. λ. *προκλιτικός*) (β) ***εγκλιτική αντικατάσταση*** βλ. λ. *αντικατάσταση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, προσωπικός, κλίνω*.

εγκλωβίζω ρ. μετβ. {εγκλώβισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κλείνω, περιορίζω σε πολύ μικρό χώρο: *εχθρικές δυνάμεις εγκλώβισαν συμμαχική περίπολο σε στενό πέρασμα και την αιχμαλώτισαν* || *αρκετοί ένοικοι πολυκατοικιών εγκλωβίστηκαν στους ανελκυστήρες λόγω τής ξαφνικής διακοπής ρεύματος* ΣΥΝ. εγκλείω, αποκλείω **2.** (μτφ.) οδηγώ κάποιον σε κατάσταση από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει: *οι υπερβολικές απαγορεύσεις εγκλωβίζουν το παιδί και του αφαιρούν τη διάθεση να αναλάβει πρωτοβουλίες* || *έχει εγκλωβιστεί στην καθημερινότητα και αδυνατεί να δει τα υπαρξιακά του προβλήματα* ΣΥΝ. αιχμαλωτίζω, παγιδεύω **3.** ***εγκλωβισμένοι*** (οι) (α) χαρακτηρισμός που αποδόθηκε στα τέλη τής δεκαετίας τού '90 στους μικροεπενδυτές που εισήλθαν στη χρηματιστηριακή αγορά όταν ο δείκτης τού Χρηματιστηρίου Αθηνών ήταν σε υψηλά επίπεδα και στη συνέχεια, λόγω τής πτώσης του και τής παρατεταμένης παραμονής του σε χαμηλά επίπεδα, απώλεσαν σημαντικό μέρος τού κεφαλαίου τους και αναγκάστηκαν να παραμείνουν προσδοκώντας την ανάκαμψη τού Χρηματιστηρίου (β) οι Έλληνες Κύπριοι οι οποίοι εγκλωβίστηκαν στις εστίες τους στη Β. Κύπρο, την οποία κατέλαβαν οι Τούρκοι εισβολείς το 1974.
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *-κλωβίζω* < *κλωβός*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. encager].

εγκλωβισμός (ο) **1.** το κλείσιμο, η παγίδευση σε πολύ μικρό χώρο: *~ σε ασανσέρ* || (μτφ.) *«ο ~ τού μικροαστού σε εγωιστικά μικροσυμφέροντα»* || *ο ~ των αυτοκινήτων στους δρόμους λόγω τής αυξημένης κίνησης* **2.** (μτφ.) ο περιορισμός χωρίς δυνατότητα διαφυγής, η παγίδευση κάποιου σε ανεπιθύμητη κατάσταση: *ο δημοσιογράφος μίλησε για ~ τής πολιτικής ζωής σε μια παρατεταμένη κρίση* || *«η παράδοση δεν πρέπει να είναι ~ σε σχήματα τού παρελθόντος»* (εφημ.) || *«η κυβέρνηση προσπαθεί να αποφύγει τον ~ της σε έναν διάλογο με προκατασκευασμένες λύσεις»* (εφημ.) || *ο ~ μικροεπενδυτών στο Χρηματιστήριο λόγω τής ξαφνικής και συνεχούς πτώσεως τού δείκτη*.

εγκόλλημα (το) → εγκολλώ

εγκόλληση (η) → εγκολλώ

εγκόλλητος, -η, -ο [1889] (λόγ.-σπάν.) αυτός που έχει κολληθεί, που έχει προσαρμοστεί με κολλητική ουσία: *~ ψηφίδα / πετράδι* ΣΥΝ. συγκολλημένος.

εγκολλώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εγκολλάς... | εγκόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) προσαρμόζω σταθερά (αντικείμενο) μέσα σε άλλο χρησιμοποιώντας κολλητική ουσία: *~ ψηφίδα / πετράδι* ΑΝΤ. αποκολλώ. — **εγκόλληση** (η) [μτγν.] κ. **εγκόλλημα** (το) [1896].

εγκόλπιο (το) {εγκολπί-ου | -ων} **1.** περιληπτικό βιβλίο μικρού συνήθ. σχήματος, που περιλαμβάνει βασικές και εκλαϊκευμένες γνώσεις, οδηγίες, κανονισμούς κ.λπ. για ορισμένη επιστήμη, τέχνη, διδασκαλία κ.λπ.: *το ~ τού ευέλπιδος / τού κηπουρού / τού μελισσοκόμου* ΣΥΝ. εγχειρίδιο **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι περιέχει βασικές οδηγίες για πράξη ή συμπεριφορά ● **3.** κόσμημα ή διακριτικό που κρέμεται με αλυσίδα από τον λαιμό και φθάνει μέχρι το στήθος: *απλό / πολύτιμο / περίτεχνο ~* || *αρχιερατικό ~* (που εικονίζει τον Χριστό, συμβολίζοντας την αρχιερατική εξουσία) **4.** το φυλαχτό ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκόλφι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐγκόλπιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κόλπιος* < *κόλπος*. Βλ. κ. *γκόλφι*].

εγκολπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {εγκολπώ-θηκα, -μένος} (λόγ.) αποδέχομαι, υιοθετώ: *~ αρχές / ιδέες / απόψεις / γνώμη / κηρύγματα* ΣΥΝ. ενστερνίζομαι, ασπάζομαι. — **εγκόλπωση** (η) [1874]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, αγκαλιάζω, πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγκολποῦμαι (-όο-)*, αρχική σημ. «κλείνω μέσα μου, αγκαλιάζω», < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κολποῦμαι* < *κόλπος*)].

εγκοπή (η) η εσοχή στην επιφάνεια αντικειμένου που προορίζεται για αντίστοιχη προεξοχή άλλου αντικειμένου: *για να συναρμολογήσετε το παιχνίδι, τοποθετήστε τα κομμάτια στις κατάλληλες ~ τής βάσης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐγκόπτω* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *κόπτω*. Η λ. πρωτοαπαντά στην Κ.Δ. με τη σημ. «πρόσκομμα, εμπόδιο». *Α' Κορινθ.* 9, 12: *ἵνα μη τινα ἐγκοπὴν δῶμεν τῷ εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ*].

εγκόσμιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται ή ανήκει στον γήινο, υλικό κόσμο: *~ αγαθά / πειρασμός / ζωή / πράγματα* ΣΥΝ. επίγειος, κοσμικός ΑΝΤ. (επ)ουράνιος, υπερκόσμιος, υπερφυσικός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει περιορισμένη διάρκεια, που υπόκειται στη φθορά ΣΥΝ. εφήμερος, φθαρτός ΑΝΤ. αιώνιος, άφθαρτος **3.** ***εγκόσμια*** (τα) {εγκοσμίων} τα πράγματα τού κόσμου τούτου, γενικότ. η καθημερινή ζωή και ο κόσμος της· ΦΡ. ***εγκαταλείπω / απαρνούμαι τα εγκόσμια*** βλ. λ. *απαρνούμαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ, -ης, -ης, -ες*.

εγκράτεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ολιγάρκεια και η κυριαρχία στις επιθυμίες και στα πάθη: *τη ζωή του χαρακτηρίζει η ~* ΑΝΤ. ασωτία, φιληδονία, αποχαλίνωση.

εγκρατής, -ής, -ές {εγκρατ-ούς | -είς (ουδ.-ή)· εγκρατέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λιτότητα, ολιγάρκεια και κυριαρχία στα πάθη του: *διάγω βίο ~* **2.** (ειδικότ.) αυτός που απέχει από τις υλικές απολαύσεις και ιδ. από τις σαρκικές ηδονές ΑΝΤ. άσωτος, έκδοτος, φιλήδονος ● **3.** αυτός που γνωρίζει κάτι καλά, που το κατέχει: *είναι ~ τής ελληνικής γλώσσας*. — **εγκρατεύομαι** ρ. αμετβ. [αρχ.] (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κρατής* < *κράτος*].

εγκρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρινα, εγκρίθηκα (λόγ. εγκρίθην, -ης, -η..., μτχ. εγκριθείς, -είσα, -έν), εγκεκριμένος} **1.** εκφράζω θετική κρίση (για κάποιον), αποδέχομαι: *η μάννα της δεν τον εγκρίνει για γαμπρό* || *τις προθέσεις του τις θεωρώ καλές, τις πράξεις του όμως δεν τις ~*

ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, επικροτώ ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, κατακρίνω, απορρίπτω **2.** (για επίσημο φορέα, αρμόδιο πρόσωπο, υπηρεσία κ.λπ.) δίνω συγκατάθεση σε (κάτι), επιτρέπω, καθιστώ (κάτι) έγκυρο και ενεργό: *το Πρωτοδικείο Αθηνών ενέκρινε σήμερα την ίδρυση τριών νέων σωματείων* || *οι σύνεδροι ενέκριναν σχετικό ψήφισμα* || ~ *δαπάνες* / *κονδύλια* / *προσλήψεις* / *πρόταση* / *τον προϋπολογισμό* ΑΝΤ. ακυρώνω, απορρίπτω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, εν-, μετοχή.*

έγκριση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η αποδοχή, η σύμφωνη γνώμη (προς κάτι): *τέτοιες ενέργειες δεν έχουν την ~ μου* **2.** η αποδοχή από αρμόδιο φορέα., η επίσημη συγκατάθεση (σε κάτι): *το θέμα τελεί υπό την ~ των αρμόδιων υπουργών* || *η πρότασή μας έλαβε ~ από την αρμόδια υπηρεσία* || *δίνω* / *ζητώ την ~ κάποιου* || *η ~ τού προϋπολογισμού από τη Βουλή* ΑΝΤ. απόρριψη, ακύρωση **3.** (συνεκδ.) το ειδικό έγγραφο με το οποίο ανακοινώνεται ότι εγκρίνεται (κάτι): *θα σας επιτρέψω να προχωρήσετε, μόλις λάβω την ~ τού υπουργείου.* — **εγκριτικός,** -ή, -ό [1886].

έγκριτος, -η, -ο αυτός που έχει εγνωσμένο κύρος, αξία, που διακρίνεται για το καλό του όνομα, την καλή του φήμη: ~ *εφημερίδα* || ~ *δημοσιογράφος* / *αναλυτής* / *δικηγόρος* / *επιστήμονας* / *καθηγητής* ΣΥΝ. διακεκριμένος, διαπρεπής, επίλεκτος, επιφανής, εξαίρετος, ευυπόληπτος ΑΝΤ. ανυπόληπτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έγκρίνω*].

εγκρύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέκρυψα, εγκρύφθηκα, εγκεκρυμμένος} (λόγ.-σπάν.) κρύβω (κάτι) μέσα σε (κάτι άλλο).

εγκύκλιος (η) {εγκυκλί-ου | -ων, -ους} επιστολή, αγγελία ή διαταγή γενικού περιεχομένου, που απευθύνεται από δημόσια συνήθ. υπηρεσία σε πολλούς ταυτοχρόνως παραλήπτες, υφιστάμενα όργανα ή αρχές και αναφέρεται στην ερμηνεία των νόμων ή στην ενιαία αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων ή ζητημάτων: *με σχετική ~ το Υπουργείο Υγείας συνιστά στους γιατρούς να παρακολουθήσουν το διεθνές ιατρικό συνέδριο* || *στέλνω* / *αποστέλλω* / *συντάσσω* / *εκδίδω* / *κοινοποιώ ~* || *ερμηνευτική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, απανταχούσα.*
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού αρχ. επιθ. *έγκύκλιος* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. circulaire (administrative)].

εγκύκλιος, -α (λόγ. -ος), -ο αυτός που απευθύνεται σε όλους, που έχει γενική σημασία ή παρουσιάζει καθολικό ενδιαφέρον: ~ *διαταγή* ΣΥΝ. γενικός, καθολικός ΑΝΤ. ειδικός, μερικός· ΦΡ. (α) ***εγκύκλιος παιδεία / εγκύκλιες σπουδές / εγκύκλια γράμματα*** η γενική μόρφωση, αυτή που προσφέρει τις βασικές γενικές γνώσεις και προηγείται τής επιστημονικής εξειδίκευσης (β) ***εγκύκλια μαθήματα*** τα μαθήματα που ανήκουν ή αποτελούν μέρος τής εγκυκλίου παιδείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έγ-* (< *έν-*) + *-κύκλιος* < *κύκλος*].

εγκυκλοπαίδεια (η) {εγκυκλοπαιδειών} **1.** σύγγραμμα, συνήθ. σε περισσότερους τού ενός τόμους, που περιέχει συνοπτικώς και σε αλφαβητική σειρά το σύνολο τής ανθρώπινης γνώσης, δηλ. άρθρα για κάθε θέμα και τομέα τού επιστητού· ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ***ζωντανή / κινητή εγκυκλοπαίδεια*** πρόσωπο με ευρύτατη γνώσεων, παντογνώστης, πολύξερος **2.** (ειδικότ.) παρόμοιο συνοπτικό έργο, που αναφέρεται στις γνώσεις ορισμένης επιστήμης, ενός γνωστικού αντικειμένου, το οποίο και εξετάζει από όλες τις πλευρές: *ιατρική* / *φυσική* / *πολιτική* / *γεωγραφική* / *ιστορική ~.* Επίσης (παλαιότ.) **εγκυκλοπαιδεία** [1710]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. encyclopédie < νεολατ. encyclopaedia < μτγν. *έγκυκλοπαιδεία*, που θεωρείται εσφαλμ. γραφή αντί τού μτγν. *έγκύκλιος παιδεία*].

> **εγκυκλοπαίδεια ή εγκυκλοπαιδεία;** Από το **εγκύκλιος παιδεία** πρωτοαπαντά στον αρχαίο συγγραφέα Κοϊντιλιανό η λ. **εγκυκλοπαιδεία**, που θεωρείται από τους φιλολόγους εσφαλμένη γραφή αντί τού «εγκύκλιος παιδεία». Επειδή (στην Αρχ. Ελληνική) το *-α* στο **παιδεία** ήταν μακρό, ο κανονικός τονισμός τού συνθέτου *εγκυκλοπαιδεία* είναι στην παραλήγουσα (σύμφωνα με τον κανόνα ότι, όταν η λήγουσα είναι μακρά, δεν τονίζεται η τρίτη συλλαβή, η προπαραλήγουσα). Άρα, το σωστό είναι *εγκυκλοπαιδεία* (πβ. **προπαιδεία, υπνοπαιδεία**). Ωστόσο, αναλογικώς προς τα πολλά ουσιαστικά σε *-εια* τα οποία τονίζονταν στην προπαραλήγουσα (κυρίως ως παράγωγα επιθέτων σε *-ης* με βραχύ το *-α* τού *-εια*), σχηματίστηκε και τ. **εγκυκλοπαίδεια**, όπως **ευγένεια** (< *ευγενής*), **ασέβεια** (< *ασεβής*), **αμάθεια** (< *αμαθής*), **αντιπάθεια** (< *αντιπαθής*), **αλήθεια** (< *αληθής*), **κακοήθεια** (< *κακοήθης*), **συνήθεια** (< *συνήθης*) κ.τ.ό., ο οποίος τελικά επικράτησε.
> Η λ. *εγκυκλοπαιδεία*, έστω και ως εσφαλμένη ανάγνωση, μέσω τού λόγιου λατινικού encyclopaedia (1508), πέρασε στη Γαλλική (1532) ως encyclopédie και από αυτήν σε όλες τις γλώσσες τής Ευρώπης (16ος αι.). Το 1710 πρωτοαπαντά η λέξη και στην Ελληνική, στη *Φιλολογική Εγκυκλοπαιδεία*, έργο τού ιερωμένου και σχολάρχη τού Φλαγγινιανού Ελληνομουσείου τής Βενετίας Ιωάννη Πατούσα. Με τον όρο *«εγκύκλιος παιδεία»* νοείται «η παιδεία που περιλαμβάνει όλο τον κύκλο των γνώσεων». Κατά τον Βυζαντινό συγγραφέα Ζωναρά, *«έγκύκλιος: ή γραμματική, ή ποιητική, ή ρητορική, ή φιλοσοφία, ή μαθηματική καί άπλώς πάσα τέχνη καί έπιστήμη διά τό περιιέναι ταύτα τούς σοφούς ώς διά τινος κύκλου».*
> Κατά το *εγκυκλοπαίδεια* σχηματίστηκε και τ. **προπαίδεια** αντί τού αρχαίου ήδη *προπαιδεία* «τα προπαρασκευαστικά μαθήματα που έπρεπε να διδαχθεί ο μαθητής προτού παρακολουθήσει τη διαλεκτική».

εγκυκλοπαιδικός, -ή, -ό [1659] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εγκύκλιο παιδεία, με γνώσεις από διάφορους χώρους: ~ *μόρφωση* / *παιδεία* / *γνώσεις* || *στο μάθημα τής φυσικής οι μαθητές διδάσκονται τον νόμο τής βαρύτητας· για την ~ τους ενημέρωση μαθαίνουν και για τον Νεύτωνα, ο οποίος τον διατύπωσε* **2.** αυτός που σχετίζεται με την εγκυκλοπαιδεία (σημ. 1) και το περιεχόμενό της: ~ *λήμμα* / *λεξικό* (συνοπτική εγκυκλοπαιδεία) **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με πληροφορίες γενικού και ειδικού ενδιαφέροντος αναφορικά με όρο, πράγμα κ.λπ. (κατ' αντιδιαστολή προς τη γλωσσική ερμηνεία του, την απόδοση τής σημασίας του): *το λεξικό αυτό περιέχει και ~ στοιχεία* **4. *εγκυκλοπαιδικοί*** (οι) οι εγκυκλοπαιδιστές (βλ.λ.). — **εγκυκλοπαιδικά** επίρρ., **εγκυκλοπαιδικότητα** (η) [1872] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédique].

εγκυκλοπαιδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική και μέχρι υπερβολής προσπάθεια να αποκτήσει κανείς εγκυκλοπαιδικές γνώσεις (συχνά για λόγους επιδεικτικούς και χωρίς κριτική επεξεργασία τους): *τα κείμενά του μαρτυρούν έναν στείρο ~.* *μια ανούσια παράθεση γνώσεων* **2.** η οργανωμένη και συστηματική συγκέντρωση γνώσεων ορισμένου επιστημονικού κλάδου ή τομέα **3.** ΦΙΛΟΣ. η συσσώρευση γνώσεων χωρίς συνδετικό ιστό, που δεν απαρτίζουν οργανωμένο σύνολο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédisme].

εγκυκλοπαιδιστής (ο) [1858] ΙΣΤ. **1.** καθένας από τους συντάκτες τής Μεγάλης Γαλλικής Εγκυκλοπαιδείας, που εκδόθηκε από το 1751 ώς το 1772 από τους επιφανέστερους Γάλλους επιστήμονες, φιλοσόφους, λογοτέχνες κ.λπ. (επί κεφαλής ο Ντιντερό και ο Ντ' Αλαμπέρ) **2.** (κατ' επέκτ.) οι φιλόσοφοι, λόγιοι και καλλιτέχνες τού 18ου αι., που ασπάστηκαν και ανέπτυξαν το μεταρρυθμιστικό και επαναστατικό κίνημα τού Διαφωτισμού, κυρ. στη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. encyclopédiste].

εγκυμονικός, -ή, -ό [μτγν.] ΙΑΤΡ. σχετικός με την εγκυμοσύνη.

εγκυμονώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {εγκυμονείς... (λόγ. θηλ. μτχ. εγκυμονούσα)} μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) έχω έμβρυο στη μήτρα, είμαι έγκυος ΣΥΝ. κυοφορώ, (για γυναίκα) είμαι σε ενδιαφέρουσα (ενν. κατάσταση) ♦ **2.** (μετβ.) κυοφορώ· (συχνότ. μτφ.) κλείνω μέσα μου, εμπεριέχω (κάτι κακό), που όμως δεν γίνεται φανερό στους πολλούς: *η κατάσταση εγκυμονεί κινδύνους.* — **εγκυμόνηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έγκυμονώ (-έω)* < αρχ. *έγκύμων* «έγκυος» < *έγ-* (< *έν-*) + *-κύμων* < *κύμα* «έμβρυο» < *κυώ* «κυοφορώ», βλ. λ. *κύηση*].

εγκυμοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση τής εγκύου: *ομαλή* / *κανονική* / *δύσκολη ~* ΣΥΝ. κύηση, κυοφορία.

έγκυος (η) {εγκύ-ου | -ων, -ους} αυτή που κυοφορεί, που φέρει έμβρυο στη μήτρα: *είμαι ~* || ~ *οχτώ μηνών* || *μένω ~* (συλλαμβάνω παιδί) || *την άφησε* / (λόγ.) *κατέστησε έγκυο* ΣΥΝ. κυοφορούσα, εγκυμονούσα, (λαϊκ.) γκαστρωμένη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έγ-* (< *έν-*) + *-κυος* < *κυώ* «κυοφορώ», βλ. κ. *κύηση*].

εγκύπτω ρ. αμετβ. {ενέκυψα} (λόγ.) (+σε) **1.** σκύβω και εξετάζω με προσοχή (αντικείμενο ή γεγονός, κατάσταση, ζήτημα κ.λπ.), προσηλώνω το ενδιαφέρον μου (σε κάτι): *η επιτροπή ενέκυψε στα δυσεπίλυτα προβλήματα τού σωφρονιστικού συστήματος* **2.** καταγίνομαι συστηματικά και με ζήλο: ~ *στη γλωσσολογία* / *στην ιατρική* ΣΥΝ. επιδίδομαι, εμβαθύνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έγ-* (< *έν-*) + *κύπτω* (βλ.λ.)].

> **εγκύπτω – ενσκήπτω.** Συχνά παρατηρείται το λάθος να συγχέονται οι δύο λέξεις, μολονότι δεν έχουν μεταξύ τους καμία ετυμολογική ή σημασιολογική συγγένεια. Το **εγ-κύπτω** (< *εν* + *κύπτω* «σκύβω») σημαίνει «σκύβω μέσα σε κάτι, μπαίνω μέσα» άρα «εξετάζω προσεκτικά, συστηματικά, με ενδιαφέρον». Το **εν-σκήπτω** (< *εν* + *σκήπτω* «επιπίπτω, ορμώ») σημαίνει «ορμώ μέσα, εισορμώ εναντίον, επιτίθεμαι με σφοδρότητα». Η ομοηχία των δύο λέξεων είναι πιθανόν αυτή που προκαλεί τη σύγχυση.

έγκυρος, -η, -ο [1892] **1.** αυτός που διαθέτει κύρος, βαρύτητα και αξιοπιστία: ~ *πολιτική* / *οικονομική* / *στρατιωτική πηγή* || ~ *γνώμη* / *παρατηρητής* / *ανακάλυψη* / *μαρτυρία* / *κύκλοι* / *εκπρόσωποι* / *σχολιαστής* / *άποψη* / *έκδοση* / *πληροφορία* / *εφημερίδα* ΣΥΝ. αξιόπιστος ΑΝΤ. αναξιόπιστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ισχύ (σύμφωνα με νόμο, κανονισμό κ.λπ.): ~ *γάμος* / *διαθήκη* / *απόφαση* / *ορκωμοσία* / *εκλογή* / *ψήφος* / *αποτέλεσμα* ΑΝΤ. άκυρος. — **εγκυρότητα** (η) [1892]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-.*
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *κύρος*].

εγκύστωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΒΙΟΛ. (στα Πρωτόζωα και σε κατώτερα Μετάζωα) η δημιουργία ανθεκτικού περιβλήματος (κύστης) από οργανισμό και η έγκλειση σε αυτό, που συνοδεύεται από ελάττωση των φυσιολογικών λειτουργιών του, προκειμένου ο οργανισμός να αντιμετωπίσει παροδικές δυσμενείς συνθήκες τού περιβάλλοντος **2.** ΙΑΤΡ. αμυντική αντίδραση οργανισμού, που συνίσταται στην ανάπτυξη συνδετικού ιστού γύρω από ξένο σώμα ή παθολογικό σχηματισμό, προκειμένου να απομονωθεί το παθογόνο σημείο και να καταστεί έτσι λιγότερο επιβλαβές για τη λειτουργία τού οργανισμού. — **εγκυστωμένος,** -η, -ο. **εγκυστώ** ρ. [1881] {-οίς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. encystation].

εγκυτίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τοποθέτηση μέσα σε κυτίο: *η ~ αναψυκτικών.*
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *κυτίον* (βλ. λ. *κουτί*) + παραγ. επίθημα *-ωση*, κατά το *εμ-φιάλ-ωση*].

εγκωμιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εγκωμίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επαινώ με θέρμη, με ενθουσιασμό: *την καινούργια του ταινία εγκωμίασαν ανεπιφύλακτα οι κριτικοί κινηματογράφου* ΣΥΝ. (εξ)υμνώ, εκθειάζω ΑΝΤ. ψέγω. — **εγκωμιασμός** (ο) [1796]. **εγκωμιαστής** (ο)

[μτγν.], **εγκωμιάστρια** (η).

εγκωμιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με εγκώμιο **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει τον χαρακτήρα εγκωμίου: ~ *κρίση* / *άρθρο* / *σχόλιο* / *κριτική* ΣΥΝ. (εξ)υμνητικός, εκθειαστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επικριτικός, επιτιμητικός. - **εγκωμιαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

εγκώμιο (το) {εγκωμί-ου | -ων} **1.** προφορικός ή γραπτός λόγος που εκθειάζει (πρόσωπα ή πράξεις και συμπεριφορά άξια τιμής), που εκφράζει θερμή και ενθουσιώδη επιδοκιμασία: *όλες οι εφημερίδες και οι τηλεοπτικοί σταθμοί έπλεξαν το ~ τού χρυσού ολυμπιονίκη* ΑΝΤ. επίκριση, ψόγος **2.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό έργο με επαινετικό περιεχόμενο (για πρόσωπο, ιδιότητα ή κατάσταση): *«Μωρίας έγκώμιον»* (τίτλος βιβλίου τού Εράσμου) ΑΝΤ. ψόγος· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***εγκώμια (τού) Επιταφίου*** τα 185 σύντομα τροπάρια με εγκωμιαστικό περιεχόμενο και πλούσια μελωδία, που ψάλλονται το βράδυ τής Μεγάλης Παρασκευής σε τρεις στάσεις πριν από την έξοδο και κατά την περιφορά τού Επιταφίου και αποτελούν τον επιτάφιο θρήνο για τον Εσταυρωμένο Χριστό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγκώμιον*, ουδ. τού επιθ. *ἐγκώμιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-κώμιος* < *κῶμος* «είδος τιμητικής εορτής» (βλ. λ. *κωμικός*), από φρ. όπως *ἐγκώμιος ὕμνος*, *ἐγκώμιον μέλος*, τα οποία ψάλλονταν προς τιμήν κάποιου. Η σημερινή γενικευμένη χρήση είναι ήδη αρχ.].

έγνοια (η) → έννοια[2]

εγνωσμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται πέρα από κάθε αμφιβολία, που έχει αναγνωριστεί από όλες τις πλευρές: *ο εκλιπών υπήρξε επιστήμονας εγνωσμένου κύρους* ΣΥΝ. αναγνωρισμένος, αναμφισβήτητος, πανθομολογούμενος, αδιαφιλονίκητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *γιγνώσκω*].

εγρήγορση (η) {-ης κ. -όρσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κατάσταση και η ιδιότητα τού ανθρώπου που δεν κοιμάται, που έχει ξυπνήσει ή αγρυπνεί **2.** (συνήθ. μτφ.) η ετοιμότητα, το να βρίσκεται κανείς σε επαγρύπνηση, σε επιφυλακή, να μην εφησυχάζει, να μην επαναπαύεται: *οι καιροί απαιτούν το έθνος να βρίσκεται σε ~* ‖ *ηθική* / *ψυχική* / *πνευματική* / *αδιάπτωτη ~*· ΦΡ. (λόγ.) ***εν εγρηγόρσει*** σε κατάσταση επαγρύπνησης, ετοιμότητας, επιφυλακής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγρήγορσις* < *ἐγρήγορα*, παρακ. τού ρ. *ἐγείρω* (βλ.λ.). Βλ. κ. *γρήγορος*].

Ε.Γ.Σ. (η) Ένωση Γεωργικών Συνεταιρισμών.

Ε.Γ.Σ.Α.Θ.Π.Ε. (η) Εθνική Γενική Συνομοσπονδία Αναπήρων και Θυμάτων Πολέμου Ελλάδος.

εγχάραγμα (το) → εγχαράσσω

εγχάρακτος, -η, -ο αυτός που έχει χαραχθεί σε πέτρα, ξύλο ή άλλο υλικό: *η επιτύμβια στήλη φέρει ~ παραστάσεις* ΣΥΝ. χαραγμένος.

εγχαράσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {εγχάρα-ξα, -χθηκα, -γμένος} (λόγ.) χαράζω (κάτι) με οξύ όργανο σε επιφάνεια (από πέτρα, ξύλο, μέταλλο ή άλλο σκληρό υλικό), για καλλιτεχνικούς σκοπούς ΣΥΝ. χαράσσω, σκαλίζω. — **εγχάραξη** (η) [μτγν.], **εγχάραγμα** (το) [μτγν.].

εγχείρημα (το) {εγχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** ό,τι επιχειρεί κανείς **2.** (ειδικότ.) κάθε τολμηρή και δύσκολη επιχείρηση: *η ζεύξη Ρίου-Αντιρρίου αποτελεί σπουδαίας σημασίας ~* ‖ *το ~ τής αναδιάρθρωσης τής οικονομίας με τα παρόντα μέσα είναι καθ' εαυτό εξαιρετικά δυσχερές* ‖ *αμφίβολο* / *πολιτικό* / *επικίνδυνο* / *τυχοδιωκτικό* / *αποτυχημένο* / *πρωτοφανές ~* ΣΥΝ. απόπειρα, τόλμημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγχειρῶ*].

εγχείρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. θεραπευτική ή επανορθωτική μέθοδος, που συνίσταται σε χειρουργική επέμβαση στο σώμα (ασθενούς ή τραυματία): *ο ασθενής υπεβλήθη χθες σε πολύωρη και δύσκολη ~* ‖ *λεπτή* / *επιτυχημένη* / *αποτυχημένη* / *απλή* / *πλαστική* / *σοβαρή ~* ‖ *~ χολής* / *σκωληκοειδίτιδας*· ΦΡ. ***εγχείρηση ανοικτής καρδιάς*** εγχείρηση για επαναιμάτωση τής καρδιάς (μπαϊπάς / αορτοστεφανιαία παράκαμψη) ή για αποκατάσταση των βαλβίδων, κατά τη διάρκεια τής οποίας η κυκλοφορία τού αίματος στο σώμα γίνεται εξωσωματικά με αντλία. — (υποκ.) **εγχειρησούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαχειρίζομαι, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγχείρησις* < *ἐγχειρῶ*. Η φρ. *εγχείρηση ανοικτής καρδιάς* είναι μεταφρ. δάνειο (< γαλλ. opération à cœur ouvert)].

> **εγχείρηση – εγχείριση.** Η «χειρουργική επέμβαση» είναι η **εγχείρηση** (αρχαία λ., πβ. *Ανατομικαί εγχειρήσεις*, έργο τού Γαληνού) και γράφεται κανονικά με *-η-*, γιατί παράγεται από το (αρχαίο ρήμα) **εγχειρώ** «χειρουργώ» (αρχική σημασία: «θέτω την χείρα», «επεμβαίνω σε περίπτωση που απαιτείται ιατρική αντιμετώπιση»)· πβ. *επεμβαίνω* – (χειρουργική) **επέμβαση** και την αρχαία λ. *χειρουργός*, *χειρ-ουργώ*. Έτσι έχουμε **εγχειρώ – εγχείρηση – εγχειρητικός – μετεγχειρητικός** και **εγχείρημα** (επέμβαση, προσπάθεια). Αρχαίο, χρησιμοποιούμενο μέχρι σήμερα, είναι και το ρ. **εγχειρίζω** «δίνω στα χέρια κάποιου» (εγχειρίζω επιστολή, δίπλωμα κ.λπ.) με παράγωγο το **εγχείριση** (τής επιστολής, τού διπλώματος κ.λπ.). Στους μετέπειτα χρόνους μέχρι και σήμερα το *εγχειρίζω* χρησιμοποιήθηκε με τη σημ. τού «χειρουργώ», έτσι μερικοί γράφουν *εγχείριση* με *-ι-* (ως παράγωγο ρήματος σε *-ίζω*, τού *εγχειρίζω*), λ. άγνωστη στην Αρχ. Ελληνική. Αφού προϋπάρχει το *εγχείρηση* (έστω και αν περιέπεσε σε αχρηστία το αρχ. *εγχειρώ*), η λ. πρέπει να εξακολουθεί να ορθογραφείται ως *εγχείρηση*. Έτσι επιτυγχάνεται και γραπτή διάκριση από το *εγχείριση* «την πράξη τού να δίνεις κάτι στα χέρια κάποιου ή να του απονέμεις μία διάκριση».

εγχειρήσιμος, -η, -ο αυτός που είναι σε θέση να εγχειριστεί: *~ ασθενής* / *όγκος* ΣΥΝ. χειρουργήσιμος.

εγχειρητής (ο) ο γιατρός που εκτελεί τη χειρουργική επέμβαση: *καλός ~* (ο επιδέξιος χειρουργός).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγχειρῶ* (βλ.λ.)].

εγχειρητική (η) [1895] ΙΑΤΡ. η χειρουργική, η θεραπεία με χειρουργική επέμβαση.

εγχειρητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την εγχείρηση. — **εγχειρητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

εγχειρίδιο (το) {εγχειριδί-ου | -ων} **1.** μικρό σε μέγεθος μαχαίρι, που χρησιμοποιείται ως όπλο ΣΥΝ. στιλέτο, κάμα, μαχαιράκι • **2.** μικρό σε μέγεθος βιβλίο, που περιλαμβάνει περιληπτικώς τις κυριότερες γνώσεις και έννοιες επιστήμης ή τέχνης: *~ φυσικής* / *χημείας* / *βοτανικής* ΣΥΝ. εγκόλπιο **3.** (επίσ.) βιβλίο διδακτικού περιεχομένου, κυρ. σχολικό βιβλίο: *διδακτικό ~* ‖ *~ εκμάθησης Ελληνικών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐγχειρίδιον*, ουδ. τού επιθ. *ἐγχειρίδιος* < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *χείρ* «χέρι». Η σημ. τού συνοπτικού βιβλίου είναι μτγν.].

εγχειρίζω ρ. μετβ. {ενεχείρισ-α, εγχειρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (λόγ.-επίσ.) παραδίδω (κάτι) στα χέρια (κάποιου), το θέτω υπ' ευθύνη του: *του ενεχείρισε εμπιστευτική επιστολή* ΣΥΝ. επιδίδω • **2.** εκτελώ χειρουργική επέμβαση σε (ασθενή ή τραυματία). — **εγχείριση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγχείρηση, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χειρίζω* < *χείρ* «χέρι»].

έγχελυς (ο) {εγχέλ-υος | -εις, -ύων} (λόγ.) το χέλι (βλ.λ.).

εγχέω ρ. μετβ. {ενέχυσα, εγχύθηκα, εγκεχυμένος} (αρχαιοπρ.) χύνω (υγρό) μέσα σε (κάτι) ΑΝΤ. εκχέω, εκχύνω, ξεχύνω. Επίσης **εγχύνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *χέω* «χύνω»].

έγχορδος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει χορδές: *~ όργανο* **2. έγχορδα** (τα) {εγχόρδων} κατηγορία μουσικών οργάνων που περιλαμβάνει αυτά που διαθέτουν χορδές (λ.χ. την κιθάρα, την άρπα, το βιολί κ.λπ.), σε αντιδιαστολή προς τα πνευστά και τα κρουστά: *κουαρτέτο εγχόρδων*.

εγχρήματος, -ος, -ο(ν) (λόγ.) αυτός που προϋποθέτει χρήματα για τη λειτουργία του: *~ οικονομία* (σε αντιδιαστολή προς την ανταλλακτική οικονομία).
[ΕΤΥΜ. < *εγ-* (< *εν-*) + *χρήμα, -ατος*, πβ. κ. *εμ-πράγματος*].

εγχρωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η προσθήκη χρώματος (σε ασπρόμαυρη κινηματογραφική ταινία) με τη βοήθεια ηλεκτρονικού υπολογιστή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. colourisation].

έγχρωμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χρώματα (συνήθ. περισσότερα από ένα): *~ εκτύπωση* / *έκδοση* / *τοιχογραφία* / *εικόνα* ΣΥΝ. χρωματισμένος, χρωματιστός ΑΝΤ. άχρωμος, αχρωμάτιστος **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) αυτός που μπορεί να παράγει προϊόντα με χρώματα: *~ εκτυπωτής* / *φιλμ* (β) (για συσκευή) που μπορεί να αναπαράγει τα χρώματα: *~ οθόνη* / *τηλεόραση*· (ειδικότ. για κινηματογραφικές ταινίες, φωτογραφίες κ.λπ.) αυτός που δεν είναι ασπρόμαυρος, που περιέχει όλα τα χρώματα • **3.** (κυρ. σε κράτη με πληθυσμό πολυεθνικής προέλευσης) αυτός που ανήκει σε οποιαδήποτε φυλή πλην τής λευκής (μαύρος, ερυθρόδερμος, κίτρινος κ.λπ.)· (κυρ.) ο μαύρος: *ένας ~ τραγουδιστής* / *ποδοσφαιριστής*. — **έγχρωμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. colour(ed)].

εγχύθηκα ρ. → εγχέω

εγχύλισμα (το) {εγχυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χυμός που προέρχεται από σύνθλιψη καρπού **2.** ΦΑΡΜ. ειδικό ξηρό εκχύλισμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐγχυλίζω* «μετατρέπω σε χυλό» (πβ. κ. *εκ-χύλισμα*) < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χυλίζω* < *χυλός*].

έγχυμα (το) {εγχύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ. υδατικό εκχύλισμα δρόγης (βλ.λ.) που λαμβάνεται όταν η ουσία αυτή περιχυθεί με βραστό νερό για μερικά λεπτά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγχέω*].

εγχύνω ρ. → εγχέω

έγχυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.-επιστημ.) **1.** το να χύνει κάποιος υγρή ουσία σε αγγείο, δοχείο ή στον οργανισμό (με ένεση, για θεραπευτικούς λόγους) ΣΥΝ. χύσιμο ΑΝΤ. έκχυση **2.** (συνεκδ.) το υγρό που εγχέει κανείς **3.** ΙΑΤΡ. η ενδοφλέβια ή υποδόρια ενστάλαξη με ειδικές συσκευές μεγάλων ποσοτήτων υγρών σε ασθενή, προκειμένου να διατηρηθεί η θρέψη τού οργανισμού, ή φαρμάκων, για να εξασφαλιστεί η άμεση και ταχεία δράση τους ΣΥΝ. ορός, ένεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔγχυσις* < αρχ. *ἐγχέω*].

εγχυτήρας (ο) [1897] (λόγ.-σπάν.) η σύριγγα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. seringue (βλ. κ. *σύριγγα*)].

εγχώριος, -α, -ο αυτός που ανήκει ή προέρχεται από το εσωτερικό μιας χώρας (κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι ανήκει ή προέρχεται από το εξωτερικό): *~ κτηνοτροφία* / *γεωργία* / *παραγωγή* / *προϊόν* / *κατανάλωση* / *βιομηχανία* / *ανταγωνισμός* / *αγορά* / *πρώτες ύλες* / *πηγές* / *ανάγκες* / *ζήτηση* / *εσοδεία* ΣΥΝ. επιχώριος, ντόπιος, τοπικός ΑΝΤ. ξένος, ξενικός. — **εγχωρίως** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐγ-* (< *ἐν-*) + *-χώριος* < *χώρα*].

εγώ αντων. {εμένα / μου, εμένα / με, εμείς, εμάς / μας} ο τύπος τής ονομαστικής τού πρώτου προσώπου τής προσωπικής αντωνυμίας, με τον οποίο ο ομιλών ή ο γράφων ορίζει τον εαυτό του: *να 'μαι κι ~!* ‖ *στη φωτογραφία είμαστε ~, η Ελένη και ο φίλος της ο Νίκος* ‖ (εμφατ., για να τονιστεί η αντιδιαστολή προς άλλα πρόσωπα) *~ φταίω· το παραδέχομαι* ‖ *~ και κανένας άλλος!* ‖ *–Ποιος θα πάει; -Όχι ~ πάντως!* ‖ *–Ποιος θέλει κρασί; - ~!* ‖ *πάντα ~ πληρώνω τη νύφη!* ‖ *~ βλάκας; Για πρόσεχε τα λόγια σου!* (βλ. λ. *εγκλιτικός*)· ΦΡ. ***εγώ τα λέω, εγώ τ' ακούω*** κανείς δεν δίνει προσοχή στα όσα λέω, δεν εισακούομαι: *τόσες φορές σας έχω πει να μαθαίνετε και τις εξαιρέσεις, αλλά*

~! ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *eĝō «εγώ», πβ. σανσκρ. ahám, λατ. ego, γαλλ. je, ισπ. yo, γερμ. ich, αγγλ. I, πολ. ja κ.ά.].

εγώ – εδώ – τώρα. Η γλωσσική επικοινωνία τού ανθρώπου είναι δυνατή, με μεγάλη σχετικά οικονομία και ευκολία στην κατάκτηση (εκμάθηση) και στη χρήση της, επειδή –μεταξύ άλλων στηρίζεται σε ορισμένες σταθερές συντεταγμένες, οι οποίες είναι καθολικές στη γλώσσα. Οι σταθερές αυτές μπορούν βραχυλογικά να αποδοθούν με το τρίπτυχο **εγώ, εδώ** και **τώρα** (λατ. **ego, hinc** et **nunc**), που επισημάνθηκε από παλιά στον χώρο τής φιλοσοφίας. Συγκεκριμένα, η γλωσσική επικοινωνία έχει ως βάση και σημείο αναφοράς το *εγώ*, αυτό που ονομάζουμε α' πρόσωπο, και που δεν είναι άλλος από τον **ομιλητή** σε κάθε πράξη επικοινωνίας. Ο ομιλητής είναι το πρόσωπο που ως *εγώ* ρυθμίζει τα άλλα πρόσωπα (το β' που είναι ο ακροατής και το γ' που είναι κάθε άλλο πρόσωπο εκτός τού ομιλητή και τού ακροατή). Όταν λέμε λ.χ. **γράφεις** ή **φεύγει**, το β' πρόσωπο τού *γράφεις* ή το γ' τού *φεύγει* ορίζονται σε σχέση με το σταθερό α' πρόσωπο εμένα τού ομιλητή, που λέω το *γράφεις* ή το *φεύγει*. Επίσης, το **φεύγει** (ή το **έρχεται** κάποιος) ορίζεται σε σχέση με τον τόπο τού ομιλητή, που αποτελεί το *εδώ*, βάσει τού οποίου ρυθμίζονται (και κατανοούνται) τα άλλα. Το **φεύγει** δηλώνει *απομάκρυνση* από *εδώ*, από τον τόπο τού ομιλητή, ενώ το **έρχεται** δηλώνει *προσέγγιση* προς τον τόπο τού ομιλητή (προς τα *εδώ*). Τέλος, ο χρόνος ρυθμίζεται με βάση τον χρόνο τού ομιλητή, που είναι σταθερά το *τώρα*. Έτσι, όταν λέω **έφυγε** ή **θα φύγει**, το **έφυγε** είναι παρελθόν σε σχέση με το *τώρα*, που είναι ο χρόνος τού ομιλητή με τον οποίο γίνεται η σύγκριση, όπως και το **θα φύγει** είναι μελλοντικός χρόνος σε σχέση με το σταθερό παρόν (*τώρα*) τού ομιλητή. Άρα το τρίπτυχο *εγώ – εδώ – τώρα* ρυθμίζει και καθιστά κατανοητά στην επικοινωνία το **πρόσωπο**, τον **τόπο** και τον **χρόνο** των πράξεων, ενεργειών ή καταστάσεων που δηλώνει το ρήμα, το οποίο και αποτελεί τη βάση των λεγομένων.
εγώ – εγάκι! – εγούλι! – εαυτούλης. Στην ιστορία των χρήσεων τής Ελληνικής πλάστηκαν από λογίους (δημοσιογράφους τής εφημ. *Ακρόπολις*) τα υποκοριστικά **εγ-άκι** (1895) και **εγ-ούλι** (1897), για να δηλώσουν την εγωιστική αγάπη στον εαυτό μας (που ελέχθη επίσης –και επικράτησε - ως **εαυτούλης**): *Ο καθένας με το εγάκι του, τις σχεσούλες, τους φιλαράκους και τα συμφεροντάκια του.*

εγώ (το) {άκλ.} **1.** η συνείδηση τού ανθρώπου για τον εαυτό του και την προσωπικότητά του ΣΥΝ. ο εαυτός μου· ΦΡ. ΨΥΧΟΛ. ***το άλλο εγώ*** (λατ. alter ego) (i) το σύνολο των ιδιοτήτων, τάσεων, επιθυμιών κ.λπ. που συνιστούν έναν δεύτερο κατά κάποιον τρόπο εαυτό, ο οποίος συνήθ. αντιτίθεται ή και συγκρούεται με τον πρώτο (ii) (καθημ.) το πρόσωπο που λειτουργεί συμπληρωματικά προς κάποιο άλλο, που αντιπροσωπεύει ό,τι δεν είναι το άλλο πρόσωπο (με το οποίο έχει στενή σχέση) **2.** ο εγωισμός: *δεν την αφήνει το ~ της να παραδεχθεί το λάθος της*.

εγωισμός (ο) [1833] **1.** (κακόσ.) η ιδιοτελής προσήλωση στον εαυτό μας, το να σκέφτεται κανείς μόνο τον εαυτό του και να αδιαφορεί για τους άλλους: *ο ~ του τον κάνει να συμπεριφέρεται αλαζονικά* ‖ *υπερτροφικός / ανδρικός / γυναικείος / άκρατος / παθολογικός / πληγωμένος ~* ‖ *σπέρμα / δόση / ίχνος εγωισμού* ‖ *τραυματίζω / πληγώνω / τσαλαπατώ / θίγω / δαμάζω / κολακεύω τον ~ κάποιου* ‖ *κινούμαι από ~* ΣΥΝ. φιλαυτία, εγωκεντρισμός, εγωλατρία, εγωπάθεια ΑΝΤ. φιλαλληλία, αλτρουισμός· ΦΡ. ***ο εγωισμός του θα τον φάει*** βλ. λ. *τρώ(γ)ω* • **2.** (καθημ.) το αίσθημα τής αξιοπρέπειας και τής προσωπικής αξίας: *Πώς επέτρεψες να σου μιλήσει έτσι; Δεν έχεις ~ μέσα σου;* ΣΥΝ. φιλότιμο, ευθιξία, αυτοσεβασμός· ΦΡ. ***ρίχνω τον εγωισμό μου*** βλ. λ. *ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïsme].

εγωισμός ή εγωϊσμός; ηρωισμός ή ηρωϊσμός; Μετά το **-ω-** δεν χρειάζονται διαλυτικά (όταν ακολουθεί **-ι-**), γιατί δίφθογγος **-ωι-**, δηλ. κίνδυνος να διαβαστεί το *-ωι-* ως *-ω-* (!) δεν υπάρχει. Προφέρουμε **εγω-ισμός, εγω-ιστής, εγω-ιστικός, ηρω-ισμός, ηρω-ικός** (ποτέ *εγωσμός*! ή *ηρωκός*!).

εγωιστής (ο) [1805], **εγωίστρια** (η) {εγωιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που σκέφτεται μόνο τον εαυτό του, που ενεργεί με βάση μόνο το ατομικό του συμφέρον και αδιαφορεί για τους άλλους ΣΥΝ. φίλαυτος, εγωπαθής ΑΝΤ. αλτρουιστής. - – (μεγεθ.) **εγωίσταρος** κ. (επιτατ.) **εγωισταράς** (ο), **εγωισταρού** (η), (υποκ.) **εγωιστάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïste].

εγωιστικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εγωισμό ή τον εγωιστή: *~ πολιτική / συμπεριφορά / ομολογία / χαρακτήρας / αντίληψη* ΣΥΝ. εγωκεντρικός, φίλαυτος ΑΝΤ. αλτρουιστικός **2.** αυτός που προέρχεται ή γίνεται από εγωισμό ή που στοχεύει στην ικανοποίησή του: *~ πράξη / ενέργεια / βλέψη / υπόδειξη / επιδίωξη / διάθεση / επιθυμία* ΑΝΤ. αλτρουιστικός. — **εγωιστικ-ά / -ώς** [1878] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égoïstique].

εγωκεντρικός, -ή, -ό αυτός που χαρακτηρίζεται από εγωκεντρισμό: *~ χαρακτήρας / συμπεριφορά*. — **εγωκεντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égocentrique].

εγωκεντρισμός (ο) **1.** (καθημ.-κακόσ.) η τάση να θεωρεί κανείς τον εαυτό του κέντρο τού κόσμου και η επιδίωξή του να συγκεντρώνει την προσοχή των άλλων **2.** ΨΥΧΟΛ. χαρακτηριστικό τής παιδικής σκέψης, κατά την οποία όλα γίνονται αντιληπτά και ερμηνεύονται από προσωπική και μόνο σκοπιά: *ο ~ τού νηπίου είναι εμφανής στο γεγονός ότι, ενώ ξέρει π.χ. ότι ο Γιώργος είναι αδελφός του, δεν μπορεί να αντιληφθεί ότι και ο Γιώργος έχει αδελφό* ΑΝΤ. αλλοκεντρισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égocentrisme].

εγωλατρία (η) {χωρ. πληθ.} η λατρεία τού «εγώ», ο υπερβολικός και παθολογικός εγωισμός ΣΥΝ. εγωπάθεια, εγωκεντρισμός, αυτοθαυμασμός ΑΝΤ. αυταπάρνηση, φιλαλληλία. — **εγωλάτρης** (ο) [1895], **εγωλάτρισσα** (η), **εγωλατρικά** επίρρ.

εγωμανής, -ής, -ές {εγωμαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} υπερβολικά εγωιστής ΣΥΝ. εγωπαθής. — **εγωμανία** (η) [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

εγωπαθής, -ής, -ές [1897] {εγωπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εγωπαθέστερος, -ατος} αυτός που αγαπά παθολογικά τον εαυτό του, που χαρακτηρίζεται από υπερβολικό εγωισμό και φιλαυτία ΣΥΝ. εγωλάτρης, εγωκεντρικός, φίλαυτος ΑΝΤ. αλτρουιστής. — **εγωπαθώς** επίρρ. [1897], **εγωπάθεια** (η) [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *εγώ* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *έ-πα-θον* τού ρ. *πάσχω*].

εγωτισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. η υπερβολική αυτοανάλυση και αυτοκαλλιέργεια τού ατόμου με σκοπό την ανάδειξη και την τελειοποίηση κάθε προσωπικού και πρωτότυπου στοιχείου του για την ατομική του τελειοποίηση **2.** (λογοτ.) η διάθεση να μιλάει κανείς για τον εαυτό του, να κάνει λεπτομερείς αναλύσεις τής προσωπικότητάς του και η αισθητική απόλαυση που συνδέεται με αυτές: *ο ~ τού Ρουσσώ* **3.** (κατ' επέκτ.) η λατρεία τού «εγώ», η αποκλειστική προσήλωση (κάποιου) στην προσωπική (του) μόνο ανάπτυξη και επιτυχία (πβ. λ. *εγωισμός, ναρκισσισμός*). — **εγωτιστής** (ο), **εγωτίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. égotisme].

Ε.Δ. (οι) Ένοπλες Δυνάμεις.

Ε.Δ.Α. (η) Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά· ιδρύθηκε το 1951 ως συνασπισμός κομμάτων.

εδαφιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που εκτείνεται, που φθάνει μέχρι το έδαφος. — **εδαφιαί-α / -ως** [μεσν.] επίρρ.

εδαφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έδαφος: *~ μεταβολές / καθίζηση / ποικιλία / έκταση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με το έδαφος χώρας, την έκταση που καταλαμβάνει από πολιτικής και στρατιωτικής πλευράς: *~ διαφορές / αξιώσεις / διεκδικήσεις / ακεραιότητα / κυριαρχία*. — **εδαφικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

εδαφικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. χωρικός περιορισμός τής κρατικής εξουσίας εντός τού εδάφους όπου ασκεί το κράτος κυριαρχικά δικαιώματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. territorialité].

εδάφιο (το) {εδαφί-ου | -ων} **1.** μικρό τμήμα, απόσπασμα κειμένου: *~ από την Αγία Γραφή* ΣΥΝ. χωρίο **2.** (ειδικότ. για νόμους και άλλα επίσημα έγγραφα συντεταγμένα κατά παραγράφους με αύξοντα αριθμό) μικρό τμήμα (κειμένου) ή υποδιαίρεση (παραγράφου), που διαφοροποιείται από τα υπόλοιπα με αριθμητική ένδειξη (ψηφίο ή γράμμα): *~ άρθρου / καταστατικού / κανονισμού* ΣΥΝ. υποπαράγραφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εδάφιον*, υποκ. τού αρχ. *έδαφος*, στη μτγν. σημ. «κείμενο χειρογράφου»].

εδαφογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, έσεων} ΓΕΩΛ. (στην εδαφολογία) ο τρόπος σχηματισμού και εξέλιξης των εδαφών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. pedogenesis (< *πέδον* + *γένεσις*)].

εδαφολογία (η) [1892] ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη δημιουργία, τις ιδιότητες και τις μεταβολές τού εδάφους. — **εδαφολόγος** (ο/η), **εδαφολογικός,** -ή, -ό, **εδαφολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. pédologie (< péd- < αρχ. *πέδον* «έδαφος»)].

έδαφος (το) {εδάφ-ους | -η, -ών} **1.** (γενικά) το ανώτατο στρώμα τού φλοιού τής Γης, που αποτελείται κυρ. από θρυμματισμένα ή ακέραια πετρώματα και αποσυντεθειμένες οργανικές ουσίες **2.** (ειδικότ.) το υλικό που καλύπτει τη στερεή επιφάνεια τού πλανήτη από ποιοτική άποψη: *άγονο / γόνιμο / εύφορο / βραχώδες / λασπώδες / μαλακό / σκληρό / στερεό / πλούσιο / φτωχό / ολισθηρό / πεδινό ~* ΣΥΝ. χώμα, γη **3.** (καθημ.) ό,τι βρίσκεται κάτω από τα πόδια μας, η επιφάνεια πάνω στην οποία περπατούμε: *κυλίστηκε αιμόφυρτος στο ~* ‖ *ένιωσε το ~ να κουνιέται*· ΦΡ. (α) (για αεροπορικές εταιρείες) ***προσωπικό / πλήρωμα εδάφους*** το σύνολο των προσώπων που απασχολούνται εντός τού αεροδρομίου και όχι εν πτήσει (β) ***συνοδός εδάφους*** (ο/η) βλ. λ. *συνοδός* **4.** ΣΤΡΑΤ. (η γεν. **εδάφους** ως χαρακτηρισμός) για πυραυλικά συστήματα (α) ***πύραυλος εδάφους-αέρος*** πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στον αέρα, λ.χ. αεροπλάνο (β) ***πύραυλος εδάφους-εδάφους*** πύραυλος που εκτοξεύεται από το έδαφος (σημ. 1) και πλήττει στόχο στο έδαφος **5.** γεωγραφική έκταση ή περιοχή που υπάγεται σε εθνικό, δημόσιο ή ιδιωτικό ιδιοκτησιακό καθεστώς: *ελληνικό / τουρκικό / γαλλικό ~* ‖ *μάχες επί ελληνικού ~* ‖ *πάτριο / εθνικό / ουδέτερο / φιλόξενο ~* ‖ *προστασία / προσάρτηση εδαφών* ΣΥΝ. τόπος, γη, περιοχή· ΦΡ. **ανταλλαγή εδαφών** βλ. λ. *ανταλλαγή* • **6.** (μτφ.) η εκάστοτε προσφερόμενη βάση για την ανάπτυξη ή εκτέλεση πράξης, ενέργειας, δραστηριότητας, λειτουργίας κ.λπ.: *αυτή τη στιγμή υπάρχει ~ συνεννόησης μεταξύ των δύο χωρών* ‖ *φαίνεται ότι έχει αρχίσει να προετοιμάζεται το ~ για εκλογές* ‖ *προλειαίνω / (προ)παρασκευάζω το ~ για κάτι* ‖ *βρίσκω γόνιμο / ευνοϊκό / πρόσφορο ~ για δράση / επιχειρήσεις / εξέλιξη*· ΦΡ. (α) ***κερδίζω έδαφος*** (i) (σε αγώνα ταχύτητας) φθάνω σταδιακά αυτόν που προηγείται ή αυξάνω την απόσταση από όσους με ακολουθούν (ii) αποκτώ πλεονέκτημα, τείνω να επικρατήσω: *η πρόταση για απευθείας συνομιλίες μεταξύ των αντίπαλων πλευρών κερδίζει συνεχώς έδαφος* (β) ***χάνω έδαφος*** βλ. λ. *χάνω* (γ) (μτφ.) ***πατώ σε στέρεο έδα-***

φος διεξάγω δραστηριότητα με ασφάλεια και ευνοϊκούς όρους· αισθάνομαι ασφαλής (δ) (μτφ.) ***το έδαφος φεύγει / τρίζει / υποχωρεί κ.λπ. κάτω από τα πόδια μου*** χάνω την ασφάλεια και τη σιγουριά μου ή η θέση μου γίνεται επισφαλής ή επικίνδυνη (ε) ***σφήνω το έδαφος ελεύθερο (για κάποιον)*** αποσύρομαι από διεκδίκηση, επιτρέποντας σε άλλον να διεκδικήσει (κάτι): *η αποχώρηση τού γερουσιαστή από τη διεκδίκηση της προεδρίας τού κόμματος, άφησε το έδαφος ελεύθερο στον αντίπαλό του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. μεμονωμένος σχηματισμός σε *-(α)φος*. που πιθ. συνδ. με το ρ. *έζομαι* «κάθομαι» (πβ. αρχ. *έδος* «διαμονή, εγκατάσταση»). Η έλλειψη δασύτητας στον τύπο *έδαφος* πιθ. οφείλεται σε ανομοίωση προς το *-φ-*: *sed-(a)phos > *έδ-αφος*. Βλ. λ. *έδρα*. Η σημ. 6 αποτελεί απόδ. ορισμένων χρήσεων τού γαλλ. terrain, ενώ γαλλική προέλευση έχουν και οι παρακάτω φράσεις: *κερδίζω / χάνω έδαφος* (< gagner / perdre du terrain). *προετοιμάζω το έδαφος* (< préparer le terrain), *πρόσφορο έδαφος* (< un terrain favorable). *αναγνωρίζω το έδαφος* (< reconnaître le terrain), *στερεό έδαφος* (< la terre firme)].

Ε.Δ.Ε. (η) Ένορκη Διοικητική Εξέταση.

Ε.Δ.Ε.Ε. (η) Ένωση Διαφημιστικών Επιχειρήσεων Ελλάδας.

εδέησα ρ. μετβ.· βρήκα τρόπο (να κάνω κάτι που όφειλα / έπρεπε), κατάφερα επιτέλους: *εδέησε να μου επιστρέψει το βιβλίο που του είχα δανείσει πριν από έξι μήνες.*

[ΕΤΥΜ. Αόρ. τού αρχ. *δέω*, βλ. λ. δέομαι].

έδειρα ρ. ▸ δέρνω

Εδέμ (η) {άκλ.} (ή ***κήπος τής Εδέμ***) Π.Δ. η ονομασία τού επίγειου παραδείσου, όπου κατοικούσαν ο Αδάμ και η Εύα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Édhen, αβεβ. ετύμου. πιθ. από ρίζα που σημαίνει «ευχαρίστηση. τρυφή». οπότε η συχνά επαναλαμβανόμενη (στην Π.Δ.) φράση «κήπος τής Εδέμ» (εβρ. gan-be Édhen) θα σήμαινε «κήπος τέρψεως. ευχαρίστησης». Έχει προταθεί ακόμη η σύνδεση τής λ. *Εδέμ* με τη σουμεριακή λ. eden «πεδιάδα»].

Ε.Δ.Ε.Μ.Ε.Δ. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Ειδών Μονοπωλίου Ελληνικού Δημοσίου.

Ε.Δ.Ε.Σ. (ο) Εθνικός Δημοκρατικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ένοπλη αντιστασιακή οργάνωση στην Κατοχή, που ιδρύθηκε στην Αθήνα τον Οκτώβριο τού 1941). — **Εδεσίτης** (ο), **εδεσίτικος**, -η, -ο.

έδεσμα (το) {εδέσμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) **1.** οτιδήποτε αποτελεί ανθρώπινη τροφή ΣΥΝ. φαγητό, φαΐ **2.** (ειδικότ.) οποιοδήποτε φαγητό (το οποίο μαγειρεύτηκε με φροντίδα και τέχνη): *γευστικό ~* ΣΥΝ. φαγώσιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία. μενού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **έδ-μα* (κατά μεταπλασμό τού θ. τού παθ. αορ. *ήδέσθην*) < ρ. *έδω* «τρώγω < Ι.Ε. *ed- «τρώγω». πβ. σανσκρ. ád-mi, λατ. edo, ισπ. comer (< λατ. com-edere «καταβροχθίζω»), αγγλ. eat, γερμ. essen κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *έσθίω* «τρώγω». *όδ-ούς* (γεν. *όδόντος*) «δόντι». πιθ. κ. *όδύνη* (βλ.λ.)].

εδεσματολόγιο (το) [1894] {εδεσματολογί-ου | -ων} κατάλογος φαγητών. αυτός που προσφέρεται σε εστιατόρια, ταβέρνες κ.λπ. ΣΥΝ. μενού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού.*

Έδεσσα (η) {-ας κ. -έσσης} πόλη τής Κ. Μακεδονίας. πρωτεύουσα τού νομού Πέλλας, γνωστή για τους καταρράκτες της. — **Εδεσσαίος** (ο), **Εδεσσαία** (η), **εδεσσαϊκός**, -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ.. αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. Κατά τον Μεσαίωνα η πόλη ονομαζόταν *Βοδενά* (< σλαβ. voda «νερό», παλαιότ. ονομασία τού ποταμού Εδεσσαίου που διαρρέει την πόλη), ενώ η αρχ. ονομασία επαναφέρθηκε στα τέλη τού 19ου αι.].

Ε.Δ.Ε.Τ. (η) Ένωση Δημιουργών Ελληνικού Τραγουδιού.

Ε.ΔΗ.Κ. (η) Ένωση Δημοκρατικού Κέντρου.

Ε.ΔΗ.Ν. (η) Ένωση Δημοκρατικής Νεολαίας.

εδικός, -ή, -ό → δικός

έδικτον (το) {εδίκτ-ου | -ων} ΙΣΤ. **1.** (στους Ρωμαίους) διάταγμα που εκδιδόταν από άρχοντα (κυρ. πραίτορα, αγορανόμο ή διοικητή επαρχίας): *το ~ των Μεδιολάνων* (313 μ.Χ.) **2.** (κατά την Αναγέννηση και τους νεότερους χρόνους) ονομασία διαφόρων σημαντικών διαταγμάτων και αποφάσεων: *το ~ τής Νάντης* (1598).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *έδικτον* < λατ. edictum «διάταγμα, παράγγελμα» < ρ. edico «εξαγγέλλω. κηρύττω»].

Εδιμβούργο (το) η πρωτευούσα τής Σκωτίας.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Edinburgh «φρούριο τού Έντουιν», από τον βασιλιά Edwin (7ος αι. μ.Χ.). ο οποίος κατέλαβε το φημισμένο φρούριο τής πόλης. Την ίδια σημ. έχει και η ονομασία Duneideann στην Κελτική τής Σκωτίας].

Ε.Δ.Μ.Ε. (οι) Εντολοδόχοι Διαχείρισης Μηχανικού Εξοπλισμού.

Ε.Δ.Ο.Σ.Α. (η) Ένωση Δωρητών Οργάνων Σώματος Ανθρώπου.

Ε.Δ.Π. (το) Επιστημονικό Διδακτικό Προσωπικό (στα Πανεπιστήμια).

έδρα (η) {εδρών} **1.** βάθρο. ψηλότερο από το επίπεδο τού πατώματος μιας αίθουσας, πάνω στο οποίο τοποθετείται βήμα ομιλητή ή κάθισμα (δασκάλων. καθηγητών. δικαστών). ώστε ο ευρισκόμενος πάνω σε αυτό να βλέπει και να τον βλέπουν καλύτερα περισσότερα άτομα (μαθητές. ακροατήριο διάλεξης ή δικαστηρίου κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) κάθισμα τοποθετημένο πιο ψηλά από το επίπεδο τού πατώματος, που διαθέτει συνήθ. και αναλόγιο ή γραφείο, ίσως και κάποιο είδος περίφραξης, και διατίθεται ή προορίζεται για σημαίνοντα πρόσωπα: *η ~ τού δικαστηρίου / τού εισαγγελέα* ΣΥΝ. βήμα, θρόνος. θώκος, καθέδρα **3.** (α) ο τόπος μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας επίσημων αρχών, φορέων εξουσίας. δημόσιων και ιδιωτικών ιδρυμάτων. επιχειρήσεων, σωματείων κ.λπ.: *η ~ τής κυβέρνησης είναι η Αθήνα* ‖ *η ~ τού Ο.Η.Ε. στη Ν. Υόρκη* ‖ *η Φιλαρμονική τής Βιένης. μετά τις συναυλίες που έδωσε στη χώρα μας, επέστρεψε στην ~ της* ‖ *~ δήμου / κοινότητας / υπουργείου* (β) ΘΡΗΣΚ. ***Αγία Έδρα*** (ιταλ. Santa Sede) (επίσ.) το Βατικανό ως τόπος διαμονής τού θρησκευτικού αρχηγού τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (τού Πάπα), από όπου διοικούνται και συντονίζονται όλες οι δραστηριότητες των πιστών τού καθολικού δόγματος **4.** (κατ' επέκτ.) το τοπικό σημείο, από όπου ξεκινά και συντονίζεται η δράση προσώπου, ομάδας. οργάνωσης κ.λπ.: *η σπείρα είχε την ~ της στην Πάτρα* ΣΥΝ. βάση. ορμητήριο, στρατηγείο **5.** ΑΘΛ. το γήπεδο που ανήκει σε μια ομάδα ή που το χρησιμοποιεί για να υποδέχεται τους αντιπάλους· ΦΡ. (α) ***εντός έδρας / στην έδρα (κάποιου)*** στη βάση τής δράσης ή στο σημείο τής μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: *η Λίβερπουλ συνέτριψε εντός έδρας την Πάρμα* ‖ *η Α.Ε.Κ. παίζει στην ~ της με τον Ολυμπιακό* (β) ***εκτός έδρας*** (i) σε μικρότερη ή μεγαλύτερη απόσταση από τη βάση δράσης ή από τον χώρο μόνιμης εγκατάστασης και λειτουργίας: *αγωνίζεται ~ με δύσκολο αντίπαλο* (ii) (συνεκδ.) (*εκτός έδρας. τα*) το ποσό που πληρώνεται επιπλέον ο εργαζόμενος, επειδή τον στέλνει η υπηρεσία του σε εργασιακή αποστολή μακριά από τη βάση της: *μαζί με τον μισθό εισέπραξε και τα ~* **6.** (συνεκδ.) οι συνθήκες που επικρατούν σε ένα γήπεδο ομάδας (οι οπαδοί και η ατμόσφαιρα που δημιουργούν) και που επιδρούν στην έκβαση τού αγώνα: *θα αντέξουν οι παίκτες μας μέσα στην καυτή / σκληρή / δύσκολη ~ τού αντιπάλου;* **7.** (μτφ.) η θέση και το αξίωμα επίσημου προσώπου. που κατέχει συγκεκριμένες εξουσίες και αρμοδιότητες: *προεδρική / βουλευτική / εισαγγελική / επισκοπική / μητροπολιτική ~* ‖ *καταλαμβάνω / διεκδικώ / κερδίζω / χάνω την ~* **8.** (ειδικότ.) η θέση καθηγητή ανώτερης ή ανώτατης σχολής ή ακαδημίας: *~ γλωσσολογίας / κλασικής φιλολογίας / μεσαιωνικής ιστορίας* ‖ *κατέχω / διεκδικώ μια ~ στο πανεπιστήμιο* ‖ *κενή / χηρεύουσα / πληρωθείσα ~* **9.** (α) θέση βουλευτή που. σύμφωνα με το εκλογικό μέτρο, διαθέτει μια εκλογική περιφέρεια: *πόσες έδρες έχει η Α΄ Θεσσαλονίκης;* (β) η θέση βουλευτή την οποία κερδίζει σε εκλογική περιφέρεια ένα κόμμα: *το κυβερνών κόμμα διαθέτει 176 έδρες στην παρούσα Βουλή* **10.** ΑΝΑΤ. (ειδικότ.) (α) ο πόρος που αποτελεί το εξωτερικό άκρο τού παχέος εντέρου, ο δακτύλιος τού πρωκτού ΣΥΝ. πρωκτός. σφιγκτήρας (β) (κατ' επέκτ.) το μέλος τού ανθρωπίνου σώματος, πάνω στο οποίο ο άνθρωπος κάθεται ΣΥΝ. οπίσθια. πισινός. πυγή **11.** το σημείο τού ανθρώπινου σώματος, το οποίο αποτελεί το κέντρο ορισμένης φυσιολογικής λειτουργίας: *η ~ των διανοητικών λειτουργιών / των αντανακλαστικών κινήσεων / των οπτικών ερεθισμάτων* ‖ (μτφ.) *η καρδιά είναι ~ των αισθημάτων και των κινήτρων* • **12.** ΜΑΘ. (α) το κάθε ημιεπίπεδο δίεδρης γωνίας (β) καθένα από τα επίπεδα πολύγωνα. στα οποία περατώνεται ένα πολύεδρο γεωμετρικό σχήμα ή οποιοδήποτε στερεό σώμα: *ο κύβος έχει έξι ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδώλιο.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έδρα* < θ. *έδ-* < Ι.Ε. *sed- «καθίζω. τοποθετώ», πβ. σανσκρ. sid-ati «κάθεται». λατ. sedeo «κάθομαι», sedes «θέση». γαλλ. (s')asseoir «κάθομαι» (< ad + sedere), ισπ. ser «είμαι» (αρχικώς «είμαι καθισμένος σε συγκεκριμένη θέση»), αγγλ. sit, γερμ. sitzen κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *έζομαι* «κάθομαι» (< **έδ-jομαι*), *καθ-ίζω. έφ-εδρος. έδ-ώλιο(ν), έδ-αφος* (βλ.λ.), *ίδ-ρύω* κ.ά. Στη σημ. τής κοινοβουλευτικής έδρας η λ. αποδίδει ανάλογη σημ. τού γαλλ. siège, ενώ η σημ. τής ακαδημαϊκής έδρας αποδίδει το γαλλ. chair].

έδρα – έδρανο – εδώλιο – καθέδρα. Όλα από την ίδια ρίζα. τη ρ. **έδ-** (< sed-, απ' όπου και τα **καθ-ίζω, έδ-αφος, ιδ-ρύω,** λατ. sedeo «κάθομαι». γαλλ. (s')asseoir, αγγλ. sit, γερμ. sitzen κ.ά.). Σημασιολογικά, και ιδίως στη σύγχρονη χρήση τους, οι λέξεις έχουν αρκετά διαφοροποιηθεί ως προς την έννοια τού καθίσματος. Το **έδρα** δηλώνει κυρίως το προβεβλημένο κάθισμα –πάνω σε βάθρο– που επιτρέπει να διακρίνεται ο καθήμενος (δάσκαλος. καθηγητής. δικαστής) από το ακροατήριο (μαθητές. φοιτητές. διαδίκους και ακροατές κ.λπ.). Το **έδρανο** χρησιμοποιείται κυρίως για καθίσματα μέσα σε επίσημους χώρους. κυρίως αμφιθεατρικούς και ιδίως σε σχέση με το πανεπιστήμιο ή τη Βουλή. Τέλος, το **εδώλιο** σήμερα έχει περιοριστεί κυρίως (στον χώρο και) στο κάθισμα στο δικαστήριο (συνήθως πάγκος μπροστά από την έδρα των δικαστών ή καθίσματα εντός περιφραγμένου χώρου απέναντι από τους δικαστές). Παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε και ο όρος **καθέδρα** για πανεπιστημιακούς καθηγητές, βουλευτές. υπουργούς. δικαστές, δηλ. με τη σημ. τής επίσημης θέσης. Σήμερα με τη σημασία αυτή, ιδίως για υπουργούς, χρησιμοποιείται η λ. **θώκος** (πιθ. από το αρχ. *τί-θη-μι*).

εδράζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.) τοποθετώ σταθερά σε βάση ή θεμέλιο ΣΥΝ. στηρίζω, θεμελιώνω, βασίζω. εδραιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) (συνήθ. μεσοπαθ. ***εδράζομαι***) (α) διαθέτω σταθερό στήριγμα. αμετακίνητη βάση: *τα αγάλματα εδράζονται σε μαρμάρινα βάθρα* ΣΥΝ. στηρίζομαι. ακουμπώ (β) (μτφ.) αποκτώ στήριξη, διαθέτω ισχυρά θεμέλια: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών εδράζονται στην αρχή τής ισότητας και τού αμοιβαίου σεβασμού* ΣΥΝ. θεμελιώνομαι, στηρίζομαι, βασίζομαι.

εδραίος, -α. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απόλυτη σταθερότητα, που δεν είναι δυνατόν να κλονιστεί ή να μετακινηθεί: *~ βάση* ‖ (μτφ.) *~ έξις / θέληση / πεποίθηση* ΣΥΝ. ακλόνητος. σταθερός ΑΝΤ. ασταθής • **2.** ΑΝΑΤ. αυτός που βρίσκεται κοντά στην έδρα. στον πρωκτό· ΦΡ. ***εδραία θέση*** (στη γυμναστική) η στάση κατά την οποία ο γυμναζόμενος είναι καθιστός, με το σώμα του να σχηματίζει ορθή γωνία.

εδραιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εδραίω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) σταθερό, αμετακίνητο ή μόνιμο ΣΥΝ. στερεώνω, σταθεροποιώ. παγιώνω. μονιμοποιώ ΑΝΤ. κλονίζω **2.** καθιστώ (κάτι) περισσότερο ισχυρό και σίγουρο: *τα καινούργια στοιχεία που προέκυψαν εδραιώνουν την απαγγελθείσα κατηγορία* ‖ *η νίκη αυτή εδραίωσε την πίστη μας στη δημοκρατία και στους θεσμούς* ‖ *εδραιωμένη άποψη / πεποίθηση*

ΣΥΝ. ισχυροποιώ ΑΝΤ. εξασθενίζω. — **εδραίωση** (η) [μεσν.].

έδρανο (το) {εδράν-ου | -ων} **1.** κάθισμα (συνήθ. στο Κοινοβούλιο ή το πανεπιστήμιο): ~ *αμφιθεάτρου (πανεπιστημίου) / τής Βουλής* • **2.** ΜΗΧΑΝ. σταθερό τμήμα μηχανής για τη στήριξη ατράκτου ή περιστρεφόμενου άξονα: ~ *ολισθήσεως / κυλίσεως* ΣΥΝ. στήριγμα, έρεισμα, βάση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα, ειδώλιο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕδρανον*, ποιητ. τ. τού ουσ. *ἕδρα* (βλ.λ.)].

έδρασα ρ. → δρω

εδρεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για αρχές, επιχειρήσεις, σωματεία κ.λπ.) έχω συγκεκριμένο τόπο ως έδρα (σημ. 3): *η διοίκηση τής μεραρχίας εδρεύει στην Τρίπολη* || *η πλοιοκτήτρια εταιρεία εδρεύει στον Πειραιά* **2.** βρίσκομαι σταθερά σε συγκεκριμένη θέση, συγκεκριμένο σημείο: *ο πόνος εδρεύει στο στομάχι.*

-εδρικός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό εδρών: *ο κύβος είναι εξαεδρικός* || *μονοεδρική εκλογική περιφέρεια.*

-εδρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό γεωμετρικών εδρών: *εξά-εδρος* || (το ουδ. ως ουσ.) *κατασκευάζω ένα οκτάεδρο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *σύν-εδρος* – μτγν. *τετρά-εδρος, ἑξά-εδρος*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *ἕδρα*].

Ε.Δ.Τ.Π. (το) Ειδικό Διοικητικό Τεχνικό Προσωπικό (των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων).

Ε.Δ.Υ.Π. (η) Εταιρεία Διαχειρίσεως Υπέγγυων Προσόδων.

εδώ κ. **'δώ** επίρρ. **1.** (τοπικό) σε αυτό τον τόπο, στο μέρος όπου βρισκόμαστε ή για το οποίο γίνεται λόγος: *ζω ~, στην Άρτα* || *έχω φίλους ~* || *θα συναντηθούμε ~* || *εγώ ~, εσύ εκεί* || *μέχρι ~ καλά ήρθαμε* || *έλα 'δώ* || *~ είμαι!* (να 'μαι, ήρθα)· ΦΡ. (α) ***εδώ που τα λέμε*** στην αρχή πρότασης, για να ομολογήσουμε ή απλώς να πούμε κάτι που έχει αντικειμενική αξία, μια αλήθεια: *~, έπρεπε να είχε πάρει το πρώτο βραβείο* || *~, δεν έχει κι άδικο!* (β) ***εδώ κι εκεί / από 'δώ κι από 'κεί*** σκόρπια, σε αταξία: *βρήκαμε το δωμάτιό μας ανοιχτό και τα πράγματά μας ~* **2.** κοντά, πλησίον, προς το μέρος όπου βρισκόμαστε ή στο οποίο αναφερόμαστε: *δεν έρχεσαι λίγο πιο ~;* **3.** σε αυτό το σημείο: *η ουσία τού ζητήματος δεν βρίσκεται ~* || *~ διαφωνούμε* || *ο συγγραφέας ~ περιγράφει προσωπικές στιγμές*· ΦΡ. ***εδώ σε θέλω!*** σε αυτή την περίσταση, σε αυτό το πρόβλημα θα φανεί τι αξίζεις (πβ. κ. ΦΡ. ***εδώ σε θέλω κάβουρα, να περπατάς στα κάρβουνα*** βλ. λ. *κάβουρας*) **4.** το ανώτατο ανεκτό όριο, κυρ. στις ΦΡ. (α) ***μ' έχει φέρει ώς εδώ!*** (συνοδεύεται συνήθ. από χειρονομία που δείχνει το επίπεδο τού λαιμού ή τού μετώπου) κάποιος με έχει κάνει να φθάσω στα όρια τής ανοχής μου (β) ***ώς εδώ και μη παρέκει!*** φτάνει, δεν πάει άλλο· για συμπεριφορά ή κατάσταση που δεν μπορεί πλέον να γίνεται ανεκτή (γ) ***ώς εδώ ήτανε!*** ώς αυτό το σημείο, δεν αντέχω άλλο ή δεν έχω άλλη υπομονή ή ανοχή: *~! Δεν αντέχω άλλο περπάτημα!* || *~! Αν θες άλλα λεφτά, να πας να δουλέψεις!* **5.** (με τη δεικτική αντων. *αυτός, -ή, -ό*) για επίταση τής έννοιας τής δείξεως: *αυτό ~ είναι το σπίτι μου* || *αυτό ~ το παλιόπαιδο τα φταίει όλα!* **6.** (με τα τοπικά επιρρήματα *πάνω, κάτω, πέρα, χάμω*) για ακριβή προσδιορισμό τοπικού σημείου: *~ πάνω έχει φανταστική θέα!* ΦΡ. ***εδώ και τώρα*** (επιτακτικά) για την έκφραση έντονης προτροπής για άμεση ικανοποίηση αιτημάτων • (χρον.) **7.** (από ~) για τη δήλωση χρονικής αφετηρίας: *από ~ αρχίζουν τα δύσκολα*· ΦΡ. ***από 'δώ κι εμπρός*** για τη δήλωση χρονικής διάρκειας από ένα χρονικό σημείο και μετά: *~ θα δουλεύεις μόνος σου στο γραφείο* **8.** (+και) (α) για τη δήλωση τού χρονικού διαστήματος κατά το οποίο ξεκίνησε και συνεχίζεται (κάτι): *~ και δέκα χρόνια μένει στο εξωτερικό* || *όλα αυτά δεν είναι καινούργια, ακούγονται ~ και καιρό* (β) για τη δήλωση τού χρονικού διαστήματος που παρήλθε σε σχέση με συγκεκριμένο παρελθοντικό γεγονός: *μετακόμισε ~ και δυο χρόνια* **9.** (μετά τις προθέσεις μέχρι(ς), (έ)ως, ίσαμε κ.λπ.) για τη δήλωση τού ακριβούς χρονικού σημείου μέχρι το οποίο διαρκεί μια πράξη: *μέχρι ~ όλα πήγαν καλά* || *ώς ~ είχαμε προβλήματα· ας ελπίσουμε ότι στη συνέχεια θα βελτιωθεί η κατάσταση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγώ.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐδῶ* < αρχ. *ὧδε* «έτσι» (με αντιμετάθεση), παρεκτετ. τ. τού επιρρ. *ὥς*, που χρησιμοποιείται με οργανική και δεικτική σημ. Το επίρρ. *ὧς* (που δεν επιβίωσε στη Ν. Ελληνική) < *sō (το -ς τού *ὧ-ς* είναι απλώς καταληκτικό επίθημα) συνδ. με λατ. sic «έτσι» (< sō-c)].

εδωδά επίρρ. (καθημ.) εδώ ακριβώς, σε αυτό ακριβώς το σημείο: *~ καθόταν κι έκλαιγε* ΑΝΤ. εκειδά. Επίσης (λαϊκ.) **εδωνά**.

εδωδιμοπωλείο (το) [1887] (λόγ.) εμπορικό κατάστημα στο οποίο πωλούνται τρόφιμα ΣΥΝ. μπακάλικο, παντοπωλείο. — **εδωδιμοπώλης** (ο) [1852].

εδώδιμος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που τρώγεται, ο κατάλληλος και προοριζόμενος για φαγητό: *~ καρπός / έλαιο* ΣΥΝ. φαγώσιμος, βρώσιμος **2.** ***εδώδιμα*** (τα) το σύνολο των φυτικών και ζωικών ουσιών που αποτελούν την τροφή τού ανθρώπου· τρόφιμα: *~ και αποικιακά* (παλαιότ. επιγραφή σε καταστήματα για τρόφιμα από τις αποικίες) ΣΥΝ. φαγώσιμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, μενού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ιμος*) < *ἐδωδή* «τροφή», αναδιπλ. τ. τού θ. *-ωδ-*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού ρ. *ἔδ-ω* «τρώγω». Βλ. κ. *έδεσμα*].

εδώθε επίρρ. → δώθε

έδωκα ρ. → δίνω

εδώλιο (το) {εδωλί-ου | -ων} (παλαιότ.) κάθισμα, συνήθ. για δύο ή περισσότερα πρόσωπα, που συναντάται κυρ. σε δημόσιους χώρους: *βουλευτικά / θεατρικά / κενά / κυβερνητικά / υπουργικά ~* ΣΥΝ. έδρα, έδρανο, θώκος· ΦΡ. ***εδώλιο τού κατηγορουμένου*** (i) (κυριολ.) η ειδική θέση στην οποία κάθεται ο κατηγορούμενος κατά τη διεξαγωγή τής δίκης (ii) (συνεκδ.) η θέση και η κατάσταση τού κατηγορουμένου ή η υπαγωγή προσώπου σε δίκη: *η κυβέρνησή μας θα σύρει στο ~ τους υπευθύνους των σκανδάλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα, ειδώλιο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑδώλιον* (συνήθ. πληθ.), παρεκτεταμένος τ. τού θ. *ἑδ-* < Ι.Ε. *sed-ōl- (για το οποίο βλ. λ. *έδρα*) τού ρ. *ἕζομαι* «κάθομαι» (< **ἕδ-jομαι*). Παρεκτεταμένοι τύποι απαντούν (με τη σημ. «κάθισμα») και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. sella (< *sed-la), γερμ. Sessel, ρωσ. sedló «σέλα» κ.ά.].

εδωνά επίρρ. → εδωδά

έδωσα ρ. → δίνω

Ε.Ε. (η) **1.** Ευρωπαϊκή Ένωση **2.** Ετερόρρυθμη Εταιρεία (βλ. λ. *εταιρεία*) **3.** Εκτελεστική Επιτροπή.

Ε.Ε.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Δ.Δ.Α. (η) Ελληνική Επιτροπή Διεθνούς Δημοκρατικής Αλληλεγγύης.

Ε.Ε.Δ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Διοικήσεως Επιχειρήσεων.

Ε.Ε.Ε. (η) **1.** Ετερόρρυθμη Εμπορική Εταιρεία **2.** Ένωση Ελλήνων Εφοπλιστών.

Ε.Ε.Ε.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Επιχειρησιακών Ερευνών.

Ε.Ε.Ε.Η.Α.Ε. (η) Ελληνική Επιστημονική Εταιρεία Ηλιακής και Αιολικής Ενέργειας.

Ε.Ε.Ε.Λ. (η) Εθνική Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Θ.Σ. (η) Εταιρεία Ελλήνων Θεατρικών Συγγραφέων.

Ε.Ε.Λ. (η) Εταιρεία Ελλήνων Λογοτεχνών.

Ε.Ε.Ο.Σ.Ε. (η) Ευρωπαϊκή Ένωση Οργανισμών Συλλογικών Επενδύσεων.

Ε.Ε.Π. (η) Ευρωπαϊκή Επιτροπή Περιβάλλοντος

Ε.Ε.Σ. (ο) Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός.

Ε.Ε.Τ. (η) **1.** Ένωση Εργατών Τύπου **2.** Ένωση Ελληνικών Τραπεζών.

Ε.Ε.Υ. (η) Ελληνική Εταιρεία Υδάτων.

Ε.Ζ.Ε.Σ. (η) Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελευθέρων Συναλλαγών.

Ε.Ζ.Λ.Θ. (η) Ελεύθερη Ζώνη Λιμένα Θεσσαλονίκης.

Ε.Ζ.Λ.Π. (η) Ελεύθερη Ζώνη Λιμένα Πειραιά.

-έζος επίθημα εθνικών ονομάτων: *Καλαβρ-έζος, Γενοβ-έζος, Κιν-έζος, Βιετναμ-έζος, Γιαπων-έζος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. -ese, σε εθνωνύμια που αρχικώς οφείλονταν στη μεσολάβηση τής Ιταλικής, λ.χ. Inglese, Francese, Giapponese κ.ά.].

Ε.Η.Σ. (οι) Ελληνικοί Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι.

Ε.Θ.Ε. (η) Ένωση Θεσμικών Επενδυτών.

εθεάθην ρ. → θεώμαι

εθελόδουλος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που εκούσια υποτάσσεται, που θεληματικά γίνεται ή μένει δούλος, που ανέχεται τη δουλεία ΣΥΝ. δουλόφρων, δουλοπρεπής ΑΝΤ. ελευθερόφρων. — **εθελοδουλία** (η) [αρχ.], **εθελοδουλεύω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐθέλω* + *δοῦλος*].

εθελοθυσία (η) [1883] {εθελοθυσιών} (λόγ.) η ηθελημένη θυσία, η εκούσια προσφορά τού εαυτού μας ή η θυσία των συμφερόντων μας για κάποιον σκοπό ΣΥΝ. αυτοθυσία, αυταπάρνηση.

εθελοντής (ο), **εθελόντρια** (η) {εθελοντριών} **1.** πρόσωπο που προσφέρεται με τη θέλησή του για συγκεκριμένο σκοπό: *χρέη τραυματιοφορέων εκτελούν οι ~ ερυθροσταυρίτες* || *~ αιμοδότης* || *με τα συνεργεία τού δήμου συνεργάζονται και πολλοί ~ για την αποκατάσταση των ζημιών* ΣΥΝ. εθελούσιος, αυτόβουλος **2.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. πρόσωπο που κατατάσσεται στις ένοπλες δυνάμεις εκουσίως και χωρίς να υπέχει στρατιωτική υποχρέωση: *πηγαίνω ~* || *ομάδα / λόχος / σύνταγμα εθελοντών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ἐθελοντ-* τής μτχ. *ἐθέλων*, ρ. *ἐθέλω*].

εθελοντικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που συντελείται, αναφέρεται ή προέρχεται από την ελεύθερη βούληση τού ατόμου, χωρίς εξωτερικούς καταναγκασμούς: *~ εργασία / συνδρομή / θητεία / υπηρεσία / εισφορά / προσφορά / βοήθεια* ΣΥΝ. εκούσιος, εθελούσιος, προαιρετικός, οικειοθελής ΑΝΤ. υποχρεωτικός, αναγκαστικός, ακούσιος **2.** (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. αυτός που αποτελείται από εθελοντές (βλ.λ.): *~ στρατός / σώμα / ομάδα.* — **εθελοντικ-ά / -ώς** επίρρ.

εθελοντισμός (ο) η οργανωμένη προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο χωρίς την απαίτηση ανταλλάγματος: *για την επιτυχία τής Ολυμπιάδας δόθηκε έμφαση στην ανάπτυξη τού ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volontarisme].

εθελοτυφλώ ρ. αμετβ. [1880] {εθελοτυφλείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προσποιούμαι ότι δεν βλέπω, δεν θέλω να δω και να παραδεχθώ (κάτι ολοφάνερο): *αν μια τόσο φανερά δυσμενής εξέλιξη δεν σας προβληματίζει, τότε μάλλον εθελοτυφλείτε* ΣΥΝ. παραβλέπω, παρορώ, κλείνω τα μάτια, κάνω τα στραβά μάτια, στρουθοκαμηλίζω. — **εθελοτυφλία** (η) [1888], **εθελότυφλος,** -η, -ο [1877].

εθελούσιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που συντελείται με τη θέληση τού πράττοντος, που προκύπτει από την ελεύθερη βούληση τού ατόμου: *~ δράση / κατάταξη / παραχώρηση / παράδοση* || *η ~ έξοδος από την υπηρεσία* ΣΥΝ. εθελοντικός, εκούσιος, αυτοπροαίρετος, θεληματικός ΑΝΤ. ακούσιος, αθέλητος, (εξ)αναγκαστικός, υποχρεωτικός. — **εθελουσίως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < μτχ. *ἐθέλ-ων* (ρ. *ἐθέλω*) κατά το συνώνυμο *ἑκούσιος*].

ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. (το) Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας.

εθίζω ρ. μετβ. {εθίσ-τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να αποκτήσει συγκεκριμένη συνήθεια, έξη: *πρέπει να εθίζουμε τα παιδιά να λένε την αλήθεια* || *πολλές τηλεοπτικές σειρές εθίζουν τους θεατές στη βία* ΣΥΝ. συνηθίζω, εξοικειώνω **2.** (συνήθ. μεσοπαθ. ***εθίζομαι***) (+σε) δημιουργώ εξάρτηση (από κάτι) λόγω τακτικής πολύχρονης χρήσης: *έχω εθιστεί στα ναρκωτικά* || *εθισμένος στο αλκοόλ* || (μτφ.) *έχει εθιστεί στην τηλεόραση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔθος*].

εθιμικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τα έθιμα: *~ τελετές /*

εκδηλώσεις· ΦΡ. ***εθιμικό δίκαιο*** το σύνολο των άγραφων νόμων, δηλ. των κανόνων που προκύπτουν από τα ήθη και τα έθιμα (από την παράδοση και την κοινωνική ζωή και όχι από τον νόμο, το γραπτό δίκαιο) και οι οποίοι καθορίζουν τις αξίες, τις σχέσεις και τη συμπεριφορά των μελών μιας κοινότητας. — **εθιμικ-ά / -ώς** επίρρ.

έθιμο (το) {εθίμ-ου | -ων} **1.** παγιωμένη συνήθεια κοινωνικής ομάδας, που διαμορφώθηκε από μακρά παράδοση και επιβίωσε από γενιά σε γενιά: *το πρωτοχρονιάτικο ~ επιβάλλει το κόψιμο τής βασιλόπιτας* || *λατρευτικά / ειδωλολατρικά / οικογενειακά / βάρβαρα / πολεμικά / πανάρχαια / πατροπαράδοτα / ναυτικά / αποκριάτικα / τροφικά ~* ΣΥΝ. συνήθεια, παράδοση, θέσμια· ΦΡ. ***ήθη και έθιμα*** το σύνολο των ενεργειών και των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς κάθε κοινωνικής ομάδας, που κληρονομούνται από την παράδοση **2.** ΝΟΜ. άγραφος κανόνας δικαίου ο οποίος διαμορφώνεται με τη μακρά, ομοιόμορφη και αδιάκοπη συμπεριφορά των κοινωνών (των μελών οργανωμένης κοινωνίας, των κρατών, των οργανισμών κ.λπ.) οι οποίοι έχουν την πεποίθηση ότι τηρώντας αυτή τη συμπεριφορά συμμορφώνονται προς τις επιταγές κανόνα δικαίου (opinio juris). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, ήθος, ντόπιος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔθιμον* < αρχ. *ἔθος*. Η φρ. *τὰ ἔθιμα* με τη σημερινή σημ. απαντά ήδη στον Αθήναιο (4, 151c)].

εθιμολογία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} το σύνολο των εθίμων (λαού ή περιοχής).

εθιμοτυπία (η) [1878] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς που έχουν επικρατήσει και εφαρμόζονται στις διάφορες εκδηλώσεις τής κοινωνικής ζωής (λ.χ. σε συνεστιάσεις, γάμους, κηδείες κ.λπ.) **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των τυποποιημένων και υποχρεωτικών κανόνων που εφαρμόζονται στις επίσημες πολιτικές και θρησκευτικές τελετές, στην υποδοχή και τη φιλοξενία ξένων ηγεμόνων κ.λπ.: *τηρώ / παραβιάζω / ακολουθώ την ~* ΣΥΝ. πρωτόκολλο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. étiquette].

εθιμοτυπικός, -ή, -ό [1887] αυτός που προβλέπεται ή ακολουθεί τους κανόνες τής εθιμοτυπίας: *~ δεξίωση / συνάντηση / τελετή / επίσκεψη.* — **εθιμοτυπικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

εθισμός (ο) {αρχ.} {χωρ. πληθ.} **1.** το να συνηθίζει (κάποιος κάτι), απόκτηση συνήθειας ΣΥΝ. έξη **2.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η προοδευτική εξοικείωση και έλλειψη αντίδρασης τού οργανισμού σε διάφορες τοξικές ουσίες λόγω συχνής λήψεως, έτσι ώστε να απαιτείται διαρκώς μεγαλύτερη ποσότητα των ουσιών αυτών, προκειμένου να επιτευχθεί η επιθυμητή δράση τους· σε ορισμένες περιπτώσεις παρατηρείται και στερητικό σύνδρομο, αν διακοπεί η χρήση των ουσιών ΣΥΝ. τοξικομανία.

εθιστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εθισμό: *~ ουσία.*

εθναπόστολος (ο) [1889] {εθναποστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο κήρυκας των εθνικών δικαίων, που συστηματικά και με πάθος διαδίδει ή προπαγανδίζει τα εθνικά ιδεώδη ΣΥΝ. απόστολος, κήρυκας • **2.** ΘΡΗΣΚ. (κ. *Απόστολος των Εθνών*) προσωνυμία τού Αποστόλου Παύλου, που κήρυξε τον χριστιανισμό στα έθνη (δηλ. στους μη Ιουδαίους).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό τής φρ. *(εἰμί ἐγώ) ἐθνῶν ἀπόστολος* (Κ.Δ. *Ρωμ.* 11, 13)].

εθνάρχης (ο) [μτγν.] {εθναρχών} **1.** πολιτικός, πνευματικός ή/ και θρησκευτικός ηγέτης, ο οποίος εκφράζει και ενσαρκώνει τα εθνικά ιδανικά, διαθέτοντας κύρος σε ολόκληρο το έθνος και όχι σε μία μόνο πολιτική παράταξη **2.** (ειδικότ.) ο πολιτικός αρχηγός ενός Έθνους: *ο ~ τής Κύπρου* **3.** (ειδικότ. στην Ελλάδα ως προσωνυμία) καθένας από τους επιφανείς πολιτικούς τού εικοστού αιώνα· (ειδικότ.) ο Ελευθέριος Βενιζέλος (1864-1936), ο πρόεδρος τής Κυπριακής Δημοκρατίας Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ΄ (1913-1977), καθώς και ο Κων/νος Καραμανλής (1907-1998). — **εθναρχικός, -ή, -ό** [1888].

εθναρχία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το αξίωμα τού εθνάρχη: *η ~ Κύπρου* || *Γραφείο / Εκτελεστικό Σώμα Εθναρχίας* **2.** (συνεκδ.) η έδρα τού εθνάρχη **3.** το σύνολο των συμβούλων τού εθνάρχη.

εθνεγερσία (η) [1831] {εθνεγερσιών} η εξέγερση έθνους εναντίον κατακτητή, ο ξεσηκωμός του για την αποτίναξη τής δουλείας ΣΥΝ. επανάσταση ΑΝΤ. υποτέλεια, υποταγή. — **εθνεγέρτης** (ο) [1878], **εθνεγερτικός, -ή, -ό** [1848].
[ΕΤΥΜ. < *εθνεγέρτης* < *έθνος* + *εγέρτης* < *εγείρω*].

-εθνής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν είτε τον αριθμό των εθνών από τα οποία αποτελείται ένα κράτος είτε ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με έθνη: *μονο-εθνής, δι-εθνής, τρι-εθνές, πολυ-εθνής.* Επίσης **-εθνικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ὁμο-εθνής*, μτγν. *ἀλλο-εθνής*), που προέρχεται από το ουσ. *ἔθνος*].

έθνικ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που σχετίζεται με τα φυλετικά χαρακτηριστικά (αλλά και με γλωσσικά ή θρησκευτικά γνωρίσματα), τα οποία διακρίνουν ένα σύνολο ανθρώπων από ένα άλλο **2.** (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες, που είναι τυπικός ενός εθνικού συνόλου: *~ μουσική / ντύσιμο / φαγητό.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ethnic < μτγν. *ἐθνικός*].

εθνικισμός (ο) [1859] **1.** (κακόσ.) υπερβολική και αποκλειστική προσήλωση προς την ιδέα τού έθνους και των εθνικών ιδεωδών, με κύριο χαρακτηριστικό τη διάκριση των εθνών σε ανώτερα και κατώτερα και τη διάθεση επιβολής των πρώτων στα δεύτερα (πβ. λ. *σοβινισμός, πατριωτισμός*) ΑΝΤ. διεθνισμός, κοσμοπολιτισμός **2.** (ειδικότ.) η έντονη προβολή τής εθνικής ταυτότητας, κυρ. όταν συνδέεται με τάσεις απόσχισης ή επέκτασης **3.** ΙΣΤ. η ιδεολογία που εμφανίστηκε στο πλαίσιο αστικών επαναστάσεων και έθεσε ως πολιτικό θεμέλιο τού κράτους την έννοια τού έθνους (εθνικό κράτος) και όχι, π.χ., τη θρησκεία ή τον βασιλιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nationalism].

> **εθνισμός – εθνικισμός – διεθνισμός – φιλοπατρία – πατριωτισμός – σοβινισμός.** Το να αγαπά κανείς την πατρίδα του, η **φιλοπατρία** (λ. που πρωτοεμφανίζεται στον Αριστοφάνη), είναι το πιο φυσικό πράγμα. Στα τέλη τού 18ου αι.-αρχές τού 19ου αι., όταν η λ. *φιλοπατρία* δίνει την αίσθηση λογιότερης λέξης, αρχίζει να υποκαθίσταται από τις λέξεις **πατριωτισμός** (αντιδάνειο μέσω τού γαλλ. patriotisme), που πρωτοχρησιμοποιούν ο Ρήγας Φεραίος, ο Ευγένιος Βούλγαρις κ.ά., και **εθνισμός** (μαρτυρείται από τον Ν. Σπηλιάδη, 1826). Για λίγο μάλιστα φαίνεται ότι χρησιμοποιήθηκαν με την ίδια σημασία και τα **εθνικότης** και **εθνότης**, που γρήγορα όμως εξειδικεύθηκαν στη σημασία που έχουν και σήμερα. Η χρήση τής λ. *εθνισμός* με τη σημ. τού πατριωτισμού, τής φιλοπατρίας είναι τόσο έντονη τον 19ο αι., ώστε ο περίφημος δικαστής και συγγραφέας Αναστάσιος Πολυζωίδης, αναζητώντας (το 1859) μια λέξη ομόρριζη τού **εθνικός** (= ειδωλολάτρης) για να δηλώσει την ειδωλολατρία, τον παγανισμό, αποφεύγει τη λ. *εθνισμός* (= πατριωτισμός), για να μην προκαλέσει σύγχυση, και δημιουργεί τη λ. **εθνικισμός** με τη σημ. «ειδωλολατρισμός» (από το **εθνικός** «ειδωλολάτρης»), που είναι και η πρώτη σημ. τής λέξης! Βαθμηδόν η λ. *εθνισμός* υπεχώρησε· τη θέση της πήρε η λ. *εθνικισμός*, που σήμανε και τον πατριωτισμό, την αγάπη προς την πατρίδα, αλλά και τις εδαφικές απαιτήσεις ενός έθνους εις βάρος άλλων εθνών, τον εθνικό επεκτατισμό, δήλωσε δηλ. και τη θετική και την αρνητική σημ. Τον φανατικό, με επεκτατικές-επιθετικές βλέψεις, πατριωτισμό δήλωσε και η ξενικής (γαλλικής) προελεύσεως λ. **σοβινισμός** (από το ήρωα θεατρικού έργου, τού αφοσιωμένου στον Ναπολέοντα πατριώτη N. Chauvin). Με τις σαρωτικές αλλαγές που έγιναν στο παγκόσμιο πολιτικό σκηνικό από τη δεκαετία τού '80, με τους ποικιλώνυμους εθνικισμούς που εμφανίστηκαν μετά την πτώση των κομουνιστικών καθεστώτων, η διάκριση μεταξύ nationism και nationalism κατέστη και στην Ελλάδα αναγκαία και άρχισε να εκφράζεται αντιστοίχως με το σημασιολογικό-λεξικό ζεύγος *εθνισμός ~ εθνικισμός*, όπου το *εθνισμός* δηλώνει τον αγνό πατριωτισμό, το δε *εθνικισμός* τις εθνικιστικές επεκτατικές βλέψεις. Απέναντι σε αυτό το ζεύγος η λ. **διεθνισμός** παρέμεινε από παλιά να δηλώνει το ξεπέρασμα τής έννοιας τού έθνους και την υποκατάστασή της από τη δι-εθνική αντίληψη ότι δεν πρέπει να υπάρχουν όρια που να χωρίζουν τους λαούς, αντίληψη την οποία προέβαλε ο κομουνισμός, η κατεξοχήν διεθνιστική ιδεολογία.

εθνικιστής (ο) [1840], **εθνικίστρια** (η) {εθνικιστριών} **1.** πρόσωπο που πιστεύει στον εθνικισμό (σημ. 1): *~ πολιτικός / διανοούμενος* **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που πιστεύει στα εθνικά ιδεώδη: *συχνά όσοι τρέφουν πατριωτικά αισθήματα χαρακτηρίζονται από τους διεθνιστές ως εθνικιστές.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nationalist].

εθνικιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον εθνικισμό: *~ κόμμα / κυβέρνηση / πολιτική / προπαγάνδα.* — **εθνικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. nationalistic].

εθνικοαπελευθερωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την απελευθέρωση έθνους από ξενικό ζυγό: *~ αγώνας / κίνημα / επανάσταση.*

εθνικοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται (κάτι) εθνικό, το να υπάγεται στην ευθύνη τού κράτους **2.** ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των ενεργειών και των μέτρων με τα οποία οι παραγωγικές, βιομηχανικές, τραπεζικές και ασφαλιστικές επιχειρήσεις που εδρεύουν σε μια χώρα μεταβιβάζονται στο κράτος ή συγχωνεύονται με τις αντίστοιχες κρατικές, καθώς και ολόκληροι τομείς τής οικονομίας που περιέρχονται στον έλεγχο τού Δημοσίου: *~ μεταλλείων / εργοστασίων* ΣΥΝ. κρατικοποίηση ΑΝΤ. ιδιωτικοποίηση. — **εθνικοποιώ** ρ. μετβ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. nationalisation].

εθνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έθνος (ή τα έθνη): *~ ευεργέτης / υπηρεσία / προϊόν / νόμισμα / ήρωας / ανάγκη / υπερηφάνεια / συμφέρον / αξιοπρέπεια / πολιτική / ασφάλεια / ενότητα / κίνδυνος / μειονότητα / τραγωδία / αναγέννηση / ανεξαρτησία / παράδοση / πένθος / αποκατάσταση / καταστροφή / επέτειος / χορός / κτήματα / υπόθεση / έργο* || *τα ~ χρώματα τής Ελλάδας είναι το γαλάζιο και το λευκό·* ΦΡ. (α) ***Εθνική Συνέλευση (Εθνοσυνέλευση)*** συνάθροιση των αντιπροσώπων τού έθνους: *η ~ τής Τροιζήνας* (β) ***Εθνική Αντιπροσωπία*** βλ. λ. *αντιπροσωπία* (γ) ΙΣΤ. ***Εθνική Αντίσταση*** βλ. λ. *αντίσταση* (δ) ***εθνική εορτή*** επέτειος γεγονότος μεγάλης σημασίας για ένα έθνος (κυρ. ανεξαρτησίας, απελευθέρωσης κ.λπ.), η οποία εορτάζεται με επίσημο τελετουργικό τρόπο (δοξολογίες, παρελάσεις κ.λπ.) και με την καθιέρωση αργίας (ε) ***εθνικός ύμνος*** βλ. λ. *ύμνος* (στ) ***εθνική ενδυμασία / φορεσιά*** παραδοσιακή στολή, συνήθως απλοποιημένη και τυποποιημένη, που αποτελεί ένα από τα σύμβολα ορισμένης χώρας (ζ) ***εθνική μειονότητα*** η μειονότητα τής οποίας τα μέλη κατάγονται από έθνος διαφορετικό από αυτό που κυριαρχεί σε ένα κράτος, π.χ. οι Έλληνες τής Αλβανίας (η) ***εθνική εκκαθάριση / κάθαρση*** η εθνοκάθαρση (βλ.λ.) (θ) ***εθνικό κράτος*** η νομική συγκρότηση ομοιογενούς και αυτοτελούς κοινωνικού συνόλου σε εδαφική περιοχή με βάση την έννοια τού έθνους ΣΥΝ. έθνος-κράτος (ι) ***εθνική ομάδα*** (i) κοινωνική ομάδα ή κατηγορία πληθυσμού με κοινούς εθνικούς (φυλετικούς, γλωσσικούς και πολιτιστικούς) δεσμούς, που ζει και κινείται εντός ευρύτερης κοινωνίας (ii) ΑΘΛ. (κ. ως ουσ. ***Εθνική***) συγκρότημα αθλητών ομαδικού αθλήματος (λ.χ. ποδοσφαίρου), που αποτελείται από επιλεγμένους παίκτες διαφόρων ομάδων μιας χώρας, την οποία και εκπροσωπεί στις διεθνείς αθλητικές συναντήσεις:

η Εθνική Ελλάδος || *η εθνική ομάδα παίδων* (ια) ***εθνική οδός*** δημόσιος αυτοκινητόδρομος υψηλών ταχυτήτων. που διασχίζει μια χώρα και συνδέει τις βασικές πόλεις και συγκοινωνιακούς κόμβους (λιμάνια, αεροδρόμια κ.λπ.) μεταξύ τους (ιβ) ***εθνικό πάρκο*** εκτεταμένη περιοχή χώρας. μέσα στην οποία διατηρούνται φυτά. ζώα ή τοπογραφικά χαρακτηριστικά στη φυσική τους κατάσταση με σκοπό τη δημόσια ψυχαγωγία (ιγ) ***εθνικός δρυμός*** γεωγραφική περιοχή, η οποία συγκεντρώνει σπάνια και απειλούμενα με εξαφάνιση είδη ζώων και φυτών και γι' αυτό τον λόγο προστατεύεται από το κράτος με ειδικό νομικό καθεστώς (ιδ) ***εθνική οικονομία*** το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων που συντελούνται εντός εθνικού κράτους και οι οποίες δημιουργούν το εθνικό προϊόν (ιε) ***εθνικό εισόδημα*** το σύνολο των εισοδημάτων που αποκτούν οι μόνιμοι κάτοικοι χώρας από την αμοιβή τους για τη συνεισφορά τους στην παραγωγική διαδικασία (ιστ) ***εθνικό κεφάλαιο / πλούτος*** όλα τα υλικά περιουσιακά στοιχεία μιας χώρας και το καθαρό απόθεμα απαιτήσεων προς το εξωτερικό. αν αθροιστεί η αξία τους (ιζ) ***εθνική άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* (ιη) ΙΣΤ. ***(Εθνική) Άμυνα*** βλ. λ. *άμυνα* (ιθ) ***εθνικό ζήτημα*** (i) το πρόβλημα που δημιουργήθηκε με την έκρηξη εθνικών κινημάτων τον 19ο και τον 20ό αι. στην Ευρώπη κ.α. (ii) πρόβλημα ανεκπλήρωτων πόθων εθνικής ανεξαρτησίας ή ολοκλήρωσης κυρ. σε πολυεθνικές αυτοκρατορίες (Αυστρο-Ουγγαρία, Οθωμανική Αυτοκρατορία κ.ά.) ή πολυεθνικά κράτη (πρώην Σοβιετική Ένωση) (iii) οποιοδήποτε πολιτικό θέμα που λογίζεται ως μεγάλης εθνικής σημασίας (π.χ. το Κυπριακό για την Ελλάδα) (κ) ***εθνική κυριαρχία*** η κυριαρχία ενός έθνους-κράτους. η αποτελεσματική άσκηση τής πολιτικής ενός κράτους στο δικό του έδαφος, χωρίς ξένες παρεμβάσεις (κα) ***εθνική ολοκλήρωση*** η συμπερίληψη όλων των «αλύτρωτων» εδαφών στο έθνος-κράτος. ώστε τα όρια τού κράτους να συμπίπτουν ακριβώς με τα όρια τού έθνους **2.** αυτός που σχετίζεται με το ιδεώδες τού έθνους και τού πατριωτισμού: ~ *φρονήματα / συνείδηση / ιδέα / καλό / ιδεώδη* ΣΥΝ. πατριωτισμός ΑΝΤ. αντεθνικός • **3.** ΘΡΗΣΚ. **εθνικός** (ο) ο ειδωλολάτρης, κατά τους χριστιανούς των πρώτων χριστιανικών αιώνων **4.** ΓΛΩΣΣ. ***εθνικά*** (ενν. ονόματα) (τα) ονόματα. ουσιαστικά και επίθετα. παράγωγα τοπωνυμίων και εθνωνυμίων, που δηλώνουν τον κάτοικο πόλης. χωριού, αυτόν που ανήκει σε συγκεκριμένο έθνος ή τον καταγόμενο από εκεί. π.χ. *Αθηναίος, Βολιώτης, Περιστεριώτης* κ.λπ. — **εθνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, έθνος, Έλληνας*.

ΣΧΟΛΙΟ Εθνικά ονόματα ως ουσιαστικά ή επίθετα. Η περίπτωση που ένα εθνικό κύριο όνομα δίνει λαβή στον σχηματισμό μιας λέξης, η οποία δηλώνει πια. ανεξαρτήτως της αρχικής πηγής της, συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα. δεν είναι σπάνια. Έτσι από τη θρακική φυλή των **Αλαζώνων** γίνεται ο **αλαζόνας** (αρχ. *ἀλαζών*), ο υπερόπτης. Από τους **Βανδάλους** ο βάνδαλος, ο βάρβαρος καταστροφέας των έργων τού πολιτισμού και γενικότ. αυτός που επιδίδεται σε καταστροφές. Το όνομα των **Ούννων** χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον βάρβαρο και σκληρό επιδρομέα και μάλιστα τους Γερμανούς Ναζί για τις θηριωδίες τους κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Από τους **Κάφρους**, τους ιθαγενείς διαφόρων φυλών τής Α. Αφρικής. προέρχεται ο **κάφρος**, ο απολίτιστος, ο άξεστος. Με την ίδια απαξιωτική σημασία χρησιμοποιήθηκαν λιγότερο και τα ονόματα **Ζουλού**. φυλής ιθαγενών τής Ν. Αφρικής. και **Μάο-Μάο**. φυλής τής Κένυας. ακόμη δε λιγότερο και το όνομα **Απάτσι**. φυλής Ινδιάνων τής Β. Αμερικής (απ' όπου προήλθε παλιότερα και η ονομασία «Απάχηδες»). Το εθνικό όνομα **Τούρκος**, όταν στην Ελληνική λέμε «έγινα Τούρκος». δηλώνει τον γεμάτο οργή, τον ασυγκράτητα εξαγριωμένο. Το **Βούλγαρος** δήλωσε παλιότερα τον αγροίκο και υπερβολικά σκληρό, ενώ χρησιμοποιήθηκε μειωτικά και υβριστικά κατά την περίοδο τού Εμφυλίου· χρησιμοποιήθηκε επίσης καταχρηστικά και υβριστικά στην ποδοσφαιρική αργκό. Το όνομα **Γύφτος** χρησιμοποιήθηκε για να δηλωθεί η τσιγγουνιά, που φθάνει μέχρι μορφές αναξιοπρεπούς συμπεριφοράς (το ίδιο το **τσιγγούνης** είναι από το **Τσιγγάνος** μέσω τού τουρκ. çingene). Το **Εβραίος** χρησιμοποιήθηκε συχνά για να δηλώσει τη φιλαργυρία, την υπερβολική αγάπη για το χρήμα. Η συναφής όμως λέξη που καθιερώθηκε ευρύτερα στην Ελληνική είναι το **καρμοίρης** από το μεταγενέστερο αρχ. *Καρίμοιρος* «τιποτένιος – μισθοφόρος», που ανάγεται ετυμολογικά το εθνικό όνομα **Κάρες** (και *μοίρα*), τους οποίους οι Έλληνες αντιμετώπιζαν περιφρονητικά και χρησιμοποιούσαν ως δούλους. Η εργασιακή απασχόληση στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες γυναικών από τις Φιλιππίνες προσέδωσε στη λ. **Φιλιππινέζα** τη σημασία τής οικιακής βοηθού. αλλά και τού προσώπου που χρησιμοποιείται σε βοηθητικές ή δευτερεύουσας σημασίας δουλειές. ενώ η μορφή εργασιακής απασχόλησης, συχνά και εκμετάλλευσης. οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία οδήγησε τα τελευταία χρόνια στη χρήση τής λ. **Αλβανός** με τη σημ. τού σκληρά εργαζομένου και υπαμειβομένου εργάτη. Ακόμη, το όνομα **Γερμανός** χρησιμοποιείται συχνά για να δηλώσει άνθρωπο πειθαρχημένο. αυστηρό και σκληρό, ενώ το **Εγγλέζος / Άγγλος** στη φρ. *είναι Εγγλέζος / Άγγλος στα ραντεβού του* δηλώνει αυτόν που είναι ακριβής. στην ώρα του σε προκαθορισμένες συναντήσεις. Η λ. **Αμερικανάκι** χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει τον αφελή άνθρωπο. που πιστεύει ό,τι του λένε *(για Αμερικανάκια μάς περνάς;)*. όπως και το **Κουτόφραγκος** για τον αφελή και εύπιστο Ευρωπαίο. Τέλος. το όνομα **Κινέζος** χρησιμοποιείται στη φρ. *κάνω τον Κινέζο* για να δηλώσει αυτόν που προσποιείται ότι δεν καταλαβαίνει αυτά που του λένε.

-εθνικός, -ή, -ό ➝ -εθνής

εθνικοσοσιαλισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. το ακραίο ολοκληρωτικό κίνημα που αναπτύχθηκε στη Γερμανία υπό την ηγεσία τού Αδόλφου Χίτλερ (1889-1945). με κύρια χαρακτηριστικά τον εθνικισμό. τον ρατσισμό (κυρ. κατά των Εβραίων), την απόρριψη τής δημοκρατίας. την πίστη στον φίρερ (Führer = ηγέτης) και την εδαφική επέκταση ΣΥΝ. ναζισμός. — **εθνικοσοσιαλιστής** (ο). **εθνικοσοσιαλίστρια** (η), **εθνικοσοσιαλιστικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φασισμός*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Nationalsozialismus (Nazi). Βλ. κ. *ναζισμός*].

εθνικότητα (η) [1833] {εθνικοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού μέλους ενός έθνους. το να ανήκει κανείς σε ένα έθνος (λόγω γεννήσεως. καταγωγής ή υπαγωγής σε αυτό) **2.** η καταγωγή από συγκεκριμένο έθνος: *ελληνικής ~ Σουηδός βουλευτής* || *τι εθνικότητας είναι;* (πβ. λ. *υπηκοότητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nationalité].

εθνικόφρων, -ων, -ον {εθνικόφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα). -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που έχει εθνικά φρονήματα. που πιστεύει στην ιδέα τού έθνους. την υποστηρίζει και την προβάλλει ΣΥΝ. πατριώτης **2.** (κακόσ.) ο φανατικά προσηλωμένος στο έθνος, στα εθνικά ιδεώδη και συμφέροντα. και συγχρόνως ιδεολογικά και πολιτικά συντηρητικός (κυρ. αντικομουνιστής): ~ *παράταξη / κόμμα* ΣΥΝ. εθνικιστής ΑΝΤ. διεθνιστής. αριστερός. Επίσης **εθνικόφρονας** (ο/η). — **εθνικοφροσύνη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων*. -ον, *εμφύλιος*.
[ΕΤΥΜ. < *εθνικός* + *-φρων*. μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *φρέν-*, πβ. αρχ. *φρήν. φρενός*].

εθνισμός (ο) [1826] η συνείδηση ότι ανήκει κανείς σε συγκεκριμένο έθνος· επίσης, το πατριωτικό αίσθημα το οποίο προκύπτει από αυτήν ΣΥΝ. εθνική συνείδηση, πατριωτισμός, φιλοπατρία. — **εθνιστής** (ο). **εθνίστρια** (η), **εθνιστικός,** -ή. -ό. **εθνιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.

εθνο- κ. **εθνό-** κ. **εθν-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με ένα έθνος: *εθνο-γένεση. εθνο-μάρτυρας, εθνό-σημο. εθν-ωνύμιο. εθνο-λογία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἐθν-άρχης, ἐθνο-φύλαξ*). που προέρχεται από το αρχ. *ἔθνος*].

εθνοβόρος, -ος. -ο [1850] (λόγ.) ο φθοροποιός ή/και καταστροφικός για το έθνος: ~ *πολιτική* ΣΥΝ. εθνοκτόνος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος. εθνωφελής.
[ΕΤΥΜ. < *ἔθνος* + *-βόρος* < *βορά* (βλ.λ.)].

εθνογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η δημιουργία ενός έθνους: *η ~ των Σέρβων τον Μεσαίωνα*. — **εθνογενετικός,** -ή, -ό.

εθνογλωσσικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη γλώσσα ενός έθνους. — **εθνογλωσσικ-ά / -ώς** επίρρ.

εθνογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. κλάδος που μελετά τη γλώσσα λαών οι οποίοι δεν διαθέτουν γραφή. καθώς και τις σχέσεις μεταξύ γλώσσας, κοινωνίας και πολιτισμού των λαών αυτών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. ethnolinguistics (νόθο σύνθ.)].

εθνογραφία (η) [1818] κλάδος τής εθνολογίας (βλ.λ.). που ασχολείται με την περιγραφή των στοιχείων και των εκδηλώσεων τού πολιτισμού σε διάφορους λαούς (κυρ. πρωτόγονους). — **εθνογράφος** (ο/η) [1833]. **εθνογραφικός,** -ή, -ό [1845]. **εθνογραφικ-ά / -ώς** [1845] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnographie].

εθνοκάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις. -άρσεων} η μαζική εκδίωξη των μελών μιας εθνότητας από μια περιοχή ή/και ο αφανισμός τους. με σκοπό συνήθ. τη βίαιη εξασφάλιση πληθυσμιακής ομοιογένειας σε μία γεωγραφική περιοχή για γεωπολιτικούς σκοπούς ΣΥΝ. εθνική εκκαθάριση / κάθαρση.

εθνοκαπηλία (η) {εθνοκαπηλιών} η εκμετάλλευση τής ιδέας τού έθνους για πολιτικά ή και προσωπικά οφέλη. — **εθνοκάπηλος** (ο/η).

εθνοκεντρισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η αναγωγή των πάντων στην ιδέα τού έθνους και στο ίδιο το έθνος **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. μορφή κοινωνικής αντίληψης που συνίσταται στην τάση να χρησιμοποιεί κανείς τους κανόνες και τις αξίες τής δικής του κοινωνικής ομάδας ως μέτρο για την κρίση και την αξιολόγηση των κανόνων και των αξιών άλλων κοινωνιών. — **εθνοκεντρικός,** -ή. -ό, **εθνοκεντρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. ethnocentrism].

εθνοκτόνος, -ος. -ο [1845] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του καταστρέφει το έθνος: ~ *διχασμός / εμφύλιος / επινόηση / πολιτική* ΣΥΝ. εθνοβόρος, εθνοφθόρος ΑΝΤ. εθνωφελής. εθνοσωτήριος. — **εθνοκτονία** (η) [1874]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. < *ἔθνος* + *-κτόνος* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

εθνόλεκτος (η) {εθνολέκτ-ου | -ων. -ους} ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα ομάδας ομιλητών (π.χ. των Τσιγγάνων) που διαφοροποιούνται μόνο γλωσσικά από τους λοιπούς πολίτες τής ίδιας χώρας· πρόκειται για γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιείται από ορισμένους ομιλητές παράλληλα προς τη χρήση τής επίσημης εθνικής γλώσσας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. ethnolect. Για τον μορφολ. σχηματισμό βλ. λ. *διάλεκτος*, που αποτέλεσε πρότυπο για τους όρους αυτούς (λ.χ. *ιδιό-λεκτος, κοινωνιό-λεκτος*)].

εθνολογία (η) [1854] {χωρ. πληθ.} επιστημονικός κλάδος που μελετά συγκριτικά τη δομή, την εξέλιξη και τις εκδηλώσεις πολιτισμού διαφόρων εθνών και κυρ. μικρών αυτοτελών κοινωνικών ομάδων που ζουν κατά φύση («πρωτόγονοι λαοί») ΣΥΝ. κοινωνική ανθρωπολογία, πολιτιστική ανθρωπολογία. — **εθνολόγος** (ο/η), **εθνολογικός,** -ή, -ό, **εθνολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. ethnologie].

εθνομάρτυρας (ο) {εθνομαρτύρων} αυτός που υπέστη μαρτύρια ή βρήκε μαρτυρικό θάνατο στον αγώνα υπέρ τού έθνους του: *ο μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος ανακηρύχθηκε ~*. Επίσης (λογιότ.) **εθνομάρτυς** [1868] {εθνομάρτυρος}.

εθνομουσικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. ο τομέας τής μουσικολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη όλων των μουσικών παρα-

δόσεων. πλην τής δυτικοευρωπαϊκής· στην αρμοδιότητά του ανήκουν λαϊκές μουσικές κάθε έθνους. μουσικές πρωτόγονων ή αρχαίων λαών και κοινωνιών κ.λπ. — **εθνομουσικολόγος** (ο/η), **εθνομουσικολογικός**, -ή, -ό. **εθνομουσικολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ethnomusicologie].

εθνοπατέρας (ο) [1892] (συχνά ειρων.) ο πατέρας τού έθνους. ο βουλευτής.

εθνοπρεπής, -ής. -ές [1881] {εθνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εθνοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρμόζει στο έθνος, που είναι αντάξιος τής ιστορίας και των παραδόσεων τού έθνους: *πρέπει να διασφαλιστεί η υγιής και ~ μόρφωση των παιδιών των προσφύγων* ΑΝΤ. ξενοπρεπής, ξενότροπος. — **εθνοπρεπώς** επίρρ., **εθνοπρέπεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

εθνοπρόβλητος, -η, -ο [1893] αυτός που προβάλλεται ή εκλέγεται από το έθνος σε ανώτατο αξίωμα: ~ *κυβερνήτης* ΣΥΝ. λαοπρόβλητος.

έθνος (το) {έθν-ους | -η. -ών} **1.** σύνολο ανθρώπων που γίνονται αντιληπτοί και από τους ίδιους και από τους άλλους ως ομοιογενές σύνολο, καθώς συνδέονται μεταξύ τους με δεσμούς κοινής καταγωγής και ιστορικό παρελθόν. κοινά στοιχεία πολιτισμού. κοινά ιδανικά και πολλές φορές κοινή γλώσσα και θρησκεία. ενώ παράλληλα έχουν συνείδηση τής διαφοράς τους από τα άλλα ανάλογα σύνολα ανθρώπων ΣΥΝ. φυλή. γένος· ΦΡ. ***έθνος-κράτος*** το εθνικό κράτος. το κράτος που έχει συγκροτήσει ένα έθνος στο έδαφος όπου διαβιοί: *τα σύγχρονα έθνη-κράτη προέκυψαν από τη διάλυση μεγάλων αυτοκρατοριών* **2.** ΘΡΗΣΚ. ***έθνη*** (τα) (α) (στην Π.Δ.) οι άλλοι λαοί τού κόσμου κατ' αντιδιαστολή προς τους Ισραηλίτες (β) (στην Κ.Δ.) οι ειδωλολάτρες και ειδικότ. οι Έλληνες (γ) το γένος των χριστιανών (*«ἔθνος ἅγιον»*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *swedh-nos < I.E. *swedh- «έθιμο. συνήθεια» (για το οποίο βλ. λ. *ἔθος*). Όπως φαίνεται από τη σημ. τής I.E. ρίζας. η λ. δήλωνε *αρχικά τα πρόσωπα* που *χαρακτηρίζονται* από κοινά ήθη και έθιμα].

έθνος – λαός – κράτος – φυλή – γένος. Όλες αυτές οι λέξεις δέχονται εθνικούς προσδιορισμούς: **το ελληνικό έθνος – ο ελληνικός λαός – το ελληνικό κράτος – η ελληνική φυλή / η φυλή των Ελλήνων – το γένος των Ελλήνων**. Η έννοια τού έθνους προσδιορίζεται ήδη από τον Ηρόδοτο ως το σύνολο των ανθρώπων που έχουν κοινή *καταγωγή* (το «ὅμαιμον»). κοινή *γλώσσα* (το «ὁμόγλωσσον»), κοινή *θρησκεία* και κοινά *ήθη* και *έθιμα*. Γενικότερα, από πολλούς επιστήμονες (ιδίως τής Γερμανικής Σχολής) ως χαρακτηριστικά τού έθνους προσδιορίζονται η (κοινή) καταγωγή, η (κοινή) γλώσσα και η (κοινή) παράδοση. πράγμα που ισχύει απολύτως για έθνη όπως οι Έλληνες. Ωστόσο. Αμερικανοί, Ρώσοι. Ελβετοί κ.ά. αποτελούν έθνη. χωρίς να διαθέτουν πλήρως αυτά τα χαρακτηριστικά (διαφέρουν στη γλώσσα. δεν έχουν κοινή παράδοση ή δεν έχουν κοινή καταγωγή). Γι' αυτό, άλλοι επιστήμονες (Γαλλική Σχολή) υποστηρίζουν ότι κύριο κριτήριο για τον προσδιορισμό τού έθνους είναι η *συνείδηση κοινότητας*. η συνείδηση των ίδιων των ανθρώπων ότι αποτελούν *εθνικό σύνολο. εθνική κοινότητα* και ο τρόπος με τον οποίο *αυτοπροσδιορίζονται*. Το **λαός**. αντίθετα προς τον αφηρημένο χαρακτήρα που έχει το *έθνος*. έχει πολύ συγκεκριμένο *περιεχόμενο*. *Λαός* είναι οι άνθρωποι. οι πολίτες, το έμψυχο υλικό. με έμφαση στο ανθρώπινο δυναμικό ενός έθνους. Νομική και πολιτειακή είναι η έννοια τού **κράτους**, που απαιτείται να είναι συντεταγμένο και να διέπεται από νόμους και ρυθμίσεις που θα ορίζουν τις λειτουργίες του και τις μεταξύ των πολιτών σχέσεις. Ενώ στην έννοια τού *έθνους* αντιστοιχεί ο *λαός* (ο λαός απαρτίζει ένα έθνος). στην έννοια τού *κράτους* αντιστοιχεί ο **πολίτης** (οι πολίτες μιας χώρας συνθέτουν το κράτος). Η λ. **φυλή** τονίζει περισσότερο το στοιχείο τής κοινής ιστορικής προέλευσης και εθνολογικής καταγωγής ενός λαού. Η φυλή των Ελλήνων, λ.χ., διαφέρει από τις ασιατικές φυλές που έχουν άλλη φυλετική καταγωγή. Τέλος. την κοινή καταγωγή τονίζει και η έννοια τού **γένους** (συχνά κεφαλαιογραφείται ως **Γένος**): το **Γένος των Ελλήνων** ή. κατά τους προεπαναστατικούς χρόνους. το **Γένος των Γραικών**, τονίζει ακριβώς –στα χρόνια που δεν υπάρχει ακόμη ελληνικό κράτος και που το έθνος των Ελλήνων τελεί υπό τουρκικό ζυγό · την ανάγκη ενότητας των Ελλήνων εντός και εκτός Ελλάδος, την ανάγκη (δια)φωτισμού των Ελλήνων για την ιστορία και την καταγωγή τους και την ανάγκη ξεσηκωμού των Ελλήνων για να επανακτήσουν την ελευθερία τους.
Ετυμολογικά. είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. *έθνος* ανάγεται σε ρίζα **εθ-** (< I.E. *swedh-), από όπου παράγονται και οι λέξεις **ήθ-ος / ηθικός** και **έθ-ος / έθ-ιμο**. Η λ. *λαός* τόνισε την έννοια τού ανθρώπου: άνδρες / στρατιώτες είναι οι **λαοί** (στον πληθ.) στην *Ιλιάδα* τού Ομήρου. άνδρες / άνθρωποι στην *Οδύσσεια*, συγκεντρωμένοι άνθρωποι / λαός στους μετέπειτα χρόνους, λαϊκοί (σε αντίθεση με τους ιερείς) στην Π. Διαθήκη. οι χριστιανοί (σε αντίθεση με τους εθνικούς / ειδωλολάτρες) στην Κ. Διαθήκη. Το *κράτος* σήμανε εξαρχής την εξουσία, τη δύναμη τού οργανωμένου έθνους με δικαιοδοσίες πάνω στους πολίτες. Η *φυλή* συνδέεται με το **φύλον** (sex), αναγόμενη στο **φύω / φύομαι**. Δηλώνει δεσμούς αίματος («ὅμαιμον»). κοινή καταγωγή ευρύτερη ή κατά ομάδες. Και η λ. **γένος** δηλώνει καταγωγή, τη **γενεά / γενιά**, από το επίπεδο τής οικογένειας ώς το επίπεδο τής φυλής. Τόσο η *φυλή* όσο και το *γένος* αντιστοιχούν στο ξεν. **ράτσα** (ιταλ. razza «φυλή» < αραβ. ra's «κεφαλή - καταγωγή»· από το ιταλ. τα ευρωπαϊκά γαλλ. race, αγγλ. race κ.λπ.). Την έννοια τής «καταγωγής» ως βάσης τού έθνους έδωσε και το λατ. **natio** «γέννηση. καταγωγή» (< nascor «γεννιέμαι»), από όπου τα ευρωπαϊκά γαλλ. nation. αγγλ. nation κ.λπ. Οι ξένοι χρησιμοποιούν, κατ' αντιδιαστολή προς τα nation / national. τον όρο ethnic(s) / ethnical από την Ελληνική για να δηλώσουν τις εθνικές μειονότητες (αλβανική στα Σκόπια. ελληνική στην Αλβανία) ή τις ομάδες που διαφέρουν ως προς την καταγωγή ή το θρήσκευμα (Τσιγγάνους, μουσουλμάνους) μέσα στο ίδιο έθνος.
Ας σημειωθεί τέλος ότι. όπως παρατηρεί ο Στέφ. Κουμανούδης (*Συναγωγή Νέων Λέξεων.... λ. εθνωφελής*), σύνθετα και παράγωγα τής λ. έθνος *«ἐν τοῖς λεξικοῖς τῆς ἀρχαίας γλώσσης ὑπάρχουσιν μόνον δεκατρεῖς* [λέξεις] *ἐν ταύτῃ δὲ τῇ Συναγωγῇ ἀνεγράφησαν νέαι [...] ἑκατὸν εἰκοσιεννέα. Παρέχει, βέβαια. καὶ τοῦτο νύξιν σκέψεων εἰς τὸν φιλοσοφοῦντα περὶ τὰς ἐκφάνσεις τῆς ἱστορίας κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς τῶν ἐθνῶν»*.

εθνόσημο (το) [1856] {εθνοσήμ-ου | -ων} **1.** διακριτικό σύμβολο που χρησιμοποιείται ως έμβλημα έθνους **2.** (ειδικότ.) το σήμα ή σύμβολο τού έθνους που υπάρχει στη στολή ή στο πηλήκιο των στρατιωτικών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού *γαλλ.* cocarde (βλ. λ. *κονκάρδα*)].

εθνοσυνέλευση (η) [1793] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η συνέλευση των αντιπροσώπων ενός έθνους. που ενσαρκώνει τη λαϊκή κυριαρχία και εκφράζει τη θέληση τού λαού· συγκαλείται σε έκτακτες περιστάσεις και ασκεί συντακτική εξουσία (δηλ. ασχολείται με τη σύνταξη ή την τροποποίηση τού συντάγματος) ΣΥΝ. κοινοβούλιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assemblée nationale].

εθνοσωτήρας (ο) [1878] ο σωτήρας τού έθνους.

εθνοσωτήριος, -α. -ο [1895] σωτήριος ή ευεργετικός για το έθνος: ~ *ιδέες / πολιτική* ΣΥΝ. εθνωφελής ΑΝΤ. εθνοφθόρος, εθνοκτόνος, εθνοβόρος.

εθνότητα (η) [1857] {-ας κ. (λόγ.) -ότητος | -οτήτων} το σύνολο των μελών μιας εθνικής ομάδας (εν ευρεία εννοία ταυτίζεται με το έθνος. ενώ υπό στενή έννοια δηλώνει μια πολιτιστικά (λ.χ. γλωσσικά) διακριτή ομάδα τού ίδιου έθνους): *τα προβλήματα των ~ στα Βαλκάνια* || *συμπαγής / αναφομοίωτη ~*· ΦΡ. ***αρχή των εθνοτήτων*** η αρχή σύμφωνα με την οποία κάθε έθνος έχει το δικαίωμα να συγκροτήσει κράτος στο έδαφος όπου διαβιοί (εθνικό κράτος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, εθνικισμός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο. πβ. γαλλ. nationalité. αγγλ. ethnicity].

εθνοτικός, -ή, -ό (καταχρ.) αυτός που ανήκει σε μια εθνότητα (κατ' αντιδιαστολή προς το έθνος). συνήθως μειονοτική, σε έναν ευρύτερο χώρο έθνους-κράτους, π.χ. οι Μαγυάροι (ουγγρικής καταγωγής) στη Ρουμανία. — **εθνοτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *εθνότητα* + παραγ. επίθημα *-ικός*].

εθνοφθόρος, -ος, -ο [1850] (λόγ.) αυτός που με την ενέργεια ή τη δράση του φθείρει το έθνος: ~ *πολιτική / διχόνοια* ΣΥΝ. εθνοκτόνος, εθνοβόρος ΑΝΤ. εθνοσωτήριος, εθνωφελής.
[ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

εθνοφρουρά (η) [1833] **1.** η ένοπλη δύναμη τού έθνους, αυτή που έχει καθήκον να φρουρεί το έθνος **2.** οργάνωση ενόπλων πολιτών, που συγκροτείται σε έκτακτες περιστάσεις για την τήρηση τής τάξης (βλ. κ. λ. *εθνοφυλακή*). — **εθνοφρουρός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. garde nationale].

εθνοφυλακή (η) [1833] σώμα ενόπλων πολιτών στρατιωτικής φύσεως. που *αναλαμβάνει* δράση μόνο *σε περίοδο πολέμου* ή σε έκτακτα περιστατικά και το οποίο τηρεί επαφή με τη στρατιωτική εκπαίδευση σε καθορισμένες περιόδους. — **εθνοφύλακας** (ο) [μτγν.].

εθνοφυλετισμός (ο) [1872] η προσήλωση στα εθνικά ιδεώδη στο πλαίσιο τής πολιτικής των φυλετικών διακρίσεων.

εθνοψυχολογία (η) ΨΥΧΟΛ. ο κλάδος που ασχολείται με την ψυχολογική μελέτη και έρευνα εθνοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnopsychology].

εθνωνύμιο (το) {εθνωνυμί-ου | -ων} η ονομασία ενός έθνους.
[ΕΤΥΜ. < *έθνος* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

εθνωφελής, -ής, -ές [1849] {εθνωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εθνωφελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) ωφέλιμος για το έθνος. για το σύνολο των πολιτών: ~ *δράση / πολιτική* ΣΥΝ. κοινωφελής, εθνοσωτήριος ΑΝΤ. εθνοκτόνος, εθνοβόρος. εθνοφθόρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες*.

εθολογία (η) ΒΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. κλάδος που εξετάζει και αναλύει θεωρητικά τη συμπεριφορά των ζώων στο φυσικό τους περιβάλλον (πβ. λ. *ηθολογία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ethnology].

έθος (το) {έθ-ους | -η. -ών} (λόγ.) πράξη, ενέργεια ή συμπεριφορά που παρατηρείται συχνά και κατ' επανάληψη: *ο θρήνος και ο ολοφυρμός κατά την εκφορά των νεκρών αποτελεί πανάρχαιο ~ τού ελληνικού λαού* ΣΥΝ. έθιμο. έξη. συνήθεια· ΦΡ. ***κατ' έθος*** όπως ορίζει το έθιμο. σύμφωνα με τη συνήθεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *swedh-os < I.E. *swedh- «έθιμο. συνήθεια». πβ. σανσκρ. svadhā-, γοτθ. sidus, λατ. sod-ālis «σύντροφος, συνάδελφος», suesco «εθίζομαι» (< *swedh-skō), γαλλ. coutume «έθιμο» (> αγγλ. custom). γερμ. Sitte κ.ά. Ομόρρ. *ἔθ-ιμο(ν), ἐθ-ίζω, ἔθ-νος. ἦθ-ος, ἠθ-ικός* κ.ά.].

έθρεψα ρ. ▸ τρέφω

ει σύνδ. (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) ***ει δυνατόν*** αν γίνεται: *θα το ήθελα το συντομότερο, ~ και αύριο!* (β) ***ει μη μόνον*** παρά μόνο: *κανείς δεν ξέρει τι πραγματικά συνέβη. ~ ο Θεός!*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Βασιζόμενοι στο γεγονός ότι η αρχική χρήση τής λ. ήταν επιφωνηματική. υποθέτουμε ότι πρόκειται πιθ. για αρχαιότατη τοπική πτώση (σε -ι) δεικτικού μορίου *e- / *o-. Ως πρόθεμα απαντά σε λ. όπως *ἐάν, εἴθε, εἴτε* κ.ά. Η χρήση τής λ. ως υποθετικού και ως ερωτηματικού συνδέσμου. που είναι και η βασική, απαντά ήδη στον Όμηρο].

-εια κατάληξη θηλυκών προπαροξύτονων ουσιαστικών. συνήθ. από επίθετα σε -ης: *συνεχής – συνέχεια. ευγενής – ευγένεια. επιμελής – επιμέλεια·* αλλά και: *βοήθεια. καλλιέργεια. ωφέλεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κατάλ. ουσιαστικών που προέρχονταν αρχικώς από επίθ. σε *-ής (συνεπ-ής – συνέπεια)*, καθώς και από ρήματα που εμφάνιζαν συναίρεση *(βοηθῶ – βοήθ-εια)*].

> **-εια: ουσιαστικά σε -εια.** Τα ουσιαστικά σε /-ia/, εφόσον τονίζονται στην προπαραλήγουσα (στην τρίτη από το τέλος συλλαβή), γράφονται με **ει (-εια)**. Παραδείγματα: *ευγέν-εια (ευγενής). ακρίβ-εια (ακριβής). διαύγ-εια (διαυγής). συνήθ-εια (συνήθης). αμάθ-εια (αμαθής). επιμέλ-εια (επιμελής). ασθέν-εια (ασθενής). συνέπ-εια (συνεπής). καλλιέργ-εια (καλλιεργώ). ωφέλ-εια (ωφελώ). βοήθ-εια (βοηθώ). προσπάθ-εια (προσπαθώ). ενέργ-εια (ενεργώ). υπώρ-εια (όρος, το). παν-άκ-εια* (αρχ. *ἄκος. τό*). *Αλεξάνδρ-εια (Αλέξανδρος). Αντιόχ-εια (Αντίοχος). Καισάρ-εια (Καίσαρ). Ορέστ-εια (Ορέστης). Οδύσσ-εια (Οδυσσεύς)* κ.ά. **Εξαιρούνται**: (α) Τα ουσιαστικά σε **-οια** από τα **νους, ρους, πλους,** *__πνους__ (πνέω): *έν-νοια, πρό-νοια, διά-νοια, απόρ-ροια. διάρ-ροια, παλίρ-ροια. ά-πλοια, ά-πνοια. δύσ-πνοια* κ.τ.ό. (βλ. -οια), καθώς και τα *άγνοια, Βέροια. Εύβοια* (β) Τα προπαροξύτονα ουσ. σε **-τρια**: *φοιτήτρια. γεννήτρια, εργάτρια* κ.τ.ό. (γ) Τα κύρια ονόματα *Πολύμνια. Ερέτρια.*

είδα ρ. ▸ βλέπω
ειδάλλως επίρρ.· σε αντίθετη περίπτωση: *παρακαλώ να με ακολουθήσετε με το καλό. ~ θα σας εξαναγκάσω* ΣΥΝ. αλλιώς. διαφορετικά. Επίσης **ειδαλλιώς**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *εἰ δ' ἄλλως*].
ειδεμή σύνδ. (λόγ.) σε αντίθετη περίπτωση, διαφορετικά: *αν θέλεις να συμμετάσχεις στην προσπάθεια, μείνε· ~, φύγε και μην ξαναγυρίσεις!* ΣΥΝ. αλλιώς, αλλιώτικα. ειδάλλως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *εἰ δὲ μή*].
ειδεχθής, -ής, -ές {ειδεχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ειδεχθέστ-ερος. -ατος} αυτός που είναι αποκρουστικός στην όψη και τη θέα. αυτός που προκαλεί αηδία και αποτροπιασμό: *το έγκλημα χαρακτηρίστηκε από τον εισαγγελέα ιδιαζόντως ειδεχθές* || ~ *πράξη / βιασμός / βιαστής / εγκληματίας / δολοφόνος* ΣΥΝ. απεχθής. βδελυρός, μυσαρός, φρικιαστικός, ανατριχιαστικός. — **ειδεχθώς** επίρρ. [μεσν.]. **ειδέχθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἶδος* «μορφή» + *-εχθής* < *ἔχθος* «εχθρότητα, μίσος»].
ειδή (η) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η όψη και η έκφραση τού προσώπου ΣΥΝ. μορφή, φυσιογνωμία.
[ΕΤΥΜ. < *είδος* (βλ.λ.). με αλλαγή γένους κατά το συνώνυμο *μορφή*].
ειδήμων (ο/η) {ειδήμ-ονος. -ονα | -ονες (ουδ. -ονα). -όνων} (λόγ.) αυτός που κατέχει σε μεγάλο βαθμό επιστήμη ή τέχνη, ο ειδικός: *για την εκτίμηση των πολύτιμων λίθων να αποταθείτε στους ~ || να ακούτε όχι τους πολλούς, αλλά τους ~* ΣΥΝ. γνώστης, επαΐων, έμπειρος ΑΝΤ. αδαής, ανίδεος. — **ειδημόνως** επίρρ. [μτγν.]. **ειδημοσύνη** (η) [1866].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *εἰδ-*. πβ. απρφ. *εἰδ-έναι* τού ρ. *οἶδα* (βλ.λ.)].
-ειδής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι το προσδιοριζόμενο ουσιαστικό έχει τη μορφή που δηλώνει το α' συνθετικό τους: *ανθρωπο-ειδής. οστρακο-ειδής. ελικο-ειδής. τριγωνο-ειδής. χονδρο-ειδής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἶδος*. λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. το οποίο χρησιμοποιείται στον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν μορφή, σχήμα και. γενικότερα. προσδιοριστικά χαρακτηριστικά].
ειδησεογραφία [1888] κ. (ορθότ.) **ειδησιογραφία** (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ανακοίνωση ειδήσεων από τα Μ.Μ.Ε. (έντυπος και ηλεκτρονικός Τύπος): *στη σχετική ~ δεν αναφέρεται αν ελήφθη απόφαση || κυβερνητική / πολιτική ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ειδήσεων σε ορισμένο χρονικό διάστημα (συνήθ. μιας ημέρας): *επιλογές από τη διεθνή ~ || καθημερινή ~.* — **ειδησεογράφος** (ο/η) [1892]. **ειδησεογραφικός,** -ή, -ό [1896]. **ειδησεογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

> **ειδησεογραφία ή ειδησιογραφία;** Τα σύνθετα από θηλ. ονόματα σε *-ση (-σις)* σχηματίζονται κανονικά με το θέμα τής ονομαστικής **ειδησι-** και όχι με το θέμα τής γενικής **ειδησε-**. Άρα, το σωστό θα ήταν **ειδησι-ο-γραφία** και όχι **ειδησε-ο-γραφία**, που επικράτησε ωστόσο στη χρήση (πβ. *φύση [φύσις] – φυσι-ο-λογία, γνώση [γνώσις] – γνωσι-ο-λογία. κίνηση [κίνησις] – κινησι-ο-λογία, περιπτωσι-ο-λογία. καυχησι-ο-λογία. φθισι-ο-λογία. αναισθησι-ο-λογία, κινησι-ο-γραφία. επιθεωρησι-ο-γραφία. φυσι-ο-γραφία* κ.ά.). Το ίδιο ισχύει και για το *φρασεολογία*. εσφαλμένο τύπο αντί τού *φρασιολογία.*

ειδησεολογία [1893] κ. (ορθότ.) **ειδησιολογία** (η) {χωρ. πληθ.} η συλλογή ειδήσεων κοινού ενδιαφέροντος για δημοσίευση στον ημερήσιο ή περιοδικό Τύπο ή για μετάδοση από τα ηλεκτρονικά μέσα μαζικής ενημέρωσης. — **ειδησεολογικός,** -ή, -ό [1894]. **ειδησεολογικ-ά / ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία.*

> **ειδησεολογία ή ειδησιολογία;** Το **ειδησι-ο-λογία** είναι ορθότερο από το **ειδησε-ο-λογια** (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία*).
> Το *ειδησιολογία* είναι η λ. που θα μπορούσε να αποδώσει ελληνικά το ξένο **ρεπορτάζ** (γαλλ. reportage).

είδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** (γενικά) ό,τι αναγγέλλεται. οτιδήποτε πληροφορεί τον (κάποιος): *καλή / άσχημη / ευχάριστη / δυσάρεστη ~* ΣΥΝ. πληροφορία, νέο, (λαϊκ.) χαμπάρι· ΦΡ. (α) ***παίρνω είδηση*** αντιλαμβάνομαι (κάποιον/κάτι): *προσπάθησε να κρυφτεί. αλλά τον πήραν είδηση || δεν πήρες είδηση ότι παραιτήθηκε η κυβέρνηση;* ΣΥΝ. καταλαβαίνω (β) ***έχω είδηση / ειδήσεις*** λαμβάνω πληροφορίες. γνωρίζω την κατάσταση και τα νέα (προσώπου που με ενδιαφέρει): *είχες καμιά είδηση απ' τον γυιο σου;* ΣΥΝ. μαθαίνω νέα (γ) ***φέρνω ειδήσεις*** δίνω πληροφορία / πληροφορίες: *τι ειδήσεις μάς έφερες;* ΣΥΝ. πληροφορώ. γνωστοποιώ **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το συμβάν ή το γεγονός για το οποίο γίνεται αναγγελία ή δίδεται πληροφορία **3.** (ειδικότ. στον Τύπο) κάθε πληροφορία που ξεχωρίζει από το σύνολο λόγω ιδιαίτερου ενδιαφέροντος. σπανιότητας ή πρωτοτυπίας και η οποία αξιολογείται ως σημαντική για να ανακοινωθεί στο κοινό: *ο αντίκτυπος τής ~ τού θανάτου τής διάσημης ηθοποιού στην κοινή γνώμη ήταν μεγάλος || ευχάριστη / τραγική / ψευδής / συκοφαντική / συνταρακτική / παράδοξη / φρικιαστική / συγκλονιστική / ανησυχητική / ανακριβής / επίκαιρη ~* || *εξωτερικές / εσωτερικές ~* || *μεταδίδω / διαψεύδω / λαμβάνω / διοχετεύω / ανακοινώνω / αποκρύπτω / χαλκεύω / επιβεβαιώνω ~* || *διασπορά ψευδών ~* ΣΥΝ. νέο· ΦΡ. (α) ***ειδήσεις*** (οι) ***/ δελτίο ειδήσεων*** η (συνοπτική ή αναλυτική) παρουσίαση των γεγονότων, των συμβάντων και των επίσημων ανακοινώσεων τής ημέρας (από το ραδιόφωνο και την τηλεόραση): *οι ~ των εννέα* (που μεταδίδονταν στις εννέα το βράδυ) || *έμαθα το γεγονός από τις ~* (β) ***πρακτορείο ειδήσεων*** δημοσιογραφικός οργανισμός που συλλέγει και καταγράφει ειδήσεις προερχόμενες από όλες τις περιοχές μιας χώρας ή και από ολόκληρο τον πλανήτη και στη συνέχεια τις διοχετεύει σε εφημερίδες. περιοδικά, ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς σταθμούς κ.λπ.. χωρίς να τις δημοσιεύει (γ) ***βγάζω είδηση*** εκμαιεύω σημαντική πληροφορία (μέσα από συζήτηση για άλλο θέμα): *από τη συνέντευξη βγάλαμε είδηση: ο διάσημος ηθοποιός σκοπεύει να πολιτευθεί.* – (υποκ.) **ειδησούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴδησις*. αρχική σημ. «γνώση». < θ. *εἰδ-* (< I.E. *weid- «γνωρίζω»). πβ. απρφ. *εἰδ-έναι* τού ρ. *οἶδα* (βλ.λ.). Οι φρ. *δελτίο / πρακτορείο ειδήσεων* είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ. news bulletin / agency. Η φρ. *παίρνω είδηση* απαντά αρχικώς σε μεσαιωνικά κείμενα με τη σημ. «παίρνω την άδεια, τη συγκατάθεση (κάποιου)» (λ.χ. *ἄνευ νὰ ἔπάρη εἴδησι ἀπὲ τὸν ἀφέντη τῆς χώρας*, Ἀσσίζαι 472. 10)].
ειδησιογραφία (η) ▸ ειδησεογραφία
ειδησιολογία (η) → ειδησεολογία
ειδητικός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που συνιστά το είδος (βλ.λ.). δηλ. τη μορφή. το εξωτερικό σχήμα **2.** (ειδικότ.) ΨΥΧΟΛ. αυτός που αναφέρεται στην αισθητοποίηση των αναμνήσεων, ώστε αυτές να προβάλλονται ως πραγματικές εικόνες· ΦΡ. (α) ***ειδητική παράσταση*** αυτή που διατηρείται στη μνήμη με τόση ενάργεια και λεπτομέρειες, ώστε μπορεί να συγκριθεί με τις εικόνες τής άμεσης αντίληψης (β) ***ειδητικό άτομο*** το άτομο που έχει την ικανότητα να περιγράφει μια μνημονική παράσταση με τόση ζωντάνια και λεπτομέρεια. σαν να έχει άμεση αντίληψη αυτής την ώρα τής περιγραφής **3.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη) αυτός που σχετίζεται με το είδος. δηλ. τη μορφή (β) (στη φαινομενολογία) ό,τι χαρακτηρίζει τις ουσίες αυτές καθ' εαυτές. δηλ. κάτι το ολοκληρωτικά και οριστικά αληθινό ΑΝΤ. διαλεκτικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *εἰδ-* < I.E. *weid- «γνωρίζω», πβ. απρφ. *εἰδ-έναι* τού ρ. *οἶδα* (βλ.λ.). Ως όρος τής ψυχολογίας η λ. αποτελεί αντιδάνειο. < γερμ. eidetisch].
ειδίκευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** το να γίνεται (κάτι γενικό) πιο ειδικό: *η ~ τού θέματος που συζητείται σε μία μόνο πτυχή του* **2.** (στον χώρο τής εργασίας. των σπουδών) η απόκτηση ειδικών γνώσεων. η εκπαίδευση (εργαζομένου. σπουδαστή) σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *η ~ συμβάλλει στον καταμερισμό τής εργασίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξειδικεύω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spécialisation].
ειδικεύω ρ. μετβ. [1871] {ειδίκευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** κάνω (κάτι) πιο συγκεκριμένο. ειδικό. περιορίζω (κάτι) σε μία μόνο περίπτωση. αναφορά, εφαρμογή κ.λπ.: *~ την ερώτηση* ΣΥΝ. εξειδικεύω ΑΝΤ. γενικεύω **2.** (για πρόσ.) εκπαιδεύω μαθητευόμενο σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο: *οι γεωργικές σχολές ειδικεύουν το προσωπικό Συνεταιριστικών Οργανώσεων* ΣΥΝ. εξειδικεύω. καταρτίζω **3.** (μεσοπαθ. **ειδικεύομαι**) αποκτώ λεπτομερείς γνώσεις σε κλάδο επιστήμης ή τέχνης, γίνομαι ειδικός (βλ.λ.) σε γνωστικό αντικείμενο: *ειδικεύθηκε στην πυρηνική φυσική || οι ειδικευόμενοι γιατροί των νοσοκομείων Αθηνών και Πειραιώς* **4.** (η μτχ. **ειδικευμένος,** -η, -ο) αυτός που έχει αποκτήσει ειδικές γνώσεις και ικανότητες (σε συγκεκριμένη πνευματική ή χειρωνακτική εργασία): *~ εργάτης / προσωπικό / ιατρός / συνεργάτης* ΑΝΤ. ανειδίκευτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. εξειδικεύω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spécialiser].
ειδικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ορισμένο είδος ή περίπτωση, που έχει ορισμένο σκοπό ή αποστολή: *~ όρος / μέτρα / μηχανισμοί / γνώσεις / δικαστήριο / απεσταλμένος / μηχάνημα / διαδικασία / σύμβουλος / κατάστημα / επιτροπή / φόρος / τεύχος / θεραπευτική αγωγή / μάθημα / σύστημα / έρευνα / μεταχείριση / διαγωνισμός / εκπαίδευση / δίαιτα / θέμα / προβολή (ταινίας)* ΣΥΝ. μερικός. επιμέρους ΑΝΤ. γενικός. καθολικός· ΦΡ. (ευφημ.) ***με ειδικές ανάγκες*** με προβλήματα σωματικής αναπηρίας ή διανοητικής διαταραχής (ως όρος χρησιμοποιείται για την αποφυγή τής γλωσσικώς στιγματισμένης χρήσης όρων. όπως ανάπηρος. σακάτης. παράλυτος κ.τ.ό.): *πρόγραμμα κοινωνικής ένταξης για άτομα ~ || αθλητικές δραστηριότητες για παιδιά ~ || η «Ολυμπιάδα για άτομα ~»* (Special Olympics) *είναι πλέον θεσμός* **2.** (ειδικότ.) αυτός που προορίζεται για περιορισμένη χρήση ή που ανταποκρίνεται σε συγκεκριμένες προδιαγραφές: *~ συσκευή / φάρμακο* ΣΥΝ. ιδιαίτερος. ξεχωριστός **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει αποκτήσει γνώσεις και πείρα σε ορισμένο κλάδο επιστήμης ή τέχνης: *κατόπιν διαβεβαιώσεως ειδικού γιατρού ανακοινώνεται ότι*

δεν υφίσταται κίνδυνος εξάπλωσης τής επιδημίας ΣΥΝ. ειδικευμένος ΑΝΤ. ανειδίκευτος **4. ειδικός** (ο), **ειδική** (η) πρόσωπο που κατά κοινή παραδοχή έχει ειδικευτεί σε συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο ή είναι έμπειρο σε μια τέχνη ή τεχνική και θεωρείται αυθεντία στη δουλειά του: *πρόκειται, λένε οι ~, για πραγματική επανάσταση στον τομέα των Η/Υ* || *είμαι ~ στο θέμα* ΣΥΝ. εξπέρ, μετρ, σπεσιαλίστας **5.** ΦΥΣ. **ειδικό βάρος** (σύμβολο **ε**) το βάρος σώματος ανά μονάδα όγκου **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) **ειδικός σύνδεσμος** καθένας από τους συνδέσμους με τους οποίους εισάγονται οι λεγόμενες ειδικές προτάσεις (*ότι, πως* και *που*) (β) **ειδική πρόταση** δευτερεύουσα ονοματική πρόταση, που ως συμπλήρωμα ρήματος «ειδικεύει», εξειδικεύει δηλ. το γενικό και αόριστο περιεχόμενο τής κυρίας πρότασης· εισάγεται με τους ειδικούς συνδέσμους και εξαρτάται από ρ. λεκτικά, γνωστικά, ειδικά κ.ά. (γ) **ειδικό απαρέμφατο** το απαρέμφατο που δηλώνει μια κρίση στην Αρχ. Ελληνική και επέχει θέση ειδικής πρότασης (στη Ν. Ελληνική εμφανίζεται αναλυμένο σε ειδική πρόταση, που εισάγεται με το *ότι* ή το *πως*, βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαρέμφατο*) **7.** ΙΑΤΡ. **ειδικό νόσημα** κάθε μη κοινό νόσημα· ο όρος έχει χρησιμοποιηθεί για τη φυματίωση, τη σύφιλη και κάθε σεξουαλικώς μεταδιδόμενο νόσημα. — **ειδικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *είδος*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. spécifique, ενώ οι σημ. 3 και 4 αποδίδουν το γαλλ. spécialiste].

ειδικότητα (η) [1833] {-ας κ. (λόγ.) -ότητος | -οτήτων} **1.** η ειδική γνώση σε επιστήμη ή τέχνη, που απαιτείται για την άσκηση επιστημονικής ή τεχνικής επαγγελματικής δραστηριότητας: *η ~ μου είναι παθολόγος* || *έχει αποκτήσει ~ ως χειριστής τόρνου* ΣΥΝ. (εξ)ειδίκευση **2.** (συνεκδ.) ο τομέας ειδίκευσης: *στην πανεπιστημιακή κλινική προστέθηκαν νέες ~* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των εκπαιδευτικών μεθόδων για την απόκτηση ειδικών γνώσεων σε επιστήμη ή τέχνη: *περίπου τριάντα νέοι γιατροί κάνουν την ~ τους στο νοσοκομείο μας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spécialité].

ειδολογικός, -ή, -ό [1840] αυτός που αναφέρεται στο είδος, δηλαδή στη βασική μορφή των πραγμάτων (και όχι στο περιεχόμενό τους): *~ διαφορές* ΣΥΝ. μορφολογικός. — **ειδολογικώς** επίρρ. [1840].

ειδοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γραπτή ή προφορική ενημέρωση (κάποιου), η γνωστοποίηση (ενδιαφέρουσας πληροφορίας): *κατηγόρησαν τις αρχές ότι δεν είχαν προβεί στην έγκαιρη ~ τού πληθυσμού* ΣΥΝ. κοινοποίηση, ανακοίνωση, αναγγελία **2.** (ειδικότ.) η κλήση (συνήθ. αρμόδιας υπηρεσίας) για επέμβαση: *η ~ έφτασε αργά στην πυροσβεστική και κάηκε μεγάλο μέρος τού δάσους* **3.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση: *παρακαλούνται οι ενδιαφερόμενοι να προσέλθουν στις αρμόδιες υπηρεσίες, μόλις λάβουν τη σχετική ~* || *έλαβα ~ από το ταχυδρομείο για την παραλαβή δέματος* ΣΥΝ. ειδοποιητήριο.

ειδοποιητήριος, -α, -ο [1833] (λόγ.) **1.** αυτός με τον οποίο γίνεται γνωστοποίηση ή διά τού οποίου ανακοινώνεται (κάτι): *~ επιστολή / τηλεγράφημα / πυροβολισμός* ΣΥΝ. ειδοποιητικός **2. ειδοποιητήριο** (το) {ειδοποιητηρί-ου | -ων} το έγγραφο με το οποίο γίνεται επίσημη γνωστοποίηση ΣΥΝ. ειδοποίηση, αγγελτήριο.

ειδοποιητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ειδοποιεί.

ειδοποιός, -ός, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζει ορισμένο είδος, που το κάνει να ξεχωρίζει από τα άλλα· κυρ. στη ΦΡ. ***ειδοποιός διαφορά*** (i) (λατ. differentia) ΦΙΛΟΣ. το χαρακτηριστικό γνώρισμα, αυτό που διαφοροποιεί ένα είδος από τα υπόλοιπα είδη τού ίδιου γένους (λ.χ. στη φρ. *μέλας ζωμός*, το επίθετο *μέλας* διαφοροποιεί τον συγκεκριμένο από τα υπόλοιπα είδη ζωμών, αποτελεί δηλαδή την *ειδοποιό διαφορά*) (ii) (καθημ.) η βασική, η κύρια διαφορά: *η ειδοποιός διαφορά τής πολιτικής μας είναι ότι εμείς δεν θεωρούμε την Ενωμένη Ευρώπη αυτοσκοπό αλλά μέσον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδοποιώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *είδος* + *-ποιός* < *ποιώ*].

ειδοποιώ ρ. μετβ. {ειδοποιείς... | ειδοποί-ησα, -ούμαι -ήθηκα, -ημένος} **1.** πληροφορώ προφορικώς ή γραπτώς (κάποιον) για (κάτι): *μόλις είδε τα εχθρικά αεροπλάνα, έσπευσε να ειδοποιήσει τον κυβερνήτη τού σκάφους* || *μόλις άκουσε το ευχάριστο νέο, έσπευσε να ειδοποιήσει τους συγγενείς του* ΣΥΝ. γνωστοποιώ, ανακοινώνω **2.** πληροφορώ (αρμόδια υπηρεσία για θέμα τής αρμοδιότητάς της), (την) καλώ (να επιληφθεί θέματος): *~ την αστυνομία για ένα έγκλημα* || *~ την πυροσβεστική για μια πυρκαγιά* ΣΥΝ. καλώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ειδοποιώ (-έω)*, αρχική σημ. «μορφοποιώ, απεικονίζω, περιγράφω», < αρχ. *ειδοποιός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. informer].

ειδοποιώ – ειδοποιός. Η αρχαία λ. **ειδοποιώ** σήμαινε «μορφοποιώ, προσδίδω μορφή» **(είδος)** και «απεικονίζω». Το επίσης αρχαίο **ειδοποιός**, χρησιμοποιούμενο όπως και σήμερα για να ορίσει τη «διαφορά» **(ειδοποιός διαφορά)**, σήμαινε «αυτόν που διαφοροποιεί, που εξειδικεύει, που γεννά διαφορά είδους» (*μερική διαφορά* και όχι *διαφορά γένους*). Αντίθετα προς το *ειδοποιός*, το *ειδοποιώ* χρησιμοποιήθηκε νεολογικά για να δηλώσει τη σημ. τού «γνωστοποιώ, καθιστώ γνωστό», αποδίδοντας κατά τον τύπο το γαλλ. informer (λατ. in-formare «μορφο-ποιώ, ειδο-ποιώ (με την αρχαία σημασία)», που μετέστη στη σημ. «πληροφορώ, γνωστοποιώ» από τη σημ. τού «μορφοποιώ»). Ο Αδ. Κοραής αγανακτώντας με αυτές τις εξαλλαγές τής σημασίας μιας αρχαίας λ., χαρακτήρισε (*Επιστολ.* 3, 148) αυτά τα κατασκευάσματα (τού *ειδοποιώ* και των παραγώγων του με άλλη σημασία) «κακά και ψυχρά»!

είδος (το) {είδ-ους | -η, -ών} **1.** καθεμιά από τις επιμέρους μορφές υπό τις οποίες απαντά (κάτι γενικό)· καθένα από τα ομοειδή στοιχεία που ανήκουν στην ίδια κατηγορία: *ποιητικό / λογοτεχνικό / θεατρικό / μυθιστορηματικό / μουσικό ~* || *~ διδασκαλίας / διαλόγου / εργασίας* || *ορισμένα ~ πτηνών απειλούνται με εξαφάνιση*· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***εν είδει*** (*ἐν εἴδει*) (+γεν.) υπό μορφήν, σαν: *το Άγιο Πνεύμα εμφανίστηκε ~ περιστεράς κατά τη βάπτιση τού Χριστού* ΣΥΝ. δίκην (β) ***ειδών-ειδών*** με τη μέγιστη δυνατή ποικιλία: *εύρισκες ~ κρασιά* ΣΥΝ. κάθε λογής, λογιών-λογιών (γ) ***στο είδος (κάποιου)*** στην ιδιαίτερη κατηγορία, στον ιδιαίτερο τύπο με τον οποίο εμφανίζεται (κάποιος/κάτι): *είναι ο καλύτερος τεχνίτης ~ του* || *αυτό το βάζο είναι από τα ακριβότερα ~ του* (δ) ***έκαστος εις το / στο είδος του*** βλ. λ. *έκαστος* **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) (στην αριστοτελική Λογική) κάθε έννοια που περιλαμβάνεται ολοκληρωτικά στο πλάτος τής ευρύτερης έννοιας (που ονομάζεται *γένος*): *αν η έννοια «θηλαστικό» θεωρείται γένος, τότε η έννοια «ίππος» θεωρείται ~* (β) (στην αριστοτελική Μεταφυσική) η νοητή ενοποιητική και οντολογική αρχή των πραγμάτων **3.** το ποιόν, η ιδιαιτερότητα (προσώπου ή πράγματος), η ξεχωριστή ποιότητα (κάποιου): *τι είδους άνθρωπος είναι αυτός;* || *να αποφεύγετε αυτού του ~ τις τροφές* || *άκουσα κάθε/παντός είδους απειλές* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε αντικείμενο που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση· προϊόν: *είδη ένδυσης / υπόδυσης* || *~ διατροφής / επιπλώσεως / νοικοκυριού* || *ανδρικά / γυναικεία / παιδικά / σχολικά / φαρμακευτικά ~* || *~ πρώτης ανάγκης* (βλ. λ. *πρώτος*) / *πολυτελείας*· ΦΡ. (α) ***είδος εν ανεπαρκεία*** αγαθό στο οποίο υπάρχει έλλειψη (β) ***πληρώνω σε είδος*** αγοράζω (προϊόν) δίνοντας άλλο (ίσης αξίας) προϊόν ως αντάλλαγμα (και όχι πληρώνοντας σε χρήμα την αξία του) **5.** ΒΙΟΛ. η βασική ταξινομική μονάδα διακρίσεως των ζωντανών οργανισμών με κοινά χαρακτηριστικά, δηλ. το σύνολο των ατόμων που μοιάζουν τόσο από γενετική άποψη μεταξύ τους, ώστε να μπορούν να καταχωριστούν με το ίδιο όνομα· συγγενικά είδη που ανήκουν στο ίδιο γένος δεν διασταυρώνονται στη φύση και δεν παράγουν γόνιμους απογόνους: *το λιοντάρι και η τίγρη είναι ~ αιλουροειδών* || *το γένος βαλανιδιά περιλαμβάνει δώδεκα ~*· ΦΡ. (α) ***αναπληρωματικά είδη*** βλ. λ. *αναπληρωματικός* (β) ***είδος υπό εξαφάνιση*** ζώο ή φυτό που κινδυνεύει να εξαφανιστεί (συνήθ. λόγω εκτεταμένης οικολογικής καταστροφής ή θήρευσης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα, ειδοποιώ, ειδώλιο, όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἶδος*, αρχική σημ. «μορφή», < **Fεῖδ-ος* < I.E. *weid- «γνωρίζω, βλέπω», πβ. σανσκρ. vedas- «απόκτηση, κατοχή», λατ. video «βλέπω», ισπ. ver, ιταλ. videre, γαλλ. voir, γερμ. wissen «ξέρω», αγγλ. wise «σοφός» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *οἶδ-α* «γνωρίζω καλά» (αρχική σημ. «έχω δει», βλ.λ.), *εἴδ-ησις, εἰδ-ήμων, είδο-ποιός, εἰδ-ύλλιο(ν), εἴδωλο(ν)*, αρχ. απρφ. *ἰδ-εῖν, ἰδ-έα, ἱσ-τορία* (βλ.λ.) κ.ά.].

ειδότες (οι) αυτοί που γνωρίζουν καλά τα πράγματα ΣΥΝ. επαΐοντες, ειδήμονες, ειδικοί.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. ρ. *οἶδα* (βλ.λ.)].

ειδυλλιακός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ειδύλλιο (ως λογοτεχνικό είδος): *~ ποίηση / ποιητής* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ομορφιά, ευχάριστη ατμόσφαιρα, ποιητικότητα, γενικότ. ο ιδανικός: *~ τοπίο / ζωή / τοποθεσία / εικόνα / ξωκκλήσι / έρωτας / χωριό / παραλία / πρωινό / ατμόσφαιρα* ΣΥΝ. μαγευτικός, γραφικός ΑΝΤ. άσχημος, άχαρος. — **ειδυλλιακ-ά / -ώς** επίρρ.

ειδύλλιο (το) {ειδυλλί-ου | -ων} **1.** ΦΙΛΟΛ. σύντομο περιγραφικό ή διαλογικό ποίημα εξαιρετικής τεχνικής με θέμα από την αγροτική και κυρ. την ποιμενική ζωή, χαρακτήρα τρυφερό και ερωτικό, διανθισμένο με μυθολογικά στοιχεία, το οποίο αποτελεί το χαρακτηριστικότερο (μαζί με το επίγραμμα) λογοτεχνικό είδος τής Ελληνιστικής Εποχής, με σημαντικότερους εκπροσώπους τον Μόσχο, τον Βίωνα και κυρ. τον Θεόκριτο **2.** δράμα ή πεζογράφημα με αισθηματικό, ερωτικό περιεχόμενο **3.** (μτφ.) τρυφερή ερωτική σχέση ή ερωτικό επεισόδιο: *στην εκδρομή πλέχτηκε το ~ τους* **4.** (μτφ.) οι καλές σχέσεις, οι σχέσεις φιλίας και συνεργασίας (μεταξύ ανθρώπων, ομάδων, κρατών): *το νέο ~ Μόσχας-Ουάσινγκτον προαναγγέλλει εξελίξεις πολιτικού και οικονομικού ενδιαφέροντος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰδύλλιον* < *εἶδος* + υποκ. επίθημα *-ύλλιον* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. τού μικρού βουκολικού ποιήματος, στα δε φημισμένα *Εἰδύλλιά* του ο ποιητής Θεόκριτος (3ος αι. π.Χ.) περιέλαβε και ερωτικά θέματα (με πρωταγωνιστές βοσκούς). Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες (πβ. αγγλ. idyll, γαλλ. idylle), καταλήγοντας στη σημ. τού αισθηματικού δεσμού].

ειδώθηκα ρ. → βλέπω

ειδώλιο (το) {ειδωλί-ου | -ων} μικρού μεγέθους ομοίωμα, που αποδίδει με συγκεκριμένο ή αφηρημένο τρόπο τη μορφή (ανθρώπου, ζώου, φυτού ή αντικειμένου), κατασκευασμένο από διάφορα υλικά (πέτρα, πηλό, ξύλο, κόκκαλο, ελεφαντοστό, μέταλλο κ.ά.): *κυκλαδικό ~* ΣΥΝ. αγαλμάτιο, αγαλματίδιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰδώλιον*, υποκ. τού αρχ. *εἴδωλον*].

ειδώλιο – εδώλιο. Παλαιότερα γινόταν σύγχυση ανάμεσα στις δύο λέξεις, η οποία οδήγησε σε εσφαλμένη χρήση τής λ. **εδώλιο** με τη σημ. **ειδώλιο**. Οι δύο λέξεις έχουν διαφορετική σημασία και προέλευση: το *ειδώλιο* προέρχεται από το **είδ-ωλο** (επίσης από το **είδος**) και σημαίνει «ομοίωμα τής μορφής (είδους) τού ανθρώπου» (τα *είδωλα* συχνά χρησιμοποιήθηκαν στη λατρεία ποικιλώνυμων και ποικιλόμορφων θεών συνιστώντας ό,τι χαρακτηρίστηκε **ειδωλολατρία**). Το *εδώλιο* προέρχεται από τη ρίζα **εδ-** των **έδ-ρα, έδρανο** και σημαίνει τύπο καθίσματος (εδώλιο κατηγορουμένου). Άρα το *εδώλιο* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί αντί τού *ειδώλιο*.

είδωλο (το) {ειδώλ-ου | -ων} **1.** απεικόνιση ή ομοίωμα λατρευομένης θεότητας σε άγαλμα, εικόνα κ.λπ.· (γενικότ.) λατρευτικό αντικείμενο: *ορισμένοι λαοί λατρεύουν ακόμη είδωλα* || *εχθρός / φίλος των ~* ΣΥΝ. άγαλμα, εικόνα, απείκασμα **2.** (μτφ.) πρόσωπο που γίνεται αντικείμ-

νο υπερβολικής αγάπης και εκδηλώσεων λατρείας: *πολλοί ηθοποιοί έχουν γίνει είδωλα και λατρεύονται από μυριάδες θαυμαστών* || ~ *τής τηλεόρασης* / *τού κινηματογράφου* || *μουσικό* / *ποδοσφαιρικό* ~ || ~ *τής νεολαίας* ΣΥΝ. ίνδαλμα, θεός **3.** άυλη μορφή, πλάσμα τής φαντασίας: *μη στηρίζεις τις ελπίδες σου σε σκιές και* ~ ΣΥΝ. φάντασμα • **4.** ΦΥΣ. η αναπαραγωγή τής εικόνας αντικειμένου με τη βοήθεια οπτικών συσκευών (φακών, κατόπτρων κ.λπ.) και σύμφωνα με οπτικά φαινόμενα, όπως η ανάκλαση (στα κάτοπτρα), η διάθλαση (στους φακούς), η περίθλαση κ.λπ.: *οπτικό* ~ **5.** (γενικότ.) η εικόνα που εμφανίζεται σε διάφορες επιφάνειες (γυαλί, καθρέφτη, νερό, τζάμι κ.λπ.), όταν σταθεί κανείς μπροστά, απέναντί τους: *η λίμνη ήταν τόσο ήρεμη, ώστε έβλεπε καθαρά το* ~ *του στα νερά της.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδώλιο, ομοίωμα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴδωλον*, αρχική σημ. «ομοίωμα, απεικόνιση», < *εἶδος* «μορφή» + επίθημα *-ωλον*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με τη σημ. «ομοίωμα» κυρ. ψευδών ή μη πραγματικών προσώπων και πραγμάτων (π.χ. Ομήρ. Οδ. λ 746 «*βροτῶν εἴδωλα*», Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 839 «*εἴδωλον σκιᾶς*» κ.ά.), ενώ στην Α.Γ. η λ. δηλώνει οποιοδήποτε ομοίωμα ή όργανο λατρείας, το οποίο συχνά αναφέρεται σε ψεύτικους θεούς και συνήθ. συνοδεύεται από επιτιμητικές εκφράσεις και απαγορεύσεις (βλ. λ.χ. Έξοδος 20, 4: *οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον*...). Με αυτή τη σημ. η λ. εισήχθη στο λατ. idolum, από όπου και στις υπόλοιπες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. αγγλ. idol, γαλλ. idole (από όπου προέκυψε η σημ. 4) κ.ά.].

ειδωλολατρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η λατρεία και γενικότ. οι θρησκευτικές εκδηλώσεις που αποδίδονται στα είδωλα **2.** κάθε λατρεία προς ψευδείς θεότητες και προς τα ομοιώματα αυτών, ιδ. στα πλαίσια πολυθεϊστικών θρησκειών ΣΥΝ. παγανισμός, πολυθεΐα **3.** (μτφ.) η υπερβολική αγάπη και αφοσίωση προς πρόσωπο, που αγγίζει τα όρια τής λατρείας. — **ειδωλολάτρης** (ο) [μτγν.], **ειδωλολάτρισσα** (η), **ειδωλολατρικός**, -ή, -ό [1814], **ειδωλολατρικ-ά / -ώς** [1883] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικισμός, ειδώλιο.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἰδωλολάτρης* < *εἴδωλον* + *λάτρης*. Η λ. εμφανίζεται για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Α΄ Κορινθ.* 10, 14: *Διόπερ, ἀγαπητοί μου, φεύγετε ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας*)].

> **ειδωλολατρία ή ειδωλολατρεία; με -ι- ή με -ει-;** Επειδή το σύνθετο δεν παράγεται από το **είδωλο + λατρεία**, αλλά είναι παρασύνθετο, παράγωγο τού συνθέτου **ειδωλολάτρης**, γράφεται κανονικώς με *-ι-* όπως όλα τα σε *-ία*: όπως *κακός – κακία* έτσι και **ειδωλολάτρης – ειδωλολατρία** (ενώ το **λατρεία** γράφεται με -ει- ως παράγωγο τού **λατρεύω**, όπως *μαγεύω – μαγεία*)· ομοίως **πορεία** με *-ει-* από το **πορεύομαι**, αλλά **αεροπορία** με *-ι-* από το σύνθετο **αεροπόρος**· **καπηλεία** από το **καπηλεύομαι**, αλλά **αρχαιοκαπηλία** και **βιβλιοκαπηλία** από τα σύνθετα **αρχαιοκάπηλος** και **βιβλιοκάπηλος**· επίσης **εικονολατρία** (και όχι *εικονολατρεία*) από το **εικονολάτρης**.

ειδωλοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ειδωλοποιείς... | ειδωλοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποδίδω υπερβολική τιμή προς (πρόσωπο, ιδέα ή πράγμα), αφοσιώνομαι υπέρμετρα (σε αυτό), αγγίζοντας τα όρια τής λατρείας: *πολλοί έχουν ειδωλοποιήσει τον εαυτό τους* || *η τηλεοπτική πραγματικότητα ειδωλοποιεί το χρήμα, το σεξ και τη βία.* — **ειδωλοποίηση** (η) [μτγν.].

ειδωλοσκόπιο (το) [1873] {ειδωλοσκοπί-ου | -ων} συσκευή που αποτελείται από κάτοπτρα και με την οποία σχηματίζονται πέντε είδωλα αντικειμένου σε συμμετρική διάταξη (βλ. κ. λ. *καλειδοσκόπιο*).

Ε.Ι.Ε. (το) Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Ε.Ι.Η.Ε.Α. (η) Ένωση Ιδιοκτητών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

είθε μόρ.· δηλώνει ευχή και επιθυμία (συνήθ. να γίνει κάτι θετικό): ~ *να πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου!* || ~ *να γιατρευτεί!* ΣΥΝ. άμποτε, μακάρι, γένοιτο, ο Θεός να δώσει, από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί, ευχής έργον ΑΝΤ. Θεός φυλάξοι, ο Θεός να βάλει το χέρι του, ο μη γένοιτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰ* (βλ.λ.) + επίθημα *-θε* (< I.E. *-ghʷe, πβ. σανσκρ. gha, αρχ. σλαβ. že)].

είθισται ρ. απρόσ. (λόγ.) συνηθίζεται, υπάρχει η συνήθεια: ~ *να προσφέρονται άνθη στους επιτυχόντες* || *ως* ~ (όπως συνηθίζεται), *τον λόγο εξεφώνησε ο απερχόμενος πρόεδρος.*

[ΕΤΥΜ. Γ΄ ενικό πρόσ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εἰθίζω*, ποιητ. τ. τού ρ. *ἐθίζω*].

εικάζω ρ. μετβ. {είκασα} **1.** συμπεραίνω βάσει συγκεκριμένων δεδομένων ΣΥΝ. συνάγω **2.** (συνήθ.) διατυπώνω υπόθεση (για ορισμένο ζήτημα): *εικάζουν ότι η απόφαση αυτή τού υπουργού συνδέεται με πιθανή παραίτησή του* || *μόνο να εικάσω μπορώ τους λόγους που τον ώθησαν στην αυτοκτονία* ΣΥΝ. υποθέτω, μαντεύω **3.** (απρόσ. **εικάζεται**) λέγεται ως υπόθεση, ως πιθανή εκδοχή: *εικάζεται ότι είχε σχέσεις κατά τη διάρκεια τής παραμονής του στο εξωτερικό με τρομοκρατικές οργανώσεις.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fε-Fικ-άζω*, αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. **Fικ-*, το οποίο αποτελεί μηδενισμ. βαθμ. τού **Fεικ-*, βλ. κ. *εικόνα*].

εικασία (η) [αρχ.] {εικασιών} αυτό το οποίο υποθέτει, φαντάζεται κανείς ως πιθανό: *πρόκειται για απλή* ~, *όχι για βέβαιη γνώμη* || *δεν μπορούμε να βασιζόμαστε σε εικασίες· χρειαζόμαστε ασφαλή στοιχεία* ΣΥΝ. υπόθεση, πιθανολογία.

εικαστικός, -ή, -ό αυτός που έχει την ικανότητα να δίνει μορφή στην ύλη και να την απεικονίζει, να την παριστάνει ΣΥΝ. (απ)εικονιστικός, παραστατικός· ΦΡ. ***εικαστικές τέχνες*** βλ. λ. *τέχνη.* — **εικαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰκαστής* < *εἰκάζω*].

εική επίρρ. (αρχαιοπρ.) μόνο στη ΦΡ. ***εική και ως έτυχε*** στην τύχη, χωρίς συγκεκριμένο σκοπό ή προοπτική ΣΥΝ. στα τυφλά, (καθημ.) στα κουτουρού.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰκῇ*, δοτικοφανές επίρρ., < **ἑ(F)εκῇ* < *ἑκών* (< **Fεκών*, βλ.λ.), οπότε το *εἰκῇ* θα είχε αρχικώς τη σημ. «σύμφωνα με τη θέληση (κάποιου), κατά βούληση»].

εικόνα (η) {-ας κ. (λόγ.) -όνος} **1.** (στην τέχνη) υλική αναπαράσταση πραγματικού ή φανταστικού αντικειμένου: *ποιος ζωγράφος μπορεί να φιλοτεχνήσει την* ~ *μιας γυναίκας με τέτοια καλλονή;* ΣΥΝ. ομοίωμα, απείκασμα, ζωγραφιά, προσωπογραφία, πορτρέτο· ΦΡ. ***έχω / κάνω (κάποιον) εικόνα / εικόνισμα*** βλ. λ. *εικόνισμα* **2.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. ζωγραφική παράσταση ιερής μορφής (τού Χριστού, τής Παναγίας και γενικά όλων των αγίων και ιερών προσώπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας), η οποία κατασκευάζεται με ειδική τεχνική και τεχνοτροπία και αποτελεί τμήμα τής αγιογράφησης ναού ή/και φορητό, εκκλησιαστικό ή οικιακό, λατρευτικό αντικείμενο: *λιτάνευση αγίας* / *ιερής* / *θαυματουργής* ~ || *έκθεση φορητών* ~ ΣΥΝ. εικόνισμα, αγιογραφία· ΦΡ. ***αναστήλωση των εικόνων*** βλ. λ. *αναστήλωση* **3.** (ειδικότ.) ο σχηματισμός τού ειδώλου αντικειμένου με τη βοήθεια τής ανάκλασης ή τής διάθλασης: *είδα ξαφνικά την* ~ *μου στον καθρέφτη και τρόμαξα* **4.** (ειδικότ.) η αναπαράσταση τού πραγματικού κόσμου ή η δημιουργία φανταστικών σκηνών μέσω τού κινηματογράφου και τής τηλεόρασης: *κινηματογραφικές* / *τηλεοπτικές* ~ || *το ντοκιμαντέρ αυτό συνδυάζει αρμονικά λόγο και* ~ || *οι σκηνές τής καταστροφής που πρόβαλε η τηλεόραση και συγκλόνισαν την κοινή γνώμη, φανερώνουν και πάλι τη δύναμη τής* ~ || «*μια* ~ *αξίζει όσο χίλιες λέξεις*» **5.** (μτφ.) η εναργής και παραστατική αναπαράσταση (αντικειμένου, προσώπου, γεγονότος κ.λπ.) στη φαντασία ή τη σκέψη, καθώς και η περιγραφή διά τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου: *και εκείνη τη στιγμή πέρασαν απ' το μυαλό της ένα σωρό εικόνες τού παρελθόντος της* || *κατά την ομιλία τους οι ξένοι αντιπρόσωποι έδωσαν την* ~ *τής κατάστασης που επικρατεί στη γειτονική χώρα* || *στα βιβλία του δίνει εικόνες από τη ζωή τής προπολεμικής Αθήνας* **6.** (ειδικότ.-μτφ.) η συγκεκριμένη άποψη ή εντύπωση που σχηματίζεται από περιγραφή (προσώπου, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ. διά τού προφορικού ή τού γραπτού λόγου): *ζοφερή* / *ευχάριστη* / *ανάγλυφη* / *ζωντανή* / *συγκεκριμένη* / *γενική* / *αμυδρή* / *ολοκληρωμένη* / *ακριβής* / *συγκεχυμένη* / *θλιβερή* / *σαφής* / *λεπτομερής* / *φευγαλέα* / *αισιόδοξη* / *πλήρης* ~ **7.** ΛΟΓΟΤ. (α) είδος εκτεταμένης παρομοίωσης, που απαντά κυρ. στον ποιητικό λόγο (ομηρικά έπη, Ερωτόκριτος κ.λπ.) και κατά την οποία τα λεγόμενα τού ποιητή παρομοιάζονται με ολόκληρες σκηνές τής αγροτικής, τής ποιμενικής και σπανιότ. τής αστικής ζωής (β) σύντομο (μικρό) τμήμα θεατρικού έργου, που αποτελεί υποδιαίρεση τής πράξης (βλ.λ.) **8.** ΘΕΟΛ. ***κατ' εικόνα και (καθ') ομοίωσιν*** βλ. λ. *ομοίωση.* — (υποκ.) **εικονίτσα** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαλμα, ομοίωμα.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰκών* < *Fεικών* < θ. *Fεικ-*, τού οποίου η ετεροιωμ. βαθμ. απαντά στο π. *ἔοικα* «ομοιάζω» (< **Fέ-Fοικ-α*), ίσως από Ι.Ε. ρίζα *weik-. Ομόρρ. *εἰκ-άζω, εἰκ-ασία, ἐπι-εικ-ής* (βλ.λ.) κ.ά. Η σημ. τού λατρευτικού αντικειμένου μαρτυρείται από τον 3ο αι. μ.Χ.].

εικονίδιο (το) [μτγν.] {εικονιδί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) μικρή εικόνα **2.** ΠΛΗΡΟΦ. η οπτική αφαιρετική απεικόνιση με γράφημα ή σχήμα ενός προγράμματος Η/Υ ή αρχείου, η οποία χρησιμοποιείται ως τρόπος επικοινωνίας με τον χρήστη.

εικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εικόνισ-α, -τηκα, -μένος} παριστάνω (κάτι) με εικόνα, δίνω την εικόνα (αντικειμένου, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.): *ο πίνακας αυτός εικονίζει τη μάχη στα Δερβενάκια* || (μτφ.) *στα βιβλία του ο Εμίλ Ζολά εικονίζει τα ήθη τής εποχής του* ΣΥΝ. απεικονίζω, εξεικονίζω, ζωγραφίζω. — **εικονισμός** (ο) [μτγν.].

εικονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στις εικόνες ή περιλαμβάνει εικόνες: ~ *τέχνη* ΣΥΝ. παραστατικός, (απ)εικονιστικός ΑΝΤ. ανεικονικός **2.** (συχνότ. μτφ.) αυτός που δεν έχει πραγματική υπόσταση, ψεύτικος: ~ *γάμος* / *πώληση* / *ισολογισμός* / *διαμάχη* / *δωρεά* / *επίθεση* / *ενδιαφέρον* / *δίκη* / *εκτέλεση* (αναπαράσταση εκτέλεσης από εκτελεστικό απόσπασμα, που δεν οδηγεί στον θάνατο τού καταδίκου και γίνεται προκειμένου να καμφθεί το ηθικό του) ΣΥΝ. φαινομενικός, πλαστός, πλασματικός, ψευδής ΑΝΤ. αληθινός, πραγματικός· ΦΡ. ***εικονική πραγματικότητα*** περιβάλλον που δημιουργείται από σύνολο προγραμμάτων Η/Υ και το οποίο επιδρά μέσω ειδικών συσκευών σε όλες τις αισθήσεις τού χρήστη, δίνοντάς του την ψευδαίσθηση ότι είναι πραγματικό και το οποίο χρησιμοποιείται σε προγράμματα ψυχαγωγίας, εκπαίδευσης ή προσομοίωσης (βλ.λ.) **3.** (ειδικότ.-μτφ.) αυτός που υφίσταται ως υπόθεση και όχι στην πραγματικότητα: ~ *αντίπαλος* ΣΥΝ. υποθετικός ΑΝΤ. πραγματικός. **εικονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **εικονικότητα** (η) (κυρ. σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἰκών*. Η φρ. *εικονική πραγματικότητα* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. virtual reality].

εικόνισμα (το) [αρχ.] {εικονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η εικόνα (βλ.λ., σημ. 2): *άγιο* / *ιερό* / *σεπτό* / *θαυματουργό* ~ || *προσκυνώ* / *φιλώ* / *ασπάζομαι το* ~ ΣΥΝ. εικόνα· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω / κάνω (κάποιον) εικόνισμα / εικόνα*** τον σέβομαι και τον υπολήπτομαι πολύ (σαν πρόσωπο ιερό): *από τότε που του έσωσε τη ζωή χειρουργώντας τον, τον έχει κάνει εικόνισμα.* — (υποκ.) **εικονισματάκι** (το).

εικονιστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που περιγράφει (πρόσωπο, γεγονός, κατάσταση, αντικείμενο κ.λπ.) με εικόνες ή εκφράζεται μέσω εικόνων: ~ *τέχνη* / *διακόσμηση* ΣΥΝ. παραστατικός, εικονικός ΑΝΤ. ανεικονικός. — **εικονισμός** (ο) [μτγν.].

εικονίτσα (η) ▸ εικόνα

εικονογράφημα (το) → εικονογραφώ

εικονογραφημένος, -η, -ο → εικονογραφώ

εικονογράφηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** διακό-

σμηση (εντύπου ή χώρου) με εικόνες ΣΥΝ. ζωγράφισμα, εικονογραφία **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εικόνων (σκίτσα, ζωγραφιές, φωτογραφίες) που κοσμούν (χώρο ή έντυπο): *πλούσιο σε ύλη και ~ κυκλοφόρησε το νέο τεύχος τού περιοδικού.*

εικονογραφία (η) [μτγν.] {εικονογραφιών} **1.** (γενικά) η αναπαράσταση (έμψυχου ή άψυχου πράγματος, κατάστασης, γεγονότος κ.λπ.) με εικόνες ΣΥΝ. εικονισμός **2.** η διακόσμηση (χώρου ή εντύπου) με εικόνες ΣΥΝ. εικονογράφηση **3.** (ειδικότ.) ΕΚΚΛΗΣ. η σύμφωνα με την τεχνοτροπία και τους κανόνες τής ορθόδοξης εκκλησιαστικής παράδοσης ζωγραφική απεικόνιση αγίων και ιερών μορφών και σκηνών για την αγιογράφηση των ναών, αλλά και για την κατασκευή φορητών εικόνων: *βυζαντινή / εκκλησιαστική ~* ΣΥΝ. αγιογραφία **4.** (ειδικότ.) η τέχνη και το επάγγελμα αυτού που φιλοτεχνεί ιερά εικονίσματα ή/και αγιογραφεί ναούς. — **εικονογράφος** (ο/η) [αρχ.]. **εικονογραφικός,** -ή, -ό [1766]. **εικονογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

εικονογραφώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εικονογραφείς..., εικονογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φιλοτεχνώ εικόνες (προσώπων, ζώων, αντικειμένων, γεγονότων κ.λπ.) ΣΥΝ. ζωγραφίζω, απεικονίζω, προσωπογραφώ, κάνω πορτρέτο **2.** διακοσμώ (χώρο ή έντυπο) με εικόνες **3.** (ειδικότ.) διακοσμώ με θρησκευτικές εικόνες (χώρο, εκκλησία) ΣΥΝ. ιστορώ **4.** (μτφ.) περιγράφω (κάτι) με μεγάλη ενάργεια και παραστατικότητα, ώστε όποιος ακούει ή διαβάζει την περιγραφή να νομίζει ότι βλέπει τις αντίστοιχες εικόνες: *ο Κ. Κρυστάλλης εικονογραφεί στα ποιήματά του τη βουκολική ζωή* **5.** (η μτχ. ***εικονογραφημένος***, *-η*, -ο) αυτός που περιλαμβάνει εικόνες (είτε για διακοσμητικούς λόγους είτε ως συμπλήρωμα τού περιεχομένου του): *~ σελίδα / βιβλίο / ανάγνωσμα / περιοδικό / ημερολόγιο / έκδοση*· ΦΡ. ***κλασικά εικονογραφημένα*** βλ. λ. *κλασικός*. – **εικονογράφημα** (το) [μεσν.].

εικονοκλασία (η) η εικονομαχία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εἰκών* + *-κλασία* < αρχ. *κλῶ* «σπάζω». Βλ. κ. *κλάση*].

εικονοκλάστης (ο) [μεσν.] {εικονοκλαστών} ο εικονομάχος (βλ. λ. εικονομαχία).

εικονοκλαστικός, -ή, -ό [1884] **1.** ο εικονομαχικός, αυτός που σχετίζεται με την εικονομαχία **2.** (μτφ.) ο ριζοσπαστικός, ο ρηξικέλευθος: *~ αντίληψη τού χώρου και τής κίνησης στο θέατρο.* — **εικονοκλαστικά** επίρρ.

εικονολατρία (η) [1864] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. η λατρεία των ιερών εικόνων ΑΝΤ. εικονομαχία, εικονοκλασία (βλ. κ. λ. *εικονομαχία*). — **εικονολάτρης** (ο) [μεσν.], **εικονολάτρισσα** (η), **εικονολατρικός,** -ή, -ό, **εικονολατρικά** επίρρ.

εικονολήπτης (ο) {εικονοληπτών}, **εικονολήπτριο** (η) {εικονοληπτριών} (στη σημ. 1) **1.** τεχνικός που χειρίζεται την κάμερα λήψης κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα-μαν, οπερατέρ **2.** η συσκευή λήψεως κινούμενων εικόνων ΣΥΝ. κάμερα. — **εικονοληπτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. cameraman].

εικονοληψία (η) {εικονοληψιών} **1.** η λήψη κινούμενων εικόνων με κάμερα: *ο φωτισμός αυτός δυσχεραίνει την ~* **2.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο γίνεται η λήψη με κάμερα: *προς το τέλος τής ~ προέκυψε πρόβλημα.*

εικονολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την κατάταξη, τη μελέτη και την ερμηνεία των έργων μεγάλων ζωγράφων • **2.** η επιστήμη που ερευνά τα σύμβολα και τα εμβλήματα των θεών και των ηρώων τής αρχαιότητας, αλλά και τής τριαδικής θεότητας και των αγίων στον χριστιανισμό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. iconologie < αρχ. *εἰκονολογία* «συμβολική ομιλία»].

εικονομαχία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. ο αγώνας κατά τής τιμής των αγίων εικόνων και των ιερών λειψάνων και η μη αναγνώριση των θαυματουργών ιδιοτήτων τους στο Βυζάντιο (727-843), που κατέληξε στην επικράτηση τής εικονολατρίας (βλ.λ.) και στην αναστήλωση των αγίων εικόνων από την αυτοκράτειρα Θεοδώρα (με την παραδοχή ότι δεν αποδίδεται τιμή στην εικόνα, αλλά στο εικονιζόμενο ιερό πρόσωπο και ότι η εικόνα αποτελεί μέσο και όχι αντικείμενο τιμής) ΣΥΝ. εικονοκλασία ΑΝΤ. εικονολατρία. — **εικονομάχος** (ο/η) [μεσν.], **εικονομαχικός,** -ή, -ό [μεσν.].

εικονομήνυμα (το) {εικονομηνύμ-ατος | -ατα, -άτων} μήνυμα υπό μορφήν εικόνας που αποστέλλεται κατά την επικοινωνία μέσω κινητής τηλεφωνίας· αντιδιαστέλλεται στο *γραπτό μήνυμα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. picture message].

εικονοσκόπιο (το) {εικονοσκοπί-ου | -ων} ηλεκτρονική λυχνία τηλεοπτικής κάμερας, στην οποία μία δέσμη ηλεκτρονίων υψηλής ταχύτητας ανιχνεύει και αναλύει ένα εκπεμπόμενο φωτεινό σήμα (τηλεοπτικής εικόνας).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iconoscope].

εικονοστάσι (το) {εικονοστασ-ιού | -ιών} **1.** (συνήθ. σε κατοικία) η προθήκη ή κόγχη στην οποία τοποθετούνται εικονίσματα για λατρευτικούς σκοπούς: *το μικρό ~ με το καντήλι καίει μπρος στην εικόνα τού Αϊ-Γιώργη* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το χώρισμα, παραπέτασμα (κυρ. από ξύλο ή μάρμαρο) που χωρίζει το Ιερό Βήμα από τον κυρίως ναό και διακοσμείται με λατρευτικές εικόνες: *προσκύνησε μία-μία όλες τις εικόνες στο ~* ΣΥΝ. τέμπλο **3.** μικρό κτίσμα σε εξωτερικό χώρο για την τοποθέτηση συνήθ. μιας εικόνας για λατρευτικούς σκοπούς (κυρ. εις μνήμην ενός προσώπου): *τα ελληνικά νησιά είναι γεμάτα εικονοστάσια και εκκλησιές*. Επίσης **εικονοστάσιο** {εικονοστασίου}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εἰκονοστάσιον* < *εἰκών* + *-στάσιον* < *στάσις*].

εικονοστοιχείο (το) ΤΕΧΝΟΛ. το πίξελ (βλ.λ.).

εικονοτηλέφωνο (το) {εικονοτηλεφών-ου | -ων} **1.** τηλέφωνο εφοδιασμένο με οθόνη, στην οποία μπορεί κανείς να βλέπει τον συνομιλητή του **2.** θυροτηλέφωνο που επιτρέπει την οπτική επαφή με τον χώρο τής εισόδου (κτηρίου, κυρ. πολυκατοικίας).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. visiophone (νόθο σύνθ.)].

εικονοτυπία (η) {εικονοτυπιών} η περιμετρική αποτύπωση εικόνας, κυρ. αγίου, με διάτρητο ανθιβόλιο (βλ.λ.), καθώς και η ίδια η τεχνική τής παραγωγής και τής αναπαραγωγής εικόνων, σχεδίων με υποδειγματικό ανθιβόλιο.
[ΕΤΥΜ. < *εικόνα* + *-τυπία* < *τύπος*].

εικονόφιλος, -η, -ο [1864] (στην περίοδο τής εικονομαχίας στο Βυζάντιο) υπέρμαχος τής λατρείας των εικόνων ΣΥΝ. εικονολάτρης ΑΝΤ. εικονομάχος.

εικός (το) {πληθ. εικότα} (αρχαιοπρ.) μόνο στις ΦΡ. (α) ***ως εικός*** (*ὡς εἰκός*, Ηροδ. 1, 45) όπως είναι φυσικό, όπως φαίνεται (β) ***κατά το εικός / κατά τα εικότα*** όπως είναι εύλογο και κατά πάσα πιθανότητα αναμενόμενο ΣΥΝ. εικότως, ευλόγως, φυσικά (γ) ***κατά το εικός και το αναγκαίον*** σύμφωνα με τη φυσιολογική και αναγκαία πορεία των γεγονότων: *η δράση στην αρχαία τραγωδία εξελίσσεται ~.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. *εἰκώς* (μτχ. τού ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω») < **Fε-Fικώς* < **Fικ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού **Fεικ-*, βλ. κ. *εικόνα*].

εικοσάβαθμος, -η, -ο [1891] αυτός που έχει είκοσι βαθμίδες, είκοσι βαθμούς: *~ κλίμακα βαθμολόγησης.*

εικοσάδα (η) ομογενές σύνολο που συγκροτείται, απαρτίζεται από είκοσι μέλη: *μια ~ πιάτα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰκοσάς, -άδος* < αρχ. *εἴκοσι*].

εικοσάδραχμο (το) [1833] το κέρμα που αντιστοιχεί σε αξία είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοσάρικο, εικοσάρι.

εικοσαετηρίδα (η) [μτγν.] **1.** η εικοσαετία (βλ.λ.) **2.** εορταστική εκδήλωση ή επέτειος για τη συμπλήρωση εικοσαετίας.

εικοσαετής, -ής, -ές [αρχ.] {εικοσαετ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: *τους ενώνει ~ φιλία* || *~ φοιτητής* ΣΥΝ. εικοσάχρονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

εικοσαετία (η) [μτγν.] {εικοσαετιών} περίοδος είκοσι ετών: *η ~ '60-'80 υπήρξε περίοδος σημαντικών αλλαγών στη δομή τής ελληνικής κοινωνίας.*

εικοσάλεπτο (το) [1894] {εικοσαλέπτ-ου | -ων} χρόνος είκοσι λεπτών: *περίμενε επί ένα ~.*

εικοσάλεπτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει διάρκεια είκοσι λεπτών: *~ συνάντηση / διάλειμμα / συζήτηση* || *~ τηλεοπτική καταχώριση / συνέντευξη* **2.** ***εικοσάλεπτο*** (το) (βλ.λ.).

εικοσαπλασιάζω ρ. μετβ. {εικοσαπλασίασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) είκοσι φορές περισσότερο, πολλαπλασιάζω επί είκοσι: *τα έξοδα τού κράτους την τελευταία δεκαετία έχουν εικοσαπλασιαστεί.*

εικοσαπλάσιος, -α, -ο αυτός που είναι είκοσι φορές μεγαλύτερος: *~ μέγεθος / βάρος / ύψος / αξία / ποσοστό.* — **εικοσαπλάσια / εικοσαπλασίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἴκοσι* + *-πλάσιος* (βλ.λ.)].

εικοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** νέα γυναίκα είκοσι ετών **2.** (αργκό) (α) ποινή φυλάκισης, στέρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.ά. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριξαν ~ στο μπάσκετ.*

εικοσάρης (ο) {εικοσάρηδες}, **εικοσάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας είκοσι ετών ή περίπου είκοσι ΣΥΝ. εικοσαετής, εικοσάχρονος **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) (αργκό) ποινή φυλακίσεως, στέρησης εξόδου, αποκλεισμού από αγώνες κ.λπ. είκοσι ημερών: *έφαγε ~* (β) ΑΘΛ. διαφορά είκοσι πόντων σε αγώνα δύο ομάδων: *τους έριξαν ~ στο μπάσκετ* (γ) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό είκοσι χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *είκοσι* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

εικοσάρι (το) → εικοσάρικο

εικοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} στη ΦΡ. ***καμιά εικοσαριά*** περίπου είκοσι: *ήταν ~ παιδιά κι έπαιζαν ποδόσφαιρο* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εἴκοσι* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εικοσάρικο κ. (λαϊκ.) **κοσάρικο** (το) **1.** κέρμα αξίας είκοσι δραχμών ΣΥΝ. εικοσάδραχμο **2.** (ειρων.) πρόσωπο ηλικίας περίπου είκοσι ετών: *ήρθε και το ~ να μας δείξει τι πρέπει να κάνουμε*. Επίσης **εικοσάρι** κ. (λαϊκ.) **κοσάρι** (σημ. 1) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. *είκοσι* + παραγ. επίθημα *-άρικο*].

εικοσάχρονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει ηλικία ή διάρκεια είκοσι ετών: *~ νέος / φοιτητής / πείρα* ΣΥΝ. εικοσαετής, εικοσάρης.

είκοσι (το) {άκλ.} **1.** δύο φορές το δέκα, ο αριθμός 20 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 20: *~ στρατιώτες / μέρες / κιλά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fείκατι / Fίκατι* < I.E. *wī-kmt-ī (όπου το θ. *wī- αντιστοιχεί στο *di-, *dwi- των αριθμητ. *δύο, δίς*, ενώ το *kmt- στο *dekmt- τού *δέκα*, οπότε η σύνθεση τής I.E. ρίζας για το *εἴκοσι* σημαίνει «δύο δεκάδες»), πβ. σανσκρ. vimśati-, λατ. viginti, γαλλ. vingt, ισπ. veinte, ιταλ. venti, αγγλ. twenty, γερμ. zwanzig κ.ά. Το *-ο-* στον κοινό τ. *εἴκοσι* οφείλεται στους τύπους των άλλων δεκάδων (π.χ. *τριά-κοντα, τεσσαρά-κοντα*)].

είκοσι δύο (το) {άκλ.} **1.** είκοσι συν δύο, ο αριθμός 22 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 22: *~ άνθρωποι / στρατιώτες / αυτοκίνητα* **3.** ***Εικοσιδύο*** κ. ***Εικοσιδυό*** (το) (ή **το '22**) το έτος 1922 και ειδικότ. το χρονικό διάστημα στο οποίο συνέβη η Μικρασιατική Καταστροφή: *ήρθε στην Ελλάδα το ~ με τους πρόσφυγες.*

είκοσι ένα (το) {άκλ.} **1.** είκοσι συν ένα, ο αριθμός 21 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) βλ. λ. *εικοσιένας* **3.** ***Εικοσιένα*** (το) (ή ***το '21***) το έτος κηρύξεως τής επανάστασης των Ελλήνων για την απελευθέρωση από τους Τούρκους και συνεκδ. όλη η επανάσταση και ο αγώνας των Ελλήνων για ελευθερία ώς την ίδρυση ανεξάρτητου κράτους: *το ένδοξο ~ γιορτάζεται στις 25 Μαρτίου* || *τα ηρωικά κατορθώματα των Ελλήνων τού ~* || *«να 'τανε το '21, να 'ρθει μια βραδιά»* (λαϊκ. τραγ.)

4. χαρτοπαίγνιο που παίζεται όπως το «τριανταμία» (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητικά*.

εικοσιένας, εικοσιμία, εικοσιένα επίθ. {εικοσι-ενός (-μιάς)} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 21: ~ *άνδρες / χώρες / τριαντάφυλλα* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εικοσιτετράωρο (το) {εικοσιτετραώρ-ου | -ων} το διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών, η διαδοχή ημέρας και νύχτας εντός τού ανάλογου χρονικού διαστήματος: *το πρατήριο είναι ανοικτό όλο το ~* || *σε δύο ~ θα γνωρίζουμε το αποτέλεσμα* || *αναμένονται περισσότερες πληροφορίες εντός του ~* ΣΥΝ. ημερονύκτιο.

εικοσιτετράωρος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου: ~ *απεργία / προθεσμία / αναβολή / λειτουργία καταστήματος* ΣΥΝ. ολοήμερος.

εικοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 20ός στην αραβική αρίθμηση, Κ' ή κ' στην ελληνική και XX στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό είκοσι (20): *ήρθε ~ στην παγκόσμια κατάταξη* || *ο ~ αιώνας* **2.** ***εικοστή*** (η) η εικοστή ημέρα κάθε μήνα: *την 20ή Μαΐου εορτάζεται η ανακομιδή των λειψάνων τού Αγίου Νικολάου* **3.** ***εικοστό*** (το) καθένα από τα είκοσι ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εικοτολογία (η) {εικοτολογιών} (λόγ.) **1.** η αυθαίρετη διατύπωση εκδοχών και συμπερασμάτων, η διερεύνηση μέσω υποθέσεων και η συζήτηση χωρίς αποδείξεις: *η όλη επιχειρηματολογία του εκφυλίστηκε σε μιαν ανώφελη ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε επιμέρους έκφραση άποψης κατά συμπερασμό, χωρίς επαρκή στήριξη: *αυτό είναι απλή ~, δεν μπορεί να θεωρηθεί πειστικό επιχείρημα!* ΣΥΝ. πιθανολογία, υπόθεση. — **εικοτολογικός,** -ή, -ό [μτγν.], **εικοτολογικά** επίρρ., **εικοτολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἰκοτολογῶ (-έω)* < αρχ. μτχ. *εἰκώς, -ότος*, αττ. τ. τού *ἐοικώς*, ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω» (βλ. λ. *εικόνα*)].

εικότως επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** κατά λογικό και εύλογο τρόπο: *η ενόχλησή του συνάγεται ~ από το έντονο ύφος των δηλώσεών του* **2.** όπως πρέπει, δεόντως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. τής μτχ. *εἰκώς*, αττ. τύπος τού *ἐοικώς*, ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω», βλ. κ. εικόνα].

εικών (η) → εικόνα

Ειλείθυια (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Ήρας, θεά προστάτιδα των επιτόκων γυναικών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Εἰλείθυια / Ἰλείθυια* < *Ἐλεύθυια* (μυκ. e-re-u-ti-ja), που συνδ. με το ρ. *ἐλεύθω* «έρχομαι, φέρνω» (βλ. λ. *έλευση*, *ελεύθερος*)].

ειλεοκολικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το παχύ έντερο: ~ *πτυχή*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iléocolique].

ειλεός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. το τελευταίο, πιο επίμηκες τμήμα τού λεπτού εντέρου, που εκτείνεται ώς το παχύ έντερο **2.** ΙΑΤΡ. απόφραξη τού αυλού τού εντέρου, η οποία οφείλεται σε ανάπτυξη μάζας (πολύποδας, καρκίνος), σε ξένο σώμα (σπανιότ.) ή σε στραγγαλισμό εκ των έξω (συμφύσεις, διήθηση από νεόπλασμα)· προκαλεί έντονους εμέτους, κοιλιακούς πόνους κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰλεός / ἰλεός* < *εἰλέω* «συστρέφω, τυλίγω» < **Fελ-νέ-ω* < Ι.Ε. *wel- «περιστρέφω, κυλώ», πβ. λατ. vol-vere «στρέφω, κυλώ», γαλλ. (se) vautrer «κυλιέμαι», αγγλ. wallow, γερμ. wallen «κοχλάζω» κ.ά. Ομόρρ. *ἀπ-ειλ-ῶ, ἕλ-ιξ (-κας), εἴλιγγος / ἴλιγγος, εἰλ-ητάριο(ν), ὅλ-μος* κ.ά.].

ειλεοστομία (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική δημιουργία εξόδου τού ειλεού στο πρόσθιο κοιλιακό τοίχωμα (σε περίπτωση αποφράξεως τού εντέρου μετά τον ειλεό).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ileostomy].

ειλεοτυφλικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον ειλεό και το τυφλό τμήμα τού παχέος εντέρου: ~ *βαλβίδα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. iléocæcal (νόθο σύνθ.)].

ειλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ληφθεί: ~ *απόφαση* (βλ. λ. *λαμβάνω* κ. *ανειλημμένος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *λαμβάνω*].

ειλητάριο (το) {ειληταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. στενή και επιμήκης λωρίδα παπύρου ή και περγαμηνής που τυλιγόταν γύρω από τον κοντό (κυλινδρικό ξύλο), ώστε μπορούσε να ξεδιπλώνεται και να διπλώνεται, και που τη χρησιμοποιούσαν για την αναγραφή σε αυτήν τής Θείας Λειτουργίας και την ανάγνωση των Ευχών από τον ιερέα: *Ιεράς Μονής Πάτμου ~ Λειτουργίας Ιωάννου τού Χρυσοστόμου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰλητάριον*, αρχική σημ. «περιτύλιγμα», < *εἰλητός* < αρχ. *εἰλέω* «συστρέφω, τυλίγω», βλ. κ. *εἰλεός*].

ειλητό (το) ΕΚΚΛΗΣ. το ύφασμα που στρώνεται πάνω στην Αγία Τράπεζα και πάνω στο οποίο κατά τη Θεία Ευχαριστία τοποθετούνται τα Τίμια Δώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἰλέω* «συστρέφω, τυλίγω», βλ. λ. *εἰλεός*].

ειλικρίνεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η γνήσια, χωρίς προσποίηση εσωτερική διάθεση κάποιου, ώστε η συμπεριφορά και τα λεγόμενά του να εκφράζουν αυτά που πραγματικά αισθάνεται και σκέφτεται: *θα σου μιλήσω με κάθε ~, αν και ξέρω ότι θα σε πληγώσω* || *είχε την ~ και την εντιμότητα να αναγνωρίσει το λάθος του* ΣΥΝ. ευθύτητα, ανυποκρισία, φιλαλήθεια ΑΝΤ. ανειλικρίνεια, ψέμα, προσποίηση.

ειλικρινής, -ής, -ές {ειλικριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ειλικρινέστ-ερος, -ατος} αυτός που διακρίνεται από γνησιότητα και αμεσότητα, ώστε να μην παραποιεί την αλήθεια, να μην υποκρίνεται: *είναι ευθύς και ~ χαρακτήρας· ποτέ δεν λέει ψέματα* || *δεχθείτε τα ~ μου συλλυπητήρια / συγχαρητήρια* || *~ ευχές / ευχαριστίες* || *το ~ ξέσπασμά του συγκίνησε ακόμα και τους αντιπάλους του!* || *τρέφει για μένα ~ αισθήματα* ΣΥΝ. αληθινός, γνήσιος, αυθόρμητος, ανυπόκριτος, αυθεντικός, ατόφυος ΑΝΤ. ανειλικρινής, υποκριτικός. — **ειλικριν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. σύνθετο, αρχική σημ. «αμιγής, αγνός», τού οποίου το β' συνθ. *-κρινής* προέρχεται από το *κρίνω*. Αβέβαιη παραμένει η ταυτότητα τού α' συνθ. *εἰλι-*. Έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. ουσ. *εἵλη* «θερμότητα τού ηλίου», οπότε *εἰλικρινής* θα σήμαινε «ευδιάκριτος στον ήλιο» (πβ. και δωρ. τ. *Fέλᾱ* «το φως τού ηλίου»). Η άποψη αυτή, ωστόσο, εμφανίζει σημασιολ. δυσκολίες, όπως και η σύνδεση με το ρ. *εἰλέω* «συστρέφω, τυλίγω», που δεν δίνει κανένα νόημα].

> **ειλικρινά – ειλικρινώς.** Αντίθετα προς τα ζεύγη επιρρημάτων όπου ο τύπος σε **-α** διαφέρει σημασιολογικά από τον τύπο σε **-ως** (πβ. λ.χ. **έκτακτα – εκτάκτως, απλά – απλώς**), η διτυπία **ειλικρινά – ειλικρινώς** ανήκει στην περίπτωση των παράλληλων τύπων χωρίς σημασιολογική διαφορά (πβ. και *βέβαια – βεβαίως, γενναία – γενναίως* κ.λπ.).
> Το **ειλικρινά** μορφολογικώς (από πλευράς σχηματισμού) δεν είναι σωστό, γιατί τα επίθ. σε *-ής*, από όπου προέρχεται, σχηματίζουν κανονικώς επιρρήματα σε *-ώς* και όχι σε *-ά*· πβ. *ευτυχής* – **ευτυχώς**, *αξιοπρεπής* – **αξιοπρεπώς**, *ευγενής* – **ευγενώς**, *ασφαλής* – **ασφαλώς** κ.ο.κ. Ωστόσο, και στην περίπτωση αυτή, η χρήση καθιέρωσε τον τύπο σε *-ά* **(ειλικρινά)** παράλληλα προς τον (κανονικό) τ. σε *-ώς* **(ειλικρινώς)**.

είλωτας (ο) {ειλώτων} **1.** ΙΣΤ. κάθε μέλος τής κατώτερης τάξης των δημόσιων δούλων τής αρχαίας Σπάρτης, ο δουλοπάροικος που ανήκε στο κράτος **2.** (μτφ.) κάθε άνθρωπος που εργάζεται σκληρά σαν δούλος· αυτός που τον εκμεταλλεύονται εργασιακά: *ήρθαν πάλι οι ~ για δουλειά απ' τα χαράματα* || *~ τής βιοπάλης / τού κεφαλαίου* ΣΥΝ. σκλάβος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δασύνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἵλως, -ωτος*, αβεβ. ετύμου. Κατά τον Ελλάνικο τον Μυτιληναίο (5ος αι. π.Χ.), η ονομασία οφείλεται στη μικρή πόλη *Ἕλος* τής Λακωνίας, τής οποίας οι κάτοικοι είχαν υποδουλωθεί, άποψη φωνολογικώς αστήρικτη. Πιθανότερη φαίνεται η σύνδεση με το θ. τού αορ. β' *εἷλον* (ρ. *αἱρῶ* «καταλαμβάνω, κυριεύω»), ενώ η συσχέτιση με τον αόρ. β' *ἁλῶναι* (< **Fαλῶναι*) τού ρ. *ἁλίσκομαι* «συλλαμβάνομαι», με την παρεμβολή υποθετικού τ. **ἑ-Fέλω-τες* (> *εἵλωτες*), δεν ερμηνεύει ούτε τη δασύτητα τής λ. ούτε τον φωνηεντισμό (θα αναμέναμε **εἵλωτες* με απουσία δασύτητας και συναίρεση)].

είμαι ρ. συνδετ. {ήμουν | για τους υπόλοιπους χρόνους δανείζεται τ. από άλλα ρήματα, π.χ. υπήρξα, έγινα, διετέλεσα, χρημάτισα} **1.** έχω ιδιότητα (μόνιμη ή προσωρινή): ~ *γιατρός / τουρίστας / καλλιεργημένος / ψηλός / ειρηνιστής / δημοκράτης / νέος / έτοιμος / ανέντιμος* **2.** βρίσκομαι (σε μια κατάσταση): ~ *σε απελπισία / σε αδιέξοδο / στις καλές μου / εκτός εαυτού / στο ζενίθ τής καριέρας μου / σε αδυναμία να απαντήσω / πυρ και μανία / στα τελευταία μου / σε πλεονεκτική θέση* **3.** βρίσκομαι (σε συγκεκριμένη θέση)· εντοπίζομαι (σε συγκεκριμένο σημείο): *πού ακριβώς είναι η Ρουάντα;* || (μτφ.) *πού είναι το παράλογο σε αυτά που είπε;* || *εδώ είναι το πρόβλημα στις σχέσεις σας* **4.** (ως υπαρκτικό) υπάρχω: *είναι κάποιος που δεν κατάλαβε;* || *είναι κανείς εδώ;* || *ήταν μια φορά κι έναν καιρό ένας πρίγκιπας...* **5.** (+γεν.) (α) κατάγομαι από (κάποιον), έχω συγγενική σχέση με (κάποιον): *το παιδί είναι τού γείτονα* || *τίνος είσαι;* ΦΡ. **είμαι από** κατάγομαι, έχω καταγωγή, προέρχομαι από (κάπου): *αυτά τα υφάσματα είναι από την Γαλλία* || *είναι από πλούσια οικογένεια τής Αθήνας* || *~ την Ελλάδα* (β) ανήκω (σε κάποιον) ως περιουσιακό στοιχείο, κτήμα: *όλα αυτά τα χωράφια είναι τού Πέτρου* (γ) έχω ορισμένη ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *η φούστα αυτή δεν είναι τής μόδας* || *δεν είναι του γούστου μου αυτή η ταινία* || *είναι άνθρωπος τής εμπιστοσύνης μας*· ΦΡ. **είμαι τής γνώμης ότι...** βλ. λ. *γνώμη* **6.** (+για) (α) προορίζομαι: *ποιος είναι για εξέταση;* || *αυτά είναι ιστορίες για μικρά παιδιά* || *αυτό είναι μόνο για να το βλέπεις!* (β) **είσαι για...** θέλεις, επιθυμείς (να κάνεις κάτι): *είσαι για μια βόλτα;* || *είσαι για μπίρα;* (να πιούμε μπίρα) **7.** αξίζω, είμαι ικανός, άξιος για (κάτι): *δεν είναι τώρα να στενοχωριέσαι για τέτοια!* || *δεν είναι αυτός για σαλόνια και δεξιώσεις* || *δεν είναι για πολλά, δεν του κόβει!* **8.** υποστηρίζω: *–Τι ομάδα είσαι; –Είμαι Ο.Φ.Η. λόγω καταγωγής από την Κρήτη* || *–Τι κόμμα είναι ο Θάνος; –ΠΑ.ΣΟ.Κ., αλλά η γυναίκα του είναι Νέα Δημοκρατία!* ● ΦΡ. (οικ.) (α) **είσαι (μέσα);** θέλεις, αποδέχεσαι, αντέχεις; *θα πάμε εκδρομή αύριο, ~;* || *ξεκινάμε νέα δουλειά· εσύ ~ μέσα;* (β) **είμαι για να 'μαι** είμαι εντελώς έτοιμος, κατάλληλος για (κάτι): *τώρα πια ~!* || (ειρων.) *έτσι που καντάντησα ~!* (γ) **τι είναι;** τι συμβαίνει, για τι πρόκειται; τι (σε) απασχολεί: *~ Πάλι σε βλέπω κακόκεφη!* || (όταν μας φωνάζει κάποιος) *–Γιάννη! –~ πάλι;* (τι θέλεις πάλι;)
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εἶμαι* < αρχ. *εἰμί* (κατά τα μέσα ρ. *κεῖμαι, κάθημαι*, από τον παρατατικό *ἐκάθη-μην* που συνέπιπτε φωνητικά με τον μεσν. τ. *ἤμην* τού ρ. *εἰμί*). Το αρχ. *εἰμί* < Ι.Ε. *es-mi «είμαι», πβ. σανσκρ. ás-mi, λατ. es «είσαι» (> γαλλ. es), ισπ. es «είναι», γερμ. ist, αγγλ. is κ.ά. Ομόρρ. *ἐσ-τί, εἶναι* (> γαλλ.), *ὤν, ὄν, οὐσία* κ.ά.].

ειμαρμένη (η) (λόγ.) αυτό που θεωρείται ότι έχει προκαθοριστεί να συμβεί στον καθένα, η μοίρα που επηρεάζει και διαμορφώνει καθοριστικά τις επιλογές στη ζωή (κάποιου): *όλοι υποκύπτουν στην ~* ΣΥΝ. ριζικό, τύχη, μοίρα, πεπρωμένο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱμαρμένη*, ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. *εἵμαρμαι* τού ρ. *μείρομαι*, βλ. λ. *μοίρα*].

ειμή σύνδ. (λόγ.-συνήθ. με το *μόνο(ν)* και πάντα μετά από αρνητικές διατυπώσεις) παρά μόνο, εκτός από: *δεν ευελπιστώ για την έκβαση τής δίκης, ~ μόνον και ανατραπεί το δυσμενές κλίμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *εἰ μή*].

ειμί ρ. (ειμί) (αρχαιοπρ.) είμαι· συνήθ. σε φρ. από το Ευαγγέλιο, λ.χ. *«ἐγώ ~ τὸ φῶς»* || *«ἐγώ ~ τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα»* (βλ. λ. *είμαι* κ. *εστί*).

|ΕΤΥΜ. αρχ.. βλ. λ. *είμαι*|.

είναι (το) {άκλ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. η σταθερή και αμετάβλητη πραγματικότητα, ο ορίζοντας στον οποίο κινείται κάθε επιμέρους ύπαρξη, η ίδια η ύπαρξη. η παρουσία τού όντος στον κόσμο κατ' αντιδιαστολή προς το γίγνεσθαι και το φαίνεσθαι **2.** ο ψυχισμός. η ψυχοσύνθεση ενός προσώπου. καθώς και τα επιμέρους στοιχεία που τη συνθέτουν: *και μόνο στην ιδέα ενός συμβατικού γάμου επαναστατούσε όλο το ~ της* || *το έλεγε και το πίστευε με όλο του το ~!* ΣΥΝ. εαυτός **3.** (μτφ.) αυτό που ο καθένας αξιολογεί ως το κατεξοχήν σημαντικό και πολύτιμο στοιχείο τής ζωής του: *το παιδί αυτό ήταν όλο της το ~* || *το γράψιμο δεν ήταν απλώς η δουλειά του· ήταν το ίδιο του το ~.*
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἶναι* (απρφ. τού *εἰμί*) < *es-nai < I.E. *es- (βλ. λ. *είμαι*). Το σημερινό γ' εν. πρόσ. *είναι* δεν προέρχεται από το αρχ. απρφ. *εἶναι*, αλλά από το μεσν. *ἔναι* < αρχ. *ἔνι*, συγκεκομμένος τ. τού *ἔνεστι*. κατ' αναλογίαν προς το *είμαι, είσαι* κ.τ.ό.|.

Ε.Ι.Ν.Α.Π. (η) Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Αθήνας και Πειραιά.

Ε.Ι.Ν.Β.Ε.Θ. (η) Ένωση Ιατρών Νοσοκομείων Βόρειας Ελλάδας και Θεσσαλίας.

Ε.Ι.Ο. (η) Ελληνική Ιστιοπλοϊκή Ομοσπονδία.

-ειό παραγωγικό επίθημα λέξεων που δηλώνουν τον τόπο, το κτήριο όπου γίνεται (κάτι): *καπηλ-ειό. κρασοπουλ-ειό, σχολ-ειό, μαγε(ι)ρ-ειό.*
|ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *καπηλειό*), το οποίο προέρχεται με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση από το αρχ. επίθημα *-εῖον* (βλ.λ.)|.

-είο |αρχ.| παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τόπο. κτήριο: *δασαρχ-είο. βιβλιοπωλ-είο* **2.** (συνεκδ.) την υπηρεσία, την αρχή κ.λπ. που στεγάζεται στο συγκεκριμένο μέρος: *πήγε στο εφετ-είο / στο λιμεναρχ-είο / στο στρατοδικείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-φυλάκιο.*

-ειος παραγωγικό επίθημα αρσ. λόγ. επιθέτων: *αριστοτέλ-ειος, ηράκλειος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, γιγάντειος.*
|ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από I.E. *es-jo- / *e-jo-|.

Ε.Ι.Π.Α. (η) Ένωση Ιπταμένων Πολιτικής Αεροπορίας.

είπα ρ. → λέγω

ειπώθηκα ρ. → λέγω

είρα (η) → ήρα

ειργμός (ο) το εμπάργκο (βλ.λ.).
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱργμός* «φυλακή» < *εἵργω* «κλείνω, αποκλείω» (βλ. λ. *ειρκτή*)|.

Έιρε (το) ▸ Ιρλανδία

ειρημένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει λεχθεί· ΦΡ. ***κατά τα ειρημένα*** κατά τα λεχθέντα: *ενήργησε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
|ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παθ. παρακ., βλ. λ. *ρήση*|.

Ειρηναίος (ο) **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** κύριο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ρένος**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Εἰρηναῖος* < αρχ. *εἰρήνη* + παραγ. επίθημα *-ιος* (πβ. κ. *ἀρχή – ἀρχαῖος*)].

ειρήνευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} **1.** η επίτευξη ειρήνης, η διακοπή των εχθροπραξιών: *μεσολαβητικές προσπάθειες βρίσκονται σε εξέλιξη για την ~ στην περιοχή* ΣΥΝ. ειρηνοποίηση ΑΝΤ. σύγκρουση **2.** (σπάν.) η συμφιλίωση, η αποκατάσταση τής γαλήνης, τής ηρεμίας ανάμεσα σε πρόσωπα που βρίσκονται σε προστριβή.

ειρηνευτής (ο) |μεσν.|, **ειρηνεύτρια** (η) {ειρηνευτριών} πρόσωπο που προσπαθεί να οδηγήσει δύο ή περισσότερες εμπόλεμες πλευρές σε ειρήνη· (ειδικότ.) επίσημο πρόσωπο που έχει ως αποστολή του την ειρήνευση σε συγκεκριμένη περιοχή ΣΥΝ. ειρηνοποιός.

ειρηνευτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την ειρήνευση. που οδηγεί στην ειρήνη: *~ συνομιλίες / πρωτοβουλία / δυνάμεις / σχέδιο / αποστολή.* — **ειρηνευτικά** επίρρ.

ειρηνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. |αρχ.| {ειρήν-ευσα (κ. καθημ. -εψα). -ευμένος (κ. καθημ. -εμένος)} ♦ (μετβ.) **1.** ηρεμώ (αντιμαχομένους ή αντιπάλους). εξασφαλίζω την ειρηνική τους συνύπαρξη: *προσπαθεί να ειρηνεύσει τις αντιμαχόμενες πλευρές* ΣΥΝ. συμφιλιώνω ΑΝΤ. διχάζω. (καθημ.) ρίχνω λάδι στη φωτιά **2.** (ειδικότ.) αντιμετωπίζω αποτελεσματικά εξεγέρσεις ή συγκρούσεις σε ένα πεδίο, ώστε να διασφαλίσω την ειρήνη: *η έγκαιρη παρέμβαση τού στρατού ειρήνευσε την περιοχή* **3.** γαληνεύω, χαλαρώνω (κάποιον): *προσπάθησε να τους ειρηνέψει μετά τον τσακωμό τους, αλλά αυτοί δεν σήκωναν κουβέντα* ΣΥΝ. καταπραΰνω, καθησυχάζω ΑΝΤ. ταράζω, εκνευρίζω ♦ (αμετβ.) **4.** ηρεμώ. παύω να έχω ένταση. επιθετικότητα: *με τα χρόνια γλύκανε και ειρήνεψε* **5.** (για καιρικά φαινόμενα) γίνομαι ήπιος. καλμάρω: *ειρήνεψε η θάλασσα, μόλις έπεσε ο άνεμος* ΑΝΤ. αγριεύω. ταράζομαι.

Ειρήνη (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας και ηγεμονίδων τού Βυζαντίου **2.** γυναικείο όνομα.
|ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όνομα < ουσ. *εἰρήνη* (βλ.λ.)|.

ειρήνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχουν εχθροπραξίες, συγκρούσεις ή αναταραχές μεταξύ κρατών ή στο εσωτερικό ενός κράτους: *επικρατεί ~ επί εικοσαετία* || *η διαφύλαξη τής ~ στα Βαλκάνια* || *διαδήλωση για την ~ και τον αφοπλισμό* || *«αν επιθυμείς ~. προετοίμαζε πόλεμο»* (λατ. si vis pacem, para bellum, Ιούλιος Καίσαρ) || *παγκόσμια / επισφαλής / μακρόχρονη / διαρκής ~* ΑΝΤ. πόλεμος, διένεξη. εχθροπραξίες, αναταραχή· ΦΡ. (α) ***κοινωνική ειρήνη*** η κατάσταση κατά την οποία απουσιάζουν οι αναταραχές και οι συγκρούσεις ανάμεσα στις κοινωνικές ομάδες ενός κράτους· η απουσία κοινωνικών αναταραχών (β) ***εργασιακή ειρήνη*** η απουσία συγκρούσεων ανάμεσα στους εργαζομένους και τους εργοδότες (γ) ΙΣΤ. ***Ρωμαϊκή Ειρήνη*** (λατ. Pax Romana) η περίοδος τής πλήρους επικράτησης τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στη Μεσόγειο. με αποτέλεσμα την απουσία πολέμων ή εξεγέρσεων στην περιοχή (1ος-2ος αι. μ.Χ.) (δ) ***κίνημα ειρήνης*** το σύνολο των οργανώσεων που αγωνίζονται για την επικράτηση τής παγκόσμιας ειρήνης, που ακολουθούν τον ειρηνισμό (βλ.λ.): *το σύγχρονο ~ έχει παρακμάσει·* ΝΟΜ. (ε) ***κοινή ειρήνη*** η απουσία κοινωνικών αναταραχών. βιαιοπραγιών κ.λπ.: *διατάραξη τής ~* (με βιαιοπραγίες. παράνομη εισβολή σε ξένα σπίτια κ.λπ.) *από πλήθος ταραχοποιών* (στ) ***διατάραξη τής ειρήνης των πολιτών*** η πρόκληση ανησυχίας ή τρόμου στους πολίτες από τις απειλές κάποιου ότι θα προβεί σε επιβλαβείς για το κοινωνικό σύνολο πράξεις (ζ) ***διατάραξη τής οικιακής ειρήνης*** αξιόποινη πράξη την οποία διαπράττει όποιος εισέρχεται παράνομα ή παραμένει παρά τη θέληση τού δικαιούχου στην κατοικία άλλου ή στον χώρο που αυτός χρησιμοποιεί για την εργασία του ή σε χώρο περικλεισμένο τον οποίο αυτός (ο παθών) κατέχει **2.** ο τερματισμός των εχθροπραξιών. η ειρήνευση: *ελπίδες για ~ στην περιοχή μετά τις χθεσινές συνομιλίες* || *με στόχο την ~ ξεκινούν διαπραγματεύσεις* **3.** (συνεκδ.) κάθε επίσημη συμφωνία που ορίζει τους όρους τερματισμού πολέμου, σύγκρουσης: *υπογράφω / συνάπτω / συνομολογώ ~* || *οι όροι τής ~ ήταν επαχθείς για τους ηττημένους* || *κλείνω ~ με κάποιον* (συμφωνώ για ~) ΣΥΝ. συνθήκη, σύμφωνο **4.** η εσωτερική κατάσταση γαλήνης και ηρεμίας. η απουσία παθών, εντάσεων και εσωτερικών συγκρούσεων: *έζησε με ~* || *αναπαύσου εν ~* (σε επιτάφια επιγραφή ως ευχή για τη μεταθανάτια ζωή) || *~ διανοίας / συνειδήσεως* || *ειρήνη υμίν (εἰρήνη ὑμῖν)* ως ευχή και προτροπή για ήσυχη ζωή. απουσία εντάσεων και ταραχών ΑΝΤ. ταραχή.
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰρήνη / ἰρᾶνᾱ / ἰρείνᾱ*, αγν. ετύμου. Οι διαφορετικοί τύποι τής λ. στις διαλέκτους (που δεν ερμηνεύονται φωνητικώς) οδηγούν στην επικρατούσα άποψη ότι η λ. αποτελεί αρχ. δάνειο προελλην. καταγωγής. Η λ. χρησιμοποιείται στην Αρχ. κατ' αντιδιαστολή προς τη λ. *πόλεμος*. περιγράφοντας μια διαρκή κατάσταση. αργότερα δε και τη συνθήκη ειρήνης, καθώς και την αρμονική κατάσταση τής διάνοιας. Η φρ. *εἰρήνη ὑμῖν* ανάγεται σε χαιρετισμούς τής εβρ. γλώσσας, που περιέχουν τη λ. šālôm «ειρήνη», με την έννοια ότι η ειρήνη αποτελεί θεϊκό δώρο|.

ειρηνικός, -ή, -ό |αρχ.| **1.** αυτός που σχετίζεται με την ειρήνη: *~ περίοδος / ζωή / παράδοση / ανάπτυξη / έργα / σχέσεις / συνύπαρξη* ΑΝΤ. πολεμικός **2.** αυτός που συμβάλλει στην επικράτηση τής ειρήνης, στην αποτροπή τού πολέμου: *η ~ διευθέτηση των διαφορών των δύο χωρών* || *η ~ πρόθεση εκδηλώνεται με ~ μέσα* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ήρεμη και φιλική φύση και διάθεση, που αντιτίθεται στη βία και στον πόλεμο: *οι Έλληνες είναι ~ λαός* || *~ φυλή / γειτονιά* ΣΥΝ. φιλειρηνικός. ειρηνόφιλος ΑΝΤ. εχθρικός, πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος **4.** (λογοτ.) αυτός που διακρίνεται από γλυκύτητα και αρμονία. από γαλήνη: *τα ~ απομεσήμερα τού καλοκαιριού* || *~ πρόσωπο / βλέμμα* ΣΥΝ. γαλήνιος, ήρεμος γλυκός **5.** ΕΚΚΛΗΣ. ***ειρηνικά*** (τα) αιτήματα που εκφωνούνται κατά τη Θεία Λειτουργία, κυρ. ως προσευχή για ειρήνη. και αρχίζουν με την εισαγωγική φρ. *«ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν».* — **ειρηνικά** επίρρ.

Ειρηνικός (Ωκεανός) (ο) ο μεγαλύτερος ωκεανός τής Γης· βρίσκεται μεταξύ τής Αμερικής. τής Ασίας και τής Αυστραλίας.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο. πβ. αγγλ. Pacific Ocean|.

ειρηνισμός (ο) η αντίθεση στον πόλεμο ή στη χρήση βίας ως μέσου επίλυσης διαφορών και ειδικότ. η άρνηση ανάμειξης σε στρατιωτικές. πολεμικές επιχειρήσεις λόγω προσωπικών αρχών ή πεποιθήσεων: *ο ~ κορυφώθηκε ως κίνημα στις Η.Π.Α. την εποχή τού πολέμου στο Βιετνάμ* ΣΥΝ. πασιφισμός, ειρηνοφιλία. — **ειρηνιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pacifisme|.

ειρηνιστής (ο). **ειρηνίστρια** (η) {ειρηνιστριών} **1.** πρόσωπο που αγαπά την ειρήνη **2.** πρόσωπο που πιστεύει στον ειρηνισμό (βλ.λ.) και συμμετέχει σε κινήματα ειρήνης, ειρηνιστικές οργανώσεις κ.λπ.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pacifiste|.

ειρηνοδικείο (το) [1833| ΝΟΜ. το κατώτερο πρωτοβάθμιο τακτικό πολιτικό δικαστήριο για εκδίκαση διαφορών οι οποίες έχουν αντικείμενο μικρής αξίας.

ειρηνοδίκης (ο/η) {(θηλ. ειρηνοδίκου) | ειρηνοδικών} τακτικός δικαστής σε ειρηνοδικείο (βλ. λ. *δικαιοσύνη*. ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰρηνοδίκαι*. όρος που χρησιμοποιήθηκε για να αποδώσει το λατ. Fetiales «Ρωμαίοι ιερείς, διορισμένοι να επιβλέπουν τη σύναψη συνθηκών ειρήνης ή συμμαχίας και να διενεργούν την επίσημη τελετή»|.

ειρηνοποιός (ο/η) |αρχ.| **1.** επίσημο πρόσωπο που ενεργεί για την κατάπαυση των εχθροπραξιών ή των ανταγωνισμών, που επιτυγχάνει τη σύναψη / επικράτηση ειρήνης ΣΥΝ. ειρηνευτής **2.** (γενικότ.) αυτός που κινείται από φιλειρηνική διάθεση: *ο υπουργός Εξωτερικών έφθασε ως ~ στη Βοσνία* || *υποδύεται τον ~ ωθώντας παρασκηνιακά στη σύγκρουση τις δύο πλευρές* ΣΥΝ. ειρηνευτής ΑΝΤ. ταραχοποιός. — **ειρηνοποιώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

ειρηνόφιλος, -η. -ο |1839| αυτός που αγαπά την ειρηνική ζωή, που έχει ειρηνικά αισθήματα. που ενεργεί για τη διατήρηση ή την επίτευξη ειρήνης: *~ λαός / χωριό / φυλή* || *~ χαρακτήρας / άνθρωπος / φύση / πολιτική / τάση* ΣΥΝ. πασιφιστής, ειρηνιστής, φιλειρηνικός ΑΝΤ. πολεμοχαρής, φιλοπόλεμος. φιλόμαχος. — **ειρηνοφιλία** (η) |1812]. **ειρηνοφιλικός**, -ή. -ό.

ειρηνοφόρος, -α (λόγ. -ος). -ο [μεσν.] αυτός που φέρνει τη συμφιλίωση. την ειρήνευση: *~ χαμόγελο / μήνυμα* || *«ανοίξτε αγκαλιές ~»* (Δ. Σολωμός) ΣΥΝ. ειρηνικός. ειρηνευτικός.

ειρήσθω εν παρόδω *(εἰρήσθω ἐν παρόδῳ)* (λόγ.) ας λεχθεί κατά τη ροή τού λόγου· χρησιμοποιείται για την προαναγγελία τής αναφοράς από τον ομιλητή στοιχείων συμπληρωματικών, παρενθετικών: *ο Περικλής, ο οποίος, ~. επί είκοσι συναπτά έτη ηγείτο των Αθηναίων, υπήρξε ο αρχιτέκτονας τού μεγαλείου τής αθηναϊκής ηγεμονίας.*
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰρήσθω ἐν παρόδῳ*, όπου το ρ. *εἰρήσθω* αποτελεί το γ'

ενικό προστ. παθ. παρακ. τού ρ. *λέγω* (βλ. κ. *ρήση*)|.

> **ειρήσθω εν παρόδω – εν τη ρύμη τού λόγου.** Συχνά οι δύο λόγιες αυτές φράσεις συγχέονται στη χρήση και προκαλούν λάθη. Το **ειρήσθω εν παρόδω** χρησιμοποιείται παρενθετικώς, για να δηλώσει ο ομιλητής ότι πρόκειται να προσθέσει συμπληρωματικά ή διευκρινιστικά ορισμένες πληροφορίες: *Αυτά τα έξοδα. ειρήσθω εν παρόδω. δεν θα βαρύνουν τον προϋπολογισμό τού πανεπιστημίου. αλλά θα καταβληθούν από την Κοινότητα.* Το **εν τη ρύμη τού λόγου** έχει διαφορετική σημασία και χρήση. Με τη φράση αυτή, που έχει κατά κανόνα αρνητική (κακόσημη) υφολογική χροιά. σχολιάζεται και εξηγείται από τον ομιλητή η στάση κάποιου. τα λεγόμενά του κ.λπ.: *Ο υπουργός εν τη ρύμη τού λόγου του ομολόγησε ορισμένα βαριά λάθη που διέπραξε η κυβέρνησή του.* Εν ολίγοις, το *ειρήσθω εν παρόδω* σημαίνει χονδρικά «ας μου επιτραπεί να αναφέρω παρενθετικώς». ενώ το *εν τη ρύμη τού λόγου* σημαίνει αδρομερώς «στη ροή τού λόγου, μιλώντας».

ειρκτή (η) (λόγ.) **1.** το δημόσιο δεσμωτήριο, κάθε τόπος καταδίκης ή ακούσιας κράτησης για έκτιση ποινής ΣΥΝ. φυλακή **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο καταλήγει κανείς. χωρίς να μπορεί να ξεφύγει: *μες στην υγρή του ~, στον βυθό* **3.** ΝΟΜ. (παλαιότ.) κάθε ποινή στερήσεως τής προσωπικής ελευθερίας για χρονικό διάστημα πέντε ώς είκοσι ετών: *εκτίει ~ επτά ετών* ΣΥΝ. πρόσκαιρος κάθειρξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱρκτή / εἱρκτή < εἵργω / εἵργω < *ἐ-Fέρ-γ-ω < ἐ-* προθεμ. + Ι.Ε. *wer-g- «περικλείω, φράζω». πβ. λατ. urgere «πιέζω», ισπ. urgir, γαλλ. urgent «επείγων, πιεστικός», γερμ. rächen «εκδικούμαι» κ.ά. Ομόρρ. *κάθ-ειρξις (-η)*|.

ειρμολογικό μέλος (το) (στη βυζαντινή μουσική) είδος μέλους, κατά κανόνα σύντομου, όπου το υμνολογικό κείμενο μελοποιείται συλλαβικά· λέγεται έτσι, γιατί κατ' αυτόν τον τρόπο μελοποιούνται οι ειρμοί των κανόνων (υπάρχουν, όμως, και το «αργόν ειρμολογικόν» μέλος και ο «καλοφωνικός ειρμός». στα οποία η μελωδία είναι πιο πλατιά και περίτεχνη). (Βλ. κ. *στιχηραρικό μέλος, παπαδικό μέλος*).

ειρμολόγιο (το) {ειρμολογί-ου | -ων} (στη βυζαντινή μουσική) λειτουργικό βιβλίο που περιέχει τους ειρμούς των κανόνων. κατά τους οκτώ ήχους (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εἱρμολόγιον < εἱρμός* (στη σημ. «ιδιόμελο τροπάριο τής οκτωήχου, βάσει τού οποίου ρυθμίζονται και τα υπόλοιπα») + *-λόγιον* (βλ.λ.)|.

ειρμός (ο) **1.** η νοηματική συνοχή, η αλληλουχία σκέψεων. η εσωτερική σύνδεση και ροή λόγου: *ασυνάρτητο κείμενο χωρίς λογικό ~* || *χάνει τον ~ των σκέψεών του, όταν διασπάται η προσοχή του* ΣΥΝ. συνοχή. σύνδεση. αλληλουχία, συνάρτηση ΑΝΤ. ανακολουθία, ασυναρτησία, ασυνέπεια **2.** ΜΟΥΣ. (στην υμνογραφία) το πρώτο τροπάριο καθεμιάς από τις εννέα ωδές τού κανόνα. που αποτελεί το πρότυπο για την ψαλμωδία των υπολοίπων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἱρμός < εἴρω* «συνδέω, συναρμόζω» (που απώλεσε τη δασύτητα. πιθ. λόγω τής συχνής παρουσίας του εν συνθέσει) < **ἕρjω* < Ι.Ε. *ser- «τοποθετώ στη σειρά». πβ. λατ. sero «πλέκω. σειροθετώ». γαλλ. sermon «ομιλία, διάλεξη», ιρλ. sreth «τακτοποιημένος» κ.ά. Ομόρρ. *ὅρ-μος. ὁρ-μαθός* (βλ.λ.)|.

είρων (ο/η) {είρων-ος, -α | -ες, ειρώνων} πρόσωπο που ειρωνεύεται. που χρησιμοποιεί συχνά την ειρωνεία: ο *γνωστός ~ κοσμικογράφος με το καυστικό χιούμορ*. Επίσης (καθημ.) **είρωνας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴρων*, αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *εἴρομαι* (τού *ἐρῶ* «ρωτώ. ανακρίνω»), πράγμα που θα προϋπέθετε αρχική σημ. τού *εἴρων* «αυτός που ρωτά. που διερωτάται». αλλά το ει- στο *εἴρομαι* δεν είναι αρχικό. Ο συσχετισμός τού *εἴρων* με το ρ. *εἴρω* «λέγω. δηλώνω». μορφολογικά ορθός. παρουσιάζει σημασιολ. δυσχέρειες, παρότι θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ως συνδετικό κρίκο τη σημ. «λέω κάτι χωρίς να το σκεφτώ» (τού ρ. *εἴρω*). Η σημερινή σημ. τού *εἴρων* «σκωπτικός, περιπαικτικός» είναι ήδη αρχ., αφού η λ. χρησιμοποιείται συχνά στον Αριστοτέλη ως αντίθετη τού επιθ. *ἀληθευτικός*|.

ειρωνεία (η) |αρχ.| {ειρωνειών} **1.** η χρήση τού λόγου κατά τέτοιον τρόπο, ώστε το αποδιδόμενο νόημα να αντιτίθεται στο κυριολεκτικό: *με εμφανή ~ χαρακτήρισε πρωτότυπο τον δέκατο πανομοιότυπο αναπτήρα που της έκαναν δώρο* || *γνήσια / λεπτή / ανεπαίσθητη / διακριτική / κρυφή / σαρκαστική / έκδηλη / χλευαστική / κυνική ~* ΣΥΝ. σκώμμα. χιούμορ **2.** (κατ' επέκτ.) η κοροϊδευτική διατύπωση. το σχόλιο που ερμηνεύεται ως έμμεση προσβολή (κάποιου): *το κλίμα εδώ δεν σηκώνει ειρωνείες και εξυπνάδες!* || *πες του να συμμορφωθεί και ν' αφήσει την ~!* ΣΥΝ. σαρκασμός. χλεύη. χλευασμός. κοροϊδία· ΦΡ. (α) ***ειρωνεία τής τύχης / τής μοίρας*** για περιπτώσεις στις οποίες οι ενέργειες κάποιου ανατρέπονται αναπάντεχα (συνήθ. κατά όχι ευνοϊκό ή επιθυμητό τρόπο): *αυτό είναι ~, να τον σώσει ο άνθρωπος τον οποίο είχε απολύσει!* (β) ***τραγική ειρωνεία*** η άγνοια από τον ήρωα θεατρικού / μυθιστορηματικού / κινηματογραφικού έργου τής τραγικής θέσης στην οποία βρίσκεται ή προς την οποία οδεύει. με αποτέλεσμα να ενεργεί με τρόπο που επιφέρει αρνητικά γι' αυτόν αποτελέσματα· κάτι το οποίο γνωρίζει ο αναγνώστης / θεατής (λ.χ. ο Οιδίποδας επιμένει να ανακαλύψει τον φονιά τού πατέρα του, αγνοώντας ότι είναι ο ίδιος. πράγμα που θα τον οδηγήσει στην καταστροφή) (γ) ***σωκρατική ειρωνεία*** η προσποίηση αφελούς άγνοιας σε μια συζήτηση ως μέσο εκμαιεύσεως θέσεων και προώθησης τού διαλόγου σε επιθυμητές κατευθύνσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδία*.

ειρωνεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.| {ειρωνεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} εμπαίζω (κάποιον) μιλώντας με έμμεσο αλλά ξεκάθαρα υποτιμητικό τρόπο γι' αυτόν: *τον ειρωνεύεται για την αστεία προφορά του. ρωτώντας τον αν έχει κάτι η μύτη του!* || *ειρωνεύτηκε τον αντίπαλό του για τις δηλώσεις του, λέγοντας πως δεν κατάλαβε τι ακριβώς σήμαιναν!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ειρωνικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ειρωνεία, που κοροϊδεύει με τρόπο λεπτό και υπαινικτικό πρόσωπα ή καταστάσεις: *~ ύφος / μειδίαμα / αντιμετώπιση / υπαινιγμός / σχόλιο* ΣΥΝ. σαρκαστικός. σκωπτικός **2.** αυτός που χρησιμοποιεί την ειρωνεία, που εμπαίζει τους άλλους ή κοροϊδεύει καταστάσεις με τρόπο υπαινικτικό, όχι χονδροειδή: *είναι τόσο ~ απέναντί τους, όσο χρειάζεται για να τους πικάρει, χωρίς όμως να τους εξοργίζει* **3.** (ειδικότ.-λογοτ.) αυτός που φανερώνει την αποστασιοποίηση τού δημιουργού από τα πρόσωπα τού έργου του και την τύχη τους. αλλά και ενίοτε από το ίδιο του το δημιούργημα: *~ γραφή.* — **ειρωνικ-ά / -ώς** |αρχ.| επίρρ.

εις, μία, εν ➔ ένας. μία, ένα
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἷς < *ἕμ-ς* < Ι.Ε. *sem-s «ένας». πβ. σανσκρ. sámah, λατ. sem-el «άπαξ. μία φορά», γαλλ. simple «απλός». γοτθ. sama «ίδιος». αγγλ. same κ.ά. Ομόρρ. *μ-ία* (βλ.λ.). *ἕν(α). ἅ-μα. ἅ-παξ. ἁ-πλοῦς* κ.ά.|.

εις πρόθ. (λόγ.) (+αιτ.) (λόγ. τύπος τής καθημ. *σε*. χρησιμοποιείται κυρ. σε λόγ. παγιωμένες εκφράσεις) δηλώνει: **1.** κίνηση προς τόπο / προορισμό ή πρόσωπο ή (σπάν.) τον τόπο. το τοπικό σημείο στο οποίο αναφερόμαστε: *να προσέλθει ~ το εδώλιο ο μάρτυς* || *απευθύνθηκε ~ τους ανωτέρους του* || *ανέβηκε ~ το βήμα για να εκφωνήσει λόγο* || *βρίσκεται ~ τας Αθήνας* || *κατοικεί ~ τας Σέρρας* || (κ. μτφ.) *δεν είμαι ~ θέσιν να εκφράσω άποψη*· ΦΡ. (α) ***(απεδήμησεν) εις τας αιωνίους μονάς*** (πήγε) στον άλλο κόσμο, δηλ. πέθανε (β) ***ες κόρακας*** (υβριστ.) στον διάβολο (γ) ***εις τόπον χλοερόν*** σε τόπο δροσερό (από την νεκρώσιμη ακολουθία) (δ) ***έρχομαι εις γάμου κοινωνίαν*** παντρεύομαι **2.** τρόπο: *~ βάθος έρευνα* || *~ βάθος διερεύνηση τής υπόθεσης*· ΦΡ. (α) ***εις επήκοον*** φανερά μπροστά σε όλους: *τον πρόσβαλε ~ όλων των συναδέλφων* (β) ***εις μάτην*** μάταια: *προσπάθησα ~ να την πείσω* **3.** σκοπό: *~ απόδειξιν τής απόψεώς του έφερε όλα τα σχετικά επιχειρήματα* || *εξήλθε ~ αναζήτησιν τροφής* || *πολιτευόμενος ~ άγραν ψήφων* || *~ άτοπον απαγωγή* || *άγαλμα ~ μνήμην των πεσόντων* || *επιταγή ~ εξόφλησιν χρέους* || *~ άφεσιν αμαρτιών*· ΦΡ. (α) ***εις επίρρωσιν*** προς ενίσχυση: *~ τού επιχειρήματός του* (για να ενισχύσει το επιχείρημά του) *έφερε παράδειγμα* (β) ***(και) εις ανώτερα!*** ευχή σε επιτυχόντα σε διαγωνισμό. προαχθέντα. αποφοιτήσαντα / πτυχιούχο κ.λπ. για υψηλότερες διακρίσεις **4.** χρόνο· ΦΡ. (α) ***ες αύριον τα σπουδαία*** βλ. λ. *αύριο* (β) ***εις τας δυσμάς τού βίου*** στο τέλος τής ζωής (γ) ***εις το διηνεκές*** για πάντα (δ) ***ες αεί*** για πάντα (ε) ***εις τον αιώνα τον άπαντα*** αιώνια. για πάντα (στ) ***εις τους αιώνας των αιώνων*** αιώνια. για πάντα **5.** σε διάφορες λόγ. παγιωμένες εκφράσεις (στρατιωτικά παραγγέλματα, ευχές κ.λπ.): *~ έπαρσιν σημαίας* || *~ τα όπλα* || *~ παράταξιν* || *~ το επανιδείν* || *~ το επανακούειν* || *~ υγείαν!* || *έγγραφο ~ διπλούν* (σε δύο αντίτυπα) || *Πιστεύω ~ ένα Θεόν...* || *~ πολλά έτη, δέσποτα!* (Βλ. λ. *πρόθεση*, IIΙΝ.). Επίσης (σπάν.-αρχαιοπρ.) **ες**.
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰς / ἐς < ἐνς*, όπου το *ἐν-* αποτελεί πιθ. τ. αιτιατικής ενός Ι.Ε. θέματος. πράγμα που αιτιολογεί τη χρήση τής προθ. *εἰς* ως δηλωτικής κατευθύνσεως. Η παρέκταση σε *-ς (ἐν-ς)* οφείλεται στην αναλογική επίδραση τού *ἐξ*. Το νεοελληνικό *σε* (βλ.λ.) αποτελεί φωνολογική εξέλιξη τού *εἰς*. Παράγωγά του αποτελούν επίσης τα *ἔσ-ω. ἐσώ-τερος, εσώ-τατος*|.

εισ- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** κίνηση προς τα μέσα: *εισ-χωρώ, εισ-δύω. εισ-έρχομαι, εισ-άγω, εισ-ρέω* **2.** (μτφ.) αποδοχή ή ένταξη: *εισ-ακούω. εισ-δοχή*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *εἰς* (βλ.λ.)].

-είς, -είσα. -έν {-έντος (θηλ. -είσης) | -έντες (ουδ. -έντα). -έντων (θηλ. -εισών)} κατάληξη τής λόγιας μετοχής τού παθητικού αορίστου: *οι αποσπασθέντες εκπαιδευτικοί* || *οι διασωθέντες ναυαγοί* || *οι πληγείσες από τον σεισμό περιοχές* || *τα εκδοθέντα κείμενα* || *το άρτι συσταθέν σωματείο.*
|ΕΤΥΜ. αρχ. καταλ. < **-εντ-ς* (> *είς*), όπως εμφανίζεται στη γενική|.

εισαγάγω (να/θα) ρ. ➔ εισάγω

εισαγγελέας (ο/η) {(θηλ. εισαγγελ-έως) | εισαγγελ-είς, -έων} ΝΟΜ. ισόβιος δικαστικός λειτουργός επιφορτισμένος με την άσκηση ποινικής δίωξης αξιόποινων πράξεων και τη διενέργεια των πράξεων που προβλέπει ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας: *ακολούθησε η αγόρευση τού ~ τής έδρας* ΣΥΝ. εισαγγελική αρχή. Επίσης (λόγ.) **εισαγγελεύς** (ο/η) {-έως, κλητ. εισαγγελεύ}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσαγγελεύς*. αρχική σημ. «ο δικαστικός κλητήρας». < *εἰσ- + -αγγελεύς < ἀγγέλλω*. Η σημασία «κατήγορος» είναι μτγν.|.

εισαγγελεύω ρ. αμετβ. [1890] {εισαγγέλευσα} ασκώ καθήκοντα εισαγγελέα.

εισαγγελία (η) |αρχ.| {χωρ. πληθ.} **1.** το δικαστικό αξίωμα τού εισαγγελέα και το έργο του κατά την άσκηση των καθηκόντων του **2.** (συνεκδ.) το γραφείο τού εισαγγελέα και το κτήριο στο οποίο στεγάζεται. το δημόσιο κατάστημα στο οποίο εδρεύουν οι υπηρεσίες τής εισαγγελικής αρχής.

εισαγγελικός, -ή. -ό |1873| αυτός που σχετίζεται με τον εισαγγελέα ή την εισαγγελία: *~ παρέμβαση / λειτουργός / έρευνα / εξέταση / αρχή / εξουσία*.

εισάγω ρ. μετβ. |αρχ.| {εισ-ήγαγα (να/θα εισαγάγω). -ήχθηκα (λόγ. εισήχθην. -ης, -η..., μτχ. εισαχθείς, -είσα. -έν). -ηγμένος} **1.** βάζω. τοποθετώ μέσα: *~ τον ασθενή στο χειρουργείο* **2.** (για προϊόντα. εμπορεύματα) φέρνω από ξένη χώρα: *~ αυτοκίνητα από τη Γερμανία* || *~ πρώτες ύλες / ρούχα / πετρέλαιο / φυσικό αέριο* ΑΝΤ εξάγω **3.** (η μτχ. ***εισαγόμενος***, *-η. -ο*) αυτός που δεν αποτελεί προϊόν εγχώριας παραγωγής, που προέρχεται από το εξωτερικό: *~ προϊόντα* **4.** (μτφ.) οδηγώ (κάποιον) στη σταδιακή κατάκτηση γνώσης ή τέχνης, του παρουσιά-

ζω μεθοδικά σύνολο, σύστημα γνώσεων: *τον εισήγαγε στα μυστικά τής διπλωματίας* || *~ κάποιον στην τέχνη τού χορού / σε μια επιστήμη / στην κουλτούρα τής Ανατολής* ΣΥΝ. μυώ, μαθαίνω, διδάσκω **5.** φέρνω (προς συζήτηση, ψήφιση, επικύρωση) σε αρμόδιο συλλογικό όργανο: *ο πρόεδρος εισήγαγε προς συζήτηση δύο θέματα εκτός ημερησίας διατάξεως* || *~ ρυθμίσεις / προτάσεις / προσθήκες / μέτρα* || *~ προς επικύρωση* || *εισάγω σε δίκη* (φέρνω στο δικαστήριο, θέτω υπό δικαστική κρίση) || *η υπόθεση εισήχθη στο Εφετείο* **6.** συμβάλλω στη διάδοση, καθιερώνω: *~ μια μόδα / θεωρία / ιδεολογία / μέθοδο / αντίληψη / ορολογία / τεχνοτροπία / κουλτούρα* || *~ ένα διαφορετικό κλίμα / μια νέα οπτική / αισθητική* || *~ ξένα έθιμα / καινούργιες συνήθειες*· ΦΡ. **εισάγω καινά δαιμόνια** (*καινὰ δαιμόνια*, Πλάτ. *Απολ. Σωκρ.* 24 c) συμβάλλω στη διάδοση καινοφανών αντιλήψεων, που ανατρέπουν την καθιερωμένη τάξη **7.** (μεσοπαθ. **εισάγομαι**) (α) εισέρχομαι (σε νοσοκομείο): *εισήχθη στον Ευαγγελισμό* (β) επιτυγχάνω σε εξετάσεις για την εισαγωγή μου (σε εκπαιδευτικό ίδρυμα): *εισήχθη στην Ιατρική Σχολή* ΣΥΝ. πετυχαίνω, μπαίνω **8.** (στο χρηματιστήριο) εντάσσω (μετοχές, τίτλους) στη διαδικασία τής διαπραγμάτευσης: *νέες μετοχές τού Ο.Τ.Ε. θα εισαχθούν στο χρηματιστήριο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*.

εισαγωγέας (ο/η) {-α κ. -έως | -είς, -έων} έμπορος που εισάγει προϊόντα από το εξωτερικό ΑΝΤ. εξαγωγέας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσαγωγεύς*, αρχική σημ. (στην Αθήνα) «δικαστικός που εισηγείτο υποθέσεις, προκειμένου να εκδικαστούν», < *εἰσάγω*. Η γενική σημ. τής λ. είναι ήδη αρχ.].

εισαγωγή (η) **1.** η τοποθέτηση εντός: *η ~ νερού στη δεξαμενή* || *~ δισκέτας στον υπολογιστή* **2.** η προσθήκη, η ένταξη: *~ επιπλέον στοιχείων και παραγράφων στο άρθρο* || *~ επιμορφωτικών εκπομπών στο τηλεοπτικό πρόγραμμα* || *~ τού έντεχνου στοιχείου στο λαϊκό τραγούδι* ΣΥΝ. ενσωμάτωση, εμπλουτισμός **3.** η μεταφορά και διάθεση προϊόντων στο εμπόριο από ξένη χώρα: *~ πρώτων υλών / πετρελαίου / αρωμάτων* || *~ συναλλάγματος / εργατικού δυναμικού* || *μείωση / αύξηση των ~* ΑΝΤ. εξαγωγή **4.** η νομοθετική ή μη καθιέρωση: *~ τής διδασκαλίας των Αρχαίων στα γυμνάσια* || *~ τής πληροφορικής στην εκπαίδευση* || *~ τής Νεοελληνικής ως επίσημης γλώσσας* ΣΥΝ. αναγνώριση **5.** η παρουσίαση και πρόταση για εκδίκαση: *~ τής υπόθεσης στο Εφετείο* ΣΥΝ. κατάθεση, παραπομπή **6.** η είσοδος (κάποιου) σε νοσηλευτικό ίδρυμα για απαραίτητη θεραπευτική αγωγή και παροχή ιατρικών υπηρεσιών: *ο γιατρός είπε πως πρέπει να γίνει αμέσως ~ στην καρδιολογική κλινική* **7.** η ένταξη (κυρ. κατόπιν δοκιμασίας ή βάσει κριτηρίων αξιολόγησης) σε εκπαιδευτικό ίδρυμα: *γιόρτασαν σε νυχτερινό κέντρο την ~ του στην αρχιτεκτονική* || *η ~ των ισοβαθμούντων γίνεται με σταθερά κριτήρια* ΑΝΤ. απόρριψη, αποτυχία, αποφοίτηση **8.** το προκαταρκτικό τμήμα (ή οτιδήποτε τίθεται προκαταρκτικά) βιβλίου, επιστημονικού έργου κ.λπ. ή η σύντομη τοποθέτηση, ομιλία που προτάσσεται διευκρινιστικά ή ως προϊδεασμός τού ακροατή, αναγνώστη, θεατή σχετικά με το κύριο μέρος: *πριν προχωρήσει στην κυρίως πραγμάτευση τού ζητήματος, έκανε μια ~ δίνοντας λίγες διευκρινιστικές πληροφορίες* || *η ~ στο έργο τού Καλβίνου «Διδασκαλία τής χριστιανικής θρησκείας» είχε θέση μαχητικού προπαγανδιστικού φυλλαδίου* **9.** (συνεκδ.) κάθε επιστημονικό έργο ή κύκλος παραδόσεων, μαθημάτων κ.λπ., που στοχεύει στη μετάδοση βασικών θεωρητικών γνώσεων για το αντικείμενο μελέτης ή επιστήμης: *~ στη φιλοσοφία / γλωσσολογία / ανατομία* **10.** (στο χρηματιστήριο) η έναρξη τής διαπραγμάτευσης στη χρηματιστηριακή αγορά: *~ τίτλων* **11.** ΜΟΥΣ. (α) τυπικό μέρος τής όπερας, εισαγωγικό κομμάτι που παίζεται από την ορχήστρα πριν από την έναρξη τής σκηνικής δράσης, στο οποίο κατά κανόνα παρουσιάζονται τα σπουδαιότερα θέματα τής όπερας· συμπίπτει μερικώς με το πρελούδιο (βλ.λ.): *η ~ στον* (ή *από τον*) *«Ταγχώιζερ» τού Βάγκνερ* (β) αυτόνομη ορχηστρική φόρμα, συμφωνικό ποίημα που φέρει τον τίτλο «εισαγωγή»: *η ~ «Έγκμοντ» τού Μπετόβεν* ΣΥΝ. ουβερτούρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσάγω*. Ο μουσ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. ouverture].

> **εισαγωγή – πρόλογος – προλεγόμενα.** Και οι τρεις λέξεις δηλώνουν σύντομο κείμενο που προηγείται τού κυρίου μέρους τού βιβλίου. Η **εισαγωγή** καταλαμβάνει αρκετές σελίδες και σε αυτήν ο συγγραφέας δίνει σημαντικές πληροφορίες για το περιεχόμενο τού έργου του, τα κύρια προβλήματα που τον απασχόλησαν, τις γενικές θέσεις του κ.λπ. Από αυτή τη σημασία η λ. *εισαγωγή* χρησιμοποιείται συχνά και ως είδος βιβλίου που εισάγει σε θέμα, κλάδο ή επιστήμη (π.χ. *Εισαγωγή στην Πυρηνική Φυσική, Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία* κ.τ.ό.). Αντίθετα, ο **πρόλογος** είναι ένα πολύ σύντομο κείμενο, συχνά γραμμένο από πρόσωπο διαφορετικό από τον συγγραφέα (από τον εκδότη, από γνωστό ειδικό, από πρόσωπο συνδεόμενο προς τον συγγραφέα κ.λπ.). Ο *πρόλογος* γράφεται επίσης και από τον ίδιο τον συγγραφέα, για να περιλάβει σε αυτόν γενικότερες πληροφορίες, τεχνικά θέματα τού βιβλίου, ευχαριστίες κ.λπ. Εφόσον υπάρχει *εισαγωγή*, ο *πρόλογος* προηγείται τής εισαγωγής και διαφοροποιείται από αυτήν πλήρως. Αν δεν υπάρχει εισαγωγή, ο πρόλογος περιέχει συχνά στοιχεία που θα δίδονταν σε μία εισαγωγή και είναι εκτενέστερος. Τέλος, παλαιότερα ιδίως, στην Ελληνική χρησιμοποιούνταν τα **προλεγόμενα** ως συνδυασμός εκτενούς εισαγωγής και προλόγου. Περίφημα έχουν καταστεί τα **Προλεγόμενα** τού Αδαμαντίου Κοραή στις εκδόσεις των αρχαίων συγγραφέων που εκπόνησε ο Κοραής με εκτενή σχόλια, προλεγόμενα όπου ο Κοραής προέτρεπε το Γένος «εις φωτισμόν», δηλ. στην απόκτηση παιδείας και στη γνωριμία με τη γραπτή παράδοση των ελληνικών κειμένων.

εισαγωγικά (τα) ΓΛΩΣΣ. σημείο στίξεως που χρησιμοποιείται για την αυτολεξεί παράθεση ευθέος λόγου («...») σε ένα κείμενο (π.χ. *ο Κώστας είπε: «καιρός να πηγαίνω»*) ή για την παράθεση λέξης ή φράσης η οποία βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης, η οποία εσωκλείεται ήδη με εισαγωγικά (π.χ. *είπε ο Γιάννης: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις»*, οπότε λέγονται *άγκιστρα* ή *εσωτερικά / άνω / ανωφερή εισαγωγικά*), την αναφορά σε τίτλο άρθρου, κεφαλαίου, βιβλίου ή έργου τέχνης (*ο Αριστοτέλης στην «Ποιητική» του...*) ή, ως σχολιαστικό σημείο στίξεως (βλ.λ.), για τη δήλωση ειρωνείας και αμφισβήτησης (από πλευράς τού ομιλητή) συγκεκριμένου χαρακτηρισμού, άποψης ή διατύπωσης: *τέτοιου είδους «φιλίες» κατέστρεψαν πολλούς*· ΦΡ. (προφορ.) **εντός εισαγωγικών** για κάτι που λέγεται κατ' ευφημισμόν ή με προφανή σκοπό τού ομιλητή να το αμφισβητήσει ή να εννοήσει το αντίθετο: *αυτή η ~ αγνή ψυχή είναι ο εγκέφαλος τής δολοπλοκίας* || *μας κατέστρεψαν οι ~ σωτήρες τού έθνους!*

> **εισαγωγικά** («...»). Τα **εισαγωγικά** ανήκουν στην κατηγορία των *σχολιαστικών σημείων στίξεως*, στα σημεία στίξεως δηλ., που -αντίθετα προς τα συντακτικά σημεία στίξεως (κόμμα, τελεία, άνω τελεία κ.ά.)- τα χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να *σχολιάσει* τα λεγόμενα κατά διάφορους τρόπους: (α) Δηλώνει ότι μεταφέρει αυτούσια τα λόγια άλλου (πρόκειται για τη μορφή των λεγομένων που χαρακτηρίζεται ως *ευθύς λόγος*: *(Ο Γιάννης μού είπε: «Δεν θα έρθει κανείς μαζί μου· θα χειριστώ το θέμα μόνος μου»)*. Πριν από τα εισαγωγικά χρησιμοποιείται δίστιγμο, μετά από εισαγωγικά και έξω από αυτά χρησιμοποιείται τελεία (β) Δηλώνει, γενικότερα, λόγια που έχουν λεχθεί από άλλους, είτε πρόκειται περί ρήσεων (ρητών) προερχομένων από γνωστές προσωπικότητες *(Ο Χαρίλαος Τρικούπης είπε μέσα στη Βουλή: «Η Ελλάς προώρισται να ζήσει και θα ζήσει»)* είτε περί παροιμιωδών φράσεων ή γνωμικών *(Όπως λέει κι ο λαός: «Κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει»)* (γ) Δηλώνει τη χρήση τίτλων που ανήκουν σε βιβλία, σε θεατρικά ή κινηματογραφικά έργα κ.τ.ό. *(Στην Επίδαυρο παίχτηκε χθες το βράδυ η «Ηλέκτρα» τού Σοφοκλέους – Από τα πιο γνωστά βιβλία τού Ν. Καζαντζάκη είναι το «Βίος και πολιτεία τού Αλέξη Ζορμπά»)* (δ) Ο ομιλητής αναφέρεται σε λέξεις, φράσεις ή σημασίες, σχολιάζει δηλ. μεμονωμένα γλωσσικά στοιχεία *(Θέλω να δηλώσω ότι με τη λέξη «ευαισθησία» εννοώ ό,τι έχει σχέση με μια βαθύτερη συναισθηματική λειτουργία, που αντιτίθεται στη λογική – Το «θέλω» δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και ότι «μπορώ» – Μία λέξη, η λέξη «ελευθερία» ακούστηκε από το στόμα τους)*. Η λειτουργία αυτή είναι γνωστή ως *μεταγλωσσική λειτουργία* στη γλώσσα (γλωσσικά σχόλια για την ίδια τη γλώσσα) (ε) Ο ομιλητής χρησιμοποιεί εντός εισαγωγικών και σχολιάζει δυσμενώς (ειρωνικά, μειωτικά, υποτιμητικά, με διάθεση αμφισβήτησης) έννοιες, ιδέες, σημασίες κ.τ.ό. *(Για άλλα φροντίζουν οι «πατέρες τού έθνους» – Τη στρατιωτική εισβολή τους στην Κύπρο και την κατάκτηση τού 37% τού κυπριακού εδάφους οι Τούρκοι την αποκαλούν «επέμβαση» – Να μας λείπουν τέτοιοι «φίλοι»)*.
> Τυπογραφικώς υπάρχουν δύο ειδών εισαγωγικά σημεία: τα (παλαιότερα) *γωνιώδη* («...») και τα (νεότερα) *άγκιστρα* ("...") ή *άνω* ή *ανωφερή* εισαγωγικά. Τα γωνιώδη χρησιμοποιούνται περισσότερο στον ευθύ λόγο, ενώ τα άγκιστρα σε μεμονωμένες λέξεις ή φράσεις. Τα άγκιστρα χρησιμοποιούνται επίσης για να εγκλείσουν μία λέξη ή φράση, όταν αυτή βρίσκεται στο εσωτερικό άλλης φράσης που εσωκλείεται ήδη με (γωνιώδη) εισαγωγικά (π.χ. *Ο Γιάννης είπε: «όταν ακούσεις "φύγαμε!" θ' αρχίσεις να τρέχεις»*). Στην πραγματικότητα, τα γωνιώδη εισαγωγικά και τα άγκιστρα εναλλάσσονται στη χρήση κατά τη βούληση τού γράφοντος και τις τυπογραφικές δυνατότητες.

εισαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που σχετίζεται με την εισαγωγή (βλ.λ., σημ. 3): *~ εμπόριο / διαδικασία / ενδιαφέρον / συνάλλαγμα* ΑΝΤ. εξαγωγικός **2.** αυτός βάσει τού οποίου εισέρχεται κανείς κάπου ως νέο μέλος, στέλεχος κ.λπ.: *οι ~ εξετάσεις για την τριτοβάθμια εκπαίδευση*· ΦΡ. **εισαγωγικός βαθμός** ο βαθμός με τον οποίο εισέρχεται στην ιεραρχία ενός κλάδου ένας πρωτοδιοριζόμενος δημόσιος υπάλληλος **3.** αυτός που αποτελεί την εισαγωγή στο κύριο μέρος ενός έργου (ομιλίας, βιβλίου κ.λπ.): *η ~ τοποθέτηση κάποιου πριν από την ανάπτυξη των θέσεών του με επιχειρήματα* || *~ μάθημα / παρουσίαση / σημείωμα* **4. εισαγωγικά** (τα) βλ.λ. — **εισαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

εισαγώγιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να εισαχθεί ΑΝΤ. εξαγώγιμος.

εισακούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισάκουσα, εισακούσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** ακούω με θετική διάθεση και ανταποκρίνομαι σε παράκληση, αίτημα: *ο Θεός εισάκουσε τις προσευχές του και τον βοήθησε* ΣΥΝ. ανταποκρίνομαι, αποδέχομαι, τείνω ευήκοον ους ΑΝΤ. αδιαφορώ, (λόγ.) κωφεύω **2.** (μεσοπαθ. **εισακούομαι**) βρίσκω ανταπόκριση σε υπόδειξη ή αίτημα: *μέσα σε τέτοια σύγχυση σπανίως εισακούονται οι πιο συνετοί* || *δυστυχώς, δεν εισακούστηκα και τώρα είμαστε σε αδιέξοδο!* ΣΥΝ. λαμβάνομαι υπ' όψιν ΑΝΤ. αγνοούμαι.

εισακτέος, -α, -ο 1. αυτός που πρέπει να εισαχθεί (κάπου) **2. εισακτέοι** (οι) αυτοί που ετησίως εισάγονται με εξετάσεις ή άλλο σύστημα στα ανώτερα και ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα τής χώρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρηματικό επίθ. < *εἰσάγω*].

εισβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέβαλα (να/θα εισβάλω)} **1.** (για κράτη) παραβιάζω με στρατό τα σύνορα άλλου κράτους και εισέρχομαι στο έδαφός του: *οι Τούρκοι εισέβαλαν στην Κύπρο και κατέλαβαν το βόρειο τμήμα της* **2.** (μτφ.) εισέρχομαι αυθαίρετα ή αναιδώς, παραβιά-

ζω δικαίωμα ή ελευθερία: *η τηλεόραση εισβάλλει στα σπίτια και επιβάλλει νέα ήθη* || *ο ρεπόρτερ εισέβαλε στο διαμέρισμα με την κάμερα προκαλώντας αναστάτωση* **3.** (γενικότ.) εισέρχομαι με ορμή, ασυγκράτητα: *το πλήθος εισέβαλε στο γήπεδο, μόλις άνοιξαν οι πόρτες για τη συναυλία* ΣΥΝ. εφορμώ, χυμώ, (λαϊκ.) μπουκάρω **4.** (μτφ.) έρχομαι μαζικά, κατακλύζω: *κάθε καλοκαίρι χιλιάδες τουρίστες εισβάλλουν στα νησιά μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω.*

εισβολέας (ο) |1894| {εισβολ-είς, -έων} αυτός που εισβάλλει (κάπου).

εισβολή (η) **1.** η παραβίαση από εχθρικό στρατό των συνόρων ενός κράτους και η είσοδος στο έδαφός του: *η ~ τής Γερμανίας στην Πολωνία το 1939* || *η ~ τής Τουρκίας στην Κύπρο* **2.** (μτφ.) κάθε ορμητική (και συχνά αυθαίρετη) είσοδος: *η ~ αγανακτισμένων απεργών στο γραφείο τού υπουργού* || *η ~ δημοσιογράφων στην ιδιωτική ζωή των πολιτών* **3.** καθετί που γνωρίζει μεγάλη εξάπλωση (προκαλώντας ανησυχία, προβληματισμό, αντιδράσεις κ.λπ.): *~ νέων ηθών σε μια παραδοσιακή κοινωνία* || *~ ξένων λέξεων σε μια γλώσσα* || *~ τής τηλεοπτικής βίας στο σπίτι κάθε τηλεθεατή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσβάλλω*].

εισβολή – επέμβαση. Χαρακτηριστικό τής κύμανσης στη χρήση των λέξεων, ιδίως στον πολιτικό λόγο, είναι οι λέξεις **εισβολή** και **επέμβαση** σε σχέση με το κυπριακό ζήτημα. Οι Τούρκοι τον Ιούλιο τού 1974 εισβάλλουν στην Κύπρο και καταλαμβάνουν διά τής βίας το 37% τού κυπριακού εδάφους, χωρίζοντας την Κύπρο στα δύο με τη «γραμμή Αττίλα» (βλ. λ. *Αττίλας*). Έχουμε, λοιπόν, *εισβολή* των τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο, που αποτελεί καταφανή παραβίαση τού διεθνούς δικαίου και στυγνή καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι Τούρκοι, ωστόσο, δεν μιλούν για *εισβολή* (invasion) αλλά για *επέμβαση* (intervention), προκειμένου να προστατεύσουν τους Τουρκοκυπρίους από τους Έλληνες! Τα κατεχόμενα από τους Τούρκους κυπριακά εδάφη, οι υπερχίλιοι αγνοούμενοι, η λεηλασία τής ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς χιλιετιών, η δημογραφική αλλοίωση με τη βίαιη εκδίωξη 200.000 Ελλήνων από τις *πανάρχαιες προγονικές τους εστίες*, την παράνομη μεταφορά χιλιάδων εποίκων από την Τουρκία και τον εξαναγκασμό των Τουρκοκυπρίων σε μαζική μετανάστευση μαρτυρούν ότι δεν πρόκειται για *επέμβαση* χάριν των Τουρκοκυπρίων αλλά για *εισβολή* και βίαιη κατοχή.

εισδοχή (η) η εισαγωγή ή η ένταξη κάποιου κάπου: *η ~ τής Ελλάδας στην Ε.Ο.Κ.* || *~ ενός κράτους στα Ηνωμένα Έθνη* || *~ νέων μελών σε λέσχη / σύλλογο / οργάνωση* ΣΥΝ. είσοδος. — **εισδέχομαι** ρ. |αρχ.|.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσδέχομαι*].

εισδύω ρ. αμετβ. {εισέδυσα} (λόγ.) περνώ στο εσωτερικό, εισχωρώ απαρατήρητος ΣΥΝ. διεισδύω, τρυπώνω, χώνομαι. — **είσδυση** (η) |αρχ.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσ-* + *δύω* «βυθίζομαι» (βλ.λ.)].

εισέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εισήλθα (μτχ. εισελθών, -ούσα, -όν)} **1.** (λόγ.) έρχομαι μέσα, μπαίνω: *ο πρωθυπουργός εισέρχεται στο προεδρικό μέγαρο* || *εισερχόμενος στην αίθουσα Τύπου, ο γνωστός συνθέτης εξέφρασε τη συγκίνησή του για την υποδοχή* ΑΝΤ. εξέρχομαι **2.** (μτφ.) εντάσσομαι, εισάγομαι σε ομοειδές σύνολο: *~ στον δικαστικό κλάδο* ΣΥΝ. γίνομαι δεκτός **3.** περνώ σε άλλη κατάσταση, σε άλλη περίοδο ή χώρο: *~ στην ώριμη ηλικία* || *~ στον κόσμο των ενηλίκων* **4.** (α) ***εισερχόμενα*** (τα) {εισερχομένων} (i) τα έγγραφα που λαμβάνει και πρωτοκολλά μια υπηρεσία ΑΝΤ. εξερχόμενα (ii) (στην ηλεκτρονική επικοινωνία και στην κινητή τηλεφωνία) τα μηνύματα που λαμβάνει κάποιος καθώς και ο χώρος στον οποίο αυτά αποθηκεύονται (β) ***εισερχόμενες κλήσεις*** οι κλήσεις που δέχεται ένα κινητό (σε αντιδιαστολή με τις εξερχόμενες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μπαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσ-* + *ἔρχομαι*. Η σημ. 4 αποδίδει το αγγλ. incoming (documents)].

εισέτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ακόμη, μέχρι τώρα: *η κυβέρνηση δεν έχει αντιληφθεί ~ τους κινδύνους από τη λήψη τόσο σκληρών οικονομικών μέτρων* ΣΥΝ. μέχρι τούδε, ώς τώρα **2.** ακόμη, επιπλέον, επίσης: *πρέπει ~ να τονιστεί ότι τέτοιες ενέργειες μειώνουν το κύρος των ιθυνόντων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εἰσ-* + *ἔτι* «ακόμη» (βλ.λ.)].

εισέχω ρ. αμετβ. |αρχ.| {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) σχηματίζω εσοχή ΑΝΤ. εξέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*

εισήγαγα ρ. → εισάγω

εισήγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η γραπτή ή προφορική διατύπωση πρότασης (προς τον αρμόδιο ή υπεύθυνο να αποφανθεί): *μετά από ~ τού νομικού συμβούλου ασκήθηκε μήνυση* || *στην ~ του υπάρχουν πολλά διαφωτιστικά σημεία* || *διατυπώνω / υποβάλλω / καταθέτω μια ~* ΣΥΝ. πρόταση **2.** (ειδικότ.) η ανακοίνωση σε συνέδριο, το σύνολο των θέσεων που παρουσιάζει κανείς ως εισηγητής σε συγκεκριμένο θέμα: *τολμηρή / τεκμηριωμένη ~* **3.** το εισαγωγικό τμήμα ψηφίσματος, συμβολαίου, νομοθετήματος ή άλλου επίσημου εγγράφου, στο οποίο δηλώνεται ο σκοπός του **4.** (κατ' επέκτ.) η προεισαγωγή: *πριν από την ομιλία τού υπουργού, έκανε μια μικρή ~ ο δήμαρχος* **5.** ΝΟΜ. ***αναιρετική εισήγηση*** η εισήγηση τού εισηγητή δικαστή στον Άρειο Πάγο με την οποία εκείνος προτείνει στο δικαστήριο να γίνει δεκτή η ασκηθείσα αναίρεση και να αναιρεθεί η προσβαλλόμενη απόφαση για κάποιον από τους λόγους που επικαλείται ο αναιρεσείων (ο εισηγητής ήταν αναιρετικός). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσήγησις* < *εἰσηγοῦμαι*].

εισηγητής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -ού}, **εισηγήτρια** (η) |1861| {εισηγητριών} **1.** πρόσωπο που διατυπώνει, καταθέτει ή παρουσιάζει μια εισήγηση (βλ.λ.): *ο ~ τού νομοσχεδίου* **2.** ΝΟΜ. ο δικαστής πολυμελούς δικαστηρίου στον οποίο ανατίθεται η εξέταση των μαρτύρων και η σύνταξη σχετικής εισήγησης, η οποία τίθεται εν συνεχεία στην κρίση ενώπιον των λοιπών δικαστών (χωρίς να έχει δεσμευτικό για αυτούς χαρακτήρα) **3.** δημόσιος υπάλληλος που βρίσκεται στην ιεραρχία μεταξύ τμηματάρχη Β' και γραμματέα Α' **4.** (σε συνέδριο) ο πρώτος ομιλητής, αυτός που πραγματοποιεί την πρώτη ανακοίνωση: *~ τού συνεδρίου θα είναι τιμής ένεκεν ο υπουργός* **5.** αυτός που κατεξοχήν συμβάλλει στη διάδοση και καθιέρωση (επιστήμης, ιδέας, θεωρίας, ρεύματος, τάσης κ.λπ.): *ο Γεώργιος Χατζιδάκις είναι ο ~ τής γλωσσολογίας στην Ελλάδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰσηγοῦμαι*].

εισηγητικός, -ή, -ό |μτγν.| αυτός που σχετίζεται με την εισήγηση, που λειτουργεί ως εισήγηση ή αποτελεί εισήγηση: *~ τοποθέτηση / ομιλία / έκθεση.* — **εισηγητικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

εισηγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εισαχθεί (κάπου): *μετοχές ~ στο χρηματιστήριο* || *~ προϊόντα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *εἰσάγω*].

εισηγούμαι ρ. μετβ. αποθ. {εισηγείσαι... | εισηγήθηκα} **1.** διατυπώνω πρόταση με την ιδιότητα τού επίσημου εισηγητή: *ο εισαγγελέας εισηγήθηκε την αναβολή τής δίκης* **2.** εκφράζω προσωπική ή συλλογική εκτίμηση και πρόταση, διατυπώνω άποψη: *ο πρόεδρος εισηγήθηκε τη συνέχιση τής απεργίας* ΣΥΝ. προτείνω, συμβουλεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἰσηγοῦμαι (-έο-)* < *εἰσ-* + *ἡγοῦμαι* (βλ.λ.)].

εισήχθην ρ. → εισάγω

εισιτήριο (το) {εισιτηρί-ου | -ων} **1.** μικρό δελτίο που αποδεικνύει ότι καταβλήθηκε το καθορισμένο αντίτιμο, το οποίο είναι υποχρεωτικό για την είσοδο (σε μεταφορικό μέσο, εκδήλωση, θέαμα κ.λπ.): *προμηθεύομαι / βγάζω / εκδίδω / κόβω ~* || *μαθητικό / στρατιωτικό / φοιτητικό ~* || *ατομικό / ομαδικό ~* || *βρίσκω ~* (προμηθεύομαι) || *ακυρώνω το ~ μου·* ΦΡ. (α) ***εισιτήριο μετ' επιστροφής / με επιστροφή*** δελτίο που εξασφαλίζει στον κάτοχό του μεταφορά και δικαίωμα επιστροφής με το ίδιο μέσο σε ορισμένη ή ελεύθερη ημερομηνία ΣΥΝ. αλέ-ρετούρ (β) ***εισιτήριο διαρκείας*** δελτίο που για ορισμένο χρονικό διάστημα εξασφαλίζει δικαίωμα απεριόριστου αριθμού διαδρομών ή παρακολούθησης εκδηλώσεων στον κάτοχό του: *οι κάτοχοι εισιτηρίων διαρκείας για τους αγώνες μιας ομάδας μπάσκετ* (γ) ***μειωμένο / μισό εισιτήριο*** αυτό που αντιστοιχεί σε μειωμένη ή στη μισή τιμή τού κανονικού εισιτηρίου και μπορεί να χρησιμοποιηθεί από άτομα συγκεκριμένων κοινωνικών ή επαγγελματικών ομάδων (φοιτητές, σπουδαστές, στρατιωτικούς, πολυτέκνους) βάσει τής ιδιότητάς τους αυτής (δ) ***κλείνω εισιτήριο*** εξασφαλίζω την απόκτηση εισιτηρίου αρκετό χρόνο πριν από τη χρήση του: *~ για μια συναυλία* (ε) ***απλό εισιτήριο*** βλ. λ. *απλός* (στ) ***κόβω εισιτήρια*** (για παράσταση, θέαμα) έχω εισπρακτική επιτυχία, σημειώνω εμπορική επιτυχία, είμαι εμπορικός: *έχει καλούς συντελεστές η παράσταση, αλλά δεν κόβει εισιτήρια* ΣΥΝ. πουλάω **2.** το χρηματικό αντίτιμο που καταβάλλεται για την αγορά τού παραπάνω δελτίου: *το ~ ήταν εβδομήντα πέντε δραχμές* || *τα ~ αυξήθηκαν πάλι!* **3.** (μτφ.) το μέσο που επιτρέπει σε κάποιον να μεταβεί σε μια επιθυμητή κατάσταση: *τα συγχωροχάρτια που πουλούσε η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία κατά τον Μεσαίωνα, ήταν το ~ για την είσοδο των πιστών στον Παράδεισο!* || *με τη νίκη αυτή πήρε το ~ για τον επόμενο γύρο τής διοργάνωσης* (= προκρίθηκε).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *εἰσιτήριος* (βλ.λ.). Σε επιγραφή τού 2ου αι. μ.Χ. η λ. χρησιμοποιείται με τη σημ. τού εγγυητικού αντιτίμου που καταβαλλόταν, προκειμένου να επιτραπεί η είσοδος].

εισιτήριο ή εισητήριο; Συχνά συγχέονται στην ορθογραφία το δεύτερο και τρίτο /i/ τής λέξης και γράφεται λανθασμένα ως **εισητίριο* ή **εισητήριο* αντί τού ορθού **εισ-ιτήριο**. Μόνο η ετυμολογία μπορεί να βοηθήσει στο να θυμόμαστε το σωστό. Το θέμα τής λέξης είναι μόνο το **ι**, αυτό που βρίσκουμε στο αντίθ. *εξ-**ι**-τήριο* και σε ομόρριζα όπως *προσ-**ι**-τός*, ***ι**-ταμός*, *(ανεξ)-**ί**-τηλος*, *(εισ)-**ι**-τήριο*. Το (αρχαίο) ρήμα, από όπου προέρχεται η λ., είναι το ρ. **εἶ-μι** «έρχομαι» (πληθ. *ἴ-μεν*, *ἴ-τε*, *ἴ-ασι*, απρφ. *ἰ-έναι*, μτχ. *ἰών, ἰοῦσα, ἰόν*). Το ρημ. επίθετο είναι **ἰ**-*τός* (με μηδενισμένο το **ε** τού **ει-** και με μόνο το **ι-**, όπως και στα *ἴ-μεν*, *ἴ-τε* κ.λπ.), που βρίσκουμε στα *προσιτός (α-πρόσ-ιτος)*, *εξ-ί-τηλος (αν-εξίτηλος)*, *ι-ταμός* κ.λπ. Άρα: *εισ-ι-τήριο* < *εισ* + *ι* + *τήριος*.

εισιτήριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός με τον οποίο πιστοποιείται η ικανότητα ή αναγνωρίζεται η δυνατότητα εισόδου, εισαγωγής: *οι ~ εξετάσεις* || *~ έλεγχος* ΣΥΝ. εισαγωγικός ΑΝΤ. εξιτήριος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετικός με την είσοδο», < *εἰσ-* + *-ιτήριος* < θ. *-ι-* (+ επίθημα *-τήριος*), μηδενισμ. βαθμ. τού *εἶμι*, πβ. πληθ. *ἴ-μεν*. Για το αρχ. *εἶμι* βλ. λ. *ἰταμός*].

εισοδεύω ρ. αμετβ. |αρχ.| {εισόδευσα} (αρχαιοπρ.) (για λειτουργό, ιερέα) τελώ την είσοδο (βλ.λ., σημ. 9).

εισόδημα (το) {εισοδήμ-ατος | -ατα, -άτων} το σύνολο των εσόδων κάποιου: *ατομικό / καθαρό / ακαθάριστο / εθνικό / ετήσιο / τεκμαρτό / κατά κεφαλήν ~·* ΦΡ. **φόρος εισοδήματος** ο φόρος που επιβάλλεται στο ετήσιο σύνολο αποδοχών, κερδών φυσικού ή νομικού προσώπου: *δήλωση φόρου εισοδήματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξοδεύω, περιουσία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *εἰσοδεύω* (το αντίθετο τού *ἐξοδεύω*) < αρχ. *εἴσοδος*. Το επίθημα *-ημα* πιθ. κατά το *γέννημα*].

εισοδηματίας (ο/η) |1886| {(θηλ. γεν. εισοδηματίου) | εισοδηματιών} πρόσωπο που έχει σταθερούς πόρους εισοδήματος (από υπάρχουσα περιουσία, κληρονομιά, ακίνητα κ.λπ.), ικανούς να του παρέχουν οικονομική εξασφάλιση χωρίς προσωπική εργασία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rentier].

εισοδηματικός, -ή, -ό |1812| αυτός που σχετίζεται με τα εισοδήμα-

τα· συνήθ. στη ΦΡ. ***εισοδηματική πολιτική*** η πολιτική που ακολουθεί το κράτος σχετικά με τη διαμόρφωση των εισοδημάτων (μέτρα για τους μισθούς, την αποφυγή πληθωριστικών πιέσεων, τη δικαιότερη κατανομή τού εθνικού πλούτου κ.λπ.).

Εισόδια (τής Θεοτόκου) (τα) {Εισοδίων} **1.** ακίνητη θρησκευτική εορτή (21 Νοεμβρίου) αφιερωμένη στη Θεοτόκο (σε ανάμνηση της εισόδου της στον ναό τού Σολομώντος, όπου την αφιέρωσαν στον Θεό οι γονείς της Ιωακείμ και Άννα) **2.** το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσόδιος* < αρχ. *εἴσοδος*. Η φρ. *εἰσόδια τῆς Θεοτόκου* είναι μεσαιωνική (7ος αι.), όπως και η ίδια η γιορτή].

εισοδικό (το) ΕΚΚΛΗΣ. τροπάριο που ψάλλεται κατά τη «Μικρά Είσοδο» τής Θείας Λειτουργίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσοδικόν* < επίθ. *εἰσόδιος* (< αρχ. *εἴσοδος*)].

είσοδος (η) [αρχ.] {εισόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η κίνηση από χώρο που νοείται ως εξωτερικός σε χώρο που νοείται ως εσωτερικός: *η ~ στο κτήριο / στο διαμέρισμα / στο γραφείο / στο κατάστημα / στον υπόγειο σιδηρόδρομο / στην πόλη* || *απαγορεύεται η ~* (σε προειδοποιητικές πινακίδες) || *η ~ των στρατευμάτων κατοχής στην Αθήνα το 1941* ΑΝΤ. έξοδος **2.** (συνεκδ.) το άνοιγμα ή το πέρασμα από το οποίο εισέρχεται κανείς κάπου: *η ~ τού σχολείου / τού δημαρχείου / τού νοσοκομείου / τής πολυκατοικίας / τής πόλης* || *φτωχική / μοντέρνα / λιτή ~* || *κύρια / δευτερεύουσα / βοηθητική ~* **3.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο εισέρχεται κανείς σε έναν χώρο: *καθυστέρησε να έρθει, για να κάνει εντυπωσιακή ~* || *μεγαλοπρεπής / θριαμβευτική / προκλητική ~* **4.** (συνεκδ.) το αντίτιμο που καταβάλλεται για την εξασφάλιση τής δυνατότητας (κάποιου) να εισέλθει (σε ορισμένο χώρο): *ακριβή / ελεύθερη / δωρεάν ~ στο θέατρο / στον κινηματογράφο / στα μέσα μεταφοράς* ΣΥΝ. εισιτήριο **5.** (συνεκδ.) η άδεια που παρέχεται σε κάποιον να εισέρχεται σε χώρο ή θέαμα χωρίς καταβολή αντιτίμου: *έχει μόνιμη ~ για την Επίδαυρο ως δημοσιογράφος* || *εξασφάλισε ~ σε όλα τα κέντρα λόγω των γνωριμιών του* **6.** η ένταξη (νέου μέλους) σε σύνολο, η εγγραφή (λ.χ. σε σύλλογο): *η ~ νέων μελών στη λέσχη* ΣΥΝ. εισδοχή **7.** κάθε έναρξη ή μετάβαση σε νέα κατάσταση, εποχή, περίοδο κ.λπ.: *η ~ στην ωριμότητα* **8.** ΤΕΧΝΟΛ. (αγγλ. input) (α) (σε ηλεκτρονικές συσκευές) το σημείο από το οποίο εισάγονται πληροφορίες σε ηλεκτρονικό σύστημα (το σημείο εισερχόμενου σήματος σε συσκευή βίντεο, σε ενισχυτή στερεοφωνικού συγκροτήματος κ.λπ.) ΑΝΤ. έξοδος (β) (περιληπτ.) τα δεδομένα, οι πληροφορίες που εισάγονται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή προς επεξεργασία ΣΥΝ. εισαγόμενα ΑΝΤ. εξαγόμενα (γ) το σημείο εισαγωγής, η διαδικασία κατά την οποία τα δεδομένα αυτά εισάγονται στην εσωτερική μνήμη ενός υπολογιστή κατ' αντιδιαστολή προς την έξοδο (αγγλ. output) (δ) (στην ηλεκτρολογία) το ένα από τα δύο άκρα κάθε ηλεκτρικής διάταξης, από το οποίο το ηλεκτρικό ρεύμα οδηγείται μέσα σε αυτή **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Μικρά Είσοδος*** η εν πομπή μεταφορά τού Ευαγγελίου από τον κυρίως ναό στο Ιερό Βήμα κατά τη διάρκεια τής Θείας Λειτουργίας (β) ***Μεγάλη Είσοδος*** η εν πομπή μεταφορά των Τιμίων Δώρων τής Θείας Ευχαριστίας από την πρόθεση (βλ.λ., σημ. 3β) στο θυσιαστήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.

εισορμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισορμάς... | εισόρμησα} (λόγ.) εισέρχομαι ξαφνικά (κάπου), με επιθετική συνήθ. διάθεση ΣΥΝ. εισβάλλω, εφορμώ. — **εισόρμηση** (η) [1895].

εισπήδηση (η) [1894] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. η τέλεση λατρευτικών πράξεων ή η συμμετοχή σε αυτές κληρικών (επισκόπων, πρεσβυτέρων και διακόνων) σε άλλη μητρόπολη (οι επίσκοποι) ή ενορία (οι πρεσβύτεροι και διάκονοι), χωρίς προηγούμενη έγκριση τής επιχώριας εκκλησιαστικής αρχής. — **εισπηδώ** ρ. [αρχ.].

εισπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισέπλευσα} (λόγ.) (για σκάφος) εισέρχομαι σε λιμάνι ΣΥΝ. πιάνω λιμάνι ΑΝΤ. εκπλέω, αποπλέω. -- **είσπλους** (ο) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.

εισπνέω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εισέπνευσα} εισάγω αέρα ή αέριο στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: (αμετβ.) *εισπνεύστε και εκπνεύστε!* || (μετβ.) *απαγορεύθηκε το κάπνισμα σε δημόσιους χώρους, για να μην εισπνέουν οι μη καπνίζοντες τον καπνό των άλλων.* -- **εισπνευστικός**, -ή, -ό [1879].

εισπνοή (η) [αρχ.] **1.** η εισαγωγή αέρα στους πνεύμονες μέσω τής ρινικής κοιλότητας: *πάρε βαθιές ~* ΣΥΝ. ανάσα ΑΝΤ. εκπνοή **2.** η εισαγωγή φαρμακευτικών ουσιών ή οξυγόνου στους πνεύμονες για τη θεραπεία ασθενούς: *ο γιατρός συνέστησε εισπνοές με ευκάλυπτο* || *συσκευή εισπνοών*.

εισπνοοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} θεραπεία με εισπνοές φαρμακευτικών ουσιών. — **εισπνοοθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. inhalation therapy].

εισπρακτέος, -α, -ο αυτός που οφείλει να εισπραχθεί, να καταβληθεί για εισπρακτικούς λόγους: *~ ποσό / φόρος* ΑΝΤ. καταβλητέος.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού αρχ. *εἰσπράττω*, πβ. κ. *πρακτέος*].

εισπρακτικός, -ή, -ό κ. (καθημ.) **εισπραχτικός** αυτός που σχετίζεται με την είσπραξη (χρημάτων): *η παράσταση ήταν μεγάλη ~ επιτυχία* || *~ μέτρα φορολόγησης* || *~ πολιτική*. — **εισπρακτικ-ά / -ώς** επίρρ.

εισπράκτορας (ο/η) {(θηλ. εισπράκτορος) | εισπρακτόρων} υπάλληλος που είναι αρμόδιος για την είσπραξη οφειλόμενων χρημάτων ή για την έκδοση των εισιτηρίων στα μέσα μαζικής μεταφοράς ΣΥΝ. ταμίας. Επίσης (λόγ.) **εισπράκτωρ** (ο/η) [μτγν.] {εισπράκτορος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσπράκτωρ*, -ορος < αρχ. *εἰσπράττω*].

είσπραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η λήψη οφειλόμενων χρημάτων: *~ φόρου / προστίμου / εισφορών* ΑΝΤ. καταβολή, πληρωμή **2.** **εισπράξεις** (οι) τα έσοδα από πώληση (εισιτηρίων, εμπορευμάτων, λαχνών κ.λπ.): *οι ~ από το ΠΡΟ-ΠΟ ήταν αυξημένες* || *οι ~ τής συναυλίας ανέρχονται στο ποσό των είκοσι εκατομμυρίων* ΣΥΝ. έξοδα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εἴσπραξις* < *εἰσπράττω*].

εισπράττω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέπραξα, εισπρά-χθηκα (καθημ. -χτηκα) (λόγ. μτχ. εισπραχθείς, -είσα, -έν)} **1.** πληρώνομαι, λαμβάνω (χρήματα) που μου οφείλονται: *το κράτος θα εισπράξει σημαντικά ποσά από τους νέους φόρους* || *για την εμφάνισή του στην τηλεόραση εισέπραξε 500.000* ΑΝΤ. καταβάλλω, πληρώνω **2.** (μτφ.) γίνομαι αποδέκτης, δέχομαι τις επιπτώσεις μιας κατάστασης (που συνήθ. εγώ δημιούργησα ή προκάλεσα): *εισέπραξε το χειροκρότημα τού κοινού* || *~ την αποδοκιμασία / την ευγνωμοσύνη / τη δυσαρέσκεια* **3.** ερμηνεύω (λόγο / πράξη κ.λπ.) με ορισμένο τρόπο: *εισέπραξα το σχόλιό του ως αποδοκιμασία*.

εισρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εισέρρεα, εισέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για υγρά) ρέω μέσα (σε κάτι άλλο): *από τις ισχυρές βροχοπτώσεις νερά εισέρρευσαν σε ισόγειες κατοικίες και υπόγεια* ΑΝΤ. εκρέω **2.** (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) (α) εισέρχομαι στο ταμείο (κράτους, επιχείρησης κ.λπ.): *θα εισρεύσουν κοινοτικά κονδύλια στα ταμεία τού κράτους* (β) (για πρόσ.) εισέρχομαι σε μεγάλους αριθμούς: *κατά κύματα εισρέουν στη χώρα οι πρόσφυγες από την εστία τής πολεμικής αντιπαράθεσης*.

εισροή (η) **1.** η ροή υγρού προς τα μέσα: *~ υδάτων* ΑΝΤ. εκροή **2.** (α) (μτφ. για αγαθά, οικονομικά ποσά κ.λπ.) η συνεχής ροή προς το εσωτερικό (χώρας, επιχείρησης κ.λπ.): *η ~ ξένων επενδυτικών κεφαλαίων στη χώρα μας* || *~ συναλλάγματος* ΑΝΤ. εκροή, απώλεια (β) (για πρόσ.) η είσοδος, συνεχής ροή προς το εσωτερικό: *«η ελλιπής φύλαξη των συνόρων επιτρέπει την ανεξέλεγκτη ~ λαθρομεταναστών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εισρέω*].

εισρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η διείσδυση υγρών ή στερεών ουσιών στις αναπνευστικές οδούς, κυρ. όταν δεν λειτουργούν τα λαρυγγικά αντανακλαστικά ή λόγω απότομης εισπνοής· (καθημ.-καταχρ.) η αναρρόφηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. aspiration].

Ε.Ι.Σ.Φ. (η) Ένωση Ιπταμένων Συνοδών και Φροντιστών.

εισφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εισέφερα} **1.** προσφέρω (ποσό) κυρ. μετέχοντας σε συλλογική προσπάθεια και στον βαθμό που μου αναλογεί: *~ στην ανέγερση τού ναού / στον έρανο* ΣΥΝ. συνεισφέρω **2.** (γενικότ.) προσφέρω ως βοήθεια: *θέλω και εγώ να ~ στην προσπάθειά σας τις λιγοστές μου δυνάμεις*.

εισφορά (η) [αρχ.] (επίσ.) **1.** η καταβολή χρημάτων ή οικονομικών αξιών (για σκοπό κοινής ωφέλειας): *~ για την κατασκευή αεροδρομίου* || *οι πάγιες ~ στα ασφαλιστικά ταμεία* || *~ σε φιλανθρωπικά ιδρύματα* || *~ σε χρήμα / σε είδος* || *έκτακτη / αντισταθμιστική* (βλ.λ.) */ μηνιαία / ασφαλιστική ~* ΣΥΝ. συμβολή, συνδρομή, (λαϊκ.) ρεφενές **2.** (συνεκδ.) το καταβαλλόμενο ποσό: *η πληρωμή των ~ γίνεται με επικόλληση στα ασφαλιστικά βιβλιάρια αντίστοιχης αξίας ενσήμων* || *αύξηση / καταβολή των ~* **3.** (γενικότ.) οποιαδήποτε συμβολή σε κοινά έξοδα ή κοινή προσπάθεια: *πολύτιμη ~ σε ιδέες και προτάσεις* || *~ γνώσεων και εμπειριών* ΣΥΝ. συνεισφορά, συμμετοχή.

εισφοροδιαφεύγω ρ. αμετβ. {εισφοροδιέφυγα (λόγ. μτχ. εισφοροδιαφυγ-ών, -ούσα, -όν)} (κυρ. για εργοδότη) αποφεύγω την καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο).

εισφοροδιαφυγή (η) (κυρ. για εργοδότη) η μη καταβολή των οφειλόμενων εισφορών (προς το αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο).

εισχώρηση (η) [1876] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διείσδυση στο εσωτερικό, στο βάθος (ενός πράγματος): *η ~ των ξένων δυνάμεων στην ενδοχώρα* **2.** (μτφ.) η διάδοση, εξάπλωση (κάποιου πράγματος) σε έναν χώρο: *η ~ ξενόφερτων συνηθειών στην καθημερινή μας ζωή* || *η ~ πρακτόρων στην οργάνωση*.

εισχωρώ ρ. αμετβ. {εισχωρείς... | εισ(ε)χώρησα} **1.** κινούμαι προς το εσωτερικό ή το βάθος: *τα στρατεύματα εισχώρησαν στην ενδοχώρα* || || *κρέμα ημέρας που εισχωρεί στους πόρους και προσφέρει πλούσια ενυδάτωση* ΣΥΝ. εισέρχομαι, εισδύω, μπαίνω **2.** (μτφ.) διεισδύω, βρίσκω πρόσφορο έδαφος να δράσω ή να αναπτυχθώ: *πράκτορες τής αστυνομίας είχαν εισχωρήσει στα άδυτα τής παράνομης οργάνωσης* || *στη νυχτερινή διασκέδαση έχουν εισχωρήσει ξενόφερτες συνήθειες* ΣΥΝ. διαδίδομαι, μεταδίδομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπαίνω, καταχωρίζω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσχωρῶ (-έω)* < *εἰσ-* + *χωρῶ* < *χῶρος*].

είτε σύνδ. για διάζευξη ισοδύναμων ή αντίθετων στοιχείων: *~ έρθεις ~ δεν έρθεις, το ίδιο μού κάνει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εἰ* (βλ.λ.) + εγκλιτικό μόριο *τε*].

έιτζ (το) (αγγλ. A.I.D.S.) {άκλ.} ΙΑΤΡ. το σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας· ασθένεια τού ανοσοποιητικού συστήματος, χωρίς θεραπεία μέχρι σήμερα, με μακρά περίοδο επώασης, που προκαλείται από τους ιούς HIV και HIV-2, μεταδίδεται με τη σεξουαλική επαφή, τη μετάγγιση αίματος ή τη χρήση μολυσμένης βελόνας και προσβάλλει τα κύτταρα τού ανοσοποιητικού συστήματος τού ανθρώπου, με αποτέλεσμα λοιμώξεις βαριάς μορφής, σπάνιους και κακοήθεις όγκους και τελικά θάνατο· χαρακτηρίζεται ως *μάστιγα* τού αιώνα λόγω της εξάπλωσής της παγκοσμίως.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. A.I.D.S., ακρωνύμιο τού Aquired Immune Deficiency Syndrome «σύνδρομο επίκτητης ανοσοποιητικής ανεπάρκειας»].

Ε.Ι.Τ.Χ.Δ. (το) Ερευνητικό Ινστιτούτο Τεχνικών Χημικών Διεργασιών.

είχα ρ. → έχω

ειωθός (το) {ειωθότος} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε επαναλαμβάνεται κατά σταθερή συχνότητα, η συνήθεια· εύχρ. στη ΦΡ. ***κατά το ειωθός / κατά τα ειωθότα*** (*κατὰ τὸ εἰωθός*, Θουκ. 4, 17 / *τὰ εἰωθότα*, Αριστοφ. *Βάτραχοι* 1, Θουκ. 2, 51) κατά πώς συνηθίζεται, κατά τον συνήθη τρόπο: *~, παιδική χορωδία έψαλε τα κάλαντα στον Πρόεδρο.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. τού αρχ. *εἴωθα* «έχω τη συνήθεια» (παρακ. με ενεστ. χρήση) < **σέ-σϝωθ-α*, αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. **σϝωθ-* < *swōdh-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *swedh- «έθιμο, συ-

νήθεια». πβ. σανσκρ. svadhā-, λατ. sod-ālis «σύντροφος. συνάδελφος». suesco «εθίζομαι», γαλλ. dé-suet «πεπαλαιωμένος. απηρχαιωμένος». γερμ. Sitte «έθιμο» κ.ά. Ομόρρ. *ἔθ-ος, ἔθ-ιμο(ν). ἐθ-ίζω, ἔθ-νος, ἦθ-ος, ἠθ-ικός* κ.ά.].

εκ κ. (μπροστά από φωνήεν) **εξ** πρόθ. (λόγ.) (+γεν. = από +αιτ.) δηλώνει: **1.** τοπικό προσδιορισμό (το τοπικό σημείο στο οποίο προσδιορίζεται (κάποιος/κάτι). συγκεκριμένη τοποθεσία ή κατεύθυνση· ΦΡ. (α) ***εκ δεξιών*** στα / από τα δεξιά (β) ***εξ αριστερών / ευωνύμων*** στα / από τα αριστερά (γ) ***εξ αποστάσεως*** από απόσταση (δ) ***εκ των ένδον*** από μέσα. από το εσωτερικό: *η πληροφορία διέρρευσε ~* (ε) ***εκ τού μακρόθεν*** από μακριά (στ) ***εκ τού πλησίον*** από κοντά (ζ) ***εκ τού συστάδην*** από κοντά (η) ***εκ τού σύνεγγυς*** από πολύ κοντά **2.** κίνηση από τόπο: *ήλθε ~ Παρισίων* **3.** προέλευση πραγματική ή μεταφορική / νοητή: τα *κέρδη ~ τής επιχειρήσεως είναι μεγάλα*· ΦΡ. (α) ***(συγγένεια) εξ αίματος / εξ αγχιστείας*** (συγγένεια) από γάμο (β) ***εκ βάθρων / εκ θεμελίων*** από τα θεμέλια. από τις ρίζες: *το κτήριο σείστηκε ~* (γ) ***εκ βάθους ψυχής / καρδίας*** από τα βάθη τής ψυχής / τής καρδιάς (κάποιου)· για την έκφραση ειλικρινών συναισθημάτων (δ) ***εκ τού μη όντος*** από το τίποτα: *προκύπτουν προβλήματα ~* **4.** καταγωγή: *επιστήμων ~ Νάξου* || *~ παλαιάς αριστοκρατικής οικογενείας* **5.** χρονικό προσδιορισμό· το χρονικό σημείο στο οποίο συμβαίνει ή τοποθετείται (κάτι): *γνώριζα το αποτέλεσμα τού αγώνα ~ των προτέρων* || *η ~ των υστέρων κριτική είναι εύκολη*· ΦΡ. (α) ***εξ αρχής*** από την αρχή. την έναρξη: *διαπιστώθηκε ~ το καλό κλίμα που υπήρχε στις συνομιλίες μεταξύ των δύο χωρών* (β) ***εξ απαλών ονύχων*** από μικρή ηλικία: *~ έμαθε στις στερήσεις* || *συνθέτει μουσική ~* (γ) ***εκ γενετής /*** (σπανιότ.) ***εκ κοιλίας μητρός*** από γεννησιμιού. από τη στιγμή τής γέννησης: *το σημάδι αυτό το έχει εκ κοιλίας μητρός* || *τυφλός εκ γενετής* (δ) ***εκ προοιμίου*** από την αρχή: *ήταν ~ καταδικασμένο σε αποτυχία αυτό το εγχείρημα* **6.** τρόπο: *ασκεί κριτική ~ τού ασφαλούς* (από ασφαλή θέση χωρίς να κινδυνεύει ή να διακινδυνεύει κάτι)· ΦΡ. (α) ***εξ απροόπτου*** απρόοπτα, ξαφνικά (β) ***εξ ακοής*** έχοντας ακούσει για κάποιον/κάτι από έμμεση πληροφόρηση: *τον γνωρίζω ~. δεν τον έχω συναντήσει ποτέ μου!* (γ) ***εξ αντικειμένου*** βλ. λ. *αντικείμενο* (δ) ***εκ βαθέων*** από τα βάθη τής ψυχής κάποιου: *~ εξομολόγηση* (ε) ***εκ διαμέτρου*** εντελώς: *η άποψή σου με βρίσκει ~ αντίθετο* (στ) ***εκ των ενόντων*** με ή από αυτά ή αυτούς που ήδη υπάρχουν: *δεν θα προσλάβουμε άλλους υπαλλήλους· θα τελειώσουμε το έργο ~* (ζ) ***εξ αδιαιρέτου*** χωρίς να έχει γίνει επίσημη μοιρασιά / διανομή: *είναι ιδιοκτήτης διαμερίσματος ~ με τη σύζυγό του* (η) ***εξ επαφής*** ακουμπώντας την κάννη τού όπλου στο σώμα: *πυροβολισμός ~* θ) ***εξ ημισείας*** από μισά ο καθένας: *κληρονόμησαν από τον πατέρα τους ένα σπίτι ~* (ι) ***εκ νέου*** πάλι. ξανά: *η ~ εξέταση μιας υπόθεσης* (ια) ***εκ περιτροπής*** διαδοχικά, εναλλακτικά (ιβ) ***εκ πρώτης όψεως*** με μια πρώτη ματιά / θεώρηση: *~ φαίνεται καλή εργασία* (ιγ) ***εκ τού προχείρου*** πρόχειρα. χωρίς προετοιμασία: *απάντηση ~* (ιδ) ***εξ ολοκλήρου*** εντελώς, ολοκληρωτικά: *το κτήριο αυτό πρέπει να γκρεμιστεί και να χτιστεί ~* (ιε) ***εξ ορισμού*** βλ. λ. *ορισμός* (ιστ) ***εκ των πραγμάτων*** όπως έχουν τα πράγματα, αντικειμενικά: *~ δεν μπορούμε να κάνουμε αλλιώς* (ιζ) ***εκ μέρους / εξ ονόματος*** βλ. λ. *όνομα* (ιη) ***εκ συστήματος*** συστηματικά. για κάποιον που συνηθίζει να κάνει κάτι: *είναι ~ τρακαδόρος* (ιθ) ***εξ όψεως*** από την όψη, από το πρόσωπο: *τον γνωρίζω μόνο ~, δεν έχουμε ποτέ μιλήσει* (πβ. *εξ ακοής*) (κ) ***εξ ιδίων (κρίνει τα αλλότρια)*** με βάση τον ίδιο του τον εαυτό (κρίνει τους άλλους) (κα) ***εξ όνυχος τον λέοντα*** από μια μικρή ένδειξη μπορεί κανείς να καταλάβει το σύνολο: *από τις πρώτες κιόλας γραμμές τού βιβλίου κατάλαβα περί τίνος επρόκειτο· ~!* (κβ) ***εξ άπαντος*** οπωσδήποτε: *πρέπει να έχουμε τελειώσει μέχρι την Τρίτη ~* **7.** αιτία: *είναι ~ πεποιθήσεως εργένης* || *φόνος εξ αμελείας* || *φόνος ~ προμελέτης* || *σου μιλάω ~ πείρας* || *δεν το έκανε ~ προθέσεως*· ΦΡ. (α) ***εξ ανάγκης*** επειδή είχε ανάγκη, αναγκαστικά (β) ***εξ επαγγέλματος*** βλ. λ. *επάγγελμα* (γ) ***εκ παραδρομής*** από απροσεξία (δ) ***εκ φύσεως*** από φυσικού του: *ντροπαλός ~* (ε) ***ως εκ τούτου*** όπως προκύπτει από αυτό που αναφέρθηκε: *είχε πιει και ~ ήταν εκτός εαυτού* (στ) ***εξ οικείων*** από τους δικούς του: *αυτή τη φορά η κριτική προήλθε ~* (ζ) ***εξ οικείων τα βέλη*** για επίθεση που δέχεται κάποιος από δικούς του ανθρώπους **8.** ύλη: *κατασκευή ~ μετάλλου / σιδήρου* **9.** το σύνολο από το οποίο λαμβάνεται μέρος: *στον διαγωνισμό έλαβαν μέρος 5.000 υποψήφιοι ~ των οποίων πέτυχαν οι 500*· ΦΡ. (α) ΣΤΡΑΤ. ***εξ εφέδρων*** από αυτούς που είναι στην εφεδρεία: *αξιωματικός ~* (β) ***εκ των ων ουκ άνευ*** βλ. λ. *άνευ*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκ / ἐξ* (όπου ο αρχικός πλήρης τ. είναι *ἐξ*, ενώ το ἐκ απαντά προ συμφώνου) < I.E. *eks, πβ. λατ. ex (> γαλλ. ex-, π.χ. externe «εξωτερικός»). ιρλ. ess-, αρχ. σλαβ. is/iz κ.ά. Ομόρρ. *ἔξ-ω. ἐκ-τός. ἐχ-θρός* (βλ.λ.) κ.ά. Η πρόθ. *ἐκ / ἐξ* στην Αρχ. έχει τη βασική σημ. «έξω από» και χρησιμοποιείται για να δηλώσει την προέλευση πιο εξειδικευμένα από την πρόθ. *ἀπό*].

> **εκ – εξ.** Η πρόθεση **εκ** εμφανίζεται με δύο παραλλαγές. την **εκ** + σύμφωνο και την **εξ** + φωνήεν: **εκ** *βαθέων* – **εξ** *ουρανού*, **εκ** *τού μηδενός* – **εξ** *ακοής*. Το ίδιο ισχύει και στις σύνθετες λέξεις: *εκ-τιμώ. εκ-πομπή, εκ-λέγω*, αλλά *εξ-ασφαλίζω, εξ-ετάζω. εξ-ορμώ.*
> Δυσκολία εμφανίζουν ρήματα *δισύλλαβα* σε -ω *σύνθετα (δί-δω. λέγω...)* με την πρόθεση εκ-, τα οποία παίρνουν τη λεγόμενη **εσωτερική αύξηση (ε-)**, πράγμα που επιφέρει και αλλαγή στην πρόθεση από **εκ-** σε **εξ-**. Μερικά ρήματα που εμφανίζουν τέτοια αύξηση είναι: *εκ-βάλλω* → **εξ**-*έβαλα, εκ-βράζω* → **εξ**-*έβρασα. εκ-δίδω* → **εξ**-*έδωσα, εκ-δράμω* → **εξ**-*έδραμα. εκ-θέτω* → **εξ**-*έθεσα, εκ-λέγω* → **εξ**-*έλεξα, εκ-λείπω* → **εξ**-*έλειψα. εκ-πέμπω* → **εξ**-*έπεμψα, εκ-πίπτω* → **εξ**-*έπεσα. εκ-πλέω* → **εξ**-*έπλευσα. εκ-πλήττω* → **εξ**-*έπληξα. εκ-πνέω* → **εξ**-*έπνευσα*. εκ-σκάπτω → **εξ**-*έσκαψα, εκ-τείνω* → **εξ**-*έτεινα. εκ-τρέπω* → **εξ**-*έτρεψα. εκ-τρέφω* → **εξ**-έθρεψα, *εκ-φέρω* → **εξ**-*έφερα, εκ-φράζω* → **εξ**-*έφρασα*. Προσοχή! Τα σύνθετα τής **εκ-** με ρήματα που (ως απλά) έχουν πάνω από δύο συλλαβές *(εκ-βιάζω. εκ-θρονίζω, εκ-κολάπτω, εκ-λαϊκεύω. εκ-μαιεύω* κ.τ.ό.) ή που τονίζονται σε *-ώ (εκ-τιμώ. εκ-μυζώ. εκ-τελώ. εκ-κενώ* κ.τ.ό.) δεν τρέπουν το *εκ-* σε *εξ-*, γιατί δεν παίρνουν εσωτερική αύξηση *(εκ-βιάζω* → **εκ**-*βίασα. εκ-θρονίζω* → **εκ**-*θρόνισα. εκ-τιμώ* → **εκ**-*τίμησα. εκ-τελώ* → **εκ**-*τέλεσα)*.
> Σύνθετες λέξεις με την **εκ** και με β' συνθετικό λέξη που αρχίζει από **κ-** γράφονται με δύο **-κκ-**. Τέτοιες λέξεις είναι: **εκ**-*καθαρίζω (-ιση, -ιστικός)*. **εκ**-κε*ντρικός (-ότητα)*. **έκ**-κεντρος, **εκ**-κενώνω *(-ωση)*. **εκ**-κινώ *(-ηση)*. **έκ**-*κληση*. **εκ**-*κλησία*, **εκ**-κοκκίζω *(-ισμός, -ιστήριο)*, **εκ**-*κολάπτω (-αψη, -απτικός)*. **εκ**-κρεμές. **εκ**-κρεμής *(-ότητα)*. **εκ**-κρεμώ, **εκ**-κρίνω (-ιση. -ιμα), **εκ**-κρούω. **έκ**-κρουση. **εκ**-*κωφαντικός*. Οι λέξεις αυτές συχνά προφέρονται με διπλό *κ* (μολονότι τα διπλά σύμφωνα προφέρονται στη Ν. Ελληνική ως απλά). όταν γίνονται αισθητές ως σύνθετα. οπότε προφέρονται έτσι όπως γράφονται ή. αλλιώς, προφέρονται «ετυμολογικά»: *εκ-κενώνω. εκ-κινώ. εκ-κεντρικός*. αλλά *εκ-κλησία* (με ένα *κ*). *εκ-κρεμές* (με ένα *κ*) κ.ο.κ.
> Ενίοτε παρατηρείται το λάθος να σημειώνεται απόστροφος μετά το **εξ** (*εξ' ανάγκης*!, *εξ' απίνης*!). σαν να έχει σιγηθεί κάποιο φωνήεν, πράγμα που προφανώς δεν συμβαίνει.

εκ- / εξ- α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** διεργασία που οδηγεί σε μία κατάσταση: *εκ-γερμανισμός. εκ-δημοκρατισμός* **2.** αφαίρεση: *εκ-βραχισμός, εκ-θεμελίωση* **3.** επίταση. έμφαση: *εκ-καθάριση, έκ-λαμπρος, εκ-μηδένιση, εκ-πεσμός* **4.** φορά ή κατεύθυνση προς τα έξω: *εκ-σφενδονίζω. εκ-παραθυρώνω. εκ-βάλλω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-, εκ, γδύνω, εγγονός, εξατομικεύω.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *ἐκ / ἐξ* (βλ.λ.)].

Ε.Κ. 1. (το) Εθνικό Κτηματολόγιο **2.** (ο) Εμπορικός Κώδικας **3.** (η) Ένωσις Κέντρου *(Κόμμα τής Ενώσεως Κέντρου)*· κόμμα που ιδρύθηκε το 1961 με αρχηγό τον Γεώργιο Παπανδρέου **4.** (το) Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Ε.Κ.Α. 1. (η) Επιτροπή Καταπολέμησης Αναλφαβητισμού **2.** (η) Εφορία Κλασικών Αρχαιοτήτων **3.** (το) Εργατικό Κέντρο Αθηνών.

Ε.Κ.Α.Β. (το) Εθνικό Κέντρο Άμεσης Βοήθειας.

Εκάβη (η) **1.** σύζυγος τού Πριάμου, βασίλισσα τής Τροίας, μητέρα τού Έκτορα, τού Πάρη. τής Κασσάνδρας **2.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Ε.Κ.Α.Μ. 1. (ο) Ενιαίος Κωδικός Αριθμός Μητρώου **2.** (η) Ειδική Κατασταλτική Αντιτρομοκρατική Μονάδα.

έκανα/έκαμα ρ. → κάνω

εκάρην ρ. → κείρω

Ε.ΚΑ.Σ. (η) Ένωση Καλαθοσφαιρικών Σωματείων.

εκάς οι βέβηλοι → βέβηλος

έκαστος, -άστη, -αστο(ν) {εκάστ-ου | -ων. -ους} αντων. (λόγ.) καθένας· συνήθ. σε τυποποιημένες εκφράσεις που δηλώνουν την ατομικότητα. την έμφαση στη μονάδα, κατ' αντιδιαστολή προς το σύνολο· ΦΡ. (α) ***καθ' εκάστην*** (ενν. ημέρα) κάθε ξεχωριστή μέρα. καθημερινά (β) ***έκαστος εις το / στο είδος του*** ο καθένας είναι καλός στον τομέα του. στην ειδικότητα ή στην κλίση του: *«~ και ο Λουμίδης στους καφέδες»* (διαφήμ.) (γ) ***έκαστος εφ' ω ετάχθη*** *(ἕκαστος ἐφ' ᾧ ἐτάχθη)* καθένας οφείλει να υπηρετεί αυτό στο οποίο είναι ταγμένος. το οποίο έχει αναλάβει ως αποστολή του (δ) ***εις έκαστος*** *(εἷς ἕκαστος, ενός εκάστου, ένα έκαστον)* (λόγ.) ο καθένας χωριστά: *ο δημοσιογράφος που επισκέφθηκε τους τραυματίες αναφέρθηκε στην υγεία ενός εκάστου.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕκαστος*, πιθ. από συνεκφορά **ἑκάς τις* «ο καθένας χωριστά» μέσω των πλαγίων πτώσεων. δηλ. γεν. **ἑκάς τεο > ἑκάστου*, δοτ. **ἑκάς τῳ > ἑκάστῳ* κ.τ.ό. Λιγότερο πιθ. η άποψη *ἕκαστος < ἑκάς* «μακριά από» + *-τος* (τακτικό επίθημα). Για το αρχ. επίρρ. *ἑκάς*, βλ. λ. *ἑκάτερος. ἀνέκαθεν*].

εκάστοτε επίρρ. (λόγ.) σε κάθε περίπτωση. κάθε φορά: *ο ~ πρωθυπουργός* || *η ~ αντιπολίτευση αρνείται συνολικά το κυβερνητικό έργο* || *η ~ νεολαία αμφισβητεί την παλαιά τάξη πραγμάτων* || *συμπεριφέρεται αναλόγως των ~ περιστάσεων.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκάστοτε < ἕκαστος* + επίθημα *-τε*].

εκατ. συντομ. τής λ. εκατομμύριο, εκατομμύρια: *βοήθεια ύψους 100 εκατ. δολαρίων.*

Εκαταίος (ο) *ο Μιλήσιος*· αρχαίος Έλληνας χρονογράφος (6ος αι. π.Χ.)· έργα του *Περίοδος Γῆς ἢ Περιήγησις* και *Γενεηλογίαι*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἑκαταῖος* < αρχ. *Ἑκάτη* (βλ.λ.)].

εκάτερος, -έρα, -ερον {εκατέρ-ου | -ων, -ους} αντων. (αρχαιοπρ.) καθένας από τους δύο χωριστά· στη ΦΡ. ***έτερον εκάτερον*** *(ἕτερον ἑκάτερον)* άλλο το ένα, άλλο το άλλο· για μη συγκρίσιμα ή σχετιζόμενα μεταξύ τους θέματα: *τον εκτιμώ ως επιστήμονα. όχι όμως και ως άνθρωπο· ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμφότερος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκάτερος*. από το θ. *ἑκα-* τού αρχ. επιρρ. *ἑκάς* «μακριά (από)» (το οποίο προήλθε από το γ' προσ. *ἕ* «αυτόν» τής αντωνυμίας και το επιμεριστικό επίθημα *-κας*. πβ. αρχ. *ἀνδρα-κάς* «κατά άνδρα») και το επίθημα *-τερος*, όπως παρουσιάζεται στα *ἕτερος, πότερος* κ.α.].

εκατέρωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από καθεμιά από τις δύο πλευρές χωριστά. και από τη μία πλευρά και από την άλλη χωριστά· η καθεμιά για τον εαυτό της: *κατά την εκδίκαση τού διαζυγίου διατυπώθηκαν ~ απειλές και κατηγορίες* || *δέχθηκαν πυρά ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατέρωθεν* < *ἑκάτερος* + *-θεν*].

> **εκατέρωθεν – αμφοτέρωθεν.** Λόγια επιρρήματα, εν χρήσει ιδίως στην επιστημονική γλώσσα. Και οι δύο λέξεις σημαίνουν «από τους δύο, από τις δύο πλευρές», αλλά το μεν **εκατέρωθεν** σημαίνει «από τους δύο, αλλά χωριστά από τον καθένα», ενώ το **αμφοτέρωθεν** σημαίνει «και από τους δύο μαζί»: *Οι αμφοτέρωθεν επιθέσεις έληξαν μετά τη συμφιλίωση που επετεύχθη* (οι επιθέσεις που γίνονταν και από τις δύο πλευρές μαζί) – *Αναγνωρίστηκε εκατέρωθεν η ισχύς τής υπογραφείσης συμβάσεως* (χωριστά από τον έναν και από τον άλλον). Εν ολίγοις, το *εκατέρωθεν* τονίζει το «χωριστά», το *αμφοτέρωθεν* το «μαζί». → *αμφότεροι*

Εκάτη (η) ΜΥΘΟΛ. χθόνια θεότητα τής μαγείας, των φαντασμάτων, τού σκότους και τής σελήνης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑκάτη*, αβεβ. ετύμου, ίσως ανάγεται στο *ἑκάς* «μακριά (από)», αν συνδεθεί με τα επίθ. *Ἑκηβόλος, Ἑκατηβόλος*, που αποδίδονταν στον Απόλλωνα].

εκατό (το) {άκλ.} **1.** ενενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός 100 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 100: ~ *άνθρωποι / μαθήτριες / σπίτια*· ΦΡ. (α) ***εκατό φορές*** για κάτι που επαναλαμβάνεται πολλές φορές (συνήθ. χωρίς αποτέλεσμα ή εκνευριστικά): *σου έχω πει ~ να κλείνεις το φως όταν βγαίνεις!* ‖ *~ να του το θυμίσεις, αυτός πάλι θα το ξεχάσει* ΣΥΝ. (λόγ.) επανειλημμένως (β) ***τοις εκατό / επί τοις εκατό / στα εκατό / (προφ.) τα εκατό*** (σύμβολο %) (i) για δήλωση τού επιτοκίου: *η τράπεζα δίνει επιτόκιο έξι τοις εκατό* (ii) για ποσοστό σε κλίμακα εκατό μονάδων: *πήρε αύξηση είκοσι ~* ‖ *το πενήντα ~ των ερωτηθέντων αντιτίθεται στα μέτρα τής κυβέρνησης* (γ) ***εκατό τοις*** (προφορ. κ. ***τα) εκατό*** (100%) για την έκφραση απόλυτης σιγουριάς, βεβαιότητας: *θα έρθουμε σίγουρα, να μας περιμένετε ~!* ΣΥΝ. αναμφίβολα, οπωσδήποτε **3.** (α) ο τηλεφωνικός αριθμός κλήσης τής υπηρεσίας Αμέσου Δράσεως και συνεκδ. η ίδια η υπηρεσία: *αν δεν σταματήσει τη φασαρία ο γείτονας, θα πάρω το ~* ‖ *ας ειδοποιήσει κάποιος το ~!* ΣΥΝ. Άμεση Δράση, Αστυνομία (β) (συνεκδ.) το αστυνομικό όχημα: *ήρθε / έφτασε το ~* ΣΥΝ. αστυνομικό, περιπολικό. Επίσης **εκατόν** (σε αριθμητικά, όπως *εκατόν ένα, εκατόν είκοσι* κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατόν*, πιθ. < **ἕν κατόν* «ένα εκατό» (πβ. αγγλ. one hundred)· το βασικό θ. **κατόν* < Ι.Ε. *kmt-om, πβ. σανσκρ. śatám, λατ. centum, γαλλ. cent, ισπ. ciento, αγγλ. hundred, γερμ. hundert κ.ά.].

εκατό- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατό-φυλλος, εκατό-λιτρο*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *ἑκατό-φυλλον*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἑκατόν* (βλ.λ.). Βλ. κ. *εκατοντα-*].

εκατόγχειρ (ο/η) {εκατόγχ-ειρος | -ειρες, -είρων} **1.** αυτός που έχει εκατό χέρια **2.** ΜΥΘΟΛ. ***Εκατόγχειρες*** (οι) τερατώδη πλάσματα με πενήντα κεφάλια και εκατό χέρια, που παλαιότερα θεωρούνταν ως προσωποποίηση φυσικών δυνάμεων (σεισμών, τρικυμιών κ.λπ.)· στην τέχνη απεικονίζονται σαν τους Γίγαντες. Επίσης **εκατόγχειρος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἑκατόγχειρος* < *ἑκατόν* + *-χείρος* < *χείρ, χειρός*].

εκατόμβη (η) {εκατομβών} απώλεια μεγάλου αριθμού ζώων από βίαιο θάνατο (συνήθ. σε πολέμους, καταστροφές, ατυχήματα κ.λπ.): *κάθε Σαββατοκύριακο θρηνούμε εκατόμβες θυμάτων στην άσφαλτο* ‖ *στον τελευταίο βομβαρδισμό υπήρξαν εκατόμβες αμάχων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατόμβη* < **ἑκατόμ-βϝᾱ* < *ἑκατόν* + **-βϝᾱ* < *gʷā-, μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *gʷo-u- «βόδι» (**βώυς* > αρχ. *βοῦς*). Βλ. κ. *βόδι*. Η λ. αναφερόταν αρχικά στις θυσίες εκατό βοδιών προς τιμήν των θεών· ήδη στα Ομηρικά Έπη η λ. απέκτησε γενικό χαρακτήρα].

εκατομμύριο (το) [1805] {εκατομμυρί-ου | -ων} **1.** εννιακόσιες ενενήντα εννέα χιλιάδες συν ένα, ο αριθμός 1.000.000 **2.** (ως επίθ. ***ένα εκατομμύριο***) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 1.000.000: *ένα ~ πρόσφυγες / δραχμές / αντίτυπα*· ΦΡ. ***εκατομμύρια / ένα εκατομμύριο φορές*** αμέτρητες φορές: *ένα εκατομμύριο φορές του το 'χω πει κι αυτός τίποτα!* ΣΥΝ. άπειρες φορές, εκατό φορές **3.** ποσότητα χιλίων χιλιάδων: *δύο / τρία ~* ‖ *εκατομμύρια άνθρωποι λιμοκτονούν* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) ποσό χιλίων χιλιάδων οικονομικών μονάδων (λ.χ. δραχμών): *κερδίζει / βγάζει / κοστίζει εκατομμύρια* ‖ *ζημιά εκατομμυρίων* ‖ *«τα ~ των ονείρων σας!»* (διαφήμ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δισεκατομμύριο*.
[ΕΤΥΜ. < *εκατόν* + *-μύριο* < αρχ. *μυρίος* (με τον τόνο στην παραλήγουσα) «αναρίθμητος» (αλλά στον πληθ. ως προπαροξύτονο *μύριοι* «δέκα χιλιάδες»), οπότε το εκατομμύριο αποτελείται από εκατό μυριάδες (100 επί 10.000 = 1.000.000). Η λ. πλάστηκε από τον Αδ. Κοραή].

εκατομμυριοστός, -ή, -ό [1853] **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό 1.000.000 **2.** ***εκατομμυριοστό*** (το) καθένα από τα ένα εκατομμύριο ίσα μέρη στα οποία υποδιαιρείται ένα σύνολο.

εκατομμυριούχος (ο/η) [1853] πρόσωπο που έχει ποσό ενός εκατομμυρίου και άνω (συνήθ. περιουσία [πολλών] εκατομμυρίων): *κέρδισε τον πρώτο αριθμό τού λαχείου κι έγινε ~*.

εκατόν (το) → εκατό

εκατοντα- κ. **εκατοντά-** κ. **εκαντοντ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εκατό (100): *εκατοντά-δραχμο, εκατοντά-χρονη, εκατοντα-πυλιανή* **2.** είναι εκατό φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εκατοντα-πλάσιος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἑκατοντα-ετής, ἑκατόντ-αρχος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἑκατόν* (βλ. λ. *εκατό*) κατ' αναλογίαν προς τα σύνθ. των υπολοίπων δεκάδων (λ.χ. *ἑξηκοντα-, τριακοντα-, πεντηκοντα-ετία* κ.τ.ό.)].

εκατοντάβαθμος, -η, -ο → εκατοντα-, -βαθμος

εκατοντάδα (η) → εκατοντα-, -άδα

εκατοντάδραχμο (το) νόμισμα με χρηματική αξία εκατό δραχμών: *μεταλλικό ~* ‖ *~ σε κέρμα / σε χαρτονόμισμα* ΣΥΝ. κατοστάρικο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑκατοντάδραχμος* «βάρους εκατό δραχμών» < αρχ. *ἑκατόν* (κατ' αναλογίαν προς τα αριθμ. *πεντήκοντα, ἑξήκοντα*) + *δραχμή*].

εκατονταετηρίδα (η) → εκατοντα-, -ετηρίδα

εκατονταετής, -ής, -ές → εκατοντα-, -ετής

εκατονταετία (η) → εκατοντα-, -ετία

εκατονταήμερος, -η, -ο → εκατοντα-, -ήμερος

εκατονταθέσιος, -α, -ο → εκατοντα-, -θέσιος

εκατοντάκιλος, -η, -ο → εκατοντα-, -κιλος

εκατοντάκις επίρρ. → εκατοντα-, -άκις

εκατοντάκλινος, -η, -ο → εκατοντα-, -κλινος

εκατονταμελής, -ής, -ές → εκατοντα-, -μελής

εκατοντάμετρος, -η, -ο → εκατοντα-, -μετρος

εκατονταπλασιάζω ρ. → εκατοντα-, -πλασιάζω

εκατονταπλάσιος, -α, -ο → εκατοντα-, -πλάσιος

εκατονταπλός, -ή, -ό → εκατοντα-, -πλός

εκατονταρχία (η) [μτγν.] {εκατονταρχιών} ΙΣΤ. **1.** (στον ρωμαϊκό στρατό) (α) το αξίωμα και η θητεία τού εκατόνταρχου (β) υποδιαίρεση τής ρωμαϊκής λεγεώνας, ομάδα εκατό πεζών και δέκα ιππέων **2.** μονάδα πολιτικής υποδιαίρεσης των τάξεων τού ρωμαϊκού λαού από εκατό πρόσωπα ή οικογένειες με αναγνωρισμένο δικαίωμα ψήφου ανά υποδιαίρεση.

εκατόνταρχος (ο) {-ου κ. -άρχου | -ων κ. -άρχων, -ους κ. -άρχους} ΙΣΤ. αξιωματικός τού ρωμαϊκού στρατού, διοικητής εκατονταρχίας, ομάδας εκατό πεζών ανδρών και δέκα ιππέων καθεμιάς από τις τριάντα φατρίες τής Ρώμης ΣΥΝ. κεντυρίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατόνταρχος* < *ἑκατόντ(α)* + *-αρχος* < *ἄρχω*. Το μτγν. *κεντυρίων* < λατ. centurio (ίδια σημ.)].

εκατοντάφυλλος, -η, -ο → εκατοντα-, -φυλλος

εκατοντάχρονα (τα) → εκατοντα-, -χρονα

εκατοντάχρονος, -η, -ο → εκατοντα-, -χρονος

εκατονταψήφιος, -α, -ο → εκατοντα-, -ψήφιος

εκατοντούτης (ο) [μτγν.] {εκατοντουτών}, **εκατοντούτις** (η) {εκατοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας εκατό ετών ΣΥΝ. εκατονταετής, εκατοντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑκατοντούτης* < αρχ. *ἑκατονταετής* < *ἑκατοντα-* + *-ετής* < *ἔτος*].

εκατοστάρης (ο) → κατοστάρης

εκατοστάρι (το) → κατοστάρι

εκατοσταριά (η) → κατοσταριά

εκατοστάρικο (το) → κατοστάρικο

εκατοστή (η) εκατό πρόσωπα ή πράγματα, στη ΦΡ. ***καμιά εκατοστή*** περίπου εκατό: *ήταν ~ συγκεντρωμένοι, που έκλεισαν τον δρόμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκατοστή* «φόρος 1%», θηλ. τού επιθ. *ἑκατοστός*].

εκατοστημόριο (το) [1856] {εκατοστημορί-ου | -ων} το καθένα από τα εκατό ίσα ελάχιστα μέρη ενός συνόλου, καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις του ΣΥΝ. εκατοστό.

εκατοστιαίος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με κλάσμα που έχει παρονομαστή εκατό ή με αναλογίες που έχουν ως βάση το εκατό: *~ κλάσμα / αναλογία* ‖ *οι σφυγμομετρήσεις δείχνουν πτώση κατά πέντε ~ μονάδες*.

εκατοστίζω κ. **κατοστίζω** ρ. μετβ. {(ε)κατόστισα} αυξάνω (κάτι) στον αριθμό των εκατό: *κατάφερε να εκατοστίσει τα γκολ που έχει πετύχει με αυτή την ομάδα*· ΦΡ. ***να τα εκατοστίσεις*** (ως ευχή για τα γενέθλια κάποιου) να φθάσεις στην ηλικία των εκατό χρόνων: *χρόνια πολλά, ~!*
[ΕΤΥΜ. < *εκατοστή* + παραγ. επίθημα *-ίζω*].

εκατοστόγραμμο (το) [1883] {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} μονάδα μέτρησης τής μάζας που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τού γραμμαρίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centigramme (νόθο σύνθ.)].

εκατοστόλιτρο (το) [1891] μονάδα μέτρησης τού όγκου (ή τής χωρητικότητας) που ισοδυναμεί με το ένα εκατοστό τού λίτρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centilitre].

εκατοστόμετρο (το) [1831] {εκατοστομέτρ-ου | -ων} καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις τού μέτρου· μονάδα μήκους ίση προς το 1/100 τού μέτρου (cm) ΣΥΝ. πόντος, εκατοστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centimètre].

εκατοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 100ός στην αραβική αρίθμηση, Ρ' ή ρ' στην ελληνική και C στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εκατό (100) **2.** ***εκατοστό*** (το) (α) καθένα από τα εκατό ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο ΣΥΝ. εκατοστημόριο (β) καθεμιά από τις εκατό υποδιαιρέσεις τού μέτρου ΣΥΝ. πόντος, εκατοστόμετρο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εκατόφυλλο (το) [μτγν.] μεγάλο τριαντάφυλλο, που έχει περισσότερα πέταλα από τα συνηθισμένα.

εκατόφυλλος, -η, -ο → εκατό-, -φυλλος

εκατοχρονίτης (ο) {εκατοχρονιτών}, **εκατοχρονίτισσα** (η) {εκατοχρονιτισσών} **1.** πρόσωπο που έχει ηλικία εκατό ετών ή μεγαλύτερη **2.** (γενικότ.) ο πολύ μεγάλης ηλικίας ΣΥΝ. εκατοντάχρονος, εκατονταετής. — **εκατοχρονίτικος**, -η, -ο.

εκατόχρονος, -η, -ο → εκατό-, -χρονος

έκατσα ρ. → κάθομαι

Ε.Κ.Α.Χ. (η) Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα.

έκαψα ρ. → καίω

εκβάθυνση (η) [1883] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση τού βάθους, η διαμόρφωση διαστάσεων μεγαλύτερου βάθους κυρ. σε επιφάνειες: ~ *θεμελίων / ορύγματος / πυθμένα διώρυγας* ΣΥΝ. σκάψιμο, βάθεμα **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα ανάλογης επέμβασης, ο χώρος που διαμορφώνεται: *πέτυχαν ~ δύο μέτρων επιπλέον* ΣΥΝ. βάθος, βαθούλωμα. — **εκβαθύνω** ρ. [1883].

εκβάλλω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {εξέβαλα, εκ-βλήθηκα, -βεβλημένος} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) (για ποταμούς) καταλήγω, χύνομαι σε : *ο Αξιός εκβάλλει στο Αιγαίο* ΣΥΝ. χύνομαι ♦ (μετβ.) **2.** ωθώ προς τα έξω, βγάζω έξω (κυρ. με βίαιο ή έντονο τρόπο): *εκφράστηκαν φόβοι ότι τα θαλάσσια ρεύματα θα εκβάλουν το αργό πετρέλαιο στις ακτές* **3.** (μτφ.-λογοτ.) εξωτερικεύω, βγάζω προς τα έξω, κυρ. με μεγάλη ένταση: *εξέβαλε κραυγή αγωνίας για το μέλλον τής ανθρωπότητας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, βάλλω.*

εκβαρβαρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβαρβάρω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) βάρβαρο, εξαγριώνω: *η τηλεόραση εκβαρβαρώνει τα ήθη με την προβολή σκηνών βίας* ΣΥΝ. αποκτηνώνω, αποθηριώνω ΑΝΤ. εκπολιτίζω, εξανθρωπίζω, εξημερώνω. — **εκβαρβάρωση** (η) [μτγν.] κ. **εκβαρβαρισμός** (ο) [1843].

έκβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το αποτέλεσμα, η κατάληξη μιας υπόθεσης ή διαδικασίας: *ας ευχηθούμε μια θετική ~ των διαπραγματεύσεων* || *η ~ τής μάχης δικαίωσε τις επιλογές τού στρατηγού* || *αίσια / καταστροφική / ολέθρια / μοιραία / αβέβαιη ~* ΣΥΝ. αποτέλεσμα, κατάληξη, απόληξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκβασις*, αρχική σημ. «αποβίβαση (από πλοίο)», < *ἐκβαίνω* < *ἐκ-* + *βαίνω*].

εκβεβλημένος, -η, -ο ▸ εκβάλλω

εκβιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκβίασ-α (λόγ. εξεβίασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εξαναγκάζω με απειλή (κάποιον) σε πράξη ή παράλειψη, ασκώ εκβιασμό (βλ.λ.): *έχοντας ενοχοποιητικά στοιχεία γι' αυτόν, τον εκβίαζαν για να του αποσπούν χρήματα* **2.** (μτφ.) προσπαθώ να επιτύχω κάτι με ανάρμοστο και πιεστικό τρόπο: *με θεαματικό πέσιμο στη μικρή περιοχή ο παίκτης προσπάθησε να εκβιάσει πέναλτι από τον διαιτητή* || *με παρακάλια και υποσχέσεις προσπάθησε να εκβιάσει τη συγκατάθεση των υπολοίπων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκβιασμός (ο) [μτγν.] η χρήση απειλής προκειμένου να εξαναγκαστεί κάποιος σε πράξεις ή παραλείψεις, οι οποίες ωφελούν αυτόν που ασκεί την απειλή ή τρίτον: *ωμός / συγκεκαλυμμένος / απαράδεκτος / πολιτικός / οικονομικός ~* ΣΥΝ. εξαναγκασμός, καταναγκασμός. Επίσης ΝΟΜ. **εκβίαση** (η) [1840].

εκβιαστής (ο) [μτγν.], **εκβιάστρια** (η) [1897] {εκβιαστριών} πρόσωπο που ασκεί εκβιασμό: *στυγνός / αμείλικτος ~* || *ο ~ απειλούσε ότι θα αποκάλυπτε στοιχεία εις βάρος του, αν δεν του έδινε χρήματα.*

εκβιαστικός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με τον εκβιασμό, που λειτουργεί ως εκβιασμός: ~ *δίλημμα / κίνηση / τακτική.* — **εκβιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Το μτγν. *ἐκβιαστικός* είχε τη σημ. «καταπιεστικός, τυραννικός»].

εκβιομηχάνιση (η) [1894] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η εισαγωγή και ανάπτυξη βιομηχανικών τεχνικών και μεθόδων παραγωγής σε ευρεία κλίμακα: *η ~ συνδέεται με τον τεχνολογικό και κοινωνικό εκσυγχρονισμό μιας χώρας* ΣΥΝ. βιομηχανοποίηση. Επίσης **εκβιομηχανισμός** (ο). — **εκβιομηχανίζω** ρ.

εκβλαστάνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκβλάστησα} ΒΟΤ. (επίσ. για φυτά, σπόρους) αναπτύσσομαι βγάζοντας νέους βλαστούς, ακολουθώ τη φυσική διαδικασία εξέλιξης, φυτρώνω ΣΥΝ. βλαστάνω.

εκβλάστημα (το) {εκβλαστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΟΤ. κάθε οργανική απόφυση φυτού ή ζώου, φυσιολογικό εξόγκωμα, προεξοχή ζωντανού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκβλαστάνω*].

εκβλάστηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΒΟΤ. (για σπέρματα, σπόρους, βολβούς) το σύνολο των σταδίων δραστηριοποίησης και ορατής αύξησης αναπαραγωγικού σώματος (υπό κατάλληλες συνθήκες): *η έκθεση σε ήλιο και υγρασία συμβάλλει στην έναρξη τής ~* **2.** ΒΙΟΛ. η διαδικασία κατά την οποία προεξοχή που προβάλλει ή διακλαδίζεται από το κύριο σώμα συγκεκριμένων, συγκριτικά απλών, οργανισμών (όπως τα σφουγγάρια, τα κοράλλια, τα παράσιτα κ.λπ.) και αναπτύσσεται χωρίς γονιμοποίηση, δίνει νέο, ξεχωριστό άτομο ΣΥΝ. βλαστογένεση, αγενής αναπαραγωγή **3.** ΙΑΤΡ. επιδερμικός σχηματισμός από υπερπλασία: *αδενοειδείς ~.*

εκβολή (η) **1.** το σημείο στο οποίο ένας ποταμός εκβάλλει στη θάλασσα (συνήθ. στον πληθ.): *στις ~ των ποταμών είναι συχνός ο σχηματισμός δέλτα* ΣΥΝ. στόμιο **2.** (σπάν.) η αποβολή: ~ *περιττωμάτων από τον πεπτικό σωλήνα* ΣΥΝ. απόρριψη, εξαγωγή **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ***εκβολή τού σκέλους*** η μετάθεση τού δεξιού ή αριστερού ποδιού προς τη διεύθυνση των δακτύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκβάλλω*].

εκβράζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέβρασα, εκβράστηκα} (λόγ.) ξεβράζω (βλ.λ.).

εκβραχισμός (ο) [1887] η απόσπαση και απομάκρυνση ή σύνθλιψη και διάλυση των βράχων (για την εξομάλυνση εδάφους): ~ *οικοπέδου* || *για την ολοκλήρωση τού δρόμου απαιτήθηκαν χρονοβόρα έργα εκβραχισμού* ΣΥΝ. λατόμηση. **εκβραχίζω** ρ. [1896].

εκβραχιστικός, -ή, -ό [1897] αυτός που σχετίζεται με τον εκβραχισμό: ~ *μηχανές / έργα.*

εκγλύφανο (το) [1870] {εκγλυφάν-ου | -ων} (επίσ.) περιστροφικό κοπτικό εξάρτημα από χάλυβα με ενσωματωμένη ή πρόσθετη οδόντωση, που σχηματίζει κοπτικές ακμές συμμετρικά γύρω από τον άξονα περιστροφής του και χρησιμοποιείται στην κατεργασία επιφανειών ΣΥΝ. φρέζα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκγλύφω* «αποξέω» < *ἐκ-* + *γλύφω* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. fraise].

έκγονος (ο) {εκγόν-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) ο εγγονός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *γόνος*].

εκγυμνάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκγύμνασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** γυμνάζω με μεθοδικό τρόπο, ασκώ συστηματικά με γυμναστική: *εκγυμνάζει τους πρωταθλητές για τους Ολυμπιακούς Αγώνες* ΣΥΝ. εξασκώ, προπονώ **2.** (για ζώα) ασκώ σε συγκεκριμένες ικανότητες, εκπαιδεύω για την εκτέλεση μηχανικών κινήσεων, γυμνασμάτων: *εκγυμνάζει άλογα για τις ιπποδρομίες / λιοντάρια για το τσίρκο.*

εκγύμναση (η) [1887] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η γύμναση με συστηματικό τρόπο: *η ~ των αθλητών* || *η σωστή ~ των μυών* ΣΥΝ. άσκηση **2.** (για ζώα) η άσκηση στην εκτέλεση (μηχανικών) γυμνασμάτων: ~ *αλόγων / σκύλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

εκδάσωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απογύμνωση και καταστροφή δάσους (κυρ. από εκχερσώσεις, πυρκαγιές, υπερβόσκηση ή καταχρηστική εκμετάλλευσή του) ΣΥΝ. αποψίλωση **2.** (ειδικότ.) η μεταφορά υλοτομημένης ξυλείας στο σημείο φορτώσεως για περαιτέρω διακίνησή της στον τόπο προορισμού της. - **εκδασώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. deforestation].

εκδεδομένος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) κ. **εκδομένος** (κυρ. για βιβλία, έργα, έντυπα) αυτός που έχει εκδοθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκδίδω.*

εκδέρω ρ. μετβ. {εξέδειρα, εκδεδαρμένος} (λόγ.) **1.** αφαιρώ το δέρμα ή τον φλοιό **2.** προκαλώ εκδορά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγγονός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *δέρω* (βλ. λ. *δέρνω*)].

Ε.Κ.Δ.Ε.Σ. (το) Ελληνικό Κέντρο Διεθνούς Έρευνας και Συνεργασίας.

έκδηλος, -η, -ο (λόγ.) ολοφάνερος, ξεκάθαρος: ~ *συγκίνηση / απογοήτευση / χαρά / υπερηφάνεια / βελτίωση / αγωνία / διαφωνία / προσπάθεια / μεθόδευση / πρόθεση* ΣΥΝ. πρόδηλος ΑΝΤ. άδηλος. — **έκδηλα / εκδήλως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *δῆλος* «προφανής, φανερός» (βλ.λ.)].

εκδηλώνω ρ. μετβ. {εκδήλω-σα (λόγ. εξεδήλωσα), -θηκα, -μένος} **1.** εμφανίζω προς τα έξω, εξωτερικεύω: ~ *περιέργεια / συγκίνηση / πίκρα / ενθουσιασμό / ενδιαφέρον / αντίθεση / προτίμηση / αγάπη / προσήλωση* ΣΥΝ. εκφράζω, φανερώνω, δείχνω ΑΝΤ. αποκρύπτω· (μεσοπαθ. **εκδηλώνομαι**) **2.** γίνομαι αντιληπτός ή αναγνωρίσιμος· δίνω το χαρακτηριστικό μου στίγμα: *η ασθένεια εκδηλώθηκε με έντονους πόνους* ΣΥΝ. εμφανίζομαι, φαίνομαι **3.** φανερώνω τοποθέτηση ή ιδιότητά μου (που δεν είχα κοινοποιήσει): *αργά ή γρήγορα όλοι θα εκδηλωθούν μέχρι τις εκλογές* || *μόλις ανακοινώθηκε το αποτέλεσμα, επιτέλους εκδηλώθηκε* **4.** εμφανίζομαι ξαφνικά: *εκδηλώθηκε πυρκαγιά στις αποθήκες πυρομαχικών* || *ανταρσία εκδηλώθηκε στις τάξεις τού εχθρού.* ΣΥΝ. ξεσπώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκδηλῶ (-όω)* < αρχ. *ἔκδηλος*].

εκδήλωση (η) [1851] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εμφάνιση κατά τρόπο δηλωτικό και χαρακτηριστικό: *η ~ ασθένειας / επιδημίας / συμπτωμάτων / ενδείξεων* ΣΥΝ. σύμπτωμα, παρουσίαση, εμφάνιση **2.** η κοινοποίηση και γνωστοποίηση, σκόπιμη ή συνειδητή φανέρωση: ~ *χαράς / αμφιβολίας / γνώμης / αγάπης / λατρείας / διαμαρτυρίας / συμπαράστασης / σεβασμού* ΣΥΝ. εξωτερίκευση, έκφραση, φανέρωμα **3.** κάθε οργανωμένη δραστηριότητα (τελετή, γιορτή, επίδειξη, συζήτηση, διάλεξη κ.ά.) σχετικά με ορισμένο θέμα: *επίσημη / μουσική / χορευτική / πολιτική ~* || *πολιτιστικές εκδηλώσεις.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. manifestation].

εκδηλωτικός, -ή, -ό [1890] (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξωστρεφή και αυθόρμητη συμπεριφορά, που συνηθίζει να εξωτερικεύει την εσωτερική του κατάσταση ή διάθεση: ~ *χαρακτήρας* || ~ *φύση / προσωπικότητα* ΣΥΝ. εξωστρεφής ΑΝΤ. εσωστρεφής. – **εκδηλωτικά** επίρρ., **εκδηλωτικότητα** (η).

εκδημία (η) [αρχ.] {εκδημιών} (λόγ.) **1.** η αποδημία (σημ. 1) • **2.** ο θάνατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία.*

εκδημοκρατίζω ρ. μετβ. [1889] {εκδημοκράτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εισάγω και καθιερώνω δημοκρατικές αρχές και νόμους διακυβέρνησης **2.** (κατ' επέκτ.) εξασφαλίζω συνθήκες μεγαλύτερης διαφάνειας και ελεύθερης έκφρασης: *θα εκδημοκρατιστούν τα σώματα ασφαλείας.*

εκδημοκρατισμός (ο) **1.** η εισαγωγή και καθιέρωση δημοκρατικού πολιτεύματος, δημοκρατικών αρχών και συστημάτων διακυβέρνησης: *ο ~ τής πολιτικής ζωής μιας χώρας δυσχεραίνεται από την απουσία δημοκρατικής παράδοσης και νοοτροπίας των πολιτών* **2.** (κατ' επέκτ.) η εξασφάλιση συνθηκών μεγαλύτερης διαφάνειας και ελεύθερης έκφρασης (κυρ. εντός συγκεκριμένης διοικητικής, υπηρεσιακής, κρατικής δομής εξουσίας): *ο ~ των σωμάτων ασφαλείας* || *ο ~ τού πανεπιστημίου με φοιτητική συμμετοχή στα όργανα τής διοίκησης* || ~ *διαδικασιών / θεσμών / μέσων ενημέρωσης.*

εκδημοτικισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. η προσαρμογή (γλωσσικού στοιχείου) στους κανόνες τής δημοτικής: ~ *λόγιων τύπων.* — **εκδημοτικίζω** ρ.

εκδημώ ρ. μετβ. {εκδημείς... | εξεδήμησα} **1.** φεύγω από τον τόπο καταγωγής μου και κατοικώ σε άλλη περιφέρεια ή χώρα ΣΥΝ. αποδημώ, ξενιτεύομαι ΑΝΤ. (λόγ.) ενδημώ **2.** (μτφ.) εγκαταλείπω τη ζωή, πεθαίνω· κυρ. στη ΦΡ. ***εκδημώ εις Κύριον*** *(ἐκδημῶ εἰς Κύριον)* ΣΥΝ. αποθνήσκω ΑΝΤ. γεννιέμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκδημῶ (-έω)* < *ἐκ-* + *-δημῶ* < *δῆμος*].

εκδίδω ρ. μετβ. {εξέδωσα, εκδόθηκα (λόγ. εξεδόθην, -ης, -η.... μτχ. εκδοθ-είς, -είσα, -έν), εκδεδομένος κ. εκδομένος} **1.** είμαι εκδότης, έχω αναλάβει τα έξοδα και την ευθύνη μιας έκδοσης: ~ *εφημερίδα / περιοδικό / έντυπο / ποιητική συλλογή / απομνημονεύματα* **2.** (ειδικότ.) τυπώνω και θέτω σε κυκλοφορία: *το βιβλίο θα εκδοθεί σύντομα* || *θα*

εκδώσω τα άρθρα μου σε τόμο ΣΥΝ. δημοσιεύω, κυκλοφορώ **3.** (για νομίσματα, οικονομικούς τίτλους, χρηματικές αξίες) τυπώνω σε αριθμημένα αντίτυπα και θέτω σε κυκλοφορία (για επίσημη χρήση ή πώληση και κυρ. διακίνηση κεφαλαίων): *~ επιταγή / τσεκ / συναλλαγματική / φορτωτική / απόδειξη / ομόλογα / μετοχές / γραμματόσημα* ΣΥΝ. κόβω **4.** (για επίσημα έγγραφα ή πιστοποιητικά) συντάσσω και παρέχω για νόμιμη και προσωπική χρήση: *~ διαβατήριο / αστυνομική ή φοιτητική ταυτότητα / πιστοποιητικό* ΣΥΝ. βγάζω **5.** (για αποφάσεις, οδηγίες κ.λπ.) συντάσσω και δίνω στη δημοσιότητα προς ενημέρωση ή εφαρμογή: *~ ένταλμα / αποτελέσματα εξετάσεων / ταξιδιωτική οδηγία / ανακοίνωση* • **6.** οδηγώ (κάποιον) στην πορνεία και τον εκμεταλλεύομαι οικονομικά: *ένα κύκλωμα έφερνε παράνομα αλλοδαπές στη χώρα μας και τις εξέδιδε* ΣΥΝ. προάγω **7.** (μεσοπαθ. **εκδίδομαι**) εκπορνεύομαι • **8.** παραδίδω (καταζητούμενο) στις αρμόδιες αρχές άλλου κράτους (από το οποίο έχει γίνει σχετική αίτηση ή τού οποίου έχει την υπηκοότητα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, εκ, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκδίδωμι* < *ἐκ-* + *δίδωμι* «δίνω». Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «παραδίδω κάτι χωρίς αντίσταση, χωρίς αντάλλαγμα», χρησιμοποιείται δε συχνά στους αρχ. συγγραφείς με τη σημ. «δίνω τη θυγατέρα μου σε γάμο / τον γυιο μου για υιοθεσία». Σε μεσν. δημώδη κείμενα απαντά η σημ. «δημοσιεύω», καθώς και η φρ. *εκδίδω απόφαση*. Από την ίδια χρονική περίοδο μαρτυρείται και η σημ. τής *εκδιδομένης* γυναίκας, τής πόρνης].

εκδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκδίκασ-α, -τηκα, -μένος} διεξάγω δίκη για την έκδοση απόφασης: *η έφεση που κατέθεσε θα εκδικαστεί τον Μάιο* || *το πρωτοδικείο είναι αναρμόδιο να εκδικάσει αυτή την υπόθεση* ΣΥΝ. κρίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

εκδίκαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η διεξαγωγή δίκης, η συζήτηση (υποθέσεως) ενώπιον δικαστηρίου για την έκδοση απόφασης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

εκδίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κάθε σκόπιμη πράξη εναντίον κάποιου ως ανταπόδοση βλάβης ή ζημίας είτε από τον ίδιο τον παθόντα είτε εν ονόματι αυτού ΣΥΝ. ανταπόδοση, βεντέτα, (λαϊκ.) γδικιωμός· ΦΡ. (α) **παίρνω εκδίκηση** ανταποδίδω κακό που έχει γίνει σε μένα ή σε άλλον: *~ για την προσβολή τής τιμής μου* ΣΥΝ. παίρνω το αίμα μου πίσω (β) (παροιμ.) ***η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο*** εκδικείται κανείς πιο αποτελεσματικά, όταν το κακό που του έγινε έχει ξεχαστεί, όταν ο φταίχτης δεν περιμένει πια την αντίδρασή του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκδίκησις* < αρχ. *ἐκδικῶ (-έω)* «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγείρω δικαστικό αγώνα» < *ἔκδικος* < *ἐκ-* + *-δικος* < *δίκη*. Η φρ. *η εκδίκηση είναι ένα πιάτο που τρώγεται κρύο* είναι απόδ. τού γαλλ. la vengeance est un plat qui se mange froid].

> ***εκδίκηση: συνώνυμα.*** Το **εκδίκηση** είναι η κύρια λέξη τής Ελληνικής που δηλώνει την ανταπόδοση από τον παθόντα τού κακού που του έγινε, την τιμωρία που επιβάλλει κάποιος μόνος του στους δράστες ενός εγκλήματος εναντίον του με τη μορφή τής **αυτοδικίας**, χωρίς δηλ. να ζητεί την τιμωρία τους από την επίσημη Δικαιοσύνη. Στη λαϊκή και διαλεκτική γλώσσα με την ίδια σημασία χρησιμοποιούνται και τα **γδικιωμός** και **ξεγδικιωμός**. Η ανταπόδοση σε εκδικητική ενέργεια, η **αντεκδίκηση**, που είναι και αυτή πράξη αυτοδικίας, αποκαλείται σε ορισμένες περιοχές τής Ελλάδας (Κρήτη, Μάνη κ.α.) **βεντέτα** (< ιταλ. vendetta < λατ. vindicta < vindico «εκδικούμαι»). Η **νέμεση** (αρχ. **νέμεσις** < *νέμω* «μοιράζω») δηλώνει, από την αρχαία ήδη μυθολογία, τη θεία τιμωρία που επιβάλλεται για ηθικές κυρίως παραβάσεις· είναι κυρίως η εκδίκηση των θεών, η άνωθεν τιμωρία, που προσωποποιήθηκε στην αρχαία θεά **Νέμεση**. Όμοια είναι και η σημ. τού αρχ. **τίσις**, που έρχεται ως τιμωρία στην **ύβρι**, στις ηθικές παραβάσεις των ανθρώπων (αλαζονεία, πρόκληση, ανηθικότητα κ.τ.ό.).

εκδικητής (ο) [μτγν.], **εκδικήτρια** (η) [1835] {εκδικητριών} πρόσωπο που παίρνει εκδίκηση, που κάνει κακό σε κάποιον, για να ανταποδώσει βλάβη που ο ίδιος έχει υποστεί· πρόσωπο που προβαίνει σε αυτοδικία: *σιωπηλός ~* || *αυτός έγινε ~ τού φόνου τού αδελφού του.*

εκδικητικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με πράξεις ή προθέσεις εκδικήσεως: *~ σκέψη / μανία / φύση / πράξη / διάθεση* **2.** αυτός που διακρίνεται από τάση να εκδικείται, που δεν συγχωρεί τις εις βάρος του πράξεις ΣΥΝ. φιλέκδικος, μνησίκακος ΑΝΤ. ανεξίκακος, αμνησίκακος. — **εκδικητικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.

εκδικητικότητα (η) [1897] {χωρ. πληθ.} η τάση να ανταποδίδει κανείς τις εις βάρος του πράξεις, η εκδικητική διάθεση.

εκδικούμαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εκδικείσαι... | εκδικήθηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) παίρνω εκδίκηση: *εκδικήθηκα για τον φόνο τού αδελφού μου* ♦ **2.** (μετβ.) κάνω κακό σε (κάποιον) ανταποδίδοντας το κακό που έχω υποστεί: *εκδικήθηκε τον φονιά τού αδελφού του* || *κάποτε θα σε εκδικηθώ για τις προσβολές σου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Μέσ. τ. τού αρχ. *ἐκδικῶ (-έω)* «τιμωρώ έπειτα από δίκη, εγείρω δικαστικό αγώνα» < *ἐκ* + *-δικῶ* < *δίκη*].

εκδιπλώνω ρ. μετβ. [1890] {εξεδίπλωσα, εκδιπλώθηκα} (λόγ.) **1.** ξεδιπλώνω (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αναπτύσσω, ξετυλίγω: *όλα αυτά τα στοιχεία εκδιπλώνονται νοηματικά με τη βοήθεια των αφηγηματικών μέσων.* — **εκδίπλωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. déployer].

εκδιώκω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξεδίωξα, εκδιώ-χθηκα (καθημ. -χτηκα), -γμένος} (λόγ.) **1.** διώχνω κάποιον από τη θέση του, συνήθ. με επιθετικό και βίαιο τρόπο: *εξεδίωξε τους πολιτικούς του αντιπάλους με φυλακίσεις και εξορίες* || *εκδιώχθηκε από τη θέση του ύστερα από απαίτηση μεγαλομετόχων* ΣΥΝ. αποπέμπω **2.** αναχαιτίζω και απωθώ: *εξεδίωξαν τους εισβολείς.*

εκδίωξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} (λόγ.) **1.** η συνήθ. βίαιη απομάκρυνση κάποιου από τη θέση του: *η ~ των πολιτικών του αντιπάλων* || *η ~ κάποιου από τη θέση που κατείχε* ΣΥΝ. αποπομπή, διώξιμο **2.** (ειδικότ.) η αναχαίτιση και απώθηση (κάποιου): *η ~ των εισβολέων από τα εδάφη που είχαν καταλάβει.*

εκδομένος, -η, -ο → εκδεδομένος

εκδορά (η) (λόγ.) **1.** (κυριολ.) το γδάρσιμο τού δέρματος των ζώων για ποικίλες χρήσεις **2.** (κατ' επέκτ.) το γδάρσιμο, η γρατζουνιά στο δέρμα ή σε λεία επιφάνεια: *στο σώμα του υπήρχαν εμφανείς ~ και μώλωπες* || *στο έπιπλο δημιουργήθηκαν εκδορές κατά τη μεταφορά του* ΣΥΝ. γρατζούνισμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκδέρω* < *ἐκ-* + *δέρω* «γδέρνω, σχίζω». Βλ. κ. *γδέρνω, δέρνω*].

εκδορεύς (ο) [1886] {εκδορ-έως | -είς, -έων} (επίσ.) πρόσωπο που αφαιρεί το δέρμα των ζώων στα σφαγεία ΣΥΝ. γδάρτης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκδέρω* < *ἐκ-* + *δέρω* «σχίζω, γδέρνω»].

εκδοροσφαγέας (ο) {εκδοροσφαγ-είς, -έων} πρόσωπο που σφάζει και γδέρνει ζώα σε σφαγείο.
[ΕΤΥΜ. < *εκδορέας* + *σφαγέας*].

έκδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** η τύπωση και δημοσίευση πρωτότυπου ή παλαιότερου έργου σε πολλά αντίτυπα και η διάθεσή τους στην κυκλοφορία: *~ απομνημονευμάτων / μυθιστορήματος / μεταφράσεων / φυλλαδίων / αφισών / έργων κλασικών συγγραφέων* || *έτος / αριθμός έκδοσης* **2.** (συνεκδ.) το έντυπο που εκδίδεται: *περιοδική / μηνιαία / καθημερινή / εβδομαδιαία ~*· ΦΡ. ***ηλεκτρονική έκδοση*** εφημερίδα που διαβάζεται στο Διαδίκτυο **3.** (συνεκδ.) το εκδιδόμενο έργο (από απόψεως ποιότητας μορφής και περιεχομένου): *πολυτελής / καλαίσθητη ~* || *~ πλούσια σε υλικό αρχείου* **4.** το κείμενο, γενικότ. το υλικό (λ.χ. φωτογραφικό), που δημοσιεύεται ως έργο το οποίο κάποιος έχει συγγράψει, συνθέσει ή επεξεργαστεί (κυρ. επιστημονικά) με συμπληρώσεις, τροποποιήσεις παλαιότερου υλικού: *αναθεωρημένη / βελτιωμένη / επαυξημένη ~*· ΦΡ. (α) ***κριτική έκδοση*** βλ. λ. *κριτικός* (β) ***πρώτη έκδοση*** (λατ. editio princeps) κείμενο, κυρ. κλασικού συγγραφέα, στη μορφή στην οποία εκδίδεται για πρώτη φορά μετά από φιλολογική επεξεργασία (γ) (για εφημερίδες) ***δεύτερη έκδοση*** η επανατύπωση φύλλου με αναδιάρθρωση, εμπλουτισμό τής ύλης του αναλόγως των εξελίξεων, λόγω των εκτάκτων γεγονότων μιας ημέρας: *έβγαλαν δεύτερη ~, για να προλάβουν την παραίτηση τής κυβέρνησης* **5.** (καταχρ. για βιβλία) η ανατύπωση (λ.χ. λόγω εξαντλήσεως των αντιτύπων που είχαν διατεθεί στο εμπόριο): *τρίτη / τέταρτη ~* || *το μυθιστόρημα βγήκε / κυκλοφόρησε σε πολλές ~* **6.** (συνεκδ.) το σύνολο των τεχνικών εργασιών και η οικονομική τους στήριξη για τη δημιουργία και διάθεση εντύπων: *αντιμετωπίζουν προβλήματα στην ~ τού εντύπου* **7.** (ειδικότ.) ο συντονισμός των τεχνικών και δημιουργικών τμημάτων περιοδικού, εφημερίδας κ.λπ.: *ο υπεύθυνος εκδόσεως ενός εντύπου* **8.** εκτύπωση και διανομή (επίσημου εγγράφου) για προσωπική χρήση: *~ κάρτας / διαβατηρίου / ταυτότητας / πιστοποιητικού* || *πρέπει στην αίτηση να συμπληρώσεις και ημερομηνία έκδοσης τής ταυτότητας* **9.** η σύνταξη και κοινοποίηση εγγράφου: *~ ετυμηγορίας / εντάλματος / αποτελεσμάτων* **10.** η εκτύπωση αντιτύπων ορισμένης χρηματικής αξίας, οικονομικού αντιτίμου (για χρηματιστηριακή ή τραπεζική χρήση): *~ εισιτηρίων / ομολόγων / μετοχών / συναλλαγματικών / χαρτονομισμάτων* • **11.** η παράδοση αλλοδαπού καταζητουμένου στη χώρα στην οποία διώκεται: *~ των εμπόρων ναρκωτικών στη χώρα καταγωγής τους* || *γίνονται προσπάθειες να απλοποιηθούν οι διαδικασίες έκδοσης ατόμων που κατηγορούνται για τρομοκρατική δράση.* — **εκδόσιμος, -η, -ο** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση, δίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκδοσις*, αρχική σημ. «παράδοση – διακοπή», < *ἐκδίδωμι*. Ήδη μτγν. είναι η σημ. τής δημοσίευσης των έργων ενός συγγραφέα (λ.χ. *Ἀριστοφάνειος ἔκδοσις*. Ηφαιστίων *Περὶ ποιημάτων* 74 C)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η λ. **έκδοση** με τη σημασία τής δημοσίευσης βιβλίου πρωτοαπαντά στους ελληνιστικούς χρόνους και χρησιμοποιείται για τις εκδόσεις έργων από τους αρχαίους γραμματικούς. Το λατ. **editio** (από όπου τα γαλλ. édition, αγγλ. edition) είναι μεταφραστική απόδοση τού *έκδοση* (το λατ. **edo** «εκδίδω» αποδίδει το αρχ. **ἐκ-δίδωμι** «δημοσιεύω»). Η *έκδοση* αφορά στον επιστήμονα, ο οποίος συνέγραψε ένα έργο ή επεξεργάστηκε (αν πρόκειται για έργο άλλου) τη δημοσίευση ενός έργου. Η *έκδοση* δηλ. είναι διαδικασία καθαρώς επιστημονική. Αντίθετα, η διαδικασία τής δημόσιας εμφάνισης, τής δημοσίευσης ενός έργου είναι τεχνικό ζήτημα και καλείται **εκτύπωση**. (Οι ξένοι διακρίνουν τις δύο διαδικασίες ως **edition** την *έκδοση* και ως **publication** –από το λατ. publicatio «δημοσιοποίηση»– την *εκτύπωση* και τη *δημοσίευση* εν γένει). Στα Ελληνικά η λ. **δημοσίευση** αποδίδει τόσο το *έκδοση* (επιστημονική επεξεργασία) όσο και το *εκτύπωση* (τεχνική επεξεργασία). Τα ξένα (αγγλ.) editor «ο επιστημονικός εκδότης» και publisher «ο τεχνικός εκδότης / τυπογράφος» στην Ελληνική δεν διακρίνονται σαφώς, αφού το **εκδότης** σημαίνει τον «τεχνικό εκδότη / τυπογράφο» (τον publisher τής Αγγλικής!). Έτσι, προκειμένου να δηλωθεί στην Ελληνική το editor (τής Αγγλικής), χρησιμοποιούμε την περίφραση **επιστημονικός εκδότης** (που μπορεί να διαφέρει από τον **συγγραφέα** ενός έργου, όπως συμβαίνει λ.χ. στην έκδοση ενός συλλογικού τόμου) ή, ενίοτε, το αδόκιμο **«επιμελητής εκδόσεως»**, που συγχέει τον επιστημονικό εκδότη με τον τεχνικό επιμελητή τής εμφάνισης ενός βιβλίου. → *επανέκδοση*

εκδοτήριο (το) [1894] {εκδοτηρ-ίου | -ων} το γραφείο ή παράρτημα

γραφείου, από το οποίο προμηθεύεται κανείς εισιτήρια που έχουν εκδοθεί από τον αρμόδιο φορέα, λ.χ. για μεταφορικό μέσο, εκδήλωση.

εκδότης (ο) {εκδοτών}, **εκδότρια** (η) {εκδοτριών} πρόσωπο που καλύπτει οικονομικά και νομικά μια έκδοση ή εγγυάται τη χρηματική της απόδοση: ~ *εφημερίδας / περιοδικού* || ~ *συναλλαγματικής / εντάλματος / διαβατηρίου / εισιτηρίου* || *Σύνδεσμος Εκδοτών Βιβλίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, δίνω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκδίδωμι*].

εκδοτικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εκδότη ή την έκδοση: ~ *διαδικασία / έξοδα / επιχείρηση / προσπάθεια / παράδοση / πείρα·* ΦΡ. (α) **εκδοτική τράπεζα** η τράπεζα που έχει το προνόμιο εκδόσεως χαρτονομισμάτων: *η Τράπεζα Ελλάδος είναι* ~ (β) **εκδοτικός οίκος** επιχείρηση η οποία ασχολείται με εκδόσεις **2. εκδοτικά** (τα) το σύνολο των εξόδων που απαιτεί μια έκδοση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *εκδοτικός οίκος* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. publishing house].

έκδοτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει παραδοθεί ολοκληρωτικά στις απολαύσεις, στην ικανοποίηση των αισθήσεων ή των παθών του: ~ *νέος / ζωή* ΣΥΝ. έκλυτος, ακόλαστος ΑΝΤ. εγκρατής.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παραδεδομένος, προδομένος – δοσμένος εξ ολοκλήρου», < *ἐκδίδωμι*].

εκδούλευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) κάθε σκόπιμη πράξη που γίνεται χαριστικά για την εξυπηρέτηση (κάποιου): *του ζήτησε μια μικρή ~, αν θα μπορούσε να τον εξυπηρετήσει σε μια υπόθεση, για να μην τρέχει σε γραφεία και υπηρεσίες* ΣΥΝ. εξυπηρέτηση, βοήθεια, χάρη.

εκδοχέας (ο) {εκδοχ-είς | -έων} ΝΟΜ. το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται, εκχωρείται, μια ενοχική απαίτηση από τον δικαιούχο της.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκδοχεύς* «πράκτορας μεταφορών, διαβιβαστής» < αρχ. *ἐκδέχομαι* (< *ἐκ* + *δέχομαι*)].

εκδοχή (η) **1.** η υποκειμενική ερμηνεία: *η δική του ~ είναι πιο αληθοφανής* || *πιθανή / τραβηγμένη / απίθανη / πρόσφατη / επίσημη / νέα* ~ ΣΥΝ. ερμηνεία, άποψη, εξήγηση **2.** (κατ' επέκτ.) ο τρόπος, η μορφή με την οποία εμφανίζεται κάτι: *το έργο παρουσιάστηκε σε τρεις διαφορετικές ~, από τις οποίες η δεύτερη είναι η πιο ικανοποιητική.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παραλαβή, αποδοχή», < *ἐκδέχομαι* < *ἐκ-* + *δέχομαι*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. version].

έκδοχο (το) {εκδόχ-ου | -ων} ΦΑΡΜ. κάθε φαρμακολογικώς αδρανής ουσία, που χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με φάρμακο για επίτευξη επιθυμητού όγκου, πυκνότητας, σύστασης: *στις αλοιφές η εκλογή τού ~ ρυθμίζει τη δράση τού φαρμάκου.*
[ΕΤΥΜ. < *εκδέχομαι*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excipient].

εκδράμω ρ. αμετβ. {εξέδραμα} (λόγ.) πάω εκδρομή: *οι Αθηναίοι θα εκδράμουν πάλι κατά χιλιάδες το τριήμερο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. υποτ. αορ. β' (απρφ. *ἐκδραμεῖν*), για το οποίο βλ. λ. *δρόμος*].

εκδρομέας (ο/η) [1854] {εκδρομ-είς, -έων} πρόσωπο που πηγαίνει εκδρομή: *χιλιάδες εκδρομείς κατακλύζουν κάθε Σαββατοκύριακο την Αράχοβα* || *οι ~ τού τριημέρου.*

εκδρομή (η) σύντομο ταξίδι, μικρής διάρκειας απομάκρυνση από την κατοικία για λόγους αναψυχής: *μονοήμερη / ετήσια / εκπαιδευτική / με αυτοκίνητο / με συνοδό / σχολική / οργανωμένη* ~· ΦΡ. **πενθήμερη / (καθημ.) πενταήμερη εκδρομή** το καθιερωμένο ετήσιο πενθήμερο ταξίδι αναψυχής των μαθητών τής Γ' Λυκείου σε τοποθεσία τής επιλογής τους, που οργανώνεται από το σχολείο και το δεκαπενταμελές μαθητικό του συμβούλιο και πραγματοποιείται με επίβλεψη συνοδών – καθηγητών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «έφοδος», < *ἐκ* + *-δρομή*, για το οποίο βλ. λ. *δρόμος*].

εκδρομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εκδρομή ή τους εκδρομείς: ~ *σακίδιο / ενδυμασία / εξοπλισμός / πούλμαν / σωματείο / όμιλος.*

εκδρομισμός (ο) η κίνηση για πραγματοποίηση οργανωμένων ομαδικών εκδρομών, κυρ. από ειδικά σωματεία ή ομοσπονδίες.

έκδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.) **1.** η απόθεση ή αφαίρεση τής ενδυμασίας: *ο κανονισμός τής λέσχης απαγόρευε την ~ των κολυμβητών εκτός των αποδυτηρίων* ΣΥΝ. γδύσιμο ΑΝΤ. ένδυση, ντύσιμο **2.** ΒΙΟΛ. (σε ορισμένα ζωικά είδη) η αποβολή φτερώματος, δέρματος και γενικότ. τής επιδερμίδας κατά τη διαδικασία τής ανανέωσης ή ανάπτυξης: *περιοδική / ετήσια* ~ || *η ~ τού φιδιού.* — **εκδύω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκδυσις* < *ἐκδύω* < *ἐκ-* + *δύω* (βλ.λ.), κατ' αντιδιαστολή προς το ρ. *ἐνδύω* «ντύνω»].

εκδυτικισμός (ο) το γεγονός ή ο βαθμός προσαρμογής μιας ομάδας ή κοινωνίας στον δυτικό πολιτισμό. — **εκδυτικίζω** ρ.

Ε.Κ.Ε. (το) Ειδικό Κέντρο Εκπαίδευσης.

Ε.ΚΕ.ΒΙ. (το) Εθνικό Κέντρο Βιβλίου.

εκεί κ. **'κεί** επίρρ. (με δεικτική κυρ. σημασία) για συγκεκριμένο χρονικό ή τοπικό σημείο ή υπόδειξη κατευθύνσεως τής κίνησης: *κοίτα ~ τον άνθρωπο με το κόκκινο* || ~ *γύρω στα πενήντα πρωτόγινε μόδα το ροκ* || *όταν πήγε ~, συνάντησε τον Κώστα* ΑΝΤ. εδώ· ΦΡ. (α) **από εκεί** δηλώνει από τόπο κίνηση ή καταγωγή, προέλευση: *αν πας ~ γλυτώνεις κόπο, γιατί είναι πιο γρήγορα* || *όσοι κατάγονται ~ έχουν άλλη φινέτσα!* (β) **κατά 'κεί** δηλώνει κίνηση προς τόπο ή κατεύθυνση: *τράβηξε ~, μήπως τον συναντήσει* (γ) **εκεί που** καθώς, τη στιγμή που, ενώ, πάνω που: ~ *μιλούσε, ξαφνικά σταμάτησε και με ρώτησε την ώρα* || *κι ~ όλα πήγαιναν κατ' ευχήν, ήρθε αυτός και τα χάλασε!* || ~ *μας χρωστούσε, μας βγήκε κι από πάνω* (δ) **άκου / ακούς εκεί / κοίτα / είδες εκεί** για έκφραση έντονου εκνευρισμού, για να δηλωθεί προσξαγγελτικά η αντίθεση και η απόλυτη απόρριψη από τον ομιλητή όσων ακολουθούν: ~ *ο παλιάνθρωπος να πει τέτοια πράγματα* || ~! *Πού ξαναείδες τέτοια ξετσιπωσιά!* (ε) **από 'κεί / 'δώ πάν' κι (οι) άλλοι** βλ. λ. *πηγαίνω* (στ) **(κι) αυτός εκεί** για την επιμονή κάποιου: *Εγώ να του λέω πως δεν θέλω άλλο φαγητό κι ~! «Φάε, φάε!».*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκεῖ* < *ἐ-* (αρχ. δεικτικό μόριο, π.χ. *χθές* · *ἐχθές*) + *-κεῖ* (που απαντά ως *κεῖ* στον Αρχίλοχο) < Ι.Ε. δεικτικό μόριο *ke(i)-, πβ. λατ. hi-c «αυτός εδώ», ci-s «επί τάδε, εντεύθεν», χεττ. ki «αυτό» κ.ά. Ομόρρ. *ἐκεῖ-νος* (βλ.λ.)].

εκειδά επίρρ. [μεσν.] (διαλεκτ.) ακριβώς εκεί: ~ *κάτω σού δείχνω τόση ώρα· δεν βλέπεις;* ΑΝΤ. εδωδά (βλ. κ. λ. *δα*).

εκείθε [μεσν.] κ. **κείθε** επίρρ. (λαϊκ.-συνήθ. μετά την πρόθ. *κατά*) προς τα εκεί: *«εκείθε με τους αδελφούς, εδώθε με το Χάρο»* (Δ. Σολωμός) ΑΝΤ. εδώθε· ΦΡ. **δώθε-κείθε** από τη μια και από την άλλη πλευρά, από εδώ και από εκεί (για συνεχόμενη και συνήθ. άσκοπη μετακίνηση): *μην τρέχεις ~!*

εκείθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από εκεί (σε τοπικούς – γεωγραφικούς προσδιορισμούς): *η ~ των Άλπεων Γαλατία* ΑΝΤ. εντεύθεν **2.** γι' αυτό τον λόγο ΣΥΝ. εξού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκεῖθεν* < *ἐκεῖ* + *-θεν* (βλ.λ.)].

εκείνος, -η, -ο κ. (καθημ.) **κείνος** αντων. **1.** για υπόδειξη απομακρυσμένων (τοπικά ή χρονικά) προσώπων, αντικειμένων, γεγονότων ή καταστάσεων: *τα χρόνια ~ δεν ήταν εύκολο να σπουδάσει μια γυναίκα* || *θυμάσαι ~ το ατύχημα την προηγούμενη εβδομάδα;* || ~ *ο κύριος στο βάθος* **2.** (ειδικότ.) αυτός που βρίσκεται πιο μακριά, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς το «αυτός»: *τους είδα και τους δύο· αυτός χαρούμενος, ~ σκυθρωπός* **3.** (συνήθ. με αναφορικές προτάσεις) για να δηλώσει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος, για να δηλωθεί ότι αυτό για το οποίο γίνεται λόγος είναι σε απόσταση, απομακρυσμένο: *τι να γίνονται εκείνοι οι παλιόφιλοι!* || *του είπε κι εκείνο το αμίμητο, που δεν το κατάλαβε κανείς!* **4.** για να εκφραστεί θαυμασμός, σεβασμός ή περιφρόνηση, αποδοκιμασία (για κάτι): *για θυμήσου ~ την αντιπαθητική έκφραση που έπαιρνε όταν μας έβλεπε!* || ~ *η υπέροχη ψυχή, η δυνατή μα κι αγνή!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκεῖνος* / *κεῖνος* < *ἐ-* (αρχ. δεικτικό μόριο) + *κεῖνος* < Ι.Ε. *ke(i)- (βλ. λ. *ἐκεῖ*) + -eno-, επίθημα που χρησιμοποιείται για αντικείμενα απομακρυσμένα ως προς τον τόπο ή τον χρόνο. Παρόμοιοι σχηματισμοί, βάσει τού ιδίου Ι.Ε. θ., απαντούν και σε άλλες γλώσσες, πβ. λατ. c-quidem «*ἔγωγε* (εγώ βέβαια)», ρωσ. é-tot «αυτός», σανσκρ. a-sáu «εκείνος» κ.ά. Ομόρρ. *ἐκεῖ*].

Ε.Κ.Ε.Μ. (το) Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών Μελετών.

Ε.ΚΕ.ΠΙΣ. (το) Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης.

Ε.Κ.Ε.Τ.Κ. (η) Ελληνική Κρατική Εταιρεία Τεχνικών Κατασκευών.

Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Έρευνας Φυσικών Επιστημών.

εκεχειρία (η) {εκεχειριών} **1.** η αναστολή των εχθροπραξιών για συγκεκριμένη χρονική περίοδο βάσει αμοιβαίας συμφωνίας των εμπόλεμων μερών: *η ~ κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων ήταν θεσμός για τους αρχαίους* ΣΥΝ. ανακωχή, κατάπαυση εχθροπραξιών, ειρήνευση **2.** (συνεκδ.) η ίδια η συμφωνία ή συνθήκη για αναστολή των εχθροπραξιών: *η υπογραφή τής ~ γιορτάστηκε με ενθουσιασμό* || *επίτευξη / κλείσιμο / παραβίαση εκεχειρίας* **3.** (μτφ.) κάθε περίοδος διακοπής συγκρούσεων και αντιδικιών: *πολιτική* ~ || *η πρόσφατη ~ σωματείων και εργοδοσίας έφερε άνοδο στο χρηματιστήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἔχειν χεῖρας* (όπου το *ἔχω* σημαίνει «συγκρατώ, σταματώ»), με ανομοίωση τού πρώτου *-χ-* σε *-κ-* και κατάλ. *-ία*].

έκζεμα (το) {εκζέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η φλεγμονώδης κατάσταση του δέρματος, που συνοδεύεται από κνησμό και έκκριση ορού αίματος· η συχνότερη δερματοπάθεια. — **εκζεματώδης, -ης, -ες** [1839] κ. **εκζεματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκζέω* «βράζω, εκχέω» < *ἐκ-* + *ζέω* (βλ. λ. *ζέση*). Η λ. πέρασε ως ιατρ. όρ. και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. eczema, γαλλ. eczéma κ.ά.].

εκζήτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** επιδίωξη τής διαφοροποίησης, η σκόπιμη και επίμονη επιλογή ακραίων μορφών έκφρασης: ~ *λόγου / λέξεων / μορφών* || *ο φιλελευθερισμός και η επαναστατικότητά του ήταν απλή* ~ || *ποιητής τής* ~ **2.** η σκόπιμη μεθόδευση, η τυποποίηση στη συμπεριφορά: *τον κούραζε η υπερβολική ~ των τρόπων της, η τυπικότητά της* || ~ *κινήσεων / χειρονομιών / ομιλίας* ΣΥΝ. επιτήδευση, προσποίηση, πόζα ΑΝΤ. φυσικότητα, αυθορμητισμός.

εκζητώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εκζητείς..., μτχ. εκζητών, -ούσα, -ούν | εκζήτησα κ. (λογιότ.) εξεζήτησα, -ήθηκα, εξεζητημένος} (λόγ.) **1.** ζητώ επίμονα (κάτι), ώστε να (το) γνωρίσω (από όλες του τις πλευρές): *οι εκζητούντες τον Κύριον / τον Θεό / την αλήθεια* **2.** (η μτχ. **εξεζητημένος, -η, -ο**) βλ.λ.

εκηβόλος, -ος, -ο (λόγ.) (όπλο) που βάλλει σε μεγάλη απόσταση ΑΝΤ. αγχέμαχος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκηβόλος* (επίθ. τού Απόλλωνος στην *Ιλιάδα*) < *ἑκη-* / *ἑκᾱ-* < *ἑκών* (βλ.λ., πβ. κ. *ἑκά-εργος*) + *-βόλος* (< *βάλλω*), με αρχική σημ. «αυτός που επιτυγχάνει τον στόχο του». Ήδη αρχ. η παρετυμολογική σύνδεση με το επίρρ. *ἑκάς* «μακριά»].

Ε.Κ.Η.Π.Ε.Δ. (το) Εκπαιδευτικό Κέντρο Ηλεκτρονικού Πολέμου Ενόπλων Δυνάμεων.

Ε.Κ.Θ. (το) **1.** Εργατοϋπαλληλικό Κέντρο Θεσσαλονίκης **2.** Εθνικό Κολυμβητήριο Θεσσαλονίκης.

έκθαμβος, -η, -ο βαθιά εντυπωσιασμένος και κυριευμένος από μεγάλο θαυμασμό ή απορία: *μένει κανείς ~ μπρος στα επιτεύγματα τής σύγχρονης τεχνολογίας* ΣΥΝ. έκπληκτος, θαμπωμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *θάμβος* (βλ.λ.)].

εκθαμβώνω ρ. μετβ. {εκθάμβω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** θαμπώνω (κάποιον) με δυνατό φως, ώστε να μη μπορεί να δει **2.** (μτφ.) προκαλώ σε (κάποιον) ισχυρή έκπληξη, μεγάλη εντύπωση, ώστε δεν μπορεί να αντιδράσει: *εκθαμβώθηκαν από την ομορφιά και τη χάρη της.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔκθαμβος* (βλ.λ.). Δεν προέρχεται από το μτγν. *ἐκθαμβῶ (-έω)*, το οποίο δεν έχει ασυναίρετο τύπο *-όω*].

εκθαμβωτικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που λάμπει, που ακτινοβολεί τόσο έντονα, ώστε ξεπερνά τη δυνατότητα τού ματιού να αντικρίσει το ανακλώμενο φως: *~ ήλιος / ανατολή / δύση / λευκό / χρυσάφι* ΣΥΝ. θαμπωτικός **2.** (μτφ.) αυτός που θαμπώνει με την ακτινοβολία του, που εντυπωσιάζει: *~ ομορφιά / εμφάνιση / γυναίκα / προσωπικότητα / ακτινοβολία* ΣΥΝ. εντυπωσιακός. — **εκθαμβωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *εκθαμβώνω* (βλ.λ.), άσχετο προς το μεσν. *ἐκθαμβητικός* < μτγν. *ἐκθαμβέω*].

Ε.Κ.Θ.Ε. (το) Εθνικό Κέντρο Θαλάσσιων Ερευνών.

εκθειάζω ρ. μετβ. {εκθείασ-α (λογιότ. εξεθείασα), -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) εγκωμιάζω με ιδιαίτερη έμφαση, εξαίρω: *εξεθείασε την προσφορά τής αρχαίας Αθήνας στον πολιτισμό* ΣΥΝ. εξυμνώ, επαινώ ΑΝΤ. κατηγορώ, υποβιβάζω. — **εκθειαστής** (ο) [1858].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *-θειάζω* < *θεῖος*].

εκθειασμός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο υμνητικός εγκωμιασμός: *ο ~ τού ήθους και τής εργατικότητάς του* ΣΥΝ. έπαινος.

εκθειαστικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που εκθειάζει, που εξαίρει τιμητικά (κάποιον/κάτι): *~ λόγια / αναφορά* ΣΥΝ. εγκωμιαστικός, επαινετικός. — **εκθειαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

έκθεμα (το) {εκθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε εκτίθεται σε δημόσια θέα (συνήθ. σε κατάλληλη προθήκη), σε οργανωμένη πολιτιστική, καλλιτεχνική ή εμπορική έκθεση: *τα σπάνια ~ τού μουσείου προσελκύουν χιλιάδες τουρίστες* || *εκθέματα αγγειοπλαστικής / χειροπλαστικής / χρυσοχοΐας / χειροτεχνίας* **2.** ΝΟΜ. πλαίσιο στο οποίο αναγράφονται οι δικαστικές υποθέσεις που έχει ορισθεί να εκδικασθούν κάθε μέρα κατά σειρά εκδικάσεως.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκτίθημι* «εκθέτω»].

εκθεμελιώνω ρ. μετβ. [1878] {εκθεμελίω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (για κτήρια, οικοδομήματα) καταστρέφω από τα θεμέλια, γκρεμίζω ΣΥΝ. ξεθεμελιώνω **2.** (μτφ.) καταστρέφω κάθε βάση στηρίξεως, καταλύοντας δομημένο σύστημα: *εκθεμελίωσαν με τον ορθό λόγο το οικοδόμημα τής δεισιδαιμονίας που στοίχειωνε την παραδοσιακή κοινωνία.* — **εκθεμελίωση** (η), **εκθεμελιωτής** (ο), **εκθεμελιωτικός, -ή, -ό.**

εκθεσάς (ο) {εκθεσάδες} (καθημ.) ο φιλόλογος καθηγητής, ο οποίος στο πλαίσιο τής φροντιστηριακής εκπαίδευσης διδάσκει το μάθημα τής έκθεσης, συνήθ. σε υποψηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση ΣΥΝ. εκθεσιολόγος.

έκθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η δημόσια παρουσίαση ή επίδειξη (κυρ. εμπορικών προϊόντων, επιστημονικών επιτευγμάτων ή καλλιτεχνικών δημιουργιών) σε ειδικά διαμορφωμένο ανοικτό ή στεγασμένο χώρο, με στόχο την προσέλκυση του ενδιαφέροντος ή την ενημέρωση τού κοινού: *εμπορική / καλλιτεχνική / διεθνής / τοπική ~* || *~ βιβλίου / αυτοκινήτου / επίπλου / μηχανημάτων / ειδών εξοπλισμού γραφείου / φωτογραφίας* || *βιομηχανική / ανθοκομική / κτηνοτροφική ~* **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο χώρος τής δημόσιας επίδειξης, παρουσίασης: *τα πρωινά βρίσκεται στην ~ και μετά πηγαίνει στο γραφείο* || *η ~ καταλαμβάνει χώρο χιλίων τ.μ.* **3.** (α) η κατάσταση κατά την οποία (κάποιος ή κάτι) εκτίθεται, μένει ακάλυπτος ή απροστάτευτος (μπροστά σε κάτι): *απαγορεύεται η ~ τού προϊόντος σε υψηλές θερμοκρασίες* || *η ~ τού φιλμ στο φως κατέστρεψε τις φωτογραφίες* || *η πολύωρη ~ στον ήλιο προκαλεί εγκαύματα* || *η ~ τού πληθυσμού στη ραδιενέργεια* (β) η παρουσίαση (κάποιου) σε κοινή θέα: *η ~ τής προσωπικής ζωής κάποιων στα τηλεοπτικά σόου μετατρέπει την ιδιωτική τους ζωή σε τηλεοπτικό θέαμα* || *η ~ των σταρ στα φώτα τής δημοσιότητας* • **4.** κάθε έγγραφο που συντάσσεται από αρμόδια αρχή για πιστοποίηση πράξεων με λεπτομερή και ακριβή παράθεση δεδομένων: *~ πεπραγμένων / ορκωτών λογιστών / αστυνομίας / ιατροδικαστή / πραγματογνώμονα* || *ο διευθυντής τού σχολείου κατέθεσε λεπτομερή ~ των ζημιών* • **5.** (α) σχολικό μάθημα που διδάσκει τον γραπτό λόγο από την πλευρά τής παραγωγής του, που στοχεύει στην εξάσκηση και βελτίωση τής ικανότητας παραγωγής γραπτού λόγου: *πάντα ήταν άριστος στην ~* ΦΡ. ***έκθεση ιδεών*** η γραπτή ανάπτυξη και πραγμάτευση θέματος, η κατάθεση τού προβληματισμού και τού σκεπτικού βάσει τού οποίου τοποθετείται κανείς σε δεδομένο θέμα (β) (συνεκδ.) το γραπτό κείμενο μαθητή σχετικά με δεδομένο θέμα: *μια ~ γεμάτη ασάφειες* || *~ για / τού είκοσι (άριστη)* || *~ εκτός θέματος* • **6.** η εγκατάλειψη (βρέφους και σπανιότ. άλλου αβοήθητου προσώπου) σε δημόσιο χώρο: *η ~ βρεφών στις πόρτες εκκλησιών ή ορφανοτροφείων αποτελούσε λύση απελπισίας για τις άγαμες μητέρες* • **7.** ΜΟΥΣ. το πρώτο τμήμα φούγκας ή σονάτας, στο οποίο συνήθ. εισάγονται τα κυρίαρχα θέματα τής σύνθεσης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκθεσις* < *ἐκτίθημι*. Η σημ. τού γραπτού κειμένου στο οποίο αναπτύσσεται ένα θέμα, αποδίδει το γαλλ. (commentaire) exposé, ενώ η σημ. τής δημόσιας επίδειξης έργων ή αντικειμένων αποδίδει το γαλλ. exposition].

εκθεσιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την έκθεση (σημ. 2): *~ χώρος / κέντρο* (όπου πραγματοποιούνται εκθέσεις).

εκθεσιολόγος (ο/η) φιλόλογος καθηγητής που διδάσκει συνήθ. σε υποψηφίους για την τριτοβάθμια εκπαίδευση το μάθημα τής έκθεσης ΣΥΝ. (καθημ.) εκθεσάς.

εκθετήριο (το) [1870] {εκθετηρί-ου | -ων} κατάλληλα διαμορφωμένος χώρος για τοποθέτηση εκθεμάτων, διοργάνωση εκθέσεων.

εκθέτης (ο) {εκθετών}, **εκθέτρια** (η) {εκθετριών} (σημ. 1) **1.** [1831] πρόσωπο που παρουσιάζει εκθέματα σε οργανωμένη εμπορική, ενημερωτική ή καλλιτεχνική έκθεση, λαμβάνοντας επίσημα μέρος σε αυτήν: *φιλοξενούμε εκθέτες από εβδομήντα χώρες* • **2.** [1761] ΜΑΘ. το σύμβολο ή ο αριθμός που σημειώνεται πάνω δεξιά από άλλο σύμβολο ή αριθμό σε μια δύναμη, δηλώνοντας τον αριθμό (ή το σύμβολο) στο οποίο είναι υψωμένος, λ.χ. 2^3 (ο αριθμός 3 είναι ο ~) ΑΝΤ. βάση.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εξώστης, μπαλκόνι», < αρχ. *ἐκτίθημι*. Η λ. ως μαθ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exposant].

εκθετικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΜΑΘ. αυτός που έχει τη δομή δύναμης, δηλ. όρους τής μορφής $α^β$: *~ κατανομή / συνάρτηση* **2.** (μτφ.) αυτός που εξελίσσεται ραγδαία, με ταχείς και υψηλούς ρυθμούς: *η ~ ανάπτυξη τής τεχνολογίας.* — **εκθετικά** επίρρ.

έκθετος, -η, -ο 1. αυτός που έχει εκτεθεί ή εγκαταλειφθεί χωρίς προστασία ή κάλυψη σε αντίξοες γι' αυτόν (καιρικές ή κοινωνικές) συνθήκες: *~ στο κρύο και στην αγωνία* || *μένει ~ στην κοινή γνώμη / στις επιθέσεις τού Τύπου / στην κριτική των αντιπάλων* || *~ υπόληψη / πλευρά* ΣΥΝ. εκτεθειμένος, απροστάτευτος, ανυπεράσπιστος, αστέγαστος ΑΝΤ. προστατευμένος, προφυλαγμένος **2. έκθετο** (το) βρέφος, μικρό παιδί που έχει εγκαταλειφθεί από τους γονείς του σε δημόσιο χώρο: *βρέφος βρέθηκε ~ στην είσοδο πολυκατοικίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτίθημι*].

εκθέτω ρ. μετβ. {εξέθεσα· μεσοπαθ. ενεστ. εκτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. εξ-ετιθέμην, -ετίθεσο, -ετίθετο, -ετιθέμεθα, -ετίθεσθε, -ετίθεντο, αόρ. εκτέθηκα (λόγ. εξετέθην, -ης, -η..., να/θα εκτεθώ, μτχ. εκτεθείς, -είσα, -έν), παρακ. εκτεθειμένος (βλ.λ.)} **1.** πραγματοποιώ έκθεση, παρουσιάζω δημοσίως (προϊόν ή έργο) σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο (για εμπορικούς ή διαφημιστικούς λόγους): *~ εμπορικά προϊόντα / καλλιτεχνικές δημιουργίες* || *εκθέτει έργα του στο Πνευματικό Κέντρο τού Δήμου* || *στο μουσείο εκτίθενται ευρήματα από τις ανασκαφές* ΣΥΝ. παρουσιάζω, επιδεικνύω **2.** αφήνω (κάποιον/κάτι) ακάλυπτο ή απροστάτευτο να έλθει σε άμεση επαφή με κάτι: *οι αρχές κατηγορούνται ότι σκοπίμως εξέθεσαν τον πληθυσμό τού χωριού στη ραδιενεργό ακτινοβολία, για να μελετήσουν επιστημονικά τις επιπτώσεις* || *μην εκθέτετε το σώμα σας για πολλή ώρα στον ήλιο* || *οι χειρισμοί του μας εξέθεσαν σε μεγάλο κίνδυνο* || *το προϊόν αυτό δεν πρέπει να εκτίθεται σε θερμότητα* **3.** (α) παρουσιάζω δημοσίως, σε κοινή θέα: *δεν μπορώ να εκθέσω την ιδιωτική μου ζωή σε τηλεοπτική εκπομπή* (β) αφήνω (κάποιον) έκθετο, ακάλυπτο ή αποκαλύπτω (εις βάρος του) στοιχεία φέρνοντάς (τον) σε δύσκολη θέση· πλήττω το κύρος, την υπόληψη (κάποιου): *οι αποκαλύψεις τού Τύπου τον εκθέτουν ανεπανόρθωτα στην κοινή γνώμη* || *οι λανθασμένοι χειρισμοί του εξέθεσαν τη χώρα διεθνώς* || *εκτέθηκε ο προϊστάμενος στη διοίκηση, διότι οι υπάλληλοι δεν έκαναν σωστά τη δουλειά τους* **4.** παρουσιάζω σε κάποιον γραπτώς ή προφορικώς (σκέψεις, απόψεις, περιστατικά κ.λπ.): *εξέθεσε τις απόψεις του με λιτότητα και σαφήνεια* || *~ τη διαφωνία / τις θέσεις μου* || *~ την κατάσταση με ακρίβεια σε έγγραφο που καταθέτω* ΣΥΝ. εκφράζω, καταθέτω **5.** (η μτχ. **εκτεθειμένος**, -η, -ο) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐκτίθημι* < *ἐκ-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

εκθηλύνω ρ. μετβ. {εκθήλυ-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) προσδίδω (σε κάποιον) χαρακτηριστικά (εμφάνισης ή συμπεριφοράς) που θεωρούνται γυναικεία, κάνω (κάποιον) θηλυπρεπή. — **εκθήλυνση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *θηλύνω* < *θῆλυς* «θηλυκός»].

έκθλιψη (η) {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} **1.** η εξαγωγή χυμού με συμπίεση και σύνθλιψη: *~ των σταφυλιών / των ελιών / των πορτοκαλιών* ΣΥΝ. στείψιμο • **2.** ΓΛΩΣΣ. η σίγηση τελικού φωνήεντος λέξεως πριν από το αρχικό φωνήεν τής επόμενης λέξης στη γρήγορη εκφορά τού λόγου· στη γραφή, δηλώνεται με απόστροφο ('), λ.χ. *το άφησε > τ' άφησε, από όλους > απ' όλους*, αντίθετο φαινόμενο, η αφαίρεση (*το έδωσε > το 'δωσε*). — **εκθλιπτικός, -ή, -ό** [1889], **εκθλίβω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση, απόστροφος, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκθλιψις* < *ἐκθλίβω*].

εκθρέψω (να/θα) → εκτρέφω

εκθρονίζω ρ. μετβ. [1826] {εκθρόνισ-α (λόγ. εξεθρόνισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** απομακρύνω (συνήθ. με βίαιο τρόπο) από τον θρόνο ή την εξουσία: *η επανάσταση εκθρόνισε τον βασιλιά* ΣΥΝ. καθαιρώ, ανατρέπω ΑΝΤ. ενθρονίζω **2.** (μτφ.) εκτοπίζω από την κορυφή (τής δημοσιότητας, τής βαθμολογίας κ.λπ.): *ο Π.Α.Ο. νίκησε την Α.Ε.Κ. και την εκθρόνισε από την κορυφή* || *η νεαρή ηθοποιός έχει εκθρονίσει πλέον την αντίζηλό της στο κινηματογραφικό στερέωμα.* — **εκθρονισμός** (ο) [1812] κ. **εκθρόνιση** (η) [1831]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γαλλ. détrôner (νόθο σύνθ.)].

έκθυμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εκφράζεται με θέρμη και προθυμία: *~ αποδοχή / ανταπόκριση / ευχαριστία* ΣΥΝ. εγκάρδιος, πρόθυμος, ειλικρινής, ολόψυχος. — **εκθύμως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *θυμός*].

έκθυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση δερματικού εξανθήματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκθυσις* (όρ. τού Ιπποκράτη) < *ἐκθύω*, αρχική σημ. «θυσιάζω, καταπραΰνω μέσω θυσιών» (αργότερα επίσης «εμφανίζομαι ως φλεγμονή ή εξάνθημα»), < *ἐκ-* + *θύω* (βλ.λ.)].

εκιού (ECU) (το) {άκλ.} Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα, το κοινό νόμισμα των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. όρου European Currency Unit].

Ε.Κ.Κ. (το) Ελληνικό Κέντρο Κινηματογράφου.

εκκαθαρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκκαθάρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** ξεκαθαρίζω, απαλλάσσω (κάτι) από τα περιττά, ανεπιθύμητα ή επικίνδυνα στοιχεία· (ειδικότ.) απομακρύνω (κυρ. ως αρχή ή ασκών εξουσία) τα μέλη ενός συνόλου που μου είναι ανεπιθύμητα: *αναλαμβάνοντας την προεδρία, υποσχέθηκε να εκκαθαρίσει την εταιρεία από τα στελέχη που βαρύνονταν με καταγγελίες για*

σκάνδαλα **2.** ΛΟΓΙΣΤ. ρευστοποιώ το ενεργητικό και εξοφλώ το παθητικό μιας εταιρείας κατά το κλείσιμο των υποθέσεων που αφορούν στη διαχείριση τής περιουσίας της **3.** τακτοποιώ τις οικονομικές υποχρεώσεις χρηματιστηριακής συναλλαγής με παράδοση τίτλων και καταβολή τού αντιτίμου **4.** (γενικότ.) ολοκληρώνω. διευθετώ πλήρως μια αποστολή. ένα καθήκον ή μια εργασία: *ανέλαβε να εκκαθαρίσει την υπόθεση διερευνώντας όλες τις καταγγελίες.* — **εκκαθαριστής** (ο) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκαθάριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) **1.** κάθε ενέργεια που στοχεύει στο ξεκαθάρισμα, στην απομάκρυνση περιττών. ανεπιθύμητων ή επικίνδυνων στοιχείων: *η ~ των δασών από τους σωρούς απορριμμάτων* || *~ των αρχείων από περιττά έγγραφα* **2.** (α) (μτφ.) ***εκκαθαρίσεις*** (οι) η απομάκρυνση ή αποπομπή μελών (οργανωμένης ομάδας) με το σκεπτικό τής έλλειψης νομιμοφροσύνης (εκ μέρους τους) ή ως ανεπιθύμητων στοιχείων συχνά με συνοπτικές διαδικασίες και βίαιο τρόπο: *οι μαζικές ~ αντιφρονούντων* || *αφού ανέλαβε την ηγεσία, άρχισε τις ~ των εσωκομματικών του αντιπάλων* || (μτφ.) *στρατιωτικές δυνάμεις επιχειρούν εκκαθαρίσεις στις επαναστατημένες περιοχές* ΣΥΝ. διώξεις, διωγμοί (β) ***εθνική εκκαθάριση*** (η) η εθνοκάθαρση (βλ.λ.) **3.** ΛΟΓΙΣΤ. η διαδικασία ρευστοποίησης τού ενεργητικού μιας εταιρείας και εξόφλησης τού παθητικού της κατά το κλείσιμο των υποθέσεων που αφορούν στη διαχείριση τής περιουσίας της **4.** (συνεκδ.) το αντίγραφο ή το απόσπασμα λογαριασμού, με το οποίο βεβαιώνεται η ορθότητα των δοσοληψιών μιας εταιρείας, το παραστατικό που απεικονίζει τη διαδικασία που ακολουθήθηκε σε οικονομική δοσοληψία **5.** (στο χρηματιστήριο) η τακτοποίηση των οικονομικών υποχρεώσεων χρηματιστηριακής συναλλαγής, που συνίσταται στην παράδοση τίτλων (από τον πωλητή) και στην καταβολή τού αντιτίμου (από τον αγοραστή): *γραφείο εκκαθαρίσεως* **6.** (γενικότ.) η ολοκλήρωση (με διευθέτηση και των τελευταίων λεπτομερειών) αποστολής, καθήκοντος. εργασίας κ.λπ.: *χρειάζεται πολύς κόπος για την ~ τής υπόθεσης* ΣΥΝ. τακτοποίηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκκαθάρισις* < *ἐκ- + καθαρίζω*. Η λογιστική σημ. αποδίδει ανάλογη τού γαλλ. liquidation, το οποίο έχει επίσης αποδοθεί ως *ρευστοποίηση*].

εκκαθαριστικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με εκκαθάριση: *~ διαδικασία / ενέργεια* || *~ επιχειρήσεις τού στρατού* **2. *εκκαθαριστικό (σημείωμα)*** (το) το σημείωμα που αποστέλλει κάθε χρόνο η εφορία στους φορολογουμένους προς ενημέρωσή τους σχετικά με το ποσό που θα εισφέρουν ή που έχουν εισφέρει στον κρατικό προϋπολογισμό, αναλόγως αυτού που δηλώνουν στην προσωπική τους φορολογική δήλωση: *πιστωτικό / χρεωστικό ~.* — **εκκαθαριστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκαλείς... | εξεκάλεσα} ΝΟΜ. εφεσιβάλλω δικαστική απόφαση, ασκώ έφεση: *τόσον επιδικάζεται όσον εκκαλείται* (λατ. tantum devolutum quantum appellatum).

εκκαμινεύω ρ. μετβ. [1833] {εκκαμίνευσα} υπερθερμαίνω ορυκτό, μετάλλευμα ή πέτρωμα σε καμίνι, για να παραγάγω ορισμένο προϊόν, λ.χ. μέταλλο, κράμα κ.λπ. — **εκκαμίνευση** (η) [1868], **εκκαμινευτής** (ο) [1897].
[ΕΤΥΜ. < *εκ- + -καμινεύω < κάμινος*].

έκκαυμα (το) {εκκαύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κομμάτι ξύλου που χρησιμοποιείται ως προσάναμμα ΣΥΝ. φρύγανο **2.** ΣΤΡΑΤ. υλικό που χρησιμοποιείται για την πυροδότηση εκρηκτικής ύλης στο εσωτερικό ενός σωλήνα πυροβόλου: *μηχανικό / επικρουστικό / εμφραγματικό / ηλεκτρικό / απλό ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκκαίω < ἐκ- + καίω*].

Ε.Κ.Κ.Ε. (το) **1.** Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών **2.** Επαναστατικό Κομουνιστικό Κίνημα Ελλάδας.

ecce homo λατ. (προφέρεται *έκε χόμο*) ελλην. *ίδε ο άνθρωπος* (βλ.λ.)· να (ποιος είναι) ο άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. Λατ. απόδ. τού μτγν. *ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος* (Ιωάνν. 19. 5), φρ. τού Πόντιου Πιλάτου προς τους Ιουδαίους. όταν τους παρουσίασε τον Ιησού με τον ακάνθινο στέφανο και το πορφυρό ιμάτιο].

εκκεντρικός, -ή, -ό [1891] αυτός που αποκλίνει από τα αποδεκτά ή συνηθισμένα πρότυπα χαρακτήρα. συμπεριφοράς, πρακτικής κ.λπ., που διακρίνεται από αντισυμβατικότητα: *~ ντύσιμο / φέρσιμο / χτένισμα / θέση / τοποθέτηση* || *~ σκηνοθέτης / προσωπικότητα / μουσική / χρώμα* ΣΥΝ. ιδιότροπος, αλλόκοτος. παράξενος. — **εκκεντρικ-ά / -ώς** [1766] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. excentrique < μεσν. λατ. eccentricus < μτγν. *ἔκκεντρος* (για τροχιά αποκλίνουσα τού κέντρου)].

εκκεντρικότητα (η) [1891] {εκκεντρικοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού εκκεντρικού: *η ~ τού ντυσίματος / τής συμπεριφοράς* ΑΝΤ. συμβατικότητα **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που χαρακτηρίζεται από αντισυμβατικότητα, που θεωρείται παράξενη ή ιδιόρρυθμη, ώστε να συγκρούεται με τα καθιερωμένα ή τα συνηθισμένα: οι *~ του απασχολούν συχνά τις κοσμικές στήλες* || *οι ~ των εκατομμυριούχων* ΣΥΝ. ιδιορρυθμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ιδιαιτερότητα.*

έκκεντρος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν συμπίπτει με το κέντρο κύκλου, που βρίσκεται έξω από αυτό **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν έχει το ίδιο κέντρο (κυρ. για δύο κύκλους ή σφαίρες, που ο ένας ή η μία τουλάχιστον περιλαμβάνει τα κέντρα και των δύο) **3.** αυτός τού οποίου ο άξονας περιστροφής δεν περνά από το κέντρο του **4.** ΜΗΧΑΝ. ***έκκεντρο*** (το) δίσκος ή κύλινδρος ακανόνιστου σχήματος, τού οποίου η περιστροφή θέτει σε ασταθή ή παλινδρομική κίνηση κάθε εφαπτόμενο στέλεχος μηχανής. — **εκκεντρότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ + -κέντρος < κέντρον*].

εκκεντροφόρος (ο) (ενν. *άξονας*) ΤΕΧΝΟΛ. άξονας μηχανών εσωτερικής καύσεως, στον οποίο είναι προσαρμοσμένα τα έκκεντρα (βλ.λ.), που με την κίνησή τους ανοίγουν και κλείνουν τις βαλβίδες.
[ΕΤΥΜ. < *έκκεντρο (το)* (βλ.λ.) + *-φόρος* (< *φέρω*)].

εκκενώνω ρ. μετβ. {εκκένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αδειάζω (κάτι), αφήνω άδειο: *~ δεξαμενή* ΑΝΤ. γεμίζω **2.** εγκαταλείπω (χώρο που κατέχω ή στον οποίο βρίσκομαι. ώστε να μείνει ελεύθερος, άδειος): *~ γραφείο / δωμάτιο / φρούριο / θέατρο / γήπεδο* || *η αστυνομία εκκένωσε το κτήριο ύστερα από τηλεφώνημα για βόμβα* || (μτφ.) *~ μία θέση.* — **εκκενωτικός**, -ή, -ό [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκενῶ < ἐκ- + κενῶ (-όω) < κενός*].

εκκένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** το άδειασμα (χώρου. δοχείου κ.λπ.. ώστε να μείνει άδειο): *η ~ τής δεξαμενής / τού βόθρου* ΑΝΤ. γέμισμα **2.** η εγκατάλειψη (περιοχής, κτηρίου κ.λπ., κυρ. για λόγους στρατηγικής. ασφαλείας): *διατάχθηκε η ~ τού κτηρίου ύστερα από προειδοποιητικό τηλεφώνημα για βόμβα* || *η ~ φρουρίου / πόλης* ΑΝΤ. κατάληψη • **3.** ΦΥΣ. η ξαφνική διέλευση ηλεκτρικού φορτίου από ένα αγώγιμο σώμα σε άλλο (όταν αυτά βρίσκονται σε διαφορετικά ηλεκτρικά δυναμικά)· ΦΡ. (α) ***λυχνία εκκενώσεως*** λαμπτήρας από διαφανές περίβλημα με αέριο στο εσωτερικό του. το οποίο υπό την επίδραση τάσεως ιοντίζεται και φωτοβολεί (β) ***ατμοσφαιρική εκκένωση*** η διέλευση ηλεκτρικών φορτίων μεταξύ δύο περιοχών τής ατμόσφαιρας με διαφορετικό δυναμικό. γενικότ. μεταξύ δύο νεφών ή μεταξύ νέφους και εδάφους (πβ. λ. *αστραπή*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, κένωση.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκκένωσις* < αρχ. *ἐκκενῶ*. Οι σημ. στη φυσική αποδίδουν το αγγλ. discharge].

εκκίνηση (η) [1839] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η έναρξη κίνησης, το ξεκίνημα: *άκυρη / γρήγορη ~* (σε αγώνες δρόμου)· ΦΡ. (στις δημοπρασίες) ***τιμή εκκίνησης*** η τιμή που ορίζεται σε δημοπρασία ως αρχική. με βάση την οποία ξεκινά η διαπραγμάτευση τής αξίας τού πωλούμενου τεμαχίου ΣΥΝ. αναχώρηση **2.** (συνεκδ.) το σημείο από το οποίο ξεκινούν ταυτόχρονα οι αθλητές αγώνα ταχύτητας: *οι αθλητές βρίσκονται ήδη στην ~, περιμένοντας τον πυροβολισμό τού αφέτη* ΣΥΝ. αφετηρία, αρχή **3.** ΠΛΗΡΟΦ. η έναρξη τής λειτουργίας τού υπολογιστή με το λειτουργικό σύστημα στη θέση του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εκκινητήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. η μίζα (τού αυτοκινήτου).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. starter (πβ. γαλλ. mise en marche)].

εκκινώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκινείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** ξεκινώ ΑΝΤ. σταματώ **2.** (μτφ.) έχω συγκεκριμένη λογική βάση ως αφετηρία στοχασμού: *τα επιχειρήματά του εκκινούσαν από εσφαλμένο θεωρητικό πλαίσιο* ΣΥΝ. εξικνούμαι, ξεκινώ, βασίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ξε.*

έκκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αίτηση (συνήθ. βοήθειας), το κάλεσμα (που απευθύνει κανείς σε συγκεκριμένους αποδέκτες για σημαντικό σκοπό): *απηύθυνε ~ σε όλους τους ισχυρούς τής Γης να στηρίξουν τη φτωχή χώρα του* ΣΥΝ. παράκληση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔκκλησις* < αρχ. *ἐκκαλῶ (-έω)*].

εκκλησία (η) {εκκλησιών} **1.** ο χριστιανικός ναός: *βυζαντινή / γοτθική / αγγλικανική ~* || *το τέμπλο / οι καμπάνες τής ~*· ΦΡ. ***πηγαίνω στην εκκλησία*** παρακολουθώ τακτικά τη Θεία Λειτουργία. εκκλησιάζομαι τακτικά: *–Εσείς πηγαίνετε στην εκκλησία; –Πηγαίνουμε. αλλά σπάνια· συνήθως κάθε Χριστούγεννα και Πάσχα!* **2.** (συνεκδ.) η ακολουθία που τελείται σε χριστιανικό ναό: *σήμερα το πρωί έχει ~* || *πότε τελειώνει η ~;* **3.** (μτφ.) χώρος στον οποίο επικρατεί ευπρέπεια. τάξη και ησυχία: *όταν διδάσκει αυτός ο καθηγητής. το αμφιθέατρο είναι ~!* **4. *Εκκλησία*** (η) (α) ΘΕΟΛ. το σύνολο των πιστών τής χριστιανικής θρησκείας, που συγκροτεί ένα ενιαίο σώμα πιστών και έχει ως κεφαλή τον Χριστό: *οι Μεγάλοι Πατέρες τής ~* || *στα χρόνια τού Διοκλητιανού η ~ βρισκόταν υπό διωγμόν* ΣΥΝ. χριστιανοσύνη (β) το σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος: *Ορθόδοξη / Ρωμαιοκαθολική ~* || *Προτεσταντικές ~* (γ) το οργανωμένο σύνολο των πιστών συγκεκριμένου χριστιανικού δόγματος σε συγκεκριμένο κράτος ή περιοχή: *η αυτοκέφαλη ~ τής Ελλάδος* || *ο προκαθήμενος* (ο αρχιεπίσκοπος) *τής ~ Βορείου και Νοτίου Αμερικής* || *Ιερά Σύνοδος τής ~ τής Ελλάδος* || *η μεγάλη τού Χριστού ~* (το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως) (δ) το σύνολο των κληρικών· (γενικότ.) το σύνολο των θεσμών και των άλλων στοιχείων που ανήκουν στην εκκλησιαστική παράδοση, στην εκκλησιαστική ζωή και οργάνωση: *μελετάται ο χωρισμός Εκκλησίας και Κράτους* • **5.** ΙΣΤ. ***Εκκλησία τού Δήμου*** (σε αρχαίες ελληνικές πόλεις με δημοκρατικό πολίτευμα) η λαϊκή συνέλευση κατά την οποία λαμβάνονταν αποφάσεις για τις δημόσιες υποθέσεις. Επίσης (λαϊκ.) **εκκλησιά** [μεσν.] (σημ. 1). — (υποκ.) **εκκλησάκι** (το) κ. **εκκλησίτσα** κ. **εκκλησούλα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, διαμαρτύρομαι, ναός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔκκλητος < ἐκκαλῶ* «καλώ έξω, συγκαλώ» < *ἐκ- + καλῶ*. Η λ. αναφερόταν αρχικά στην Εκκλησία τού Δήμου, καθώς και στις συγκεντρώσεις των υπευθύνων μιας πόλης-κράτους, οι οποίες λειτουργούσαν ως νομοθετικά σώματα. Περιλαμβάνει γενικά τη σύγκληση (επίσημη ή ανεπίσημη) προσώπων για προκαθορισμένο σκοπό. Θρησκευτική σημ. απέκτησε η λ. στη βιβλική γλώσσα. Στην Π.Δ. οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τις λ. *ἐκκλησία* και *συναγωγή* αποδίδοντας την εβρ. λ. qahál «συγκέντρωση. συνάθροιση» σε σχέση με τη συγκέντρωση τού Ισραήλ για θρησκευτικούς ή πολεμικούς σκοπούς. Στην Κ.Δ. *ἐκκλησία* ονομάζεται το σύνολο των χριστιανών (γενικά ή τοπικά), καθώς και το σύνολο των πιστών που αναγνωρίζουν τον Χριστό ως κεφαλή τους (πβ. *Κολ.* 1, 18: *καὶ αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας*)].

εκκλησιάζομαι ρ. αμετβ. [αρχ.] {εκκλησιάστηκα} συμμετέχω στη Θεία Λειτουργία. — **εκκλησιασμός** (ο) [μτγν.].

εκκλησ(ι)άρης (ο) {εκκλησ(ι)άρηδες}. **εκκλησ(ι)άρισσα** (η) {εκ-

κλησ(ι)αρισσών} (λαϊκ.) πρόσωπο που ασχολείται με το καθάρισμα και την ασφάλεια των εκκλησιών ΣΥΝ. νεωκόρος.

εκκλησιάρχης (ο) {εκκλησιαρχών} (στην υστεροβυζαντινή περίοδο) αξιωματούχος τής Εκκλησίας που είχε τη γενική επιμέλεια και φροντίδα μιας εκκλησίας· (ειδικότ.) ο διακονητής μοναχός, που φροντίζει για το καθολικό και γενικότ. υπηρετεί τον ναό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εκκλησία* + *-άρχης* < *άρχω*].

εκκλησίασμα (το) [1893] {εκκλησιάσματος | χωρ. πληθ.} το σύνολο των πιστών που παρακολουθούν στην εκκλησία τη Θεία Λειτουργία.

εκκλησιασμός (ο) → εκκλησιάζομαι

Εκκλησιαστής (ο) βιβλίο τής Π.Δ. με συγγραφέα τον βασιλιά Σολομώντα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκκλησιάζω* < *εκκλησία*. Το ομώνυμο βιβλίο τής Π.Δ. ονομάστηκε έτσι από τους Εβδομήκοντα, αποδίδοντας την εβρ. ονομασία Qoheléth «συναθροιστής, συγκεντρωτής», που αναφέρεται στον ρόλο τού βασιλιά τού Ισραήλ να συγκεντρώνει το έθνος υπό την κατεύθυνση τού Θεού].

εκκλησιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Εκκλησία (σημ. 1-4): ~ *τελετουργικό / κειμήλια / βιβλία / σκεύη / πνεύμα / εκπαίδευση / λύκειο / θεσμός / διενέξεις / σχίσματα / συμβούλιο* **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη χριστιανική θρησκεία: ~ *γραμματεία / φιλολογία / ρητορική / αντιρρητική / απολογητική / μουσική / τέχνη / αρχιτεκτονική* ΣΥΝ. χριστιανικός.

εκκλησιολογία (η) ΘΕΟΛ. ο κλάδος που εξετάζει τα σχετικά με τη φύση, την ουσία, τις δομές, την ιερατική εξουσία και τα μυστήρια τής Εκκλησίας. — **εκκλησιολόγος** (ο/η), **εκκλησιολογικός, -ή, -ό, εκκλησιολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ecclésiologie].

εκκλητεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκκλήτευ-σα, -θηκα} ΝΟΜ. προσάγω (μάρτυρα) στο δικαστήριο διά τής βίας.

έκκλητος, -ος, -ον ΝΟΜ. (για δικαστική απόφαση) που είναι δυνατόν να προσβληθεί με έφεση ενώπιον τού εφετείου από ανώτερο δικαστήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιδιαιτητής», < *εκκαλώ*].

εκκοκκίζω ρ. μετβ. {εκκόκκισ-α, -τηκα, -μένος} ξεχωρίζω το σπέρμα (φυτού) από τις ύλες που το περιβάλλουν (μαζεύω τους σπόρους). — **εκκοκκιατικός, -ή, -ό** [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *-κοκκίζω* < *κόκκος*].

εκκόκκιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} (λόγ.) ο αποχωρισμός τού σπέρματος (φυτού) από τις ύλες (ίνες) που το περιβάλλουν (μάζεμα των σπόρων). Επίσης **εκκοκκισμός** (ο) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκοκκιστήριο (το) [1871] {εκκοκκιστηρί-ου | -ων} **1.** η μηχανική συσκευή εκκόκκισης **2.** το εργοστάσιο στο οποίο γίνεται ο διαχωρισμός τού καρπού από το περίβλημά του: ~ *βάμβακος / αραβοσίτου / ρυζιού / λιναριού / καννάβεως*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκολαπτήριο (το) [1897] {εκκολαπτηρί-ου | -ων} **1.** η μηχανή εκκόλαψης (νεοσσών) **2.** ο χώρος στον οποίο γίνεται η εκκόλαψη (νεοσσών).

εκκολάπτω ρ. μετβ. {εκκόλα-ψα, -φθηκα} **1.** ΒΙΟΛ. κάνω (νεοσσό πουλιού) να βγεί από το αβγό, σπάζοντας το κέλυφος· (μτφ.-μεσοπαθ. **εκκολάπτομαι**) **2.** (για πράξεις) φθάνω στο στάδιο τής πραγμάτωσης, υλοποιούμαι: *η συνεργασία των δύο χωρών εκκολάφθηκε στη συνάντηση των δύο Υπουργών Εξωτερικών* **3.** (συνήθ. η μτχ. **εκκολαπτόμενος, -η, -ο**) βρίσκομαι στο στάδιο τής διαμόρφωσης, πριν ολοκληρωθώ σε ορισμένο τομέα: ~ *δικηγόρος / γιατρός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *κολάπτω* «τρυπώ, τσιμπώ» < Ι.Ε. *qolə- «τρυπώ, σκάβω», πβ. λιθ. kalù «χτυπώ δυνατά», αρχ. σλαβ. kolję, «σφάζω» κ.ά. Ομόρρ. *δρυο-κολάπτης, κόλαφος* (βλ.λ.), *κολο-βός* (βλ.λ.), *δίκελ-λα* (βλ.λ.), *κλ-ώ* «σπάζω» (βλ. λ. *κλάσμα*)].

εκκόλαψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άψεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. (στα ωοτόκα ζώα: πτηνά, ψάρια, έντομα κ.λπ.) η έξοδος και η απελευθέρωση τού νεοσσού, που έχει μετατραπεί πλέον σε τέλειο οργανισμό, από το αβγό με σπάσιμο τού κελύφους, ή τού ολοκληρωμένου εντόμου από το βομβύκιο: *φυσική* ~ ‖ *τεχνητή* ~ *με τη χρήση ειδικών λαμπτήρων* **2.** (μτφ. για κάτι που προετοιμάζεται) η εκδήλωση, η οριστική διαμόρφωση: «*η Ε.Ε. θα ενισχύσει την υπό* ~ *πρωτοβουλία που έχει αναληφθεί για το Κυπριακό*» (εφημ.). — **εκκολαπτικός, -ή, -ό**.

εκκόλπωμα (το) {εκκολπώ-ματος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κάθε μη φυσιολογική κοιλότητα που μοιάζει με σάκο και η οποία επικοινωνεί με κοίλο όργανο: ~ *κύστεως / παχέος εντέρου*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. diverticulum].

εκκολπωματίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή των εκκολπωμάτων τού παχέος εντέρου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. diverticulitis].

εκκολπωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παρουσία εκκολπωμάτων σε διάφορα όργανα (π.χ. στο παχύ έντερο).

εκκοσμίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μεταβολή τού θρησκευτικού χαρακτήρα ενός κοινωνικού θεσμού σε κοσμικό, η χειραφέτησή του από τη θρησκευτική αυθεντία και τον θρησκευτικό συμβολισμό: *οι ιδέες τού Διαφωτισμού συνέβαλαν αποφασιστικά στην* ~ *των κοινωνιών τής Δύσης*. — **εκκοσμικεύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sécularisation].

εκκρεμές (το) {εκκρεμ-ούς | -ή} **1.** ΦΥΣ. το σώμα που κρέμεται από σταθερό σημείο και εκτελεί παλινδρομικές κινήσεις (ταλαντώσεις) ανάμεσα σε δύο ακραία σημεία: *φυσικό / σύνθετο / μαθηματικό* ~ **2.** (συνεκδ.) ρολόι τού τοίχου που λειτουργεί με ταλαντώσεις λεπτής, μεταλλικής ράβδου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής συσκευής αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pendule < λατ. pendulus «κρεμαστός»].

εκκρεμής, -ής, -ές {εκκρεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει διεκπεραιωθεί, διευθετηθεί: ~ *φορολογικές υποθέσεις* ‖ ~ *ζήτημα / λογαριασμός* ‖ *έχει αφήσει πολλά θέματα* ~ **2.** αυτός που δεν έχει γίνει ακόμη: ~ *δίκη* **3.** ΦΥΣ. **εκκρεμές** (το) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκκρέμαμαι* < *εκ* + *κρέμαμαι*, βλ. κ. *κρεμώ*].

εκκρεμοδικία (η) [1833] {εκκρεμοδικιών} ΝΟΜ. **1.** η δικονομική κατάσταση μιας υπόθεσης, η οποία βρίσκεται ακόμη στο στάδιο τής εκδίκασής της, μεταξύ τής άσκησης τής αγωγής και τής έκδοσης αποφάσεως **2.** *ένσταση εκκρεμοδικίας* ένσταση η οποία εμποδίζει το δικαστήριο να κρίνει νεότερη αγωγή ανάμεσα στους ίδιους διαδίκους για την ίδια διαφορά όσο εκκρεμεί η αρχική αγωγή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. litispendance].

εκκρεμότητα (η) [1889] {εκκρεμοτήτων} **1.** το να μην έχει επιλυθεί, να μην έχει ρυθμιστεί (κάτι): *το πρόβλημα παραμένει σε* ~ **2.** (συνεκδ.) το ζήτημα που δεν έχει επιλυθεί ή ρυθμιστεί: *δεν μου αρέσει να αφήνω εκκρεμότητες* ‖ *στην τελευταία φάση τής εργασίας θα τακτοποιήσουμε όλες τις* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκρεμώ ρ. αμετβ. {εκκρεμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} δεν έχω ακόμη επιλυθεί ή διευθετηθεί: *χιλιάδες δικαστικές / φορολογικές υποθέσεις εκκρεμούν*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

έκκριμα (το) [μτγν.] {εκκρίμ-ατος | -ατα, -άτων} καθεμιά από τις ουσίες που εκκρίνουν διάφορα όργανα ή ιστοί τού οργανισμού (λ.χ. ιδρώτας, σάλιο, ορμόνες κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ενδοκρινής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εκκρίνω*].

εκκρίνω ρ. μετβ. {εξέκρινα, εκκρίθηκα} (για κύτταρα και αδένες) παράγω ουσίες που είτε αποβάλλονται είτε διοχετεύονται στο αίμα: *οι ιδρωτοποιοί αδένες εκκρίνουν ιδρώτα* ‖ (γενικότ.) *τα πεύκα εκκρίνουν ρετσίνι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, ενδοκρινής*.
[ΕΤΥΜ αρχ., αρχική σημ. «ξεχωρίζω, αποβάλλω», < *εκ-* + *κρίνω*].

έκκριση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η λειτουργία με την οποία ένας αδένας παράγει ουσίες και είτε τις διοχετεύει στην κυκλοφορία τού αίματος (όπως γίνεται με τις ορμόνες) είτε σε κοιλότητες τού σώματός του στο εσωτερικό του (όπως γίνεται με το γαστρικό υγρό στο στομάχι) είτε τις αποβάλλει (όπως γίνεται με τον ιδρώτα) **2.** (συνεκδ.) η ίδια η ουσία που παράγεται από την παραπάνω διαδικασία ΣΥΝ. έκκριμα **3.** ΒΟΤ. η αντίστοιχη λειτουργία των φυτών, που οδηγεί στην παραγωγή ουσιών, όπως το ρετσίνι, το κόμμι ή τα αιθέρια έλαια. — **εκκριτικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

έκκροτος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. κυρ. στη ΦΡ. ***έκκροτα σύμφωνα / έκκροτοι φθόγγοι*** τα κλειστά σύμφωνα (βλ. λ. *κλειστός*).

έκκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} ΓΛΩΣΣ. η αποβολή (σίγηση) φωνήεντος κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση, στο τέλος μιας λέξης και στην αρχή μιας άλλης, όπου το ισχυρό φωνήεν εκκρούει (= αποβάλλει) ασθενές ή ασθενέστερο φωνήεν (*το έδωσε > το 'δωσε, από αυτόν > απ' αυτόν*)· η θέση τού εκκρουομένου φωνήεντος δηλώνεται με την απόστροφο (')· το φαινόμενο τής έκκρουσης είναι γνωστό και ειδικότερα προσδιορισμένο ως *έκθλιψη* και *αντίστροφη έκθλιψη* ή *αφαίρεση* ΑΝΤ. ολοκλεξία. — **εκκρουστικός, -ή, -ό** [αρχ.], **εκκρουστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκκρουσις* < *εκκρούω* «εκδιώκω, εξωθώ» < *εκ-* + *κρούω*. Η γλωσσ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ. Aus-stoßen].

έκκρουση φωνήεντος. Κατά τη συνάντηση δύο φωνηέντων μέσα στη φράση (τέλος μιας λέξης – αρχή μιας άλλης, π.χ. *αλλά* + *εγώ*, ***το*** + ***έδωσε***) το πιο ισχυρό από τα δύο **εκκρούει**, δηλ. αποβάλλει ή, αλλιώς, κάνει να μην προφέρεται το λιγότερο ισχυρό ή αδύνατο φωνήεν και έτσι αποφεύγεται η **κακοφωνία** που γεννά η προφορά αλλεπάλληλων φωνηέντων. Ισχυρό φωνήεν είναι κατεξοχήν το **α** που εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα· ισχυρό είναι επίσης το **ου** (u) έναντι τού **ε** και τού **i**, το **ο** έναντι τού **ε** και τού **i** κ.ο.κ. Ανάλογα με τη θέση τού εκκρουομένου (σιγωμένου ή εκδιωκομένου) φωνήεντος, μιλάμε για **έκθλιψη** (όταν εκκρούεται το ληκτικό φωνήεν τής προηγούμενης από τις δύο λέξεις) και για **αφαίρεση** ή *αντίστροφη έκθλιψη* (όταν εκκρούεται το αρχικό φωνήεν τής λέξης που ακολουθεί): ***Μ' αγόρασε*** *τσιγάρα και γλυκά και* ***μ' επισκέφθηκε*** *στο νοσοκομείο* (έκθλιψη/έκκρουση τού *ου* (u) από το *α* και τού *ε* από το *ε*) – ***Τα 'δωσε*** *όλα στους φίλους του* (αφαίρεση / έκκρουση τού *ε* από το *α*) – ***Τ' άκουσες*** *αυτό προσεκτικά*: (έκθλιψη / έκκρουση τού *ο* από το *α*) – ***Του 'πε*** *ότι θα φύγει* (αφαίρεση / έκκρουση τού *ει* /i/ από το *ου* /u/). Λέξεις που υφίστανται κανονικώς έκκρουση στη γρήγορη ομιλία είναι οι προσωπικές αντωνυμίες που λήγουν σε φωνήεν και συνεκφέρονται («εγκλιτικά») με ρήματα, όπως τα: **με – μου, σε – σου, το – του – τα** και τα άρθρα (**το – τα**) με ουσιαστικά.
Το ποιο φωνήεν εκκρούει ή εκκρούεται (αποβάλλει το άλλο ή αποβάλλεται το ίδιο) έχει σχέση με τη «σχετική ισχύ» των φωνηέντων, με τα λεγόμενα «ισχυρά» και «αδύνατα» φωνήεντα. Η σχέση αυτή και η κλίμακα που ακολουθεί η σχετική ισχύς των φωνηέντων είναι η εξής:

(α)	α	εκκρούει	e	o	i	u (**e** = ε/αι – **o** = ο/ω; **i** = ι/η/υ/ει/οι – **u** = ου)
(β)	ο	»	e	i	u	
(γ)	u	»	e	i		
(δ)	i	»	e			

Ήτοι: (α) το *α* είναι ισχυρότερο και εκκρούει όλα τα άλλα φωνήεντα: ***τα έδωσε*** > ***τα*** *'δωσε*, ***το άκουσε*** > ***τ'*** *άκουσε*, ***τα είπε*** > ***τα*** *'πε*, ***μου αγόρασε*** > ***μ'*** *αγόρασε* (β) Το *ο* υπερισχύει των e, i και u: ***το έδωσε*** > ***το*** *'δωσε*, ***το είπε*** > ***το*** *'πε*, ***μου όρισε*** > ***μ'*** ***όρισε*** (γ) Το u υπερισχύει των e και i: ***του έδωσε*** > ***του*** *'δωσε*, ***του είπε*** > ***του*** *'πε* (δ) Το i υπερισχύει μόνο τού e: ***με είδε*** > ***μ' είδε***. Γενικά τα οπίσθια φωνήεντα (α, ο, u) υπερισχύουν των προσθίων (e, i), ενώ από τα

πρόσθια φωνήεντα υπερισχύει το i τού e.
Όταν τα συναντώμενα μέσα στη φράση φωνήεντα είναι όμοια. συμβατικά θεωρείται ότι έχουμε **έκθλιψη**: *από όλους > απ᾽ όλους. τα αγόρασε > τ᾽ αγόρασε. με έπεισε > μ᾽ έπεισε. τού ουρανού > τ᾽ ουρανού. λίγα άφησε > λίγ᾽ άφησε. πάντα ανοιχτά > πάντ᾽ ανοιχτά. τα ακούει > τ᾽ ακούει, μήτε εγώ > μητ᾽ εγώ. μήτε εσύ > μήτ᾽ εσύ.*
Αναλογικά προς περιπτώσεις στις οποίες το ληκτικό φωνήεν τής λέξης **αλλά** εκκρουόταν κανονικά, επικράτησε να λειτουργεί η *έκθλιψη* στη λέξη *αλλά*, ασχέτως περιβάλλοντος: *αλλ᾽ εγώ* (αντί *αλλά ᾽γώ*. που θα απαιτούσε η σχετική ισχύς των φωνηέντων).
Σε σχέση με τον **τόνο** κατά την **αφαίρεση**. σύμφωνα με τους ισχύοντες κανόνες τού μονοτονικού. «ένας ρηματικός τύπος που έμεινε άτονος *από αφαίρεση δεν ανεβάζει το τονικό σημάδι στην* προηγούμενη λέξη»: **το ᾽δωσε** (όχι *τό ᾽δωσε*). **μου ᾽φερε** (όχι *μού ᾽φερε*). **του ᾽πε** (όχι *τού ᾽πε*). Δηλαδή μαζί με το εκκρουόμενο φωνήεν φεύγει και ο τόνος του· δεν μετακινείται στην προηγούμενη συλλαβή. Ας σημειωθεί. εντούτοις, ότι η τονική αυτή ρύθμιση προσκρούει στον νόμο τής τρισυλλαβίας τής Ελληνικής (που δεν επιτρέπει ο τόνος να ξεπερνάει την γ' συλλαβή ή, αλλιώς. να μην υπάρχει σε μία από τις τρεις ληκτικές συλλαβές). αφήνοντας μια τονική ενότητα από 3 ή 2 συλλαβές (*μου ᾽φερε. του ᾽δωσαν. του ᾽πε, το ᾽δε. να ᾽θελε. τα ᾽δωσε* κ.τ.ό.) άτονη.
Συχνά παρατηρείται –ιδίως σε παλαιότερα κείμενα– το λάθος να εκλαμβάνεται η αφαίρεση ή και η έκθλιψη ως συναίρεση (!). με αποτέλεσμα να έχουμε εσφαλμένες γραφές τού τύπου: **τἄδωσε, τοὖπε** (ή παλαιότερα **τοῦπε**. ακόμη και **τᾶλλα** με περισπωμένη. γιατί το *α* εθεωρείτο μακρό από συναίρεση των δύο *α*!). **τὄδε** κ.λπ. αντί των ορθών **τα ᾽δωσε, του ᾽πε, τ᾽ άλλα, το ᾽δε**.
Η **απόστροφος** (᾽) χρησιμοποιείται στην έκκρουση (έκθλιψη ή αφαίρεση) για να δηλώσει τη θέση τού φωνήεντος που αποβάλλεται: *το έδωσε > το ᾽δωσε, με αγαπούν > μ᾽ αγαπούν. του είπε > του ᾽πε.*
Αποκοπή λέγεται η έκκρουση τού ληκτικού φωνήεντος μιας λέξης όχι μπροστά από φωνήεν, όπως είναι το κανονικό με την έκθλιψη. αλλά μπροστά από σύμφωνο: *φέρε το* > **φέρ᾽ το**, *από τους πολλούς* > **απ᾽ τους πολλούς**.

εκκρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέκρουσα, εκκρούσθηκα} ΓΛΩΣΣ. αποβάλλω. προκαλώ τη σίγηση φωνήεντος· π.χ. στη φράση «*τα ᾽δωσε*» το *α* τού *τα* εκκρούει το *ε* τού *έδωσε* (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκκύκλημα (το) {εκκυκλήμ-ατος | -ατα. -άτων} (στο αρχαίο θέατρο) σκηνικό μηχάνημα. ξύλινο τροχοφόρο δάπεδο. πάνω στο οποίο παρουσιάζονταν στη σκηνή τα αποτελέσματα ορισμένων πράξεων, που εθεωρείτο ασεβές να διαδραματιστούν ενώπιον των θεατών (λ.χ. τα πτώματα νεκρών από φονική πράξη).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκκυκλῶ (-έω) < ἐκ + κυκλῶ < κύκλος*].

εκκωφαντικός, -ή, -ό [1888] αυτός που έχει πολύ δυνατή ένταση (που ξεκουφαίνει): ~ *θόρυβος / μουσική*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκκωφῶ (-εω)* «ξεκουφαίνω» < *ἐκ- + -κωφῶ < κωφός*].

εκλαϊκευτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που γίνεται με σκοπό να εκλαϊκεύσει (κάτι), να κάνει (κάτι σύνθετο. πολύπλοκο. δυσνόητο κ.λπ.) προσιτό στον απλό λαό: *συγγραφέας ~ βιβλίων γύρω από θέματα τής σύγχρονης φυσικής || ~ μαθήματα φιλοσοφίας.* — **εκλαϊκευτικά** επίρρ.

εκλαϊκεύω ρ. μετβ. {εκλαΐκευ-σα. -θηκα (καθημ. -τηκα). -μένος} απλουστεύω, κάνω κάτι πιο απλό, ώστε να γίνεται κατανοητό από τον λαό. προσιτό και αφομοιώσιμο από το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο: *σε μια σειρά δημοσιευμάτων προσπάθησε να εκλαϊκεύσει σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες* ΣΥΝ. απλοποιώ ΑΝΤ. δυσκολεύω. — **εκλαΐκευση** (η). **εκλαϊκευτής** (ο). **εκλαϊκεύτρια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *εξατομικεύω*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. popularise].

εκλαίρ (το) → εκλέρ

εκλάκτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία το ένα ή τα δύο πόδια τεντώνονται προς τα πίσω από τη θέση τής συσπείρωσης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκλακτίζω < ἐκ + λακτίζω*].

εκλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλαβα, εξελήφθην. -ης. -η.... μτχ. εκληφθείς, -είσα, -έν} (λόγ.) αντιλαμβάνομαι (κάτι) με ορισμένο τρόπο. συχνά εσφαλμένο: *εξέλαβε τα λόγια του ως έμμεση απειλή || φοβάμαι μήπως η προσφορά σου εκληφθεί ως απόπειρα δωροδοκίας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

εκλαμπρότητα (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (παλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων: *η ~ σας*.

εκλαμπρότατος, -η, -ο (παλαιότ.) σε προσφωνήσεις υψηλόβαθμων κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων ΣΥΝ. εξοχότατος.
[ΕΤΥΜ. Υπερθ. βαθμ. τού μτγν. *ἔκλαμπρος*. μεταφρ. δάνειο από ιταλ. illustrissimo].

έκλαμψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} **1.** η αναλαμπή. η δέσμη φωτός που εκπέμπεται αιφνιδίως από κάπου ΣΥΝ. ακτινοβόλημα, λαμπηδόνα, μαρμαρυγή· ΦΡ. ***ηλιακή έκλαμψη*** καθένας από τους φωτεινούς σχηματισμούς που εμφανίζονται ξαφνικά στον ηλιακό δίσκο και διαρκούν ελάχιστα **2.** (μτφ.) η σωστή ή φυσιολογική αντίδραση ή εκδήλωση (κάποιου) που συνήθ. αντιδρά ή συμπεριφέρεται παράξενα, αφύσικα ή πάσχει από κάτι: *μες στην τρέλα του έχει και μερικές ~ λογικής* || (ειρων.) *σήμερα. είχε μια ~ εξυπνάδας!*

εκλαμψία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική διατάραξη τής εγκυμοσύνης των γυναικών, που εκδηλώνεται με σπασμούς και κώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. éclampsie].

εκλάπη ρ. → κλέβω

εκλατινίζω ρ. μετβ. [1766] {εκλατίνισ-α. -τηκα. -μένος} προσδίδω (σε κάτι) λατινικό χαρακτήρα. μορφή κ.λπ. — **εκλατινισμός** (ο) [1894].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. latiniser < δημώδ. λατ. latinizare].

έκλαψα ρ. → κλαίω

εκλέγειν και εκλέγεσθαι (το) το συνταγματικό δικαίωμα κάθε πολίτη να μπορεί να ψηφίζει στις εκλογές και να μπορεί να εκλέγεται. να θέτει υποψηφιότητα.

εκλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέλεξα. εκλέχ-θηκα (καθημ. -τηκα. λόγ. εξελέγην. -ης. -η.... μτχ. εκλεγείς. -είσα, -έν). εκλεγμένος} **1.** αναδεικνύω με την ψήφο μου (κάποιον) ως αντιπρόσωπό μου (σε Κοινοβούλιο, σύλλογο κ.λπ.): *τον εξέλεξαν πρόεδρο τού Δικηγορικού Συλλόγου* • **2.** (λόγ.) διαλέγω μεταξύ περισσοτέρων: *μπορείτε να εκλέξετε μόνος σας το χρώμα τής αρεσκείας σας* ΣΥΝ. επιλέγω. διαλέγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*. *μετοχή*.

εκλέγω – επιλέγω – διαλέγω. Το **εκλέγω** διαφέρει από τα **επιλέγω** και **διαλέγω** στη συνήθη χρήση (σε λογιότερη υφολογική χρήση μπορεί να χρησιμοποιηθεί όπως αυτά: *Θα εκλέξει μόνη της τον άνδρα των ονείρων της*). Το *εκλέγω* έχει περιοριστική σημασία· σημαίνει επιλέγω διά ψηφοφορίας αυτούς που θα με αντιπροσωπεύσουν στη Βουλή ή σε άλλα όργανα. Έχει δηλ. επίσημο και θεσμικό περιεχόμενο. Αντίθετα. τα *επιλέγω* και *διαλέγω* δηλώνουν προτίμηση αυτού ή εκείνου (τού προσώπου ή πράγματος) έναντι των άλλων. Από αυτά, το μεν *διαλέγω* χρησιμοποιείται στην καθημερινή γλώσσα. ενώ το *επιλέγω* είναι περισσότερο επίσημο και τυπικό και υποδηλώνει επιλογή που γίνεται κατόπιν προσοχής και. συχνά. κατόπιν προκαθορισμένης διαδικασίας: *Η Επιτροπή θα επιλέξει με διαγωνισμό και συνέντευξη τους καταλληλότερους για αξιωματικούς Διάλεξε ό,τι σ᾽ αρέσει και πάρ᾽ το.*
Ας σημειωθεί ότι και τα τρία ρήματα είναι αρχαία: πρωτοεμφανίζονται στον Ηρόδοτο και σημαίνουν «επιλέγω» μαζί με συναφείς σημασίες. ιδίως τού «ταξινομώ». Και αυτό γιατί και τα τρία είναι σύνθετα με το ρ. **λέγω**. τού οποίου η αρχική σημ. είναι «συγκεντρώνω. μαζεύω. ταξινομώ, συγκαταλέγω. επιλέγω», από όπου εξελίχθηκε στη σημ. «μετρώ. απαριθμώ». για να καταλήξει στη γνωστή σημ. τού «αναφέρω, διηγούμαι, λέγω». Την αρχική σημ. τού *λέγω* διασώζουν και τα επίσης αρχαία και σύγχρονα **συλ-λέγω** και **κατα-λέγω**.

έκλειγμα (το) {εκλείγμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** (α) φάρμακο το οποίο λειώνει στο στόμα. παστίλια (β) το ματζούνι (βλ.λ.) • **2.** το γλειφιτζούρι **3.** (μτφ.) οτιδήποτε λέει κανείς καταχρηστικά: *η λέξη αυτή έχει καταντήσει ~ στο στόμα ορισμένων ερμηνευτών.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκλείχω* (βλ. λ. *γλείφω*)].

εκλειπτική (η) ΑΣΤΡΟΝ. ο μέγιστος κύκλος τής ουράνιας σφαίρας, που προκύπτει από την τομή της με το επίπεδο τής τροχιάς τής Γης γύρω από τον Ήλιο.

εκλειπτικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έκλειψη • **2.** αυτός που σχετίζεται με την εκλειπτική.

εκλείπω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέλιπα. μτχ. εκλιπών. -ούσα. -όν} (λόγ.) **1.** παύω να υφίσταμαι: *εξέλιπαν οι λόγοι διαφωνίας του || εξέλιπαν τα ανώτερα ηθικά πρότυπα που θα ενέπνεαν τη νεολαία* ΣΥΝ. παρέρχομαι, εξαφανίζομαι **2.** (η μτχ. ***εκλιπών, -ούσα***) πρόσωπο που έφυγε από τη ζωή: *ο εκλιπών ήταν αξιαγάπητος άνθρωπος || η εκλιπούσα μάς είχε συχνά συμπαρασταθεί* ΣΥΝ. μακαρίτης / μακαρίτισσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

έκλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις. -είψεων} **1.** (κυριολ.) η κατάσταση απουσίας. ανυπαρξίας προσώπου. πράγματος ή φαινομένου: *η ~ τής ηθικής || η ~ των κλασικών / διαχρονικών έργων* ΣΥΝ. εξαφάνιση • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. το φαινόμενο που παρατηρείται όταν τρία κινούμενα ουράνια σώματα βρεθούν σε ευθεία γραμμή. με αποτέλεσμα το ένα από αυτά να εισέλθει στη σκιά ενός εκ των δύο άλλων και να συσκοτισθεί μερικώς ή ολικώς: ~ *τού Ηλίου* (όταν η Σελήνη παρεμβληθεί ανάμεσα σε αυτόν και τη Γη) || ~ *τής Σελήνης* (όταν η Σελήνη εισέρχεται στη σκιά τής Γης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής. παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκλειψις < ἐκλείπω*].

εκλεκτικισμός (ο) [1886] **1.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. καλλιτεχνική τάση που προσπαθεί να συνδυάσει τους ρυθμούς τού παρελθόντος (στις πλαστικές τέχνες και στην Αρχιτεκτονική) και που εκδηλώνεται έντονα κυρ. στη δυτική τέχνη τού 19ου αι. **2.** ΦΙΛΟΣ.-ΘΕΟΛ. η τάση επιλογής από διάφορα συστήματα σκέψης των θεωριών που κρίνονται ορθότερες, χωρίς να υιοθετείται το όλο αρχικό σύστημα στο οποίο ανήκει η κάθε θεωρία· η επιλογή συνοδεύεται από την επιδίωξη να απαρτισθεί μία θεωρία με εσωτερική συνοχή και διαφέρει συνήθως από τον συγκρητισμό, που συμφύρει κατά τρόπο άκριτο ετερόκλιτα στοιχεία.
εκλεκτι(κι)-στικός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eclecticism].

εκλεκτικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι απαιτητικός και προσεκτικός στις επιλογές του, που επιζητεί το καλύτερο δυνατόν: *είναι ιδιαίτερα ~ στις σχέσεις του με το άλλο φύλο*· ΦΡ. ***εκλεκτική συγγένεια*** η ύπαρξη κοινών στοιχείων ανάμεσα σε πρόσωπα. που οφείλεται στην καλλιέργειά τους ή στις προτιμήσεις τους: *υπήρχε μια ~ ανάμεσα στους δύο ποιητές* **2. *εκλεκτικός*** (ο). ***εκλεκτική*** (η) ο οπαδός τής θεωρίας τού εκλεκτικισμού (βλ.λ.). — **εκλεκτικότητα** (η) [1886].

εκλέκτορας (ο) [1792] {εκλεκτόρων} **1.** πρόσωπο που έχει επιφορτιστεί με το καθήκον τής εκλογής (προσώπου ή ανώτερης αρχής): *το νομοσχέδιο προσδιορίζει επακριβώς την ταυτότητα και τον αριθμό εκλεκτόρων των πρυτανικών αρχών || αυτός ο υποψήφιος συγκε-*

ντρώνει τον μεγαλύτερο αριθμό εκλεκτόρων στη διεκδίκηση τής προεδρίας τού κόμματός του **2.** αυτός που έχει την ευθύνη επιλογής κάποιων: *ο ~ τής εθνικής ομάδας ποδοσφαίρου* (που επιλέγει τους παίκτες). — **εκλεκτορικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électeur].

εκλεκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ξεχωριστή ποιότητα, αξία και φήμη: *ο δημοσιογράφος είχε καλέσει στην εκπομπή του ~ συνομιλητές* ΣΥΝ. διαλεχτός, διακεκριμένος, ξεχωριστός **2.** ***εκλεκτός*** (ο), ***εκλεκτή*** (η) πρόσωπο που τον έχει διαλέξει κανείς ανάμεσα σε πολλούς: *ο ~ τής καρδιάς μου* (ο αγαπημένος, το ταίρι μου) **3.** (εκφραστ.) αυτός που έχει προικιστεί με κάτι εξαιρετικό, που τον έχει επιλέξει κάποια ανώτερη δύναμη: *οι Εβραίοι πιστεύουν ότι είναι ο ~ λαός τού Θεού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκλέγω*].

εκλέξιμος, -η, -ο [1871] **1.** αυτός που μπορεί λόγω ηλικίας, ικανοτήτων ή άλλων νομικών προϋποθέσεων να εκλεγεί σε αξίωμα ΣΥΝ. εκλόγιμος **2.** αντί τού επιλέξιμος (βλ.λ.). — **εκλεξιμότητα** (η) [1874].

εκλεπτύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκλέπτυ-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** (για υλικά σώματα) εξομαλύνω την επιφάνεια ή ελαττώνω το πάχος • **2.** κάνω (κάτι) πιο ευγενικό, πιο αβρό και πολιτισμένο: *με τον καιρό οι τρόποι τους εκλεπτύνθηκαν και η συμπεριφορά τους ημέρεψε* ΣΥΝ. εξευγενίζω. — **εκλέπτυνση** (η) [μτγν.].

εκλεπτυσμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από αβρότητα, λεπτότητα, ευγένεια: *~ τρόποι / συμπεριφορά / ύφος.*

εκλέρ (το) (συνήθ. ορθ. *εκλαίρ*) {άκλ.} επίμηκες γλύκυσμα από μαλακή ζύμη με γέμιση σοκολάτας ή κρέμας και επικάλυψη γλάσου σοκολάτας στην πάνω πλευρά του. — (υποκ.) **εκλεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. éclair < ρ. éclairer «φωτίζω»].

εκλιπαρώ ρ. μετβ. {εκλιπαρείς... | εκλιπάρησα} παρακαλώ ικετευτικά: *εκλιπαρούσε να τον βοηθήσουν, αλλά όλοι αδιαφορούσαν* ΣΥΝ. ικετεύω. — **εκλιπάρηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκλιπαρῶ (-έω)* < *ἐκ-* + *λιπαρῶ* «επιμένω, παρακαλώ θερμά», που συνδ. με το ρ. *λίπ-τω* «επιθυμώ», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. liepiu «προστάζω». Η σύνδεση με το επίθ. *λιπαρός* προσκρούει στο βραχύ *-ι-* τού επιθ. (εν σχέσει με το ρ. *λῑπαρῶ*)].

εκλιπών, -ούσα, -όν → εκλείπω

εκλογέας (ο/η) [1831] {(θηλ. εκλογ-έως) | -είς, -έων} πολίτης που έχει δικαίωμα ψήφου για την εκλογή και την ανάδειξη εθνικών αντιπροσώπων και είναι εγγεγραμμένος στους εκλογικούς καταλόγους ΣΥΝ. ψηφοφόρος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκλογεύς* «φοροσυλλέκτης» < *ἐκλέγω*. Το σημερινό προέρχεται απευθείας από το ουσ. *εκλογή / -ές*].

εκλογή (η) **1.** το να επιλέγει κανείς (κάτι/κάποιον): *η ~ τού καλυτέρου* || *δύσκολη ~* ΣΥΝ. επιλογή, προτίμηση • **2.** η ανάδειξη προσώπου σε ορισμένο αξίωμα διά ψηφοφορίας: *επίκειται η ~ προέδρου τής Δημοκρατίας* || *άμεση / έμμεση ~* || *~ διά βοής* **3.** (ειδικότ.) ***εκλογές*** (οι) η καθολική ψηφοφορία για την ανάδειξη των μελών σωματείου, συλλόγου, τής εθνικής αντιπροσωπίας κ.λπ.: *εθνικές / βουλευτικές / μαθητικές / νομαρχιακές / δημοτικές / τοπικές / τμηματικές / φοιτητικές / προεδρικές / πρόωρες ~* || *~ βίας και νοθείας* || *κερδίζω / χάνω τις ~* ΦΡ. (α) ***κατεβαίνω / κατέρχομαι στις εκλογές*** συμμετέχω ως υποψήφιος σε εκλογική αναμέτρηση (β) ***παίρνω τις εκλογές*** νικώ σε εκλογική αναμέτρηση, βγαίνω πρώτος: *το κόμμα του πήρε τις εκλογές με σημαντική διαφορά από το δεύτερο κόμμα* **4.** ΦΙΛΟΛ. η ανθολογία: *«Εκλογές από τα τραγούδια τού ελληνικού λαού»* (τίτλος συλλογής δημοτ. τραγουδιών από τον Ν.Γ. Πολίτη). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανθολογία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκλέγω*].

εκλογίκευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΨΥΧΟΛ. η παρουσίαση και ερμηνεία (ενός φαινομένου ενίοτε θεωρουμένου ως εξωλογικού) μέσα στο πλαίσιο τής ανθρώπινης λογικής· (γενικότ.) μηχανισμός άμυνας με τον οποίο το άτομο προσπαθεί να δικαιολογήσει μια στάση, συμπεριφορά, πράξη του με λογικά επιχειρήματα, όταν τα κίνητρά του δεν είναι φανερά ή δεν γίνονται κατανοητά ή θέλει να αποκρύψει από τους άλλους τα πραγματικά του κίνητρα **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η υπαγωγή θεολογικών ή μεταφυσικών ερμηνειών των κοινωνικών φαινομένων σε ερμηνείες επιστημονικά, ορθολογικά τεκμηριωμένες: *η ~ στη θρησκεία εκφράζεται με την εξάλειψη κάθε μαγικού στοιχείου.* — **εκλογικεύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rationalisation].

εκλογικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις εκλογές ή τον εκλογέα: *~ περιφέρεια / βιβλιάριο / δικαίωμα / κατάλογος / σώμα / αντιπρόσωπος / αναμέτρηση / συνδυασμός / αποτέλεσμα* **2.** (α) ***εκλογικό σύστημα*** το σύστημα υπολογισμού των εκπροσώπων από την καταμέτρηση ψήφων στις εκλογές (αναλογικό, πλειοψηφικό κ.λπ.) (β) ***εκλογικός νόμος*** ο εκάστοτε νόμος που ορίζει το εκλογικό σύστημα που ισχύει στις εκλογές.

εκλόγιμος, -η, -ο [1831] αυτός που μπορεί να εκλεγεί ΣΥΝ. εκλέξιμος. — **εκλογιμότητα** (η) [1840].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. éligible].

εκλογοδικείο (το) το δικαστήριο που εκδικάζει ενστάσεις για τη νομιμότητα εκλογικών αποτελεσμάτων.

εκλογολογία (η) {εκλογολογιών} η συζήτηση γύρω από τις εκλογές: *η ~ είχε αρχίσει πολύ πριν από την προκήρυξη των εκλογών.* — **εκλογολογικός,** -ή, -ό.

εκλογολόγος (ο/η) ο ειδικός αναλυτής που μελετά και αναλύει τις εκλογές.

εκλογομάγειρας (ο) {εκλογομαγείρων} (κακόσ.) πρόσωπο που μηχανεύεται τρόπους αλλοίωσης τού εκλογικού αποτελέσματος προς όφελος τού κόμματός του μέσω κατάλληλων ρυθμίσεων τού εκλογικού νόμου. — **εκλογομαγείρεμα** (το).

εκλογομαγειρείο (το) (κακόσ.) **1.** ο τόπος στον οποίο λαμβάνουν χώρα μεθοδεύσεις για νόθευση τής ψήφου τού λαού **2.** το σύνολο των προσώπων που μεθοδεύουν τη νόθευση τής ψήφου τού λαού.

έκλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η αποδέσμευση από κάτι (συνήθ. από ηθικές δεσμεύσεις), η (ηθική) χαλάρωση, και εκτροπή· ΦΡ. ***έκλυση ηθών*** η χαλάρωση των ηθών, ο ηθικός εκπεσμός ΣΥΝ. εξαχρείωση, ανηθικότητα, ακολασία **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) η αποδέσμευση και διάχυση στο περιβάλλον: *~ θερμότητας / ραδιενέργειας / χημικών ουσιών* ΣΥΝ. απελευθέρωση, διάχυση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκλυσις* «απελευθέρωση – χαλάρωση» < *ἐκλύω*].

έκλυτος, -η, -ο αυτός που δεν σέβεται τους ηθικούς κανόνες και δεν χαλιναγωγεί τα πάθη του, ανήθικος: *~ νέος / βίος* ΣΥΝ. ανήθικος, ακόλαστος, διεφθαρμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ελαφρός – χαλαρός» < *ἐκλύω*].

εκλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκλύθηκα (λόγ. μτχ. εκλυθείς, -είσα, -έν)} **1.** απελευθερώνω (κάποιον) από δεσμά, κάνω (κάποιον/κάτι) χαλαρό **2.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (για ενέργεια) αποδεσμεύω και διαχέω στο περιβάλλον: *~ ραδιενέργεια.*

εκμαγείο (το) το κοίλο αποτύπωμα, μέσα στο οποίο στερεοποιείται και μορφοποιείται παχύρρευστο υλικό (κερί, γύψος, πηλός κ.λπ.) ΣΥΝ. καλούπι, μήτρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκμαγεῖον* < *ἐκμάσσω / -ττω* «σφογγίζω, αποτυπώνω» < *ἐκ-* + *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω», βλ. κ. *μάζα*].

εκμαγείωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διαδικασία παραγωγής εκμαγείου.

εκμάθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η ολοκληρωμένη μάθηση, η τέλεια γνώση: *η ~ τής Γερμανικής απαιτεί κόπο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάκτηση.*

εκμαιεύω ρ. μετβ. {εκμαίευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) προσπαθώ με έμμεσο τρόπο να αποσπάσω (ομολογία, δήλωση, πληροφορία κ.λπ.), προσπαθώ με διάφορες ερωτήσεις να κάνω (κάποιον) να πει (κάτι το οποίο δεν θέλει να μαθευτεί ή δεν το έχει συνειδητοποιήσει): *ο δημοσιογράφος προσπαθούσε να εκμαιεύσει από τον υπουργό κάποια είδηση.* — **εκμαίευση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκμαιεύομαι* < *ἐκ-* + *μαιεύομαι* < *μαῖα* (βλ.λ.)].

εκμανθάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέμαθα (να/θα εκμάθω)} μαθαίνω κάτι καλά, ολοκληρωμένα: *δυσκολεύτηκε να εκμάθει Ελληνικά.*

εκμαυλίζω ρ. μετβ. {εκμαύλισ-α, -τηκα, -μένος} παρασύρω στη διαφθορά: *τρόποι διασκέδασης που εκμαυλίζουν τη νεολαία* ΣΥΝ. διαφθείρω. — **εκμαυλισμός** (ο) [1880]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω.*
[ΕΤΥΜ. < *εκ-* + *μαυλίζω* (βλ.λ.)].

εκμαυλιστής (ο) [1888], **εκμαυλίστρια** (η) [1887] {εκμαυλιστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που παρασύρει στην πορνεία και σε κάθε μορφής διαφθορά: *το ανήλικο κορίτσι έγινε αντικείμενο σκληρής εκμετάλλευσης από αδίστακτο ~* ΣΥΝ. προαγωγός, μαστροπός, διαφθορέας.

εκμέκ (το) {άκλ.} σιροπιασμένο παντεσπάνι με κρέμα από πάνω: *~ παγωτό / κανταΐφι.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ekmek (kadayıfı) < ekmek «ψωμί»].

εκμεταλλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [1867] {εκμεταλλεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** χρησιμοποιώ (κάτι) προς όφελός μου: *~ δημιουργικά τον ελεύθερο χρόνο μου* || *~ μια ευκαιρία / τη γοητεία μου* || *~ κοιτάσματα / χρυσωρυχεία / μεταλλεία* || *~ τουριστικά μια περιοχή* **2.** (κακόσ.) χρησιμοποιώ (κάποιον/κάτι) προς όφελός μου (με αθέμιτο τρόπο): *εκμεταλλευόταν την ανάγκη τους για δουλειά και τους υποχρέωνε σε επιπλέον εργασία* || *εκμεταλλεύθηκε την άγνοιά τους και τους πούλησε πλαστούς πίνακες για αυθεντικούς* || *με βρήκε στην ανάγκη και με εκμεταλλεύθηκε* **3.** καταχρώμαι: *~ την ανεκτικότητα κάποιου / την καλοσύνη του / την αδυναμία που μου έχει.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκμεταλλεύω* «εξορύσσω μετάλλευμα» < *ἐκ* + *μεταλλεύω* < *μέταλλον*. Η μτφ. σημ. είναι νεότερη].

> **εκμεταλλεύομαι – αξιοποιώ.** Η διαφορά στη σημασία των δύο λέξεων είναι ότι το μεν **αξιοποιώ** έχει θετικό περιεχόμενο, ενώ το **εκμεταλλεύομαι** και αρνητικό. Το *εκμεταλλεύομαι* υποδηλώνει όφελος με ιδιοτέλεια και πλησιάζει στη σημ. τού **καρπούμαι / καρπώνομαι** και τού **καπηλεύομαι**: *Εκμεταλλεύεται τους υπαλλήλους του – Εκμεταλλεύεται την καλοσύνη μας – Εκμεταλλεύεται τη θέση του για να πλουτίσει* κ.τ.ό. Ωστόσο, στην οικονομική και τη νομική επιστήμη χρησιμοποιείται με ουδέτερη σημασία: *Εκμεταλλεύονται το κοίτασμα χρυσού – Εκμεταλλεύεται το κατάστημα, το οικόπεδο, την αποθήκη* κ.λπ. Αντίθετα, το *αξιοποιώ* δηλώνει ανιδιοτελή ωφέλεια προερχομένη από την καλή χρήση προσφερόμενων δυνατοτήτων: *Αξιοποιεί όλους τους έμπειρους συνεργάτες του* (αντίθετο το: *«Εκμεταλλεύεται όλους τους έμπειρους...»*) – *Αξιοποίησε το έμψυχο δυναμικό τής εταιρείας και όλους τους υπάρχοντες πόρους* (διαφέρει σημασιολογικά το: *«Εκμεταλλεύθηκε το έμψυχο δυναμικό...»*) – *Να τον αξιοποιείς χωρίς να τον εκμεταλλεύεσαι – Αξιοποιεί τις ευκαιρίες· δεν τις εκμεταλλεύεται.*

εκμετάλλευση (η) [1858] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η χρησιμοποίηση προς όφελος (κάποιου): *η ~ των πλουτοπαραγωγικών πηγών τής χώρας / καταστήματος / οικοπέδου / κτήματος* || *η ~ των φυσικών προσόντων ενός αθλητή για καλύτερες επιδόσεις* || (κ. στον πληθ.) *γεωργικές / βιοτεχνικές ~* **2.** (κακόσ.) (α) η χρησιμοποίηση (κάποιου) για προσωπικό όφελος (συνήθ. με τρόπο αθέμιτο): *η ~ ανθρώπου από άνθρωπο* || *η εξαθλίωση χωρών τού Τρίτου Κόσμου συντηρεί τη στυγνή ~ των πληθυσμών τους από κερδοσκοπικούς μηχανισμούς* (β) ΝΟΜ. ***εκμετάλλευση πόρνης*** βλ. λ. *πόρνη* **3.** η κατάχρηση: *η ~ τής καλοσύνης / τής αφέλειας / τής εμπιστοσύνης κάποιου* **4.** ΟΙΚΟΝ. η ιδιοποίη-

ση μέρους τού προϊόντος τού εργάτη από άλλους· (ειδικότ. στον μαρξισμό) η ιδιοποίηση από μια κοινωνική τάξη τού πλεονάσματος που παράγεται από άλλη κοινωνική τάξη: *η ~ τής εργατικής τάξης από τους καπιταλιστές* || *η ~ τής εργατικής δύναμης ανηλίκων.*

εκμεταλλεύσιμος, -η, -ο [1891] αυτός που είναι δυνατόν να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης: *~ πρώτες ύλες / ευκαιρίες / δυνατότητες.*

εκμεταλλευτής (ο) [1879], **εκμεταλλεύτρια** (η) [1894] {εκμεταλλευτριών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιεί κερδοφόρες πηγές προς όφελός του: *~ επιχείρησης / κοιτάσματος / οικοπέδου* **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που χρησιμοποιεί τους άλλους με αθέμιτο τρόπο για προσωπικό του όφελος: *είναι ένας στυγνός ~.*

εκμεταλλευτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με την εκμετάλλευση: *~ μηχανισμοί / μεταχείριση / πολιτική.*

εκμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμετρείς... | εξεμέτρησα} (λόγ.) στη ΦΡ. ***εξεμέτρησε το ζην / τον βίον*** πέθανε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

εκμηδενίζω ρ. μετβ. [1829] {εκμηδένισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω: *το νέο σύστημα εκμηδενίζει τον κίνδυνο κλοπής* || *μια μέθοδος που εκμηδενίζει τις πιθανότητες λάθους* **2.** (μτφ.) καθιστώ (κάποιον/κάτι) εντελώς ανίσχυρο, συχνά ταπεινώνοντάς τον: *δεν τον νίκησε απλώς, τον εκμηδένισε* || *στόχος τους ήταν να εκμηδενίσουν τον αντίπαλό τους, να τον σβήσουν από τον πολιτικό χάρτη.* — **εκμηδένιση** (η) [1871] κ. **εκμηδενισμός** (ο) [1871]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκμηδενίζω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. annihiler].

> **εκμηδενίζω – μηδενίζω, εκμηδενισμός / εκμηδένιση – μηδενισμός – μηδένιση.** Το **εκμηδενίζω** είναι νεότερη λ. (1829), σημαίνει «οδηγώ στο μηδέν, εξαφανίζω» και αποτελεί απόδοση αντίστοιχων ξένων λέξεων (αγγλ. annihilate, γαλλ. annihiler < εκκλησ. λατ. annihilare < ad «προς» + **nihil** «μηδέν»). Το **μηδενίζω**, νεότερη επίσης λ., σημαίνει κυρίως «βαθμολογώ με μηδέν» – «τοποθετώ (έναν μετρητή) στο μηδέν». Τα **εκμηδενισμός** και **εκμηδένιση** σημαίνουν ό,τι το *εκμηδενίζω*, ενώ το **μηδένιση** σημαίνει ό,τι το *μηδενίζω*. Ο όρος **μηδενισμός (μηδενιστής)** είναι φιλοσοφικός όρος, απόδοση τού ξεν. nihilismus (γαλλ. nihilisme), και σημαίνει «την άρνηση των πάντων (αξιών, προσώπων, θεσμών κ.λπ.)». Στην Ελληνική πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον διδάσκαλο τού Γένους Βενιαμίν Λέσβιο (1759-1824), ο οποίος και απέδωσε τον όρο, ενώ το *μηδενιστής* αποδίδεται στον Εμμ. Ροΐδη που μετέφρασε έτσι το γαλλ. nihiliste.

εκμηδενιστικός, -ή, -ό [1845] αυτός που οδηγεί στην εκμηδένιση.

εκμηχάνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η εισαγωγή μηχανικού εξοπλισμού στην παραγωγική διαδικασία (εργοστάσια, βιοτεχνίες κ.λπ.): *~ τής παραγωγής.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. mechanisation].

εκμισθώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκμίσθω-σα, -θηκα, -μένος} παραχωρώ έναντι μισθώματος, βάζω σε ενοίκιο: *~ ακίνητο / διαμέρισμα* ΣΥΝ. νοικιάζω. — **εκμίσθωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

εκμισθωτής (ο) [1843], **εκμισθώτρια** (η) {εκμισθωτριών} **1.** πρόσωπο που παρέχει τη χρήση έναντι μισθώματος· ιδιοκτήτης ενοικιαζόμενου ακινήτου: *κατέβαλε τη νόμιμη εγγύηση στον ~* ΑΝΤ. ενοικιαστής, μισθωτής **2.** (στη μισθωτή εργασία) ο εργαζόμενος (ο οποίος παρέχει έναντι ανταλλάγματος την εργασία του). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*

εκμοντερνίζω ρ. μετβ. {εκμοντέρνισ-α, -τηκα, -μένος} προσδίδω (σε κάτι) μοντέρνο, σύγχρονο χαρακτήρα: *~ το ντυσιμό μου / τη ζωή μου / το σπίτι μου* ΣΥΝ. εκσυγχρονίζω. — **εκμοντερνισμός** (ο), **εκμοντερνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., απόδ. τού γαλλ. moderniser].

εκμυζώ ρ. μετβ. {εκμυζάς... | εκμύζ-ησα -ώμαι, -άται,... -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** βυζαίνω **2.** (μτφ.) αποσπώ χρήματα ή οφέλη εκβιάζοντας, εξαπατώντας ή εκμεταλλευόμενος την αδυναμία και την αφέλεια τού άλλου: *η σωρεία των υπεράριθμων διορισμένων υπαλλήλων εκμυζά τον προϋπολογισμό των Δ.Ε.Κ.Ο.* ΣΥΝ. (λαϊκ). απομυζώ, αρμέγω. — **εκμύζηση** (η) [μτγν.], **εκμυζητικός**, -ή, -ό [1867].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκμυζῶ (-άω) < ἐκ- + μυζῶ* (βλ. κ. *απομυζώ*)].

εκμυστηρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εκμυστηρεύ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} αναφέρω (κάτι κρυφό) σε έμπιστο πρόσωπο: *της εκμυστηρεύθηκε τα προβλήματα που είχε με τον άντρα της* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι, εξομολογούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εκμυστήρευση (η) [1849] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εμπιστευτική αναφορά (μυστικού, προσωπικών στοιχείων σε κάποιον): *όταν πια είχαν γνωριστεί καλά, άρχισαν τις εκμυστηρεύσεις* || *η ~ περιστατικών τής ιδιωτικής μας ζωής σε κάποιον προϋποθέτει αμοιβαία εμπιστοσύνη.* — **εκμυστηρευτικός**, -ή, -ό [1888], **εκμυστηρευτικ-ά / -ώς** [1890] επίρρ.

εκναυλώνω ρ. μετβ. {εκναύλω-σα, -θηκα, -μένος} εκμισθώνω πλοίο. — **εκναύλωση** (η).

εκναυλωτής (ο), **εκναυλώτρια** (η) {εκναυλωτριών} πρόσωπο που εκμισθώνει πλοίο: *ο ~ τού πλοίου ζήτησε αποζημίωση από τους ναυλωτές* || (κ. ως επίθ.) *εκναυλώτρια εταιρεία.*

εκνευρίζω ρ. μετβ. {εκνεύρισ-α, -τηκα, -μένος} προκαλώ νεύρα σε (κάποιον), τον κάνω να αρχίζει να θυμώνει, να χάνει την ψυχραιμία του: *προσπαθούσε να με εκνευρίσει με ειρωνικά σχόλια* ΣΥΝ. εξερεθίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απονευρώνω, εξασθενίζω», < *ἐκ- + -νευρίζω < νεῦρον*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. énerver].

εκνευρισμός (ο) [μεσν.] η κατάσταση στην οποία αρχίζει κανείς να χάνει την υπομονή, την ψυχραιμία και την αυτοκυριαρχία του και η οποία εκδηλώνεται με έντονη ανησυχία, νευρικές κινήσεις κ.ά.

εκνευριστικός, -ή, -ό [1871] αυτός που προκαλεί ψυχολογική ένταση, απώλεια τής ψυχραιμίας κ.λπ.: *~ παρατηρήσεις / ψιλόβροχο* ΣΥΝ. ενοχλητικός. — **εκνευριστικά** επίρρ.

έκνομος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που δεν είναι σύμφωνος με τον νόμο: *~ ενέργεια* ΣΥΝ. παράνομος ΑΝΤ. σύννομος, νόμιμος. – **έκνομα / εκνόμως** [αρχ.] επίρρ.

Ε.Κ.Ο. (τα) Ελληνικά Καύσιμα - Ορυκτέλαια.

Ε.Κ.Ο.Ν. (η) Ελληνική Κομουνιστική Οργάνωση Νεολαίας.

εκόντως επίρρ. (λόγ.) εθελουσίως, χωρίς χρήση βίας: *~ αποφάσισε να θυσιαστεί για τις ιδέες του* ΣΥΝ. εκουσίως, οικεία βουλήσει, αυτοβούλως, αυτοπροαιρέτως, θεληματικά ΑΝΤ. ακόντως.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑκοντως*, επίρρ. τού αρχ. *ἑκών* (βλ.λ.)].

ECU (το) ▸ εκιού

Εκουοδόρ (το) → Ισημερινός[2]

εκουαλάιζερ (το) {άκλ.} ελλην. *εξισωτής*· ηλεκτρονικό μηχάνημα που βρίσκεται σε σύστημα παραγωγής, μετάδοσης ή εγγραφής ήχου (π.χ. σε στερεοφωνικό συγκρότημα, σε ραδιόφωνο), το οποίο έχει σχεδιαστεί έτσι, ώστε να ελαττώνει την παραμόρφωση τού ήχου εξισώνοντας την ένταση στο σήμα σε όλο το φάσμα τής συγκεκριμένης ζώνης συχνοτήτων.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. equaliser < equalise «εξισώνω» < equal «ίσος»].

εκούσιος, -α, -ο αυτός που γίνεται με τη θέληση τού ενεργούντος, που δεν είναι προϊόν εξωτερικής επιβολής: *~ θυσία στον βωμό τής ελευθερίας τής πατρίδας* || *το πάθος τού Χριστού ήταν ~* ΣΥΝ. ηθελημένος, σκόπιμος, θεληματικός ΑΝΤ. ακούσιος. — **εκούσια / εκουσίως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκούσιος < *ἑκόντ-ιος < ἑκών, ἑκόντος* (βλ.λ.)].

Ε.Κ.Ο.Φ. (η) **1.** (παλαιότ.) Εθνική Κοινωνική Οργάνωση Φοιτητών **2.** Ελληνική Κολυμβητική Ομοσπονδία Φιλάθλων.

ΕΚΟΦΙΝ (το) (ECOFIN) το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας τής Ε.Ε.

εκοφίτης (ο) {εκοφιτών} (παλαιότ.) μέλος τής Ε.Κ.Ο.Φ. (βλ.λ., σημ. 1). — **εκοφίτικος**, -η, -ο.

Ε.Κ.Π. 1. (το) Ελάχιστο Κοινό Πολλαπλάσιο **2.** (η) Επιτροπή Κρατικών Προμηθειών.

Ε.Κ.Π.Α. (το) Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.

έκπαγλος, -η, -ο (λόγ.) εκθαμβωτικός: *κόρη εκπάγλου καλλονής* || *~ φως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἔκ-πλαγ-λος* (με ανομοίωση) < *ἐκπλήσσω*, πβ. απρφ. παθ. αορ. β´ *ἐκ-πλαγ-ῆναι*].

εκπαίδευση (η) [1825] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *άρτια / ελλιπής ~* || *~ νεοσυλλέκτων / τού προσωπικού / των καινούργιων υπαλλήλων μιας επιχείρησης στην πληροφορική* **2.** (α) ο θεσμός που αποσκοπεί στη συστηματική διδασκαλία μαθητών και σπουδαστών, στην ανάπτυξη των πνευματικών, σωματικών και ηθικών ικανοτήτων τού ανθρώπου μέσα από ειδικά ιδρύματα (σχολεία) και συγκεκριμένες μεθόδους· ο θεσμός στον οποίο υπάγονται κάθε είδους εκπαιδευτικά ιδρύματα: *δημόσια / ιδιωτική / στοιχειώδης / τεχνική / επαγγελματική / βασική ~* || *κατώτερη ή πρωτοβάθμια ~* (δημοτικό) || *μέση ή δευτεροβάθμια ~* (γυμνάσιο-λύκειο) || *ανώτερη ~* (Τ.Ε.Ι.) || *ανώτατη ~* || *εξ αποστάσεως ~* || *ηλεκτρονική εξ αποστάσεως ~* (αγγλ. e-learning, βλ. λ. *τηλεκπαίδευση*) (β) ***αντισταθμιστική εκπαίδευση*** σειρά εκπαιδευτικών προγραμμάτων που συμπληρώνουν ή αντικαθιστούν τα κανονικά σχολικά προγράμματα με σκοπό να αντισταθμίσουν, δηλ. να άρουν, τους αρνητικούς παράγοντες που επιβαρύνουν μερικούς μαθητές από κοινωνικές, μαθησιακές ή άλλες μορφές υστέρησης ή ανισότητας **3.** (γενικά) η διαδικασία με την οποία κάποιος μαθαίνει κάτι: *~ σκύλων* (άσκηση) || *η ~ ενός υπολογιστικού προγράμματος να αναγνωρίζει ορισμένα λάθη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.*

εκπαιδεύσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δυνατόν να εκπαιδευτεί **2.** ***εκπαιδεύσιμος*** (ο), ***εκπαιδεύσιμη*** (η) {εκπαιδευσίμ-ου | -ων, -ους} διανοητικώς καθυστερημένο άτομο, που έχει την ικανότητα, έπειτα από ειδική εκπαίδευση, να ενταχθεί μερικώς στην παραγωγική διαδικασία (πβ. λ. *ασκήσιμος*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. educable].

εκπαιδευτήριο (το) [1833] {εκπαιδευτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο παρέχεται εκπαίδευση ΣΥΝ. σχολείο.

εκπαιδευτής (ο) [1865], **εκπαιδεύτρια** (η) {εκπαιδευτριών} πρόσωπο που μορφώνει ή εκγυμνάζει σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *για τα πυροβόλα ~ ήταν ένας ανθυπολοχαγός* || *~ σκύλων / υποψήφιων οδηγών / στρατιωτών.*

εκπαιδευτικός, -ή, -ό [1837] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκπαίδευση ή τους εκπαιδευτικούς (δασκάλους και καθηγητές): *~ θεσμός / λειτουργίες / σύστημα / ιδιότητα / αιτήματα / αναγέννηση / βαθμίδα / ίδρυμα* **2.** ***εκπαιδευτικός*** (ο/η) πρόσωπο που διδάσκει στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση, κυρ. ο δάσκαλος.

εκπαιδεύω ρ. μετβ. {εκπαίδευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** διδάσκω συστηματικά, μεταδίδω (σε κάποιον) γνώσεις ή αναπτύσσω δεξιότητες σχετικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: *αναρωτιέται αν τα σημερινά πανεπιστήμια εκπαιδεύουν επιστήμονες ή επαγγελματίες* || *δεν έχουμε εκπαιδευθεί στις νέες τεχνολογίες* **2.** (ειδικότ.) ασκώ συστηματικά (κάποιον) σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *εκπαιδευμένο προσωπικό / πλήρωμα* || *~ νεοσυλλέκτους / τους άνδρες τού λόχου στις μάχες σώμα με σώμα* || *~ σκύλους στην ανίχνευση ναρκωτικών* || *εκπαιδευμένες φώκιες τού τσίρκου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ- + παιδεύω* (βλ.λ.)].

έκπαλαι επίρρ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) από πολύ παλιά: *ήταν ~ έμπιστό του άτομο* ΣΥΝ. παλαιόθεν.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < φρ. *έκ πάλαι*. βλ. κ. *παλαιός*].

εκπαραθύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) το ρίξιμο (κάποιου) από το παράθυρο στο έδαφος **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η εκδίωξη (κάποιου) από θέση / αξίωμα: *η ~ τού υπουργού προκαλεί εύλογες απορίες* ΣΥΝ. αποπομπή. — **εκπαραθυρώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. défenestration].

εκπαρθενεύω ρ. μετβ. {εκπαρθένευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) διαρρηγνύω με συνουσία τον παρθενικό υμένα γυναίκας ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεπαρθενεύω, διακορεύω. — **εκπαρθένευση** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έκ-* + *παρθενεύω* < *παρθένος*].

εκπατρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. [1824] {εκπατρίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} φεύγω ή εκδιώκομαι από την πατρίδα μου: *με την αλλαγή τής πολιτικής καταστάσεως εκπατρίστηκαν αρκετοί αντιφρονούντες* ΑΝΤ. επαναπατρίζομαι. - **εκπατρισμός** (ο) [1831]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

Ε.Κ.Π.Ε. (το) Ευρωπαϊκό Κέντρο Πληροφοριών για Επιχειρήσεις.

εκπέμπω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπεμψα (λόγ. μτχ. εκπεμφθείς, -είσα, -έν)} ♦ (μετβ.) **1.** διαχέω προς τα έξω: *~ θερμότητα / ακτινοβολία / λάμψη* || *~ ρύπους / καυσαέρια* || (μτφ.) *αυτός ο άνθρωπος εκπέμπει μια ασυνήθιστη γοητεία* ● **2.** μεταδίδω (ήχο και εικόνα) μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: *τα προγράμματα που εκπέμπει η τηλεόραση*· ΦΡ. ***εκπέμπω σήμα κινδύνου*** (i) ζητώ βοήθεια μέσω ασυρμάτου: *το πλοίο, πριν βυθιστεί, εξέπεμψε σήμα κινδύνου* (ii) προειδοποιώ για ενδεχόμενο κίνδυνο ή για τη διαμόρφωση μιας αρνητικής κατάστασης: *οι διανοούμενοι εξέπεμψαν σήμα κινδύνου για τις διαστάσεις που λαμβάνει το φαινόμενο τής ξενοφοβίας* ♦ **3.** (αμετβ.) μεταδίδομαι μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: *ο σταθμός μας εκπέμπει σε τρεις συχνότητες*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκπεσμός (ο) [1861] (λόγ.) ο ξεπεσμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκπίπτω* (πβ. αόρ. β' *έξ-έ-πεσ-ον*)].

εκπεσών, -ούσα, -όν → εκπίπτω

εκπεφρασμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει εκφραστεί, έχει δηλωθεί: *η ~ θέληση τού λαού αντανακλάται στο εκλογικό αποτέλεσμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *έκφράζω*].

εκπηγάζω ρ. αμετβ. [1854] {εκπήγασα} (+από) **1.** (κυριολ.) έχω την πηγή μου σε συγκεκριμένο σημείο ή τόπο **2.** (μτφ.) έχω την αφετηρία μου, την αρχή μου σε συγκεκριμένο φαινόμενο, γεγονός ή κατάσταση: *από τις καινοτόμους ιδέες τού Διαφωτισμού εκπήγασε η ανάπτυξη των επιστημών*.

εκπίπτω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπεσα (μτχ. εκπεσών, -ούσα, -όν), εκπεσμένος} (λόγ.) **1.** (+γεν. / +από +αιτ.) χάνω θέση ή αξίωμα που κατέχω: *~ τού προεδρικού αξιώματος / από το βουλευτικό αξίωμα* ΣΥΝ. καθαιρούμαι· ΦΡ. ***εκπεσών Άγγελος*** ο Διάβολος **2.** (μτφ.) χάνω την ηθική μου υπόσταση, την προσωπική μου τιμή και αξιοπρέπεια· ξεπέφτω ΣΥΝ. εξαχρειώνομαι, διαφθείρομαι ● **3.** απαλλάσσομαι από φόρο, αφαιρούμαι από το εισόδημα που δηλώνεται στην εφορία: *τα έξοδα ενδύσεως εκπίπτουν τού φόρου* || *οι τόκοι των στεγαστικών δανείων εκπίπτονται από το εισόδημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *ξε-*.

> **εκπίπτω ή εκπίπτομαι;** Επειδή η λέξη χρησιμοποιείται πολύ σε σχέση με τον φόρο εισοδήματος και την εφορία εν γένει, αξίζει να σημειωθούν τα εξής. Το **εκπίπτω**, αρχαία λέξη, χρησιμοποιήθηκε -όπως και στην αρχαία- ως μεταβατικό ρήμα με νέα σημασία, αυτή τού «υποτιμώ, κατεβάζω, αφαιρώ». Με αυτή τη σημασία σχηματίσε (όπως το *αφαιρώ*) και παθητικό τύπο **εκπίπτομαι** = αφαιρούμαι. Άρα, όχι μόνο δεν είναι λάθος να λέμε *«Εκπίπτεται το ποσό των 100.000 δρχ. κατά συντηρούμενο άτομο»*, αλλά είναι και το σωστό. Άρα: *Η εφορία εκπίπτει τα ποσά για ασφάλιση και σπουδές των τέκνων – Τα ποσά για ασφάλιση... εκπίπτονται από την εφορία*. Η σύνταξη τού *εκπίπτω* με τη σημ. «χάνω, στερούμαι» (κυριολεκτικά: «πέφτω από...») είναι είτε με **γενική** *(Εξέπεσε τού θρόνου / τού αξιώματος τού προέδρου)* είτε με εμπρόθετο **από** + αιτ. *(Εξέπεσε από τον θρόνο / το αξίωμα τού προέδρου)*.

εκπλειστηριάζω ρ. μετβ. [1833] {εκπλειστηρίασα} θέτω (κάτι) προς πώληση σε πλειστηριασμό: *~ παλιά έργα τέχνης* ΣΥΝ. βγάζω στο σφυρί, δημοπρατώ.

εκπλειστηρίασμα (το) [1833] {εκπλειστηριάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αξία αντικειμένου που εκποιείται σε πλειστηριασμό.

εκπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπλευσα} (λόγ.) απομακρύνομαι από το λιμάνι ή την παραλία: *το πλοίο εξέπλευσε στις έξι το πρωί από το λιμάνι τού Πειραιά* ΣΥΝ. αποπλέω ΑΝΤ. εισπλέω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *πλέω*.

εκπληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δημιουργεί έκπληξη **2.** θαυμάσιος, εξαιρετικός: *η ελληνική ομάδα σημείωσε ~ επιτυχίες στο μπάσκετ* ΣΥΝ. καταπληκτικός, έξοχος, υπέροχος. — **εκπληκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.

έκπληκτος, -η, -ο αυτός που ξαφνιάζεται, που αισθάνεται έκπληξη (από κάτι): *παρακολουθώ ~ όσα γίνονται μπροστά στα μάτια μου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έκπλήσσω / -ττω*].

έκπληξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** η συναισθηματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κανείς, όταν αντιμετωπίζει κάτι απροσδόκητο (συνήθ. ευχάριστο): *νιώθω / αισθάνομαι / δοκιμάζω ~* ΣΥΝ. ξάφνιασμα **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το ξαφνικό γεγονός που προκαλεί το παραπάνω συναίσθημα: *μας ετοιμάζει πολλές ~ για απόψε* || *η αποτυχία του αποτέλεσε δυσάρεστη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπλήσσω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκπληξις* < *έκπλήσσω / -ττω*].

εκπληρώνω ρ. μετβ. {εκπλήρω-σα (λόγ. εξεπλήρωσα), -θηκα, -μένος} **1.** φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω: *~ τις στρατιωτικές μου υποχρεώσεις* || *~ τους στόχους / τις φιλοδοξίες μου*· ΦΡ. ***εκπληρώνω / εξοφλώ το κοινόν χρέος*** βλ. λ. *χρέος* **2.** τηρώ, πραγματοποιώ: *~ πάντα τις υποσχέσεις μου* ΑΝΤ. αθετώ. — **εκπλήρωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκπληρῶ (-όω)*, αρχική σημ. «συμπληρώνω ποσότητα μέχρι ορισμένου αριθμού», < *έκ* + *πληρῶ* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

εκπλήσσω κ. **εκπλήττω** ρ. μετβ. {εξέπληξα, (λόγ.) εξεπλάγην, -ης, -η... (μτχ. εκπλαγείς, -είσα, -έν)} προκαλώ (σε κάποιον) ξάφνιασμα, έκπληξη: *μας εξέπληξε με την ευρυμάθειά του* || *οι δικαστές εξεπλάγησαν από το θράσος τού κατηγορουμένου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκ-* + *πλήσσω / -ττω* (βλ.λ.)].

> **εκπλήσσω – καταπλήσσω, έκπληξη – κατάπληξη.** Τα **εκπλήσσω / έκπληξη** δηλώνουν ευχάριστο, θετικό για τον ομιλητή ξάφνιασμα *(Με εξέπληξε ότι μέσα σε ελάχιστο χρόνο κατάφερε να μάθει τη γλώσσα και να περάσει τις εξετάσεις – Η έκπληξη τής βραδιάς ήταν η εμφάνιση τού καλύτερού μας φίλου, που έλειπε τα τελευταία χρόνια στο εξωτερικό)*, ενώ τα **καταπλήσσω / κατάπληξη** δηλώνουν συνήθως δυσάρεστο, αρνητικό για τον ομιλητή ξάφνιασμα *(Μας κατέπληξε η απαράδεκτη συμπεριφορά του· ποτέ άλλοτε δεν είχε φερθεί έτσι – Προξενεί κατάπληξη το γεγονός ότι ένα τέτοιο ιστορικό κόμμα δεν κατάφερε καν να εκπροσωπείται στη Βουλή)*.

έκπλους (ο) (λόγ.) η απομάκρυνση πλοίου από το λιμάνι ΣΥΝ. απόπλους ΑΝΤ. κατάπλους, είσπλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έκπλέω*].

εκπνέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέπνευσα} **1.** αποβάλλω αέρα από τα αναπνευστικά μου όργανα: *εκπνεύστε αργά με ανοιχτό το στόμα* ΑΝΤ. εισπνέω ● **2.** παύω να αναπνέω, ξεψυχώ: *ο τραυματίας, πριν οδηγηθεί στο νοσοκομείο, εξέπνευσε* ΣΥΝ. πεθαίνω ● **3.** (για χρόνο) ολοκληρώνομαι, εξαντλούμαι: *η προθεσμία τού τελεσιγράφου έχει εκπνεύσει* ΣΥΝ. τελειώνω, λήγω. — **εκπνοή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *πεθαίνω*.

εκποδών επίρρ. (αρχαιοπρ.) έξω από τα πόδια των άλλων, μακριά από τους άλλους· μόνο στη ΦΡ. ***θέτω εκποδών*** απομακρύνω (κάτι/κάποιον ενοχλητικό), βγάζω από τη μέση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *έκ ποδῶν*. βλ. λ. *πόδι*].

εκποίηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η αναγκαστική πώληση, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακόσ.) το ξεπούλημα: *η ~ τού εθνικού πλούτου σε ξένους επιχειρηματίες* **2.** ΝΟΜ. η μεταβίβαση, αλλοίωση, κατάργηση ή επιβάρυνση υφιστάμενου δικαιώματος. — **εκποιητής** (ο), **εκποιητικός**, -ή, -ό.

εκποιώ ρ. μετβ. {εκποιείς... | εκποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) πωλώ αναγκαστικά, συνήθ. κατόπιν αποφάσεως δικαστηρίου (β) (κακόσ.) ξεπουλώ: *οι αρχές και οι αξίες δεν είναι εμπορεύσιμα είδη και δεν εκποιούνται!* **2.** ΝΟΜ. ενεργώ εκποίηση (βλ.λ.) (δικαιώματος ή αντικειμένου).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκποιῶ (-έω)*, αρχική σημ. «παραδίδω παιδί προς υιοθεσία», < *έκ-* + *ποιῶ*. Η λ. προσέλαβε στην Αρχ. και τη σημ. «επιτρέπω, δίνω άδεια». Η σημ. «απαλλοτριώνω» είναι ήδη αρχ.].

εκπολιτίζω ρ. μετβ. [1856] {εκπολίτισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** μεταδίδω τον πολιτισμό, καθιστώ (κάποιον) πολιτισμένο: *~ ανθρώπους / λαούς / φυλές* ΣΥΝ. εξανθρωπίζω, εκλεπτύνω ΑΝΤ. εκβαρβαρώνω **2.** συμβάλλω στην πολιτιστική πρόοδο ενός λαού ή μιας χώρας. — **εκπολιτισμός** (ο) [1873].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. civiliser].

εκπολιτιστικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με το έργο τής μετάδοσης και τής προώθησης τού πολιτισμού: *~ σύλλογος / σωματείο / όμιλος / εκδήλωση / προσπάθεια / πρωτοβουλία / παρέμβαση*. — **εκπολιτιστικά** επίρρ.

εκπομπή (η) **1.** ΦΥΣ. η αποδέσμευση και διάχυση ενέργειας: *~ ακτινοβολίας / θερμότητας / καυσαερίων / ρύπων* **2.** η μεταβίβαση ήχου ή εικόνας μέσω ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων: *~ ραδιοτηλεοπτικών σημάτων / προγραμμάτων* **3.** (συνεκδ.) το τηλεοπτικό ή ραδιοφωνικό πρόγραμμα: *επιμορφωτική / πολιτική / καλλιτεχνική / αθλητική ~* || *~ λόγου / τέχνης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποπομπή, εκδίωξη», < *έκπέμπω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. émission].

εκπονώ ρ. μετβ. {εκπονείς... | εκπόν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. εκπονηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} ασχολούμαι συστηματικά και με ιδιαίτερη φροντίδα με την παραγωγή (πνευματικού συνήθ.) έργου: *~ μελέτη / διατριβή / σχέδιο* ΣΥΝ. επεξεργάζομαι, δουλεύω. — **εκπόνηση** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έκπονῶ (-έω)*, αρχική σημ. «επεξεργάζομαι, τελειοποιώ», < *έκ* + *πονῶ* < *πόνος*].

εκπορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {εκπορεύθηκα} (λόγ.) προέρχομαι από: *αναρωτιόταν από ποια κέντρα εξουσίας εκπορεύονταν οι συκοφαντίες εναντίον τής χώρας του* || *το Άγιο Πνεύμα εκπορεύεται από τον Πατέρα (Θεό)* ΣΥΝ. εκπηγάζω. — **εκπόρευση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

εκπορθητής (ο) [1888] πρόσωπο που καταλαμβάνει ύστερα από μάχη οχυρωμένη πόλη ΣΥΝ. πορθητής, κατακτητής.

εκπορθώ ρ. μετβ. {εκπορθείς... | εκπόρθ-ησα (λογιότ. εξεπόρθησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κυριεύω οχυρωμένη πόλη ύστερα από πολιορκία ή μάχη ΣΥΝ. κατακτώ **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω στόχο μετά από μεγάλη προσπάθεια: *δεκάδες χιλιάδες φοιτητές κάθε χρόνο αγωνίζονται να εκπορθήσουν τις πύλες των Α.Ε.Ι.* — **εκπόρθηση** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκπορθῶ (-έω)* < *ἐκ-* + *πορθῶ* (βλ.λ.)].

εκπορνεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκπόρνευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** προωθώ (κάποιον) στην πορνεία ΣΥΝ. εκμαυλίζω, εκδίδω • **2.** (μτφ.) ανταλλάσσω (κάτι σπουδαίο, υψηλό ή ιερό) με παροχές, αξιώματα ή άλλα οφέλη· ευτελίζω, αμαυρώνω: *δεν ανέχεται να εκπορνεύουν κάποιοι δημοκόποι τα αγνά ιδεώδη, για τα οποία αγωνίστηκαν ολόκληρες γενιές.* **εκπόρνευση** (η).

εκπρόθεσμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που άφησε να περάσει η καθορισμένη προθεσμία, αυτός που δεν διενεργείται εντός τής προθεσμίας: *είστε ~, δεν μπορείτε να υποβάλετε πλέον δικαιολογητικά* || *~ υποβολή φορολογικής δήλωσης* ΑΝΤ. εμπρόθεσμος.

εκπροσώπηση (η) → εκπροσωπώ

εκπρόσωπος (ο/η) [μεσν.] {εκπροσώπ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που αντιπροσωπεύει κάποιον/κάτι (πρόσωπο, συγκεκριμένο αισθητικό ή ιδεολογικό ρεύμα, εταιρεία ή σύλλογο, πολιτικό κόμμα κ.λπ.): *κοινοβουλευτικός ~ κόμματος* || *~ τού κλασικισμού / τού ρομαντισμού / μιας νέας τάσης* ΣΥΝ. αντιπρόσωπος, πληρεξούσιος.

εκπροσωπώ ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπροσωπείς... | εκπροσώπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ενεργώ για λογαριασμό (κάποιου): *την Εκκλησία εκπροσώπησε στα εγκαίνεια τού μουσείου ο επίσκοπος* ΣΥΝ. αντιπροσωπεύω **2.** αποτελώ τον βασικό εκφραστή φιλοσοφικής, πολιτικής ή αισθητικής θεωρίας: *ο Νόαμ Τσόμσκι θεωρείται ότι εκπροσωπεί το κίνημα τής Νέας Αριστεράς στις Η.Π.Α.* ΣΥΝ. εκφράζω. **εκπροσώπηση** (η) [1888]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιπροσωπεύω*.

έκπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το ποσό κατά το οποίο μειώνεται η τιμή πώλησης προϊόντος από τον πωλητή (συνήθ. για λόγους προσέλκυσης τού αγοραστικού κοινού): *κάνω ~ 20% επί των αναγραφόμενων τιμών* || *πουλάω / αγοράζω με ~* || (μτφ.) *δεν κάνω εκπτώσεις στις αρχές / στις ιδέες μου* (δεν υποχωρώ, δεν συμβιβάζομαι) **2. εκπτώσεις** (οι) η περίοδος κατά την οποία τα εμπορικά καταστήματα πωλούν τα προϊόντα τους νομίμως σε τιμές χαμηλότερες τής κανονικής περιόδου: *αρχίζουν πρόωρα φέτος οι ~* **3.** (ειδικότ.) η μείωση επί τοις εκατό τής τιμής αγοράς αγαθού που δικαιούται κανείς (λόγω ιδιότητας): *ως μαθητής δικαιούται ~ 50% στο εισιτήριο τού λεωφορείου* || *οι εργαζόμενοι στη Δ.Ε.Η. έχουν ~ στο ηλεκτρικό ρεύμα* • **4.** η απώλεια (πολιτικού ή κυρ. εκκλησιαστικού) αξιώματος: *~ από τον επισκοπικό θρόνο* || *~ από τη θέση τού υπουργού* ΣΥΝ. καθαίρεση **5.** (μτφ.) ο ξεπεσμός: *ο ομιλητής αναφέρθηκε στην ~ των κοινωνικών αξιών* ΣΥΝ. αποσάθρωση, παρακμή, εξαχρείωση • **6.** ΝΟΜ. η ακύρωση συμβάσεως λόγω ελλιπούς τηρήσεως των όρων τής συμφωνίας • **7.** ΙΑΤΡ. η μείωση τής λειτουργίας ενός συστήματος τού οργανισμού: *~ τής νεφρικής λειτουργίας* || *διανοητική ~* (η απώλεια τής νοητικής ικανότητας).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκπτωσις*, αρχική σημ. «εγκατάλειψη, απόδραση». < *ἐκπίπτω*. Η σημ. τής προσφοράς αγαθών με μειωμένη τιμή αποδίδει ξέν. όρο, πβ. αγγλ. discount, γαλλ. rabais].

εκπτωτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που περιέχει έκπτωση ή παρέχει το δικαίωμα έκπτωσης: *~ τιμές / κουπόνι.* — **εκπτωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

έκπτωτος, -η, -ο **1.** αυτός που απώλεσε αξίωμα, εξουσία ή τη σημαντική θέση που είχε: *με την παλινόρθωση τής δημοκρατίας ο βασιλιάς κηρύχθηκε ~* || *ο Αδάμ και η Εύα υπήρξαν έκπτωτοι από τον Παράδεισο* **2.** ΝΟΜ. αυτός που έχασε έπειτα από δικαστική απόφαση τα δικαιώματά του για έργο που είχε αναλάβει, επειδή δεν εκπλήρωσε απολύτως τους όρους τής εκτέλεσής του: *~ εργολάβος.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκπίπτω*].

εκπυρσοκροτώ ρ. αμετβ. [1887] {εκπυρσοκροτείς... | εκπυρσοκρότησα} (για πυροβόλο όπλο) παράγω κρότο με πυροδότηση τής εκρηκτικής ύλης: *το όπλο εκπυρσοκρότησε καθώς το γυάλιζε και τον τραυμάτισε.* — **εκπυρσοκρότηση** (η) [1887].

[ΕΤΥΜ. < *εκ* + *πυρσο-* (< *πυρ.* πβ. *πυρσός*) + *κροτώ*].

εκπώμαστρο (το) {εκπωμάστρ-ου | -ων} (λόγ.) το εργαλείο με το οποίο γίνεται η αφαίρεση πώματος ΣΥΝ. ανοιχτήρι, τιρμπουσόν, αναπωμαστήρας. Επίσης **εκπωμαστήρας** (ο) [1888].

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tire-bouchon. Βλ. λ. *τιρμπουσόν*].

εκπωματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκπωμάτισα} (λόγ.) αφαιρώ το πώμα: *~ φιάλη* ΣΥΝ. ξεβουλλώνω, αποσφραγίζω. — **εκπωμάτιση** (η).

εκραγώ (να/θα) ρ. → εκρήγνυμαι

εκράν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) η οθόνη τού κινηματογράφου.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. écran < μέσ. ολλ. scherm «διαχωριστικό, κάλυμμα». Η λ. σήμαινε αρχικώς «προστατευτικό κάλυμμα από τη φωτιά», ενώ προς το τέλος τού 19ου αι. δήλωσε την επιφάνεια στην οποία αναπαράγεται η εικόνα ενός αντικειμένου].

εκρέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για ποταμούς και υγρά) χύνομαι προς τα έξω ΑΝΤ. εισρέω **2.** (μτφ. για οικονομικά ποσά) μεταφέρομαι στο εξωτερικό, ξοδεύομαι προς όφελος άλλου: *συνάλλαγμα εκρέει στο εξωτερικό.*

εκρήγνυμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξερράγην, -ης, -η..., να/θα εκραγώ} (λόγ.) **1.** παθαίνω έκρηξη, ανατινάζομαι: *δύο βόμβες εξερράγησαν στο κέντρο τής πόλης προκαλώντας αναστάτωση* **2.** (μτφ.) ξεσπώ ξαφνικά και βίαια: *ο πόλεμος εξερράγη αιφνιδιάζοντας τις κυβερνήσεις των γειτονικών χωρών* **3.** (μτφ.) αφήνω θυμό, οργή ή καταπιεσμένα συναισθήματα να ξεσπάσουν: *μετά από πολλά ψευδή δημοσιεύματα ο υπουργός εξερράγη στρεφόμενος κατά μερίδας τού Τύπου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *ῥήγνυμαι*, μέση φωνή τού ρ. *ῥήγνυμι*, βλ. κ. *ρήξη*].

εκρηκτικός, -ή, -ό [1885] **1.** αυτός που μπορεί να κομματιαστεί από έκρηξη ή να προκαλέσει έκρηξη: *~ ύλη* **2. εκρηκτικά** (τα) οι εκρηκτικές ύλες (μπαρούτι, δυναμίτης κ.λπ.) **3.** (μτφ.) αυτός που έχει εξάρσεις, που αφήνει να εκδηλωθούν έντονα συναισθήματα (οργής, χαράς, λύπης κ.λπ.): *~ προσωπικότητα / ταμπεραμέντο* **4.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί, που εξάπτει και ερεθίζει: *~ καλλονή / ομορφιά / μελαχρινή.* — **εκρηκτικά** επίρρ., **εκρηκτικότητα** (η) [1897].

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. explosif].

έκρηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** ο θρυμματισμός σώματος ή εξωτερικού περιβλήματος λόγω εκτόνωσης εσωτερικών πιέσεων ή ανάφλεξης (που συνοδεύεται από κρότο): *~ οβίδας / ηφαιστείου / φιάλης υγραερίου·* (μτφ.): ΦΡ. ***(θεωρία τής) μεγάλης έκρηξης*** (αγγλ. big-bang theory) κοσμολογική θεωρία, σύμφωνα με την οποία ο χώρος, ο χρόνος, η ύλη και η ακτινοβολία δημιουργήθηκαν ταυτόχρονα με μία ασύλληπτη «έκρηξη», που έγινε πριν από 10-20 δισ. χρόνια **2.** το ξέσπασμα, η απότομη εκδήλωση: *~ πολέμου / αναταραχών / επανάστασης / βίας* **3.** η απότομη και έντονη εκδήλωση (συναισθημάτων ή ορμών): *συναισθηματική ~* || *~ γέλιου / ενθουσιασμού / χαράς / οργής* **4.** (μτφ.) η απότομη άνοδος: *πληθυσμιακή / δημογραφική / πολιτιστική / καλλιτεχνική ~* ΣΥΝ. μπουμ.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκρηξις* «απότομο ρήγμα» < *ἐκρήγνυμι* < *ἐκ-* + *ῥήγνυμι*, βλ. κ. *ρήξη*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. explosion].

εκρηξιγενής, -ής, -ές [1873] {εκρηξιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκλήθηκε από έκρηξη: *~ πετρώματα.*

[ΕΤΥΜ. < *έκρηξη* + *-γενής* < *γένος*, απόδ. τού γαλλ. éruptif].

εκριζώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκρίζω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** (για φυτά ή δέντρα) αποσπώ από το έδαφος μαζί με τις ρίζες ΣΥΝ. ξεριζώνω **2.** (μτφ.) καταστρέφω ριζικά: *το αυταρχικό καθεστώς προσπάθησε με κάθε τρόπο να εκριζώσει τη θρησκευτική πίστη των ανθρώπων* ΣΥΝ. αφανίζω, ξεθεμελιώνω. — **εκριζωτικός,** -ή, -ό, **εκρίζωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.

εκριζωτής (ο) [μτγν.] (λόγ.) γεωργικό μηχάνημα για το ξερίζωμα (φυτών, κυρ. ζιζανίων).

εκροή (η) **1.** (για ποταμό ή υγρό) η ροή προς τα έξω: *~ νερού από αγωγό* ΑΝΤ. εισροή • **2.** (για οικονομικά ποσά) η εξαγωγή από μια χώρα, η απώλεια: *με τη φοίτηση πολλών Ελλήνων σε ξένα πανεπιστήμια σημειώνεται μεγάλη ~ συναλλάγματος* ΑΝΤ. εισροή.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκρέω*. Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. outflow].

εκρού επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει ανοικτό μπεζ (βλ.λ.) χρώμα: *~ πουλόβερ / πουκάμισο* **2. εκρού** (το) το ανοιχτό μπεζ χρώμα.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. écru «άχρωμος» < παλ. γαλλ. escru < es- (< λατ. ex-) + cru «ωμός» (< λατ. crudus)].

έκρυθμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται στα πρόθυρα τής έκρηξης, που πρόκειται από στιγμή σε στιγμή να ξεσπάσει: *η κατάσταση τής χώρας πριν από το πραξικόπημα ήταν ιδιαίτερα ~* ΣΥΝ. διαταραγμένος. **εκρύθμως** επίρρ., **εκρυθμία** (η) [1889].

εκσκαφέας (ο) {εκσκαφ-έα, -έων} μηχάνημα που χρησιμοποιείται για εκσκαφή και μεταφορά χωμάτων κατά τη διάνοιξη σηράγγων, αυλάκων κ.λπ.: *ερπυστριοφόρος ~.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. excavator].

εκσκαφή (η) [μτγν.] (λόγ.) **1.** η εξόρυξη, η εξαγωγή ενός πράγματος από το έδαφος με σκάψιμο **2.** η διάνοιξη με σκάψιμο (κοιλώματος, λάκκων, αυλακιών). — **εκσκάπτω** ρ. [μτγν.].

εκσλαβίζω ρ. μετβ. [1843] {εκσλάβισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως οι Σλάβοι: *ζώντας μέσα σε σλαβικό στοιχείο επί αιώνες, σταδιακά εκσλαβίστηκαν.* — **εκσλαβισμός** (ο) [1872].

εκσπερματίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εκσπερμάτισα} (για άνδρα) αποβάλλω σπέρμα από την ουρήθρα κατά τον οργασμό ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύνω. Επίσης **εκσπερματώνω** [μτγν.].

εκσπερμάτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αποβολή σπέρματος από την ανδρική ουρήθρα κατά τον οργασμό: *πρόωρη ~* (φαινόμενο κατά το οποίο ο άνδρας εκσπερματίζει πολύ νωρίς) ΣΥΝ. (λαϊκ.) χύσιμο. Επίσης **εκσπερμάτωση** (η) κ. **εκσπερματισμός** (ο).

εκσπώ ρ. αμετβ. {εκσπάς... | εξέσπασα} (λόγ.) ξεσπώ (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκσπῶ (-άω)* < *ἐκ-* + *σπῶ*, βλ. κ. *σπάζω*].

έκσταση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (στον μυστικισμό και σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές) η κατάσταση κατά την οποία νιώθει κανείς ότι βγαίνει από τον εαυτό του, ότι απελευθερώνεται από τα γήινα και επικοινωνεί με το θείο, κατά τη διάρκεια τής οποίας σημειώνεται έξαψη των αισθήσεων και τής φαντασίας, με παραισθήσεις, οράματα κ.λπ., πράγματα που δεν εξηγούνται φυσικά κ.ά.: *οι στροβιλιζόμενοι δερβίσηδες πέφτουν σε ~* || *η Πυθία χρησμοδοτούσε σε κατάσταση έκστασης* || *σε ορισμένες θρησκευτικές τελετές χρησιμοποιούνται ναρκωτικές ουσίες για να περιέλθει κανείς σε ~* **2.** (ειδικότ. στον χριστιανισμό) η ψυχική έξαρση, η απόσπαση από τον φυσικό κόσμο, που ακολουθείται από αίσθημα φωτισμού (βλέπει κανείς φωτεινά αντικείμενα) και στη συνέχεια από το αίσθημα τής μετάδοσης πνευματικών εμπειριών ΣΥΝ. μεταρσίωση **3.** το να καταλαμβάνεται ολοκληρωτικά κανείς από ένα πολύ ισχυρό συναίσθημα, συνήθ. υπό την επίδραση συγκεκριμένου ερεθίσματος: *πέφτω σε ~ υπό την επήρεια ναρκωτικών ουσιών* || *θρησκευτική / ερωτική ~* **4.** η κατάσταση έντονου ενθουσιασμού, έντονης απόλαυσης και απορρόφησης (από κάτι): *άκουγε μέσα σε ~ τις υπέροχες μελωδίες.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκστασις*, αρχική σημ. «εκτόπιση, μεταβολή», < *ἐξίστημι* < *ἐκ / ἐξ* + *ἵστημι*, βλ. κ. *ίσταμαι*. Στον Ιπποκράτη μαρτυρείται η σημ. τής σύγχυσης τού μυαλού εξαιτίας τρόμου, θυμού, έκπληξης κ.λπ. Η κατάσταση τής ψυχικής έξαρσης, που συνοδεύεται από υπερφυσικό όραμα, εμφανίζεται στην Κ.Δ. (πβ. *Πράξ.* 11,5: *καὶ εἶδον ἐν ἐκστάσει ὅραμα*), όπου απαντά και η γενικότερη σημ. (πβ. Μάρκ. 16,8: *εἶχεν γὰρ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις*). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. ecstasy, γαλλ. extase, γερμ. Ekstase κ.ά.].

έκσταση (το) {άκλ.} αμφεταμινική ναρκωτική ουσία.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ecstasy].

εκστασιάζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εκστασιάσ-τηκα, -μένος} βρίσκομαι

σε έκσταση (βλ.λ.): *εκστασιάστηκε μπροστά στη συγκλονιστική ερμηνεία τού μεγάλου ηθοποιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εκστατικάς, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που έχει εκστασιαστεί: *κοίταζε* ~. — **εκστατικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*

εκστομίζω ρ. μετβ. [1876] {εκστόμισα (λογιότ. εξεστόμισα)} (λόγ.) βγάζω από το στόμα μου, προφέρω (συνήθ. ύβρεις, αγενείς φράσεις ή κατάρες) ΣΥΝ. ξεστομίζω. — **εκστόμιση** (η).

εκστρατεία (η) [μτγν.] {εκστρατειών} **1.** η ετοιμασία, ο πολεμικός εξοπλισμός στρατού και η έξοδός του από τη χώρα εναντίον εχθρού: *η ~ τού Ξέρξη κατά των Ελλήνων* || *η πανελλήνια ~ τού Αλεξάνδρου στην Ασία* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο συμμετέχει κανείς στην πολεμική έξοδο στρατού: *σκοτώθηκε στη Μικρασιατική ~* **3.** (μτφ.) οργανωμένη προσπάθεια για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *προεκλογική / διαφημιστική / ενημερωτική / διαφωτιστική ~* || *~ λάσπης* (κατασυκοφάντησης) / *παραπληροφόρησης.*

εκστρατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκστράτευσα (λόγ. εξεστράτευσα)} οργανώνω και πραγματοποιώ εκστρατεία. — **εκστρατευτικός,** -ή, -ό.

εκσυγχρονίζω ρ. μετβ. {εκσυγχρόνισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} προσαρμόζω στις σύγχρονες ανάγκες, καθιστώ (κάτι) σύγχρονο, μοντέρνο, απαλλάσσοντάς το από γνωρίσματα τού παρελθόντος που εμποδίζουν την εξέλιξή του: *~ το κράτος / την εκπαίδευση / τους θεσμούς / συστήματα / συμπεριφορές / νοοτροπίες* ΣΥΝ. μεταρρυθμίζω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moderniser].

εκσυγχρονισμός (ο) η διαδικασία προσαρμογής στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις· (ειδικότ.) η διαδικασία μεταβολών σε όλους τους τομείς τής ανθρώπινης δραστηριότητας με σκοπό την προσαρμογή στα δεδομένα τής πραγματικότητας με την εφαρμογή νέων επιστημονικών αντιλήψεων, μεθόδων και τεχνολογιών, ώστε να επιτυγχάνεται η καλύτερη απόδοση (οικονομική, θεσμική, πολιτιστική κ.λπ.). — **εκσυγχρονιστής** (ο), **εκσυγχρονίστρια** (η), **εκσυγχρονιστικός,** -ή, -ό, **εκσυγχρονιστικά** επίρρ.

εκσφενδονίζω ρ. μετβ. {εκσφενδόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) ρίχνω (κάτι) με σφεντόνα **2.** (συνήθ. μτφ.) ρίχνω (κάτι) στον αέρα με δύναμη, απότομα ή βίαια: *οι πολιορκητικές μηχανές εκσφενδόνιζαν τεράστιες πέτρες εναντίον των τειχών τής πόλης* || (μεσοπαθ. **εκσφενδονίζομαι**) *κατά τη σύγκρουση ο μοτοσικλετιστής εκσφενδονίστηκε και έπεσε στο οδόστρωμα με δύναμη.* — **εκσφενδόνιση** (η) [1858] κ. **εκσφενδονισμός** (ο) [1834].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐκσφενδονῶ (-άω)* < *ἐκ-* + *σφενδονῶ* < *σφενδόνη*].

Ε.Κ.Τ. 1. (το) Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο **2.** (η) Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

εκτάδην επίρρ. (λόγ.) σε ξαπλωτή στάση, φαρδιά-πλατιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτείνω* + επιρρ. επίθημα *-άδην*].

εκτάθηκα ρ. ▸ εκτείνω

έκτακτα επίρρ.· θαυμάσια, υπέροχα: *~ ήταν απόψε! Περάσαμε θαυμάσια* (βλ. κ. λ. *εκτάκτως*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extraordinairement].

> **έκτακτα – εκτάκτως.** Τα δύο επιρρήματα διαφέρουν στη σημασία. Λανθασμένα χρησιμοποιείται ενίοτε το **έκτακτα** και με τη σημ. τού **εκτάκτως** ως δημοτικότερος (!) τύπος. Το *έκτακτα* σημαίνει «έξοχα, υπέροχα» *(Περάσαμε **έκτακτα** στο πάρτι τού Γιάννη· όλοι έχουν να το λένε)·* το *εκτάκτως* σημαίνει «ξαφνικά, απροσδόκητα» *(Οι γιατροί ειδοποιήθηκαν να λάβουν μέρος **εκτάκτως** σ' ένα συμβούλιο για έναν βαριά ασθενή).* Προφανώς είναι λάθος να πει κανείς *«Ανεχώρησε έκτακτα χθες το βράδυ ο πρωθυπουργός για τις Βρυξέλλες»*!

έκτακτος, -η (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που γίνεται σε ειδικές περιπτώσεις: *η κυβέρνηση έλαβε ~ μέτρα για το νέφος* || *ακούσαμε το ~ δελτίο θυέλλης* || *~ παράρτημα (εφημερίδας)* || *κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* (βλ. λ. *ανάγκη*) ΑΝΤ. τακτός, κανονικός· ΦΡ. ***έκτακτος / έκτακτη υπάλληλος*** υπάλληλος που προσλαμβάνεται για να καλύψει προσωρινές ή εποχικές ανάγκες προσωπικού τού δημοσίου ή τού ιδιωτικού τομέα: *ο υπουργός εισηγήθηκε τη μονιμοποίηση πολλών εκτάκτων υπαλλήλων* ΑΝΤ. μόνιμος υπάλληλος **2.** αυτός που γίνεται εκτός προγράμματος, εκτός των όσων προβλέπονται κανονικά: *~ δικαστήριο / στρατοδικείο / εξουσίες* || *σε ~ εμφάνιση ένας δημοφιλής κωμικός* • **3.** θαυμάσιος, υπέροχος: *~ νέος ο ανιψιός σας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αποσπασμένος, κατειλημμένος (για ειδικό σκοπό)». < αρχ. *ἐκτάσσω / -ττω* «ξεχωρίζω, παρατάσσω» < *ἐκ-* + *τάσσω / -ττω* (βλ.λ.). Η σημ. «θαυμάσιος» αποδίδει το γαλλ. extraordinaire].

εκτάκτως επίρρ. [μτγν.] εκτός προγράμματος, χωρίς να προβλέπεται κανονικά: *~ θα προβληθεί απόψε η ταινία «Η τελευταία γυναίκα»· η προγραμματισμένη ταινία «Η έκλειψη» αναβάλλεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειλικρινά, έκτακτα, προηγουμένως.*

εκταμιεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκταμίευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) λαμβάνω χρήματα από καταθέσεις (προσωπικών λογαριασμών σε τράπεζες, ταμεία κ.λπ.) ή κονδύλια (που έχουν εγκριθεί για συγκεκριμένο σκοπό): *ο κατηγορούμενος είχε εκταμιεύσει μικροποσά από διάφορους λογαριασμούς καταθέσεων* || *οι πιστώσεις για τα Μ.Ο.Π. δεν έχουν ακόμη εξ ολοκλήρου εκταμιευθεί.* — **εκταμίευση** (η).

εκτάριο (το) [1884] {εκταρί-ου | -ων} μονάδα επιφανείας που ισούται με δέκα χιλιάδες τετραγωνικά μέτρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hectare < αρχ. *ἑκατόν* + επίθημα -are].

έκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ο χώρος που καταλαμβάνει (κάτι) ή στον οποίο συναντά κανείς (κάτι): *η ~ τού οικοπέδου* || *η ~ τής καλλιεργήσιμης γης* || *~ πολλών χιλιομέτρων έχει καλυφθεί από τα νερά τού ποταμού που ξεχείλισε* || *μια πόλη τεράστια σε ~* || *η ~ ενός γλωσσικού ιδιώματος·* ΦΡ. (λόγ.) ***εν εκτάσει*** αναλυτικά, διά μακρών: *στη διατριβή του πραγματεύεται ~ το ζήτημα των μειονοτήτων* **2.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) χώρος μεγάλης επιφάνειας: *διέθετε απέραντες ~ γης με αμπελοκαλλιέργειες* **3.** (μτφ. για γεγονότα) το εύρος και η σημασία: *από την έκρηξη τής βόμβας προκλήθηκαν μεγάλης ~ ζημιές σε καταστήματα* || *το ζήτημα έλαβε / πήρε ~ και προκάλεσε πολλές αντιδράσεις* • **4.** ΓΥΜΝΑΣΤ. το τέντωμα: *~ χεριών* ΣΥΝ. άπλωμα ΑΝΤ. σύμπτυξη, μάζεμα • **5.** ΓΛΩΣΣ. (στα Αρχαία Ελληνικά) η μετατροπή βραχέος φωνήεντος σε μακρό (βλ. λ. *αντέκταση*) **6.** ΜΟΥΣ. η απόσταση ανάμεσα σε δύο άκρους φθόγγους: *~ φωνής / οργάνου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκτασις* < *ἐκτείνω*].

εκτατός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να εκταθεί, να λάβει έκταση: *~ κλίμακα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτείνω*].

εκταφή (η) [1887] **1.** η εξαγωγή των οστών νεκρού από τον τάφο του ύστερα από χρονικό διάστημα αρκετό για την αποσύνθεση τού σώματός του **2.** (ειδικότ.) η εξαγωγή πτώματος από τον τάφο για νεκροψία (ύστερα από ιατροδικαστική απόφαση) **3.** η εξαγωγή αντικειμένου θαμμένου, κρυμμένου στη γη: *~ αρχαίων σκευών / αγγείων / κτερισμάτων* ΣΥΝ. ξέθαμμα, ξέχωμα.

Ε.Κ.Τ.Ε. (η) Εθνική Κτηματική Τράπεζα Ελλάδας.

εκτεθειμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εκτεθεί, που είναι σε κοινή θέα: *πλήθος εμπορευμάτων ήταν εκτεθειμένα πάνω σε πάγκους* **2.** αυτός που μένει απροστάτευτος, ακάλυπτος απέναντι σε (κάτι): *~ στο κρύο / στη χλεύη / στη βία / στην αθλιότητα / σε ανθυγιεινό περιβάλλον / σε θορύβους* ΑΝΤ. καλυμμένος **3.** (μτφ.) αυτός που έχει εκτεθεί, τού οποίου έχει προσβληθεί η τιμή και η υπόληψη: *βγήκα ~ από την απρεπή συμπεριφορά τής γραμματέως μου προς πελάτη τής εταιρείας* • **4.** αυτός που έχει επωμιστεί κάποια υποχρέωση: *είμαι ~ απέναντι στον προϊστάμενό μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐκτίθημι*].

> **εκτεθειμένος, διατεθειμένος: ορθογραφία.** Οι λέξεις γράφονται με *-ει-*, ως παθητικές μετοχές παρακειμένου τού **τίθεμαι**. Ο παρακ. τού *τίθεμαι* στην Αρχαία ήταν **τέθειμαι** (παθητ. φωνή) και **τέθεικα** (ενεργητική)· οι τύποι αυτοί σχηματίζονται σε *-ει-* αναλογικά προς τους **είμαι** και **είκα**, παρακειμένους τού **ἵημι**.

εκτέθηκα ρ. ▸ εκθέτω

εκτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτεινα, εκτάθηκα (λόγ. εξετάθην, -ης, -η..., μτχ. εκταθείς, -είσα, -έν), εκτεταμένος} **1.** απλώνω, τεντώνω: *~ τα χέρια·* (μεσοπαθ. **εκτείνομαι**) **2.** καταλαμβάνω χώρο, έχω συγκεκριμένη έκταση, διαστάσεις: *τα χωράφια του εκτείνονται μέχρι τη θάλασσα* || *η Βρετανική Αυτοκρατορία εκτεινόταν από το Γιβραλτάρ ώς τις Ινδίες* || (μτφ.) *εξετάθη σε επουσιώδη* (ξέφυγε από την ουσία) **3.** (η μτχ. **εκτεταμένος,** *-η, -ο*) βλ.λ. — **εκτατικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

Ε.Κ.Τ.Ε.Λ. (το) Ενοποιημένο Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων.

εκτέλεση (η) [1840] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η πραγματοποίηση, η ολοκλήρωση (έργου που είχε αναληφθεί): *η ~ τής αποστολής / τού κατασκευαστικού έργου / υπηρεσίας* ΣΥΝ. υλοποίηση, επιτέλεση **2.** η εφαρμογή: *~ ποινής / απόφασης* **3.** ΝΟΜ. ***αναγκαστική εκτέλεση*** βλ. λ. *αναγκαστικός* **4.** (για κατάδικο) η υλοποίηση τής θανατικής καταδίκης, η θανάτωση: *η ~ των ενόχων εσχάτης προδοσίας* || *~ στην ηλεκτρική καρέκλα·* ΦΡ. ***εικονική εκτέλεση*** σκηνοθετημένη διαδικασία θανάτωσης που αποσκοπεί στο να πλήξει το ηθικό καταδίκου, κατά την οποία αυτός οδηγείται στον χώρο όπου θα εκτελεστεί, το εκτελεστικό απόσπασμα παρατάσσεται κανονικώς, δίνεται η εντολή εκτελέσεως, αλλά τα πυρά είναι άσφαιρα **5.** (γενικότ.) η θανάτωση, η δολοφονία: *μαζικές ~ αντιπάλων τού καθεστώτος* || *εν ψυχρώ ~ πολιτικού* • **6.** ΜΟΥΣ. η απόδοση ενός μουσικού έργου (κειμένου) με φωνή, όργανο ή και με τα δύο: *μοναδική / πιστή / συναρπαστική / κακή ~.*

εκτελεστέος, -α, -ο [1856] (λόγ.) αυτός που πρέπει να εκτελεστεί.

εκτελεστήριος, -α, -ο [1833] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3).

εκτελεστής (ο) [1812], **εκτελέστρια** (η) [1892] {εκτελεστριών} **1.** πρόσωπο που αναλαμβάνει την ευθύνη να υλοποιήσει συγκεκριμένη εντολή **2.** ΜΟΥΣ. πρόσωπο που εκτελεί με όργανο μουσικό κομμάτι • **3.** δολοφόνος: *η τρομοκρατική οργάνωση χρησιμοποιεί πληρωμένους ~* || *ψυχρός ~* • **4.** ΝΟΜ. ***εκτελεστής διαθήκης*** ένα ή περισσότερα φυσικά ή νομικά πρόσωπα στα οποία ανατίθεται από τον διαθέτη με τη διαθήκη του η εκτέλεση των διατάξεων αυτής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exécuteur].

εκτελεστικός, -ή, -ό [1796] αυτός που σχετίζεται με την εκτέλεση (βλ.λ., σημ. 1-3)· ΦΡ. (α) ***εκτελεστική εξουσία*** η μία από τις τρεις κύριες εξουσίες (εκτός από τη νομοθετική και τη δικαστική) τού δημοκρατικού πολιτεύματος, η οποία ασκείται από την κυβέρνηση (β) ***εκτελεστικό απόσπασμα*** το μικρό στρατιωτικό άγημα, το οποίο έχει ως έργο την εκτέλεση ατόμων που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο (γ) ***εκτελεστικό γραφείο*** συλλογικό όργανο πολιτικού κόμματος (δ) ***Εκτελεστική Γραμματεία / εκτελεστικός γραμματέας*** γραμματέας, συνεργάτης τού διευθυντή και εκπρόσωπός του (ε) ***εκτελεστικό όργανο (τού κράτους)*** δημόσιος υπάλληλος που εργάζεται για την εφαρμογή των νόμων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exécutif, λ.χ. *εκτελεστική εξουσία* < γαλλ. le pouvoir exécutif].

εκτελεστός, -ή, -ό [1833] αυτός που μπορεί να εκτελεστεί, να υλοποιηθεί: *η δικαστική απόφαση ήταν αμέσως ~* || *~ τίτλος.*

εκτελώ ρ. μετβ. {εκτελείς... | εκτέλ-εσα (λόγ. εξετέλεσα), -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -έσθηκα κ. λογιότ. εξετελέσθην, -ης, -η.... μτχ. εκτελεσθείς, -είσα, -έν), -εσμένος} **1.** πραγματοποιώ, επιτελώ: ~ *εντολές / απόφαση / το καθήκον μου / αποστολή* || ~ *κατά γράμμα / πιστά* || *ο αξιωματικός ανέφερε στον διοικητή: «Αποστολή εξετελέσθη!»* ΦΡ. **εκτελώ χρέη** (+ γεν. ουσ.) ασκώ προσωρινά συγκεκριμένα καθήκοντα, συνήθ. χωρίς να είμαι άμεσα αρμόδιος: *κατά την απουσία τού προϊσταμένου του, χρέη διευθυντού εκτελούσε ο τμηματάρχης Α΄* **2.** ενεργώ σύμφωνα με όσα επιτάσσει (σύμβαση, δεσμευτικό έγγραφο κ.λπ.): ~ *τους όρους διαθήκης / συμβόλαιο / συνταγή / οδηγίες* **3.** ερμηνεύω (μουσικό έργο): *η Φιλαρμονική τού Βερολίνου εκτέλεσε την Τρίτη Συμφωνία τού Μπετόβεν* ● **4.** θανατώνω (κατάδικο): ~ *δι' απαγχονισμού* **5.** δολοφονώ: *τρομοκρατική οργάνωση εκτέλεσε επιχειρηματία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκτελῶ (-έω)* «φέρω εις πέρας, ολοκληρώνω» < *ἐκ-* + *τελῶ* < *τέλος*. Η σημ. «αποδίδω μουσικό έργο» είναι ήδη μεσν., ενώ η σημ. «εκτελώ θανατική ποινή» είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exécuter].

εκτελωνίζω ρ. μετβ. {εκτελώνισ-α, -τηκα, -μένος} περνώ από το τελωνείο (εμπορεύματα) καταβάλλοντας τους προβλεπόμενους δασμούς. — **εκτελώνιση** (η) [1888] κ. **εκτελωνισμός** (ο) [1890].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dédouaner].

εκτελωνιστής (ο) [1896]. **εκτελωνίστρια** (η) {εκτελωνιστριών} πρόσωπο που έχει ως επαγγελματική απασχόληση τις γραφειοκρατικές διατυπώσεις για τη νόμιμη διακίνηση εμπορευμάτων από τελωνείο.

εκτελωνιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διακίνηση εμπορευμάτων μέσω τελωνείου: ~ *διατυπώσεις* **2.** ***εκτελωνιστικά*** (τα) το ποσό που καταβάλλεται στο τελωνείο για εξαγωγή εμπορευμάτων.

εκτενής, -ής, -ές {εκτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εκτενέστ-ερος, -ατος} αυτός που απλώνεται σε μεγάλη έκταση: ~ *μελέτη / αναφορά / έρευνα / περιγραφή / ανάλυση / παρουσίαση* ΣΥΝ. αναλυτικός, λεπτομερής, διεξοδικός ΑΝΤ. σύντομος. — **εκτενώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, λεπτομερής.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκτείνω*].

εκτεταμένος, -η, -ο **1.** αυτός που καταλαμβάνει μεγάλη έκταση: ~ *περιφέρεια / λόγος / ανάλυση* || ~ *δίκτυο μέσων μεταφοράς* || *από τις πλημμύρες υπήρξαν* ~ *καταστροφές* ΣΥΝ. μακρός **2.** αυτός που διαρκεί αρκετό χρόνο: *είχαν* ~ *τηλεφωνική συνομιλία* **3.** αυτός που έχει λάβει μεγάλες διαστάσεις: *καταγγέλλεται* ~ *νοθεία στις εκλογές* **4.** ΓΛΩΣΣ. ***εκτεταμένη βαθμίδα*** η συλλαβή τής οποίας το φωνήεν παρουσιάζει έκταση (βλ.λ.) σε σχέση με αυτό τής ομόρριζης βασικής (απαθούς) συλλαβής (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάπτωση*). — **εκτεταμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐκτείνω*. Η *εκτεταμένη βαθμίδα* είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ. Dehnstufe].

εκτίθεμαι ρ. ‣ εκθέτω

εκτίμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων | χωρ. πληθ. στις σημ. 1-4} **1.** η αξιολόγηση (προσδιορισμός τής αξίας, τής τιμής): ~ *έργου τέχνης / πολύτιμου πετραδιού / αντίκας* **2.** ο υπολογισμός (σε χρήμα): *η* ~ *των ζημιών από τους σεισμούς* || *η* ~ *τού εμπορεύματος* **3.** (γενικότ.) ο προσδιορισμός τής ποιότητας, τού πόσο αξίζει (κανείς/κάτι): *η* ~ *ενός κειμένου / μιας εργασίας / μιας μελέτης* || *η* ~ *τού επιστημονικού / πολιτικού / κοινωνικού έργου (κάποιου)* **4.** η υπόληψη (κάποιου), η αξία και ο σεβασμός που αποδίδεται (σε κάποιον): *τυγχάνει / χαίρει μεγάλης εκτιμήσεως από τους συντοπίτες του* || *τρέφω μεγάλη* ~ *για το πρόσωπό του* || *δεν τον έχω σε* ~· *είναι παλιοχαρακτήρας!* **5.** η υποκειμενική αξιολόγηση (μιας κατάστασης) ή η πιθανολόγηση σχετικά με την εξέλιξή της: *δημοσιεύονται εκτιμήσεις διαφόρων πολιτικών αναλυτών για το μέλλον τής συμμαχίας* || *η* ~ *μου είναι ότι το νομοσχέδιο θα ψηφιστεί στη Βουλή.*

εκτιμητής (ο) [1851], **εκτιμήτρια** (η) {εκτιμητριών} **1.** πρόσωπο που εκτιμά την αξία προσώπου ή πράγματος, που αξιολογεί συγκεκριμένες καταστάσεις: ~ *τής πολιτικής ζωής / τού λογοτεχνικού ταλέντου* **2.** πρόσωπο που προσδιορίζει επακριβώς με βάση αντικειμενικά δεδομένα την αξία (αντικειμένου): ~ *έργων τέχνης / επίπλων.*

εκτιμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτιμάς... | εκτίμ-ησα, -ώμαι, -άται... -ήθηκα, -ημένος} **1.** (για πρόσ.) αναγνωρίζω την αξία και τις ιδιαίτερες ικανότητες (κάποιου): *εκτιμούσε πολύ τους φίλους του* || *εκτιμώ τις ικανότητές της ως επιστήμονος* ΣΥΝ. υπολήπτομαι, σέβομαι **2.** υπολογίζω την αξία (κάποιου): *πήγαν σε ειδικό, ο οποίος θα εκτιμούσε τις αντίκες που κληρονόμησαν* ΣΥΝ. κοστολογώ **3.** κρίνω, αποδίδω σε (κάτι) τη σημασία που θεωρώ ότι έχει: *του ζητήθηκε να εκτιμήσει το αποτέλεσμα των εκλογών στη γειτονική χώρα* || *παράγοντες τού υπουργείου εκτιμούν πως το ποσό αυτό είναι δύσκολο να καλυφθεί* ΣΥΝ. αξιολογώ. — **εκτιμητικός**, -ή, -ό [1851]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ, νομίζω.*

εκτίναξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** το τίναγμα εμπρός ή προς επάνω ώστε να βρεθεί κάποιος σε απομακρυσμένη σε ύψος ή μήκος θέση από αυτή που βρισκόταν: *η* ~ *βλήματος* || *η* ~ *τού τερματοφύλακα στη γωνία τής εστίας του απεσόβησε το γκολ* **2.** (μτφ.) η ξαφνική μεγάλη αύξηση: *η* ~ *των τιμών των υγρών καυσίμων στα ύψη* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ορμητική κίνηση των χεριών από την πρόπτυξη στην έκταση ή των ποδιών από το βαθύ κάθισμα με πήδημα στην ορθή θέση.

εκτινάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτίνα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** τινάζω μακριά με ορμή: ~ *βλήματα / όλμους* || (μεσοπαθ.) *ο πιλότος εκτινάχθηκε εγκαίρως με το κάθισμά του από το μαχητικό αεροσκάφος και γλύτωσε τη ζωή του* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω **2.** οδηγώ ξαφνικά σε μεγάλη αύξηση: *η βελτίωση τού πολιτικού κλίματος εκτίναξε στα ύψη τον δείκτη τιμών τού χρηματιστηρίου* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. πραγματοποιώ εκτίναξη (βλ.λ.).

εκτίνω κ. (εσφαλμ.) **εκτίω** ρ. μετβ. {εξέτισα} (κυριολ.) εξοφλώ (οφειλόμενο ποσό)· ΦΡ. (α) **εκτίνω ποινή** (για καταδίκους) υφίσταμαι την ποινή που μου επιβλήθηκε από το δικαστήριο: *εκτίνει ποινή φυλάκισης δέκα ετών* (β) (ευφημ.) **εξέτισε το κοινό χρέος** έφυγε από τη ζωή, πέθανε. — **έκτιση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποτίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκτίνω*, αρχική σημ. «αποπληρώνω, ξεπληρώνω», < *ἐκ-* + *τίνω* «πληρώνω (χρέος, λύτρα κ.τ.ό.)». Το αρχ. *τίνω* < **τί-νϜ-ω* < Ι.Ε. *kʷei- «κάνω (κάποιον) να πληρώσει», πβ. σανσκρ. cáyate «τιμωρώ», λιθ. káina «τιμή», αρχ. σλαβ. cěná κ.ά. Ομόρρ. *ποινή* (βλ.λ.)].

εκτομή (η) ο ευνουχισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτέμνω* < *ἐκ* + *τέμνω*].

εκτομίας (ο) {εκτομιών} (λόγ.) ο ευνούχος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτομή*].

εκτονώνω ρ. μετβ. {εκτόνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μειώνω την ένταση ή τη φόρτιση: *προσπάθησε να εκτονώσει την κρίση* ΣΥΝ. αποφορτίζω, αμβλύνω· (μεσοπαθ. ***εκτονώνομαι***) **2.** διοχετεύω την ενέργεια ή τον δυναμισμό μου σε συγκεκριμένο χώρο: ~ *με τον αθλητισμό / με τον χορό* || *πολλοί νέοι εκτονώνονται στα γήπεδα* ΣΥΝ. ψυχαγωγούμαι **3.** αποφορτίζομαι, μειώνω την ψυχική πίεση, την ένταση ή το άγχος: *χόρεψα, τραγούδησα κι εκτονώθηκα* || *μερικοί νεαροί εκτονώνονται με πράξεις βίας.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκτονῶ* < *ἐκ* + *-τονῶ (-όω)* < *τόνος*].

εκτόνωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μείωση τής έντασης, τής πίεσης ή τού άγχους, η αποφόρτιση: *για* ~ *πηγαίνει στο γυμναστήριο* || *ο χορός προσφέρει* ~ *και διασκέδαση* **2.** ΦΥΣ. η αύξηση τού όγκου (αερίου) με αύξηση τής θερμοκρασίας ή ελάττωση τής πίεσης ΑΝΤ. συμπίεση. — **εκτονωτικός**, -ή, -ό [1891], **εκτονωτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. détente].

εκτονωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο ρυθμιστής πιέσεως σε ένα σύστημα (νερού, ατμού, αερίου).

εκτόξευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ρίψη με δύναμη σε απόσταση: ~ *νερού με μάνικα* || ~ *βέλους / ακοντίου* **2.** η εκτίναξη στον αέρα (με προωθητικό μέσο): *η* ~ *πυραύλου / δορυφόρου* **3.** (μτφ.) η ξαφνική, απότομη άνοδος: ~ *των τιμών στα ύψη* **4.** (μτφ.) η εξαπόλυση, η επιθετική ενέργεια: ~ *ύβρεων / κατηγοριών.* — **εκτοξευτικός**, -ή, -ό [1891].

εκτοξευτήρας (ο) ΣΤΡΑΤ. η διάταξη εκτόξευσης πυραύλων ή ρουκετών. Επίσης **εκτοξευτής**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. launcher].

εκτοξεύω ρ. μετβ. {εκτόξευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** ρίχνω (κάτι) με δύναμη σε απόσταση: ~ *νερό με τη μάνικα / βέλος / ακόντιο* **2.** στέλνω με δύναμη σε ύψος (συνήθ. με ειδικό μηχανισμό), βάλλω: *οι Αμερικανοί εκτόξευσαν νέο δορυφόρο στο διάστημα* || ~ *ρουκέτες εναντίον εχθρικού στόχου* **3.** (μτφ.) αυξάνω απότομα: *στα ύψη εκτοξεύθηκαν οι τιμές των γαλακτοκομικών προϊόντων* **4.** (μτφ.) εξαπολύω, ξεστομίζω: *εκτόξευσε φοβερές κατηγορίες εναντίον τού αντιπάλου του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *τοξεύω* < *τόξον*].

εκτοπία (η) {εκτοπιών} ΑΝΑΤ. η μη φυσιολογική θέση οργάνου στο σώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ectopia].

εκτοπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτόπισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** βγάζω (κάποιον) από το σημείο στο οποίο βρίσκεται, καταλαμβάνοντας τον χώρο του: *κάθισε δίπλα μου ένας ογκώδης επιβάτης και με εκτόπισε* **2.** (μτφ.) καταλαμβάνω τη θέση που κατείχε άλλος: *η νεαρή τραγουδίστρια σημείωσε μεγάλη εμπορική επιτυχία και εκτόπισε από την κορυφή των πωλήσεων το ξένο συγκρότημα* || (κακόσ.) *εκτόπισε πολλούς ικανούς συναδέλφους του, για να γίνει διευθυντής* ΣΥΝ. υποσκελίζω **3.** διώχνω (μόνιμο κάτοικο) από την περιοχή του με βίαιο τρόπο: *αρκετοί πληθυσμοί τής Μ. Ασίας εκτοπίστηκαν από τους κατακτητές* **4.** εκδιώκω τις εχθρικές δυνάμεις από τις θέσεις τους **5.** (για πολιτικούς αντιφρονούντες) στέλνω στην εξορία: *συνελήφθη και εκτοπίστηκε στην Ικαρία* ΣΥΝ. εξορίζω **6.** (μτφ.) αφήνω στην άκρη, ξεπερνώ: *σύγχρονες αντιλήψεις για την οικονομία εκτοπίζουν πεπαλαιωμένες και ατελέσφορες* ΣΥΝ. παραμερίζω. — **εκτόπιση** (η) [μτγν.] κ. **εκτοπισμός** (ο) [αρχ.], **εκτοπιστικός**, -ή, -ό [αρχ.].

εκτόπισμα (το) [1887] {εκτοπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΥΣ. η ποσότητα τού υγρού που εκτοπίζει ένα σώμα, όταν εισέρχεται ή βυθίζεται σε αυτό: *το* ~ *ενός πλοίου* **2.** ο χώρος που καταλαμβάνει κάποιος χάρη στις διαστάσεις του: *ο γιγαντόσωμος μπασκετμπολίστας έχει μεγάλο* ~ *κάτω από το καλάθι* **3.** (μτφ.) η δύναμη επιβολής, το κύρος και η ικανότητα: *ένας υπουργός με σημαντικό* ~ *στο πολιτικό στερέωμα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déplacement].

εκτόπλασμα (το) {εκτοπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (στην παραψυχολογία) η ουσία, η οποία υποτίθεται ότι εκπέμπεται από το σώμα κάποιων «μέντιουμ», όταν αυτά βρίσκονται σε ύπνωση κατά τη διάρκεια πνευματιστικής συγκέντρωσης, και από την οποία θεωρείται ότι σχηματίζονται είδωλα (προσώπων, ζώων ή πραγμάτων) **2.** ΖΩΟΛ. η εξωτερική επιφάνεια τού σώματος των μονοκύτταρων πρωτοζώων. — **εκτοπλασματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *εκτός* + *πλάσμα*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ecto-plasme].

έκτοπος, -η, -ο [αρχ.] ΑΝΑΤ. (για όργανα τού σώματος) αυτός που δεν βρίσκεται στη φυσιολογική του θέση.

εκτός πρόθ.· δηλώνει: **1.** εξαίρεση (= πλην) (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. +από +αιτ.): *Ήρθαν όλοι* ~ *από σένα* || ~ *τής συνεδρίασης, έχω κι άλλες δουλειές* || ~ *από λίγες εξαιρέσεις, οι περισσότεροι ανταποκρίθηκαν θετικά*· ΦΡ. **εκτός απροόπτου** αν εξαιρεθεί κάτι το απρόβλεπτο και απροσδόκητο: *θα είμαστε στον γάμο την Κυριακή* ~ **2.**

προσθήκη (+γεν. ή ως περιφραστ. πρόθ. +από +αιτ.): *θα έρθουν ~ από σένα και άλλοι πέντε* || *~ τού ότι είναι έξυπνος, είναι και επιμελής* || *είναι έξυπνος και ~ αυτού είναι εργατικός, άρα θα πετύχει* || *είναι ~ των άλλων και ευγενής* **3.** τόπο: απουσία από μία περιοχή (μακριά από) (+γεν.): *απουσιάζει ~ Ελλάδος* || *βρίσκεται ~ Αθηνών* || (μτφ.) *είχε πιει και ως εκ τούτου ήταν ~ εαυτού* || (μτφ.) *ο ασθενής νοσηλεύεται στο νοσοκομείο ~ κινδύνου* || *~ νόμου οργάνωση* || *~ τόπου και χρόνου* || *περιοχή ~ σχεδίου πόλεως* || *στις τελευταίες εκλογές βρέθηκε ~ Βουλής* || *υποψηφιότητα ~ συναγωνισμού* || *~ έδρας αγώνας τής εθνικής ομάδας* || *η έκθεσή του ήταν ~ θέματος* ΑΝΤ. εντός· ΦΡ. (α) **εκτός νυμφώνος** έξω από ή χωρίς κάτι σημαντικό: *είχε τσακωθεί με τους γονείς του κι έτσι, όταν μοιράστηκε η κληρονομιά, εκείνος βρέθηκε ~* (β) **εκτός των τειχών** έξω / μακριά από την πόλη: *~ πέρασαν για μια ακόμη φορά το Πάσχα οι περισσότεροι Αθηναίοι* **4.** τον λόγο που αποκλείει / αναιρεί την πραγματοποίηση (κάποιου πράγματος) (ως περιφραστ. σύνδ. +αν, +και, +και αν): *Θα έρθουμε, ~ κι αν συμβεί κάτι απρόοπτο* || *θα σας δούμε στη γιορτή, ~ και αποφασίσετε να μην έρθετε* **5.** (κ. ως επίρρ.) σε εξωτερικό χώρο, έξω από την κατοικία (κάποιου) ή έξω από διαδικασία, επαγγελματικό ή άλλον χώρο: *ο Γιώργος δεν είναι στο σπίτι, είναι ~* || *δεν μπόρεσε να περάσει στο πανεπιστήμιο, έμεινε ~*· ΦΡ. **εντός, εκτός και επί τα αυτά** βλ. λ. εντός. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + επιρρ. επίθημα -τος, πβ. κ. *ἐν-τός*].

έκτος, -η, -ο (επίσης γράφεται 6ος στην αραβική αρίθμηση, ΣΤ΄ ή στ΄/ς΄ στην ελληνική και VI στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έξι (6): *ήρθε ~ στους πανευρωπαϊκούς αγώνες κλειστού στίβου*· ΦΡ. **έκτη αίσθηση** βλ. λ. αίσθηση **2. έκτος** (ο) (α) ο έκτος όροφος πολυκατοικίας (β) ο έκτος μήνας τού έτους, ο Ιούνιος: *μετά τις 15/6 (δεκαπέντε έκτου) οι μαθητές σκέπτονται τις καλοκαιρινές διακοπές* **3. έκτη** (η) (α) η έκτη ημέρα κάθε μήνα: *κάθε 6/9 (έκτη Σεπτεμβρίου) έχουμε ορίσει συνάντηση των παλιών συμφοιτητών* (β) η έκτη τάξη τού Δημοτικού Σχολείου: *η κόρη μου τελειώνει εφέτος την ~* (γ) ΜΟΥΣ. το διάστημα μεταξύ έξι φθόγγων τής μουσικής κλίμακας **4. έκτο** (το) καθένα από τα έξι ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕκτος* < *ἕξ* «έξι» (βλ.λ.)].

έκτοτε επίρρ. (λόγ.) από εκείνη τη χρονική στιγμή, από τότε: *βρεθήκαμε τυχαία στο Παρίσι πέρυσι· ~ δεν τον ξανασυνάντησα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < φρ. *ἐκ τότε*].

εκτουρκίζω ρ. μετβ. [1866] {εκτούρκισ-α, -τηκα, -μένος} μετατρέπω σε Τούρκο, κάνω (κάποιον) να μιλάει, να ζει και να συμπεριφέρεται όπως οι Τούρκοι. — **εκτουρκισμός** (ο) [1870].

εκτραχηλίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εκτραχηλίσ-θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} συμπεριφέρομαι με τρόπο ανάρμοστο, που δηλώνει πλήρη απομάκρυνση από τα ηθικώς αποδεκτά όρια: *οι μεγαλύτεροι σε ηλικία κατηγορούν συχνά τη νεολαία ότι έχει εκτραχηλιστεί* ΣΥΝ. αποχαλινώνομαι. — **εκτραχηλισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. (για άλογα) «ρίχνω τον αναβάτη», < *ἐκ-* + *-τραχηλίζω* < *τράχηλος*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

εκτραχύνω ρ. μετβ. {εκτράχυν-α, -θηκα} **1.** καθιστώ (κάτι) τραχύ: *~ επιφάνεια* **2.** (μεσοπαθ. **εκτραχύνομαι**) οξύνομαι, επιδεινώνομαι: *οι σχέσεις μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών έχουν εκτραχυνθεί* ΑΝΤ. εξομαλύνομαι. — **εκτράχυνση** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *τραχύνω* < *τραχύς*].

εκτρέπω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέτρεψα, εκτράπηκα (λόγ. εξετράπην, -ης, -η,... μτχ. εκτραπείς, -είσα, -έν)} **1.** βγάζω (κάποιον/κάτι) από την κανονική του πορεία: *το αυτοκίνητο εξετράπη και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα κυκλοφορίας* || *αυτά τα σχόλια εκτρέπουν τη συζήτηση και μας βγάζουν από το θέμα* **2.** (στην τηλεφωνία) στέλνω με ειδική εντολή όλες τις τηλεφωνικές κλήσεις προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό τής επιλογής μου: *~ τις κλήσεις από το τηλέφωνο τού σπιτιού μου στο τηλέφωνο τού γραφείου / στο κινητό μου* **3.** (μτφ.) (μεσοπαθ. **εκτρέπομαι**) συμπεριφέρομαι άσχημα, παρεκκλίνω από την ορθή συμπεριφορά ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι, παραφέρομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εκτρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέθρεψα (να/θα εκθρέψω), εκτράφηκα κ. (λόγ.) εξετράφην, -ης, -η...} **1.** (για ζώα) διατρέφω (κάποιον) για να μεγαλώσει: *~ αγελάδες* **2.** (μτφ.) καλλιεργώ, αναπτύσσω: *η περιθωριοποίηση των κατώτερων στρωμάτων του πληθυσμού εκτρέφει την εγκληματικότητα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *τρέφω*.

έκτροπα (τα) {εκτρόπων} βίαιες ενέργειες που αποτελούν παρέκκλιση από το σωστό, που διαταράσσουν την τάξη· πράξεις που στρέφονται κατά τής νομιμότητας και τής κοσμιότητας: *σημειώθηκαν ~ από διαδηλωτές.*
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τού μτγν. *ἔκτροπος* < αρχ. *ἐκτρέπω*].

εκτροπή (η) **1.** το να βγαίνει (κάποιος/κάτι) από την κανονική πορεία: *~ ποταμού* (κατασκευή καναλιού, όπου διοχετεύονται τα νερά του, προκειμένου να αλλάξει ο ρους) **2.** (μτφ.) η παρέκκλιση από την ομαλή πορεία, τη σωστή κατεύθυνση: *~ τού πολιτεύματος από τη νομιμότητα* || *~ τής συζήτησης* **3.** (στην τηλεφωνία) η αποστολή με ειδική εντολή όλων των κλήσεων προς έναν αριθμό σε άλλον αριθμό τής επιλογής μου: *έχω κάνει ~ κλήσεων από το σταθερό τηλέφωνο στο κινητό μου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτρέπω*].

εκτροφή (η) [αρχ.] (για ζώο) η διατροφή (κάποιου) για να μεγαλώσει: *~ πουλερικών / χελιών.*

εκτροφείο (το) ειδικός χώρος όπου εκτρέφονται ζώα: *~ χοίρων / αλόγων / πεστροφών.*

εκτροχιάζω ρ. μετβ. [1887] {εκτροχίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εκτρέπω από τις ράγες: *εκτροχιάστηκε τρένο / αμαξοστοιχία / συρμός / βαγόνι* **2.** (μτφ.) φέρομαι άπρεπα: *εκτροχιάστηκαν και προκάλεσαν επεισόδιο* ΣΥΝ. παρεκτρέπομαι. — **εκτροχίαση** (η) [1887] κ. **εκτροχιασμός** (ο) [1883].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. dérailler].

έκτρωμα (το) {εκτρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (κυριολ.) το έμβρυο που έχει θανατωθεί με έκτρωση ΣΥΝ. εξάμβλωμα **2.** (συνήθ. μτφ.) ό,τι είναι αποκρουστικά άσχημο: *η παράσταση ήταν ένα ~* ΣΥΝ. τερατούργημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκτιτρώσκω* «προκαλώ άμβλωση» < *ἐκ-* + *τιτρώσκω* «τραυματίζω, πλήττω» (βλ. κ. *τρωτός*)].

εκτρωματικός, -ή, -ό [μτγν.] (μτφ.) αυτός που προκύπτει ως αποτέλεσμα αφύσικης (και βίαιης) επέμβασης, που προκαλεί αποτροπιασμό: *~ φυσιογνωμία / νομοθέτημα* ΣΥΝ. εξαμβλωτικός, τερατώδης, αποκρουστικός. — **εκτρωματικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

έκτρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η άμβλωση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔκτρωσις* < *ἐκτιτρώσκω* «προκαλώ άμβλωση - αποβάλλω (το έμβρυο)» < *ἐκ-* + *τιτρώσκω* «τραυματίζω, πλήττω». Βλ. κ. *τρωτός*].

εκτρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την έκτρωση, που προκαλεί έκτρωση: *~ φάρμακο.*

εκτυλίσσω ρ. μετβ. {εκτύλι-ξα, -χθηκα} **1.** (λόγ.) ξετυλίγω ΣΥΝ. ξεδιπλώνω **2.** (μεσοπαθ. **εκτυλίσσομαι**) (μτφ.) (για αλληλεξαρτώμενα γεγονότα) λαμβάνω χώρα, εξελίσσομαι: *η υπόθεση τού έργου εκτυλίσσεται σε μια επαρχιακή πόλη* || *συγκλονιστικές σκηνές εκτυλίσσονται μπροστά στα έκπληκτα μάτια των θεατών.* — **εκτύλιξη** (η) [1882].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐκ-* + *τυλίσσω*. Βλ. κ. *τυλίγω*].

εκτύλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) η αφαίρεση κάλων (τύλων). — **εκτυλωτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκτύλωσις* < *ἐκτυλῶ (-όω)* < *ἐκ-* + αρχ. *τυλῶ* < *τύλος* (βλ.λ.)].

έκτυπος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) ανάγλυφος (βλ.λ.) **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. **έκτυπο** (το) {εκτύπ-ου | -ων} ανάγλυφο τού οποίου οι μορφές προεξέχουν έντονα από την υπόλοιπη επιφάνεια **3.** (μτφ.) προφανής, αυτός που ξεχωρίζει: *φέρει έκτυπα τα ίχνη τής επίδρασης από τον Νίτσε.*

εκτυπώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) έκτυπο **2.** πραγματοποιώ εκτύπωση (βιβλίου, εφημερίδας, φωτογραφίας κ.λπ.) **3.** κόβω (νόμισμα).

εκτύπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η διαδικασία τυπογραφικής αναπαραγωγής πρωτότυπων κειμένων ή απεικονίσεων (εικόνων, σχεδίων, γραφημάτων κ.λπ.) σε σταθερή επιφάνεια (λ.χ. χαρτί): *~ χαρτονομίσματος / γραμματοσήμου / βιβλίου / αφίσας / περιοδικού* || *εμφάνιση και ~ φωτογραφιών σε 60'* || *μέθοδοι και τεχνικές εκτύπωσης* (λ.χ. όφσετ, φωτοστοιχειοθεσία) || *η ρύθμιση τής προς ~ σελίδας συμπεριλαμβάνει τον καθορισμό τού μεγέθους τού σχεδίου, την τοποθέτησή του στη σελίδα, καθώς και τον ορισμό των αντιγράφων που θέλετε να εκτυπώσετε σε κάθε σελίδα* ΣΥΝ. τύπωμα **2.** (συνεκδ.) η παραπάνω διαδικασία ως (τελικό) στάδιο τυπογραφικής εργασίας (σε βιβλία, εφημερίδες, αφίσες, κ.λπ.) ή άλλης αντίστοιχης (σε υλικά όπως ύφασμα, πλαστικό, μέταλλο κ.λπ.): *δεν μπορεί ν' αλλάξει το άρθρο· η εφημερίδα είναι στην ~* || *αύριο θα φύγουν οι κάρτες / τα μπλουζάκια για ~* **3.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής παραπάνω διαδικασίας: *η τελευταία ~ δεν είναι καλή· χρειάζεται ρύθμιση ο εκτυπωτής* || *το περιοδικό έχει άριστη / κακή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*.

εκτυπώσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να εκτυπωθεί, που είναι έτοιμος για εκτύπωση: *~ σελίδα / αρχείο / χρώμα / κείμενο.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. printable].

εκτυπωτής (ο) **1.** ΤΥΠΟΓΡ. ο τεχνίτης που τυπώνει χρησιμοποιώντας τυπογραφικές μεθόδους **2.** (α) ΠΛΗΡΟΦ. συσκευή με την οποία τυπώνονται σε χαρτί κείμενα, σχέδια, εικόνες κ.λπ., τα οποία προηγουμένως έχει επεξεργαστεί κάποιος σε Η/Υ· αλλιώς *πρίντερ*: *~ λέιζερ / με υψηλή ανάλυση / ψεκασμού ή έκχυσης μελάνης / κρουστικός / ακίδων* || *φορητός ~* (β) κάθε συσκευή που τυπώνει κάτι, λ.χ. εικόνες από βίντεο ή από φωτογραφικό φιλμ σε χαρτί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. printer].

εκτυπωτικός, -ή, -ό [1888] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκτύπωση: *~ μέθοδος / συσκευές* **2. εκτυπωτικά** (τα) τα έξοδα εκτυπώσεως **3.** αυτός που σχηματίζεται αναγλύφως.

εκτυφλώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εκτύφλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (συνήθ. για δυνατό φως) θαμπώνω την όραση **2.** (μτφ.) συσκοτίζω τον νου (κάποιου), κάνω (κάποιον) να σαστίσει. — **εκτύφλωση** (η) [αρχ.].

εκτυφλωτικός, -ή, -ό [1890] **1.** αυτός που έχει τη δύναμη ή την ιδιότητα να εκτυφλώνει: *~ φως / λάμψη* ΣΥΝ. λαμπερός, φωτεινός **2.** αυτός που προκαλεί ζωηρή οπτική εντύπωση· εκθαμβωτικός: *~ ομορφιά / εμφάνιση.* — **εκτυφλωτικά** επίρρ.

Έκτωρ (ο) {Έκτορ-ος, -α} **1.** γυιος τού Πριάμου και τής Εκάβης, σύζυγος τής Ανδρομάχης, ήρωας τής *Ιλιάδας*, στρατιωτικός ηγέτης των Τρώων, τον οποίο σκότωσε ο Αχιλλέας εκδικούμενος τον θάνατο τού Πατρόκλου **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Έκτορας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕκτωρ* (ήδη μυκ. E-ko-to), πιθ. < *ἔχω* (με ανομοίωση τού δασέος) + παραγ. επίθημα *-τωρ*, οπότε το όνομα θα σήμαινε «αυτός που κατέχει, που κρατάει» και, κατ' επέκταση, «αυτός που συνέχει και προστατεύει (ενν. την πόλη)», εφόσον το πρόσωπο που έφερε αυτό το όνομα, ήταν στενά συνδεδεμένο με την ιστορία τής Τροίας].

έκφανση (η) {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} (λόγ.) κάθε εκδήλωση σε συγκεκριμένο χώρο δραστηριοτήτων: *η νοοτροπία κάθε λαού φαίνεται στις ποικίλες ~ τού βίου του* ΣΥΝ. έκφραση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔκφανσις* < αρχ. *ἐκφαίνω / -ομαι* < *ἐκ-* + *φαίνω / -ομαι*].

εκφαντικός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να φανερώνει, να αποκαλύπτει (κάτι). — **εκφαντικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έκφαντος* «αποκαλυμμένος» < αρχ. *εκφαίνω* «φέρω στο φως, φανερώνω»].

εκφασισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η σταδιακή προώθηση και εφαρμογή φασιστικών μεθόδων ή αντιλήψεων στην κοινωνική και πολιτική ζωή.

εκφαυλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εκφαύλισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} καθιστώ (κάποιον) φαύλο ΣΥΝ. διαφθείρω, εξαχρειώνω. **εκφαυλισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.

εκφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφερα} **1.** (για γνώμη, κρίση κ.λπ.) εκφράζω, διατυπώνω: *δεν μπορώ να ~ άποψη, χωρίς να γνωρίζω τα δεδομένα τού ζητήματος* • **2.** ΓΛΩΣΣ. (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***εκφέρεται, εκφέρονται***) συντάσσεται, συντάσσονται (κατά συγκεκριμένο τρόπο): *αρκετά ρήματα εκφέρονται σε δύο πτώσεις* ‖ *οι βουλητικές προτάσεις εκφέρονται με / σε υποτακτική* • **3.** κηδεύω: *~ νεκρό*.

εκφεύγω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξέφυγα} (λόγ.) ξεφεύγω, διαφεύγω: *εξέφυγε τον κίνδυνο και επέζησε* ‖ (+γεν.) *αυτές οι απόψεις εκφεύγουν των ορίων τής κοινής λογικής* ‖ *κάτι εκφεύγει τού χώρου ελέγχου / των δυνατοτήτων κάποιου*.

εκφοβίζω ρ. μετβ. [1888] {εκφόβισα} προκαλώ φόβο (σε κάποιον): *η κινδυνολογία έχει στόχο να εκφοβίσει την κοινή γνώμη* ΣΥΝ. τρομάζω, τρομοκρατώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβισμός (ο) η πρόκληση φόβου (σε κάποιον), κυρ. ως μέσο ελέγχου των αντιδράσεών του: *πυροβόλησε τρεις φορές στον αέρα για ~* ‖ *λέει ό,τι λέει για ~* ‖ *επιχειρεί τον ~ των μαρτύρων με απειλές* ΣΥΝ. τρομοκράτηση. Επίσης **εκφόβιση** [1888] κ. **εκφόβηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φοβούμαι*.

εκφοβιστικός, -ή, -ό [1888] αυτός που προκαλεί φόβο, που αποσκοπεί στον εκφοβισμό: *~ ενέργεια / δήλωση*. — **εκφοβιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εκφορά (η) **1.** η απομάκρυνση προς τα έξω **2.** (μτφ.) η διατύπωση, η έκφραση: *η ελεύθερη ~ τού λόγου* **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) η προφορά, η εκφώνηση, η άρθρωση: *~ φθόγγου* ‖ *η σωστή ~ τού λόγου* (β) ο τρόπος με τον οποίο συντάσσεται μια λέξη ή μια πρόταση: *η ~ των βουλητικών προτάσεων με υποτακτική* • **4.** (κατ' επέκτ. για νεκρό) η μεταφορά με νεκρική πομπή, η κηδεία: *η ~ τού νεκρού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκφέρω*. αρχική σημ. «μεταφέρω έξω», από όπου προέκυψε πλήθος σημασιών: «παράγω, εκτελώ – γεννώ – εκπληρώνω · δηλώνω δημόσια τη γνώμη μου, εκδίδω (έργο)»].

εκφορητικός, -ή, -ό [1836] (για σωλήνες, αγωγούς κ.λπ.) αυτός διά μέσου τού οποίου μεταφέρονται λύματα, ακάθαρτα νερά προς τα έξω· αποχετευτικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εκφορώ (-έω)* «μεταφέρω έξω». μεταφρ. δάνειο από γαλλ. excréteur].

εκφορτίζω ρ. μετβ. {εκφόρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** απελευθερώνω ηλεκτρικό φορτίο από έναν πυκνωτή σε εξωτερικό κύκλωμα ΑΝΤ. φορτίζω **2.** αφαιρώ ή μεταφέρω αλλού (ηλεκτρικό) φορτίο, λ.χ. μετατρέποντας τη χημική ενέργεια ενός στοιχείου σε ηλεκτρική ΣΥΝ. εκκενώνω **3.** (ειδικότ.) εξισώνω τη διαφορά δυναμικού μεταξύ δύο σημείων • **4.** ΨΥΧΟΛ. επαναφέρω στη συνείδηση απωθημένες συναισθηματικές καταστάσεις (φόβους, επιθυμίες κ.λπ.), εκτονώνοντας την επίδραση που ασκούν. **εκφόρτιση** (η) [1872].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εκφορτίζομαι* «ξεφορτώνω από πάνω μου, αποβάλλω». Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. décharger].

εκφορτώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {εκφόρτω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ., συνήθ. για μεταφορικά μέσα, πλοία, φορτηγά κ.λπ.) αφαιρώ το φορτίο ή απαλλάσσομαι από φορτίο που έχω μεταφέρει: *το φορτηγό εκφόρτωσε άμμο και τσιμέντο στην οικοδομή* ΣΥΝ. ξεφορτώνω. — **εκφόρτωση** (η) [1833].

εκφορτωτήρας (ο) μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την εκφόρτωση των εμπορευμάτων (από φορτηγά, βαγόνια κ.λπ.).

εκφορτωτής (ο) [1888] εργάτης που εκφορτώνει (πλοία, φορτηγά, βαγόνια σιδηροδρόμων κ.λπ.) από το φορτίο τους.

εκφορτωτικός, -ή, -ό [1894] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εκφόρτωση: *~ μηχάνημα* **2.** ***εκφορτωτική*** (η) το έγγραφο στο οποίο περιέχονται τα στοιχεία για το είδος που εκφορτώνεται και τη διαδικασία τής εκφόρτωσης ΑΝΤ. φορτωτική **3.** ***εκφορτωτικά*** (τα) τα έξοδα εκφόρτωσης, η αμοιβή τού εκφορτωτή.

εκφράζω ρ. μετβ. {εξέφρασα, εκφράσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ φανερό κάτι εσωτερικό (σκέψη, συναίσθημα, επιθυμία, γενικά ψυχική κατάσταση): *~ ανησυχία / πεποίθηση / πικρία / φόβο / διαμαρτυρία / ευγνωμοσύνη / χαρά / τη γνώμη μου* ‖ *στο τελευταίο εκλογικό αποτέλεσμα εκφράστηκε η λαϊκή δυσαρέσκεια* ‖ *η εξωτερική του εμφάνιση εκφράζει τον ψυχικό του κόσμο* ‖ *~ την άποψη ότι πρέπει να γίνουν πρόωρες εκλογές* ‖ *~ την ευχή να πάνε όλα καλά* ΣΥΝ. εκδηλώνω, δείχνω, φανερώνω, εξωτερικεύω **2.** (ειδικότ.) εξωτερικεύω (κάτι) ως μήνυμα: *το έργο του εκφράζει την απόγνωση τού σύγχρονου ανθρώπου* **3.** (μτφ.) ανταποκρίνομαι στην αισθητική, στις προσδοκίες, τις αντιλήψεις, τις θέσεις κ.λπ. (κάποιου): *αυτό το στυλ ντυσίματος δεν με εκφράζει* ‖ *αυτή η θεωρία με εκφράζει απόλυτα* ΣΥΝ. αντιπροσωπεύω **4.** (μεσοπαθ. ***εκφράζομαι***) (α) φανερώνω σκέψεις ή απόψεις με ορισμένο τρόπο: *~ κολακευτικά / ειρωνικά / με ψήφο / με χειρονομίες* ‖ *εκφράσου ελεύθερα, μη φοβάσαι!* (β) εξωτερικεύω τον ψυχικό ή/και πνευματικό μου κόσμο: *ο καλλιτέχνης εκφράζεται μέσα από την τέχνη του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*, *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *φράζω* (βλ. λ. *φράση*)].

έκφραση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** το να εκφράζει κανείς (κάτι): *~ ανακούφισης / απελπισίας / πόνου* ‖ *ψυχρή / μελαγχολική ~* ‖ *ελευθερία έκφρασης* (τής γνώμης) ‖ *η τέχνη του αποτελεί ~ των βιωμάτων του* ΣΥΝ. εκδήλωση, εξωτερίκευση, απεικόνιση **2.** ο τρόπος με τον οποίο αποτυπώνεται στα χαρακτηριστικά τού προσώπου (κάποιου) η εσωτερική του κατάσταση: *ήρεμη / θυμωμένη / πονηρή / ειρωνική / αστεία / χαρούμενη / ασυνήθιστη / τρομαγμένη ~* ‖ *παίρνω / αποκτώ μια ~* ‖ *είχε μια ~ ικανοποίησης στο πρόσωπό του* **3.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένα καλλιτεχνικό μήνυμα: *ο χορός ως μέσο έκφρασης* ‖ *τα μέσα έκφρασης τού ηθοποιού* **4.** (συνεκδ.) το πρόσωπο ή το πράγμα με το οποίο εκφράζεται (κάτι): *αυτή η απεργία αποτελεί ~ τής λαϊκής δυσαρέσκειας* **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο διατυπώνει κανείς αυτό που σκέπτεται ή αισθάνεται: *το περιεχόμενο είναι καλό, αλλά η ~ πάσχει* ‖ *ωραία / άρτια ~* (β) λόγος (φράση ή λέξη) με συγκεκριμένη, συνήθ. μεταφορική, σημασία ή συγκεκριμένο ύφος: *«Μη μου πεις!» είναι μια ~ που χρησιμοποιούμε, για να δείξουμε την έκπληξή μας* ‖ *υβριστικές / ακατονόμαστες / ποιητικές ~* (γ) **απρόσωπη έκφραση** βλ. λ. *απρόσωπος* **6.** ΜΟΥΣ. ο τρόπος με τον οποίο αποδίδεται ένας (μουσικός) φθόγγος, ανάλογα με τους σημειούμενους χαρακτήρες ποιότητας • **7.** ΦΙΛΟΛ. λογοτεχνικό είδος περιγραφής (οικοδομημάτων, καλλιτεχνημάτων, προσώπων κ.ά.) στη βυζαντινή και πρώιμη νεοελληνική γραμματεία: *~ τής Αγίας Σοφίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

εκφραστής (ο), **εκφράστρια** (η) {εκφραστριών} πρόσωπο που εκφράζει (κάποιον/κάτι): *χαρακτηριστικός / γνήσιος / κατεξοχήν / γνωστός ~ ενός καλλιτεχνικού ρεύματος* ‖ *~ των συμφερόντων τής εργοδοσίας / τού παλαιοκομματισμού / τής Ρομαντικής Σχολής / μιας νέας τάσης* ΣΥΝ. εκπρόσωπος.

εκφραστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έκφραση: *~ τρόποι / μέσα / δύναμη / αρτιότητα* **2.** αυτός που μπορεί να εκφράζει (κάτι) με παραστατικό τρόπο, κυρ. να αντανακλά τον εσωτερικό ψυχικό κόσμο (κάποιου): *~ βλέμμα / πρόσωπο / κίνηση / χορός / ύφος / τραγούδι / φωνή / λέξεις* **3.** ***εκφραστική*** (η) το σύνολο των μέσων έκφρασης που χρησιμοποιεί κάποιος (κυρ. καλλιτέχνης): *η υψηλή ~ ενός έργου*. — **εκφραστικ-ά / -ώς** επίρρ.

> **εκφραστικές λέξεις.** Στη γλώσσα χρησιμοποιούμε συχνά λέξεις που από τη φθογγική τους σύσταση παράγουν ένα ιδιαίτερα εκφραστικό ηχητικό και σημασιολογικό αποτέλεσμα. Τις λέξεις αυτές τις ονομάζουμε **εκφραστικές λέξεις** (expressive forms/words) και τις χρησιμοποιούμε κυρίως στον άτυπο και απλούστερο καθημερινό λόγο, στη βιωματική επικοινωνία που επιδιώκει την εκφραστικότητα. Μεταξύ πολλών άλλων, τέτοιες λέξεις στην ομιλουμένη είναι λ.χ. οι ξένης προέλευσης λέξεις **αχταρμάς** και **χαβαλές**, με εκφραστική, ευρύτερη και απροσδιόριστη σημασία, που τις καθιστά κατάλληλες για πολλές χρήσεις, αλλά και ελληνικές λέξεις όπως **ανακατωσούρα** ή **συνονθύλευμα** ή **χαμός**. Η παρουσία υγρών, έρρινων και λαρυγγικών συμφώνων στη λέξη φαίνεται ότι ενεργεί συναισθησιακά (με ανάλογους λεκτικούς συνειρμούς), προσδίδοντας μεγαλύτερη εκφραστικότητα στη χρήση των λέξεων.

εκφραστικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα (κάποιου) να εκφράζει με επιτυχία συναισθήματα, ψυχικές καταστάσεις: *ο πιανίστας εκτέλεσε με μεγάλη ~ το μουσικό κομμάτι* ‖ *το πρόσωπό της έχει μεγάλη ~*.

έκφρων, -ων, -ον {έκφρ-ονος | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται εκτός εαυτού· παράφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εκ-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

εκφυλίζω ρ. μετβ. [1812] {εκφύλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** οδηγώ (κάποιον/κάτι) σε εκφυλισμό: *από την κατάχρηση αλκοόλ εκφυλίστηκε το ήπαρ τού ασθενούς* **2.** (συνήθ. μτφ. το μεσοπαθ. ***εκφυλίζομαι***) υφίσταμαι αρνητικές μεταβολές στη φύση μου, χάνω τα γνήσια, αξιόλογα και υγιή χαρακτηριστικά μου: *με τον τουρισμό η παραδοσιακή φιλοξενία εκφυλίστηκε σε πράξη εμπορίου* ‖ *μερικοί ρατσιστές θεωρούν τους Νεοέλληνες εκφυλισμένους απογόνους των αρχαίων* ‖ *ένας θεσμός που εκφυλίστηκε σε στείρα τυπολατρία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω*.
[ΕΤΥΜ. < *έκφυλος*, απόδ. τού γαλλ. dégénérer].

εκφύλιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η αλλοίωση των κυττάρων ή τμήματος οργανισμού σε τέτοιο βαθμό, ώστε να εμποδίζεται η φυσιολογική λειτουργία του: *η ~ των κυττάρων τού εγκεφάλου* (κατά τη μαλάκυνση) **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των σωματικών ή ψυχικών αλλοιώσεων που παρουσιάζει ένα άτομο κληρονομικά ή επίκτητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dégénérescence].

εκφυλισμός (ο) [1867] **1.** η ηθική κατάπτωση, διαφθορά, εξαχρείωση: *κλίμα εκφυλισμού και σήψης* ‖ *ο ~ των ηθών* ΣΥΝ. έκλυση **2.** (μτφ.) η θεμελιώδης και αρνητική μεταβολή στη φύση, στον χαρακτήρα πράγματος, κατάστασης ή ενέργειας: *ο σταδιακός ~ τής Γαλλικής Επανάστασης σε τρομοκρατία* ‖ *ο ~ τού λαϊκού τραγουδιού / ενός κινήματος / μιας απεργίας / μιας ιδεολογίας* ΣΥΝ. ξεπεσμός, κατάντημα • **3.** η μείωση τής οξύτητας τής εντάσεως (συνήθ. ασθένειας) **4.** η εκφύλιση (βλ.λ.). — **εκφυλιστικός, -ή, -ό** [1893]. **εκφυλιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dégénération].

εκφυλόμουτρο (το) (μειωτ.) ο έκφυλος άνθρωπος (τού οποίου η διαφθορά θεωρείται ότι αποτυπώνεται και στο παρουσιαστικό του).

έκφυλος, -η, -ο **1.** αυτός που ρέπει προς την ακολασία, την ασέλγεια, που σχετίζεται με τον άνθρωπο ο οποίος ζει έκλυτα: *~ βίος / συμπεριφορά* ‖ *~ ήθη / γούστα / συνήθειες* ‖ (μτφ.) *~ χείλη* ΣΥΝ. ακόλαστος, ασελγής, έκλυτος ΑΝΤ. σεμνός **2.** ***έκφυλος*** (ο), ***έκφυλη*** (η) πρόσωπο που ζει έκλυτο βίο ΣΥΝ. διεστραμμένος, διεφθαρμένος. — **έκφυλα** επίρρ., **εκφυλότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξένος, αλλόφυλος». < *εκ-* + *-φυλος* < *φῦλον*].

εκφυλόφατσα (η) (λαϊκ.-μειωτ.) το εκφυλόμουτρο (βλ.λ.).

εκφύομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} φυτρώνω από κάπου/κάτι: *εκφύονται ρίζες / βλαστοί / δόντια.* — **έκφυση** (η) [αρχ.]. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

εκφώνημα (το) {εκφωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η πρόταση σε σχέση με το γλωσσικό περιβάλλον της (συμφραζόμενα) μέσα στο κείμενο όπου εκφέρεται· η πρόταση «εν κειμένω» αντίθετα προς τη «συστηματική πρόταση» (ανεξαρτήτως κειμένου), όπως λ.χ. οι προτάσεις που χρησιμοποιούνται ως παραδείγματα στα συντακτικά εγχειρίδια. — **εκφωνηματικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. utterance].

εκφώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεγαλόφωνη, δημόσια ανάγνωση, αναγγελία ή απαγγελία: *ο χρόνος των εξετάσεων ξεκινά από το τέλος τής ~ των θεμάτων* **2.** (καταχρ.-συνεκδ.) το κείμενο που εκφωνείται: *υπήρχε λάθος στην ~ των θεμάτων* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. **εκφωνήσεις** (οι) ευχές που απαγγέλλονται μελωδικά από τον ιερέα κατά τη διάρκεια τής Θείας Λειτουργίας **4.** ΝΟΜ. ***εκφώνηση υποθέσεως*** η αναγγελία από τον πρόεδρο τού δικαστηρίου τής υποθέσεως που πρόκειται να εκδικαστεί.

εκφωνητής (ο), **εκφωνήτρια** (η) {εκφωνητριών} **1.** πρόσωπο που πραγματοποιεί εκφωνήσεις: *ο ~ των θεμάτων των εξετάσεων* **2.** πρόσωπο που εκφωνεί από το ραδιόφωνο ή την τηλεόραση κείμενο (κυρ. δελτίο ειδήσεων) ή περιγράφει γεγονός (κυρ. αθλητικό)· (ειδικότ.) ο παρουσιαστής των ειδήσεων ΣΥΝ. (αγγλ.) σπίκερ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. speaker].

εκφωνώ ρ. μετβ. {εκφωνείς... | εκφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} λέω (κάτι) δημόσια, κάνω εκφώνηση: *~ λόγο / τον πανηγυρικό τής ημέρας / το δελτίο ειδήσεων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐκφωνῶ (-έω)* < *ἐκ-* + *-φωνῶ* < *φωνή*].

εκχειλίζω ρ. αμετβ. [1897] {εξεχείλισα} ξεχειλίζω (βλ.λ.). — **εκχείλιση** (η) [1852].

εκχερσώνω ρ. μετβ. {εκχέρσω-σα, -θηκα, -μένος} μεταβάλλω τη χέρσα γη σε καλλιεργήσιμη, αφαιρώντας πέτρες, άγρια βλάστηση κ.λπ. ΣΥΝ. ξεχερσώνω. — **εκχέρσωση** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐκχερσῶ* < *ἐκ-* + *χερσῶ (-όω)* < *χέρσος*].

εκχέω ρ. μετβ. {εξέχεα} (λόγ.) εκχύνω (βλ.λ.) ΑΝΤ. εγχέω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐκ-* + *χέω* «χύνω»].

εκχιονισμός (ο) ο καθαρισμός περιοχής ή δρόμου από το χιόνι, κυρ. με τη χρήση ειδικών μηχανημάτων. — **εκχιονίζω** ρ., **εκχιονιστικός**, -ή, -ό.

εκχιονιστήρας (ο) το ειδικό μηχάνημα ή όχημα, που μοιάζει με εκσκαφέα και χρησιμοποιείται για τον εκχιονισμό: *το χωριό είχε αποκλειστεί και χρειάστηκε ~ για να ξανανοίξει ο δρόμος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. *snowplough*].

εκχριστιανίζω ρ. μετβ. [1889] {εκχριστιάνισ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) χριστιανό. — **εκχριστιανισμός** (ο).

εκχυδαΐζω ρ. μετβ. [1782] {εκχυδάισα} καθιστώ (κάτι) χυδαίο: *ορισμένες εφημερίδες στο όνομα τής εκλαΐκευσης εκχυδαΐζουν τη γλώσσα* ΑΝΤ. εξευγενίζω. — **εκχυδαϊστικός**, -ή, -ό, **εκχυδαϊστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εκχυδαϊσμός (ο) [1868] (λόγ.) η μετατροπή τού ευγενικού και υψηλού σε χυδαίο και ευτελές: *ο ~ τού πολιτικού λόγου / των τηλεοπτικών εκπομπών* ΑΝΤ. εξευγενισμός. Επίσης **εκχυδάιση** (η) [1862].

εκχύλιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εξαγωγή χυμού από φυτά ή καρπούς **2.** ΧΗΜ. διεργασία απομόνωσης ουσίας από στερεό ή υγρό της μείγμα μέσω τής διάλυσής της σε κατάλληλο διαλύτη, που έχει την ικανότητα να διαλύει μόνο αυτήν και όχι άλλα συστατικά τού μείγματος. — **εκχυλίζω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκχυλίζω* < *ἐκ-* + *-χυλίζω* < *χυλός*].

εκχύλισμα (το) [1831] {εκχυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. ουσία (συνήθ. υγρή) που απομονώνεται από μείγμα της με εκχύλιση: *~ βοτάνων / βύνης.* — **εκχυλισματικός**, -ή, -ό [1836].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extrait].

εκχύμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η εκροή αίματος στους ιστούς λόγω ρήξεως των αγγείων, που εκδηλώνεται με μελάνιασμα τού δέρματος (αιμάτωμα) **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το παραπάνω αιμάτωμα ΣΥΝ. μελανιά. Επίσης **εκχύμωμα** (το) [αρχ.]. — **εκχυμωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκχύμωσις* < *ἐκχυμῶ (-όω)* < *ἐκ-* + *-χυμῶ* < *χυμός*].

εκχυμωτής (ο) ο αποχυμωτής (βλ.λ.).

εκχύνω ρ. μετβ. {εξέχυσα, εκχύθηκα} (λόγ.) **1.** χύνω (κάτι) έξω (από κάτι) ΣΥΝ. εκχέω ΑΝΤ. εγχύνω **2.** (μεσοπαθ. ***εκχύνομαι***) (για ποταμούς) εκβάλλω. — **έκχυση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐκχέω*, βλ. κ. *χύνω*].

εκχωματώνω ρ. μετβ. {εκχωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} αφαιρώ χώμα από το έδαφος με σκοπό την ισοπέδωση, το άνοιγμα τάφρου κ.ά. ΑΝΤ. επιχωματώνω. Επίσης **εκχωματίζω**. — **εκχωμάτωση** (η) [1887] κ. **εκχωματισμός** (ο) [1889].

εκχώρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεταβίβαση σε κάποιον πράγματος που μου ανήκει, η παραχώρηση **2.** ΝΟΜ. δικαιοπραξία με την οποία κάποιος (ο δανειστής) εκχωρεί (μεταβιβάζει) την αξίωσή του εναντίον τρίτου (οφειλέτη) σε κάποιον άλλο **3.** (συνεκδ.) η ίδια η σύμβαση, με την οποία γίνεται η εν λόγω μεταβίβαση ΣΥΝ. εκχωρητήριο.

εκχωρητήριο (το) [1889] {εκχωρητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. **1.** η νομική πράξη με την οποία γίνεται η εκχώρηση αξιώσεως **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο τής εκχώρησης: *συντάσσω / υπογράφω ~.*

εκχωρητής (ο) [1890], **εκχωρήτρια** (η) [1891] {εκχωρητριών} το πρόσωπο που εκχωρεί, που μεταβιβάζει (σε κάποιον) δικαίωμα, περιουσιακό στοιχείο κ.λπ. ΣΥΝ. παραχωρητής. — **εκχωρητικός**, -ή, -ό.

εκχωρώ ρ. μετβ. {εκχωρείς... | εκχώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταβιβάζω σε κάποιον κάτι που μου ανήκει, παραχωρώ: *δεν εκχωρούμε κυριαρχικά δικαιώματα τής χώρας μας* ΣΥΝ. παραχωρώ **2.** ΝΟΜ. μεταβιβάζω αξίωσή μου εναντίον τρίτου σε κάποιον άλλον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐκχωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αναχωρώ, μεταναστεύω - αποσύρομαι», < *ἐκ-* + *χωρῶ* < *χῶρος*].

εκών, -ούσα, -όν (εκ-όντος (θηλ. -ούσης) | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) αυτός που πράττει ή παθαίνει (κάτι) με τη θέλησή του: *διατείνεται ότι τα σκάνδαλα διαπράχθηκαν εκόντος τού προέδρου* ΑΝΤ. άκων· ΦΡ. ***εκών άκων*** βλ. λ. *άκων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑκών*, μτχ. τ. τού οποίου το ρ. δεν μαρτυρείται στην Ελλην., < *Fεκών*, οπότε < ρ. **Fεκ-μι* < I.E. *wek- «θέλω, εύχομαι», πβ. σανσκρ. vás-mi «εύχομαι, απαιτώ», χεττ. wek-mi. Ομόρρ. *ἄκων* (βλ.λ.), *ἑκούσιος* κ.ά. Η δασύτητα τού τ. *ἑκών* οφείλεται στην επίδραση τού *ἕ*, αιτ. ενικού τής προσ. αντωνυμίας].

έλα / ελάτε ρ. ▸ έρχομαι

έλαβα ρ. → λαμβάνω

ελαία (η) {ελαιών} (λόγ.) η ελιά: *το Όρος των Ελαιών* (όπου ο Χριστός εμφανίστηκε μετά την ανάστασή του στους μαθητές του και από όπου ανελήφθη σαράντα ημέρες μετά την ανάστασή του)· ΦΡ. ***κλάδος ελαίας*** *(i)* κλαδί ελιάς ως σύμβολο ειρήνης και συμφιλίωσης *(ii)* (μτφ.) σε φρ. όπως *τείνω / προσφέρω κλάδον ελαίας* (εκδηλώνω τη διάθεση για συμφιλίωση, κάνω χειρονομία καλής θέλησης). — **ελαϊκός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ελιά*].

ελαΐνη (η) [1849] {ελαϊνών} κύριο συστατικό των λιπαρών υλών, που βρίσκεται κυρ. στο αμυγδαλέλαιο και το ελαιόλαδο: *φυτική ~.*

έλαιο (το) {ελαί-ου | -ων} **1.** (λόγ.) το λάδι **2.** κάθε ρευστή, λιπαρή ουσία φυτικής, ζωικής ή ορυκτής προέλευσης: *ζωικό / φυτικό / πτητικό / αιθέριο / ορυκτό ~* **3.** ΕΚΚΛΗΣ. λάδι για ποικίλες εκκλησιαστικές χρήσεις: *άγιο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλαιον* < *ἐλαία* «ελιά»].

ελαιο- κ. **ελαιό-** κ. **ελαι-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** ότι κάτι σχετίζεται με το δέντρο τής ελιάς: *ελαιοφυτεία, ελαι-ώνας, ελαιό-καρπος, ελαιό-λαδο* **2.** ότι κάτι σχετίζεται με το λάδι τής ελιάς: *ελαιο-δοχείο, ελαιο-παραγωγός, ελαιο-πιεστήριο* (πβ. κ. λ. λιο-) **3.** ότι κάτι σχετίζεται με ελαιώδεις ουσίες: *ελαιόχρωμα.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἐλαιο-κόμος*, μεσν. *ἐλαιό-λαδον*), που προέρχεται από τα ουσ. *ἐλαία* και *ἔλαιον* (αναλόγως σημ.)].

-έλαιο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν: **1.** το λάδι που παράγεται από φυτό / καρπό: *καλαμποκ-έλαιο, βαμβακ-έλαιο, σογι-έλαιο, σπορ-έλαιο* **2.** (α) υγρό καύσιμο: *πετρ-έλαιο* (β) προϊόντα απόσταξης τού πετρελαίου: *ορυκτ-έλαιο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀμυγδαλ-έλαιον*), που προέρχεται από το αρχ. *ἔλαιον* και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *ορυκτ-έλαιο* < αγγλ. *mineral oil*)].

ελαιοβερνίκι (το) {ελαιοβερνικ-ιού | -ιών} βερνίκι που παρασκευάζεται από έλαια και φυσικές ή τεχνητές ρητίνες.

ελαιογραφία (η) [1888] {ελαιογραφιών} **1.** η ζωγραφική που γίνεται με λαδομπογιές **2.** ζωγραφικός πίνακας κατασκευασμένος με λαδομπογιές: *η έκθεση θα περιλαμβάνει ελαιογραφίες και ακουαρέλες.* — **ελαιογραφικός**, -ή, -ό [1849], **ελαιογραφώ** ρ. [1847] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. peinture à l'huile].

ελαιόδεντρο κ. **(ε)λιόδεντρο** (το) {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το δέντρο τής ελιάς.

ελαιοδιαχωριστήρας (ο) μηχάνημα των ελαιουργείων με το οποίο διαχωρίζεται το λάδι από το κατακάθι των ελιών (το υδατώδες μέρος, τη μούργα).

ελαιοδοχείο (το) [1888] δοχείο για τη φύλαξη λαδιού.

ελαιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελαιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ελαιώδης (βλ.λ.).

ελαιοκαλλιέργεια (η) [1894] {ελαιοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια ελιών.

ελαιόκαρπος (ο) [1833] {-ου κ. -άρπου | -ων κ. -άρπων} **1.** ο καρπός τού ελαιόδεντρου **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των καρπών τού ελαιόδεντρου: *η συγκομιδή τού ~* ΣΥΝ. ελιά.

ελαιοκομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η συστηματική καλλιέργεια των ελαιοδέντρων **2.** ΓΕΩΠ. κλάδος τής δενδροκομίας που ασχολείται με την καλλιέργεια των ελαιοδέντρων. — **ελαιοκόμος** (ο/η) [αρχ.], **ελαιοκομικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐλαιοκομῶ* < *ἐλαία* + *κομῶ* «φροντίζω», βλ. κ. *-κομία*].

ελαιόλαδο (το) [μεσν.] {-ου κ. -άδου | χωρ. πληθ.} το λάδι που προέρχεται από τον καρπό τής ελιάς (κατ' αντιδιαστολή προς άλλα είδη λαδιού φυτικής, ζωικής κ.λπ. προέλευσης): *παρθένο / αγνό ~.*

ελαιόμετρο (το) [1898] {ελαιομέτρ-ου | -ων} όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής πυκνότητας τού λαδιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. oléomètre].

ελαιοπαραγωγή (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή λαδιού. — **ελαιοπαραγωγικός**, -ή, -ό [1898].

ελαιοπαραγωγός, -ός, -ό (λόγ.) **1.** (τόπος) που παράγει ελιές και λάδι: *~ χώρα* **2.** ***ελαιοπαραγωγός*** (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή και πώληση λαδιού.

ελαιοπιεστήριο (το) [1888] {ελαιοπιεστηρί-ου | -ων} το πιεστήριο στο οποίο συνθλίβεται ο καρπός τής ελιάς δίνοντας το λάδι.

ελαιοποιήσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να μετατραπεί σε λάδι: *ελιές ~.*

ελαιοπολτός (ο) το προϊόν τής συμπίεσης των ελιών σε ελαιοπιε-

στήριο.

ελαιοπυρήνας (ο) [1833] **1.** ο πυρήνας τής ελιάς, το κουκούτσι ΣΥΝ. (λαϊκ.) λιοκούκουτσο **2.** τα στερεά υπολείμματα που απομένουν μετά την έκθλιψη τού ελαιοκάρπου για την παραγωγή λαδιού.

ελαιοτριβείο (το) το σύνολο των εγκαταστάσεων για την εξαγωγή τού ελαιολάδου με έκθλιψη από τον ελαιόκαρπο. Επίσης (λαϊκ.) **λιοτριβειό** κ. **λιοτρίβι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐλαιοτριβεῖον* < *ἐλαία* + *-τριβεῖον* < *τρίβω*].

ελαιουργείο (το) [αρχ.] εργοστάσιο επεξεργασίας και παραγωγής ελαιολάδου.

ελαιουργία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} κλάδος τής τεχνολογίας τροφίμων, που ασχολείται με τη διαδικασία διαχωρισμού τού ελαιολάδου από τον ελαιόκαρπο, καθώς και με την επεξεργασία και παραγωγή λαδιού. — **ελαιουργικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ελαιουργός (ο/η) **1.** ο ιδιοκτήτης ελαιουργείου **2.** αυτός που ασχολείται με την ελαιουργία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔλαιον* + *-ουργός* < *ἔργον*].

ελαιοφοίνικας (ο) [1836] {ελαιοφοινίκων} φοίνικας που απαντά στην Αφρική και στα ανατολικά παράλια τής Ν. Αμερικής· από τους καρπούς του κατασκευάζονται σαπούνια, από τα σπέρματά του παράγεται λευκό λάδι, ενώ χρησιμοποιείται και στην Ευρώπη ως διακοσμητικό φυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. oil palm].

ελαιοφυτεία (η) [αρχ.] {ελαιοφυτειών} φυτεία ελαιοδέντρων.

ελαιόφυτος, -η, -ο [αρχ.] (για περιοχές, εκτάσεις) αυτός που είναι γεμάτος ελαιόδεντρα.

ελαιόχρους, -ους, -ουν {ελαιόχρ-ου | -όχροι (ουδ. -όχροα), -όχρων} (λόγ.) αυτός που έχει το χρώμα τού λαδιού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔλαιον* + *-χροος* (βλ. λ. *χρῶμα*)].

ελαιόχρωμα (το) [1862] {ελαιοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) χρώμα που παρασκευάζεται από χρωστικές ουσίες, λάδι (λινέλαιο κ.ά.), διαλυτικά και στεγανωτικά· χρησιμοποιείται για το βάψιμο τού εσωτερικού οικιών, σιδερένιων ή ξύλινων κατασκευών κ.ά. ΣΥΝ. λαδομπογιά.

ελαιοχρωματίζω ρ. μετβ. [1887] {ελαιοχρωμάτισ-α, -τηκα, -μένος} χρωματίζω με ελαιόχρωμα.

ελαιοχρωματισμός (ο) [1833] το βάψιμο (συνήθ. τοίχων σπιτιών) με ελαιόχρωμα.

ελαιοχρωματιστής (ο) [1886] (επίσ.) τεχνίτης ειδικός στον ελαιοχρωματισμό.

ελαιοχρωμία (η) {χωρ. πληθ.} (στη ζωγραφική ή στα βαψίματα) η χρήση ελαιοχρωμάτων.

ελαιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει στη σύστασή του (κυρ. ως προς το παχύρρευστο) με λάδι: ~ *ουσία* **2.** αυτός που περιέχει λάδι ή άλλη λιπαρή ουσία: ~ *προϊόν*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελαιώνας (ο) έκταση κατάφυτη από ελαιόδεντρα ΣΥΝ. λιοστάσι, λιόφυτο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐλαιών, -ῶνος* < αρχ. *ἐλαία*].

ΕΛ.ΑΣ. (η) Ελληνική Αστυνομία.

Ε.Λ.Α.Σ. (ο) Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός· αντιστασιακή οργάνωση που έδρασε κατά την Κατοχή (1941-44) ως στρατιωτικό σκέλος τού Ε.Α.Μ. (βλ.λ.).

έλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΤΕΧΝΟΛ. μηχανική κατεργασία μετάλλων ή κραμάτων είτε εν θερμώ είτε εν ψυχρώ, με συνεχή συμπίεσή τους ανάμεσα σε δύο παράλληλους κυλίνδρους, οι οποίοι περιστρέφονται με αντίθετη φορά, ώστε το υλικό να υφίσταται βαθμιαία μείωση τού πάχους· χρησιμοποιείται για την κατασκευή λαμαρινών, ελασμάτων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλασις*, αρχική σημ. «εκδίωξη – εκστρατεία», < *ἐλαύνω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. laminage].

ελάσιμος, -η, -ο [1856] (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να τύχει κατεργασίας με έλαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *έλαση* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

ελασίτης (ο) {ελασιτών}, **ελασίτισσα** (η) {ελασιτισσών} μαχητής τού Ε.Λ.Α.Σ. (βλ. κ. λ. *αντάρτης, συμμορίτης*). — **ελασίτικος**, -η, -ο.

έλασμα (το) {ελάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική πλάκα ή φύλλο μετάλλου, που σχηματίζεται με έλαση: *χαλύβδινο / ορειχάλκινο* ~ • **2.** ΒΟΤ. το πλατύ μέρος τού φύλλου των φυτών. — (υποκ.) **ελασμάτιο** (το) [μτγν.], **ελασμάτινος**, -η, -ο, **ελασματοειδής**, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐλαύνω*].

ελασματοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία μετατροπής μετάλλου σε έλασμα. — **ελασματοποιώ** ρ. {-είς...}.

ελασματουργείο (το) το εργαστήριο κατασκευής ελασμάτων.

ελασματουργός, -ός, -ό [1847] (λόγ.) **1.** αυτός που κατεργάζεται ή κατασκευάζει ελάσματα: ~ *μηχανή* **2. ελασματουργός** (ο) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή ελασμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *έλασμα, -ατος* + *-ουργός* (< *έργο*)].

Ελασσόνα (η) πόλη στον νομό Λάρισας. · **Ελασσονίτης** (ο), **Ελασσονίτισσα** (η), **ελασσονίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Πρόκειται για την Ομηρική *Ὀλοοσσόνα*, αγν. ετύμου].

ελάσσων, -ων, έλασσον {ελάσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** λιγότερος, μικρότερος ως προς τον αριθμό, το ποσό, τον όγκο, τον μέσο όρο κ.λπ. **2.** κατώτερος ως προς την αξία ή τη σημασία: *θέμα ελάσσονος σημασίας* || ~ *Αλεξανδρινοί συγγραφείς* ΣΥΝ. δευτερεύων, υποδεέστερος **3.** ΜΟΥΣ. (α) ***ελάσσων κλίμακα*** (γαλλ. gamme mineure) η μουσική κλίμακα (βλ.λ.) τής ευρωπαϊκής μουσικής, τής οποίας τα δύο εναρκτήρια διαστήματα (ανάμεσα στην πρώτη και τη δεύτερη, και ανάμεσα στη δεύτερη και την τρίτη βαθμίδα) δίνουν, στο σύνολο, «μικρότερο» (έλασσον) διάστημα (ενάμιση τόνο) απ' ό,τι τα αντίστοιχα διαστήματα τής «μείζονος» κλίμακας, στα οποία το αντίστοιχο συνολικό διάστημα είναι μεγαλύτερο (μείζον, ίσο προς δύο τόνους) (β) ***ελάσσων συγχορδία*** συγχορδία κατ' αρχήν τριών φθόγγων, στην οποία το πρώτο διάστημα τρίτης πάνω από τη θεμέλιο είναι ενάμισης τόνος, δηλαδή «μικρότερο» (έλασσον), σε σχέση με εκείνο τής αντίστοιχης μείζονος, το οποίο είναι «μεγαλύτερο» (μείζον), δηλαδή δύο τόνοι (γ) ***ελάσσων τρόπος*** (γαλλ. mode mineur) το σύνολο των ελασσόνων κλιμάκων, το να γράφεται ένα κομμάτι σε ελάσσονα κλίμακα· ο τρόπος ενός κομματιού παραδοσιακά δίδεται από την κλίμακά του: *αυτό το κομμάτι είναι γραμμένο στη φα ελάσσονα* || *φούγκα σε ντο ελάσσονα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλάσσων / -ττων* < **ἐλάχ-jων* < *ἐλαχύς* «μικρός» < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *lngh^w-u-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *lengʷh- «ευκίνητος, ελαφρός», πβ. σανσκρ. laghú- «ταχύς, ελαφρός, μικρός», αρχ. σλαβ. lĭgŭ-kŭ «ελαφρός», λατ. levis, γαλλ. léger, ισπ. leve, αγγλ. light, γερμ. leicht κ.ά. Ομόρρ. *ἐλάττωμα, ἐλάχιστος, ἐλαφρός* κ.ά.].

ελαστικός, -ή, -ό [1856] **1.** (α) αυτός που, αφού παραμορφωθεί προσωρινά υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης, στη συνέχεια επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις: ~ *υλικά* || ~ *καλσόν / φόρμα* (β) ***ελαστική παραμόρφωση*** η προσωρινή παραμόρφωση που υφίσταται ένα σώμα, το οποίο επανέρχεται στην αρχική του μορφή μόλις πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση (γ) ΑΝΑΤ. ***ελαστικός ιστός*** ο συνδετικός ιστός από τον οποίο απαρτίζονται συγκεκριμένοι σύνδεσμοι και τοιχώματα αρτηριών **2.** ***ελαστικό*** (το) (α) το καουτσούκ, το λάστιχο (β) (συνήθ. στον πληθ.) το λάστιχο τού τροχού τού αυτοκινήτου **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευλυγισία και ευκινησία: *οι γάτες έχουν* ~ *σώμα* ΣΥΝ. ευλύγιστος **4.** (μτφ. κ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη αυστηρότητας, που μπορεί να μεταβάλλεται ανάλογα με την περίπτωση: ~ *καθηγητής / συνείδηση / ωράριο εργασίας*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. élastique < νεολατ. elasticus < μτγν. *ἐλαστός* < αρχ. *ἐλαύνω*].

ελαστικότητα (η) [1786] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα (σώματος) να παραμορφώνεται υπό την επίδραση εξωτερικής δύναμης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις, όταν πάψουν να ενεργούν σε αυτό οι δυνάμεις που προκάλεσαν την παραμόρφωση: *το λάστιχο με τον καιρό χάνει την* ~ *του* **2.** η ευλυγισία και ευκινησία: *η* ~ *τού σώματος* **3.** (μτφ.) η επιεικής ανεκτικότητα, η έλλειψη αυστηρότητας και σταθερότητας: *η* ~ *στην τήρηση των κανόνων / νόμων ωθεί συχνά στην παρανομία* || *η* ~ *τής συνείδησης κάποιου*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. élasticité].

ελαστίνη (η) {ελαστινών} ΒΙΟΛ. πρωτεΐνη που βρίσκεται στους ελαστικούς και συνδετικούς ιστούς των ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. elastin].

έλαστρο (το) {ελάστρ-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό μηχάνημα για την έλαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔλαστρον* < θ. *ἐλασ-* (τού αρχ. *ἐλαύνω*, βλ. κ. *έλασμα*) + παραγ. επίθημα *-τρον*, πβ. κ. *πλῆκτρον*].

ελάτη (η) → έλατο

ελατήριο (το) {ελατηρί-ου | -ων} **1.** ελαστικό εξάρτημα μηχανών ή συσκευών, που θέτει σε κίνηση τον μηχανισμό τους και μπορεί να συμπτύσσεται με την άσκηση πίεσης και να επανέρχεται στις αρχικές του διαστάσεις όταν αυτή σταματήσει: *το* ~ *τού ρολογιού* || *ελικοειδές / σπειροειδές / τεντωμένο* ~· ΦΡ. ***πετάγομαι / τινάζομαι σαν ελατήριο*** αντιδρώ απότομα, γρήγορα, κάνω ξαφνική κίνηση: *μόλις χτύπησε το τηλέφωνο, τινάχτηκε σαν ελατήριο κι έτρεξε να το σηκώσει* **2.** το κίνητρο: *ταπεινό / ιδιοτελές / πολιτικό / κομματικό* ~ || *τα* ~ *τής ενέργειάς του είναι δύσκολο να προσδιοριστούν*. — (υποκ.) **ελατηριάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *ἐλατήριος* «αυτός που εκδιώκει, που απομακρύνει» < *ἐλαύνω* (πβ. *ἐλατός*). Η σημ. τού μηχανικού ελάσματος αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. spring].

ελάτινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο ελάτου: ~ *πλαίσιο / πόρτα / έπιπλο / δοκός / κατάρτι*. Επίσης **ελατένιος**, -ια, -ιο κ. **ελατήσιος**, -ια, -ιο.

έλατο (το) {-ου κ. -άτου | -ων κ. -άτων} **1.** δασικό αιωνόβιο κωνοφόρο δέντρο, με ψηλό ίσιο κορμό και κλαδιά διατεταγμένα σε πυραμοειδές σχήμα: *τα Χριστούγεννα στολίζουμε ένα αληθινό ή ψεύτικο* ~ **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού έλατου: *θα στρώσουμε το πάτωμα με* ~. Επίσης **έλατος** (ο) [μεσν.] κ. **ελάτη** (η) [αρχ.]. — (υποκ.) **ελατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλάτη*, με μετατροπή σε ουδ. γένος κατά τα ουσ. *πεύκο, δέντρο* κ.τ.ό. Το αρχ. *ἐλάτη* είναι αγν. ετύμου, όπως ισχύει γενικά για τα ονόματα των κωνοφόρων στις Ι.Ε. γλώσσες. Αβέβαιη παραμένει η σύνδεση με τα αρμ. elew-in «κέδρος», ρωσ. jalov-ec, αρχ. γερμ. linta (> γερμ. Linde «δέντρο»), καθώς και με το αλβ. lëndë «ξύλο, υλικό»].

ελατοβούνι (το) {χωρ. γεν.} βουνό κατάφυτο από έλατα.

ελατόδασος (το) {ελατοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος από έλατα.

ελατόξυλο (το) [1891] το ξύλο τού έλατου.

ελατόπισσα (η) {χωρ. πληθ.} το ρετσίνι τού έλατου, που χρησιμοποιείται στις βρογχικές παθήσεις ΣΥΝ. ρητίνη.

ελατός, -ή, -ό (λόγ.) (για μέταλλα) αυτός που μπορεί να αλλάζει σχήμα ή μορφή, χωρίς να σπάει, όταν του ασκηθεί εξωτερική δύναμη (π.χ. κατά τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.). — **ελατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλαύνω*].

ελατοσίδηρος (ο) {ελατοσιδήρ-ου | -ων} ο σίδηρος που έχει μετατραπεί σε έλασμα με έλαση (βλ.λ.) ΑΝΤ. χυτοσίδηρος.

ελατοσκέπαστος, -η, -ο [1892] αυτός που είναι σκεπασμένος από έλατα.

ελατότητα (η) {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα ενός μετάλλου να μπορεί να αλλάζει σχήμα και μορφή, χωρίς να σπάει, όταν επιδράσει επάνω

του εξωτερική δύναμη (π.χ. με τη σφυρηλάτηση, την έλαση κ.ά.).

ελάττωμα (το) {ελαττώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (για πρόσ.) σωματική, ψυχική ή διανοητική ατέλεια, μειονέκτημα: *εγγενές / επίκτητο* ~ || ~ *στα αφτιά / στα χέρια* ΣΥΝ. (λαϊκ.) κουσούρι **2.** (ειδικότ.) κάθε κακή πλευρά στον χαρακτήρα (κάποιου): *το ~ τής λαιμαργίας* || *ένα ~ του είναι η αναβλητικότητα* ΣΥΝ. ψεγάδι ΑΝΤ. προτέρημα, χάρισμα **3.** (για αντικείμενα) κάθε πρόβλημα στην κατασκευή ή τη λειτουργία: *το ~ αυτής τής τηλεόρασης είναι ότι δεν αποδίδει καλά τα χρώματα* **4.** (καταχρ.) μειονέκτημα: *η τακτική του έχει πολλά ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλαττῶ (-όω)* < *ἐλάσσων / -ττων* (βλ.λ.)].

ελαττωματικός, -ή, -ό [1761] αυτός που έχει κάποιο ελάττωμα, που παρουσιάζει κάποιο πρόβλημα (στη λειτουργία, την κατασκευή, την εμφάνιση κ.λπ.): ~ *πλυντήριο / συσκευή / βιβλίο / μηχανισμός.* — **ελαττωματικότητα** (η) [1857].

ελαττώνω ρ. μετβ. {ελάττω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) λιγότερο, λιγοστεύω την ποσότητα: ~ *την παραγωγή / τις πωλήσεις / το κάπνισμα / την ταχύτητα* ΣΥΝ. μειώνω, περιορίζω ΑΝΤ. αυξάνω, πολλαπλασιάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλασσῶ / -ττῶ (-όω)* < *ἐλάσσων / -ττων* (βλ.λ.)].

ελάττωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μείωση, ο περιορισμός τής εκτάσεως, τής ποσότητας: *η ~ των φόρων / των ελλειμμάτων / των εσόδων* || *σημαντική / αισθητή / δραστική* ~ ΣΥΝ. (καθημ.) λιγόστεμα ΑΝΤ. αύξηση **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα κατά την οποία ελαττώνεται (κάτι): *η ~ τού αριθμού όσων δήλωσαν συμμετοχή ήταν γύρω στο 10% σε σχέση με τους περσινούς.*

ελαύνω ρ. μετβ. (μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.) (αρχαιοπρ.) **1.** θέτω σε κίνηση, οδηγώ **2.** (μεσοπαθ. **ελαύνομαι**) παρακινούμαι, παρασύρομαι: *ελαύνεται από ιδιοτελείς σκοπούς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέτω σε κίνηση, οδηγώ (άρμα, ποίμνιο, αγέλη, στρατό κ.ά.)», < **ἐλά-Fν-ω* (πβ. παράλλ. τ. *ἐλά-ω*), αβεβ. ετύμου. Συχνές είναι επίσης στην Αρχ. οι σημ. «οδηγώ στα άκρα, κατακυριεύω και κατευθύνω κάποιον (ως κίνητρο ή συναίσθημα)». Φαίνεται πιθ. η σύνδεση με λατ. amb-ul-are «περπατώ», αρμ. eli «ανέβηκα, βγήκα», αρχ. ιρλ. ad-ellaim «επισκέπτομαι» κ.ά., που θα οδηγούσε σε κοινή ρίζα *el-, για την οποία βλ. λ. *έλευση*. Από το ρ. *ἐλαύνω* έχουν προέλθει πολλές σημαντικές λ., όπως *ἔλασμα, ἐλατός, ἐλαστικός, ἐλατήριο(ν)* κ.ά., καθώς και η προστ. *ἔλα* (με τη σημ. τού ρ. *ἔρχομαι*)].

ελαφηβόλος (ο/η) (αρχαιοπρ.) κυνηγός ελαφιών: ~ *θεά* (η Άρτεμις) ΣΥΝ. ελαφοκυνηγός. — **ελαφηβολία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ < *ἔλαφος* + *-βόλος* < *βάλλω*].

ελαφήσιος, -ια, -ιο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λαφήσιος** (σχολ. ορθ. *ελαφίσιος*) **1.** αυτός που σχετίζεται με το ελάφι ή προέρχεται από αυτό: ~ *κρέας / δέρμα* **2.** (μτφ.) αυτός που θυμίζει ελάφι, κυρ. στη χάρη και την ταχύτητα: ~ *τρέξιμο / κορμί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος.*

ελάφι (το) κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λάφι** {ελαφ-ιού | -ιών} (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ζώο) μηρυκαστικό θηλαστικό με λεπτό σώμα, ψηλά πόδια και ανοιχτό καστανό τρίχωμα, που ζει σε βιοτόπους με άγρια βλάστηση· το αρσενικό έχει κέρατα. Επίσης (λόγ.) **έλαφος** (ο/η) [αρχ.] {ελάφ-ου | -ων, -ους}. — (υποκ.) **ελαφάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλάφιον*, υποκ. τού *ἔλαφος* (< *eln-bhos), παράλλ. τ. (με επίθημα *-φος*) τού αιολ. *ἔλλος* «ελαφάκι» < **ἔλ-νος*, που συνδ. με αρχ. σλαβ. jeleni (> σερβοκρ. jelen), αγγλ. elk «τάρανδος» κ.ά. Δεν θεωρείται πιθανή η συσχέτιση με το αγγλ. lamb «αρνί»].

ελαφίνα κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λαφίνα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό ελάφι.

ελαφοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελαφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει τη μορφή ελαφιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ελαφοκυνηγός (ο) αυτός που κυνηγάει ελάφια.

Ελαφόνησος (η) {Ελαφονήσου} νησί κοντά στις Ν. ακτές τού Λακωνικού Κόλπου. Επίσης (λαϊκ.) **Ελαφονήσι** (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού βεν. ονόματος Cervi (πβ. ιταλ. cervo «ελάφι»), με το οποίο ήταν γνωστό το νησί κατά τη βενετοκρατία. Στη Μτγν. Ελληνική αποκαλείται –λόγω σχήματος– *Ὄνου Γνάθος*].

ελαφοπόδαρος, -η, -ο αυτός που έχει ταχύτητα ανάλογη με αυτή τού ελαφιού, που τρέχει γρήγορα.

ελαφόπουλο κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **λαφόπουλο** (το) [μεσν.] μικρό ελάφι ΣΥΝ. ελαφάκι.

έλαφος (ο/η) ▸ ελάφι

ελαφράδα κ. **αλαφράδα** (η) (λαϊκ.) **1.** η ελαφρότητα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) η έλλειψη σύνεσης, η επιπόλαιη σκέψη και συμπεριφορά: *η ~ τής νιότης* ΣΥΝ. ελαφρότητα **3.** (συνεκδ.) κάθε πράξη που δηλώνει έλλειψη σοβαρότητας ή προσοχής ΣΥΝ. επιπολαιότητα.

ελαφραίνω κ. (λαϊκ.) **αλαφραίνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφρυνα} ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) ελαφρύ ή λιγότερο βαρύ (βλ.λ.) ΣΥΝ. ελαφρώνω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω από τό βάρος μου ΑΝΤ. βαραίνω.

ελαφρόγνωμος, -η, -ο αυτός που σκέφτεται επιπόλαια ΣΥΝ. ελαφρομυαλος.

ελαφροΐσκιωτος, -η, -ο ▸ αλαφροΐσκιωτος

ελαφροκέφαλος, -η, -ο [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **αλαφροκέφαλος** αυτός που σκέφτεται και ενεργεί με επιπολαιότητα ΣΥΝ. ελαφρόγνωμος, ελαφρόμυαλος. — **ελαφροκεφαλιά** (η).

ελαφροκοιμάμαι κ. (λαϊκ.) **(α)λαφροκοιμάμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {ελαφροκοιμάσαι... | ελαφροκοιμήθηκα} κοιμούμαι ελαφρά, ώστε να ξυπνώ με τον παραμικρό θόρυβο ή κίνηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ελαφροκόκκαλος, -η, -ο **1.** αυτός που θεωρείται πως έχει ελαφρύ σκελετό ΑΝΤ. βαρυκόκκαλος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που μπορεί να κινείται με ταχύτητα, ο ευκίνητος.

ελαφρόμυαλος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **αλαφρόμυαλος** **1.** αυτός που σκέφτεται και ενεργεί επιπόλαια, απερίσκεπτα ΣΥΝ. (λόγ.) ελαφρόνους **2.** (κατ' επέκτ.) ανόητος άνθρωπος. — **ελαφρομυαλιά** κ. (λαϊκ.) **αλαφρομυαλιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, τρελός.*

ελαφρόνους, -ους, -ουν [μτγν.] {ελαφρόν-ου | -οες (ουδ. -οα), -όων} (λόγ.) ελαφρόμυαλος. — **ελαφρόνοια** (η) [1809].

ελαφροντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος ελαφρά, με λίγα ή λεπτά ρούχα: *βγήκε ~ και κρύωσε, γιατί είχε ψύχρα.*

ελαφροπατώ κ. (λαϊκ.) **αλαφροπατώ** ρ. αμετβ. {ελαφροπατάς... | ελαφροπάτησα} περπατώ ανάλαφρα: *προχώρησε ελαφροπατώντας, για να μην τους ξυπνήσει.*

ελαφρόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πέτρα ηφαιστειακής προέλευσης με πορώδη υφή, που της επιτρέπει να είναι ιδιαίτερα ελαφριά και να επιπλέει στο νερό, η οποία χρησιμοποιείται για τη λείανση επιφανειών, καθώς και ως πρώτη ύλη μονωτικών υλικών.

ελαφρόπιστος, -η, -ο αυτός που είναι ευκολόπιστος.

ελαφροποινίτης (ο) [1886] {ελαφροποινιτών} ο κατάδικος που εκτίνει μικρή ποινή, κατ' αντιδιαστολή προς τον βαρυποινίτη.

ελαφρός, -ιά (λόγ. -ά), -ό **1.** αυτός που έχει μικρό βάρος: ~ *αποσκευές / τσάντα / άνθρωπος* ΣΥΝ. αβαρής, λιγόβαρος, ανάλαφρος ΑΝΤ. βαρύς· ΦΡ. ***ας είναι ελαφρύ το χώμα που σε σκεπάζει!*** (αρχ. επιγραφή: *γαῖαν ἔχοις ἐλαφράν*) ως ευχή σε νεκρό για αιώνια ανάπαυση **2.** (για ενδύματα, παπούτσια, σκεπάσματα ή υφάσματα) λεπτός, κατασκευασμένος από υλικό κατάλληλο για εποχές χωρίς κρύο: ~ *ύφασμα / πουκαμισάκι* **3.** αυτός που δεν φέρει βαρύ οπλισμό ή εξοπλισμό: ~ *ιππικό / άρμα* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη δύναμης, πίεσης, απαλός: ~ *άγγιγμα, χάδι / αεράκι* || ~ *χτύπημα στην πλάτη* || ~ *κύμα* ΑΝΤ. σφοδρός, δυνατός· ΦΡ. ***έχω ελαφρύ χέρι*** (κυρ. για γιατρούς, νοσοκόμους) δεν προκαλώ πόνο ή ενόχληση στον ασθενή: *έχει ελαφρύ χέρι· ούτε που κατάλαβα πότε μου έκανε την ένεση* **5.** (γενικότ.) αυτός που δεν είναι ιδιαίτερα οξύς, έντονος στις αισθήσεις: ~ *γεύση / άρωμα / πόνος* ΣΥΝ. ανεπαίσθητος **6.** (μτφ.) αυτός που μπορεί να γίνει υποφερτός, που δεν είναι ιδιαίτερα επαχθής και έντονος: ~ *αδιαθεσία / γρίπη / φορολογία* **7.** (για τροφή) αυτός που χωνεύεται εύκολα: *ο γιατρός τού συνέστησε να τρώει ~ φαγητά* ΣΥΝ. εύπεπτος, ευκολοχώνευτος **8.** (για ποτό στον τ. **ελαφρύς**) αυτός που έχει σχετικά μικρή αναλογία σε αλκοόλ: ~ *κρασί* **9.** αυτός τού οποίου η επίδραση στον οργανισμό είναι σχετικώς ήπια: ~ *τσιγάρα / φάρμακα*· ΦΡ. ***ελαφρύς ύπνος*** (i) ύπνος από τον οποίο ξυπνά κανείς εύκολα ΑΝΤ. βαρύς (ii) αναπαυτικός και ήρεμος ύπνος χωρίς εφιάλτες **10.** (α) αυτός που στερείται σοβαρού περιεχομένου, που αποβλέπει μόνο στη διασκέδαση: ~ *θέατρο* ΣΥΝ. εύπεπτος (β) ***ελαφρά μουσική*** όρος που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει μια περιοχή τής μουσικής με απλουστευμένο μουσικό περιεχόμενο, τραγούδι, χορό ή μουσική «γεμίσματος» ενός χώρου (εστιατορίου, ανελκυστήρα, κινηματογράφου κατά την ώρα των διαλειμμάτων κ.λπ.)· θεωρείται ότι παρακολουθείται εύκολα και χωρίς κόπο, αντιδιαστελλόμενη προς τη σοβαρή μουσική, η οποία απαιτεί προσήλωση **11.** (για πρόσ.) επιπόλαιος, απερίσκεπτος: *από τη συμπεριφορά της φαίνεται πολύ ~ κοπέλα* ΣΥΝ. ανόητος, ελαφρόμυαλος· ΦΡ. (α) ***ελαφρών ηθών*** για γυναίκα χωρίς αυστηρή ηθική (ειδικότ. ως χαρακτηρισμός για πόρνη) (β) ***ελαφρά τη καρδία*** *(ἐλαφρᾷ τῇ καρδίᾳ)* / ***με ελαφριά καρδιά*** χωρίς συναίσθηση τής σημασίας, τού βάρους (λόγων ή ενεργειών), με επιπολαιότητα: *ομολόγησε το σφάλμα του ~* (γ) ***ελαφρά τη συνειδήσει*** *(ἐλαφρᾷ τῇ συνειδήσει)* χωρίς ενοχές, τύψεις: *συκοφαντούσε ~ τους ανταγωνιστές του.* Επίσης **ελαφρύς, -ιά, -ύ** {κ. ελαφρ-ιού | -ιείς κ. -ιοί (ουδ. -ιά)· ελαφρύτ-ερος, -ατος} κ. (λαϊκ.) **αλαφρός** κ. **αλαφρύς** κ. **αλαφριός**. — (υποκ.) **ελαφρούτσικος, -η/-ια, -ο.** **ελαφρ-ώς** [αρχ.] **/ -ά / -ιά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, -ύς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐλαχ-ρός / *ἐλαχ-Fός* < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *lngh^w^-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *lengwh- «ευκίνητος, ελαφρός», πβ. σανσκρ. laghú- «ταχύς, ελαφρός», αρχ. γερμ. lungar, αγγλ. lunge «ρίχνομαι απότομα» κ.ά. Ομόρρ. *ἐλάσσων* (βλ.λ.), *ἐλάττωμα, ἐλάχιστος, ἐλαττῶ (-όω)* κ.ά. Ο τ. *ελαφρύς* κατά το *βαρύς*. Ορισμένες φρ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελαφρύς ύπνος* (< γαλλ. sommeil léger), *ελαφρών ηθών* (< γαλλ. des mœurs légères), *ελαφρά μουσική* (< γαλλ. musique légère) κ.ά.].

ελαφρότητα (η) [αρχ.] {ελαφροτήτων} **1.** το να έχει κάποιος/κάτι μικρό βάρος: *η ~ τού βαμβακιού* ΣΥΝ. ελαφράδα ΑΝΤ. βαρύτητα **2.** (μτφ.) η έλλειψη σοβαρότητας, η επιπολαιότητα: *για άνθρωπο τής δικής του ηλικίας συμπεριφέρεται με ανεπίτρεπτη* ~ **3.** η έλλειψη αυστηρότητας ή εγκράτειας· (ειδικότ.) η ηθική χαλαρότητα: *η ~ των ηθών* **4.** (συνεκδ.) κάθε πράξη ή εκδήλωση που μαρτυρεί έλλειψη σοβαρότητας και απερισκεψίας: *τέτοιες ~ πλήττουν το κύρος του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

ελαφροχέρης (ο) {ελαφροχέρηδες} αυτός που έχει ελαφρύ χέρι· ως χαρακτηρισμός επιδέξιου κλέφτη: *«δεν αντιλήφθηκαν τον ~ ο οποίος, την ώρα που όλοι ήταν απασχολημένοι, άρπαξε τη βαλίτσα με τον μικρό θησαυρό»* (εφημ.).

ελάφρυνση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η ελάττωση, μείωση τού βάρους (σώματος) ΣΥΝ. ελάφρωση **2.** (μτφ.) η απαλλαγή από υποχρέωση (οικονομικής, ηθικής κ.λπ. φύσεως): *θα ισχύσουν ειδικές φορολογικές ~ για τους πολυτέκνους.*

ελαφρυντικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που επιφέρει ελάφρυνση, ανακούφιση ΣΥΝ. ανακουφιστικός, καταπραϋντικός **2.** ***ελαφρυντικό*** (το) (α) ΝΟΜ. ειδική περίσταση που καθορίζεται από τον ποινικό νόμο και συνεπάγεται μετριασμό τής προβλεπόμενης ποινής: *το ~ τού προτέρου εντίμου βίου* (β) (κατ' επέκτ.) η αιτία που επιτρέπει ή επιβάλλει επιεική κρίση: *επικαλούμαι / αναγνωρίζω ελαφρυντικά* || *το φέρσιμό σου δεν έχει κανένα* ~ ΑΝΤ. επιβαρυντικό. — **ελαφρυντικ-ά / -ώς** επίρρ.

ελαφρύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ελάφρυνα} **1.** ελαφρώνω **2.** καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές: *η κατάργηση ορισμένων φόρων θα ελαφρύνει τη θέση των φορολογουμένων*· ΦΡ. ***ελαφρύνω τη θέση μου*** καθιστώ

δυνατή την επιεικέστερη για μένα κρίση (τού δικαστηρίου): *προσπάθησε να ελαφρύνει τη θέση του, ομολογώντας την πράξη του.*

ελαφρύς, -ιά, -ύ → ελαφρός

ελαφρώνω [μτγν.] κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **αλαφρώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ελάφρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο ελαφρύ: *προσπάθησε να ελαφρώσεις τη βαλίτσα, γιατί είναι ασήκωτη* ΑΝΤ. βαραίνω (μτφ.) **2.** καθιστώ (κάτι) λιγότερο επαχθές, δυσβάστακτο: ~ *τη θλίψη / τον πόνο / την ψυχή κάποιου* ♦ (αμετβ.) **3.** γίνομαι πιο ελαφρός: *η βαλίτσα ελάφρωσε* **4.** ανακουφίζομαι, μου φεύγει ένα βάρος (ψυχικό): *πες μου τι σε βασανίζει να αλαφρώσεις || εξομολογήθηκε κι ελάφρωσε η καρδιά της.* — **ελάφρωμα** κ. **αλάφρωμα** (το).

έλαχε ρ. → λαχαίνω

ελαχιστοποιώ ρ. μετβ. {ελαχιστοποιείς... | ελαχιστοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} περιορίζω στο ελάχιστο: *η εταιρεία αποφάσισε να ελαχιστοποιήσει τις δαπάνες της || με τα νέα μέτρα έχουν ελαχιστοποιηθεί οι κίνδυνοι για την ασφάλεια των επιβατών* ΑΝΤ. μεγιστοποιώ. **ελαχιστοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. minimiser].

ελάχιστο (το) [αρχ.] {ελαχίστ-ου | -ων} **1.** το μικρότερο δυνατό μέγεθος, ποσό, έκταση· το κατώτατο όριο: *έχει περιορίσει τα έξοδα του στο ~, για να τα βγάλει πέρα* **2.** (κατ' επέκτ.) η πιο ασήμαντη πράξη, συνεισφορά (εκ μέρους κάποιου): *το να ζητήσεις συγγνώμη είναι το ~ που μπορείς πια να κάνεις* **3.** (ως επίρρ.) ***το ελάχιστο*** / (λόγ.) ***κατ' ελάχιστον*** στο κατώτατο δυνατό όριο, όχι περισσότερο: *σε δύο χρόνια ~, τα πράγματα θα είναι τελείως διαφορετικά* ΣΥΝ. το λιγότερο ΑΝΤ. το πολύ (βλ. λ. *τουλάχιστον*).

ελάχιστος, -η, -ο {-ου κ. λόγ. -ίστου (θηλ. -ίστης) | -ων κ. -ίστων, -ους κ. -ίστους} **1.** πάρα πολύ λίγος ή πάρα πολύ μικρός: *θα λείψω για ~ χρονικό διάστημα || εντός ελαχίστου χρόνου η εργασία εκτελέσθηκε επιτυχώς || ~ θεατές είδαν την παράσταση* **2.** ΜΑΘ. ***ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο*** (Ε.Κ.Π.) (δύο ή περισσοτέρων φυσικών αριθμών) ο μικρότερος φυσικός αριθμός που διαιρείται (ακριβώς) με καθέναν από αυτούς: *το ~ των 2, 3 και 5 είναι το 30* **3.** ***ελάχιστο*** (το) βλ.λ. **4.** (για πρόσ.) (συνήθ. στον λόγο θρησκευομένων) κατώτερος από όλους, ασήμαντος· αμαρτωλός: *αξιώθηκα εγώ ο ~ να δω αυτό το θαύμα* ΣΥΝ. ταπεινότατος. — **ελάχιστα** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *ἐλαχύς* (βλ. λ. *ἐλάσσων*), το οποίο πρακτικώς αντικαταστάθηκε από το συνώνυμο *μικρός*].

ελαχιστότητα (η) [μτγν.] **1.** το να είναι κάτι πάρα πολύ λίγο ή μικρό **2.** (μτφ.) στη ΦΡ. ***η ελαχιστότητά μου*** η ταπεινότητά μου, για να δηλώσει κανείς την ταπεινοφροσύνη του.

Ε.Λ.Β. (η) Εταιρεία Λαϊκής Βάσης.

Έλβα (η) ιταλικό νησί μεταξύ τής Ιταλίας και τής Κορσικής, όπου εξορίσθηκε ο Μέγας Ναπολέων το 1814.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Elba < λατ. Ilva, ετρουσκ. τοπωνύμιο].

ΕΛ.Β.Α. (η) Ελληνική Βιομηχανία Αλουμίνας.

Έλβας (ο) ποταμός τής Β. Ευρώπης που πηγάζει από τα όρη τής Τσεχίας και εκβάλλει στη Βόρεια Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Elbe (τσεχ. Labe), πιθ. από την ίδια ρίζα με τα τοπωνύμια *Αλβιών, Άλπεις* (βλ.λ.)].

Ελβετία (η) (γαλλ. Confédération Suisse, γερμ. Schweizerische Eidgenossenschaft, ιταλ. Confederazione Svizzera = Ελβετική Ομοσπονδία) κράτος τής Κ. Ευρώπης με πρωτεύουσα τη Βέρνη, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική, τη Γερμανική και την Ιταλική και νόμισμα το ελβετικό φράγκο. — **Ελβετός** (ο), **Ελβετή** κ. **Ελβετίδα** [1890] (η), **ελβετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Helvetia < Helvetii (αγν. ετύμου), λαός κελτ. καταγωγής, που κατέλαβε την περιοχή τής σημερινής Ελβετίας το 58 π.Χ. Οι ξέν. ονομασίες (λ.χ. γερμ. Schweiz) ανάγονται στο Schwyz, ένα από τα καντόνια τής χώρας].

ΕΛ.Β.Ο. (η) Ελληνική Βιομηχανία Οχημάτων.

ΕΛ.Γ.Α. (οι) Ελληνικές Γεωργικές Ασφαλίσεις· κρατικός φορέας για την ασφάλιση τής αγροτικής παραγωγής και του κεφαλαίου από φυσικούς κινδύνους.

Ελγίνεια (τα) {Ελγινείων} τα γλυπτά τού Παρθενώνα, που απέσπασε από την Ακρόπολη ο Άγγλος Έλγιν, στις αρχές τού 19ου αιώνα.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Άγγλου λόρδου Thomas B. Elgin ή Ελγίνου (1766-1841), διπλωμάτη και συλλέκτη έργων τέχνης. Η φρ. *ελγίνεια μάρμαρα* ανάγεται στην αγγλ. Elgin marbles].

> **Ελγίνεια;** Είναι λάθος να ονομάζουμε **Ελγίνεια** (σαν να ανήκαν... στον Έλγιν!) τα «μάρμαρα» ή, καλύτερα, τα «γλυπτά» τού Παρθενώνα που βρίσκονται κυρίως στο αρχαιολογικό μουσείο τού Λονδίνου. Με αυτό τον τρόπο η *σύληση* θα νομιμοποιόταν (γλωσσικά) ως *κτήση*!

ΕΛ.Δ.Α. (τα) Ελληνικά Διυλιστήρια Ασπροπύργου.

ΕΛ.ΔΑΠ. (το) Ελεγκτήριο Δαπανών.

Ελδοράδο (το) → Ελντοράντο

ΕΛ.ΔΥ.Κ. (η) Ελληνική Δύναμη Κύπρου.

Ελεάτης (ο) [αρχ.] {Ελεατών} **1.** πρόσωπο που κατάγεται από την Ελέα (αρχαία ελληνική αποικία στη Ν. Ιταλία) **2.** καθένας από τους φιλοσόφους τής ελεατικής σχολής (βλ. λ. *ελεατικός*).

ελεατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που κατάγεται από την Ελέα **2.** ΦΙΛΟΣ. ***ελεατική σχολή*** φιλοσοφική σχολή που ίδρυσε στην Ελέα τής Ν. Ιταλίας ο Ξενοφάνης ο Κολοφώνιος, οι εκπρόσωποι τής οποίας *(Ελεάτες)* υποστήριξαν την ενιαία, απλή και αμετάβλητη φύση τού είναι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἐλέα*, πόλη τής ιταλ. Καμπανίας, αποικία των Φωκαέων].

ΕΛ.Ε.Β.Μ.Ε. (η) Ελληνική Εταιρεία Βιομηχανικών και Μεταλλευτικών Επενδύσεων.

ελεγεία (η) {ελεγειών} **1.** ΦΙΛΟΛ. αρχαίο ποίημα που γραφόταν σε δίστιχες στροφές αποτελούμενες από ένα εξάμετρο και ένα πεντάμετρο και αναφερόταν σε ποικίλα θέματα (πολεμικά, ερωτικά, πολιτικά κ.λπ.) **2.** (γενικότ.) καλλιτεχνικό έργο με έντονα λυρικό και θρηνητικό χαρακτήρα: *η ταινία είναι μια ~ για τη χαμένη αθωότητα τού πολιτισμένου ανθρώπου.* Επίσης **ελεγείο** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἔλεγος (ὁ)* «θρήνος, θρηνητικό άσμα σε ελεγειακό δίστιχο», αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Ως παρετυμολ. πρέπει να εκληφθεί η παραδοσιακή άποψη ότι η λ. προέρχεται από τη φρ. *ἒ ἒ λέγειν*, όπως και οι συνδέσεις με το θρηνητικό επιφώνημα *ἐλελεῦ* και με το ρ. *ὀλολύζω*].

ελεγειακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ελεγεία: ~ *ποίηση / δίστιχο* (από ένα δακτυλικό εξάμετρο και ένα δακτυλικό πεντάμετρο) **2.** (μτφ.) αυτός που έχει το μελαγχολικό ύφος τής ελεγείας: ~ *ταινία* **3.** **ελεγειακός** (ο) ελεγειογράφος. — **ελεγειακά** επίρρ.

ελεγείο (το) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. **1.** η ελεγεία (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) θρηνητικό ποίημα ή επιτύμβιο σε ελεγειακά δίστιχα.

ελεγειογράφος (ο) [μτγν.] ποιητής που συνθέτει ελεγείες. Επίσης **ελεγειοποιός** [αρχ.].

ελεγκτήριο (το) [1887] {ελεγκτηρί-ου | -ων} το γραφείο όπου γίνεται έλεγχος.

ελεγκτής (ο), **ελέγκτρια** (η) {ελεγκτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που ασκεί έλεγχο **2.** υπάλληλος αρμόδιος να ελέγχει την πληρότητα και την ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών: ~ *δημόσιας διοίκησης / εναέριας κυκλοφορίας* (υπάλληλος αερολιμένα που ελέγχει την κίνηση των αεροπλάνων στον εναέριο χώρο ευθύνης τού αεροδρομίου, καθώς και κατά την προσγείωση και την απογείωσή τους) **3.** υπάλληλος τελωνείου που ελέγχει τα εισαγόμενα προϊόντα και καθορίζει ανάλογα τον δασμό τους: *τελωνειακός* ~ **4.** υπάλληλος τής αστικής ή υπεραστικής συγκοινωνίας που ελέγχει τα εισιτήρια των επιβατών.
[ΕΤΥΜ. < *ελέγχω*, πβ. αρχ. *ἐλεγκτήρ, -ῆρος* «ερευνητής»].

ελεγκτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι αρμόδιος ή κατάλληλος να ελέγχει **2.** ΝΟΜ. ***Ελεγκτικό Συνέδριο*** το παλαιότερο συλλογικό όργανο τής κεντρικής διοίκησης, το οποίο λειτουργεί και ως διοικητικό όργανο (για τον έλεγχο τής είσπραξης των δημοσίων εσόδων με τη διενέργεια επιθεωρήσεων, τον έλεγχο των δαπανών τού κράτους, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, την απονομή συντάξεων από το δημόσιο ταμείο κ.λπ.) και ως διοικητικό δικαστήριο.

ελέγξιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να ελεγχθεί. — **ελεγξιμότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *ελέγχω* (θ. *ελεγξ-*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

έλεγχος (ο) {ελέγχ-ου | -ων} **1.** η έρευνα για την εξακρίβωση ή πιστοποίηση τής εγκυρότητας, τής ορθότητας, τής αλήθειας ή τής πραγματικής αξίας (στοιχείων, δεδομένων, λόγων, ενεργειών κ.λπ.): *ασκώ / ενεργώ / υπόκειμαι σε ~ || αυστηρός / αιφνιδιαστικός / τακτικός / πλήρης ~ || υγειονομικός / ιατρικός / βιολογικός / τελωνειακός / κοινοβουλευτικός ~ || σωματικός ~* (για να διαπιστωθεί αν κάποιος φέρει πάνω του απαγορευμένα αντικείμενα) || *~ εισιτηρίων* (λ.χ. στα λεωφορεία από τους ελεγκτές) || *~ στοιχείων ταυτότητας || ο πύργος ελέγχου των αεροδρομίων || ζώνη ελέγχου* (περιοχή στην οποία έχει κανείς εξουσία εποπτείας) || *κάνω ~ στα βιβλία μιας εταιρείας·* ΦΡ. (α) ***ποιοτικός έλεγχος*** σύστημα μεθόδων ελέγχου, προδιαγραφών, κανονισμών και διαδικασιών, με τις οποίες παρακολουθείται η ποιότητα (τροφίμων, ενδυμάτων, υλικών και κατασκευών κ.λπ.) (β) ***έλεγχος (προόδου)*** ατομικό δελτίο μαθητή/μαθήτριας στο οποίο καταγράφονται σε τακτά χρονικά διαστήματα οι βαθμοί προόδου, η διαγωγή, ο αριθμός απουσιών του/της κ.λπ. και το οποίο επιδίδεται στον μαθητή και τον κηδεμόνα συνήθ. κάθε τρίμηνο: *αύριο παίρνουμε ελέγχους || τι βαθμούς έχεις στον έλεγχό σου;* **2.** δημόσια ή επίσημα αναγνωρισμένη υπηρεσία, αρμόδια για την επίβλεψη τής ομαλής και άρτιας λειτουργίας άλλων υπηρεσιών: *ο ~ τού Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου* **3.** ο περιορισμός φαινομένου ή καταστάσεως, ώστε οι διαστάσεις και οι συνέπειες που έχει να προσεγγίσουν ή να φθάσουν το επιθυμητό, το ανεκτό: *μέτρα για τον ~ τού πληθωρισμού / τής ανεργίας / τής εγκληματικότητας || ο έγκαιρος ~ τής πυρκαγιάς || η κατάσταση βρίσκεται / έχει τεθεί υπό ~* (ελέγχεται) / *είναι εκτός ελέγχου* (δεν ελέγχεται)· ΦΡ. (α) ***έλεγχος (των) γεννήσεων*** το σύνολο των μέτρων που λαμβάνει το κράτος για τον περιορισμό τού αριθμού των γεννήσεων (πβ. λ. *μαλθουσιανισμός* κ. *οικογενειακός προγραμματισμός*, λ. *οικογενειακός*) (β) ***έλεγχος των εξοπλισμών*** τα μέτρα που λαμβάνονται από δύο ή περισσότερα μέρη, σιωπηρά ή επίσημα, για να περιορίσουν την ανάπτυξη ή τη δυνατότητα χρήσεως ορισμένων οπλικών συστημάτων **4.** η συγκράτηση, η πειθάρχηση: *ο ~ των παθών / των ορμών / των αντιδράσεων / των αισθημάτων κάποιου* **5.** (α) η επίβλεψη: *τα παιδιά χρειάζονται διαρκή ~, όταν είναι μικρά* ΣΥΝ. παρακολούθηση (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνικός έλεγχος*** διαδικασία συμπληρωματική τής διαδικασίας τής κοινωνικοποίησης, μέσω τής οποίας η κοινωνία ελέγχει αν οι τρόποι συμπεριφοράς που επιτάσσει υιοθετούνται από τα άτομα και επιβάλλει τη συμμόρφωση των ατόμων με αυτούς ΣΥΝ. κοινωνικός εξαναγκασμός **6.** η δυνατότητα χειρισμού μηχανής, συσκευής ή οχήματος κατά τρόπον ώστε να ελέγχεται ο τρόπος λειτουργίας, η κίνηση του κ.λπ.: *πάνω στη στροφή ο οδηγός έχασε τον ~ τού αυτοκινήτου και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα ||* (μτφ.) *έχει πάντα τον ~ στο σπίτι του, όλοι κάνουν ό,τι τους λέει* **7.** η κυριαρχία: *οι συγκρούσεις θα δείξουν ποια από τις δύο χώρες θα έχει τον ~ τής περιοχής || ο πόλεμος έγινε για τον ~ αυτής τής ζώνης* **8.** η αναίρεση, η ανασκευή (θεωριών, απόψεων), συνήθ. μετά από έρευνα, με αναλυτική επιχειρηματολογία: *ο ~ ενός επιχειρήματος / μιας θέσεως / μιας απόψεως* **9.** η ενοχή, η συναίσθηση τύψεων: *ο ~ τής συνειδήσεως.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐλέγχω].

ελέγχω ρ. μετβ. {έλεγξα (λόγ. ήλεγξα), ελέγχθηκα, ελεγμένος κ. (λόγ.) ηλεγμένος} **1.** κάνω έλεγχο, ασκώ έλεγχο σε (κάτι/κάποιον), κυρ. ως αρμόδια αρχή: *η εφορία ελέγχει τα βιβλία των επιχειρήσεων || στα Κ.Τ.Ε.Ο. ελέγχουν την κατάσταση τού αυτοκινήτου || εκλήθη ειδικός γραφολόγος, για να ελέγξει τη γνησιότητα τής υπογραφής || ο καθηγητής έλεγξε αν έχω λύσει σωστά τις ασκήσεις* **2.** θέτω υπό έλεγχο (φαινόμενο ή κατάσταση), περιορίζω τις διαστάσεις ή τις συνέπειες (που έχει) στα επιθυμητά ή ανεκτά επίπεδα: *οι δυνάμεις τής πυροσβεστικής κατάφεραν να ελέγξουν τη φωτιά || η κυβέρνηση προσπαθεί να ελέγξει τον πληθωρισμό / την ανεργία / την αύξηση τής εγκληματικότητας* **3.** συγκρατώ, πειθαρχώ: *ο παρορμητικός άνθρωπος δεν μπορεί να ελέγξει τις αντιδράσεις του || η ωριμότητα έγκειται στον βαθμό κατά τον οποίο ελέγχει κανείς τις επιθυμίες του* **4.** (α) έχω τον έλεγχο (μηχανής, συσκευής, οχήματος κ.λπ.), ώστε να κατευθύνω την κίνησή του, να καθορίζω τη λειτουργία του: *αν δεν έχεις καλά λάστιχα, δεν ελέγχεις εύκολα το αυτοκίνητο σε βρεγμένο οδόστρωμα* (β) (μτφ.) επιβάλλομαι, κυριαρχώ σε (κάτι/κάποιον): *ο άπειρος δάσκαλος δεν μπορεί να ελέγξει εύκολα την τάξη || φύση ζωηρή και απείθαρχη, δεν μπορούσε να τον ελέγξει κανείς* **5.** έχω την κυριαρχία, καθορίζω τι θα γίνει: *και οι δύο χώρες ανταγωνίζονται για το ποια θα ελέγχει την περιοχή* **6.** επιπλήττω, αποδοκιμάζω (κάποιον): *η συνείδησή του τον ελέγχει για τα σφάλματά του || τον ήλεγξε για το φέρσιμό του* **7.** (για συλλογισμούς, λόγους, επιχειρήματα κ.λπ.) αξιολογώ, κρίνω κατόπιν έρευνας, διασταύρωσης: *η πληροφορία ελέγχεται ως ανακριβής.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐλέμφω < ἐ- προθεμ. + I.E. *leng^{w}h- «ελαφρός, ευκίνητος», ενώ το -χ- τού ἐλέγχω ερμηνεύεται κατά το ομόρρ. ἐλαχύς «μικρός» (βλ. κ. ἐλάσσων). Η ετυμ. αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι το ρ. ἐλέγχω απαντά στον Όμηρο αποκλειστικά με τη σημ. «ευτελίζω, μειώνω», το δε ουσ. ἔλεγχος χρησιμοποιείται στην επική γλώσσα ως συνώνυμο τού ὄνειδος. Παρόμοια σημασιολ. μεταβολή συναντούμε στο αρχ. γερμ. smahen «μειώνω» > μέσ. γερμ. smachen «περιφρονώ», που προέρχεται από το επίθ. smāhi «μικρός». Η σημ. (τού ἐλέγχω) «διακριβώνω, ερευνώ, εξετάζω» (κυριολεκτικά: «εξετάζω και το παραμικρό, εξετάζω ακόμη και τα μικρά και ευτελή») είναι ήδη αρχ. και απαντά στους τραγικούς ποιητές].

ελεεινολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ελεεινολογείς... | ελεεινολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** θεωρώ ή χαρακτηρίζω (κάποιον) άξιο λύπησης **2.** αποδοκιμάζω, κατακρίνω (κάποιον) ως άθλιο, ελεεινό. **ελεεινολογία** [αρχ.] κ. **ελεεινολόγηση** (η) [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι, οικτίρω*.

ελεεινός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί οίκτο, που είναι άξιος για λύπηση: *ζούσαν σε ~ συνθήκες || τον βρήκαν σε ~ κατάσταση* ΣΥΝ. αξιολύπητος, αξιοθρήνητος **2.** (κακόσ.-ιδ. για πρόσ.) αυτός που προκαλεί την αποδοκιμασία, την έντονη κατάκριση: ~ *χαρακτήρας / συμπεριφορά / άνθρωπος* ΣΥΝ. άθλιος, φαύλος, ποταπός, τιποτένιος **3.** αυτός που έχει ιδιαιτέρως κακή ποιότητα: *έμειναν σε ένα ~ ξενοδοχείο με βρόμικα δωμάτια και ανύπαρκτες υπηρεσίες.* — **ελεειν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ελεεινότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἔλεος].

ελεεινός – αξιολύπητος. Αντίθετα προς την Αρχαία, όπου η λ. **ελεεινός**, προκειμένου για πρόσωπα, είχε κυρίως καλή σημασία «αυτός που προκαλεί λύπη, οίκτο», σήμερα η λέξη χρησιμοποιείται ως κακόσημη, για να δηλώσει «τον άθλιο, τον αδιάντροπο, τον εξευτελισμένο»: *Όταν τον γνώρισα από κοντά, κατάλαβα ότι πρόκειται για ελεεινό άνθρωπο, που δεν μπορείς να του έχεις καμία εμπιστοσύνη.* Σήμερα για τη σημ. «αυτός που προκαλεί τη λύπη, τη συμπάθεια των άλλων» χρησιμοποιείται η λ. **αξιολύπητος** (και τα συνώνυμά της): *Με όσα του έτυχαν στη ζωή είναι πραγματικά αξιολύπητος· χρειάζεται τη βοήθεια όλων για να ξανασταθεί στα πόδια του.* → αξιολύπητος

ελεημονώ ρ. μετβ. [μεσν.] {ελεημονείς... | (δύσχρ. αόρ.) ελεημόνησα} δίνω ελεημοσύνη (σε κάποιον): ~ *τους ζητιάνους.*

ελεημοσύνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ηθική και υλική συμπαράσταση προς τους φτωχούς και γενικότ. τους έχοντες ανάγκη: *ζητώ ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε δίνεται (συνήθ. χρήματα) σε ανθρώπους που έχουν ανάγκη από υλική βοήθεια ή σε ζητιάνους: *ζει από τις ~ των συγχωριανών του.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. ἐλεήμων].

ελεήμων, -ων, -ον {ελεήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων | ελεημονέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που παρέχει υλική ή ηθική βοήθεια σε φτωχούς και πάσχοντες ΣΥΝ. φιλεύσπλαχνος, οικτίρμων ΑΝΤ. ανελεήμων **2.** (συνήθ. ως χαρακτηρισμός τού Θεού) αυτός που έχει απέραντο έλεος, που συμπονεί τον άνθρωπο και είναι πρόθυμος να συγχωρεί ΣΥΝ. οικτίρμων. — **ελεημόνως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐλεῶ].

ελέηση (η) → ελεώ

ελέησον ρ. → κύριος

ελεητικός, -ή, -ό → ελεώ

ελεκτρίκ επίθ. [άκλ.] (χρώμα) πολύ ζωντανό, έντονο: *μπλε ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (bleu) électrique].

Ελένη (η) **1.** σύζυγος τού βασιλιά τής Σπάρτης Μενελάου, φημισμένη για την ομορφιά της· την έκλεψε ο Τρώας Πάρης, δίνοντας αφορμή για τον Τρωικό Πόλεμο **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, η μητέρα τού Μ. Κωνσταντίνου, στην οποία αποδίδεται η ανεύρεση τού Τιμίου Σταυρού **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. Ἑλένη, αγν. ετύμου. Ήδη από τους αρχαίους είχαν διατυπωθεί πολλές παρετυμολ. εξηγήσεις (όπως λ.χ. η σύνδεση με το ουσ. σελήνη) επιστημονικώς αστήρικτες. Ενδιαφέρουσα φαίνεται η εκδοχή τού H. Grégoire, ότι Ἑλένη < *Fελένα < *Fενένα (με ανομοίωση), που συνδ. με το λατ. Venus «Αφροδίτη». Το όνομα έχει περάσει σε ξέν. γλώσσες μέσω τής ελλην. μυθολογίας, π.χ. αγγλ. Helen, γαλλ. Hélène κ.ά.].

Ελεονόρα (η) (συνήθ. ορθ. *Ελεονώρα*) **1.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης κατά τον Μεσαίωνα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. ξένης προέλ., πβ. αγγλ. Eleanor, πιθ. < αρχ. γερμ. ali «ξένος», παρ' ότι είναι συχνές και οι παρετυμολ. συνδέσεις με το αρχ. Ἑλένη].

έλεος (το) {ελέ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ευσπλαχνία, η συμπόνια: *ζήτησε το ~ των αντιπάλων του || τον χτύπησε χωρίς έλεος* ΣΥΝ. λύπηση, οίκτος, συμπάθεια ΑΝΤ. ασπλαχνία· ΦΡ. (α) **στο έλεος τού Θεού** χωρίς βοήθεια από πουθενά: *εγκαταλείπομαι / αφήνομαι / βρίσκομαι* ~ (β) **στο έλεος (κάποιου)** στην απόλυτη διάθεση ή κυριαρχία (κάποιου): *άφησε τη βάρκα στο ~ τού ανέμου || βρίσκομαι στο ~ τής τύχης / τού εχθρού* **2.** (ειρων. ως επιφών.) (ως έκφραση αγανάκτησης για κάτι που γίνεται σε υπερβολικό βαθμό) όχι άλλο! φτάνει!: ~, *λυπηθείτε μας επιτέλους! Όχι κι άλλες σαπουνόπερες και ριάλιτι σόου στην τηλεόραση!* **3.** ΘΡΗΣΚ. η αγάπη και η ευσπλαχνία τού Θεού προς τους ανθρώπους **4.** η ελεημοσύνη, η υλική και ηθική συμπαράσταση, που εκδηλώνει κάποιος (προς τους άλλους) ΣΥΝ. συνδρομή· ΦΡ. **αδελφή τού ελέους** βλ. λ. *αδελφή* **5. ελέη** (τα) τα άφθονα αγαθά, ο πλούτος: *μοίρασε τα ~ του σε φτωχούς και αδικημένους || τα ~ τής θάλασσας*· ΦΡ. (α) **τα ελέη τού Θεού / τού Αβραάμ και τού Ισαάκ** αγαθά σε αφθονία: *δεν τους λείπει τίποτε· έχουν* ~ (β) **πλούσια τα ελέη!** (μεσν. φρ.) (i) για περιπτώσεις αφθονίας αγαθών (ii) για πλούσια σωματικά χαρίσματα (συνήθ. για γυναίκα): ~ *της!* **6.** (ως επιφών.) για αίτηση συγχώρησης, βοήθειας ή επιείκειας: ~*! Μην μας εγκαταλείπετε!* **7. ελέω** (ἐλέῳ) χάρη σε κάποιον, επειδή κάποιος επέτρεψε, ευνόησε (κάτι): ~ *υπουργού αναρριχήθηκε στις ανώτατες θέσεις τής δημόσιας διοίκησης*· ΦΡ. (για απόλυτους άρχοντες) **ελέω Θεού** (λατ. Dei gratia) με τη θέληση και την προστασία τού Θεού· φράση που δηλώνει πως η εξουσία αντλείται από τη χάρη και την ευσπλαχνία τού Θεού και δεν υπόκειται σε άλλους (ανθρώπινους) περιορισμούς: ~ *βασιλιάς / μονάρχης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, αν και δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση με θρηνητικά επιφωνήματα (λ.χ. ἐλελεῦ) και με ονοματοποιημένες λ. (πβ. ὀλοφυρμός). Ενώ το ρ. σπλαγχνίζομαι αναφερόταν στο συναίσθημα λύπης και οίκτου εξαιτίας των κακών περιστάσεων κάποιου, το ἔλεος δήλωσε κυρ. την έμπρακτη εκδήλωση αυτού τού συναισθήματος. Τη λ. ἔλεος χρησιμοποίησαν επίσης οι Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. rahamim «συμπάθεια, τρυφερότητα», που αποτελεί ιδιότητα τού Θεού].

Ελεούσα (η) → ελεώ

ΕΛ.Ε.Π.Α.Α.Π. (η) Ελληνική Εταιρεία Προστασίας και Αποκατάστασης Αναπήρων Παίδων.

ΕΛ.ΕΤ.ΗΛ.ΕΝ. (η) Ελληνική Εταιρεία Ηλιακής Ενέργειας.

Ελευθερία (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

ελευθερία [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **λευτεριά** κ. **ελευτεριά** (η) {ελευθεριών} **1.** (α) η δυνατότητα αυτόβουλης και απεριόριστης δράσης σύμφωνα με τις επιθυμίες (κάποιου), η απουσία εξαναγκασμού ή καταπίεσης: *συνθήκες ελευθερίας || ζω με ~ || η αγάπη για την ~ || απόλυτη ~ || κατάχρηση ελευθερίας* ΑΝΤ. ανελευθερία, εξάρτηση, δέσμευση (β) **προσωπική ελευθερία** η δυνατότητα τού φυσικού προσώπου να κινείται ελεύθερα και να αναπτύσσει το πρόσωπό του ως προσωπικότητα· περιλαμβάνει όλες τις ειδικότερες εκφάνσεις ελευθερίας— σωματική, ψυχική, πνευματική, συνείδησης, βούλησης και έκφρασης, δημιουργίας, δράσης, επαγγελματική κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) κάθε επιμέρους δικαίωμα που συνδέεται με την ελευθερία: *ατομικές / θρησκευτικές / συνδικαλιστικές ~ || ~ γνώμης / έκφρασης / τού συνέρχεσθαι* (βλ. λ. *συνέρχομαι*) / *τού συνεταιρίζεσθαι* (βλ. λ. *συνεταιρίζομαι*)· ΦΡ. (α) **ελευθερία τού λόγου** το δικαίωμα τού ανθρώπου να εκφράζει ανεμπόδιστα τις σκέψεις, τις κρίσεις του (β) **ελευθερία τού Τύπου** η ελευθεροτυπία (βλ.λ.) (γ) **ακαδημαϊκή ελευθερία** βλ. λ. *ακαδημαϊκός* **3.** (ειδικότ.) η απουσία καθεστώτος ξένης κατοχής ή τυραννίας, η εθνική ή πολιτική ελευθερία: *έπεσε μαχόμενος για την ~ τής πατρίδας του || ~, ισότητα, αδελφότητα* (γαλλ. liberté, égalité, fraternité, το τρίπτυχο των ιδανικών τής Γαλλικής Επανάστασης) || ~ *ή θάνατος!* (το σύνθημα τής Ελληνικής Επανάστασης τού 1821) **4.** η απουσία εμποδίων, η ευχέρεια: ~ *κινήσεων / ελιγμών* ΣΥΝ. άνεση • ΦΡ. **καλή λευτεριά!** (ως ευχή σε έγκυο) να γεννήσεις καλά!

ελευθεριάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. ελευθεριάζων, -ουσα, -ον | ελευθερίασα} **1.** σκέφτομαι, εκφράζομαι ή ενεργώ κατά τρόπο ελεύθερο, παραβλέποντας καθιερωμένες αντιλήψεις: *ελευθεριάζοντα ήθη || ελευθεριάζουσα συμπεριφορά* **2.** (ειδικότ.) παραβαίνω τους ηθικούς νόμους, ζω έκλυτο βίο.

Ελευθέριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Λευτέρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. ἐλευθέριος < ἐλεύθερος].

ελευθέριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αντίκειται στους ηθικούς νόμους· ακόλαστος, έκλυτος: *γυναίκα ελευθερίων ηθών || ~ συμπεριφορά* • **2.** (α) **ελευθέριο / ελεύθερο επάγγελμα** το επάγγελμα που ασκείται από μεμονωμένα άτομα, δεν υπόκειται σε προκαθορισμένο ωράριο, μισθοδοσία κ.λπ. (β) **ελευθέριες τέχνες** βλ. λ. *τέχνη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελεύθερος*.

ελευθεριότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη ηθικών φραγμών, η ροπή προς τον έκλυτο βίο: *είναι μεγάλη η ~ των ηθών που επικρατεί στην εποχή μας.*

ελευθεροκοινωνία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. η άδεια επικοινωνίας πλοίου με την ξηρά (που δίνεται μετά από υγειονομική εξέταση τού πληρώματος, τού φορτίου κ.λπ.): *απαγόρευση ελευθεροκοινωνίας τού πλοίου λόγω κρουσμάτων λοιμώδους νόσου στο πλήρωμα* ΣΥΝ. πράτιγο (βλ. κ. λ. *καραντίνα*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. libre pratique].

ελευθεροκοινωνώ ρ. αμετβ. [1871] {ελευθεροκοινωνείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ΝΑΥΤ. (για το πλήρωμα και τους επιβάτες πλοίου) επικοινωνώ ελεύθερα ύστερα από άδεια τής υγειονομικής αρχής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. communiquer librement].

ελευθεροπλοΐα (η) [1872] {χωρ. πληθ.} ο ελεύθερος διάπλους σε θάλασσα. ποταμό ή λιμνη.

ελεύθερος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **λεύτερος** κ. (σπάν.) **ελεύτερος** [μεσν.] **1.** (γενικά) αυτός που δεν υπόκειται σε δεσμεύσεις ή περιορισμούς: ~ *κίνηση / έκφραση* || ~ *κι ωραίος* || *επιτέλους ελεύθεροι!* ΑΝΤ. δεσμευμένος. περιορισμένος, εξαρτημένος· ΦΡ. (α) ***ελεύθερος σκοπευτής*** (i) μαχητής τού πεζικού ή των καταδρομών, που δεν είναι ενταγμένος σε μονάδα τού τακτικού στρατού και που βάλλοντας εναντίον εχθρικών στόχων κρυμμένος σε θέσεις με καλό οπτικό πεδίο (συνήθ. σε ψηλό σημείο) πολεμά αυτόνομα: *ελάχιστοι τολμούσαν να κυκλοφορήσουν στους δρόμους τού Σαράγεβου φοβούμενοι τους μουσουλμάνους και Σέρβους* ~ (ii) (μτφ.) αυτός που έχει ελευθερία κινήσεων, που δεν έχει δεσμεύσεις, υποχρεώσεις και επιλέγει την καλύτερη ευκαιρία (β) ***ελεύθερος χρόνος*** ο χρόνος κατά τον οποίο δεν εργάζεται κανείς και μπορεί να επιδοθεί σε ασχολίες που τον ευχαριστούν (γ) ***ελεύθερο ωράριο*** (i) το ωράριο που κάθε επιχειρηματίας διαμορφώνει μόνος του, χωρίς να του επιβάλλεται από το κράτος (ii) ωράριο εργασίας το οποίο επιτρέπει στον εργαζόμενο να προσέρχεται στην εργασία του τις ώρες που επιθυμεί **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει πολιτική ή/και εθνική ελευθερία: ~ *έθνος / χώρα* ΑΝΤ. υπόδουλος. εξαρτημένος. σκλαβωμένος, υποτελής **3.** αυτός που έχει απαλλαγεί από οτιδήποτε δεσμεύει τη σκέψη ή τη θέλησή του: ~ *από προκαταλήψεις / φόβους / πάθη* || ~ *σκέψη / φρόνημα*· ΦΡ. ***σφήνω τον εαυτό μου ελεύθερο*** φέρομαι αυθόρμητα και φυσικά: *Χαλάρωσε! Άφησε τον εαυτό σου ελεύθερο να εκφραστεί!* **4. ελεύθερο** (το) η άδεια, το δικαίωμα: *δίνω / έχω το* ~ || *μου έδωσε το* ~ *να χρησιμοποιώ τη βιβλιοθήκη του* **5.** (για πρόσ.) αυτός που δεν βρίσκεται υπό περιορισμό: *ο δράστης είναι ακόμα* ~ || *τον άφησαν προσωρινά ελεύθερο* **6.** (για μέλη τού σώματος) αυτός που μπορεί να κινείται με ευχέρεια, απαλλαγμένος από βάρη, δεσμά ή πιέσεις: *Έχεις ελεύθερα τα χέρια σου; Κράτησέ μου αυτό* **7.** αυτός που δεν έχει παντρευτεί: *είστε* ~ *ή παντρεμένος;* ΣΥΝ. άγαμος. ανύπαντρος ΑΝΤ. έγγαμος, παντρεμένος **8.** διαθέσιμος, μη κατειλημμένος: *είναι* ~ *το κάθισμα;* || *είναι αδύνατον να βρω* ~ *ταξί* ΣΥΝ. αδειανός· ΦΡ. (α) ***αφήνω το πεδίο ελεύθερο (σε κάποιον)*** αποσύρομαι από διεκδίκηση. διευκολύνοντας (κάποιον) να ενεργήσει πιο άνετα: *απέσυρε την υποψηφιότητά του, αφήνοντας έτσι στον συνυποψήφιό του ελεύθερο το πεδίο* (β) ***ελεύθερος χώρος*** (i) ο χώρος στον οποίο μπορεί να κινηθεί κανείς χωρίς εμπόδια: *ο επιθετικός παίκτης βρήκε* ~ *και έκανε το σουτ* (ii) ΦΥΣ. περιοχή όπου δεν υπάρχει ύλη ούτε παρουσία ηλεκτρομαγνητικού πεδίου ή πεδίου βαρύτητας **9.** προσιτός σε όλους: *η είσοδος είναι* ~ (δωρεάν) **10.** (για περιουσιακά στοιχεία) μη υποθηκευμένος ή διεκδικούμενος από ανταπαιτητές: *το ακίνητο είναι* ~ **11.** απαλλαγμένος από υποχρεώσεις ή άλλου είδους ασχολίες: *είσαι* ~ *την Τρίτη;* || *δεν έχω ούτε μία ώρα* ~ *για να συναντηθούμε* **12.** επιτρεπόμενος από τον νόμο: *είναι* ~ *το κυνήγι σε αυτή την περιοχή;* || ~ *στάθμευση* **13.** αυτός που δεν ακολουθεί την καθιερωμένη τάξη πραγμάτων ή τους ισχύοντες νόμους: ~ *συμβίωση* (χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος) || *έχουν* ~ *σχέση* (λ.χ. χωρίς ο ένας να διεκδικεί από τον άλλο την αποκλειστικότητα. τη δέσμευση)· ΦΡ. ΦΙΛΟΛ. ***ελεύθερος στίχος*** στίχος που δεν υπόκειται στους κανόνες τής παραδοσιακής μετρικής **14.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που δεν υπόκειται σε κρατικό παρεμβατισμό: ~ *εμπόριο*· ΦΡ. (α) ***ελεύθερη αγορά*** αγορά που λειτουργεί με τους κανόνες τής ελεύθερης οικονομίας –με εξαιρέσεις σε θέματα υγείας, άμυνας κ.λπ.– ή κατά τα πρότυπα τής μικτής οικονομίας (β) ***ελεύθερη οικονομία*** βλ. λ. *οικονομία* (γ) ***ελεύθερη ραδιοφωνία / τηλεόρaση*** η ιδιωτική ή δημοτική ραδιοφωνία / τηλεόραση κατ' αντιδιαστολή προς την κρατική (η οποία θεωρείται ελεγχόμενη από την κυβέρνηση) (δ) ***ελεύθερη ζώνη*** περιοχή λιμανιού ή αεροδρομίου. όπου τα εμπορεύματα είναι απαλλαγμένα από τελωνειακούς δασμούς και δεν απαιτούνται οι συνήθεις διατυπώσεις για τη διάθεσή τους **15.** αυτός που δεν ακολουθεί πιστά το πρωτότυπο, που αποδίδει το νόημα, αλλά όχι κατά λέξη: ~ *μετάφραση / διασκευή* **16.** ΑΘΛ. (σε αθλήματα με μπάλα) βολή που εκτελείται χωρίς να παρεμποδίζεται ο παίκτης που την εκτελεί: *εκτελώ* ~ *βολές στο μπάσκετ* || (ως ουσ.) *ο τερματοφύλακας εκτέλεσε το ελεύθερο.* — **ελεύθερα / ελευθέρως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. e-re-u-te-ro) < *ἐ*- προθεμ. + Ι.Ε. *leudh- «αυξάνω, αναπτύσσομαι» (που γνώρισε μεγάλη σημασιολ. ποικιλία), πβ. λατ. liber «ελεύθερος», γαλλ. libre κ.τ.ό. Από το ίδιο Ι.Ε. θέμα προέρχονται διάφορες λέξεις των γερμ. και σλαβ. γλωσσών με τη σημ. «λαός» (πιθ. με την έννοια τού συνόλου των ελεύθερων ανθρώπων. όχι των δούλων), πβ. αρχ. γερμ. liuti «λαός» (> γερμ. Leute), αρχ. σλαβ. ljúdje, ρωσ. ljúdi κ.ά. Η λ. *ἐλεύθερος* χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως αντίθετο τού *δοῦλος*. δηλώνοντας τον πολίτη με πλήρη πολιτικά δικαιώματα και συνεκδ. τον άνθρωπο που ενεργούσε αυτόνομα και ανεξάρτητα. Η σημ. «άγαμος» είναι μεσν. Πλήθος φράσεων έχουν εισαχθεί τις τελευταίες δεκαετίες ως μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ελεύθερη οικονομία* (< αγγλ. free enterprise), *ελεύθερη ζώνη* (< αγγλ. free zone), *ελεύθερος στίχος* (< γαλλ. vers libre), *ελεύθερη αγορά* (< αγγλ. free market). *αφήνω το πεδίο ελεύθερο* (< γαλλ. laisser le champ libre). *ελεύθερη είσοδος* (< γαλλ. entrée libre). *ελεύθερος σκοπευτής* (< γαλλ. franc tireur) κ.ά.].

ελεύθερος: σημασιολογική εξέλιξη. Η λ. **ελεύθερος**. αναγόμενη σε μια Ι.Ε. ρίζα *leudh- *(-λευθ-)* που σήμαινε «αυξάνω. αναπτύσσομαι». απαντά ήδη στα Μυκηναϊκά (e-re-u-te-ro = *ἐλεύθερος*. e-re-u-te-ro-se = *ἠλευθέρωσε*) και στον Όμηρο. Ετυμολογικά συνδέεται περισσότερο προς λέξεις που σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες δηλώνουν τον «λαό» (πβ. γερμ. Leut-e. ρωσ. ljud-i). παρά με το **ἐλεύσομαι** (και την παρετυμολογική μάλλον ερμηνεία τού *ελεύθερος* = «αυτός που μπορεί να έλθει/πάει όπου θέλει»). Το *ελεύθερος* σήμανε στην Αρχαία: (α) Ό,τι και το σημερινό *ελεύθερος (ελεύθερη χώρα, ελεύθερος άνθρωπος. ελεύθερη συνείδηση)* (β) Αυτό που αρμόζει σε ελεύθερο άνθρωπο. δηλ. ό,τι και το επίσης αρχ. **ἐλευθέριος**. Το *ἐλεύθερος* στην Ελληνική απέκτησε καθαρώς πολιτική σημασία: *ἐλεύθερος* = ο πολίτης με πλήρη πολιτικά δικαιώματα (στα οποία ανήκε και η άσκηση ορισμένων τεχνών και έργων, δηλ. επαγγελμάτων. τα οποία χαρακτηρίζονταν ήδη στην Αρχαία ως **ἐλευθέρια ἔργα**, δηλ. έργα αρμόζοντα και επιτρεπόμενα μόνο σε ελεύθερους πολίτες). Με αυτή την έννοια αντετίθετο στο **δοῦλος**, επιδίωξη δε των δούλων ήταν να γίνουν **ἐλεύθεροι** (πολίτες). **ἀπελεύθεροι** όπως λέγονταν. αποκτώντας πλήρη πολιτικά δικαιώματα.
Στη Ν. Ελληνική η λ. *ελεύθερος* εξελίχθηκε (φωνητικά) σε **λεύτερος** (σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος, τροπή τού -fθ- σε -ft-)· το *ελευθέριος* απέκτησε κυρίως κακή σημ. *(γυναίκα ελευθερίων ηθών)*. πλην τής χρήσης στη φρ. *«ελευθέρια επαγγέλματα»* (αυτά που δεν υπόκεινται σε πλήρως προκαθορισμένους όρους εργασίας)· το δε **απελευθερωμένος** (που δεν συνδέεται με το αρχ. **ἀπελεύθερος**). από το ρ. *απελευθερώνω*, χρησιμοποιείται κυρίως για γυναίκες ως συνώνυμο τού «χειραφετημένος». ▸ *άγαμος*

ελευθερόστομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που μιλά με θάρρος και παρρησία. ειλικρινής **2.** (κακόσ.) αυθάδης ή αθυρόστομος. - **ελευθερόστομα** επίρρ., **ελευθεροστομία** (η) [μτγν.].

ελευθεροτεκτονισμός (ο) → τεκτονισμός

ελευθεροτυπία (η) [1831] {χωρ. πληθ.} η ελευθερία τού Τύπου, το δικαίωμα κάθε πολίτη ή ομάδας πολιτών να εκφράζει ελεύθερα τις απόψεις του μέσω τού Τύπου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liberté de la presse].

ελευθερόφρων, -ων. -ον [1807] {ελευθερόφρ-ονος. -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} **1.** αυτός που σκέφτεται και εκφράζεται ελεύθερα **2.** αυτός που είναι απαλλαγμένος από προκαταλήψεις και δογματισμούς ΣΥΝ. φιλελεύθερος. -- **ελευθεροφροσύνη** (η) [1812]. **ελευθεροφρονώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων. -ων. -ον.*
[ΕΤΥΜ. < *ελεύθερος* + *-φρων* < αρχ. *φρήν, φρενός*].

ελευθερώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {ελευθέρω-σα. -θηκα. -μένος} **1.** δίνω την ελευθερία (σε κάποιον): *η νέα κυβέρνηση ελευθέρωσε τους πολιτικούς κρατουμένους* ΣΥΝ. λυτρώνω **2.** (γενικότ.) απαλλάσσω από οτιδήποτε δεσμεύει, περιορίζει. επιβαρύνει: *ελευθερώθηκε από τις φοβίες που τον βασάνιζαν / τα χρέη*· ΦΡ. **ελευθερώνω τις τιμές** παύω να ασκώ έλεγχο στις τιμές. τις αφήνω να διαμορφωθούν ελεύθερα. ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση **3.** (για τόπο) απαλλάσσω από ξενικό ζυγό ή επικυριαρχία: *θυσιάστηκαν για να ελευθερώσουν την πατρίδα τους* ΣΥΝ. λυτρώνω ΑΝΤ. σκλαβώνω, υποδουλώνω **4.** απαλλάσσω από οικονομικά βάρη ή οφειλές: *ελευθέρωσε το σπίτι του από την υποθήκη* **5.** απαλλάσσω από βάρη ή δεσμά: ~ *τα χέρια μου* (από τις τσάντες που κρατώ) **6.** (για χώρο) αδειάζω. απομακρύνω τα εμπόδια: *ελευθερώστε τον διάδρομο!* || *ζήτησα από τον ενοικιαστή μου να μου ελευθερώσει το σπίτι* **7.** (μεσοπαθ. ***ελευθερώνομαι***) (για έγκυο) φέρνω στον κόσμο παιδί, γεννώ. Επίσης (λαϊκ.) **λευτερώνω** [μεσν.]. — **ελευθέρωση** (η) [αρχ.].

ελευθερωτής (ο) [μτγν.] αυτός που απελευθερώνει ΣΥΝ. απελευθερωτής. λυτρωτής ΑΝΤ. κατακτητής. υποδουλωτής.

ελευθερώτρια (η) [1886] {ελευθερωτριών} **1.** γυναίκα που ελευθερώνει από δουλεία, σκλαβιά **2.** (με κεφ.) ΕΚΚΛΗΣ. προσωνυμία τής Θεοτόκου και συνεκδ. κάθε εικόνα της (τής νεότερης εποχής), στην οποία απεικονίζεται να συνδέεται με την απελευθέρωση τής Ελλάδας από τους κατακτητές (κυρ. την περίοδο τής γερμανικής κατοχής).

έλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} (λόγ.) η άφιξη. ο ερχομός: *η* ~ *τού Σωτήρος* ΣΥΝ. προσέλευση ΑΝΤ. αναχώρηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔλευσις* < αρχ. *ἐλεύσομαι* (που χρησιμοποιήθηκε ως μέλλ. τού ρ. *ἔρχομαι*) < **ἐλεύθ-σομαι* < *el-eu-dh-, παρεκτεταμένος τ. τού Ι.Ε. *el- «κινούμαι. πηγαίνω». πβ. αρμ. eli «ανέβηκα, βγήκα». λατ. amb-ul-are «περπατώ», αρχ. ιρλ. luid «πήγε» κ.ά. Ομόρρ. *προσ-ήλυτος, ἦλ-θον* (> *ήλθα*), *ἐλαύνω* (< **ἐλά-Fν-ω*. βλ.λ.)].

Ελευσίνα (η) πόλη τής Αττικής, γνωστή κατά την αρχαιότητα λόγω τού ιερού τής Δήμητρας και τής Περσεφόνης (βλ. κ. λ. *Ελευσίνια Μυστήρια*). — **Ελευσίνιος** (ο) [αρχ.], **Ελευσίνια** (η), **ελευσινιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐλευσίς. -ῖνος*. πιθ. < *ἔλευσις* (βλ.λ.). με την έννοια ότι η περιοχή αποτελούσε τόπο συγκεντρώσεως εκείνων που τηρούσαν τα Ελευσίνια Μυστήρια. Στην ίδια λ. ανάγεται και το τοπων. *Ἠλύσια* (*πεδία*). το οποίο αποδόθηκε στα Γαλλικά ως (champs) Élysées].

Ελευσίνια Μυστήρια (τα) {Ελευσινίων Μυστηρίων} αρχαίες λατρευτικές τελετές προς τιμήν τής Δήμητρας και τής Περσεφόνης με κέντρο το ιερό τους στην Ελευσίνα.

ελευτεριά (η) ▸ ελευθερία

ελεύτερος, -η, -ο → ελεύθερος

ελέφαντας (ο) {ελεφάντων} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο). **ελεφαντίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** εξαιρετικά μεγαλόσωμο χορτοφάγο θηλαστικό. που ζει σε τροπικά δάση και στις σαβάνες τής

Αφρικής και τής Ασίας σε κοπάδια, με χαρακτηριστική μακριά προβοσκίδα (για να μαζεύει την τροφή του, για καταιονισμό κ.ά.) και δύο χαυλιόδοντες στην άνω σιαγόνα (το ελεφαντόδοντο)· ΦΡ. (α) ***μνήμη ελέφαντα*** η εξαιρετικά δυνατή μνήμη (β) (σκωπτ.) ***να αποδείξω πως δεν είμαι ελέφαντας*** να αποδείξω κάτι, ενδεχομένως αυτονόητο ή προφανές και το οποίο με αφορά, αλλά είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποδειχθεί τυπικά: *πολλοί φοβούνται ότι η σύγχρονη τεχνολογία μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να κατασκευαστούν ψεύτικα στοιχεία εις βάρος πολιτών για πράξεις που ουδέποτε έκαναν· οπότε, άντε μετά να αποδείξεις πως δεν είσαι ελέφαντας!* **2.** ***θαλάσσιος ελέφαντας*** φώκια με μακρύ ρύγχος που θυμίζει προβοσκίδα **3.** (μτφ.-σκωπτ.) ο ογκώδης, ο παχύς άνθρωπος. — (υποκ.) **ελεφαντάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλέφας, -αντος* (ήδη μυκ. e-re-pa), αγν. ετύμου, λ. που χρησιμοποιήθηκε τόσο με τη σημ. τού ζώου όσο και με τη σημ. «ελεφαντοστό». Τόσο η λ. *ἐλεφας* όσο και άλλες I.E. λ. με την ίδια σημ. (π.χ. χεττ. laḫpaš) αποτελούν πιθ. αρχαιότατα δάνεια (2000 π.Χ.), μάλλον από περιοχή τής Μ. Ασίας. Δεν πρέπει να αποκλειστεί ακόμη πιθανή σχέση με τις σημιτ. γλώσσες, πβ. χαμιτ. elu, αραβ. fīl κ.ά. Μέσω τού λατ. elephās (< αρχ. *ἐλέφας*) η λ. πέρασε στις περισσότερες ευρωπ. γλώσσες, π.χ. γαλλ. éléphant, αγγλ. elephant κ.ά. Η φρ. *μνήμη ελέφαντα* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (avoir) une mémoire d'éléphant].

ελεφαντένιος, -ια, -ιο → ελεφάντινος

ελεφαντίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** διάχυτη, παθολογική υπέρμετρη πάχυνση τού δέρματος και τού υποδορίου ιστού λόγω υπερτροφίας, που έχει ως αποτέλεσμα την παραμόρφωση των περιφερειακών τμημάτων τού σώματος (κάτω και άνω άκρων, οσχέου, αιδοίου, μαστών) **2.** (στα άλογα) πάθηση τού δέρματος και τού υποδορίου συνδετικού ιστού των μελών και κυρ. των πίσω άκρων τού αλόγου.

ελεφάντινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ελέφαντα **2.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. φιλντισένιος **3.** αυτός που είναι όμοιος στη σύσταση με ελεφαντόδοντο. Επίσης **ελεφαντένιος**, -ια, -ιο.

ελεφαντόδετος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι διακοσμημένος με ελεφαντόδοντο ΣΥΝ. ελεφαντοκόλλητος.

ελεφαντόδοντο (το) [1871] **1.** ο χαυλιόδοντας τού ελέφαντα ΣΥΝ. ελεφαντοστό, φίλντισι **2.** η σκληρή και λευκή ύλη από την οποία αποτελείται ο χαυλιόδοντας τού ελέφαντα και χρησιμοποιείται ως πολύτιμη ύλη στη γλυπτική.

ελεφαντοκόκκαλο (το) το ελεφαντοστό.

ελεφαντοκόλλητος, -η, -ο [μτγν.] ο ελεφαντόδετος (βλ.λ.).

ελεφαντοστό (το) [1886] **1.** το ελεφαντόδοντο (βλ.λ.) ΣΥΝ. φίλντισι **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μικροτέχνημα κατασκευασμένο από ελεφαντόδοντο· ΦΡ. ***χάρτης ελεφαντοστού*** διακοσμητικό χαρτί που χρησιμοποιείται για ζωγραφικές μικρογραφίες. Επίσης (λόγ.) **ελεφαντοστούν** [1886].

Ελεφαντοστού Ακτή (η) → Ακτή Ελεφαντοστού

ελεφοντουργία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής επεξεργασίας τού ελεφαντόδοντου. Επίσης **ελεφαντουργική** [μτγν.]. — **ελεφαντουργός** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐλεφαντουργός* < *ἐλέφας, -αντος* + *-ουργός* < *ἔργον*].

ελέχθη ρ. → λέγω

ελεώ ρ. μετβ. {ελεείς..., μτχ. ελεών, -ούσα, -ούν | ελέ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αισθάνομαι συμπόνια και συμπάθεια για (κάποιον): *ο Θεός να σε ελεήσει!* ΣΥΝ. συμπονώ, σπλαγχνίζομαι, οικτίρω **2.** προσφέρω ελεημοσύνη ή βοήθεια: *ελεήστε τον φτωχό!* ΦΡ. ***Κύριε ελέησον!*** βλ. λ. *κύριος* (ο) **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Ελεούσα*** (η) προσωνυμία τής Θεοτόκου· (συνεκδ.) κάθε εικόνα της στην οποία απεικονίζεται να μεσιτεύει στον Χριστό για τους πιστούς: *η Αγία ~.* — **ελέηση** (η), **ελεητικός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λυπάμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλεῶ (-έω)* < *ἔλεος*].

ελέω → έλεος

ελήφθην ρ. → λαμβάνω

έλθω (να/θα) ρ. → έρχομαι

Ε.Λ.Θ. (η) Εταιρεία Λογοτεχνών Θεσσαλονίκης.

ελιά (η) **1.** αιωνόβιο και αειθαλές δέντρο με πολυετή, στιλπνά φύλλα ωοειδούς σχήματος, κορμό συνήθ. στρεβλό, με γκρίζο, ξηρό φλοιό, καρπό ωοειδή με πράσινο και σκληρό περικάρπιο, το οποίο γίνεται μαύρο και μαλακό όταν ωριμάσει, και σκληρό, επιμήκη πυρήνα (κουκούτσι)· καλλιεργείται κυρ. στις μεσογειακές χώρες ΣΥΝ. ελαιόδεντρο **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού ελαιοδέντρου, ο οποίος γίνεται βρώσιμος με ειδική επεξεργασία ή χρησιμοποιείται ως βασική πηγή για το μαγειρικό λάδι· ΦΡ. ***τρώω / περνάω με ψωμί κι ελιά*** ζω με υπερβολική λιτότητα • **3.** (μτφ.) μελανόχρωμη κηλίδα τού δέρματος, που συνήθ. εξέχει και οφείλεται σε υπερβολική έκκριση μελανίνης. Επίσης (λόγ.) **ελαία** [αρχ.] (βλ.λ.). — (υποκ.) **ελίτσα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίκιο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐλαία* (ήδη μυκ. e-ra-wa) < **ἐλαίϝα*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ. Από την Ελλην. προέρχεται επίσης η αντίστοιχη λατ. λ. olīva, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. olive κ.ά. Το μεσν. *ἐλιά* < *ἐλαία* με συνίζηση (συμπροφορά) τού *-αι-* ως ημιφωνικού *-ι-*, εξού και η γραφή με *-ι-* (*ελιά* και όχι *εληά*)· πβ. *παλαιός > παλιός, μηλέα > μηλιά* κ.τ.ό. Η σημ. 3 είναι μτγν.].

Ε.Λ.Ι.Α. (το) Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο.

ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π. (το) Ελληνικό Ίδρυμα Αμυντικής και Εξωτερικής Πολιτικής· τώρα ονομάζεται *Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής*, αποτελεί δε μια διεθνολογική ελληνική δεξαμενή σκέψης (think tank).

ελιγμός (ο) **1.** κίνηση που διαγράφει ελικοειδή και περιστροφική τροχιά, με συνεχείς αλλαγές κατευθύνσεως: *οι ~ τού σκιέρ κατά την κατάβαση* || *το μηχανάκι έκανε συνέχεια ~ μέσα στην κίνηση* ΣΥΝ. (καθημ.) στριφογύρισμα **2.** (μτφ.) ο έμμεσος τρόπος δράσης, ο χειρισμός μιας κατάστασης, ώστε το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα να επιτευχθεί με επιδέξιο, πλάγιο τρόπο (και όχι λ.χ. με άμεση διεκδίκηση, αντιπαράθεση, σύγκρουση): *διπλωματικός / έξυπνος / πονηρός ~* || *ήταν ευθύς άνθρωπος· έλεγε πάντα αυτό που σκεφτόταν χωρίς ελιγμούς και περιστροφές* || *~ τακτικής* || *ήταν τέτοια η παρεξήγηση, ώστε έκανε πραγματικά απίστευτους ~ για να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα* **3.** (α) κίνηση στρατεύματος στα πλαίσια τακτικής (β) ΝΑΥΤ. μεταβολή τής πορείας πλοίου (λ.χ. με κίνηση τού πηδαλίου, των ιστίων ή ελίκων) ΣΥΝ. μανούβρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλιγμός* < *ἑλίσσω / -ομαι* (βλ.λ.)].

Ελίζα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *αγγλ.* Eliza, συγκεκομμ. τ. τού ον. Elizabeth (βλ. λ. *Ελισάβετ*)].

έλικας (ο) {ελίκων} **1.** εξάρτημα προωθητικής μηχανής, το οποίο περιστρέφεται με τη βοήθεια κινητήρα και χρησιμοποιείται σε πλοία, τορπίλες και αεροσκάφη ΣΥΝ. προπέλα • **2.** ΒΟΤ. λεπτό και εύκαμπτο τμήμα τού βλαστού, με το οποίο στηρίζονται και αναρριχώνται τα αναρριχητικά φυτά • **3.** ΜΑΘ. σπειροειδής καμπύλη που βρίσκεται πάνω στην παράπλευρη επιφάνεια κυλίνδρου ή κώνου • **4.** ΑΡΧΙΤ. το σπειροειδές κόσμημα τού ιωνικού κιονοκράνου **5.** (γενικότ.) οτιδήποτε έχει σχήμα έλικα. Επίσης **έλικα** (η) (βλ. λ. *διπλογενής*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλιξ (ἡ)* < **Fέλ-ικ-ς* < I.E. *(s)wel- «περιστρέφω, γυρίζω», πβ. λατ. vol-vere «στρέφω, κυλώ», vol-umen «ελιγμός βιβλίο», γαλλ. (se) vautrer «κυλιέμαι», ισπ. volver «γυρίζω», αγγλ. well «κυλώ, αναβλύζω», γερμ. Welle «κύμα, κύλινδρος» κ.ά. Ομόρρ. *ἀπ-ειλ-ῶ, εἰλεός / ἰλεός, εἴλιγγος / ἴλιγγος, ὅλ-μος* κ.ά.].

ελικοδρόμιο (το) [1855] {ελικοδρομί-ου | -ων} χώρος ειδικά διαμορφωμένος για την προσγείωση και απογείωση ελικοπτέρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. helidrome].

ελικοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ελικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος στο σχήμα ή στην κίνηση με έλικα: ~ απόφυση. — **ελικοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ελικόπτερο (το) [1888] {ελικοπτέρ-ου | -ων} αεροσκάφος που κινείται με μηχανοκίνητους έλικες περιστρεφόμενους σε κατακόρυφο άξονα: *πολεμικό / ιδιωτικό ~.* — (υποκ.) **ελικοπτεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αεροσκάφος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. helicopter].

ελικοπτεροφόρος, -ος, -ο αυτός που διαθέτει χώρο κατάλληλα διαμορφωμένο για την προσγείωση και την απογείωση ελικοπτέρων: *~ πλοίο.*

ελικοφόρος, -ος, -ο (για θαλάσσιο ή εναέριο μεταφορικό μέσο) αυτός που κινείται με έλικες: ~ *αεροπλάνο* (κατ' αντιδιαστολή προς το αεριωθούμενο).
[ΕΤΥΜ. < *έλικα(ς)* + *-φόρος* < *φέρω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. porte-hélice (νόθο σύνθ.)].

ελικώδης, -ης -ες [μτγν.] {ελικώδ-ους | -εις (ουδ. -η) -ών} ελικοειδής (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Ελικώνας (ο) όρος τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας, κοντά στις ακτές τού Κορινθιακού Κόλπου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλικών, -ῶνος*. Η επικρατέστερη άποψη συνδέει τον Ελικώνα με τη λ. *ἑλίκη* «ιτιά» (πβ. λατ. salix, αρχ. αγγλ. welig κ.ά.), οπότε το τοπωνύμιο θα ερμηνευόταν ως «το βουνό με τις ιτιές»].

ελικωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που το σχήμα του μοιάζει με έλικα, ο ελικοειδής **2.** ***ελικωτό*** (το) σπειροειδές καρφί που χρησιμοποιείται για τη στερέωση των σιδηροτροχιών στους ξύλινους στρωτήρες.

ελιξήριο (το) {ελιξηρί-ου | -ων} **1.** παρασκεύασμα αλχημιστών, στο οποίο αποδίδονταν θαυματουργικές ιδιότητες· ΦΡ. (α) ***ελιξήριο τής ζωής*** φάρμακο το οποίο υποτίθεται ότι δίνει την αθανασία (β) ***ελιξήριο τής νεότητας*** φάρμακο που υποτίθεται ότι διατηρεί τη νεότητα άφθαρτη (γ) ***ελιξήριο τού έρωτα*** παρασκεύασμα που υποτίθεται ότι συνδέει όσους το πιουν με δεσμά ακατάλυτου έρωτα, γνωστό κυρ. από τον μύθο τού Τριστάνου και τής Ιζόλδης **2.** ΦΑΡΜ. φαρμακευτικό παρασκεύασμα, μείγμα φαρμακευτικών ουσιών και οινοπνεύματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμβροσία, αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. elixir < αραβ. al-iksīr < al «το» + iksīr < μτγν. *ξηρίον* «ειδική σκόνη για την επούλωση τραυμάτων και την επίσχεση τής αιμορραγίας» < αρχ. *ξηρός*].

ελιοκούκουτσο (το) το κουκούτσι τής ελιάς.

ελιόψωμο (το) ψωμί που περιέχει ελιές.

Ελισάβετ (η) {άκλ.} **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, με γνωστότερη τη σύζυγο τού Ζαχαρία και μητέρα τού Ιωάννη τού Προδρόμου **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Eliševá «ο Θεός μου είναι άφθονος», δηλ. ο Θεός είναι εκείνος που φέρνει την αφθονία].

ελισαβετιανός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη βασίλισσα Ελισάβετ Α' τής Αγγλίας (1533-1603) και την εποχή της: ~ *θέατρο.*

Ελισαίος κ. **Ελισσαίος** (ο) προφήτης τού Ισραήλ, εορτάζεται ως άγιος από την Ορθόδοξη Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἐλισαῖος / Ἐλισαιέ* < εβρ. Elišá «ο Θεός είναι σωτηρία»].

ελίσσομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ελίχθηκα} **1.** (κυριολ.) περιστρέφομαι γύρω από ένα κέντρο, έναν άξονα, ώστε να αλλάζω συνέχεια κατεύθυνση· παίρνω ελικοειδές σχήμα, κάνω ελικοειδή κίνηση: *ο καταδύτης ελίχθηκε αριστοτεχνικά στον αέρα πριν πέσει κατακόρυφα στο νερό* ΣΥΝ. περιστρέφομαι, κουλλουριάζομαι **2.** κινούμαι με συνεχείς ελιγμούς προς μια κατεύθυνση, κάνω ζιγκ-ζαγκ: *το μηχανάκι ελισσόταν ανάμεσα στα αυτοκίνητα* **3.** ενεργώ με τρόπο διπλωματικό, δείχνω ευελιξία στη συμπεριφορά, ώστε να αποφεύγω τις συγκρούσεις.

να τηρώ ισορροπία ανάμεσα σε αντίθετες καταστάσεις ή αμφίρροπες συνθήκες και να αποφεύγω να εμπλακώ σε υποθέσεις που μπορεί να με βλάψουν: *επιτυχημένη εξωτερική πολιτική σημαίνει να ξέρεις ως χώρα να ελίσσεσαι σωστά στο διεθνές διπλωματικό πεδίο* || *ήξερε πάντα πώς να ελιχθεί, για να πετύχει αυτό που ήθελε* **4.** ΣΤΡΑΤ. κάνω τους απαραίτητους αμυντικούς ή επιθετικούς ελιγμούς με σκοπό την απόκτηση τακτικού ή στρατηγικού πλεονεκτήματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλίσσω* / *-ομαι* < **ἑλίκ-jω* < *ἕλιξ, -ικος (ἡ)* (βλ. λ. *έλικας*)].

ελίτ (η) {άκλ.} ελλην. *αριστεία*, *αριστείς* / *άριστοι* **1.** το καλύτερο (κοινωνικά, οικονομικά ή πνευματικά) τμήμα ενός κοινωνικού συνόλου: *η ~ τής διανόησης* ΣΥΝ. εκλεκτοί. (μτφ.) αφρόκρεμα **2.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε εκλεκτό και ξεχωριστό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. élite «οι εκλεκτοί, οι διαλεχτοί» < ρ. élire < λατ. eligere «εκλέγω»].

ελιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** το κοινωνικό σύστημα που υποστηρίζει την ελίτ εις βάρος των άλλων τάξεων **2.** (κακόσ.) η υπεροπτική συμπεριφορά των ανθρώπων που ανήκουν στην ελίτ μιας κοινωνίας. — **ελιτιστής** (ο), **ελιτίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. élitisme < élite].

ελιτίστικος, -η, -ο κ. **ελιτιστικός**, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ελιτισμό, που φανερώνει ή προκύπτει από ελιτισμό: ~ *διάθεση* / *νοοτροπία*. **ελιτίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

Ε.Λ.Κ. (το) Ευρωπαϊκό Λαϊκό Κόμμα.

ΕΛ.ΚΕ.ΠΑ. (το) Ελληνικό Κέντρο Παραγωγικότητας.

έλκηθρο (το) {ελκήθρ-ου | -ων} μικρό όχημα που αποτελείται από αμάξωμα στερεωμένο σε ολισθητήρες, ώστε να κυλά πάνω σε επιφάνειες καλυμμένες από χιόνι ή πάγο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἕλκηθρον* «δοκός ή σανίδα (κατά Α. Κοραή) τού αλετριού» < αρχ. *ἕλκω*. Η λ. επανήλθε ως μεταφρ. δάνειο από γαλλ. traineau].

ελκοειδής, -ής, -ές {ελκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με έλκος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελκοπαθής, -ής, -ές {ελκοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που πάσχει από έλκος (κυρ. στομάχου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *έλκος* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

έλκος (το) {έλκ-ους | -η, -ών} **1.** ΙΑΤΡ. τραύμα τού δέρματος ή τού βλεννογόνου, που συνοδεύεται από διάλυση τού συνδετικού ιστού: ~ *στομάχου* / *δωδεκαδακτύλου* **2.** (μτφ.) νοσηρή κατάσταση που συνιστά αιτία προβλημάτων: *το ~ τής γραφειοκρατίας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλκος*, αρχική σημ. «τραύμα, πληγή». < **ἕλκος* (η δασύτητα οφείλεται σε παρετυμολ. σύνδεση με το ρ. *ἕλκω*)· συνδ. με λατ. ulcus «έλκος, πληγή» και με σανσκρ. árśas «αιμορροΐδες»].

ελκτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την έλξη **2.** αυτός που έχει την ιδιότητα να έλκει ΑΝΤ. ωστικός, απωθητικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλκτικός* < *ἕλκω*].

ελκυσμός (ο) [μτγν.] **1.** η έλκυση (βλ. λ. *ελκύω*) **2.** η ροή των αερίων καύσεως από καπνοδόχο.

ελκυστήρας (ο) το τρακτέρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλκυστήρ*, *-ῆρος* «χειρουργικό εργαλείο» < *ἕλκω* (πβ. αρχ. *ἕλκυσις*). Η λ. επανήλθε ως απόδ. τού γαλλ. tracteur (βλ. λ. *τρακτέρ*)].

ελκυστικός, -ή, -ό [μτγν.] γοητευτικός, μαγευτικός, αυτός που ελκύει την προσοχή και το ενδιαφέρον των άλλων: ~ *άνδρας* / *εμφάνιση* / *παρουσιαστικό* / *χαμόγελο* || *μια ~ πρόταση συνεργασίας* ΣΥΝ. σαγηνευτικός, θελκτικός ΑΝΤ. αποκρουστικός. — **ελκυστικά** επίρρ., **ελκυστικότητα** (η) [1786]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.

ελκύω ρ. μετβ. {παρατ. είλκυα, αόρ. είλκυσα, ελκύστηκα} (λόγ.) **1.** σέρνω, τραβώ προς το μέρος μου ΑΝΤ. απωθώ **2.** (μτφ.) γοητεύω, σαγηνεύω· συγκεντρώνω την προσοχή: ~ *τη συμπάθεια* / *τον θαυμασμό* / *το ενδιαφέρον* / *πελάτες*. — **έλκυση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑλκύω* < αρχ. *ἕλκω* (βλ.λ.), κατά το συνώνυμο *ἐρύ-ω*, με αφετηρία τον αόρ. *εἵλκυσα* τού *ἕλκω*].

> **ελκύω – έλκω – προσελκύω.** Το αρχ. **έλκω** «τραβώ κοντά μου, προσελκύω», από τον αόρ. **είλκυσα** και με επίδραση τού συνωνύμου αρχ. ρ. **ἐρύω**, έδωσε το **ελκύω**, που χρησιμοποιείται περισσότερο, και από αυτό προήλθε το σύνθετο **προσ-ελκύω** που κυρίως χρησιμοποιείται σήμερα: *Κάτι τον έλκει προς την επιστήμη αυτή – Τον ελκύει περισσότερο η θάλασσα από το βουνό – Οι γιορτές, σωστά οργανωμένες, προσελκύουν πολύ κόσμο.*
> Ένα πλήθος παραγώγων τού **έλκω** χρησιμοποιούνται και σήμερα –με την αρχαία τους σημασία– χωρίς να έχουμε πάντοτε συνείδηση τής ετυμολογικής τους σχέσης με το *έλκω*: (α) θέμα **ἑλκ-**: *έλκος, έλξη* (β) θέμα **ἑλκη-**: *έλκη-θρο* (γ) θέμα **ελκυ-**: *ελκύω, προσ-ελκύω, εφ-ελκύω, ελκυ-στικός, αν-ελκυ-στήρας, δι-ελκυ-στίνδα*. Από την ετεροιωμένη μεταπτωτική βαθμίδα τής ρίζας *ελκ-*, από το θέμα **ολκ-**, έχουμε το **ολκή** «μεγάλη δύναμη έλξεως» και μτφ. «μεγάλη δύναμη, δυνατός» *(είναι παίκτης ολκής)* και το αρχ. **ολκός** («μηχανή έλξεως»), από όπου το **ρυμουλκός** (*ρυμός* «χαλινάρι» + *ολκός*), **εμβρυουλκός** κ.ά.

έλκω ρ. μετβ. {παρατ. είλκα} (λόγ.) ελκύω (βλ.λ.): *τα ετερώνυμα έλκονται, τα ομώνυμα απωθούνται*· ΦΡ. **έλκω το γένος / την καταγωγή / τις ρίζες μου από** κατάγομαι από.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλκω* < I.E. *selk- / *swelk- «σύρω, τραβώ», πβ. αλβ. helq, λατ. sulcus «ολκός, αυλάκι», ισπ. surco, ιταλ. solco κ.ά. Ομόρρ. *ἕλξις (-η), ὁλκ-ή, ὁλκ-ός, ἕλκηθρο(ν)* κ.ά.].

ελκώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με έλκος, που εμφανίζει συμπτώματα έλκους: ~ *πληγή* **2.** αυτός που προκαλεί έλκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

έλκωμα (το) [μτγν.] {ελκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. πληγή που εξελίσσεται σε έλκος (βλ.λ., σημ. 1).

έλκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο σχηματισμός έλκους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλκωσις* < *ἑλκῶ (-όω)* «τραυματίζω, προκαλώ ουλές» < *ἕλκος*].

Ελλάδα (η) **1.** κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στο Ν. άκρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου με πρωτεύουσα την Αθήνα, επίσημη γλώσσα την Ελληνική και νόμισμα το ευρώ· ΦΡ. (ειρων.) ***Ελλάς, το μεγαλείο σου!*** (επιφωνηματικά) για αρνητικά φαινόμενα τής ελληνικής κοινωνίας, δυσλειτουργίες τού ελληνικού κράτους **2.** ΙΣΤ. ο γεωγραφικός χώρος στο Ν. άκρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου, στα παράλια τής Μικράς Ασίας και αλλού ως κοιτίδα τού αρχαίου ελληνικού πολιτισμού· ΦΡ. ***Μεγάλη Ελλάδα*** βλ. λ. *μεγάλος*. Επίσης (λόγ.) **Ελλάς** {Ελλάδος}. — (υποκ.) **Ελλαδίτσα** κ. **Ελλαδούλα** (η), (μεγεθ.) **Ελλαδάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλάς, -άδος* «ο τόπος κατοικίας των *Ἑλλήνων*» χρησιμοποιούμενο και ως προσδιορισμός ουσ. όπως *Ἑλλὰς γῆ, Ἑλλὰς γλῶσσα, Ἑλλὰς πόλις* κ.τ.ό. Στον Όμηρο η λ. αναφερόταν με σαφή περιορισμό στη θεσσαλική Φθία (κατοικία των Μυρμιδόνων, των βασιλέων Πηλέα και Αχιλλέα), στη δε *Οδύσσεια* ειδικότ. (αλλά και σε μεταγενέστερους συγγραφείς) ο όρος προσδιόριζε την κυρίως Ελλάδα εν αντιθέσει προς την Πελοπόννησο. Ο Αριστοτέλης, στηριζόμενος σε αρχαιότερη παράδοση, υποστήριξε ότι *Ἑλλάς* ήταν αρχικώς το όνομα περιοχής κοντά στη Δωδώνη. Το όνομα ήδη από τον Ηρόδοτο άρχισε να αποκτά ευρύτερο σημασιολογικό περιεχόμενο, δηλώνοντας όλες τις περιοχές που κατοικήθηκαν από Έλληνες, δηλ. τόσο την ηπειρωτική Ελλάδα όσο και την Ιωνία (Μ. Ασία). Βλ. κ. *Έλληνας*].

ελλαδικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ελλάδα, δηλ. την ελληνική επικράτεια (κατ' αντιδιαστολή προς το επίθ. *ελληνικός*, που αναφέρεται σε ολόκληρο το ελληνικό έθνος): ~ *σύνορα* **2.** αυτός που προέρχεται από την Ελλάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.

Ελλαδίτης (ο) {Ελλαδιτών}, **Ελλαδίτισσα** (η) {Ελλαδιτισσών} ο Έλληνας κάτοικος τής Ελλάδας κατ' αντιδιαστολή προς τους εκτός Ελλάδος Έλληνες (κυρ. τους Κυπρίους). — **ελλαδίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *Ελλάδα* + παραγ. επίθημα *-ίτης*, πβ. κ. *σμην-ίτης, πολ-ίτης*].

ελλαδογεννημένος, -η, -ο (στη γλώσσα των Ελλήνων μεταναστών) (μετανάστης) που έχει γεννηθεί στην Ελλάδα.

έλλαμψη (η) {-ης κ. -άμψεως | -άμψεις, -άμψεων} (λόγ.) η λάμψη που γίνεται στο εσωτερικό κάποιου· (ειδικότ.) ο φωτισμός τής ψυχής από τον Θεό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔλλαμψις* < αρχ. *ἐλλάμπω* < *ἐλ-* (< *ἐν-*) + *λάμπω*].

Ελλάνικος (ο) {Ελλανίκου} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλάνικος* < **Ἑλλᾱνό-νικος* (με απλολογία) < *Ἕλλην, -ηνος* + *-νικος* < *νίκη*].

ελλανοδίκης (ο) {ελλανοδικών} **1.** (στην αρχαιότητα) κριτής αγώνων, μέλος τής φερώνυμης επιτροπής **2.** (στον ιππόδρομο) ο κριτής των ιπποδρομιακών αγώνων: *δελτίο ελλανοδικών* (επίσημο έντυπο με τις αποφάσεις τους για κάθε ιπποδρομιακή ημέρα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλανοδίκαι*, τ. τής δωρ. διαλέκτου (αντί τού αττ. *Ἑλληνοδίκαι*), < *Ἕλλην* + *δίκη*].

ελλανόδικος, -ος (λαϊκ. -η), -ο [1893] κυρ. στη ΦΡ. ***ελλανόδικος επιτροπή*** επιτροπή τής οποίας τα μέλη εποπτεύουν τη διεξαγωγή αγώνων (αθλητικών, καλλιτεχνικών κ.λπ.), κρίνουν τους διαγωνιζόμενους και ανακηρύσσουν τους νικητές: *η ~ επέβαλε στον αναβάτη ποινή σαράντα ημερών αποκλεισμού από τις κούρσες τού ιπποδρόμου*.
[ΕΤΥΜ. < *ελλανοδίκης* (βλ.λ.)].

Ελλάς (η) ▸ Ελλάδα

ελλέβορος (ο) {ελλεβόρ-ου | -ων} δηλητηριώδες φυτό που χρησιμοποιείται για θεραπευτικούς και φαρμακευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλλέβορος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐλλός* «ελάφι» + *βορά* «τροφή»].

έλλειμμα (το) {ελλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** χρηματικό ή άλλο ποσό που λείπει έναντι αυτού που προβλεπόταν ή έπρεπε να υπάρχει: *λογιστικό* / *εμπορικό ~* || *~ ταμείου* / *αποθήκης* || *εμφανίζω* / *παρουσιάζω ~* || *καλύπτω τα ~* ΑΝΤ. πλεόνασμα, περίσσευμα· ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. ***έλλειμμα προϋπολογισμού*** το έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν το σύνολο των εσόδων είναι μικρότερο από το σύνολο των δαπανών (β) ΟΙΚΟΝ. ***έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου*** το έλλειμμα που παρουσιάζεται, όταν η αξία των εισαγόμενων εμπορευμάτων σε μια χώρα είναι μεγαλύτερη από την αξία των εξαγομένων **2.** (μτφ.) αυτό το οποίο λείπει από (κάτι), ώστε να είναι πλήρες: ~ *δημοκρατίας*. — **ελλειμματικός**, -ή, -ό [1894], **ελλειμματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έλλειψη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σφάλμα – έλλειψη», < *ἐλλείπω*].

ελλειπτικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που δεν είναι πλήρης, που παρουσιάζει ελλείψεις: *έχει ~ λόγο* / *ύφος* (με βραχυλογία) ΣΥΝ. ελλιπής· ΓΛΩΣΣ. (β) ***ελλειπτικό όνομα*** το όνομα που απαντά είτε σε έναν μόνο από τους δύο αριθμούς και σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό) είτε σε έναν αριθμό και όχι σε όλες τις πτώσεις του (ελλειπτικά κατ' αριθμό και κατά πτώση), π.χ. τα λόγια (δεν υπάρχει εν. **το λόγι*), *το δείλι* (δεν έχει πληθ. **τα δείλια*, αλλά *τα δειλινά*) (γ) ***ελλειπτικό / ελλιπές ρήμα*** κάθε ρήμα που δεν έχει όλους τους χρόνους (λ.χ. *αφορώ, έρπω* που απαντούν μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.)· ως ελλειπτικά θεωρούνται και ορισμένα ρήματα που κανονικά κατατάσσονται στα ανώμαλα, αφού συμπληρώνουν με άλλους τύπους αυτούς που δεν έχουν (φαινόμενο τού συμπληρωματισμού, βλ.λ.: *τρώω - έφαγα, βλέπω – είδα, λέω – είπα* κ.ά.) (δ) ***ελλειπτική πρόταση*** η πρόταση τής οποί-

ας παραλείπονται ένας ή περισσότεροι βασικοί όροι (υποκείμενο, ρήμα κ.λπ.), που εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: *–Θα πάρω μέρος στον διαγωνισμό. –Και εγώ.* (ενν. *θα συμμετάσχω*) • **2.** αυτός που έχει το γεωμετρικό σχήμα τής έλλειψης, ο ελλειψοειδής: ~ *τροχιά.* — **ελλειπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.. **ελλειπτικότητα** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, αποσιωπητικά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐλλείπω*].

ελλείπω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) **1.** λείπω από ένα σύνολο. δεν υπάρχω ΣΥΝ. απουσιάζω, λείπω **2. *ελλείποντα*** (τα) οι ελλείψεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *λείπω*].

ελλείψει επίρρ. (+γεν.) (λόγ.) λόγω τής έλλειψης (ενός πράγματος): ~ *επαρκούς χρηματοδότησης. το πρόγραμμα δεν ολοκληρώθηκε* || *απαλλάχθηκε ~ ενοχοποιητικών στοιχείων.*
[ΕΤΥΜ. Δοτ. εν. τού αρχ. *ἔλλειψις*. Το συντακτικό σχήμα *ελλείψει* + γεν. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. manque de...].

έλλειψη (η) {-ης κ. -είψεως | -είψεις. -είψεων} **1.** η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει (κάποιος/κάτι), η ανυπαρξία. η απουσία: ~ *εμπιστοσύνης / ψυχραιμίας / πείρας / ομαλότητας / απαρτίας / χρημάτων / χρόνου / χώρου / νερού / προσωπικού* **2.** (μτφ.) ατέλεια, ελάττωμα: *η εργασία σου έχει πολλές ~ ακόμη* ΣΥΝ. μειονέκτημα • **3.** ΓΛΩΣΣ. η παράλειψη στον λόγο ορισμένων συστατικών μιας πρότασης («ελλειπτική πρόταση». βλ.λ.), τα οποία συνήθ. εννοούνται εύκολα από τα συμφραζόμενα: *η ~ είναι βασικό χαρακτηριστικό τού προφορικού λόγου, ιδίως τού διαλόγου* • **4.** ΜΑΘ. η επίπεδη καμπύλη που προκύπτει από την τομή κώνου με επίπεδο μη κάθετο και μη παράλληλο προς τον άξονά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλλειψις* < *ἐλλείπω* < *ἐν-* + *λείπω*. Η γλωσσ. και η γεωμ. σημ. είναι μτγν.].

έλλειψη – έλλειμμα. Υπάρχει μια γενικότερη αβεβαιότητα στη χρήση των δύο αυτών λέξεων. Κατ᾽ αρχάς η λ. **έλλειμμα** σε χρήσεις όπως «*έλλειμμα δημοκρατίας*». «*έλλειμμα αξιοπιστίας τής κυβέρνησης*» αποδίδει το ξέν. deficit. το οποίο εμφανίζεται στο «γλωσσικό ιδίωμα» τής Ε.Ε. με ανάλογες χρήσεις. Στην πραγματικότητα πρόκειται για μεταφορική. και καταχρηστική κάπως. χρήση ενός οικονομικού όρου. τού όρου *έλλειμμα/ελλείμματα* (στον προϋπολογισμό. στο δημόσιο λογιστικό κ.λπ.). αντί τού οποίου θα μπορούσε στην Ελληνική να χρησιμοποιείται ο όρος **έλλειψη** (δημοκρατίας. αξιοπιστίας κ.τ.ό.). Προκειμένου για τη λ. *έλλειψη*. το πρόβλημα είναι διαφορετικό. Παρατηρούμε ότι η λ. *έλλειψη*. που κυριολεκτικά σημαίνει «μου λείπει κάτι, στερούμαι, δεν έχω κάτι που χρειάζομαι ή που είναι προς όφελός μου ή που είναι γενικότερα επιθυμητό και καλό να το έχει κανείς» (έλλειψη μέτρων. έλλειψη κύρους. έλλειψη καλοσύνης/αγάπης/εμπιστοσύνης κ.τ.ό.), χρησιμοποιείται λανθασμένα και με κακόσημες έννοιες (έλλειψη κακίας!, έλλειψη μίσους!. έλλειψη πολέμου!). Στις περιπτώσεις αυτές δεν μιλάμε για *έλλειψη* (σαν να ήταν κάτι που χρειαζόμαστε ή επιθυμούμε και μας λείπει...). αλλά για **απουσία** ή **ανυπαρξία** ή **μη εμφάνιση** ή **αποφυγή** ή άλλες λέξεις ανάλογα με τα λεγόμενα.

ελλειψοειδής, -ής, -ές [1854] {ελλειψοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ελλείψεως (βλ.λ., σημ. 4). — **ελλειψοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ellipsoïde].

Έλλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Αθάμαντα και τής Νεφέλης. αδελφή τού Φρίξου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕλλη*. αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το εθνωνύμιο *Ἕλλην*].

Έλλην (ο) [αρχ.] {Έλλ-ηνος | -ηνες. -ήνων} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας. γυιος τού Λευκαλίωνα, γενάρχης των Ελλήνων **2.** (λόγ.) ο Έλληνας· ΦΡ. (παροιμ.) ***τού Έλληνος ο τράχηλος ζυγόν δεν υποφέρει / υπομένει*** οι Έλληνες δεν ανέχονται την τυραννία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας.*

ελληνάδικο (το) κέντρο διασκέδασης όπου παίζονται μόνο ελληνικά (κυρ. χορευτικά) τραγούδια. Επίσης **ελληνικάδικο**.
[ΕΤΥΜ. < *ελλην(ικά)* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *σκυλ-άδικο*].

Ελληνάρας (ο) (σκωπτ.-μειωτ.) ο εθνικιστής Έλληνας. Επίσης **Ελληναράς** {Ελληναράδες}.

Έλληνας (ο) {Ελλήνων}. **Ελληνίδα** (η) {Ελληνίδων} **1.** ο πολίτης τού ελληνικού κράτους **2.** το πρόσωπο που ανήκει στο ελληνικό έθνος (ανεξάρτητα αν είναι Έλληνας πολίτης ή όχι).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἕλλην*. Το επίθημα *-ηνες / -ᾶνες* τής λ. *Ἕλληνες / Ἑλλᾶνες* απαντά επίσης και σε άλλα ονόματα λαών τής Β. Ελλάδος. π.χ. *Ἀθαμᾶνες. Αἰνιᾶνες. Ἀκαρνᾶνες* κ.ά. Παράλληλα με τον τ. *Ἕλληνες* απαντά και ο τ. *Ἕλλοπες*. ο οποίος προσδιόριζε κατοίκους τής Δωδώνης και τής Β. Εύβοιας. πράγμα που οδήγησε τον Αριστοτέλη να ορίσει τη Δωδώνη ως αρχική πατρίδα των Ελλήνων. Από μορφολογικής απόψεως θεωρείται ότι οι λ. *Ἕλλην* και *Ἑλλάς* αποτελούν παράγωγα τού ουσ. *Ἑλλοί / Ἕλλοι / Σέλλοι* (απαντά στον Όμηρο και τον Πίνδαρο). το οποίο ερμηνεύεται από τον Ησύχιο ως εξής: «*Ἑλλοί· Ἕλληνες οἱ ἐν Λωδώνῃ καὶ οἱ ἱερεῖς*». Όλοι αυτοί οι τύποι είναι αγν. ετύμου και σημασίας. Ως προς τη γεωγραφική επέκταση τής λ. *Ἕλληνες* έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές. Ενώ στον Όμηρο η λ. περιορίζεται τοπικά στους Θεσσαλούς τής Φθίας, η χρήση της στο αρχ. επίθ. *Ἑλλανοδίκαι* αύξησε το κύρος της λόγω τής σημασίας των Ολυμπιακών Αγώνων. Ο Θουκυδίδης εξηγεί τη γεωγραφική επέκταση τού όρου *Ἕλληνες* από τον μυθολογικό ήρωα *Ἕλληνα,* που ταξίδευε και δρούσε συχνά σε άλλες πόλεις, ενώ ο Ηρόδοτος πιστεύει ότι ο όρος *Ἕλληνες* χρησιμοποιήθηκε για να τονίσει την κοινή προέλευση των διαφόρων φυλών τού ελληνικού χώρου. Ο Γ. Χατζιδάκις. τέλος, ανάγει την επέκταση τού όρου στην ισχυρή εθνική συνείδηση που διαμόρφωναν τα φημισμένα ιερά (Δωδώνη. Λελφοί, Ολυμπία), τα οποία βρίσκονταν στην τοπικά περιορισμένη –αρχικώς *Ἑλλάδα* (βλ.λ.). Κατά τους ελληνιστικούς χρόνους. το όν. *Ἕλλην* έλαβε τη σημ. τού ειδωλολάτρη. τού εθνικού (εν αντιθέσει με τον *Ἰουδαῖο*), αλλά μετά την άλωση τής Κων/πόλεως η λ. άρχισε να λαμβάνει πάλι την αρχική εθνολογική και πολιτιστική σημ., που οριστικοποιήθηκε με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους].

Έλληνες – Γραικοί – Ρωμιοί. Η ονομασία *Έλληνες* δεν είναι η μόνη που χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει το έθνος των Ελλήνων σε όλους τους 40 αιώνες τού μέχρι σήμερα βίου του. Οι Έλληνες ονομάστηκαν και *Γραικοί* και *Ρωμαίοι / Ρωμιοί*. **Έλληνες** ονομάζονταν αρχικά μόνον οι κάτοικοι μιας μικρής περιοχής τής Κ. Ελλάδας. τής Θεσσαλικής Φθίας. Αυτήν γνωρίζει ο Όμηρος ως **Ελλάδα**: «*οἵ τ᾽ εἶχον Φθίην ἠδ᾽ Ἑλλάδα καλλιγύναικα, / Μυρμιδόνες δὲ καλεῦντο καὶ Ἕλληνες καὶ Ἀχαιοί*» (*Ιλ.* Β 683-4). **Αχαιοί, Παναχαιοί, Δαναοί, Αργείοι** είναι τα ονόματα που χαρακτηρίζουν τους Έλληνες στον Όμηρο, καθώς επίσης και το όνομα **Πανέλληνες** (πβ. *Ιλ.* Β 530 «*ἐγχείῃ δ᾽ ἐκέκαστο* [ο Αίας ο ηγεμόνας των Λοκρών] ***Πανέλληνας*** *καὶ Ἀχαιούς*»). Ο Θουκυδίδης, σχολιάζοντας την ποικίλη ονομασία των Ελλήνων. αναφέρει (Α', 3): «*πολλῷ γὰρ ὕστερον ἔτι καὶ τῶν Τρωικῶν γενόμενος* [ενν. *ο Όμηρος*] *οὐδαμοῦ τοὺς ξύμπαντας ὠνόμασεν* [ενν. *Έλληνες*] *οὐδ᾽ ἄλλους ἢ τοὺς μετ᾽ Ἀχιλλέως ἐκ τῆς Φθιώτιδος, οἵπερ καὶ πρῶτοι Ἕλληνες ἦσαν, Δαναοὺς δὲ ἐν τοῖς ἔπεσι καὶ Ἀργείους καὶ Ἀχαιοὺς ἀνακαλεῖ*». Τον 7ο αι. η ονομασία **Πανέλληνες** έχει επικρατήσει (Ησιόδ. *Έργ.* 528: «*βράδιον* ***Πανελλήνεσι*** *φαείνει* [ενν. *ο ήλιος*]» – Αρχίλοχος 52: «***Πανελλήνων*** *ὀιζὺς εἰς Θάσον συνέδραμον*»). Από το **Παν-έλληνες** αποσπάστηκε και γενικεύθηκε η ονομασία **Έλληνες / Έλλην**. εξού και ο τονισμός **Ἕλλην** αντί **Ἑλλήν / Ἑλλάν**, όπως θα υπαγόρευαν τα οξύτονα *Αινιάν (Αινία), Φοιτιάν (Φοιτιά). Αθαμάν(ες). Ακαρνάν(ες)* κ.ά. Κατά τον Γ. Χατζιδάκι, η δημιουργία των ονομασιών έγινε ως εξής: **Ἑλλοπία** > (με απλοποίηση) **Ἕλλα > Ἑλλοί > Ἑλλάς** (όπως *νομός – νομάς, φορός - φοράς* κ.τ.ό.). Από το **Ἑλλοί > *Ἑλλάν / *Ἑλλήν** > (και ως σύνθετο) **Παν-έλληνες** (τα σύνθετα ανεβάζουν τον τόνο) > **Ἕλληνες**. με απόσπαση από το σύνθετο και διατήρηση τού αναβιβασμένου τόνου. (Η σχέση τού **Ἑλλοί** με το **Ἕλληνες** διασώζεται και στον λεξικογράφο Ησύχιο: «***Ἑλλοί: Ἕλληνες*** *οἱ ἐν Δωδώνῃ, καὶ οἱ ἱερεῖς*»). Περαιτέρω, η γενίκευση τής ονομασίας Έλληνες (από τον 6ο αι.) έγινε μέσα από τους θεσμούς που ένωναν και χαρακτήριζαν όλους τους κατοίκους τής Ελλάδας. δηλ. μέσα από τα κοινά ιερά (Λελφών και Ολυμπίας) και τους πανελλήνιους αγώνες. ιδίως τους Ολυμπιακούς, μέσα από την αίσθηση τής κοινής για όλους τους Έλληνες γλώσσας. από την ενιαία ταύτιση των Ελλήνων στις πολυάριθμες αποικίες που ίδρυσαν εκτός Ελλάδος και, γενικά, μέσα από χαρακτηριστικά εθνικά, πολιτιστικά, θρησκευτικά. ηθικά, μορφωτικά. που ξεχώριζαν τους Έλληνες ως ενιαίο εθνικό σύνολο από άλλα έθνη, όπως ήταν οι λεγόμενοι *βάρβαροι*. Μέχρι τής επικρατήσεως τού χριστιανισμού το *Έλληνες* είναι απλό εθνικό όνομα. Με τον χριστιανισμό το *Έλληνες* παίρνει αρχικώς τη σημασία «ειδωλολάτρες. εθνικοί», αυτοί που πιστεύουν σε πολλούς θεούς, άρα οι μη (μονοθεϊστές) χριστιανοί και Ιουδαίοι. Αργότερα, το *Έλληνες* σημαίνει γενικότερα τους «μη χριστιανούς» (Έλληνες και άλλους), ενώ οι κάτοικοι τής Ελλάδας καλούνται **Ελλαδικοί**. Στους αλεξανδρινούς χρόνους **Έλληνες** και **Ελληνίζοντες** και **Ελληνιστές** ονομάζονται αυτοί που μιλούν την ελληνική γλώσσα και μάλιστα. από τον 1ο αι. π.Χ.. την απλοποιημένη Αλεξανδρινή Κοινή έναντι τής Αττικής (αττικισμός), που άρχισαν να γράφουν και να μιλούν τότε οι λόγιοι (αργότερα. στους χρόνους τού Κοραή και ήδη από τον 17ο αι., ως **Ελληνική** χαρακτηρίζεται η αρχαία αττικίζουσα γλώσσα. έναντι τής «κοινής» ή «χυδαίας» γλώσσας. που είναι η απλούστερη ομιλουμένη). Ας σημειωθεί ακόμη ότι με τον φανατισμό, που ήταν φυσικό να υπάρξει με την επικράτηση τής νέας θρησκείας, τού χριστιανισμού, καθετί το **ελληνικό** (κείμενο, τέχνη) θεωρείται ειδωλολατρικό ή αντιχριστιανικό και αποκηρύσσεται. και αυτοί που αναστρέφουν την κατάσταση αίροντας την καταδίωξη και αποκαθιστώντας τη σημασία των ελληνικών γραμμάτων και τής ελληνικής παιδείας είναι οι Τρεις Ιεράρχες, ιδίως ο Μ. Βασίλειος και ο Γρηγόριος ο Θεολόγος. οι οποίοι και συμφιλιώνουν τον Ελληνισμό με τον χριστιανισμό, θέτοντας τις βάσεις τής ελληνοχριστιανικής ή ελληνορθόδοξης παιδείας. Παρά ταύτα, οι Βυζαντινοί Έλληνες χριστιανοί, ιδίως ο κλήρος. τηρούν συχνά και για πολλούς αιώνες στάση καχυποψίας και δυσπιστίας προς την ελληνική παιδεία, που κατά βάθος τη θεωρούν αντιχριστιανική. Ωστόσο. ήδη στο Βυζάντιο, ιδίως από τον 7ο αι. κ. εξ. αρχίζει να χρησιμοποιείται σποραδικά ο όρος *Έλλην* (συχνά παράλληλα προς την άλλη σημασία του). ενώ από των χρόνων τού Ψελλού (11ος αι.) οι μαρτυρίες πυκνώνουν. ιδίως στους χρόνους πριν και μετά την Άλωση (*ἐσμέν γαρ οὖν ὧν ἡγεῖσθέ τε καὶ βασιλεύετε Ἕλληνες τὸ γένος, ὡς ἥ τε φωνὴ καὶ ἡ πάτριος παιδεία μαρτυρεῖ*. Πλήθων. 15ος αι.). Η ονομασία *Έλληνες* ως δηλωτική τού έθνους των Ελλήνων θα επανέλθει επισήμως μετά από αιώνες, με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους. Βεβαίως. ήδη επί των Κομνηνών (11ος αι.) στο Βυζάντιο γίνεται όλο και περισσότερο αισθητή η ελληνικότητα των Βυζαντινών μέσα ιδίως από την ελληνική γλώσσα. Οπωσδήποτε, για πολλούς αιώνες, οι Έλληνες τής Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, που από τον 16ο αι. είναι γνωστή ως **Βυζαντινή Αυτοκρατορία** ή απλώς **Βυζάντιο** (αρχικά *Βυζάντιο* ονομάστηκε, κατά τον Δ.

Ζακυθηνό, και η Κωνσταντινούπολις), αυτοπροσδιορίζονται ως **Ρωμαίοι**, από όπου και η μετέπειτα ονομασία **Ρωμιοί**. Η ονομασία *Ρωμιός*, στα χρόνια τής Τουρκοκρατίας, χάνει την αίγλη τού «αυτοκρατορικού» *Ρωμαίος* και, με τις σκληρές συνθήκες τής υπό ζυγόν διαβίωσης, αποκτά επιπροσθέτως την υφολογική χροιά τού «καπάτσου», τού «καταφερτζή», τού «ξύπνιου». Από τις αρχές τού 20ού αι. και ιδίως μετά το 1930 το *Ρωμιός* χρησιμοποιήθηκε συχνά για να τονίσει (ως αντίδραση και αντίθεση πολιτισμική προς τον μιμητισμό των δυτικών ευρωπαϊκών χωρών) τη λαϊκή χριστιανική –βυζαντινή– ανατολική (αλλά όχι «ανατολίτικη») φυσιογνωμία τού Νεοέλληνα έναντι τής αστικότερης κλασικής –αρχαιοελληνικής, δυτικής– ευρωπαϊκής στροφής που σημειώθηκε με τον Διαφωτισμό (ιδίως τού Κοραή) και τις ευρύτερες τάσεις τής νεοελληνικής κοινωνίας.

Στην προεπαναστατική Ελλάδα αναβιώνει μια πανάρχαια ονομασία των Ελλήνων, οι ονομασία **Γραικοί**, που χρησιμοποιήθηκε, κατά την αρχαία παράδοση, πριν ακόμη καθιερωθεί το *Έλληνες*. Σε επιγραφή τού 4ου π.Χ. αι. αναφέρεται *«Έλληνες ὠνομάσθησαν, τὸ πρότερον Γραικοὶ καλούμενοι»*. Ο δε Αριστοτέλης (*Μετεωρολογικά* I, 352α) γράφει: *«ᾤκουν* [ενν. στην περιοχή τής Δωδώνης στην Ήπειρο] *οἱ Σελλοὶ* [πρόκειται για τους *Έλλούς*] *καὶ οἱ καλούμενοι τότε μὲν Γραικοί, νῦν δὲ Ἕλληνες»*. Η πληροφορία τού Αριστοτέλη και η γενικότερη παράδοση τής αρχαιότητας συγκλίνουν στο ότι τόσο οι ονομασίες *Γραικοί* και *Έλληνες* όσο και η περιοχή τής αρχικής εγκατάστασης των Ελλήνων τοποθετείται στην περιοχή τής Ηπείρου γύρω από τη Δωδώνη και τα σημερινά Ιωάννινα. Στους αλεξανδρινούς χρόνους η ονομασία *Γραικοί* απαντά λιγότερο, αλλά παραλλήλως προς το *Έλληνες*. Στο Βυζάντιο παράλληλα με το *Ρωμαίοι* χρησιμοποιείται, σε περιορισμένη έκταση, και το *Γραικοί*, προσλαμβάνοντας την ειδικότερη σημ. «ελληνορθόδοξοι» κατ' αντιδιαστολή προς το *Έλληνες* (= ειδωλολάτρες, πολυθεϊστές) και το **Λατίνοι** (= χριστιανοί τής Δύσεως / ρωμαιοκαθολικοί). Τον 15ο αι. (στη Σύνοδο τής Φλωρεντίας) αναφέρεται *«συνελθόντες Λατῖνοί τε καὶ Γραικοί»*. Ο Κοραής και οι προεπαναστατικοί (Ρήγας, Χριστόπουλος κ.ά.) μιλούν για το «Γένος των Γραικών» και ο Αθανάσιος Διάκος απαντά περήφανα στους Τούρκους: *«Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός θε να πεθάνω»*. Με την ίδρυση τού νέου ελληνικού κράτους το *Γραικοί* αντικαθίσταται από το *Έλληνες*. Οι Γραικοί, είτε ως κάτοικοι (αργότερα) τής **Γραίας** στην Εύβοια και τής ευβοϊκής αποικίας Κύμης στην Κ. Ιταλία είτε απευθείας (παλαιότερα) από την περιοχή τής Ηπείρου, έγιναν γνωστοί στους Ιταλούς, που τους ονόμασαν **Graeci**, από όπου και οι ξενικές ονομασίες των Ελλήνων ως **Greek** (αγγλ.), **Grec** (γαλλ.), **Grieche** (γερμ.). Ωστόσο, οι ξένοι χρησιμοποιούν για το **Ελλάς** το **Hellas**, ως επίσημη ονομασία τής Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, παράλληλα προς τα ονόματα **Greece** (αγγλ.), **Grèce** (γαλλ.) και **Griechenland** (γερμ.). Επίσης χρησιμοποιούν τα ονόματα hellenic, hellenism κ.ά. Αν η Ελλάδα ζητούσε, με το δικαίωμα τού αυτοπροσδιορισμού της, μια κοινή στις διεθνείς σχέσεις της ονομασία, θα μπορούσε να καθιερώσει τα **Hellene** *(Έλληνας)* και **Hellas** *(Ελλάς)*.

▸ *Βαλκάνια, πνεύμα*

ελληνίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ελλήνισα} μιμούμαι τους Έλληνες (κυρ. τους αρχαίους) στη γλώσσα, στα ήθη, στον τρόπο ζωής κ.λπ.

ελληνικάδικο (το) → ελληνάδικο

ελληνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προέρχεται από τους Έλληνες (κυρ. τής αρχαίας ή τής νεότερης εποχής) ή την Ελλάδα: ~ *αλφάβητο / λαός / λογοτεχνία / γλώσσα / καταγωγή* ‖ *αρχαίος ~ πολιτισμός*· ΦΡ. (α) (παλαιότ.) ***Ελληνικό Σχολείο*** παλαιός τύπος τριτάξιου σχολείου, που μεσολαβούσε μεταξύ τού Δημοτικού και τού Γυμνασίου και στο οποίο άρχιζε η συστηματική διδασκαλία τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας (β) ***ελληνικός καφές*** ο αλεσμένος καφές που ψήνεται σε μπρίκι· λέγεται και *βυζαντινός* και *τούρκικος* (γ) ***ελληνικό προφίλ / ελληνική κατατομή*** η κατατομή που χαρακτηρίζεται από την ίσια μύτη, όπως στα αγάλματα τής κλασικής τέχνης **2.** ***Ελληνική*** (η) / ***Ελληνικά*** (τα) η ελληνική γλώσσα **3.** ***Ελληνικά*** (τα) το μάθημα τής ελληνικής γλώσσας και λογοτεχνίας. — **ελληνικότητα** (η) [1851].

Ελληνικός ή ελληνικός; Το επίθετο **ελληνικός**, όπως και όλα τα εθνικά επίθετα (γαλλικός, αγγλικός κ.λπ.) στην κανονική του χρήση ως **επιθέτου** γράφεται με μικρό ε-: *η ελληνική γη, το ελληνικό τοπίο, η ελληνική σημαία* κ.τ.ό. Όταν όμως χρησιμοποιείται ως **ουσιαστικό**, γράφεται με κεφαλαίο Ε: *Η **Ελληνική** είναι μία από τις πιο παλιές γλώσσες στον κόσμο. Διαβάζει **Ελληνικά** τρεις ώρες την ημέρα* (αλλά *η ελληνική γλώσσα είναι δύσκολη* με μικρό ε-, γιατί το *ελληνική* εδώ είναι επίθετο· *τα ελληνικά πλοία άραξαν στο λιμάνι*, επίσης με μικρό ε-, γιατί το *ελληνικά* εδώ είναι επίσης επίθετο). Το ίδιο, φυσικά, ισχύει για όλα τα εθνικά επίθετα.

→ *αγγλικός, Βαλκάνια, πνεύμα*

ελληνικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) εξεζητημένη λόγια λέξη ή φράση: *κάπου-κάπου πετάει και καμιά ~*.
[ΕΤΥΜ. < *ελληνικός* + μεγεθ. επίθημα *-ούρα*].

ελληνισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε όλο τον κόσμο, το ελληνικό έθνος ΣΥΝ. ρωμιοσύνη **2.** το σύνολο των Ελλήνων που ζουν σε ορισμένη, εκτός τής Ελλάδος, γεωγραφική περιοχή: *απόδημος / μικρασιατικός ~* ‖ *~ τής διασποράς / τής Κύπρου* **3.** ο ελληνικός πολιτισμός και το σύνολο των Ελλήνων ως φορέων αυτού τού πολιτισμού.

ελληνιστής (ο), **ελληνίστρια** (η) {ελληνιστριών} επιστήμονας που ασχολείται με την ελληνική γλώσσα και φιλολογία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Έλληνας*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑλληνιστής* < αρχ. *ἑλληνίζω* «μιλώ Ελληνικά». Η λ. πρωτοεμφανίζεται στην Κ.Δ. δηλώνοντας τον ελληνόφωνο Εβραίο (λ.χ. *Πράξ.* 11, 20: *ἐλθόντες εἰς Ἀντιόχειαν ἐλάλουν καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνιστὰς εὐαγγελιζόμενοι τὸν κύριον Ἰησοῦν*). Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν., πβ. αγγλ. hellenist].

ελληνιστί επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) στην ελληνική γλώσσα.

ελληνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την περίοδο τής ελληνικής ιστορίας από τον θάνατο τού Μεγάλου Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) ως την επικράτηση των Ρωμαίων (31 π.Χ.): *~ περίοδος / γλώσσα / κοινή / ποίηση / χρόνοι*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γερμ. hellenistisch].

ελληνο- κ. **ελληνό-** κ. **ελλην-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την Ελλάδα (αρχαία και νέα), τον πολιτισμό της, τη θρησκεία της και οτιδήποτε ελληνικό: *ελληνό-γλωσσος, ελληνο-λάτρης, ελληνο-πρεπής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Ἑλλανο-δίκαι*, μτγν. *ἑλληνό-φρων*), που προέρχεται από το αρχ. *Ἕλλην, -ηνος* και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. Gréco-Romain «ελληνορρωμαϊκός»)].

Ελληνοαμερικανός (ο), **Ελληνοαμερικανή** (η) ελληνικής καταγωγής πολίτης των Η.Π.Α. Επίσης **Ελληνοαμερικανίδα** κ. **Ελληνοαμερικάνα** (η).

ελληνογενής, -ής, -ές [1898] {ελληνογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει ελληνική προέλευση: *~ ξένος όρος* (λόγια λ. σχηματισμένη σε ξένη γλώσσα, κυρ. Γαλλική, Αγγλική ή Νεολατινική, από ελληνικά συνθετικά στοιχεία, π.χ. aérodynamique).

ελληνόγλωσσος, -η, -ο [1855] **1.** αυτός που έχει γραφτεί στην ελληνική γλώσσα: *~ έντυπο / μελέτη / λεξικό / περιοδικό* **2.** αυτός που ομιλεί την ελληνική γλώσσα ή γράφει σε αυτήν: *~ πληθυσμός*.

ελληνοδιδάσκαλος (ο) [1816] {ελληνοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) δάσκαλος που υπηρετούσε στο τριτάξιο Ελληνικό Σχολείο (βλ. λ. *ελληνικός*).

ελληνοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που έχει ως σημείο αναφοράς του την Ελλάδα και τους Έλληνες: *~ πολιτισμός / σκέψη*. — **ελληνοκεντρισμός** (ο).

ελληνόκτητος, -η, -ο (ιδίως για πλοία) ελληνικής ιδιοκτησίας.
[ΕΤΥΜ. < *ελληνο-* + *-κτητος* < αρχ. *κτῶμαι* (βλ. λ. *αποκτώ*)].

Ελληνοκύπριος (ο) {Ελληνοκυπρί-ου | -ων, -ους}, **Ελληνοκύπρια** (η) ο Έλληνας τής Κύπρου (σε αντιδιαστολή προς τον Τουρκοκύπριο). — **ελληνοκυπριακός, -ή, -ό**.

ελληνολάτρης (ο) {ελληνολατρών}, **ελληνολάτρισσα** (η) {ελληνολατρισσών} πρόσωπο που θαυμάζει υπερβολικά τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό ή γενικά οτιδήποτε ελληνικό ΑΝΤ. μισέλληνας. — **ελληνολατρία** (η) [1864].

ελληνομαθής, -ής, -ές [1868] {ελληνομαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (για ξένους) αυτός που γνωρίζει τη (σύγχρονη) ελληνική γλώσσα **2.** (παλαιότ.) αυτός που έχει καλή γνώση τής ελληνικής γλώσσας, ιδ. τής λόγιας και τής αρχαίας. — **ελληνομάθεια** (η) [1846]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελληνομάχος (ο/η) [1859] πρόσωπο που με τις θέσεις ή τις ενέργειές του αντιμάχεται τους Έλληνες ή τα ελληνικά συμφέροντα· ο μισέλληνας ΑΝΤ. φιλέλληνας, ελληνολάτρης.

Ελληνόπαις (ο) [1831] {Ελληνόπ-αιδος | -αιδες, -αίδων} (λόγ.) το Ελληνόπουλο (βλ.λ.): *η εκπαίδευση των Ελληνοπαίδων*.

ελληνοποίηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να γίνεται κάτι ξένο ελληνικό· (ειδικότ.) η απόκτηση από αλλοδαπό τής ελληνικής υπηκοότητας: *καταγγέλλονται παράνομες ~ αλλοδαπών αθλητών*. — **ελληνοποιώ** ρ. [1890] {-είς...}.

Ελληνόπουλο (το), **Ελληνοπούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιδί Ελλήνων γονέων ΣΥΝ. (λόγ.) Ελληνόπαις.
[ΕΤΥΜ. < *Έλληνας* + *-πουλο* (βλ.λ.)].

ελληνοπρεπής, -ής, -ές [1862] {ελληνοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ελληνοπρεπέστ-ερος, -ατος} αυτός που αρμόζει σε Έλληνα, στις παραδόσεις και στα ιδεώδη των Ελλήνων. — **ελληνοπρεπώς** επίρρ. [1869], **ελληνοπρέπεια** (η) [1886]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ελληνορθόδοξος, -η, -ο [1869] αυτός που σχετίζεται με τον ελληνισμό και την ορθοδοξία: *~ παράδοση / αξίες*.

ελληνορρωμαϊκός, -ή, -ό [1782] αυτός που σχετίζεται από κοινού με τους Έλληνες και τους Ρωμαίους: *~ πολιτισμός*· ΦΡ. ΑΘΛ. ***ελληνορρωμαϊκή πάλη*** άθλημα πάλης κατά το οποίο απαγορεύονται οι κλοτσιές, οι τρικλοποδιές και οι λαβές κάτω από τη μέση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Gréco-Romain].

ελληνοτουρκικός, -ή, -ό [1847] αυτός που σχετίζεται με τους Έλληνες και τους Τούρκους συγχρόνως: *~ σχέσεις / κρίση*.

ελληνότροπος, -η, -ο [1865] αυτός που γίνεται σύμφωνα με τα ελληνικά πρότυπα και ήθη: *~ αγωγή*. - **ελληνότροπα / ελληνοτρόπως** [1868] επίρρ.

ελληνόφωνος, -η, -ο ▸ -φωνος

ελληνοχριστιανικός, -ή, -ό [1854] αυτός που συνδυάζει στοιχεία από την ελληνική και τη χριστιανική παράδοση: *~ παιδεία / παράδοση / πολιτισμός*. — **ελληνοχριστιανικά** επίρρ.

ελληνοχριστιανισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο συνδυασμός τού ελληνισμού και τού χριστιανισμού.

-έλ(λ)ης παραγωγικό επίθημα επωνύμων που δηλώνει καταγωγή, κατά κανόνα από τη Λέσβο: *Αλεπουδ-έλλης, Παπαδ-έλλης*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα επωνύμων, που προέρχεται από το υποκορ. επίθημα *-έλλι* (το οποίο κατ' εξοχήν χρησιμοποιείται στη Λέσβο, λ.χ. *μωρ-έλλι, γαλατ-έλλι*). Βλ. κ. *-έλλι*].

Ελλήσποντος (ο) {-ου κ. -όντου} στενή λωρίδα θάλασσας μεταξύ τής Βαλκανικής Χερσονήσου και τής Μικράς Ασίας, που ενώνει το Αιγαίο Πέλαγος με τη Θάλασσα τού Μαρμαρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑλλήσποντος* < *Ἕλλη* (βλ.λ.) + *πόντος* «θάλασσα». Βλ. κ. *Δαρδανέλλια*].

-έλλι 1. παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών: *παιδαρ-έλλι* **2.** παραγωγικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών: *κοκκιν-έλλι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *τριβ-έλλιον, κρικ-έλλιον*), το οποίο προέρχεται είτε από υποκορ. λ. με θ. σε *-λ-* (λ.χ. *κρικέλλιον* < *κρίκελλος* < λατ. circellus) είτε απευθείας από λατ. λ. (λ.χ. *τριβέλλιον* / *τρεβέλλιον* < λατ. terebellum). από όπου στη συνέχεια γενικεύθηκε].

ελλιμενίζω ρ. μετβ. {ελλιμένισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** οδηγώ πλοίο μέσα σε λιμάνι ΣΥΝ. προσορμίζω. αράζω **2.** (μεσοπαθ. ***ελλιμενίζομαι***) (για πλοία) μπαίνω στο λιμάνι, προσορμίζομαι ΣΥΝ. αγκυροβολώ ΑΝΤ. αποπλέω. — **ελλιμενισμός** (ο) κ. **ελλιμένιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *λιμενίζω* < *λιμήν, -ένος*].

ελλιπής, -ής. -ές {ελλιπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ελλιπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που παρουσιάζει ελλείψεις, που υστερεί: ~ *μόρφωση* / *διεύθυνση* / *στοιχεία* ΑΝΤ. πλήρης **2.** (κατ' επέκτ.) ανεπαρκής, ατελής: ~ *προετοιμασία* **3.** αυτός που παρουσιάζει ασυνέχεια: *απέτυχε λόγω τής ελλιπούς παρακολούθησης των παραδόσεων* • **4.** ΓΛΩΣΣ. ***ελλιπή ρήματα*** βλ. *ελλειπτικό ρήμα*, λ. *ελλειπτικός* **5.** ΜΟΥΣ. ***ελλιπές μέτρο*** το πρώτο μέρος μουσικής σύνθεσης, από το οποίο λείπουν ένα ή περισσότερα μέρη. — **ελλιπώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλλείπω* (< *ἐν-* + *λείπω*) από το θ. τού αορ. β' *ἔ-λιπ-ον*].

> **ελλιπής ή ελλειπής;** Η λέξη γράφεται με *-ι-* **(ελλιπής)**, γιατί σχηματίζεται από το θέμα τού αορίστου (το ασθενές θέμα: αρχ. αόρ. β' **ἔ-λιπ-ον**) και όχι από το θ. τού ενεστώτα που είναι *-ει-* *(ελ-λείπ-ω. έλ-λειψη)*. Έχουμε δηλ. *ελ-**λείπ**-ω* (θ. **λειπ-**) και *παράλειψη. λειψανδρία, έκλειψη*. και *ελ-**λιπ**-ής* (θ. **λιπ-**) *λιπ-όθυμος. λιπ-οτάκτης, ανελ-λιπ-ώς* κ.λπ.. πβ. και ***πείθ**-ω (πειθώ. πειθήνιος. πειστικός. πειθαρχία)*, αλλά ***πιθ**-ανός*, (****πιθ**-τος* >) **πιστός** κ.λπ.· ***μειγ**-νύω* και *μείξη. αλλά **μιγ**-άς, συμ-**μιγής*** (βλ. λ. *αναμειγνύω*).
> Ας διασαφηθεί εδώ ότι το *ελλιπής* είναι τελείως διαφορετικό από το **ελλειπτικός** τόσο στη σημασία (*ελλειπτικός* είναι ο έχων έλλειψη ή ελλείψεις) όσο και στην παραγωγή (το *ελλειπτικός* παράγεται από το ισχυρό θ. **λειπ-** και όχι από το ασθενές **λιπ-** τού *ελλιπής*).

ελλιποβαρής, -ής. -ές λιποβαρής (βλ.λ.): ~ *νεογνό*.
[ΕΤΥΜ. < *λιποβαρής* (βλ.λ.) κατ' επίδρ. τού *ελλιπής*].

ΕΛΛ.Κ.Α. (το) Ελληνικό Κέντρο Αγροτουρισμού.

ελλοβόκαρπος, -η. -ο ΒΟΤ. (φυτό) τού οποίου οι καρποί βρίσκονται μέσα σε λοβό (λ.χ. το κουκκί, ο αρακάς).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔλλοβος* (< *ἐν-* + *λοβός*) + *καρπός*].

ελλόγιμος, -η. -ο (παλαιότ.) **1.** αυτός που διαπρέπει στα γράμματα. λόγιος, σοφός· επίσης για όσους έχουν ακαδημαϊκό τίτλο που δηλώνει διάκριση σε κάποιον τομέα ΣΥΝ. μορφωμένος. πολυμαθής ΑΝΤ. αγράμματος. αμαθής **2.** (στον υπερθ. ***ελλογιμότατος***) ως τιμητική προσφώνηση σε ανθρώπους των γραμμάτων. — **ελλογίμως** επίρρ. [μτγν.]. **ελλογιμότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευυπόληπτος – εύγλωττος». < *ἐν-* + *-λόγιμος* < *λόγος*].

έλλογος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με τη λογική **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από σύνεση και περίσκεψη ΣΥΝ. συνετός. λογικός. φρόνιμος ΑΝΤ. άλογος. παράλογος, αλλόκοτος. — **ελλόγως** επίρρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *λόγος*].

ελλοχεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) παραμονεύω για να επιτεθώ αιφνιδιαστικά, ενεδρεύω: (μτφ.) *στην εφαρμογή μιας τέτοιας πολιτικής ελλοχεύει ο κίνδυνος τής αποσταθεροποίησης* ΣΥΝ. καραδοκώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλλοχῶ (-άω)* < *ἐν-* + *-λοχῶ* < *λόχος*].

ελλύχνιο (το) {ελλυχνί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το φιτίλι λυχναριού ΣΥΝ. (λόγ.) θρυαλλίς. (λαϊκ.) άφτρα· ΦΡ. (μειωτ.) ***όζει ελλυχνίου*** (*ὄζει ἐλλυχνίου*, Πλουτ. *Δημοσθ.* 8) μυρίζει (καμένο) φιτίλι λυχναριού· για κείμενο το οποίο στερείται πηγαίας εμπνεύσεως ή εκφραστικής ευχέρειας: *Η τελευταία του ποιητική συλλογή ~. Δεν έχει τη ζωντάνια των πρώτων του δημιουργιών.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλλύχνιον* < *ἐν-* + *-λύχνιον* < *λύχνος*].

Ε.Λ.Μ.Ε. (η) Ένωση Λειτουργών Μέσης Εκπαίδευσης.

έλμινθα (η) {ελμίνθων} ονομασία κάθε είδους σκώληκα που ζει παρασιτικά στο έντερο τού ανθρώπου ή των ζώων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλμι(ν)ς. -ινθος*, για το οποίο βλ. λ. *ελμινθίαση*].

ελμινθίαση (η) [1897] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που προκαλείται από παρασιτικούς σκώληκες στο έντερο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑλμινθιῶ (-άω)* < *ἕλμινς* / *ἕλμις, -ινθος* «είδος παρασιτικού σκώληκα» < **Fέλμις* < I.E. *kʷr̥mi- (συνδ. με I.E. *wer- «στρέφω, λυγίζω»), που χρησιμοποιήθηκε για διάφορα είδη εντόμων, πβ. σανσκρ. kr̥mi-, λατ. vermis, αρχ. ρωσ. vermie «ακρίδες», αλβ. krimp κ.ά. Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρ.. < νεολατ. helminthiasis].

ελμινθοειδής, -ής, -ές [1836] {ελμινθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. αυτός που μοιάζει με έλμινθα: ~ *μυς* (μικρού μεγέθους μυς στα χέρια).

Ελντοράντο (το) (παλαιότ. *Ελδοράδο*) {άκλ.} **1.** μυθική περιοχή στη Ν. Αμερική, που θεωρήθηκε από τους Ισπανούς κατακτητές ως χρυσοφόρα **2.** (μτφ.) κάθε τόπος που αποτελεί το όνειρο. τη βαθύτερη επιθυμία κάποιου ως προς την επιδίωξη κέρδους: *για πολλούς επενδυτές το Χρηματιστήριο υπήρξε ένα ~. όπου νόμιζαν ότι σε λίγο χρόνο θα πλούτιζαν.*
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Eldorado < el dorado «ο επιχρυσωμένος – αυτός που χρυσίζει» (< μτγν. λατ. ρ. deaurare < λατ. de + aurum «χρυσός»)].

έλξη (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** ΦΥΣ. η ιδιότητα των υλικών σωμάτων να ασκούν δυνάμεις που προκαλούν την προσέγγισή τους. καθώς και η δύναμη που προκαλεί αυτή την προσέγγιση: *ηλεκτρική* / *μαγνητική ~* || *η ~ τής Σελήνης στα ύδατα των θαλασσών προκαλεί την παλίρροια* || *η ~ τής Γης στα ουράνια σώματα* || *η παγκόσμια ~* **2.** (μτφ.) η γοητεία προσώπου ή πράγματος που έλκει προς το μέρος τους. που καθιστά κάποιον/κάτι επιθυμητό. θελκτικό: *φυσική ~ των δύο φύλων* || *ερωτική* / *σωματική* / *σεξουαλική* / *πνευματική* / *ψυχική ~* || *ασκώ σε κάποιον ~* || *αμοιβαία* / *ακατανίκητη ~* ΣΥΝ. σαγήνη· ΦΡ. (μτφ.) ***πόλος έλξεως*** βλ. λ. *πόλος* • **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία κάποιος πιάνεται από υπερυψωμένη δοκό και έλκει το σώμα του προς τα πάνω **4.** ΓΛΩΣΣ. το σχήμα κατά το οποίο όρος πρότασης αφομοιώνεται συντακτικά προς άλλον: *η ~ τού αναφορικού*. π.χ. *δόθηκαν τα ονόματα των φοιτητών όσων θα λάβουν μέρος στον διαγωνισμό* (η γενική *«όσων»* αντί τού ορθού *«όσοι»* οφείλεται σε έλξη τού αναφορικού από το ουσιαστικό *«φοιτητών»*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλξις* < *ἕλκω*].

ελόβιος, -α. -ο [1874] αυτός που ζει ή αναπτύσσεται στα έλη: ~ *φυτό* / *πτηνό* ΣΥΝ. ελοχαρής.

ελογενής, -ής. -ές {ελογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που δημιουργείται σε έλη, που υπάρχει λόγω των ελών: ~ *πυρετός* (πβ. λ. *ελώδης*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ἕλος* + *-γενής*. πβ. μτγν. *ἑλειο-γενής*].

ελόγου (+ μου. σου, του) (λαϊκ.-προφορ.) αντί για τις αντων. εγώ, εσύ. αυτός κ.λπ.: *αλλά κι ~ σου δεν είπες τίποτε* ΣΥΝ. τού λόγου (μου. σου. του).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λόγου (μου. σου...)*. Το αρχικό *ε-* οφείλεται στην επίδραση των *εγώ, εσύ* κ.λπ.].

ελονοσία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από κρίσεις πυρετού, ρίγη και εφίδρωση και προκαλείται από παρασιτικό πρωτόζωο, το οποίο εισβάλλει στην κυκλοφορία τού αίματος με το τσίμπημα κουνουπιού ΣΥΝ. (λαϊκ.) μαλάρια. — **ελονοσιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ἕλος* + *-νοσία* < *νόσος*. απόδ. τού γαλλ. paludisme (< palus «έλος, τέλμα»)].

ΕΛ.Ο.Π.Π. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Πιστοποιητικών Ποιότητας.

έλος (το) {έλ-ους | -η. -ών} περιοχή με ρηχά λιμνάζοντα νερά. ελάχιστη βλάστηση και αυξημένη υγρασία. που ευνοεί την παρουσία μολυσματικών παρασίτων και κουνουπιών ΣΥΝ. βάλτος, τέλμα, (λόγ.) τέναγος. — **ελώδης,** -ης. -ες [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕλος* < I.E. *sel-os, πβ. σανσκρ. sávas-. Η σύνδεση με το λατ. silva «δάσος» και με το ουσ. *ὕλη* δεν είναι βέβαιη].

ΕΛ.Ο.Τ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Τυποποίησης.

ελοχαρής, -ής. -ές {ελοχαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για ζώα ή φυτά) αυτός που εμφανίζεται συνήθως σε έλη ΣΥΝ. ελόβιος.
[ΕΤΥΜ. < *ἕλος* + *-χαρής* < *χαίρω*].

Ε.Λ.Π.Α. (η) Ελληνική Λέσχη Περιήγησης και Αυτοκινήτου.

Ελπίδα (η) ▸ Ελπίς

ελπίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος | -ων} **1.** η αίσθηση ότι θα υπάρξουν θετικές και επιθυμητές εξελίξεις. η προσδοκία ευχάριστων γεγονότων: *έχει την ~ ότι θα περάσει τις εξετάσεις* || *ακόμα και τις δύσκολες στιγμές αγωνιζόταν χωρίς να χάνει την ~ του* || *στήριζε μεγάλες ~ στις υποσχέσεις της* || *άρχισε με την ~ να τελειώσει γρήγορα* || *οι γιατροί δεν του έδωσαν πολλές ~* || *διαψεύδω τις ~ κάποιου* || *~ πρόκρισης* / *νίκης* || *μάταιη* / *φρούδη* / *αστήριχτη* / *παλιά* / *άσβεστη ~* ΣΥΝ. προσδοκία, προσμονή, απαντοχή, αναμονή ΑΝΤ. απελπισία. απόγνωση. αποθάρρυνση **2.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε εμπνέει πίστη ή δημιουργεί την προσδοκία ευχάριστων εξελίξεων και πραγματοποίησης επιθυμητών στόχων: *η έκθεση των εμπειρογνωμόνων ήταν η τελευταία ~ για την ανάκαμψη τής εταιρείας* || *το τρίτο άλμα ήταν και η μόνη ~ που είχε για πρόκριση* || *η νέα γενιά είναι η ~ τής χώρας για ένα καλύτερο αύριο* ΣΥΝ. στήριγμα· ΦΡ. (λόγ.) ***παρ' ελπίδα / παρά πάσαν ελπίδα*** (*παρ' ἐλπίδα*, Αισχύλ. *Αγαμέμνων* 899) (για αρνητική εξέλιξη) πέρα από τα αναμενόμενα. πέρα από κάθε προσδοκία: *αν ~ κάτι ανατρέψει τα σχέδιά μας, θα σας ενημερώσουμε εγκαίρως* • **3.** η πιθανότητα: *δεν έχει καμιά ~ επιτυχίας* || *μετά τη βαριά ήττα δεν έχει ελπίδες πρόκρισης* • **4.** ΑΘΛ. ***Εθνική (ομάδα) Ελπίδων / Ελπίδες*** εθνική ομάδα που αποτελείται από παίκτες οι οποίοι πρόκειται να στελεχώσουν τη βασική εθνική ομάδα: *η εθνική ελπίδων ποδοσφαίρου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέλπιστος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐλπίς. -ίδος* < *ἔλπομαι* «αναμένω, ελπίζω» < **Fέλ-πομαι* < I.E. *wel- «θέλω. εκλέγω», πβ. λατ. vel-le «θέλω». γαλλ. vouloir, ιταλ. volere. γερμ. wollen, αγγλ. will (ουσ.) «θέληση», willing «πρόθυμος». αρχ. σλαβ. velěti «θέλω» κ.ά.].

ελπιδοφόρος, -α (λόγ. -ος). -ο [μτγν.] αυτός που περιέχει ή δημιουργεί ελπίδα: ~ *μήνυμα* / *εξέλιξη* / *μέλλον* / *νέος* / *αποτέλεσμα* / *προοπτική* ΣΥΝ. ενθαρρυντικός. (για πρόσ.) φέρελπις ΑΝΤ. απογοητευτικός. απελπιστικός. — **ελπιδοφόρα** επίρρ.

ελπίζω ρ. αμετβ. {ήλπισα} **1.** έχω ελπίδα για κάτι. αναμένω με αισιοδοξία θετικές και ευχάριστες εξελίξεις: ~ *να σας δούμε πριν φύγετε* || ~ *όλα να πάνε καλά* ΣΥΝ. προσδοκώ, εύχομαι **2.** (γενικότ.) υπολογίζω ως πιθανό ενδεχόμενο. αναμένω (με θετική διάθεση) δεδομένη εξέλιξη: ~ *να μην παρεξηγείς τα αστεία μου, έτσι:* || ~ *να του αρέσει το χρώμα. αν και μπορεί να το αλλάξει* || *ποτέ δεν ελπίζαμε τέτοια ανταπόκριση τού κοινού* || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***ελπίζεται***) «*τώρα με τα καινούργια βιβλία. ελπίζεται ότι κάτι μπορεί να αλλάξει στην*

εκπαίδευση» (εφημ.) ΣΥΝ. αναμένω, περιμένω, πιστεύω, φαντάζομαι **3.** (+σε) βασίζω την πραγματοποίηση προσδοκιών μου σε (κάτι): *ελπίζει στην ενίσχυση των γονιών του, για να τα βγάλει πέρα* || *ελπίζουν στην αποτελεσματικότητα των νέων μέτρων για τη βελτίωση τής οικονομίας* || *τώρα πια ~ μόνο στον Θεό* ΣΥΝ. βασίζομαι, στηρίζομαι, εμπιστεύομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐλπίδ-jω* < *ἐλπίς, -ίδος*].

Ελπινίκη (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐλπίς + νίκη*].

Ελπίς (η) {Ελπίδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία. προσωποποίηση τής ελπίδας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ελπίδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἐλπίς* (βλ. λ. *ελπίδα*)].

ελπιστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δικαιολογεί και ενισχύει την ελπίδα, που εμπνέει ελπίδα ΣΥΝ. ελπιδοφόρος, ενθαρρυντικός ΑΝΤ. απελπιστικός· ΦΡ. ***ελπιστικοί φιλόσοφοι*** οι φιλόσοφοι που αναγόρευαν την ελπίδα σε μοναδικό ηθικό στήριγμα τού ανθρώπου.

Ε.Λ.Σ. **1.** (η) Εθνική Λυρική Σκηνή **2.** (το) Ενιαίο Λογιστικό Σχέδιο.

Ελ Σαλβαδόρ (το) {άκλ.} (ισπ. República de El Salvador = Δημοκρατία τού Ελ Σαλβαδόρ) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαν Σαλβαδόρ, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κολόν Σαλβαδόρ.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. El Salvador «ο σωτήρας», επειδή ανακαλύφθηκε από τον Ισπανό εξερευνητή P. de Alvarad το 1524/25. την ημέρα τής Ρωμαιοκαθολικής εορτής τού Σωτήρος].

Ελσίνκι (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Φινλανδίας. σημαντικό λιμάνι τής Βαλτικής Θάλασσας.
[ΕΤΥΜ. < φινλ. Helsinki. αγν. ετύμου. Η πόλη ιδρύθηκε το 1550 από τον βασιλιά τής Σουηδίας Γουστάβο Α'].

ΕΛ.ΤΑ. (τα) Ελληνικά Ταχυδρομεία.

έλυτρο (το) {ελύτρ-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. μέρος ή σχηματισμός που περικλείεται στενά από μεμβράνη: *~ τού τένοντα ενός μυός* **2.** ΖΩΟΛ. η αποσκληρυμμένη και με υφή δέρματος φτερούγα εντόμου, καθώς και κάθε περίβλημα κυττάρων ή ιστών: *τα ~ των εντόμων* **3.** ΝΑΥΤ. (παλαιότ.) κάθε κάλυμμα από καραβόπανο, κυρ. στα πολεμικά πλοία **4.** (γενικότ.) περικάλυμμα όπλου (π.χ. ασπίδας από δέρμα. ύφασμα κ.λπ.). — **ελυτροειδής**, -ής, -ές [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔλυτρον* < **Fέλυ-τρον* < *εἰλύω* «κυλώ, τυλίγω» < **Fελ-νύ-ω* < I.E. *wel- «κυλώ, στρέφω», πβ. λατ. vol-v-ere, evolutio «κύληση» (> γαλλ. évolution «εξέλιξη»). ισπ. volver «γυρίζω», envolver «τυλίγω», γερμ. wälzen «κυλώ», αγγλ. wallow κ.ά. Ομόρρ. *ἅλυ-σις* (βλ.λ.). *εἰλεός, εἴλιγγος / ἴλιγγος* κ.ά.].

ελώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (κυρ. για τοποθεσίες. περιοχές) αυτός που χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη πολλών ελών: *~ έκταση* ΣΥΝ. βαλτώδης **2.** αυτός που είναι χαρακτηριστικός περιοχών με έλη, που οφείλεται στην ύπαρξη ελών: *~ πυρετός / ασθένεια* (ελονοσία). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

εμ[1] επιφών. για τη φυσική έκφραση ή διατύπωση συμπεράσματος, παρατήρησης που θεωρείται εύλογη, αυτονόητη, ειλικρινώς πηγαία και αυθόρμητη: *~ πώς να το κάνουμε! Αυτός είναι το μεγαλύτερο όνομα στον χώρο τού τραγουδιού. αυτός θα πάρει και τα περισσότερα λεφτά!* || *~ τόση φασαρία γίνεται, πώς να μην ξυπνήσει ο άνθρωπος;* || *–Πιστεύετε ότι ήταν αγένεια εκ μέρους του; –, τι ήταν;*
[ΕΤΥΜ. < φρ. *ε μα...* από συνεκφορές όπως *ε μα τι να γίνει;, ε μα πώς να σε βοηθήσω;* κ.τ.ό., στις οποίες το *ε μα* > *εμ* θεωρήθηκε παραχωρητικό μόριο].

εμ[2] σύνδ. συμπλεκτ. (προφ.) (για επιδοτική σύνδεση προτάσεων ή όρων) όχι μόνο... αλλά και: *~ έκανες το λάθος, ~ μιλάς κι από πάνω!* (βλ. κ. λ. *αμ*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. hem].

Ε.Μ.Α. (η) Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων.

εμαγέ επίθ. {άκλ.} **1.** (για σκεύος) αυτός που έχει εφυαλωθεί (βλ.λ.): *~ λεκάνη / κατσαρόλα* ΣΥΝ. εφυαλωμένος, σμαλτωμένος **2.** **εμαγέ** (το) εφυαλωμένο σκεύος: *πήρε καινούργια ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. émaillé, μτχ. τ. τού ρ. émailler «σμαλτώνω» < émail «σμάλτο» < φρανκον. smalt. βλ. κ. *σμάλτο*].

Ε.Μ.Α.Κ. (η) Ειδική Μονάδα Αντιμετώπισης Καταστροφών.

εμάς αντων. → εγώ

εμβαδομέτρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΟΠΟΓΡ. το σύνολο των μετρήσεων για τον υπολογισμό τού εμβαδού επιφανείας: *ο τριγωνισμός τής προς ~ επιφάνειας διευκολύνει τους υπολογισμούς*. - **εμβαδομετρικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εμβαδόμετρο (το) {εμβαδομέτρ-ου | -ων} ΤΟΠΟΓΡ. όργανο για τον υπολογισμό τού εμβαδού επιφανείας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. planimeter (νόθο σύνθ.)].

εμβαδόν (το) **1.** ΜΑΘ. η συνολική έκταση που καταλαμβάνει μια επιφάνεια (ή χώρος): *~ σπιτιού / γηπέδου / οικοπέδου / τετραγώνου* **2.** (συνεκδ.) το αριθμητικό αποτέλεσμα τής μέτρησης μιας επιφάνειας (σε τετραγωνικά μέτρα, εκατοστά κ.λπ.): *το συνολικό ~ τού διαμερίσματος είναι 300 $μ.^2$ και στους δύο ορόφους*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμβαίνω* < *ἐν- + βαίνω*, πβ. κ. *βαίνω – βάδην – βαδίζω*].

εμβάζω ρ. μετβ. {έμβασα} στέλνω χρήματα με έμβασμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμβιβάζω* «τοποθετώ εντός» < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *βιβάζω* (βλ. κ. *βάζω, έμβασμα*)].

εμβαθύνω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εμβάθυνα} (λόγ.) (+σε) αναλύω εις βάθος, επιχειρώντας την κατανόηση εις βάθος ή την ερμηνεία: *δεν εμβαθύνει ποτέ στα μηνύματα ενός κειμένου, τα προσπερνά επιπόλαια*. — **εμβάθυναη** (η) [1886]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

εμβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέβαλα, ενεβλήθην, -ης, -η..., εμβεβλημένος} (λόγ.) **1.** τοποθετώ (κάτι) εντός, ρίχνω μέσα ΣΥΝ. βάζω, ενθέτω ΑΝΤ. βγάζω, εξάγω, εκβάλλω **2.** (μτφ.) εισάγω σε δεδομένη κατάσταση: *η αδιαθεσία τού ηγέτη ενέβαλε σε φανερή ανησυχία τους οπαδούς του* || *~ σε σκέψεις / αμηχανία / πειρασμό* ΣΥΝ. εμπνέω, δημιουργώ, προκαλώ, εμποιώ, εμφυσώ, ενσταλάζω.

εμβαλλωματικός, -ή, -ό [1893] (λόγ.) αυτός που γίνεται με τρόπο πρόχειρο και έχει προσωρινά αποτελέσματα: *το πρόβλημα χρειάζεται ριζική αντιμετώπιση και όχι ~ λύσεις*.
[ΕΤΥΜ. < *εμβάλλωμα* (βλ. λ. *μπάλλωμα*)].

εμβαπτίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εμβάπτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} βυθίζω (κάτι) σε υγρό. ώστε να καλύπτεται πλήρως από αυτό: *~ τον δείκτη στο διάλυμα τού σωλήνα* || (μτφ.) *έχει εμβαπτιστεί στα νάματα τής ελευθερίας* ΣΥΝ. βυθίζω, βουτώ.

έμβασμα (το) {εμβάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εντολή μεταφοράς χρηματικών ποσών σε τραπεζικό λογαριασμό δικαιούχου: *~ προς πιστωτικό ίδρυμα* || *~ τηλεγραφικής επιταγής* || *~ για εξόφληση οφειλών προς το δημόσιο* ΣΥΝ. επιταγή **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το αποστελλόμενο χρηματικό ποσό: *~ ενός εκατομμυρίου*.
[ΕΤΥΜ. < *εμβάζω* < αρχ. *ἐμβιβάζω* < *ἐμ-* (< *ἐν-*) + *βιβάζω*, απόδ. τού αγγλ. remittance].

εμβατήριο (το) {εμβατηρί-ου | -ων} ρυθμικό μουσικό κομμάτι, κατάλληλο για τον συγχρονισμό τού βηματισμού ομάδας ανθρώπων στον ίδιο ρυθμό: *η μπάντα έπαιξε στρατιωτικά ~ κατά την παρέλαση* || *πένθιμο / γαμήλιο / πατριωτικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐμβατήριος* «κατάλληλος για πορεία, για παρέλαση» (π.χ. *«ἐμβατήριος παιάν»*, Πλουτ. *Λυκοῦργος* 22) < αρχ. *ἐμ-βαίνω*].

εμβέλεια (η) [1897] {χωρ. πληθ.} **1.** η απόσταση την οποία καλύπτει βλήμα πυροβόλου όπλου. η μεγαλύτερη δυνατή απόσταση βολής: *το πλοίο βρισκόταν έξω από την ~ των πυροβόλων τού λιμανιού* **2.** η ακτίνα εκπομπής (ραδιοτηλεοπτικού) σήματος: *ο σταθμός αγόρασε πομπούς μεγαλύτερης ~* **3.** (μτφ.) η έκταση επιρροής, απήχηση: *προσωπικότητα διεθνούς ~* ΣΥΝ. κύρος, αίγλη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμβελής* «σε απόσταση βολής βλήματος» < *ἐν- + -βελής* < *βέλος*].

> **εμβέλεια – βεληνεκές – διαμέτρημα.** Λέξεις από την ορολογία των όπλων χρησιμοποιούνται συχνά μεταφορικώς στην καθημερινή γλώσσα. Συγκεκριμένα, τόσο οι όροι που δηλούν «την απόσταση, το μήκος τού διαστήματος όπου μπορεί να φθάσει το βλήμα όπλου», δηλ. οι λ. **εμβέλεια** και **βεληνεκές**, όσο και ο όρος που δηλώνει «τη διάμετρο τής κάννης τού όπλου ή και τής σφαίρας (βλήματος)», η λ. **διαμέτρημα**, χρησιμοποιήθηκαν μεταφορικά για να δηλώσουν θετικά κυρίως (ή και αρνητικά) το μεγάλο (ή το μικρό) εύρος των δυνατοτήτων. ικανοτήτων. προοπτικής. απήχησης κ.λπ. προσώπων κυρίως ή και πράξεων, καταστάσεων κ.λπ. Παραδείγματα: *Είναι επιχειρηματίας μεγάλης εμβέλειας, που τον υπολογίζουν όλοι – Τέτοιες ιδέες έχουν πολύ μικρό βεληνεκές στη σημερινή κοινωνία – Πρόκειται για επιστήμονα μεγάλου διαμετρήματος, που η αξία του αναγνωρίζεται διεθνώς.* Ως προς την προέλευση των όρων σημειώνεται ότι το *εμβέλεια* είναι νεότερο παράγωγο (απαντά στον Άγγελο Βλάχο το 1897) τού αρχ. επιθέτου **εμβελής** (αναφέρεται σε τόπο ή διάστημα και μαρτυρείται από κείμενο τού ιστορικού Πολυβίου. 2ος αι. π.Χ.). Το *βεληνεκές* (ενν. *διάστημα*) πλάστηκε από τον δημιουργό τής στρατιωτικής ορολογίας Γρηγόριο Χαντσερή (μέσα 19ου αι.) αντί τού **εμβελές** (από το αρχ. *ἐμβελής*, εξού και η *εμβέλεια*). Σχηματίστηκε από το **βέλος + -ενεκής** (πβ. *δι-ηνεκής*, θέμα *ενεκ-* τού αρχ. αορ. τού ρ. *φέρω*: *φέρω – ἤνεγκον / ἠνέχθην*), πιθ. κατά το αρχ. **δουρ-ηνεκής** (το *-η-* αντί τού *-ε-* στο *-ενεκής* λόγω τής συνθέσεως). Η λ. *διαμέτρημα* είναι επίσης νεότερη (1886) και σχηματίστηκε ως παράγωγο τού **διάμετρος – διαμετρώ**, για να αποδώσει το γαλλ. calibre, το οποίο ανάγεται στο ελληνικό **καλαπόδι**: αρχ. **καλά-πους** «ξύλινο πόδι, ξύλινο πρότυπο ποδιού για την κατασκευή παπουτσιών» (< **κάλον** «ξύλο» + **πους** «πόδι») > αραβ. **qālib** > γαλλ. **calibre**. Έτσι. το ελλην. *διαμέτρημα* είναι μεταφραστικό δάνειο.

έμβιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ζωή, που χαρακτηρίζεται από δραστηριότητα των ζωτικών λειτουργιών του: *~ όντα*.

έμβλημα (το) {εμβλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε συμβολική παράσταση ή σχέδιο, που αποτελεί το αναγνωρισμένο διακριτικό γνώρισμα (προσώπου, ιδιότητας, κατάστασης κ.λπ.): *~ τής εταιρείας είναι τα ενωμένα σπαθιά* || *ο δικέφαλος αετός ήταν το ~ τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας* || *στην έπαυλη κυμάτιζε η σημαία με το οικογενειακό ~* ΣΥΝ. σύμβολο, οικόσημο, διακριτικό **2.** κάθε ρητό ή επίσημο σύνθημα, που αξιοποιείται ως το σήμα κατατεθέν μιας ηθικής, πολιτικής κ.λπ.: *ως ~ τους είχαν το «αἰὲν ἀριστεύειν»* || *όλα τα κόμματα κατέβηκαν στις εκλογές με ~ την ανανέωση* ΣΥΝ. σύνθημα, διακήρυξη, (μτφ.) σημαία. — **εμβληματικός**, -ή, -ό [1856].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμβάλλω*].

εμβληματολογία (η) [1857] η επιστημονική μελέτη εμβλημάτων, κυρ. οικοσήμων ΣΥΝ. εραλδική.

εμβοή (η) [1876] το αίσθημα που δημιουργεί στα αφτιά ένας ήχος, λ.χ. το κουδούνισμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. tinnitus].

εμβόλαιον (το) [1858] {εμβολαί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. εργαλείο ξύλινο. κυλινδρικό. συνήθ. μυτερό στο ένα άκρο, που χρησιμεύει για προσωρινή ένωση δύο σχοινιών ΣΥΝ. μουρέλο.
[ΕΤΥΜ. < *έμβολο*, απόδ. τού γαλλ. mandrin].

εμβολή (η) **1.** ΙΑΤΡ. η έμφραξη αιμοφόρου αγγείου από έμβολο (σημ. 3) • **2.** ΝΑΥΤ. (*παλαιότ.*) η επίθεση κατά εχθρικού σκάφους με πλεύρισμα ή πρόσκρουση, ύστερα από την οποία το πλήρωμα του επιτιθέμενου σκάφους εισορμούσε βίαια στο αντίπαλο σκάφος, για να το κυριεύσει (*έκανε ρεσάλτο*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανάταξη οστού» (στον Ιπποκράτη). < *ἐμβάλλω*].

εμβολιάζω ρ. μετβ. [1833] {εμβολίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ. κάνω εμβόλιο σε (κάτι) **2.** ΓΕΩΠ. (ειδικότ.) προσαρμόζω τμήμα φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών: *εμβολιάζοντας τα δέντρα, βελτιώνεται η αντοχή τους στις ασθένειες* ΣΥΝ. κεντρώνω, μπολιάζω, ενοφθαλμίζω. — **εμβολιαστικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μπολιάζω*.
[ΕΤΥΜ. < *εμβόλιο* (βλ. κ. *μπολιάζω*). απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. vaccinate].

εμβολιασμός (ο) [1833] **1.** ΙΑΤΡ. η εισαγωγή ειδικού παρασκευάσματος στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω τής ενεργοποίησης των αντισωμάτων που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *προληπτικός / υποχρεωτικός ~* || *~ κατά τής ευλογιάς* (δαμαλισμός) || *ημερολόγιο εμβολιασμού* **2.** ΓΕΩΠ. η προσαρμογή τμήματος φυτού (με ένα ή περισσότερα μάτια) σε άλλο συγγενές για ανάπτυξη και πολλαπλασιασμό νέων φυτικών ποικιλιών ΣΥΝ. μπόλιασμα, ενοφθαλμισμός **3.** (μτφ.-λόγ.) η επιτυχής μετάδοση ιδεών, αρχών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vaccination].

εμβολίζω ρ. μετβ. {εμβόλισ-α, -τηκα, -μένος} πλήττω εχθρικό πλοίο με έμβολο (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. επιτίθεμαι.
[ΕΤΥΜ. < *έμβολο*].

εμβόλιμος, -η, -ο **1.** αυτός που παρεμβάλλεται, προστίθεται στα ήδη καθορισμένα ή γνωστά: *~ συνάντηση / δήλωση / παρέμβαση* ΣΥΝ. ένθετος, παρεμβαλλόμενος, παρένθετος **2.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που έχει ενσωματωθεί εκ των υστέρων σε κείμενο (συνήθ. χωρίς την έγκριση ή παρέμβαση τού δημιουργού): *~ στίχοι / σκηνή / παράγραφοι / έπη* ΣΥΝ. παρείσακτος, νόθος **3.** (στο θέατρο) ***εμβόλιμο*** (το) (α) το κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο πράξεων χωρίς να έχει σχέση με την υπόθεση τού έργου ΣΥΝ. ιντερμέτζο, ιντερμέδιο (β) χορικό που δεν έχει οργανική σχέση με τον μύθο τής τραγωδίας ή τής κωμωδίας. — **εμβόλιμα / εμβολίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο μήνας που προσετίθετο στο σεληνιακό έτος, για να αντιστοιχεί με το ηλιακό ημερολόγιο», < *ἐμβολή* < *ἐμβάλλω*].

εμβόλιο (το) {εμβολί-ου | -ων} **1.** ΙΑΤΡ. παρασκεύασμα που εισάγεται στο σώμα για την πρόληψη ασθένειας μέσω τής ενεργοποίησης τού ανοσοποιητικού συστήματος για την παραγωγή των αντισωμάτων που μπορούν να την καταπολεμήσουν: *αντιμικροβιακό / ενδοδερμικό / υποδόριο / στοματικό ~* **2.** (συνεκδ.) ο εμβολιασμός, η εισαγωγή τού παραπάνω παρασκευάσματος στο σώμα: *σε περίπτωση τραύματος, καλό είναι να γίνεται ~ εντός δώδεκα ωρών* || *φοβόταν τα ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμβόλιον* «δόρυ - στόμιο», υποκ. τού αρχ. *ἔμβολον*. Η ιατρική σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. vaccine].

εμβολιοθεραπεία (η) {εμβολιοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία που βασίζεται στη χρήση εμβολίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vaccinotherapy (νόθο σύνθ.)].

εμβολιοθεραπευτική (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που εξετάζει τους τρόπους και τις δυνατότητες θεραπείας μέσω τής χορήγησης εμβολίων, καθώς και τους τρόπους παρασκευής εμβολίων.

εμβολισμός (ο) [1897] η επίθεση εναντίον εχθρικού σκάφους και η διάτρησή του με έμβολο (βλ.λ., σημ. 2). Επίσης **εμβόλιση** (η).

έμβολο (το) {εμβόλ-ου | -ων} **1.** ΜΗΧΑΝ. ο δίσκος ή ο στερεός κύλινδρος που κινείται εντός μεγαλύτερου κυλίνδρου, ασκώντας ή δεχόμενος πίεση από υγρό ή αέριο: *~ απλής / διπλής ενέργειας* • **2.** ΝΑΥΤ. επιμήκης, οξεία προεξοχή τής πλώρης πολεμικού πλοίου για τη διάτρηση εχθρικών σκαφών ή την πρόκληση ρωγμών στα ύφαλα μέρη τους και τη βύθισή τους • **3.** ΙΑΤΡ. ημιστερεή μάζα πηγμένου αίματος, καθώς και κάθε αδιάλυτη ή ξένη ουσία ικανή να εμποδίσει την κυκλοφορία τού αίματος (π.χ. παράσιτο, φυσαλλίδα αέρα, λίπος, θρόμβος) προκαλώντας έμφραξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμβολον*, ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἔμβολος* < *ἐμβάλλω*].

εμβολοφόρος, -ος, -ο [1895] (για μηχανή) αυτός που έχει ως κύριο εξάρτημα έμβολο: *~ αντλία*.
[ΕΤΥΜ. < *έμβολο* + *-φόρος* < *φέρω*].

εμβριθής, -ής, -ές {εμβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών· εμβριθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διακρίνεται για τη διεισδυτικότητα τού πνεύματος, τη βαθιά γνώση του, αυτός που έχει εντρυφήσει σε ορισμένο αντικείμενο: *~ μελετητής / στοχαστής / εμπειρογνώμονας / πολιτικός αναλυτής / σχολιαστής* ΣΥΝ. περισπούδαστος, μελετημένος, βαθυστόχαστος, εμπεριστατωμένος ΑΝΤ. επιπόλαιος, επιφανειακός· ΦΡ. (σκωπτ.) ***εμβριθής βλαξ*** (ως οξύμωρη έκφραση) για άνθρωπο φαινομενικά περισπούδαστο και βαθυστόχαστο, που είναι στην πραγματικότητα ανόητος. — **εμβρίθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, βρίθω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-βριθής* < *βρίθω* (βλ.λ.)].

εμβροντησία (η) {εμβροντησιών} ΙΑΤΡ. η κατάσταση στην οποία περιέρχεται ένα άτομο λόγω ασθένειας, χρήσης ναρκωτικών, τοξικών ουσιών ή ως αντίδραση σε ψυχολογικά αίτια και η οποία χαρακτηρίζεται συνήθ. από πλήρη ακινησία, διακοπή ή μείωση τής αντιληπτικής του ικανότητας, αφωνία κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμβρόντητος*. Η ιατρ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. stupeur (< λατ. stupor «θάμβος, έκπληξη»)].

εμβρόντητος, -η, -ο **1.** αυτός που εκδηλώνει τα συμπτώματα τής εμβροντησίας **2.** (γενικότ.) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση πλήρους αμηχανίας λόγω απρόβλεπτων εξελίξεων, αιφνίδιας αλλαγής δεδομένων: *η κοινή γνώμη έμεινε ~ μπροστά στο νέο σκάνδαλο* || *~ άκουσε τον φίλο του να του ανακοινώνει τα αποτελέσματα των ιατρικών εξετάσεων* ΣΥΝ. άναυδος, κατάπληκτος, σαστισμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμβροντῶ (-άω)* < *ἐν-* + *βροντῶ* «κεραυνοβολώ»].

> **εμβρόντητος: συνώνυμα.** Η κατάσταση κατά την οποία μια ισχυρή συγκίνηση (φόβος, λύπη, απροσδόκητο γεγονός, κακή είδηση κ.λπ.) συγκλονίζει ψυχικά τον άνθρωπο, εκφράζεται στην Ελληνική με τρεις σημασιολογικές περιοχές, τού «πλήγματος», τής «έλλειψης κινήσεως και δράσεως», και τής «έλλειψης φωνής». Η έννοια τού «πλήγματος» έδωσε τα **εμβρόντητος** (χτυπημένος από βροντή, κεραυνό), **κεραυνοβολημένος, κατάπληκτος** (κυριολεκτικά «χτυπημένος δυνατά», πβ. *πλήττω, πλήγμα*) και **αποσβολωμένος** (αυτός που έχει γίνει *ασβόλη*, καπνιά από ισχυρό πλήγμα κ.λπ.). Ας σημειωθεί εδώ ότι, επειδή όλες οι λέξεις που ανήκουν σε αυτό το σημασιολογικό πεδίο έχουν αρνητικό περιεχόμενο (δηλώνουν ισχυρή συγκίνηση από κάτι κακό), γι' αυτό λέξεις όπως **έκπληκτος, έκθαμβος** ή **εκστατικός** δεν μπορούν, από την άποψη αυτή, να θεωρηθούν συνώνυμες, αφού έχουν «καλή σημασία»: δηλώνουν γενικά συγκίνηση για κάτι καλό, θετικό, ωφέλιμο. Η έννοια τής «έλλειψης κινήσεως και δράσεως» έδωσε τα **στήλη άλατος** («κοκκαλωμένος, ακίνητος», από το πάθημα τής γυναίκας τού Λωτ, στην Π. Διαθήκη, που παρέβη την εντολή τού Θεού να μη γυρίσει να δει πίσω της), **σαστισμένος** (κυριολ. «ταραγμένος», τουρκ. şaşmak «τα χάνω, απορώ»), **χαμένος** (από τη φρ. «τα χάνω», πβ. κ. τη φρ. «χάνω το μυαλό μου») και **αμήχανος** (δεν έχω τρόπο να πράξω, δεν ξέρω τι να κάνω). Τέλος, η έννοια τής «απώλειας τής φωνής» έδωσε τα **ενεός** («άφωνος»), **άναυδος** (*αυδή* «φωνή, ομιλία», πβ. *απαυδώ*), **άλαλος** (*λαλώ* «μιλώ») και **άφωνος** (*φωνή*), καθώς και τη φρ. «με ανοιχτό το στόμα» (χωρίς να βγαίνει φωνή).

εμβροχή (η) [μτγν.] **1.** (γενικά) κάθε διαδικασία για την αποσκλήρυνση αντικειμένου ή υλικού ή τη διάλυσή του με βύθιση σε υγρό **2.** μέθοδος εκχύλισης φυτικού προϊόντος για την παραλαβή των δραστικών συστατικών του **3.** ΙΑΤΡ. το σύνολο των αλλοιώσεων που υφίσταται το νεκρό πλέον έμβρυο στη μήτρα λόγω τής επίδρασης των αμνιακών υγρών στα οποία εκτίθεται.

εμβρυϊκός, -ή, -ό [1843] κ. (σπάν.) **εμβρυακός** [1879] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο: *~ ζωή / λειτουργία / κύτταρο / ρυθμός / ανάπτυξη / κόμβος / χιτώνας / ιστός / σφαιρίνη* **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται ακόμη σε υποτυπώδες στάδιο ανάπτυξης, που δεν έχει καταλαγμένη, οριστική μορφή: *η ~ κατάσταση τής βιομηχανίας* || *~ πειραματισμοί καλλιτεχνικής έκφρασης* ΣΥΝ. πρώιμος, αδιαμόρφωτος, στοιχειώδης.

έμβρυο (το) {εμβρύ-ου | -ων} **1.** κάθε έμβιος οργανισμός κατά τα πρώτα στάδια τής ανάπτυξής του· (ειδικότ. στους ανθρώπους) το γονιμοποιημένο ωάριο, κυρ. από τον τέταρτο μήνα τής κύησης ώς τον τοκετό **2.** (ειδικότ. για φυτά) το υποτυπώδες φυτό που σχηματίζεται κατά το πρώτο στάδιο ανάπτυξης τού γονιμοποιημένου σπόρου **3.** (μτφ.) οτιδήποτε βρίσκεται στην αρχή τής ανάπτυξής του, σε υποτυπώδες στάδιο. — **εμβρυοειδής**, -ής, -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμβρυον* < *ἐν-* + *βρύον* (βλ.λ.) < *βρύω* «ανθίζω, αφθονώ». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. embryo, γαλλ. embryon κ.ά.].

εμβρυογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} το σύνολο των διαδοχικών φάσεων σχηματισμού και ανάπτυξης εμβρύου, καθώς και οι διεργασίες με τις οποίες επιτυγχάνεται η δημιουργία ενός νέου ζωικού οργανισμού ΣΥΝ. εμβρυογονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. *embryogenesis*].

εμβρυογενής, -ής, -ές [1893] {εμβρυογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που σχηματίζεται παράλληλα με το έμβρυο ή οφείλεται σε αυτό: *~ όγκος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénique].

εμβρυογονία (η) [1892] {εμβρυογονιών} η εμβρυογένεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryogénie].

εμβρυοθυλάκιο (το) {εμβρυοθυλακί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. ο υμένας που περιβάλλει το έμβρυο, ο οποίος περιέχει αμνιακό υγρό για την ελεύθερη και προστατευμένη κίνηση τού εμβρύου, καθώς και την εξασφάλιση των απαραίτητων θρεπτικών συστατικών για την ανάπτυξή του. Επίσης **εμβρυοθύλακος** (ο) {εμβρυοθυλάκ-ου | -ων, -ους}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sac embryonnaire].

εμβρυοκαρδία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αλλοίωση τού καρδιακού ρυθμού, που θυμίζει τους ήχους καρδιάς εμβρύου και χαρακτηρίζεται από ταχυκαρδία, εξομοίωση καρδιακών ιστών κ.λπ. ΣΥΝ. εμβρυϊκός ρυθμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryocardie].

εμβρυοκτονία (η) {εμβρυοκτονιών} η βίαιη και μη φυσική διακοπή τής κύησης ΣΥΝ. άμβλωση, έκτρωση. **εμβρυοκτόνος**, -ος, -ο [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐμβρυοκτόνος* < *ἔμβρυον* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

εμβρυολογία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η επιστημονική σπουδή των διαδοχικών φάσεων τού σχηματισμού τού εμβρύου και τής ανάπτυξής του. — **εμβρυολόγος** (ο/η), **εμβρυολογικός**, -ή, -ό [1890], **εμβρυολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryologie].

εμβρυομητρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με το έμβρυο και την έγκυο, που αφορά στη μεταξύ τους βιολογική σχέση: *~ ανταλλαγή / ασυμβατότητα*.

εμβρυοπάθεια (η) {εμβρυοπαθειών} ΙΑΤΡ. η ελαττωματική ανάπτυξη και ο ανώμαλος σχηματισμός εμβρύου λόγω νόσου που μεταδόθηκε σε αυτό από τη μητέρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. embryopathie].

εμβρυοπλαστία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πορεία ανάπτυξης και σχηματισμού τού εμβρύου.
[ΕΤΥΜ. < *έμβρυο* + *-πλαστία* < *πλάσσω*].

εμβρυόσακος (ο) [1889] {εμβρυοσάκ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. ομάδα εσωτερικών κυττάρων των αγγειόσπερμων (ανθοφόρων) φυτών. η οποία περιλαμβάνει το ωοκύτταρο και μέσα στην οποία γίνεται η γονιμοποίηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. embryosac].

εμβρυουλκός (ο) ΙΑΤΡ. χειρουργικό εργαλείο που χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις δύσκολου τοκετού για το πιάσιμο και τράβηγμα τού εμβρύου από το κεφάλι με ειδική επέμβαση τού μαιευτήρα. — **εμβρυουλκία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έμβρυον* + *-ουλκός* < *έλκω*].

εμβρυοφθόρος, -ος, -ο αυτός που διαπράττει εμβρυοκτονία (βλ.λ.) ΣΥΝ. εμβρυοκτόνος.
[ΕΤΥΜ. < *έμβρυο* + *-φθόρος* < *φθείρω*].

εμβρυώδης, -ης. -ες [1799] {εμβρυώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με έμβρυο ή που φέρει έμβρυο: ~ *ασκός* / *ιστός* / *φυτό* ΣΥΝ. εμβρυϊκός **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε πολύ πρώιμο στάδιο, που στερείται ουσιώδους ανάπτυξης ή οργάνωσης: *τα σχέδια αυτά είναι ακόμα σε ~ κατάσταση. απέχοντας πολύ από την υλοποίησή τους* ΣΥΝ. πρώιμος. υποτυπώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*. *-ες*.

Ε.Μ.Ε. (η) **1.** Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία **2.** Επιθεώρηση Μέσης Εκπαίδευσης.

έμεινα ρ. → μένω

εμείς αντων. → εγώ

έμελλε ρ. → μέλλω

εμ-εμ-ές (το) {άκλ.} (M.M.S.: Multimedia Message Service: Υπηρεσία Πολυμεσικών Μηνυμάτων) τεχνολογία που επιτρέπει την αποστολή και λήψη πολυμεσικών μηνυμάτων (π.χ. φωτογραφιών, ήχων ή κινούμενων εικόνων) μέσω κινητών τηλεφώνων.

εμένα αντων. → εγώ

έμενταλ (το) {άκλ.} κίτρινο ανάλατο τυρί με μεγάλες τρύπες.
[ΕΤΥΜ. < Emment(h)al (γερμ. Emmentaler käse «τυρί έμενταλ»), περιοχή τής γερμανόφωνης Ελβετίας].

έμεσμα (το) {εμέσμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.) το σύνολο των ουσιών που αποβάλλονται ως εμετός ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξέρασμα. ξερατό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εμώ (-έω)* (βλ.λ.)].

εμετικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** (φάρμακο) που χορηγείται για την πρόκληση εμετού: *σε περιπτώσεις δηλητηριάσεων η κένωση τού στομάχου γίνεται με ~ φάρμακα* ΣΥΝ. εμετοκαθαρτικός **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που μπορεί να προκαλέσει εμετό, που προκαλεί αηδία, πρόστυχος ή χαμηλού επιπέδου: ~ *σκηνή βίας* / *περιγραφή* / *θέαμα* / *υπονοούμενο* / *χυδαιότητα* / *αστείο* / *συμπεριφορά* ΣΥΝ. αηδιαστικός, σιχαμερός.

εμετοδοχείο (το) δοχείο για την αποβολή εμετού.

εμετοκαθαρτικός, -ή. -ό [1831] αυτός που εξασφαλίζει την κάθαρση τού στομάχου με πρόκληση εμετού: ~ *φάρμακο* / *ουσία* ΣΥΝ. εμετικός.

εμετός κ. (επίσ.) **έμετος** (σημ. 1) (ο) **1.** αποβολή των περιεχομένων τού στομάχου από το στόμα μέσω συνεχών μυϊκών συσπάσεων λόγω ποικίλων διαταράξεων (λ.χ. ναυτίας. υπερβολικής κατανάλωσης οινοπνευματωδών. ανορεξίας κ.λπ.): *τάση προς* ~ ΣΥΝ. (καθημ.) ξέρασμα **2.** (μτφ.) το αίσθημα έντονης αηδίας: *οι δολοπλοκίες και τα γλοιώδη ψέματά του μου προκαλούν* ~ ΣΥΝ. σιχαμάρα **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αυτό το αίσθημα αηδίας: *ο λόγος του πραγματικός ~. οχετός και βόρβορος* ΣΥΝ. αηδία, σιχαμάρα. Επίσης (επίσ.) **έμεση** (η) (στη σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *έμετος* < *εμώ (-έω)* (βλ.λ.)].

> **εμετός ή έμετος;** Το σωστό είναι **έμετος**. λ. αρχαία από το επίσης αρχαίο ρ. **ἐμῶ**, η οποία χρησιμοποιείται στην επίσημη ιατρική ορολογία. Κατά τα πολλά, όμως. ονόματα σε **-τός** (κυρίως ρηματικά επίθετα, αλλά και ουσιαστικά· πβ. *θετός*, *αρκετός*. *συνετός*, *αιρετός* - *πυρετός*, *σκελετός*. *τοκετός*, *παγετός* κ.ά.) μετακίνησε αναλογικά τον τόνο στη λήγουσα: **έμετος** > **εμετός**. Το φαινόμενο είναι νεότερο (μεσαιωνικό), αλλά ο τ. *εμετός* χρησιμοποιείται ευρύτατα.
> Κατά το *εμετός* πλάστηκε και το **ξερατό** (από την αιτ. **εμετό**), παράγωγο τού **ξερνώ**. που αντικατέστησε το *ἐμῶ* (παρέμεινε μόνο το **εξεμώ** σε λογιότερη χρήση). Το *ξερνώ* ετυμολογείται από το **ἐξέρασα** τού **ἐξερῶ** (αρχικά μέλλοντας τού **λέγω**) και από τη (μεταφορική) σημ. «θα τα βγάλω όλα. θα τα πω». Το *εξέρασα* - *ξερνώ* κατά τα *γέρασα* - *γερνώ*, *επείνασα* – *πεινώ* κ.τ.ό.

εμιγκρές (ο) {εμιγκρέδες} ελλην. *αυτοεξόριστος*· μετανάστης που αυτοβούλως εκπατρίζεται καταφεύγοντας σε ξένη χώρα λόγω των διωγμών που υφίσταται στη χώρα του ή λόγω των πολιτικών συνθηκών που επικρατούν εκεί ΣΥΝ. πολιτικός φυγάς, εκπατριζόμενος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. émigré, μτχ. τ. τού ρ. émigrer < λατ. emigrare «μετοικώ»].

εμιράτο (το) μουσουλμανικό αραβικό κράτος με ανώτατο άρχοντα τον εμίρη (π.χ. Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. emirate < emir (βλ. λ. *εμίρης*)].

εμίρης (ο) {εμίρηδες} οπλαρχηγός ή φύλαρχος. ηγεμόνας ή διοικητής πολιτείας σε ισλαμικές χώρες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. emir < αραβ. amir «ο διατάσσων, ο διοικητής»].

εμμανής, -ής, -ές {εμμαν-ούς | -είς} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μανία για κάτι ΣΥΝ. μανιώδης. παράφορος. — **εμμανώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εν-* + *-μανής* < θ. *μαν-* τού ρ. *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *έ-μάν-ην*)].

Εμμανουέλα (η) γυναικείο όνομα.

Εμμανουήλ (ο) {άκλ.} **1.** ονομασία τού Ιησού Χριστού κατά τον προφήτη Ησαΐα **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μανόλης** (συνήθ. ορθ. *Μανώλης*).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Immánu El «μαζί μας (είναι) ο Θεός», προσωνυμία που στην Κ.Δ. αποδίδεται στον Ιησού, πβ. Ματθ. 1. 23: *ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει καὶ τέξεται υἱόν. καὶ καλέσουσιν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ, ὅ ἐστιν μεθερμηνευόμενον μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός* (με παράθεση από τον *Ησαΐα* 7. 14)].

εμμέλεια (η) {χωρ. πληθ.} η μελωδικότητα. η αρμονικότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «τραγικός χορός», < *εμμελής* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. μτγν.].

εμμελής, -ής, -ές {εμμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εμμελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει μελωδία. αρμονική και γλυκιά μουσική: ~ *απαγγελία τού Ευαγγελίου* ΣΥΝ. μελωδικός, αρμονικός. – **εμμελώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εν-* + *-μελής* < *μέλος*].

εμμένω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενέμεινα} (+σε) παραμένω σταθερός, αμετακίνητος. διατηρώ την ίδια στάση ή πίστη (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκες): ~ *στις απόψεις μου* ΣΥΝ. επιμένω ΑΝΤ. υπαναχωρώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.

έμμεσος, -η, -ο αυτός που προκύπτει με παρέμβαση. μεσολάβηση ή τροποποίηση και όχι ως άμεση συνέπεια ή αποτέλεσμα: *το σχόλιο σαφώς περιείχε έναν ~ υπαινιγμό* ‖ ~ *αναφορά* / *χαρακτηρισμός* / *απάντηση* / *προειδοποίηση* ΣΥΝ. πλάγιος ΑΝΤ. άμεσος. απευθείας· ΦΡ. (α) ΟΙΚΟΝ. ***έμμεσος φόρος*** ο φόρος επί των πωλήσεων ή η δασμολογική επιβάρυνση τής τιμής προϊόντος από το κράτος (υπό μορφήν φορολογίας που εισπράττεται από το κράτος): *η αύξηση τής τιμής των τσιγάρων, τής βενζίνης κ.λπ. αποτελεί ~* (β) (στο ποδόσφαιρο) ***έμμεσο (φάουλ)*** το φάουλ που δεν επιτρέπεται να εκτελεστεί απευθείας προς το τέρμα (γ) ΓΛΩΣΣ. ***έμμεσο αντικείμενο*** (στη Ν. Ελληνική για ρήματα που συντάσσονται με δύο αντικείμενα) το αντικείμενο τού ρήματος που απαντά συνήθως σε γενική πτώση ή αυτό που δηλώνει πρόσωπο: *στη φράση «σου έδωσα νερό» ~ είναι το «σου»* (δ) ***έμμεση βολή*** η βολή που γίνεται κατά στόχου τον οποίο δεν βλέπουμε, αλλά υπολογίζουμε (ε) ΦΙΛΟΣ. ***έμμεση απόδειξη*** μέθοδος απόδειξης θέσεως μέσω τού ελέγχου τής αντίθετης προς αυτήν, η μέθοδος τής «εις άτοπον απαγωγής» ΣΥΝ. απόδειξις από τού εναντίου / εκ τού αντιθέτου (ad contrario). — **έμμεσα / εμμέσως** [μτγν.] επίρρ., **εμμεσότητα** (η) [1886] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ενδιάμεσος. μεσολαβών», < *εν-* + *μέσος*].

> **έμμεσος – άμεσος και άμμεσος!** Από τη μεσολάβηση ή μη τού **μέσος** προέκυψαν τα *εν* + *μέσος* > **έμ-μεσος** και *α-* (στερητ.) + *μέσος* > **ά-μεσος**. Το *έμ-μεσος* σημαίνει «ενδιάμεσος, με μεσολάβηση προσώπου ή πράγματος». το *ά-μεσος* σημαίνει «χωρίς ενδιάμεσο, χωρίς μεσολάβηση κανενός». Οι λέξεις αντιστοιχούν προς τα ξένα (μέσω τής Λατινικής) mediatus «έμμεσος» (αγγλ. mediate) και inmediatus «α-μεσος» (αγγλ. immediate).
> Από σύγχυση παρατηρείται συχνά το ορθογραφικό λάθος *άμμεσος* (!) με δύο *-μμ-*, που αποφεύγεται. αν θυμάται κανείς την ετυμολογία τής λ.: **α + μέσος**, όπως **ά + -γευατος, ά + -μορφος, ά + -καρδος** κ.τ.ό.

εμμέσως επίρρ. [μτγν.] με έμμεσο τρόπο, όχι ευθέως: *μου εξέφρασε τη δυσαρέσκειά του* ~· ΦΡ. ***εμμέσως πλην σαφώς*** με έμμεσο τρόπο, ο οποίος όμως δεν αφήνει περιθώρια αμφιβολίας για το τι εννοεί κάποιος: ~ *υπέδειξε ποιον θεωρεί κατάλληλο για διάδοχό του.*

έμμετρος, -η, -ο αυτός που είναι γραμμένος σε μέτρο, που έχει συντεθεί με μουσικό ρυθμό: ~ *κείμενο* / *απόσπασμα* / *μετάφραση* / *απόδοση* ΣΥΝ. ρυθμικός, ποιητικός ΑΝΤ. πεζός. — **έμμετρα / εμμέτρως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εν-* + *-μετρος* < *μέτρον*].

έμμηνα (τα) {εμμήνων} η εμμηνόρροια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *έμμηνος*].

εμμηναγωγό (το) ΦΑΡΜ. ουσία ικανή να προκαλέσει αιμορραγία σε περιπτώσεις μη κανονικής εμφανίσεως έμμηνης ρύσης. χωρίς ωστόσο προηγούμενη ωορρηξία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. emménagogue].

εμμηνολήξία (η) {χωρ. πληθ.} η εμμηνόπαυση (βλ.λ.).

εμμηνόπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η φυσιολογική παύση τής εμμηνόρροιας λόγω ηλικίας, κυρ. σε γυναίκες σαράντα πέντε μέχρι πενήντα πέντε ετών **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία συμβαίνει η εμμηνόπαυση στη ζωή μιας γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνολήξία, κλιμακτήριος. Επίσης **εμμηνοπαυσία**. – **εμμηνοπαυσιακός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménopause].

εμμηνορραγία (η) [1847] {εμμηνορραγιών} ΙΑΤΡ. η πέραν των φυσιολογικών ορίων απώλεια αίματος σε κάθε έμμηνη ρύση.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ραγία* < αρχ. *ρήγνυμι* (βλ. κ. *ραγίζω*). ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ménorrhagie].

εμμηνόρροια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η περιοδική και κατά κανόνα μηνιαία εκροή αίματος και βλεννογόνου ιστού τής μήτρας από τον κόλπο τής γυναίκας· οφείλεται σε πτώση μη γονιμοποιημένου ωαρίου ΣΥΝ. έμμηνη ρύση. περίοδος, έμμηνη ροή. έμμηνα, εμμηνορρυσία. --

εμμηνορροϊκός, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ροια* < *ρέω*. ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. menorrhoea].

εμμηνορροώ ρ. αμετβ. [1889] {εμμηνορροείς...} έχω έμμηνη ρύση.

εμμηνορρυσία (η) {εμμηνορρυσιών} η εμμηνόρροια (βλ.λ.). — **εμμηνορρυσιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-ρυσία* < *ρύση* (βλ.λ.)].

έμμηνος, -ος (καθημ. -η), -ο **1.** αυτός που έχει ρυθμό περιοδικής επανάληψης ανά μήνα, που οφείλει να επέλθει, να συμβεί εντός μηνός ΣΥΝ. μηνιαίος **2.** ΙΑΤΡ. ***έμμηνη ρύση / ροή*** ή ***έμμηνα*** (τα) {εμμήνων} η εμμηνόρροια, η μηνιαία εκροή αίματος, εκκρίσεων και βλεννογόνου τής μήτρας από τον κόλπο τής γυναίκας ΣΥΝ. εμμηνορρυσία, περίοδος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-μηνος* < *μήν, μηνός*].

εμμηνοστασία (η) ΙΑΤΡ. η διακοπή ή αναστολή τής εμμηνόρροιας. — **εμμηνοστασιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έμμηνος* + *-στασία* < *στάσις* «επίσχεση, διακοπή»].

έμμισθος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παρέχεται έναντι οικονομικού αντιτίμου: ~ *υπηρεσία* / *εργασία* **2.** αυτός που αμείβεται με μισθό: ~ *θέση στην οργάνωση* || ~ *στέλεχος* / *επιμελητής* / *φύλακας* / *στρατιώτης* / *υπάλληλος* ΣΥΝ. μίσθιος, μισθωτός ΑΝΤ. άμισθος. — **έμμισθα / εμμίσθως** [μεσν.] επίρρ.

έμμισχος, -η, -ο [1876] (για λουλούδια) αυτός που έχει μίσχο.

εμμονή (η) [αρχ.] **1.** η σταθερή και αμετακίνητη προσήλωση σε πεποίθηση ή στάση (συνήθ. παρά τις αρνητικές συνθήκες): *έδειξε μεγάλη ~ στην υποστήριξη τής πρότασης αυτής* || *η ~ του στο θέμα καταντά παρεξηγήσιμη* ΣΥΝ. επιμονή ΑΝΤ. χαλαρότητα, αδιαφορία, υπαναχώρηση, διαλλακτικότητα **2.** (συνεκδ.) η ίδια η πίστη ή στάση κ.λπ. στην οποία εμμένει κανείς: *δεν μπορεί να απαλλαγεί από τις ~ του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμμένω*].

έμμονος, -η, -ο σταθερά ανυποχώρητος και επαναλαμβανόμενος: ~ *επανάληψη* / *αντίληψη* / *φόβος* / *παράκληση* / *διεκδίκηση* / *κακοκαιρία* ΣΥΝ. σταθερός, επίμονος· ΦΡ. (α) ΙΑΤΡ. ***έμμονη ιδέα*** ψυχική παράσταση παθολογικού χαρακτήρα, που εντυπώνεται στη συνείδηση ατόμου με επιμονή· η απόλυτη βεβαιότητα για κάτι, η οποία απασχολεί συνεχώς τη σκέψη: *του έγινε ~ ότι θα πάθει ατύχημα* / *ότι έχει κάποια αρρώστια* (β) ΧΗΜ. ***έμμονα αέρια*** τα αέρια που έχουν πολύ μικρή πτητικότητα. — **έμμονα / εμμόνως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμμένω*. Η φρ. *έμμονη ιδέα* αποδίδει το γαλλ. idée fixe].

έμμορφος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει μορφοποιηθεί, που έχει σχήμα: ~ *ορυκτό* || ~ *συστατικά τού αίματος* ΣΥΝ. διαμορφωμένος, διαπλασμένος, σχηματισμένος ΑΝΤ. άμορφος, αδιάπλαστος, αδιαμόρφωτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *-μορφος* < *μορφή*].

Ε.Μ.Ν.Ε. (η) Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού.

εμ-ντι-έφ (το) (MDF) {άκλ.} υλικό σε μορφή πεπιεσμένων φύλλων, που παράγονται από υποπροϊόντα ξύλου.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τής αγγλ. ονομασίας Medium Density Fibres «ίνες μέσης πυκνότητας»].

εμορφιά (η) → ομορφιά

εμορφάδα (η) → ομορφιά

έμορφος, -η, -ο → όμορφος
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **έμμορφος* < αρχ. *εὔμορφος*, όταν η δίφθογγος *εὐ-* προφέρθηκε ως /ev-/].

εμουλσιόν (η) {άκλ.} **1.** η εξαιρετικά λεπτή φωτοευαίσθητη επίστρωση τής μιας πλευράς φωτογραφικού ή κινηματογραφικού φιλμ, πάνω στην οποία εγγράφεται η εικόνα τού ειδώλου **2.** (γενικότ.) κάθε υγρό μείγμα που περιέχει φάρμακο αιωρούμενο σε μικροσκοπικά σφαιρίδια, το γαλάκτωμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. émulsion «γαλάκτωμα» (οπτικό δάνειο) < λατ. emulsus < emulgere «αρμέγω»].

Ε.Μ.Π. (το) Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

έμπα (το) {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** η είσοδος (κάποιου) σε δεδομένο χώρο: *«στο ~ μπήκε σαν αϊτός, στο ξέβγα σαν πετρίτης»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. έβγα (το)· ΦΡ. ***έμπα-ξέβγα*** για περιπτώσεις συνεχούς και άσκοπης μετακίνησης: *θα μας τρελάνει με το ~ του απ' το πρωί* ΣΥΝ. μπες-βγες **2.** (σπάν.) το σημείο εισόδου σε κλειστό ή ανοιχτό χώρο: ~ *σπηλιάς* / *κήπου* / *πλατείας* / *σπιτιού* / *χωριού* **3.** (μτφ.-λογοτ.) η έναρξη μεταβατικής περιόδου, η μετάβαση και προσαρμογή σε νέα δεδομένα (κλιματικά, χρονολογικά, κοινωνικά κ.λπ.): ~ *τής Άνοιξης* / *τής χρονιάς* / *τού νέου αιώνα* ΣΥΝ. ξεκίνημα, αρχή.

έμπα ρ. → μπαίνω

εμπάθεια (η) [μτγν.] {εμπαθειών} η έντονη αντιπάθεια (εναντίον κάποιου) που εμποδίζει την αντικειμενική κριτική, η έκφραση έντονου, αρνητικού συναισθήματος: *τα λόγια του αποκάλυπταν μεγάλη ~ και φανατισμό* || *τόση ~ δείχνει άνθρωπο μικρόψυχο και μοχθηρό* ΣΥΝ. μισαλλοδοξία, πώρωση, μοχθηρία ΑΝΤ. διαλλακτικότητα, ηπιότητα.

εμπαθής, -ής, -ές {εμπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή), -ών | εμπαθέστ-ερος, -ατος} αυτός που είναι γεμάτος εμπάθεια: ~ *δήλωση* / *τοποθέτηση* / *αντιπαράθεση* / *κριτική* / *χαρακτήρας* / *πολιτικός* / *άνθρωπος* ΣΥΝ. μισαλλόδοξος, φανατικός, κακιασμένος, μοχθηρός, φθονερός ΑΝΤ. διαλλακτικός, ήπιος, μετριοπαθής. — **εμπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγκινημένος – κινούμενος από πάθος», < *ἐν-* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*, ρ. *πάσχω*].

εμπαιγμός (ο) (λόγ.) **1.** η επίδειξη φαινομενικού ενδιαφέροντος για την υπόθεση κάποιου, ενώ στην πραγματικότητα υπάρχει αδιαφορία ή επιδίωξη τού αντίθετου αποτελέσματος ΣΥΝ. παραπλάνηση, εξαπάτηση **2.** η κοροϊδία, η γελοιοποίηση (κάποιου): *ο ~ κάποιου για σωματικό του ελάττωμα* ΣΥΝ. χλευασμός, περίπαιγμα, εξευτελισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοροϊδεύω, κοροϊδία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπαίζω*].

εμπαίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέπαιξα, εμπαίχθηκα, εμπαιγμένος} **1.** δείχνω φαινομενικό ενδιαφέρον για την υπόθεση (κάποιου), ενώ στην πραγματικότητα αδιαφορώ ή ενεργώ για το αντίθετο αποτέλεσμα: *είναι φανερό ότι μας εμπαίζουν· δεν έχουν σκοπό να μας εξυπηρετήσουν!* || *οι αρμόδιοι μας εμπαίζουν: κάθε φορά μάς βεβαιώνουν ότι μεριμνούν για την αντιπλημμυρική προστασία τής περιοχής και κάθε χρόνο, με την πρώτη νεροποντή, πλημμυρίζουμε* ΣΥΝ. παραπλανώ, εξαπατώ **2.** κοροϊδεύω, γελοιοποιώ κάποιον: *οι συμμαθητές του τον ενέπαιζαν εξαιτίας τής δυσμορφίας του*.

εμπαίκτης (ο) {εμπαικτών}, **εμπαίκτρια** (η) {εμπαικτριών} (λόγ.) πρόσωπο που εμπαίζει τους άλλους κατά συστηματικό τρόπο και με ιδιοτελή κίνητρα: ~ *τού λαού*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπαίζω*].

εμπαικτικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που συνιστά ή προκαλεί εμπαιγμό: ~ *σχόλιο* / *παρατήρηση* / *αντιμετώπιση* ΣΥΝ. κοροϊδευτικός, χλευαστικός, ειρωνικός, σκωπτικός **2.** αυτός που καταφεύγει συχνά στον εμπαιγμό ως τρόπο συμπεριφοράς ΣΥΝ. κυνικός, δεικτικός, είρωνας. — **εμπαικτικ-ά / -ώς** [1868] επίρρ.

εμπάργκο (το) {άκλ.} ελλην. *ειργμός* (στο Διεθνές Δίκαιο) απαγόρευση οικονομικού χαρακτήρα, όπως η απαγόρευση εμπορίου, κινήσεως *πλοίων, αγοραπωλησιών συγκεκριμένων εμπορευμάτων, πωλήσεως* όπλων που επιβάλλεται από χώρα/χώρες σε άλλη· σκοπός τού εμπάργκο είναι η αποκατάσταση τής διεθνής ειρήνης και ασφάλειας είτε από το Συμβούλιο Ασφαλείας τού Ο.Η.Ε. είτε μονομερώς: *επιβολή* / *άρση τού ~* || *διπλωματικό* / *εμπορικό* / *οικονομικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. embargo < ισπ. embargar «απαγορεύω, αποκλείω» < λατ. *imbarricare < in- + αρχ. λατ. *barra «αμπάρα»].

έμπαση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το σημείο ή το όριο από όπου εισέρχεται κανείς: *η ~ τής αυλής* / *τής εκκλησίας* / *τού χωριού* ΣΥΝ. είσοδος **2.** μικρός ή στενός δρόμος που χρησιμεύει ως πέρασμα • **3.** ο χρόνος που απαιτείται για την επαναφορά των νερών τής θάλασσας στο αρχικό τους ύψος κατά τη διάρκεια τής παλίρροιας, καθώς και το ίδιο το φαινόμενο. Επίσης **εμπασιά** κ. **μπασιά**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἔμβασις* < αρχ. *ἐμβαίνω*].

εμπατή (η) (λαϊκ.) **1.** η είσοδος ενός χώρου ΣΥΝ. έμπαση **2.** η είσοδος υπογείου από το εσωτερικό κτηρίου, η καταπακτή **3.** όροφος που βρίσκεται κάτω από το επίπεδο τής επιφάνειας ΣΥΝ. υπόγειο.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού επιθ. *εμπατός* < μτγν. *ἐμβατός* < αρχ. *ἐμβαίνω*].

Εμπεδοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (493-433 π.Χ.), ο οποίος ήταν ο πρώτος που προσέγγισε συνδυαστικά την ηρακλείτεια και την ελεατική σκέψη **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐμπεδοκλῆς* «ο έχων *ἔμπεδον κλέος*, σταθερή δόξα, ο μόνιμα ένδοξος» < *ἔμπεδος* (βλ.λ.) + *-κλῆς* < *κλέος*].

έμπεδος, -ος, -ον (λόγ.) **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από αδιάσειστη σταθερότητα: ~ *φρονήματα* / *γνώση* / *πόνος* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***έμπεδον*** (το) {εμπέδ-ου | -ων} στρατιωτική μονάδα (νεοσυλλέκτων), η οποία εν καιρώ πολέμου ή επιστράτευσης αντικαθιστά τα κέντρα εκπαίδευσης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος». βλ. κ. *πεδίο*].

εμπεδώνω ρ. μετβ. {εμπέδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ασφαλές, σίγουρο και σταθερό, οργανώνω σε πιο συμπαγή μορφή: *η δημοκρατία εμπεδώνεται στην πράξη με τη συμμετοχή τού πολίτη* ΣΥΝ. στερεώνω, σταθεροποιώ, εδραιώνω **2.** (μτφ.) κατανοώ (κάτι) πλήρως, κάνω κτήμα μου, αφομοιώνω: *με επαναλήψεις και εξάσκηση θα εμπεδώσει τις γνώσεις του*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐμπεδῶ (-όω)* «επιβεβαιώνω, επικυρώνω» < *ἔμπεδος*].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Τελευταία το **εμπεδώνω** χρησιμοποιείται με τη σημ. τού «μαθαίνω καλά, καταλαβαίνω πλήρως», ξεκινώντας πιθ. από μια μάλλον ειρωνική μεταφορά τής λ. από τον χώρο τής παιδαγωγικής επιστήμης, όπου το αίτημα τής εμπέδωσης είναι βασικό για την εκμάθηση των διδασκομένων.

εμπέδωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να αποκτά (κάτι) σταθερό, μόνιμο χαρακτήρα: *η ~ τού συναδελφικού πνεύματος* / *τού πατριωτικού φρονήματος* / *τής αξιοκρατίας* / *τής ειρήνης* ΣΥΝ. σταθεροποίηση, παγίωση, εδραίωση **2.** (καταχρ.) η πλήρης κατανόηση: *η ~ γνώσεων* / *τού μαθήματος* || *ασκήσεις για την ~ τής διδαχθείσης ύλης* • **3.** ΙΑΤΡ. η είσοδος τής κεφαλής τού εμβρύου στην πύελο τής γυναίκας πριν από τον τοκετό.

εμπειρία (η) [αρχ.] {εμπειριών} **1.** οτιδήποτε καταγράφεται ως προσωπικό βίωμα και εντυπώνεται ως γνώση, προσωπικά επεξεργασμένο ερέθισμα (κυρ. αισθητικό): *είναι οδυνηρή ~ η απώλεια ενός φίλου* || *η μοναδική ~ τής γέννησης ενός παιδιού* || *υπέροχη* / *συγκλονιστική* / *ανεπανάληπτη* / *καταλυτική ~* **2.** (συνεκδ.) το βίωμα που καταγράφεται ως σημαντικό στοιχείο προσωπικής γνώσης, ως ξεχωριστό γεγονός: *αυτή η έκθεση είναι μια ~* || *και μόνο η γνωριμία μιας τέτοιας προσωπικότητας ήταν για μένα ~* || *η πείρα αποτελείται από το σύνολο των ~ κάποιου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πείρα*.

εμπειρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκύπτει από την εμπειρία ή τον πειραματισμό (π.χ. ως αποτέλεσμα πειραμάτων, μετρήσεων): ~ *γνώση* / *κατανόηση* / *μέθοδος* / *κανόνας* / *τύπος* / *δεδομένο* / *εξέταση* || ~ *βεβαίωση μιας θεωρίας* ΑΝΤ. θεωρητικός, επιστημονικός **2.** (συνήθ. για πρόσωπα, επαγγελματίες κ.λπ.) αυτός που εφαρμόζει μεθόδους χωρίς επιστημονική κατάρτιση, στηριζόμενος καθαρά σε πρακτικές γνώσεις και εμπειρίες: *η μαία τα παλιά χρόνια ήταν ένα είδος εμπειρικού μαιευτήρα* ΣΥΝ. πρακτικός, αυτοδίδακτος ΑΝΤ. επιστήμονας, σπουδασμένος **3.** ***εμπειρική σχολή*** (i) η φιλοσοφική σχολή τού

εμπειρισμού (βλ.λ.) (ii) η αρχαία ιατρική σχολή που απέρριπτε τη διάγνωση βάσει θεωρητικών δεδομένων. ερευνώντας ξεχωριστά βάσει πειραματικών, πραγματικών δεδομένων κάθε αρρώστια. — **εμπειρικ-ά / -ώς** {αρχ.} επίρρ.

εμπειριοκρατία (η) ο εμπειρισμός. — **εμπειριοκρατικός**, -ή, -ό, **εμπειριοκρατικά** επίρρ.

εμπειρισμός (ο) [1843] **1.** ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που πρεσβεύει ότι κάθε γνώση προκύπτει κατά κύριο λόγο ή αποκλειστικά από την εμπειρία μέσω των αισθήσεων και στηρίζεται σε αυτή ΣΥΝ. εμπειριοκρατία **2.** (κατ' επέκτ.-μειωτ.) η πρακτική γνώση που στερείται θεωρητικού υπόβαθρου. — **εμπειριστής** (ο) [1872].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. empirisme].

εμπειρογνώμονας (ο/η) [1883] {(θηλ. εμπειρογνώμονος) | εμπειρογνωμόνων} ειδικός και έμπειρος σε ορισμένο κλάδο ή θέμα. πρόσωπο που εκφέρει γνωμάτευση ως ειδικός και αρμόδιος: *η έκθεση των ~ κρούει τον κώδωνα τού κινδύνου για την εταιρεία* ΣΥΝ. πραγματογνώμονας, ειδικός, γνώστης, (λόγ.) ειδήμων. επαΐων, εξπέρ. Επίσης (λόγ.) **εμπειρογνώμων** {εμπειρογνώμονος}. — **εμπειρογνωμοσύνη** (η) [1890].
[ΕΤΥΜ. < *έμπειρος* + *-γνώμων* < *γνώμη*].

> **εμπειρογνώμων – εμπειροτέχνης.** Οι λέξεις διαφέρουν πολύ σημασιολογικά, μολονότι ενίοτε συγχέονται. Ο **εμπειρογνώμων** είναι ο έμπειρος και ειδικός σε ορισμένα θέματα ή κλάδο, για τα οποία μπορεί να γνωμοδοτήσει με εγκυρότητα και βαρύνουσα γνώμη. Ο **εμπειροτέχνης**, αντιθέτως, είναι ο εμπειρικός τεχνίτης. ο οποίος στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα και λιγότερο στη θεωρητική γνώση.

εμπειροπόλεμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πολεμικές εμπειρίες, που υπηρέτησε σε στρατιωτική δύναμη κατά τη διάρκεια πολέμου και έχει πείρα πολεμικής ζωής και τεχνικής: *~ στρατιώτης* ΣΥΝ. παλαίμαχος. βετεράνος ΑΝΤ. απειροπόλεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόμαχος*.

έμπειρος, -η. -ο αυτός που διαθέτει πείρα, που έχει προηγούμενη εμπειρία ως πρακτική γνώση: *~ διπλωμάτης / ρήτορας / οδηγός / επιχειρηματίας / μάγειρας* ΣΥΝ. πεπειραμένος ΑΝΤ. άπειρος, πρωτόβγαλτος, αρχάριος. — **εμπείρως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-πειρος* < *πεῖρα*].

εμπειροτέχνης (ο) [1833] {εμπειροτεχνών} ο εμπειρικός τεχνίτης, που στηρίζεται περισσότερο στην πρακτική πείρα παρά στη θεωρητική γνώση ΣΥΝ. μάστορας, τεχνίτης. — **εμπειροτεχνία** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπειρογνώμονας*.

εμπεριέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμπεριείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} (κυριολ. κ. μτφ.) περιέχω (κάτι) ως τμήμα, ως επιμέρους κομμάτι μου. συμπεριλαμβάνω στη σύνθεσή μου: *η έκθεση εμπεριέχει όλα τα στοιχεία των πρόσφατων ερευνών* ‖ *στην τιμή δεν εμπεριέχεται το κόστος μεταφοράς* ‖ *το σχόλιό του εμπεριέχει ειρωνεία* ΣΥΝ. εμπερικλείω. — **εμπεριεκτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, έχω, απέχω, παρέχω, περιλαμβάνω*.

εμπερικλείω ρ. μετβ. [μεσν.] {παρατ. εμπεριέκλεια | εμπεριέκλεισα} κλείνω (κάτι) μέσα μου, περιλαμβάνω: *η πρόταση αυτή εμπερικλείει κινδύνους* ‖ *η προειδοποίησή του εμπερικλείει απειλή* ΣΥΝ. εμπεριέχω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιλαμβάνω. κλείνω*.

εμπερίστατος, -η, -ο [1897] (λόγ.) **1.** εμπεριστατωμένος **2.** αυτός που έχει εμπλακεί σε εργασίες ή βρίσκεται σε δύσκολη θέση.

εμπεριστατωμένος, -η. -ο [1837] αυτός που έγινε με μεγάλη προσοχή και επιμονή στη λεπτομέρεια: *~ μελέτη* ΣΥΝ. συστηματικός, λεπτομερής, προσεκτικός, ακριβής ΑΝΤ. πρόχειρος. — **εμπεριστατωμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού **εμπεριστατώ* < *εν-* + *περι-* + *-στατώ* < *στατός* < αρχ. *ἵστημι*· η επιτατική σημασία οφείλεται στη σύνθεση με τη διπλή πρόθεση (πβ. τα παλαιότερα *εμπεριχαρής, εμπερισπούδαστος* κ.λπ.). Μεταφρ. δάνειο από γερμ. umständlich].

εμπέτασμα (το) {εμπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (επίσ.) η επικάλυψη επιφάνειας τοίχου από χαρτί· η ταπετσαρία.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «κουρτίνα, παραπέτασμα», < αρχ. *ἐμπετάννυμι* «ξεδιπλώνω και σκορπίζω» < *ἐν-* + *πετάννυμι*, βλ. κ. *πετώ*].

εμπίπτω ρ. αμετβ. {παρατ. ενέπιπτα | ενέπεσα} (λόγ.) βρίσκομαι εντός καθορισμένων ορίων, αποτελώ μέρος αναγνωρισμένου πλαισίου: *η έκδοση αποφάσεως δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητες τού συμβουλίου* ΣΥΝ. συμπεριλαμβάνομαι, ανήκω, περιέχομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *πίπτω*].

εμπιστεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {εμπιστεύ-τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** δείχνω εμπιστοσύνη σε (κάποιον): *τον ~ για τις δύσκολες υποθέσεις μου* ‖ *δεν εμπιστεύεται τον τρόπο λειτουργίας τής δικαιοσύνης* ΣΥΝ. πιστεύω ΑΝΤ. δυσπιστώ. αμφιβάλλω· ΦΡ. ***εμπιστεύομαι (κάποιον) τυφλά / με κλειστά μάτια*** εμπιστεύομαι (κάποιον) απολύτως. σε ό,τι κι αν κάνει: *του έχω αναθέσει την υπόθεση εν λευκώ, γιατί τον εμπιστεύομαι τυφλά* **2.** αξιοποιώ (κάτι) ως έρεισμα. βασίζομαι σε (κάτι): *~ πάντα το ένστικτό μου* ΣΥΝ. στηρίζομαι (σε) **3.** αναθέτω, αφήνω (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: *~ την αγωγή των παιδιών σε εξαιρετικό δάσκαλο* ‖ *φεύγοντας για διακοπές τού εμπιστεύθηκε τα κλειδιά τού σπιτιού* **4.** εκμυστηρεύομαι (κάτι) σε έμπιστο πρόσωπο: *στην καλύτερή της φίλη εμπιστευόταν όλα τα μυστικά της* ΣΥΝ. μοιράζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός. διαπιστώνω*.
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *ἐμπιστεύω* < *ἐν-* + *πιστεύω*].

εμπιστευτικός, -ή. -ό [1816] **1.** αυτός που προϋποθέτει την ύπαρξη εμπιστοσύνης και λειτουργεί μέσα σε πλαίσιο καλής πίστης και αμοιβαίας εκτίμησης: *έχει ~ θέση λόγω τής αφοσίωσης και τής τιμιότητάς του* **2.** (ειδικότ.) αυτός που απαιτεί εχεμύθεια. που δεν είναι περαιτέρω ανακοινώσιμος: *~ πληροφορία / είδηση / επιστολή / αποστολή / έγγραφο / ανακοίνωση* ΣΥΝ. μυστικός, απόρρητος ΑΝΤ. δημοσιεύσιμος, ανακοινώσιμος. — **εμπιστευτικ-ά / -ώς** [1841] επίρρ.. **εμπιστευτικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. confidentiel].

έμπιστος, -η. -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι άξιος εμπιστοσύνης: *~ συνεργάτης / φίλος / βοηθός / πληροφοριοδότης / σύμμαχος / πρόσωπο* ΣΥΝ. αξιόπιστος. εχέγγυος, πιστός ΑΝΤ. αναξιόπιστος **2. *έμπιστος*** (ο), ***έμπιστη*** (η) πρόσωπο το οποίο εξυπηρετεί κάποιον στις εμπιστευτικές του υποθέσεις (και το οποίο ήταν, κυρ. παλαιότ., στην υπηρεσία τού προσώπου αυτού): *του το ανακοίνωσε ο ~ τού βασιλιά* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπιστεμένος.

> **έμπιστος: συνώνυμα.** Η έννοια τής «εμπιστοσύνης σε πρόσωπα» εκφράζεται με πολλές λέξεις. που ποικίλλουν στη σημασία τους ανάλογα με το αντικείμενο τής εμπιστοσύνης. Η γενικότερη στη σημασία της και αρχαιότερη συγχρόνως λ. (ανάγεται στον Πλάτωνα) είναι το **αξιόπιστος**, που δηλώνει γενικά «πρόσωπο / αντικείμενο άξιο εμπιστοσύνης» *(Είναι πολύ αξιόπιστος υπάλληλος· μπορείς να τον εμπιστευθείς με τυφλά μάτια – Η κυβέρνηση προσπαθεί να πείσει τον λαό ότι ακολουθεί αξιόπιστη πολιτική με μέγιστο μέλημα την οικονομική σταθεροποίηση)*. Μόνο για πρόσωπα πλάστηκε κατά τα μεσαιωνικά χρόνια η λ. **έμπιστος** (και **εμπιστοσύνη**): *Θα στηριχθούν σε ένα πολύ έμπιστό τους πρόσωπο.* Για πρόσωπα που τρέφει κανείς εμπιστοσύνη στις πράξεις και στη στάση τους χρησιμοποιούνται οι λ. **πιστός, (ε)μπιστεμένος** (< *εμπιστευμένος*) και **(μ)πιστικός** (το *μπιστικός* έφτασε να αποκτήσει πολύ συγκεκριμένη σημασία, αυτή τού ανθρώπου στον οποίον –σε αγροτοκτηνοτροφικές κοινωνίες– εμπιστεύονται την κύρια περιουσία τους. τα ζώα, έφτασε δηλ. να σημαίνει τον «βοσκό»). Στη λόγια γλώσσα τής διοίκησης χρησιμοποιήθηκε το **δια(πε)πιστευμένος** (< *διαπιστεύω, διαπιστευτήρια*) για τα πρόσωπα που μια χώρα εμπιστεύεται να την εκπροσωπούν επισήμως σε μιαν άλλη. δηλ. για τους πρέσβεις. Έμπιστο πρόσωπο είναι και αυτός που δεν αποκαλύπτει τι του εμπιστεύονται οι άλλοι. ο **εχέμυθος**. *Εχέμυθος* είναι αυτός που μπορεί να κρατάει μυστικά που γνωρίζει. χωρίς να τα αποκαλύπτει και να εκθέτει αυτούς που του τα εκμυστηρεύθηκαν. Στην καθημερινή γλώσσα λέγεται χαρακτηριστικά και **τάφος** *(Είναι τάφος· δεν λέει λέξη από όσα τού λέει το αφεντικό του)*. Προκειμένου για εμπιστοσύνη σε θέματα οικονομικών και άλλων συναλλαγών, τα έμπιστα πρόσωπα χαρακτηρίζονται με τις λ. **φερέγγυος** και **εχέγγυος**, ο εγγυημένος από πλευράς οικονομικής αξιοπιστίας.

εμπιστοσύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η πίστη στην αξιοπιστία, εντιμότητα ή ικανότητα. αξία κ.λπ. (κάποιου): *δείχνω / εμπνέω ~ σε κάποιον* ‖ *χάνω / προδίδω / δικαιώνω / κερδίζω / ανακτώ / καταχρώμαι / έχω / διαψεύδω / αξίζω την ~ κάποιου* ‖ *αίρω / αποσύρω την ~ μου από κάποιον/κάτι* ΑΝΤ. αμφισβήτηση· ΦΡ. (α) ***χαίρω / απολαύω τής (απολύτου) εμπιστοσύνης (κάποιου)*** θεωρούμαι (από κάποιον) ως πρόσωπο (απόλυτα) έμπιστό του και αξιόπιστο: *ο διαμεσολαβητής πρέπει να χαίρει τής εμπιστοσύνης και των δύο πλευρών* (β) ***έχω τυφλή εμπιστοσύνη (σε κάποιον)*** εμπιστεύομαι (κάποιον) απολύτως, σε ό,τι κι αν κάνει (γ) ***ψήφος εμπιστοσύνης*** βλ. λ. *ψήφος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμπιστος*.

εμπλακώ (να/θα) ρ. • εμπλέκω

έμπλαστρο (το) {εμπλάστρ-ου | -ων} **1.** το στερεό ή ρευστό παρασκεύασμα που απλώνεται πάνω από ύφασμα ή άλλο υλικό και εφαρμόζεται στο σώμα για θεραπευτικούς σκοπούς ΣΥΝ. κατάπλασμα, (λαϊκ.) μπλάστρι **2.** (συνεκδ.) καθένα από τα τυποποιημένα τεμάχια που περιέχουν αυτό το υλικό: *το κουτί περιέχει πέντε ~*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἔμπλαστρος* < αρχ. *ἐμπλαστός* < *ἐμπλάσσω / -ττω* < *ἐν-* + *πλάσσω / -ττω*].

εμπλέκω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενέπλ-εξα (να/θα εμπλακώ), -άκην. -ης, -η..., εμπλεγμένος} (λόγ.) **1.** αναμειγνύω (κάποιον) σε υπόθεση, διαδικασία κ.λπ.: *οι μάρτυρες εμπλέκουν στην ιστορία εκβιασμού και υψηλά ιστάμενα πρόσωπα* ‖ *τον ενέπλεξαν σε υπόθεση διακίνησης ναρκωτικών* ‖ *«ο υπουργός, στις αλλαγές που ετοιμάζει. εμπλέκει πολλούς οργανισμούς κοινής ωφελείας»* (εφημ.) ‖ (συνήθ. μεσοπαθ.) *όσοι εμπλέκονται στον διάλογο προσπαθούν να επιβάλουν τις απόψεις τους* ‖ *στην πρόσφατη κρίση ενεπλάκησαν όλες οι όμορες χώρες* ΑΝΤ. απεμπλέκω **2.** (ως νεολογισμός) βάζω (κάποιον) να συμμετέχει (σε κάτι). συμπεριλαμβάνω, εντάσσω: *στην αναβάθμιση τής περιοχής προγραμματίζουμε να εμπλέξουμε τα σχολεία τής περιοχής. την τοπική αυτοδιοίκηση και εθελοντές πολίτες* ‖ *στη λήψη των αποφάσεων για το έργο δεν εμπλέκεται ούτε το Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε. ούτε ο Δήμος*.

> **εμπλέκω – εμπλοκή.** Τελευταία χρησιμοποιούνται ως νεολογισμοί από την Αγγλική (από τα involve και involvement), τα **εμπλέκω** και **εμπλοκή** με τη σημ. τού «βάζω κάποιον να συμμετέχει σε κάτι, συμπεριλαμβάνω, εντάσσω» (το *εμπλέκω*) και «συμμετοχή, το να συμπεριληφθεί κάποιος σε κάτι, ένταξη» (το *εμπλοκή*). Στην Ελληνική η συνήθης χρήση των *εμπλέκω / εμπλέκομαι* (και τού *εμπλοκή*) είναι με αναφορά σε παράνομες υποθέσεις *(Τον εμπλέκουν στην υπόθεση των ναρκωτικών – Εμπλέκεται στην εξαπάτηση τού Δημοσίου με πλαστά έγγραφα)*. Το *εμπλέκομαι* δηλ. σημαίνει κανονικώς ό,τι το *ενέχομαι (Ενέχεται στη ληστεία τού τρένου)* με την εξής σημασιολογική απόχρωση: το *εμπλέκομαι* αποτελεί δυσμενές σχόλιο και πιθανολόγηση τού ομιλητή. ενώ το *ενέχομαι* αποτελεί διαπίστωση ή περιγραφή, δηλ. γεγονός. Επομένως. χρήσεις όπως «*Η προσπάθεια τού υπουργείου είναι να εμπλακούν στην κατα-*

σκευή τού έργου όλα τα συναρμόδια υπουργεία. καθώς και ο δήμος τής περιοχής» ή *«Η εμπλοκή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις εκπροσώπου τής Κοινότητας θεωρείται εξαιρετικά χρήσιμη»* αποτελούν νεολογισμούς που παλαιότερα θα θεωρούνταν λανθασμένες χρήσεις και θα αποφεύγονταν. Αντ' αυτών στην α' περίπτωση θα χρησιμοποιούσαν τις λ. **συνεργαστούν** *(«Η προσπάθεια τού υπουργείου είναι να συνεργαστούν όλα τα συναρμόδια υπουργεία...»)* και **συμμετοχή** *(«Η συμμετοχή στις ειρηνευτικές διαπραγματεύσεις...»).*

έμπλεος, -ος, -ον (λόγ.) (+γεν.) αυτός που είναι γεμάτος (από κάτι), που συναισθάνεται κάτι σε όλη του την έκταση: ~ *ενθουσιασμού / χαράς / ευδαιμονίας* ΣΥΝ. πλήρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμπλεος / ἔμπλεως* < *ἐμπίμπλημι* < *ἐν-* + *πίμπλημι* «γεμίζω. καθιστώ πλήρες», βλ. κ. *πλήρης, πλέον*].

εμπλοκή (η) **1.** η συμμετοχή. η ανάμειξη σε υπόθεση. διαδικασία κ.λπ.: *η ~ του στην υπόθεση λαθρεμπορίου δεν έχει αποδειχθεί ακόμη* || *υπήρξε ~ τού ονόματός του στο θέμα τής παράνομης χρηματοδότησης* || *η ~ διαφόρων φορέων στη διαδικασία επιμόρφωσης* || *«ως ειδικός έχει μακρά ~ στους τομείς τής παιδείας και τής υγείας»* (εφημ.) || *«είχε πολύπλευρη ~ στη διαμόρφωση τής εξωτερικής πολιτικής»* (εφημ.) ΑΝΤ. απεμπλοκή • **2.** η (κυρ. ένοπλη) σύγκρουση και η ανοιχτή αντιπαράθεση: *στρατιωτική ~ των δύο χωρών προβλέπει έκθεση τού Πενταγώνου* ΣΥΝ. συμπλοκή ΑΝΤ. απεμπλοκή • **3.** η αδυναμία περαιτέρω λειτουργίας (μηχανής) ή εξέλιξης (διαδικασίας): ~ *στο όπλο καθιστά αδύνατη την εκπυρσοκρότησή του* || *το αεροσκάφος παρουσίασε ~ στα φρένα* || ~ *στις συνομιλίες λόγω αδιαλλαξίας των δύο μερών* ΑΝΤ. απεμπλοκή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπλέκω*].

εμπλουτίζω ρ. μετβ. [1893] {εμπλούτισ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** αυξάνω την αναλογία, την περιεκτικότητα ενός συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: *τα χημικά λιπάσματα εμπλουτίζουν το έδαφος με θρεπτικά συστατικά* || *γάλα εμπλουτισμένο με βιταμίνες* **2.** (στη μεταλλουργία) επεξεργάζομαι μετάλλευμα βελτιώνοντας τις ιδιότητές του. κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει **3.** (στις ιχθυοκαλλιέργειες) διασπείρω σκόπιμα και συστηματικά νέα γένη ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείου, επιτυγχάνοντας την ταχύτερη αναπαραγωγή τους (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) **4.** ΙΑΤΡ. εφαρμόζω μέθοδο πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων, δημιουργώντας τεχνητά ειδικές ευνοϊκές συνθήκες για την ανάπτυξή τους **5.** βελτιώνω (κάτι) προσθέτοντας. εντάσσοντας σε αυτό νέα δεδομένα. ενσωματώνοντας σε αυτό περισσότερα στοιχεία: ~ *τις βιβλιοθήκες με νέα συγγράμματα* || ~ *τις εμπειρίες μου με νέες γνώσεις και ταξίδια.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. enrichir].

εμπλουτισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** η αύξηση τής περιεκτικότητας συνόλου ή μείγματος σε ένα στοιχείο: *χρήση λιπασμάτων για τον ~ τού εδάφους με θρεπτικά συστατικά* **2.** (στη μεταλλουργία) επεξεργασία μεταλλεύματος για τη βελτίωση των ιδιοτήτων του. κατά τρόπον ώστε να είναι επικερδής η εξαγωγή των μετάλλων που περιέχει **3.** (στις ιχθυοκαλλιέργειες) η σκόπιμη διασπορά νέου γένους ψαριών ή υδρόβιων ζώων σε κατάλληλα για το έργο αυτό νερά ιχθυοτροφείου για την ταχύτερη αναπαραγωγή του (κυρ. για εμπορικούς σκοπούς) **4.** ΙΑΤΡ. η μέθοδος πολλαπλασιασμού επιλεγμένων μικροοργανισμών σε καλλιέργεια μικροβίων μέσω τής δημιουργίας ειδικών συνθηκών, ευνοϊκών για την ανάπτυξή τους **5.** η βελτίωση μέσω τής προσθήκης νέων δεδομένων. η ενσωμάτωση περισσότερων στοιχείων (σε ένα σύνολο): ~ *των βιβλιοθηκών με νέα συγγράμματα* || *ο ~ των εμπειριών κάποιου μέσα από νέες γνώσεις και ταξίδια.* — **εμπλουτιστικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. enrichissement].

έμπνευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η ιδιαίτερη ψυχοσωματική και πνευματική κατάσταση, κατά την οποία οι δημιουργικές δυνάμεις τού ανθρώπου βρίσκονται σε έξαρση και εκδηλώνονται με πρωτότυπο και επιδέξιο τρόπο: *με τον καιρό στέρευε η ~ του. με αποτέλεσμα να δημιουργεί κοινότοπες συνθέσεις* || *ήταν αδύνατο να του έρθει ~* || *έχω ~* || *μου φεύγει η ~* || *θεία / ποιητική ~* **2.** η δημιουργικότητα, η πρωτοτυπία: *ένα κείμενο χωρίς ~. άνευρο, άτολμο. επίπεδο* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε προκαλεί την παραπάνω κατάσταση: *η γέννηση τού παιδιού του ήταν η βασική ~ αυτού τού κύκλου δημιουργίας* **4.** (συνεκδ.) ιδέα ή σκέψη που έρχεται στο μυαλό κάποιου σε συγκεκριμένη περίσταση: *τελικά. δεν ήταν καλή ~ να έρθουμε εδώ για φαγητό* || *κακή / περίεργη / ξαφνική ~* || *αν δεν είχε εκείνη τη στιγμή την ~ να ελέγξει τη μηχανή. θα είχαν πάθει σοβαρή ζημιά* || ~ *τής στιγμής* ΣΥΝ. επινόηση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔμπνευσις*, αρχική σημ. «πνοή, φύσημα» (πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα. Π.Δ. *Ψαλμ.* 17, 16: *ἀπὸ ἐμπνεύσεως πνεύματος ὀργῆς σου*). < αρχ. *ἐμπνέω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inspiration].

εμπνευσμένος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται από ξεχωριστή κλίση και ταλέντο σε έναν χώρο: ~ *σχεδιαστής / καλλιτέχνης / δημιουργός / στοχαστής / καθηγητής* ΣΥΝ. χαρισματικός, ταλαντούχος **2.** αυτός που προϋποθέτει ή μαρτυρεί την ύπαρξη έμπνευσης, πηγαίας δημιουργικότητας: ~ *σχέδιο / πίνακας / σύνθεση / εκτέλεση / σκηνοθεσία / σχόλιο / ανάλυση* ΑΝΤ. τυποποιημένος. — **εμπνευσμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inspiré].

εμπνέω ρ. μετβ. {ενέπνευσα. εμπνεύσ-τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** λειτουργώ ως πηγή έμπνευσης. δημιουργώ σε (κάποιον) έμπνευση: *η μορφή της του ενέπνευσε ένα ποίημα* **2.** δημιουργώ συναισθήματα: *το πρόσωπο αυτό εμπνέει αμέσως εμπιστοσύνη και ασφάλεια* || *η κατάσταση δεν εμπνέει ανησυχία, είπαν οι γιατροί* || ~ *τον έρωτα / τη φιλία / το μίσος / τον σεβασμό* ΣΥΝ. προκαλώ, προξενώ • **3.** μεταδίδω (κάτι που κατέχω), εμφυσώ: *τους ενέπνευσε ανθρωπιστικές αξίες και αρχές* || *τους ενέπνευσε την πίστη στη νίκη.* **εμπνευστής** (ο) [1889]. **εμπνεύστρια** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εν-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «πνέω. φυσώ», < *ἐν-* + *πνέω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ΕΜ.Π.Ο. (ο) Εμπορικός Παρεμβατικός Οργανισμός.

εμποδίζω κ. (λαϊκ.) **μποδίζω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εμπόδισ-α, -τηκα. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) θέτω εμπόδιο. λειτουργώ αποτρεπτικά. παρακωλύω: *η απεργία των καθηγητών θα εμποδίσει την ομαλή διεξαγωγή των εξετάσεων* ΣΥΝ. κωλύω ♦ **2.** (αμετβ.) αποτελώ εμπόδιο: *ελπίζω να μην ~ εδώ που κάθομαι* ΣΥΝ. ενοχλώ. παρεμποδίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμπόδιος* < επίρρ. *ἐμποδών* «αυτός που βρίσκεται μπροστά στα πόδια. που κλείνει τον δρόμο». κατ' αναλογίαν προς το αντίθετο *ἐκποδών* < φρ. *ἐκ ποδῶν*, βλ. λ. *εκποδών*].

εμπόδιο (το) [μτγν.] {εμποδί-ου | -ων} **1.** κάθε φυσικό ή τεχνητό φράγμα, που αποτρέπει ή καθιστά αδύνατη την κίνηση προς δεδομένη κατεύθυνση, πορεία: *ο δρόμος είναι γεμάτος εμπόδια. λόγω κατολισθήσεων* || *ο ποταμός είναι σοβαρό ~ για όποιον θέλει να περάσει απέναντι* **2.** (ειδικότ.) το φορητό ελαφρύ φράγμα που στήνεται σε τακτά διαστήματα και πάνω από το οποίο πρέπει να πηδήσουν οι διαγωνιζόμενοι σε ορισμένα αγωνίσματα δρόμων ταχύτητας· ΦΡ. ***μετ' εμποδίων*** (i) (κυριολ.) άθλημα στίβου στο οποίο οι δρομείς διαγωνίζονται στην υπερπήδηση με ταχύτητα φραγμάτων ορισμένου αριθμού και ύψους: *ήρθε πρώτη στα διακόσια μέτρα ~* (ii) (μτφ.) για οποιαδήποτε εξέλιξη. πορεία ή διαδικασία παρακωλύεται ή συναντά διαρκείς δυσκολίες: *η συζήτηση διεξήχθη ~ λόγω των συχνών διακοπών από το ακροατήριο* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει. παρακωλύει: *δεν άφησε κανέναν να σταθεί ~ στα επαγγελματικά της σχέδια* || *ο κρατισμός στέκεται ~ στην ανάπτυξη τού ιδιωτικού τομέα.*

εμποδισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να εμποδίζει κάποιος κάποιον/κάτι **2.** ΑΘΛ. αγώνας δρόμου μετ' εμποδίων: *κάνει ~*. Επίσης **εμπόδιση** (η) [μτγν.] κ. **εμπόδισμα** (το) [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **μπόδισμα** (το) (σημ. 1).

εμποδιστής (ο) [μτγν.]. **εμποδίστρια** (η) {εμποδιστριών} ΑΘΛ. δρομέας που έχει ειδικευτεί στα αγωνίσματα δρόμου μετ' εμποδίων.

εμποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εμποιείς... | ενεποίησα} (αρχαιοπρ.) γεννώ συγκεκριμένο συναίσθημα. λειτουργώ ως ερέθισμα εντυπώσεως και προκλήσεως συναισθηματικών αντιδράσεων: ~ *φόβο στους αντιπάλους* ΣΥΝ. εμβάλλω. εμπνέω. δημιουργώ. ενσπείρω. εμφυσώ.

εμπόλεμος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει εμπλακεί σε πόλεμο. που βρίσκεται σε πολεμική σύγκρουση: ~ *λαοί / χώρες / περιοχές* **2.** ***εμπόλεμοι*** (οι) {εμπολέμ-ων, -ους} οι πλευρές που εμπλέκονται σε μεταξύ τους πόλεμο: *οι ~ συμφώνησαν σε ανακωχή δέκα ημερών.*

έμπορας (ο) ▸ έμπορος

εμπορείο (το) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) το λιμάνι που αποτελεί εμπορικό κυρ. κόμβο. κέντρο ναυσιπλοϊκής διακίνησης εμπορευμάτων: *«να σταματήσεις σε ~ φοινικικά και τες καλές πραγμάτειες ν' αποκτήσεις...»* (Κ. Καβάφης).

εμπόρευμα (το) [αρχ.] {εμπορεύμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε διακινούμενο φυσικό ή τεχνητό προϊόν. που αποτελεί είδος εμπορίου. αντικείμενο αγοραπωλησίας: *η μεταφορά των ~ γίνεται με ειδικά ψυγεία* || *εκτελωνισμός / φύλαξη / διακίνηση εμπορευμάτων* || *οι μικροπωλητές διαλαλούν τα ~ τους* ΣΥΝ. πραμάτεια· ΦΡ. ***ελεύθερο εμπόρευμα*** εμπόρευμα που παραδίδεται στον αγοραστή του απαλλαγμένο από τα έξυδα μεταφοράς του. **εμπορευματικός,** -ή, -ό.

εμπορευματοθήκη (η) [1889] {εμπορευματοθηκών} αποθήκη όπου φυλάσσονται εμπορεύματα.

εμπορευματοκιβώτιο (το) {εμπορευματοκιβωτί-ου | -ων} μεγάλο κιβώτιο συσκευασίας με μεταλλική ενίσχυση για την ασφαλή φύλαξη και μεταφορά εμπορευμάτων· τα μεγαλύτερα από αυτά χρησιμοποιούνται μερικές φορές για την προσωρινή διαμονή σεισμοπαθών, πλημμυροπαθών κ.λπ. ΣΥΝ. κοντέινερ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. container].

εμπορευματολογία (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος εμπορικών σπουδών που ασχολείται με την πληρέστερη γνώση των ιδιοτήτων, των μορφών μεταποίησης και τής προέλευσης των εμπορευμάτων. — **εμπορευματολογικός**, -ή. -ό.

εμπορευματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μετατροπή πράγματος (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος. η εμπορική εκμετάλλευσή του: *η ~ των Ολυμπιακών Αγώνων / τής τέχνης / τού κινηματογράφου* **2.** η διάθεση στο εμπόριο, η συστηματική, τυποποιημένη πώληση ενός αρχικώς μη εμπορικού προϊόντος: *η ~ τής παραγωγής θα είναι συμφέρουσα για τον συνεταιρισμό.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. commercialisation].

εμπορευματοποιώ ρ. μετβ. {εμπορευματοποιείς... | εμπορευματοποί-ησα, -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω πράγμα (κυρ. αξίας) σε εξαγοράσιμο ή μαζικά καταναλώσιμο είδος. το εκμεταλλεύομαι εμπορικά: ~ *την τέχνη / τον αθλητισμό / την ανθρώπινη δυστυχία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. commercialise].

εμπορεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. εμπορευόμενος. -η. -ο | εμπορεύτηκα (λόγ. -θηκα)} ♦ (μετβ.) **1.** ασχολούμαι με αγοραπωλησίες (εμπορευμάτων) επαγγελματικά και για την εξασφάλιση προσωπικού κέρδους: ~ *κρέατα / καπνά / μηχανές* **2.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι εμπορικά. χρησιμοποιώ για κέρδος: *εμπορεύεται το ταλέντο του δημιουργώντας φτηνά και πρόχειρα έργα* ♦ **3.** (αμετβ.) ασκώ το επάγγελμα τού εμπόρου. αναπτύσσω εμπορική δραστηριό-

τητα: *ο πατέρας του εμπορεύεται με έδρα τη Θεσσαλονίκη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εμπορεύσιμος, -η, -ο [1851] αυτός που προσφέρεται για διάθεση στο εμπόριο, που μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο αγοραπωλησίας: *τα οικογενειακά της κειμήλια δεν αποτελούσαν γι' αυτήν ~ αντικείμενα* ΣΥΝ. εκμεταλλεύσιμος.

εμπορία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κάθε είδους εμπορική συναλλαγή, το εμπόριο: ~ *χρυσού / ξυλείας / ναρκωτικών* **2.** το επάγγελμα τού εμπόρου και η άσκησή του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία.*

εμπορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον έμπορο ή το εμπόριο: ~ *λιμάνι / πλοίο / συναλλαγή / συμφωνία / νοοτροπία / κέρδος / σύλλογος / σύμβουλος / αντιπροσωπία / αποκλεισμός / βιβλίο / σύμβαση / πράξη / αλληλογραφία / κώδικας / νόμος / επωνυμία / ιδιοκτησία / σχολή / ισοζύγιο / ναυτικό / σήμα·* ΦΡ. ***εμπορικό κέντρο*** (i) το τμήμα κατοικημένης περιοχής, στο οποίο συγκεντρώνεται η αγορά, τα περισσότερα καταστήματα ή επιχειρήσεις: *η Γλυφάδα έχει πολύ καλό ~ με ακριβά μαγαζιά* || *η απεργία στα μέσα μαζικής μεταφοράς θα πλήξει το ~ τής Αθήνας* (ii) σύνολο εμπορικών καταστημάτων που στεγάζονται στο ίδιο οικοδομικό συγκρότημα με λειτουργική συνοχή: *χτίζεται ένα νέο ~ με είκοσι μαγαζιά, γυμναστήριο και κέντρα διασκέδασης* **2.** ΝΟΜ. ***Εμπορικό Δίκαιο*** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν το είδος των πράξεων και των σχέσεων μεταξύ εμπόρων **3. *εμπορικό*** (το) το κατάστημα πώλησης εμπορευμάτων (κυρ. υφασμάτων, ειδών νεωτερισμού κ.λπ.) **4.** (συνήθ. μειωτ.) αυτός που αποσκοπεί στο κέρδος, στην ευρεία κατανάλωση, συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τον ποιοτικό ή τον αδιάφορο για το κέρδος: ~ *κινηματογράφος / βιβλίο* **5.** (ειδικότ.) αυτός που σημειώνει οικονομική επιτυχία: ~ *παράσταση.*

εμπορικότητα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} **1.** ο βαθμός ευκολίας στη διάθεση και ζήτηση στην αγορά: *η ~ τού δίσκου ενθουσίασε τους υπευθύνους τής εταιρείας* || *δεν μπορεί να θυσιάζεται η ποιότητα στον βωμό τής ~* **2.** η ικανότητα επίτευξης επικερδών αγοραπωλησιών, εμπορικών συμφωνιών και επιλογών.

εμπόριο (το) {εμπορίου | χωρ. πληθ.} η πράξη ή η διαδικασία αγοράς, πώλησης ή ανταλλαγής προϊόντων είτε χονδρικώς είτε λιανικώς με σκοπό το κέρδος: *λιανικό / χονδρικό / εσωτερικό / εξωτερικό / διεθνές / τοπικό / εισαγωγικό / εξαγωγικό / ελεύθερο / διαμετακομιστικό* ~ || ~ *κρεάτων / πετρελαίου / σιτηρών* || *ασχολούμαι με / παρατάω το* ~· ΦΡ. (α) ***εμπόριο βρεφών*** βλ. λ. *βρέφος* (β) ***εμπόριο λευκής σαρκός*** η παράνομη επιχείρηση μεταφοράς, πώλησης και προαγωγής σε πορνεία, κυρ. γυναικών, ύστερα από αρπαγή τους ή με εκβιασμό και παρά τη θέλησή τους (γ) ***ηλεκτρονικό εμπόριο*** βλ. λ. *ηλεκτρονικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *εμπόριος* < *έμπορος* (βλ.λ.)].

-εμπόριο β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που σημαίνουν την εμπορική διακίνηση προϊόντος: *λαθρ-εμπόριο, καπν-εμπόριο.* Επίσης **-εμπορία**: *σωματ-εμπορία, φαρμακ-εμπορία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τα αντίστοιχα σύνθ. σε *-έμπορος* (βλ.λ.)].

εμποριολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική διερεύνηση τής οργάνωσης τού εμπορίου και ο καθορισμός των αρχών των εμπορικών συναλλαγών. — **εμποριολόγος** (ο/η), **εμποριολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. traité de commerce].

εμπορο- α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι σχετίζεται με: **1.** το εμπόριο, τους εμπόρους και τις εμπορικές δραστηριότητες: *εμπορο-δικείο, εμπορο-υπάλληλος* **2.** το Εμπορικό Ναυτικό: *εμπορο-πλοίαρχος, εμπορο-ναύτης.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *έμπορος* (βλ.λ.)].

εμποροδικείο (το) [1833] (παλαιότ.) δικαστήριο για τη διευθέτηση, εκδίκαση εμπορικών διαφορών, παραβάσεων τής νομοθεσίας περί εμπορίου, ανταγωνισμού κ.λπ.

εμποροδίκης (ο) [1833] {εμποροδικών} (παλαιότ.) δικαστής εμποροδικείου.

εμποροκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ.-ΠΟΛ. η οικονομική και πολιτική θεωρία και πρακτική που αναπτύχθηκε μεταξύ τού 16ου-18ου αι., σύμφωνα με την οποία η κυβέρνηση διαχειρίζεται την εθνική οικονομία στοχεύοντας στη συσσώρευση χρυσού και αργύρου, παρεμβαίνοντας στο εμπόριο και δημιουργώντας πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο ΣΥΝ. εμποροκρατισμός, μερκαντιλισμός. Επίσης **εμποροκρατισμός** (ο). — **εμποροκράτης** (ο), **εμποροκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mercantilisme].

εμπορομεσίτης (ο) [1833] {εμπορομεσιτών} πρόσωπο που αναλαμβάνει ως μεσίτης τη διεκπεραίωση εμπορικών αγοραπωλησιών. — **εμπορομεσιτικός,** -ή, -ό.

εμπορομηχανικός (ο) μηχανικός τού Εμπορικού Ναυτικού.

εμποροναύτης (ο) [1833] {εμποροναυτών} ναύτης τού Εμπορικού Ναυτικού.

εμποροπανήγυρις (η) [1864] {εμποροπανηγύρ-εως | -εις, -εων} (λόγ.) ο θεσμός τής διοργάνωσης υπαίθριων εκθέσεων για τη διάθεση ποικίλων εμπορευμάτων, με την ευκαιρία γιορτής επετειακού χαρακτήρα ή θρησκευτικού πανηγυριού: *στη σύγχρονη εποχή οι ~ εμφανίζονται με τη μορφή εμπορικών εκθέσεων* || *εμποροπανηγύρεις τής Χαλκίδας / τής Θήβας.*

εμποροπλοίαρχος (ο) [1826] {εμποροπλοιάρχ-ου | -ων, -ους} ΝΑΥΤ. πλοίαρχος τού Εμπορικού Ναυτικού.

εμπορορράπτης (ο) [1889] {εμπορορραπτών} (λόγ.) ο έμπορος υφασμάτων, που είναι συγχρόνως και ράφτης, κυρ. ανδρικών ενδυμάτων. — **εμπορορραφείο** (το) [1890], **εμπορορραπτικός,** -ή, -ό [1896].

έμπορος (ο/η) {έμπόρ-ου | -ων, -ους} **1.** κάθε φυσικό πρόσωπο που ασχολείται με το εμπόριο: ~ *δερμάτων / υφασμάτων / αυτοκινήτων / όπλων / έργων τέχνης* || ~ *λιανικής / χονδρικής* || *πλανόδιος* ~ ΣΥΝ. μεταπράτης, μεταπωλητής **2.** (ειδικότ.) για πρόσωπο που ασχολείται με παράνομες αγοραπωλησίες: ~ *ναρκωτικών / λευκής σαρκός* **3.** (μτφ.) αυτός που εκμεταλλεύεται (κάτι μη εμπορεύσιμο) για προσωπικό όφελος: *ορισμένοι κομπογιαννίτες λειτουργούν ως έμποροι ελπίδας για απελπισμένους ασθενείς, υποσχόμενοι κάθε είδους θεραπεία έναντι αδρών αμοιβών.* Επίσης (λαϊκ.) **έμπορας** (ο), **εμπόρισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐν πόρῳ (ὤν)* «αυτός που βρίσκεται στο πέρασμα», δηλ. «αυτός που διασχίζει τη θάλασσα ως επιβάτης πλοίου» (η λ. *πόρος* δήλωνε αρχικώς το μέσον με το οποίο μπορούσε κανείς να ταξιδέψει στη θάλασσα). Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. Εξαιτίας των πολλών ταξιδιών του για λόγους εμπορικών συναλλαγών, ο *έμπορος* διακρινόταν από τον *κάπηλον*, δηλ. τον ντόπιο λειανοπωλητή].

-έμπορος β' συνθετικό για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που αναφέρονται σε έμπορο: *ζω-έμπορος, χαρτ-έμπορος, λαθρ-έμπορος, χονδρ-έμπορος.* Επίσης (λαϊκ.) **-έμπορας.**
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *οἰν-έμπορος*), που προέρχεται από το αρχ. *έμπορος*].

εμποροϋπάλληλος (ο/η) [1884] {εμποροϋπαλλήλ-ου | -ων, -ους} ο ιδιωτικός υπάλληλος που εργάζεται σε κατάστημα εμπορικής επιχείρησης: *οι ~ εκφράζουν τη διαφωνία τους με το ωράριο λειτουργίας των καταστημάτων.* — **εμποροϋπαλληλικός,** -ή, -ό.

εμποτίζω ρ. μετβ. [1861] {εμπότισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (κυριολ. για αντικείμενα και κυρ. ορυκτά, πετρώματα κ.λπ.) βυθίζω (αντικείμενο) σε διάλυμα, ώστε να καλυφθεί πλήρως από αυτό σε όλη του την επιφάνεια, αφήνοντας το διάλυμα να διεισδύσει στους πόρους ή στα κενά του ΣΥΝ. διαποτίζω, βρέχω, διαβρέχω **2.** (μτφ.) εθίζω (κάποιον) σε μορφές συμπεριφοράς και σκέψης, επιτυγχάνοντας να του υποβάλω δεδομένη συναισθηματική αντίδραση ή τρόπο αντίληψης, σκέψης: *από μικρός είχε εμποτισθεί με φανατική έχθρα για τους αντιπάλους* ΣΥΝ. υποβάλλω, εμφυσώ, εμβάλλω, (λόγ.) εμποιώ. — **εμποτισμός** (ο) [1896] κ. **εμπότιση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imprégner].

εμπράγματος, -η, -ο [1848] ΝΟΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα πράγματα, κυρ. ακίνητα ή μόνιμα, όπως οικόπεδα ή κτήρια: ~ *ασφάλεια / αγωγή* **2. *εμπράγματο δικαίωμα*** το δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο άμεση και απόλυτη εξουσία πάνω σε ένα πράγμα· ως απόλυτη νοείται η «έναντι όλων» εξουσία **3. *Εμπράγματο Δίκαιο*** ο κλάδος τού Αστικού Δικαίου που καθορίζει κυρίως το περιεχόμενο των εμπράγματων δικαιωμάτων, τους τρόπους κτήσης, μεταβολής ή απώλειας των δικαιωμάτων αυτών, καθώς και την προστασία τους.
[ΕΤΥΜ. Το *Εμπράγματο Δίκαιο* είναι μεταφρ. δάνειο από γερμ. Dingliche Recht].

έμπρακτος, -η, -ο **1.** αυτός που εξωτερικεύεται με πράξεις, που επιβεβαιώνεται στην πράξη: ~ *αγάπη / πίστη / ενδιαφέρον* ΣΥΝ. απτός, αισθητός, χειροπιαστός ΑΝΤ. θεωρητικός **2.** ΝΟΜ. ***έμπρακτη μετάνοια*** κάθε περιστατικό ικανό να επιφέρει εξάλειψη τής ποινικής αξίωσης τής πολιτείας κατόπιν εγκλήματος, για το οποίο ο δράστης φανερά μετανοεί (π.χ. με απόπειρα αποζημίωσης, προσφορά ηθικής ικανοποίησης κ.λπ.). — **έμπρακτα / εμπράκτως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν* + *-πρακτος* < *πράττω*].

εμπρέπει ρ. απρόσ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) συμφωνεί, ταιριάζει με όσα θεωρούνται αποδεκτά και καθορισμένα: *δεν ~ στους ήρωες να λιποψυχούν* ΣΥΝ. ταιριάζει, αρμόζει.

εμπρεσιονισμός (ο) ▸ ιμπρεσιονισμός

εμπρησμός (ο) η πρόκληση πυρκαγιάς για την καταστροφή αγαθών: *διαπράττω / προκαλώ* ~ || ~ *δασών / κτηρίου / γραφείου* || *βρέθηκε ένοχος εμπρησμού* ΣΥΝ. πυρπόληση. — **εμπρηστής** (ο) [μτγν.], **εμπρήστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐμπίμπρημι* < *ἐν-* + *πίμπρημι* «καίω, φλέγω» < *πίμ-πρη-μι* < θ. *πρη-* < *prē, εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *pre-us-, που χρησιμοποιήθηκε με διάφορες σημ. (το -us- αποτελεί θεματική παρέκταση), πβ. σανσκρ. pruṣṇóti «καταβρέχω, ραντίζω», λατ. pruina «λευκός πάγος», αρχ. γερμ. friosan «παγώνω», αγγλ. freeze, γερμ. frieren, Frost «πάγος» κ.ά., που οδηγούν στο συμπέρασμα ότι το Ι.Ε. θ. περιέγραφε φυσικά φαινόμενα με μεγάλη ένταση].

εμπρηστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για την πρόκληση εμπρησμού: *η ~ ύλη χρησιμοποιείται κυρίως ως γόμωση βλημάτων και βομβών* || ~ *βλήμα / βόμβα* ΣΥΝ. πυρπολικός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί ή στοχεύει στην πρόκληση βίαιων αντιδράσεων και αναταραχών, που φορτίζει εκρηκτικά καταστάσεις ή συναισθήματα: ~ *άρθρο / λόγος / δηλώσεις / αγόρευση.* — **εμπρηστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εμπριμέ επίθ. {άκλ.} (ρούχο, ύφασμα) με ποικιλόχρωμα σχέδια· που είναι βαμμένο με την τυποβαφική μέθοδο: ~ *φόρεμα / φούστα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. imprimé «έντυπο, ύφασμα με σχέδια», μτχ. τ. τού ρ. imprimer < λατ. imprimo «αποτυπώνω»].

εμπρόθεσμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ολοκληρώνεται, καταβάλλεται ή εξελίσσεται εντός των χρονικών πλαισίων δεδομένης προθεσμίας: ~ *πληρωμή χρεών / αίτηση / εξόφληση / παραγγελία / κράτηση* ΣΥΝ. έγκαιρος ΑΝΤ. εκπρόθεσμος, ληξιπρόθεσμος, καθυστερημένος. — **εμπρόθεσμα / εμπροθέσμως** επίρρ.

εμπρόθετος, -η, -ο [1891] **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που εκφέρεται με πρόθεση: *η φράση «με το μολύβι» είναι ~ προσδιορισμός* ● **2.** σκόπιμος, εκ προθέσεως: *η δημιουργία ενός κειμένου σε όλα τα στάδια παραγωγής του προϋποθέτει την ~ στάση του συγγραφέα απέναντι σε αυτό.* — **εμπρόθετα / εμπροθέτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός.*

εμπρός κ. (προφορ.) **μπρος** κ. (λαϊκ.) **ομπρός** επίρρ. **1.** μπροστά, εντός τού ορατού πεδίου ή σε προέκτασή του (για στάση ή κίνηση:

όρμησε ~ *στη μάχη με αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. αντίκρυ, απέναντι, (λόγ.) ενώπιον· ΦΡ. (α) ***πηγαίνω μπρος / μπροστά*** (i) είμαι πρωτοπόρος: *πάντα αυτός πηγαίνει μπρος και τον ακολουθούν οι άλλοι* (ii) (μτφ.) ακολουθώ πιο προοδευτικές, εκσυγχρονιστικές κατευθύνσεις: *η νεολαία πηγαίνει πάντα μπρος* (β) ***βγαίνω εμπρός (σε κάποιον)*** ανακόπτω την πορεία (κάποιου), πετάγομαι μπροστά του: *πήγαινε με μεγάλη ταχύτητα και ξαφνικά του βγήκε εμπρός ένα φορτηγό* (γ) ***μπρος γκρεμός / βαθύ και πίσω ρέμα*** βλ. λ. *γκρεμός* • **2.** στο μέλλον· στη ΦΡ. ***από 'δώ κι εμπρός*** (μεσν. φρ.) από εδώ και στο εξής, στο μέλλον: *είπε ότι τον συγχωρεί, αλλά ~ πρέπει να είναι πιο προσεκτικός* • **3.** (κυρ. στον τ. ***μπρος*** +σε) σε σύγκριση με, λαμβάνοντας υπ' όψιν: *~ στη ζημιά που έπαθα εγώ, η δικιά σου δεν είναι τίποτα!* ΦΡ. (παροιμ.) ***μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος*** (συνήθ. παρηγορητικά) προκειμένου να αποκτήσει κανείς την ποθητή εμφάνιση αξίζει να υποβληθεί σε ταλαιπωρίες, σε στερήσεις: *τη στενεύουν, λέει, τα ψηλοτάκουνα, αλλά ~!* • **4.** (ο τ. ***εμπρός***) ως απάντηση σε τηλεφωνική κλήση) ναι, λέγετε, ποιος είναι, ομιλείτε: *τόση ώρα φώναζα «~» στο τηλέφωνο και κανείς δεν μιλούσε!* • **5.** (προτρεπτικό, για έναρξη πράξης / δραστηριότητας) πάμε!, φύγαμε!: *~! Πάμε πιο γρήγορα* || *«~ για τη νίκη!» είπε στους παίκτες του* || *~, λοιπόν! Πες μας ό,τι ξέρεις* ΣΥΝ. άντε· ΦΡ. (α) ***παίρνω μπρος*** (i) (για μηχανές) τίθεμαι σε λειτουργία: *το αυτοκίνητο τον χειμώνα δεν παίρνει εύκολα μπρος* (ii) (για ανθρώπους) μπαίνω στο νόημα (συζήτησης ή διαδικασίας), αρχίζω να καταλαβαίνω: *αργεί που αργεί να πάρει μπρος, του τα λες και μπερδεμένα!* (β) ***βάζω μπρος*** (i) (για μηχανές) θέτω σε λειτουργία: *~ το αυτοκίνητο / τη μηχανή* (ii) (για σχέδια, προσπάθειες) αρχίζω: *μόλις έβαλε μπρος το καινούργιο της μυθιστόρημα κι έχει απορροφηθεί τελείως* || *έβαλε μπρος αυτή την υπόθεση και θα του πάρει τουλάχιστον τρεις εβδομάδες* (γ) ***βάζω (κάποιον) μπρος*** αποπαίρνω (κάποιον), αρχίζω φραστική επίθεση εναντίον (κάποιου): *τον έβαλε μπρος για τα χθεσινά του καμώματα* ΣΥΝ. αρχίζω κάποιον (δ) ***μπρος-πίσω*** (μεσν. φρ. *όμπρὸς ὀπίσω*) για περιπτώσεις παλινδρόμησης, έντονης αναποφασιστικότητας ή άσκοπης συνεχούς μετακίνησης: *~ απ' το πρωί, δεν βαρέθηκε να πηγαινοέρχεται!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. αποσπάστηκε από το αρχ. επίρρ. *ἔμπροσθεν* «μπροστά από...» με αναλογική επίδραση τού *προς* ή προήλθε από απευθείας σύνθεση < *ἐν-* + *πρός*. Από το *εμπρός* προήλθε το *εμπροστά* (> *μπροστά*), κατά τα *χωρίς* – *χωριστά* και το *ομπρός* αναλογικά προς το *οπίσω*].

έμπροσθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** (από) μπροστά **2.** (ως επίθ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ή προηγείται • **3.** σε προηγούμενο χρόνο, πριν από. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *πρόσθεν* (βλ.λ.)].

εμπρόσθιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται μπροστά ΣΥΝ. μπροστινός, πρόσθιος ΑΝΤ. οπίσθιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *πρόσθιος* (βλ.λ.)].

εμπροσθογεμής, -ής, -ές [1858] {εμπροσθογεμ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (πυροβόλο όπλο) που γεμίζει από μπροστά.
[ΕΤΥΜ. < *έμπροσθεν* + *-γεμής* < *γέμω* (βλ. λ. *γεμάτος*), μεταφρ. δάνειο από γερμ. Vorderlader].

εμπροσθοφυλακή (η) [1825] **1.** ΣΤΡΑΤ. το προωθημένο τμήμα ή τακτικό συγκρότημα από ένα Όπλο (π.χ. Πεζικό) ή από συνδυασμό Όπλων και Σωμάτων που αποσκοπεί να εντοπίσει την εχθρική διάταξη και να συλλέξει τις απαιτούμενες πληροφορίες (αφορά μόνο στις επιθετικές επιχειρήσεις) **2.** (μτφ.) το τμήμα συνόλου που λειτουργεί ως φορέας των πλέον προωθημένων, προοδευτικών ή μαχητικών θέσεων και ιδεών: *η νεολαία αποτελεί την ~ τού κινήματος* ΣΥΝ. πρωτοπορία, αβανγκάρντ.
[ΕΤΥΜ. < *έμπροσθεν* + *φυλακή*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. avant-garde].

έμπρυμνος, -η, -ο ΝΑΥΤ. (λόγ.) (πλοίο) τού οποίου η πρύμνη είναι περισσότερο από το κανονικό βυθισμένη στο νερό, κυρίως λόγω κακής κατανομής τού φορτίου ΑΝΤ. έμπρωρος.

έμπρωρος, -η, -ο ΝΑΥΤ. (λόγ.) (πλοίο) τού οποίου η πλώρη είναι περισσότερο από το κανονικό βυθισμένη στο νερό, κυρίως λόγω κακής κατανομής τού φορτίου ΑΝΤ. έμπρυμνος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔμπρῳρος* < *ἐν-* + *πρῷρα*].

εμπτυσμός (ο) (λόγ.) **1.** το φτύσιμο, κυρ. ως ένδειξη περιφρόνησης, αποστροφής και προσβολής: *άξιος εμπτυσμού* **2.** (συνεκδ.) η συνήθ. δημόσιου χαρακτήρα προσβολή, ο εξευτελισμός: *ο ~ τής πολιτικής ζωής μέσω κατευθυνόμενων και αβάσιμων δημοσιευμάτων*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐμπτύω* < *ἐν-* + *πτύω* «φτύνω»].

εμπύημα (το) {εμπυήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η συλλογή πύου σε προϋπάρχουσα κοιλότητα (πβ. λ. *απόστημα*): *~ χοληδόχου / θώρακα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμπυῶ (-όω)* < *ἔμπυος*].

έμπυο (το) {εμπύου | χωρ. πληθ.} η περισσότερο ή λιγότερο παχύρρευστη κιτρινόλευκη ουσία, που βρίσκεται σε αποστήματα, πληγές κ.λπ. και αποτελείται από υγρό πλάσμα, στο οποίο αιωρούνται λευκά αιμοσφαίρια ΣΥΝ. πύο(ν).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἔμπυος* < *ἐν-* + *-πυος* < *πύον*].

εμπύρετος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που συνοδεύεται ή χαρακτηρίζεται από εκδήλωση συμπτωμάτων πυρετού.

εμπύρευμα (το) {εμπυρεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ποσότητα εκρηκτικής ύλης ικανή να προκαλέσει ανάφλεξη· χρησιμοποιείται για ανατινάξεις και έναυση φυσιγγίων: *~ χάρτινο / φυσιγγίου / πυροβόλου όπλου* ΣΥΝ. καψούλι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμπυρεύω* < *ἔμπυρος* (βλ.λ.)].

εμπύρηνος, -η, -ο (κύτταρο) που έχει πυρήνα ή πυρήνες (περισσότερους τού ενός).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. nucleated].

εμπύριο (το) [1858] {εμπυρί-ου | -ων} το υλικό που προκαλεί την ανάφλεξη εκρηκτικής ύλης.
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *-πύριο* < *πυρ*].

έμπυρος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει παραδοθεί στη φωτιά, που καίγεται ΣΥΝ. καιόμενος, φλεγόμενος ΑΝΤ. άπυρος **2.** αυτός που κατασκευάζεται ή σχηματοποιείται με τη θέρμανσή του σε φωτιά: *~ τέχνη / κόσμημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-πυρος* < *πῦρ*].

Ε.Μ.Σ. (η) Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών.

Ε.Μ.Σ.Ε. (η) Εταιρεία Μουσικοσυνθετών Στιχουργών Ελλάδας.

Ε.Μ.Υ. **1.** (η) Εθνική Μετεωρολογική Υπηρεσία **2.** (ο) Ειδικός Μεταπτυχιακός Υπότροφος.

εμφαίνω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) προβαίνω στη δήλωση, φανερώνω: *απαιτείται βεβαίωση που να εμφαίνει σε ποιον ανήκει η κυριότητα τού οικοπέδου* ΣΥΝ. δηλώνω, δείχνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *φαίνω / -ομαι*].

εμφανής, -ής, -ές {εμφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | εμφανέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που φαίνεται, που μπορεί να τον δει κανείς: *άφησα το βιβλίο σου σε ~ σημείο* ΣΥΝ. ορατός, φανερός **2.** αυτός που είναι άμεσα αντιληπτός, ξεκάθαρος: *είναι ~ οι λόγοι τής συμπεριφοράς του* || *~ θέση / πόρος / πρόθεση / σύγχυση / ικανοποίηση* ΣΥΝ. καταφανής, πρόδηλος, προφανής, φανερός ΑΝΤ. αφανής, αδιόρατος, άδηλος. — **εμφανώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφαίνω*].

εμφανίζω ρ. μετβ. {εμφάνισ-α, -τηκα (λόγ. ενεφανίσθην, -ης, -η...), -μένος} **1.** ενεργώ ώστε να φανεί κάποιος/κάτι (που πριν δεν φαινόταν): *τράβηξε την κουρτίνα κι εμφάνισε τον φίλο τους που κρυβόταν πίσω της* || *ο ταχυδακτυλουργός εμφάνισε ένα περιστέρι μέσα από το καπέλο* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά τους μες στο σκοτάδι και τους τρόμαξε* ΣΥΝ. φανερώνω **2.** (ειδικότ.) παρουσιάζω, δείχνω (κάποιον/κάτι) τού οποίου η ύπαρξη δεν ήταν γνωστή: *εμφάνισε ένα συμβόλαιο, στο οποίο φέρεται ως ιδιοκτήτης τού ακινήτου* ΣΥΝ. φανερώνω **3.** (α) καθιστώ κάτι αντιληπτό, αναγνωρίσιμο: *η δημοσκόπηση εμφανίζει τις τάσεις τού εκλογικού σώματος* ΣΥΝ. παρουσιάζω, δείχνω (β) δείχνω ότι έχω (κάτι): *ο νέος ηθοποιός εμφανίζει μεγάλο ταλέντο* **4.** παρουσιάζω (κάποιον/κάτι) με ορισμένη ιδιότητα: *ο ξένος Τύπος τον εμφανίζει ως αιμοσταγή τύραννο* || *προσπάθησαν να εμφανίσουν το περιστατικό ως μεμονωμένο και ανάξιο λόγου* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε στο συνέδριο ενωτικός και διαλλακτικός* || *ο υπουργός εμφανίστηκε συγκρατημένος σχετικά με την πορεία τού πληθωρισμού* **5.** για κάτι που προκύπτει (στην εξέλιξη μιας ενέργειας, διαδικασίας κ.λπ.): *η αγορά τού οικοπέδου εμφανίζει απρόβλεπτα εμπόδια* || *το άνοιγμα στη διεθνή αγορά εμφανίζει προβλήματα* || (μεσοπαθ.) *εμφανίστηκε κώλυμα την τελευταία στιγμή* **6.** ΦΩΤΟΓΡ. (για φιλμ) επεξεργάζομαι με χημικές ουσίες, για να γίνει ορατό το αφανές είδωλο τού αρνητικού: *~ ένα φωτογραφικό φιλμ* || (καταχρ.) *~ τις φωτογραφίες που έβγαλα*· (μεσοπαθ. ***εμφανίζομαι***) **7.** γίνομαι αντιληπτός διά τής οράσεως σε ορισμένο σημείο: *ένα λαμπρό αστέρι εμφανίστηκε στον ουρανό τής Βηθλεέμ* || *άγνωστα ιπτάμενα αντικείμενα εμφανίστηκαν στις Η.Π.Α.* || *στο βάθος εμφανίστηκαν τα πανιά τού πλοίου* ΣΥΝ. παρουσιάζομαι, φαίνομαι **8.** γίνομαι αντιληπτός κατά την εκδήλωσή μου, σημειώνομαι ή καταγράφομαι κάπου: *στη χώρα αυτή έχουν εμφανιστεί φαινόμενα ρατσισμού* || *εμφανίστηκαν κρούσματα χολέρας* || *ανά περιόδους εμφανίζονται ομάδες ταραχοποιών* ΣΥΝ. παρουσιάζομαι **9.** δίνω το «παρών», έρχομαι (κάπου): *αν δεν εμφανιστεί ώς τις δέκα, θα φύγουμε* || *έχει χαθεί από προσώπου γης, δεν εμφανίζεται πουθενά* || *κοίταξε μην εμφανιστείς στον γάμο με τέτοιο φόρεμα!* **10.** έρχομαι στο προσκήνιο: *πολλοί καλοί τραγουδιστές έχουν εμφανιστεί τα τελευταία χρόνια* ΣΥΝ. αναδεικνύομαι **11.** συμμετέχω (σε τηλεοπτική εκπομπή, εκδήλωση, πρόγραμμα κέντρου διασκέδασης): *εμφανίστηκε σε μια πολιτική εκπομπή στην τηλεόραση* || *δεν εμφανίζεται πια στο θέατρο* || *εμφανίζεται πού και πού σε γιορτές συλλόγων* || *πού εμφανίζεται φέτος αυτός ο τραγουδιστής;* **12.** συμπεριλαμβάνομαι στην ύλη (εντύπου), δημοσιεύομαι ή καταχωρίζομαι: *στο περιοδικό αυτό εμφανίζονται ανώνυμα και υβριστικά κείμενα* || *σε ορισμένες εφημερίδες εμφανίστηκαν ύποπτες αγγελίες για αλλοδαπούς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφανής*].

εμφάνιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η παρουσίαση και προβολή προς τα έξω, κατά τρόπο ικανό να πιστοποιήσει την ύπαρξη αυτού που παρουσιάζεται, να το καταστήσει ορατό, φανερό: *η ~ νέων συμπτωμάτων υποψίασε τους γιατρούς* || *η ~ του στη σκηνή συνοδεύτηκε από χειροκροτήματα* || *~ γραμματίων / συναλλαγματικής* || *η ~ νέων ιδεών αποτελεί ένδειξη δημοκρατικότητας και προόδου* ΣΥΝ. παρουσίαση, φανέρωση, εκδήλωση ΑΝΤ. εξαφάνιση, αφανισμός· ΦΡ. ***επί τη εμφανίσει*** (*ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει*) με την εμφάνιση, την επίδειξη: *στα παλαιότερα χαρτονομίσματα, κάτω από τον αριθμό τού ποσού σε δραχμές, αναγραφόταν «πληρωτέαι ~»* (βλ. λ. *πληρωτέος*) **2.** ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται κανείς (κάπου): *τέτοια ~ ερμηνεύεται ως προεκλογική κίνηση*· ΦΡ. (α) (καθημ.) ***κάνω εμφάνιση*** εμφανίζομαι σε δημόσια εκδήλωση ή συγκέντρωση, επιζητώντας και κατορθώνοντας να γίνω το κέντρο τής προσοχής, συγκεντρώνω το δημόσιο ενδιαφέρον: *κάνοντας αρχηγικές εμφανίσεις, προσπαθεί να μονοπωλήσει τη δημοσιότητα* || *αγόρασε ειδική τουαλέτα, για να κάνει εμφάνιση* (β) ***κάνω την εμφάνισή μου (κάπου)*** εμφανίζομαι, πηγαίνω (κάπου): *στο πάρτι έκαναν την εμφάνισή τους και μερικοί περίεργοι τύποι* • **3.** το συνολικό παρουσιαστικό ενός ανθρώπου, η εξωτερική εικόνα που παρουσιάζει (κάποιος/κάτι): *προσέχει πάντα την ~ της και περιποιείται τον εαυτό της* || *βραδινή / επίσημη / εξωτερική / περιποιημένη / ατημέλητη / φυσική ~* || *η ~ τής πόλης / τής γειτονιάς / τού σπιτιού / τού δωματίου* • **4.** η διαδικασία χημικής επεξεργασίας

φωτογραφικού φιλμ για την αποτύπωση τής εικόνας τού αρνητικού σε χαρτί.

εμφανισιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εμφάνιση (κυρ. με την εξωτερική εμφάνιση κάποιου): *είχε μεγάλο ~ πρόβλημα και άρχισε σκληρή δίαιτα* || *από ~ πλευράς είναι άψογος.* — **εμφανισιακ-ά / -ώς** επίρρ.: *εμφανισιακά μού αρέσει, όχι όμως και ως χαρακτήρας.*

εμφανίσιμος, -η, -ο αυτός που διαθέτει ωραία εξωτερική εμφάνιση: *ζητούνται ~ κοπέλες για θέση γραμματέως* ΣΥΝ. ευπαρουσίαστος, όμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος, ευπρόσωπος.*

εμφανιστήριο (το) [1840] {εμφανιστηρί-ου | -ων} χώρος που διαμορφώνεται κατάλληλα (ώστε να περιλαμβάνει σκοτεινό θάλαμο) και χρησιμοποιείται για την εμφάνιση φωτογραφικών φιλμ, κυρ. σε φωτογραφείο.

έμφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιαίτερη σημασία ή προσοχή που αποδίδεται (κάπου), η εστίαση τής προσοχής σε (κάτι): *ιδιαίτερη ~ δίνεται στην ανάπτυξη τού τουρισμού* || *δίνει ~ στη σωστή απόδοση των λεγομένων του* ΣΥΝ. βαρύτητα **2.** (συνεκδ.) ο τρόπος εστίασης τής προσοχής σε (κάτι), τα εκφραστικά μέσα προβολής ενός στοιχείου: *«δεν υποχωρούμε» τόνισε με ~ στην ομιλία του.* · **εμφατικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **εμφαντικός** [μτγν.], **εμφατικ-ά / -ώς** [μτγν.] κ. **εμφαντικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμφασις*, αρχική σημ. «αντανάκλαση - εμφάνιση». < *ἐμφαίνω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στη μετακλασική Ρητορική].

εμφιαλώνω ρ. μετβ. [1892] {εμφιάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** βάζω και σφραγίζω (καθορισμένες ποσότητες υγρών) σε φιάλες, κυρ. κατά αυτόματο και ελεγχόμενο τρόπο (συνήθ. για διάθεση στην κατανάλωση): ~ *νερό / κρασί / σαμπάνια / χυμούς* ΣΥΝ. μποτιλιάρω **2. εμφιαλωμένο** (το) νερό ή κρασί που διατίθεται στην κατανάλωση σε σφραγισμένες φιάλες, κατ' αντιδιαστολή προς το νερό τής βρύσης ή το κρασί «χύμα». — **εμφιάλωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. embouteill(er)].

εμφιαλωτήριο (το) {εμφιαλωτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η εμφιάλωση υγρών.

εμφιλοχωρώ ρ. αμετβ. (λόγ.) {εμφιλοχωρείς... | εμφιλοχώρησα} (για κάτι αρνητικό) διεισδύω (κάπου), παρεισφρέω, παρεμβάλλομαι (μεταξύ άλλων): *εμφιλοχώρησαν παρεξηγήσεις ανάμεσά τους / τυπογραφικά λάθη στο κείμενο / διαφωνίες ανάμεσα στις δύο πλευρές.* — **εμφιλοχώρηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐμφιλοχωρῶ* < *ἐν-* + *φιλοχωρῶ (-έω)* «αρέσκομαι (σε κάτι), συχνάζω με ευχαρίστηση» < *φίλος* + *χωρῶ* < *χῶρος* και όχι *φυλλοχωρῶ* (< *φύλλο*), όπως γραφόταν παλαιότ.].

έμφοβος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει κυριευθεί από φόβο, από αίσθημα έντονης ανασφάλειας: ~ *πολίτες / κάτοικοι* ΣΥΝ. έντρομος ΑΝΤ. άφοβος. — **εμφόβως** [αρχ.] επίρρ.

εμφορούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εμφορείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) (+από) διαπνέομαι από: ~ *από υψηλά ιδανικά* ΣΥΝ. κατέχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *ἐμφορῶ (-έω)* «προκαλώ, γεννώ» < *ἐν-* + *φορῶ*].

έμφραγμα (το) {εμφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. κάθε ξαφνική ανεπάρκεια στην παροχή οξυγόνου στην καρδιά, η οποία επιφέρει βλάβη τού καρδιακού μυός, αλλά και κάθε ιστού ή οργάνου, προκαλώντας τη νέκρωσή του: ~ *τού μυοκαρδίου / πνευμονικό / των νεφρών / τού ήπατος / εγκεφαλικό* ΣΥΝ. καρδιακή προσβολή • **2.** κάθε υλικό που τοποθετείται σε άνοιγμα για το φράξιμό του ΣΥΝ. φραγμός, τάπα, βούλλωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφράσσω / -ττω* < *ἐν-* + *φράσσω / -ττω*. Ο ιατρ. όρ. αποτελεί απόδ. τού νεολατ. infarcius].

εμφραγματίας (ο) {εμφραγματιών} πρόσωπο που έχει πάθει έμφραγμα.
[ΕΤΥΜ. < *έμφραγμα*, -ατος + παραγ. επίθημα -ίας, πβ. κ. *τραυματ-ίας*].

εμφραγματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το έμφραγμα.

έμφραξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η εισαγωγή υλικού (αμαλγάματος, ρητίνης, κονίας κ.λπ.) στην κοιλότητα τερηδονισμένου δοντιού για λόγους θεραπευτικούς: *μόνιμη / προσωρινή* ~ **2.** η διαδικασία τού σφραγίσματος δοντιού **3.** (γενικότ.) το βούλλωμα, καθετί που δημιουργεί φράγμα, που παρεμποδίζει τη λειτουργία **4.** ΙΑΤΡ. η παύση λειτουργίας αρτηρίας λόγω απόφραξής της από εμβολή ή άλλη αιτία. — **εμφράσσω** ρ. [αρχ.], **εμφρακτικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔμφραξις* < *ἐμφράσσω / -ττω* < *ἐν-* + *φράσσω / -ττω*].

έμφρων, -ων, -ον {έμφρ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει λογική, σύνεση: *ο ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. εχέφρων ΑΝΤ. άφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός* (βλ.λ.)].

εμφυλιοπολεμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με εμφύλιο πόλεμο και ειδικότ. με τον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949): ~ *κλίμα / κατάσταση / συνθήματα.*

εμφύλιος, -α, -ο **1.** αυτός που εντοπίζεται ή διεξάγεται μεταξύ ομοφύλων ή ομοεθνών, που αναφέρεται ή αφορά σε μέλη κοινής φυλής: ~ *σπαραγμός / διαμάχη / σύγκρουση / αναταραχή* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αναφέρεται σε άτομα-μέλη οποιουδήποτε συνόλου, μιας ομάδας: *το κόμμα πλήττεται από ~ αντιδικίες και υπονομεύσεις* ΣΥΝ. εσωκομματικός, ενδοπαραταξιακός, εσωτερικός **3. εμφύλιος** (ο) {εμφυλί-ου | -ων, -ους} ο πόλεμος μεταξύ ομοφύλων, ομοεθνών: *ο αμερικανικός ~ έληξε με νίκη των Βορείων* **4. Εμφύλιος** (ο) η περίοδος 1946-1949, κατά την οποία διεξήχθη ο εμφύλιος πόλεμος στην Ελλάδα μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων (Εθνικός Στρατός) και κομουνιστικών ανταρτικών ομάδων (Δημοκρατικός Στρατός): *οι πληγές τού ~ ταλαιπώρησαν επί δεκαετίες τη μεταπολεμική Ελλάδα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔμφυλος* < *ἐν-* + *-φυλος* < *φῦλον*].

> **εμφύλιος – συμμοριτοπόλεμος.** Η κοινωνικοπολιτική διάσταση μεταξύ κομουνιστών και μη κομουνιστών (δεξιών, κεντρώων, φιλελευθέρων κ.ά.) κατέληξε σε πολεμική αναμέτρηση, σε έναν **εμφύλιο πόλεμο** Ελλήνων εναντίον Ελλήνων, που διήρκεσε από το 1946 έως το 1949, αλλά που οι συνέπειές του (διώξεις εναντίον των κομουνιστών από τους «εθνικόφρονες», εξορίες, φυλακίσεις, αποκλεισμοί από διορισμό στο δημόσιο κ.λπ.) ταλαιπώρησαν τη χώρα για πολλά χρόνια μετά. Μέσα σε αυτό το κλίμα, η λ. που χρησιμοποιούσαν οι αντικομουνιστές για να χαρακτηρίσουν τους κομουνιστές ήταν η λ. **συμμορίτες** (< *συμμορία*), τον δε πόλεμο εναντίον τους ονόμασαν **συμμοριτοπόλεμο**. Για πολλά χρόνια αυτή ήταν η λ. που χρησιμοποιόταν ευρύτερα. Μόλις τα τελευταία 20 χρόνια, μετά τη νομιμοποίηση τού κομουνιστικού κόμματος στην Ελλάδα στα χρόνια τής μεταπολίτευσης (μετά τη δικτατορία των ετών 1967-1974), η πολιτικοκοινωνική σύγκρουση των Ελλήνων μεταξύ τους ονομάστηκε έτσι όπως πραγματικά ήταν, ένας **εμφύλιος** πόλεμος Ελλήνων εναντίον Ελλήνων. Συχνά μάλιστα σήμερα, για να γίνει διάκριση τού μεταπολεμικού ελληνικού εμφυλίου από άλλους (είτε από παλαιότερους ελληνικούς είτε από ξένους εμφύλιους πολέμους), δηλώνεται στον γραπτό λόγο ως **Εμφύλιος** (με Ε κεφαλαίο).

εμφύσημα (το) {εμφυσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια των πνευμόνων, που χαρακτηρίζεται από δυσκολία στην αναπνοή, οφειλόμενη σε μη φυσιολογική μεγέθυνση και απώλεια τής ελαστικότητας των κυψελίδων **2.** (γενικότ.) κάθε παθολογική διάταση οργάνου ή τμήματος οργάνου με αέρα ή αέρια: *πνευμονικό / κυστικό / υποδόριο / οξύ* ~. **εμφυσηματικός**, -ή, -ό [1876].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφυσῶ (-άω)*. Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από αγγλ. emphysema].

εμφυσώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εμφυσάς... | εμφύση-σα (λόγ. ενεφύσησα), -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** εισάγω αέρα ή αέριο σε σωματική κοιλότητα για διαγνωστικό ή θεραπευτικό σκοπό: ~ *τις σάλπιγγες* **2.** (μτφ.) μεταδίδω (κάτι) σε (κάποιον), δημιουργώντας κυρ. την επιθυμία ή την έμπνευση γι' αυτό: *ενεφύσησε σε αυτόν τη φλόγα και την πίστη για τη ζωή* || *του εμφύσησε το πάθος για τη μουσική* ΣΥΝ. εμπνέω, ενσταλάζω, εμβάλλω, (λόγ.) εμποιώ. — **εμφύσηση** (η) [μτγν.].

εμφύτευμα (το) [μτγν.] {εμφυτεύμ-ατος | -ατα, -άτων} οποιοδήποτε αντικείμενο ή υλικό (φυσικό ή τεχνητό) που εισάγεται στο σώμα με χειρουργική επέμβαση: ~ *σιλικόνης.*

εμφύτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΙΑΤΡ. **1.** (α) η τοποθέτηση μοσχεύματος στο εσωτερικό μιας επιφάνειας (λ.χ. τριχών στο κεφάλι, για την ανάπτυξη τριχώματος που είχε χαθεί): ~ *μαλλιών* (β) (στην οδοντιατρική) η τοποθέτηση τεχνητών δοντιών στα φατνία για αντικατάσταση δοντιών που υπέστησαν εξαγωγή: ~ *οδοντοστοιχίας / δοντιού* (γ) η τοποθέτηση τεχνητού φακού στο μάτι, που αντικαθιστά φακό που προσεβλήθη από καταρράκτη **2.** η τοποθέτηση με τεχνητό τρόπο γονιμοποιημένου ωαρίου στο εσωτερικό τής μήτρας (ή σε επιφάνεια γεννητικού σωλήνα σε περιπτώσεις τεχνητής γονιμοποίησης) **3.** η εγκατάσταση μεταστατικών κυττάρων σε άλλο σημείο τού σώματος. — **εμφυτεύω** ρ. [αρχ.].

εμφυτοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η διδασκαλία που αποδέχεται την ύπαρξη έμφυτων ιδεών, αρχών ή a priori μορφών, τις οποίες θεωρεί θεμελιώδεις για την κατάκτηση τής γνώσης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. innatismus < λατ. innascor «εμφύομαι»].

έμφυτος, -η, -ο αυτός που υπάρχει από τη γέννηση και εγγενώς σε (κάποιον), που δεν είναι προϊόν αγωγής, επεξεργασίας ή καλλιέργειας: *το ταλέντο του στη μουσική είναι ~* || *έχει ~ καλοσύνη και ευγένεια* || *από μικρός έδειχνε ~ τόλμη και αποφασιστικότητα* ΣΥΝ. εγγενής ΑΝΤ. επίκτητος. — **έμφυτα / εμφύτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευδιάθετος, σύμφυτος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐμφύω* < *ἐν-* + *φύω / -ομαι* (βλ.λ.)].

εμφωλεύω ρ. αμετβ. {ενεφώλευσα} (λόγ.) (για ψυχικές καταστάσεις, συναισθήματα κ.λπ.) υπάρχω χωρίς να εκδηλώνομαι, υποκρύπτομαι, φωλιάζω (κάπου): *στην καρδιά του ενεφώλευε το μίσος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *φωλεύω* < *φωλεά*, βλ. κ. *φωλιά*].

Ε.Μ.Χ. (η) Ένωση Μαστιχοπαραγωγών Χίου.

έμψυχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι ζωντανός, που έχει ψυχή: *ο άνθρωπος είναι ~ ον* ΑΝΤ. άψυχος· ΦΡ. **έμψυχο υλικό / δυναμικό** το σύνολο τού ανθρώπινου δυναμικού ενός τομέα κατ' αντιδιαστολή προς το άψυχο υλικό, λ.χ. οι στρατιώτες στις Ένοπλες Δυνάμεις κατ' αντιδιαστολή προς τον εξοπλισμό τους, το σύνολο των εργαζομένων ή απασχολουμένων σε επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ. κατ' αντιδιαστολή προς τις κτηριακές ή μηχανολογικές, ηλεκτρονικές εγκαταστάσεις κ.λπ.

εμψυχώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εμψύχω-σα, -θηκα, -μένος} ενισχύω ψυχικά, παρέχω υποστήριξη και συμπαράσταση, εμπνέω πίστη και αυτοπεποίθηση: *τα καλά νέα εμψύχωσαν το απογοητευμένο πλήθος* || *δεν σταμάτησε να εμψυχώνει τον άρρωστο* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, ενισχύω, υποστηρίζω, συμπαραστέκομαι, εγκαρδιώνω ΑΝΤ. απογοητεύω, αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω. — **εμψύχωση** (η) [μτγν.], **εμψυχωτής** (ο) [1894], **εμψυχώτρια** (η), **εμψυχωτικός**, -ή, -ό [1896], **εμψυχωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

εμώ ρ. → εξεμώ

Ε.Ν. (το) Εμπορικό Ναυτικό.

εν¹ πρόθ.· εύχρ. σε λόγ. κ. αρχαιοπρ. φρ. (+δοτ.) δηλώνει: **1.** στάση / παραμονή σε χώρο: *η ζωή ~ Αθήναις* || *η στρατιωτική ζωή ~ Ελλάδι* **2.** χρονικό πλαίσιο, διάρκεια (ενώ διαρκεί, εξελίσσεται κάτι): *ο πιλότος πήρε νέες οδηγίες ~ πτήσει* || *πυρκαγιά στο πλοίο ~ πλω (εν πλῷ)* || *το*

ατύχημα συνέβη ενώ ήμασταν ~ κινήσει || *θα τα πούμε ~ ευθέτω χρόνω (ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ* = σε κατάλληλο χρόνο) || *θα τακτοποιήσω το θέμα ~ καιρώ (ἐν καιρῷ* = κάποια στιγμή στο μέλλον) || *θα γράψω το γράμμα και ~ συνεχεία (ἐν συνεχείᾳ) θα το ταχυδρομήσω* || *~ αρχή (ἐν ἀρχῇ* = στην αρχή) || *το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε ~ τη γενέσει του*· ΦΡ. (α) ***εν τω άμα και τω θάμα*** βλ. λ. *άμα* (β) ***εν ριπή οφθαλμού*** βλ. λ. *ριπή* **3.** τρόπο με τον οποίο κάτι υπάρχει, γίνεται ή εξελίσσεται ή την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι· ΦΡ. (α) ***εν αγνοία*** *(ἐν ἀγνοίᾳ)* χωρίς κάποιος να (το) γνωρίζει: *~ των γονέων της παντρεύτηκε* (β) ***εν αναμονή*** *(ἐν ἀναμονῇ)* περιμένοντας: *~ εξελίξεων, δεν μπορούμε να πάρουμε αποφάσεις* (γ) ***εν ανεπαρκεία*** *(ἐν ἀνεπαρκείᾳ)* σε ανεπάρκεια / έλλειψη: *είδος ~* (δ) ***εν βρασμώ ψυχής*** βλ. λ. *βρασμός* (ε) ***εν διαστάσει*** (για συζύγους που πρόκειται να χωρίσουν) σε χωριστή διαβίωση: *τσακώνεται συνεχώς με τον ~ σύζυγό της* (στ) ***εν δράσει*** βλ. λ. *δράση* (ζ) ***εν εξάλλω*** *(ἐν ἐξάλλῳ)* σε έξαλλη κατάσταση: *τον βρήκα στο γραφείο του ~* (η) ***εν γνώσει*** (+γεν. προσ. αντωνυμ.) γνωρίζοντας: *~ του παραβίασε τον νόμο* (θ) ***εν ζωή*** βλ. λ. *ζωή* (ι) ***εν ισχύι*** σε ισχύ: *διάταγμα ~* (ια) ***εν μέρει*** κατά ένα μέρος: *είναι ~ υπεύθυνος για όσα συνέβησαν* (ιβ) ***εν ολίγοις*** με λίγα λόγια: *~, θέλεις να έρθεις μαζί μου ή όχι;* (ιγ) ***εν όψει*** βλ. λ. *όψη* (ιδ) ***εν προκειμένω*** *(ἐν προκειμένῳ)* στη προκειμένη περίπτωση: *~ ποια είναι η άποψή σου;* (ιε) ***εν πρώτοις*** βλ. λ. *πρώτος* (ιστ) ***εν σπέρματι*** βλ. λ. *σπέρμα* (ιζ) ***εν συντομία*** *(ἐν συντομίᾳ)* με συντομία: *~ θα σου εξιστορήσω πώς έχουν τα πράγματα* (ιη) ***εν σχέσει*** βλ. λ. *σχέση* (ιθ) ***εν τέλει*** βλ. λ. *τέλος* (κ) ***εν είδει*** βλ. λ. *είδος* (κα) ***εν ενεργεία*** βλ. λ. *ενέργεια* (κβ) ***εν λευκώ*** βλ. λ. *λευκός* (κγ) ***εν λόγω*** βλ. λ. *λόγος* (κδ) ***εν συγκρίσει*** σε σύγκριση (κε) ***εν συνόλω*** *(ἐν συνόλῳ)* συνολικά (κστ) ***εν χρήσει*** σε χρήση: *αυτός ο τύπος τής αρχαίας ελληνικής γλώσσας είναι ακόμα ~ στη Ν. Ελληνική* (κζ) ***εν πλήρει συνειδήσει*** έχοντας πλήρη συνείδηση (των πράξεών του), πλήρως συνειδητά: *εκτέλεσε το έγκλημα ~* (κη) ***εν πάση περιπτώσει*** βλ. λ. *περίπτωση* (κθ) ***εν ονόματι*** βλ. λ. *όνομα* (λ) ***εν περιλήψει*** περιληπτικά: *αυτά είναι τα νέα ~* (λα) ***εν τάχει*** βλ. λ. *τάχος* (λβ) ***εν ψυχρώ*** βλ. λ. *ψυχρός* (λγ) ***εν θερμώ*** βλ. λ. *θερμός* (λδ) ***εν αποστρατεία*** βλ. λ. *αποστρατεία* (λε) ***εν στολή*** *(ἐν στολῇ)* φορώντας στολή: *μόλις πήρε την άδειά του από το στρατόπεδο, ήρθε και μας βρήκε ~* (λστ) ***εν αδίκω*** βλ. λ. *άδικος* (λζ) ***εν ανάγκη*** βλ. λ. *ανάγκη* (λη) ***εν κρυπτώ και παραβύστω*** βλ. λ. *κρυπτός*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *en- (πρόθ. που δηλώνει στάση σε τόπο, εντοπισμό), πβ. λατ. in, γαλλ. en, ισπ. en, γοτθ. in, αγγλ. in, γερμ. in κ.ά. Ομόρρ. *ἐν-τός, ἐν-τόσθιος, ἔν-τερο(ν)* κ.ά. Από την Ελληνιστική Κοινή η πρόθ. αντικαταστάθηκε βαθμιαίως από τον συνδυασμό *εἰς* + αιτ.].

εν[2] (αρχαιοπρ.) ένα· στις ΦΡ. (α) ***εν-δύο / δυο*** ΣΤΡΑΤ.-ΓΥΜΝΑΣΤ. παράγγελμα για βάδισμα, όπου το «εν» αντιστοιχεί στην κίνηση τού αριστερού ποδιού και το «δύο» στού δεξιού (β) ΦΙΛΟΛ. ***εν διά δυοίν*** *(ἓν διὰ δυοῖν)* σχήμα λόγου κατά το οποίο μία έννοια εκφράζεται με δύο λέξεις που συνδέονται μεταξύ τους με «και», ενώ κανονικά η μία θα έπρεπε να προσδιορίζει την άλλη, π.χ. *«φύλλα και δέντρα»* αντί «φύλλα δέντρων».
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕν*, βλ. λ. *ένας*].

εν- κ. **εμ-** (μπροστά από τα σύμφωνα μ, π, β, φ, ψ) κ. **εγ-** (μπροστά από τα σύμφωνα κ, γ, χ) κ. **ελ-** (μπροστά από τα σύμφωνα λ, ρ) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνουν: **1.** (κυριολ. κ. μτφ.) ένταξη ή εισαγωγή: *εντοιχίζω, εμφυσώ* **2.** προσθήκη, απόκτηση ή επιπλέον κατοχή ή εκδήλωση αυτού που δηλώνει το β' συνθετικό: *έγχρωμος, έμπειρος, έμπρακτος, εμπρόθετος* **3.** υπαγωγή σε ορισμένη κατάσταση: *έγκυος, έγγαμος, εμπόλεμος* **4.** ότι (κάποιος/κάτι) χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό (από κάτι): *έν-θερμος, εμ-παθής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐν* (βλ.λ.), Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο, ανάλογα με τον αρχικό φθόγγο τού β' συνθ., απαντά ως εξής: (α) *ἐν-*, προ φωνήεντος και προ των συμφώνων *δ, ζ, θ, ν, σ, τ* (λ.χ. *ἔν-οχος, ἔν-δυμα, ἐν-θύμιο(ν), ἔν-ζυμο(ν)*), (β) *ἐμ-*, προ τού *μ* και των χειλικών *π, β, φ, ψ* (λ.χ. *ἔμ-πορος, ἔμ-βολο(ν), ἐμ-φανής, ἔμ-ψυχος*), (γ) *ἐγ-*, προ των ουρανικών *κ, γ, χ* (λ.χ. *ἔγ-καιρος, ἔγ-γαμος, ἔγ-χρωμος*), (δ) αφομοιωμένο προς τα υγρά *λ, ρ* (λ.χ. *ἔλ-λειμμα, ἔρ-ρυθμος*)].

> **εν-: εμπνέω → εν-έπνευσα, εγγράφω ‣ εν-έγραψα** κ.τ.ό. Ρήματα σύνθετα με την πρόθεση (προρρηματικό) **εν-** παίρνουν εσωτερική αύξηση, όταν το ρήμα με το οποίο συντίθενται είναι δισύλλαβο: *εν + τείνω > εν-τείνω* ‣ **εν-έτεινα**. Στις περιπτώσεις αυτές, εφόσον η πρόθ. **εν-** έχει πάρει τη μορφή τού **εμ-** (+ *μ / π-β-φ-ψ*) ή τού **εγ-** (+ *κ-γ-χ*), μπροστά από το *ε-* τής εσωτερικής αύξησης ξαναγίνεται *εν-*: *εμβάλλω (εν + βάλλω)* ‣ **εν-έβαλα**, *εμπνέω (εν + πνέω)* ‣ **εν-έπνευσα** κ.λπ. - *εγ-γράφω (εν + γράφω)* ‣ **εν-έγραψα**. *εγκρίνω (εν + κρίνω)* ‣ **εν-έκρινα** κ.λπ.

ένα (το) {ενός} η μονάδα, ο πρώτος ακέραιος αριθμός, ο αριθμός 1 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. (α) ***γίνομαι ένα με κάποιον*** (i) (για άνδρα και γυναίκα) γίνομαι ζευγάρι (ii) συμμαχώ, έρχομαι σε συμφωνία, συμπίπτω με κάποιον: *όλοι οι εχθροί του έγιναν ένα εναντίον του* (β) ***ένα κι ένα κάνουν δύο*** για κάτι που θεωρείται απόλυτα βέβαιο, δεδομένο: *εδώ δεν χωρούν αμφιβολίες· ~!* (γ) ***ένα κι ένα*** το πιο κατάλληλο: *αυτό το φάρμακο είναι ~ για τον βήχα* ΣΥΝ. μοναδικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕν*, ουδ. τού αριθμητ. *εἷς* (βλ.λ. *ένας*)].

Ε.Ν.Α. (η) Ελληνική Ναυτική Αστυνομία.

εναβρύνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) μου αρέσει να, υπερηφανεύομαι, καυχώμαι: *εναβρύνεται να πιστεύει ότι μπορεί να καταφέρει τα πάντα* ΣΥΝ. καμαρώνω, κυμπορρημονώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν- + -αβρύνομαι < ἁβρός*].

εναγάγω (να/θα) ρ. ‣ ενάγω

εναγής, -ής, -ές {εναγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που φέρει πάνω του άγος, που βαρύνεται με ανόσια πράξη και τις συνέπειές της ΣΥΝ. καταραμένος, αφορισμένος, αναθεματισμένος, μυσαρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν- + -αγής < ἄγος*].

εναγκαλισμός (ο) [1880] **1.** η στενή και τρυφερή περίπτυξη: *ο ζεστός και συγκινητικός ~ μητέρας και κόρης* || *ενθουσιώδης ~ φίλων και αδελφών* ΣΥΝ. αγκάλιασμα, ασπασμός **2.** (μτφ.) κάθε κίνηση δέσμευσης, εγκλωβισμού: *για ασφυκτικό ~ τού ιδιωτικού τομέα από το κράτος παραπονέθηκαν οι επιχειρηματίες.* — **εναγκαλίζομαι** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαλιάζω*.

ενάγω ρ. μετβ. {ενήγαγα (να/θα εναγάγω), ενήχθην, -ης, -η...} ΝΟΜ. **1.** ασκώ αγωγή **2.** (α) ***ενάγων*** (ο) {ενάγοντ-ος, -α | -όντων} / ***ενάγουσα*** (η) {-ας κ. -ούσης | -ουσών} διάδικος που ασκεί την αγωγή (β) ***πολιτικώς ενάγων*** αυτός που αξιώνει αποζημίωση από τον κατηγορούμενο σε ποινική δίκη **3.** ***εναγόμενος*** (ο) / ***εναγομένη*** (η) διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται αγωγή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ προς, κατευθύνω, πείθω», < *ἐν- + ἄγω*. Οι μτχ. *ἐνάγων / ἐναγόμενος* μαρτυρούνται ως νομ. όροι ήδη τον 4ο αι. π.Χ.].

εναγώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που εκφράζει ή προκαλεί αγωνία: *~ ματιά / αναμονή* ΣΥΝ. αγωνιώδης ΑΝΤ. ψύχραιμος, ανακουφιστικός, ήρεμος, καθησυχαστικός. — **εναγώνια / εναγωνίως** [αρχ.] επίρρ.

ένα-ένα-τέσσερα (114) (το) κίνημα για την απόλυτη τήρηση τού Συντάγματος στην περίοδο τού Ανένδοτου Αγώνα (1961-63), διότι το ακροτελεύτιο (114ο) άρθρο τού τότε Συντάγματος έγραφε ότι η τήρησή του επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων: *η γενιά τού ~*.

εναέριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που εξελίσσεται, κινείται ή αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους, που βρίσκεται στον αέρα: *~ τρένο / διάδρομος / γέφυρα / αγωγός / καλώδιο / σύρμα* || *σημειώθηκαν παραβιάσεις τού ~ χώρου από ξένα αεροσκάφη* || *~ κίνηση / κυκλοφορία* || *Διεθνής Ένωση Εναερίων Μεταφορών* (αγγλ. I.A.T.A.)· ΦΡ. ***περιοχή εναέριας κυκλοφορίας*** ο χώρος που με βάση τις διεθνείς συνθήκες έχει καθοριστεί ως κυρίαρχος χώρος κάθε κράτους, καθώς και ο άμεσα παρακείμενος διεθνής χώρος, τού οποίου την εποπτεία (για τον έλεγχο των πτήσεων και συνολικά τής κυκλοφορίας των αεροσκαφών που διεξάγεται εντός του) αναλαμβάνει επίσης το κράτος. — **εναερίως** επίρρ. [μτγν.].

εναερίτης (ο) {εναεριτών} μέλος τού τεχνικού προσωπικού τής Δ.Ε.Η. που αναρριχάται σε στύλους και πυλώνες παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για τεχνικές εργασίες.
[ΕΤΥΜ. < *εναέριος* + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

εναίσιμος (η) μόνο στη ΦΡ. ***εναίσιμος διατριβή*** η πρωτότυπη επιστημονική πραγματεία, που επισήμως υποβάλλεται προς έγκριση από πτυχιούχο πανεπιστημίου (υποψήφιο διδάκτορα) στα αρμόδια όργανα ή πρόσωπα τού πανεπιστημίου με σκοπό την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος: *ἐναίσιμος ἐπὶ διδακτορίᾳ διατριβή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευοίωνος», < *ἐν- + -αίσιμος < αἶσα* «μοίρα», βλ. λ. *αίσιος*. Η φρ. *εναίσιμος διατριβή* αποδίδει το λατ. inauguralis dissertatio και μαρτυρείται από τής ιδρύσεως τού Πανεπιστημίου Αθηνών].

> **εναίσιμος (επί διδακτορία) διατριβή.** Η χρήση τής αρχ. λ. **εναίσιμος** (σήμαινε και «ευνοϊκός για οιωνούς, κατάλληλος, αρμόζων») για να χαρακτηρίσει την επιστημονική **διατριβή**, χρησιμοποιήθηκε ως απόδοση τού λατ. **inauguralis dissertatio**. Στη Λατινική το **inauguralis** (προς απόδοση τού οποίου χρησιμοποιήθηκε το *εναίσιμος*) σήμαινε την «επίσημη εναρκτήρια» τελετή τής ανάληψης νέων αρχών κ.λπ., που γινόταν με επίκληση των οιωνών (augur), δηλ. τής συγκατάθεσης των θεών (λατ. in-augurare «ζητώ χρησμούς, επικαλούμαι εύνοια των θεών»).
> Το *εναίσιμος* (από το αρχ. **αίσα** «μοίρα», πβ. **αίσ-ιος**) δεν έχει καμία σχέση προς το **αινέσιμος** «επαινετός, υμνήσιμος» (από το **αινώ** «υμνώ», πβ. **επ-αινώ**). Το δε *διατριβή* σημαίνει στην πράξη ό,τι το **διατρίβω** «βρίσκομαι κάπου και ασχολούμαι διαρκώς με ένα θέμα, το εξετάζω, το εξαντλώ».

εναιώρημα (το) {εναιωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε αιωρείται ή επιπλέει σε υγρό **2.** ΦΑΡΜ. κάθε διάλυμα στερεάς ουσίας, που τα μόριά του αιωρούνται, χωρίς να διαλύονται, εντός δεδομένης ποσότητας υγρού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐναιωροῦμαι (-έο-) < ἐν- + αἰωροῦμαι*].

ενάλιος, -ιος/-ία, -ιον αυτός που βρίσκεται μέσα στη θάλασσα, που ανήκει ή ζει σε αυτήν: *~ πλούτος / ζωή / βάθος / αρχαιότητες* || *«Κύπρος, γη εναλία»* (Γ. Σεφέρης) ΑΝΤ. χερσαίος, στεριανός· ΦΡ. ***ενάλια αρχαιολογία*** ο κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με την έρευνα υποθαλάσσιων μνημείων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν- + -άλιος < ἅλς (ἡ)* «θάλασσα» βλ. κ. *αλάτι*].

εναλλαγή (η) η διαδοχική αλλαγή: *~ νύχτας και μέρας* || *~ των εποχών* || *~ πλημμυρίδας και αμπώτιδας* || *~ χαράς και λύπης*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐναλλάσσω*].

εναλλακτήρας (ο) **1.** συσκευή για την παραγωγή εναλλασσόμενου ρεύματος, η οποία περιστρέφεται κατά τη λειτουργία της και χρησιμοποιείται για τη φόρτιση τής μπαταρίας (τής συστοιχίας συσσωρευτών) **2.** ΗΛΕΚΤΡ. γεννήτρια που παράγει εναλλασσόμενη τάση και ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. alternator].

εναλλακτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που διατίθεται για την εκ πε-

ριτροπής και διαδοχική αντικατάσταση κάποιου άλλου (προσώπου ή πράγματος): *η ~ λύση είναι εξίσου δαπανηρή* || *σε περίπτωση αποτυχίας έχει έτοιμο το ~ σχέδιο* || *~ μορφές ενέργειας* (προς αντικατάσταση κυρ. τού πετρελαίου) || *~ θητεία* (βλ. λ. *θητεία*) ΣΥΝ. αναπληρωματικός **2.** αυτός που προκύπτει στο πλαίσιο τής αμφισβήτησης ή τής προσπάθειας διαφορετικής προσέγγισης καθιερωμένων, τυποποιημένων, παλαιών μορφών ή δομών: *~ τέχνη / κινηματογράφος / διαφήμιση* || *~ θεραπεία* (που δεν βασίζεται σε μεθόδους τής κλασικής ιατρικής) ΣΥΝ. πρωτοποριακός. — **εναλλακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αλλαγμένος - ανώμαλος». < αρχ. *ἐναλλάσσω*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. alternatif].

εναλλάξ επίρρ.· με εναλλαγή: *οδηγούσαν ~, μία ο ένας, μία ο άλλος* ΣΥΝ. εκ περιτροπής ΑΝΤ. συνεχώς, αδιάκοπα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐναλλάσσω*].

εναλλάσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {εναλλάχθηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** αντικαθιστώ εκ περιτροπής, διαδοχικά: *ο σωστός παιδαγωγός λέγεται ότι εναλλάσσει την αυστηρότητα με την επιείκεια* || (κ. μεσοπαθ.) *τα τελευταία χρόνια δύο κόμματα εναλλάσσονται στην εξουσία* **2.** (η μτχ. **εναλλασσόμενος**) (α) ΦΥΣ. ***εναλλασσόμενο ρεύμα*** βλ. λ. *ρεύμα* (β) ΓΕΩΠ. ***εναλλασσόμενη καλλιέργεια*** η καλλιέργεια φυτών, που είτε σπέρνονται διαδοχικά είτε ωριμάζουν σε διαφορετικές εποχές για την αύξηση τής παραγωγής. – **εναλλακτικός, -ή, -ό** [μτγν.], **εναλλακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *ἀλλάσσω*. Οι φρ. είναι μεταφρ. δάνεια: *εναλλασσόμενο ρεύμα* (< γαλλ. courant alternatif), *εναλλασσόμενη καλλιέργεια* (< γαλλ. culture alternative)].

ενάμισης, μιάμιση, ενάμισι επίθ.· ένας και μισός. Επίσης (λαϊκ.) **ενάμισος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑνάμισυς* < *ἑνα-* (< *εἷς*) + *ἥμισυς*].

> **ενάμισης ή ενάμισυς – μιάμιση – ενάμισι ή ενάμισυ;** Νεότερο σύνθετο που σημαίνει «ένας και μισός». Ο αρχαίος τ. ήταν **ήμισυς – ημίσεια – ήμισυ**. Από μεταπλασμό τού *ήμισυς* σε **ήμισος** πλάστηκε, στα μεσαιωνικά χρόνια, ο τ. **μισός** (που τονίστηκε κατά τα συναφή επίθ. *απλός, διπλός, μονός* κ.λπ.), με θηλ. **μισή** και ουδ. **μισό**. Σε νεότερα χρόνια σχηματίστηκαν και σύνθετα: *ένας* + *ήμισυς* > **ενάμισυς**, *ένα* + *ήμισυ* > **ενάμισυ**. Άρα οι τύποι *ενάμισυς* και *ενάμισυ* είναι οι ετυμολογικώς ορθοί τύποι. Θα έπρεπε δε να κλίνονται (και να γράφονται) ως: ο *ενάμισυς*, τού *ενάμισυ*, τον *ενάμισυ* – το *ενάμισυ*, τού *ενάμισυ*, το *ενάμισυ*. Ωστόσο, επειδή στη Ν. Ελληνική δεν υπάρχουν αντίστοιχα ονόματα (ο **πέλεκυς** αντικαταστάθηκε από το ουδ. **πελέκι** ή από τη λ. **τσεκούρι** και ο **πρέσβης** έχει διπλή κλίση **πρέσβης** – **πρέσβη** / *πρέσβεως* · *πρέσβη* – *πρέσβεις*, αλλά και **πρεσβευτής**, *-τή, -τή, -τές*) και επειδή ήδη το θηλ. σχηματίστηκε διαφορετικά *(μιάμιση)*, είναι προτιμότερο να ακολουθήσουμε την ομαλότερη κλίση και γραφή, λέγοντας και γράφοντας: ο *ενάμισης* (χρόνος) – τού *ενάμιση* (χρόνου) – τον *ενάμιση* (χρόνο) – η *μιάμιση* (ώρα) · τής *μιάμισης* (ώρας) – τη *μιάμιση* (ώρα) – το *ενάμισι* (λεπτό) – τού *ενάμισι* (λεπτού) – το *ενάμισι* (λεπτό) (πληθυντικός δεν υπάρχει). Κατ' αυτό τον τρόπο, εντάσσουμε το *ενάμισης* στην κλίση των επιθέτων τού τύπου **-ής, -ιά, -ί** *(σταχτής, σταχτιά, σταχτί)*, μολονότι διαφέρει στην προέλευσή του και στο θηλυκό *(μιάμιση)*.
> Σύμφωνα με το ουδ. *ενάμισι*, γράφονται και «κλίνονται» (στην πραγματικότητα είναι άκλιτα) σε **-ήμισι** και **-μισι** οι τύποι τού πληθυντικού (δεν έχουν ενικό) όλων των άλλων αριθμητικών: *δυόμισι* μήνες, *δυόμισι* μέρες, *δυόμισι* κιλά, *τρεισήμισι* αιώνες, *τρεισήμισι* ώρες, *τριάμισι* κιλά, *τεσσερεισήμισι* αιώνες, *τεσσερεισήμισι* μέρες, *τεσσεράμισι* χρόνια.

ενάνθημα (το) {ενανθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (σε περιπτώσεις λοιμωδών νοσημάτων) η εμφάνιση βλαβών στους βλεννογόνους τού στόματος ταυτόχρονα με την εμφάνιση εξανθήματος στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enanthema].

ενανθράκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επεξεργασία μεταλλικού αντικειμένου σε υψηλές θερμοκρασίες, προκειμένου να ενισχυθεί με ειδικές ιδιότητες μέσω τού εμπλουτισμού του σε άνθρακα. — **ενανθρακωτικός,** -ή, -ό. **ενανθρακώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. carburising].

ενανθρώπηση κ. (εσφαλμ.) **ενανθρώπιση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΘΕΟΛ. η ενσάρκωση τού Υιού και Λόγου τού Θεού, η απόκτηση υλικής, ανθρώπινης υπόστασης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνανθρώπησις* < *ἐνανθρωπῶ* (βλ.λ.)].

> **ενανθρώπηση ή ενανθρώπιση;** Το ορθό είναι με *-η-* **(ενανθρώπηση)** ως παράγωγο τού ρ. **ενανθρωπώ** (πβ. το Σύμβολο τής Πίστεως: *«τὸν δι᾽ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα»*). Το *εν-ανθρωπώ* απαντά από τον Ηλιόδωρο (3ος αι. μ.Χ.), αλλά καθιερώνεται δογματικά ως όρος τον 4ο αι. (325) από την Γ' Οικουμενική Σύνοδο, από όπου κανονικώς και το ουσ. *εν-ανθρώπηση*.

ενανθρωπώ κ. (εσφαλμ.) **ενανθρωπίζομαι** ρ. αμετβ. {ενανθρώπησα} ΘΕΟΛ. (στον αόρ.) (για τον Υιό και Λόγο τού Θεού) γίνομαι άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνανθρωπῶ (-έω)* < *ἐν-* + *-ανθρωπῶ* < *ἄνθρωπος*].

έναντι επίρρ. (λόγ.) (+γεν.) **1.** στην απέναντι πλευρά: *η σχολή βρίσκεται ~ τού άλσους* ΣΥΝ. απέναντι • **2.** σε σχέση με, συγκρίνοντας με: *υστερεί σαφώς ~ των υπολοίπων υποψηφίων* ΣΥΝ. συγκριτικά, αναλογικά, σχετικώς με • **3.** για καταβολή μέρους ποσού που πρέπει να καταβληθεί αργότερα ή για καταβολή από πριν τού ποσού αγοράς και έκδοση αργότερα των παραστατικών: *πληρώθηκα ένα ποσό ~ για τα χρήματα που μου οφείλουν*· ΦΡ. ***έναντι αμοιβής*** βλ. λ. *αμοιβή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ενώπιον», < *ἐν-* + *ἄντι*].

ενάντια πρόθ.· πάντα ως σύνθετη πρόθ. *ενάντια σε* (+αιτ.)· αντιστοιχεί στην *εναντίον* (+γεν.), όμως δεν απαντά απολύτως (ως επίρρ.)· δηλώνει: εχθρική διάθεση, εναντίωση: *πάλη ~ στο κατεστημένο* (αντί: *εναντίον τού κατεστημένου*) || *αγώνας ~ στον ιμπεριαλισμό* (αντί: *εναντίον τού ιμπεριαλισμού)*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

> **ενάντια – εναντίον.** Τύπος που πλάστηκε, σε συσχετισμό και με το επίθ. **ενάντιος** (< αρχ. **ἐναντίος**), αρχικά προκειμένου να αποφευχθούν στη δημοτική γλώσσα οι λόγιες λέξεις **εναντίον** και **κατά**, που συντάσσονται μάλιστα με γενική *(εναντίον τού εχθρού – κατά των αντιπάλων)*. Έτσι, αντί τού *εναντίον* (και τού *κατά*) σχηματίστηκε ο τ. *ενάντια* (+σε): *ενάντια στον εχθρό, ενάντια στους αντιπάλους*. Ο τ. ακολούθησε την κανονική κατάληξη των επιρρημάτων τής δημοτικής, την κατάληξη *-α*. Το ότι εξάλλου δεν λέμε **εναντία* δείχνει ότι συνδέθηκε –έστω υστερογενώς– με το επίθ. *ενάντιος*, που κανονικά δίνει επίρρημα *ενάντια*.

εναντιολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εναντιολογείς... | εναντιολόγησα} (λόγ.) αντιπαρατίθεμαι φραστικά σε ήδη διατυπωμένη θέση ή στάση ΣΥΝ. διαφωνώ, αντιλέγω, αντιτείνω, αντιμιλώ ΑΝΤ. συμφωνώ. — **εναντιολογία** (η) [αρχ.], **εναντιολόγος** (ο/η).

εναντιομορφία (η) η ιδιότητα δύο σωμάτων, τα οποία, ενώ είναι ομοιόμορφα, είναι διατεταγμένα αντίθετα και τοποθετημένα σε αντίθετες πλευρές (λ.χ. τα χέρια, τα πόδια ή τα αφτιά στο ανθρώπινο σώμα). Επίσης **εναντιομορφισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Enantiomorphie].

εναντιόμορφος, -η, -ο ομοιόμορφος με άλλον, αλλά κατ' αντίθετη φορά και διάταξη. — **εναντιόμορφα / εναντιομόρφως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Enantiomorph].

εναντίον πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: εχθρική διάθεση, εναντίωση (= κατά, αντίθετα)· κ. απολύτως ως επίρρ., βλ. κ. *ενάντια σε +αιτ.*: *συμμαχικά αεροπλάνα επέδραμαν ~ εχθρικών στόχων* || *αν εφαρμόσετε αυτή την πολιτική, θα με βρείτε ~*· ΦΡ. **το εναντίον / τουναντίον** αντιθέτως: *δεν είμαι καθόλου μισογύνης· ~, είμαι λάτρης τού γυναικείου φύλου*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *ἐναντίος* (βλ.λ.), που χρησιμοποιήθηκε ως επίρρ. Στην Κ.Δ. απαντά και η σημ. «ενώπιον» (λ.χ. Λουκ. 24, 19: *δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ*)].

ενάντιος, -α, -ο κ. (λογιότ.) **εναντίος** {εναντί-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** αυτός που αντιτίθεται (σε πρόσωπο, ιδέα, άποψη, αφηρημένη έννοια κ.λπ.): *είμαστε ενάντιοι σε κάθε περιορισμό των δικαιωμάτων τού πολίτη* ΣΥΝ. αντίθετος, ασύμφωνος ΑΝΤ. σύμφωνος· ΦΡ. ***εν εναντία περιπτώσει*** *(ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει)* σε αντίθετη περίπτωση ΣΥΝ. αλλιώς, διαφορετικά **2. ενάντιο** (το) {εναντίου} το αντίθετο, κυρ. στη φρ. *ο καθένας θεωρείται αθώος μέχρις αποδείξεως τού ~* **3.** ΡΗΤΟΡ. ***εναντία*** (τα) οι αντιθέσεις ως σχήμα λόγου **4.** ΦΙΛΟΣ. ***εναντίες έννοιες*** (στη Λογική) οι έννοιες που έχουν μεταξύ τους τέτοια σχέση, ώστε όταν τίθεται η μία, να αίρεται η άλλη, όταν όμως αίρεται η μία, δεν τίθεται κατ' ανάγκην η άλλη, λ.χ. οι έννοιες «Κυριακή» και «Δευτέρα» είναι εναντίες: *αν είναι Κυριακή, δεν είναι Δευτέρα, αλλά, αν δεν είναι Δευτέρα, δεν είναι απαραίτητα Κυριακή· μπορεί να είναι οποιαδήποτε άλλη ημέρα τής εβδομάδας* **5.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εμφανίζεται διαμετρικώς αντίθετος, που διαφοροποιείται εντελώς: *~ γνώμη / χαρακτήρες* ΣΥΝ. διάφορος, διαφορετικός, ασύμφωνος ΑΝΤ. ίδιος, όμοιος, σύμφωνος **6.** (ειδικότ.) μη ευνοϊκός, αντίξοος: *τα πράγματα ήρθαν ~* || *~ άνεμος / καιρός* ΣΥΝ. δυσμενής, αντίθετος ΑΝΤ. ευμενής. — **ενάντια / εναντίως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐναντίος* < *ἐν-* + *ἀντίος* < *ἀντί*. Ο αναβιβασμός τού τόνου *(ενάντιος)* είναι ήδη μεσν. και οφείλεται σε αναλογική επίδραση επιθ. σε *-ιος* (λ.χ. *ἄξ-ιος, γνήσ-ιος, πλούσ-ιος*)].

εναντιότητα (η) [αρχ.] {εναντιότητ-ος} **1.** η ριζική αντίθεση, η καθολική έλλειψη σύγκλισης και συμφωνίας μεταξύ εννοιών, απόψεων κ.λπ.: *~ ιδεών / γνωμών / αντιλήψεων* ΣΥΝ. αντίθεση, διαφορά, ασυμφωνία, ασυμβίβαστο ΑΝΤ. συμφωνία, σύμπτωση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε εμποδίζει ή προκαλεί προβλήματα, κάθε αντίξοη περίσταση: *κατόρθωσε να υπερνικήσει όλες τις ~ που συνάντησε στη ζωή του* ΣΥΝ. εμπόδιο, δυσκολία, πρόσκομμα, αντιξοότητα, αναποδιά ΑΝΤ. ευκολία, διευκόλυνση, ευχέρεια.

εναντιότροπος, -η, -ο (χημική ουσία) που απαντά υπό δύο διαφορετικές φυσικές μορφές (π.χ. ρομβική), η σταθερότητα των οποίων εξαρτάται από τη θερμοκρασία ή την πίεση. — **εναντιοτροπία** (η).
[ΕΤΥΜ. Το ουσ. *εναντιοτροπία* είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. énantiotropie, άσχετο προς το μτγν. *ἐναντιοτροπία* «σύγκρουση χαρακτήρων»].

εναντιωματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που εμπεριέχει εναντίωση, που φανερώνει εναντίωση ΣΥΝ. αντιθετικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***εναντιωματικός σύνδεσμος*** ο υποτακτικός σύνδεσμος που εισάγει εναντιωματική πρόταση: *στη Νέα Ελληνική εναντιωματικοί σύνδεσμοι είναι οι: ενώ, μολονότι, μόλο που, και που, που, κι ας, ας, και αν / κι αν, και να, που να, ας... και, αν και* (β) ***εναντιωματική / ενδοτική πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με εναντιωματικό σύνδεσμο και το περιεχόμενο τής οποίας εκφράζει αντίθεση ή παραχώρηση (παραχωρητική) προς αυτό που δηλώνει η πρόταση από την οποία εξαρτάται: *μολονότι σπούδασε Αγγλικά, δεν μπορεί να τα μι-*

λήσει καλά ΣΥΝ. παραχωρητική/ενδοτική πρόταση (γ) ***εναντιωματική μετοχή*** μετοχή που εκφράζει αντίθεση προς το περιεχόμενο τού ρήματος τής πρότασης: *και μη συμφωνώντας, αναγκάζεσαι να υπογράψεις καμιά φορά τέτοιες συμβάσεις.* - **εναντιωματικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

εναντιώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εναντιώ-θηκα, -μένος} (+σε) εκδηλώνω την αντίθεσή μου: *πολλοί στρατιωτικοί εναντιώνονται στην ιδέα αποστολής χερσαίων δυνάμεων* ΣΥΝ. αντιτάσσομαι ΑΝΤ. συμφωνώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐναντιοῦμαι (-όο-)* < *ἐναντίος*].

εναντίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** λόγος, πράξη, άποψη κ.λπ., που εκφράζει άρνηση, αντίθεση ΣΥΝ. διαφωνία, αντίρρηση, αντίδραση ΑΝΤ. σύμπραξη, συνεργασία, συμφωνία **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) κάθε ζεύγος αντίθετων μεταξύ τους στοιχείων (π.χ. αρσενικό – θηλυκό, φως – σκοτάδι), από τα οποία κατά τους Πυθαγορείους προέρχεται ο κόσμος (β) ειδική μορφή αντίθεσης που χαρακτηρίζει τις έννοιες και τις κρίσεις στο σύστημα λογικής τού Αριστοτέλη (βλ. κ. λ. *ενάντιος*, σημ. 4).

εναπόθεμα (το) [1890] {εναποθέμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΛ. η μάζα των υλικών που συγκεντρώνεται ως αποτέλεσμα μιας μετακίνησης, ροής κ.λπ.: *τα εναποθέματα στις όχθες των ποταμών μετά από πλημμύρα.*

εναπόθεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η τοποθέτηση μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: ~ *υλικού* / (μτφ.) *ελπίδων* / *ευθυνών* **2.** (ειδικότ. στον πληθ.) οι ύλες και τα άλατα που επικάθονται στην εσωτερική επιφάνεια ατμολέβητα.

εναποθέτω ρ. μετβ. {εναπόθεσα (λόγ. εναπέθεσα), μεσοπαθ. ενεστ. εναποτίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρατ. εναποτιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. εναποτέθηκα, μτχ. παρακ. εναποτεθειμένος} **1.** τοποθετώ μέσα σε συγκεκριμένο χώρο: *οι μέλισσες εναποθέτουν το μέλι στις κηρήθρες* ΣΥΝ. (εν)αποθηκεύω **2.** (μτφ.) στηρίζω (προσδοκίες): ~ *τις ελπίδες μου στον Θεό.* - **εναπόθεμα** (το) [1890], **εναπόθετος**, -η, -ο [μτγν].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐναποτίθημι* < *ἐν-* + *ἀπο-* + *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

εναποθηκεύω ρ. μετβ. [1884] {εναποθήκευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) τοποθετώ (κάτι) μέσα σε συγκεκριμένο χώρο για αποθήκευση: ~ *τρόφιμα* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, εναποθέτω. — **εναποθήκευση** (η) [1884].

εναπόκειται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [μτγν.] {παρατ. εναπέκειτο} (+σε) εξαρτάται (από πρόσωπο, γεγονός, κατάσταση κ.λπ.), αφήνεται στη διάθεση ή την εξουσία (κάποιου): *αυτό ~ φυσικά στο προσωπικό σας γούστο* || *στους Έλληνες πολίτες ~ η τήρηση τού Συντάγματος* || ~ *στην κρίση τού καθενός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξαρτώ*.

εναπομένω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εναπέμεινα (μτχ. εναπομείνας, -ασα, -αν)} (λόγ.) απομένω, μένω ως υπόλοιπο: *η δικτατορία κατάργησε και τα τελευταία εναπομείναντα ίχνη συνταγματικής τάξης* ΣΥΝ. υπολείπομαι, παραμένω.

εναργής, -ής, -ές {εναργ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εναργέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που φαίνεται καθαρά, που είναι ορατός με ευκρίνεια, σαφήνεια και καθαρότητα: ~ *σχήμα* ΣΥΝ. φανερός, ευκρινής, διαυγής ΑΝΤ. δυσδιάκριτος, σκοτεινός, απροσδιόριστος **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια και αμεσότητα: ~ *ύφος* / *έκφραση* / *τεκμήριο* / *εντύπωση* || *κατά τρόπον εναργή* ΣΥΝ. σαφής, καθαρός ΑΝΤ. δυσνόητος, αόριστος, συγκεχυμένος, ασαφής. — **εναργώς** επίρρ. [αρχ.], **ενάργεια** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-αργής* < *ἀργός* «λευκός, λαμπρός», βλ. κ. *άργυρος*].

> **εναργής – ενάργεια.** Η ετυμολογική καταγωγή φωτίζει τη σημ. τής λ. **εναργής** και τού ουσ. **ενάργεια**. Προερχόμενο από το αρχ. **αργός** «λαμπρός, φωτεινός», δηλώνει συγχρόνως: (α) τον λαμπρό, φωτεινό, άρα διαυγή, καθαρό, ευδιάκριτο, σαφή, και (β) τον λαμπρό, φωτεινό σαν να τον βλέπεις μπροστά σου, άρα τον ζωντανό, τον άμεσο. Βαθμηδόν, μάλιστα, το βάρος έχει μετακινηθεί περισσότερο στη β' σημασία: *Ο συγγραφέας με τις περιγραφές και τους χαρακτηρισμούς των προσώπων πετυχαίνει να δώσει μια εναργή εικόνα των ανθρώπων τού Μεσοπολέμου, έτσι που ο αναγνώστης να αισθάνεται σαν ένας από αυτούς* - *Η ενάργεια με την οποία παρουσίασε ο ομιλητής το θέμα του, σκιαγραφώντας τους Βυζαντινούς αυτοκράτορες, τους αυλικούς και τον κλήρο που τους περιστοίχιζε, είναι σαν να τους έχει γνωρίσει ο ίδιος.*

ενάρετος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που ζει με αρετή και χρηστότητα, που έχει ηθικές αρχές: ~ *άνθρωπος* ΣΥΝ. ηθικός, έντιμος, χρηστός ΑΝΤ. ανήθικος, φαύλος, αχρείος **2.** (για αφηρ. έννοιες) αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με την αρετή, που μαρτυρεί την ύπαρξη αρετής και χρηστότητας: ~ *βίος* ΣΥΝ. άμεμπτος, ηθικός ΑΝΤ. επιλήψιμος, ανάρμοστος, αχρείος. — **ενάρετα / εναρέτως** [μτγν.] επίρρ.

έναρθρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λόγος) που παράγεται με την άρθρωση και τη συνεκφορά των φθόγγων, έτσι ώστε να σχηματίζονται λέξεις και προτάσεις: *ο ανθρώπινος λόγος είναι ~* ΑΝΤ. άναρθρος **• 2.** ΓΛΩΣΣ. (τύπος) που εκφέρεται με άρθρο: ~ *απαρέμφατο* / *μετοχή* ΑΝΤ. άναρθρος. — **έναρθρα / ενάρθρως** [μτγν.] επίρρ.

εναρκτήριος, -α, -ο [1862] αυτός που τελείται κατά την έναρξη ή σηματοδοτεί την έναρξη: ~ *λόγος* / *παράσταση* / *τελετή* / *συνεδρίαση* / *σάλπισμα* ΑΝΤ. αποχαιρετιστήριος, καταληκτικός.

εναρκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έναρξη, που δηλώνει την έναρξη ΣΥΝ. αρχικός, εναρκτήριος ΑΝΤ. ληκτικός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***εναρκτικό ρήμα*** ρήμα που παράγεται από άλλο και δηλώνει την έναρξη τής πράξης που σημαίνει το αρχικό ρήμα, π.χ.: *στα Αρχαία Ελληνικά το «ἡβάσκω» (μπαίνω στην εφηβεία) είναι το ~ τού «ἡβῶ» (βρίσκομαι στην εφηβεία)* || *«αποκοιμιέμαι» είναι το ~ τού «κοιμάμαι»* (πβ. λ. *θαμιστικός* κ. *εφετικός*) (β) **εναρκτικός ενεστώτας** βλ. λ. *ενεστώτας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.

εναρμονίζω ρ. μετβ. [1862] {εναρμόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** φέρνω σε συμφωνία (αντικείμενα, ιδέες, θέσεις κ.λπ.), φροντίζω για την προσαρμογή τού ενός στο άλλο ή στα άλλα: *η διάσκεψη έχει αποστολή να εναρμονίσει τις απόψεις των συμμάχων* || *χρώματα και σχήματα εναρμονίζονται σε ένα ταιριαστό σύνολο* ΣΥΝ. προσαρμόζω, (συν)ταιριάζω **• 2.** (παλαιότ.) καθιστώ (μουσικό κομμάτι) αρμονικό, δηλ. προσαρμόζω σε μελωδικό θέμα την κατάλληλη μουσική αρμονία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. harmoniser].

εναρμόνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε αρμονία με κάποιον άλλον **2.** ΜΟΥΣ (α) ***εναρμόνιον μέλος*** ένα από τα τρία γένη (ομάδες τρόπων) τής αρχαίας ελληνικής μουσικής, τα οποία υιοθετήθηκαν και από τους βυζαντινούς θεωρητικούς (τα άλλα δύο είναι το διατονικό και το χρωματικό) (β) (στην ευρωπαϊκή μουσική) ***εναρμόνιοι φθόγγοι / συγχορδίες*** οι φθόγγοι / οι συγχορδίες που γράφονται με διαφορετικό τρόπο, αλλά αντιστοιχούν στο ίδιο τονικό ύψος, λ.χ. το *ρε ύφεση* συμπίπτει εναρμονίως με το *ντο δίεση*.

εναρμόνιση (η) [1884] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η συμφωνία, η προσαρμογή κάποιου σε κάτι άλλο, ώστε να υπάρχει αρμονία, να ταιριάζουν: *η ~ των απόψεων των εμπλεκομένων μερών* || *η ~ χρωμάτων* / *διακοσμητικών στοιχείων με τον χώρο* || *η ~ των οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών τής Ε.Ε.* || *η ~ τής τελωνειακής νομοθεσίας των κρατών τής Ε.Ε.* **• 2.** (παλαιότ.) η προσαρμογή σε μελωδικό θέμα τής κατάλληλης μουσικής αρμονίας. Επίσης **εναρμονισμός** (ο) [1895].

εναρμονιστής (ο) **1.** πρόσωπο που προσαρμόζει την κατάλληλη μουσική αρμονία σε μελωδικό θέμα, ώστε αυτό να είναι αρμονικό **2.** ειδικός που κατά την κατασκευή εκκλησιαστικού οργάνου εναρμονίζει τα μέρη του, που διατάσσονται σε συστοιχίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. harmoniste].

έναρξη (η) {-ης κ. -άρξεως | -άρξεις, -άρξεων} **1.** η πράξη με την οποία σηματοδοτείται η αρχή ενέργειας, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.: *αυτή τη στιγμή ο πρόεδρος τής Ολυμπιακής Επιτροπής κηρύσσει την ~ των αγώνων* ΣΥΝ. ξεκίνημα, εκκίνηση, αρχή ΑΝΤ. λήξη, περάτωση, τέλος **2.** (κατ' επέκτ.) το χρονικό σημείο κατά το οποίο αρχίζει (κάτι): *η ~ των εργασιών τής Βουλής έχει προγραμματιστεί για την επόμενη εβδομάδα* ΣΥΝ. αρχή, εκκίνηση, ξεκίνημα ΑΝΤ. τελείωμα, τελειωμός **3.** (συνεκδ.) η τελετή με την οποία ξεκινά κάτι, αρχίζει μια διαδικασία, μια περίοδος: *κατά την ~ των εργασιών τής συνόδου, ο πρόεδρος θα εκφωνήσει βαρυσήμαντη ομιλία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προκαταρκτικός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔναρξις* < αρχ. *ἐνάρχομαι* «αρχίζω, ξεκινώ» < *ἐν-* + *ἄρχομαι*, μέσ. ενεστ. τού ρ. *ἄρχω* (βλ.λ.)].

εναρχειώνω ρ. μετβ. {εναρχείω-σα, -θηκα, -μένος} ΠΛΗΡΟΦ. εντάσσω (έγγραφα, φακέλους κ.λπ.) σε αρχείο, κατά τρόπον ώστε να είναι εύκολη η χρήση τους ή η παραπομπή σε αυτά ΣΥΝ. αρχειοθετώ. — **εναρχείωση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. file].

ένας, μία κ. μια, ένα {εν-ός, -α(ν)} **1.** αυτός που αντιστοιχεί αριθμητικά στην έννοια τής μονάδας: *ο άνθρωπος έχει δύο μάτια και δύο αφτιά, ~ στόμα και ~ μύτη* **2.** (ειδικότ.) για την έκφραση τής μοναδικότητας με έμφαση και σε αντίθεση προς την έννοια τού πλήθους: *«πιστεύω εις ~ Θεόν»* (δηλ. όχι σε πολλούς) || *είναι ~ και μοναδικός* (δεν υπάρχει κανείς άλλος σαν αυτόν) || ~ *είναι η ομάδα!* (δεν υπάρχει καλύτερη) **3.** (ειδικότ. πριν από ονόματα) για επίταση τού πόσο σημαντικός, πόσο ιδιαίτερος είναι (κάποιος/κάτι): *πολλές φράσεις έμειναν ιστορικές, μόνο και μόνο γιατί ειπώθηκαν από ~ Σωκράτη, ~ Σαίξπηρ ή ~ Καντ* **4.** σε ΦΡ. τού τύπου ***είσαι ένας... εσύ!*** για να τονιστεί πόσο έντονα φέρει κανείς την ιδιότητα, για την οποία γίνεται λόγος (συχνά κ. χαϊδευτ.) για να δηλωθεί πόσο διασκεδαστικός, χαριτωμένος είναι κανείς: *είσαι μια μουσίτσα εσύ!* || *είναι ένας γαλίφης αυτός!* **5.** ο ίδιος: *αδέλφια είμαστε· ~ μάννα μάς γέννησε!* **6.** (α) (ως αόριστο άρθρο) για πρόσωπα ή πράγματα που δεν προσδιορίζονται επακριβώς: *θέλεις ~ ποτό;* || *χρειάζομαι ~ αυτοκίνητο, κι ας είναι ό,τι μάρκα θέλει* || ~ *φορά κι ~ καιρό ήταν ~ βασιλιάς και ~ βασίλισσα...* (αρχή παραμυθιού) (β) κάποιος: *χρειάζεσαι έναν να σε συμβουλεύει* ΦΡ. ***ένας κάποιος*** για επίταση τής έννοιας τής αοριστίας· χρησιμοποιείται αντί τού *κάποιος*, προκειμένου να δοθεί έμφαση στην αοριστία: ~ *Αντωνίου σε ζητεί· τον ξέρεις;* **7.** (ειδικότ.) για επίταση τής ιδιότητας τού ουσιαστικού ή τού επιθέτου που ακολουθεί: *δεν μπορεί να με βλάψει ~ τιποτένιος!* **8.** ***μία / μια*** χτύπημα (κλοτσιά, σφαλιάρα κ.λπ.): *δώσ' του ~ να ησυχάσει!* **•** ΦΡ. (α) ***ο ένας (κι) ο άλλος*** βλ. λ. *άλλος* (β) ***ένας-ένας*** (μεσν. έκφραση) σε σειρά, κατά μονάδες, χωριστά ο καθένας: *να περνάτε ~, για να μη γίνει μπέρδεμα* || *μη ρωτάτε όλοι μαζί· ~ παρακαλώ!* (γ) ***έναν προς έναν*** με εμμονή στον καθένα χωριστά: *στο τελωνείο άνοιξαν όλες τις βαλίτσες και τις ήλεγξαν μία προς μία* (δ) ***ένας κι ένας*** ξεχωριστοί (με καλή ή κακή σημασία): *οι καλεσμένοι ήταν όλοι τους ~* || (ειρων.-κακόσ.) *καλά κουμάσια, όλοι τους είναι ~!* (ε) ***μια / μία ο ένας, μια / μία ο άλλος*** ο ένας τη μία φορά, ο άλλος την άλλη χωρίς σταματημό, πότε ο ένας πότε ο άλλος αδιάκοπα: *και ο άντρας της και ο γυιος της της δημιουργούν συνεχώς προβλήματα· ~ θα την πεθάνουν στο τέλος τη γυναίκα!* (στ) ***τη μία / μια... την άλλη*** πότε... πότε, άλλοτε μεν... άλλοτε δε, τη μία φορά... την άλλη φορά: *τα λέει ~ έτσι και ~ αλλιώς* (τη μία φορά με τον έναν τρόπο, την άλλη με τον άλλον) || ~ *η αδελφή του δεν είχε να πληρώσει το νοίκι της, ~ η κόρη του χρειάστηκε φροντιστήριο, στο τέλος δεν του έμεινε δεκάρα* (ζ) ***με μιας / διά μιας*** αμέσως και ξαφνικά: *διά*

μιας εξαφανίστηκαν από μπροστά τους (η) (ως σύνδ.) ***μια(ς) και*** βλ.λ. (θ) ***μια και καλή / μια κι έξω*** τελειωτικά, χωρίς να χρειαστεί και δεύτερη φορά (ι) ***μία σου και μία μου / ένα σου και ένα μου*** για κάτι που κάνει ο ένας ανταποδοτικά στον άλλον: *πρώτα με κορόιδεψες εσύ, τώρα σε κοροϊδεύω εγώ· ~* (είμαστε πάτσι) (ια) (ως επίρρ.) ***μια για πάντα*** τελειωτικά, χωρίς παλινωδίες ή ανακλήσεις ΣΥΝ. άπαξ διά παντός, οριστικά (ιβ) ***ούτε ένας*** κανένας: *Πώς είναι δυνατόν; ~ να μη βρεθεί να τον βοηθήσει;* (ιγ) ***ένας, δύο*** λίγοι: *δεν περιμένουμε κόσμο· ~ φίλοι μόνο θα 'ρθουν* (ιδ) ***ο ένας μετά τον άλλο*** για να δηλωθεί διαδοχή, ακολουθία: *~ άρχισαν να φεύγουν* (ιε) ***ένας Θεός ξέρει*** για κάτι που είναι αδύνατον να γνωρίζει (κάποιος): *~ τι πέρασε αυτός ο άνθρωπος / πώς αντέχει* (ιστ) ***ένας λόγος / μια κουβέντα είναι*** για κάτι που λέγεται εύκολα, αλλά πραγματοποιείται δύσκολα: *~ είναι ν' αλλάξει η κατάσταση· αυτά τα πράγματα παίρνουν χρόνια* (ιζ) ***ένα το κρατούμενο*** βλ. λ. *κρατούμενο* (ιη) ***ένα κι ένα κάνουν δύο*** για να δηλωθεί ότι κάτι είναι απλό και αυτονόητο: *~: ο καθένας κοιτάει τον εαυτό του και συ πρέπει να μάθεις να κάνεις το ίδιο* (ιθ) ***μια ζωή την έχουμε*** για να δηλωθεί ότι πρέπει κανείς να απολαμβάνει τη ζωή του όσο μπορεί, επειδή δεν ξαναζεί: *«~, κι αν δε τη γλεντήσουμε, τι θα καταλάβουμε, τι θα καζαντίσουμε;»* (λαϊκ. τραγ.) (κ) ***ένα και το αυτό*** το ίδιο ακριβώς, δεν υπάρχει καμία διαφορά: *είτε εκλεγεί ο ένας είτε εκλεγεί ο άλλος είναι ~: θα ακολουθήσουν την ίδια οικονομική πολιτική* (κα) ***ένας ίσον κανένας*** ένα μόνο δεν έχει αξία, είναι σαν να είναι κανένα: *Ένα κουλλουράκι τι να μου κάνει; ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο, ενάμισης.*

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ένας* < αρχ. *εἷς* (βλ.λ.) από την αιτ. ενικού *ἕνα*. Το θηλ. *μία* είναι αρχ. και προέρχεται από τ. *sm-ia, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *sem-s > *εἱς*, πβ. σανσκρ. sámah, λατ. semel «άπαξ», γαλλ. simple «απλός», αγγλ. same «ίδιος» κ.ά. Ομόρρ. *μία* (βλ.λ.), *ἕν, ἅ-μα, ἅ-παξ, ἁ-πλοῦς* κ.ά.].

ενασκώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ενασκείς... | ενάσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κάνω χρήση (νόμιμου δικαιώματος ή ιδιότητας) ΣΥΝ. ασκώ. — **ενάσκηση** (η) [1874].

ενασμενίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ενασμενίσθηκα} (λόγ.-σπάν.) ♦ **1.** (αμετβ.) καμαρώνω για κάτι (που δεν έχω ή δεν πρέπει): *ενασμενίζεται για τις γνώσεις του στην ιστορία* (στην πραγματικότητα δεν έχει γνώσεις) ♦ **2.** (μετβ.) χαίρομαι, μου αρέσει: *ενασμενίζεται να πολιτικολογεί μεγαλοφώνως ενώπιον αγνώστων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *ἀσμενίζω* < *ἄσμενος* «χαρούμενος, ευχαριστημένος», βλ. κ. *ασμένως*].

έναστρος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αστέρια, γεμάτος αστέρια: *~ ουρανός* ΣΥΝ. αστροφώτιστος ΑΝΤ. άναστρος.

ενασχόληση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ασχολία με την οποία καταγίνεται κανείς, κυρ. πέρα από την επαγγελματική του δραστηριότητα ή στο περιθώριο αυτής: *το ψάρεμα είναι μια ευχάριστη ~* ΣΥΝ. απασχόληση, ασχολία. — **ενασχολούμαι** ρ. [μτγν.] {-είσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απασχολώ.*

ενατένιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η προσήλωση τού βλέμματος σε πρόσωπο, αντικείμενο, αλλά και σε γεγονός, κατάσταση κ.λπ.: *η ~ τού έναστρου ουρανού* ‖ (μτφ.) *ο καλλιτέχνης εκφράζει τη δική του ~ τού κόσμου και τής ζωής* ΣΥΝ. παρατήρηση. — **ενατενίζω** ρ. [αρχ.].

ένατος, -η (λόγ. *ενάτη*), -ο (επίσης γράφεται 9ος στην αραβική αρίθμηση, Θ' ή θ' στην ελληνική και IX στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εννέα (9) **2.** ***ένατος*** (ο) {ενάτου} ο ένατος μήνας τού έτους, ο Σεπτέμβριος: *η 1/9 (πρώτη ενάτου) είναι η αρχή τού εκκλησιαστικού έτους* **3.** ***ενάτη*** (η) η ένατη ημέρα κάθε μήνα: *η εκδήλωση αναβάλλεται για την 9η Απριλίου* **4.** ***ένατο*** (το) {ενάτ-ου | -ων} καθένα από τα εννέα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο **5.** ΕΚΚΛΗΣ. ***ένατα*** (τα) {ενάτων} η ένατη ημέρα από την Κοίμηση τής Θεοτόκου και η εορτή που τελείται για να τιμηθεί η επέτειος αυτή ΣΥΝ. τα εννιάμερα τής Παναγίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα* κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔνϝα-τος < *ἐννέα* (βλ.λ.)].

εναύλιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την αυλή.

έναυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} άναμμα, ανάφλεξη, πυροδότηση· η πρόκληση τής έκρηξης μιας εκρηκτικής ουσίας με έναυσμα.

έναυσμα (το) {εναύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε προκαλεί διέγερση, εξέγερση, έξαψη παθών κ.λπ.: *το επίμαχο άρθρο αποτέλεσε το ~ για την έναρξη τής διαμάχης των φατριών* **2.** ΣΤΡΑΤ. το μέσο με το οποίο μεταδίδεται πυρ σε γόμωση εκρηκτικής ύλης ή ενισχύεται το ήδη μεταδιδόμενο πυρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐναύω* «ανάβω φωτιά, προκαλώ» < *ἐν-* + *αὔω* «παίρνω φωτιά» < *αὔσ-jω, που συνδ. με λατ. haurio «αντλώ, παίρνω», αρχ. ισλ. ausa «αντλώ» κ.ά.].

ενδαγγειακός, -ή, -ό [1891] ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στα αγγεία: *διάχυτη ~ πήξη* (σοβαρή διαταραχή τής πήξης τού αίματος).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intravascular].

ένδακρυς, -υς, -υ {ενδάκρ-υος, -υ | -υες (ουδ. -υα), -ύων} (λόγ.) αυτός που έχει δάκρυα στα μάτια, δακρυσμένος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν* + *-δακρυς* < *δάκρυ*, πβ. κ. *ἄ-δακρυς*].

ενδαρθρικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει σε μια άρθρωση.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intra-articular].

ενδαρτηριακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στις αρτηρίες.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endarterial].

ενδαυλικός, -ή, -ό αυτός που αναπτύσσεται ή ανευρίσκεται μέσα στον αυλό ενός οργάνου: *~ όγκος τού εντέρου.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intra-tubed].

ενδεδειγμένος, -η, -ο αυτός που κρίνεται ως ο αναγκαιότερος ή ο καταλληλότερος για την περίσταση: *το υπουργείο αναζητεί ακόμη την ~ λύση για το πρόβλημα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος, μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐνδείκνυμι*].

ενδεής, -ής, -ές {ενδε-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ενδεέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (+γεν.) αυτός που στερείται, που έχει έλλειψη συγκεκριμένου πράγματος, που μειονεκτεί σε (κάτι): *~ αγωγής / καλλιέργειας / φρενών* (παράφρων) ΣΥΝ. στερούμενος ΑΝΤ. επαρκής, πλήρης **2.** αυτός που στερείται ακόμη και των αναγκαίων πόρων για τη ζωή, που του λείπουν και τα πλέον απαραίτητα ΣΥΝ. φτωχός, άπορος, πένης ΑΝΤ. εύπορος, πλούσιος. **ενδεώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια, -ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνδέω* «στερούμαι, έχω έλλειψη» < *ἐν-* + *δέω*, βλ. κ. *δει*].

ένδεια (η) [αρχ.] {ένδ-ειας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έλλειψη, η στέρηση: *η ~ αγαθών πρώτης ανάγκης* ‖ (μτφ.) *~ πνευματική / ηθική* ΑΝΤ. επάρκεια, πληρότητα, αφθονία **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη οικονομικών πόρων, η φτώχια: *ζει μέσα στην ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

ενδείκνυμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενδείκνυ-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται (μτχ. ενεστ. ενδεικνυόμενος, -η, -ο, μτχ. παρακ. ενδεδειγμένος, -η, -ο)} **1.** υπαγορεύομαι από την ανάγκη ή επιβάλλομαι ως χρήσιμος και κατάλληλος: *οι σπασμωδικές ενέργειες δεν ενδείκνυνται για την αντιμετώπιση των κρίσεων* ΑΝΤ. αντενδείκνυμαι **2.** (συνήθ. τριτοπρόσ. ***ενδείκνυται, ενδείκνυνται***) κρίνεται, θεωρείται αναγκαίο ή απαραίτητο (ή και απλώς χρήσιμο): *στην περίπτωση αυτή ενδείκνυται χειρουργική επέμβαση* ΣΥΝ. επιβάλλεται, χρειάζεται, απαιτείται ΑΝΤ. αντενδείκνυται **3.** (η μτχ. ***ενδεικνυόμενος,*** *-η, -ο*) αυτός που προτείνεται ως χρήσιμος, κατάλληλος ή/και αναγκαίος: *για την επιβολή των ~ κυρώσεων αρμόδιο είναι το Διοικητικό Συμβούλιο τού συλλόγου* ‖ *~ ενέργειες / μέτρα / φάρμακα / μέθοδοι* **4.** (η μτχ. ***ενδεδειγμένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάλληλος, μετοχή, αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. Μέσ. ενεστ. τού αρχ. *ἐνδείκνυμι* < *ἐν-* + *δείκνυμι* «δείχνω»].

ενδεικτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που παρέχει ενδείξεις, που φανερώνει ή υποδηλώνει (κάτι): *οι χθεσινές δηλώσεις τού υπουργού είναι ~ των προθέσεών του* ‖ *«ενδεικτικό τού τι συμβαίνει εκεί μπορεί να θεωρηθεί η παρακάτω είδηση...»* (εφημ.) ΣΥΝ. χαρακτηριστικός ● **2. ενδεικτικό** (το) το επίσημο σχολικό έγγραφο, με το οποίο πιστοποιείται ότι ο αναφερόμενος σε αυτό μαθητής προάγεται στην επόμενη τάξη με τον αναγραφόμενο σε αυτό βαθμό. — **ενδεικτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποφοίτηση.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐνδείκνυμι*].

ένδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} **1.** οτιδήποτε καταδεικνύει (κάτι) ή λειτουργεί ως επιβεβαίωση, επικύρωση (πράγματος, γεγονότος, κατάστασης κ.λπ.): *υπάρχουν σοβαρές ~ για μεταστροφή τής πολιτικής των Η.Π.Α.* ‖ *σαφείς / ανησυχητικές / αποχρώσες ~* ΣΥΝ. δείξη, κατάδειξη, δείγμα, σημείο ΑΝΤ. απόδειξη, φανέρωμα, βεβαίωση· ΦΡ. ***σε ένδειξη / (λόγ.) εις ένδειξιν*** (+γεν.) για να δειχθεί, για να δηλωθεί: *οι αγρότες απέκλεισαν την εθνική οδό ~ διαμαρτυρίας* ‖ *~ ενδιαφέροντος / συμπαράστασης / συμπάθειας / αλληλεγγύης / ευγνωμοσύνης / σεβασμού* **2.** ΙΑΤΡ. εκδήλωση συμπτώματος που επιβάλλει ορισμένη θεραπεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόδειξη.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνδειξις* < *ἐνδείκνυμι*].

ένδεκα (το) ▸ έντεκα

ενδεκάδα (η) **1.** σύνολο που αποτελείται από ένδεκα μονάδες **2.** ΑΘΛ. οι ένδεκα παίκτες μιας ποδοσφαιρικής ομάδας: *οι δύο ~ παρατάχθηκαν στο γήπεδο* ‖ *ο προπονητής άφησε τον παίκτη εκτός ενδεκάδας* ‖ *η βασική ~ μιας ομάδας.*

ενδεκαμελής, -ής, -ές [1831] {ενδεκαμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποτελείται από έντεκα μέλη: *~ επιτροπή / συμβούλιο.*

ενδεκασύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] ΜΕΤΡ. (στίχος) που αποτελείται από έντεκα συλλαβές.

ενδέκατος, -η (λόγ. *ενδεκάτη*), -ο [αρχ.] (επίσης γράφεται 11ος στην αραβική αρίθμηση, ΙΑ' ή ια' στην ελληνική και XI στη λατινική) **1.** αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό έντεκα (11) **2. ενδέκατος** (ο) {ενδεκάτου} ο ενδέκατος μήνας τού έτους, ο Νοέμβριος: *9/11 (εννέα ενδεκάτου) είναι τού Αγίου Νεκταρίου* **3. ενδεκάτη** (η) η ενδέκατη ημέρα κάθε μήνα: *θα βρίσκεται στην Ελλάδα μετά την 11η Μαΐου* **4. ενδέκατο** (το) {ενδεκάτ-ου | -ων} καθένα από τα έντεκα ίσα μέρη, στα οποία διαιρείται ένα σύνολο (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

ενδελεχής, -ής, -ές {ενδελεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ενδελεχέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη διάρκεια και αδιάπτωτη συνέχεια: *~ πυρ* ΣΥΝ. συνεχής, αδιάλειπτος, εξακολουθητικός, ακατάπαυστος ΑΝΤ. ακαριαίος, στιγμιαίος ● **2.** (συνήθ.) αυτός που συντελείται ή διεξάγεται με επιμέλεια και επιμονή: *~ εξέταση / έρευνα / μελέτη* ΣΥΝ. επιμελής, επίμονος, προσεγμένος. — **ενδελεχώς** επίρρ. [αρχ.], **ενδελέχεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, λεπτομερής.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-δελεχής* < **δέλεχ-ος*, δισύλλ. θέμα, τού οποίου μεταπτωτ. βαθμ. απαντά στο επίθ. *δολιχός* «μακρύς» (βλ.λ.). Σύμφωνα με την ετυμ. αυτή, ο *ενδελεχής* θα ήταν αρχικώς ο διαρκής, ο συνεχής, επομένως εκείνος που δείχνει ιδιαίτερη επιμέλεια].

ενδελεχής – εντελεχής. Συχνά ήδη από την αρχαία εποχή οι δύο λέξεις συγχέονται, πιθανότατα ως ομόηχες. Ωστόσο, διαφέρουν και σημασιολογικά και ετυμολογικά. Το αρχ. **ενδελεχής** παράγεται από **ἐν** + **δέλεχος*, ομόρρ. τού αρχ. **δολιχός** «μακρύς» και σήμαινε «μακρύς, διηνεκής, ακατάπαυστος, συνεχής», από όπου η κύρια σημερινή σημ. τής λ. «επιμελημένος, προσεκτικός, λεπτομε-

ρής». Το *εντελεχής* είναι ανύπαρκτος όρος. που προήλθε από σύγχυση προς το *ενδελεχής* με βάση το ουσ. **εντελέχεια**. Το *εντελέχεια* είναι γνωστός αριστοτελικός όρος (από το *εντελής* + *έχω*. «αυτός που έχει το «τέλος», τον σκοπό μέσα του». άρα «πλήρης. ολοκληρωμένος»), που δήλωσε την ολοκληρωμένη ενέργεια και την ολοκληρωμένη μορφή σε σχέση με την ύλη που «δυνάμει» δημιουργεί τη μορφή. Το *εντελέχεια* συγχύθηκε και αυτό προς το ουσ. τού *ενδελεχής*, προς την *ενδελέχεια*.

ενδέχεται ρ. απρόσ. |αρχ.| **1.** (+να) είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι): *~ να βρέξει σήμερα, αλλά δεν μπορεί κανείς να είναι σίγουρος* ΣΥΝ. μπορεί. ίσως. πιθανόν **2.** (ως απάντηση) ίσως, πιθανόν. δεν αποκλείεται: *-Υπάρχει περίπτωση να συμφωνήσει: —~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως*.

ενδεχόμενος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι δυνατόν να συμβεί (αλλά δεν αποκλείεται και το αντίθετο): *η ασφάλιση καλύπτει κάθε ~ ζημιά* ΣΥΝ. πιθανός. δυνατός ΑΝΤ. απίθανος· ΦΡ. ***είναι ενδεχόμενο να...*** ενδέχεται (βλ.λ.): *είναι ~ να υπάρξει ισοψηφία* **2. ενδεχόμενο** (το) {ενδεχομέν-ου | -ων} (α) αυτό που μπορεί να συμβεί: *υπάρχει το ~ να προκληθεί έκρηξη* ‖ *απέκλεισε το ~ πρόωρων εκλογών* ‖ *άφησε ανοιχτό το ~ να μειωθεί η στρατιωτική θητεία*· ΦΡ. ***για κάθε ενδεχόμενο / (λόγ.) διά παν ενδεχόμενον*** για να καλύψουμε όλες τις πιθανές περιπτώσεις, για κάθε περίπτωση: *δεν πιστεύω να βρέξει, αλλά ~ πάρε και μια ομπρέλα!* (β) ΦΙΛΟΣ. κάθε φαινόμενο που θα μπορούσε και να μην υπάρχει ή να υπάρχει υπό διαφορετική μορφή.

ενδεχόμενος – πιθανός. Η λ. **ενδεχόμενος** δηλώνει ότι κάτι μπορεί να συμβεί, αλλά δεν αποκλείεται και το αντίθετο. Η λ. **πιθανός** δίνει έμφαση στην πιθανότητα πραγματοποίησης, δηλώνοντας ότι κάτι. σύμφωνα με τα δεδομένα, αναμένεται ότι μάλλον θα συμβεί. Έτσι, η φράση «*η ενδεχόμενη αποχώρηση από τη συμμαχία*» σημαίνει ότι μπορεί να υπάρξει αποχώρηση. μπορεί και όχι, ενώ η φράση «*η αποχώρηση από τη συμμαχία είναι πιθανή*» σημαίνει ότι. σύμφωνα με τα δεδομένα. η αποχώρηση είναι η πλέον αναμενόμενη εξέλιξη και κατά πάσα πιθανότητα θα συμβεί.

ενδεχομένως επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ίσως. είναι δυνατόν (να συμβεί κάτι)· συχνά ως ελλειπτική απάντηση: *-Θα υπάρξουν εξελίξεις στο Κυπριακό; —~!* (μπορεί και ναι, μπορεί και όχι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ίσως*. *προηγουμένως*.

ενδημία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η μόνιμη και συνεχής διαμονή σε τόπο ή χώρο ΣΥΝ. παραμονή ΑΝΤ. αποδημία. εκδημία • **2.** ΙΑΤΡ. η σταθερή παρουσία μιας λοιμώδους νόσου σε συγκεκριμένη περιοχή υπό μορφήν είτε σποραδικών περιστατικών είτε και επιδημίας (λ.χ. η ελονοσία σε ελώδεις περιοχές). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιδημία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐνδημῶ (-έω)* < *ἐν-* + *-δημῶ* < *δῆμος*].

ενδημικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός τού οποίου η παρουσία συνδέεται με συγκεκριμένο τόπο. περιοχή: *~ πρόβλημα / φαινόμενο* **2.** (ειδικότ. για ασθένεια) αυτός που εμφανίζεται μόνιμα σε συγκεκριμένη περιοχή: *~ νόσος* (βλ.λ.) / *νόσημα*. — **ενδημικ-ά / -ώς** επίρρ. [1897]. **ενδημικότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endémique].

ενδημισμός (ο) ΒΙΟΛ. το φαινόμενο τής παρουσίας συγκεκριμένων ζωικών ή φυτικών ειδών σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endémisme].

ενδημοεπιδημία (η) {ενδημοεπιδημιών} ΙΑΤΡ. η εξέλιξη ενδημικής νόσου σε επιδημία. — **ενδημοεπιδημικός,** -ή, -ό [1895].

ενδημώ ρ. αμετβ. {ενδημείς.... μτχ. ενδημών. -ούσα. -ούν | ενεδή-μησα} (λόγ.) **1.** (α) διαμένω μόνιμα και συνεχώς σε τόπο ΑΝΤ. εκδημώ, αποδημώ (β) ***ενδημούσα Σύνοδος*** βλ. λ. *σύνοδος* **2.** (για νόσο. συχνά λοιμώδη) εμφανίζομαι μόνιμα σε συγκεκριμένη περιοχή υπό μορφήν είτε σποραδικών περιστατικών είτε και επιδημίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνδημῶ (-έω)* «διαμένω. κατοικώ (κάπου)» < *ἔνδημος* < *ἐν-* + *δῆμος*].

ενδιάθετος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται. συμβαίνει ή γίνεται μέσα μας: *~ κλίση* ΣΥΝ. ενδόμυχος. μύχιος ΑΝΤ. εξωτερικός. εκπεφρασμένος· ΦΡ. **ενδιάθετος λόγος** (*ἐνδιάθετος λόγος*, Στωικοί) (α) ΦΙΛΟΣ. (κατά τον Πλάτωνα) ο εσωτερικός διάλογος, η σκέψη υπό μορφήν διαλόγου που κάνει κανείς με τον εαυτό του (β) ΓΛΩΣΣ. (i) ο λόγος (βλ.λ.. σημ. 5), η γλώσσα ως εσωτερικευμένο σύστημα παραγωγής και πρόσληψης μηνυμάτων (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) (ii) η δυνάμει γλώσσα, η γλωσσική ικανότητα (βλ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομιλία*) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προέρχεται από τη φύση· κατ' αντιδιαστολή προς τον επίκτητο. αυτόν που προκύπτει από επιδράσεις τού περιβάλλοντος: *~ ικανότητα* ΣΥΝ. έμφυτος, εγγενής, φυσικός. — **ενδιάθετα / ενδιαθέτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐνδιατίθεμαι* < *ἐν-* + *δια-* + *τίθεμαι*].

ενδιάθετος – ευδιάθετος. Το **ενδιάθετος** δεν έχει καμία σημασιολογική σχέση με το **ευδιάθετος**. Το *ευδιάθετος* δηλώνει αυτόν που έχει «καλή διάθεση». τον καλοδιάθετο. τον χαρούμενο: *φαίνεσαι πολύ ευδιάθετος σήμερα· τι συμβαίνει;* Το *ενδιάθετος*, αντιθέτως, σημαίνει τον «εν διαθέσει» υπάρχοντα. τον εσωτερικό, τον έμφυτο. Χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει τον *λόγο*. την εσωτερική πλευρά τής γλώσσας τού ανθρώπου, αντίθετα προς την *ομιλία*, τον φωνούμενο λόγο ή την εξωτερική πλευρά τής γλώσσας. Τη διάκριση τής γλώσσας σε λόγο (langue) και ομιλία (parole). που καθιέρωσε ο ιδρυτής τής σύγχρονης γλωσσολογίας Ferdinand de Saussure (1857-1913), τη βρίσκουμε στον Πλάτωνα ως διαφορά ανάμεσα στη **διάνοια** και στον **λόγο**. Στους Στωικούς ο **ενδιάθετος λόγος** αντιπαρατίθεται στον **προφορικό λόγο**, στον δε νεοπλατωνικό φιλόσοφο Πορφύριο (3ος αι. μ.Χ.) τα «*ἐν τῇ διαθέσει*» αντιτίθενται προς τα «*ἐν τῇ φωνῇ*». → λ. *ομιλία*

ενδιαίτημα (το) [μτγν.] {ενδιαιτήμ-ατος | -ατα. -άτων} (αρχαιοπρ.) η κατοικία, ο τόπος στον οποίο κατοικεί κανείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.

ενδιαίτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η διαμονή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνδιαίτησις* < αρχ. *ἐνδιαιτῶμαι (-άο-)*. βλ.λ.].

ενδιαιτώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενδιαιτάσαι...· μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) έχω την κατοικία μου σε συγκεκριμένο χώρο ΣΥΝ. κατοικώ, διατρίβω. διαιτώμαι, διαμένω, ενδιατρίβω, διαβιώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνδιαιτῶμαι (-άο-)* < *ἐν-* + *διαιτῶμαι* < *δίαιτα* «τρόπος ζωής»].

ενδιάμεσος, -η, -ο [1870] **1.** (τοπικώς) αυτός που βρίσκεται ανάμεσα σε δύο χώρους, περιοχές: *~ τοίχος / σταθμός / πόλη* ΣΥΝ. διάμεσος ΑΝΤ. ακρινός **2.** (χρονικώς) αυτός που παρεμβάλλεται μεταξύ γεγονότων, εξελικτικών φάσεων: *~ στάδιο* ‖ *στο ενδιάμεσο* (στο χρονικό διάστημα που μεσολαβεί) **3.** (μτφ. για αφηρ. έννοιες) αυτός που έχει χαρακτήρα ή ιδιότητες από δύο ή περισσότερα πράγματα: *σε σύγκριση με την απόλυτη φτώχια και τα μεγάλα πλούτη. εγώ βρίσκομαι σε μια ~ κατάσταση* ΑΝΤ. ακραίος. — **ενδιάμεσα / ενδιαμέσως** [1864] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έμμεσος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intermédiaire].

ενδιατρίβω ρ. αμετβ. {ενδιέτριψα} (λόγ.-σπάν.) **1.** μένω σε συγκεκριμένο τόπο ή χώρο συνεχώς ή για σημαντικό χρονικό διάστημα: *προσωρινώς το στράτευμα ενδιατρίβει πλησίον τής συνοριακής γραμμής* ΣΥΝ. παραμένω, ενδημώ **2.** (μτφ.) ασχολούμαι επίμονα με (κάτι): *στον λόγο του ενδιατρίβει σε επουσιώδη σημεία* ΣΥΝ. καταγίνομαι, επιμένω. εμμένω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *διατρίβω* «συχνάζω»].

ενδιαφέρον (το) {ενδιαφέρ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** η διάθεση για ξεχωριστή προσοχή. ξεχωριστή φροντίδα: *έδειξε μεγάλο ~ για τη δουλειά μου* ‖ *η προσπάθειά του ήταν αξιόλογη. αλλά η πολιτεία δεν έδειξε κανένα ~* ‖ *εκδηλώνω ~ για κάτι* ‖ *ζωηρό / αμείωτο ~* ΣΥΝ. μέριμνα ΑΝΤ. αδιαφορία **2.** (ειδικότ.) η πνευματική προσήλωση. η έντονη και εξαιρετική προσοχή: *παρακολουθήσαμε με ιδιαίτερο ~ τη διάλεξη* ‖ *κινώ / ξυπνώ / τονώνω / προκαλώ το ~* ‖ *στρέφω το ~ μου* ΣΥΝ. προσοχή. αφοσίωση **3.** η ιδιαίτερη συμπάθεια προς πρόσωπο. η οποία περιλαμβάνει και το στοιχείο τού έρωτα: *της έδειξε το ~ του* **4.** (συνεκδ.) η ιδιότητα τού να προσελκύει κανείς την προσοχή. να προκαλεί εντύπωση: *η χθεσινή διάλεξη είχε μεγάλο ~* ‖ *η πρότασή σας παρουσιάζει ~* **5. ενδιαφέροντα** (τα) (α) το σύνολο των ιδιαίτερων κλίσεων και προτιμήσεων· (συνεκδ.) οτιδήποτε ενδιαφέρει (κάποιον): *το θέατρο και ο κινηματογράφος ανήκουν στα κυριότερα ~ του* ‖ *έχουμε κοινά ~* (β) τα συμφέροντα, οι προοπτικές κέρδους: *εργάζεται σε επιχειρήσεις ξένων ενδιαφερόντων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω, αγάπη*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. interêt].

ενδιαφέρω ρ. μετβ. [1833] {μτχ. ενεστ. ενδιαφέρων. -ουσα, -ον. ενδιέφερα, μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. ενδιαφερόμενος, -η, -ο, ενδιαφέρθηκα} **1.** προσελκύω την προσοχή ή/και τη φροντίδα, κινώ το ενδιαφέρον (κάποιου): *η ρύθμιση τού ζητήματος ενδιαφέρει σοβαρότατα την κυβέρνηση* ‖ *αν πραγματικά τους ενδιέφερε η ειρήνη, θα υπέγραφαν τη συνθήκη*· ΦΡ. ***με ενδιαφέρει*** έχει σημασία, είναι σημαντικό για μένα: *δεν ~ η ποσότητα, αλλά η ποιότητα* **2.** (απρόσ. ***ενδιαφέρει***) έχει ενδιαφέρον: *εν προκειμένω ~ να μάθουμε τι ακριβώς συμβαίνει* ΣΥΝ. αξίζει **3.** (ειδικότ. για πρόσ.) ασκώ έλξη σε (κάποιον): *δεν τον ενδιαφέρουν οι γυναίκες με μυαλό*· (μεσοπαθ. ***ενδιαφέρομαι***) (+για) **4.** δείχνω ιδιαίτερη φροντίδα και μέριμνα για (πρόσωπο, πράγμα. κατάσταση κ.λπ.): *οι δύο λαοί ενδιαφέρονται ζωηρώς για την περαιτέρω ανάπτυξη των σχέσεών τους* ‖ *οι άνθρωποι ενδιαφέρονται όλο και περισσότερο για την υγεία τους* ΣΥΝ. φροντίζω, μεριμνώ ΑΝΤ. αδιαφορώ **5.** (ειδικότ.) στρέφω ζωηρά την προσοχή μου (σε κάτι), ασχολούμαι (με κάτι): *~ για την ποίηση / τη μουσική / το θέατρο / τον χορό* ΣΥΝ. μου αρέσει **6.** (ειδικότ.) έχω υλικό ή ηθικό συμφέρον. επιδιώκω να επωφεληθώ: *για τις τραπεζικές μετοχές ενδιαφέρονται πολλοί* **7.** (η μτχ. ***ενδιαφερόμενος,*** *-η. -ο*) αυτός που εκδηλώνει ενδιαφέρον για κάτι ή που έχει συμφέρον από κάτι: *οι ~ να συμμετάσχουν στον διαγωνισμό, να υποβάλουν τη σχετική αίτηση εντός τριών ημερών* **8.** (η μτχ. ***ενδιαφέρων,*** *-ουσα, -ον*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intéresser, κυρ. από το μεσοπαθ. *ενδιαφέρομαι για...* (< γαλλ. s'intéresser à...) και από το γ' πρόσ. *ενδιαφέρει*, λ.χ. «αυτό με ενδιαφέρει» < γαλλ. ça m'intéresse].

ενδιαφέρομαι – διαφέρω, ενδιαφέρον – διαφέρον. Είναι αξιοσημείωτο ότι η έννοια τού «ενδιαφέροντος» ξεκινάει από την έννοια τής «διαφοράς». Ό,τι **διαφέρει** για μένα, ό,τι ξεχωρίζει, ό,τι είναι διαφορετικό, με **εν-διαφέρει** κιόλας, ελκύει την προσοχή μου. Το ίδιο συνέβη σε άλλες γλώσσες· το λατ. inter-esse «βρίσκομαι μεταξύ. δι-ίσταμαι, διαφέρω» έδωσε λαβή στη δημιουργία των γαλλ. intéresser, αγγλ. interest, γερμ. interessieren κ.ά. Άρα το **διαφέρον** είναι και **εν-διαφέρον**. γι' αυτό παλαιότερα χρησιμοποιήθηκε η λ. **τα διαφέροντα** με τη σημ. **τα ενδιαφέροντα**. Το **εν-** τής Ελληνικής πιθανόν να είναι απόδοση τού ξενικού inter-. Ας σημειωθεί ακόμη ότι η λ. **ντερέσο** *(τα ντερέσα του)* και **ιντερέσο** «το συμφέρον» δεν είναι άλλο από το ιταλ. interesso, που ανάγεται στο λατ. interesse· εδώ το *διαφέρον* έγινε *ενδιαφέρον* και τελικά **συμφέρον** (και λαϊκ. **διάφορο**, πβ. παροιμ. «*το διάφορο* (ή *το αγώι*) *ξυπνάει τον αγωγιάτη*»).

ενδιαφέρων, -ουσα, -ον {ενδιαφέρ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα),

-όντων (θηλ. ουσιών)} **1.** αυτός που αξίζει ιδιαίτερη προσοχή, που προσελκύει το ενδιαφέρον: *η Ελλάδα είναι πολύ ~ χώρα, γεμάτη αξιοθέατα και αντιθέσεις* || *~ βιβλίο / περίπτωση / προοπτική* || *θέλω πολύ να τον γνωρίσω· φαίνεται ~ άτομο·* ΦΡ. ***είμαι σε ενδιαφέρουσα*** (ενν. *κατάσταση*) είμαι έγκυος, περιμένω παιδί **2.** ***ενδιαφέρον*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intéressant. Η φρ. *ενδιαφέρουσα κατάσταση* (των εγκύων) αποδίδει τις γαλλ. φρ. état intéressant, position intéressante (ήδη απηρχαιωμένες και σπάνιες στη Γαλλική)].

ενδίδω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενέδωσα} (+σε) υποχωρώ, υποκύπτω: *η κυβέρνηση αναγκάστηκε να ενδώσει στις πιέσεις των απεργών* || *~ στον πειρασμό / στον εκβιασμό / στις αξιώσεις / στην επιθυμία / στην επίθεση / στις ορέξεις κάποιου* || *~ στις προτάσεις / στις ικεσίες / στις απειλές* ΣΥΝ. κάμπτομαι, λυγίζω, γονατίζω ΑΝΤ. ανθίσταμαι, αντιστέκομαι, αντιτάσσομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

ένδικος, -η, -ο (γενικά) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη δίκη **2.** ΝΟΜ. (α) ***ένδικο μέσο*** διαδικαστική πράξη με την οποία προσβάλλεται οριστική δικαστική απόφαση για λόγους που αφορούν είτε στην ουσιαστική είτε στη νομική ορθότητά της και με την οποία ζητείται είτε η εξαφάνιση είτε η μεταρρύθμιση τής προσβαλλόμενης απόφασης· ένδικα μέσα κατά τον ελληνικό Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας είναι η ανακοπή ερημοδικίας και η έφεση (τακτική) καθώς και η αναίρεση και η αναψηλάφηση (έκτακτη) (β) ***ένδικος διαφορά*** η υπόθεση που βρίσκεται σε εκκρεμή δίκη. — **ενδίκως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *-δικος* < *δίκη*].

ενδο- κ. **ενδό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι: **1.** κάτι υπάρχει ή συμβαίνει στο εσωτερικό αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *ενδο-κυτταρικός, ενδο-κυβερνητικός, ενδό-μυχος* **2.** αυτό που δηλώνει το β' συνθετικό συμβαίνει στο εσωτερικό, μέσα: *ενδο-σκόπηση*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *ένδον* (βλ.λ.)].

> **ενδο-: εσω-.** Και τα δύο χρησιμοποιούνται ως α' συνθετικά, για να δηλώσουν την έννοια τού «μέσα, στο εσωτερικό, εντός», αυτήν που δήλωνε παλαιότερα η πρόθεση **εν-** (*εμ-φυτεύω, εν-οικώ, εν-τάσσω, εμ-περιέχω* κ.λπ.). Ως α' συνθετικό και σε πολύ περιορισμένη κλίμακα οι αρχαίοι χρησιμοποίησαν το **ενδο-** (< *ένδον*, πβ. *ένδο-γενής, ένδό-μυχος, ένδό-πυος, ένδ-ορχις* κ.ά.), ενώ το **εσω-** (< *έσ-ω*, από την πρόθεση *ες / εις* και την επιρρημ. κατάλ. *-ω·* πβ. *άν-ω, κάτ-ω*) δεν χρησιμοποιήθηκε σε σύνθετα. Σε νεότερους χρόνους, κυρίως με τη δημιουργία επιστημονικών όρων που σχηματίστηκαν από την Ελληνική σε ξένες γλώσσες (endo-cardial, endo-carp, endo-crine «ενδο-κρινής», endo-cytosis, endo-plasm, endogamy κ.λπ.), το **ενδο-** επέδωσε ως α' συνθετικό πολλών όρων (συνήθως αντιδανείων), δηλώνοντας το «μέσα σε, στο εσωτερικό». Από τη δεκαετία τού 1880 με την ίδια σημασία άρχισαν να σχηματίζονται και μερικά σύνθετα με το **εσω-** (*εσώ-κλειστος / εσω-κλείω, εσώ-ρουχα, εσω-κομματικός, εσω-στρεφής, εσω-στρέφεια, εσω-νάρθηκας* κ.ά.), μερικά για καθημερινές λέξεις που σώζονται και χωρίς το αρκτικό *ε-* (*εσώβρακο > σώβρακο, εσω-κάρδιον > σωκάρδι, εσωφόριον > σωφόρι, εσωτρόπιον > σωτρόπι, εσώψυχος > σώψυχος* κ.ά.).

ενδοβολή (η) ΨΥΧΟΛ. μηχανισμός άμυνας κατά τον οποίο εσωτερικεύει κανείς ιδιότητες ή αξίες από το περιβάλλον του (πβ. λ. *προβολή, εσωτερίκευση*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Introjektion].

ενδοβρογχικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στους βρόγχους τού πνεύμονα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endobronchial].

ενδογαμία (η) {ενδογαμιών} **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. έθιμο που επιτάσσει τη σύναψη γάμων μόνο μεταξύ των μελών τής ίδιας κοινότητας (εθνικής, θρησκευτικής, φυλετικής κ.λπ.) ΑΝΤ. εξωγαμία • **2.** ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή οργανισμών που έχουν στενή συγγένεια για τη διατήρηση επιθυμητών ή την απάλειψη ανεπιθύμητων χαρακτηριστικών, π.χ. αυτογονιμοποίηση (βλ.λ.). — **ενδογαμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *-γαμία* < *γάμος*, ελληνογενής ξεν. όρ., < αγγλ. endogamy].

ενδογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η αναπαραγωγή κυττάρων με ειδικό περίβλημα σε μορφή κάψας, κατά την οποία τα θυγατρικά κύτταρα που προκύπτουν παραμένουν μέσα στο μητρικό. Επίσης **ενδογονία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endogenesis].

ενδογενής, -ής, -ές {ενδογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που οφείλεται σε εσωτερικά αίτια, που δεν οφείλεται στην επίδραση εξωτερικών παραγόντων: *~ ψύχωση / ατέλεια* ΑΝΤ. εξωγενής **2.** αυτός που γεννιέται ή παράγεται μέσα στον ίδιο τον οργανισμό: *~ ουσία* ΑΝΤ. εξωγενής **3.** ΓΕΩΛ. (α) ***ενδογενής διεργασία / σχηματισμός*** οτιδήποτε συντελείται στο εσωτερικό τής γης και έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση φαινομένων όπως οι σεισμοί, οι εκρήξεις ηφαιστείων κ.λπ. (β) ***ενδογενές πέτρωμα*** το πέτρωμα που αποτελείται από υλικό προερχόμενο από τα βάθη τού γήινου φλοιού **4.** ΒΟΤ. ***ενδογενή*** (τα) τα όργανα ή τα ανατομικά στοιχεία τού φυτού, τα οποία γεννιούνται από τα κύτταρα που βρίσκονται στο βάθος των ιστών. — **ενδογενώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδο-*.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *-γενής* < *γένος*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endogenous, άσχετο προς το μτγν. *ένδογενής* «αυτός που γεννήθηκε μέσα στο σπίτι»].

ενδογονία (η) → ενδογένεση

ενδοδαπέδιος, -α, -ο αυτός που υπάρχει ή τοποθετείται εντός τού δαπέδου.

ενδοεπικοινωνία (η) {χωρ. πληθ.} το αμφίδρομο τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που εξασφαλίζει την επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών θέσεων ενός περιορισμένου χώρου (π.χ. μεταξύ των τμημάτων εργοστασίου).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. διεθνούς όρου intercom, συγκεκομμένος τ. τού intercommunication].

ένδοθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέσα: *τέτοιες αντιδράσεις στον άνθρωπο πηγάζουν ~* ΣΥΝ. εκ των ένδον, έσωθεν ΑΝΤ. *έξωθεν*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ένδον* (βλ.λ.) + *-θεν*, επίθημα δηλωτικό προελ.].

ενδόθερμος, -η, -ο ΧΗΜ. αυτός που, ενώ συντελείται, απορροφά θερμότητα: *~ χημική αντίδραση*. Επίσης **ενδοθερμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. endotherm].

ενδοθήλιο (το) {ενδοθηλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. υμένας που αποτελείται από πεπλατυσμένα κύτταρα και επενδύει τα εσωτερικά τοιχώματα των καρδιακών κοιλοτήτων, των αιμοφόρων και λεμφικών αγγείων, ενώ συνιστά και το ίδιο το τοίχωμα των τριχοειδών αγγείων. — **ενδοθηλιακός**, -ή, -ό [1884].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endothelium < *ένδο(ν)* + *(επι)θήλιο*. Βλ. κ. *επιθήλιο*].

ενδοιασμός (ο) (λόγ.) ο δισταγμός, η επιφυλακτικότητα, οι αναστολές που έχει κάποιος κατά τη λήψη σοβαρής απόφασης: *σοβαρός / ηθικός ~* || *έχω / γεννώ / εκφράζω ενδοιασμούς* ΣΥΝ. δισταγμός, επιφύλαξη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ένδοιάζω*, σύνθ. εκ συναρπαγής από την ομηρική φρ. *έν δοιῇ* «διστακτικά – ανάμεσα σε δύο». Το αρχ. *δοιή / δοιά* (< *dwoi-jā) θηλ. τού *δοιός* «διπλός» < *dwoi-jo (< Ι.Ε. *duwo- / *dwo- «δύο»), πβ. αρχ. σλαβ. dŭvoji, σανσκρ. dvayá-, γερμ. zweifeln κ.ά. Βλ. κ. *δύο*].

> **ενδοιασμός: συνώνυμα. Ενδοιασμός** (συνήθ. σε πληθ. **ενδοιασμοί**) είναι η διστακτικότητα, οι επιφυλάξεις, οι φόβοι, οι αναστολές που έχω, προκειμένου να κάνω κάτι σοβαρό: *Η κυβέρνηση έχει σοβαρούς ενδοιασμούς, αν πρέπει η χώρα να βαδίσει προς εκλογές*. Σημασιολογικά, λέξεις όπως **επιφυλάξεις, φόβοι** (και τελευταία η ψυχολογικής προελεύσεως λ. **αναστολές**), όλες σε πληθυντικό, δηλώνουν ό,τι και το *ενδοιασμοί*. Ετυμολογικά αξίζει να σημειωθεί ότι μία σειρά από λέξεις, οι λ. *ενδοιασμός, διστάζω / δισταγμός / διστακτικότητα, αμφιβάλλω / αμφιβολία, αμφιταλαντεύομαι / αμφιταλάντευση* συνδέονται με την έννοια τού **δις / δύο** και τού **αμφί** «μεταξύ δύο»: *ενδοιασμός* < αρχ. *ένδοιάζω* < *έν δοιῇ* «ανάμεσα σε δύο»· *δισταγμός* < *διστάζω* < αρχ. *δίζω* «διστάζω, αμφιβάλλω» < *δις·* *αμφιβολία* < *αμφίβολος* < *αμφιβάλλω* < *αμφί* + *βάλλω* (αρχική σημ. «ρίχνω γύρω-γύρω», αργότερα «θέτω χωριστά, χωρίζω σε δύο» και «βρίσκομαι ανάμεσα σε δύο, αμφιβάλλω») –ομοίως και *αμφισβητώ* < *αμφίς* + *βαίνω* «πάω και στέκομαι χωριστά, διαφωνώ, δίσταμαι»· *αμφιταλάντευση* < *αμφιταλαντεύομαι* < *αμφί* + *ταλαντεύομαι* «ταλαντεύομαι, κυμαίνομαι ανάμεσα σε δύο».

ενδοιαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που μαρτυρεί ενδοιασμό: *~ κρίση* ΣΥΝ. διστακτικός, αμφιταλαντευόμενος ΑΝΤ. αποφασιστικός **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ενδοιαστική πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση που εισάγεται με καθένα από τα μόρια *μη(ν), μήπως, να μη(ν)* και εκφράζει φόβο για ενδεχόμενο δυσάρεστο ή ανεπιθύμητο γεγονός, π.χ. *φοβούμαι μήπως δεν έρθει* || *πρόσεξε μην το χάσεις*. — **ενδοιαστικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ένδοιάζω*, βλ. κ. *ενδοιασμός*].

ενδοκάρδιο (το) [1879] {ενδοκαρδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. λεπτή μεμβράνη που επενδύει εσωτερικά τις καρδιακές κοιλότητες. — **ενδοκαρδιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endocardium].

ενδοκαρδίτιδα (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού ενδοκαρδίου, που προκαλείται τις περισσότερες φορές από μικροβιακές λοιμώξεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endocarditis].

ενδοκάρπιο (το) [1873] {ενδοκαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. το εσωτερικό τμήμα τού καρπού και ειδικότ. το εσώτατο στρώμα τού περικαρπίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endocarpe].

ενδοκοινοτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των μελών μιας κοινότητας: *~ προβλήματα / συζητήσεις* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις μεταξύ των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης: *~ συμφωνίες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intercommunautaire].

ενδοκρινής, -ής, -ές {ενδοκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** ΦΥΣΙΟΛ. αυτός

ενδ(ο)- *α' συνθετικό*
ενδο-αγγειακός, -ή, -ό
ενδο-αυχενικός, -ή, -ό
ενδο-δερμικός, -ή, -ό
ενδ-οδοντικός, -ή, -ό
ενδο-εγκεφαλικός, -ή, -ό
ενδο-ευρωπαϊκός, -ή, -ό
ενδο-ηπατικός, -ή, -ό
ενδο-θωρακικός, -ή, -ό
ενδο-καρδιακός, -ή, -ό
ενδο-κειμενικός, -ή, -ό
ενδο-κοιλιακός, -ή, -ό
ενδο-κομματικός, -ή, -ό
ενδο-κόσμιος, -α, -ο
ενδο-κρανιακός, -ή, -ό
ενδο-κρατικός, -ή, -ό
ενδο-κυβερνητικός, -ή, -ό
ενδο-κυτταρικός, -ή, -ό
ενδο-λεξικός, -ή, -ό
ενδο-μήτριος, -α, -ο
ενδο-μυελικός, -ή, -ό
ενδο-μυϊκός, -ή, -ό
ενδο-νοσοκομειακός, -ή, -ό
ενδο-οικογενειακός, -ή, -ό
ενδ-οφθάλμιος, -α, -ο
ενδο-πανεπιστημιακός, -ή, -ό
ενδο-παραταξιακός, -ή, -ό
ενδο-πνευμονικός, -ή, -ό
ενδο-σπερμικός, -ή, -ό
ενδο-σπλάγχνιος, -α, -ο
ενδο-στρατιωτικός, -ή, -ό
ενδο-συμμαχικός, -ή, -ό
ενδο-σχολικός, -ή, -ό
ενδο-φυλετικός, -ή, -ό

που σχετίζεται με εκκρίσεις στο εσωτερικό τού οργανισμού ΑΝΤ. εξωκρινής **2. *ενδοκρινείς αδένες*** όργανα τού ανθρώπινου σώματος, που αποτελούνται από αδενικό ιστό και ρυθμίζουν διά των εκκριμάτων τους (δηλ. των ορμονών) τις λειτουργίες τού νευρικού συστήματος, την αναπαραγωγή. την αντιμετώπιση των μεταβολών τού περιβάλλοντος κ.λπ.· κυριότεροι είναι ο θυρεοειδής και οι παραθυρεοειδείς αδένες. ο νεφρός. τα επινεφρίδια. το πάγκρεας, οι ωοθήκες (στις γυναίκες) κ.ά. — **ενδοκρινικός,** -ή, -ό. **ενδοκρινώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *-κρινής* < αρχ. *κρίνω*. αρχική σημ. «διαλέγω, ξεχωρίζω». ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. endocrine].

> **ενδοκρινής – εξωκρινής.** Και οι δύο όροι πλάστηκαν από ξένους επιστήμονες σε νεότερους χρόνους. για να δηλώσουν έννοιες τής λειτουργίας (φυσιολογίας) τού ανθρώπινου οργανισμού. Α' συνθ. είναι αντιστοίχως τα επιρρ. **ένδον** και **έξω** και β' κοινό συνθ. το ρ. **κρίνω** στη βασική του σημ. «ξεχωρίζω. αποχωρίζω» με επίδραση τού αρχ. ρ. *εκ-κρίνω (έκ-κρισις. έκ-κριμα).* → *ενδο-*

ενδοκρινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που μελετά τη φυσιολογία και την παθολογία των ενδοκρινών αδένων, καθώς επίσης και των εκκρίσεών τους. — **ενδοκρινολόγος** (ο/η). **ενδοκρινολογικός,** -ή. -ό. **ενδοκρινολογικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endocrinologie].

ενδομήτριος, -α, -ο [1887] **1.** αυτός που συντελείται ή αναπτύσσεται στο εσωτερικό τής μήτρας: ~ *κύηση* / *θάνατος* ΑΝΤ. εξωμήτριος **2.** ΑΝΑΤ. ***ενδομήτριο*** (το) {ενδομητρί-ου | -ων} ο βλεννογόνος που καλύπτει εσωτερικά την κοιλότητα τής μήτρας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometrium].

ενδομητρίτιδα (η) [1895] ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού ενδομητρίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < νεολατ. endometritis].

ενδομητρίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική ανάπτυξη στοιχείων ενδομητρίου στη λεκάνη έξω από τη μήτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. endometriosis].

ενδομητροσκόπιο (το) {ενδομητροσκοπί-ου | -ων} ιατρικό εργαλείο για την εξέταση τής κοιλότητας τής μήτρας.

ενδόμυχος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στα μύχια τού νου ή τής ψυχής. στα ενδότατα τής συνείδησης: ~ *σκέψη* / *ελπίδα* / *επιθυμία* ΣΥΝ. μύχιος. εσώτατος **2.** (ειδικότ. για συναισθήματα) αυτός που δεν έχει ακόμη εκδηλωθεί ή που υπάρχει χωρίς να εκφράζεται: ~ *ζήλια* / *ανησυχία* / *μίσος* ΣΥΝ. ανομολόγητος ΑΝΤ. έκδηλος. φανερός. — **ενδόμυχα / ενδομύχως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδο-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο ευρισκόμενος στο βάθος τού σπιτιού», < *ένδο-* + *μυχός* (βλ.λ.). Η σημ. «εσωτερικός. ύπουλος» πρωτοαπαντά στον γιατρό Γαληνό].

ένδον επίρρ. (αρχαιοπρ.) μέσα, στο εσωτερικό· στη ΦΡ. ***εκ των ένδον*** από μέσα, από το εσωτερικό ομάδας. συγκροτήματος. οργάνωσης κ.λπ.: *υπονομεύεται* ~ ΑΝΤ. έξωθεν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., που συνδ. με αντίστοιχα άλλων Ι.Ε. γλωσσών, π.χ. λατ. endo, indu- κ.ά. Ως προς την ετυμ. τού *ένδον*, έχει υποστηριχθεί ότι προέρχεται από την πρόθ. *ἐν* + *-δον*, το οποίο ανάγεται από ορισμένους σε ουσ. που σημαίνουν «σπίτι», λ.χ. *δόμ-ος* (πβ. κ. *δά-πεδον* < *dm̥-). Ωστόσο. αυτή η άποψη θα προϋπέθετε αρχική σημ. «μέσα στο σπίτι», ενώ οι αρχ. μαρτυρίες δείχνουν ότι το επίρρ. *ένδον* σήμαινε αρχικώς «στο εσωτερικό τού σώματος, τού εαυτού»].

ένδοξος, -η, -ο αυτός που περιβάλλεται από δόξα και φήμη: ~ *κατόρθωμα* / *ιστορία* / *παρελθόν* / *όνομα* / *πορεία* / *πόλη* / *ημέρες* / *σημαία* / *κληρονομιά* /*στρατηγός* / *πολιτικός* / *πρόγονοι* ΣΥΝ. δοξασμένος. ονομαστός, λαμπρός ΑΝΤ. άδοξος, αφανής, άσημος. — **ένδοξα / ενδόξως** [αρχ.] επίρρ., **ενδοξότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-δοξος* < *δόξα*].

ενδοπαράσιτο (το) {ενδοπαρασίτ-ου | -ων} ΒΙΟΛ. το παράσιτο που ζει στο εσωτερικό τού σώματος των ζωικών ή φυτικών οργανισμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoparasite].

ενδόπλασμα (το) {ενδοπλάσματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η εσωτερική στιβάδα τού κυττάρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoplasme].

ενδοπλευρικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει μέσα στην κοιλότητα τού υπεζωκότα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intracostal].

ενδοπτικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που εντοπίζεται στο εσωτερικό τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoptique].

ενδόρρηξη (η) {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο που συνίσταται στη βίαιη θραύση προς τα μέσα στερεού σώματος, συνήθ. ενός σωλήνα με κενό αέρος, όταν δέχεται εξωτερική πίεση ανώτερη από τα όρια μηχανικής αντοχής των τοιχωμάτων του.
[ΕΤΥΜ. < *ένδο-* + *ρήξη* (βλ.λ.), μεταφρ. δάνειο από αγγλ. implo-sion].

ενδόσιμος, -η. -ο αυτός που έχει την τάση να υποχωρεί εύκολα, να ενδίδει ΣΥΝ. ενδοτικός. υποχωρητικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνδίδωμι*].

ενδοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΙΑΤΡ. μέθοδος εξέτασης τού εσωτερικού κοιλότητας ή οργάνου τού σώματος, συνήθ. με τη βοήθεια ενδοσκοπίου: ~ *στομάχου* / *οισοφάγου* **2.** ΨΥΧΟΛ. μέθοδος, κατά την οποία το άτομο ερευνά με αυτοπαρατήρηση τα ψυχικά φαινόμενα και τις ψυχικές λειτουργίες τού ίδιου τού εαυτού του ΣΥΝ. αυτοπαρατηρησία **3.** (γενικότ.) το να εξετάζει, να ερευνά κανείς τον εαυτό του. η προσπάθεια για αυτογνωσία. Επίσης **ενδοσκοπία** (σημ. 1) [1891]. — **ενδοσκοπικός,** -ή, -ό. **ενδοσκοπώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Η σημ. 1 είναι ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endoscopie, ενώ η σημ. 2 είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. introspection].

ενδοσκόπιο (το) {ενδοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή με προσαρμοσμένο σύστημα φωτισμού στην άκρη της, που χρησιμεύει για να φωτίζεται και να εξετάζεται το εσωτερικό κοιλοτήτων τού σώματος που έχουν στενό στόμιο (λ.χ. τού οισοφάγου).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. endoscope].

ενδοσπέρμιο (το) {ενδοσπερμί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. η τροφή που είναι αποθηκευμένη μέσα στον ιστό τού σπόρου, για να τραφεί το έμβρυο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. endosperme].

ενδοστρεφής, -ής, -ές {ενδοστρεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο εσωστρεφής (βλ.λ.). — **ενδοστρέφεια** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. introvertiert].

ενδοσυμφωνικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που βρίσκεται μεταξύ συμφώνων: *το ~ -ι- στη λέξη «γρ-ί-πος».*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. interconsonantique].

ενδοσυνεννόηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} τηλεφωνικό σύστημα ενδοεπικοινωνίας, λ.χ. μεταξύ των τμημάτων ενός γραφείου ή των δωματίων ενός σπιτιού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. intercommunication].

ενδότατος, -η. -ο (λόγ.) **1.** απολύτως εσωτερικός ΣΥΝ. εσώτατος, μύχιος ΑΝΤ. εξώτατος **2. *ενδότατα*** (τα) {ενδοτάτων} τα τμήματα τόπου που βρίσκονται στη μεγαλύτερη δυνατή απόσταση από το κέντρο· ΦΡ. (μτφ.) ***τα ενδότατα τής ψυχής*** οι μύχιες, οι πιο κρυμμένες σκέψεις. διαθέσεις, συναισθήματα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υπερθ. βαθμ. τού αρχ. επιρρ. *ἔνδον*].

ενδότερος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στις βαθύτερες περιοχές. τις πιο απομακρυσμένες από την είσοδο ή από το κέντρο: *οι ~ επαρχίες τής αυτοκρατορίας* ΣΥΝ. εσώτερος ΑΝΤ. εξώτερος **2.** (μτφ.) μη έκδηλος. αυτός που βρίσκεται στα βάθη τής ψυχής **3.** (συνήθ.) ***ενδότερα*** (τα) {ενδοτέρων} το εσωτερικό τμήμα (τόπου ή εσωτερικού χώρου): *αποσύρομαι* / *προχωρώ* / *φθάνω* / *κρύβομαι στα* ~ || (μτφ.) *τα ~ τής ψυχής*.
[ΕΤΥΜ. μεσν.. συγκρ. βαθμ. τού αρχ. επιρρ. *ἔνδον*].

ενδοτικός, -ή. -ό **1.** αυτός που ενδίδει εύκολα, που έχει την τάση να υποχωρεί σε πιέσεις ή απαιτήσεις: *όταν διακυβεύονται τα συμφέροντά μας, δεν υπάρχει περιθώριο να φανούμε ενδοτικοί* ΣΥΝ. υποχωρητικός, παραχωρητικός ΑΝΤ. ανένδοτος. άκαμπτος. ακλόνητος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ενδοτική πρόταση*** βλ. *εναντιωματική πρόταση*, λ. *εναντιωματικός* **3.** ΝΟΜ. ***ενδοτικοί κανόνες δικαίου*** οι κανόνες δικαίου των οποίων η εφαρμογή μπορεί να αποκλεισθεί από την αντίθετη ιδιωτική βούληση ΑΝΤ. αναγκαστικός κανόνας δικαίου. — **ενδοτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **ενδοτικότητα** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐνδίδωμι*].

ενδοτισμός (ο) η υποχωρητικότητα. το να ενδίδει κανείς.

ενδοτροπικός, -ή, -ό ΜΕΤΕΩΡ. ζώνη γύρω από τον Ισημερινό στην οποία συγκλίνουν οι αληγείς άνεμοι τού Β. και τού Ν. Ημισφαιρίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intertropical (νόθο σύνθ.)].

ενδοφλέβιος, -α. -ο [1893] ΙΑΤΡ. αυτός που γίνεται μέσα στη φλέβα ή διά μέσου αυτής: ~ *ένεση* / *έγχυση*. Επίσης **ενδοφλεβικός,** -ή, -ό. — **ενδοφλεβίως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intraveineux].

ενδοφωνηεντικός, -ή. -ό ΓΛΩΣΣ. (φθόγγος) που βρίσκεται μεταξύ φωνηέντων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intervocalique].

ενδοχώρα (η) {χωρ. πληθ.} τα εδάφη συγκεκριμένου τόπου (χώρας, νησιού κ.λπ.), που εκτείνονται βαθιά προς το εσωτερικό. δηλ. σε μεγάλη απόσταση από τα παράλια, τα σύνορα ή το διοικητικό κέντρο: *οι αντάρτες κρύβονται στα ορεινά τής ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hinterland].

ένδυμα (το) {ενδύμ-ατος | -ατα. -άτων} (λόγ.-επίσ.) **1.** (γενικά) καθετί το οποίο φοράει κανείς, κατασκευασμένο από οποιοδήποτε υλικό (μαλλί, βαμβάκι, μετάξι. συνθετικό κ.ά.) κατεργασμένο ή όχι και το οποίο χρησιμοποιείται για την κάλυψη. την προστασία (από τις καιρικές συνθήκες) τού σώματος ή για κοινωνικούς λόγους σε διάφορες περιστάσεις: *πρόχειρο* / *ελαφρό* / *φθαρμένο* / *ευτελές* ~ || *εμπόριο* / *κατάστημα* / *εργοστάσιο κατασκευής ετοίμων* ~ ΣΥΝ. ρούχο **2.** το σύνολο των ρούχων που φορά κανείς σε ορισμένη περίσταση. οτιδήποτε συνιστά την περιβολή του: *επίσημο* ~ || ~ *περιπάτου* / *γάμου* / *χορού* ΣΥΝ. ενδυμασία. αμφίεση **3.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να αποκρύψει δυσάρεστο ή αθέμιτο γεγονός. περιστατικό. πράξη κ.λπ.. αλλάζοντάς του μορφή: *η κυβέρνηση προσπαθεί να περιβάλει τις αντισυνταγματικές ρυθμίσεις της με το ~ τού νόμου* ΣΥΝ. κάλυμμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνδύω* < *ἐν-* + *δύω* (βλ.λ.)].

ενδυμασία (η) [μεσν.] {ενδυμασιών} (περιληπτ.) το σύνολο των ενδυμάτων που καλύπτουν το ανθρώπινο σώμα (και δηλώνουν συγκεκριμένη κατάσταση. περίσταση ή πολιτισμικές καταβολές): *λαϊκή* / *τοπική* / *εθνική* / *γραφική* / *πολυτελής* / *επίσημη* / *εορταστική* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) φορεσιά. περιβολή. αμφίεση. ρούχα. στολή.

> **ενδυμασία: ανδρικά – γυναικεία ενδύματα / ρούχα.** Ο αρχαίος ελληνικός **ιματισμός** και τα συναφή **ενδύματα** (**χιτών, χλαμύς, μανδύας, επενδύτης, ιμάτιον** κ.λπ.) τού Βυζαντίου και τής προεπαναστατικής και μετεπαναστατικής Ελλάδας (ελληνική ενδυμασία) υποχώρησαν από τον 19ο αιώνα στον συρμό των **φράγκικων** ή **ευρωπαϊκών** ενδυμάτων. Έτσι σήμερα τα περισσότερα από τα ενδύματα που χρησιμοποιούμε στην Ελλάδα. φέρουν ξενικής προελεύσεως ονόματα. Στην Αρχαία (ήδη στον Όμηρο) χρησιμοποιήθηκε το ρ. **ενδύω** (και **ενδύνω**). από όπου το σημερινό **ντύνω** και το ουσ. **ένδυμα / ενδύματα**, που χρησιμοποιούμε μέχρι σήμερα. Ο Ευγένιος Βούλγαρις (1716-1806) έπλασε τη λ. **ενδυμασία**, που καθιερώ-

θηκε από τη λόγια γλώσσα. Στους μεσαιωνικούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε η λ. **ρούχον**, που θεωρείται ότι προήλθε από το σλαβικό ruho. Πιθανόν, ωστόσο, να πρόκειται για ευρύτερης χρήσης γερμανοκελτική λ., που διαδόθηκε στην Ευρώπη. Αυτό δείχνουν το αρχ. γερμανικό hroch/hroc, που έδωσε το αγγλ. frock, γαλλ. frac (από όπου και το **φράκο**) ή αρχ. ιρλ. (κελτικό) rucht «ζακέτα, σακάκι», γερμ. Rock «ένδυμα, φούστα», μεσν. λατ. roccus, αρχ. γαλλ. roc, με τα οποία συνδέεται ετυμολογικά το σλαβ. ruho. Ειδικότερα: (α) **Ανδρική ενδυμασία. Πανωφόρι, σακάκι** και **πουκάμισο** προέρχονται από λέξεις που χρησιμοποιήθηκαν στην Ελλάδα από παλιά: **πανωφόρι** < μεσν. *απανωφόριο* < *επανωφόριον* (πβ. μεσν. *επανωκαμηλλαύκιον* και *επανωκλίβανον* «το επιθωρακίδιο»)· **σακάκι** < αρχ. ελλην. *σάκ(κ)ος* «καθετί κατασκευασμένο από γιδήσιο μαλλί, χοντρόρουχο» < σημιτ. sak (ας σημειωθεί ότι και το **ζακέτα** -από γαλλ. jaquette, υποκ. τού jaques «κοντό εφαρμοστό ένδυμα με μανίκια»- ανάγεται επίσης στο αραβ. šakk και οι Γάλλοι το χρησιμοποίησαν αρχικά (1364) ως παρατσούκλι των χωρικών, τους οποίους αποκαλούσαν Jacques για τα χοντρά μάλλινα ρούχα τους)· **πουκάμισο** < μεσν. *πουκάμισον* < *ποκάμισον* < *ὑπο-κάμισον* < *ἐπικάμισον*, το οποίο προήλθε από το λατ. camisia («λινό ένδυμα με στενά μανίκια φερόμενο κατάσαρκα»), που το πήραν οι Ρωμαίοι στρατιώτες από τους Κέλτες, οι οποίοι το δανείστηκαν από τους Γερμανούς, αρχ. λ. *hamiþia (από την ίδια λ. το αγγλ. chemise «μεσοφόρι», το γερμ. Hemd «πουκάμισο» κ.ά.). Οι λοιπές ονομασίες τής ανδρικής ενδυμασίας είναι νεότερες και ξενικής προελεύσεως. Το **παντελόνι** είναι το γαλλ. pantalon, που μπήκε στην Ελληνική μέσω τού ιταλ. (πληθ.) pantaloni. Το γαλλ. pantalon χρησιμοποιήθηκε στη Γαλλική (1650) από το όνομα ενός χαρακτηριστικού τύπου τού βενετσιάνικου καρναβαλιού, τού Pantalon, ο οποίος φορούσε μακριές περισκελίδες. Η **γραβάτα**, από τα γαλλικά και αυτή (cravate) μέσω τού ιταλ. cravatta, ανάγεται στους Κροάτες! Ήταν ένα μαντήλι που φορούσαν γύρω στον λαιμό τους, μέρος τής εθνικής ενδυμασίας τους. Από το γερμ. διαλεκτικό krawat πέρασε στα Γαλλικά πιθ. μέσω των Γερμανών μισθοφόρων στρατιωτών. Ο Άγγελος Βλάχος (1838-1920) απέδωσε τη λ. στα Ελληνικά με το **λαιμοδέτης** (1871). Το **γιλέκο** ή **γελέκο** είτε προήλθε απευθείας από το τουρκ. yelek είτε μπήκε στην Ελληνική μέσω τού ισπανικού jileco, το οποίο πήραν οι Ισπανοί από τους Αλγερινούς Άραβες (jaleco, από το τουρκ. yelek, ήταν ένα είδος καζάκας που φορούσαν οι Χριστιανοί αιχμάλωτοι των Μαυριτανών). Το ισπ. jileco έδωσε και το γαλλ. gilet «πλεχτό γιλέκο», που και αυτό μπήκε στην Ελληνική ως **ζιλέ**. Πλεχτό για τη μέση κι επάνω ήταν και το **τρικό** (από το γαλλ. tricot, αρχ. σημ. «βελόνα για πλέξιμο»), που βαθμηδόν αντικαταστάθηκε από το αγγλ. **πουλόβερ** (< αγγλ. pull-over, αρχική σημ. «πλεχτό που φοριέται από πάνω, δηλ. από το κεφάλι»), ενίοτε και από το **σουέτερ** (< αγγλ. sweater < sweat «ιδρώνω»). Οι επίσημες ανδρικές ενδυμασίες, το **φράκο** «επίσημο σακάκι, που το πίσω μέρος του είναι μακρύτερο από το μπροστινό» και το **σμόκιν** «μαύρο επίσημο κοστούμι με μεταξωτούς γιακάδες», είναι επίσης ξενικής προελεύσεως. Το *φράκο* από γαλλ. frac, το οποίο από αγγλ. frack (-coat), το δε *σμόκιν* από αγγλ. smoking (-jacket), με αρχική σημ. «σακάκι για το σπίτι, για ώρες χαλάρωσης, όπως το κάπνισμα», πέρασε στη Γαλλική, Ελληνική κ.ά. να σημαίνει το επίσημο ένδυμα φαγητού (αγγλ. dinner-jacket). Η **καμπαρντίνα** (ή **γκαμπαρντίνα**) προήλθε από το ισπ. gabardina, που πρωτού να σημάνει το «αδιάβροχο παλτό», δήλωνε ένα είδος κάπας, αποτελώντας πιθ. προϊόν συμφυρμού των αραβ. gabā «κάπα» και tabardina (< γαλλ. tabard «φαρδύς, ριχτός, στρατιωτικός επενδύτης») (β) **Γυναικεία ενδυμασία**. Αν το **φόρεμα** είναι πανάρχαια ελληνική λέξη (από αρχ. **φόρημα** τού **φορώ**, θαμιστικού τύπου τού ρ. *φέρω*, που σήμαινε ό,τι και το σημερινό *φορώ* ήδη στον Όμηρο!), οι άλλες ονομασίες είναι ξενικής προελεύσεως. Ο τρόπος ύφανσης στο Fustat, προάστιο τού Καΐρου, κατά μία άποψη, ή πιθανότερα το λατ. fustis «ξύλο», έδωσαν το μεσν. λατ. fustaneum «ξύλινο», από όπου το ιταλ. fustagno και από αυτό το ελλην. **φουστάνι** (μεσν. **φουστάνιον** και **φουστάνιν**). Πιθανόν, κατά το «ξύλινα λινά» τής Αρχαίας πλάστηκε το λατ. fustaneus, από όπου και το γαλλ. futaine (είδος υφάσματος), αγγλ. fustian, ιταλ. fustagno. Από το *φουστάνι* προήλθαν αργότερα το ελληνικότατο **φουστανέλα** (*φουστάνι* + κατάλ. *-έλα*) και το σύγχρονο **φούστα**, αναλογικά προς το ξενικής επίσης προελεύσεως **μπλούζα** (από τη συνεκφορά *φουστάνι – μπλούζα* > *φούστα – μπλούζα*). Το ίδιο το *μπλούζα*, από το γαλλ. blouse, είναι γερμανικής προελεύσεως (blot) και προέρχεται πιθ. από τη φράση vêtement de laine blouse «ένδυμα από καθαρό (blouse) μαλλί». Το **ταγέρ** είναι επίσης γαλλικής προελεύσεως (tailleur < costume tailleur (1913) < tailleur «ράφτης» < ρ. tailler < λατ. taliare), όπως και η **τουαλέτα** (< γαλλ. toilette < toile «πανί, ύφασμα» < αρχ. γαλλ. teile < λατ. tela < texere «υφαίνω») (γ) **Κοινά (ανδρικά-γυναικεία) ενδύματα**. Το **καπέλο**, από το ιταλ. capello (πβ. αρχ. γαλλ. chapel και σύγχρονο γαλλ. chapeau «καπέλο»), ανάγεται σε όψιμο λατ. capellus, υποκ. τού cappa «κουκούλα, σκέπασμα – ένδυμα» (από όπου και η ελληνική **κάπα**). Τα **υποδήματα** (από το αρχ. **υποδέω**) είναι αρχαία (και η **υπόδηση** και ο **υποδηματοποιός**, από όπου το νεότ. λόγιο **υποδηματοποιείο**), ενώ το όψιμο μεσν. **παπούτσι** είναι τουρκικό (pabuç) και μάλιστα αραβικής προελεύσεως. Οι Βυζαντινοί χρησιμοποίησαν και τη λ. **καλ(λ)ίγιο** (από το μτγν. *καλίγιον* < λατ. caliga «στρατιωτικό υπόδημα»· πβ. και το κύριο όνομα **Καλλιγάς** και το ρ. **καλιγώνω** «πεταλώνω, παπουτσώνω»), η οποία δεν επέζησε. Από το ιταλ. calza προήλθε το **κάλτσα**, όπως από το ιταλ. calzone το γαλλ. caleçon, από όπου το **καλσόν** (και **καλτσόν** με επίδραση τού *κάλτσα*) τής γυναικείας ενδυμασίας. Το μεσν. αγγλ. paletok έδωσε το γαλλ. paletoc > paletot, από όπου το ιταλ. palto και δι' αυτού το ελλην. **παλτό**. Τέλος, το **αδιάβροχο** (**α-** στερητ. + αρχ. **διάβροχος** «βρεγμένος») είναι νεότ. μεταφραστικό δάνειο από το γαλλ. imperméable, ενώ σπανιότερα χρησιμοποιείται και το ξενικό **τρενς-κόουτ** (από το αγγλ. trench-coat).

ενδυματολογία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η συστηματική και συνήθ. κατ' επάγγελμα ενασχόληση με τον σχεδιασμό, την επιμέλεια ή/και την κατασκευή ενδυμασιών, κυρ. για το θέατρο, τον κινηματογράφο και την τηλεόραση. **ενδυματολόγος** (ο/η). **ενδυματολογικός**, -ή, -ό. **ενδυματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

ενδυματολόγιο (το) {ενδυματολογί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των ενδυμάτων που χρησιμοποιούνται σε θεατρική παράσταση: *προσεγμένο / πρωτότυπο ~* **2.** το σύνολο των ρούχων που έχει και φορά κάποιος ΣΥΝ. γκαρνταρόμπα.

ενδυναμώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενδυνάμω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ισχυρό, του προσδίδω δύναμη: *μίλησε στους παρισταμένους, για να ενδυναμώσει την πίστη τους* ΣΥΝ. ενισχύω, ισχυροποιώ, τονώνω, δυναμώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω, εξασθενώ **2.** (μτφ.) δίνω θάρρος, ενισχύω ηθικώς: *οι συμβουλές σου με ενδυνάμωσαν και αποφάσισα να το τολμήσω* ΣΥΝ. ενθαρρύνω, εγκαρδιώνω, εμψυχώνω ΑΝΤ. αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω. — **ενδυνάμωμα** (το) [1887]. **ενδυναμωτικός**, -ή, -ό [1856]. **ενδυναμωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ενδυνάμωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να καθίσταται (κάποιος/κάτι) ισχυρότερος, το να ενδυναμώνεται: *~ τού φρονήματος* ΣΥΝ. ενίσχυση, ισχυροποίηση ΑΝΤ. αποδυνάμωση, εξασθένηση, αδυνάτισμα **2.** ΦΩΤΟΓΡ. η αύξηση τού βαθμού αμαυρώσεως στο αρνητικό τής φωτογραφίας με τη βοήθεια χημικών μέσων, έτσι ώστε στην κανονική φωτογραφία να αποδίδονται ζωηρότερα τα χρώματα.

ενδυναμωτής (ο). **ενδυναμώτρια** (η) (σημ. 1) {ενδυναμωτριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που ενδυναμώνει • **2.** ΦΩΤΟΓΡ. χημικό μέσο που χρησιμοποιείται για να καταστήσει ζωηρότερα τα χρώματα των φωτογραφικών προτύπων.

ενδυναμωτικός, -ή, -ό ▸ ενδυναμώνω

ένδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} (λόγ.-επίσ.) η περιβολή με ενδύματα, το να καλύπτει κανείς το σώμα του με ρούχα: *είδη ενδύσεως* || *η ~ τού νέου πατριάρχη με τα αρχιερατικά άμφια* ΣΥΝ. ντύσιμο, αμφίεση ΑΝΤ. έκδυση, γδύσιμο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνδυσις* < *ἐνδύω* < *ἐν-* + *δύω* (βλ.λ.)].

ενδύω ρ. ▸ ντύνω

Ε.Ν.Ε. (η) Ελληνική Νεφρολογική Εταιρεία.

ενέδρα (η) {σπάν. ενεδρών} **1.** το να παραμονεύει κανείς κάποιον, για να τον βλάψει με οποιονδήποτε τρόπο· η καλά σχεδιασμένη παγίδα: *η αστυνομία έχει στήσει ~ για τη σύλληψη των δραπετών* || *πέφτω σε ~* ΣΥΝ. καρτέρι **2.** (ειδικότ.) η εγκατάσταση μικρής στρατιωτικής ομάδας πεζικού σε σημείο όπου δεν διακρίνεται και κοντά στο σημείο από όπου αναμένεται να περάσει ο εχθρός, με σκοπό το αιφνιδιαστικό χτύπημά του. — **ενεδρευτής** (ο) [μτγν.]. **ενεδρευτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. **ενεδρεύω** ρ. αμετβ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θέση, αναμονή», < *ἐν-* + *ἕδρα*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ενέδωσα ρ. → ενδίδω

ένειμα ρ. ▸ νέμω

ΕΝ.Ε.Κ. (το) Ενιαίο Εθνικιστικό Κίνημα.

ένεκα πρόθ. (λόγ.) εύχρ. σε αρχαιοπρ. φρ. (+γεν.) δηλώνει: λόγο, αιτία (εξαιτίας, λόγω): *η κυκλοφορία διεκόπη ~ τής κακοκαιρίας* || (λαϊκ. +ονομ.) *δεν συνέχισα το σχολείο, ~ η φτώχια*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνεκα / ἕνεκεν* (ήδη μυκ. e-ne-ka), αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἕν-Fεκα* < *ἕν* «ένα» + **Fεκα* < **Fεκών* > *ἑκών* «με τη θέλησή του, εκ προθέσεως», οπότε το *ἕνεκα* θα σήμαινε «θέλοντας ένα μόνο πράγμα». Ωστόσο, η αρχαιότερη θεωρούμενη μαρτυρία, το μυκ. eneka, δεν εμφανίζει δίγαμμα, πράγμα που έχει οδηγήσει ακόμη και στην αναζήτηση διαφορετικής ετυμ., όπως στην υπόθεση ότι το β' συνθ. -εκα συνδ. με τον αόρ. *ἐνεγκεῖν* τού ρ. *φέρω*, πβ. β' συνθ. *-ηνεκής* (π.χ. *διηνεκής*) < *ἐνεκ-* < Ι.Ε. *n-ek- «φθάνω, φέρω»].

ένεκεν πρόθ.· παράλληλος τ. τής πρόθ. *ένεκα* (βλ.λ.), κυρ. στη ΦΡ. ***τιμής ένεκεν*** (λατ. honoris causa) για να τιμηθεί (πρόσωπο, επέτειος κ.λπ.)· κ. σφραγίδα σε εκδόσεις που αποστέλλονται τιμητικά σε κάποιον: *ο εορτάζων θα καθήσει στην κεφαλή τού τραπεζιού ~* || *του έστειλε το καινούργιο βιβλίο του ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνεκεν*, βλ. λ. *ένεκα*].

ένεμα (το) {ενέμ-ατος | -ατα, -άτων} το υγρό που εισάγεται με ειδική συσκευή σε σωματική κοιλότητα για τον καθαρισμό της, το κλύσμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. (ήδη στους Διοσκουρίδη και Γαληνό) < αρχ. *ἐνίημι* «εγχέω» (βλ. λ. *ένεση*)].

Ε.Ν.Ε.Ν. (η) Ελληνική Νεφρολογική Ένωση Νοσηλευτών.

ενενήκαντα (το) ▸ ενενήντα

ενενηκοντα- κ. **ενενηκοντά-** κ. **ενενηκοντ-** [μτγν.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ενενήντα (90): *ενενηκοντα-ετής, ενενηκοντ-άκις* **2.** είναι ενενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ενενηκοντα-πλάσιος*.

ενενηκονταετηρίδα (η) ▸ ενενηκοντα-, -ετηρίδα

ενενηκονταετής, -ής, -ές → ενενηκοντα-, -ετής

ενενηκονταετία (η) → ενενηκοντα-, -ετία

ενενηκοντάκις επίρρ. ▸ ενενηκοντα-, -άκις

ενενηκονταπλάσιος, -α, -ο → ενενηκοντα-, -πλάσιος

ενενηκοντούτης (ο) [μτγν.] {ενενηκοντουτών}, **ενενηκοντούτις** (η) {ενενηκοντούτιδος | ενενηκοντουτίδων} (λόγ.) πρόσωπο ηλικίας ενενήντα ετών ΣΥΝ. ενενηκονταετής, ενενηντάχρονος.

ενενηκοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 90ός στην αραβική αρίθμηση, Ϟ' στην ελληνική και XC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό ενενήντα (90): *το ~ χιλιόμετρο τής εθνικής οδού Αθηνών-Λαμίας* (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνενήκοντα*].

ενενήντα (το) {άκλ.} **1.** ογδόντα εννέα συν ένα, εννέα δεκάδες, ο αριθμός 90 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 90. Επίσης (λόγ.) **ενενήκοντα** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐνενήκοντα* < **ἐνϜαν-ά́κοντα* < **ἐνϜαν-* (< *ἐννέα*, βλ.λ.) + συνδετικό φωνήεν *-α-* + *-κοντα*, ουδ. πληθ. τού β' συνθ. *-κάτι* (που δηλώνει τη δεκάδα), το οποίο απαντά στο *εἴκοσι* (βλ.λ.) < **Fί-κατι*. Το ίδιο το *-κάτι* πιθ. < *kmt-i ή < *dkmt-i, που αποτελούν μεταπτωτ. βαθμ. των *ἑκατόν* και *δέκα* αντιστοίχως].

ενενηντα- κ. **ενενηντά-** κ. **ενενηντ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό ενενήντα (90): *ενενηντά-χρονος, ενενηντα-ήμερο* **2.** είναι ενενήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *ενενηντα-πλάσιος*.

ενενηντάρης (ο) {ενενηντάρηδες}, **ενενηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας ενενήντα ετών ή περίπου ενενήντα ΣΥΝ. ενενηκονταετής, ενενηντάχρονος **2.** (ειδικοτ. το θηλ.) κασέτα ήχου ή βίντεο διαρκείας ενενήντα λεπτών (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ενενήντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

ενενηνταριά (η) {χωρ. πληθ.} ενενήντα, στη ΦΡ. ***καμιά ενενηνταριά*** περίπου ενενήντα: *το διαμέρισμά του θα είναι ~ τετραγωνικά μέτρα* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *ενενήντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

ενεός, -ά, -ό (λόγ.) άφωνος (από κατάπληξη): *έμεινα ~ στο άκουσμα τής αναπάντεχης είδησης* ΣΥΝ. άναυδος, εμβρόντητος ΑΝΤ. απαθής, ψύχραιμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

ενεπλάκην ρ. → εμπλέκω

ενέπλεξα ρ. → εμπλέκω

ενέπνευσα ρ. → εμπνέω

ενεπίγραφος, -η, -ο αυτός που φέρει επιγραφή: ~ *στήλη* ΑΝΤ. ανεπίγραφος.

ενέργεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} **1.** (γενικά) οτιδήποτε πραγματοποιείται από κάποιον· η πράξη: *οι δράστες τής εγκληματικής ~ παραμένουν ασύλληπτοι* || *άστοχη / πολιτική / τρομοκρατική / θετική / έννομη / επιθετική / σωστή / σπασμωδική / επιβαλλόμενη / παρασκηνιακή / εχθρική / διπλωματική / προγραμματισμένη ~* || *προβαίνω στις δέουσες ~* ΣΥΝ. κίνηση, δραστηριότητα ΑΝΤ. αδράνεια, απραξία, ακινησία **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ποιόν ενεργείας*** βλ. λ. *ποιόν* **3.** το να ενεργεί (κάποιος/κάτι), το να αναπτύσσει δράση: *η ~ τού φαρμάκου θα αρχίσει σε μία ώρα*· ΦΡ. ***θέτω / βάζω σε ενέργεια*** ξεκινώ τη λειτουργία (για μηχανισμό, σχέδιο, πρόγραμμα, δραστηριότητα κ.λπ.), κάνω (κάτι) να ξεκινήσει να αποδίδει, να λειτουργεί, θέτω (κάτι) σε λειτουργία ΣΥΝ. ξεκινώ, αρχίζω **4.** ΦΥΣ. η ικανότητα για απόδοση έργου: *δυναμική / θερμική / μαγνητική / χημική / κινητική / ηλεκτρική / ηλιακή / ατομική / πυρηνική / αιολική ~* || *διατήρηση / απορρόφηση τής ~*· ΦΡ. ***πηγές ενέργειας*** οτιδήποτε στη φύση μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή χρήσιμης στον άνθρωπο ενέργειας υπό μορφήν κίνησης, θερμότητας, φωτισμού κ.λπ., π.χ. το πετρέλαιο, ο άνθρακας, το νερό, ο ήλιος κ.ά.: *φυσικές ~* **5.** ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς ικανός να ενεργεί, να δραστηριοποιείται: *εξαιρετικά δραστήριο άτομο με μεγάλα αποθέματα ενέργειας* ΣΥΝ. ενεργητικότητα, κινητικότητα, ζωντάνια· ΦΡ. ***(εν) ενεργεία*** (i) ΦΙΛΟΣ. για κατάσταση που βρίσκεται στην εξέλιξή της ή έχει ήδη εξελιχθεί· κατ' αντιδιαστολή προς το «(εν) δυνάμει» (ii) για στρατιωτικό ή υπάλληλο που ασκεί κανονικά τα καθήκοντά του, σε αντίθεση με αυτόν που έχει συνταξιοδοτηθεί ή βρίσκεται σε διαθεσιμότητα: *αξιωματικός εν ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ποιόν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνεργός*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θέτω σε ενέργεια* (< γαλλ. mettre à l'œuvre / en marche), *εν ενεργεία* (< γαλλ. en activité), *πηγές ενέργειας* (< γαλλ. sources d'énergie) κ.ά.].

ενέργεια – πράξη – δράση – δραστηριότητα. Η λ. **ενέργεια** υπήρξε, ήδη από την αρχαία γλώσσα, μια ιδιαίτερα σημαντική και σύνθετη έννοια. Εννοιολογικά αντιπαρατέθηκε σε μια σειρά από γλωσσικές σημασίες: ως δράση και δραστηριότητα, που οδηγεί σε πράξεις, αντιτέθηκε προς την απλή συνήθεια, που αναστέλλει τη δράση *(ενέργεια: ἕξις)*· ως δυναμική διαδικασία, που προηγείται και προϋποθέτει κάθε μορφή δράσης, αντιτέθηκε στη σημ. τής ήδη συντελεσμένης πράξης *(ενέργεια: ἔργον)*· ως πραγματική δραστηριότητα και δράση, που οδηγεί σε πράξη, αντιτέθηκε στην απλή δυνατότητα για δράση *(δυνάμει: ενεργεία)*· ως εν εξελίξει δράση αντιτέθηκε στην ολοκληρωμένη δράση *(ενέργεια: εντελέχεια)*. Με αυτή τη σημασιολογική ιστορία η λ. *ενέργεια* είναι προσεκτική χρήση της διαφέρει από τη λ. **πράξη**. Η *ενέργεια* είναι δράση θεωρούμενη από την πλευρά τής εξέλιξής της, τής δυναμικής εκδίπλωσής της, ενώ στη λ. *πράξη* η σημασία εστιάζεται στην ολοκληρωμένη, τη συντελεσμένη δράση που αποτελεί πια έργο, αποτέλεσμα. Σήμερα, η διαφορά *ενέργειας* και *πράξης* τείνει να είναι ό,τι παλαιότερα η διαφορά *ενέργειας* και *έργου*. δράσης και συντελεσμένου γεγονότος. Τέλος, η λ. **δράση** έχει περιληπτική έννοια και δηλώνει το σύνολο των πράξεων που πραγματοποιεί κάποιος σε συγκεκριμένο χώρο («πεδίο δράσεως»). Έτσι μιλάμε για *εθνική, κοινωνική, φιλανθρωπική* κ.λπ. *δράση*. Η έννοια τού συνόλου ενεργειών ενυπάρχει και στη λ. **δραστηριότητα,** η οποία έχει επίσης περιληπτική έννοια. Η διαφορά –λεπτή διαφορά– είναι ότι η *δράση* αναφέρεται σε σειρά πράξεων, ενώ η *δραστηριότητα* σε σειρά ενεργειών.

ενεργειακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ενέργεια ως παραγωγική δύναμη: ~ *πηγές / πλούτος / πρόβλημα*· ΦΡ. (α) ***ενεργειακή κρίση*** η κρίση στον χώρο τής παραγωγής και, κατά συνέπεια, τής οικονομίας λόγω ξαφνικής ελλείψεως ή ανόδου των τιμών των πηγών ενέργειας, κυρ. τού πετρελαίου (β) ***ενεργειακές τροφές*** οι τροφές που παρέχουν στον οργανισμό την αναγκαία ενέργεια. — **ενεργειακ-ά / -ώς** επίρρ.

ενεργειοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) θεωρία που ανάγει τα πάντα στην ενέργεια, που θεωρεί την ενέργεια ως πηγή και υπέρτατο σκοπό όλων των πραγμάτων και των φαινομένων (β) ηθική θεωρία, σύμφωνα με την οποία το ανώτατο αγαθό έγκειται όχι σε συναισθηματικές καταστάσεις, αλλά σε κάθε έμπρακτη εκδήλωση τής ζωής ΣΥΝ. ενεργητισμός **2.** ΨΥΧΟΛ. θεωρία κατά την οποία η ψυχή δεν είναι ουσία αλλά ενέργεια. **3.** ΦΥΣ. η ενεργητική (βλ. λ. *ενεργητικός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γερμ. Energetik].

ενέργημα (το) → ενεργώ

ενεργητικό (το) {χωρ. πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των αγαθών ή των περιουσιακών στοιχείων που διαθέτει ή που δικαιούται να λάβει πρόσωπο ή επιχείρηση ΑΝΤ. παθητικό **2.** (μτφ.) οι επιδόσεις κάποιου, οτιδήποτε φανερώνει πόσο δραστήριος είναι: *είναι ένας από τους καλύτερους αθλητές μας με πολλές διεθνείς διακρίσεις στο ~ του* ΣΥΝ. ιστορικό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. actif].

ενεργητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ενεργεί, που δρα **2.** (για πρόσ.) αυτός που είναι πρόθυμος για δράση, αυτός που έχει την ικανότητα να ενεργεί αποτελεσματικά: *είναι μια από τις πιο ~ γυναίκες στον τομέα των επιχειρήσεων* ΣΥΝ. δραστήριος, δυναμικός, αποτελεσματικός, κινητικός ΑΝΤ. αδρανής, νωθρός, οκνηρός **3.** (ειδικότ.) αυτός που έχει τον ανδρικό ρόλο στη σεξουαλική πράξη: ~ *ομοφυλόφιλος* ΑΝΤ. παθητικός **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ενεργητική φωνή*** γραμματική μορφολογική κατηγορία που δηλώνει το σύνολο των ρηματικών τύπων που έχουν στο α' ενικό πρόσ. τής οριστικής ενεστώτα την κατάληξη -ω / -ώ ΑΝΤ. παθητική φωνή (β) ***ενεργητική διάθεση*** γραμματική σημασιολογική κατηγορία που δηλώνει τα ρήματα των οποίων το υποκείμενο εκτελεί κάποια ενέργεια ή πράξη: ~ *έχουν π.χ. τα ρήματα κάνω, δίνω, εκμεταλλεύομαι κ.ά.* ΑΝΤ. παθητική διάθεση (γ) ***ενεργητικό ρήμα*** το ρήμα που ανήκει στην ενεργητική φωνή ή διάθεση ΑΝΤ. παθητικό ρήμα **5.** ***ενεργητικό*** (το) βλ.λ. • **6.** (για φάρμακα, τροφές κ.λπ.) αυτός που ομαλοποιεί και διευκολύνει την κένωση τού πεπτικού συστήματος: *για τη δυσκοιλιότητα είναι καλό να τρώει κανείς λαχανικά και φρούτα, που είναι ~* ΣΥΝ. ευκοίλιος ΑΝΤ. δυσκοίλιος • **7.** ΦΥΣ. ***ενεργητική*** (η) σύστημα μηχανικής που αποκλείει από τις αρχές του την ιδέα τής δύναμης, την οποία και αντικαθιστά με αυτήν τής ενέργειας ΣΥΝ. ενεργειοκρατία. — **ενεργητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ενεργητικότητα (η) [1842] {χωρ. πληθ.} **1.** η διάθεση για δράση, για κίνηση, για ζωή· (γενικότ.) η τάση για διοχέτευση ή εκτόνωση των φυσικών, ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων: *πολλοί νέοι διοχετεύουν άδικα την ~ τους σε ανούσιες δραστηριότητες* || *έφηβος γεμάτος ~, όρεξη για ζωή* || *ο δάσκαλος πρέπει να αξιοποιεί στο έπακρον την ~ των μαθητών στη μαθησιακή διαδικασία* ΣΥΝ. ζωντάνια, ζωτικότητα, σφρίγος, δυναμισμός ΑΝΤ. αδράνεια, παθητικότητα **2.** το να δραστηριοποιείται κανείς, το να ενεργεί με τον απαραίτητο δυναμισμό (σε διάφορους τομείς δράσης): *δεν έχει αρκετή ~, για να πετύχει σ' έναν τόσο απαιτητικό κλάδο* ΣΥΝ. κινητικότητα, δυναμισμός ΑΝΤ. αδράνεια, παθητικότητα.

ενεργητισμός (ο) η ενεργειοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. énergétisme].

ενεργοποίηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να ενεργοποιείται (κάποιος/κάτι): *συνολική / μερική ~* || *η ~ ενός μηχανισμού* || *για την επίτευξη των στόχων μας, χρειάζεται ~ όλων των ψυχικών και πνευματικών δυνάμεων* ΣΥΝ. δραστηριοποίηση ΑΝΤ. αδρανοποίηση **2.** (ειδικότ.) το να τίθεται (συσκευή, μηχανισμός) σε λειτουργία **3.** ΦΥΣ. η μετατροπή ατόμου ή ισοτόπου σε ραδιενεργό με τον βομβαρδισμό του με νετρόνια ή με άλλου τύπου σωματιδιακή ακτινοβολία **4.** ΙΑΤΡ. η επανεμφάνιση φαινομένων που είχαν υποχωρήσει ή εξαφανιστεί: ~ *νόσου / συμπτωμάτων* **5.** ΨΥΧΟΛ. η διέγερση συγκεκριμένου τμήματος τού εγκεφαλικού φλοιού, έτσι ώστε να προκληθεί η αίσθηση τής εγρήγορσης και τής προσοχής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. activation].

ενεργοποιώ ρ. μετβ. [1840] {ενεργοποιείς... | ενεργοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βγάζω από την κατάσταση τής αδράνειας, τής ηρεμίας, καθιστώ ενεργό (βλ.λ.): *αυτό το φάρμακο ενεργοποιεί τα αδρανή κύτταρα* || ~ *όλες τις ψυχικές μου δυνάμεις, για να επιτύχω τον σκοπό μου* **2.** θέτω σε λειτουργία, καθιστώ ενεργό: ~ *το κινητό (ενν. τηλέφωνο)* ΑΝΤ. απενεργοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. activate].

ενεργός, -ός/-ή, -ό **1.** αυτός που ενεργεί, που εκδηλώνεται μέσα από πράξεις: *θέλει να έχει ~ συμμετοχή στα κοινά* (να πολιτεύεται, να συνδικαλίζεται κ.λπ.) || ~ *ανάμειξη / συμπαράσταση / παρουσία* || ~ *πληθυσμός* (που ασκεί παραγωγικό έργο) ΣΥΝ. ενεργητικός, δραστήριος ΑΝΤ. παθητικός, ανενεργός, αδρανής **2.** ΟΙΚΟΝ. ***ενεργό κεφάλαιο*** το κεφάλαιο που διατίθεται σε επιχειρήσεις ή επενδύσεις· κατ' αντιδιαστολή προς το *νεκρό* ή *αργό κεφάλαιο* **3.** ΓΕΩΛ. ***ενεργό ηφαίστειο*** το ηφαίστειο στο οποίο έχουν σημειωθεί εκρήξεις σε πρόσφα-

τα ή γενικότ. σε ιστορικά χρόνια. εκείνο από το οποίο εκλύονται θερμά αέρια και ατμοί **4.** ΠΛΗΡΟΦ. ***ενεργό παράθυρο*** το τμήμα τής οθόνης στο οποίο εργαζόμαστε σε δεδομένη στιγμή. — **ενεργ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-εργός* < *ἔργον*].

ενεργώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ενεργείς... | ενήργησα κ. ενέργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι σε δράση. αναπτύσσω δραστηριότητα, δεν μένω αδρανής και απαθής: *πρέπει να ενεργήσουμε. δεν μπορούμε να καθήσουμε με σταυρωμένα χέρια* ΣΥΝ. δρω. κινούμαι, δραστηριοποιούμαι ΑΝΤ. αδρανώ, απρακτώ, μένω αργός **2.** προβαίνω σε συγκεκριμένες πράξεις. αναπτύσσω δραστηριότητα με συγκεκριμένο τρόπο: *ο εισαγγελέας ενήργησε εξ ιδίας πρωτοβουλίας* || *~ με περίσκεψη / επιπόλαια / βάσει σχεδίου / σωστά / αδέξια / δικαστικώς / αυτοβούλως / εγκαίρως / κατ' εντολήν κάποιου / από κοινού με κάποιον / πραξικοπηματικώς* ΣΥΝ. πράττω. δρω **3.** ασκώ την επίδρασή μου, επιφέρω αποτέλεσμα: *το δηλητήριο ενήργησε ακαριαία* ♦ (μετβ.) **4.** (λόγ.) κάνω, διεξάγω: *η Αρχαιολογική Υπηρεσία ενεργεί ανασκαφές στην περιοχή* ΣΥΝ. εκτελώ, διενεργώ. διεξάγω, πραγματοποιώ, επιτελώ, (καθημ.) κάνω **5.** (μειωτ.) ***ενεργούμενο*** (το) {ενεργουμ-ένου | -ένων} πρόσωπο ετεροκατευθυνόμενο, που δρα καθ' υπόδειξιν άλλων και όχι με δική του πρωτοβουλία ● **6.** (μεσοπαθ. ***ενεργούμαι***) έχω κένωση. αποπατώ ΣΥΝ. τα κάνω. αφοδεύω. (!) χέζω. — **ενέργημα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνεργῶ (-έω)* < *ἐνεργός*].

ενέρτζικο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη: παιγμένο «ενεργητικά», με δυναμικότητα. δραστήρια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. energico < γαλλ. énergique < énergie < μτγν. λατ. energia < αρχ. *ἐνέργεια*].

ένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η έγχυση θεραπευτικού ή άλλου υγρού στον οργανισμό με ειδική συσκευή (σύριγγα ή ειδικό πιστόλι): *κάνω ~ σε ασθενή* || *υποδόριος / ενδομυϊκή / ενδοφλέβια ~* || *~ μορφίνης* **2.** (συνεκδ.) η σύριγγα (βλ.λ.) **3.** (συνεκδ.) το ίδιο το φαρμακευτικό υγρό που εισάγεται στον οργανισμό: *ο γιατρός τής έγραψε ενέσεις για την καρδιά*· (μτφ.) **4.** οτιδήποτε παρέχει ψυχολογική βοήθεια, ενισχύει ηθικώς: *σε αυτή την κατάσταση οι στρατιώτες χρειάζονται μια ~ θάρρους, για να αντιμετωπίσουν τον εχθρό* ● **5.** ***ένεση τσιμέντου*** το σύνολο των εργασιών που αποσκοπούν στη στερέωση τοίχων ή εδαφών με την εισαγωγή με πίεση στο εσωτερικό τους μάζας ρευστού τσιμεντοκονιάματος ή τσιμέντου σε σκόνη ΣΥΝ. τσιμεντένεση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνεσις*, αρχική σημ. «εμβολή, ένριψη», < *ἐνίημι* «εμβάλλω. ενρίπτω. εμφυτεύω» < *ἐν-* + *ἵημι* «ρίχνω» (βλ. λ. *αφήνω*). Κατά τον Μεσαίωνα η λ. *ἔνεσις* έλαβε τη σημ. «κλύσμα»].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το αρχ. **ἐν-ίημι** (< *ἐν* + *ἵημι* «ρίχνω»), που σήμαινε –μεταξύ άλλων– «εμβάλλω. εγχέω, ενρίπτω» (μετάφραση του *εν-ίημι* είναι το λατ. in-jicio, από όπου το αγγλ. inject κ.ά.), έδωσε το παράγωγο **έν-εση** «εμβολή, έγχυση. ένριψη» (για τον σχηματισμό πβ. *αφίημι – άφεση, ανίημι – άνεση* κ.τ.ό.). Το *ένεση* (που στα Βυζαντινά σήμαινε και το «κλύσμα») χρησιμοποιήθηκε στα νεότερα χρόνια. για να αποδώσει –υπό μορφήν αντιδανείου– το γαλλ. / αγγλ. injection, εξέλιξη τού λατ. injectio. που είναι μετάφραση τού αρχ. ελλην. **ένεσις** (χρησιμοποιείται ήδη στον Ιπποκράτη). Το **σύριγγα** (αρχ. **σῦριγξ**). μέσω τού όψιμου λατ. syringa. χρησιμοποιήθηκε από νεότερες γλώσσες (πβ. γαλλ. seringue. αγγλ. syringe / syrinx, γερμ. Syrinx). για να δηλώσει το όργανο για την *ένεση* υγρών (κυρίως φαρμάκων) στον οργανισμό τού ανθρώπου. Τον 19ο αιώνα χρησιμοποιήθηκαν το αρχ. **έγχυση** και το νεόπλαστο **εγχυτήρας (εγχυτήρ)**, για να δηλώσουν αντιστοίχως την *ένεση* και τη *σύριγγα*, μεταφράζοντας τα ξένα injection και injecteur, που απέδιδαν τα ελλην. *ένεση* και *σύριγγα*!

ενέσιμος, -η, -ο ΦΑΡΜ. αυτός που εισάγεται στον οργανισμό με ένεση, με σύριγγα: *~ φάρμακο / σίδηρος* (πβ. λ. *πόσιμος*).
[ΕΤΥΜ. < *ένεση* + παραγ. επίθημα *-ιμος*. πβ. κ. *πόσ-ιμος*].

ενεστώτας (ο) ΓΛΩΣΣ. χρόνος τού ρήματος που τοποθετεί την ενέργεια ή την κατάσταση που δηλώνει το ρήμα στο παρόν τού ομιλητή και πιο συγκεκριμένα στη στιγμή τής εκφώνησης· υπό ορισμένες συνθήκες μπορεί να δηλώνει τόσο το παρελθόν όσο και το παρόν. αφού χρησιμοποιεί φαινομενικά τον ίδιο τύπο για τη δήλωση τόσο μιας μόνιμης κατάστασης όσο και μιας προσωρινής, π.χ. *αντιμετωπίζουμε σοβαρά οικογενειακά προβλήματα* (τώρα ή πάντα)· ΦΡ. (α) ***ιστορικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται αντί παρελθοντικού χρόνου στην αφήγηση, για να δοθεί έμφαση και ζωντάνια στον λόγο, π.χ. *και στέλνει* (αντί *έστειλε*) *τότε μήνυμα ο Μωάμεθ ο Πολιορκητής στον αυτοκράτορα και του λέει* (αντί *είπε*): ... (β) ***αποπειρατικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει κάτι που προσπαθεί να κάνει το υποκείμενο, π.χ. *Τι μας λέει ετούτος; Μας κοροϊδεύει* (= προσπαθεί να μας κοροϊδέψει) (γ) ***βουλητικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει κάτι που θέλει, που δέχεται ή που συγκατατίθεται να πράξει το υποκείμενο. π.χ. *θα πάμε σινεμά· έρχεσαι κι εσύ;* (= θέλεις να έρθεις κι εσύ;) (δ) ***εναρκτικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει ότι κάτι τώρα αρχίζει να γίνεται, π.χ. *πάμε να φύγουμε, νυχτώνει* (= αρχίζει να πέφτει η νύχτα) (ε) ***αποτελεσματικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει ότι κάτι που ισχύει στο παρόν ξεκίνησε στο παρελθόν: *γνωρίζω τον Γιάννη από τον στρατό* (= τον γνώρισα και εξακολουθώ να τον γνωρίζω) (στ) ***μελλοντικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που δηλώνει την απόλυτη βεβαιότητα εκείνου που ομιλεί ότι κάτι οπωσδήποτε θα συμβεί. π.χ. *φεύγω αύριο για Αμερική* (= θα φύγω οπωσδήποτε...) (ζ) ***γραφικός ενεστώτας*** ο ενεστώτας που χρησιμοποιείται αντί για παρατατικό (διότι με αυτόν μια παρελθοντική πράξη προβάλλεται κατά τη διήγηση στους ακροατές σαν σε «γραφή», ζωγραφιά). π.χ. *τρία πουλάκια κάθονται* (= κάθονταν). Επίσης (λόγ.) **ενεστώς** [αρχ.] {ενεστώτος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνεστώς* «παροντικός». μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἐνίσταμαι* «βρίσκομαι εδώ, ίσταμαι. στέκομαι» και κατ' επέκτ. «είμαι παρών»].

ενεστωτικός, -ή, -ό [1854] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με τον ενεστώτα: *~ θέμα*· ΦΡ. ***ενεστωτικός αναδιπλασιασμός*** φαινόμενο τής Αρχαίας Ελληνικής. κατά το οποίο επαναλαμβάνεται το αρκτικό σύμφωνο τής ρίζας τού ρήματος με ένα -ι- για τον σχηματισμό τού ενεστώτα ορισμένων ρημάτων, π.χ. *δι-δάσκω. δί-δωμι, τι-τρώσκω* κ.ά.

ενετικός, -ή, -ό [μεσν.] ΙΣΤ. αυτός που σχετίζεται με τους Ενετούς ή/και την Ενετοκρατία: *~ τείχη / φρούρια* ΣΥΝ. βενετικός. βενετσιάνικος· ΦΡ. ***ενετικοί φανοί*** πολύχρωμα χάρτινα φανάρια. που χρησιμοποιούνται σε γιορτές και πανηγυρισμούς.

Ενετοκρατία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} ΙΣΤ. **1.** η κυριαρχία τής Βενετικής Δημοκρατίας σε ελληνικές ή και σε άλλες περιοχές τής Μεσογείου (π.χ. Δαλματία) **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία εκδηλώθηκε η παραπάνω κυριαρχία. — **ενετοκρατούμαι** ρ. [1867] {-είται...}.

Ενετός (ο). **Ενετή** (η) ΙΣΤ. ο πολίτης τής Δημοκρατίας τής Βενετίας ΣΥΝ. Βενετός, Βενετσιάνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. Venetus, βλ. κ. *Βενετία*].

ενεχυριάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενεχυρίασ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} παραχωρώ (κάτι) ως ενέχυρο. για να πάρω δάνειο ΣΥΝ. βάζω ενέχυρο. — **ενεχυρίαση** (η) [μτγν.] κ. **ενεχυριασμός** (ο) [μτγν.].

ενεχυριαστής (ο) [μτγν.]. **ενεχυριάστρια** (η) {ενεχυριαστριών} **1.** πρόσωπο που δίνει αντικείμενο ως ενέχυρο. για να πάρει δάνειο **2.** πρόσωπο που κατ' επάγγελμα δανείζει χρήματα με ενέχυρο.

ενέχυρο (το) {ενεχύρ-ου | -ων} **1.** αντικείμενο συνήθ. μεγάλης αξίας. το οποίο δίνεται από τον δανειζόμενο στον δανειστή ως εγγύηση για την εξασφάλιση δανείου και έχει αξία μεγαλύτερη από το ποσό που δίνεται ως δάνειο **2.** ΝΟΜ. δικαίωμα προνομιακής ικανοποίησης τού δανειστή μίας απαίτησης από την αξία ενός κινητού πράγματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνέχυρον*. σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐν ἐχύρῳ* «εν ασφαλεία» < επίθ. *ἐχυρός* «σταθερός, ασφαλής» < I.E. *segh-ur- (παρέκταση σε -ur- τού I.E. θ. *segh- «έχω»). πβ. σανσκρ. sáhuri- «νικητήριος, ισχυρός». αρχ. γερμ. sigu- «νίκη». γερμ. Sieg κ.ά. Ομόρρ. *ὀχυρ-ός, ἔχ-ω* (βλ.λ.) κ.ά.].

ενεχυροδανειστήριο (το) [1833] {ενεχυροδανειστηρί-ου | -ων} πιστωτικό ίδρυμα ή γραφείο που χορηγεί έντοκα δάνεια. τα οποία εξασφαλίζονται με ενέχυρο. — **ενεχυροδανειστής** (ο) [1889], **ενεχυροδανείστρια** (η). **ενεχυροδανειστικός, -ή, -ό** [1890].

ενέχυσα ρ. → εγχέω

ενέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} **1.** φέρω ή κρύβω (κάτι) μέσα μου: *το τελευταίο προεδρικό διάγγελμα ενείχε αιχμές κατά τής κυβερνητικής πολιτικής* ΣΥΝ. περιέχω. εμπεριέχω. έχω **2.** (μεσοπαθ. ***ενέχομαι***) (+σε) έχω ανάμειξη (σε επιλήψιμη ή κολάσιμη πράξη): *κατά πάσα πιθανότητα στο σκάνδαλο ενέχονται και υψηλά ιστάμενα πρόσωπα* ΣΥΝ. εμπλέκομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω, έχω, απέχω, παρέχω, ένοχος.*

ενζενί επίθ. {άκλ.} (στο θέατρο) ο ρόλος τής αφελούς νεαρής κοπέλας: *στα νιάτα της έπαιξε ~ ρόλους.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ingénue < λατ. ingenuus «έμφυτος – απλός, άδολος»].

ένζυμο (το) {ενζύμ-ου | -ων} ΧΗΜ. πρωτεΐνη που λειτουργεί ως καταλύτης σε βιοχημικές διεργασίες· τέτοιες ενώσεις έχουν και βιομηχανική χρήση (π.χ. στην παρασκευή τροφίμων, ποτών κ.λπ.). — **ενζυμικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Enzym < μεσν. *ἔνζυμος* (βλ.λ.)].

ενζυμολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη των ενζύμων και των ιδιοτήτων τους. — **ενζυμολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzymologie].

ενζυμοπάθεια (η) {ενζυμοπαθειών} ΙΑΤΡ. διαταραχή ή νόσος που εκδηλώνεται στον οργανισμό λόγω τής απουσίας ή τής μη λειτουργίας ενζύμου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzymopathie].

ένζυμος, -η, -ο **1.** (λόγ.) (ψωμί) παρασκευασμένο με προζύμι: *~ άρτος* ΣΥΝ. ζυμωτός ΑΝΤ. άζυμος ● **2.** ***ένζυμο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐν-* + *-ζυμος* < *ζύμη*].

ενζωοτία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} επιδημική νόσος που προσβάλλει ζώα σε περιορισμένη περιοχή (π.χ. αγρόκτημα). — **ενζωοτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. enzootie].

ενήγαγα ρ. ▸ ενάγω

ενήλικας (ο) ▸ ενήλικος

ενηλικιώνομαι ρ. αμετβ. [1897] {ενηλικιώ-θηκα, -μένος} φθάνω στην ηλικία κατά την οποία ο άνθρωπος θεωρείται ενήλικος (στο δέκατο όγδοο έτος τής ηλικίας) ΣΥΝ. ωριμάζω, μεγαλώνω. — **ενηλικίωση** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ. < *ενήλικος*, με την επίδραση τού ουσ. *ηλικία*. Στη μεσν. γλώσσα μαρτυρείται ρήμα *ἐνηλικώνομαι*].

ενήλικος, -η, -ο {ενηλίκ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) αυτός που έχει φθάσει στην ηλικία κατά την οποία ο άνθρωπος θεωρείται σωματικά και ψυχικά ώριμος και αυτεξούσιος ΣΥΝ. (καθημ.) μεγάλος ΑΝΤ. ανήλικος (β) (για ζώα) αυτός που έχει εισέλθει στην αναπαραγωγική ηλικία ΑΝΤ. ανήλικος **2.** ΝΟΜ. αυτός που έχει συμπληρώσει το δέκατο όγδοο έτος τής ηλικίας του και, ως εκ τούτου, έχει αποκτήσει πολιτικά δικαιώματα (όπως πλήρη ικανότητα για τέλεση δικαιοπραξίας. δικαίωμα τού εκλέγειν) και υποχρεώσεις **3.** (ως ουσ.) το πρόσωπο που έχει ενη-

λικιωθεί: *η ταινία προορίζεται μόνο για ενηλίκους* || *τα παιδιά βιάζονται να εισέλθουν στον κόσμο των ενηλίκων.* Επίσης (προφορ.) **ενήλικας** (ο/η). — **ενηλικότητα** (η) [1861]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανήλικος, βρέφος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐνῆλιξ* < *ἐν-* + *ἧλιξ* «συνομήλικος», βλ. κ. *ηλικία*].

ενήμερος, -η, -ο [1871] **1.** αυτός που γνωρίζει, που είναι πληροφορημένος (για συγκεκριμένο ζήτημα, γεγονός): *ο υπουργός ζήτησε να τηρείται ~ για την πορεία των ανακρίσεων* || *καθιστώ / κρατώ κάποιον ενήμερο* || (λογιότ.) *~ των γεγονότων* ΣΥΝ. ενημερωμένος ΑΝΤ. ανενημέρωτος, απληροφόρητος **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) ***ενήμερος λογαριασμός*** ο λογαριασμός στον οποίο έχουν καταχωριστεί όλες οι πράξεις και οι μεταβολές που έγιναν (β) (για κάτοχο πιστωτικής κάρτας) αυτός που εξοφλεί κανονικά τις δόσεις του καθ' όλη τη διάρκεια τού εξαμήνου.
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *ήμερος* < *ημέρα*, απόδ. τού γαλλ. à jour].

ενήμερος: παράγωγα. Το **ενήμερος** (< *ἐν* + *ἡμέρα*, πβ. **εφήμερος** < *ἐφ' ἡμέραν*, **υπερήμερος** < *ὑπὲρ ἡμέραν*) είναι νεότερη λ., που πλάστηκε για να δηλώσει «αυτόν που γνωρίζει τα συμβαίνοντα σε μια ημέρα, τον γνώστη των τρεχόντων». Από το *ενήμερος* παρήχθησαν, εν συνεχεία, τα **ενημερώνω – ενημέρωση** και το μετονοματικό ουσιαστικό **ενημερότητα (ενημερότης)**. Ας σημειωθεί ότι στην Αρχαία Ελληνική πλάστηκε μόνο το **ενημερεύω** (τον 1ο αι. π.Χ.) με τη σημασία «περνώ τη μέρα μου σε κάτι» (πβ. *διημερεύω*). Το *ενήμερος* επικρίθηκε ως κακός σχηματισμός αντί τού «γνώστης των καθ' ημέραν» (Χηκίδης), ωστόσο κάτι τέτοιο θα έδιδε μονολεκτικώς επίθ. ***καθήμερος** (< *καθ' ἡμέραν*), που θα συγχεόταν πιθανώς με το **καθημερινός**. Τα «*ἐν ἡμέρᾳ* (συμβαίνοντα)», από όπου το *ενήμερος*, εξασφαλίζουν στη λ. ετυμολογική διαφάνεια, που οδήγησε στην ευρύτατη χρήση τού επιθ. και των παραγώγων του.
Τα **ενημερότητα** και **ενημέρωση** διαφέρουν πολύ μεταξύ τους. Το *ενημερότητα* είναι «η ιδιότητα τού να είναι κανείς ενήμερος / ενημερωμένος» (*Η ενημερότητά του στα θέματα τής Αρχαιολογίας είναι εκπληκτική*) ή «να είναι ενήμερος, δηλ. τακτοποιημένος, και στις φορολογικές του υποχρεώσεις» (*Για είσπραξη χρημάτων από το Δημόσιο απαιτείται βεβαίωση φορολογικής ενημερότητας*). Αντίθετα, το *ενημέρωση* δηλώνει την ενέργεια τού ενημερώνω, το να ενημερώνω / ενημερώσω κάποιον ή κάτι (*Η ενημέρωση τού προέδρου για όσα συμβαίνουν καθημερινώς είναι απαραίτητη – Έχει αναλάβει την ενημέρωση των αρχείων τού Ιδρύματος*).

ενημερότητα (η) [1881] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κανείς ενήμερος σχετικά με ορισμένο ζήτημα ή τομέα δραστηριότητας: *επιστημονική / πολιτική ~* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***φορολογική ενημερότητα*** έγγραφο με το οποίο η εφορία πιστοποιεί ότι κάποιος έχει τακτοποιήσει τυχόν εκκρεμείς λογαριασμούς του με την εφορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

ενημερώνω ρ. μετβ. {ενημέρω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον) ενήμερο, παρέχω πληροφόρηση: *ο υπουργός Εξωτερικών ενημέρωσε τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας για θέματα τής αρμοδιότητάς του* || *προτιμώ να ενημερώνομαι από τις εφημερίδες παρά από την τηλεόραση* ΣΥΝ. κατατοπίζω, πληροφορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

ενημέρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να ενημερώνεται κανείς, το να καθίσταται κανείς ενήμερος, η παροχή πληροφόρησης: *κανένα τηλεοπτικό κανάλι δεν μπορεί να προσφέρει αντικειμενική / αξιόπιστη / σφαιρική ~* || *τα έντυπα και ηλεκτρονικά Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης* (βλ. λ. *Μ.Μ.Ε.*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος.*

ενημερωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται ή αποσκοπεί στην παροχή πληροφοριών για συγκεκριμένο ζήτημα: *~ συνάντηση / επισκόπηση / εκπομπή* **2.** αυτός που παρέχει ικανοποιητική πληροφόρηση: *Πολύ ~ αυτό το ντοκιμαντέρ! Έμαθα ένα σωρό πράγματα που δεν ήξερα* ΣΥΝ. πληροφορητικός.

ενήχθην ρ. → ενάγω

ένθα επίρρ. (αρχαιοπρ.) όπου· ΦΡ. ***ένθα ανωτέρω*** (συντομ. *έ.α.*) όπου παραπάνω· χρησιμοποιείται για παραπομπή σε χωρίο που έχει μνημονευθεί προηγουμένως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔν-θα*. Ενώ το μόριο *-θα* αποτελεί αρχαϊκό τοπικό προσδιορισμό (πβ. κ. *ἰθα-γενής*, βλ.λ.), παραμένει δυσερμήνευτη η ταυτότητα τού α' συνθ. *ἐν-* (αν και δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδεση με την πρόθ. *ἐν*). Το επίρρ. *ἔνθα* συνδ. επίσης με αρμ. and «εκεί», αρχ. ιρλ. and κ.ά.].

ενθάδε επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε αυτό εδώ το μέρος· στη ΦΡ. ***ενθάδε κείται*** (σε επιτύμβιες επιγραφές) εδώ βρίσκεται θαμμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔνθα* + *-δε*, δεικτικό μόριο].

ενθαρρυντικός, -ή, -ό [1856] αυτός που εμπνέει θάρρος, που λειτουργεί εμψυχωτικά: *~ ένδειξη / γεγονός / πρόβλεψη* ΣΥΝ. εμψυχωτικός, εγκαρδιωτικός ΑΝΤ. αποθαρρυντικός, αποκαρδιωτικός. — **ενθαρρυντικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-.*

ενθαρρύνω ρ. μετβ. [1840] {ενεθάρρυνα (λόγ.) κ. ενθάρρυ-να | -νθηκα, -μένος} **1.** εμπνέω, εμφυσώ θάρρος σε (κάποιον), αναπτερώνω το ηθικό του: *τα λόγια τους τον ενθάρρυναν να συνεχίσει* ΣΥΝ. εμψυχώνω, εγκαρδιώνω ΑΝΤ. αποθαρρύνω, αποκαρδιώνω, απογοητεύω **2.** δίνω κίνητρα, βοηθώ στην ανάπτυξη συγκεκριμένης δραστηριότητας: *ο δάσκαλος πρέπει να ενθαρρύνει την ανάπτυξη πρωτοβουλιών από τους μαθητές του* || *το κράτος ενθαρρύνει τον αγώνα των κοινοτήτων απεξάρτησης από τα ναρκωτικά* || *~ τις επενδύσεις / την ιδιωτική πρωτοβουλία.* — **ενθάρρυνση** (η) [1840]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος, μεγέθυνση, -ρρ-, συμβουλή.*
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *θαρρύνω* < *θάρρος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. encourager].

ένθεμα (το) {ενθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αντικείμενο που τοποθετείται μέσα σε άλλο αντικείμενο **2.** εμβόλιο δέντρων, μπόλι **3.** κομμάτι ξύλου που αντικαθιστά φθαρμένο τμήμα άλλου ξύλου ή το επιμηκύνει ΣΥΝ. μάτισμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐντίθημι* «ενθέτω»].

ένθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από όπου, όθεν· ΦΡ. ***ένθεν και ένθεν / ένθεν κακείθεν*** (*ἔνθεν καὶ ἔνθεν*, Ηροδ. 4, 175) από εδώ και από εκεί, από τη μία και από την άλλη πλευρά, από παντού: *παλαιότερα, όταν η κυβέρνηση συναντούσε αντίδραση από τα δεξιά, είχε υποστήριξη από τα αριστερά, τώρα όμως δέχεται κριτική ~* ΣΥΝ. αμφοτέρωθεν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* (βλ. λ. *ἔνθα*) + *-θεν*, επίθημα δηλωτικό προελ.].

ένθεος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εμπνέεται ή κατέχεται από το θείο, που παρουσιάζεται σαν να έχει τον Θεό μέσα του: *~ ζήλος / αγαλλίαση / μανία* ΣΥΝ. θεόπνευστος, θεόληπτος. — **ενθέως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *θεός*].

ένθερμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που χαρακτηρίζεται από πάθος, από έντονα συναισθήματα: *~ υπερασπιστής / υποστηρικτής / πατριώτης / παράκληση / συμπαράσταση* ΣΥΝ. θερμός, ολόψυχος. — **ένθερμα / ενθέρμως** [μεσν.] επίρρ.

ένθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** η τοποθέτηση αντικειμένου μέσα σε άλλο: *οι σωλήνες συναρμολογήθηκαν με ~ και ενσφήνωση* **2.** ΑΡΧΙΤ. η προσαρμογή υλικού, αντικειμένου, διακοσμητικού στοιχείου κ.λπ. σε τοίχο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνθεσις* < *ἐντίθημι*].

ενθετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που είναι ή θεωρείται κατάλληλος για να τοποθετηθεί εντός αντικειμένου, επιφανείας κ.λπ.: *~ υλικό·* ΦΡ. ***ενθετική διακόσμηση*** η διακόσμηση που συνίσταται στην προσαρμογή ποικιλμάτων από ελεφαντόδοντο, πορσελάνη, πολύτιμους λίθους κ.λπ. σε κατάλληλα διαμορφωμένες κοιλότητες υλικού (συνήθ. μετάλλου ή ξύλου).

ένθετος, -η, -ο **1.** (γενικά) αυτός που έχει τοποθετηθεί μέσα σε ένα αντικείμενο: *~ κόσμημα* ΣΥΝ. (παρ)εμβεβλημένος, εντεταγμένος **2. ένθετο** (το) {ενθέτ-ου | -ων} ειδικό φυλλάδιο, συνήθ. αφιερωμένο σε συγκεκριμένο θέμα, που παρεμβάλλεται στις σελίδες εφημερίδας ή περιοδικού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντίθημι*].

ενθέτω ρ. μετβ. [μεσν.] {ενέθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. εντίθ-εμαι, -εσαι, -εται, -έμεθα, -εσθε, -ενται, μεσοπαθ. παρακ. εντιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, αόρ. εντέθηκα (λόγ. ενετέθην, -ης, -η...), μτχ. παρακ. εντεθειμένος} (λόγ.) θέτω κάτι μέσα σε κάτι άλλο: *~ μια εικόνα μέσα σε κείμενο* || *~ μια αφήγηση μέσα σε άλλη αφήγηση.*

ένθημα (το) {ενθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφυμα στο εσωτερικό τής ρίζας λέξεως, λ.χ. το *-μ-* στο *λαμβάνω* (*-μ-* < *-ν-*) από ρίζα *λαβ-*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσφυμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντίθημι*].

ενθουσιάζω ρ. μετβ. {ενθουσίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εμπνέω ενθουσιασμό σε (κάποιον): *το πλήθος είχε ενθουσιαστεί με τις πρωτοποριακές του προτάσεις* || *τον ενθουσιάζει η ιδέα να επιχειρήσει κάτι παράτολμο* || *ενθουσιασμένος με τη ζωγραφική / με τα ποιήματά της* ΑΝΤ. απογοητεύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνθουσιάζω* / *ἐνθουσιῶ (-άω)* < *ἔνθους*, συνηρημένος τ. τού επιθ. *ἔνθεος*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «εμπνέομαι, κατέχομαι από θεϊκή έκσταση»].

ενθουσιασμός (ο) [αρχ.] **1.** η έξαρση ευχάριστων συναισθημάτων, ευχάριστης ψυχικής διάθεσης, που μπορεί να συνοδεύεται και από έντονες εκδηλώσεις: *κατά τη διάρκεια τής συγκέντρωσης το πλήθος παλλόταν από ~* || *έγινε δεκτός με ~* **2.** το έντονο και ορμητικό ενδιαφέρον ή/και ο θαυμασμός: *ο ~ του για την ξιφασκία έσβησε γρήγορα* || *δεν συμμερίζομαι τον ~ σου για τον νέο πρόεδρο.*

ενθουσιαστής (ο) [μτγν.], **ενθουσιάστρια** (η) {ενθουσιαστριών} (σπάν.) πρόσωπο που διακατέχεται από εκστατικό ενθουσιασμό: *οι ~ των διονυσιακών τελετών.*

ενθουσιαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που δημιουργεί ενθουσιασμό: *~ ποίημα / λόγια / σχόλια* ΑΝΤ. απογοητευτικός, αποθαρρυντικός. — **ενθουσιαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ενθουσιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ενθουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ενθουσιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που εμπνέεται από ενθουσιασμό, που είναι γεμάτος ενθουσιασμό: *~ υποδοχή / νεολαία / κοινό / εκδηλώσεις / επευφημίες* **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που πράττει ή αφοσιώνεται με πάθος και ενθουσιασμό (σε κάτι): *~ μαχητής / υποστηρικτής* ΣΥΝ. ένθερμος. — **ενθουσιωδώς** επίρρ. [αρχ.].

ενθρονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενθρόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εγκαθιστώ, ανεβάζω στον θρόνο και παρέχω τις ανάλογες εξουσίες ΑΝΤ. εκθρονίζω. — **ενθρόνιση** (η) κ. **ενθρονισμός** (ο) [μτγν.], **ενθρονιστικός,** -ή, -ό.

ενθυλακώνω ρ. μετβ. [1880] {ενθυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** βάζω στην τσέπη μου **2.** (ειδικότ.) ιδιοποιούμαι (κυρ. χρήματα) με παράνομο τρόπο ΣΥΝ. (λαϊκ.) τσεπώνω. — **ενθυλάκωση** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *θυλακώνω* < *θύλακος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. empocher].

ενθύμημα (το) [αρχ.] {ενθυμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) το ενθύμιο (βλ.λ.): *ταξιδιωτικό / στρατιωτικό ~* ΣΥΝ. αναμνηστικό, θυμητάρι, σουβενίρ **2.** η ανάμνηση ΣΥΝ. στοχασμός, συλλογισμός • **3.** ΦΙΛΟΣ. ατελής στη διατύπωσή του λογικός συλλογισμός, στον οποίο παραλείπονται μία ή περισσότερες από τις προτάσεις που τον αποτελούν.

ενθύμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** νοητική διεργασία κατά την οποία κάποιος ανακαλεί κάτι στη μνήμη του **2.** (συνεκδ.) αυτό που ανακαλεί κανείς στη μνήμη του, η ανάμνηση: *έχει διατηρήσει μέσα του ζωντανή την ~ των νεανικών του χρόνων* ΣΥΝ. θύμηση.

ενθυμητικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που μπορεί να θυμίζει κάτι, που

προκαλεί ανάμνηση **2. ενθυμητικό** (το) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα και η ευχέρεια τού νου να διατηρεί αναμνήσεις, να θυμάται ΣΥΝ. μνήμη, μνημονικό.

ενθυμίζω ρ. [μτγν.] {ενεθύμισα} (λόγ.) θυμίζω (βλ.λ.).

ενθύμιο (το) {ενθυμί-ου | -ων} οτιδήποτε προορίζεται να ανακαλεί στη μνήμη (πρόσωπο, γεγονός, συμβάν, επέτειο κ.λπ.)· οτιδήποτε υπενθυμίζει (κάτι από το παρελθόν): *αυτές οι μάσκες είναι ~ από το ταξίδι μου στην Αφρική* || *κρατώ κάτι ως / για ~* ΣΥΝ. αναμνηστικό, ενθύμημα, σουβενίρ.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐνθύμιος* < *ἐν-* + *-θύμιος* < *θυμός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι ήδη μεσν.].

ενθυμούμαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {ενθυμείσαι... | ενθυμήθηκα} (αρχαιοπρ.) θυμάμαι (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνθυμοῦμαι (-έο-)*. αρχική σημ. «αντιλαμβάνομαι, αποκτώ βαθιά γνώση». < *ἐν-* + *-θυμοῦμαι* < *θυμός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

Ε.Ν.Ι. (το) Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ινστιτούτο.

ενιαίος, -α, -ο αυτός που αποτελεί μία ενότητα, ένα όλον: *τα κόμματα δεν συμφωνούν στη χάραξη ενιαίας οικονομικής πολιτικής* || *η Κύπρος πρέπει να είναι μία, ~ και αδιαίρετη* || *~ διοίκηση / μέτωπο / στάση* ΑΝΤ. διεσπασμένος, διηρημένος. — **ενιαί-α / -ως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνιαῖος* < *ἑνι-* (< αρχ. *ἕν* «ένα») + *-αῖος*].

ενιαύσιος, -α, -ο (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει ζωή ή διάρκεια ενός έτους: *~ θητεία / φυτό / μίσθωση* ΣΥΝ. μονοετής, (λαϊκ.) χρονιάρικος **2.** αυτός που γίνεται κάθε χρόνο ΣΥΝ. ετήσιος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνιαυτός* «έτος, επέτειος» (βλ.λ.)].

ενιαυτός (ο) (αρχαιοπρ.) το ημερολογιακό έτος ΣΥΝ. χρόνος, χρονιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < *ἐν-ιαυ-τός*. Το α' συνθ. *ἐν-* αποτελεί παράγωγο αρχαιότατου Ι.Ε. θ. *en-, που απαντά στο επίθ. *ἦνις* «ενός έτους» (πβ. και λιθ. pér-nai «περυσινός»). Δυσκολίες προκαλεί το β' συνθ. *-ιαυ-*, το οποίο συνήθ. ταυτίζεται με το ρ. *ἰαύω* «κοιμούμαι, αναπαύομαι» (το αρχ. *ἰαύω* αποτελεί αναδιπλασιασμένο τ. τού θ. που απαντά στο ουσ. *αὐλή*). Στην περίπτωση αυτή το ουσ. *ἐνιαυτός* θα δήλωνε αρχικώς την περίοδο τού ηλιοστασίου (δύο φορές το έτος), όπου ο ήλιος φαίνεται στάσιμος στα δύο άκρα τής ελλειπτικής του τροχιάς].

ενιαχού επίρρ. (αρχαιοπρ.) σε μερικούς τόπους, σε μερικά μέρη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνιαχοῦ* < *ἔνιοι* «μερικοί, κάποιοι» (βλ.λ.)].

ενικανώνω ρ. → ικανώνω

ενικός, -ή, -ό {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. ***ενικός (αριθμός)*** γραμματική υποκατηγορία των ονομάτων και των ρημάτων που δηλώνεται μορφολογικά στην Ελληνική με ποικιλία καταλήξεων· χρησιμοποιείται για να δείξουμε ότι η λέξη αναφέρεται σε ένα και όχι περισσότερα αντικείμενα αναφοράς (πρόσωπο, ζώο, πράγμα, χώρο, κατάσταση κ.λπ.), π.χ. *άνθρωπ-ος, μήλ-ο, πόρτ-α – τρέχ-ω, γράφ-εις, λέ-ει* (βλ. κ. λ. *αριθμός*) ΑΝΤ. πληθυντικός (αριθμός) (βλ. κ. λ. *δυϊκός*)· ΦΡ. ***(μιλώ / γράφω κ.λπ.) στον ενικό*** απευθύνομαι σε κάποιον προφορικώς ή γραπτώς, χρησιμοποιώντας το «εσύ» (β' ενικό προσ.) αντί τού «εσείς» (β' πληθ. προσ.), συνήθ. όταν υπάρχει σχέση οικειότητας: *παρά τη μεγάλη διαφορά ηλικίας μιλάμε μεταξύ μας στον ενικό, γιατί γνωριζόμαστε πολύ καλά* || *ας αφήσουμε τις τυπικότητες· μίλα μου στον ενικό* **2.** αυτός που σχετίζεται με τον ενικό αριθμό: *δεύτερο ~ πρόσωπο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑνικός* < αρχ. *ἕν* «ένα»].

ένιοι, -ες, -α {ενίων} (αρχαιοπρ.) μερικοί, ορισμένοι: *«τότε, η άποψη για μόνιμη τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα αντιμετωπιζόταν ως μεγαλομανής ιδέα ενίων για τα αρχαία κλέη»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. συνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἔνι οἵ*, όπου το *ἔνι* αποτελεί συγκεκομμένο τ. τού ρ. *ἔνεστι* «είναι δυνατόν». Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε θ. *ἐν-* (τού αριθμητ. *εἷς*) με ιωνική ψίλωση (πβ. γερμ. einige «μερικοί» < ein «ένα»)].

-ένιος, -ια, -ιο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, τα οποία δηλώνουν αυτόν που: **1.** είναι κατασκευασμένος από αυτό που σημαίνει το θέμα: *μαργαριταρ-ένιος, ασημ-ένιος, ζαχαρ-ένιος, μαλαματ-ένιος* **2.** έχει ορισμένο χρώμα: *χρυσαφ-ένιος, κεχριμπαρ-ένιος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από αντιμετάθεση και συνίζηση τού μεσν. επιθήματος *-ένιος* (π.χ. *μηλένιος, ἰτένιος*) των ουσ. σε *-έα* (π.χ. *μηλέα, ἰτέα*)].

ενίοτε επίρρ. (λόγ.) μερικές φορές, σε ορισμένες περιπτώσεις: *προβλήματα υπήρχαν εξαρχής, αλλά ~ η κατάσταση έφθανε στο απροχώρητο* ΣΥΝ. καμιά φορά, κάποτε, αραιά και πού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *ἔνι ὅτε*, όπου το *ἔνι* αποτελεί συγκεκομμένο τ. τού ρ. *ἔνεστι* «είναι δυνατόν». Για το χρον. *ὅτε* βλ. λ. *όταν*].

ενισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που δέχεται ότι υπάρχει μόνο μία ουσία των όντων, υλική ή πνευματική ΣΥΝ. μονισμός. — **ενιστικός,** -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. < *ένα*, απόδ. τού γαλλ. monisme].

ενίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ενίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) **1.** προβάλλω έντονη αντίρρηση, αντιδρώ έντονα ΣΥΝ. αντιτίθεμαι, εναντιώνομαι **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. υποβάλλω ένσταση (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *ἵσταμαι* (βλ.λ.)].

ενίσχυση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** το να καθιστά κανείς (κάτι/κάποιον) ισχυρότερο: *η ~ μιας κατασκευής / ενός κτηρίου* || (μτφ.) *η ~ προσπάθειας / αγώνα / κλίματος συνεργασίας* ΣΥΝ. ενδυνάμωση, ισχυροποίηση, τόνωση ΑΝΤ. αποδυνάμωση, εξασθένηση **2.** (συνεκδ.) η βοήθεια, η συνδρομή: *η κυβέρνηση θα παράσχει κάθε δυνατή ~ στους σεισμοπαθείς* ΣΥΝ. υποστήριξη **3.** (συνεκδ.) (α) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να γίνει (κάτι) σταθερότερο, ισχυρότερο: *οι επιπλέον σανίδες είναι πρόσθετη ~* (β) οτιδήποτε προσφέρεται ως βοήθεια: *η χρηματική ~ που δίνει το ταμείο ανεργίας, δεν είναι παρά τυπική* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) ΣΤΡΑΤ. (α) η αποστολή επικουρικών στρατιωτικών δυνάμεων, για να ενισχύσουν αυτούς που ήδη μάχονται, καθώς επίσης και ο ανεφοδιασμός σε πυρομαχικά: *οργάνωση και αποστολή ενισχύσεων* (β) (συνεκδ.) η στρατιωτική δύναμη, που προορίζεται να ενισχύσει τη γραμμή τού πυρός: *οι ~ έφθασαν εγκαίρως* **5.** ΦΥΣ. αύξηση τής τάσης, τής έντασης ή τής ισχύος τού ηλεκτρικού ρεύματος, που επιτυγχάνεται με ειδική συσκευή (τον ενισχυτή, βλ.λ.).

ενισχυτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. **1.** (στην ηλεκτρολογία) συσκευή που επιτυγχάνει την αύξηση τής τάσης, τής έντασης ή τής ισχύος των ηλεκτρικών σημάτων, χωρίς να αλλοιώνει τα βασικά χαρακτηριστικά τους· ενσωματώνεται σε ραδιοφωνικούς και τηλεοπτικούς δέκτες, στερεοφωνικά συγκροτήματα, ηλεκτρονικούς υπολογιστές κ.λπ. **2.** (στην ηλεκτρονική) ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στην ασύρματη τηλεγραφία και ενισχύει τα ασθενή σήματα κατά τη λήψη τους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. amplifier, γερμ. Verstärker].

ενισχυτικός, -ή, -ό [1898] αυτός που παρέχει ενίσχυση: *~ στήριξη / κατασκευή* || (μτφ.) *~ λόγος / πράξη / διδασκαλία* ΣΥΝ. τονωτικός, ενδυναμωτικός, επιβοηθητικός ΑΝΤ. αποδυναμωτικός, εξασθενητικός. — **ενισχυτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ενισχύω ρ. μετβ. {ενίσχυ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (πρόσωπο, αντικείμενο, κατάσταση κ.λπ.) περισσότερο ισχυρό, δυνατό: *η χώρα οφείλει με κάθε τρόπο να ενισχύσει την άμυνά της* || *τα πρόσφατα περιστατικά ενισχύουν τους φόβους μου* ΣΥΝ. ισχυροποιώ, δυναμώνω, τονώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω, εξασθενίζω, αδυνατίζω **2.** παρέχω σε (κάποιον/κάτι) υλική βοήθεια: *το υπουργείο ενίσχυε με μυστικά κονδύλια φιλοκυβερνητικές εφημερίδες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν* + *ἰσχύω* < *ἰσχύς*. Στην Κ.Δ. υπάρχει και η αμετβ. σημ. «παίρνω δύναμη» (*Πράξ.* 9,19)].

εννέα κ. (καθημ.) **εννιά** (το) [μεσν.] {άκλ.} **1.** οκτώ συν ένα, ο αριθμός των μηνών τής εγκυμοσύνης στον άνθρωπο, ο αριθμός 9 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 9: *η εγκυμοσύνη διαρκεί ~ μήνες* || *~ μέρες / τόμοι / κιλά*· ΦΡ. ***εννιά έχει ο μήνας*** για κάποιον που δείχνει πλήρη αδιαφορία, που δεν νοιάζεται για τίποτε (κυρ. για τα μελλούμενα): *του λέμε να ψάξει για καμιά δουλειά, τίποτε αυτός· ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐν-νέϝα* (με διπλασιασμό *-νν-*) < **ἐ-νέϝα* < *ἐ-* προθεμ. + Ι.Ε. *newn̥- «εννέα», πβ. σανσκρ. náva, λατ. novem, γαλλ. neuf, ισπ. nueve, αγγλ. nine, γερμ. neun κ.ά. Ομόρρ. *ἔν-ατος, ἐνενήκοντα* κ.ά. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το Ι.Ε. *newn̥- αποτελεί παρεκτεταμένο τ. τού θ. *new- «νέος», που ερμηνεύεται από τη θέση τού *ἐννέα* ως πρώτου αριθμού έπειτα από το *ὀκτώ*, δηλ. έπειτα από δύο τετράδες].

> **εννέα: παράγωγα.** Από το αρχ. **εννέα**, με συνίζηση (συμπροφορά), προήλθε το **εννιά** (*εννέα* > **εννεά* > **εννιά**· πβ. *μηλέα* > **μηλεά* > *μηλιά, η βαθεία* > *βαθέα* > **βαθεά* > **βαθιά** κ.λπ.). Τόσο το *εννέα* όσο και το *εννιά* και όσα σύνθετα αριθμητικά εμπεριέχουν τις δύο λέξεις γράφονται με δύο *-ν-*: *εννεαετής, εννεαετία, εννιακόσιοι* (ενώ το αρχ. *ἐνακόσιοι* επεκράτησε να γράφεται με ένα *-ν-* παρά την ύπαρξη και τύπου *ἐννακόσιοι* με δύο *-ν-*), *εννιάχρονος, εννιάρι, εννιάμερα* κ.ά. Με ένα *-ν-* γράφονται δύο λέξεις: το **ένατος** και το **ενενήντα**.

εννεα- / εννια- κ. **εννεά- / εννιά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εννέα (9): *εννιάωρο, εννια-ώροφος, εννεα-μελής* **2.** είναι εννέα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εννεα-πλάσιος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἐννεά-μηνος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἐννέα* (βλ.λ.). Ο τ. *ἐννια-* είναι μεσν.].

εννεαετής, -ής, -ές ▸ εννεα-, -ετής

εννεαετία (η) ▸ εννεα-, -ετία

εννεαήμερος κ. **εννιαήμερος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -ήμερος

εννεαθέσιος κ. **εννιαθέσιος,** -α, -ο → εννεα-, -θέσιος

εννεάκιλος κ. **εννιάκιλος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -κιλος

εννεάκις επίρρ. → εννεα-, -άκις

εννεακόσιοι, -ιες, -ια ▸ εννιακόσιοι

εννεαμελής κ. **εννιαμελής,** -ής, -ές → εννεα-, -μελής

εννεαμερής κ. **εννιαμερής,** -ής, -ές → εννεα-, -μερής

εννεάμηνος κ. **εννιάμηνος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -μηνος

εννεαμηνία κ. **εννιαμηνία** (η) ▸ εννεα-, -μηνία

εννεαπλασιάζω κ. **εννιαπλασιάζω** ρ. → εννεα-, -πλασιάζω

εννεαπλάσιος κ. **εννιαπλάσιος,** -α, -ο ▸ εννεα-, -πλάσιος

εννεαπλός κ. **εννιαπλός,** -ή, -ό ▸ εννεα-, -πλός

εννεασύλλαβος κ. **εννιασύλλαβος,** -η, -ο → εννεα-, -σύλλαβος

εννεατάξιος κ. **εννιατάξιος,** -α, -ο ▸ εννεα-, -τάξιος

εννεάτομος κ. **εννιάτομος,** -η, -ο ▸ εννεα-, -τομος

εννεάφυλλος κ. **εννιάφυλλος,** -η, -ο → εννεα-, -φυλλος

εννεάχρονα κ. **εννιάχρονα** (τα) ▸ εννεα-, -χρονα

εννεάχρονος κ. **εννιάχρονος,** -η, -ο → εννεα-, -χρονος

εννεαψήφιος κ. **εννιαψήφιος,** -α, -ο → εννεα-, -ψήφιος

εννεάωρος κ. **εννιάωρος,** -η, -ο → εννεα-, -ωρος

εννεαώροφος κ. **εννιαώροφος,** -η, -ο → εννεα-, -ώροφος

εννιά (το) ▸ εννέα

εννιακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} εννιακόσιοι, στη ΦΡ. ***καμιά εννιακοσαριά*** περίπου εννιακόσιοι, -ιες, -ια: *θα πάνε ~ χιλιάδες για το βάψιμο του σπιτιού* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εννιακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εννιακόσια (το) {άκλ.} οκτακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, εννέα

εκατοντάδες, ο αριθμός 900 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

εννιακοσιοστός, -ή, -ό (επίσης γράφεται 900ός στην αραβική αρίθμηση, ͵ϡ' στην ελληνική και DM στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εννιακόσια (900) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έννακόσιοι* / *ένακόσιοι* < **ένϜα-κόσιοι* < **ένϜα-* (< *έννέα*) + *-κόσιοι* (βλ. λ. *δια-κόσιοι*)].

εννιάμερα (τα) [μεσν.] {χωρ. γεν.} το μνημόσυνο που τελείται κατά την ενάτη ημέρα από τον θάνατο (κάποιου): *χθες είχαμε / κάναμε τα ~ τού μακαρίτη*· ΦΡ. (!-λαϊκ.) ***τού κώλου τα εννιάμερα*** (ως σχόλιο για κάτι που λέγεται) ανοησίες, σαχλαμάρες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εννέα*.

εννιάρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) το τραπουλόχαρτο που φέρει τον αριθμό εννέα.

έννοια[1] (η) {-ας κ. (λόγ.) -οίας | -οιών} **1.** η νοητική εικόνα για την ουσία, το περιεχόμενο συγκεκριμένου πράγματος, απτού ή αφηρημένου. η ιδέα που σχηματίζεται στον νου για το κάθε στοιχείο τού κόσμου (κατ' αντιδιαστολή προς το ίδιο το στοιχείο): *η ~ τού ωραίου / τού όντος* || *νομική / φιλοσοφική / αφηρημένη ~* **2.** το περιεχόμενο. η σημασία. το νόημα: *η ~ τής λέξης* ΣΥΝ. σημασία **3.** (ειδικότ.) συγκεκριμένη πτυχή τής σημασίας. τού περιεχομένου· το νόημα, το περιεχόμενο από συγκεκριμένη σκοπιά: *η ~ τής ελευθερίας, όπως την αντιλαμβάνομαι εγώ. δεν αντιτίθεται στη νομιμοφροσύνη* || *με τη στενή / την ευρύτερη ~ τού όρου* **4.** ο σκοπός μιας ενέργειας και η ιδιαίτερη βαρύτητά της: *το διάβημα έχει την ~ τής προάσπισης των εθνικών συμφερόντων* ΣΥΝ. νόημα, σημασία **5.** ΦΙΛΟΣ. η γενική πνευματική εικόνα, η καθολική παράσταση που περιλαμβάνει τα κύρια γνωρίσματα ενός ή περισσοτέρων (ομοειδών) αντικειμένων, δηλ. αποτελεί την έκφραση τής ουσίας τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σημασία. συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκέψη, συλλογισμός», < *έννοώ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

έννοια[2] (έν-νοια) κ. **έγνοια** (έγ-νοια) (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η γεμάτη φροντίδα και ενδιαφέρον σκέψη (π.χ. για οικείο πρόσωπο): *μην έχεις καμία ~ για το σπίτι· θα τα φροντίσω όλα εγώ* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που αποτελεί αντικείμενο τής παραπάνω σκέψης: *μοναδική μου ~ είσαι συ* **3.** η ανησυχία και η αγωνία ή ο προβληματισμός (για κάτι): *με τρώει η ~ να δω τι θ' απογίνεις* || *μη με σκοτίζεις με ξένες ~* ΣΥΝ. ανησυχία, προβληματισμός, σκοτούρα, περισυλλογή ΑΝΤ. αμέλεια, αμεριμνησία· ΦΡ. (α) ***έχω την έγνοια (κάποιου)*** ανησυχώ (για κάποιον): *είχα την έγνοια σου όλο το βράδυ και δεν μπόρεσα να κοιμηθώ* (β) ***έννοια σου...*** (i) (καθησυχαστικά) μη σε απασχολεί. μη σε νοιάζει: *~. θα μιλήσω εγώ στον διευθυντή για το θέμα σου* (ii) (απειλητικά) περίμενε (αυτό που θα σου συμβεί), έχε στο μυαλό σου (ως ανησυχία): *~. και θα δεις τι θα πάθεις!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιάζω, άγνοια, συνίζηση*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *έννοια* (με συνίζηση) < αρχ. *έννοια*. Ο τ. *έγνοια* με ανομοίωση τού συμπλέγματος *-νν-* και συνιζημένη εκφορά τού *-οια*].

εννοιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που δέχεται ότι οι καθολικές έννοιες έχουν πραγματική υπόσταση, δηλ. ανεξάρτητη από τις λέξεις που τις εκφράζουν, μέσα στη συνείδηση τού ανθρώπου που τις συλλαμβάνει· αντιδιαστέλλεται προς τον νομιναλισμό και τον ρεαλισμό. — **εννοιοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. conceptualisme].

εννοιολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απόδοση εννοιολογικού περιεχομένου, σημασίας σε κάτι: *η ~ ενός κοινωνικού φαινομένου*. — **εννοιολογώ** {-είς...} ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. conceptualisation].

εννοιολογικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με τις έννοιες και τα γνωρίσματά τους: *~ κατάρτιση* (το να γνωρίζει κανείς το περιεχόμενο των εννοιών) / *απόχρωση / λεξικό*. — **εννοιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

έννομος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με τον νόμο. που ακολουθεί τον νόμο ή καθορίζεται από αυτόν: *~ δικαίωμα / τάξη* ΑΝΤ. παράνομος, έκνομος, άνομος, αθέμιτος **2.** ΝΟΜ. (α) ***έννομη προστασία*** η προστασία που παρέχεται από τα δικαστήρια σύμφωνα με το νόμο (β) ***έννομο συμφέρον*** η ανάγκη παροχής έννομης προστασίας. — **έννομα / εννόμως** [αρχ.] επίρρ.

έννους, -ους, -ουν {έννου | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από λογική ικανότητα. σύνεση ΣΥΝ. νοήμων, νουνεχής, λογικός, συνετός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *νοῦς*].

εννοώ ρ. μετβ. {εννοείς... | εννό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** (α) (για πρόσ. που μιλά ή γράφει) έχω την πρόθεση να εκφράσω, θέλω να πω: *–Τι εννοείς; Δεν σε καταλαβαίνω –Εννοώ ότι...* (β) (για λόγο, προφορικό ή γραπτό) έχω ως νόημα, ως βασικό μήνυμα: *για να καταλάβεις τι εννοεί αυτό το κείμενο. πρέπει να είσαι ειδικός* **2.** υποδεικνύω μέσω τού λόγου, αναφέρομαι σε (κάποιον/κάτι): *όταν λέω «οι δικηγόροι», δεν εννοώ εσένα προσωπικά. αλλά γενικά τους συναδέλφους σου* **3.** (λόγ.) έχω σαφή αντίληψη (ενός πράγματος): *δεν δύναμαι να εννοήσω τι συμβαίνει* || *πρέπει να εννοήσουν και οι ίδιοι οι απεργοί ότι δεν μπορεί να παραχωρηθεί τίποτε περισσότερο* || *δεν σας εννόησα πλήρως* ΣΥΝ. κατανοώ, καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι. νιώθω. (καθημ.) παίρνω είδηση, παίρνω χαμπάρι **4.** (λόγ.) έχω ή βάζω στον νου μου, συλλαμβάνω στη σκέψη μου (έννοια, ιδέα. απόφαση κ.λπ.): *τι εννοείς να πράξεις;* ΣΥΝ. σκέπτομαι **5.** (+να) έχω την επιθυμία ή την αξίωση, προβάλλω έντονη απαίτηση: *~ να γίνει αυτό που λέω* ΣΥΝ. θέλω, επιθυμώ. αξιώνω· ΦΡ. ***δεν εννοώ*** (+να) είμαι προσκολλημένος (σε συγκεκριμένη πρακτική. συμπεριφορά), δεν έχω την πρόθεση να αλλάξω ή να διαφοροποιηθώ: *οι κάτοικοι τής σεισμόπληκτης περιοχής δεν εννοούσαν να εγκαταλείψουν τα ετοιμόρροπα σπίτια τους* ΑΝΤ. είμαι πρόθυμος να **6.** (μεσοπαθ. ***εννοούμαι***) γίνομαι αντιληπτός ως έννοια: *η οικογένεια, όπως εννοείται σήμερα, αποτελεί το βασικό κύτταρο τής κοινωνίας* ΣΥΝ. νοούμαι· ΦΡ. ***τα ευκόλως εννοούμενα παραλείπονται*** όσα είναι ευνόητα. προφανή, δεν χρειάζεται να αναφέρονται: *δεν είπα ότι πρέπει να γράψετε το όνομά σας στο γραπτό σας, γιατί ~* **7.** (απρόσ. ***εννοείται***) είναι αυτονόητο ή προφανές: *αυτά που είπαμε, ~ ότι θα μείνουν μεταξύ μας* ΣΥΝ. εξυπακούεται.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έννοῶ (-έω)*, αρχική σημ. «σκέπτομαι, θεωρώ», < *έν-* + *νοῶ* < *νοῦς*. Το απρόσ. *εννοείται* αποδίδει το γαλλ. bien entendu].

ενοικιάζω κ. (καθημ.) **νοικιάζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {ενοικίασ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} **1.** (ως ενοικιαστής) χρησιμοποιώ ακίνητη ή κινητή ιδιοκτησία. καταβάλλοντας ορισμένο αντίτιμο στον ιδιοκτήτη της: *~ ένα μικρό διαμέρισμα* || *~ αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις μου* || *~ τηλεόραση / βιντεοκάμερα / βιντεοκασέτα από βιντεοκλάμπ* ΣΥΝ. μισθώνω, πιάνω • **2.** (ως εκμισθωτής) προσφέρω για χρήση (ακίνητο ή κινητό αντικείμενο που μου ανήκει) έναντι ορισμένου χρηματικού ποσού: *τα καλοκαίρια νοικιάζει το εξοχικό του σε μια οικογένεια Γερμανών* ΣΥΝ. (λόγ.) εκμισθώνω. — **ενοικίαση** (η) κ. (καθημ.) **νοίκιασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

ενοικιαστήριο (το) [1833] {ενοικιαστηρί-ου | -ων} **1.** συμφωνητικό ή συμβόλαιο μίσθωσης ΣΥΝ. μισθωτήριο **2.** η έγγραφη ή έντυπη αγγελία σε εφημερίδες ή σε εξωτερικούς χώρους ή η πινακίδα που τοποθετείται σε εμφανές σημείο, με την οποία γνωστοποιείται ότι υπάρχει ακίνητο διαθέσιμο για μίσθωση **3.** (συνεκδ.) το κείμενο αυτής τής αγγελίας: *το ~ δεν αναφέρει την τιμή τού ενοικίου*.

ενοικιαστής (ο) [1854]. **ενοικιάστρια** (η) [1865] {ενοικιαστριών} πρόσωπο που έχει τη χρήση σπιτιού. καταστήματος ή άλλου χώρου με αντάλλαγμα ορισμένο χρηματικό ποσό (ενοίκιο), το οποίο καταβάλλει κατά τακτά χρονικά διαστήματα στον ιδιοκτήτη· αλλιώς (καθημ.) *νοικάρης* ΣΥΝ. μισθωτής, ένοικος ΑΝΤ. ιδιοκτήτης. σπιτονοικοκύρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.

ενοίκιο (το) {ενοικί-ου | -ων} χρηματικό ποσό που καταβάλλεται άπαξ ή σε τακτά χρονικά διαστήματα και έναντι τού οποίου παραχωρείται ακίνητο περιουσιακό στοιχείο προς χρήση ή κατοίκηση: *υψηλό / ακριβό ~* || *καθυστέρηση / εξόφληση ενοικίων*. Επίσης (καθημ.) **νοίκι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ένοίκιον* < *ένοικος*].

ενοικιοστάσιο (το) {ενοικιοστασίου | χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ειδική διάταξη στο πλαίσιο τού νόμου περί μισθώσεως αστικών κτημάτων, με την οποία επιβάλλεται παράταση τού χρόνου λήξεως των μισθώσεων ακινήτων με παράλληλο περιορισμό τής αύξησης τού ενοικίου για ορισμένο χρονικό διάστημα· μέτρο που υιοθετείται από την πολιτεία σε περιόδους οικονομικής δυσπραγίας, προκειμένου να εξασφαλιστεί στέγη για κατοικία ή για επαγγελματική δραστηριότητα. — **ενοικιοστασιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ενοίκιο* + *-στάσιο* < *στάση*].

ένοικος (ο/η) {ενοίκ-ου | -ων. -ους} πρόσωπο που κατοικεί, που διαμένει σε συγκεκριμένο οίκημα: *οι ~ τής πολυκατοικίας / τού σπιτιού / τού ξενοδοχείου*. — **ενοικώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδο-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *οἶκος*].

ενόντα (τα) ▸ ενών

ενόντες (οι) ▸ ενών

ένοπλος, -η. -ο **1.** αυτός που διεξάγεται ή συντελείται με όπλα: *~ σύρραξη / αγώνας / σύγκρουση / επιδρομή / αντίσταση / εξέγερση / ληστεία* **2.** (για πρόσ.) (α) αυτός που φέρει όπλο: *~ μασκοφόροι / συμμορίες* ΣΥΝ. οπλισμένος ΑΝΤ. άοπλος (β) ***ένοπλες δυνάμεις*** {ενόπλων δυνάμεων} το σύνολο των χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών στρατιωτικών δυνάμεων ενός κράτους. — **ενόπλως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *-οπλος* < *ὅπλον*].

ενοποίηση (η) [1873] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να ενοποιούνται δύο ή περισσότερα πράγματα: *η ~ των δύο Γερμανιών* || *η ~ τής γενικής θεωρίας τής σχετικότητας και τής κλασικής θεωρίας τού ηλεκτρομαγνητισμού* || *ολοκληρώνεται η ~ των αρχαιολογικών χώρων τής Αθήνας*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. unification].

ενοποιός, -ός, -ό αυτός που ενοποιεί: *~ παράγοντας / στοιχείο / δύναμη* ΣΥΝ. ενωτικός. συνενωτικός ΑΝΤ. διασπαστικός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ένοποιός* < *ἕν, ένός* + *-ποιός* < *ποιῶ*].

ενοποιώ ρ. μετβ. {ενοποιείς... | ενοποί-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} κάνω δύο ή περισσότερα πράγματα ένα· επιφέρω ενότητα: *~ τις αντιμαχόμενες εθνότητες τής χώρας* || *πρέπει να ενοποιήσουμε τις δυνάμεις μας για την επίτευξη τού κοινού σκοπού* || *θα γκρεμίσω τον μεσαίο τοίχο. για να ενοποιήσω τους χώρους* || *η Ιταλία ενοποιήθηκε στα μέσα τού 19ου αι.* (έγινε ενιαίο κράτος) ΣΥΝ. ενώνω, συνενώνω, συγχωνεύω ΑΝΤ. χωρίζω, διαχωρίζω. διασπώ. — **ενοποιητικός,** -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ένοποιῶ (-έω)* < *ἕν, ένός* + *ποιῶ*].

ενόραση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η σε βάθος αντίληψη ή κατανόηση (ενός πράγματος) **2.** ΦΙΛΟΣ. είδος απευθείας, άμεσης γνώσης, που επιτρέπει τη σύλληψη τού αντικειμένου χωρίς την προσφυγή σε ενδιάμεσες (π.χ. συλλογιστικές) διαδικασίες **3.** η προσπάθεια να προσεγγιστεί με αυτοσυγκέντρωση το ιδεατό, ο μεταφυσικός κόσμος. — **ενορατικός,** -ή. -ό [μτγν.], **ενορατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ένόρασις* < αρχ. *ένορῶ* «διαβλέπω. διακρίνω, παρατηρώ σε βάθος» < *έν-* + *ὁρῶ*].

ενόραση – διαίσθηση – γνώση. Η γνώση που προέρχεται από το **έν-ορᾶν** (λατ. in-tueri), το «να βλέπεις μέσα σου», δηλ. η άμεση γνώση, η βιωματική, η υποκειμενική. είναι η **ενόραση** (λατ. in-tuitio). Η *ενόραση* αποκαλείται και **δι-αίσθηση** (από το **δι-αισθάνομαι**). Στην υποκειμενική, προσωπική, μέσα από ξαφνική, μη λογικά επεξεργασμένη σύλληψη, που είναι η *ενόραση / διαίσθηση*. αντιτίθεται η αντικειμενική *διά-μεση* (και όχι ά-μεση) γνώση. αυτή που βασίζεται

σε εμπειρικά δεδομένα, τα οποία έχουν τύχει προσεκτικής λογικής επεξεργασίας (συλλογισμών. κρίσεων. λογικών υποθέσεων, συμπερασμάτων, αποδεικτικής διαδικασίας). Ό,τι γνωρίζουμε από *διαίσθηση / ενόραση*. συχνά είναι προϊόν «εσωτερικού φωτισμού». στιγμιαίας έμπνευσης ή σύλληψης των αισθήσεων μάλλον παρά τής λογικής. Έτσι η **ενορατική** ή **διαισθητική** γνώση έχει. κατά κανόνα. αρνητική σημασία στην επιστήμη. αντιτιθέμενη στην αποδεικτική και αυστηρά λογική γνώση.

ενόργανος, -η, -ο [1854] **1.** ΜΟΥΣ. ***ενόργανη μουσική*** η μουσική που γράφεται για όργανα **2.** ΑΘΛ. ***ενόργανη γυμναστική*** η γυμναστική που εκτελείται με τη βοήθεια γυμναστικών οργάνων (π.χ. μονόζυγου. δοκού, κρίκων κ.λπ.) ΑΝΤ. ανόργανος • **3.** ΧΗΜ. ***ενόργανη ανάλυση*** ο κλάδος τής αναλυτικής χημείας που μελετά τις μεθόδους χημικής ανάλυσης με χρήση μετρητικών διατάξεων.
[ΕΤΥΜ. Ο μουσ. όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. instrumental].

ενορία (η) {ενοριών} ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστική περιφέρεια που περιλαμβάνει το σύνολο των πιστών –κληρικών και λαϊκών– ορισμένης περιοχής (κοινότητας, τμήματος, κωμόπολης ή πόλης). οι οποίοι έχουν ως κοινό λατρευτικό κέντρο τον συγκεκριμένο ναό. από τον οποίο παίρνει και το όνομά της η περιοχή αυτή: *~ Αγ. Γεωργίου* || *ο παπάς τής ~*. — **ενοριακός,** -ή. -ό [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «περιοχή πόλεως», θηλ. τού μτγν. *ἐνόριος* < *ἐν-* + *-όριος* < *ὅριον*. Η εκκλησ. σημ. μαρτυρείται από τον 5ο αι.].

ενορίτης (ο) [μεσν.] {ενοριτών}. **ενορίτισσα** (η) {ενοριτισσών} ΕΚΚΛΗΣ. λαϊκός πιστός που αποτελεί μέλος συγκεκριμένης ενορίας.

ένορκος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που συντελείται ή επικυρώνεται με όρκο: *~ προανάκριση / κατάθεση / μαρτυρία* **2.** ΝΟΜ. (συνήθ. στον πληθ.) καθένας από τους πολίτες που επιλέγονται με κλήρωση από ειδικούς καταλόγους και οι οποίοι απαρτίζουν, από κοινού με τους τακτικούς δικαστές, τα μέλη ορκωτού δικαστηρίου: *η ετυμηγορία των ~*. — **ενόρκως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

ενόρμηση (η) [1892] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} ΨΥΧΟΛ. δυνατή ώθηση τού οργανισμού για δράση. προκειμένου να καταργήσει μια κατάσταση εντάσεως, δηλ. να καλυφθεί μια έλλειψη (π.χ. τροφής) ή να αποφευχθεί ένας ενοχλητικός ερεθισμός (π.χ. πόνος): *~ αυτοσυντήρησης* || *σεξουαλική ~*. — **ενορμητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. pulsion. Στην Αρχ. το ρήμα *ἐνορμῶ* είχε τη σημ. «καταλαμβάνω (κάποιον/κάτι), κυριεύω»].

ενορχηστρώνω ρ. μετβ. {ενορχήστρω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** ΜΟΥΣ. οργανώνω τον τρόπο με τον οποίο μια μουσική σύνθεση θα παιχτεί από ένα ορχηστρικό σύνολο, γράφοντας τα μέρη των οργάνων, τα οποία, στο σύνολό τους καταρτίζουν την παρτιτούρα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) συντονίζω πράξεις. ενέργειες κ.λπ. ή καθοδηγώ πρόσωπα για την επίτευξη σκοπού: *τις τελευταίες ημέρες διεξάγεται από τον Τύπο ενορχηστρωμένη επίθεση κατά τού Προέδρου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. orchestrer].

ενορχήστρωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΜΟΥΣ. η οργάνωση τού τρόπου με τον οποίο μια μουσική σύνθεση θα παιχτεί από ένα ορχηστρικό σύνολο· συνήθως γίνεται με την προετοιμασία των μερών των οργάνων και τη συγκεντρωμένη καταγραφή τους στην παρτιτούρα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) ο συντονισμός ενεργειών για την επίτευξη σκοπών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orchestration].

ενορχηστρωτής (ο). **ενορχηστρώτρια** (η) {ενορχηστρωτριών} **1.** ο μουσικός που κάνει την ενορχήστρωση **2.** (μτφ.) ο εμπνευστής και κυρ. ο συντονιστής (πράξης, ενέργειας. έργου κ.λπ.): *~ αυτού τού μοναδικού αθλητικού συνόλου υπήρξε ο νέος προπονητής* || (κακόσ.) *αυτός είναι ο ~ τής συκοφαντικής επίθεσης εναντίον μου.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. orchestrateur].

ενόσω σύνδ. (λόγ.) για όσο χρονικό διάστημα: *~ εμείς συζητούσαμε, οι άλλοι έγραφαν τα πρακτικά* ΣΥΝ. όσον καιρό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐνόσῳ* < αρχ. φρ. *ἐν ὅσῳ*].

ενότητα (η) {ενοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού αδιάσπαστου και τού ενιαίου, η έλλειψη διαίρεσης ή διαιρετότητας: *το αρχαίο δράμα χαρακτηρίζεται από ~ τόπου. χρόνου και δράσης* **2.** (ειδικότ.) η αίσθηση μεταξύ ανθρώπων ή ανθρώπινων ομάδων ότι αποτελούν ενιαίο και αδιάσπαστο σύνολο: *ο ομιλητής υποστήριξε την ανάγκη να υπάρξει αρραγής ~ μέσα στο κόμμα* || *εθνική ~* || *πνεύμα ενότητας* || *επιτυγχάνω / αποκαθιστώ / υπονομεύω / διατηρώ την ~* • **3.** η αρμονική συμφωνία, ο σωστός συντονισμός: *~ στόχων / επιδιώξεων* || *~ δράσης / σκέψης* • **4.** το τμήμα διδακτικής ύλης, καθένα από τα μέρη διδακτικού εγχειριδίου: *αυτή την εβδομάδα θα καλύψουμε την πέμπτη και την έκτη ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑνότης, -ητος* < *εἷς, ἑνός* «ένας». Η σημ. τού τμήματος διδακτικής ύλης είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. unité].

ενούρηση (η) [1874] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ακούσια και ασυνείδητη ακράτεια ούρων κατά τη διάρκεια τού ύπνου. που παρατηρείται σε παιδιά άνω των τριών ετών και οφείλεται σε οργανικά ή ψυχολογικά αίτια: *νυκτερινή ~*. — **ενουρώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enuresis].

ενοφθαλμία (η) {ενοφθαλμιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική υποχώρηση τού βολβού τού οφθαλμού στο βάθος τής οφθαλμικής κόγχης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. énophthalmie].

ενοφθαλμισμός (ο) **1.** ΓΕΩΠ τρόπος εμβολιασμού των φυτών (κυρ. των δέντρων), για τον οποίο χρησιμοποιείται ειδικός οφθαλμός φυτού μαζί με τμήμα φλοιού ΣΥΝ. εγκεντρισμός. μπόλιασμα, μεταμόσχευση **2.** ΙΑΤΡ. η εισαγωγή μικροοργανισμού στον οργανισμό ζώου ή σε θρεπτικό υλικό για θεραπευτικούς ή πειραματικούς σκοπούς. — **ενοφθαλμίζω** ρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐνοφθαλμίζω* «εμβολιάζω φυτό» < *ἐν-* + *ὀφθαλμίζω* < *ὀφθαλμός*. Η ιατρ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inoculation].

ενοχή (η) **1.** η ευθύνη για επιλήψιμη ή ποινικά κολάσιμη πράξη: *συνελήφθη ύποπτος ένοπλης ληστείας και ομολόγησε την ~ του* || *αρνούμαι / παραδέχομαι την ~ μου* ΣΥΝ. υπαιτιότητα ΑΝΤ. αθωότητα **2.** (συνήθ. στον πληθ.) το δυσάρεστο συναίσθημα που βιώνει όποιος έχει συνείδηση ότι έχει διαπράξει κάτι κακό: *έχει ενοχές για τη βάναυση συμπεριφορά του* ΣΥΝ. τύψεις • **3.** ΝΟΜ. η σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς ένα άλλο σε παροχή.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «ευθύνη, υποχρέωση». < αρχ. *ἐνέχω* «κρατώ σταθερά – εμπλέκω»].

ενοχικός, -ή. -ό [1856] ΝΟΜ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τη σχέση με την οποία ένα πρόσωπο έχει υποχρέωση προς άλλο σε παροχή **2.** (α) ***Ενοχικό Δίκαιο*** ο κλάδος τού αστικού δικαίου που περιλαμβάνει το σύνολο των κανόνων, οι οποίοι ρυθμίζουν τα ενοχικά δικαιώματα και τις υποχρεώσεις (β) ***ενοχικό δικαίωμα*** το δικαίωμα τού δανειστή να απαιτήσει από τον οφειλέτη την εκπλήρωση τής παροχής (γ) ***ενοχική υποχρέωση*** η υποχρέωση τού οφειλέτη έναντι τού δανειστή να εκπληρώσει την παροχή (δ) ***ενοχική σχέση*** η σχέση που δημιουργείται ανάμεσα στους συμβαλλομένους. στον δανειστή και τον οφειλέτη.

ενόχλημα (το) [μτγν.] {ενοχλήμ-ατος | -ατα. -άτων} δυσάρεστο σύμπτωμα, που διαταράσσει την ομαλή λειτουργία τού οργανισμού: *~ τής καρδιάς / τού συκωτιού* || *όλο και για κάποιο ~ παραπονιέται τώρα τελευταία* ΣΥΝ. ενόχληση.

ενόχληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το να ενοχλεί κανείς (κάποιον): *ζητώ συγγνώμη για την ~* (β) η δυσαρέσκεια, η δυσφορία που αισθάνεται κανείς, όταν διαταράσσεται η ηρεμία του: *η ~ του φαινόταν καθαρά στο πρόσωπό του* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε ενοχλεί. προκαλεί δυσαρέσκεια: *οι γείτονες με τις φωνές τους είναι μια διαρκής ~* **3.** (ειδικότ.) το ενόχλημα (βλ.λ.).

ενοχλητικός, -ή. -ό [1889] αυτός που προκαλεί δυσαρέσκεια. που ενοχλεί: *γίνομαι ~* || *~ συζήτηση / ερωτήσεις / κατάσταση / παιδιά* ΣΥΝ. οχληρός, δυσάρεστος. — **ενοχλητικά** επίρρ., **ενοχλητικότητα** (η) [1890].

ενοχλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ενοχλείς... | ενόχλ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ δυσφορία ή δυσαρέσκεια σε (κάποιον). διαταράσσω την ψυχική ηρεμία (κάποιου): *το κάπνισμα / η ζέστη / ο θόρυβος με ενοχλεί* || *και μόνο η παρουσία του την ενοχλεί* **2.** πειράζω, φέρνω σε δύσκολη θέση: *φάνηκε ενοχλημένος από την αδιάκριτη ερώτηση* **3.** (σε ευγενική διατύπωση) απευθύνομαι σε (κάποιον) (για να τον ρωτήσω ή να του πω κάτι): *–Μπορώ να σας ενοχλήσω και αύριο; –Όποια ώρα θέλετε! Είμαι στη διάθεσή σας!* ♦ **4.** (αμετβ.) προκαλώ ενόχληση, είμαι δυσάρεστος, γίνομαι ενοχλητικός: *Αυτά τα θέματα ενοχλούν. Θίγουν πρόσωπα* || *Ενοχλώ;* (ευγενική ερώτηση, πριν απασχολήσουμε κάποιον ή μπαίνοντας στον χώρο κάποιου).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνοχλῶ (-έω)* < *ἐν-* + *ὀχλῶ* < *ὄχλος*].

ενοχοποιητικός, -ή, -ό [1887] αυτός που συντελεί στο να χαρακτηριστεί (κάποιος) ένοχος, λειτουργώντας επιβαρυντικά εναντίον του: *υπάρχουν πολλά ~ στοιχεία εις βάρος του* ΑΝΤ. αθωωτικός.

ενοχοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ενοχοποιείς... | ενοχοποί-ησα. -ούμαι, -ήθηκα. -ημένος} καταλογίζω (σε κάποιον) ευθύνες, ενοχή για αξιόποινη πράξη. καθιστώ (κάποιον) ένοχο: *η κατάθεσή του ενοχοποίησε πολλά ανώτερα κυβερνητικά στελέχη* || *αυτό το στοιχείο δεν είναι αρκετό. για να σε ενοχοποιήσει* || *η σιωπή του και μόνο μπροστά σε τόσες κατηγορίες τον ενοχοποιεί.* — **ενοχοποίηση** (η) [1856].

ένοχος, -η, -ο **1.** αυτός που ευθύνεται για αξιόμεμπτη πράξη ή κατάσταση: *αισθάνεται ένοχη για την απαράδεκτη συμπεριφορά της* || *η κοινωνία μας είναι ~ για την περιθωριοποίηση τόσων νέων* **2.** ΝΟΜ. αυτός που έχει διαπράξει αξιόποινο αδίκημα: *~ ανθρωποκτονίας εκ προθέσεως / εσχάτης προδοσίας / για υπέρβαση καθήκοντος* || *το δικαστήριο βρίσκει τον κατηγορούμενο ~* ΑΝΤ. αθώος **3.** (συνεκδ.) αυτός που φανερώνει, που δείχνει ενοχή: *~ σιγή / βλέμμα / στάση* || *το ~ γέλιο της την πρόδωσε ότι τα γνώριζε όλα* **4.** αυτός που παραβιάζει τον γραπτό ή άγραφο νόμο: *διατηρεί ~ σχέσεις* || *~ αγάπη / πρόθεση / πράξη* ΣΥΝ. παράνομος, αθέμιτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «ενεχόμενος. εμπλεκόμενος, αναμεμιγμένος». < *ἐνέχω*].

ένοχος – αθώος – κατηγορούμενος. Οι λέξεις *ένοχος* και *αθώος* είναι και οι δύο αρχαίες. **Ένοχος** είναι αυτός που **ενέχεται** σε κάποιο αδίκημα, που έχει εμπλακεί σε πράξη επιφέρουσα ποινή, εφόσον αποδειχθεί και κριθεί από το δικαστήριο ότι πράγματι διέπραξε το αδίκημα για το οποίο έχει κατηγορηθεί. **Αθώος** (< *α-* στερητ. + *θωή* «ποινή») είναι ετυμολογικά «ο μη άξιος ποινής». αυτός που αποδεικνύεται και κρίνεται στο δικαστήριο ότι δεν διέπραξε αδίκημα που επιφέρει ποινή. Προτού κριθεί κανείς *ένοχος* ή *αθώος* με ανάλογη απόφαση τού δικαστηρίου. είναι απλώς **κατηγορούμενος**. Ωστόσο ο *κατηγορούμενος*. «ο τελών υπό κατηγορίαν», δεν είναι κατ' ανάγκην και ένοχος. όπως συχνά συγχέονται αντιδεοντολογικά οι δύο λέξεις!

εν όψει → όψη

ένρινος, -η, -ο ▸ έρρινος

ενρίπτω ρ. μετβ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) ρίχνω (κάτι) πάνω ή μέσα σε (κάτι) ή (μτφ.) εναντίον (κάποιου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση*.

Ε.Ν.Σ. 1. (το) Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα **2.** (η) Εταιρεία Νοσηλευτικών Σπουδών.

ένσαρκος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που έχει σάρκα ΑΝΤ. άυλος.

ενσαρκώνω ρ. μετβ. {ενσάρκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω σε (κάποιον) υλική υπόσταση ή ειδικότ. ανθρώπινη υπόσταση: *ο Ιησούς Χρι-*

στός ενσαρκώθηκε για τη σωτηρία των ανθρώπων **2.** καθιστώ (αφηρημένη έννοια) αισθητή, μέρος τής πραγματικότητας, αποτελώ την ενσάρκωση, την αισθητή έκφραση: *~ μια ιδέα / ένα ιδεώδες / το πνεύμα τής εποχής / μια έννοια / έναν ρόλο* (τον ερμηνεύω) || *η στάση του ενσαρκώνει τον πόθο μιας ολόκληρης γενιάς για δημοκρατία και ελευθερία.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐνσαρκῶ (-όω)* < μτγν. *ἔνσαρκος* < *ἐν-* + *-σαρκος* < *σάρξ, -κός*].

ενσάρκωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να αποκτά κανείς υλική υπόσταση, σάρκα: *με την ~ του ο Ιησούς Χριστός ήρθε στον κόσμο για τη σωτηρία τού ανθρώπου* **2.** (συνεκδ.) η σαρκική υπόσταση που αποκτά μία πνευματική ύπαρξη: *ο Ιησούς Χριστός αποτελεί την ~ τού Λόγου τού Θεού* **3.** (μτφ.) το να γίνεται μία αφηρημένη έννοια αισθητή, μέρος τής πραγματικότητας, να υλοποιείται· (συνεκδ.) οτιδήποτε αποτελεί απεικόνιση, υλοποίηση μιας αφηρημένης έννοιας: *ο ήρωας αυτός είναι η ίδια η ~ τής γενναιότητας* || *η ~ τής γλυκύτητας / τής καλοσύνης / τού κακού* ΣΥΝ. (για πρόσ.) προσωποποίηση, υποστασιοποίηση.

ένσημο (το) [1833] {ενσήμ-ου | -ων} μικρό κομμάτι χαρτιού σε σχήμα γραμματοσήμου με τυπωμένα πάνω του το επίσημο έμβλημα ή άλλα διακριτικά στοιχεία κρατικού οργανισμού, μαζί με την αντίστοιχη χρηματική του αξία, που χρησιμοποιείται ως απόδειξη καταβολής εισφορών σε φορολογικά ταμεία: *συμπληρώνω τα απαιτούμενα ~ για σύνταξη* || *δικαστικό ~* || *~ εκπαιδευτικών τελών*· ΦΡ. (για εργοδότη) ***κολλώ τα ένσημα (κάποιου)*** καταβάλλω στο αντίστοιχο ασφαλιστικό ταμείο τις οφειλόμενες εισφορές (υπαλλήλου μου): *τον κατήγγειλε στο Ι.Κ.Α., γιατί δεν του είχε κολλήσει τριών μηνών ένσημα.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἔνσημος* «σημαντικός, σπουδαίος» < *ἐνσημαίνω* «δηλώνω, φανερώνω» < *ἐν-* + *σημαίνω*. Η σημερινή σημ. είναι νεότερη].

ένσιγμος, -η, -ο [1860] **1.** αυτός που περιλαμβάνει το γράμμα σίγμα (σ) ΑΝΤ. άσιγμος **2.** ***ένσιγμος αόριστος*** ο αόριστος που σχηματίζεται με σίγμα στην κατάληξη (λ.χ. *έδωσ-α, έχτισ-α, λέρωσ-α, χτύπησ-α*).

ενσκήπτω ρ. αμετβ. {ενέσκηψα} (για δυσμενή φαινόμενα) εμφανίζομαι αιφνιδιαστικά και πλήττω με ορμή: *θύελλα / επιδημία / δριμύ ψύχος ενέσκηψε στη χώρα μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκύπτω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *σκήπτω* «επιπίπτω, ενορμώ, πέφτω με ορμή». Βλ. λ. *σκήπτρο*].

ενσπείρω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενέσπειρα} προκαλώ τη διάδοση (αρνητικού συναισθήματος, κατάστασης) σε κοινωνικό σύνολο, ομάδα: *~ φόβο / τη διχόνοια / πανικό / ζιζάνια* (βλ. λ. ζιζάνιο) / *αμφιβολίες* ΣΥΝ. διαδίδω, διασκορπίζω, διασπείρω.

ένσπερμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) (καρπός) που περιέχει σπέρμα ΑΝΤ. άσπορος. Επίσης **ενσπέρματος** [μτγν.].

ενσταλάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ενστάλα-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** ρίχνω σταγόνα-σταγόνα (υγρό) μέσα σε δοχείο **2.** (μτφ.) κάνω κάτι να εισχωρήσει σιγά-σιγά στην ψυχή ή τον νου (κάποιου): *~ μίσος / φανατισμό / αμφιβολία / αγάπη / υγιείς αρχές / θάρρος.* — **ενστάλαξη** (η) [1839].

ενσταντανέ (το) {άκλ.} ελλην. *τής στιγμής* **1.** η φωτογραφική λήψη (προσώπου, πράγματος ή χώρου) σε συγκεκριμένη στιγμή ή φάση: *τραβάω ένα ~* **2.** (συνεκδ.) στιγμιαία σκηνή, στιγμιότυπο: *ένα χαρούμενο / τρυφερό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. instantané < instant «στιγμή» < λατ. instans «τωρινός, παρών»].

ένσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η δήλωση αντίθεσης ΣΥΝ. εναντίωση, εναντιολογία **2.** (συνεκδ.) η αντίθεση, η αντίρρηση· το σημείο στο οποίο κανείς διαφοροποιείται: *η μόνη μου ~ στον σχεδιασμό που κάνετε, είναι ότι δεν θα μπορέσω να το έχω έτοιμο μέχρι αύριο* || *έχω μόνο μία ~* **3.** ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη τού εναγομένου, η οποία αποσκοπεί στην απόκρουση τής αγωγής τού ενάγοντος με επίκληση κάποιου δικονομικού ή ουσιαστικού κανόνα ο οποίος είτε δεν επιτρέπει στο δικαίωμα το οποίο στηρίζει την αγωγή να γεννηθεί, είτε το καταλύει μεταγενέστερα είτε, τέλος, εμποδίζει την άσκησή του: *αντιτάσσω / υποβάλλω ~* || *η πρόεδρος έκανε δεκτή την ~ τού διαδίκου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔνστασις* < *ἐνίσταμαι* «βρίσκομαι τοποθετημένος, είμαι παρών, μπαίνω στον δρόμο (κάποιου)». Οι σημερινές σημ. ανάγονται στον Αριστοτέλη, ο οποίος χρησιμοποίησε τη λ. με τη σημ. «άρνηση, αντίθεση σε επιχείρημα»].

ενστερνίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [1884] {ενστερνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} επιδοκιμάζω και αποδέχομαι με προθυμία, υιοθετώ, δέχομαι (ιδέα, φιλοσοφία κ.λπ.) σε όλο της το βάθος: *~ τις ιδέες / τις απόψεις / τις αρχές / τον χριστιανισμό* ΣΥΝ. ασπάζομαι, εγκολπώνομαι. — **ενστερνισμός** (ο) [1884]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγκαλιάζω, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αγκαλιάζω», < *ἐν-* + *-στερνίζομαι* < *στέρνον*].

ένστικτο κ. (λαϊκ.) **ένστιχτο** (το) [1849] {ενστίκτ-ου | -ων} **1.** η έμφυτη παρόρμηση, που υποκινεί τις αντιδράσεις των ζωντανών οργανισμών για τη διατήρησή τους στη ζωή και τη διαιώνιση τού είδους, χωρίς τη μεσολάβηση λογικών διεργασιών: *το ~ τής αυτοσυντήρησης / τής αναπαραγωγής* ΣΥΝ. ορμέμφυτο, ορμή· ΦΡ. (μτφ.) ***από ένστικτο / (λόγ.) εξ ενστίκτου*** αυθόρμητα, χωρίς σκέψη **2.** η εγγενής ορμή ή διάθεση τού ανθρώπου, που τον ωθεί σε συγκεκριμένες αποφάσεις, κρίσεις, πράξεις ή συναισθήματα, χωρίς τη μεσολάβηση τού λογικού του: *μητρικό / εγκληματικό / ζωώδες ~* || (και στον πληθ., κακόσ.) *τα ταπεινά / κατώτερα ~ τού ανθρώπου* || *άγρια ~* **3.** φυσικό δώρο ή κλίση σε (κάτι): *μουσικό / αστυνομικό / αλάνθαστο ~* ΣΥΝ. ταλέντο **4.** (μτφ.) η διαίσθηση, η ικανότητα να αναγνωρίζει κανείς (κάτι που δεν είναι εμφανές σε όλους, που δεν γίνεται αμέσως αντιληπτό): *αυτός ο άνθρωπος έχει ~· αμέσως κατάλαβε την αξία τού έργου και έκλεισε τα δικαιώματα προβολής του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. instinct < λατ. instinctus, μτχ. τού ρ. instinguo «κεντρίζω, παρορμώ», ομόρρ. τού αρχ. *στίζω* (βλ.λ.)].

ενστικτώδης, -ης, -ες {ενστικτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που προέρχεται από το ένστικτο, που γίνεται αυτομάτως, χωρίς σχέδιο ή λογική επεξεργασία: *απέφυγε το χτύπημα με μια ~ κίνηση* || *~ αντίδραση.* — **ενστικτωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ένστολος, -η, -ο αυτός που φορά στολή: *οι στρατιώτες θεωρούνται ~ πολίτες* || *~ αστυνομικοί.*

ενσυνείδητος, -η, -ο [1892] **1.** αυτός που γίνεται από κάποιον που έχει συνείδηση τής πράξης του: *~ ενέργεια* ΣΥΝ. συνειδητός ΑΝΤ. ασυνείδητος **2.** αυτός που υπάρχει ή συμβαίνει στο πεδίο τής συνείδησης: *~ γνώση.* — **ενσυνείδητα / ενσυνειδήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση.*

ενσύρματος, -η, -ο αυτός που φέρει καλώδιο ΑΝΤ. ασύρματος· ΦΡ. ***ενσύρματη (τηλ)επικοινωνία*** η διαβίβαση ακουστικών συχνοτήτων, τηλεγραφικών μηνυμάτων, δεδομένων υπολογιστών και τηλεοπτικών προγραμμάτων μέσω διαφόρων τύπων γραμμών (όπως λ.χ. το γυμνό σύρμα, το καλώδιο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, π.χ. *ενσύρματη μετάδοση* (πβ. αγγλ. wire transmission)].

ένσφαιρος, -η, -ο [1897] αυτός που περιέχει σφαίρες: *~ πυρά* ΑΝΤ. άσφαιρος.

ενσφηνώνω ρ. μετβ. {ενσφήνω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) σφηνώνω (κάτι κάπου), το κάνω να εισχωρήσει σαν σφήνα: *οι σωλήνες ενσφηνώθηκαν* (το αρσενικό με το θηλυκό). — **ενσφήνωση** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνσφηνοῦμαι (-όο-)* < *ἐν-* + *σφηνοῦμαι* < *σφήν*, βλ. κ. *σφήνα*].

ενσφράγιστος, -η, -ο [1871] **1.** κλεισμένος σε ειδικό, σφραγισμένο περικάλυμμα: *~ προσφορές* ΣΥΝ. εσώκλειστος ΑΝΤ. ασφράγιστος **2.** αυτός που έχει σφραγιστεί: *~ φάκελος* ΣΥΝ. σφραγισμένος.

ενσώματος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (α) αυτός που έχει σώμα, ο ένσαρκος: *στο πρόσωπο τού Χριστού ενώθηκε η θεία με την ανθρώπινη φύση· ο ασώματος Θεός έγινε και ~* (β) ΘΕΟΛ. ***η ενσώματη μετάσταση τής Θεοτόκου*** η χωρίς παρεμβολή θανάτου μετάσταση –ανάληψη– τής Θεοτόκου στους ουρανούς, δόγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας από το 1854 ΑΝΤ. ασώματος, άυλος **2.** ***ενσώματο πράγμα / αντικείμενο*** το πράγμα που έχει υλική υπόσταση.

ενσωματώνω ρ. μετβ. {ενσωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ κάτι αδιάσπαστο μέρος συγκροτημένου συνόλου: *~ τις νέες ρυθμίσεις στον προϋπολογισμό* || *κάθε νέο στοιχείο πρέπει να ενσωματώνεται στο σύστημα.* — **ενσωμάτωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐνσωματῶ (-όω)* «ενσαρκώνω» < *ἐν-* + *σωματῶ* < *σῶμα*. Η σημερινή σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. incorporer].

εντάθηκα ρ. → εντείνω

ένταλμα (το) {εντάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η έγγραφη άδεια ή εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης ενέργειας: *~ πληρωμής / προπληρωμής / εισπράξεως* || *χρηματικό ~* ΣΥΝ. εντολή, διαταγή **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το έγγραφο τής άδειας ή τής εντολής **3.** ΝΟΜ. η έγγραφη εντολή αρμόδιας δικαστικής αρχής (για σύλληψη, βίαιη προσαγωγή, προφυλάκιση ή προσωποκράτηση υπόπτου κ.ά.): *εκδίδω ~ συλλήψεως / βίαιης προσαγωγής / φυλακίσεως / κατασχέσεως.* — **ενταλματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εντολή», < αρχ. *ἐντέλλω / -ομαι*].

ενταλτήριο (το) [1782] {ενταλτηρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. οποιοδήποτε εκκλησιαστικό έγγραφο το οποίο εκδίδεται από αρμόδια εκκλησιαστική αρχή και αναθέτει συγκεκριμένα καθήκοντα για αόριστο ή ορισμένο χρόνο σε κληρικό, μοναχό ή λαϊκό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντέλλω / -ομαι* (πβ. κ. *ένταλμα*) + παραγ. επίθημα *-τήριο*, απόδ. τού γαλλ. mandat].

ένταμ (το) {άκλ.} κίτρινο μαλακό τυρί, που λειώνει εύκολα και μοιάζει με το τυρί γκούντα.
[ΕΤΥΜ. < ολλ. Edam, χωριό τής Ολλανδίας].

εντάξει επίρρ. **1.** (ως χαρακτηρισμός) σε καλή κατάσταση, όπως πρέπει ή είναι σωστό: *είσαι ~ ή έπαθες τίποτα:* || *Είναι ~ η μητέρα σου; Την άκουσα λίγο στενοχωρημένη* || *δέκα χρονών αυτοκίνητο κι όμως είναι ακόμα ~!* **2.** (σε διαλόγους, συζητήσεις) προκειμένου ο ομιλητής να αλλάξει θέμα συζήτησης ή να αναφερθεί σε κάτι διαφορετικό: *~, λοιπόν, για να ρωτήσω και κάτι άλλο* || *~, πες μου τώρα αυτό που ήθελες πριν* **3.** (για να επιβεβαιωθεί συμφωνία) ωραία, καλά, σύμφωνοι: *–Θα έρθεις το βράδυ, έτσι δεν είναι; –Ναι, ~, τα λέμε αργότερα εκεί* || (ως ερώτηση) *θα το αγοράσετε, ~;* **4.** (για διακοπή, για να τερματιστεί συζήτηση ή για να εμποδίσουμε κάποιον να μας απασχολήσει περαιτέρω) τέλος, φτάνει, έχει καλώς: *~, σε άκουσα! Πήγαινε τώρα!* || *~, κατάλαβα, κάνε ό,τι θέλεις, δεν θα βγάλουμε άκρη·* (ως επιθ.) **5.** (οικ.) αυτός που βρίσκεται σε καλή κατάσταση: *αγόρασε ~ αμάξι, δεν έχει κανένα πρόβλημα* **6.** (κυρ. για πρόσ.) τίμιος και ειλικρινής, όπως πρέπει να είναι στις συναναστροφές και τις συνεργασίες του με τους άλλους: *ο αδελφός του είναι πολύ ~· αποκλείεται να σε ρίξει* || *ο Άκης είναι ~ παιδί, δεν κάνει τέτοια πράγματα* || *κοίτα να 'σαι ~ εσύ στη δουλειά σου κι άσε τα υπόλοιπα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐν τάξει* (ήδη στον Πλάτωνα)].

ένταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η είσοδος (προσώπου, χώρας κ.ά.) σε ένα σύνολο, ώστε να αποτελεί οργανικό μέλος του: *η ~ τής Ελλάδας στην Ο.Ν.Ε.* || *η ομαλή ~ των νέων στην κοινωνική ζωή.* **ενταξιακός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμπλέκω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἔνταξις* < αρχ. *ἐντάσσομαι* (το ενεργ. *ἐντάσσω* είναι μτγν.)].

ένταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (γενικά) ο βαθμός τής

δύναμης ή τής σφοδρότητας με την οποία εκδηλώνεται (κάτι): *η κακοκαιρία συνεχίζεται με αμείωτη ~ || οι μάχες διεξάγονται με την ίδια ~ σ' όλα τα μέτωπα* ΑΝΤ. ύφεση **2.** ΦΥΣ. μέγεθος μέτρησης και αριθμητικής απεικόνισης αφηρημένων φυσικών εννοιών: *~ ηλεκτρικού πεδίου / κύματος / μαγνητικού πεδίου / ρεύματος / φωτεινής ακτινοβολίας / ήχου || ηλεκτρική / μαγνητική / ηχητική ~* **3.** (ειδικότ. για τον ήχο) ο βαθμός στον οποίο ένας ήχος είναι ισχυρός: *μειώνω / αυξάνω την ~ τού ραδιοφώνου || χαμηλή ~* **4.** κατάσταση αυξημένης συναισθηματικής φόρτισης: *η ~ των εξετάσεων || είμαστε σε ~ από την αναμονή* **5.** η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έκδηλη ή λανθάνουσα εχθρότητα, από συγκρούσεις: *η ~ στις σχέσεις των δύο υπερδυνάμεων κατά τον Ψυχρό Πόλεμο || πολιτικές ~ || περίοδος διεθνούς ~ || προκαλώ νέα ~* ΑΝΤ. ύφεση **6.** η επαύξηση τής δύναμης ή τής σφοδρότητας με την οποία εκδηλώνεται (κάτι): *~ των ανέμων από αύριο το πρωί || ~ των πολεμικών επιχειρήσεων / των ειρηνευτικών προσπαθειών* ΣΥΝ. (λόγ.) επίταση, ενίσχυση **7.** (σπάν.-λόγ.) το τέντωμα: *~ των χορδών* ΑΝΤ. χαλάρωση, ξεσφίξιμο **8.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η ελαφρά κύρτωση που δινόταν στις πλευρές των ελληνικών κιόνων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντασις*, αρχική σημ. «τέντωμα, επίταση», < *ἐντείνω*. Πολλές σύγχρονες σημ. αποτελούν μεταφρ. δάνεια, π.χ. *ένταση ήχου* (πβ. αγγλ. sound intensity), *ένταση ηλεκτρικού ρεύματος* (πβ. γαλλ. intensité de courant électrique) κ.ά.].

εντάσσω ρ. μετβ. {ενέτα-ξα, εντά-χθηκα (κ. -χτηκα), -γμένος (λόγ. εντεταγμένος)} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) μέσα σε ευρύτερο σύνολο, καθιστώντας τον μέλος, τμήμα τού συνόλου: *το υπουργείο ενέταξε στην εξεταστέα ύλη και τα δύο τελευταία κεφάλαια τού βιβλίου || στο πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης θα ενταχθούν όλες οι σεισμόπληκτες περιοχές* ΣΥΝ. βάζω, συμπεριλαμβάνω, ενσωματώνω· (μέσοπαθ. **εντάσσομαι**) **2.** ανήκω, αποτελώ μέρος: *το φαινόμενο αυτό δεν εντάσσεται στις μέχρι τώρα γνωστές κατηγορίες || όλα αυτά τα περιστατικά είναι ενταγμένα σε σχέδιο αποσταθεροποίησης τής περιοχής* **3.** μετέχω στη λειτουργία (οργανωτικού, εκπαιδευτικού κ.λπ.) συστήματος: *~ σε ένα κόμμα || το σεμινάριο θα ενταχθεί στον μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών || δεν είμαι ενταγμένος σε κανένα κόμμα, είμαι ανένταχτος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐντάσσομαι*. Βλ. κ. *τάσσω* / *-ομαι*].

εντατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η επιτάχυνση και η ενίσχυση τού ρυθμού τέλεσης μιας διαδικασίας: *~ τής εργασίας / τής παραγωγής.* — **εντατικοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. intensification].

εντατικός, -ή, -ό 1. αυτός που συντελείται με επίμονη προσπάθεια και ένταση: *~ μελέτη / πρόγραμμα εργασίας / ρυθμός* **2.** ΙΑΤΡ. **εντατική** (η) η Μονάδα Εντατικής Θεραπείας (Μ.Ε.Θ.), ειδικό τμήμα νοσοκομείου με πολύ έντονη και εξειδικευμένη ιατρονοσηλευτική παρακολούθηση βαρέως πασχόντων, πολυτραυματιών κ.λπ., με τη βοήθεια και ειδικού τεχνολογικού εξοπλισμού: *είναι στην ~ || βγήκε από την ~* **3.** αυτός που ολοκληρώνεται σε συντομευμένο χρόνο, που ακολουθεί ρυθμούς ταχύτερους από τους κανονικούς: *το καλοκαίρι θα κάνει εντατικά μαθήματα, για να ξαναδώσει εξετάσεις τον Σεπτέμβριο || ~ τμήμα* (τμήμα που καλύπτει διδακτική ύλη σε διάστημα συντομότερο από το συνηθισμένο). — **εντατικ-ά / -ώς** [1881] επίρρ., **εντατικότητα** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διεγερτικός, αφροδισιακός», < αρχ. *ἔντασις*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. intensif].

ενταύθα επίρρ. (λόγ.) στο ίδιο μέρος, εδώ, χωρίς αλλαγή τόπου (παλαιότ. σε επιστολές, στη διεύθυνση τού παραλήπτη, όταν αυτός βρισκόταν στην ίδια πόλη με τον αποστολέα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνταῦθα* / *ἐνθαῦτα* (με μετάθεση τής δασύτητας), σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἔνθα αὐτά*].

ενταφιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ενταφίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ (τον νεκρό) μέσα στον τάφο, θάβω **2.** (μτφ.) θέτω οριστικά τέρμα σε (κάτι), χάνω εντελώς: *~ τις ελπίδες μου || η σύναψη συμφώνου ελληνοτουρκικής φιλίας το 1930 ενταφίασε τη Μεγάλη Ιδέα.* — **ενταφίαση** (η) [μτγν.] κ. **ενταφιασμός** (ο) [μτγν.], **ενταφιαστής** (ο) [μτγν.], **ενταφιαστικός, -ή, -ό** [μτγν.], **ενταφιαστικά** επίρρ.

εντάφιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής ταφής: *~ σκεύη* (πβ. *επιτάφιος*).

εντείνω ρ. μετβ. {ενέτεινα, εντάθηκα, εντεταμένος} **1.** ενισχύω την ένταση σε ενέργεια, κατάσταση ή συναίσθημα, ώστε να αποκτήσουν ακόμη μεγαλύτερη δύναμη ή σφοδρότητα: *~ τις δυνάμεις / τις προσπάθειες / τον αγώνα / τις πιέσεις / την προσοχή / την έρευνα / τις ανησυχίες / την αδιαλλαξία || εντείνονται οι διώξεις φοροφυγάδων || εντείνεται το κύμα κακοκαιρίας / η αγωνία* ΣΥΝ. επιτείνω, ενισχύω, επαυξάνω **2.** (σπάν.-λόγ.) τραβώ και τεντώνω (κάτι) από ένα σημείο σε ένα άλλο: *~ τη χορδή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εν-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τεντώνω, τανύω», < *ἐν-* + *τείνω*. Η σημερινή γενικότερη χρήση είναι ήδη αρχ.].

έντεκα κ. (λόγ.) **ένδεκα** (το) {άκλ.} **1.** δέκα συν ένα, ο αριθμός 11 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 11: *μια ποδοσφαιρική ομάδα αποτελείται από ~ παίκτες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητικά*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνδεκα* < *ἕν* + *δέκα*].

εντεκάρης (ο) {εντεκάρηδες}, **εντεκάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο ηλικίας έντεκα ετών ΣΥΝ. ενδεκαετής, ενδεκάχρονος (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** πρόσωπο που έχει έντεκα επιτυχίες στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ: *κάθε ~ κερδίζει 100.000 δρχ.*
[ΕΤΥΜ. < *έντεκα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

εντεκάρι (το) {δύσχρ. -ιού | -ιών} σύνολο έντεκα επιτυχιών στον διαγωνισμό τού ΠΡΟ-ΠΟ.
[ΕΤΥΜ. < *έντεκα* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

εντελβάις (το) {άκλ.} φυτό που ευδοκιμεί στις Άλπεις, στα Πυρηναία και τα Καρπάθια σε ύψος μεγαλύτερο των 1.700 μέτρων· έχει χαρακτηριστικά λευκοκίτρινα κεφάλια (ταξιανθίες), που περιβάλλονται από λογχοειδή φύλλα καλυμμένα με λευκό χνούδι, τα οποία διατάσσονται σε σχήμα αστεριού.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. edelweiß < edel «ευγενής, πολύτιμος» + weiß «λευκός»].

εντέλεια (η) {χωρ. πληθ.} η τελειότητα· συνήθ. στη ΦΡ. ***στην εντέλεια*** χωρίς το ελάχιστο ψεγάδι, εντάξει μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια: *η μηχανή λειτουργεί / έγιναν όλα / ετοιμάστηκε / τα έχει όλα / έπαιξε τον ρόλο της ~* ΣΥΝ. τέλεια, άψογα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐντελής*].

εντελέχεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. (ως όρος τής αριστοτελικής φιλοσοφίας) **1.** η ζωτική δύναμη που ενυπάρχει μέσα σε κάθε ον και στρέφει κάθε ενέργειά του προς την επίτευξη τής πλήρους τελειότητας **2.** (κατ' επέκτ.) η ολοκλήρωση ή η πραγματοποίηση μιας κατάστασης, κατ' αντιδιαστολή προς τη «δυνάμει» εμφάνισή της **3.** (στη νεότερη φιλοσοφία) κάθε απλή υπόσταση ή δημιουργημένη μονάδα (εφόσον ενέχει ορισμένη τελειότητα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδελεχής, ενέργεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐντελὲς ἔχειν*. Το επίθ. *ἐντελεχής* και το επίρρ. *ἐντελεχῶς* σχηματίστηκαν αργότερα κατ' αναλογίαν προς τους τύπους *ἐνδελεχής, -ῶς*].

εντελεχής, -ής, -ές [μτγν.] {εντελεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) πλήρης, αυτός που χαρακτηρίζεται από τελειότητα. — **εντελεχώς** επίρρ. [αρχ.] ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδελεχής, -ης, -ης, -ες*.

εντελής, -ής, -ές {εντελέστ-ερος, -ατος} {-ούς | -είς (ουδ. -ή)· εντελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι τέλειος, πλήρης **2.** αυτός που έχει ολοκληρωθεί: *~ έλεγχος* **3.** αυτός που είναι απόλυτος, ολοσχερής: *~ καταστροφή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ολοκληρωτικός, πλήρης», < *ἐν-* + *-τελής* < *τέλος*].

εντέλλομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) αναθέτω σε (κάποιον) την εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης αποστολής: *ο υπουργός εντέλλεται τις αρμόδιες υπηρεσίες να τηρούν σχολαστικά τις κείμενες διατάξεις* ΣΥΝ. διατάζω, παραγγέλλω (βλ. κ. λ. *εντεταλμένος, -η, -ο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *τέλλω* «εγείρω – επιτάσσω» (βλ. κ. *ανατέλλω*)].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **εντέλλομαι** χρησιμοποιείται εσφαλμένως, όπως και άλλα αποθετικά ρήματα (βλ. *αποθετικός*), με παθητική χρήση. Χρήσεις όπως «*Τα αρμόδια λιμενικά όργανα* ***εντέλλονται*** *να παρακολουθούν την τήρηση των κανονισμών*» ή «*Οι υπάλληλοι τού δήμου* ***εντέλλονται*** *να διενεργούν αυστηρό έλεγχο*» είναι εσφαλμένες, γιατί το *εντέλλομαι* σημαίνει «δίδω εντολή να...» και (ως αποθετικό) δεν μπορεί να σημάνει «μου δίδεται / παίρνω εντολή να...». Όπως είναι λάθος να πούμε «*Η αντιπροσωπία εδέχθη από τον πρωθυπουργό*» (!) αντί τού ορθού «*Η αντιπροσωπία έγινε δεκτή από τον πρωθυπουργό*» (το επίσης αποθετικό ρ. **δέχομαι** δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως παθητικό), έτσι και στα παραδείγματα που πήραμε, το *εντέλλομαι* δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί παθητικά. Θα πρέπει είτε να λεχθεί περιφραστικώς («*Τα αρμόδια λιμενικά όργανα έχουν λάβει εντολή να...*» ή «*Στα αρμόδια λιμενικά όργανα έχει δοθεί εντολή να...*») είτε να αλλάξει η φράση («*Οι λιμενικές αρχές εντέλλονται τα αρμόδια λιμενικά όργανα να...*» και «*Ο δήμος εντέλλεται τους υπαλλήλους να...*»). ‣ *αποθετικός*

εντελώς επίρρ.· καθ' ολοκληρίαν, κατά τρόπον ολικό και πλήρη, σε όλη την έκταση: *γύρισε ~ διαφορετικός / αλλαγμένος / καλά / απελπισμένος / απογοητευμένος || καταστραφήκαμε ~* ΣΥΝ. πλήρως, τελείως, εξ ολοκλήρου, όλως διόλου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντελῶς* < *ἐντελής* < *ἐν-* + *-τελής* < *τέλος*].

> **εντελώς: συνώνυμα.** Το **εντελώς** ανήκει σε μια σειρά **προσδιοριστικών επιρρημάτων** (αγγλ. submodifiers), που προσδιορίζουν ποσοτικά κυρ. επίθετα και επιρρήματα, τα οποία δηλώνουν ποιότητα (ποιοτικά επίθετα· τύπος: *μεγάλος, ικανός, έτοιμος, ξύπνιος* κ.τ.ό.): *Είναι* ***εντελώς*** *ανίκανος για οτιδήποτε - Θεωρείται* ***απολύτως*** *έμπιστο πρόσωπο – Είμαστε* ***πλήρως*** *ικανοποιημένοι από την απόδοσή του στην τάξη - Είναι* ***τελείως*** *αδύνατο να τον καταλάβεις όταν μιλάει Αγγλικά – Ο δάσκαλος τον χαρακτήρισε* ***παντελώς*** *αδιάφορο για τα μαθήματα τού σχολείου – Τον βρήκαμε* ***εξ ολοκλήρου*** *ανήμπορο να αντιδράσει στα εξωτερικά ερεθίσματα – Είναι* ***πέρα για πέρα*** *έτοιμος να παλέψει για να πετύχει.* Ας σημειωθεί ότι το **όλως διόλου** –και λιγότερο τα **εξ ολοκλήρου** και **καθ' ολοκληρίαν**– χρησιμοποιείται κυρ. με αρνητική χροιά: *Είναι όλως διόλου απροετοίμαστος / άχρηστος / ανίκανος / περιττός* (κ.λπ.). Δεν λέμε «*Είναι όλως διόλου έτοιμος / ικανός / χρήσιμος*» κ.τ.ό.

εντερεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση μέρους τού εντέρου για θεραπευτικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterectomy].

εντερικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα έντερα: *~ σωλήνας / νόσημα / διαταραχές / ανωμαλία / υγρό* **2.** **εντερικά** (τα) ασθένειες ή λοιμώξεις των εντέρων.

εντερίτιδα (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρονία φλεγμονή τού λεπτού κυρ. εντέρου, που εκδηλώνεται με διάρροια, πυρετό ή και επώδυνες κοιλιακές συσπάσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enteritis].

εντεριώνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. το εσωτερικό μαλακό κυλινδρικό τμήμα τού βλαστού δικοτυλήδονων φυτών, μέσα στο οποίο γίνεται

αποταμίευση τροφών ΣΥΝ. (καθημ.) ψίχα, καρδιά **2.** το κεντρικό μαλακό τμήμα κορμού δέντρου ΣΥΝ. ψίχα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έν-* + *-τερ-*, επίθημα συγκρ. βαθμού. + παραγ. επίθημα *-ώνη*. Βλ. κ. *έντερο*].

έντερο (το) {εντέρ-ου | -ων} **1.** ΑΝΑΤ. το τελευταίο τμήμα τού πεπτικού σωλήνα από το στομάχι ώς τον πρωκτό, που χωρίζεται σε δύο τμήματα, το λεπτό και το παχύ, μέσα στα οποία γίνεται η πέψη των τροφών: *λεπτό* (αποτελείται από το δωδεκαδάκτυλο, τη νήστιδα και τον ειλεό) / *παχύ* ~ || *διάτρηση εντέρου*· ΦΡ. (μτφ.) ***στριμμένο άντερο*** βλ. λ. *άντερο* **2.** ***έντερα*** (τα) τα εντόσθια, το σύνολο των εσωτερικών οργάνων που βρίσκονται στην κοιλιακή χώρα (πβ. λ. *άντερο*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντερον* (συνήθ. πληθ. *ἔντερα*) < *ἐν-* (< I.E. *en-) + *-τερο-*, επίθημα συγκρ. βαθμού (< I.E. *tero-), που δείχνει ότι η λ. δήλωνε εξαρχής τα εντόσθια, τα εσώτερα μέρη τού σώματος. Η λ. συνδ. με άλλες I.E. αντίστοιχες, που σημαίνουν κυρ. «εσωτερικός, εσώτερος», πβ. σανσκρ. ántara-, λατ. interior, interaneous, γαλλ. entrailles κ.ά.].

εντεροβακτήριο (το) {εντεροβακτηρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. βακτήριο που ζει στο έντερο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enterobacterium].

εντεροκήλη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η κήλη που προκαλείται από πτώση τμήματος τού εντέρου μέσα στο όσχεο.

εντεροκινάση (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο εκκρινόμενο από τον βλεννογόνο τού εντέρου, που συντελεί στη μετατροπή τού θρυψινογόνου σε θρυψίνη για τη διευκόλυνση τής πέψης των πρωτεϊνών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterokinase < entero- (< ελλην. *έντερο*) + kinase < kin(etic) «κινητικός» + επίθημα -ase (< ελλην. *-αση*)].

εντερόκοκκος (ο) {εντεροκόκκ-ου | -ων, -ους} ΒΙΟΛ. στρεπτόκοκκος, συχνά παθογόνος, οπότε μπορεί να επιφέρει λοιμώξεις, όπως ουρολοίμωξη, σηψαιμία κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. enterococcus].

εντεροκολίτιδα (η) [1887] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού βλεννογόνου τού λεπτού και τού παχέος εντέρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. *entérocolite*].

εντερολογίο (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα έντερα και τη θεραπεία παθήσεων σχετικών με αυτά. συνήθ. σε συνδυασμό με παθήσεις τής κοιλίας (πβ. λ. *γαστρεντερολογία*, *γαστρεντερολόγος*). — **εντερολόγος** (ο/η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterology].

εντεροπάθεια (η) {εντεροπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση τού εντέρου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enteropathy].

εντερορραγία (η) [1879] {εντερορραγιών} ΙΑΤΡ. τοπική ή διάχυτη αιμορραγία τού εντέρου.
[ΕΤΥΜ. < *έντερο* + *-ρραγία* (< αρχ. *ῥήγνυμι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterorrhagia].

εντεροστομία (η) {εντεροστομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση, κατά την οποία ανοίγεται στην κοιλιά στόμιο στο έντερο, για να λειτουργήσει ως τεχνητός πρωκτός ΣΥΝ. κολοστομία, παρά φύση έδρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterostomy].

εντεροτομίο (η) [1839] {εντεροτομιών} ΙΑΤΡ. η τομή στο εντερικό τοίχωμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. entérotomie].

εντεροτοξιναιμία (η) ΙΑΤΡ. η ασθένεια που προκαλείται από την εντεροτοξίνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterotoxaemia].

εντεροτοξίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. τοξική ουσία που παράγεται από ορισμένα βακτήρια και προξενεί διαταραχή τής διαδικασίας τής πέψης με εμετούς και διάρροια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. enterotoxin].

ενταγμένος, -η, -ο ▸ εντάσσω

εντεταλμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει λάβει άνωθεν εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης αποστολής: *τα ~ όργανα τής κυβέρνησης* || *οι ~ για την προστασία των πολιτών* ΣΥΝ. αρμόδιος **2.** η αποστολή που εκτελείται σύμφωνα με άνωθεν εντολή: *~ υπηρεσία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐντέλλω* (βλ. κ. *εντέλλομαι*)].

εντεύθεν επίρρ. κ. πρόθ. (αρχαιοπρ.) **1.** (ως τοπικό) από το σημείο αυτό και εδώ ΑΝΤ. εκείθεν **2.** (ως πρόθ.) για προσδιορισμό τόπου, ο οποίος εκτείνεται από το σημείο που λαμβάνεται ως σημείο αναφοράς και εδώ, προς το μέρος μας: *η ~ των Άλπεων Γαλατία* || *η ~ τού στενού τού Γιβραλτάρ θάλασσα* ΑΝΤ. εκείθεν **3.** (αρχαιοπρ.) όθεν, λοιπόν: *εντεύθεν συνάγεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντεῦθεν* / *ἐνθεῦτεν* (με μετάθεση τής δασύτητας) < *ἐνταῦθα* / *ἐνθαῦτα*, με την επίδραση τού *ἔνθεν*].

εντευκτήριο (το) [1856] {εντευκτηρί-ου | -ων} **1.** αίθουσα ιδρύματος, λέσχης κ.λπ., που χρησιμοποιείται για την αναμονή ή την αναψυχή των μελών ή των επισκεπτών **2.** (γενικότ.) χώρος ειδικά διαμορφωμένος για συναντήσεις: *το ~ τής Σχολής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντευξις* «συνάντηση» < *ἐντυγχάνω*, απόδ. τού γαλλ. salle de rendez-vous / de réunion «αίθουσα συναντήσεων»].

έντεχνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος σύμφωνα με τους κανόνες τής τέχνης, ο καλά επεξεργασμένος, ο καλοφτειαγμένος **2.** αυτός που έχει λόγια προέλευση, που είναι φτειαγμένος από άνθρωπο που έχει σπουδάσει την τέχνη και γνωρίζει και θεωρητικά τους κανόνες της· αντιδιαστέλλεται προς το λαϊκό, αυτό που είναι φτειαγμένο αυθόρμητα και με το ένστικτο· ΦΡ. (α) ***έντεχνη μουσική*** η λόγια μουσική, η γραμμένη από συνθέτη κατά κανόνα σπουδαγμένο και επώνυμο (β) ***έντεχνο τραγούδι*** το τραγούδι που έχει γραφτεί από σπουδαγμένο μουσικό (γ) ***έντεχνο λαϊκό τραγούδι*** το τραγούδι που γράφει σπουδαγμένος μουσικός, ακολουθώντας τους κανόνες που έχουν εκ των προτέρων διαμορφωθεί από λαϊκούς μουσικούς, συνήθ. αλλάζοντας και «εξευγενίζοντας» βασικά στοιχεία τού ύφους ή τής αισθητικής τού λαϊκού δημιουργού ● **3.** αυτός που γίνεται με επιδεξιότητα, που έχει σχεδιαστεί εκ των προτέρων, που δεν είναι αποτέλεσμα λάθους ή αυθορμητισμού: *~ αδεξιότητες τού ηθοποιού για την πρόκληση γέλιου* || *~ διατύπωση* || *~ καλλιέργεια κλίματος αναταραχής* ΣΥΝ. κομψός, επιδέξιος ΑΝΤ. κακότεχνος, άτεχνος. — **έντεχνα / εντέχνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τεχνητός*.

έντιμος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευσυνειδησία, ειλικρίνεια, αξιοπρέπεια, αξιοπιστία, τιμιότητα, πίστη στις ηθικές αρχές κ.λπ.: *~ πολιτικός / δικαστής* || *ένας ~ υπάλληλος δεν θα δεχόταν ποτέ να δωροδοκηθεί* || *είναι ~ άνθρωπος και τηρεί πάντοτε τις υποσχέσεις του* ΣΥΝ. ηθικός, τίμιος ΑΝΤ. ανέντιμος **2.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με τις παραπάνω ιδιότητες: *~ συμφωνία / συνθηκολόγηση* (συνθηκολόγηση χωρίς ταπεινωτικούς όρους) / *λύση τού προβλήματος / παρελθόν* || *οι δικαστές τού αναγνώρισαν το ελαφρυντικό τού προτέρου εντίμου βίου* ΣΥΝ. ηθικός, τίμιος. — **έντιμα / εντίμως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-τιμος* < *τιμή*].

εντιμότατος (ο) {εντιμοτάτ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ. ως προσφώνηση) ο ευυπόληπτος, ο αξιότιμος (για κυβερνητικούς αξιωματούχους ή ευγενείς).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. honorable].

εντιμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού έντιμου: *διακρίνεται για την ~ του* ΣΥΝ. ευσυνειδησία, τιμιότητα ΑΝΤ. ασυνειδησία, ανυποληψία **2.** (σπάν. ως τιμητική προσφώνηση) για πρόσωπο που κατέχει υψηλό αξίωμα: *η ~ σας.*

εντοιχίζω ρ. μετβ. {εντοίχισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** τοποθετώ και προσαρμόζω (κάτι) στην επιφάνεια τοίχου: *~ αναμνηστική πλάκα* **2.** εγκλείω μέσα σε τοίχο: *εντοιχισμένα έπιπλα κουζίνας* || *εντοιχισμένη ντουλάπα.* — **εντοίχιση** (η) κ. **εντοιχισμός** (ο).

έντοκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποδίδει τόκο: *~ γραμμάτια Δημοσίου / δάνειο* ΑΝΤ. άτοκος. — **έντοκα / εντόκως** επίρρ.

εντολέας (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. εντολέως) | εντολ-είς, -έων} πρόσωπο που δίνει την εντολή για την εκτέλεση συγκεκριμένης πράξης ΣΥΝ. εντολοδότης ΑΝΤ. εντολοδόχος.

εντολή (η) **1.** (γενικά) η διαταγή ή η παραγγελία με επιτακτικό χαρακτήρα, η οποία δίνεται από προϊστάμενο σε υφιστάμενο για την εκτέλεση συγκεκριμένης πράξης: *εκτελώ / δίνω / παίρνω ~* || *τα αστυνομικά όργανα έχουν την αυστηρή ~ να μην παραβιασθεί το άσυλο* || *έρευνα στα σπίτια των υπόπτων διενεργείται με ~ τού εισαγγελέα*· ΦΡ. (α) ***κατ' εντολήν / βάσει εντολών*** σύμφωνα με τις διαταγές: *ενεργώ ~ των προϊσταμένων μου* (β) ***κατόπιν εντολής*** μετά από εντολή: *~ τού Υπουργού κινήθηκαν οι σχετικές διαδικασίες* (γ) ΘΡΗΣΚ. ***Δέκα Εντολές*** ο δεκάλογος που, σύμφωνα με την Π.Δ., παραδόθηκε από τον Θεό στον Μωυσή και ενέπνευσε τόσο την ιουδαϊκή όσο και τη χριστιανική ηθική **2.** ΠΟΛΙΤ. εξουσιοδότηση για την εφαρμογή συγκεκριμένης πολιτικής, που παρέχεται από το εκλεκτορικό σώμα ή από αυτόν που κατά το Σύνταγμα κατέχει την ανώτατη πολιτική εξουσία στα κόμματα και στους εκπροσώπους τους: *λαϊκή / διερευνητική ~* || *ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας δίνει την ~ σχηματισμού κυβέρνησης στον νικητή των εκλογών* **3.** ΝΟΜ. σύμβαση με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος (εντολοδόχος) αναλαμβάνει την υποχρέωση να διεξαγάγει χωρίς αμοιβή την υπόθεση που του ανέθεσε ο άλλος συμβαλλόμενος (εντολέας) **4.** ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό που καταβάλλεται μέσω τής τράπεζας κατόπιν εξουσιοδότησής της από τον οφειλέτη ΣΥΝ. έμβασμα **5.** ΠΛΗΡΟΦ. οδηγία που δίνεται σε ηλεκτρονικό υπολογιστή για την εκτέλεση συγκεκριμένης λειτουργίας· ΦΡ. ***αρχείο εντολών*** βλ. λ. *αρχείο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβουλή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντέλλω* / *-ομαι*].

ΟΙ ΔΕΚΑ ΕΝΤΟΛΕΣ

(Π.Δ. Έξοδος 20, 2-17)

1. *Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονταί σοι θεοί ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.*
2. *Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασιν ὑποκάτω τῆς γῆς. Οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μὴ λατρεύσεις αὐτοῖς...*
3. *Οὐ λή(μ)ψει τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.*
4. *Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἁγιάζειν αὐτήν. Ἓξ ἡμέρας ἐργᾷ καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου· τῇ δὲ ἡμέρα τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου...*
5. *Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός σου δίδωσί σοι.*
6. *Οὐ μοιχεύσεις.*
7. *Οὐ κλέψεις.*
8. *Οὐ φονεύσεις.*
9. *Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.*
10. *Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου οὔτε τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ οὔτε τὸν παῖδα αὐτοῦ... οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί.*

εντολοδότης (ο) [1836] {εντολοδοτών}. **εντολοδότρια** (η) {εντο-

λοδοτριών} ο εντολέας (βλ.λ.).

εντολοδόχος (ο/η) [1833] **1.** πρόσωπο προς το οποίο απευθύνεται συγκεκριμένη εντολή, ο αποδέκτης εντολής ΑΝΤ. εντολέας, εντολοδότης **2.** ΠΟΛΙΤ. ***εντολοδόχος πρωθυπουργός*** το πρόσωπο που ασκεί καθήκοντα πρωθυπουργού και σχηματίζει κυβέρνηση κατόπιν διερευνητικής εντολής τού αρχηγού τού κράτους. μέχρι να ζητήσει ψήφο εμπιστοσύνης από το κοινοβούλιο.
[ΕΤΥΜ. < *εντολή* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

εντομή (η) **1.** τομή, χάραγμα σε βάθος μιας επιφάνειας **2.** ΑΝΑΤ. κάθε σχισμή ή αύλακας που παρατηρείται σε οστά ή άλλα όργανα **3.** ΓΕΩΠ. κάθε τομή στον φλοιό φυτού. που αποβλέπει στην ενδυνάμωσή του: *εγκάρσια ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντέμνω* < *ἐν-* + *τέμνω*].

έντομο (το) {εντόμ-ου | -ων} κάθε μικρού μεγέθους αρθρωτό ζώο με έξι πόδια, το σώμα τού οποίου χωρίζεται σε τρία βασικά μέρη (κεφάλι. θώρακα. κοιλιά): *στα ~ περιλαμβάνονται τα κολεόπτερα (σκαθάρια), τα λεπιδόπτερα (πεταλούδες), τα υμενόπτερα (π.χ. μέλισσες) και τα δίπτερα (π.χ. μύγες).*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔντομον* (ενν. *ζῷον*) < *ἐντομή* (βλ.λ.), που συμφωνεί με τον ορισμό τού Αριστοτέλη: *«καλῶ δὲ ἔντομα ὅσα ἔχει κατὰ τὸ σῶμα ἐντομάς»* (*Ἱστορία τῶν Ζῴων* 487a 33). Ο λατ. όρ. insectum (πβ. αγγλ. insect, γαλλ. insecte κ.ά.), μτχ. τού ρ. inseco «εντέμνω», αποτελεί μετάφρ. τού αρχ. *ἔντομον*].

εντομοαπωθητικός, -ή, -ό **1.** αυτός που απομακρύνει τα έντομα: *~ ταμπλέτα / υγρό* **2. εντομοαπωθητικό** (το) (α) το ειδικό χημικό παρασκεύασμα. η οσμή τού οποίου απομακρύνει τα έντομα (β) (συνεκδ.) μικρή ηλεκτρική συσκευή, στην οποία τοποθετείται το παραπάνω χημικό παρασκεύασμα σε μορφή ταμπλέτας ή υγρού και η οποία χρησιμοποιείται για να απομακρύνει τα έντομα από εσωτερικό χώρο.

εντομοκτόνος, -ος, -ο [1889] **1.** αυτός που σκοτώνει έντομα: *~ φάρμακα / σπρέι* **2. εντομοκτόνο** (το) το (υγρό, αέριο ή σε σκόνη) χημικό παρασκεύασμα που χρησιμοποιείται για την εξολόθρευση των εντόμων: *ψεκάζω με ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. < *έντομο* + *-κτόνο* < *κτείνω* «φονεύω» (βλ. κ. *-κτονία*), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. insecticide].

εντομολογία (η) [1852] {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής ζωολογίας, που πραγματεύεται τη μελέτη των εντόμων. - **εντομολόγος** (ο/η), **εντομολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. entomologie].

εντομοφάγος, -ος, -ο [1873] αυτός που τρέφεται με έντομα: *~ φυτά*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. insectivorus].

εντομόφιλος, -η. -ο ΒΟΤ. (φυτό) τού οποίου η επικονίαση γίνεται με έντομα, που η γύρη του μεταφέρεται από έντομα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. entomophilus].

έντονος, -η, -ο **1.** αυτός που εμφανίζεται σε υψηλό βαθμό. σε μεγάλη ισχύ. οξύτητα ή ποσότητα. που χαρακτηρίζεται από ένταση: *~ κίνηση στους δρόμους τής Αθήνας* || *~ θόρυβος / δράση / αποστροφή / συμπάθεια / ενδιαφέρον / ανησυχία / φόβος / ρυθμοί* ΑΝΤ. άτονος, ασθενής· ΦΡ. ***έντονη ζωή*** η ζωή που εξελίσσεται με ρυθμούς γεμάτους ένταση, που είναι γεμάτη δραστηριότητες **2.** ιδιαίτερα αισθητός, οξύς στις αισθήσεις: *~ πόνος / κόκκινο / γεύση* ΣΥΝ. δυνατός, ζωηρός ΑΝΤ. ήπιος, ανεπαίσθητος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από οξύτητα, από επιθετικότητα: *αντέδρασε με ~ τρόπο* || *μίλησε με ~ ύφος* || *~ διαμαρτυρία* ΑΝΤ. άτονος, χαλαρός, υποτονικός. — **έντονα / εντόνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐντείνω*].

εντοπίζω ρ. μετβ. {εντόπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** (+ έναρθρο αντικ.) προσδιορίζω τη θέση όπου βρίσκεται (κάποιος/κάτι) ή συμβαίνει (κάτι): *η αστυνομία εντόπισε και συνέλαβε τους ληστές σε προάστιο τής πόλης* || *οι σεισμολόγοι εντοπίζουν το επίκεντρο τού σεισμού στη θαλάσσια περιοχή δυτικά τής Πύλου* **2.** (+ άναρθρο αντικ.) βρίσκω σε συγκεκριμένο χώρο (κάτι/κάποιον): *το ελικόπτερο εντόπισε ναυαγούς σε μικρή απόσταση από το ναυάγιο* || *σκάφος τού Λιμενικού εντόπισε λαθρομετανάστες σε βραχονησίδα* || *εντόπισα μερικά λάθη στο κείμενο* || *οι ελεγκτές εντόπισαν πολλές παρατυπίες* **3.** περιορίζω κάτι σε ένα σημείο / έναν χώρο (συνήθ. μεσοπαθ.): *οι έρευνες εντοπίστηκαν στο στενό οικογενειακό περιβάλλον τού θύματος* || *οι συνομιλίες εντοπίστηκαν στο πρόβλημα τής δημοσιονομικής σύγκλισης.* — **εντόπιση** (η) [1879] κ. **εντοπισμός** (ο) [1879].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἔντοπος* < *ἐν-* + *τόπος*].

εντόπιος, -α, -ο ‣ ντόπιος

εντοπιότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η διά νόμου σύνδεση προσώπου με ορισμένο τόπο λόγω καταγωγής ή δημοσιοϋπαλληλικής υπηρεσίας σε σχέση με τα δικαιώματα ή τις υποχρεώσεις που προκύπτουν από αυτήν (λ.χ. ως στοιχείο που δίνει μόρια για τον διορισμό καθηγητή στον τόπο μόνιμης κατοικίας του): *κώλυμα εντοπιότητας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. locality].

εντοπιστικός, -ή, -ό αυτός που αποσκοπεί στον εντοπισμό: *~ μέτρα / ενέργεια.* — **εντοπιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εντορμία (η) [1850] {εντορμιών} ΤΕΧΝΟΛ. (λόγ.) ειδικός τρόπος συνάρμοσης δύο ξύλινων δοκών υπό ορθή γωνία. κατά τον οποίο η κατάλληλα διαμορφωμένη άκρη τού ενός σφηνώνεται μέσα σε επίσης κατάλληλα διαμορφωμένη κοιλότητα τού άλλου (βλ. κ. λ. *τόρμος*).
[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *-τορμία* < *τόρμος*].

εντός πρόθ. (λόγ.) (+γεν.) δηλώνει: **1.** τόπο (μέσα σε ορισμένη περιοχή, πραγματική ή νοητή): *το σουτ έγινε ~ τής μικρής περιοχής* || *παρατηρήθηκαν διενέξεις ~ τού κόμματος* || *~ των ορίων τής πρωτευούσης* || *~ τού πλαισίου* || *πέρασα τις διακοπές ~ των τειχών* || *το σπίτι είναι νόμιμο, γιατί χτίστηκε ~ σχεδίου πόλεως* || *~ έδρας παιχνίδι τού Ολυμπιακού με την ΑΕΚ* || *νιώθω ότι κάτι άλλαξε ~ μου* ΑΝΤ. εκτός **2.** χρόνο· στο χρονικό πλαίσιο, στη διάρκεια ορισμένου χρονικού διαστήματος: *~ τής ημέρας / ολίγων ημερών / των προσεχών μηνών·* ΦΡ. ***εντός ολίγου*** σε λίγη ώρα: *~ θα έρθει στο γραφείο* **3.** (κ. ως επίρρ.) μέσα· κυρίως σε επιγραφές καταστημάτων (π.χ. εστιατορίων): (ενν. υπάρχει) *κήπος ~·* ΦΡ. ***εντός, εκτός και επί τα αυτά*** (γωνίες) (i) ΓΕΩΜ. οι δύο γωνίες που σχηματίζονται όταν δύο ευθείες τέμνονται από τρίτη ευθεία και η μία γωνία είναι μεταξύ των παραλλήλων. η δεύτερη εκτός τής ζώνης των παραλλήλων και οι δύο είναι προς το ίδιο μέρος τής τέμνουσας (ii) στα ίδια πράγματα ή στα ίδια μέρη: *Πού θα πάτε στις γιορτές; –~* || *Τι θα κάνετε σήμερα; –~*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙΧ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον. μέσα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-τός* < Ι.Ε. επίθημα *-tos, με αφαιρετική αρχική σημ.. πβ. λατ. intus. Βλ. κ. *εκτός*].

εντόσθια (τα) {εντοσθίων} **1.** τα εσωτερικά όργανα τού ανθρώπου ή των ζώων, που βρίσκονται στην κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. σωθικά, σπλάχνα **2.** (ειδικότ.) τα εδώδιμα σπλάχνα ζώων ή πουλιών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουδ. πληθ. τού επιθ. *ἐντόσθιος* < επίρρ. *ἔντοσθεν* < *ἐντός* + *-θεν*. επίθημα δηλωτικό προελεύσεως].

εντούτοις επίρρ. (λόγ.) ωστόσο: *μελέτησε σκληρά όλη τη χρονιά, ~ απέτυχε στις εξετάσεις* ΣΥΝ. όμως, παρά ταύτα. μολοντούτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μολονότι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. φρ. *ἐν τούτοις* (ενν. *τοῖς πράγμασι*). αρχική σημ. «εν τω μεταξύ. ενώ συνέβαιναν αυτά»].

εντράδα (η) φαγητό από κρέας και λαχανικά.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «εισόδημα, σοδειά». < βεν. entrada «είσοδος» < λατ. intrata, μτχ. τού ρ. intro «εισέρχομαι»].

εντρέπομαι ρ. ‣ ντρέπομαι

εντριβή (η) θεραπευτική διαδικασία κατά την οποία τρίβεται το δέρμα με αλοιφή ή υγρό (π.χ. οινόπνευμα) για την πρόκληση υπεραιμίας ή την απορρόφηση τής θεραπευτικής ουσίας ΣΥΝ. μασάζ. μάλαξη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντρίβω* «αλείφω με αρωματικά έλαια και καλλωπιστικές ουσίες (συνήθ. το πρόσωπο)» < *ἐν-* + *τρίβω*].

εντριβής, -ής, -ές {εντριβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.-σπάν.) έμπειρος, εξασκημένος: *~ περί τα μαθηματικά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης. -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δοκιμασμένος ως προς την ανθεκτικότητα». < *ἐν-* + *-τριβής* < *τρίβω*].

έντρομος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που βιώνει το συναίσθημα τού τρόμου: *έντρομοι ξεχύθηκαν οι κάτοικοι στους δρόμους μετά την πρώτη σεισμική δόνηση* ΣΥΝ. τρομαγμένος, περίτρομος ΑΝΤ. άτρομος, απτόητος, άφοβος.

εντροπαλός, -ή, -ό ‣ ντροπαλός

εντροπή (η) → ντροπή

εντροπία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ.-ΧΗΜ. (σύμβολο S) (α) το μέτρο τής ενέργειας που δεν είναι διαθέσιμη, για να παράγει έργο σε θερμοδυναμικό σύστημα (β) το μέτρο αταξίας των μορίων σε ένα σύστημα, η οποία αυξάνεται όσο μεγαλώνει η κατάσταση αταξίας μέσα στο σύστημα **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε κατάσταση ή ροπή τής κοινωνίας προς αταξία ή αποδιοργάνωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-τροπία* < *τρέπω*. Ο επιστ. όρ. αποτελεί αντιδάν. από αγγλ. entropy].

εντρύφημα (το) [μτγν.] {εντρυφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) αντικείμενο ευχάριστης ενασχόλησης, που προσφέρει αισθήματα τέρψης ή ηδονής.

εντρυφώ ρ. αμετβ. (+σε) {εντρυφάς... | εντρύφησα} (λόγ.) ασχολούμαι σε μεγάλο βαθμό. εισχωρώ σε βάθος (σε γνωστικό χώρο): *~ στους αρχαίους συγγραφείς.* - **εντρύφηση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντρυφῶ (-άω)* < *ἐν-* + *τρυφῶ* «ζω πολυτελώς. καλοπερνώ» < *τρυφή*].

έντυπο (το) {εντύπ-ου | -ων} **1.** ειδικό φυλλάδιο με τυπωμένα στοιχεία για την παροχή πληροφοριών ή χρησιμοποιούμενο ως υπόδειγμα για τη συμπλήρωση αιτήσεων ή άλλων εγγράφων: *διαφημιστικό ~* || *~ αιτήσεως* **2.** (ειδικότ.) περιοδικό ή εφημερίδα: *ανακοινώθηκε σε φιλοκυβερνητικό ~ η παραίτηση τού υπουργού.*

έντυπος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που παράγεται σε τυπογραφείο με εκτύπωση: *διανομή ~ υλικού* || *~ δημοσιογραφία* **2. έντυπο** (το) βλ.λ. **3.** ΤΥΠΟΓΡ. ***έντυπος χώρος*** η επιφάνεια ενός εντύπου που έχει καθοριστεί εκ των προτέρων να καλυφθεί από κείμενα. εικόνες κ.λπ.

εντυπώνω ρ. μετβ. {εντύπω-σα, -θηκα. -μένος} αποτυπώνω μόνιμα στον νου. στη μνήμη: *προσπάθησε να εντυπώσει τους καινούργιους γλωσσικούς τύπους* || *αυτά που θα σου πω. να σου εντυπωθούν· είναι πολύ σημαντικά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐντυπῶ (-όω)*. αρχική σημ. «εγχαράσσω», < *ἐν-* + *τυπῶ* < *τύπος*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

εντύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (α) ΨΥΧΟΛ. η εικόνα που αφήνει ένα εξωτερικό ερέθισμα (θέαμα. άκουσμα, πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.) στη συνείδηση. ο τρόπος με τον οποίο αξιολογεί η συνείδηση το ερέθισμα αυτό (β) η άποψη (για κάποιον/κάτι) που προκύπτει ως άμεση αντίδραση σε κάτι που βλέπει ή ακούει κανείς, η άποψη που δεν είναι αποτέλεσμα λογικής επεξεργασίας: *απ' όσα άκουσα σχημάτισα την ~ ότι δεν έχουμε ξεκάθαρους στόχους* || *–Τι ~ σού έκανε / άφησε ο Στέλιος; –Πολύ καλή!* || *προκαλώ / ενισχύω μια ~* || *η πρώτη ~ έχει μεγάλη σημασία* || *κακή / αρνητική / αλγεινή / θετική / άριστη / βαθιά / έντονη / αμυδρή ~* || (κ. σε πληθ.) *ποιες είναι οι ~ σου από το Παρίσι;* || *συναντηθήκαμε για να ανταλλάξουμε εντυπώσεις από τα ταξίδια μας* || *προσπαθεί να διασκεδάσει / μετριάσει τις δυσάρεστες ~ τής προηγούμενης συμπεριφοράς του·* ΦΡ. (α) ***έχω την εντύπωση ότι...*** νομίζω, μου φαίνεται ότι... (β) ***δίνω την εντύπωση ότι...*** κάνω κάποιον να σχηματίσει μια άποψη για μένα: *μου έδωσε την εντύπωση ότι δεν του άρεσε το φαγητό* || *γενικά, δίνει την*

εντύπωση σοβαρού επιστήμονα (γ) ***μένω με την εντύπωση ότι...*** καταλήγω να έχω ορισμένη άποψη για (κάτι), να θεωρώ δεδομένο (κάτι): *είχα μείνει με την εντύπωση ότι ήταν πολύ αγαπημένοι· δεν μπορώ να πιστέψω ότι χώρισαν* || *εφόσον δεν παραπονιέσαι, ~ όλα πάνε καλά* **2.** η έντονη αλλά φευγαλέα, χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο επίδραση εξωτερικού ερεθίσματος στη συνείδηση: *οι προεκλογικοί λόγοι αποσκοπούν συνήθως στη δημιουργία εντυπώσεων* || *ποιο κόμμα θα κερδίσει τη μάχη των ~;* ΦΡ. ***κάνω εντύπωση (σε κάποιον)*** τραβώ την προσοχή (κάποιου), προκαλώ έκπληξη ή θαυμασμό (σε κάποιον): *σκορπά επιδεικτικά τα λεφτά του, για να κάνει εντύπωση* || *μου κάνει εντύπωση που δεν ήρθε ακόμη· συνήθως είναι πολύ συνεπής* ΣΥΝ. εντυπωσιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη, νομίζω.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εντύπωσις* «αποτύπωση, εγχάραξη» < αρχ. *ἐντυπῶ*. Η ψυχολογική σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. impression, όπως και οι φρ. *έχω την εντύπωση ότι...* (< γαλλ. j'ai l'impression que/de...). *μου έκανε καλή / κακή εντύπωση* (< γαλλ. il m'a fait bonne / mauvaise impression), *μου δίνει την εντύπωση ότι...* (< γαλλ. il me donne l'impression de...)].

εντυπωσιάζω ρ. μετβ. {εντυπωσίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προκαλώ έντονη αίσθηση: *ήθελε να μας εντυπωσιάσει με τις γνώσεις του* ΣΥΝ. κάνω εντύπωση.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. impressionner].

εντυπωσιακός, -ή, -ό αυτός που αφήνει ζωηρές εντυπώσεις, που προκαλεί έντονα αισθήματα: *οι εφημερίδες με τους ~ τίτλους προσπαθούν να προσελκύσουν τους αναγνώστες τους* || *~ θέαμα / ομοιότητα / εμφάνιση / επιτεύγματα τής επιστήμης.* — **εντυπωσιακά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. impressive].

εντυπωσιασμός (ο) η καλλιέργεια και η πρόκληση έντονων και ζωηρών εντυπώσεων, το κυνήγι των εντυπώσεων και τής επίδειξης: *ντύνεται τόσο ακριβά μόνο για ~* || *κινήσεις εντυπωσιασμού.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. impressiveness].

εντυπωτικός, -ή, -ό [1888] αυτός που αποτυπώνεται στη σκέψη, στη μνήμη.

εν τω μεταξύ επίρρ. ▸ μεταξύ

ενυδατικός, -ή, -ό (κυρ. κρέμα περιποίησης προσώπου ή σώματος) που ενυδατώνει το δέρμα: *~ λοσιόν* || *η ~ λειτουργία μιας κρέμας* || *~ προστασία.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. hydratant].

ενυδατώνω ρ. μετβ. {ενυδάτω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυρ. για κρέμες καλλυντικές, περιποίησης ή θεραπευτικές) ενισχύω τη φυσική υγρασία τού δέρματος, αυξάνω την ποσότητα τού νερού στα κύτταρα τού δέρματος: *η νέα κρέμα που ενυδατώνει και αναζωογονεί την ευαίσθητη επιδερμίδα* ΑΝΤ. αφυδατώνω **2.** (κυρ. το μεσοπαθ. ***ενυδατώνομαι***) ΧΗΜ. προσθέτω νερό σε χημική ένωση, προκαλώντας τον σχηματισμό νέας ένωσης. — **ενυδάτωση** (η).

[ΕΤΥΜ. < *εν-* + *υδατώνω* < *ύδωρ, ύδατος*, απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. hydrater].

ενυδρείο (το) [1897] **1.** η γυάλινη δεξαμενή ή το ειδικά διαμορφωμένο δοχείο με γυάλινα τοιχώματα, όπου διατηρούνται ζωντανά ψάρια ή άλλοι υδρόβιοι ζωικοί ή φυτικοί οργανισμοί **2.** το κτήριο ή το ειδικό ίδρυμα, όπου διατηρούνται ζωντανά και εκτρέφονται ψάρια ή άλλοι υδρόβιοι οργανισμοί και παρουσιάζονται ως εκθέματα ή για ερευνητικούς σκοπούς.

[ΕΤΥΜ. < *ένυδρος*, απόδ. τού λατ. aquarium < aqua «νερό, θάλασσα»].

ενυδρίδα (η) υδρόβιο ή ημιυδρόβιο σαρκοφάγο θηλαστικό, που ανήκει στην ίδια οικογένεια με τη νυφίτσα και θηρεύεται για την εξαιρετικής ποιότητας γούνα του ΣΥΝ. βίδρα.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνυδρίς, -ίδος* < *ἔνυδρος*].

ένυδρος, -η, -ο (χημική ένωση) που συγκρατεί στο μόριό της ορισμένο αριθμό μορίων νερού: *~ άλατα / ενώσεις* ΑΝΤ. άνυδρος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-υδρος* < *ὕδωρ*].

ένυλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται μέσα στην ύλη, στο σώμα.

ενυπάρχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ενυπήρξα} υπάρχω μέσα στη βαθύτερη ουσία ενός πράγματος, περιέχομαι μέσα στη φύση του: *σε κάθε περίοδο ακμής ενυπάρχει και το σπέρμα τής παρακμής* || *ενυπάρχει ο κίνδυνος...* — **ενύπαρξη** (η) [μτγν.].

ενύπνιο (το) {ενυπνί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το όνειρο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνύπνιον* < *ἐν-* + *-ύπνιον* < *ὕπνος*].

ενυπόγραφος, -η, -ο [μεσν.] (έγγραφο) που φέρει υπογραφή: *~ δήλωση* ΣΥΝ. υπογεγραμμένος ΑΝΤ. ανυπόγραφος. — **ενυπόγραφα / ενυπογράφως** [1845] επίρρ.

ενυπόθηκος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (ακίνητο) που έχει τεθεί σε υποθήκη, που είναι υποθηκευμένο: *~ κτήμα / σπίτι* **2.** αυτός που εξασφαλίζεται ή προέρχεται από υποθήκη: *~ δάνειο / χρέος.*

ενυπόστατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει υπόσταση, που ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα ΣΥΝ. υπαρκτός, πραγματικός ΑΝΤ. ανυπόστατος.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν-* + *ὑπόστασις*].

ενώ σύνδ. **1.** (εναντιωματικά) αν και, παρά το γεγονός ότι, παρόλο που· για τη δήλωση πράξης ή γεγονότος που έρχεται σε αντίθεση με ένα άλλο: *~ δεν τους θέλεις, τους καλείς σπίτι σου* ΣΥΝ. μολονότι **2.** (χρονικά) τη στιγμή που· για τη δήλωση πράξης που συμβαίνει ενώ εξελίσσεται άλλη: *~ περπατούσα, τον βρήκα μπροστά μου* ΣΥΝ. όταν, καθώς **3.** (ειδικότ.) για πράξεις ή καταστάσεις που εξελίσσονται παράλληλα: *~ περπατούσαμε, μου μιλούσε συνέχεια για τα σχέδιά του.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐν ᾧ (χρόνῳ)*, όπου το *ᾧ* είναι δοτ. εν. τής αναφορικής αντωνυμίας *ὅς*. Η φρ. απαντά ως *ἐνῷ* ήδη κατά τον μεσν.].

ενωμοτάρχης κ. (λαϊκ.) **νωματάρχης** (ο) {ενωμοταρχών} (παλαιότ.) υπαξιωματικός τής Χωροφυλακής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐνωμοτία* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ενωμοτία (η) {ενωμοτιών} **1.** ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ομάδα 10-12 ανδρών πεζικού ή ιππικού **2.** ομάδα προσκόπων.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ομάδα ορκισμένων στρατιωτών, κυρ. τού σπαρτιατικού στρατού». < *ἐνώμοτος* < *ἐν-* + *-ώμοτος* < ρ. *ὄμ-νυ-μι* «ορκίζομαι» (βλ. λ. *ομνύω*). Ήδη στα αρχ. και μτγν. κείμενα η λ. *ἐνωμοτία* απαντά με τη σημ. «το 1/4 τού λόχου»].

ενών, -ούσα, -όν {εν-όντος | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που υπάρχει (κάπου), που είναι διαθέσιμος σε δεδομένη στιγμή· κυρ. στη ΦΡ. ***εκ των ενόντων*** (*ἐκ τῶν ἐνόντων*, Δημοσθ. *Περί στεφάνου 256,9*) από τα υπάρχοντα / από τους υπάρχοντες προς το παρόν, από όσα / όσους είναι διαθέσιμα / διαθέσιμοι: *δεν έχουμε τη δυνατότητα να προσλάβουμε τώρα άλλους υπαλλήλους, η δουλειά θα βγει ~.*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἔνειμι* «βρίσκομαι εντός - είμαι παρών, διαθέσιμος» < *ἐν* + *εἰμί* «είμαι» (βλ. κ. *είμαι*)].

ενώνω ρ. μετβ. {ένω-σα, -θηκα, -μένος κ. (λόγ.) ηνωμένος} **1.** (γενικά) (α) συνδέω (διαφορετικά μέρη), ώστε να αποτελέσουν ένα όλο: *~ τα κομμάτια τού παζλ* || *~ δύο κομμάτια ξύλου* (β) συνδέω (κάτι) με ένα σώμα, ώστε να ενσωματωθεί σε αυτό και να αποτελέσουν ένα όλο: *~ το κομμάτι που έλειπε με τα υπόλοιπα* ΑΝΤ. χωρίζω **2.** κάνω (συνήθ. δύο πράγματα) να ακουμπήσουν, ώστε να αποκτήσουν ένα σχήμα: *ένωσε τα χέρια της με απελπισία / σε ικεσία·* (μτφ.) **3.** φέρνω σε επαφή και ψυχική σύμπνοια για την επιτέλεση συγκεκριμένου σκοπού: *ενώνουμε τις δυνάμεις μας / τις προσπάθειές μας / τις τύχες μας* || *ενώθηκαν μπροστά στον κοινό εχθρό* || *ένωσε τη φωνή του με τις φωνές διαμαρτυρίας των άλλων* **4.** συνδέω με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς, δημιουργώ σχέσεις αμοιβαιότητας: *τους ενώνει μια βαθιά και ειλικρινής φιλία* || *μας ενώνουν κοινοί αγώνες·* ΦΡ. ***ενώνομαι (με κάποιον/κάποια) με τα δεσμά τού γάμου*** (τον / την) παντρεύομαι **5.** (η λόγ. μτχ. ***ηνωμένος***, -η, -ο) σε ονομασίες κρατών ή οργανισμών: *Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής* (Η.Π.Α.) || *Ηνωμένο Βασίλειο (Μεγάλης Βρετανίας και Β. Ιρλανδίας)* || *Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα* || *Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών* (Ο.Η.Ε.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἑνῶ (-όω)* < *εἷς, ἑνός*].

ενώπιον πρόθ. εύχρ. μόνο σε αρχαιοπρ. φρ. (+γεν. κ. γεν. τού αδύνατ. τής προσωπικής αντων.) δηλώνει: παρουσία πραγματική ή νοητή (μπροστά σε): *~ Θεού κι ανθρώπων της ορκίστηκε αιώνια πίστη* || *ο δράστης τής δολοφονίας οδηγήθηκε χτες ~ τής δικαιοσύνης* || *ομολόγησε όλη την αλήθεια ~ του* || *~ τού δικαστηρίου* || *αισθάνεται άγχος ~ τού κοινού.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. μτγν. επίρρ. και πρόθ. από το ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐνώπιος* (βλ.λ.)].

ενώπιος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που βρίσκεται πρόσωπο με πρόσωπο με τον συνομιλητή του· κυρ. στη ΦΡ. ***ενώπιος ενωπίω*** (Π.Δ. *Έξοδος* 33, 11: *ἐνώπιος ἐνωπίῳ*) (i) πρόσωπο με πρόσωπο: *~ με την παραοικονομία και τη μαφία βρίσκεται ο νέος πρωθυπουργός τής γειτονικής χώρας* (ii) ανοιχτά, καθαρά, θαρραλέα: *τον κάλεσε σε μια συζήτηση ~.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐν-* + *-ώπιος* < *ὤψ* (γεν. *ὠπός*) «πρόσωπο»].

> **ενώπιος ενωπίω.** Η φράση αυτή, που έφτασε σήμερα να σημαίνει τη συνάντηση και συνομιλία «πρόσωπο με πρόσωπο» και κατ' επέκταση την ανοιχτή, καθαρή, θαρραλέα συζήτηση, ξεκινάει από την Π.Δ. με διαφορετικό νόημα. Χρησιμοποιείται εκεί για να δηλώσει την άμεση επικοινωνία τού Θεού με τον Μωυσή, την καταδεκτική στάση τού Θεού να μιλήσει απευθείας με τον άνθρωπο Μωυσή, πρόσωπο με πρόσωπο, «όπως μιλάει κανείς στον φίλο του». Το χωρίο από την Π.Δ. (*Έξοδος* 33, 11) έχει ως εξής: «*καὶ ἐλάλησεν Κύριος πρὸς Μωυσῆν ἐνώπιος ἐνωπίῳ, ὡς εἴ τις λαλήσει πρὸς τὸν ἑαυτοῦ φίλον*».

ενωρίς επίρρ. → νωρίς

ένωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο δεσμός δύο ή περισσότερων χωριστών μερών σε μία ενιαία οντότητα ΣΥΝ. ενοποίηση, συνένωση ΑΝΤ. χωρισμός, αποσύνδεση· ΦΡ. ***η ισχύς εν τη ενώσει*** βλ. λ. *ισχύς* **2.** το σημείο τομής δύο ή περισσότερων τμημάτων: *η ~ των καλωδίων* ΣΥΝ. συμβολή **3.** (για πρόσ.) ο γάμος **4.** (για πρόσ.) η ερωτική συνεύρεση, η συνουσία **5.** (ειδικότ. για γεωγραφικές περιοχές) η υπαγωγή περιοχής στο συνήθ. ομοεθνές της κράτος: *η ~ των Δωδεκανήσων με την Ελλάδα έγινε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο* **6.** (παλαιότ.) (α) σύνθημα συλλαλητηρίων για την ένωση τής Κύπρου με την Ελλάδα (β) η πολιτική άποψη που υποστήριζε την ένωση τής Κύπρου με την Ελλάδα **7.** (με κεφ.) (α) οργάνωση σύμπραξης προσώπων, που σχηματίζουν ενιαίο σώμα με συγκεκριμένη τυπική δομή για την προστασία των συμφερόντων τους ή γενικότ. για την επίτευξη κοινών στόχων: *Ένωση Καταναλωτών / Συντακτών / Ελληνικών Βιομηχανιών / Ποδοσφαιρικών Σωματείων* (β) (ειδικότ.) σύνδεση διαφορετικών κρατών ή εθνών σε ενιαίο πολιτικό οργανισμό με κοινό προσανατολισμό: *η Ευρωπαϊκή Ένωση* **8.** ΘΡΗΣΚ. (α) η άρση τού σχίσματος που διαιρεί τον χριστιανικό κόσμο σε Ορθόδοξη Ανατολική και Ρωμαιοκαθολική Δυτική Εκκλησία ως στόχος των δύο Εκκλησιών (β) η τυπική μόνο συνένωση των δύο Εκκλησιών μετά από συνθήκες που συνήφθησαν κατά καιρούς μεταξύ εκπροσώπων τους και με τους όρους που επέβαλαν οι καθολικοί στους ορθοδόξους, χωρίς να βρουν αναγνώριση από τον λαό τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **9.** ΧΗΜ. σύνθετη ομοιογενής ουσία με ορισμένες ιδιότητες, σχηματιζόμενη από τον συνδυασμό δύο ή περισσότερων χημικών στοιχείων, τα οποία βρίσκονται σε σταθερές αναλογίες και συγκρατούνται μεταξύ τους με διαφόρων τύπων χημικούς δεσμούς (π.χ. διοξίδιο τού θείου, χλωριού-

χο νάτριο κ.ά.): *οργανική / ανόργανη / ακόρεστη* ~ **10.** ΗΛΕΚΤΡ. η διαπίδυση ηλεκτρικού ρεύματος από έναν αγωγό σε άλλον ως αποτέλεσμα τής κακής μεταξύ τους μονώσεως ΣΥΝ. βραχυκύκλωμα **11.** ΜΑΘ. σύνολο αποτελούμενο από τα στοιχεία των συνόλων που συνενώθηκαν για τον σχηματισμό τού συνόλου αυτού (σύμβολο U) • **12.** (με κεφ.) το αθλητικό σωματείο Α.Ε.Κ. (Αθλητική Ένωση Κωνσταντινουπόλεως). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕνωσις* < *ἑνῶ* (βλ. λ. *ενώνω*)].

Ενωσίτης (ο) {ενωσιτών}, **Ενωσίτισσα** (η) {ενωσιτισσών} οπαδός τής Α.Ε.Κ. που αποκαλείται και *Ένωση* ΣΥΝ. ΑΕΚτζής. — **ενωσίτικος**, -η, -ο.

ενωτίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ενωτίσθηκα} (λόγ.) ακούω με προσοχή, αφουγκράζομαι: *ας ενωτισθούν οι αρμόδιοι τα προβλήματα των νέων και ας λάβουν τα κατάλληλα μέτρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐν* + *-ωτίζομαι* (< *οὖς, ὠτός*)].

ενωτικό (το) ΓΛΩΣΣ. η μικρή οριζόντια παύλα (-) που τίθεται στο τέλος στίχου ή μετά τη συλλαβή στην οποία χωρίζεται μια λέξη, για να δηλωθεί ότι συνεχίζεται στην παρακάτω γραμμή, ή συνδέει δύο λέξεις, οι οποίες συνεκφέρονται δημιουργώντας μια νέα λεξική μονάδα, λ.χ. στις λέξεις: *παιδί-θαύμα / κορίτσι-λάστιχο / γύρω-γύρω* ΣΥΝ. συνέχεια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. trait d'union].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Έτσι λέγεται (γιατί *ενώνει* ή *συνεχίζει*, εξού και *συνέχεια*) το σημείο στίξεως που είναι γνωστό ως «μικρή παύλα» και που χρησιμοποιείται στις εξής περιπτώσεις: 1) Στο τέλος τής αράδας (στίχου) για λέξεις που διακόπτονται ελλείψει χώρου και που με το ενωτικό δηλώνεται ότι συνεχίζονται στην επόμενη αράδα. 2) Στον χωρισμό των μερών μιας λέξης (συλλαβών, συνθετικών, καταλήξεων, προσφυμάτων κ.λπ.), για να δειχθούν τα συστατικά (φωνολογικά, μορφολογικά, λεξιλογικά) που την αποτελούν και, γενικότερα, η δομή της: *έ-τοι-μος, προ-τείνω, φίλ-ος / φίλ-ου, εν-υπ-άρχ-ει.* 3) Στην ένωση (σύνδεση) γλωσσικών στοιχείων (λέξεων, συνθέτων), για να δηλωθεί ότι υφίσταται κάποια διαφορετική σχέση μεταξύ τους, σχέση τονικής ενότητας (σύνθεσης, χαλαρής σύνθεσης, οιονεί λέξεως, φραστικής λέξης κ.λπ.): *κυρ-Γιώργος, ευρω-νόμισμα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, άνω-κάτω, σιγά-σιγά, λέξη-κλειδί.*

ενωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ένωση ή στοχεύει σε αυτήν: ~ *δεσμός / πολιτική* ΑΝΤ. χωριστικός, διασπαστικός, διχαστικός **2.** ΙΣΤ. ***ενωτικός*** (ο) (α) (στο Βυζάντιο) ο οπαδός τής ένωσης με τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία για την προστασία τού κράτους από τον τουρκικό κίνδυνο ΑΝΤ. ανθενωτικός (β) ο Κύπριος που επιθυμεί την ένωση τής Κύπρου με την Ελλάδα **3.** ***ενωτικό*** (το) βλ.λ.

ενώτιο (το) {ενωτί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το σκουλαρίκι· χρησιμοποιείται συνήθ. ως όρος στην Αρχαιολογία ή τη Λαογραφία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐνώτιον* < *ἐν-* + *-ώτιον* < *οὖς* (γεν. *ὠτός*) «αφτί»].

εξ¹ πρόθ. → εκ

εξ² (το) → έξι

-έξ παραγωγικό επίθημα που χρησιμοποιείται: **1.** (α) σε εμπορικές επωνυμίες ή ονομασίες χημικών, φαρμακευτικών ή βιομηχανικών προϊόντων: *πλυντηρ-έξ, βετ-έξ, κλιν-έξ, Ρικομ-έξ* κ.ά. (β) για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν ορισμένη κατηγορία προϊόντων: *λαστ-έξ, αφρολ-έξ* **2.** (μειωτ.) για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ορισμένη ιδιότητα, χαρακτηριστικό, ή που παρομοιάζουν (κάτι με κάτι άλλο): *χωριατ-έξ, γυφτ-έξ.*
[ΕΤΥΜ. Ξέν. επίθημα (λ.χ. γαλλ. last-ex, από συμφυρμό των latex και élastique), που επεκτάθηκε σε εμπορικές ονομασίες (λ.χ. αγγλ. pyrex)].

εξ- [αρχ.] α' συνθετικό αντί τού *εκ-* σε λέξεις των οποίων το β' συνθετικό αρχίζει από φωνήεν: *εξ-αγοράζω, εξ-αργυρώνω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*

εξα- κ. **εξά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό έξι (6): *εξα-ώροφος, εξα-ετής, εξά-ωρος, εξα-μελής* **2.** είναι έξι φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *εξα-πλάσιος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἑξά-δραχμον*, μτγν. *ἑξα-ετία*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἕξ* (βλ.λ.) κατ' αναλογίαν προς τα *ἑπτα-, ἐννεα-*].

εξάβαθμος, -η, -ο → εξα-, -βαθμος

εξαγάγω (να/θα) ρ. → εξάγω

εξαγγελία (η) [αρχ.] {εξαγγελιών} δημόσια ανακοίνωση (ειδήσεων ή δηλώσεων για πράγματα που πρόκειται να συμβούν): *η κυβέρνηση θα προβεί στην ~ νέων οικονομικών μέτρων* || *με την κατάθεση τού συγκεκριμένου νομοσχεδίου η κυβέρνηση πραγματοποιεί τις προεκλογικές της ~.*

εξαγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξ-ήγγειλα, -αγγέλθηκα (λόγ. μτχ. εξαγγελθείς, -είσα, -έν), -ηγγελμένος} ανακοινώνω δημόσια πληροφορίες, αποφάσεις ή γενικά ειδήσεις για πράγματα που πρόκειται να συμβούν: *η κυβέρνηση εντός των ημερών θα εξαγγείλει νέα μέτρα για την προστασία των καταναλωτών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

εξάγγελος (ο) {εξαγγέλ-ου | -ων, -ους} ΦΙΛΟΛ. (στο αρχ. δράμα) πρόσωπο που έχει ως ρόλο να διηγηθεί πάνω στη σκηνή όσα συνέβησαν ή συμβαίνουν μέσα στο ανάκτορο ή στον οίκο (σε εσωτερικό χώρο πάνω στη σκηνή)· κατ' αντιδιαστολή προς τον άγγελο (βλ.λ.), που διηγείται γεγονότα τα οποία συνέβησαν μακριά (π.χ. στην ύπαιθρο, στο λιμάνι κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξαγγέλλω*].

εξαγγελτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που εξαγγέλλει, γνωστοποιεί ή θεωρείται αρμόδιος ή κατάλληλος για εξαγγελία. Επίσης **εξαγγελτήριος**, -α, -ο [1892].

εξαγιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξαγίασ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} **1.** (α) καθαγιάζω (β) αγιοποιώ **2.** (μτφ.) εξαγνίζω (βλ.λ.). — **εξαγιασμός** (ο).

εξαγνίζω ρ. μετβ. {εξάγνισ-α, -τηκα / -θηκα, -μένος} απαλλάσσω από το βάρος τής αμαρτίας, καθιστώ αγνό: *πίστεψε ότι ο υψηλός του σκοπός θα εξάγνιζε τις εγκληματικές του πράξεις* || *εξαγνίζομαι με τη βάπτιση* ΣΥΝ. (λόγ.) αποκαθαίρω, εξιλεώνω, (εξ)αγιάζω ΑΝΤ. μολύνω, διαφθείρω, σπιλώνω. — **εξαγνισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *αγνίζω* < *αγνός*, απόδ. τού γαλλ. purifier].

εξαγνιστήριος, -α, -ο [1896] αυτός που συντελεί ή αποσκοπεί στον εξαγνισμό: ~ *τελετές* ΣΥΝ. εξιλαστήριος.

εξαγνιστικός, -ή, -ό [1867] αυτός που εξαγνίζει: ~ *θυσία* ΣΥΝ. εξαγνιστήριος. — **εξαγνιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξαγόμενο (το) {εξαγομέν-ου | -ων} **1.** αυτό που προκύπτει συμπερασματικά: *το ~ τής συζήτησης* ΣΥΝ. πόρισμα, συμπέρασμα **2.** ΜΑΘ. το αποτέλεσμα αριθμητικής πράξης ή μαθηματικού υπολογισμού.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. ενεστ. τού αρχ. *ἐξάγω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déduction].

εξαγορά (η) [μεσν.] **1.** η αγορά τού όλου ή μέρους διαιρετού ή αδιαιρέτου πράγματος: ~ *μεριδίου* **2.** η καταβολή χρηματικού ποσού για την απαλλαγή από υποχρέωση ή ποινή: ~ *μέρους τής ποινής / τής στρατιωτικής θητείας* **3.** (κακόσ.) η δωροδοκία (κάποιου) για την επίτευξη αθέμιτου σκοπού: ~ *δικαστών / πολιτικών / συνειδήσεων* **4.** η απελευθέρωση προσώπου ύστερα από καταβολή λύτρων: ~ *αιχμαλώτων / δούλου.*

εξαγοράζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξαγόρασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καταβάλλω το αντίτιμο για την αγορά πράγματος στο ακέραιο: ~ *μερίδιο* **2.** (ειδικότ.) καταβάλλω το χρηματικό αντίτιμο (για υποχρέωση, από την οποία θέλω να απαλλαγώ): ~ *τη στρατιωτική μου θητεία / την ποινή μου* **3.** (κακόσ.) παίρνω με το μέρος μου δωροδοκώντας: ~ *συνειδήσεις / ψήφους / τη σιωπή των μαρτύρων / τους δικαστές* **4.** απελευθερώνω (από τη δουλεία, την αιχμαλωσία) καταβάλλοντας λύτρα: ~ *τους δούλους / τους αιχμαλώτους.* — **εξαγόραση** (η) [1859].

εξαγοράσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που μπορεί να εξαγοραστεί: *ποινή μη ~.*

εξαγριώνω ρ. μετβ. {εξαγρίω-σα, -θηκα, -μένος} προκαλώ την έντονη οργή (κάποιου): *η αδιαφορία των μεγαλυτέρων στην επίλυση ζωτικών προβλημάτων εξαγριώνει τη νέα γενιά* ΣΥΝ. εξοργίζω, κάνω έξω φρενών ΑΝΤ. ηρεμώ, καλμάρω. — **εξαγρίωση** (η) [μτγν.]. **εξαγριωτικός**, -ή, -ό [1761].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαγριῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *-αγριῶ* < *ἄγριος*].

εξάγω ρ. μετβ. [αρχ.] {παρατ. εξήγα | εξήγαγα (να/θα εξαγάγω), εξήχθην, -ης, -η... (να/θα εξαχθώ, μτχ. εξαχθείς, -είσα, -έν), εξηγμένος} **1.** πουλώ στο εξωτερικό: ~ *γεωργικά προϊόντα* ΣΥΝ. στέλνω έξω, κάνω εξαγωγή ΑΝΤ. εισάγω **2.** (λόγ.) βγάζω· σε συγκεκριμένες χρήσεις, λ.χ. ~ *αλάτι από τη θάλασσα / πολύτιμο μετάλλευμα / χαλασμένο δόντι* **3.** (ειδικότ.) βγάζω (κάτι) από τα όρια μιας χώρας: ~ *συνάλλαγμα παράνομα* **4.** (για συμπέρασμα, άποψη, θέση κ.λπ.) καταλήγω: *από τη μεταξύ μας συζήτηση εξήχθησαν χρήσιμα συμπεράσματα* || *από τα λόγια σου εξάγεται ότι δεν τρέφεις ιδιαίτερη συμπάθεια προς το πρόσωπό του* ΣΥΝ. συνάγω **5.** ΜΑΘ. καταλήγω σε (αποτέλεσμα) με συγκεκριμένους υπολογισμούς: ~ *την τετραγωνική ρίζα αριθμού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*

εξαγωγέας (ο/η) [αρχ.] {εξαγωγ-είς, -έων} έμπορος που εξάγει προϊόντα στο εξωτερικό: ~ *λαδιού / αυτοκινήτων* ΑΝΤ. εισαγωγέας.

εξαγωγή (η) [αρχ.] **1.** (α) η αφαίρεση (πράγματος), η απόσπαση (μέρους από ένα σύνολο): *η ~ δοντιού* ΣΥΝ. (καθημ.) βγάλσιμο (β) η διοχέτευση προς τα έξω: *η ~ καυσαερίων από την εξάτμιση* **2.** (α) η πώληση στο εξωτερικό: ~ *γεωργικών προϊόντων* || *αύξηση / μείωση των ~* ΑΝΤ. εισαγωγή (β) (συνεκδ.) το εξαγόμενο προϊόν ή εμπόρευμα: ~ *υψηλής τεχνολογίας* **3.** (ειδικότ.) η μεταφορά εκτός των ορίων μιας χώρας: *παράνομη ~ συναλλάγματος* || (μτφ.) ~ *κουλτούρας / ιδεολογιών* **4.** (για συμπέρασμα, άποψη, θέση κ.λπ.) η κατάληξη: *αυθαίρετη ~ συμπεράσματος* || ~ *σωστού αποτελέσματος σε υπολογισμό.*

εξαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία εξαγωγής εμπορευμάτων: *ενίσχυση τής ~ προσπάθειας* || *ανάπτυξη ~ προγράμματος* || ~ *εμπόριο* || *αύξηση τής ~ κίνησης* || *μεγάλο ~ κέντρο* ΑΝΤ. εισαγωγικός **2.** αυτός που χρησιμοποιείται για να εξαχθεί (κάτι) από τη θέση στην οποία βρίσκεται: ~ *μηχανήματα.*

εξαγώγιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατάλληλος για εξαγωγή: ~ *προϊόν.*

εξαγωνικός, -ή, -ό → εξα-, -γωνος

εξάγωνος, -η, -ο → εξα-, -γωνος

εξάδα (η) → εξα-, -άδα

εξαδακτυλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η διαπλαστική ανωμαλία, κατά την οποία εμφανίζεται είτε σε ένα είτε και στα δύο άνω ή κάτω άκρα έκτο δάκτυλο.

εξαδάκτυλος, -η, -ο [αρχ.] κ. (καθημ.) **εξαδάχτυλος** αυτός που έχει έξι δάκτυλα.

εξαδέλφη κ. (καθημ.) **ξαδέλφη / ξαδέρφη** (η) η κόρη τού θείου ή τής θείας: *πρώτη / δεύτερη ~.* — (υποκ.) **ξαδελφούλα** (η).

εξάδελφος κ. (καθημ.) **ξάδελφος / ξάδερφος** (ο) {εξαδέλφ-ου | -ων, -ους} ο γυιος τού θείου ή τής θείας: *ο ~ μου* || *πρώτος / δεύτερος / τρίτος / μακρινός ~.* — (υποκ.) **ξαδελφούλης** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ανεψιός, ο γυιος τού αδελφού», < *ἐξ-* + *ἀδελφός*. Αντίστροφη σημασιολ. πορεία παρατηρείται στη λ. *ἀνεψιός* (βλ.λ.)].

εξάεδρος, -η, -ο → εξα-, -εδρος

εξαερίζω ρ. μετβ. [1858] {εξαέρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} τροφοδοτώ (κλειστό χώρο) με φρέσκο αέρα, του ανανεώνω τον αέρα ΣΥΝ.

αερίζω. — **εξαεριστικός,** -ή. -ό [1858].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού *γαλλ.* purger d'air, άσχετο προς το μτγν. *ἐξαερίζω* «εξαερώνω, μεταβάλλω σε αέρα»].

εξαερισμός (ο) **1.** η τροφοδοσία (κλειστού χώρου) με φρέσκο αέρα, η ανανέωση τού αέρα σε έναν χώρο μέσω ειδικών τεχνολογικών εγκαταστάσεων: *το κέντρο δεν έχει καλό ~ και γεμίζει καπνό* (πβ. λ. *κλιματισμός*) **2.** η συσκευή ή η εγκατάσταση για την τροφοδοσία κλειστού χώρου με καθαρό, φρέσκο αέρα: *ο ~ λειτουργεί στο φουλ* ‖ *ο ~ έχει χαλάσει* ΣΥΝ. εξαεριστήρας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού *γαλλ.* ventilation].

εξαεριστήρας (ο) το μηχάνημα που χρησιμοποιείται για την ανανέωση και τον καθαρισμό τής ατμόσφαιρας σε κλειστό χώρο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού *γαλλ.* ventilateur].

εξαεριωτήρας (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό εξάρτημα των μηχανών εσωτερικής καύσης. το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάμειξη τής εξατμιζόμενης καύσιμης ύλης με τον ατμοσφαιρικό αέρα. ώστε να παραχθεί ένα εύφλεκτο μείγμα στην κατάλληλη αναλογία για την ενεργοποίηση τής μηχανής ΣΥΝ. καρμπιρατέρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού *γαλλ.* carburateur].

εξαερώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαέρω-σα. -θηκα. -μένος} (για στερεά ή υγρά σώματα που μεταπίπτουν σε αέρια κατάσταση) μετατρέπω σε αέρα ή αέριο. Επίσης **εξαεριώνω**. — **εξαερωτικός,** -ή. -ό.

εξαέρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η μετατροπή σε αέρα ή αέριο • **2.** η αφαίρεση τού αέρα από συσκευή εσωτερικής καύσης, ώστε να κυκλοφορεί καλύτερα το νερό μέσα στις σωληνώσεις της: *η ~ των σωμάτων τού καλοριφέρ.*

εξαερώσιμος, -η. -ο [1886] αυτός που μπορεί να εξαερωθεί. να μετατραπεί σε αέριο.

εξαετής, -ής. -ές ➝ εξα-. -ετής

εξαετία (η) ➝ εξα-, -ετία

εξαήμερος, -η (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διάρκεια ή ισχύ έξι ημερών: ~ *άδεια / ταξίδι* **2. *εξαήμερο*** (το) {εξαημέρ-ου | -ων} χρονικό διάστημα έξι ημερών: *κρατήθηκε για ένα ~ στη ζωή με τεχνητά μέσα* **3.** ΘΡΗΣΚ. ***Εξαήμερος*** (η) {Εξαημέρου} οι έξι ημέρες τής δημιουργίας τού κόσμου, σύμφωνα με την Π.Δ. και με τη χριστιανική γραμματεία.

εξαθέσιος, -α. -ο → εξα-, -θέσιος

εξαθλιώνω ρ. μετβ. {εξαθλίω-σα. -θηκα, -μένος} **1.** οδηγώ σε αθλιότητα: *τα νέα οικονομικά μέτρα έχουν εξαθλιώσει τις λαϊκές τάξεις* **2.** (ειδικότ.) εξαχρειώνω (βλ.λ.).

εξαθλίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να εξαθλιώνεται (κάποιος/κάτι): *σταδιακή ~* **2.** η άθλια κατάσταση: *βρίσκομαι σε οικονομική ~* ΣΥΝ. αθλιότητα, μαρασμός, κατάπτωση. — **εξαθλιωτικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

εξαίρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** η περίπτωση που δεν επιβεβαιώνει τον γενικό κανόνα. που αποκλίνει από το συνηθισμένο και γενικώς αποδεκτό: *κάθε κανόνας έχει και τις ~ του* ‖ *χωρίς ~* (για κάτι που έχει απόλυτη ισχύ) ‖ *είναι η ~ που επιβεβαιώνει τον κανόνα* ‖ *αποτελώ ~·* ΦΡ. (α) ***φωτεινή εξαίρεση*** βλ. λ. *φωτεινός* (β) ***κατ' εξαίρεσ-η / -ιν*** έξω από τον κανόνα. πέρα από ό,τι γίνεται συνήθως: *ο γιατρός δεν δέχεται σήμερα. αλλά εσάς θα σας δεχθεί ~* (γ) ***κάνω εξαιρέσεις*** μεροληπτώ υπέρ ή εις βάρος (κάποιων): *δεν ~ στους μαθητές μου· όλοι έχουν τις ίδιες υποχρεώσεις* **2.** ΓΛΩΣΣ. η παρέκκλιση γλωσσικού στοιχείου από τον γενικό γλωσσικό κανόνα, ο οποίος διέπει τα ομοειδή στοιχεία **3.** (επίσ.) ο αποκλεισμός προσώπου από την εκτέλεση συγκεκριμένων καθηκόντων ή από νομική διαδικασία: *~ δικαστή / μάρτυρα* ‖ *αίτηση εξαιρέσεως* • **4.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση, λ.χ. *~ βασικοκυτταρικού καρκινώματος* ή *σπίλου* από το δέρμα κ.ο.κ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαίρεσις* < *ἐξαιρῶ*. Η ιατρ. σημ. ήδη αρχ.].

εξαιρέσιμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να εξαιρεθεί ή έχει συγκεκριμένους λόγους που επιβάλλουν την εξαίρεσή του.

εξαιρετέος, -α. -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να εξαιρεθεί από συγκεκριμένη διαδικασία: *~ μάρτυρας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

εξαιρετικός, -ή. -ό **1.** αυτός που ξεφεύγει από τα πλαίσια τού συνηθισμένου. που αποτελεί εξαίρεση από τον κανόνα: *~ περίπτωση / ανάγκη* ΣΥΝ. έκτακτος, ιδιαίτερος, ειδικός. κρίσιμος **2.** πάρα πολύ καλός, μοναδικός: *~ φίλος / επιστήμονας / κοπέλα / ποιότητα / ικανότητες* ΣΥΝ. εξαίρετος. αξιόλογος, εκλεκτός, ξεχωριστός **3.** αυτός που ξεφεύγει από τα συνηθισμένα όρια, που πλησιάζει την υπερβολή: *~ αυστηρότητα.* — **εξαιρετικ-ά / -ώς** [1848] επίρρ., **εξαιρετικότητα** (η) [1852]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός, υπερβολικά.*
[ΕΤΥΜ. < *εξαίρετος,* μεταφρ. δάνειο από *γαλλ.* exceptionnel].

εξαίρετος, -η, -ο (συνήθ. για πρόσ.) αυτός που ξεχωρίζει για τις αρετές του, ο πάρα πολύ καλός: *~ άνθρωπος / φίλος / επιστήμονας* ΣΥΝ. εκλεκτός. ξεχωριστός, λαμπρός. — **εξαίρετα / εξαιρέτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «ξεχωρισμένος από σύνολο. επιλεγμένος, εκλεκτός», < *ἐξαιρῶ*].

εξαιρώ ρ. μετβ. {εξαιρείς... | εξαίρ-εσα, -ούμαι (μτχ. εξαιρούμενος, -η, -ο), -έθηκα, -εμένος} **1.** αποκλείω από. δεν συμπεριλαμβάνω (κάποιον/κάτι) σε σύνολο, διαδικασία. κατάσταση. ενέργεια κ.λπ.: *εξαίρεσαν από τον φόρο τούς πολύτεκνους·* (κυρ. το μεσοπαθ. ***εξαιρούμαι***): *~ από την υποχρέωση ψήφου / υποβολής φορολογικής δήλωσης* ‖ *δεν υπάρχουν πια καλοί άνθρωποι· εξαιρούνται, φυσικά, οι παρόντες·* ΦΡ. ***μηδενός εξαιρουμένου*** χωρίς να εξαιρείται κανείς: *να είστε αύριο όλοι εδώ. ~!* **2.** ΓΛΩΣΣ. (μεσοπαθ. ***εξαιρούμαι***) αποκλίνω από τον γενικό γραμματικό κανόνα: «*η μακρόχρονη παραλήγουσα που τονίζεται παίρνει περισπωμένη, όταν η λήγουσα είναι βραχύχρονη: μῆλο, ξυπνῆστε, ἀγαπιοῦνται, ὦμοι· εξαιρούνται οι λέξεις ὥστε, οὔτε, μήτε, εἴτε, εἴθε*» **3.** (ειδικότ.-επίσ.) αποκλείω πρόσωπο από την εκτέλεση ορισμένων καθηκόντων, κυρ. στο πλαίσιο νομικής διαδικασίας: *εξαιρώ τον μάρτυρα* ‖ (συνήθ. μεσοπαθ.) *ζήτησαν να εξαιρεθεί ο συγκεκριμένος δικαστής από τη σύνθεση τού δικαστηρίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαιρῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *αἱρῶ / -οῦμαι* «προτιμώ. διαλέγω»].

εξαίρω ρ. μετβ. {εξήρα, εξήρθην. -ης, -η...} **1.** (α) κάνω (κάτι) να ξεχωρίσει από το σύνολο (β) δίνω ιδιαίτερη έμφαση σε (κάτι), το προτάσσω αξιολογικά σε σχέση με τα υπόλοιπα ΣΥΝ. τονίζω **2.** (συνήθ. μτφ.) εξυψώνω με επαίνους και εγκώμια: *~ τα κατορθώματα / το θάρρος κάποιου* ΣΥΝ. εγκωμιάζω. εκθειάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ανυψώνω κάτι, ώστε να φαίνεται. να προβάλλεται», < *ἐξ-* + *αἴρω*].

εξαίσιος, -α. -ο αυτός που προκαλεί τον υπέρτατο θαυμασμό, ο εξαιρετικά ωραίος: *~ βραδιά / μελωδία* ‖ *~ γυναίκα* ‖ *άνθρωπος με ~ παρουσιαστικό* ΣΥΝ. υπέροχος, εκπληκτικός. απίθανος, θεσπέσιος. θείος. φανταστικός. θαυμάσιος ΑΝΤ. απαίσιος. **εξαίσια / εξαισίως** [μτγν.] επίρρ., **εξαισιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *αἴσιος*].

εξαιτίας πρόθ. (+γεν. κ. γεν. τού αδύνατου τ. τής προσωπικής αντων.) δηλώνει την αιτία δυσάρεστης εξέλιξης: *το ταξίδι αναβλήθηκε ~ τής κακοκαιρίας* ‖ *όλα αυτά τα πάθαμε ~ σου!* ‖ *τα επεισόδια δεν αποφεύχθηκαν ~ τού ότι τα μέτρα περιφρούρησης ήταν ανεπαρκή.* (Βλ. λ. *πρόθεση.* ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού *γαλλ.* à cause de].

εξαιτούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {εξαιτείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ζητώ με παρακλητικό τρόπο: *~ την επιείκειά σας* ΣΥΝ. επικαλούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

εξαίφνης επίρρ. (αρχαιοπρ.) ξαφνικά, χωρίς να περιμένει κανείς ΣΥΝ. άξαφνα, έξαφνα, απροσδόκητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *αἴφνης* (βλ.λ.)].

εξάκιλος, -η. -ο ➝ εξα-, -κιλος

εξάκις επίρρ. ➝ εξα-, -άκις

εξακολούθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} η συνέχιση: *~ τής απεργίας* ΣΥΝ. παράταση· ΦΡ. ***κατ' εξακολούθησ-η / -ιν*** χωρίς διακοπή ή με συνεχείς επαναλήψεις: *έχω απευθυνθεί ~ στις αρχές. χωρίς ποτέ να βρω ανταπόκριση* ΣΥΝ. επανειλημμένως. συνεχώς.

εξακολουθητικός, -ή. -ό [1889] **1.** αυτός που συνεχίζεται χωρίς διακοπή: *~ προσπάθειες / ενέργειες* ΣΥΝ. διαρκής. συνεχής, ακατάπαυστος. αδιάκοπος ΑΝΤ. διακεκομμένος, ασυνεχής **2.** ΓΛΩΣΣ. ***εξακολουθητικός μέλλοντας*** ο ρηματικός χρόνος που φανερώνει κάτι που θα γίνεται συνεχώς (θα έχει διάρκεια) ή θα επαναλαμβάνεται ΣΥΝ. διαρκής (μέλλοντας) ΑΝΤ. στιγμιαίος (μέλλοντας). — **εξακολουθητικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

εξακολουθώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {εξακολουθείς... | εξακολούθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) συνεχίζω, κρατώ (ενέργεια ή διαδικασία) χωρίς διακοπή, με τον ίδιο ρυθμό: *οι εργαζόμενοι θα εξακολουθήσουν την απεργία τους / να απεργούν, μέχρι να ικανοποιηθούν τα αιτήματά τους* ♦ **2.** (αμετβ.) παρατείνομαι ως προς τη χρονική μου διάρκεια: *η ζέστη θα εξακολουθήσει και τις προσεχείς ημέρες* ΣΥΝ. διαρκώ, συνεχίζομαι, κρατώ. βαστώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξακολουθῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ἀκολουθῶ*].

εξακοντίζω ρ. μετβ. {εξακόντισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ρίχνω με ορμή: *~ βέλη σε μεγάλη απόσταση* ‖ *~ το νερό με πίεση* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω, εκτινάσσω. εκτοξεύω **2.** (μτφ.) ξεστομίζω εις βάρος (κάποιου). απευθύνω (επιθετικά λόγια): *~ μύδρους κατά τού κατηγορουμένου / ύβρεις / κατηγορίες / απειλές / φοβέρες* ΣΥΝ. εκσφενδονίζω. εκτοξεύω. — **εξακόντιση** (η) [μτγν.] κ. **εξακοντισμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ἀκοντίζω*].

εξακοντιστικός, -ή. -ό [1891] αυτός που χρησιμεύει για να εξακοντίζει ποσότητες υγρών σε μεγάλη απόσταση: *~ συσκευή.*

εξακοσάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηχανή εξακοσίων κυβικών εκατοστών **2.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εξακοσίων χιλιάδων δραχμών (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξακόσια* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

εξακοσαριά (η) {χωρ. πληθ.} εξακόσιοι, στη ΦΡ. ***καμιά εξακοσαριά*** περίπου εξακόσιοι, -ιες, ια (βλ. λ. *αριθμός.* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εξακόσια (το) ο αριθμός 600 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εξακόσιοι, -ιες, -ια {εξακοσίων} αυτοί που αντιστοιχούν ποσοτικά στον αριθμό εξακόσια (600).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑξακόσιοι* < *ἕξ* + *-κόσιοι* (βλ. κ. λ. *διακόσιοι*), κατά τα *τρια-κόσιοι. τετρα-κόσιοι* κ.ά.. όπου το -α- ανήκε στο α' συνθ.].

εξακοσιοστός, -ή. -ό (επίσης γράφεται 600ός στην αραβική αρίθμηση, Χ' ή χ' στην ελληνική και DC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εξακόσια (600) (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εξακριβώνω ρ. μετβ. {εξακρίβω-σα. -θηκα, -μένος} υποβάλλω (κάποιον/κάτι) σε λεπτομερή έλεγχο. για να διαπιστώσω και να προσδιορίσω την ακρίβειά του: *~ μια πληροφορία / μια είδηση* ‖ *δεν εξακριβώθηκαν ακόμα τα στοιχεία τής ταυτότητας τού θύματος* ‖ *εξακριβωμένη ενοχή* ΣΥΝ. ελέγχω. επαληθεύω, επιβεβαιώνω. — **εξακριβωτικός,** -ή, -ό [1840].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξακριβῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἀκριβῶ* < *ἀκριβής*].

εξακρίβωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} το να εξακριβώνει κανείς (κάτι): *η ~ τής είδησης·* ΦΡ. ***εξακρίβωση στοιχείων*** η διαπίστωση τής ταυτότητας ενός πολίτη από την αστυνομία: *τον πήγαν στο τμήμα για ~.*

εξακύλινδρος, -η, -ο (μηχανή) που έχει έξι κυλίνδρους.

εξάκωπος, -η, -ο → εξα-, -κωπος

έξαλα (τα) {εξάλων} ΝΑΥΤ. το τμήμα πλοίου που βρίσκεται έξω από την επιφάνεια τής θάλασσας, πάνω από την ίσαλο γραμμή.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *έξαλος* < φρ. *ἐξ ἁλός* < *ἐξ-* + *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα»].

εξαλάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. μέθοδος αποχωρισμού ουσίας από διάλυμά της με την προσθήκη ουσίας που διαθέτει κοινό ιόν με αυτήν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. relargage].

εξάλειπτρο (το) {εξαλείπτρ-ου | -ων} ΑΡΧΑΙΟΛ. δοχείο στο οποίο τοποθετούνταν αλοιφές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξάλειπτρον* < *ἐξαλείφω*, αρχική σημ. «αλείφω εξ ολοκλήρου, επιχρίω πλήρως»].

εξαλείφω ρ. μετβ. {εξάλει-ψα, -φθηκα} **1.** καταστρέφω κάθε ίχνος τής ύπαρξης ενός πράγματος, καταστρέφω ολοσχερώς: ~ *κάθε ίχνος ενοχής* || *οι πόλεμοι θα εξαλείψουν το ανθρώπινο γένος* ΣΥΝ. εξαφανίζω **2.** (ειδικότ.) (για συνθήκες που αντίκεινται στους κανόνες δικαίου) κάνω να εκλείψει μια κατάσταση: ~ *τις φυλετικές διακρίσεις / τις κοινωνικές διαφορές* ΣΥΝ. αίρω, καταργώ. — **εξάλειψη** (η) [μτγν.], **εξαλειπτικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αλείφω εξ ολοκλήρου, επιχρίω πλήρως» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ.), < *ἐξ-* + *ἀλείφω*].

εξαλλαγή (η) **1.** η πλήρης αλλαγή, η αλλοίωση: *οι ~ τής σημασίας μιας αρχαίας λέξης* **2.** ΙΑΤΡ. η μετατροπή κυτταρικής δυσλειτουργίας (όγκου κ.λπ.) τού οργανισμού σε καρκίνο: *κακοήθης / καρκινική ~.* — **εξαλλάσσω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξαλλάσσω* «μεταλλάσσομαι εξ ολοκλήρου (συνήθ. προς το κακό), εκφυλίζομαι» < *ἐξ-* + *ἀλλάσσω / -ττω*. Ο ιατρ. όρ. *κακοήθης / καρκινική εξαλλαγή* αποδίδει το γαλλ. dégénération].

εξαλλοίωση (η) [1881] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πλήρης αλλοίωση των συστατικών τροφίμων **2.** ΓΕΩΛ. οι χημικές διεργασίες που οδηγούν σε αλλοίωση και ολική αποσύνθεση τής ορυκτολογικής σύστασης ενός πετρώματος· προκαλείται από τη δράση υδροθερμικών διαλυμάτων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. altération].

έξαλλος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση εκτός εαυτού, χωρίς να μπορεί να συγκρατήσει και να κυριαρχήσει στον εαυτό του: *έγινε ~ από τον θυμό του* ΣΥΝ. αλλόφρων, έξω φρενών, εκτός εαυτού **2.** (συνεκδ.) (ψυχική κατάσταση ή συναίσθημα) που βιώνεται πάρα πολύ σφοδρά, οδηγώντας σε ανεξέλεγκτες αντιδράσεις: ~ *χαρά / ενθουσιασμός / πανηγυρισμοί των φιλάθλων* ΣΥΝ. σφοδρός, ξέφρενος, φρενήρης **3.** (οικ.) αυτός που ξεπερνά τα όρια, που προκαλεί με τον πρωτοποριακό του χαρακτήρα: ~ *ντύσιμο / χρώματα / σχέδια* ΣΥΝ. προκλητικός. — **έξαλλα** επίρρ., **εξαλλοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξεχωριστός, παράξενος, ασυνήθιστος» < *ἐξ-* + *ἄλλος*. Η ετυμ. δικαιολογεί επίσης τη σημ. «αυτός που μεταβάλλεται, που γίνεται άλλος, εκτός εαυτού»].

εξαλλότητα (η) [1895] {εξαλλοτήτων, σημ. 2} **1.** η έλλειψη αυτοκυριαρχίας **2.** (συνήθ. σε πληθ.) για κάτι που ξεπερνά τα όρια: *άσε τις ~ και ντύσου σαν άνθρωπος!*

εξάλλου επίρρ. (ως δείκτης αναφοράς στην ομιλία) στοιχείο μετάβασης σε άλλη πρόταση (πληροφορία) για τη συμπλήρωση πληροφορίας: *καλύτερα που έφυγε· ~ δεν μας είναι απαραίτητος* ΣΥΝ. άλλωστε.
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *άλλου* < *άλλος*].

εξάλφα (η) {άκλ.} **1.** σχήμα που αποτελείται από δύο ισόπλευρα τρίγωνα, τα οποία διασταυρώνονται σχηματίζοντας έξι άλφα **2.** ο ιουδαϊκός σταυρός.

εξαμαρτείν (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) μόνο στη ΦΡ. ***το δις εξαμαρτείν (ουκ ανδρός σοφού)*** (*τὸ δὶς ἐξαμαρτεῖν οὐκ ἀνδρὸς σοφοῦ*, Μένανδρος *Γνῶμαι*) το να διαπράττει κανείς το ίδιο σφάλμα δύο φορές, δεν είναι χαρακτηριστικό σοφού ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαμαρτεῖν*, απρφ. αορ. β΄ τού ρ. *ἐξαμαρτάνω* «αποτυγχάνω – σφάλλω»].

εξάμβλωμα (το) {εξαμβλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το έμβρυο που έχει πρόωρα αποβληθεί από τη μήτρα και παρουσιάζει γενετικές ανωμαλίες ΣΥΝ. έκτρωμα **2.** (μτφ.) κάθε κακότεχνο ή τερατώδες κατασκεύασμα, που προσβάλλει την αισθητική μας: *αυτό το ~ το λες εσύ τέχνη;*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «έκτρωση», < αρχ. *ἐξαμβλῶ (-όω)* «αφαιρώ τη ζωή τού αγέννητου παιδιού, κάνω έκτρωση» < *ἐξ-* + *ἀμβλῶ*, βλ. κ. *άμβλωση*].

εξαμβλωματικός, -ή, -ό [1884] αυτός που μοιάζει με εξάμβλωμα, που προκαλεί με την τερατώδη εμφάνισή του ΣΥΝ. τερατόμορφος, εκτρωματικός.

εξάμβλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η πρόωρη διακοπή τής εγκυμοσύνης με την αποβολή τού εμβρύου με τεχνητά μέσα ΣΥΝ. άμβλωση, έκτρωση **2.** (μτφ.) η βίαιη κακοποίηση: ~ *τής αισθητικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξάμβλωσις*, αρχική σημ. «αποβολή», < *ἐξαμβλῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἀμβλῶ*, βλ. κ. *άμβλωση*].

εξαμελής, -ής, -ές → εξα-, -μελής

εξαμερής, -ής, -ές → εξα-, -μερής

εξαμερικανίζω ρ. μετβ. [1844] {εξαμερικάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} κάνω (κάποιον) να ζει και να σκέφτεται όπως οι Αμερικανοί (ενν. των Η.Π.Α.) ή κάνω (κάτι) να λειτουργεί σύμφωνα με τα αμερικανικά πρότυπα. — **εξαμερικανισμός** (ο).

εξάμετρος, -η, -ο [αρχ.] ΜΕΤΡ. (στίχος) που αποτελείται από έξι μετρικούς πόδες: *τα ομηρικά έπη είναι γραμμένα σε δακτυλικό ~* (ενν. στίχο).

εξαμηνία (η) → εξα-, -μηνία

εξαμηνιαίος, -α, -ο → εξα-, -μηνιαίος

εξαμηνίτικος, -η, -ο → εξα-, -μηνίτικο

εξάμηνο (το) [αρχ.] {εξαμήν-ου | -ων} **1.** χρονικό διάστημα έξι μηνών: *το πρώτο ~ τού 1997* **2.** (στην εκπαίδευση) ακαδημαϊκή περίοδος που συνιστά το μισό τού ακαδημαϊκού έτους και διαρκεί τυπικά από 15 έως 18 εβδομάδες: *τρίτο ~ σπουδών* || *αν οι φοιτητές συνεχίσουν τις κινητοποιήσεις τους, κινδυνεύουν να χάσουν το ~* **3. εξάμηνα** (τα) μνημόσυνο που γίνεται με τη συμπλήρωση έξι μηνών από τον θάνατο (κάποιου).

εξάμηνος, -η, -ο → εξα-, -μηνος

εξαναγκάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξανάγκασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ασκώ σε (κάποιον) πιέσεις, ώστε να ακολουθήσει αντίθετα προς τη θέλησή του τη δική μου επιθυμία: *τον εξανάγκασε να αποκαλύψει την αλήθεια* ΣΥΝ. αναγκάζω, πιέζω, καταναγκάζω, υποχρεώνω. — **εξαναγκασμός** (ο) [1880], **εξαναγκαστικός,** -ή, -ό [1880], **εξαναγκαστικά** επίρρ.

εξανάσταση (η) → εξανίσταμαι

εξανδραποδίζω ρ. μετβ. {εξανδραπόδισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} στερώ από (κάποιον) την ελευθερία, τον κάνω δούλο, ανδράποδο ΣΥΝ. υποδουλώνω. — **εξανδραποδισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ἀνδραποδίζω* (βλ.λ.)].

εξανεμίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξανέμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** σκορπίζω δεξιά και αριστερά, κάνω (κάτι) να χαθεί ολοκληρωτικά: *εξανεμίστηκαν όλες οι ελπίδες για την ανεύρεση επιζώντων από το ναυάγιο* ΣΥΝ. εξαφανίζω **2.** (ειδικότ. για χρήματα) κατασπαταλώ, διασκορπίζω μέχρι τελευταίας δεκάρας: *σε δύο χρόνια εξανέμισε μια τεράστια περιουσία* ΣΥΝ. σπαταλώ, διασπαθίζω. — **εξανέμιση** (η).

εξανέστην ρ. → εξανίσταμαι

εξάνθημα (το) {εξανθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. παροδική δερματική αλλοίωση με ή χωρίς πυρετό, που εμφανίζεται ως σύμπτωμα αλλεργικής αντίδρασης ή ως εκδήλωση ορισμένων λοιμωδών νοσημάτων (ιλαρά, ανεμοβλογιά κ.λπ.): ~ *κηλιδώδες / αιμορραγικό / φυσαλιδώδες* ΣΥΝ. (καθημ.) σπυρί. — **εξανθηματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξανθῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ανθώ, ανθοφορώ» και στη συνέχεια «εκφύομαι, εκβλαστάνω (στο δέρμα ως ουλή ή αλλοίωση)», < *ἐξ-* + *ἀνθῶ* < *ἄνθος*. Ο ιατρ. όρ. απαντά ήδη στον Ιπποκράτη].

εξανθηματικός, -ή, -ό [1831] (νόσος) που εκδηλώνεται με την εμφάνιση εξανθημάτων: ~ *πυρετός / τύφος.*

εξανθρωπίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξανθρώπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω σε (κάποιον/κάτι) ανθρώπινο χαρακτήρα, ανθρώπινο πρόσωπο: *οι συγκοινωνίες μας πρέπει κάποτε να εξανθρωπιστούν· δεν είναι κατάσταση αυτή!* ΣΥΝ. εκπολιτίζω, ημερώνω, εξευγενίζω. — **εξανθρωπισμός** (ο) [1896].

εξάνιο (το) [1884] {εξανί-ου | -ων} ΧΗΜ. καθεμία από τις άκυκλες οργανικές ενώσεις που είναι κεκορεσμένοι υδρογονάνθρακες και έχουν στο μόριό τους έξι άτομα άνθρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hexane].

εξανίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξανίστα-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται | παρατ. εξανιστ-άμην, -ασο, -ατο, -μεθα, -ασθε, -αντο | εξανέστην, -ης, -η... (να/θα εξαναστώ, μτχ. εξαναστάς, -άσα, -άν)} (λόγ.) εκφράζω έντονα τη διαμαρτυρία ή την αγανάκτησή μου: *ο συνήγορος εξανίσταται ενώπιον τού δικαστηρίου για την παραβίαση των δικαιωμάτων τού πελάτη του* ΣΥΝ. δυσανασχετώ, εξεγείρομαι, διαμαρτύρομαι. — **εξανάσταση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σηκώνομαι (από τη θέση μου, τον τόπο μου κ.λπ.)», < *ἐξ-* + *ἀν(α)-* + *ἵσταμαι*. Στον Ιωάννη τον Χρυσόστομο απαντά και με τη σημ. «εξεγείρομαι, στασιάζω»].

εξάντας (ο) **1.** αστρονομικό όργανο που χρησιμοποιείται κυρίως από ναυτικούς για τον προσδιορισμό των γεωγραφικών συντεταγμένων (γεωγραφικού μήκους και πλάτους) τής θέσης στην οποία βρίσκεται αυτός που το χρησιμοποιεί, με τη γωνιομετρική μέτρηση τού ύψους ουράνιων σωμάτων (κυρ. τού Ηλίου) και που σε αντίθεση με άλλα αστρονομικά όργανα δεν χρειάζεται στήριξη σε σταθερό βάθρο **2.** ΝΑΥΤ. γωνιομετρικό όργανο για τη μέτρηση από το κατάστρωμα τού ύψους των άστρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑξᾶς, -ᾶντος* < λατ. sextans «το 1/6» (πβ. γαλλ. sextant), λόγω τού ότι ο εξάντας διαθέτει βαθμονομημένο κυκλικό τόξο, που καταλαμβάνει το 1/6 τής κυκλικής περιφέρειας].

εξάντληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μέχρι τέλους κατανάλωση: ~ *τροφίμων / πρώτων υλών / προμηθειών / αποθεμάτων / κοιτασμάτων πετρελαίου* || *οι προσφορές στα είδη μας ισχύουν μέχρις εξαντλήσεως τού στοκ* **2.** η κατάσταση στην οποία δεν έχει κάποιος πλέον άλλο περιθώριο ή δυνατότητα (για κάτι): ~ *τής υπομονής / τής αντοχής / τής ανοχής* || *μετά την ~ όλων των θεμιτών μέσων οδηγήθηκε στην παρανομία* **3.** (για έρευνα, μελέτη θέματος κ.λπ.) η πλήρης διερεύνηση, πραγμάτευση: *η ~ αυτού τού θέματος απαιτεί πολύμηνη εργασία* **4.** αποδυνάμωση σωματική ή ψυχική: *αισθάνθηκε ~ μετά την εντατική γυμναστική* || *η δίαιτα δεν πρέπει να οδηγεί σε ~ τού οργανισμού* || *η ~ των προσφύγων από τις κακουχίες και την απογοήτευση.*

εξαντλητικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που εξασθενίζει, αποδυναμώνει εντελώς έναν οργανισμό: ~ *δουλειά / δίαιτα / ταξίδι* ΣΥΝ. κουραστικός **2.** αυτός που επιδιώκει τη διεξοδική και πλήρη ανάλυση, τη συνολική εποπτεία: ~ *έρευνα / ανάκριση* ΣΥΝ. εξονυχιστικός, λεπτομερής, πλήρης, αναλυτικός. — **εξαντλητικ-ά / -ώς** [1894] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής.*

εξαντλώ ρ. μετβ. {εξαντλείς... | εξάντλ-ησα (κ. λόγ. εξήντλησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταναλώνω μέχρι τέλους, ξοδεύω εντελώς: ~ *τα τρόφιμα / τις προμήθειες / όλα τα αποθέματα πετρελαίου* ΣΥΝ. αποσώνω, εξανεμίζω **2.** (για αφηρημένες έννοιες) δεν αφήνω άλλα

περιθώρια, φθάνω στα άκρα: *εξαντλήθηκε η υπομονή μου / η ανοχή μου* || *εξάντλησα όλα τα μέσα* (κατέβαλα κάθε δυνατή προσπάθεια) **3.** (σε ερευνητική διαδικασία) πραγματεύομαι εξονυχιστικά, με κάθε λεπτομέρεια: ~ *ένα θέμα* **4.** προκαλώ τη σωματική ή ψυχική αποδυνάμωση (οργανισμού), αναλώνω τα αποθέματα ενεργείας του: *η υπερβολική δουλειά / η αρρώστια τον εξάντλησε* || *είναι εξαντλημένος από την πεζοπορία* || (μτφ.) *η οικονομία τής χώρας είναι εξαντλημένη* ΣΥΝ. εξασθενίζω **5.** (μεσοπαθ. **εξαντλούμαι**) (για εμπορεύματα) τελειώνω, δεν διατίθεμαι προς πώληση: *η δεύτερη έκδοση τού βιβλίου εξαντλήθηκε σε λίγες μέρες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαντλῶ (-έω)*, αρχική σημ. «αντλώ ολόκληρο το περιεχόμενο» και, κατ' επέκταση, «ξοδεύω μέχρι τέλους». < *ἐξ-* + *ἀντλῶ*].

εξαντρίκ επίθ. {άκλ.} εκκεντρικός: *ντύσιμο πολύ ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. excentrique < μεσν. λατ. eccentricus < μτγν. *ἔκκεντρος* «αυτός που δεν βρίσκεται στο κέντρο»].

εξ άπαντος κ. **εξάπαντος** επίρρ. (λόγ.) ό,τι κι αν συμβεί, σε κάθε περίπτωση, οπωσδήποτε: *τα τιμολόγια πρέπει να βρίσκονται ~ στο γραφείο τού διευθυντή αύριο* ΣΥΝ. σίγουρα, χωρίς άλλο, ό,τι και να γίνει, ανυπερθέτως, το δίχως άλλο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐξ ἅπαντος* < *ἐξ-* + *ἅπας, ἅπαντος*].

εξαπάτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να εξαπατήσει κανείς (κάποιον): *η ~ τής κοινής γνώμης με κατασκευασμένα ρεπορτάζ* ΣΥΝ. ξεγέλασμα, κοροϊδία.

εξαπατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαπατάς... | εξαπάτ-ησα, -ώμαι, -άσαι..., -ήθηκα, -ημένος} στήνω απάτη εις βάρος (κάποιου), (τον) ξεγελάω: *τον εξαπάτησε με ψεύτικα λόγια και του απέσπασε μεγάλα χρηματικά ποσά* ΣΥΝ. κοροϊδεύω, παραπλανώ, (οικ.) πιάνω κορόιδο. — **εξαπατητικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απάτη.*

εξαπίνης επίρρ. (αρχαιοπρ.) χωρίς να το περιμένει κανείς· κυρ. στη ΦΡ. ***καταλαμβάνω (κάποιον) εξαπίνης***: *με κατέλαβε εξαπίνης και δεν ήξερα τι να του απαντήσω* ΣΥΝ. ξαφνικά, απροσδόκητα, αιφνίδια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, με μορφολ. σχηματισμό παρόμοιο προς το *ἐξαίφνης*].

εξαπλασιάζω ρ. ▸ εξα-, -πλασιάζω

εξαπλάσιος, -α, -ο ▸ εξα-, -πλάσιος

εξαπλός, -ή, -ό ▸ εξα-, -πλός

εξαπλώνω ρ. μετβ. {εξάπλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάτι) ευρύτερα γνωστό: ~ *μια θεωρία / μια ιδέα* || *οι Απόστολοι εξάπλωσαν το κήρυγμα τού Χριστού σ' όλο τον κόσμο* ΣΥΝ. διαδίδω, επεκτείνω, διευρύνω, απλώνω **2.** (μεσοπαθ. **εξαπλώνομαι**) αποκτώ διαρκώς μεγαλύτερες διαστάσεις, καλύπτω όλο και μεγαλύτερη έκταση: *η φωτιά εξαπλώθηκε αστραπιαία λόγω των θυελλωδών ανέμων* || *η αρρώστια εξαπλώνεται με δραματικούς ρυθμούς.* — **εξάπλωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξαπλῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἁπλῶ* < *ἁπλοῦς*].

εξαποδώς κ. **ξαποδώς** κ. **εξαποδός** κ. **οξαποδός** (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτός που θέλουμε να ξορκίσουμε και να διώξουμε μακριά, ο Διάβολος, ο Σατανάς: *άντε στον ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος.*
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *έξω από 'δώ*, η οποία χρησιμοποιήθηκε για τον Διάβολο].

εξαπολύω ρ. μετβ. [μεσν.] {εξαπέλυσα, εξαπολύθηκα} **1.** (συνήθ. για βλήματα, οβίδες κ.λπ.) εκτοξεύω σε μεγάλη απόσταση (εναντίον στόχου): *εξαπέλυσαν βόμβες / αντιαρματικά εναντίον των αντιπάλων τους* **2.** θέτω σε ενέργεια, σε κίνηση (επιχείρηση με επιθετικό χαρακτήρα): *τα συμμαχικά στρατεύματα εξαπολύουν νέα επίθεση* || *η αστυνομία εξαπέλυσε ανθρωποκυνηγητό για τη σύλληψη των δραστών* **3.** (μτφ.) για τις ενέργειες κάποιου που στρέφονται εναντίον άλλου στο πλαίσιο αντιπαράθεσης: ~ *ύβρεις / επίθεση εναντίον τού αρχηγού τού αντίπαλου κόμματος / λίβελλο / μύδρους* ΣΥΝ. εκστομίζω, (καθημ.) ξεστομίζω. — **εξαπόλυση** (η) [1899].

εξαποστειλάριο(ν) (το) {εξαποστειλαρ-ίου | -ίων} ΕΚΚΛΗΣ. (στη βυζαντινή μουσική) ιδιόμελο τροπάριο τής ακολουθίας τού όρθρου, που αρχίζει με τη λέξη «εξαπόστειλον». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τροπάριο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξαποστειλάριον (τροπάριον)* < θ. *ἐξαποστειλ-* (ρ. *ἐξαποστέλλω*, απρφ. αορ. *ἐξαποστεῖλ-αι*) + παραγ. επίθημα *-άριον*].

εξαπτέρυγο (το) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. καθένας από τους μεταλλικούς συνήθ. δίσκους, που εικονίζουν τα Σεραφείμ με τις έξι φτερούγες και προσαρμόζονται σε ειδικά κοντάρια, για να περιφέρονται στις θρησκευτικές τελετές, συνοδεύοντας τα Τίμια Δώρα, τον Σταυρό, το Ευαγγέλιο και τις εικόνες στις λιτανείες **2.** ο εξαπτέρυγος άγγελος **3.** (μτφ.-σκωπτ.) καθένας από τα πρόσωπα που περιβάλλουν ένα ισχυρό πρόσωπο, ο αυλοκόλακας: *τα γνωστά ~ τής ηγεσίας τού κόμματος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξαπτέρυγον*, ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐξαπτέρυγος* < *ἑξ* + *-πτέρυγος* < *πτέρυξ, -υγος*].

εξαπτέρυγος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει έξι φτερούγες: *τα ~ Σεραφείμ* **2.** **εξαπτέρυγο** (το) βλ.λ.

εξάπτω ρ. μετβ. {εξήψα, εξήφθην, -ης, -η... (μτχ. εξαφθείς, -είσα, -έν), εξημμένος} (λόγ.) **1.** (για φορτισμένες συναισθηματικές καταστάσεις) προκαλώ την έντονη συναισθηματική διέγερση κάποιου, ερεθίζω τα αισθήματα και τις αισθήσεις του: ~ *την αγάπη / το μίσος / τον θυμό / τη ζήλια / το ενδιαφέρον / τη φαντασία / την περιέργεια* ΣΥΝ. ανάβω, διεγείρω, παροξύνω, εξερεθίζω **2.** (μεσοπαθ. **εξάπτομαι**) θυμώνω εύκολα, νευριάζω και εξοργίζομαι ΣΥΝ. ανάβω, ερεθίζομαι, αρπάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δένω σφιχτά, κρεμώ» και αργότερα «ανάβω φωτιά». < *ἐξ-* + *ἅπτω* (βλ.λ.). Η σημ. «διεγείρω, προκαλώ» είναι μτγν.].

εξάπτωτος, -η, -ο ▸ εξα-, -πτωτος

εξαργυρώνω ρ. μετβ. {εξαργύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** μετατρέπω σε χρήματα την αξία (ακινήτου ή τίτλων): ~ *επιταγή / ομολογία / λαχείο* ΣΥΝ. ρευστοποιώ **2.** (μτφ.-συνήθ. κακόσ.) παίρνω υλικές απολαβές ως αντάλλαγμα τής προσφοράς μου: *εξαργύρωσε την υποστήριξή του στο κόμμα με έναν καλό διορισμό.* — **εξαργύρωση** (η) [1885].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαργυρῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἀργυρῶ* < *ἀργυροῦς*].

εξαργυρώσιμος, -η, -ο [1887] **1.** αυτός που είναι δυνατόν να εξαργυρωθεί: ~ *επιταγή* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι δυνατόν να ανταλλαγεί έναντι ωφελημάτων: *οι υπηρεσίες που προσφέρει κανείς στην πατρίδα του δεν είναι ~ με υψηλές κοινωνικές θέσεις.*

εξάρες (οι) {χωρ. γεν.} (σε παιχνίδια με ζάρια) το να δείξουν και τα δύο ζάρια τον αριθμό έξι, η ζαριά έξι και έξι: *φέρνω ~.*

εξάρης (ο) {εξάρηδες} πρόσωπο το οποίο είχε έξι σωστές προβλέψεις στο ΛΟΤΤΟ: *ήταν ο μοναδικός ~ που κέρδισε 100 εκ.*

εξάρθρημα (το) [αρχ.] {εξαρθρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η μετατόπιση των άκρων των οστών που σχηματίζουν άρθρωση, με αποτέλεσμα να μεταβάλλεται μόνιμα η σχέση τους: *τραυματικό ~* ΣΥΝ. εξάρθρωση.

εξαρθρώνω ρ. μετβ. {εξάρθρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ εξάρθρωση, στραμπουλίζω: ~ *χέρι / αγκώνα / πόδι* **2.** (μτφ.) επιτυγχάνω τη διάλυση (συνήθ. εγκληματικής ομάδας): *η Αστυνομία εξάρθρωσε πολυμελή σπείρα αρχαιοκαπήλων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαρθρῶ (-όω)* κ. *(-έω)* < *ἐξ-* + *ἀρθρῶ* < *ἄρθρον*].

εξάρθρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. το εξάρθρημα (βλ.λ.): *έπαθε ~ στον ώμο* ΣΥΝ. βγάλσιμο, διάστρεμμα **2.** (μτφ.) η διάλυση ομάδας (συνήθ. εγκληματικής) ή συστήματος: ~ *τής τρομοκρατικής οργάνωσης / σπείρας κακοποιών* || *η ~ των κοινωνικών δομών.* — **εξαρθρωτικός**, -ή, -ό [1864].

εξάρι (το) {εξαρ-ιού | -ιών} [μεσν.] **1.** διαμέρισμα με έξι δωμάτια **2.** (α) χρηματικό ποσό: *μάζεψα κάνα ~ εκατομμύρια* (β) ο βαθμός έξι (6): *του έβαλε ένα ~ στο γραπτό* (γ) (για προβλέψεις τού ΛΟΤΤΟ) σύνολο έξι αριθμών τους οποίους έπαιξε κάποιος και που κληρώθηκαν και οι έξι: *βρέθηκε μόνο ένα ~* **3.** χαρτί τράπουλας με τον αριθμό έξι **4.** το μέγεθος (ενός πράγματος): (κ. ως επίθ.) *εξάρια γράμματα.*

έξαρμα (το) {εξάρμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** προεξοχή τού εδάφους (ύψωμα, λόφος κ.λπ.) **2.** το εξόγκωμα τού δέρματος από πρήξιμο ΣΥΝ. οίδημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξαίρω* (βλ.λ.)].

έξαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} **1.** η βίωση έντονων συναισθημάτων: *εθνική / πατριωτική ~* **2.** η (ψυχική ή πνευματική) ανάταση **3.** η έντονη κλιμάκωση κατάστασης, η αύξηση τής έντασης με την οποία εμφανίζεται: *προκαλείται / σημειώνεται / παρατηρείται ~ τής βίας / τού εθνικισμού / τής εγκληματικότητας* ΣΥΝ. επίταση, επιδείνωση **4.** το να εξαίρεται (κάτι), να τονίζεται (κάτι) ιδιαίτερα, να δίνεται ιδιαίτερη έμφαση, κυρ. με εγκωμιαστική διάθεση: ~ *τού ηρωικού πνεύματος σε πανηγυρικό λόγο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξαρσις*, αρχική σημ. «απομάκρυνση», < *ἐξαίρω* (βλ.λ.)].

εξάρτημα (το) {εξαρτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το αυτόνομο τμήμα μηχανικού συνόλου: ~ *μηχανής / τηλεόρασης / ραδιοφώνου / αυτοκινήτου* **2.** οποιοδήποτε αντικείμενο αποτελεί συμπληρωματικό στοιχείο ένδυσης ή καλλωπισμού, π.χ. τσαντάκι, ζώνη, ρολόι κ.λπ. ΣΥΝ. αξεσουάρ **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που εξαρτάται από άλλους, που είναι υποχείριο άλλων ΣΥΝ. όργανο, τσιράκι, δούλος, πιόνι **4.** ΑΝΑΤ. ***εξαρτήματα τής μήτρας*** οι σάλπιγγες και οι ωοθήκες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξαρτῶ*].

εξαρτηματίτιδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των εξαρτημάτων τής μήτρας (βλ. λ. *εξάρτημα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. appendicitis].

εξαρτημένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **εξηρτημένος** [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται σε εξάρτηση από (κάποιον/κάτι): *είναι οικονομικά ~ από τους γονείς του* || *οι φτωχές χώρες είναι ~ από τις πλούσιες* ΑΝΤ. ανεξάρτητος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει εθιστεί σε ναρκωτικές ή οινοπνευματώδεις ουσίες και δεν μπορεί να αποκοπεί από αυτές **3.** ΓΛΩΣΣ. ***εξαρτημένη πρόταση*** η δευτερεύουσα πρόταση (βλ. λ. *δευτερεύων*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

εξάρτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σχέση κατά την οποία κάποιος/κάτι βρίσκεται υπό τον έλεγχο, την κυριαρχία άλλου, δεν μπορεί να δράσει ή να υπάρξει αυτόνομα: *η ~ του από τη μάννα του ήταν εμφανής* || *η ~ της από την οικογένεια δεν της επέτρεψε να πραγματοποιήσει τα όνειρά της* **2.** η σχέση υποταγής (προσώπου, ομάδας, χώρας) σε ισχυρότερους παράγοντες, που επιβάλλουν την εξουσία τους: *τα αρνητικά αποτελέσματα τής ~ τής χώρας από ξένες δυνάμεις* || *πολιτική τής ~* (η πολιτική στάση που νομιμοποιεί την υποταγή μιας χώρας σε υπερκείμενες οικονομικο-πολιτικές δυνάμεις) || *σχέσεις εξάρτησης των ασθενέστερων οικονομικά χωρών από τις ισχυρότερες* **3.** (ειδικότ.) η σχέση αιτίας-αποτελέσματος: *η βιομηχανική και η οικονομική ανάπτυξη βρίσκονται σε σχέση αμοιβαίας ~* **4.** ο παθολογικός εθισμός σε βλαβερές για τον οργανισμό ουσίες: ~ *από τα ναρκωτικά / από το αλκοόλ* || (κατ' επέκτ.) *έχει πάθει ~ από την τηλεόραση* ● **5.** (κυριολ.-λόγ.) το κρέμασμα αντικειμένου σε σημείο που προεξέχει: ~ *βάρους από σταθερό σημείο* **6.** ΑΘΛ. η αιώρηση τού σώματος από μονόζυγο ή δίζυγο μόνο με τα χέρια ή και με τα σκέλη ● **7.** ΓΛΩΣΣ. (α) η σχέση προσδιορισμού (προσδιορίζοντος / προσδιοριζομένου) μεταξύ των προτασιακών όρων (λ.χ. ουσιαστικό/επίθετο, ρήμα/επίρρημα) (β) η σχέση τού αντικειμένου προς το ρήμα τής έννοιας τού οποίου αποτελεί συμπλήρωμα. — **εξαρτησιακός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, ομόηχα.*

εξάρτηση – εξάρτυση – εξάρτιση Τα *εξάρτηση* (από το εξαρτώ), *εξάρτυση* (από το αρχ. *εξαρτύω*) και *εξάρτιση* (< *εξαρτίζω*) διαφέρουν κατά πολύ στη σημασία τους, αφού διαφέρουν και στην πα-

ραγωγή τους. Η **εξάρτηση** είναι «το να εξαρτάται κανείς από κάποιον/κάτι», **εξάρτυση** είναι «τα ατομικά είδη τού στρατιώτη, ιδίως αυτά που φέρει μαζί του σε εκστρατεία», ενώ **εξάρτιση** είναι «ο εφοδιασμός / εξοπλισμός πλοίου».

εξαρτία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ιστών και των κεραιών τού πλοίου, καθώς και των κάθε είδους σχοινιών και συσπάστων που απαιτούνται για τον χειρισμό των ιστίων των ιστιοφόρων πλοίων· τα άρμενα **2.** (γενικότ.) η παρασκευή και ο εφοδιασμός τού πλοίου με τα κατάλληλα όργανα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού *ἐξάρτιον* «ξάρτι» < *ἐξαρτίζω* / *-ομαι* «εφοδιάζω (κυρ. πλοίο)». βλ.λ.].

εξαρτίζω ρ. μετβ. {εξάρτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εφοδιάζω, εξοπλίζω (πλοίο) με τα απαραίτητα για την πλεύση του ΣΥΝ. αρματώνω, εξοπλίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐξ-* + *ἀρτίζω* < *ἄρτιος*].

εξαρτισμός (ο) [μτγν.] ΝΑΥΤ. **1.** ο εξοπλισμός τού πλοίου και των επιμέρους τμημάτων και μηχανημάτων του με τα απαραίτητα βοηθητικά τεχνικά εφόδια (αλυσίδες, σχοινιά, συρματόσχοινα, σύσπαστα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) οι κεραίες και οι ιστοί τού πλοίου **3.** το σύνολο των σχοινιών τού πλοίου. Επίσης **εξάρτιση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξάρτηση, ομόηχα*.

εξάρτυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ατομικών ειδών που φέρει στρατιώτης κατά την εκτέλεση πορείας εκστρατείας (ζωστήρας, φυσιγγιοθήκες, ατομικό σακίδιο, υδροδοχείο κ.λπ.) **2.** (γενικότ.) το σύνολο των εξαρτημάτων που φέρει κάποιος κατά την εκτέλεση συγκεκριμένης εργασίας: *η ~ των δυτών περιλαμβάνει μάσκα, αναπνευστήρα, φιάλη οξυγόνου κ.ά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξάρτηση, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξάρτυσις* < αρχ. *ἐξαρτύω* < *ἐξ-* + *ἀρτύω* «προετοιμάζω, διευθετώ, τακτοποιώ», ειδικότερα δε και «καρυκεύω», βλ. κ. *άρτυμα*].

εξαρτώ ρ. μετβ. {εξαρτάς... | εξάρτ-ησα, -ιέμαι / -ώμαι, -άται.... -ήθηκα, -ημένος} **1.** (μτφ.) βασίζω (κάτι) σε όρους και προϋποθέσεις: *εξαρτά την επιτυχία τού όλου εγχειρήματος από τη διάθεση όλων μας να συνεργαστούμε* ΣΥΝ. στηρίζω, βασίζω **2.** (σπάν.-κυριολ.) κρεμώ από κάπου· (μεσοπαθ. ***εξαρτώμαι***) **3.** στηρίζομαι σε (κάποιον/κάτι) (για πράγματα που δεν μπορώ να επιτύχω μόνος μου): *~ οικονομικά από τους γονείς μου* **4.** υπόκειμαι στην εξουσία (κάποιου), ορίζομαι από (κάποιον/κάτι): *τίποτε δεν εξαρτάται από μένα* (δεν έχω εξουσία για τίποτε, δεν μπορώ να κάνω τίποτε) ΣΥΝ. εναπόκειμαι **5.** (σε φρ. τού τύπου *το α εξαρτάται από το β*) το β αποτελεί προϋπόθεση για το α ή ορίζει το α: *το αν θα πάμε εκδρομή ή όχι εξαρτάται απ' τον καιρό* **6.** (απρόσ. ***εξαρτάται***) είναι ενδεχόμενο υπό όρους: *-Θα έρθεις μαζί μας: —· πού λέτε να πάτε;* **7.** (μτχ. ***εξαρτημένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, εξάρτηση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξαρτῶ (-άω)* < *ἐξ-* + *ἀρτῶ* «προσδένω, κρεμώ» < **ἀFερτάω* < *ἀείρω* (< **ἀFέρ-jω*). Βλ. κ. *αρτηρία, αορτή*].

ΣΧΟΛΙΟ Δύο έννοιες, φαινομενικά συγγενείς, δηλώνονται αντιστοίχως από τα ρ. **εξαρτάται** και **εναπόκειται** αφενός και από τα **έγκειται** και **συνίσταται** αφετέρου. Η έννοια ότι «κάτι βρίσκεται στην εξουσία, τη διάθεση, την απόφαση κάποιου» δηλώνεται από το *εξαρτάται* και το *εναπόκειται*: *Τα χαρτιά σου έχουν ετοιμαστεί, η επιτροπή τα έχει εγκρίνει, τώρα από σένα μόνο εξαρτάται / σε σένα εναπόκειται να δεχθείς τη θέση που σου προσφέρουν – Οι Κύπριοι έχουν δίκιο· εξαρτάται από / εναπόκειται στα Ηνωμένα Έθνη να το αναγνωρίσουν και να προχωρήσουν σε αποφάσεις*. Η έννοια, εξάλλου, ότι «κάτι βρίσκεται, αποτελείται, η υφή και η σύστασή του είναι κ.λπ.» αποδίδεται με τα *έγκειται / συνίσταται σε*: *Η διαφορά ανάμεσα στις δύο προτάσεις έγκειται / συνίσταται στο ότι με την πρώτη επιτυγχάνεται πολύ χαμηλό κόστος, ενώ με τη δεύτερη το κόστος είναι πολύ υψηλό*.

εξαρχαΐζω ρ. μετβ. [1866] {εξαρχάισ-α, -τηκα, -μένος} δίνω (σε κάτι σύγχρονο) αρχαϊκή μορφή, μορφή που προσιδιάζει σε παρωχημένες εποχές. — **εξαρχαϊσμός** (ο) [1873].

εξαρχάτο (το) ΙΣΤ. καθένα από τα τμήματα στα οποία χωρίστηκαν διοικητικώς τα δυτικά εδάφη τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τον Ιουστινιανό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξαρχᾶτον* < αρχ. *ἔξαρχος*].

εξαρχής επίρρ. (λόγ.) από την αρχή: *θέλω να σας επισημάνω ~ ότι η ομιλία μου δεν εξαντλεί το θέμα μου || η διαδικασία θα επαναληφθεί ~* · ΦΡ. **ευθύς εξαρχής** από την πρώτη κιόλας στιγμή: *~ δήλωσα την άποψή μου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αρχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐξ ἀρχῆς*].

εξαρχία (η) [μεσν.] {εξαρχιών} ΙΣΤ. **1.** η στρατιωτικοπολιτική δικαιοδοσία τού εξάρχου **2.** η διοικητική περιφέρεια, στην οποία ασκούσε ο έξαρχος τα καθήκοντά του **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Εξαρχία*** (η) (α) η διοικητική αρχή τής ανεξάρτητης βουλγαρικής Εκκλησίας, όπως ορίστηκε με σουλτανικό φιρμάνι το 1870 και διήρκεσε μέχρι το 1915 (β) εκκλησιαστική περιφέρεια όπου εδρεύει αντιπρόσωπος πατριαρχείου ή μητροπόλεως: *η ~ τού Παναγίου Τάφου στην Πλάκα*.

έξαρχος (ο) {εξάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΣΤ. αξιωματούχος τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, υπεύθυνος για τη διοίκηση ενός εξαρχάτου, με απόλυτες πολιτικές, στρατιωτικές, δικαστικές και οικονομικές εξουσίες • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ο αντιπρόσωπος πατριαρχείου ή μητροπόλεως σε εκκλησιαστική περιφέρεια με ειδική (διοικητική και εκκλησιαστική) αποστολή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αρχηγός (στρατού ή άλλης οργανωμένης ομάδας), επί κεφαλής τού χορού». < *ἐξάρχω* < *ἐξ-* + *ἄρχω*].

εξασθένηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η κατάπτωση των φυσιολογικών λειτουργιών, η μείωση τής ζωτικής δύναμης: *~ τού οργανισμού / τής όρασης / τής ακοής* ΣΥΝ. εξάντληση, αδυνάτισμα ΑΝΤ. δυνάμωμα, ενδυνάμωση **2.** η μείωση τής έντασης: *η Ε.Μ.Υ. προβλέπει για αύριο προοδευτική ~ των ανέμων / των βοριάδων / τής θύελλας || ~ ήχου* ΑΝΤ. δυνάμωμα **3.** (μτφ.) η μείωση, η συρρίκνωση τής ισχύος: *~ τής εθνικής άμυνας μιας χώρας / των ηθικών μας αντιστάσεων / τής θέσης κράτους στον γεωπολιτικό του χώρο / τής επιρροής / τής δύναμης κάποιου* ΑΝΤ. ενδυνάμωση.

εξασθενίζω ρ. μετβ. {εξασθένισ-α, -μένος} μειώνω τη δύναμη: *αποσκοπούσαν στο να εξασθενίσουν τις μαχητικές δυνατότητες των αντιπάλων τους* ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. ενισχύω, δυναμώνω. — **εξασθένιση** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξασθενώ*.
[ΕΤΥΜ. < *εξασθενώ* + *-ίζω*].

εξασθενώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξασθενείς... | εξασθέν-ησα, -ημένος} **1.** χάνω τις δυνάμεις μου, την έντασή μου ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. δυναμώνω **2.** (για καιρικά φαινόμενα) αποκλιμακώνομαι σε ένταση: *οι άνεμοι θα εξασθενήσουν σταδιακά στα πελάγη* ΣΥΝ. καταλαγιάζω, πέφτω ΑΝΤ. δυναμώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξασθενώ*.

ΣΧΟΛΙΟ Το **εξασθενώ** διαφέρει στη χρήση (σύνταξη) από το **εξασθενίζω**: *«Η οικονομία τής χώρας εξασθενεί όλο και περισσότερο»*, αλλά *«Οι αλόγιστες δαπάνες τού Δημοσίου εξασθενίζουν την οικονομία τής χώρας»*. Το *εξασθενώ* δεν δέχεται συμπλήρωμα / αντικείμενο (είναι «αμετάβατο ρήμα»), ενώ το *εξασθενίζω* παίρνει αντικείμενο (είναι «μεταβατικό»). Ανάλογη διαφορά υφίσταται και μεταξύ των *εξασθένηση* (το να εξασθενείς) και *εξασθένιση* (το να εξασθενίζεις).

εξάσκηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η πρακτική εφαρμογή θεωρητικών γνώσεων, συνήθ. με σκοπό την εμπέδωσή τους: *προσπαθεί να γνωρίζει ξένους, για να κάνει ~ στα Αγγλικά του* **2.** (για επάγγελμα) η ενασχόληση με συγκεκριμένο επάγγελμα, που απαιτεί προαποκτημένες θεωρητικές γνώσεις: *η ~ τού ιατρικού επαγγέλματος*.

εξασκώ ρ. μετβ. {εξασκείς... | εξάσκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκπαιδεύω πρακτικά σε ορισμένο αντικείμενο: *~ τους μαθητές στο να αναπτύσσουν προφορικά τον προβληματισμό τους || έχω εξασκηθεί στη νυχτερινή οδήγηση* ΣΥΝ. ασκώ, εκγυμνάζω, προπονώ **2.** εφαρμόζω στην πράξη (κάτι που έχω μάθει θεωρητικά): *έχει σπουδάσει κουκλοθέατρο, αλλά δεν έχει εξασκήσει ακόμη την τέχνη του || ~ τη δικηγορία / το δικηγορικό επάγγελμα* ΣΥΝ. ασκώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξασκῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ἀσκῶ*].

εξασκώ – ασκώ. Τα δύο ρήματα δεν συμπίπτουν σε όλο το εύρος τής σημασίας και τής χρήσης τους. Το *εξασκώ* σημαίνει «γυμνάζω, εκγυμνάζω» και, κατ' επέκταση, «διδάσκω, εκπαιδεύω»: *Η γυμνάστρια εξασκεί τις μαθήτριες στην κολύμβηση τρεις φορές την εβδομάδα – Ο φροντιστής εξασκεί τους υποψηφίους σε εικονικές εξετάσεις, για να προετοιμαστούν για τις γενικές εξετάσεις – Εξασκούνται καθημερινώς στη χρήση των νέων μηχανημάτων – Οι αθλητές εξασκούν το σώμα τους καθημερινώς με κατάλληλες γυμναστικές ασκήσεις*. Το *ασκώ* σημαίνει ό,τι και το *εξασκώ* (*Ασκούνται* [= εξασκούνται] *καθημερινώς στον στίβο – Ο δάσκαλος ασκεί* [= εξασκεί] *τους μαθητές του στη γραμματική και στο συντακτικό – Τους ασκεί στην κολύμβηση*), αλλά χρησιμοποιείται και σε άλλες περιπτώσεις, όπου δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί το *εξασκώ*. Αυτές είναι: (α) *ασκώ* = κάνω, ενεργώ, πράττω, εφαρμόζω (*Τα σχολεία αυτά ασκούν πολύ σημαντικό έργο – Ασκεί καθήκοντα αναπληρωτή υπουργού*) (β) *ασκώ* = *απολεξικοποιημένο ρήμα*, ήτοι ρήμα που δεν δηλώνει δική του σημασία, αλλά τη σημασία ενός άλλου ρήματος, που εκφέρεται περιφραστικά ως όνομα μαζί με το *ασκώ*· αντί τού *πιέζω* λέγεται *ασκώ πίεση*, αντί τού *επιδρώ*, *ασκώ επίδραση* κ.ο.κ. (*Ασκεί πίεση* [= πιέζει] *στον δήμαρχο, για να του επιτρέψει να κτίσει – Ασκεί δριμεία κριτική* [= κρίνει, επικρίνει, κριτικάρει] *κατά των υπευθύνων – Ασκεί άστοχη πολιτική* [= πολιτεύεται] *– Ασκεί τη δικηγορία* [= δικηγορεί]).

εξάστηλος, -η, -ο → εξα-, -στηλος

εξαστισμός (ο) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η αστικοποίηση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. urbanisation].

εξάστιχος, -η, -ο → εξα-, -στιχος

εξάστυλος, -η, -ο → εξα-, -στυλος

εξασύλλαβος, -η, -ο → εξα-, -σύλλαβος

εξάσφαιρος, -η, -ο (όπλο) που μπορεί να πάρει έξι σφαίρες: *~ πιστόλι*.

εξασφαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξασφάλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κατοχυρώνω την ασφάλεια (πράγματος ή προσώπου): *~ τα πολύτιμα αντικείμενα* ΣΥΝ. σιγουρεύω **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) κατοχυρώνω οικονομικά το μέλλον (κάποιου): *στη διαθήκη της δεν παρέλειψε να εξασφαλίσει τα ορφανά ανίψια της || είμαι εξασφαλισμένος* (έχω εξασφαλίσει οικονομικά το μέλλον μου) ΣΥΝ. τακτοποιώ • **3.** κατοχυρώνω την απόκτηση, καταφέρνω να κερδίσω, να αποκτήσω (κάτι): *δεν τα έχω πάρει ακόμη στα χέρια μου, τα έχω όμως ήδη εξασφαλίσει || μια μικρή δουλίτσα, για να ~ τα προς το ζην || ~ την εύνοια κάποιου / τη συγκατάθεση / την άδεια / τα απαραίτητα κεφάλαια* || (+ έμμεσο αντικείμενο) *θα σου εξασφαλίσω στέγη και τροφή* (θα σου βρω ή θα σου παράσχω) / *δουλειά || ~ την επιτυχία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ.

ασφαλής, εκ.

εξασφάλιση (η) [1836] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η κατοχύρωση τής ασφάλειας (πράγματος): *~ κοσμημάτων / πολύτιμων αντικειμένων* ΣΥΝ. σιγούρεμα **2.** (για πρόσ.) η οικονομική τακτοποίηση (κάποιου) στο μέλλον: *δούλευε για την ~ των παιδιών του* || *ο διορισμός στο δημόσιο αποτελεί ~* **3.** η απόκτηση (αγαθού): *~ τροφής / στέγης / χρημάτων / μιας θέσης στο δημόσιο* ΣΥΝ. εξοικονόμηση **4.** (μτφ.) η εγγύηση, η διασφάλιση (μιας κατάστασης): *η ~ τής ειρήνης / τής συνεργασίας* ΣΥΝ. κατοχύρωση ΑΝΤ. διακύβευση, διακινδύνευση. — **εξασφαλιστικός,** -ή, -ό [1854].

εξατάξιος, -α, -ο [1896] (σχολείο) που περιλαμβάνει έξι τάξεις: *έβγαλε το παλιό ~ γυμνάσιο.*

εξατμίζω ρ. μετβ. {εξάτμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** μετατρέπω (υγρό) σε ατμό, σε αέριο: (συνήθ. το μέσ.) *το νερό εξατμιζόταν πέφτοντας στην καυτή λαμαρίνα* ● **2.** (σπάν.) αφήνω να βγει ο ατμός (από κλειστό σκεύος)· (μτφ.) (μεσοπαθ. **εξατμίζομαι**) **3.** εξαφανίζομαι: *εξατμίστηκε η περιουσία του στις διασκεδάσεις* **4.** εξαφανίζομαι χάνοντας την έντασή μου: *ο θυμός του εξατμίστηκε.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ἀτμίζω* < *ἀτμός*].

εξάτμιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η μετατροπή σώματος από την υγρή στην αέρια κατάσταση, σε ατμό **2.** (μτφ.) η παντελής εξαφάνιση: *η ~ των προσδοκιών τους* ΣΥΝ. διάλυση **3.** (α) η εκπομπή καυσαερίων από όχημα (β) (συνεκδ.) το ίδιο το εκπεμπόμενο αέριο: *οι ~ των αυτοκινήτων μολύνουν σημαντικά την ατμόσφαιρα* (γ) (συνεκδ.) ο σωλήνας τού οχήματος, από τον οποίο διαφεύγουν τα καυσαέρια.

εξατομικεύω ρ. μετβ. {εξατομίκευ-σα, -θηκα, -μένος} προσαρμόζω (κάτι) σε κάθε ατομική περίπτωση: *είναι δύσκολο να εξατομικεύσω την παράδοση τού μαθήματος με βάση τις ανάγκες τού κάθε μαθητή.* — **εξατομίκευση** (η), **εξατομικευτικός,** -ή, -ό, **εξατομικευτικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. individualiser].

> **εξατομικεύω - ατομικεύω.** Το **ατομικεύω** σημαίνει ό,τι και το **προσωποποιώ**, δηλ. αφαιρετικά και από ένα ευρύτερο σύνολο (ομάδα) περιορίζω και επικεντρώνω την προσοχή ή τον λόγο σε συγκεκριμένο ή μεμονωμένο άτομο. Το **εξατομικεύω** σημαίνει δράση, ενέργεια, αναφορά σε επίπεδο ατόμων και όχι στο σύνολο **(εξατομικευμένη διδασκαλία)**· όχι σε ένα ή συγκεκριμένο άτομο, αλλά «κατ' άτομον», στον καθένα χωριστά. Από πλευράς παραγωγής και τα δύο παράγονται από το επίθ. **ατομικός**. Για τη γενικότερη σημ. τής *εκ- / εξ-* σε σύνθετα από **-ικός**, πβ. *λαϊκός* - **εκλαϊκεύω** *εκλαΐκευση, ειδικός* - **εξειδικεύω** - *εξειδίκευση, ιδανικός* - **εξιδανικεύω** - *εξιδανίκευση* κ.τ.ό.

εξάτομος, -η, -ο → εξα-, -τομος

εξάτροχος, -η, -ο ‣ εξα-, -τροχος

εξαϋλώνω ρ. μετβ. [1766] {εξαΰλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) άυλο **2.** ανάγω (κάτι) σε πνευματική οντότητα, αφαιρώ την υλική υπόσταση: *η έλλειψη υλικού βάρους και όγκου τονίζουν την πνευματικότητα και εξαϋλώνουν τις μορφές στη βυζαντινή αγιογραφία* **3.** (μεσοπαθ. **εξαϋλώνομαι**) γίνομαι άυλος, χάνω την υλική μου υπόσταση: *μέχρι να τελειώσουμε αυτή τη δουλειά, θα έχουμε εξαϋλωθεί!* — **εξαΰλωση** (η) [1885].

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. immatérialiser].

εξαφανίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξαφάνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μη φαίνεται, να μην είναι ορατός: *ο ταχυδακτυλουργός εξαφάνισε με μια κίνηση τη γυναίκα μέσα από το κουτί* || *η ομίχλη εξαφάνισε το βουνό* || (μεσοπαθ.) *εξαφανίστηκε μέσα στο πλήθος* **2.** αποκρύπτω, κάνω (κάποιον/κάτι) να μην είναι δυνατόν να βρεθεί: *εξαφάνισε όλα τα ενοχοποιητικά στοιχεία / τα ίχνη τού εγκλήματος / τις αποδείξεις* **3.** (για καλλυντικά, φάρμακα κ.λπ.) θεραπεύω, καταπολεμώ, βελτιώνω την όψη, την υγεία κ.λπ.: *αυτή η κρέμα εξαφανίζει τις ρυτίδες / την ακμή* **4.** κάνω (κάποιον/κάτι) να μην υπάρχει πια: *απορρυπαντικό που εξαφανίζει τους λεκέδες* || *μέσα σε δευτερόλεπτα εξαφάνισε όλους τους μεζέδες* || (μεσοπαθ.) *πολλά σπάνια είδη ζώων θα έχουν εξαφανιστεί την επόμενη δεκαετία* || *τα πολύτιμα κοσμήματα εξαφανίστηκαν μυστηριωδώς* (σε περίπτωση κλοπής) || *μέσα σε μια νύχτα εξαφανίστηκε όλη του η περιουσία* || *δεν μπορεί να εξαφανίστηκε· κάπου εδώ γύρω θα βρίσκεται* **5.** καταστρέφω: *τα όπλα μαζικής καταστροφής εξαφανίζουν ολόκληρες πόλεις* ΣΥΝ. αφανίζω, εξαλείφω, εκμηδενίζω· (μεσοπαθ. **εξαφανίζομαι**) **6.** είμαι αγνοούμενος, δεν είναι γνωστό πού βρίσκομαι: *ψάχνουν πληροφορίες για πρόσωπα που έχουν εξαφανιστεί* || (μτφ. για πρόσ.) *όποτε σε χρειάζομαι, εξαφανίζεσαι* || *πήρε τα λεφτά και εξαφανίστηκε* || *Πού ήσουν τόσες μέρες; Εξαφανίστηκες* **7.** παύω να είμαι ορατός, αντιληπτός: *δεν βρίσκω τα παπούτσια μου, εξαφανίστηκαν* **8.** (μτφ.-εκφραστ. ο τ. τής προστ. **εξαφανίσου**) (α) για περιπτώσεις που ζητείται από κάποιον να φύγει αμέσως, γιατί έκανε κάτι ενοχλητικό ή κακό ΣΥΝ. χάσου από τα μάτια μου, στρίβε, ξεκουμπίσου (β) (ως προειδοποίηση, σε περιπτώσεις κινδύνου) φύγε, κρύψου: *έρχεται η αστυνομία, εξαφανίσου!* || *θα σε δει ο μπαμπάς μου, εξαφανίσου!*

εξαφάνιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να γίνεται κάποιος άφαντος, αόρατος: *η ~ τού κουνελιού μέσα στο καπέλο τού ταχυδακτυλουργού* **2.** η απόκρυψη πράγματος: *η ~ των ενοχοποιητικών στοιχείων* **3.** (για καλλυντικά, φάρμακα κ.λπ.) η θεραπεία ή καταπολέμηση προβλημάτων υγείας, αισθητικής κ.λπ.: *κρέμα για την ~ τού τοπικού πάχους* **4.** το να πάψει (κάποιος/κάτι) να υπάρχει, να υφίσταται (κάπου): *η ~ των λεκέδων από τα ρούχα* || *είδη ζώων υπό ~* || *βαθμιαία ~ των διαφορών ανάμεσα στις δύο χώρες* || *~ πολύτιμων κοσμημάτων από το δωμάτιο* (λόγω κλοπής) **5.** η εκμηδένιση, η καταστροφή: *η ~ χώρας / λαού από προσώπου γης* || *επιδιώκει με κάθε τρόπο την ~ των αντιπάλων του* ΣΥΝ. εξάλειψη, αφανισμός **6.** η απομάκρυνση (κάποιου) από το οικείο του περιβάλλον, ώστε να μη μπορεί να τον βρει κανείς, να αγνοείται η τύχη του: *ξαφνική / μυστηριώδης / ανεξήγητη ~ τού βασικού μάρτυρα κατηγορίας* || *~ νεαρής γυναίκας* || *το δικτατορικό καθεστώς κατηγορείται για εξαφανίσεις αντιφρονούντων.*

έξαφνα κ. **άξαφνα** επίρρ. **1.** χωρίς να το περιμένει κανείς: *~ ακούσαμε έναν δυνατό θόρυβο* ΣΥΝ. ξαφνικά, αιφνιδίως, εξαίφνης, απροσδόκητα **2.** για παράδειγμα, ας πούμε: *αν ~ συμβεί σε σας το ίδιο, πώς θα αντιδράσετε;*

[ΕΤΥΜ. μεσν. (κατά τα επιρρ. σε *-α*) < *ἐξάφνης* < αρχ. *ἐξαίφνης* (βλ.λ.)].

εξ αφορμής κ. **εξαφορμής** → αφορμή

εξάφυλλος, -η, -ο ‣ εξα-, -φυλλος

εξαχθώ (να/θα) ρ. ‣ εξάγω

εξάχνωση (η) [1876] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η μετάπτωση ουσίας από τη στερεά στην αέρια κατάσταση, χωρίς τη μεσολάβηση τής υγρής κατάστασης (βλ. κ. λ. *εξαέρωση*).

[ΕΤΥΜ. < *εξαχνώνω* < *εξ-* + *-αχνώνω* < *αχνός*, απόδ. τού γαλλ. sublimation].

εξάχορδος, -η, -ο ‣ εξα-, -χορδος

εξαχρειώνω ρ. μετβ. {εξαχρείω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον/κάτι) αχρείο ΣΥΝ. διαφθείρω, εξαθλιώνω. — **εξαχρείωση** (η) [1855]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαφθείρω.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξαχρειῶ (-όω)* «αχρηστεύω (κάτι/κάποιον), το(ν) καθιστώ άνευ αξίας» < *ἐξ* + *-αχρειῶ* < *ἀχρεῖος*].

εξάχρονα (τα) → εξα-, -χρονα

εξάχρονος, -η, -ο ‣ εξα-, -χρονος

εξάψαλμος (ο) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. οι έξι ψαλμοί τού Δαβίδ (3ος, 37ος, 62ος, 87ος, 102ος και 132ος), οι οποίοι αναγιγνώσκονται στην αρχή τού όρθρου, εκτός από την εβδομάδα τής Διακαινησίμου και την Απόδοση τού Πάσχα (δηλ. την ακολουθία που τελείται την παραμονή τής Ανάληψης)· ΦΡ. (μτφ.-καθημ.) (α) ***ψέλνω / ψάλλω (σε κάποιον) τον εξάψαλμο*** βλ. λ. *ψέλνω* (β) ***ακούω τον εξάψαλμο*** βλ. λ. *ακούω.*

έξαψη (η) {-ης κ. -άψεως | -άψεις, -άψεων} **1.** το κοκκίνισμα τού προσώπου και το αίσθημα ξαφνικής και παροδικής θερμότητας: *αισθάνθηκε μια δυνατή ~* **2.** η έντονη διέγερση (παθών, συναισθημάτων). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξαψις* < *ἐξάπτω*].

εξαψήφιος, -α, -ο ‣ εξα-, -ψήφιος

εξάωρος, -η, -ο ‣ εξα-, -ωρος

εξαώροφος, -η, -ο → εξα-, -ώροφος

εξέβαλα ρ. ‣ εκβάλλω

εξεγείρω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξήγειρα, εξεγέρ-θηκα, -μένος} **1.** παρακινώ σε επαναστατική δράση: *εξήγειρε όλους τους κατατρεγμένους, προκειμένου να διεκδικήσουν δυναμικά τα δίκαιά τους* ΣΥΝ. ξεσηκώνω **2.** (σπάν.-γενικότ.) διεγείρω την ενεργητικότητα (κάποιου)· (μεσοπαθ. **εξεγείρομαι**) **3.** επαναστατώ: *τα πεινασμένα πλήθη εξεγέρθηκαν κατά των αρχόντων τους* **4.** αντιδρώ έντονα, αγανακτώ: *μετά από μια τέτοια αδικία εξεγέρθηκα.*

εξέγερση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έρσεως | -έρσεις, -έρσεων} η μαζική και δυναμική κινητοποίηση εναντίον οποιασδήποτε αρχής: *η ~ τού Πολυτεχνείου* || *ξέσπασε ~* || *ένοπλη ~* || *δεν πρόκειται για επανάσταση, αλλά για μια τοπική ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεσηκωμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση.*

εξαγωνικός, -ή, -ό → εξα-, -γωνικός

εξέδρα (η) {εξεδρών} **1.** η επίπεδη, υπερυψωμένη επιφάνεια πάνω σε ειδική κατασκευή με υποστυλώματα: *στήθηκε ειδική ~, από την οποία θα μιλούσε ο πρωθυπουργός* || *η ~ των επισήμων για την παρέλαση* || *~ αντλήσεως πετρελαίου* (στη μέση τής θάλασσας) **2.** κλιμακωτή σειρά καθισμάτων που προορίζεται για θεατές, κυρ. σε στάδια, ιπποδρόμια κ.λπ.: *ο αγώνας διεξάγεται μπροστά σε άδειες / γεμάτες ~* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που κάθονται στην παραπάνω σειρά καθισμάτων: *όλη η ~ χειροκροτούσε τους παίκτες* ΣΥΝ. κερκίδα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προθάλαμος ή στοά γυμναστηρίου», αργότερα και «εξέδρα θεάτρου», < *ἐξ-* + *ἕδρα*].

εξέδωσα ρ. ‣ εκδίδω

εξεζητημένος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη φυσικότητας, από υπερβολή (βλ. κ. λ. *εκζήτηση*): *~ ευγένεια / ύφος / τρόποι / ομιλία / συμπεριφορά / ντύσιμο / χτένισμα* ΣΥΝ. υπερβολικός, παρατραβηγμένος, επιτηδευμένος ΑΝΤ. φυσικός, ανεπιτήδευτος **2.** αυτός που δίνει υπερβολική έμφαση σε λεπτομέρειες ΣΥΝ. σχολαστικός. — **εξεζητημέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού μτγν. *ἐκζητῶ (-έω)*, με αφετηρία το επίρρ. *ἐξεζητημένως* «επιτηδευμένα, υπερβολικά»].

εξέθεσα ρ. ‣ εκθέτω

εξέθρεψα ρ. ‣ εκτρέφω

εξειδικεύω ρ. μετβ. [1889] {εξειδίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** δίνω σε (κάτι) ειδικότερο περιεχόμενο, καθιστώ (κάτι) πιο συγκεκριμένο: *το βιβλίο εξειδικεύει το φαινόμενο τής αλλοτρίωσης σε τρεις περιπτώσεις: ενός μετανάστη, ενός βιομηχανικού εργάτη και ενός υπαλλήλου γραφείου* **2.** δίνω σε (κάποιον) επαγγελματική ή/και επιστημονική ειδίκευση σε συγκεκριμένο αντικείμενο: *μηχανικός αυτοκινήτων εξειδικευμένος σε ορισμένη μάρκα* **3.** (μεσοπαθ. **εξειδικεύομαι**) είμαι ειδικευμένος (σε κάτι): *η εταιρεία μας εξειδικεύεται στην κατασκευή ρολογιών ακριβείας.* — **εξειδίκευση** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. spécialiser].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Το **εξειδικεύομαι** δηλώνει μεγαλύτερο βαθμό ειδίκευσης· ωστόσο, στην κοινή χρήση, αποτελεί εμφατική χρήση τού **ειδικεύομαι**, από το οποίο δεν διαφέρει σημασιολογικά. Το ίδιο και το **εξειδίκευση** έναντι τού **ειδίκευση** ωστόσο σε μια προσεκτική χρήση τής γλώσσας, τα *εξειδικεύομαι*, *εξειδίκευση* μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να δηλώσουν μεγαλύτερο βαθμό ειδίκευσης, π.χ. *ειδικεύθηκε στη γλωσσολογία και εξειδικεύθηκε στη χρήση πολυμέσων για τη διδασκαλία τής γλώσσας.*

εξεικονίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξεικόνισ-α, -τηκα (λογιότ. -θηκα), -μένος} (λόγ.-σπάν.) απεικονίζω, παριστάνω. — **εξεικόνιση** (η) [μτγν.], **εξεικονιστικός**, -ή, -ό [1887], **εξεικονιστικά** επίρρ.

εξέλαβα ρ. ▸ εκλαμβάνω

εξέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η έλαση (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξέλασις* «εκδίωξη – εκστρατεία» < *ἐξελαύνω* < *ἐξ-* + *ἐλαύνω* (βλ.λ.)].

εξελεγκτικός, -ή, -ό [1865] αυτός που συμβάλλει στην εις βάθος εξέταση (προσώπου, υπόθεσης κ.λπ.): ~ *επιτροπή*.

εξελέγχω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξήλεγξα, εξελέγχθηκα} (λόγ.) διερευνώ σε βάθος, προκειμένου να πιστοποιήσω στοιχεία, διεξάγω λεπτομερή έλεγχο. — **εξέλεγξη** (η).

εξέλεξα ρ. ▸ εκλέγω

εξελιγμένος, -η, -ο κ. (σπάν.) **εξειλιγμένος** [αρχ.] **1.** αυτός που έχει εξελιχθεί **2.** αυτός που έχει αναπτυχθεί, που έχει προοδεύσει οικονομικά, πολιτικά ή πολιτιστικά **3.** αυτός που έχει προσαρμοστεί σε μοντέρνες αντιλήψεις και τρόπους ζωής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

εξελικτικός, -ή, -ό [1871] **1.** (α) αυτός που αναφέρεται στην εξέλιξη: ~ *θεωρίες* / *στάδιο* (β) αυτός που βρίσκεται σε εξέλιξη: ~ *πορεία* ΑΝΤ. στάσιμος **2.** ΨΥΧΟΛ. ***εξελικτική ψυχολογία*** ο κλάδος που εξετάζει τις μεταβολές στον ψυχικό κόσμο τού ανθρώπου κατά τα διάφορα στάδια τής ζωής του **3.** ΒΙΟΛ.-ΦΙΛΟΣ. αυτός που αποδέχεται τη θεωρία τού Δαρβίνου για την εξέλιξη των ειδών. — **εξελικτικά** επίρρ.

εξέλιξη (η) {-ης κ. -ίξεως | -ίξεις, -ίξεων} **1.** η διαδικασία αλλαγής ή ανάπτυξης (συνήθ. από κατώτερο ή απλούστερο σε ανώτερο ή συνθετότερο επίπεδο): *η ~ τής γλώσσας* / *τής κοινωνίας* / *τού πολιτισμού* || *σταδιακή* / *βαθμιαία* / *αργή* / *ταχεία* ~ **2.** (ειδικότ.) η πρόοδος στον τομέα των γραμμάτων, των τεχνών και τού πολιτισμού με την πάροδο τού χρόνου: ~ *τής βιομηχανίας* / *τής γενετικής* / *τής τεχνολογίας* || *εποχή τής* ~ ΑΝΤ. οπισθοδρόμηση, παρακμή **3.** (για πρόσ.) η βελτίωση τής επαγγελματικής κατάστασης και, κατ' επέκτ., τού βιοτικού επιπέδου και τής κοινωνικής θέσης τού ατόμου: *ως γιατρός είχε θεαματική* ~ **4.** η πορεία συγκεκριμένης κατάστασης: *η ~ τής υγείας* / *τής ασθένειας* / *τής συζήτησης* / *των διαπραγματεύσεων* **5. εξελίξεις** (οι) ακολουθία σημαντικών γεγονότων, που μεταβάλλουν την υπάρχουσα κατάσταση: *διεθνείς* / *τελευταίες* ~ || *αναμένονται ~ στο στρατιωτικό μέτωπο* / *στην πολιτική κονίστρα μιας χώρας* **6.** ΒΙΟΛ. (α) το σύνολο των διαδοχικών μεταβολών στα χαρακτηριστικά των έμβιων όντων, κατά τη θεωρία τής εξέλιξης, αφότου πρωτοεμφανίστηκε ζωή στη Γη μέχρι σήμερα (β) ***θεωρία τής εξέλιξης*** η θεωρία σύμφωνα με την οποία τα έμβια όντα κατάγονται από προϋπάρχοντες, πιο πρωτόγονους οργανισμούς, οι οποίοι με την πάροδο των ετών μεταβλήθηκαν σε πιο σύνθετους ΣΥΝ. εξελιξιοκρατία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελίσσω*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξέλιξις* < αρχ. *ἐξελίσσω*. Η σημ. τής βιολογικής θεωρίας αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. evolution].

εξελιξιαρχία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η φιλοσοφική, ανθρωπολογική και κοινωνιολογική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία όλα τα ανθρώπινα πράγματα (πολιτιστικά, κοινωνικά κ.λπ.) είναι αποτελέσματα εξελικτικής διαδικασίας. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. evolutionism].

εξελιξιοκρατία (η) η εξελιξιαρχία (βλ.λ.).

εξελίξιμος, -η, -ο αυτός που επιδέχεται εξέλιξη.

εξελίσσω ρ. μετβ. {εξέλι-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** (σπάν.) επιφέρω εκσυγχρονιστικές αλλαγές σε (κάτι): ~ *τις παραγωγικές μεθόδους* / *τη στρατηγική* (μεσοπαθ. **εξελίσσομαι**) **2.** βρίσκομαι σε διαδικασία αλλαγής, μεταβάλλομαι σταδιακά ή περνώ από ένα στάδιο σε άλλο: *η γλώσσα εξελίσσεται με την πάροδο τού χρόνου* || *δεν περίμενα να εξελιχθεί έτσι η συζήτηση* || *η υγεία του εξελίσσεται ομαλά* / *ικανοποιητικά* || *έτσι εξελίσσονται τα γεγονότα* || *εξελίχθηκε γρήγορα σε μεγάλη οικονομική δύναμη* **3.** (ειδικότ.) βρίσκομαι σε διαδικασία αλλαγής ή ανάπτυξης προς (κάτι καλύτερο, ανώτερο ή συνθετότερο): *η κοινωνία εξελίσσεται, δεν μπορούμε να μένουμε στα ίδια* || *χώρες με εξελιγμένη τεχνολογία* / *οικονομία* **4.** προοδεύω, φτάνω σε ανώτερο επίπεδο με την πάροδο τού χρόνου: *οι θετικές επιστήμες εξελίσσονται θεαματικά στην εποχή μας* ΑΝΤ. παρακμάζω, οπισθοδρομώ **5.** (για πρόσ.) βελτιώνω την επαγγελματική και κοινωνική μου θέση: *εξελίχθηκε σε καθηγητή πρώτης βαθμίδας* **6.** ΒΙΟΛ. υφίσταμαι εξέλιξη, περνώ από στάδια εξέλιξης **7.** (η μτχ. **εξελιγμένος**, -η, -ο) βλ.λ. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξετυλίγω – κινούμαι γρήγορα σε κυκλική τροχιά», < *ἐξ-* + *ἑλίσσω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

> **εξελίσσομαι – ανελίσσομαι – μεταβάλλομαι.** Η γενική σημασία τού **εξελίσσομαι** είναι ουδέτερη: *Πώς εξελίχθηκαν τα γεγονότα: – Η κατάσταση εξελίσσεται ομαλά* / *ανησυχητικά*· χρησιμοποιείται όμως και με τη σημ. «αναπτύσσομαι, μεταβάλλομαι προς κάτι καλύτερο», με ποιοτική δηλ. χροιά, δηλώνοντας μεταβολή προς το καλύτερο: *Ο πολιτισμός εξελίσσεται.* Το **ανελίσσομαι** σημαίνει «αναπτύσσω σε χώρο, απλώνω κάτι, ώστε να καταλάβει μεγαλύτερη έκταση»· κυριολεκτείται για στρατιωτικές δυνάμεις και αναφέρεται σε στρατηγικές μεθόδους: *Σύμφωνα με νεότερο σχέδιο, οι δυνάμεις πεζικού θα ανελιχθούν σε όλη την έκταση τού βόρειου μετώπου* (καταχρηστικά το *ανελίσσομαι* χρησιμοποιείται συχνά αντί τού *εξελίσσομαι!*). Το **μεταβάλλομαι** χρησιμοποιείται γενικά με τη σημασία «τής μετάβασης από μία κατάσταση σε μιαν άλλη» χωρίς να δηλώνεται ότι είναι προς το καλύτερο (εξέλιξη / βελτίωση) ή προς το χειρότερο (χειροτέρευση / επιδείνωση). Το ίδιο ισχύει και προκειμένου περί των ονοματικών παραγώγων **εξέλιξη** (ουδέτερη μεταβολή ή μεταβολή προς το καλύτερο), **μεταβολή** (ουδέτερη μεταβολή), **ανέλιξη** (ανάπτυξη σε χώρο).

εξέλκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη έλκους στο δέρμα ή σε βλεννογόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξέλκωσις* < αρχ. *ἐξελκῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *-ελκῶ* < *ἕλκος*].

εξελληνίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξελλήνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) Έλληνα, κάνω (κάποιον) να αφομοιωθεί πολιτιστικά από το ελληνικό έθνος (στη νοοτροπία, τη γλώσσα, στον τρόπο ζωής κ.λπ.) ΑΝΤ. αφελληνίζω **2.** προσδίδω σε (κάτι) ελληνικά χαρακτηριστικά: *οι εξελληνισμένες πόλεις τής Ανατολής στην ελληνιστική εποχή* **3.** (ειδικότ.) προσαρμόζω (λέξη ξενικής προελεύσεως) στο ελληνικό γραμματικό σύστημα (*η λέξη «δολάριο» είναι εξελληνισμένος τύπος τού αγγλικού «dollar»*) ή χρησιμοποιώ μια ελληνική λέξη στη θέση ξένης. — **εξελληνισμός** (ο) [1782]. ΒΛ. ΠΙΝ. *εξελληνισμένων ξένων λέξεων* στην επόμενη σελίδα.

εξέμαθα ρ. ▸ εκμανθάνω

εξεμώ ρ. μετβ. {εξεμείς... | εξέμεσα (λογιότ. εξήμεσα)} (λόγ.) **1.** βγάζω από το στόμα μου, κάνοντας εμετό: ~ *την τροφή* ΣΥΝ. ξερνώ **2.** (μτφ.-κακόσ.) εκστομίζω: *εξέμεσε ακατονόμαστες ύβρεις* / *συκοφαντίες*. Επίσης **εμώ** [αρχ.]. — **εξέμεση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμετός*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξεμῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ἐμῶ*, πιθ. < **Fεμ-έω* < Ι.Ε. *wem- «εμώ», πβ. σανσκρ. vámi-ti, λατ. vomo, γαλλ. vomir > αγγλ. vomit κ.ά. Ομόρρ. *ἔμ-ετος*].

εξ εναντίας επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) αντιθέτως, απεναντίας.

εξεπίτηδες [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **ξεπίτηδες** επίρρ.· επίτηδες ΣΥΝ. εκ προθέσεως, ηθελημένα, σκόπιμα, εσκεμμένα.

εξεπιτούτου επίρρ. (λαϊκ.-προφορ.) εξεπίτηδες. Επίσης (λαϊκότ.) **ξεπιτούτου**. [ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *επι-* + *τούτου*, πιθ. από συμφυρμό των *εξεπίτηδες* + *επί τούτου* (πβ. κ. *επί τούτω*)].

εξεπλάγην ρ. ▸ εκπλήσσω

εξέπλευσα ρ. → εκπλέω

εξέπληξα ρ. → εκπλήσσω

εξέπνευσα ρ. ▸ εκπνέω

εξεργασία (η) [μτγν.] {εξεργασιών} **1.** η επεξεργασία: ~ *μετάλλων* / *δοκιμίων* ● **2.** ΙΑΤΡ. η εμφάνιση παθολογικών συμπτωμάτων **3.** ο όγκος: *κακοήθης* ~. — **εξεργάζομαι** ρ.

έξεργο (το) το τμήμα τού κέρματος όπου αναγράφεται η χρονολογία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exergue (αρχικώς «επιφάνεια νομίσματος, όπου ετίθετο ανάγλυφη επιγραφή») < νεολατ. exergum < αρχ. *ἐξ-* + *ἔργον*].

εξερεθίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξερέθισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ερεθίζω, διεγείρω: ~ *τα πάθη* **2.** προκαλώ σε (κάποιον) αγανάκτηση: *με τα δηκτικά του λόγια τον εξερέθισε τόσο, που εγκατέλειψε την αίθουσα.* — **εξερέθιση** (η), **εξερεθιστικός**, -ή, -ό [1889].

εξερεύνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η προσεκτική επιτόπια έρευνα: *κάναμε μια ~ τού χώρου, πριν στήσουμε εκεί τη σκηνή μας* **2.** η περιήγηση σε άγνωστο τόπο με σκοπό τη μελέτη του ή τον εντοπισμό συγκεκριμένων στοιχείων: *η ~ τού διαστήματος* / *τού Ειρηνικού Ωκεανού από τον θαλασσοπόρο Κουκ* || *υποβρύχια* ~. — **εξερευνητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

εξερευνητής (ο), **εξερευνήτρια** (η) {εξερευνητριών} πρόσωπο που εξερευνά άγνωστα μέρη: *μεγάλοι ~ ήταν ο Χριστόφορος Κολόμβος, ο Μαγγελάνος, ο Βάσκο ντα Γκάμα κ.ά.*

εξερευνώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξερευνάς..., εξερεύν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** ερευνώ πολύ προσεκτικά **2.** (ειδικότ.) περιηγούμαι (άγνωστες περιοχές), για να τις γνωρίσω, για να ανακαλύψω συγκεκριμένα πράγματα: ~ *τον Αμαζόνιο*.

εξερράγην ρ. → εκρήγνυμαι

εξέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μτχ. ενεστ. εξερχόμενος, -η, -ο, εξήλθα} (λόγ.) (+από) **1.** βγαίνω: *ο πρωθυπουργός εξήλθε από το προεδρικό μέγαρο και προέβη σε σύντομες δηλώσεις* (+γεν.) στη ΦΡ. ***εξέρχομαι τής υπηρεσίας*** αποσύρομαι από υπηρεσία, παύω να κατέχω αξίωμα: *μετά από 40 χρόνια προσφοράς στο Δημόσιο εξήλθε πέρυσι τής υπηρεσίας* **2.** (α) **εξερχόμενα** (τα) {εξερχομένων} (i) τα έγγραφα που αποστέλλει μια υπηρεσία ΑΝΤ. εισερχόμενα (ii) (στην ηλεκτρονική επικοινωνία και την κινητή τηλεφωνία) τα μηνύματα που αποστέλλει κάποιος καθώς και ο χώρος στον οποίο αυτά αποθηκεύονται (β) ***εξερχόμενες κλήσεις*** οι κλήσεις που πραγματοποιούνται από ένα κινητό (σε αντιδιαστολή με τις εισερχόμενες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

έξεστι Κλαζομενίοις ασχημονείν → ασχημονώ

εξετάζω ρ. μετβ. {εξέτασ-α (λόγ. εξήτασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κοιτάζω ερευνητικά, για να καταλήξω σε συμπέρασμα· συνήθ. για γιατρούς: *πρέπει να έχεις πρόβλημα με τα μάτια σου· σ' έχει εξετάσει οφθαλμίατρος;* **2.** μελετώ προσεκτικά, για να καταλήξω σε συμπέρασμα: *εξέτασε πρώτα τα στοιχεία που διέθετε και ύστερα εξέφρασε την άποψή του* || ~ *την ποιότητα των τροφίμων* || ~ *προσεκτικά* **3.** υποβάλλω ερωτήσεις (σε κατηγορούμενο ή μάρτυρα): *ο ανακριτής εξέτασε τους δύο βασικούς μάρτυρες κατ' αντιπαράσταση* **4.** υποβάλλω (κάποιον) σε γραπτή, προφορική ή και πρακτική δοκιμασία,

ΕΠΙΛΕΚΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ
ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΩΝ ΞΕΝΙΚΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΕΩΣ ΟΡΩΝ
ΠΟΥ ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΤΗΚΑΝ Ή ΥΠΟΧΩΡΗΣΑΝ Ή Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΑ ΓΝΩΣΤΗ

Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία
αβτζής	«κυνηγός»	< τουρκ. avcı
αβοκάτος	«δικηγόρος»	< ιταλ. avocato
αζάς	«αιρετός δημογέροντας»	< τουρκ. aza
αϊβάζης	«υπηρέτης»	< τουρκ. ayvaz
αλικο(ν)τίζω	«εμποδίζω»	< τουρκ. alıkoymak
αλιμουργιάζω	«διαρπάζω, λεηλατώ»	< αρωμ. alimurā
αμιράλης	«ναύαρχος»	< γαλλ. amiral
αμπασαδόρος	«πρεσβευτής»	< βεν. ambassador
αντέτι	«έθιμο»	< τουρκ. adet
απτάλης	«ατημέλητος»	< τουρκ. aptal
αραρούτι	«άμυλο»	< αγγλ. arrow-root
άρκλα	«ερμάριο»	< λατ. arcula
ασλάνι	«λιοντάρι»	< τουρκ. aslan
αχμάκης	«ηλίθιος, νωθρός»	< τουρκ. ahmak
βελέσι	«φόρεμα»	< βεν. valessio
γαζέτα	«εφημερίδα»	< βεν. gazetta
γεμεκλίκι	«τροφεία, έξοδα διατροφής»	< τουρκ. yemeklik
γέμελος	«δίδυμος»	< ιταλ. gemello
γεντέκι	«δοχείο (ζεστού νερού)»	< τουρκ. yedek
γιαρά	«πληγή»	< τουρκ. yara
γιασάκι	«απαγόρευση»	< τουρκ. yasak
γιάτσο	«παγωτό»	< ιταλ. ghiaccio
γιολντάσης	«σύντροφος»	< τουρκ. yoldas
γιολτζής	«ταξιδιώτης»	< τουρκ. yolcu
γιουρούκης	«άξεστος, βάρβαρος»	< τουρκ. yürük
γκενεράλης	«στρατηγός»	< ιταλ. generale
γκιόλι	«λάκκος, τέλμα»	< τουρκ. göl
γκιουζέλης	«όμορφος»	< τουρκ. güzel
γκιουλές	«οβίδα»	< τουρκ. gülle
γούλα	«οισοφάγος»	< λατ. gula
γουλόζος	«λαίμαργος»	< ιταλ. goloso
γρανάτα	«χειροβομβίδα»	< ιταλ. granata
εκμεκτσής	«ψωμάς»	< τουρκ. ekmekci
εσκιτζής	«παλαιοπώλης»	< τουρκ. eskici
ζάβαλης	«δυστυχής»	< τουρκ. zavallı
ζαϊρές	«εφόδια, προμήθειες»	< τουρκ. zahire
ζαΐφης	«αδύναμος»	< τουρκ. zayıf
ζαπτιές	«χωροφύλακας»	< τουρκ. zaptiye
ζαρίφης	«κομψός»	< τουρκ. zarif
ζούπα	«φούστα»	< γαλλ. jupe
ινκάντο	«δημοπρασία»	< ιταλ. incanto
καβάσης	«φρουρός προξενείου»	< τουρκ. kavas
καβάφης	«παπουτσής»	< τουρκ. kavaf
καβούλι	«λόγος, συμφωνία»	< τουρκ. kavil
καζάζης	«μεταξάς»	< τουρκ. kazaz
καζασκέρης	«στρατοδίκης»	< τουρκ. kazasker
καμπαρντίζω	«φουσκώνω»	< τουρκ. kabardım
καμπούλι	«συγκατάθεση»	< τουρκ. kabul
καούνι	«πεπόνι»	< τουρκ. kavun
καπάνι	«τόπος αγοράς»	< τουρκ. kapan
καρούτα	«σκάφη»	< αλβ. karrutë
καρτάλι	«είδος αετού»	< τουρκ. kartal
κασαβέτι	«θλίψη»	< τουρκ. kasavet
κατσάκης	«φυγάς»	< τουρκ. kaçak
κατσαμάκι	«νάζι, υπεκφυγή»	< τουρκ. kaçamak
καφαλτί	«απογευματινό γεύμα»	< τουρκ. kahvaltı
καφαντάρης	«σύντροφος»	< τουρκ. kafadar
κελεπτσές	«χειροπέδα»	< τουρκ. kelepçe
κεμέρι	«θήκη, ζώνη»	< τουρκ. kemer
κεπτσές	«τρυπητή κουτάλα»	< τουρκ. kepçe
κεράς	«ενοίκιο»	< τουρκ. kira
κερεστές	«ξυλεία»	< τουρκ. kereste
κιοσές	«σπανός»	< τουρκ. köse
κιρατζής	«ενοικιαστής»	< τουρκ. kiracı
κοκόζης	«φτωχός»	< τουρκ. kokoz
κολτζής	«φύλακας»	< τουρκ. kolcu
κομαντάντης	«διοικητής»	< ιταλ. commandante
κομπρεμετάρω	«διακινδυνεύω»	< ιταλ. compromettere
κόνσολος	«πρόξενος»	< ιταλ. console
κονσουλάτο	«προξενείο»	< γαλλ. consulat
κοντόσης	«μαστροπός»	< τουρκ. kodoş
κοντότα	«διαγωγή»	< ιταλ. condotta
κοντράτο	«συμβόλαιο»	< ιταλ. contratto
κουλαξίζης	«κουτσάφτης»	< τουρκ. kulaksız
κουντούρα	«είδος παπουτσιού»	< τουρκ. kundura
κουρνάζης	«άθλιος, δόλιος»	< τουρκ. kurnaz
κουρσούνι	«σφαίρα»	< τουρκ. kurşun
κρέντιτο	«πίστωση»	< ιταλ. credito
λατίφης	«χαριτωμένος»	< τουρκ. lâtif
λεμπλεμπίδι	«στραγάλι»	< τουρκ. leblebi
λίνια	«γραμμή»	< γαλλ. ligne
μαμουτιές	«οθωμανικό νόμισμα»	< τουρκ. mahmudiye

Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία
μαξούλι	«σοδειά»	< τουρκ. mahsul
μαρινέρος	«ναύτης»	< ιταλ. marinero
μαρσιάλης	«αρχιστράτηγος»	< αγγλ. marshal
μασάλι	«παραμύθι»	< τουρκ. masal
μασγάλι	«πολεμίστρα»	< τουρκ. mazgal
μεζάτι	«δημοπρασία»	< τουρκ. mezat
μεϊντάνι	«αγορά»	< τουρκ. meydan
μεσές	«δρυς»	< τουρκ. meşe
μινιστέριον	«υπουργείο»	< ιταλ. ministero
μινίστρος	«υπουργός»	< ιταλ. ministro
μούλκι	«κτήμα»	< τουρκ. mülk
μουντάρω	«εφορμώ»	< ιταλ. montare
μουσλούκι	«δεξαμενή νερού»	< τουρκ. musluk
μουχαλεμπί	«είδος γλυκύσματος»	< τουρκ. mahallebi
μουχτάρης	«επιστάτης, προεστός»	< τουρκ. muhtar
μπαγιονέτα	«ξιφολόγχη»	< γαλλ. bayonette
μπαϊρακτάρης	«σημαιοφόρος»	< τουρκ. bayraktar
μπαΐρι	«πλαγιά»	< τουρκ. bayır
μπακράτσι	«χάλκινο αγγείο»	< τουρκ. bakraç
μπαξεβάνης	«κηπουρός»	< τουρκ. bahçıvan
μπαρουτχανές	«πυριτιδαποθήκη»	< τουρκ. baruthane
μπατάλης	«άχρηστος»	< τουρκ. battal
μπατάλια	«μάχη»	< ιταλ. battaglia
μπάχτι	«τύχη»	< τουρκ. baht
μπεντένι	«έπαλξη»	< τουρκ. beden
μπερατλής	«διερμηνέας»	< τουρκ. beratlı
μπεσλεμές	«σιτευτό αρνί»	< τουρκ. besleme
μπιλετζίκι	«βραχιόλι»	< τουρκ. bilezik
μπινιάρης	«δίδυμος»	< λατ. binarius
μπόζης	«φαιός, σταχτής»	< τουρκ. boz
μπόρτζι	«χρέος»	< τουρκ. borç
μπουρμάς	«κρουνός»	< τουρκ. burma
μπούρσα	«χρηματιστήριο»	< ιταλ. borsa
μπούρτζι	«φρούριο, οχυρό»	< αραβ. burğ
νιζάμι	«τάξη, ρύθμιση»	< τουρκ. nizam
νισαντίρι	«χλωριούχο αμμώνιο»	< τουρκ. nişadır
νοτάριος	«συμβολαιογράφος»	< λατ. notarius
νουφούσι	«πιστοποιητικό»	< τουρκ. nüfus
νταμουζλούκι	«θρεφτάρι - επιβήτορας»	< τουρκ. damızlık
ντανάς	«νεαρός ταύρος»	< τουρκ. dana
ντέγκι	«ζυγαριά»	< τουρκ. denk
ντελής	«ιππέας»	< τουρκ. deli
ντερμάνι	«δύναμη»	< τουρκ. derman
ντονμές	«αρνησίθρησκος»	< τουρκ. dönme
ντόρτσο	«γλυκό πορτοκάλι»	< ιταλ. dolzo
ντοτόρος	«γιατρός»	< ιταλ. dottore
ντουλγκέρης	«ξυλουργός»	< τουρκ. dülger
ντουρσέκι	«γωνιά δρόμου»	< τουρκ. dirsek
ουζούνης	«ψηλός»	< τουρκ. uzun
οφιτσιάλος	«αξιωματούχος»	< ιταλ. officiale
παρλαμέντο	«κοινοβούλιο»	< ιταλ. parlamento
πεχλιβάνης	«παλαιστής»	< τουρκ. pehlivan
πόστα	«ταχυδρομείο»	< ιταλ. posta
ποτούρι	«χωριάτικο παντελόνι»	< τουρκ. potur
ρεΐζης	«πρόεδρος»	< τουρκ. reis
ρεντζιπέρης	«γεωργός»	< τουρκ. rençber
ρετσέλι	«κομπόστα από μούστο»	< τουρκ. reçel
ριτιράτα	«υποχώρηση»	< ιταλ. ritirata
ρόγα	«μισθός»	< μεσν. λατ. roga
ρούντος	«λεπτό (μαλλί)»	< σλαβ. ruda
σαμντάνι	«κηροπήγιο»	< τουρκ. şamdan
σαμούρι	«νυφίτσα»	< τουρκ. samur
σαραλίκι	«ίκτερος»	< τουρκ. sarılık
σαράτσης	«σελοποιός»	< τουρκ. saraç
σασκίνης	«άμυαλος, αφηρημένος»	< τουρκ. şaşkın
σατίρι	«είδος μαχαιριού»	< τουρκ. satır
σαψάλης	«άμυαλος»	< τουρκ. şapşal
σελτές	«μαξιλάρα»	< τουρκ. şilte
σεντζαφές	«άπιστος»	< ιταλ. senza fe
σερδάρης	«διοικητής»	< τουρκ. serdar
σιρίμι	«δερμάτινο κορδόνι»	< τουρκ. sırım
σολδάτος	«στρατιώτης»	< ιταλ. soldato
σουλουμάς	«καλλυντικό»	< τουρκ. sulama
σουρ(γ)ούνης	«εξόριστος»	< τουρκ. sürgün
σούρλα	«αιχμηρή κορυφή»	< σλαβ. surla
σουρμές	«βαφή»	< τουρκ. sürme
σοφτάς	«ιεροσπουδαστής»	< τουρκ. softa
σπαχής	«ιππέας»	< τουρκ. sipahi
σπετσέρης	«φαρμακοποιός»	< ιταλ. spezieri (πληθ.)
σπετσερία	«φαρμακείο»	< ιταλ. spezieria
σταμπαρία	«τυπογραφείο»	< ιταλ. stamperia
ταζέτικος	«φρέσκος»	< τουρκ. taze

Παλαιότερο δάνειο	Σημασία	Ετυμολογία
ταϊφάς	«πλήρωμα πλοίου»	< τουρκ. tayfa
τάμπια/ντάπια	«οχυρό»	< τουρκ. tabya
τάρα	«απόβαρο»	< ιταλ. tara
ταρατόρι	«είδος σάλτσας»	< τουρκ. tarator
τεμπίχι	«νουθεσία, προειδοποίηση»	< τουρκ. tembih
τερζής	«ράφτης»	< τουρκ. terzi
τεσκερές	«κοινοποίηση - άδεια»	< τουρκ. tezkere
τζανφές	«μεταξωτό ύφασμα»	< τουρκ. canfes
τζασίτης	«κατάσκοπος»	< τουρκ. caşıt
τζατμάς	«σκελετός κτηρίου»	< τουρκ. çatma
τζελάτης	«δήμιος»	< τουρκ. cellat
τζελέπης	«ζωέμπορος»	< τουρκ. celep
τζεπχανές	«πολεμοφόδια»	< τουρκ. cephane
τζιλβές	«ακκισμός, νάζι»	< τουρκ. cilve
τιτίζος	«λεπτολόγος»	< τουρκ. titiz
τιφτίκι	«λεπτό κατσικήσιο μαλλί»	< τουρκ. tiftik
τοκμάκι	«ξύλινο σφυρί»	< τουρκ. tokmak
τοπόλι	«λεύκα»	< σλαβ. topol
τοπούζι	«είδος ροπάλου»	< τουρκ. topuz
τούγια	«είδος κυπαρισσιού»	< γαλλ. tuya
τούζλα	«αλυκή»	< τουρκ. tuzla
τουζλούκι	«περικνημίδα»	< τουρκ. tozluk
τσαΐρι	«λιβάδι»	< τουρκ. çayır
τσάμι	«πεύκο»	< τουρκ. çam
τσαμπάζης	«ζωέμπορος»	< τουρκ. cambaz
τσαπάρι	«είδος πετονιάς»	< τουρκ. çapari
τσαρσί	«αγορά»	< τουρκ. çarşı
τσατμάς	«ξύλινος τοίχος»	< τουρκ. çatma
τσελεμπής	«κύριος, άρχοντας»	< τουρκ. çelebi
τσελίκι	«ατσάλι»	< τουρκ. çelik
τσερτσεβές	«ξύλινο πλαίσιο παραθύρου»	< τουρκ. çerçeve
τσεσμές	«(πέτρινη) βρύση»	< τουρκ. çeşme
τσέτης	«αντάρτης»	< τουρκ. çete
τσιβερμές	«οβελίας»	< τουρκ. çevirme
τσιβί	«καρφί, τσιμπούρι»	< τουρκ. çivi
τσιλιγκίρης	«κλειδαράς»	< τουρκ. çilingir
τσιμσίρι	«δέντρο πύξος»	< τουρκ. şimşir
τσιπλάκης	«γυμνός»	< τουρκ. çıplak
τσορβάς	«σούπα»	< τουρκ. çorba
τσουμάκι	«ρόπαλο»	< τουρκ. çomak
φέτι	«κατάκτηση»	< τουρκ. fetih
φορτσέρι	«μπαούλο»	< ιταλ. forziere
χαζινές	«θησαυροφυλάκιο»	< τουρκ. hazine
χαΐνης	«ακαμάτης»	< τουρκ. hain
χαμούρι	«ζυμάρι»	< τουρκ. hamur
χαντούμης	«ευνούχος»	< τουρκ. hadım
χαραμής	«ληστής»	< τουρκ. harami
χάψη	«φυλακή»	< τουρκ. hapis
χούμελι	«υδρόμελι»	< σλαβ. hmel

Παρατηρήσεις

1. Πολλές από τις ξένες λέξεις τού πίνακα, τις οποίες συναντούμε εκτεταμένα σε παλαιότερα κείμενα (λ.χ. τού Μακρυγιάννη), αντικαταστάθηκαν επιτυχώς από τις αντίστοιχες ελληνικές χάρις στο κίνημα τού Κοραή και άλλων λογίων τού 18ου και 19ου αι. να «αποκαθάρουν» τη γλώσσα από ξένες λέξεις.
2. Στον επιλεκτικό πίνακα περιέχονται κυρίως λέξεις που δεν είναι εν χρήσει πλέον στη Νεοελληνική Κοινή, αλλά είναι πιθανόν να τις συναντήσει κανείς σε παλαιότερα κείμενα, σε διαλέκτους ή, σπανιότερα, στις ιδιολέκτους μερικών ηλικιωμένων κυρίως ατόμων.
3. Σε ορισμένες περιπτώσεις η σημασία του ξένου όρου δεν ταυτίζεται με τη σημασία τού προσαρμοσμένου δανείου, η οποία οφείλεται συνήθως σε σημασιολογική εξέλιξη εντός τής Ελληνικής ή σε άλλη επίδραση.
4. Σε ορισμένες διαλέκτους τής Νέας Ελληνικής ενδέχεται το προσαρμοσμένο δάνειο να έχει προσλάβει άλλη μορφή ή σημασία από αυτήν που δηλώνεται στον πίνακα.
5. Μερικές από τις λέξεις τού πίνακα απαντούν σε κύρια ονόματα (ανθρωπωνύμια, τοπωνύμια κ.τ.λ.).
6. Η ετυμολογική προέλευση που αναγράφεται εδώ αναφέρεται στην άμεση και όχι στην απώτερη αναγωγή των δανείων (λ.χ. αναφέρεται ότι μια λέξη προέρχεται από την Τουρκική και όχι αν η τουρκική λέξη είναι αραβικής, περσικής ή άλλης αρχής).

διερευνώντας κατά πόσον έχει κατακτήσει συγκεκριμένες γνώσεις ή δεξιότητες: *ο καθηγητής εξέτασε τους μαθητές στο μάθημα τής ημέρας* || *τους υποψηφίους για τη θέση τού διευθυντή πωλήσεων θα εξετάσει τριμελής επιτροπή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ἐτάζω* «ελέγχω λεπτομερώς» < *ἐτός* «αληθής» (ιων. ψίλωση) < I.E. *se-to- «αληθής», πβ. σανσκρ. satya-, αρχ. σκανδ. sannr κ.ά. Δεν αποκλείεται σύνδεση με το θ. *es- «είμαι». Ομόρρ. *ἔτυμον* (< *ἐτεός* «αληθής»)].

εξέταση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η προσεκτική παρατήρηση και μελέτη: ~ *φαινομένου* / *προβλήματος* / *σκανδάλου* ΣΥΝ. έρευνα, αναζήτηση **2.** η ιατρική διερεύνηση τής κατάστασης τής υγείας (κάποιου): ~ *ασθενούς* || *κάνω ~ αίματος* || (κ. σε πληθ.) *κάνω εξετάσεις ούρων* **3. εξετάσεις** (οι) η δοκιμασία που αποσκοπεί στην αξιολόγηση των γνώσεων ή των δεξιοτήτων (κάποιου): *προφορικές* / *γραπτές* / *κατατακτήριες* / *τελικές* / *πτυχιακές* / *εισαγωγικές ~* || *δίνω* / *έχω ~* || *υποβάλλομαι* / *συμμετέχω* / *προβιβάζομαι* / *απορρίπτομαι* / *αποτυγχάνω* / *κόβομαι στις ~* || *περνώ (σ)τις ~* (επιτυγχάνω) || *περνώ από ~* (υποβάλλομαι σε εξετάσεις) || *~ για δίπλωμα οδήγησης* / *στην οδήγηση* || (κ. σε εν.) *προφορική ~*· ΦΡ. **απολυτήριες εξετάσεις** βλ. λ. *απολυτήριος* **4.** η ανάκριση μάρτυρα ή διαδίκου: *προκαταρκτική ~* • **5.** ΙΣΤ. ***Ιερά Εξέταση*** (λατ. Inquisitio) (α) (από τον 12ο αι. ώς τον 18ο αι.) το συμβούλιο των καρδιναλίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που ήλεγχε δογματικά τις αιρέσεις και τιμωρούσε τους αιρετικούς (β) (μτφ.) η αυστηρή δοκιμασία εξεταζομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δοκιμασία, ωρίμαση.*

εξεταστέος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που πρέπει να εξεταστεί· ΦΡ. (ειδικότ.) **εξεταστέα ύλη** η ύλη (το σύνολο των γνώσεων) στην οποία πρόκειται κάποιος να εξεταστεί.

εξεταστήριο (το) [μτγν.] {εξεταστηρί-ου | -ων} ο τόπος στον οποίο διεξάγονται εξετάσεις.

εξεταστής (ο) [αρχ.], **εξετάστρια** (η) {εξεταστριών} πρόσωπο που κρίνει την απόδοση των υποψηφίων σε εξετάσεις: *ο ~ απέρριψε* / *έκοψε* / *πέρασε τον υποψήφιο* || *~ οδήγησης.*

εξεταστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που παρατηρεί, που χαρακτηρίζεται από ερευνητική διάθεση: *~ βλέμμα* **2.** αυτός που σχετίζεται με εξετάσεις: *~ περίοδος* / *επιτροπή* / *σύστημα.* — **εξεταστικά** επίρρ.

εξέταστρα (τα) [1880] {εξετάστρων} το χρηματικό αντίτιμο τής συμμετοχής σε εξετάσεις: *καταβάλλω* / *πληρώνω ~.*

εξετέθην ρ. → εκθέτω

εξέτεινα ρ. → εκτείνω

εξέτισα ρ. → εκτίνω

εξετράπην ρ. → εκτρέπω

εξευγενίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξευγένισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δίνω σε (κάποιον/κάτι) ευγενικό χαρακτήρα, προάγω πολιτιστικά: *η μουσική* / *το καλό βιβλίο εξευγενίζει τον νου* / *την ψυχή* / *τα ήθη τού ανθρώπου* ΣΥΝ. εκλεπτύνω, εκπολιτίζω ΑΝΤ. εκχυδαΐζω, αποβαρβαρώνω **2.** (α) κάνω (κάτι) πιο εκλεπτυσμένο, βελτιώνω την ποιότητά του: *~ τη γλωσσική έκφραση* (β) βελτιώνω (ζωικό ή φυτικό οργανισμό ή ουσίες) με επιστημονικές μεθόδους: *~ λιπαρές ουσίες που έχουν υποστεί αλλοίωση* ΣΥΝ. ραφινάρω. — **εξευγενισμός** (ο) [μτγν.] κ. **εξευγένιση** (η) [1835], **εξευγενιστικός,** -ή, -ό [1892].

εξευμενίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξευμένισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) ευμενή απέναντί μου, μετριάζω τον θυμό του: *στην αρχαιότητα οι άνθρωποι, όταν πίστευαν ότι οι θεοί ήταν οργισμένοι, προσέφεραν θυσίες, για να τους εξευμενίσουν* ΣΥΝ. ημερώνω, (ειδικότ.) εξιλεώνω **2.** μετριάζω, απαλύνω (αισθήματα οργής) ΣΥΝ. καταπραΰνω, καταλαγιάζω ΑΝΤ. διεγείρω, (εξ)ερεθίζω. — **εξευμενισμός** (ο) [μτγν.].

εξευμενιστικός, -ή, -ό [1790] αυτός που έχει σκοπό να εξευμενίσει (κάποιον): *~ θυσίες.* — **εξευμενιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξεύρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η εύρεση έπειτα από συνεχή και κοπιαστική αναζήτηση: *~ εργασίας.*

εξευρίσκω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξευρέθην, -ης, -η... (μτχ. εξευρεθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) βρίσκω έπειτα από συνεχή και κοπιαστική αναζήτηση: *μέχρι τον Μάιο πρέπει να εξευρεθούν 2 δισ. δρχ.* || *~ διπλωματική* / *πολιτική λύση.* — **εξευρετικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω.*

εξευρωπαΐζω ρ. μετβ. [1845] {εξευρωπάισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να ζει και να σκέφτεται σαν Ευρωπαίος· προσαρμόζω (κάτι) στα ευρωπαϊκά πρότυπα: *εξευρωπαϊσμένος τρόπος ζωής* / *εκπαιδευτικό σύστημα* **2.** (κατ' επέκτ.) εκσυγχρονίζω (βλ. λ. *Ευρωπαίος*, σημ. 3. κ. λ. *Ευρώπη*). — **εξευρωπαϊσμός** (ο) [1875].

εξευτελίζω ρ. μετβ. [εξευτέλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος] μειώνω (συνήθ. με τη συμπεριφορά μου) την αξία, εκμηδενίζω την αξιοπρέπεια (κάποιου): *τον εξευτέλισε μπροστά σε πολύ κόσμο* || *«κι αν δεν μπορείς να κάμεις τη ζωή σου όπως την θέλεις, τούτο προσπάθησε τουλάχιστον όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις»* (Κ.Π. Καβάφης) ΣΥΝ. ταπεινώνω, διασύρω, ατιμάζω. (Βλ. κ. *ξευτιλίζω*). — **εξευτελισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ξευτιλίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐξ-* + *εὐτελίζω* < *εὐτελής*].

εξευτελιστικός, -ή, -ό [1856] αυτός που εξευτελίζει, που οδηγεί στον εξευτελισμό, στην ανυποληψία: *~ συμπεριφορά* / *τιμές* (πολύ χαμηλές τιμές) ΣΥΝ. ταπεινωτικός, ατιμωτικός, μειωτικός. — **εξευτελιστικά** επίρρ.

εξέχω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.)} **1.** αποτελώ προεξοχή σε επιφάνεια ή ευθεία: *από τις άκρες τού χαλιού εξέχουν τα κρόσσια* || *έκοψα μερικές κλωστές που εξείχαν* **2.** (η μτχ. **εξέχων,** -ουσα, -ον) αυτός που έχει σημαντικό ρόλο, που ξεχωρίζει για την υψηλή του θέση (κοινωνική, πολιτική, πνευματική κ.λπ.): *εξέχων συγγραφέας* || *εξέχουσα φυσιογνωμία* || *εξέχον μέλος τού κόμματος* || *συνάντηση εξεχουσών προσωπικοτήτων* ΣΥΝ. διακε-

κριμένος, διαπρεπής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, απέχω, παρέχω.*

έξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή/και συνεχούς επίδρασης τού ίδιου παράγοντα: *η επιμέλεια τού έχει γίνει ~ από τα μαθητικά του χρόνια·* ΦΡ. (α) ***καθ' έξιν*** *(καθ' ἕξιν)* για κάτι που γίνεται επανειλημμένως, από συνήθεια· κατ' αντιδιαστολή προς το «κατά φύσιν»: *ψεύδεται ~* (β) ***έξις, δευτέρα φύσις*** *(ἕξις, δευτέρα φύσις)* για τη δύναμη τής συνήθειας **2.** ΙΑΤΡ. η ιδιαίτερη κατάσταση και όψη τού σώματος, όπως διαμορφώνεται από τη συνεχή επανάληψη ορισμένων πράξεων, από ασκήσεις κ.λπ. ή από κάποια πάθηση. Επίσης (λόγ.) **έξις** {-εως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕξις* < *ἑξ-*, πβ. *ἕξ-ω*, μέλλ. τού ρ. *ἔχω* (βλ.λ.). Η φρ. *ἕξις, δευτέρα φύσις* αποδίδει τη λατ. ρήση τού Κικέρωνος «consuetudo secunda natura (est)»].

εξήγαγα ρ. → εξάγω

εξήγγειλα ρ. → εξαγγέλλω

εξήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο καθορισμός τής σημασίας ή των αιτίων ενός πράγματος: *θέλω να μου δώσει μια ~ για την απαράδεκτη συμπεριφορά του* || *~ λέξεως / φαινομένου* ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διασάφηση, αιτιολόγηση **2.** (συνεκδ.) η μεταφραστική απόδοση αρχαίου ή ξενόγλωσσου κειμένου ΣΥΝ. μετάφραση, ερμηνεία **3.** ***εξηγήσεις*** (οι) οι δικαιολογίες που αφορούν σε πράξη ή ενέργεια που παρεξηγήθηκε από κάποιον, που έθιξε κάποιον: *δίνω / ζητώ ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι, μετάφραση.*

εξηγήσιμος, -η, -ο [1890] αυτός που μπορεί να εξηγηθεί ΣΥΝ. ερμηνεύσιμος.

εξηγητής (ο) [αρχ.] αυτός που αναλύει και ερμηνεύει (κάτι): *ήταν περίφημος ~ των ευαγγελικών περικοπών* ΣΥΝ. ερμηνευτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

εξηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σκοπό να εξηγήσει (κάτι) ΣΥΝ. ερμηνευτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*

εξηγμένος, -η, -ο → εξάγω

εξηγώ κ. (λαϊκ.) **ξηγώ** ρ. μετβ. {εξηγείς... | εξήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάτι) κατανοητό, βοηθώ (κάποιον) να καταλάβει (κάτι): *του ~ μια δύσκολη έννοια / το κείμενο / μια δυσνόητη ταινία* || *προσπαθούσε με απλά λόγια να εξηγήσει τι ήθελε να πει* || *του εξήγησα ότι τα πράγματα δεν ήταν όπως νόμιζε* || *~ στους μαθητές πώς να λύσουν την άσκηση* ΣΥΝ. διασαφηνίζω, αποσαφηνίζω **2.** (ειδικότ.) προσδιορίζω τα αίτια για (κάτι): *δεν μπορώ να εξηγήσω την απότομη αλλαγή στη συμπεριφορά του* || *Στάσου, να σου εξηγήσω! Δεν φταίω εγώ για ό,τι έγινε!* || *τώρα εξηγούνται όλα!* (μεσοπαθ. **εξηγούμαι**) **3.** ξεκαθαρίζω τη θέση μου, για να αποφευχθούν παρεξηγήσεις: *νομίζω ότι σας εξηγήθηκα από την αρχή για τις απαιτήσεις μου* **4.** (μόνο λαϊκ. **ξηγιέμαι**) βλ.λ. **5.** (λαϊκ., η μτχ. **ξηγημένος,** *-η, -ο*) βλ. λ. *ξηγιέμαι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξηγῶ* < αρχ. *ἐξηγοῦμαι (-έο-)* «αρχηγεύω – ερμηνεύω» < *ἐξ-* + *ἡγοῦμαι* (βλ.λ.)].

εξήκοντα (το) → εξήντα

εξηκοντα- κ. **εξηκοντά-** κ. **εξηκοντ-** [αρχ.] (λόγ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εξήντα (60): *εξηκοντα-ετής, εξηκοντ-άκις* **2.** είναι εξήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εξηκοντα-πλάσιος.*

εξηκονταετής, -ής, -ές → εξηκοντα-, -ετής

εξηκονταετία (η) → εξηκοντα-, -ετία

εξηκοντάκις επίρρ. → *εξηκοντα-, -άκις*

εξηκονταπλάσιος, -α, -ο → εξηκοντα-, *-πλάσιος*

εξηκοντούτης (ο) {εξηκοντουτών}, **εξηκοντούτις** (η) {εξηκοντούτ-ιδος | -ίδων} (λόγ.) πρόσωπο που έχει ηλικία εξήντα ετών ΣΥΝ. εξηκονταετής, εξηντάχρονος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἑξηκονταετής* < *ἑξήκοντα* + *-ετής* < *ἔτος*].

εξηκοστός, -ή, -ό [αρχ.] (επίσης γράφεται 60ός στην αραβική αρίθμηση, Ξ' ή ξ' στην ελληνική και LX στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό εξήντα (60) (βλ. κ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εξηλεκτρισμός (ο) **1.** η χρήση τής ηλεκτρικής ενέργειας σε διάφορες εφαρμογές (αγροτοβιομηχανικές, οικιακές κ.λπ.) **2.** η παροχή, η τροφοδοσία ηλεκτρικού ρεύματος: *ο πλήρης ~ τής περιοχής έγινε μόλις το 1970* ΣΥΝ. ηλεκτροδότηση.

εξήλθα ρ. → εξέρχομαι

εξημερώνω ρ. μετβ. {εξημέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ ήμερο (άγριο και επιθετικό ζώο) ΣΥΝ. δαμάζω, τιθασεύω **2.** (μτφ.) επιφέρω ψυχική ηρεμία, καθιστώ (κάποιον/κάτι) ευγενέστερο: *~ τα ήθη* ΣΥΝ. καταπραΰνω, ηρεμώ, εξευγενίζω ΑΝΤ. εξαγριώνω, εκτραχύνω. — **εξημέρωση** (η) [μτγν.], **εξημερώσιμος,** -η, -ο [1889].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξημερῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἡμερῶ* < *ἥμερος*].

εξημερωτικός, -ή, -ό [1891] αυτός που συντελεί στην εξημέρωση.

εξημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έξαψη ή υπερβολική ένταση: *εξήλθε ~ από την αίθουσα τού δικαστηρίου* || *~ φαντασία* || *τις διαπραγματεύσεις δυσκόλεψαν πολύ τα ~ πνεύματα* ΣΥΝ. φορτισμένος, ερεθισμένος ΑΝΤ. ήρεμος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐξάπτω*].

εξήντα (το) {άκλ.} **1.** πενήντα εννέα συν ένα, ο αριθμός των λεπτών μιας ώρας, ο αριθμός 60 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 60: *ένα λεπτό αποτελείται από ~ δευτερόλεπτα.* Επίσης (λόγ.) **εξήκοντα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑξῆντα* < αρχ. *ἑξ-ή-κοντα* (όπου το *-η-* κατ' αναλογίαν προς το *πεντήκοντα*) < *ἕξ* + *-κοντα* (βλ. λ. *ενενήντα*)].

εξηντα- κ. **εξηντά-** κ. **εξηντ-** [μεσν.] α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό εξήντα (60): *εξηντά-χρονος, εξηντ-άρης* **2.** είναι εξήντα φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο σύγκρισης: *εξηντα-πλάσιος.*

εξηνταβελόνης (ο) {εξηνταβελόνηδες}, **εξηνταβελόνισσα** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο που αγαπά παθολογικά το χρήμα, που προτιμά να ζει στη μιζέρια, προκειμένου να μην ξοδεύει χρήματα· λέξη γνωστή και από το ομότιτλο θεατρικό έργο τού Κ. Οικονόμου τού εξ Οικονόμων ΣΥΝ. φιλάργυρος, τσιγγούνης, παραδόπιστος, σπαγκοραμμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγούνης.*

εξήντα εννέα κ. (καθημ.) **εξήντα εννιά** (το) {άκλ.} **1.** εξήντα οκτώ συν ένα, ο αριθμός 69 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 69 (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).

εξηντάρης (ο) {εξηντάρηδες}, **εξηντάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που είναι ηλικίας εξήντα ετών ή περίπου **2.** (το θηλ. ως ουσ.) κασέτα ήχου ή βίντεο διάρκειας εξήντα λεπτών (μιας ώρας) (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εξήντα* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

εξηνταριά (η) {χωρ. πληθ.} εξήντα, στη ΦΡ. ***καμιά εξηνταριά*** περίπου εξήντα: *μου χρωστάει ~ χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑξηνταριά* < *ἑξῆντα* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εξής επίρρ. **1.** στη συνέχεια: *θα βρείτε τα διαγράμματα στις σελίδες 35 και ~* (= στη σελίδα 35 και στις επόμενες· συντομ. κ. εξ.)· ΦΡ. (α) ***ως εξής*** κατά τον τρόπο που έπεται: *θα δουλέψετε ~: θα χωριστείτε σε ομάδες εργασίας...* ΣΥΝ. ως ακολούθως (β) ***και ούτω καθεξής*** (συντομ. κ.ο.κ.) ομοίως και στη συνέχεια: *αυτό ισχύει στην πρώτη, τη δεύτερη περίπτωση ~* (γ) ***στο εξής / από 'δώ κι εξής / από τώρα και στο εξής*** από εδώ και πέρα, στο μέλλον: *~ θα επικοινωνούμε μόνο τηλεφωνικώς* **2.** (με άρθρο ως επίθ.) για να δηλώσουμε ότι ακολουθεί σειρά, παράθεση, απαρίθμηση στοιχείων· (γενικότ.) για να προεξαγγείλουμε (κάτι που πρόκειται να αναφερθεί): *οι Ευαγγελιστές είναι οι ~ τέσσερεις: ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης* || *έκανα την ~ σκέψη: ...* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑξῆς*, επιρρ. σχηματισμός ένσιγμου θ., το οποίο απαντά και στο ρ. *ἔχομαι* «προσκολλώμαι, ακολουθώ» (πβ. μέλλ. *ἕξεσθαι*)].

εξής – εφεξής – και ούτω καθεξής. Το **εξής** (αρχ. **ἑξῆς**), παράγωγο τού **έχομαι** (*έχομαι των παραδόσεων* = κρατώ, τηρώ, ακολουθώ τις παραδόσεις), δηλώνει σειρά, ακολουθία, που αρχίζει από τον χρόνο ή και τον τόπο τού ομιλητή, για να συνεχιστεί με ορισμένη τάξη: *Η πομπή θα ακολουθήσει την εξής διαδρομή: πρώτα θα περάσει από την πλατεία Συντάγματος, εν συνεχεία θα διέλθει την οδό Μητροπόλεως, θα διασχίσει το Μοναστηράκι και θα τερματιστεί στην πλατεία τού Θησείου – Θα ακολουθηθεί το εξής πρόγραμα... – Πέτυχαν στον διαγωνισμό οι εξής μαθητές* (ακολουθούν τα ονόματα). Με τη λ. *εξής* δηλ. ο ομιλητής προεξαγγέλλει ότι θα εκθέσει ακολούθως και σε ορισμένη σειρά ορισμένα στοιχεία, γεγονότα, πληροφορίες. Το *εξής* στις περιπτώσεις αυτές λειτουργεί ως (άκλιτο) επίθετο. Μπορεί επίσης να προηγείται το **ως (ως εξής)**: *Τα γεγονότα εκτυλίχθηκαν ως εξής.* Ή και να χρησιμοποιείται ως ουσιαστικό *(το / τα εξής)*: *Θέλω να σας εξηγήσω το εξής, ότι δεν είναι απαραίτητο να καταβληθεί εξαρχής ολόκληρο το ποσό.* Το **εφεξής** χρησιμοποιείται ως επίρρημα χρονικής αναφοράς, για να δηλώσει συγκεκριμένο χρονικό (παρελθοντικό, παροντικό ή και μελλοντικό) σημείο, μετά το οποίο θα ακολουθήσει κάτι: *Εφεξής τα κείμενα δεν θα γράφονται σε γραφομηχανές, αλλά σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές – Συμφώνησαν την παύση τού πολέμου και τη διακοπή εφεξής των πυρηνικών δοκιμών.* Η φρ. **και ούτω καθεξής** (συντομογρ. **κ.ο.κ.**) χρησιμοποιείται όταν ο ομιλητής διακόπτει κάπου αυτά που λέει, αφήνοντας τον ακροατή να συμπληρώσει μόνος του τα ακολουθούντα ως ευκόλως εννοούμενα από όσα έχουν ήδη λεχθεί. Πρόκειται δηλ. για μια μορφή ελλειπτικού λόγου: *Στη δυναστεία αυτή βασίλευσαν κατά σειρά ο πατέρας, ο γυιος του, ο εγγονός του και ούτω καθεξής.* Με ελλειπτική χρήση βρίσκουμε και τη φρ. **και εξής** (συντομογρ. **κ.εξ.**), που χρησιμοποιείται συχνά σε παραπομπές: «*από τη σελίδα 32 κ.εξ.*».

εξήχθην ρ. → εξάγω

έξι (το) {άκλ.} **1.** πέντε συν ένα, ο αριθμός 6 **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 6: *η Πούλια έχει ~ άστρα* (βλ. λ. *αριθμός,* ΠΙΝ.). Επίσης (αρχαιοπρ.) **εξ**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἕξι* (το -ι πιθ. κατά το *εἴκοσ-ι*) < αρχ. *ἕξ* < *Fέξ* < I.E. *sweks- «έξι», πβ. σανσκρ. ṣáṣ-, λατ. sex, ισπ. seis, αγγλ. six, γερμ. sechs κ.ά. Ομόρρ. *ἕκ-τος, ἑξ-άς (-άδα), ἑξ-ᾶς (-άντας), ἑξ-ή-κοντα* κ.ά.].

έξι ή έξη; Το αρχαίο **ἕξ**, που έδινε την εντύπωση ότι στερείται καταλήξεως έναντι των άλλων αριθμητικών και ότι δεν διακρίνεται ακουστικά από την πρόθεση **ἐξ** *(εξ ανάγκης – εξάγω)*, μεταπλάστηκε στον τ. **έξι**, λήγοντας έτσι σε φωνήεν. Το **-ι** αυτό είναι ίσως αναλογικώς προς τον μόνο υπάρχοντα σε *-ι* τύπο αριθμητικού (απολύτου), προς το *είκοσ-ι*, εξού και η γραφή *έξι*. Μερικοί έγραψαν το έξι με **-η (έξη)**, θεωρώντας ότι το *-η* τού *έξι* προέρχεται από το σύνθετο *εξ-**ήμισυ**.* Οπωσδήποτε, ορθότερη (και επικρατούσα) είναι η γραφή *έξι*, με την οποία –ας προστεθεί και αυτό– διαφοροποιείται το *έξι* από το **έξη** (η) (< αρχ. *ἕξις*) «συνήθεια».

εξιδανικεύω ρ. μετβ. [1890] {εξιδανίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} αφαιρώ τις αρνητικές πλευρές από (κάτι), αποδίδω χαρακτήρα ιδανικό, ιδεώδη: *έχει εξιδανικεύσει τα παιδικά του χρόνια, κι ας είχε ζήσει μέσα στη φτώχια* ΣΥΝ. μυθοποιώ. — **εξιδανίκευση** (η) [1887], **εξιδανικευτικός,** -ή, -ό, **εξιδανικευτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. idéaliser].

εξίδρωμα (το) [1876] {εξιδρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. **1.** το αποτέλεσμα ή το προϊόν τής εξίδρωσης • **2.** η παθολογική συσσώρευση

υγρών πλούσιων σε λευκώματα σε κοιλότητες τού σώματος ΑΝΤ. δίδρωμα. — **εξιδρωματικός**, -ή, -ό [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exsudat].

εξίδρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η εφίδρωση (βλ.λ.) **2.** η παραγωγή εξιδρώματος (σημ. 2) **3.** η ύπαρξη μικρής ποσότητας (σταγόνων) νερού πάνω στην επιφάνεια των φυτών **4.** ΓΕΩΛ. το κομμάτιασμα ενός πετρώματος λόγω κρυσταλλώσεως νερού ή αλάτων στα διάκενα τής μάζας του. — **εξιδρώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εξίδρωσις* < αρχ. *ἐξιδρῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἱδρῶ*, βλ. κ. *ιδρώνω*].

εξικνούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {εξικνείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) καταλήγω, φθάνω, έχω ως όριο: «... *όλη των η διανοητική ακτίς εξικνείται μέχρι τού πόκερ και μιας συζητήσεως [...] διά το βύσσινον το οποίον απέτυχε...*» (Στρ. Μυριβήλης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξικνοῦμαι* < *ἐξ-* + *ἱκνοῦμαι* «φθάνω» < *ἱκ-νέ-ομαι*, παρεκτεταμένος έρρινος τ. τού ρ. *ἵκω*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *seik- «απλώνω, φθάνω», πβ. λιθ. siekiu «απλώνω» κ.ά. Ομόρρ. *ἱκ-ανός, ἱκέτης, προ-ίξ (-ίκα)* κ.ά. Βλ. κ. *αφικνούμαι*].

εξιλασμός (ο) **1.** η ανάσχεση τής οργής (κάποιου) και η συνακόλουθη καταπράυνση (του) ΣΥΝ. εξευμένιση, μαλάκωμα **2.** η απόσπαση συγγνώμης με τον εξευμενισμό τού θυμού (κάποιου) ΣΥΝ. ιλασμός, εξιλέωση **3.** η θρησκευτική τελετή στην οποία γίνονται δεήσεις, για να εξασφαλιστεί η ευμένεια και ο κατευνασμός τού Θεού: *η εβραϊκή ημέρα εξιλασμού*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξιλάσκομαι* < *ἐξ-* + *ἱλάσκομαι* (βλ. λ. *ιλασμός*). Η φρ. *ἡμέρα ἐξιλασμοῦ* (όπως και η λ. *ἐξιλασμός*) απαντά για πρώτη φορά στην Π.Δ. (*Λευϊτικόν* 23, 27), αποδίδοντας την εβρ. φρ. yōm (ha)kippūr(im), που είναι γνωστή διεθνώς ως Yom Kippur και είναι η μεγαλύτερη εβραϊκή εορτή με νηστεία και προσευχές μετανοίας].

εξιλαστήριος, -α, -ο αυτός που προσφέρεται για εξιλασμό: ~ *θυσία*· ΦΡ. ***εξιλαστήριο θύμα*** αυτός που, αν και είναι αθώος ή τουλάχιστον λιγότερο υπεύθυνος για κάτι, τιμωρείται, προκειμένου να απονεμηθεί τυπικά δικαιοσύνη, ενώ δεν λογοδοτούν οι πραγματικοί ένοχοι: *ο υπάλληλος ήταν το ~, ώστε να συγκαλυφθούν οι ευθύνες των προϊσταμένων του*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξιλάσκομαι* «εξευμενίζω, εξαγοράζω» < *ἐξ-* + *ἱλάσκομαι* (βλ. κ. *ιλασμός*)].

εξιλεώνω ρ. μετβ. {εξιλέω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** απαλύνω την οργή (κυρ. θεού) με στόχο την ευμένειά του: *η πόλη προσπάθησε να εξιλεώσει τους θεούς με θυσίες* ΣΥΝ. εξευμενίζω **2.** (μεσοπαθ. **εξιλεώνομαι**) αποκαθαίρομαι ψυχικά από το φταίξιμό μου, από ηθικό βάρος, τυγχάνω συγγνώμης: *με την αυτοθυσία του θέλησε να εξιλεωθεί για τα εγκλήματά του*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξιλεῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *-ιλεῶ* < *ἵλεως* (βλ.λ.)].

εξιλέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να κάνει κανείς (κάποιον) ευμενή απέναντί του καταπραΰνοντάς τον: *επεδίωκαν την ~ των θεών με θυσίες* ΣΥΝ. εξιλασμός **2.** η ψυχική κάθαρση (κάποιου) από αδικίες ή ηθικά παραπτώματα για τα οποία είναι υπεύθυνος: *γύρευε ~ για το έγκλημα που διέπραξε* || *αποζητούσε με αυτή την εκ βαθέων εξομολόγηση την ~ του* ΣΥΝ. εξαγνισμός. — **εξιλεωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

έξις (η) → έξη

εξισλαμίζω ρ. μετβ. [1884] {εξισλάμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** προσδίδω σε (κάποιον/κάτι) στοιχεία που ανήκουν στον ισλαμικό πολιτισμό (θρησκεία, έθιμα, γλώσσα κ.λπ.) **2.** αναγκάζω (κάποιον) να ασπαστεί τον ισλαμισμό: *στα χρόνια της Τουρκοκρατίας πολλοί Έλληνες εξισλαμίστηκαν βίαια* (πβ. λ. *τουρκεύω*). — **εξισλαμισμός** (ο) [1865].

εξισορροπητικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στην ισορροπία: *ο ρόλος τού προέδρου τού κόμματος είναι ~, γιατί προσπαθεί να συμβιβάσει τις διαφορετικές τάσεις των στελεχών*.

εξισορροπώ ρ. μετβ. [1887] {εξισορροπείς... | εξισορρόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** επιφέρω την ισορροπία: *προσπάθησε με μια ευγενική διατύπωση να εξισορροπήσει το επιθετικό περιεχόμενο τού γράμματος* ΣΥΝ. ισοζυγιάζω **2.** ΦΥΣ. εξουδετερώνω αντίθετες δυνάμεις. — **εξισορρόπηση** (η) [1886].

εξίσου επίρρ. σε ίση ποσότητα, στον ίδιο βαθμό: *αποδείχθηκε ~ δεινός ρήτορας με τον πατέρα του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίσης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐξ ἴσου*].

εξίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. εκπλήσσομαι, θαυμάζω, μόνο στη ΦΡ. ***απορώ και εξίσταμαι*** βλ. λ. *απορώ*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποσύρομαι, αποχωρίζομαι – αποξενώνομαι (από χώρα, ιδέα, φύση κ.λπ.)», < *ἐξ-* + *ἵσταμαι*].

εξιστορώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξιστορείς... | εξιστόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αφηγούμαι (περιστατικό, ιστορία). — **εξιστόρηση** (η) [1856].

εξισώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξίσω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** επιφέρω την ισότητα μεταξύ (άνισων μερών): *ο υπουργός υποσχέθηκε ότι θα εξισώσει αναλογικά τα φορολογικά βάρη των διαφόρων κοινωνικών ομάδων* || *~ τους μεν με τους δε* **2.** ΜΑΘ. σχηματίζω ισότητα, τής οποίας τα δύο μέλη γίνονται ίσα, όταν ένα ή περισσότερα στοιχεία τους λάβουν ορισμένες τιμές.

εξίσωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να γίνονται άνισα μέρη ίσα, το να εξισώνεται (κάτι) με (κάτι άλλο): *οι νηπιαγωγοί διεκδικούσαν την ~ των μισθών τους με αυτούς των δασκάλων* **2.** ΜΑΘ. η ισότητα ανάμεσα σε δύο μαθηματικές εκφράσεις, οι οποίες περιλαμβάνουν μία ή περισσότερες μεταβλητές (χ, ψ κ.λπ.), που πρέπει να λάβουν ορισμένη τιμή, προκειμένου η ισότητα αυτή να ισχύσει: *λύνει την ~* || *~ δευτέρου βαθμού* || *~ κύκλου* || *διαφορική / γραμμική / πρωτοβάθμια ~*. — **εξισωτικός**, -ή, -ό [1833].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξίσωσις* < αρχ. *ἐξισῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ἰσῶ* (< *ἴσος*). Η μαθ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. équation].

εξισωτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το εκουαλάιζερ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. equaliser].

εξισωτισμός (ο) η ισοπέδωση των διαφορών που διακρίνουν άτομα ή λαούς προς όφελος ενός ισχυρότερου· η αφομοίωση και εξομοίωσή τους από τον ισχυρότερο: *η παγκοσμιότητα δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και γλωσσικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. egalitarianism].

εξιτάρω ρ. μετβ. {εξιτάρισ-α, -μένος} (αργκό των νέων) διεγείρω, ερεθίζω: *δεν είναι ο τύπος τής γυναίκας που με εξιτάρει*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. exciter < λατ. excito].

εξίτηλος, -η, -ο (λόγ.) **1.** (χρώμα) που γρήγορα ξεβάφει **2.** αυτός που εξαφανίζεται και σβήνει με την πάροδο τού χρόνου ΑΝΤ. ανεξίτηλος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-ιτός* (με παραγ. επίθημα *-ηλος*, πβ. *απατηλός, σφριγηλός* κ.ά.), στο οποίο απαντά η μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *ἔξειμι* «εξέρχομαι, βγαίνω». Βλ. κ. *εξιτήριο, ιταμός*].

εξιτήριο (το) {εξιτηρί-ου | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί ότι ολοκληρώθηκε η θεραπεία ασθενούς και ότι αυτός μπορεί να βγει από το νοσοκομείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐξιτήριος* < αρχ. *ἐξιτός*, στο οποίο απαντά η μηδενισμ. βαθμ.τού ρ. *ἔξειμι* «εξέρχομαι». Βλ. κ. *εισιτήριο, ιταμός*].

εξιχνιάζω ρ. μετβ. {εξιχνίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ανευρίσκω ερευνώντας ίχνη **2.** (μτφ.) ανακαλύπτω την ερμηνεία, τη λύση (σκοτεινής υπόθεσης), διαλευκαίνω: *ο ανακριτής έκανε εξαντλητικές έρευνες, για να εξιχνιάσει μία περίπλοκη υπόθεση φόνου* ΣΥΝ. ξεδιαλύνω, βρίσκω την άκρη. — **εξιχνίαση** (η) [1817].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐξ-* + *-ιχνιάζω* < *ἴχνος*].

ex cathedra λατ. (προφέρεται *εξ καθέντρα*) ελλην. *από καθέδρας* (βλ. λ. *καθέδρα*).

ex libris λατ. (προφέρεται *εξ λίμπρις*) ελλην. *εκ τής βιβλιοθήκης* (ως επιγραφή σε βιβλίο με τα στοιχεία ή το μονόγραμμα ή και κάποιο έμβλημα τού κατόχου).

ex nihilo nihil λατ. (προφέρεται *εξ νίχιλο νίχιλ*) ελλην. *εκ τού μηδενός μηδέν*· τίποτε δεν προκύπτει από το μηδέν.

εξοβελίζω ρ. μετβ. [1814] {εξοβέλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΦΙΛΟΛ. θέτω μεταξύ οβελών (φράση ή λέξη), συνήθ. αρχαίου κειμένου, και κατά συνέπεια την απορρίπτω, θεωρώντας την νόθο στοιχείο ή παρέμβλητη ΣΥΝ. αθετώ **2.** (μτφ.) αποβάλλω, διώχνω: *προσπάθησε να εξοβελίσει από το κόμμα οποιονδήποτε εξέφραζε αντίθετη άποψη*. — **εξοβελισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *οβελίζω* (βλ.λ.)].

εξόγκωμα (το) [αρχ.] {εξογκώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε εξέχει σε μια επιφάνεια **2.** ΙΑΤΡ. η παθολογική προεξοχή τού δέρματος ΣΥΝ. εξοίδημα, (καθημ.) πρήξιμο.

εξογκώνω ρ. μετβ. {εξόγκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αυξάνω τον όγκο σε (κάτι)· (μτφ.) **2.** αυξάνω υπερβολικά: *~ τα έξοδα* ΣΥΝ. διογκώνω **3.** δίνω σε (κάτι) μεγαλύτερη σημασία και έκταση από την πραγματική: *άκουσε ένα απλό κουτσομπολιό κι αυτή το εξόγκωσε με δικές της προεκτάσεις* ΣΥΝ. διογκώνω, μεγαλοποιώ. — **εξόγκωση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξογκῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ὀγκῶ* < *ὄγκος*].

εξόδιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έξοδο ΣΥΝ. εξιτήριος **2.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την έξοδο αρχαίου δράματος **3. εξόδιον** (το) {εξοδ-ίου | -ίων} (ενν. μέλος) το αυλητικό τραγούδι (μέλος) που εκτελούσαν κατά την έξοδο τού χορού, στο τέλος δραματικής παράστασης **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την εκφορά νεκρού: *~ ύμνος* (β) **εξόδια / (λαϊκ.) ξόδια** (τα) {εξοδίων} τα εγκώμια που ψάλλονται κατά την ακολουθία τού επιτάφιου θρήνου τη Μεγάλη Παρασκευή **5.** (στη ρωμαϊκή εποχή) (κωμωδία) η οποία παιζόταν μαζί με δράμα ως παρωδία του.

έξοδο (το) {εξόδ-ου | -ων} το χρηματικό ποσό που δαπανάται (συνήθ. σε πληθ.): *τώρα που ο γυιος του σπουδάζει, έχει πολλά ~* || *περιττά ~* || *περιορίζω τα ~ μου* || *κάνει έξοδα* (είναι σπάταλος) || *πρόκειται για μεγάλη επιχείρηση με τεράστια έσοδα και ~* || *προσωπικά / ατομικά ~* || *αναλαμβάνω τα ~ συντηρήσεως / διατροφής / διαμονής / μετακινήσεως / παραστάσεως* (βλ.λ.) || *η εγχείρηση θα γίνει με δικά μου ~ / με ~ τού δημοσίου* ΣΥΝ. δαπάνη ΑΝΤ. έσοδο· ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) στα / σε έξοδα*** κάνω (κάποιον) να ξοδέψει για μένα πολλά χρήματα: *ο γάμος τού γυιου τους τους έβαλε στα έξοδα* (β) ***μπαίνω στα / σε έξοδα*** αναγκάζομαι να ξοδέψω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξοδο, ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἔξοδον* < αρχ. *ἔξοδος* (με αλλαγή γένους), το οποίο μαρτυρείται με τη σημ. «δαπάνη» ήδη σε ελληνιστικές επιγραφές].

> **έξοδα – έξοδο, έσοδα – έσοδο.** Τελευταία οι λ. **έξοδα – έσοδα**, που χρησιμοποιούνταν μόνο σε πληθυντικό, άρχισαν να χρησιμοποιούνται και σε ενικό. Φράσεις όπως «*από την πρόσθετη εργασία του έχει κάποιο έσοδο*» ή «*το καθημερινό αυτό έξοδο μαζεύεται σιγά-σιγά και φτάνει σε σημαντικό ποσό*» είναι σημασιολογικά και συντακτικά αποδεκτές. Η αντιπαράθεση μάλιστα ενικού και πληθυντικού γεννά και υφολογικές διαφορές: *έσοδα / έξοδα* = συνεχή, συχνά και συνήθως σημαντικά σε χρήματα έσοδα / έξοδα· *έσοδο / έξοδο* = ευκαιριακό και, συνήθως, όχι σημαντικό σε χρήματα ποσό.

έξοδος (η) {εξόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η πόρτα από την οποία μπορεί κανείς να βγει έξω, το άνοιγμα ή ο δρόμος που οδηγεί έξω: *η ~ τού κτηρίου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) έβγα (το) ΑΝΤ. είσοδος· ΦΡ. ***έξοδος κινδύνου*** έξοδος από την οποία μπορεί κανείς να διαφύγει σε περίπτωση κινδύνου **2.**

(συνεκδ.) η κίνηση από μέσα προς τα έξω, το να βγει κανείς από κάπου: *ο πρωθυπουργός κατά την ~ του από το προεδρικό μέγαρο προέβη σε δηλώσεις* || *του στέρησαν το δικαίωμα εξόδου από τη χώρα, αφαιρώντας του το διαβατήριο* || (μτφ.) *~ από τη δύσκολη κατάσταση / από την κρίση* ΑΝΤ. είσοδος **3.** (ειδικότ.) το να βγει κανείς από το σπίτι του για ψυχαγωγία: *η βραδινή ~* || *αύριο έχουμε ~· θα πάμε σινεμά* ΣΥΝ. (καθημ.) ξεπόρτισμα **4.** ΣΤΡΑΤ. η άδεια που παρέχεται σε στρατιώτη για να βγει από το στρατόπεδο μέχρι κάποια προκαθορισμένη ώρα **5.** η μαζική αναχώρηση (συνήθ. από την πόλη)· (ειδικότ.) η μαζική μετακίνηση (κατοίκων τής πόλης) προς την ύπαιθρο: *η πασχαλινή ~ των Αθηναίων* **6.** (α) η εξόρμηση πολιορκουμένων με στόχο τη διάσπαση των γραμμών των πολιορκητών: *επιχειρώ ~* (β) ΙΣΤ. ***η Έξοδος τού Μεσολογγίου*** η διάσπαση των γραμμών των πολιορκητών τού Μεσολογγίου από τους υπερασπιστές και τον πληθυσμό τής πόλης κατά τη διάρκεια τής Ελληνικής Επανάστασης στις 10 Απριλίου τού 1826 **7.** ΘΡΗΣΚ. ***Έξοδος*** (η) (α) Π.Δ. η απόδραση των Εβραίων από την Αίγυπτο και η μετάβασή τους στη Γη τής Επαγγελίας (β) το δεύτερο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* τής Π.Δ. **8.** η αποχώρηση, η απομάκρυνση από υπηρεσία: *εθελουσία ~* **9.** ΦΙΛΟΛ. το διαλογικό μέρος αρχαίας τραγωδίας μετά το τελευταίο στάσιμο **10.** η αποχώρηση τού καλλιτέχνη από τη σκηνή κατά τη διάρκεια παράστασης (θεατρικής, όπερας κ.λπ.) **11.** ΑΘΛ. (α) ο τρόπος με τον οποίο ο αθλητής (κυρ. γυμναστικής ή καταδύσεων) ολοκληρώνει την επίδειξή του: *έκανε καλή ~* || *~ με διπλή στροφή και πιρουέτα* (β) η κίνηση τού τερματοφύλακα στο ποδόσφαιρο έξω από τον χώρο τής εστίας του (τέρμα), για να αποκρούσει τη μπάλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αδιέξοδος, οδός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὁδός*. Με τη λ. *Έξοδος* προσδιόρισαν οι Εβδομήκοντα το δεύτερο βιβλίο τής *Πεντατεύχου* (που αναφέρεται στην έξοδο των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο), ενώ η εβρ. ονομασία τού βιβλίου έχει ληφθεί από την εισαγωγική του φράση we'elléh šemōth (= «και αυτά είναι τα ονόματα...»)].

εξοδούχος (ο) ΣΤΡΑΤ. ο στρατιώτης που έχει άδεια εξόδου.
[ΕΤΥΜ. < *έξοδος* + *-ούχος* < *έχω*].

εξοίδημα (το) {εξοιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η παθολογική διόγκωση που εμφανίζεται σε τμήμα τού σώματος και οφείλεται σε τοπική συσσώρευση υγρών ΣΥΝ. εξόγκωμα, οίδημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξοιδῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *οἰδῶ* «πρήζω», βλ. κ. *οίδημα*].

εξοίδηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. το πρήξιμο τμήματος τού σώματος από τοπική συσσώρευση υγρών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξοίδησις* < αρχ. *ἐξοιδῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *οἰδῶ* «πρήζω», βλ. κ. *οίδημα*].

εξοικειώνω ρ. μετβ. {εξοικείω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάποιον) οικείο με (κάτι), ώστε να το συνηθίσει: *ο καθηγητής προσπαθούσε να εξοικειώσει τους μαθητές του με τη φιλοσοφική σκέψη* || *είχε εξοικειωθεί πια με το νέο του περιβάλλον.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξοικειῶ (-όω)*, αρχική σημ. «οικειοποιούμαι, προσεταιρίζομαι», < *ἐξ-* + *οἰκειῶ* < *οἰκεῖος*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. familiariser].

εξοικείωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} το να αποκτήσει (κάποιος) οικειότητα με (κάτι), να συνηθίσει (κάτι): *η ~ με ένα θέμα / ζήτημα / πρόβλημα* || *η ~ με τις αντιλήψεις και τη νοοτροπία ενός ξένου λαού*· ΦΡ. ***έχω εξοικείωση με (κάτι)*** έχω οικειότητα με (κάτι), επειδή το χρησιμοποιώ, έχω γνώσεις γι' αυτό, αποτελεί μέρος τής επαγγελματικής μου ενασχόλησης ή μου αρέσει: *~ τους υπολογιστές / τις μηχανές.*

εξοικονομώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εξοικονομείς... | εξοικονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** βρίσκω, αποκτώ (κάτι που έχω ανάγκη): *με τα λεφτά αυτά μπορώ να εξοικονομήσω τα απολύτως απαραίτητα* **2.** αποταμιεύω ως απόθεμα: *~ ενέργεια* **3.** καταφέρνω να προμηθευτώ, να βρω (σε κάποιον) (κάτι που έχει ανάγκη): *σου εξοικονόμησα μία κουβέρτα, αλλά για τα υπόλοιπα θα φροντίσεις μόνος σου.* — **εξοικονόμηση** (η) [μτγν.].

εξοκέλλω ρ. αμετβ. {εξώκειλα (λαϊκ. ξώκειλα)} **1.** (για πλοία και ναυτικούς) παρεκκλίνω από την ορθή πορεία τού πλου πέφτοντας στην ξηρά και ναυαγώ: *το καράβι είχε εξοκείλει πάνω σε μια ξέρα* ΣΥΝ. προσαράζω **2.** (μτφ.) παρασύρομαι στη διαφθορά, παίρνω κακό δρόμο στη ζωή ΣΥΝ. παραστρατώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὀκέλλω* «προσαράζω» < *ὀ-* προθεμ. + *κέλλω* «θέτω σε κίνηση» < **κέλ-jω* < Ι.Ε. *kel- «κινώ, ωθώ», πβ. σανσκρ. kalayati «σπρώχνω», λατ. celer «ταχύς», ισπ. celere, αλβ. qil «φέρε», γερμ. halten «κρατώ», αγγλ. hold κ.ά. Ομόρρ. *κελ-εύω, κέλευθος* (βλ.λ.) κ.ά.].

εξολιαθαίνω ρ. αμετβ. {εξολίσθησα} (λόγ.) γλιστρώ από τη θέση μου ΣΥΝ. ξεγλιστρώ. — **εξολίσθηση** (η) [μεσν.] κ. **εξολίσθημα** (το) [1870], **εξολισθητικός, -ή, -ό** [1870].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξολισθάνω* < *ἐξ-* + *ὀλισθάνω* «γλιστρώ» (βλ.λ.)].

εξολκέας (ο) [1870] {εξολκ-είς, -έων} (λόγ.) **1.** εργαλείο με το οποίο τραβάει κανείς κάτι προς τα έξω **2.** (ειδικότ.) εργαλείο για την αφαίρεση συρραπτικών συρμάτων, το αποσυρραπτικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξέλκω* «τραβώ, σύρω» (πβ. κ. *ολκή*, αρχική σημ. «τράβηγμα»), μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extracteur].

εξολοθρευτής (ο) [μτγν.], **εξολοθρεύτρια** (η) {εξολοθρευτριών} πρόσωπο που καταστρέφει ολοσχερώς, μαζικά ΣΥΝ. καταστροφέας, αφανιστής· ΦΡ. ***Άγγελος εξολοθρευτής*** ο Άγγελος που εξολόθρευσε όλα τα πρωτότοκα παιδιά και ζώα των Αιγυπτίων κατά την έξοδο των Ισραηλιτών από την Αίγυπτο για τη Γη τής Επαγγελίας.

εξολοθρευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που οδηγεί στην εξολόθρευση, στη μαζική καταστροφή: *~ μέθοδος / όπλα* ΣΥΝ. καταστροφικός. — **εξολοθρευτικά** επίρρ.

εξολοθρεύω ρ. μετβ. {εξολόθρευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} καταστρέφω (κάτι) ολοσχερώς, εξοντώνω (κάτι) μαζικά, ολοκληρωτικά: *τα χημικά όπλα μπορούν να εξολοθρεύσουν ολόκληρους πληθυσμούς* || *~ είδη ζώων* ΣΥΝ. αφανίζω, εκμηδενίζω. — **εξολόθρευση** (η) [μτγν.] κ. **εξολόθρεμα** (το) [μεσν.] κ. **εξολοθρεμός** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐξολεθρεύω* (με αφομοίωση τού *-ε-* προς το προηγούμενο *-ο-*) < *ἐξ-* + *ὀλεθρεύω* < *ὄλεθρος*].

εξ ολοκλήρου επίρρ. → ολόκληρος

εξομαλίζω ρ. μετβ. {εξομάλισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ομαλό **2.** (μεσοπαθ. ***εξομαλίζομαι***) ΓΛΩΣΣ. γίνομαι ομαλός, ομαλοποιούμαι, προσαρμόζομαι στο σύστημα των ομαλών: *ο αόρ. «ἤνεγκα» τού ρήματος φέρω εξομαλίστηκε σε «έφερα».* — **εξομάλιση** (η) [μτγν.] κ. **εξομαλισμός** (ο) [1888].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λειαίνω», < *ἐξ-* + *ὁμαλίζω* < *ὁμαλός*].

εξομάλυνση (η) [1854] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** (για επιφάνειες) η λείανση, η απαλλαγή από τραχείες προεξοχές, η αφαίρεση των ανωμαλιών **2.** (μτφ.) η απάλειψη δυσκολιών, εντάσεων κ.λπ.· η τακτοποίηση, η διευθέτηση (κατάστασης): *~ σχέσεων / διαφορών / αρνητικού κλίματος* ΣΥΝ. ομαλοποίηση ΑΝΤ. όξυνση, (λόγ.) εκτράχυνση **3.** (μτφ. για κείμενο) η άρση των δυσκολιών που παρουσιάζονται **4.** ΟΙΚΟΝ. ***επίδομα εξομάλυνσης*** επίδομα που δόθηκε στους δημοσίους υπαλλήλους, όταν ίσχυσε το ενιαίο μισθολόγιο, για να ισοσκελίσει διαφορές μισθών.

εξομαλύνω ρ. μετβ. [1892] {εξομάλυ-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** καθιστώ (κάτι) ομαλό, ίσιο και λείο: *~ επιφάνεια* ΣΥΝ. εξομαλίζω ΑΝΤ. εκτραχύνω **2.** (μτφ.) αποκαθιστώ την ισορροπία: *έκαναν πολλές προσπάθειες, για να εξομαλύνουν τις σχέσεις τους, που είχαν διαταραχθεί τελευταία* || *~ το έδαφος πριν από τη συνάντηση των δύο αντιπάλων.* — **εξομαλυντικός, -ή, -ό** [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*

εξομοιώνω ρ. μετβ. {εξομοίω-σα, -θηκα, -μένος} καθιστώ (κάτι) όμοιο (με κάτι άλλο): *~ τις διαφορετικές περιπτώσεις* || *προσπαθεί να εξομοιώσει τους θύτες με τα θύματα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐξομοιῶ (-όω)* < *ἐξ-* + *ὁμοιῶ* < *ὅμοιος*].

εξομοίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η υπαγωγή σε κοινό καθεστώς, σε όμοια ρύθμιση: *μισθολογική ~ δασκάλων και καθηγητών* || *~ πτυχίου* ΑΝΤ. διαφοροποίηση **2.** (συχνά αρνητικά) η τοποθέτηση στο ίδιο επίπεδο, στην ίδια αξιολογική βαθμίδα: *ο τίτλος τής εργασίας οδηγεί τον αναγνώστη σε ~ τού Σεφέρη με τον Κρυστάλλη* ΣΥΝ. (λόγ.) προσομοίωση ΑΝΤ. διαφοροποίηση. — **εξομοιωτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

εξομοιωτής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κατασκευή που αποτελεί πιστή απομίμηση στη δομή και στον εξοπλισμό με άλλη (λ.χ. αεροπλάνο, διαστημόπλοιο κ.ά.) και η οποία χρησιμοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς και ειδικότ. για την ασφαλή εξοικείωση τού εκπαιδευομένου (λ.χ. πιλότου, αστροναύτη) με το αντικείμενο τής εκπαίδευσής του (λ.χ. τον χειρισμό των οργάνων, την αεροπορική πτήση, τον χώρο των αεροδρομίων κ.λπ.) ΣΥΝ. προσομοιωτής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. simulator].

εξομολόγηση [μτγν.] (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κ. (λαϊκ.) **ξομολόγηση** **1.** η εμπιστευτική συνήθ. αποκάλυψη μυστικού: *μου έκανε ειλικρινείς ~* || *της έκανε ερωτική ~* (της αποκάλυψε τον έρωτά του) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το μυστήριο κατά το οποίο ο πιστός αποκαλύπτει με μετάνοια τις αμαρτίες του στον ιερέα, για να πάρει άφεση. — **εξομολογητικός, -ή, -ό** [μτγν.].

εξομολογητήριο (το) [1849] {εξομολογητηρί-ου | -ων} το τμήμα τού χριστιανικού ναού στο οποίο λαμβάνει χώρα το μυστήριο τής εξομολόγησης.

εξομολογητής κ. (λαϊκ.) **ξομολογητής** (ο) ΕΚΚΛΗΣ. ο ιερέας, ο πνευματικός στον οποίο εξομολογούνται οι πιστοί τις αμαρτίες τους, για να πάρουν άφεση ΣΥΝ. πνευματικός. Επίσης **εξομολόγος.**

εξομολογώ κ. (λαϊκ.) **ξομολογώ** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {(ε)ξομολογείς... | (ε)ξομολόγ-ησα, -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) ακούω την αποκάλυψη των αμαρτημάτων (κάποιου) κατά το μυστήριο τής εξομολόγησης **2.** (μεσοπαθ. ***(ε)ξομολογούμαι / ξομολογιέμαι***) (α) ΕΚΚΛΗΣ. εμπιστεύομαι τις αμαρτίες μου (σε πνευματικό), ζητώντας συγχώρηση (β) αποκαλύπτω ή ομολογώ εμπιστευτικά: *της εξομολογήθηκε τον δεσμό του με μιαν άλλη* || *(για) να σου ξομολογηθώ την αμαρτία μου, του είχα πει ψέματα* || *του εξομολογήθηκε τις μύχιες σκέψεις / τις προσδοκίες του*· ΦΡ. ***αμαρτία (ε)ξομολογημένη, αμαρτία ουκ έστι*** βλ. λ. *αμαρτία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξομολογῶ (-έω)* < *ἐξ-* + *ὁμολογῶ*].

εξόν επίρρ. (λαϊκ.) εκτός: *θα πάμε την Τετάρτη, ~ αν βρέχει* || *ήταν όλη η παρέα ~ (από) τον Νίκο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., ουδ. μτχ. τού αρχ. *ἔξεστι* «επιτρέπεται, είναι δυνατόν». Η λ. εμφανιζόταν αρχικώς σε αρνητικές μεσν. φρ., δηλώνοντας το μόνο επιτρεπτό στοιχείο ή πράξη (λ.χ. *ἄλλη γυνὴ μὴ σὲ χαρῇ (...) ὀξὸν ἐγὼ ἡ ἐντέχεται νὰ ἕνι ἀμέριμνος (...) ἐξὸν παρὰ ἔχει πόλεμον*)].

εξοντώνω ρ. μετβ. [1761] {εξόντω-σα, -θηκα, -μένος} (μόνο για έμψυχα) **1.** αφανίζω, επιφέρω (σε πλήθος) μαζική καταστροφή, σκοτώνω (πλήθος): *οι Ναζί επιχείρησαν να εξοντώσουν τους Εβραίους* ΣΥΝ. εκμηδενίζω, εξολοθρεύω, καταστρέφω **2.** κάνω (κάποιον) να πάψει να υπάρχει: *ο δικτάτορας εξόντωσε όλους τους πολιτικούς του αντιπάλους* ΣΥΝ. εξουδετερώνω, εκμηδενίζω, βγάζω από τη μέση **3.** (κατ' επέκτ.) θέτω εκτός μάχης, καθιστώ (κάποιον) ανίκανο να ενεργήσει: *η εταιρεία απέκτησε το μονοπώλιο, εξοντώνοντας όλους τους ανταγωνιστές της* ΣΥΝ. καταστρέφω, εξουδετερώνω **4.** κουράζω υπερβολικά, στερώ τη ζωτικότητα από (κάποιον): *οι εντατικοί ρυθμοί εργασίας με έχουν εξοντώσει* ΣΥΝ. εξουθενώνω, εξαντλώ.
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *-οντώνω* < *ον, όντος*, αποδ. τού γαλλ. anéantir].

εξόντωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο πλήρης αφανισμός, η ολοσχερής καταστροφή (λαού, έθνους κ.λπ.): *η ~ των Εβραίων από τους Ναζί* ΣΥΝ. εξολόθρευση, (λαϊκ.) ξεπάστρεμα **2.**

(μτφ.) η καταστροφή (κάποιου): *μεθόδευε την ~ των πολιτικών του αντιπάλων / των ανταγωνιστών του || σέρνοντάς τον στα δικαστήρια. αποσκοπούσαν στην πολιτική του ~* ΣΥΝ. εξουδετέρωση, εκμηδένιση **3.** (μτφ.) η υπερβολική, σωματική κυρ., καταπόνηση: *η ~ κάποιου στη δουλειά* ΣΥΝ. εξάντληση, εξουθένωση.

εξοντωτικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που λειτουργεί καταστρεπτικά, που οδηγεί στην εξόντωση: *τα ~ μέτρα για τους Έλληνες τής Κωνσταντινούπολης που επιβλήθηκαν από την τουρκική κυβέρνηση* **2.** αυτός που προκαλεί υπερβολική σωματική κούραση, που εξαντλεί: *~ δουλειά / προετοιμασία* ΣΥΝ. εξαντλητικός, εξουθενωτικός. — **εξοντωτικά** επίρρ.

εξονυχίζω ρ. μετβ. {εξονύχισα} ερευνώ και μελετώ σε βάθος, μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια ΣΥΝ. λεπτολογώ. — **εξονύχιση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «δοκιμάζω κάτι με το νύχι – ερευνώ λεπτομερώς». < *ἐξ-* + *ὀνυχίζω* < *ὄνυξ, -χος* «νύχι»].

εξονυχιστικός, -ή, -ό αυτός που διεξάγεται με λεπτομερή και σχολαστικό τρόπο: *~ έρευνα / έλεγχος* ΣΥΝ. σχολαστικός, λεπτομερής. — **εξονυχιστικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

εξοπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόπλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εφοδιάζω με όπλα, με πολεμικό υλικό: *ορισμένες χώρες εξοπλίζουν με σύγχρονο πολεμικό υλικό τις αντιμαχόμενες παρατάξεις* || (κ. μεσοπαθ. **εξοπλίζομαι**) *εξοπλιζόμαστε για να αντιμετωπίσουμε την εξωτερική απειλή* ΑΝΤ. αφοπλίζω **2.** (μτφ.) εφοδιάζω με τα απαραίτητα όργανα, εξαρτήματα, μηχανήματα: *~ εργαστήριο / σκάφος / γυμναστήριο / ξενοδοχείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπλιστής*.

εξοπλισμός (ο) [μεσν.] **1.** η ενίσχυση, ο εφοδιασμός με όπλα, με πολεμικό υλικό: *περιορίζω τους ~* ΑΝΤ. αφοπλισμός **2.** (μτφ.) ο εφοδιασμός με τα απαραίτητα όργανα, εξαρτήματα, μηχανήματα: *~ εργαστηρίου / σκάφους / σταδίου / νοσοκομείου* **3.** τα διαθέσιμα οπλικά συστήματα, το σύνολο του διαθέσιμου πολεμικού υλικού: *χώρες με πυρηνικό ~* **4.** το σύνολο των οργάνων, εξαρτημάτων, μηχανημάτων μιας εγκατάστασης: *ο ~ τού πλοίου / τού γυμναστηρίου / τού νοσοκομείου || ηλεκτρικός ~.* — **εξοπλιστικός, -ή, -ό** [1889].

εξοργίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόργισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} προκαλώ σε (κάποιον) οργή ΣΥΝ. εξερεθίζω ΑΝΤ. εξευμενίζω, μαλακώνω, καταπραΰνω, ηρεμώ, κατευνάζω. — **εξόργιση** (η).

εξοργιστικός, -ή, -ό [1891] αυτός που προκαλεί οργή, αγανάκτηση: *~ αδιαφορία / συμπεριφορά.* — **εξοργιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξορθολογισμός (ο) η εφαρμογή των αρχών τού ορθολογισμού, π.χ. στην οργάνωση τής εργασίας, τη δομή μιας υπηρεσίας κ.λπ. — **εξορθολογίζω** ρ., **εξορθολογιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. rationalisation].

εξορία (η) {εξοριών} **1.** η εξαναγκαστική, συνήθως εν είδει ποινής, αποπομπή από την πατρίδα: *ισόβια ~ || στέλνω / πηγαίνω ~ || παίρνω τον δρόμο τής ~* **2.** ο εκτοπισμός σε συγκεκριμένη και ελεγχόμενη περιοχή μέσα στα όρια τής χώρας: *πολλά νησιά χρησιμοποιήθηκαν ως τόποι εξορίας για τους αντικαθεστωτικούς || έχω ζήσει στην ~* **3.** (συνεκδ.) η κατάσταση τού να ζει κανείς μακριά από την πατρίδα του ως εξόριστος: *είμαι στην ~* **4.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο απομακρύνεται ή εκτοπίζεται κανείς: *ζω στην ~* ΦΡ. **στην εξορία τού Αδάμ** σε πολύ απομακρυσμένο και δυσπρόσιτο μέρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. θηλ. τού επιθ. *ἐξόριος* «εκτός των συνόρων» < *ἐξ-* + *-όριος* < *ὅρος* «τέρμα, όριο»].

εξορίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** υποχρεώνω (κάποιον), συνήθ. ως ποινή, να εγκαταλείψει την πατρίδα του: *οι βρετανικές αρχές είχαν εξορίσει τον Αρχιεπίσκοπο Μακάριο στις Σεϋχέλλες* **2.** εκτοπίζω (κάποιον) σε συγκεκριμένη περιοχή μέσα στα όρια τής χώρας και τον θέτω υπό επιτήρηση: *μετά τον Εμφύλιο χιλιάδες αριστεροί εξορίστηκαν σε ξερονήσια.* — **εξορισμός** (ο) [μτγν.].

εξόριστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ζει εκτοπισμένος στην εξορία, που έχει εξοριστεί: *~ αντιστασιακοί || ζω ~.*

εξορκίζω [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **ξορκίζω** ρ. μετβ. {εξόρκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. διώχνω μακριά (δαιμονικά πνεύματα) με ειδικές αποτρεπτικές προσευχές ή και τελετές ● **2.** παρακαλώ ικετευτικά: *σ' εξορκίζω σ' ό,τι έχεις ιερό να μην πραγματοποιήσεις την απειλή σου!* — **εξορκιστικός, -ή, -ό** [1877]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξορκισμός [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **ξορκισμός** (ο) **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η ειδική εκκλησιαστική πράξη, που αποσκοπεί μέσω τής ανάγνωσης ευχών στο να απομακρύνει την επήρεια πονηρών πνευμάτων **2.** η αποπομπή δαιμονικού πνεύματος με αποτρεπτικές ευχές ή και τελετές **3.** (συνεκδ.) η ευχή με την οποία απομακρύνεται το δαιμονικό πνεύμα. Επίσης **εξόρκιση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξορκιστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που τελεί εξορκισμούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εξόρμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η σφοδρή επίθεση: *η ~ τού στρατού* **2.** η οργανωμένη δράση, συνήθ. πολλών ατόμων, που αποτελούν μια ομάδα, για την επίτευξη κοινού σκοπού: *η ~ τής νεολαίας τού κόμματος για την εγγραφή νέων μελών || οικονομική ~ περιβαλλοντικής οργάνωσης για την κάλυψη των δαπανών της* **3.** η μετακίνηση, συνήθ. ομάδας, από ορισμένο σημείο στο οποίο εδρεύει προς ορισμένη κατεύθυνση, με σκοπό την ανάπτυξη ορισμένης δράσης: *αύριο θα πάμε με το σχολείο ~.*

εξορμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εξορμάς... | εξόρμησα} **1.** επιτίθεμαι με σφοδρότητα: *ο στρατός εξόρμησε με όλες του τις δυνάμεις* **2.** ξεκινώ προς ορισμένη κατεύθυνση, για να αναπτύξω δράση: *η θεατρική ομάδα ετοιμάζεται να εξορμήσει στην επαρχία.* — **εξορμητικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκ*.

εξόρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** ΓΕΩΛ. η εκσκαφή που γίνεται σε ορυχείο για την απόσπαση και την εξαγωγή χρήσιμων ορυκτών ουσιών από το υπέδαφος (μεταλλευμάτων, πετρελαίου, άνθρακα κ.λπ.) ● **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τού βολβού τού ματιού.

εξορύσσω ρ. μετβ. {εξόρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** βγάζω από τη γη (ορυκτά) ● **2.** ΙΑΤΡ. αφαιρώ χειρουργικά τον οφθαλμικό βολβό. — **εξορυκτικός, -ή, -ό** [1891].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὀρύσσω / -ττω* (βλ.λ.)].

εξοστρακισμός (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) η εξορία πολιτικού προσώπου, που επιβαλλόταν από τον λαό ύστερα από συνέλευση και ψηφοφορία τής Εκκλησίας τού Δήμου, κατά την οποία κάθε πολίτης έγραφε πάνω σε όστρακο (θραύσμα αγγείου) το όνομα εκείνου που έκρινε ότι έπρεπε να εξοριστεί **2.** (κατ' επέκτ.-μτφ.) η εκδίωξη, η απομάκρυνση. — **εξοστρακίζω** ρ. [αρχ.], **εξοστρακιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐξοστρακίζω* < *ἐξ-* + *ὀστρακίζω* < *ὄστρακον*, επειδή οι Αθηναίοι πολίτες χάρασσαν σε όστρακα το όνομα τού προσώπου που ήθελαν να εξοριστεί].

εξού επίρρ. (λόγ.) **1.** από όπου: *«τήλε» στα Αρχαία σήμαινε «μακριά». ~ και «τηλεκατευθυνόμενος»* **2.** (+ και) γι' αυτό: *δεν ξέρει να κολυμπάει. ~ και ο φόβος του για τη θάλασσα* ΣΥΝ. ως εκ τούτου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *ἐξ οὗ*, πβ. κ. *αφού*].

εξουδετερώνω ρ. μετβ. [1842] {εξουδετέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον/κάτι) τελείως ανενεργό: *~ τους πολιτικούς μου αντιπάλους / τον εχθρό / την αντίσταση* ΣΥΝ. εκμηδενίζω, αποδυναμώνω, εξαλείφω **2.** (ειδικότ.) σκοτώνω, θανατώνω **3.** ΧΗΜ. μεταβάλλω όξινη ή αλκαλική ουσία σε ουδέτερη. — **εξουδετερωτικός, -ή, -ό** [1876].
[ΕΤΥΜ. < *εξ-* + *-ουδετερώνω* < *ουδέτερος*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutraliser].

εξουδετέρωση (η) [1874] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ματαίωση βλαπτικής ενέργειας (προσώπου/πράγματος) με αντίθετη ενέργεια ή κατάλληλη αντιμετώπιση: *~ τής προπαγάνδας τού εχθρού / τρομοκρατικής οργάνωσης / εκρηκτικού μηχανισμού / νάρκης* **2.** ΧΗΜ. η κατεργασία οξέος με βάση ή το αντίστροφο, ώσπου το διάλυμα να γίνει ουδέτερο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. neutralisation].

εξουθενώνω ρ. μετβ. {εξουθένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κουράζω υπερβολικά ΣΥΝ. εξαντλώ **2.** μειώνω την αξία (κάποιου): *επιχείρησε με δηκτικά σχόλια να τον εξουθενώσει* ΣΥΝ. εκμηδενίζω, προσβάλλω, ταπεινώνω, εξευτελίζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξουθενῶ* (που απαντά με δύο ασυναίρετους τύπους: *ἐξουθενέω / ἐξουθενόω*) < *ἐξ-* + *-ουθενῶ* < *οὐθέν*, παράλλ. τ. τού αρχ. *οὐδέν* (βλ.λ.), από τη συνεκφορά *οὔτε ἕν* με τροπή τού -τ- σε -θ- λόγω τής δασύτητας τού *ἕν*].

εξουθένωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η υπερβολική καταπόνηση: *η ~ των στρατιωτών από τις πολλές και κοπιαστικές ασκήσεις* ΣΥΝ. εξάντληση **2.** η καταρράκωση τού κύρους (κάποιου), η μείωση τής αξίας του: *η ~ του από τους ανταγωνιστές του* ΣΥΝ. εκμηδένιση, εξευτελισμός. — **εξουθενωτικός, -ή, -ό** [1815].

εξουσία (η) {εξουσιών} **1.** (α) η δυνατότητα, που πηγάζει από δικαίωμα ή από ισχύ, να επιβάλλει κάποιος τη θέλησή του σε άλλους, να ελέγχει (άτομο, ομάδα, κοινωνικό σύνολο, χώρα κ.λπ.): *όσο μικρότερο είναι το παιδί, τόσο μεγαλύτερη ~ έχει ο πατέρας πάνω του || ο Λουδοβίκος ΙΔ' ήταν μονάρχης με απόλυτη ~ || η διάκριση των ~ σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική || ασκώ / νέμομαι / σφετερίζομαι την ~ || κρατώ τα ηνία τής ~ || ανώτατη / κοσμική / κρατική / συγκεντρωτική / τοπική ~ || υπόκειμαι / υποτάσσομαι στην ~ κάποιου || άνοδος / εγκατάσταση στην ~ || κατάχρηση εξουσίας || ο νόμος / η λαϊκή ψήφος αποτελούν πηγή εξουσίας* ΣΥΝ. αρχή, κυριαρχία (β) (συνήθ. στον πληθ.) οι αρμοδιότητες που αντιστοιχούν σε ορισμένο αξίωμα: *οι ~ τής Βουλής / τού δημάρχου || αύξηση / μείωση / περιορισμός των ~ (κάποιου)* **2.** (συνεκδ.) (α) ο φορέας τής παραπάνω δυνατότητας: *η αστυνομία είναι ~ || η τέταρτη ~ (ο Τύπος)* ΣΥΝ. αρχή (β) πρόσωπο που είναι φορέας εξουσίας, κυρ. ο αστυνόμος: *κατέφθασε η ~! || ποιος είναι η ~ εδώ μέσα:* ● **3.** ΘΡΗΣΚ. **Εξουσίες** (οι) τάξη αγγέλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔξεστι* «επιτρέπεται, είναι δυνατόν», από το θ. *ουσ-* τής μτχ. *ἐξ-οῦσ-α* (ρ. *ἔξειμι*)].

εξουσίαση (η) [1834] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η άσκηση τής εξουσίας.

εξουσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {εξουσίασα} ♦ **1.** (μετβ.) ασκώ την εξουσία σε (κάποιον/κάτι): *ο απόλυτος μονάρχης εξουσιάζει τον λαό, χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν || ο Θεός εξουσιάζει το Σύμπαν || ο άνθρωπος επιχειρεί να εξουσιάσει τη φύση || ~ τη χώρα / τον εαυτό μου* (είμαι κύριος τού εαυτού μου) ΣΥΝ. κυβερνώ, ελέγχω, είμαι κύριος (κάποιου) ♦ **2.** (αμετβ.) έχω εξουσία: *ο απόλυτος μονάρχης εξουσιάζει χωρίς περιορισμούς || (μτφ.) σ' αυτό τον τόπο εξουσιάζει η αυθαιρεσία* (κυριαρχεί). — **εξουσιαστής** (ο) [μτγν.], **εξουσιασμός** (ο) [μεσν.].

εξουσιαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την εξουσία ή με αυτόν που την ασκεί: *~ μηχανισμός / στάση / αντίληψη.* — **εξουσιαστικά** επίρρ.

εξουσιοδότηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παροχή εξουσίας ή δικαιώματος από κάποιον (εξουσιοδοτούντα) σε άλλον (εξουσιοδοτούμενο) έτσι, ώστε ο δεύτερος να ενεργεί νόμιμα με το όνομα και για λογαριασμό τού πρώτου: *παρέχεται γραπτή / εν λευκώ / νομοθετική / διοικητική ~ σε κάποιον* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο παρέχεται το παραπάνω δικαίωμα: *για να εισπράξετε τα χρήματα, πρέπει να προσκομίσετε ~ τού συζύγου σας.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. autorisation].

εξουσιοδοτώ ρ. μετβ. [1840] {εξουσιοδοτείς... | εξουσιοδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω (σε κάποιον) την άδεια (προφορική ή έγ-

γραφη) να με εκπροσωπήσει (κάπου) ή να ενεργήσει γενικά για λογαριασμό μου: *τον εξουσιοδότησε να πάρει αντ' αυτού τα χρήματα από την τράπεζα* || *~ κάποιον εν λευκώ* (βλ. λ. *λευκός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

[ΕΤΥΜ. < *εξουσία* + *-δοτώ* < *δότης*, απόδ. τού γαλλ. autoriser].

εξουσιομανής, -ής, -ές [1890] {εξουσιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το πάθος να ασκεί εξουσία ΣΥΝ. φίλαρχος, αρχομανής. — **εξουσιομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

εξοφθαλμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική προεξοχή τού οφθαλμικού βολβού έξω από την κανονική θέση στις κόγχες.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. exophthalmia].

εξοφθαλμισμός (ο) ΓΕΩΠ. η αφαίρεση από τα οπωροφόρα δέντρα οφθαλμών για να αναπτυχθούν αυτοί που απομένουν.

εξόφθαλμος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (συχνά κακόσ.) αυτός που γίνεται αμέσως αντιληπτός, καταφανής: *~ αβλεψία / αδικία* ΣΥΝ. οφθαλμοφανής. ολοφάνερος • **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από εξοφθαλμία. — **εξόφθαλμα / εξοφθάλμως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός*, *οφθαλμός*.

ex officio λατ. (προφέρεται *εξ οφίκιο*) ελλην. *από θέσεως, εξ αξιώματος*· επειδή κάποιος κατέχει συγκεκριμένη θέση ή αξίωμα: *ο υπουργός θα συμμετάσχει στην επιτροπή ~*.

[ΕΤΥΜ. λατ. < ex «από, εξ» + officio, αφαιρετ. πτώση τού ουσ. officium «αξίωμα»].

εξόφληση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να εξοφλεί κανείς χρέος: *άμεση ~* **2.** (συνεκδ.) η απόδειξη που πιστοποιεί ότι έχει εξοφληθεί χρέος: *έλαβα την ~ τού λογαριασμού* **3.** (μτφ.) η ανταπόδοση προηγούμενης, μη οικονομικής υποχρέωσης: *~ εξυπηρέτησης / ευεργεσίας*.

εξοφλητέος, -α, -ο [1826] αυτός που πρέπει να εξοφληθεί: *η τράπεζα παρέχει δάνεια ~ σε δύο χρόνια*.

[ΕΤΥΜ. < θ. *εξοφλη-* τού ρ. *εξοφλώ* (πβ. αόρ. *εξόφλη-σα*) + παραγ. επίθημα *-τέος* (βλ.λ.)].

εξοφλητήριο (το) [1887] {εξοφλητηρί-ου | -ων} το έγγραφο που πιστοποιεί ότι πραγματοποιήθηκε η εξόφληση οφειλόμενου ποσού.

εξοφλητικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εξόφληση χρέους ή που την πιστοποιεί: *~ επιταγή / απόδειξη* **2. εξοφλητικό** (το) το εξοφλητήριο (βλ.λ.).

εξοφλώ ρ. μετβ. {εξοφλείς... | εξόφλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω απόσβεση χρέους: *εξόφλησε μέχρι τελευταίας δραχμής ό.τι του χρωστούσε* ΣΥΝ. αποπληρώνω· ΦΡ. ***εξοφλώ / εκπληρώνω το κοινόν χρέος*** βλ. λ. *χρέος* **2.** ανταποδίδω (χάρη, ευεργεσία): *μ' αυτό τον τρόπο εξοφλούσε την εξυπηρέτηση που του έκανε* (βλ. κ. λ. ξοφλώ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όφελος*, *πεθαίνω*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐξοφλῶ* < *ἐξ-* + *-οφλῶ (-έω)* < αρχ. *ὀφλεῖν*, απρφ. αορ. β', που ανήκει στη λεξιλογική οικογένεια τού ρ. *ὀφείλω* (βλ.λ.). Ο αόρ. *ὀφλεῖν* είναι αρχαιότατος (πιθ. ήδη μυκηναϊκός) και από αυτόν σχηματίστηκε αργότερα το ρ. *ὀφλισκάνω*].

> **εξοφλώ – ξοφλώ.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν σημασιολογικά, μολονότι το **ξοφλώ** παράγεται από το **εξοφλώ** με σίγηση τού αρκτικού *ε-* (πβ. *εξοδεύω > ξοδεύω, ερωτώ > ρωτώ*). Το *εξοφλώ* σημαίνει «αποπληρώνω χρέη, επιστρέφω χρήματα που χρωστώ», ενώ το **ξοφλώ** χρησιμοποιείται ιδίως στον αόριστο και στη μετοχή: *Αυτός πάει, ξόφλησε – Είναι πια ξοφλημένος*, και σημαίνει «τελειώνω, δεν με υπολογίζουν ότι υπάρχω ή ότι αξίζω».

εξοχή (η) **1.** κάτι που εξέχει σε σχέση με μια επιφάνεια ΣΥΝ. προεξοχή· ΦΡ. ***κατ' εξοχήν / κατεξοχήν*** κατά κύριο λόγο, περισσότερο από κάθε άλλο: *και άλλοι ασχολήθηκαν με το θέατρο, αλλά εκείνος ήταν ~ άνθρωπος τού θεάτρου* ΣΥΝ. προπάντων • **2.** υπαίθρια περιοχή έξω από πόλη, πρόσφορη για παραθερισμό: *ο καλός καιρός τούς παρακίνησε να πάνε στην ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προεξοχή, εξόγκωμα», < *ἐξέχω*. Η σημ. «ύπαιθρο (υπερυψωμένο τμήμα τού σπιτιού)» είναι μεσν., ίσως υπό την επίδραση τού επιρρ. *ἔξω*].

εξοχικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την εξοχή, την ύπαιθρο, αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στην εξοχή: *~ κέντρο / περίπατος* **2. εξοχικό** (το) (α) το σπίτι που βρίσκεται στην εξοχή, για να περνά κανείς εκεί τις διακοπές του (β) φαγητό από κρέας που ψήνεται στη σούβλα, τυλιγμένο σε αλουμινόχαρτο, και σερβίρεται ψιλοκομμένο.

έξοχος, -η, -ο πολύ καλός, πολύ ωραίος: *~ επιστήμονας / δουλειά / καιρός / ιδέα / διάλεξη / έργο* ΣΥΝ. έκτακτος, εξαιρετικός, εξαίσιος, θαυμάσιος, περίφημος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξέχω*].

εξοχότατος (ο), **εξοχοτάτη** (η) ως τιμητική προσφώνηση επίσημου προσώπου (κυρ. για τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας): *εξοχότατε κύριε πρόεδρε*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐξοχώτατος*, αρχικώς προσφώνηση Ρωμαίου επάρχου (λατ. eminentissimus), υπερθ. βαθμός τού αρχ. *ἔξοχος*].

εξοχότητα (η) [μτγν.] {εξοχοτήτων} **1.** η αρετή τής υπεροχής, τής ανωτερότητας, η ιδιότητα τού να είναι κανείς έξοχος **2. εξοχότητα** (η) ως προφώνηση για πρόσωπο που κατέχει ανώτερο δημόσιο αξίωμα: *η ~ του ο κύριος πρέσβης*. Επίσης (λόγ.) **εξοχότης** {εξοχότητος}.

εξπέρ (ο/η) {άκλ.} ελλην. *εμπειρογνώμων – έμπειρος* **1.** πρόσωπο που έχει βαθιές γνώσεις και πείρα, που είναι ειδικευμένο σε συγκεκριμένο ζήτημα: *~ σε θέματα μοριακής βιολογίας* ΣΥΝ. ειδικός **2.** πολύ επιδέξιος και έμπειρος: *είναι ~ στην οδήγηση*.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. expert < λατ. expertus «δοκιμασμένος, έμπειρος», μτχ. τού experior «δοκιμάζω, αποπειρώμαι»].

εξπρές (το) {άκλ.} ελλην. *ταχεία* (σημ. 1) – *κατεπείγον* (σημ. 3) **1.** το συγκοινωνιακό μέσο (συνήθ. τρένο), που διανύει μια διαδρομή πάρα πολύ γρήγορα, με ελάχιστες ή καθόλου στάσεις· (ως επίρρ.) **2.** για γρήγορο ταξίδι, για ταξίδι με ελάχιστες ή καθόλου στάσεις: *φεύγουμε ~* **3.** (α) κατεπειγόντως· για αποστολή ταχυδρομικών επιστολών ή δεμάτων με την ένδειξη τού κατεπείγοντος, ώστε να φθάσουν στον παραλήπτη γρηγορότερα από το συνηθισμένο: *έστειλε το δέμα ~* (β) (ως επίθ.) για επιστολή, δέμα κ.λπ.: *στέλνω ένα γράμμα απλό και ένα ~*.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. express < αγγλ. express < μέσ. γαλλ. exprès < λατ. expressus «πεπιεσμένος, συμπιεσμένος», μτχ. τού ρ. exprimo «πιέζω, εξάγω - εκφράζω»].

εξπρεσιονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} αισθητικό ρεύμα που επηρέασε τη ζωγραφική (Β. Καντίνσκυ, Π. Κλέε κ.ά.), το θέατρο (Γκ. Κάιζερ, Ευγένιος Ο' Νηλ κ.ά.), τη μουσική (Ά. Μπεργκ κ.ά.), τη λογοτεχνία (Φ. Κάφκα κ.ά.) και τον κινηματογράφο (Φ. Λανγκ κ.ά.) και έχει ως κύρια χαρακτηριστικά την υποκειμενική έκφραση τού καλλιτέχνη και την έμφαση σε έντονες συναισθηματικές ή συγκινησιακές καταστάσεις (πβ. λ. *ιμπρεσιονισμός*). — **εξπρεσιονιστής** (ο), **εξπρεσιονίστρια** (η), **εξπρεσιονιστικός,** -ή, -ό, **εξπρεσιονιστικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. expressionnisme < expression «έκφραση» < λατ. expressio].

ex silentio λατ. (προφέρεται *εξ σιλέν-τιο*) ελλην. *σιωπηρά*· χωρίς να εκφράζεται ρητώς (για έμμεση συναγωγή συμπεράσματος).

έξτρα κ. **εξτρά** επίρρ. **1.** επιπλέον: *αμείβεται ~ για τις υπερωρίες* ΣΥΝ. παραπάνω **2. εξτρά** (τα) {άκλ.} οτιδήποτε δίνεται ή λαμβάνεται επιπλέον: *πουλάω το αυτοκίνητό μου με όλα τα ~* (κλιματισμό, ραδιοκασετόφωνο κ.λπ.) **3.** (λαϊκ. ως επίθ.) αυτός που διακρίνεται για την ξεχωριστή του ποιότητα: *~ ελαιόλαδο* ΣΥΝ. εξαιρετικός.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. extra < λατ. extra «έξω, εκτός», πβ. extra muros «εκτός των τειχών (τής πόλης)»].

εξτραφόρ (το) {άκλ.} βαμβακερή ίσια κορδέλλα για στριφώματα ενδυμάτων.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. extra-fort < extra (βλ. λ. *έξτρα*) + fort «ισχυρός», εδώ «ανθεκτικός»].

εξτρέμ (ο) {άκλ.} ελλην. *ακραίος επιθετικός* (σημ. 1), *ακραίος* (σημ. 2) **1.** ΑΘΛ. (στο ποδόσφαιρο) παίκτης που παίζει στα άκρα τής επιθετικής γραμμής τής ομάδας **2.** (γενικά ως επίθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ακραία στοιχεία (συμπεριφοράς, αντιλήψεων κ.λπ.): *είναι πολύ ~ άνθρωπος* || *εκφράζει ~ απόψεις*.

εξτρεμισμός (ο) η στάση που χαρακτηρίζεται από την υιοθέτηση ακραίων αντιλήψεων και βίαιων μεθόδων (κυρ. στην πολιτική). — **εξτρεμιστής** (ο), **εξτρεμίστρια** (η), **εξτρεμιστικός,** -ή, -ό, **εξτρεμιστικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. extrémisme < επίθ. extrême < λατ. extremus «έσχατος, άκρος», υπερθ. βαθμός τού επιθ. exter / exterus «εξωτερικός»].

εξυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξύβρισ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} (λόγ.) μιλώ προσβλητικά εναντίον (κάποιου) ΣΥΝ. (καθημ.) βρίζω, προσβάλλω.

εξύβριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το να εξυβρίζει κανείς κάποιον **2.** ΝΟΜ. η προσβολή τής τιμής (κάποιου) με λόγια *(λόγω ~)*, έργα *(έργω ~)* ή άλλον τρόπο, που δεν αποτελεί συκοφαντία ή ψευδή καταμήνυση: *απλή ~* || *μήνυση για ~*. — **εξυβριστικός,** -ή, -ό [1855].

εξυγιαίνω ρ. μετβ. {εξυγίαν-α, -θηκα} **1.** καθιστώ (έναν χώρο) υγιεινό, ώστε να πληροί τους κανόνες υγιεινής: *εξυγίαναν την ελώδη περιοχή με αποξηραντικά έργα* **2.** (συνήθ. μτφ.) επαναφέρω στην καλή κατάσταση καταπολεμώντας ό.τι προκαλεί προβλήματα, δυσλειτουργία κ.λπ.: *~ την οικονομία / μια επιχείρηση / τον δημόσιο τομέα / τον χώρο τού ποδοσφαίρου*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *ὑγιαίνω* (βλ.λ.), αρχική σημ. «αναρρώνω». Ο οικονομικός όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. assainir].

εξυγίανση (η) [1896] {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να γίνεται κάτι υγιές, η αποκατάσταση τής υγείας **2.** (μτφ.) η επαναφορά στην καλή κατάσταση με καταπολέμηση τής διαφθοράς, των δυσλειτουργιών κ.λπ.: *η ~ τού δημοσίου τομέα / των προβληματικών επιχειρήσεων*.

[ΕΤΥΜ. Παλαιότ. χρησιμοποιήθηκε και τ. *εξυγίαση* (χωρίς *-ν-*), επειδή η λ. θεωρήθηκε παράγωγο από αρχ. μετβ. ρ. *ἐξυγιάζω* «εξυγιαίνω, θεραπεύω». Ωστόσο, η χρήση τού αρχ. αμετβ. ρ. *εξυγιαίνω* ως μετβ. («θεραπεύω») δικαιολογεί τους σχηματισμούς *εξυγίανση*, *εξυγιαντικός*].

εξυγιαντικός, -ή, -ό [1891] αυτός που σχετίζεται με την εξυγίανση: *~ μέτρα / προσπάθειες / έργα*. — **εξυγιαντικά** επίρρ.

εξύμνηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο υπερβολικός έπαινος: *η ~ των αρετών κάποιου* || *η ~ τού καθεστώτος / τής επανάστασης* ΣΥΝ. εγκώμιο, εκθειασμός ΑΝΤ. καυτηρίαση, στηλίτευση.

εξυμνητικός, -ή, -ό [1890] αυτός που εξυμνεί ΣΥΝ. εγκωμιαστικός, επαινετικός ΑΝΤ. επιτιμητικός, στηλιτευτικός. — **εξυμνητικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξυμνώ ρ. μετβ. [μτγν.] {εξυμνείς... | εξύμν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγκωμιάζω, επαινώ με ενθουσιώδη τρόπο: *~ τις αρετές / τα κατορθώματα / το έργο κάποιου / ένα καθεστώς* ΣΥΝ. εκθειάζω ΑΝΤ. καυτηριάζω, στηλιτεύω.

εξυπακούεται, εξυπακούονται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. [1860] {μόνο σε ενεστ.} εννοείται από τα προηγούμενα, προκύπτει λογικά, είναι ευνόητο: *εφόσον το γάλα ήταν μολυσμένο, ~ ότι και όλα τα παράγωγά του ήταν επίσης μολυσμένα*.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. être sous-entendu < ρ. sous-entendre «υπονοώ, υπαινίσσομαι»].

εξυπηρέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η παροχή υπηρεσίας, που αποσκοπεί στη διευκόλυνση, τη βοήθεια, την επίλυση προβλήματος: *παρέχεται άμεση τηλεφωνική ~ στους πελάτες τής εταιρείας* || *η ~ των επιβατών γίνεται από εκπαιδευμένο προσω-*

πικό || *μέτρα για την ταχεία ~ των πολιτών από τις δημόσιες υπηρεσίες* ΣΥΝ. εκδούλευση **2.** η ικανοποίηση (αναγκών, στόχων, επιδιώξεων κ.λπ.): *~ εθνικών συμφερόντων / πολιτικών σκοπών* **3.** (ευφημ.) η κατ' εξαίρεση και επιλεκτική διευκόλυνση ή ευνοϊκή ρύθμιση αιτήματος: *ο διευθυντής ήταν φίλος και μου έκανε μια ~* ΣΥΝ. ρουσφέτι.

εξυπηρετητής (ο) ΠΛΗΡΟΦ. **1.** μονάδα παροχής υπηρεσιών σε ένα δίκτυο υπολογιστών **2.** *(εξυπηρετητής δικτύου)* υπολογιστής στον οποίο είναι συνδεδεμένοι οι υπόλοιποι υπολογιστές και ο οποίος εκτελεί τα διαχειριστικά προγράμματα τού δικτύου **3.** *(εξυπηρετητής αρχείων)* κεντρική μονάδα αποθήκευσης και διαχείρισης αρχείων σε ένα δίκτυο υπολογιστών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. server].

εξυπηρετικός, -ή, -ό [1895] αυτός που εξυπηρετεί, που συντελεί στην εξυπηρέτηση: *το μετρό είναι πολύ ~ μέσο συγκοινωνίας* || (κ. για πρόσ.) *οι υπάλληλοι προσπαθούν να είναι όσο το δυνατόν πιο εξυπηρετικοί* || (+γεν.) *μέτρα εξυπηρετικά των εθνικών μας συμφερόντων.* — **εξυπηρετικά** επίρρ.

εξυπηρετώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξυπηρετείς... | εξυπηρέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσφέρω σε (κάποιον) τις υπηρεσίες μου: *δεν επαρκούν οι υπάλληλοι που εξυπηρετούν το κοινό* || *μπορώ να σας εξυπηρετήσω σε κάτι;* || (μεσοπαθ.) *εξυπηρετείστε;* (ερώτηση υπαλλήλου σε πελάτη καταστήματος, για να δει αν τον εξυπηρετεί άλλος υπάλληλος) **2.** καλύπτω την ανάγκη (κάποιου), διευκολύνω: *~ σχέδια / ανάγκες / επιδιώξεις* || *αναρωτήθηκε ποια συμφέροντα εξυπηρετούν αυτές οι δηλώσεις* ΣΥΝ. βοηθώ.

εξυπνάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ανεπτυγμένη νοημοσύνη, η ιδιότητα τού έξυπνου: *μάτια γεμάτα ~* ΣΥΝ. οξύνοια, ευφυΐα ΑΝΤ. ανοησία, βλακεία, ηλιθιότητα, κουταμάρα **2.** (ειρων.) ανόητο αστείο, ανοησία: *μου κάνεις τη χάρη ν' αφήσεις τις ~* || *σπουδαία ~ είπες!* **3. εξυπνάδες** (οι) λόγια ή πράξεις με τα οποία προσπαθεί κανείς να κάνει τον έξυπνο, να κάνει εντύπωση: *άρχισε τις ~ πάλι!* || *κάνω / πουλάω ~* **4.** πονηριά: *μην κάνεις καμιά ~, γιατί θα βρεις τον μπελά σου!*

εξυπνάκιας (ο) {εξυπνάκηδες} (μειωτ.) πρόσωπο που παριστάνει τον έξυπνο, που λέει εξυπνάδες. — **εξυπνακίστικος, -η, -ο, εξυπνακίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *έξυπνος* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. *ματ-άκιας, γυαλάκιας*].

εξυπνοπούλι (το) {χωρ. γεν.} (ειρων.) για κάποιον που νομίζει ότι είναι έξυπνος, αλλά στην πράξη αποδεικνύεται αφελής.

έξυπνος, -η, -ο 1. αυτός που έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται γρήγορα και σε βάθος τα πράγματα· ο ευφυής ΣΥΝ. οξύνους, πνευματώδης, τετραπέρατος ΑΝΤ. ανόητος, κουτός, χαζός, ηλίθιος, βραδύνους· ΦΡ. (α) ***κάνω τον έξυπνο*** προσποιούμαι, παριστάνω τον έξυπνο (β) (παροιμ.) ***το έξυπνο πουλί από τη μύτη πιάνεται*** βλ. λ. *μύτη* **2.** (για λόγο, πράξη, ενέργεια κ.λπ.) αυτός που φανερώνει οξύτατη αντίληψη, εξυπνάδα: *~ λύση / κόλπο / σχέδιο / αστείο* ΑΝΤ. ανόητος, χαζός, κουτός **3.** (ειρων.) πονηρός, κυρ. αυτός που ενεργεί χωρίς να υπολογίζει τους άλλους (σαν να είναι οι άλλοι κορόιδα): *εγώ σηκώθηκα για να καθίσει ο ηλικιωμένος και ήρθε ο άλλος ο ~ και κάθισε αυτός!* || (με αγανάκτηση) *Κατάλαβες; Αυτός είναι ο ~ κι εμείς είμαστε τα κορόιδα!* **4.** (για μηχανισμό, συσκευή κ.λπ.) αυτός που μπορεί να επιλέγει τον τρόπο δράσης του ανάλογα με την περίσταση, ώστε να επιτελεί τη λειτουργία του με μεγάλη ακρίβεια και επιτυχία· ΦΡ. (α) ***έξυπνα όπλα*** (π.χ. βόμβες, πύραυλοι) όπλα στα οποία χρησιμοποιείται προηγμένη τεχνολογία, ώστε να εντοπίζουν τα ίδια και να πλήττουν με μεγάλη ακρίβεια τον στόχο τους (β) ***έξυπνη κάρτα*** πλαστική κάρτα, όπως η πιστωτική, που έχει ενσωματωμένο μικροκύκλωμα ικανό να αποθηκεύει δεδομένα για τις συναλλα-γές που γίνονται με την κάρτα (γ) ***έξυπνο σπίτι*** σπίτι στο οποίο όλες οι ηλεκτρικές συσκευές και τα ηλεκτρικά συστήματα ελέγχονται από έναν Η/Υ, ο οποίος προγραμματίζεται ώστε να ανταποκρίνε-ται αποτελεσματικά στις μεταβολές των συνθηκών, χωρίς τη συνεχή ανθρώπινη παρέμβαση. Επίσης **ξύπνιος, -ια, -ιο** (σημ. 1-3). — **έξυπνα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ξύπνιος, αυτός που έχει ξυπνήσει», < *ἐξ-* + *ὕπνος*. Η αρχική σημ. στην Κ.Δ., πβ. Πράξ. 16, 27: *ἔξυπνος δὲ γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ...* (= και όταν ξύπνησε ο δεσμοφύλακας). Η σημ. «ευφυής» είναι μεσν. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *έξυπνη κάρτα* (< αγγλ. smart card), *έξυπνα όπλα* (< αγγλ. smart weapons)].

> ***έξυπνος: συνώνυμα.*** Οι λέξεις που εξέφρασαν στην Ελληνική την έννοια τής εξυπνάδας είναι πολλές και συμβαδίζουν με τον τρόπο με τον οποίο οι Έλληνες συνέλαβαν την έννοια αυτή. Χρησιμοποιήθηκε το αρχ. (μεταγενέστερο) **έξυπνος**, που δηλώνει «αυτόν που δεν βρίσκεται σε κατάσταση ύπνου, που είναι εν εγρηγόρσει». Από το *έξυπνος* και τα νεότερα **ξύπνιος, ξυπνός** και **παν-έξυπνος**. Από το *φύομαι / φύσις* «αυτός που έχει καλή φυή», ο **ευ-φυής**. Ιδιαίτερα προικισμένη φύση σε ορισμένους τομείς είναι ο **ιδιο-φυής**, ενώ πολύ προικισμένη φύση με μεγάλη νοητική ικανότητα στην πρωτότυπη και δημιουργική σκέψη είναι ο **μεγαλο-φυής**. Από τον νου, τη νοητική ικανότητα, πλάστηκαν τα **οξύ-νους, αγχί-νους** και **ταχύ-νους**, καθώς και τα **νοήμων** και **εύ-στροφος**. Χαρακτηριστικό είναι το **τετραπέρατος**, που δηλώνει κυριολεκτικά τον κοσμογυρισμένο, που έχει βρεθεί στα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα, δηλ. σε όλο τον κόσμο. Εξάλλου, μια σειρά από λέξεις εκφραστικές σε μεταφορική χρήση δηλώνουν επίσης τον έξυπνο: **μυαλό, διάνοια, κεφάλι – σπίρτο, σπίθα, φωστήρας – αετός, ξεφτέρι** (< λατ. accipiter «γεράκι»), **σαΐνι, ατσίδα** (< ικτίδα «νυφίτσα»), **τσακάλι, γάτα – δαίμονας, δαιμόνιος, τζίνι** (< τουρκ. cin «δαιμόνιο»).

εξυφαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εξύφα-να, -νθηκα (λόγ. εξυφάνθην, -ης, -η...), -σμένος} (λόγ.) μηχανεύομαι (κάτι κακό), σχεδιάζω με δόλιο και ύπουλο τρόπο: *εξυφαίνουν σκευωρία / πλεκτάνη / συνωμοσία / προδοσία.* — **εξύφανση** (η) [1868].

εξυψώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {εξύψω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάποιον) ανώτερο ποιοτικά, τον βελτιώνω ηθικά, πνευματικά: *οι ανθρωπιστικές σπουδές εξυψώνουν τον άνθρωπο* ΣΥΝ. προάγω ΑΝΤ. υποβιβάζω ● **2.** προσδίδω αίγλη, εγκωμιάζω: *προσπαθούσε να τον εξυψώσει στα μάτια τους* ΑΝΤ. εξευτελίζω, ταπεινώνω, μειώνω, υποβαθμίζω.

εξύψωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η ηθική και πνευματική βελτίωση, η άνοδος τού επιπέδου (κάποιου): *η πνευματική καλλιέργεια συμβάλλει στην ~ τού ανθρώπου* ΣΥΝ. προαγωγή, βελτίωση ΑΝΤ. υποβιβασμός **2.** η τοποθέτηση (κάποιου) σε υψηλό επίπεδο (με λόγια, σχόλια κ.λπ.): *μετά το δυσφημιστικό δημοσίευμα ακολούθησαν άρθρα που επιχειρούσαν την ~ τού υπουργού.* — **εξυψωτικός, -ή, -ό** [1896], **εξυψωτικά** επίρρ.

έξω κ. (λαϊκ.) **όξω** επίρρ. **1.** στον χώρο που περιβάλλει έναν άλλο, στο εξωτερικό μέρος (ενός χώρου που νοείται ως εσωτερικός): *Δεν βγήκες όλη μέρα στο δωμάτιο· Βγες και λίγο ~!* || *~ από το καφενείο στεκόταν ένας άντρας* || *άφησε την επιστολή ~ από την πόρτα μου* ΑΝΤ. μέσα· ΦΡ. (α) ***απ' έξω*** βλ. λ. *απέξω* (β) ***έξω απ' τα δόντια*** βλ. λ. *δόντι* (γ) ***έξω-έξω*** στο πιο ακραίο σημείο, στο χείλος: *μη βάζεις το πιάτο ~ στο τραπέζι, γιατί θα σου πέσει κάτω* (δ) ***μέσα-έξω*** για κίνηση από το εσωτερικό προς το εξωτερικό μέρος ενός χώρου και αντίστροφα: *μια ώρα τώρα ~ σ' αυτό το δωμάτιο, με ζάλισες!* ΣΥΝ. μπες-βγες **2.** (ειδικότ.) εκτός σπιτιού: *ξέχασε τα κλειδιά του και έμεινε / κλείστηκε ~* (έκλεισε η πόρτα τού σπιτιού και δεν είχε τα κλειδιά μαζί του) || *τα παιδιά παίζουν ~* || *κοιμάμαι ~ τώρα το καλοκαίρι* || *απουσιάζει αυτή τη στιγμή, είναι ~*· ΦΡ. ***βγαίνω έξω*** βγαίνω από το σπίτι και πηγαίνω για διασκέδαση ΑΝΤ. *μένω μέσα* **3.** (με ρήματα που δηλώνουν κίνηση, ώστε να βρεθεί (κάποιος) σε εξωτερικό χώρο): *τον φώναξα ~* || *τον έστειλε ~*· ΦΡ. (α) ***πετάω (κάποιον) έξω*** (i) διώχνω (κάποιον) από το εσωτερικό ενός χώρου με βίαιο τρόπο: (ως απειλή) *αν δεν κάτσεις ήσυχος, θα σε πετάξω έξω!* (ii) κάνω έξωση σε (κάποιον) (χωρίς να δείξω ευαισθησία απέναντί του): *ήταν μια πολύ φτωχή οικογένεια, αλλ' αυτός τους πέταξε έξω* (β) ***βγάζω (κάποιον) έξω*** αποβάλλω (κάποιον από έναν χώρο): *ο δάσκαλος έβγαλε έξω τους άτακτους μαθητές* (ενν. από την αίθουσα) || *ο διαιτητής έβγαλε έξω έναν παίκτη για αντιαθλητική ενέργεια* (γ) ***πέφτω έξω*** (i) αποτυγχάνω σε επιχείρηση, χάνω τα λεφτά μου: *άνοιξε μια βιοτεχνία δερμάτινων ειδών, αλλά έπεσε έξω* || (σε κάποιον που δείχνει πολύ απογοητευμένος) *κάνεις σαν να σου έπεσαν έξω τα καράβια!* ΣΥΝ. χρεωκοπώ (ii) κάνω λανθασμένη εκτίμηση ή αποτυγχάνω (σε πρόβλεψη): *τον θεωρούσα έμπιστο άνθρωπο, αλλά έπεσα έξω* || *δεν έπεσε έξω στις προβλέψεις του* (δ) ***το ρίχνω έξω*** (i) διασκεδάζω: *καλό είναι να το ρίχνει κανείς έξω πότε-πότε* ΣΥΝ. γλεντώ (ii) παραμελώ τα καθήκοντά μου: *οι βαθμοί σου φανερώνουν ότι μάλλον το 'χεις ρίξει έξω* (ε) ***μένω έξω*** αποτυγχάνω σε διαγωνισμό ή σε διεκδίκηση (θέσης, επάθλου κ.λπ.): *λέει ότι έγραψε καλά στις εξετάσεις, αλλά έμεινε έξω* || *αποκλείστηκε και έμεινε έξω από τη διεκδίκηση τού κυπέλλου Ευρώπης* **4.** στο εξωτερικό: *πήγε να σπουδάσει ~* **5.** (ως έναρθρο επίθ.) (α) αυτός που διαμένει στο εξωτερικό: *οι ~ Έλληνες* || *ο ~ ελληνισμός* (β) αυτός που σχετίζεται με την κοινωνική ζωή (κατ' αντιδιαστολή προς τη ζωή στο σπίτι ή στον εσωτερικό μας κόσμο): *δεν έχει επικοινωνία με τον ~ κόσμο* **6.** (σε σύνθημα ή προσταγή) δηλώνει αίτημα για απομάκρυνση, εκδίωξη: *~ οι βάσεις!* (ενν. οι αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις) || *~ γρήγορα!* ΦΡ. ***έξω φτώχια!*** προτροπή για να ευθυμήσει, να διασκεδάσει κανείς, κυρ. μεταξύ ανθρώπων που αντιμετωπίζουν οικονομικά προβλήματα, ώστε να ξεχάσουν την κατάστασή τους: *~ και καλή καρδιά* (πβ. *η φτώχια θέλει καλοπέραση*) **7.** (για να δηλωθεί εξαίρεση) εκτός: *~ απ' όσα σας είπα, δεν γνωρίζω τίποτε άλλο* ΣΥΝ. πλην, εξόν, ξέχωρα **8. έξω** (το) η εξωτερική πλευρά ενός αντικειμένου: *το ~ τού σπιτιού / τού αυτοκινήτου*· ΦΡ. (συνήθ. για ρούχα) ***το μέσα έξω*** η εσωτερική πλευρά γίνεται εσωτερική: *φοράω / γυρίζω ~* ● ΦΡ. (α) ***μια κι έξω*** με μία προσπάθεια ή χωρίς διακοπή: *τελειώσαμε το βάψιμο ~· δεν χρειάστηκε δεύτερο χέρι* (β) ***στα μέσα και στα έξω*** για κάποιον που γνωρίζει σημαντικά πρόσωπα ή όλα τα σημαντικά θέματα σε υπηρεσία, οργανισμό, κόμμα κ.λπ. και γι' αυτό μπορεί να επιτύχει πράγματα που οι άλλοι δεν μπορούν: *αυτός είναι ~ στο υπουργείο και μπορεί να σε εξυπηρετήσει* (γ) ***έξω φρενών*** (για πρόσ.) έξαλλος από θυμό και αγανάκτηση: *όταν το σκέφτομαι, γίνομαι ~* || *με έχει κάνει ~ με τα φερσίματά του* (δ) ***έξω καρδιά*** (ως χαρακτηρισμός) για άνθρωπο εκδηλω-τικό, εξωστρεφή, πρόσχαρο: *θα τον συμπαθήσεις αμέσως, είναι ~ άνθρωπος!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ* (βλ. λ. *ἐκ / ἐξ*) + *-ω*, πβ. *ἄν-ω, ἔσ-ω* κ.ά.].

εξω- κ. **εξώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό επιθέτων ή ουσιαστικών, που δηλώνουν αυτόν που υπάρχει ή γίνεται έξω από κάτι: *εξωγήινος* (που έρχεται έξω από τον πλανήτη Γη), *εξω-σχολικός, εξω-σωματικός, εξω-νοσοκομειακός, εξω-νάρθηκας* ΑΝΤ. εσω-, ενδο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (< αρχ. επίρρ. *ἔξω*), το οποίο απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. αγγλ. exosphere), καθώς και σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. αγγλ. extra-corporeal «εξωσωματικός»)].

εξωαυλικός, -ή, -ό αυτός που αναπτύσσεται έξω από τον αυλό ενός οργάνου, λ.χ. *εξωαυλικός όγκος*, που πιέζει και αποφράσσει ένα κοίλο όργανο.

εξωβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η μελέτη των πιθανοτήτων ύπαρξης ζωής έξω από τη Γη, στο Σύμπαν ΣΥΝ. αστροβιολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. exobiology].

εξωγαμία (η) [1867] {εξωγαμιών} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ο γάμος που συνάπτεται μεταξύ προσώπων, τα οποία ανήκουν σε διαφορετικά γένη ή διαφο-

ρετικά κοινωνικά σύνολα ΑΝΤ. ενδογαμία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exogamie].

εξώγαμος, -η, -ο **1.** (παιδί) τού οποίου οι γονείς δεν έχουν συνάψει γάμο: ~ *τέκνο* || (κ. ως ουσ.) *έχει δύο εξώγαμα* ΣΥΝ. νόθος ΑΝΤ. γνήσιος **2.** (γενικά) αυτός που γίνεται έξω από τον γάμο: ~ *σχέσεις* ΣΥΝ. εξωσυζυγικός.

εξωγενής, -ής, -ές [1852] {εξωγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προκαλείται από εξωτερικά αίτια: *οφείλεται σε ~ παράγοντες* || ~ *ασθένεια* (που οφείλεται σε αίτια έξω από τον οργανισμό) ΑΝΤ. ενδογενής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exogène].

εξωγήινος, -η, -ο **1.** αυτός που προέρχεται από άλλον πλανήτη, ο μη γήινος **2. *εξωγήινος*** (ο), ***εξωγήινη*** (η) πλάσμα που υποτίθεται ότι ζει σε άλλον πλανήτη: *εισβολή εξωγήινων* (σε ταινία επιστημονικής φαντασίας) ΑΝΤ. γήινος (πβ. λ. *ούφο*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. extraterrestrial].

εξωδικαστικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται εκτός δικαστηρίου, χωρίς δίκη: *οι αντίδικοι προσπάθησαν να βρουν μια ~ λύση στο πρόβλημά τους.* — **εξωδικαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

εξώδικος, -η (λόγ. -ος), -ο [1833] **1.** ΝΟΜ. αυτός που γίνεται εκτός δίκης: ~ *διαμαρτυρία / πρόσκληση* **2. εξώδικο** (το) {εξωδίκ-ου | -ων} έγγραφο που προέρχεται από ορισμένο πρόσωπο, κοινοποιείται με δικαστικό επιμελητή και περιέχει τους ισχυρισμούς τού συντάκτη αναφορικά με συγκεκριμένη έννομη σχέση, κατάσταση ή διαφορά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαμαρτύρομαι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-judiciaire].

εξωδίκως επίρρ. [1840] ΝΟΜ. εκτός δίκης ΑΝΤ. δικαστικά.

έξωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) αυτός που προέρχεται από έξω, από το εξωτερικό ή από εξωτερικό παράγοντα: *το νέο κράτος έχει ανάγκη τής ~ βοηθείας* || *δεν πρόκειται να υποκύψει σε ~ πιέσεις* || ~ *κίνδυνος / επέμβαση* ΑΝΤ. έσωθεν, ένδοθεν, εκ των έσω, εκ των ένδον· ΦΡ. ***έξωθεν καλή μαρτυρία*** η καλή φήμη και η θετική γνώμη τού κόσμου για γνωστό πρόσωπο, κυρ. σε περίπτωση που αυτό τίθεται υπό κρίση: *οι δικαστές / οι ιερείς πρέπει να έχουν την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔξω* + *-θεν* (βλ.λ.). Η φρ. *έξωθεν καλή μαρτυρία* προέρχεται από την Κ.Δ. και προσδιορίζει ως ένα από τα προσόντα τού επισκόπου την καλή φήμη και υπόληψη (Κ.Δ. *Α΄ Τιμόθ.* 3, 7: *δεῖ δὲ καὶ μαρτυρίαν καλὴν ἔχειν ἀπὸ τῶν ἔξωθεν...*)].

εξώθερμος, -η, -ο ΧΗΜ. αυτός που εκλύει θερμότητα: ~ *αντίδραση / διεργασία* ΑΝΤ. ενδόθερμος. Επίσης **εξωθερμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exothermique].

εξώθηση (η) [μτγν.] **1.** η ώθηση προς τα έξω **2.** (μτφ.) ο εξαναγκασμός κάποιου να κάνει κάτι: *η ~ κάποιου σε αυτοκτονία / στο έγκλημα* **3.** ΙΑΤΡ. φάση τού τοκετού, κατά την οποία σπρώχνεται το κύημα έξω από τη μήτρα και τον κόλπο.

εξώθυρα κ. (λαϊκ.) **ξώθυρα** (η) {δύσχρ. εξωθυρών} (λόγ.) η πόρτα τής εισόδου, η εξώπορτα ΑΝΤ. εσώθυρα.

εξωθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {εξωθείς... | εξώθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (κυριολ.-σπάν.) ωθώ προς τα έξω, διώχνω με βίαιο τρόπο **2.** (συνήθ. μτφ.) λειτουργώ πιεστικά, ώστε να οδηγηθεί (κάποιος) σε (αρνητική) πράξη, συμπεριφορά: *συζήτησαν τους λόγους που εξωθούν τους νέους στο έγκλημα* || *τα συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων στην περιοχή εξωθούν τα δύο κράτη σε ένοπλη σύγκρουση.*

εξωκειμενικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ.-ΦΙΛΟΛ. αυτός που δεν ανήκει στο κείμενο, που βρίσκεται έξω από αυτό, που σχετίζεται με το εκτός τού κειμένου περιβάλλον (πρόσωπα, πράγματα, συνθήκες κ.λπ.): ~ *στοιχεία* ΑΝΤ. κειμενικός, ενδοκειμενικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. extra-textual].

εξωκκλήσι (το) ▸ ξωκκλήσι

εξωκοινοβουλευτικός, -ή, -ό αυτός που δεν εκπροσωπείται στο Κοινοβούλιο: ~ *Αριστερά* (το σύνολο των μικρών κομμάτων ή ομάδων τής Αριστεράς, κυρ. η άκρα Αριστερά) || ~ *αντιπολίτευση* (ομάδες που χρησιμοποιούν δυναμικούς τρόπους πίεσης, όπως διαδηλώσεις, καταλήψεις κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-parlementaire].

εξωκρινής, -ής, -ές {εξωκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΦΥΣΙΟΛ. (για αδένα) αυτός που εκκρίνει τις ουσίες τις οποίες παράγει εκτός τής κυκλοφορίας τού αίματος: *οι ιδρωτοποιοί αδένες είναι ~* ΑΝΤ. ενδοκρινής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ενδοκρινής.*
[ΕΤΥΜ. < *έξω* + *-κρινής* < *κρίνω* «ξεχωρίζω», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exocrine].

εξωλέμβιος, -α, -ο αυτός που προσαρμόζεται και λειτουργεί έξω από τη λέμβο: ~ *κινητήρας / μηχανή.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. outboard (motor)].

εξώλης και προώλης (αρχαιοπρ.) για άνθρωπο τελείως ξεδιάντροπο, ανήθικο: *τους θεωρούν ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, κακήν κακώς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *-ώλης* < ρ. *ὄλ-λυ-μι* «καταστρέφω, διαφθείρω» (βλ. κ. *όλεθρος*). Όμοιος είναι και ο σχηματισμός τού επιθ. *προώλης*. Η φρ. *ἐξώλης καὶ προώλης* αποτελεί σήμερα άκλιτη επιρρηματική φρ. (πβ. κ. *κακήν κακώς*)· στην Αρχαία κλίνεται και απαντά τόσο με κυριολεκτική όσο και με μεταφορική σημ., π.χ. *«ἐξώλεις καὶ προώλεις ποιεῖν τινας ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάσσῃ»* (Δημοσθένης)].

εξωλογικός, -ή, -ό αυτός που συντελείται έξω από τη λογική διαδικασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός, παράλογος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. illogical (νόθο σύνθ.)].

εξωμερίτης (ο) → ξωμερίτης

εξωμήτριος, -α (λόγ. -ος), -ο [1849] ΙΑΤΡ. αυτός που βρίσκεται ή γίνεται έξω από τη μήτρα: ~ *κύηση* (η ανάπτυξη γονιμοποιημένου ωαρίου έξω από την κοιλότητα τής μήτρας, σε ωοθήκη ή σε σάλπιγγα) ΑΝΤ. ενδομήτριος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-utérin].

έξωμος, -η, -ο [μτγν.] (για ενδύματα) αυτός που αφήνει ακάλυπτους τους ώμους: ~ *φόρεμα / τουαλέτα.*

εξωμοσία (η) [αρχ.] {εξωμοσιών} η επίσημη αποκήρυξη με όρκο τής θρησκευτικής πίστης ή πεποιθήσεων: *η ~ ήταν υποχρεωτική για τους αιρετικούς που μετανοούσαν.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξ-* + *-ωμοσία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄμ-νυ-μι* «ορκίζω», βλ. κ. *ομνύω*].

εξωμότης (ο) [1871] {εξωμοτών}, **εξωμότισσα** (η) {εξωμοτισσών} **1.** πρόσωπο που έκανε εξωμοσία: *ένας χριστιανός / μουσουλμάνος ~* ΣΥΝ. αποστάτης, αρνησίθρησκος **2.** πρόσωπο που δεν τήρησε τον όρκο του, ο προδότης: ~ *αξιωματικοί έκαναν πραξικόπημα* ΣΥΝ. αρνησίπατρις. Επίσης **εξωμότρια** (η). — **εξωμοτικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω, σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *εξωμοσία*, υποχωρητ. (πβ. *συνωμότης – συνωμοσία*)].

εξωνάρθηκας (ο) [μεσν.] {εξωναρθήκων} ΕΚΚΛΗΣ. το εξωτερικό τμήμα τού νάρθηκα εκκλησίας, κυρ. σε παλαιοχριστιανικούς και πρωτοβυζαντινούς ναούς (πβ. λ. *εσωνάρθηκας*).

εξωνεφρικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. (κυρ. για σωματικές λειτουργίες) αυτός που επιτελείται με τεχνητό τρόπο και όχι από τα νεφρά.

εξωνημένος, -η, -ο (λόγ.-μειωτ.) εξαγορασμένος, αυτός που με την υπόσχεση ή τη λήψη ανταλλαγμάτων δεν ενεργεί νόμιμα ή ηθικά ΣΥΝ. (λόγ.) αργυρώνητος. Επίσης **εξώνητος** [1885].
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *ἐξωνοῦμαι* «εξαγοράζω» < *ἐξ-* + *ὠνοῦμαι (-έο-)* «αγοράζω» < *ὦνος* «τιμή, αγοραστική αξία» < *Fōs-no- εκτεταμένη – ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *wes-no «αγοράζω», πβ. σανσκρ. vasnám «αγοραστική αξία», λατ. venum «αγορά», vendo «πωλώ», γαλλ. vendre κ.ά. Ομόρρ. *ψώνια* (βλ.λ.)].

εξώνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) **1.** (μειωτ.) η εξαγορά (κάποιου) με υποσχέσεις ή/και ανταλλάγματα, ώστε να μην ενεργήσει νόμιμα ή ηθικά ● **2.** το δικαίωμα πωλητή να αγοράσει εκ νέου από αγοραστή το αγαθό που του πούλησε (συνήθ. μέσα σε ορισμένο χρονικό διάστημα και σε ορισμένη τιμή). — **εξωνούμαι** ρ. {-είται..}.

εξώπορτα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα τής εξωτερικής εισόδου κτηρίου, εξωτερική πόρτα: *η ~ τού σχολείου* ΣΥΝ. εξώθυρα ΑΝΤ. εσώθυρα.

εξωπραγματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία που δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα: *παρουσιάζει τον ήρωά του με ~ διαστάσεις και ιδιότητες* **2.** αυτός που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, που δεν ισχύει: *οι ισχυρισμοί σου είναι ~* **3.** αυτός που δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί· ανέφικτος: *τα σχέδιά σου είναι ~* ΣΥΝ. ουτοπικός ΑΝΤ. ρεαλιστικός. — **εξωπραγματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. irréel].

εξώπροικος, -η, -ο [μτγν.] (παλαιότ.) **1.** αυτός που δεν περιλαμβάνεται στην προίκα: ~ *περιουσία* **2. εξώπροικο** (το) {εξωπροίκ-ου | -ων} ατομική περιουσία τής γυναίκας, που παραμένει στην κατοχή της μετά τον γάμο, χωρίς να περιλαμβάνεται στην προίκα.

εξωραΐζω ρ. μετβ. {εξωράισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (εύσ.) καθιστώ (κάτι) ωραίο· ομορφαίνω, καλλωπίζω: ~ *μια περιοχή / έναν αρχαιολογικό τόπο / τον λόγο* ΣΥΝ. ευτρεπίζω, στολίζω, διακοσμώ ΑΝΤ. ασχημαίνω **2.** (κακόσ.) κάνω (κάτι άσχημο) να φαίνεται ωραίο, εμφανίζω (κάτι αρνητικό) με θετικές ιδιότητες: *πρέπει να δούμε κατάματα την κατάσταση και όχι να προσπαθούμε να την εξωραΐσουμε.* — **εξωραϊσμός** (ο) [μτγν.], **εξωραϊστής** (ο) [1866], **εξωραϊστικός,** -ή, -ό [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομορφαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. (η μτχ. *ἐξωραϊσμένον* ήδη στον Ησύχιο) < *ἐξ-* + *ὡραΐζω* «κοσμώ, ομορφαίνω» < *ὥρα* + *-ίζω*, βλ. κ. *ωραίος*].

εξώρας επίρρ. (λόγ.-σπάν.) πέρα από την κατάλληλη ώρα, αργά: *επέστρεψε ~* ΣΥΝ. πάρωρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξωρος* < *ἔξω* + *-ωρος* < *ὥρα*].

εξώρασο (το) το δεύτερο ράσο που φοριέται πάνω από το αντερί.

εξώραφος, -η, -ο κ. **ξώραφος** αυτός που είναι ραμμένος ή διακοσμημένος με εξωτερικές ραφές, με εξωτερικά γαζιά.

έξωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η βίαιη απομάκρυνση, η εκδίωξη **2.** (ειδικότ.) απομάκρυνση από τον θρόνο, εκθρόνιση: ~ *τού βασιλιά / τού Πατριάρχη* **3.** ΝΟΜ. η απομάκρυνση τού μισθωτή από μισθωμένο ακίνητο με δικαστική απόφαση: *αν δεν καταβάλει σύντομα τα ενοίκια που χρωστάει, θα του κάνω ~* || *αγωγή εξώσεως.* — **εξωστικός,** -ή, -ό [μτγν.], **εξωστικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔξωσις* < *ἐξωθῶ*].

εξώστεγο (το) {-ου κ. -έγου | -έγων} οτιδήποτε προεξέχει από τη στέγη και αποτελείται από το ίδιο υλικό με αυτή.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *εξώστης* και *στέγη*].

εξώστης (ο) {εξωστών} **1.** (λόγ.) το μπαλκόνι (ανοιχτό ή κλειστό) (βλ. λ. *χαγιάτι*) **2.** (ειδικότ.) προεξοχή ορόφου ή ημιωρόφου στο εσωτερικό τής αίθουσας θεάτρου ή κινηματογράφου: *τα εισιτήρια είναι φθηνότερα στον ~* (στις θέσεις που βρίσκονται σε αυτή την προεξοχή)

εξω- *α΄ συνθετικό*

εξω-αισθητικός, -ή, -ό	**εξω-δερμικός,** -ή, -ό	**εξω-καλλιτεχνικός,** -ή, -ό	**εξω-νοσοκομειακός,** -ή, -ό	**εξω-υπηρεσιακός,** -ή, -ό
εξω-αστικός, -ή, -ό	**εξω-εντερικός,** -ή, -ό	**εξω-κομματικός,** -ή, -ό	**εξω-πανεπιστημιακός,** -ή, -ό	**εξω-χριστιανικός,** -ή, -ό
εξω-ατμοσφαιρικός, -ή, -ό	**εξω-επιστημονικός,** -ή, -ό	**εξω-κρανιακός,** -ή, -ό	**εξω-παραταξιακός,** -ή, -ό	
εξω-γλωσσικός, -ή, -ό	**εξω-θωρακικός,** -ή, -ό	**εξω-κυβερνητικός,** -ή, -ό	**εξω-συνδικαλιστικός,** -ή, -ό	

από την πλατεία **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών που κάθονται στον εξώστη: *κατά την απονομή των βραβείων κινηματογράφου, ο ~ αποδοκίμαζε την επιτροπή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ωθεί προς τα έξω». < *ἐξωθῶ*].

εξωστρέφεια (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η κατεύθυνση των ενδιαφερόντων και η έκφραση των συναισθημάτων ενός ατόμου προς τον εξωτερικό κόσμο, η εκδηλωτικότητα, η εξωτερίκευση των συναισθημάτων και των σκέψεων ΑΝΤ. εσωστρέφεια. — **εξωστρεφής**, -ής, -ές.
[ΕΤΥΜ. < *ἔξω* + *-στρέφεια* < *-στρεφής* < *στρέφω*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Extraversion, όρος τού Ελβετού ψυχολόγου C. Jung (1875-1961)].

εξωσυζυγικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με δραστηριότητες εκτός τής συζυγικής ζωής: *~ σχέσεις / περιπέτειες / ζωή* ΣΥΝ. εξώγαμος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extra-conjugal].

εξώσφαιρα (η) {χωρ. πληθ.} η εξώτατη περιοχή τής ατμόσφαιρας (σε απόσταση άνω των 500 περ. χλμ. από την επιφάνεια τής Γης), η οποία φθάνει μέχρι το κοσμικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. exosphere].

εξωσχολικός, -ή, -ό αυτός που δεν ανήκει ή δεν σχετίζεται με το σχολείο: *οι ~ δραστηριότητες των μαθητών* || *~ βιβλίο / διάβασμα* || (ως ουσ.) *οι καταληψίες μαθητές απέδωσαν τις καταστροφές στο λύκειό τους σε εξωσχολικούς.*

εξωσωματικός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται ή συντελείται έξω από το σώμα **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***εξωσωματική κυκλοφορία*** η προσωρινή, παράπλευρη κυκλοφορία τού αίματος έξω από το σώμα κατά τη διάρκεια καρδιοχειρουργικών επεμβάσεων (β) ***εξωσωματική γονιμοποίηση*** μέθοδος γονιμοποίησης ωαρίου από σπερματοζωάριο έξω από το ανθρώπινο σώμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. extracorporeal].

εξώτατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται τελείως έξω, στο πιο ακραίο εξωτερικό σημείο ΣΥΝ. ακρότατος, έσχατος ΑΝΤ. εσώτατος, ενδότατος. — **εξώτατα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *ἐξωτάτω*, υπερθ. βαθμός τού *ἔξω*].

εξωτερίκευση (η) [1859] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η έκφραση ενώπιον άλλων (όσων σκέφτεται ή αισθάνεται κανείς): *η ~ των σκέψεων / των επιθυμιών / των συναισθημάτων.*

εξωτερικεύω ρ. μετβ. [1884] {εξωτερίκευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εκφράζω προς τα έξω, ενώπιον άλλων (κάτι που σκέφτομαι ή αισθάνομαι), φανερώνω: *~ σκέψεις / αισθήματα / συναισθήματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. extérioriser].

εξωτερικός, -ή, -ό 1. (α) αυτός που βρίσκεται έξω: *~ πόρτα / είσοδος / σκάλα* ΑΝΤ. εσωτερικός (β) ***εξωτερικά ιατρεία*** κρατικά ιατρεία που στεγάζονται σε νοσοκομείο και δέχονται ασθενείς που δεν νοσηλεύονται μέσα στο νοσοκομείο **2.** αυτός που γίνεται έξω, όχι σε εσωτερικό χώρο: *τα ~ γυρίσματα τής ταινίας* (όχι σε στούντιο) || *~ πλάνα* **3.** (α) αυτός που σχετίζεται με ό,τι μπορεί να δει κανείς σε κάποιον (όχι με τον χαρακτήρα του, τον εσωτερικό του κόσμο): *~ γνωρίσματα / εμφάνιση* (λ.χ. το ντύσιμο, το χτένισμα κ.λπ.) (β) αυτός που σχετίζεται με τη μορφή, κατ' αντιδιαστολή προς το περιεχόμενο: *τα ~ γνωρίσματα ενός κειμένου* ● **4.** αυτός που αφορά στις σχέσεις με ξένες χώρες: *~ πολιτική* (πολιτική που ασκεί ένα κράτος στις σχέσεις του με άλλα κράτη) || *Υπουργείο Εξωτερικών* ΑΝΤ. εσωτερικός **5. εξωτερικό** (το) (i) η έξω επιφάνεια κτηρίου, αντικειμένου κ.λπ.: *το ~ τού ναού / τού αγγείου* ΣΥΝ. (για κτήριο) πρόσοψη ΑΝΤ. εσωτερικό (ii) οι ξένες χώρες, η αλλοδαπή: *διαμένω / ταξιδεύω / σπουδάζω / δραπετεύω στο ~* || *εκδρομή στο ~* ΣΥΝ. τα ξένα **6.** αυτός που αναφέρεται σε ή προέρχεται από ξένες περιοχές ή χώρες: *~ ειδήσεις / εχθρός* **7.** αυτός που αναφέρεται σε ό,τι περιβάλλει το άτομο, κατ' αντιδιαστολή προς τον εαυτό του: *ο ~ και ο εσωτερικός κόσμος τού ανθρώπου* ● **8.** ΓΛΩΣΣ. ***εξωτερικό αντικείμενο*** το αντικείμενο τού ενεργητικού μεταβατικού ρήματος, που δηλώνει το πρόσωπο ή το πράγμα στο οποίο φθάνει ή το οποίο βρίσκει η ενέργεια τού υποκειμένου, π.χ. «το παιδί» στην πρόταση «η μητέρα λούζει το παιδί» (πβ. *εσωτερικό αντικείμενο* λ. *εσωτερικός*). — **εξωτερικ-ά / -ώς** επίρρ., **εξωτερικότητα** (η) [1861].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐξωτέρω*, επίρρ. συγκρ. βαθμού τού *ἔξω*. Η σημ. που αναφέρεται σε ξένες χώρες αποδίδει τα γαλλ. extérieur και étranger].

εξώτερος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που βρίσκεται έξω-έξω, στο πιο απομακρυσμένο σημείο: *~ διάστημα* ΑΝΤ. εσώτερος, ενδότερος· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***στο / εις το πυρ το εξώτερον*** *(εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον)* στην κόλαση: *οι αμαρτωλοί θα καταδικαστούν στο ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *ἐξωτέρω*, συγκρ. βαθμός τού *ἔξω*. Η φρ. *εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον* προέρχεται από συμφυρμό των φρ. τής Κ.Δ. *εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον* (Ματθ. 25,30) και *εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον* (Ματθ. 25,41)].

εξωτικός, -ή, -ό αυτός που προέρχεται από ή βρίσκεται σε μακρινά, συνήθ. τροπικά μέρη: *~ νησιά / φρούτα / φυτά / ζώα / χώρες* || *~ ομορφιά* (η ομορφιά που βρίσκει κανείς σε εξωτικές χώρες, π.χ. στα νησιά τού Ειρηνικού Ωκεανού).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. exotique < μτγν. *ἐξωτικός* «ξένος, μακρινός» < αρχ. *ἔξω*].

εξωτισμός (ο) [1892] **1.** ο χαρακτήρας τού εξωτικού **2.** καλλιτεχνική και λογοτεχνική τάση επιλογής εξωτικών θεμάτων και μοτίβων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. exotisme].

εξώφθαλμος, -η, -ο ▸ εξόφθαλμος

εξωφρενικός, -ή, -ό [1894] αυτός που είναι εντελώς παράλογος: *~ σκέψεις / ενέργειες / απαίτηση / αξίωση / τόκος / κατάσταση* ΣΥΝ. ασυλλόγιστος ΑΝΤ. λογικός, συνετός. — **εξωφρενικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λογικός, παράλογος.*
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από την αρχ. φρ. *ἔξω φρενῶν* (που απαντά στον Πίνδαρο, *Ὀλυμπ.* 7, 47)].

εξωφρενισμός (ο) **1.** η τάση για παράλογα ή ακραία πράγματα **2.** (συνεκδ.) καθετί παράλογο και ακραίο: *στο δοκίμιό του καταδικάζει τους ~ από το εξωτερικό, που εισάγονται υπό μορφήν μόδας στη χώρα μας.*

έξω φρενών επίρρ. → έξω

εξώφτερνος, -η, -ο ▸ ξώφτερνος

εξώφυλλο (το) [1871] {εξωφύλλ-ου | -ων} **1.** το εξωτερικό φύλλο τετραδίου, βιβλίου, περιοδικού κ.λπ.: *σκληρό / μαλακό ~* ΑΝΤ. εσώφυλλο **2.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο τού εξωτερικού φύλλου, ό,τι γράφεται ή απεικονίζεται σε αυτό: *ωραίο / εντυπωσιακό / πρωτότυπο / σοβαρό / προκλητικό ~* **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο τού οποίου φωτογραφία καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος εξωτερικού φύλλου περιοδικού: *ως μοντέλο έχει γίνει πολλές φορές ~ σε γνωστά περιοδικά μόδας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. outpaper].

Ε.Ο.Α. (η) Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων.

Ε.Ο.Β. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Βάμβακος.

Ε.Ο.Δ. (η) Επιτροπή Ορισμού Διαιτητών.

Ε.Ο.Ε.Χ. (ο) Εθνικός Οργανισμός Ελληνικής Χειροτεχνίας.

Ε.Ο.Κ. 1. (η) (παλαιότ.) Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (σήμερα Ευρωπαϊκή Ένωση) **2.** (η) Ελληνική Ομοσπονδία Καλαθοσφαίρισης **3.** (ο) Εθνικός Οργανισμός Καπνού.

Ε.Ο.Κ.Α. (η) Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών.

εοκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (τη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση): *~ κονδύλια / υποδείξεις.*

Ε.Ο.Μ.Μ.Ε.Χ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Μικρομεσαίων Μεταποιητικών Επιχειρήσεων και Χειροτεχνίας.

Ε.Ο.Ν. (η) Εθνική Οργάνωσις Νεολαίας (Νεολαία τής δικτατορίας τού Ι. Μεταξά).

Ε.Ο.Π. (η) Εθνική Ομοσπονδία Πυγμαχίας.

Ε.Ο.ΠΕ. (η) Ελληνική Ομοσπονδία Πετοσφαίρισης (βόλεϊ).

εορτάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {εόρτασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) γιορτάζω (βλ.λ.).

εορτάζων, -ουσα, -ον {εορτάζ-οντος (θηλ. -ουσας κ. λόγ. -ούσης) | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (κ. ως ουσ.) για πρόσωπο που έχει την ονομαστική του γιορτή ή που γιορτάζει για κάποιον λόγο: *οι εορτάζοντες τού γραφείου έφεραν γλυκά* || *έχω πολλούς εορτάζοντες και εορτάζουσες σήμερα·* λέγεται συχνά και **εορταζόμενος** (ενν. *ο εορταζόμενος άγιος*).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἑορτάζω*].

εορτάσιμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που αρμόζει, που είναι κατάλληλος για γιορτή: *~ ενδυμασία / περιβολή / διακόσμηση* ΣΥΝ. γιορτινός, εορταστικός ● **2.** αυτός που αξίζει να τιμηθεί με γιορτή: *~ γεγονός / ημέρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ικός.

εορτασμός [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **γιορτασμός** (ο) η τέλεση εορτής: *λαμπρός / πανηγυρικός ~* || *~ εθνικής επετείου / επιτυχίας.*

εορταστής (ο) [μτγν.], **εορτάστρια** (η) [1823] {εορταστριών} (λόγ.) πρόσωπο που συμμετέχει σε γιορτή ΣΥΝ. γιορταστής, πανηγυριστής.

εορταστικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με γιορτή ή εορτασμό· πανηγυρικός: *~ εκδήλωση / πρόγραμμα / μήνυμα / λόγος* ΣΥΝ. γιορταστικός.

εορτή (η) (λόγ.) η γιορτή (βλ.λ.): *ονομαστική / εθνική ~·* ΦΡ. (α) ***κατόπιν εορτής*** βλ. λ. *κατόπιν* (β) ***(κατά τας) Κυριακάς και (τας) εορτάς*** (κατά τις) Κυριακές και (τις) γιορτές, δηλ. μόνο λίγες φορές, μόνο στις αργίες: *«οι φίλοι του είναι πολλοί, αλλά τον βλέπουν πλέον μόνο ~»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑορτή* < **Fε-Fορτά* (με ανομοιωτική αποβολή τού δεύτερου *-F-* και τροπή τού αρχικού *F-* σε δασεία), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἔρανος*. Το *εορτή*, με συνίζηση τού *-εο-* σε *-jo-*, μεταβλήθηκε σε *γιορτή* (πβ. *νέος > νιος, παλαιός > παλιός*)].

εορτοδάνειο (το) {εορτοδανεί-ου | -ων} το δωροδάνειο (βλ.λ.).

εορτοδρόμιο (το) [1836] {εορτοδρομί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** (α) το σύνολο των ευαγγελικών και αποστολικών περικοπών που διαβάζονται σε κάθε γιορτή τού έτους (β) (συνεκδ.) το βιβλίο που περιλαμβάνει τις παραπάνω περικοπές **2.** το εορτολόγιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *εορτή* + *-δρόμιο* (πβ. κ. *κυριακο-δρόμιο*), τίτλος βιβλίου τού Νικοδήμου τού Αγιορείτου].

εορτολόγιο (το) [μτγν.] {εορτολογί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο κατάλογος των εορτών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. — **εορτολογικός, -ή, -ό.**

Ε.Ο.Τ. (ο) Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού.

Ε.Ο.Φ. (ο) Εθνικός Οργανισμός Φαρμάκων.

Ε.Ο.Φ.Π. (η) Ελληνική Ομοσπονδία Φιλάθλων Πάλης.

επ επιφών.· δηλώνει: **1.** ξάφνιασμα, έκπληξη: *~, εδώ είσαι τόση ώρα; Πώς και δεν σε είδα;* || *~, πού το βρήκες αυτό; Μια ώρα το ψάχνω!* **2.** (συνήθ. με αυστηρό ύφος) προειδοποίηση ή επίπληξη: *~, μην το κάνεις αυτό! Απαγορεύεται!* || *~! Για ησυχάστε λίγο!* || (και επαναλαμβανόμενο) *~ ~ ~! Τι συμβαίνει εδώ πέρα;* Επίσης **απ** κ. **οπ**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Ε.Π.Α. (η) Επιχείρηση Πολεοδομικής Ανασυγκρότησης.

επαγγελία (η) {επαγγελιών} η υπόσχεση: *η κυβέρνηση δεν εκπλήρωσε πολλές από τις επαγγελίες της·* ΦΡ. ***Γη τής Επαγγελίας*** (i) η γη Χαναάν, την οποία υποσχέθηκε ο Θεός στους απογόνους τού Αβραάμ (ii) (μτφ.) κάθε εύφορη και πλούσια γη· (γενικότ.) η χώρα προορισμού ανθρώπων που αναζητούν καλύτερες συνθήκες ζωής ή νέα πατρίδα: *για πολλούς Ευρωπαίους η Αμερική ήταν η ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπαγγέλλω* «δηλώνω, υπόσχομαι». Η ΦΡ. *γῆ τῆς ἐπαγγελίας* δεν προέρχεται από την Π.Δ. (διότι το εβρ. κείμενο δεν περιλαμβάνει οποιαδήποτε λ. με τη σημ. «υπόσχεση»), αλλά από τις μτγν. αναφορές που απαντούν στην Κ.Δ. (λ.χ. Εβρ. 11, 9: *πίστει παρῴκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας...*)].

επαγγέλλομαι ρ. μετβ. αποθ. {επαγγέλθηκα} **1.** υπόσχομαι: *η νέα κυβέρνηση επαγγέλλεται την οικονομική ανόρθωση τής χώρας* ΣΥΝ. τά-

ζω, υπόσχομαι • **2.** (επίσ.) ασκώ συγκεκριμένο επάγγελμα: *τι επαγγέλλεσθε;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαγγέλλω* / *-ομαι* «δηλώνω, υπόσχομαι» < *ἐπ(ι)-* + *ἀγγέλλω*. Το μέσο *ἐπαγγέλλομαι* απέκτησε επίσης τη σημ. «ασκώ» (π.χ. *ἀρετήν, θεοσέβειαν*), αλλά η σημ. «ασκώ επάγγελμα, εργάζομαι» απαντά ή υπονοείται ήδη στον Πλάτωνα, π.χ. *«τοῦτό ἐστι τὸ ἐπάγγελμα ὃ ἐπαγγέλλομαι»* (*Πρωταγόρας* 319 a) ή *«τί ἐστιν ὃ ἐπαγγέλλεταί τε καὶ διδάσκει;»* (*Γοργίας* 447 c)].

επάγγελμα (το) {επαγγέλμ-ατος | -ατα, -άτων} η βιοποριστική απασχόληση: *επικερδές / προσοδοφόρο / ανθυγιεινό / ταπεινωτικό ~* || *το αρχαιότερο επάγγελμα* (η πορνεία) || *το ~ μου είναι επιπλοποιός* ΣΥΝ. εργασία, δουλειά· ΦΡ. (α) ***ελευθέριο / ελεύθερο επάγγελμα*** βλ. λ. *ελευθέριος* (β) ***κλειστό επάγγελμα*** επάγγελμα τού οποίου δικαίωμα άσκησης έχουν μόνο άτομα που ανήκουν σε ορισμένο σωματείο ή ένωση ή καλύπτονται από ορισμένους νόμους (γ) ***εξ επαγγέλματος*** (i) ΝΟΜ. αυτεπαγγέλτως (βλ.λ.) (ii) (μτφ.) επ' αμοιβή, σαν να ασκεί επάγγελμα: *είναι ~ ψευδομάρτυρας* (δ) ***κατ' επάγγελμα*** (i) έχοντας ως επάγγελμα, σύμφωνα με το επάγγελμα (που έχει κανείς) (ii) συστηματικά: *είναι ~ ψεύτης* (ε) ***κάνω (κάτι) επάγγελμα*** (κακόσ.) κάνω κάτι συστηματικά, με αποτέλεσμα να μου αποδίδεται ιδιοτέλεια ή κακή πρόθεση: *είπαμε, να του δανείσουμε χρήματα, αλλά αυτός το έχει κάνει επάγγελμα* (δηλ. να δανείζεται χρήματα).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπόσχεση», < *ἐπαγγέλλω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη μτγν.].

επαγγελματίας (ο/η) {(θηλ. γεν. επαγγελματίου) επαγγελματιών} **1.** πρόσωπο που ασκεί επάγγελμα: *είναι ~ φωτογράφος* || *ελεύθερος ~* ΑΝΤ. ερασιτέχνης **2.** πρόσωπο που κάνει σωστά τη δουλειά του, που εργάζεται σκληρά και μεθοδικά (κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς τον ερασιτέχνη ή εμπειροτέχνη): *είναι πραγματικός ~, ό,τι φτειάχνει είναι εγγυημένο* **3.** πρόσωπο που κατά την άσκηση τού επαγγέλματός του δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς, που κοιτάζει μόνο το επαγγελματικό του συμφέρον: *ένας ψυχρός ~ επιλέγει πάντα την συμφερότερη πρόταση* **4.** (μτφ.) πρόσωπο που κάνει κάτι (αθέμιτο) συστηματικά: *~ ψεύτης / κλέφτης / μάρτυρας σε δίκες* (ψευδομάρτυρας). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ερασιτέχνης.*

επαγγελματικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με επάγγελμα ή επαγγελματία: *~ τομέας / σταδιοδρομία / επιλογές / συνέπεια / δραστηριότητα / σχέσεις / μυστικό / προοπτικές / ταξίδι / απόρρητο / στέγη / αυτοκίνητο* || *είχαμε μια καθαρά ~ συνάντηση* || *αγωνιά για την ~ της αποκατάσταση* || *δεν μπορούμε να συναντηθούμε, γιατί έχω πολλές ~ υποχρεώσεις*· ΦΡ. (α) ***επαγγελματική συνείδηση*** η συνέπεια, η υπευθυνότητα, η τήρηση τής δεοντολογίας και η μεθοδικότητα κατά την άσκηση τού επαγγέλματος (β) ***επαγγελματικός προσανατολισμός*** η επιστημονική καθοδήγηση τού ατόμου για τη σωστή επιλογή τού επαγγέλματός του, ανάλογα με τον χαρακτήρα του, τα ενδιαφέροντά του, τις κλίσεις του και την αγορά εργασίας (γ) ***σχολικός επαγγελματικός προσανατολισμός*** (συντομ. Σ.Ε.Π.) σχολικό μάθημα που διδάσκεται στη μέση εκπαίδευση με αντικείμενο τον επαγγελματικό προσανατολισμό των μαθητών (δ) ***επαγγελματική νόσος*** βλ. λ. *νόσος.* — **επαγγελματικ-ά / -ώς** [1816] επίρρ., **επαγγελματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάστημα.*

επαγγελματισμός (ο) **1.** η συνέπεια, η υπευθυνότητα και η συστηματικότητα κατά την άσκηση τού επαγγέλματος: *ο ~ χαρακτηρίζει κάθε του δουλειά* • **2.** η προσήλωση στην επαγγελματική επιτυχία, χωρίς συναισθηματικές ή ιδεολογικές επιρροές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. professionalism].

επάγεται, επάγονται ρ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (λόγ.) συνεπάγεται: *το αδίκημα τού βιασμού σε όλες τις χώρες ~ βαριά καταδικαστική ποινή* **2.** έπεται, προκύπτει, συνάγεται: *από τα λόγια τού υπουργού ~ ότι οι τιμές δεν θα συγκρατηθούν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπάγω* «οδηγώ ως αρχηγός – ασκώ επιρροή – οδηγώ κάποιον στο δικαστήριο» < *ἐπ(ι)-* + *ἄγω*. Οι σημερινές χρήσεις πρωτοαπαντούν στη *Λογική* τού Αριστοτέλη].

επαγρυπνώ ρ. μετβ. [μτγν.] {επαγρυπνείς... | επαγρύπνησα} (λόγ.) επιβλέπω άγρυπνα (κάτι), έχω διαρκώς στραμμένη την προσοχή μου σε (αυτό): *τα όργανα ασφαλείας δεν επαγρυπνούν επαρκώς.* — **επαγρύπνηση** (η) [μτγν.].

επαγωγέας (ο) {επαγωγ-είς, -έων} ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. μαγνήτης ή σύστημα μαγνητών που προκαλεί επαγωγή σε ηλεκτρικές μηχανές.
[ΕΤΥΜ. < *επαγωγή*, απόδ. τού γαλλ. inducteur, άσχετο προς το μτγν. *ἐπαγωγεύς* «στρώση πηλού στον τοίχο»].

επαγωγή (η) **1.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η συναγωγή γενικού συμπεράσματος από επιμέρους προτάσεις • **2.** ΦΥΣ. η παραγωγή ηλεκτρικής τάσεως σε κύκλωμα με τη μεταβολή τής μαγνητικής ροής που διέρχεται μέσα από το κύκλωμα αυτό: *ρεύμα εξ επαγωγής* • **3.** ΝΟΜ. (α) ***επαγωγή όρκου*** η απαίτηση διαδίκου από τον αντίδικο να βεβαιώσει με όρκο τους ισχυρισμούς του (β) ***επαγωγή κληρονομίας*** ο χρόνος κατά τον οποίο η κληρονομιά τίθεται στη διάθεση των κληρονόμων να την αποδεχθούν ή να την αποποιηθούν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπάγω*. Ο φυσ. όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. induction].

επαγωγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΦΙΛΟΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συναγωγή γενικού συμπεράσματος από επιμέρους προτάσεις: *~ συλλογισμός / μέθοδος* ΑΝΤ. απαγωγικός, παραγωγικός • **2.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την επαγωγή (βλ.λ.): *~ φαινόμενο / ρεύμα / πηνίο / κύκλωμα.* — **επαγωγικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

> **επαγωγικός – απαγωγικός.** Δύο διαφορετικές, αντίθετες στην πορεία τους, προσεγγίσεις τής γνωστικής (επιστημονικής, διδακτικής κ.λπ.) διαδικασίας. Η **επαγωγική** βαίνει από τα ειδικά προς τα γενικά, από τα επιμέρους στο όλον, ενώ η **απαγωγική** προχωρεί από τα γενικά στα μερικά, σύμφωνα με την αρχή πως ό,τι ισχύει για το όλον ισχύει και για το μέρος που εμπεριέχεται σε αυτό. Η *επαγωγική* είναι επιστημολογικά η μέθοδος που κινείται από τα εμπειρικά δεδομένα προς τη συναγωγή μιας γενικής πρότασης που να ερμηνεύει τα πράγματα (κατά κύριο λόγο: από τα φαινόμενα στον νόμο).

επαγώγιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται με επαγωγή **2.** ***επαγώγιμο*** (το) το μέρος ηλεκτρικής μηχανής, όπου παράγεται εξ επαγωγής ηλεκτρεγερτική δύναμη, η οποία προκαλεί την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος.

επαγωγός, -ός, -ό (λόγ.) **1.** (κυριολ.) ο κατανοητός, ο εύληπτος **2.** (συνεκδ.) αυτός που ελκύει· γοητευτικός, σαγηνευτικός: *~ διδασκαλία.* — **επαγωγώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπάγω*].

Ε.Π.Α.Ε. (η) Ένωση Ποδοσφαιρικών Ανωνύμων Εταιρειών.

έπαθλο (το) {επάθλ-ου | -ων} το βραβείο που απονέμεται σε νικητή αγώνων ή διαγωνισμών: *τελετή απονομής επάθλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άθλος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπαθλον* < *ἐπ(ι)-* + *ἆθλον* «βραβείο» (βλ.λ.)].

επαινετικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που λέγεται ή γίνεται για έπαινο: *~ κριτικές / κρίσεις / σχόλια / λόγια* ΣΥΝ. εξυμνητικός, εγκωμιαστικός ΑΝΤ. επιτιμητικός, αποδοκιμαστικός. — **επαινετικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

επαινετός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αξίζει έπαινο: *~ συμπεριφορά / προσπάθεια* ΣΥΝ. αξιέπαινος ΑΝΤ. αξιόμεμπτος, κατακριτέος, αξιοκατάκριτος. — **επαινετ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

επαινοθηρία (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η συνεχής επιδίωξη επαίνων. — **επαινοθήρας** (ο/η), **επαινοθηρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έπαινος* + *-θηρία* < *θήρα* «κυνήγι», πβ. κ. *βαθμο-θηρία*].

έπαινος (ο) {επαίν-ου | -ων, -ους} **1.** έκφραση επιδοκιμασίας· εγκώμιο: *απέσπασε πολλούς επαίνους* || *τους αξίζει κάθε έπαινος* ΑΝΤ. μομφή, επίκριση· ΦΡ. ***μετ' επαίνων*** (λατ. summa cum laude) με επαίνους, με εγκώμια· συχνά ειρων. στη φρ. ***απερρίφθη μετά πολλών επαίνων*** • **2.** μορφή ηθικής αμοιβής, βαθμίδα διάκρισης κατώτερη τού βραβείου: *η επιτροπή απένειμε τα βραβεία και τους επαίνους.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *αἶνος*].

επαινώ ρ. μετβ. {επαινείς... | επαίν-εσα, -ούμαι, -έθηκα, -εμένος} κ. (λαϊκ.) **παινώ** επιδοκιμάζω, εκφράζομαι θετικά για (κάποιον/κάτι): *η πρότασή του επαινέθηκε ομόφωνα από την επιτροπή* ΣΥΝ. εγκωμιάζω ΑΝΤ. ψέγω, επικρίνω, κατηγορώ. Επίσης (καθημ.) **παινεύω.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, εναίσιμος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαινῶ (-έω)* < *ἐπ(ι)-* + *αἰνῶ*].

επαίρομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επήρθην, -ης, -η..., επηρμένος} (λόγ.) καυχώμαι, υπερηφανεύομαι: *επαίρεται για τις επιτυχίες του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, μετοχή, υπερηφάνεια, αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *αἴρω* / *-ομαι* «υψώνω» (βλ.λ.). Βλ. επίσης *παίρνω*].

επαίσχυντος, -η, -ο [1894] αυτός για τον οποίο ντρέπεται κανείς· επονείδιστος: *~ διαγωγή / συμφωνία.* — **επαίσχυντα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαισχύνομαι* < *ἐπ(ι)-* + *αἰσχύνομαι*].

επαιτεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η παράκληση ή ικεσία προς οποιοδήποτε ξένο, άγνωστο πρόσωπο για την παροχή, υπό μορφήν ελεημοσύνης, χρημάτων ή αντικειμένων που έχουν χρηματική αξία με τη δικαιολογία τής ανέχειας ή τής μεγάλης ανάγκης ΣΥΝ. ζητιανιά, (λαϊκ.) διακονιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια.*

επαίτης (ο) {επαιτών}, **επαίτιδα** (η) {επαιτίδων} (λόγ.) πρόσωπο που επαιτεί, ζητιανεύει ΣΥΝ. (λαϊκ.) διακονιάρης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπαιτῶ*].

επαιτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {επαιτείς... | μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ **1.** (αμετβ.) ζητώ ελεημοσύνη, ζητιανεύω: *επαιτεί, για να ζήσει* ΣΥΝ. (λαϊκ.) διακονεύω ♦ **2.** (μετβ.) ζητώ (κάτι) με τρόπο επίμονο και ταπεινωτικό: *κατέληξε να επαιτεί την αγάπη των άλλων* ΣΥΝ. εκλιπαρώ. — **επαιτικός,** -ή, -ό, **επαιτικώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαιτῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ζητώ επιπλέον», < *ἐπ(ι)-* + *αἰτῶ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

επαΐων (ο) {επαΐ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **επαΐουσα** (η) {επαΐούσης | -ουσών} (αρχαιοπρ.) καταρτισμένος σε έναν τομέα· ειδικός, γνώστης: *τον λόγο έχουν οι επαΐοντες* ΣΥΝ. ειδήμων.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἐπαΐω* «εισακούω, αντιλαμβάνομαι, γνωρίζω πολύ καλά» < *ἐπ(ι)-* + *ἀΐω* «ακούω προσεκτικά, καταλαβαίνω» < **ἀϜ-ίσ-ω* < Ι.Ε. *aus- «αφτί», πβ. σανσκρ. avih «προφανώς», λατ. auris «αφτί», γαλλ. oreille, ισπ. oreja, ιταλ. orecchia, αγγλ. ear, γερμ. Ohr κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *οὖς* «αφτί», *αἰσθάνομαι* (βλ.λ.) κ.ά.].

Ε.Π.Α.Κ. (ο) Ενιαίος Πανελλαδικός Αριθμός Κλήσης (για συνδέσεις με διακομιστή τού Διαδικτύου).

επακόλουθος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ακολουθεί ύστερα από κάτι άλλο, που επακολουθεί ΣΥΝ. παρεπόμενος **2.** ***επακόλουθο*** (το) αυτό που ακολουθεί ως αποτέλεσμα· συνέπεια: *σημειώθηκαν κινητοποιήσεις και αντιδράσεις, αλλά χωρίς σοβαρά επακόλουθα* ΣΥΝ. συνακόλουθο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίπτωση.*

επακολουθώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {επακολουθείς... | επακολούθησα} **1.** γίνομαι ύστερα από κάτι άλλο (που προηγείται): *μετά την ομιλία επακολούθησε ενδιαφέρουσα συζήτηση* **2.** ακολουθώ ως συνέπεια ή αποτέλεσμα: *χρειάζεται προσοχή στις επιλογές, διότι δεν ξέρουμε τι θα επακολουθήσει* ΣΥΝ. παρέπομαι. — **επακολούθηση** (η) [μτγν.] κ. **επακολούθημα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου.*

επακριβώς επίρρ. [μτγν.] {επακριβέστ-ερα, -ατα} (λόγ.) με μεγάλη ακρίβεια: *δεν θυμάται ~ τα γεγονότα.* — **επακριβής,** -ής, -ές [μτγν.].

έπακρο (το) {χωρ. πληθ.} το ακρότατο σημείο· συνήθ. στη ΦΡ. ***στο***

έπακρο* /** (λόγ.) ***εις το έπακρον υπερβολικά, στον μέγιστο βαθμό: *οι σχέσεις των δύο χωρών οξύνθηκαν ~*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. *έπακρος* «αυτός που έχει αιχμηρή απόληξη» (στον Ιπποκράτη) < *ἐπ(ι)- + ἄκρος*. Η φρ. *στο έπακρο / εις το έπακρον* αποδίδει τα γαλλ. extrêmement, à l'extrême].

επακτή (η) η ηλικία τής Σελήνης την 1η Μαρτίου, που είναι ίδια με την ηλικία της την 1η Ιανουαρίου· χρησιμοποιείται για τον καθορισμό των κινητών εορτών.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *ἐπακταί (ἡμέραι)* απαντά τον 7ο αι. μ.Χ. στον γραμματικό Ισίδωρο. Βλ. λ. *επακτός*].

επάκτιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που βρίσκεται στην ακτή ή κοντά στην ακτή: *~ πυροβόλο* ΣΥΝ. παράλιος, παραθαλάσσιος ΑΝΤ. μεσόγειος.

επακτός, -ή, -ό **1.** αυτός που επιβάλλεται έξωθεν· συνήθ. στη ΦΡ. ***επακτός όρκος*** (*ἐπακτὸς ὅρκος*, Λυσίας) ΝΟΜ. ο όρκος που επιβάλλεται από τον έναν διάδικο στον αντίδικό του **2. *επακτή*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπάγω*].

έπαλα ρ. → *πάλλω*

επάλειμμα (το) [μτγν.] {επαλείμμ-ατος | -ατα, -άτων} η αλοιφή.

επάλειψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -είψεως | -είψεις, -είψεων} το άλειμμα επιφάνειας με ρευστή ουσία: *για τη θεραπεία των εξανθημάτων απαιτείται ~ με ειδική κρέμα* ΣΥΝ. επίχριση. — **επαλείφω** ρ. [αρχ.].

επαλήθευση (η) [1867] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η απόδειξη τής ορθότητας προβλέψεως: *η ~ των προβλέψεων* || *τα ποσοστά των δημοσκοπήσεων αναζητούν την ~ τους στα εκλογικά αποτελέσματα* ΑΝΤ. διάψευση **2.** ΜΑΘ. επιβεβαίωση τού αποτελέσματος αριθμητικής πράξης: *κάνω την ~* || *πώς γίνεται η ~ στον πολλαπλασιασμό;* ΣΥΝ. δοκιμή **3.** (γενικότ.) η επιβεβαίωση πληροφορίας: *για ~ θα ελέγξω αν η χρονολογία που μας είπε είναι η σωστή* ΣΥΝ. έλεγχος. — **επαληθευτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vérification].

επαληθεύσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να επαληθευτεί: *~ πληροφορίες*.

επαληθεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επαλήθευ-σα, -θηκα, -μένος} αποδεικνύω (κάτι) αληθινό, ορθό ή ακριβές: *τηλεφώνησα στην εφημερίδα για να επαληθεύσω την είδηση* || *~ το αποτέλεσμα τού πολλαπλασιασμού* || *οι προβλέψεις του επαληθεύθηκαν από τα γεγονότα* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, αποδεικνύω, επικυρώνω.

επαλλάσσουσες έννοιες (οι) {επαλλασσουσών εννοιών} ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) έννοιες που συμπίπτουν μερικώς ως προς το εύρος τους· λ.χ. *νέος και μαθητής* (δεν είναι όλοι οι νέοι μαθητές ούτε κάθε μαθητής είναι κατ' ανάγκην νέος).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ρ. *ἐπαλλάσσω* < *ἐπ(ι)- + ἀλλάσσω*].

επαλληλία (η) [μτγν.] {επαλληλιών} η διαδοχική σειρά. η αλληλοδιαδοχή.

επάλληλος, -η, -ο {-ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους} (λόγ.) αυτός που γίνεται κατ' επανάληψη ή με διαδοχική σειρά: *σειρά ~ επιθέσεων* ΣΥΝ. αλλεπάλληλος, διαδοχικός· ΦΡ. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) ***επάλληλες έννοιες*** οι έννοιες που έχουν το ίδιο εύρος· αλλιώς *επικοινωνούσες έννοιες*. — **επάλληλα / επαλλήλως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + -άλληλος < ἀλλήλων* (βλ.λ.).].

έπαλξη (η) {-ης κ. -άλξεως | -άλξεις, -άλξεων} **1.** το ανώτερο μέρος των τειχών φρουρίου ή πύργου με οδοντωτά ανοίγματα, μέσα από τα οποία πολεμούσαν οι αμυνόμενοι **2.** (μτφ.) θέση αγωνιστικής ετοιμότητας, επαγρύπνησης: *βρίσκεται πάντα στις επάλξεις τού αγώνα*· ΦΡ. ***επί των επάλξεων*** σε ετοιμότητα (για την αντιμετώπιση κινδύνου).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπαλξις < ἐπαλέξω* «υπερασπίζω, φρουρώ» < *ἐπ(ι)- + ἀλέξω*, βλ. κ. *αλεξι-*].

επαμειβόμενος, -η, -ο αυτός που πηγαίνει εναλλάξ από τον έναν στον άλλον· μόνο στη ΦΡ. ***επαμειβόμενο έπαθλο / κύπελλο*** το έπαθλο που απονέμεται στον νικητή μιας διοργάνωσης, ο οποίος μπορεί να το κρατήσει οριστικά μόνο αν το κερδίσει τρεις φορές συνεχώς.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπαμείβομαι* «επακολουθώ, έρχομαι ο ένας μετά τον άλλον σε συνεχή σειρά» < *ἐπ(ι) + ἀμείβω / -ομαι* (βλ.λ.)].

Επαμεινώνδας (ο) **1.** αρχαίος Θηβαίος στρατηγός και πολιτικός (420-362 π.Χ.), θεμελιωτής τής Θηβαϊκής Ηγεμονίας και οργανωτής τής «λοξής φάλαγγας» **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἀμείνων* «καλύτερος, ισχυρότερος» (χρησιμοποιήθηκε ως ένα από τα συγκριτικά επίθ. τού *ἀγαθός*, αναφερόμενο κυρ. στη μαχητικότητα και τη γενναιότητα) + δωρ. επίθημα *-δας* (πβ. *Λεωνί-δας, Πελοπί-δας*)].

επαμφοτεριζόντως επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) με τρόπο διφορούμενο.

επαμφοτερίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.· μτχ. επαμφοτερίζων, -ουσα, -ον} **1.** κλίνω άλλοτε προς το ένα και άλλοτε προς το άλλο μέρος, αμφιταλαντεύομαι: *επαμφοτερίζουσα στάση* || *η επαμφοτερίζουσα πολιτική μιας κυβέρνησης* **2.** (μτφ.) (α) επιδέχομαι διπλή ερμηνεία, είμαι διφορούμενος (β) (για λέξεις) έχω δύο τύπους **3.** εμφανίζω δύο αντίθετες ιδιότητες, άλλοτε τη μία και άλλοτε την άλλη, ανάλογα με τις συνθήκες: *επαμφοτερίζον χημικό στοιχείο* (με ιδιότητες μετάλλων και αμετάλλων) || *επαμφοτερίζουσα ουσία* (με ιδιότητες οξέος ή βάσεως) **4.** (η μτχ. ως ουσ.) (ειρων. για πρόσ.) ***επαμφοτερίζων*** (ο) ο αμφιφυλόφιλος. — **επαμφοτερισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + -αμφοτερίζω < ἀμφότεροι* (βλ.λ.)].

επανα- κ. **επανά-** κ. **επαν-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει επανάληψη αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *επανα-πρόσληψη, επανα-διορίζω, επαν-ιδρύω, επαν-εκτίμηση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανα-*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τις προθέσεις *ἐπί* και *ἀνά* (λ.χ. *ἐπανα-λαμβάνω, ἐπανα-φέρω*) και εμφανίζεται (αντί τού απλού *ἀνά*) και σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *επανασύνθεση* < αγγλ. reconstruction)].

επανάγω ρ. μετβ. {επανή-γαγα, -χθην, -ης, -η...} (λόγ.) **1.** φέρνω (κάτι) στην αρχική του θέση ή κατάσταση· επαναφέρω • **2.** ΝΟΜ. επαναφέρω (υπόθεση) στο δικαστήριο, κάνω έφεση ΣΥΝ. εφεσιβάλλω, εκκαλώ. — **επαναγωγή** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἀν(α)- + ἄγω*].

επαναδίπλωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αναδίπλωση (βλ.λ.).

επανακάμπτω ρ. αμετβ. {επανέκαμψα} (λόγ.) επιστρέφω, ξαναγυρίζω: *επανέκαμψε στην πατρίδα του προ τριετίας* || *~ στον πολιτικό στίβο.* — **επανάκαμψη** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἀνα- + κάμπτω*].

επανακτώ ρ. μετβ. {επανακτάς... | επανέκτ-ησα, επανακτ-ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) αποκτώ ξανά (κάτι που έχασα): *~ την ελευθερία / την εμπιστοσύνη / τις δυνάμεις μου* || *~ τα δικαιώματά μου* ΣΥΝ. ανακτώ. — **επανάκτηση** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπανακτῶμαι (-άο-) < ἐπ(ι)- + ἀνα- + κτῶμαι*, βλ. κ. *ανακτώ*].

επαναλαμβανόμενος, -η, -ο αυτός που επαναλαμβάνεται, που γίνεται κατ' επανάληψη: *~ διαμαρτυρίες / κινήσεις / θόρυβοι / συνομιλίες / χτυπήματα / κρούσματα βίας / εκρήξεις / λάθη.*

επαναλαμβάνω ρ. μετβ. {επαν-έλαβα, -αλήφθηκα, -ειλημμένος} **1.** λέω ή κάνω (κάτι) ο ίδιος για δεύτερη φορά: *του επανέλαβα το μήνυμα δυνατότερα* **2.** λέω ή κάνω ξανά, με τον ίδιο τρόπο (αυτό που είπε ή έκανε κάποιος άλλος): *~ το πείραμα / το ίδιο λάθος* ΣΥΝ. ξαναλέω, ξανακάνω • **3.** (ειδικότ.) ξαναδιαβάζω, κάνω επανάληψη (μαθήματος): *ο καθηγητής ζήτησε από τους μαθητές να επαναλάβουν το τελευταίο κεφάλαιο στο σπίτι* **4.** (η μτχ. ***επανειλημμένος**, -η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἀνα- + λαμβάνω*].

> **επαναλαμβάνω και ξαναεπαναλαμβάνω!** Συχνά ακούγεται τελευταία το **ξαναεπαναλαμβάνω** στη θέση τού *απλού* **επαναλαμβάνω**. Αλλά το α' συνθετ. **επανα-** δηλώνει ήδη «την επανάληψη», έτσι το *ξαναεπαναλαμβάνω* περιττεύει, εκτός σπανίων περιπτώσεων που συνειδητά (και κάπως εξεζητημένα) επιδιώκεται ιδιαίτερη έμφαση με την αλλεπαλληλία των όμοιων α' συνθετικών.

επαναληπτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επαναλαμβάνεται, που ξαναγίνεται: *~ ψηφοφορία* || *~ ψεκασμοί* **2.** αυτός που εκτελεί κάτι με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές, διαδοχικά: *~ όπλο / καραμπίνα* (με την οποία πυροβολεί κανείς κατ' επανάληψη, χωρίς να χρειαστεί να γεμίζει κάθε φορά) • **3.** αυτός που σχετίζεται με την επανάληψη μαθήματος, διδαχθείσης ύλης: *~ διαγώνισμα / ασκήσεις* **4.** ΓΛΩΣΣ. ***επαναληπτική αντωνυμία*** η αντωνυμία *αυτός, -ή, -ό*, η οποία έχει αναφορική λειτουργία, δηλ. δηλώνει όνομα που αναφέρθηκε προηγουμένως: *ο Τοσίτσας αγαπούσε πολύ την πατρίδα του, την Ελλάδα· αυτός είναι που έδωσε τα χρήματα, για να κτισθεί το Πολυτεχνείο.* — **επαναληπτικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

επανάληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** το να γίνεται κάτι για δεύτερη ή πολλοστή φορά: *~ των επεισοδίων / τού αγώνα / των διαπραγματεύσεων / τού ίδιου λάθους* || *όσα εξήγγειλε αποτελούν ~ των εξαγγελιών των προκατόχων του*· ΦΡ. (α) ***κατ' επανάληψη / επανάληψιν*** πολλές φορές, επανειλημμένα: *του έχω κάνει παρατηρήσεις ~* (β) ***σε επανάληψη*** ξανά, όχι για πρώτη φορά: *η ταινία προβάλλεται ~* **2.** η εκ νέου διδασκαλία ή μελέτη των ήδη διδαγμένων (για να τα μάθουν καλύτερα οι μαθητές): *η ~ είναι μητέρα τής μαθήσεως* || *όταν ολοκληρωθεί η διδακτέα ύλη, θ' αρχίσουν οι ~*· ΦΡ. ***επανάληψις μήτηρ (πάσης) μαθήσεως*** (λατ. repetitio mater studiorum) η επανάληψη

επαν(α)- *ξανά, εκ νέου*

επαν-αγορά (η)	**επανα-διατύπωση** (η)	**επανα-προσδιορίζω** ρ.	**επαν-εκλέγω** ρ.	**επαν-ένωση** (η)
επαν-αγοράζω ρ.	**επανα-διευθέτηση** (η)	**επανα-προσδιορισμός** (ο)	**επαν-εκλογή** (η)	**επαν-εξετάζω** ρ.
επαν-αξιολόγηση (η)	**επανα-διευθετώ** ρ.	**επανα-προσλαμβάνω** ρ.	**επαν-εκπαίδευση** (η)	**επαν-εξέταση** (η)
επαν-αξιολογώ ρ.	**επανα-διορίζω** ρ.	**επανα-πρόσληψη** (η)	**επαν-εκπαιδεύω** ρ.	**επαν-εύρεση** (η)
επαν-απόκτηση (η)	**επανα-διορισμός** (ο)	**επανα-σύνδεση** (η)	**επαν-εκτίμηση** (η)	**επαν-ευρίσκω** ρ.
επαν-αποκτώ ρ.	**επανα-θεμελιώνω** ρ.	**επανα-συνδέω** ρ.	**επαν-εκτιμώ** ρ.	**επαν-ίδρυση** (η)
επανα-βεβαιώνω ρ.	**επανα-θεμελίωση** (η)	**επανα-συνιστώ** ρ.	**επαν-έλεγχος** (ο)	**επαν-ιδρύω** ρ.
επανα-βεβαίωση (η)	**επανα-καθορίζω** ρ.	**επανα-σύσταση** (η)	**επαν-ελέγχω** ρ.	**επαν-υπάγω** ρ.
επανα-γεμίζω ρ.	**επανα-καθορισμός** (ο)	**επανα-τοποθέτηση** (η)	**επαν-εμφανίζω** ρ.	**επαν-υπαγωγή** (η)
επανα-γέμιση (η)	**επανα-καλώ** ρ.	**επανα-τοποθετώ** ρ.	**επαν-εμφάνιση** (η)	
επανα-διαπραγματεύομαι ρ.	**επανά-κληση** (η)	**επανα-φοίτηση** (η)	**επαν-ενεργοποίηση** (η)	
επανα-διαπραγμάτευση (η)	**επανα-κυκλοφόρηση** (η)	**επανα-φορτίζω** ρ.	**επαν-ενεργοποιώ** ρ.	
επανα-διάταξη (η)	**επανα-κυκλοφορώ** ρ.	**επανα-φόρτιση** (η)	**επαν-ένταξη** (η)	
επανα-διατάσσω ρ.	**επανα-λειτουργία** (η)	**επαν-εγγραφή** (η)	**επαν-εντάσσω** ρ.	
επανα-διατυπώνω ρ.	**επανα-λειτουργώ** ρ.	**επαν-εγγράφω** ρ.	**επαν-ενώνω** ρ.	

συμβάλλει καθοριστικά στο να μαθαίνει κανείς κάτι καλά **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) η επανεμφάνιση γλωσσικού στοιχείου στον λόγο (ως στοιχείο ύφους, για έμφαση, νοηματική συνοχή κ.ά.) (β) ***αντωνυμική επανάληψη*** (αγγλ. clitics) η επανάληψη τού αδύνατου τύπου τής προσωπικής αντωνυμίας πριν (πρόταξη ή πρόληψη) ή μετά (επίταξη) από το αντικείμενο: **το** *βρήκα, επιτέλους, το ρολόι που έψαχνα* || *τον καφέ* **τον** *πίνω σκέτο* || *πόσον καιρό* **το** *έχεις το αυτοκίνητο;* **4.** ΑΘΛ. το δεύτερο ημίχρονο ενός αγώνα: *στην ~ ο αγώνας ήταν συναρπαστικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπανάληψις* < αρχ. *ἐπαναλαμβάνω*].

επαναπατρίζω ρ. μετβ. {επαναπάτρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** φέρνω πίσω στην πατρίδα άτομα που είτε ηθελημένα είτε βίαια εκπατρίστηκαν ΑΝΤ. εκπατρίζω **2.** (μεσοπαθ. ***επαναπατρίζομαι***) επιστρέφω στην πατρίδα μου: *επαναπατρίστηκαν χιλιάδες πρόσφυγες* ΑΝΤ. εκπατρίζομαι. — **επαναπατρισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. se repatrier].

επαναπαύομαι ρ. αποθ. αμετβ. [μτγν.] {επαναπαύ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** εφησυχάζω, δεν δραστηριοποιούμαι: *μετά από μερικά καλά αποτελέσματα, επαναπαύθηκε* **2.** (κατ' επέκτ. +σε) στηρίζομαι κάπου και αδρανώ: *μην επαναπαύεσαι στα χρήματα που σου παρέχουν οι δικοί σου.* — **επανάπαυση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

επαναπροσέγγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η εκ νέου προσέγγιση **2.** ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.-ειδικότ.) επανέναρξη σχέσεων (διαλόγου) μεταξύ Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων σε πολιτικό επίπεδο για την επίλυση τού Κυπριακού. — **επαναπροσεγγίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rapprochement].

επαναπροώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου προώθηση· συνήθ. για λαθρομετανάστες οι οποίοι μετά τη σύλληψή τους στέλνονται στα σύνορα για να προωθηθούν στις πατρίδες τους. — **επαναπροωθώ** ρ. {-είς...}.

επανάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** λαϊκή εξέγερση, που αποσκοπεί στην αλλαγή τού πολιτικού ή/και τού κοινωνικού καθεστώτος και όχι απλώς των προσώπων που ασκούν εξουσία: *αναίμακτη / αιματηρή ~* || *πολιτική / κοινωνική ~* || *κηρύττω / οργανώνω / καταστέλλω μια ~* || *η Γαλλική / η Οκτωβριανή Επανάσταση* (πβ. λ. *στάση, εξέγερση, σηκωμός*)· ΦΡ. ***Βελούδινη Επανάσταση*** βλ. λ. *βελούδινος* **2.** ***Επανάσταση τού '21*** η ελληνική επανάσταση τού 1821 εναντίον των Τούρκων • **3.** απότομη ή/και θεαματική μεταβολή στον οικονομικό, κοινωνικό, πολιτιστικό, επιστημονικό τομέα: *βιομηχανική / αγροτική ~* || *μια ~ στην επιστήμη / στη ζωγραφική / στην τεχνολογία / στον τομέα τής παιδείας* || *η χρήση υπολογιστών έφερε ~ στις εκδόσεις βιβλίων*· ΦΡ. ***πολιτιστική / μορφωτική επανάσταση*** (i) βαθύτατη ανατάραξη των ηθικών ή πολιτιστικών αξιών μιας κοινωνίας (ii) (με κεφ.) μορφή πολιτικής δράσης που εγκαινιάστηκε από τον Μάο-Τσε-Τούνγκ στην Κίνα τη δεκαετία τού '60· αποσκοπούσε στην αλλαγή πνεύματος και τής δομής τής κινεζικής κοινωνίας και στην προσαρμογή των ιδεών και τής εκπαίδευσης στις ανάγκες τού λαού **4.** (μτφ.) η έντονη αντίδραση κάποιου σε ό,τι θεωρεί καταπιεστικό: *ο γυιος τους κήρυξε ~ και δεν τους ακούει σε τίποτα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπανάστασις* < *ἐπανίστημι* «ανεγείρω - ξεσηκώνω» < *ἐπ(ι)- + ἀν(α)- + ἵστημι* (βλ. κ. *στάση*)].

επανάσταση: συνώνυμα. Οι λέξεις αυτές δηλώνουν ομαδική, ένοπλη συνήθ., κίνηση με διεκδικήσεις που αναφέρονται εναλλακτικά στην ελευθερία, στην εξουσία και σε ποικίλες αλλαγές (κοινωνικές, πολιτικές, θεσμικές, θρησκευτικές κ.λπ.). Η λ. **επανάσταση** δηλώνει ευρύτερη ένοπλη κίνηση ενός λαού με εθνικοαπελευθερωτικό χαρακτήρα *(Ελληνική Επανάσταση / η Επανάσταση τού '21)* ή και κοινωνικό χαρακτήρα *(Γαλλική Επανάσταση)*. Η λ. **εξέγερση** χρησιμοποιήθηκε και με εθνικοαπελευθερωτική σημασία *(η εξέγερση των νήσων κατά των Τούρκων)*, αλλά χρησιμοποιείται και με κοινωνικό περιεχόμενο *(λαϊκή εξέγερση)* και με τη σημασία τής αντίστασης εναντίον τής έννομης εξουσίας *(η εξέγερση των κρατουμένων στις φυλακές Κορυδαλλού)*. Με την τελευταία σημασία τής (ένοπλης ή μη) σύγκρουσης με την έννομη εξουσία χρησιμοποιείται και η λ. **ανταραία**, που γι' αυτό έχει συχνά αρνητική χροιά *(η ανταρσία ομάδας αξιωματικών τού Ναυτικού - ανταρσία τού πληρώματος)*. Ένοπλη εξέγερση κατά τού καθεστώτος με σκοπό την ανατροπή του και γενικά κατά τής έννομης εξουσίας έχει και η λ. **στάση** (εκτός από την ιστορική *«Στάση τού Νίκα»*, μιλάμε για *«στάση τού στρατού»*, ακόμη και για *«στάση των κρατουμένων στις φυλακές»*). Τέλος, η λ. **κίνημα** σημαίνει και στάση για ανατροπή τού καθεστώτος *(το κίνημα των λοχαγών)* και ευρύτερη αγωνιστική κίνηση για τη διεκδίκηση κοινωνικών και άλλων αλλαγών *(φοιτητικό κίνημα / συνδικαλιστικό κίνημα* κ.λπ.). Αντίθετα προς όλες τις προηγούμενες, η λ. **πραξικόπημα** έχει σαφώς αρνητική σημασία, δηλώνοντας είτε τη συνωμοτικά οργανωμένη ένοπλη ανταρσία *(στρατιωτικό πραξικόπημα)*, για την κατάληψη τής νόμιμης εξουσίας, παραβιάζοντας το Σύνταγμα, και την εγκαθίδρυση ολοκληρωτικού καθεστώτος, είτε την αυθαίρετη υπέρβαση των συνταγματικών ορίων ασκήσεως τής εξουσίας από αυτούς που ήδη την ασκούν *(πολιτικό πραξικόπημα)*.

επαναστάτης (ο) [1854] {επαναστατών}, **επαναστάτρια** (η) {επαναστατριών} **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε επανάσταση ΣΥΝ. στασιαστής **2.** υποστηρικτής και οπαδός ριζοσπαστικών ιδεών: *πνευματικός / κοινωνικός ~* **3.** πρόσωπο που διαρκώς προβάλλει αντιρρήσεις ή αμφισβητεί τα πάντα: *δεν ακούει κανέναν αυτός, είναι ~* ΣΥΝ. αντάρτης, απείθαρχος. Επίσης **επαναστάτισσα** (η) {επαναστατισσών}.

επαναστατικός, -ή, -ό [1841] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επανάσταση: *~ κίνημα / κλίμα / δράση / εκδήλωση / ιδέες / διάθεση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ριζοσπαστικές ή ανατρεπτικές ιδέες: *~ θεωρία / πνεύμα* || *νέα ~ μέθοδος θεραπείας τής ανδρικής στειρότητας.* — **επαναστατικά** επίρρ., **επαναστατικότητα** (η) [1890].

επαναστατώ ρ. αμετβ. [1856] {επαναστατείς... | επαναστάτη-σα, -μένος} **1.** εξεγείρομαι κατά τής εξουσίας πολιτικού ή κοινωνικού καθεστώτος ή γενικότ. εναντίον μιας κατάστασης· κάνω επανάσταση ΣΥΝ. ξεσηκώνομαι, (λαϊκ.) σηκώνω μπαϊράκι **2.** (μτφ.) αγανακτώ, εξεγείρεται η συνείδησή μου: *~ στη σκέψη ότι θανατώθηκαν τόσοι αθώοι.*

επανασύνθεση (η) [1852] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η εκ νέου σύνθεση, ο εκ νέου σχηματισμός **2.** ΓΛΩΣΣ. η αναγωγή σε αρχικό, υποθετικό ή αμάρτυρο λεξικό τύπο (λέξη, ρίζα, θέμα, κατάληξη, πρόσφυμα), στον οποίο φθάνουν οι γλωσσολόγοι διά τής ιστορικοσυγκριτικής μεθόδου, δηλ. με σύγκριση των αρχαιοτέρων από τους μαρτυρούμενους (σε μία ή περισσότερες συγγενείς γλώσσες) συναφείς τύπους· ο τύπος αυτός δηλώνεται με τη χρήση αστερίσκου πριν από την επανασυντεθειμένη λέξη· π.χ. *ἁμαρτάνω* < **ἁ-μαρτ-* < **ἁ-* στερητ. + *smr̥t < I.E. *smer- ΣΥΝ. αποκατάσταση, ανακατασκευή· ΦΡ. (α) ***εξωτερική επανασύνθεση*** επανασύνθεση με γλωσσικό υλικό από συγγενείς γλώσσες (Ελληνική, Λατινική, Σανσκριτική, Γερμανική κ.λπ.), π.χ. I.E. *duwo- με επανασύνθεση από ελλην. *δύο* (αρχ. ελλ. *δύϜ-ο*), σανσκρ. duwā, λατ. duo, γαλλ. deux, αγγλ. two, γερμ. zwei (β) ***εσωτερική επανασύνθεση*** επανασύνθεση με γλωσσικό υλικό από μία μόνο γλώσσα (μόνο την Ελληνική ή μόνο τη Γερμανική κ.ο.κ.), π.χ. η επανασύνθεση των ρηματικών τύπων *ἔχω – ἕξω – ἔσχον* τής Αρχ. Ελληνικής οδηγεί σε αρχικό τ. **σέχω* (> *ἔχω* με ανομοίωση). — **επανασυνθέτω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αμάρτυρος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. reconstruction].

επανατάκτης (ο) ΣΤΡΑΤ. σύστημα οπισθοδρόμησης και επανάταξης τού σωλήνα τού πυροβόλου.
[ΕΤΥΜ. < *επανατάσσω* (πβ. *τάσσω - τακτ-ικός*) < *επ(ι) + ανα- + τάσσω*].

επαναφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επαν-έφερα, -αφέρθηκα} **1.** ξαναφέρνω: *~ το θέμα στο προσκήνιο* || *~ στη μνήμη / στον νου* (ξαναθυμάμαι) || *ο προπονητής επανέφερε τον παίκτη στην ενδεκάδα*· ΦΡ. ***επαναφέρω στην τάξη (κάποιον)*** βλ. λ. *τάξη* **2.** αποκαθιστώ στην προηγούμενη θέση, κατάσταση ή ισχύ: *οι γιατροί κατόρθωσαν να τον επαναφέρουν στη ζωή* || *θα επαναφέρουν τον νόμο περί ασέμνων.*

επαναφορά (η) [αρχ.] **1.** το να φέρει κανείς ξανά (κάτι/κάποιον) εκεί όπου βρισκόταν, στη θέση ή την κατάσταση που βρισκόταν κάποτε: *η ~ τού σπονδύλου* || *η ~ τής μοναρχίας / των σχέσεων των δύο χωρών στην προ τού πολέμου κατάσταση / τής ειρήνης / τής ισορροπίας στις πολιτικές σχέσεις κάποιων* || *η ~ τού νεκρού στη ζωή* ΣΥΝ. επάνοδος **2.** το να επανέλθει κάτι σε ισχύ: *ζητούν την ~ τής επετηρίδας για τον διορισμό των εκπαιδευτικών* **3.** το να θέτει κανείς (κάτι, λ.χ. θέμα, πρόβλημα κ.λπ.) ξανά: *~ ενός θέματος για συζήτηση* **4.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο επαναλαμβάνεται η ίδια λέξη ή φράση στην αρχή διαδοχικών στίχων ή προτάσεων: *(η αγάπη) ...πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ελπίζει, πάντα υπομένει* (Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 13.7) **5.** ΦΥΣ. ***δύναμη επαναφοράς*** κάθε δύναμη που ξαναφέρνει σύστημα ή μέρος συστήματος στην αρχική του ισορροπία.

επανδρώνω ρ. μετβ. {επάνδρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ πλήρωμα (σε πλοίο, αεροπλάνο ή διαστημόπλοιο) **2.** (γενικότ.) παρέχω (σε υπηρεσία) το απαραίτητο προσωπικό ΣΥΝ. στελεχώνω. — **επάνδρωση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυναικείος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπανδρῶ (-όω)* < *ἔπανδρος* «ανδρικός» < *ἐπ(ι)- + -ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

επανειλημμένα επίρρ. (λόγ.) κατ' επανάληψη: *του έχω πει ~ να μη βρίζει, αλλά δεν με ακούει* ΣΥΝ. ξανά και ξανά. Επίσης (λόγ.) **επανειλημμένως** [1821]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*

επανειλημμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται κατ' επανάληψη: *παρά τις ~ συστάσεις μου αδιαφορεί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *ἐπαναλαμβάνω*].

επανεκδίδω ρ. μετβ. [1892] {επαν-εξέδωσα, -εκδόθηκα} **1.** εκδίδω εκ νέου έντυπο, δημοσιεύω σε νέα έκδοση **2.** (ειδικότ.) εκδίδω πάλι έντυπο (εφημερίδα, περιοδικό κ.λπ.), τού οποίου η κυκλοφορία είχε διακοπεί. — **επανέκδοση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rééditer].

επανέκδοση – επανεκτύπωση – ανατύπωση. Η λ. **ανατύπωση** δηλώνει την –μετά ή άνευ διορθώσεων (κυρίως τυπογραφικών)– εκ νέου εκτύπωση ενός εντύπου (βιβλίου, σειράς κ.λπ.) κατά τρόπο που δεν διαφέρει (σε περιεχόμενο και σε εκδοτική εμφάνιση) από την προηγούμενη έκδοση. Η ***επανεκτύπωση*** δηλώνει την εκ νέου εκτύπωση, συνήθ. με μεταβολές στη μορφή τού κειμένου. Αντίθετα, η **επανέκδοση** προϋποθέτει συνήθ. μεγαλύτερες ή μικρότερες διαφορές ενός εντύπου από την προηγούμενή του έκδοση. Γι' αυτό και η *επανέκδοση* ή οι *επανεκδόσεις* ενός βιβλίου είναι εξαιρετικού ενδιαφέροντος και δηλώνονται πάντοτε βιβλιογραφικώς (συνήθ. με έναν δείκτη πάνω στη χρονολογία εκδόσεως· π.χ. 1978′ ή 1990″), ενώ η *ανατύπωση* ή οι *ανατυπώσεις* μπορεί και να μη δηλώνονται.

επανεκκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εκ νέου εκκίνηση (ειδικότ. ενός Η/Υ που βρίσκεται σε λειτουργία).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. restart].

επανεκτύπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εκ νέου εκτύπωση εντύπου (συνήθ. με μικρές μεταβολές στη μορφή τού κειμένου) ή φωτογραφίας. – **επανεκτυπώνω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανέκδοση.*

επανέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επανήλθα} (+σε) **1.** επιστρέφω στην προηγούμενη θέση μου: *οι αδειούχοι επανήλθαν στις θέσεις τους* || *το*

(ηλεκτρικό) ρεύμα επανήλθε δύο ώρες μετά τη διακοπή || *η εικόνα επανήλθε στην τηλεόραση* ΣΥΝ. ξαναγυρίζω· ΦΡ. ***επανέρχομαι / επιστρέφω δριμύτερος*** γυρίζω κάπου ξανά (σε τόπο ή δραστηριότητα) με μεγαλύτερη όρεξη ή πιο έντονα ή πιο επιθετικά: *η εταιρεία επανέρχεται δριμύτερη στον χώρο τής ψηφιακής εικόνας με μια πρωτοποριακή βιντεοκάμερα* || *επανήλθε δριμύτερος στη Βουλή με δύο επερωτήσεις* || *μετά τον τραυματισμό του ο παίκτης επανήλθε δριμύτερος στους αγωνιστικούς χώρους σημειώνοντας τρία γκολ* || *ο αρθρογράφος επανέρχεται δριμύτερος με νέες αποκαλύψεις για το σκάνδαλο* ● **2.** εξετάζω εκ νέου, ξανασυζητώ: *δεν πρόκειται να επανέλθω σε θέματα που ήδη συζητήθηκαν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἀν(α)-* + *ἔρχομαι*].

επανιδείν (το) {άκλ.} (λόγ.) να ξαναδεί κανείς (κάποιον)· μόνο στη ΦΡ. (σε αποχαιρετισμό) ***εις το επανιδείν*** καλή αντάμωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποχαιρετισμός.*
[ΕΤΥΜ. < *επαν(α)-* + αρχ. *ἰδεῖν*, απρφ. αορ. β' τού *ὁρῶ*. Η φρ. *εις το επανιδείν* είναι απόδ. τού γαλλ. au revoir].

επάνοδος (η) {επανόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η επιστροφή, ο γυρισμός: *η ~ στη χώρα* || *η ~ στην εξουσία / στην ενεργό δράση / σε ένα καθεστώς / κάποιου στα πολιτικά πράγματα* ● **2.** ΡΗΤΟΡ σχήμα λόγου κατά το οποίο λέξεις τής προηγούμενης πρότασης ή περιόδου επαναλαμβάνονται στην επομένη, αλλά με αντίστροφη σειρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἄνοδος*].

Επανομή κ. **Επανωμή** (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης.

επανορθώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επανόρθω-σα, -θηκα, -μένος} αποκαθιστώ με δικά μου μέσα λάθος, ζημιά κ.λπ. που προκλήθηκε με δικές μου ενέργειες: (μετβ.) *προσπάθησε να επανορθώσει το λάθος του και υπέπεσε σε δεύτερο* || *επανόρθωσε με δικά του χρήματα τις ζημιές που προκάλεσε στο σπίτι* || (αμετβ.) *συγγνώμη που ξέχασα τα γενέθλιά σου, θα επανορθώσω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπανορθῶ (-όω)* < *ἐπ(ι)-* + *ἀν(α)-* + *ὀρθῶ* < *ὀρθός*].

επανόρθωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αποκατάσταση με δικά μου μέσα λάθους, βλάβης κ.λπ.: *έχω να κάνω μια ~ σχετικά με τη δήλωση τού υπουργού* || *~ διά τού Τύπου* **2.** η αποζημίωση, η καταβολή τού ποσού στο οποίο ανέρχεται η ζημιά που προκάλεσε κάποιος· ΦΡ. ***πολεμικές επανορθώσεις*** οι αποζημιώσεις που αναγκάστηκε η Γερμανία και οι σύμμαχοί της να καταβάλουν στους νικητές των δύο παγκοσμίων πολέμων εξαιτίας των καταστροφών που τους προκάλεσαν.

επανορθώσιμος, -η, -ο [1840] αυτός που είναι δυνατόν να επανορθωθεί: *~ λάθος / παράλειψη / βλάβη.*

επανορθωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που συντελεί ή αποβλέπει στην επανόρθωση: *~ προσπάθεια / ποινή / ποσό* **2.** ΙΑΤΡ. ***πλαστική επανορθωτική*** βλ. λ. *πλαστικός.* — **επανορθωτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

επάνω κ. **πάνω** (λαϊκ.) κ. **απάνω** επίρρ. **1.** (α) σε επιφάνεια ή σημείο που βρίσκεται ψηλότερα σε σχέση με σημείο αναφοράς, το οποίο ορίζει ο ομιλητής: *δεν κατέβηκε ακόμη· είναι ~ στο δωμάτιό του* (β) (με άρθρο ως επίθ.) για κάποιον/κάτι που βρίσκεται σε ψηλότερη θέση σε σχέση με τον ομιλητή: *ο ~ όροφος είναι ακατοίκητος* || *στην ~ γειτονιά·* ΦΡ. (α) ***(ε)πάνω-(ε)πάνω*** στο ψηλότερο σημείο: *έβαλα το βιβλίο σου ~, για να το βρεις εύκολα* (β) ***από πάνω*** (i) για τη δήλωση κίνησης από ψηλότερο τόπο ή σημείο: *κατέβα γρήγορα ~* (ii) (κυρ. σε περιπτώσεις διαμαρτυρίας ή αγανάκτησης) επιπλέον, επιπροσθέτως: *δεν φτάνει που τον βοηθήσαμε, έχει παράπονο κι ~* || *μας έφερε τόσα προβλήματα και ζητάει και τα ρέστα ~* (γ) (μτφ.) ***(ε)πάνω απ' όλα*** κυρίως, κατά κύριο λόγο: *εκείνο που μας ενδιαφέρει ~, είναι η ποιότητα* (δ) ***πάνω-κάτω*** (μεσν. φρ.) (i) (για κίνηση): *το ασανσέρ όλη μέρα κινείται ~* (ii) περίπου, σε γενικές γραμμές: *κατάλαβα ~ περί τίνος πρόκειται·* (με αριθμό) κατά προσέγγιση, δεν έχει σημασία η ακρίβεια: *είναι πάνω-κάτω τριάντα χρονών* || *πέντε πάνω πέντε κάτω, δεν χάθηκε ο κόσμος* || *βάλε μου μισό κιλό φέτα· τέρα, αν είναι εκατό γραμμάρια πάνω, εκατό κάτω, δεν πειράζει* (ε) ***φέρνω / έρχονται τα πάνω κάτω*** για πλήρη ανατροπή μιας κατάστασης: *οι ψήφοι αυτής τής επαρχίας έφεραν τα πάνω κάτω στα εκλογικά αποτελέσματα* || *μέσα σε μια βδομάδα ήρθαν τα πάνω κάτω στο Χρηματιστήριο* (στ) ***παίρνω τα πάνω μου*** (i) (για πρόσ.) ανακτώ και πάλι τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις: *από τότε που άλλαξε τη διατροφή της, πήρε τα πάνω της* || *μετά τα καλά αποτελέσματα στις εξετάσεις πήρε τα πάνω του* (ii) (μτφ. για επιχείρηση) ανασυγκροτούμαι οικονομικά, βελτιώνω την οικονομική μου κατάσταση: *τελευταία η επιχείρηση πήρε τα πάνω της* (ζ) ***είμαι στα πάνω μου*** είμαι σε πολύ καλή κατάσταση ή έχω μεγάλη επιτυχία σε κάτι (η) ***το παίρνω επάνω μου*** υπερηφανεύομαι για κάτι, επαίρομαι, καυχώμαι, αρχίζω να δείχνω σημεία αλαζονείας: *από τότε που κέρδισε στον διαγωνισμό, το 'χει πάρει απάνω του* (θ) ***παίρνω (κάτι) (ε)πάνω μου*** αναλαμβάνω εξ ολοκλήρου ή διαχειρίζομαι προσωπικά μια υπόθεση: *πήρε επάνω του την ευθύνη για το ατύχημα* || *αφήστε την υπόθεση πάνω μου· θα το χειριστώ προσωπικά το ζήτημα* **2.** στην επιφάνεια ενός αντικειμένου: *ακούμπησε τα ψώνια ~ στο τραπέζι* **3.** σε μια επιφάνεια, ούτως ώστε κάτι να στέκεται, να κρέμεται κ.λπ.: *ο πίνακας ήταν ~ στον τοίχο* || *άφησα το κλειδί ~ στην πόρτα* **4.** (+σε) πολύ κοντά, δίπλα: *οικόπεδο ~ στον δρόμο* || *σπίτι ~ στο κύμα* (ενν. στην ακτή) **5.** για τη δήλωση εχθρικής διάθεσης: *έπεσε ~ μου κι άρχισε να με χτυπάει·* ΦΡ. ***πάνω του / τους!*** (μεσν.) ας κινηθούμε εναντίον (του/τους): *μη φοβάστε, πάνω τους και θα νικήσουμε!* || (για επίθεση) *πάνω τους και τους φάγαμε!* **6.** (με χρονική σημασία) (+σε) στην πιο κατάλληλη στιγμή: *ήρθες ~ στην ώρα που σε χρειαζόμουν* || *έφθασε στη γιορτή ~ στο καλύτερο·* ΦΡ. ***πάνω που*** (μεσν. φρ.) ακριβώς τη στιγμή που, μόλις συμβαίνει κάτι: *~ φεύγαμε, ήρθε ένας επισκέπτης* || *~ είχα αποκοιμηθεί, χτύπησε το τηλέφωνο* **7.** (α) (+ μου / σου / του...) (για κάτι που φέρει κανείς) μαζί μου / σου / του κ.λπ., στην τσέπη, την τσάντα, στο πορτοφόλι μου κ.λπ.: *πόσα χρήματα έχεις πάνω σου;* (στο πορτοφόλι, στην τσέπη σου κ.λπ.) || *δεν είχε την ατζέντα με τα τηλέφωνα πάνω της* (β) στα ρούχα μου / σου / του κ.λπ.· κυρ. στη ΦΡ. ***τα κάνω πάνω μου*** (i) αφοδεύω στα ρούχα μου: *το μωρό τα έκανε πάνω του* (ii) (μτφ.) φοβάμαι πολύ, τρομοκρατούμαι: *μόλις είδε τους ληστές, τα 'κανε πάνω του από τον φόβο* (πβ. λ. *χέζομαι*) **8.** (+από) (α) (σε μέτρηση ή υπολογισμό) περισσότεροι: *πρέπει να είναι ~ από 60 ετών* || *στη διάλεξη ήλθαν ~ από εκατό ακροατές* (β) σε ανώτερη θέση από κάποιον, σε υψηλότερο επίπεδο, σε καλύτερη θέση σε ιεραρχική ή αξιολογική κλίμακα: *~ από τον προϊστάμενο είναι ο διευθυντής* || *~ από εμάς είναι ο Θεός* || *~ απ' όλα η πατρίδα* || *η ευτυχία είναι ~ από τα χρήματα στη ζωή·* ΦΡ. ***...και πάνω*** (για ηλικία ή ποσότητα) πέρα από καθορισμένο όριο: *δεχόμαστε παιδιά από δέκα χρονών ~* **9.** (+ σε κάτι) (μεσν. χρήση) σχετικά / αναφορικά με (κάτι): *τι έχετε να μας πείτε ~ σ' αυτό;* (επ' αυτού) **10.** για τη διαδοχή γεγονότων ή τη συσσώρευσή τους· κυρ. στη ΦΡ. ***ο ένας (η μία / το ένα) πάνω στον άλλον (στην άλλη / στο άλλο)*** ο ένας μετά τον άλλον, όλοι μαζί: *του ήρθαν οι αναποδιές η μία πάνω στην άλλη* || *του έπεσαν όλα τα δυσάρεστα γεγονότα το ένα πάνω στο άλλο* **11.** για την άνοδο των τιμών, οι αυξήσεις: *δέκα τοις εκατό ~ τα δίδακτρα* || *όλα πάνε ~* (ακριβαίνουν) || *πόσο ~ θα πάνε τα τρόφιμα;* **12.** στον ψυχικό κόσμο, στην προσωπικότητα (κάποιου): *το έργο άσκησε ~ του σημαντική επίδραση* || *η αυταρχική συμπεριφορά των γονέων της επέδρασε ~ της αρνητικά* **13.** με τρόπο που να επέρχεται επαφή: *ένας ευτραφής κύριος είχε κολλήσει ~ της στο λεωφορείο* || *ένα μηχανάκι ~ στο αυτοκίνητό μου·* ΦΡ. ***πέφτω πάνω (σε κάποιον / κάτι)*** βλ. λ. *πέφτω* **14.** (για μεταφορικό όχημα, +σε) μέσα: *~ στο λεωφορείο ήταν πολλοί επιβάτες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἄνω* (βλ.λ.). Οι τ. *ἀπάνω* (με προληπτική αφομοίωση) και *πάνω* (με σίγηση τού αρχικού *ἐ-*) είναι μεσν.].

επανωκαλύμμαυχο (το) ΕΚΚΛΗΣ. μαύρο κάλυμμα από ύφασμα, που τίθεται επάνω στον σκούφο μοναχών ή στο καμιλαύκι των ιερωμένων και φέρεται από τους άγαμους κληρικούς (ιερομονάχους, αρχιμανδρίτες, επισκόπους) ως διακριτικό τής μοναχικής τους ιδιότητας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐπανωκαμηλαυκον*. βλ. κ. *καμιλαύκι*].

επανωτός, -ή, -ό ‣ απανωτός

επανωφόρι (το) ‣ πανωφόρι

επάξιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που γίνεται ή παρέχεται δίκαια ή σύμφωνα με την αξία (κάποιου): *~ συνεχιστής τού έργου των προκατόχων του* ΣΥΝ. αντάξιος, ισάξιος ΑΝΤ. ανάξιος, μηδαμινός, τιποτένιος. — **επάξια / επαξίως** [αρχ.] επίρρ.

επαπειλείται, επαπειλούνται ρ. τριτοπρόσ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} υπάρχει ως απειλή ή κίνδυνος: *~ σύρραξη / συμπλοκή / κρίση.*

επάρατος, -η, -ο αυτός τον οποίο απεύχεται κανείς, διότι προκαλεί καταστροφή· καταραμένος ΣΥΝ. επικατάρατος, αναθεματισμένος· ΦΡ. ***επάρατη νόσος*** ο καρκίνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπαρῶμαι (-άο-)* «καταριέμαι» < *ἐπ(ι)-* + *ἀρῶμαι* «προσεύχομαι» < *ἀρά* «προσευχή – κατάρα, συμφορά» (βλ.λ.). πβ. κ. *καταρῶμαι*].

επάργυρος, -η, -ο [αρχ.] ο επικαλυμμένος με στρώμα αργύρου: *~ σκεύος / εικόνα* ΣΥΝ. ασημωμένος.

επαργυρώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επαργύρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (μεταλλική επιφάνεια) με στρώμα αργύρου ΣΥΝ. ασημώνω. — **επαργύρωση** (η) [1877].

επάρκεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ύπαρξη τής αναγκαίας ποσότητας ή ικανότητας: *~ αγαθών / τροφίμων / δυνάμεων* || *επαγγελματική / γνωστική ~* ΑΝΤ. ανεπάρκεια, έλλειψη, ένδεια· ΦΡ. ***επάρκεια (διδασκαλίας)*** η βεβαίωση ικανότητας διδασκαλίας, που χορηγείται από ανώτατο κρατικό φορέα (Υπουργείο Παιδείας) σε κατόχους ορισμένων διπλωμάτων σε ορισμένο γνωστικό αντικείμενο (λ.χ. ξένες γλώσσες) και είναι απαραίτητη για τη νόμιμη διδασκαλία τού αντικειμένου αυτού.

επαρκής, -ής, -ές {επαρκ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | επαρκέστ-ερος, -ατος} αυτός που επαρκεί, που ικανοποιεί πλήρως μια ανάγκη: *δεν έχει ~ γνώσεις για να διδάξει* || *δεν υπάρχουν ~ πόροι για τη συνέχιση τού έργου* ΣΥΝ. αρκετός ΑΝΤ. ανεπαρκής, λιγοστός. — **επαρκώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, αρκετά.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπαρκῶ*].

επαρκώ ρ. αμετβ. {επαρκείς... | επήρκεσα} είμαι αρκετός, φθάνω: *τα τρόφιμα επαρκούν για μια εβδομάδα* || *δεν επαρκεί ο χρόνος για περισσότερη συζήτηση* ΣΥΝ. αρκώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπαρκῶ (-έω)* < *ἐπ(ι)-* + *ἀρκῶ* (βλ.λ.)].

έπαρμα (το) {επάρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.-σπάν.) οτιδήποτε εξέχει από μια επιφάνεια· ύψωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπαίρω* «εγείρω, υψώνω» < *ἐπ(ι)-* + *αἴρω* (βλ.λ.)].

έπαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} (λόγ.) **1.** η ανύψωση: *~ σημαίας* ΑΝΤ. υποστολή, κατέβασμα **2.** (μτφ.) η υπερβολική και αδικαιολόγητη υπερηφάνεια, η αλαζονεία: *διακρίνω ~ στο φέρσιμό του* ΣΥΝ. οίηση, υπεροψία (πβ. λ. *επηρμένος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω, υπερηφάνεια.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπαρσις* < *ἐπαίρω / -ομαι* (βλ.λ.)].

επαρχείο (το) [μτγν.] δημόσιο οίκημα όπου εδρεύει ο έπαρχος.

επαρχία (η) {επαρχιών} **1.** καθεμία από τις διοικητικές περιφέρειες που αποτελούν τον νομό ● **2.** κάθε περιοχή μιας χώρας εκτός από την πρωτεύουσα ή γενικότ. εκτός από τα μεγάλα αστικά κέντρα: *δεν έβρισκε δουλειά στην ~ και θα ήρθε στην Αθήνα* ΣΥΝ. περιφέρεια, ύπαιθρος ΑΝΤ. πρωτεύουσα **3.** ΙΣΤ. καθεμιά από τις μεγάλες διοικητικές περιφέρειες στις οποίες χωρίζεται μία αυτοκρατορία: *μέχρι το*

1917 η Φινλανδία ήταν ~ τής Ρωσίας || *η ρωμαϊκή ~ τής Μακεδονίας.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *έπαρχος*].

επαρχιακός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με την επαρχία: ~ *συμβούλιο / πόλη / δρόμος / νοσοκομείο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

επαρχιώτης (ο) [μτγν.] {επαρχιωτών}, **επαρχιώτισσα** (η) [1894] {επαρχιωτισσών} **1.** κάτοικος τής επαρχίας, ο καταγόμενος από επαρχία ΑΝΤ. πρωτευουσιάνος **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που δεν έχει λεπτούς τρόπους, τού οποίου τη συμπεριφορά χαρακτηρίζει η τραχύτητα, η ιδιαίτερη προφορά κ.ά. ΣΥΝ. χωριάτης, αγροίκος, άξεστος. — **επαρχιώτικος**, -η, -ο. **επαρχιωτόπουλο** (το) [1894], **επαρχιωτοπούλα** (η).

επαρχιωτισμός (ο) [1887] (μειωτ.) η έλλειψη λεπτών τρόπων ή πνευματικής καλλιέργειας ΣΥΝ. (λαϊκ.) χωριατιά, χοντράδα. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. provincialisme].

έπαρχος (ο/η) {επάρχ-ου | -ων, -ους} **1.** διοικητής επαρχίας **2.** ΙΣΤ. διοικητής αυτοκρατορικής επαρχίας. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διοικητής» (αργότερα απέδωσε το λατ. praefectus, Ρωμαίος κυβερνήτης επαρχίας), < *επάρχω* < *επ(ι)-* + *άρχω*].

επασφάλιστρο (το) {-ίστρου | -ίστρων} χρηματικό ποσό που προστίθεται στο σύνηθες ασφάλιστρο, εφόσον ειδικοί λόγοι το επιβάλλουν. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. extra premium].

έπαυλη (η) {-ης κ. -αύλεως | -αύλεις, -αύλεων} πολυτελής εξοχική κατοικία ΣΥΝ. βίλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλή.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *έπαυλις*, αρχική σημ. «εξοχική οικία», < *επ(ι)-* + *αύλις* «κατασκήνωση» < *αυλή*].

επαυξάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επαύξη-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) μεγαλύτερο σε μέγεθος, ποσότητα ή περιεχόμενο· αυξάνω: *η πληροφορία αυτή επαυξάνει τις ανησυχίες μας* || *θα κυκλοφορήσει νέα έκδοση βελτιωμένη και επαυξημένη·* ΦΡ. ***εγκρίνω / επικροτώ / συμφωνώ και επαυξάνω*** θεωρώ όσα λες απολύτως ορθά ΑΝΤ. μειώνω, ελαττώνω, λιγοστεύω. — **επαύξηση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

επαύριον επίρρ. (λόγ.) **1.** αύριο ΑΝΤ. χθες **2. *επαύριον*** (η) (ενν. *ημέρα*) η αυριανή μέρα, η επομένη: *την 27η Οκτωβρίου άρχισαν οι προκλήσεις και την επαύριον κηρύχθηκε επίσημα ο πόλεμος* ΣΥΝ. επιούσα. [ΕΤΥΜ. μτγν. < *επ(ι)-* + *αύριον* (βλ.λ.)].

επαφή (η) **1.** το άγγιγμα δύο επιφανειών ή η ψηλάφηση· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***εξ επαφής*** από πολύ κοντινή απόσταση: *τον πυροβόλησαν ~* (β) ***φακός επαφής*** βλ. λ. *φακός* **2.** η αντίληψη μέσω των αισθητήριων οργάνων: *από εδώ δεν έχουμε οπτική ~ με τη βάση μας* || *ακουστική ~·* ΦΡ. ***δεν έχω επαφή / χάνω την επαφή με την πραγματικότητα*** δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει γύρω μου: *φαίνεται πως λόγω ηλικίας δεν έχει πια επαφή με την πραγματικότητα* **3.** (μτφ.) η σχέση και η επικοινωνία μεταξύ ανθρώπων ή μεταξύ ανθρώπου και ενός πράγματος: *δεν έχουμε επαφές* || *θα σου κάνει καλό η ~ με τη φύση·* ΦΡ. (α) ***έρχομαι σε επαφή*** (+μαζί +με) επικοινωνώ, γνωρίζω (κάποιον/κάτι): *ξένοι επιχειρηματίες ήρθαν σε επαφή μαζί του, για να αγοράσουν την επιχείρησή του* || *σκοπός μας είναι να έρθουν οι μαθητές σε επαφή με το βιβλίο* (β) ***είμαι / βρίσκομαι σε επαφή (με κάποιον)*** έχω επικοινωνία (με κάποιον): *θα είμαστε σε επαφή για οτιδήποτε προκύψει* (γ) ***κρατάω επαφή*** συνεχίζω την επικοινωνία: *να μη χαθούμε τώρα που θα φύγεις· να κρατήσουμε επαφή* (δ) ***φέρνω (κάποιον) σε επαφή (με άλλον)*** ενεργώ ώστε δύο άνθρωποι ή δύο πλευρές να επικοινωνήσουν, να γνωριστούν κ.λπ.: *ένας κοινός γνωστός μάς έφερε σε επαφή κι έτσι γνωριστήκαμε* || *αναζητήσαμε κάποιον που να μπορεί να μας φέρει σε επαφή με τους αντάρτες* **4. *επαφές*** (οι) οι επίσημες συναντήσεις, συνομιλίες: *ο πρωθυπουργός στο περιθώριο τής διάσκεψης είχε σειρά επαφών με ξένους επισήμους* || *άρχισαν επαφές για την επίλυση των διακρατικών διαφορών* **5.** (μτφ.) η κοινωνική σχέση· στενή επικοινωνία: *από τότε που έφυγε για σπουδές στο εξωτερικό, έχασα την ~ μαζί του* || *οι καθηγητές τού σχολείου διατηρούν τακτικές ~ με τους γονείς των μαθητών* **6.** η σεξουαλική πράξη ΣΥΝ. συνουσία **7.** ΤΕΧΝΟΛ. (για ακροδέκτες και καλώδια) (α) η ένωση δύο αγώγιμων σωμάτων, ώστε να υπάρχει μεταξύ τους αγώγιμη σύνδεση (που να επιτρέπει την ηλεκτρική σύνδεση): *το ραδιόφωνο τού αυτοκινήτου δεν κάνει ~ με τη βάση του και δεν ακούγονται καλά οι σταθμοί* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το σημείο, π.χ. διακόπτη, όπου γίνεται η επαφή με κάτι άλλο **8.** ΓΕΩΛ. η επιφάνεια σύνδεσης δύο γεωλογικών σχηματισμών **9.** ΣΤΡΑΤ. η προσέγγιση προς τον εχθρό με σκοπό την έναρξη μάχης είτε με την παρατήρηση των θέσεών του είτε με την ανταλλαγή των πρώτων πυροβολισμών: *λήψη επαφής με τα εχθρικά στρατεύματα* **10.** ΨΥΧΟΛ. η αμοιβαία προσέγγιση τού εσωτερικού κόσμου δύο ή περισσότερων ανθρώπων: *μεταξύ τους είχε αναπτυχθεί στενή ψυχική ~* || *στις μέρες μας απουσιάζει η ουσιαστική ~ μεταξύ των ανθρώπων·* ΦΡ. ***σημείο επαφής*** καθετί που αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό, που φέρνει δύο ή περισσότερους ανθρώπους ψυχικώς κοντά: *προσπαθούν να βρουν ~, για να συνεννοηθούν* || *δεν υπάρχει ~ μεταξύ τους* **11.** το σύνολο των πληροφοριών (ονοματεπώνυμο, αριθμοί τηλεφώνου, e-mail κ.λπ.) που καταχωρίζονται σε κινητό τηλέφωνο ή ηλεκτρονικό ταχυδρομικό κατάλογο (e-mail). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επαφάω* «αγγίζω ελαφρά, επιφανειακά» < *επ(ι)-* + *αφάω* (ομηρικός τ. με ψίλωση) < *αφή* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *βρίσκομαι σε επαφή με...* (< γαλλ. être en contact avec...), *έχω επαφές* (< γαλλ. avoir des contacts), *χάνω την επαφή* (< γαλλ. perdre le contact), *σημείο επαφής* (< γαλλ. point de contact), *φέρνω σε επαφή* (< γαλλ. mettre en contact) κ.ά.].

επαφίεμαι ρ. μετβ. αποθ. {επαφίε-μαι, -σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται· παρατ. επαφι-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο | επαφέθηκα} (λόγ.) (+σε) εμπιστεύομαι τον εαυτό μου ή υπόθεσή μου στην κρίση ή τη διάθεση (κάποιου): ~ *στη δίκαιη κρίση σας και κυρίως στον ανθρωπισμό σας* || *η τήρηση τού παρόντος συντάγματος επαφίεται στον πατριωτισμό των Ελλήνων* ΣΥΝ. αφήνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επ(ι)-* + *αφίεμαι*, μέσος τ. τού ρ. *αφίημι*, βλ. κ. *αφήνω*. Το αρχ. *επαφίημι* είχε τη σημ. «εκτοξεύω, ρίχνω», ενώ η σημ. «αναθέτω» είναι μτγν.].

επαφικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την επαφή **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που αναφέρεται σε ειδική λειτουργία τής γλωσσικής επικοινωνίας, κατά την οποία ομιλητής και ακροατής δημιουργούν κατά την έναρξη τής επικοινωνίας κατάλληλο κλίμα πρώτης επαφής μεταξύ τους, για να προχωρήσουν ομαλά στη διεξαγωγή τής συνομιλίας τους, π.χ. οι ποικίλες μορφές χαιρετισμού «*καλημέρα / χαίρετε* κ.λπ.» ή τυπικές φράσεις όπως «*τι κάνετε / πώς είστε / ωραίος ο καιρός σήμερα* κ.τ.ό.» ΣΥΝ. φατικός.

επαχθής, -ής, -ές {επαχθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | επαχθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που επιβαρύνει· δυσβάστακτος: ~ *φορολογία / όρος / δάνειο* **2.** δυσάρεστος, ενοχλητικός: ~ *συνθήκες εργασίας* ΣΥΝ. οχληρός. — **επαχθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επ(ι)-* + *-αχθής* < *άχθος* (βλ.λ.)].

Ε.Π.Ε. (η) Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης (βλ. κ. λ. *εταιρεία*).

Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. (το) Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης.

έπεα πτερόεντα (*έπεα πτερόεντα*, πβ. Ομήρ. *Ιλ.* Α 201) (αρχαιοπρ.) φτερωτά λόγια· (ως χαρακτηρισμός) λόγια χωρίς ιδιαίτερη βαρύτητα (που τα παίρνει ο άνεμος). [ΕΤΥΜ. αρχ. < *πτερόν* + παραγ. επίθημα *-όεις*. Η ομηρική φρ. *έπεα πτερόεντα* έχει προκαλέσει πολλά ερμηνευτικά προβλήματα. Σύμφωνα με την επικρατέστερη εκδοχή, η φρ. παραβάλλει τα λόγια (*έπεα*) με τα ακόντια (τα οποία στον Όμηρο προσδιορίζει συνήθ. το επίθ. *πτερόεις*), για να δείξει ότι εκφέρονται με δυνατή φωνή και βρίσκουν τον στόχο τους. Κατ' άλλους όμως, η ορθή ανάγνωση των ομηρικών χωρίων είναι **έπε' απτερόεντα* (όπου χρησιμοποιείται το επίθ. **απτερόεις* < *άπτερος*) με τη σημ. «μετέωρα λόγια, αβάσιμα, χωρίς αποδέκτες - λόγια τού αέρα», άποψη που ενισχύεται από τη χρήση τού επιθ. *άπτερος* στα χωρία «*τῇ δ' άπτερος έπλετο μῦθος*» (Όμηρος, συχνή φρ.) και «*άπτερος φάτις*» (Αισχύλ., *Αγαμέμνων* 278)].

επέβαλα ρ. → επιβάλλω

επέβην ρ. → επιβαίνω

επέδειξα ρ. → επιδεικνύω

επέδωσα ρ. → επιδίδω

επείγει, επείγουν ρ. τριτοπρόσ. {μόνο στον ενεστ.} δεν επιδέχεται αργοπορία ή αναβολή, πρέπει να γίνει αμέσως: *ασχοληθείτε μόνο με όσα επείγουν!* || *η αποστολή βοήθειας σε τρόφιμα επείγει* || (ως απρόσ.): ~ *να ληφθούν μέτρα για τη βία στα σχολεία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *επείγω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η απρόσ. χρήση είναι μτγν.].

επείγομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. (κυρ. μεσοπαθ.) {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+να) βιάζομαι: (μετβ.) ~ *να φύγω* || (αμετβ.) *δεν μπορώ να μείνω άλλο, ~.* [ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *επείγω* «πιέζω, ωθώ», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *επ(ι)-* + *-είγω*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *οἴγ-νυ-μι* «ανοίγω» (βλ. κ. *ανοίγω*), οπότε το ρ. *επείγω* θα σήμαινε «ανοίγω δρόμο, κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει»].

επειγοντολογία (η) ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ειδικεύεται στα επείγοντα περιστατικά. — **επειγοντολόγος** (ο/η). [ΕΤΥΜ. < *επείγον, -οντος* + *-λογία* (βλ.λ.)].

επειγόντως επίρρ. [1895] χωρίς χρονοτριβή, όσο το δυνατόν γρηγορότερα: *μεταφέρθηκε ~ στο νοσοκομείο* || *συνήλθε ~ το συμβούλιο* ΣΥΝ. βιαστικά, γρήγορα ΑΝΤ. αβίαστα.

επείγων, -ουσα, -ον {επείγ-οντος, -οντα | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} **1.** αυτός που δεν επιδέχεται χρονοτριβή ή αναβολή, που επείγει: *επείγουσα ανάγκη* || *επείγοντα θέματα* **2.** αυτός που πρέπει να αντιμετωπιστεί αμέσως· ΦΡ. ***επείγοντα περιστατικά*** (σε νοσοκομείο, ιατρείο) οι περιπτώσεις που πρέπει να τύχουν άμεσης ιατρικής αντιμετώπισης (π.χ. σοβαροί τραυματισμοί, εγκεφαλικά επεισόδια κ.λπ.) **3. *επείγον*** (το) (ως χαρακτηρισμός) για επιστολή, τηλεγράφημα ή δέμα, στην αποστολή των οποίων το ταχυδρομείο πρέπει να δώσει προτεραιότητα και να τα στείλει στον αποστολέα σε συντομότερο χρόνο: *πάνω στην επιστολή είχε σφραγίδα «~»* ΣΥΝ. εξπρές. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *επείγω* (βλ. λ. *επείγομαι*)].

επειδή σύνδ. (για την εισαγωγή αιτιολογικής πρότασης) διότι, γιατί, για τον λόγο ότι: *δεν σου τηλεφώνησα, ~ επέστρεψα στο σπίτι πολύ αργά* ΣΥΝ. γιατί, μια και, λόγω τού ότι· ΦΡ. ***κι επειδή;*** για να εκφραστεί αδιαφορία γι' αυτό που μόλις ειπώθηκε: *–Θα στενοχωρηθεί ο Αχιλλέας, αν το μάθει –; Τι έγινε;* (δηλ. δεν με νοιάζει, ας στενοχωρηθεί). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, γιατί.* [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επεί* + *δή* (βεβαιωτ. μόριο). Το αρχ. *επεί* (< *επ(ι)-* + υποθ. σύνδ. *εἰ*) χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με χρονική και αργότερα με αιτιολογική σημ. Το *επειδή* απαντά κυρ. στην αρχ. πεζογραφία εκφράζοντας ευρεία ποικιλία χρονικοαιτιολογικών σχέσεων, ενώ συχνά εμφανίζεται συντεθειμένο με το υποθ. *άν* (*επειδάν*). Στη Ν. Ελληνική διατήρησε μόνο την αιτιολ. χρήση και ανήκει στους αιτιολογικούς συνδέσμους που μπορούν να τεθούν στην αρχή περιόδου ή ημιπεριόδου (όπως και τα *εφόσον, αφού*) εν αντιθέσει με τους συνδέσμους *γιατί, διότι*].

επείσακτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προέρχεται από έξω, από άλλη χώρα: ~ *λέξεις* ΣΥΝ. αλλότριος, ξένος. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *επεισάγω* < *επ(ι)-* + *εισάγω*].

επεισοδιακός, -ή, -ό [1863] **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση, διαπληκτισμούς, βίαια γεγονότα κ.λπ.: ~ *διαδήλωση / συνάντηση / αγώνας / συνεδρίαση* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από απρόοπτα: *ήταν μια ~ εμφάνιση· συνέβησαν ένα σωρό παράξενα πράγματα.*

επεισόδιο (το) {επεισοδί-ου | -ων} **1.** συμβάν, περιστατικό: *θα σας διηγηθώ ένα ~ από τον τελευταίο πόλεμο* **2.** ΙΑΤΡ. (α) ***καρδιακό επει-***

σόδιο η καρδιακή προσβολή. το έμφραγμα (β) ***εγκεφαλικό επεισόδιο*** βλ. λ. *εγκεφαλικός* **3.** (συνήθ. στον πληθ.) φιλονικία ή βίαιη συμπλοκή διαφωνούντων ή αντιπάλων: *αιματηρά ~ οπαδών κατά τη διάρκεια ποδοσφαιρικού αγώνα* || *θλιβερά ~ σημάδεψαν τη συνεδρίαση τής Βουλής* • **4.** καθένα από τα αυτοτελή ή συνεχιζόμενα τμήματα ενιαίου έργου (λογοτεχνικού. κινηματογραφικού, τηλεοπτικού κ.λπ.): *σίριαλ σε είκοσι ~* **5.** ΦΙΛΟΛ. το διαλογικό μέρος τής αρχαίας τραγωδίας. που παρεμβάλλεται μεταξύ των χορικών (στασίμων) **6.** ΜΟΥΣ. τμήμα μουσικής σύνθεσης (τής φούγκας). που συνδέει διάφορες μουσικές φράσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεγονός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπεισόδιον*, αρχική σημ. «το διαλογικό μέρος τής τραγωδίας. που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο χορικών». ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ἐπεισόδιος* (που όμως μαρτυρείται ως μτγν.) «εισερχόμενος» < *ἐπ(ι)-* + *εἰσόδιος* < *εἴσοδος*. Οι σημ. 1, 2 αποτελούν απόδ. τού γαλλ. incident].

έπειτα επίρρ. **1.** (με χρονική σημασία) κατόπιν. μετά: *διαβάσαμε κι ~ αρχίσαμε την κουβέντα* ΣΥΝ. ύστερα ΑΝΤ. πριν **2.** (+από) (α) ύστερα (βλ. κ. σημ. 1): *έπεσε να κοιμηθεί και ξύπνησε ~ από δέκα ώρες* (β) αν και. παρ' όλο. παρά: *~ από όσα έκανε. μας ζητάει και εξηγήσεις!* • **3.** επιπλέον. εξάλλου: *βρίσκω άσκοπη μια τέτοια ενέργεια· ~, δεν έχει και τη συγκατάθεση των αρμοδίων* ΣΥΝ. επιπροσθέτως, εκτός από αυτό. άλλωστε • ΦΡ. (α) ***(κι) έπειτα;*** για τη δήλωση ειρωνείας ή αδιαφορίας για κάτι: *με απειλεί πως θα με απολύσει· ~;* ΣΥΝ. ε. και: και λοιπόν; (β) ***κι έπειτα μου λες...*** στην αρχή φράσεων που σχολιάζουν αρνητικά κάποιον/κάτι: *Αθώωσαν έναν έμπορο ναρκωτικών και καταδίκασαν έναν χρήστη! ~ ότι υπάρχει δικαιοσύνη!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *εἶτα* (βλ.λ.), επίρρ. που ανέκαθεν εξέφραζε τη χρονική ακολουθία, η οποία δεν έχει σχέση με τον αιτιολ. παράγοντα].

επέκεινα επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** πέρα από (ορισμένο τόπο, χρόνο, ποσό κ.λπ.): *~ τού κόσμου τούτου* **2. *επέκεινα*** (το) ο άλλος κόσμος, η άλλη ζωή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *ἐπ' ἐκεῖνα* (με αναβιβασμό τού τόνου λόγω τής συνθέσεως), που αντετίθετο προς το *ἐπὶ τάδε*. Εκτός τής επιρρ. χρήσης του, το *ἐπέκεινα* μαρτυρείται στην Αρχ. τόσο ως ουδ. ουσιαστικό (συνοδευόμενο από άρθρο) όσο και συντασσόμενο με γεν.].

επέκειτο, επέκειντο ρ. → επίκειται

επέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η αύξηση σε έκταση: *~ σχεδίου πόλεως / δικτύου υδρεύσεως / του σιδηροδρομικού δικτύου / συνόρων / κτηρίου / φωτιάς* || *υπάρχει άμεσος κίνδυνος επέκτασης των εχθροπραξιών* ΣΥΝ. εξάπλωση **2.** ανάπτυξη, διεύρυνση: *οι υπουργοί των δύο χωρών συμφώνησαν στην ~ των εμπορικών σχέσεων* || *~ των δραστηριοτήτων τής επιχείρησης*· ΦΡ. ***κατ' επέκταση*** (i) περαιτέρω: *διευρύνονται οι αρμοδιότητες τού συμβουλίου και ~ όλης τής διοίκησης* (ii) με διεύρυνση τού σημασιολογικού πεδίου τής λέξης • **3.** ΠΛΗΡΟΦ. (συνήθ. στον πληθ.) η προέκταση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπέκτασις* < *ἐπεκτείνω*].

επεκτατικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που αποσκοπεί στην επέκταση (των ορίων μιας χώρας. μιας αγοράς. τής επιρροής κ.λπ.): *~ πολιτική / πόλεμος / τάσεις* ΣΥΝ. ιμπεριαλιστικός. — **επιτακτικά** επίρρ.

επεκτατισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. **1.** η συμπεριφορά ισχυρού κράτους που χαρακτηρίζεται από την τάση για εδαφική επέκταση και κατάκτηση ή οικονομική, πολιτική και πολιτιστική κηδεμονία (άμεση ή έμμεση) χωρών και λαών πέρα από τα σύνορά του: *οικονομικός ~* || *τουρκικός ~ στην Ανατολική Μεσόγειο* ΣΥΝ. ιμπεριαλισμός **2.** (στον μαρξισμό) το τελευταίο στάδιο τού καπιταλισμού. που χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία διεθνών μονοπωλιακών ενώσεων των καπιταλιστών. τον σχηματισμό χρηματιστικού κεφαλαίου από τη συγχώνευση τραπεζιτικού και βιομηχανικού κεφαλαίου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. expansionism].

επεκτείνω ρ. μετβ. {επεξέτεινα, επεκτάθ-ηκα (λόγ. μτχ. επεκταθείς. -είσα, -έν), επεκτεταμένος} **1.** μεγαλώνω (κάτι) σε έκταση: *~ τα σύνορα / το σιδηροδρομικό δίκτυο* ΑΝΤ. περιορίζω **2.** αναπτύσσω, διευρύνω: *~ την κυριαρχία μου / την επιρροή μου / τις δραστηριότητές μου* || *συζητήσαμε χωρίς να επεκταθούμε σε λεπτομέρειες* ΣΥΝ. εξαπλώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἐκ-* + *τείνω*].

επέλαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** η έφοδος, συνήθ. ιππικού **2.** (μτφ.) ορμητική επίθεση: *λίγα λεπτά μόνο άντεξαν οι αντίπαλοι στην ~ τής ομάδας μας.* — **επελαύνω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπέλασις* < αρχ. *ἐπελαύνω* < *ἐπ(ι)-* + *ἐλαύνω*].

επελέγην ρ. → επιλέγω

επέλεξα ρ. → επιλέγω

επέλευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις. -εύσεων} ο ερχομός, η πραγματοποίηση (συνήθ. δυσάρεστου) γεγονότος: *η ~ τού θανάτου του δημιούργησε μεγάλα προβλήματα στην επιχείρηση* || *η ~ συνεπειών.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπέλευσις* < *ἐπ(ι)-* + *ἔλευσις* (βλ.λ.)].

επέλθω (να/θα) ρ. → επέρχομαι

επεμβαίνω ρ. αμετβ. {επενέβην. -ης. -η..., να/θα επέμβω} **1.** ενεργώ κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να επιδράσω (σε κάτι): *ο πρόεδρος επενέβη και έθεσε τέρμα στη συζήτηση* || *η αστυνομία επενέβη για την αποκατάσταση τής τάξης* || *στα προβληματικά σημεία τού κειμένου επεμβαίνει ο διορθωτής* || *οι γενετιστές επεμβαίνουν στη δομή των κυττάρων των ζωντανών οργανισμών* **2.** αναμειγνύομαι (με τρόπο ενοχλητικό ή προκλητικό): *ο ξένος παράγοντας επεμβαίνει στα εσωτερικά τής χώρας με απαράδεκτο τρόπο* || *μην επεμβαίνεις σε προσωπικά μου ζητήματα!* ΣΥΝ. ανακατεύομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *ἐν-* + *βαίνω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «ποδοπατώ – επιτίθεμαι», η δε σημ. «αναμειγνύομαι» αποδίδει το γαλλ. intervenir].

επέμβαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (α) η μεσολάβηση ή η αυτόκλητη ανάμειξη σε μια υπόθεση: *με την ~ τρίτων αποφεύχθηκε η συμπλοκή* || *συχνές ~ συγγενών σε οικογενειακά ζητήματα* || *η επέμβαση τού Ο.Η.Ε. απέτρεψε κλιμάκωση τής έντασης* ΣΥΝ. παρέμβαση (β) ***ανθρωπιστική επέμβαση*** στρατιωτική επέμβαση ενός κράτους ή διεθνούς οργανισμού σε άλλο κράτος είτε για την προστασία ενός πληθυσμού από τον κίνδυνο γενοκτονίας είτε για την προστασία από ένα κράτος υπηκόων του που διατρέχουν κίνδυνο σε άλλο κράτος: *η ~ στη Σομαλία και τη Ρουάντα υπό την αιγίδα τού Ο.Η.Ε.* **2.** (ειδικότ.) η ανάμειξη κράτους ή διεθνούς οργανισμού σε ζητήματα που δεν περιλαμβάνονται στις αρμοδιότητές τους: *οι δηλώσεις τού Γερμανού υπουργού Εξωτερικών συνιστούν ~ στα εσωτερικά τής χώρας μας* **3.** (ειδικότ.) η στρατιωτική ανάμειξη: *η ~ τής Τουρκίας έλαβε τελικά τη μορφή εδαφικής κατοχής* **4.** πράξη με την οποία κάτι μεταβάλλεται. αλλοιώνεται κ.λπ.: *~ στον γενετικό κώδικα τού ανθρώπου / στο κείμενο μιας συνθήκης / σε ένα γραπτό από τον διορθωτή* • **5.** ΙΑΤΡ. (α) η διεξαγωγή εγχειρήσεως: *θα κάνει ~ για την αφαίρεση τής χολής* (β) δραστική εφαρμογή θεραπευτικής μεθόδου: *σώθηκε χάρη στην άμεση επέμβαση των γιατρών* • **6.** ΑΘΛ. η ενέργεια που αποτρέπει κάτι: *ο τερματοφύλακας διασφάλισε τη νίκη με δύο καθοριστικές ~ (αποκρούσεις)* || *η γρήγορη ~ τού αμυντικού ανέκοψε την επίθεση των αντιπάλων παικτών.* — (υποκ.) **επεμβασούλα** (η) (σημ. 5α). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή, εγχείρηση, παρέμβαση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπέμβασις*. αρχική σημ. «επίθεση, έφοδος». < *ἐπεμβαίνω*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. inter-vention].

επεμβατισμός (ο) η χωρίς αρμοδιότητα πολιτική τής επέμβασης κράτους ή διεθνούς οργανισμού στα εσωτερικά ζητήματα ή στις διαφορές άλλων κρατών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. interventionism].

Ε.Π.ΕΝ. (η) Εθνική Πολιτική Ένωσις.

επένδυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις. -ύσεων} **1.** η επικάλυψη τής εσωτερικής ή εξωτερικής επιφάνειας ενός αντικειμένου με στρώμα άλλου υλικού για προφύλαξη. ενίσχυση ή διακόσμησή του: *~ τοίχου / πόρτας* || *μεταλλική / ξύλινη / χρυσή / πλαστική ~* **2.** (ειδικότ.) κάθε πρόσθετο υλικό στο εσωτερικό ενδύματος (π.χ. ύφασμα. γούνα. υαλοβάμβακας κ.ά.) για πρακτικούς ή αισθητικούς λόγους **3.** (μτφ.) το να γράφει κανείς μουσική για συγκεκριμένους στίχους, για ταινία κ.λπ.: *η μουσική ~ ενός κινηματογραφικού έργου* • **4.** ΟΙΚΟΝ. η διάθεση χρηματικών ποσών ή γενικότ. περιουσιακών στοιχείων για τη δημιουργία νέου παραγωγικού κεφαλαίου: *δημόσιες ~* || *η αύξηση των ~ οδηγεί και σε αύξηση τής απασχόλησης* || *έκανα επενδύσεις σε ακίνητα* || *ζημιογόνες / κερδοφόρες ~* **5.** (συνεκδ.) οτιδήποτε μπορεί να αποφέρει βραχυπρόθεσμα ή μακροπρόθεσμα όφελος: *ο υπολογιστής που αγόρασα αποτελεί ~.*
[ΕΤΥΜ. < *επενδύω*. Οι οικον. σημ. είναι μεταφρ. δάνεια από αγγλ. investment].

επενδυτής (ο). **επενδύτρια** (η) {επενδυτριών} ΟΙΚΟΝ. πρόσωπο που κάνει επενδύσεις: *εγχώριος / ξένος / στρατηγικός ~* || *θεσμικός ~* (τράπεζα, ασφαλιστικό ταμείο κ.ά.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. investor].

επενδύτης (ο) {επενδυτών} (λόγ.) το πανωφόρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία. παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπενδύω*].

επενδυτικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τις χρηματικές επενδύσεις: *~ ενδιαφέρον / κοινό / τοποθέτηση / κλίμα / λύσεις / προϊόντα / κεφάλαια / οίκος / πολιτική / ενδιαφέρον / πρόγραμμα / σχέδιο / δραστηριότητα / ικανότητα / σύμβουλος / εταιρεία.* — **επενδυτικά** επίρρ.

επενδύω ρ. μετβ. {επένδυσα (λόγ. επενέδυσα). επενδύθηκα, επεν(δε)δυμένος} **1.** καλύπτω την εσωτερική ή εξωτερική επιφάνεια αντικειμένου με στρώμα από υλικό για την ενίσχυση, προφύλαξη ή διακόσμησή του: *~ τους τοίχους με ξύλο* || *~ την πόρτα με ειδικό προστατευτικό υλικό* **2.** ενισχύω ένδυμα ή του προσθέτω εσωτερικά υλικό (ύφασμα, γούνα, υαλοβάμβακα κ.λπ.) για πρακτικούς ή αισθητικούς λόγους **3.** (μτφ.) γράφω μουσική για συγκεκριμένους στίχους, τηλεοπτικό ή κινηματογραφικό έργο κ.λπ. • **4.** ΟΙΚΟΝ. διαθέτω κεφάλαια για τη δημιουργία. την ανάπτυξη ή την επέκταση επιχειρήσεων: *~ στον χώρο των οικοδομικών κατασκευών* || *ξένοι επενδυτές επενδύουν στις ξενοδοχειακές επιχειρήσεις* || *~ κεφάλαια στο Χρηματιστήριο* **5.** πραγματοποιώ συμφέρουσες αγορές. τοποθετώ χρήματα σε αντικείμενα αξίας: *~ τα χρήματά μου στην αγορά γης / σε ομόλογα και μετοχές* || *αποκτώντας εξειδικευμένες γνώσεις, ~ στο μέλλον μου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «φορώ εξωτερικό ένδυμα, ιμάτιο», < *ἐπ(ι)-* + *ἐνδύω* (βλ. κ. *ένδυμα, ένδυση*). Η οικον. σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. invest].

επενεργώ ρ. μετβ. [1797] {επενεργείς... | επενήργησα} (+σε) ασκώ επίδραση. επηρεάζω: *ο θόρυβος επενεργεί δυσμενώς στο νευρικό μας σύστημα* ΣΥΝ. επιδρώ. — **επενέργεια** (η) [1797].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. einwirken].

επένθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} γλωσσικό φαινόμενο τής Αρχαίας Ελληνικής, κατά το οποίο το ημίφωνο j μετατίθεται στην προηγούμενη συλλαβή με αποτέλεσμα τον σχηματισμό διφθόγγου, λ.χ. *χαρ-jω > χαίρω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπένθεσις* < *ἐπεντίθημι* (πβ. *θέτω – τίθημι*)].

επεξεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. {επεξεργάσ-τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} **1.** κατεργάζομαι με τη βοήθεια τεχνικών ή μηχανικών μέσων (πρώτες ύλες) για την παραγωγή αγαθών απαραίτητων στη ζωή τού ανθρώπου: *~ μέταλλο / μαλλί / βαμβάκι* **2.** ασχολούμαι συστηματικά με κάτι, για να το βελτιώσω ή να το τροποποιήσω: *~ υπόμνημα / καταστατικό / νομοσχέδιο / κείμενο / μυθιστόρημα / ποίημα / σχέδιο δράσης / ψηφιακά μια φωτογραφία* || *έχει επεξεργαστεί μια νέα θεωρία για την καταγωγή τού σύμπαντος* **3.** μελετώ, ελέγχω κάτι. συνήθ. με τεχνικά

μέσα, για να διαπιστώσω κάτι. να βγάλω κάποια συμπεράσματα κ.λπ.: ~ *τα οικονομικά στοιχεία μιας εταιρείας / τις φορολογικές δηλώσεις των φορολογουμένων / τα δεδομένα μιας έρευνας* ΣΥΝ. τελειοποιώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἐξ- + ἐργάζομαι*. Το ρ. σήμαινε κυρίως «συνεπιδρώ – επιτελώ», αλλά ήδη στους μτγν. συγγραφείς απαντά η σημ. «ξαναδουλεύω. αναπτύσσω εκτενώς (ένα θεωρητικό σημείο)»].

επεξεργασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η διαδικασία κατά την οποία μεταβάλλει κανείς μερικώς ή ολικώς. συνήθ. με τη βοήθεια τεχνικών ή μηχανικών μέσων. τη μορφή ή τις ιδιότητες αντικειμένου: *η ~ τού μετάλλου / τού χαρτιού / τού μαλλιού / πρώτων υλών* || *υφίσταμαι ~* || *τυγχάνω επεξεργασίας* ΣΥΝ. κατεργασία **2.** η διαδικασία κατά την οποία διαμορφώνει κανείς κάτι. επιφέροντας αλλαγές, τροποποιήσεις, προσθήκες κ.λπ.: *η ~ ενός ποιήματος από τον ποιητή / τού νομοσχεδίου από την αρμόδια επιτροπή / ενός σχεδίου δράσης* || *η ψηφιακή ~ εικόνας / ήχου στον Η/Υ* || *ηλεκτρονική ~ κειμένου* **3.** η μελέτη ή ο έλεγχος, συνήθ. με τεχνικά μέσα. για τη συναγωγή συμπερασμάτων, τη διαπίστωση πραγμάτων κ.λπ.: *η ~ των προσωπικών δεδομένων / των φορολογικών στοιχείων / των δεδομένων μιας έρευνας / αρχειακού υλικού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπεξεργάζομαι*. Οι σημ. τής πληροφορικής χρησιμοποιούν τη λ. ως απόδ. τού αγγλ. (image / data / word) processing].

επεξεργάσιμος, -η, -ο αυτός τον οποίο μπορεί να επεξεργαστεί κανείς: ~ *υλικό*.

επεξεργαστής (ο) ΠΛΗΡΟΦ. **1.** το κυριότερο μέρος ενός υπολογιστή, που ρυθμίζει και ελέγχει τη λειτουργία του· αλλιώς *Κεντρική Μονάδα Επεξεργασίας (Κ.Μ.Ε., C.P.U.)* **2.** πρόγραμμα που χρησιμοποιείται για επεξεργασία ορισμένου είδους: *μορφολογικός ~* (ή αναλυτής) || ~ *κειμένου*.
[ΕΤΥΜ. Ο όρος τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. processor].

επεξεργαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στην επεξεργασία: ~ *μέθοδος*.

επεξηγηματικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει για επεξήγηση: ~ *κείμενο / φυλλάδιο / σύνδεσμος* ΣΥΝ. διευκρινιστικός, διασαφητικός. Επίσης **επεξηγητικός** [1891]. — **επεξηγηματικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

επέπλευσα ρ. → *επιπλέω*

επέπληξα ρ. → επιπλήττω

επεξήγηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** πληρέστερη ή λεπτομερής εξήγηση· διασάφηση: ~ *τίτλου* ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διευκρίνιση • **2.** ΓΛΩΣΣ. όρος πρότασης που προσδιορίζει ομοιόπτωτα άλλον όρο και διασαφηνίζει τη γενική ή αόριστη σημασία του (συνήθ. στις περιπτώσεις που υπάρχει ή εννοείται το *δηλαδή*), λ.χ. «από την ανακάλυψη αυτή προήλθε το πιο καταστρεπτικό όπλο τού Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. *η ατομική βόμβα*». — **επεξηγώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

επεξηγητικός, -ή, -ό → επεξηγηματικός

επέπρωτο ρ. απρόσ. (αρχαιοπρ.) (+να) ήταν πεπρωμένο: ~ *να μη γυρίσει στην πατρίδα του· έζησε και πέθανε στο Παρίσι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. υπερσ. *πέπρωτο* (με αναλογική αύξηση *ἐ-*), ρήματος τού οποίου απαντά μόνον ο αόρ. β΄ *πορεῖν* «παρέχω. προσφέρω» (βλ. λ. *πεπρωμένο*)].

επέρειση (η) {-ης κ. -είσεως | -είσεις, -είσεων} **1.** ΓΥΜΝΑΣΤ. στήριξη τού ασκουμένου σε κάποιο όργανο ή σε συνασκούμενο, για την εκτέλεση μεγάλης κάμψεως τού κορμού **2.** ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), ο οποίος δεν ανήκει στη συγχορδία με την οποία συνακούεται, αλλά «λύνεται» προς κάποιον συγχορδιακό φθόγγο, ο οποίος απέχει από την επέρειση διάστημα δευτέρας ΣΥΝ. αποτζιατούρα. Επίσης (λόγ.) **επέρεισις**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπέρεισις* < αρχ. *ἐπερείδω / -ομαι* «στηρίζομαι σε κάτι» < *ἐπ(ι)- + ἐρείδω / -ομαι* (βλ. κ. *έρεισμα*)].

επέρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {επήλθα (λόγ. μτχ. επελθών, -ούσα, -όν, να/θα επέλθω)} (λόγ.) **1.** συμβαίνω. εμφανίζομαι (συνήθ. απρόοπτα, αιφνίδια): *επήλθε ρήξη στις σχέσεις τους* ΣΥΝ. επισυμβαίνω, ενσκήπτω **2.** επακολουθώ, διαδέχομαι (ως αποτέλεσμα): *το χτύπημα ήταν τόσο δυνατό, που ο θάνατος επήλθε ακαριαία* || *μετά από μακρές συνομιλίες επήλθε συμβιβασμός* || *«η βελτίωση τής συγκοινωνίας θα επέλθει με τη δημιουργία εκτεταμένου δικτύου μέσων σταθερής τροχιάς»* (εφημ.) **3.** (στη μτχ. ενεστ.) για κάτι που πρόκειται να συμβεί. να ακολουθήσει χρονικά: *η επερχόμενη κακοκαιρία* || *οι επερχόμενες γενεές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός. πεθαίνω*.

επερώτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} γραπτή ερώτηση που κατατίθεται στη Βουλή από μέλος της και αφορά συνήθ. σε θέματα κυβερνητικών πράξεων ή παραλείψεων: *καταθέτω ~*. — **επερωτώ** ρ. [αρχ.] {-άς...}.

έπεσα ρ. → πέφτω

επέστη ρ. τριτοπρόσ. (λόγ.) (με χρονική σημ.) πλησίασε. έφθασε: ~ *η ώρα τής καταστροφής*.
[ΕΤΥΜ. Γ΄ ενικό πρόσ. αορ. β΄ τού αρχ. *ἐφίσταμαι* < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *ἵσταμαι*].

επετέθην ρ. → επιτίθεμαι

επέτειος (η) {επετεί-ου | -ων, -ους} η ημέρα κατά την οποία συμπληρώνονται ένα ή περισσότερα χρόνια από τότε που συνέβη ένα σημαντικό γεγονός: ~ *γάμου / επανάστασης / απελευθέρωσης / θανάτου* || *εορτασμός επετείου* || *εθνική ~*. — **επετειακός,** -ή, -ό. **επετειακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + ἔτειος* < *ἔτος*].

επετηρίδα (η) [1876] **1.** ετήσια έκδοση επιστημονικού συλλόγου ή υπηρεσίας, που περιλαμβάνει επιστημονικές εργασίες ή δραστηριότητες κατά το έτος που πέρασε • **2.** ονομαστικός κατάλογος τού προσωπικού μιας υπηρεσίας κατά σειράν αρχαιότητας: ~ *πανεπιστημιακών καθηγητών* **3.** (ειδικότ.) ο ονομαστικός κατάλογος των εκπαιδευτικών που προορίζονται για διορισμό στο Δημόσιο με σειρά προτεραιότητας. στον οποίο εγγράφονταν οι εκπαιδευτικοί (ανάλογα με το έτος λήψεως τού πτυχίου τους): *η ~ των μαθηματικών / των θεολόγων* || *κλείνει η ~* (δεν εγγράφονται πλέον άλλοι) || *κατάργηση τής ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έτος*.
[ΕΤΥΜ. < επ(ι)- + μτγν. *ἐτηρίς, -ίδος* < αρχ. *ἐτήρ, -ῆρος* «ενός έτους» < *ἔτος*, απόδ. τού γαλλ. annuaire].

επετράπη ρ. → επιτρέπω

επευφημία (η) [1873] {επευφημιών} ζητωκραυγή και χειρονομία που εκφράζει τον ενθουσιασμό και την αποδοχή (για κάποιον): *υποδέχθηκαν τον πρωθυπουργό με επευφημίες* ΑΝΤ. αποδοκιμασία.

επευφημώ ρ. μετβ. {επευφημείς... | επευφήμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} εκφράζω με ζητωκραυγές τον ενθουσιασμό, την επιδοκιμασία μου (για κάποιον): *το πλήθος επευφημούσε τον ομιλητή* ΣΥΝ. ζητωκραυγάζω ΑΝΤ. γιουχάρω, γιουχαΐζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπευφημῶ (-έω)* < *ἐπ(ι)* + *εὐφημῶ* < *εὔφημος* (βλ.λ.)].

επέχω ρ. μετβ. {επείχα, επέσχον, -ες. -ε} (λόγ.) κατέχω. καταλαμβάνω· στη ΦΡ. ***επέχω θέση*** (+γεν.) εκτελώ υπηρεσίες ή καθήκοντα άλλου· αναπληρώνω ή ισοδυναμώ: *το έγγραφο αυτό επέχει θέση αποφάσεως* || *ένα επίθετο που επέχει θέση ουσιαστικού* ΣΥΝ. υποκαθιστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος. έχω, απέχω, παρέχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. (< *ἐπ(ι)- + ἔχω*), που μαρτυρείται με πλήθος σημασιών, όπως «κρατώ (σταθερά). συγκρατώ – παρέχω. κατευθύνω». Στη Μτγν. Ελληνική το ρήμα δήλωσε επίσης τις έννοιες «κατέχω (μτφ.). καταλαμβάνω» (λ.χ. *τὴν σκηνὴν... τύπον ἐπέχουσαν τοῦ κόσμου*. Θεοδώρητος). Η σύνταξη *επέχω θέση* + γεν. είναι απόδ. τού γαλλ. tenir lieu].

επήκοος, -ος. -ον αυτός που ακούει κάτι με προσοχή, αυτός που ακούγεται· κυρ. στη ΦΡ. ***εις επήκοον (πάντων / όλων)*** (αρχ. φρ. *εἰς ἐπήκοον*) σε τέτοια θέση ή με τόση ένταση, ώστε να ακούγεται· (συνεκδ.) φανερά, ενώπιον όλων: *το διάβασε ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + -ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκούω* (πβ. *υπ-ήκοος*)].

επήλθα ρ. → επέρχομαι

έπηλυς, -υς. -υ {επ-ήλυδος. -ηλυ(ν) | -ήλυδες. -ηλύδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που ήρθε από άλλη χώρα· αλλοδαπός: *οι ντόπιοι τον θεωρούσαν πάντοτε έπηλυ στο χωριό, ξένο σώμα* ΣΥΝ. ξένος ΑΝΤ. αυτόχθων, ιθαγενής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)- + -ηλυς* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει. πβ. *προσ-ήλυτος*) < *el-u-. μηδενισμ. βαθμ. (ως προς τη β΄ συλλαβή) τού δισύλλαβου θ. *el-eu- τού ρ. *ἐλεύσομαι*. Βλ. κ. *έλευση*].

επηρεάζω ρ. μετβ. {επηρέασ-α. -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ασκώ επίδραση σε (κάποιον/κάτι): *η πρόσφατη κρίση επηρέασε σοβαρά την οικονομία* || *ο θάνατος τού πατέρα της επηρέασε αρνητικά τη σταδιοδρομία της* || *η ποίηση τού Ελύτη είναι επηρεασμένη από τον υπερρεαλισμό* ΣΥΝ. επιδρώ **2.** (ειδικότ.) επιδρώ έμμεσα (με τις πράξεις. τα λόγια. τη στάση μου κ.λπ.) στη βούληση ή στα συναισθήματα (κάποιου): *επηρεάστηκε από τους φίλους του και έμπλεξε με τα ναρκωτικά* || *δεν έχει σταθερές αρχές και επηρεάζεται εύκολα* || *είναι ευαίσθητη και την επηρεάζουν αυτά που γίνονται γύρω της* || *δεν μας επηρέασε καθόλου το εχθρικό κλίμα που συναντήσαμε*. — **επηρεασμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπήρεια*].

επήρεια (η) {επηρειών} η επίδραση· κυρ. σε φρ. όπως: *υπό την επήρεια διεγερτικών / ναρκωτικών / αλκοόλ* ΣΥΝ. επηρεασμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδραση. παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «κακή επιρροή – κακομεταχείριση». < **ἐπηρής*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐπ(ι)- + -αρής* < *ἀρειή* «κακομεταχείριση, βλάβη» (ομηρικό ουσ.) ή < *ἐπ(ι)- + -ερής* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει), που συνδ. με το ουσ. *ἔρις* «έριδα» (πβ. αρχ. *ἐρεσ-χηλῶ* «φλυαρώ, σκώπτω»). Στο σημασιολογικό πεδίο τής λ. πιθ. συνεπέδρασε (λόγω ιωτακισμού) το μτγν. *ἐπίρροια* «επιρροή»].

επηρμένος, -η, -ο (λόγ.) γεμάτος έπαρση, φαντασμένος, αλαζόνας ΣΥΝ. ξυπασμένος. καυχησιάρης, υπερήφανος ΑΝΤ. μετριόφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω. μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐπαίρω / -ομαι*].

επί κ. **επ'** (πριν από φωνήεν) κ. **εφ'** (πριν από λέξη που παλαιότερα δασυνόταν) πρόθ. (λόγ.) δηλώνει: **1.** τόπο (+γεν.): προσδιορισμό στον χώρο: ~ *Γης ειρήνη* || *συνελήφθησαν ~ ξένου εδάφους* || *χόκεϊ ~ πάγου* || *δρόμος ~ ανωμάλου εδάφους* || *όλος ο θίασος ήταν ~ σκηνής* || *~ τόπου στροφή* || (ειδικότ. με τα ονόματα οδών) *η είσοδος είναι ~ τής οδού Σκουφά*· ΦΡ. (α) ***επί ξύλου κρεμάμενος*** βλ. λ. *ξύλο* (β) ***επί ξυρού ακμής*** βλ. λ. *ακμή* (γ) ***επί τάπητος*** βλ. λ. *τάπητας* (δ) ***επ' ώμου*** βλ. λ. *ώμος* (ε) ***πατώ επί πτωμάτων*** βλ. λ. *πτώμα* (στ) ***επί θύραις*** βλ. λ. *θύρα* (ζ) ***επί τού πιεστηρίου*** βλ. λ. *πιεστήριο* (η) ***επί ποδός*** βλ. λ. *πους* (θ) ***επί των επάλξεων*** βλ. λ. *έπαλξη* (ι) ***(άσκηση) επί χάρτου*** βλ. λ. *χάρτης* **2.** (+αιτ.) κατεύθυνση (κ. σε γυμναστικά / στρατιωτικά παραγγέλματα): *κλίνατε επ᾽ αριστερά!* || *~ δεξιά!* || *~ σκοπόν!* (= σκοπεύστε!)· ΦΡ. (α) ***επί δικαίους και αδίκους*** βλ. λ. *άδικος* (β) ***επί τον τύπον των ήλων*** βλ. λ. *ήλος* **3.** χρόνο: (α) (+γεν.) χρονική περίοδο (πότε συνέβη κάτι): ~ *Τουρκοκρατίας* || *~ χούντας* || *~ πρωθυπουργίας Καραμανλή* || *~ μονίμου βάσεως παριστάνει τον άρρωστο* || *~ τού παρόντος σωπαίνω* || *~ των ημερών τού αειμνήστου πατρός μου* (β) (+γεν.) χρονικό σημείο ή διάστημα: ~ *τού παρόντος, δεν υπάρχουν νεότερα από το μέτωπο τής πυρκαγιάς*· ΦΡ. ***επ' εσχάτων*** *(ἐπ᾽ ἐσχάτων)* τον τελευταίο καιρό, πριν από λίγο καιρό (γ) (+αιτ.) χρονικό διάστημα ή διάρκεια: ~ *τρία χρόνια προσπαθούσε να πάρει αυτή τη θέση* || *~ τρεις βδομάδες προσπαθούσαν να βρουν το πέρασμα*· ΦΡ. (α) ***επ' άπειρον*** βλ. λ. *άπειρος*[2] (β) ***επί μακρόν*** βλ. λ. *μακρός* (γ) ***επί σειρά(ν) ετών*** βλ. λ. *έτος* (δ) ***επ' αόριστον*** βλ. λ. *αόριστος* **4.** (+γεν.) αναφορά· σε σχέση με. αναφορι-

κά προς: *μιλώ ~ τού θέματος*· ΦΡ. (α) ***επί τής ουσίας*** βλ. λ. *ουσία* (β) ***επί παντός (τού) επιστητού*** βλ. λ. *επιστητός* (γ) ***εφ' όλης τής ύλης*** βλ. λ. *ύλη* (δ) ***επί τού πρακτέου*** βλ. λ. *πρακτέος* (ε) ***επί τής αρχής*** βλ. λ. *αρχή* (στ) ***επί τού προκειμένου*** βλ. λ. *προκείμενος* **5.** (+γεν.) δήλωση αρμοδιότητας: *εγώ είμαι ~ τής υποδοχής* || *κυρία ~ των τιμών* **6.** (+αιτ. συγκριτικού βαθμού λόγ. επιθέτων) δήλωση τής τάσης για κάτι (προς): *αλλαγές στη φορολογία ~ το δικαιότερον* || *νομοθετικές μεταρρυθμίσεις ~ το αυστηρότερον*· ΦΡ. ***επί τα βελτίω / επί τα χείρω*** προς το καλύτερο ή προς το χειρότερο: *η κατάσταση βαίνει ~ τα βελτίω* **7.** τρόπο (+δοτ.)· ΦΡ. (α) ***επ' αυτοφώρω*** βλ. λ. *αυτόφωρος* (β) ***επί ίσοις όροις*** βλ. λ. *ίσος* (γ) ***επί λέξει*** βλ. λ. *λέξη* (δ) ***επί παραγγελία*** βλ. λ. *παραγγελία* (ε) ***επί πιστώσει*** βλ. λ. *πίστωση* (στ) ***επί πληρωμή*** βλ. λ. *πληρωμή* (ζ) ***επί τροχάδην*** βλ. λ. *τροχάδην* (η) ***επ' ουδενί*** βλ. λ. *ουδείς* (θ) ***επ' αμοιβή*** βλ. λ. *αμοιβή* (ι) ***επ' ονόματι*** βλ. λ. *όνομα* (ια) ***επί τη βάσει*** βλ. λ. *βάση* (ιβ) ***ζητώ την κεφαλή κάποιου επί πίνακι*** βλ. λ. *ζητώ* (ιγ) (+γεν.) ***επί πόνου*** βλ. λ. *πόνος* **8.** τον λόγο για τον οποίο γίνεται κάτι (+δοτ.): *καταδικάστηκε εις θάνατον ~ εσχάτη προδοσία (ἐσχάτῃ προδοσίᾳ)* || *συνελήφθη ~ κατασκοπία (κατασκοπίᾳ)* **9.** την κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος/κάτι: (+δοτ.) *φοιτητής ~ πτυχίω (πτυχίῳ)* || *πρέσβης ~ τιμή (τιμῇ)* || (+αιτ.) *η αστυνομία βρίσκεται ~ τα ίχνη των ληστών* || *παρακολούθησαν τους τεχνικούς ~ το έργον* **10.** τον σκοπό για τον οποίον λέγεται ή γίνεται κάτι (+δοτ.)· ΦΡ. (α) ***επί παραδείγματι*** παραδείγματος χάριν (β) ***επί τούτω*** *(τούτῳ)* ***/ ad hoc*** βλ. λ. *ad hoc* (γ) ***(διατριβή) επί υφηγεσία*** βλ. λ. *υφηγεσία* (δ) ***επ' ωφελεία*** βλ. λ. *ωφέλεια* (ε) ***επ' αγαθώ*** βλ. λ. *αγαθός* (στ) ***επί χρήμασι*** βλ. λ. *χρήμα* **11.** με αφορμή κάτι, μια και συμβαίνει ή προκύπτει κάτι: *~ τη ονομαστική σου εορτή* || *~ τη επετείω*· ΦΡ. ***επ' ευκαιρία / επί τη ευκαιρία*** βλ. λ. *ευκαιρία* **12.** αναλογία, ποσοστό: *(ως) ~ το πλείστον, οι διαδηλωτές προέρχονταν από τον εξωκοινοβουλευτικό χώρο* || *το ~ τοις εκατό ποσοστό των δαπανών* **13.** ΜΑΘ. δήλωση / σύμβολο τού πολλαπλασιασμού (x ή ·): *δύο ~ τρία ίσον έξι*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. e-pi) < I.E. *epi-. πβ. σανσκρ. ápi, αρχ. περσ. apiy, αρμ. ew. λιθ api-. λατ. ob «μπροστά» κ.ά. Ομόρρ. *ὄπι-σ-θεν, ὀπί-σ-ω*. πιθ. κ. *πι-έζω* (βλ.λ.)].

επι- κ. **επί-** κ. **επ- / εφ-** (λόγ.) α' συνθετικό που σημαίνει: **1.** επάνω: *επι-καλύπτω, επι-θέτω, επί-στρωση, επί-γειος* **2.** προσθήκη, το επιπλέον: *επι-πρόσθετος* **3.** κατόπιν, μετά: *επι-τάσσω* (τοποθετώ μετά από), *επι-γενόμενος, επι-δόρπιο* **4.** (σε στρατιωτικό βαθμό) την αμέσως ανώτερη βαθμίδα από αυτήν που δηλώνει το β' συνθετικό: *επι-λοχίας, επι-σμηναγός* **5.** το τέλος μιας διαδικασίας: *επι-σφραγίζω, επι-λέγω* **6.** σκοπό ή αιτία: *επί-δοξος, επι-βλαβής, επι-ζήμιος* **7.** εχθρική διάθεση: *επι-τίθεμαι, επι-φέρω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *ἐπί* και απαντά με τις εξής μορφές: (α) *ἐπι-*, προ συμφώνου (π.χ. *ἐπι-δέξιος, ἐπι-θεωρῶ*), (β) *ἐπ-*, προ φωνήεντος (π.χ. *ἐπ-αγγέλλομαι, ἔπ-οικος*), (γ) *ἐφ-*, προ δασυνόμενου φωνήεντος (π.χ. *ἐφ-άπτομαι, ἐφ-ευρίσκω*)].

επίατρος (ο) {-ου κ. -άτρου | -ων κ. -άτρων, -ους κ. -άτρους} ΣΤΡΑΤ. γιατρός τού Υγειονομικού Σώματος τού Στρατού Ξηράς με βαθμό ταγματάρχη.

επιβαίνω ρ. αμετβ. (+σε) κ. μετβ. (+γεν.) [αρχ.] {επέβην, -ης, -η...} (λόγ.) είμαι επάνω ή μέσα σε (μεταφορικό μέσο): *~ σε μοτοσυκλέτα / σε αυτοκίνητο* || *στο λεωφορείο επέβαιναν 40 άτομα* || (+γεν.) *οι δράστες τής επίθεσης επέβαιναν οχήματος* || (μτχ.) *οι επιβαίνοντες αναγκάστηκαν να επιβιβαστούν σε άλλο λεωφορείο.*

επιβάλλον (το) [αρχ.] {επιβάλλοντος | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ικανότητα και η δύναμη επιβολής σε άλλους: *ένα πρόσωπο χωρίς ~ δύσκολα θα κυριαρχήσει στο κόμμα* ΣΥΝ. επιβλητικότητα ΑΝΤ. ασημαντότητα, αδυναμία **2.** η ικανότητα να προκαλεί κανείς με το κύρος του τον σεβασμό των άλλων.

επιβάλλω ρ. μετβ. {επέβαλα, επιβλήθηκα (λόγ. επεβλήθην, -ης, -η.... μτχ. επιβληθείς, -είσα, -έν), επιβεβλημένος} **1.** κάνω (κάτι) να επικρατήσει, να ισχύσει χρησιμοποιώντας τη δύναμη, την εξουσία ή το κύρος μου: *επέβαλαν τη θέλησή τους διά των όπλων* || *επέβαλε τους δικούς του όρους στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων* || *το δικαστήριο του επέβαλε αυστηρή ποινή* || *~ κυρώσεις / πρόστιμο* || *~ την άποψή μου*· (μεσοπαθ. ***επιβάλλομαι***) **2.** εμπνέω σεβασμό **3.** αποκτώ την εξουσία· (+σε / +γεν.) **4.** υπερισχύω (έναντι των ανταγωνιστών, των αντιπάλων μου): *επιβλήθηκε στην αντίπαλη ομάδα με μεγάλη διαφορά στο σκορ* || *η Αγγλία επεβλήθη τής Ισπανίας στη ναυμαχία τού Τραφάλγκαρ* **5.** αποκτώ τον έλεγχο: *επιβλήθηκε στην εταιρεία ως κύριος μέτοχος* || *ο καθηγητής πρέπει να επιβάλλεται στην τάξη* **6.** (ως απρόσ. ***επιβάλλεται***) απαιτείται, είναι υποχρωτικό.αναπόφευκτο: *~ να ληφθούν αποτελεσματικά μέτρα για την καταπολέμηση τής ανεργίας* ΣΥΝ. χρειάζεται, ενδείκνυται, είναι αναγκαίο **7.** (η μτχ. ***επιβαλλόμενος***, *-η* (λόγ. *-ένη*), *-ο*) αυτός που απαιτείται από τις περιστάσεις: *μιλά στον διευθυντή του με τον ~ σεβασμό* ΣΥΝ. προσήκων **8.** (η μτχ. ***επιβεβλημένος***, *-η*, *-ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βάλλω, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετώ πάνω σε κάτι, στηρίζω, προσαρμόζω», < *ἐπι-* + *βάλλω*. Συχνές είναι επίσης οι αρχ. σημ. «ρίχνω, πέφτω πάνω σε κάτι / κάποιον – επακολουθώ». Ήδη μτγν. είναι η σημ. «επικρατώ, έχω τον έλεγχο», ενώ η σημ. τής επιβολής φόρων απαντά στον Ηρόδοτο και τον Θουκυδίδη].

επιβάρυνση (η) [1805] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση τού βάρους **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί αύξηση τού βάρους **3.** η αύξηση τής δαπάνης: *η παράδοση τού εμπορεύματος γίνεται χωρίς ~ τού πελάτη* || *πρόσθετη ~* **4.** (συνεκδ.) το ποσό κατά το οποίο αυξάνεται η δαπάνη: *η ~ ήταν 10.000 δρχ.* **5.** (μτφ.) η επιδείνωση: *η ~ τής υγείας* (κάποιου) || *η ~ τού περιβάλλοντος*.

επιβαρύνω ρ. μετβ. {επιβάρ-υνα, -ύνθηκα, -υμμένος κ. (λόγ.) επιβεβαρυμμένος} **1.** φορτώνω με πρόσθετο βάρος ΣΥΝ. επιφορτίζω, υπερφορτώνω **2.** βαρύνω οικονομικά, υποβάλλω σε δαπάνες: *δεν ήθελε να επιβαρύνει τους γονείς του με τα έξοδα των σπουδών του* || *οι φορολογούμενοι θα επιβαρυνθούν με νέους φόρους* **3.** (μτφ.) επιδεινώνω (μια κατάσταση): *προσπαθούσε να μην επιβαρύνει την ήδη εύθραυστη υγεία του* || *τα εργοστασιακά απόβλητα επιβαρύνουν το περιβάλλον*· ΦΡ. ***επιβαρύνω τη θέση μου*** (για πρόσωπο που κατηγορείται για κάτι) κάνω χειρότερη τη θέση μου, ενισχύω με τη στάση μου την ενοχή μου: *με την προκλητική σιωπή του επιβάρυνε πολύ τη θέση του* ΣΥΝ. ενοχοποιώ. — **επιβαρυντικός**, -ή, -ό [1833], **επιβαρυντικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ασκώ πίεση στον εχθρό», < *ἐπι-* + *βαρύνω*. Οι σύγχρονες σημ. είναι μεταφρ. δάνεια από γαλλ. aggraver (λ.χ. il a aggravé son état «επιβάρυνε τη θέση του»)].

επιβατηγός, -ός, -ό **1.** αυτός που μετακινεί επιβάτες **2.** ***επιβατηγό*** (το) το πλοίο που μεταφέρει επιβάτες, κατ' αντιδιαστολή προς το εμπορικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιβατικός, πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιβατηγός* (ενν. *ναῦς*) < *ἐπιβάτης* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

επιβάτης (ο) {επιβατών}, **επιβάτιδα** (η) [1891] {επιβατίδων} πρόσωπο που επιβαίνει σε μεταφορικό μέσο· συχνά κατ' αντιδιαστολή προς τον οδηγό: *~ πλοίου / αεροπλάνου / λεωφορείου / τρένου / ταξί* || *στο δυστύχημα τραυματίστηκε ο οδηγός και τρεις επιβάτες*. Επίσης **επιβάτρια** [1876] {επιβατριών} κ. **επιβάτισσα** {επιβατισσών} (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ναύτης – στρατιώτης πλοίου, πεζοναύτης», < *ἐπιβαίνω*].

επιβατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους επιβάτες: *~ αυτοκίνητο / αμαξοστοιχία / κοινό* || *η ~ κίνηση συνεχίστηκε αμείωτη* ΑΝΤ. φορτηγός.

> **επιβατικός – επιβατηγός.** Το **επιβατικός** αναφέρεται γενικά στους επιβάτες, χρησιμοποιείται για ό,τι έχει σχέση με επιβάτες: *επιβατικό κοινό – επιβατική κίνηση – επιβατικά μέσα συγκοινωνίας – επιβατικό αυτοκίνητο – επιβατικό πλοίο*. Το **επιβατηγός** δηλώνει ειδικότερα τη μεταφορά επιβατών και αναφέρεται κανονικά σε μέσα μεταφοράς: *επιβατηγό πλοίο – επιβατηγό αυτοκίνητο*. Στο *επιβατηγός* αντιτίθεται σημασιολογικά το **φορτηγός**: *φορτηγό πλοίο – φορτηγό αυτοκίνητο*. Τα *επιβατικός* και *επιβατηγός* συμπίπτουν στη χρήση, όταν αναφέρονται σε μέσα μεταφοράς / συγκοινωνίας: *επιβατηγό / επιβατικό αεροπλάνο, επιβατηγό / επιβατικό αυτοκίνητο* κ.ο.κ.

επιβεβαιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιβεβαίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναγνωρίζω, βεβαιώνω την αλήθεια (ενός πράγματος): *η κυβέρνηση επιβεβαίωσε τις πληροφορίες των δημοσιογράφων* ΑΝΤ. διαψεύδω **2.** εξακριβώνω με έλεγχο: *η εισαγγελική έρευνα επιβεβαίωσε τις καταγγελίες των πολιτών* ΣΥΝ. επαληθεύω, πιστοποιώ· (μεσοπαθ. ***επιβεβαιώνομαι***) **3.** επαληθεύομαι, αποδεικνύεται ότι είχα δίκιο: *τώρα ~ στις προβλέψεις μου* **4.** αναγνωρίζομαι (ότι έχω αξία) από τους άλλους: *με τη στάση του επιβεβαιώθηκε ως πολιτικός* **5.** αποδεικνύω στον εαυτό μου ότι έχω αξία για αυτό που είμαι: *κυνηγώντας γυναίκες επιβεβαιώνεται ως άντρας*.

επιβεβαίωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η πρόσθετη, επιπλέον βεβαίωση (για κάτι)· η εξακρίβωση ύστερα από έλεγχο (κάποιου πράγματος): *αναζήτησα και άλλες πηγές για ~ τής πληροφορίας* || *~ μιας υποψίας / των φόβων μου* || *έχω κάποιες ενδείξεις, αλλά πρέπει να διαθέτω και άλλα στοιχεία προς ~ τής ενοχής του* ΣΥΝ. διαβεβαίωση, πιστοποίηση, επαλήθευση. — **επιβεβαιωτικός**, -ή, -ό [1840], **επιβεβαιωτικά** επίρρ.

επιβεβλημένος, -η, -ο αυτός που επιβάλλεται (να γίνει): *είναι ~ η λήψη μέτρων για την ξηρασία*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐπιβάλλω*].

επιβήτορας (ο) {επιβητόρων} **1.** (αρσενικό ζώο) που χρησιμοποιείται ειδικά για την αναπαραγωγή (ταύροι ή άλογα) ΣΥΝ. (λόγ.) οχευτής, βατευτής • **2.** (για ανθρώπους, ειρων.) ο άνδρας που έχει σημαντικές σεξουαλικές επιδόσεις και καυχάται για αυτές ΣΥΝ. (!-λαϊκ.) γαμιάς **3.** (μτφ.) πρόσωπο που αθέμιτα κατέλαβε υψηλό αξίωμα: *~ τής εξουσίας / τού θρόνου* ΣΥΝ. σφετεριστής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιβήτωρ, -ορος* < *ἐπιβαίνω*].

επιβιβάζω ρ. μετβ. {επιβίβα-σα, -στηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** ανεβάζω (κάποιον) σε μεταφορικό μέσο ΑΝΤ. αποβιβάζω **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***επιβιβάζομαι***) εισέρχομαι σε μεταφορικό μέσο: *~ σε λεωφορείο / αεροπλάνο* ΑΝΤ. αποβιβάζομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *βιβάζω*, βλ. κ. *βάζω*].

επιβίβαση (η) [1871] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} η άνοδος σε μεταφορικό μέσο: (σε αεροδρόμιο) *η ~ θα γίνει από την έξοδο 3* ΑΝΤ. αποβίβαση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση*.

επιβίωμα (το) {επιβιώμ-ατος | -ατα, -άτων} το μεμονωμένο στοιχείο που, σε αντίθεση με τα όμοιά του, έχει επιβιώσει, δεν έχει εξαφανιστεί: *πολιτισμικό ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. survival].

επιβιώνω ρ. αμετβ. {επιβίωσα} **1.** καταφέρνω να διατηρούμαι στη ζωή αντιμετωπίζοντας πάσης φύσεως αντιξοότητες: *αγωνιζόταν σκληρά, για να επιβιώσει αυτός και η οικογένειά του* **2.** (μτφ.) υπάρχω ακόμη: *σε πολλά επαρχιακά μέρη επιβιώνουν ακόμη πανάρχαια έθιμα και δοξασίες* ΣΥΝ. επιζώ, συντηρούμαι **3.** διαφεύγω θανάσιμο κίνδυνο, καταφέρνω να ζήσω, επιζώ: *κανείς δεν επιβίωσε μετά την έκρηξη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιβιῶ (-όω)* < *ἐπι-* + *βιῶ* < *βίος*].

επιβίωση (η) [1840] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να επιβιώ-

νει κανείς: *ο αγώνας για την ~* **2. επιβιώσεις** (οι) πολιτισμικά υπολείμματα τού παρελθόντος (έθιμα, παραδόσεις, αντιλήψεις, τρόποι ζωής κ.ά.).

επιβλαβής, -ής, -ές [μτγν.] {επιβλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | επιβλαβέστερος, -ατος} αυτός που προκαλεί αρνητικά αποτελέσματα: *το κάπνισμα είναι ~ για την υγεία τού ανθρώπου* || *~ παράγοντας* ΣΥΝ. βλαβερός, επιζήμιος, φθοροποιός. — **επιβλαβώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

επιβλέπω ρ. μετβ. {επέβλεψα} ελέγχω παρακολουθώντας αν κάτι γίνεται σωστά: *~ τους μαθητές / ανέγερση οικοδομής / στρατιωτικές ασκήσεις* ΣΥΝ. επιτηρώ, εποπτεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (< *ἐπι-* + *βλέπω*), αρχική σημ. «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω». Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επιβλέπων, -ουσα, -ον {επιβλέπ-οντος (θηλ. -ουσας κ. λόγ. -ούσης) | -οντες (ουδ. -οντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που επιβλέπει, ελέγχει (κάτι): *ο ~ τής διδακτορικής διατριβής* || *ο ~ μηχανικός*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπιβλέπω*, μεταφρ. δάνειο από αγγλ. supervisor].

επίβλεψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -έψεως | χωρ. πληθ.} ο έλεγχος, η παρακολούθηση για τη σωστή εκτέλεση (έργου, δραστηριότητας κ.λπ.): *η οικοδομή προχωρεί υπό την ~ μηχανικού* ΣΥΝ. επιτήρηση, εποπτεία.

επιβλήθηκα ρ. ▸ επιβάλλω

επιβλητικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εντύπωση με το μέγεθος ή τη μεγαλοπρέπειά του: *~ εκκλησία / πύργος / παράστημα* ΣΥΝ. μεγαλοπρεπής, εντυπωσιακός. — **επιβλητικά** επίρρ., **επιβλητικότητα** (η) [1884].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που καταλαβαίνει αμέσως, ο εύστροφος», < αρχ. *ἐπιβάλλω*. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. imposant].

επιβοήθημα (το) [1797] {επιβοηθήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό βοήθημα που χορηγείται επιπροσθέτως.

επιβοηθώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιβοηθείς... | επιβοήθ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χορηγώ επιπρόσθετη βοήθεια: *ιδιωτικοί φορείς ήλθαν να επιβοηθήσουν τους μαθητές στην αξιέπαινη πρωτοβουλία τους*. — **επιβοήθεια** (η) [αρχ.], **επιβοηθητικός,** -ή, -ό [1860], **επιβοηθητικά** επίρρ.

επιβολή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο καθορισμός (καταστάσεως) με τρόπο δεσμευτικό, αναγκαστικό για τον αποδέκτη της: *ο υπουργός δεσμεύθηκε ότι δεν θα υπάρξει ~ νέων φόρων* || *~ στον κατηγορούμενο τής ποινής τού θανάτου* || *~ ελέγχων στις τιμές* || *~ προστίμου* **2.** η εγκαθίδρυση, η εδραίωση με βίαιο τρόπο: *~ τού νόμου / τής τάξης / δικτατορίας* **3.** το να επιβάλλεται κανείς: *ασκεί ιδιαίτερη ~ στα παιδιά του* || *η ~ τού καθηγητή μέσα στην τάξη* • **4.** σιδηρουργική εργασία με την οποία συμπιέζεται ένα μέταλλο, ώστε να πάρει το σχήμα κοίλων καλουπιών (των «επιβολέων»). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιβάλλω* (βλ.λ.)].

επιβουλεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {επιβουλεύθηκα} έχω κακές, ύπουλες προθέσεις για (κάποιον/κάτι): *μια ξένη δύναμη που επιβουλεύεται την ακεραιότητα τής χώρας* || *~ τη ζωή του / την τιμή του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *βουλεύω / -ομαι* «σκέπτομαι» < *βουλή*].

επιβουλή (η) εχθρικό και ύπουλο σχέδιο εναντίον κάποιου: *οι ένοπλες δυνάμεις είναι έτοιμες να απαντήσουν σε κάθε ξένη ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιβουλεύω / -ομαι*].

επίβουλος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κακές, ύπουλες προθέσεις εναντίον άλλων: *~ ενέργεια* ΣΥΝ. δόλιος ΑΝΤ. ανεπίβουλος, άδολος. — **επίβουλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιβουλεύω / -ομαι*].

επιβράβευση (η) [1844] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έμπρακτη αναγνώριση (τής αξίας, τής σπουδαιότητας ή των προσπαθειών κάποιου): *ο δημόσιος έπαινος για το έργο του από τον υπουργό υπήρξε μια ηθική ~ γι' αυτόν* || *~ των αγώνων / των θυσιών / των προσπαθειών κάποιου* || *η μέχρι τώρα ατιμωρησία τους αποτελεί ~ τής αυθαιρεσίας και τού θράσους τους!*

επιβραβεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιβράβευσ-α, -θηκα (κ. -τηκα), -μένος} αναγνωρίζω έμπρακτα (την αξία, τη σπουδαιότητα ή τις προσπάθειες κάποιου): *επιβράβευσαν τη φιλότιμη προσπάθειά του* || *με την τιμητική ομιλία του ήθελε να επιβραβεύσει την πολύχρονη προσφορά τού συλλόγου* || *οι τίμιοι πρέπει να επιβραβεύονται ηθικά και υλικά* || *τα εύκολα θέματα στις εξετάσεις επιβραβεύουν την ήσσονα προσπάθεια* ΣΥΝ. εξαίρω, επιδοκιμάζω, επικροτώ. — **επιβραβευτικός,** -ή, -ό.

επιβράδυνση (η) [1786] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η ελάττωση τής ταχύτητας: *παρατηρείται ~ των ρυθμών / στους ρυθμούς εργασίας* || (κ. ως φυσικό μέγεθος) *η ~ στη φυσική θεωρείται αρνητική επιτάχυνση* ΑΝΤ. επιτάχυνση **2.** η χρονική καθυστέρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

επιβραδυντής (ο) ΧΗΜ. το υλικό που χρησιμοποιείται για να επιβραδύνει φυσικές ή χημικές διαδικασίες: *~ διαβρώσεως / πυρηνικού αντιδραστήρα* ΑΝΤ. επιταχυντής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. retardateur].

επιβραδυντικός, -ή, -ό [1884] αυτός που προκαλεί επιβράδυνση, που καθυστερεί κάτι: *σύστημα ρίψης ~ αφρού στην πυρκαγιά*. — **επιβραδυντικά** επίρρ.

επιβραδύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιβράδυν-α, -θηκα} **1.** κάνω (κάτι) να έχει μικρότερη ταχύτητα: *~ την πτώση / το αυτοκίνητο* ΑΝΤ. επιταχύνω **2.** συντελώ ώστε να πραγματοποιηθεί (κάτι) αργότερα από το προβλεπόμενο χρονικό διάστημα: *οι απεργίες επιβράδυναν την ψήφιση τού επίμαχου νομοσχεδίου* ΣΥΝ. καθυστερώ, αργοπορώ, (καθημ.) τρενάρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση*.

επιγαμία (η) {επιγαμιών} **1.** η σύναψη συγγένειας μέσω τού γάμου, η σύναψη σχέσεων μεταξύ διαφορετικών ομάδων μέσω τού γάμου ατόμων που ανήκουν στις ομάδες αυτές **2.** (γενικότ.) ο γάμος μεταξύ ατόμων που ανήκουν σε διαφορετικές ομάδες (κοινωνικές, εθνικές, θρησκευτικές κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπίγαμος* < *ἐπι-* + *γάμος*].

επιγαστρικός, -ή, -ό [1843] αυτός που σχετίζεται με το επιγάστριο.

επιγάστριο (το) {επιγαστρί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. το μέρος τού σώματος από το κάτω μέρος τού θώρακα ώς το εφηβαίο, κυρ. το τμήμα πάνω από τον ομφαλό (πβ. λ. *υπογάστριο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαστέρα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιγάστριον* < *ἐπι-* + *-γάστρον* < *γαστήρ, -έρος* «κοιλιά»].

επιγάστριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που βρίσκεται στο επιγάστριο.

επίγειος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται ή γίνεται πάνω στη γη: *~ μέσα μεταφοράς* || *~ δυνάμεις δασοπυρόσβεσης* || *τα ~ μέρη φυτού* ΣΥΝ. γήινος **2.** (μτφ.) αυτός που σχετίζεται με τον υλικό, τον ορατό κόσμο, κατ' αντιδιαστολή προς τον πνευματικό, τον υπερβατικό κόσμο: *~ ζωή / παράδεισος / αγαθά* ΣΥΝ. γήινος, κοσμικός ΑΝΤ. ουράνιος, υπερκόσμιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-γειος* < *γῆ*].

επιγένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΒΙΟΛ. η εμβρυολογική θεωρία σύμφωνα με την οποία τα όργανα και οι ιστοί τού σώματος σχηματίζονται «εκ νέου» κάθε φορά κατά το εμβρυϊκό στάδιο τής ζωής τού οργανισμού χάρη στις δυνάμεις που συνυπάρχουν μέσα στο ζωντανό κύτταρο· κατ' αντιδιαστολή προς τη θεωρία τού προσχηματισμού (βλ.λ.) ΣΥΝ. επιγονισμός ΑΝΤ. προσχηματισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epigenesis].

επιγέννημα (το) [αρχ.] {επιγεννήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που γίνεται ή αναπτύσσεται πάνω σε κάτι • **2.** αυτό που συμβαίνει μετά από κάτι άλλο.

επιγενόμενος, -η, -ο αυτός που χρονικώς τοποθετείται και σε μεταγενέστερο χρονικό σημείο· κυρ. ως ουσ.: *άφησε στους ~ λαμπρό παράδειγμα προς μίμηση* ΣΥΝ. μεταγενέστερος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *ἐπιγίγνομαι* < *ἐπι-* + *γίγνομαι*].

επίγευση (η) [1894] {-ης κ. -εύσεως· χωρ. πληθ.} η γευστική εντύπωση που αφήνει έδεσμα ή ποτό μετά την κατάποση: *κρασί με έντονη γεύση και μακρά στυφή ~*.

επιγλωττίδα (η) ΙΑΤΡ. ένας από τους χόνδρους τού λάρυγγα, που αποφράσσει την είσοδό του κατά την κατάποση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιγλωττίς, -ίδος* < *ἐπι-* + *γλωττίς* < *γλῶττα / -σσα*].

επίγνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η σε βάθος συναίσθηση (μιας κατάστασης), η ακριβής γνώση: *έχει πλήρη ~ τής δυσκολίας τού εγχειρήματος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνείδηση*.

επιγονατίδα (η) [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. το μικρό, στρογγυλό και πλατύ οστό, το οποίο βρίσκεται μπροστά στο γόνατο: *υπέστη κάταγμα στην ~* **2.** (συνεκδ.) το ειδικό περικάλυμμα που τοποθετείται γύρω από το γόνατο για την αποφυγή τραυματισμών: *ο ποδοσφαιριστής φορούσε επιγονατίδες* ΣΥΝ. επιγονάτιο. — **επιγονατιδικός,** -ή, -ό.

επιγονάτιο (το) [μεσν.] {επιγονατί-ου | -ων} **1.** η *επιγονατίδα* (βλ.λ., σημ. 2) **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το χρυσοκέντητο ρομβοειδές άμφιο, το οποίο φορούν επίσκοποι ή τιτλούχοι ιερείς περασμένο από τη μέση, ώστε να πέφτει πλάι από το δεξί γόνατο.

επιγονισμός (ο) η επιγένεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epigonism].

επίγονος (ο) {επιγόν-ου | -ων, -ους} **1.** ο απόγονος **2.** (α) ο διάδοχος στην εξουσία (β) ΙΣΤ. ***Επίγονοι*** οι γυιοι και οι απόγονοι των διαδόχων τού Μ. Αλεξάνδρου, βασιλείς των ελληνιστικών κρατών. — **επιγονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *γόνος* (βλ.λ.)].

επίγραμμα (το) [αρχ.] {επιγράμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συνήθ. έμμετρη επιγραφή που τίθεται πάνω σε μνημείο ή αντικείμενο τέχνης **2.** ποίημα ολιγόστιχο, που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη τέχνη, συντομία, απλότητα και μεστότητα στοχασμού: *ηρωικό / επιτύμβιο / επιδεικτικό / σατιρικό / ερωτικό ~*.

επιγραμματικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με το επίγραμμα: *~ στιχούργημα* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από συντομία και περιεκτικότητα: *περιορίστηκε σε ~ σχόλια* ΣΥΝ. λακωνικός, αποφθεγματικός. — **επιγραμματικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ., **επιγραμματικότητα** (η).

επιγραμματογράφος (ο) [μτγν.] ο επιγραμματοποιός (βλ.λ.).

επιγραμματοποιός (ο) [μτγν.] ο ποιητής που γράφει επιγράμματα.

επιγραφή (η) [αρχ.] **1.** ΦΙΛΟΛ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. κείμενο που είναι χαραγμένο πάνω σε μάρμαρο, πέτρα ή άλλο σκληρό υλικό, για να θυμίζει σπουδαίο πρόσωπο ή γεγονός ΣΥΝ. επίγραμμα **2.** οτιδήποτε είναι γραμμένο σε πινακίδα (συνήθ. όνομα καταστήματος) και συνεκδ. η ίδια η πινακίδα: *ξενόγλωσση / φωτεινή ~* ΣΥΝ. ταμπέλα **3.** (σε επιστολή) τα στοιχεία τού παραλήπτη, όπως αναγράφονται στον φάκελο ή στο δέμα που αποστέλλεται ταχυδρομικώς.

επιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τον χαρακτήρα επιγραφής, αυτός που σχετίζεται με επιγραφές (κυρ. αρχαίες): *~ μαρτυρίες / χαράγματα* **2. *επιγραφική*** (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής αρχαιολογίας που ασχολείται με την ανάγνωση και την ερμηνεία των επιγραφών **3. *επιγραφικός*** (ο) επιγραφολόγος.

επιγραφολόγος (ο/η) [1891] αρχαιολόγος που έχει ειδικευθεί στην επιγραφική ΣΥΝ. επιγραφικός.

επιγραφοποιός (ο) [1894] ο τεχνίτης που κατασκευάζει επιγραφές. — **επιγραφοποιία** (η).

επιγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέγραψα, (λόγ.) επεγράφην, -ης, -η..., (λόγ.) επιγεγραμμένος} **1.** χαράσσω πάνω σε (μνημείο ή έργο τέχνης) **2.**

(σπάν.) γράφω πάνω σε (κάτι) **3.** τιτλοφορώ (κείμενο): ~ *τη μελέτη μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

επιδαπέδιος, -α, -ο αυτός που υπάρχει ή είναι τοποθετημένος επάνω στο δάπεδο: ~ *φωτιστικό.*

Επίδαυρος (η) {Επιδαύρου} αρχαία πόλη τής Αργολίδας. γνωστή από το περίφημο για την ακουστική του θέατρο. που κτίστηκε γύρω στα μέσα τού 4ου αι. π.Χ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

επιδαψιλεύω ρ. μετβ. {επιδαψίλευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) παρέχω χωρίς φειδώ, με αφθονία: *του επιδαψίλευσε υπερβολικούς επαίνους.* — **επιδαψίλευση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *δαψιλεύω* < *δαψιλής* (βλ.λ.)].

> **επιδαψιλεύω – δαψιλής.** Λογιότερες λέξεις. χρησιμοποιούμενες με τη σημ. τού «παρέχω πλουσιοπάροχα» **(επιδαψιλεύω)** και τού «πλουσιοπάροχος. άφθονος» **(δαψιλής)**: *Του επιδαψίλευσαν τιμές και διακρίσεις για την προσφορά του στην πόλη – Ο οργανισμός προσέφερε και προσφέρει δαψιλή βοήθεια στη συντήρηση.*

επιδεικνύω ρ. μετβ. {επέδειξα. επιδείχθηκα (λόγ. επεδείχθην. -ης. -η...), (λόγ.) επιδεδειγμένος} **1.** προβάλλω (κάτι), για να προκαλέσω εντυπώσεις: *επεδείκνυε την πολυμάθειά του* || ~ *κάτι προκλητικά* ΣΥΝ. διαφημίζω, (λαϊκ.) μοστράρω **2.** (επίσ.) δείχνω. παρουσιάζω (σε κάποιον κάτι): *επέδειξε στον υπάλληλο τα απαραίτητα έγγραφα* **3.** (λόγ.) αντί τού «δείχνω στην πράξη»: *«επέδειξε μια ευσυνειδησία πέρα από το κοινό μέτρο»* (εφημ.) || *οι στρατιώτες επιδεικνύουν αξιοζήλευτη μαχητικότητα* || *επέδειξε ιδιαιτέρως φιλική διάθεση προς το πρόσωπό σου* || ~ *θάρρος / αποφασιστικότητα*· ΦΡ. ***έχω να επιδείξω (κάτι)*** είναι δυνατόν να παρουσιάσω. να δείξω (τι έχω κάνει): *ως υπουργός έχει να επιδείξει σημαντικό έργο* || *η περίοδος αυτή έχει να επιδείξει εξαιρετικά δείγματα τέχνης* **4.** (μεσοπαθ. **επιδεικνύομαι**) αυτοπροβάλλομαι προσπαθώντας να κερδίσω τον θαυμασμό, τις εντυπώσεις: *της αρέσει να επιδεικνύεται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιδείκνυμι* < *ἐπι-* + *δείκνυμι* «δείχνω»].

επιδεικτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προβάλλεται έντονα, που αποσκοπεί στην επίδειξη, στον εντυπωσιασμό: ~ *ντύσιμο / αμφίεση / λόγος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που του αρέσει να αυτοπροβάλλεται, να προκαλεί τον θαυμασμό. — **επιδεικτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.. **επιδεικτικότητα** (η) [1840].

επιδεικτισμός (ο) η επιδειξιομανία.

επιδεινώνω ρ. μετβ. [1844] {επιδείνω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) χειρότερο από ό,τι ήταν: *η εσφαλμένη θεραπεία επιδείνωσε αντί να βελτιώσει την κατάσταση τού αρρώστου* || (μεσοπαθ.) *ο καιρός θα επιδεινωθεί με βροχές και καταιγίδες* ΣΥΝ. χειροτερεύω ΑΝΤ. βελτιώνω, καλυτερεύω. — **επιδεινωτικός,** -ή, -ό [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ.*
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *-δεινώνω* < *δεινός*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. verschlechtern].

επιδείνωση (η) [1890] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η μεταβολή προς το χειρότερο: *η ~ τού καιρού / των σχέσεων / τής κατάστασης* ΣΥΝ. χειροτέρευση ΑΝΤ. βελτίωση.

επίδειξη (η) {-ης κ. -είξεως | -είξεις. -είξεων} **1.** η έκθεση σε κοινή θέα, η δημόσια παρουσίαση: ~ *μόδας / ηλεκτρονικού προγράμματος* **2.** (επίσ.) το να δείξει κανείς κάτι σε κάποιον: *οι Έλληνες πολίτες μπορούν να εισέρχονται με απλή ~ τής ταυτότητάς τους* || ~ *εγγράφου* (η εμφάνιση εγγράφου σε πρόσωπο που νομίμως δικαιούται να πληροφορηθεί το περιεχόμενό του) **3.** (λόγ.) το να δείξει κανείς κάτι εμπράκτως: *η ~ εύνοιας προς ομοϊδεάτες* || ~ *υψηλής τεχνικής από τον αθλητή* || ~ *αποφασιστικότητας / θάρρους / μαχητικότητας* **4.** η προβολή που αποσκοπεί στη δημιουργία εντυπώσεων: *του άρεσε να κάνει ~ των ικανοτήτων του* ΣΥΝ. δείξιμο. διαφήμιση· ΦΡ. (α) ***ναυτική επίδειξη*** η άσκηση σε ξένο κράτος με τον παράπλου πολεμικών πλοίων στις ακτές του (β) (παλαιότ.) ***(γυμναστικές) επιδείξεις*** η εκτέλεση γυμναστικών ασκήσεων από μαθητές σε δημόσιο χώρο κατά το τέλος τού σχολικού έτους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίδειξις* < *ἐπιδείκνυμι*].

> **επίδειξη – demo.** Συχνά στις μέρες μας ακούγεται και γράφεται (!) η ξένη λ. **demo**, όταν πρόκειται για δημόσια παρουσίαση στο κοινό δείγματος καινούργιων πραγμάτων. π.χ. ενός νέου υπολογιστικού προγράμματος ή μιας ενδιαφέρουσας επίτευξης στον χώρο των ηλεκτρονικών υπολογιστών ή των καινούργιων τραγουδιών κάποιου τραγουδιστή. Έχει αρχίσει μάλιστα η λ. να υποκαθιστά ευρύτερα τη λ. **επίδειξη**. Ωστόσο. το *επίδειξη*, αρχαία και νέα ελληνική λ. με μεγάλη δηλωτικότητα. μπορεί να χρησιμοποιείται παντού, και για τους Η/Υ, αντί τού demo (συγκεκομμένος τύπος τού αγγλ. demo[nstration]): *Αύριο θα γίνει επίδειξη ενός νέου υπολογιστικού προγράμματος για τη γλώσσα - Η επίδειξη τής νέας γενιάς των Η/Υ θα πραγματοποιηθεί την άλλη εβδομάδα στο Πανεπιστήμιο.*

επιδειξίας (ο/η) {επιδειξιών} **1.** πρόσωπο που πάσχει από επιδειξιομανία (βλ.λ.. σημ. 2) ΣΥΝ. επιδειξιομανής **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που του αρέσει να επιδεικνύει το σώμα του στους άλλους.
[ΕΤΥΜ. < *επίδειξη* + παραγ. επίθημα *-ίας*. πβ. *αντιρρησ-ίας*, *επιχειρηματ-ίας* κ.τ.ό.. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. exhibitionniste].

επιδειξιομανής, -ής. -ές {επιδειξιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει την τάση να αυτοπροβάλλεται. να κάνει επίδειξη **2.** (συνήθ.) ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από επιδειξιομανία (βλ.λ., σημ. 2) ΣΥΝ. επιδειξίας.
[ΕΤΥΜ. < *επίδειξη* + συνδετικό φωνήεν *-ο-* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

επιδειξιομανία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η επίμονη τάση για αυτοπροβολή, για επίδειξη ΣΥΝ. επιδεικτισμός **2.** ΙΑΤΡ. η σεξουαλική διαστροφή κατά την οποία διεγείρεται κανείς επιδεικνύοντας τα γεννητικά του όργανα χωρίς προσπάθεια για παραπέρα σεξουαλική δραστηριότητα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. exhibitionnisme].

επιδεκτικός, -ή, -ό (λόγ.) (+γεν.) αυτός που έχει τη δυνατότητα να δεχθεί κάτι. δεκτικός: ~ *μαθήσεως* (αυτός που έχει τη δυνατότητα να μάθει κάτι) / *βελτιώσεως / τροποποιήσεως / αναμορφώσεως* ΑΝΤ. ανεπίδεκτος. — **επιδεκτικότητα** (η) [1833].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιδέχομαι*].

> **επιδεκτικός – ανεπίδεκτος – επιδέχομαι.** Το **επιδέχομαι** είναι αρχαίο ρήμα που συντάσσεται κανονικά με αιτιατική: *Το πρόβλημα αυτό δεν επιδέχεται λύση.* Όχι «... *δεν επιδέχεται λύσεως*»! Η σύνταξη με γενική είναι προϊόν ξενισμού ή αναλογίας προς τα παράγωγα τού *επιδέχομαι*. Αντίθετα. με γεν. συντάσσονται τα **επιδεκτικός** και **ανεπίδεκτος**: *Δεν είναι τόσο καλός μαθητής. αλλά είναι επιδεκτικός βελτιώσεως.* Πάγια φράση (με ειρωνική χροιά): *«ανεπίδεκτος μαθήσεως».*

επιδένω ρ. μετβ. {επέδεσα. επιδέθηκα} τυλίγω με απολυμαντικό επίδεσμο (τραυματισμένη περιοχή τού δέρματος): *επέδεσα με αποστειρωμένη γάζα τις πληγές του.* — **επίδεση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιδέω* < *ἐπι-* + *δέω* «δένω»].

επιδέξιος, -α. -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδειότητα. δεξιότητα, από ικανότητα να κάνει κάτι όπως πρέπει, με τον σωστό τρόπο: ~ *τεχνίτης* || *οι ~ κινήσεις τού ταχυδακτυλουργού* || ~ *πολιτική* || *κατάφερε με την ~ συμπεριφορά του να τον πάρει με το μέρος του* ΑΝΤ. αδέξιος. — **επιδέξια** επίρρ., **επιδεξιότητα** [αρχ.] κ. **επιδεξιοσύνη** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *δεξιός* (βλ.λ.). Τη σημασιολογική σχέση τής δεξιάς πλευράς με την ικανότητα παρατηρούμε επίσης στο γαλλ. επίθ. adroit «επιδέξιος»].

επιδερμίδα (η) [αρχ.] **1.** η εξωτερική επιφάνεια τού δέρματος: *λεπτή / σκληρή / φρέσκια / νεανική ~* **2.** η διαφανής μεμβράνη που καλύπτει την επιφάνεια των φυτών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δέρμα.*

επιδερμικός, -ή. -ό [1849] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επιδερμίδα: ~ *τραυματισμός* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη βάθους. από επιπολαιότητα: ~ *σχέσεις / αναλύσεις / κρίσεις* ΣΥΝ. επιφανειακός. επιπόλαιος ΑΝΤ. ουσιαστικός, βαθύς. — **επιδερμικ-ά / -ώς** επίρρ.

επίδεση (η) ▸ επιδένω

επίδεσμος (ο) {επιδέσμ-ου | -ων, -ους} η αποστειρωμένη ταινία (συνήθ. από ύφασμα). με την οποία περιβάλλεται πάσχον μέρος τού σώματος ή τραύμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιδέω* «επιδένω»].

επιδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) μπορώ να δεχθώ: *το κείμενο επιδέχεται εκφραστικές βελτιώσεις* (διακριτική διατύπωση αντί τού «χρειάζεται εκφραστικές βελτιώσεις»). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός. επιδεκτικός.*

επιδημητικός, -ή, -ό [αρχ.] (πουλί) που παραμένει διαρκώς στον ίδιο τόπο. που δεν αποδημεί ΑΝΤ. αποδημητικός.

επιδημία (η) {επιδημιών} **1.** η διάδοση συγκεκριμένης μολυσματικής ασθένειας σε μεγάλο αριθμό ατόμων μιας περιοχής: *τελευταία έπεσε στο χωριό ~ γρίπης* || *ενέσκηψε ~ χολέρας* • **2.** (μτφ.) για δυσάρεστα γεγονότα που επαναλαμβάνονται σε ορισμένο χρονικό διάστημα: *τα κρούσματα δηλητηριάσεων τον τελευταίο καιρό έχουν πάρει διαστάσεις επιδημίας* || ~ *φόνων / αυτοκτονιών / διαζυγίων* **3.** (μτφ.) η γιγάντωση ενός αρνητικού συνήθ. φαινομένου: *τα τροχαία ατυχήματα έχουν λάβει διαστάσεις επιδημίας τα τελευταία χρόνια* • **4. *άδεια επιδημίας*** η άδεια που χορηγείται σε αρχαιολόγους τής αρχαιολογικής υπηρεσίας να μεταβούν και να εργαστούν επί ορισμένους μήνες ετησίως στις βιβλιοθήκες και στα ερευνητικά κέντρα τής Αθήνας και τής Θεσσαλονίκης (κυρ. για επεξεργασία των ευρημάτων τους). — **επιδημώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιδημῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *-δημῶ* < *δῆμος*].

> **επιδημία: ομόρριζα.** Λόγω τής σπουδαιότητας τής έννοιας «δήμος» στην Αρχαία πλάστηκαν από παλιά πολλά σύνθετα ρήματα και ουσιαστικά σε **-δημώ** (*απόδημος* > **αποδημώ**) και σε **-δημία** (*αποδημώ* > **αποδημία**). **Ενδημία** είναι η μόνιμη εμφάνιση μιας νόσου σε ορισμένη περιοχή (πόλη, χώρα). ενώ **επιδημία** είναι η προσωρινή εμφάνισή της (τελευταία λέγεται και για τις άδειες των αρχαιολόγων για μετάβαση στα ερευνητικά κέντρα και στις βιβλιοθήκες τής Αθήνας και τής Θεσσαλονίκης). Ομοίως, **αποδημία** είναι η μόνιμη διαμονή κάποιου σε ξένη χώρα, ενώ **παρεπιδημία** η προσωρινή διαμονή σε ξένη χώρα. Τέλος, **εκδημία** είναι σπανιότερα μεν η απομάκρυνση κάποιου από την πατρίδα και η μετάβαση σε ξένη χώρα. συχνότερα δε η εγκατάλειψη τής γης και τής ζωής. δηλ. η μετάβαση κάποιου στον άλλο κόσμο, ο θάνατος. Κυριολεκτικά ή μεταφορικά χρησιμοποιούνται αναλόγως και τα αντίστοιχα ρήματα: *επιδημία* - **επιδημώ**. *ενδημία* - **ενδημώ**. *αποδημία* – **αποδημώ** (αλλά *«απεδήμησε εις Κύριον»* σημαίνει «πέθανε»!). *εκδημία* - **εκδημώ**.

επιδημικός, -ή. -ό κ. **επιδημιακός** [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την επιδημία: ~ *συμπτώματα*· ΦΡ. ***επιδημική νόσος*** βλ. λ. *νόσος.* — **επιδημικότητα** (η) [1894].

επιδημιολογία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. (αρχικά) ο ιατρικός κλά-

δος που ασχολείται με τη μελέτη των επιδημιών· σήμερα, ο κλάδος ασχολείται γενικότερα με τη μελέτη και τις επιπτώσεις των νοσημάτων (λοιμωδών, φθοράς, νεοπλασματικών κ.λπ.). — **επιδημιολόγος** (ο/η) [1891], **επιδημιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. epidémiologie].

επιδιαιτητής (ο) [1856] ΝΟΜ. ο τρίτος διαιτητής ο οποίος διορίζεται από τους διαιτητές που έχουν ορίσει τα μέρη και ο οποίος, παρόλο που είναι ίσος με τους διαιτητές των μερών, έχει εξουσία και διευθύνει τη συζήτηση και τη διάσκεψη, ενώ σε περίπτωση που δεν σχηματίζεται πλειοψηφία υπερισχύει η γνώμη του. — **επιδιαιτησία** (η) [1893], **επιδιαιτητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. surarbitre].

επιδιασκόπιο (το) {επιδιασκοπί-ου | -ων} συσκευή με την οποία προβάλλονται μέσω κατόπτρου σε μεγέθυνση εικόνες και κείμενα γραμμένα πάνω σε διαφάνειες, που τοποθετούνται οριζόντια πάνω στη συσκευή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epidiascope].

επιδιδυμίδα (η) ΑΝΑΤ. επιμήκης σχηματισμός που περιβάλλει από πάνω και πίσω καθέναν από τους όρχεις και στον οποίο αποθηκεύεται το σπέρμα μέχρι την έξοδό του από το πέος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιδιδυμίς, -ίδος* < *ἐπι-* + *-διδυμίς* < *δίδυμος*. Η λ. πέρασε και σε ξένες γλώσσες ως ιατρ. όρ., π.χ. αγγλ. epididymis, γαλλ. épididyme κ.ά.].

επιδιδυμίτιδα (η) [1876] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής επιδιδυμίδας από κοινά ή ειδικά μικρόβια: *φυματιώδης ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. épididymite].

επιδίδω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επέδωσα, επιδόθηκα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) παραδίδω (επίσημο έγγραφο) στα χέρια (κάποιου): *ο νέος πρεσβευτής επέδωσε τα διαπιστευτήριά του στον πρόεδρο τής Δημοκρατίας* || *~ επιστολή / κλήση / ψήφισμα* ♦ **2.** (αμετβ.) αυξάνω, εξαπλώνομαι, κερδίζω έδαφος: *η χρήση τού νεολογισμού «χαμός» επιδίδει όλο και περισσότερο* • **3.** ΝΑΥΤ. στρέφω το πλοίο αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. ποδίζω ΑΝΤ. προσάγομαι, ορτσάρω **4.** (μεσοπαθ. ***επιδίδομαι***) (+σε) καταπιάνομαι, ασχολούμαι εντατικά με (κάτι): *~ στη ζωγραφική / στο ψάρεμα / στον αθλητισμό* **5.** κάνω κάτι για πολλή ώρα ή κατ' επανάληψιν: *όλη την ώρα που εμείς μιλούσαμε, αυτοί επιδίδονταν σε τρυφερές περιπτύξεις* || *ο κύριος αυτός επιδίδεται συστηματικά στη γνωστή τακτική τής παραπλάνησης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιδίδωμι* «δίνω επιπλέον, χαρίζω, χορηγώ» < *ἐπι-* + *δίδωμι*. Η σημ. «ασχολούμαι» είναι ήδη μτγν. (Ωριγένης)].

επιδικάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επεδίκασα κ. επιδίκασ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} ΝΟΜ. (για δικαστήριο) αναγνωρίζω με δικαστική απόφαση την ισχύ δικαιώματος ή αξιώσεως που αποτελεί τη βάση τής αγωγής: *το εφετείο τού επεδίκασε οικονομική αποζημίωση ενός εκατομμυρίου.* — **επιδίκαση** (η) [1858].

επίδικος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διεκδικείται δικαστικώς, τού οποίου η κυριότητα κρίνεται σε δίκη: *~ περιουσία / κτήμα / κληρονομιά* **2.** αυτός που βρίσκεται υπό την κρίση τού δικαστηρίου: *~ διαφορά.*

επιδιορθώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιδιόρθω-σα, -θηκα, -μένος} αποκαθιστώ τη βλάβη (σε κάτι), επαναφέρω (κάτι) στην αρχική του ακέραιη κατάσταση: *~ τη φούστα / την καρέκλα / ένα αυτοκίνητο* ΣΥΝ. επισκευάζω, φτειάχνω. — **επιδιορθωτής** (ο) [1809], **επιδιορθώτρια** (η), **επιδιορθωτικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διόρθωση*.

επιδιόρθωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση ζημιάς (σε κάτι), η επαναφορά στην αρχική του ακέραιη κατάσταση: *~ ενδυμάτων / υποδημάτων* || *«επιδιορθώσεις – μεταποιήσεις* (ενν. *ενδυμάτων*)» (επιγραφή σε καταστήματα) ΣΥΝ. επισκευή, φτειάξιμο. Επίσης **επιδιόρθωμα** (το) [1871].

επιδιώκω ρ. μετβ. [αρχ.] {επεδίωξα κ. επιδίω-ξα, -χθηκα} προσπαθώ επίμονα και συστηματικά να πραγματοποιήσω ή να επιτύχω (κάτι): *επιδίωκε με κάθε μέσο να υπερισχύσει των αντιπάλων του* || *~ την άνοδό μου στην εξουσία* ΣΥΝ. επιζητώ, αποσκοπώ, αποβλέπω.

επιδίωξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} **1.** η έντονη (συνήθ. επίμονη και μακροχρόνια) προσπάθεια, για να αποκτήσει ή να επιτύχει κανείς (κάτι): *η ~ προσωπικού οφέλους / κέρδους* **2.** (συνεκδ.) ο σκοπός, ο στόχος: (συνήθ. σε πληθ.) *είναι κι αυτό μέσα στις ~ μας.*

επιδοκιμάζω ρ. μετβ. {επιδοκίμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} εκφράζω τη σύμφωνη γνώμη μου, την αποδοχή μου ως προς (κάτι): *επιδοκίμασε τις πρωτοβουλίες μας* ΣΥΝ. εγκρίνω, επικροτώ, ενστερνίζομαι, προσυπογράφω, συναινώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. approuver].

επιδοκιμασία (η) [1840] {επιδοκιμασιών} **1.** η αποδοχή, το να είναι σύμφωνος κανείς με (κάτι): *εκφράζω την ~ μου για τις προτάσεις του* **2.** (συνεκδ.) η έκφραση αποδοχής, ευμενών συναισθημάτων (με χειροκροτήματα, ενθαρρυντικές φωνές κ.τ.ό.). — **επιδοκιμαστικός,** -ή, -ό [1871], **επιδοκιμαστικά** επίρρ.

επίδομα (το) {επιδόμ-ατος | -ατα, -άτων} η πρόσθετη οικονομική ενίσχυση που δίνεται σε ειδικές περιπτώσεις: *το κράτος έδωσε ~ στους πληγέντες από τις πλημμύρες* || *~ ανθυγιεινής εργασίας / τέκνου / πολυτέκνου* || *οικογενειακό ~*· ΦΡ. (α) ***επίδομα ανεργίας*** βλ. λ. *ανεργία* (β) ***επίδομα αναπηρίας*** βλ. λ. *αναπηρία*. — **επιδοματικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιδίδωμι*, βλ. λ. *επιδίδω*].

επιδοματούχος, -ος, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που παίρνει κάποιο επίδομα.

επιδομή (η) **1.** η οικοδόμηση πάνω σε κτίσμα **2.** (συνεκδ.) το οικοδόμημα που χτίζεται πάνω σε προϋπάρχον **3.** το μέρος των θεμελίων που εξέχει από την επιφάνεια τού εδάφους **4.** το σύνολο των τεχνικών εργασιών για τη θεμελίωση και την επίστρωση των σιδηροτροχιών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. superstructure].

επίδοξος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τη φιλοδοξία ή αναμένεται (με καλή σημασία) ή αποπειράται (με αρνητική σημασία) να πραγματοποιήσει κάτι που επιθυμεί: *~ ηγέτης τού κινήματος* || (ειρων.) *ήταν πολλοί οι ~ σωτήρες τού έθνους* **2.** (συχνά καταχρ.) αυτός που προσπάθησε ανεπιτυχώς να κάνει ή να γίνει κάτι: *ο ~ ληστής.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-δοξος* < *δόξα*].

> **επίδοξος – επίζηλος.** Οι λέξεις διαφέρουν πλήρως στη σημασία τους: **επίδοξος** είναι «αυτός που τρέφει φιλοδοξίες και επιδιώκει (με θεμιτά ή και με αθέμιτα μέσα) να αποκτήσει θέση, αξίωμα κ.λπ.»: *Είναι ο επίδοξος διάδοχος στη θέση τού προέδρου τής εταιρίας - Ο επίδοξος αρχηγός τού κόμματος προέβη σε δηλώσεις – επίδοξος ληστής*· **επίζηλος** σημαίνει «ζηλευτός, που αποτελεί αντικείμενο διεκδίκησης πολλών»: *Πολλοί μνηστήρες διεκδικούν την επίζηλη θέση τού διοικητή τής τράπεζας – Οι υποψήφιες θα διαγωνιστούν για τον επίζηλο τίτλο τής «Μις Κόσμος».*

επιδόρπιο (το) {επιδορπί-ου | -ων } φαγώσιμο (φρούτο, γλυκό κ.λπ.) που σερβίρεται μετά το κύριο γεύμα.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐπιδόρπιος* < *ἐπι-* + *δόρπιος* < αρχ. *δόρπον* «απογευματινό φαγητό», αρχαϊκό ομηρικό ουσ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με αλβ. darkë «δείπνο, βράδυ»].

επίδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} **1.** (επίσ.) (α) η παράδοση επίσημου εγγράφου στο πλαίσιο πρωτοκόλλου ή τελετής: *το πρωί θα γινόταν η ~ των διπλωμάτων τους* ΣΥΝ. παράδοση (β) ΝΟΜ. η κοινοποίηση ενός εγγράφου η οποία γίνεται από δικαστικό επιμελητή ή άλλο δημόσιο όργανο σύμφωνα με τη διαδικασία την οποία επακριβώς καθορίζει ο νόμος (τυπική κοινοποίηση) • **2.** η πρόοδος και η επιτυχία σε ορισμένο τομέα: *είχε ιδιαίτερη ~ στα γράμματα* ΣΥΝ. προκοπή, ευδοκίμηση **3.** (α) το πόσο καλά ή άσχημα αποδίδει κανείς: *οι ~ των αθλητών μας στην Ολυμπιάδα τού 1996 ήταν ιδιαίτερα υψηλές* || *έχει χαμηλή ~ στα μαθηματικά* (β) ΑΘΛ. το συγκεκριμένο μετρήσιμο αποτέλεσμα που φέρνει αθλητής σε αγώνα· ρεκόρ: *νέα παγκόσμια ~ στο άλμα εις ύψος* **4.** η ένθερμη ενασχόληση με συγκεκριμένο αντικείμενο: *είχε ιδιαίτερη ~ στο ψάρεμα / στη ζωγραφική* ΣΥΝ. προσήλωση • **5.** ΝΑΥΤ. η στροφή τού πλοίου αντίθετα από τον άνεμο ΣΥΝ. πόδισμα ΑΝΤ. προσαγωγή, ορτσάρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίδοσις*, αρχική σημ. «*εθελοντική συνεισφορά*, επίδομα – αύξηση», < *ἐπιδίδωμι*].

επιδοτήριο (το) [1833] {επιδοτηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. το έγγραφο που συντάσσεται από δικαστικό επιμελητή και πιστοποιεί την επίδοση εγγράφου.

επιδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η ενίσχυση που χορηγείται στις επιχειρήσεις από τις δημόσιες αρχές υπό τη μορφή άμεσης χρηματικής ενίσχυσης ή φορολογικών ελαφρύνσεων για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων οικονομικής πολιτικής: *αγροτικές ~* (β) η κάλυψη από έναν φορέα μέρους τού κόστους προϊόντος, κοινωνικού αγαθού κ.λπ.: *~ τού εισιτηρίου των αστικών συγκοινωνιών* || *~ τού ενοικίου των σεισμοπλήκτων* **2.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό τής οικονομικής βοήθειας, το χρηματικό επίδομα: *εισέπραξε την ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

επιδοτικός, -ή, -ό επιτατικός· ΓΛΩΣΣ. (α) ***επιδοτική σύνδεση όρων / προτάσεων*** παρατακτική σύνδεση κατά την οποία το δεύτερο μέρος φαίνεται να είναι πιο σημαντικό από το πρώτο: *δεν θα το περίμενε να συμβεί ούτε στα πιο τρελά όνειρά της* (β) **επιδοτική σημασία** (των συνδέσμων *και, ούτε, μήτε*) όταν χρησιμοποιούνται στην παραπάνω παρατακτική σύνδεση: *αυτές οι ασκήσεις είναι δυσκολότερες και από εκείνες που κάνουν στο πανεπιστήμιο* || *ούτε στο πανεπιστήμιο δεν κάνουν τόσο δύσκολες ασκήσεις.* — **επιδοτικά** επίρρ.

επιδοτώ ρ. μετβ. {επιδοτείς... | επιδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω (σε κάποιον/κάτι) οικονομική ενίσχυση (συνήθ. για την υλοποίηση έργου ή για κοινωνική προστασία): *η Ευρωπαϊκή Ένωση επιδοτεί τα ελληνικά αγροτικά προϊόντα* || (μτχ. **επιδοτούμενος,** *-η, -ο*) *~ σεμινάριο / κοινοτικό πρόγραμμα / δάνειο* || *το κράτος επιδοτεί το εισιτήριο των αστικών συγκοινωνιών, ώστε να έχει προσιτή τιμή* ΣΥΝ. ενισχύω, επιχορηγώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, χορηγώ*.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *-δοτώ* < *δότης*].

επιδράμω ρ. αμετβ. {επέδραμα} (λόγ.) (κυρ. στον αόρ.) κάνω επιδρομή (κυρ. στον αόρ.): *ομάδες ατάκτων επέδραμαν στα πεδινά χωριά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. αόρ. β' *ἐπιδραμεῖν* (απρφ.) < *ἐπί* + *δραμεῖν* < θ. *δραμ-*, τού οποίου μεταπτωτ. βαθμ. απαντά στη λ. *δρόμος* (βλ.λ.)].

επίδραση (η) [1834] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ενέργεια που ασκείται σε (κάποιον/κάτι), καθώς και οι μεταβολές που επιφέρει: *η ~ τού κλίματος* || *ασκώ θετική / βλαπτική / δυσμενή / ευεργετική / ισχυρή ~ σε κάποιον* || *δέχομαι ~ από κάποιον* || *ο πόλεμος αυτός θα έχει σοβαρή ~ στον διεθνή χώρο* || *η ~ των νέων ιδεολογικών ρευμάτων στη νεολαία* **2.** (ειδικότ.) **επιδράσεις** (οι) η ενέργεια που ασκείται σε καλλιτέχνη ή συγγραφέα από άλλον δημιουργό ή άλλα έργα: *οι ~ τού υπερρεαλισμού στο έργο τού Ελύτη* || *δέχθηκε ποικίλες ~.*

> **επίδραση – επιρροή – επήρεια.** Η λ. **επήρεια** δηλώνει κυρίως πώς επενεργούν σε κάποιον διάφορες ουσίες (φάρμακα, ναρκωτικά κ.τ.ό.) και έχει γενικότερα αρνητική σημασιολογική χροιά: *Τελεί υπό την επήρεια ναρκωτικών – Η επήρεια τού φαρμάκου έχει αλλοιώσει τον χαρακτήρα του και την όλη συμπεριφορά του.* Το **επιρροή** δηλώνει μια μορφή εξουσίας και γενικότερα την επιβολή που ασκούν σε κάποιον ορισμένα πρόσωπα: *Ασκεί μεγάλη επιρροή στους ψηφοφόρους τής εκλογικής του περιφέρειας – Με τη διδασκαλία*

του είχε ιδιαίτερη επιρροή σε νεαρούς τότε φιλοσόφους, που τον πίστεψαν σαν προφήτη – Η επιρροή που ασκεί στους δημοσιογράφους, οι οποίοι δουλεύουν στην εφημερίδα του, είναι τεράστια. Η λ. **επίδραση** έχει ευρύτερη χρήση. Δηλώνει κάθε μορφή ενέργειας που ασκείται σε πρόσωπα ή πράγματα και τις μεταβολές που επιφέρει: *Η επίδραση τού περιβάλλοντος στον άνθρωπο είναι καθοριστική για τη διαμόρφωση τού χαρακτήρα του – Δέχτηκε μεγάλη επίδραση στη ζωγραφική του από τους Γάλλους ζωγράφους.* Στον πληθ. το **επιδράσεις** δηλώνει συχνά την ενέργεια που ασκείται σε έργο τέχνης ή λογοτεχνίας ή σε συγγραφέα ή καλλιτέχνη από άλλα έργα ή συγγραφείς / καλλιτέχνες: *Ο Παλαμάς δέχτηκε στο έργο του πολλές ξένες επιδράσεις – Οι επιδράσεις που άσκησαν οι ζωγράφοι τής Ολλανδικής Σχολής σφράγισαν την τέχνη του.*
Συχνά συγχέεται η ορθογραφία τού **επήρεια** με το **επιρροή** και συναντούμε γραφές όπως ***επίρροια,** ***επήρροια** κ.ά. Τέτοιες ανορθογραφίες αποφεύγονται, αν θυμάται κανείς ότι το μεν *επιρροή* είναι από το **επί + ρέω**, όπως το *διαρροή* (*διά + ρέω*, με δύο -ρ- λόγω τής συνθέσεως), ενώ το επήρεια δεν έχει καμιά σχέση με το *ρέω* ή με το *επί*, παραγόμενο από ένα (αμάρτυρο) επίθ. **επηρής** (*επηρής – επήρεια*, όπως *ειλικρινής – ειλικρίνεια, αληθής – αλήθεια* κ.τ.ό.), από όπου και το **επηρεάζω**.

επιδράσω (να/θα) ρ. → επιδρώ

επιδρομέας (ο) [1870] {επιδρομ-είς, -έων} πρόσωπο που πραγματοποιεί επιδρομή ΣΥΝ. εισβολέας.

επιδρομή (η) **1.** η ένοπλη επίθεση συνήθ. για λεηλασία ή μικρής έκτασης εχθρική εισβολή (σε ξένη χώρα): *αεροπορική ~ || οι βαρβαρικές ~ στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία || ~ ανταρτών στα πεδινά χωριά ||* (μτφ.) *~ ακρίδων στα σπαρτά* **2.** (μτφ.) η ομαδική εξόρμηση: *~ τουριστών στα καταστήματα με αναμνηστικά.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έπι-* + *-δρομή*, με θ. που απαντά και στη λ. *δρόμος* (βλ.λ.)].

επίδρομος (ο) [αρχ.] {επιδρόμ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) η μπούμα (βλ.λ.).

επιδρώ ρ. αμετβ. {επιδράς... | επέδρασα, να/θα επιδράσω} (+σε) ασκώ επίδραση, ενεργώ έτσι, ώστε να μεταβληθεί (κάποιος/κάτι) ή να διαμορφωθεί με ορισμένο τρόπο: *το στενό του περιβάλλον επέδρασε καταλυτικά στην τελική επιλογή του || ~ δυσμενώς / ευνοϊκά / αρνητικά* ΣΥΝ. επενεργώ, ασκώ επίδραση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιδρῶ (-άω)*, αρχική σημ. «ασκώ εξαγνιστικές τελετουργίες (σε κάποιον)», < *ἐπι-* + *δρῶ*. Η σύγχρονη σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. influer, influencer].

επιείκεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η έλλειψη αυστηρότητας, σκληρότητας ή αυστηρής αντικειμενικότητας κατά την κρίση κάποιου: *ζητώ την ~ τού δικαστηρίου* ΑΝΤ. αυστηρότητα.

επιεικής, -ής, -ές {επιεικ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιεικέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από επιείκεια: *ήταν ~ στη διόρθωση των διαγωνισμάτων || υπήρξα ~ απέναντί του || ~ απόφαση* ΑΝΤ. αυστηρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-εικής* < θ. *Fεικ-*, τού οποίου η ετεροιωμένη βαθμ. απαντά στο ρ. *ἔοικα* «ομοιάζω» (< **Fέ-Fοικ-α*), για το οποίο βλ. λ. *εικόνα*. Αρχική σημ. «αρμόζων, ταιριαστός, κατάλληλος για την περίσταση και σύμφωνος με τον νόμο». Η ομόρρ. απρόσ. έκφραση *εἰκός ἐστί(ν)* «είναι φυσικό, αρμόζει» συνετέλεσε ώστε το επίθ. *ἐπιεικής* να λάβει μετά τον Όμηρο τη σημ. τού μετριοπαθούς και τού λογικού, ο οποίος εκδηλώνει ανεκτικότητα και ηπιότητα στην κρίση].

επιεικώς επίρρ. [αρχ.] **1.** με επιεική τρόπο: *θα κριθεί ~* **2.** τουλάχιστον· σε φρ. όπως: *~ απαράδεκτο.*

επίζηλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο επιδιώξεων και διεκδικήσεων: *~ αξίωμα* ΣΥΝ. ζηλευτός, αξιοζήλευτος, πολυπόθητος. — **επιζήλως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδοξος.*

επιζήμιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί ζημία ΣΥΝ. επιβλαβής ΑΝΤ. ωφέλιμος, εποικοδομητικός. — **επιζήμια / επιζημίως** [μτγν.] επίρρ.

επιζήσας, -ασα, -αν {επιζήσ-αντος (λόγ. θηλ. -άσης) | -αντες (ουδ. -αντα), -άντων (θηλ. -ασών)} (κ. ως ουσ.) αυτός που επέζησε (από ατύχημα, ναυάγιο, σεισμό κ.λπ.): *οι επιζήσαντες από το ναυάγιο / από τον καταστροφικό σεισμό / από τα στρατόπεδα συγκεντρώσεως ||* (+γεν.) *οι επιζήσαντες τού ολοκαυτώματος.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. τού αρχ. *ἐπιζῶ*].

επιζητώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιζητείς... | επιζήτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} πασχίζω να καταφέρω: *επιζητούσε να γράψει ένα σπουδαίο βιβλίο* ΣΥΝ. επιδιώκω. — **επιζήτηση** (η) [αρχ.].

επιζώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {επιζείς... | επέζησα} **1.** (+από / +γεν.) διαφεύγω τον θάνατο, σώζομαι από θανάσιμα επικίνδυνη κατάσταση: *ελάχιστοι άνθρωποι επέζησαν από το φοβερό ναυάγιο / τού φοβερού ναυαγίου* **2.** (μτφ.) διαρκώ, παραμένω: *επιζούν ακόμη απομεινάρια αρχαίων πολιτισμών* ΣΥΝ. επιβιώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω.*

επιζών, -ώσα, -ών [αρχ.] {επιζ-ώντος (λόγ. θηλ. -ώσης) | -ώντες (ουδ. -ώντα) -ώντων (θηλ. -ωσών)} (κ. ως ουσ.) αυτός που ζει (μετά από συμβάν στο οποίο άλλοι έχασαν τη ζωή τους): *οι επιζώντες τού αεροπορικού δυστυχήματος || τα επιζώντα μέλη τού πληρώματος ||* (μτφ.) *οι επιζώσες προκαταλήψεις παλαιότερων εποχών.*

επιζωοτία (η) [1840] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης ή παρασιτική ασθένεια, που προσβάλλει συγχρόνως μεγάλο αριθμό κατοικίδιων ζώων και ορίζεται ως τέτοια από τον νόμο (π.χ. λύσσα, πανώλης των βοοειδών, αφθώδης πυρετός κ.τ.ό.).
[ΕΤΥΜ. < *επί-* + *-ζωοτία* < μτγν. *ζωότης (ή)* «η φύση των ζώων» < αρχ. *ζῷ*, ελληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. épizootie].

επιθαλάμιος, -ος, -ο [μτγν.] **1.** ΦΙΛΟΛ. αυτός που σχετίζεται με γαμήλιο άσμα, που κατά την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα τραγουδιόταν μπροστά στον νυφικό θάλαμο (παστάδα) την ημέρα τού γάμου: *~ ωδή / ύμνος* **2. επιθαλάμιο** (το) {επιθαλαμ-ίου | -ίων} (α) το παραπάνω άσμα (β) (γενικότ.) το γαμήλιο άσμα.

επιθανάτιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που συμβαίνει κατά τη στιγμή τού θανάτου: *~ ρόγχος / αγωνία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

επίθεμα (το) {επιθέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως κάλυμμα (αντικειμένου ή επιφάνειας) ΣΥΝ. σκέπασμα, περικάλυμμα **2.** (ειδικότ.) το ύφασμα ή η γάζα που τοποθετείται πάνω σε τραυματισμένο σημείο τού σώματος ΣΥΝ. έμπλαστρο, κομπρέσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτίθημι* «επιθέτω»].

επίθεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η κίνηση με εχθρικές προθέσεις εναντίον (κάποιου): *δέχθηκαν αιφνιδιαστική / σφοδρή ~ από έναν λόχο τεθωρακισμένων || κάνω / πραγματοποιώ / εκδηλώνεται ~ εναντίον των εχθρικών θέσεων || αποκρούω / αντιμετωπίζω την ~ τού εχθρού* ΑΝΤ. άμυνα **2.** ΑΘΛ. (σε ομαδικά αθλήματα) (α) η κίνηση προς την περιοχή που υπερασπίζεται ο αντίπαλος (π.χ. στο ποδόσφαιρο με στόχο το γκολ) (β) (συνεκδ.) οι παίκτες ομάδας που αναλαμβάνουν το παραπάνω έργο: *η ~ τής Α.Ε.Κ. ήταν πολύ παραγωγική* ΑΝΤ. άμυνα **3.** (μτφ.) η έντονη εκδήλωση αντιθέσεως ή και έχθρας, η διατύπωση κατηγοριών εναντίον (κάποιου), η προσπάθεια να πληγεί (κάποιος): *φραστική / λεκτική ~ || η αντιπολίτευση περνάει στην ~ εγκαταλείποντας τη μετριοπαθή στάση της || η καλύτερη άμυνα είναι η ~* • **4.** (λόγ.) η τοποθέτηση πάνω σε (κάτι): *οι ιερείς χειροτονούνται δι' επιθέσεως τής χειρός τού επισκόπου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίθεσις*, αρχική σημ. «τοποθέτηση», < *ἐπιτίθημι* «επιθέτω, τοποθετώ». Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) προέρχεται από το μέσο *ἐπιτίθεμαι* (βλ.λ.)].

επιθετικός[1], -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την επίθεση (εναντίον κάποιου): *~ όπλο / τακτική / πόλεμος* ΑΝΤ. αμυντικός **2.** αυτός που δηλώνει αντιπαλότητα, εχθρική διάθεση: *~ συμπεριφορά / ύφος / πολιτική* ΑΝΤ. αμυντικός **3.** ΑΘΛ. αυτός που σχετίζεται με την επίθεση μιας ομάδας: *~ παίκτης / γραμμή / προσπάθεια || ~ μέσος* (μεσοεπιθετικός) || (ως ουσ.) *ο διεθνής ~ τής ομάδας.* — **επιθετικά** επίρρ.

επιθετικός[2], -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με το επίθετο· ΦΡ. (α) ***επιθετικός προσδιορισμός*** ο ομοιόπτωτος προσδιορισμός ουσιαστικού, ο οποίος αποδίδει σε αυτό ιδιότητα ή χαρακτηριστικό κατά τρόπο μη εμφατικό (σε αντίθεση με τον κατηγορηματικό προσδιορισμό και τον ακόμη πιο εμφατικό τρόπο τής χρήσης κατηγορουμένου) (β) ***επιθετική μετοχή*** η αναφορική μετοχή (βλ. λ. *αναφορικός*).

επιθετικότητα (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού επιθετικού, η τάση τού να είναι κανείς επιθετικός: *εκδηλώνω / αναπτύσσω / εμφανίζω (έντονη) ~* ΑΝΤ. ηπιότητα, υποχωρητικότητα.

επίθετο (το) {επιθέτ-ου | -ων} **1.** το επώνυμο (βλ.λ.): *συμπλήρωσε στην αίτηση όνομα και ~* • **2.** ΓΛΩΣΣ. το στοιχείο τής γλώσσας που χρησιμοποιούμε στην επικοινωνία, για να προσδιορίσουμε ιδιότητες ή χαρακτηριστικά των ουσιαστικών (προσώπων, πραγμάτων, ενεργειών κ.λπ.), εξειδικεύοντας μ' αυτό τον τρόπο τη σημασία τους, π.χ. *είναι καλός υπάλληλος – η Μαρία φοράει κόκκινο φόρεμα – το δωμάτιο είναι μικρό·* από τη συντακτική του λειτουργία το επίθετο χαρακτηρίζεται ως *προσδιορισμός* ή *κατηγορούμενο*, στην Ελληνική δε ανήκει στα ονοματικά στοιχεία τής γλώσσας (έχει γένος, αριθμό και πτώση όπως τα ουσιαστικά): *εύστοχο / χαρακτηριστικό / κοσμητικό / λόγιο ~ ||* (ειρων.) *τον στόλισε με διάφορα ~* (= τον έβρισε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελληνικός, εντελώς, επιτατικός, -ιος, -ύς, ουσιαστικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίθετον*, ουδ. τού *ἐπίθετος* «επιπρόσθετος» < *ἐπιτίθημι* «επιθέτω». Η γλωσσ. σημ. είναι μτγν.].

επιθέτω ρ. μετβ. [επέθεσα] (λόγ.) βάζω (κάτι) πάνω σε (κάτι άλλο): *ο ιερέας επέθεσε το χέρι στο κεφάλι του, για να τον ευλογήσει* ΣΥΝ. βάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτίθημι* < *ἐπι-* + *τίθημι* «θέτω»].

επιθεώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο έλεγχος (κυρ. εργασίας ή λειτουργίας μιας υπηρεσίας): *η ~ των εγκαταστάσεων τής κτηνοτροφικής μονάδας από τον υγειονομικό υπεύθυνο* **2.** (συνεκδ.) το ανώτερο διοικητικό όργανο, που ασκεί εποπτικό ρόλο σε υπηρεσίες υπαγόμενες στη δικαιοδοσία του: *~ Μέσης Εκπαίδευσης* **3.** ΣΤΡΑΤ. ο θεσμοθετημένος έλεγχος τού επιπέδου λειτουργίας και εκπαιδεύσεως των στρατιωτών και των μονάδων, που γίνεται από Υπαξιωματικό ή Αξιωματικό τής διοικητικής πυραμίδας: *αύριο έχουμε ~ από τον επόπτη τού στρατοπέδου* • **4.** το περιοδικό που εξειδικεύεται στην παρακολούθηση και παρουσίαση θεμάτων ορισμένου γνωστικού πεδίου: *ιατρική / νομική ~* • **5.** το λαϊκό θεατρικό είδος που αποτελείται από αυτοτελή και αυτόνομα σατιρικά σκετς (νούμερα) και μουσικοχορευτικά ιντερμέδια και που διακωμωδεί επίκαιρα γεγονότα και καταστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιθεώρησις* < αρχ. *ἐπιθεωρῶ (-έω)*. Οι σημ. τού περιοδικού και τού θεατρικού είδους είναι μεταφρ. δάνεια από γαλλ. revue].

επιθεωρησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το θεατρικό είδος τής επιθεώρησης: *~ νούμερα / κείμενο.* — **επιθεωρησιακά** επίρρ.

επιθεωρησιογράφος (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται με τη συγγραφή θεατρικών επιθεωρήσεων.

επιθεωρητής (ο) [1840], **επιθεωρήτρια** (η) [1892] {επιθεωρητριών} υπάλληλος που κατέχει υψηλή διοικητική θέση και εποπτεύει τη λειτουργία υπηρεσιών: *γενικός / αστυνομικός ~ ||* (παλαιότ.) *σχολικός ~* (ο σημερινός σύμβουλος) || *Γενικός Επιθεωρητής Στρατού.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inspecteur].

επιθεωρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιθεωρείς... | επιθεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ελέγχω λεπτομερώς (κυρ. την εκτέλεση έργου ή τη λειτουργία υπηρεσίας): *ο εργολάβος επιθεωρούσε το χτίσιμο τής οικοδομής*

|| *ο Γενικός Επιθεωρητής Στρατού θα επιθεωρήσει τη μονάδα μας.*

επιθηλιακός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται με το επιθήλιο (βλ.λ.): ~ *σχηματισμός / λειτουργία / κύτταρα / υμένας / ιστός.*

επιθήλιο (το) [1884] {επιθηλί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. στρώμα κυττάρων που συνδέονται στενά το ένα με το άλλο, σχηματίζοντας συνεχείς υμένες, οι οποίοι επενδύουν τις εξωτερικές επιφάνειες και τις εσωτερικές κοιλότητές τους.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *θήλιο* < *θηλή*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epithelium].

επιθηλίωμα (το) [1876] {επιθηλιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος που αναπτύσσεται στο επιθήλιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epithelioma].

επίθημα (το) {επιθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. πρόσφυμα που τοποθετείται στο τέλος τής ρίζας λέξεως, λ.χ. *μητερ-ούλα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσφυμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτίθημι*. Η γλωσσ. σημ. είναι απόδ. τού νεολατ. suffixum].

επιθυμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που λαχταρά έντονα (κάτι): ~ *μαθήσεως / πλούτου / δόξας* **2.** ΦΙΛΟΣ. ***επιθυμητικό(ν)*** (το) το μέρος τού ψυχικού κόσμου, που, κατά την πλατωνική φιλοσοφία, αποτελεί την έδρα των επιθυμιών.

επιθυμητός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που γίνεται αντικείμενο επιθυμίας: *χρειάζονται πολλές προσπάθειες, μέχρι να φθάσουμε στο ~ αποτέλεσμα / στον ~ στόχο || επιπλέον προσόντα είναι ~* ΣΥΝ. ανεπιθύμητος.

επιθυμία (η) {επιθυμιών} **1.** το να θέλει κανείς (κάτι), η εσωτερική τάση τού ανθρώπου, που τον ωθεί στην απόκτηση ή την απόλαυση συγκεκριμένου αντικειμένου, εμπειρίας κ.λπ.: *ήταν ~ τού πατέρα του να γίνει γιατρός || ικανοποιούν κάθε ~ των παιδιών τους* ΣΥΝ. βούληση, διάθεση, όρεξη **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε θέλει κανείς να αποκτήσει ή να απολαύσει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιθυμῶ*].

επιθυμώ κ. (λαϊκ.) **πεθυμώ** [μεσν.] ρ. μετβ. {επιθυμείς... | επιθύμησα} **1.** (λόγ.) θέλω: *τι επιθυμούν οι κύριοι;* (ερώτηση σερβιτόρου σε πελάτες) || *θα γίνουν όλα όπως επιθυμείτε* **2.** (λόγ.) εύχομαι: *το ίδιο ~ και για σας* **3.** θέλω πολύ: *ό,τι επιθυμεί η ψυχή σας, θα το βρείτε στο κατάστημά μας* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ **4.** (κυρ. το *πεθυμώ*) νοσταλγώ, μου λείπει: *επιθύμησε το χωριό του || έχω πεθυμήσει την παλιοπαρέα μας || σε πεθύμησα, μου λείπεις!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιθυμῶ (-έω)*, αρχική σημ. «θέτω την καρδιά μου σε κάτι, θέλω εκ βάθους». < *ἐπι-* + *-θυμῶ* < *θυμός* «καρδιά, το βαθύτερο είναι» (βλ.λ.)].

επικάθομαι κ. (λογιότ.) **επικάθημαι** ρ. αμετβ. αποθ. {επικάθισα} (λόγ.) καταλήγω, κατακαθίζω πάνω (σε κάτι): *κάποιο ίζημα επικάθισε στα τοιχώματα τού δοχείου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικάθημαι* < *ἐπι-* + *κάθημαι* «κάθομαι» (βλ. κ. *κάθομαι*)].

επικαθορίζω ρ. μετβ. {επικαθόρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} (λόγ.) καθορίζω κάτι σε σημαντικό (αποφασιστικό) βαθμό: *ο κοινωνικός περίγυρος συχνά επικαθορίζει τις προσωπικές επιλογές.*

επικαιρικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την επικαιρότητα: ~ *άρθρο / τηλεοπτική εκπομπή.* – **επικαιρικά** επίρρ.

επικαιροποιώ ρ. μετβ. {επικαιροποιείς... | επικαιροποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκσυγχρονίζω κάτι, το ενημερώνω με νέα στοιχεία ή το μεταβάλλω, ώστε να ανταποκρίνεται στο παρόν, να συμβαδίζει με τα σύγχρονα δεδομένα: ~ *το σχέδιο εκτελέσεως ενός έργου* **2.** Η/Υ καταχωρίζω νέα στοιχεία ή πληροφορίες σε ήδη υπάρχον αρχείο. — **επικαιροποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. update].

επίκαιρος, -η, -ο **1.** αυτός που γίνεται την κατάλληλη στιγμή: ~ *επέμβαση* ΑΝΤ. άκαιρος, ανεπίκαιρος, παράκαιρος **2.** αυτός που σχετίζεται με το παρόν, με ό,τι συμβαίνει τώρα, με σύγχρονα γεγονότα: *αυτό το θέμα δεν είναι πια ~ || η αντιπολίτευση κατέθεσε ~ ερώτηση στη Βουλή* ΑΝΤ. ανεπίκαιρος **3.** (για τόπους) αυτός που έχει ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: *οι αντίπαλες στρατιωτικές δυνάμεις κατέλαβαν ~ θέσεις* ΣΥΝ. καίριος, στρατηγικός, πρόσφορος **4.** ***επίκαιρα*** (τα) η ειδησεογραφική κάλυψη των γεγονότων τής επικαιρότητας: (παλαιότ.) *κινηματογραφικά ~* ΣΥΝ. ζουρνάλ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *καιρός*. Η σημ. 4 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. actualités].

επικαιρότητα (η) [1888] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού επίκαιρου: *η ~ προβλήματος / είδησης* **2.** το σύνολο των γεγονότων που απασχολούν σε συγκεκριμένη χρονική στιγμή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης: *οι δημοσιογράφοι ασχολούνται με το κυνήγι τής ~ || βρίσκομαι στο κέντρο τής ~ || νέα από τη διεθνή ~.*

επικαλούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επικαλείσαι... | επικαλέσ-τηκα (λόγ. -θηκα)} **1.** προβάλλω (κάτι) ως επιχείρημα, προκειμένου να στηρίξω γνώμη, δικαίωμα ή απαίτησή μου: *«ο υπουργός επικαλέστηκε ένα άρθρο τού Συντάγματος για να αιτιολογήσει την απόρριψη τής πρότασης»* (εφημ.) **2.** ζητώ (ως βοήθεια), προστρέχω σε: *στο παρελθόν επικαλέστηκε πολλές φορές τη συνδρομή του, χωρίς όμως ανταπόκριση* ΣΥΝ. καλώ σε βοήθεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικαλοῦμαι (-έο-)*, μέση φωνή τού *επικαλῶ* < *ἐπι-* + *καλῶ*].

επικάλυμμα (το) [αρχ.] {επικαλύμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε σκεπάζει το εξωτερικό τμήμα επιφάνειας ΣΥΝ. κάλυμμα, επένδυση **2.** ΖΩΟΛ. το κινητό εξωτερικό κάλυμμα των βραγχίων στα ψάρια.

επικαλύπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {επικάλυ-ψα, -φθηκα, -μμένος} **1.** καλύπτω κάτι με κάτι άλλο: ~ *ένα έπιπλο με ύφασμα || ~ μια επιφάνεια με σμάλτο || ~ το κέικ με σοκολάτα* **2.** καλύπτω κάποιον/κάτι με την ισχύ ή την έντασή μου, π.χ. κάνω κάποιον/κάτι να μην ακούγεται, επειδή ακούγομαι εγώ πιο δυνατά: *ο θόρυβος των αυτοκινήτων που περνούν επικαλύπτει τις φωνές μας* **3.** (α) ως κάτι ευρύτερο, περιλαμβάνω κάτι πιο περιορισμένο, κάτι που αναφέρεται σε τμήμα μου: *το πρώτο κεφάλαιο τού βιβλίου επικαλύπτει το δεύτερο στο θέμα τής επανάστασης || οι αρμοδιότητές του επικαλύπτουν τις δικές μου* (β) (κυρ. μεσοπαθ.) αναφέρομαι σε κάτι το οποίο ήδη αναφέρεται αλλού ή ρυθμίζω κάτι, το οποίο ρυθμίζεται και από άλλον· συμπίπτω μερικώς με κάτι άλλο ως προς κάτι: *τα δύο πρώτα κεφάλαια τού βιβλίου επικαλύπτονται, αφού πραγματεύονται τα ίδια θέματα || οι διατάξεις αυτές επικαλύπτονται στο θέμα τής αναγνώρισης των συντάξιμων ετών.* -- **επικαλυπτικός,** -ή, -ό κ. **επικαλυπτήριος,** -α, -ο [μτγν.].

επικάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** η κάλυψη ενός πράγματος με κάτι άλλο: *κέικ με ~ σοκολάτας / μαρμελάδας || ξύλινες / μεταλλικές / υφασμάτινες ~ αεροσκαφών || η ~ μιας επιφάνειας με σμάλτο* **2.** το να καλύπτει κάποιος/κάτι με την έντασή του ή την ισχύ του κάποιον/κάτι: *η ~ τής φωνής μας από τη μουσική που ακούγεται πολύ δυνατά* **3.** η μερική σύμπτωση τού περιεχομένου δύο διαφορετικών πραγμάτων (π.χ. ρυθμίσεων, αρμοδιοτήτων, νόμων, κεφαλαίων βιβλίου κ.ά.): *υπάρχουν περιττές ~ στα κεφάλαια τού βιβλίου || πρέπει να αποφεύγονται οι ~ στις αρμοδιότητες των υπηρεσιών || υπάρχει ένας βαθμός επικάλυψης σε αυτές τις διατάξεις.*

> **επικάλυψη – αλληλοεπικάλυψη.** Η λ. **επικάλυψη** σημαίνει από μόνη της «αλληλοπάθεια», ότι δηλ. δύο καταστάσεις, πράξεις, γεγονότα κ.λπ. καλύπτουν το ένα το άλλο, επικαλύπτονται, ταυτίζονται, συμπίπτουν. Επομένως, η χρήση τού **αλληλοεπικάλυψη** αποτελεί εξ ορισμού πλεονασμό, που καλό είναι να αποφεύγεται.

επικαρπία (η) {επικαρπιών} ΝΟΜ. περιορισμένο εμπράγματο δικαίωμα το οποίο παρέχει στον δικαιούχο (επικαρπωτή) την εξουσία πλήρους χρήσεως και καρπώσεως ξένου αντικειμένου (κινητού πράγματος, ακινήτου, ανώνυμου τίτλου ή και δικαιώματος), διατηρώντας όμως ακέραιη την ουσία αυτού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-καρπία* < *καρπός*].

επικάρπιο (το) {επικαρπί-ου | -ων} ΒΟΤ. η μεμβράνη που καλύπτει εξωτερικά το περικάρπιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικάρπιον*, ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ἐπικάρπιος* > *ἐπι-* + *-κάρπιος* < *καρπός*].

επικαρπούμαι ρ. μετβ. αποθ. [1858] {επικαρπούσαι... | επικαρπώθηκα} ΝΟΜ. διατηρώ ή έχω την επικαρπία (πράγματος). Επίσης **επικαρπώνομαι.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, πληρώ.*

επικαρπωτής (ο) [1851], **επικαρπώτρια** (η) {επικαρπωτριών} ΝΟΜ. ο δικαιούχος τής επικαρπίας.

επικασσιτερώνω ρ. μετβ. [1885] {επικασσιτέρω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω (μεταλλικά αντικείμενα) με κασσίτερο για την αποτροπή οξειδώσεως ΣΥΝ. γανώνω. — **επικασσιτέρωση** (η) [1885].

επικαταλλαγή (η) ΟΙΚΟΝ. **1.** η διαφορά μεταξύ τής επίσημης και τής πραγματικής αξίας ενός νομίσματος **2.** η αμοιβή που εισπράττει η τράπεζα για την ανταλλαγή νομισμάτων.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «πληρωμή για ανταλλαγή νομισμάτων – έκπτωση», < *ἐπι-* + *καταλλαγή* (βλ.λ.)]

επικατάρατος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που είναι φορτωμένος κατάρες ΣΥΝ. καταραμένος, αναθεματισμένος, επάρατος **2.** αυτός που αξίζει να τον αναθεματίζει κανείς ΣΥΝ. επάρατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπικαταρῶμαι (-άο-)* < *ἐπι-* + *καταρῶμαι* < *κατάρα*].

επικείμενος, -η, -ο αυτός που πρόκειται σύντομα να συμβεί, ο αναμενόμενος: *όλα αυτά θα συζητηθούν κατά την ~ συνάντηση των δύο ηγετών* ΣΥΝ. προσεχής.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἐπίκειμαι* «είμαι τοποθετημένος πάνω σε κάτι – επικρέμαμαι, επαπειλούμαι»].

επίκειται, επίκεινται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {επέκειτο, επέκειντο} πρόκειται σύντομα να συμβεί: *επίκειται συνάντηση των δύο πρωθυπουργών || επίκεινται σαρωτικές αλλαγές στην ηγεσία τής Αστυνομίας* ΣΥΝ. αναμένεται.
[ΕΤΥΜ. Γ΄ πρόσ. ενικού τού αρχ. *ἐπίκειμαι* < *ἐπι-* + *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

επίκεντρο (το) {επικέντρ-ου | -ων} **1.** το βασικό σημείο, το κεντρικό θέμα: *βρίσκεται στο ~ τής δημοσιότητας / τής προσοχής / τού ενδιαφέροντος / των εξελίξεων* ΣΥΝ. κέντρο **2.** ΓΕΩΛ. ***επίκεντρο σεισμού*** το σημείο τής επιφάνειας τής Γης, που βρίσκεται κατακόρυφα πάνω από την εστία των σεισμικών δονήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐπίκεντρος* < *ἐπι-* + *-κεντρος* < *κέντρον*].

επίκεντρος, -η, -ο [αρχ.] ΓΕΩΜ. (γωνία) που έχει ως κορυφή το κέντρο κύκλου και οι πλευρές της τέμνουν τον κύκλο.

επικεντρώνω ρ. μετβ. {επικέντρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στρέφω (κάτι) προς (ένα σημείο ή πρόσωπο), το οποίο θεωρώ ως το κέντρο, το βασικότερο σημείο, περιορίζω (σε κύρια και ουσιαστικά στοιχεία): ~ *το ενδιαφέρον μου στα σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα || επικέντρωσε την κριτική του στην ηγεσία τού κόμματος ||* (κ. μεσοπαθ.) *η συζήτηση επικεντρώθηκε στις αιτίες τής κρίσης* ΣΥΝ. εστιάζω **2.** ΤΕΧΝΟΛ. εντοπίζω και μετρώ τον κεντρικό άξονα κυλινδρικού σώματος. — **επικέντρωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικεντροῦμαι (-όο-)* «καταλαμβάνω καίριο σημείο» (όρος τής αστρονομίας) < *ἐπι-* + *-κεντροῦμαι* < *κέντρον*].

επικερδής, -ής, -ές {επικερδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επικερδέστ-ερος, -ατος} αυτός που αποφέρει κέρδος: ~ *επιχείρηση / επένδυση* ΣΥΝ. κερδοφόρος ΑΝΤ. επιζήμιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *-κερδής* < *κέρδος*].

επί κεφαλής (συνήθ. ορθ. *επικεφαλής*) επίρρ. **1.** στην πρώτη θέση, στην κορυφή, στην αρχηγία: *ετέθη ~ τής ομάδας* **2.** (ως επίθ.) αυτός που κατέχει αρχηγική θέση: *ο ~ τής εκστρατείας / τής ομάδας / τής*

επιχείρησης ΣΥΝ. αρχηγός ΑΝΤ. ουραγός.
[ΕΤΥΜ. < φρ. *επί κεφαλής*. απόδ. τού γαλλ. en tête].

ο επί κεφαλής, τού επί κεφαλής, τον επί κεφαλής... Το **επί κεφαλής**, είτε γραφεί ως μία λέξη **(επικεφαλής)** είτε ως δύο **(επί κεφαλής)**, αποτελεί επιρρηματική άκλιτη λέξη, αποτελούμενη από περίφραση («περιφραστική λέξη»). Αυτό σημαίνει, φυσικά, ότι δεν κλίνεται: *Συνελήφθησαν οι επί κεφαλής τής σπείρας - Οι ενέργειες τού επί κεφαλής των στρατιωτικών επιχειρήσεων δεν είχαν αποτέλεσμα*. Χρήσεις όπως *«οι ενέργειες* ***τού επικεφαλή...*** *»* - *«συνέλαβαν* ***τον επικεφαλή...*** *»* είναι προϊόντα παρανοήσεων από ομιλητές οι οποίοι εκλαμβάνουν το επίρρημα *επί κεφαλής* (ή *επικεφαλής*) ως επίθετο σε *-ής* (όπως το *ασφαλής, επιμελής* κ.τ.ό.), κλίνοντάς το όπως τα επίθετα: *τού επικεφαλούς* (!), *τον επικεφαλή* (!) κ.λπ. Στην παρανόηση συνεργεί και η γραφή τού περιφραστικού επιρρήματος ως μίας λέξης: *επικεφαλής*. Γι' αυτό είναι καλύτερα να γράφεται **επί κεφαλής**, πράγμα που προλαμβάνει τις παρανοήσεις.

επικεφαλίδα (η) [1882] η φράση που γράφεται πάνω από κείμενο και συνοψίζει το περιεχόμενό του: *η ~ τού κεφαλαίου* ΣΥΝ. τίτλος.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *-κεφαλίδα* < *κεφαλή*. απόδ. τού γαλλ. en-tête].

επικήδειος, -α, -ο 1. αυτός που συμβαίνει σε κηδείες, που σχετίζεται με κηδείες: *~ ωδή / τελετή* **2. επικήδειος** (ο) {επικηδεί-ου | -ων, -ους} ο λόγος που εκφωνείται προς τιμήν τού κηδευόμενου προσώπου: *εκφωνώ ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *κήδειος* < *κῆδος* «φροντίδα, μέριμνα (ιδ. για τους νεκρούς)», βλ. κ. *κηδεία*].

επικήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} **1.** η δημόσια ανακοίνωση ότι κάποιος καταζητείται από τις αρχές και προσφέρεται ορισμένη χρηματική αμοιβή σε όποιον συμβάλλει στη σύλληψή του: *η ~ τού ληστή για το ποσό των 50.000.000 δρχ.* || *η ~ τρομοκρατών / απαγωγέων / εγκληματιών πολέμου* **2.** (συνεκδ.) το ποσό που προσφέρεται ως αμοιβή για τη σύλληψη επικηρυγμένου προσώπου: *εισέπραξε την ~* || *πόσο είναι η ~;*

επικηρύσσω ρ. μετβ. [αρχ.] {επικήρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} ανακοινώνω την προσφορά χρηματικής αμοιβής για όποιον ανακαλύψει πρόσωπο που καταζητείται: *οι αρχές επικήρυξαν τον τρομοκράτη για 20.000.000 δρχ.*

επικίνδυνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που εγκυμονεί κινδύνους, που χαρακτηρίζεται από κίνδυνο: *~ αποστολή / πρωτοβουλία / εγχείρημα / παιχνίδι* ΣΥΝ. επίφοβος, απειλητικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να βλάψει άλλους: *~ κακοποιός*. — **επικίνδυνα / επικινδύνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.

επικινδυνότητα (η) {χωρ. πληθ.} το να είναι κανείς επικίνδυνος: *η ~ ενός εγχειρήματος / τής χρήσης φυτοφαρμάκων* || *υψηλός βαθμός επικινδυνότητας*.

επίκληρος (η) {επικλήρ-ου | -ων, -ους} (στην αρχαία Αθήνα) η μοναχοκόρη που έπειτα από τον θάνατο τού πατέρα της ήταν η μοναδική κληρονόμος τής περιουσίας και κατά τον νόμο έπρεπε να τη νυμφευθεί ο πλησιέστερος συγγενής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *κλῆρος*].

επίκληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η έκκληση σε βοήθεια: *έκανε θερμή ~ προς τον Θεό να τη συντρέξει* || *τα αρχαία έπη ξεκινούσαν με ~ τής μούσας ή τής θεάς* ΣΥΝ. παράκληση. — **επικλητικός, -ή, -ό** [1879].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκλησις* < *ἐπικαλῶ* < *ἐπι-* + *καλῶ*].

επικλινής, -ής, -ές {επικλιν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επικλινέστ-ερος, -ατος} αυτός που κλίνει προς τα κάτω ή προς τη μία πλευρά ΣΥΝ. γειρτός, κεκλιμένος, λοξός, κατηφορικός ΑΝΤ. ίσιος. — **επικλινώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπί-* + *-κλινής* < *κλίνω*].

επίκλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η υπερχείλιση, η πλημμύρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκλυσις* < *ἐπικλύζω* «πλημμυρίζω» (βλ. κ. *κατακλύζω*)].

επίκοινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κοινός σε πολλούς, που ανήκει σε πολλούς **2.** ΓΛΩΣΣ. ***επίκοινο όνομα*** όνομα που δηλώνει πρόσωπο ή ζώο, χωρίς να καθορίζει το φύλο του, π.χ. *άλογο, λαγός* (και το αρσ. και το θηλ. ζώο). *ποντίκι* (αλλά *ο ποντικός* και *η ποντικίνα*, όταν θέλουμε να προσδιορίσουμε επακριβώς το γένος).

επικοινωνία (η) [αρχ.] {επικοινωνιών} **1.** η αμοιβαία επαφή (συνάντηση, συνομιλία, κοινή δραστηριότητα κ.λπ.) μεταξύ ατόμων ή και ομάδων: *στην αρχαιότητα η ~ μεταξύ των λαών γινόταν συχνά μέσω τού εμπορίου* || *έχω ~ με κάποιον* || *άμεση / απευθείας ~* **2.** η αποστολή μηνυμάτων / πληροφοριών από κάποιον που νοείται ως πομπός προς κάποιον που νοείται ως δέκτης και αντίστροφα, μέσω κοινού συστήματος σημάτων, συμβόλων ή τρόπων συμπεριφοράς: *βασικό μέσο επικοινωνίας είναι η γλώσσα* || *η χρήση συγκεκριμένων συμβόλων από τους οπαδούς μουσικών ρευμάτων συνιστά μορφή επικοινωνίας* **3.** (συνεκδ.) (α) η μετάδοση και λήψη ακουστικών, οπτικών ή οπτικοακουστικών μηνυμάτων, δεδομένων κ.λπ. με τη βοήθεια τεχνολογικών μέσων (π.χ. τηλεφώνου, τηλεόρασης, ηλεκτρονικού υπολογιστή κ.ά.): *ενσύρματη / ασύρματη ~* || *η ~ μέσω δικτύων ηλεκτρονικών υπολογιστών* || *ηλεκτρονικά συστήματα επικοινωνίας* (β) (ειδικότ.) η μετάδοση μηνυμάτων από κάποιον (π.χ. ένα τηλεοπτικό δίκτυο) προς πολλούς αποδέκτες (π.χ. το τηλεοπτικό κοινό) με τη βοήθεια τής τεχνολογίας: *μέσα μαζικής ~* (ραδιόφωνο, τηλεόραση) **4. *επικοινωνίες*** (οι) το σύνολο των μέσων με τα οποία γίνεται η αποστολή και λήψη μηνυμάτων: *μια χώρα προηγμένη στον τομέα των επικοινωνιών* || *τα βομβαρδιστικά αεροπλάνα έπληξαν τις ~ τού εχθρικού στρατού* **5.** (α) η ουσιαστική πνευματική και ψυχική επαφή και αμοιβαία κατανόηση: *η ~ είναι απαραίτητη για την οικογενειακή ευτυχία* (β) η συνεννόηση, η ικανότητα να μπορεί κανείς να συζητεί αποτελεσματικά με τους άλλους για την εξεύρεση λύσεων, την επίλυση προβλημάτων, τον τρόπο χειρισμού καταστάσεων κ.λπ.: *η έλλειψη επικοινωνίας μεταξύ των συντελεστών τού έργου εμπόδισε την έγκαιρη ολοκλήρωσή του* **6.** (α) η διαδικασία με την οποία αναπτύσσεται η επαφή κάποιου με τον κόσμο, το κοινό (μέσω διαφημιστικών μηνυμάτων, δημοσίων σχέσεων κ.λπ.), ώστε να μεταβιβάζεται στο κοινό ένα μήνυμα με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο: *η διαφήμιση ως κλάδος ανήκει στην ~* (β) ***πολιτική / στρατηγική επικοινωνίας*** το σύνολο των τεχνικών που χρησιμοποιούν εξειδικευμένοι συνήθ. επαγγελματίες, για να οργανώσουν τη μετάδοση μιας πληροφορίας ή ενός μηνύματος προς όφελος τού πελάτη τους, με τέτοιον τρόπο, ώστε κατ' αρχάς να υπάρξει διάδοση τού μηνύματος και στη συνέχεια να επιτύχουν την καλύτερη δυνατή υποδοχή του από πλευράς τού κοινού τους και τη μεγαλύτερη δυνατή αποδοχή του (αν πρόκειται για προώθηση προϊόντος, γίνεται συνήθ. λόγος για διαφήμιση): *η στρατηγική επικοινωνίας τού κόμματος δεν απέφερε τα αποτελέσματα που ανέμεναν οι σχεδιαστές της* || *οφείλουν να βελτιώσουν την πολιτική επικοινωνίας τού οργανισμού, αν θέλουν να πείσουν τους πολίτες να απευθύνονται σε αυτούς* (γ) ***σύμβουλος επικοινωνίας*** ο εξειδικευμένος επαγγελματίας που παρέχει συμβουλές σε επίπεδο σχεδιασμού και εφαρμογής για την τακτική που πρέπει να ακολουθηθεί προκειμένου ένα μήνυμα να φτάσει με επιτυχία στο κοινό του και να γίνει αποδεκτό στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό: *προσέλαβαν σύμβουλο επικοινωνίας, για να βελτιώσουν την εικόνα τους στο κοινό*.

επικοινωνισκός -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την επικοινωνία, τη μετάδοση και ανταλλαγή μηνυμάτων, πληροφοριών κ.λπ.: *~ συστήματα* **2.** αυτός που σχετίζεται με την απήχηση που έχει κάποιος/κάτι στο κοινό: *~ τεχνικές / στρατηγικές* || *~ πολιτική μιας εταιρείας / ενός κόμματος* || *οι ~ σύμβουλοι ενός υποψηφίου δημάρχου* **3.** (για πρόσ.) αυτός που μπορεί να πείθει και να αρέσει στους άλλους, που είναι αποτελεσματικός στην επικοινωνία: *είναι πολύ ~ πολιτικός* **4.** ΓΛΩΣΣ. μέθοδος θεώρησης (ανάλυσης, περιγραφής, διδασκαλίας) τής γλώσσας, κατά την οποία δίνεται μεγάλο βάρος στην περιγραφή τής χρήσης τής γλώσσας σε πραγματικές καταστάσεις επικοινωνίας καθώς και στον τρόπο που οι δομές και λειτουργίες μιας γλώσσας υπηρετούν τις χρηστικές ανάγκες τής επικοινωνίας: *~ μέθοδος / τεχνικές διδασκαλίας τής γλώσσας* || *~ γραμματική / προσέγγιση τής γλώσσας*. — **επικοινωνιακ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*.

επικοινωνιολόγος (ο/η) επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο την επικοινωνία, κυρ. στην κοινωνική και την πολιτιστική της διάσταση. — **επικοινωνιολογία** (η). **επικοινωνιολογικός, -ή, -ό**.

επικοινωνώ ρ. αμετβ. {επικοινωνείς... | επικοινώνησα} (+με) **1.** έχω κάποιου είδους επαφή με κάποιον (προσωπική συνάντηση, συνομιλία, αλληλογραφία κ.λπ.): *από τότε που έφυγε, επικοινωνούμε τηλεφωνικά* || *δεν ήξερε ο ένας τη γλώσσα τού άλλου, κι έτσι επικοινωνούσαμε με χειρονομίες* **2.** (ειδικότ.) έχω πνευματική, ψυχική επαφή με κάποιον: *πολλοί γονείς προβληματίζονται, επειδή αισθάνονται ότι δεν επικοινωνούν με τα παιδιά τους* **3.** (για δωμάτια, χώρους, φυσικούς σχηματισμούς κ.ά.) συνδέομαι με άλλον χώρο (μέσω κοινού τμήματος, φυσικής ή τεχνητής διόδου κ.λπ.): *τα δύο δωμάτια επικοινωνούν μεταξύ τους με εσωτερική πόρτα* || *τα δύο κτήρια επικοινωνούν με υπόγειες στοές* **4.** (οικ.) σε φρ. τού τύπου: *«καλά, επικοινωνείς;», «δεν επικοινωνεί αυτός»* για την έκφραση απορίας για την αδικαιολόγητη ή ασυνάρτητη συμπεριφορά κάποιου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικοινωνῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *κοινωνῶ* < *κοινός*].

επικόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (λόγ.) η τοποθέτηση με κολλητική ουσία πάνω σε χαρτί: *~ γραμματοσήμου / φωτογραφίας / χαρτοσήμου* **2.** η επένδυση επίπλου με λεπτό φύλλο πολύτιμου ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπλάντισμα **3.** (στην επεξεργασία κειμένου Η/Υ) η μεταφορά και ένταξη κειμένου ή εικόνας από ένα κείμενο ή αρχείο σε άλλο κείμενο ή αρχείο. — **επικολλητικός, -ή, -ό** [1887].
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. τής ξυλουργικής αποτελεί απόδ. τού γαλλ. placage].

επικολλώ ρ. μετβ. {επικολλάς... | επικόλλ-ησα, -ώμαι, -άσαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κολλώ (κάτι) πάνω (σε επιφάνεια), εφαρμόζω με κόλλημα **2.** επενδύω έπιπλο με λεπτό φύλλο πολύτιμου ξύλου ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπλαντίζω **3.** (στην επεξεργασία κειμένου σε Η/Υ) μεταφέρω και εντάσσω κείμενο ή εικόνα από ένα κείμενο ή αρχείο σε άλλο κείμενο ή αρχείο.
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. τής πληροφορικής αποτελεί απόδ. τού αγγλ. paste].

επικολυρικός, -ή, -ό [1873] (ποιητική σύνθεση) που συνδυάζει τα χαρακτηριστικά τής επικής και τής λυρικής ποίησης.

επικονίαση (η) [1890] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. η μεταφορά τής γύρης από τους στήμονες στον ύπερο, προκειμένου να γίνει η αναπαραγωγή τού φυτού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικονιῶ (-άω)* < *ἐπι-* + *κονιῶ* < *κονία* < *κόνις* «σκόνη», απόδ. τού γαλλ. pollination].

επικοντιστής (ο), **επικοντίστρια** (η) {επικοντιστριών} αθλητής / αθλήτρια που ασχολείται με το άθλημα τού άλματος επί κοντώ.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *επί κοντώ* (άλμα)].

επικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το έπος: *~ ποίηση / ποιητής / αφήγηση / τόνος* **2.** ΦΙΛΟΛ. **επικός κύκλος** ομάδα ποιημάτων, μεταξύ των οποίων η *Οιδιπόδεια*, η *Θεογονία*, η *Θηβαΐδα*, τα *Κύπρια Έπη* κ.ά., που αφηγούνται γεγονότα προγενέστερα και μεταγενέστερα τής *Ιλιάδας* και τής *Οδύσσειας* **3.** (μυθιστόρημα, ταινία κ.λπ.) που χαρακτηρίζεται από μεγαλοπρεπές ύφος, υψηλά νοήματα ή και μεγάλη έκταση: *~ σύνθεση / γουέστερν* **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ηρωισμό, που αξίζει να εξυμνηθεί: *η αυτοθυσία έδωσε στο κατόρθωμά του ~ διαστάσεις* || *~ αγώνας*.

επικούρειος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον αρχαίο φιλόσοφο Επίκουρο και τη φιλοσοφία του: ~ *λογική* / *ηθική* / *φυσική* / *κοσμοθεωρία* / *αντίληψη* / *οπτική* **2.** ***επικούρειοι*** (οι) (κ. με κεφ.) {επικουρεί-ων, -ους} οι οπαδοί τής φιλοσοφικής σχολής τού Επικούρου **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κλίση προς τον ευδαιμονισμό, τις υλικές απολαύσεις: ~ *βίος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γιγάντειος*, *-ιος*.

επικουρία (η) [αρχ.] {επικουριών} **1.** η ενίσχυση, η παροχή βοήθειας ΣΥΝ. αρωγή, συνδρομή **2.** ΣΤΡΑΤ. η ενίσχυση αυτών που πολεμούν με πρόσθετα, βοηθητικά στρατεύματα, εφόδια και υλικά.

επικουρικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) βοηθητικός: ~ *στρατεύματα* / *επίδομα* / *ταμείο* / *κεφάλαιο* / *ασφάλιση*. — **επικουρικ-ά / -ώς** επίρρ.

επικουρικότητα (η) {χωρ. πληθ.} η βοηθητική, όχι κύρια, δράση· αρχή *(αρχή τής επικουρικότητας)*, σύμφωνα με την οποία η κεντρική αρχή επεμβαίνει μόνο σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι τοπικές αρχές δεν μπορούν να επιλύσουν ικανοποιητικά ένα πρόβλημα· ειδικότ. προκειμένου για την Ευρωπαϊκή Ένωση, η οποία παραχωρεί διευρυμένες εξουσίες στα κράτη-μέλη και στις τοπικές τους αρχές και επεμβαίνει μόνο για να υποβοηθήσει τη δράση τους και όχι για να τις υποκαταστήσει.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. subsidiarity].

Επίκουρος (ο) {-ου κ. -ούρου} αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (341-270 π.Χ.), η σχολή τού οποίου υπήρξε από τις σημαντικότερες τής εποχής του, ενώ η ηθική του φιλοσοφία χαρακτηρίζεται από την ιδιαίτερη σημασία που δίνεται στην ψυχική αταραξία, την ευζωία και τη φιλία έναντι τού έρωτα και τής πολιτικής. — **επικουρισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίθ. *ἐπίκουρος* (βλ.λ.)].

επίκουρος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει βοηθητικό ρόλο **2.** ***επίκουρος καθηγητής / επίκουρη καθηγήτρια*** ο καθηγητής / η καθηγήτρια *πανεπιστημίου που βρίσκεται ιεραρχικά δύο βαθμίδες κάτω από τον καθηγητή πρώτης βαθμίδας και μία θέση πάνω από τον λέκτορα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐπί-κορσος*. Το β' συνθ. **-κόρσος* αποτελεί παράγωγο ενός ρ. που δεν μαρτυρείται στην Ελλην. και συνδ. πιθ. με Ι.Ε. *krs-ō, από όπου λατ. curro «τρέχω» (> γαλλ. courrir), κελτ. carros, αρμ. kar-k, πράγμα που φαίνεται λογικό, αν ληφθεί υπ' όψιν ότι το επίθ. *ἐπίκουρος* αναφερόταν κυρ. στα συμμαχικά εφεδρικά στρατεύματα που προσέτρεχαν σε βοήθεια].

επικουρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επικουρείς... | επικούρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) προσφέρω βοήθεια ΣΥΝ. συντρέχω.

επικρανίτις (η) {-ιδος, -ιδα | -ιδες, -ίδων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. η επίστεψη των τοίχων αρχαίου οικοδομήματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπικρανῖτις*, *-ιδος* < αρχ. *ἐπίκρανον* (βλ.λ.)].

επίκρανο (το) {επικράν-ου | -ων} **1.** η κουκούλα τής χλαίνης των στρατιωτικών **2.** ΑΡΧΙΤ. στοιχείο αντίστοιχο προς το κιονόκρανο· αρχιτεκτονικό μέλος που επιστέφει την παραστάδα ή τον πεσσό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκρανον* < *ἐπι-* + *-κρανον* < *κράνος* (βλ.λ.)].

επικράτεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ών} **1.** η έκταση εντός τής οποίας ασκείται η πολιτική εξουσία ενός κράτους: *το 1948 εντάχθηκαν στην ελληνική ~ τα Δωδεκάνησα* ΣΥΝ. κράτος **2.** (α) ***Συμβούλιο τής Επικρατείας*** το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο τής χώρας (βλ. κ. λ. *δικαστήριο*, ΠΙΝ.) (β) ***βουλευτής επικρατείας*** ο βουλευτής που εκλέγεται χωρίς σταυρό προτιμήσεως στο σύνολο τής χώρας και όχι σε μία εκλογική περιφέρεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπικρατής* < *ἐπι-* + *-κρατής* < *κρατῶ*. Το *Συμβούλιο τής Επικρατείας* αποδίδει το γαλλ. Conseil d'État, βάσει τού οποίου συγκροτήθηκε το ανώτατο διοικητικό δικαστήριο στην Ελλάδα το 1835].

επικρατέστερος, -η, -ο **1.** αυτός που επικρατεί έναντι των άλλων: *ήταν ο ~ υποψήφιος για την προεδρία* || *η ~ θεωρία* || *το ~ σενάριο για την έξοδο από την κρίση* **2.** αυτός που είναι περισσότερο συνήθης και διαδεδομένος: *η ~ περίπτωση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυρίαρχος*.
[ΕΤΥΜ. Συγκρ. βαθμός τού αρχ. επιθ. *ἐπικρατής* < *ἐπι-* + *-κρατής* < *κρατῶ*].

επικράτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η υπερίσχυση (σε αντιπαράθεση, μάχη, εκλογές κ.λπ.): *η ~ τού καλού* / *τού υποψηφίου στις εκλογές* / *των Ελλήνων στη μάχη* / *μιας άποψης* / *μιας ιδέας* **2.** η γενίκευση ενός φαινομένου, συνήθ. σε μεγάλο βαθμό: *η ~ τής βίας και τής εγκληματικότητας στα γήπεδα απωθεί τους φιλάθλους* **3.** η διάδοση (ενός πράγματος) σε μεγάλη έκταση: *η ~ μιας θεωρίας* / *μιας αντίληψης* / *των DVD έναντι των CD-ROM*.

επικρατώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {επικρατείς... | επικράτησα (λόγ. επεκράτησα)} ♦ (αμετβ.) **1.** επιβάλλομαι: *στην εμφύλια διαμάχη επικράτησαν οι καθεστωτικές δυνάμεις* || *στο συνέδριο τού κόμματος επεκράτησαν οι ανανεωτικοί* ΣΥΝ. κυριαρχώ, υπερισχύω, νικώ **2.** (στο γ' πρόσ.) είμαι το κυρίαρχο στοιχείο: *στην πόλη επικρατεί χάος* / *κατάσταση πανικού* || *στην ηπειρωτική χώρα επικρατούν ακραία καιρικά φαινόμενα* / *ασυνήθιστα υψηλές για την εποχή θερμοκρασίες* ΣΥΝ. κυριαρχώ, βασιλεύω **3.** είμαι περισσότερο διαδεδομένος, έχω μεγαλύτερη ισχύ: *επικρατούσε η άποψη ότι οι κοπέλες έπρεπε να παντρεύονται σε μικρή ηλικία* ΣΥΝ. υπερισχύω ♦ **4.** (μετβ.) (λόγ.) (+γεν.) επιβάλλομαι (σε κάποιον), υπερισχύω: *στις εκλογές επεκράτησε τού αντιπάλου του με συντριπτική διαφορά ψήφων*.

επικρατών, -ούσα, -ούν {επικρατ-ούντος (θηλ. -ούσας κ. λόγ. -ούσης) | επικρατ-ούντες (ουδ. -ούντα), -ούντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που επικρατεί, που υπερισχύει (κάπου): *το επικρατούν δόγμα* / *η επικρατούσα θρησκεία σε μια χώρα* || *οι επικρατούσες αντιλήψεις περί τής ισότητας των δύο φύλων*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπικρατῶ*, απόδ. τού αγγλ. prevalent].

επικρέμαται, επικρέμανται ρ. αμετβ. αποθ. τριτοπρόσ. {μόνο στον ενεστ., μτχ. επικρεμάμενος, -η, -ο} (λόγ.) συνήθ. για κάτι απειλητικό που αναμένεται ή είναι δυνατόν να συμβεί: *στα Βαλκάνια ~ ο κίνδυνος τής αποσταθεροποίησης* || *~ η απειλή πυρηνικού ατυχήματος* ΣΥΝ. επαπειλείται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή τού ρ. *ἐπικρεμάννυμι* < *ἐπι-* + *κρεμάννυμι* «κρεμώ», βλ. κ. *κρεμώ*].

επίκριμα (το) {επικρίμ-ατος | -ατα, -άτων} απόφαση, διαταγή· ΝΟΜ. στη ΦΡ. ***κλητήριο επίκριμα*** έγγραφο με το οποίο γίνεται η κλήση κατηγορουμένου, τού οποίου ο τόπος διαμονής είναι άγνωστος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπικρίνω*. Αρχικώς απέδιδε το λατ. decretum «ψήφισμα, διάταγμα»].

επικρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέκρινα, επικρίθηκα} σχολιάζω αρνητικά: *τον επέκριναν με δριμύτητα για την απαράδεκτη στάση του* ΣΥΝ. κατακρίνω, ψέγω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επικροτώ.

επίκριση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η αρνητική κρίση (που εκφέρεται για κάποιον): *υπήρξαν σφοδρές ~ για τους πολιτικούς του χειρισμούς* ΣΥΝ. κατάκριση, αποδοκιμασία, μομφή ΑΝΤ. έγκριση, επιδοκιμασία, έπαινος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίκρισις* «προσδιορισμός, καθορισμός» < αρχ. *ἐπικρίνω*].

επικριτής (ο) [μτγν.], **επικρίτρια** (η) [1850] {επικριτριών} πρόσωπο που επικρίνει (κάποιον/κάτι) ΣΥΝ. (επι)τιμητής ΑΝΤ. εγκωμιαστής.

επικριτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που δηλώνει επίκριση: ~ *σχόλια*. — **επικριτικά** επίρρ.

επικροτώ ρ. μετβ. {επικροτείς... | επικρότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιδοκιμάζω, εκφράζω τη σύμφωνη γνώμη μου: ~ *τη θαρραλέα του απόφαση* ΣΥΝ. προσυπογράφω. — **επικρότηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικροτῶ (-έω)* «ηχώ, κροταλίζω – χειροκροτώ επιδοκιμαστικά» < *ἐπι-* + *κροτῶ* < *κρότος*].

επίκρουση (η) {-ης κ. -ούσεως | -ούσεις, -ούσεων} **1.** (λόγ.) το χτύπημα πάνω σε κάτι **2.** η πυροδότηση εκρηκτικής ύλης με χτύπημα πάνω στο καψούλι: ~ *όπλου* **3.** ΙΑΤΡ. μέθοδος φυσικής εξέτασης ασθενούς, κατά την οποία ο γιατρός χτυπά με τα δάχτυλά του κοίλα όργανα τού σώματος (πνεύμονες, κοιλιά, ουροδόχο κύστη) είτε αμέσως είτε με την παρεμβολή τής παλάμης ανάμεσα στο όργανο και τους δαχτύλους που επικρούουν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίκρουσις* < αρχ. *ἐπικρούω*].

επικρουστήρας (ο) [1897] ΣΤΡΑΤ. το εξάρτημα τού όπλου, που χτυπάει με δύναμη στο καψούλι τής γόμωσης ή τού φυσιγγίου και προκαλεί την εκπυρσοκρότηση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. percuteur].

επικρούω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέκρουσα} **1.** (λόγ.) χτυπώ (κάτι) από πάνω **2.** ΙΑΤΡ. εξετάζω με τη διαγνωστική μέθοδο τής επίκρουσης. — **επικρουστικός,** -ή, -ό [1839].

επικτηνίατρος (ο) {επικτηνιάτρ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. κτηνίατρος τού Υγειονομικού Σώματος τού Στρατού Ξηράς με βαθμό ταγματάρχη.

Επίκτητος (ο) {-ου κ. -ήτου} αρχαίος Έλληνας στωικός φιλόσοφος (1ος αι. μ.Χ.), τού οποίου η πρακτική φιλοσοφία επηρεάστηκε από τον Σενέκα και το φιλοσοφικό του σύστημα συγγενεύει στο θρησκευτικό και ηθικό του μέρος με τη χριστιανική διδασκαλία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίθ. *ἐπίκτητος* (βλ.λ.)].

επίκτητος, -η, -ο **1.** αυτός που αποκτάται κατά τη διάρκεια τής ζωής και δεν προέρχεται από φυσική προδιάθεση: ~ *χαρακτηριστικά* / *παθήσεις* ΑΝΤ. έμφυτος **2.** αυτός που αποκτήθηκε μεταγενέστερα ή επιπροσθέτως: ~ *δεξιότητα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύμφυτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *κτητός* < *κτῶμαι* «αποκτώ», βλ. κ. *κτήση*].

επικύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΦΥΣΙΟΛ. νέα κύηση, ενώ υπάρχει ήδη και άλλο κύημα στη μήτρα από προγενέστερη σύλληψη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικύησις* (ήδη στον τίτλο τού έργου τού Ιπποκράτη *Περὶ ἐπικυήσιος*) < *ἐπικυῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *κυῶ* (βλ. κ. *κύηση*)].

επικυριαρχία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία κράτους πάνω σε άλλο, κατά τρόπον ώστε το δεύτερο να βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης και υποτέλειας προς το πρώτο. — **επικυρίαρχος,** -η, -ο [1849], **επικυριαρχικός,** -ή, -ό [1894].

επικυρώνω ρ. μετβ. {επικύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (επίσ.) πιστοποιώ την εγκυρότητα (πράγματος): *το εκλογοδικείο επικύρωσε τα αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών* || *επικυρωμένο φωτοαντίγραφο τίτλου σπουδών* || *~ φωτοτυπία απολυτηρίου* / *αστυνομικής ταυτότητας* || *~ καρτέλα ενσήμων* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, προσεπικυρώνω ΑΝΤ. ακυρώνω **2.** προσδίδω κύρος σε (κάτι) ΣΥΝ. επισημοποιώ. — **επικύρωση** (η) [αρχ.], **επικυρωτικός,** -ή, -ό [1856], **επικυρώσιμος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπικυρῶ (-όω)* < *ἐπι-* + *κυρῶ* < *κῦρος*].

επίκυψη (η) {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. η βαθιά κάμψη τού σώματος προς τα εμπρός έτσι, ώστε τα δάχτυλα των χεριών να αγγίξουν το έδαφος, ενώ τα γόνατα παραμένουν τεντωμένα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίκυψις* < *ἐπικύπτω* < *ἐπι-* + *κύπτω* «σκύβω»].

επίκωπος (ο) {επικώπ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. ο πλησιέστερος στην πρύμνη κωπηλάτης ΑΝΤ. πρόκωπος.
[ΕΤΥΜ. < *επί-* + *-κωπος* < *κώπη*].

επιλαμβάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {επιλήφθηκα (λόγ. επελήφθην, -ης, -η...)} (λόγ.) (+γεν.) αρχίζω να καταπιάνομαι (με κάτι): ~ *ενός θέματος* || *δεν επελήφθη ακόμη τής υποθέσεως* ΣΥΝ. αναλαμβάνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

επιλαρχία (η) {επιλαρχιών} ΣΤΡΑΤ. μονάδα τού Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων που διοικείται από επίλαρχο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιλαρχία* «δύο ίλες ιππικού, αποτελούμενες από 128 ιππείς» < *ἐπ(ι)-* + *ἰλαρχία*].

επίλαρχος (ο) {επιλάρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. αξιωματικός τού Ιππικού (παλαιότ.) και σήμερα των Τεθωρακισμένων με βαθμό αντίστοι-

χο τού ταγματάρχη (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *επ(ι)- + ίλαρχος*].

επιλαχών, -ούσα, -όν {επιλαχ-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} αυτός που ακολουθεί σε σειρά επιτυχίας τους τελευταίους επιτυχόντες (σε εκλογή, διαγωνισμό ή εξετάσεις): *~ βουλευτής* || *ο πρώτος / δεύτερος / τελευταίος ~*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού αρχ. *ἐπιλαγχάνω* «διαδέχομαι - τυχαίνω» < *ἐπι- + λαγχάνω*].

επιλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέλεξα, επιλέ-χθηκα (λόγ. επελέ-γην κ. -χθην, -ης, -η... κ. μτχ. επιλεγείς, -είσα, -έν ή επιλεχθείς, -είσα, -έν), -γμένος} (λόγ.) **1.** διακρίνω αυτόν ή αυτό που προτιμώ από ένα σύνολο (βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων): *~ το προσωπικό τού καταστήματος* || *τον επέλεξαν για να μας εκπροσωπήσει στο διεθνές συνέδριο* || *προς το παρόν επελέγη αυτή η λύση* || *η διάθεση των επώνυμων προϊόντων γίνεται από επιλεγμένα καταστήματα* **• 2.** λέγω (κάτι) ως επίλογο των όσων προαναφέρθηκαν, λέγω επιπροσθέτως: *και επιλέγει ο στρατηγός: «Δεν μπορούσαμε να κάνουμε τίποτε άλλο εκείνες τις ώρες»* **3.** (μεσοπαθ. **επιλέγομαι**) φέρω ως πρόσθετο όνομα: *ο Μωάμεθ ο Β' επιλεγόταν «Πορθητής»* || *Βασίλειος ο Β', ο επιλεγόμενος «Βουλγαροκτόνος»* ΣΥΝ. επονομάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.

επιλεκτικός, -ή, -ό [1852] αυτός που επιλέγει, που ενεργεί κατ' επιλογήν: *είναι ιδιαίτερα ~ στις αγορές ρούχων* || *~ παρουσίαση βιβλίων / αποσπασμάτων από ελληνικές ταινίες* (και για την υποδήλωση τής έλλειψης αντικειμενικότητας) *~ μέθοδος / μεταχείριση / εφαρμογή τού νόμου / χρήση ενός δικαιώματος / μνεία* || *έχει ~ μνήμη· θυμάται ό,τι τη συμφέρει*. — **επιλεκτικ-ά / -ώς** επίρρ., **επιλεκτικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. selectif].

επίλεκτος, -η, -ο αυτός που ξεχωρίζει ή έχει επιλεγεί για την αξία του: *~ μαθητές / αθλητές / στρατιωτικές μονάδες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιλέγω*].

επιλέξιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι δυνατόν να επιλεγεί: *~ λύση* **2.** (ειδικότ.) αυτός που επιτρέπεται να επιλεγεί, τού οποίου προβλέπεται η χρηματοδότηση από τον κανονισμό ενός προγράμματος: *~ δαπάνες* (σε ερευνητικά προγράμματα) ΣΥΝ. εκλέξιμος. — **επιλεξιμότητα** (η).

επιλήνιος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ληνό, δηλ. το πατητήρι στο οποίο πατιούνται τα σταφύλια τού τρυγητού **2.** ΦΙΛΟΛ. ***επιλήνια*** (τα) {επιληνίων} τα τραγούδια που τραγουδούσαν κατά την αρχαιότητα με το πάτημα των σταφυλιών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι- + -λήνιος < ληνός*].

επιληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** σχετικός με την επιληψία: *~ κρίσεις* **2.** (για πρόσ.) αυτός που υποφέρει από επιληψία.

επιλήσμων, -ων, -ον {επιλήσμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) (+γεν.) αυτός που ξεχνά ή έχει ξεχάσει (συνήθ. μειωτ.) *~ τού χρέους / των καθηκόντων* ΣΥΝ. αμνήμων ΑΝΤ. μνήμων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι- + λήσμων*. βλ. κ. *λησμονώ*].

επιληψία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ασθένεια, κατά την εκδήλωση τής οποίας ο ασθενής χάνει τις αισθήσεις του και παθαίνει σπασμούς ΣΥΝ. σεληνιασμός, ιερή νόσος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπίληπτος < ἐπιλαμβάνω* «λαμβάνω, αρπάζω, επιτίθεμαι», που μεταξύ άλλων είχε και τη σημ. τής ασθένειας, η οποία επιτίθεται ξαφνικά στον οργανισμό. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. epilepsy, γαλλ. épilepsie].

επιλήψιμος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι αξιοκατάκριτος: *~ συμπεριφορά / διαγωγή* ΣΥΝ. κατακριτέος, αξιόμεμπτος, μεμπτός, επίμεμπτος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ανηθικότητα και φαυλότητα: *~ πράξη* ΣΥΝ. ανήθικος, ευτελής.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που μπορεί να συλληφθεί», < αρχ. *ἐπιλαμβάνω* «λαμβάνω, αρπάζω - επιτίθεμαι»].

επιλογέας (ο) {επιλογ-είς, -έων} ΤΕΧΝΟΛ. ηλεκτρομηχανικό σύστημα που χρησιμοποιείται στις τηλεπικοινωνίες για τη ζεύξη τού κυκλώματος τού καλούντος με πλήθος κυκλωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. selector].

επιλογή (η) **1.** η διάκριση από ένα σύνολο με βάση συγκεκριμένα κριτήρια τού επιθυμητού / προτιμώμενου (προσώπου / πράγματος): *έκανε την ~ τού συντρόφου της επηρεασμένη από τους γονείς της* || *το δικαίωμα τής ~* ΣΥΝ. εκλογή· ΦΡ. (α) ***κατ' επιλογή(ν)*** με επιλογή: *οι μαθητές αυτού τού σχολείου γίνονται δεκτοί ~* (β) ***(τεστ/ερωτήσεις) πολλαπλών επιλογών*** βλ. λ. *πολλαπλός* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει επιλέξει (κάποιος): *ο δίσκος περιλαμβάνει δέκα ~ από το σύγχρονο ελληνικό τραγούδι* **3.** οτιδήποτε μπορεί κανείς να επιλέξει: *οι ~ σου είναι περιορισμένες* **4.** ΒΙΟΛ. ***φυσική επιλογή*** η φυσική διαδικασία που, σύμφωνα με τον δαρβινισμό, επιτρέπει την επιβίωση των οργανισμών που προσαρμόζονται καλύτερα στο περιβάλλον έναντι των λιγότερο προικισμένων και επιφέρει την εξέλιξη την εξέλιξη νέων ειδών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιλέγω*. Ο βιολ. όρ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. natural selection].

επίλογος (ο) [αρχ.] {επιλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** το τελευταίο τμήμα κειμένου, λόγου ή αφηγηματικού έργου, που συγκεφαλαιώνει τα κύρια σημεία τού περιεχομένου και έχει καταληκτικό τόνο: *στον ~ τής έκθεσης συνοψίζονται τα συμπεράσματα* ΣΥΝ. κατακλείδα, κλείσιμο ΑΝΤ. πρόλογος **2.** (στο θέατρο) το τελευταίο μέρος έργου, κατά το οποίο ο ηθοποιός απευθύνεται στο κοινό ζητώντας την επιείκειά του ή καλώντας το να χειροκροτήσει ΣΥΝ. (καθημ.) φινάλε **3.** (μτφ.) το γεγονός με το οποίο τελειώνει (κάτι): *ο φόνος ήταν ο τραγικός ~ τής οικογενειακής διαμάχης* ΣΥΝ. συνέπεια, επακόλουθο. — **επιλογικός**, -ή, -ό [μτγν.], **επιλογικά** επίρρ.

επίλοιπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που υπολείπεται, που απομένει ΣΥΝ. υπόλοιπος, λοιπός.

επιλόχειος, -α/-ος, -ο αυτός που σχετίζεται με τη λοχεία (βλ.λ.): *~ πάθηση / πυρετός*.
[ΕΤΥΜ. < *επι- + -λόχειος < λοχεία* (βλ.λ.)].

επιλοχίας (ο/η) [1833] {επιλοχιών} υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς: *έφεδρος / μόνιμος ~* (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επίλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η οριστική λύση: *η ειρηνική ~ των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών* || *η ~ ενός προβλήματος / θέματος*.

επιλύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέλυσα, επιλύ-θηκα, -μένος} δίνω οριστική λύση σε (κάτι): *~ ένα πρόβλημα / θέμα* || *προσπάθησε να επιλύσει τις μακροχρόνιες διαφορές τους*. Επίσης **επιλύνω**.

επιμανίκια (τα) [μτγν.] {επιμανικίων} ΕΚΚΛΗΣ. κομμάτια υφάσματος κοσμημένα με σταυρούς ή άλλες παραστάσεις, με τα οποία περιβάλλουν οι ιερείς το κάτω μέρος των χειρίδων (μανικιών) τού στιχαρίου τους. Επίσης **επιμάνικα** [μεσν.].

επιμαρτυρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιμαρτυρείς... | επιμαρτύρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} βεβαιώνω επιπρόσθετα: *η διαπίστωσή μου επιμαρτυρείται και από άλλα στοιχεία*. — **επιμαρτυρία** (η) [αρχ.].

επίμαχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που αποτελεί αντικείμενο αμφισβήτησης και διαμάχης: *~ διάταξη / τροπολογία / φράση / θέμα / ζήτημα / σημείο*.

επιμειξία (η) ‣ επιμιξία

επιμέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιαίτερη προσοχή και μέριμνα (κατά την εκτέλεση έργου), ο ξεχωριστός ζήλος: *η ~ τού μαθητή στα μαθήματα* ΣΥΝ. εργατικότητα, φιλοπονία ΑΝΤ. οκνηρία, φυγοπονία **2.** η φροντίδα για την άρτια (τεχνικά και αισθητικά) παρουσίαση, εμφάνιση έργου: *η ~ βιβλίου / έκδοσης / τηλεοπτικού ή ραδιοφωνικού προγράμματος* || *επιστημονική ~ ενός τόμου / μιας εκπομπής* **3.** η ανάληψη τής φροντίδας ανηλίκου ή ανίκανου προσώπου (κηδεμονία, διαχείριση τής περιουσίας του κ.λπ.) κατόπιν δικαστικής αποφάσεως: *διεκδικώ / κερδίζω την ~ των παιδιών*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.

επιμελημένος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με ιδιαίτερη φροντίδα και προσοχή: *~ έκδοση / έκθεση / ντύσιμο* ΣΥΝ. φροντισμένος, προσεγμένος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιμεμελημένος*, μτχ. παρακ. τού ρ. *ἐπιμέλομαι / ἐπιμελοῦμαι*].

επιμελής, -ής, -ές {επιμελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιμελέστ-ερος, -ατος} αυτός που δείχνει ιδιαίτερη προσοχή και ζήλο (σε αυτό με το οποίο ασχολείται): *~ μαθητής* ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπονος, μελετηρός, φιλομαθής ΑΝΤ. αμελής. — **επιμελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, προηγούμενως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμελοῦμαι*].

επιμελητεία (η) [μτγν.] {επιμελητειών} υπηρεσία που μεριμνά για τη συντήρηση και τον εφοδιασμό ενός χώρου με τα αναγκαία: *το Γραφείο Επιμελητείας τού πανεπιστημίου*. — **επιμελητειακός**, -ή, -ό.

επιμελητήριο (το) [1871] {επιμελητηρί-ου | -ων} νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου, που λειτουργεί σε τοπική, εθνική ή διεθνή κλίμακα για την εξυπηρέτηση ενός οικονομικού κλάδου και των αντίστοιχων επαγγελματικών τάξεων, έχει καθήκοντα διοικητικά και αποσκοπεί στην ενημέρωση των μελών του, την ανάπτυξη τού κλάδου κ.λπ.: *βιομηχανικό / εμπορικό / τεχνικό ~*. — **επιμελητηριακός**, -ή, -ό.

επιμελητής (ο), **επιμελήτρια** (η) [μτγν.] {επιμελητριών} **1.** πρόσωπο που έχει ως έργο του τη φροντίδα για την αρτιότερη (κυρ. τεχνικά και αισθητικά) παρουσίαση, εμφάνιση ορισμένου έργου: *~ εκδόσεως / χειρογράφων / αρχαιοτήτων* **2.** (ειδικότ.) μαθητής που αναλαμβάνει να προσέχει την αίθουσα κατά το διάλειμμα: *~ τής τάξης* **3.** (παλαιότ.) επιστημονικός συνεργάτης, βοηθός καθηγητή πανεπιστημίου **4.** γιατρός νοσοκομείου, ο οποίος έχει ασκήσει την ειδικότητά του επί συγκεκριμένο χρόνο και προΐσταται συγκεκριμένου τομέα: *ο ~ τής παιδοχειρουργικής κλινικής* **5.** ΝΟΜ. (α) πρόσωπο στο οποίο αναθέτει το δικαστήριο τη φροντίδα ανηλίκου ή ανίκανου προσώπου (β) ***δικαστικός επιμελητής*** άμισθος δημόσιος υπάλληλος ο οποίος αμείβεται από τον εκάστοτε πελάτη του, κυρίως για την επίδοση εγγράφων και την εκτέλεση εκτελεστών τίτλων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκδοση, πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμελοῦμαι (-έο-)*. Στην αρχαιότητα η λ. δήλωσε διάφορα αξιώματα, όπως τού στρατιωτικού διοικητή, τού φυλάρχου (στην Αθήνα), τού οικονομικού επιτρόπου, καθώς και τού υπευθύνου σε ναυπηγείο, νεώριο ή λιμένα].

επιμελούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επιμελείσαι... | επιμελή-θηκα (λόγ. επεμελήθην, -ης, -η...), -μένος} (λόγ.) **1.** φροντίζω με ιδιαίτερο ζήλο και μεράκι: *επιμελείται πάντα την εμφάνιση των γραπτών της· είναι πολύ σχολαστική σ' αυτά* **2.** (γενικότ.) ασκώ εποπτεία, μεριμνώ: *~ έργο* || *~ την έκδοση τού βιβλίου* || (+γεν.) *επεμελήθη τής συντάξεως / τού υπομνήματος* **• 3.** ΝΟΜ. ασκώ επιμέλεια και κηδεμονία ΣΥΝ. εποπτεύω, επιβλέπω, κηδεμονεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιμελοῦμαι (-έο-) / ἐπιμέλομαι < ἐπι- + μέλω / -ομαι* «φροντίζω», βλ. κ. *μέλει*].

επίμεμπτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι άξιος κατακρίσεως: *~ συμπεριφορά / πράξη* ΣΥΝ. αξιοκατάκριτος, μεμπτός ΑΝΤ. άψογος. — **επίμεμπτα / επιμέμπτως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιμέμφομαι < ἐπι- + μέμφομαι* (βλ.λ.)].

Επιμενίδης (ο) αρχαίος Έλληνας ιερέας και μάντης από την Κρήτη· πραγματοποίησε καθαρμό τής πόλεως των Αθηνών μετά το «κυλώνειο άγος» και συνέγραψε *Θεογονία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., παρεκτεταμ. τ. τού ον. *Ἐπιμένης* (πβ. κ. *Εὐμένης - Εὐμενίδες*) < *ἐπι- + -μένης < μένος* (βλ.λ.)].

επιμένω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {επέμεινα} ♦ (αμετβ.) **1.** (+σε) μένω σταθερός και αμετακίνητος (σε κάτι): *επέμενε στις απόψεις του / στις αρχικές θέσεις του* ΣΥΝ. εμμένω, είμαι ανυποχώρητος **2.** (μτφ.)

εξακολουθώ, παραμένω, δεν υποχωρώ: *ο πυρετός επέμενε* ♦ **3.** (μετβ.) συνεχίζω να προσπαθώ (παρά τις αντιδράσεις, τα προβλήματα κ.λπ.): *παρότι του είπα ότι δεν ενδιαφέρομαι, επέμενε να με εγγράψει μέλος* **4.** (η μτχ. **επιμένων, -ουσα, -ον**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*

επιμένων, -ουσα, -ον αυτός που επιμένει· κυρ. στη ΦΡ. ***ο επιμένων νικά*** αυτός που δεν εγκαταλείπει τις διεκδικήσεις ή τις προσπάθειές του στο τέλος τα καταφέρνει: *ο επιμένων (ελλη)νικά* (διαφημ. για την ενίσχυση τής αγοράς ελληνικών προϊόντων).

επιμερίζω ρ. μετβ. {επιμέρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** διαχωρίζω σε μερίδια: *~ οικόπεδο / περιουσία* ΣΥΝ. διαιρώ, διανέμω, διαμοιράζω **2.** (μτφ.) κατανέμω σε χωριστά μέρη, προς διαφορετικές κατευθύνσεις: *η ευθύνη δεν επιμερίζεται* ‖ *~ το βάρος τής εργασίας.* — **επιμερισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *μερίζω* < *μέρος*].

επιμεριστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον επιμερισμό· ΦΡ. ΓΛΩΣΣ. ***αόριστη επιμεριστική αντωνυμία*** η αντωνυμία που δηλώνει συμβατικά στην παραδοσιακή – σχολική γραμματική καθένα από τα πρόσωπα στα οποία επιμερίζεται, δηλ. κατανέμεται μια ενέργεια, π.χ. *καθένας.* — **επιμεριστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. distributif].

επιμέρους επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που σχετίζεται με μέρος μόνο ενός συνόλου, που προκύπτει από επιμερισμό: *οι ~ τομείς μιας οργανωτικής δομής* ‖ *η συζήτηση περιορίστηκε σε ~ ζητήματα* **2. επιμέρους** (τα) τα δευτερεύοντα, τα επουσιώδη: *ας αφήσουμε τα ~ και ας ασχοληθούμε με τα ουσιαστικά θέματα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *ἐπὶ μέρους* (λ.χ. *τὰς ἐπὶ μέρους γράφειν πράξεις*, Πολύβιος)].

επιμεταλλώνω ρ. μετβ. [1870] {επιμετάλλω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω αντικείμενο με στρώμα μετάλλου ΣΥΝ. γαλβανίζω. — **επιμετάλλωση** (η) [1885].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. métalliser].

επιμέτρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ο υπολογισμός (π.χ. τού κόστους) που γίνεται μετά την ολοκλήρωση ενός έργου **2.** ΝΟΜ. ο καθορισμός τού ύψους τής ποινής από τον δικαστή.

επιμετρητής (ο) ο ειδικός (συνηθ. πολιτικός μηχανικός) που αναλαμβάνει τον υπολογισμό τού κόστους των έργων μιας οικοδομής.

επίμετρο (το) [μτγν.] {επιμέτρ-ου | -ων} (κυρ. σε μελέτες) προσθήκη, συμπλήρωμα με διευκρινίσεις, σχόλια ή χρήσιμα στοιχεία για το κυρίως έργο: *στο τέλος τής εργασίας υπάρχει ~ όρων, τόπων και πραγμάτων* ‖ *το ~ στη συλλογή διηγημάτων τού συγγραφέα υπογράφει γνωστός κριτικός τής λογοτεχνίας·* ΦΡ. (λόγ.) ***εις επίμετρον (πάντων)*** επιπροσθέτως, επιπλέον.

επιμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {επιμετρ-είς κ. -άς... | επιμέτρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** μετρώ, υπολογίζω μετά την ολοκλήρωση ενός έργου ΣΥΝ. προσθέτω **2.** ΝΟΜ. (για δικαστήριο) καθορίζω επακριβώς την ποινή που θα επιβληθεί σε κατηγορούμενο.

Επιμηθέας (ο) {επιμηθέ-ως, -έων} **1.** ΜΥΘΟΛ. γιος τού Ιαπετού και τής Ωκεανίδας Κλυμένης, αδελφός τού Προμηθέα, ο οποίος πρώτα έπραττε και μετά αναλογιζόταν τις συνέπειες **2.** (μετωνυμ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη προνοητικότητας και διαπιστώνει εκ των υστέρων εκείνο που έπρεπε να είχε ήδη πράξει ΣΥΝ. απερίσκεπτος ΑΝΤ. προβλεπτικός, προνοητικός. — **επιμήθεια** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐπιμηθεύς* < *ἐπι-* + *-μηθεύς* < θ. *μαθ-*, πβ. αόρ. β' *μαθεῖν* τού ρ. *μανθάνω*. Το μακρό *μᾱθ-* (*ἐπι-μηθεύς*) κατ' αναλογίαν προς το *Προ-μηθεύς* (βλ.λ.)].

επιμήκης, -ης, επίμηκες {επιμήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που το μήκος του είναι μεγαλύτερο από το πλάτος του: *~ ράβδος* ΣΥΝ. μακρόστενος, μακρουλός ΑΝΤ. φαρδύς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-μήκης* < *μῆκος*].

επιμήκυνση (η) [1891] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η αύξηση τής διάστασης τού μήκους, το να γίνεται (κάτι) μακρύτερο **2.** (για χρόνο) η αύξηση τής διάρκειας: *η ~ τού χρόνου παραμονής του στο εξωτερικό* ‖ *«η ~ τής ζωής»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*

επιμηκύνω ρ. μετβ. {επιμήκυ-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) **1.** αυξάνω το μήκος: *~ γραμμή* ΣΥΝ. μακραίνω **2.** (για χρόνο) αυξάνω τη διάρκεια: *επιμηκύνεται ο χρόνος παραμονής τής ειρηνευτικής δύναμης στο Κόσοβο* ‖ *«διατηρώντας τα ρούχα σε καλή κατάσταση ~ τη διάρκεια ζωής τους»* (εφημ.). · **επιμηκυντικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεγέθυνση.*
[ΕΤΥΜ. *μτγν. < ἐπι-* + *μηκύνω* < *μῆκος*].

επίμηλο (το) [1858] {επιμήλ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. το ψηλότερο σημείο τού ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) πόμολο.
[ΕΤΥΜ. < *επι-* + *μήλο*, απόδ. τού βεν. pomolo (βλ. κ. *πόμολο*)].

επιμιξία (η) {επιμιξιών} **1.** η μείξη (φυλών, λαών) μέσω επιγαμιών (βλ.λ.) ΣΥΝ. διασταύρωση, ανάμειξη **2.** (ειδικότ. για ζώα) η διαδικασία αναπαραγωγής, η οποία αποσκοπεί στη βελτίωση ενός είδους και για την οποία χρησιμοποιούνται ζώα μιγάδες, τα οποία διαθέτουν τα επιθυμητά χαρακτηριστικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναμειγνύω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμείγνυμι* < *ἐπι-* + *μείγνυμι*, βλ. κ. *μείξη*].

επιμίσθιο (το) [1831] {επιμισθί-ου | -ων} η πρόσθετη αμοιβή που παρέχεται ως συμπλήρωμα τού κυρίως μισθού.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐπιμίσθιος* < *ἐπι-* + *μίσθιος* < *μισθός*].

επιμνημόσυνος, -η, -ο [1893] αυτός που τελείται κατά την εκκλησιαστική τελετή τού μνημοσύνου: *εψάλη ~ δέηση στη μνήμη των πεσόντων στη Μάχη τής Κρήτης* ‖ *~ τελετή / λόγος.*

επιμολύβδωση (η) [1885] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η επικάλυψη επιφάνειας με μόλυβδο **2.** (συνεκδ.) το στρώμα μολύβδου με το οποίο καλύπτεται το εσωτερικό τής κάννης όπλου ύστερα από τον πυροβολισμό. · **επιμολυβδώνω** ρ.

επιμολύνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιμόλυ-να, -νθηκα, -σμένος} (λόγ.) προκαλώ μόλυνση σε πληγωμένη περιοχή τού σώματος: *απολυμαίνω το τραύμα, για να μην επιμολυνθεί.* — **επιμόλυνση** (η).

επιμονή (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να επιμένει κανείς (σε κάτι): *με υπομονή και ~ πάντα επιτυγχάνεις* ΣΥΝ. εμμονή **2.** (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση τής σταθερής προσήλωσης (κάποιου σε κάτι): *δεν περίμενα τέτοια ~ σε λεπτομέρειες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μένω.*

επίμονος, -η, -ο 1. (κυρ. για πρόσ.) αυτός που επιμένει (σε κάτι), που δεν υποχωρεί: *ήταν πολύ ~ στις ιδέες του* ‖ *~ άνθρωπος / χαρακτήρας* ‖ (ως ουσ.) *οι ~ πάντα κερδίζουν* ΣΥΝ. σταθερός, ανένδοτος, ανυποχώρητος, πεισματάρης **2.** (μτφ.) αυτός που συνεχίζει με την ίδια ένταση: *~ πυρετός / πόνος / βήχας / προσπάθεια / βλέμμα.* — **επίμονα / επιμόνως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιμένω*].

επίμορτος, -η, -ο αυτός που καλλιεργείται με τη συμφωνία να καρπώνεται ο καλλιεργητής μέρος τής σοδειάς: *~ χωράφι·* ΦΡ. ΝΟΜ. (α) ***επίμορτη αγροληψία*** το μίσθωμα αγροτικού κτήματος ως ποσοστό των καρπών, που προσδιορίζεται από το τι συνηθίζεται στην περιοχή (αν δεν έχει οριστεί κάτι άλλο) (β) ***επίμορτη καλλιέργεια*** η εκμετάλλευση αγροκτημάτων έναντι μισθώματος, που προσδιορίζεται σε σχέση με την ποσότητα τής παραγωγής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *-μορτος* < *μορτή* «αγρομερίδιο» (με παραγ. επίθημα *-τή*, πβ. κ. *ἀορ-τή*) < *μείρομαι* «μοιράζω, -ομαι»].

επιμορφώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιμόρφω-σα, -θηκα, -μένος} παρέχω (σε κάποιον) επιπλέον γνώσεις, με σκοπό την καλλιέργεια ικανοτήτων: *οι επιχειρήσεις επιμορφώνουν με σεμινάρια τους υπαλλήλους τους, για να βελτιώσουν την απόδοσή τους* ‖ *οι καθηγητές τού σχολείου επιμορφώνονται σε ειδικά κέντρα.*

επιμόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παροχή πρόσθετων γνώσεων, επιστημονικής ή και επαγγελματικής κατάρτισης: *~ εκπαιδευτικών / προσωπικού* ‖ *διαρκής ~·* ΦΡ. ***λαϊκή επιμόρφωση*** βλ. λ. λαϊκός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάρτιση.*

επιμορφωτής (ο), **επιμορφώτρια** (η) {επιμορφωτριών} πρόσωπο που επιμορφώνει: *~ δασκάλων / καθηγητών / υπαλλήλων.*

επιμορφωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την επιμόρφωση: *~ εκδήλωση / μαθήματα / προγράμματα / σεμινάρια.* — **επιμορφωτικά** επίρρ.

επίμοχθος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που απαιτεί μόχθο (για να γίνει): *~ εργασία / εγχείρημα / λειτούργημα* ΣΥΝ. κουραστικός, κοπιαστικός, επίπονος ΑΝΤ. άκοπος, ξεκούραστος. — **επίμοχθα / επιμόχθως** [μτγν.] επίρρ.

επιμύθιο (το) {επιμυθί-ου | -ων} **1.** ο επίλογος ενός μύθου, που συμπυκνώνει ως δίδαγμα το περιεχόμενο τής διήγησης **2.** (γενικότ.) ο επίλογος ή το συμπέρασμα σε κείμενο, περιγραφή κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἐπιμύθιος* < *ἐπι-* + *-μύθιος* < *μῦθος*].

επίναυλος (ο) [1838] {επιναύλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η συμφωνημένη προσαύξηση τού ναύλου.

επίνειο (το) {επινεί-ου | -ων} (λόγ.) λιμάνι ή πόλη γύρω από λιμάνι, από όπου εξυπηρετείται μεγαλύτερο αστικό κέντρο, μια μεσόγεια πόλη: *ο Πειραιάς είναι το ~ τής Αθήνας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίνειον* < *ἐπι-* + *-νειον* / *-νηιον* < *ναῦς* «πλοίο»].

επίνευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) η κάμψη τής κεφαλής προς τα εμπρός· ΦΡ. ΝΑΥΤ. ***επίνευση κεραιών*** η τοποθέτηση των κεραιών τού πλοίου σε χαμηλότερη θέση ως ένδειξη πένθους.

επινεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επένευσα} (λόγ.) δείχνω τη συγκατάθεσή μου (σε κάτι) με κλίση τής κεφαλής προς τα εμπρός ΣΥΝ. επιδοκιμάζω, εγκρίνω, κατανεύω.

επινεφριδίνη (η) ▸ επινεφρίνη

επινεφρίδιο (το) {επινεφριδί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθένας από τους δύο μικρούς τριγωνικούς αδένες, που βρίσκονται πάνω στους νεφρούς και συμβάλλουν στην αρμονική ισορροπία τού οργανισμού εκκρίνοντας πολλές ορμόνες: *δεξιό / αριστερό ~.* **επινεφρίδιος, -α, -ο** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπινεφρίδιος* < *ἐπι-* + *-νεφρίδιος* < *νεφρός*].

επινεφριδίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή των επινεφριδίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epinephritis].

επινεφρίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η αδρεναλίνη (βλ.λ.). Επίσης **επινεφριδίνη.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epinephrine].

επινικελώνω ρ. μετβ. {επινικέλω-σα, -θηκα, -μένος} επενδύω μεταλλική επιφάνεια με λεπτή επίστρωση νικελίου. — **επινικέλωση** (η) [1889].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. nickeler].

επινικελωτήριο (το) {επινικελωτηρί-ου | -ων} το εργαστήριο στο οποίο επινικελώνονται αντικείμενα. — **επινικελωτής** (ο).

επινίκιος, -α, -ο 1. αυτός που σχετίζεται με τη νίκη: *~ τρόπαιο / λόγος / πανηγυρισμός / ύμνος* (εκκλησιαστικός ύμνος θριαμβικού-δοξολογικού χαρακτήρα) ΣΥΝ. νικητήριος **2.** ΦΙΛΟΛ. ***επινίκιον*** (το) {επινικίου} αρχαία λυρική σύνθεση, που υμνεί νίκη στους πανελλήνιους αγώνες: *οι ~ τού Βακχυλίδη* **3. *επινίκια*** (τα) {επινικίων} οι εορταστικές εκδηλώσεις ύστερα από νίκη: *μετά τον θρίαμβο ακολούθησαν τα ~* ΣΥΝ. νικητήρια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-νίκιος* < *νίκη*].

επίνικος (ο) [αρχ.] {-ίκου | -ίκων} το επινίκιο (βλ.λ., σημ. 2).

επινόημα (το) [αρχ.] {επινοήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που επινοεί κάποιος: *πονηρό / ατυχές / ιδιοφυές ~* ΣΥΝ. εφεύρημα, επινόηση. — **επινοηματικός, -ή, -ό** [μτγν.].

επινόηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** οτιδήποτε καινούργιο, πρωτότυπο συλλαμβάνει ο ανθρώπινος νους μέσω τής δημιουργικής σκέψης και φαντασίας: *τολμηρή / πρωτοποριακή / νέα ~* ‖ *η ~ τού τροχού / τής γραφής* ΣΥΝ. σύλληψη, εφεύρεση, ιδέα, επινόημα

2. (ειδικότ.) η έμπνευση, η πρωτότυπη σύλληψη: *εντυπωσιακές ~ ενός ηθοποιού πάνω στη σκηνή || οι ~ τού παίκτη κατά τη διάρκεια τού αγώνα ξεσήκωσαν τους φιλάθλους* **3.** (ειδικότ.-κακόσ.) καθετί φανταστικό, ψεύτικο, που προβάλλεται για την απόκρυψη τής αλήθειας: *οι δικαιολογίες που προέβαλε ήταν καθαρή ~* ΣΥΝ. τέχνασμα, σόφισμα, μεθόδευση.

επινοητής (ο) [μτγν.]. **επινοήτρια** (η) [μεσν.] {επινοητριών} (λόγ.) πρόσωπο που επινοεί: *~ ενός όρου / σχεδίου.*

επινοητικός, -ή, -ό [μτγν.] (για πρόσ.) αυτός που έχει την ικανότητα να επινοεί: *~ ζωγράφος / ηθοποιός* ΣΥΝ. εφευρετικός, ευρηματικός, γόνιμος, πολυμήχανος. — **επινοητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **επινοητικότητα** (η) [1880].

επίνοια (η) {επινοιών} **1.** η ικανότητα να εφευρίσκει και να συλλαμβάνει κανείς νέα και πρωτότυπα πράγματα ΣΥΝ. επινοητικότητα, εφευρετικότητα, ευρηματικότητα **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε συλλαμβάνει ο άνθρωπος με τη δημιουργική του φαντασία και σκέψη ΣΥΝ. εφεύρεση, επινόημα, σύλληψη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπινοῶ*].

επινοώ ρ. μετβ. {επινοείς... | επινό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** σκέφτομαι και δημιουργώ κάτι νέο, συνήθ. με σκοπό την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών: *~ εργαλεία / μηχανήματα / θεωρίες / τρόπους ζωής* ΣΥΝ. εξευρίσκω, ανακαλύπτω, εφευρίσκω **2.** (μτφ.) μεθοδεύω έντεχνα κάτι, για να παραπλανήσω: *επινόησε πλαστά επιχειρήματα, για να συγκαλύψει τις ευθύνες του* ΣΥΝ. μηχανεύομαι, σκαρώνω, σοφίζομαι, κατασκευάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπινοῶ (-έω) < ἐπι- + νοῶ < νοῦς*].

επιορκία (η) [αρχ.] {επιορκιών} η αθέτηση όρκου. — **επιορκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

επίορκος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που καταπατεί, που αθετεί τον όρκο του ΣΥΝ. ψεύδορκος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει προδώσει την πατρίδα του, καταπατώντας τον όρκο που έδωσε να την υπηρετεί ΣΥΝ. προδότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω.*

επιούσα (η) {επιούσης | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η μέρα μετά, η επομένη· κυρ. στη ΦΡ. ***τι τέξεται η επιούσα*** βλ. λ. *τι.*
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τής αρχ. μτχ. *ἐπιών* (< *ἔπειμι*). Βλ. κ. *ιόν*].

επιούσιος, -α, -ο **1.** αυτός που είναι αναγκαίος για την καθημερινή μας συντήρηση: *«τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον...»* (Κυριακή Προσευχή)· ΦΡ. ***άρτος ο επιούσιος*** το καθημερινό ψωμί, η στοιχειώδης ποσότητα τροφής, την οποία χρειάζεται ο άνθρωπος για να συντηρηθεί: *τον βγάλαμε και σήμερα τον άρτο τον επιούσιο* **2.** **επιούσιος** (ο) {χωρ. πληθ.} τα χρήματα που χρειάζεται κανείς για να εξασφαλίσει τα προς το ζην: *εδώ βγάζει δεν βγάζει τον ~, για αγορά αυτοκινήτου συζητάει;*
[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐπὶ τὴν οὖσαν (ἡμέραν)* «τη σημερινή (παρούσα) ημέρα». Η λ. απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ. ως ένα από τα αιτήματα τής Κυριακής Προσευχής, πβ. Ματθ. 6, 11: *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον*].

επίπαγος (ο) [μτγν.] ΓΕΩΛ. (συνήθ. στον πληθ.) στρωματοειδής συσσώρευση ορυκτής ύλης πάνω στην επιφάνεια τής γης ή σε μικρό βάθος κάτω από αυτήν· προέρχεται από ηφαιστιακή δράση, από την καθίζηση των αλάτων τού νερού ή την αποσάθρωση πετρωμάτων.

επιπαλάμιος, -α, -ο αυτός που βρίσκεται στην παλάμη τού χεριού· συνήθ. για πολύ μικρών διαστάσεων ηλεκτρονικό υπολογιστή (Η/Υ τσέπης), που μπορεί να χωρέσει σε μια παλάμη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. palm σε φραστικές λ.. λ.χ. palm computer].

επίπαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το πασπάλισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίπασσω < ἐπι- + πάσσω* «πασπαλίζω, ραίνω», για το οποίο βλ. λ. *παστός*].

επίπεδο (το) {επιπέδ-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΜ. η επιφάνεια πάνω στην οποία μια ευθεία γραμμή εφαρμόζει παντού: *εφαπτόμενα / κάθετα / κατακόρυφα / μεσοκάθετα / οριζόντια / παράλληλα ~ || ~ προβολής / συμμετρίας* **2.** ΦΥΣ. ***κεκλιμένο επίπεδο*** βλ. λ. *κεκλιμένος* **3.** οριζόντια επιφάνεια παράλληλη προς τον ορίζοντα: *~ εδάφους* **4.** ΤΟΠΟΓΡ. τμήμα τού εδάφους παράλληλο προς τον ορίζοντα: *οι οικίες αναπτύσσονται σε κλιμακωτά ~* ● **5.** (μτφ.) το στάδιο, η βαθμίδα σε ορισμένη κλίμακα: *οι επιδόσεις του κυμαίνονται σε υψηλά ~ || η θερμοκρασία θα διατηρηθεί σε χαμηλά ~ || ερμηνεία υψηλού ~ || συναναστρέφεται ανθρώπους τού αυτού* (= τού ίδιου) *επιπέδου || το ~ των παρεχόμενων υπηρεσιών είναι χαμηλό || η ζέστη κυμάνθηκε σε ανεκτά ~* **6.** ο τομέας, ο χώρος αναφοράς: *στο ~ τού πνεύματος συντελέστηκε σημαντική πρόοδος || υλικό / ηθικό / πολιτιστικό / κοινωνικό ~ || «διεξήχθη συζήτηση σε ~ πολιτικών αρχηγών»* (εφημ.) *|| το κείμενο αυτό μπορεί να μελετηθεί σε πολλά ~· σε ένα πρώτο, έχουμε μια ερωτική ιστορία, σε ένα δεύτερο ~, υπάρχει η κοινωνική κριτική...* ● **7.** η ποιότητα, η συγκρότηση (κάποιου): *είναι ρηχός άνθρωπος, δεν έχει ~ || δεν μπορώ να κάνω παρέα μαζί του, γιατί δεν είμαστε τού αυτού επιπέδου* **8.** (η γεν. **επιπέδου** ως χαρακτηρισμός) για κάτι/κάποιον που υπερβαίνει τον μέσο όρο, που είναι ανώτερος, εξαιρετικός: *ήταν μια συζήτηση ~ || παρακολουθήσαμε μια παράσταση ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *ἐπίπεδος* (βλ.λ.). Ορισμένες σημερινές σημ. (ιδίως οι 5, 8) αποτελούν απόδοση ξέν. όρου, πβ. αγγλ. level, γαλλ. niveau].

επιπεδογράφηση (η) [1859] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αναπαράσταση σφαιρικής επιφάνειας σε επίπεδο (λ.χ. σε χάρτη κατά τη χαρτογράφηση).

επιπεδογραφία (η) [1797] {επιπεδογραφιών} **1.** ο τοπογραφικός καθορισμός και η αναπαράσταση με τη χρήση οργάνων μιας ζώνης τής γήινης επιφάνειας ή και ολόκληρης τής υδρογείου σε οριζόντιο επίπεδο **2.** (ειδικότ.) η γραφική αναπαράσταση τού εδάφους σε προκαθορισμένη κλίμακα και με καθορισμό τής θέσης των διαφόρων σημείων που το χαρακτηρίζουν. — **επιπεδογραφικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. planigraphie (νόθο σύνθ.)].

επιπεδογράφος (ο) το όργανο που χρησιμοποιείται για την αναπαράσταση σφαιρικής επιφάνειας σε χάρτη και ειδικότ. στη χαρτογράφηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. planigraphe (νόθο σύνθ.)].

επιπεδόκοιλος, -η, -ο [1861] (για φακούς) αυτός που έχει τη μία του επιφάνεια επίπεδη, ενώ την άλλη κοίλη.

επιπεδόκυρτος, -η, -ο [1861] (για φακούς) αυτός που έχει τη μία του επιφάνεια επίπεδη και την άλλη κυρτή.

επιπεδομέτρηση (η) [1890] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μέτρηση επίπεδης επιφάνειας ή επίπεδου σχήματος **2.** η ενασχόληση με την επιπεδομετρία.

επιπεδομετρία (η) [1812] {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΕΩΜ. ο κλάδος που εξετάζει τα επίπεδα σχήματα και τις ιδιότητές τους **2.** ΤΟΠΟΓΡ. κλάδος που έχει ως αντικείμενο τις μεθόδους και τα όργανα που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση και σχεδίαση τμημάτων επίπεδου εδάφους τής γήινης επιφάνειας. — **επιπεδομετρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. planimétrie (νόθο σύνθ.)].

επίπεδος, -η, -ο **1.** αυτός που η επιφάνειά του δεν έχει εσοχές ή προεξοχές: *~ έκταση / χώρος / δρόμος / χωράφι* ΣΥΝ. ομαλός, λείος, στρωτός, ίσιος ΑΝΤ. ανώμαλος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει διακυμάνσεις και εξάρσεις: *~ αφήγηση || ~ έργο από σκηνοθετικής πλευράς* ΣΥΝ. μονότονος, πληκτικός, ισοπεδωτικός **3.** ΓΕΩΜ. αυτός πάνω στον οποίο μπορούμε να εφαρμόσουμε απόλυτα μια ευθεία γραμμή: *~ σχήμα / επιφάνεια || τηλεόραση με ~ οθόνη*· ΦΡ. ***επίπεδη τέχνη*** η τέχνη που παριστάνει τα τοπία και τα πράγματα χωρίς προοπτική **4.** ***επίπεδο*** (το) βλ.λ. — **επίπεδα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπί- + -πεδος < πέδον* «έδαφος». Βλ. κ. *πεδίο*].

επιπεφυκίτιδα (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού επιπεφυκότος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conjonctivite].

επιπεφυκώς (ο) {επιπεφυκότ-ος, -α | -ες, -ων} ο λεπτός διαφανής βλεννογόνος που σκεπάζει την εσωτερική επιφάνεια των βλεφάρων και την εξωτερική επιφάνεια τού οφθαλμικού βολβού.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *ἐπιφύω*. Η λ. απαντά με τη σημερινή σημ. ήδη στον γιατρό Γαληνό (2ος αι. μ.Χ.) ως μέρος τής φρ. *ὁ ἐπιπεφυκὼς ὑμήν*].

επιπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέπεσα} (λόγ.) **1.** πέφτω, προσκρούω πάνω σε (κάποιον/κάτι) με δύναμη, κυρ. κινούμενος απειλητικά ή εχθρικά εναντίον (κάποιου) ΣΥΝ. ορμώ, ρίχνομαι, επιτίθεμαι ● **2.** (για ασθένεια) εκδηλώνομαι και εξαπλώνομαι αιφνίδια: *λοιμός επέπεσε στην πόλη* ΣΥΝ. ενσκήπτω, πέφτω.

επιπλάδικο (το) (λαϊκ.) το επιπλοποιείο.
[ΕΤΥΜ. < *έπιπλο* + παραγ. επίθημα *-άδικο*].

επιπλάς (ο) {επιπλάδες} (λαϊκ.) ο επιπλοποιός.

επίπλαστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν έχει χαρακτηρίζεται από φυσικότητα, αληθοφάνεια: *~ χαμόγελο / ευγένεια / ειλικρίνεια / συμπεριφορά / αρετή* ΣΥΝ. προσποιητός, επιτηδευμένος, τεχνητός, υποκριτικός ΑΝΤ. πραγματικός. **επίπλαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιπλάσσω < ἐπι- + πλάσσω / -ττω* «πλάθω»].

επιπλατινώνω ρ. μετβ. {επιπλατίνω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω την επιφάνεια αντικειμένου με λεπτό στρώμα πλατίνας.

επιπλέον επίρρ. **1.** επιπροσθέτως, ακόμη: *προσθέσε ~ ότι οι αποφάσεις αυτές θα έχουν προσωρινή ισχύ || είναι αγενής και ~ αχάριστος* ΣΥΝ. επίσης, περαιτέρω **2.** (ως επίθ.) ο παραπάνω, ο πρόσθετος: *η ~ φορολόγηση των υψηλών εισοδημάτων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι- + πλέον*].

επίπλευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΟΡΥΚΤ. μέθοδος για τον αποχωρισμό των ορυκτών από διάφορες προσμείξεις.

επιπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέπλευσα} **1.** πλέω πάνω στην επιφάνεια (υγρού): *~ στο νερό / στη θάλασσα / στη λίμνη / στο ποτάμι / στο πηγάδι* ΣΥΝ. (λόγ.) επιπολάζω ΑΝΤ. βυθίζομαι, βουλιάζω **2.** (μτφ.) γλυτώνω, επιβιώνω, αποφεύγω δυσάρεστες συνέπειες: *κατόρθωσαν να επιπλεύσουν παρά το πολιτικό ναυάγιο || επέπλευσε στις εξετάσεις, ενώ άλλοι συνυποψήφιοί του καταποντίστηκαν!* ΣΥΝ. διασώζομαι ΑΝΤ. αφανίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

επιπληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που περιέχει επίπληξη: *~ λόγια.* — **επιπληκτικά** επίρρ.

επίπληξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** το να επιπλήττει κανείς (κάποιον): *η ~ τού μαθητή από τον καθηγητή του εξαιτίας τής αμέλειάς του* ΣΥΝ. επιτίμηση, μάλωμα, παρατήρηση **2.** (συνεκδ.) η αυστηρή σύσταση που απευθύνει κανείς (σε κάποιον): *σκληρή ~* **3.** η ελαφρότερη πειθαρχική ποινή, η οποία επιβάλλεται κυρ. προειδοποιητικά σε κάποιον που έχει υποπέσει σε παράπτωμα, χωρίς να συνεπάγεται άμεσες κυρώσεις: *έγγραφη ~.*

επιπλήττω ρ. μετβ. {επέπληξα, επιπλήχθηκα} (λόγ.) κάνω αυστηρές συστάσεις: *ο διευθυντής επέπληξε τον μαθητή για την ανάρμοστη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. επιτιμώ, μαλώνω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, επαινώ, επιβραβεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι- + πλήττω* (βλ.λ.)].

έπιπλο (το) {έπιπλ-ου | -ων} κάθε κινητό αντικείμενο που χρησιμοποιείται για την εξυπηρέτηση των λειτουργικών αναγκών ή τη διακόσμηση τού σπιτιού ή άλλων χώρων και κατασκευάζεται συνήθ. από ξύλο, γυαλί ή μέταλλο (λ.χ. το τραπέζι, το κρεβάτι, ο καναπές, η καρέκλα κ.λπ.): *έπιπλα κουζίνας / κρεβατοκάμαρας / σαλονιού || παιδικά / εφηβικά ~ || παλαιό / μοντέρνο / πρακτικό / αναπαυτικό / κλασικό / παραδοσιακό / σκαλισμένο / φινετσάτο / ρουστίκ / πτυσσόμενο ~* (βλ. λ. *πτυσσόμενος*). — (υποκ.) **επιπλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔπιπλον* (συνήθ. στον πληθ. *ἔπιπλα*) < *ἐπιπέλομαι* «βρί-

σκομαι στην επιφάνεια, κινούμαι» < *επι-* + *πέλομαι* (βλ. λ. *περίπολος*). II λ. *έπιπλον* προσδιόριζε τα κινητά περιουσιακά στοιχεία (εν αντιθέσει προς την ακίνητη περιουσία, τα χωράφια), πράγμα που ενισχύεται από τη μορφή και τη σημ. των λ. για το *έπιπλο* σε ξέν. γλώσσες, π.χ. γαλλ. meuble / ισπ. mueble < λατ. mobilis «κινητός, αυτός που μπορεί να μετακινηθεί»].

επιπλοκή (η) **1.** το πρόβλημα που εμφανίζεται κατά την εξέλιξη μιας κατάστασης και προκαλεί πρόσθετη δυσκολία: *υπήρξε ~ στη διαδικασία διευθέτησης τού ζητήματος* ΣΥΝ. μπλέξιμο, δυσχέρεια, εμπλοκή, περιπλοκή **2.** ΙΑΤΡ. η εμφάνιση άλλης πάθησης ή προβλήματος κατά την εξέλιξη μιας ασθένειας ή κατά τη διάρκεια θεραπευτικής αγωγής: *αιφνίδια / μετεγχειρητική / πνευμονική / καρδιακή ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιπλέκω*. II ιατρ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. complication].

επιπλοποιείο (το) [1897] το εργαστήριο ή το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται έπιπλα.

επιπλοποιία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή επίπλων: *από μικρός μαθήτευσε στην ~* **2.** (συνεκδ.) η βιοτεχνία ή βιομηχανία κατασκευής επίπλων και ο αντίστοιχος βιομηχανικός κλάδος: *ελληνική / σύγχρονη ~.*

επιπλοποιός (ο) [1890] ο κατασκευαστής επίπλων.

επιπλοπωλείο (το) [1880] το κατάστημα όπου πωλούνται έπιπλα. — **επιπλοπώλης** (ο).

επιπλώνω ρ. μετβ. [1889] {επίπλω-σα, -θηκα, -μένος} εξοπλίζω εσωτερικό χώρο με έπιπλα: *~ γραφείο* ‖ *ενοικιάζεται επιπλωμένο δυάρι.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ameubler].

επίπλωση (η) [1883] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ο εξοπλισμός ενός χώρου με έπιπλα: *το σπίτι είναι έτοιμο, μένει μόνο η ~ τού σαλονιού* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των επίπλων με τα οποία είναι εφοδιασμένος ένας χώρος: *~ γραφείου / παιδικού δωματίου* ‖ *κλασική / μοντέρνα / παραδοσιακή / λιτή ~* ‖ *υφάσματα επιπλώσεων.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ameublement].

επίπνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η θεία έμπνευση.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-οια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *επιπνέω* < *επι* + *πνέω*]

επιπολάζω ρ. αμετβ. {επιπόλασα} (λόγ.) **1.** επιπλέω: *στην επιφάνεια τής θάλασσας επιπόλαζε αργό πετρέλαιο* **2.** εμφανίζομαι συχνά, υπάρχω σε ορισμένο βαθμό ή έκταση: *η μόλυνση από τον ιό τής ηπατίτιδας C επιπολάζει ιδιαιτέρως στους χρήστες ηρωίνης.* — **επιπόλαση** (η) [αρχ.] κ. **επιπολασμός** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *επιπολής* «επιφανειακά, πάνω-πάνω». βλ. κ. *επιπόλαιος*].

επιπόλαιος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από προχειρότητα, απερισκεψία και βιασύνη, έλλειψη σοβαρότητας και ουσίας: *~ άνθρωπος / σκέψη / λόγια / συναισθήματα / σχέση / χειρισμός / ενέργεια / δήλωση* ΣΥΝ. απρόσεκτος, αστόχαστος, ελαφρός, ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. προσεκτικός, συνετός, μυαλωμένος **2.** (κυριολ.) αυτός που δεν έχει βάθος, που βρίσκεται στην επιφάνεια: *~ τραύμα* ΣΥΝ. επιφανειακός ΑΝΤ. εσωτερικός, βαθύς. — **επιπόλαια / επιπολαίως** [αρχ.] επίρρ.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *επιπολής* «επιφανειακά, πάνω-πάνω» < **επί πολῆς* < **πολ-ή*, ετεροιωμ. βαθμ. θέματος που απαντά στο ρ. *πέλ-ομαι* «κινούμαι, υπάρχω», βλ. κ. *περί-πολος, πυρ-πολώ*].

επιπολαιότητα (η) [1816] {επιπολαιοτήτων} **1.** η έλλειψη σοβαρότητας και περίσκεψης, η ιδιότητα τού επιπόλαιου: *επέδειξε ασυγχώρητη ~* ‖ *αντιμετωπίζει τα πάντα με μεγάλη ~* ΣΥΝ. ελαφρότητα, απερισκεψία, απροσεξία ΑΝΤ. σύνεση **2.** (συνεκδ.) κάθε επιπόλαιος λόγος ή ενέργεια: *μικρή / ασήμαντη ~* ‖ *έκανε μια ~ σαν νέος που είναι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

επίπονος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που απαιτεί μόχθο, που γίνεται με κόπο: *~ προσπάθεια / έργο / έρευνα* ΣΥΝ. επίμοχθος, κοπιώδης, κοπιαστικός, κουραστικός ΑΝΤ. άκοπος. — **επίπονα / επιπόνως** [μτγν.] επίρρ.

επιπρόσθετος, -η, -ο [1873] αυτός που δίνεται ή γίνεται επιπλέον, που προστίθεται (σε κάτι το οποίο ήδη υπάρχει): *~ αμοιβή / δαπάνη / φορτία / διευκρινίσεις / αποζημιώσεις / αποδοχές / πληροφορίες / βελτιώσεις* ΣΥΝ. πρόσθετος, παραπανήσιος, επιπλέον, έξτρα· ΦΡ. ***για τον επιπρόσθετο λόγο ότι...*** για λόγο / αιτία που ισχύει επιπλέον, εκτός των άλλων που υπάρχουν: *αρνήθηκε να πουλήσει το κτήμα και ~ δεσμευόταν από την υπόσχεση που είχε δώσει σε άλλον.* — **επιπρόσθετα / επιπροσθέτως** [1888] επίρρ.

επίπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (συνήθ. στον πληθ.) το (συνήθ. αρνητικό) αποτέλεσμα (σε κάτι/κάποιον): *αρνητικές / σοβαρές / δυσμενείς / ολέθριες ~* ‖ *οικονομικές / πολιτικές / κοινωνικές / περιβαλλοντικές ~* ‖ *οι ~ τού καπνίσματος στον οργανισμό* ΣΥΝ. συνέπεια, επακόλουθο, επενέργεια, επίδραση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *επίπτωσις*, αρχικές σημ. «πτώση – επίθεση – σύμπτωση», < αρχ. *επιπίπτω*. Στη σημ. «συνέπεια, επακόλουθο» επέδρασαν και τα γαλλ. incidence, conséquence].

> **επίπτωση – αποτέλεσμα – απόρροια – συνέπεια – επακόλουθο.** Η ουδέτερη δήλωση για «κάτι που ακολουθεί ως προϊόν προηγηθεισών ενεργειών, πράξεων ή καταστάσεων» είναι η λ. **αποτέλεσμα**: *Η επιτυχής αντιμετώπιση των αλλεπάλληλων επιθέσεων τού εχθρού ήταν αποτέλεσμα των οχυρωματικών έργων που είχαν προηγηθεί.* Σε πιο λόγιο ύφος και συχνά στον γραπτό λόγο αντί τής λ. *αποτέλεσμα* χρησιμοποιείται, με την ίδια γενική σημασία, η λ. **απόρροια**: *Η επιτυχία του στον διαγωνισμό είναι ~ πολλού κι μακρού μόχθου.* Λιγότερο ουδέτερη δήλωση (με κλίση προς το αρνητικό αποτέλεσμα) γίνεται με τη λ. **επακόλουθα**, η οποία -όπως και οι *επιπτώσεις* και οι *συνέπειες*- εκφέρεται συνήθως σε πληθυντικό αριθμό: *Πληρώνει τώρα τα επακόλουθα των απερίσκεπτων πράξεών του.* Περισσότερο αρνητική γίνεται η δήλωση με τη λ. **συνέπειες**: *Αν εξακολουθήσουν την ίδια πολιτική στα Βαλκάνια, οι συνέπειες για τη χώρα θα είναι ολέθριες.* Τέλος, η λ. **επιπτώσεις** είναι η περισσότερο αρνητική δήλωση αποτελέσματος: *Οι επιπτώσεις των νέων σκληρών φορολογικών μέτρων για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις θα είναι μοιραίες για το μέλλον αυτών των επιχειρήσεων.*

επιπυραγός (ο/η) ανώτερος αξιωματικός τής Πυροσβεστικής (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επιπωματίζω ρ. μετβ. {επιπωμάτισα} (λόγ.) κλείνω με πώμα: *~ φιάλες / βαρέλια / υπονόμους* ΣΥΝ. βουλλώνω, ταπώνω, καπακώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *επι-* + *πωματίζω* < *πώμα*].

επιπωματισμός (ο) (λόγ.) **1.** το κλείσιμο (π.χ. φιάλης) με πώμα • **2.** ΙΑΤΡ. σύνολο παθολογικών εκδηλώσεων, όταν η καρδιά συμπιέζεται από παθολογικό υγρό που έχει σχηματιστεί στην περικαρδιακή κοιλότητα. Επίσης **επιπωμάτιση** (η) [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tamponade].

επιρρέπεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας | -ειών} (λόγ.) (+σε) η ροπή (προς κάτι): *~ στα ναρκωτικά / στο ποτό / στην εξαπάτηση.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιρρεπής*].

επιρρεπής, -ής, -ές {επιρρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιρρεπέ-στ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει ροπή (προς κάτι, συνήθ. αρνητικό): *~ στις διασκεδάσεις / στο ποτό / στο κάπνισμα / στα ναρκωτικά / στις ηδονές / στο ψέμα / στην υποκρισία* ΣΥΝ. ευεπίφορος, προδιατεθειμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *επιρρέπω* «κλίνω προς» < *επι-* + *ρέπω*].

επίρρημα (το) {επιρρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η άκλιτη λέξη που φανερώνει τόπο, χρόνο, τρόπο, ποσό κ.ά., ένα από τα μέρη τού λόγου.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιρρηματικός, επιτατικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *επι-* + *ρήμα*].

> **προτασιακά και κειμενικά επιρρήματα.** Μαζί με τα συνήθη **επιρρήματα** (ή **επιρρηματικά**), που προσδιορίζουν την πληροφορία που δηλώνει το ρήμα (*τρέχω, φεύγω, κοιμάμαι, δίνω* κ.λπ.) τοπικά, χρονικά, τροπικά κ.λπ. (*τρέχει γρήγορα – έφυγε χτες – κοιμάται εδώ – δίνει χρήματα κάθε μήνα*), υπάρχουν και τα λεγόμενα **προτασιακά επιρρήματα** (sentence adverbs) ή **προτασιακά επιρρηματικά** (sentence adverbials) ή **προτασιακά προσαρτήματα** (sentence adjuncts) καθώς και τα **κειμενικά** επιρρήματα. Ως προτασιακά χαρακτηρίζονται τα επιρρήματα τα οποία χρησιμοποιούνται στη θέση ενός σχολίου, που θα μπορούσε να εκφραστεί με ολόκληρη πρόταση (εξού και «προτασιακά επιρρήματα»), και τα οποία δηλώνουν τη στάση τού ομιλητή απέναντι στα λεγόμενα, επισύροντας συγχρόνως την προσοχή τού ακροατή / αναγνώστη: ***Βεβαίως**, δεν χρειάζεται να συμφωνήσετε μαζί μου* (**βεβαίως** = *είναι βέβαιο ότι...*) – ***Πρακτικά**, η αναγνώριση δεν έχει ιδιαίτερη αξία* (**πρακτικά** = αν δει κανείς τι συμβαίνει στην πράξη) – ***Ευτυχώς**, άργησε να ξεκινήσει κι έτσι δεν ήταν εκεί την ώρα τού δυστυχήματος* (**ευτυχώς** = είναι ευτύχημα ότι...). Τέτοια **σχολιαστικά επιρρήματα** που λειτουργούν ως προτασιακά επιρρήματα είναι, μεταξύ άλλων, τα εξής: *ευτυχώς, δυστυχώς, ευχαρίστως, αληθινά, ομολογουμένως, συμπτωματικά, μυστηριωδώς, τυπικά, φυσικά, βεβαίως, παραδόξως, περιέργως, απροσδόκητα, χαρακτηριστικά, οπωσδήποτε, ορθώς, ανοήτως, καλώς, πρακτικά, φερ' ειπείν, στην πράξη, μέχρις ενός σημείου, προφανώς, απλώς, σαφώς, θεωρητικώς, επισήμως, ανεπίσημα, ενδεχομένως, πιθανώς, αναμφίβολα, ασυζητητί, ειλικρινώς, κατά τη γνώμη μου, λογικά, πολιτικά, γενικώς, οπωσδήποτε, κατά κανόνα, αναγκαστικά, κατ' ανάγκην, εξίσου, προηγουμένως, έκτοτε, εν τω μεταξύ,* κ.ά. Ως **κειμενικά** χαρακτηρίζονται τα επιρρήματα που χρησιμοποιεί ο ομιλητής για να προσδώσει στο κείμενό του συνοχή, συνδέοντας μεταξύ τους ευρύτερα πληροφοριακά σύνολα (περιόδους, παραγράφους κ.λπ.). Τα κειμενικά επιρρήματα λειτουργούν ως «κειμενικοί δείκτες» που παραπέμπουν τον αναγνώστη/ακροατή σε πληροφορίες που προηγούνται ή ακολουθούν. Τέτοια επιρρήματα είναι: *έτσι, λοιπόν, συμπερασματικά, συνεπώς, γι' αυτό, δηλαδή, ουσιαστικά, ωστόσο, όμως, εξάλλου, άλλωστε, τελικά, τέλος, αντίθετα, αργότερα, ακολούθως, ειδικότερα, συγκεκριμένα* κ.ά.

επιρρηματικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με επίρρημα: *~ στοιχείο / σημασία / σύνολο* (β) ***επιρρηματικός προσδιορισμός*** προσδιορισμός τού ρήματος ή τού κατηγορουμένου (όταν είναι επίθετο), συνήθ. επίρρημα αλλά και πλάγια πτώση ονόματος ή εμπρόθετη ή απρόθετη φράση, που χρησιμοποιούνται για τη δήλωση τού χρόνου, τού τρόπου, τού τόπου, τής αιτίας, τού σκοπού κ.λπ. (γ) ***επιρρηματική πρόταση*** δευτερεύουσα πρόταση που προσδιορίζει το ρήμα τής κύριας πρότασης, όπως ο επιρρηματικός προσδιορισμός (χρονική, αιτιολογική κ.λπ.) (δ) ***επιρρηματικό κατηγορούμενο*** το κατηγορούμενο που εκφράζει επιρρηματική σχέση (π.χ. τρόπο, κατάσταση, τάξη, χρόνο), συνήθ. με ρήμα κινήσεως που χρησιμοποιείται ως συνδετικό, π.χ. *ο Γιάννης ήρθε πρώτος, μας υποδέχθηκε όρθιος, έπεσε νεκρός* κ.ά. — **επιρρηματικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

> **επιρρηματικές σχέσεις.** Τα **ουσιαστικά** δηλώνουν τα όντα, πρόσωπα και πράγματα (συγκεκριμένες ή αφηρημένες οντότητες), τα **ρήματα** δηλώνουν πράξεις, ενέργειες ή καταστάσεις των όντων (ουσιαστικών), τα **επίθετα** δηλώνουν ιδιότητες των όντων. Όλες οι

άλλες σχέσεις που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του, σχέσεις χώρου και χρόνου. τρόπου. αιτίας, σκοπού. αποτελέσματος κ.λπ. χαρακτηρίζονται ως **επιρρηματικές** και δηλώνονται από τα λεγόμενα **επιρρηματικά**. Πέντε είδη δομών λειτουργούν στην Ελληνική ως επιρρηματικά, δηλώνοντας επιρρηματικές σχέσεις: τα **επιρρήματα** (*σήμερα. καλά. γρήγορα, εκεί* κ.τ.ό.). οι **εμπρόθετοι προσδιορισμοί** (πρόθεση + ουσιαστικά. επίθ., αντων., επιρρήματα: *με το μολύβι. από το περίπτερο, προς τη Θεσσαλονίκη. από πού. για το καλό του. σ' αυτόν, με εκείνους* κ.τ.ό.), οι **απρόθετοι προσδιορισμοί** (*την ημέρα, τού χρόνου, το Πάσχα, χαμός, τής κακομοίρας, τού κάκου. ποιητική αδεία* κ.τ.ό.), **επιρρηματικές προτάσεις** (σύνδεσμος + πρόταση: *όταν ήλθε, επειδή νομίζει, ώστε να αποτελέσει. για να συναντήσει* κ.τ.ό.), **επιρρηματικές μετοχές** «*τρώγοντας* [= *ενώ έτρωγε*] *άκουσε...*». «*έχοντας υπογράψει* [= *αφού υπέγραψε*]. *απαίτησε...*» κ.τ.ό.). Στην πραγματικότητα, με τα διάφορα μέσα που προσφέρονται, οι ομιλητές τής γλώσσας επιλέγουν κατά περίπτωση τον τρόπο που κρίνουν καλύτερο για να εκφραστούν. Έτσι λ.χ., προκειμένου να δηλώσει κανείς τον χρόνο στην Ελληνική. μπορεί να πει: *πέρυσι* (επίρρημα), *την περυσινή χρονιά* (απρόθετος προσδιορισμός), *στην περυσινή χρονιά* (εμπρόθετος προσδιορισμός)· *αφού υπέγραψε το συμβόλαιο* (επιρρηματική χρονική πρόταση). *υπογράφοντας το συμβόλαιο* [= *όταν υπέγραψε...*] (επιρρηματική χρονική μετοχή). Ας σημειωθεί ότι η πολλαπλότητα των δυνατών επιλογών δεν υπάρχει σε κάθε επιρρηματική σχέση και ότι ορισμένες επιλογές προσφέρουν δυνατότητες που δεν παρέχουν άλλες· π.χ. η φράση «*προσπαθεί επίμονα*» (με επίρρημα), δεν παρέχει τις ίδιες εκφραστικές δυνατότητες με την (εμπρόθετη) επιρρηματική φράση «*προσπαθεί με ανεξάντλητη και συγκινητική επιμονή*».

επιρρίπτω ρ. μετβ. {επέρριψα. επιρρίφ-θηκα (λόγ. επερρίφθην, -ης, -η...)} (λόγ.) καταλογίζω (σε κάποιον κάτι): *επέρριπτε στους άλλους τις δικές του ευθύνες* ΣΥΝ. αποδίδω, προσάπτω. — **επίρριψη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *ῥίπτω*].

επιρροή (η) **1.** η επίδραση σε πρόσωπο ή στη διαμόρφωση αποτελέσματος: *ήταν σημαντική η ~ τής οικογένειάς του στις επαγγελματικές του επιλογές* || *ασκώ ~ σε κάποιον* || *πολιτική / οικονομική / πνευματική ~* ΣΥΝ. επηρεασμός, επήρεια, επενέργεια **2.** (ειδικότ.) η ικανότητα (κάποιου) να επιβάλλεται με το κύρος του και να εμπνέει σεβασμό (στους άλλους): *διέθετε μεγάλη ~ στην κυβέρνηση* ΣΥΝ. δύναμη, ισχύς, επιβολή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίδραση, παρώνυμο, -ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εισροή υγρού» (βάσει τού οποίου πλάστηκε το λατ. influx), < *ἐπιρρέω* < *ἐπι-* + *ῥέω*. Ήδη στην αρχαία γλώσσα η λ. χρησιμοποιείται και μεταφορικώς: *ἐπιρροαὶ κακῶν* (Ευριπ. *Ἀνδρομάχη* 349), *ἀνάμνησίς ἐστιν ἐπιρροὴ φρονήσεως ἀπολιπούσης* (Πλάτ. *Νόμοι* 732b). Ωστόσο. δεν μαρτυρείται με τέτοια σημ. στη Μτγν. Ελληνική και απουσιάζει από τα μεσν. κείμενα. Η επανενεργοποίησή της οφείλεται σε απόδ. τού γαλλ. influence].

επίρρωση {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ενδυνάμωση, η ισχυροποίηση (σε κάτι)· συνήθ. στη ΦΡ. ***εις / προς επίρρωσιν*** προς ενίσχυση: *τους διάβασε και ένα σχετικό χωρίο τού Πλάτωνα ~ των επιχειρημάτων του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίρρωσις* < αρχ. *ἐπιρρώννυμι* «ενισχύω, ενδυναμώνω» < *ἐπι-* + *ῥώννυμι*, βλ. κ. λ. *ρώμη*].

επίσαξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) η τοποθέτηση σαμαριού στη ράχη υποζυγίου ΣΥΝ. σαμάρωμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίσαξις* < αρχ. *ἐπισάττω* «σαμαρώνω» < *ἐπι-* + *σάττω*, βλ. κ. *σαγή*].

επισείω ρ. μετβ. [αρχ.] {*επέσεισα*} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) κραδαίνω (κάτι) απειλητικά **2.** (συνήθ. μτφ.) προκαλώ φόβο ή απειλή λέγοντας (κάτι): *τους επέσειε τον κίνδυνο γενίκευσης τού πολέμου* ΣΥΝ. φοβερίζω. απειλώ.

επισείων (ο) {επισείοντ-ος. -α | -ες. -όντων} ΝΑΥΤ. (λόγ.) μακρόστενη ταινία ή μικρή σημαία, που χρησιμεύει ως διακριτικό στο κατάρτι των πλοίων.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἐπισείω* «πάλλω / κινώ εναντίον κάποιου». Το ουσιαστικοπ. αρσ. με τη σημερινή σημ. είναι μτγν.].

επίσημα (το) {επισήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διακριτική σφραγίδα που ξεχωρίζει ένα αντικείμενο και πιστοποιεί τη γνησιότητά του ή γενικότ. τις ιδιότητες που αποδεδειγμένα έχει (λ.χ. την αντοχή, τη σύστασή του): *~ χαρτοσήμου / χρυσού / λέβητα* **2.** η ετικέτα που επικολλάται σε βιβλίο με τα στοιχεία κατατάξεώς του σε βιβλιοθήκη: *~ βιβλίου / τόμου / περιοδικού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *σῆμα*].

επισημαίνω ρ. μετβ. {επισήμα-να (λόγ. επεσήμανα), -νθηκα, -σμένος} **1.** (κυριολ.) βάζω διακριτικό ή αναγνωριστικό σήμα. σφραγίδα ή σημάδι. τοποθετώ ένα επίσημα (βλ.λ.): *~ βιβλίο / έγγραφο / αντικείμενο* ΣΥΝ. σημειώνω, μαρκάρω, σημαδεύω **2.** (συνήθ. μτφ.) δίνω έμφαση σε (κάτι), τονίζω (κάτι) που θεωρώ σημαντικό: *επισήμανε την ανάγκη εθνικής ενότητας* || *οφείλω να σας επισημάνω τα αδύνατα σημεία τής μελέτης σας* || *~ τους κινδύνους από μια τέτοια ενέργεια* ΣΥΝ. υπογραμμίζω. εφιστώ την προσοχή **3.** εντοπίζω (κάποιον/κάτι). διακρίνω: *~ τον στόχο* || *~ το πρόβλημα και προχωρώ στη λύση του* **4.** ΝΑΥΤ. τοποθετώ πάσσαλο ή άλλο (ειδικό) σημάδι για την υπόδειξη στους ναυτιλλομένους επικίνδυνης θέσης ή σημείου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *σημαίνω*].

επισήμανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις. -άνσεων} **1.** (κυριολ.) η τοποθέτηση επισήματος, η σήμανση με ειδικό διακριτικό σημείο **2.** (συνήθ.) το να επισημαίνει κανείς (κάτι). ο εντοπισμός: *η έγκαιρη ~ λάθους / κινδύνου / αρνητικής εξελίξεως* **3.** η έμφαση στα σημεία που θεωρεί κανείς σημαντικά ΣΥΝ. υπόδειξη, υπογράμμιση **4.** (συνεκδ.) ό.τι επισημαίνει κανείς και ο τρόπος με τον οποίο γίνεται αυτό: *δραματική / υπαινικτική ~.*

επίσημο (το) [αρχ.] {επισήμ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. τετράγωνη κυανή σημαία με λευκό σταυρό (σημαία «ξηράς») που σηκώνουν τα πολεμικά πλοία στην πλώρη. όταν είναι στο λιμάνι.

επισημοποιώ ρ. μετβ. [1869] {επισημοποιείς... | επισημοποί-ησα. -ήθηκα, -ημένος} προσδίδω (σε κάτι) κύρος και επισημότητα, το αναγνωρίζω ή αναγγέλλω επίσημα: *επισημοποίησαν τη σχέση τους* (παντρεύτηκαν) || *επισημοποίησε την κάθοδό του στην πολιτική* ΣΥΝ. επικυρώνω. — **επισημοποίηση** (η) [1840].

επίσημος, -η. -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με το κράτος, με δημόσια αρχή ή με νόμιμο εκπρόσωπό του: *~ αξιωματούχος / απεσταλμένος / αντιπρόσωπος* || *οι ~ διαπραγματεύσεις / συζητήσεις* || *η είδηση διαψεύστηκε από ~ χείλη* ΑΝΤ. ανεπίσημος **2.** αυτός που έχει θεσπιστεί από την πολιτεία: *~ αργία / γιορτή* || *η ~ γλώσσα / το ~ νόμισμα ενός κράτους* ΣΥΝ. δημόσιος. εθνικός **3.** αυτός που αντλεί το κύρος του από αξιόπιστη (συνήθ. δημόσια. κρατική) πηγή: *~ πληροφορίες / ανακοινωθέντα / έγγραφο / έκθεση / στοιχεία* ΑΝΤ. ανεπίσημος **4.** αυτός που είναι αξιοσημείωτος. που έχει κοινωνική αναγνώριση: *οι ~ καλεσμένοι* || (ως ουσ.) *οι θέσεις / η εξέδρα των επισήμων* ΣΥΝ. επιφανής **5.** αυτός που έχει αυξημένο βαθμό τυπικότητας, που έχει υψηλό κοινωνικό γόητρο: *~ εκδήλωση / τελετή / δείπνο* **6.** αυτός που προορίζεται για δραστηριότητες με υψηλό βαθμό τυπικότητας: *φόρεσε ~ ρούχα για τη δεξίωση* ΣΥΝ. καθωσπρέπει, σοβαρός ΑΝΤ. πρόχειρος, καθημερινός **7.** πανηγυρικός. δημόσιος: *η ~ έναρξη των αγώνων* || *η ~ ανακοίνωση των αποτελεσμάτων των εκλογών* || *η ~ τέλεση των γάμων τους* ΑΝΤ. ανεπίσημος **8.** αυτός που αποτελεί την αυθεντική. αναγνωρισμένη έκφραση κάποιου: *οι ~ κανονισμοί ενός αθλήματος* || *η ~ θέση τού κόμματος για το περιστατικό* ΑΝΤ. ανεπίσημος. — **επίσημα / επισήμως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σημειωμένος (ιδ. για χρήματα που έφεραν ειδικό σήμα)». < *ἐπί-* + *-σημος* < *σῆμα*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επισημότητα (η) [μτγν.] {επισημοτήτων} **1.** η ιδιότητα τού επισήμου, αυτού που προέρχεται από δημόσια αρχή: *η ~ τού εγγράφου* ΣΥΝ. αυθεντικότητα, κύρος **2.** (για εκδηλώσεις) ο πανηγυρικός και τελετουργικός χαρακτήρας: *τέλεσαν τον γάμο τους με κάθε ~* || *με ~ και ευλάβεια έγινε η περιφορά τού Επιταφίου* || *η επέτειος εορτάσθηκε με μεγάλη ~* || *τα έργα του παρουσιάστηκαν με ιδιαίτερη ~* || *η οικογένειά του ζήτησε να μην υπάρξει ~ στην κηδεία του και να μην αποδοθούν τιμές* **3.** επίσημο πρόσωπο: *πολλές επισημότητες έδωσαν το «παρών» στη δεξίωση.*

επίσης επίρρ. **1.** επιπλέον, επιπροσθέτως: *τόνισε ~ τη σημασία τής προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων στις σύγχρονες δημοκρατίες* ΣΥΝ. προσέτι, προς τούτοις **2.** σε ίδιο βαθμό: *Χαίρω πολύ! - ~!* **3.** (ειδικότ. ως απάντηση σε ευχή) εύχομαι ή αισθάνομαι το ίδιο: *–Να είστε καλά! –~!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. φρ. *ἐπ' ἴσης* (ενν. *μοίρας*) «εξίσου, ομοίως»].

επίσης – εξίσου. Αρχαίες ήδη φράσεις από το επίθ. **ίσος** σε εμπρόθετες χρήσεις. Το **επίσης** προήλθε από τη φρ. **ἐπὶ ἴσης** ή **ἐπ' ἴσης** (ενν. *μοίρας*) που αρχικά σήμαινε «εξίσου. ίσα. το ίδιο» (κυριολ. σημασία: «στην ίδια μοίρα. ίσο κομμάτι. ίσα»). Γι' αυτό και παλαιότερα (στη λόγια γλώσσα) γραφόταν **ἐπ' ἴσης**. Το **εξίσου** προήλθε και αυτό από τη φρ. **ἐξ ἴσου** (ενν. *μέρους*) και σήμαινε και αυτό «ίσα. όμοια» (κυριολ. σημασία: «με ίσο μερίδιο»).

επισιτίζω ρ. μετβ. {επισίτισ-α, -τηκα, -μένος} προμηθεύω με τρόφιμα: *~ στράτευμα* ΣΥΝ. εφοδιάζω, τροφοδοτώ. — **επισιτισμός** (ο) [αρχ.], **επισιτιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπισιτίζομαι* < *ἐπι-* + *σιτίζομαι* (βλ.λ.)].

επισκεπτήριο (το) [1845] {επισκεπτηρί-ου | -ων} **1.** το καθορισμένο χρονικό διάστημα, εντός τού οποίου επιτρέπεται να επισκεφθεί κανείς φυλακισμένους, ασθενείς. στρατευμένους κ.ά.: *πηγαίνω σε ~* || *το νοσοκομείο έχει ~ κάθε απόγευμα από 17.00-20.00* • **2.** η μικρή ορθογώνια κάρτα. στην οποία αναγράφεται το ονοματεπώνυμο. η διεύθυνση, το επάγγελμα και το τηλέφωνο κάποιου· αλλιώς *επισκεπτήρια κάρτα*: *ο γιατρός έδωσε το ~ του, σε περίπτωση που κάποτε τον χρειάζονταν.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *επισκεπτήρια κάρτα* αποδίδει το γαλλ. carte de visite].

επισκέπτης (ο) [μτγν.] {επισκεπτών}. **επισκέπτρια** (η) [1874] {επισκεπτριών} **1.** πρόσωπο που πηγαίνει σε σπίτι, συνήθ. καλεσμένος από τους ενοίκους του στο πλαίσιο φιλικών ή γενικότ. κοινωνικών σχέσεων: *έχουμε επισκέπτες το βράδυ* || *απρόσκλητος / ανεπιθύμητος / ξαφνικός ~* **2.** πρόσωπο που επισκέπτεται ορισμένο χώρο, διοργάνωση, εκδήλωση κ.λπ., που παρευρίσκεται προσωρινά σε ένα μέρος: *οι ~ τού πλοίου παρακαλούνται να εξέλθουν* || *οι ~ τής έκθεσης βιβλίου / ζωγραφικής* || *~ μουσείου*· ΦΡ. (α) ***επισκέπτης καθηγητής*** ο πανεπιστημιακός καθηγητής που διδάσκει για ορισμένη περίοδο σε πανεπιστήμιο, στο οποίο δεν ανήκει οργανικά (β) ***ιατρικός επισκέπτης*** υπάλληλος φαρμακευτικής εταιρείας, ο οποίος επισκέπτεται φαρμακοποιούς, γιατρούς, κλινικές κ.λπ.. προωθώντας τα προϊόντα τής εταιρείας και κλείνοντας τα σχετικά συμβόλαια **3.** (μτφ.) πρόσωπο που βρίσκει και περιηγείται έναν διαδικτυακό τόπο: *αυτή η πύλη στο Διαδίκτυο έχει δεχθεί μέχρι σήμερα πάνω από δύο εκατομμύρια επισκέπτες.*

επισκέπτομαι ρ. μετβ. αποθ. {επισκέφτηκα (λόγ. επισκέφθηκα)} **1.** πηγαίνω στο σπίτι (κάποιου) στο πλαίσιο φιλικής ή γενικότ. κοινωνικής

επαφής, κάνω επίσκεψη: ~ *(κάποιον) στα γενέθλιά του / για καφέ* **2.** πηγαίνω σε ορισμένο μέρος κατά τη διάρκεια τού επισκεπτηρίου: ~ *(κάποιον) στο νοσοκομείο / στη φυλακή* **3.** πηγαίνω (κάπου) για ορισμένο χρονικό διάστημα (για ενημερωτικούς, επαγγελματικούς, τουριστικούς κ.λπ. σκοπούς): *πρόσφατα επισκέφθηκα τη Βενετία* || *~ το Εθνικό Μουσείο* || *λόγω τής δουλειάς του επισκέπτεται συχνά τη Θεσσαλονίκη* **4.** (μτφ.) βρίσκω και περιηγούμαι έναν διαδικτυακό τόπο: *πολλές χιλιάδες άτομα έχουν επισκεφθεί τη σελίδα μας στο Διαδίκτυο* **5.** (για γιατρό) εξετάζω ασθενή στο σπίτι του: *χρειάστηκε να τον επισκεφθεί γιατρός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιθεωρώ, επισκοπώ», < *ἐπι-* + *σκέπτομαι*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

επισκευάζω ρ. μετβ. {επισκεύασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιδιορθώνω (κάτι) που έχει υποστεί βλάβη: ~ *τηλεόραση / ραδιόφωνο* ΣΥΝ. επιδιορθώνω **2.** (ειδικότ.) επαναφέρω στην αρχική μορφή, διορθώνω φθορές και ατέλειες: *επισκεύασαν ένα παλιό νεοκλασικό κτήριο* ΣΥΝ. αναπαλαιώνω, ανακαινίζω. — **επισκευαστής** (ο) [αρχ.], **επισκευάστρια** (η), **επισκευαστικός, -ή, -ό** [1853]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αναπαλαίωση, ανακαίνιση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-σκευάζω* < *σκευή* (βλ.λ.)].

επισκευάσιμος, -η, -ο [1888] αυτός που μπορεί να επισκευαστεί.

επισκευή (η) η επαναφορά στην αρχική καλή κατάσταση αποκαθιστώντας τη βλάβη, η επιδιόρθωση φθαρμένου πράγματος: ~ *πολυθρόνας / τηλεόρασης* ΣΥΝ. φτειάξιμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *σκευή* (βλ.λ.)].

επίσκεψη (η) {-ης κ. -έψεως | -έψεις, -έψεων} **1.** η μετάβαση στο σπίτι ή στον χώρο όπου βρίσκεται (κάποιος), στο πλαίσιο φιλικών ή κοινωνικών σχέσεων: *πάω / κάνω ~ (επισκέπτομαι)* || *δέχομαι / έχω επισκέψεις* || *απρόοπτη / νυχτερινή / επίσημη / εθιμοτυπική ~* || *χρωστούσε μιαν ~ στους φίλους του* **2.** (συνεκδ.) η διάρκεια τής παραμονής των επισκεπτών και όσα συμβαίνουν στο διάστημα αυτό: ~ *μιας ώρας* || *σύντομη / σοβαρή / τυπική ~* || *αρμένικη ~* (βλ. λ. *βίζιτα*) **3.** *(ιατρική) επίσκεψη* η μετάβαση τού ιατρού στο σπίτι ασθενούς, για να τον εξετάσει: *πόσο κοστίζει η επίσκεψη;* || *δεν κόβει απόδειξη για την ~* **4.** (συνεκδ.) η αμοιβή τού γιατρού για την εξέταση ασθενούς είτε στο ιατρείο του είτε στο σπίτι τού ασθενούς **5.** (ειδικότ.) η περιήγηση ενός τόπου (συνήθ. λόγω ιστορικού ενδιαφέροντος και αξιοθεάτων): ~ *αρχαιολογικών χώρων* **6.** (μτφ.) η περιήγηση σε διαδικτυακό τόπο: *η ιστοσελίδα μας έχει δεχθεί μέχρι σήμερα δέκα χιλιάδες ~.* — (υποκ.) **επισκεψούλα** (η) (σημ. 1-2).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίσκεψις*, αρχική σημ. «επιθεώρηση, επόπτευση», < *ἐπισκέπτομαι* (βλ.λ.)].

επισκεψιμότητα (η) {χωρ. πληθ.} ο αριθμός ή το ποσοστό επί τού συνόλου των επισκεπτών ενός διαδικτυακού τόπου.

επισκιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισκίασ-α (λόγ. επεσκίασα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ρίχνω τον ήσκιο μου πάνω σε (κάτι) **2.** (συνήθ. μτφ.) ξεπερνώ τους άλλους, διακρίνομαι, ακτινοβολώ τόσο, ώστε αφήνω τους άλλους στη σκιά, στην αφάνεια: *η επιτυχία του επισκίασε κάθε προηγούμενη νίκη στο πεδίο των μαχών.* **επισκίαση** (η) [μτγν.].

επισκοπάτο (το) [μεσν.] ΕΚΚΛΗΣ. η περιφέρεια που υπάγεται στη δικαιοδοσία ενός επισκόπου (πβ. λ. *επισκοπή*).

επισκοπεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. το αξίωμα τού επισκόπου και το σύνολο των αρμοδιοτήτων που απορρέουν από τη θέση του (πβ. λ. *επισκοπή*).

επισκοπείο (το) [μτγν.] η έδρα, η κατοικία τού επισκόπου (πβ. *επισκοπή*).

επισκοπή (η) [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. **1.** το λειτούργημα τού επισκόπου ΣΥΝ. επισκοπεία **2.** η έδρα ή η οικία τού επισκόπου ΣΥΝ. επισκοπείο **3.** η εκκλησιαστική περιφέρεια, την οποία διοικεί ο επίσκοπος: *η ~ Φιλίππων* ΣΥΝ. επισκοπάτο.

επισκόπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η συνολική εξέταση ή η συνοπτική έκθεση: *η ~ των ειδήσεων* || *~ τής νεοελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. ανασκόπηση, επόπτευση **2.** (συνεκδ.) κείμενο ή εκπομπή όπου επιχειρείται τέτοια συνολική εξέταση: *αναλυτική / ιστορική / πολιτική / επιστημονική ~* || *~ τού Τύπου* || *~ τής χρονιάς που πέρασε.*

επισκοπικός, -ή, -ό [μτγν.]. ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που σχετίζεται με τον επίσκοπο ή την επισκοπή: ~ *θρόνος / κατοικία / περιφέρεια.*

επίσκοπος (ο) {επισκόπ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός που φέρει τον υψηλότερο βαθμό τής ιεροσύνης (οι άλλοι δύο: διάκονος, πρεσβύτερος) ΣΥΝ. δεσπότης, μητροπολίτης· ΦΡ. **σχαλάζων επίσκοπος** βλ. λ. *σχολάζω* (βλ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φρουρός, επιβλέπων, επιτηρητής», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐπὶ σκοπόν*. Η σημερινή σημ. ανάγεται στην Κ.Δ., όπου το επίθ. *ἐπίσκοπος* αποδίδεται στους πρεσβυτέρους κάθε τοπικής εκκλησίας, εναλλασσόμενο στη χρήση με τη λ. *πρεσβύτερος* (βλ.λ.)].

επισκοπώ ρ. μετβ. {επισκοπείς... | επισκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) κάνω επισκόπηση (βλ.λ.): ~ *τις πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις* ΣΥΝ. εξετάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπισκοπῶ (-έω)* < *ἐπίσκοπος*].

επισκοτίζω ρ. μετβ. {επισκότισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** ρίχνω σκιά πάνω σε (κάτι) ΣΥΝ. σκιάζω, συσκοτίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ σύγχυση: *επισκοτίζει αντί να διασαφηνίζει το θέμα* ΣΥΝ. περιπλέκω, συγχέω. — **επισκότιση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *σκοτίζω* < *σκότος*].

επισμάλτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εφυάλωση (βλ.λ.). — **επισμαλτώνω** ρ.

επισμηναγός (ο/η) αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επισμηνίας (ο/η) {επισμηνιών} ΣΤΡΑΤ. υπαξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

επισπεύδω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσπευσα, επισπεύσθηκα, επεσπευσμένος} (λόγ.) προσπαθώ να πραγματοποιήσω (κάτι) το ταχύτερο δυνατόν, νωρίτερα από τον προβλεπόμενο χρόνο: *επέσπευσε τις εκλογές* || *πρέπει να επισπευσθεί η ολοκλήρωση τού έργου* ΑΝΤ. καθυστερώ. — **επισπευστικός, -ή, -ό** [μεσν.].

επίσπευση (η) [μεσν.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η επιτάχυνση (π.χ. μιας διαδικασίας), η προσπάθεια να γίνει κάτι συντομότερα: *η ~ των εκλογών.*

επιστάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {επέστα-ξα, -γμένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) στάζω υγρό πάνω σε (κάτι): ~ *κολλύριο* ΣΥΝ. σταλάζω ♦ **2.** (αμετβ.) πέφτω υπό μορφήν σταγόνας ΣΥΝ. στάζω.

επισταλίες (οι) {επισταλιών} ΝΑΥΤ. ο επιπλέον χρόνος, μετά τη συμπλήρωση των σταλιών, που απαιτήθηκε για τη φορτοεκφόρτωση πλοίου.

επιστάμενος, επισταμένη, -ο αυτός που γίνεται με προσοχή και σε βάθος: *διεξήχθη ~ έρευνα τής υποθέσεως* ΣΥΝ. προσεκτικός, εμπεριστατωμένος, λεπτομερής. — **επισταμένως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἐπίσταμαι* «γνωρίζω, κατανοώ επακριβώς, είμαι ικανός» < **ἐπι-ίσταμαι* (με πιθ. ιωνική ψίλωση) < *ἐπι-* + *ἵσταμαι*. Το ρ. είχε ιωνική προέλευση, διατήρησε δε την ψιλωτική (μη δασυνόμενη) μορφή του, προκειμένου να διακρίνεται από το ομηρικό *ἐφίσταμαι* («προφύλαξη»). Η λ. *ἐπίσταμαι* προσδιόριζε κυρ. την απόκτηση εξειδικευμένης και πρακτικής γνώσης, καθώς και την ικανότητα να χρησιμοποιήσει κανείς σωστά αυτή τη γνώση. Αρχική σημ. «το να βρίσκεται κανείς πάνω από κάτι» και, συνεπώς, «να καταγίνεται σχολαστικά με αυτό». Η λ. έδωσε πολύ σημαντικά παράγωγα: *ἐπιστήμη, ἐπιστητό(ν)* κ.ά.].

επίσταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} ΙΑΤΡ. η ρινορραγία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίσταξις* < *ἐπιστάζω*].

επιστασία (η) [μτγν.] {επιστασιών} **1.** η ευθύνη και το έργο τού επιστάτη: *ανέλαβε την ~ τού σχολείου* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο ή το γραφείο τού επιστάτη: *η ~ ήταν κλειστή* **3.** ΝΑΥΤ. η επίβλεψη από αξιωματικό καθεμιάς από τις υπηρεσίες στα πολεμικά πλοία: ~ *ναυτιλίας / μηχανών / υφάλων / όπλων.*

επιστάτης (ο) [αρχ.] {επιστατών}, **επιστάτρια** (η) [1892] {επιστατριών} **1.** πρόσωπο που ελέγχει την ορθή εκτέλεση (έργου) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που επιβλέπει (έναν χώρο), που φροντίζει για την καλή λειτουργία του: *ο ~ τού σχολείου.* Επίσης **επιστάτισσα** (η) {επιστατισσών}.

επιστατώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επιστατείς... | επιστάτησα} ♦ **1.** (μετβ.) ελέγχω την ορθή εκτέλεση (έργου): *επιστατούσε τις οικοδομικές εργασίες* ΣΥΝ. επιβλέπω, εποπτεύω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι φροντιστής ενός έργου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστατῶ (-έω)* < *ἐπιστάτης* < *ἐπι-* + *-στάτης* (< *ἵ-σταμαι*), τού ρ. *ἐφίσταμαι* «στέκομαι πάνω από κάτι, φροντίζω»].

επιστεγάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιστέγασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (σε κάτι) στέγη: ~ *γκαράζ / αποθήκη* ΣΥΝ. σκεπάζω **2.** (μτφ.) (για έργο ή προσπάθεια) κάνω (κάτι) που (το) ολοκληρώνει, που αποτελεί το κορύφωμά (του): *το ανθρωπιστικό του έργο επιστεγάστηκε με αυτή τη δωρεά.* — **επιστέγαση** (η) [1894].

επιστέγασμα (το) {επιστεγάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η στέγη, η σκεπή οικοδομήματος **2.** (μτφ.) το γεγονός που ολοκληρώνει (ένα έργο, μια προσπάθεια κ.λπ.): *η εισδοχή του στην Ακαδημία ήταν το ~ μιας επιτυχούς επιστημονικής σταδιοδρομίας.*

επίστεγο (το) {επιστέγ-ου | -ων} ΝΑΥΤ. (επίσ.) το πρυμναίο τμήμα τού πλοίου ΣΥΝ. (λαϊκ.) κάσαρο ΑΝΤ. πρόστεγο.
[ΕΤΥΜ. < *επιστεγάζω* (υποχωρητ.), πβ. μτγν. επίθ. *ἐπίστεγον (οἴκημα)*].

επιστέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέστεψα, επιστέφθηκα} **1.** τοποθετώ στεφάνι στο κεφάλι (κάποιου): *η ελλανόδικος επιτροπή των αγώνων επέστεψε τον νικητή* ΣΥΝ. στεφανώνω **2.** (μτφ.) επιστεγάζω, αποτελώ το επιστέγασμα (προσπάθειας, αγώνα κ.λπ.). — **επίστεψη** (η) (σημ. 1) [1898].

επιστήθιος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται πάνω στο (ανθρώπινο) στήθος: ~ *σταυρός / καδένα / φυλαχτό* **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός με τον οποίο διατηρούμε πολύ στενές σχέσεις: ~ *φίλος* ΣΥΝ. αγαπημένος, προσφιλής, ακριβός, (οικ.) κολλητός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *-στήθιος* < *στῆθος*].

Επιστήμη (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ἐπιστήμη* (βλ.λ.)].

επιστήμη (η) {επιστημών} **1.** το σύνολο συστηματικών και επαληθεύσιμων γνώσεων, καθώς και η έρευνα αυστηρώς καθορισμένων πεδίων τού επιστητού με συγκεκριμένες και ορθολογικές μεθόδους, λ.χ. την παρατήρηση, το πείραμα, την υπόθεση, την επαγωγή: *θεωρητικές ~* || *τα θαύματα / οι πρόοδοι / τα άλματα τής ~·* ΦΡ. **ανθρωπιστικές επιστήμες / επιστήμες τού ανθρώπου** η φιλολογία, η ιστορία, η ψυχολογία, η κοινωνιολογία κ.λπ., κατ' αντιδιαστολή συνήθ. προς τις θετικές επιστήμες (μαθηματικά, φυσική κ.ά.) **2.** το σύνολο των κλάδων που αποτελούν επιστήμες, το σύνολο των επιστημών (κυρ. των θετικών): *η ~ κάνει θαύματα στις ημέρες μας* || *οι ~ και τα γράμματα* || *τι λέει η ~ γι' αυτό το θέμα;* || *δέχεται η ~ τέτοιες απόψεις;* **3.** κάθε επιμέρους επιστημονικός κλάδος: *ποια ~ έχεις σπουδάσει;* **4.** (συνεκδ.) κάθε επιστημονική ειδικότητα από επαγγελματική πλευράς: *κερδίζει το ψωμί του από την ~ του* **5.** (ειρων.-καθημ.) η επισταμένη γνώση ενός πράγματος: *έχει κάνει την κοπάνα ~!* || *έχει αναγάγει την κλεψιά σε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπίσταμαι* (βλ. λ. *επιστάμενος*). Η λ. ξεκίνησε από τη σημ. «εξοικείωση με συγκεκριμένο γνωστικό χώρο ή αντικείμενο»,

από όπου ήδη στον Πλάτωνα προέκυψαν οι σημ. των κλάδων γνώσεως σε αντιδιαστολή με τις λ. *εμπειρία, τέχνη*. Το λατ. scientia (> γαλλ. science) είναι μετάφραση τού ελλην. όρου].

επιστημικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που χαρακτηρίζει τη δέσμευση τού ομιλητή ότι τα λεγόμενά του αληθεύουν, ανάλογα με τον κυμαινόμενο βαθμό γνώσης που έχει, πράγμα που καθορίζει τελικά και τη διατύπωση τής κρίσης του: *ίσως έρθει αύριο* || *θα είναι ακόμη στον δρόμο* || *ίσως να κατάλαβε το λάθος του* ΑΝΤ. δεοντικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epistemic].

επιστημολογία (η) [1878] επιστημονικός κλάδος, ο οποίος έχει ως αντικείμενο έρευνας και μελέτης του την ίδια την επιστήμη, δηλ. τον ακριβή καθορισμό των ερευνητικών πεδίων και των μεθοδολογικών εργαλείων. — **επιστημολόγος** (ο/η). **επιστημολογικός,** -ή, -ό, **επιστημολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wissenschaftslehre. Ορισμένες φορές η αγγλ. λ. epistemology (ελληνογενής) μεταφέρεται ως *επιστημολογία*, ενώ ορθή είναι η απόδοση *γνωσιολογία* (βλ.λ.)].

επιστήμονας (ο/η) {θηλ. επιστήμονος | επιστημόνων} **1.** πρόσωπο με υψηλή κατάρτιση σε έναν τομέα τού επιστητού, που ασχολείται ως ειδικός με την επιστημονική έρευνα: *γνωστός / διακεκριμένος / λαμπρός / αναγνωρισμένος / διεθνούς ακτινοβολίας / σοφός / πρωτοπόρος* ~ **2.** (γενικότ.) κάθε πτυχιούχος ανώτατης σχολής: *πήρε το πτυχίο του· τώρα πια είναι* ~ **3.** (μτφ.) πρόσωπο που γνωρίζει (κάτι) πολύ καλά, που είναι ειδικός σε (κάτι): ~ *στην οδήγηση* || (ειρων.) ~ *στις κομπίνες!* Επίσης (λόγ.) **επιστήμων** (ο/η) {επιστήμον-ος, -α}, **επιστημόνισσα** (η) {δύσχρ. επιστημονισσών}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστήμων* < *ἐπίσταμαι* (βλ. λ. *επιστάμενος*)].

επιστημονικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη ή τον επιστήμονα: ~ *γνώση / μέθοδος / αλήθεια / δεξιότητα / έρευνα / πρόοδος / εξέλιξη / μελέτη / εργασία / ορίζοντας / αντίληψη / θέμα / συνεργάτης / εξήγηση / ανάλυση / πόρισμα / κατάρτιση / εργαστήριο / έργο / προβληματισμός / έκδοση / ύφος / πείραμα / επιτροπή / επίτευγμα·* ΦΡ. (α) ***επιστημονική φαντασία*** (i) το σύνολο των αληθοφανών ιστοριών (λογοτεχνικών, κινηματογραφικών, τηλεοπτικών κ.λπ.) που εκτυλίσσονται σε έναν φανταστικό χωρόχρονο (συνήθ. μελλοντικό) και αντλούν την αληθοφάνειά τους από τα τεχνολογικά και επιστημονικά επιτεύγματα τής εποχής μας, τα οποία αξιοποιούν θεματικά ή σεναριακά (ii) (μτφ.) κάθε απίστευτη, εξωπραγματική ιστορία: *Είναι δυνατόν να πιστέψει κανείς ότι γίνονται τέτοια πράγματα; Αυτά είναι ~!* (iii) (η γεν. ***επιστημονικής φαντασίας*** ως χαρακτηρισμός) για αφήγημα (μυθιστόρημα, ταινία κ.λπ.) που αξιοποιεί γνώσεις από τον χώρο των θετικών επιστημών (β) ***επιστημονική κοινότητα*** οι επιστήμονες διεθνώς. — **επιστημονικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **επιστημονικότητα** (η) [1812].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιστήμων*. Η φρ. *επιστημονική φαντασία* είναι απόδ. τού αγγλ. (science) fiction].

επιστημονικοφανής, -ής, -ές {επιστημονικοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χαρακτηριστικά τού επιστημονικού (χωρίς να είναι επιστημονικός): ~ *θεωρία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *επιστημονικός* + *-φανής* < *φαίνομαι*].

επιστημονισμός (ο) η επιστημονική τάση και θεώρηση, η οποία εκλαμβάνει ως επιβεβλημένη την εφαρμογή των μεθόδων των φυσικών επιστημών σε όλους τους τομείς έρευνας, συμπεριλαμβανομένης τής φιλοσοφίας, των ανθρωπιστικών και των κοινωνικών επιστημών· η άποψη, σύμφωνα με την οποία οι μέθοδοι αυτές αποτελούν τη μόνη πηγή αξιόπιστων γνώσεων: *ξηρός / στείρος / δογματικός / ακραίος* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. scientism].

επιστημοσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εντελής γνώση τού γνωστικού πεδίου και τής ειδικής μεθοδολογίας τής επιστήμης με την οποία ασχολείται κανείς.

επιστητό (το) {χωρ. πληθ.} αυτό που μπορεί να προσεγγίσει ο άνθρωπος μέσω τής γνώσης και αποτελεί αντικείμενο τής επιστημονικής έρευνας: *κομμάτι / μέρος τού* ~· ΦΡ. ***επί παντός (τού) επιστητού*** για όλα όσα είναι γνωστά στον άνθρωπο· (συνήθ. ειρων.) για τα πάντα, για οτιδήποτε: *εκφέρει γνώμη* ~ ΑΝΤ. άγνωστο, απροσπέλαστο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστητόν* (ήδη στον Αριστοτέλη), ουδ. τού επιθ. *ἐπιστητός* < *ἐπίσταμαι* (βλ. λ. *επιστάμενος*)].

επιστολέας (ο) ΣΤΡΑΤ. ο υπαρχηγός κάθε Επιτελικής Μονάδας στο Πολεμικό Ναυτικό.

επιστολή (η) (λόγ.) **1.** το γραπτό μήνυμα, που αποστέλλεται σε παραλήπτη μέσα σε ταχυδρομικό φάκελο: *φιλική / υπηρεσιακή / επίσημη / ανεπίσημη* ~ ΣΥΝ. γράμμα, γραφή **2.** ΦΙΛΟΛ. το γραπτό κείμενο που αποστέλλεται (σε κάποιον) ως λογοτεχνικό είδος **3.** (συνεκδ.) ο φάκελος μέσα στον οποίο τοποθετείται το γραπτό μήνυμα • **4.** ΘΡΗΣΚ. ***Επιστολή*** (η) πραγματεία με παραινετικό περιεχόμενο και οδηγίες σχετικά με θεολογικά και κοσμικά ζητήματα: *οι ~ τού Αποστόλου Παύλου*. — **επιστολικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιστέλλω* < *ἐπι-* + *στέλλω*].

επιστολιμαίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που παρουσιάζεται υπό μορφήν επιστολής: ~ *διατριβή / πραγματεία / αφήγηση* **2.** (σπάν.) αυτός που αναφέρεται μόνο σε επιστολές και δεν σχετίζεται με την πραγματικότητα: ~ *απειλές / ενισχύσεις*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποβολιμαίος*.

επιστολογραφία (η) [1782] {επιστολογραφιών} **1.** η ανταλλαγή επιστολών ανάμεσα σε πρόσωπα ΣΥΝ. αλληλογραφία **2.** η τέχνη τού να συντάσσει κανείς επιστολές **3.** το βιβλίο που περιέχει υποδείγματα ποικίλων επιστολών και σχετικές οδηγίες για τη σύνταξη καλών επιστολών **4.** ΦΙΛΟΛ. (α) το σύνολο των επιστολών που έγραψαν έγκριτοι άνθρωποι των γραμμάτων, τής πολιτικής, τής τέχνης και τής επιστήμης (β) το σύνολο επιστολών ως αντικείμενο φιλολογικής μελέτης από απόψεως μορφής (πεζογραφικής, ποιητικής, γλωσσικής κ.λπ.), περιεχομένου (κοινωνικού, επαγγελματικού, ηθικού, φιλοσοφικού, θρησκευτικού, πολιτικού, λογοτεχνικού κ.λπ.), εποχής (βυζαντινής, νεοελληνικής κ.λπ.), αλληλογραφούντων προσώπων κ.λπ. — **επιστολογραφώ** ρ. [1880] {-είς...}.

επιστολογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που γράφει επιστολή: ~ *εφημερίδας* • **2.** πρόσωπο που ασχολείται με το λογοτεχνικό είδος τής επιστολογραφίας. — **επιστολογραφικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.

επιστολόχαρτο (το) το χαρτί τής επιστολής, στο οποίο γράφει κανείς και το εσωκλείει στον φάκελο.

επίστομα κ. **πίστομα** επίρρ. ➝ απίστομα

επιστόμιο (το) [μτγν.] {επιστομί-ου | -ων} **1.** η άκρη αντικειμένου, που έρχεται σε επαφή με τα χείλη τού ανθρώπου, λ.χ. μουσικού οργάνου, τσιγάρου, πίπας κ.λπ. • **2.** το πώμα που χρησιμοποιείται σε αγγείο ή σωλήνα • **3.** το μεταλλικό τελείωμα τού ανοίγματος κλειδαρότρυπας: *το επιστόμιο τού συρταριού τού γραφείου είναι πραγματικό κόσμημα*.

επιστράτευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** ΣΤΡΑΤ. η πρόσκληση στον στρατό τού μάχιμου πληθυσμού σε περίοδο πολέμου: ~ *γενική* (όλων των μάχιμων ανδρών) / *μερική* (μέρους των μάχιμων ανδρών)· ΦΡ. ***πολιτική επιστράτευση*** βλ. λ. *πολιτικός* **2.** (συνεκδ.) η περίοδος τής επιστράτευσης: *λήξη τής* ~ **3.** (μτφ.) η ενεργοποίηση κάθε διαθέσιμου προσώπου ή μέσου για την επίτευξη ορισμένου σκοπού: *για να αντιμετωπιστούν τα κρίσιμα προβλήματα τής χώρας μας, απαιτείται ~ όλων των δημιουργικών δυνάμεων τού τόπου* ΣΥΝ. συσπείρωση, κινητοποίηση.

επιστρατεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιστράτευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καλώ στον στρατό επιστράτους, πολίτες που έχουν ήδη απολυθεί **2.** κινητοποιώ και καλώ στον στρατό όλο τον μάχιμο πληθυσμό σε περίπτωση πολέμου **3.** (μτφ.) συγκεντρώνω ή συσπειρώνω, ενεργοποιώ: ~ *όλες μου τις δυνάμεις / τις ικανότητες / τις γνώσεις, για να επιτύχω τον στόχο μου* || *για την υλοποίηση τού σχεδίου επιστρατεύθηκαν όλοι οι υπάλληλοι τής εταιρείας* || ~ *τη φαντασία μου* ΣΥΝ. κινητοποιώ, εκμεταλλεύομαι **4.** αναγκάζω (με υπουργική απόφαση) εργαζομένους σε οργανισμούς κοινής ωφελείας, οι οποίοι απεργούν, να αναλάβουν υπηρεσία, ώστε να εξυπηρετείται το κοινό: *λόγω τής παράτασης τής απεργίας αποφασίστηκε να επιστρατευθούν οι οδηγοί των αστικών λεωφορείων*. — **επιστρατευτικός,** -ή, -ό [1896].

επίστρατος (ο) [1895] {επιστράτ-ου | -ων, -ους} ο έφεδρος (στρατιώτης ή αξιωματικός) που επιστρατεύεται σε καιρό ειρήνης για μετεκπαίδευση στα νέα όπλα: *κλήθηκαν πολλοί ~ στην επιστρατευτική άσκηση*.

επιστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέστρεψα, επιστράφηκα} **1.** δίνω πίσω (κάτι που έχω πάρει): ~ *τα χρήματα που δανείστηκα* || ~ *προϊόν που αποδείχθηκε ελαττωματικό* || *η επιστολή επιστράφηκε από τα ΕΛ.ΤΑ.* • **2.** ανταποδίδω, συμπεριφέρομαι με τον ίδιο τρόπο: *του επέστρεψε την αδιαφορία του* || *σας επιστρέφω τις ύβρεις* ΣΥΝ. γυρίζω πίσω • **3.** (α) έρχομαι ξανά στο σημείο από όπου έφυγα ή ξεκίνησα: ~ *στην αρχή / στο μηδέν / στην αφετηρία* ΣΥΝ. επανέρχομαι (β) (ειδικότ.) ξαναγυρίζω (στον τόπο μου, στη χώρα ή την ιδιαίτερη πατρίδα μου): ~ *στο χωριό μου / στην πατρίδα* ΣΥΝ. παλινοστώ, επανακάμπτω **4.** ξαναγυρίζω σε δραστηριότητα, θέμα, υπόθεση με τα οποία είχα ήδη ασχοληθεί: *ο δημοσιογράφος επιστρέφει στο θέμα τής μόλυνσης που είχε θίξει και παλιότερα* || *ο αθλητής επέστρεψε στην αγωνιστική δράση*· ΦΡ. ***επιστρέφω δριμύτερος*** βλ. λ. *επανέρχομαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

επιστροφέας (ο) {επιστροφ-έα, -έων} ΑΝΑΤ. ο πρώτος αυχενικός σπόνδυλος· αλλιώς *άτλας*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιστροφεύς, -έως* (στον επιγραμματοποιό Πολλιανό απαντά η ανατ. σημ.) < αρχ. *ἐπιστρέφω*].

επιστροφή (η) [αρχ.] **1.** η απόδοση πράγματος (σε αυτόν από τον οποίο είχε ληφθεί): *η ~ των χρημάτων που δανείστηκα σε αυτόν που μου τα δάνεισε* || *η ~ των μαρμάρων τού Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο στην Ελλάδα* ΣΥΝ. γύρισμα· ΦΡ. ***δρόμος χωρίς επιστροφή*** η μοναδική επιλογή ή δυνατότητα που έχει κάποιος για κάτι: *η νίκη στον επόμενο αγώνα είναι ~· αν δεν νικήσουμε, ξεχνάμε οριστικά το πρωτάθλημα* **2.** (συνεκδ.) κάτι (π.χ. χρήματα) που δίδεται σε αυτόν από τον οποίο είχε ληφθεί: *οι ~ τής εφορίας* || *οι ~ εφημερίδων* (αυτών που δεν πουλήθηκαν) • **3.** (α) η επάνοδος σε ορισμένο τόπο: *η ~ των μεταναστών στις πατρίδες τους* || *η ~ των προσφύγων στον τόπο τους* || *τέλος των διακοπών και ~ των μαθητών στα θρανία / στα σχολεία* || ~ *στην αφετηρία* || *η ~ τού ασώτου υιού στην πατρική κατοικία* || *η ~ των παικτών στην άμυνα* ΣΥΝ. επανάκαμψη, γυρισμός ΑΝΤ. αναχώρηση· ΦΡ. ***μετ' επιστροφής / με επιστροφή*** ως χαρακτηρισμός εισιτηρίου που εκδίδεται για μετάβαση και επιστροφή: *αεροπορικό εισιτήριο μετ' επιστροφής* ΣΥΝ. αλε-ρετούρ (β) η επάνοδος σε προηγούμενη κατάσταση: *τέλειωσαν οι διακοπές, ~ στα ίδια και τα ίδια* || ~ *στη ρουτίνα / στη σκληρή καθημερινότητα* || *για αρκετό καιρό ήταν ήρεμος· εδώ και μία βδομάδα έχουμε ~ στα παλιά: ξανά ένταση, φασαρίες...* **4.** η διάρκεια τού γυρισμού: *στην ~ συναντήσαμε δυο φίλους* **5.** (μτφ.) η επαναφορά στην ίδια θέση: ~ *στο ίδιο θέμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πισωγυρίζω*.

επίστρωμα (το) [μεσν.] {επιστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τελευταία στρώση υλικού σε επιφάνεια: *ένα ~ από άμμο προστάτευε το σπίτι από την υγρασία* || *ένα ~ λίπους προφυλάσσει τον οργανισμό από το ψύχος* ΣΥΝ. στρώση, επικάλυψη, άλειμμα **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο που χρησιμοποιείται ως επικάλυμμα (λ.χ. χαλί, μοκέτα).

επιστρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {επίστρω-σα (λόγ. επέστρωσα), -θηκα, -μένος} καλύπτω (κάτι) με στρώση υλικού ΣΥΝ. επικαλύπτω.

επίστρωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η τελευταία στρώση υλικού σε μια επιφάνεια.

επιστύλιο (το) {επιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ.-ΑΡΧΑΙΟΛ. το κατώτερο τμήμα τού θριγκού των αρχαίων οικοδομημάτων· το αποτελούσαν οι δοκοί, οι οποίες ένωναν τους κίονες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιστύλιον* < *ἐπι-* + *-στύλιον* < *στῦλος*].

επισυμβαίνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επισυνέβη (να/θα επισυμβεί)} (λόγ.) (συνήθ. τριτοπρόσ. ***επισυμβαίνει, επισυμβαίνουν***) συμβαίνω επιπλέον ή μετά (από κάτι): *«το αναμενόμενο δεν επισυνέβη»* (εφημ.) ΣΥΝ. επακολουθώ.

επισυνάπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισυν-ήψα, -άφθηκα (λογιότ. -ήφθην, -ης, -η...), -ημμένος} (λόγ.) συνάπτω (έγγραφο) μαζί με άλλα: *στην αίτησή του επισυνάπτει όλα τα αποδεικτικά σπουδών του* ΣΥΝ. συνυποβάλλω. — **επισύναψη** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω*.

επισύρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέσυρα} **1.** (κυριολ.) τραβώ (κάτι) προς το μέρος μου ΣΥΝ. εφελκύω **2.** (συνήθ. μτφ.) προκαλώ θετικές ή αρνητικές αντιδράσεις των άλλων (σε σχέση με εμένα): *~ τον φθόνο / την κακία / την αποδοκιμασία / την οργή / την αγανάκτηση / τον θαυμασμό / την εκτίμηση / τη μήνιν των άλλων·* ΦΡ. ΝΟΜ. (για ποινικά κολάσιμες πράξεις) ***επισύρω ποινή*** τιμωρούμαι: *αυτό το έγκλημα επισύρει ποινή κάθειρξης δέκα ετών.*

επισφάλεια (η) [μτγν.] {επισφαλειών} κατάσταση που εμπνέει κίνδυνο, αβεβαιότητα· (ειδικότ.) οφειλόμενο ποσό για την είσπραξη τού οποίου υπάρχει αβεβαιότητα: *«η εσωτερική ζήτηση κατέρρευσε και η μεγαλύτερη τράπεζα τής χώρας άρχισε να τρίζει υπό το βάρος των επισφαλειών»* (εφημ.).

επισφαλής, -ής, -ές {επισφαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επισφαλέστ-ερος, -ατος} **1.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αστάθεια και αβεβαιότητα: *η κατάσταση τής υγείας του παρέμεινε ~* ΣΥΝ. αβέβαιος, άδηλος, ασταθής (β) αυτός για τον οποίο υπάρχει αβεβαιότητα (αν είναι δυνατόν να εισπραχθεί, εξοφληθεί κ.λπ.): *~ χρέος / απαίτηση / δάνειο* **2.** αυτός που ενέχει κινδύνους: *το πολιτικό κλίμα ήταν ακόμη ~* ΣΥΝ. επικίνδυνος, ανασφαλής, επίφοβος. — **επισφαλώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ασφαλής, -ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-σφαλής* < θ. *σφαλ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-σφαλ-ον* τού ρ. *σφάλλω*].

επισφραγίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επισφράγισ-α (λόγ. επεσφράγισα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ολοκληρώνω μια ενέργειά μου με κάτι σημαντικό: *με την ίδρυση τής βιβλιοθήκης επισφράγισε την πολύχρονη προσφορά του στον τόπο του* ΣΥΝ. επιστεγάζω, επιστέφω **2.** (κατ' επέκτ.) προσδίδω κύρος και αναγνώριση (σε κάτι): *με τη δήλωσή του επισφράγισε την επιτυχή τους συνεργασία* ΣΥΝ. επιβεβαιώνω, επικυρώνω, πιστοποιώ. — **επισφράγιση** (η) [μτγν.] κ. **επισφράγισμα** (το) [μτγν.], **επισφραγιστικός, -ή, -ό** [μεσν.].

επίσχεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} (λόγ.) **1.** η διακοπή μιας ενέργειας: *~ εργασίας* ΣΥΝ. σταμάτημα **2.** ΝΟΜ. ***επίσχεσης δικαίωμα*** δικαίωμα τού οφειλέτη να αρνηθεί την εκπλήρωση τής παροχής του για όσο χρονικό διάστημα δεν εκπληρώνει και ο δανειστής ληξιπρόθεσμη και συναφή υποχρέωση που έχει έναντί του • **3.** ΙΑΤΡ. η αναστολή τής αποβολής ενός βιολογικού υλικού από το όργανο μέσα στο οποίο είναι συγκεντρωμένο, συνήθ. λόγω οργανικού αιτίου: *~ ούρων / αερίων / κοπράνων.* — **επισχετικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίσχεσις* < *ἐπέχω* (πβ. αόρ. β' *ἐπέσχον*), βλ.λ.].

επισωρεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {επισώρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) συγκεντρώνω σε σωρό: *~ δεινά / προβλήματα* ΣΥΝ. συσσωρεύω, μαζεύω. — **επισώρευση** (η) [μτγν.], **επισωρευτικός, -ή, -ό** [1876].

επιταγή (η) **1.** η έντυπη εντολή καταβολής χρηματικού ποσού σε τρίτον· έγγραφο που έχει συνταχθεί με ορισμένο τύπο και φέρει τον τίτλο «τραπεζική επιταγή», με το οποίο αυτός που υπογράφει δίνει εντολή σε τράπεζα να καταβάλει στον κομιστή τού εγγράφου το ποσό που αναγράφεται από τον προσωπικό του λογαριασμό: *κόβω / εκδίδω ~ || ταχυδρομική ~ || πληρώνω με επιταγές || μπλοκ επιταγών* ΣΥΝ. τσεκ· ΦΡ. (α) ***ακάλυπτη επιταγή*** βλ. λ. *ακάλυπτος* (β) ***ταξιδιωτική επιταγή*** βλ. λ. *ταξιδιωτικός* • **2.** καθετί που συνιστά προσταγή: *η προστασία τού φυσικού περιβάλλοντος είναι ~ των καιρών μας || ηθική ~* ΣΥΝ. διαταγή, αίτημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «διαταγή», < αρχ. *ἐπιτάσσω*. Η σημ. τού αξιογράφου είναι απόδ. τού γαλλ. mandat].

επιτάθηκα ρ. → επιτείνω

επιτακτικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που περιέχει προσταγή, εντολή: *δεν άντεχε το ~ του ύφος* ΣΥΝ. διατακτικός, κελευστικός **2.** αυτός που είναι ή κρίνεται απαραίτητος: *ήταν ~ ανάγκη να συγκεντρωθούν χρήματα για τα θύματα τού πολέμου || ~ συμβιβασμός / υποχώρηση || «σημειώνει ότι είναι επιτακτικό να γεφυρωθεί το χάσμα μεταξύ φτωχών και πλουσίων»* (εφημ.) || *«καθίσταται επιτακτική η μεσολάβηση για την επίλυση τού προβλήματος»* (εφημ.) ΣΥΝ. επιβεβλημένος. — **επιτακτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτάσσω*].

επίτακτος, -η, -ο αυτός που τον έχουν επιτάξει, επιταγμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προκαθορισμένος» (ήδη αρχ. η σημ. «έφεδρος (για στρατ. δύναμη)», < *ἐπιτάσσω*].

επίταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} (λόγ.) **1.** η διαταγή που δίνεται σε κάποιον ΣΥΝ. προσταγή • **2.** η με μονομερή πράξη τής Διοίκησης στέρηση τής χρήσης και τής κάρπωσης τού πράγματος από τον ιδιοκτήτη του, η οποία έχει προσωρινό μόνον χαρακτήρα και γίνεται για την ικανοποίηση έκτακτης και άμεσης δημόσιας ανάγκης: *επίταξη ξενοδοχείων για τη στέγαση σεισμοπλήκτων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίταξις* < *ἐπιτάσσω*].

επίταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** η αύξηση τής έντασης: *~ προβλήματος / κρίσης* ΣΥΝ. ενίσχυση, δυνάμωμα **2.** ΓΛΩΣΣ. η ενίσχυση τής σημασίας λέξεως ή φράσεως με τη χρήση πρόσθετων γλωσσικών στοιχείων: *δεν είναι απλώς ανόητος· είναι πολύ ανόητος· είναι η ίδια η ανοησία* ΑΝΤ. μετριασμός· ΦΡ. ***μετ' επιτάσεως*** έντονα, εμφατικά **3.** (ειδικότ.) ΙΑΤΡ. η επιδείνωση μιας ασθένειας ΣΥΝ. υποτροπίαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίτασις* < *ἐπιτείνω*].

επιτάσσω ρ. μετβ. {επέταξα, επιτάχθηκα, επιταγμένος (λόγ. επιτεταγμένος)} (λόγ.) **1.** καθιστώ αναγκαίο, επιβεβλημένο· επιβάλλω: *οι καιροί επιτάσσουν θαρραλέες πρωτοβουλίες* • **2.** τοποθετώ (κάτι) δίπλα σε (κάτι άλλο) ή στο τέλος: *ο συγγραφέας επιτάσσει σκόπιμα το ουσιαστικό στο τέλος τής πρότασης* ΑΝΤ. προτάσσω • **3.** πραγματοποιώ επίταξη (βλ.λ., σημ. 2): *ο στρατός επέταξε τα ιδιωτικά οχήματα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τάσσω / -ττω*].

επιτατικός, -ή, -ό αυτός που δημιουργεί επίταση ή αναφέρεται σε αυτήν: *~ μόριο / επίρρημα / σημασία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτείνω*].

> **επιτατικά επιρρήματα.** Μια σειρά από επιρρήματα χρησιμοποιούνται για να επιτείνουν τη σημασία των επιθέτων ή επιρρημάτων, που ανήκουν στα λεγόμενα **ποιοτικά επίθετα / επιρρήματα**. Παράδειγμα: *Είναι* ***εξαιρετικά*** *χρήσιμο να μάθεις να κολυμπάς καλά – Του φάνηκε* ***αφάνταστα*** *δύσκολο να το αποστηθίσει – Είναι* ***εξόφθαλμα*** *φανερό ότι ψεύδεται – Οι θέσεις τού κόμματος είναι* ***ριζικά*** *διάφορες από αυτές που γράφει στο άρθρο του.*
> Τέτοια επιτατικά επιρρήματα είναι: *αληθινά, ανέλπιστα, άπειρα / απείρως, απίθανα, απερίγραπτα, απίστευτα, ασυνήθιστα, ασύγκριτα, αφάνταστα, άφατα, εκπληκτικά, έντονα, εξαιρετικά, εξόφθαλμα, ιδιαίτερα, κάθετα (!), καταπληκτικά, πράγματι, πραγματικά, ριζικά, σοβαρά, τρομερά, τρομακτικά, φοβερά, χτυπητά,* καθώς και τα επιρρήματα που δηλώνουν κυρίως ποσότητα: *απολύτως / απόλυτα, εντελώς, εξ ολοκλήρου / καθ' ολοκληρίαν, παντελώς, πέρα για πέρα, πλήρως, τελείως / τέλεια* κ.ά.

επιταυτού επίρρ. (σπάν.) με σκοπιμότητα, με συγκεκριμένο σκοπό: *ενεργούσε έτσι ~* ΣΥΝ. επίτηδες, επί τούτω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐπιταυτοῦ*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ*].

επιτάφιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι τοποθετημένος πάνω σε τάφο: *~ στήλη / επίγραμμα·* ΦΡ. ***επιτάφιος θρήνος*** (α) η ακολουθία που ψάλλεται τη Μεγάλη Παρασκευή για την ταφή τού Χριστού και την περιφορά τού επιταφίου (σημ. 2) ΣΥΝ. εγκώμια, ξόδια (β) ως αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα **2. επιτάφιος** (ο) {επιταφί-ου | -ων, -ους} το κουβούκλιο μέσα στο οποίο τίθεται πάνω σε σινδόνη ξυλόγλυπτη ή ζωγραφική παράσταση τού σταυρωμένου σώματος τού Χριστού: *έγινε περιφορά τού ~ σε όλο το χωριό με ιδιαίτερη κατάνυξη || στολίζω / προσκυνώ τον ~ || μετέφεραν τον ~ στους ώμους.*

επιτάχυνση (η) [1786] {-ης κ. -ύνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. (α) η μεταβολή τής ταχύτητας κινητού στη μονάδα τού χρόνου κατά την οποία αυτή επήλθε (β) ***επιτάχυνση τής βαρύτητας*** η αύξηση τής ταχύτητας τής βαρύτητας στη μονάδα τού χρόνου (σύμβολο: g): *η ~ είναι 10 m/sec²* **2.** η αύξηση τής ταχύτητας (με την οποία γίνεται κάτι): *~ τού βήματος || η ~ των ρυθμών σύγκλισης τής ελληνικής με την ευρωπαϊκή οικονομία || η ~ των διαδικασιών πώλησης προβληματικών επιχειρήσεων σε ιδιώτες || ~ στην εκτέλεση των έργων για την Ολυμπιάδα* ΑΝΤ. επιβράδυνση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accélération].

επιταχυνσιογράφος (ο) ΤΕΧΝΟΛ. το όργανο που καταγράφει την επιτάχυνση υλικού σημείου ή σώματος κάθε χρονική στιγμή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accélérographe (νόθο σύνθ.)].

επιταχυντής (ο) [1886] **1.** ΜΗΧΑΝ. ο μοχλός που ρυθμίζει τη ροή τού καυσίμου σε μηχανή εσωτερικής καύσεως ΣΥΝ. γκάζι • **2.** ΟΙΚΟΝ. ο λόγος κεφαλαίου – προϊόντος, που εξηγεί τις κυκλικές οικονομικές διακυμάνσεις • **3.** ΧΗΜ. η ουσία που πολλαπλασιάζει την ταχύτητα χημικής αντίδρασης • **4.** ΦΥΣ. η μηχανή που επιταχύνει φορτισμένα σωματίδια (ηλεκτρόνια, πρωτόνια κ.λπ.), αυξάνοντας την ταχύτητά τους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. accélérateur].

επιταχύνω ρ. μετβ. {επιτάχυν-α, -θηκα} **1.** αυξάνω την ταχύτητα: *~ τον βηματισμό / τους ρυθμούς* ΣΥΝ. ταχύνω, εντείνω ΑΝΤ. επιβραδύνω • **2.** εκτελώ (κάτι) σε συντομότερο χρόνο: *~ τις διαδικασίες / τις εργασίες* ΣΥΝ. επισπεύδω, συντομεύω. — **επιταχυντικός, -ή, -ό** [1889].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπι-* + *ταχύνω* < *ταχύς*].

επιτέθηκα ρ. → επιτίθεμαι

επιτείνω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέτεινα, επιτάθηκα, επιτεταμένος} (λόγ.) **1.** αυξάνω την ένταση (σε κάτι): *~ τη σύγχυση / την αγωνία / το άγχος / τον πόνο / την αβεβαιότητα* ΣΥΝ. επαυξάνω, ενδυναμώνω ΑΝΤ. μικραίνω, αμβλύνω **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. δίνω έμφαση σε ορισμένη έννοια: *~ τη σημασία μιας λέξης* ΣΥΝ. τονίζω, προβάλλω ΑΝΤ. μετριάζω.

επιτελάρχης (ο) [1889] {επιτελαρχών} ανώτερος αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, τρίτος στην ιεραρχία διοικήσεως μεραρχίας (ύστερα από τον υποστράτηγο και τον ταξίαρχο) και με βαθμό συνήθ. συνταγματάρχη, που έχει επιτελικά καθήκοντα: *ο ~ επιθεώρησε στρατιωτικές μονάδες.*
[ΕΤΥΜ. < *επιτελείο* + *-άρχης* < *άρχω*].

επιτελείο (το) [1871] **1.** ΣΤΡΑΤ. η ομάδα αξιωματικών που πλαισιώνει στρατιωτικό διοικητή και τον στηρίζει στο διοικητικό του έργο· ΦΡ. ***Γενικό Επιτελείο*** το στρατιωτικό συγκρότημα που κατευθύνει και συντονίζει τους ανώτερους στρατιωτικούς σχηματισμούς (λ.χ. μεραρχίες, ταξιαρχίες, συντάγματα κ.λπ.): *~ Στρατού* (Γ.Ε.Σ.) / *Ναυτικού* (Γ.Ε.Ν.) / *Αεροπορίας* (Γ.Ε.Α.) **2.** (μτφ.) σύνολο προσώπων με υψη-

λή ιεραρχικά θέση που κατευθύνουν και συντονίζουν ένα έργο, μια επιχείρηση κ.λπ.: *το οικονομικό ~ τής κυβέρνησης* || *το ~ τού πρωθυπουργού* || *το επιστημονικό ~ μιας εγκυκλοπαίδειας* || *ένα ~ εκλεκτών συνεργατών* || *~ επιχείρησης / εφημερίδας.*
[ΕΤΥΜ. < *επιτελής*, με τη νεότ. σημ. τού στρατιωτικού αξιωματικού, απόδ. τού γαλλ. état-major].

επιτέλεση (η) → επιτελώ

επιτελεστικός, -ή, -ό ▸ επιτελώ

επιτελής (ο) {επιτελ-ούς | -είς} (λόγ.) το μέλος τού επιτελείου: *οι ~ τού Υπουργείου Εθνικής Αμύνης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εκπληρωμένος, ολοκληρωμένος», < *ἐπι-* + *-τελής* < *τέλος*. Βλ. κ. *επιτελείο*].

επιτελικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με το επιτελείο (στρατού ή οργανισμού): *~ αξιωματικός / στέλεχος / χάρτης / σχέδιο / ομάδα / ρόλος* **2.** ΣΤΡΑΤ. ***επιτελικό γραφείο*** (συντομ. Ε.Γ.) μορφή στρατιωτικής οργάνωσης με ειδική αποστολή, που απαντά σε ανώτερες ιεραρχικά μονάδες (συντάγματα, ταξιαρχίες, στρατηγεία).

επιτέλους επίρρ. **1.** τελικά, στο τέλος: *τι γύρευε ~;* || *~, θα μου πείτε τι θέλετε;* **2.** (για κάτι που επιθυμούσε κάποιος πολύ να γίνει) ευτυχώς: *~, φάνηκες!* || *~, μόνοι!*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. enfin].

επιτελώ ρ. μετβ. {επιτελείς... | επιτέλ-εσα, -ούμαι, -έστηκα (λόγ. -θηκα), -εσμένος} πραγματοποιώ (κάτι που μου ανατέθηκε), φέρω εις πέρας: *~ καθήκοντα / ρόλο / έργο / σκοπό* ΣΥΝ. εφαρμόζω. — **επιτέλεση** (η) [αρχ.], **επιτελεστικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω, τελώ.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτελῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *τελῶ* < *τέλος*].

επιτετραμμένος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο έχει ανατεθεί μια ειδική αποστολή ΣΥΝ. εντεταλμένος ● **2.** οποιασδήποτε βαθμίδας διπλωμάτης, που αντικαθιστά τον πρέσβη όταν απουσιάζει ή δεν υπάρχει ΣΥΝ. διαπιστευμένος (βλ. λ. *διπλωμάτης*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἐπιτρέπω*. Απόδ. τού γαλλ. chargé (des affaires)].

επίτευγμα (το) {επιτεύγμ-ατος | -ατα, -άτων} σπουδαία πράξη ως αποτέλεσμα μεγάλης προσπάθειας· κατόρθωμα: *θαύμαζε τα λαμπρά ~ τού πολιτισμού τους* ΣΥΝ. επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιτυγχάνω*].

επίτευξη (η) {-ης κ. -εύξεως | -εύξεις, -εύξεων} η πραγμάτωση ενός σκοπού: *η ~ των προσδοκιών / στόχου* || *σχέδιο για την ~ ειρήνης* ΣΥΝ. εκπλήρωση, επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίτευξις* < *ἐπιτυγχάνω*].

επιτεύχθηκα ρ. → επιτυγχάνω

επιτήδειος, -α, -ο **1.** (συνήθ. κακόσ.) αυτός που διαθέτει εξυπνάδα και πονηριά: *έπεσαν σε ~ τύπο, που τους ξεγέλασε* ΣΥΝ. έξυπνος, επιδέξιος, καταφερτζής ● **2.** αυτός που είναι ενδεδειγμένος για την ανάληψη και εκτέλεση (ενός έργου): *η δουλειά αυτή ήθελε ~ άνθρωπο* ΣΥΝ. κατάλληλος, πρόσφορος. — **επιτήδεια / επιτηδείως** [αρχ.] επίρρ., **επιτηδειότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατάλληλος, αρμόζων», < *ἐπίτηδες*].

επίτηδες κ. **εξεπίτηδες** κ. **ξεπίτηδες** επίρρ.· σκόπιμα, ηθελημένα ΑΝΤ. άθελα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίτηδες / ἐπιτάδές*, αβεβ. ετύμου. Η παλαιότερη ετυμ., που ανάγει τη λ. στη φρ. *ἐπὶ τάδε* (πληθ. ουδ. τής αντωνυμίας *ὅδε*), προσκρούει στο μακρό -ᾱ- (το -α- τού *τάδε* είναι κανονικά βραχύ) τού επιρρ. *ἐπίτᾱδες / ἐπίτηδες*].

επιτήδευμα (το) [αρχ.] {επιτηδεύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) το επάγγελμα που ασκεί κάποιος για την κάλυψη των βιοτικών του αναγκών: *άσκηση / φόρος επιτηδεύματος.* — **επιτηδευματίας** (ο) [1833].

επιτηδευμένος, -η, -ο αυτός που στερείται φυσικότητας, προσποιητός: *~ ύφος / τρόποι* ΣΥΝ. εξεζητημένος, φτειαχτός.

επιτηδεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {επιτηδεύ-θηκα, -μένος} (σπάν.) καταπιάνομαι επαγγελματικά (με κάτι) ΣΥΝ. επαγγέλλομαι, επιδίδομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτήδειος*].

επιτήδευση (η) [αρχ.] {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} η έλλειψη φυσικότητας (στη συμπεριφορά), η προσποίηση.

επιτηρητής (ο) [μτγν.], **επιτηρήτρια** (η) [1889] {επιτηρητριών} **1.** πρόσωπο που επιβλέπει (την ορθή εκτέλεση έργου): *~ τής δημόσιας τάξης* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που επιτηρεί τους μαθητές κατά τη διεξαγωγή εξετάσεων.

επιτήρηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως· -ήσεις, -ήσεων} η παρακολούθηση για την αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων, η επίβλεψη: *η ~ μιας περιοχής από το Λιμενικό* || *τον έθεσαν υπό ~ επειδή κρίθηκε ύποπτος* || *η ~ των μαθητών στην τάξη από τον δάσκαλο* || *η οικονομία τής χώρας τελεί υπό την ~ τής Ε.Ε.*

επιτηρώ ρ. μετβ. {επιτηρείς... | επιτήρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιβλέπω, παρακολουθώ στενά για την αποφυγή δυσάρεστων καταστάσεων: *η περιοχή επιτηρείται από στρατιωτικές δυνάμεις* || *~ μαθητές / οικοδομικές εργασίες* ΣΥΝ. εποπτεύω, επιστατώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτηρῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *τηρῶ*].

επιτίθεμαι ρ. αμετβ. αποθ. {επιτίθε-σαι, -ται, -μεθα, -σθε, -νται | παρατ. επετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο | επιτέθηκα (λόγ. επετέθην, -ης, -η..., μτχ. επιτεθείς, -είσα, -έν)} (+ γεν. / +σε +αιτιατ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. ενεργώ επίθεση εναντίον εχθρικής δυνάμεως, κράτους κ.λπ.: *περίμεναν τη στιγμή που θα επετίθετο ο εχθρός* || *πρώτα επιτέθηκε το Πεζικό / το Ιππικό* || *~ αιφνιδίως / από τα νώτα* ΣΥΝ. κάνω έφοδο. (λόγ.) επελαύνω ΑΝΤ. αμύνομαι, υπερασπίζω **2.** (για πρόσ.) εκδηλώνω βίαιη και εχθρική συμπεριφορά εναντίον (κάποιου), συνήθ. ορμώντας του, χτυπώντας τον ή απειλώντας τον με φονικό μέσο κ.λπ.: *ληστές επετέθησαν σε υπάλληλο τραπέζης και του έκλεψαν είκοσι εκατομμύρια* || *ομάδα αναρχικών επετέθη σε αστυνομικούς* || *του επετέθησαν και τον αφόπλισαν* ΣΥΝ. χτυπώ, (λόγ.) εφορμώ **3.** (μτφ.) μιλώ επικριτικά για (κάποιον), ασκώ σφοδρό έλεγχο εναντίον (κάποιου): *ο πρωθυπουργός επετέθη με βαρύτατους χαρακτηρισμούς κατά βουλευτών τής αντιπολίτευσης* || *του επετέθη ασκώντας του δριμεία κριτική* || *~ λεκτικά / φραστικά* ΣΥΝ. κατακρίνω, θίγω, προσβάλλω, ψέγω **4.** (η μτχ. ***επιτιθέμενος***, -η, -ο) αυτός που επιτίθεται ΑΝΤ. αμυνόμενος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τίθεμαι* (βλ.λ.)].

επιτίμιο (το) {επιτιμί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. η ποινή που επιβάλλεται από τον πνευματικό σε πιστό για σοβαρές αμαρτίες, λ.χ. η απαγόρευση μεταλήψεως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτίμιον* < *ἐπιτιμῶ*].

επίτιμος, -η, -ο αυτός που φέρει τιμητικό τίτλο, χωρίς να σχετίζεται με τα καθήκοντα που συνεπάγεται ο τίτλος αυτός ή παρίσταται κάπου τιμητικά: *~ πρόεδρος / καθηγητής / διδάκτωρ / δημότης* || *«η σύζυγος τού πρωθυπουργού θα μετάσχει ως ~ προσκεκλημένη στις εργασίες τού συνεδρίου»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπί-* + *-τιμος* < *τιμή*].

επιτιμώ ρ. μετβ. {επιτιμάς... | επιτίμ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} προσάπτω μομφή (σε κάποιον) για κάτι αρνητικό που διέπραξε: *~ κάποιον για την αδιαφορία του* ΣΥΝ. επιπλήττω, μαλώνω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **επιτίμηση** (η) [αρχ.], **επιτιμητικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιτιμῶ (-άω)*, αρχική σημ. «αποδίδω τιμή», < *ἐπι-* + *τιμῶ*. Η σημερινή σημ. (ήδη αρχ.) προέρχεται από τη χρήση τού ρ. για να δηλώσει την πράξη των δικαστών, οι οποίοι όριζαν τη χρηματική ποινή που έπρεπε να πληρώσει ο καταδικασθείς].

επιτοίχιος, -α, -ο [1854] αυτός που βρίσκεται ή τοποθετείται επάνω σε τοίχο: *~ εκθέματα.*

επιτόκιο (το) {επιτοκί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. ο τόκος που αποφέρει κεφάλαιο εκατό δραχμών για ορισμένο χρονικό διάστημα· το ποσοστό ή το μέτρο με βάση το οποίο υπολογίζεται το ύψος τού οφειλόμενου τόκου (βλ. λ. *τόκος*): *σταθερό / κυμαινόμενο / εξαμηνιαίο / μηνιαίο / υψηλό / χαμηλό ~* || *~ 12%* || *αύξηση / μείωση των ~* || *~ δανεισμού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιτόκιον* < *ἐπι-* + *-τόκιον* < *τόκος*].

επίτοκος (η) {επιτόκ-ου | -ων, -ους} η γυναίκα που βρίσκεται κοντά στον τοκετό ΣΥΝ. ετοιμόγεννη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τόκος* (βλ.λ.)].

επιτολή (η) (λόγ.) η ανατολή άστρου στον ορίζοντα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτέλλω* «ανατέλλω» < *ἐπι-* + *τέλλω*, βλ. κ. *ανατέλλω*].

επιτομή (η) **1.** η σύνοψη και συγκεφαλαίωση ενός κειμένου ΣΥΝ. περίληψη, σύντμηση **2.** (συνεκδ.) το πόνημα που αποτελεί περιληπτική απόδοση εκτενέστερου συγγράμματος ΣΥΝ. σύνοψη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτέμνω* < *ἐπι-* + *τέμνω*].

επίτομος, -η, -ο αυτός που καταλαμβάνει έναν μόνο τόμο: *~ γραμματική / συντακτικό / λεξικό* ΑΝΤ. πολύτομος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιτέμνω*].

επιτονική (η) ΜΟΥΣ. η δεύτερη βαθμίδα τής διατονικής κλίμακας.

επιτόνιο (το) {επιτονί-ου | -ων} (λόγ.) ΜΟΥΣ. το κλειδί μουσικού οργάνου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιτόνιον* < *ἐπι-* + *-τόνιον* < *τόνος*].

επιτόνιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} ο επιτονισμός (βλ.λ.). — **επιτονίζω** ρ.

επιτονισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. (κατ' αντιδιαστολή προς τον τόνο που ανήκει σε συλλαβή λέξεως) η αυξομειούμενη κύμανση τής φωνής που χαρακτηρίζει ολόκληρο εκφώνημα (μια σειρά λέξεων: φράση ή και ολόκληρη πρόταση), έχει ιδιαίτερη μορφή σε κάθε γλώσσα και υποδηλώνει τη στάση τού ομιλητή απέναντι στο μήνυμα και στον ακροατή (έκπληξη, απορία, θαυμασμό, αμφιβολία, αποδοκιμασία κ.τ.ό.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. intonation].

επίτονος (ο) {επιτόν-ου | -ων} (λόγ.) ΝΑΥΤ. (συνήθ. στον πληθ.) σχοινί ή συρματόσχοινο που δένεται από τον ιστό στις δύο πλευρές τού πλοίου για να τον στηρίζει ΣΥΝ. ξάρτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ενν. *ἱμάς*, ήδη στην *Οδύσσεια*), με τη σημ. «σχοινί που τεντώνει, σφίγγει», < *ἐπι-* + *-τονος* < *τείνω*].

επιτόπιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διεξάγεται στον ίδιο τόπο (όπου συνέβη κάτι): *οι αστυνομικές αρχές πραγματοποίησαν ~ έρευνα, για να διαπιστώσουν τα πραγματικά αίτια τού εγκλήματος* ● **2.** αυτός που ανήκει στον τόπο (όπου αναφερόμαστε): *~ αξιοθέατα / λαϊκά συγκροτήματα / αρχές* ΣΥΝ. τοπικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος.*

επί τόπου επίρρ. ▸ τόπος

επιτραπέζιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που τοποθετείται πάνω στο τραπέζι ή προσφέρεται στο τραπέζι: *~ παιχνίδι / κρασί* **2.** ΠΛΗΡΟΦ. ***επιτραπέζια έκδοση*** (αγγλ. desktop publishing, συντομ. DTP) η μέθοδος δημιουργίας και έκδοσης ολοκληρωμένου εντύπου σε Η/Υ.

επιτράπηκα ρ. ▸ επιτρέπω

επιτραχήλιο (το) {επιτραχηλί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το άμφιο που κρέμεται από τον τράχηλο ιερέων ΣΥΝ. πετραχήλι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἐπιτραχήλιον* < *ἐπι-* + *-τραχήλιον* < *τράχηλος*].

επιτρεπτός, -ή, -ό αυτός που επιτρέπεται, που δικαιολογείται να υπάρχει ή να λειτουργεί (με ορισμένο τρόπο): *δεν ήξερε αν ήταν επιτρεπτό να μιλήσει σε τόσο σκληρή γλώσσα* ΣΥΝ. νόμιμος, αρμόζων, πρέπων ΑΝΤ. απαγορευμένος, αθέμιτος.

επιτρέπω ρ. μετβ. {επέτρεψα, επιτράπηκα (λόγ. επετράπην, -ης, -η...)} **1.** (α) χορηγώ (σε κάποιον) το δικαίωμα ή την άδεια να πράξει (κάτι): *~ την είσοδο / την έξοδο* || *τους επέτρεψε να παρακολουθήσουν τη συνεδρίαση* || (μτφ.) *η αγωγή μου δεν μου επιτρέπει να πέσω σε τέτοιο επίπεδο!* || *Πώς τολμάτε; Δεν σας ~!* || *Θεού θέλοντος και καιρού επιτρέποντος* (αν θέλει ο Θεός και αν το επιτρέπει και ο καιρός) ΣΥΝ. εγκρίνω ΑΝΤ. απαγορεύω (β) σε εκφράσεις ευγενείας για να ζητήσει

κανείς κάτι ή σε διάλογο για να παρέμβει ή γενικότ. για να ζητήσει από κάποιον την άδεια για κάτι που τον αφορά: *Μου επιτρέπετε να σας δείξω πώς λειτουργεί;* || *Αν μου επιτρέπετε* (ενν. *να παρέμβω*), *υπάρχει και μια άλλη πτυχή τού θέματος* || (προς επιβάτη που εμποδίζει) *Μου επιτρέπετε να περάσω; / να καθίσω;* || (κ. απρόσ.) *Επιτρέπεται το κάπνισμα στον διάδρομο;* || *δεν επιτρέπεται η είσοδος σε διανομείς φυλλαδίων* (επιγραφή σε είσοδο πολυκατοικίας) ● **2.** δίνω τη δυνατότητα: *η οικονομική τους άνεση τους επέτρεψε να πραγματοποιήσουν τα σχέδιά τους* ● **3.** επιδέχομαι, αφήνω περιθώριο (για κάτι): *η διατύπωση τού κειμένου δεν επέτρεπε παρανοήσεις* ΣΥΝ. σηκώνω, δέχομαι, παίρνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *τρέπω*].

επιτροπεία (η) [αρχ.] {επιτροπειών} ΝΟΜ. η ανάθεση τής διαχείρισης τής περιουσίας ανηλίκων, αρρώστων και γενικά προσώπων ανίκανων για δικαιοπραξία σε άλλους.

επιτροπεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {επιτρόπευ-σα, -τηκα} αναλαμβάνω την επιτροπεία (βλ.λ.). — **επιτρόπευση** (η) [αρχ.].

επιτροπή (η) **1.** το συμβούλιο που ορίζεται να επιτελέσει ορισμένο έργο: *διακομματική / εξεταστική / εφορευτική / εκτελεστική ~* || *~ Θεσμών και Διαφάνειας τής Βουλής* || *~ εμπειρογνωμόνων / αξιολόγησης υποψηφίων / συντονισμού απεργιακού αγώνα / διαπραγματεύσεων* || *η Κεντρική Επιτροπή τού κόμματος* || *η ~ Κεφαλαιαγοράς τού Χρηματιστηρίου* || (στην Ε.Ε.) *Επιτροπή Μονίμων Αντιπροσώπων* τού *Ο.Η.Ε.* **2. *Διαρκής Κοινοβουλευτική Επιτροπή*** (παλαιότ. ***Κοινοβουλευτική Επιτροπή*** και πριν από την τελευταία αναθεώρηση τού συντάγματος ***Διαρκής Επιτροπή τής Βουλής***) συλλογικό όργανο τής νομοθετικής διαδικασίας τής Βουλής το οποίο συγκροτείται από τον Πρόεδρο τής Βουλής κατ' αναλογίαν τής δύναμης των κοινοβουλευτικών ομάδων και που αντιστοιχεί σε έναν ευρύτερο κυβερνητικό τομέα υπουργείων (π.χ. Επιτροπή Εθνικής Άμυνας και Εξωτερικών Υποθέσεων, Οικονομικών Υποθέσεων, Παραγωγής και Εμπορίου κ.ά.)· έργο κάθε μιας επιτροπής είναι να επεξεργάζεται στην ουσία τους τα νομοσχέδια και τις προτάσεις νόμων πριν από τη συζήτηση και την ψήφισή τους, ενώ σήμερα, μετά την αναθεώρηση, έχει αποκτήσει αποφασιστική νομοθετική αρμοδιότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμβούλιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διαιτησία, νομική απόφαση». < *ἐπιτρέπω* «εμπιστεύομαι, αφήνω στην κρίση». Η λ. *ἐπιτροπή* δήλωσε αργότερα και τα πρόσωπα που διαιτήτευαν, δηλ. τα μέλη τού νομικού οργάνου που επιτελούσε τη διαιτησία].

επιτροπικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον επίτροπο: *~ καθήκοντα* **2. *επιτροπικόν*** (το) {χωρ. πληθ.} (α) το δικαιοδοτικό πλαίσιο τής εξουσίας τού επιτρόπου ΣΥΝ. εξουσιοδότηση, πληρεξουσιότητα (β) (συνεκδ.) το έγγραφο με το οποίο ανατίθενται (σε κάποιον) τα καθήκοντα τού επιτρόπου. — **επιτροπικώς** επίρρ. [1871].

επίτροπος (ο/η) {επιτρόπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο στο οποίο έχει ανατεθεί ορισμένο διαχειριστικό καθήκον: *ορίστηκε ο Έλληνας ~ στην Ε.Ε.* || *κοινοτικός ~* ΣΥΝ. διαχειριστής, κομισάριος ● **2.** ΝΟΜ. πρόσωπο που αναλαμβάνει επιτροπεία (βλ.λ.) ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) το μέλος τού ενοριακού συμβουλίου, που μεριμνά για τη σωστή λειτουργία τής εκκλησίας τής ενορίας του (β) ο διαχειριστής μονής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτρέπω*].

επιτυγχάνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επέτυχα, επιτεύχθηκα (λόγ. επετεύχθην, -ης, -η..., μτχ. επιτευχθείς, -είσα, -έν), επιτυχημένος (βλ.λ.)} (λόγ.) πετυχαίνω: *με την επιμονή του επέτυχε όλους τους σκοπούς του* || *όποιος αγωνίζεται, επιτυγχάνει* || *κατάφερε να επιτύχει στον διαγωνισμό* || *δεν επετεύχθη συμφωνία στη σύνοδο* || *έχει επιτευχθεί σημαντική πρόοδος στο θέμα αυτό* || (σκωπτ.) *η εγχείρηση επέτυχε, ο ασθενής απεβίωσε* (όταν κάτι εκτελείται σωστά, δεν έχει όμως το προσδοκώμενο αποτέλεσμα).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βρίσκω τον στόχο». < *ἐπι-* + *τυγχάνω* (βλ.λ.)].

επιτύμβιος, -α, -ο αυτός που είναι τοποθετημένος πάνω σε τάφο: *~ πλάκα / επίγραμμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-τύμβιος* < *τύμβος*].

επιτυχημένος, -η, -ο (λόγ.) ο πετυχημένος: *~ ζωγραφικός πίνακας / φαγητό / εμφάνιση / δίσκος / παράσταση / επιχειρηματίας / καριέρα / παράδειγμα / συνεργασία*. — **επιτυχημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἐπιτυγχάνω* (αρχ. *ἐπιτετυχημένος*)].

επιτυχής, -ής, -ές {επιτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιτυχέστ-ερος, -ατος} **1.** (για ανθρώπινη ενέργεια) αυτός που επέτυχε τον στόχο του: *~ προσπάθεια* || *οι χειρισμοί του στην υπόθεση αυτή υπήρξαν επιτυχείς* ΣΥΝ. εύστοχος, επιτυχημένος ΑΝΤ. άστοχος, ατελέσφορος **2.** αυτός που εκτελέστηκε σωστά: *~ εγχείρηση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-τυχής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-τυχ-ον* τού ρ. *τυγχάνω*].

επιτυχία (η) {επιτυχιών} **1.** η ομαλή έκβαση υποθέσεως, η θετική κατάληξη προσπάθειας: *στις εξετάσεις σημείωσε μεγάλη / θριαμβευτική ~* || *σου εύχομαι καλή ~* || *οι προσπάθειές του στέφθηκαν από ~* || *η μία ~ έφερε την άλλη* || *θριαμβεύει στο εξωτερικό· πηγαίνει από ~ σε ~* ΣΥΝ. ευόδωση ΑΝΤ. αποτυχία **2.** ο βαθμός στον οποίο κάτι γίνεται αποδεκτό από το κοινό, προκαλεί το ενδιαφέρον: *το έργο παίχθηκε στην Αθήνα με μέτρια ~* || *η ~ αυτού τού μυθιστορήματος ξεπέρασε κάθε προηγούμενο* || *η θεαματική ~ μιας παράστασης* || *η εξαιρετική ~ μιας πρωτοβουλίας* **3.** (ειδικότ.) η τραγουδιστική επιτυχία, το σουξέ: *τα τραγούδια του έγιναν μεγάλες ~* || *τραγούδησε παλιές ~ του* **4.** η επίτευξη, η πραγματοποίηση: *η ~ ενός σκοπού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιτυγχάνω*].

επιτυχών, -ούσα, -όν αυτός που πέτυχε (κυρ. σε διαγωνισμό): *ανακοινώθηκαν τα ονόματα των επιτυχόντων στα Α.Ε.Ι.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορ. β' τού ρ. *ἐπιτυγχάνω*].

επιφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {επεφάνην, -ης, -η...} (λόγ.) (για θεούς) εμφανίζομαι, παρουσιάζομαι απροσδόκητα ή/και αποκαλυπτικά ΣΥΝ. παρουσιάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

επιφαινόμενο (το) {επιφαινομέν-ου | -ων} φαινόμενο συνοδευτικό ενός κύριου φαινομένου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epiphenomenon].

επιφάνεια (η) {επιφανειών} **1.** η εξωτερική όψη, που δημιουργεί την πρώτη οπτική (ή άλλη) εντύπωση: *~ τού νερού / τής θάλασσας / τού δέρματος* || *λεία / τραχιά ~* ΑΝΤ. εσωτερικό, πυρήνας, βάθος· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βγαίνω / έρχομαι στην επιφάνεια*** (μτφ.) αποκαλύπτομαι, έρχομαι στο φως, φανερώνομαι: *η εγκληματική τους δράση ήρθε στην επιφάνεια* || *βγαίνουν συνέχεια στην επιφάνεια νέα στοιχεία για την υπόθεση* (β) ***φέρνω (κάτι) στην επιφάνεια*** αποκαλύπτω, φέρνω στο φως: *οι εφημερίδες έφεραν στην επιφάνεια παλαιές οικονομικές ατασθαλίες τής επιχείρησης* **2.** (μτφ.) η φαινομενική (συχνά και επίπλαστη) εικόνα των πραγμάτων, κατ' αντιδιαστολή προς το βάθος και την ουσία: *παρασυρόταν από την ~ των γεγονότων* || *έμενε στην ~ των πραγμάτων και δεν προχωρούσε σε βάθος* ΣΥΝ. επίφαση ΑΝΤ. βάθος, ουσία **3.** ΜΑΘ. το σύνολο των ακραίων σημείων ενός σώματος (ή γεωμετρικού σχήματος), τα οποία προσδιορίζουν τη μορφή τού σώματος: *επίπεδη / κυλινδρική / καμπύλη / κωνική ~* ● **4.** ΟΙΚΟΝ. η έκταση τής οικονομικής δύναμης ατόμου ή οικονομικού οργανισμού: *επιχείρηση με μεγάλη (οικονομική) ~* ● **5.** ΘΡΗΣΚ. (κυρ. κατά την αρχαιότητα) η αποκαλυπτική εμφάνιση ενός θεού στους ανθρώπους: *η ~ τής θεάς Αθηνάς στον Τηλέμαχο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιφανής*. Στην Κ.Δ. η λ. έχει τη σημ. «εμφάνιση» (*Β' Τιμόθ.* 4, 8: *πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ*). Η σημ. τής οικονομικής, κοινωνικής κ.λπ. επιφάνειας αποτελεί απόδοση τού γαλλ. surface].

επιφανειακός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται ή γίνεται στην επιφάνεια: *~ όργωμα / τραύμα / καθάρισμα / σεισμός* **2.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) αυτός που μένει στην επιφάνεια των πραγμάτων, που ασχολείται με πράγματα χωρίς βάθος, ουσία: *είναι πολύ ~ τύπος· δεν μπορείς να του μιλήσεις για κάτι σοβαρό και να σε καταλάβει* ΑΝΤ. ουσιαστικός (β) (για μελέτη, άρθρο κ.λπ.) αυτός που δεν καταφέρνει να αναλύσει σε βάθος (ένα θέμα, πρόβλημα κ.λπ.): *~ πολιτική ανάλυση / πραγμάτευση θέματος / προσέγγιση γεγονότος*. — **επιφανειακ-ά / -ώς** επίρρ.

επιφανής, -ής, -ές {επιφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επιφανέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που διακρίνεται, που ξεχωρίζει, που είναι διάσημος σε ορισμένο τομέα: *~ χειρουργός / πολιτικός / καλλιτέχνης / επιστήμονας* ΣΥΝ. διάσημος, διαπρεπής, φημισμένος, σπουδαίος, ονομαστός· ΦΡ. ***ανδρών επιφανών πάσα γη τάφος*** βλ. λ. *τάφος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, φημισμένος, Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιφαίνω / -ομαι*].

Επιφάνια (τα) {Επιφανίων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η ημέρα κατά την οποία βαπτίστηκε ο Χριστός στον ποταμό Ιορδάνη· η λ. αναφέρεται στην φανέρωση τού Ιησού Χριστού ως τού ενανθρωπήσαντος Λόγου τού Θεού για τη σωτηρία τού κόσμου και συνδέθηκε ειδικότ. με τη βάπτιση που εγκαινιάζει τη δημόσια δράση του **2.** (συνεκδ.) η 6η Ιανουαρίου, η ημέρα κατά την οποία εορτάζεται το παραπάνω γεγονός ΣΥΝ. Θεοφάνια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐπιφαίνω / -ομαι*. Για την προέλευση τού όρ., πβ. Ιωάνν. Χρυσοστόμου, *Περὶ τῆς Βαπτίσεως τοῦ Χριστοῦ* 49, 11-14: *Τίνος οὖν ἕνεκεν αὕτη ἐπιφάνεια λέγεται; Ἐπειδὴ οὐχ ὅτε ἐτέχθη, τότε πᾶσιν ἐγένετο κατάδηλος, ἀλλ' ὅτε ἐβαπτίσατο· μέχρι γὰρ ταύτης ἠγνοεῖτο τῆς ἡμέρας τοῖς πολλοῖς*].

επίφαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} η φαινομενική και συχνά απατηλή μορφή (ιδιότητας, συμπεριφοράς κ.λπ.): *η συμπεριφορά του είχε μια ~ ευγένειας* ΣΥΝ. επιφάνεια· ΦΡ. ***κατ' επίφασιν*** επιφανειακά, μακριά από την αλήθεια και την πραγματικότητα: *είχε μόνον ~ τη συμπαράστασή του* ΣΥΝ. φαινομενικά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίφασις* «εξωτερική εμφάνιση» < αρχ. *ἐπιφαίνω / -ομαι*].

επιφέρω ρ. μετβ. [αρχ.] {επέφερα} (λόγ.) οδηγώ σε ορισμένο αποτέλεσμα: *η τεχνολογική επανάσταση επέφερε στις μέρες μας ραγδαίες οικονομικές και κοινωνικές αλλαγές* || *~ πλήγμα στον αντίπαλο* ΣΥΝ. προκαλώ, συνεπάγομαι, φέρνω.

επίφθονος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προξενεί φθόνο.

επίφοβος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί φόβο και ανησυχία: *η κατάσταση τής υγείας του παρέμενε ~* || *~ αντίπαλος* ΣΥΝ. ανησυχητικός, επικίνδυνος, απειλητικός.

επιφοίτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επέμβαση τού θείου, η θεία φώτιση· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***επιφοίτηση τού Αγίου Πνεύματος*** (i) ο πνευματικός φωτισμός των Αποστόλων από το Άγιο Πνεύμα κατά την ημέρα τής Πεντηκοστής (ii) (ειρων.) ο ξαφνικός φωτισμός τού πνεύματος, η ξαφνική απόκτηση σοφίας: *περιμένει με την ~ να πετύχει, όταν δεν έχει διαβάσει*; (β) ***δι' επιφοιτήσεως*** (ειρων.) με ξαφνικό φωτισμό τού πνεύματος, με ξαφνική απόκτηση σοφίας: *Χωρίς σπουδές πώς θα γίνει μηχανικός; Δι' επιφοιτήσεως;*

επιφοιτώ ρ. αμετβ. {επιφοιτάς... | επιφοίτησα} (για το Άγιο Πνεύμα) φωτίζω πνευματικά εξ ουρανού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιφοιτῶ (-άω)*, αρχική σημ. «συχνάζω – καταλαμβάνω». < *ἐπι* + *φοιτῶ*].

επιφορτίζω ρ. μετβ. {επιφόρτισ-α, -θηκα, -μένος} αναθέτω (σε κάποιον τη διεκπεραίωση υπόθεσης): *τον επιφόρτισε με την ευθύνη τής αποπεράτωσης τού έργου* || *~ κάποιον με πολλά καθήκοντα* || *επιφορτισμένος με πολλή δουλειά* ΣΥΝ. παραγγέλλω, εξουσιοδοτώ. — **επιφόρτιση** (η) [1782].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «υπερφορτώνω». < *ἐπι-* + *φορτίζω*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. charger].

επιφυλακή (η) **1.** η συνεχής παρουσία στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων στους χώρους τους, για την αντιμετώπιση έκτακτων περιστατικών: *όλο το στρατόπεδο τέθηκε σε ~ λόγω τής μεγάλης πυρκαγιάς* ΣΥΝ. επαγρύπνηση **2.** (μτφ.) η διαρκής ετοιμότητα για την αντιμετώπιση δυσάρεστων καταστάσεων: *όλη η οικογένεια ήταν σε ~, για να συμπαρασταθεί στον βαριά άρρωστο συγγενή της* ΣΥΝ. εγρήγορση.
[ΕΤΥΜ. < *επιφυλάσσω*, πβ. κ. *φυλακή* – *φυλάσσω*].

επιφυλακτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που έχει επιφυλάξεις, που χαρακτηρίζεται από διστακτικότητα ή ιδιαίτερη προσοχή: *ήταν ~ στις κρίσεις του για τους άλλους* || *~ κινήσεις / εκτιμήσεις / στάση.* — **επιφυλακτικά** επίρρ., **επιφυλακτικότητα** (η) [1877].

επιφύλαξη (η) [1859] {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η επισήμανση δεδομένων που εγκυμονούν κινδύνους, στοιχείων που προκαλούν αμφιβολίες: *εκφράζω / διατυπώνω επιφυλάξεις* || *δέχομαι κάτι με κάθε ~* **2.** (συνεκδ., κυρ. στον πληθ.) ο ενδοιασμός, ο δισταγμός (για κάτι): *έχω / διατηρώ πολλές ~ για την πρότασή του* || *αποδέχομαι κάτι χωρίς επιφυλάξεις* (ανεπιφύλακτα) ΣΥΝ. περίσκεψη, αμφιβολία, σκεπτικισμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. réserve].

επιφυλάσσω ρ. μετβ. {επιφύλα-ξα (λόγ. επεφύλαξα), -χθηκα} **1.** προετοιμάζω (κάτι) κρατώντας το κρυφό, χωρίς να το φανερώνω εκ των προτέρων: *η εξέλιξη τής μάχης επιφυλάσσει πολλές εκπλήξεις* || *κανείς δεν ξέρει τι του επιφυλάσσει το μέλλον* ΣΥΝ. κρύβω **2.** (ειδικότ.- καθημ.) εκδηλώνω μετά από σχετική προετοιμασία: *οι οπαδοί τού επιφύλαξαν θερμή υποδοχή στο αεροδρόμιο* **3.** (μεσοπαθ. **επιφυλάσσομαι**) διατηρώ το δικαίωμά μου να ενεργήσω ή να αποφασίσω (για κάτι) σε μελλοντικό χρόνο: *επιφυλάχθηκε να μελετήσει την υπόθεση και να δώσει απάντηση σε μια εβδομάδα* || *επιφυλάσσεται να ασκήσει μήνυση σε περίπτωση αθέτησης τής συμφωνίας* || *~ παντός δικαιώματός μου* || (κ. απολύτως) *Σας ευχαριστώ για το δώρο σας. Επιφυλάσσομαι* (ενν. *να σας το ανταποδώσω*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αναμένω παρατηρώντας», < *ἐπι-* + *φυλάσσω*. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. réserver].

επιφυλλίδα (η) [1846] **1.** τύπος γραπτού κειμένου που δημοσιεύεται σε εφημερίδα, με περιεχόμενο κατά κύριο λόγο μη ειδησεογραφικό, που αναφέρεται σε θέματα επιστημονικά, εγκυκλοπαιδικά, καλλιτεχνικά, φιλολογικά ή και πολιτικά και γράφεται από πρόσωπο ειδικό στο θέμα: *φιλολογική ~* • **2.** ΦΙΛΟΛ. λαϊκό ανάγνωσμα με ιδιαίτερη πλοκή, πλούσιο σε δράση, που εκτυλισσόταν μέσα από πολλά επεισόδια, τα οποία κρατούσαν το ενδιαφέρον τού κοινού και δημοσιεύονταν τμηματικά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φύλλο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιφυλλίς, -ίδος* «μικρό τσαμπί σταφυλιού, αποστάφυλο» < *ἐπι-* + *-φυλλίς* < *φύλλον*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. feuilleton].

επιφυλλιδογραφία (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η συγγραφή επιφυλλίδων (είτε με τη μορφή τής ανάπτυξης διαφόρων θεμάτων είτε με τη μορφή μυθιστορημάτων). — **επιφυλλιδογράφος** (ο/η) [1860], **επιφυλλιδογραφικός, -ή, -ό** [1888].

επίφυλλο (το) {επιφύλλ-ου | -ων} κακτοειδές διακοσμητικό φυτό με μακριούς βλαστούς και κοκκινωπά άνθη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. epiphyllum].

επίφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ. **1.** καθεμιά από τις δύο αυξανόμενες άκρες των μακρών οστών (βραχίονες, μηριαία κ.λπ.) **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το κωνάριο (βλ.λ.). — **επιφυσιακός, -ή, -ό** [1894].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπίφυσις* < *ἐπιφύω / -ομαι* < *ἐπι-* + *φύω / -ομαι*].

επίφυτο (το) {επιφύτ-ου | -ων} ΒΟΤ. κάθε φυτό το οποίο αναπτύσσεται πάνω σε άλλο φυτό ή αντικείμενο, χωρίς να παρασιτεί σε αυτό αλλά χρησιμοποιώντας το για υποστήριξη· αναπτύσσεται πάνω από την επιφάνεια τού εδάφους και δεν έχει ρίζες στο έδαφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. épiphyte].

επιφώνημα (το) {επιφωνήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. άκλιτη λέξη που εκφράζει εσωτερική κατάσταση, παρόρμηση ή φυσική αντίδραση σε φυσικό, εξωτερικό ή άλλο ερέθισμα· ένα από τα δέκα μέρη τού λόγου στην παραδοσιακή γραμματική (λ.χ. *αχ!, οχ!, όπα!, ζήτω!* κ.λπ.). — **επιφωνηματικός, -ή, -ό** [μτγν.], **επιφωνηματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιφωνῶ*].

επιφώνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} έκφραση έντονης ψυχολογικής ή συναισθηματικής κατάστασης κατ' άμεσο και δηλωτικό τρόπο: *~ θαυμασμού / απογοήτευσης / αποδοκιμασίας* ΣΥΝ. αναφώνηση, κραυγή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπιφώνησις* < αρχ. *ἐπιφωνῶ (-έω)* < *ἐπι-* + *φωνῶ* < *φωνή*].

επιχαίρω ρ. αμετβ. [αρχ.] {επέχαιρα} (λόγ.) αισθάνομαι χαρά, βιώνω ικανοποίηση, κυρ. για δυσάρεστη εξέλιξη, που πλήττει αντίπαλο, πρόσωπο εχθρικό ή αντιπαθητικό: *~ για την αποτυχία των ανταγωνιστών μου* ΣΥΝ. χαιρεκακώ ΑΝΤ. συμπονώ, συμπάσχω.

επιχαλκώνω ρ. μετβ. [1858] {επιχάλκω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) επενδύω επιφάνεια με επίστρωση χαλκού (κυρ. μεταλλικές επιφάνειες): *~ σκεύη* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπακιρώνω.

επιχάλκωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επικάλυψη (επιφάνειας) με χαλκό. Επίσης **επιχάλκωμα** (το).

επιχαλύβδωση κ. **επιχαλύβωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επικάλυψη μεταλλικών αντικειμένων με λεπτό επίστρωμα σιδήρου, προκειμένου να ενισχυθεί η μηχανική τους αντοχή. — **επιχαλυβ(δ)ώνω** ρ.

Επίχαρμος (ο) {-ου κ. -άρμου} αρχαίος Έλληνας κωμωδιογράφος από τη Σικελία (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἐπι-* + *-χαρμος* < *χάρμα* (βλ.λ.)].

επιχείλιος, -α, -ο [1879] ΙΑΤΡ. (για νόσους, εξανθήματα) αυτός που εμφανίζεται πάνω στο χείλος: *~ έρπης.*

επίχειρα (τα) {επιχείρων} (αρχαιοπρ.) οτιδήποτε προκύπτει ως τιμωρία (ή ερμηνεύεται αναλόγως) μιας άδικης πράξης: *πληρώνει / υφίσταται τα ~ τής κακίας του* ΣΥΝ. τιμωρία, πληρωμή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. πληθ. τού ουσ. *ἐπίχειρον* (που μαρτυρείται μόνον ως μτγν.) < *ἐπι-* + *-χειρον* < *χείρ* «χέρι». Μολονότι η λ. σήμαινε αρχικώς την αμοιβή για χειρωνακτική εργασία, η συχνότερη χρήση της είναι αυτή με την οποία απαντά σήμερα, λ.χ. *τῆς προπετείας πικρὰ κομίζονται τἀπίχειρα* (Φιλόδημος)].

επιχείρημα (το) {επιχειρήμ-ατος | -ατα, -άτων} κάθε λογικός συλλογισμός ή σειρά συλλογισμών, που παρουσιάζεται για τη στήριξη ή την ανατροπή μιας θέσης (σε συζητήσεις, διαδικασίες διαλόγου, διαπραγμάτευσης, αντιπαράθεσης κ.λπ.) και καταλήγει σε αιτιολογημένο συμπέρασμα: *δυνατό / πειστικό / καταλυτικό / τεκμηριωμένο / πολιτικό / ψυχολογικό / τελικό ~* || *ανατρέπω / αντικρούω τα ~ κάποιου* || *προβάλλω ισχυρά ~ υπέρ μιας άποψης* || *δεν έχει επιχειρήματα, γι' αυτό μιλάει με συνθήματα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εγχείρημα, τόλμημα», < *ἐπιχειρῶ*. Η σημερινή σημ. ανάγεται στη *Λογική* τού Αριστοτέλη].

> **επιχείρημα – ισχυρισμός – σόφισμα.** Η σωστή γλωσσική επικοινωνία στηρίζεται στην *ειλικρίνεια* των λεγομένων και στην *αποτελεσματικότητα* τής επικοινωνίας σε σχέση με τις προθέσεις τού ομιλητή. Η αποτελεσματικότητα προϋποθέτει την *αξιοπιστία* και τη *χρηστικότητα* των λόγων μας, την **πειθώ**. Για να πείσουμε τον συνομιλητή για την ορθότητα και την αλήθεια όσων λέμε, χρειάζεται η **αποδεικτικότητα** των λόγων μας, η οποία επιτυγχάνεται με κατάλληλη **επιχειρηματολογία**. Χρειαζόμαστε δηλ. **επιχειρήματα**, τα οποία στηρίζονται σε ορθούς **συλλογισμούς**, σε **σκεπτικό** που καταλήγει σε **αιτιολογημένο** συμπέρασμα. Η **αιτιολόγηση** και η λογική υποστήριξη των λεγομένων μας εξασφαλίζει την αποτελεσματικότητα τής επικοινωνίας μας. Εφόσον τα λεγόμενά μας δεν στηρίζονται σε αποδεικτικά επιχειρήματα, αποτελούν απλούς **ισχυρισμούς**, υποκειμενικές δηλ. εκτιμήσεις, που δεν υποχρεώνουν τον άλλον να τις δεχθεί. Οι ισχυρισμοί στηρίζονται σε σαθρή επιχειρηματολογία, σε μη πειστικά επιχειρήματα. Στην περίπτωση δε που εσκεμμένα ο ομιλητής χρησιμοποιεί αναληθή επιχειρήματα, λογικούς φαινομενικά συλλογισμούς που παραποιούν την πραγματικότητα, τότε μιλούμε για *σοφίσματα*. **Σόφισμα** είναι κάθε σκόπιμα αναληθής συλλογισμός, που παραβιάζει την ειλικρίνεια τής επικοινωνίας. Το ίδιο γίνεται και με τους **δικολαβισμούς**, τις προχειρολογίες και τα δήθεν επιχειρήματα που συσκοτίζουν την αλήθεια. Γενικά στην επικοινωνία, κάθε **στρεψοδικία**, κάθε διαστροφή δηλ. τής αλήθειας των λεγομένων, ώστε να παραποιηθεί η πραγματική κατάσταση προς όφελος τού *στρεψοδίκου*, αποτελεί στρέβλωση τής επικοινωνίας.

επιχειρηματίας (ο/η) [1821] {(θηλ. επιχειρηματίου) | επιχειρηματιών} πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τις επιχειρήσεις, που φέρει την ευθύνη για την ίδρυση, λειτουργία και ανάπτυξη μιας επιχείρησης, συνήθ. ο ιδιοκτήτης της ή ο βασικός επενδυτής: *δυναμικός / μικρός / μικρομεσαίος ~* || *όμιλος επιχειρηματιών* ΣΥΝ. (αγγλ.) μπίζνεσμαν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. entrepreneur].

επιχειρηματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τους επιχειρηματίες ή τις επιχειρήσεις, που είναι χαρακτηριστικός τους: *οι Έλληνες φημίζονται για το ~ τους πνεύμα* || *ο ~ κόσμος είναι αναστατωμένος* || *~ συμφέρον / σχέδιο / δάνειο / ανταγωνισμός / συνεργασία / πρωτοβουλία / δραστηριότητα / φορέας / όμιλος / δαιμόνιο / μυαλό / ενδιαφέρον / κίνδυνος* (ρίσκο) */ ένωση / εισόδημα* ΣΥΝ. εμπορικός. — **επιχειρηματικ-ά / -ώς** επίρρ.

επιχειρηματικότητα (η) [1868] {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. το σύνολο των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων που σχετίζονται με τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων, την εισαγωγή νέων προϊόντων και τεχνολογιών και την αναζήτηση επιχειρηματικών ευκαιριών.

επιχειρηματολογία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} η σειρά επιχειρημάτων, συλλογισμών, που συνδέονται λογικά μεταξύ τους για την απόδειξη, στήριξη ή ανατροπή μιας θέσης: *αναπτύσσω / διακόπτω / παρουσιάζω την ~ μου* ΣΥΝ. αιτιολογία. — **επιχειρηματολογικός, -ή, -ό, επιχειρηματολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

επιχειρηματολογώ ρ. αμετβ. [1893] {επιχειρηματολογείς... | επιχειρηματολόγησα} χρησιμοποιώ επιχειρήματα, για να στηρίξω τις θέσεις μου ή να ανατρέψω τα επιχειρήματα άλλου: *ο πρόεδρος επιχειρηματολόγησε υπέρ τής πρότασης, πείθοντας το συμβούλιο να την αποδεχθεί.*

επιχείρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** κάθε συστηματική προσπάθεια για την επίτευξη ενός στόχου με αξιοποίηση και συνδυασμό επιμέρους στοιχείων, πρωτοβουλιών, κινήσεων: *η ~ διάσωσης των ναυαγών συνεχίστηκε και κατά τη διάρκεια τής νύχτας* || *η ~ σπίλωσης τής υπόληψής του κατέρρευσε* || *η ~ κατάσβεσης τής πυρκαγιάς* ΣΥΝ. απόπειρα, προσπάθεια **2.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ενεργειών (στρατηγικός σχεδιασμός, μετακίνηση δυνάμεων, επίθεση, συγκρούσεις κ.λπ.) για εξουδετέρωση τού αντιπάλου: *ναυτική / αεροπορική ~* || *αποβατικές / εκκαθαριστικές / μεμονωμένες / συντονισμένες / συνδυασμένες* (βλ. λ. *συνδυάζω*) */ αμφίβιες ~* || *γραφείο / κέντρο / βάση / θέατρο / τόπος / ημερολόγιο επιχειρήσεων* **3.** ΟΙΚΟΝ. η οικονομική δραστηριότητα (παραγωγική ή εμπορική) που βασίζεται σε δεδομένα περιουσιακά στοιχεία και κεφάλαια και ασκείται υπό την ιδιοκτησία και διαχείριση φυσικού ή νομικού προσώπου για την επίτευξη τού μεγαλύτερου δυνατού κέρδους: *ιδιωτική / εμπορική / ελεύθερη / κρα-*

τική / κερδοσκοπική / τουριστική / οικοδομική / εκδοτική / τραπεζική / τοπική / μικρομεσαία / πολυεθνική ~ || ~ *δημοσίου συμφέροντος / ελληνικών και ξένων συμφερόντων* || *σπούδασε διοίκηση επιχειρήσεων*· ΦΡ. (α) **στέλεχος επιχείρησης** μισθωτός επιφορτισμένος με την προετοιμασία των αποφάσεων και την οργάνωση τής εκτελέσεώς τους σε εταιρεία (β) **δημόσια επιχείρηση / δημόσιος οργανισμός** νομικό πρόσωπο που ιδρύεται με πρωτοβουλία τού κράτους ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου (δήμου, κοινότητας κ.λπ.) για την ικανοποίηση σημαντικής κοινωνικής ανάγκης (λ.χ. για την παραγωγή και διάθεση ρεύματος, την ύδρευση, τις τηλεπικοινωνίες) και λειτουργεί ως οργανισμός ιδιωτικού δικαίου (γ) **επιχείρηση μικτής οικονομίας / μικτή επιχείρηση** η συνεργασία και η συμμετοχή τού κράτους ή άλλου νομικού προσώπου δημοσίου δικαίου στη διοίκηση και στο κεφάλαιο ιδιωτικής εταιρείας, τής οποίας η επιχειρηματική δραστηριότητα έχει δημόσιο ενδιαφέρον **4.** (μειωτ.) η δραστηριότητα που αποσκοπεί σε οικονομικά οφέλη, η στυγνή κερδοσκοπία: *οι Ολυμπιακοί Αγώνες έχουν καταντήσει* ~ || *έχει μετατρέψει την ελεημοσύνη σε* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιχείρησις*, αρχική σημ. «εγχείρημα, προσπάθεια – καταδίωξη», < *ἐπιχειρῶ*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. entreprise].

επιχειρησιακός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τις επιχειρήσεις ή τους επιχειρηματίες: ~ *περιβάλλον / πρόγραμμα / σεμινάριο* || ~ *έρευνα* (η εφαρμογή επιστημονικών μεθόδων στη διεύθυνση και διοίκηση οργανωμένων συστημάτων, λ.χ. στρατιωτικών, κυβερνητικών, εμπορικών και βιομηχανικών) **2.** αυτός που σχετίζεται με τις αστυνομικές ή στρατιωτικές επιχειρήσεις: *οι στρατιωτικές δυνάμεις βρίσκονται σε* ~ *ετοιμότητα* || *ο αξιωματικός είχε την* ~ *ευθύνη για τη σύλληψη των ληστών* || ~ *στρατηγείο*. — **επιχειρησιακ-ά / -ώς** επίρρ.

επιχειρώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {επιχειρείς... | επιχείρ-ησα (λόγ. επεχείρησα), -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** επιδιώκω να κάνω κάτι, προσπαθώ να επιτύχω κάτι: *οι κρατούμενοι επιχείρησαν να αποδράσουν χωρίς επιτυχία* || (ως απειλή) *μην το επιχειρήσεις!* ΣΥΝ. αποπειρώμαι, δοκιμάζω **2.** ασχολούμαι συστηματικά με την ολοκλήρωση σχεδίου, στόχου: *επιχειρεί την ανατροπή τής κυβέρνησης* || *επιχειρείται από ξένους παράγοντες η δημιουργία κλίματος αστάθειας* || *επιχειρεί να διαμορφώσει λαϊκό προφίλ* ΣΥΝ. καταπιάνομαι, αγωνίζομαι, επιδιώκω, καταβάλλω προσπάθεια, πασχίζω ♦ (αμετβ.) **3.** ΣΤΡΑΤ. δρω: *αεροσκάφη τού ΝΑΤΟ επιχειρούν στη Γιουγκοσλαβία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπιχειρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τοποθετώ το χέρι μου πάνω σε κάτι», < *ἐπι-* + *-χειρῶ* < *χείρ*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

επιχορήγηση (η) [1856] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταβολή από τον δημόσιο προϋπολογισμό χρηματικής ενίσχυσης προς δήμους, κοινότητες, δημόσια ιδρύματα (νοσοκομεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα), δημόσιες επιχειρήσεις για την κάλυψη ελλειμμάτων τους, αλλά και προς ιδιωτικές επιχειρήσεις, κυρ. για επιδότηση τού κόστους παραγωγής τους: *ανακοινώθηκαν οι* ~ *τού Υπουργείου Πολιτισμού προς τα θέατρα* || *έκτακτη / γενναία / ετήσια / κρατική* ~. Επίσης **επιχορηγία** [μτγν.].

επιχορηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {επιχορηγείς... | επιχορήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παρέχω πρόσθετη οικονομική κάλυψη και ενίσχυση, κυρ. από τον κρατικό προϋπολογισμό, σε νομικά πρόσωπα δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου, σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις: *το Υπουργείο Αθλητισμού επιχορηγεί τις ερασιτεχνικές ομάδες* ΣΥΝ. επιδοτώ, ενισχύω, βοηθώ οικονομικά. — **επιχορηγητικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χορηγώ*.

επίχρισμα (το) {επιχρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** η επάλειψη επιφάνειας (επίπεδης ή ανάγλυφης) με ρευστή ύλη (σοβά) για καλλωπιστικούς ή πρακτικούς λόγους (λ.χ. για προστασία από τις καιρικές μεταβολές): *απομένουν τα* ~, *για να τελειώσει το σπίτι* ΣΥΝ. σοβάντισμα **2.** (συνήθ. συνεκδ.) το ίδιο το υλικό με το οποίο επιχρίεται μια επιφάνεια: *στην αρχαιότητα τα* ~ *αποτελούσαν υπόστρωμα για ζωγραφική διακόσμηση* ΣΥΝ. σοβάς **3.** ΙΑΤΡ. κάθε λεπτό στρώμα λευκωπής ύλης, που καλύπτει ορατές επιφάνειες τού σώματος (λ.χ. τη γλώσσα, τα μάτια, τα δόντια, τα τραύματα) ή περιοχές προσιτές στην ιατρική εξέταση (λ.χ. αμυγδαλές): *το* ~ *τής γλώσσας οφείλεται κυρίως σε κάποιας μορφής υποσιτισμό* **4.** (μτφ.) κάθε επίκτητο και νόθο στοιχείο συμπεριφοράς, που υιοθετείται για λόγους εντυπωσιασμού ή σκοπιμότητας: *διέθετε ένα* ~ *ευγένειας και κομψών τρόπων* ΣΥΝ. (λαϊκ.) λούστρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπιχρίω*].

επιχρίω ρ. μετβ. {επέχρισα, επιχρίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} επαλείφω επιφάνεια με ρευστή ουσία· (γενικότ.) καλύπτω (π.χ. με χρώμα, ασβέστη) ΣΥΝ. επικαλύπτω, σοβαντίζω. — **επίχριση** (η) [μτγν.], **επίχριστος, -η, -ο** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *χρίω* (βλ.λ.)].

επίχρυσος, -η, -ο [αρχ.] (για αντικείμενο, επιφάνεια) αυτός που έχει επικάλυψη χρυσού, που έχει επενδυθεί με χρυσό ή έχει βυθιστεί σε χρυσό, για να καλυφθεί πλήρως: ~ *δαχτυλίδι / σταυρός / διακόσμηση*.

επιχρυσώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {επιχρύσω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω επιφάνεια ή αντικείμενο με λεπτό φύλλο χρυσού, κάνω (κάτι) επίχρυσο: *επιχρυσωμένη καρφίτσα / κορνίζα* || *επιχρυσωμένο δαχτυλίδι* ΣΥΝ. χρυσώνω. — **επιχρύσωμα** (το) [1866] κ. **επιχρύσωση** (η) [1881], **επιχρυσωτής** (ο) [1889].

επιχρωμίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η επικάλυψη μεταλλικής επιφάνειας ή αντικειμένου με στρώμα χρωμίου, για προστασία από τη διάβρωση ή για στιλπνότητα: ~ *χειρουργικών εργαλείων / εξαρτημάτων αυτοκινήτων / οικιακών σκευών*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chromage].

επίχωμα (το) [μτγν.] {επιχώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο σωρός από χώμα ή/και άλλα υλικά, που συσσωρεύονται σε ένα σημείο για την ανύψωση τής επιφάνειας ή το γέμισμα κοιλώματος.

επιχωματώνω ρ. μετβ. [1887] {επιχωμάτω-σα, -θηκα, -μένος} συσσωρεύω ποσότητες χωμάτων σε ένα σημείο για ανύψωση τής επιφάνειάς του ή για το γέμισμα φυσικής κοιλότητας: *επιχωματώνουν τα σημεία στα οποία έχει κλίση το έδαφος, για να κατασκευάσουν νέες λωρίδες κυκλοφορίας* || ~ *σκάμμα / έλος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπαζώνω ΑΝΤ. εκχωματώνω. — **επιχωμάτωση** (η) [1887].

επιχωριάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (συνήθ. τριτοπρόσ. **επιχωριάζει**) (λόγ.) έχω μεγάλη συχνότητα εμφανίσεως σε μια περιοχή, αποτελώ χαρακτηριστικό της γνώρισμα: *το έθιμο τής πυροβασίας επιχωριάζει στη Θράκη* || *η ζωοκλοπή επιχωριάζει ως συνήθεια σε πολλά χωριά τής Κρήτης* || *σε χώρους χαμηλού δείκτη υγιεινής επιχωριάζει η ηπατίτιδα* ΣΥΝ. (για ασθένειες) ενδημώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπιχώριος*].

επιχώριος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που διαμένει ή εμφανίζεται σταθερά σε έναν τόπο: ~ *πληθυσμός / έθιμο* ΣΥΝ. (λόγ.) εγχώριος, εντόπιος, ιθαγενής, αυτόχθων, γηγενής, (καθημ.) ντόπιος ΑΝΤ. (λόγ.) ετερόχθων, αλλοδαπός, (καθημ.) ξένος. — **επιχωρίως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντόπιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *-χώριος* < *χώρα*].

επίχωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΕΩΛ. η βαθμιαία κάλυψη ενός στρώματος τού εδάφους από άλλο νεότερο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπίχωσις* < αρχ. *ἐπιχώννυμι*. βλ. λ. *χώμα*, *χώνω*].

επιψαύω ρ. μετβ. {επέψαυσα} (λόγ.) αγγίζω ανεπαίσθητα, με ανάλαφρο τρόπο: ~ *με τις άκρες των δαχτύλων τα αγαπημένα χείλη* ΣΥΝ. ψηλαφώ. — **επίψαυση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπι-* + *ψαύω* (βλ.λ.)].

επιψήφιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} η νόμιμη κατοχύρωση με ψηφοφορία, η ψήφιση υπέρ (νομοσχεδίου, πρότασης, απόφασης κ.λπ.): *η* ~ *τού νομοσχεδίου έγινε με οριακή πλειοψηφία* ΣΥΝ. υπερψήφιση, έγκριση, επικύρωση ΑΝΤ. καταψήφιση, ακύρωση, απόρριψη. — **επιψηφίζω** ρ. [αρχ.].

έπλευσα ρ. → πλέω

επλήγην ρ. → πλήττω

έπληξα ρ. → πλήττω

έπλυνα ρ. → πλένω

έπνευσα ρ. → πνέω

Ε.Π.Ο. (η) Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομοσπονδία.

εποίει ρ. → ποιώ

εποικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εποίκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για χώρες, κράτη, κυβερνήσεις) πραγματοποιώ εποικισμό (βλ.λ).

εποικισμός (ο) [μτγν.] **1.** η διαδικασία εγκατάστασης νέων κατοίκων σε ήδη κατοικημένο τόπο, κυρ. για βιοτικούς ή εργασιακούς λόγους: *ο* ~ *τού Καναδά από τους Γάλλους* ΣΥΝ. αποικισμός **2.** ΝΟΜ. (α) φαινομενικά εθελούσια μετακίνηση προσφύγων ή ακτημόνων από τα πάτρια εδάφη λόγω δυσχερών συνθηκών διαβίωσης, είτε σε πρόσφατα κατειλημμένα εδάφη είτε σε περιοχές που ενδείκνυνται για οικονομική εκμετάλλευση προς όφελος των εποίκων και τής χώρας τους: *αγροτικός* ~ *αποκαταστάσεως ακτημόνων καλλιεργητών* || *αστικός* ~ (ομαδική μετακίνηση εργατών και ακτημόνων σε υπάρχοντα ή σχεδιαζόμενα αστικά - βιομηχανικά κέντρα) (β) η αναγκαστική μετακίνηση πληθυσμών που επιβάλλεται συνήθ. από την κεντρική εξουσία για την εξυπηρέτηση πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών κ.ά. σκοπιμοτήτων· συμβαίνει συνήθ. ύστερα από προσάρτηση εδαφών με στρατιωτικά (εισβολή) ή συμβατικά μέσα (συνθήκες) και συνεπάγεται την ανατροπή τής κανονικότητας των καθημερινών βιοτικών σχέσεων, τόσο τού μετακινούμενου πληθυσμού όσο και τού πληθυσμού «υποδοχής»: *ο* ~ *τής κατεχόμενης Κύπρου από τους Τούρκους*.

εποικοδόμημα (το) {εποικοδομήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το τμήμα κτηρίου ή άλλης οικοδομικής κατασκευής, που αποτελεί τη συνέχεια των θεμελίων ή των υπογείων του (τη στηρίζεται σε προϋπάρχοντα θεμέλια και βάσεις) **2.** ΠΟΛΙΤ. (κατά τον ιστορικό υλισμό) το σύνολο των ιδεολογικών σχέσεων, αντιλήψεων και θεσμών κάθε κοινωνίας, που προέρχεται και καθορίζεται από τη βάση (βλ.λ.). δηλ. το σύνολο των σχέσεων παραγωγής που αποτελούν την οικονομική δομή τής κοινωνίας (κατά το σχήμα *βάση – εποικοδόμημα*, που αποτελεί και μέθοδο κοινωνικής ανάλυσης) ΣΥΝ. υπερδομή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Überbau, όρ. που πλάστηκε από τον K. Marx στη θεωρία τού ιστορικού υλισμού. Το μτγν. *ἐποικοδόμημα* σήμαινε «κτίσμα οικοδομημένο πάνω σε άλλο»].

εποικοδόμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η περαιτέρω οικοδόμηση πάνω σε δεδομένη βάση ή θεμελίωση κτηρίου, κατασκευής κ.λπ.: *η* ~ *των τειχών πάνω στα ερείπια τού αρχαίου φράγματος* ΣΥΝ. οικοδόμηση **2.** (μτφ.) η ανάπτυξη πάνω σε επεξεργασμένες ή προϋπάρχουσες βάσεις, η περαιτέρω προώθηση και εμπέδωση: *η* ~ *συνθηκών διαλόγου προχωρεί με υπαναχωρήσεις συχνά και των δύο πλευρών* (πβ. λ. *οικοδόμηση*). — **εποικοδομώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

εποικοδομητικός, -ή, -ό [1886] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εποικοδόμηση: ~ *εργασίες* **2.** (συνήθ. μτφ.) αυτός που επιτυγχάνει να θέσει βάσεις ή να δημιουργήσει συνθήκες προσέγγισης και κατανόησης μεταξύ των πλευρών που εμπλέκονται σε μια υπόθεση, καθιστώντας πιθανότερη την επίτευξη σχεδίου, στόχου: *ο υπουργός χαρακτήρισε πολύ* ~ *τη συνάντηση με τους συνδικαλιστές* || ~ *διάλογος / κριτική / συνεργασία* ΣΥΝ. αποτελεσματικός, ωφέλιμος, δημιουργικός. — **εποικοδομητικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. erbaulich].

έποικος (ο/η) {εποίκ-ου | -ων, -ους} **1.** αυτός που εγκαθίσταται σε ξένη χώρα ή περιοχή, κυρ. για βιοτικούς ή εργασιακούς λόγους ΣΥΝ. άποικος **2.** ΝΟΜ. αυτός που εξαναγκάζεται να μετακινηθεί από τη χώ-

ρα του για πολιτικούς, οικονομικούς κ.λπ. λόγους (πβ. λ. *εποικισμός*): *μετά την εισβολή στην Κύπρο, οι Τούρκοι εγκατέστησαν εποίκους από την Ανατολία στο βόρειο τμήμα τού νησιού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *οἶκος*].

έπομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ (μετβ.) **1.** (+γεν.) ακολουθώ (κάποιον/κάτι): *ο αδύνατος τύπος τής προσωπικής αντωνυμίας προηγείται ή έπεται τού ρήματος* ΑΝΤ. προηγούμαι ♦ (αμετβ.) **2.** έρχομαι μετά ή αργότερα, ακολουθώ: *μετά τα μηχανοκίνητα έπονται τα πεζοπόρα τμήματα τής παρέλασης* || *έπονται και άλλες εκπλήξεις* || *μη φύγετε· έπεται συνέχεια!* ΑΝΤ. προηγούμαι· ΦΡ. **ενός κακού μύρια έπονται** από τη στιγμή που θα συμβεί κάτι κακό, ακολουθούν και πολλά άλλα **3.** (απρόσ. **έπεται**) προκύπτει, απορρέει ως φυσικό συμπέρασμα: *από τις δηλώσεις του ~ ότι θα διεκδικήσει την προεδρία* ΣΥΝ. επακολουθεί, συμπεραίνεται, συνάγεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕπομαι* < **hέπ-ομαι* < Ι.Ε. *sekʷ- «ακολουθώ», πβ. σανσκρ. sácate «ακολουθεί», λατ. sequor «ακολουθώ», γαλλ. suivre, ισπ. seguir, λατ. secundus «δεύτερος (ακολουθών)», socius «κοινωνός, σύντροφος», societas «κοινωνία» κ.ά. Ομόρρ. *ἑπόμενος*].

επόμενος, -η, -ο 1. αυτός που έπεται, που ακολουθεί: *το θέμα αποφασίστηκε να συζητηθεί στην ~ συνεδρίαση* || *~ μήνας / χρόνος* || (ως ουσ.) *να περάσει ο ~!* || *θα κατέβω στην ~* (ενν. *στάση*) ΣΥΝ. κατοπινός, ακόλουθος, προσεχής ΑΝΤ. προηγούμενος· ΦΡ. (α) **επόμενη μέρα** για το χρονικό διάστημα που ακολουθεί ένα συμβάν: *τι φέρνει η ~ για τους νικητές και τους χαμένους των εκλογών* (β) **είναι επόμενο** είναι αναμενόμενο, είναι φυσιολογικό, λογική συνέπεια: *λόγω τής αναταραχής στα Βαλκάνια ήταν επόμενο να μειωθεί το τουριστικό ρεύμα προς τις εμπλεκόμενες χώρες* **2. επομένη** (η) η μέρα που ακολουθεί, η επαύριον: *την ~ ξανασυναντήθηκαν* ΣΥΝ. (λόγ.) επιούσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑπόμενος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἕπομαι*].

επομένως επίρρ. [αρχ.] όπως προκύπτει βάσει τής λογικής, όπως είναι λογικό βάσει προηγούμενων στοιχείων: *έχουν ληφθεί όλα τα απαραίτητα μέτρα ασφαλείας· ~, δεν συντρέχει λόγος ανησυχίας* || *παρά τις πιέσεις τού Τύπου οι αρμόδιοι σιωπούν· ~, κάποιο πρόβλημα υπάρχει* ΣΥΝ. κατά συνέπεια, συνεπώς, άρα, κατ' ακολουθίαν, ως εκ τούτου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

Ε.Π.Ο.Ν. (η) Ενιαία Πανελλαδική Οργάνωση Νέων· αντιστασιακή οργάνωση νέων κατά την Κατοχή, η οποία υπαγόταν στο Ε.Α.Μ. (βλ.λ.). — **επονίτης** (ο), **επονίτισσα** (η), **επονίτικος, -η, -ο.**

επονείδιστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί όνειδος, ντροπή, αυτός που επισύρει την κατακραυγή, την απόρριψη ή τον στιγματισμό: *~ διαγωγή / συνθήκη ειρήνης* ΣΥΝ. (λόγ.) επαίσχυντος, αισχρός, εξευτελιστικός, αξιοκαταφρόνητος ΑΝΤ. αξιοθαύμαστος, αξιέπαινος, τιμητικός. — **επονείδιστα / επονειδίστως** [αρχ.] επίρρ.

επονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {επονόμασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} αποδίδω (σε κάποιον/κάτι) πρόσθετο (συνήθ. πιο εκφραστικό ή χαρακτηριστικό) όνομα, αποκαλώ (κάποιον) με καινούργια ονομασία (βάσει γνωστού χαρακτηριστικού του): *ο Αττίλας επονομάστηκε «μάστιγα τού Θεού»* || *ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο επονομαζόμενος «Γέρος τού Μοριά»* ΣΥΝ. προσονομάζω. — **επονομασία** (η) [μτγν.].

εποποιία (η) {εποποιιών} (λόγ.) **1.** η σύνθεση έπους, η αφήγηση σπουδαίων κατορθωμάτων **2.** (συνεκδ.) η επική ποίηση ως λογοτεχνικό είδος: *η ~ φθίνει ως είδος* ΣΥΝ. έπος **3.** (συνεκδ.) κάθε καταγεγραμμένη πράξη και συλλογικό επίτευγμα άξιο εξυμνήσεως και επαίνου, ικανό να παραδειγματίσει και να εμπνεύσει: *η ~ τού '40 στα αλβανικά βουνά* || *η ~ τής Εθνικής Αντίστασης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔπος* + *-ποιία* < *-ποιός* < *ποιῶ*].

εποπτεία (η) {εποπτειών} **1.** κάθε επίβλεψη που ασκείται από ανώτερο ιεραρχικά διοικητικό όργανο ή θεσμό σε διαδικασία, αποστολή, απόδοση έργου οργάνου, που υπάγεται στις αρμοδιότητες αυτού: *οι εκλογές θα διεξαχθούν υπό την ~ διεθνούς επιτροπής* ΣΥΝ. επιτήρηση, επίβλεψη, έλεγχος **2.** ΝΟΜ. η αυτεπάγγελτη επίβλεψη δημοσίου οργανισμού από ανώτερο αρμόδιο νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου για λόγους προστασίας τού δημοσίου συμφέροντος: *η διαχείριση τής εταιρείας γίνεται υπό την ~ τού υπουργείου* **3.** η συνολική αντίληψη, το να μπορεί να δει κανείς ένα θέμα από πολλές οπτικές γωνίες, να το αντιλαμβάνεται συνολικά: *χρειάζομαι περισσότερα στοιχεία, για να έχω ~ τού ζητήματος* ΣΥΝ. αντίληψη **4. Εποπτεία** (η) υπηρεσία υπεύθυνη για τη σωστή λειτουργία (οργανισμού, επιχείρησης, σχολείου κ.λπ.): *~ Αλιείας / Εμπορίου* || *η ~ των Αρσακείων Σχολείων* **5.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η παραπάνω υπηρεσία **6.** ΨΥΧΟΛ. η ακριβής και έντονη παράσταση (βλ. λ. *παράσταση*) **7.** ΦΙΛΟΣ. (α) η άμεση αντίληψη των φυσικών ή ψυχικών φαινομένων μέσω των αισθήσεων ή τής συνείδησης (β) η άμεση συνειδητοποίηση σχέσεων (σαν να «φωτίζεται» ξαφνικά το πνεύμα), η οποία προκύπτει ως αποτέλεσμα προγενέστερης, μακροχρόνιας αλλά ασύνειδης διανοητικής αναζήτησης (λ.χ. το «εύρηκα» τού Αρχιμήδη) ΣΥΝ. ενόραση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐποπτεύω*].

εποπτεύω ρ. μετβ. {επόπτευ-σα, -θηκα} **1.** ασκώ εποπτεία, επιβλέπω ως ιεραρχικά ανώτερος και αρμόδιος (κάποιον/κάτι): *η διεθνής επιτροπή επόπτευσε τη διαδικασία εκλογής* || *οι αρμόδιοι εποπτεύουν την τήρηση τού κανονισμού* || *η εκτέλεση των έργων εποπτεύεται από το Υπουργείο* || *πολιτιστικός φορέας εποπτευόμενος από τον δήμο* ΣΥΝ. επιβλέπω, ελέγχω, επιστατώ **2.** παρατηρώ από θέση που επιτρέπει συνολική αντίληψη, που δίνει την ολοκληρωμένη εικόνα ενός αντικειμένου, χώρου κ.λπ.: *επόπτευσε τον χώρο των επιχειρήσεων* ΣΥΝ. κατοπτεύω. — **επόπτευση** (η) [μτγν]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπόπτης*].

επόπτης (ο) {-η κ. -όπτου | -ών}, **επόπτρια** (η) {εποπτριών} **1.** πρόσωπο που ως ιεραρχικά ανώτερο ή αρμόδιο ασκεί την εποπτεία μιας διαδικασίας: *ο ~ των Ηνωμένων Εθνών πιστοποίησε την εγκυρότητα τής εκλογής* || *ο ~ των εξετάσεων* (επιτηρητής) ΣΥΝ. ελεγκτής **2.** πρόσωπο το οποίο έχει την ευθύνη για τον έλεγχο τής σωστής και νόμιμης λειτουργίας (υπηρεσίας, οργανισμού, σχολείου κ.λπ.): *~ δημόσιας υγείας* **3.** ΑΘΛ. **επόπτης (γραμμών)** (στο ποδόσφαιρο, το τένις, το βόλεϊ) ένας από τους βοηθούς διαιτητές αγώνα, που ελέγχει συγκεκριμένη περιοχή τού γηπέδου, υποδεικνύοντας τις παραβάσεις που λαμβάνουν χώρα σε αυτήν (λ.χ. αν η μπάλα βγήκε εκτός των γραμμών τού αγωνιστικού χώρου) ΣΥΝ. (αγγλ.) λάινσμαν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-όπτης* < θ. *-oπ-*, πβ. *ὄπ-ωπ-α*, παρακ. τού *ὁρῶ* «βλέπω». Βλ. κ. *όψη*].

εποπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εποπτεία ή το πρόσωπο, το όργανο που την ασκεί: *~ έργο / συμβούλιο* **2.** αυτός που εξυπηρετεί την αντίληψη παρέχοντας άμεσα ερεθίσματα, ώστε να είναι δυνατή η επί τόπου παρατήρηση: *~ όργανα* || *~ μέσα διδασκαλίας* (προβολή διαφανειών, βίντεο κ.λπ.) ΣΥΝ. οπτικοακουστικός. — **εποπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

έπος (το) {έπ-ους | -η, -ών} **1.** ποιητική σύνθεση μακρόπνοης έμπνευσης και μεγάλης έκτασης με διαπλεκόμενες ιστορίες, που εξυμνεί με θριαμβολογική, εγκωμιαστική και συχνά εξωραϊστική διάθεση γνωστά κατορθώματα ηρώων, θεών και ηγεμόνων: *τα Ομηρικά ~, η «Ιλιάδα» και η «Οδύσσεια»* || *το ~ τού Γκιλγκαμές* || *διδακτικό ~* (λ.χ. τού Ησιόδου *Ἔργα καὶ Ἡμέραι*) **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος, κατ' αντιδιαστολή προς τη λυρική ποίηση και το δράμα: *κυριότερος εκπρόσωπος τού λατινικού ~ είναι ο Βιργίλιος* **3.** (γενικότ.) κάθε έργο (ποίημα, μυθιστόρημα, ταινία) που ανιστορεί ηρωικά κατορθώματα, που έχει επικό χαρακτήρα, λ.χ. η ταινία *Ιβάν ο Τρομερός* (τού Αϊζενστάιν), το μυθιστόρημα *Πόλεμος και Ειρήνη* (τού Τολστόι) **4.** (μτφ.) σύνολο σπουδαίων, συνήθ. ηρωικών κατορθωμάτων· θριαμβευτική πορεία, σκληρός αγώνας με νικητήρια έκβαση: *το ~ τού '21 / τής ελληνικής αντίστασης στην Κατοχή / τής Αλβανίας* ΣΥΝ. εποποιία • **5.** (αρχαιοπρ.-κυριολ.) ο εκφερόμενος λόγος· συνήθ. στη ΦΡ. **αμ' έπος αμ' έργον** βλ. λ. *άμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ϝέπ-ος* < Ι.Ε. *wekʷ- «λέγω, μιλώ», πβ. σανσκρ. vácas- «λόγος», λατ. vox «φωνή», γαλλ. voix, ιτ. voce κ.ά. Ομόρρ. αόρ. β' *εἶπον* (< **ἔ-Ϝε-Ϝπ-ον*), *νήπιος* (βλ.λ.) κ.ά. Η λ. *ἔπος* χρησιμοποιείται στον Όμηρο περιγράφοντας το αποτέλεσμα τής εκφώνησης, την ενέργεια τής ομιλίας, εν αντιθέσει προς τον *μῦθον*, που αναφερόταν στο περιεχόμενο των λόγων. Αργότερα περιορίστηκε στη σημ. «λέξη», κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το *ἔργον*. Με τη σημερινή σημ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς μόνον ο πληθ. *ἔπεα*, με τον οποίο προσδιοριζόταν η επική (εν αντιθέσει προς τη λυρική) ποίηση].

εποστρακίζομαι ρ. αμετβ. [μτγν.] {εποστρακίσ-θηκα, -μένος} (για βλήμα) αναπηδώ προσκρούοντας κάπου και αλλάζω κατεύθυνση. — **εποστρακισμός** (ο) [μτγν.] κ. **εποστράκισμα** (το).

επουλώνω ρ. μετβ. {επούλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αναπτύσσω νέο ιστό πάνω σε πληγή ή τραύμα, ο οποίος αργότερα συστέλλεται δημιουργώντας ουλή· βοηθώ να κλείσει ένα τραύμα: *θα χρειαστούν κάποιες εβδομάδες, μέχρι να επουλωθούν πλήρως τα τραύματά του* ΣΥΝ. γιατρεύω, θεραπεύω, (οικ.) κλείνω, θρέφω **2.** (μτφ.) ξεπερνώ και ξεχνώ τραυματικές εμπειρίες, εξομαλύνω διαταραγμένες σχέσεις: *δύσκολα επουλώθηκαν οι πληγές τού εμφυλίου πολέμου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐπουλῶ* (αρχ. *ἐπουλοῦμαι*) < *ἐπ(ι)-* + *οὐλῶ (-όω)* < *οὐλή*].

επούλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η αποκατάσταση τής βλάβης που έχει προκληθεί σε ιστό ή όργανο από τραυματισμό: *γρήγορη / πλήρης ~* || (μτφ.) *η ~ των πληγών τού χωρισμού / των ψυχικών τραυμάτων τής παιδικής ηλικίας.* — **επουλωτικός, -ή, -ό** [μτγν.], **επουλωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

επουλώσιμος, -η, -ο (για πληγές, τραύματα) αυτός που μπορεί να επουλωθεί.

επουράνιος, -ος/-α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στον ουρανό: *τα ~ πνεύματα* || *η ~ βασιλεία* || *ο ~ πατέρας* (ο Θεός) ΑΝΤ. (λόγ.) επίγειος, υποχθόνιος **2.** (λογοτ.) **επουράνια** (τα) {επουρανίων} ο ουρανός.

επουσιώδης, -ης, -ες {επουσιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· επουσιωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που δεν είναι ουσιαστικής σημασίας, που αξιολογείται ως ελάχιστα σημαντικός ή υπολογίσιμος: *~ σημασία / λεπτομέρεια / διαφορά* ΣΥΝ. (λόγ.) δευτερεύων, άνευ σημασίας, ανάξιος λόγου, αμελητέος, ασήμαντος ΑΝΤ. βασικός, (λόγ.) πρωταρχικός. — **επουσιωδώς** επίρρ [1853]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπ(ι)-* + *οὐσιώδης*. Η λ. σήμαινε αρχικώς αυτόν που «προστίθεται» στην ουσία και, επομένως, δεν αποτελεί μέρος της, δεν είναι *οὐσιώδης*].

εποφθαλμιώ ρ. μετβ. {εποφθαλμιάς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κακόσ.) επιθυμώ έντονα την απόκτηση ξένου περιουσιακού στοιχείου, τίτλου κ.λπ., αναζητώ τρόπους για να γίνω κύριος ξένης ιδιοκτησίας: *~ τα λεφτά / την περιουσία / το αξίωμα κάποιου* || *εποφθαλμιά την ευτυχία των άλλων* || *η Τουρκία εποφθαλμιά τα νησιά τού Αιγαίου* ΣΥΝ. έχω βλέψεις, υποβλέπω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οφθαλμός*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐποφθαλμιῶ (-άω)* < *ἐπ(ι)-* + *-οφθαλμιῶ* < *ὀφθαλμός*].

εποχή (η) **1.** καθεμιά από τις τέσσερεις υποδιαιρέσεις τού έτους (άνοιξη, καλοκαίρι, φθινόπωρο, χειμώνας), όπως αυτές οριοθετούνται από τις ισημερίες και τα ηλιοστάσια: *η διαδοχή των ~* **2.** (γενικότ.) κάθε χρονική περίοδος που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερες καιρικές συνθήκες: *η ~ των βροχών / τής ξηρασίας / των βοριάδων* **3.** η περίοδος τού έτους που είναι κατάλληλη ή προσφέρεται για να γίνει κάτι, στην οποία συνηθίζεται να γίνεται κάτι (λ.χ. κατά παράδοση): *η ~ τού θερισμού / τού τρύγου / των διακοπών / τού κυνηγιού·* ΦΡ. (α) **τέλος**

εποχής οι τελευταίες μέρες πωλήσεως εποχικών προϊόντων. κυρ. ενδυμάτων, κατά τις οποίες ισχύουν ευκαιρίες, προσφορές σε χαμηλές τιμές: *προλάβετε.* ~! (β) **εκτός εποχής** για κάτι παλιομοδίτικο ή αταίριαστο με τις καιρικές συνθήκες: *τα φουρό και τα ομπρελίνα είναι πια ~!* || *είναι ~ το πέδιλο χειμωνιάτικα!* ΑΝΤ. στη μόδα (γ) **λάθος εποχή** για κάτι που συμβαίνει σε ακατάλληλη περίοδο. σε διαφορετική από αυτή που θα έπρεπε ή θα μπορούσε να είχε συμβεί: *δυστυχώς, ~ γνωριστήκαμε* || *ζούμε σε ~· εμείς, θα ταίριαζε να ζούσαμε τον 18ο αι.!* **4.** (η γεν. **(τής) εποχής** ως χαρακτηρισμός) (α) για κάτι που ανήκει σε συγκεκριμένη εποχή τού έτους: *Τώρα είναι χειμώνας· οι ντομάτες δεν είναι τής εποχής* || *τρώω πάντα φρούτα εποχής* || *σαλάτα εποχής* (με λαχανικά που ευδοκιμούν την περίοδο τού έτους που διανύουμε) (β) (για κινηματογραφική ταινία, γενικά έργο) τού οποίου η υπόθεση αναφέρεται σε παλαιότερη χρονική περίοδο: *περιπέτεια / αισθηματικό δράμα εποχής* || *οι ηθοποιοί φορούσαν κοστούμια εποχής* **5.** ΓΕΩΛ. μονάδα γεωλογικού χρόνου (υποδιαίρεση τής γεωλογικής περιόδου), που αντιπροσωπεύει το χρονικό διάστημα κατά το οποίο αποτέθηκε μία αλληλουχία πετρωμάτων: *νεολιθική ~* **6.** κάθε συγκεκριμένη περίοδος τής ζωής (κάποιου): *εκείνη την ~ αισθανόταν μοναξιά* || *αυτή την ~ είναι πνιγμένος στη δουλειά* || *ήταν η ~ τού μεγάλου τους έρωτα* || *η ~ των φοιτητικών του χρόνων* ΣΥΝ. διάστημα. καιρός· ΦΡ. **στην εποχή μου / τής εποχής μου** κατά τη διάρκεια τής νεότητάς μου ή και τής περιόδου μέχρι τα γηρατειά: *στην εποχή μου όλα ήταν αγνά και πολιτισμένα* || *Πού τα έμαθες αυτά τα τραγούδια; Αυτά είναι τής εποχής μου!* ΣΥΝ. στα χρόνια μου. στις μέρες μου. στον καιρό μου **7.** η χρονική περίοδος κατά την οποία καταγράφονται εξελίξεις και εμφανίζονται στοιχεία σημαντικά για την ιστορία: *η ~ τού Ρομαντισμού / τής Αναγέννησης / τής Βιομηχανικής Επανάστασης* || *βυζαντινή / κλασική / αρχαϊκή ~·* ΦΡ. **σφήνω εποχή** αποκτώ μεγάλη φήμη, χαρακτηρίζοντας (με τη δράση, το έργο μου) τη χρονική περίοδο στην οποία ζω ή λαμβάνω χώρα: *η πρώτη του ποιητική συλλογή άφησε εποχή στους καλλιτεχνικούς κύκλους* || *η «Καζαμπλάνκα» ήταν μια ταινία που άφησε εποχή* || *ηθοποιός / πολιτικός / ποδοσφαιριστής που θ' αφήσει εποχή* ΣΥΝ. γράφω ιστορία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «στάση, συγκράτηση», < αρχ. *ἐπέχω*. Ήδη στον Πτολεμαίο και τον Πλούταρχο η λ. περιγράφει τη στάση των αστέρων και συγκεκριμένα τη θέση τους κατά την τροχιά τους. Έτσι με τη λ. *ἐποχή* προσδιορίστηκε επίσης και η περίοδος χρόνου, η οποία υπολογίζεται βάσει τής κινήσεως των αστέρων. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. epoch, γαλλ. époque κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *αφήνω εποχή* (< γαλλ. faire époque), *στην εποχή μου* (< γαλλ. à mon époque), *εκτός εποχής* (< αγγλ. out of season) κ.ά.].

εποχικός, -ή, -ό κ. (εσφαλμ.) **εποχιακός 1.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένη εποχή τού έτους: *~ οπωροκηπευτικά / φρούτο / λαχανικά / θήραμα* ● **2.** αυτός που σχετίζεται με ορισμένη εποχή ή χρονική περίοδο, μικρότερη μιας πλήρους (ετήσιας) περιόδου: *~ προσωπικό / εργάτης / εργασίες / κατάστημα.* — **εποχικά** κ. (εσφαλμ.) **εποχιακά** επίρρ., **εποχικότητα** (η).

> **εποχικός ή εποχιακός;** Το σωστό είναι **εποχ-ικός** από το **εποχή**, όπως και τα *κατοχή* – **κατοχ-ικός**, *εξοχή* – **εξοχ-ικός**, *συνοχή* – **συνοχ-ικός**, *μετοχή* – **μετοχ-ικός** κ.ά. Επίθετο παράγωγο σε **-ιακός** αναμένεται κανονικά από ουσιαστικά σε *-ι-*: *ήλι-ος* – **ηλι-ακός**, *όρι-ο* – **ορι-ακός**, *θεμέλι-ο* – **θεμελι-ακός**, *κρανί-ο* – **κρανι-ακός**, *πτυχί-ο* – **πτυχι-ακός** κ.ο.κ.

εποχούμαι ρ. αποθ. {εποχείσαι...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) επιβαίνω σε όχημα ΑΝΤ. πεζοπορώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐποχοῦμαι (-έο-)* < *ἐπ(ι)-* + *ὀχοῦμαι* «μεταφέρομαι», βλ. κ. *όχημα*].

έποψ (ο) {έπ-οπος, -οπα | -οπες, -όπων} (επιστημ.) ο τσαλαπετεινός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονοματοποιημένη λ., από την κραυγή *ἐποποῖ, πόποπο* (όπως την καταγράφει ο Αριστοφάνης) τού πουλιού. Πβ. αρμ. popop, λατ. upupa, λετ. pupukis κ.ά.].

έποψη (η) {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} (λόγ.) **1.** η θέα ευρύτερης περιοχής από απόσταση **2.** (συνήθ. μτφ.) ο ιδιαίτερος τρόπος θέασης και προσέγγισης των πραγμάτων: *υπό την έποψη αυτή θα μπορούσε να υποστηριχθεί και σήμερα η εν λόγω θέση των αρχαίων φιλοσόφων·* ΦΡ. **εξ επόψεως** από άποψη...: *κρινόμενο ~ φιλολογικής, το έργο εμφανίζει αδυναμίες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔποψις* < *ἐπ(ι)* + *ὄψις*].

Ε.Π.Σ. (η) Ένωση Ποδοσφαιρικών Σωματείων.

επτά κ. (καθημ.) **εφτά** [μεσν.] (το) {άκλ.} **1.** έξι συν ένα. ίσος με τον αριθμό των ημερών μιας εβδομάδας. ο αριθμός 7 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.) **2.** (ως επίθ.) αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 7: *~ σπίτια / βουνά / βιβλία·* ΦΡ. (α) **τα επτά θαύματα τού κόσμου** βλ. λ. *θαύμα* (β) **οι επτά σοφοί** βλ. λ. *σοφός* (γ) **επτά θανάσιμα αμαρτήματα** βλ. λ. *αμάρτημα* (δ) ΠΟΛΙΤ. (παλαιότ.) **Ομάδα των Επτά** βλ. λ. *ομάδα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑπτά* < Ι.Ε. *septm- «επτά», πβ. σανσκρ. saptá, λατ. septem, γαλλ. sept, ισπ. siete, αγγλ. seven, γερμ. sieben κ.ά. Ομόρρ. *ἕβδομος, ἑπτακόσιοι* κ.ά.].

επτα- / εφτα- κ. **επτά- / εφτά-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** ισούται αριθμητικά με τον αριθμό επτά (7): *επτα-σύλλαβος, εφτα-μηνίτικος, επτά-ωρος* **2.** είναι επτά φορές πιο μεγάλος ή πιο πολύς από το μέτρο συγκρίσεως: *επτα-πλάσιος* **3.** έχει μια ιδιότητα σε πολύ μεγάλο βαθμό: *εφτά-ψυχος, επτα-σφράγιστο.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἑπτα-πλάσιος, ἑπτά-χορδος*), που προέρχεται από το αριθμητ. *ἑπτά* (βλ.λ.). Ο τ. *εφτα-* είναι μεσν.].

επτάβαθμος κ. **εφτάβαθμος,** -η, -ο → επτα-, -βαθμος

επτάγωνος κ. **εφτάγωνος,** -η, -ο → επτα-, -γωνος

επταετής, -ής, -ές → επτα-, -ετής

επταετία [αρχ.] κ. (καθημ.) **εφταετία** (η) {επταετιών} **1.** το χρονικό διάστημα επτά ετών: *η προσεχής ~ θα καθορίσει το μέλλον τής οικονομίας* **2.** (ειδικότ.) **Επταετία** (η) η δικτατορία τής περιόδου 1967-74 στην Ελλάδα: *κατά την ~ ανέπτυξε αντιστασιακή δράση* || *η περίοδος μετά την ~.*

επτάζυμο (το) → εφτάζυμο

επταήμερος κ. **εφταήμερος,** -η, -ο → επτα-, -ήμερος

επταθέσιος κ. **εφταθέσιος,** -α, -ο → επτα-, -θέσιος

έπταθλο (το) {επτάθλ-ου | -ων} ΑΘΛ. σύνθετο αγώνισμα για γυναίκες που αποτελείται από επτά διαφορετικά αγωνίσματα.
[ΕΤΥΜ. < *επτ(α)-* + *-αθλο* (< *ἄθλος*), πβ. κ. *δέκ-αθλο, πέντ-αθλο*].

επτάκις επίρρ. → επτα-, -άκις

επτακόσια κ. (καθημ.) **εφτακόσια** (το) {άκλ.} εξακόσια ενενήντα εννέα συν ένα, ίσος με επτά εκατοντάδες, ο αριθμός 700 (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

επτακόσιοι, -ες, -α κ. (καθημ.) **εφτακόσιοι,** -ιες, -ια {επτακοσίων} αυτοί που ανέρχονται ποσοτικά στον αριθμό 700: *~ άνθρωποι / χιλιάδες / κιλά* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑπτακόσιοι* < *ἑπτά* + *-κόσιοι* (βλ. κ. *διακόσιοι*)].

επτακοσιοστός, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **εφτακοσιοστός** (επίσης γράφεται 700ός στην αραβική αρίθμηση, Ψ' ή ψ' στην ελληνική και DCC στη λατινική) αυτός που αντιστοιχεί σε σειρά στον αριθμό επτακόσια (700) (βλ. κ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

επτάλοφος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (πόλη) χτισμένη πάνω σε επτά λόφους **2.** **Επτάλοφος** (η) {Επταλόφου} (α) η Ρώμη (β) η Κωνσταντινούπολη.

επταμελής κ. **εφταμελής,** -ής, -ές → επτα-, -μελής

επταμηνία κ. **εφταμηνία** (η) → επτα-, -μηνία

επταμηνίτικος κ. **εφταμηνίτικος,** -η, -ο → επτα-, -μηνίτικο

επτάμηνος κ. **εφτάμηνος,** -η, -ο → επτα-, -μηνος

Επτάνησα [1800] κ. (καθημ.) **Εφτάνησα** (τα) {Επτανήσων} νησιωτικό συγκρότημα στο Ιόνιο Πέλαγος, που περιλαμβάνει τα νησιά Ζάκυνθο, Ιθάκη, Κέρκυρα, Κεφαλλονιά, Κύθηρα, Λευκάδα, Παξούς· αλλιώς *Ιόνια Νησιά*. — **Επτανήσιος** (ο) [1849], **Επτανήσια** (η), **επτανησιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Πελοπόννησος*.

επταπλασιάζω ρ. → επτα-, -πλασιάζω

επτανησιακός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα Επτάνησα: *~ μουσική / παράδοση / τραγούδια* **2.** ΦΙΛΟΛ. **Επτανησιακή Σχολή** σημαντική, κυρ. ποιητική, σχολή τής νέας ελληνικής λογοτεχνίας, που ξεκινάει πριν από το 1800 και συνεχίζεται περίπου ώς τους Βαλκανικούς Πολέμους, με χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους τον Δ. Σολωμό, τον Αρ. Βαλαωρίτη, τον Α. Μαβίλη, τον Ανδρ. Λασκαράτο κ.ά.

επταπλασιάζω κ. **εφταπλασιάζω** ρ. → επτα-, -πλασιάζω

επταπλάσιος κ. **εφταπλάσιος,** -α, -ο → επτα-, -πλάσιος

επταπλός, -ή, -ό → επτα-, -πλός

επτάπτωτος, -η, -ο → επτα-, -πτωτος

επτάσημος, -η, -ο → επτα-, -σημος

επτάστερος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποτελείται από επτά αστέρες: *ο ~ αστερισμός των Πλειάδων.*

επτασύλλαβος κ. **εφτασύλλαβος,** -η, -ο → επτα-, -σύλλαβος

επτασφράγιστος, -η, -ο [1887] κ. (καθημ.) **εφτασφράγιστος** ερμητικά κλειστός ή πολύ καλά φυλαγμένος: *~ μυστικό.*
[ΕΤΥΜ. Η λ. σχηματίστηκε βάσει τής αφηγήσεως τής *Αποκάλυψης* για *τὰς ἑπτὰ σφραγῖδας* (κεφ. 5-8), τις οποίες ανοίγει ο Χριστός, για να αποκαλυφθούν σημαντικές προφητείες].

επτατάξιος κ. **εφτατάξιος,** -α, -ο → επτα-, -τάξιος

επτάτομος κ. **εφτάτομος,** -η, -ο → επτα-, -τομος

επτάφυλλος κ. **εφτάφυλλος,** -η, -ο → επτα-, -φυλλος

επτάφωτος, -η, -ο αυτός που έχει επτά φώτα· εύχρ. κυρ. στη ΦΡ. **επτάφωτος λυχνία** ΘΡΗΣΚ. (i) η λυχνία που περιελάμβανε επτά επιμέρους λυχνίες, για την καθεμία από τις οποίες έκαιγε ξεχωριστό φιτίλι· σύμβολο τής εβραϊκής λατρείας, που άναβε στα Άγια των Αγίων τής Σκηνής τού Μαρτυρίου και τού ναού των Ιεροσολύμων (ii) η παράσταση τού παραπάνω συμβόλου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑπτάφωτος* < *ἑπτά* + *-φωτος* < *φῶς*. Η *ἑπτάφωτος λυχνία*, η οποία αναφέρεται στο σκεύος τής Σκηνής τού Μαρτυρίου (Π.Δ. Έξοδος 25, 31-40), αποδίδει το εβρ. menō-rāh «λυχνία»].

επτάχρονα κ. **εφτάχρονα** (τα) → επτα-, -χρονα

επτάχρονος κ. **εφτάχρονος,** -η, -ο → επτα-, -χρονος

επταψήφιος κ. **εφταψήφιος,** -α, -ο → επτα-, -ψήφιος

επτάωρος κ. **εφτάωρος,** -η, -ο → επτα-, -ωρος

επταώροφος κ. **εφταώροφος,** -η, -ο → επτα-, -ώροφος

Ε.Π.Υ. (ο) ΣΤΡΑΤ. Εθελοντής Πενταετούς Υποχρέωσης.

επύλλιο (το) {επυλλί-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. μικρό επικό ποίημα (κυρ. τής αλεξανδρινής και ρωμαϊκής περιόδου), όπως λ.χ. οι *Μεταμορφώσεις* τού Οβιδίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπύλλιον*, υποκ. τού *ἔπος* (βλ.λ.)].

επωάζω ρ. μετβ. {επώασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για πτηνά, ερπετά ή αμφίβια) δημιουργώ και διατηρώ σταθερές τις απαραίτητες συνθήκες, κυρ. θερμοκρασίας, για την εκκόλαψη αβγών, λ.χ. τοποθετώντας τα σε θερμό χώρο ή κάτω από το φτέρωμα τού σώματος ΣΥΝ. (για πτηνά) κλωσσώ **2.** (μεσοπαθ. **επωάζομαι**) (για μικρόβιο, ιό) αναπτύσσομαι σε οργανισμό μέχρι την πρώτη εκδήλωση νόσου: *ο εχινόκοκκος επωάζεται στα έντερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῳάζω* < *ἐπ(ι)-* + *-ῳάζω* < *ᾠόν* «αβγό»].

επώαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ΒΙΟΛ. η χρονική περίοδος από την ωοτοκία ώς την εκκόλαψη τού αβγού, η οποία συμπίπτει

με την περίοδο τής εμβρυϊκής ανάπτυξης **2.** ΙΑΤΡ. η περίοδος που μεσολαβεί από τη στιγμή που ένας παθογόνος παράγοντας εισδύει στον οργανισμό ώς τη στιγμή που εμφανίζονται τα πρώτα συμπτώματα τής νόσου, κατά τη διάρκεια τής οποίας δεν εκδηλώνεται καμία ενόχληση: *η περίοδος επωάσεως τού A.I.D.S. είναι συνήθως μακρόχρονη* **3.** ΦΥΣ. η μετατροπή ενός ατομικού πυρήνα σε σχάσιμο με εφαρμογές κυρ. στους πυρηνικούς αντιδραστήρες. Επίσης **επωασμός** (ο) [αρχ.]. — **επωαστικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῴασις* < *ἐπῳάζω* (βλ.λ.). Η ιατρ. σημ. είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. incubation].

επωαστήρας (ο) [1898] **1.** συσκευή για την τεχνητή επώαση των αβγών (κυρ. τής κότας), η οποία μπορεί να δημιουργεί τις κανονικές συνθήκες (θερμοκρασίας και υγρασίας) που επιτρέπουν την εκκόλαψη **2.** μικρό κιβώτιο ή φιάλη για την επώαση των αβγών των ψαριών. Επίσης **επωαστήριο** (το) [1894].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. incubateur].

επωδή (η) **1.** σειρά τυποποιημένων φράσεων **2.** (γενικότ.) το τραγούδι ή τα λόγια, για τα οποία πιστεύεται ότι η απαγγελία ή η απλή εκφώνησή τους επιτυγχάνει με μαγικό τρόπο την καταπολέμηση των κακών πνευμάτων, τη θεραπεία ασθενειών κ.λπ. ΣΥΝ. ξόρκι, μαγγανεία, γητειά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επωδός, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῳδή* < *ἐπ(ι)-* + *ᾠδή*].

επωδός (η) **1.** το έμμετρο τμήμα ποιητικής σύνθεσης, που ακολουθεί τη στροφή και την αντιστροφή, λ.χ. στα χορικά άσματα των τραγωδιών **2.** κάθε φράση ή στίχος που επαναλαμβάνεται με σταθερό τρόπο στο τέλος στροφής, ποιήματος ή μουσικής σύνθεσης ΣΥΝ. μοτίβο, ρεφρέν **3.** (μτφ.) κάθε φράση που συνηθίζεται ή επαναλαμβάνεται με μεγάλη συχνότητα: *η απαίτηση εκλογών αποτελεί τη μόνιμη ~ των ομιλιών των αντιπολιτευόμενων βουλευτών.* — **επωδικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπῳδός* < *ἐπᾴδω* < *ἐπ(ι)-* + *ᾄδω*].

> **επωδός – επωδή.** Οι δύο λέξεις, μολονότι κοινής ετυμολογικής αρχής (**ᾄδω** «τραγουδώ», **ᾠδή** «τραγούδι»), έχουν διαφορετική σημασία: η **επωδός** είναι «το τμήμα τού τραγουδιού που επανέρχεται, επαναλαμβάνεται (ρεφρέν)», ενώ η **επωδή** είναι το «μαγικό τραγούδι, το ξόρκι».

επώδυνος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που προκαλεί πόνο: *~ τραύμα / εγχείρηση / επέμβαση* ΣΥΝ. οδυνηρός, (λογιότ.) αλγεινός ΑΝΤ. ανώδυνος, καταπραϋντικός· ΦΡ. ΙΑΤΡ. ***επώδυνα σημεία*** σημεία τής επιφάνειας τού δέρματος, που ακόμα και ελαφρώς πιεζόμενα προκαλούν πόνο λόγω συγκεκριμένης παθήσεως **2.** (μτφ.) αυτός που πληγώνει συναισθηματικά, που προξενεί αισθήματα οδύνης: *~ εμπειρία / γνωριμία / ανάμνηση / αποχαιρετισμός* ΣΥΝ. τραυματικός, σκληρός, πονεμένος. — **επώδυνα / επωδύνως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκταση, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-ώδυνος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὀδύνη*].

επώθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΕΩΛ. μεγάλης κλίμακας τεκτονική διεργασία κατά την οποία παρατηρείται αποκόλληση, μεταφορά και τοποθέτηση ενός γεωλογικού σχηματισμού πάνω σε έναν άλλον με διαφορετική γεωτεκτονική προέλευση.
[ΕΤΥΜ. < *επωθώ*, απόδ. τού αγγλ. upthrust].

επωμίδα (η) ΣΤΡΑΤ. λωρίδα υφάσματος που ράβεται εξωτερικά στον ώμο ενδύματος και φέρει πάνω της διακριτικό, το οποίο διαφοροποιείται ανάλογα με τον βαθμό τού αξιωματικού: *τον καθαίρεσαν και του ξήλωσαν τις ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπωμίς, -ίδος* < *ἐπ(ι)-* + *-ωμίς* < *ὦμος*. Η στρατιωτική σημ. αποδίδει το γαλλ. épaulette].

επωμίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {επωμίσ-τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) τοποθετώ στους ώμους μου για μεταφορά, φορτώνομαι: *~ φορτίο* ΣΥΝ. αποθέτω **2.** (μτφ.) δέχομαι το βάρος μιας υποχρέωσης, αναλαμβάνω ευθύνη: *η νέα κυβέρνηση επωμίστηκε το δύσκολο έργο τής ανόρθωσης τής οικονομίας || ~ το βάρος μιας διοργάνωσης || ~ ευθύνες* ΣΥΝ. αναλαμβάνω, αποδέχομαι, παίρνω πάνω μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπ(ι)-* + *-ωμίζομαι* < *ὦμος*].

επωνυμία (η) [αρχ.] {επωνυμιών} (για εταιρείες, σωματεία κ.λπ.) η διακριτική ονομασία νομικού προσώπου: *η εταιρεία με την ~ «Ερμής Α.Ε.».* Επίσης **επωνύμιο** (το) [αρχ.].

επώνυμο (το) [αρχ.] {επωνύμ-ου | -ων} το οικογενειακό όνομα, το όνομα τού ατόμου που δηλώνει την οικογένεια, την καταγωγή του, κατ' αντιδιαστολή προς το μικρό (κύριο) όνομα: *το όνομά του είναι Κυριάκος και το ~ του Πετρίδης || πατρωνυμικό / μητρωνυμικό / ανδρωνυμικό ~ || οι γονείς προσδιορίζουν από κοινού το ~ των παιδιών τους* ΣΥΝ. επίθετο. — **επωνυμικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.

επώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που φέρει το όνομα τού δημιουργού του ή που γίνεται με τη χρήση τού ονόματος κάποιου: *ο σταθμός δέχεται μόνο ~ καταγγελίες || ~ κείμενο / δημοσίευμα || το ~ ρούχο* (που φέρει ένδειξη με τη φίρμα τού κατασκευαστή) *έχει μεγάλη ζήτηση στις μέρες μας* ΣΥΝ. ενυπόγραφος ΑΝΤ. ανώνυμος, ανυπόγραφος· ΦΡ. (α) ΙΣΤ. ***επώνυμος άρχοντας*** (i) (κυρ. στην αρχαία Αθήνα) ο άρχοντας με το όνομα τού οποίου αναφερόταν επισήμως το έτος κατά το οποίο άσκησε την εξουσία του· ο πρώτος από τους εννέα άρχοντες (ii) ΜΥΘΟΛ. (στην αρχαία Αθήνα) καθένας από τους δέκα μυθικούς ήρωες, οι οποίοι είχαν δώσει τα ονόματά τους αντίστοιχα στις δέκα αττικές φυλές, των οποίων θεωρούνταν πρόγονοι **2.** ***επώνυμος*** (ο), ***επώνυμη*** (η) πρόσωπο που είναι γνωστό, διάσημο, που το όνομά του αναγνωρίζεται εύκολα από το κοινό: *οι κοσμικές στήλες ασχολούνται αποκλειστικά με τη ζωή των επωνύμων* ΣΥΝ. διασημότητα ΑΝΤ. ανώνυμος, άσημος, άγνωστος. — **επώνυμα / επωνύμως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐπ(ι)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

επωτίδα (η) (επίσ.-συνήθ. στον πληθ.) ΝΑΥΤ. ξύλο ή σίδερο που εξέχει από τα πλαϊνά πλοίου για τη στερέωση ή ανάρτηση αντικειμένου: *επωτίδες λέμβων / άγκυρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) καπόνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπωτίδες* (μόνο πληθ.) < *ἐπ(ι)-* + *-ωτίδες* < *οὖς, ὠτός*].

επωφελής, -ής, -ές {επωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· επωφελέ-στ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που αποδίδει κέρδος, που γίνεται με συμφέρουσες συνθήκες και ευνοϊκούς όρους, που γίνεται προς όφελος (κάποιου): *~ σύμβαση / διακανονισμός / επένδυση / συμφωνία* ΣΥΝ. ωφέλιμος, χρήσιμος, επικερδής, πρόσφορος ΑΝΤ. ανωφελής, επιβλαβής, επιζήμιος. — **επωφελώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος, χρήσιμος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐπ(ι)-* + *-ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

επωφελούμαι ρ. μετβ. αποθ. {επωφελήθηκα} (λόγ.) (+από / +γεν.) εκμεταλλεύομαι προς όφελός μου δεδομένη κατάσταση: *~ των ευκαιριών που μου παρουσιάζονται || οι ανταγωνιστές μας επωφελήθηκαν από τα λάθη μας || πολλοί Αθηναίοι επωφελήθηκαν από τον ωραίο καιρό και εγκατέλειψαν την πόλη* ΣΥΝ. κερδίζω, (λόγ.) προσποριζόμαι οφέλη ΑΝΤ. ζημιώνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, γαλλισμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐπωφελοῦμαι (-έο-)*, αρχική σημ. «λαμβάνω βοήθεια», < *ἐπ(ι)-* + *ὠφελοῦμαι*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. ανάλογων χρήσεων των γαλλ. bénéficier και profiter].

εραλδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τα οικόσημα και γενικότ. τα εμβλήματα **2.** ***εραλδική*** (η) {χωρ. πληθ.} η κατά συστηματικό τρόπο μελέτη και ενασχόληση με τα εμβλήματα και ειδικότ. τα οικόσημα ΣΥΝ. εμβληματολογία, οικοσημολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. héraldique < αρχ. γαλλ. herau(l)t «αξιωματούχος επιφορτισμένος με τη διαβίβαση μηνυμάτων και την τήρηση τού πρωτοκόλλου» < φρανκον. *heriwald < αρχ. γερμ. heri «στρατός» + wald «διοικητής»].

ερανίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ερανίσ-θηκα, -μένος} (λόγ.) (εύχρ. μόνο μτφ.) δανείζομαι και παραθέτω επιλεγμένα, κυρ. μικρής εκτάσεως, χαρακτηριστικά αποσπάσματα λόγου από διάφορα κείμενα: *~ περικοπές / αποσπάσματα / γνωμικά / γνώμες / χωρία* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, συλλέγω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔρανος*].

εράνισμα (το) {ερανίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (κυρ. σε πληθ.) τα αποτελέσματα συλλογής χωρίων, αποφθεγμάτων, γνωμών κ.λπ. από διάφορους συγγραφείς.

ερανισμός (ο) [μτγν.] **1.** το να ερανίζεται κανείς **2.** σύνθεση συγγράμματος με αποφθέγματα, γνώμες, αποσπάσματα κ.λπ. από διάφορους συγγραφείς. — **ερανιστής** (ο) [αρχ.], **ερανίστρια** (η), **ερανιστικός**, -ή, -ό.

έρανος (ο) {εράν-ου | -ων, -ους} η συγκέντρωση χρημάτων ή άλλων αγαθών με εθελοντική και αυτοπροαίρετη συνεισφορά των μελών ενός συνόλου για την υποστήριξη, ενίσχυση κοινωφελούς ή φιλανθρωπικού σκοπού: *αντικαρκινικός ~ || ~ για την ενίσχυση των σεισμοπαθών || κάνω ~·* ΦΡ. ***επιτροπή εράνου*** επιτροπή από πέντε τουλάχιστον μέλη που έχει σκοπό να συγκεντρώσει χρήματα ή άλλα αντικείμενα με εράνους, γιορτές ή άλλα παρόμοια μέσα, για την εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, δημοσίου ή κοινωφελούς, και η οποία αποκτά νομική προσωπικότητα με διάταγμα. — **ερανικός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τον αιολ. τ. *ἔροτις* «γιορτή» ή και με τη λ. *ἑορτή* (βλ.λ.)].

ερασιτέχνης (ο) [1887] {ερασιτεχνών}, (λόγ.) **ερασιτέχνις** (η) {ερασιτέχν-ιδος, -ιδα | -ίδων, -ιδες} **1.** αυτός που ασχολείται με έναν τομέα δραστηριότητας περισσότερο για ευχαρίστηση παρά για οικονομικό κέρδος, που δεν ασκεί μία τέχνη επαγγελματικά: *~ φωτογράφος / ρεπόρτερ / ποδοσφαιριστής / αρχαιολόγος* ΑΝΤ. επαγγελματίας, τεχνοκράτης **2.** (κακόσ.) αυτός που στερείται επαγγελματισμού, συστηματικότητας, ειδικών γνώσεων, που χαρακτηρίζεται από προχειρότητα και ανευθυνότητα στον τρόπο εργασίας του.
[ΕΤΥΜ. < *ερασι-* (< *ἔραμαι* «αγαπώ», βλ. λ. *εραστής*) + *-τέχνης* < *τέχνη*, απόδ. τού γαλλ. amateur].

> **ερασιτέχνης – επαγγελματίας – ντιλετάντης.** Το λατ. **amator** «εραστής» έδωσε λαβή στο να πλαστεί τον 15ο αι. η γαλλ. λ. amateur, που εξειδικεύθηκε στο φραστικό σύνθετο **amateur d'art** «εραστής τής τέχνης» (πβ. Chateaubriand: Les ruines d'Athènes ne sont bien connues que des amateurs des arts «τα ερείπια των Αθηνών δεν είναι γνωστά παρά μόνον στους εραστές τής τέχνης»). Από το φραστικό αυτό σύνθετο ο λογοτέχνης Γεώργιος Στρατήγης (1859-1938) έπλασε (το 1887) το **ερασιτέχνης** (κατά τα **καλλιτέχνης, λογοτέχνης** κ.λπ.). Τον 18ο αι. (1740) πλάστηκε στη Γαλλική η λ. **dilettante** «ερασιτέχνης, ασχολούμενος με την τέχνη» από την αντίστοιχη ιταλική λ., που ανάγεται στο ρ. dilettare «τέρπομαι, διασκεδάζω». Όπως και το amateur, dilettante ήταν αρχικά «ο αφιερωμένος στην τέχνη από ευχαρίστηση, από αγάπη». Ωστόσο, και οι δύο λέξεις απέκτησαν βαθμηδόν κουτά στην αρχική σημ., και κατ' επέκτασιν αυτής, την αρνητική/μειωτική σημ. «ο ερασιτεχνικά ασχολούμενος με κάτι, με αγάπη, αλλά χωρίς τις απαιτούμενες γνώσεις». Η σημ. αυτή αντιτίθεται στη σημ. τού **επαγγελματία** «αυτού που ασχολείται με κάτι ως κύριο έργο του», άρα «τού σοβαρά, ενσυνείδητα και ευσυνείδητα ασχολούμενου με κάτι».

ερασιτεχνικός, -ή, -ό [1893] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ερασι-

τέχνη ή την ερασιτεχνία: ~ *θεατρικός θίασος* || ~ *ενασχόληση με τη ζωγραφική* || *δίπλωμα* ~ *οδήγησης* || ~ *πρωτάθλημα ποδοσφαίρου* ΑΝΤ. επαγγελματικός **2.** (κακόσ.) αυτός που στερείται επαγγελματισμού, συστηματικότητας, που χαρακτηρίζεται από ανευθυνότητα: ~ *δουλειά, όλο προχειρότητες και λάθη* ΑΝΤ. ποιοτικός, εγγυημένος, αξιόπιστος. — **ερασιτεχνικ-ά / -ώς** [1898] επίρρ.

ερασιτεχνισμός (ο) [1894] **1.** η ερασιτεχνική ενασχόληση (κάποιου με κάτι) **2.** (κακόσ.) η χωρίς σύστημα, οργάνωση και αξιοπιστία εργασία, που δεν παρέχει εχέγγυα ποιότητας: *η εκπαιδευτική πολιτική τής χώρας πάσχει από* ~. Επίσης **ερασιτεχνία** (η) [1887].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. amateurisme].

Ερασμία (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἐράσμιος* (βλ.λ.)].

ερασμικός, -ή, -ό [1830] κ. (εσφαλμ.) **ερασμιακός** αυτός που αναφέρεται στον Έρασμο· συνήθ. στη ΦΡ. ***ερασμική προφορά*** η προφορά τής Αρχ. Ελληνικής στη διδασκαλία των αρχαίων ελληνικών κειμένων στο εξωτερικό από τον 16ο αιώνα, αποδιδόμενη στον Έρασμο ΣΥΝ. ητακιστική προφορά. — **ερασμικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά, πληθυσμικός.*
[ΕΤΥΜ. < *ερασμ-ικός* και όχι *ερασμιακός* (< *εράσμιος*), από το όνομα τού μεγάλου Ολλανδού φιλολόγου Εράσμου (Erasmus Desiderius), ο οποίος επισήμανε τη διαφορά προφοράς μεταξύ Αρχ. και Ν. Ελληνικής και διατύπωσε τις παρατηρήσεις του στο έργο του *Dialogus de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione* (1528) (Διάλογος περί τής ορθής προφοράς τού Λατινικού και τού Ελληνικού λόγου)].

εράσμιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι αξιαγάπητος: ~ *μορφές αγαπημένων* || *εξευγενισμένοι,* ~ *τρόποι* ΣΥΝ. αξιέραστος ΑΝΤ. άχαρος, άκομψος. — **ερασμιότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔραμαι* «αγαπώ», βλ. κ. *εραστής*].

Έρασμος (ο) {Εράσμου} **1.** Ολλανδός ουμανιστής (1469-1536)· γνωστός από τις μελέτες του για την αρχαία ελληνική προφορά (ερασμική προφορά) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. Erasmus, από το θ. *ερασ-* τού ρ. *ἔραμαι* (πβ. *ἐρασ-τής, ἐράσ-μιος*), οπότε σημαίνει «αγαπητός», συμπληρώνοντας το λατ. Desiderius «επιθυμητός». Βλ. κ. *ερασμικός*].

εραστής (ο) **1.** ο ερωτικός σύντροφος: *τρυφερός / γοητευτικός / αιώνιος* ~ || *λατίνος* ~ (βλ. λ. *λατίνος*) || *ο Ρωμαίος και η Ιουλιέτα είναι το πιο γνωστό ζευγάρι εραστών από την κλασική λογοτεχνία* **2.** (ειδικότ.) ο άνδρας με τον οποίο έχει κανείς (συνήθ.) παράνομη ερωτική σχέση: *κρυφός / παράνομος* ~ || *«Ο ~ τής λέδης Τσάτερλι»* (μυθιστόρημα τού Ντ. Χ. Λόρενς) || *έχω / βρίσκω* ~ **3.** (καταχρ.) αυτός που επιδιώκει συνεχώς τη σύναψη ερωτικών σχέσεων: *ο μικρός μάς προέκυψε* ~ || *κάνει / παριστάνει / παίζει τον* ~ ΣΥΝ. γυναικάς, (λαϊκ.) κορτάκιας, καμάκι **4.** (μτφ.) αυτός ο οποίος περιβάλλει με πάθος και λατρεία (κάτι): *υπήρξε πάντα* ~ *τής όπερας / τής τέχνης / τής ωραίας ζωής / τής ποίησης / τής ομορφιάς* ΣΥΝ. λάτρης, θαυμαστής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου].

ερατεινός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) **1.** ο εξαιρετικά αγαπητός και επιθυμητός: ~ *νεότητα / ευγένεια / χάρη* ΣΥΝ. αξιαγάπητος, ευάρεστος **2.** (σκωπτ.-λαϊκ.) ο καφές που σερβίρεται βαρύς γλυκός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρατός* < *ἔραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου].

Ερατοσθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Έλληνας φιλόλογος, μαθηματικός και γεωγράφος, έζησε στην Αλεξάνδρεια (3ος αι. π.Χ.)· διετέλεσε διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής Αλεξανδρείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρατός* «αγαπητός, επιθυμητός» (< ρηματ. επίθ. τού *ἔραμαι*, βλ. κ. *ἔρωτας*) + *-σθένης* < *σθένος*].

Ερατώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής λυρικής ποίησης **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἐρατός* «αγαπητός, επιθυμητός», ρημ. επίθ. τού *ἔραμαι* (βλ. λ. *ἔρωτας*)].

έρβιο (το) [1890] {ερβίου} ΧΗΜ. μαλακό μέταλλο γκρι χρώματος (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. erbium, από την πόλη Ytterby τής Σουηδίας, όπου εντοπίστηκε το μέταλλο αυτό].

εργάζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {εργάστηκα} ♦ (αμετβ.) **1.** παράγω έργο διοχετεύοντας τις πνευματικές ή σωματικές μου δυνάμεις σε δεδομένη δραστηριότητα: ~ *σκληρά / ευσυνείδητα / εξαντλητικά / εντατικά* || *ο αθλητής εργάστηκε συστηματικά με αυστηρό πρόγραμμα προπονήσεων* || *εργάστηκε μεθοδικά όλο τον χρόνο για τις εξετάσεις* ΑΝΤ. τεμπελιάζω, (λόγ.) οκνώ **2.** (ειδικότ.) ασκώ επάγγελμα, δουλεύω: ~ *σε ναυτιλιακή εταιρεία* || ~ *ως ηθοποιός / γιατρός / καθηγητής / έμπορος / αγρότης* || ~ *στον δήμο / στον Ο.Τ.Ε. / σε ιδιωτική επιχείρηση / ως ελεύθερος επαγγελματίας / ως μισθωτός* ΣΥΝ. υπηρετώ **3.** (α) απασχολούμαι επαγγελματικά, έχω επαγγελματική δέσμευση: *δεν* ~, *είμαι άνεργος* || *τις Κυριακές φυσικά δεν εργάζεται κανείς* || ~ *οκτάωρο / πενθήμερο / με ελεύθερο ωράριο* (β) (για μαγαζιά, υπηρεσίες κ.λπ.) λειτουργώ, εξυπηρετώ πελάτες ή το κοινό: *το κατάστημα (μπαρ) εργάζεται κυρ. τις μεταμεσονύκτιες ώρες* || *οι τράπεζες εργάζονται ώς τις 14.00* **4.** (γενικότ.) αγωνίζομαι για την επίτευξη δεδομένου σκοπού: ~ *για το κοινό καλό / για την επικράτηση των ιδεών μου* ΣΥΝ. αγωνίζομαι, (λαϊκ.) πασχίζω, κοπιάζω ♦ (μετβ.) **5.** (για υλικά) επεξεργάζομαι: *εργάζεται επιδέξια το μετάξι* **6.** (η μτχ. **εργαζόμενος,** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔργον*. Το ρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει την καλλιέργεια τής γης, καθώς και κάθε είδους χειρωνακτική και καλλιτεχνική εργασία].

εργαζόμενος, -η (λόγ. -ομένη), -ο **1.** αυτός που εργάζεται, που έχει εργασία: ~ *νέος / μητέρα / γυναίκα* || (κ. ως ουσ.) *τα αιτήματα των* ~ || *απεργούν οι* ~ *τού δημόσιου τομέα* ΣΥΝ. απασχολούμενος· ΦΡ. ***ο μη εργαζόμενος μηδέ εσθιέτω*** (*εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω*, Κ.Δ., *Β' Θεσσ.* 3, 10) όποιος δεν εργάζεται δεν πρέπει και να τρώει, δηλ. μερίδιο στα αγαθά πρέπει να έχει μόνον όποιος συμμετέχει στην παραγωγή τους· για την αξία τής εργασίας και ιδ. τον κοινωνικό της ρόλο **2.** (στο ευρωπαϊκό κοινοτικό δίκαιο) (α) ***μεθοριακός εργαζόμενος*** κάθε εργαζόμενος που ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα στο έδαφος ενός κράτους-μέλους και κατοικεί στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους, όπου επιστρέφει είτε καθημερινά είτε τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα (β) ***διακινούμενος εργαζόμενος*** αυτός που εγκαταλείπει τη χώρα καταγωγής του, με ή χωρίς την οικογένειά του, για να κατοικήσει και να εργαστεί σε άλλη χώρα.

εργαλείο (το) **1.** κάθε αντικείμενο ή εξάρτημα κυρ. μικρών διαστάσεων, συνήθ. μεταλλικό, για την εκτέλεση ή διευκόλυνση διαφόρων εργασιών: *το σφυρί και το κατσαβίδι είναι από τα πιο γνωστά* ~ *καθημερινής χρήσεως* || ~ *κηπουρικής* || *γεωργικό / ξυλουργικό / χειρουργικό* ~ || ~ *ακριβείας* || *χαλασμένο / υψηλής τεχνολογίας / πρωτόγονο / χειρός / αποξεστικό* ~ ΣΥΝ. όργανο **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μηχανισμός ή αντικείμενο, τού οποίου η χρήση διευκολύνει τη ζωή τού ανθρώπου: *σπουδαίο* ~ *για τη νοικοκυρά το πλυντήριο* ΣΥΝ. βοήθημα **3.** (μτφ.) το βασικό μέσο, βοήθημα: *τα θεωρητικά* ~ *τής επιστήμης* || *για τον φιλόλογο, το λεξικό είναι πολύτιμο* ~ **4.** (αργκό) αυτοκίνητο ή μηχανή: *ωραίο / δυνατό / γρήγορο* ~. — **εργαλειακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐργαλεῖον* < **Fέργ-α-λον* < *ἔργον*].

εργαλειοθήκη (η) [μτγν.] {εργαλειοθηκών} κάθε φορητή ή κρεμαστή θήκη (συνήθ. και με συρτάρια) για την προσωρινή ή μόνιμη φύλαξη εργαλείων.

εργαλειομηχανή (η) [1847] μηχανή που χρησιμοποιείται για τη διαμόρφωση αντικειμένων κατασκευασμένων από μέταλλο ή άλλα υλικά: *οι τόρνοι, οι πλάνες, οι φρέζες, τα μηχανικά πριόνια είναι εργαλειομηχανές που χρησιμεύουν στην αφαίρεση πλεονάζοντος υλικού από κάποιο αντικείμενο.*

εργασία (η) {εργασιών} **1.** η καταβολή σωματικών και πνευματικών δυνάμεων για την παραγωγή επιθυμητού ή επιβεβλημένου έργου: *πνευματική / χειρωνακτική / εθελοντική / μισθωτή / άμισθη* ~ || ~ *στο γραφείο / στην ύπαιθρο* ΣΥΝ. έργο, ενασχόληση, ασχολία, απασχόληση ΑΝΤ. απραξία, φυγοπονία **2.** η επαγγελματική απασχόληση, η άσκηση επαγγέλματος: *επικερδής / δύσκολη / απαιτητική / εξειδικευμένη / εποχική / ελεύθερη / κατ' οίκον* ~ || *ώρες / βιβλιάριο / συνθήκες / προσφορά / ζήτηση / οργάνωση / σύμβαση εργασίας* (βλ. λ. *σύμβαση*) || *γραφείο ευρέσεως εργασίας* || *η επιχείρηση μετέφερε το εργοστάσιό της στην Ανατολική Ευρώπη, γιατί εκεί υπάρχει φθηνή* ~ (= φθηνή αμοιβή τής εργασίας) || *δημιουργία νέων θέσεων εργασίας* || *η προσφορά εργασίας εμφανίζεται μειωμένη* ΣΥΝ. επάγγελμα, δουλειά, τέχνη· ΦΡ. (α) ***κατομερισμός εργασίας*** βλ. λ. *καταμερισμός* (β) ΟΙΚΟΝ. ***αγορά εργασίας*** η προσφορά και η ζήτηση εργασίας ως πλαίσιο που καθορίζει τον τρόπο εκμίσθωσης τού χρόνου τού εργαζομένου σε εργοδότη ή ανάληψης εκ μέρους του τής υποχρέωσης να ολοκληρώσει ορισμένο έργο για λογαριασμό τού εργοδότη (γ) ***δείπνο / πρόγευμα / γεύμα εργασίας*** δείπνο / πρόγευμα / γεύμα που δίνεται στο πλαίσιο επίσημων επισκέψεων και επαγγελματικών συναντήσεων, στο οποίο υπάρχει η δυνατότητα ανεπίσημης και ανετότερης διαπραγμάτευσης ή και κλεισίματος συμφωνίας (δ) ***μονάδα εργασίας*** το μικρότερο, διοικητικά ή οργανωτικά, κλιμάκιο εργασίας (ε) ***σταθμός εργασίας*** κάθε Η/Υ στον οποίο εργάζεται κάποιος μέσα σ' έναν χώρο εργασίας **3.** το έργο που ανατίθεται (σε κάποιον): *ο καθηγητής εξηγούσε στους μαθητές τις* ~ *που θα είχαν για την επόμενη μέρα* || *του ανέθεσαν την* ~ *να βολιδοσκοπήσει ενδιαφερόμενους αγοραστές* ΣΥΝ. αποστολή, υποχρέωση, υπηρεσία **4.** το κείμενο που περιέχει τα αποτελέσματα μιας έρευνας: *έκανε μια εξαιρετική* ~ *για τους οδικούς κινδύνους* || *οι σπουδαστές ανέλαβαν μια* ~ *για τον Καβάφη* || *επιστημονική / υποχρεωτική / πτυχιακή* ~ || *εκπονώ / γράφω / παρουσιάζω / αξιολογώ μια* ~ ΣΥΝ. διατριβή, μελέτη ● **5. *εργασίες*** (οι) (α) το σύνολο των θεμάτων, τα οποία πρέπει να διεκπεραιωθούν από αρμόδιο συλλογικό όργανο: *οι* ~ *τού θερινού τμήματος τής Βουλής* || *κήρυξε την έναρξη των* ~ *τού συνεδρίου* (β) η ακτίνα δράσης μιας επιχείρησης (γ) ΟΙΚΟΝ. ***κύκλος εργασιών*** βλ. λ. *κύκλος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, μελέτη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐργάτης*. Ορισμένες τυποποιημένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κύκλος εργασιών* (< γαλλ. chiffre d'affaires), *γεύμα εργασίας* (< αγγλ. working lunch), *μονάδα εργασίας* (< αγγλ. work unit), *καταμερισμός εργασίας* (< αγγλ. division of labour), *αγορά εργασίας* (< αγγλ. labour market). Η σημ. 5 αποδίδει το αγγλ. proceedings].

εργασιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την εργασία: ~ *χώρος / περιβάλλον / συνθήκες / δυσκολίες / καθεστώς* || ~ *σχέσεις* (λ.χ. συλλογικές διαπραγματεύσεις, ο θεσμός τής διαιτησίας, οι διαδικασίες πρόσληψης, προαγωγής, απόλυσης, αποζημίωσης, συνταξιοδότησης). — **εργασιακ-ά / -ώς** επίρρ.

εργάσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διατίθεται για εργασία: ~ *χρόνος / ημέρες* (κατ' αντιδιαστολή προς τις αργίες) / *ώρες*.

εργασιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} θεραπευτική μέθοδος που αξιοποιεί χρήσιμες και δημιουργικές για τον άνθρωπο δραστηριότητες, κυρ. απλές χειρωνακτικές εργασίες, για ψυχολογικούς, παιδαγωγικούς σκοπούς, κυρ. για την επανακοινωνικοποίηση των ασθενών με την ομαδική εργασία. — **εργασιοθεραπευτής** (ο), **εργασιοθεραπεύτρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. work therapy].

εργασιολογία (η) {εργασιολογιών} η επιστημονική μελέτη των παραγόντων που επηρεάζουν ή διαμορφώνουν την ποιότητα και το επίπεδο τής εργασιακής απασχόλησης με στόχο τη διατύπωση προτάσεων βελτιώσεώς τους.

εργασιομανής, -ής, -ές {εργασιομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που εργάζεται με υπερβολικό ζήλο και αδιάκοπα, παραπάνω από ό,τι συνηθίζεται ή θεωρείται φυσιολογικό· ο παθιασμένος με τη δουλειά. — **εργασιομανία** (η).
[ΕΤΥΜ. < *εργασία* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergomaniac].

εργαστηριακός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το (επιστημονικό κυρ.) εργαστήριο: ~ *εξοπλισμός / έρευνα / πείραμα* || *τα ευρήματα υποβάλλονται σε ~ έλεγχο* ΑΝΤ. θεωρητικός. — **εργαστηριακ-ά / -ώς** επίρρ.

εργαστήριο (το) {εργαστηρί-ου | -ων} **1.** κάθε ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτέλεση επαγγελματικών εργασιών: ~ *επεξεργασίας ήχου / ζαχαροπλαστικής / φαρμακευτικής* **2.** αίθουσα ή κτήριο με εξοπλισμό που επιτρέπει τον επιστημονικό ή καλλιτεχνικό πειραματισμό, την εφαρμογή νέων τεχνικών και την εκμάθηση με εποπτικά μέσα ή έρευνα: ~ *ελευθέρων σπουδών / φυσικής / χημείας* || ~ *φωτογραφικό / θεατρικό / ανατομίας / ζωγραφικής / γλυπτικής / λαϊκής τέχνης / αγγειοπλαστικής / χειροτεχνίας* ΣΥΝ. στούντιο, (για καλλιτέχνες) ατελιέ **3.** (μτφ.) κάθε χώρος που χρησιμεύει για τη σωστή προετοιμασία και εξάσκηση σε οποιοδήποτε πεδίο γνώσης: *το σχολείο πρέπει να λειτουργεί ως ~ ελεύθερων πνευμάτων* **4.** (στις τεχνικές, ιατρικές, πολυτεχνικές κ.λπ. σχολές) το μάθημα που περιλαμβάνει πρακτική εξάσκηση σε χώρο εργαστηρίου **5.** (ειδικότ.) συνάντηση ενταγμένη στο πλαίσιο συνεδρίου, στην οποία συμμετέχουν λίγοι ειδικοί, οι οποίοι δεν κάνουν ανακοινώσεις, αλλά συζητούν τα πορίσματα των ερευνών τους με σκοπό την προώθησή τους μέσω τής δουλειάς που γίνεται επί τόπου. Επίσης (λαϊκ.) **εργαστήρι** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐργαστήριον* < θ. *ἐργασ-* (ρ. *ἐργάζομαι*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*. Η σημ. 5 αποδίδει το αγγλ. workshop].

εργαστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. ***εργαστικό ρήμα*** κατεξοχήν μεταβατικό ρήμα (π.χ. *ανοίγω, κλείνω, βράζω* κ.λπ.) το οποίο, χωρίς αλλαγή φωνής, χρησιμοποιείται και ως αμετάβατο, με το αντικείμενό του να προβάλλεται σε λειτουργία υποκειμένου και με τον δράστη τής ενέργειας τού ρήματος να παραλείπεται, π.χ. *ο θυρωρός άνοιξε την πόρτα - η πόρτα άνοιξε.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ικανός να εργαστεί». < *ἐργάζομαι*. Η γλωσσ. σημ. είναι αντιδάν. από αγγλ. ergative (< αρχ. *ἐργάτης*)].

εργαστικά ρήματα. Αρχικά ο όρος **εργαστικός** (απόδοση τού αγγλ. ergative, που σχηματίστηκε από το ελλην. *εργάτης*) χρησιμοποιήθηκε για να χαρακτηρίσει μια ιδιαίτερη πτώση, την **εργαστική**, που απαντά σε ορισμένες γλώσσες (Βασκική, Γεωργιανή κ.ά.) και σε προτάσεις τού τύπου «*η πόρτα άνοιξε*», όπου το πραγματικό (λογικό) *αντικείμενο* εμφανίζεται ως (επιφανειακό) υποκείμενο, δηλούμενο στις γλώσσες αυτές με *εργαστική πτώση* (στην Ελληνική δηλώνεται απλώς με *ονομαστική*). Σήμερα ο όρος *εργαστικός* χρησιμοποιείται ευρύτερα για να δηλώσει ρήματα που χρησιμοποιούνται τόσο ως αμετάβατα όσο και ως μεταβατικά, εναλλάσσοντας το υποκείμενο και το αντικείμενό τους· π.χ. *Το γάλα βράζει - Η Μαρία βράζει το γάλα, Οι θόρυβοι σταμάτησαν - Ο δάσκαλος σταμάτησε τους θορύβους, Η πόρτα έκλεισε - Ο Γιάννης έκλεισε την πόρτα.* Στις περιπτώσεις των εργαστικών ρημάτων, δηλ. των αιτιατικών γλωσσών (βλ. λ. *αιτιατικός*), ο ομιλητής τής γλώσσας έχει τη δυνατότητα να δηλώσει το μήνυμα από διπλή προοπτική: είτε από την οπτική γωνία τού δράστη (μεταβατική χρήση τού ρήματος: *ο Γιάννης έκλεισε την πόρτα*) είτε από την οπτική γωνία τού δέκτη (αμετάβατη χρήση τού ρήματος: *η πόρτα έκλεισε*). Τέτοια ρήματα στα Ελληνικά είναι: *ανάβω, σβήνω, σπάζω, χαλάω, αρχίζω, τελειώνω, αλλάζω, ανοίγω, κλείνω, γεμίζω, αδειάζω, σταματώ, στενεύω, καίω, αυξάνω, λιγοστεύω, καλυτερεύω, στεγνώνω, απλώνω, λειώνω* κ.ά.

εργάτης κ. (λαϊκ.) **αργάτης** (σημ. 5) (ο) {εργατών}, **εργάτρια** (η) [1883] {εργατριών} **1.** πρόσωπο που εργάζεται χειρωνακτικά, που απασχολείται σε εργασία, η οποία απαιτεί σωματική δύναμη και κατά κανόνα αμείβεται με ημερομίσθιο: ~ *σε οικοδομή / στο εργοστάσιο / σε χωράφι / στα δημόσια έργα / σε ανθρακωρυχείο* || *η βιομηχανία ανακοίνωσε την απόλυση πενήντα εργατών* || *εξειδικευμένος / ανειδίκευτος / αλλοδαπός / βιομηχανικός / ξένος* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) χειρώναξ, (λαϊκ.) δουλευτής **2.** (ειδικότ.) κάθε μέλος τής εργατικής τάξης: *τα δίκαια τού* ~ ΣΥΝ. προλετάριος ΑΝΤ. αστός **3.** (μτφ.) πρόσωπο που κοπιάζει σε συγκεκριμένο τομέα, που ασχολείται με (θεωρητικό ή πρακτικό) αντικείμενο κατά τρόπο συστηματικό και συνεχή: ~ *τού θεάτρου / τού πνεύματος / τού λόγου / τού χρωστήρα* ΣΥΝ. τεχνίτης **4.** (μτφ.) πρόσωπο που αναγνωρίζεται ως ο κατεξοχήν υπαίτιος ή υπεύθυνος για κατάσταση ή γεγονός: *ο καθένας είναι ~ τού καλού του και τής προκοπής του* || *αυτός είναι ο ~ τής συμφοράς* ΣΥΝ. δράστης, υπεύθυνος, φταίχτης, πρόξενος, αίτιος, πρωταίτιος • **5.** ΝΑΥΤ. το βαρούλκο για την ανέλκυση και πόντιση των αγκυρών ΣΥΝ. μπόμπα • **6.** (ειδικότ. το θηλ.) καθεμιά από τις μέλισσες που συλλέγουν τη γύρη, κατασκευάζουν τις κηρήθρες κ.λπ. (πβ. λ. *βασίλισσα, κηφήνας*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά, φτώχια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. we-ka-ta) < *ἔργον*].

εργατιά (η) (περιληπτ.-λαϊκ.) το σύνολο των εργατών, η εργατική τάξη: *η ~ είναι στο πόδι για το αντεργατικό νομοσχέδιο* ΣΥΝ. (εκφραστ.) φτωχολογιά, προλεταριάτο ΑΝΤ. αστική τάξη.

εργατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εργάτη: ~ *διεκδίκηση / νομοθεσία / Δίκαιο / αίτημα / απεργία / ζήτημα / κίνημα / συμβούλιο / κόστος*· ΦΡ. (α) ***εργατική τάξη*** το σύνολο των εργατών που μισθώνουν την εργατική τους δύναμη στους ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής· οι μισθωτοί εργάτες ΣΥΝ. προλεταριάτο, εργατιά ΑΝΤ. αστική τάξη, εργοδοσία, κεφάλαιο, μπουρζουαζία (β) ***εργατικό δυναμικό*** το σύνολο των ενεργών επαγγελματικώς πολιτών (ηλικίας 15-65 ετών), που διαμορφώνουν το συνολικό ποσοστό προσφοράς εργασίας: *Οργανισμός Απασχολήσεως Εργατικού Δυναμικού (Ο.Α.Ε.Δ.)* (γ) ***εργατική κατοικία*** καθένα από τα ομοιόμορφα διαμερίσματα οικοδομικών συγκροτημάτων, που χορηγούνται έναντι ευνοϊκών έως χαριστικών οικονομικών όρων σε εργατικές οικογένειες για μόνιμη στέγαση: *Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας (Ο.Ε.Κ.)* (δ) ***εργατική εστία*** βλ. λ. *εστία* (ε) ***εργατική Πρωτομαγιά*** βλ. λ. *Πρωτομαγιά* (στ) ***εργατικό ατύχημα*** το ατύχημα, το οποίο, σύμφωνα με νομοθετικό ορισμό, επισυμβαίνει σε εργάτη ή υπάλληλο από βίαιο συμβάν κατά την εκτέλεση τής εργασίας του ή με αφορμή αυτήν και προκαλεί ανικανότητα στον παθόντα να εργαστεί για διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων ημερών **2. *Εργατικοί*** (οι) το κόμμα των Εργατικών (Labour Party) στην Αγγλία, που ιδρύθηκε το 1906, με σοσιαλιστική κατεύθυνση **3.** (για πρόσ.) αυτός που είναι εξαιρετικά παραγωγικός, που εργάζεται με σταθερό και αποδοτικό τρόπο: ~ *μαθητής / υπάλληλος* ΣΥΝ. φιλόπονος, (λόγ.) επιμελής, φιλόμοχθος, φίλεργος, (λαϊκ.) προκομμένος, (λαϊκότ.) δουλευταράς **4. *εργατικά*** (τα) η χρηματική αμοιβή εργάτη για την εργασία του: *τα υλικά μαζί με τα ~ τού κόστισαν μια περιουσία.* — **εργατικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐργάτης*. Οι φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εργατική τάξη* (πβ. γαλλ. la classe ouvrière), *εργατικό δυναμικό* (πβ. αγγλ. workforce), *εργατική κατοικία* (πβ. αγγλ. workers house), *εργατική εστία* (πβ. αγγλ. workers home) κ.ά.].

εργατικότητα (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η αγάπη και η πρόθυμη διάθεση για εργασία: *διακρίθηκε για την ~ του* ΣΥΝ. (λόγ.) φιλοπονία ΑΝΤ. οκνηρία, φυγοπονία.

εργατοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η πολιτική θέση και γενικότ. άποψη, που αναγνωρίζει τους ίδιους τους εργάτες ως αποκλειστικώς αρμοδίους να ηγηθούν τού εργατικού κινήματος.

εργατολόγος (ο/η) νομικός ειδικευμένος στο Εργατικό Δίκαιο.

εργατόπαιδο (το) [1894] (καθημ.) **1.** το παιδί που γεννήθηκε από γονείς εργάτες **2.** το παιδί που εργάζεται για να ζήσει.

εργατοπατέρας (ο) (κακόσ.) ο συνδικαλιστής εκπρόσωπος εργατικού συνδικάτου ή γενικότ. τού εργατικού κινήματος, που συμπεριφέρεται ως κηδεμόνας, προστάτης και ιδεολογικός καθοδηγητής των εργατών (ενεργώντας συχνά με τρόπο αυθαίρετο ή ιδιοτελή). — **εργατοπατερισμός** (ο).

εργατόσπιτο (το) σπίτι όπου μένουν εργάτες.

εργατοτεχνίτης (ο) {εργατοτεχνιτών} εργάτης ο οποίος απασχολείται σε τεχνικές κατασκευές. — **εργατοτεχνικός,** -ή, -ό.

εργατοϋπάλληλοι (οι) {εργατοϋπαλλήλ-ων, -ους} υπάλληλοι και εργάτες ως σύνολο. — **εργατοϋπαλληλικός,** -ή, -ό.

εργατούπολη κ. (ορθότ.) **εργατόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} πόλη στην οποία κατοικεί μεγάλος αριθμός εργατών ή που ιδρύθηκε κοντά σε βιομηχανία ή εργοστάσιο για τη στέγαση των εργαζομένων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιούπολη.*

εργατοώρα (η) {εργατοωρών} η εργασία που παράγεται σε μία ώρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. working hour].

εργάτρια (η) → εργάτης

εργένης (ο) {εργένηδες}, **εργένισσα** (η) {εργενισσών} **1.** πρόσωπο που δεν έχει παντρευτεί: *γνωστός / περιζήτητος / συνειδητός* ~ || *το κλαμπ των* ~ ΣΥΝ. ελεύθερος, άγαμος, (λαϊκ.) μπεκιάρης **2.** πρόσωπο που ζει εκτός οικογένειας, μόνος του: *ως ~ έκανε όλες τις δουλειές τού σπιτιού μόνος του.* — **εργένικος,** -η, -ο, ***εργένικα*** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ergen].

εργενιλίκι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} η ζωή τού εργένη, ο τρόπος διαβιώσεως χωρίς οικογένεια ή εκτός αυτής: *βαρέθηκε το ~ και θέλει να παντρευτεί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπεκιαριλίκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. ergenlik].

έργο (το) **1.** η αποστολή που έχει ανατεθεί σε πρόσωπο (φυσικό ή νομικό) και η οποία απαιτεί οργανωμένες προσπάθειες για να ολοκληρωθεί: ~ *τού υπουργείου είναι η περιφρούρηση τής δημόσιας τάξης* || *έχει δύσκολο και ιερό* ~ || *συνεχίζω / ολοκληρώνω / καταστρέφω / αναδεικνύω το ~ κάποιου* || *το ~ τού τροχονόμου / τού γιατρού / τού δημοσίου υπαλλήλου / τού μηχανικού / τού καλλιτέχνη* || ~ *ανάπλασης τής περιοχής / υποδομής / αποκατάστασης ζημιών* ΣΥΝ. χρέος, καθήκον, αποστολή, υποχρέωση· ΦΡ. (α) ***καταναγκαστικά έργα*** βλ. λ. *καταναγκαστικός* (β) (ειρων.) ***έργα και ημέρες*** (από το έργο τού Ησιόδου *Ἔργα καί Ἡμέραι*, το οποίο περιέχει παραινέσεις για έντιμη και παραγωγική εργασία) για τη γεμάτη περιπέτειες, ένταση και δράση ζωή (κάποιου): *τα ~ τού γνωστού επιχειρηματία απασχολούν τον Τύπο* ΣΥΝ. βίος και πολιτεία (γ) (λόγ.) ***εις / επί το έργον*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος ξεκινά ή εκτελεί ήδη διατεταγμένη αποστολή: *οι πυροσβέστες βρίσκονται ήδη επί το έργον τής κατασβέσεως* (δ) ***άμ' έπος άμ' έργον*** βλ. λ. *άμα* (ε) ***ευχής έργο(ν)*** (*εὐχῆς ἔργον*, Αριστοτ. *Πολιτικά* Η' 12) για περιπτώσεις στις οποίες κάτι θεωρείται ευτυχής και επιθυμητή εξέλιξη, τροπή: *θα ήταν ~, αν μπορούσες να έρθεις αύριο μαζί!* || *ήταν ~ που βρέθηκε στον τόπο τού δυστυχήματος το ασθενοφόρο* ΣΥΝ. ευτύχημα **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής πνευματικής ή σωματικής ενασχόλησης, ό,τι προκύπτει ως προϊόν διαδικασίας ή δημιουργίας: *παράγω / αφήνω πίσω μου σπουδαίο* ~ || *το ~ του επηρέασε σημαντικά τη μεταγενέστερη πεζογραφία* || *μνημειώδες / ιστορικό / λαμπρό / πλούσιο / συγγραφικό* ~ || *κριτική τού κυβερνητικού* ~ ΣΥΝ. παραγωγή, εργασία, δουλειά **3.** (ειδικότ.) κάθε καλλιτεχνικό δημιούργημα: ~ *γλυπτικής / ποίησης / ζωγραφικής / αρχιτεκτονικής* || *έργα τού γνωστού θεατρικού συγγραφέα θα ανεβάσει το Εθνικό Θέατρο*· ΦΡ. ***έργο τέχνης*** (i) κάθε δημιουργία που έχει υψηλή αισθητική αξία, που

ανήκει στην περιοχή τής τέχνης και αντανακλά την αισθητική αντίληψη τού δημιουργού του (ii) (μτφ.) κάθε δημιούργημα που χαρακτηρίζεται από κομψότητα, από επιμελημένη δουλειά: *καταπληκτικό ρολόι· πραγματικό* ~ ΣΥΝ. κομψοτέχνημα **4.** (ειδικότ.) η κινηματογραφική ή θεατρική δημιουργία: *αντισυμβατικό / κλασικό / μοντέρνο / πολυπαιγμένο / άπαιχτο / βραβευμένο / πρωτότυπο* ~ || *αυτή τη βδομάδα προβάλλονται μερικά καλά* ~ || *ένα σύγχρονο* ~ *ανεβαίνει στην Κεντρική Σκηνή* || *διακόπτω / κόβω το* ~ *για διαφημίσεις* ΣΥΝ. ταινία, φιλμ, παράσταση· ΦΡ. ***το έχω δει το έργο / αυτό το έργο το έχω ξαναδεί*** κάτι (μου) έχει ξανασυμβεί και το ξέρω **5.** ΦΥΣ. φυσικό μέγεθος το οποίο δηλώνει τη μεταβίβαση ή τη μετατροπή ενέργειας· παράγεται όταν η δύναμη, η οποία επενεργεί σε ένα σώμα, το μετακινεί και ισούται με το γινόμενο τού μέτρου τής δύναμης που ασκήθηκε επί το μέτρο τής μετατόπισης τού σημείου στο οποίο ασκήθηκε η δύναμη προς την κατεύθυνσή της (τύπος W = F · s) **6.** ***έργα*** (τα) (α) οι πράξεις με τις οποίες υλοποιούνται διακηρύξεις: *η Ελλάδα, τόνισε, δεν χρειάζεται άλλα λόγια, είναι ώρα να περάσουμε στα* ~ || *το παράδειγμα δεν λειτουργεί, όταν τα κηρύγματα των γονέων δεν συμβαδίζουν με τα* ~ *τους* ΣΥΝ. ενέργειες, δράση (β) οι κατασκευαστικές επεμβάσεις τεχνικού χαρακτήρα, που αποσκοπούν στη δημιουργία ευνοϊκότερων συνθηκών διαβίωσης για το κοινωνικό σύνολο: ~ *κατασκευής τής γέφυρας Ρίου-Αντιρρίου* || *τα* ~ *τού μετρό* || *δημόσια / τεχνικά* ~ || ~ *διάνοιξης σήραγγας* || ~ *υδροδότησης τής περιοχής* || ~ *εκτροπής τού ποταμού* **7.** ***έργω*** *(ἔργῳ)* βλ.λ. — (υποκ.) **εργάκι** (το), (μεγεθ.) **εργάρα** (η) (σημ. 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, δίγαμμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔργον* < *Fέργον* < I.E. *werĝ-om «έργο». πβ. αρμ. gorc, γερμ. werk, αγγλ. work κ.ά. Ομόρρ. *ἐργάτης, ἐργαλεῖο(ν), ἐργάζομαι, ῥέκτης, ὄργανο(ν)* κ.ά. Η λ. γνώρισε ευρεία χρήση ως α' συνθ. (π.χ. *ἐργο-λάβος, ἐργό-χειρον*) και ως β' συνθ. (π.χ. *δημι-ουργός, ἐν-έργεια*). Η σημ. τής καλλιτεχνικής ή συγγραφικής δημιουργίας μαρτυρείται ήδη στα μεσν. κείμενα. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *επί το έργον* (< γαλλ. à l'œuvre), *έργο τέχνης* (< γαλλ. œuvre d'art), *καταναγκαστικά έργα* (< γαλλ. travaux forcés), *δημόσια έργα* (< γαλλ. travaux publics) κ.ά.].

εργοβιογραφία (η) {εργοβιογραφιών} χρονολογική καταγραφή των βιογραφικών στοιχείων και παράλληλα των έργων (λογοτεχνικών, επιστημονικών κ.λπ.) κάποιου.

εργογόνος, -α (λόγ. -ος), -ο ουσία που αυξάνει την παραγωγή μυϊκού έργου και τη βελτίωση τής σωματικής απόδοσης: ~ *ουσίες* (ουσίες που αυξάνουν την παραγωγή τού μυϊκού έργου και βελτιώνουν τη σωματική απόδοση, π.χ. αναβολικά, βιταμίνες, καφεΐνη κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. ergogenic].

εργογραφία (η) **1.** το σύνολο των έργων (συγγραφέα, καλλιτέχνη κ.λπ.): *βιογραφία και* ~ *τού Παλαμά* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιέχει το σύνολο τού έργου (κάποιου): *κυκλοφόρησε η* ~ *τού Γ. Ρίτσου.*

εργογράφος (ο) ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την καταγραφή τής σωματικής ικανότητας κάποιου να αποδίδει έργο (εκτίμηση τού βαθμού κοπώσεως) ή τής ικανότητας ενός μυός ή ομάδας μυών να συστέλλεται.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergograph].

εργοδηγός (ο) [1897] **1.** αυτός που επιβλέπει ως αρμόδιος την πορεία των εργασιών κατά την εκτέλεση τεχνικού έργου, ώστε να ακολουθούνται οι οδηγίες κατασκευής ΣΥΝ. επιστάτης **2.** αυτός που σε εργοστάσιο προΐσταται των υπόλοιπων τεχνιτών, εργατών ΣΥΝ. αρχιεργάτης, αρχιτεχνίτης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur des travaux].

εργοδιάδρομος (ο) {εργοδιαδρόμ-ου | -ων, -ους} ΓΥΜΝΑΣΤ. ο διάδρομος γυμναστικής (βλ. λ. *διάδρομος*, σημ. 5).

εργοδοσία (η) [μτγν.] {εργοδοσιών} **1.** (περιληπτ.) το σύνολο των εργοδοτών ως ομάδας κοινών συμφερόντων και πρακτικών· (ειδικότ.) το συμβούλιο ή το πρόσωπο που λειτουργεί ως εργοδότης σε συγκεκριμένη επιχείρηση: *επετεύχθη συμφωνία μεταξύ τής εργοδοσίας και των σωματείων των εργαζομένων* **2.** ο εργοδότης: *στην καινούργια του δουλειά έχει πολύ καλή* ~ **3.** η ανάθεση από εργοδότη (σε κάποιον) εργασίας προς εκτέλεση έναντι αμοιβής ΑΝΤ. εργοληψία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά.*

εργοδότης (ο) [αρχ.] {εργοδοτών}, **εργοδότρια** (η) {εργοδοτριών} φυσικό ή νομικό πρόσωπο που απασχολεί προσωπικό έναντι χρηματικής αμοιβής και με σχέση εργασίας ιδιωτικού δικαίου ΣΥΝ. αφεντικό, κύριος ΑΝΤ. εργολήπτης. Επίσης (λαϊκ.) **εργοδότισσα** (η) {εργοδοτισσών}. — **εργοδοτικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά.*

εργοθεραπεία (η) {εργοθεραπειών} μέθοδος θεραπείας ψυχικών διαταραχών ή μυϊκών παθήσεων που συνίσταται στην απασχόληση σε ορισμένες εργασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ergothérapie].

εργολαβία (η) [αρχ.] {εργολαβιών} η ανάληψη τής ευθύνης εκτελέσεως έργου ή παροχής υπηρεσιών βάσει συμφωνίας που προβλέπει την κατ' αποκοπήν πληρωμή τού εργολάβου: *όροι εργολαβίας* || *προκήρυξη διαγωνισμού για την ανάληψη εργολαβίας* ΣΥΝ. εργοληψία ΑΝΤ. εργοδοσία· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***αναλαμβάνω / παίρνω (κάτι) εργολαβία / εργολαβικά*** αναλαμβάνω αποκλειστικά μια κατηγορία υποθέσεων, εργασιών ή υποχρεώσεων: *έχει πάρει εργολαβία όλες τις νομικές υποθέσεις τού συλλόγου λόγω συγγένειας με τον πρόεδρο* || *ο νεοσύλλεκτος πήρε εργολαβία όλες τις αγγαρείες* (β) ***εργολαβία δίκης*** η μεταξύ δικηγόρου και πελάτη συμφωνία, που εξαρτά την αμοιβή τού πρώτου από την επιτυχή έκβαση τής δίκης. — **εργολαβικός,** -ή, -ό [1845], **εργολαβικά** επίρρ.

εργολάβος (ο) **1.** το πρόσωπο που αναλαμβάνει την εκτέλεση ορισμένου έργου σε συμφωνημένη τιμή, αυτός που παίρνει μια εργολαβία: ~ *οικοδομών / κατεδαφίσεων / δημοσίων έργων / διαλύσεως παλαιών πλοίων / κηδειών* ΣΥΝ. (λόγ.) εργολήπτης, ανάδοχος ΑΝΤ. εργοδότης • **2.** γλύκυσμα από δύο κομμάτια αμυγδαλωτού (φτειαγμένα με αμυγδαλόψιχα και αβγό) ενωμένα με μαρμελάδα. — **εργολαβικός,** -ή, -ό [1845] (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔργον* + *-λάβος*, πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*, ρ. *λαμβάνω*].

εργολήπτης (ο) [μτγν.] {εργοληπτών}, **εργολήπτρια** (η) {εργοληπτριών} εργολάβος (βλ.λ.)· (και ως επίθ.): *η εργολήπτρια εταιρεία.*

εργοληπτικός, -ή, -ό [1886] αυτός που σχετίζεται με τον εργολήπτη ή την εργοληψία. — **εργοληπτικ-ά / -ώς** επίρρ.

εργοληψία (η) [1888] {εργοληψιών} η εργολαβία (βλ.λ.).

εργόμετρο (το) {εργομέτρ-ου | -ων} συσκευή, όπως λ.χ. ειδικός τύπος ποδηλάτου ή κυλιόμενος τάπητας, που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τού μυϊκού έργου, των φυσιολογικών επιπτώσεων που έχει μια χρονική περίοδος εργασίας ή άσκησης, λ.χ. των θερμίδων που καταναλώνονται κατά την ποδηλασία. — **εργομετρία** (η), **εργομετρικός,** -ή, -ό, **εργομετρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergometer].

έργον (το) → έργο

εργονομία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τους νόμους οι οποίοι διέπουν την παραγωγή έργου και αξιοποιεί τα δεδομένα τής ανατομίας, τής ψυχολογίας και τής φυσιολογίας, προκειμένου να επιτύχει τον κατάλληλο συνδυασμό συσκευών, συστημάτων και συνθηκών εργασίας, ώστε να καλύπτονται οι ανάγκες των εργαζόμενων και να δημιουργείται το καλύτερο δυνατό περιβάλλον εργασίας. — **εργονομικός,** -ή, -ό, **εργονομικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ergonomie].

εργοστασιακός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το εργοστάσιο: ~ *εγκαταστάσεις / παραγωγή / υποδομή* || ~ *αυτοκίνητο αγώνων* (αυτοκίνητο αγώνων που κατασκευάζεται από το εργοστάσιο με μετασκευασμένο κινητήρα πολύ υψηλότερης απόδοσης από το αντίστοιχο που κυκλοφορεί στην αγορά).

εργοστασιάρχης (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. εργοστασιάρχου) | εργοστασιαρχών} ιδιοκτήτης εργοστασίου ΣΥΝ. βιομήχανος.

εργοστάσιο (το) {εργοστασί-ου | -ων} κτήριο ή κτηριακό συγκρότημα, που είναι εφοδιασμένο με ειδικές εγκαταστάσεις και μηχανήματα για τη μεταποίηση και παραγωγή αγαθών σε βιομηχανικό επίπεδο: ~ *σαπωνοποιίας / τσιγάρων / όπλων / χαρτοποιίας / υφαντουργίας* || ~ *παραγωγής ρεύματος / κατασκευής αυτοκινήτων / ατομικής ενέργειας / καθαρισμού λυμάτων.*
[ΕΤΥΜ. < *έργο* + *-στάσιο* < θ. *στα-* τού αρχ. ρ. *ἵ-στη-μι*, βλ. κ. *στάση*].

εργοτάξιο (το) {εργοταξί-ου | -ων} **1.** η προσωρινή κατασκευή εγκαταστάσεων για τα τεχνικά μέσα και το εργατικό προσωπικό στον χώρο όπου θα εκτελεστούν τεχνικά έργα· ΦΡ. ***βιομηχανικό / βιοτεχνικό εργοτάξιο*** το σχέδιο που εκπονείται για την αποδοτική ροή παραγωγής στην αντίστοιχη βιομηχανική / βιοτεχνική μονάδα **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο υπάρχει συστηματική προετοιμασία και παραγωγή έργου: «*η Ελλάδα μετατρέπεται σε ένα απέραντο* ~ *παραγωγής καλλιτεχνικών εκδηλώσεων*» (εφημ.). — **εργοταξιακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *έργο* + *-τάξιο* < *τάξη*].

εργοφυσιολογία (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των βιολογικών προσαρμογών που προκαλεί το μυϊκό έργο και κατ' επέκτ. τη μεγιστοποίηση τής απόδοσης τού ανθρώπινου οργανισμού. — **εργοφυσιολογικός,** -ή, -ό, **εργοφυσιολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ergophysiology. Ο όρ. επινοήθηκε από τον Β. Κλεισούρα το 1973 και πρωτοεμφανίστηκε στην Αγγλική].

εργόχειρο (το) {-ου κ. -είρου | -ων κ. -είρων} **1.** το χειροτέχνημα υφαντικής και κάθε ύφασμα (πλεχτό, υφαντό κ.λπ.), που φτειάχνεται ή στολίζεται στο χέρι και λιγότερο συχνά σε μηχανή: *χειροποίητο / τής μηχανής / βυζαντινό / κρητικό* ~ **2.** (στον μοναστικό βίο) η εργασιακή απασχόληση τού μοναχού (κατασκευή διαφόρων αντικειμένων, ζωγραφική εικόνων κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐργόχειρον* < *ἔργον* + *-χειρον* < *χείρ*].

έργω *(ἔργῳ)* επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** έμπρακτα, στην πράξη ΑΝΤ. λόγω **2.** ΝΟΜ. με πράξεις, χειρονομίες, όχι με λόγια: ~ *εξύβριση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔργῳ*, δοτ. εν. τού ουσ. *ἔργον*, χρήση συχνή στην Αττική πεζογραφία κατ' αντιδιαστολή προς το *λόγῳ*].

εργώδης, -ης, -ες [αρχ.] {εργώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· εργωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που απαιτεί αυξημένη ένταση δυνάμεων, που προκαλεί έντονη κόπωση: ~ *προσπάθεια / προετοιμασία / εγχείρημα* ΣΥΝ. (λόγ.) κοπιώδης, δυσχερής, επίπονος ΑΝΤ. άκοπος, άνετος. — **εργωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Ε.Ρ.Ε. (η) Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις· κόμμα που ιδρύθηκε το 1956 από τον Κων/νο Καραμανλή.

ερέα (η) {ερεών} μάλλινο ύφασμα μεγάλης πυκνότητας και ανθεκτικότητας: *γκρίζα / παλιά / πρόχειρη* ~ ΣΥΝ. τσόχα, μαλλί.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εἶρος* «μαλλί» < **Fέρ-Fος*, που συνδ. με λατ. vervex «κριάρι», αρχ. ιρλ. ferb «αγελάδα» και πιθ. με την αρχ. λ. *(F)αρήν* «αρνί». Ομόρρ. *ἔριο(ν)*].

ερέβινθος (ο) {ερεβίνθ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το φυτό ρεβιθιά και ο καρπός του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. τόσο με τη λ. *ὄροβος* «κύαμος» όσο και με λατ. ervum «φακή» και αρχ. γερμ. araweiz «μπιζέλι». Και οι τρεις λ. (όπως και ο *ἐρέβινθος*) αποτελούν δάνεια ανατολ. προελ., πράγμα που παρέχει ενδείξεις ότι το φυτό πρωτοεμφανίστηκε στη Μικρά Ασία ή στην Α. Μεσόγειο].

έρεβος (το) {ερέβ-ους | -η, -ών} **1.** (λόγ.) το βαθύ και απόλυτο σκοτάδι, η παντελής έλλειψη φωτός: *το απόλυτο* ~ *τής ψυχής* ΣΥΝ. σκότος **2.** ΜΥΘΟΛ. (α) ο τόπος στον οποίο πήγαιναν οι νεκροί, κατοικούσαν οι Ερινύες και η Περσεφόνη και φυλακίζονταν οι ασεβείς (β) (κατά την ορφική διδασκαλία) το τρίτο στοιχείο τής κοσμογονίας. — **ερεβώ-**

δης, -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ἐ- προθεμ. + I.E. *regʷ-os «σκότος». πβ. σανσκρ. rájas- «σκόνη, σκότος», αρμ. erek «βράδυ», γοτθ. riqiz «σκοτεινότητα», αρχ. σκανδ. røkkr κ.ά.].

ερεθίζω ρ. μετβ. {ερέθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ έντονο εκνευρισμό, οργή: *η αναίδεια τού δημοσιογράφου ερέθισε τον ομιλητή* || *μην τον ερεθίζεις με τα πολιτικά, γιατί αντιδρά άσχημα!* ΣΥΝ. εξοργίζω, εκνευρίζω, εξάπτω **2.** προκαλώ ερεθισμό σε σημείο τού σώματος: *τα μάτια μου ερεθίστηκαν από τα καυσαέρια* || *ολαιμός του ερεθίστηκε από το κάπνισμα* **3.** λειτουργώ ως έντονο ερέθισμα, προκαλώ ένταση λειτουργιών, διεγείρω: *ο καφές ερεθίζει τα νεύρα* || *η μουσική ερεθίζει τη φαντασία* **4.** (ειδικότ.) προκαλώ ερωτική διέγερση: *ερέθιζε τους άνδρες με τον προκλητικό της χορό* ΣΥΝ. διεγείρω, ανάβω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παρεκτεταμ. τ. τού ρ. *ἐρέθω* < I.E. *er- «κινώ, εγείρω», για το οποίο βλ. λ. *ορμώ*].

ερέθισμα (το) [αρχ.] {ερεθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει διέγερση των αισθητηρίων νεύρων, ενεργοποιώντας αντίστοιχη αίσθηση (όραση, ακοή κ.λπ.): *εσωτερικό / εξωτερικό / σταθερό ~* || *οπτικό / ηχητικό ~* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε μπορεί να ενεργοποιήσει τις δημιουργικές δυνάμεις (κάποιου), να ωθήσει σε δράση λειτουργώντας ως κίνητρο ή παρότρυνση: *ένα περιστατικό στον πόλεμο τού έδωσε το ~ να γράψει αυτό το βιβλίο* || *ο δάσκαλος δίνει τα ~ για την ενεργοποίηση τής παιδικής φαντασίας* ΣΥΝ. (λόγ.) έναυσμα, αφορμή **3.** (μτφ.) ο ερεθισμός, η ευαισθητοποίηση περιοχής ή οργάνου τού σώματος: *~ στον λαιμό*.

ερεθισμός (ο) [αρχ.] **1.** η αντίδραση τού οργανισμού σε εξωτερική επίδραση μέσω τής ενεργοποίησης των αισθητηρίων νεύρων: *το αίσθημα τού φωτός προκαλείται από τον ~ τού οπτικού οργάνου* **2.** ΙΑΤΡ. η αύξηση τής ευπάθειας, τής ευαισθησίας σημείου ή οργάνου τού σώματος για οποιονδήποτε λόγο: *~ τού λαιμού από το τσιγάρο και τις φωνές* || *~ των ματιών από τον καπνό ή το ξενύχτι* || *~ τού δέρματος από τσίμπημα μέλισσας* ΣΥΝ. (για πληγή) αφόρμισμα, φλεγμονή, φλόγωση **3.** (συνεκδ.) το σημείο στο οποίο εμφανίζεται η παραπάνω ευπάθεια, κυρ. με μορφή πληγής: *έχω έναν ~ στο δέρμα* **4.** η πρόκληση έντονων αντιδράσεων, η συναισθηματική ενεργοποίηση (συνήθ. με εκδήλωση εκνευρισμού, ενόχλησης): *η παρουσία του και μόνο προκαλεί ~ στον ομιλητή* ΣΥΝ. εκνευρισμός, (λόγ.) έξαψη **5.** (ειδικότ.) η πρόκληση ερωτικής διέγερσης ΣΥΝ. (λόγ.) έξαψη.

ερεθιστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ερωτική διέγερση: *~ φωτογραφία / ταινία / χορός* ΣΥΝ. διεγερτικός, προκλητικός **2.** αυτός που προκαλεί εκνευρισμό, ένταση, θυμό: *~ σχόλιο / συμπεριφορά* ΣΥΝ. εκνευριστικός **3.** αυτός που προκαλεί αύξηση τού ενδιαφέροντος, τής διάθεσης κάποιου να μάθει κάτι ή να ασχοληθεί με κάτι: *μια ~ συζήτηση για τα σύχρονα κοινωνικά προβλήματα* || *~ διάλογος / αφήγηση / γραφή*. — **ερεθιστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ερεθιστικότητα (η) [1811] {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. βασική ιδιότητα τής ζωντανής ύλης να αντιδρά στα εξωτερικά ή τα εσωτερικά ερεθίσματα **2.** η ικανότητα προκλήσεως ερωτικού ερεθισμού: *η ~ των κινήσεών της / των αρωμάτων*.

ερείδομαι ρ. αποθ. {εύχρ. κυρ. στον ενεστ. και στη μτχ. ερειδόμενος, -η, -ον} (λόγ.-μτφ.) (+σε. λογιότ. +επί) αποδέχομαι ως αξιόπιστο στήριγμα, χρησιμοποιώ ως σταθερό δεδομένο, στηρίζομαι: *ερειδόμενοι επί τής ειλικρινείας των συμμάχων* || *το συμπέρασμα ερείδεται σε ηλεγμένες πηγές* ΣΥΝ. βασίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, εριστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρείδω*, αγν. ετύμου (ο νεοελληνικός μεσοπαθ. τ. οφείλεται σε αναλογική επίδρ. των *βασίζομαι, στηρίζομαι*). Η σύνδεση με λατ. ridica «υποστήριγμα, πάσσαλος» δεν έχει επιστημονική βάση].

ερείκη (η) {ερεικών} το ρείκι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fερείκα*, που συνδ. με συνώνυμες λ., πβ. αρχ. ιρλ. froech, ουαλ. grug, λιθ. viržis κ.ά.].

Ερεικούσσα (η) νησί των Επτανήσων Β. τής Κέρκυρας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἐρεικοῦσσα* (ονομασία νησιού Β. τής Σικελίας) < αρχ. *ἐρείκη* (βλ.λ.)].

ερείπιο (το) {ερειπί-ου | -ων} **1.** τα υπολείμματα κατεστραμμένων ή κατεδαφισμένων κτηρίων: *τα ~ από τους βομβαρδισμούς στο Σαράγεβο* || *τα ~ τού ναού τής Αρτέμιδος στην Έφεσο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χάλασμα, συντρίμμι, ρημάδι **2.** (μτφ.) αυτό που έχει εμφανή τα σημάδια τής φθοράς, τής γήρανσης, τής εξάντλησης ή τής πολυχρησίας: *ο θάνατός της τον έκανε ~* || *κυκλοφορεί μ' ένα αυτοκίνητο ~* || *μένουν σ' ένα παλιό, κατοχικό σπίτι, πραγματικό ~!* ΣΥΝ. σαράβαλο, ράκος, εξουθενωμένος, διαλυμένος **3.** (μτφ.) **ερείπια** (τα) οτιδήποτε απομένει μαρτυρώντας καταστροφή ή αποτυχία: *τα ~ μιας σχέσης* || *τα ~ από την εφαρμογή κακής πολιτικής* ΣΥΝ. απομεινάρια, χαλάσματα, συντρίμμια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρείπιον* < *ἐρείπω* < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *rei-p- «σχίζω, ρίχνω», πβ. αρχ. σκανδ. rīfa «καταστρέφω», λατ. rīpa «όχθη» (> γαλλ. rive, ισπ. riba), γαλλ. rivière «ποταμός» (< λατ. ripa-rius), αρχ. γερμ. rīga «σειρά, γραμμή», γερμ. Reihe, αγγλ. row κ.ά.].

ερειπιώνας (ο) [μτγν.] (λόγ.) έκταση γεμάτη ερείπια: *ο ~ τής Ευρώπης μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*.

ερειπώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {ερείπω-σα, -θηκα, -μένος} μετατρέπω (κάτι) σε ερείπια, καταστρέφω, διαλύω: *ο σεισμός ερείπωσε όλο το χωριό* || *οι ερειπωμένες πόλεις τής βομβαρδισμένης χώρας*. — **ερείπωση** (η) [μεσν.].

ερεισίνωτο (το) [1851] {ερεισινώτ-ου | -ων} (επίσ.) το μέρος τού καθίσματος (καρέκλας, καναπέ κ.λπ.), που χρησιμεύει για τη στήριξη τής πλάτης ΣΥΝ. (καθημ.) πλάτη, ράχη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐρεισίς* «στήριξη» (< αρχ. *ἐρείδω*) + *νῶτο*].

έρεισμα (το) {ερείσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το υποστήριγμα, ό,τι τοποθετείται ή κατασκευάζεται σε δεδομένη θέση, για να προσφέρει στήριξη: *~ δρόμου / σιδηροδρομικής γραμμής / οικοδομήματος / γέφυρας* ΣΥΝ. στήριγμα, στύλος, υποστήριγμα, αντιστήριγμα, βάση **2.** (α) το πλευρικό τμήμα τού δρόμου (μεταξύ τού οδοστρώματος και τής τάφρου ή των ορίων τής εδαφικής έκτασης τού δρόμου) (β) το τμήμα τής σιδηροδρομικής γραμμής μεταξύ τής σιδηροτροχιάς και τής σκυρόστρωσης **3.** (μτφ.) οτιοσδήποτε ή οτιδήποτε μπορεί να προσφέρει υποστήριξη, λειτουργεί ως βάση θεμελίωσης και παρέχει τα εχέγγυα για εγχείρημα, θέση, απόφαση κ.λπ.: *δεν έχει ισχυρά ~ στο κόμμα και η παραμονή του στην ηγεσία είναι αβέβαιη* || *η απόφασή τους δεν έχει κανένα ηθικό ~* ΣΥΝ. (για πρόσ.) υποστηρικτής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρείδω* (βλ. λ. *ερείδομαι*)].

ερειστικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που εξασφαλίζει τη στήριξη, υποστήριξη: *~ ιστός*· ΦΡ. ***ερειστικό σύστημα*** σύστημα οστών και χόνδρων, που παρέχει στο σώμα το πλαίσιο στηρίξεώς του: *ο σκελετός αποτελεί το ~ τού ανθρωπίνου σώματος* ΣΥΝ. υποστηρικτικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εριστικός*.

Ε.Ρ.Ε.Ν. (η) Εθνική Ριζοσπαστική Ένωσις Νέων (η νεολαία τής Ε.Ρ.Ε.).

ερέτης (ο) {ερετών}, **ερέτρια** (η) {ερετριών} (αρχαιοπρ.) ο κωπηλάτης. — **ερετικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος, δούλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *erə- «κωπηλατώ», πβ. σανσκρ. ari-tár- «κωπηλάτης», λατ. remus, γαλλ. rameur κ.ά. Ομόρρ. *τρι-ήρης* (βλ.λ.), *Ἐρέ-τρια, ὑπ-ηρέτης* κ.ά.].

Ερέτρια (η) πόλη τής Εύβοιας κοντά στη Χαλκίδα. — (λόγ.) **Ερετριεύς** (ο) {Ερετρι-έως | -είς}, **ερετριακός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρέτης* (βλ.λ.), οπότε το όνομα τής πόλης θα σήμαινε «αυτήν που παράγει κωπηλάτες»].

ερευγμός (ο) (λόγ.) η ερυγή, το ρέψιμο. — **ερεύγομαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρεύγομαι*, βλ. λ. *ρεύομαι*].

έρευνα (η) [αρχ.] {-ας κ. (λόγ.) -εύνης | -ευνών} **1.** η συστηματική εξέταση δεδομένων για την επιβεβαίωση, τον εμπλουτισμό ή την ανακάλυψη νέων στοιχείων: *κοινωφελής / δημόσια / ιδιωτική / ελεύθερη / εξονυχιστική / πολιτική / στρατιωτική ~* || *~ τού διαστήματος / τού εδάφους / τού υπεδάφους / των Γραφών* ΣΥΝ. (λόγ.) αναδίφηση, μελέτη **2.** (ειδικότ.) η συστηματική ενασχόληση με την επίλυση επιστημονικών προβλημάτων, την προώθηση μιας θεωρίας, την εύρεση δεδομένων κ.λπ., συνήθ. κατ' αντιδιαστολή προς τη διδασκαλία: *ασχολούμαι με την ~* || *κάνω ~* || *βασική ~* (αυτή που γίνεται στα πανεπιστήμια, κατ' αντιδιαστολή προς την *εφαρμοσμένη ~*) **3.** η στατιστική καταγραφή και διερεύνηση δεδομένων, παραγόντων και διαπλεκομένων σχέσεων στο πλαίσιο ενός συνόλου ατόμων: *διαφημιστική / δημογραφική ~* || *~ τής οικονομικής κατάστασης τής χώρας / τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. σφυγμομέτρηση **4.** η συστηματική προσπάθεια εντοπισμού (αντικειμένου ή προσώπου): *~ για εξεύρεση χρυσού / πετρελαίου* || *ένταλμα / ομάδα / διεξαγωγή έρευνας* || *~ σωματική* (βλ.λ.) / *κατ' οίκον* || *διατάχθηκε ~ για τον εντοπισμό των δραπετών* || *η εμπροσθοφυλακή διεξάγει ~ για τον εντοπισμό εχθρικών πυροβολείων* ΣΥΝ. αναζήτηση, (καθημ.) ψάξιμο, (λόγ.) ανίχνευση.

ερευνητής (ο) [μτγν.], **ερευνήτρια** (η) (σημ. 1) [μεσν.] {ερευνητριών} **1.** πρόσωπο που ερευνά, που μελετά με τρόπο συστηματικό: *~ των Γραφών / τής νεότερης ιστορίας / των αρχαίων κειμένων* ΣΥΝ. μελετητής, εξερευνητής • **2.** ΦΩΤΟΓΡ. το εξάρτημα τής φωτογραφικής μηχανής, που εντοπίζει και ρυθμίζει τη θέση τής εικόνας μέσα στον σκοτεινό θάλαμο.

ερευνητικός, -ή, -ό [μεσν] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έρευνα: *~ πρόγραμμα / έργο / κέντρο / ομάδα / φορέας / τμήμα / ίδρυμα* **2.** αυτός που είναι ικανός για έρευνα: *~ μυαλό* **3.** (μτφ.) διερευνητικός: *~ βλέμμα*. — **ερευνητικά** επίρρ., **ερευνητικότητα** (η) [1888].

ερευνώ ρ. μετβ. {ερευνάς... | ερεύν-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} **1.** ασχολούμαι με τη συστηματική διερεύνηση και μελέτη δεδομένων, προσπαθώντας να τα ερμηνεύσω ή να ανακαλύψω καινούργια: *~ σε βάθος / εξονυχιστικά την υπόθεση* || *ερευνά τα αίτια τού ατυχήματος* || *το πρόσφατο ιστορικό παρελθόν δεν έχει ερευνηθεί* || *ερεύνησε τις Γραφές* || *πρέπει να ερευνηθούν οι παράγοντες που προκαλούν τέτοια φαινόμενα* ΣΥΝ. διερευνώ, εξετάζω, μελετώ, αναλύω, (λόγ.) εντρυφώ **2.** προσπαθώ να εντοπίσω (πρόσωπα ή αντικείμενα), ψάχνω να βρω: *η αστυνομία ερευνά την περιοχή για τον εντοπισμό των υπόπτων* || *ερευνήθηκε το δωμάτιο για αποτυπώματα* || *ερεύνησαν το πλοίο για ναρκωτικά* ΣΥΝ. (λόγ.) ανιχνεύω, (καθημ.) ψάχνω, ζητώ **3.** (ειδικότ.) προσπαθώ να προσεγγίσω (κάτι) ανακαλύπτοντας όλες του τις διαστάσεις και φωτίζοντάς το από κάθε πλευρά: *ερευνούσε τα μυστήρια τής ζωής, την αγάπη και τον έρωτα* ΣΥΝ. αναζητώ· ΦΡ. ***πίστευε και μη ερεύνα*** (συντομευμένη μορφή τού *πίστευε καὶ μὴ ἐρεύνα τὰ τῆς πίστεως*, φρ. τής πατερικής παράδοσης που δηλώνει ότι τα ζητήματα τής πίστεως δεν ερμηνεύονται με τον ορθό λόγο· η φρ. παρανοήθηκε και στη συντομευμένη της μορφή χρησιμοποιήθηκε ως δογματική απαγόρευση τής έρευνας γενικότερα) η πίστη δεν χρειάζεται αποδείξεις· (καθημ.) για περιπτώσεις στις οποίες η πρόταξη τής λογικής κρίνεται μη απαραίτητη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ερευνῶ (-άω)* < **ἐρεϝ-εν-άω* < *ἐρῶ* «ρωτώ, ζητώ» < **ἐρεϝ-έω*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. σκανδ. raun «έρευνα, αναζήτηση». Ομόρρ. *ἐρωτῶ* (βλ.λ.)].

Ερέχθειο (το) [μτγν.] {Ερεχθείου} ο οίκος τού Ερεχθέα, τού αυτόχθονα ήρωα τής Αθήνας, στην Ακρόπολη· από τα πλουσιότερα διακοσμημένα κλασικά κτήρια (τέλος 5ου αι. π.Χ.) στέγαζε τις συγγενείς λατρείες τής Αθηνάς Πολιάδος, τού Ποσειδώνα, τού Ερεχθέα, τού Κέκροπα και τού Βούτη.

Ερεχθεύς (ο) {Ερεχθέ-ως, -α} ΜΥΘΟΛ. ήρωας και βασιλιάς τής Αθήνας, καθιέρωσε τη γιορτή των Παναθηναίων. Επίσης **Ερεχθέας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐρεχθεύς / Ἐριχθόνιος*, αγν. ετύμου, πιθ. αιγαιακής

προελ., που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *χθόνιος* και *ἐρέχθω* «σπάζω, καταστρέφω»].

ερήμην επίρρ. (+γεν.) **1.** ΝΟΜ. η δικαστική απόφαση η οποία εκδίδεται μετά από συζήτηση στο ακροατήριο κατά την οποία δεν είχαν μετάσχει όλοι οι διάδικοι: *καταδικάστηκε ~* ΑΝΤ. κατ' αντιμωλίαν **2.** (γενικότ.) χωρίς την παρουσία: *«το παρόν υπάρχει ~ τού παρελθόντος»* (εφημ.) **3.** χωρίς τη συγκατάθεση (κάποιου), χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψιν, εν αγνοία του: *το παρασκήνιο τής διαδοχής εξελίσσεται ~ τού προέδρου.*
[ΕΤΥΜ. Από την αρχ. φρ. *ἐρήμην δίκην* (ενν. *ἔδωκα / κατέγνων / ὦφλον / εἷλον*), όπου η αιτ. *ἐρήμην* (τού ουσ. *ἐρήμη*, παράλλ. τ. τού *ἔρημος*) χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς. Ήδη αρχ. η σύνταξη με γεν. (λ.χ. *ἐρήμην τινὸς καταγνῶναι τὴν δίαιταν*, Δημοσθένης)].

ερημητήριο (το) [1871] {ερημητηρί-ου | -ων} **1.** ο τόπος στον οποίο μεταβαίνει κανείς ως ερημίτης ΣΥΝ. ησυχαστήριο, ασκητήριο, κάθισμα **2.** (γενικότ.) κάθε τόπος κατάλληλος για απομόνωση και διαλογισμό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. ermitage (< ermite < μτγν. *ἐρημίτης*)].

ερημιά κ. (λόγ.) **ερημία** (η) [αρχ.] **1.** ο έρημος τόπος, αυτός που δεν κατοικείται από ανθρώπους και απέχει από κατοικημένη περιοχή: *δεν έβλεπες ψυχή ζώσα σε εκείνη την ~* ΣΥΝ. ερημότοπος, (οικ.) τέρμα Θεού **2.** (ειδικότ.) ο τόπος στον οποίο υπάρχουν λίγοι άνθρωποι, απουσία ανθρώπων: *~ το τριήμερο των γιορτών η Αθήνα* **3.** (μτφ.) η κατάσταση τής αποξένωσης, τής έλλειψης ανθρώπινης επαφής: *η ~ τής ξενιτειάς* **4.** η ψυχική γύμνια, η απουσία συναισθημάτων: *η ~ τής καρδιάς του* ΣΥΝ. απανθρωπιά, ψυχρότητα.

ερημικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την έρημο: *~ περιοχή* **2.** (για τόπους) ακατοίκητος, απομονωμένος, χωρίς ανθρώπους ή απομακρυσμένος και δυσπρόσιτος: *~ παραλία / δρόμος / έκταση* || *εκκλησιά ~* ΣΥΝ. έρημος **3.** (σπάν. για πρόσ.) αυτός που προτιμά τη μοναξιά ή έχει συνηθίσει σε αυτή: *~ χαρακτήρας / ψυχή* ΣΥΝ. μοναχικός, αντικοινωνικός. — **ερημικά** επίρρ.

ερημίτης (ο) [μτγν.] {ερημιτών}, **ερημίτισσα** (η) {ερημιτισσών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. μοναχός ο οποίος μεταβαίνει συνήθ. σε έρημους τόπους για την ολοκληρωτική αφιέρωσή του στον ασκητισμό, στην εκπλήρωση τού μοναστικού ιδεώδους ΣΥΝ. αναχωρητής **2.** (μτφ.) κάθε άτομο με τάσεις απομόνωσης, αποφυγής κοινωνικών συναναστροφών και εσωστρέφειας: *χωρίς φίλους και συναναστροφές κατάντησε ~* ΣΥΝ. ακοινώνητος, μονόχνοτος, κλειστός, (καθημ.) μοναχικός, (λαϊκ.) μαγκούφης. **ερημιτικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

ερημιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο ασκητισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eremitism].

ερημοδικία (η) [1871] {ερημοδικιών} ΝΟΜ. η εκδίκαση τής διαφοράς στο ακροατήριο κατά την οποία είτε ο ενάγων είτε ο εναγόμενος είναι δικονομικά απόντες ΑΝΤ. δίκη κατ' αντιμωλίαν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. jugement par contumace].

ερημοδικώ ρ. αμετβ. [1887] {ερημοδικείς...} δικάζομαι χωρίς να παρίσταμαι ως διάδικος στη δικαστική διαδικασία.

ερημοκκλήσι [μεσν] κ. (λαϊκ.) **ρημοκκλήσι** (το) {ερημοκκλησ-ιού | -ιών} εκκλησία μικρών διαστάσεων και συνήθ. πρόχειρης κατασκευής, που βρίσκεται σε εξοχική και ερημική τοποθεσία, χωρίς να εντάσσεται σε ενορία κοντινής περιοχής ΣΥΝ. εξωκκλήσι. Επίσης **ερημοκκλησιά** (η).

ερημονήσι (το) [μεσν.] {ερημονησ-ιού | -ιών} το μικρό, δυσπρόσιτο και άνυδρο νησί, που κατά κανόνα μένει ακατοίκητο ΣΥΝ. ξερονήσι. Επίσης **ερημόνησο** (το) κ. **ερημόνησος** (η) [μεσν.].

ερημοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εξάπλωση των ερήμων λόγω αλλαγής τού κλίματος ή λόγω ανθρώπινων παρεμβάσεων (υπερβόσκηση, καταστροφή δασών και τού υποστρώματός τους, καταστροφή τής γονιμότητας με υπερεντατική καλλιέργεια).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. desertification].

έρημος (η) {ερήμ-ου | -ων, -ους} **1.** άνυδρη, αμμώδης περιοχή μεγάλης έκτασης με ελάχιστο δείκτη βροχοπτώσεων, που μπορεί να συντηρεί πολύ λίγες, κατάλληλα προσαρμοσμένες, μορφές ζωής: *η ~ Σαχάρα·* ΦΡ. (α) ***φωνή βοώντος εν τη ερήμω*** βλ. λ. *βοώ* (β) ***αλεπού τής ερήμου*** βλ. λ. *αλεπού* **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο απουσιάζει η ανθρώπινη επαφή, όπου κυριαρχεί η μοναξιά και η αποξένωση: *στην ~ των μεγαλουπόλεων / των μεγάλων αστικών κέντρων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρῆμος / ἔρημος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. r̥té «χωρίς, εκτός», λατ. rarus «αραιός, σπάνιος» (> γαλλ. rare) κ.ά.].

έρημος, -η, -ο [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **έρμος** **1.** (για τόπους) αυτός που δεν κατοικείται: *~ νησί / βουνό* ΣΥΝ. ακατοίκητος, ασύχναστος **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει εγκαταλειφθεί, που δεν εμφανίζει τη συνηθισμένη του κίνηση και ζωή: *οι ~ δρόμοι στην Αθήνα τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. ερημωμένος, άδειος, εγκαταλελειμμένος **3.** (για πρόσ.) αυτός που ζει μοναχικά, που δεν έχει κοινωνικές επαφές ή δεσμεύσεις: *πέρασε ~ τα γεράματά του* ΣΥΝ. (λόγ.) μονήρης, (εκφραστ.) απομονωμένος, καταμόναχος, κατάμονος· ΦΡ. (α) ***μόνος κι έρημος*** εντελώς μόνος (β) (παροιμ.) ***ο φόβος φυλάει τα έρ(η)μα*** βλ. λ. *φόβος* **4.** (κυρ. στον τ. *έρμος*) (α) αυτός που έχει υποστεί βάσανα, ταλαιπωρίες: *κι αυτή η ~ η μάννα του τι έχει τραβήξει για να τον μεγαλώσει* ΣΥΝ. ταλαίπωρος, καημένος, κακόμοιρος (β) για κάτι που δυσκολεύεται πολύ κάποιος να το επιτύχει: *κατάφερε επιτέλους να πάρει αυτό το ~ το πτυχίο* **5.** αυτός που έχει αφεθεί χωρίς επιτήρηση ή φύλαξη: *έφυγε κι άφησε το σπίτι ~ και απροστάτευτο* ΣΥΝ. αφύλαχτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*.

ερημοσπίτης (ο) {δύσχρ. ερημοσπιτών} αυτός που δεν καταφέρνει να στήσει νοικοκυριό, σπιτικό· κυρ. στη ΦΡ. ***πολυτεχνίτης κι ερημοσπίτης*** αυτός που λόγω τού πλήθους των ασχολιών του δεν καταφέρνει να στήσει νοικοκυριό.

ερημόσπιτο (το) σπίτι παλιό και, συνήθ., ακατοίκητο.

ερημότοπος (ο) [μεσν.] ο ερημικός τόπος, συνήθ. χωρίς νερό και βλάστηση ΣΥΝ. ξερότοπος, αγριότοπος, ερημιά.

ερημώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ερήμω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) έρημο, χωρίς κατοίκους: *ο πόλεμος ερήμωσε την περιοχή για πολλά χρόνια* || *η μετανάστευση ερήμωσε την ύπαιθρο* ΣΥΝ. καταστρέφω, (λαϊκ.) ρημάζω, (λόγ.) εκκενώνω ♦ **2.** (αμετβ.) εγκαταλείπομαι, μένω έρημος: *το χωριό με τα χρόνια ερήμωσε· μόνο κάποιοι γέροντες απέμειναν* || *οι παραλίες το καλοκαίρι γεμίζουν κόσμο, αλλά τον χειμώνα ερημώνουν* ΣΥΝ. αδειάζω. — **ερήμωση** (η) [μτγν.] κ. **ερήμωμα** (το).

έρθω (να/θα) ρ. → έρχομαι

-ερί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν το κατάστημα το οποίο πουλά ή σερβίρει ορισμένο είδος φαγητού: *κρεπ-ερί, σπαγγετ-ερί, πατισ-ερί, κρουασαντ-ερί.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, το οποίο απαντά σε λ. γαλλ. προελεύσεως (λ.χ. crêperie > *κρεπ-ερί*, pâtisserie > *πατισ-ερί*)].

έριδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ιδος | -ίδων} η φιλονικία, η αντιπαλότητα, οι εντάσεις και οι προστριβές μεταξύ των μελών ενός συνόλου: *άρχισαν οι ~ στο εσωτερικό τού κόμματος* || *ενδοπαραταξιακές / εμφύλιες / θρησκευτικές / πολιτικές ~* ΣΥΝ. διχόνοια, προστριβή, διαπληκτισμός, διένεξη· ΦΡ. ***το μήλο(ν) τής Έριδος*** (i) ΜΥΘΟΛ. το μήλο στο οποίο η Έρις έγραψε «να δοθεί στην ωραιότερη» *(τῇ καλλίστῃ)* και το έριξε ανάμεσα στις θεές Αθηνά, Αφροδίτη και Ήρα, οι οποίες το διεκδίκησαν η καθεμία για τον εαυτό της (ii) (μτφ.) το αντικείμενο μιας διεκδίκησης, αυτό για το οποίο ερίζουν, αντιδικούν κάποιοι: *η περιφέρειά μας αποτελεί το ~ για τα δύο μεγάλα κόμματα στις εκλογές* || *ο Ευφράτης ποταμός είναι ~ μεταξύ Τουρκίας και Συρίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εριστικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔρις, -ιδος*, αγν. ετύμου. Η ύπαρξη τού θ. *ἐριδ-* φέρνει στην επιφάνεια πιθ. αντιστοιχία με το ρ. *ἐρείδω* «στηρίζω, ακουμπώ» (σημασιολογικώς αναπόδεικτη), ενώ εξίσου αστήρικτη παραμένει η παλαιότ. άποψη για σύνδεση με το ρ. *ἐρέθω* (βλ. κ. *ἐρεθίζω*) και με τα σανσκρ. ári- / arí- «εχθρός»].

ερίζω ρ. αμετβ. [μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.] (αρχαιοπρ.) (+για / +περί) εμπλέκομαι σε έριδες, σε φιλονικίες, έχω εριστική διάθεση, συγκρούομαι (με κάποιον) διεκδικώντας (κάτι): *αδίκως ερίζουν για την ορθότητα ή μη των νέων μέτρων, εφόσον η καθιέρωσή τους είναι δεδομένη* || *ερίζουν οι υποψήφιοι για τη διαδοχή* || *επτά πόλεις ερίζουν περί τής καταγωγής τού Ομήρου* ΣΥΝ. (λόγ.) φιλονικώ, λογομαχώ, (καθημ.) καβγαδίζω, μαλώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εριστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἐρίδ-jω* < *ἔρις, -ιδος*].

Ερινύες (οι) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυναικείες θεότητες (Τισιφόνη, Αληκτώ, Μέγαιρα) που τιμωρούσαν την αδικοπραγία, κυρ. τα εγκλήματα κατά στενών συγγενών **2.** (μετωνυμ.) οι τύψεις που επέρχονται ως συνέπεια κάθε άδικης πράξης: *τον κυνηγούν οι ~ τής προδοσίας* ΣΥΝ. ενοχές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐρινύς, -ύος*, αβεβ. ετύμου. Δεν αποδεικνύεται επιστημονικά η σύνδεση με τη λ. *ἔρις*, καθώς και με το σανσκρ. riṣyati «υφίσταμαι βλάβη»].

έριο (το) {ερί-ου | -ων} (λόγ.) το μαλλί τού προβάτου και ειδικότ. το κατεργασμένο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔριον*, υποκ. τού αρχ. *εἶρος* «μαλλί» < **Fέρ-Fος*, που συνδ. με λατ. vervex «κριάρι», αρχ. ιρλ. ferb «αγελάδα» και πιθ. με την αρχ. λ. *(F)αρήν* «αρνί». Ομόρρ. *ἐρέα*].

εριοπαραγωγός (ο) (λόγ.) αυτός που παράγει μαλλί· και ως επίθ. (-ός, -ός, -ό): *~ χώρα.*
[ΕΤΥΜ. < *έριο* «μαλλί» (βλ.λ.) + *παραγωγός*].

εριουργείο (το) [μτγν.] εργαστήριο επεξεργασίας και ύφανσης μαλλιού ΣΥΝ. κλωστοϋφαντουργείο, κλωστοϋφαντήριο.

εριουργία (η) {χωρ. πληθ.} η βιοτεχνική επεξεργασία ερίου για τη μετατροπή του σε κλωστοϋφαντουργική ύλη, που προορίζεται για την κατασκευή μάλλινων υφασμάτων. Επίσης **εριουργική** [μτγν.]. — **εριουργός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐριουργός* < *ἔριον* «μαλλί» (βλ.λ.) + *-ουργός* < *ἔργον*].

εριστικός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί εντάσεις και φιλονικίες, που συχνά καταλήγει, ξεσπά σε καβγά: *ήρθε εκνευρισμένος με φανερά ~ διάθεση* || *είναι εκ φύσεως εριστικός και αρπάζεται εύκολα* ΣΥΝ. φιλόνικος, (καθημ.) καβγατζής, (για διάθεση, στάση) καβγατζήδικος, (αρχαιοπρ.) φίλερις ΑΝΤ. ήπιος, συμφιλιωτικός. — **εριστικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **εριστικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρίζω*].

εριστικός – ερειστικός: ομόηχα. Οι λέξεις ακούγονται το ίδιο («ομόηχα»), αλλά το μεν **εριστικός** είναι από το **ερίζω** «τσακώνομαι» (πβ. *έρις / έριδα*) και σημαίνει «καβγατζής, αυτός που όλο αρπάζεται και μαλώνει με τους άλλους», το δε **ερειστικός** είναι από το **ερείδομαι** «στηρίζομαι» και σημαίνει (ως τεχνικός όρος) «υποστηρικτικός».

ερίτιμος, -ος, -ο (λόγ.) (για γραπτές ή προφορικές προσφωνήσεις) ο εξαιρετικά σεβαστός και έντιμος· κυρ. για γυναίκα: *η ~ κυρία* ΣΥΝ. εντιμότατος, αξιότιμος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρι-* (επιτατ. μόριο) + *-τιμος* < *τιμή*. Το εμφατικό πρόθεμα *ἐρι-* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τις λ. *ὄρνυμι* «ωθώ, σηκώνω, ξεσηκώνω», *ἐρέας* «παιδί»].

ερίφης (ο) {ερίφηδες}, **ερίφισσα** (η) {εριφισσών} (λαϊκ.) πονηρός άνθρωπος, που με υπολογισμούς προσπαθεί να ξεπεράσει τους υπολοίπους ΣΥΝ. κατεργάρης, εξυπνάκιας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. herif «άθλιος, ευτελής»].

ερίφιο (το) {ερiφί-ου | -ων} (επίσ.) το κατσίκι: *χωρίζω τους αμνούς από τα ~* (πβ. *την ήρα από το στάρι*). Επίσης (διαλεκτ.) **ρίφι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐρίφιον*, υποκ. τού αρχ. *ἔριφος* < I.E. *erbhī- «δορκάς» (με αντιμετάθεση και σχηματισμό όπως στο *ἔλαφος*), πβ. αρμ. oroj «αρνί», erinj «μοσχάρι», λατ. aries «κριάρι» κ.ά.].

Εριφύλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τού Άργους Ταλαού, αδελφή τού Αδράστου, σύζυγος τού Αμφιαράου, τον οποίο ενέπλεξε στην εκστρατεία των Επτά κατά τής Θήβας· ο γιος τους εκδικούμενος τον θάνατο τού πατέρα του τη σκότωσε μετά την εκστρατεία των Επιγόνων **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < εμφατ. πρόθεμα *ἐρι-* (για το οποίο βλ. λ. *ἐρί-τιμος*) + *-φύλη* < *φῦλον*].

έρκερ (το) {άκλ.} ΑΡΧΙΤ. κλειστός εξώστης ή προεξοχή δωματίου σε ελεύθερο χώρο (αυλή, δρόμο κ.λπ.) με ή χωρίς τζάμια, η οποία εφαρμόζεται σε ορόφους πάνω από το ισόγειο, κυρ. για την αύξηση τού εσωτερικού χώρου (πβ. λ. *σαχνισί*).
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Erker < παλ. γαλλ. archiere «πολεμίστρα, αψιδωτό παράθυρο» < λατ. arcuarius < arcus «αψίδα»].

ερ-κοντίσιον (το) {άκλ.} ελλην. *κλιματισμός, κλιματιστικό (μηχάνημα)*· η ηλεκτρική συσκευή που τοποθετείται σε κλειστό χώρο για τη ρύθμιση τής θερμοκρασίας και τής υγρασίας τού αέρα σε επιθυμητά επίπεδα (βλ. λ. *κλιματιστικός*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. air-condition].

έρκος (το) (λόγ.) φράγμα, φραγμός· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***έρκος οδόντων*** ο φυσικός φραγμός που δημιουργούν οι οδοντοστοιχίες εμποδίζοντας την ομιλία (β) ***ποίον σ' έπος φύγεν έρκος οδόντων;*** (ομηρική φρ., *ποῖόν σ' ἔπος φύγεν ἕρκος ὀδόντων:*) (πώς ξεστόμισες τέτοιον λόγο:) για φράση, διατύπωση, λέξη που ξεφεύγει από το στόμα κάποιου αυθόρμητα ή χωρίς επαρκή λογική επεξεργασία: *«γινόταν μια επιθετική επικοινωνιακή πολιτική με εκφυγή από το έρκος των οδόντων υπερβολικών επών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λατ. sarcio «αναπαράγω, επισκευάζω» και με χεττ. šarnink- «αποζημιώνω», ενώ έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με τη λ. *ὅρκος*].

έρμα (το) {έρμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** το συνολικό βάρος που προστίθεται σε σκάφος, για να ρυθμίζει την ισορροπία του: *~ πλοίου / αεροστάτου* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σαβούρα **2.** (μτφ.) το ηθικό σύστημα, το πλέγμα αξιών και κριτηρίων, βάσει τού οποίου διατηρεί κανείς την ηθική του ακεραιότητα και δεν παρεκκλίνει: *στερείται ηθικού ~* ΣΥΝ. αρχές, χαρακτήρας, ποιότητα· ΦΡ. ***αφετήριον έρμα*** οτιδήποτε σηματοδοτεί την αφετηρία, την έναρξη μιας πορείας, εξέλιξης: *το ~ τής αναζήτησης και όλων των ερευνών του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρμα* < I.E. *swer- «βαρύς», πβ. λιθ. svarùs «βαρύς», αρχ. γερμ. swār(i), γερμ. schwer «βαρύς, δύσκολος» κ.ά. Δεν φαίνεται πιθ. η εκδοχή τής αρχικής σημ. «πάσσαλος», που θα συνέδεε το *ἕρμα* με λ. όπως σανσκρ. svāru-, λατ. surus κ.ά. Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μικρασιατικά ή λυδικά τοπωνύμια, όπως το όνομα τού λυδικού ποταμού *Ἕρμος*].

Ερμαί (οι) [αρχ.] οι ερμαϊκές στήλες (βλ. λ. *ερμαϊκός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παροιμία*.

ερμαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ερμή: *~ κεφαλή / χαρακτηριστικά* **2.** ***ερμαϊκή στήλη*** (στην αρχαιότητα) τετράπλευρη στήλη με λαξευμένη πάνω της γενειοφόρο κεφαλή τού θεού Ερμή, που χρησίμευε ως οδοδείκτης.

έρμαιο (το) {ερμαί-ου | -ων} (πρόσωπο ή αντικείμενο) που δεν καθορίζει το ίδιο την πορεία που ακολουθεί, που παρασύρεται χωρίς να μπορεί να αντιδράσει: *το καράβι έγινε ~ των κυμάτων και των ανέμων || ~ των παθών του οδηγήθηκε στο έγκλημα || η χώρα έγινε ~ τής διεθνούς κρίσης* ΣΥΝ. παίγνιο, θύμα, λεία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρμαιον*, αρχική σημ. «δώρο τού Ερμή, απροσδόκητο θεϊκό δώρο», < *Ἑρμῆς*].

ερμάριο (το) {ερμαρί-ου | -ων} ράφι, θήκη ή ντουλάπι για ρούχα, τρόφιμα κ.ά. Επίσης **ερμάρι** κ. **αρμάρι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑρμάριον* < *ἁρμάριον* < λατ. armarium < arma «όπλα»].

ερματισμός (ο) [1858] η πρόσθεση βάρους στο κύτος σκάφους για την εξασφάλιση μεγαλύτερης σταθερότητας κατά την πλεύση. Επίσης **ερμάτιση** (η). — **ερματίζω** ρ. [αρχ.].

ερμαφροδιτισμός (ο) [1888] ΒΙΟΛ. η συνύπαρξη (ανατομική και λειτουργική) γεννητικών οργάνων και των δύο φύλων στο αυτό άτομο (παθολογική στον άνθρωπο): *ο ~ παρατηρείται σε ζωικές ομάδες, όπως τα παράσιτα*. Επίσης **ερμαφροδισία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hermaphroditisme].

Ερμαφρόδιτος (ο) ΜΥΘΟΛ. ανθρώπινο πλάσμα θεϊκής καταγωγής (Ερμής και Αφροδίτη) με τα χαρακτηριστικά και των δύο φύλων, τού οποίου οι απεικονίσεις αποτελούσαν συχνό διακοσμητικό μοτίβο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἑρμαφρόδιτος* < *Ἑρμῆς* + *Ἀφροδίτη*].

ερμαφρόδιτος, -η, -ο 1. (για ζωντανούς οργανισμούς) αυτός που διαθέτει αναπαραγωγικά, γεννητικά όργανα και των δύο φύλων: *~ άνθος* ΣΥΝ. αυτογονιμοποιούμενος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι ξεκαθαρισμένος, που εμφανίζει χαρακτηριστικά αντιφατικά: *~ πολιτικό σκηνικό* ΣΥΝ. (λόγ.) ασαφής, αντιφατικός, αδιευκρίνιστος, απροσδιόριστος, αμφίρροπος, αόριστος ΑΝΤ. (λόγ.) σαφής, ευκρινής.

ερμηνεία (η) [αρχ.] {ερμηνειών} **1.** η εξήγηση, ανεύρεση κρυμμένων νοημάτων ή η ανάδειξη των αιτιών, των προθέσεων και των παραγόντων που συντελούν στη διαμόρφωση συγκεκριμένου αποτελέσματος: *τέτοια ενέργεια επιδέχεται πολλές ~ || η ~ μιας πολιτικής επιλογής / μιας περίεργης ενέργειας / ενός ανακοινωθέντος || πρωτότυπη / νέα / λογική / αντιφατική / αστήρικτη ~* ΣΥΝ. αποσαφήνιση, διασάφηση **2.** (ειδικότ.) η αποκατάσταση τής νοηματικής συνοχής ενός κειμένου μέσω τής διασάφησης φράσεων, λέξεων ή χωρίων: *η ~ ενός ποιήματος* ΣΥΝ. σχολιασμός, υπομνηματισμός, ερμήνευμα **3.** ΝΟΜ. η διαδικασία αποδόσεως τού αληθινού νοήματος μιας νομοθετικής διάταξης ή δικαιοπραξίας σε περίπτωση που υπάρχουν διαφωνίες ή ασάφειες ως προς τη δυνατότητα ή τις προϋποθέσεις εφαρμογής της, καθώς και το σχετικό πόρισμα: *~ άρθρων τού Ποινικού Κώδικα || ~ νόμου* **4.** ο τρόπος με τον οποίο ένας καλλιτέχνης αποδίδει, ερμηνεύει καλλιτεχνικό έργο: *πήρε βραβείο ερμηνείας για τον ρόλο του στην ταινία || η ~ της στον δύσκολο ρόλο τής μάννας ήταν μοναδική || αισθαντική ~ τραγουδιού || επιτυχημένη / επιφανειακή / ανεπανάληπτη / απαράδεκτη / κλασική ~* ΣΥΝ. εκτέλεση, παίξιμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετάφραση*.

ερμήνευμα (το) [αρχ.] {ερμηνεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ερμηνεία (σημ. 1) λέξης ή χωρίου ΣΥΝ. εξήγηση, ερμηνεία **2.** (ειδικότ.) το τμήμα λήμματος στα λεξικά που περιέχει τη σημασία ή τις σημασίες του.

ερμηνευτής (ο) [αρχ.], **ερμηνεύτρια** (η) [μτγν.] {ερμηνευτριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την αποκατάσταση τής νοηματικής συνοχής ενός κειμένου, διασαφώντας φράσεις, λέξεις ή χωρία του: *~ αρχαίων κειμένων / των Γραφών* ΣΥΝ. μελετητής, ερευνητής **2.** πρόσωπο που μεταφράζει ένα κείμενο σε άλλη γλώσσα ΣΥΝ. μεταφραστής **3.** καλλιτέχνης που ερμηνεύει έργο, που υποδύεται ρόλο ή εκτελεί μουσικό κομμάτι κ.λπ.: *ο Κατράκης υπήρξε ένας από τους μεγάλους ~ τού αρχαίου θεάτρου || είναι συγχρόνως συνθέτης και ~ των τραγουδιών του*.

ερμηνευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ερμηνευτή ή την ερμηνεία, που επιχειρεί να διασαφήσει: *~ σχόλιο / ικανότητα / δύναμη / παρέμβαση / επιστήμη* ΣΥΝ. επεξηγηματικός, διασαφηνιστικός **2.** ***ερμηνευτική*** (η) ο κλάδος τής φιλολογίας που ασχολείται αποκλειστικά με την ερμηνεία κειμένων. — **ερμηνευτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ερμηνεύω ρ. μετβ. {ερμήνευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω ερμηνεία, εξηγώ: *~ κείμενο / δήλωση / χρησμό / πράξη / φαινόμενο / απόφαση || «ερμήνευσε τις εκλογικές απώλειες ως αποτέλεσμα λαϊκής δυσφορίας»* (εφημ.) ΣΥΝ. αποσαφηνίζω, καθιστώ σαφές **2.** εκτελώ καλλιτεχνικό έργο, το αποδίδω με τον ιδιαίτερο τρόπο μου (ως ηθοποιός, τραγουδιστής κ.λπ.): *~ δύσκολο ρόλο || ερμήνευσε με ευαισθησία ένα ερωτικό τραγούδι* ΣΥΝ. παίζω, τραγουδώ. — **ερμηνεύσιμος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑρμηνεύω* < *ἑρμηνεύς* «εξηγητής, μεταφραστής», αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Έχει προταθεί η άποψη ότι *ἑρμηνεύς* < *Ἑρμῆς*, αν θεωρηθεί ότι ο θεός αυτός λειτουργούσε ως μεσολαβητής μεταξύ θεών και ανθρώπων, ως ερμηνευτής τού θελήματος των θεών στους θνητούς. Βλ. κ. *Ἑρμῆς*].

Ερμής (ο) {-η κ. (λόγ.) -ού} **1.** (α) ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, γιος τού Δία και τής Μαίας, αγγελιαφόρος των Θεών, ψυχοπομπός και θείος κήρυκας, προστάτης τού εμπορίου και τού κέρδους *(κερδώος)* (β) ***Ερμής (ο) Τρισμέγιστος*** ο θεός Θωθ των αρχαίων Αιγυπτίων, όπως ονομάστηκε από τους νεοπλατωνικούς λόγω των συγγενών ιδιοτήτων του προς τον Ερμή (θεωρείται ευρετής τής γραφής, των τεχνών και των γραμμάτων)· φέρεται ως συγγραφέας έργων μαγείας, αστρολογίας και αλχημείας ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ο μικρότερος πλανήτης τού πλανητικού μας συστήματος και πλησιέστερος προς τον Ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑρμῆς* < **Ἑρμῆας* < **Ἑρμάϝας*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἕρμα* «σωρός λίθων», επειδή ο σωρός των λίθων οι οποίοι συγκεντρώνονταν πάνω από τους τάφους, εθεωρείτο σύμβολο τού ψυχοπομπού Ερμή. Δεν μπορεί να αποκλεισθεί, ωστόσο, και η προελλην. αιγαιακή προέλευση τού Ερμή. Ο Ερμής Τρισμέγιστος (κατ' ουσίαν ο αιγυπτιακός θεός Θωθ) εθεωρείτο προστάτης των μυστικιστικών τεχνών και σε αυτόν αφιέρωσαν οι αλχημιστές τη μέθοδο στεγανοποιήσεως των μεταλλικών σκευών που είχαν εφεύρει (βλ. κ. *ερμητικός*)].

ερμητικός, -ή, -ό [1812] (λόγ.) **1.** εντελώς κλειστός, που δεν αφήνει κανένα περιθώριο για διείσδυση ή παραβίαση: *~ κλείσιμο δοχείου* ΣΥΝ. αδιαπέραστος, στεγανός, (καθημ.) κατάκλειστος **2.** (α) αυτός που διαπνέεται από ένα πνεύμα αποκρυφισμού ΣΥΝ. (λόγ.) απόκρυφος (β) αυτός που σχετίζεται με συγγράμματα πάνω σε θέματα απόκρυφα, θεολογικά και φιλοσοφικά, που αποδίδονται στον Ερμή Τρισμέγιστο (βλ. λ. *Ερμής*) **3.** αυτός που δύσκολα αποκρυπτογραφείται και κατανοείται: *~ συγγράμματα / φιλοσοφία / ποίηση* ΣΥΝ. (λόγ.) δυσερμήνευτος, δυσνόητος, δυσεξήγητος, σκοτεινός, γριφώδης, σιβυλλικός ΑΝΤ. ευεξήγητος, ευνόητος, προσιτός, κατανοητός. — **ερμητικ-ά / -ώς** [1812] επίρρ., **ερμητικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hermétique < μεσν. λατ. hermeti-cus < αρχ. *Ἑρμῆς* (βλ.λ.)].

ερμητισμός (ο) [1893] {χωρ. πληθ.} **1.** ποιητικό κίνημα των αρχών τού 20ού αι., που χαρακτηριζόταν από έλλειψη ειρμού, υποκειμενική γλώσσα και ανορθόδοξη δομή, επηρεασμένο από την ποίηση και θεωρία των Νοβάλις, Πόε και με καθαρά φορμαλιστική τεχνική **2.** (μτφ.) η δυσνόητη μορφή ή διατύπωση, η δυσκολία ερμηνείας: *ο ~ των προφητειών / των χρησμών* **3.** η απόκρυφη διδασκαλία των αλχημιστών κατά τον Μεσαίωνα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hermétisme < hermétique. Βλ. κ. *ερμητικός*].

ερμίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μικρό σαρκοφάγο θηλαστικό **2.** γούνα από το παραπάνω ζώο: *παλτό από ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. hermine < λατ. armenius (mus) «(ποντικός) τής Αρμενίας»].

Ερμιόνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Μενελάου και τής Ελένης, σύζυγος τού Νεοπτολέμου, μετά τη δολοφονία τού οποίου παντρεύτηκε τον Ορέστη· παιδί τους ο Τισαμενός **2.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑρμιόνη* < *Ἑρμῆς* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-όνη* (πβ. κ. αρχ. *Ἑρμαι-ών*)].

έρμος, -η, -ο ▸ έρημος

Ερμούπολη (η) η πρωτεύουσα τής Σύρου και τού νομού Κυκλάδων. [ΕΤΥΜ. Η πόλη ιδρύθηκε το 1826 και οφείλει το όνομά της («πόλη τού Ερμού») στην αυξημένη εμπορική δραστηριότητα που της εξασφάλιζε το λιμάνι].

έρμπας (το) {άκλ.} το αερολεωφορείο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < αγγλ. air-bus].

Ερνέστος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Ernest (πβ. γερμ. Ernst) < αρχ. γερμ. eornost «σοβαρότητα – μάχη (μέχρι θανάτου)»].

-έρνω (λαϊκ.) παραλλαγή τού -άρω (βλ.λ.) *τρακ-άρω: τρακ-έρνω, τρατ-άρω: τρατ-έρνω, φουμ-άρω: φουμ-έρνω.*

-ερό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδετέρων ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** σκεύος για τη φύλαξη ή το σερβίρισμα υγρού: *τσαγι-ερό, λαδ-ερό, μπιμπ-ερό* **2.** αντικείμενο ορισμένης χρήσης: *μπανι-ερό, φυσ-ερό.* [ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τού παραγ. επιθήματος *-ερός* (βλ.λ.)].

-ερός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ιδιότητα, βασικό χαρακτηριστικό ή ικανότητα: *παγ-ερός, λαδ-ερός, σιχαμ-ερός, βλαβ-ερός, σκι-ερός, λυπητ-ερός, γλιστ-ερός.* [ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τρομ-ερός*, μτγν. *θλιβ-ερός, παγ-ερός*), που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ro- με επαύξηση *-ε-* (βλ. κ. *-αρός*). Το μεσν. επίθημα *-ερός* προέρχεται από το αρχ. *-ηρός* (βλ.λ.) με τροπή [i] → [e] λόγω τού *-ρ-* (λ.χ. μεσν. *τυχερός* < αρχ. *τυχηρός*)].

ερπετό (το) **1.** καθένα από τα σπονδυλωτά, χερσόβια ζώα, που έχουν καρδιά διαχωριζόμενη σε δύο κοιλότητες, από αποκλειστικά οστέινο σκελετό και των οποίων το σώμα καλύπτεται από φολίδες ή κεράτινες πλάκες, λ.χ. τα φίδια, οι σαύρες, οι χελώνες, οι κροκόδιλοι **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο απεχθής και ανήθικος άνθρωπος ΣΥΝ. γλοιώδης. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑρπετόν* < *ἕρπω*].

ερπετολογία (η) [1852] ΖΩΟΛ. ο κλάδος που μελετά τα ερπετά και τα αμφίβια. — **ερπετολόγος** (ο/η), **ερπετολογικός,** -ή, -ό [1861]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. herpétologie].

έρπης (ο) {έρπ-ητα | -ητες, -ήτων} ΙΑΤΡ. οξεία δερματική ασθένεια από ιούς, που χαρακτηρίζεται από την εκδήλωση εξανθήματος με φουσκάλες στα χείλη, στο στόμα ή στα γεννητικά όργανα: ~ *απλός / επιχείλιος / των γεννητικών οργάνων / τού στόματος / ζωστήρας* (βλ. λ. *ζώνη*, σημ. 10). Επίσης (καθημ.) **έρπητας**. — **ερπητικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρπης, -ητος* < *ἕρπω*].

ερπυσμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΓΕΩΛ. η αργή κίνηση τού εδάφους από τα ψηλότερα προς τα χαμηλότερα τμήματα μιας πλαγιάς, η οποία καλύπτεται από χαλαρά συνδεδεμένα και αποσαθρωμένα υλικά **2.** (στη μεταλλουργία) η επιμήκυνση που προκαλείται στα μέταλλα όταν αυτά βρίσκονται σε υψηλή θερμοκρασία **3.** το φαινόμενο και η εξέλιξη, με τον χρόνο, της παραμόρφωσης τού σκληρυμένου σκυροδέματος, που φορτίζεται με σταθερό φορτίο. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἑρπύζω*, παραλλ. τ. τού *ἕρπω* (βλ.λ.)].

ερπύστρια (η) {ερπυστριών} καθεμιά από τις δύο συνεχείς, αρθρωτές, εύκαμπτες και εξαιρετικά ανθεκτικές αλυσίδες ή ταινίες, που περνούν πάνω από τους τροχούς, συνήθ. στρατιωτικού άρματος, επιτρέποντας την κίνησή του σε ανώμαλα εδάφη: *οι ~ των τανκς.* [ΕΤΥΜ. Θηλ. τού μτγν. *ἑρπυστής* < αρχ. *ἑρπύζω* < *ἕρπω*, απόδ. τού γαλλ. chenille (αρχικώς «κάμπια»)].

ερπυστριοφόρος, -ος, -ο (όχημα) που φέρει ερπύστριες.

έρπω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} **1.** σέρνομαι στο έδαφος με την κοιλιά: *πέρασε την περίφραξη τού στρατοπέδου έρποντας κάτω από το συρματόπλεγμα* ΣΥΝ. κυλιέμαι, σέρνομαι **2.** (μτφ.) υιοθετώ δουλοπρεπή συμπεριφορά, κολακεύω: *κατάφερε έρποντας να προωθηθεί στην ιεραρχία.* [ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕρπω* < Ι.Ε. *ser-p- «έρπω», πβ. σανσκρ. sárpati «έρπει», λατ. serpo «έρπω», γαλλ. serpent «ερπετό» κ.ά. Ομόρρ. *ἑρπ-ετό(ν), ἑρπ-υσμός, ἕρπ-ης* κ.ά.].

errare humanum est λατ. (Ιερώνυμος) (προφέρεται *εράρε χουμάνουμ εστ*) ελλην. *τὸ πλανᾶσθαι ἀνθρώπινον·* το να κάνει κανείς λάθη είναι ανθρώπινο.

errata λατ. (προφέρεται *εράτα*) ελλην. *λάθη·* σφάλματα ή παροράματα (συνήθ. συγκεντρωμένα στο τέλος βιβλίου). [ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τής μτχ. erratus < ρ. erro «πλανώμαι»].

ερρέτω ρ. (αρχαιοπρ.) ας χαθεί, ας μην υπάρξει καθόλου, να λείπει: *νίκη κερδισμένη με συμβιβασμούς και μεθοδεύσεις, ~!* [ΕΤΥΜ. Γ' εν. προστακτικής ενεστ. τού αρχ. *ἔρρω* «βαδίζω σε κάτι που θα με βλάψει, προς την καταστροφή», αβεβ. ετύμου, ίσως < **Fέρσ-jω*, οπότε η λ. συνδ. με λατ. verro «σκουπίζω, ακονίζω», αρχ. σλαβ. vrěšti «αλωνίζω, κοπανίζω»].

έρρευσα ρ. ▸ ρέω

Ερρίκος (ο) **1.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης **2.** ανδρικό όνομα. [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Errico (πβ. αγγλ. Eric), αρχ. σκανδ. προελ. < einn «ένας» (πβ. ei «άπαξ») + rik «εξουσία, δύναμη»].

ερρινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η έρρινη προφορά ορισμένων φθόγγων (των μπ, ντ, γκ/γγ κ.ά.): *η ~ τού [g] στη λέξη «εγγυώμαι».* [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nasalisation].

έρρινος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. **1.** (για γλωσσικό ήχο) αυτός που αρθρώνεται με αντηχητικό χώρο όχι τη στοματική, αλλά τη ρινική κοιλότητα (τη μύτη)· σχηματίζεται, όταν ο αέρας που εξέρχεται από τους πνεύμονες διοχετεύεται προς τη ρινική κοιλότητα με κλείσιμο τής στοματικής κοιλότητας από το ιστίο τής υπερώας (σταφυλή) **2.** (συνεκδ.) αυτός που φέρει τα χαρακτηριστικά των παραπάνω ήχων ή αποτελείται από τέτοιας ποιότητας φθόγγους: ~ *ομιλία / προφορά / φωνή / τόνος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, -γγ-.* [ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἔρρινος* < *ἐν-* + *-ρινος* < *ῥίς, ῥινός* «μύτη»].

ερρίνωση (η) ΓΛΩΣΣ. {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ερρινοποίηση (βλ.λ.).

έρρυθμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διαθέτει ρυθμό: ~ *απαγγελία / λόγος / κείμενο* ΣΥΝ. ρυθμικός, έμμετρος ΑΝΤ. άρρυθμος. — **ερρύθμως** επίρρ.

ερρωμένως επίρρ. (αρχαιοπρ.) με ανδρεία, δύναμη και αποφασιστικότητα: *αντέστησαν ~* ΣΥΝ. σθεναρώς, ρωμαλέως. [ΕΤΥΜ. αρχ., από τη μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ῥώννυμι* «είμαι ισχυρός». Βλ. λ. *ρώμη*].

Ε.Ρ.Σ. (το) Εθνικό Ραδιοτηλεοπτικό Συμβούλιο (άλλος τύπος τού συνήθους Ε.Σ.Ρ., βλ.λ.).

Έρση (η) γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἕρση* < *ἐέρση* (επικ.) «δροσιά» < *ἐ-* προθεμ. + **Fερσᾱ*, που πιθ. συνδ. με Ι.Ε. λ. για τη βροχή, πβ. σανσκρ. varsá-, ιρλ. frass].

Ε.Ρ.Τ. (η) Ελληνική Ραδιοφωνία Τηλεόραση (η κρατική Ραδιοτηλεόραση).

ερτζιανός, -ή, -ό **1.** ***ερτζιανά (κύματα)*** τα ηλεκτρομαγνητικά κύματα, η διάδοση των οποίων σε συχνότητα περίπου 3.000 γιγαχέρτς (GHz) αποτελεί τη βάση για τη λειτουργία των ραδιοεπικοινωνιών **2.** (συνεκδ.) το ραδιόφωνο ως επικοινωνιακό μέσο: *κάνω εκπομπή στα ~.* [ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hertzien, από το όνομα τού Γερμανού φυσικού H. R. Hertz (1857-94)].

ερυγή (η) (επίσ.) ΦΥΣΙΟΛ. η έξοδος από το στόμα αερίων τού στομάχου· το ρέψιμο: *όξινες ~* (σε περιπτώσεις έλκους τού στομάχου). [ΕΤΥΜ. μτγν. < θ. *ἐρυγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού αρχ. *ἐρεύγομαι* (βλ. κ. *ρεύομαι*)].

ερύθημα (το) {ερυθήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το μη φυσιολογικό κοκκίνισμα τού δέρματος, που οφείλεται σε τοπική υπεραιμία, όπως στη φλεγμονή: *το ~ είναι πολύ συχνό φαινόμενο στις δερματοπάθειες* || *ηλιακό ~* || *~ των γλουτών τού βρέφους.* — **ερυθηματικός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρυθαίνω* < *ἐρεύθω* «κοκκινίζω». βλ. κ. *ερυθρός*].

ερυθηματώδης, -ης, -ες [1839] {ερυθηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με ερύθημα. [ΕΤΥΜ. < *ερύθημα, -ατος* + παραγ. επίθημα *-ώδης*, απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. erythémateux].

ερυθρά (η) ΙΑΤΡ. λοιμώδης εξανθηματική νόσος με μεταδοτικό και επιδημικό χαρακτήρα, που εμφανίζεται κυρ. κατά την παιδική ηλικία. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. rubella < λατ. ruber «ερυθρός»].

Ερυθρά Θάλασσα (η) στενή υδάτινη λωρίδα μεταξύ τής Αραβικής Χερσονήσου και τής Α. ακτής τής Αφρικής. [ΕΤΥΜ. Η ονομασία είναι ήδη αρχ. (Ηρόδοτος) και απαντά τόσο στη λατ. (Mare Rubrum) όσο και στην αραβ. γλώσσα (Al-bahr Al-ahmar). Η εβρ. ονομασία είναι Yam Sūf «θάλασσα των καλαμιών». Δεν είναι σαφής ο λόγος για τον οποίο αποδίδεται στη θάλασσα ο προσδιορισμός «ερυθρά»· το πιθανότερο είναι ότι οφείλεται στο κοκκινωπό χρώμα που κατά καιρούς αποκτούν τα νερά της εξαιτίας συγκεκριμένης ποικιλίας μονοκύτταρων φυκών].

Ερυθραία (η) (τιγκριν. Hagere Ertra, αραβ. Dawlat Irītriyā = Κράτος τής Ερυθραίας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα την Ασμάρα, επίσημες γλώσσες την Τιγκρίνια και την Αραβική και νόμισμα το νάφκα. — **Ερυθραίος** (ο), **Ερυθραία** (η), **ερυθραϊκός,** -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. < ιταλ. Eritrea < ελλην. *ερυθρός*, αφού η χώρα βρέχεται από την Ερυθρά Θάλασσα].

ερυθραιμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική αύξηση τού αριθμού των ερυθρών αιμοσφαιρίων που οφείλεται σε πάθηση τού μυελού ή είναι δευτερογενής προκαλούμενη από άλλα νοσήματα (πνευμονοπάθειες, νεφροπάθειες). [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythraemia].

ερυθραίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ερύθρηνα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) ερυθρό, κόκκινο ♦ (αμετβ.) **2.** είμαι ερυθρός, κόκκινος **3.** (μεσοπαθ. ***ερυθραίνομαι***) γίνομαι ερυθρός, κοκκινίζω.

ερυθρίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το κοκκίνισμα τού προσώπου ΣΥΝ. ερύθημα.

ερυθριώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ερυθριάς... | ερυθρίασα} (λόγ.) γίνομαι κόκκινος, κυρ. στο πρόσωπο, λόγω διευρύνσεως των δερματικών αγγείων (από παθολογικά ή συναισθηματικά αίτια): ~ *από οργή / αιδώ* ΣΥΝ. κοκκινίζω.

ερυθροβλάστη (η) {ερυθροβλαστών} ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. το μητρικό κύτταρο των ερυθρών αιμοσφαιρίων, το οποίο βρίσκεται στον μυελό των οστών· *οι ερυθροβλάστες είναι εμπύρηνα μονοπύρηνα, αρχικώς άχρωμα κύτταρα, που γεμίζουν αιμοσφαιρίνη (βλ.λ.)· στα θηλαστικά αποβάλλουν τον πυρήνα τους και μετατρέπονται σε απύρηνα ερυθρά αιμοσφαίρια (βλ.λ.).* [ΕΤΥΜ. < *ερυθρός* + *βλάστη* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythroblast].

ερυθρογράφος (ο) [μεσν.] ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) ο γραφέας που διακοσμούσε το αρχικό τμήμα κειμένου στους χειρόγραφους κώδικες, γράφοντας με κόκκινη μελάνη τα αρχικά κεφαλαία γράμματα και φιλοτεχνώντας άλλα διακοσμητικά σχέδια.

ερυθρόδερμος (ο) [1851] {-ου κ. -έρμου | -ων κ. -έρμων, -ους κ. -έρμους}, **ερυθρόδερμη** (η) ιθαγενής τής Αμερικής (κυρ. τής Β. Αμερικής) ΣΥΝ. Ινδιάνος. [ΕΤΥΜ. Απόδ. των ονομασιών red-man και red-skin (αγγλ.), που χρησιμοποιήθηκαν για τους Ινδιάνους (ιθαγενείς) τής Αμερικής από τους λευκούς κατακτητές τής ηπείρου].

ερυθροκύτταρο (το) {ερυθροκυττάρ-ου | -ων} το ερυθρό αιμοσφαίριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. erythrocyte].

ερυθρόλευκος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που τα χρώματά του είναι το κόκκινο και το λευκό: ~ *σημαία* ΣΥΝ. ασπροκόκκινος.

ερυθρόμορφος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κόκκινη όψη ή μορφή **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ο ζωγραφικός ρυθμός που έβαφε το βάθος τής παράστασης μαύρο και εξαιρούσε τις μορφές, αφήνοντάς τες στο κόκκινο χρώμα τού πηλού (βλ. λ. *μελανόμορφος*).

ερυθρός, -ά/-ή, -ό (λόγ.) **1.** κόκκινος: *όχημα ερυθρού χρώματος* || ~ *ορείχαλκος* / *αιμοσφαίρια* **2.** (α) ***Ερυθρός Σταυρός*** (γαλλ. Croix Rouge, αγγλ. Red Cross) διεθνής οργάνωση ανθρωπιστικού χαρακτήρα, που είχε στόχο αρχικά την περίθαλψη των τραυματιών πολέμου, ενώ σήμερα έχει επεκτείνει τη δραστηριότητά της και σε καιρό ειρήνης, αποβλέποντας στην παροχή πρώτων βοηθειών και γενικότ. στην περίθαλψη και νοσηλεία ασθενών, θυμάτων από ατυχήματα ή θεομηνίες, αναξιοπαθούντων κ.λπ.: *αναζητήσεις τού Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού* (βλ. λ. *αναζήτηση*) (β) ***Ερυθρά Ημισέληνος*** βλ. λ. *ημισέληνος* (γ) ***Ερυθρά Θάλασσα*** βλ.λ. **3.** (α) (συνεκδ.-παλαιότ.) αυτός που σχετίζεται με τον κομουνισμό: ~ *κίνδυνος* / *Τύπος* ΣΥΝ. κομουνιστικός (β) ***Ερυθρός Στρατός*** ο Κόκκινος Στρατός (βλ. λ. *κόκκινος*) (γ) ΠΟΛΙΤ. ***Ερυθροί Χμερ*** πολιτική παράταξη τής Καμπότζης • **4.** ΙΑΤΡ. ***ερυθρά*** (η) βλ.λ. — **ερυθρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐ-* προθεμ. + I.E. *rudh-ro-, μηδενισμ. βαθμ. τού *reudh- «κόκκινος» (πβ. αρχ. *ἐ-ρεύθ-ω*). σανσκρ. rudhirá- «ερυθρός», λατ. ruber, γαλλ. rouge, ιταλ. rubro, ισπ. rubio, γερμ. rot, αγγλ. red κ.ά. Ομόρρ. *ἐρύθ-ημα, ἐρυσί-βη* (βλ.λ.) κ.ά.].

ερυθροσταυρίτης (ο) {ερυθροσταυριτών}, **ερυθροσταυρίτισσα** (η) {ερυθροσταυριτισσών} μέλος τού Ερυθρού Σταυρού, το οποίο συμμετέχει στις δραστηριότητές του: ~ *νοσοκόμος* / *τραυματιοφορέας.* — **ερυθροσταυρίτικος,** -η, -ο.

ερυθροφρουρός (ο/η) το μέλος τής κομουνιστικής οργάνωσης νεολαίας στην Κίνα (1965-1971), που είχε συσταθεί για να διαδώσει την ιδεολογία τού κομουνιστικού καθεστώτος και να προετοιμάσει τη μορφωτική επανάσταση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Garde Rouge, για το οποίο βλ. λ. *πρασινοφρουρός*].

ερυθρωπός, -ή, -ό αυτός που το χρώμα του προσεγγίζει το κόκκινο ΣΥΝ. κοκκινωπός.
[ΕΤΥΜ. < *ερυθρός* + *-ωπός* < θ. *οπ-*, πβ. αρχ. *ὄπ-ωπ-α*, παρακ. τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω» (βλ. λ. *όψη*)].

Ερύμανθος (ο) {-ου κ. -άνθου} **1.** όρος τής Δ. Πελοποννήσου, που εκτείνεται στους νομούς Αχαΐας και Ηλείας • **2.** παραπόταμος τού Αλφειού. — **ερυμάνθιος,** -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. όνομα καρικής προέλ.].

ερυσίβη (η) {ερυσιβών} **1.** παρασιτικός μικρομύκητας πολλών φυτών, ιδ. τού σιταριού και τού κριθαριού, που τους προκαλεί διάφορες ασθένειες **2.** (συνεκδ.) γενική ονομασία των ασθενειών που προσβάλλουν τα φυτά εξαιτίας τού παραπάνω μύκητα ΣΥΝ. στάχτη, καπνιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., όπου το θ. *ἐρυ-σι-* αποτελεί παρέκταση τού I.E. *rudh- «ερυθρός» (βλ. λ. *ερυθρός*). πβ. λατ. russus «κοκκινόξανθος» (< *rudh-so-), αρχ. σλαβ. rusŭ, αρχ. γερμ. rost κ.ά.].

ερυσίπελας (το) {ερυσιπέλατος} ΙΑΤΡ. οξεία δερματική πάθηση, που εκδηλώνεται κυρ. στο πρόσωπο και οφείλεται στο μικρόβιο στρεπτόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐρυσι-* (βλ. λ. *ἐρυσίβη*) + *-πελας* < θ. *πελ-*, βλ. λ. *πέλμα*].

έρχομαι ρ. αμετβ. αποθ. {ερχόμουν, ήλθα/ήρθα (να/θα έλθω/έρθω· προστ. έλα, ελάτε)} **1.** κινούμαι προς συγκεκριμένη κατεύθυνση πλησιάζοντας (τόπο ή πρόσωπο): *τον είδα να έρχεται προς το μέρος μου* ΑΝΤ. φεύγω **2.** (α) φθάνω (στον προορισμό μου, σε συγκεκριμένο σημείο χρονικό κ.λπ.): *θα έλθει με το τελευταίο τρένο* || *μη φοβάσαι, όπου να 'ναι έρχεται ο γιατρός* (β) σε φρ. για τη δήλωση αποτελέσματος, κατάληξης, επιβεβαίωσης κάποιου πράγμ. στο παρόν: *οι ειδικοί χρόνια τώρα διαμαρτύρονται για τη χρήση αυτής τής ουσίας· τώρα, έρχονται τα θλιβερά γεγονότα να δικαιώσουν αυτή τους τη στάση* || *δεν μπορεί να έρχεται τώρα και να μας λέει ότι δεν γνώριζε, αφού τον είχαμε ενημερώσει έναν χρόνο πριν* || *όλ' αυτά έρχονται ως αποτέλεσμα μιας επιπόλαιης πολιτικής* **3.** (+σε) καταλήγω σε (ορισμένη κατάσταση): ~ *σε ρήξη* / *συμβιβασμό* / *συμφωνία* / *σύγκρουση με κάποιον* || *ήρθε στο κέφι γρήγορα* ΣΥΝ. περιέρχομαι· ΦΡ. (α) ***έρχομαι στα χέρια (με κάποιον)*** (αρχ. *εἰς χεῖρας ἐλθεῖν τινί*) καβγαδίζω με κάποιον και χειροδικώ (β) ***ήρθαμε στα λόγια (με κάποιον)*** (μεσν.) διαφωνήσαμε έντονα, λογοφέραμε (γ) ***έρχομαι στο φως*** αποκαλύπτομαι, δημοσιοποιούμαι, δεν μένω πια κρυφός (δ) ***έρχομαι σε ηλικία γάμου*** φτάνω σε ηλικία κατάλληλη για γάμο (ε) ***έρχομαι στα λόγια κάποιου*** καταλήγω να δέχομαι ή να υιοθετώ τις απόψεις κάποιου, ενώ προηγουμένως διαφωνούσα (στ) ***έρχομαι στα πράγματα*** ανέρχομαι στην εξουσία **4.** εμφανίζομαι σε δεδομένη χρονική στιγμή: *ήλθαν τα γεγονότα να διαψεύσουν τις προβλέψεις* || *«οι τραυματισμοί των παικτών ήρθαν σε μια κρίσιμη περίοδο»* (εφημ.) || *νέα στοιχεία για την υπόθεση έρχονται στο προσκήνιο* / *στο φως* **5.** μεταβαίνω από ένα σημείο σε άλλο: *ας έλθουμε τώρα σε ένα άλλο θέμα* || *ας αφήσουμε τις πολυλογίες και ας έλθουμε στο σημείο που μας ενδιαφέρει* ΣΥΝ. περνάω **6.** πηγαίνω (κάπου) τακτικά, εμφανίζομαι συχνά: *τον τελευταίο καιρό δεν έρχεται στο μαγαζί μου* ΣΥΝ. συχνάζω **7.** κατάγομαι, προέρχομαι: *ο εξωφρενισμός αυτός μάς έρχεται από το Παρίσι και δεν ταιριάζει καθόλου στις ελληνικές ενδυματολογικές συνήθειες* **8.** πλησιάζω, φθάνω από στιγμή σε στιγμή: *μεγάλη μπόρα έρχεται!* || *όλα δείχνουν ότι ο χειμώνας έρχεται* || *έρχεται πόλεμος στην περιοχή* || *ήρθε η ώρα τής κρίσεως* ΣΥΝ. επέρχομαι, ενσκήπτω, επίκειμαι, καταφθάνω **9.** (μτφ.) συνδυάζομαι (με κάτι) ταιριαστά, εφαρμόζω ωραία: *το φόρεμα μου ήρθε τέλεια* || *τα καινούργια γυαλιά δεν σου ήρθανε καλά* ΣΥΝ. ταιριάζω, κάνω, πάω· ΦΡ. ***μου έρχεται (κάτι) γάντι / κουτί*** (i) (για είδη ενδύσεως και υποδήσεως) μου ταιριάζει (κάτι) απόλυτα, έχει τέλεια εφαρμογή: *το φόρεμα έρχεται γάντι επάνω σου* || *το παντελόνι σού ήρθε κουτί* ΣΥΝ. εφαρμόζει (ii) πραγματοποιείται επιθυμία μου (ενώ δεν το περίμενα, είχα πάψει να ελπίζω σχετικά), μου συμβαίνει κάτι ευχάριστο και επιθυμητό ξαφνικά: *πάνω που αναρωτιόμουν πώς να πληρώσω τα χρέη, αυτό το λαχείο μού ήρθε κουτί!* **10.** κοστίζει: *πόσο έρχεται αυτό το οικόπεδο, αν το αγοράσω τοις μετρητοίς;* || *προτιμώ το μετρό για τις μετακινήσεις μου, μου έρχεται φθηνά*· ΦΡ. ***(μου) έρχεται μία η άλλη*** (συνήθ. για έξοδα) κοστίζει το ίδιο, δεν έχει διαφορά **11.** (προστ. ***έλα / ελάτε***) (α) (ως επιφών.) στην αρχή τού λόγου δηλώνει, ανάλογα με τον επιτονισμό, προτροπή, παράκληση, απορία, διαφωνία κ.λπ.: *ελάτε, είναι ώρα να φύγουμε* (προτροπή) || *έλα, δώσ' μου το μολύβι μου!* (παράκληση) || *έλα, τα παραλές!* (απορία - θαυμασμό) (β) (ως επιφών. ***έλα, δα! / έλα, τώρα!***) δηλώνει θαυμασμό, αμφιβολία ή ειρωνεία: *έλα δα, μη μας τα λες τόσο τραγικά!* || *Έλα, τώρα, που δεν μπορείς! Αφού ξέρω ότι, αν θέλεις, μπορείς να το κάνεις!* (γ) ***έλα που... / μα έλα που... / έλα όμως που... / αμ έλα που...*** δηλώνει αντίθεση προς τα συμφραζόμενα: *ήταν σπουδαία ευκαιρία τότε, έλα όμως που δεν είχα μυαλό να την αρπάξω!* **12.** (η μτχ. ***ερχόμενος,*** *-η,* -ο) (α) αυτός που πρόκειται να έλθει στο μέλλον, που ακολουθεί και μάλιστα σε άμεση διαδοχή: *ο ετήσιος χορός τής Ενώσεως Συντακτών θα δοθεί την ~ Τετάρτη* || ~ *μήνας* / *χρόνος* / *αιώνας* / *μάθημα* / *συνέλευση* ΣΥΝ. επόμενος, προσεχής, κατοπινός, ακόλουθος ΑΝΤ. προηγούμενος, προγενέστερος, περασμένος, παρελθών (β) (ειδικότ.-σπάν.) αυτός τού οποίου η έλευση αναμένεται **13.** (+ τακτικό αριθμητ.) καταλαμβάνω ορισμένη θέση ή συγκεκριμένη σειρά (σε αγώνα, διαγωνισμό, παιχνίδι κ.λπ.): ~ *πρώτος* / *δεύτερος* / *τρίτος* ΣΥΝ. κατατάσσομαι • ΦΡ. (α) ***μου έρχεται (κάτι)*** (i) αισθάνομαι να μου συμβαίνει, να παθαίνω (κάτι): ~ *ζάλη* / *λιποθυμία* / *τρέλα* / *καταπέλτης* / *κόλπος* / *κεραμίδα* / *ο ουρανός σφοντύλι* || *τι μου ήρθε ξαφνικά και του μίλησα έτσι;* || (ειρων.) *τι το θες το αυτοκίνητο εσύ, τρομάρα να σου 'ρθει!* (ii) ***(να κάνω κάτι)*** έχω την τάση, την έμπνευση, την ξαφνική επιθυμία (για κάτι): ~ *να τον σκοτώσω* || *μου 'ρθε να σηκωθώ και να φύγω* (iii) μου συμβαίνει κάτι με ορισμένο τρόπο: *όλα μού έρχονται ανάποδα τον τελευταίο καιρό* (β) ***μου έρχεται (κάτι) στον νου*** βλ. λ. *νους* (γ) ***το έλα να δεις*** για κατάσταση που ξεφεύγει από τα συνήθη πλαίσια και γίνεται ανεξέλεγκτη ΣΥΝ. τής τρελής (δ) ***(κάτι) πάει κι έρχεται*** γίνεται κάπως ανεκτό, είναι υποφερτό· θα μπορούσε κανείς να το δεχθεί υπό προϋποθέσεις: *αν το δεις το θέμα από αυτή την οπτική, κάτι* ~ (ε) ***όσα έρθουν κι όσα πάνε*** (κ. αντίστροφα ***όσα πάνε κι όσα έρθουν***) ό,τι είναι να γίνει ας γίνει· λέγεται για να δηλωθεί αδιαφορία για το μέλλον, για τις συνέπειες ή τις επιπτώσεις ΣΥΝ. δεν βαριέσαι, ό,τι βρέξει ας κατεβάσει (στ) ***πάω κι έρχομαι*** (μεσν. φρ. *ὑπάγω καὶ ἔρχομαι*) (σε περίπτωση σεισμού) ταρακουνιέμαι, σείομαι, πηγαίνω πέρα-δώθε: *στον σεισμό ο πολυέλαιος τού σαλονιού πήγαινε κι ερχόταν* (ζ) ***το πήγαιν' έλα / το σύρε κι έλα*** η συχνή και αδιάκοπη κίνηση ή μετακίνηση: *το ~ των ανθρώπων στην προκυμαία* (η) ***έρχονται τα πάνω κάτω*** ανατρέπεται πλήρως μια κατάσταση, αλλάζουν ριζικά τα πράγματα: *με την αλλαγή τού καθεστώτος ήρθαν τα πάνω κάτω στη χώρα* (θ) (παροιμ.) ***αν είναι να 'ρθει θε να 'ρθεί, αλλιώς θα προσπεράσει*** αυτό που είναι προορισμένο να συμβεί, θα συμβεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, εισιτήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **ἕρ-χο-μαι* (με ανομοίωση τού δασέος και επίθημα *-χο-*) < I.E. *ser-, από όπου και το ρ. *ἕρπω* (βλ.λ.). Κατ' άλλη άποψη, *ἔρχομαι* < **ἔρ-σκ-ομαι*, που συνδ. με σανσκρ. ṛcchati «κατορθώνω», χεττ. arš̌k- «επιτυγχάνω». Για τους τύπους *ἦλθα, ἦλθον* βλ. λ. *έλευση*. Ο τ. *έλα* αποτελεί αρχ. προστ. ενεστ. τού ρ. *ἐλαύνω* (από τον παράλλ. τ. *ἐλάω*), που χρησιμοποιήθηκε αντικαθιστώντας την αρχ. προστ. *ἐλθέ* (ρ. *ἔρχομαι*) από τον Μεσαίωνα. Στη φρ. *κάτι πάει κι έρχεται* παρατηρούμε τη σύνδεση τής σημ. «ταιριάζω», που μοιράζονται τα δύο ρήματα (π.χ. *μου πάει το σακάκι, του έρχονται καλά τα παπούτσια*)].

ερχομός (ο) [μεσν.] το να έρχεται κανείς, η έλευση ΣΥΝ. άφιξη.

ερωδιός κ. (λαϊκ.) **ρωδιός** (ο) μεγαλόσωμο πτηνό που ζει στους βάλτους και τις ελώδεις περιοχές και τρέφεται με βατράχια, ψάρια και άλλα υδρόβια ζώα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με λατ. ardea «ερωδιός» ή με σερβοκρ. róda «πελαργός»].

ερωμένη (η) [αρχ.] η γυναίκα με την οποία διατηρεί (κάποιος) ερωτικές σχέσεις (συνήθ. εξωσυζυγικές).

ερωμένος (ο) ο εραστής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. (με τονισμό στην παραλήγουσα κατά το θηλ. *ἐρωμένη*) < αρχ. *ἐρώμενος*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *ἐρῶμαι*, παράλλ. τ. τού *ἔραμαι* «αγαπώ, ποθώ», αγν. ετύμου].

έρωντας (ο) το δίκταμο (βλ.λ.).

Έρως (ο) [αρχ.] {Έρωτ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. γιος τής Αφροδίτης, θεός τής αγάπης· παριστάνεται συνήθως ως παιδί με φτερά **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης **Έρωτας**.

έρως (ο) [αρχ.] {έρωτ-ος, -α | -ες, -ώτων} (λόγ.) ο έρωτας· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***έρως ανίκατε μάχαν*** (*ἔρως ἀνίκατε μάχαν*, Σοφοκλ. *Ἀντιγ.* 781) έρωτα ανίκητε στη μάχη· έρωτα που σε εσένα δεν αντιστέκεται κανείς (β) (παροιμ.) ***ο έρως χρόνια δεν κοιτά*** ο έρωτας δεν εξαρτάται από την ηλικία των εραστών ή τη διαφορά ηλικίας τους.

ερωταπόκριση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ερώτηση και απόκριση, δηλ. ο τρόπος συζήτησης που προϋποθέτει ή περιλαμβάνει διάλογο.

έρωτας (ο) {ερώτων} **1.** έντονο συναίσθημα έλξης και επιθυμίας με-

ταξύ δύο προσώπων. που χαρακτηρίζεται και από πόθο για σεξουαλική επαφή: *θυελλώδης / κεραυνοβόλος / άτυχος / φλογερός / παράφορος / παθιασμένος / αμαρτωλός / γνήσιος / σφοδρός / παράνομος / αμοιβαίος / μοναδικός / κρυφός / αιώνιος / ιδανικός / δυνατός ~ || εξομολογούμαι / εκμυστηρεύομαι / εκδηλώνω τον ~ μου || δέχομαι / αποκρούω / ανταποδίδω τον ~ κάποιου || φλέγομαι / καταλαμβάνομαι από ~ || ~ με την πρώτη ματιά* ΣΥΝ. πόθος· ΦΡ. (α) ***πλατωνικός έρωτας*** έρωτας χωρίς σεξουαλική επαφή (βλ. κ. λ. *πλατωνικός*) (β) ***με χτυπούν τα βέλη τού έρωτα*** ερωτεύομαι ΣΥΝ. ερωτοχτυπιέμαι **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο τής ερωτικής έλξης ή επιθυμίας: *εσύ είσαι ο μεγάλος ~ τής ζωής μου || στάθηκα άτυχος στον πρώτο μου ~* **3.** η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των προσώπων, τα οποία αισθάνονται ερωτική έλξη και επιθυμία ο ένας για τον άλλον: *δεν αναγνώρισε ποτέ τον καρπό τού παράνομου ~ του || με τους ~ της σκανδάλισε την κοινωνία τής εποχής της* ΣΥΝ. σχέση. δεσμός. αίσθημα. περιπέτεια, (αργκό) νταραβέρι· ΦΡ. ***παιδαγωγικός έρωτας*** η ψυχική και πνευματική σχέση που γεννιέται από την αμοιβαία έλξη μεταξύ τού ώριμου και μορφωμένου παιδαγωγού και τού γεμάτου έφεση για μάθηση νέου, ο οποίος βλέπει στον παιδαγωγό την προσωποποίηση τής τελειότητας και με την οποία σχέση βοηθείται ουσιαστικά το έργο τής αγωγής **4.** κάθε ερωτική σχέση (από ηθικής. κοινωνικής απόψεως): *ελεύθερος ~* **5.** (ειδικότ.) η ίδια η σαρκική επαφή. η σεξουαλική πράξη: *φυσιολογικός / ανώμαλος / παρά φύσιν / στοματικός / πρωκτικός / βίαιος / τρυφερός ~*· ΦΡ. (α) ***κάνω έρωτα*** συνευρίσκομαι. συνουσιάζομαι (β) ***αγοραίος / πληρωμένος έρωτας*** ο έρωτας με εκπορνευόμενο πρόσωπο (γ) ***ιέρεια τού έρωτα*** η ιερόδουλη. η πόρνη **6.** (μτφ.) η ιδιαίτερη αγάπη, το πάθος για (κάτι), η υπερβολική αφοσίωση σε κάτι: *τρέφω ~ για την τέχνη / την επιστήμη / τη δουλειά μου / τη μουσική / το θέατρο / το χρήμα / τη δόξα || ο ~ τού καλού* (για το καλό) ΣΥΝ. αφοσίωση. προσήλωση **7.** ΘΕΟΛ. ***θείος έρωτας*** η προσωπική, συνειδητή, ασίγαστη ροπή τού πιστού εξ όλης τής ψυχής και εξ όλης τής καρδίας του για την ένωσή του με τον Χριστό. Επίσης (λόγ.) **έρως** {έρωτος} (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αγάπη, τύχη.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔρως. -τος* < **ἔρασ-ος* < *ἔραμαι* «αγαπώ. ποθώ», αγν. ετύμου. Η λ. *ἔρως* χρησιμοποιήθηκε ευθύς εξαρχής με τη σημ. τής αγάπης που στηρίζεται στη σαρκική έλξη. εξειδικευόμενη κατά περίπτωση (πβ. *παιδαγωγικός ἔρως*. Πλάτων). Η λ. διακρινόταν ανέκαθεν από την *ἀγάπη*, η οποία προσδιόριζε το συναίσθημα συνδέσεως μεταξύ προσώπων που διέπεται από αρχές, τη *φιλία*, η οποία αναφερόταν στην τρυφερότητα μεταξύ οικείων προσώπων, και τη *στοργή*, η οποία χαρακτήριζε κυρ. τη στενή συναισθηματική σχέση γονέων και παιδιών. Βλ. κ. *εραστής*].

ερωτεύομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {ερωτεύ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι έρωτα. καταλαμβάνομαι από ερωτικό συναίσθημα: *μετά από χρόνια ερωτεύθηκα και πάλι και είμαι πολύ ευτυχισμένος || ερωτεύεται εύκολα* ΣΥΝ. αγαπώ, ερωτοχτυπιέμαι. (εκφραστ.) μου πονάει το δοντάκι ♦ (μετβ.) **2.** αισθάνομαι έρωτα (για συγκεκριμένο πρόσωπο), κυριεύομαι από ερωτικό συναίσθημα (για κάποιον): *την ερωτεύθηκα παράφορα || όλοι οι νέοι τής γειτονιάς την έχουν ερωτευθεί* ΣΥΝ. αγαπώ, (αργκό) δαγκώνω τη λαμαρίνα **3.** (μτφ.) αισθάνομαι έντονη έλξη, επιδεικνύω αφοσίωση και συμπάθεια (προς πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.): *επισκέφθηκα το νησί και ερωτεύθηκα τη θάλασσα και τις παραλίες του* **4.** (η μτχ. **ερωτευμένος,** *-η, -ο*) αυτός που βιώνει ερωτικά συναισθήματα για άλλο πρόσωπο, που αισθάνεται έρωτα για αυτό: *όταν είσαι ~. τα βλέπεις όλα ωραία || η 14η Φεβρουαρίου είναι η ημέρα των ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ερώτημα [αρχ.] κ. (σπανιότ.) **ρώτημα** (το) {ερωτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** πρόταση που φανερώνει απορία ή άγνοια για ορισμένο ζήτημα και επιζητεί απάντηση ή διευκρίνιση: *παρά τις εξηγήσεις του. το βασικό ~ παραμένει αναπάντητο || ο βουλευτής που ανεξαρτητοποιήθηκε δεν θέλησε να απαντήσει στο ~ αν θα ενταχθεί σε άλλο κόμμα || μέγα / αγωνιώδες / αμείλικτο / εύλογο / ηθικό / βασανιστικό ~ || σειρά / πλήθος ερωτημάτων || υποβάλλω / διατυπώνω / θέτω / απευθύνω ~ σε κάποιον || γεννάται το ~* ΣΥΝ. ερώτηση, ερωτηματικό, απορία ΑΝΤ. απάντηση. απόκριση· ΦΡ. (α) ***θέλει (και) ρώτημα;*** για κάτι τού οποίου η απάντηση θεωρείται αυτονόητη, ώστε δεν χρειάζεται να δοθεί: *–Πάμε για χορό; -~;* (β) (συνήθ. ειρων.) ***για να 'χουμε (το) καλό ρώτημα*** για να εξηγηθούμε, για να διευκρινιστεί το ζήτημα, για το οποίο συζητούμε: *~, πότε συνέβη αυτό το περιστατικό;* (γ) ***το μείζον ερώτημα*** το σημαντικότερο ερώτημα, συνήθ. σε φρ. τού τύπου: *και τώρα τίθεται ~: τι θα γίνει αν ο αντίπαλος αρνηθεί να συνθηκολογήσει; || ~ είναι αν η πολιτική που ακολουθούμε είναι συνεπής προς τις διακηρυγμένες αρχές μας* **2.** (καταχρ.) η απορία: *το ~ αυτό απασχολεί όλους τους πολίτες* **3.** (ειδικότ.) ζήτημα που πρέπει να απαντηθεί σε εξετάσεις: *απάντησα σε τρία από τα τέσσερα ~* ΣΥΝ. θέμα. ζήτημα, πρόβλημα.

ερωτηματικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που περιέχει ή εκφράζει ερώτηση: *~ πρόταση* **2.** αυτός που φανερώνει απορία ή εκφράζει αμηχανία και αμφιβολία: *~ βλέμμα / ύφος / τόνος* ΣΥΝ. απορηματικός ΑΝΤ. απαντητικός, αποκριτικός **3.** ***ερωτηματικό*** (το) (α) το σημείο στίξεως (;), που τίθεται στο τέλος πρότασης και φανερώνει ότι η πρόταση αυτή αποτελεί ερώτηση (β) (καταχρ.) το σημείο στο οποίο δεν έχει δοθεί απάντηση ή διευκρίνιση ή για το οποίο δεν έχει βρεθεί λύση, ερμηνεία κ.λπ.: *παραμένουν αναπάντητα τα ~ για τα αίτια τού ναυαγίου || άφησε μερικά ~ να πλανώνται || προέκυψαν ορισμένα ~ από την ανάκριση* ΣΥΝ. ερώτημα. απορία, αίνιγμα. μυστήριο. γρίφος (γ) χαρακτηριστικό. ιδιότητα. συμπεριφορά ή πρόσωπο, που προκαλεί απορία, μυστήριο: *αυτός ο άνθρωπος παραμένει ένα μεγάλο ~* ΣΥΝ. αίνιγμα, γρίφος.

> **ερωτηματικές προτάσεις.** Στην ανθρώπινη επικοινωνία βασικό ρόλο παίζουν οι ερωτήσεις, η ανάγκη να ζητήσει κανείς πληροφορίες από τους άλλους για πρόσωπα. πράγματα, ενέργειες, καταστάσεις κ.λπ. Η ερώτηση στην Ελληνική δηλώνεται με απλή κύμανση τής φωνής **(επιτονισμό)**, ενίοτε και με τη σειρά των λέξεων στην πρόταση· δεν δηλώνεται με μορφολογικά μέσα (όπως λ.χ. στην Αγγλική: **do** you know? = *ξέρεις;*). Υπάρχουν δύο είδη ερωτήσεων/ερωτηματικών προτάσεων: αυτές στις οποίες απαντά κανείς με ναι ή όχι (ερωτήσεις «ολικής αγνοίας»): *–Τηλεφώνησες κι εσύ;* -***Ναι***. *–Πήγες μαζί τους; –**Όχι*** · κι αυτές όπου η ερώτηση εξειδικεύεται σε συγκεκριμένες πληροφορίες. που δεν μπορούν να απαντηθούν με *ναι/όχι*. αλλά χρειάζονται συγκεκριμένη πληροφορία (ερωτήσεις «μερικής αγνοίας»): *–**Ποιον** συνάντησες στον δρόμο; –Τη Μαρία. –**Πού** πηγαίνεις τα πρωινά; –Στη δουλειά μου. –**Τι** είδες; –Ένα έργο στην τηλεόραση. -**Πώς** αισθάνεσαι; –Καλά. -**Πότε** φεύγεις; -Αύριο.* Οι ερωτήσεις «μερικής αγνοίας» εισάγονται με **ερωτηματικές αντωνυμίες** (*ποιος. πόσα, ποιο. τι. τίνος, πόσος* κ.τ.ό.) και **ερωτηματικά επιρρήματα** (*πού, πότε, πώς, γιατί* κ.λπ.). Συχνά, στις ερωτήσεις μερικής αγνοίας η εξειδίκευση διατυπώνεται με αόριστες αντωνυμίες: *Είδες **κανέναν;** –Ναι, τον Παύλο. –Πήγες **ποτέ** στο Εθνικό Θέατρο; –Ναι. κάμποσες φορές. –Άκουσες **τίποτε** για τις εκλογές; –Όχι, απολύτως τίποτε.* Και στα δύο είδη ερωτήσεως η απορία που εκφράζεται εκ μέρους τού ομιλητή για κάτι, σχετικά με το οποίο γίνεται και η ερώτηση, ενισχύεται με την πρόταξη τού **μήπως**. *–**Μήπως** τηλεφώνησες κι εσύ; –Όχι. –**Μήπως** είδες κανέναν χτες; –Ναι, τον Νίκο. -**Μήπως** βιάζεσαι; –Όχι.* Όταν μεταφέρουμε σε κάποιον την ερώτηση άλλου **(ευθεία ερώτηση)**, τότε μιλάμε στη γραμματική ορολογία για **πλάγια** ή **έμμεση ερώτηση**: *Με ρώτησε **αν** ενδιαφέρομαι να δουλέψουμε μαζί – Ρωτάει **μήπως** θέλεις να έλθεις κι εσύ στο θέατρο. – Μας ρώτησε **ποιος** τηλεφώνησε αργά το βράδυ.* Στις πλάγιες ερωτήσεις δεν χρησιμοποιείται ερωτηματικό σημείο. Το **αν** (και όχι το **εάν**) εισάγει τις πλάγιες ερωτήσεις ολικής αγνοίας και οι συνήθεις ερωτηματικές λέξεις (*ποιος, τι. πότε* κ.τ.ό.) τις ερωτήσεις μερικής αγνοίας.

ερωτηματολόγιο (το) [1891] {ερωτηματολογί-ου | -ων} **1.** κατάλογος ερωτήσεων, που πρέπει να συμπληρωθεί από ένα δείγμα ατόμων στο πλαίσιο έρευνας για συγκεκριμένο ζήτημα **2.** (συνεκδ.) το έντυπο στο οποίο περιλαμβάνεται κατάλογος ερωτήσεων.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. questionnaire].

ερώτηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** πρόταση (προφορική ή γραπτή), την οποία απευθύνουμε σε κάποιον, για να μάθουμε από αυτόν κάτι (πληροφορία. γνώμη κ.λπ.) ή για να εκφράσουμε απορία, αμφιβολία, αμηχανία κ.λπ. για συγκεκριμένο ζήτημα: *ο πρωθυπουργός απάντησε σε ερωτήσεις για οικονομικά θέματα || άκαιρη / απλή / αδιάκριτη / σύντομη / σχετική / σκληρή / αφελής / τυπική / ανόητη / ξαφνική ~ || θέτω / υποβάλλω ~ || απαντώ στις ~ των εξετάσεων || ερωτήσεις πολλαπλών επιλογών* ΣΥΝ. ερώτημα, απορία ΑΝΤ. απάντηση. απόκριση **2.** (α) ***παραπειστική ερώτηση*** διφορούμενη ερώτηση που υποβάλλεται δολίως από συνήγορο ή άλλον παράγοντα τής δίκης σε εξεταζόμενο πρόσωπο, με σκοπό να το εξαπατήσει και να στρέψει τη μαρτυρία του προς την κατεύθυνση που ο ίδιος θέλει (β) ***ρητορική ερώτηση*** βλ. λ. *ρητορικός* (γ) ***ερώτηση κρίσεως*** ερώτηση που η απάντησή της προϋποθέτει κριτική σκέψη (κατ' *αντιδιαστολή* προς ερώτηση που απαιτεί απομνημόνευση). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ερωτηματικός.*

ερωτητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που περιέχει ερώτηση **2.** ***ερωτητική*** (η) η τέχνη τής συναγωγής λογικών συμπερασμάτων από ερωτήσεις. — **ερωτητικώς** επίρρ. [μτγν.].

ερωτιάρης, -α. -ικο αυτός που ερωτεύεται εύκολα, ο επιρρεπής στον έρωτα ΣΥΝ. ερωτύλος, ερωτομανής. — **ερωτιάρικος,** -η, -ο, **ερωτιάρικα** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. < *έρωτας* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*. πβ. κ. *αλαν-ιάρης*].

ερωτιδεύς (ο) {ερωτιδ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) **1.** η παράσταση τού μικρού θεού Έρωτα ως διακοσμητικό μοτίβο: *την Αφροδίτη πλαισιώνουν τέσσερεις ~* **2.** (συνήθ. μτφ.) άνδρας που ερωτεύεται εύκολα, που αναζητεί συνεχώς ερωτικές συγκινήσεις ΣΥΝ. ερωτιάρης. ερωτύλος, ερωτομανής.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρωτιδεύς* < *ἔρως*, με συνδυασμό τού υποκ. επιθήματος *ιδ-* και τής καταλ. *-εύς*].

ερωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον έρωτα: *~ διάθεση / επαφή / συνάντηση / σκηνή / σχέση / πάθος / επιθυμία / εκδήλωση / δράμα / ιστορία / δεσμός / ζωή / επιστολή / απογοήτευση / περιπέτεια / σκίρτημα / συγκίνηση / συναίσθημα / φωλιά / σκοπός / αποτυχία / έλξη / μέθη / παρελθόν / παιγνίδι / εξομολόγηση* ΣΥΝ. αισθηματικός **2.** (καταχρ.) αυτός που αναφέρεται στην ερωτική πράξη, στο σεξ: *~ ιστορίες / τέχνη / βοηθήματα / απόλαυση / εμπειρίες / επιδόσεις / περιπτύξεις / ηδονή / πράξη / ταινία || είχε πολλούς ~ συντρόφους* **3.** αυτός που είναι ερωτεύσιμος, που εκπέμπει ερωτισμό (βλ.λ.. σημ. 2): *είναι πολύ ~ άνθρωπος || ~ πλάσμα.* — **ερωτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ερωτισμός (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** έντονη διάθεση και ροπή προς τις ερωτικές συγκινήσεις. η τάση για ερωτικές απολαύσεις και η συνεχής επιζήτηση ερωτικής ηδονής ΣΥΝ. αισθησιασμός **2.** (συνεκδ.) το αποτέλεσμα τής επίδρασης διαφόρων στοιχείων. που διαθέτουν ερωτικό περιεχόμενο ή φορτίζονται με αυτό: *ατμόσφαιρα γεμάτη ~ || ένας πίνακας που αναδίδει ~* **3.** η συμπεριφορά (πράξεις. ενέργειες, στάσεις, συναισθήματα) ατόμου που ανάγεται, άμεσα ή έμμεσα, στο γενετήσιο ένστικτο.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. érotisme].

ερωτογενής, -ής, -ές {ερωτογεν-ούς | -είς, -ή} (λόγ.) αυτός που εύκολα διεγείρεται σεξουαλικά· κυρ. στη ΦΡ. ***ερωτογενής ζώνη / περιοχή*** ζώνη / περιοχή τού σώματος που διεγείρεται εύκολα ερωτικά. Επίσης **ερωτογόνος,** -ος, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. erogenous, erotogenic].

ερωτοδουλειά (η) (κακόσ.) ερωτική σχέση ή υπόθεση, συνήθ. με μυστικό ή παράνομο χαρακτήρα.

Ερωτόκριτος (ο) **1.** ήρωας τού ομώνυμου ηρωικού-ερωτικού ποιήματος που συνέθεσε ο Βιτσέντζος Κορνάρος **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *έρωτας* + *-κριτος* < *κρίνω*, οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτός που βασανίζεται από έρωτα»].

ερωτόληπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει καταληφθεί από έρωτα, που αισθάνεται σφοδρό έρωτα ΣΥΝ. ερωτευμένος, ερωτοχτυπημένος, ερωτομανής **2.** αυτός που ερωτεύεται επιπόλαια, ο επιρρεπής στις ερωτικές περιπέτειες ΣΥΝ. ερωτιάρης, ερωτύλος, ερωτομανής. — **ερωτοληψία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *έρως, έρωτος* + *-ληπτος* < *λήπτης*].

ερωτόλογο (το) [μεσν.] (στον πληθ.) λόγια που εκφράζουν έρωτα· τα λόγια που ανταλλάσσουν μεταξύ τους οι ερωτευμένοι: *τρυφερά / ψιθυριστά ~* ΣΥΝ. γλυκόλογα.

ερωτομανία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ερωτική μανία, ο σφοδρός και ασυγκράτητος έρωτας **2.** ΨΥΧΙΑΤΡ. σφοδρή παραληρηματική κατάσταση, κατά την οποία ο ασθενής κυριαρχείται από ερωτικές ή σεξουαλικές παραστάσεις, φαντάζεται ή βλέπει ερωτικές εικόνες και βιώνει ανάλογα συναισθήματα. — **ερωτομανής,** -ής, -ές [μτγν.].

ερωτοπαθής, -ής, -ές {ερωτοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λογοτ.) αυτός που ερωτεύεται πολύ εύκολα. — **ερωτοπάθεια** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ. < *έρωτας* + *-παθής* < θ. *παθ-* τού ρ. *πάσχω* (πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-παθ-ον*)].

ερωτόπληκτος, -η, -ο [1850] ο ερωτοχτυπημένος. — **ερωτοπληξία** (η) [1876].

ερωτοτροπώ ρ. αμετβ. [1846] {ερωτοτροπείς... | ερωτοτρόπησα} **1.** συμπεριφέρομαι με ερωτική διάθεση, μιλώ ή και ενεργώ ερωτικά: *στο πάρτι ερωτοτροπούσε με όλα τα κορίτσια* || *τους είδαν να ερωτοτροπούν στη μέση τού δρόμου* ΣΥΝ. φλερτάρω, κορτάρω, κάνω τα γλυκά μάτια **2.** (μτφ.) εκδηλώνω την έντονη επιθυμία μου (για κάτι), επιδιώκω να το κατακτήσω: *ερωτοτροπεί με την εξουσία / με τη θέση τού διευθυντή.* — **ερωτοτροπία** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ερωτότροπος* «ερωτευμένος» < *έρως, -ωτος* + *τρόπος*].

ερωτοχτυπιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ερωτοχτυπή-θηκα, -μένος} καταλαμβάνομαι από έρωτα, ερωτεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ερωτύλος (ο) (λόγ.) αυτός που επιδιώκει τις ερωτικές σχέσεις, που ερωτεύεται εύκολα και επιπόλαια ΣΥΝ. ερωτιάρης, ερωτομανής, αγαπησιάρης, κορτάκιας, Δον Ζουάν.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έρως, -τος* + υποκ. επίθημα *-υλος*].

ερωτώ κ. (συχνότ.) **ρωτώ** (κ. -άω) ρ. μετβ. {ερωτάς... | ερώτ-ησα, -ώμαι, -άται... (κ. ρωτιέμαι), -ήθηκα (λόγ. ερωτήθην, -ης, -η..., μτχ. ερωτηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} απευθύνω τον λόγο προς (κάποιον) ζητώντας πληροφορία ή γνώμη και περιμένω απάντηση: *ο δημοσιογράφος ρώτησε ποια μέτρα πρόκειται να ληφθούν για την καταπολέμηση τού νέφους* || *«τι ήθελες λοιπόν να κάνω;», με ρώτησε* ΣΥΝ. αποτείνομαι, θέτω ερώτημα, απευθύνω/υποβάλλω ερώτηση, ζητώ να μάθω ΑΝΤ. απαντώ, αποκρίνομαι· ΦΡ. (α) ***μην τα ρωτάς!*** ως απάντηση σε περιπτώσεις στις οποίες ζητείται (από κάποιον) να αναφερθεί σε ιδιαιτέρως δυσάρεστες ή κωμικές εξελίξεις: *- Και τι έγινε στη συνέχεια; --! Θα τα δεις μόνος σου στο βίντεο που γυρίσαμε!* (β) (παροιμ.) ***ρωτώντας πας στην πόλη*** όποιος θέλει να μάθει κάτι, ρωτά και το μαθαίνει· για την αξία τού να μη διστάζει κανείς να ρωτά για πράγματα που αγνοεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐρωτῶ* (*-άω*) < **ἐρϜ-ω-τῶ*, μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. **ἐρεϜ-*, που απαντά στο ρ. *ἐρευνῶ* < **ἐρεϜ-εν-άω*, αγν. ετύμου. Το *-ω-* τού ρ. *ἐρ-ω-τῶ* παραμένει ανεξήγητο].

Ε.Σ. (ο) **1.** Ελληνικός Στρατός **2.** Ερυθρός Σταυρός.

-εσα κατάληξη αορ. ρημάτων σε *-ώ*.

> **-εσα αντί -ησα (τύπος: φόρ-εσα).** Ορισμένα ρήματα σε *-ώ* («συνηρημένα» ή «περισπώμενα» ή «Β' συζυγίας»), αντί να σχηματίσουν τους λοιπούς (πλην τού ενεστώτα και τού παρατατικού) χρόνους με το θέμα **-ησ-** *(αγαπώ: αγάπ-**ησα**, αγαπ-**ήσω**, έχω / είχα / θα έχω αγαπ-**ήσει**)* και **-ηθ-** *(αγαπ-**ήθ**η-κα, αγαπ-**ηθώ**, έχω / είχα / θα έχω αγαπ-**ηθεί**)*, σχηματίζονται με **-ε-** αντί *-η-*, δηλ. σε **-εσ-** *(φορώ: φόρ-**εσα**, φορ-**έσω**, έχω / είχα / θα έχω φορ-**έσει**)* και σε **-εθ-** *(φορ-**έθη**-κα, φορ-**εθώ**, έχω / είχα / θα έχω φορ-**εθεί**)*. Τέτοια είναι κυρίως ρήματα που μπροστά από το *-ώ* έχουν υγρό σύμφωνο **(-ρώ, -λώ)** ή έρρινο **(-νώ)**. Αυτά τα ρήματα είναι: **-ρώ**: **αιρώ** *(αφ-αιρώ, δι-αιρώ, εξ-αιρώ, αν-αιρώ, συν-αιρώ, καθ-αιρώ, υπεξ-αιρώ)*, **βαρώ, μπορώ, φορώ, χωρώ** (συχνά και τα *συγ-χωρώ, στενο-χωρώ*, αλλά όχι τα υπόλοιπα σύνθετα *υπο-χωρώ, ανα-χωρώ* κ.λπ.)· **-λώ**: **τελώ** *(απο-τελώ, επι-τελώ, συν-τελώ, εκ-τελώ, δια-τελώ)*, **καλώ** *(παρα-καλώ, ανα-καλώ, απο-καλώ, συγ-καλώ, προ-καλώ, προσ-καλώ, μετα-καλώ, εγ-καλώ, επι-καλούμαι)*· **-νώ**: **αινώ** *(επ-αινώ, συν-αινώ, παρ-αινώ)*, **πονώ** *(συμ-πονώ, κοιλο-πονώ, ψυχο-πονώ*, αλλά όχι τα: *εκ-πονώ, κατα-πονώ, φιλο-πονώ, προ-πονώ)*· επίσης το **αρκώ** *(επ-αρκώ, δι-αρκώ)*.

-έσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τίτλο ευγενείας: *κοντ-έσα, πριγκιπ-έσα* **2.** (λαϊκ.) επάγγελμα: *γιατρ-έσα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *δουκέσα, κοντ-έσα*), το οποίο ανάγεται σε ιταλ. -essa < μεσν. λατ. -issa < αρχ. *-ισσα* (βλ.λ.)].

Ε.Σ.Α. 1. (η) Ελληνική Στρατιωτική Αστυνομία **2.** (ο) Εμπορικός Σύλλογος Αθηνών.

εσαεί επίρρ. (αρχαιοπρ.) αιωνίως, πάντοτε: *δεν θα ασχολούμαστε ~ με τα ίδια προβλήματα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐς ἀεί*· το *ἐς* αποτελεί παράλλ. τ. τού *εἰς* (βλ.λ.)].

Ε.Σ.Α.Κ. (η) Ένωση Σωματείων Αμειβομένων Καλαθοσφαιριστών.

Ε.Σ.Α.Κ.-Σ. (η) Ενιαία Συνδικαλιστική Αγωνιστική Κίνηση-Συνεργαζόμενοι.

εσάνς (η) {άκλ.} καθεμία από τις συνθετικές ουσίες με ευχάριστο άρωμα που χρησιμοποιούνται ως υποκατάστατα των φυσικών αιθέριων ελαίων για τον αρωματισμό γλυκυσμάτων ή ποτών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. essence < λατ. essentia «ουσία» (< απρφ. esse «είναι»)].

Ε.Σ.Α.Π. (ο) Εθνικός Σύνδεσμος Αναπήρων Πολέμου.

εσάρπα κ. **σάρπα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τριγωνικό ή παραλληλόγραμμο κομμάτι υφάσματος, με κρόσσια συνήθ. στα άκρα, που τυλίγεται γύρω από τους ώμους και τη ράχη ως συμπλήρωμα τής γυναικείας ενδυμασίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. écharpe < φρανκον. *skirpja «είδος σάκου από σχοίνο» < λατ. scirpus «σχοίνος»].

εσάς αντων. → εσύ

Ε.Σ.Α.Τ. (η) Ένωση Συντακτών Αθηναϊκού Τύπου.

Εσατζής (ο) {εσατζήδες} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που ανήκε στην Ε.Σ.Α. (βλ.λ., σημ. 1), το μέλος τής Ε.Σ.Α., που παλαιότ. καταδίωκε ή και βασάνιζε πολίτες εξαιτίας των πολιτικών τους φρονημάτων.

ες αύριον τα σπουδαία → αύριο

Ε.Σ.Δ.Κ.Ν.Α. (ο) Ενιαίος Σύνδεσμος Δήμων και Κοινοτήτων Νομού Αττικής.

Ε.Σ.Δ.Δ. (η) Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης.

Ε.Σ.Ε. (η) Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία.

εσείς αντων. → εσύ

ες-εμ-ές (το) {άκλ.} (S.M.S.: Short Message Service: Υπηρεσία Σύντομων Μηνυμάτων) **1.** τεχνολογία που επιτρέπει την αποστολή και λήψη γραπτών μηνυμάτων μέσω κινητών τηλεφώνων **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το γραπτό μήνυμα.

εσένα αντων. → εσύ

Ε.Σ.Ε.Τ. (η) Ένωση Συντακτών Επαρχιακού Τύπου.

Ε.Σ.Η.Ε.Α. (η) Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Αθηνών.

Ε.Σ.Η.Ε.Μ. (η) Ένωση Συντακτών Ημερησίων Εφημερίδων Μακεδονίας.

εσθήτα (η) (αρχαιοπρ.) είδος ενδύματος και κυρ. το γυναικείο φόρεμα: *νυφική / λευκή ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐσθής, -ῆτος* < **Ϝεστο-τατ-* < **Ϝεσ-τός*, ρηματικό επίθ. τού *ἕννυμι* «ενδύω, ντύνω» < **Ϝέσ-νυ-μι*. Βλ. κ. *ιμάτιο*].

Εσθονία (η) (εσθον. Eesti Vabariik = Δημοκρατία τής Εσθονίας) κράτος τής Β. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα με πρωτεύουσα το Τάλλιν, επίσημη γλώσσα την Εσθονική και νόμισμα την κορώνα Εσθονίας. — **Εσθονός** (ο), **Εσθονή** (η), **εσθονικός,** -ή, -ό, **Εσθονικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Estonia < εσθον. Eesti, ονομασία των Εσθονών (ίσως απαντά ήδη στον Τάκιτο ως Aestii), αβεβ. ετύμου, πιθ. < aueist «(κάτοικοι) τής περιοχής των νερών». Ίσως η λ. συνδ. με το γερμ. Est «ανατολή» λόγω τής θέσης τής Εσθονίας ως προς τις γερμ. αυτοκρατορίες].

εσκαλόπ (το) {άκλ.} στρογγυλόσχημη φέτα κρέατος που τηγανίζεται αφού τυλιχθεί σε τριμμένη φρυγανιά με αβγό ΣΥΝ. σκαλοπίνι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. escalope < παλ. γαλλ. eschalope «καρυδότσουφλο» < escale «τσόφλι» < φρανκον. *skala].

εσκαμμένος, -η, -ο (λόγ.) σκαμμένος· κυρ. στη ΦΡ. ***υπερβαίνω τα εσκαμμένα*** ξεπερνώ τα συνήθη ή τα επιτρεπτά όρια (τα χαραγμένα, σκαμμένα όρια). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σκάπτω*. Ήδη στην Αρχ. απαντά η φρ. *ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα ἅλλεσθαι* «πηδώ πέρα από το σκάμμα» (Πλάτ. *Κρατύλος* 413a)].

εσκεμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται επίτηδες, με πρόθεση: *~ ενέργεια / κίνηση / προσβολή* ΣΥΝ. ηθελημένος, προμελετημένος, εμπρόθετος, εκούσιος, συνειδητός ΑΝΤ. τυχαίος. — **εσκεμμέν-α / -ως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *σκέπτομαι*].

Εσκιμώος (ο) [1854], **Εσκιμώα** (η) το μέλος λαού που ζει στις αρκτικές περιοχές από τον Β. Καναδά ώς την Αλάσκα ώς τη Γροιλανδία και τη Σιβηρία. — **εσκιμωικός,** -ή, -ό κ. **εσκιμώικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Esquimaux, λ. Αλεουτικής αρχής, < eskimants «τρώει ωμά» (< eski «ωμός» + mants «τρώει»). Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Inuit, που σημαίνει απλώς «άνθρωποι» (πληθ. τού inuk «άνθρωπος»)].

εσμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) μεγάλο πλήθος, μεγάλη συγκέντρωση οργανισμών τού ιδίου είδους: *~ μελισσών / σφηκών* ΣΥΝ. σμήνος, κοπάδι, σμάρι **2.** (συνήθ. μτφ.-κακόσ.) μεγάλο πλήθος ανθρώπων (ή και πραγμάτων): *τον υψηλό αξιωματούχο ακολουθούσε ~ κολάκων και παρασίτων* ΣΥΝ. συρφετός, κοπάδι, στίφος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑσμός* (κυριολ. σημ. «αυτοί που κάθονται μαζί») < *ἕζομαι* «κάθομαι», βλ. κ. *έδρα*].

έσο ρ. (αρχαιοπρ.) να είσαι· στη ΦΡ. ***έσο έτοιμος!*** να είσαι έτοιμος! (και προσκοπικό σύνθημα).
[ΕΤΥΜ. Β' εν. προστ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *εἰμί*].

εσοδεία (η) {εσοδειών} (επίσ.) η σοδειά (βλ.λ.): *προϊόντα φετινής εσοδείας.* — **εσοδεύω** ρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά, ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εἰσοδεία* < μτγν. *εἰσοδεύω* < αρχ. *εἴσοδος*].

εσοδεύω ρ. → εσοδεία

έσοδο (το) {εσόδ-ου | -ων} οτιδήποτε εισπράττει κάποιος από την

προσωπική του εργασία ή κερδίζει από την εκμετάλλευση τής ακίνητης και κινητής περιουσίας του (συνήθ. στον πληθ.): *το ενοίκιο που εισπράττω κάθε μήνα είναι ένα σημαντικό ~ || τα οικογενειακά ~ || αποκλειστική πηγή των ~ μου είναι η δουλειά μου || τα δημόσια ~* (το σύνολο των εισπράξεων τού Δημοσίου από φόρους, μισθώματα κ.λπ., προκειμένου να αντεπεξέλθει στις ανάγκες του) || *τα ~ τής επιχείρησης από την πώληση των προϊόντων της* ΣΥΝ. εισόδημα, πρόσοδος, απολαβές, πόροι ΑΝΤ. έξοδο, δαπάνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξοδο, ξοδεύω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *έσοδον* < αρχ. *είσοδος*].

έσοπτρο (το) {εσόπτρ-ου | -ων} (λόγ.) ο καθρέφτης.
[ΕΤΥΜ. < *έσ(ω)* + *-οπτρο* < θ. *-οπ-*, βλ. κ. *κάτ-οπτρο*].

εσοχή (η) το σημείο μιας επιφάνειας, στο οποίο δημιουργείται κοιλότητα προς τα μέσα ΣΥΝ. βαθούλωμα, κοίλωμα ΑΝΤ. εξοχή, προεξοχή, εξόγκωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εἰσοχή* < αρχ. *εἰσέχω*].

έσπειρα ρ. → σπέρνω

εσπέρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το χρονικό διάστημα από τη δύση τού ηλίου μέχρι να πέσει τελείως το σκοτάδι, δηλ. το τέλος τής ημέρας και η αρχή τής νύχτας ΣΥΝ. βράδυ, σούρουπο, βράδιασμα, μούχρωμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑσπέρα*, θηλ. τού επιθ. *ἕσπερος* (βλ.λ.)].

Εσπεράντο (η) {άκλ.} διεθνής τεχνητή γλώσσα με λεξιλόγιο από τις κυριότερες ευρωπαϊκές γλώσσες, η οποία βασίζεται σε δεκαέξι απλούς γραμματικούς κανόνες χωρίς εξαιρέσεις.
[ΕΤΥΜ. Από το ψευδώνυμο Dr. Esperanto (< λατ. spero «ελπίζω») τού Πολωνού οφθαλμιάτρου L. Zamenhof, που εφεύρε αυτή τη γλώσσα και την παρουσίασε το 1887].

εσπέρας (το) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η εσπέρα, το βραδάκι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑσπέρας*, από τη γεν. εν. τού αρχ. ουσ. *ἑσπέρα*].

Εσπερία (η) (λόγ.) η Δ. Ευρώπη, οι χώρες της και ο πολιτισμός της: *οι εξ Εσπερίας σοφοί || η ~ και η καθ' ημάς Ανατολή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑσπερία* (ενν. *χθών*), αρχική σημ. «η χώρα που βρίσκεται προς δυσμάς (τής Ελλάδος), κυρ. η Ιταλία και η Ισπανία», < αρχ. *ἑσπέριος* < *ἕσπερος* (βλ.λ.)].

εσπερίδα (η) {-ας κ. -ίδος | -ίδες, -ίδων} **1.** η συγκέντρωση στο σπίτι φίλων ή φιλικών οικογενειών για βραδινή διασκέδαση: *αύριο το βράδυ είμαστε καλεσμένοι σε χορευτική ~* ΣΥΝ. βεγγέρα, σουαρέ **2.** (κατ' επέκτ.) επίσημη νυκτερινή χορευτική, θεατρική ή άλλη εορταστική εκδήλωση, που τελείται για φιλανθρωπικούς ή άλλους κοινωφελείς σκοπούς: *διεθνής ~ υπέρ των σκοπών τού αντικαρκινικού συλλόγου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑσπερίς, -ίδος* < αρχ. *ἑσπέριος* < *ἕσπερος*].

Εσπερίδες (οι) ΜΥΘΟΛ. κόρες τής Νύχτας και τού Εσπέρου ή τού Άτλαντα, που κατοικούσαν στην άκρη τού Ωκεανού, τραγουδούσαν ωραία και φύλασσαν τα χρυσά μήλα, δώρο τής Γαίας στον γάμο τού Δία και τής Ήρας (τα γνωστά «μήλα των Εσπερίδων», τα οποία έκλεψε κατ' εντολή τού Ευρυσθέα ο Ηρακλής πραγματοποιώντας τον ενδέκατο άθλο του).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑσπερίδες* < *Ἑσπερία (χθών)* (βλ.λ.), προσδιορίζοντας τις θυγατέρες τής Νυκτός, οι οποίες ζούσαν στη μακρινή δύση].

εσπεριδοειδές (το) [1872] {εσπεριδοειδ-ούς | -ή, -ών} ΒΟΤ. (συνήθ. στον πληθ.) **1.** οικογένεια αειθαλών καρποφόρων θάμνων και δέντρων, που φύονται σε περιοχές με εύκρατο κλίμα και καλλιεργούνται κυρ. για τους καρπούς τους, αλλά και για την παραγωγή αιθέριων ελαίων (σε αυτά ανήκουν η πορτοκαλιά, η λεμονιά, η μανταρινιά, το γκρέιπ-φρουτ, η νερατζιά κ.ά.) **2.** (συνεκδ.) οι καρποί των θάμνων και των δέντρων που ανήκουν στην οικογένεια αυτή, δηλ. τα πορτοκάλια, τα λεμόνια κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < *εσπερίδα* + *-ειδή* < *εἶδος*, ελληνογενής ξέν. όρος, < γαλλ. hespéridées (στον πληθ.), που οφείλεται στον μυθικό κήπο των Εσπερίδων, όπου υπήρχαν *τέτοιου είδους* δέντρα].

εσπερινός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εσπέρα, το βράδυ: *~ ώρα / παράσταση / ακολουθία / αύρα / διασκέδαση / μάθημα / εφημερίδα* ΣΥΝ. εσπέριος, βραδινός, μεταμεσημβρινός ΑΝΤ. πρωινός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Εσπερινός*** (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} εκκλησιαστική ακολουθία που τελείται κατά τη δύση τού ηλίου και ανήκει στον λατρευτικό κύκλο τής επόμενης ημέρας· περιλαμβάνει τα τροπάρια και το απολυτίκιο τής εορτής τής επόμενης ημέρας: *μικρός / μέγας / πανηγυρικός / αρχιερατικός ~*.

εσπέριος, -ία, -ιον [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την εσπέρα, το βράδυ: *«και όταν το ~ άστρον / ο ουρανός ανάπτει...»* (Α. Κάλβος) ΣΥΝ. εσπερινός ΑΝΤ. πρωινός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που βρίσκεται προς την πλευρά όπου δύει ο ήλιος, δηλ. στο δυτικό μέρος τού ορίζοντα ΣΥΝ. δυτικός ΑΝΤ. ανατολικός.

έσπερος (ο) {εσπέρου | χωρ. πληθ.} το αστέρι που γίνεται ορατό αμέσως μόλις σκοτεινιάσει (δηλ. ο πλανήτης Αφροδίτη), ο αποσπερίτης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕσπερος* < **Fέσπερ-ος* < I.E. *vesper- «βράδυ», πβ. λατ. vesper, ιρλ. fescor, πολ. wieczór, σερβοκρ. večer κ.ά.].

εσπευσμένα επίρρ. **1.** γρήγορα και βιαστικά, με μεγάλη σπουδή: *οι τραυματίες διεκομίσθησαν ~ στο πλησιέστερο νοσοκομείο* ΣΥΝ. ταχέως, μετά σπουδής, επειγόντως, *άρον-άρον* ΑΝΤ. αργά, καθυστερημένα, βραδέως **2.** (κατ' επέκτ.) με τρόπο πρόχειρο και επιπόλαιο ΣΥΝ. βεβιασμένα, όπως-όπως ΑΝΤ. ενδελεχώς, επισταμένως. Επίσης (λόγ.) **εσπευσμένως** [μτγν.].

εσπευσμένος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από βιασύνη, από μεγάλη σπουδή: *οι ~ κινήσεις στην πολιτική έχουν σοβαρές συνέπειες* ΣΥΝ. βεβιασμένος, επιπόλαιος, πρόχειρος ΑΝΤ. προσεκτικός, προμελετημένος, ενδελεχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σπεύδω*].

εσπρέσο (το/ο) {άκλ.} ιταλικός καφές που παρασκευάζεται σε ειδική μηχανή με καυτό νερό, το οποίο διαποτίζει ποσότητα καφέ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. espresso < αγγλ. express].

Ε.Σ.Ρ. (το) Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης (βλ. κ. *Ε.Ρ.Σ.*).

Ε.Σ.Σ.Δ. (η) Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

Έσση (η) κρατίδιο τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Hesse < λατ. Hassi / Hatti, ονομασία φυλής που κατοικούσε στην περιοχή].

Ε.Σ.Σ.Ο. (η) Εκπαιδευτική Σειρά Στρατευσίμων Οπλιτών.

εστάλη ρ. → στέλνω

εσταυρωμένος, -η, -ο (λόγ.) ΕΚΚΛΗΣ. **1.** αυτός που έχει καρφωθεί πάνω στον σταυρό, που έχει σταυρωθεί **2.** ***Εσταυρωμένος*** (ο) ο Ιησούς Χριστός, ο οποίος μαρτύρησε στον σταυρό **3.** (συνεκδ.) κάθε λατρευτική απεικόνιση τού Χριστού στον σταυρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *σταυρῶ (-όω)* < *σταυρός*].

έστειλα ρ. → στέλνω

εστεμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που φέρει στέμμα, μέλος βασιλικής οικογένειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *στέφω*].

εστέρας (ο) ΧΗΜ. στερεά ή υγρή οργανική ένωση που σχηματίζεται από επίδραση οξέος (οργανικού ή ανόργανου) σε αλκοόλη με ταυτόχρονη αποβολή νερού και χρησιμοποιείται κυρ. στην αρωματοποιία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Ester, συγκεκομμένος τ. τού es-sigäther (νόθο σύνθ.) < Essig «ξίδι» + äther < αρχ. *αἰθήρ*].

εστέτ (ο/η) {άκλ.} αισθητής (βλ.λ.). - **εστετίστικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. esthète < αρχ. *αἰσθητής*].

εστετισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο αισθητισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. esthétisme < esthète (βλ. λ. *εστέτ*)].

εστί ρ. είναι, υπάρχει· μόνο σε λόγιες ΦΡ. όπως (α) ***εστί δίκης οφθαλμός (ος τα πάνθ' ορά)*** βλ. λ. *οφθαλμός* (β) ***ων ουκ έστιν αριθμός*** βλ. λ. *αριθμός* (γ) ***άξιον εστί*** βλ. λ. *άξιος* (δ) ***τι εστί*** (σε ερωτημ. προτάσεις) (i) τι σημαίνει, πόσο σπουδαίο / δύσκολο / φοβερό κ.λπ. είναι (κάτι): *ξέρεις ~ δουλειά σε μηχανουργείο; || ξέρεις ~ να δουλεύεις και να πρέπει να φροντίσεις σπίτι και οικογένεια: || δεν ξέρεις ~ εμφύλιος· ρώτα κι εμάς που τον ζήσαμε!* (ii) τι λογής, ποιου χαρακτήρα, ποιας ηθικής ποιότητας είναι (κάποιος): *ρώτησε αυτόν που ήταν στην καταστροφή τής Σμύρνης να σου πει ~ Τούρκος!* (ε) ***τι εστί βερίκοκο*** βλ. λ. *βερίκοκο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., γ' πρόσ. εν. τού ρ. *εἰμί*].

Εστία (η) ΜΥΘΟΛ. θεά των αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων, προστάτιδα τής οικίας και τού οικογενειακού βίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἑστία* < *ἑστία* (βλ.λ.)].

εστία (η) {εστιών} **1.** χώρος στο εσωτερικό σπιτιού ή άλλου κτίσματος, ο οποίος χρησιμεύει για θέρμανση ή για μαγείρεμα ΣΥΝ. τζάκι, γωνιά, φωτιά, παραγώνι, παραστιά **2.** το τμήμα συσκευής οικιακής ή βιομηχανικής θέρμανσης, όπου καίγεται η καύσιμη ύλη ● **3.** το σπίτι και γενικότ. ο τόπος όπου διαμένει κανείς: *εγκαταλείπω την οικογενειακή ~ || συζυγική / πατρική ~* ΣΥΝ. κατοικία, οικία, οίκος· ΦΡ. (α) ***υπέρ βωμών και εστιών*** βλ. λ. *βωμός* (β) ***εργατική εστία*** συγκρότημα κατοικιών για εργάτες (γ) ***φοιτητική εστία*** συγκρότημα κατοικιών για φοιτητές **4.** (μτφ.) το σημείο όπου δημιουργείται κάτι και από το οποίο διαδίδεται και εξαπλώνεται· επίκεντρο: *η Αθήνα υπήρξε η ~ τού αρχαίου κλασικού πολιτισμού || η ~ τής νόσου / τού κακού / τής πυρκαγιάς / αναταραχής / μολύνσεως / κρίσεως / διενέξεως / εντάσεως / κινδύνου / διαφθοράς / ανωμαλίας / σκανδάλων / αντίδρασης* ΣΥΝ. σημείο, χώρος, αφετηρία ΑΝΤ. τέρμα, τέλος **5.** ΦΥΣ. το σημείο συγκεντρώσεως των ακτίνων φωτεινής δέσμης, αφού αυτές διέλθουν από φακό ή ανακλασθούν σε κοίλο ή κυρτό κάτοπτρο· το σημείο στο οποίο συγκλίνουν οι ακτίνες τού φωτός και στο οποίο σχηματίζεται με ευκρίνεια ένα είδωλο: *κύρια / δευτερεύουσα ~* ● **6.** (στο ποδόσφαιρο) το τέρμα καθεμιάς από τις δύο αγωνιζόμενες ομάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑστία*, αρχική σημ. «τζάκι, βωμός», < **Fεστ-ία* < I.E. *wes- «καίω», πβ. λατ. Vesta «η θεά Εστία», αρχ. γερμ. wasal «φωτιά» κ.ά. Αν η λ. *ἑστία* δεν αναχθεί σε τύπο με αρχικό δίγαμμα (**Fεστ-ία*), τότε θα μπορούσε να θεωρηθεί συγγενής προς λατ. sidus «αστέρας» και προς σλαβ. jestěja «τζάκι», ίσως και προς το ρ. *ἕζομαι* «κάθομαι» ή προς τη λ. *ἐσχάρα*. Οι σημ. 4, 5 είναι αποδόσεις αναλόγων χρήσεων τού γαλλ. foyer].

> ***εστία, εστιατόριο, συνεστίαση, εστιάζω – εσθίω, εδέσματα, εδώδιμα.*** Εύκολα θα συνέδεε κανείς ετυμολογικά το αρχ. ρ. **ἐσθίω** με το ***εστιατόριο*** και τη ***συν-εστίαση*** λόγω τής παρεμφερούς σημασίας τους. Εντούτοις, οι λέξεις αυτές έχουν διαφορετική ετυμολογική προέλευση. Από τη μια έχουμε το **εστία** «φωτιά, τζάκι σπιτιού» - «σπίτι, οίκος», που έδωσε τα **εστιάτωρ** (στην Αρχαία δήλωνε τον επί κεφαλής των συνεστιάσεων, των συμποσίων), *συνεστίαση* (< *ἑστίαση*) και *εστιατόριο* (στην Αρχαία δήλωνε την αίθουσα των συμποσίων) –όλα με δασεία από το *ἑστία*–, και από την άλλη έχουμε το ρ. *ἐσθίω* «τρώω» (με ψιλή, από τη ρίζα **ἐδ-**, που συνδέεται με το λατ. edo «τρώω», αγγλ. eat «τρώω», γερμ. essen «τρώω»), που έδωσε τα **ἔδεσμα** (πληθ. *ἐδέσματα*) «φαγητό» και **εδώδιμα** «τρόφιμα, φαγώσιμα». Άρα το *εστιατόριο* και το *συνεστίαση* είναι (ετυμολογικώς) άσχετα από το *εδέσματα* και το *εδώδιμα*. Ας σημειωθεί ότι από το *εστία* παράγονται και τα πολυχρησιμοποιούμενα σήμερα **εστιάζω** *(«~ το ενδιαφέρον μου σε κάτι»)* και **εστίαση** (*«~ τού ενδιαφέροντος σε κάτι»*· δεν έχει σχέση με το λόγιο **εστίαση** «παράθεση γεύματος», πβ. *συν-εστίαση*), που είναι νεολογισμοί, συνδεόμενοι προς τη μαθηματική (γεωμετρική) – φυσική έννοια τού **εστιακός** *(~ απόσταση, ύψος, επίπεδο, φακός)*.

εστιάζω ρ. μετβ. {εστίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** θέτω ως κέντρο, κύριο σκοπό τού ενδιαφέροντός μου ή τής δράσης μου, επικεντρώνω: *η φιλανθρωπική οργάνωση εστιάζει τη δράση της στην πε-*

ρίθαλψη των αναξιοπαθούντων || *ο βουλευτής εστίασε την κριτική του σε δύο θέματα* || *το νόημα τού κειμένου εστιάζεται στην τελευταία πρόταση* ΣΥΝ. συγκεντρώνω, εντοπίζω **2.** ΦΥΣ. εκτρέπω με κατάλληλα όργανα φωτεινή δέσμη ή ροή σωματιδίων προς συγκεκριμένη κατεύθυνση και την αναγκάζω να συγκλίνει σε συγκεκριμένο σημείο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. focalise].

εστιακός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εστία (βλ.λ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με το επίκεντρο: ~ *χώρος σεισμού* • **3.** ΦΥΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με την εστίαση (β) ***εστιακή απόσταση*** η απόσταση ανάμεσα σε φακό ή κοίλο κάτοπτρο και το είδωλο ενός πολύ μακρινού αντικειμένου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. focal].

εστίαση[1] (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η επικέντρωση (σε κάτι), η σύγκλιση (τού ενδιαφέροντος ή τής δράσης σε κάτι): *η ~ τού ενδιαφέροντος τής οικονομικής πολιτικής στην πάταξη τής φοροδιαφυγής* **2.** ΦΥΣ. (α) η σύγκλιση φωτεινής δέσμης ή σωματιδίων προς συγκεκριμένο σημείο με κατάλληλα όργανα (β) ***αυτόματη εστίαση*** (σε μηχανές λήψεως εικόνων) ο μηχανισμός που ρυθμίζει αυτόματα μια φωτογραφική μηχανή, ώστε να τραβάει καθαρές φωτογραφίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία, ωρίμαση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. focalisation].

εστίαση[2] (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) παράθεση γεύματος: *χώρος / αίθουσα εστιάσεων* || *ορισμένα ξενοδοχεία καλύπτουν συγχρόνως ανάγκες διαμονής, εστίασης και αναψυχής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑστίασις* < *ἑστιῶ (-άω)* «παραθέτω γεύμα ως οικοδεσπότης» < *ἑστία* (βλ.λ.)].

εστιάτορας (ο/η) {(θηλ. εστιάτορος) | εστιατόρων} ο ιδιοκτήτης εστιατορίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑστιάτωρ, -ορος* < *ἑστιῶ* < *ἑστία*].

εστιατορικός, -ή, -ό [1891] **1.** αυτός που σχετίζεται με το εστιατόριο ή στον εστιάτορα: ~ *είδη* **2. *εστιατορική*** (η) το σύνολο των θεμάτων που σχετίζονται με την οργάνωση και λειτουργία εστιατορίου.

εστιατόριο (το) [αρχ.] {εστιατορί-ου | -ων} **1.** κάθε κατάστημα που προσφέρει φαγητό έναντι αμοιβής (ταβέρνα, μαγειρείο, οινομαγειρείο)· ΦΡ. ***μερίδα εστιατορίου*** βλ. λ. *μερίδα* **2.** (ειδικότ.) αίθουσα ξενοδοχείου, ιδρύματος κ.λπ., που προορίζεται για παράθεση γευμάτων σε μεγάλο αριθμό προσώπων ΣΥΝ. τραπεζαρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εστία*.

εστραγκόν (το) {άκλ.} **1.** φυτό που φέρει χαρακτηριστικές κηλίδες στον κολεό των φύλλων και τού βλαστού (που θυμίζει δέρμα φιδιού, εξού και οι λαϊκ. ονομασίες *φιδόχορτο, φιδοβότανο, δρακόντι, δρακοντιά*) **2.** (συνεκδ.) καρύκευμα που προέρχεται από τα φύλλα και τον μίσχο τού παραπάνω φυτού: *ρίχνω στο κρέας ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. estragon < (es)targon < λόγ. λατ. tarchon < αραβ. tarkhoun < μτγν. *δρακόντιον* «φιδόχορτο»].

έστω επίρρ. **1.** ας είναι, ας δεχθούμε ότι είναι ή ότι θα γίνει έτσι (κάτι): *~· ας δεχθούμε ότι έτσι έγιναν τα πράγματα. Πώς εξηγείς, τότε, την αντίδρασή του;* **2.** τουλάχιστον: *αφού δεν μπορούμε να είμαστε έτοιμοι εγκαίρως, ας έχουμε έτοιμα ~ τα βασικά*· ΦΡ. ***έστω και*** ακόμη και: *ελάτε, ~ για λίγο* || *να επιμείνετε, ~ αν δεν εισακουσθείτε στην αρχή* • **3.** (στην αρχή μαθηματικών, φυσικών, χημικών κ.λπ. ασκήσεων και γενικότ. στη διατύπωση συλλογισμών) ας υποθέσουμε ότι υπάρχει, υποτίθεται: *~ ένα ισοσκελές τρίγωνο*.
[ΕΤΥΜ. Γ' εν. προστ. τού αρχ. ρ. *εἰμί*. Η βασική σημ. είναι ήδη μτγν., λ.χ. *ἔστω τοῦτο ἀληθὲς εἶναι* (Διονύσιος Αλικαρν.), *ἔστω σοι τοῦθ' οὕτως* (Πλούταρχος)].

εσύ κ. **συ** αντων. {(ε)σένα / σου, (ε)σένα / σε | (ε)σείς, (ε)σάς} **1.** δηλώνει το β' πρόσωπο στην επικοινωνία, δηλ. τον συνομιλητή, τον ακροατή αυτού που ομιλεί ή τον αναγνώστη αυτού που γράφει, αυτόν στον οποίον απευθύνεται κανείς: *~ μίλησες;* || *εγώ κι ~ θα μείνουμε πάντα φίλοι* || *~ τι λες;* **2.** (*εσείς, εσάς/σας* σε πληθ. ευγενείας ή σεβασμού): *προσπαθήστε κι εσείς!* || *εσείς είστε, κύριε;* || *σας παρακαλώ, μη φωνάζετε!* || *σας έδωσαν το δέμα;* ΦΡ. ***με το σεις και με το σας*** με ευγενικούς τρόπους, με σεβασμό: *έχει καλή ανατροφή· όλο ~ απευθύνεται στους άλλους* **3.** (διαλεκτ. ο τ. **σε** αντί σου ως έμμεσο αντικείμενο): *να σε φτειάξω ντολμαδάκια για μεσημεριανό;* (αντί να σου φτειάξω) || *σε το λέγω καθαρά* (αντί σου το λέγω...) • ΦΡ. ***συ είπας*** (*σὺ εἶπας*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 64) (ειρων.) ως επιβεβαίωση των λόγων τού συνομιλητή μας, που μειώνουν τον ίδιο τον εαυτό του: *–Εγώ να σε προδώσω; –~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *σύ* (το αρχικό *ε-* κατ' αναλογίαν προς το *ἐγώ*) < Ι.Ε. *tu «εσύ» (δωρ. *τύ*), πβ. λατ. tu (> γαλλ. tu, ισπ. tú), σανσκρ. tvā(m) «εσένα», γερμ. du, αγγλ. thou (αρχαιοπρ.) κ.ά. Ομόρρ. γεν. *σοῦ* (< Ι.Ε. *twesyo), αιτ. *σέ* (< Ι.Ε. *twe), με παρέκταση σε *-ν- (ε-σέ-ν-α)* ως χαρακτηριστικό τής αιτ. μτγν. ουσ.].

Ε.Σ.Υ. (το) Εθνικό Σύστημα Υγείας· το σύνολο των φορέων και των υπηρεσιών που σχετίζονται με τη δημόσια δωρεάν πρωτοβάθμια φροντίδα υγείας στην Ελλάδα (θεσμοθετήθηκε με νόμο το 1983): *νοσοκομείο / γιατρός τού ~*.

Ε.Σ.Υ.Ε. (η) Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος.

Ε.ΣΥ.Π. (το) Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας.

έσυρα ρ. ▸ σέρνω

εσφαλμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που περιέχει λάθη ή σφάλματα, που δεν θεωρείται ακριβής και ορθός (ή σωστός): *~ σκέψη / υπολογισμός / διαταγή / αντίληψη / άποψη / εντύπωση / γνώμη / ενέργεια / κρίση / πληροφορία / εικόνα / απόφαση / απάντηση / εκτίμηση / λύση / πολιτική / αρχή / χειρισμός / βάση* ΣΥΝ. λανθασμένος, λαθεμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — **εσφαλμέν-α / -ως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. **σφάλλω**].

εσχάρα (η) **1.** η σχάρα (βλ.λ.) • **2.** ΙΑΤΡ. πληγή που κλείνει δύσκολα και οφείλεται σε χρόνια παραμονή ασθενούς στο κρεβάτι: *~ εκ κατακλίσεως* ΣΥΝ. κατάκλιση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. iskra «σπίθα». Η λ. είχε αρχικώς θρησκευτικό χαρακτήρα και αναφερόταν στο τραπέζι που υπήρχε δίπλα στους βωμούς και στο οποίο τοποθετούνταν οι προσφορές για τα ολοκαυτώματα. Αργότερα η λ. απέκτησε ποικίλες σημ., όπως «καυσόξυλο» (Θεόφραστος), «δίσκος» (Φίλων) και «πληγή εγκαύματος» (Ιπποκράτης)].

εσχατιά (η) **1.** το ακρότατο σημείο εκτάσεως ή περιοχής, το ύστατο όριο, το τελευταίο σύνορο ΣΥΝ. άκρη, άκρο, τέλος, τέρμα, όριο ΑΝΤ. αρχή **2. *εσχατιές*** (οι) τα σύνορα χώρας ή περιοχής: *έφερε τον ελληνικό πολιτισμό στις ~ τής Ασίας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔσχατος*].

εσχατόγηρος (ο) {εσχατογήρων} (λόγ.) πρόσωπο που βρίσκεται σε βαθύτατο γήρας, στο τέλος τής ζωής του ΣΥΝ. υπέργηρος, μπαμπόγερος ΑΝΤ. νεότατος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐσχατόγηρως* < *ἔσχατος* + *-γηρως* < *γῆρας*].

εσχατολογία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. κλάδος τής δογματικής (βλ.λ.), που περιλαμβάνει τη διδασκαλία σχετικά με τη συντέλεια τού κόσμου, καθώς και τον τελικό σκοπό τής Δημιουργίας, σύμφωνα με την κάθε θρησκεία (ο όρος κυρ. χρησιμοποιείται για να δηλώσει τις ιουδαϊκές και χριστιανικές αντιλήψεις για τον θάνατο, τις σχέσεις ζώντων και νεκρών, το τέλος τού κόσμου, τη δευτέρα παρουσία κ.ά.). — **εσχατολογικός,** -ή, -ό, **εσχατολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eschatologie].

έσχατος, -η (λόγ. εσχάτη), -ο (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο τελευταίο (τοπικώς ή χρονικώς) σημείο: *ακολούθησε τον Αλέξανδρο ώς τις ~ χώρες τής Ασίας* || *η ~ μέρα τής ζωής του* (η τελευταία μέρα τής ζωής του) ΣΥΝ. απώτατος, ακρότατος, ύστατος, στερνός ΑΝΤ. εγγύτατος, πλησιέστερος, πρώτος, αρχικός· ΦΡ. (α) ***(και έσται) η εσχάτη πλάνη χείρων τής πρώτης*** βλ. λ. *πλάνη* (β) ***επ' εσχάτων*** τον τελευταίο καιρό, τώρα τελευταία (γ) (λόγ.) ***μέχρις εσχάτων*** μέχρι τέλους, ώς την τελευταία στιγμή: *έμεινε σταθερός στην πίστη / στις ιδέες / στις αρχές του ~* || *αγώνας ~* **2.** (για πρόσ.) τελευταίος (σε σειρά, αξία, ιεράρχηση)· ως ουσ. στη ΦΡ. ***οι έσχατοι έσονται πρώτοι*** (*εἰσὶν ἔσχατοι οἳ ἔσονται πρῶτοι*, Κ.Δ. Λουκ. 13, 30) οι τελευταίοι (οι θεωρούμενοι ως κατώτεροι από τον κόσμο, οι πιο ταπεινοί) θα γίνουν πρώτοι (στη βασιλεία των ουρανών) **3. *έσχατα*** (τα) {εσχάτων} (α) το τελευταίο σημείο (τοπικώς): *έφθασε ώς τα ~ τού κόσμου / τής Γης* (β) τα άκρα, η ακραία κατάσταση: *αφημένος στην τύχη του, έχει φθάσει στα ~* || *εξωθώ κάποιον στα ~* (γ) το τέλος τής ζωής, ο θάνατος ΣΥΝ. τα τελευταία **4.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που βρίσκεται στο κατώτατο σημείο, στο τελευταίο επίπεδο: *~ ανευθυνότητα / παραλογισμός / αγανάκτηση / απελπισία / ταπείνωση / απόγνωση* || *~ πενία / ένδεια / φτώχια / όριο παρακμής / διαφθορά / κίνδυνος / γήρας* || *έφθασε στο ~ σημείο κατάπτωσης / εξαθλίωσης* **5.** ο τελευταίος (σε σειρά επιλογών) ή ο αναγκαστικός (επειδή απέτυχαν οι άλλες επιλογές): *~ λύση / διέξοδος* || *αφού απέτυχαν όλες οι ειρηνικές προσπάθειες, κατέφυγαν στο ~ μέσο, τη βία*· ΦΡ. (α) ***εσχάτη των ποινών*** (i) η καταδίκη σε θάνατο: *του επεβλήθη η ~* || *τιμωρήθηκε με την ~* (ii) (στο ποδόσφαιρο) το πέναλτι (β) ***εσχάτη προδοσία*** βλ. λ. *προδοσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἔχσ-κα-τος* / **ἔξ-κα-τος* < πρόθ. *ἐξ* (πβ. το αντώνυμο *ἔγ-κα-τος*) < Ι.Ε. *eghs. Βλ. κ. εκ/εξ].

εσχάτως επίρρ. τον τελευταίο καιρό, κατά το πρόσφατο παρελθόν: *~ έχει σημειωθεί μεγάλη βελτίωση στις σχέσεις των δύο χωρών* ΣΥΝ. τελευταία, πρόσφατα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ. (< *ἔσχατος*), με αρχική σημ. «υπερμέτρως, στο έπακρο, άκρως». Η χρονική σημ. μτγν.].

έσω επίρρ. (λόγ.) εντός, μέσα· (συνήθ. με άρθρο) εσωτερικός, το εσωτερικό τμήμα: *είχε αμυχές στο ~ μέρος των μηρών* || *η κυβέρνηση βάλλεται εκ των ~* ΣΥΝ. εντός, ένδον, στο εσωτερικό ΑΝΤ. έξω, εκτός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔσω* / *εἴσω* < *εἰς*].

εσω- κ. **εσώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι σχετίζεται με το εσωτερικό: *εσώ-θυρα, εσώ-κλειστος, εσώρουχο, εσω-στρεφής, εσω-κομματικός*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἐσώ-φωτον*, μεσν. *ἐσώ-θυρον*), που προέρχεται από το επίρρ. *ἔσω* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. eso-neuric) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Intro-version «εσωστρέφεια»)].

έσωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μέσα, από το εσωτερικό προς τα έξω: *μεγάλη φωνή ακούγεται ~* ΣΥΝ. εκ των έσω, εκ των ένδον, ένδοθεν ΑΝΤ. έξωθεν, εκ των έξω, απέξω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔσω* + *-θεν* (βλ.λ.)].

εσώθυρα (η) {δυσχρ. εσωθυρών} (λόγ.) η εσωτερική πόρτα κατ' αντιδιαστολή προς την εξώθυρα.

εσώκλειστος, -η, -ο [1824] **1.** (για έγγραφο, επιστολή, χρηματικό ποσό κ.λπ.) αυτός που τοποθετείται μέσα σε κάτι (φάκελο, δέμα κ.λπ.), για να αποσταλεί μαζί ή ως συνοδευτικό: *~ οδηγίες / επιταγή* **2.** (καταχρ. για πρόσ.) αντί τού *έγκλειστος* ή τού *εσωτερικός*. — **εσωκλείστως** [1871] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού *εσωκλείω* (βλ.λ.)].

εσωκλείω ρ. μετβ. [1871] {εσώκλεισ-α, -μένος} κλείνω (έγγραφο, χρηματικό ποσόν κ.λπ.) μέσα (σε κάτι – φάκελο, δέμα κ.λπ.): *σας ~ τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία* ΣΥΝ. επισυνάπτω, συμπεριλαμβάνω, εγκλείω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον, κλείνω*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. inclure].

εσωκομματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις εσωτερικές υποθέσεις, διαδικασίες κ.λπ. πολιτικού κόμματος: *~ διαμάχες / αμφισβήτηση / ισορροπίες / πειθαρχία / αντίπαλος / ενότητα* || *όσοι ασκούν*

κριτική στην ηγεσία τού κόμματος αποτελούν την ~ αντιπολίτευση ΣΥΝ. ενδοκομματικός ΑΝΤ. εξωκομματικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.

εσωνάρθηκας (ο) [1866] {εσωναρθήκων} ΑΡΧΑΙΟΛ. ο εσωτερικός νάρθηκας, το τμήμα τού χριστιανικού ναού που βρίσκεται ανάμεσα στον εξωνάρθηκα (βλ.λ.) και στον κυρίως ναό.

εσωράχιο (το) {εσωραχί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. η κοίλη επιφάνεια τής αψίδας, τής καμάρας ή τού θόλου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. intrados].

εσώρουχο (το) [1888] {εσωρούχων} ένδυμα που φοριέται εσωτερικά. σε άμεση επαφή με το σώμα. χωρίς να φαίνεται (λ.χ. φανελάκι. σλιπ κ.ά.) ΣΥΝ. ασπρόρουχο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*, *-ρρ*.

εσώρουχο: συνώνυμα. Οι λέξεις που δηλώνουν εσώρουχα είναι για τη γλωσσική επικοινωνία ένα είδος απαγορευμένων λέξεων (taboo word). γι' αυτό και συχνά εκφράζονται με ξένες λέξεις που λειτουργούν ευφημιστικά. Έτσι, λ.χ. στα γυναικεία εσώρουχα. αντί τού στηθόδεσμου (αρχαίας λέξης, όπως και το **στηθοδέσμη**) χρησιμοποιήθηκε η γαλλική λ. **σουτιέν** (< γαλλ. soutien [-gorge]). Προκειμένου για τα εσώρουχα που καλύπτουν τα γεννητικά όργανα ανδρών και γυναικών στην αρχαία Ελλάδα, ο Ευστάθιος (12ος αι.) αναφέρει: *«Οὐ γὰρ ἔκειτο ἴσως μία λέξις, δηλωτικὴ τοῦ καλύμματος τῆς αἰδοῦς. ὅπερ Ῥωμαῖοι* (= Έλληνες, Βυζαντινοί) *μὲν* **βράκαν** *φασίν. ἕτεροι δὲ ἀναξυρίδα ἐκ τοῦ ἀνασύρεσθαι»* (Στ. Βυζάντιος. *Λεξικόν τής καθ' ημάς Ελληνικής διαλέκτου*. Αθήνα 1874. λ. *βρακί*). Στους μεταγενέστερους χρόνους χρησιμοποιήθηκε η λ. (τα) **περισκελή** «εσώρουχα» (σπανιότ. το *περισκελές*) και **περισκέλια** (τα), πιθανώς δε και το **περισκελίς, -ίδες**, μολονότι κύρια σημ. αυτού ήταν το «βραχιόλι στο πόδι». Στους ρωμαϊκούς χρόνους χρησιμοποιήθηκε το **βράκαι** (αι). από λατ. braccae, που προήλθε από αντίστοιχη λ. των Γαλατών. Από το *βράκαι* (είδος κοντού παντελονιού) προήλθε το ελλην. **βράκες** (κοντό φαρδύ παντελόνι που φορούν στην Κρήτη και σε άλλα νησιά) και από αυτό το **βρακί** (ανδρικό και γυναικείο εσώρουχο) και το **εσώβρακον > σώβρακο** (ανδρικό εσώρουχο). Το 1888 στο *Ημερολόγιο Κυριών* πρωτοαπαντά η λόγια λ. **εσώρουχα** (< *έσω* + *ρούχο* < σλαβ. ruho). πλασμένη ίσως κατά το δημ. **ασπρόρουχα** («λευκά εσώρουχα» και «λευκά είδη σπιτιού. τραπεζομάντηλα. μαξιλαροθήκες, σεντόνια κ.λπ.») ως γενική ονομασία των εσωτερικών ενδυμάτων τού επάνω και τού κάτω μέρους τού σώματος (σήμερα χρησιμοποιείται και στον ενικό **το εσώρουχο**, ιδίως για το γυναικείο εσώρουχο τού κάτω μέρους τού σώματος). Στη λόγια γλώσσα χρησιμοποιήθηκαν για τους άνδρες. αντί τού *(ε)σώβρακο* τής ομιλουμένης. το **εσωτερική περισκελίς** και το **σκελέα** (στη στρατιωτική ορολογία· το **περισκελίς** ήταν η ελληνική λ. για το παντελόνι ως **ανδρική περισκελίς** και ως **στρατιωτική περισκελίς** για το παντελόνι στον στρατό. όπου για τους εφίππους χρησιμοποιούσαν τη λ. **κυλόττα**). Για το γυναικείο κάτω εσώρουχο χρησιμοποιείται το γαλλ. **κιλότα** (παλαιότ. γραφή **κυλόττα** < γαλλ. culotte), ενώ τελευταία χρησιμοποιείται τόσο για άνδρες όσο και για γυναίκες και το **σλιπ** ή **σλιπάκι** (< αγγλ. slip).

εσωστρέφεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τάση να στρέφεται κανείς προς τον εσωτερικό του κόσμο. να μην εκδηλώνεται προς τα έξω. να εσωτερικεύει κάθε συναίσθημα ΑΝΤ. εξωστρέφεια **2.** (ειδικότ.) (α) η τάση να αντλεί κανείς ενδιαφέροντα και συγκινήσεις από τον ίδιο του τον εαυτό. από τον εσωτερικό του κόσμο. και η ανάλογη συμπεριφορά (β) η συνεχής ενασχόληση κάποιου με τον εσωτερικό του κόσμο. με τα εσωτερικά του προβλήματα: *την ποίησή του χαρακτηρίζει η ~* || *ο πρόεδρος κάλεσε τα στελέχη τού κόμματός του να εγκαταλείψουν την ~ και να ανοιχτούν προς τον λαό* ΑΝΤ. εξωστρέφεια. — **εσωστρεφής**, -ής, -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.
[ΕΤΥΜ. < *εσωστρεφής* < *έσω* + *-στρεφής* < *στρέφω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. introversion].

εσώτατος, -η, -ο ▸ εσώτερος

εσωτερικεύω ρ. μετβ. {εσωτερίκευ-σα. -θηκα, -μένος} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. αφομοιώνω ή αποδέχομαι κοινωνικούς κανόνες. αρχές κ.λπ., ώστε να ταυτιστεί η κοινωνική μου συμπεριφορά με τα κοινωνικά πρότυπα και τις αρχές. — **εσωτερίκευση** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. internalise].

εσωτερικός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται εντός. μέσα σε (κάτι): ~ *διακόσμηση / διαρρύθμιση / φωτισμός / αίθουσα / αυλή / τείχη / όργανο τού οργανισμού / χώροι ενός κτηρίου* || ~ *διαμάχες / διεργασίες / αντιθέσεις / αντιπολίτευση ενός κόμματος* ΣΥΝ. εσώτερος, ενδότερος ΑΝΤ. εξωτερικός· ΦΡ. (για φάρμακα) ***εσωτερική χρήση*** η κατανάλωση (χρήση) ουσίας από το στόμα, με πόση (κατ' αντιδιαστολή προς την εξωτερική χρήση, επάλειψη κ.λπ.) **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με περιοχή εντός των συνόρων μιας χώρας (ή νομού, επαρχίας, δήμου κ.λπ.): ~ *προβλήματα / αγορά* (ειδικότ. η αγορά εντός τής Ε.Ε.) */ κρίση / πόροι* || ~ *πτήσεις / ταξίδια* || ~ *συγκοινωνία δημιουργείται στον δήμο* (β) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη διοίκηση και τις υποθέσεις μιας χώρας εντός των συνόρων της και με τις σχέσεις τού κρατικού οργανισμού με τους πολίτες: ~ *πολιτική / ανάπτυξη* || *οι ~ υποθέσεις μιας χώρας* || *Υπουργείο Εσωτερικών* || ~ *δίκαιο* ΑΝΤ. εξωτερικός· ΦΡ. ***για εσωτερική κατανάλωση*** για δηλώσεις, ενέργειες, κινήσεις εντυπωσιασμού. που, ενώ εκδηλώνονται σε σχέση με εξωτερικά, διεθνή θέματα, στην πραγματικότητα αποσκοπούν στη δημιουργία ευνοϊκού κλίματος υπέρ αυτού που τις κάνει στο εσωτερικό μιας χώρας: *οι απειλητικές δηλώσεις τού Τούρκου πρωθυπουργού κατά τής Ελλάδας έγιναν ~, εν όψει των επικείμενων εκλογών* **3.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στον ψυχικό κόσμο τού ανθρώπου. στα συναισθήματα και στις σκέψεις του (κατ' αντιδιαστολή προς τις εξωτερικές εκδηλώσεις, τις χειρονομίες, τα λόγια κ.ά.): *από ~ ανάγκη ο ποιητής εκφράζει αυτά που αισθάνεται στους στίχους του* || ~ *κόσμος / ηρεμία / ομορφιά / φλόγα / δράμα / ανησυχία / πλούτος / πίεση / πρόβλημα / αγώνας / ένταση / δυσχέρεια / υπόσταση / ειρμός / πειθαρχία / ισορροπία / δρόμος* **4. *εσωτερικός*** (ο), ***εσωτερική*** (η) (α) μαθητής/μαθήτρια που διαμένει στο οικοτροφείο τού σχολείου στο οποίο φοιτά ΣΥΝ. οικότροφος (β) ο/η υπάλληλος για εργασίες εντός τού κτηρίου μιας επιχείρησης/υπηρεσίας ή μέλος τού υπηρετικού προσωπικού οικίας ΑΝΤ. εξωτερικός **5. *εσωτερικό*** (το) (α) το μέσα μέρος. τμήμα ή επιφάνεια. κατ' αντιδιαστολή προς την εξωτερική όψη: *το ~ τής έπαυλης αντανακλά την αισθητική τού ιδιοκτήτη της* || *το ~ τού δέρματος / τού οργανισμού / τού ναού / τού θεάτρου* || *η κατάσταση που επικρατεί στο ~ τής κυβέρνησης* ΑΝΤ. εξωτερικό (β) η εντός των συνόρων χώρα και οι κάτοικοί της, κατ' αντιδιαστολή προς το εξωτερικό. τις άλλες χώρες έξω από τα σύνορα: *μεγάλο μέρος τής ελληνικής γεωργικής παραγωγής διοχετεύεται στο ~* || *πτήσεις εσωτερικού* ΣΥΝ. ημεδαπή, χώρα. πατρίδα ΑΝΤ. εξωτερικό (γ) το τμήμα χώρας ή περιοχής που βρίσκεται μακριά από τη θάλασσα. η ενδοχώρα: *ο Κολόμβος αποβιβάστηκε και προχώρησε προς το ~. βέβαιος ότι είχε φθάσει στις Ινδίες* **6.** (περιληπτ.) ***εσωτερικά*** (τα) οι δικές μου υποθέσεις, τα ιδιαίτερα ζητήματα. ό,τι αναφέρεται σε πρόσωπο, οργανισμό. κράτος κ.λπ. ως προς τη δομή του, την οργάνωσή του (κατ' αντιδιαστολή προς τις σχέσεις του με άλλα πρόσωπα. κράτη. οργανισμούς κ.λπ.): *οι δηλώσεις τού ξένου υπουργού Εξωτερικών αποτελούν παρέμβαση στα ~ τής χώρας μας* **7.** ΓΛΩΣΣ. ***εσωτερικό αντικείμενο*** το αντικείμενο σε πτώση αιτιατική, που χαρακτηρίζεται από στενότατη σχέση με το ρήμα τής πρότασης (συχνά προκύπτει σημασιοσυντακτικά ή/και μορφολογικά από αυτό) (βλ. κ. *εξωτερικό αντικείμενο*. λ. *εξωτερικός*)· διακρίνεται τόσο στην Αρχαία όσο και στη Ν. Ελληνική σε δύο είδη: (α) ***εσωτερικό αντικείμενο τού αποτελέσματος*** το αντικείμενο που δηλώνει έννοια. η οποία δεν υπάρχει εξαρχής. αλλά δημιουργείται από την ίδια την ενέργεια τού υποκειμένου (λ.χ. *μαγειρεύω φαγητό. χτίζω σπίτι*) (β) ***κυρίως εσωτερικό*** (ή ***σύστοιχο***) ***αντικείμενο*** αντικείμενο που προέρχεται ετυμολογικώς από τη ρίζα τού ρήματος τής πρότασης ή συγγενούς ρήματος και γι' αυτό συχνά παραλείπεται ή αντικαθίσταται από επιθετικό προσδιορισμό (λ.χ. *λέγω λόγους. τραγουδώ τραγούδια, ζω τη ζωή μου*) **8.** ΦΙΛΟΛ. ***εσωτερικός μονόλογος*** μοντερνιστική λογοτεχνική σχολή και τεχνική στον χώρο τής αφηγηματικής πεζογραφίας (κυρ. τού μυθιστορήματος). η οποία επιδιώκει να καταγράψει την πορεία τής σκέψης και τις διακυμάνσεις στον εσωτερικό κόσμο τού ήρωα. χωρίς να υπακούει σε προκαθορισμένες αισθητικές επιταγές (λογικός ειρμός, νοηματική συνέχεια. σαφής δομή. οικονομία κ.ά.). — **εσωτερικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐσώτερος*. Η σημ. τής εντός των συνόρων χώρας είναι απόδ. τού γαλλ. intérieur (λ.χ. ministère de l'intérieur «Υπουργείο Εσωτερικών»). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εσωτερικός μονόλογος* (< γαλλ. monologue intérieur), *για εσωτερική χρήση* (< αγγλ. for internal use). *για εσωτερική κατανάλωση* (< αγγλ. for internal consumption)].

εσωτερικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού εσωτερικού (βλ.λ.) και. κατά συνέπεια, η εσωτερική εμφάνιση, η εσωτερική όψη **2.** (συνήθ. μτφ.) η ύπαρξη πλούσιου διανοητικού. ψυχικού και πνευματικού κόσμου, καθώς και η ζωή που πηγάζει από αυτόν· το σύνολο των σκέψεων, αναμνήσεων, συναισθημάτων. προθέσεων, επιθυμιών κ.λπ.

εσωτερισμός (ο) [1893] **1**. διδασκαλία μυστικής και απόκρυφης γνώσης. η οποία είναι προσιτή μόνο σε μικρό αριθμό οπαδών **2.** ο μυστικός και αινιγματικός χαρακτήρας έργου (λογοτεχνικού. ζωγραφικού κ.λπ.): *ο ~ των σονέτων τού Σαίξπηρ*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. esotericism].

εσώτερος, -η. -ο (λόγ.-μτφ.) αυτός που βρίσκεται πιο μέσα σε σύγκριση με άλλους: *τα ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. ενδότερος ΑΝΤ. εξώτερος. — (υπερθ.) **εσώτατος,** -η. -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν.. συγκρ. βαθμός τού αρχ. *ἔσω*].

εσωτρόπιο (το) {εσωτροπί-ου | -ων} ΝΑΥΤ. δεύτερη εσωτερική καρίνα που τοποθετείται για την ενίσχυση τής εξωτερικής καρίνας. Επίσης (λαϊκ.) **σωτρόπι** {σωτροπ-ιού | -ιών}.

εσώφυλλο (το) [1887] {-ου κ. -ύλλου | -ων κ. -ύλλων} **1.** το εσωτερικό μέρος τού εξωφύλλου: *«το ποσόν τής συνδρομής αναγράφεται στο ~ τού περιοδικού»* (εφημ.) **2.** (καταχρ.) το πρώτο μετά το εξώφυλλο εσωτερικό φύλλο τού βιβλίου, όπου αναγράφονται συνήθως διάφορα στοιχεία τού βιβλίου (ψευδότιτλοι) **3. *εσώφυλλα*** (τα) τα εσωτερικά φύλλα, το κύριο σώμα τού βιβλίου.

εσώψυχος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **σώψυχος 1.** (για συναισθήματα, τάσεις, επιθυμίες κ.λπ.) αυτός που ενυπάρχει στην ψυχή, αλλά δεν εκφράζεται. δεν εκδηλώνεται εξωτερικά: ~ *μίσος / αγάπη* ΣΥΝ. ενδόμυχος **2. *(ε)σώψυχα*** (τα) οι μύχιες. βαθύτερες και κρυμμένες σκέψεις ή επιθυμίες· ΦΡ. ***βγάζω τα (ε)σώψυχά μου*** μιλώ για ό,τι με απασχολεί βαθιά μέσα μου • **3.** αυτός που προέρχεται μέσα από την ψυχή, που εκφράζει ειλικρινείς προθέσεις: ~ *συμπόνια* ΣΥΝ. βαθύς, ειλικρινής. — **εσώψυχα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.

Ε.Τ. (η) Ελληνική Τηλεόραση.

ε.τ. επί τιμή *(ἐπὶ τιμῇ)* για κάποιον που έχει συνταξιοδοτηθεί από το επάγγελμά του αλλά τιμητικά φέρει τον τίτλο: *πρέσβης ε.τ.*

εταζέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έπιπλο τοίχου που φέρει οριζόντια ή κάθετα χωρίσματα για τοποθέτηση διακοσμητικών αντικειμένων και πιο σπάνια βιβλίων **2.** σανίδα ή σανίδες στερεωμένες στον τοίχο, που χρησιμοποιούνται ως ράφια.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. étagère < étage «ράφι, όροφος» < δημώδ. λατ. *staticum < λατ. status < ρ. sto «ίσταμαι, βρίσκομαι»].

εταίρα (η) [αρχ.] {εταιρών} (λόγ.) (στην αρχαιότητα) πορνευόμενη γυναίκα με σημαντικό για την εποχή της βαθμό ανεξαρτησίας και αυτονομίας, όμορφη και συνήθ. καλλιεργημένη αισθητικώς και πνευματικώς (πβ. λ. *παλλακίδα*).

εταιρεία κ. (εσφαλμ.) **εταιρία** (η) {εταιρειών} **1.** ομάδα προσώπων που έχουν κοινούς στόχους και συνεργάζονται για την πραγματοποίησή τους: ~ *Θεατρικών Συγγραφέων / Ελλήνων Λογοτεχνών* || *επιστημονική / φιλεκπαιδευτική / φιλαρμονική / αρχαιολογική / μουσική / αντικαρκινική / μυστική* (βλ.λ.) ~ ΣΥΝ. ένωση, σύνδεσμος, σύλλογος, σωματείο **2.** ***Φιλική Εταιρεία*** μυστική οργάνωση που ιδρύθηκε το 1816 στην Οδησσό από τους Ξάνθο, Σκουφά και Τσακάλωφ και με τη δράση της προετοίμασε την Επανάσταση τού 1821 **3.** ΟΙΚΟΝ.-ΝΟΜ. (α) η σύμβαση με την οποία δύο ή περισσότερα πρόσωπα ενώνονται για την επιδίωξη κοινού σκοπού, ιδίως οικονομικού (δηλ. για την απόκτηση θεμιτού κέρδους) με κοινές, ίσες ή άνισες εισφορές και η ίδια η ένωση που προκύπτει: *εμπορική / ασφαλιστική / μετοχική / κινηματογραφική / τηλεφωνική / αεροπορική / διαφημιστική / δισκογραφική / ξένη / εγχώρια / οικοδομική / εθνική / πολυεθνική / κρατική / επενδυτική / μητρική / θυγατρική / ιδιωτική / τεχνική / εργολαβική / πλοιοκτήτρια* ~ || *εθνικοποίηση / κρατικοποίηση εταιρείας* || *η ~ συστήνεται / χρεωκοπεί / ιδρύεται / διαλύεται* (β) ***ανώνυμη εταιρεία*** (συντομ. Α.Ε.) εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία η οποία έχει νομική προσωπικότητα και για τα χρέη που δημιουργεί με τη δραστηριότητά της ευθύνεται αποκλειστικά η ίδια με την περιουσία της και όχι οι μέτοχοι· το μετοχικό της κεφάλαιο είναι διαιρεμένο σε ίσα μερίδια, τις μετοχές (γ) ***ετερόρρυθμη εταιρεία*** (συντομ. Ε.Ε.) εμπορική προσωπική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, όπου ένας τουλάχιστον εταίρος ευθύνεται απεριόριστα και εις ολόκληρον για τις εταιρικές υποχρεώσεις, ενώ ένας ή ενδεχομένως και περισσότεροι (ετερόρρυθμοι) εταίροι δεν ευθύνονται καθόλου με την ατομική τους περιουσία ή ευθύνονται περιορισμένα μέχρις ενός ποσού εάν αυτό συμφωνηθεί (δ) ***ομόρρυθμη εταιρεία*** (συντομ. Ο.Ε.) προσωπική εμπορική εταιρεία με νομική προσωπικότητα, για τις υποχρεώσεις τής οποίας ευθύνονται όλοι οι εταίροι απεριόριστα και εις ολόκληρον με την προσωπική τους περιουσία (ε) ***εταιρεία περιορισμένης ευθύνης*** (συντομ. Ε.Π.Ε.) εμπορική κεφαλαιουχική εταιρεία με νομική προσωπικότητα για τα χρέη τής οποίας ευθύνεται μόνον η ίδια με την περιουσία της και όχι και οι εταίροι της με την ατομική τους περιουσία· διακρίνεται από την ανώνυμη εταιρεία κυρίως γιατί η Ε.Π.Ε. μπορεί να προσλάβει τόσο προσωπικά όσο και κεφαλαιουχικά στοιχεία είτε απευθείας εκ τού νόμου, είτε με διατάξεις τού καταστατικού που επιτρέπονται από τον νόμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑταιρεία*, θηλ. τού επιθ. *ἑταιρεῖος* < *ἑταῖρος*. Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. société, λ.χ. *ανώνυμη εταιρεία* (< société anonyme), *ομόρρυθμη / ετερόρρυθμη εταιρεία* (< société en nom collectif / en commandite), *εταιρεία περιορισμένης ευθύνης* (< société à responsabilité limitée)].

> **εταιρεία ή εταιρία;** Το **εταιρεία** γράφεται κανονικά με -ει-, αποτελώντας ουσιαστικοποιημένο θηλυκό τού αρχ. επιθ. **ἑταιρεῖος**: αρσ. *εταιρείος* – θηλ. **εταιρεία** (πβ. *φίλιος* – **φιλία**, *ανδρείος* – **ανδρεία**). Το **εταιρία** (με -ι-) προϋποθέτει απευθείας παραγωγή από το **εταίρος**, πράγμα που δεν χρειάζεται, αφού το *εταιρεία* είναι ήδη αρχαίο. • -ία

εταιρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την εταιρεία ή τους εταίρους: ~ *κεφάλαιο / κτήμα / σχέσεις / σχήμα / μερίδιο / ομόλογα* ΣΥΝ. συνεταιρικός **2.** ***εταιρικό(ν)*** (το) έγγραφο που δηλώνει τη σύσταση εμπορικής εταιρείας ΣΥΝ. καταστατικό • **3.** (σπανιότ.) αυτός που αναφέρεται στις εταίρες (βλ.λ.) ή σχετίζεται με αυτές: ~ *φιλία* ΣΥΝ. πορνικός. — **εταιρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

εταιρισμός (ο) [μτγν.] (αρχαιοπρ.) η πορνεία και η άσκησή της.

εταίρος (ο) **1.** (αρχικά) πρόσωπο με το οποίο διατηρεί κάποιος φιλικές σχέσεις: *ο Ηφαιστίων ανήκε στους στενούς εταίρους τού Αλεξάνδρου* ΣΥΝ. φίλος, σύντροφος, οικείος ΑΝΤ. εχθρός **2.** αυτός που μετέχει από κοινού με άλλους σε εταιρεία, οργανισμό ή άλλη οργανωμένη δραστηριότητα: *οι ~ αποφάσισαν τη διάλυση τής εταιρείας* || *οι ~ τής χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Ένωση* ΣΥΝ. συνέταιρος, συνεργάτης, συνάδελφος, μέλος, μέτοχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑταῖρος / ἕταρος* < I.E. *se-t-aros (με παρέκταση -t- τού θ. *se-), πβ. αρχ. σλαβ. po-sětiti «επισκέπτομαι». Το θ. *se αποτελεί τη ρίζα τού *ἕ* «αυτόν», αιτ. γ' προσ. τής προσωπικής αντωνυμίας. Η σύνδεση τού *ἑταῖρος* με τη λ. *ἔτης / Fέτης* «σύντροφος, συμπολίτης» δεν εξηγεί την απουσία τού δίγαμμα και, συνεπώς, δεν θεωρείται ικανοποιητική. Η σημ. 2 είναι απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. partner].

έταμα ρ. → τέμνω

εταμίνα (η) λεπτό ύφασμα με αραιή ύφανση: ~ *για κέντημα / για κουρτίνες* || *ταγέρ από ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. étamine < δημώδ. λατ. staminea < λατ. stamen «δίχτυ»].

ετασμός (ο) (λόγ.-σπάν.) το να εξετάζει κανείς (κάτι).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐτάζω* (βλ. λ. *εξετάζω*)].

εταστικός, -ή, -ό [μεσν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που εξετάζει, που διερευνά ή παρατηρεί σε βάθος και με προσοχή: ~ *βλέμμα* ΣΥΝ. εξεταστικός, διερευνητικός. — **εταστικ-ά / -ώς** επίρρ.

Ε.Τ.Β.Α. (η) Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

Ε.Τ.Ε. (η) **1.** Εθνική Τράπεζα Ελλάδος **2.** Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων **3.** Ένωση Τραγουδιστών Ελλάδος.

Ε.Τ.Ε.Β.Α. (η) Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Ανάπτυξης.

ετέθην ρ. → θέτω

Ε.Τ.Ε.Μ. (η) Ένωση Τεχνικών Εναερίων Μεταφορών.

Ετεοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Οιδίποδα και τής Ιοκάστης, αδελφός τού Πολυνείκη, τής Αντιγόνης και τής Ισμήνης· σε μονομαχία για τον θρόνο τής Θήβας οι δύο αδελφοί αλληλοσκοτώθηκαν **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἐτεοκλῆς* < *ἐτεός* «αληθινός, αυθεντικός» (βλ. λ. *έτυμον*) + *-κλῆς* < *κλέος* (βλ.λ.), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτός που έχει αληθινή δόξα»].

ετερο- κ. **ετερό-** α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: **1.** τού άλλου, τού διαφορετικού: *ετερό-γλωσσος, ετερο-γενής* **2.** τού αντιθέτου: *ετερο-φυλόφιλος* (αυτός που ελκύεται από το αντίθετο φύλο) **3.** τής απόκλισης από το κανονικό, το συνηθισμένο: *ετερόμορφος, ετερό-ρρυθμος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἕτερος* (βλ.λ.)].

ετεροαπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. η απασχόληση σε εργασία διαφορετική από εκείνη που αντιστοιχεί στα προσόντα (κάποιου), π.χ. όταν ένας πτυχιούχος πανεπιστημίου προσλαμβάνεται σε θέση εργασίας για την οποία δεν χρειάζεται πτυχίο ανώτατης σχολής **2.** (καθημ.) η απασχόληση και σε άλλη εργασία εκτός από την κύρια.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. side-line (occupation)].

ετεροβαρής, -ής, -ές [μεσν.] {ετεροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός τού οποίου το βάρος κλίνει προς τη μία μόνο κατεύθυνση: ~ *φορτίο* ΣΥΝ. ανισοβαρής, ετεροκλινής ΑΝΤ. αμφοτεροβαρής, ισομερής, ισοκλινής, ισόρροπος **2.** ΝΟΜ. ***ετεροβαρής σύμβαση*** η συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσοτέρων προσώπων με την οποία αναλαμβάνονται από τον έναν υποχρεώσεις και δημιουργούνται στον άλλον δικαιώματα ΑΝΤ. αμφοτεροβαρής σύμβαση. — **ετεροβαρώς** επίρρ.

ετερογαμία (η) {ετερογαμιών} ΒΙΟΛ. τρόπος αναπαραγωγής που συνίσταται σε ένωση δύο διαφορετικών γαμετών (δηλ. γαμετών από διαφορετικά άτομα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heterogamy, άσχετο προς το μεσν. *ἑτερογαμία* «δεύτερος γάμος»].

ετερογενής, -ής, -ές {ετερογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που ανήκει σε διαφορετικό γένος: ~ *ζώα* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ομοιομορφίας, που δεν έχει ομοιογένεια: ~ *πλήθος είχε συρρεύσει στην πλατεία* ΣΥΝ. ανομοιόμορφος, πολυειδής, ανόμοιος, ανομοιογενής, ποικίλος, ετερόκλιτος, αταίριαστος ΑΝΤ. ομοιόμορφος, ομοιογενής, ενιαίος. — **ετερογενώς** επίρρ. [μτγν.], **ετερογένεση** (η), **ετερογένεια** [1766] (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑτερογενής* < *ἑτερο-* + *-γενής* < *γένος*].

ετερόγλωσσος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μιλάει άλλη, ξένη γλώσσα (και όχι τής χώρας στην οποία διαμένει) ΣΥΝ. αλλόγλωσσος, ξενόγλωσσος ΑΝΤ. ομόγλωσσος. — **ετερογλωσσία** (η) [1761].

ετερογονία (η) ΒΙΟΛ. η ετερογένεση (βλ. λ. *ετερογενής, -ής, -ές*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heterogony].

ετεροδημότης (ο) [1872] {ετεροδημοτών}, **ετεροδημότισσα** (η) {ετεροδημοτισσών} πρόσωπο που δεν ανήκει στον δήμο, στον οποίο διαμένει, που είναι γραμμένος στο δημοτολόγιο άλλου δήμου, όπου και ασκεί τα εκλογικά του δικαιώματα ΑΝΤ. συνδημότης, συμπολίτης, συντοπίτης. Επίσης (λόγ.) **ετεροδημότις** (η) {ετεροδημότ-ιδος | -ίδων}.

ετεροδικία (η) [1836] {ετεροδικιών} η διεξαγωγή δίκης στο έδαφος μιας χώρας με κατηγορούμενο υπήκοο ξένης χώρας σύμφωνα με το δίκαιο τής χώρας από την οποία κατάγεται.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. exterritorialité].

ετερόδοξος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε θρησκευτικό δόγμα διαφορετικό από αυτό που επικρατεί στη χώρα διαμονής του ΣΥΝ. αλλόδοξος, αλλόθρησκος ΑΝΤ. ομόδοξος, ομόθρησκος. — **ετεροδοξία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑτερόδοξος* < *ἑτερο-* + *-δοξος* < *δόξα* «γνώμη, πίστη»].

ετεροειδής, -ής, -ές [αρχ.] {ετεροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ανήκει σε διαφορετικό είδος ή έχει άλλη μορφή ΣΥΝ. ανομοιόμορφος, ανομοιογενής ΑΝΤ. ομοειδής, ομοιόμορφος. — **ετεροειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ετεροθαλής, -ής, -ές {ετεροθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει με τον αδελφό ή την αδελφή του κοινό μόνο τον έναν από τους δύο γονείς, που προέρχεται από διαφορετικό πατέρα ή διαφορετική μητέρα ΑΝΤ. αυτάδελφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑτεροθαλής* < *ἑτερο-* + *-θαλής* < *θάλλω* «ακμάζω»].

ετερόθερμος, -η, -ο ποικιλόθερμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heterothermal].

ετεροίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΓΛΩΣΣ. μορφή φωνολογικής μετάπτωσης, κατά την οποία το βασικό φωνήεν ή δίφθογγος τής ρίζας μεταβάλλεται σε άλλο ομόχρονο (δηλ. το βραχύ μετατρέπεται σε άλλο βραχύ και, σπανιότερα, το μακρό σε άλλο μακρό), λ.χ. *λέγω – λόγος, νέμω – νόμος, φέρω – φορά*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑτεροίωσις* < *ἑτεροιῶ (-όω)* < *ἑτεροῖος* «διαφορετικός» < *ἕτερος*. Η γλωσσ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. alternance].

ετεροκατευθύνομαι ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. ετεροκατευθυνόμενος, -η, -ο, ετεροκατευθύνθηκα} (κακόσ.) κατευθύνομαι στη λήψη συγκεκριμένης απόφασης από άλλους, ενεργώ σύμφωνα με τις κατευθύνσεις που μου δίνουν άλλοι: *σε μια υγιή δημοκρατία οι πολίτες δεν ετεροκατευθύνονται, αλλά αποφασίζουν οι ίδιοι για το κοινό καλό* || *η γνώση και η κριτική σκέψη καθιστά τον άνθρωπο αυτόνομο και*

όχι ετεροκατευθυνόμενο ΑΝΤ. αυτενεργώ. — **ετεροκατεύθυνση** (η).

ετερόκεντρος, -η, -ο [1761] αυτός τού οποίου οι ακτίνες δεν τέμνονται σε κοινό κέντρο ούτε είναι παράλληλες μεταξύ τους: ~ *φως*.

ετεροκίνητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κινείται από άλλον, που δεν μπορεί να κινηθεί από μόνος του: *η ανόργανη ύλη είναι* ~ ΑΝΤ. αυτοκίνητος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αναλαμβάνει πρωτοβουλία, αλλά δρα κατά τη θέληση άλλου και σύμφωνα με τις εντολές του: ~ *πράξη / ενέργεια* ΣΥΝ. ξενοκίνητος, βαλτός.

ετερόκλητος, -η, -ο ▸ ετερόκλιτος

ετερόκλιτος, -η, -ο **1.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που παρουσιάζει ορισμένες ανωμαλίες κατά την κλίση, τού οποίου ο πληθυντικός αριθμός ακολουθεί διαφορετική κλίση από ό,τι ο ενικός *(το πυρ – τα πυρά)* **2.** (μτφ.) αυτός που αποτελείται από στοιχεία διαφορετικά μεταξύ τους: ~ *είδη* ΣΥΝ. ανομοιογενής, ανομοιόμορφος, ανόμοιος, αταίριαστος, ετερογενής, διαφορετικός, ποικίλος ΑΝΤ. ομοιογενής, ομοιόμορφος, ομοειδής, όμοιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ετερόκλιτος* < *έτερο-* + *κλιτός* < *κλίνω*. Η σημ. 2 είναι αντιδάνειο από γαλλ. hétéroclite].

> **ετερόκλιτος ή ετερόκλητος;** Συνήθως γίνεται διάκριση ανάμεσα στο *ετερόκλιτος* και στο *ετερόκλητος*, λέγοντας ότι αυτό με *-ι-* είναι από το **κλίνω** και σημαίνει «με διαφορετική κλίση» (λέξεις που κλίνονται διαφορετικά, ανώμαλες λέξεις), ενώ το γραφόμενο με *-η-* το παράγουν από το **καλώ** *(κλητός, κλήση)* και το συνδέουν με τη σημ. «διαφορετικός, ανόμοιος, ανομοιογενής». Η διάκριση, όπως έχει από παλιά παρατηρηθεί, είναι τεχνητή και εσφαλμένη και προήλθε από παρεξήγηση. Στους αρχαίους γραμματικούς απαντά η λ. **ετερόκλιτος** με τη σημ. «(λέξεις) με διαφορετική κλίση» (π.χ. *γυνή – γυναικός* αντί **γυνός*). Από αυτήν οι Γάλλοι έπλασαν το **hétéroclite**, που αρχικά είχε την ίδια σημασία, αργότερα όμως από το «διαφορετικός στην κλίση» δήλωσε, με διεύρυνση τής σημασίας του, γενικότερα «διαφορετικός, ανόμοιος, ανομοιογενής». Η β' σημασία τής λ. θεωρήθηκε ότι ήταν και διαφορετική λέξη, η λ. **ετερόκλητος**, από άλλη ρίζα *(καλώ)*. Η άποψη αυτή δεν έχει καμία τεκμηρίωση. Το σωστό, άρα, είναι να χρησιμοποιούμε και στα Ελληνικά το *ετερόκλιτος* (με *-ι-*) και με τις δύο σημασίες (την κυριολεκτική και τη μεταφορική / διευρυμένη). Για την ιστορία, ας σημειωθεί ότι λ. *ετερόκλητος* πλάστηκε στην Ελληνική (το 1887), αλλά ως αντίθετο τού **αυτόκλητος** (*αυτόκλητος* = ο καλών τον εαυτό του, αυτοκαλούμενος – *ετερόκλητος* = ο καλούμενος από άλλους).

ετερομερής, -ής, -ές [μτγν.] {ετερομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αποτελείται από μέρη τα οποία δεν είναι όμοια ή ανάλογα μεταξύ τους ΣΥΝ. ανομοιομερής, ανομοιόμορφος ΑΝΤ. ομοιομερής, ομοιόμορφος, ενιαίος. — **ετερομέρεια** (η) [μτγν.], **ετερομερώς** [1839] επίρρ.

ετερομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (για ζώα, φυτά και ορυκτά) το φαινόμενο κατά το οποίο άτομα τού ίδιου είδους εμφανίζονται με περισσότερες τής μιας μορφές ΣΥΝ. αλλοτροπία, αλλοτροπισμός. Επίσης **ετερομορφία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hétéromorphisme].

ετερόμορφος, -η, -ο [μτγν.] (για ζώα, φυτά και ορυκτά) αυτός που παρουσιάζει μορφή διαφορετική από τη συνηθισμένη ή τη φυσιολογική για το είδος του ΣΥΝ. αλλότροπος.

ετερονομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η παραδοχή ξένων νόμων ή η εξάρτηση από αυτούς και η υποταγή σε αυτούς ΑΝΤ. αυτονομία **2.** ΦΙΛΟΣ. ο καθορισμός τής ηθικής βούλησης τού ανθρώπου από εξωγενείς παράγοντες (λ.χ. τους νόμους, τη θρησκεία, την κοινωνία κ.λπ.). — **ετερόνομος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hétéronomie].

ετεροπαρατηρησία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. μέθοδος έρευνας που βασίζεται στη μελέτη των εξωτερικών εκδηλώσεων τού ανθρώπου ΑΝΤ. αυτοπαρατηρησία.

ετεροπολικός, -ή, -ό ΧΗΜ. ***ετεροπολικός δεσμός*** ο δεσμός που σχηματίζεται όταν δύο αντίθετα φορτισμένα ιόντα έλκονται μεταξύ τους με δυνάμεις ηλεκτροστατικής φύσης λόγω τού αντίθετου φορτίου τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heteropolar].

ετεροπροσωπία (η) [1847] {ετεροπροσωπιών} ΓΛΩΣΣ. το συντακτικό φαινόμενο (τής αρχαίας Ελληνικής), κατά το οποίο το υποκείμενο τού απαρεμφάτου είναι διαφορετικό από το υποκείμενο τού ρήματος, οπότε και τίθεται σε πτώση αιτιατική, π.χ. *βούλομαι τὸν πατέρα ἐλθεῖν...* ΑΝΤ. ταυτοπροσωπία.

ετερόπτωτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. (όρος τής πρότασης) που τίθεται σε διαφορετική πτώση από εκείνη τής λέξεως την οποία προσδιορίζει, π.χ. ο όρος *«τού παππού»* στη φράση *«το σπίτι τού παππού»*.

ετερόρρυθμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που διαθέτει ρυθμό διαφορετικό από τον συνηθισμένο ή διαφορετικό από τον ρυθμό τού άλλου ΑΝΤ. ομόρρυθμος **2.** ΝΟΜ. ***ετερόρρυθμη εταιρεία*** βλ. λ. *εταιρεία*.

έτερος, -έρα, -ερον αντων. {ετέρ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** ο ένας από τους δύο και συνήθ. αυτός που αναφέρεται δεύτερος: *σε λίγο θα μιλήσει ο ~ των κατηγορουμένων·* ΦΡ. (α) ***έτερον-εκάτερον*** άλλο το ένα και άλλο το άλλο, το ένα είναι πολύ διαφορετικό από το άλλο (β) ***το έτερον ήμισυ*** καθένας από τους δύο συζύγους ως προς τον άλλον (γ) ***(ο) έτερος Καππαδόκης*** (φράση τού Μ. Βασιλείου) και ο άλλος Καππαδόκης· (συνήθ. ειρων.) συμπατριώτης ή ομοϊδεάτης (κάποιου), πρόσωπο που βοηθεί ή υποστηρίζει συστηματικά (κάποιον): *δεν μας έφτανε ο ένας, άρχισε να διαμαρτύρεται και ο ~* **2.** (γενικότ.) άλλος: *οι τροποποιήσεις θα αποτελέσουν αντικείμενο ετέρου νομοσχεδίου·* ΦΡ. ***έτερος εξ ετέρου σοφός*** καθένας γίνεται σοφός από τους άλλους, μαθαίνει από τους άλλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕτερος* < *ἅτερος* (με προληπτική αφομοίωση) < *sm̥-tero-, όπου *sm̥- η συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sem- «ένας» (πβ. αρχ. *εἷς* < *sem-s) και -tero-, το επίθημα *-τέρος* των επιθέτων. Η λ. *ἕτερος* παρουσιάζει παρόμοιο μορφολ. σχηματισμό με ουαλ. hanner «ήμισυ», γοτθ. sundro «κατ' ιδίαν», αρχ. γερμ. suntar κ.ά.].

ετερόσημος, -η, -ο [μεσν.] ΜΑΘ. (αριθμός) που έχει διαφορετικό πρόσημο από κάποιον άλλον ΑΝΤ. ομόσημος.

ετερότητα (η) [αρχ.] {ετεροτήτων} η έλλειψη ομοιότητας κατά το είδος, τη θέση, την τάξη κ.λπ.: *πολιτισμική* ~ ΣΥΝ. διαφορά ΑΝΤ. ταυτότητα, ομοιότητα.

ετερότροφος, -η, -ο ΒΙΟΛ. (για οργανισμό) αυτός που τρέφεται με οργανικές ουσίες ή άλλους οργανισμούς και τα προϊόντα τους· όλα τα ζώα, οι μύκητες και πολλά βακτήρια είναι ετερότροφα ΑΝΤ. αυτότροφος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hétérotrophe].

ετερόφυλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το άλλο φύλο: ~ *έρωτας / σχέσεις* ΑΝΤ. ομόφυλος • **2.** αυτός που ανήκει σε άλλο έθνος ή σε άλλη φυλή ΣΥΝ. αλλόφυλος, αλλοεθνής, ξένος ΑΝΤ. ομόφυλος, ομογενής, ομοεθνής. — **ετεροφυλία** (η) [1881].

ετεροφυλοφιλία (η) η σεξουαλική προτίμηση σε πρόσωπα τού άλλου φύλου ΑΝΤ. ομοφυλοφιλία.

ετεροφυλόφιλος, -η, -ο αυτός που έχει σεξουαλικές σχέσεις μόνο με πρόσωπα τού αντίθετου από το δικό του φύλου: ~ *σχέσεις* ‖ (ως ουσ.) *το άρθρο απηχεί τις απόψεις των ετεροφυλοφίλων* ΑΝΤ. ομοφυλόφιλος. — **ετεροφυλοφιλικός,** -ή, -ό, **ετεροφυλοφιλικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. heterosexual (νόθο σύνθ.)].

ετερόφωτος, -η, -ο [1766] **1.** (για ουράνια σώματα) αυτός που φωτίζεται από άλλον, που αντλεί το φως από αλλού: *οι πλανήτες είναι σώματα ~, αντλούν το φως τους από τους αστέρες* ΑΝΤ. αυτόφωτος **2.** (μτφ.) αυτός που οφείλει τη λάμψη, την προβολή, τη φήμη του κ.λπ. σε άλλους, που δεν έχει αναδειχθεί με τις δικές του δυνάμεις ΑΝΤ. αυτόφωτος, αυτοδύναμος, αυτοδημιούργητος.

ετερόχθων, -ων, -ον [1838] {ετερόχθ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που κατάγεται ή προέρχεται από άλλη χώρα σε σχέση με τον τόπο κατοικίας ή προσωρινής διαμονής του: ~ *πληθυσμός* ΣΥΝ. ξένος, πρόσφυγας, αλλοδαπός ΑΝΤ. αυτόχθων, γηγενής, ιθαγενής, επιχώριος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. < *ετερο-* + *χθων* «γη, έδαφος» (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. heterochthonous].

ετεροχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση και ανάπτυξη ιστού, οργάνου κ.λπ. στον οργανισμό, σε χρονική περίοδο κατά την οποία συνήθ. και φυσιολογικώς αυτό δεν εμφανίζεται.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. heterochrony < αρχ. *ἑτεροχρονία* < *ἕτερος* + *χρόνος*].

ετεροχρονίζω ρ. μετβ. {ετεροχρόνισ-α, -τηκα, -μένος} μεταθέτω (κάτι) σε χρόνο μεταγενέστερο τού προβλεπόμενου ή τού κανονικού: *το συνέδριο τού κόμματος ετεροχρονίστηκε!* ‖ *ετεροχρονισμένες αυξήσεις στους δημοσίους υπαλλήλους*.

ετεροχρονικός, -ή, -ό ο ετερόχρονος. — **ετεροχρονικ-ά / -ώς** επίρρ.

ετεροχρονισμός (ο) η μετάθεση σε χρόνο μεταγενέστερο από τον κανονικό ή τον προσδοκώμενο, ρύθμιση σε μελλοντικό χρόνο: *θα υπάρξει ~ στην προθεσμία καταβολής των νέων φόρων*.

ετερόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ο διαφορετικός ως προς τον χρόνο, αυτός που συντελείται σε χρόνο διαφορετικό από τον συνηθισμένο, τον αναμενόμενο, τον κανονικό ή τον φυσιολογικό ΣΥΝ. ανισόχρονος **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν γίνεται στον ίδιο χρόνο με άλλον ΣΥΝ. ασύγχρονος ΑΝΤ. ταυτόχρονος, σύγχρονος • **3.** αυτός που ανήκει σε άλλον χρόνο, σε άλλη εποχή (κυρ. προγενέστερη): ~ *συνήθεια / έθιμο* ΣΥΝ. αναχρονιστικός.

Ε.Τ.Ε.Ρ.Π.Σ. (το) Εθνικό Ταμείο Εφαρμογής Ρυμοτομικών και Πολεοδομικών Σχεδίων.

ετερώνυμος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει διαφορετικό όνομα, που ονομάζεται διαφορετικά (από κάποιον άλλο) ΑΝΤ. ομώνυμος • **2.** ΜΑΘ. ***ετερώνυμα κλάσματα*** αυτά που έχουν διαφορετικό παρονομαστή ΑΝΤ. ομώνυμα κλάσματα • **3.** ΦΥΣ. αυτός που έχει διαφορετικό είδος ηλεκτρικού φορτίου από άλλον· ΦΡ. ***τα ετερώνυμα έλκονται (τα ομώνυμα απωθούνται)*** αντικείμενα με διαφορετικού είδους ηλεκτρικό φορτίο έλκονται, ενώ αυτά που έχουν όμοιο ηλεκτρικό φορτίο απωθούνται· (μτφ.) άνθρωποι με αντίθετο χαρακτήρα, διαφορετικοί μεταξύ τους, έλκονται. — **ετερωνυμία** (η) [μεσν.], **ετερωνύμως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἑτερώνυμος* < *ἑτερο-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

-ετηρίδα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *γιόρτασαν την πεντηκονταετηρίδα τής εταιρείας* **2.** χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού ετών: *μπήκαμε στην εικοστή πρώτη εκατονταετηρίδα* (πβ. λ. *-ετία*).
[ΕΤΥΜ. < *-ετηρίς, -ίδος*, λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δεκα-ετηρίς*, μτγν. *χιλι-ετηρίς*), το οποίο προέρχεται από επίθ. σε *-έτηρος* (λ.χ. αρχ. *δεκα-έτηρος*), αναλυόμενο σε θ. *ἐτ-* (< *ἔτος*) + παραγ. επίθημα *-ηρος*].

-ετής, -ής, -ές λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λόγ. λέξεων που δηλώνουν: **1.** αυτόν που έχει ηλικία συγκεκριμένου αριθμού ετών: *δωδεκαετής μαθητής* **2.** αυτόν που έχει ή διαρκεί συγκεκριμένο αριθμό ετών: *πενταετές πρόγραμμα* ‖ *τετραετής φοίτηση* ‖ *πολυετής πείρα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *τετρα-*

ετής), το οποίο προέρχεται από το ουσ. έτος].

ετησίαι (οι) {ετησίων} (επίσ.) βόρειοι περιοδικοί άνεμοι, που πνέουν το καλοκαίρι στην ανατολική λεκάνη τής Μεσογείου Θαλάσσης· τα μελτέμια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ετησίαι* (μόνο πληθ.) < *έτος*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. etesian (wind)].

ετήσιος, -α, -ο 1. αυτός που υπάρχει ή διαρκεί (για) έναν χρόνο, ένα έτος: *~ άδεια / πρόγραμμα / συμβόλαιο* ΣΥΝ. (λόγ.) ενιαύσιος **2.** (για χρηματικά ποσά) αυτός που καταβάλλεται ή υπολογίζεται για ολόκληρο τον χρόνο: *~ μισθός / εισόδημα / φόρος / συνδρομή / πρόσοδος / δόση / επιχορήγηση / κατανάλωση* **3.** αυτός που γίνεται κάθε χρόνο (συνηθ. μία φορά): *~ μνημόσυνο / εξετάσεις / απογραφή / βραβείο / διαγωνισμός / σύνοδος / έκθεση / εορτασμός / χοροεσπερίδα / συνέδριο / απολογισμός / γενική συνέλευση / πανηγύρι.* — **ετησίως** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έτος*].

έτι επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ακόμη ή μέχρι αυτού τού χρονικού σημείου: *δωδεκαετής ~ δημοσίευσε ποιητική συλλογή* ΣΥΝ. ήδη, μέχρι τούδε **2.** ακόμη (περισσότερο): *ενισχύεται ~ περαιτέρω η Πολεμική Αεροπορία* ΣΥΝ. προσέτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μόριο, που χρησιμοποιήθηκε με χρονική ή επιτατική σημ., < Ι.Ε. *eti-, πβ. σανσκρ. áti «ακόμη», λατ. et «και», γοτθ. iþ «και, δε» κ.ά. Η λ. απαντά επίσης στα σύνθ. *προσ-έτι* και *ουκ-έτι, είσ-έτι*].

-ετία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** χρονικό διάστημα συγκεκριμένου αριθμού ετών: *με τη συμπλήρωση τριακονταπενταετίας θα πάρει σύνταξη* **2.** την επέτειο για τη συμπλήρωση συγκεκριμένου αριθμού ετών: *για την εικοσαετία τού εκδοτικού οίκου εξέδωσαν επετειακό λεύκωμα* (πβ. λ. *-ετηρίδα*).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *επταετία*), που προέρχεται από το ουσ. *έτος*].

> **-ετία: -ετηρίδα.** Αρχαία παράγωγα τού **έτος** είναι τα σύνθετα σε **-ετής** (αρχικός τονισμός **-έτης**) και **-έτηρος**, π.χ. *τριετής* (αρχικά *τριέτης*) και *τριέτηρος*, τα οποία αρχικώς διέφεραν στη σημασία: **τριετής** = διαρκείας 3 ετών – *τριέτηρος* = ηλικίας 3 ετών – αυτός που συμβαίνει κάθε 3 χρόνια. Αντίστοιχη ήταν αρχικώς η διαφορά και στα παράγωγα των συνθέτων **-ετία** και **-ετηρίς**: *τρι-ετία* = περίοδος / διάρκεια 3 ετών – *τρι-ετηρίς* = ηλικία 3 ετών – επανάληψη κάθε τρίτο έτος. Η διαφορά αυτή εξέλιπε σταδιακά ήδη στην κλασική Ελληνική και στα σύνθετα επίθετα (όπου το **τριετής** σήμαινε: (α) διαρκείας 3 ετών (β) ηλικίας 3 ετών (γ) αυτός που συμβαίνει κάθε 3 χρόνια) και στα παράγωγα σε **-ετία** και **-ετηρίδα**: *εκατονταετία / εκατονταετηρίδα* = (α) περίοδος / διάρκεια 100 ετών (β) ηλικία 100 ετών (γ) επανάληψη κάθε 100 έτη, επέτειος 100 ετών. Επομένως, δεν είναι λάθος να χρησιμοποιούμε τη λ. ***εκατονταετηρίδα*** με τη σημ. «διάρκεια 100 ετών, ένας αιώνας» *(τα γεγονότα αυτά συνέβησαν την τρίτη εκατονταετηρίδα)*. Θεωρώντας ότι αυτό λέγεται μόνον **«εκατονταετία»**· ούτε επίσης είναι λάθος να χρησιμοποιούμε το **εκατονταετία** με τη σημ. «επέτειος 100 ετών» *(Γιόρτασαν τη δεύτερη εκατονταετία από την ίδρυση τού πανεπιστημίου).*

ετικέτα (η) {ετικετών} **1.** μικρή επιγραφή που επικολλάται ή προσαρμόζεται σε φιάλες, κιβώτια, σάκους, τετράδια κ.λπ. και στην οποία αναγράφεται το περιεχόμενο τού δοχείου ή τού αντικειμένου και ενίοτε η τιμή του: *οι καταναλωτές παρακαλούνται να μην αγοράζουν προϊόντα που δεν φέρουν την ενδεικτική ~ τού κατασκευαστή* ΣΥΝ. ταμπέλα, καρτέλα, φίρμα, μάρκα, σήμα **2.** (συνεκδ.) καθένα από τα εμφιαλωμένα κρασιά που διαθέτει ένα εστιατόριο: *στο ρεστοράν του θα βρείτε πολλές ~, ακόμη και από τις πιο σπάνιες* **3.** (ειρων.) οι τύποι και η επιφάνεια, κατ' αντιδιαστολή προς την ουσία: *δεν τους ενδιαφέρει η πραγματικότητα, αλλά η ~* ΣΥΝ. εθιμοτυπία, πρωτόκολλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. étiquette < μέσ. γαλλ. estiquier «συνδέω» < μέσ. ολλ. steken «επικολλώ»].

Ε.τ.Κ. (η) Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως.

έτμησα ρ. → τέμνω

Ε.Τ.Μ.Λ.Ε. (το) Ειδικό Ταμείο Μηχανημάτων Λιμενικών Έργων.

Ε.Τ.Μ.Ο.Α. (το) Ειδικό Ταμείο Μονίμων Οδοστρωμάτων Αθήνας.

ετοιμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ετοίμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (α) καθιστώ (κάτι/κάποιον) έτοιμο, κατάλληλο για συγκεκριμένο σκοπό: *~ φαγητό / ρόφημα / εφόδια / λογαριασμό / σχέδιο* ΣΥΝ. παρασκευάζω, προπαρασκευάζω, καταρτίζω, οργανώνω, αποτελειώνω (β) (ειδικότ.) ΑΘΛ. προετοιμάζω (πρόσωπο ή ομάδα), για τη συμμετοχή σε αγώνες και τη βελτίωση των επιδόσεων: *ο ομοσπονδιακός προπονητής ετοιμάζει την εθνική ομάδα για τους αγώνες τού Μουντιάλ* ΣΥΝ. προπονώ **2.** (ειδικότ. για χώρους) καθαρίζω και τακτοποιώ: *ετοίμασες το σπίτι για την αυριανή γιορτή;* ΣΥΝ. ευτρεπίζω, συγυρίζω **3.** σχεδιάζω (κάτι), προγραμματίζω: *~ γιορτή / απεργία / συνάντηση / εκδήλωση / έκπληξη / συγκέντρωση / επίθεση* **4.** (κακόσ.) μηχανορραφώ: *ποιος ξέρει άραγε τι ετοιμάζει;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.

ετοιμασία (η) [αρχ.] {ετοιμασιών} **1.** το να ετοιμάζει ή να προγραμματίζει κανείς (κάτι), να καθιστά πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ. κατάλληλο για συγκεκριμένο σκοπό: *η ~ των αποσκευών / τής εκδήλωσης / τής αποστολής* ΣΥΝ. οργάνωση, σχεδίαση, προπαρασκευή, προετοιμασία **2.** (ειδικότ.) το να καθαρίζεται και να τακτοποιείται χώρος: *η ~ τού σπιτιού για τη δεξίωση* || (κ. στον πληθ.) *αύριο γιορτάζει ο πατέρας μου και έχουμε ετοιμασίες στο σπίτι* ΣΥΝ. τακτοποίηση, συγύρισμα.

ετοιματζήδικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που αγοράζεται έτοιμος, που διατίθεται για κατανάλωση σε εμπορικά καταστήματα, που δεν ετοιμάζεται για συγκεκριμένο πελάτη: *~ κοστούμι / φόρεμα* **2.** (για ιδέες, απόψεις, λόγια κ.ά.) (μειωτ.) αυτός που τον βρήκε κάποιος έτοιμο και τον χρησιμοποίησε αυτούσιο, που τον ετοίμασαν άλλοι και του τον έδωσαν: *χρησιμοποιεί ~ συνθήματα* || *αυτές είναι ~ ιδέες*.
[ΕΤΥΜ. < *έτοιμος* + *-ατζήδικος* (< *-ατζής*) + *-ικος*].

ετοιμογέννη (η) [μεσν.] (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) αυτή που είναι έτοιμη να γεννήσει, που πρόκειται πολύ σύντομα να γεννήσει ΣΥΝ. επίτοκος, στην ώρα της, στον μήνα της.

ετοιμοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που πρόκειται σύντομα να πεθάνει, που βρίσκεται πολύ κοντά στον θάνατο: *η έκρηξη τραυμάτισε τρεις και ο ένας είναι ~* ΣΥΝ. μελλοθάνατος, (λαϊκ.) τού θανατά **2.** (μτφ.) αυτός τού οποίου πλησιάζει το τέλος, που φθίνει: *~ κυβέρνηση / πολιτισμός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

ετοιμόλογος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ικανότητα να δίνει γρήγορα εύστοχες και πνευματώδεις απαντήσεις ΣΥΝ. έξυπνος, πνευματώδης ΑΝΤ. βραδύνους, αμβλύνους, αργόστροφος. — **ετοιμολογία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμα*.

ετοιμοπαράδοτος, -η, -ο (για οικοδομές και εμπορεύματα) αυτός τού οποίου η κατασκευή έχει ολοκληρωθεί και κατά συνέπεια είναι έτοιμος προς παράδοση: *πωλούνται ~ διαμερίσματα των δύο ή τριών δωματίων κοντά στη θάλασσα.*

ετοιμοπόλεμος, -η, -ο 1. αυτός που είναι έτοιμος για πόλεμο, που είναι κατάλληλα προετοιμασμένος για τη διεξαγωγή πολέμου: *~ στρατός / σκάφος* **2.** (μτφ.) αυτός που είναι έτοιμος για αντιπαράθεση, για αγώνα κ.λπ.: *το κόμμα είναι ~ για τις εκλογές* || *οι δύο ποδοσφαιριστές είναι ~ για το ντέρμπι τής Κυριακής.*

ετοιμόρροπος, -η, -ο 1. (για κτίσματα) αυτός που είναι έτοιμος να καταρρεύσει: *ο σεισμός κατέστησε το ογδόντα τοις εκατό των οικιών ~* || *~ σπίτι / οίκημα / οχυρό / τοίχος / κάστρο* ΣΥΝ. ξεχαρβαλωμένος, σαραβαλιασμένος, σάπιος, σαθρός ΑΝΤ. γερός, ανθεκτικός **2.** (μτφ.) αυτός που οδηγείται σε διάλυση ή σε χρεωκοπία: *~ κράτος / κυβέρνηση / καθεστώς / δικτατορία / εταιρεία* ΑΝΤ. ανθεκτικός **3.** (σκωπτ. για υπερήλικα) αυτός που έχει κλονισμένη υγεία ή ταλαιπωρημένο παρουσιαστικό: *ένα ~ γεροντάκι, να το λυπάται η ψυχή σου!* ΣΥΝ. σαράβαλο ΑΝΤ. υγιής, γερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ετοιμόρροπος* < *έτοιμο-* + *-ροπος* < *ρέπω*].

έτοιμος, -η, -ο 1. αυτός που είναι κατάλληλος για συγκεκριμένο σκοπό, τού οποίου έχει ήδη ολοκληρωθεί η προπαρασκευή: *το φαγητό είναι ~* || *το διαμέρισμα είναι ~ προς κατοίκηση* || *η εργασία που μου ανέθεσες είναι ~* ΣΥΝ. παρασκευασμένος, ολοκληρωμένος, διαθέσιμος ΑΝΤ. ανέτοιμος, απαράσκευος· ΦΡ. (α) ***έτοιμη απάντηση*** εύστοχη απάντηση που δίδεται γρήγορα, αφήνοντας την εντύπωση ότι δεν είναι αυθόρμητη, αλλά προετοιμασμένη (β) ***τα θέλει όλα έτοιμα*** για οκνηρό πρόσωπο που δεν είναι πρόθυμο να εργαστεί για την υλοποίηση των επιθυμιών του (γ) ***τρώω από τα έτοιμα*** συντηρούμαι όχι από την εργασία μου, αλλά ξοδεύοντας εισοδήματα, οικονομίες, περιουσία κ.λπ. δική μου ή άλλων **2.** (+να) βρίσκομαι στο στάδιο πριν συμβεί κάτι, είμαι στα πρόθυρα: *από τον θυμό του έμοιαζε με ηφαίστειο ~ να εκραγεί* || *ήταν έτοιμος να σωριαστεί στο έδαφος από το μεθύσι* • **3.** αυτός που είναι διατεθειμένος, πρόθυμος για (κάτι): *οξύθυμος και νευρικός, φαινόταν πάντοτε ~ για καβγά* **4.** αυτός που είναι αποφασισμένος, που δεν έχει αναστολές ή φόβους για (κάτι): *είμαστε ~ για όλα* ΑΝΤ. αναποφάσιστος, διστακτικός, αμφιταλαντευόμενος **5.** αυτός που έχει κατασκευαστεί, παρασκευαστεί από άλλους, συνήθ. μέσα από μια διαδικασία τυποποιήσεως για μαζική κατανάλωση, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι φτειάχνουμε οι ίδιοι: *παίρνω ~ φαγητό* || *βιοτεχνία ετοίμων ενδυμάτων.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑτοῖμος* / *ἕτοιμος*, αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. αποτελεί σύνθετο των αρχ. ουσ. *ἐτός* «αληθής» (βλ. λ. *ετάζω*) και *οἶμος* «δρόμος» (βλ. κ. *προ-οίμιο*). Κατ' άλλη άποψη, εφόσον το επίθ. *ἐτός* φέρει ιων. ψίλωση, θα μπορούσε να υποτεθεί ότι η λ. *ἑτοῖμος* προέρχεται από τον τ. **ἑτοῖ* (τοπική πτώση τού επιθ. *ἐτός*) και το επίθημα *-μος*. Η λ. χρησιμοποιείται στον Όμηρο με τη σημ. «βέβαιος», όταν αναφέρεται στο μέλλον, και «πραγματοποιημένος», όταν αναφέρεται στο παρελθόν. Αργότερα, αναφερόμενη σε πρόσωπα, προσέλαβε επίσης τη σημ. «ενεργός, αποτελεσματικός»].

ετοιμότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα άμεσης αντίληψης των ερεθισμάτων και κατάλληλης αντίδρασης σε αυτά (ως αποτέλεσμα συνήθ. κατάλληλης προετοιμασίας): *η ~ των Ενόπλων Δυνάμεων βρίσκεται στον υψηλότερο δυνατό βαθμό* || *σε κατάσταση ετοιμότητας* || *αμυντική / πλήρης / στρατιωτική / διαρκής ~* || *άσκηση ετοιμότητας* ΣΥΝ. εγρήγορση **2.** η ευχέρεια για άμεση διατύπωση νοημάτων, ερωτήσεων, απαντήσεων: *ο δημόσιος κατήγορος επιτέθηκε με δύσκολες ερωτήσεις, αλλά ο συνήγορος τον απέκρουσε με ~* ΣΥΝ. ετοιμολογία.

ετόλ (η) {άκλ.} φαρδύ και μακρύ κομμάτι υφάσματος ή συνήθ. γούνας που φοριέται γύρω από τους ώμους.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. étole < λατ. stola < αρχ. *στολή*].

έτος (το) {έτ-ους | -η, -ών} **1.** η χρονική περίοδος που αντιστοιχεί στο διάστημα μιας πλήρους περιφοράς τής Γης γύρω από τον Ήλιο· χρονική μονάδα που περιλαμβάνει δώδεκα μήνες (από την πρώτη Ιανουαρίου ώς την τριακοστή πρώτη ημέρα τού επόμενου Δεκεμβρίου), ήτοι 365 ημέρες: *τρέχον / νέον / τελευταίο ~* || *η πάροδος των ετών* || *κατά τη διάρκεια τού ~* || *λήγοντος τού ~* || *από πολλών ~ μελετά τους αρχαίους* || *γνωριστήκαμε προ ετών* ΣΥΝ. (καθημ.) χρόνος, χρονιά, δωδεκάμηνο· ΦΡ. (λόγ.) ***επί σειρά(ν) ετών*** για πολλά χρόνια: *~ ήταν διευθυντής στο τμήμα πωλήσεων* **2.** η παραπάνω περίοδος ως μονάδα μέτρησης τής ηλικίας: *είμαι είκοσι τεσσάρων ετών* || *πόσων ετών είσαι;* **3.** (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα που αντιστοιχεί σε μία πλήρη περιφορά κάθε πλανήτη τού ηλιακού συστήματος γύρω από τον

Ήλιο: ~ *τού Διός / τού Ερμή / τής Αφροδίτης / τού Άρη*· ΦΡ. (α) ***δίσεκτο έτος*** αυτό που αποτελείται από 366 ημέρες και έρχεται κάθε τέσσερα χρόνια (β) ***έτος φωτός*** (i) μονάδα μετρήσεως των αποστάσεων στο σύμπαν, η οποία ισούται με την απόσταση που διανύει το φως σε ένα έτος, εφόσον κινείται με τη γνωστή ταχύτητά του (300.000 μέτρα ανά δευτερόλεπτο) (ii) (στον πληθ. ***έτη φωτός***) για πολύ μεγάλη απόσταση ή διαφορά: *αυτή η χώρα απέχει έτη φωτός από την οργάνωση και τη λειτουργία των προηγμένων ευρωπαϊκών χωρών* (γ) ***σωτήριο(ν) έτος*** βλ. λ. *σωτήριος* (δ) ***ακαδημαϊκό / πανεπιστημιακό έτος*** η χρονική περίοδος κατά την οποία γίνονται οι πανεπιστημιακές παραδόσεις, δηλ. από αρχές Οκτωβρίου μέχρι τέλους Μαΐου περίπου (ε) ***σχολικό έτος*** ο χρόνος διάρκειας των μαθημάτων τής στοιχειώδους και μέσης εκπαίδευσης, δηλ. από τις αρχές Σεπτεμβρίου μέχρι τέλους Μαΐου ή αρχές Ιουνίου (στ) ***οικονομικό έτος*** το χρονικό διάστημα για το οποίο συντάσσεται ο προϋπολογισμός τού κράτους, των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου, αλλά και των ιδιωτικών επιχειρήσεων· από το 1957 συμπίπτει στην Ελλάδα με το κανονικό, το ημερολογιακό έτος (ζ) (*παλαιότ.*) ***εις πολλά έτη!*** ευχή για τον καινούργιο χρόνο ή για την ονομαστική εορτή προσώπων (η) ***(σίσιον και) ευτυχές το νέον έτος!*** στερεότυπη ευχή για τον καινούργιο χρόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφέτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fέτος* < I.E. *wet- «έτος», πβ. σανσκρ. tri-vats-á- «τριετής», λατ. vetus «παλαιός», αλβ. vit «έτος» κ.ά. Ομόρρ. *έφ-έτος* (βλ.λ.), *έπ-έτειος*, κ.ά. Εν αντιθέσει με το ουσ. *ένιαυτός*, που δήλωνε το ολοκληρωμένο έτος, *αυτό που έχει μόλις περάσει*, η λ. *έτος* αναφερόταν εξαρχής στο τρέχον έτος].

ετούτος, -η, -ο → τούτος

Ε.Τ.Π.Α. (το) Ευρωπαϊκό Ταμείο Περιφερειακής Ανάπτυξης.

ετράπην ρ. → τρέπω

Ετρουρία (η) περιοχή τής αρχαίας Ιταλίας Β. τής Ρώμης, πατρίδα των Ετρούσκων.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Etruria, που συνδ. με το εθνωνύμιο Etruski (βλ. λ. *Ετρούσκοι*)].

Ετρούσκοι (οι) αρχαίος λαός που κατοίκησε την Ετρουρία τής Ιταλίας (δηλ. Δ. και Ν. των Απεννίνων, ανάμεσα στους ποταμούς Τίβερη και Άρνο) και τού οποίου ο πολιτισμός έφθασε στην ακμή του τον 6ο αι. π.Χ.· κατόπιν κατακτήθηκαν από τους Ρωμαίους και βαθμηδόν αφομοιώθηκαν από αυτούς. — **ετρουσκικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Etruski / Tuski, για το οποίο βλ. λ. *Τυρρηνός*. Οι Ετρούσκοι (λαός μη I.E. καταγωγής) αυτοαποκαλούνταν Rasena, ενώ οι Έλληνες τους αποκαλούσαν *Τυρρηνούς*].

έτσι επίρρ. **1.** κατ' αυτό τον τρόπο, με τέτοιον τρόπο (δράσης ή ενέργειας): ~ *πρέπει να δουλεύεις και όχι όπως πριν* ‖ ~ *γράφεται αυτή η λέξη* ‖ *είναι δυνατόν να σκέφτεται* ~; ‖ ~ *γίνεται το γλυκό* ‖ ~, *πώς* ~; *Αλλιώς μου τα είχες πει!* ‖ *Ωραίες κουβέντες!* ~ *σε έμαθα εγώ να μιλάς;* ‖ *«~ είναι, αν ~ νομίζετε»* (τίτλος έργου τού Λ. Πιραντέλλο) ‖ ~ *κάνω, γιατί ~ μ' αρέσει!* ‖ ~ *σε θέλω, δυναμικό κι αποφασιστικό!* ‖ *Πώς είσαι ~; Κοιτάχτηκες στον καθρέφτη;* ΣΥΝ. τοιουτοτρόπως, ως ακολούθως, ως εξής ΑΝΤ. αλλιώς, αλλιώτικα, διαφορετικά· ΦΡ. (α) ***έτσι όπως*** με αυτό τον τρόπο με τον οποίο...: ~ *του μιλάει, λογικό είναι να αντιδρά* ‖ ~ *ήρθαν τα πράγματα, δεν είχε άλλη επιλογή* (β) ***έτσι μπράβο! / έτσι, ντε!*** για να δείξουμε ότι εγκρίνουμε κάτι που κάνει κάποιος ή για να τον ενθαρρύνουμε να συνεχίσει: *Έτσι μπράβο! Φόρεσες επιτέλους και κάτι μοντέρνο!* **2.** με τρόπο επιπόλαιο, χωρίς σοβαρό λόγο ή και χωρίς σκοπιμότητα: ~ *το είπε, χωρίς κακό σκοπό* ‖ *το έκανε ~, για πλάκα* ΑΝΤ. σοβαρά, σκόπιμα • **3.** χωρίς χρηματικό ή άλλο αντάλλαγμα: *κι ~ να μου το δώσεις, δεν θα το δεχθώ* ‖ *είχε κάτι παλιές πλάκες γραμμοφώνου και τις έδωσε* ~ ΣΥΝ. δωρεάν, χάρισμα, τσάμπα • **4.** (για ευχή συνδυασμένη με παράκληση) είθε, μακάρι, άντε μπράβο: *πήγαινε να του μιλήσεις, ~ να σε χαρώ!* ‖ *βοήθησέ με σε παρακαλώ, ~ να χαρείς τα παιδιά σου!* • **5.** εξαιτίας αυτού τού γεγονότος, γι' αυτό τον λόγο: *δεν πήγε να δώσει εξετάσεις κι ~ έχασε τη χρονιά του* ΣΥΝ. λόγω αυτού, εξαιτίας αυτού, ως εκ τούτου • **6.** (αργκό) το πρόσωπο που υπονοείται, αυτός που ξέρουμε (αλλά δεν τον αναφέρουμε): *έφυγε με τον ~, τον κολλητό του* ‖ *βγήκε ραντεβού με τον ~ της* • **7.** (ως επικοινωνιακός δείκτης τού προφορικού λόγου, πάντοτε στο τέλος τής φράσης) για να ζητηθεί η παρακολούθηση και συγκατάθεση τού ακροατή σχετικά με κάτι που ειπώθηκε: *θα δουλέψουμε και το Σαββατοκύριακο, ~;* ‖ *ό,τι σου λέω εγώ θα κάνεις, ~;* ΣΥΝ. κατάλαβες, σύμφωνοι • ΦΡ. (α) ***με το έτσι θέλω*** χωρίς να δίνω λογαριασμό σε κανέναν: *μπήκε στην αίθουσα συνεδριάσεων ~, παρά την απαγόρευση εισόδου* ΣΥΝ. αυθαίρετα, με τον τσαμπουκά (β) ***έτσι κι έτσι*** ούτε καλά ούτε άσχημα, με τρόπο μέτριο: *–Πώς τα πήγες στη συνέντευξη;* ~ ΣΥΝ. μέτρια, καλούτσικα (γ) ***έτσι κι αλλιώς*** σε κάθε περίπτωση, όπως και να έχει το πράγμα: ~, *στο τέλος θα γίνει ό,τι πει εκείνος, οπότε γιατί να τσακωνόμαστε;* ‖ *οι εργαζόμενοι δεν επιστρέφουν στο ~ ακατάλληλο κτήριο* ΣΥΝ. ούτως ή άλλως, οπωσδήποτε (δ) ***ο έτσι ο αλλιώς*** ως χαρακτηρισμός προσώπου στο οποίο δεν θέλουμε να αναφερθούμε, για ανάξιο λόγου πρόσωπο ΣΥΝ. ο ποίσος ο δείξος (ε) ***έτσι και*** αν τυχόν, όταν: ~ *μιλήσεις, θα σου τις βρέξω* ‖ ~ *βγεις πρώτος, θα γίνει μεγάλο γλέντι!* ΣΥΝ. ευθύς ως, αμέσως μόλις (στ) ***(ώστε) έτσι λοιπόν!*** ως προτασιακός επικοινωνιακός δείκτης που εισάγει συμπέρασμα και ανακεφαλαιώνει ό,τι προηγήθηκε: *Ώστε έτσι, λοιπόν! Αντί να τον ευγνωμονεί που τον βοήθησε, τον κατηγορεί κι από πάνω!* (ζ) ***έτσι που λες!*** ως προτασιακός επικοινωνιακός δείκτης που δηλώνει σύνοψιση ή εμφατική επανάληψη στοιχείου που προηγήθηκε: ~! *Δεν είναι να εμπιστεύεσαι κανέναν στις μέρες μας!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: (α) < αρχ. *ούτωσ-ί* (β) < μεσν. *έτις* (πβ. *τίποτ-ις*, *σήμερ-ις*) < *έτ(σ)ου* < αρχ. *ούτω* (γ) < αρχ. *έτι* (με τσιτακισμό) (δ) λατ. etsi «αν και, μολονότι»].

ετσιδά επίρρ. [μεσν.] (εμφατ.) να, με αυτό τον τρόπο, έτσι ακριβώς.

ετσιθελικός, -ή, -ό (καθημ.) αυτός που λέγεται ή γίνεται χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν συμβουλές, εντολές, κρίσεις κ.λπ., σύμφωνα μόνο με τη θέλησή του, με το έτσι θέλω (βλ. λ. *έτσι*): ~ *ενέργεια / αντίρρηση* ΣΥΝ. αυθαίρετος. — **ετσιθελικά** επίρρ., **ετσιθελισμός** (ο).

Ε.Τ.Τ.Η.Π.Τ.Α. (η) Ένωση Τεχνικών Τύπου Ημερησίου Περιοδικού Τύπου Αθηνών.

ετυμηγορία (η) {ετυμηγοριών} **1.** η απόφαση κάθε δικαστηρίου και ιδ. τού ορκωτού ΣΥΝ. κρίση **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε σημαντική απόφαση, ειδικότ. το αποτέλεσμα των εκλογών: *η ~ τού λαού ήταν συντριπτική υπέρ τού κόμματός μας* ΣΥΝ. απόφαση, κρίση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *έτυμηγόρος* «αυτός που λέει την αλήθεια» < *έτυμος* (βλ. λ. *έτυμον*) + *-ηγόρος* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *άγορεύω*. Η σημερινή σημ. οφείλεται στη σύνδεση με το αγγλ./γαλλ. verdict < μεσν. λατ. veredictum (αρχικώς «αληθινός λόγος») < verus «αληθής» + dictum «λόγος»].

ετυμολόγημα (το) [1893] {ετυμολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} η έκφραση γνώμης σχετικά με την ετυμολογία (βλ.λ.) λέξης.

ετυμολογία (η) {ετυμολογιών} ΓΛΩΣΣ. **1.** ο επιστημονικός κλάδος τής γλωσσολογίας που έχει ως αντικείμενο το έτυμον (βλ.λ.), δηλ. την αρχική μορφή και την αρχική σημασία κάθε λέξης· ειδικότ., μελετά τόσο την προέλευση των λέξεων όσο και την πιθανή γενετική συγγένειά τους με αντιστοίχους τύπους των γλωσσών κοινής καταγωγής, με απώτερο στόχο την αναγωγή στον αρχικό τύπο (ρίζα, θέμα κ.λπ.) και στην αρχική σημασία κάθε λέξης **2.** η διαδικασία και το αποτέλεσμα τής επιστημονικής αναζητήσεως τής καταγωγής των λέξεων, δηλ. τής αρχικής ρίζας και τής πρώτης σημασίας τους, όπως προκύπτουν από τα ενδιαμέσως μαρτυρημένα ή επανασυντεθειμένα στάδια (βλ. λ. *επανασύνθεση*): *σε κάθε λήμμα τού παρόντος λεξικού παρέχεται και η ~ τής λέξης* ΣΥΝ. προέλευση, αρχή, καταγωγή, γένεση· ΦΡ. ***λαϊκή ετυμολογία*** η παρετυμολογία (βλ.λ.) **3.** (στη σχολική γραμματική) το ετυμολογικό (βλ.λ.). — **ετυμολόγος** (ο/η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η πρώτη (αληθής και αυθεντική) σημασία μιας λέξεως», < *έτυμολογῶ* < *έτυμος* (βλ. λ. *έτυμον*) + *-λογῶ* < *λόγος*].

ετυμολογικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την ετυμολογία: ~ *μελέτη / έρευνα / λεξικό* **2. ετυμολογικό** (το) (ενν. *τμήμα, κεφάλαιο*) το μέρος τής παραδοσιακής σχολικής γραμματικής που ασχολείται με την παραγωγή και τη σύνθεση των λέξεων, δηλ. μελετά συστηματικά τις παραγωγικές καταλήξεις, τα προσφύματα, καθώς και τους κανόνες τής συνθέσεως.

ετυμολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ετυμολογείς... | ετυμολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} δίνω την ετυμολογία λέξης. - - **ετυμολόγηση** (η) [1859].

έτυμον (το) {ετύμ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η αρχική ρίζα κάθε λέξης και η αρχική σημασία, η οποία προκύπτει από τη ρίζα αυτή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *έτυμον*, ουδ. τού επιθ. *έτυμος*, παράλλ. τ. τού αρχ. *έτεός* «αληθινός, αυθεντικός». Εικάζεται ότι οι δύο λ. έχουν κοινό θ., αφού *έτυ-μος* < **έτF-mo-*, που παρουσιάζει μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου θ. **έτεF-ός* > *έτεός*. Και οι δύο λ. εμφανίζουν ιων. ψίλωση, προέρχονται δε από την ίδια ρίζα με το ρ. *έξετάζω* (βλ.λ.)].

έτυχα ρ. → τυχαίνω

ευ επίρρ. (αρχαιοπρ.) καλά, σωστά, όπως αρμόζει, όπως πρέπει ΑΝΤ. κακώς· ΦΡ. (α) ***το ευ ζην*** βλ. λ. *ζην* (β) **ουκ εν τω πολλώ το ευ** (*οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ*) το καλό δεν βρίσκεται στο πολύ, η ποσότητα δεν αποτελεί ασφαλές κριτήριο ποιότητας (γ) ΑΘΛ. ***ευ αγωνίζεσθαι*** (το) το να αγωνίζεται κανείς σύμφωνα με τους κανόνες τού αγωνίσματος, χωρίς να εξαπατά τον αντίπαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὖ*, ουδ. τού επιθ. *ἐΰς* «καλής ποιότητας, γενναίος» (με επιρρ. χρήση τού ουδ.) < *esu-s < I.E. *es-u- (όπου το θ. *es- «είμαι» παρεκτείνεται), πβ. χεττ. aššuš «καλός», σανσκρ. su-, πιθ. σύνδ. με το επίθ. *ὑγιής* (βλ.λ.). Αν ωστόσο το επίθ. *ἐΰς* περιείχε δίγαμμα, τότε πιθ. συνδ. με σανσκρ. vàsu- «καλός», ιρλ. feb «εξοχότητα» κ.ά.].

ευ- κ. **εύ-** α' συνθετικό λόγιων λέξεων τής Ν. Ελληνικής που δηλώνει: **1.** την καλή ιδιότητα αυτού που σημαίνει το β' συνθετικό: *ευ-υπόληπτος, ευ-γενής, ευ-άερος, εύ-γλωττος* ΣΥΝ. καλο- **2.** την ευκολία ως προς τη δυνατότητα να πραγματοποιηθεί αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: *ευ-ανάγνωστος, ευ-άλωτος, ευ-απόδεικτος* ΣΥΝ. ευκολο- **3.** την ύπαρξη σε μεγάλο βαθμό ενός χαρακτηριστικού, μιας ιδιότητας κ.λπ.: *εύ-σωμος, ευ-τραφής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίρρ. *εὖ* (βλ.λ.)].

Εύα (η) **1.** Π.Δ. η πρώτη γυναίκα, σύντροφος τού Αδάμ στον Παράδεισο, την οποία έπλασε, κατά τη *Γένεση*, ο Θεός από το πλευρό τού Αδάμ **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Εὔα / Εὕα* < εβρ. hawwàh «ζωντανή, ζώσα», πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 3, 20: *καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ τὸ ὄνομα τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Ζωή* (= εβρ. hawwàh), *ὅτι αὕτη μήτηρ πάντων τῶν ζώντων*].

ευ- *δηλώνει ευκολία*

ευ-ανάγνωστος, -η, -ο	**ευ-διάκριτος**, -η, -ο	**ευ-εξήγητος**, -η, -ο	**ευ-ερμήνευτος**, -η, -ο	**ευ-κατέργαστος**, -η, -ο
ευ-απόδεικτος, -η, -ο	**ευ-διάλυτος**, -η, -ο	**ευ-επίλυτος**, -η, -ο	**ευ-εφάρμοστος**, -η, -ο	**ευ-προσάρμοστος**, -η, -ο
ευ-απόκτητος, -η, -ο	**ευ-εκπλήρωτος**, -η, -ο	**ευ-επίτευκτος**, -η, -ο	**ευ-θεράπευτος**, -η, -ο	**ευ-πρόσβλητος**, -η, -ο
ευ-διάγνωστος, -η, -ο	**ευ-εξαπάτητος**, -η, -ο	**ευ-επούλωτος**, -η, -ο	**ευ-κατάληπτος**, -η, -ο	**ευ-πρόφερτος**, -η, -ο

Ευαγγελία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βαγγελιώ**.

ευαγγελίζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ευαγγελίσθηκα} **1.** (κυριολ.) φέρνω ευχάριστες ειδήσεις, αναγγέλλω ευχάριστα μηνύματα **2.** (μτφ.) δίνω ευχάριστες υποσχέσεις: *όλα τα κόμματα ευαγγελίζονται οικονομική ανάπτυξη και ευημερία. πόσα όμως είναι ικανά να πραγματοποιήσουν κάτι τέτοιο;* ΣΥΝ. υπόσχομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ευαγγελικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει, αναφέρεται ή περιέχεται στο Ευαγγέλιο: ~ *περικοπή / ρήση* ‖ (κ. ως ουσ.) *κατά το Ευαγγελικόν...* (ενν. ρητό) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι σύμφωνος, που ταιριάζει στις επαγγελίες και στα διδάγματα τού Ευαγγελίου: ~ *φωνή / υπομονή* • **3.** (α) ***Ευαγγελικοί*** (οι) κλάδος των Διαμαρτυρομένων, οι οποίοι παραδέχονται το Ευαγγέλιο ως τη μόνη και αποκλειστική (sola scriptura) πηγή τής χριστιανικής θρησκείας (δηλ. απορρίπτουν εντελώς την Ιερά Παράδοση) (βλ. κ. λ. *ευαγγελιστής*, σημ. 2) (β) ***Ευαγγελικές Εκκλησίες*** οι Εκκλησίες που προέκυψαν από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση, για να δηλωθεί η εμμονή τους στο Ευαγγέλιο ως μοναδική πηγή τής θρησκείας • **4.** ***Ευαγγελικά*** (τα) (ορθότ. *Ευαγγελιακά*) τα αιματηρά επεισόδια που σημειώθηκαν στην Αθήνα το 1901 με αφορμή τη μεταγλώττιση τού Ευαγγελίου στη δημοτική από τον Α. Πάλλη.

> **Ευαγγελι(α)κά – Ορεστειακά.** Με τις ονομασίες αυτές είναι γνωστά τα αιματηρά επεισόδια που συνέβησαν από τη διαμάχη «δημοτικής–καθαρεύουσας» στην αιχμή τού «Γλωσσικού Εμφυλίου» μας (αρχές τού 20ού αιώνα). Τα **Ευαγγελικά** ή ορθότ. **Ευαγγελιακά** (*Ευαγγέλιο* > **Ευαγγελιακός**, όπως *στάδιο* > *σταδιακός*, *επεισόδιο* > *επεισοδιακός* κ.ά.) είναι τα επεισόδια που έγιναν στις 8 Νοεμβρίου τού 1901 με αφορμή τη μετάφραση τού Ευαγγελίου στη δημοτική. Η μετάφραση, με πρωτοβουλία τής βασίλισσας Όλγας, έγινε από τον Αλέξανδρο Πάλλη και άρχισε να δημοσιεύεται σε συνέχειες από τις 9 Σεπτεμβρίου στην εφημ. *Ακρόπολις*. Στις 8 Νοεμβρίου τού 1901 πραγματοποιήθηκε μεγάλο φοιτητικό και λαϊκό συλλαλητήριο στους Στύλους τού Ολυμπίου Διός, κατά το οποίο σημειώθηκαν αιματηρές συγκρούσεις με την αστυνομία, που είχαν θύματα 8 νεκρούς και 70 τραυματίες! Ακολούθησε πτώση τής κυβερνήσεως Θεοτόκη και παύση τού μητροπολίτη Αθηνών Προκοπίου, ο οποίος είχε ταχθεί υπέρ τής μεταγλώττισης τού Ευαγγελίου. Στο Σύνταγμα τού 1911 όχι μόνο προστέθηκε ειδικό άρθρο (το 107) για τη γλώσσα (*«Επίσημος γλώσσα τού Κράτους είναι εκείνη, εις την οποίαν συντάσσονται το πολίτευμα και τής ελληνικής νομοθεσίας τα κείμενα»*), αλλά στο άρθρ. 2 προβλέφθηκε ειδικά, λόγω των Ευαγγελιακών, ότι *«Το κείμενον των Αγίων Γραφών τηρείται αναλλοίωτον· η εις άλλον γλωσσικόν τύπον απόδοσις τούτου, άνευ τής προηγουμένης εγκρίσεως και τής εν Κωνσταντινουπόλει Μεγάλης τού Χριστού Εκκλησίας, απαγορεύεται απολύτως»*. Δύο χρόνια μετά τα Ευαγγελιακά –και την ίδια ημερομηνία (8 Νοεμβρίου)– έλαβαν χώρα τα **Ορεστειακά**: συλλαλητήριο πάλι φοιτητών και άλλων πολιτών, σύγκρουση με την αστυνομία στην οδό Σταδίου, με θύματα 2 νεκρούς και 7 τραυματίες! Αυτή τη φορά αιτία ήταν η μετάφραση (από την αρχαία σε απλούστερη γλώσσα) τής τριλογίας τού Αισχύλου *Ορέστεια*, για την παράσταση τού έργου στο Βασιλικό Θέατρο. Η μετάφραση (από τον καθηγητή τής αρχαιολογίας Γ. Σωτηριάδη) θεωρήθηκε «βεβήλωση» τού αρχαίου κειμένου και οδήγησε στα αναφερθέντα επεισόδια.

ευαγγέλιο κ. (λαϊκ.) **βαγγέλιο** (το) {ευαγγελί-ου | -ων} **1.** ***Ευαγγέλιο*** (το) καθένα από τα τέσσερα πρώτα βιβλία τής Καινής Διαθήκης, στα οποία περιλαμβάνονται ο βίος, τα θαύματα και η διδασκαλία τού Ιησού Χριστού: *το κατά Ματθαίον / κατά Μάρκον / κατά Λουκάν / κατά Ιωάννην* ~· ΦΡ. (α) ***απόκρυφο Ευαγγέλιο*** καθένα από τα κείμενα που γράφτηκαν κατ' απομίμηση των κανονικών Ευαγγελίων και φέρουν ψευδείς επιγραφές επιφανών εκκλησιαστικών ονομάτων, λ.χ. το καθ' Εβραίους Ευαγγέλιο, το Πρωτευαγγέλιο Ιακώβου, το Ευαγγέλιο των Δώδεκα Αποστόλων κ.λπ.· σώζονται κυρ. σε αποσπάσματα και η Εκκλησία δεν τα αναγνωρίζει ως κανονικά (β) ***συνοπτικά Ευαγγέλια*** βλ. λ. *συνοπτικός* **2.** (γενικότ.) τα παραπάνω βιβλία θεωρούμενα ως σύνολο και ως πηγή τής χριστιανικής πίστης: *το ~ κηρύσσει την αγάπη προς τον πλησίον* **3.** (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. το ειδικό λειτουργικό βιβλίο, που περιλαμβάνει τις περικοπές από τα τέσσερα Ευαγγέλια που αναγιγνώσκονται στη Θεία Λειτουργία καθ' όλη τη διάρκεια τού έτους: *παλιό / χρυσόδετο / χειρόγραφο* ~ **4.** (ειδικότ.) περικοπή ενός από τα τέσσερα πρώτα βιβλία τής Καινής Διαθήκης, η οποία αναγιγνώσκεται σχεδόν σε κάθε Ιερά Ακολουθία από τον ιερέα ή τον διάκονο: *το ~ τής Κυριακής περιλαμβάνει την παραβολή τού ασώτου·* ΦΡ. (α) ***Δώδεκα Ευαγγέλια*** οι δώδεκα περικοπές των Ευαγγελίων, που αναγιγνώσκονται κατά τον εσπερινό τής Μεγάλης Πέμπτης (όρθρος τής Μεγάλης Παρασκευής) (β) (λαϊκ.-καθημ.) ***(κάτι) είναι αλλουνού παπά ευαγγέλιο*** βλ. λ. *άλλος* (γ) ***σύνοψη Ευαγγελίων*** βλ. λ. *σύνοψη* **5.** (κατ' επέκτ.) η Καινή Διαθήκη και το αντίστοιχο βιβλίο: *είχε μαζί του πάντα το ~·* ΦΡ. ***βάζω το χέρι μου στο Ευαγγέλιο*** (ενν. το βιβλίο) (i) δίνω όρκο ιερό και απαραβίαστο (ii) (κατ' επέκτ.) είμαι τόσο σίγουρος (για κάτι), ώστε να μπορώ να ορκιστώ (γι' αυτό): *για το τι έγινε μετά, δεν ~* **6.** (μτφ.) κάθε κήρυγμα που ευαγγελίζεται την ευτυχία και τη σωτηρία των ανθρώπων ή τού κόσμου: *το ~ τής ελευθερίας / τής κοινωνικής ισότητας / τής αδελφοσύνης* ΣΥΝ. διδασκαλία· ΦΡ. ***χαράς ευαγγέλια*** (i) χαρμόσυνη αγγελία, ευχάριστη είδηση (ii) η αντίδραση στο άκουσμα ευχάριστης είδησης **7.** (μτφ.) οι θεμελιώδεις αρχές κάθε φιλοσοφίας, ιδεολογίας κ.λπ., που οφείλουν να τηρούνται με θρησκευτική ευλάβεια και οι οποίες συχνά περιλαμβάνονται σε σχετικό εγχειρίδιο: *χρησιμοποίησε τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, για να κηρύξει το ~ τού κόμματος* ΣΥΝ. πιστεύω (τα) **8.** (μτφ.) το ειδικό εγχειρίδιο που περιλαμβάνει τις βασικές και θεμελιώδεις αρχές ιδεολογίας, κοσμοθεωρίας, φιλοσοφίας κ.λπ.: *το «Κεφάλαιο» τού Μαρξ αποτέλεσε το ~ κάθε κομουνιστή* ΣΥΝ. Βίβλος **9.** (μτφ.) για κάποιον/κάτι που θεωρείται από άλλον αυθεντία, που δεν αμφισβητείται: *τον θεωρώ / τον έχω για ~! Ό,τι μου πει κάνω!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-, παραπομπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐαγγέλιον* «καλή είδηση, αγγελία» < *εὐάγγελος* «ο φορέας καλών ειδήσεων» < *εὐ-* + *ἄγγελος*. Κατά τη χριστιανική εποχή η λ. απέκτησε τη βασική σημ. τού χαρμόσυνου μηνύματος τής σωτηρίας τού ανθρώπου και τής βασιλείας τού Θεού που δίδαξε ο Χριστός. Αργότερα (μεσν.) η λ. δήλωσε επίσης και καθεμιά από τις τέσσερεις θεόπνευστες αφηγήσεις τής ζωής και τής διδασκαλίας τού Ιησού, που γράφτηκαν από τους μαθητές του Ματθαίο, Μάρκο, Λουκά και Ιωάννη, και αποτελούν τα τέσσερα πρώτα βιβλία τής Κ.Δ.].

Ευαγγελισμός (ο) **1.** ΘΕΟΛ. η αναγγελία στην Παρθένο Μαρία από τον αρχάγγελο Γαβριήλ ότι από αυτήν ευδόκησε ο Θεός να γεννηθεί και να σαρκωθεί ο Υιός τού Θεού ως κέντρο τής θείας οικονομίας για τη σωτηρία τού κόσμου **2.** (συνεκδ.) η εκκλησιαστική (θεομητορική) γιορτή που τελείται σε ανάμνηση τού παραπάνω γεγονότος την 25η Μαρτίου κάθε χρόνου **3.** (συνεκδ.) το ανάλογο εικονογραφικό θέμα στη χριστιανική τέχνη, κυρίως στην αγιογραφία.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η αναγγελία χαρμόσυνης είδησης», < αρχ. *εὐαγγελίζομαι*. Βλ. λ. *ευαγγέλιο*].

ευαγγελιστάριο (το) {ευαγγελισταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο που περιέχει με τη σειρά τα Ευαγγέλια, τα αυτοτελή αποσπάσματα, που διαβάζονται κατά τις ιερές ακολουθίες και ιδ. κατά τη Θεία Λειτουργία.
[ΕΤΥΜ. < *ευαγγελιστ(ής)* + παραγ. επίθημα *-άριο*, πβ. κ. *προσευχητάριο*].

Ευαγγελιστής (ο) [μτγν.] **1.** ο καθένας από τους συγγραφείς των τεσσάρων Ευαγγελίων, που περιέχονται στον κανόνα τής Καινής Διαθήκης, δηλ. ο Ματθαίος, ο Μάρκος, ο Λουκάς και ο Ιωάννης • **2.** (καταχρ.) ο Ευαγγελικός (βλ.λ., σημ. 3).

> **Ευαγγελιστές – Ευαγγελικοί.** Η λ. **Ευαγγελιστές** δηλώνει τους τέσσερεις συγγραφείς των Ευαγγελίων: τον Ματθαίο, τον Μάρκο, τον Λουκά και τον Ιωάννη. Καθένας από αυτούς χαρακτηρίζεται ως **Ευαγγελιστής**. **Ευαγγελικοί** είναι οι πιστοί που ανήκουν στις **Ευαγγελικές Εκκλησίες**, τις Εκκλησίες που προήλθαν από την Προτεσταντική Μεταρρύθμιση και που θεωρούν το Ευαγγέλιο ως μοναδική πηγή τής Πίστεως. Ο όρος *Ευαγγελικοί* καθιερώθηκε προς αποφυγή των όρων **Προτεστάντες** ή **Διαμαρτυρόμενοι**.

Ευαγγελίστρια (η) [μεσν.] {-ας κ. -ίας} ΘΕΟΛ. προσωνυμία τής Παρθένου Μαρίας, η οποία δέχθηκε πρώτη την «καλή αγγελία» (ευαγγέλιο) και έγινε συνεργός για τη σάρκωση τού Ιησού Χριστού, έγινε δηλαδή η ίδια φορέας τής καλής αγγελίας για τη σωτηρία τού ανθρώπινου γένους· ο Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου είναι η απαρχή και η προτύπωση τού Ευαγγελισμού στον κόσμο ΣΥΝ. (λαϊκ.) Βαγγελίστρα.

Ευάγγελος (ο) {-ου κ. -έλου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Βαγγέλης**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐάγγελος* «ο φορέας καλών ειδήσεων» < *εὐ-* + *ἄγγελος*].

ευαγής, -ής, -ές {ευαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευαγέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηθική αγνότητα και καθαρότητα ΣΥΝ. αγνός, καθαρός, άψογος, ανεπίληπτος· ΦΡ. ***ευαγές ίδρυμα*** αυτό που έχει ιδρυθεί και λειτουργεί για ευσεβείς και φιλανθρωπικούς σκοπούς (συχνά και ειρων. για ιδρύματα με ύποπτους σκοπούς και δραστηριότητες). — **ευαγώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «άμωμος, απαλλαγμένος από το άγος». < *εὐ-* + *-αγής* < *ἄγος* (βλ.λ.). Η φρ. *ευαγές ίδρυμα* αποδίδει το γαλλ. établissement pieux].

Ευαγόρας (ο) **1.** όνομα δύο αρχαίων βασιλέων τής Κύπρου (5ος κ. 4ος αι. π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «καλός αγορητής», < *εὖ* + *-αγόρας* < *ἀγορά* (βλ.λ.)].

ευάγωγος, -η, -ο (ως χαρακτηρισμός) (λόγ.) αυτός που μπορεί να διαπαιδαγωγηθεί εύκολα: ~ *παιδί* ΑΝΤ. δυσάγωγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-άγωγος* < *ἄγω* (πβ. κ. *ἀγωγή*)].

ευάερος, -η, -ο [μτγν.] (για κατοικήσιμο χώρο) αυτός που αερίζεται καλά ή που έχει δροσερό αέρα: ~ *σπίτι / δωμάτιο*.

Ε.Υ.Α.Θ. (η) Εταιρεία Ύδρευσης και Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης.

ευαισθησία (η) [αρχ.] {δύσχρ. ευαισθησιών} **1.** η αυξημένη ικανότητα πρόσληψης των εξωτερικών ερεθισμάτων και αντίδρασης σε αυτά: *η ~ των καινούργιων σεισμογράφων είναι τέτοια, ώστε να καταγράφουν και την παραμικρή δόνηση* **2.** (ειδικότ.) η υπερβολική λεπτότητα και ευπάθεια (προσώπου, πράγματος, αντικειμένου κ.λπ.) στην προσβολή από τα ερεθίσματα αυτά: *από μικρός έχω μεγάλη ~ στο ψύχος και κρυολογώ εύκολα* ‖ *η ~ τού δέρματος* ‖ *η ουσία αυτή παρουσιάζει εξαιρετική ~ στο φως* ΣΥΝ. ασθενικότητα, ευθραυστότητα ΑΝΤ. αναισθησία, αμβλύτητα, απάθεια **3.** (για πρόσ.) συναίσθηση και συμπόνια για τα προβλήματα του συνανθρώπου ή ενός χώρου: *η ~ τής κοινής γνώμης στο πρόβλημα τής παιδικής εγκληματικότητας είναι δεδομένη* ‖ *είναι άνθρωπος με αυξημένες ~* ‖ *κοινωνική / πολιτική ~* ΑΝΤ. αναισθησία, απάθεια.

ευαισθητοποιώ ρ. μετβ. [1887] {ευαισθητοποιείς... | ευαισθητοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καθιστώ (κάποιον/κάτι) ευαίσθητο, τον κάνω να αισθάνεται εύκολα τα εξωτερικά ερεθίσματα: *ευαισθητοποιείται στα ερεθίσματα τού εξωτερικού περιβάλλοντος* ΑΝΤ. αναισθητοποιώ, αμβλύνω **2.** δημιουργώ ευαισθησία (για κάτι), προκαλώ

αντίδραση (για κάποιο ζήτημα): *τα μέσα μαζικής ενημέρωσης πρέπει να ευαισθητοποιήσουν την κοινή γνώμη γύρω από το θέμα των ναρκωτικών.* — **ευαισθητοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sensibiliser].

ευαίσθητος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει την ικανότητα να αντιλαμβάνεται πολύ εύκολα τα εξωτερικά ερεθίσματα και να αντιδρά σε αυτά: *ένα μηχάνημα με ~ όργανα, που συλλαμβάνουν κάθε ήχο* || *~ ακοή* **2.** (ειδικότ.) αυτός που επηρεάζεται εύκολα από συγκεκριμένα ερεθίσματα: *~ στο ψύχος / στη ζέστη* ΣΥΝ. ευεπηρέαστος **3.** εξαιρετικά λεπτός, ευπαθής, εύθραυστος: *έχει ~ δέρμα και δεν κάνει να εκτίθεται στον ήλιο* || *τα ~ σημεία / περιοχές τού σώματος* || *έχει πολύ ~ χαρακτήρα και πληγώνεται εύκολα* || *~ υγεία* ΣΥΝ. λεπτεπίλεπτος, ευπρόσβλητος, ντελικάτος **4.** αυτός που πρέπει να αντιμετωπίζεται με ιδιαίτερη προσοχή, γιατί εύκολα μπορεί να αποτελέσει πηγή προβλημάτων: *είναι μια εξαιρετικά ~ περιοχή λόγω των μειονοτικών προβλημάτων της*· ΦΡ. ***ευαίσθητα προσωπικά δεδομένα*** τα προσωπικά δεδομένα (βλ. *προσωπικά δεδομένα*, λ. *προσωπικός*) που έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα για τον σχηματισμό τής εικόνας τής προσωπικότητας κάποιου (λ.χ. φυλετική προέλευση, θρησκεία, πολιτικές πεποιθήσεις κ.λπ.) και γι' αυτό προστατεύονται με ειδικές διατάξεις **5.** (ειδικότ.) αυτός που διακρίνεται από λεπτότητα αισθημάτων, που συγκινείται εύκολα **6.** αυτός που δείχνει ενδιαφέρον ή συμπόνια: *μια ψυχή τρυφερή και ~* || *η κοινή γνώμη είναι πάντοτε ~ σε ζητήματα προστασίας ανηλίκων* ΑΝΤ. αναίσθητος, αδιάφορος. — **ευαίσθητα / ευαισθήτως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αισθητικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ανταποκρίνεται γρήγορα στα ερεθίσματα».< *εὐ-* + *αἰσθητός* < *αἰσθάνομαι*].

ευαλλοίωτος, -η, -ο [μτγν.] (για τρόφιμα, υλικά κ.λπ.) αυτός που αλλοιώνεται εύκολα.

ευάλωτος, -η, -ο **1.** αυτός που προσβάλλεται εύκολα (από νόσο ή άλλη παθολογική κατάσταση): *~ οργανισμός* || *είμαι ~ στο ψύχος / στις αρρώστιες* ΣΥΝ. ευπρόσβλητος ΑΝΤ. απρόσβλητος **2.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει αδύναμο χαρακτήρα, που εύκολα παρασύρεται, παραπλανάται ή υποκύπτει σε πιέσεις ΣΥΝ. τρωτός (β) αυτός που μπορεί εύκολα να πάθει κάτι: *το εθνικό νόμισμα έπαψε πια να είναι ευάλωτο στις χρηματιστηριακές κρίσεις.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἁλωτός* < *ἁλίσκομαι* «συλλαμβάνομαι, κυριεύομαι», βλ. κ. *άλωση*].

ευανάγνωστος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που αναγιγνώσκεται εύκολα, που δεν παρουσιάζει δυσκολία στην ανάγνωση: *~ γράμματα / γραφικός χαρακτήρας / γραφή* ΣΥΝ. ευκολοδιάβαστος ΑΝΤ. δυσανάγνωστος. — **ευανάγνωστα / ευαναγνώστως** [1888] επίρρ.

εύανδρος, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) (για πόλεις, χώρες, έθνη) αυτός που διαθέτει πολλούς ενάρετους και γενναίους άνδρες: *η ~ Σπάρτη.* — **ευανδρία** (η) [αρχ.].

Ευανθία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *η Οσία ~* **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐανθής* «λουλουδιασμένος, ανθηρός» < *εὐ-* + *-ανθής* < *ἄνθος*].

ευαπόδεικτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποδεικνύεται εύκολα, που υποβάλλεται εύκολα σε έλεγχο: *~ υπόθεση / συλλογισμός / σκέψη* ΣΥΝ. απτός, χειροπιαστός ΑΝΤ. δυσαπόδεικτος, αναπόδεικτος.

ευαπόκτητος, -η, -ο [1858] αυτός που αποκτάται εύκολα: *~ προνόμιο / συνήθεια* ΑΝΤ. δυσαπόκτητος.

ευαρέσκεια (η) [1866] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η ευμενής διάθεση, η ευχαρίστηση: *θα ήθελα να σας εκφράσω την ~ μου για την ευγενική σας πρωτοβουλία* || *έκφραση / εκδήλωση ευαρέσκειας* ΑΝΤ. δυσαρέσκεια **2.** η ηθική αμοιβή που απονέμεται από προϊσταμένη αρχή στους υφισταμένους της διοικητικούς υπαλλήλους στον δημόσιο τομέα για εξαιρετική επίδοση κατά την άσκηση τής υπηρεσίας τους. — **ευάρεσκα / ευαρέσκως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.

ευαρέστηση (η) → ευαρεστώ

ευάρεστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προκαλεί ευχαρίστηση, που γίνεται ευμενώς αποδεκτός: *~ είδηση / άνθρωπος* ΣΥΝ. ευχάριστος, αρεστός, τερπνός ΑΝΤ. δυσάρεστος. — **ευάρεστα / ευαρέστως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *ἀρεστός* < *ἀρέσκω*].

ευαρεστώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ευαρεστείς... | ευαρέστ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** προκαλώ ευαρέσκεια, ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευχαριστώ, ευφραίνω ΑΝΤ. δυσαρεστώ **2.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***ευαρεστούμαι***) έχω την καλοσύνη, αναλαμβάνω τον κόπο να ενεργήσω με συγκεκριμένο τρόπο, να πραγματοποιήσω το περιεχόμενο αιτήματος κ.λπ.: *ευαρεστηθείτε, παρακαλώ, να απαντήσετε στην επιστολή μου.* — **ευαρέστηση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.

ευάριθμος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που μπορεί εύκολα να μετρηθεί, μικρός στον αριθμό, ολιγάριθμος: *το ~ ακροατήριο τής διάλεξης* ΑΝΤ. πολυάριθμος, πολυπληθής.

> **ευάριθμος – πολυάριθμος.** Συχνά η λ. **ευάριθμος** χρησιμοποιείται εσφαλμένα αντί τού **πολυάριθμος**: *Παρά τα πενιχρά μέσα που διέθεταν, κατάφεραν να απωθήσουν τις ευάριθμες δυνάμεις τού εχθρού!* (ορθό: *τις πολυάριθμες δυνάμεις...*). Το **ευάριθμος**, ωστόσο, σημαίνει ακριβώς το αντίθετο: «αυτόν που μπορεί εύκολα να μετρηθεί», άρα «τον λίγο»: *Ευάριθμα τυπογραφικά λάθη, όχι παραπάνω από τρία, βρήκαμε μέσα σ' ένα σύγγραμμα χιλίων και πλέον σελίδων – Δεν μπορεί να εκλεγεί σε τέτοιο αξίωμα, γιατί είναι ευάριθμοι οι οπαδοί που τον υποστηρίζουν.*

ευάρμοστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που προσαρμόζεται εύκολα σε ένα σύνολο ΣΥΝ. ευπροσάρμοστος, ευκολοταίριαστος ΑΝΤ. δυσπροσάρμοστος **2.** αυτός που ταιριάζει σε ένα σύνολο, ο ταιριαστός, ο αρμονικός ΑΝΤ. δυσάρμοστος, ανάρμοστος. — **ευαρμόστως** επίρρ. [αρχ.], **ευαρμοστία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἁρμοστός* < *ἁρμόζω*].

Εύβοια (η) {-ας κ. -οίας} **1.** το δεύτερο σε μέγεθος (μετά την Κρήτη) νησί τής Ελλάδας Α. τής Στερεάς Ελλάδας **2.** ***νομός Ευβοίας*** νομός που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί με πρωτεύουσα τη Χαλκίδα. — **Ευβοεύς** (ο) [αρχ.] {Ευβοέως}, **ευβοϊκός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *εὐ-* + *-βοια* < *βοῦς* «βόδι», οπότε η λ. θα προσδιόριζε την περιοχή με πλούσιες βοσκές βοοειδών. Προτού επικρατήσει η ονομασία *Εὔβοια*, το νησί ονομαζόταν επίσης *Μακρίς* και *Δολίχη* λόγω τού σχήματός του, καθώς και *Ἀβαντίς* και *Ἐλλοπία* από τα ονόματα των αρχαιοτάτων κατοίκων του].

Ευβοϊκός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τής Εύβοιας και τής Στερεάς Ελλάδας.

εύβουλος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει την ικανότητα να σκέπτεται ορθά και με σύνεση ΣΥΝ. συνετός, φρόνιμος, σώφρων, νουνεχής ΑΝΤ. ασύνετος, άφρων, άκριτος, απερίσκεπτος. — **ευβούλως** επίρρ. [μτγν.], **ευβουλία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-βουλος* < *βουλή* «σκέψη, απόφαση»].

εύγε επιφών. μπράβο!, άριστα!, έξοχα! (έκφραση επιδοκιμασίας, αποδοχής, ενθάρρυνσης κ.ά.): *~ ! Είσαι αξιέπαινος!* || *~ σε αυτή την έξοχη πρωτοβουλία τής αντικαπνιστικής εκστρατείας* || *για το έργο σας αυτό ένα μεγάλο ~ σάς αξίζει.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὖγε* < *εὖ* (βλ.λ.) + βεβαιωτ. μόριο *γε* (βλ. λ. *γάρ*)].

ευγένεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | -ειες, δύσχρ. -ειών} **1.** η λεπτότητα και αβρότητα στους τρόπους και στη συμπεριφορά, το σύνολο των κανόνων σωστής συμπεριφοράς, που διέπουν τις κοινωνικές σχέσεις: *με υποδέχθηκαν με καλοσύνη και ~* || *λίγο περισσότερη ~ δεν βλάπτει!* || *στοιχειώδης / αυθόρμητη / τυπική / εξεζητημένη / επαγγελματική / προσποιητή / διακριτική / περισσή / ψυχική / εξαιρετική / φυσική / επιτηδευμένη ~* ΣΥΝ. ευπρέπεια, διακριτικότητα, καλοί τρόποι, κοσμιότητα ΑΝΤ. αγένεια **2.** (ειρων.) ***ευγένειες*** (οι) η συμπεριφορά που ακολουθεί τους τύπους, το πρωτόκολλο, χωρίς να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο: *και τώρα ας αφήσουμε τις ~ και ας συζητήσουμε επί τής ουσίας* ΣΥΝ. τυπικότητα, τα «σεις» και τα «σας» **3.** η καταγωγή από αριστοκρατική γενιά σε συνδυασμό συνήθ. με γενναία και υψηλά φρονήματα: *από καμία πλευρά δεν αμφισβητείται η ~ τού διακεκριμένου ευπατρίδη* ΣΥΝ. αριστοκρατικότητα, αρχοντιά, υψηλοφροσύνη, γενναιοφροσύνη· ΦΡ. ***τίτλος ευγενείας*** (λ.χ. κόμης, δούκας, μαρκήσιος κ.λπ.) τίτλος που δηλώνει θέση σε ιεραρχία βάσει αριστοκρατικής καταγωγής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

ευγενής, -ής, -ές {ευγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευγενέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που συμπεριφέρεται με ευγένεια: *~ νέος / προσωπικό / υπάλληλος* ΣΥΝ. ευγενικός, κόσμιος, ευπρεπής ΑΝΤ. αγενής, άξεστος, χυδαίος **2.** αυτός που διαπνέεται από υψηλά αισθήματα, φρονήματα, που έχει υψηλούς στόχους κ.λπ.: *~ προσπάθεια / μεταχείριση / αγώνας / φιλοδοξία / επιδίωξη* ΣΥΝ. υψηλόφρων, γενναιόφρων ΑΝΤ. ευτελής, ποταπός, ταπεινός **3.** ***ευγενής*** (ο/η) πρόσωπο που κατάγεται από υψηλή και διακεκριμένη οικογένεια και που συνήθ. φέρει τίτλο ευγενείας (λ.χ. κόμης, δούκας, μαρκήσιος κ.ά.). καθένα από τα μέλη τής κοινωνικής τάξης που διαμορφώθηκε σε διάφορους τόπους και ιστορικές περιόδους και τής οποίας τα μέλη απολάμβαναν από τη γέννησή τους προνόμια βασισμένα στην καταγωγή, την εξουσία, την ιδιοκτησία και συχνά σε πολεμικά κατορθώματα· η τάξη αυτή ήταν συνήθ. κλειστή, είχε αναπτύξει αυστηρή ταξική συνείδηση και ιδιαίτερο, χαρακτηριστικό τρόπο ζωής: *η κατάργηση των προνομίων των ευγενών* || *τα εμβλήματα των ευγενών* ΣΥΝ. αριστοκράτης ΑΝΤ. πληβείος **4.** αυτός που έχει λεπτότητα, ευγένεια τρόπων, όπως οι ευγενείς ΣΥΝ. ευγενικός **5.** (κατ' επέκτ. για ζώα και για φυτά) αυτός που ανήκει σε καλή ράτσα ή είναι καλής ποιότητας ΣΥΝ. καθαρόαιμος, εκλεκτός **6.** ΧΗΜ. (α) ***ευγενές μέταλλο*** καθένα από την κατηγορία μετάλλων που χαρακτηρίζονται από αξιοσημείωτη αντοχή στην οξείδωση, ακόμη και στις υψηλές θερμοκρασίες και η οποία περιλαμβάνει πολλά από τα λεγόμενα πολύτιμα μέταλλα, λ.χ. τον χρυσό, τον άργυρο, τον λευκόχρυσο κ.ά. (β) ***ευγενές αέριο*** βλ. λ. *αέριο*. — **ευγενώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υψηλής καταγωγής», < *εὐ-* + *-γενής* < *γένος*. Ήδη μεσν. η σημ. αυτού που συμπεριφέρεται με λεπτότητα και καλούς τρόπους. Οι φρ. *ευγενές μέταλλο / αέριο* είναι μεταφρ. δάνεια, πβ. αγγλ. noble metal / gas].

Ευγενία (η) [μτγν.] **1.** οσιομάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

ευγενικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία ευγένειας, καλής συμπεριφοράς: *~ χαμόγελο / υπόκλιση / κίνηση / τρόπος* **2.** αυτός που διαπνέεται από υψηλά και αξιόλογα αισθήματα, που έχει υψηλούς στόχους κ.λπ.: *~ προσπάθεια / φιλοδοξία / σχέδιο / χειρονομία / παραχώρηση* || *προσέφερε την περιουσία της για ~ σκοπούς* ΣΥΝ. υψηλόφρων, γενναιόφρων ΑΝΤ. ευτελής, ποταπός, ταπεινός **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από λεπτότητα, φινέτσα, αριστοκρατικότητα: *~ φυσιογνωμία / πρόσωπο / σιλουέτα* || *οι ~ ήχοι τού πιάνου* ΣΥΝ. ευγενής, αριστοκρατικός, αρχοντικός ΑΝΤ. ταπεινός, άξεστος. — **ευγενικ-ά / -ώς** επίρρ., **ευγενικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εὐγενής*].

Ευγένιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐγενής* «ο έχων αρχοντική, υψηλή καταγωγή»].

εύγευστος, -η, -ο [1886] (λόγ.) αυτός που έχει ευχάριστη γεύση: ~

φαγητό / ποτό ΣΥΝ. γευστικός, νόστιμος, (λόγ.) τερψιλαρύγγιος ΑΝΤ. άγευστος, άνοστος, ανούσιος.

ευγηρία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το ευτυχές γήρας, η άνετη διαβίωση και η καλή κατάσταση ηλικιωμένου ατόμου· ΦΡ. **οίκος ευγηρίας** ίδρυμα για τη στέγαση ή την περίθαλψη ηλικιωμένων ατόμων ΣΥΝ. γηροκομείο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-γηρία* < *γῆρας*].

εύγλωττος, -η, -ο **1.** αυτός που χειρίζεται τον λόγο με ευχέρεια και δεινότητα, που εκφράζεται με σαφήνεια, ακρίβεια και πειστικότητα: ~ *ρήτορας / ομιλητής* ΣΥΝ. ευφραδής, γλαφυρός, καλλιεπής **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από τέτοια σαφήνεια και καθαρότητα, ώστε δεν χρειάζεται ερμηνεία, ολοφάνερος: ~ *απόδειξη / μήνυμα / απάντηση / στοιχείο / εικόνα / βλέμμα / παράδειγμα / αντίδραση / χειρονομία* ΣΥΝ. πειστικός, σαφής, ξεκάθαρος, αψευδής. — **εύγλωττα / ευγλώττως** επίρρ., **ευγλωττία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-γλωττος* < *γλῶσσα* / *-ττα*].

ευγνωμονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ευγνωμονείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αναγνωρίζω χάρη ή ευεργεσία που μου έγινε και εκφράζω τις ευχαριστίες μου γι' αυτήν, επιθυμώντας παράλληλα να ανταποδώσω το καλό: *θα σας ~ πάντα για το ενδιαφέρον και τη βοήθειά σας* ΣΥΝ. είμαι ευγνώμων, είμαι υπόχρεος, ευχαριστώ, χρωστώ χάρη ΑΝΤ. είμαι αγνώμων.

ευγνωμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η αναγνώριση τής ευεργεσίας και η έκφραση ευχαριστίας γι' αυτήν: *χρωστώ / οφείλω ~ σε κάποιον για το καλό που μου έκανε* || *εκφράζω την ~ μου* ΣΥΝ. χάρη ΑΝΤ. αγνωμοσύνη, αχαριστία.

ευγνώμων, -ων, -ον {ευγνώμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που αναγνωρίζει χάρη ή ευεργεσία που του έγινε και αισθάνεται υπόχρεος γι' αυτό: *σας είμαι ~ για τη βοήθεια που μου προσφέρατε* ΣΥΝ. υποχρεωμένος ΑΝΤ. αγνώμων, αχάριστος. — **ευγνωμόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που σκέφτεται λογικά και εκφράζει καλή γνώμη», < *εὐ-* + *-γνώμων* < *γνώμη*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

ευγονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η απόκτηση πολλών υγιών και καλών απογόνων: *ευχή υπέρ ευγονίας* ΣΥΝ. γονιμότητα • **2.** η ευγονική (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔγονος* < *εὐ-* + *γόνος*].

ευγονική (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τους τρόπους βελτίωσης τού ανθρώπινου γένους και των κατοικίδιων ζώων, κυρ. σε σωματικό επίπεδο, με εφαρμογή των νόμων τής γενετικής και τής κληρονομικότητας. Επίσης **ευγονισμός** (ο). — **ευγονιστής** (ο), **ευγονίστρια** (η), **ευγονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eugenics].

ευδαιμονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση τού ανθρώπου που αισθάνεται ευνοημένος από την τύχη, η ευτυχία και η μακαριότητα: *απείπωτη / απόλυτη / απροσμέτρητη / υπέρτατη* ~ ΣΥΝ. καλοτυχία, ολβιότητα ΑΝΤ. δυστυχία, κακοτυχία, κακοδαιμονία, συμφορά **2.** (ειδικότ.) η υλική ευημερία, η ευτυχία που πηγάζει από την αφθονία αγαθών ΣΥΝ. ευημερία, ευμάρεια, ευζωία ΑΝΤ. δυστυχία, ένδεια, φτώχεια. — **ευδαιμονώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐδαίμων* (βλ.λ.)].

ευδαιμονίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {ευδαιμόνισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) θεωρώ ή ονομάζω (κάποιον) ευτυχισμένο ΣΥΝ. μακαρίζω, καλοτυχίζω ΑΝΤ. κακοτυχίζω, οικτίρω, ελεεινολογώ.

ευδαιμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ευδαιμονία (βλ.λ.): ~ *πράξη / ενέργεια* **2. ευδαιμονικοί** (οι) (ενν. φιλόσοφοι) αυτοί που ασπάζονται το φιλοσοφικό δόγμα τού ευδαιμονισμού (βλ.λ.), που θεωρούν δηλαδή υπέρτατο αγαθό την ευδαιμονία. — **ευδαιμονικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ευδαιμονισμός (ο) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφική θεωρία που θεωρεί την ευδαιμονία ως το υπέρτατο αγαθό για τον άνθρωπο και, κατά συνέπεια, ορίζει ότι ο ύψιστος σκοπός τού ανθρώπου είναι η επιδίωξη ατομικής ή/και κοινωνικής ευδαιμονίας **2.** (κατ' επέκτ.) κοινωνική τάση και πρακτική που συνίσταται στη συσσώρευση των αγαθών ως μέσο για την κατάκτηση τής ευδαιμονίας. — **ευδαιμονιστής** (ο), **ευδαιμονίστρια** (η), **ευδαιμονιστικός,** -ή, -ό [1878], **ευδαιμονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.

ευδαιμονώ ρ. → ευδαιμονία

ευδαίμων, -ων, -ον {ευδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) **1.** αυτός που θεωρείται ευνοημένος από την τύχη και δοκιμάζει αισθήματα ευτυχίας και μακαριότητας ΣΥΝ. ευτυχισμένος, μακάριος, καλότυχος ΑΝΤ. δυστυχής, δυστυχισμένος, κακότυχος **2.** (ειδικότ.) αυτός που ευημερεί, που απολαμβάνει υλική ευτυχία: ~ *χώρα / βασίλειο / περιοχή* ΣΥΝ. ευκατάστατος, πλούσιος ΑΝΤ. φτωχός, ενδεής. — **ευδαιμόνως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που έχει ευλογηθεί ή ευνοηθεί από θεό ή τύχη», < *εὐ-* + *δαίμων* «θεός, τύχη» (βλ.λ.)].

Ε.ΥΔ.Α.Π. (η) Εταιρεία Υδρεύσεως και Αποχετεύσεως Πρωτευούσης.

ευδία (η) {ευδιών} (λόγ.) ο αίθριος και γλυκός καιρός, οι καλές καιρικές συνθήκες: *ανοιξιάτικη* ~ ΣΥΝ. αιθρία, καλοκαιρία / καλοκαιριά, καλοσύνη ΑΝΤ. κακοκαιρία, παλιόκαιρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *δία* < **-διFα*, αρχαιότατη λ. με τη σημ. «ημέρα», πβ. σανσκρ. su-div-á- «ωραία μέρα», βλ. κ. *Ζεύς*].

ευδιάζω ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ.} γίνομαι αίθριος· συνήθ. τριτοπρόσ. **ευδιάζει** (για τον καιρό) βελτιώνεται, αιθριάζει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐδιάζω* / αρχ. *εὐδιάζομαι* < αρχ. *εὐδία* (βλ.λ.)].

ευδιαθεσία (η) [1877] {χωρ. πληθ.} η καλή, ευχάριστη διάθεση: *αισθάνομαι / έχω* ~ ΑΝΤ. κακοκεφιά, βαρυθυμία, ακεφιά.

ευδιάθετος, -η, -ο αυτός που έχει καλή διάθεση, που αισθάνεται χαρούμενος, που βρίσκεται σε κέφι: *αισθάνομαι / είμαι / φαίνομαι / νιώθω* ~ ΣΥΝ. εύθυμος, κεφάτος, πρόσχαρος ΑΝΤ. άκεφος, κακόκεφος, κακοδιάθετος. — **ευδιάθετα / ευδιαθέτως** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιάθετος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-διάθετος* < *διατίθημι*].

ευδιάκριτος, -η, -ο αυτός που διακρίνεται εύκολα, που γίνεται εύκολα ορατός και αντιληπτός: ~ *παρουσία / χαρακτηριστικά / σήμα / υπαινιγμός* ΣΥΝ. ευκρινής, φανερός, αισθητός ΑΝΤ. δυσδιάκριτος. — **ευδιάκριτα / ευδιακρίτως** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *διακριτός* < *διακρίνω*].

ευδιάλυτος, -η, -ο [αρχ.] (για χημικές ουσίες) που διαλύονται εύκολα σε μικρή ποσότητα διαλυτικού υγρού: *το αλάτι είναι ~ στο νερό* ΑΝΤ. δυσδιάλυτος. — **ευδιαλυτότητα** (η) [1876].

ευδιέγερτος, -η, -ο [1876] αυτός που διεγείρεται εύκολα.

εύδιος, -ία, -ον (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γαλήνη και ηρεμία, που δεν σκιάζεται από νέφη ή δεν ταράζεται από καταιγίδες ΣΥΝ. αίθριος, ανέφελος, ασυννέφιαστος, καλοκαιρινός ΑΝΤ. συννεφιασμένος, νεφοσκεπής, νεφώδης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐδία* (βλ.λ.)].

Ευδοκία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατειρών και πριγκιπισσών τού Βυζαντίου **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. *εὐδοκία* (βλ.λ.)].

ευδοκία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ευμενής διάθεση, η καλή θέληση, ιδ. αυτή που προέρχεται από το θείο: *«δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»* (Κ.Δ. Λουκ. 2, 14) || ~ *Θεού* ΣΥΝ. εύνοια, ευμένεια ΑΝΤ. δυσμένεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐδοκῶ*].

ευδοκίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η ευνοϊκή έκβαση: *η ~ μιας προσπάθειας* **2.** η διάκριση σε έναν τομέα, η καλή εξέλιξη και πορεία: *η ~ στον χώρο του ήταν αποτέλεσμα σοβαρής και σκληρής δουλειάς* **3.** η ακμή, η καλή κατάσταση: *η ~ τού δημοκρατικού πολιτεύματος* **4.** (για φυτό) η ανάπτυξη υπό ευνοϊκές συνθήκες.

ευδόκιμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που ευδοκίμησε ή ευδοκιμεί, που θεωρείται επιτυχημένος (σε πράξη, ενέργεια, σταδιοδρομία κ.λπ.): ~ *προϋπηρεσία / θητεία / παραμονή / σπουδές* ΣΥΝ. επιτυχής, αποτελεσματικός ΑΝΤ. αδόκιμος, ανεπιτυχής, αποτυχημένος. — **ευδόκιμα / ευδοκίμως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευυπόληπτος», < *εὐ-* + *δόκιμος* (βλ.λ.)].

ευδοκιμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ευδοκιμείς... | ευδοκίμησα} (λόγ.) **1.** σημειώνω επιτυχία ή επιφέρω ευνοϊκό αποτέλεσμα (σε έργο, καθήκον, απόπειρα): *είναι βέβαιο ότι η προσπάθειά του αυτή θα ευδοκιμήσει* ΣΥΝ. επιτυγχάνω, ευοδώνομαι, τελεσφορώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω **2.** κατορθώνω να ξεχωρίσω από τους άλλους, να επιτύχω διάκριση (σε οποιονδήποτε τομέα): *ο διάσημος ζωγράφος ευδοκίμησε και ως σκηνογράφος* ΣΥΝ. διακρίνομαι, αναδεικνύομαι **3.** βρίσκομαι σε κατάσταση ευημερίας και ακμής, σε συνεχή πρόοδο και ανάπτυξη: *ευδοκιμεί η επιχείρηση / η δημοκρατία / η τέχνη / η χώρα* ΣΥΝ. ευημερώ, ακμάζω, προοδεύω, προκόβω ΑΝΤ. παρακμάζω, οπισθοδρομώ, παίρνω τον κατήφορο **4.** (ειδικότ. για φυτά) βρίσκω ευνοϊκές εδαφικές, κλιματολογικές κ.λπ. συνθήκες, για να αναπτυχθώ και να καρποφορήσω: *τα εσπεριδοειδή δεν ευδοκιμούν σε ψυχρά κλίματα* ΣΥΝ. θάλλω, αναπτύσσομαι, πιάνω.

ευδοκώ ρ. αμετβ. {ευδοκείς... | ευδόκησα} (συνήθ. στον αόρ.) **1.** δείχνω ευμένεια, εύνοια· εκφράζω τη συγκατάθεση και την αποδοχή μου, αποφασίζω να πράξω ή να ενεργήσω όπως μου ζητείται: *δεν ευδόκησε να ενδώσει στις αξιώσεις σας* ΣΥΝ. συγκατατίθεμαι, αποδέχομαι, ευαρεστούμαι, συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αρνούμαι, απορρίπτω, αποποιούμαι **2.** (ειδικότ.-ειρων.) ευαρεστούμαι να πράξω ή να συναινέσω σε πράξη μετά από μεγάλη δυσκολία και αργοπορία: *ύστερα από δύο ώρες αναμονής, ευδόκησε επιτέλους να μας δεχθεί* ΣΥΝ. συγκατατίθεμαι, συναινώ, συγκατανεύω ΑΝΤ. αρνούμαι, αποκρούω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐδοκῶ (-έω)* < *εὐ-* + *δοκῶ*, βλ. κ. *δοκούν*].

Ευδοξία (η) **1.** όνομα Βυζαντινών αρχοντισσών **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐδοξία* < *εὐ-* + *-δοξία* < *δόξα* «καλή φήμη»].

Ευδόξιος (ο) {Ευδοξίου} όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *εὐδοξία* < *εὐ-* + *-δοξία* < *δόξα* «καλή φήμη»].

Εύδοξος (ο) {Ευδόξου} **1.** αρχαίος Έλληνας μαθηματικός (408-355 π.Χ.), μαθητής τής Σχολής τού Πυθαγόρα και τού Πλάτωνα· συνετέλεσε στην πρόοδο των μαθηματικών και τής αστρονομίας και κυριότερα επιτεύγματά του ήταν η διδασκαλία τής αναλογίας, η θεωρία τής χρυσής τομής, η μέθοδος τής εξάντλησης **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὖ* + *-δοξος* < *δόξα*].

ευειδής, -ής, -ές {ευειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευειδέστ-ερος, -ατος} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραία μορφή: *«γυνή προσελθούσα καλή και ~»* (Α. Παπαδιαμάντης) || *«η τύχη... τον έδωσε μορφή εις άκρον ευειδή»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ωραίος, όμορφος ΑΝΤ. δύσμορφος, άσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ειδής* < *εἶδος*].

ευέλικτος, -η, -ο **1.** αυτός που ελίσσεται ή περιστρέφεται με ταχύτητα και ευκολία: ~ *παίκτης* ΣΥΝ. ευκίνητος, ευλύγιστος, εύκαμπτος, εύστροφος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει την ικανότητα να κάνει εύκολα ελιγμούς, να αλλάζει θέση εύκολα και γρήγορα: ~ *στρατιωτικό σώμα / πολιτική* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει την ικανότητα να ξεφεύγει από τις δυσκολίες, να αποφεύγει τις κακοτοπιές χωρίς να φθείρεται: ~ *διπλωμάτης / διαπραγματευτής.* — **ευέλικτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που τυλίγεται εύκολα», < *εὐ-* + *-έλικτος* < *ἑλίσσω / -ομαι*. Η σημερινή σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. flexible].

ευελιξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να ελίσσεται, να περιστρέφεται κανείς με ταχύτητα και ευκολία: *η ~ τού αιλουροειδούς / ενός αθλητή* **2.** η ικανότητα να κάνει κανείς ελιγμούς την κατάλληλη στιγμή: *η ~ ενός στρατιωτικού σώματος* || *«με το νομοσχέδιο δίδεται μεγαλύτερη ~ στους ασφαλιστικούς φορείς να αναζητήσουν επενδύσεις με αυξημένες αποδόσεις»* (εφημ.) **3.** (μτφ.) η ικανότητα να ξεφεύγει κανείς από τις δυσκολίες, να αποφεύγει τις κακοτοπιές χωρίς να φθείρεται: *η ~ πρέπει να χαρακτηρίζει κάθε διπλωμάτη, γιατί τού επιτρέπει να ξεφεύγει από τις παγίδες των αντιπάλων του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. flexibilité].

εύελπις, -ις, -ι {εύελπ-ιδος, -ι(ν) | -ιδες, -ίδων} **1.** (αρχαιοπρ. για πρόσ.) αυτός που γεννά προσδοκίες για το μέλλον του: *~ νέος* ΣΥΝ. φέρελπις **2.** (α) **εύελπις** (ο) ο σπουδαστής τής Σχολής Ευελπίδων (β) ***(Στρατιωτική) Σχολή Ευελπίδων*** ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο εκπαιδεύονται απόφοιτοι τής Μέσης Εκπαίδευσης στα πέντε Όπλα (Πεζικό, Πυροβολικό, Τεθωρακισμένα, Μηχανικό, Διαβιβάσεις) και στα δύο Σώματα Εφοδιασμού και Μεταφορών (Σ.Ε.Μ.) και Υλικού Πολέμου (Σ.Υ.Π.) τού Στρατού Ξηράς, προκειμένου να στελεχώσουν τον Στρατό Ξηράς ως μόνιμοι αξιωματικοί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἐλπίς*].

ευελπιστώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ευελπιστείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ **1.** (αμετβ.) έχω πολλές και αγαθές ελπίδες, ελπίζω (σε κάτι καλό): *δεν ξέρω αν θα τα καταφέρω, ωστόσο ~* ΑΝΤ. απελπίζομαι ♦ **2.** (μετβ.) ελπίζω (κάτι): *ευελπιστούμε ότι θα ανταποκριθείτε θετικά στο αίτημά μας.* — **ευελπιστία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *εὐελπιστῶ (-έω)* < μτγν. *εὐελπιστία* < *εὐ-* + *-ελπιστία* < *ἐλπίζω*].

ευένδοτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ενδίδει εύκολα ΑΝΤ. ανένδοτος· (μτφ.) **2.** αυτός που υποχωρεί εύκολα στην πίεση **3.** ηθικά μαλθακός, ευάλωτος.

ευεξάλειπτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εξαλείφεται, που σβήνεται εύκολα: *~ σημάδι* ΑΝΤ. δυσεξάλειπτος, ανεξάλειπτος.

ευέξαπτος, -η, -ο αυτός που εξάπτεται εύκολα, που θυμώνει και οργίζεται με το παραμικρό: *είναι ~ και μπλέκεται συνέχεια σε καβγάδες* ΣΥΝ. οξύθυμος, ευερέθιστος, αψίθυμος, οργίλος, θερμόαιμος, αράθυμος, αψύς ΑΝΤ. ήρεμος, πράος, γαλήνιος, απαθής, ψύχραιμος, φλεγματικός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-έξαπτος* < *ἐξάπτω*].

ευεξήγητος, -η, -ο [1887] αυτός που εξηγείται εύκολα: *~ γεγονός / συμβάν / περιστατικό* ΣΥΝ. δυσεξήγητος, ανεξήγητος.

ευεξία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η καλή κατάσταση τής υγείας σε συνδυασμό με διάθεση για κίνηση και δραστηριότητα: *η ενασχόληση με την κηπουρική ξεκουράζει και χαρίζει ~* || *σωματική / πνευματική / μεγάλη / γενική ~* ΣΥΝ. ευρωστία, ευφορία ΣΥΝ. καχεξία, αδιαθεσία **2.** (μτφ.) η καλή οικονομική κατάσταση, συνθήκες υλικής προόδου και ευημερίας: *η επιχείρηση διέρχεται φάση άνθησης και ευεξίας* ΣΥΝ. ευρωστία, ευπορία, ευημερία ΑΝΤ. φτώχεια, (λαϊκ.) κεσάτια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-εξία* < *ἔχω*, όπως επιμαρτυρείται και από την αρχ. περίφραση *εὖ ἔχω* (ίδια σημ.)].

ευεπηρέαστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δέχεται εύκολα ξένες επιδράσεις και διαμορφώνει ανάλογα τη στάση ή τη γνώμη του: *άνθρωπος ~ στις αποφάσεις του* ΑΝΤ. δυσεπηρέαστος, ανεπηρέαστος.

ευεπίλυτος, -η, -ο [1766] αυτός που επιλύεται εύκολα: *~ πρόβλημα* ΑΝΤ. δυσεπίλυτος.

ευεπίφορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που τείνει προς (κάτι), που εύκολα παρασύρεται (σε αυτό) ΣΥΝ. επιρρεπής. — **ευεπιφόρως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-επίφορος* < *ἐπιφέρω*].

ευεργεσία (η) [αρχ.] {ευεργεσιών} πράξη ή ενέργεια με φιλανθρωπικό χαρακτήρα, που γίνεται εθελοντικά και χωρίς την προσδοκία χρηματικών ή άλλων ανταλλαγμάτων: *έχτισε νοσοκομεία και ορφανοτροφεία και έκανε πλήθος άλλες ~.*

ευεργέτημα (το) [αρχ.] {ευεργετήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αγαθή και ωφέλιμη πράξη ή προσφορά, που γίνεται χωρίς υλικά ή άλλα ανταλλάγματα ΣΥΝ. ευεργεσία, βοήθεια, χάρη ΑΝΤ. βλάβη, ζημιά **2.** ευεργετική διάταξη νόμου, που προβλέπει ευμενή μεταχείριση ορισμένων προσώπων ή κοινωνικών τάξεων στο πλαίσιο ειδικών εννόμων σχέσεων ή καταστάσεων, που αποτελούν εξαιρέσεις στην ισχύουσα νομοθεσία· ΦΡ. ***ευεργέτημα πενίας*** βλ. λ. *πενία.*

ευεργετήριος, -α, -ο ο ευεργετικός.

ευεργέτης (ο) {ευεργετών}, **ευεργέτιδα** (η) {ευεργετίδων} **1.** πρόσωπο που προβαίνει σε αγαθή και χρηστή πράξη ή ενέργεια, που προσφέρει υλική ή ηθική βοήθεια, πολύτιμη υπηρεσία κ.λπ. προς όφελος ενός ή περισσοτέρων ατόμων, κοινωφελούς ιδρύματος, έθνους ή και ολόκληρης τής ανθρωπότητας: *μέγας / αείμνηστος / αοίδιμος ~* || *~ τής πατρίδος / τής ανθρωπότητας* ΣΥΝ. αρωγός, αγαθοεργός **2.** (ειδικότ.) ο τίτλος που απονέμεται από ίδρυμα ή άλλο επίσημο φορέα σε πρόσωπο για την προσφορά μεγάλης δωρεάς και την ουσιαστική συμβολή στην ίδρυση και στις δραστηριότητές του· ΦΡ. ***εθνικός ευεργέτης*** πρόσωπο που ευεργέτησε το έθνος με μεγάλες δωρεές, κληροδοτήματα, ευαγή ιδρύματα, καθώς και με την καθιέρωση θεσμών, διαγωνισμών, υποτροφιών κ.λπ. Επίσης **ευεργέτισσα** {δύσχρ. ευεργετισσών} κ. (λόγ.) **ευεργέτις** (η) [αρχ.] {ευεργέτ-ιδος, -ιδα | -ίδων}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐεργός* «κατάλληλος, χρήσιμος» < *εὐ-* + *-εργός* < *ἔργον*].

ευεργετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ευεργετεί, που προσφέρει ηθική ή/και υλική βοήθεια χωρίς ανταλλάγματα, που αποβλέπει στο καλό και το αγαθό: *~ χειρονομία / δράση / μέτρο / ρόλος / δραστηριότητα / διάθεση* ΣΥΝ. αγαθοεργός, αγαθοποιός, ευεργετήριος ΑΝΤ. βλαπτικός, επιζήμιος, κακοποιός **2.** αυτός που προσφέρει ωφέλεια: *η χθεσινή βροχή υπήρξε πολύ ~ για τη γεωργία* || *~ επίδραση / αποτέλεσμα / άνεμος / περιβάλλον / επακόλουθο* ΣΥΝ. ευνοϊκός, χρήσιμος, ωφέλιμος, επωφελής, λυσιτελής ΑΝΤ. βλαπτικός, επιζήμιος **3.** ΝΟΜ. ***ευεργετικός νόμος / ευεργετική διάταξη*** νόμος / διάταξη που παρέχει σε κατηγορίες ατόμων ειδικά προνόμια ή τα απαλλάσσει από συγκεκριμένες υποχρεώσεις. — **ευεργετικά** επίρρ., **ευεργετικότητα** (η) [1894].

ευεργετώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ευεργετείς... | ευεργέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προβαίνω σε πράξη ή ενέργεια που ωφελεί, χωρίς να αναμένω ή να προσδοκώ χρηματικά ή άλλα ανταλλάγματα· προσφέρω εθελοντικά τις υπηρεσίες μου (στον συνάνθρωπο, στη χώρα μου ή και στον κόσμο ολόκληρο): *η πατρίδα ξέρει να τιμά όσους την ευεργετούν* ΣΥΝ. ωφελώ, συντρέχω, βοηθώ ΑΝΤ. ζημιώνω, βλάπτω **2.** (ειδικότ.) προβαίνω σε αγαθοεργίες, αναπτύσσω φιλανθρωπική δράση, κυρ. παρέχοντας χρηματική βοήθεια σε αναξιοπαθούντες ή σε φιλανθρωπικά ιδρύματα ΣΥΝ. ελεώ, ευσπλαχνίζομαι.

ευερέθιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ερεθίζεται εύκολα, που εξάπτεται και θυμώνει με το παραμικρό: *~ άνθρωπος / χαρακτήρας / ιδιοσυγκρασία* ΣΥΝ. ευέξαπτος, οξύθυμος, οργίλος, αψίθυμος, εύθικτος, νευρικός, αράθυμος, αψύς ΑΝΤ. ήρεμος, πράος, ψύχραιμος, νηφάλιος, φλεγματικός ● **2.** ΙΑΤΡ. ο επιρρεπής στους ερεθισμούς, αυτός που παθαίνει εύκολα φλεγμονές. — **ευερεθιστότητα** (η).

ευετηρία (η) {χωρ. πληθ.} η καλή χρονιά· (ειδικότ.) εύφορη χρονιά με καλή σοδειά: *τα έθιμα / τελετές τής ~ στις αγροτικές περιοχές.* — **ευετηριακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ετηρία* < *ἔτος* (πβ. κ. *επ-ετηρίδα*)].

ευζωία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η καλή ζωή, ο άνετος βίος από υλικής πλευράς ΣΥΝ. καλοζωία, καλοπέραση, ευημερία, ευδαιμονία ΑΝΤ. κακοζωία, κακοπέραση, δυστυχία, δυσπραγία.

ευζωνάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** χαϊδευτ. για εύζωνο **2.** (α) μικρό ομοίωμα ευζώνου ΣΥΝ. τσολιαδάκι (β) παιδί που ντύνεται εύζωνος στις εθνικές εορτές ΣΥΝ. τσολιαδάκι.

εύζωνος (ο) {ευζών-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο ελαφρώς οπλισμένος στρατιώτης τού ελληνικού Στρατού Ξηράς, με ειδική στολή (φουστανέλα, φέσι και τσαρουχια)· σήμερα, στρατιώτες με αυτή τη στολή ανήκουν στην Προεδρική Φρουρά, αποδίδουν τιμές σε επισήμους και φρουρούν το μνημείο τού Αγνώστου Στρατιώτη ΣΥΝ. τσολιάς. Επίσης (καθημ.) **εύζωνας.** — **ευζωνικός,** -ή, -ό [1886].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὔζωνος* < *εὐ-* + *-ζωνος* < *ζώνη*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στον Όμηρο ως χαρακτηρισμός των γυναικών με ωραία, λεπτή μέση. Η σημερινή σημ. απαντά ήδη στους κλασικούς πεζογράφους, όπου η λ. προσδιορίζει τους ασκημένους στρατιώτες, τους οπλίτες που δεν έφεραν βαριά ασπίδα, με αποτέλεσμα να είναι ταχείς και ευκίνητοι].

ευήθης, -ης, εύηθες {ευήθ-ους | -εις (ουδ. -η)} (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υπερβολική αφέλεια και αγαθότητα, που διακρίνεται για την ευπιστία και την ανοησία του ΣΥΝ. αγαθός, αγαθιάρης, αφελής, απλοϊκός, εύπιστος, μωρός, μωρόπιστος, χαζός, ανόητος ΑΝΤ. έξυπνος, πονηρός, αετός. — **ευήθως** επίρρ., **ευήθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καλόκαρδος, ενάρετος», < *εὐ-* + *-ήθης* < *ἦθος*. Η σημερινή μειωτική σημ. είναι ήδη αρχ.].

ευήκοος, -ος, -ον (λόγ.) αυτός που έχει οξεία ακοή, που ακούει καλά ΣΥΝ. οξύκοος ΑΝΤ. βαρήκοος· κυρ. στη ΦΡ. ***τείνω / στρέφω ευήκοον ους*** ακούω με ευμένεια, με ευνοϊκή διάθεση (κάποιον): *~ στα αιτήματα μιας κατηγορίας εργαζομένων.* — **ευηκοΐα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ήκοος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀκοή*].

ευήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει σφυρηλατηθεί ή μπορεί να σφυρηλατηθεί εύκολα και καλά ΣΥΝ. δυσήλατος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἐλατός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ευηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1884] (λόγ.) ΦΥΣ. αυτός που αποτελεί καλό αγωγό τού ηλεκτρισμού· αυτός από τη μάζα τού οποίου διέρχεται εύκολα το ηλεκτρικό ρεύμα: *~ σώμα / υλικό* ΑΝΤ. δυσηλεκτραγωγός.

ευήλιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που λιάζεται καλά, που τον βλέπει ο ήλιος, που δέχεται άφθονο το ηλιακό φως: *~ δωμάτιο / κάμαρα / σπίτι* ΣΥΝ. προσήλιος, ηλιόλουστος ΑΝΤ. ανήλιος, ανήλιαγος, σκιερός. — **ευηλίως** επίρρ. [αρχ.].

ευημερία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση που διαμορφώνουν οι συνθήκες πλούτου, οικονομικής άνθησης και ευδαιμονίας· ζωή μέσα στην απόλαυση υλικών ή/και πνευματικών αγαθών: *τα κυβερνητικά μέτρα αποβλέπουν στην πρόοδο και την ~ τού τόπου* || *οικονομική / κοινωνική / υλική / γενική / αληθινή / παγκόσμια / προσωπική ~* || *βαθμός / επίπεδο / ημέρες / εικόνα / σύμβολο / οδός / προϋπόθεση /* (μτφ.) *άνεμος / πηγή / δείγμα ευημερίας* || *ζω / διάγω εν ευημερία* ΣΥΝ. ευπορία, ευζωία, καλοπέραση, ευπραγία, ευδοκίμηση, ευδαιμονία ΑΝΤ. δυστυχία, φτώχεια, δυσπραγία. — **ευημερώ** ρ. αμετβ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐήμερος*, αρχικά χαρακτηρισμός μιας ικανοποιητικής και παραγωγικής ημέρας, < *εὐ-* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

ευημερισμός (ο) [1843] {χωρ. πληθ.} η φιλοσοφική θεωρία τού φιλοσόφου Ευημέρου (3ος αι. π.Χ.), κατά την οποία οι θεοί αρχικά ήταν άνθρωποι και θεοποιήθηκαν αργότερα. — **ευημεριστής** (ο) [1866].

ευήνεμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν προσβάλλεται από σφοδρούς ανέμους, που μένει προφυλαγμένος από τη δύναμη των ανέμων: *~ λιμάνι* ΣΥΝ. υπήνεμος, απάνεμος ΑΝΤ. προσήνεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. σύνθε-

τος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἄνεμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

Εύηνος (ο) {Ευήνου} ποταμός τής Δ. Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τα όρη τής Ναυπακτίας και εκβάλλει στον Πατραϊκό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (και ανθρωπωνύμιο), πιθ. < *εὖ* + **ἦνος* «πρόσωπο» (βλ. λ. *ἀπ-ηνής*, *προσ-ηνής*), οπότε η λ. θα δήλωνε το όμορφο πρόσωπο ή παρουσιαστικό. Λιγότερο πιθ. η αναγωγή τού β' συνθ. σε αρχ. *ἦνις* (αιτ. πληθ.), που χρησιμοποιείται ως επίθ. βοδιών και σημαίνει «ενός έτους» (συνδ. με τη λ. *ἐνιαυτός*)].

εύηχος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που ηχεί δυνατά, που έχει ισχυρό ήχο ΑΝΤ. σιγανός **2.** (συνήθ.) αυτός που παράγει αρμονικό ήχο, που ηχεί ευχάριστα: ~ *λόγος* / *φωνή* / *κήρυγμα* ΣΥΝ. γλυκόηχος, καλλίφωνος, εύφωνος, γλυκύφωνος, μελωδικός ΑΝΤ. κακόηχος, κακόφωνος. — **εύηχα / ευήχως** [μτγν.] επίρρ.

ευθαλής, -ής, -ές {ευθαλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που διαθέτει πλούσια βλάστηση, που ανθίζει: ~ *φυτό* ΣΥΝ. θαλερός, ανθηρός ΑΝΤ. μαραμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θαλής* < *θάλλω* (βλ.λ.)].

Ευθαλία (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐθαλής* «ανθηρός, πλούσιος σε βλάστηση» (βλ.λ.). Βλ. κ. *Θαλής* / *Θάλεια*].

ευθανασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ο όσο το δυνατόν καλύτερος, ευκολότερος και πιο ανώδυνος θάνατος **2.** (ειδικότ.) η πρόκληση ανώδυνου θανάτου ή η επίσπευση αυτού, προκειμένου να συντομευθεί η αγωνία ετοιμοθανάτου ή πάσχοντος από ανίατη ασθένεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ευτυχισμένος ή αξιοπρεπής θάνατος». < *εὖ* + *θάνατος*. Η σημερινή σημ. είναι αντιδάν. από αγγλ. euthanasia].

ευθαρσής, -ής, -ές {ευθαρσ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) γεμάτος θάρρος, θαρραλέος: ~ *λόγος* / *εξήγηση* / *τοποθέτηση* ΣΥΝ. τολμηρός, θαρρετός ΑΝΤ. δειλός, άτολμος, άνανδρος. — **ευθαρσώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θαρσής* < *θάρσος* / *θάρρος*].

ευθεία (η) {ευθειών} **1.** ΜΑΘ. η γραμμή που ορίζεται από δύο σημεία (πρωταρχική έννοια τής γεωμετρίας· πρακτικά χαράσσεται με τον χάρακα, τον κανόνα): *δύο ~ που τέμνονται στο σημείο Α* || *παράλληλες* / *ασύμβατες* ~ ΑΝΤ. τεθλασμένη, καμπύλη **2.** ***ευθεία*** (η) (ενν. *οδός*) ο ίσιος δρόμος, δρόμος χωρίς στροφές: *ακολουθήστε αυτή την ~ και στο πρώτο στενό στρίψτε δεξιά* || *ο δρόμος είναι μία ~*· ΦΡ. (α) ***τελική ευθεία*** βλ. λ. *τελικός* (β) ***κατ' ευθείαν*** βλ. λ. *κατευθείαν* (γ) ***απ' ευθείας*** βλ. λ. *απευθείας*. — **ευθειακός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐθεῖα*, θηλ. τού επιθ. *εὐθύς*].

ευθεία επίρρ.· σε ευθεία κατεύθυνση, χωρίς παρέκκλιση: *πηγαίνεις όλο ~ , δεν στρίβεις πουθενά* ΣΥΝ. ίσια.

ευθειάζω ρ. μετβ. {ευθείασ-α, -τηκα} κάνω (κάτι) ευθύ ή επίπεδο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *εὐθύς* + παραγ. επίθημα *-ιάζω*, βλ. κ. *φτιάχνω*].

ευθερμαγωγός, -ός, -ό [1870] ΦΥΣ. (σώμα) που είναι καλός αγωγός τής θερμότητας: ~ *μέταλλο* ΣΥΝ. θερμαγωγός ΑΝΤ. δυσθερμαγωγός.

εύθετος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που είναι καλά τοποθετημένος, που βρίσκεται στη σωστή θέση ΣΥΝ. διευθετημένος, τακτοποιημένος **2.** (μτφ. για χρόνο) ο κατάλληλος, ο αρμόζων: *η απόφαση θα ανακοινωθεί σε ~ χρόνο* ΣΥΝ. ευνοϊκός, επίκαιρος, ενδεδειγμένος· ΦΡ. ***εν ευθέτω χρόνω*** *(ἐν εὐθέτῳ χρόνῳ)* τον κατάλληλο καιρό, όταν οι συνθήκες είναι κατάλληλες: *το θέμα θα συζητηθεί ~.* — **ευθέτως** επίρρ. [αρχ.]. **ευθετώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θετος* < *τίθημι*, βλ. κ. *θέτω*].

ευθέως επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) **1.** κατευθείαν, ολόισια ΣΥΝ. στα ίσια ΑΝΤ. λοξά, πλαγίως • **2.** με κατηγορηματικό τρόπο, με ειλικρίνεια, χωρίς περιστροφές: *τον κατηγόρησε ~ ως υπαίτιο τής ήττας.* ΣΥΝ. απερίφραστα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

εύθικτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που θίγεται εύκολα, που προσβάλλεται με το παραμικρό από τους λόγους ή τη συμπεριφορά των άλλων: *είναι πολύ ~ σε ζητήματα τιμής* ΣΥΝ. ευαίσθητος, (λαϊκ.) μυγιάγγιχτος ΑΝΤ. παχύδερμος, αναίσθητος, χοντρόπετσος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θικτος* < *θίγω*].

ευθιξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να θίγεται κανείς εύκολα, κυρ. για θέματα τιμής: *παραιτήθηκε για λόγους ευθιξίας* || *σπάνια* / *προσωπική* / *πολιτική* ~ ΣΥΝ. ευαισθησία.

εύθραυστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σπάει εύκολα: *Προσοχή στη μεταφορά! Είναι ~ προϊόν* || ~ *αγγείο* / *τζάμι* ΣΥΝ. εύθρυπτος ΑΝΤ. άθραυστος **2.** (μτφ.) ευπαθής, αυτός που εύκολα προσβάλλεται ή διαταράσσεται: ~ *υγεία* / *νεύρα* / *κατάσταση* / *ειρήνη* / *ψυχική ισορροπία* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ. ευπρόσβλητος **3.** (για πρόσ.) αυτός που έχει αδύνατη κατασκευή ή κράση: ~ *κοπέλα* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος, λεπτεπίλεπτος, αιθέριος, (καθημ.) ντελικάτος, ασθενικός. — **ευθραυστότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-θραυστος* < *θραύω*].

εύθρυπτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που θρυμματίζεται εύκολα, που τρίβεται εύκολα: ~ *κόκκοι* ΣΥΝ. εύθραυστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *θρυπτός* < *θρύπτω* «θραύω, θρυμματίζω», βλ. κ. *θρύμμα*].

ευθυ- κ. **ευθύ-** α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό τη σημασία: **1.** τού ίσιου: *ευθύ-γραμμος*, *ευθύ-βολος* **2.** τού δίκαιου, τού ορθού: *ευθύ-δικος*, *ευθυ-κρισία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *εὐθύς* (βλ.λ.)].

ευθύαυλος (ο) [1861] {ευθυαύλ-ου | -ων, -ους} ΜΟΥΣ. πνευστό μουσικό όργανο, που αντιδιαστέλλεται προς τον πλαγίαυλο (το φλάουτο)· το κλαρίνο (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αυλός*.
[ΕΤΥΜ. < *ευθυ-* + *αυλός*, κατ' αντιδιαστολή προς το *πλαγίαυλος*].

ευθύβολος, -η, -ο κ. (ορθότ.) **ευθυβόλος,** -ος, -ο αυτός που πετυχαίνει τον στόχο του, ο εύστοχος, ο ακριβής ΑΝΤ. άστοχος. — **ευθυβολία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐθυβόλος* < *εὐθυ-* + *-βόλος* < *βάλλω*].

ευθυγραμμία (η) ▸ ευθύγραμμος

ευθυγραμμίζω ρ. μετβ. [1882] {ευθυγράμμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ ή φέρω σε ευθεία γραμμή: ~ *ένα κομμάτι ξύλο* / *τζάμι* || ~ *τις σειρές των θρανίων* ΣΥΝ. ισιώνω, στοιχίζω ΑΝΤ. στραβώνω **2.** (μτφ.) ταυτίζω, προσαρμόζω, συμφωνώ: *προσπάθησε να ευθυγραμμίσει την πολιτική τής χώρας του με την πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών* || (κ. μεσοπαθ.) *ευθυγραμμίστηκε με την κυρίαρχη τάση στο κόμμα του.*

ευθυγράμμιση (η) [1882] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η τοποθέτηση σε ευθεία γραμμή: *η ~ των θρανίων τής αίθουσας* **2.** ΜΗΧΑΝ. η τεχνική επέμβαση στο σύστημα διεύθυνσης τού αυτοκινήτου (τιμόνι, τροχοί, άξονες τροχών και ημιαξόνια) έτσι, ώστε αυτό να συμβάλλει στην ορθή πορεία τού οχήματος: *«ευθυγραμμίσεις – ζυγοσταθμίσεις»* (επιγραφή συνεργείων αυτοκινήτων) **3.** (μτφ.) η προσαρμογή (τακτικής, πολιτικής ή άλλης γραμμής, ιδεών) προς κάτι άλλο: *η ~ τής εξωτερικής πολιτικής τής χώρας με τις αποφάσεις τής Διακυβερνητικής* || *η ~ του με τη γραμμή τού κόμματος* ΣΥΝ. συμφωνία, ταύτιση.

ευθύγραμμος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] **1.** αυτός που βρίσκεται ή κινείται σε ευθεία γραμμή: ~ *κίνηση* ΣΥΝ. ευθύς, ίσιος **2.** ΓΕΩΜ. αυτός που τα στοιχεία του (σημεία) ανήκουν στην ίδια ευθεία· ΦΡ. ***ευθύγραμμο τμήμα*** το τμήμα ευθείας, που ορίζεται από δύο σημεία: *το ~ ΑΒ.* — **ευθύγραμμα** επίρρ., **ευθυγραμμία** (η) [1833].

ευθυδικία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} δίκαιη και ορθή κρίση ή απόφαση· δικαιοκρισία ΑΝΤ. στρεψοδικία, κακοδικία. — **ευθύδικος,** -η, -ο [αρχ.].

ευθυκρισία (η) [1825] {χωρ. πληθ.} ορθή και δίκαιη κρίση· σωστή σκέψη ΑΝΤ. ακρισία.

Ευθυμία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὔθυμος* (βλ.λ.)].

ευθυμία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χαρούμενη και ευχάριστη ψυχική διάθεση: *στην παρέα επικρατούσε μεγάλη ~* ΣΥΝ. κέφι, ευδιαθεσία ΑΝΤ. αθυμία, δυσθυμία, ακεφιά **2.** η ευχάριστη διάθεση που δημιουργείται υπό την επήρεια ελαφράς μέθης: *ήπιε δυο ποτηράκια παραπάνω κι ήρθε σε ~.*

Ευθύμιος (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ευθύμης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὔθυμος* (βλ.λ.)].

ευθυμογράφημα (το) {ευθυμογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. σε εφημερίδες ή περιοδικά) κείμενο με εύθυμο χαρακτήρα, ευτράπελο ανάγνωσμα.

ευθυμογράφος (ο/η) [1889] συγγραφέας ευθυμογραφημάτων. — **ευθυμογραφικός,** -ή, -ό [1892].

ευθυμογραφώ ρ. μετβ. [1891] {ευθυμογραφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} συγγράφω ευθυμογραφήματα.

ευθυμολόγημα (το) {ευθυμολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που λέγεται ή γράφεται, για να προκαλέσει ευθυμία· εύθυμος λόγος ΣΥΝ. χαριτολόγημα, αστειολογία.

ευθυμολογώ ρ. αμετβ. {ευθυμολογείς...} λέω κάτι που προκαλεί ευθυμία ΣΥΝ. χαριτολογώ, αστειολογώ ΑΝΤ. σοβαρολογώ. — **ευθυμολογία** (η) [1891], **ευθυμολόγος** (ο/η) [1894], **ευθυμολογικός,** -ή, -ό.

εύθυμος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει καλή διάθεση· χαρούμενος, πρόσχαρος: ~ *παρέα* ΣΥΝ. ευδιάθετος, χαρωπός, κεφάτος, χαρούμενος ΑΝΤ. δύσθυμος, άκεφος, (λαϊκ.) κατσούφης, σκυθρωπός· ΦΡ. ***εύθυμη χήρα*** βλ. λ. *χήρα* **2.** αυτός που τον διακρίνει η χαρά: ~ *διάθεση* / *τόνος* || *σφυρίζω έναν ~ σκοπό* ΣΥΝ. αλέγρος **3.** αυτός που προκαλεί γέλιο και χαρά· αστείος: ~ *παράσταση* ΣΥΝ. διασκεδαστικός, φαιδρός, κωμικός, (λόγ.) ιλαρός. — **εύθυμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *θυμός* «καρδιά, εσωτερικός εαυτός» (βλ.λ.)].

ευθυμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {ευθυμείς... | ευθύμησα} **1.** έχω καλή ψυχική διάθεση· είμαι χαρούμενος, εύθυμος ΑΝΤ. δυσθυμώ **2.** έρχομαι σε κατάσταση ελαφράς μέθης.

ευθύνη (η) {ευθυνών} **1.** η υποχρέωση που έχει κανείς να πραγματοποιήσει κάτι, καθώς και να δώσει λόγο γι' αυτό: *επαγγελματική* / *πολιτική* / *κοινωνική* / *ηθική* / *νομική* / *αστική* / *ποινική* ~ || *θα το έχεις υπ' ~ σου* (θα είσαι υπεύθυνος γι' αυτό) || *έχω την ~ των επιλογών* / *τής παραγωγής* / *μιας στρατιωτικής επιχείρησης* || *τα έργα εκτελούνται υπό την ~ τής αρμόδιας υπηρεσίας* || *έχει απόλυτη εξουσία χειρισμών στον χώρο ευθύνης του*· ΦΡ. (α) ***αίσθημα ευθύνης*** η υπευθυνότητα: *έχει έντονο το ~ για τις πράξεις του* (είναι πολύ ευσυνείδητος) (β) ***προ / ενώπιον των ευθυνών*** μπροστά στις ευθύνες: *τον έφερε προ των ευθυνών του και του ζήτησε να ενεργήσει αμέσως* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αναλαμβάνει κανείς υπεύθυνα: *Μην ασχοληθείς μ' αυτό! Είναι δική μου ~* **3.** (ειδικότ.) το σύνολο των συνεπειών που βαρύνει κάποιον εξαιτίας τής πλημμελούς τήρησης των καθηκόντων του ή τής παράβασης έννομης ή ηθικής αρχής: *φέρω* / *επωμίζομαι* / *αποσείω* / *διαχωρίζω* / *αποδίδω* / *ρίχνω σε άλλον την ~* || (κ. στον πληθ.) *επιρρίπτω* / *καταλογίζω ευθύνες σε κάποιον* || *για το ατύχημα θα αναζητηθούν ευθύνες* (θα αναζητηθεί ποιοι πρέπει να λογοδοτήσουν) || *έχετε κι εσείς μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση αυτή* ΣΥΝ. βάρος, ενοχή, υπαιτιότητα· ΦΡ. ***αναλαμβάνω την ευθύνη*** (για κάτι) (i) δηλώνω υπεύθυνος (για κάτι που έχει συμβεί), δηλώνω ότι είμαι ο δράστης (συγκεκριμένης πράξης): *την ευθύνη τής τρομοκρατικής επίθεσης ανέλαβε η «17 Νοέμβρη»* (ii) δηλώνω υπεύθυνος, έτοιμος να υποστώ τις συνέπειες (για ό,τι πρόκειται να συμβεί): *Ας παρακάμψουμε αυτή την εντολή! Εγώ ~* (iii) ***(εις το ακέραιον)*** αναλαμβάνω

πλήρως την ευθύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεύθυνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔθυνα* (από τις πλάγιες πτώσεις. π.χ. γεν. *εὐθύνης*, προέκυψε η ονομαστική *εὐθύνη*) < *εὐθύνω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Στην αρχ. Αθήνα, οι αξιωματούχοι που ολοκλήρωναν τη θητεία τους είχαν την υποχρέωση να παραστούν σε δημόσια εξέταση *(εὔθυνα)* τής εν γένει διαγωγής τους. Στη διαδικασία αυτή αναφέρονται οι αρχ. περιφράσεις *ὑπέχω εὐθύνας* / *εὐθύνας δίδωμι* / *ἐπὶ τὰς εὐθύνας ἐλθεῖν* / *τὰς εὐθύνας κατηγορεῖν* κ.ά., από όπου προέκυψε η βασική σημ. τής λ.].

> **ευθύνη – υπεύθυνος – ανεύθυνος.** Η έννοια τής **ευθύνης**, βασικός θεσμός τής αρχαίας αθηναϊκής δημοκρατίας, έχει ιδιαίτερο σημασιολογικό ενδιαφέρον για τη σημασία με την οποία χρησιμοποιούνται σήμερα τα επίθ. **υπεύθυνος** και **ανεύθυνος**. Οι αρχαίοι Έλληνες χρησιμοποίησαν τη λ. **εὔθυνα** και αργότερα το **εὐθύνη** (από τη γενική: *εὔθυνα – εὐθύνης* > *εὐθύνη*) με την κυριολ. σημ. «ίσιωμα, το να κάνεις κάτι ευθύ, ίσιο. διόρθωση» (το *εὔθυνα* είναι από το ρ. **εὐθύνω** «ισιώνω» και αυτό από το **εὐθύς**) και με τη μεταφορική σημ. «διαχειριστική ευθύνη. διαχειριστικός έλεγχος, που ασκείτο δημόσια σε αυτούς που είχαν αναλάβει δημόσια αξιώματα κατά το πέρας τής θητείας τους». Όποιος ανελάμβανε αξίωμα ήταν **ὑπεύθυνος**, υπόλογος δημοσίου ελέγχου, στους **εὐθύνους**, τους δημόσιους ελεγκτές. ενώ ο μη υπέχων τέτοια ευθύνη. ο μη υπόλογος. ήταν **ἀνεύθυνος**. Βαθμηδόν η έννοια τής *ευθύνης* επεκτάθηκε σε οτιδήποτε αναλαμβάνει κανείς ως καθήκον ή αρμοδιότητα στον δημόσιο ή τον ιδιωτικό (επαγγελματικό ή άλλον) χώρο. καθήκον ή αρμοδιότητα για την οποία υπέχει (νομική ή ηθική) ευθύνη. δηλ. για την οποία είναι *υπεύθυνος*. Παράλληλα προς την ουδέτερη αυτή σημ. τού υπόλογου (και από περιπτώσεις που συνέβαινε κάτι κακό κατά την άσκηση καθηκόντων και αρμοδιοτήτων), η λ. *υπεύθυνος* προσέλαβε και τη σημ. «ένοχος». Ομοίως και το αντίθετο. η λ. *ανεύθυνος* από τη σημ. «άμοιρος. αμέτοχος ευθυνών» προσέλαβε και τη σημ. «αθώος». Με αυτή την «καλή» σημ. χρησιμοποιείται η λ. και στην υμνογραφία τής Εκκλησίας: «*Σήμερον τὸ κατὰ τοῦ Χριστοῦ πονηρὸν συνήχθη συνέδριον, καὶ κατ᾽ αὐτοῦ κενὰ ἐβουλεύσατο παραδοῦναι Πιλάτῳ εἰς θάνατον τὸν ἀνεύθυνον* [ενν. τον Χριστό]». Από τη σημ. «υπεύθυνος = ένοχος» και «ανεύθυνος = αθώος» στη σύγχρονη Ελληνική περάσαμε στην αντίθετη (!) και για τις δύο λέξεις σημασία: όταν χαρακτηρίζουμε κάποιον ως «υπεύθυνο» πρόσωπο (μαζί με την αρχική σημ. «υπαίτιος», την κακόσημη). εννοούμε επίσης «με συνείδηση ευθύνης. ευσυνείδητο και αξιόπιστο πρόσωπο». Αντιθέτως. ως «ανεύθυνο πρόσωπο» χαρακτηρίζουμε σήμερα «εκείνον που στερείται ευθύνης. τον ασυνείδητο. τον αναξιόπιστο». Habent voces sua fata! («Έχουν και οι λέξεις τη μοίρα τους»).
>
> → *ανεύθυνος*

ευθύνομαι ρ. *αμετβ. αποθ.* {*μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.*} είμαι υπεύθυνος, φέρω την ευθύνη για κάτι: *η κυβέρνηση ευθύνεται για τη χάραξη τού προϋπολογισμού* || *δεν ~ εγώ για τη δική του αποτυχία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *εὐθύνω* «κατευθύνω, οδηγώ κατευθείαν» < *εὐθύς*. Βλ. κ. *ευθύνη*].

ευθυνόφοβος, -η, -ο αυτός που φοβάται ή αποφεύγει να αναλάβει τις ευθύνες: *~ ηγεσία*. — **ευθυνοφοβία** (η).

ευθύς, -εία, -ύ {ευθ-έος | -είς (ουδ. -έα). -έων (θηλ. -ειών)· ευθύτ-ερος. -ατος} **1.** αυτός που δεν αλλάζει κατεύθυνση· ίσιος: *~ δρόμος / πορεία / γραμμή* ΣΥΝ. ευθύγραμμος ΑΝΤ. καμπύλος, κυρτός, τεθλασμένος **2.** (μτφ.) αυτός που φέρεται με ειλικρίνεια, χωρίς να αποκρύπτει τις προθέσεις του: *~ χαρακτήρας / άνθρωπος* ΣΥΝ. ντόμπρος **3.** αυτός που εκφέρεται κατά τρόπο ξεκάθαρο και άμεσο. χωρίς υπεκφυγές: *~ προσέγγιση / εξήγηση / κατηγορία / τρόπος / απάντηση* ΑΝΤ. έμμεσος, πλάγιος **4.** ***ευθεία*** (ενν. γραμμή) βλ. λ. *ευθεία* • **5.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ευθύς λόγος*** η μορφή λόγου κατά την οποία έχουμε αυτούσια τα λόγια τού ομιλητή, π.χ. *Μας είπε: «Φεύγω αύριο για το εξωτερικό»* (κατ᾽ αντιδιαστολή προς τον πλάγιο λόγο, βλ. λ. *πλάγιος*) (β) ***ευθεία ερώτηση*** η μορφή ερώτησης κατά την οποία έχουμε αυτούσια τα λόγια τού ομιλητή που έθεσε την ερώτηση και μάλιστα με χρήση ερωτηματικού σημείου, όταν πρόκειται για γραπτό λόγο· π.χ. *Μας ρώτησε: «Θέλετε να έρθετε μαζί μας;»* (κατ᾽ αντιδιαστολή προς την πλάγια ερωτηματική, βλ. λ. *πλάγιος*) (γ) ***ευθεία πτώση*** η ονομαστική κατ᾽ αντιδιαστολή προς τις πλάγιες πτώσεις (βλ. λ. *πλάγιος*). τη γενική. την αιτιατική (και τη δοτική, στην αρχαία Ελληνική). — **ευθέως** επίρρ. [αρχ.], **ευθύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός, ευθύνη. κάνω, προηγουμένως, -ύς*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., *παράλλ.* τ. τού αρχαιότερου ιων. *ἰθύς* (για το οποίο βλ. λ. *ἰθύνω*). Η εναλλαγή *εὐθύς – ἰθύς* ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού επιρρ. *εὖ*. Κατ᾽ άλλη άποψη. ο τ. *εὐθύς* προέκυψε (με προληπτική αφομοίωση) από τον τ. **εἰθύς* (που μαρτυρείται στο επίρρ. *εἶθαρ* «αμέσως, απευθείας»)].

ευθύς επίρρ. [αρχ.] αμέσως. χωρίς αναβολή ή καθυστέρηση: *έφυγα ~ μόλις ξημέρωσε* || *~ εξαρχής* || (καταχρ.) *~ αμέσως*.

ευθύς ως σύνδ. [αρχ.] (λόγ.) αμέσως μόλις: *~ ανήγγειλε ο υπουργός την επικύρωση τής συνθήκης, οι βουλευτές ξέσπασαν σε χειροκροτήματα*.

ευθυτενής, -ής. -ές {ευθυτεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει στητό, αγέρωχο παράστημα: *πρόβαλε ψηλός κι ~* || *περπατά ~*. — **ευθυτενώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐθύς* + *-τενής* < *τείνω* (< **τέν-jω*)].

ευθύτητα (η) → ευθύς

ευΐατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που εύκολα θεραπεύεται ΣΥΝ. ευκολοθεράπευτος ΑΝΤ. δυσίατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ἰατός*].

ευκαιρία (η) {ευκαιριών} **1.** περίσταση ευνοϊκή. κατάλληλη για την επίτευξη ενός σκοπού ή γενικά για να γίνει κάτι: *χάνω / εκμεταλλεύομαι / αξιοποιώ μια ~* || *ήταν μόνος του και βρήκα την ~ να του μιλήσω ιδιαιτέρως* || *μην αφήσεις την ~ να πάει χαμένη*· ΦΡ. (α) ***σε πρώτη ευκαιρία / με την πρώτη ευκαιρία*** στην πρώτη ευνοϊκή περίσταση που θα παρουσιαστεί: *~ θα σου γράψω* (β) ***με την ευκαιρία / επ' ευκαιρία / επί τη ευκαιρία*** *(ἐπ᾽ εὐκαιρίᾳ / ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ)* (τα *επί τής ευκαιρίας* και *επ᾽ ευκαιρίας* είναι εσφαλμ.) (i) (+γεν.) με αφορμή ευνοϊκή περίσταση: *~ τού συνεδρίου συνάντησε κορυφαίες προσωπικότητες τής επιστήμης* (ii) (απολύτως στους τ. ***επ' ευκαιρία, επί τη ευκαιρία***) μια και το έφερε η κουβέντα. κάτι που ήθελα ακόμη να πω: *~, μήπως πρέπει να συζητήσουμε κι αυτή την εκδοχή;* (γ) ***δεν χάνω ευκαιρία να...*** για κάτι που κάνει κάποιος συνεχώς. όποτε του το επιτρέπουν οι περιστάσεις: *ο απολυμένος υπάλληλος δεν χάνει ευκαιρία να καταφέρεται κατά τής διοίκησης τής εταιρείας του* (δ) ***μη χάσεις ευκαιρία!*** (ειρων.) ως σχόλιο σε δήλωση, σύμφωνα με την οποία κάποιος έκανε ή προτίθεται να κάνει κάτι που του αρέσει πολύ και το επιδιώκει συνεχώς: *- Στη γιορτή θ᾽ ανοίξουν καινούργιο βαρέλι· θα πιούμε κρασί μέχρι σκασμού! – Εσύ, ~ !* (ενν. και δεν πιεις) (ε) ***αρπάζω*** ή ***αδράχνω την ευκαιρία*** / (λόγ.) ***δράττομαι*** ή ***επωφελούμαι τής ευκαιρίας*** εκμεταλλεύομαι μια ευκαιρία αμέσως μόλις παρουσιαστεί: *άδραξε την ευκαιρία και πρόβαλε με τον καλύτερο τρόπο τις θέσεις τής χώρας μας στο συνέδριο* || *δράττομαι τής ευκαιρίας που μου παρέχει η επίσκεψή σας να σας ενημερώσω για τα προβλήματα τού δήμου μας* (στ) ***αρπάζω μια ευκαιρία από τα μαλλιά*** (εμφατ.) εκμεταλλεύομαι μια ευκαιρία αμέσως. δεν την αφήνω να χαθεί (ζ) ***έχω την ευκαιρία να / μου δίνεται η ευκαιρία να*** μπορώ να, βρίσκομαι στην κατάλληλη περίσταση να κάνω κάτι: *στο ταξίδι αυτό είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τον πολιτισμό αυτής τής χώρας* || *μέχρι σήμερα δεν μας δόθηκε η ευκαιρία να συζητήσουμε τόσο ανοιχτά* (η) ***ευκαιρίας δοθείσης / δοθείσης τής ευκαιρίας*** εφόσον δοθεί ή δόθηκε η ευκαιρία, εφόσον υπάρξει ή υπήρξε η κατάλληλη περίσταση για κάτι: *«πολλοί πολίτες ~ επιδιώκουν να λυμαίνονται τα δημόσια ταμεία, ακόμη και αν δεν έχουν ανάγκη»* (εφημ.) (θ) ***σημαία ευκαιρίας*** βλ. λ. σημαία **2.** η δυνατότητα που έχει κανείς να κάνει (κάτι): *τα άθλια οικονομικά τής οικογένειας δεν του έδωσαν την ~ να σπουδάσει* || *σ᾽ αυτή τη δουλειά έχεις την ~ να δείξεις τι αξίζεις* || *σ᾽ αυτή τη χώρα υπάρχουν πολλές ~ απασχόλησης* || *δίνω / παρέχω / προσφέρω σε κάποιον την ~ να επανορθώσει* || *είναι η τρίτη και τελευταία ευκαιρία να περάσεις στο πανεπιστήμιο* **3.** ελεύθερος ή διαθέσιμος χρόνος: *θα σου τηλεφωνήσω, μόλις βρω ~* (μόλις ευκαιρήσω) ΣΥΝ. άνεση, χρόνος. καιρός **4.** εμπόρευμα που προσφέρεται σε χαμηλή τιμή: *μεγάλη / χρυσή ~*· ΦΡ. ***σε τιμή ευκαιρίας*** σε συμφέρουσα τιμή αγοράς: *φεύγει για το εξωτερικό και πουλάει το αυτοκίνητό του ~* **5.** (στο ποδόσφαιρο) επιθετική προσπάθεια που θα μπορούσε να καταλήξει σε γκολ: *είχαμε / δημιουργήσαμε / χάσαμε πολλές ~ για γκολ* || *ρεσιτάλ χαμένων ~ από τον επιθετικό παίκτη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔκαιρος* (βλ.λ.). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *επωφελούμαι / δράττομαι τής ευκαιρίας* (< profiter de / saisir l'occasion). *επί τη ευκαιρία* (< à l'occasion), *με την πρώτη ευκαιρία* (< à la première occasion), *τιμή ευκαιρίας* (< prix d'occasion)].

ευκαιριακός, -ή, -ό περιστασιακός, αυτός που προκύπτει ως ευκαιρία. εκτάκτως και όχι προγραμματισμένα: *~ δραστηριότητα / απασχόληση / κέρδος*. — **ευκαιριακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. occasionnel].

εύκαιρος, -η. -ο [αρχ.] ελεύθερος από ενασχολήσεις ή υποχρεώσεις, διαθέσιμος: *πολλοί ζητούν να τον συναντήσουν, αλλά σπάνια είναι ~* ΑΝΤ. απασχολημένος, πολυάσχολος.

ευκαιρώ ρ. [αρχ.] αμετβ. κ. μετβ. {ευκαιρείς... | ευκαίρησα} ♦ **1.** (αμετβ.) έχω ελεύθερο ή διαθέσιμο χρόνο: *όποτε ευκαιρήσεις, έλα να μας επισκεφθείς* || *δεν ~ για να ᾽ρθω μαζί σου* ΣΥΝ. (λαϊκ.-μτφ.) αδειάζω ♦ **2.** (μετβ.) (+να) μπορώ, έχω την ευκαιρία (να κάνω κάτι): *δεν ευκαιρούσε να με δει ούτε για πέντε λεπτά*.

ευκαίρως-ακαίρως επίρρ. (λόγ.) πάντοτε, είτε οι περιστάσεις είναι κατάλληλες είτε ακατάλληλες: *θα επιτελέσει το έργο του ~*.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. προέρχεται από την Κ.Δ. (*Β΄ Τιμόθ.* 4, 2: *κήρυξον τὸν λόγον, ἐπίστηθι εὐκαίρως ἀκαίρως, ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον...*)].

ευκαλυπτέλαιο (το) [1888] {ευκαλυπτελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τα φύλλα τού ευκαλύπτου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. essence d'eucalyptus].

ευκάλυπτος (ο) {ευκαλύπτ-ου | -ων, -ους} αειθαλές δέντρο χρήσιμο για την ξυλεία του και με αρωματώδη φύλλα. που χρησιμοποιούνται στη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ. < *ευ-* + *καλύπτω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. eucalyptus].

εύκαμπτος, -η. -ο (λόγ.) **1.** (α) αυτός που κάμπτεται εύκολα· ευλύγιστος: *~ σώμα / υλικό / μέταλλο* ΣΥΝ. ελαστικός, λυγερός, λαστιχένιος ΑΝΤ. δύσκαμπτος. άκαμπτος. αλύγιστος (β) ΠΛΗΡΟΦ. ***εύκαμπτος δίσκος*** η δισκέτα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που φέρεται με ευελιξία και διπλωματικότητα ΣΥΝ. ευέλικτος. – **εύκαμπτα** επίρρ.. **ευκαμψία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-καμπτος* < *κάμπτω*. Ο όρ. *εύκαμπτος δίσκος* αποδίδει το αγγλ. floppy disk].

ευκαρπία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η άφθονη παραγωγή καρπών, η ευφορία: *η ~ τής γης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔκαρπος* «παραγωγικός, καρποφόρος (για δέντρα, γυναίκες και θηλυκά ζώα)» < *εὐ-* + *καρπός*].

ευκατάστατος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε καλή οικονομική κα-

τάσταση ΣΥΝ. εύπορος. πλούσιος ΑΝΤ. άπορος, φτωχός.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σταθερά τοποθετημένος», < *εὐ-* + *-κατάστατος* < *καθίστημι* «καθιστώ»].

ευκαταφρόνητος, -η, -ο [αρχ.] άξιος για καταφρόνηση. μη υπολογίσιμος, ασήμαντος: ~ *ποσό / κέρδος / περιουσία / υπόθεση* || *έχει ένα εισόδημα καθόλου ~ για την ηλικία του* ΣΥΝ. αξιοκαταφρόνητος, ανάξιος προσοχής ΑΝΤ. αξιοπρόσεκτος, υπολογίσιμος, αξιοσημείωτος. — **ευκαταφρόνητα** επίρρ.

ευκή (η) ▸ ευχή

ευκίνητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που κινείται εύκολα, γρήγορος: *λυγερό κι ~ κορμί* || ~ *ζώο* ΣΥΝ. γοργοκίνητος, ευλύγιστος, (λαϊκ.) σβέλτος ΑΝΤ. δυσκίνητος, δύσκαμπτος, αργός **2.** (μτφ.) αυτός που λειτουργεί με ταχύτητα, με ευστροφία, χωρίς φραγμούς και περιορισμούς: ~ *νους* ΣΥΝ. ευέλικτος ΑΝΤ. δύσκαμπτος. — **ευκίνητα** επίρρ., **ευκινησία** (η) [μτγν.].

ευκλεής, -ής, -ές {ευκλε-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει καλή φήμη, ένδοξος: ~ *πρόγονος* ΣΥΝ. ονομαστός, δοξασμένος, περίφημος, (λόγ.) περικλεής ΑΝΤ. ακλεής, άδοξος. — **ευκλεώς** επίρρ. [αρχ.], **εύκλεια** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-κλεής* < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

ευκλείδειος, -α (λόγ. *-ος*), -ο αυτός που σχετίζεται με τον Ευκλείδη και το έργο του· ΦΡ. ***ευκλείδει-ος / -α γεωμετρία*** η γεωμετρία που καταρτίστηκε σύμφωνα με το σύστημα που καθιέρωσε ο Ευκλείδης.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. από γαλλ. euclidien].

Ευκλείδης (ο) {-η κ. -ου} αρχαίος Έλληνας μαθηματικός (περ. 300 π.Χ.), ο οποίος χρησιμοποίησε αρχές τής Λογικής ως βάση για τη γεωμετρία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «ένδοξος, εύφημος». < αρχ. *εὔκλεια* < *εὐκλεής* (βλ.λ.)].

ευκοίλιος, -α, -ο **1.** αυτός που διευκολύνει ή προκαλεί κενώσεις των εντέρων: ~ *φάρμακο* ΣΥΝ. ενεργητικός, υπακτικός ΑΝΤ. δυσκοίλιος **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει δυσκολίες στην κένωση τού εντέρου ΑΝΤ. δυσκοίλιος **3.** (για τροφές) αυτός που χωνεύεται και κενώνεται εύκολα **4.** ***ευκοίλια*** (η) {χωρ. πληθ.} η ευκοιλιότητα (βλ.λ.): *παθαίνω / μ' έπιασε ~*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-κοίλιος* < *κοιλία*].

ευκοιλιότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εντερική ανωμαλία που χαρακτηρίζεται από συχνές και υδαρείς κενώσεις τού εντέρου λόγω κρυώματος, δυσεντερίας ή τροφικής δηλητηρίασης: *έχω / με πιάνει ~*.

εύκολα επίρρ. **1.** με ευκολία, με εύκολο τρόπο: *νίκησε ~, γιατί είχε αδύναμο αντίπαλο* || *δεν θα τα βγάλεις ~ πέρα· είναι πολύπλοκη δουλειά*· ΦΡ. ***τα ευκόλως εννοούμενα παραλείπονται*** βλ. λ. *εννοώ* **2.** (κακόσ.) με προχειρότητα, χωρίς επιμέλεια και προσοχή. Επίσης (λόγ.) **ευκόλως** [αρχ.].

ευκολία (η) [αρχ.] {ευκολιών} **1.** η έλλειψη δυσκολίας: *διαβάζω με ~* || *κέρδισε με ~ τον αντίπαλο* ΣΥΝ. ευχέρεια, άνεση ΑΝΤ. δυσκολία, δυσχέρεια, (λαϊκ.) ζόρι **2.** η ιδιότητα τού εύκολου, το να είναι κάτι εύκολο: *η ~ μιας άσκησης* **3.** (μτφ.) η χρηματική διευκόλυνση, η εξυπηρέτηση, η εκδούλευση: *το κατάστημα πουλάει με ευκολίες πληρωμής* || *ζήτησε μια μικρή ~, για να πληρώσει το χρέος του στην τράπεζα* ΣΥΝ. βοήθεια, χάρη, διευκόλυνση **4.** ***ευκολίες*** (οι) η αφθονία των απαραίτητων μέσων, οι ανέσεις τής ζωής: *στο χωριό δεν είχε τις ~ τής πόλης* || *οι ~ τής σύγχρονης ζωής έχουν κάνει τον άνθρωπο νωθρό* ΣΥΝ. κομφόρ, μέσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔκολος* (βλ.λ.). Η σημ. 4 αποδίδει το γαλλ. facilités, το οποίο μεταφράζεται ορθότερα ως *ανέσεις*].

ευκολο- κ. **ευκολό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι αυτό που εκφράζει το β' συνθετικό γίνεται εύκολα: *ευκολο-χτένιστος, ευκολο-δούλευτος, ευκολο-κατόρθωτος, ευκολο-μεταχείριστος* ΣΥΝ. (λόγ.) ευ- ΑΝΤ. δυσκολο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *εὔκολος*].

ευκολοδιάβαστος, -η, -ο (συνήθ. για κείμενα) αυτός που διαβάζεται εύκολα είτε επειδή τα γράμματα είναι ευκρινή είτε επειδή το περιεχόμενο είναι σαφές και ευχάριστο: ~ *διήγημα / περιοδικό* (βλ. κ. λ. *ευανάγνωστος*) ΑΝΤ. δυσκολοδιάβαστος, δυσανάγνωστος.

ευκολονόητος, -η, -ο [1761] αυτός που εύκολα κατανοείται: ~ *κείμενο* ΣΥΝ. εύληπτος, ευνόητος ΑΝΤ. δυσνόητος, δυσκολονόητος.

ευκολόπιστος, -η, -ο αυτός που πιστεύει εύκολα, ο εύπιστος· (κατ' επέκτ.) ο αφελής: *είναι πολύ ~, δεν πονηρεύεται ποτέ* ΣΥΝ. απλοϊκός, απονήρευτος, ανυποψίαστος ΑΝΤ. δύσπιστος.

εύκολος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν απαιτεί ιδιαίτερο κόπο ή προσπάθεια (για να γίνει, να λυθεί, να κατανοηθεί, να αποκτηθεί κ.λπ.): ~ *άσκηση / μάθημα / γλώσσα / χορός / πρόσβαση* || *η εξεύρεση ικανοποιητικών λύσεων δεν είναι ~ πράγμα* || ~ *θέματα στις εξετάσεις* || *διαλέγω την ~ λύση* || *ο ~ δρόμος δεν είναι πάντα ο καλύτερος* || *η ομάδα κληρώθηκε με ~ αντίπαλο* ΣΥΝ. άκοπος, ευχερής ΑΝΤ. δύσκολος, δυσχερής **2.** ***εύκολα*** (τα) καταστάσεις, προβλήματα κ.λπ. που αντιμετωπίζονται χωρίς δυσκολία: *είχε συνηθίσει στα ~ και τώρα δυσκολεύεται* **3.** (ειδικότ.) αυτός που γίνεται αβασάνιστα, κατά τρόπο επιπόλαιο και συχνά λανθασμένο: ~ *κριτική / κατηγορία* ΣΥΝ. πρόχειρος, άδικος **4.** (για πρόσ.) αυτός που δεν έχει πολλές απαιτήσεις, που είναι καλόβολος: *είναι πολύ ~ στο φαγητό του / στις παρέες του* ΣΥΝ. βολικός, συμβιβαστικός, υποχωρητικός ΑΝΤ. δύστροπος **5.** (κακόσ.) αυτός που ενδίδει, που δεν αντιστέκεται (συνήθ. σε ερωτική προσέγγιση): *αυτή είναι από τις ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που ικανοποιείται εύκολα (με την τροφή του ή με τα επιχειρήματα που του παρουσιάζονται)», < *εὐ-* + *-κολος*. Το β' συνθ. *-κολος* είναι αγν. ετύμου, αφού δεν είναι πειστική η αναγωγή του στο ουσ. *κόλον* «τροφή – τμήμα τού παχέος εντέρου» ούτε στο Ι.Ε. θ. *k^{w}el- (πβ. αρχ. *πέλ-ομαι*). Βλ. κ. *δύσκολος*].

> **εύκολος – ευχερής, δύσκολος – δυσχερής.** Όλες οι λέξεις είναι αρχαίες. Τα **εύκολος** και **δύσκολος**, προκειμένου για πρόσωπα, ξεκινούν αντιστοίχως με τη σημ. «αυτός που είναι εύκολο ή δύσκολο να τον ευχαριστήσεις, να τον ικανοποιήσεις» (πβ. τα σημερινά *εύκολος άνθρωπος – δύσκολος άνθρωπος*), αναφερόμενα δε σε πράγματα σήμαιναν ό,τι και σήμερα. Τα **ευχερής** και **δυσχερής** (παραγόμενα από το **χείρ** «χέρι») είναι «αυτός που είναι εύκολο και δύσκολο να τον χειριστείς», *ευχείριστος - δυσχείριστος*. στην αρχαία δε γλώσσα είχαν εκτεταμένη χρήση, καλύπτοντας όλες περίπου τις χρήσεις που δηλώνουν σήμερα τα *εύκολος – δύσκολος*. Στη σύγχρονη Ελληνική η χρήση των *δυσχερής – ευχερής* δηλώνει λογιότερο-επισημότερο ύφος, χρησιμοποιούνται μόνο για πράγματα, διατηρώντας τον αρχικό πυρήνα τής σημασίας τους «δύσκολο / εύκολο να χειριστείς κάτι» *(κατάσταση, θέση, θέμα, υπόθεση, πρόβλημα)*, ενώ τα *δύσκολος / εύκολος* χρησιμοποιούνται για πρόσωπα και για πράγματα και καλύπτουν όλες τις χρήσεις.

ευκολοχώνευτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που χωνεύεται εύκολα, εύπεπτος: ~ *φαγητό* ΣΥΝ. χωνευτικός ΑΝΤ. δυσκολοχώνευτος, δύσπεπτος, (μτφ.) βαρύς **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που δεν απαιτεί προσπάθεια για να γίνει αντιληπτός, ο εύκολος στην κατανόηση και την αφομοίωση: ~ *κείμενα για ένα κοινό που δεν θέλει να κουράζει το μυαλό του* ΣΥΝ. εύπεπτος.

ευκολύνω ρ. μετβ. {ευκόλυν-α, -θηκα} **1.** καθιστώ (κάτι) εύκολο, δημιουργώ ευνοϊκές συνθήκες για (κάτι): *η παρουσία σου θα ευκολύνει την κατάσταση* ΣΥΝ. βοηθώ, διευκολύνω, ευχεραίνω **2.** (μτφ.) παρέχω βοήθεια ή εξυπηρέτηση για την αντιμετώπιση δυσχερών καταστάσεων: *πολύ μας ευκόλυνες με το σπίτι που μας παραχώρησες!* ΣΥΝ. εξυπηρετώ, βοηθώ **3.** (μεσοπαθ. ***ευκολύνομαι***) έχω τα μέσα, είμαι σε θέση, μπορώ: *τα δανεικά μού τα επιστρέφεις, όταν ευκολυνθείς* || *πέρνα απ' το σπίτι, όποτε ευκολύνεσαι*. — **ευκόλυνση** (η) [1816], **ευκολυντικός,** -ή, -ό [1816].

ευκόλως επίρρ. ▸ εύκολα

εύκοσμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κοσμιότητα και ευπρέπεια ΣΥΝ. φρόνιμος, σεμνός ΑΝΤ. άπρεπος. — **ευκόσμως** επίρρ. [αρχ.], **ευκοσμία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *κόσμος* «στολισμός, κόσμημα»].

ευκρασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ηπιότητα των καιρικών συνθηκών, η γλυκύτητα τού κλίματος: *υπέρ ευκρασίας αέρων* (από εκκλησιαστική ευχή) **2.** (για πρόσ.) η καλή κατάσταση τής υγείας, η γερή κράση ενός οργανισμού.

εύκρατος, -η, -ο **1.** (κλίμα) που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα, από μέτριες θερμοκρασίες **2.** (συνεκδ.) (α) αυτός που έχει ήπιο και μαλακό κλίμα: ~ *χώρες* (β) ***εύκρατη ζώνη*** η ζώνη που περιλαμβάνεται μεταξύ τού πολικού και τού τροπικού κύκλου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-κρατος*, ρηματικό επίθ. τού *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω», βλ. κ. *κράση*].

ευκρίνεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} το να διακρίνεται (κάποιος/ κάτι) καθαρά, το να προσλαμβάνεται εύκολα: ~ *ήχου / εικόνας / λόγου*· ΦΡ. ***υψηλής ευκρίνειας*** τηλεοπτικό σύστημα που παρέχει υψηλής ποιότητας τηλεοπτική εικόνα, η οποία πλησιάζει την κινηματογραφική: *οθόνη / τηλεόραση ~*.

ευκρινής, -ής, -ές {ευκριν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευκρινέστ-ερος, -ατος} αυτός που διακρίνεται καθαρά, που προσλαμβάνεται εύκολα: ~ *εικόνα / λόγος / ήχος / γραφή* ΣΥΝ. διαυγής, καθαρός, ξεκάθαρος, εύληπτος ΑΝΤ. ασαφής, δυσδιάκριτος. — **ευκρινώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-κρινής* < *κρίνω*].

ευκταίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός τον οποίο εύχεται ή επιθυμεί κανείς: ~ *λύση / τέρμα* ΣΥΝ. επιθυμητός, ευπρόσδεκτος, ποθητός ΑΝΤ. απευκταίος, ανεπιθύμητος. — **ευκταίως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐκταῖος* < *εὔχομαι*].

ευκτήριος, -α, -ο (λόγ.) **1.** (για ναό) αυτός που είναι προορισμένος για προσευχή· ΦΡ. **ευκτήριος οίκος** ο ναός, η εκκλησία **2.** **ευκτήριο** (το) τόπος προσευχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κτήριο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < **εὐχ-τήριος* < *εὐχ-* (< *εὔχομαι*) + επίθημα *-τήριος*].

ευκτική (η) ΓΛΩΣΣ. (στην αρχαία Ελληνική) μία από τις εγκλίσεις τού ρήματος, η κατεξοχήν έγκλιση για την εκφορά τού πλαγίου λόγου, καθώς και των ρημάτων δευτερευουσών προτάσεων οι οποίες εξαρτώνται από ρήμα σε ιστορικό χρόνο, ενώ σε ανεξάρτητες προτάσεις εκφράζει δυνατότητα ή ευχή (π.χ. *Θεός φυλάξ**οι**, οὐκ ἂν λάβ**οις** παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος*)· η έκφραση ευχής στη Ν. Ελληνική επιτυγχάνεται με λεξικοποιημένες δηλώσεις (είθε, μακάρι κ.λπ.· βλ. ΣΧΟΛΙΟ).
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού μτγν. επιθ. *εὐκτικός* < αρχ. *εὐκτός* < *εὔχομαι*].

> **ευκτική ή ευχετική έγκλιση.** Η έκφραση ευχής με ρήμα στην Αρχ. Ελληνική ήταν **γραμματικοποιημένη**, δηλωνόταν δηλαδή με ειδική έγκλιση (την **ευκτική**) και με ιδιαίτερο τύπο καταλήξεων (π.χ. *λέγ-οιμι, λέγ-οις, λέγ-οι* κ.λπ.). Στη Ν. Ελληνική η έκφραση ευχής εμφανίζεται **λεξικοποιημένη** με τις λέξεις **είθε, μακάρι**, (λογοτ.) **άμποτε**: *Είθε να βρέξει – Μακάρι να ερχόταν – Άμποτε να γύριζε πίσω*. Συχνά επίσης δηλώνεται με **να** + **ρήμα**: *Αχ και να γυρίσει ζωντανός – Να δρόσιζε λίγο*. Φυσικά, μπορεί να εκφράζεται πλήρως λεξικοποιημένη με ανάλογες λέξεις: ***Εύχομαι** να εκπληρωθούν οι πόθοι σας*.

ευλαβέστατος, -η, -ο αυτός που είναι πάρα πολύ ευλαβής· (το αρσ. με κεφ.) προσφώνηση αρχιδιακόνου (βλ. λ. *κληρικός*, ΣΧΟΛΙΟ).

ευλαβής, -ής, -ές {ευλαβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευλαβέστ-ερος, -ατος}

αυτός που χαρακτηρίζεται από θεοσεβή φόβο και βαθύ σεβασμό για τον Θεό και οτιδήποτε σχετίζεται με αυτόν: ~ *χριστιανός / προσκύνημα* ΣΥΝ. θεοσεβής, θρήσκος, θρησκευόμενος, θεοσεβούμενος ΑΝΤ. ανευλαβής, ασεβής, αθεόφοβος. — **ευλαβώς** επίρρ. [αρχ.], **ευλάβεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες, *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σώφρων, φρόνιμος». < *εὐ-* + *-λαβής*, πβ. απρφ. αορ. β' *λαβ-εῖν* τού ρ. *λαμβάνω*. Η σημ. τής εκδήλωσης θεοσεβούς φόβου απαντά στην Α.Γ. (λ.χ. Π.Δ. *Μιχαίας* 7,2: *ἀπόλωλεν εὐλαβὴς ἀπὸ τῆς γῆς* Κ.Δ. Λουκ. 2,25: *ὁ ἄνθρωπος οὗτος* (ενν. ο Συμεών) *δίκαιος καὶ εὐλαβής*)].

ευλαβητικός, -ή, -ό [αρχ.] ευλαβής. — **ευλαβητικά** επίρρ.

ευλαβικός, -ή, -ό ευλαβής. — **ευλαβικ-ά / -ώς** επίρρ.

ευλαβούμαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {ευλαβείσαι...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) εκδηλώνω σεβασμό, προσέχω να μη βλάψω ή να μην προσβάλω (κάποιον/κάτι): ~ *τις παραδόσεις / τους θεσμούς* ΣΥΝ. σέβομαι, τιμώ ΑΝΤ. ασεβώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ευλαλία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η άνεση λόγου, η ευφράδεια ΣΥΝ. ευγλωττία, ευστομία. — **εύλαλος,** -η, -ο [μτγν.].

Ευλαμπία (η) [μτγν.] **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ευλάμπιος (ο) {Ευλαμπίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *ευλαμπής* «λαμπρός»].

εύληπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός: ~ *γλώσσα / λόγος / οδηγίες* ΣΥΝ. ευκολονόητος, καταληπτός, πρόδηλος, σαφής, προφανής ΑΝΤ. δυσνόητος, στρυφνός, ακαταλαβίστικος **2.** (για τροφές, φάρμακα) αυτός που λαμβάνεται εύκολα. — **εύληπτα / ευλήπτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ληπτος* < *λῆψις*].

ευλίμενος, -η (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει καλά και ασφαλή λιμάνια: ~ *χώρα / ακτή* ΑΝΤ. αλίμενος.

ευλογημένος, -η, -ο [μεσν.] κ. (καθημ.) **βλογημένος 1.** αυτός που έχει ευλογηθεί ή αξίζει να ευλογηθεί: ~ *ώρα / οικογένεια* || ~ *το όνομα τού Κυρίου!* ΣΥΝ. αγιασμένος ΑΝΤ. καταραμένος **2.** (οικ. ως φιλική ή ελαφρώς επιτιμητική προσφώνηση): *γιατί, ευλογημένε, δεν με ειδοποιούσες νωρίτερα;* || *πού εξαφανίστηκε ο ~;* ΣΥΝ. χριστιανός.

ευλογητάριο (το) [μεσν.] {ευλογηταρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. (συνήθ. στον πληθ.) τροπάρια που αρχίζουν με τις λέξεις *«εὐλογητὸς εἶ, Κύριε...»* και διακρίνονται σε αυτά που ψάλλονται κατά τον όρθρο τής Κυριακής (αναστάσιμα) και σε αυτά που ψάλλονται κατά τον όρθρο τού Σαββάτου, στις κηδείες, στα μνημόσυνα κ.λπ. (νεκρώσιμα).

ευλογητός, -ή, -ό [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός τον οποίο πρέπει να ευλογεί και να δοξάζει κανείς, άξιος ευλογίας.

ευλογιά κ. (λαϊκ.) **βλογιά** (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. βαριά λοιμώδης νόσος, που εκδηλώνεται με κρυάδες, υψηλό πυρετό και εξανθήματα, τα οποία μετά την ίαση αφήνουν χαρακτηριστικά σημάδια.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εὐλογία*, που χρησιμοποιήθηκε κατ' ευφημισμόν. Ήδη τον 7ο αι. μ.Χ. απαντά σε εκκλησ. ανάγνωσμα η φρ.: *τὰ μηνύοντα θάνατον παραπλήσια λοιμικῆς. τὰ λεγόμενα μαῦρα· οἱ πολλοὶ δὲ καλοῦσιν αὐτὰ εὐλογίαν*. Στις μεσν. θρησκ. αντιλήψεις οι επιδημίες, όπως και οι σεισμοί, αποκαλούνταν «ευλογίες», προκειμένου να εξευμενισθεί ο Θεός, στον οποίο πίστευαν ότι οφείλονταν].

ευλογία (η) {ευλογιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η ευχή που απευθύνει ο ιερέας στον Θεό με ορισμένο τελετουργικό (ραντισμό, θυμίαμα κ.λπ.) με σκοπό την παροχή αγαθών, την απαλλαγή από το κακό, τον καθαγιασμό κ.λπ.: (προς ιερέα, γέροντα κ.λπ.) *την ~ σου, πάτερ! / δέσποτα! / γέροντα!* ΣΥΝ. εξαγιασμός, καθαγίαση, αγιασμός **2.** (συνεκδ.) (α) η συμβολική κίνηση τού ιερέα με το χέρι του, με την οποία ευλογεί (β) η άδεια που δίνει ο ηγούμενος μονής σε μοναχό για οποιαδήποτε πράξη ή το δώρο που δίνεται από αυτόν σε κάποιον **3.** τα τεμάχια τού άρτου που διανέμει ο ιερέας στους πιστούς μετά το τέλος τής Θείας Λειτουργίας, λέγοντας την ευχή «ευλογία Κυρίου...» το αντίδωρο ● **4.** η ευχή που δίνουν συνήθ. ηλικιωμένα άτομα σε νεότερους τους για την εκπλήρωση κάθε πόθου τους ή για να εγκρίνουν μια πράξη τους: *πήρε την ~ των γονέων του για τον γάμο* || *η ~ τής μάννας* ΣΥΝ. ευχή, συγκατάθεση ΑΝΤ. κατάρα **5. ευλογίες** (οι) η συναίνεση που παρέχεται (συνήθ. από αρμόδιο ή υψηλά ιστάμενο πρόσωπο): *οι ενέργειες έγιναν με τις ~ τού προέδρου* **6.** (μτφ.) καθετί ευεργετικό, ωφέλιμο: *οι βροχές ήταν πραγματική ~ για τους διψασμένους αγρούς*· ΦΡ. **ευλογία Θεού** η αφθονία αγαθών, γενικότ. οτιδήποτε προκαλεί μεγάλη χαρά και θεωρείται αποτέλεσμα θεϊκής εύνοιας: *σ' αυτό το σπίτι υπάρχει ~* || *~ ήταν η σημερινή μέρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ωραίος λόγος, περίτεχνη έκφραση - έπαινος». < *εὐ-* + *λογῶ*. Στην Κ.Δ. απαντά επίσης η σημ. «χρηματική συνεισφορά» (*Β' Κορινθ.* 9, 5: *τὴν προεπηγγελμένην εὐλογίαν ὑμῶν*)].

εύλογος, -η, -ο (λόγ.) αυτός τού οποίου την αιτία εύκολα καταλαβαίνει κανείς: *η καταγγελία προκάλεσε ~ ανησυχίες* || ~ *απορία / ερώτημα / φόβος / αγανάκτηση* ΣΥΝ. βάσιμος, δικαιολογημένος ΑΝΤ. παράλογος, αδικαιολόγητος. — **εύλογα / ευλόγως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λογικός, πρόδηλος». < *εὐ-* + *λόγος*].

ευλογοφανής, -ής, -ές {ευλογοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που φαίνεται εύλογος: ~ *αιτία / δικαιολογία / συμπέρασμα* ΣΥΝ. αληθοφανής, πιθανοφανής, πιθανός, ενδεχόμενος. — **ευλογοφανώς** επίρρ. [μεσν.], **ευλογοφάνεια** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὔλογος* + *-φανής* < *φαίνω / -ομαι*].

ευλογώ ρ. μετβ. {ευλογείς... | ευλόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** υμνώ, δοξάζω: *ευλογούσαν τον Θεό, που τους γλύτωσε από την πρωτοφανή καταστροφή* ΣΥΝ. (λόγ.) αινώ, ανυμνώ, δοξολογώ, μεγαλύνω **2.** (α) (για τον Θεό) δίνω τη Θεία Χάρη: *ο Θεός τον ευλόγησε κι απέκτησε πολλά παιδιά* (β) (για ιερείς) καθαγιάζω με κατάλληλη ευχή ή ακολουθία· τελώ μυστήριο: *κάθισαν για φαγητό, αφού πρώτα ο ιερέας ευλόγησε το τραπέζι* **3.** (α) δίνω ευχή (σε κάποιον) με συμβολική κίνηση τού δεξιού χεριού: *ο αρχιεπίσκοπος ευλόγησε το συγκεντρωμένο ποίμνιο* (β) (για ηλικιωμένους ή γονείς) δίνω την ευλογία μου σε (νεότερο ή παιδί μου) ΑΝΤ. καταριέμαι· ΦΡ. (ειρων.) **ευλογώ τα γένια μου** (i) επαινώ τον εαυτό μου (ii) εξυπηρετώ τα συμφέροντά μου, συνήθ. επωφελούμενος από μια κατάσταση: *θα ευλογήσουν τα γένια τους με έξοδα τού Δημοσίου* || (παροιμ.) *«ο παππάς πρώτα τα γένια του βλογάει»* (ο καθένας μεριμνά πρώτα για τον εαυτό του και μετά για τους άλλους) **4.** δίνω την ευχή μου (για κάτι), συγκατανεύω, οδηγώ σε αίσια κατάληξη: *ο Θεός ευλόγησε τις προσπάθειές μας* ΣΥΝ. εγκρίνω ΑΝΤ. καταριέμαι **5.** (η μτχ. **ευλογημένος,** -η, -ο) βλ.λ. Επίσης (λαϊκ.) **βλογάω** {-άς...}. — **ευλόγηση** (η) [1632].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐλογῶ (-έω)*, αρχική σημ. «επαινώ, αποδίδω τιμή». < *εὔλογος*. Η θρησκ. σημ. πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα (λ.χ. Π.Δ. *Γένεσις* 35,9: *καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν ὁ Θεός*)].

ευλύγιστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που λυγίζει, που κάμπτεται εύκολα: ~ *σώμα / κλαδί* ΣΥΝ. λυγερός, εύκαμπτος, ευκίνητος ΑΝΤ. αλύγιστος, άκαμπτος, δύσκαμπτος **2.** (μτφ.) ευπροσάρμοστος ΣΥΝ. ευέλικτος. — **ευλύγιστα** επίρρ., **ευλυγισία** (η) [1871].

ευμαθής, -ής, -ές {ευμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευμαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.-σπάν.) **1.** αυτός που μαθαίνει εύκολα και γρήγορα ΣΥΝ. ταχυμαθής **2.** αυτός που επιζητεί τη μόρφωση. — **ευμαθώς** επίρρ. [αρχ.], **ευμάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μαθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

ευμάλακτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που μαλάσσεται εύκολα.

ευμάρεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) αφθονία υλικών αγαθών, άνετη ζωή: *η πρόοδος και η ~ αποτελούν τους στόχους τής πολιτικής μας* ΣΥΝ. ευπορία, ευημερία, πλούτος ΑΝΤ. ανέχεια, απορία, πενία, φτώχεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐμαρής* «εύκολος» < *εὐ-* + *-μαρής* < *μάρη* «χέρι» (πβ. κ. *εὐ-χερής*). Το αρχ. *μάρη* < I.E. *mar-/n- «χέρι», πβ. λατ. manus, γαλλ. main, ισπ. mano, αλβ. marr «κρατώ», αρχ. γερμ. munt «χέρι, προστασία», γερμ. Vor-mund «κηδεμόνας» κ.ά.].

ευμεγέθης, -ης, ευμέγεθες {ευμεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει μεγάλο ή ικανοποιητικό μέγεθος: ~ *οικοδόμημα / ζώο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μεγέθης* < *μέγεθος*].

Ευμένης (ο) {-η κ. -ένους} **1.** στρατηγός τού Μ. Αλεξάνδρου **2.** όνομα βασιλέων τής Περγάμου· γνωστότερος ο Β' (221-159 π.Χ.), ο οποίος ακολούθησε φιλορρωμαϊκή πολιτική και ενίσχυσε τα γράμματα και τις τέχνες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὖ* + *-μένης* < *μένος* (πβ. κ. *εὐ-μενής*)].

ευμενής, -ής, -ές {ευμεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευμενέστ-ερος, -ατος} αυτός που διάκειται ευνοϊκά, καλοπροαίρετος: ~ *σχόλιο / στάση / διάθεση / υποδοχή* ΣΥΝ. ευνοϊκός, καλοπροαίρετος, θετικός ΑΝΤ. δυσμενής, αρνητικός. — **ευμενώς** επίρρ. [αρχ.], **ευμένεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μενής* < *μένος*].

Ευμενίδες (οι) ΜΥΘΟΛ. οι Ερινύες (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (< *εὐμενής*), ευφημιστ. ονομ. των *Ἐρινύων* (βλ.λ.) γνωστή στην αρχαιότητα (λ.χ. Σοφοκλ. *Οἰδ. ἐπὶ Κολωνῷ* 486: *...καλοῦμεν Εὐμενίδας, ἐξ εὐμενῶν στέρνων δέχεσθαι τὸν ἱκέτην*)].

ευμετάβλητος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που μεταβάλλεται εύκολα: ~ *καιρός / χαρακτήρας / άνεμος* ΣΥΝ. άστατος, ασταθής, ακατάστατος ΑΝΤ. αμετάβλητος, σταθερός **2. ευμετάβλητο** (το) η ευκολία μεταβολής: *επισήμανε το ~ των πολιτικών συσχετισμών.* Επίσης **ευμετάβολος** [αρχ.]. — **ευμετάβλητα** επίρρ., (σπάν.) **ευμεταβλησία** (η) [μτγν.].

ευμετάδοτος, -η, -ο **1.** αυτός που μεταδίδεται εύκολα **2.** (ειδικότ. για νόσους) μεταδοτικός ΣΥΝ. κολλητικός, λοιμώδης.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-μετάδοτος* < *μεταδίδωμι*].

ευμετάπειστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που μεταπείθεται εύκολα, που αλλάζει εύκολα γνώμες ή αποφάσεις ΑΝΤ. αμετάπειστος, ανένδοτος.

ευμεταχείριστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τον οποίο μεταχειρίζεται κανείς εύκολα ΣΥΝ. βολικός, εύχρηστος ΑΝΤ. δύσχρηστος.

ευμνημόνευτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που εύκολα διατηρείται στη μνήμη.

Ευμορφία (η) γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μόρφω**.

εύμορφος, -η, -ο (λόγ.-λογοτ.) αυτός που έχει ωραία μορφή, καλοκαμωμένος: ~ *κόρη* ΣΥΝ. ωραίος, όμορφος, (λογιότ.) ευειδής, καλλίμορφος ΑΝΤ. δύσμορφος, άσχημος, (καθημ.) ασχημομούρης. — **ευμορφία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-μορφος* < *μορφή*. Βλ. κ. *όμορφος*].

ευνή (η) (αρχαιοπρ.) η κλίνη, το κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με αρχ. ιρλ. (h)uam «σπήλαιο» και με αβεστ. unā «τρύπα, ρωγμή τού εδάφους», οι οποίες δεν ευσταθούν, ενώ απίθανη πρέπει να θεωρηθεί η αναγωγή σε αρμ. unim «έχω, κατέχω». Η ενδιαφέρουσα άποψη ότι *εὐνή* < **εὐδνά* < *εὕδω* «κοιμούμαι» προσκρούει στην έλλειψη δασύτητας τής λ. *εὐνή* (λόγω ιων. ψιλώσεως;) και στο σύμπλεγμα *-δν-*, που η απλοποίησή του (*-δν-* > *-νν-* > *-ν-*) θεωρείται δύσκολη].

ευνόητος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που κατανοείται εύκολα: ~ *λόγος* ΣΥΝ. ευκολονόητος, εύληπτος ΑΝΤ. δυσνόητος **2.** (κατ' επέκτ.) ο αυτονόητος, ο φανερός: *είναι ευνόητο ότι θα έρθεις κι εσύ μαζί μας* ΣΥΝ. σαφής, προφανής, πρόδηλος. — **ευνοήτως** επίρρ. [μεσν.].

εύνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} **1.** ευμενής διάθεση ή ενδιαφέρον (για κάποιον): *κέρδισε / απέκτησε την ~ τού προέδρου* || ~ *τής τύχης* ΣΥΝ. καλή πρόθεση, συμπάθεια, προστασία, χάρη **2.** (κακόσ.) μεροληπτική συμπάθεια και ενδιαφέρον (για κάποιον) (κατά παράβαση των κανόνων ή κατά τρόπο που δεν ανταποκρίνεται στην πραγματική αξία του): *με κολακείες εξασφαλίζει την ~ των προϊσταμένων του* ||

επιδιώκω / χάνω την ~ των ανωτέρων μου ΣΥΝ. μεροληψία, διάκριση ΑΝΤ. αμεροληψία, αντικειμενικότητα, ουδετερότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγνοια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔνους* < *εὐ-* + *νοῦς*].

ευνοϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι θετικά διατεθειμένος απέναντι σε (κάποιον/κάτι), που εκφράζει τη φιλική διάθεση (κάποιου): *~ σχόλια / κριτική / στάση / προσέγγιση / αντιμετώπιση* || *ήταν πολύ ~ απέναντί μου* ΣΥΝ. ευμενής, θετικός **2.** αυτός που εξυπηρετεί επιδιωκόμενο σκοπό: *~ περίσταση / κλίμα / παράγοντας / όρος / εισήγηση / συμφωνία / συνθήκες* ΣΥΝ. συμφέρων, πρόσφορος. — **ευνοϊκ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ευνοιοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} η κατάσταση στην οποία επικρατεί προνομιακή, μεροληπτική μεταχείριση ορισμένων (ευνοουμένων), η άδικη προώθηση και εξυπηρέτηση (κάποιων εις βάρος άλλων): *καταπολέμηση τής ~* || *φαινόμενα / κρούσματα ευνοιοκρατίας* ΣΥΝ. φαβοριτισμός. — **ευνοιοκρατικός**, -ή, -ό. **ευνοιοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. favoritisme].

ευνομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη καλών και δίκαιων νόμων, καθώς και η πιστή εφαρμογή τους **2.** η καλή διοίκηση που πηγάζει από την πιστή εφαρμογή των νόμων ΣΥΝ. τάξη, ευταξία.

εύνομος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ευνομείται ΣΥΝ. ευνομούμενος, καλοδιοίκητος ΑΝΤ. κακοδιοίκητος.

ευνομούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ευνομείσαι.... μτχ. ευνομούμενος, -η, -ο· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) κυβερνώμαι με δίκαιους νόμους, έχω καλό πολίτευμα· κυρ. η μτχ. ***ευνομούμενος***, *-η, -ο*: *~ δημοκρατία / κράτος / πολιτεία* ΣΥΝ. κακοδιοικούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐνομοῦμαι (-έο-)* < *εὔνομος* < *εὐ-* + *νόμος*].

ευνοούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που απολαμβάνει την εύνοια κάποιου (ισχυρού συνήθ. προσώπου): *~ τής κυβερνήσεως / τής τύχης / τής κομματικής ηγεσίας / των ανακτόρων* **2.** (παλαιότ. ως ουσ.) ο εραστής / η ερωμένη ηγεμόνα που τον επηρέαζε σε θέματα που αφορούσαν στο κράτος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. favori].

εύνους, -ους, -ουν {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που διάκειται ευνοϊκά προς (κάποιον) ΣΥΝ. φιλικός, ευμενής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *νοῦς*].

ευνουχίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ευνούχισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για άνδρα ή αρσενικό ζώο) αποκόπτω ή καταστρέφω τους γεννητικούς αδένες, καθιστώ στείρο ΣΥΝ. μουνουχίζω, στειρώνω **2.** (μτφ.) αφαιρώ τη δημιουργικότητα ή τις ικανότητες (κάποιου), τον καθιστώ αδύναμο, αναποτελεσματικό, άχρηστο: *η αυταρχικότητα και ο υπερπροστατευτισμός τού οικογενειακού του περιβάλλοντος τον ευνούχισαν πνευματικά και ψυχικά* ΣΥΝ. περιορίζω, νεκρώνω. — **ευνουχισμός** (ο) [μτγν.].

ευνούχος (ο) **1.** αυτός τού οποίου έχουν αφαιρεθεί οι γεννητικοί αδένες ΣΥΝ. (λόγ.) τομίας, (λαϊκ.) μουνούχος **2.** (ειδικότ.) φύλακας σε χαρέμι ή θαλαμηπόλος σε παλάτι τής Ανατολής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐνοῦχος* < *εὐνή* + *-οῦχος* < *ἔχω*. Η λ. προσδιόριζε αρχικά τον θαλαμηπόλο, ο οποίος ήταν ο υπεύθυνος φύλακας τού θαλάμου γυναικών και, εξαιτίας αυτού, του είχαν αφαιρεθεί οι γεννητικοί αδένες. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. eunuch, γαλλ. eunuque κ.ά.].

ευνοώ ρ. μετβ. {ευνοείς... | ευνό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διάκειμαι ευνοϊκά απέναντι σε (κάποιον/κάτι), έχω φιλική διάθεση: *η διαιτησία ευνόησε τους αντιπάλους* || *η κριτική επιτροπή ευνόησε φανερά συγκεκριμένους διαγωνιζομένους* ΣΥΝ. παίρνω το μέρος, συμπαθώ, υποστηρίζω **2.** (ειδικότ.) προωθώ, συμβάλλω στην επικράτηση (κάποιου): *οι Αμερικανοί ευνοούν προφανώς ένα τέτοιο σχέδιο* **3.** συμβάλλω στην επίτευξη σκοπού: *τα αποτελέσματα των εκλογών ευνόησαν τα σχέδιά τους* || *ο καιρός ευνοεί τον απόπλου* || *οι συνθήκες ευνοούσαν την κήρυξη τής επανάστασης* ΣΥΝ. βοηθώ, εξυπηρετώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐνοῶ (-έω)* < *εὔνους* < *εὐ-* + *νοῦς*].

Εύξεινος Πόντος (ο) κλειστή θάλασσα που βρίσκεται μεταξύ τής Ευρώπης και τής Ασίας και βρέχει τις ακτές τής Τουρκίας, τής Βουλγαρίας, τής Ρουμανίας, τής Ουκρανίας, τής Ρωσίας και τής Γεωργίας· αλλιώς *Μαύρη Θάλασσα* (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «φιλόξενη θάλασσα», προφανώς κατ' ευφημισμόν από την αρχ. ονομασία *ἄξεινος / ἄξενος πόντος* «αφιλόξενη θάλασσα», η οποία οφείλεται στις συχνές τρικυμίες και στα ναυάγια που συνέβαιναν εκεί. Ωστόσο, ούτε και η ονομασία *ἄξενος (πόντος)* έχει ελλην. καταγωγή. Προέρχεται πιθ. από την αρχ. περσ. λ. axšaina «σκοτεινός», η οποία έμοιαζε ηχητικά με την αρχ. λ. *ἄξενος* < *ἀ-* στερητ. + *ξένος*. Η ονομ. *Μαύρη Θάλασσα* (πβ. τουρκ. Karadeniz) απαντά ήδη στη Μτγν. Ελληνική ως *Μέλας Πόντος* (Απολλώνιος) και *Μέλας Κόλπος* (Ηρωδιανός)].

ευοδώνω ρ. μετβ. {ευόδω-σα, -θηκα} βάζω (κάτι) σε καλό δρόμο, το οδηγώ σε αίσιο πέρας· (κυρ. μεσοπαθ. ***ευοδώνομαι***) οδηγούμαι σε καλό τέλος, έχω αίσια έκβαση: *εύχομαι οι προσπάθειές σας να ευοδωθούν* || *ευοδώθηκε το σχέδιο ειρήνευσης* ΣΥΝ. πραγματοποιώ, επιτυγχάνω. — **ευόδωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐοδῶ (-όω)* < *εὔοδος* < *εὐ-* + *ὁδός*].

ευοίωνος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που προμηνύει κάτι καλό: *~ σημείο / προοπτική* ΣΥΝ. ευνοϊκός, ευμενής, θετικός ΑΝΤ. δυσοίωνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προοιωνίζομαι*.
[ΕΤΥΜ. < *ευ-* + *οιωνός*].

εύορκος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που τηρεί τον όρκο του· ο πιστός στον όρκο ή στις υποσχέσεις του ΑΝΤ. επίορκος **2.** (κατ' επέκτ.) ο ειλικρινής, ο ενσυνείδητος. — **ευόρκως** επίρρ. [αρχ.], **ευορκία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορκίζω*.

εύοσμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει ευχάριστη οσμή, που μυρίζει ωραία ΣΥΝ. μυρωδάτος, αρωματικός, ευώδης ΑΝΤ. δύσοσμος, δυσώδης. — **ευοσμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή*.

Ε.Υ.Π. (η) Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών (παλαιότ. Κ.Υ.Π.).

ευπάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ασθενική κράση (κάποιου) • **2.** η ιδιότητα ενός πράγματος να παθαίνει εύκολα κάτι υπό ορισμένες συνθήκες (π.χ. αλλοίωση): *η ~ των αλλαντικών στις υψηλές θερμοκρασίες* • **3.** (για φυσικά όργανα ή συσκευές) η δυνατότητα καταγραφής και των ελάχιστων εξωτερικών μεταβολών ή επιδράσεων.

ευπαθής, -ής, -ές {ευπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευπαθέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που προσβάλλεται εύκολα από αρρώστιες· (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει ασθενική κράση: *είναι πολύ ~ στα κρυολογήματα* ΣΥΝ. ευαίσθητος, ασθενικός, ευπρόσβλητος, (για πρόσ.) φιλάσθενος ΑΝΤ. εύρωστος, γερός **2.** (μτφ.) αυτός που αλλοιώνεται ή καταστρέφεται εύκολα: *τα ~ προϊόντα, όπως το γάλα, δεν πρέπει να μένουν εκτός ψυγείου* **3.** (για φυσικά όργανα ή συσκευές) αυτός που καταγράφει και τις ελάχιστες εξωτερικές μεταβολές ή επιδράσεις: *~ πυξίδα / βαρόμετρο / θερμόμετρο* ΣΥΝ. ακριβής. — **ευπαθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-παθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

Ευπαλίνος (ο) αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (β' μισό τού 6ου αι. π.Χ.), ο οποίος κατασκεύασε υδραγωγείο στη Σάμο, το γνωστό «Ευπαλίνειο όρυγμα».
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Εὐπαλῖνος* < επίθ. *εὐπαλής* (< *εὖ* + *πάλη*) + παραγ. επίθημα *-ινος* (πβ. κ. *δάφνη / δάφν-ινος*)].

ευπαρουσίαστος, -η, -ο [1886] **1.** αυτός που έχει καλή εμφάνιση, ωραίο παρουσιαστικό: *~ άνδρας / δεσποινίς* ΣΥΝ. εμφανίσιμος ΑΝΤ. δύσμορφος **2.** αυτός τον οποίο μπορεί κανείς άνετα να παρουσιάσει, χωρίς να ντροπιαστεί: *~ σπίτι*. — **ευπαρουσίαστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευπρόσωπος, όμορφος*.

ευπατρίδης (ο) {-η κ. -ου | -ών} (αρχαιοπρ.) **1.** πρόσωπο που έχει ευγενική, αριστοκρατική καταγωγή· αριστοκράτης ΣΥΝ. άρχοντας, ευγενής **2.** ΙΣΤ. (στην αρχαία Αθήνα και τη Ρώμη) μέλος τής ανώτερης κοινωνικής τάξης **3.** (μτφ.) άτομο εγνωσμένης αξίας, κύρους και ευγενούς ήθους, που έχει διακριθεί για την προσφορά του σε έναν χώρο δράσης: *~ τής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πατρίδης* < *πατήρ* (με παραγ. επίθημα *-ίδης*). Η λ. δήλωνε το μέλος τής ανώτερης κοινωνικής τάξης στην αρχ. Αθήνα, καθώς και τους Ρωμαίους πατρικίους. Η σημ. 3 αποδίδει το γαλλ. gentilhomme].

ευπειθής, -ής, -ές {ευπειθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευπειθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που πείθεται εύκολα ή που υπακούει, που πειθαρχεί ΣΥΝ. πειθήνιος, πειθαρχικός ΑΝΤ. απειθής, απείθαρχος, απειθάρχητος, ανυπάκουος. — **ευπείθεια** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πειθής* < *πείθω*].

ευπειθώς επίρρ. [μτγν.] {ευπειθέστ-ερα, -ατα} (λόγ.) με υπακοή, με σεβασμό: *~ διατελών / υμέτερος* (παλαιότερη τυπική φράση, με την οποία έκλεινε κείμενο που απηύθυνε κανείς προς επίσημη αρχή) || *~ αναφέρω* (στον στρατό).

εύπεπτος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που χωνεύεται εύκολα ΣΥΝ. ευκολοχώνευτος, χωνευτικός ΑΝΤ. δύσπεπτος, δυσκολοχώνευτος, βαρύς **2.** (μτφ.) αυτός που καταναλώνεται εύκολα, που δεν απαιτεί ιδιαίτερη προσπάθεια για την κατανόησή του: *~ γνώσεις / τραγούδια / θέαμα*. — **ευπεψία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πεπτος* < *πέσσω* «χωνεύω», βλ. κ. *πέψη*].

εύπιστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που πιστεύει εύκολα σε (κάτι)· (κατ' επέκτ.) αφελής ΣΥΝ. απλοϊκός, ευκολόπιστος, αγαθός ΑΝΤ. δύσπιστος, αγαθός. – **εύπιστα** επίρρ., **ευπιστία** (η) [μτγν.].

εύπλαστος, -η, -ο **1.** αυτός που πλάθεται εύκολα: *~ ζύμη / υλικό* ΣΥΝ. ευκολόπλαστος ΑΝΤ. δύσπλαστος, σκληρός **2.** (μτφ.) αυτός που εύκολα διαμορφώνεται ή διαπαιδαγωγείται: *~ ψυχή / χαρακτήρας / λόγος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *πλαστός* < *πλάσσω*].

εύπλοια (η) [αρχ.] {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} (για πλοίο) η τεχνική ικανότητα εκτελέσεως μεταφοράς.

εύπνοια (η) {-ας κ. -οίας | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ΙΑΤΡ. η φυσιολογική αναπνοή **2.** η πνοή δροσερού αέρα σε έναν χώρο **3.** ΝΑΥΤ. το να πνέουν ευνοϊκοί άνεμοι για ένα ταξίδι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-οία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔπνους / -οος* «αυτός που αναπνέει ελεύθερα, που ανακουφίζει την αναπνοή – ευάερος» < *εὖ* + *-πνοῦς / -πνοος* (< ρ. *πνέω*)].

ευποιία (η) {ευποιιών} (λόγ.) η αγαθοεργία· ΦΡ. ***Τάγμα Ευποιίας*** ένα από τα τέσσερα τάγματα αριστείας τής Ελληνικής Δημοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-ποιία* < *ποιῶ*].

εύπορος, -η, -ο αυτός που έχει άφθονα υλικά αγαθά, ευκατάστατος: *~ τάξη / οικογένεια* ΣΥΝ. πλούσιος ΑΝΤ. άπορος, φτωχός. — **ευπορία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *πόρος* (βλ.λ.)].

ευπορώ ρ. αμετβ. {ευπορείς...· μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) έχω οικονομική άνεση, ευημερώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐπορῶ (-έω)* < *εὔπορος*. Βλ. κ. *μπορώ*].

ευπραγία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η οικονομική άνεση, η ευημερία ΣΥΝ. καλοπέραση, ευμάρεια, ευπορία ΑΝΤ. δυσπραγία, ανέχεια. — **ευπραγώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πραγία* < *πράττω*].

Ευπραξία (η) **1.** οσία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *εὖ* + *-πραξία* < *πρᾶξις*].

ευπρέπεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} **1.** η καλαίσθητη εξωτερική εμφάνιση **2.** η ευγενική και πολιτισμένη συμπεριφορά: *οποιαδήποτε κριτική πρέπει να συνοδεύεται από ~* || *δεν ξεφεύγει ποτέ από τα όρια τής ~* || *η ~ αρμόζει κατεξοχήν στους μορφωμένους ανθρώπους* ΣΥΝ. ευγένεια, κοσμιότητα ΑΝΤ. απρέπεια, αγένεια· ΦΡ. ***πολιτική***

ευπρέπεια η πολιτική ορθότητα (βλ. λ. *πολιτικός*).

ευπρεπής, -ής, -ές {ευπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευπρεπέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που κατά την κρατούσα άποψη θεωρείται σωστός και αποδεκτός, που δεν προσβάλλει την κοινή αισθητική, ηθική κ.λπ.: ~ *εμφάνιση / στάση / γλώσσα / ντύσιμο / παρουσία / συμπεριφορά / συμβιβασμός* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, καθωσπρέπει, κόσμιος ΑΝΤ. ανάρμοστος, απρεπής **2.** (ειδικότ.) αυτός που έχει ωραία και σοβαρή εμφάνιση· ευπαρουσίαστος: ~ *έκδοση / χώρος / σχολείο* ΣΥΝ. εμφανίσιμος, ευπρόσωπος. — **ευπρεπώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέπεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

ευπρεπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ευπρέπισ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) επιμελούμαι την εμφάνιση (κάποιου), τακτοποιώ: ~ *τον χώρο / το δωμάτιο* || *πρέπει να ξυριστεί, να ευπρεπιστεί λιγάκι* ΣΥΝ. καλλωπίζω, (για χώρους) συγυρίζω, διακοσμώ. — **ευπρεπισμός** (ο) [1807].

ευπροσάρμοστος, -η, -ο [1885] αυτός που προσαρμόζεται με ευκολία (κάπου): (μτφ.) *κοινωνικά* ~ || ~ *παιδί / μαθητής* ΑΝΤ. δυσπροσάρμοστος.

ευπρόσβλητος, -η, -ο [1885] **1.** αυτός που εύκολα προσβάλλεται (από κάτι)· ευάλωτος: *στρατοπέδευσαν σε ~ σημείο και είχαν μεγάλες απώλειες* ΣΥΝ. τρωτός, ευπόρθητος ΑΝΤ. απρόσβλητος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ασθενική κράση: ~ *οργανισμός* || ~ *στις ιώσεις* ΣΥΝ. ευπαθής, ασθενικός, φιλάσθενος.

ευπρόσδεκτος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται ευχαρίστως δεκτός, καλοδεχούμενος: ~ *δώρο / βοήθεια / επισκέπτης / κριτική* ΣΥΝ. καλοδεχούμενος, επιθυμητός ΑΝΤ. ανεπιθύμητος. — **ευπρόσδεκτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-πρόσδεκτος* < *προσδέχομαι*. Η λ. μαρτυρείται πρώτη φορά στην Κ.Δ., *Ρωμ.* 15, 16: *...ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν ἐθνῶν εὐπρόσδεκτος*].

ευπροσήγορος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καταδεκτικότητα και προσήνεια, γλυκομίλητος ΣΥΝ. προσηνής, καταδεκτικός ΑΝΤ. απρόσιτος, ακατάδεκτος. — **ευπροσηγορία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *προσήγορος* < *προσ-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορεύω*].

ευπρόσιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι εύκολα προσιτός, που μπορεί κανείς να τον προσεγγίσει εύκολα: ~ *κοιλάδα* || (μτφ.) ~ *άνθρωπος* (καταδεκτικός).

ευπρόσωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει αξιοπρεπή παρουσία, που κάνει καλή εντύπωση: ~ *παράσταση / συμμετοχή σε διαγωνισμό / έκθεση* ΣΥΝ. ευπρεπής. — **ευπροσώπως** επίρρ. [μτγν.].

> **ευπρόσωπος – ευπαρουσίαστος – εμφανίσιμος.** Αντίθετα προς τα **εμφανίσιμος** και **ευπαρουσίαστος**, που έχουν σχέση με την εμφάνιση, το παρουσιαστικό, και σημαίνουν «όμορφος, με ωραία εμφάνιση, με ωραίο παρουσιαστικό», το **ευπρόσωπος** έχει διαφορετική σημασία. Δηλώνει τον «αξιοπρεπή, τον σοβαρό, αυτόν που κάνει καλή εντύπωση»: *Τελικά παρουσίασε ένα ευπρόσωπο κείμενο, που εκτιμήθηκε από όλους – Ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού πραγματοποίησε ευπρόσωπη εμφάνιση στη διεθνή έκθεση, κερδίζοντας τις εντυπώσεις.*

ευπρόφερτος, -η, -ο [1819] αυτός που μπορεί εύκολα να προφερθεί ΑΝΤ. δυσπρόφερτος.

ευραπηλιώτης (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο σιροκολεβάντες (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εύρος (ο)* (βλ.λ.) + *απηλιώτης* (βλ.λ.)].

Ευρασία (η) η Ευρώπη και η Ασία ως ενιαίο γεωγραφικό σύνολο. — **ευρασιατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. Eurasia < Eur(opa) + Asia].

εύρεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να βρίσκει κανείς (κάποιον/κάτι που ψάχνει, που αναζητεί): *η ~ τού κλεμμένου αυτοκινήτου* || *η ~ τού προσώπου που είχε εξαφανιστεί* || *γραφείο ευρέσεως εργασίας* ΑΝΤ. απώλεια **2.** η εξοικονόμηση, το να αποκτά κανείς (κάτι που χρειάζεται): *η ~ των αναγκαίων πόρων για την υλοποίηση τού σχεδίου απασχολεί έντονα την κυβέρνηση* ΣΥΝ. εξασφάλιση, πορισμός **3.** η ανακάλυψη ή επινόηση: *η ~ νέων μορφών ενέργειας / ενός νέου φαρμάκου*. — **ευρετικός**, -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὕρεσις* < *εὑρίσκω*].

ευρεσιτεχνία (η) [1885] {ευρεσιτεχνιών} η επινόηση νέου και άγνωστου προηγουμένως μέσου, προϊόντος, μεθόδου ή διαδικασίας ΣΥΝ. εφεύρεση· ΦΡ. ***δίπλωμα ευρεσιτεχνίας*** επίσημος τίτλος που παρέχει στον εφευρέτη το δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης τής εφεύρεσής του. — **ευρεσιτέχνης** (ο), **ευρεσιτεχνιακός**, -ή, -ό.

ευρετηριάζω ρ. μετβ. {ευρετηρίασ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} συντάσσω ευρετήριο με επιλογή και αρχειοθέτηση τού υλικού: ~ *παλιά περιοδικά / επιστημονικές εκδόσεις*. — **ευρετηρίαση** (η) κ. **ευρετηριασμός** (ο).

ευρετήριο (το) [1883] {ευρετηρί-ου | -ων} κατάλογος συντεταγμένος κατ' αλφαβητική σειρά, όπου αναγράφεται πού μπορεί να ανατρέξει ή να βρει κανείς κάτι, για την ταχύτερη ανεύρεση τού εκάστοτε ζητουμένου: ~ *κυρίων ονομάτων / τηλεφώνων / τοποθεσιών / έργων / μουσείων*. — **ευρετηριακός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὑρετής* < *εὑρίσκω*. Απόδ. των λατ. repertorium, index].

ευρετής (ο) [αρχ.] **1.** αυτός που πρώτος επινόησε κάτι: *ο Ερμής ο Τρισμέγιστος θεωρείται ~ τής γραφής, των τεχνών και των γραμμάτων* • **2.** αυτός που βρήκε χαμένο αντικείμενο: *ο ~ απαιτεί από τον δικαιούχο τα εύρετρα*.

ευρετικός, -ή, -ό → εύρεση

εύρετρα (τα) {ευρέτρων} η αμοιβή που προσφέρεται συνήθ. σε όποιον βρίσκει κατά τύχη ή κατόπιν αναζήτησης κάτι χαμένο ΣΥΝ. (λαϊκ.) βρετίκια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὕρετρα* < αρχ. *εὑρίσκω*].

ευρέως επίρρ. → ευρύς

εύρηκα επιφών. (λόγ.) το βρήκα! (για περιπτώσεις στις οποίες σκεφτόμαστε ή ανακαλύπτουμε κάτι ξαφνικά, δίνοντας λύση σε κάτι που μας απασχολούσε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὕρηκα*, παρακ. τού ρ. *εὑρίσκω*, από την αναφώνηση τού Αρχιμήδη, όταν ανακάλυψε τον νόμο τής άνωσης των σωμάτων].

εύρημα (το) {ευρήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε βρίσκει ή ανακαλύπτει κανείς μετά από αναζήτηση και έρευνα: *αρχαιολογικό* ~ || *τα ~ τής αστυνομικής έρευνας* **2.** (μτφ.) αυτό που βρίσκει κανείς τυχαία και απροσδόκητα· ανέλπιστο απόκτημα ΣΥΝ. λαχείο, κελεπούρι, ευκαιρία **3.** κάθε πρωτότυπη σκέψη, λύση, που εξυπηρετεί σκοπό ή συμφέρον: *διαφημιστικό / σκηνοθετικό* ~ ΣΥΝ. επινόηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὕρημα* < *εὑρίσκω*].

ευρηματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που επινοεί πρωτότυπες λύσεις, που καταλήγει σε εύρημα: ~ *νους / σύλληψη* ΣΥΝ. εφευρετικός, επινοητικός **2.** αυτός που αξιοποιεί εύρημα ή έχει τον χαρακτήρα εύστοχου ευρήματος: ~ *σκηνοθεσία / παράσταση / φινάλε*. — **ευρηματικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. ingénieux].

Ευριπίδης (ο) {-η κ. -ου} **1.** ένας από τους τρεις μεγάλους αρχαίους Έλληνες τραγικούς ποιητές (μαζί με τον Αισχύλο και τον Σοφοκλή) (480-406 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα. - **ευριπίδειος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὔριπος* «παλιρροϊκός, άστατος» < *εὐ-* + *-ριπος* < *ῥιπή*].

ευρισκόμενος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που βρίσκεται, που υπάρχει κάπου ή βρίσκεται σε ορισμένη κατάσταση: *«δύο υπολογιστές ευρισκόμενοι οπουδήποτε στον πλανήτη, μπορούν να επικοινωνούν»* (εφημ.) || *το βιβλίο αυτό περιέχει άπαντα τα ~ τού ποιητή* || *ευρισκόμενοι σε δυσχερή οικονομική θέση, κατέφυγαν στον δανεισμό*.

ευρίσκω ρ. → βρίσκω

ευρώ κ. **εύρο** (το) → ευρώ

ευρόνοτος (ο) (επίσ.) ο οστριοσιρόκος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).

εύρος (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο σιρόκος (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Εὖρος* < **εὖσ-ρος* (με ψίλωση κατά το *αὔρα*) < *εὕω* «καίω, φλέγω» < Ι.Ε. *eus- «καίω», πβ. λατ. uro, ιταλ. urente «καιόμενος», γαλλ. brûler «καίω» (< λατ. ustulare) κ.ά.].

εύρος (το) {εύρους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η απόσταση μεταξύ των πλευρών ενός σώματος ή σχήματος: *το ~ τού ποταμού* || *το ~ τόξου* (η απόσταση μεταξύ των δύο άκρων του) ΣΥΝ. πλάτος, (καθημ.) φάρδος **2.** ΗΛΕΚΤΡ. το πλάτος στο οποίο αναπτύσσεται ηλεκτρικό μέγεθος κατά την παραγωγή ή τη διέλευσή του: ~ *φάσματος συχνοτήτων* **3.** (μτφ.) έκταση, ευρύτητα: *πνευματικό* ~ || ~ *εννοίας / επιλογών / διακυμάνσεων / μελωδιών*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὖρος* < *εὐρύς*].

ευρυ- κ. **ευρύ-** α' συνθετικό που προσδίδει στο β' συνθετικό κυρ. τη σημασία τού μεγάλου σε έκταση, σε πλάτος: *ευρυ-μαθής, ευρυ-γώνιος, ευρύ-χωρος, ευρύ-στερνος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *εὐρύς*].

ευρυαγγεία (η) ΙΑΤΡ. η διεύρυνση των επιφανειακών αγγείων.

ευρυγώνιος, -α, -ο αυτός που σχηματίζει ευρεία, μεγάλη σε άνοιγμα γωνία: *ο ~ φακός μιας φωτογραφικής μηχανής*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. grand-angulaire].

Ευρυδίκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. σύζυγος τού Ορφέα και κόρη τού Απόλλωνα, η οποία καταδικάστηκε να ζήσει στον Άδη, αφού ο Ορφέας παρέβη τη συμφωνία που έκανε με τον Πλούτωνα, για να την πάρει μαζί του στη γη **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐρύς* + *δίκη*].

εύρυθμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει τον απαιτούμενο, τον σωστό ρυθμό: *εγγυάται την ~ λειτουργία τής διοικητικής μηχανής* ΣΥΝ. ομαλός, ρυθμικός ΑΝΤ. άρρυθμος. -- **εύρυθμα** επίρρ., **ευρυθμία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

Ευρύκλεια (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η τροφός τού Οδυσσέα στην Οδύσσεια **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., θηλ. τού *Εὐρυκλῆς* «αυτός που έχει μεγάλη δόξα» < *εὐρύς* + *κλῆς* < *κλέος* (πβ. κ. *Σοφο-κλῆς, Δαμο-κλῆς*)].

ευρυμαθής, -ής, -ές [1866] {ευρυμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευρυμαθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που διαθέτει ευρεία μόρφωση, πολυμαθής ΣΥΝ. πολύξερος, σοφός ΑΝΤ. αμαθής. — **ευρυμαθώς** επίρρ., **ευρυμάθεια** (η) [1866]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. < *ευρυς* + *-μαθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

ευρυμέτωπος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει πλατύ μέτωπο.

ευρύνοια (η) [1897] η ευρύτητα πνεύματος ΑΝΤ. στενοκεφαλιά. — **ευρύνους**, -ους, -ουν [μτγν.].

εύρυνση (η) [1887] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} η διαπλάτυνση, η επέκταση: *σημασιολογική* ~ ΑΝΤ. στένωση.

ευρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {εύρυ-να, -νθηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) πλατύ ή πλατύτερο, φαρδαίνω ΣΥΝ. διαπλατύνω, διευρύνω ΑΝΤ. στενεύω **2.** (μτφ.) αυξάνω, μεγαλώνω: ~ *τον κύκλο των ενδιαφερόντων μου* || *οι διαρκώς ευρυνόμενοι ορίζοντες τής επιστήμης* || ~ *το ρήγμα / τη διάσπαση / τους ορίζοντες* ΣΥΝ. επεκτείνω, διευρύνω.

ευρύς, -εία, -ύ {ευρ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών)} **1.** αυτός που έχει σχετικά μεγάλο πλάτος: ~ *στέρνο / μέτωπο* ΣΥΝ. πλατύς, φαρδύς ΑΝΤ. στενός **2.** (για χώρο) αυτός που έχει μεγάλη έκταση, εκτεταμένος: ~ *εκλογική περιφέρεια* **3.** (μτφ.) αυτός που εκτείνεται σε μεγάλη έκταση ή σε μεγάλο αριθμό: *η καταγγελία έλαβε ευρύτατες διαστάσεις* || *η μέθοδος αυτή έχει ~ εφαρμογή στην ιατρική* || ~ *αναγνώριση / κρίση / σύσκεψη / απήχηση / συνεργασία* || *έχει πέραση στο* ~

κοινό || *κυβέρνηση ~ αποδοχής* || *συναίνεση ~ φάσματος* ΣΥΝ. διευρυμένος, γενικότερος, μεγάλος ΑΝΤ. περιορισμένος. — **ευρέως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς, προηγουμένως*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *ἐ-Fρύ-ς < ἐ- προθεμ. + *Fρυ- < I.E. *wru-, μηδενισμ. βαθμ. τού *wer-u- «ευρύς», πβ. σανσκρ. uru- κ.ά. Ομόρρ. *εύρ-ος, εύρ-ύνω* κ.ά.].

ευρύστερνος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πλατύ στήθος, πλατύστερνος.

Ευρυτανία (η) ορεινή περιοχή και νομός τής ΒΔ. Στερεάς Ελλάδας με πρωτεύουσα το Καρπενήσι. — **Ευρυτάνας** (ο), **ευρυτανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Εὐρυτάν* «ο κάτοικος τής Ευρυτανίας», πιθ. < *εὔρυτος* «αυτός που ρέει άφθονα» < *εὐ-* + *-ρυτος* < *ῥέω*, που οφείλεται στα άφθονα τρεχούμενα νερά τής περιοχής. Κατ' άλλη εκδοχή, η περιοχή οφείλει το όνομά της στον βασιλιά Εύρυτο, μυθικό ήρωα και άριστο τοξότη, που καταγόταν από την Οιχαλία].

ευρύτητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού ευρέος: *~ στέρνου / χώρου* ΣΥΝ. φάρδος, πλάτος **2.** (μτφ.) το να εκτείνεται (κάποιος/κάτι) πέρα από περιορισμούς: *~ σκέψης / αντιλήψης / γνώσεων* || *επιστημονική ~* ΑΝΤ. στενότητα.

ευρύχωρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι επαρκής και άνετος σε έκταση ή χώρο: *~ διαμέρισμα / αίθουσα / δωμάτιο* ΣΥΝ. άνετος, απλόχωρος, πλατύχωρος ΑΝΤ. στενός, στενόχωρος. — **ευρύχωρα** επίρρ., **ευρυχωρία** (η) [αρχ.].

ευρώ (το) {άκλ.} κοινό νόμισμα χωρών τής Ε.Ε. («Ευρωζώνης»).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. euro (< Europe «Ευρώπη»)].

> **ευρό / εύρο ή ευρώ;** Το ενιαίο νόμισμα τής Ενωμένης Ευρώπης ονομάστηκε euro με συγκοπή τής λ. Europe, που, βεβαίως, είναι το ελληνικό **Ευρώπη**. Πάνω μάλιστα στο χαρτονόμισμα αποφασίστηκε, πολύ εύστοχα, να γραφεί η ονομασία τού νομίσματος και με ελληνικά στοιχεία ως ΕΥΡΩ. Πώς όμως πρέπει να λέγεται (και να γράφεται) στην κοινή χρήση τής Ελληνικής η ονομασία τού νομίσματος; Το πιο φυσικό και το πιο λειτουργικό για μια γλώσσα όπως η Ελληνική, όπου τα ουσιαστικά κλίνονται, είναι να χρησιμοποιηθεί η λ. **ευρό** ή **εύρο** (το), όμοια όπως λέμε το **φράγκο**, το **μάρκο**, το **δολάριο** κ.τ.ό. Πλεονέκτημα αυτής τής ονομασίας είναι ότι μπορούμε να πούμε, σύμφωνα με τους κανόνες τής Ελληνικής, *2.000 ευρά / εύρα – Η αξία τού ευρού / εύρου στο χρηματιστήριο έφθασε τις... δραχμές – Δεν υπάρχουν στα ταμεία τα εκατομμύρια ευρών / εύρων που απαιτούνται για ένα τόσο μεγάλο έργο*. Επίσης, όπως λέμε *δραχμική αξία, δραχμοδίαιτος, δραχμοβόρος* κ.λπ., μπορούμε να σχηματίσουμε παράγωγα και σύνθετα *ευρική αξία, ευροδίαιτος, ευροβόρος* κ.λπ. Αντί όλων αυτών, το άκλιτο **ευρώ**, με την ασυνήθιστη για τα ουσιαστικά τής Ελληνικής κατάληξη **-ώ** (υπάρχει στα ρήματα *μπορ-ώ*, τα επιρρήματα *ανωτέρ-ω, κατωτέρ-ω, πάν-ω, έξ-ω* κ.λπ.), θα φάνταζε περίεργο και απομονωμένο στοιχείο, ξένο σώμα στο σύστημα τής Ελληνικής, όμοια όπως το ECU, χωρίς να το σώζει καθόλου το *-ω*, που θυμίζει -υποτίθεται- το Ευρώπη. Τέλος, χρησιμοποιώντας τον τύπο *ευρό* ή *εύρο*, σε αντιδιαστολή και με το λεξικό πρόθημα *ευρω-*, μπορούμε να έχουμε (ορθογραφικά) την απαραίτητη διάκριση ανάμεσα σε τύπους όπως *ευρω-πολιτική* (πολιτική τής Ευρώπης) και *ευρο-πολιτική* (πολιτική τού ενιαίου νομίσματος), *ευρω-σκεπτικισμός* (σκεπτικισμός για την Ευρώπη) και *ευρο-σκεπτικισμός* (σκεπτικισμός για το ενιαίο νόμισμα) κ.τ.ό.

ευρω- λεξικό πρόθημα λέξεων, που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την Ευρώπη (ως γεωγραφικό χώρο): *ευρω-αριστερά, ευρωπύραυλος, ευρω-λίγκα* • **2.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Ένωση: *Ευρω-βουλή, Ευρω-κοινοβούλιο, ευρω-βουλευτής, ευρω-ψηφοδέλτιο, ευρω-εκλογές, ευρω-στρατός* • **3.** ότι κάποιος/κάτι σχετίζεται με το νόμισμα *ευρώ*: *ευρω-δάνειο, ευρω-ομόλογο* • **4.** νόμισμα το οποίο είναι κατατεθειμένο σε ευρωπαϊκή κυρ. τράπεζα εκτός τής χώρας στην οποία κυκλοφορεί: *ευρω-δολάριο, ευρω-μάρκο, ευρω-γέν*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενές ξέν. α' συνθ. (πβ. αγγλ. Euro-), που προέρχεται από τη λ. *Ευρώπη* (βλ.λ.)].

ευρωαγορά (η) **1.** η ενιαία αγορά των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης • **2.** η αγορά ευρωνομισμάτων (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Euromarket].

ευρωαριστερά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των αριστερών κομμάτων τής Ευρώπης.

ευρωατλαντικός, -ή, -ό ΠΟΛΙΤ. αυτός που αναφέρεται στις σχέσεις Ευρώπης και Β. Αμερικής (κυρ. των ΗΠΑ): *~ θεσμοί / συμμαχία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Euro-Atlantic].

ευρωβουλευτής (ο/η) {θηλ. γεν. ευρωβουλευτού} βουλευτής που εκπροσωπεί τη χώρα του στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Ευρωβουλή (η) το κοινοβούλιο που συγκροτείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους των χωρών μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει ρόλο ελεγκτικό και συμβουλευτικό ΣΥΝ. Ευρωκοινοβούλιο, Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. European Parliament].

ευρωδεξιά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο των δεξιών κομμάτων τής Ευρώπης.

ευρωδικαστής (ο/η) {θηλ. γεν. ευρωδικαστού} δικαστής τού δικαστηρίου τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ευρωδίπλωμα (το) {ευρωδιπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} δίπλωμα οδήγησης αυτοκινήτου για τους κατοίκους των κρατών-μελών τής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ευρωδολάριο (το) {ευρωδολαρί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. το αμερικανικό δολάριο που κατατίθεται σε πιστωτικά ιδρύματα εκτός των Η.Π.Α -κυρ. στην Ευρώπη- και διατίθεται για διάφορες νομισματικές συναλλαγές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. eurodollar (νόθο σύνθ.)].

Ευρωζώνη (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των χωρών που ανήκουν στη «ζώνη τού ευρώ», που έχουν ως νόμισμά τους το ευρώ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Eurozone, με μορφολ. σχηματισμό κατά τους κανόνες τής Αγγλικής].

ευρωεκλογές (οι) οι εκλογές που διενεργούνται σε κάθε χώρα-μέλος τής Ευρωπαϊκής Ένωσης κάθε πέντε χρόνια για την ανάδειξη των αντιπροσώπων τους (ευρωβουλευτών) στο Ευρωκοινοβούλιο.

ευρωεπιταγή (η) επιταγή και πιστωτική κάρτα για αγορές και ανάληψη μετρητών σε χώρες τής Δ. Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. eurocheque (νόθο σύνθ.)].

ευρωκεντρισμός (ο) η τάση να θεωρείται η Ευρώπη και κατ' επέκτ. ο ευρωπαϊκός πολιτισμός το επίκεντρο τής παγκόσμιας ιστορίας, κουλτούρας, οικονομίας κ.λπ. (πβ. λ. *αφροκεντρισμός*). — **ευρωκεντρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eurocentrisme].

Ευρωκοινοβούλιο (το) {ευρωκοινοβουλίου} η Ευρωβουλή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. European Parliament].

ευρωκομουνισμός (ο) ΠΟΛΙΤ. ιδεολογικό ρεύμα που αναπτύχθηκε σε ορισμένα ευρωπαϊκά κομουνιστικά κόμματα μετά το 1974, κυρ. σε αυτό τής Ιταλίας, με σκοπό τον μετασχηματισμό τού κινήματος ανάλογα με τις πολιτικές συνθήκες των κρατών και την ανεξαρτητοποίησή τους από το τότε κομουνιστικό κόμμα τής Ε.Σ.Σ.Δ. — **ευρωκομουνιστής** (ο), **ευρωκομουνίστρια** (η), **ευρωκομουνιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. eurocommunism (νόθο σύνθ.)].

ευρωλίγκα (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. το πρωτάθλημα που διεξάγεται ανάμεσα στις πρωταθλήτριες ομάδες των ευρωπαϊκών χωρών (κυρ. στο μπάσκετ).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. euroleague (νόθο σύνθ.)].

ευρωλιγούρης (ο) {ευρωλιγούρηδες} (σκωπτ.) ο Έλληνας που αποδέχεται άκριτα οτιδήποτε προέρχεται από τη Δ. Ευρώπη, που θαυμάζει και υιοθετεί καθετί ευρωπαϊκό (συχνά περιφρονώντας τα αντίστοιχα ελληνικά ή ό,τι σχετίζεται με την Ανατολή) (πβ. λ. *ευρωπαϊστής*).

ευρωλιμένας (ο) ευρωπαϊκό λιμάνι μεγάλης σημασίας για το σύνολο τής ευρωπαϊκής οικονομίας.

ευρών (ο) {ευρόντ-ος | -ων} αυτός που βρήκε (κάτι)· μόνο στη ΦΡ. ***ο ευρών αμειφθήσεται*** (συνήθ. σε ανακοινώσεις για απώλεια ενός πράγματος) όποιος βρει (κάτι) θα αμειφθεί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὑρών*, μτχ. αορ. β' τού ρ. *εὑρίσκω*].

ευρωνόμισμα (το) {ευρωνομίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** λογιστική χρηματική μονάδα που ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με βάση την οποία διαμορφώνονται οι τιμές συναλλάγματος και η οποία χρησιμοποιείται σε συναλλαγές μεταξύ των κρατών ΣΥΝ. ECU, Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα • **2.** συνάλλαγμα σε συγκεκριμένο νόμισμα κατατεθειμένο σε τράπεζα έξω από τη χώρα στην οποία χρησιμοποιείται το εν λόγω νόμισμα (π.χ. ιταλικές λιρέτες κατατεθειμένες σε γιαπωνέζικη τράπεζα· ο όρος δεν σημαίνει αναγκαστικά ότι το νόμισμα ή οι τράπεζες είναι ευρωπαϊκά, π.χ. το ευρωδολάριο συγκαταλέγεται στα ευρωνομίσματα· βλ. κ. *ευρωομόλογο, ευρωαγορά*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενωτικό*.

ευρωομόλογο (το) {ευρωομολόγ-ου | -ων} **1.** ομόλογο που εκδίδεται από τραπεζικές κοινοπραξίες και εταιρείες εκδόσεως τίτλων και χρεογράφων σε οποιοδήποτε νόμισμα ανεξάρτητα από τους κανονισμούς τής εθνικής κεφαλαιαγοράς τής χώρας εκδόσεως (βλ. κ. λ. *ευρωνόμισμα*) • **2.** ομόλογο σε ευρώ. Επίσης **ευρωομολογία** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. eurobond].

ευρωπαΐζω ρ. αμετβ. [1847] {ευρωπαΐσ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ζω ή συμπεριφέρομαι κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα.

ευρωπαϊκός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ευρώπη ή τους Ευρωπαίους: *~ ιστορία / χώρα / πρωτεύουσα / ήπειρος / μουσική / διοργάνωση / κουλτούρα*· ΦΡ. ***ευρωπαϊκή ιδέα*** η ιδέα τής ευρωπαϊκής ενοποίησης **2.** (ειδικότ.) (α) αυτός που σχετίζεται με τη Δ. Ευρώπη: *~ πολιτισμός / μόδα / νοοτροπία* (β) αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Ένωση: *~ νομοθεσία / Κεντρική Τράπεζα / προσανατολισμός μιας χώρας / πολιτική / στρατηγική / διπλωματία / στόχοι μιας κυβέρνησης / Αρχές / διάσκεψη* **3.** (α) ***Ευρωπαϊκή Ένωση*** (συντομ. Ε.Ε., η πρώην Ε.Ο.Κ.) συνασπισμός κρατών τής Ευρώπης, που συνδέονται με οικονομικούς και πολιτικούς όρους συνεργασίας, με απώτερο στόχο τη συνένωση μεταξύ τους και την παγίωση και διαφύλαξη τής ειρήνης και ελευθερίας για τα κράτη-μέλη (β) ΟΙΚΟΝ. ***Ευρωπαϊκή Νομισματική (ή Λογιστική) Μονάδα*** (E.C.U.) αντικαταστάθηκε από το ευρώ, το οποίο είναι το ευρωνόμισμα (βλ.λ.) (γ) ***Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*** η Ευρωβουλή (βλ.λ.) (δ) ***Ευρωπαϊκή Επιτροπή*** εκτελεστικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από επιτρόπους οι οποίοι προέρχονται από όλα τα κράτη-μέλη και έχει νομοθετικές αρμοδιότητες (πβ. λ. *Κομισιόν*) (ε) ***Ευρωπαϊκό Δικαστήριο*** ανώτατο δικαστικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που εξασφαλίζει την τήρηση τού δικαίου σύμφωνα με τις συνθήκες που ισχύουν στο πλαίσιο τής Ένωσης (στ) ***Ευρωπαϊκό Συμβούλιο*** ανώτατο πολιτικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από τους ηγέτες των κρατών-μελών και τον πρόεδρο τής Ευρωπαϊκής Επιτροπής και αποφασίζει για τις κύριες κατευθύνσεις τής πολιτικής τής Ένωσης. — **ευρωπαϊκ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Πολλοί σύγχρονοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *Ευρωπαϊκή Ένωση* (< αγγλ. European Union), *Ευρωπαϊκή Επιτροπή* (< γαλλ. Commis-

sion Européenne), *Ευρωπαϊκό Συμβούλιο* (< γαλλ. Conseil Européen) κ.ά.].

Ευρωπαίος (ο) [αρχ.]. **Ευρωπαία** (η) [αρχ.] **1.** αυτός που κατοικεί στην Ευρώπη ή κατάγεται από αυτήν· (κ. ως επίθ.) *οι ~ πολιτικοί / σύμμαχοι / εταίροι* **2.** ο πολίτης τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, τής Ενωμένης Ευρώπης **3.** (καταχρ.) ο κάτοικος τής Κ. και Β. Ευρώπης, ο οποίος διακρίνεται για το υψηλό βιοτικό του επίπεδο, την υπευθυνότητα, την οργάνωση και το ανεκτικό πνεύμα του (ως στερεότυπη αντίληψη που θέλει τον Βορειοευρωπαίο και Κεντροευρωπαίο ανώτερο, κατ' αντιδιαστολή προς τον κάτοικο τής Ν. Ευρώπης, που αντιμετωπίζει προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής οργάνωσης): *«Πότε επιτέλους θα γίνουμε Ευρωπαίοι;» αναρωτιέται ο αρθρογράφος περιγράφοντας τα κακώς κείμενα τής καθημερινότητάς μας.*

ευρωπαϊσμός (ο) [1888] η ιδεολογία και τα μέσα που χρησιμοποιούνται για την επίτευξη τής ευρωπαϊκής ενότητας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. européanisme].

ευρωπαϊστής (ο), **ευρωπαΐστρια** (η) {ευρωπαϊστριών} **1.** οπαδός τής ιδέας τής Ενωμένης Ευρώπης **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που υποστηρίζει την πολιτική και τις επιλογές τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και τον προσανατολισμό τής χώρας του προς αυτή ΑΝΤ. αντιευρωπαϊστής.

Ευρώπη (η) **1.** ήπειρος στο Β. Ημισφαίριο τής Γης, η οποία χωρίζεται από την Ασία με τα Ουράλια Όρη στα Α., τον Καύκασο, τη Μαύρη και την Κασπία Θάλασσα στα ΝΑ., βρέχεται από τη Μεσόγειο Θάλασσα στα Ν., από τον Ατλαντικό Ωκεανό στα Δ. και τον Βόρειο Παγωμένο Ωκεανό στα Β.· (καταχρ.) **2.** (α) (καταχρ.) η Ευρωπαϊκή Ένωση: *είμαστε πρώτοι στην ~ στα τροχαία ατυχήματα* (β) ***Ενωμένη Ευρώπη*** η Ευρωπαϊκή Ένωση **3.** ***Συμβούλιο τής Ευρώπης*** βλ. λ. *συμβούλιο* **4.** η Κ. και Β. Ευρώπη, και μάλιστα οι προηγμένες οικονομικά και τεχνολογικά χώρες, κατ' αντιδιαστολή προς τις νοτιότερες χώρες και περιοχές, που αντιμετωπίζουν προβλήματα οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής οργάνωσης: *φεύγω για την ~* || *πότε θα γίνουμε επιτέλους ~;* || *η ~ βλέπει με σκεπτικισμό την ελληνική πρόταση* || *η ~ των πολιτών / των δικαιωμάτων τού ανθρώπου*· ΦΡ. ***(εις) τας Ευρώπας*** στην Ευρώπη, συχνά ειρων. ή για να τονίσει κανείς ότι πρόκειται για κάτι σπουδαίο: *Αυτά, δηλαδή, πού τα 'μαθες; ~;* || *γύρισε πρόσφατα από τας Ευρώπας και ακόμη δεν έχει προσαρμοστεί* (πβ. εις Παρισίους, εκ Παρισίων κ.λπ.) • **5.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Αγήνορα και τής Τηλεφάσσης, την οποία απήγαγε ο Δίας μεταμορφωμένος σε ταύρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Δεν μπορεί να υποστηριχθεί με βεβαιότητα αν η ονομασία τής ηπείρου και τής μυθολογικής κόρης τού Αγήνορος και ερωμένης τού Δία συνδέονται ετυμολογικώς. Έχουν προταθεί οι εξής πιθανές ετυμολογίες τής λ.: (α) < *εὐρύς* + *ὤψ, ὠπός* «ανοιχτομάτης, με μεγάλα μάτια» (πβ. αρχ. *εὐρωπός* «ευρύς», *εὐρῶπις* «πατρίδα») (β) προελλην. λέξη (γ) < *εὐρώς* «μούχλα» + *ὤψ* (μάλλον παρετυμολ.)].

ευρώπιο (το) {ευρωπίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Eu), που απαντά σε πολύ μικρές ποσότητες στα ορυκτά των σπάνιων γαιών και χρησιμοποιείται κυρ. για ερευνητικούς σκοπούς (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. europium].

ευρωπύραυλος (ο) {ευρωπυραύλ-ου | -ων, -ους} πύραυλος εγκατεστημένος σε ευρωπαϊκό έδαφος: *συμφωνία απομάκρυνσης των ~ μεταξύ των δύο υπερδυνάμεων.*

ευρώς (ο) {ευρώτος} (λόγ.) υγρασία συνδυασμένη με σήψη, μούχλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως < **ἐ-Fρώδ-ς*, που συνδ. με λατ. rodere «τραγανίζω, κατατρώγω». Κατ' άλλη άποψη, < **ἐ-Fρ-ώς*, που συνδ. με σανσκρ. varṇa- «χρώμα»].

ευρωσκεπτικισμός (ο) η αντιμετώπιση τής Ευρώπης ή κυρ. τής Ευρωπαϊκής Ένωσης με σκεπτικισμό. — **ευρωσκεπτικιστής** (ο), **ευρωσκεπτικιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Euroscepticism].

εύρωστος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει μεγάλη σωματική δύναμη, ρωμαλέος: *~ σώμα* ΣΥΝ. δυνατός, (λογιότ.) άλκιμος, ακμαίος, σφριγηλός, υγιής, γερός ΑΝΤ. καχεκτικός, ασθενικός, αδύνατος, ισχνός **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται σε καλή (ακμαία) κατάσταση: *~ επιχείρηση / οργανισμός / οικονομία.* — **εύρωστα** επίρρ., **ευρωστία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐυ-* + *-ρωστος* < *ῥώννυμι* «δυναμώνω», βλ. κ. *ρώμη*].

Ευρώτας (ο) ποταμός τής ΝΑ. Πελοποννήσου, που πηγάζει από τον Ταΰγετο και εκβάλλει στον Λακωνικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *εὐρώς* «μούχλα» (βλ.λ.)].

ευρωτηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως} η Γιουροβίζιον (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Eurovision (νόθο σύνθ.)].

ευρωτίαση (η) [1848] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) το μούχλιασμα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐρωτιῶ (-άω)* < αρχ. *εὐρως, -ῶτος* «μούχλα» (βλ.λ.)].

ευρωτούνελ (το) {άκλ.} η σήραγγα που περνά κάτω από τη θάλασσα τής Μάγχης και συνδέει τη Βρετανία με τη Γαλλία.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ., < *ευρω-* (< διεθν. euro-, α' συνθ.) + *τούνελ* (βλ.λ.), πβ. αγγλ. Eurochannel].

ευρωτράπεζα (η) {ευρωτραπεζών} τράπεζα στην οποία κατατίθενται ευρωνομίσματα (βλ.λ., σημ. 2).

εύσαρκος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει παχιά σάρκα: *~ καρπός / χείλη* ΑΝΤ. ισχνός, (για πρόσ.) λιπόσαρκος. — **ευσαρκία** (η) [αρχ.].

ευσεβάστως επίρρ. [1846] (παλαιότ. χρήση στο τέλος αιτήσεων ή εγγράφων απευθυνόμενων στη διοίκηση και γενικότ. σε ανώτερες κρατικές αρχές) με πολύ σεβασμό: *~ υποβάλλω τις παρακάτω προτάσεις* || *~ ο αιτών.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. respectueusement].

ευσέβεια (η) [αρχ.] {-ας κ. -είας | χωρ. πληθ.} ο σεβασμός και η αφοσίωση προς τον Θεό ΣΥΝ. θεοσέβεια ΑΝΤ. ασέβεια.

ευσεβής, -ής, -ές {ευσεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευσεβέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που τρέφει σεβασμό και αφοσίωση προς τον Θεό και τον εκδηλώνει με την τήρηση των εντολών του: *~ χριστιανός / λαός / προσκυνητής* ΣΥΝ. θεοσεβής, θεοσεβούμενος, ευλαβής ΑΝΤ. ασεβής • ΦΡ. ***ευσεβής πόθος*** οτιδήποτε επιθυμούμε χωρίς πάντα να το ομολογούμε και το οποίο είναι πολύ δύσκολο να πραγματοποιηθεί: *η κατάσταση τής οικονομίας αποτελεί μάλλον ~ τής κυβέρνησης* (δεν ισχύει πραγματικά) || *οι δηλώσεις σας ότι θα κερδίσετε τις εκλογές δεν είναι τίποτε άλλο από ευσεβείς πόθοι.* — **ευσεβώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σεβής* < *σέβας*].

Ευσέβιος (ο) {-ου κ. -ίου} όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον επίσκοπο Καισαρείας, συγγραφέα με πλούσιο έργο για την εκκλησιαστική ιστορία, ο οποίος προσπάθησε να συμβιβάσει την αρειανική διδασκαλία με την ορθοδοξία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *εὐσεβής* (βλ.λ.)].

ευσεβισμός (ο) ΘΡΗΣΚ. ο πιετισμός (βλ.λ.). — **ευσεβιστής** (ο) [1887], **ευσεβιστικός**, -ή, -ό. **ευσεβιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Pietismus].

εύσημο (το) [1897] {ευσήμ-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) διακριτικό σήμα, τιμητική αναγνώριση· ΦΡ. (μτφ.) ***απονέμω (τα) εύσημα σε (κάποιον)*** αναγνωρίζω (κάποιον) δημόσια: *ο υπουργός απένειμε (τα) εύσημα στην αρμόδια υπηρεσία για το έργο που επιτέλεσε σε τόσο σύντομο χρόνο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., ουδ. πληθ. τού αρχ. επιθ. *εὔσημος* ως απόδ. τού λατ. insignia «παράσημα – κοσμήματα τής ασπίδας»].

εύσημος, -η, -ο αυτός που έχει καλή, θετική σημασία ΑΝΤ. κακόσημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευδιάκριτος – ευοίωνος», < *εὐ-* + *σῆμα*. Η σημ. αυτή είναι γνωστή και από την Κ.Δ., πβ. Α' Κορινθ. 14,9: *ἐὰν μὴ εὔσημον* (= εύληπτο) *λόγον δῶτε, πῶς γνωσθήσεται τὸ λαλούμενον;*].

ευσπλαχνία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η διάθεση προσφοράς βοήθειας και η συμπόνια προς τους άλλους: *η ~ τού Θεού* || *έδειξε ~ βοηθώντας τον* ΣΥΝ. φιλανθρωπία ΑΝΤ. απανθρωπιά.

ευσπλαχνίζομαι ρ. → σπλαχνίζομαι

εύσπλαχνος, -η, -ο πονόψυχος, συμπονετικός: *ο ~ Θεός* ΣΥΝ. σπλαχνικός, στοργικός ΑΝΤ. άσπλαχνος, άπονος. Επίσης **ευσπλαχνικός**, -ή, -ό [μεσν.]. — **ευσπλαχνικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὔσπλαγχνος*, αρχική σημ. «ο έχων υγιή σπλάχνα». < *εὐ-* + *-σπλαγχνος* < *σπλάγχνον*. Η σημ. «συμπάθεια, συμπόνια» μαρτυρείται στην Κ.Δ. (λ.χ. *Εφεσ.* 4, 32: *γίνεσθε [δὲ] εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὔσπλαγχνοι...*) και οφείλεται στο γεγονός ότι η λ. *σπλάγχνα* περιελάμβανε και την καρδιά ως έδρα των συναισθημάτων].

ευστάθεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κατάσταση σταθερότητας, το να μην υπάρχουν κλυδωνισμοί ή μεταβολές: *κράτησέ τον να μην πέσει, γιατί δεν έχει ~* || *πολιτική ~* || *η ~ τού δημοκρατικού συστήματος* || *~ χαρακτήρα* ΣΥΝ. στερεότητα ΑΝΤ. αστάθεια, ρευστότητα.

ευσταθεί, ευσταθούν ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για ιδέες, επιχειρήματα κ.λπ.) έχει ισχυρή λογική βάση, στηρίζεται στην πραγματικότητα: *ευσταθεί η εξήγηση / η κατηγορία / η δικαιολογία / ο ισχυρισμός* ΣΥΝ. ισχύω, (μτφ.) στέκω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. *εὐσταθῶ (-έω)* «είμαι σταθερός, έχω καλή υγεία» < *εὐσταθής* (βλ.λ.)].

ευσταθής, -ής, -ές {ευσταθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευσταθέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** αυτός που δεν απειλείται από κλυδωνισμούς ή μεταβολές, σταθερός: *~ οικοδόμημα / ισορροπία* ΣΥΝ. στερεός, (λογιότ.) εδραίος, ακλόνητος, αδιάσειστος ΑΝΤ. ασταθής **2.** (μτφ.) σωστός, ορθός, αυτός που στηρίζεται στην πραγματικότητα: *~ επιχείρημα* ΣΥΝ. ακλόνητος, αδιάσειστος. — **ευσταθώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σταθής*, πβ. παθ. αόρ. *ἐ-στά-θην* τού ρ. *ἵστημι*].

Ευσταθία (η) γυναικείο όνομα.

Ευστάθιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ Θεσσαλονίκης* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στάθης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σταθερός, ακλόνητος», < αρχ. *εὐσταθής*].

ευσταλής, -ής, -ές {ευσταλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει ωραίο παράστημα, μυώδης, γεροδεμένος: *στην παρέλαση θαυμάσαμε ~ νέους και νέες* ΣΥΝ. λυγερόκορμος, λεβέντικος. — **ευσταλώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σταλής*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-στάλ-ην* τού ρ. *στέλλω*. Η λ. αναφερόταν αρχικώς σε στρατιωτικά αγήματα, πλοία και πολεμιστές, που αποστέλλονταν καλά οπλισμένοι στις εκστρατείες, πβ. *εὐσταλὴς στόλος* (Αισχύλ. *Πέρσαι* 795), *εὐσταλεῖς τῇ ὁπλίσει* (Θουκ. 3,22), *εὐσταλὴς ἱππεύς* (Ξενοφ. *Περὶ Ἱππικῆς* 7, 8). Έτσι η λ. ήδη στην Αρχ. απέκτησε και τη σημ. εκείνου που έχει ωραία σωματική διάπλαση και άρτιο παράστημα].

ευστατισμός (ο) ΓΕΩΛ. η αργή μεταβολή τής στάθμης των ωκεανών και των θαλασσών, που οφείλεται σε κλιματικούς παράγοντες.
[ΕΤΥΜ. < *ευ-* + *-στατισμός* < *στατικός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. eustatisme].

ευσταχιανός, -ή, -ό [1831] ΑΝΑΤ. ***ευσταχιανή σάλπιγγα*** βλ. λ. *σάλπιγγα.*
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. eustachianus, από το όν. τού Ιταλού ανατόμου Bartolommeo Eustachio (16ος αι.). Στην Ελληνική ο όρος αποδόθηκε αρχικά ως *Ευσταθιανή σάλπιγξ*].

ευστοχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού εύστοχου, το να πετυχαίνει κανείς τον στόχο του: *σ' όλες τις βολές είχε ~* || *απόλυτη ~* ΑΝΤ. αστοχία **2.** (μτφ.) το να είναι κανείς ικανός να φέρει το επιθυμη-

τό αποτέλεσμα: ~ *επιχειρημάτων* ΣΥΝ. επιτυχία.
εύστοχος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που πετυχαίνει τον στόχο του: ~ *βολή / πυρά* ΣΥΝ. ακριβής, επιτυχής, αποτελεσματικός ΑΝΤ. άστοχος **2.** (μτφ.) αυτός που συντελεί στην επιτυχία τού επιδιωκόμενου σκοπού: *η αντιμετώπιση των προβλημάτων απαιτεί ~ χειρισμούς* || ~ *ενέργεια / απάντηση / παρατήρηση / χαρακτηρισμός / παράδειγμα* ΣΥΝ. επιτυχής, κατάλληλος, ακριβής, καίριος, επιτυχημένος, σωστός, ορθός. — **εύστοχα** επίρρ.
ευστοχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ευστοχείς... | ευστόχησα} **1.** πετυχαίνω τον στόχο μου: *στη δεύτερη βολή ο παίκτης ευστόχησε και πήρε τη νίκη* **2.** (μτφ.) αποδεικνύομαι εύστοχος σε κάτι (σε λόγο, επιλογή κ.λπ.) ΣΥΝ. κάνω διάνα.
Ευστράτιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Στράτος, Στρατής, Στράτης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «καλός στρατιώτης», < *εὐ-* + *-στράτιος* < *στρατός*].
ευστροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να σκέφτεται κανείς γρήγορα και σωστά: *καλλιτεχνική / γυναικεία / πολιτική / μεγάλη / θαυμαστή* ~ ΣΥΝ. (λόγ.) οξύνοια, σπιρτάδα.
εύστροφος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει την ικανότητα να σκέφτεται γρήγορα και σωστά, ιδιαίτερα έξυπνος: ~ *μυαλό* ΣΥΝ. οξύνους, σπιρτόζος ΑΝΤ. αργόστροφος. — **εύστροφα / ευστρόφως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. έξυπνος.
ευσυγκίνητος, -η, -ο [1884] αυτός που εύκολα συγκινείται. — **ευσυγκινησία** (η).
ευσυνειδησία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η βαθιά επίγνωση από κάποιο πρόσωπο των ευθυνών και των καθηκόντων του, η αφοσίωση στην εκτέλεση τού καθήκοντος και γενικότ. η ακεραιότητα τού χαρακτήρα: *υπάλληλος που διακρινόταν για την ~ και την εργατικότητά του* ΑΝΤ. ασυνειδησία.
ευσυνείδητος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει συναίσθηση των υποχρεώσεών του, που εκτελεί το καθήκον του με προσήλωση και εντιμότητα: ~ *εργάτης / δάσκαλος / υπάλληλος* ΣΥΝ. τίμιος, ακέραιος ΑΝΤ. ασυνείδητος **2.** αυτός που γίνεται με συναίσθηση τού καθήκοντος: ~ *εργασία / ενέργεια / απόφαση* ΣΥΝ. τίμιος, υπεύθυνος ΑΝΤ. ασυνείδητος. — **ευσυνείδητα / ευσυνειδήτως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευθύνη*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που διαθέτει αγαθή συνείδηση», < *εὖ* + *συνειδητός*. Ήδη μεσν. η σημ. αυτού που συναισθάνεται τα καθήκοντά του].
ευσύνοπτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται εύκολα αντιληπτός, κατανοητός στο σύνολό του **2.** αυτός που είναι σύντομος στη διατύπωση, συνοπτικός: ~ *πραγματεία / έκθεση πεπραγμένων* ΣΥΝ. περιληπτικός, συγκεφαλαιωτικός ΑΝΤ. αναλυτικός, διεξοδικός, εκτεταμένος. — **ευσύνοπτα / ευσυνόπτως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *συνοπτός* < *συνορῶ*, βλ. κ. *συνοπτικός*].
εύσχημος, -η, -ο αυτός που φαίνεται δικαιολογημένος (χωρίς πραγματικά να είναι), ευλογοφανής: *αναζητούσε ~ τρόπο για να απομακρυνθεί* || ~ *λύση / δικαιολογία*. — **εύσχημα / ευσχήμως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σχημος* < *σχῆμα*].
ευσχήμων, -ων, -ον {ευσχήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) ευπρεπής στην εμφάνιση και στη συμπεριφορά: *ο ~ Ιωσήφ* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, σεμνός, σεβαστός, κόσμιος. — **ευσχημόνως** επίρρ. [αρχ.]. **ευσχημοσύνη** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, ον, όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-σχήμων* < *σχῆμα*].
εύσωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει ανεπτυγμένη σωματική διάπλαση: ~ *άνδρας* ΣΥΝ. ευτραφής, παχύς, καλοθρεμμένος, σωματώδης ΑΝΤ. μικρόσωμος, λιπόσαρκος.
εύτακτος, -η, -ο (λόγ.) **1.** τοποθετημένος με τάξη, τακτοποιημένος ΣΥΝ. νοικοκυρεμένος, συγυρισμένος ΑΝΤ. άτακτος **2.** (για πρόσ.) αυτός που τηρεί την πρέπουσα τάξη, φρόνιμος ΣΥΝ. τακτικός, πειθαρχικός ΑΝΤ. άτακτος, άτσαλος. — **ευτάκτως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *τακτός* (βλ.λ.)].
ευταξία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η τήρηση τής τάξης, η απουσία αταξίας: *η κοινωνική ~* ΣΥΝ. πειθαρχία ΑΝΤ. αταξία, παρεκτροπή.
ευταξίας (ο) {ευταξιών} (εκκλησιαστικό αξίωμα) πρόσωπο που είναι επιφορτισμένο με την τήρηση τής τάξης στην εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *εὐταξία*].
ευτεκνία (η) {χωρ. πληθ.} (για πρόσ.) η γονιμότητα, το να κάνει κανείς πολλά παιδιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔτεκνος* «πολύτεκνος» < *εὐ-* + *τέκνον*].
ευτέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χαμηλή ποιότητα υλικού ή πράγματος: *η ~ τού υφάσματος / τού ρούχου / των υλικών* ΣΥΝ. (καθημ.) φτήνια **2.** (μτφ.) το πολύ χαμηλό επίπεδο, η έλλειψη αξίας **3.** (ειδικότ.) η έλλειψη αξιοπρέπειας: ~ *χαρακτήρα / συμπεριφοράς / ήθους* ΣΥΝ. αναξιοπρέπεια, ποταπότητα, μικρότητα.
ευτελής, -ής, -ές {ευτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευτελέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει χαμηλή τιμή, φθηνός: ~ *κόστος / τιμή / ποσό* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που είναι κατώτερης ποιότητας: ~ *ύφασμα* **3.** (μτφ.) (για μέσα, μεθόδους κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μικροπρέπεια, από ηθική μικρότητα: ~ *κίνητρο / ελατήριο / άνθρωπος* ΣΥΝ. αναξιοπρεπής, ποταπός, φτηνός. — **ευτελώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ξευτιλίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εύκολος στο να πληρωθεί» (κατ' επέκτ. «φθηνός, ασήμαντης αξίας»), < *εὐ-* + *-τελής* < *τέλος* «αξία, πληρωμή»].
ευτελισμός (ο) [μτγν.] ο υποβιβασμός τής αξίας (κάποιου): *ο ~ τού κοινοβουλευτικού ήθους / τής ανθρώπινης ζωής* ΣΥΝ. εξευτελισμός, ταπείνωση ΑΝΤ. εξύψωση. — **ευτελίζω** ρ. [μτγν.].
Ευτέρπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, η εφευρέτιδα και προστάτιδα τής αυλητικής τέχνης **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐ-* + *-τέρπη* < *τέρπω*].
εύτηκτος, -η, -ο αυτός που τήκεται, δηλ. λειώνει, εύκολα: ~ *μέταλλο* ΣΥΝ. δύστηκτος. — **ευτηξία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *τηκτός* < *τήκω* «λειώνω» (βλ.λ.)].
εύτολμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει τόλμη, θαρραλέος ΣΥΝ. σθεναρός, τολμηρός, γενναίος, αποφασιστικός ΑΝΤ. άτολμος. — (λόγ.) **ευτόλμως** επίρρ. [αρχ.]. **ευτολμία** (η) [αρχ.].
ευτονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η άρτια και υγιής κατάσταση των μελών τού ανθρώπινου σώματος, η σωματική ευεξία ΣΥΝ. σφρίγος, σφριγηλότητα ΑΝΤ. ατονία, καχεξία, υποτονικότητα.
εύτονος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.-σπάν.) **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ακμής και ευρωστίας **2.** (για ενέργειες) αυτός που γίνεται με ζήλο και ένταση.
ευτράπελος, -η, -ο **1.** (για ενέργεια, κατάσταση, λόγο προφορικό ή γραπτό) αυτός που προκαλεί γέλιο και ευθυμία: ~ *παρατηρήσεις / ιστορίες / ύφος / αφήγηση* ΣΥΝ. αστείος, φαιδρός, εύθυμος ΑΝΤ. σοβαρός, περισπούδαστος **2.** *ευτράπελα* (τα) αστεία ή γελοία επεισόδια: *τα ~ τής πολιτικής / τής κοσμικής Αθήνας*. — **ευτράπελα** επίρρ., **ευτραπελία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευμετάβλητος – ετοιμόλογος», < *εὐ-* + *-τράπ-ε-λος*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τράπ-ην* τού ρ. *τρέπω*].
ευτραφής, -ής, -ές {ευτραφ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ευτραφέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) εύσωμος και καλοθρεμμένος ΣΥΝ. παχύς, γεμάτος, σωματώδης, παχουλός ΑΝΤ. ισχνός, αδύνατος. — **ευτραφώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοντρός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-τραφής* < *τρέφω*].
ευτρεπίζω ρ. μετβ. {ευτρέπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) **1.** ετοιμάζω στην εντέλεια, τακτοποιώ: ~ *τον χώρο* ΣΥΝ. συγυρίζω, ευπρεπίζω **2.** (μεσοπαθ. *ευτρεπίζομαι*) μεριμνώ με σχολαστικότητα για το ντύσιμό μου, για την εμφάνισή μου ΣΥΝ. καλλωπίζομαι, φτειάχνομαι. — **ευτρεπισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐτρεπής* «έτοιμος, προετοιμασμένος» < *εὐ-* + *-τρεπής* < *τρέπω*].
ευτρεπίστρια (η) {ευτρεπιστριών} (επίσ.) η καθαρίστρια.
ευτροφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η καλή διατροφή **2.** ο ευτροφισμός (βλ.λ.).
ευτροφισμός (ο) ΟΙΚΟΛ. η υπερβολική ανάπτυξη τής χλωρίδας σε υδάτινα οικοσυστήματα, που δέχονται μεγάλες ποσότητες οργανικών απορριμμάτων, οι οποίες δεν μπορούν να ανακυκλωθούν φυσιολογικά, με αποτέλεσμα να αναπτύσσονται πολυάριθμοι μικροοργανισμοί, που καταναλώνουν πολύ οξυγόνο, το οποίο πλέον δεν επαρκεί για τα ψάρια και τους άλλους οργανισμούς τού οικοσυστήματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eutrophication].
ευτύχημα (το) [αρχ.] {ευτυχήματος | χωρ. πληθ.} ευτυχές γεγονός, ευτυχής συγκυρία: *ήταν ~ που δεν πάθαμε τίποτε κατά τη σύγκρουση* ΣΥΝ. καλοτυχία ΑΝΤ. ατύχημα, ατυχία, δυστύχημα, κακοτυχία.
ευτυχής, -ής, -ές {ευτυχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευτυχέστ-ερος, -ατος} **1.** (για πρόσ.) αυτός που αισθάνεται ευτυχία: *είμαι ~ που σας γνωρίζω / σας ξαναβλέπω* || *έπειτα από τόσους κόπους αισθάνομαι ~ βλέποντας το έργο μου να ολοκληρώνεται* ΣΥΝ. ευτυχισμένος ΑΝΤ. δυστυχής **2.** αυτός που δημιουργεί χαρά, που κάνει (κάποιον) ευτυχισμένο: *το ~ γεγονός* (συνήθ. η γέννηση ενός παιδιού ή ο γάμος) || *η ~ στιγμή τής γνωριμίας μας* **3.** αυτός που ευνοείται από την τύχη ή που ανταποκρίνεται στις προσδοκίες: ~ *σύμπτωση / συγκυρία / έκβαση* || (ως ευχή) *ευτυχές το νέο έτος!* ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζικος, (λαϊκ.) γουρλήδικος ΑΝΤ. ατυχής, κακότυχος, κακορίζικος, άμοιρος. — **ευτυχώς** επίρρ. (σημ. 2) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, τύχη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «επιτυχής, τυχερός», < *εὐ-* + *-τυχής* < *τύχη*].
Ευτυχία (η) γυναικείο όνομα.
ευτυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η πλήρης ευχαρίστηση και ικανοποίηση που αισθάνεται κανείς από τη ζωή του: *η ζωή του ήταν γεμάτη ~* || *ατομική / οικογενειακή ~* ΣΥΝ. ευδαιμονία ΑΝΤ. δυστυχία **2.** (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο, πράγμα ή ασχολία που συμβάλλει στην ευτυχία: *τα παιδιά μου είναι η ~ μου* **3.** η καλή τύχη, η ευοίωνη συγκυρία: *τι ~ που σας συνάντησα!* ΣΥΝ. καλοτυχία ΑΝΤ. δυστυχία, κακοτυχία **4.** η αίσια έκβαση των πραγμάτων, η επιτυχία ενός σκοπού: *σας εύχομαι κάθε ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
Ευτύχιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ευτύχης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *εὐτυχία*].
ευτυχισμένος, -η, -ο **1.** αυτός που αισθάνεται ευτυχία: ~ *άνθρωπος / οικογένεια* ΣΥΝ. καλότυχος, μακάριος, όλβιος, ευδαίμων ΑΝΤ. δυστυχής, κακότυχος **2.** αυτός που φέρνει ευτυχία, που είναι γεμάτος ευτυχία: ~ *το νέο έτος!* || *έζησαν μαζί ~ στιγμές*. — **ευτυχισμένα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ισμένος*.
[ΕΤΥΜ. < *ευτυχώ*, κατ' αναλογίαν προς το μεσν. *δυστυχισμένος*].
ευτυχώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {ευτυχείς... | ευτύχησα} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι ή αισθάνομαι ευτυχής, ευδαιμονώ: *ευτύχησαν στη ζωή τους* ΣΥΝ. ευημερώ ΑΝΤ. δυστυχώ **2.** κάνω επιτυχημένες επιλογές, ευστοχώ: *δεν ευτύχησα στη διατύπωση / στην επιλογή των συνεργατών μου* ΣΥΝ. πετυχαίνω ♦ **3.** (μετβ.) (+να) έχω την τύχη, την ευτυχία: *ευτύχησαν να δουν τα παιδιά τους παντρεμένα*.
ευυπόληπτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει υπόληψη, που χαίρει εκτιμήσεως από την κοινωνία: ~ *πολίτης / οικογένεια* ΣΥΝ. αξιότιμος ΑΝΤ. ανυπόληπτος. — **ευυπόληπτα** επίρρ., **ευυποληψία** (η) [μεσν.].
ευφάνταστος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (μειωτ.) αυτός που πλάθει φανταστικά γεγονότα ή μεγαλοποιεί υπαρκτές καταστάσεις: *πρόκειται για ~ άτομο, μην του δίνεις σημασία!* ΣΥΝ. φαντασιόπληκτος ● **2.** αυτός

που χαρακτηρίζεται από ζωηρή και δημιουργική φαντασία: ~ *ερευνητής / ποιητής / αφήγηση.* — **ευφάνταστα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*

Ευφημία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Εὐφήμιος*, που ανάγεται στο αρχ. *εὐφημία* «αποχή από ασεβή γλώσσα – καλή υπόληψη, φήμη»].

ευφημισμός (ο) **1.** ο έπαινος, ο εγκωμιασμός ΣΥΝ. εύφημος μνεία ΑΝΤ. δυσφημισμός, επίκριση **2.** ΓΛΩΣΣ. σχήμα λόγου κατά το οποίο χρησιμοποιείται λέξη με θετική σημασία για να αποφευχθεί η αναφορά σε λέξη που θεωρείται κακή, δυσοίωνη ή απαγορευμένη (ταμπού)· π.χ. *Εύξεινος* (φιλόξενος) *Πόντος* αντί *άξενος* (αφιλόξενος), *γλυκάδι* αντί *ξίδι* κ.ά.· ΦΡ. ***κατ' ευφημισμόν*** με θετικό χαρακτηρισμό αντί για αρνητικό: *«οι φτωχές χώρες ονομάζονται ~ "υπό ανάπτυξη χώρες"»* (εφημ.). — **ευφημιστικός**, -ή, -ό, **ευφημιστικ-ά / -ώς** [1895] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απαυτός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐ-* + *-φημισμός* < *φημίζω*].

εύφημος, -η, -ο επαινετικός, εγκωμιαστικός ΣΥΝ. κολακευτικός· ΦΡ. ***εύφημος μνεία*** βλ. λ. *μνεία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-φημος* < *φήμη*].

εύφλεκτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που εύκολα αναφλέγεται, που παίρνει εύκολα φωτιά: ~ *ύλη / υλικό / μείγμα* || *η βενζίνη είναι ~ υγρό* ΑΝΤ. άφλεκτος **2.** (μτφ. για περιοχή) αυτός στον οποίο μπορεί εύκολα να ξεσπάσει πόλεμος: ~ *ζώνη / επαρχία.* — **εύφλεκτα** επίρρ., **ευφλεκτότητα** (η).

ευφλόγιστος, -η, -ο [1860] (για όπλα ή πυρομαχικά) αυτός που εύκολα εκπυρσοκροτεί. — **ευφλογιστία** (η).

ευφορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η καρποφορία, η γονιμότητα, η πλούσια παραγωγή: *η ~ τής γης* || (μτφ.) *καλλιτεχνική / πνευματική ~* ΣΥΝ. παραγωγικότητα, πολυκαρπία ● **2.** συναίσθημα ή κατάσταση ψυχικής ή σωματικής ευεξίας: *αίσθημα ευφορίας* || *αισθάνομαι έντονη ~* **3.** ΙΑΤΡ. έντονο αίσθημα ευεξίας και αισιοδοξίας, που σημειώνεται κατά την πορεία μιας νόσου και μπορεί να ανταποκρίνεται σε πραγματική ή απατηλή βελτίωση της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφορία, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «η δύναμη τής υπομονής», < *εὔφορος* (βλ.λ.). Η σημ. «ευεξία – καρποφορία» είναι μτγν.].

εύφορος, -η, -ο αυτός που παράγει πολλούς καρπούς, γόνιμος: ~ *χώρα / χωράφι / κάμπος* ΣΥΝ. καρποφόρος, αποδοτικός, καρπερός ΑΝΤ. άγονος, άκαρπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος, ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-φορος* < *φέρω*].

ευφράδεια (η) {χωρ. πληθ.} η άνεση και ευχέρεια στον λόγο: *ρητορική ~* || *μιλώ με ~* ΣΥΝ. ευγλωττία. — **ευφραδής**, -ής, -ές [μτγν.], **ευφραδώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐφραδής* «ακριβολόγος, καλλιεπής» < *εὐ-* + *-φραδής* < *φράζω* «μιλώ» (< **φράδ-jω*). Βλ. κ. *φράση*].

ευφραίνω ρ. μετβ. {εύφραν-α, -θηκα} προκαλώ ευφροσύνη, χαροποιώ: *οι καλές τέχνες ευφραίνουν τις αισθήσεις* || *«οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου»* (Π.Δ. Ψαλμ. 103, 15) ΣΥΝ. τέρπω, ευαρεστώ, γλυκαίνω, καλοκαρδίζω ΑΝΤ. πικραίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὔφρων* «χαρούμενος, ευχαριστημένος» < *εὐ-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

ευφραντικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί ευφροσύνη, που ευφραίνει: ~ *ποτό* ΣΥΝ. απολαυστικός, τερπνός, ευχάριστος ΑΝΤ. δυσάρεστος.

Ευφράτης (ο) ποταμός τής ΝΔ. Ασίας που πηγάζει από όρη τής Τουρκίας και εκβάλλει στον Περσικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ακκαδ. Upratu (πβ. εβρ. Pherât') < u «πολύ» + pratu «φαρδύς, ευρύς»].

Ευφροσύνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Αγλαΐα και τη Θάλεια) **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Φροσύνη, Φρόσω.**
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *εὐφροσύνη* (βλ.λ.)].

ευφροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η βαθιά χαρά, η μεγάλη ψυχική ευχαρίστηση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εὔφρων* «χαρούμενος, ευχαριστημένος» < *εὐ-* + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

ευφρόσυνος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που ευφραίνει, που προκαλεί ψυχική αγαλλίαση, χαρά και ηρεμία: ~ *είδηση / άγγελμα* ΣΥΝ. χαρμόσυνος, (λόγ.) ιλαρός. — **ευφρόσυνα** επίρρ.

ευφυής, -ής, -ές {ευφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευφυέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που είναι πάρα πολύ έξυπνος: ~ *πολιτικός* ΑΝΤ. χαζός, ανόητος, μωρός **2.** αυτός που αποτελεί δείγμα ή αποτέλεσμα έξυπνων συλλογισμών: ~ *κίνηση / χειρισμός / ελιγμός / σύλληψη / εύρημα.* — **ευφυώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, έξυπνος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-φυής* < *φυή* «ανάπτυξη, άνθηση» < *φύομαι* (βλ.λ.)].

ευφυΐα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (α) ο βαθμός εξυπνάδας κάποιου: *έχει πολλή ~* || *δεν χρειάζεται μεγάλη ~ για να καταλάβεις τι σου ζητάω!* || (ειρων.) *έχει ~ κουνουπιού!* (β) η ικανότητα κάποιου να αντιλαμβάνεται και να σκέφτεται γρήγορα και ιδιαιτέρως αποτελεσματικά: *οι χειρισμοί του σ' αυτή την υπόθεση είναι απόδειξη τής ~ του* ΣΥΝ. ευστροφία, οξύνοια, νοημοσύνη ΑΝΤ. βλακεία, χαζομάρα, ανοησία· ΦΡ. ***δείκτης ευφυΐας*** βλ. λ. *δείκτης* **2.** (συνεκδ.) πάρα πολύ έξυπνος άνθρωπος: *πρόκειται για ~, επινοεί τα πιο έξυπνα πράγματα.*

ευφυολόγημα (το) [1896] {ευφυολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} κουβέντα που λέγεται για αστείο ή με περιπαικτική διάθεση και μαρτυρεί ιδιαίτερη εξυπνάδα ΣΥΝ. εξυπνάδα, ευφυολογία ΑΝΤ. κουταμάρα, μωρολόγημα.

ευφυολογία (η) [1877] {ευφυολογιών} το ευφυολόγημα. — **ευφυολόγος** (ο/η) [1877], **ευφυολογώ** ρ. [1882] {-είς...}.

ευφωνία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το ευχάριστο αίσθημα που δημιουργείται στο αφτί από την αρμονική διαδοχή ή τον αρμονικό συνδυασμό των λέξεων με τη σωστή προφορά τους ΑΝΤ. κακοφωνία **2.** (μτγν. σημ.) ΓΛΩΣΣ. η λειτουργία συγκεκριμένων φωνητικών ή φωνολογικών μηχανισμών, με τους οποίους αποφεύγεται η χασμωδία (βλ.λ.), το κακόηχο άκουσμα από την άμεση ακολουθία δύο ή περισσοτέρων φωνηέντων: *το άφησε > τ' άφησε* (έκθλιψη), *του έδωσε > του 'δωσε* (αφαίρεση) ΑΝΤ. κακοφωνία· ΦΡ. ***χάριν ευφωνίας*** για να ακούγεται κάτι εύηχα, να προκαλεί ευχάριστο αίσθημα στο αφτί. — **ευφωνικός**, -ή, -ό, [1859]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έκκρουση.*

εύχαρις, -ις, -ι [αρχ.] {ευχάριτος, εύχαρι(ν) | χωρ. πληθ.} αυτός που έχει χαρούμενη διάθεση: *εμφανίστηκε στην παρέα ~ και γελαστός* ΣΥΝ. χαρωπός, πρόσχαρος, κεφάτος.

ευχαριστήριος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται, λέγεται ή γράφεται σε ένδειξη ευχαριστίας: ~ *επιστολή / δέηση* **2.** ***ευχαριστήριο*** (το) {-ίου | -ίων} επιστολή ή δημοσίευση σε εφημερίδα για την έκφραση ευχαριστιών σε όσους συμπαραστάθηκαν σε μια δύσκολη στιγμή κάποιου.

ευχαρίστηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το αίσθημα βαθιάς ικανοποίησης και χαράς, που προκαλεί κάποιος/κάτι: *το διάβασμα τής δίνει ~* || *βρίσκει μεγάλη ~ στα ταξίδια* ΣΥΝ. χαρά, απόλαυση, αγαλλίαση, (λόγ.) ευαρέσκεια ΑΝΤ. δυσαρέσκεια ● **2.** διάθεση ή θέληση για την πραγματοποίηση μιας ενέργειας: *θα με συνοδεύσετε, αν έχετε την ~;* || *μπορείτε να δώσετε ό,τι έχετε ~.*

ευχαριστία (η) {ευχαριστιών} **1.** η αναγνώριση τής οφειλόμενης ευγνωμοσύνης, χάρης ή εύνοιας (προς κάποιον), η οποία εκφράζεται συνήθ. λεκτικά ή έμπρακτα: *εκφράζω τις ~ μου σε κάποιον* ΑΝΤ. αχαριστία **2.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***Θεία Ευχαριστία*** η κύρια ονομασία τού σημαντικότερου από τα επτά μυστήρια τής Εκκλησίας, που ιδρύθηκε από τον ίδιο τον Ιησού Χριστό κατά τον Μυστικό Δείπνο, το οποίο συνίσταται στην μεταβολή τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα τού Χριστού· η Θεία Μετάληψη / Κοινωνία (β) ***Ημέρα των Ευχαριστιών*** (αγγλ. Thanksgiving Day) επίσημη θρησκευτική γιορτή (η τέταρτη Πέμπτη τού Νοεμβρίου) στις Ηνωμένες Πολιτείες ως έκφραση ευγνωμοσύνης στη θεία καλοσύνη και προστασία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐχαριστῶ* (βλ.λ.). Ο συσχετισμός τού εκκλησ. μυστηρίου με τη λ. *ευχαριστία* προέρχεται από φρ. των Ευαγγελίων (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 26, 27: *καὶ λαβὼν ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες*). Βλ. και την ερμηνεία τού Ι. Χρυσοστόμου *Εἰς τὸν Ματθαῖον* 57, 331, 21-24: *Εὐχαριστία καλεῖται, ὅτι πολλῶν ἐστιν εὐεργετημάτων ἀνάμνησις, καὶ τὸ κεφάλαιον τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας ἐνδείκνυται, καὶ διὰ πάντων παρασκευάζει εὐχαριστεῖν*].

ευχαριστιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη Θεία Ευχαριστία: ~ *άρτος και οίνος / τελετή.* — **ευχαριστιακά** επίρρ.

ευχάριστος, -η, -ο αυτός που είναι, κατά γενική ομολογία, αρεστός, που δημιουργεί συναισθήματα χαράς και ικανοποίησης: ~ *τύπος / ανάμνηση / ταξίδι / βραδιά / νέα / περιβάλλον / δουλειά / συντροφιά* || *βρίσκομαι στην ~ θέση να σας ανακοινώσω ότι σύντομα παντρεύομαι!* ΣΥΝ. (λόγ.) ευάρεστος, τερπνός ΑΝΤ. δυσάρεστος. — **ευχάριστα / ευχαρίστως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-χάριστος* < *χαρίζω* < *χάρις*].

> **ευχάριστα – ευχαρίστως.** Τα δύο επιρρήματα διαφέρουν σημασιολογικώς: το **ευχάριστα** σημαίνει «κατά τρόπο που προκαλεί χαρά και ευχάριστη διάθεση» *(Περάσαμε πολύ ευχάριστα στο ταξίδι – Διασκεδάζεις ευχάριστα ακούγοντας καλή μουσική – Αισθανόμαι πολύ ευχάριστα μαζί τους)*· το **ευχαρίστως** σημαίνει «με προθυμία, με μεγάλη ευχαρίστηση, με χαρά» *(Θα έλθεις μαζί μας στον κινηματογράφο; Ευχαρίστως – Μπορείς να μου πεις τι σημαίνει αυτό στα Αγγλικά; Πολύ ευχαρίστως).* Το *ευχαρίστως* χρησιμοποιείται στην ομιλία ως καταφατική απάντηση ευγενικά εκφρασμένη (ανάλογες απαντήσεις, αντί τού απλού **ναι**, είναι τα **βεβαίως, οπωσδήποτε, με χαρά**).

ευχαριστώ κ. (λαϊκ.) **φχαριστώ** ρ. μετβ. {ευχαριστείς... | ευχαρίστησα, -ούμαι (καθημ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} **1.** εκφράζω τις ευχαριστίες μου, αναγνωρίζω την οφειλόμενη χάρη και την ανταποδίδω λεκτικά σε (κάποιον): ~ *προκαταβολικά / εκ των προτέρων / από τα βάθη τής καρδιάς μου / για τη βοήθειά σου / που ήρθες* || *σε ~ ολόψυχα* ΣΥΝ. ευγνωμονώ ● **2.** (ως επιφών.) τυπική έκφραση ευγένειας, απόκριση σε ήδη διατυπωμένη φιλοφρόνηση, ευχή, εκδήλωση ενδιαφέροντος: *–Χρόνια πολλά! –~ πολύ* || *–Πώς τα πάς; –Καλά, ~* || *–Πάρε ένα γλυκό! ~! / Όχι, ~!* ● **3.** προκαλώ (σε κάποιον) ευχαρίστηση, κάνω (κάποιον) να είναι ικανοποιημένος: *είναι δύσκολο να ευχαριστήσεις όλο τον κόσμο* || *τα ταξίδια τον ευχαριστούν και τον ξεκουράζουν* || *τον ευχαριστεί ν' ακούει απαλή μουσική το βράδυ* || (μεσοπαθ.) *ευχαριστιέμαι το ζεστό μπάνιο* || (χαιρέκακα) *πολύ το φχαριστήθηκα που την πάτησε!* ΣΥΝ. ικανοποιώ, ευαρεστώ ΑΝΤ. δυσαρεστώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐχαριστῶ (-έω)* (αρχ. *εὐχαριστοῦμαι*) < αρχ. *εὐχάριστος*].

ευχέλαιο (το) [μεσν.] {ευχελαί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ένα από τα επτά Μυστήρια τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, διά τού οποίου η θεία χάρη επέρχεται στους ασθενείς ή και σε υγιείς πιστούς από το αγιασμένο έλαιο, με το οποίο τους επιχρίει ο ιερέας **2.** (συνεκδ.) το αγιασμένο έλαιο με το οποίο πραγματοποιείται το μυστήριο.

ευχέρεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να πραγματοποιεί κανείς εύκολα (κάτι), να ενεργεί με άνεση, χωρίς δυσκολία: ~ *λόγου / γραφής / μάθησης / δράσης* ΑΝΤ. δυσχέρεια **2.** η δυνατότητα (που έχει κανείς) να πράξει (κάτι), να ενεργήσει (κατά συγκεκριμένο τρό-

πο): *είναι στη διακριτική σας ~ να αρνηθείτε τη συμμετοχή στον διαγωνισμό* (εξαρτάται από σας) **3.** (ειδικότ.) η οικονομική άνεση και ευρωστία: *οικονομική ~* (καλή οικονομική κατάσταση).

ευχερής, -ής, -ές {ευχερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ευχερέστ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από ευχέρεια: *~ χρήση / πρόσβαση* ΑΝΤ. δυσχερής. — **ευχερώς**, επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εύκολος*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *εὐ-* + *-χερής* < *χείρ* «χέρι». βλ. κ. *δυσχερής*. Το επίθ. είχε αρχικώς τη σημ. τού ανθεκτικού προς τις δυσκολίες, προφανώς κατ' αντιδιαστολή προς το *δυσχερής*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ευχετήριος, -α, -ο κ. (σπάν.) **ευχητήριος** [1894] (συνήθ. για γραπτά κείμενα) αυτός που γράφεται ή αποστέλλεται για την έκφραση ευχών: *~ γράμμα / τηλεγράφημα / κάρτα* ΣΥΝ. ευχετικός.

ευχέτης (ο) [μεσν.], **ευχέτις** (η) {ευχέτ-ιδος | -ιδες, -ίδων} (αρχαιοπρ.) αυτός που προσεύχεται για το καλό των άλλων: *διάπυρος προς Κύριον ~* (φράση που προτάσσεται τής υπογραφής ανωτέρων κληρικών).

ευχετικός, -ή, -ό ο ευχετήριος (βλ.λ.)· ΦΡ. ***ευχετική έγκλιση*** η ευκτική (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική*.

ευχή κ. (λαϊκ.) **ευκή** [μεσν.] (η) **1.** τυπική έκφραση τής ελπίδας ή τής επιθυμίας κάποιου για την ευόδωση μιας ενέργειας ή την ευνοϊκή εξέλιξη των πραγμάτων: *εκφράζω / στέλνω / λέω τις θερμότερες / καλύτερες ~ μου για την επιτυχία σας / για την ονομαστική σας εορτή / για τον καινούργιο χρόνο* ΑΝΤ. απευχή· ΦΡ. (α) ***ευχής έργον*** η επιθυμητή κατάσταση που εκπληρώνει τις προσδοκίες (κάποιου): *θα ήταν ~ να μην είχε εμπλακεί στην υπόθεση αυτή* ΣΥΝ. μακάρι (β) ***κατ' ευχήν*** (*κατ' εὐχήν*, Καλλίνος) σύμφωνα με τις επιθυμίες, τις επιδιώξεις (κάποιου): *τα πράγματα πήγαν ~* (δηλ. είχαν αίσια έκβαση) ΣΥΝ. αισίως, με επιτυχία ΑΝΤ. απροσδόκητα, άσχημα, (λαϊκ.-εκφραστ.) κατά διαβόλου, στράφι (γ) ***δίνω / σφήνω (σε κάποιον) ευχή και κατάρα*** βλ. λ. *κατάρα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η επίκληση τής θείας χάριτος για την προστασία και τη σωτηρία τού ανθρώπου ΣΥΝ. δέηση, αίτηση **3.** (συνεκδ.) η χριστιανική προσευχή για την έκφραση των ευχαριστιών των πιστών ή την επίκληση τής χάριτος τού Θεού ή των αγίων για την προστασία ή θεραπεία πάσχοντος προσώπου: *διαβάζω σε κάποιον μια ~, για να γίνει καλά* **4.** ευλογία που απευθύνεται από πρόσωπα που εμπνέουν σεβασμό προς αυτούς που έχουν υπό την προστασία ή την κηδεμονία τους: *να 'χεις την ~ μου* || *πήρε την ~ τού πατέρα του* ΣΥΝ. ευλογία **5.** (ειδικότ.) η συγκατάθεση, συνήθ. για γάμο: *πήραν την ευχή των γονιών τους και παντρεύτηκαν* ● ΦΡ. (α) (οικ.-ευφημ.) ***στην ευχή*** σε ερωτήσεις, ως έκφραση αγανάκτησης ή αμηχανίας: *πού ~ ήσουν (και σε περιμένω τόση ώρα);* || *τι ~ έκανες;* ΣΥΝ. στο καλό, στον διάολο (β) ***(άι) στην ευχή / να πάρει η ευχή!*** (ευφημιστικά) ως έκφραση αγανάκτησης· ηπιότερη έκφραση αντί τού *άι στο(ν) διάολο* (γ) ***να πας / πήγαινε στην ευχή (τού Θεού)*** να πας στο καλό· προς κάποιον που φεύγει.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προσευχή, επίκληση (των θεών) – δεσμευτικός όρκος», < *εὔχομαι*].

ευχήθηκα ρ. → εύχομαι

ευχολόγιο (το) [μεσν.] {ευχολογί-ου | -ων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό βιβλίο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που περιέχει το τελετουργικό τυπικό των διαφόρων ακολουθιών και τις ανάλογες κατά περίσταση ευχές· διακρίνεται σε *Μέγα Ευχολόγιο* και *Μικρό Ευχολόγιο* ή *αγιασματάρι* **2.** (μειωτ.-συνήθ. στον πληθ.) λόγια που εκφράζουν περισσότερο ευχές, ελπίδες για αίσια εξέλιξη παρά βάσιμες εκτιμήσεις για την πραγματικότητα: *ακούσαμε μάλλον ευχολόγια, παρά συγκεκριμένες και ρεαλιστικές προτάσεις*. — **ευχολογικός, -ή, -ό** [1891].

εύχομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {ευχήθηκα} (+σε) ♦ (μετβ.) **1.** εκφράζω την επιθυμία ή την ελπίδα μου (να συμβεί ή να μη συμβεί κάτι): *~ καλά Χριστούγεννα / υγεία και ευτυχία / βίον ανθόσπαρτον / τα βέλτιστα* (βλ. λ. *βέλτιστος*) || *σας ~ ό,τι καλύτερο / καλό ταξίδι* || *σου ~ να πάνε όλα καλά / καλές δουλειές* **2.** ελπίζω: *~ να έρθουν όλα όπως τα θέλω / να μην αναγκαστώ να χρησιμοποιήσω βία* ΑΝΤ. απεύχομαι **3.** δίνω την ευχή μου, την ευλογία μου σε (κάποιον): *ήρθε ο πατέρας τής νύφης, για να την ευχηθεί* ΣΥΝ. ευλογώ ΑΝΤ. καταριέμαι **4.** επιζητώ με επίκληση τού Θεού τη θεία εύνοια και προστασία: *~ να σ' έχει ο Θεός καλά* ♦ **5.** (αμετβ.) εκφράζω ευχές σε (κάποιον): *να ευχηθούμε στους νεονύμφους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, ευκτική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *eug^wh- / *weg^wh- «αναγγέλλω, απευθύνομαι μεγαλοφώνως», πβ. σανσκρ. vaghát- «εύχεται», λατ. voveo «εύχομαι» (> γαλλ. vouer, ισπ. votar), votum «ευχή» (πβ. γαλλ. de-votion «αφοσίωση», ισπ. boda «γάμος») κ.ά. Ομόρρ. *εὐχ-ή, εὐκ-ταῖος, εὐκ-τήριος* κ.ά.].

εύχρηστος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί εύκολα να χρησιμοποιηθεί: *~ εργαλείο / συσκευή* ΣΥΝ. χρηστικός ΑΝΤ. δύσχρηστος **2.** αυτός που βρίσκεται σε συχνή χρήση, που απαντά σε μεγάλη συχνότητα: *~ λέξη* ΑΝΤ. άχρηστος. — **ευχρηστία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *χρηστός* < *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ»].

ευχρηστώ ρ. αμετβ. {ευχρηστεί...} είμαι σε συχνή χρήση: «*συγκεκομμένοι τύποι που μόνον επιφωνηματικώς ευχρηστούν*».
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εὐχρηστῶ (-έω)* < αρχ. *εὔχρηστος*].

εύχυμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει πολλούς χυμούς, ο πολύ ζουμερός ΣΥΝ. χυμώδης.

ευψυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γενναιότητα τού φρονήματος, η σθεναρή και θαρραλέα στάση (κυρ. κατά την αντιμετώπιση επικίνδυνων και δύσκολων περιστάσεων): *η ~ των αγωνιστών / των στρατιωτών*.

εύψυχος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που επιδεικνύει υψηλό φρόνημα και θάρρος, που δεν καταβάλλεται εύκολα ΣΥΝ. ανδρείος, γενναίος, γενναιόψυχος, θαρραλέος, εύτολμος, σθεναρός ΑΝΤ. δειλός, λιπόψυχος, άτολμος· ΦΡ. ***ελεύθερον το εύψυχον*** (*ἐλεύθερον τὸ εὔψυχον*, Θουκ. *Ἐπιτάφιος Περικλέους*) (ως στρατιωτικό έμβλημα) το υψηλό φρόνημα και το θάρρος προϋποθέτουν να αισθάνεται κανείς ελεύθερος, η γενναιότητα είναι χαρακτηριστικό των ελευθέρων.

ευώδης, -ης, -ες {ευώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που αναδίδει ευχάριστη μυρωδιά, που είναι ωραία και λεπτά αρωματισμένος ΣΥΝ. ευωδιαστός, μυρωδάτος, εύοσμος, μοσχομυρισμένος ΑΝΤ. δύσοσμος, δυσώδης, κάκοσμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης,-ης, -ες, οσμή, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *-ώδης* < *ὄζω* «μυρίζω», βλ. κ. *-ώδης*].

ευωδία [αρχ.] (λόγ.) κ. (καθημ.) **ευωδιά** (η) η ευχάριστη οσμή: *η ~ των ανθισμένων λουλουδιών / των φρεσκοπλυμένων ρούχων* ΣΥΝ. μοσχοβολιά ΑΝΤ. δυσοσμία, κακοσμία.

ευωδιάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} αποπνέω ευχάριστη οσμή, δημιουργώ ευχάριστη αίσθηση στην όσφρηση: *ευωδιάζει το γιασεμί / η γαρδένια στις αυλές* ΣΥΝ. μοσχομυρίζω, μοσχοβολώ ΑΝΤ. βρομώ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *εὐωδῶ (-έω)* < αρχ. *εὐώδης* (βλ.λ.)].

ευωδιαστός, -ή, -ό αυτός που ευωδιάζει: *~ φαγητό / σκεπάσματα* ΣΥΝ. μυρωδάτος, αρωματικός.

ευώνυμο (το) {ευωνύμ-ου | -ων} ΒΟΤ. γένος αγγειόσπερμων δικότυλων φυτών, που περιλαμβάνει 170 περίπου είδη θάμνων, αναρριχητικών και μικρών δέντρων, ιθαγενή τής εύκρατης Ασίας, τής Β. Αμερικής και τής Ευρώπης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *(ἡ) εὐώνυμος / (τὸ) εὐώνυμον (δένδρον)* < αρχ. επίθ. *εὐώνυμος* (βλ.λ.)].

ευώνυμος, -ος, -ο (λόγ.-ευφημ.) αριστερός: *η ~ πτέρυγα μάχης* || *το ευώνυμον κέρας* (παρατάξεως) || *εκ δεξιών και εξ ευωνύμων* (από τα δεξιά και από τα αριστερά). — **ευωνύμως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐ-* + *ὠνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Για τον ευφημιστικό χαρακτήρα τής λ., βλ. λ. *αριστερός*].

ευωχία (η) {ευωχιών} (λόγ.) ζωηρό γλέντι με πλούσιο φαγοπότι ΣΥΝ. συμπόσιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *εὐωχοῦμαι* (βλ.λ.)].

ευωχούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ευωχείσαι... | ευωχήθηκα} ξεφαντώνω σε γλέντι με πλούσιο φαγοπότι ΣΥΝ. διασκεδάζω, γλεντοκοπώ, συμποσιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *εὐωχοῦμαι (-έο-)* (μτγν. *εὐωχῶ*), σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *εὖ ἔχω* «βρίσκομαι σε καλή κατάσταση, ευδαιμονώ, καλοπερνώ»].

έφα ρ. → έφη

έφαγα ρ. → τρώω

εφαλτήριο (το) [1855] {εφαλτηρί-ου | -ων} **1.** ΑΘΛ. όργανο γυμναστικής με σχεδόν κυλινδρικό σχήμα και μαλακή επίστρωση στην επιφάνειά του, που τοποθετείται οριζόντια στο έδαφος και χρησιμοποιείται για άλματα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως βάση, για την επίτευξη άλλου σκοπού: *χρησιμοποίησε τη θέση τού πανεπιστημιακού καθηγητή ως ~ για την πολιτική του ανέλιξη* || «*το συνέδριο τού κόμματος θα μπορούσε να αποτελέσει ~ για μια νέα δυναμική πορεία*» (εφημ).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφάλλομαι* «πηδώ, εφορμώ, τινάζομαι πάνω» < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἅλλομαι* (βλ. κ. *άλμα*)].

εφάμιλλος, -η, -ο (+γεν. / +με) αυτός που στην αναμέτρηση ή αντιπαραβολή με κάτι άλλο αναδεικνύεται ισάξιος: *τα ελληνικά προϊόντα είναι ~ των ξένων* || *δεν είναι ~ αξίας οι δύο διεκδικητές* ΣΥΝ. ανταγωνιστικός. — **εφάμιλλα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *-άμιλλος* < *ἅμιλλα*].

εφάπαξ επίρρ. **1.** (συνήθ. για χρηματικά ποσά) που καταβάλλονται άπαξ διά παντός, με μία μόνο δόση και όχι τμηματικά, κατά διαστήματα: *εγκρίθηκε ένα ~ ποσό για τους συνταξιούχους τού Ι.Κ.Α.* || *θα τους καταβληθεί ~ αποζημίωση* **2. εφάπαξ** (το) το χρηματικό ποσό που, σύμφωνα με την υπάρχουσα νομοθεσία, καταβάλλεται σε υπάλληλο που αποχωρεί από δημόσια υπηρεσία και συνταξιοδοτείται.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἅπαξ*].

εφάπλωμα (το) {εφαπλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) το πάπλωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐφαπλῶ (-όω)* «απλώνω πάνω σε κάτι» < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἁπλῶ* < *ἁπλόος*].

εφαπλωματοποιός (ο) [1874] (λόγ.) αυτός που φτειάχνει παπλώματα, ο παπλωματάς.

εφάπτομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ.} (+γεν.) **1.** έχω κοινά σημεία επαφής ή ταύτισης με (κάποιον/κάτι): ♦ (αμετβ.) *οι ιδέες μας εφάπτονται πλήρως* || *τα δύο σπίτια εφάπτονται στην ανατολική πλευρά* || ♦ (μετβ.) *η ευθεία εφάπτεται τού κύκλου* **2.** ΓΕΩΜ. ***εφαπτομένη*** (η) ευθεία ή γραμμή ή επίπεδο που έχει ένα μόνο κοινό σημείο με μία καμπύλη ή επιφάνεια (στην περιοχή τού σημείου αυτού): *~ κύκλου / καμπύλης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ* (< *ἐπι-*) + *ἅπτω / -ομαι* (βλ.λ.). Η γεωμ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. tangente].

εφαρμογή (η) [μτγν.] **1.** η τοποθέτηση (πράγματος πάνω σε άλλο) κατά τρόπον ώστε να εφάπτεται σε αυτό: *η ~ τού καθρέφτη στο πλαίσιο τής κορνίζας* || *η ~ τού επιδέσμου στο τραύμα* **2.** (γενικότ.) η τοποθέτηση: *η ~ τού συνδετικού υλικού στους αρμούς* **3.** η κατάλληλη κατασκευή (πράγματος), ώστε να έχει τις σωστές αναλογίες, το σχήμα ή τη μορφή που ταιριάζει: *κακή / άψογη ~* || *η τέλεια ~ τού παντελονιού / τής φούστας* **4.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) εργασία που αποσκοπεί στο να δώσει σε κάτι τις σωστές διαστάσεις, ώστε να μπορεί να εφαρμόζει ακριβώς σε κάτι άλλο (β) το αποτέλεσμα τής παραπάνω εργασίας ● **5.** η υλοποίηση, πραγματοποίηση: *η ~ τού κυβερνητικού προγράμματος / μιας συμφωνίας / μιας συνθήκης / μιας μεθόδου / των διατάξεων / των κανόνων / μιας στρατηγικής* || *αυτή η ανακάλυψη θα βρει*

ευρύ πεδίο εφαρμογής || *η ~ μιας θεωρίας στην πράξη* || *η σωστή ~ των νόμων* ΣΥΝ. εκτέλεση **6.** η πρακτική αξιοποίηση, χρήση: *η ~ νέων τεχνολογιών / επιστημονικών ανακαλύψεων* || *η πληροφορική βρίσκει πολλές ~ στην εκπαίδευση, την εκδοτική, στα συστήματα επικοινωνίας* **7.** ΠΛΗΡΟΦ. πρόγραμμα με το οποίο μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε τον υπολογιστή για συγκεκριμένη εργασία **8.** ΦΥΣ. ***σημείο εφαρμογής*** (ενν. *μιας δύναμης*) το σημείο στο οποίο ασκείται μια δύναμη.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «προσαρμογή, ρύθμιση», < αρχ. *εφαρμόζω* (βλ.λ.). Η σημ. τής υλοποιήσεως μιας απόφασης αποδίδει το γαλλ. application, ενώ ο όρ. τής πληροφορικής αποδίδει το αγγλ. application].

εφαρμόζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {εφάρμοσ-α (λόγ. εφήρμοσα), -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος (λόγ. εφηρμοσμένος)} ♦ **1.** (αμετβ.) έχω κατάλληλες αναλογίες, σχέδιο ή μορφή με την επιφάνεια με την οποία έρχομαι σε επαφή, ώστε να ταιριάζω: *το σακάκι δεν εφαρμόζει καλά στους ώμους και θέλει στένεμα* || *το κλειδί εφαρμόζει στην κλειδαριά* ΣΥΝ. προσαρμόζομαι, ταιριάζω, εφάπτομαι ♦ (μετβ.) **2.** τοποθετώ (κάτι) ακριβώς πάνω σε μία επιφάνεια, ώστε να εφάπτεται σε αυτήν: *~ τον επίδεσμο πάνω στο τραύμα* ● **3.** ακολουθώ στην πράξη, θέτω σε ενέργεια ή ισχύ (θεωρητικό σχήμα, συλλογισμό κατάλληλο για συγκεκριμένη περίπτωση): *κάθε κυβέρνηση εφαρμόζει το δικό της πολιτικό πρόγραμμα* || *~ απόφαση / τον νόμο / μέθοδο / τα διδάγματα κάποιου / συμφωνία* ΣΥΝ. ενεργοποιώ, υλοποιώ, πραγματώνω **4.** (ειδικότ.) χρησιμοποιώ: *~ σκληρά μέτρα / βία / πιέσεις / μια μέθοδο / τακτική* ΣΥΝ. ασκώ **5.** (η μτχ. ***εφαρμοσμένος***, *-η, -ο*) (επιστημονικός κλάδος) που έχει ως αντικείμενο την πρακτική αξιοποίηση των αντίστοιχων θεωρητικών δεδομένων: *~ γλωσσολογία / ψυχολογία / μαθηματικά* || *~ τέχνες* (οι διακοσμητικές τέχνες, το μηχανικό σχέδιο, η φωτογραφία κ.ά.).

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ταιριάζω, είμαι κατάλληλος», < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἁρμόζω* (βλ.λ.). Οι σημ. 3, 4 είναι μτγν. Η σημ. 5 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. applied].

εφαρμόσιμος, -η, -ο [1861] **1.** αυτός που μπορεί να εφαρμοστεί, να χρησιμοποιηθεί στην κατάλληλη περίπτωση: *~ θεωρία* **2.** (ειδικότ.) αυτός που μπορεί να αποφέρει πρακτικό αποτέλεσμα, που μπορεί να πραγματοποιηθεί: *~ πρόγραμμα / πολιτική / στόχος* ΣΥΝ. πραγματοποιήσιμος, εφικτός, κατορθωτός, εκτελέσιμος ΑΝΤ. ανεφάρμοστος, ανέφικτος.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. applicable].

εφαρμοστέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να εφαρμοστεί: *το ~ Δίκαιο* || *τα ~ μέτρα.*

[ΕΤΥΜ. Ρηματικό επίθ. τού ρ. *εφαρμόζω* (βλ. λ. *-τέος*)].

εφαρμοστήριο (το) {εφαρμοστηρ-ίου | -ίων} τμήμα μηχανουργείου όπου τα διαμορφωμένα μεταλλικά κομμάτια προσαρμόζονται στο αυτοκίνητο.

εφαρμοστής (ο) [1849] τεχνίτης ειδικευμένος στη χρήση σιδηρουργικών μηχανημάτων ή στη συναρμολόγηση και σύνδεση μηχανών και μηχανικών εξαρτημάτων.

εφαρμοστός, -ή, -ό [1833] (συνήθ. ρούχο) που εφαρμόζει ακριβώς πάνω στο σώμα, ώστε να διαγράφεται το σχήμα τού σώματος· έχει στενό κόψιμο κατ' αντιδιαστολή προς τα φαρδιά, άνετα ρούχα: *~ παντελόνι / φούστα / σακάκι* ΣΥΝ. κολλητός, στενός. — **εφαρμοστά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. ajusté].

εφαψίας (ο) {εφαψιών} (λόγ.) πρόσωπο (κατά κανόνα άνδρας) το οποίο αισθάνεται ηδονή αγγίζοντας μέρη τού σώματος άλλων (συνήθ. γυναικών) εκμεταλλευόμενο τον συνωστισμό (κυρ. σε μέσα μαζικής μεταφοράς) ΣΥΝ. (λαϊκ.) κολλητηρ(ι)τζής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπτω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔφαψις* < *ἐφάπτω*].

εφέ (το) {άκλ.} **1.** (κυρ. στον κινηματογράφο) κάθε εντυπωσιακό σκηνοθετικό στοιχείο, που αποσκοπεί στη δημιουργία ψευδαισθήσεων: *ειδικά / οπτικά / ηχητικά / φωτιστικά ~* **2.** (μειωτ.) οτιδήποτε αποσκοπεί στον εύκολο εντυπωσιασμό **3.** (συνεκδ.) η ισχυρή εντύπωση που προκαλείται από σκοπίμως τονισμένα εξωτερικά χαρακτηριστικά: *τα κοσμήματα που φοράει, αν και ψεύτικα, κάνουν μεγάλο ~.* — **εφετζής** (ο), **εφετζού** (η), **εφετζήδικος, -η, -ο.**

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. effet «αποτέλεσμα» < λατ. effectus, μτχ. τού ρ. efficio «επιτελώ, διαπράττω»].

Ε.Φ.Ε. (η) Ελληνική Φωτογραφική Εταιρεία.

εφεδρεία (η) {εφεδρειών} **1.** ΣΤΡΑΤ. τμήμα τής κύριας στρατιωτικής δύναμης, που βρίσκεται σε ετοιμότητα στα μετόπισθεν, για να επέμβει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης· ΦΡ. ***μπαίνω / βγαίνω στην εφεδρεία*** παύω να είμαι μάχιμος κ. (μτφ.) παύω να είμαι ενεργός σε κάτι, δεν είμαι στο επίκεντρο των εξελίξεων, τής δράσης κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των πολιτών που έχουν στρατεύσιμη ηλικία και μπορούν να ανακληθούν σε περίοδο επιστράτευσης στο στρατιωτικό σώμα όπου υπηρέτησαν τη θητεία τους **3.** (μτφ.) οτιδήποτε βάζει κανείς στην άκρη, για να το χρησιμοποιήσει σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης ως εναλλακτική λύση: *έχω κάποια χρήματα ~* || *μερικά σχέδια ~* ΣΥΝ. απόθεμα, παρακαταθήκη **4.** (μτφ.) ***εφεδρείες*** (οι) (α) αυτοί που δεν βρίσκονται στην πρώτη γραμμή δράσεως λόγω ηλικίας ή ανικανότητας και παρακολουθούν τις εξελίξεις ως θεατές με δικαίωμα επέμβασης μόνον όταν η κρισιμότητα τής κατάστασης το απαιτεί: *οι ~ τού κόμματος* (β) οι αναπληρωματικοί αθλητές στα ομαδικά αθλήματα: *οι χρυσές ~ τής ομάδας έδωσαν τη νίκη* ΣΥΝ. ρεζέρβες.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφεδρεύω* < *ἔφεδρος*].

εφεδρικός, -ή, -ό [1895] αυτός που βρίσκεται στην εφεδρεία και προορίζεται να χρησιμοποιηθεί σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, όταν το κύριο δυναμικό έχει αχρηστευθεί: *~ δυνάμεις / στρατεύματα / διάδρομος προσγειώσεως / γεννήτρια / τροχός.* — **εφεδρικ-ά / -ώς** επίρρ.

έφεδρος, -η, -ο {κ. εφέδρ-ου | -ων -ους} ΣΤΡΑΤ. (α) πολίτης που μετά την εκπλήρωση τής ενεργού στρατιωτικής του υπηρεσίας ανήκει σε μία από τις εφεδρικές κλάσεις (β) μη μόνιμος βαθμοφόρος στρατιωτικός, που εκπαιδεύτηκε σε ειδική στρατιωτική σχολή και μετά τη λήξη τής στρατιωτικής του θητείας επανέρχεται στο στράτευμα σε καιρό επιστράτευσης: *~ ανθυπολοχαγός* (ή *δόκιμος*) / *λοχίας* || *σχολή εφέδρων αξιωματικών.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που κάθεται πάνω σε κάτι», < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *-εδρος* < *ἕδρα*. Η λ. δήλωσε συν τω χρόνω και αυτόν που κάθεται δίπλα σε κάτι, επομένως και τον ευρισκόμενο εν αναμονή].

Ε.Φ.Ε.Ε. (η) Εθνική Φοιτητική Ένωση Ελλάδας.

εφεκτικός, -ή, -ό αυτός που παρουσιάζει δισταγμό, που αμφιταλαντεύεται και εκφράζει επιφυλάξεις ΣΥΝ. διστακτικός, επιφυλακτικός, αναποφάσιστος, αναβλητικός· ΦΡ. ΦΙΛΟΣ. ***εφεκτικός φιλόσοφος*** καθένας από τους σκεπτικούς φιλοσόφους, οι οποίοι φρονούσαν ότι ήταν αδύνατη η γνώση των πραγμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐπέχω* «συγκρατώ, διστάζω»].

εφεκτικότητα (η) [1852] {χωρ. πληθ.} η διστακτικότητα, η συγκράτηση λόγω αμφιταλαντεύσεων ή επιφυλάξεων: *η ~ των λόγων του / των κρίσεων που κατά καιρούς διατυπώνει* ΣΥΝ. αμφιταλάντευση.

εφελκίδα (η) ΙΑΤΡ. η σκληρή, μαυρειδερή κρούστα που σχηματίζεται πάνω σε μια πληγή για την αναπλήρωση και την αποκατάσταση τού χαμένου δερματικού ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κάκαδο, κρούστα.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐφελκίς, -ίδος* < αρχ. *ἐφέλκω*].

εφελκυσμός (ο) ΜΗΧΑΝ. η ταυτόχρονη άσκηση δύο οριζόντιων εσωτερικών, ίσων και αντίθετων δυνάμεων (= τάσεων) στο ίδιο σώμα (δοκούς, πλάκες τεχνικών έργων), που τείνουν να το επιμηκύνουν ή να το διασπάσουν· ο υπολογισμός αυτών των δυνάμεων διασφαλίζει την αντοχή τού έργου. — **εφελκυστικός, -ή, -ό** [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἐφέλκω*. Ο μηχαν. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. traction].

εφελκύω ρ. μετβ. {εφείλκυσα, εφελκύσθηκα} (αρχαιοπρ.) τραβώ προς το μέρος μου, φέρνω κοντά μου ΣΥΝ. έλκω, σύρω, προσελκύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελκύω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφέλκω* > *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἕλκω*].

εφέμ κ. **εφ-εμ** (τα) {άκλ.} (αγγλ. F.M.) **1.** η διαμόρφωση τής συχνότητας των ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων, κατά την οποία τροποποιείται διαρκώς η συχνότητα που φέρει το ραδιοφωνικό σήμα μέχρι τη λήψη του από τον ραδιοφωνικό δέκτη **2.** οι ραδιοφωνικές συχνότητες: *η μπάντα των ~* ΣΥΝ. ερτζιανά.

[ΕΤΥΜ. Από τα αρχικά τού αγγλ. όρου Frequency Modulation «Διαμόρφωση Συχνότητας»].

εφέντης (ο) • αφέντης

εφεξής επίρρ. (λόγ.) **1.** από εδώ και στο εξής, στο μέλλον, από εδώ και πέρα: *δήλωσε ότι δεν θα ανεχθεί ~ άλλες αργοπορίες στην εργασία* **2.** (α) ΜΑΘ. ***εφεξής αριθμοί*** οι αριθμοί που έχουν μεταξύ τους διαφορά μιας μονάδας (β) ΓΕΩΜ. ***εφεξής γωνίες*** δύο γωνίες που έχουν κοινή κορυφή, κοινή πλευρά και οι μη κοινές πλευρές βρίσκονται εκατέρωθεν τής κοινής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξής, έχω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφεξῆς* < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἑξῆς*].

έφεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η έντονη τάση, η ροπή που διαθέτει κανείς προς την καλλιέργεια και ανάπτυξη ιδιαίτερης δεξιότητας ή τομέα: *έχω ~ στις ξένες γλώσσες / στα μαθηματικά / στον χορό* ΣΥΝ. κλίση ● **2.** ΝΟΜ. ένδικο μέσο το οποίο ασκείται σε ανώτερο δικαστήριο από εκείνο που εξέδωσε την απόφαση και με το οποίο επιδιώκεται η εξαφάνιση τής πρωτόδικης απόφασης προκειμένου να αναβιώσει η εκκρεμοδικία τής αγωγής και να εκδικαστεί εκ νέου η υπόθεση στην ουσία της.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἔφεσις* < *ἐφίημι* «παροτρύνω, παρορμώ» < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ἵημι* (βλ. κ. *αφήνω*). Η δικαστική σημ. είναι ήδη αρχ. και οφείλεται στη σημ. «αναφέρω (κάποιον) στο δικαστήριο» τού ρ. *ἐφίημι*. Επίσης αρχ. είναι και η σημ. «τάση, ροπή»].

εφεσιβάλλω ρ. αμετβ. [1854] {εφεσίβ-αλα, -λήθηκα, (λόγ.) εφεσιβεβλημένος} ΝΟΜ. προσβάλλω (δικαστική απόφαση) ασκώντας έφεση (πβ. λ. *αναιρεσιβάλλω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βάλλω.*

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. interjeter appel].

> **εφεσιβάλλω ή εφεσιβολώ;** Το **βάλλω**, όπως και τα άλλα ρήματα, δεν συντίθεται απευθείας με λέξη άλλη από πρόθεση (*ανα-βάλλω, προ-βάλλω, επι-βάλλω* κ.λπ.). Σε κάθε άλλη περίπτωση –πλην των προθέσεων– το σύνθετο που προκύπτει είναι στην πραγματικότητα **παρα-σύνθετο**, δηλ. παράγεται υστερογενώς από ονοματικό σύνθετο. Παραδείγματα με το *βάλλω*: *κεραυνός + βάλλω > κεραυνοβόλος* > ρ. **κεραυνοβολώ** (όχι **κεραυνοβάλλω*!)· *άγκυρα + βάλλω > αγκυροβόλος* (πβ. *αγκυροβόλιο*) > ρ. **αγκυροβολώ** (όχι **αγκυροβάλλω*!)· *πυρ + βάλλω > πυροβόλος* > ρ. *πυροβολώ* (όχι **πυροβάλλω*!) κ.ο.κ. Άρα και **εφεσιβολώ** θα έπρεπε να είχε επικρατήσει αντί τού **εφεσιβάλλω**, όταν πλάστηκε η λ. στα μέσα τού 19ου αιώνα.

εφεσίβλητος, -η, -ο [1833] ΝΟΜ. ο διάδικος εναντίον τού οποίου στρέφεται το ένδικο μέσο τής έφεσης.

εφέσιμος, -η, -ο [μτγν.] ΝΟΜ. αυτός κατά τού οποίου είναι δυνατόν να ασκηθεί έφεση: *~ απόφαση.*

Έφεσος (η) {Εφέσου} αρχαία ελληνική πόλη τής Δ. Μικράς Ασίας στο Αιγαίο Πέλαγος, με σημαντική πολιτιστική προσφορά. — **Εφέσιος** (ο) [μτγν.], **Εφέσια** (η), **εφεσιακός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

εφέστιος, -α, -ο (για θεούς τής αρχαιότητας) αυτός τού οποίου το άγαλμα βρίσκεται κοντά στην πατρογονική εστία, επειδή θεωρείται προστάτης τής οικογενειακής ζωής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφ-* (< *επι-*) + *-έστιος* < *εστία*].

εφετεινός, -ή, -ό → εφετινός

εφετείο (το) [1833] ΝΟΜ. δευτεροβάθμιο δικαστήριο, το οποίο είναι αρμόδιο για την εκδίκαση εφέσεων κατά αποφάσεων πρωτοβάθμιων δικαστηρίων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cour d'appel].

εφετζήδικος, -η, -ο → εφέ

εφετζής (ο) → εφέ

εφετζού (η) → εφέ

εφέτης (ο/η) {(θηλ. εφέτου) | εφετών} ο ανώτερος δικαστικός λειτουργός που αποτελεί μέλος εφετείου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «διοικητής». < *εφίημι* «παροτρύνω, παρορμώ» < *έφ-* (< *επι-*) + *ίημι*. Η σημερινή σημ. πρωτοαπαντά στις *Νεαρές* τού Ιουστινιανού].

εφετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εκφράζει έφεση, επιθυμία, ευχή **2.** ΓΛΩΣΣ. ***εφετικό ρήμα*** καθένα από τα ρήματα τής Αρχ. Ελληνικής, που δηλώνουν επιθυμία (π.χ. *βούλομαι, επιθυμώ, εφίεμαι* κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *εφίεμαι* «επιθυμώ, ποθώ», μέση φωνή τού ρ. *εφίημι* < *έφ-* (< *επι-*) + *ίημι*].

εφετινός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **φετινός** αυτός που σχετίζεται με το τρέχον έτος, με τη χρονιά που διανύουμε: ~ *μόδα* / *τάση* / *συγκομιδή* / *παράσταση* / *φεστιβάλ* ΑΝΤ. περυσινός.

εφέτος κ. **φέτος** επίρρ. αυτό τον χρόνο, το έτος που διανύουμε (πβ. *τού χρόνου*, λ. *χρόνος* κ. λ. *πέρσι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μεθαύριο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. φρ. *επ' έτος*, με δάσυνση κατ' αναλογίαν προς φρ. όπως *εφ' ημέραν, εφ' όσον* κ.ά.].

> **εφέτος αντί επέτος!** Δοθέντος ότι η λ. **εφέτος** προέρχεται από τη φρ. *επί* + *έτος*, θα έπρεπε να είναι *επ' έτος* > **επέτος**, αφού η λ. έτος δεν δασύνεται, ώστε να δικαιολογεί το **εφ'** αντί τού **επ'** (πβ. **επέτειος, επετηρίδα**). Ωστόσο, ήδη από τα αρχαία χρόνια, από τον 2ο αιώνα μ.Χ. εμφανίζονται σε παπύρους χρήσεις **εφ-έτειος** αντί τού *επ-έτειος* και **εφ-ετινός** αντί τού *επ-ετινός*, και **καθ' έτος** αντί *κατ' έτος*, **εφ' έτη** αντί *επ' έτη* κ.ά. Τέτοιες χρήσεις δείχνουν ότι από νωρίς επέδρασαν αναλογικά στο *επ' έτος* φράσεις όπου η πρόθ. *επί* εμφανιζόταν ως **εφ-** (μπροστά από δασυνόμενη λέξη) και το έτρεψαν σε *εφ' έτος* / *εφέτος*. Τέτοιες φράσεις θα μπορούσαν να είναι τα *εφ' ημέραν, εφ' όσον, εφ' εξής* κ.τ.ό. Έτσι, για μια ακόμη φορά, η χρήση υπερίσχυσε τού «ορθού», έστω και αν στη *Σούδα*, το περίφημο βυζαντινό λεξικό τού 10ου αι., παρατηρείται «*επέτος γὰρ δεῖ λέγειν τὸν ἐνεστῶτα καιρόν, οὐχὶ διὰ τοῦ Φ ἀλλὰ διὰ τοῦ Π*», και ο γνωστός λεξικογράφος Γεώργιος Ζηκίδης σημειώνει «*ἐφέτος· φέρεται ἐν τῷ παρηκμακότι ἑλληνισμῷ. δοκιμώτερον δ' εἶνε τὸ ἐπέτος ἢ ἐπ' ἔτος*».

εφεύρα ρ. → εφευρίσκω

εφευρέθηκα ρ. → εφευρίσκω

εφεύρεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** η επινόηση νέας συσκευής, μεθόδου, διαδικασίας κ.λπ.: *η ~ τού τηλεφώνου / τού τηλεγράφου* ΣΥΝ. ευρεσιτεχνία **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το επινόημα, το αποτέλεσμα τής επινοητικής διαδικασίας τού ανθρώπου: *το τηλέφωνο ήταν ~ τού Γκράχαμ Μπελ* || (ειρων.) «*η ~ τής αντιπαροχής, που εφαρμόστηκε κατά παγκόσμια πρωτοτυπία στην Ελλάδα...*» (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω, βρίσκω*.

εφευρέτης (ο) [μτγν.] {εφευρετών}, **εφευρέτρια** (η) [1889] {εφευρετριών} πρόσωπο που έχει κάνει μία ή περισσότερες εφευρέσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.

εφευρετικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει την ικανότητα να εφευρίσκει, να επινοεί: ~ *μυαλό* / *άνθρωπος* ΣΥΝ. επινοητικός, πολυμήχανος, ευρεσίτεχνος. — **εφευρετικότητα** (η) [1849]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρίσκω*.

εφεύρημα (το) [μτγν.] {εφευρήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αποτέλεσμα τής εφευρετικής διαδικασίας, ό,τι εφευρίσκει κανείς ΣΥΝ. επινόηση.

εφευρίσκω ρ. μετβ. {εφεύρα (λόγ. εφηύρα), εφευρ-έθηκα, -ημένος} **1.** επινοώ (νέα πρωτότυπη μέθοδο, διαδικασία ή συσκευή), κάνω (μια εφεύρεση): *ο Γκούτενμπεργκ εφεύρε την τυπογραφία* || *ο Γκράχαμ Μπελ εφεύρε το τηλέφωνο* **2.** επινοώ (κάτι) με τη φαντασία μου, κυρ. προκειμένου να αντιμετωπίσω μια δύσκολη κατάσταση: *εφευρίσκει διαρκώς απίστευτες ιστορίες, προκειμένου να δικαιολογηθεί* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σκαρφίζομαι, σκαρώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανακαλύπτω, βρίσκω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφ-* (< *επι-*) + *ευρίσκω*].

έφη ρ. τριτοπρόσ. είπε· μόνο στις ΦΡ. (α) ***αυτός έφη / έφα*** (*αὐτὸς ἔφη / ἔφα*) αυτός (το) είπε (έτσι επικαλούνταν τη διδασκαλία τού Πυθαγόρα οι μαθητές του)· για την (συχνά άκριτη) επίκληση των λόγων κάποιου σπουδαίου προσώπου (αυθεντίας), προκειμένου να προσδώσει κανείς κύρος στα λεγόμενά του (β) ***τάδε έφη*** αυτά είπε· για τα λόγια σπουδαίου προσώπου: «*~ Ζαρατούστρα*» (τίτλος έργου τού Φρ. Νίτσε). Επίσης **έφα**.
[ΕΤΥΜ. Γ΄ πρόσ. αορ. β΄ τού αρχ. *φημί* «λέγω», για το οποίο βλ. λ. *φημη*].

εφήβαιο (το) [μτγν.] {εφηβαί-ου | -ων} το τριχωτό τριγωνικού σχήματος τμήμα τού υπογαστρίου, η ηβική χώρα ΣΥΝ. ήβη.

εφηβεία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η περίοδος τής ζωής τού ανθρώπου, στη διάρκεια τής οποίας παρατηρείται η ωρίμαση των γεννητικών οργάνων και η ανάπτυξη των δευτερογενών χαρακτηριστικών τού φύλου, ώστε το άτομο να γίνεται ικανό για αναπαραγωγή· στα κορίτσια διαρκεί συνήθ. από το 12ο ώς το 18ο έτος τής ηλικίας τους, ενώ στα αγόρια από το 14ο ώς το 20ό έτος τους, συμπίπτει με τη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ωριμότητα και χαρακτηρίζεται από αύξηση των πνευματικών ικανοτήτων και ένταση τού συναισθηματικού βίου τού εφήβου: *πρώιμη / καθυστερημένη / παρατεταμένη ~* (βλ. λ. *ήβη*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.

εφηβικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται στον έφηβο ή χαρακτηρίζει τον έφηβο ή την εφηβεία: ~ *ρούχα* / *συμπεριφορά* / *ορμή* / *είδωλα* ΣΥΝ. νεανικός (πβ. λ. *μετεφηβικός*).

έφηβος (ο) {εφήβ-ου | -ων, -ους}, **έφηβη** (η) **1.** ο νέος που βρίσκεται στην περίοδο τής εφηβείας (βλ.λ.)· ΦΡ. ***Βουλή των Εφήβων*** βλ. λ. *βουλή* **2.** (μτφ.) αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά (ψυχικά, σωματικά) τής εφηβικής ηλικίας: *αιώνιος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφ-* (< *επι-*) + *-ηβος* < *ήβη*].

εφημερεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εφημέρευσα} **1.** βρίσκομαι σε ετοιμότητα για την αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών κατά τη διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου: *νοσοκομείο / φαρμακείο που εφημερεύει* || (συχνά η μτχ. ***εφημερεύων***, *-ουσα, -ον*) *εφημερεύον νοσοκομείο / φαρμακείο* || *τα εφημερεύοντα ιατρεία τού «Ευαγγελισμού»* **2.** (στο σχολείο) βρίσκομαι σε ετοιμότητα για την ομαλή λειτουργία τού σχολείου και τον έλεγχο των χώρων του κατά τη διάρκεια τού σχολικού ωραρίου ● **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερείς) είμαι εφημέριος σε εκκλησία, έχω τη γενική εποπτεία όλης τής ενορίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

εφημερία (η) [μτγν.] {εφημεριών} **1.** διατεταγμένη υπηρεσία επί ένα εικοσιτετράωρο για την έγκαιρη αντιμετώπιση εκτάκτων περιστατικών: *ποια νοσοκομεία είναι σε ~;* **2.** (συνεκδ.) ο χρόνος τής παραπάνω υπηρεσίας και το ποσό με το οποίο αμείβεται κάθε γιατρός για αυτήν: *περικόπτονται οι ~* || *πληρώθηκα τις ~* **3.** (στο σχολείο) η διατεταγμένη υπηρεσία στον σχολικό χώρο για επιτήρηση και μέριμνα τής ασφάλειας και προστασίας των μαθητών· γενικότ. για την ομαλή λειτουργία τού σχολείου ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερείς) η χρονική περίοδος ασκήσεως των καθηκόντων τού ιερέα στον ναό όπου υπηρετεί, κατ' εναλλαγή με τους άλλους ιερείς, που συλλειτουργούν στον ίδιο ναό.

εφημεριακός, -ή, -ό → εφημέριος

εφημερίδα (η) **1.** περιοδική, συνήθ. ημερήσια, έντυπη έκδοση, που περιέχει σχόλια, ειδήσεις, ανταποκρίσεις, διαφημίσεις και οτιδήποτε άλλο έχει σχέση με την επικαιρότητα: *πρωινή / απογευματινή / καθημερινή / κυριακάτικη / ημερήσια / δεκαπενθήμερη / οικονομική / πολιτική / αθλητική / λαϊκή ~* || *~ τοίχου* (εφημερίδα που τοιχοκολλάται) **2.** (α) ***Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως*** (συντομ. Ε.τ.Κ.) η επίσημη εφημερίδα τού ελληνικού κράτους, στην οποία δημοσιεύεται υποχρεωτικά το νομοθετικό έργο τής Βουλής και πράξεις τής δημόσιας διοίκησης με ειδήσεις και πληροφορίες (β) ***ηλεκτρονική εφημερίδα*** διάδοση ειδήσεων και άλλων πληροφοριών που περιέχει μια έντυπη εφημερίδα μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή (γ) ΝΑΥΤ. ***αστρονομικές εφημερίδες*** ετήσιοι πίνακες που εκδίδονται από την υδρογραφική υπηρεσία ή το αστεροσκοπείο με τα απαραίτητα στοιχεία για την επίλυση προβλημάτων αστρονομικής ναυτιλίας ΣΥΝ. αλμανάκ. — (υποκ.) **εφημεριδούλα** (η) κ. **εφημεριδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *εφημερίς, -ίδος*, αρχική σημ. «ημερολόγιο, αρχείο (κυρ. στρατιωτικό)» (όπως χρησιμοποιούν τη λ. ο Αθήναιος, ο Πλούταρχος και ο Αρριανός), < αρχ. *εφήμερος* < *έφ-* (< *επι-*) + *-ημερος* < *ημέρα*. Τον 18ο αι. η λ. επανήλθε στη χρήση αντικαθιστώντας το ιταλ. gazzetta].

εφημεριδογραφία (η) [1819] η άσκηση τής δημοσιογραφίας σε εφημερίδα.

εφημεριδογράφος (ο/η) [1809] επαγγελματίας δημοσιογράφος εφημερίδας (κατ' αντιδιαστολή προς δημοσιογράφους τού ηλεκτρονικού Τύπου).

εφημεριδοποιός (ο) [1868] αυτός που «στήνει» μια εφημερίδα.

εφημεριδοπώλης (ο) [1897] {εφημεριδοπωλών} πρόσωπο που πουλά εφημερίδες.

εφημεριδοφάγος (ο) [1889] ο φανατικός αναγνώστης εφημερίδων, που διαβάζει με μανία τις ειδήσεις τους.

εφημέριος (ο) {εφημερί-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ιερέας διορισμένος από επίσκοπο σε ενορία. — **εφημεριακός**, -ή, -ό [1854]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διαρκεί μία ημέρα». < *εφήμερος*. Η εκκλησ. σημ. είναι μεσν.].

εφήμερος, -η, -ο **1.** (κυριολ.) αυτός που έχει διάρκεια ζωής μίας μόνο ημέρας **2.** (συνήθ.) αυτός που περνά γρήγορα, που έχει σύντομη διάρκεια: *~ αγάπη / δόξα / ευτυχία / θρίαμβος / απόλαυση* ΣΥΝ. πρόσκαιρος, παροδικός, βραχύβιος, προσωρινός ΑΝΤ. αιώνιος, διαχρονικός, μόνιμος. — **εφήμερα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος, πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφ-* (< *επι-*) + *-ημερος* < *ημέρα*].

εφησυχάζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {εφησύχασ-α, -μένος} (λόγ.) **1.** περιέρχομαι σε κατάσταση ηρεμίας και αδράνειας, δεν ανησυχώ: *οι πολίτες που διαθέτουν πραγματική πολιτική συνείδηση, δεν πρέπει να εφησυχάζουν, διότι οι κίνδυνοι πάντα καραδοκούν* **2.** αφήνω τον εαυτό μου να στηριχθεί (σε κάποιον/κάτι), επαναπαύομαι: *μην εφησυχάζεις με τις υποσχέσεις του, γιατί άλλα λέει κι άλλα κάνει* || *ο εφησυχασμένος πολίτης υπονομεύει τη δημοκρατία* ΣΥΝ. εμπιστεύομαι, επαφίεμαι ● **3.** μονάζω σε μονή. — **εφησυχαστικός**, -ή, -ό.

εφησυχασμός (ο) (λόγ.) η κατάσταση αδράνειας, κατά την οποία επαναπαύεται κανείς, χωρίς να ανησυχεί για όσα συμβαίνουν: *ο ~ των πολιτών είναι επικίνδυνος για τη δημοκρατία*.

εφηύρα ρ. → εφευρίσκω

εφθάρην ρ. → φθείρω

εφθαρμένος, -η, -ο (λόγ.) κ. **φθαρμένος** (σημ. 1) **1.** αυτός που έχει φθαρεί **2.** ΦΙΛΟΛ. χωρίο ή στοιχείο το οποίο είναι γραμμένο σε πάπυρο που έχει φθαρεί και καθιστά την ανάγνωση δύσκολη ή αδύνατη.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *φθείρω*. Ως φιλολ. όρ. αποδίδει το λατ. corruptus (ενν. locus)].
εφθημιμερής, -ής, -ές {εφθημιμερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) **1.** αυτός που αποτελείται από επτά μισά, δηλ. από τρία ολόκληρα μέρη και από ένα μισό **2.** ΜΕΤΡ. **εφθημιμερής τομή** η τομή τού δακτυλικού εξαμέτρου και τού ιαμβικού τριμέτρου, η οποία χωρίζει τον στίχο μετά την πρώτη συλλαβή τού τέταρτου πόδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐφθημιμερής* < *ἑπτ(α)-* (με τροπή των -πτ- στα αντίστοιχα δασέα προ τού *ἡ-*) + *ἡμιμερής*].
Ε.Φ.Ι. (η) Επιτροπή Φίλαθλης Ιδιότητας.
Εφιάλτης (ο) [αρχ.] **1.** ο προδότης που, σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, βοήθησε τους Πέρσες να νικήσουν τους Σπαρτιάτες στις Θερμοπύλες χτυπώντας τους από τα νώτα **2.** (μετωνυμ.) ο προδότης.
εφιάλτης (ο) {εφιαλτών} **1.** το τρομακτικό όνειρο: *ξυπνούσε συχνά τα βράδια από εφιάλτες* || *βλέπω / έχω εφιάλτες* **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί άγχος και τρόμο: *ο ~ των εξετάσεων / τής εφορίας* || *από τότε που ξεκίνησαν οι βομβαρδισμοί, ζουν έναν ~* ΣΥΝ. βραχνάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Κατά την αρχαιότητα η λ. συνδεόταν παρετυμολογικά με το ρ. *ἐφάλλομαι* «εφορμώ πάνω σε κάποιον» (πράγμα που δεν εξηγεί τη μη αποκοπή τού τελικού -ι- τής πρόθ. *ἐπί* στο σύνθ. *ἐφ-ι-άλτης*), ενώ δεν είναι πειστική η αναγωγή στη λ. *ἠπιάλης* «πυρετός» (μέσω των ιων. τ. *ἐπίαλος* και *ἐπιάλτης* τού τ. *ἐφιάλτης*)].
εφιαλτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον εφιάλτη: *~ όνειρο* **2.** (κυρ. μτφ.) αυτός που προκαλεί τρόμο, που σχετίζεται με οδυνηρές, αποκρουστικές καταστάσεις: *~ συνθήκες ζωής* || *ζουν μια ~ κατάσταση, την οποία κανείς δεν θα ήθελε να ζήσει* || *~ σενάρια για το μέλλον τού πλανήτη βλέπουν το φως τής δημοσιότητας* || *οι ~ συνέπειες τής διαρροής ραδιενέργειας.* — **εφιαλτικά** επίρρ.
εφίδρωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η παραγωγή και αποβολή ιδρώτα από τους ιδρωτοποιούς αδένες τού δέρματος: *λουτρό εφιδρώσεως* (το χαμάμ). — **εφιδρωτικός,** -ή, -ό, **εφιδρώνω** ρ. [αρχ.], **εφιδρωτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
εφικτός, -ή, -ό αυτός τον οποίο μπορεί να προσεγγίσει και να πραγματοποιήσει κανείς: *~ στόχος / σχέδιο / λύση* || (κ. ως ουσ.) *λέγεται ότι η πολιτική είναι η τέχνη τού εφικτού* ΣΥΝ. προσιτός, κατορθωτός, δυνατός, πραγματοποιήσιμος ΑΝΤ. ανέφικτος, αδύνατος, ακατόρθωτος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφικνοῦμαι (-έο-)* «φθάνω, προσεγγίζω», βλ. κ. *αφικνούμαι*].
εφίππιο (το) [αρχ.] {εφιππί-ου | -ων} (επίσ.) η σέλα (βλ.λ.).
έφιππος, -η, -ο αυτός που είναι πάνω σε άλογο: *~ αστυνομία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *ἵππος*].
εφιστώ ρ. μετβ. {εφιστάς... | επέστησα (να/θα επιστήσω)} τοποθετώ, προσηλώνω· μόνο στη ΦΡ. **εφιστώ την προσοχή (κάποιου) σε (κάτι)** κάνω (κάποιον) να προσέξει, επισύρω την προσοχή του (σε κάτι σημαντικό ή κρίσιμο): *θα ήθελα να επιστήσω την προσοχή σας στις επιπτώσεις από τη χρήση σωλήνων αμιάντου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐφιστῶ (-άω)* < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + αρχ. *ἱστῶ*, παράλλ. τ. τού ρ. *ἵστημι*. Ήδη μεσν. οι φρ. *ἐφιστῶ τὸν νοῦν / τῇ διανοίᾳ*].
Ε.Φ.Ο.Α. (η) Ελληνική Φίλαθλη Ομοσπονδία Αντισφαίρισης.
εφοδεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {εφόδευσα} (για αξιωματικό) κάνω έφοδο (βλ.λ., σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
εφοδιάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εφοδίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} παρέχω σε (κάποιον) τα απαραίτητα μέσα (υλικά ή πνευματικά) για την εξυπηρέτηση συγκεκριμένων του αναγκών: *~ με τρόφιμα / χρήματα / ρούχα* || *όλα τα μέσα μαζικής μεταφοράς πρέπει να είναι εφοδιασμένα με πυροσβεστήρες* ΣΥΝ. προμηθεύω, χορηγώ.
εφοδιασμός (ο) [μτγν.] η παροχή εφοδίων: *ο ~ τού στρατού με καύσιμα* ΣΥΝ. προμήθεια, χορήγηση.
εφόδιο (το) {εφοδί-ου | -ων} (συνήθ. στον πληθ.) ο υλικής ή άλλης μορφής εξοπλισμός που διαθέτει κανείς ή του παρέχεται ως απαραίτητο μέσο για την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών και την επίτευξη των επιδιωκόμενων από αυτόν στόχων: *επιστημονικά / ηθικά / πνευματικά / στρατιωτικά ~* || *οι γνώσεις και οι ηθικές αξίες αποτελούν σπουδαία ~ για έναν νέο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφόδιον* (κυρ. πληθ. *ἐφόδια*), αρχική σημ. «προμήθειες για το ταξίδι (κυρ. για εκστρατείες)», < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *-όδιον* < *ὁδός*].
εφοδιοπομπή (η) [1898] ΣΤΡΑΤ. η ειδική πομπή στρατιωτικών οχημάτων ή υποζυγίων με προσωπικό, εφόδια, τρόφιμα και υλικά από και προς το μέτωπο: *η ~ τού Ερυθρού Σταυρού.*
έφοδος (η) {εφόδ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) η απότομη, αιφνιδιαστική επίθεση ΣΥΝ. εφόρμηση· ΦΡ. (λόγ.) **εξ εφόδου** με έφοδο: *ο λόφος κατελήφθη ~* (β) (ως προτροπή: *Έφοδος!*) ως στρατιωτικό παράγγελμα και κραυγή επιτιθεμένων στρατιωτών **2.** η απροειδοποίητη νυκτερινή επιθεώρηση των σκοπών στρατοπέδου από αξιωματικό· ΦΡ. **εξωτερική έφοδος** η απροειδοποίητη επιθεώρηση τής νυκτερινής φρουράς στρατοπέδου από ανώτερο αξιωματικό, που δεν ανήκει στη δύναμη αυτού τού στρατοπέδου **3.** ο απροειδοποίητος έλεγχος (τού τρόπου λειτουργίας μιας υπηρεσίας, τής εργασίας εργαζομένων κ.λπ.) από υπεύθυνο, αρμόδιο στέλεχος: *κάνει ~ τρεις φορές την ημέρα* (δηλ. επιθεωρεί αιφνιδιαστικά) **4.** (μτφ.) ο ξαφνικός, απρόσμενος ερχομός: *η πρώτη ~ τού χειμώνα έφερε χιόνια στα βουνά τής Αττικής* ΣΥΝ. εφόρμηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *ὁδός*].
Ε.Φ.Ο.Ε.Α. (η) Ελληνική Φίλαθλη Ομοσπονδία Επιτραπέζιας Αντισφαίρισης.
εφοπλίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {εφόπλισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (για πλοία) παρέχω τον κατάλληλο εξοπλισμό, αρματώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπλιστής*.
εφοπλισμός (ο) [1833] **1.** το σύνολο των εφοπλιστών και των σχετικών με αυτούς επιχειρήσεων: *ο ελληνικός ~ ήταν παρών στην τελετή τής καθέλκυσης τού νέου πλοίου* • **2.** ο εξοπλισμός πλοίου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εφοπλιστής*.
εφοπλιστής (ο) [1840], **εφοπλίστρια** (η) {εφοπλιστριών} **1.** πρόσωπο που έχει την εκμετάλλευση πλοίου (είτε είναι ιδιοκτήτης του είτε όχι, πβ. λ. *πλοιοκτήτης*) **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που διαθέτει πάρα πολλά χρήματα, ο πολύ πλούσιος: *δεν έχεις πατέρα ~, για να ξοδεύεις τόσα πολλά!* Επίσης (λαϊκ.) **εφοπλιστίνα** (η). — **εφοπλιστικός,** -ή, -ό.

εφοπλίζω – εξοπλίζω, εφοπλιστής. Αρχική σημ. τού αρχ. **εφοπλίζω** είναι «εφοδιάζω με τα απαραίτητα» – «εφοδιάζω με όπλα»· είναι συνώνυμο δηλ. τού αρχ. **εξοπλίζω**. Βαθμηδόν το *εφοπλίζω* περιορίστηκε στον εξοπλισμό πλοίων (ήδη στην *Οδύσσεια*, ζ 295 απαντά: *«νῆα ἐφοπλίσσαντες»*). Σε νεότερα χρόνια, αρχές τού 19ου αι., πλάστηκε η λ. **εφοπλιστής**, ενώ το σύγχρονο *εφοπλισμός* απαντά επίσης ως λ. από την ίδια εποχή (με τη σημ. «εξοπλισμός»).
→ *πλοιοκτήτης*

εφορεία (η) ➝ εφορία
εφορευτικός, -ή, -ό αυτός που έχει την αρμοδιότητα να επιβλέπει τη σωστή λειτουργία ή την ομαλή εξέλιξη μιας διαδικασίας: *~ επιτροπή* (η επιτροπή που ασκεί εποπτεία για τη νομιμότητα διεξαγωγής τής εκλογικής διαδικασίας). — **εφορευτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *εφορεύω* < *έφορος*].
εφορεύω ρ. αμετβ. {εφόρευσα} εποπτεύω, επιβλέπω, έχω τον γενικό έλεγχο για τη νόμιμη διεξαγωγή μιας διαδικασίας, εκτελώ καθήκοντα εφόρου, είμαι έφορος ΣΥΝ. επιτηρώ, επιστατώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφορος*].
εφορία (η) (σχολ. ορθ. *εφορεία*) {εφοριών} **1.** η κρατική υπηρεσία που υπάγεται στο Υπουργείο Οικονομικών με αρμοδιότητα τον προσδιορισμό των κατά κεφαλήν φόρων και τον έλεγχο τής σωστής είσπραξής τους: *ανήκω στην Γ' Οικονομική ~ Αθηνών* || *τον κυνηγά η ~ για φοροδιαφυγή* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η συγκεκριμένη υπηρεσία και το σύνολο των υπαλλήλων που εργάζονται σε αυτήν: *βόμβα εξερράγη στην ΙΑ' ~* **3.** (α) αρχή ή υπηρεσία με αρμοδιότητα την επίβλεψη τής σωστής λειτουργίας άλλων υπηρεσιών (β) **Εφορία Αρχαιοτήτων** βλ. λ. *αρχαιότητα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *έφορος*].

εφορία – ευφορία. Οι λέξεις είναι ομόηχες, αλλά διαφορετικής ετυμολογικής προέλευσης και σημασίας: **εφορία** < *έφ-ορος* < *επί + -ορος* (*ορώ* «βλέπω») – **ευφορία** < *εύφορος* < *ευ + -φορος* (*φέρω*).
εφορία ή εφορεία; Παρά την ύπαρξη ρ. σε *-εύω* (*εφορεύω*), όπως και σε άλλες ανάλογες περιπτώσεις, το ουσ. **εφορία** παράγεται από το **έφορος** και γράφεται γι' αυτό με *-ι-* (πβ. **συνοδ-ία** από το *συνοδός* [μολονότι υπάρχει *συνοδεύω*], **προεδρ-ία** από το *πρόεδρος* [παρά το ρ. *προεδρεύω*] κ.ά.). → *-ία, ομόηχα, πληροφορική*

εφοριακός, -ή, -ό [1862] **1.** αυτός που έχει σχέση με την εφορία ή τον έφορο: *~ υπάλληλος / έλεγχος / ελεγκτής* **2.** **εφοριακός** (ο/η) υπάλληλος τής οικονομικής εφορίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
εφόρμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ορμητική επίθεση (εναντίον στόχου): *~ κατά τού εχθρού* ΣΥΝ. έφοδος, επιδρομή· ΦΡ. **κάθετη εφόρμηση** η αεροπορική επίθεση με κατακόρυφη ή γενικότ. απότομη κίνηση προς τα κάτω, η «βουτιά» αεροσκάφους, για να πλήξει στόχο, λ.χ. των γερμανικών «Στούκας» κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο: *αεροπλάνο καθέτου εφορμήσεως* **2.** ΨΥΧΟΛ. η αυθόρμητη ένταση τής ενέργειας που καταναλώνει κανείς κατά την επιτέλεση συνεχούς έργου, κυρ. ως αποτέλεσμα υποσυνείδητης προσπάθειας.
εφορμώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {εφορμάς... | εφόρμησα} επιτίθεμαι με ορμή (εναντίον στόχου) ΣΥΝ. ορμώ, επέρχομαι, επιπίπτω, χυμώ, κάνω γιουρούσι, ριχνομαι.
έφορος (ο/η) {εφόρ-ου | -ων, -ους} **1.** δημόσιος υπάλληλος που έχει ως αρμοδιότητα τον έλεγχο και την επίβλεψη τής σωστής λειτουργίας συγκεκριμένης κρατικής υπηρεσίας: *~ αρχαιοτήτων* (που επιβλέπει τη συντήρηση αρχαίων μνημείων και τη διεξαγωγή ανασκαφών) || *~ βιβλιοθήκης* (διευθυντής βιβλιοθήκης) / *μουσείου* • **2.** (ειδικότ.) ο προϊστάμενος εφορίας: *(οικονομικός) ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐφ-* (< *ἐπ(ι)-*) + *-ορος* < *ὁρῶ* «βλέπω»].
εφόσον σύνδ. **1.** (με χρονικοϋποθετική σημασία) υπό τον όρο να, υπό την προϋπόθεση ότι: *θα συμφωνήσω, ~ μου πεις την αλήθεια* • **2.** (με αιτιολογική σημασία) αφού, επειδή: *~ σου μίλησε κατ' αυτό τον τρόπο, πρέπει να ζητήσεις εξηγήσεις.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφ' ὅσον*, αρχική σημ. «επί όσο χρονικό διάστημα»].
Εφραίμ (ο) [ακλ.] **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον *Εφραίμ τον Σύρο* (4ος αι.), ασκητή, θεολόγο, ποιητή και συγγραφέα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (που προσδιόριζε στην Π.Δ. έναν από τους γυιους τού Ιωσήφ) < εβρ. Ephrajim «παραγωγικός, γόνιμος», πβ. *Γένεσις* 41, 52: *τὸ δὲ ὄνομα τοῦ δευτέρου ἐκάλεσεν Ἐφραΐμ, ὅτι ηὔξησέν με ὁ Θεὸς ἐν γῇ ταπεινώσεώς μου*].
E.F.T.A. (η) Ευρωπαϊκή Ένωση Ελευθέρων Συναλλαγών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. European Free Trade Association].
εφτά (το) ➝ επτά
εφτα- ➝ επτα-
εφτάδιπλος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από επτά μέρη **2.** ο κατά επτά φορές μεγαλύτερος ΣΥΝ. εφταπλάσιος **3.** αυτός που έχει διπλωθεί επτά φορές, που έχει εφτά πτυχές.
εφταετία (η) ➝ επταετία
εφτάζυμο κ. (λόγ.) **επτάζυμο** (το) ψωμί που παρασκευάζεται με ει-

δική ζύμη από ρεβίθια και όχι από προζύμι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *αὐτόζυμος* (κατά παρετυμολ. προς το *εφτά*) < *αὐτο-* + *-ζυμος* < *ζύμη*].

εφταήμερος, -η, -ο ➤ επταήμερος

έφταιξα ρ. ➤ φταίω

εφτακοσαριά κ. **επτακοσαριά** (η) {χωρ. πληθ.} επτακόσιοι· στη ΦΡ. ***κομιά εφτακοσαριά*** περίπου εφτακόσιοι, -ιες, -ια (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *εφτακόσια* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

εφτακόσια (το) → επτακόσια

εφτακόσιοι (οι) → επτακόσιοι

εφτακοσιοστός (ο) → επτακοσιοστός

εφταμηνίτικος, -η, -ο **1.** (μωρό) που γεννήθηκε πρόωρα μετά από κύηση επτά μηνών **2.** (μτφ.) αυτός που εμφανίζει ατέλειες στη σωματική του κατασκευή ΣΥΝ. ατροφικός, μικροκαμωμένος.

Εφτάνησα (τα) → Επτάνησα

εφταπλάσιος, -α, -ο → επταπλάσιος

εφτάστερο (το) (λαϊκ.) ο αστερισμός τής Μεγάλης Άρκτου.

εφτασφράγιστος, -η, -ο → επτασφράγιστος

εφτάψυχος, -η, -ο αυτός που έχει εφτά ψυχές· (συνήθ. μτφ.) αυτός που δεν πεθαίνει εύκολα, που ό,τι και αν του συμβεί κατορθώνει να επιβιώσει: *οι γάτες είναι ~.*

Ε.Φ.Τ.Ε. (ο) Ειδικός Φόρος Τραπεζικών Εργασιών.

εφυάλωμα (το) {εφυαλώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) υαλώδες επίχρισμα μετάλλινων ή πήλινων σκευών ΣΥΝ. σμάλτο.

εφυαλώνω ρ. μετβ. {εφυάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) επαλείφω εξωτερικά (μετάλλινα ή πήλινα σκεύη) με υαλώδες επίχρισμα ΣΥΝ. επιχρίω, σμαλτώνω. — **εφυάλωση** (η), **εφυαλωτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *εφ-* (< *επι-*) + *υαλώνω* < *ὕαλος*. απόδ. τού γαλλ. vitrifier].

έφυγα ρ. ➤ φεύγω

εφυγραίνω ρ. μετβ. {εφύγρανα} (λόγ.) υγραίνω κάποια επιφάνεια, νοτίζω. — **εφύγρανση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐφυγραίνομαι* < *ἐφ-* (< *ἐπι-*) + *ὑγραίνω* / *-ομαι*].

εφύμνιο(ν) (το) [αρχ.] {εφυμνί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο τελευταίος επαναλαμβανόμενος στίχος των οίκων τού κοντακίου ΣΥΝ. ακροτελεύτιο.

εφφέ (το) → εφέ

εχέγγυος, -ος, -ο **1.** (για πρόσ.) αυτός που παρέχει τις απαραίτητες εγγυήσεις, που μπορεί να τον εμπιστευθεί κανείς ΣΥΝ. φερέγγυος, αξιόπιστος, έμπιστος **2. *εχέγγυο*** (το) {εχεγγύ-ου | -ων} αυτό που παρέχεται ως η απαιτούμενη εγγύηση για την εξασφάλιση τού επιθυμητού αποτελέσματος: *έχει όλα τα ~ για να πετύχει* || *δίνω εχέγγυα πίστεως / φιλίας / εχεμύθειας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐχε-* (< *ἔχω*) + *-έγγυος* < *ἐγγύη* (βλ.λ.)].

έχει (το) {μόνο σε ονομ. και αιτ.} (λαϊκ.) η περιουσία, τα υπάρχοντα: *πούλησε το ~ του.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. απρφ. *ἔχειν (τό)*, τού ρ. *ἔχω*, με την ίδια σημ.].

εχεμύθεια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ικανότητα να μην αποκαλύπτει κανείς όσα γνωρίζει, κυρ. όσα του έχουν εμπιστευθεί ως μυστικά: *για ό,τι σου πω, χρειάζεται απόλυτη ~· δεν πρέπει να το μάθει κανείς άλλος* || *τήρηση εχεμύθειας* ΑΝΤ. (λόγ.) ακριτομυθία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εχέμυθος, έχω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἐχεμυθία* < *ἐχέμυθος*].

εχέμυθος, -η, -ο αυτός που μπορεί να κρατά μυστικά ό,τι του εμπιστεύονται, που δεν προδίδει τα μυστικά που του εμπιστεύονται άλλοι ΣΥΝ. έμπιστος ΑΝΤ. ακριτόμυθος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἐχε-* (< *ἔχω*) + *μῦθος*].

> **εχέμυθος: αντώνυμα.** Κοινό χαρακτηριστικό των λέξεων αυτών είναι ότι έχουν ως β' συνθετικό δύο αρχαίες λέξεις για το «λόγο», τις λ. **μύθος** και **έπος**. **Εχέμυθος** είναι αυτός που μπορεί και κρατάει μυστικά ό,τι του εμπιστεύονται, που δεν μαρτυράει, που είναι αξιόπιστος. Αντίθετα σημασιολογικά είναι τα **ακριτόμυθος** και **ακριτοεπής**. Δηλώνουν και τα δύο αυτόν που δεν μπορεί να κρατήσει κάτι μυστικό, γιατί του λείπει η κρίση, η λογική υπευθυνότητα, γι' αυτό και άκριτα μιλάει και φανερώνει τα πάντα. **Αμετροεπής** είναι, εξάλλου, αυτός που δεν έχει «μέτρο» στα λόγια του, που δεν «μετράει τα λόγια του», εκστομίζοντας λόγια (πληροφορίες, χαρακτηρισμούς, ύβρεις κ.λπ.) που θίγουν τους άλλους. Ανάλογες σημασίες (ομοιότητες και διαφορές) έχουν και τα αντίστοιχα παράγωγα ουσιαστικά: **εχεμύθεια, ακριτομυθία, ακριτοέπεια, αμετροέπεια.**
>
> Πρόβλημα εμφανίζει το ουσ. **εχεμύθεια**. Το σωστό είναι *εχέμυθος* – **εχεμυθία**. Ενδεχομένως, μάλιστα, το *εχεμυθία* να είναι παράγωγο ρήματος, τού αρχ. **εχεμυθώ**, που είναι παλαιότερο τού *εχέμυθος*· πβ. και *ακριτόμυθος* – **ακριτομυθία**, *εγγαστρίμυθος* – **εγγαστριμυθία**. Αξιοσημείωτα είναι και τα **παραμυθία** και **στιχομυθία**, που είναι ρηματικά παράγωγα των αρχ. **παραμυθούμαι** «παρηγορώ, ενθαρρύνω» και αρχ. **στιχομυθώ**. Γενικότερα, από ονόματα σε **-ος** τα παράγωγα ουσιαστικά σχηματίζονται σε **-ία**: *ακόλουθος – ακολουθία, κακός – κακία, άδικος – αδικία, διδάσκαλος – διδασκαλία* κ.ο.κ. Άρα το *εχεμύθεια* μπορεί να θεωρηθεί νεότερος αναλογικός τύπος κατά τα ουσ. σε **-εια** (*ακριτοέπεια, αμετροέπεια, ευπρέπεια, ευγένεια* από *ακριτοεπής, αμετροεπής, ευπρεπής, ευγενής* κ.τ.ό.). Κανονικό παραμένει το *εχεμυθία.* → *έχω*

εχεφροσύνη (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} σύνεση, το να σκέφτεται κανείς με σώφρονα τρόπο ΣΥΝ. φρόνηση, η σωφροσύνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*

εχέφρων, -ων, -ον {εχέφρ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει λογική, σύνεση: *~ άνθρωπος* ΣΥΝ. συνετός, φρόνιμος, μυαλωμένος ΑΝΤ. άφρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον, έχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐχε-* (< *ἔχω*) + *-φρων* < *φρήν, φρενός*].

εχθές επίρρ. → χθες

έχθιστος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) πολύ μισητός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ἐχθ-* (βλ. λ. *ἐχθ-ρός*) + επίθημα υπερθ. βαθμού *-ιστος* (πβ. *κάκ-ιστος*)].

έχθρα [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **έχτρα** (η) αίσθημα ή κατάσταση μίσους, αποστροφής και κακών διαθέσεων, που εκδηλώνεται με τα λόγια, τις πράξεις ή τη γενικότερη στάση (κάποιου): *υπάρχει παλιά ~ μεταξύ των δύο οικογενειών* ΣΥΝ. απέχθεια, μίσος, αποστροφή ΑΝΤ. φιλία, οικειότητα, αγάπη.

εχθρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τρέφω εχθρικά αισθήματα εναντίον (κάποιου): *εχθρεύεται όλη του την οικογένεια, γιατί τη θεωρεί υπεύθυνη για την κατάντια του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

έχθρητα κ. (λαϊκ.) **όχτρητα** (η) (λογοτ.) η έχθρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἔχθρα* + *-ητα* (κατά τα ουσ. σε *-τητα*)].

εχθρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που ανήκει στην πλευρά τού αντιπάλου ή σχετίζεται με αυτήν: *~ δυνάμεις / στρατός / στρατόπεδο / απώλειες / χώρα* ΑΝΤ. φίλιος **2.** αυτός που μαρτυρεί αισθήματα έχθρας και αποστροφής: *~ βλέμμα / διάθεση / ενέργεια* ΣΥΝ. δυσμενής ΑΝΤ. ευμενής, φιλικός. — **εχθρικ-ά / -ώς** επίρρ.

εχθροπραξία (η) [1836] {εχθροπραξιών} **1.** κάθε εχθρική ενέργεια εναντίον (κάποιου) **2. εχθροπραξίες** (οι) πολεμικές ενέργειες ανάμεσα σε αντίπαλα στρατόπεδα: *κατάπαυση / αναστολή / έναρξη / τερματισμός των εχθροπραξιών.*

εχθρός κ. (λαϊκ.) **εχτρός** κ. (λαϊκότ.) **οχτρός** (ο) **1.** αυτός που τρέφει μίσος ή που έχει κακές διαθέσεις εναντίον άλλου: *έχει λίγους φίλους και πολλούς ~* || *πρόσεχε πώς μιλάς, γιατί θα αποκτήσεις εχθρούς* || *είναι ορκισμένοι / θανάσιμοι ~* || *~ τής δημοκρατίας / τής Εκκλησίας / τής υγιεινής διατροφής* ΣΥΝ. φίλος· ΦΡ. (α) ***να σκάσουν οι εχθροί μας!*** να ζηλέψουν πάρα πολύ οι εχθροί μας· για κάτι που είναι τόσο καλό για μας, ώστε θεωρούμε ότι οι εχθροί μας θα στενοχωρηθούν πάρα πολύ: *Βεβαίως, θα το δείξω! Θα το δείξω ~!* (β) ***ούτε στον χειρότερο εχθρό μου δεν το εύχομαι!*** για κάτι πάρα πολύ κακό: *αυτό που πάθαμε ~!* **2.** (ειδικότ.) ο πολεμικός αντίπαλος, η αντίπαλη στρατιωτική δύναμη σε ένοπλη σύρραξη: *ο ~ αναγκάστηκε να υποχωρήσει υπό την πίεση των στρατευμάτων μας* ΑΝΤ. σύμμαχος **3.** (μτφ.) οτιδήποτε λειτουργεί κατά τρόπο επιβλαβή και επιζήμιο για όποιον υφίσταται τις συνέπειές του: *το τσιγάρο είναι ~ τής υγείας* || *~ τής προόδου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η λ. σήμαινε αρχικώς τον αλλοδαπό, τον ξένο προς όλες τις κοινωνικές σχέσεις και επαφές με την ομάδα. Δεν είναι βέβαιο αν η λ. *ἐχθρός* ή το αρχ. *ἔχθος* «μίσος, εχθρότητα» συνδ. ετυμολογικά με το επίρρ. *ἐχθός* «εκτός, έξω από» (βλ. κ. *εκ(εξ)*), αλλά η λ. *ἐχθρός* παρουσιάζει μορφολογική ομοιότητα με το λατ. extra (πβ. επίθ. extraneus «ξένος, αλλοδαπός»)].

εχθρότητα (η) [1843] {εχθροτήτων} η εχθρική κατάσταση, διάθεση ή συμπεριφορά απέναντι σε (κάποιον/κάτι), η έχθρα (βλ.λ.): *η ~ στις μεταξύ των δύο κρατών σχέσεις δεν συμβάλλει στη δημιουργία κλίματος αμοιβαίας εμπιστοσύνης* ΣΥΝ. αντιπαλότητα, μίσος, αποστροφή ΑΝΤ. φιλία, οικειότητα, αγάπη.

έχιδνα (η) {εχιδνών} **1.** η οχιά **2.** (μτφ.) άνθρωπος πανούργος και κακεντρεχής, που καταφέρει δόλια χτυπήματα στους αντιπάλους του ΣΥΝ. οχιά, φίδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἔχις (ὁ)* «φίδι» (βλ. κ. *εχίνος*). Είναι πιθ. ότι η λ. *ἔχις* χρησιμοποιήθηκε ευφημιστικά, προκειμένου να αποτραπεί η χρήση τού όρου *ὄφις*].

εχινόδερμο (το) [1884] {εχινοδέρμ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. κάθε θαλάσσιο ασπόνδυλο ζώο που ανήκει σε συνομοταξία, η οποία περιλαμβάνει διάφορες κατηγορίες, με κύρια χαρακτηριστικά το διατεταγμένο σε πέντε τμήματα, ακτινωτά συμμετρικό σώμα τους και έναν ασβεστογενή εσωτερικό σκελετό (λ.χ. ο αστερίας).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échinoderme].

εχινοκοκκίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ανθρωποζωονόσος που οφείλεται σε μόλυνση τού ανθρώπινου οργανισμού από το παράσιτο εχινόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. echinococcose].

εχινόκοκκος (ο) [1896] ΙΑΤΡ. παράσιτη ταινία των εντέρων τού σκύλου, τής γάτας ή τής αλεπούς, που μπορεί να μεταδοθεί και στον άνθρωπο προκαλώντας του την ασθένεια τής εχινοκοκκίασης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. echinococcus].

εχίνος (ο) **1.** ο σκαντζόχοιρος ● **2.** ο αχινός ● **3.** ΖΩΟΛ. το τρίτο και κύριο μέρος τού στομάχου των μηρυκαστικών, όπου γίνεται η πέψη ● **4.** ΑΡΧΙΤ. στοιχείο τού δωρικού και τού ιωνικού κιονόκρανου μεταξύ άβακα και κορμού τού κίονα· η μορφή του, με έντονη κυρτότητα κατά την αρχαϊκή περίοδο, γίνεται κωνική στα ελληνιστικά μνημεία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἐχῖνος*, αρχική σημ. «σκαντζόχοιρος», πιθ. < *ἔχις* «φίδι, οχιά». Η λ. *ἐχῖνος* παρουσιάζει θ. *egh-ino-, οπότε συνδ. με αρμ. ozni «αχινός» (< Ι.Ε. *ogh-in-jo-), αρχ. γερμ. igil (> γερμ. Igel), αρχ. σλαβ. ježi (< Ι.Ε. *egh-jo-) κ.ά. Βλ. κ. *αχινός*].

έχομαι ρ. (αρχαιοπρ. + γεν.) διέπομαι, ακολουθώ σταθερά: *έχεται των παραδόσεων* || *εχόμενος υγιών αρχών.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέσος τ. τού *ἔχω* (βλ.λ.), με βασικές σημ. «συνδέομαι στενά, ακολουθώ εκ τού σύνεγγυς»].

Ε.Χ.Ο.Ν. (η) Ελληνική Χριστιανοσοσιαλιστική Οργάνωση Νέων.

Ε.Χ.Π.Α. (η) Ένωση Χειριστών Πολιτικής Αεροπορίας.

εχτές επίρρ. ➤ χθες

εχτρός (ο) → εχθρός

έχω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {είχα· αόρ. από άλλα ρήμ., λ.χ. απέκτησα} ♦ (μετβ.) **1.** φέρω, κρατώ πάνω μου ή μαζί μου: *~ όπλο* || *~ έναν σταυ-*

ρό στον λαιμό / καπέλο στο κεφάλι || *μήπως έχεις καμία φωτογραφία σου; / χρήματα πάνω σου;* **2.** κρατώ (κάτι) σε ορισμένο σημείο, στάση ή θέση: ~ *την πλάτη ακουμπισμένη στον τοίχο / τα χέρια ενωμένα / το κεφάλι κατεβασμένο* **3.** είμαι ιδιοκτήτης (πράγματος). κατέχω (από αγορά, ιδιοποίηση, δικαιοπραξία κ.λπ.): ~ *αυτοκίνητο / σπίτι / περιουσία / αλυσίδα καταστημάτων / λεφτά / πλούτη / παλάτια / μετοχές* || *έχει τη μισή πόλη δική του* (σε ακίνητα)· ΦΡ. (α) ***τι είχα, τι έχασα*** σε περιπτώσεις στις οποίες χάνει κανείς κάτι το οποίο ουδέποτε θεωρούσε δεδομένο ή σίγουρο ή που δεν του ανήκε ή στις οποίες η απώλεια ενός πράγματος του είναι αδιάφορη (β) ***ό,τι έχω και δεν έχω*** τα πάντα, όσα κατέχω, ό,τι είναι δικό μου: ~ *είναι δικό σου* (δηλ. όλη μου η περιουσία) || *στοιχημάτισα* ~ ΣΥΝ. διαθέτω, διατηρώ ΑΝΤ. στερούμαι (γ) (παροιμ.) ***τι 'χες Γιάννη, τι 'χα πάντα*** (ως σχόλιο) για την παραμονή κάποιου στην ίδια κατάσταση, σε ό,τι είχε (δ) ***δεν ξέρει τι έχει*** είναι πολύ πλούσιος: *ούτε αυτός ~!* **4.** για τη δήλωση φιλικής, ερωτικής ή συγγενικής σχέσης με κάποιον. καθώς και τού τρόπου με τον οποίο υφίσταται αυτή η σχέση: ~ *οικογένεια / φίλους / έναν αδελφό* || *δεν ~ άντρα και παιδιά*· ΦΡ. (α) ***τα έχω καλά / άσχημα (με κάποιον)*** έχω καλές/κακές σχέσεις (με κάποιον): *τα 'χεις καλά με την πεθερά σου;* (β) ***τα έχω (με κάποιον)*** (i) συνδέομαι ερωτικά (με κάποιον): *τα έχει με έναν πολύ μεγαλύτερό της* (ii) είμαι θυμωμένος (με κάποιον): *τα 'χω με τον Γρήγορη· δεν έπρεπε να μου μιλήσει έτσι* || *δεν τα 'χω μαζί σου, μην ανησυχείς!* (γ) ***έχω παρτίδες / νταραβέρια / πάρε-δώσε (με κάποιον)*** έχω σχέσεις, συναλλαγές κ.λπ. (με κάποιον): *δεν θέλω παρτίδες μαζί τους. δεν είναι καλοί άνθρωποι* || *είχε πάρε-δώσε με κάτι ύποπτους τύπους* **5.** σε φρ. για τη δήλωση των (θετικών ή αρνητικών) συναισθημάτων (για κάποιον) ή τής συμπεριφοράς του, π.χ. ***τον έχω στην καρδιά μου*** τον αγαπώ πολύ, τον λατρεύω, ***τον έχω στη μπούκα τού κανονιού*** τον αντιμετωπίζω εχθρικά, ***τον έχω περί πολλού*** τον εκτιμώ ιδιαιτέρως, τον θεωρώ σπουδαίο. ***τον έχω στα όπα-όπα / μη βρέξει και μη στάξει*** τον προσέχω. τον περιποιούμαι πολύ. ***έχω κάποιον / κάτι στο μάτι*** βλ. λ. *μάτι* **6.** για γνώρισμα. ιδιότητα· ΦΡ. (α) ***(κάτι / κάποιος) έχει γούστο / πλάκα*** (κάτι/κάποιος) είναι χαριτωμένο(ς) / αστείο(ς): *έχει γούστο ο φίλος σου!* || *το έργο είχε πολλή πλάκα!* (β) ***έχω πέραση*** βλ. λ. *πέραση* **7.** για γνώρισμα, διαφοροποιητικό στοιχείο μου: *μόνο τα αρσενικά λιοντάρια έχουν χαίτη* **8.** για χαρακτηριστικό τής εμφάνισής μου: ~ *γένια / μακριά μαλλιά / ωραία πόδια / μυωπία* **9.** για τυπικό, απαραίτητο στοιχείο: *η αίτηση πρέπει να έχει χαρτόσημο* || *αυτό το γραπτό δεν έχει όνομα* ΣΥΝ. φέρω **10.** πάσχω (από κάτι). υποφέρω (από αρρώστια): ~ *πυρετό / πονοκέφαλο / πνευμονία / βήχα* **11.** σε φρ. που δηλώνουν οικονομική άνεση ή ότι κάποιος στηρίζεται σε ισχυρά συμφέροντα, π.χ. ***έχω τον τρόπο μου*** τα βγάζω πέρα με διάφορα μέσα. τα βολεύω. τα φέρνω βόλτα, ***έχω τα μέσα*** γνωστούς που με εξυπηρετούν, ***έχω μπάρμπα στην Κορώνη / (γερές) πλάτες / δόντι*** δηλ. γερή υποστήριξη. ισχυρά πολιτικά μέσα **12.** σε φρ. για τη δήλωση τού ελέγχου ή τής επιρροής που μπορεί να ασκήσει κανείς (σε κάποιον). π.χ. ***έχω (κάποιον) τού χεριού μου / στο χέρι*** μπορώ να τον κάνω ό,τι θέλω, ***έχω (κάποιον) δεμένο*** έχω δεσμεύσει κάποιον και τον ελέγχω πλήρως: *τον έχω δεμένο με ισχυρό συμβόλαιο· θα κάνει ό,τι του λέω εγώ!* || (εμφατ.) *τον έχω δεμένο χειροπόδαρα!*. ***τον έχω στο τσεπάκι μου!*** τον ελέγχω πλήρως: *Αυτός, να μη σε απασχολεί· ~! Θα κάνει ό,τι του πω εγώ!*, ***τον έχω σήκω σήκω, κάτσε κάτσε*** κάνει ό,τι του πω, με υπακούει τυφλά. τον κάνω ό,τι θέλω **13.** περιλαμβάνω, αποτελούμαι από: *ο χρόνος έχει δώδεκα μήνες* || *το βιβλίο δεν έχει καθόλου δράση* || *απ' όλα έχει ο μπαξές* (βλ. λ. *μπαξές*) ΣΥΝ. περιέχω **14.** σε φρ. για τη δήλωση συγκεκριμένου χρονικού σημείου: *ο μήνας έχει 13* || *πόσο τού μηνός έχουμε σήμερα;* || *έχουμε άνοιξη / καλοκαίρι / Δεκέμβριο / Πάσχα* **15.** (+για / +σαν) θεωρώ, εκτιμώ ή αξιολογώ (ως). αποδίδω (σε κάποιον/κάτι) συγκεκριμένες ιδιότητες, που μπορούν να αμφισβητηθούν: *τον είχα σαν αδελφό, αλλ' αυτός με πρόδωσε!* || *όλοι τον έχουν για έξυπνο* ΣΥΝ. εκλαμβάνω, νομίζω, πιστεύω **16.** σε φρ. για τη δήλωση τού τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνεται κανείς μια κατάσταση. π.χ. ***δεν το έχω σε τίποτα να...*** δεν μου είναι δύσκολο να.., ***το έχω σε καλό / κακό*** το θεωρώ καλό / κακό σημάδι, ***το έχω καλύτερα να...*** προτιμώ να... **17.** σε φρ. που δηλώνουν την καλή ή κακή θέση στην οποία βρίσκεται κανείς. τον επιτυχή ή ανεπιτυχή τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίζει μια κατάσταση κ.λπ., π.χ. ***τα έχω χαμένα*** είμαι σε αμηχανία, έχω σαστίσει, ***την έχω καλά / άσχημα*** είμαι σε καλή / άσχημη θέση **18.** ειδικότ. σε φρ. για τη δήλωση δυσάρεστης ψυχικής διάθεσης, π.χ. ***έχω τα χάλια μου / τις μαύρες μου*** είμαι σε άσχημη κατάσταση / αισθάνομαι άσχημα. ***έχω τις παραξενιές μου*** συμπεριφέρομαι ιδιότροπα, ***έχω ιστορίες / φασαρίες / μπλεξίματα / μπελάδες / τραβήγματα / ντράβαλα (με κάποιον / κάτι)*** για ανεπιθύμητες υποθέσεις που ταλαιπωρούν κάποιον, ***έχω μαύρα μεσάνυχτα (για κάτι)*** δεν ξέρω απολύτως τίποτε, είμαι παντελώς άσχετος **19.** σε φρ. που δηλώνουν νοητική διεργασία, τι σκέφτεται ή σχεδιάζει κανείς. π.χ. ***πού έχεις το μυαλό σου / τον νου σου / τα μάτια σου / τη σκέψη σου;*** τι σκέφτεσαι, τι σε απασχολεί, τι προσέχεις; ***έχω κατά νουν / στον νου μου / στα σκαριά να...*** σχεδιάζω, σκοπεύω να κάνω κάτι **20.** ειδικότ. σε φρ. για τη δήλωση τής απόλυτης επίγνωσης που έχει κανείς ως προς συγκεκριμένη κατάσταση. π.χ. ***έχω τα μάτια μου δεκατέσσερα / τα έχω τετρακόσια*** προσέχω πάρα πολύ, συνήθ. για ηλικιωμένο, διατηρώ στο ακέραιο τις διανοητικές μου ικανότητες. τις πνευματικές μου δυνάμεις **21.** (***δεν έχω*** + πλάγια ερώτηση) δεν ξέρω, δεν είμαι σε θέση, δεν γνωρίζω: *δεν έχω τι να κάνω / τι να πω / πού να πάω* **22.** (+να) (α) αισθάνομαι την υποχρέωση (να κάνω κάτι), πρέπει: *δεν μπορώ να έρθω μαζί σας, γιατί ~ να διαβάσω* ΣΥΝ. οφείλω. προτίθεμαι· ΦΡ. ***έχω να κάνω (με)...*** (i) έρχομαι σε επαφή, σχέση, συναλλαγή κ.λπ. με (κάποιον/κάτι): *εδώ έχετε να κάνετε με τίμιους ανθρώπους* || *πρόσεχε τα λόγια σου, γιατί δεν έχεις να κάνεις με κανέναν άσχετο!* (ii) σχετίζομαι (με), αφορώ (σε): *η δουλειά του έχει να κάνει με ηλεκτρονικά συστήματα* || *αυτό που λες δεν έχει να κάνει με το συγκεκριμένο κείμενο* (β) για μελλοντική εξέλιξη, ενέργεια κ.λπ.· πρόκειται: *τι έχω να κερδίσω απ' αυτή την υπόθεση;* || *το τι έχει να γίνει απόψε δεν περιγράφεται!* **23.** συνηθίζω, διατηρώ ως παράδοση: *εδώ το έχουμε ακόμη αυτό το έθιμο* || *έτσι το 'χουμε στο σπίτι, να τρώμε μαζί τις Κυριακές* **24.** σε ρηματικές περιφράσεις αντί τού ρήματος (απολεξικοποιημένα ρήματα). π.χ. ***έχω πείσμα*** πεισμώνω, ***έχω σκοπό*** σκοπεύω, ***έχω πένθος*** πενθώ, ***έχω γιορτή*** γιορτάζω. ***έχω ευθύνη*** ευθύνομαι, ***έχω εμπιστοσύνη*** εμπιστεύομαι **25.** σε φρ. που δηλώνουν στέρηση ελευθερίας ή περιορισμό, π.χ. ***τον έχουν υπό περιορισμό / υπό κράτηση / μέσα*** (ενν. *στη φυλακή*) ♦ (αμετβ.) **26.** (σε ερώτηση) (σπάν.) βρίσκομαι σε ορισμένη ψυχική κατάσταση: *πώς έχετε;* (τι κάνετε;) **27.** (για τιμές) αξίζω, κοστίζω: *πόσο έχει το εισιτήριο;* **28.** υπάρχει: ~ *θέση εκεί και για μένα;* ΦΡ. ***έχει ψωμί / φαΐ (η υπόθεση)*** για υπόθεση, εγχείρημα. έργο κ.λπ. που μπορεί να αποφέρει μεγάλα κέρδη, από όπου μπορεί κανείς να βγάλει πολλά λεφτά ♦ **29.** (απρόσ. ***έχει***) σε φρ. όπως (α) ***έχει γούστο / πλάκα να...*** για φαντάσου να... (για ανεπιθύμητη εξέλιξη): *Του έδωσα τα λεφτά, για να πληρώσει τους λογαριασμούς. Έχει γούστο να τα έφαγε!* (β) για την περιγραφή των καιρικών συνθηκών: ~ *κρύο / ζέστη / καταιγίδα / αέρα* (φυσάει) */ ήλιο / λιακάδα / κύμα* (η θάλασσα) */ βροχή* (βρέχει) */ χιόνι* (χιονίζει)· ΦΡ. ***δεν έχει γιατί*** για κάτι που θεωρείται αυτονόητο ή λαμβάνεται ως δεδομένο: *~! Αυτό λέει η διαταγή. αυτό θα κάνουμε!* **30.** ως βοηθητικό για τον σχηματισμό των περιφραστικών χρόνων: ~ *γράψει* || *είχα ήδη πεισθεί* **31.** ***έχει*** (το) βλ.λ. ● ΦΡ. (α) ***έχει ο Θεός!*** ως έκφραση ελπίδας για ευτυχή έκβαση: *κάνε εσύ την προσπάθειά σου και μη σε νοιάζει· ~!* (β) ***ως έχει*** όπως ακριβώς είναι. χωρίς να αλλάξει: *αφήστε την υπόθεση ~ και μην ψάχνετε άλλο!* (γ) ***έχουμε και λέμε*** για περιπτώσεις στις οποίες ανακεφαλαιώνουμε ή ξεκινούμε μια συζήτηση: *λοιπόν, ~: τόσα τα έσοδα. τόσα τα έξοδα...* (δ) ***έχει καλώς*** εντάξει, όλα καλά: ~ *ώς εδώ* (ε) ***είχε δεν είχε...*** για κάτι που γίνεται συστηματικά από κάποιον ενώ δεν θα έπρεπε: ~ *την είπε πάλι την κακία της!*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **hέχω* (με ανομοίωση τού δασέος) < Ι.Ε. *segh- «κρατώ, αποκτώ», πβ. σανσκρ. sáhate «κατακτώ, νικώ», sáhas- «νίκη», γοτθ. sigis κ.ά. Ομόρρ. *ἕξ-ις (-η), σχέ-σις (-η), σχῆ-μα, ὄχη-μα, ὀχυ-ρός* κ.ά. Η φρ. *τα έχω τετρακόσια* οφείλεται στο γεγονός ότι η οκά, παλαιότερη μονάδα βάρους, είχε 400 δράμια].

έχω: σύνθετα – παράγωγα. Το ρ. **έχω**, βασικό ρήμα τής Ελληνικής (και όλων σχεδόν των γλωσσών), δεν χρησιμοποιήθηκε μόνο στον σχηματισμό των συντελικών χρόνων τού ρήματος *(έχω γράψει – είχα γράψει – θα έχω γράψει)*, αλλά έδωσε και πλήθος συνθέτων και παραγώγων, που συναποτελούν κύριο λεξιλογικό πεδίο τής Ελληνικής. **Σύνθετα** (με τα παράγωγά τους): *αν-έχομαι – ανοχή, αντ-έχω – αντοχή, απ-αντέχω – απαντοχή. απ-έχω – αποχή, εν-έχομαι – εν-οχή, εισ-έχω · εσοχή, εξ-έχω – εξοχή, προ-εξέχω – προεξοχή, επ-έχω – εποχή. (δια-) κατ-έχω – κατοχή. μετ-έχω – μετοχή, συμ-μετέχω – συμμετοχή, παρ-έχω – παροχή, αντι-παρέχω – αντιπαροχή, περι-έχω – περιοχή, εμ-περιέχω. συμ-περιέχω. προ-έχω, προσ-έχω – προσοχή. υπ-έχω, υπερ-έχω – υπεροχή. συν-έχω – συνοχή.* Το *έχω* ως α' συνθετικό **(εχε-)** έδωσε τα: *εχέ-μυθος (εχεμυθία/εχεμύθεια). (εχεφροσύνη) εχέ-φρων, εχ-έγγυος.* Ως β' συνθετικό **(-εχής)** τα: *νουν-εχής. προσ-εχής, συν-εχής (συνέχεια), α-συνεχής.* **Παράγωγα** τού *έχω:* (α) από το θέμα **εχ-**: *έξη (ἕξις)* «συνήθεια», *εξής / εφεξής / καθεξής. -εκτος (ακάθεκτος, ανεκτός. απρόσεκτος), εκτικός (εκτική νόσος > χτικιό), καχεκτικός – καχεξία. εφεκτικός. ευεξία. πλεονέκτης (πλεονεξία)* κ.ά. (β) από το θέμα **-σχ-**: *μετ-έσχον / μετά-σχω* κ.λπ., *σχέση (σχετικός / άσχετος. ακατάσχετος), σχήμα, υπόσχομαι, σχεδόν, ἴσχω (ισχ-αιμία)* ίσως και *σχολή* (γ) από θέμα **οχ-**: *αν-οχή, κατ-οχή, παρ-οχή* κ.τ.ό., *ηνί-οχος, έν-οχος, κάτ-οχος. μέτ-οχος* κ.λπ. και τα πολλά σε **-ούχος** (*πολι-ούχος, αξιωματ-ούχος* κ.λπ.). *ευωχία.* αρχ. *ἀνοκωχή* (> *ανακωχή*).

έχω: σχηματισμός χρόνων. Τα σύνθετα τού *έχω* θα μπορούσαν να διακριθούν σε δύο κατηγορίες: σε αυτά που σχηματίζουν τον αόριστο αρχαϊκά σε **-έσχον** (τύπος: *μετ-έσχον*) και σε αυτά που σχηματίζουν τον αόριστο όμοιο με τον παρατατικό σε **-είχα** (τύπος: *εξ-είχα*). Με αόριστο σε **-έσχον** σχηματίζονται τα σύνθετα: *(συμ)μετ-έχω* (*μετ-έσχε. να μετά-σχει. μετασχών – μετασχούσα – μετασχόν,* πληθ. *μετασχόντες*). *απ-έχω* (*απ-έσχε. να από-σχει, αποσχών – αποσχούσα · αποσχόν.* πληθ. *αποσχόντες*), *επ-έχω* (*επ-έσχε, να επίσχει, επισχών – επισχούσα – επισχόν,* πληθ. *επισχόντες*), *παρ-έχω* (*παρ-έσχε. να παρά-σχει. παρασχών – παρασχούσα – παρασχόν.* πληθ. *παρασχόντες*). Με αόριστο σε **-είχα** σχηματίζονται τα υπόλοιπα σύνθετα: *περι-έχω (περι-είχε* = παρατ. + αόρ., *να περι-έχει* = ενεστ. + αόρ., *περιέχων. περιέχουσα, περιέχον* = ενεστ. + αόρ.). *εμπερι-έχω, εν-έχω. συν-έχω. εξ-έχω, προεξ-έχω, προ-έχω, υπ-έχω, υπερ-έχω, κατ-έχω. διακατ-έχω.*

Τα ρήματα με αόρ. σε **-έσχον** σχηματίζονται συχνά και με τον απλούστερο τρόπο σε **-είχα**: *«Δεν μετείχε στο συμβούλιο χθες»* αντί *«Δεν μετέσχε στο συμβούλιο χθες».*

Τα ρήματα **προσέχω** και **αντέχω** σχηματίζονται σαν να ήταν απλά: *προσέχω* – (παρατ.) *πρόσεχα* – (αόρ.) **πρόσεξα**· *αντέχω* – (παρατ.) *άντεχα* - (αόρ.) *άντεξα.*

έψαλα ρ. → ψάλλω. ψέλνω

Ε.Ψ.Ε. (η) **1.** Ελληνική Ψυχιατρική Εταιρεία **2.** Ελληνική Ψυχαναλυτική Εταιρεία.

εψές κ. **ψες** επίρρ. (λαϊκ.-διαλεκτ.) **1.** χθες βράδυ **2.** χθες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οψές* < αρχ. *οψέ* «αργά το βράδυ», κατ' αναλογίαν προς το επίρρ. *(ε)χθές*].

έψιλον (το) {άκλ.} Ε, ε' το πέμπτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἒ ψιλόν*. προκειμένου να διακρίνεται από τη δίφθογγο *αι*, με την οποία αργότερα συνέπιπτε φωνητικά].

Ε.Ψ.Ψ.Ε.Π. (η) Εταιρεία Ψυχολογική και Ψυχιατρική Ενηλίκων και Παιδιών.

εωθινός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που γίνεται την αυγή **2.** ΕΚΚΛΗΣ. για κείμενα που ψάλλονται ή διαβάζονται κατά τον όρθρο: ~ *τροπάρια / ευαγγέλιο* ΣΥΝ. ορθρινός • **3.** ΣΤΡΑΤ. ***εωθινό*** (το) το πρωινό σάλπισμα για την έγερση των στρατιωτών, το εγερτήριο σάλπισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑωθινός* < *ἕωθεν* < *ἕως (ἡ)* «χάραμα, αυγή». Το αρχ. *ἕως / ἀFώς* < I.E. *ausos «αυγή». πβ. σανσκρ. usāḥ. λατ. aurora, aus-ter. «νότιος (άνεμος)». αρχ. γερμ. ostar «ανατολικός» (> γερμ. Ost, αγγλ. east, γαλλ. est. ισπ. este) κ.ά. Ομόρρ. *αὔριο(ν), ἕω-λος, ἑωσ-φόρος* κ.ά.].

έωλος, -ος, -ον (αρχαιοπρ.) **1.** (συνήθ. για τρόφιμα) που έχουν απομείνει από την προηγούμενη μέρα ΣΥΝ. μπαγιάτικος. μουχλιασμένος ΑΝΤ. φρέσκος. νωπός • **2.** εσφαλμ. γραφή αντί τού *αίολος* (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίολος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕωλος* < *ἕως* «χάραμα, αυγή» + παραγ. επίθημα *-λος*].

έως κ. **ώς** πρόθ.· δηλώνει: **1.** τόπο: το έσχατο όριο κίνησης ή έκτασης (+αιτ., +επίρρ.): *έφτασαν ~ την κορυφή* || *έφτασαν ~ εκεί* || *το χωράφι εκτείνεται ~ την άλλη μεριά τού λόφου*. ~ *απέναντι* ΣΥΝ. μέχρι **2.** χρόνο: το όριο χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ. ή ως περιφραστικός σύνδεσμος *έως ότου*): ~ *το Σαββατοκύριακο πρέπει να έχουμε παραδώσει τις εργασίες μας* || ~ *αύριο θα έχει έρθει* || ~ *ότου έρθει. δεν θα κάνω τίποτα* ΣΥΝ. μέχρι **3.** προσέγγιση ή ανώτατο όριο ποσού (περίπου) (+αριθμητ.): *ένα διαμέρισμα σε αυτή την περιοχή κοστίζει ~ 100 εκ. δρχ.* || *απέχει ~ 500 μέτρα από 'δώ* || *παρακολούθησαν τη συναυλία ~ 10.000 άνθρωποι*· ΦΡ. (α) ***ώς εδώ και μη παρέκει!*** μέχρι εδώ και όχι παραπέρα, για να δείξουμε σε κάποιον ότι εξαντλήθηκε η υπομονή ή η ανοχή μας ή ότι πρέπει να σταματήσει αμέσως κάτι ενοχλητικό (β) ***έως τής συντελείας τού αιώνος*** ώς το τέλος τού κόσμου. για πάντα. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΙΙΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἕως* < **ἆF-ος*. που συνδ. με σανσκρ. yāvat «τόσο μακριά, για τόσον καιρό». Ο παράλληλος τ. *ὡς* οφείλεται στην επίδρ. τού συνδέσμου *ὡς*. Η σύγχυση τής χρήσεως των δύο λ. μαρτυρείται ήδη στην Αρχ. σε χρονικές προτάσεις που δηλώνουν το υστερόχρονο (πβ. Σοφοκλ. *Φιλοκτήτης* 1330: *ὡς ἂν αὐτὸς ἥλιος... αἴρῃ*). κανονικώς δε στην ελληνιστική (μτγν.) εποχή (πβ. Κ.Δ. Ιωάνν. 12, 35: *περιπατεῖτε ὡς τὸ φῶς ἔχετε*)].

έως – ώς – μέχρι – ίσαμε. Οι λέξεις αυτές λειτουργούν σήμερα ως **προθέσεις** (δηλ. με ονόματα) και ως **σύνδεσμοι** (δηλ. με ρήματα). Κακώς χαρακτηρίζονται ενίοτε ως επιρρήματα. Ως προθέσεις ανήκουν στις λεγόμενες «καταχρηστικές προθέσεις». αυτές που έγιναν εκ των υστέρων προθέσεις και δεν σχηματίζουν σύνθετα όπως οι λοιπές (κύριες) προθέσεις (*μεταφέρω, μετάδοση. μετακλασικός. μετεπιβιβάζομαι* κ.τ.ό.). Όταν λειτουργούν ως σύνδεσμοι, τα **έως** και **ώς** ακολουθούνται από αναφορικές λέξεις: **ώς ότου (ωσότου) – ώς που (ώσπου): μέχρις (ότου) / έως ότου / ώσπου / ίσαμε** *να έλθει, θα σου εξηγήσω τι ακριβώς συμβαίνει*. Στην πραγματικότητα, οι λέξεις αυτές δηλώνουν **όρια** χρόνου και τόπου και. κατ' επέκταση. χρονική ή τοπική **προσέγγιση**: (α) Χρόνο: ***Έως*** *τον επόμενο χρόνο θα έχει τελειώσει τις σπουδές του* – ***Ώς*** *την Κυριακή θα βρίσκομαι εδώ* – ***Μέχρι*** *την Τρίτη θα είμαι ελεύθερος* – ***Ίσαμε*** *το μεσημέρι θα έχει δείξει* (β) Τόπο: *Θα καλύψουν τις ευρωπαϊκές χώρες* **έως** *την απόμακρη Ισλανδία – Οι φωνές της ακούστηκαν* **ώς** *έξω στον δρόμο – Θα ταξιδέψουμε* **μέχρι** *τη Θεσσαλονίκη οδικώς κι από 'κεί* **μέχρι** *το Μόναχο αεροπορικώς – Μας συνόδεψε* **ίσαμε** *τη στάση τού λεωφορείου* (γ) Προσέγγιση: *Συγκεντρώθηκαν στο Ηρώδειο. για να παρακολουθήσουν την παράσταση* ***έως / ώς / μέχρι / ίσαμε*** *δύο χιλιάδες άτομα*. Συχνά η δήλωση των ορίων συνοδεύεται και από δήλωση τής αφετηρίας (χρονικής/τοπικής): *Θα εργαστεί εκεί* ***από*** *τον Φεβρουάριο* ***έως / ώς / μέχρι / ίσαμε*** *τον Δεκέμβριο – Ταξίδεψε σε πολλές χώρες.* ***από*** *την Ελλάδα* ***έως*** *τη Σουηδία,* ***από*** *την Ισπανία* ***μέχρι*** *την Τουρκία και* ***από*** *την Αφρική* ***ίσαμε*** *την Αμερική*.
Το **ώς** στη χρήση αυτή έχει προέλθει από το **έως** και γράφεται με τόνο, για να διακρίνεται από το συγκριτικό **ως**: *Θα σε συνοδέψω* ***ώς*** *την πόρτα – Εργάζεται ως νομικός σύμβουλος*.
Το **μέχρι** (που προ φωνήεντος εμφανίζεται και ως *μέχρις*) συντάσσεται συχνά με γενική, ιδίως σε παγιωμένες εκφράσεις: *μέχρι θανάτου. μέχρις εσχάτων, μέχρι κεραίας. μέχρις ενός, μέχρι τινός. μέχρι στιγμής. μέχρι ενός σημείου. μέχρι τρέλας, μέχρι μυελού οστέων, μέχρι τελευταίας ρανίδος τού αίματός του*. Ωστόσο. στην καθημερινή γενικότερη χρήση του συντάσσεται επίσης με αιτιατική.
Το **ίσαμε** έχει κυρίως τοπική σημασία, έχει επεκταθεί όμως –αναλογικά και προς τις λοιπές λέξεις– και σε χρονική σημασία.

εωσφορικός, -ή. -ό [1797] αυτός που σχετίζεται με τον Εωσφόρο (βλ.λ.), τον Διάβολο ΣΥΝ. σατανικός. διαβολικός.

Εωσφόρος (ο) **1.** το άστρο τής αυγής. ο Αυγερινός • **2.** ο αρχηγός των αγγέλων που εξέπεσαν. ο Σατανάς. ο Διάβολος ΣΥΝ. Βεελζεβούλ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἑωσφόρος* < *ἕως* «χάραμα, αυγή» (βλ. κ. *εωθινός*) + *-φόρος* < *φέρω*. Η χρήση τής λ. ως προσδιορισμού τού Διαβόλου. πριν αυτός εκπέσει στην αμαρτία. ανάγεται στην Π.Δ. (πβ. *Ησαΐας* 14, 12: *πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑωσφόρος ὁ πρωὶ ἀνατέλλων;*), όπου η λ. *ἑωσφόρος* αποδίδει το εβρ. hēlēl «λαμπρός»].

Z

Ζ, ζ: ζήτα, το έκτο γράμμα τού νεότερου ελληνικού αλφαβήτου. Στο αρχαίο ελληνικό αλφάβητο και στο σύστημα τής ελληνικής αρίθμησης με γράμματα, το ζ' ήταν το έβδομο γράμμα και μαζί ο αριθμός 7, αφού έκτο γράμμα ήταν το *δίγαμμα (F)*, το οποίο εξελίχθηκε μορφικώς στο λεγόμενο *στίγμα (ς)*, που δήλωνε τον αριθμό 6· ήτοι α'=1, β'=2, γ'=3, δ'=4, ε'=5, ς'=6, ζ'=7, η'=8, θ'=9, ι'=10. Όπως δείχνει η μελέτη τής φωνολογίας τής αρχαίας γλώσσας, το **ζ** προφερόταν ως [zd], ήτοι ως διπλό σύμφωνο (ή συμφωνικό σύμπλεγμα) από το συριστικό ζ και το οδοντικό d (πβ. *Ἀθήνας δε > Ἀθήναζε*, *si-sd-o > *ἵ-ζ-ω [καθ-ίζω*, από ρ. *sed- *ἕδ-ρα*], ή, κατ' άλλους, ως [dz] [όπως το σημερινό *τζάμι*]). Η σημερινή προφορά τού **ζ** ως [z] ανάγεται στα τέλη τού 4ου-αρχές τού 3ου αι. π.Χ. Μέχρι τότε προφερόταν ως [z] μόνο μπροστά από ηχηρά σύμφωνα (*μ, ν, λ, ρ* κ.λπ.) (πβ. *σμῆνος, πρέσβυς*). Έτσι, το φωνολογικό σύστημα τής ελληνικής γλώσσας, από τους χρόνους τής Αλεξανδρινής Κοινής, διαθέτει ιδιαίτερο ηχηρό συριστικό φθόγγο [z] (από το κληρονομημένο ζ· π.χ. ζῶ /zdō/ στην Αρχαία, /zó/ στη μετέπειτα Ελληνική από τους αλεξανδρινούς χρόνους και εξής) παράλληλα προς τον άηχο συριστικό φθόγγο [s]. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα *ζήτα* είτε στο βορειοσημιτικό zayin, οπότε η ονομασία *ζήτα* προήλθε αναλογικά προς τα *βήτα, ήτα, θήτα*, είτε στο αραμαϊκό zayit (που είχε το *-τ-*) με κατάληξη *-α*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Ζ, ζ ζήτα· το έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ζήτα, αριθμός*).

ζαβάδα (η) → ζαβός

ζαβλακώνω ρ. μετβ. {ζαβλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) κάνω (κάποιον) να περιέλθει σε κατάσταση αποχαύνωσης, ώστε να αντιδρά υποτονικά, με μειωμένα αντανακλαστικά: *τον έχει ζαβλακώσει η πολλή τηλεόραση* || *είναι ζαβλακωμένος από τον ύπνο*. — **ζαβλάκωμα** (το) κ. **ζαβλακωμάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ρ. *ζαβώνω* (< *ζαβός*) και *βλακώνω*].

ζαβολιά (η) **1.** η παράβαση των κανόνων που ισχύουν σε παιχνίδι, κυρ. σε παιδικό: *κάνω ζαβολιές* || *νίκησε με* ~ ΣΥΝ. απάτη, ξεγέλασμα **2.** (γενικότ.) κάθε μορφής αταξία: *σκαρώνω / κάνω* ~.
[ΕΤΥΜ. < *διαβολιά*, με τροπή τού *δι-* σε *ζ-*].

ζαβολιάρης, -α, -ικο αυτός που κάνει ζαβολιές. — **ζαβολιάρικα** επίρρ.

ζαβός, -ή, -ό (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** στραβός, αυτός που δεν είναι ίσιος **2.** (μτφ. για πρόσ.) ιδιότροπος, παράξενος **3.** πνευματικά ή σωματικά ανάπηρος. — **ζαβά** επίρρ., **ζαβάδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός, τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Κατά μίαν άποψη, προέρχεται από το μτγν. *Σάβος / Σαβός* «τρελός, βακχεύων» (ίσως συνδ. με όνομα φρυγικής θεότητας). Κατ' άλλη άποψη, *ζαβός* < *ζαβία* (υποχωρητ.) < αραβ. zāwiyah «γωνία», οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικώς «στρεβλός, αγκύλος», άρα και «ανόητος». Έχει διατυπωθεί ακόμη η υπόθεση ότι η λ. αποσπάστηκε από μεσν. σύνθετα με α' συνθ. *ζαβο- / ζαβολο-* και ανάγεται στη λ. *διάβολος*].

ζαβώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζάβω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) ζαβό **2.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να στραβώσει, να χαλάσει: ~ *μια δουλειά* ♦ **3.** (αμετβ.) (α) γίνομαι στραβός: *το ξύλο ζάβωσε από την υγρασία* (β) (μτφ.) παίρνω κακή τροπή, αντίθετα προς το επιθυμητό: *η δουλειά ζάβωσε*. — **ζαβωμάρα** (η).

ζαγάρι (το) {ζαγαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το κυνηγετικό σκυλί **2.** (υβριστ. για πρόσ.) άξεστος, αδαής: *φύγε από εδώ, βρε* ~!
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζαγάριον* < τουρκ. zağar «κυνηγόσκυλο, λαγωνικό» < αραβ. sakar].

Ζάγκρεμπ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα τής Κροατίας.
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Zagreb, ονομασία που δόθηκε στην πόλη Gradec (= «φρούριο») το 1241-42 από τους Μογγόλους επιδρομείς. Το τοπων. ανάγεται στην πρόθ. za «πέρα από» και το ουσ. grebom, οργανική πτώση τού greb «όχθη, μόλος»].

Ζαγορά (η) κωμόπολη τής ΝΑ. Θεσσαλίας στον νομό Μαγνησίας, στις Α. πλαγιές τού Πηλίου. — **Ζαγοραίος** κ. (λαϊκ.) **Ζαγοριανός** (ο), **Ζαγοραία** κ. (λαϊκ.) **Ζαγοριανή** (η).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. zad gora «πέρα από το βουνό», ονομασία που μαρτυρείται από τον 17ο αι.].

ζαϊνισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ.-ΦΙΛΟΣ. (μαζί με τον ινδουισμό και τον βουδισμό) μία από τις τρεις μεγάλες θρησκείες που αναπτύχθηκαν στους κόλπους τού αρχαίου ινδικού πολιτισμού· εμφανίστηκε γύρω στον 6ο αι. π.Χ. ως διαμαρτυρία και αντίδραση κατά τής βεδικής τελετουργικής λατρείας τής εποχής εκείνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Jainism < χίντι Jain < σανσκρ. Jaina < jina «νικηφόρος – κατακτητής», όρος που αποδίδεται στους 24 ιδρυτές τής θρησκείας].

Ζαΐρ (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Zaïre = Δημοκρατία τού Ζαΐρ) (πρόσφατως μετονομάσθηκε πάλι σε *Δημοκρατία τού Κονγκό*, γαλλ. République démocratique du Congo) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα την Κινσάσα, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Κονγκό. — **Ζαϊρινός** (ο), **Ζαϊρινή** (η), **ζαϊρινός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Zaïre, αρχαιότερη ονομασία τού ποταμού Congo, ο οποίος διαρρέει ολόκληρη τη χώρα. Το όν. τού ποταμού ανάγεται σε τ. nzai (γλώσσα κικόνγκο), διαλεκτ. τ. τού nazdi «ποταμός». Βλ. κ. *Κονγκό*].

ζακάρ (το) {άκλ.} **1.** τρόπος πλεξίματος με νήματα διαφόρων χρωμάτων, που σχηματίζουν ποικίλα, συνήθ. γεωμετρικά σχέδια: *πλέξη* ~ **2.** (συνεκδ. κ. ως επίθ.) το ρούχο που είναι πλεγμένο με τον συγκεκριμένο τρόπο: *πουλόβερ / ζακέτα* ~.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Jacquard, από το όνομα τού Γάλλου μηχανικού και σχεδιαστή J.-M. Jacquard (1752-1834)].

ζακέτα (η) {ζακετών} εξωτερικό ένδυμα με μανίκια, που περιβάλλει το πάνω μέρος τού σώματος μέχρι τη μέση ή λίγο κάτω από αυτήν και κλείνει μπροστά με ή χωρίς κουμπιά (ή και φερμουάρ): *ανδρική / γυναικεία / παιδική / μάλλινη / χειμωνιάτικη / ανοιξιάτικη / χοντρή / πλεχτή* ~. Επίσης **ζακέτο** (το). — (υποκ.) **ζακετίτσα** κ. **ζακετούλα** (η) κ. **ζακετάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jaquette, υποκ. τού jaque, αβεβ. ετύμου, πιθ. < jacques «χωρικός» < κύρ. όν. Jacques «Ιάκωβος» (που θεωρήθηκε χαρακτηριστικό των χωρικών) ή jaque < αραβ. šakk «σάκος»].

ζακόνι (το) {χωρ. γεν. και πληθ.} (λαϊκ.) συνήθεια, έθιμο· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάθε τόπος και ζακόνι, κάθε μαχαλάς και τάξη*** το κάθε μέρος έχει τις δικές του συνήθειες.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζακόνιν* < σλαβ. zakon(ŭ)].

Ζακχαίος (ο) όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ζακχαῖος* < εβρ. Zakkai «αθώος, αγνός»].

Ζάκυνθος κ. (λαϊκότ.) **Ζάκυθος** (η) {Ζακύνθου} **1.** νησί των Επτανήσων Ν. τής Κεφαλλονιάς· αλλιώς (διαλεκτ.) *Τζάντε* (το) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Ζακύνθου)*. — **Ζακυ(ν)θινός** κ. (λόγ.) **Ζακύνθιος** (ο), **Ζακυ(ν)θινή** κ. **Ζακυ(ν)θινιά** κ. (λόγ.) **Ζακύνθια** κ. **Ζακυνθία** (η), **ζακυ(ν)θινός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. προελλην. τοπωνύμιο (πβ. *Κόρινθος, Λαβύρινθος* κ.ά.), αγν. ετύμου. Στον Όμηρο η Ζάκυνθος αποκαλείται *ὑλήεσσα* «δασώδης», πράγμα που ακολουθεί και ο Βιργίλιος (nemorosa «αλσώδης»). Κατά μία παράδοση (που μνημονεύει ο Παυσανίας), το νησί έλαβε το όνομά του τον 15ο αι. π.Χ. έπειτα από τον εποικισμό του από τον *Ζάκυνθο*, γυιο τού βασιλιά τής Τροίας Δαρδάνου. Ο Θουκυδίδης, εντούτοις, θεωρεί αχαϊκή την καταγωγή των κατοίκων τής Ζακύνθου].

ζαλάδα (η) **1.** ζάλη, σκοτοδίνη: *με έπιασε ξαφνική* ~ || *υποφέρω από ζαλάδες* **2.** (μτφ.) **ζαλάδες** (οι) οι έγνοιες, τα προβλήματα, που δεν μας αφήνουν να ησυχάσουμε: *έχω πολλές* ~ *στο κεφάλι μου* ΣΥΝ. σκοτούρες, μπελάδες.
[ΕΤΥΜ. < *ζάλη* + παραγ. επίθημα *-άδα*].

Ζάλευκος (ο) {-ου κ. -εύκου} αρχαίος πυθαγόρειος φιλόσοφος και νομοθέτης (7ος αι. π.Χ.)· οι νόμοι του, τους οποίους εφάρμοσαν οι Λοκροί, ήταν αυστηροί και αφορούσαν τόσο στη δημόσια όσο και στην ιδιωτική ζωή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ζά* (αιολ. τ. τού *διά*, βλ. κ. *ζά-πλουτος*) + *λευκός*, οπότε το όν. θα είχε τη σημ. «ολόλευκος»].

ζάλη (η) **1.** παροδική εξασθένηση τής αίσθησης τής ισορροπίας: *μου ήρθε* ~ *και παραλίγο να πέσω κάτω* ΣΥΝ. ζαλάδα (πβ. *ίλιγγος, σκοτοδίνη*) **2.** (κατ' επέκτ.) (α) σύγχυση τού νου: *οι αριθμοί μού φέρνουν* ~ (β) κατάσταση που προκαλεί αναστάτωση: *μέσα στη* ~ *τον έχασα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θύελλα, καταιγίδα», αγν. ετύμου].

ζαλίζω ρ. μετβ. {ζάλισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** προκαλώ (σε κάποιον) ζάλη: *το αυτοκίνητο / το πλοίο / το αεροπλάνο με ζαλίζει* || *με ζάλισε το κρασί / το ύψος* || (μεσοπαθ.) *ζαλίστηκα από τις πολλές στροφές τού δρόμου* || *δεν μπορώ τα ύψη, ζαλίζομαι* **2.** (μτφ.) ενοχλώ (κάποιον), δεν τον αφήνω να ησυχάσει: *πάψε να πηγαίνεις πέρα-δώθε, μας ζάλισες* || ~ *το μυαλό μου με έγνοιες* **3.** (μεσοπαθ. **ζαλίζομαι**) (μτφ.) τα χάνω: *μόλις την είδα, ζαλίστηκα*. — **ζάλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζάλη*].

ζαλίκα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** φορτίο από ξύλα, που παίρνει κανείς στους ώμους του: *κουβάλησε μια* ~ *ξύλα* || *παίρνω / φορτώνομαι (κάποιον/κάτι)* ~ **2.** (ως επίρρ.) φορτώνοντας κάτι / κάποιον στους ώμους: *πήρα το δεμάτι* ~. Επίσης **ζαλίκι** (το). — **ζαλικώνομαι** ρ.

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < βουλγ. žalŭk «δυστυχής» ή υποκ. τού *ζαλιά* < *ζαλώνω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

ζάλο (το) (διαλεκτ.) βήμα στον αέρα, πήδημα: *ρίξε ένα ~* (πβ. λ. *πεντοζάλης*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάλον* < αρχ. *σάλος* «ταρακούνημα, αναταραχή» (βλ.λ.)].

Ζάλογγο (το) (ορθότ. *Ζάλογκο*) {Ζαλόγγου} **1.** βουνό και χωριό τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων **2.** ***χορός τού Ζαλόγγου*** η ηρωική πράξη αυτοθυσίας εξήντα Σουλιωτισσών τον Δεκέμβριο τού 1803, οι οποίες προτίμησαν να πέσουν μαζί με τα παιδιά τους από τον βράχο τού Ζαλόγγου στον γκρεμό παρά να συλληφθούν από τους Τούρκους· σύμφωνα με την παράδοση, η πράξη αυτή έγινε τελετουργικά με τη μορφή κυκλικού χορού.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Zalog'b «πίσω από δάσος»].

ζαλώνω ρ. μετβ. {ζάλω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) φορτώνω (κάτι) στην πλάτη ή στους ώμους κάποιου ΑΝΤ. ξεζαλώνω· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***ζαλώνομαι***): *στον πόλεμο τού '40, οι γυναίκες τής Πίνδου ζαλώνονταν πολεμοφόδια και τα μετέφεραν στο πεδίο τής μάχης.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζάλον* < *σάλος*].

ζαμάνι (το) στη ΦΡ. ***χρόνια / καιρούς και ζαμάνια*** πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα: *~ έχουμε να σε δούμε, πού χάθηκες;*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zaman].

ζαμανφού κ. **ζεμανφού** επίρρ. κ. επίθ. {άκλ.} πρόσωπο που εκφράζει συνειδητή αδιαφορία για οτιδήποτε συμβαίνει γύρω του· ΦΡ. ***ζαμανφού κι απάνω τούρλα*** (εμφατ.) για πλήρη αδιαφορία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. je m'en fous «αδιαφορώ, σκοτίστηκα»].

ζαμανφουτισμός κ. **ζεμανφουτισμός** (ο) η συνειδητή αδιαφορία προς καθετί που κανονικά θα έπρεπε να ενδιαφέρει και να απασχολεί (κάποιον) (πβ. *οχαδερφισμός*). — **ζαμανφουτίστας** (ο), **ζαμανφουτίστρια** (η), **ζαμανφουτίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. je-m'en-foutisme].

Ζαμβέζης (ο) ποταμός τής ΝΑ. Αφρικής που πηγάζει από τα όρη τής Κ. Αφρικής και εκβάλλει στον Ινδικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zambezi, ίσως από θ. za «ποταμός» (τοπικής γλώσσας)].

ζαμπάκι (το) {ζαμπακ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ποικιλία τού φυτού νάρκισσος, με μικρότερα άνθη ΣΥΝ. μανουσάκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zambak].

Ζάμπια (η) (αγγλ. Republic of Zambia = Δημοκρατία τής Ζάμπιας) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Λουσάκα, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το κουάτσα Ζάμπιας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zambia. Από το 1890, οπότε ανέλαβε την εκμετάλλευση τής περιοχής η Βρετανική Εταιρεία τής Ν. Αφρικής (British South Africa Company), η χώρα αποτελούσε αποικία και ονομαζόταν *Βόρεια Ροδεσία*. Κατά τη δεκαετία 1953-63 η χώρα ήταν μέλος τής Κεντροαφρικανικής Ομοσπονδίας, ώσπου το 1964 απέκτησε την ανεξαρτησία της και έλαβε το όνομα *Ζάμπια*, το οποίο ανάγεται στον ποταμό Ζαμβέζη (αγγλ. Zambezi)].

ζάμπλουτος, -η, -ο → ζάπλουτος

ζαμπόν (το) {άκλ.} παστό κομμάτι χοιρινού κρέατος από τον μηρό ή την πλάτη τού ζώου: *φέτες ~ || σάντουιτς / ομελέτα / πίτσα με ~.* — (υποκ.) **ζαμπονάκι** (το) (συνήθ. για χοιρινό συσκευασμένο σε κονσέρβες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. jambon < jambe «κνήμη» < μτγν. λατ. gamba < αρχ. δωρ. *καμπά* «καμπή»].

ζαμπονοτυρόπιτα (η) {δύσχρ. ζαμπονοτυροπιτών} μικρή πίτα με γέμιση από αλλεπάλληλες στρώσεις ζαμπόν και τυριού.

ζάντα (η) {ζαντών} ελλην. *σώτρο*· η μεταλλική στεφάνη τού τροχού τού αυτοκινήτου, που περιβάλλεται από το λάστιχο: *αυτοκίνητο με ζάντες αλουμινίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καμπή*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. jante < δημώδ. λατ. *cambita «καμπύλη» < λατ. gamba / camba < αρχ. δωρ. *καμπά* «καμπή». Ορισμένοι λεξικογράφοι θεωρούν ότι το γαλλ. jante < δημώδ. λατ. *cambita ανάγεται σε κελτ. *cambo- «καμπύλη»].

ζαντολάστιχο (το) (λαϊκ.) η αλουμινένια ζάντα ενός τροχού μαζί με το ελαστικό του.

ζάπι (το) ‣ ζάφτι

ζάπινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *εναλλαγή σταθμών*· η συνεχής αλλαγή καναλιών στην τηλεόραση με το πάτημα των πλήκτρων τού τηλεχειριστηρίου: *κάνω ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγ. zapping, ηχοποίητη λ., < z(ip sl)ap, γραπτή απόδοση ήχων στα κόμικς].

ζάπλουτος, -η, -ο κ. (εσφαλμ.) **ζάμπλουτος** αυτός που έχει πάρα πολλά πλούτη ΣΥΝ. βαθύπλουτος, πάμπλουτος ΑΝΤ. πάμφτωχος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επιτατ. μόριο *ζα-* (< *δια-*) + *πλούτος*. Ο εσφαλμ. τύπος *ζάμπλουτος* είναι προϊόν αναλογίας προς το συνώνυμο *πάμπλουτος*].

ζαπονέ επίθ. {άκλ.} **1.** είδος μανικιού που ξεκινά από τον λαιμό και είναι ριχτό, χωρίς μανικοκόλληση ● **2.** είδος μαργαριταριού τού οποίου η μία πλευρά είναι επίπεδη και η άλλη καμπυλωτή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (costume) japonais «ιαπωνικό (ένδυμα)», επειδή ράβεται όπως το κιμονό (με μανίκια χωρίς ραφή)].

ζάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τσαλάκωμα: *το ύφασμα κάνει ζάρες* ΣΥΝ. τσαλάκα **2.** (μτφ.) ρυτίδα τού δέρματος: *πρόσωπο γεμάτο ζάρες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ζαρώνω* (υποχωρητ.)].

ζαργάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ψάρι με μακρύ, λεπτό, σχεδόν κυλινδρικό σώμα, με κυανοπράσινο χρώμα στη ράχη, που ξεχωρίζει για το στενό, επίμηκες ρύγχος του **2.** (μτφ.) κοπέλα με ωραίο σώμα και παράστημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ζαργάνη*, πιθ. < αρχ. *σαργάνη* «πλεγμένο καλάθι», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

ζαργκόν (η/το) {άκλ.} ΓΛΩΣΣ. συνθηματική γλώσσα με ειδικό λεξιλόγιο, που χρησιμοποιείται για την πιο εύκολη και γρήγορη επικοινωνία μεταξύ επιστημόνων ή επαγγελματιών τού ίδιου χώρου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jargon, ονοματοποιημ. λ., από ρίζα garg- «βήχω, καθαρίζω τον λάρυγγα»].

ζαρζαβατικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) λαχανικό και χορταρικό κάθε είδους, που τρώγεται συνήθ. μαγειρεμένο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zerzevat].

ζάρι (το) {ζαρ-ιού | -ιών} **1.** μικρός κύβος που καθεμιά από τις έδρες του έχει από μία έως έξι κουκκίδες και χρησιμοποιείται σε τυχερά παιχνίδια: *έριξα τα ~ μου κι έφερα εξάρες* **2.** (συνεκδ.) ***ζάρια*** (τα) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με τους παραπάνω κύβους: *έχασε το σπίτι του στα ~ || παίζω ~* ΣΥΝ. μπαρμπούτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάριν* < *αζάριον* < αραβ. az-zahr «τα ζάρια», εξού και γαλλ. hazard «τύχη - κίνδυνος»].

ζαριά (η) το ρίξιμο ενός ή δύο ζαριών μαζί και ο συνδυασμός των αριθμών που δείχνουν οι επάνω έδρες τους, όταν σταθεροποιηθούν: *καλή / κακή ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.

ζαρκαδήσιος, -ια, -ιο αυτός που ταιριάζει σε ζαρκάδι: *~ βήμα*.

ζαρκάδι (το) {ζαρκαδ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) μηρυκαστικό θηλαστικό, που ζει στα δάση, πιο μικρόσωμο από το ελάφι, με καστανοκόκκινο τρίχωμα, που αλλάζει χρώμα ανάλογα με τις εποχές· χαρακτηρίζεται από το γρήγορο τρέξιμό του. — (υποκ.) **ζαρκαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **ζαρκάδιον*, υποκ. τού αρχ. *ζορκάς* / *δορκάς* (βλ.λ.)].

ζαρντινιέρα (η) {δύσχρ. ζαρντινιερών} (τσιμεντένια, μεταλλική κ.λπ.) κατασκευή μέσα στην οποία τοποθετούνται γλάστρες ή φυτεύονται απευθείας καλλωπιστικά φυτά: *γέμισα τις ~ με χώμα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jardinière < jardin «κήπος» < φρανκον. gardo, πβ. γερμ. Garten, αγγλ. garden κ.ά.].

ζαρτιέρα (η) {ζαρτιερών} ζώνη που φοριέται πάνω ή κάτω από το γυναικείο εσώρουχο, με εξαρτήματα από τα οποία συγκρατούνται οι ψηλές κάλτσες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jarretière < jarret «μηρός» < κελτ. garra].

ζαρωματιά (η) μικρή πτυχή σε ύφασμα ή δέρμα ΣΥΝ. ζάρα, πτύχωση, ρυτίδα.

ζαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (μια επιφάνεια) να γεμίσει ζάρες: *~ ένα φόρεμα / ένα παντελόνι / ένα πουκάμισο* ΣΥΝ. τσαλακώνω **2.** μαζεύω, ώστε να σχηματιστούν ρυτίδες: *~ το μέτωπό μου / τα φρύδια μου / τα χείλη μου* ΣΥΝ. ρυτιδώνω ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ ζάρες: *το φόρεμα ζάρωσε* **4.** αποκτώ ρυτίδες: *το πρόσωπό του ζάρωσε από τα χρόνια και τις ταλαιπωρίες* ΣΥΝ. ρυτιδώνομαι **5.** (α) μαζεύω το σώμα μου, ώστε να καταλαμβάνω όσο γίνεται λιγότερο χώρο: *~ από φόβο / ντροπή / κρύο* ΣΥΝ. διπλώνομαι ΑΝΤ. απλώνομαι, τεντώνομαι (β) μικραίνω σε όγκο, αδυνατίζω: *ζάρωσε από την αρρώστια.* — **ζάρωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **οζαρώνω* < **οζάριον*, υποκ. τού αρχ. *όζος* «κλαδί» (βλ.λ.)].

ζατρίκιο (το) {ζατρικίου} (λόγ.) το σκάκι: «*η ήττα τού μετρ των μετρ Γκάρι Κασπάροβ μελαγχόλησε τους φίλους τού ζατρικίου*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζατρίκιον* < αρχ. περσ. šatranj «βασιλικό παιχνίδι»].

ζαφειρένιος, -ια, -ιο **1.** (κόσμημα) που είναι κατασκευασμένο ή στολισμένο με ζαφειρόπετρες: *~ βραχιόλι / δαχτυλίδι* **2.** αυτός που έχει το βαθύ γαλανό χρώμα τού ζαφειριού: *~ μάτια / θάλασσα.*

ζαφείρι (το) {ζαφειρ-ιού | -ιών} **1.** πολύτιμος λίθος με όλες τις αποχρώσεις τού γαλανού, από το ανοιχτό ώς το σκούρο: *δαχτυλίδι με πέτρα από ~* **2.** καθετί που έχει το χρώμα τού ζαφειριού: *μάτια ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *ζαφείριν* < ιταλ. zaffiro < λατ. sapphirus < μτγν. *σάπφειρος* (βλ.λ.)].

Ζαφειρία (η) γυναικείο όνομα.

Ζαφείριος (ο) ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ζαφείρης**.
[ΕΤΥΜ. Από το ουσ. *ζαφείρι* (βλ.λ.)].

ζαφειρόπετρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κατεργασμένο ζαφείρι, που χρησιμοποιείται σε κοσμήματα.

ζαφορά (η) το φυτό κρόκος και ειδικότ. η κίτρινη σκόνη που προέρχεται από τα στίγματα τού φυτού και χρησιμοποιείται ως αρτυματικό ΣΥΝ. σαφράν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. zafran < αραβ. zāfaran].

ζαφράν (το) {άκλ.} (λαϊκ.) το σαφράν, η ζαφορά (βλ.λ.).

ζάφτι κ. **ζάπι** (το) (λαϊκ.) περιορισμός, έλεγχος· κυρ. στη ΦΡ. ***κάνω ζάφτι*** επιβάλλομαι (σε κάποιον) υποτάσσοντάς τον στη δική μου θέληση και δύναμη, τον κατανικώ, «τον κάνω καλά», χαλιναγωγώ: *δεν μπορεί να κάνει ζάφτι τα παιδιά του || τον έπιασαν τρεις μαζί και πάλι δεν μπόρεσαν να τον κάνουν ζάφτι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. zapt «κατάκτηση, σύλληψη»].

ζαχαράτος, -η, -ο ‣ ζαχαρωτός

ζαχαρένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει παρασκευαστεί από ζάχαρη, που περιέχει ζάχαρη **2.** (μτφ.) πολύ γλυκός: *~ χείλη / λόγια* **3.** ***ζαχαρένια*** (η) {χωρ. πληθ.} (συνήθ. σε εκφράσεις με ειρωνική σημασία) η καλή ψυχική διάθεση και ισορροπία (κάποιου): *δεν χαλάω τη ~ μου* (δηλ. δεν στενοχωριέμαι, αδιαφορώ).

ζάχαρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γλυκιά ουσία σε κρυσταλλική μορφή, που εξάγεται από τα ζαχαρότευτλα ή το ζαχαροκάλαμο και χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική: *χοντρή / ψιλή / λευκή / μαύρη ~ || ένας κύβος ~* **2.** σε φρ. που δηλώνουν ευχάριστη κατάσταση ή συμφωνία, αρμονική σχέση, π.χ. ***περνάω ζάχαρη με κάποιον, τα πάμε ζάχαρη οι δυο μας*** (πβ. *μέλι-γάλα*) **3.** (μτφ.) για καθετί που δηλώνει ιδιαίτερη τρυφερότητα και γλυκύτητα: *λόγια όλο ~ || το στόμα της ήταν όλο ~* **4.** (ειρων.) για ανθρώπους πάρα πολύ ευαίσθητους:

έλα κι ας βρέχει· δεν είσαι από ~, για να φοβάσαι μη λειώσεις. Επίσης (λόγ.) **ζάχαρις** {ζαχάρεως}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάχαριν* / *ζάχαρ* / *σάχαρ* < μτγν. *σάκχαρ* / *σάκχαρις*, βλ. κ. *σάκχαρο*].

ζαχαριάζω ρ. ‣ ζαχαρώνω

Ζαχαρίας (ο) **1.** προφήτης τής Π.Δ. **2.** ο πατέρας τού Ιωάννη τού Προδρόμου **3.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Zekharyāh «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει θυμηθεί», όπου *Γιαχ* (-yah) είναι η συντετμημένη μορφή τού ονόματος *Γιαχβέ*].

ζαχαριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζιο δοχείο για ζάχαρη: *πορσελάνινη / γυάλινη / μεταλλική ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ζάχαρη* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

ζαχαρίνη (η) [1847] {ζαχαρινών} ΧΗΜ. υποκατάστατο τής ζάχαρης, που χρησιμοποιείται για δίαιτα ή από όσους πάσχουν από σακχαροδιαβήτη.
[ΕΤΥΜ. < λόγ. *σακχαρίνη*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. sac-charine].

ζάχαρο (το) ΙΑΤΡ. (λαϊκ.-προφορ.) **1.** η περιεκτικότητα τού αίματος σε σακχαρώδεις ουσίες, γλυκίδια: *υψηλό / χαμηλό / φυσιολογικό ~ || μετρώ / ρυθμίζω το ~ μου* **2.** η ασθένεια τού σακχαρώδους διαβήτη: *πάσχω από ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζάχαρ* < μτγν. *σάκχαρον* (βλ.λ.)].

ζαχαροδιαβήτης κ. (λόγ.) **σακχαροδιαβήτης** (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο σακχαρώδης διαβήτης, που οφείλεται σε μεγαλύτερη από το φυσιολογικό συγκέντρωση ζάχαρου στο αίμα· αλλιώς *διαβήτης, ζάχαρο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. diabète sucré].

ζαχαροκάλαμο [1810] κ. **σακχαροκάλαμο** (το) [1859] {-ου κ. -άμου | -ων κ. -άμων} φυτό που ευδοκιμεί κυρ. σε τροπικά κλίματα, από τον χυμό τού οποίου παράγεται η ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zuckerrohr].

ζαχαρομύκητας (ο) ‣ σακχαρομύκητας

ζαχαροπλαστείο (το) [1811] κατάστημα στο οποίο παρασκευάζονται, πωλούνται ή σερβίρονται γλυκά.

ζαχαροπλάστης (ο) [1834] {ζαχαροπλαστών}. **ζαχαροπλάστρια** (η) {ζαχαροπλαστριών} επαγγελματίας που παρασκευάζει και πωλεί γλυκύσματα ή ο ιδιοκτήτης ζαχαροπλαστείου· ΦΡ. ***ζαχαροπλάστης ήταν ο μπαμπάς σου;*** ως πείραγμα από άντρα σε καλοφτειαγμένη κοπέλα. Επίσης **ζαχαροπλάστισσα** (η) {δύσχρ. ζαχαροπλαστισσών}.

ζαχαροπλαστική (η) [1856] η τέχνη παρασκευής γλυκυσμάτων: *οδηγός / συνταγές / εργαστήριο ζαχαροπλαστικής.*

ζαχαροποιία (η) [1897] κ. (λόγ.) **σακχαροποιία** {χωρ. γεν. πληθ.} βιομηχανία παραγωγής ζάχαρης.

ζαχαρότευτλο κ. (λόγ.) **σακχαρότευτλο** (το) {ζαχαροτεύτλ-ου | -ων} ποώδες φυτό (τεύτλο), από το οποίο παράγεται η ζάχαρη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Zuckerrübe].

ζαχαρούχος, -α, -ο [1849] κ. (λόγ.) **σακχαρούχος** αυτός που περιέχει ζάχαρη: *~ γάλα.*

ζαχαρώδης, -ης, -ες [1856] κ. (λόγ.) **σακχαρώδης** {ζαχαρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει ή έχει παρασκευαστεί από ζάχαρη: *~ είδη* **2.** ΙΑΤΡ. ***σακχαρώδης διαβήτης*** ο διαβήτης (βλ. λ. *ζάχαρο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ζαχαρώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζαχάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) (για μέλι, γλυκά, καρπούς κ.λπ.) εμφανίζω σε κρυσταλλική μορφή τη ζάχαρη που περιέχεται στη σύστασή μου, κρυσταλλώνω: *ζαχάρωσε το σιρόπι / το μέλι / η μαρμελάδα / το σύκο* ♦ (μετβ.) **2.** πασπαλίζω με ζάχαρη ή βουτώ μέσα σε ζαχαρωμένο διάλυμα: *~ τα αμύγδαλα* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) (i) επιθυμώ κάτι πολύ (ii) (ειδικότ.) φλερτάρω, προσεγγίζω ερωτικά: *ζαχάρωνε μια νεαρή απέναντι.* Επίσης **ζαχαριάζω** (σημ. 1, 2). — **ζαχάρωμα** (το).

ζαχαρωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που περιέχει ή είναι πασπαλισμένος με ζάχαρη ΣΥΝ. ζαχαράτος **2.** ***ζαχαρωτό*** (το) [1856] μικρό γλύκυσμα από ζάχαρη. Επίσης **ζαχαράτος, -η, -ο** [μεσν.].

ζεβζέκης, -α/-ισσα, -ικο (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) άνθρωπος επιπόλαιος και ελαφρόμυαλος, που κάνει συνέχεια αταξίες, που δεν κάθεται ήσυχα. — **ζεβζεκιά** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zevzek].

ζέβρα (η) {ζεβρών} θηλαστικό ζώο τής Αφρικής με χαρακτηριστικές μαύρες ή καφέ ραβδώσεις σε όλο του το σώμα, που μοιάζει με τον γάιδαρο και το άλογο· αλλιώς (επιστ.) *όναγρος.* — **ζέβρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < πορτ. zebra (πβ. ισπ. cebra), πιθ. < λατ. equiferus «άγριο άλογο»].

ζείδωρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δίνει ζωή, ο ζωογόνος: *~ πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζει-* (< αρχ. *ζειαί* «είδος σιταριού» < *ζεϝ-ια, που συνδ. με σανσκρ. yáva-, λιθ. javaĩ «σιτάρι») + *-δωρος* < *δώρον.* Η λ. παρετυμολογήθηκε ήδη από τους μτγν. συγγραφείς προς το ρ. *ζῶ* και θεωρήθηκε ότι έχει τη σημ. «αυτός που δωρίζει ζωή»].

ζεϊμπέκης (ο) {ζεϊμπέκηδες} (παλαιότ.) χωροφύλακας ή επαγγελματίας στρατιώτης τής Οθωμανικής Τουρκίας, που προερχόταν από εξισλαμισθέντες Έλληνες τής Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zeybek].

ζεϊμπεκιά κ. **ζεμπεκιά** (η) (λαϊκ.) ο ζεϊμπέκικος χορός, σύντομη φιγούρα από ζεϊμπέκικο χορό: *χόρεψε / ρίξε μια ~ || έριξε τις ~ του.*

ζεϊμπέκικος, -η, -ο κ. **ζεμπέκικος** **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ζεϊμπέκη **2.** ***ζεϊμπέκικος*** (ο) **/** ***ζεϊμπέκικο*** (το) λαϊκός αυτοσχεδιαστικός χορός, πιθ. μικρασιατικής προέλευσης, που χορεύεται συνήθ. από ένα άτομο· επίσης η αντίστοιχη μουσική.

ζελατίνα (η) {ζελατινών} διαφανές φύλλο πλαστικού, που χρησιμοποιείται ως κάλυμμα βιβλίων, τετραδίων ή ως περιτύλιγμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gélatine < ιταλ. gelatina < λατ. gelatus «παγωμένος»].

ζελατίνη (η) {ζελατινών} **1.** κολλώδης ουσία ζωικής προέλευσης, που χρησιμοποιείται και ως προσθετικό κυρ. σε προϊόντα διατροφής στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική και έχει επίσης πολλές χρήσεις στη βιομηχανία: *φύλλα ζελατίνης* **2.** (λόγ.) η ζελατίνα.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *ζελατίνα*].

ζελέ (το) {άκλ.} **1.** (α) γλύκυσμα που παράγεται με βάση μείγμα από χυμό φρούτων και ζάχαρη που πήζει με ψύξη (β) ζουμί από βρασμένο κρέας, που έχει διαλυθεί και έχει πήξει με ψύξη **2.** το τζελ (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκ.) **ζελές** (ο). — (υποκ.) **ζελεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gelé(e) < geler «παγώνω» < λατ. gelo].

ζεμανφού επίρρ. κ. επίθ. ‣ ζαμανφού

ζεμανφουτισμός (ο) → ζαμανφουτισμός

ζεματίζω ρ. μετβ. {ζεμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περιχύνω (κάτι) με ζεματιστό υγρό ή βυθίζω μέσα σε βραστό υγρό: *~ τα μακαρόνια με λειωμένο βούτυρο / τα χόρτα / τα ρούχα* **2.** προκαλώ έγκαυμα ή έντονο αίσθημα από κάψιμο: *ζεμάτισα τη γλώσσα μου από το τσάι* **3.** (μτφ.) προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλη στενοχώρια: *με ζεμάτισε η εφορία || τον ζεμάτισαν τα λόγια σου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζεματώ.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ζέμα, -ατος* «βράσιμο, βρασμός» < αρχ. *ζέω* «βράζω» (βλ.λ.)].

ζεμάτισμα (το) {ζεματίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περίχυση με ζεματιστό υγρό ή η βύθιση μέσα σε βραστό υγρό: *το ~ των μακαρονιών με λειωμένο βούτυρο* **2.** (καθημ.) η πρόκληση εγκαύματος: *το ~ τής γλώσσας από τον καφέ* **3.** (μτφ.) η πρόκληση μεγάλης στενοχώριας: *τέτοιο ~ από την εφορία δεν το περίμενα!*

ζεματιστός, -ή, -ό [μεσν.] (για υγρό ή φαγητό) πάρα πολύ καυτός: *~ λάδι / νερό / ψωμί* (που μόλις βγήκε από τον φούρνο).

ζεματώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζεματάς... | ζεμάτησα} ♦ **1.** (μετβ.) ζεματίζω (βλ.λ.) ♦ (αμετβ.) **2.** είμαι πάρα πολύ καυτός, καίω πολύ: *ζεματάει το σίδερο / το νερό / το λάδι* **3.** (για πρόσ.) έχω πυρετό: *ζεματάς ολόκληρος· βάλε θερμόμετρο* ΣΥΝ. καίω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζεματίζω* (βλ.λ.), από τον αόρ. *ζεμάτισα*, που συνέπιπτε φωνητικά με εκείνον των ρημάτων σε *-ώ* (λ.χ. *παράτησα – παρατώ, ζήτησα – ζητώ*)].

> **ζεματώ – ζεματίζω.** Χαρακτηριστική περίπτωση αντίθεσης μεταξύ ενός μεταβατικού **(ζεματίζω)** και ενός αμετάβατου **(ζεματώ)** ρήματος: *Συνηθίζει να ζεματίζει τα μακαρόνια με βούτυρο – Μην πιάσεις την κατσαρόλα, ζεματάει.* Όπως συμβαίνει με τέτοια ρήματα, το αμετάβατο ρ. *ζεματώ* χρησιμοποιείται ενίοτε και ως μεταβατικό: *Κάθε φορά που μαγειρεύει στον φούρνο, ζεματάει το χέρι της.*

ζεμένος, -η, -ο (για ζώο) αυτός που έχει ζευτεί στον ζυγό.

ζεμπίλι (το) {ζεμπιλ-ιού | -ιών} μεγάλος ανοιχτός σάκος από ψάθα, χοντρό ύφασμα, δέρμα ή δίχτυ με δύο λαβές στα πλάγια, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά διαφόρων οικοδομικών υλικών ή και για ψώνια· επίσης, καλάθι σε αναβατόριο οικοδομών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zembil < αραβ. zanbīl].

ζεν (το) {άκλ.} μορφή τού βουδισμού, που εμφανίστηκε στην Κίνα τον 6ο αι. και διαδόθηκε στην Ιαπωνία τον 12ο αι., σύμφωνα με την οποία μπορεί να φτάσει κανείς στον φωτισμό μέσω τού διαλογισμού και των έμφυτων δυνάμεών του και όχι μέσω τής μελέτης των γραφών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zen < κινεζ. chán < σανσκρ. dyāna «σκέψη που εστιάζεται σε ένα μόνο αντικείμενο»].

ζενερίκ (το) {άκλ.} ΚΙΝΗΜΑΤ. το σύνολο των στοιχείων ενός κινηματογραφικού έργου (τίτλος, ονόματα ηθοποιών, σκηνοθέτη, συντελεστών) που προβάλλεται συνήθ. στην αρχή τής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. générique < λατ. genus, -eris «γένος»].

ζενίθ (το) [1856] {άκλ.} **1.** ΑΣΤΡΟΝ. το νοητό σημείο τού ουρανού, που βρίσκεται κατακόρυφα και ακριβώς πάνω από τον παρατηρητή ΑΝΤ. ναδίρ **2.** (μτφ.) το ανώτατο σημείο, στο οποίο μπορεί να φτάσει κανείς: *το ~ τής δόξας / τής ακμής* ΣΥΝ. μεσουράνημα, κολοφώνας, αποκορύφωμα ΑΝΤ. ναδίρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zénith < παλαιότ. ισπ. zenit < αραβ. samt (ar-ra's) «δρόμος (πάνω από το κεφάλι)»].

ζενιθι(α)κός, -ή, -ό ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με το ζενίθ: *~ απόσταση ενός άστρου* (η γωνία με την οποία μετρούν την απόσταση του από το ζενίθ).

ζεν-πρεμιέ (ο) {άκλ.} νεαρός άνδρας, ανερχόμενο αστέρι τού θεάτρου ή τού κινηματογράφου (που έχει συνήθ. μεγάλη απήχηση στο γυναικείο φύλο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jeune premier].

ζέον (το) ΕΚΚΛΗΣ. (ενν. *ύδωρ*) **1.** το ζεστό νερό που ρίχνει ο ιερέας στο Άγιο Ποτήριο πριν από τη Θεία Κοινωνία **2.** (συνεκδ.) το σκεύος στο οποίο βάζει ο ιερέας το ζεστό νερό.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ζέω* «βράζω» (βλ.λ.)].

ζέπελιν (το) {άκλ.} μεγάλων διαστάσεων αερόπλοιο, που αποτελείται από μακρύ κυλινδρικό μεταλλικό κορμό, κάτω από τον οποίο αιωρείται ένα στεγανό τμήμα για τις μηχανές και τους επιβαίνοντες.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Zeppelin (προφέρεται *Τσέπελιν*), από το όνομα τού Γερμανού αξιωματικού F. G. von Zeppelin, ο οποίος πραγματοποίησε την πρώτη πτήση με αερόπλοιο το 1900].

ζερβής, -ιά, -ί ‣ ζερβός

ζερβόδεξα επίρρ. (λαϊκ.) αριστερά και δεξιά.

ζερβόδεξος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που μπορεί να χρησιμοποιεί εξίσου και το δεξί και το αριστερό του χέρι ΣΥΝ. (λόγ.) αμφιδέξιος.

ζερβοκουτάλας (ο) (λαϊκ.-σκωπτ.) ο αριστερόχειρας (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζερβοχέρης.

ζερβός, -ή, -ό/-ί (λαϊκ.) **1.** αυτός που βρίσκεται αριστερά **2. ζερβός**

(ο), **ζερβή** (η) αριστερόχειρας ΑΝΤ. δεξιόχειρας. Επίσης **ζερβής**, -ιά, -ί. — **ζερβά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζαρβός / *ζαβρός (η προσθήκη τού -*ρ*- ίσως κατά το *αριστερός*) < *ζαβός* (βλ.λ.)].

ζερβοχέρης, -α, -ικο αριστερόχειρας (βλ.λ.).

ζερό (το) {άκλ.} (σπάν.) το μηδέν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zéro < ιταλ. zero < zefiro < μτγν. λατ. zephirum < αραβ. sifr «κενός»].

ζέρσεϊ (το) {άκλ.} **1.** λεπτό ελαστικό ύφασμα: *μεταξωτό / λεπτό / μαλακό ~* **2.** (ως επίθ.) αυτός που αποτελείται από το ύφασμα αυτό: *μπλούζα / φόρεμα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Jersey. όνομα βρετανικού νησιού, όπου κατασκευάστηκε για πρώτη φορά αυτό το είδος υφάσματος].

ζεσεοσκοπία (η) {ζεσεοσκοπιών} ΦΥΣ. μέθοδος προσδιορισμού τού μοριακού βάρους μιας ουσίας μέσω τής μέτρησης τού σημείου βρασμού διαλύματός της.
[ΕΤΥΜ. < *ζέση* + *-σκοπία* < *σκοπώ*, απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. ébuillioscopie / ébuilliométrie (νόθα σύνθ.)].

ζεσεοσκόπιο (το) {ζεσεοσκοπί-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο που χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό τού σημείου βρασμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου. πβ. γαλλ. ébuilloscope].

ζέση (η) {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** ο βρασμός **2.** (συνήθ. μτφ.) εξαιρετικά μεγάλος ζήλος, επιθυμία για την πραγματοποίηση σκοπού: *αγωνίζεται με ~ για το κοινό καλό* ΣΥΝ. θέρμη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζέσις* < *ζέω* «βράζω»].

ζέστα (η) → ζέστη

ζεσταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζέστα-να, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) να γίνει ζεστό, του αυξάνω τη θερμοκρασία: *~ το φαγητό / τα χέρια μου στο τζάκι / το δωμάτιο* **2.** (μτφ.) (α) δημιουργώ οικείο και φιλικό κλίμα: *με τα λόγια του ζέστανε την ατμόσφαιρα* (β) κάνω (κάτι) περισσότερο ζωηρό και ενδιαφέρον: *η κόντρα δημοσιογράφων και πολιτικών ζέστανε τη συζήτηση* ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι ζεστός, θερμαίνομαι: *σιγά-σιγά ο καιρός άρχισε να ζεσταίνει* (μεσοπαθ. **ζεσταίνομαι**) **4.** αισθάνομαι ζέστη: *άνοιξε το παράθυρο. γιατί ~* **5.** (ειδικότ.) προετοιμάζομαι (για αθλητική δραστηριότητα), κάνοντας τις απαραίτητες προκαταρκτικές ασκήσεις), προθερμαίνομαι: *έβαλε τους αθλητές να τρέξουν πέντε γύρους, για να ζεσταθούν* **6.** (μτφ.) αποκτώ ενδιαφέρον: *το παιχνίδι άρχισε να ζεσταίνεται μετά την ισοφάριση* ΣΥΝ. θερμαίνω ΑΝΤ. κρυώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.

ζέσταμα (το) {ζεστάματος | χωρ. πληθ.} **1.** η άνοδος τής θερμοκρασίας (σώματος ή χώρου): *το ~ τού φαγητού / τού νερού / τού δωματίου* ΣΥΝ. θέρμανση ΑΝΤ. κρύωμα **2.** η προθέρμανση (βλ.λ.) χορευτή ή αθλητή: *κάνω ~ || ~ με τροχαδάκι / με μικρά επιτόπια πηδηματάκια*.

ζεστασιά (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η ευχάριστη υψηλή θερμοκρασία (σε εσωτερικό ή προφυλαγμένο χώρο): *αναζήτησε λίγη ~ κοντά στο τζάκι || μετά την κούραση τής ημέρας χαλάρωνε στη ~ τού κρεβατιού* ΣΥΝ. ζέστα ΑΝΤ. παγωνιά **2.** (μτφ.) το ευχάριστο και οικείο περιβάλλον, η φιλική και εγκάρδια ατμόσφαιρα: *η ~ τής οικογένειας || έχει χαθεί η ~ απ' τις ανθρώπινες σχέσεις* ΣΥΝ. θαλπωρή ΑΝΤ. παγωμάρα.

ζέστη (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κατάσταση στην οποία επικρατεί σχετικά υψηλή θερμοκρασία: *η ~ τού καλοκαιριού || στο δωμάτιο έχει ~* ΣΥΝ. ζεστασιά ΑΝΤ. κρύο· ΦΡ. (καθημ.) ***(δεν μου κάνει) ούτε κρύο ούτε ζέστη*** μου είναι αδιάφορο, δεν με επηρεάζει: *το αποτέλεσμα των εκλογών δεν του κάνει ~* ΣΥΝ. το ίδιο μού κάνει, δεν δίνω δεκάρα **2.** **ζέστες** (οι) η περίοδος τού χρόνου με υψηλές θερμοκρασίες· ΦΡ. (α) ***πιάνουν οι ζέστες*** αρχίζει να κάνει ζέστη (β) ***σφίγγουν οι ζέστες*** βλ. λ. *σφίγγω*. Επίσης (λαϊκ.) **ζέστα**. — (υποκ.) **ζεστούλα** (η).

ζεστοκοπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {ζεστοκοπάς...} (λαϊκ., συνήθ. τριτοπρόσ. για τον καιρό) είμαι πολύ ζεστός, έχω υψηλή θερμοκρασία. — **ζεστοκόπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ζεστός* + επίθημα *-κοπώ* < *κόπτω*].

ζεστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει υψηλή θερμοκρασία: *το μέτωπό του ήταν ~· είχε πυρετό || οι ~ ημέρες τού καλοκαιριού || ~ μπάνιο / νερό / καιρός / χώρα / δωμάτιο / φαγητό / μάτι κουζίνας / μηχανή* ΣΥΝ. θερμός ΑΝΤ. κρύος, δροσερός, παγωμένος (πβ. λ. *καυτός, χλιαρός*)· ΦΡ. (α) (καθημ.) ***ζεστό / θερμό χρήμα*** (i) χρήμα δανειζόμενο με υψηλό τόκο (ii) διεθνώς περιπλανώμενο χρήμα (λ.χ. σε ανώνυμους λογαριασμούς), το οποίο ανάλογα με την περίπτωση μεταφέρεται στη χώρα που έχει το σταθερότερο νόμισμα (iii) εισόδημα που αποκτήθηκε από παράνομη πράξη και διατίθεται γρήγορα λόγω των κινδύνων με τους οποίους συνδέεται (iv) το χρήμα που εισπράττεται αμέσως και χωρίς επιβαρύνσεις, κρατήσεις· το ρευστό (χρήμα) (β) (καθημ.) ***παίρνω (κάτι) στα ζεστά*** ασχολούμαι με (κάτι) διαθέτοντας όλη μου την ενεργητικότητα, με μεγάλη όρεξη: *έχει πάρει στα ζεστά την όλη προσπάθεια και δουλεύει με πολύ μεράκι* **2.** (για υφάσματα, είδη ρουχισμού) κατάλληλος για τη διατήρηση ή την αύξηση τής θερμοκρασίας, κυρ. τού σώματος: *~ πουλόβερ / κουβέρτα* **3.** (χρώμα) που κυμαίνεται στις αποχρώσεις τού κόκκινου και τού πορτοκαλί, κατ' αντιδιαστολή προς τα ψυχρά χρώματα των αποχρώσεων τού μπλε και τού πράσινου: *στα μέρη τού σπιτιού που είχαν αδύνατο φωτισμό, οι διακοσμητές προτίμησαν τα ζεστά ~* ΣΥΝ. θερμός **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εγκάρδια και φιλική διάθεση, που εκδηλώνει συμπάθεια και ευγένεια ή στοργή: *το ~ της χαμόγελο του έδωσε κουράγιο || ~ ατμόσφαιρα || ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. εγκάρδιος, πρόσχαρος **5.** αυτός που μεταδίδει ένα συναίσθημα άνεσης και οικειότητας: *το στέκι αυτό είναι μια ~ γωνιά στο κέντρο τής Αθήνας* ΣΥΝ. ανθρώπινος **6.** **ζεστό** (το) το ρόφημα που πίνεται ως θερμαντικό και συνήθ. έχει καταπραϋντικές ή θεραπευτικές ιδιότητες, π.χ. τσάι, χαμομήλι, τίλιο, φασκόμηλο κ.ά. ΣΥΝ. αφέψημα. — **ζεστά** επίρρ., (υποκ.) **ζεστούλης**, -α, -ικο κ. **ζεστούτσικος**, -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζέω* «βράζω» (βλ.λ.). από θ. *ζεσ-* και παραγ. επίθημα *-τός*, πβ. κ. *βρασ-τός*].

ζετέ (το) {άκλ.} **1.** χορευτική κίνηση τού μπαλλέτου στην οποία ο χορευτής / η χορεύτρια πηδά μεταφέροντας το βάρος τού σώματός του/της από το ένα πόδι στο άλλο • **2.** ΑΘΛ. (στην άρση βαρών) κίνηση που περιλαμβάνει δύο φάσεις, κατά τις οποίες ο αρσιβαρίστας φέρνει τη μπάρα με τα βάρη πρώτα στο ύψος τού στήθους και στη συνέχεια την ανυψώνει πάνω από το κεφάλι προσπαθώντας να την κρατήσει για ορισμένο χρόνο σε αυτή τη θέση (πβ. λ. *αρασέ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jeté < jeter «ρίχνω» < λατ. jacto].

ζευγαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ζευγάρι ερωτευμένων που δεν έχει ακόμη δεσμευτεί με γάμο **2.** νεαρό ζευγάρι.

ζευγάρι (το) {ζευγαρ-ιού | -ιών} **1.** δύο όμοια ή παρόμοια ή αλληλοσυμπληρωνόμενα πράγματα, που συνταιριάζονται για κοινή χρήση ή συναποτελούν αντικείμενο με δύο ξεχωριστά μέρη ή κομμάτια, τα οποία ενώνονται μεταξύ τους: *ένα ~ γάντια / παπούτσια / παντόφλες / γυαλιά / σκουλαρίκια* ΣΥΝ. ζεύγος, δυάδα **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) δύο άτομα μεταξύ των οποίων έχει αναπτυχθεί σχέση έγγαμου βίου, ερωτική σχέση ή σχέση επαγγελματικής συνεργασίας (π.χ. στα χορευτικά ντουέτα): *ο Νουρέγεφ και η Φονταίην ήταν από τα πιο γνωστά ~ τής σύγχρονης χορευτικής σκηνής || έχω καλέσει δύο φιλικά ~ για δείπνο || παράνομο / διάσημο / αταίριαστο ~ || έγιναν ~ από την πρώτη μέρα* ΣΥΝ. (για επαγγελματική σχέση) ντουέτο **3.** (λαϊκ.) δύο ζώα ζεμένα στο ίδιο άροτρο (βόδια ή άλογα)· (συνεκδ.) το όργωμα με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα: *κάνω ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζευγάριον*, υποκ. τού *ζεῦγος*].

ζευγαρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ζευγάρισα} (λαϊκ.) οργώνω με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα: *~ το χωράφι*. — **ζευγάρισμα** (το).

ζευγαρόπλεχτος, -η, -ο ΜΕΤΡ. (ομοιοκαταληξία εξάστιχου) στην οποία ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δεύτερο, ο τρίτος με τον έκτο και ο τέταρτος με τον πέμπτο.

ζευγαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζευγάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πρόσ.) αναπτύσσω ερωτική σχέση (με κάποιον/κάποια), γινόμαστε ζευγάρι **2.** (για ζώα) εκτελώ τη διαδικασία τής αναπαραγωγής: *είναι η εποχή που ζευγαρώνουν οι γάτες* ΣΥΝ. αναπαράγομαι ♦ (μετβ.) **3.** φέρνω σε επαφή ζώα αντίθετου φύλου για επιλεγμένη γονιμοποίηση: *αγόρασε ταύρο, για να ζευγαρώσει τις αγελάδες του* • **4.** βρίσκω αντικείμενο πανομοιότυπο ή αντίστοιχο με άλλο που έχω ήδη, ώστε να αποτελούν ζευγάρι: *έχει ήδη ένα φωτιστικό, αλλά θέλει και το ταίρι του, να το ζευγαρώσει* ΣΥΝ. ταιριάζω, συνδυάζω. — **ζευγάρωμα** (το).

ζευγαρωτός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** αυτός που έχει ζευγαρώσει, που έχει γίνει ζευγάρι: *πουλάκι ~* ΣΥΝ. ζευγαρωμένος **2.** ΜΕΤΡ. ***ζευγαρωτή ομοιοκαταληξία*** η ομοιοκαταληξία κατά την οποία ο πρώτος στίχος ομοιοκαταληκτεί με τον δεύτερο, ο τρίτος με τον τέταρτο κ.λπ. (βλ. κ. λ. *ζευγαρόπλεχτος*). — **ζευγαρωτά** επίρρ.

ζευγάς (ο) {ζευγάδες} (λαϊκ.) ο ζευγολάτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζευγίτης· ΦΡ. (παροιμ.) ***ή παπάς-παπάς ή ζευγάς-ζευγάς*** καθένας πρέπει να αφοσιώνεται στο έργο του (να μην περισπάται σε πράγματα που δεν σχετίζονται με την ειδικότητά του, γιατί στο τέλος δεν θα κάνει τίποτε σωστά).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζεῦγος* «ζευγάρι βόδια»].

ζευγίτης (ο) {ζευγιτών} **1.** ο ζευγολάτης (βλ.λ.) ΣΥΝ. ζευγάς • **2.** ΙΣΤ. ο διακοσιομέδιμνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζεῦγος*].

ζεύγλα κ. **ζεύλα** (η) {ζευγλών} (παλαιότ.) το εξάρτημα που χρησιμοποιούσαν για τη ζεύξη στο αλέτρι δύο ζώων, κυρ. βοδιών, και που συνήθ. περιελάμβανε δύο συνδεόμενα καμπυλωτά, τοξωτά κομμάτια, τα οποία προσαρμόζονταν στον λαιμό των ζώων ξεχωριστά, επιτρέποντας τη μεταφορά φορτίου, αλετριού· (ειδικότ.) καθένα από τα καμπυλωτά τμήματα τού ζυγού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεύγλη* < *ζεύγ-νυ-μι* «ζεύω» + παραγ. επίθημα *-λη* (πβ. κ. *τρώγ-λη*)].

ζεύγμα (το) {ζεύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (σπάν.) οτιδήποτε μπορεί να χρησιμοποιηθεί στη σύνδεση, την ένωση ξεχωριστών μερών, τμημάτων ΣΥΝ. σύνδεσμος **2.** (παλαιότ.) ΝΑΥΤ. η αλυσίδα που εκτεινόταν οριζόντια κατά μήκος τής εισόδου λιμανιού αποκλείοντας την είσοδο ανεπιθύμητων ή εχθρικών πλοίων • **3.** ΦΙΛΟΛ. το γλωσσικό σχήμα βραχυλογίας που επιτρέπει την παράλειψη ενός ρήματος συγγενικού στη σημασία με το αμέσως προηγούμενο του αλλά με διαφορετικό αντικείμενο· π.χ. στους στίχους: *«παίρνω κι εγώ τον μαύρο μου να πάω να τον ποτίσω· να τον ποτίσω κρύο νερό και* (ενν. ταΐσω) *δροσερό χορτάρι»* **4.** ΦΙΛΟΛ. βραχυλογικό σχήμα, κατά το οποίο ένα ρήμα αναφέρεται σε δύο ή περισσότερα υποκείμενα ή αντικείμενα ή κατηγορούμενα, ενώ αρμόζει σε ένα μόνο από αυτά· π.χ. *ούτε φωνή ανθρώπου* (ενν. ν' ακούσεις) *ούτε ανθρώπινη μορφή να δεις* **5.** ΜΕΤΡ. το σημείο στίχου, το οποίο, σύμφωνα με τους κανόνες τής αρχαιοελληνικής και λατινικής μετρικής, απαγορεύεται να συμπίπτει με το τέλος λέξης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεῦγμα* < *ζεύγ-νυ-μι* «ζεύω»].

ζευγνύω ρ. μετβ. {έζευξα, ζεύχθηκα, ζευγμένος} **1.** συνδέω δύο σημεία που απέχουν αρκετά μεταξύ τους (λ.χ. με γέφυρα, βλ. κ. λ. *ζεύξη*) **2.** συνδέω δύο αντικείμενα μεταξύ τους **3.** ζεύω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού *ζεύγνυμι*. βλ. λ. *ζεύω*].

ζευγολατειό (το) [μεσν.] (παλαιότ.) **1.** το χωράφι που έχει οργωθεί ή προσφέρεται για όργωμα **2.** η αγροικία, το υποστατικό.

ζευγολάτης (ο) {ζευγολατών} (παλαιότ.) ο γεωργός· αυτός που οργώνει με αλέτρι που το σέρνουν δύο ζώα (άλογα ή βόδια) ΣΥΝ. ζευγάς, ζευγίτης.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζευγηλάτης* (με τροπή τού -η- σε -ο- κατ' αναλογίαν προς τα συνθ. με -ο-) < *ζεῦγος* + *-ηλάτης* (με έκταση φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ζευγόλουρο (το) {-ου κ. -ιού | -ιών} (λαϊκ.) το λουρί, ο ιμάντας, με τον οποίο το υποζύγιο, κυρ. το βόδι, δένεται στον ζυγό ΣΥΝ. (λόγ.) ζευκτήρας.

ζεύγος (το) {ζεύγ-ους | -η, -ών} (λόγ.) **1.** (για πρόσ.) τα δύο πρόσωπα που αποτελούν ζευγάρι (βλ.λ., σημ. 2): *το ~ Παπαδοπούλου* || *το πρωθυπουργικό ~* || *~ νεονύμφων* **2.** (για ζώα) δύο υποζύγια ζεμένα στο ίδιο άροτρο για το όργωμα τού χωραφιού: *~ βοδιών* **3.** (για πράγμ.) δύο ομοειδή ή αλληλοσυμπληρούμενα αντικείμενα, που προορίζονται να χρησιμοποιηθούν μαζί: *~ υποδημάτων / τροχών / αγωγών* || *θερμοηλεκτρικό ~* ΣΥΝ. ζευγάρι, δυάδα· ΦΡ. ***ανά / κατά ζεύγη*** (για τη διάταξη προσώπων / πραγμάτων) ανά δύο: *στοιχηθείτε ~* || *το ταγκό και το βαλς χορεύονται ~* ΣΥΝ. σε δυάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεῦγος* < *ζεύγνυμι* «ζεύω», βλ.κ. *ζεύω*].

ζευκτήρας (ο) (λόγ.) το ζευγόλουρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζευκτήρ, -ῆρος* < αρχ. *ζεύγνυμι* «ζεύω»].

ζευκτήριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που είναι κατάλληλος για ζεύξη, που επιτρέπει τη σύνδεση, που συνδέει: *~ ίππος* **2.** ΝΑΥΤ. ***ζευκτηρία*** (η) καθένα από τα δύο τμήματα τής αλυσίδας που συγκρατεί το πλοίο, για να μην αποσυνδεθεί από τις αρθρώσεις του, και συνδέει το πηδάλιο με τα πλευρά του.

ζευκτός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να ζευχθεί (βλ. λ. *ζευγνύω*) **2.** αυτός που έχει συνδεθεί με άλλον (κυρ. για τεχνικά έργα) **3.** ***ζευκτό(ν)*** (το) τριγωνικός σκελετός στέγης, από συναρμογή ξύλινων ή μετάλλινων στοιχείων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ζευκ-* (< ρ. *ζεύγνυμι*, βλ. λ. *ζεύω*) + παραγ. επίθημα ρηματικών επιθ. *-τός*].

ζεύλα (η) → ζεύγλα

ζεύξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η σύνδεση δύο σημείων (λ.χ. με γέφυρα): *η ~ Ρίου-Αντιρρίου* ΣΥΝ. γεφύρωμα, γεφύρωση, σύνδεση **2.** ΤΕΧΝΟΛ. σύνδεση δύο μηχανικών διατάξεων, εξαρτημάτων, οχημάτων, προκειμένου να λειτουργούν υπό τις ίδιες συνθήκες ΣΥΝ. σύζευξη **3.** η τοποθέτηση ζώων κάτω από τον ίδιο ζυγό, κυρ. βοδιών ή αλόγων για τη μεταφορά φορτίων ΣΥΝ. ζέψιμο ΑΝΤ. ξέζεμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζεῦξις* < *ζεύγνυμι* «ζεύω», βλ. κ. *ζεύω*].

ζεύξιμος, -η, -ο (κυρ. για ζώα) αυτός που μπορεί να μπει στον ζυγό, να ζευχθεί.
[ΕΤΥΜ. < θ. *ζευξ-* (ρ. *ζεύω*) + παραγ. επίθημα *-ιμος*].

Ζευς (ο) {Δι-ός, -α} ΜΥΘΟΛ. ο Δίας (βλ.λ., σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ζεύς / Δεύς* (ήδη μυκ. Di-we). Ο *Ζευς*, τού οποίου τη λατρεία εισήγαγαν τα πρώτα ελληνικά φύλα, ήταν αρχικώς ο θεός τού ουρανού και τού φωτός. Θεωρείται γενικά ότι ανάγεται σε αρχικό I.E. τ. *Djēus, ο οποίος απαντά σε πολλές I.E. γλώσσες, πβ. σανσκρ. dyáuḥ, χεττ. siun(i)-, λατ. Jupiter (= αρχ. *Ζεῦ πάτερ*) κ.ά. Αν δεχθούμε ότι το θ. τής λ. *Ζεύς* ανάγεται σε αρχαιότατη I.E. λ. για την ημέρα, τότε πιθ. συνδ. και με λατ. dies «ημέρα», σανσκρ. devá-, βλ. κ. *εὐ-δία*. Η αρχ. γεν. *Διός* εμφανίζει τη μηδενισμ. βαθμ. τού θ. και ανάγεται σε τ. *ΔιϜ-ός*. Από την αιτ. *Δία* προήλθε η νεοελληνική ονομαστική *Δίας*].

ζεύω ρ. μετβ. {έζεψα, ζεύτηκα, ζεμένος} (λαϊκ.) τοποθετώ ζώα (κυρ. βόδια, άλογα) κάτω από τον ίδιο ζυγό, για να σύρουν φορτίο, βάρος: *~ τα βόδια στο αλέτρι* || *~ σε κάρρο / άμαξα* ΑΝΤ. ξεζεύω, λύνω· ΦΡ. ***ζεύομαι στη δουλειά*** δουλεύω πολύ και εντατικά ΣΥΝ. στρώνομαι στη δουλειά. — **ζέψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζεύγω*, πβ. αόρ. *ἔ-ζευξ-α* τού αρχ. *ζεύγνυμι*. Το αρχ. *ζεύγ-νυ-μι* < I.E. *yeu-g- «συνδέω, συνάπτω», πβ. σανσκρ. yunák-ti, yuga- «ζυγός», λατ. jungo «συνδέω», γαλλ. joindre, ισπ. yugo «ζυγός», αγγλ. yoke, γερμ. Joch κ.ά. Ομόρρ. *ζεῦξ-ις (-η), ζεῦγ-ος, ζυγ-ός, ζεῦγ-μα* κ.ά.].

ζέφυρος (ο) {χωρ. πληθ.} (επίσ.) άνεμος που πνέει από τα δυτικά (βλ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (λαϊκ.) πουνέντες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *ζέφος, που συνδ. με τη λ. *ζόφος* «βαθύ σκοτάδι» (βλ.λ.), η οποία χρησιμοποιήθηκε και με τη σημ. «ανατολή»].

ζέχνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} αναδίδω πολύ δυσάρεστη οσμή, μυρίζω πολύ άσχημα, αποκρουστικά· συνήθ. στη ΦΡ. ***βρομάει και ζέχνει*** ΣΥΝ. βρομοκοπώ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζένω*, μεταπλ. ενεστ. βάσει τού μτγν. αορ. *ὦζεσα* τού αρχ. ρ. *ὄζω* «βρομώ» (βλ.λ.), κατά το σχήμα *ἔσπρωξα - σπρώχνω*].

ζέψιμο (το) → ζεύω

ζέω ρ. αμετβ. (λόγ.) {ευχρ. κυρ. στη μτχ. ενεστ. ζέων, ζέουσα, ζέον} (για υγρά) βρίσκομαι στο σημείο βρασμού, κοχλάζω ΣΥΝ. βράζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζέσ-ω < I.E. *yes- «βράζω», πβ. σανσκρ. yasati, αρχ. γερμ. jesan «αφρίζω», γερμ. Gischt «αφρός», αλβ. ziej (< I.E. *yes-ejō) κ.ά. Ομόρρ. *ζεσ-τός, ζέσ-ις (-η)* κ.ά.].

ζηλαδέλφια (τα) (λαϊκ.) τα αδέλφια από διαφορετικό γονέα (πατέρα ή μητέρα), τα ετεροθαλή αδέλφια (κυρ. αρσενικού φύλου).
[ΕΤΥΜ. < *μηλαδέλφια* < *αλληλαδέλφια*, με παρετυμολ. προς το ρ. *ζηλεύω*].

Ζηλανδία (η) → Νέα Ζηλανδία

ζήλεια (η) → ζήλια

ζηλεμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που τον ζηλεύουν, τον επιθυμούν πολλοί· (γενικότ.) πολύ ωραίος: *~ μάτια / ομορφιά*. — **ζηλεμένα** επίρρ.

ζηλευτός, -ή, -ό αυτός που επάξια γίνεται αντικείμενο επιθυμίας και θαυμασμού: *~ θέση εργασίας / γάμος / χάρη / επιτυχία* ΣΥΝ. αξιοζήλευτος, επίζηλος, ζηλεμένος. — **ζηλευτά** επίρρ.

ζηλεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζήλε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** επιθυμώ για τον εαυτό μου (αγαθό που έχει άλλος): *ζήλεψε την επιτυχία των άλλων* || *~ τα νιάτα και την ανεμελιά της* **2.** βλέπω (κάποιον) με δυσφορία ή θαυμασμό (επειδή πλεονεκτεί, επειδή καταφέρνει ή έχει κάτι που δεν έχω): *~ τον πλούσιο αδερφό του* || *σε ~ που είσαι τόσο ψύχραιμος* ΣΥΝ. (λόγ.) φθονώ, εποφθαλμιώ **3.** (ειδικότ. για σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο) αισθάνομαι δυσαρέσκεια, επειδή ανησυχώ ή φοβούμαι για πιθανή απιστία· εκδηλώνω ζηλοτυπία (βλ.λ.): *ζηλεύει τη γυναίκα του· δεν την αφήνει ποτέ μόνη με άλλον* ♦ **4.** (αμετβ.) επιθυμώ να έχω κάτι που έχει άλλος, αισθάνομαι δυσφορία ή θαυμασμό για κάτι που καταφέρνει ή έχει άλλος: *Αχ, ~! Τι ωραίο σπίτι!* || *ζήλεψαν με την επιτυχία του.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ζῆλος*].

ζήλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το δυσάρεστο συναίσθημα που νιώθει κανείς απέναντι σε κάποιον ο οποίος πλεονεκτεί ή επιτυγχάνει (κάτι αξιόλογο) ή κατέχει κάτι που δεν έχει ο ίδιος: *τον τύφλωσε η ~ για την επιτυχία τού ανταγωνιστή του* || *νιώθω / προκαλώ / με τρώει η ~*· ΦΡ. (α) ***κάνω ζήλιες*** εκδηλώνω ζηλοτυπία ΣΥΝ. κάνω σκηνή (β) ***ζήλια-ψώρα*** βλ. λ. *ψώρα* (γ) (παροιμ.) ***αν ήτανε η ζήλια ψώρα, θα την είχε / θα κόλλαγε όλη η χώρα*** ως σχόλιο για κάποιον που ζηλεύει πολύ, για να δείξουμε ότι όλοι οι άνθρωποι ζηλεύουν **2.** (ειδικότ.) το δυσάρεστο συναίσθημα που προκαλεί ο φόβος ή η ανησυχία για πιθανή απιστία αγαπημένου προσώπου: *όταν τον είδε να χορεύει με άλλη, ένιωσε έντονη ~* ΣΥΝ. ζηλοτυπία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζήλια / ζηλία* < μτγν. *ζηλεύω*, υποχωρητ. κατά το σχήμα *φτωχός - φτωχαίνω - φτώχια, περήφανος - περηφανεύομαι - περηφάνια*].

ζήλια – φθόνος – ζηλοφθονία – ζηλοτυπία. Η λ. **ζήλια** δηλώνει είτε την επιθυμία που γεννάται σε κάποιον να αποκτήσει κάτι καλύτερο ή πλεονεκτικότερο που διαθέτει ένας άλλος είτε το δυσάρεστο συναίσθημα που νιώθει κανείς απέναντι σε κάποιον που υπερέχει: *Το κοφτερό μυαλό της και το αθλητικό σώμα της προκαλούσαν τη ζήλια στις συμμαθήτριές της.* Το **φθόνος** είναι κακόσημη λ. Δηλώνει το μίσος που γεννάται στην ψυχή κάποιου για τα πλεονεκτήματα ή τα αγαθά που έχει κάποιος άλλος: *Ο φθόνος μερικών γύρω του για τη νέα θέση του τον πίκρανε πολύ.* Η *ζήλια* μπορεί να οδηγήσει στην άμιλλα «ἐπὶ καλῷ», ενώ ο φθόνος λειτουργεί «ἐπὶ κακῷ», εις βάρος κάποιου. Αν οδηγήσει σε *φθόνο*, τότε χαρακτηρίζεται ως **ζηλοφθονία**, ενώ η *ζήλια* με ερωτικά κίνητρα καταντά στη **ζηλοτυπία**.

ζηλιάρης, -α, -ικο [μεσν.] **1.** αυτός που ζηλεύει εύκολα: *είναι πολύ ~· αν δει ότι ο γείτονάς του αγόρασε κάτι που δεν έχει κι αυτός, θα τρέξει να το αγοράσει* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αισθάνεται συχνά έντονη ζήλια για σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο, για πιθανή απιστία αγαπημένου προσώπου: *~ σύζυγος* ΣΥΝ. ζηλότυπος, (εκφραστ.) ζηλιαρόγατος.

ζηλιάρικος, -η, -ο αυτός που εκφράζει ζήλια: *~ ματιά / αντίδραση.* — **ζηλιάρικα** επίρρ.

ζηλιαρόγατος (ο), **ζηλιαρόγατα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.-σκωπτ.) πρόσωπο που αισθάνεται συχνά και έντονα κυρ. ερωτική ζήλια, που ζηλεύει παράφορα ΣΥΝ. ζηλιάρης, ζηλότυπος.

ζήλος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η έντονη επιθυμία ή προσπάθεια (για την επίτευξη σκοπού), η ενθουσιώδης εργατικότητα και αφοσίωση (σε κάτι): *έχω ~ για μάθηση* || *έδειξε υπερβολικό / υπερβάλλοντα ~ κατά την εκτέλεση τής αποστολής του* ΣΥΝ. ενθουσιασμός, θέρμη, προθυμία **2.** ***απεργία ζήλου*** βλ. λ. *απεργία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῆλος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *ζητῶ*, ίσως και με τη λ. *ζημία* (βλ.λ.)].

ζηλοτυπία (η) [αρχ.] {ζηλοτυπιών} η εκδήλωση ερωτικής ζήλιας· η παθολογική προσήλωση στο αγαπημένο πρόσωπο κατά απόλυτα κτητικό τρόπο σε συνδυασμό με τον διαρκή φόβο απώλειάς του ή ύπαρξης αντεραστή / αντεράστριας: *μου έκανε ολόκληρη σκηνή ζηλοτυπίας, επειδή με βρήκε να μιλάω με τον γείτονα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήλια*.

ζηλότυπος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζήλια (ερωτική), που παθολογικά επιδιώκει την ολοκληρωτική κατοχή τού αγαπημένου προσώπου φοβούμενος την απώλειά του και την ύπαρξη αντεραστή / αντεράστριας: *~ σύζυγος / φίλος.* — **ζηλότυπα / ζηλοτύπως** [αρχ.] επίρρ., **ζηλοτυπώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζῆλος* + *τύπος* < *τύπτω* «χτυπώ», οπότε η λ. *ζηλότυπος* θα δήλωνε εκείνον που έχει χτυπηθεί από *ζήλια*].

ζηλόφθονος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που αισθάνεται ζήλια η οποία οδηγεί σε φθόνο (για αγαθά, επιτυχίες ή την ευτυχία άλλων). — **ζηλόφθονα / ζηλοφθόνως** επίρρ., **ζηλοφθονία** (η) [μεσν.], **ζηλοφθονώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήλια*.

ζηλώ ρ. μετβ. {ζηλοίς... | εζήλωσα} (αρχαιοπρ.) επιθυμώ (κάτι που θεωρώ αξιόλογο), ζηλεύοντας ή μιμούμενος αντίστοιχο πρότυπο: *εζήλωσε τη δόξα των προκατόχων του.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζηλῶ (-όω)* < *ζῆλος*].

ζηλωτής (ο) **1.** (α) ΘΡΗΣΚ. ο οπαδός ακραίας, φιλοπόλεμης αίρεσης Εβραίων στην Ιουδαία κατά τον 1ο αι. μ.Χ., που αποσκοπούσε στην εκδίωξη των Ρωμαίων κατακτητών και τόνιζε την πίστη στην παράδοση και την εθνική καθαρότητα (β) ΙΣΤ. ο οπαδός θρησκευτικής και πολιτικής τάσης στη βυζαντινή κοινωνία, η οποία εμφανίστηκε στη Θεσσαλονίκη τον 14ο μ.Χ. αι., έμενε πιστή στην παράδοση και αντιδρούσε σε καινοτομίες **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που ακολουθεί χωρίς παρεκκλίσεις το θρησκευτικό δόγμα στο οποίο ανήκει, ο φανατικός στη θρησκευτική του πίστη ΣΥΝ. φονταμενταλιστής **3.** πρόσωπο που αγωνίζεται με ζήλο για συγκεκριμένο ιδανικό, που αφοσιώνεται με πάθος σε αυτό: *~ τής παράδοσης* ΣΥΝ. θιασώτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζηλῶ*].

ζημιά κ. (λόγ.) **ζημία** (κυρ. στη σημ. 3) (η) **1.** κάθε φθορά, οποιαδήπο-

τε βλάβη ή απώλεια η οποία μειώνει την αξία, την ποιότητα ή τη λειτουργικότητα αυτού που την υφίσταται: *η κακοκαιρία προκάλεσε φοβερή ~ στις καλλιέργειες* || *αποκαθιστώ τη ~* || *αν δεν κόψεις το κάπνισμα, θα πάθεις μεγάλη ~!* ΦΡ. ***τώρα έγινε η ζημιά*** τώρα έγινε το κακό, δεν επανορθώνεται: ~, *ας δούμε από 'δώ και μπρος τι θα κάνουμε* **2.** (συνεκδ.) το κόστος τής βλάβης που υπέστη (κάποιος/κάτι): *η ~ που έπαθε το αυτοκίνητο ανέρχεται σε 700.000 δρχ.* ΑΝΤ. όφελος, ωφέλεια, καλό **3.** (ειδικότ.) η οικονομική απώλεια, το να είναι τα έξοδα περισσότερα από τα έσοδα: *η ~ που υπέστη η επιχείρηση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χασούρα. ΑΝΤ. κέρδος, όφελος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζημία*. αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με τις λ. *ζῆλος, ζητῶ*].

ζημιάρης, -α, -ικο {ζημιάρηδες} αυτός που προκαλεί συχνά ζημιές (κυρ. λόγω απροσεξίας ή αδεξιότητας): *~ γάτα / παιδί* ΣΥΝ. απρόσεκτος. (λαϊκ.) ατζαμής. Επίσης **ζημιάρικος**, -η, -ο.

ζημιαρόγατος (ο), **ζημιαρόγατα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυριολ.) γάτος που κάνει ζημιές **2.** (συνήθ. μτφ. για πρόσ.) πρόσωπο που κάνει ζημιές ΣΥΝ. ζημιάρης.

ζημιογόνος, -ος, -ο (λόγ. κυρ. για επιχείρηση) αυτός που εμφανίζει ζημία.
[ΕΤΥΜ. < *ζημία* + *-γόνος* (πβ. κ. *παραισθησιο-γόνος*)].

ζημιώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζημίω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) προκαλώ (σε κάποιον) ζημιά, κυρ. οικονομική: *η αποτυχία τού προϊόντος αναμένεται να ζημιώσει την εταιρεία (κατά) 10.000.000* || (κ. μεσοπαθ.) *τελικά όλοι βγήκαν ζημιωμένοι από αυτή τη δουλειά* ΣΥΝ. βλάπτω ΑΝΤ. αποφέρω κέρδος ♦ **2.** (αμετβ.) έχω ζημία, έσοδα λιγότερα από τα έξοδα: *έχω ζημιώσει από αυτή την επένδυση.* — **ζημίωμα** (το) [αρχ.] κ. **ζημίωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζημιῶ (-όω)* < *ζημία*].

ζην (το) {άκλ.} (αρχαιοπρ.) η ζωή· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τα προς το ζην*** το σύνολο των υλικών αγαθών που επιτρέπουν την επιβίωση, τα αναγκαία αγαθά: *προσπάθησε να βγάλει ~ κάνοντας τις πιο απίθανες δουλειές* ΣΥΝ. τα απαραίτητα, τα στοιχειώδη (β) ***το ευ ζην*** (i) η ζωή που χαρακτηρίζεται από ηθικές και πνευματικές αξίες: *στους φυσικούς γονείς χρωστούμε το ζην και στους διδασκάλους το ~* ΣΥΝ. ενάρετη ζωή (ii) η ευχάριστη και ποιοτική ζωή (συχνά και η πολυτελής και γεμάτη απολαύσεις) (γ) ***προσμετρώ το ζην*** βαδίζω προς το τέλος τής ζωής μου (δ) ***εξεμέτρησε το ζην*** πέθανε (ε) ***το ζην επικινδύνως*** (βίβερε περικολοζαμέντε) το να ζει κανείς με επικίνδυνο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῆν*, απρφ. ενεστ. τού ρ. *ζῶ (-ήω)*].

Ζηνοβία (η) **1.** *Σεπτιμία Ζηνοβία·* βασίλισσα τής αρχαίας πόλης Παλμύρας στη Συρία (267-273 μ.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Ζηνόβιος* (βλ.λ.)].

Ζηνόβιος (ο) {-ου κ. -ίου} μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ζεύς* (επική γεν. *Ζηνός*) + *βίος*].

Ζηνόδοτος (ο) {-ου κ. -ότου} αρχαίος γραμματικός από την Έφεσο (3ος αι. π.Χ.), πρώτος διευθυντής τής Βιβλιοθήκης τής Αλεξάνδρειας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ζεύς* (επική γεν. *Ζηνός*) + *-δοτος* < ρ. *δίδωμι*].

Ζήνων (ο) {Ζήνων-ος, -α} **1.** (α) *ο Ελεάτης·* αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (495/490-430 π.Χ.), που συνέβαλε αποφασιστικά στην ανάπτυξη τής Λογικής και των μαθηματικών, πολέμιος των Πυθαγορείων (β) *ο Κιτιεύς·* αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (335-263 π.Χ.), ιδρυτής τής Στωικής Σχολής **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Ζήνωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Ζεύς* (επική γεν. *Ζηνός*)].

Ζήρεια (η) το όρος Κυλλήνη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως ομόρρ. τής αρχ. *Ζηρίνθου*, πόλεως και σπηλαίου τής Θράκης (θρακ. προελ., αγν. ετύμου). Κατ' άλλους, το τοπωνύμιο είναι σλαβ. αρχής].

ζήση (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζωή: *«αυτός οπού 'δε πράματα στη ~ του φριχτά»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. βίος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζῆσις* < αρχ. *ζῶ (-ήω)*].

Ζήσης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Κύρ. όν. που βασίζεται στην ευχή *να ζήσει!*, η οποία αφορούσε στο νεογέννητο παιδί].

Ζήσιμος (ο) {-ου κ. -ίμου} ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *Ζήσης*, με προσθήκη τού επιθήματος *-ιμος*, το οποίο έδινε λογιότερο χαρακτήρα στο όνομα].

ζήτα (το) {άκλ.} **1.** Ζ, ζ το έκτο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου **2.** ***ομάδα «Ζήτα»*** ειδική ομάδα τής Αστυνομίας από αστυνομικούς με μοτοσυκλέτες για την αντιμετώπιση επειγόντων περιστατικών. (Βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῆτα* < σημιτ. zēiā].

ζήτα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ζητιανιά: *το 'ριξε στη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *ζητῶ* (υποχωρητ.)].

ζητακισμός (ο) η διαταραχή τής ομιλίας, που χαρακτηρίζεται από τραυλισμό των συμφώνων, και κυρ. τού ζ.

ζητάς (ο) {ζητάδες} (αργκό) ο αστυνομικός που ανήκει στην ομάδα «Ζήτα» (βλ. λ. *ζήτα*).

ζητείτε και ευρήσετε → ζητώ

ζήτημα (το) {ζητήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε τίθεται ως θέμα διαπραγμάτευσης ή διερεύνησης: *η κυβέρνηση οφείλει να ασχοληθεί σοβαρά με το ~ των ναρκωτικών* || *προέκυψε ~ από το πλήθος των καταγγελιών χρηματισμού* || *το ~ τίθεται επί τάπητος* || *θα ήθελα να σας απασχολήσω για το ~ μου* (για την προσωπική μου υπόθεση) ΣΥΝ. θέμα, πρόβλημα, υπόθεση **2.** οτιδήποτε προκαλεί ή αποτελεί λόγο διένεξης, διαφοροποίησης και αντιπαράθεσης: *δημιουργεί ~ εκ τού μηδενός* || *λύση των εκκρεμών ~* ΣΥΝ. πρόβλημα· ΦΡ. (α) ***δεν υπάρχει / τίθεται / υφίσταται ζήτημα*** δεν αποτελεί καν αντικείμενο προς συζήτηση (είτε επειδή δεν υπάρχει αντικείμενο είτε επειδή είναι ασήμαντο): *τόνισε πως ~ παραίτησης τού υπουργού* || *εφόσον δόθηκαν οι εξηγήσεις, ~ κλιμάκωσης των αντιδράσεων* ΣΥΝ. δεν συζητείται, δεν υπάρχει πρόβλημα (β) ***δημιουργώ / κάνω (κάτι) ζήτημα*** αποδίδω (σε κάτι) αυξημένη σπουδαιότητα και σοβαρότητα: *αυτά είναι συνηθισμένα πράγματα, ας μην τα κάνουμε ζήτημα κάθε φορά* ΣΥΝ. μεγεθύνω, μεγαλοποιώ, κάνω (κάτι) θέμα (γ) ***είναι δικό μου ζήτημα*** είναι δική μου επιλογή, είναι απόφαση που εξαρτάται αποκλειστικά από εμένα: *αν θα πάρεις μέρος στον διαγωνισμό, είναι καθαρά δικό σου ζήτημα* (δ) (εκφραστ.) ***ζήτημα ζωής και θανάτου*** για κάτι εξαιρετικά σοβαρό και επείγον: *είναι ~ να επικοινωνήσει αμέσως μαζί μου!* (ε) ***γλωσσικό ζήτημα*** βλ. λ. *γλωσσικός* (στ) ***Ανατολικό Ζήτημα*** βλ. λ. *ανατολικός* (ζ) ***είναι ζήτημα*** (+γεν.) αφορά σε, έχει σχέση με: *άλλοι το βρίσκουν ωραίο, άλλοι άσχημο· είναι ~ γούστου* || *~ τύχης / χρημάτων / αρχών* ΣΥΝ. είναι θέμα, απαιτείται (η) ***είναι ζήτημα...*** το πολύ...: *όλα αυτά τα χρόνια ~ αν ήρθε μια-δυο φορές να με δει* (δεν ήρθε παραπάνω από μία-δύο φορές). — (υποκ.) **ζητηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζητῶ (-έω)*].

ζήτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία αναζήτησης, η επιδίωξη εύρεσης: *η ~ τής αλήθειας·* ΦΡ. ***σε πρώτη ζήτηση*** αμέσως μόλις ζητηθεί (i) για την άμεση πληρωμή χρέους ή δανείου από τον υπόχρεο, όταν απαιτηθεί κάτι τέτοιο: *υποσχέθηκε να έχω πίσω τα λεφτά μου ~!* ΣΥΝ. χωρίς καθυστέρηση (ii) για την άμεση παροχή οποιουδήποτε αγαθού βάσει συμφωνίας: *οι υπηρεσίες μας θα είναι στη διάθεσή σας ~!* **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) η γενική εκδήλωση αγοραστικού ενδιαφέροντος για την απόκτηση (με αγορά) αγαθού: *η ~ πετρελαίου τον χειμώνα εμφανίζεται αυξημένη* || *περιορισμένη / έντονη / ξαφνική / διαρκής / μεγάλη / εποχική ~* ΑΝΤ. προσφορά (β) ***νόμος τής προσφοράς και τής ζήτησης*** νόμος τής αγοράς (βλ. λ. *αγορά*, σημ. 4), σύμφωνα με τον οποίο η σχέση τού ενδιαφέροντος που εκδηλώνει το καταναλωτικό κοινό για την αγορά ενός προϊόντος (ζήτηση) και τής τιμής του είναι ανάλογη, ενώ η σχέση τής προσφοράς τού προϊόντος και τής τιμής του είναι αντιστρόφως ανάλογη, δηλ. όταν το αγοραστικό ενδιαφέρον (η ζήτηση) αυξηθεί (ή ελαττωθεί), η τιμή τού προϊόντος αυξάνεται (ή μειώνεται αντίστοιχα), ενώ όταν η προσφορά αυξηθεί (ή ελαττωθεί), η τιμή μειώνεται (ή αυξάνεται) (γ) ***ενεργός ζήτηση*** η ανάγκη ή η επιθυμία για την αγορά προϊόντος, η οποία μπορεί να ικανοποιηθεί, εφόσον ο πιθανός αγοραστής διαθέτει τα αναγκαία χρήματα για την αγορά (δ) ***καμπύλη ζήτησης*** η γραφική απεικόνιση τής σχέσης τής τιμής ενός προϊόντος και τής ζητούμενης ποσότητας αυτού τού προϊόντος ανά χρονική περίοδο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζήτησις* < *ζητῶ*. Οι οικον. όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *νόμος τής προσφοράς και τής ζήτησης* (< αγγλ. law of supply and demand), *ενεργός ζήτηση* (< αγγλ. active demand), *σε πρώτη ζήτηση* (< αγγλ. on first demand)].

ζητητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αρέσκεται στις πνευματικές αναζητήσεις, που αναπτύσσει με ευχαρίστηση και αφοσίωση πνευματικά ενδιαφέροντα: *~ φιλοσοφία / φιλόσοφος* **2.** ***ζητητική*** (η) το σύστημα θέσεων και ιδεών των σκεπτικών φιλοσόφων, το γνωσιολογικό πλαίσιο τής φιλοσοφίας που ανέπτυξαν, αρνούμενοι το κύρος κάθε αλήθειας ως ανέφικτης. — **ζητητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ζητιανεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζητιάνεψα} ♦ **1.** (αμετβ.) ζητώ χρήματα, υλική βοήθεια, απευθυνόμενος στον οίκτο των άλλων, είμαι ζητιάνος: *κατάντησε να ζητιανεύει στους δρόμους* ΣΥΝ. ζητώ ελεημοσύνη, (λόγ.) επαιτώ, (λαϊκ.) διακονεύω, ψωμοζητώ, βγαίνω στη γύρα ♦ **2.** (μετβ.) (συχνά +για) εκλιπαρώ για κάτι με αναξιοπρεπή τρόπο: *~ φιλοφρονήσεις / τη συγγνώμη κάποιου* || *ζητιανεύει για μια θεσούλα στο Δημόσιο* ΣΥΝ. ικετεύω.

ζητιανιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η πράξη τού να ζητιανεύει κανείς, η κατάσταση τού να ζει κανείς ζητιανεύοντας: *έμεινε άνεργος κι άστεγος και το 'ριξε / βγήκε στη ~* ΣΥΝ. (λόγ.) επαιτεία, (λαϊκ.) διακονιά, ζήτα **2.** (μτφ.) η έντονη και κυρ. αναξιοπρεπής ικεσία (για κάτι): *δεν μου αρέσουν οι ~ για να πετύχω μια λογική προσφορά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.

ζητιάνος (ο), **ζητιάνα** (η) **1.** πρόσωπο που ζει από ελεημοσύνες, ζητώντας χρήματα, υλική ενίσχυση ΣΥΝ. (λόγ.) επαίτης, (λαϊκ.) διακονιάρης, ζήτουλας **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που εκλιπαρεί (για κάτι, συχνά αναξιοπρεπώς). — **ζητιανάκι** (το), **ζητιάνικος**, -η, -ο κ. **ζητιανίστικος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φτώχια*.
[ΕΤΥΜ. < *ζήτια / ζητιά* < *ζήτης* (πβ. *επαιτώ – επαίτης*) < *ζητῶ* + παραγ. επίθημα *-ιάνος*, πβ. *πρωτευουσ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος* κ.ά.].

ζητιάνος: συνώνυμα. Η λέξη που δηλώνει ουδέτερα, χωρίς σημασιολογικές αποχρώσεις, αυτόν που ζητάει από τους άλλους ελεημοσύνη (σε χρήματα ή και σε είδος) λόγω ανέχειας και αδυναμίας να αντιμετωπίσει τις στοιχειώδεις ανάγκες τής ζωής (φαγητό – στέγη) είναι η λ. **ζητιάνος**, από το *ζήτη* (< *ζητῶ*) και την κατάλ. *-ιάνος*, που έχει υποτιμητική χροιά (πβ. *πρωτευουσ-ιάνος, καθαρευουσ-ιάνος*). Στους μεσαιωνικούς χρόνους *ζήτη (η)* και *ζητούλι (το)* ήταν «τα χρήματα που κατέβαλλαν οι πιστοί κατά εποχές για να ζήσουν οι ιερείς», ενώ στα έγγραφα τού Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως αναφέρεται (από το 1659) και η λ. *ζητεία* (η) με τη σημ. «ζητιανιά, επαιτεία». Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν με τη σημ. τού «ζητιάνος» τις λέξεις από το ρ. *αιτουμαι*: *προσαίτης, μεταίτης* και, λιγότερο, *επαίτης*· το τελευταίο επιβίωσε και αποτέλεσε την κύρια λόγια και επίσημη λέξη που δήλωσε το «ζητιάνος», με παράγωγο το *επαιτεία* (ή ορθότερα *επαιτία*, όπως παρατηρεί ο Κ. Κόντος). Από το *ζήτης* και την εκφραστική κατάληξη *-ουλας* (ή, λιγότερο πιθανόν, από το *ζητούλι* και την κατάλ. *-ας* με αναβιβασμό τού τόνου) σχηματίστηκε η λ. **ζήτουλας** με επιτατική και μειωτική σημασία (αυτός που με αναξιοπρεπή και φορτικό τρόπο ζητάει βοή-

θεια από τους άλλους) και το σύνθετο **ψωμοζήτης**. Ως ισχυρότεροι και εκφραστικότεροι τύποι σχηματίστηκαν το σύνθετο **ψωμοζήτουλας** και το (παράγωγο) **ζητουλιάρης**. Από την ανάγκη των μοναχών να επιτελούν (στα μεσαιωνικά και νεότερα χρόνια) τη «διακονία» ή το «διακόνημα» τής επαιτείας. δηλ. τής συγκέντρωσης χρημάτων και τροφίμων από τους πιστούς για τα μοναστήρια, προήλθε η λ. **διακονιάρης** (< *διακονιά* < *διακονία*).

ζήτουλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) αυτός που ζητάει διαρκώς και αναξιοπρεπώς από τους άλλους. Επίσης (εμφατ.) **ζητουλιάρης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζητιάνος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ζητῶ* + παραγ. επίθημα *-ουλας*, πβ. *δράκ-ουλας*, *ρούφ-ουλας*].

ζητούμενο (το) {ζητουμέν-ου | -ων} **1.** οτιδήποτε προκύπτει ή τίθεται ως ζήτημα. αντικείμενο έρευνας ή αναζήτησης: *η μείωση τής ανεργίας είναι το ~ τής πολιτικής μας* **2.** αυτό που επιθυμώ να αποκτήσω. γιατί αισθάνομαι ότι μου λείπει: *τα πάντα εξαρτώνται από την ποιοτική παιδεία· αυτό είναι το ~ στη χώρα μας* ΣΥΝ. αίτημα **3.** το προς απάντηση ερώτημα ή θέμα: *στο θέμα τής έκθεσης ιδεών διακρίνουμε δεδομένα και ζητούμενα* || *τα ~ στο πρόβλημα τής άλγεβρας*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. παθ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ζητῶ*].

ζητώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζητ-είς κ. -άς... | ζήτ-ησα, -ιέμαι (λόγ. -ούμαι, -είσαι...), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ψάχνω να βρω. έχω ανάγκη (από κάτι): *ζητούσε ένα πρόχειρο καταφύγιο από τη βροχή* || *ζητούνται πωλήτριες με πείρα* || *ζητείται γκαρσονιέρα επιπλωμένη* || (κ. μεσοπαθ. τριτοπρόσ.) *ζητείται τηλεφωνήτρια* (αγγελία) || *ζητούνται εργάτες για βραδινή βάρδια* ΣΥΝ. αναζητώ. ψάχνω, γυρεύω· ΦΡ. ***τι ζητάει / γυρεύει (κάποιος κάπου);*** για να δηλώσουμε ότι κακώς. κατά τον ομιλητή, κάποιος βρίσκεται ή ενεργεί κάπου **2.** θέλω να συναντήσω (κάποιον) ή να μιλήσω (σε κάποιον): *από το πρωί σε ζητάει σε όλα τα γραφεία* || *ποιον ζητάτε ακριβώς;* || *κάποιος σε ζήτησε στο τηλέφωνο, αλλά δεν άφησε όνομα* **3.** εκφράζω (σε κάποιον) την ανάγκη μου (για κάτι). με σκοπό να μου το δώσει: *ζήτησε τη βοήθεια των φίλων* || *ζητούσε το έλεος των δικαστών* || *τα κόμματα ζητούν την ψήφο σας* || *πολλά ζητάς!* (έχεις πολλές απαιτήσεις) || *ζήτησε το τηλέφωνό του* (τον ρώτησε ποιος είναι ο αριθμός τού τηλεφώνου του) || *~ την άδειά του / μια χάρη / το χέρι κάποιας* (κάνω πρόταση γάμου σε γυναίκα) ΣΥΝ. επιζητώ, (λόγ.) αιτούμαι· ΦΡ. ***ζητώ σε γάμο*** κάνω πρόταση γάμου, εκφράζω την επιθυμία (σε γυναίκα ή στον κηδεμόνα της) να παντρευτώ (κάποια): *τη ζήτησε (σε γάμο) από τους γονείς της* **4.** επιδιώκω (κάτι): *ζητούσε τ' αδύνατα* || *ό,τι κι αν ζητήσει στη ζωή του θα το πετύχει*· ΦΡ. (λόγ.) ***ζητείτε και ευρήσετε*** (*ζητεῖτε καὶ εὑρήσετε*. Κ.Δ. Ματθ. 7, 7) ζητάτε (κάτι) με επιμονή και θα το βρείτε· για την αξία τής επίμονης αναζήτησης. αυτός που επιμένει ανταμείβεται για την προσπάθειά του **5.** (ειδικότ.) απαιτώ, προβάλλω αξίωση βάσει φυσικού, ηθικού ή νομικού δικαιώματός μου: *οι εργαζόμενοι ζητούν την άμεση ικανοποίηση των αιτημάτων τους* || *ζήτησε την επέμβαση τού εισαγγελέα για τα έκτροπα* || *~ αποζημίωση / διαζύγιο / μια καθαρή και έντιμη εξήγηση / την αλήθεια / το δίκιο μου* ΣΥΝ. αξιώνω· ΦΡ. (α) ***ζητώ τον λόγο (από κάποιον)*** βλ. λ. *λόγος* (β) ***ζητώ την κεφαλή (κάποιου) επί πίνακι*** (από την απαίτηση τής Σαλώμης για τον αποκεφαλισμό τού Ιωάννη τού Προδρόμου) ζητώ την αυστηρή τιμωρία ή την αποπομπή κάποιου **6.** (+να) εκφράζω (σε κάποιον) την επιθυμία (να κάνει / να γίνει κάτι): *του ζήτησα να είναι σύντομος* || *τους ζήτησα να μου δοθεί άδεια να λείψω για λίγες μέρες* **7.** επιθυμώ έντονα, επιδιώκω: *~ να μάθω την αλήθεια* ♦ (αμετβ.) **8.** διατυπώνω την επιθυμία να αποκτήσω ή να πετύχω κάτι, κυρ. να μου δοθεί κάτι, επιδιώκω να καρπωθώ. να κερδίσω από τους άλλους: *στη ζωή δεν πρέπει μόνο να ζητάς· πρέπει και να δίνεις* **9.** (μτφ.) έχω ανάγκες, απαιτήσεις. χρειάζομαι πράγματα: *το σπίτι ζητάει συνεχώς· πρέπει να ξοδεύεις συνέχεια χρήματα* || *τα παιδιά μεγαλώνουν και ζητάνε* (έχουν ανάγκες. που πρέπει να καλύψουν οι γονείς τους) **10.** ζητιανεύω: *δεν ντρέπεται να ζητά από δεξιά κι αριστερά* || *το έχει πιο εύκολο να ζητά από το να δουλεύει* **11.** (μτφ.) αισθάνομαι έντονη ανάγκη, ειδ. βιολογική· κατέχομαι από σφοδρή επιθυμία (για κάτι): *και το σώμα ζητεί μαζί με το πνεύμα* **12.** (μεσοπαθ. ***ζητούμαι / ζητιέμαι***) έχω ζήτηση: *το μπεζ ζητιέται πολύ φέτος στα ρούχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζητῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου. Έχει υποστηριχθεί ότι τόσο το ρ. *ζητῶ* όσο και οι λ. *ζημία*. *ζῆλος* εμφανίζουν κοινό θ. *ζη-*. το οποίο παρουσιάζεται επίσης στο ρ. *δίζημαι* «αναζητώ, ψάχνω. ερευνώ» < **δί-δjā-μαι* (με ενεστωτικό αναδιπλασιασμό)].

ζήτω επιφών. **1.** να ζήσει / να ζήσουν· ως έκφραση έντονης επιδοκιμασίας και αποδοχής ή ενθουσιασμού: *η εορταστική εκδήλωση τελείωσε μέσα σε χειροκροτήματα και με τη φράση: «~ η Ελλάδα»* || *«~! Τα καταφέραμε!»* ΑΝΤ. ου. γιούχα· ΦΡ. (α) (για πρόσ.) ***δεν κάνω ούτε για ζήτω*** είμαι εντελώς ανίκανος, άχρηστος: *τι τον μάζεψες αυτό τον άχρηστο, αυτός δεν κάνει ούτε για ζήτω!* (β) ***ούτε για ζήτω*** για κάτι εντελώς ανεπαρκές: *τα λεφτά δεν φτάνουν ~* (γ) (ειρων.) ***ζήτω που καήκαμε*** για κατάσταση που θεωρείται καταστροφική, αδιέξοδη: *έτσι κι αληθεύουν οι φήμες. ~!* **2. ζήτω** (το) {άκλ.} η επιδοκιμασία με ζητωκραυγές: *τα ~ και τα χειροκροτήματα τού πλήθους* ΣΥΝ. ζητωκραυγή **3.** (κατ' επέκτ.) η ευρεία αποδοχή. η έντονη επιδοκιμασία: *μια ζωή τη συντρόφευαν τα ~ τού κοινού* ΣΥΝ. εκτίμηση.
[ΕΤΥΜ. Γ' πρόσ. προστακτικής ενεστ. τού αρχ. ρ. *ζῶ (-ήω)*. που χρησιμοποιήθηκε επιφωνηματικώς. ξεκινώντας από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. jehi].

ζήτω – ζητωκραυγές – τραγιάσκα. Το **ζήτω** αρχίζει να χρησιμοποιείται ευρύτερα από τους χρόνους τής Κοινής. Στην Π. Διαθήκη βρίσκουμε συχνά τη φράση *«ζήτω ὁ βασιλεύς»* (*Α' Βασιλειών* 10. 24· *Β' Βασιλειών* 16, 16 κ.ά.). Στην πραγματικότητα είναι τύπος προστακτικής (γ' εν.) τού ρ. **ζῶ** *(ζῆθι,* ***ζήτω*** *· ζῆτε. ζώντων / ζήτωσαν)*. που εξελίχθηκε βαθμηδόν σε επιφώνημα (πβ. αγγλ. long live the King «ζήτω ο βασιλεύς»). Από τη φράση «κραυγάζω ζήτω» σχηματίστηκε στα χρόνια αμέσως μετά την Επανάσταση τού '21 το ρ. **ζητωκραυγώ** με τη σημ. «επευφημώ» (αργότερα –το 1870– πλάστηκε και επικράτησε τελικά ο τ. **ζητωκραυγάζω**) και το ουσ. **ζητωκραυγές** «επευφημίες» (και τα δύο μαρτυρούνται στα Πρακτικά τής Εθνοσυνέλευσης το 1843-44). Ο Στέφ. Κουμανούδης, πνευματώδης μελετητής τής Ελληνικής, παρατηρεί λογοπαίζοντας και σε γλαφυρό ύφος τα εξής περί τής λέξεως: *«Ὁ Σκαρλᾶτος Βυζάντιος* [γνωστός λεξικογράφος] *τῷ 1835 κατέκρινε τὴν λέξιν. ἀλλ' αὐτὴ κραυγαστικὴ οὖσα φύσει κραυγάζει μέχρι σήμερον* [1900!]. *καὶ ἀδύνατον νὰ ὑπερκραυγασθῇ ὑπὸ τῶν δυσχεραινόντων πρὸς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν τῆς γλώσσης τοῦ λάρυγγος. τῶν πνευμόνων καὶ τοῦ νοῦ τὰ πάντα τ' ἀνθρώπινα κινοῦντος». (Συναγωγή νέων λέξεων...)*. Αξίζει επίσης να αναφερθεί συναφώς ότι η ***τραγιάσκα***. το γνωστό είδος καπέλου. συνδέεται άμεσα με το **ζήτω**! Προήλθε από παρανόηση των λόγων Ρουμάνων εκδρομέων στην Αθήνα. που φωνάζοντας «ζήτω η Ελλάδα» (trăiască Grecia) πετούσαν στον αέρα τις «τραγιάσκες» τους, δηλ. τα καπέλα τους (είδος κασκέτου).

ζητωκραυγάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [1870] {ζητωκραύγασα} ♦ **1.** (αμετβ.) επευφημώ φωνάζοντας «ζήτω». κραυγάζω υπέρ (κάποιου), εκδηλώνω ζωηρό θαυμασμό και ενθουσιασμό (για κάτι): *τα πλήθη τον ζητωκραύγαζαν* ΣΥΝ. (λόγ.) αλαλάζω ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, γιουχάρω. γιουχαΐζω ♦ **2.** (μετβ.) επευφημώ (κάποιον), εκδηλώνω (σε κάποιον) την επιδοκιμασία και τον ενθουσιασμό μου: *όλο το στάδιο ζητωκραύγαζε τον νικητή* || *όρθιοι ζητωκραύγαζαν την έξοχη ενέργεια τού παίκτη* ΣΥΝ. επευφημώ ΑΝΤ. αποδοκιμάζω, γιουχάρω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήτω*.

ζητωκραυγή (η) [1843] η επευφημία. η κραυγή «ζήτω»: *όλο το γήπεδο σειόταν από τις ~*.

ζιβάγκο (το) {άκλ.} **1.** ο κλειστός ανυψωμένος λαιμός χειμωνιάτικης κυρ. μπλούζας, που καλύπτει, εφαπτόμενος, τον λαιμό αυτού που τη φορά: *αυτό το πουλόβερ έχει ψηλό / χαμηλό / χαλαρό / σφιχτό ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε μπλούζα που έχει τέτοιο λαιμό: *μάλλινο / άσπρο / χοντρό / εφαρμοστό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. zhivago. τίτλος κινηματογραφικής ταινίας, στην οποία ο κεντρικός ήρωας (Δρ Ζιβάγκο) φορούσε πουλόβερ με γυριστό γιακά, < ρωσ. Zhivago, όνομα ήρωα τού μυθιστορήματος *Doctor Zhivago* (1955) τού B.L. Pasternak].

ζιγκ-ζάγκ κ. **ζικ-ζάκ** επίρρ. **1.** με συνεχείς ελιγμούς: *η μηχανή ράβει το γαζί ~* **2. *ζιγκ-ζάγκ*** (το) (α) η κίνηση που χαρακτηρίζεται από συνεχείς ελιγμούς: *έκανε συνέχεια ~. προσπερνώντας τα αυτοκίνητα που βρίσκονταν στον δρόμο του* (β) (συνεκδ.) τμήμα δρόμου ή πορείας. που εξαναγκάζει σε τέτοια κίνηση: *ο δρόμος έχει πολλά ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. zigzag. πιθ. < γερμ. zickzack. μάλλον ηχομιμητική λ., κατ' άλλους όμως ανάγεται στη γερμ. λ. Zacke «αιχμή»].

ζιγκολό (ο) {άκλ.} άνδρας που επί πληρωμή συνάπτει σεξουαλικές σχέσεις. κυρ. με γυναίκες μεγάλης ηλικίας ΣΥΝ. πόρνος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gigolo < μεσν. γαλλ. giguer «χορεύω» < αρχ. γαλλ. gigue «μουσικό όργανο»].

ζιγκουράτ (το) {άκλ.} ΑΡΧΑΙΟΛ. γιγαντιαίος πύργος-ναός σε σχήμα βαθμιδωτής πυραμίδας με ιερό στην κορυφή, χαρακτηριστικός τής αρχιτεκτονικής τής αρχαίας Μεσοποταμίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ziggurat < ακκαδ. ziggurratu «διακοσμητικός πύργος»].

ζιζάνιο (το) {ζιζανί-ου | -ων} **1.** κάθε φυτό. κυρ. αγριόχορτο, που φυτρώνει σε εδάφη καλλιεργειών. παρεμποδίζοντας την ανάπτυξη των καλλιεργουμένων φυτών ΣΥΝ. τριβόλι. παράσιτο **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που κάνει αταξίες, προκαλώντας αναστάτωση στους υπολοίπους: *σκέτο ~ αυτό το παιδί· δεν αφήνει άνθρωπο σε ησυχία* ΣΥΝ. ταραχοποιός. ταραξίας, άτακτος, διαβολάκι, σκανταλιάρης **3.** (μτφ.) το στοιχείο που επιφέρει σταδιακή αποσύνθεση και διάλυση. τροποποιώντας τα ισχύοντα δεδομένα: *το ~ τής αμφισβήτησης / τού ατομικισμού* ΣΥΝ. (μτφ.) μικρόβιο· ΦΡ. (μτφ.) ***ενσπείρω / σπέρνω ζιζάνια*** προκαλώ έριδες. διχόνοιες: *προσπαθούν με δηλώσεις να ενσπείρουν ζιζάνια στο εσωτερικό τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζιζάνιον*. πιθ. < σουμερ. zizān «σιτάρι» (πβ. κ. εβρ. zunéh). Η λ. απαντά για πρώτη φορά στην Κ.Δ. (πβ. Ματθ. 13. 25 *...ἦλθεν (...) ὁ ἐχθρὸς καὶ ἐπέσπειρεν ζιζάνια ἀνὰ μέσον τοῦ σίτου καὶ ἀπῆλθεν*), όπου χρησιμοποιείται πάντοτε με αρνητική σημ. κατ' αντιδιαστολή προς το σιτάρι].

ζιζανιοκτόνο (το) φάρμακο για την εξολόθρευση των ζιζανίων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. < *ζιζάνιο* + *-κτόνο* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. *-κτονία*].

ζιλέ (το) {άκλ.} το ανδρικό ή γυναικείο ελαφρύ γιλέκο, που φοριέται πάνω από το πουκάμισο. Επίσης **ζιλές** (ο). — (υποκ.) **ζιλεδάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. gilet < ισπ. jileco. βλ. κ. *γιλέκο*].

ζίλι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το ταμπούρλο **2. *ζίλια*** (τα) μεταλλικά κρόταλα σε σχήμα μικρών δίσκων για συνοδία λαϊκού χορού ή τραγουδιού (συχνά στα κάλαντα).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zil. πιθ. περσ. προελ.].

Ζιμπάμπουε (η) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Zimbabwe = Δημοκρατία τής Ζιμπάμπουε) κράτος τής Ν. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Χαράρε, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Ζιμπάμπουε.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zimbabwe < (γλ. Μπαντού) zimba we bahwe «πέτρινα σπίτια». όν. αρχαιολογικής περιοχής στα ΝΑ. τής χώρας, η οποία ώς το 1979 ήταν γνωστή με το όν. *Ροδεσία* (αγγλ. Rhodesia), από τον Βρε-

τανό πολιτικό και οικονομολόγο C. Rhodes (1853-1902)].

ζιμπελίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κουνάβι που ζει σε δάση τής Β. Αμερικής και τής Ευρασίας (βλ.λ.), γνωστό για την απαλή, ζεστή και ακριβή γούνα του **2.** (συνεκδ.) η ίδια η γούνα τού παραπάνω ζώου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. zibeline < ιταλ. zibellino, σλαβ. προέλ., πβ. ρωσ. sobol' «κουνάβι»].

ζιμπούλι (το) ‣ ζουμπούλι

ζίνια (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με μεγάλα πολύχρωμα άνθη σε ταξιανθίες (που ονομάζονται *κεφάλια*).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. zinnia, από το όν. τού Γερμανού βοτανολόγου J. Zinn (1727-59)].

ζίου-ζίτσου (το) {άκλ.} ΑΘΛ. ιαπωνική τεχνική προσωπικής άμυνας χωρίς όπλα, με βίαιες λαβές σε συγκεκριμένα αδύνατα σημεία τού σώματος τού επιτιθεμένου, κατά την οποία χρησιμοποιείται η δύναμη και το βάρος τού ίδιου τού αντιπάλου για την εξουδετέρωσή του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. jiu-jitsu < ιαπ. jūjitsu < jū «ευγένεια» + jitsu «τέχνη»].

ζιπ (το) {άκλ.} Η/Υ **1.** συσκευή για την αποθήκευση συμπιεσμένων αρχείων σε μεγάλης χωρητικότητας δισκέτες **2.** (συνεκδ.) η ίδια η δισκέτα που χρησιμοποιείται στην παραπάνω συσκευή **3.** (ως επίθ.) για αρχείο συμπιεσμένο με το σύστημα τής παραπάνω συσκευής. - (υποκ.) **ζιπάκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. zip].

ζιπ-κιλότ (η/το) {άκλ.} το φαρδύ γυναικείο παντελόνι, που συνήθ. σταματά στο ύψος τού γονάτου και δίνει την εντύπωση φούστας: *μάλλινη / σπορ / μονόχρωμη / καρό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jupe-culotte < jupe «φούστα» (< αραβ. djubbah) + culotte (βλ. λ. κιλότα)].

ζιπουνάκι (το) {χωρ. γεν.} παιδικό κοντομάνικο εσώρουχο, που φοριέται από τη μέση και πάνω κατάσαρκα ως φανέλα.

ζιπούνι (το) {ζιπουν-ιού | -ιών} πανωφόρι με μήκος ώς τη μέση, συνήθ. εφαρμοστό και με μακριά μανίκια: *δερμάτινο ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζιπούνιν* < *ζιπόνιν* < βεν. zipon].

ζιρκόνιο (το) {ζιρκονίου | χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Zr) αργυρόλευκου χρώματος, που έχει ιδιαίτερη σημασία στον τομέα των εφαρμογών τής πυρηνικής ενέργειας (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **2.** ΟΡΥΚΤ. το πυριτικό ορυκτό τού παραπάνω στοιχείου, με μεγάλο δείκτη διάθλασης και έντονη διάχυση φωτός· είναι ευρέως διαδεδομένο στην κοσμηματοποιία λόγω των ελκυστικών ιδιοτήτων του και τής ασύγκριτα χαμηλής τιμής του σε σχέση με τους πολύτιμους λίθους. Επίσης **ζιργκόν** {άκλ.} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Zirkon < γαλλ. jargon < ιταλ. giargone < περσ. zargūn «χρυσαφής»].

ζο (το) ‣ ζώο

ζογκλέρ (ο) {άκλ.} **1.** επαγγελματίας τού θεάματος που εκτελεί κυρ. ταχυδακτυλουργικές ή ακροβατικές ασκήσεις, ψυχαγωγώντας το κοινό, συνήθ. στο τσίρκο **2.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για αθλητή ή συνήθ. σε ομαδικό άθλημα (ποδόσφαιρο, μπάσκετ κ.λπ.) που διακρίνεται για το θεαματικό του παιχνίδι: *~ των γηπέδων.* — **ζογκλερικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. jongleur < λατ. joculator < ρ. joculor «παίζω, χαριεντίζομαι»].

ζόμπι (το) {άκλ.} **1.** (στο βουντού) το σώμα νεκρού που «επαναφέρεται» από κάποιον στη ζωή με υπερφυσικό τρόπο, για να τον υπηρετήσει ως άβουλο και άφωνο όργανό του· (μτφ.-μειωτ.) **2.** άνθρωπος με ιδιαίτερα εκκεντρική και παράξενη εμφάνιση ή με κινήσεις και αντιδράσεις αφύσικες και μηχανικές **3.** εξαιρετικά άσχημος άνθρωπος ή και πολύ ρυτιδωμένος και καταβεβλημένος λόγω προχωρημένης ηλικίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. zombie, πιθ. συνδ. με την κονγκολέζικη λ. nzambi «θεός»].

ζορζέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ λεπτό μεταξωτό ή μάλλινο ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. < Georgette, επωνυμία αγγλ. εμπορικού οίκου, που διαβάστηκε με γαλλ. προφορά].

ζόρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.-λαϊκ.) **1.** η καταναγκαστική πίεση που ασκείται σε κάποιον για πράξη ή στάση, για την οποία εκδηλώνει απροθυμία, αδιαφορία ή αντίθεση ΣΥΝ. βία, εξαναγκασμός, στανιό· ΦΡ. ***με το ζόρι*** (i) με τη βία, με το στανιό: *δεν ήθελε να έρθει· ~ τον φέραμε ώς εδώ* ΣΥΝ. με εξαναγκασμό, με πίεση (ii) με μεγάλη δυσκολία, προσπάθεια: *~ κρατήθηκα να μη σκάσω στα γέλια* **2.** η δυσκολία που αντιμετωπίζει κανείς, οτιδήποτε δυσχεραίνει και παρεμποδίζει: *αυτή η άσκηση είναι μεγάλο ~ || έχει πολλά ~ να περάσει!* ΣΥΝ. δυσκολία, δυσχέρεια· ΦΡ. ***τραβάω ζόρι*** βλ. λ. *τραβώ.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zor].

ζορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζόρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ (μετβ.) **1.** εξαναγκάζω (κάποιον να καταβάλει έντονες προσπάθειες), ασκώ πίεση (εκβιάζοντας συγκεκριμένη εξέλιξη ή αποτέλεσμα): *έπρεπε να τον ζορίσω, για να μου δώσει απάντηση || τον ζορίζουν απ' όλες τις πλευρές, αλλά αυτός δεν υποχωρεί!* ΣΥΝ. πιέζω, στρυμώχνω **2.** χρησιμοποιώ (κάτι) κατά εξαντλητικό τρόπο, οδηγώντας το στα όρια των δυνατοτήτων του (συσκευής ή μηχανής): *μην τη ζορίζεις άλλο τη μηχανή, γιατί θα χαλάσει* **3.** φέρνω (κάποιον) σε δυσχερή θέση: *ο ρεπόρτερ ήθελε να ζορίσει τον καλεσμένο του με επιθετικές ερωτήσεις* ΣΥΝ. στρυμώχνω ♦ **4.** (αμετβ.) γίνομαι δυσκολότερος· ΦΡ. ***ζορίζουν τα πράγματα*** η κατάσταση γίνεται πιο δύσκολη: *αν δει ότι ~, θα τα παρατήσει* ΣΥΝ. σκούρα τα πράγματα **5.** (μεσοπαθ. ***ζορίζομαι***) δυσκολεύομαι σε κάτι, αισθάνομαι να με πιέζουν: *~ οικονομικά / επαγγελματικά || όταν ζορίζεται, αντιδρά απότομα* ΣΥΝ. πιέζομαι, (λαϊκ.) τα βρίσκω σκούρα, τα βρίσκω μπαστούνια. — **ζόρισμα** (το), (υποκ.) **ζορισματάκι** (το).

ζόρικος, -η/-ια, -ο (εκφραστ.) **1.** αυτός που δύσκολα αποδέχεται ή υποτάσσεται σε απαιτήσεις άλλων: *είναι πολύ ~ στις διαπραγματεύσεις* ΣΥΝ. σκληρός ΑΝΤ. υποχωρητικός, συμβιβαστικός, βολικός **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα, σκληρότητα ή απειλητικότητα: *είναι πολύ ~· δεν μπορώ να του επιβληθώ·* ΦΡ. (α) ***κάνω τον ζόρικο (σε κάποιον)*** συμπεριφέρομαι με επιθετικό, άγριο τρόπο (σε κάποιον), χρησιμοποιώ απειλές ή έχω απειλητικό ύφος (β) ***ζόρικο αντράκι*** (ειρων.) για άντρα που παριστάνει τον σκληρό, χωρίς να πείθει γι' αυτό **3.** (ενέργεια ή εργασία) που έχει μεγάλη δυσκολία: *~ άσκηση / δουλειά / υπόθεση || ζόρικα τα πράγματα στην οικονομία με τα νέα μέτρα!* — **ζόρικα** επίρρ.

ζοριλήδικος, -η, -ο 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από επιθετικότητα ΣΥΝ. ζόρικος **2.** αυτός που προκαλεί δυσκολία κατά την εκτέλεσή του: *είναι πολύ ~ αυτή η δουλειά* ΣΥΝ. ζόρικος.

ζοριλίκι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) η προκλητική επίδειξη δύναμης, η επιθετική, απειλητική συμπεριφορά: *αρχίζω τα ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νταηλίκι, μαγκιά, τσαμπουκάς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zorluk].

ζορμπαλίκι κ. **ζορμπαδιλίκι** (το) (λαϊκ.) η προκλητική, επιθετική και απειλητική συμπεριφορά ή ενέργεια.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zorbalık].

ζορμπάς (ο) {ζορμπάδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που έχει επιθετική, βίαιη συμπεριφορά **2.** άνθρωπος ανέμελος, που ζει έντονα και με τρόπο αντισυμβατικό **3.** (παλαιότ.) το ένοπλο μέλος άτακτου στρατού, που ακολουθούσε τη ζωή τής παρανομίας με αρπαγές, βιασμούς, καταστροφές κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zorba].

Ζορρό (ο) {άκλ.} κινηματογραφικός και τηλεοπτικός ήρωας, δεινός ξιφομάχος και σκοπευτής, που έκρυβε την πραγματική του ταυτότητα και παρενέβαινε μασκοφόρος και ντυμένος στα μαύρα, για να υπερασπιστεί το δίκαιο και τους αδυνάτους· ΦΡ. (ειρων.) ***κάνω τον Ζορρό*** παριστάνω τον προστάτη, τον σωτήρα άλλων, εμφανίζομαι αυτόκλητα ως τιμωρός των κακών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zorro < ισπ. zorro «αλεπού», πράγμα που συμβαδίζει με τον χαρακτήρα τού προσώπου, το οποίο πρωτοπαρουσιάστηκε το 1920 στην ταινία *The mark of Zorro (Το σημάδι τού Ζορρό),* όπου τον Ζορρό υποδύθηκε ο Douglas Fairbanks].

ζούγκλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** τροπικό δάσος, συχνά αδιαπέραστο, με πλουσιότατη άγρια πανίδα και χλωρίδα: *η ~ τού Αμαζονίου·* ΦΡ. (κακόσ.) ***νόμος τής ζούγκλας*** (i) ο νόμος τής φυσικής επικράτησης τού ισχυροτέρου εις βάρος τού πιο αδύνατου (ii) η χρήση οποιουδήποτε διαθέσιμου μέσου από την πλευρά τού ισχυροτέρου για την επικράτησή του σε ανταγωνισμό ΣΥΝ. ο νόμος / το δίκαιο τού ισχυροτέρου **2.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο κυριαρχεί η βία, η έλλειψη ασφάλειας ή ο απάνθρωπος ανταγωνισμός: *η σύγχρονη ~ τής κοινωνίας μας || ~ καταντήσαμε! Κινδυνεύεις ακόμη και μέσα στο σπίτι σου!* **3.** (μτφ.) η χαώδης κατάσταση : *η ~ των διατάξεων και των ρυθμίσεων τού φορολογικού συστήματος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jungle < αγγλ. jungle < χίντι jangal «δάσος» < σανσκρ. jāṅgala].

ζούδι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το ζωύφιο, το έντομο ΣΥΝ. ζουζούνι, μαμούνι **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) ο εξαιρετικά μικρόσωμος ή ο πολύ μικρός στην ηλικία. — (υποκ.) **ζουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζούδιον* < αρχ. *ζῴδιον,* υποκ. τής λ. *ζῷον*].

ζούζουλο (το) (λαϊκ.) **1.** ζωύφιο, ζουζούνι **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) ζωηρό και άτακτο μικρό.
[ΕΤΥΜ. Άλλος τ. τού *ζούζουνο* < *ζουζούνι*].

ζουζούνα (η) ως προσφώνηση σε ζωηρή και χαριτωμένη κοπέλα. — (υποκ.) **ζουζουνίτσα** (η).

ζουζούνι (το) {ζουζουν-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** έντομο μικρών διαστάσεων, κυρ. αυτό που πετά παράγοντας έναν χαρακτηριστικό βόμβο ΣΥΝ. ζωύφιο **2.** (ως χαρακτηρισμός) για ζωηρό, άτακτο παιδί. — (υποκ.) **ζουζουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. (από τον ήχο *ζου-ζου*) + παραγ. επίθημα *-ούνι,* κατά το *μαμούνι*· πβ. κ. βουλγ. žužukam «ζουζουνίζω»].

ζουζουνιά (η) (χαϊδευτ.-οικ.) πείραγμα ή αταξία.

ζουζουνίζω ρ. αμετβ. {ζουζούνισα} (για έντομα) παράγω τον χαρακτηριστικό βόμβο τού εντόμου που πετά ΣΥΝ. βουίζω. - **ζουζούνισμα** (το).

ζούλα (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) η μυστικότητα· ΦΡ. (οικ.) ***στη ζούλα*** στα κρυφά, χωρίς να γίνομαι αντιληπτός: *ο γιατρός τού απαγόρευσε τελείως το κρασί, αλλά ~ πίνει κανένα ποτηράκι || πέρασε τα λαθραία ~* ΣΥΝ. στα κλεφτά, μυστικά, στα μουλλωχτά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός.*
[ΕΤΥΜ. < *ζουλώ* (υποχωρητ.)].

ζουλάπι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** το άγριο ζώο ΣΥΝ. αγρίμι **2.** (μτφ.-υβριστ.) βλάκας, ηλίθιος, αγαθός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζουλάπιν,* πιθ. < αλβ. zullap «άγριο ζώο», πβ. κ. ρουμ. zulape].

ζούληγμα κ. **ζούλημα** κ. **ζούλισμα** (το) {ζουλήγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να πιέζει δυνατά κανείς, συνήθ. με τα δάχτυλα, κάτι **2.** το σημάδι που μένει όταν ζουλήξει κανείς κάποιον.

ζούληξα ρ. ‣ ζουλώ

Ζουλού (οι) [1897] {άκλ.} **1.** έθνος τής επαρχίας Νατάλ τής Ν. Αφρικής **2.** ***Ζουλού*** (η / τα) η γλώσσα των Ζουλού, που ανήκει στη γλωσσική ομάδα Μπαντού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Zulu, λ. τής γλ. Μπαντού, αγν. ετύμου].

ζουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ζουλάς... | ζούλη-σα κ. -ξα, -ιέμαι, -χτηκα, -γμένος} (καθημ.) προκαλώ πιέζοντας ελαστική ή μόνιμη παραμόρφωση σε επιφάνεια ή αντικείμενο: *του ~ το μάγουλο || ~ το σωληνά-*

ριο τής οδοντόπαστας ΣΥΝ. πιέζω, (λαϊκ.) ζουπώ. Επίσης **ζουλίζω** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζουλίζω* < αρχ. *θλιβίζω*, με τροπή *θι-* > *ζ-*, πβ. *διαβολιά – ζαβολιά*].

ζουμ (το) {άκλ.} **1.** φακός ή σύστημα φακών μεταβλητής εστιακής απόστασης που χρησιμοποιούνται για τη λήψη φωτογραφικής ή κινηματογραφικής σκηνής, κατά τρόπον ώστε να φαίνεται πως ο φακός το προσεγγίζει (ή απομακρύνεται από αυτό): *φακός ~* || *βιντεοκάμερα με ~* **2.** η λήψη (φωτογραφική / κινηματογραφική) με τέτοιο σύστημα φακών: *ο σκηνοθέτης άρχισε με ένα αργό ~ στο πρόσωπο τού παιδιού* || *κάνω ~ σε κάτι* ΣΥΝ. εστίαση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. zoom, ηχομιμητική λ.].

ζουμάρω ρ. αμετβ. {ζουμάρισα κ. ζούμαρα} κάνω ζουμ (βλ.λ.): *ο φακός ζούμαρε στο πρόσωπο τού πρωταγωνιστή.*

ζουμερός, -ή, -ό [μεσν.] (καθημ.) **1.** (κυρ. για καρπούς, φαγώσιμα κ.λπ.) αυτός που έχει χυμό, ζουμί: *~ πορτοκάλι* || *τα ~ φρούτα τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. (λόγ.) χυμώδης, εύχυμος ΑΝΤ. ξερός, στεγνός **2.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει ουσία, που έχει περιεχόμενο: *~ άρθρο / συζήτηση / λόγια* ΣΥΝ. μεστός, ουσιαστικός, ουσιώδης ΑΝΤ. ανούσιος, αδιάφορος (β) (για γυναίκα) αυτή που έχει πλούσιες καμπύλες.

ζουμί (το) {ζουμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κάθε φυσικό υγρό που περιέχεται ή παράγεται από ζωντανό οργανισμό, κυρ. φυτικό, ή από τμήμα τού οργανισμού αυτού: *αυτό το φρούτο έχει πολύ ~* || *το ~ τού κρέατος* ΣΥΝ. χυμός **2.** ο ζωμός (από βρασμένο κρέας, λαχανικά κ.λπ.): *το φαγητό έχει πολύ ~* ΦΡ. (α) (εκφραστ.-σκωπτ.) ***με παίρνουν τα ζουμιά*** δακρύζω, βάζω τα κλάματα από συγκίνηση (β) (εκφραστ.) ***βράζω στο ζουμί μου*** κυριαρχούμαι από δυσάρεστα συναισθήματα (φθόνου, οργής κ.λπ.) και δεν τα εκδηλώνω: *μην κοιτάς που δεν αντέδρασε, βράζει στο ζουμί του* (γ) (εκφραστ.-σκωπτ.) ***η γριά (η) κότα έχει το ζουμί*** βλ. λ. *κότα* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε αποτελεί την ουσία, το σημαντικό περιεχόμενο ενός πράγματος: *αυτή η είδηση έχει πολύ ~* || *το ~ τού έργου συνοψίζεται στο εξής...* ΣΥΝ. νόημα, ενδιαφέρον, ουσία, (λαϊκ.) ψητό **4.** (μτφ.-οικ.) το οικονομικό κέρδος: *αυτές οι δουλειές δεν έχουν ζουμί.* — (υποκ.) **ζουμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζουμίν* < *ζωμίν* < μτγν. *ζωμίον*, υποκ. τού αρχ. *ζωμός*].

ζουμπάς κ. **ζουπάς** (ο) {ζουμπάδες} **1.** το εργαλείο (κυρ. από χάλυβα) που χρησιμοποιείται για να τρυπάει μέταλλα ή για να σπρώχνει τα καρφιά βαθύτερα, ώστε να μην προεξέχουν οι κεφαλές τους **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο εξαιρετικά κοντός, μικρόσωμος άνθρωπος ΣΥΝ. κοντός, νάνος ΑΝΤ. ψηλός, (λαϊκ.) λελέκι, ντερέκι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zimba].

ζούμπερο (το) **1.** το μικρό έντομο ΣΥΝ. ζωύφιο, ζούζουλο, ζουζούνι **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος με καχεκτική και άσχημη εμφάνιση ΣΥΝ. κακοφτειαγμένος.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. zonbrŭ].

ζουμπούλι κ. **ζιμπούλι** (το) {ζουμπουλ-ιού | -ιών} (καθημ.) ο υάκινθος και συνεκδ. το άνθος του. — (υποκ.) **ζουμπουλάκι** κ. **ζιμπουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. sümbül].

ζουμπουρλούδικος, -η, -ο (εκφραστ.-προφορ.) παχουλός, στρουμπουλός.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

ζουπώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {ζουπάς... | ζούπη-σα κ. -ξα, -χτηκα, -γμένος} (καθημ.) ασκώ πίεση με τα δάχτυλα σε κάτι προς τα κάτω ΣΥΝ. ζουλώ. Επίσης **ζουπίζω**. — **ζούπισμα** κ. **ζούπηγμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *ζουπίζω* (με μεταπλασμό κατά το συνώνυμο *ζουλώ*) < **διοπίζω* «αποχυμώνω, βγάζω τον χυμό» < *δι(α)-* + αρχ. *ὀπίζω* < *ὀπός* «χυμός». Το αρχ. *ὀπός* < Ι.Ε. *sokʷ-os «χυμός», πβ. αρχ. σλαβ. sokŭ, λιθ. svekas, πιθ. κ. λατ. sucus (> γαλλ. suc) κ.ά.].

ζούρλα (η) (λαϊκ.) η τρέλα. Επίσης **ζούρλια** κ. **ζουρλαμάρα**.

ζουρλαίνω ρ. μετβ. {ζούρλα-να, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** τρελαίνω, κάνω (κάποιον) να χάσει τα λογικά του: *θα με ζουρλάνουν αυτά τα παιδιά με τις φωνές τους* ΣΥΝ. παλαβώνω, (λαϊκ.) μουρλαίνω, λωλαίνω, βουρλίζω **2.** ξεμυαλίζω, προκαλώ μεγάλη χαρά ή επιθυμία (σε κάποιον): *τον ζούρλανε με την ομορφιά της* || *ζουρλάθηκε με τα καλά νέα* ΣΥΝ. ξετρελαίνω.

ζουρλαμάρα (η) → ζούρλα

ζουρλομανδύας (ο) [1893] {χωρ. γεν. πληθ.} ρούχο από ανθεκτικό, σκληρό υλικό με μακριά μανίκια, που περνούν από μπροστά και δένονται πίσω από την πλάτη, ώστε να δεσμεύονται τα χέρια αυτού που το φορά (κυρ. για βίαιους και επικίνδυνους φρενοβλαβείς)· ΦΡ. (α) ***του φόρεσαν ζουρλομανδύα*** τον έκλεισαν σε φρενοκομείο (β) ***του χρειάζεται ζουρλομανδύας*** πρέπει να τον κλείσουν σε φρενοκομείο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. camisole de force].

ζουρλοπαντιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) **1.** πρόσωπο που εκδηλώνει την τρέλα του, ζουρλός ΣΥΝ. τρελός, μουρλός **2.** πρόσωπο που είναι εκκεντρικό, πολύ ζωηρό: *κοίτα τη ~, τι φοράει πάλι!* ΣΥΝ. ψώνιο, τρελάρα / τρελάρας, (αργκό) περίπτωση.
[ΕΤΥΜ. < *ζουρλός* + *παντιέρα* «σημαία», οπότε η λ. θα δήλωνε αυτόν που εκδηλώνει την τρέλα του, που την κάνει «σημαία»· πβ. κ. *βλάκας με πατέντα*].

ζουρλός, -ή, -ό (λαϊκ.) τρελός ΣΥΝ. μουρλός, ανισόρροπος, παλαβός, κουζουλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογήσεις: (α) < *ζερβός* + *τρελός* (με συμφυρμό) (β) < *(σ)βουρλός* < *σβουρίζομαι* «γυρίζω σαν σβούρα, σαν τρελός» (γ) < βεν. zurlo «άστατος, ελαφρόμυαλος»].

ζουρνάς (ο) {ζουρνάδες} λαϊκό ξύλινο πνευστό όργανο, που παράγει οξύ και διαπεραστικό ήχο και αποτελούσε παλαιότ. το κατεξοχήν όργανο υπαίθριων εορταστικών συγκεντρώσεων· ΦΡ. ***η τελευταία τρύπα τού ζουρνά*** για πρόσωπο που είναι τελευταίο σε μια ιεραρχία, που δεν έχει την παραμικρή ισχύ ή δυνατότητα λήψεως αποφάσεων ΣΥΝ. ο τελευταίος τροχός τής αμάξης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. zurna < περσ. sūrnā «είδος τρομπέτας (που τη χρησιμοποιούσαν σε εορταστικές εκδηλώσεις)» < sūr «εορτή» + nā(y) «καλάμι»].

ζουρνατζής (ο) {ζουρνατζήδες} ο οργανοπαίκτης τού ζουρνά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. zurnaci].

ζούφιος, -α, -ο → τζούφιος

ζοφερός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που δεν έχει καθόλου φως, ο εξαιρετικά σκοτεινός, ώστε να προκαλεί φόβο: *~ σκότος / νύχτα* || *~ υπόγεια* ΣΥΝ. θεοσκότεινος, κατασκότεινος, (λόγ.) ερεβώδης ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπρός **2.** (μτφ.) αυτός που προκαλεί απαισιοδοξία και ανασφάλεια, που εμπνέει φόβο και απελπισία: *ζούμε σε ~ καιρούς* || *ύστερα από αυτή την αποτυχία, το μέλλον του διαγράφεται ~* || *~ ύφος / έκφραση* ΣΥΝ. δυσοίωνος, μαύρος. — **ζοφερά** επίρρ., **ζοφερότητα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζόφος*].

ζόφος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το βαθύ και απειλητικό ή τρομακτικό σκοτάδι ΣΥΝ. (λόγ.) έρεβος, (καθημ.) σκοτεινιά, μαυρίλα ΑΝΤ. φως, λάμψη, (λόγ.) φέγγος **2.** (μτφ.) η κατάσταση βαθιάς απογοήτευσης ή μελαγχολίας, παντελούς έλλειψης αισιόδοξων προοπτικών. — **ζοφώδης, -ης, -ες** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., προφανώς συνδ. με τη λ. *ζέφυρος* (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ότι η ονομασία τού ανέμου ανάγεται σε θ. **ζέφος*. Η λ. *ζόφος* παρουσιάζει όμοιο επίθημα με τα συνώνυμα *δνόφος, γνόφος* (βλ.λ.)].

ζοχάδα (η) (λαϊκ.) **1.** η αιμορροΐδα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) (συνήθ. σε πληθ.) η κακόκεφη και δύστροπη διάθεση: *ασ' τον, γιατί έχει πάλι τις ~ του σήμερα* || *είναι στις ~ του* ΣΥΝ. τσαντίλα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **σοχάδα* < μτγν. *ἐσοχάς* (συνήθ. πληθ. *ἐσοχάδες*) < *εἰσοχή* < αρχ. *εἰσέχω*].

ζοχάδας (ο) (λαϊκ.) αυτός που είναι συνεχώς νευριασμένος, δύστροπος.

ζοχαδιάζω ρ. μετβ. {ζοχάδιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) προκαλώ εκνευρισμό (σε κάποιον), (του) χαλάω τη διάθεση: *μη με ζοχαδιάζεις πρωινιάτικα!* || *ζοχαδιάστηκε επειδή του πήγα κόντρα!* ΣΥΝ. εκνευρίζω, (λαϊκ.) τσαντίζω.

ζοχαδιάρης, -α, -ικο **1.** (κυριολ.) αυτός που υποφέρει συχνά από αιμορροΐδες **2.** (μτφ.) αυτός που έχει δύστροπη, ιδιότροπη συμπεριφορά, που συμπεριφέρεται πολύ νευρικά ΣΥΝ. ζοχάδας, δύστροπος. Επίσης **ζοχαδιακός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *ζοχάδα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*].

ζοχός (ο) (παλαιότ. ορθ. *ζωχός*) αγκαθωτό, ποώδες ζιζάνιο που χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή ή τρώγεται βραστό ως λαχανικό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζοχός / ζόχος* < μτγν. *σόγχος*, αγν. ετύμου].

ζύγαινα (η) {ζυγαινών} είδος καρχαρία των τροπικών θαλασσών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζυγόν / ζυγός*, λόγω τού σχήματος τής κεφαλής αυτού τού είδους καρχαρία].

ζυγαριά (η) **1.** όργανο με το οποίο μετριέται το βάρος αντικειμένων σύμφωνα με τη θέση στην οποία ισορροπεί μία ράβδος, από τα άκρα τής οποίας κρέμονται δύο πανομοιότυποι δίσκοι, στον έναν από τους οποίους τοποθετείται το αντικείμενο που ζυγίζουμε και στον άλλο ζύγια: *~ παραδοσιακή* ΣΥΝ. (λόγ.) πλάστιγγα, ζυγός, (λαϊκ.) παλάντζα **2.** (γενικότ.) οποιοδήποτε όργανο μετρήσεως βάρους: *χάλασε η βελόνα τής ~* || *~ ακριβείας / μπάνιου / κουζίνας / ηλεκτρονική.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυγαρέα* < **ζυγάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζυγός*].

ζύγι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** καθένα από τα διαφορετικού βάρους βαρίδια, που χρησιμοποιούνται κατά το ζύγισμα: *αυτός ο σάκος θέλει ζύγια των δύο οκάδων* ΣΥΝ. (στον πληθ.) σταθμά **2.** ο υπολογισμός τού βάρους με ζυγαριά, το ζύγισμα: *κλέβει στο ~* || *πουλάει με το ~* ΣΥΝ. ζύγιση, μέτρημα, ζύγιασμα **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα ομοειδών υλικών που αντιστοιχεί σε κάθε ζύγισμα: *παράγγειλα ένα ~ κάρβουνα / σταφίδα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζύγιν* < μτγν. *ζύγιον*, υποκ. τού αρχ. *ζυγόν (τό) / ζυγός (ό)*].

ζυγιά (η) (λαϊκ.) **1.** το ζευγάρι **2.** ζευγάρι μουσικών οργάνων (βιολί – λαούτο, ζουρνάς – νταούλι, κλαρίνο – λαούτο κ.λπ.): *στον γάμο ήταν δυο ζυγιές όργανα.*

ζυγιάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {ζύγ-ιασα, -ιάζομαι κ. -ιέμαι, -ιάστηκα, -ιασμένος} **1.** υπολογίζω βάρος με ζυγαριά ΣΥΝ. ζυγίζω **2.** (μτφ.) συγκρίνω (υπολογίζοντας τα θετικά και τα αρνητικά) πριν φτάσω στο τελικό συμπέρασμα, απόφαση: *για κάθε σου βήμα πρέπει να ζυγιάζεις όλα τα ενδεχόμενα* || *«την ξενιτειά, την ορφανιά, την πίκρα, την αγάπη, τα τέσσερα τα ζύγιασαν, βαρύτερα είν' τα ξένα»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. σταθμίζω· (μεσοπαθ. ***ζυγιάζομαι*** κ. ***ζυγιέμαι***) **3.** ισορροπώ, κανονίζω τη θέση τού κέντρου βάρους μου, ώστε να εξασφαλίζεται η ισορροπία μου: *ζυγιάστηκε στο ένα πόδι* **4.** αιωρούμαι πάνω από ένα σημείο, μετεωρίζομαι ισορροπώντας: *το γεράκι ζυγιάστηκε πάνω από το υποψήφιο θύμα του και έκανε κάθετη εφόρμηση.* — **ζύγιασμα** (το).

ζυγίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζύγισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έχω συνολικό βάρος (αντίστοιχο προς ορισμένα κιλά ή άλλη μονάδα μετρήσεως τού βάρους): *είναι πολύ χοντρός· πρέπει να ζυγίζει πάνω από εκατό κιλά* || *πόσο ζυγίζει ένα αυτοκίνητο σε τόνους;* **2.** (για ζυγαριές, άλλα όργανα μετρήσεως βάρους) δείχνω το βάρος: *οι ζυγαριές ακριβείας ζυγίζουν καλύτερα* **3.** προσδιορίζω το βάρος (κάποιου πράγματος) κυρ. με ζυγαριά: *έδωσε στον μανάβη τα ψώνια, να τα ζυγίσει* || *ζυγίζεται κάθε πρωί, για να παρακολουθεί το βάρος της* ΣΥΝ. σταθμίζω, ζυγιάζω ♦ (μετβ.) **4.** (μτφ.) εκτιμώ, αποδίδω ορισμένη αξία σε (κάποιον/κάτι): *εγώ τον άνθρωπο δεν τον ~ από τα λεφτά, μα απ' την καρδιά του* || *τον ζύγισα με το μάτι τι χαρακτήρας είναι* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, κρίνω, αξιολογώ **5.** (μτφ.) συνυπολογίζω τον θετικό και

αρνητικό αντίκτυπο (σε κάτι): *να ζυγίζεις τις κουβέντες σου* (να μιλάς προσεκτικά), *γιατί δεν ξέρεις πάντα ποιος σε ακούει* ΣΥΝ. υπολογίζω. αναμετρώ • **6.** παρατάσσω κατά ευθύγραμμες σειρές: *ο καθένας να ζυγιστεί με τον μπροστινό του* ‖ *ο λοχίας ζύγισε τους στρατιώτες του για την παρέλαση* ΣΥΝ. ευθυγραμμίζω **7.** ΝΑΥΤ. επιτυγχάνω τη σύμπτωση τού διαμήκους άξονα τού πλοίου με τον άξονα τού στενού ή τής διώρυγας που θα διαπλεύσει: ~ *πλοίο.* — **ζύγισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ζυγός*].

ζύγιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** ο υπολογισμός βάρους με ζυγαριά: *καθημερινή ~ τού βρέφους* ΣΥΝ. ζύγισμα. στάθμιση • **2.** η κατά ευθύγραμμες σειρές παράταξη ομάδας, συνόλου: ~ *επί δεξιά / αριστερά.*

ζυγιστής κ. **ζυγιαστής** (ο) ο υπάλληλος τελωνείου που ζυγίζει τα προς έλεγχο εμπορεύματα. κυρ. για να εξακριβωθεί το δηλωθέν βάρος τους.

ζυγιστικά (τα) τα τέλη που καταβάλλονται για τη ζύγιση προϊόντων ως αμοιβή τού ζυγιστή.

ζυγολόγιο (το) {ζυγολογί-ου | -ων} το εμπορικό βιβλίο ή οποιαδήποτε κατάσταση. στην οποία αναγράφονται τα βάρη των ζυγισμένων εμπορευμάτων.

ζυγολούρι (το) {ζυγολουρ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) ο συνήθ. μακρύς ιμάντας που χρησιμοποιούσαν για την πρόσδεση τού ζυγού στο τιμόνι (αλετριού ή κάρου). Επίσης **ζυγόλουρο**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυγόλουρον* < αρχ. *ζυγόλωρον* < *ζυγός* + *λῶρος* (βλ.λ.)].

ζυγός (ο) (λόγ.) **1.** η παραδοσιακή κυρ. ζυγαριά, ως όργανο υπολογισμού τού βάρους σωμάτων: *ο ~ τού φαρμακοποιού* ‖ *~ ακριβείας* ΣΥΝ. ζυγαριά, (λόγ.) πλάστιγγα. (λαϊκ.) παλάντζα **2.** (ειδικότ.) το οριζόντιο τμήμα. στέλεχος τής παραδοσιακής ζυγαριάς. από τις άκρες τού οποίου αναρτώνται οι δύο πλάστιγγες: *ο ~ κλίνει προς τα δεξιά* ΣΥΝ. φάλαγγα • **3. *Ζυγός*** (ο) (α) ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου (β) ΑΣΤΡΟΛ. το έβδομο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου. που συμβολίζεται με τη ζυγαριά και που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 23/9-23/10 (γ) (συνεκδ.) κάθε άτομο που είναι γεννημένο κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου • **4.** το εγκάρσιο εξάρτημα σε άροτρα ή άμαξες. στο οποίο ζεύονται τα υποζύγια **5.** (μτφ.) (α) κάθε είδους καταπίεση, τυραννικό καθεστώς: *ο ελληνισμός αποτίναξε τον βαρύ ~ τού κατακτητή* ‖ *αβάσταχτος / ατιμωτικός ~* ‖ *«τού Έλληνος ο τράχηλος ζυγόν δεν υποφέρει»* ‖ *ο ~ των προκαταλήψεων / τής αμορφωσιάς* ΣΥΝ. σκλαβιά. υποταγή (β) η βαριά εργασία· ΦΡ. ***είμαι / μπαίνω στον ζυγό*** εργάζομαι. στρώνομαι στη δουλειά • **6.** η στοίχιση σε ευθεία γραμμή κατά μέτωπο. καθώς και καθεμιά από τις γραμμές αυτές: (στον στρατό) *παράταξη εφ᾽ ενός ζυγού* ‖ (γυμναστικό πρόσταγμα) *πυκνώστε τους ~!* ΣΥΝ. γραμμή· ΦΡ. (παράγγελμα) ***τους ζυγούς λύσατε!*** για τη διάλυση παράταξης. που ισοδυναμεί με άδεια αποχώρησης: *ο λοχίας φώναξε: ~!* ΣΥΝ. διαλυθείτε • **7.** ΗΛΕΚΤΡ. η χάλκινη ή αλουμινένια ράβδος. μέσω τής οποίας το ρεύμα υψηλής τάσεως διαμοιράζεται στους επιμέρους αγωγούς: ~ *εξισορρόπησης* • **8.** ΑΘΛ. ***ασύμμετροι ζυγοί*** (α) ζεύγος παράλληλων ξύλινων δοκών με διαφορά ύψους μεταξύ τους. οι οποίοι στηρίζονται συνήθ. σε κοινή βάση. και χρησιμοποιούνται σε ιδιαίτερο αγώνισμα τής ενόργανης γυμναστικής γυναικών και από τους άνδρες ως δίζυγο με παράλληλους και ισοϋψείς ζυγούς (β) (συνεκδ.) το αγώνισμα γυμναστικής στο οποίο χρησιμοποιείται το παραπάνω όργανο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *ζυγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *ζεύγ-νυ-μι*, βλ. κ. *ζεύω*].

ζυγός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συγκροτείται από δύο ομοειδή μέρη **2.** (αριθμός) που διαιρείται ακριβώς διά τού δύο. αφήνοντας υπόλοιπο μηδέν ΣΥΝ. άρτιος, στρογγυλός ΑΝΤ. μονός, περιττός **3.** αυτός που κατά σύμβαση αριθμείται, συμβολίζεται ή παρουσιάζεται με άρτιο αριθμό: *οι ~ μέρες τού μήνα*· ΦΡ. ***μονά-ζυγά*** βλ. λ. *μονός.*

ζυγοστάθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} εργασία που γίνεται πάνω σε περιστρεφόμενους άξονες (λ.χ. των μηχανών εργοστασίου. τής έλικας πλοίου. των τροχών αυτοκινήτου κ.λπ.) για να αποτραπεί η καταπόνησή τους από τη φυγόκεντρο δύναμη και να διατηρηθεί η ισορροπία τού βάρους των περιστρεφόμενων σωμάτων ως προς τον άξονα περιστροφής τους. — **ζυγοσταθμίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. équilibrage].

ζυγούρι (το) {ζυγουρι-ού | -ιών} (λαϊκ.) το αρνί που βρίσκεται στον δεύτερο χρόνο τής ζωής του. — **ζυγουρήσιος,** -ια. -ιο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυγούριν*, υποκ. τού αρχ. *ζυγός*].

ζύγωμα (το) [μτγν.] {ζυγώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το πλησίασμα. η προσέγγιση • **2.** ΑΝΑΤ. η οστέινη καμάρα στην εξωτερική άκρη τής κόγχης τού ματιού. που σχηματίζεται από την ένωση των μήλων και των ζυγωματικών αποφύσεων τού κροταφικού οστού **3.** ΗΛΕΚΤΡ. το σιδερένιο κομμάτι ή το σύνολο σιδερένιων κομματιών που αποτελούν τον σκελετό μιας ηλεκτρικής μηχανής. συγκρατώντας τα κινητά της μέρη.

ζυγωματικός, -ή. -ό [1836] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα σημεία τού κρανίου δίπλα στο ζύγωμα (βλ.λ.): ~ *οστό / μυς / νεύρο / απόφυση* **2. *ζυγωματικό*** (το) καθένα από τα οστά από την κάθε πλευρά τού προσώπου. που βρίσκονται κάτω από τα μάτια σχηματίζοντας την προεξοχή των μήλων: *το πρόσωπο των Μογγόλων διακρίνεται για τα έντονα ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < *ζύγωμα* < αρχ. *ζυγῶ* «συνδέω. συναρμόζω» (βλ. λ. *ζυγώνω*). ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zygomatique].

ζυγώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζύγω-σα. -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) προσεγγίζω. έρχομαι κοντύτερα: *τι φοβάσαι και δεν ζυγώνεις;* ΣΥΝ. πλησιάζω. σιμώνω ΑΝΤ. μακραίνω, απομακρύνομαι ♦ **2.** (μετβ.) πλησιάζω. προχωρώ προς το σημείο όπου βρίσκεται (κάποιος/κάτι): *δεν τον ζυγώνει. μην τον κολλήσει κι αυτόν γρίπη.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζυγῶ (-όω)* «συνδέω υπό τον ίδιο ζυγό, συναρμόζω» < *ζυγός*. Η σημ. «πλησιάζω» είναι μεσν., όπως συμβαίνει και με το παράγωγο ουσ. *ζύγωμα*].

ζυγώτης (ο) {ζυγωτών} ΒΙΟΛ. ζυγωτό κύτταρο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zygote].

ζυγωτό (το) ΒΙΟΛ. το γονιμοποιημένο ωάριο που προέρχεται από τη σύζευξη δύο ετερόφυλων γαμετών.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. zygote < αρχ. *ζυγωτός*].

ζυθεστιατόριο (το) {ζυθεστιατορί-ου | -ων} (επίσ.) το εστιατόριο στο οποίο εκτός από φαγητό σερβίρεται και μπίρα ΣΥΝ. μπιραρία.

ζυθοζύμη (η) {χωρ. πληθ.} η μαγιά τής μπίρας, που προέρχεται από έναν σακχαρομύκητα, ο οποίος χρησιμοποιείται για την παρασκευή ζύθου αλλά και άλλων αλκοολούχων ποτών (κρασιού, λικέρ), καθώς και ψωμιού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Bierhefe].

ζυθοποιείο (το) [1833] το εργοστάσιο στο οποίο παρασκευάζεται ζύθος (μπίρα) ΣΥΝ. ζυθοποιία. — **ζυθοποιός** (ο/η) [1807].

ζυθοποιία (η) [1871] **1.** η βιομηχανική παραγωγή ζύθου (μπίρας) **2.** (συνεκδ.) ο τόπος παραγωγής μπίρας, το εργοστάσιο μπίρας ΣΥΝ. ζυθοποιείο.

ζυθοποσία (η) [1871] η κατανάλωση ζύθου. — **ζυθοπότης** (ο) [1839], **ζυθοπότρια** (η).

ζυθοπωλείο (το) [1837] (επίσ.) το κατάστημα στο οποίο διατίθεται. πωλείται μπίρα ΣΥΝ. μπιραρία. — **ζυθοπώλης** (ο) [μτγν.]. **ζυθοπώλισσα** (η).

ζύθος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-επίσ.) η μπίρα. το αλκοολούχο ποτό που παράγεται με ζύμωση ειδικά επεξεργασμένου κριθαριού. βύνης (πβ. λ. *μπίρα*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζῦθος / ζῦτος*, αβεβ. ετύμου. Το γεγονός ότι ο ζύθος αποτελούσε εθνικό ποτό των Αιγυπτίων οδηγεί στην εκδοχή ενός δανείου αιγυπτ. προελ., αλλά δεν έχει προσδιοριστεί η αντίστοιχη αιγυπτιακή λ. Κατ᾽ άλλη άποψη. η λ. *ζῦθος* συνδ. με το αρχ. *ζύμη* (βλ.λ.)].

ζυμάρι (το) {ζυμαρ-ιού | -ιών} **1.** η παχιά και εύπλαστη μάζα, μείγμα αλευριού με νερό. ενδεχομένως και με άλλα συστατικά (γάλα, αβγά, μαγιά κ.λπ.). που αποτελεί την πρώτη ύλη στην παρασκευή ψωμιού, γλυκυσμάτων κ.λπ. ΣΥΝ. ζύμη **2.** (μτφ.) κάθε μάζα με μαλακή και εύπλαστη υφή. που δεν είναι σκληρή. τραγανή: ~ *γίνανε τα μακαρόνια· πόση ώρα τα ᾽βραζες;* — (υποκ.) **ζυμαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζυμάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζύμη*].

ζυμαρικό (το) (συνήθ. στον πληθ.) αμυλούχο προϊόν διατροφής, όπως είναι τα μακαρόνια. ο φιδές και οι χυλοπίτες· παρασκευάζεται από σιμιγδάλι (συνήθ. από σκληρό σιτάρι). συχνά με την προσθήκη αβγών, και σε διάφορα μεγέθη και σχήματα· μαγειρεύεται σε βραστό νερό και συνοδεύεται από σάλτσα, τυρί τριμμένο κ.ά. ΣΥΝ. πάστα.

ζυμάση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο που εκκρίνεται από ζυμομύκητες και που προκαλεί αλκοολική ζύμωση σε ζαχαρούχα υγρά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zymase].

ζύμη (η) {ζυμών} **1.** κάθε μείγμα από αλεύρι και νερό. το ζυμάρι: *ανοίγω φύλλο ζύμης για τυρόπιτα* ‖ *η ~ είναι σκληρή· θέλει κι άλλο δούλεμα* ‖ *εύπλαστη ~* ‖ *η ~ πρέπει ν᾽ απλώνει καλά* **2.** (ειδικότ.) κάθε ουσία. όπως μαγιά ή σκόνη. που προκαλεί ζύμωση και αύξηση, φούσκωμα τού ζυμαριού ΣΥΝ. προζύμι. μαγιά **3.** ο ζυμομύκητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *yūs-mā «ανακατεύω. αναμειγνύω», πβ. σανσκρ. yuvati. λατ. jus «ζωμός» (> γαλλ. jus) κ.ά. Ίσως συνδ. και με τη λ. *ζῦθος* (βλ.λ.)].

ζυμογόνο (το) [1889] ΒΙΟΛ. το προένζυμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zymogène].

ζυμοειδής, -ής. -ές [μτγν.] {ζυμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με ζύμη.

ζυμομύκητας (ο) {ζυμομυκήτων} μονοκύτταρος κατά κανόνα οργανισμός, με την επίδραση τού οποίου επιτυγχάνεται η αλκοολική ζύμωση στη μπίρα. στο κρασί. στον μηλίτη. στο λικέρ. καθώς και η δημιουργία μαγιάς για την αρτοποιία ΣΥΝ. ζύμη (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Hefepilz].

ζυμομυκητίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. μυκητίαση που προκαλείται στο δέρμα από την ανάπτυξη ζυμομυκήτων.

ζυμοτεχνία (η) [1809] {ζυμοτεχνιών} ο κλάδος τής μικροβιολογίας που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ζυμώσεων για χρήση στη βιομηχανία ποτών, τροφίμων κ.λπ. — **ζυμοτεχνικός,** -ή. -ό [1894].

ζύμωμα (το) [αρχ.] {ζυμώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το να ζυμώνει κανείς. η παρασκευή ζύμης: *το ~ τού ψωμιού* ΣΥΝ. ζύμωση, μάλαξη **2.** (μτφ.) το να διαμορφώνεται (κάποιος/κάτι) μέσα από την αλληλεπίδραση. συνένωση ή σύνθεση στοιχείων: *το ~ των ανθρώπων μέσα στην καθημερινότητα* ‖ *το ~ ενός νέου με τη σκληρή δουλειά τον κάνει ανθεκτικότερο στις δυσκολίες* • **3.** το ένζυμο (βλ.λ.).

ζυμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ζύμω-σα, -θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναμειγνύω αλεύρι ή άλλο αμυλώδες υλικό με νερό και δουλεύω (τη ζύμη) με τα χέρια ή σε μηχάνημα, ώστε να γίνει εντελώς ομοιογενής και έτοιμη για ψήσιμο: ~ *το ψωμί / το τσουρέκι / τα κουλλούρια* ΣΥΝ. μαλάσσω, ανακατώνω. πλάθω **2.** ανακατεύω (οποιαδήποτε ύλη) με νερό δημιουργώντας πολτώδες ομοιογενές μείγμα ή γενικότ. παρασκευάζω μείγμα, σύμμειξη διαφορετικών υλών: ~ *λάσπη / πηλό / γύψο·* (μεσοπαθ. ***ζυμώνομαι***) **3.** (μτφ.) διαμορφώνομαι δεχόμενος ερεθίσματα και επιδράσεις που καθορίζουν την προσωπικότητά μου και τις επιλογές μου: *από τη νεαρή τους ηλικία ζυμώθηκαν με τις φιλελεύθερες ιδέες* ΣΥΝ. πλάθομαι. διαπλάθομαι, διαμορφώνομαι **4.** (κυριολ.) (για ποτά και άλλες χημ. ενώσεις) υφίσταμαι τη διαδικασία τής ζύμωσης: *ο μούστος ζυμώνεται σε βαρέλια* ΣΥΝ. βράζω ♦ **5.**

(αμετβ.) ασχολούμαι με το ζύμωμα: *για τα γλυκά των Χριστουγέννων δύο μέρες ζύμωνε*· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***όποιος δεν θέλει / βαριέται να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει*** αυτός που δεν θέλει να εκτελέσει μια εργασία, χρονοτριβεί, προσποιούμενος ότι δήθεν ασχολείται με την προετοιμασία της: *για να διαβάσει ένα μάθημα, χίλιες φορές θα σηκωθεί να πιει νερό και να ξύσει το μολύβι* ~ (β) ***αν θα ζυμώσεις το ταχύ, αποβραδίς κοσκίνα*** ως προτροπή σε κάποιον να προετοιμαστεί εγκαίρως για κάτι που πρόκειται να κάνει.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζυμῶ (-όω)* (απαντά ως όρος τής πέψης στον Ιπποκράτη· η σημερινή σημ. ήδη στον Αριστοτέλη) < *ζύμη*].

ζύμωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να ζυμώνει κανείς, το ζύμωμα • **2.** ΧΗΜ. η βιοχημική μετατροπή οργανικών ενώσεων που γίνεται με την επενέργεια μικροοργανισμών: *αλκοολική / οξική* ~ **3.** (μτφ. κυρ. στον πληθ.) οι εσωτερικές διεργασίες: *έχουν ήδη αρχίσει οι ~ στο εσωτερικό των κομμάτων εν όψει των εκλογών.*

ζυμωσιογόνος, -ος/-α, -ο [1881] **1.** αυτός που είναι κατάλληλος να προκαλέσει ζύμωση **2. *ζυμωσιογόνος δύναμη*** ο βαθμός τής ικανότητας ενός μικροοργανισμού να προκαλεί ζύμωση: *η ~ των μικροβίων.*

ζυμωτήριο (το) [1883] {ζυμωτηρί-ου | -ων} **1.** η μηχανή που χρησιμοποιείται για την ανάμειξη και μάλαξη ζύμης ή ζυμοειδούς μάζας **2.** η εργοστασιακή μονάδα ή το τμήμα εργοστασίου, στο οποίο γίνεται η ζύμωση αλεύρων.

ζυμωτής (ο) [μεσν.], **ζυμώτρια** (η) {ζυμωτριών} πρόσωπο που επαγγελματικά αναλαμβάνει το ζύμωμα ή την επίβλεψη τού αυτόματου ζυμώματος (π.χ. σε ζυμωτήριο). Επίσης (λαϊκ.) **ζυμώτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

ζυμωτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που συντελεί στη ζύμωση ΣΥΝ. ζυμωσιογόνος **2.** αυτός που χρησιμεύει για το ζύμωμα: *~ μηχανή* **3.** ΙΑΤΡ. (κατάσταση) που προκαλείται από αύξηση των ζυμώσεων **4. *ζυμωτικά*** (τα) η πληρωμή τού ζυμωτή για την εργασία του.

ζυμωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται με ζύμωμα, που έχει ζυμωθεί με τα χέρια: *~ κουλλουράκι / ψωμί* ΣΥΝ. τού χεριού, χειροποίητος, σπιτικός • **2.** ΧΗΜ. αυτός που έχει γίνει με ζύμωση.

Ζυρίχη (η) η μεγαλύτερη πόλη τής Ελβετίας (στο γερμανόφωνο καντόνι), χτισμένη στις Β. όχθες τής ομώνυμης λίμνης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Zurich < μτγν. λατ. Turicum, ονομασία που δόθηκε στην πόλη κατά τον 6ο αι. μ.Χ. από τους Ρωμαίους επιδρομείς· ίσως ανάγεται σε κελτ. dur «νερό», με αναφορά στην τοποθεσία της κοντά στην ομώνυμη λίμνη. Η γερμ. ονομ. είναι Zürich και η ιταλ. Zurigo].

ζω[1] (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας, που αντιστοιχεί στο σι τής ευρωπαϊκής.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα*].

ζω[2] ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ζεις..., μτχ. ζων, ζώσα, ζων (βλ.λ.) | έζησα} ♦ (αμετβ.) **1.** βρίσκομαι στη ζωή, διατηρούμαι στη ζωή: *αυτό το φυτό δεν ζει χωρίς συχνό πότισμα* || *κανείς δεν ζει χωρίς νερό και τροφή* || *έζησε μέχρι τα εκατό* (ενν. *χρόνια*) || *«Να ζει κανείς ή να μη ζει;»* (αγγλ. To be or not to be? από τον Άμλετ τού Σαίξπηρ) ΑΝΤ. πεθαίνω, είμαι νεκρός· ΦΡ. (α) ***ζω και βασιλεύω*** (i) (για πρόσ.) βρίσκομαι στη ζωή και χαίρω άκρας υγείας (κυρ. παρά τα όσα διαδίδονται ή πιστεύονται): *Αν ζει λέει! Ζει και βασιλεύει!* || *–Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος; –Ζει και βασιλεύει και τον κόσμο κυριεύει!* (από τον λαϊκό θρύλο τής γοργόνας) (ii) (για φαινόμενα, καταστάσεις) εξακολουθώ να υπάρχω και μάλιστα πέρα από αμφισβητήσεις, ως κυρίαρχο χαρακτηριστικό: *το ρουσφέτι ακόμα ζει και βασιλεύει* (β) ***να (μου) ζήσεις*** για κάποιον που έκανε κάτι που μας ευχαριστεί: *~ λεβέντη μου!* || *πες μου, ~, αυτό το τραγούδι που μ' αρέσει!* ΣΥΝ. να σε χαρώ (γ) ***να ζήσεις*** ευχή προς εορτάζοντα: *~ να σε χαιρόμαστε* || *~ χιλιόχρονος και ευτυχισμένος* || *~ και ό,τι επιθυμείς!* ΣΥΝ. χρόνια πολλά (δ) ***να ζήσετε!*** (ευχή προς νεονύμφους) να έχετε μακροχρόνια και ευτυχισμένη κοινή ζωή: *~ και καλούς απογόνους!* ΣΥΝ. βίον ανθόσπαρτον (ε) ***και ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα*** τυποποιημένη φράση με την οποία τελειώνει ένα παραμύθι (στ) (λαϊκ.-εκφραστ.) ***που να μη ζήσω*** για απόλυτη επιβεβαίωση τής ακρίβειας ή τής ειλικρίνειας των λεγομένων (κάποιου): *σου λέω επιβεβαιωμένα πράγματα, ~ πια, τι άλλο θες!* (ζ) (παροιμ.-σκωπτ.) ***ζήσε Μάη (μου) να φας τριφύλλι*** βλ. λ. *Μάης* (η) ***ουκ επ' άρτω μόνω ζήσεται άνθρωπος*** βλ. λ. *άρτος* (θ) ***ποιος ζει, ποιος πεθαίνει*** βλ. λ. *πεθαίνω* **2.** (μτφ.) συνεχίζω να υπάρχω, διαρκώ: *η μορφή της θα ζει για πάντα στην ψυχή μας* || *οι σκηνές αυτές θα ζουν πάντα χαραγμένες στη μνήμη όσων τις έζησαν!* ΣΥΝ. υπάρχω, εξακολουθώ, μένω **3.** κατοικώ, διαμένω: *~ στην πόλη / σε διαμέρισμα / μόνος μου / μέσα στο καυσαέριο* (ενν. σε περιοχή με ατμοσφαιρική μόλυνση) **4.** (με κάποιον) συγκατοικώ (κυρ. με ερωτικό σύντροφο), έχω κοινή ζωή ως ζευγάρι: *πριν παντρευτούν, ζούσαν μαζί για δύο χρόνια* ΣΥΝ. συζώ, συμβιώνω, συγκατοικώ **5.** (α) (+με / +από) εξοικονομώ τα μέσα συντήρησής μου: *με / από έναν μισθό περιμένει ολόκληρη η οικογένεια να ζήσει* || *τα νησιά μας ζουν από τον τουρισμό* (β) έχω συγκεκριμένο τρόπο ζωής, περνώ τη ζωή υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *~ άνετα / έντονα / μοναχικά / σαν πασάς / σαν μπέης / όπως-όπως / μέσα στη φτώχια* ΣΥΝ. διάγω (τον βίο), περνώ· ΦΡ. ***ξέρω να ζω*** ξέρω να απολαμβάνω τη ζωή και τις χαρές της, ζω χωρίς να σκέφτομαι τα έξοδα ή τις κοινωνικές δεσμεύσεις: *δεν πολυσκοτίζεται κι είναι όλο ταξίδια, γλέντια, εξόδους...· ξέρει να ζει ο άνθρωπος!* **6.** (+σε) κινούμαι στο πλαίσιο συγκεκριμένης πραγματικότητας, επιμένω σε συγκεκριμένα πρότυπα ή νοοτροπίες· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***πού ζεις;*** (i) σε κάποιον που εκφράζει ξεπερασμένες θέσεις ή συμπεριφέρεται με παρωχημένο τρόπο: *Καλά, ~; Δεν κατάλαβες πια ότι έχει αλλάξει ο κόσμος;* (ii) σε κάποιον που δεν έχει ενημερωθεί για τις συζητούμενες, τρέχουσες εξελίξεις: *~ βρε παιδί μου, τίποτα δεν άκουσες; Εδώ χαλά ο κόσμος!* (β) ***ζω στον κόσμο μου*** δεν έχω επαφή με την πραγματικότητα, υπάρχω και ενεργώ σύμφωνα με ιδέες που έχω στο μυαλό μου (και που δεν συμφωνούν με την πραγματικότητα) ♦ (μετβ.) **7.** περνώ τη ζωή μου με συγκεκριμένο τρόπο, έχω συγκεκριμένες εμπειρίες: *~ μια ζωή ήρεμη* || *πώς έζησες την Κατοχή;* **8.** βιώνω, αποκτώ ουσιαστική γνώση για (κάτι) μέσω τής άμεσης εμπειρίας: *αυτός ζει τη ζωή του* || *έζησε και τον έρωτα και τον πόνο του* || *ζει τα γεγονότα, δεν είναι παθητικός δέκτης* || *θέλει να τα ζήσει όλα!* || *έζησε μεγαλεία και πλούτη* || *~ την ένταση / το πάθος / τη δυστυχία τού άλλου / τον ρόλο* (έχω μπει στο πετσί τού ρόλου) **9.** (καθημ.) συντηρώ κάποιον προσφέροντάς του τα προς το ζην, ενισχύω, στηρίζω οικονομικά: *με τέτοιο μισθό πώς να ζήσει την οικογένειά του* ΣΥΝ. συντηρώ, τρέφω, φροντίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζήτω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῶ (-άω / -ήω)* < Ι.Ε. *gʷyō «ζω», μεταπτωτ. βαθμ. του θ. *gʷiy-ō- > *βίος* (βλ.λ.). Ομόρρ. *ζωή, ζῷο(ν), ζῴδιο(ν), ζω-τικός* κ.ά.].

ζω: ζεις ή ζης, ζει ή ζη...; Πώς γράφεται το β΄, το γ΄ κ.λπ. πρόσωπα τού **ζω**; *Ζεις* ή *ζης, ζει* ή *ζη*: Το *ζω* ανήκει σ' έναν μικρό αριθμό ρημάτων τής Αρχαίας Ελληνικής (**ζῶ, πεινῶ, διψῶ** και **χρῶμαι**) που σχηματίζονται με *-η-*: *ζῶ, ζῇς, ζῇ, ζῶμεν, ζῆτε, ζῶσι*. Όσοι, λοιπόν, γράφουν *ζης, ζη, ζήτε* (με *-η-*) χρησιμοποιούν υπαρκτούς (και κανονικούς) τύπους τής Ελληνικής, οι οποίοι δεν μπορεί να εκληφθούν ως λανθασμένοι. Από την άλλη μεριά, τα ρήματα σε *-ώ* τής Ν. Ελληνικής (πβ. *μιλώ, ζητώ, αργώ, μπορώ* κ.τ.ό.) κλίνονται κανονικά με τις καταλήξεις *-ώ, -είς, -εί, -ούμε, -είτε, -ούν*. Όσοι, άρα, γράφουν *ζω, ζεις, ζει, ζούμε, ζείτε, ζουν* συμμορφώνουν την κλίση τού ρ. ζω προς τη γενικότερη κλίση των ρημάτων σε *-ώ*. Για να μην πολλαπλασιάζονται οι εξαιρέσεις, είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούνται οι «ομαλότεροι» αυτοί τύποι. Είναι καλό, όμως, να γνωρίζουμε ότι οι ομιλητές τής Ελληνικής που προτιμούν στον γραπτό λόγο τους τύπους με το *-η-* δεν είναι καθόλου άμοιροι τής Ελληνικής, αλλά επιλέγουν τους τύπους γραφής που είναι πιο κοντά στη γραπτή παράδοση παρά στη γραπτή εξομάλυνση τού ζω. Βεβαίως, προκειμένου για το αρχ. απαρέμφατο *ζην*, λ.χ. στη φράση **ευ ζην**, δεν υπάρχει καμία δικαιολογία να γραφεί *«ευ ζειν»*!, αφού είναι αυτούσιο το αρχ. απαρέμφατο.

ζωαγορά (η) [1886] ο καθιερωμένος τόπος αγοραπωλησιών ζώων, η αγορά ζώων.

ζωάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό ζώο, αυτό που έχει μικρό μέγεθος λόγω είδους ή ηλικίας **2.** η μικρού μεγέθους απομίμηση ζώου, που διατίθεται ως παιχνίδι.

ζωάλευρο (το) {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} σκόνη που προέρχεται, μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη ζώων και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.

ζωανθρωπία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η πνευματική διαταραχή κατά την οποία κάποιος πιστεύει πως έχει μεταμορφωθεί σε ζώο, υιοθετώντας ανάλογη συμπεριφορά. — **ζωάνθρωπος** (ο) [1893].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. zoanthropy].

ζωανθρωπικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη ζωανθρωπία ή τον ζωάνθρωπο: *~ παραλήρημα.*

ζωάριο (το) {ζωαρί-ου | -ων} (λόγ.) το μικρό λόγω ηλικίας ή σωματικής κατασκευής ζώο ΣΥΝ. ζωάκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζῳάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζῷον*].

ζωγραφιά (η) [αρχ.] **1.** καθετί που έχει ζωγραφίσει κάποιος: *παιδική ~* || *~ με νερομπογιές / λαδομπογιές* ΣΥΝ. εικόνα **2.** (ειδικότ.) έγχρωμο ή μαυρόασπρο σχέδιασμα, εικόνα βιβλίου και γενικότ. έντυπης έκδοσης: *βιβλίο με ζωγραφιές* ΣΥΝ. σχέδιο ΑΝΤ. γράμματα **3.** (μτφ.) ωραίο θέαμα· κυρ. στη ΦΡ. ***μια / σκέτη / σωστή / ζωγραφιά***: *την άνοιξη οι ανθισμένοι κήποι τής περιοχής ήταν ~* || *το μικρό λιμανάκι με τα καΐκια ήταν ~.* — (υποκ.) **ζωγραφίτσα** (η).

Ζωγραφιά (η) γυναικείο όνομα.

ζωγραφίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζωγράφισ-α, -τηκα -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αναπαριστώ με χρώματα ή με απλό σχέδιο: *~ πορτρέτα / αφηρημένα σχήματα / τοπία* ΣΥΝ. αναπαριστάνω, απεικονίζω **2.** (συνεκδ.) διακοσμώ με σχέδια ή χρώματα: *οι αρχαίοι ζωγράφιζαν τα αγάλματα και τα αγγεία τους* || *τα παιδιά ζωγράφισαν τους τοίχους τού κτηρίου!* ΣΥΝ. εικονογραφώ **3.** (μτφ.) αποδίδω με μεγάλη σαφήνεια, ευκρίνεια: *η έρευνα ζωγραφίζει με τα μελανότερα χρώματα την κατάσταση τής οικονομίας* || *η απογοήτευση ήταν ζωγραφισμένη στο πρόσωπό του* ΣΥΝ. σκιαγραφώ, αποδίδω, καταγράφω, αποτυπώνω ♦ (αμετβ.) **4.** ασχολούμαι με τη ζωγραφική: *~ στις ελεύθερες ώρες μου / ερασιτεχνικά / για χόμπι* **5.** (ειδικότ.) ασχολούμαι συστηματικά με τη ζωγραφική, είμαι ζωγράφος **6.** (μτφ.-εκφραστ.) κάνω (κάτι) με τρόπο εξαιρετικά επιδέξιο, αξιοθαύμαστο, θεαματικό: *Δες τον πώς ντριπλάρει τους αντιπάλους! Ο άνθρωπος ζωγραφίζει!* — **ζωγράφισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο.*

ζωγραφική (η) [μτγν.] **1.** η εικαστική τέχνη τής αναπαράστασης μορφών και σχημάτων με τη βοήθεια χρωμάτων, χρωστικών υλών: *παραδοσιακή / αναγεννησιακή / αφηρημένη / λαϊκή / σουρεαλιστική ~* || *~ σε μουσαμά / ξύλο / ελεφαντόδοντο* **2.** το ιδιαίτερο ύφος, η τεχνοτροπία: *η ~ τού Θεοτοκόπουλου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο.*

ζωγραφική. Η τέχνη τής ζωγραφικής, κατεξοχήν μορφή εικαστικής τέχνης σύνθετου χαρακτήρα, συνδέεται με ένα πλούσιο λεξιλόγιο που αφορά, μεταξύ άλλων, στα μέσα και τα είδη τής ζωγραφικής. Τα μέσα αναφέρονται στις διάφορες χρωστικές ουσίες, στα εργαλεία και γενικά στο τεχνικό μέρος τής δημιουργίας ενός έργου ζωγραφικής. Στα μέσα τής ζωγραφικής ανήκουν: η **τέμπερα** (< ιταλ. tempera), η **νωπογραφία**, γνωστή ως **φρέσκο** (< ιταλ. fresco), το **σγκραφίτο** (< ιταλ. sgraffito < graffiare «ξύνω»), η **ελαιογραφία**, η **υδατογραφία**, γνωστή ως **ακουαρέλα** (ιταλ. acquarella), το **μελάνι**.

το **γκουάς** (< γαλλ. gouache < ιταλ. guazzo < λατ. aquatio βρέξιμο, ράντισμα), η **εγκαυστική**, η **καζεΐνη** (< γαλλ. caséine < λατ. caseus «τυρί»), το **γαλλικό παστέλ** (< γαλλ. pastel < ιταλ. pastello), το **λαδοπαστέλ**, η **χαρτεπικόλληση**, γνωστή ως **κολάζ** (< γαλλ. collage < γαλλ. colle < λατ. colla < ελλην. κόλλα), κ.ά. Ως προς τα είδη και τα θέματα τής ζωγραφικής αναφέρουμε τα εξής: **τοιχογραφία, μικρογραφία**, γνωστό και ως **μινιατούρα** (< ιταλ. miniatura), **προσωπογραφία**, γνωστή και ως **πορτρέτο** (γαλλ. portrait), **ρωπογραφία** (< αρχ. ρωπογράφος < αρχ. ρῶπος «καθημερινά, ευτελή πράγματα») ή **ηθογραφία, τοπιογραφία, νεκρή φύση** (< γαλλ. nature morte) κ.ά.

ζωγραφικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον ζωγράφο ή/και το έργο του. — **ζωγραφικά** επίρρ.

ζωγραφιστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει ζωγραφιστεί ΣΥΝ. ζωγραφισμένος **2.** αυτός που έχει διακοσμηθεί με ζωγραφιές: ~ *αβγό* ΣΥΝ. ζωγραφισμένος ΑΝΤ. αζωγράφιστος **3.** αυτός που είναι εξαιρετικά όμορφος, που διαγράφεται όμορφα (κυρ. για τα χαρακτηριστικά τού προσώπου): ~ *χαμόγελο* / *πρόσωπο*· ΦΡ. (εκφραστ.) ***ούτε ζωγραφιστό (δεν θέλω) να (τον / την / το) βλέπω*** για πρόσωπο εξαιρετικά ανεπιθύμητο, δυσάρεστο: *μετά από τόσα που της είχε κάνει, ούτε ζωγραφιστό δεν ήθελε να τον δει.* — **ζωγραφιστά** επίρρ.

ζωγράφος (ο/η) καλλιτέχνης που ασχολείται με τη ζωγραφική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζω(ο)-* (< *ζωή* ή *ζωός* «ζωντανός») + *-γράφος* < *γράφω*].

ζωδιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα ζώδια: ~ *ημερολόγιο* / *πρόβλεψη* **2.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ζωδιακός (κύκλος) / ζωδιακή ζώνη*** η νοητή ουράνια ζώνη, που περιέχει τις φαινόμενες τροχιές τού Ηλίου, τής Σελήνης και των πλανητών, εκτός τού Πλούτωνα, ως προς τη Γη· υποδιαιρείται σε 12 αστερισμούς και κατά τη διάρκεια τού έτους ο Ήλιος φαίνεται να περνά διαδοχικά κοντά από τους αστερισμούς αυτούς (ζώδια).

ζώδιο (το) {ζωδί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. **1.** καθένας από τους 12 αστερισμούς τού ζωδιακού κύκλου **2.** καθένας από τους παραπάνω 12 αστερισμούς σε αντιστοιχία προς συγκεκριμένη περίοδο τού ημερολογιακού έτους (ζώδιο τού Κριού, τού Ταύρου, των Διδύμων, τού Καρκίνου, τού Λέοντος, τής Παρθένου, τού Ζυγού, τού Σκορπιού, τού Τοξότη, τού Αιγόκερου/-ω, τού Υδροχόου, των Ιχθύων) **3.** (συνεκδ.) το σύμβολο καθενός από τους παραπάνω αστερισμούς: *αγόρασε ένα μενταγιόν με το ~ της* ● ΑΣΤΡΟΛ. **4.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος που έχει γεννηθεί στην περίοδο που αντιστοιχεί σε συγκεκριμένο αστερισμό: *Τι ~ είσαι: –Ζυγός* **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των ιδιοτήτων, των ψυχοπνευματικών χαρακτηριστικών που (χωρίς επιστημονική βάση) αποδίδονται από κάποιους στα άτομα που έχουν γεννηθεί στα χρονικά όρια, τα οποία αντιστοιχούν στους παραπάνω αστερισμούς: *αυτό το ~ έχει θετικά χαρακτηριστικά.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῴδιον*, αρχική σημ. «μικρή εικόνα», υποκ. τού *ζῷον*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ζώδιο – ζωγραφική. Και τις δύο λέξεις συνδέει μία κοινή έννοια, η έννοια τού **ζώου** και τής **ζωής**. **Ζώδιο** είναι «το μικρό ζωντανό ον, το μικρό ζώο» (*ζω-ίδιον > ζῴδιον), το υποκοριστικό τού **ζώο**. Ήδη στην Αρχαία όμως σήμαινε τη μικρή εικόνα, τη μινιατούρα, τη ζωγραφισμένη ή τη χαραγμένη. Επειδή δε οι απεικονίσεις ζώων σε μικρό μέγεθος αποτέλεσαν τα σημεία με τα οποία δηλώθηκαν οι 12 αστερισμοί τού ζωδιακού κύκλου (αιγόκερως, ιχθύς, κριός, ταύρος, λέων, σκορπιός, καρκίνος κ.ά.), το *ζώδιο* έφτασε να σημαίνει τον αστερισμό. Η άλλη λ. που συνδέεται με ζωή και ζώα είναι η **ζωγραφική**. **Ζωγράφος** ξεκίνησε να είναι αυτός που «γράφει» («απεικονίζει») τον κόσμο τής ζωής, τον κόσμο ανθρώπων, ζώων, φυτών. Από το *ζωγράφος* παρήχθη το **ζωγραφώ**, το οποίο μεταπλάστηκε σε **ζωγραφίζω** στους μεσαιωνικούς χρόνους.

ζωεμπορία (η) {χωρ. πληθ.} το εμπόριο ζώων: *έσοδα από ~*. Επίσης **ζωεμπόριο** (το). — **ζωέμπορος** [1876] κ. (λαϊκ.) **ζωέμπορας** (ο), **ζωεμπορικός**, -ή, -ό.

Ζωή (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Το αρχ. ουσ. *ζωή*, που χρησιμοποιήθηκε ως κύριο όνομα].

ζωή (η) **1.** η γενική κατάσταση που χαρακτηρίζει τα ενόργανα όντα, διαφοροποιώντας τα από τα άψυχα αντικείμενα και τους νεκρούς οργανισμούς και η οποία εκδηλώνεται με επιμέρους λειτουργίες, όπως η ανάπτυξη μέσω τού μεταβολισμού, η αναπαραγωγή και η προσαρμογή στα ερεθίσματα τού περιβάλλοντος: *προσπαθούν να εντοπίσουν μορφές ζωής σε άλλους πλανήτες* || *ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο ~* || *κάνω κάτι με κίνδυνο τής ~ μου* || *με τίμημα την ίδια του τη ~* || *θυσίασαν τη ~ τους, για να είμαστε ελεύθεροι* || *διακινδυνεύω τη ~ μου* || *νοιάζομαι μόνο για τη ~ μου* || *αφιέρωσε τη ~ της στον αγώνα* || *δικαίωμα στη ~* || (απειλή ληστών) *τα λεφτά σου ή τη ~ σου!* || *δεν έχει δώσει σημεία ζωής από τότε που έφυγε* || *«καλύτερα μιας ώρας ελεύθερη ζωή / παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή»* (από τον "Θούριο" τού Ρήγα Βελεστινλή)· ΦΡ. (α) ***φέρνω στη ζωή*** (για γυναίκες) γεννώ: *έφερε στη ~ ένα υγιέστατο κοριτσάκι* ΣΥΝ. τίκτω, φέρνω στον κόσμο (β) ***δίνω ζωή (σε κάποιον / κάπου)*** (μεσν. φρ.-μτφ.) προσδίδω ζωντάνια, δημιουργώ πιο έντονη και αισιόδοξη διάθεση ή ατμόσφαιρα: *με πειράγματα και προτροπές κατάφερνε πάντα να δίνει ζωή στην παρέα* || *ήρθαν τα παιδιά κι έδωσαν ζωή στο σπίτι με την παρουσία τους* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ζωντανεύω, ζωηρεύω (γ) ***επαναφέρω / ξαναφέρνω στη ζωή*** επιτυγχάνω με τεχνικά κυρ. μέσα την επαναφορά οργανισμού στους φυσιολογικούς, απαραίτητους βιολογικούς ρυθμούς και λειτουργίες, π.χ. λειτουργία καρδιάς, ώστε να εξακολουθεί να ζει: *κατά την εγχείρηση σταμάτησε η καρδιά του, αλλά οι γιατροί με μαλάξεις τον επανέφεραν στη ζωή* (δ) ***παίρνω / αφαιρώ τη ζωή (κάποιου / από κάποιον)*** (μεσν. φρ.) (ευφημ.) σκοτώνω (κάποιον) (ε) (εκφραστ.) ***ζήτημα ζωής και θανάτου*** βλ. λ. *ζήτημα* (στ) ***στη ζωή μου / των παιδιών (μου / μας)*** για όρκους σε ό,τι πιο ιερό έχει κάποιος, για την πιστοποίηση τής ακρίβειας των λεγομένων του: *έτσι ακριβώς έγινε, στη ζωή μου, σου λέω!* ΣΥΝ. σε ό,τι έχω ιερό, μα την πίστη μου (ζ) ***ζωή σε λόγου σας / ζωή σε σας!*** συλλυπητήρια ευχή στους συγγενείς και οικείους προσώπου που πέθανε (η) ***δίνω τη ζωή μου*** (i) πεθαίνω (για συγκεκριμένο σκοπό, προσωπικό ιδανικό): *έδωσε τη ζωή της, για να σώσει τα παιδιά της* (ii) αφιερώνομαι ολοκληρωτικά στην εξυπηρέτηση σκοπού, ιδανικού: *έδωσε τη ζωή του στην έρευνα για την καταπολέμηση τού καρκίνου* (θ) ***χρωστώ τη ζωή μου σε (κάποιον)*** αναγνωρίζω (κάποιον) ως σωτήρα μου, τον αναγνωρίζω ότι με έσωσε από βέβαιο θάνατο (ι) ***φεύγω από τη ζωή*** πεθαίνω (ια) ***δίνω (ένα) τέλος στη ζωή μου*** αυτοκτονώ ή οδηγώ τον εαυτό μου στον θάνατο: *με την αυτοκτονία του έδωσε τέλος στη μίζερη ζωή του* **2.** η ανθρώπινη ύπαρξη (ως χρονική διάρκεια), το χρονικό διάστημα κατά το οποίο ένας οργανισμός υπάρχει βιολογικώς, από τη γέννηση ώς τον θάνατό του· (ειδικότ. για ανθρώπους) το χρονικό διάστημα που κάποιος έχει ζήσει από τη γέννησή του ή θα ζήσει ώς τον θάνατό του: *το υπόλοιπο τής ~ του το πέρασε στο νησί* || *ποτέ στη ~ μου δεν ξανάδα τόσο ωραίο πρόσωπο* || *αυτό που έκανε για μένα θα το θυμούμαι σ' όλη μου τη ~* || *πώς περνάς τη ~ σου:* ΦΡ. (α) ***αιώνια / μεταθανάτια / άλλη / μέλλουσα ζωή*** η ζωή που ακολουθεί μετά τον θάνατο, σύμφωνα με μεταφυσικές αντιλήψεις (β) ***η προηγούμενη ζωή*** η ζωή που έζησε κάποιος σύμφωνα με τη θεωρία τής μετεμψύχωσης: *έλεγε πως στην ~ του ήταν πρίγκιπας* (γ) ***μέγιστη διάρκεια ζωής*** η στατιστικά καταγεγραμμένη μακρότερη διάρκεια βιολογικής υπάρξεως οργανισμού: *η ~ τής γάτας είναι 21 έτη* (δ) ***μέσος όρος ζωής*** ο αναγνωρισμένος μέσος όρος ανώτατης ηλικίας των μελών ανθρώπινης κοινότητας με βάση τα στατιστικά δεδομένα: *οι Έλληνες είναι ο λαός με τον μεγαλύτερο ~ στην Ευρώπη στις γυναίκες* || (κατ' επέκτ. για ζώα και αντικείμενα) ο ~ *μιας μπαταρίας* (ε) ***εφ' όρου ζωής*** ισοβίως, για όλη τη διάρκεια τού βίου: *κανονικά οι βασιλείς διατηρούν το αξίωμά τους ~* (στ) ***εν ζωή*** (ἐν ζωῇ, μτγν.) στη ζωή, ενώ είναι (κάποιος) ζωντανός: *οι γονείς του βρίσκονταν ακόμα ~* || *τιμούν σπουδαίους ανθρώπους ~* || *δωρεά ~* ΑΝΤ. μετά θάνατον **3.** (μτφ.) (α) (για πρόσ.) η ζωντάνια: *ένας ωραίος, γελαστός άνθρωπος, που ξεχείλιζε από ~ και αισιοδοξία* || *γεμάτος ~* ΣΥΝ. ζωτικότητα, ενεργητικότητα (β) η κίνηση (εμπορική, κοινωνική), η δραστηριότητα και η διασκέδαση που προσφέρει ένα μέρος: *νέος άνθρωπος, τι να κάνει σ' ένα χωριό χωρίς ~* || *οι Κυκλάδες έχουν πολλή ~ το καλοκαίρι, αλλά τον χειμώνα πέφτει νέκρα* ΑΝΤ. νέκρα **4.** η συνολική διάρκεια ύπαρξης, λειτουργίας (μηχανής, συστήματος, οργανισμού κ.λπ.): *η μέχρι σήμερα ~ τής εφημερίδας χαρακτηρίστηκε από μαχητικότητα και αξιοπρέπεια* || *η ~ τής κυβέρνησης* / *μιας μηχανής* **5.** (ειδικότ.) (για εθνικούς, κοινωνικούς θεσμούς κ.λπ.) η συνολική διάρκεια ύπαρξης στο πλαίσιο τής ιστορικής συνέχειας: *ο νόμος αυτός στη σύντομη ~ του προκάλεσε ισχυρές αντιδράσεις* **6.** (εκφραστ.) ο άνθρωπος ως ζωντανό ον: *στον τελευταίο πόλεμο χάθηκαν χιλιάδες ~* ΣΥΝ. ψυχή, άνθρωπος **7.** το σύνολο των εμπειριών και βιωμάτων που αποκτά κανείς ενόσω ζει, τα γεγονότα που έχει ζήσει κανείς: *γράφω την ιστορία τής ~ μου* || *η ~ μου ήταν γεμάτη πίκρες* || *μια φορά στη ~ του πήγε κι αυτός θέατρο και ακόμα το λέει*· ΦΡ. (α) ***κάνω τη ζωή μου*** ζω με βάση τις προσωπικές μου επιλογές, χωρίς να δεσμεύομαι από γνώμες ή κανόνες άλλων (β) ***αλλάζω ζωή / πορεία*** βλ. λ. *αλλάζω* **8.** η πραγματικότητα (α) το τι όντως ισχύει στα ανθρώπινα πράγματα: *έμαθε τη ~ από νωρίς δουλεύοντας από τα δώδεκά του* || *αυτά έχει η ~!* (συμβαίνουν αυτά) || *στη ~ τα πράγματα δεν είναι όπως στα παραμύθια* || *είσαι νέος ακόμη, τι ξέρεις απ' τη ~;* (β) προσωπική ενασχόληση με θέματα επιβίωσης και κοινωνικών σχέσεων και η πείρα που προκύπτει από αυτά: *η ~ τον δίδαξε να προσέχει τις κουβέντες του* || *μπασμένος στη ~* || *απέκτησε πολλές εμπειρίες στο σχολείο τής ~* || *ιστορίες βγαλμένες από την καθημερινή ~* **9.** ο τρόπος με τον οποίο ζει κανείς, οι συνθήκες στις οποίες ζει: *κάνω άστατη ~* || *είχε μια δύσκολη ~* || *η ~ δεν είναι πάντα ρόδινη* || *η νυχτερινή ~ του* || *η πνευματική* / *κοινωνική* / *οικονομική ~ τής χώρας* || *αλλάζω ~* || *φτωχική ~*· ΦΡ. (εκφραστ.) (α) ***δεν είναι ζωή αυτή*** για εκδήλωση δυσανασχέτησης ή απογοήτευσης από την καθημερινή πορεία των πραγμάτων: ~, *όλο δουλειά και κούραση!* (β) ***μεγάλη ζωή*** η πολυτελής διαβίωση σύμφωνα με τα πρότυπα τής υψηλής κοινωνίας: *παντρεύτηκε έναν εφοπλιστή και άρχισε να κάνει τη ~: ταξίδια, δεξιώσεις, χοροί* (γ) ***ζωή χαρισάμενη*** ευτυχισμένη ζωή, γεμάτη απολαύσεις: *περνώ* / *κάνω ~* ΣΥΝ. καλοπέραση (δ) ***σκυλήσια ζωή*** σκληρή, γεμάτη ταλαιπωρίες ζωή (ε) (καθημ.) ***(περνώ) ζωή και κότα*** βλ. λ. *κότα* (στ) ***γλυκιά ζωή*** η ντόλτσε βίτα (βλ.λ.) (ζ) ***κάνω τη ζωή (κάποιου) δύσκολη / μαύρη / πατίνι / ποδήλατο / κόλαση / μαρτύριο κ.ά.*** καταταλαιπωρώ (κάποιον), συνήθ. καθημερινά: *ο άντρας μου όλο φωνάζει και βρίζει· μου 'χει κάνει τη ζωή κόλαση!* **10.** τα προς το ζην, τα μέσα με τα οποία καλύπτει κανείς τις ανάγκες του: *η ~ έχει ακριβύνει πολύ* || *η ~ στην Αγγλία είναι πιο ακριβή απ' ό,τι στην Ελλάδα*· ΦΡ. (α) ***κόστος ζωής*** ο μέσος όρος χρημάτων που ένα πρόσωπο ή μια οικογένεια δαπανά για την αγορά των απαραίτητων αγαθών (τροφίμων, ρούχων, για στέγη κ.λπ.): *το ~ ανεβαίνει συνεχώς* (β) (καθημ.) ***κερδίζω τη ζωή μου*** εξασφαλίζω τα προς το ζην, κερδίζω τόσα όσα ο ίδιος θέτω ως επιδιωκόμενο επίπεδο διαβίωσης: *κι αν δεν βγάζει πολλά, ωστόσο κερδίζει τη ζωή του* ΣΥΝ. βγάζω το ψωμί μου **11.** (ως προσφώνηση) ***ζωή μου!*** για πολύ οικεία, αγαπημένα πρόσωπα. - - (υποκ.) **ζωίτσα** κ. **ζωούλα** (η) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βίος*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζῶ* (βλ.λ.)].

ζωηράδα (η) → ζωηρός

ζωηρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1884] {ζωήρεψα} ♦ **1.** (μετβ.) προσδίδω ζωντάνια σε (κάτι), κάνω (κάτι) εντονότερο, πιο αισθητό: *με τα αστεία του ζωήρευε πάντα το κέφι τής παρέας* ΣΥΝ. διεγείρω, ζωογονώ, τονώνω, ξυπνώ, ζωντανεύω ♦ (αμετβ.) **2.** αποκτώ περισσότερη ζωή, ζωτικότητα: *πότισε το λουλούδι, να ζωηρέψει λίγο* ΣΥΝ. τονώνομαι **3.** (για πρόσ.) γίνομαι ζωηρός: *ο μικρός έχει ζωηρέψει· όλο σκανταλιές κάνει* **4.** (ειδικότ.) εκδηλώνω ερωτική διάθεση με εντονότερο τρόπο (από πριν): *Έχει ζωηρέψει πολύ τελευταία! Δεν αφήνει θηλυκό για θηλυκό!* **5.** εκδηλώνομαι με πιο έντονο και φανερό τρόπο: *η συζήτηση ζωήρεψε μετά την τοποθέτησή του* ΣΥΝ. αυξάνομαι, εντείνομαι, ενισχύομαι.

ζωηρός, -ή, -ό 1. αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωντάνια, σβελτάδα, κινητικότητα: *~ βήμα / κίνηση / βλέμμα* ΣΥΝ. αλέγρος, πεταχτός ΑΝΤ. αργός, κουρασμένος, νωχελικός **2.** (κυρ. για παιδιά) αυτός που συμπεριφέρεται απείθαρχα, που είναι άτακτος ΣΥΝ. ανήσυχος, απειθάρχητος, σκανταλιάρης, ανυπάκουος ΑΝΤ. πειθαρχημένος, μαζεμένος, φρόνιμος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ενθουσιασμό: *~ φωνές / γέλια* **4.** (ειδικότ.-σκωπτ.) αυτός που εκδηλώνει έντονη ερωτική διάθεση: *παρά την ηλικία του, είναι πολύ ~* **5.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένη ένταση: *~ ενδιαφέρον / συζήτηση / φαντασία / περιγραφή / ανάμνηση / διαμαρτυρίες* (β) ειδικότ. (για χρώμα) αυτός που είναι πολύ έντονος, φωτεινός ή χτυπητός: *~ κόκκινο* || *το ~ πράσινο των ματιών της.* — (υποκ.) **ζωηρούλης, -α, -ικο** κ. **ζωηρούτσικος, -η/-ια, -ο**, **ζωηρ-ά / -ώς** επίρρ., **ζωηρότητα** κ. **ζωηράδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ζωή*].

ζωηρόχρωμος, -η, -ο [1888] αυτός που έχει έντονο, χτυπητό χρώμα: *~ εξώφυλλο.*

Ζώης (ο) → Πολυζώης

ζωηφόρος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που φέρνει, που παρέχει ζωή: *η ~ Ανάσταση τού Χριστού.*

ζωικός¹, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τα ζώα, που παράγεται ή προέρχεται από αυτά· κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τον φυτικό: *~ βασίλειο* || *~ λίπος / παραγωγή* || *προϊόντα ~ προέλευσης* || *ο ~ άνθρακας προέρχεται από τα οστά των ζώων.* — **ζωικ-ά / -ώς** επίρρ.

ζωικός², -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τα έμβια όντα, με τη ζωή: *~ δύναμη / θερμότητα / ορμή.* — **ζωικ-ά / -ώς** επίρρ., **ζωικότητα** (η) [1897].

ζωμός (ο) το εκχύλισμα από το βράσιμο κρέατος, ψαριού ή χόρτων, λαχανικών, πλούσιο σε θρεπτικές, ζωικές ή φυτικές ουσίες: *~ βοδινού / μοσχαριού* || *ο άρρωστος έπρεπε να πίνει μόνο ~ μέχρι να δυναμώσει* ΣΥΝ. ζουμί· ΦΡ. **μέλας ζωμός** το εκχύλισμα από ωμό χοιρινό κρέας βρασμένο με αίμα, που έτρωγαν οι ενήλικοι αρχαίοι Σπαρτιάτες στα κοινά τους συσσίτια.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεσή του με τη λ. *ζύμη* παρουσιάζει φωνητικές δυσκολίες].

ζων, ζώσα, ζων [αρχ.] μτχ. ενεστ. τού ρ. *ζω* (λόγ.) **1.** αυτός που ζει, που βρίσκεται στη ζωή: *οι ζώντες και οι τεθνεώτες* || *στον δρόμο δεν υπήρχε ψυχή ζώσα* || *οι ζώντες οργανισμοί* ΣΥΝ. ζωντανός ΑΝΤ. νεκρός, πεθαμένος· ΦΡ. (α) (λόγ.) **διά ζώσης** (ενν. ομιλίας / επικοινωνίας) από κοντά, πρόσωπο με πρόσωπο: *αυτά θα τα πούμε και ~ καλύτερα!* (β) (λόγ.) **ζώντος μου / σου κ.λπ.** (μεσν. φρ.) όσο βρίσκομαι, βρίσκεσαι κ.λπ. στη ζωή **2. ζώσα Εκκλησία** (i) το σύνολο των ζωντανών χριστιανών, μελών τής Εκκλησίας, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς τη θριαμβεύουσα Εκκλησία (βλ. λ. *θριαμβεύω*) (ii) κίνημα κληρικών και λαϊκών, που εκδηλώθηκε στη Ρωσία μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση (1917) για τη συνεργασία με το νέο καθεστώς.

ζωνάρι (το) {ζωναρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η φαρδιά υφασμάτινη ζώνη, που σφίγγει τη μέση συγκρατώντας το ρούχο· (γενικότ.) κάθε ζώνη· ΦΡ. (α) (καθημ.) **σφίγγω το ζωνάρι** βλ. λ. *σφίγγω* (β) **λύνω / έχω λυτό / αμολάω / απλώνω / κρεμάω το ζωνάρι μου για καβγά** έχω εριστική διάθεση, είμαι έτοιμος για καβγά ΣΥΝ. αρπάζομαι εύκολα (γ) (λαϊκ.-εκφραστ.) **το ζωνάρι τής Παναγιάς / τής κυράς / τού ουρανού** το ουράνιο τόξο (δ) (λαϊκ.) **το ζωνάρι τής καλογριάς** ο γαλαξίας, όπως γίνεται ορατός από τη Γη ως υπόλευκη ζώνη αστέρων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ζωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *ζώνη*].

ζώνη (η) {ζωνών} **1.** κάθε ταινία, συνήθ. από ευλύγιστο υλικό, κυρ. ύφασμα ή δέρμα, που περισφίγγει το ρούχο στο ύψος τής μέσης, για να το συγκρατήσει σε επιθυμητή θέση: *~ παντελονιού / φούστας / παλτού / καμπαρντίνας* || *δερμάτινη / στενή ~* ΣΥΝ. ζωνάρι, ζωστήρας, λουρίδα· ΦΡ. **χτύπημα κάτω από τη ζώνη / μέση** (i) (κυριολ. στην πυγμαχία) απαγορευμένο χτύπημα σε ευαίσθητη περιοχή τού σώματος (ii) (μτφ.) αθέμιτη, ύπουλη ενέργεια (εις βάρος κάποιου), ενέργεια που υπερβαίνει τα επιτρεπόμενα όρια τού ανταγωνισμού: *στη συζήτηση έπεσαν πολλά χτυπήματα κάτω από τη ζώνη* **2.** οποιαδήποτε ανάλογη ταινία ανθεκτικού και ευλύγιστου υλικού, που χρησιμοποιείται για την πρόσδεση, τη σταθεροποίηση (πράγματος), π.χ. για λόγους ασφαλείας: *πριν από την απογείωση οι επιβάτες καλούνται να δέσουν τις ~ τους κατά τις υποδείξεις των αεροσυνοδών* || *στερεώστε τη ~ στο κάθισμα*· ΦΡ. **ζώνη ασφαλείας** (κυρ. για αυτοκίνητα) ο ιμάντας που χρησιμοποιείται για την ατομική ασφάλεια τού επιβάτη ενός αυτοκινήτου, συγκρατώντας το σώμα του στη σωστή του θέση και αποτρέποντας την απότομη μετατόπιση ή και εκτόξευσή του εκτός αυτοκινήτου σε περιπτώσεις σύγκρουσης, φρεναρίσματος ή απότομης στροφής **3.** (συνεκδ.) η οσφυϊκή χώρα ΣΥΝ. μέση **4.** ΕΚΚΛΗΣ. το άμφιο πρεσβυτέρων και επισκόπων, που φοριέται στη μέση συμβολίζοντας την ετοιμότητα για συμμετοχή στη Θεία Λειτουργία· ΦΡ. **ζώνη αγνότητας / αγνείας** το σιδερένιο πλέγμα που κατά τον Μεσαίωνα προσάρμοζαν στη λεκάνη γυναίκας τής οποίας ο σύζυγος θα απουσίαζε για μεγάλο χρονικό διάστημα (λ.χ. σε σταυροφορίες), ώστε να μη μπορεί να έλθει σε σεξουαλική επαφή με άλλον άντρα **5.** ΙΑΤΡ. ειδική κατασκευή που φοριέται κατόπιν υποδείξεως ιατρού για στήριξη, συγκράτηση περιοχών ή οργάνων τού σώματος προς αποφυγή εκδηλώσης ή επιδείνωσης παθήσεων και επιπλοκών που αυτές δημιουργούν: *ορθοπεδική / μετεγχειρητική ~* || *~ λοχείας / εγκυμοσύνης / κοιλίας* **6.** (στο καράτε) υφασμάτινη ταινία που φοριέται στη μέση και που δηλώνει το επίπεδο στο οποίο έχει φτάσει ο καρατέκα (μετά από εξετάσεις): *έχει μαύρη ~ στο καράτε* **7.** οποιαδήποτε οριοθετημένη περιφέρεια γης, χώρος που εντοπίζεται μεταξύ δύο νοητών παραλλήλων βάσει τής ομοιομορφίας που παρατηρείται σε αυτόν ή βάσει τής αξιοποίησής του για την εκτέλεση μιας σειράς επιχειρήσεων κοινού χαρακτήρα: *προτείνεται η δημιουργία ζωνών πρασίνου εντός τού λεκανοπεδίου* || *το πλήθος είχε σχηματίσει μια ασφυκτική ~ γύρω της* ΣΥΝ. περιοχή, σφαίρα, χώρος **8.** ΒΟΤ.-ΟΙΚΟΛ. **ζώνη βλάστησης** η περιοχή που προσδιορίζεται στη γήινη σφαίρα παραλλήλως τού Ισημερινού ανάλογα με τη μεταβολή τής βλάστησης κατά γεωγραφικό πλάτος: *τροπική / ισημερινή / εύκρατη / ψυχρή ~* **9. υγειονομική ζώνη** (σε περιπτώσεις επιδημιών) διαδοχικά φυλάκια που παρεμποδίζουν την επικοινωνία με μια χώρα προς αποφυγήν μεταδόσεως τής επιδημίας **10.** ΣΤΡΑΤ. (α) **ζώνη επιχειρήσεων** η περιοχή διεξαγωγής πολεμικών επιχειρήσεων: *η μεταφορά τής ~ προς τα νότια* (β) **στρατιωτική ζώνη** η κατεχόμενη από στρατιωτικές δυνάμεις περιοχή (γ) **ουδέτερη ζώνη** βλ. λ. *ουδέτερος* (δ) **μεθοριακή ζώνη** η περιοχή κατά μήκος και εκατέρωθεν των συνόρων που εκτείνεται σε σταθερό πλάτος ορισμένων χιλιομέτρων (ε) **νεκρή ζώνη** βλ. λ. *νεκρός* **11.** (α) **ελεύθερη ζώνη** βλ. λ. *ελεύθερος* (β) **Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών** (Ζ.Ε.Σ.) **/ Ζώνη Ελεύθερου Εμπορίου** σύνολο κρατών στα οποία έχουν καταργηθεί όλοι οι δασμοί ή όλα τα μέτρα που περιορίζουν το εμπόριο μεταξύ τους, διατηρούνται όμως τα εθνικά τους δασμολόγια όσον αφορά στο εμπόριο με τρίτες χώρες: *η Ευρωπαϊκή ~ (Ε.Ζ.Ε.Σ. / E.F.T.A.)* (πβ. *τελωνειακή ένωση*, λ. *τελωνειακός*) (γ) **τελωνειακή ζώνη** η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία των τελωνείων μιας χώρας (δ) **νομισματική ζώνη** το σύνολο χωρών με αμοιβαίως μετατρέψιμα, σταθερής ή κυμαινόμενης ισοτιμίας νομίσματα και με σύναψη προνομιακών σχέσεων μεταξύ τους ή με σύνδεση βάσει τής κυριαρχίας τού νομίσματος μιας χώρας στις υπόλοιπες: *~ τού δολαρίου / τού ευρώ* || *η ~ των χωρών που μετέχουν στο ευρωπαϊκό νομισματικό σύστημα* **12.** (α) **αιγιαλίτις ζώνη** βλ. λ. *αιγιαλίτις* (β) **ζώνη επιρροής** το σύνολο των γεωγραφικών περιοχών (κρατών), στις οποίες ένα ισχυρότερο κράτος ασκεί την επιρροή του ΣΥΝ. σφαίρα επιρροής **13.** καθεμιά από τις πέντε υποδιαιρέσεις τής γήινης σφαίρας, όπως ορίζονται από τους πόλους, τους πολικούς κύκλους και τον Ισημερινό (δύο εύκρατες, δύο πολικές και διακεκαυμένη) **14.** ΑΣΤΡΟΝ. η διαφορετικού χρώματος ταινία που εμφανίζεται στις επιφάνειες των πλανητών: *~ τού Δία / τού Κρόνου* **15.** ΙΑΤΡ. ο έρπης ζωστήρ, η δερματική ασθένεια που ακολουθώντας τη διαδρομή ενός νεύρου εμφανίζεται ως ταινία που περιβάλλει το σώμα τού ασθενούς **16.** ΑΘΛ. αμυντική τακτική ομάδας κατά την οποία οι αμυντικοί τής παρατάσσονται σε γραμμή (ή παράλληλες γραμμές) απέναντι στους αντίπαλους επιθετικούς, με σκοπό να τους εμποδίσουν να εισχωρήσουν· κατ' αντιδιαστολή προς την άμυνα μαν-του-μαν: *η ομάδα αυτή παίζει ~* || *σύστημα / άμυνα ζώνης.* — (υποκ.) **ζωνούλα** κ. **ζωνίτσα** (η), (μεγεθ.) **ζωνάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **jōs-na* < *ζών-νυ-μι* «ζώνω». Βλ. κ. *ζώνω*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. zone, γαλλ. zone, γερμ. Zone κ.ά. Οι σημ. των ζωνών τής γήινης σφαίρας απαντούν ήδη στους Στωικούς φιλοσόφους *(διακεκαυμένη / εὔκρατος ζώνη)*. Πολλές σύγχρονες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια: *ζώνη επιχειρήσεων* (< γαλλ. zone d'operations), *ζώνη επιρροής* (< γαλλ. zone d'in-fluence), *υγειονομική ζώνη* (< γαλλ. cordon sanitaire), *νομισματική ζώνη* (< γαλλ. zone monetaire), *ζώνη αγνότητας* (< γαλλ. ceinture de chasteté), *χτύπημα κάτω από τη ζώνη* (< αγγλ. hit below the belt) κ.ά.].

ζωντανεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ζωντάνε-ψα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** επαναφέρω στη ζωή, αποκαθιστώ τις ζωτικές λειτουργίες (ζωντανού οργανισμού): *ούτε με φωνές, ούτε με θρήνους θα ζωντανέψετε τον νεκρό* ΣΥΝ. αναζωογονώ, ανασταίνω, νεκρανασταίνω, ξαναζωντανεύω **2.** (μτφ.) προσδίδω ζωηρότητα, ένταση: *ένα χαμόγελο αισιοδοξίας ζωντάνεψε το πρόσωπό της* || *ο μικρός περίπατος στην παραλία θα σε ζωντανέψει λιγάκι* ΣΥΝ. ζωηρεύω **3.** (μτφ.) αποδίδω με παραστατικότητα, αναπαριστώ: *τα τραγούδια ζωντάνεψαν τις μέρες τής νιότης τους* || *τα πρόσφατα αιματηρά γεγονότα ζωντανεύουν άσχημες μνήμες* ♦ (αμετβ.) **4.** επανέρχομαι στη ζωή ή εμφανίζω επίταση, ένταση των λειτουργιών μου: *είδες με λίγο πότισμα πώς ζωντάνεψε ο κήπος!* ΣΥΝ. ξαναγεννιέμαι **5.** (μτφ.) αποκτώ αυξημένη ζωηρότητα, γίνομαι πιο έντονος: *με την επιθετική του παρέμβαση ζωντάνεψε η συζήτηση* ΣΥΝ. τονώνομαι **6.** αναβιώνω: *ζωντάνεψε ένα παλιό έθιμο.* — **ζωντάνεμα** (το).

ζωντάνια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ζωηρή και ενεργητική διάθεση, η εκδηλωτική και έντονη, ευχάριστη συμπεριφορά: *είχε μέσα του πολλή ~ και δίψα για ζωή* || *νέος με ~ και κέφι για δουλειά* ΣΥΝ. ζωηρότητα, ενεργητικότητα, σφριγηλότητα ΑΝΤ. νωχελικότητα, παθητικότητα, χαλαρότητα **2.** η ζωντανή και παραστατική απόδοση, η ευκρινής αποτύπωση: *~ στην αφήγηση* || *περιέγραφε με ~ ό,τι περίεργο τού συνέβαινε!* ΣΥΝ. παραστατικότητα, πιστότητα, ευκρίνεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.
[ΕΤΥΜ. < *ζωντανός* (υποχωρητ.)].

ζωντανό (το) [μεσν.] **1.** κάθε ζώο, κυρίως το υποζύγιο ή το κατοικίδιο ζώο **2.** (σκωπτ.) ο χαζός, ο ανόητος άνθρωπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ζωντανός, -ή, -ό 1. (για φυτικούς, ζωικούς οργανισμούς) αυτός που βρίσκεται εν ζωή: *όταν τον έβγαλαν από το αυτοκίνητο, ήταν ακόμα ~, αλλά ξεψύχησε στον δρόμο για το νοσοκομείο* ΣΥΝ. ζων ΑΝΤ. πεθαμένος, νεκρός, (για ζώο) ψόφιος· (μτφ.) **2.** αυτός που συνεχίζει να υπάρχει, να βιώνεται: *πρέπει να κρατήσουμε τα ~ στοιχεία τής πα-*

ράδοσης ΑΝΤ. νεκρός, νεκρωμένος **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηρή διάθεση και ενεργητικότητα: *είναι ~ γυναίκα. πάντα μέσα σε όλα! || ~ άνθρωπος, γεμάτος πίστη και φλόγα για ζωή!* ΣΥΝ. δραστήριος, ενεργητικός, ζωηρός, σφριγηλός ΑΝΤ. νωχελικός, (οικ.) κοιμισμένος **4.** αυτός που προκαλεί έντονη αίσθηση, που γίνεται αντιληπτός ως λαμπερός: *~ κόκκινο τής φωτιάς* ΣΥΝ. λαμπερός, φωτεινός ΑΝΤ. ξεθωριασμένος, αχνός **5.** (για περιγραφές, εικόνες κ.λπ.) αυτός που αναπαριστά με εξαιρετική πιστότητα, παραστατικότητα, που αποδίδει (κάτι) με ευκρίνεια: *~ αφήγηση* ΣΥΝ. ανάγλυφος, παραστατικός, σπαρταριστός, εναργής **6.** αυτός που μεταδίδεται απ' ευθείας: *ο αγώνας τής Εθνικής ομάδας θα μεταδοθεί ~* **7. ζωντανοί** (οι) οι άνθρωποι που βρίσκονται στη ζωή: *Δεν θα τον κλαις μια ζωή τον μακαρίτη! Οι ~ με τους ~ κι οι πεθαμένοι με τους πεθαμένους!* - **ζωντανά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < θ. *ζωντ-* τού αρχ. *ζῶν* (γεν. *ζῶντ-ος*), μτχ. ενεστ. τού ρ. *ζῶ*, + παραγ. επίθημα *-ανός*, κατά τα επίθ. σε *-ανός*, π.χ. *μελ-ανός, πιθ-ανός* κ.ά. Η σημ. 6 είναι απόδ. τού αγγλ. live (transmission)].

ζωντόβολο (το) (μτφ.-υβριστ.) ο χαζός άνθρωπος, αυτός που η συμπεριφορά του χαρακτηρίζεται από ζωώδη αδεξιότητα και έλλειψη ευστροφίας ΣΥΝ. βλάκας, (λαϊκ.) μπουνταλάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ζωντόβολον*, αρχική σημ. «το σύνολο των κατοικίδιων ζώων», < θ. *ζωντ-* (βλ. λ. *ζωντανός*) + *-βόλον* < *βάλλω*].

ζωντοχήρος (ο), **ζωντοχήρα** (η) πρόσωπο που έχει πάρει διαζύγιο από τη/τον σύζυγό του/της, η οποία/ο οποίος ζει.

ζώνω ρ. μετβ. {έζωσα, ζώσ-τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** φοράω στη μέση (κάτι), κρεμώντας το ή περνώντας το στη ζώνη· (γενικότ.) περισφίγγω (τη μέση μου ή ρούχο στο ύψος τής μέσης μου) με ζώνη: *έζωσε το σπαθί του || έζωσε σφιχτά την καμπαρντίνα και σήκωσε τον γιακά για το κρύο* ΣΥΝ. φοράω, περιζώνω **2.** σφίγγω (κάτι) γύρω από ένα σώμα (κυρ. ζώου) στερεώνοντάς το: *έζωσε τη σέλα στο άλογο* ΣΥΝ. σφίγγω, στερεώνω, δένω **3.** (μτφ.) προσεγγίζω κυκλικά, περικυκλώνω, βρίσκομαι γύρω-γύρω: *ο εχθρός είχε ζώσει το στρατόπεδο από παντού* ΣΥΝ. κυκλώνω, περιβάλλω **4.** (καθημ.) ***με ζώνουν τα φίδια*** καταλαμβάνομαι από υποψίες ή από ανησυχία: *όταν πέρασαν δύο ώρες και δεν είχε έρθει ακόμη, με ζώσανε τα φίδια* **5.** (μεσοπαθ. ***ζώνομαι***) περνώ στη ζώνη μου (όπλο, άρματα): *από μικρός ζώστηκε τ' άρματα / το σπαθί*. — **ζώσιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον αόρ. *ἔ-ζωσ-α* τού αρχ. *ζώννυμι*. Το αρχ. *ζώννυμι* < **ζώσ-νυ-μι* < Ι.Ε. *yōs- «ζώνω», πβ. σανσκρ. yāsnā «ζώνη» (< Ι.Ε. *jōs-nā), αρχ. σλαβ. po-jaso «περιζώνω» κ.ά. Ομόρρ. *ζώνη, ζωσ-τήρ(ας)* κ.ά.].

ζώο (το) **1.** κάθε έμβιο ον, εκτός από τα φυτά, κάθε οργανισμός με την ικανότητα τής συναίσθησης και τής κίνησης, κυρ. θηλαστικό και κατά δεύτερο λόγο έντομο, πτηνό, ψάρι ή ερπετό: *ο άνθρωπος είναι κοινωνικό / πολιτικό ~* ΣΥΝ. έμβιο ον **2.** (καθημ.) κάθε έμβιο ον που στερείται λογικής, κατ' αντιδιαστολή προς τον άνθρωπο: *~ τής ζούγκλας || ~ στο κλουβί || κατοικίδια / άγρια ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ζωντανό **3.** (μτφ.-υβριστ.) βλ. λ. *ζώον*· ΦΡ. (ειρων.-μειωτ.) ***τα ζώα μου αργά*** βλ. λ. *αργά*. Επίσης **ζο** [μεσν.] {τα ζα}. — (υποκ.) **ζωάκι** (το) (βλ.λ.) κ. (λόγ.) **ζωάριο** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζώδιο, ανόητος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῷον* < *ζῶ (ζήω)*. Η λ. δήλωνε εξαρχής κάθε ζωντανό πλάσμα, περιλαμβανομένου και τού ανθρώπου, αλλά ήδη από την αρχαιότητα περιορίστηκε στη σημ. «κτήνος». Σε αρχ. συγγραφείς απαντά επίσης η πιο εξειδικευμένη σημ. «εικόνα, ζωγραφιά», η οποία χρησιμοποιήθηκε στο λεξιλόγιο τής τέχνης].

ζωο- κ. **ζωό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** σχέση με τα ζώα: *ζωο-κλοπή, ζωό-μορφος* ● **2.** σχέση με τη ζωή: *ζωο-δόχος*.

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. το οποίο στη σημ. 1 προέρχεται από τη λ. *ζώο*, ενώ στη σημ. 2 από τη λ. *ζωή*. Μερικά από τα σύνθετα και των δύο κατηγοριών είναι ήδη αρχ. (λ.χ. *ζῳο-τροφία – ζωο-γόνος*), ενώ άλλα είναι ελληνογενείς ξέν. όροι (λ.χ. αγγλ. zo-anthropy – γαλλ. zoo-gamète)].

ζωογεωγραφία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής βιογεωγραφίας που μελετά τη γεωγραφική κατανομή των ειδών στη γη. — **ζωογεωγραφικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoogéographie].

ζωόγλοια (η) [1881] υμενοειδές άθροισμα βακτηρίων ή μυκήτων, που σχηματίζεται σε επιφάνεια υγρών (ξιδιού, στάσιμων υδάτων κ.λπ.) με δράση γλοιώδους ουσίας που τα συγκρατεί.

[ΕΤΥΜ. < *ζωο-* + *-γλοια* < *γλοιός*].

ζωογόνος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ζωογονεί, που συμβάλλει στη δημιουργία, στην ανάπτυξη ζωής: *ο ~ αέρας τού πελάγους* ΣΥΝ. ζωοποιός **2.** (μτφ.) αυτός που προσφέρει τόνωση και ενίσχυση, κυρ. σε ψυχικό ή ηθικό επίπεδο: *~ πίστη / ελευθερία / μάθηση* ΣΥΝ. αναζωογονητικός, εμψυχωτικός, ενθαρρυντικός. Επίσης **ζωογονητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ζωογονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ζωογονείς... | ζωογόνη-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ενισχύω τις ζωτικές λειτουργίες (σε οργανισμό), παρέχω τόνωση και ενδυνάμωση: *ο ήλιος ζωογονεί τη φύση* ΣΥΝ. ζωντανεύω, ενδυναμώνω **2.** (μτφ.) προσφέρω ηθική, ψυχική τόνωση, υποστηρίζω συναισθηματικά: *η επαφή με τους ανθρώπους τού χωριού τον ζωογονεί πάντα* ΣΥΝ. τονώνω. — **ζωογόνηση** (η) [μτγν.].

ζωοδότης (ο) [μτγν.] {ζωοδοτών}, **ζωοδότρια** κ. **ζωοδότρα** (η) {ζωοδοτριών} αυτός που παρέχει ζωή, που ζωογονεί, ενισχύει τις εκδηλώσεις, λειτουργίες τής ζωής: *ο ~ ήλιος* ΣΥΝ. ζωοποιός.

ζωοδόχος, -ος, -ο ΕΚΚΛΗΣ. **1.** (κυρ. για τον ουρανό ή για τον επίγειο τάφο τού Ιησού) αυτός που έχει δεχθεί μέσα του τον Χριστό ως πηγή ζωής **2. *Ζωοδόχος Πηγή*** (α) αγίασμα τής Θεοτόκου έξω από τα τείχη τής Κωνσταντινουπόλεως, όπου τον 5ο αι. ανοικοδομήθηκε ναός τής Θεοτόκου (β) προσωνυμία τής Παναγίας (γ) (συνεκδ.) ονομασία ναών και μονών αφιερωμένων στην Παναγία (δ) εικονογραφικό θέμα στο οποίο παριστάνεται η Θεοτόκος βρεφοκρατούσα πάνω σε μία πηγή.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ζωο-* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

ζωοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ζωοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει τη μορφή ζώου, που μοιάζει με ζώο ΣΥΝ. ζωόμορφος. -- **ζωοειδώς** επίρρ.

ζωοθεϊσμός (ο) η ζωολατρία (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zootheism].

ζωοθυσία (η) [μτγν.] {ζωοθυσιών} η δημόσια ή ιδιωτική θυσία ζώου για λατρευτικούς σκοπούς ή ως μέρος μαγικής τελετής: *οι ~ εξακολουθούν να τελούνται σε κτηνοτροφικές κυρ. περιοχές τού βορειοελλαδικού χώρου την ημέρα τού Αγίου Γεωργίου*.

ζωοκλέφτης (ο) [1839] {ζωοκλεφτών} ο κλέφτης ζώων.

ζωοκλοπή (η) [1833] η κλοπή ζώου κυρ. από κοπάδι ή μαντρί, η κλοπή βοσκημάτων. Επίσης **ζωοκλοπία** [1848].

ζωοκομία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} η κατά επιστημονικό τρόπο εκτροφή και συντήρηση ζώων για κτηνοτροφικούς σκοπούς ΣΥΝ. ζωοτροφία. — **ζωοκόμος** (ο).

[ΕΤΥΜ. < *ζωο-* + *-κομία* (βλ.λ.) < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω»].

ζωοκτονία (η) {ζωοκτονιών} η παράνομη θανάτωση ζώου ή ζώων κυρ. χωρίς τη συγκατάθεση τού ιδιοκτήτη, πράγμα που συνιστά φθορά ξένης ιδιοκτησίας και τιμωρείται ποινικά. — **ζωοκτόνος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-κτόνος*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ζωο-* + *-κτονία* (βλ.λ.) < αρχ. *κτείνω* «φονεύω»].

ζωολατρία (η) [1809] {χωρ. πληθ.} η θεοποίηση και λατρεία ζώων ως προσωποποιημένων θείων στοιχείων, δυνάμεων ή φορέων προγονικών ψυχών ΣΥΝ. ζωοθεϊσμός. — **ζωολάτρης** (ο) [1897], **ζωολάτρισσα** (η), **ζωολατρικός**, -ή, -ό [1861].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoolâtrie].

ζωολογία (η) [1766] {ζωολογιών} ο κλάδος τής βιολογίας που έχει ως αντικείμενό του τη μελέτη των ζωικών οργανισμών ως προς τη μορφή, την ανατομία και τη λειτουργία τους, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις ή τις σχέσεις τους με τα φυτά και γενικότ. το περιβάλλον. — **ζωολόγος** (ο/η) [1819].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoologie].

ζωολογικός, -ή, -ό [1819] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ζωολογία ή τον ζωολόγο: *~ πραγματεία / ενδιαφέρον* **2.** αυτός που περιλαμβάνει και παρουσιάζει ζωικά είδη κατά οργανωμένο τρόπο, συντηρώντας τα ζωντανά ή ταριχευμένα και υπό τις κατάλληλες συνθήκες: *~ μουσείο*· ΦΡ. (α) ***ζωολογικός κήπος*** ειδικά διαμορφωμένος και επιστημονικά επιβλεπόμενος χώρος στον οποίο άγρια ή σπάνια ζώα εκτίθενται σε δημόσια θέα μέσα σε ειδικά κλουβιά ή περιφραγμένους τόπους (β) ***ζωολογικό πάρκο*** προστατευόμενη φυσική έκταση, μέσα στην οποία οι επισκέπτες μπορούν να παρατηρήσουν τα άγρια ζώα στο φυσικό τους περιβάλλον. - **ζωολογικ-ά / -ώς** [1882] επίρρ.

ζωομορφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η παράσταση (συνήθ. θεότητας) με μορφή ή με ορισμένα χαρακτηριστικά ζώου **2.** η θρησκευτική δοξασία για την αντίληψη και λατρεία τού θείου με μορφή ή με ορισμένα χαρακτηριστικά ζώου: *ο τραγόμορφος θεός Παν είναι από τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα ζωομορφισμού τής αρχαιοελληνικής θρησκείας*. — **ζωομορφικός**, -ή, -ό, **ζωομορφικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoomorphism].

ζωόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει μορφή ή χαρακτηριστικά ζώου: *~ θεός / παράσταση / σύμβολο* ΣΥΝ. ζωοειδής.

ζώον (το) **1.** (λόγ.) το ζώο **2.** (υβριστ.) ο ανόητος άνθρωπος: *Καλά ~ είσαι; Τόση ώρα σού εξηγώ και δεν καταλαβαίνεις;* ΣΥΝ. βλάκας, χαζός, ηλίθιος, (οικ.) μπούφος **3.** ο άνθρωπος που δεν έχει σωστή κοινωνική συμπεριφορά: *είναι ένα ~· δεν μπορεί να συμπεριφερθεί σαν άνθρωπος!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῷον*, βλ. κ. *ζώο*].

ζωονομία (η) [1811] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τους νόμους οι οποίοι διέπουν ρυθμιστικά τη ζωή και τη φυσιολογία των ενόργανων όντων. — **ζωονόμος** (ο/η), **ζωονομικός**, -ή, -ό, **ζωονομικ-ά / -ώς** επίρρ.

ζωονόσος (η) ΙΑΤΡ. νόσος που προσβάλλει ζώα (σε πολλές ξένες γλώσσες η λέξη έχει τη σημασία τής *ανθρωποζωονόσου*, βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoonosis].

ζωοπάζαρο (το) η ζωοπανήγυρη.

ζωοπανήγυρη (η) [1888] {-ης κ. -ύρεως | -ύρεις, -ύρεων} εμπορικό πανηγύρι, κατά το οποίο εκτίθενται και πωλούνται ζώα (π.χ. άλογα, αγελάδες κ.λπ.) ΣΥΝ. ζωοπάζαρο.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. hayvan panayır (νόθο σύνθ.)].

ζωοπάροχος, -ος, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που παρέχει ζωή, ζωοδότης.

ζωοπλαγκτόν (το) {ζωοπλαγκτού | χωρ. πληθ.} πλαγκτόν που αποτελείται από μικροσκοπικούς ζωικούς οργανισμούς, κατ' αντιδιαστολή προς το φυτοπλαγκτόν.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zooplancton].

ζωοποιός, -ός, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που ζωοποιεί, που δημιουργεί ζωή: *η ~ δύναμη τού ήλιου* ΑΝΤ. φθοροποιός, καταστροφικός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Ζωοποιό Πνεύμα*** (ως τυποποιημένο επίθετο) το Άγιο Πνεύμα.

ζωοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {ζωοποιείς... | ζωοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δημιουργώ ζωή, δίνω ζωή **2.** (μτφ.) ενισχύω ηθικά και ψυχικά, προσφέρω συναισθηματική υποστήριξη ΣΥΝ. ενδυναμώνω, εμψυχώνω, υποστηρίζω. — **ζωοποίηση** (η) [μτγν.].

ζωοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που εξειδικεύεται στη μελέτη των μεθόδων και των συνθηκών εκτροφής και αναπαραγωγής ζώων χρήσιμων κυρ. για τη διατροφή τού ανθρώπου. — **ζωοτέχνης** (ο), **ζωοτεχνικός**, -ή, -ό [1887], **ζωοτεχνικ-ά / -ώς**

|1898| επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zootechnie].
ζωοτόκος, -ος, -ο ΖΩΟΛ. (για ζώο) αυτός που γεννά ζώα (κατ' αντιδιαστολή προς τον ωοτόκο). τού οποίου το έμβρυο αναπτύσσεται μέσα στη μήτρα τού θηλυκού και τρέφεται από τον πλακούντα ΑΝΤ. ωοτόκος. — **ζωοτοκία** (η) |αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζωο-* + *-τόκος* < *τίκτω* (βλ.λ.)].
ζωοτομία (η) [1809] ΙΑΤΡ. η ανατομή ζωντανού ζώου για πειραματικούς, ερευνητικούς λόγους. — **ζωοτομικός**, -ή, -ό [1891].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zootomie].
ζωοτοξίνη (η) {ζωοτοξινών} ΒΙΟΛ. η τοξική ουσία που παράγουν ορισμένα ζώα, κυρ. ερπετά ή έντομα, για λόγους άμυνας, π.χ. το δηλητήριο τής μέλισσας ή πολλών φιδιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zootoxin].
ζωοτροφείο (το) |μτγν.] το σύνολο των εγκαταστάσεων όπου γίνεται εκτροφή ζώων.
ζωοτροφή (η) [μεσν.] η καλλιεργούμενη ή βιομηχανικώς παρασκευαζόμενη τροφή ζώων, που χρησιμοποιείται κυρ. στην κτηνοτροφία: ~ *αγελάδων*.
ζωοτροφία (η) |αρχ.| η κατά συστηματικό, ελεγχόμενο τρόπο εκτροφή ζώων ΣΥΝ. ζωοκομία. — **ζωοτροφικός**, -ή, -ό [αρχ.].
ζωοτρόφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που ασχολείται με τη ζωοτροφία.
ζωούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ζωή ανθρώπου ή γενικότ. εμβίου όντος μικρής ηλικίας: *μια ~ ενός έτους* **2.** (χαϊδευτ., συνήθ. σε προσφωνήσεις) τρυφερή, αγαπημένη ύπαρξη: *τι είναι ~ μου;* **3.** (ειρων.) η ευχάριστη διαβίωση (όταν αγνοεί κανείς ξένα προβλήματα και έχει καθαρά εγωκεντρικό προσανατολισμό): *αυτός τη ~ του κοιτά και ας υποφέρουν οι άλλοι!*
ζωόφιλος, -η, -ο [1889] **1.** αυτός που αγαπά τα ζώα: *ζητείται οικογένεια ζωοφίλων, για να υιοθετήσει τρία γατάκια* **2.** αυτός που συντηρεί ζώα (π.χ. σκύλους, γάτες, σπάνια ζώα) όχι για βιοποριστικούς σκοπούς. — **ζωοφιλία** (η), **ζωοφιλικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoophile].
ζωοφοβία (η) ΙΑΤΡ. η παθολογική φοβία που προκαλείται στη θέα ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. zoophobie].
ζωοφόρος (η) → ζωφόρος
ζωοφυσική (η) {χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά τις φυσικές ιδιότητες των ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoophysics].
ζωόφυτο (το) [μεσν.] {-ου κ. -ύτου | -ων κ. -ύτων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα πολυάριθμα ασπόνδυλα ζώα που μοιάζουν με φυτά ως προς την εμφάνιση ή τον τρόπο αύξησής τους.
ζωοψία (η) {ζωοψιών} ΙΑΤΡ. η δημιουργία οπτικών ψευδαισθήσεων με παραστάσεις ζώων από ασθενή που βρίσκεται υπό την επήρεια τοξικών ουσιών, παραισθησιογόνων, ναρκωτικών κ.λπ. ή σε παραλήρημα, π.χ. λόγω οινοποσίας, μέθης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. zoopsia].
ζώπυρο (το) **1.** το κομμάτι αναμμένου κάρβουνου, που χρησιμοποιείται για το άναμμα φωτιάς ΣΥΝ. σπινθήρας, σπίθα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται ως μέσο μετάδοσης έντονου συναισθήματος, ένθερμης πίστης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζώπυρον* < *ζω(ο)-* + *-πυρον* < *πῦρ*, πβ. κ. *ἀνα-ζωπυρῶ*].
ζωροαστρισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} η σημαντικότερη θρησκεία τής αρχαίας Περσίας πριν από τον ισλαμισμό, ιδρυτής τής οποίας υπήρξε ο Ζωροάστρης (Ζαρατούστρα)· χαρακτηρίζεται από μονοθεϊστική αντίληψη καθώς και από μια δυϊστική άποψη τού κόσμου και τής μοίρας, στη βάση τής αιώνιας αντιπαλότητας καλού και κακού, με αισιόδοξη προοπτική ότι το καλό τελικά επικρατεί. — **ζωροαστρικός**, -ή, -ό [1817].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. zoroastrisme < Zoroastre < λατ. Zoroastres < αρχ. *Ζωροάστρης* < αρχ. περσ. Zarathustra, όνομα τού ιδρυτή τού ζωροαστρισμού, ο οποίος έζησε στην Περσία (περ. 628-551 π.Χ.)].
ζώσα ▸ ζων
ζώσιμο (το) → ζώνω
ζωστήρας (ο) η ζώνη. Επίσης **ζωστήρα** κ. (λαϊκ.) **ζώστρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζωστήρ, -ῆρος* < *ζώννυμι* «ζώνω»].
ζωστός, -ή, -ό **1.** (για πράγμ.) αυτός που είναι περασμένος στη ζώνη: *~ ξίφος* **2.** (ειδικότ.) ***ζωστή*** (η) (στο Βυζάντιο) κυρία τής Αυλής που είχε ως έργο τον καλλωπισμό τής βασίλισσας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ζών-νυ-μι* (βλ. κ. *ζώνω*), πβ. αόρ. *ἔ-ζωσ-α*].
ζωτικοκρατία (η) ▸ βιταλισμός
ζωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη ζωή, ο απαραίτητος για τη ζωή: *~ όργανο / λειτουργία / ενέργεια / δύναμη* **2.** αυτός που έχει καθοριστική σημασία για τη λειτουργία ζωντανού οργανισμού: *η σφαίρα τον έπληξε σε ~ σημείο επιφέροντας ακαριαίο θάνατο!* **3.** (μτφ.) (α) αυτός που είναι θεμελιώδους σημασίας, που έχει αυξημένη και καθοριστική σημασία: *~ συμφέροντα μιας χώρας* || *το θέμα είναι ~ σημασίας για την οικονομία τής χώρας*· (β) **ζωτικός χώρος** (θεωρία τού ζωτικού χώρου) (i) (γερμ. Lebensraum) η πολιτικοοικονομική θεωρία, όπως αποκρυσταλλώθηκε από τους θεωρητικούς τού εθνικοσοσιαλισμού στη μεσοπολεμική Γερμανία ως βάση τού ναζιστικού επεκτατισμού, που κατοχυρώνει το δικαίωμα επέκτασης ενός λαού σε εδάφη και εκτός των συνόρων του, όταν το απαιτεί η δημογραφική του αύξηση και ο οικονομικός του δυναμισμός (ii) ΣΤΡΑΤ. στρατηγικής σημασίας εδαφική έκταση, όπως αεροδρόμια, βιομηχανικά ή αστικά κέντρα. — **ζωτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ζωτικότητα** (η) [1845]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βιώνω*.
ζωύφιο (το) {ζωυφί-ου | -ων} ο πολύ μικρός ζωικός οργανισμός, κυρ. το έντομο: *ο ψύλλος είναι από τα πιο ενοχλητικά ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.-εκφραστ.) ζούδι, μαμούνι, ζουζούνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ζωύφιον*, υποκ. τού αρχ. *ζῷον*].
ζωφόρος κ. **ζωοφόρος** (η) ΑΡΧΙΤ. ΑΡΧΑΙΟΛ. συνεχής εικονιστική παράσταση σε επιμήκη ζώνη· κυρ. το τμήμα τού θριγκού που μεσολαβεί μεταξύ επιστυλίου και γείσου στους αρχαίους ναούς και καλύπτεται από ανάγλυφες διακοσμήσεις με παραστάσεις ζώων ή ανθρώπων σε συνεχείς σκηνές: *στη ~ τού Παρθενώνα υπάρχει παράσταση τής πομπής των Παναθηναίων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ζῳφόρος* < *ζῳ(ο)-* + *-φόρος* < *φέρω*].
ζωώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ζωώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που χαρακτηρίζει τα ζώα: *~ δύναμη / χαρακτηριστικά / όψη / κίνηση* ΣΥΝ. κτηνώδης, θηριώδης **2.** (κακόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη ανθρωπιάς ή πνευματικής καλλιέργειας: *~ ένστικτα / βλακεία* || *η ~ εγκατάλειψη στις υλικές απολαύσεις* ΣΥΝ. κτηνώδης. — **ζωωδώς** επίρρ. [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
ζωωνύμιο (το) {ζωωνυμί-ου | -ων} το όνομα ζώου.
[ΕΤΥΜ. < *ζώο* + *-ωνύμιο* < αρχ. *ὄνυμα* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει), αιολ. τ. τού ουσ. *ὄνομα*, πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο*].

Η

Η, η: ήτα, το έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Η ιστορία τού γράμματος είναι περιπετειώδης όσο και σημαντική για την ιστορία τής ελληνικής γραφής. Στις δασυντικές διαλέκτους (σε αυτές που πρόφεραν κανονικά έναν ιδιαίτερο δασύ φθόγγο, όπως η αττική και οι περισσότερες από τις αρχαίες διαλέκτους) το γράμμα Η δήλωσε τον δασύ φθόγγο που υπήρχε στα Αρχαία Ελληνικά· πβ. *Ἑλλάς* = ΗΕΛΛΑΣ, *ἥρως* = ΗΕΡΟΣ. Στις ψιλωτικές διαλέκτους (αυτές που δεν είχαν τον δασύ φθόγγο, όπως η ιωνική διάλεκτος, η λεσβιακή, η ηλειακή, η κυπριακή και η κρητική), ιδίως στην ιωνική τής Μ. Ασίας, το Η χρησιμοποιήθηκε νωρίς για να δηλώσει το μακρό *ε* (ę̄), το οποίο στις δασυντικές διαλέκτους δηλωνόταν με το Ε (σε αυτές Ε = *ε*, *η* και *ει*). Ωστόσο, ήδη από τα μέσα τού 5ου αι. π.Χ. τόσο στην αττική όσο και αλλού χρησιμοποιούσαν, σποραδικά και ανεπίσημα, το ιωνικό αλφάβητο (και μάλιστα τής Μιλήτου), που τελικά υιοθετήθηκε και επίσημα το 403 π.Χ. Συγκεκριμένα για το Η λέγεται ότι ο Ευριπίδης το χρησιμοποιούσε συστηματικά στα έργα του (αντί τού Ε). Γενικά, το Η (από τις ψιλωτικές διαλέκτους και, αργότερα, από την υιοθέτηση τού ιωνικού αλφαβήτου στην αττική) συνδέθηκε με την προφορά τού ę̄ (μακρού ανοιχτού *ε*) τόσο πολύ, που ολόκληρη η αρχαία προφορά τής Ελληνικής ονομάστηκε **ητακιστική**, σε αντίθεση με τη νεότερη προφορά (από των αλεξανδρινών χρόνων και εξής) τού γράμματος Η ως ιώτα (i), που χαρακτηρίζεται ως **ιωτακιστική**. Από τη χρήση τού Η για να δηλώνει στην αττική τον δασύ φθόγγο, το γράμμα Η άρχισε από το 200 π.Χ. να χρησιμοποιείται σε παραλλαγμένες μορφές τόσο για τη δήλωση δασέος φθόγγου (ή δασέος πνεύματος) όσο και –πολύ σχολαστικά– για την απουσία δασέος πνεύματος («ψιλή»). Η γραφική εξέλιξη είχε ως εξής: Η Ͱ ˪ ʽ (δασεία) – Η ꟶ ˩ ʼ (ψιλή). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής συνδέουν το γράμμα ήτα με το βορειοσημιτικό γράμμα ḥēth, από όπου ακροφωνικώς (h-ēth) θεωρείται ότι προήλθε το γράμμα που δήλωνε τον δασύ φθόγγο τής Ελληνικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Η, η ήτα· το έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *ήτα, αριθμός*).

η θηλ. τού οριστικού άρθρου ο, η, το (βλ. κ. λ. *ο, η, το*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άρθρο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡ* < Ι.Ε. *sā, πβ. σανσκρ. sā, γοτθ. sō, τοχ. Β' sā, λιθ. tá, αρχ. σλαβ. ta κ.ά. Ομόρρ. *ὁ, τό* (βλ.λ.)].

ή σύνδ. διαζευκτικός **1.** για σύνδεση αλληλοαποκλειόμενων εννοιών, για παρουσίαση ζεύγους αλληλοαναιρούμενων εκδοχών: *θα είναι στο σχολείο ~ στο σπίτι* || *μπορείς να διαλέξεις κόκκινο ~ μαύρο· και τα δύο μαζί δεν γίνεται!* || *συμφωνείς, ναι ~ όχι;* || *σε μένα μιλάς ~ μονολογείς;* **2.** (επαναλαμβανόμενο τουλάχιστον δύο φορές) για εναλλακτικές εκδοχές, ενδεχόμενα: *~ θα πίνει ~ θα καπνίζει ~ θα ξενυχτά, δεν κάνει και τίποτα χρήσιμο στη ζωή του!* || *αυτό θα πει ζωή· όλη μέρα ~ θα κάνει ηλιοθεραπεία ~ θα ψωνίζει ρούχα ~ θα κάνει βόλτες·* ΦΡ. ***ή ταν ή επί τας*** (*ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς*, Πλουτάρχου *Λακ. ἀποφθ.* 16) «ή να τη φέρεις νικητής ή να σε φέρουν πάνω της νεκρό» φράση που έλεγαν οι Σπαρτιάτισσες στους γυιους τους, όταν τους παρέδιδαν την ασπίδα για τη μάχη· λέγεται και για να εκφράσουμε τη σταθερή απόφαση να τελειώσουμε με κάθε θυσία ένα έργο **3.** στην αντίθετη, σε διαφορετική περίπτωση: *θα κάνεις ό,τι σου πω ~ θα με αναγκάσεις να χρησιμοποιήσω βία!* || *να φερθείς σαν άνθρωπος εκεί που θα πάμε ~ να μην έρθεις καθόλου!* ΣΥΝ. ειδεμή, αλλιώς, ειδάλλως **4.** (κυρ. με συγκριτικά επιρρ.) για την τροποποίηση μιας διατύπωσης με άλλη παραπλήσια, ομόλογη, περισσότερο ταιριαστή στις (προθέσεις κάποιου): *θα πάρω παγωτό ~ μάλλον έναν χυμό* || *θα περάσω να σε πάρω ~, καλύτερα, θα σε πάρω τηλέφωνο* **5.** για την παρουσίαση, υπό μορφήν ερωτήσεως, τής αιτίας πιθανής απόρριψης, διάψευσης μιας ήδη διατυπωμένης πρότασης, αρχικής ερώτησης: *θα έρθεις για μπάνιο ~ είσαι κουρασμένη;* || *συμφωνείς με τα νέα μέτρα ~ τα βρίσκεις ανεφάρμοστα;* || *θα το αγοράσεις ~ το θεωρείς ακριβό;* **6.** για τη σύνδεση μιας ερώτησης με άλλη ερωτηματική διατύπωση προς εκμαίευση, εξακρίβωση τής αιτίας, που ήδη υποτίθεται ως απάντηση στην αρχική ερώτηση: *Τι πάθατε; Βαρεθήκατε ~ είναι ώρα να πηγαίνετε;* || *γιατί ντύθηκες έτσι, φοβάσαι μήπως αρρωστήσεις ~ κρυώνεις;*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἤ / ἠέ / ἠέ* < *ἤ-Fε < *ἤ* «πράγματι, αληθώς», καταφατικό μόριο, αγν. ετύμου, + *Fε, εγκλιτικό μόρφημα. Βλ. κ. *ήτοι*].

Η.Α.Ε. (τα) Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (βλ.λ.).

Ήβη (η) [αρχ.] **1.** ΜΥΘΟΛ. αρχαιοελληνική θεότητα, κόρη τού Δία και τής Ήρας, προσωποποίηση τής αιώνιας θηλυκής νιότης **2.** γυναικείο όνομα.

ήβη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ηλικιακή περίοδος τής βιολογικής ωρίμασης, κατά την οποία ο άνθρωπος αποκτά την αναπαραγωγική ικανότητα (κυρ. μεταξύ δώδεκα και είκοσι ετών), εγκαταλείποντας την παιδική ηλικία: *πρωτογενή / δευτερογενή χαρακτηριστικά τής ~* || *φυσιολογική / καθυστερημένη / πρόωρη ~* || *η εμφάνιση ακμής είναι από τα χαρακτηριστικά σημάδια τής ~* ΣΥΝ. εφηβεία **2.** (γενικά) η περίοδος νεότητας: *τα γλυκά σκιρτήματα τής ~* ΣΥΝ. νιότη **3.** (συνεκδ.) η ηβική χώρα, το τριχωτό μέρος τού σώματος κάτω από το υπογάστριο, που καλύπτει την περιοχή των γεννητικών οργάνων (γυναικών και ανδρών) ΣΥΝ. εφήβαιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βρέφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥβη* < Ι.Ε. *jēgʷ-ā, πβ. λιθ. jėgà «ισχύς, δύναμη» κ.ά. Παράγ. *ἔφ-ηβος* (βλ.λ.)].

ηβικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την ήβη (βλ.λ., σημ. 3): *~ οστό / σύμφυση* **2.** ***ηβική χώρα*** το εφήβαιο (βλ.λ.).

ήγαγα ρ. → άγω

ήγγειλα ρ. → αγγέλλω

ήγγικεν η ώρα (*ἤγγικεν ἡ ὥρα*, Κ.Δ. Ματθ. 26, 45) έφτασε η ώρα· για κάτι που αναμένουμε με βεβαιότητα να συμβεί πολύ σύντομα.

ηγεμόνας (ο), **ηγεμονίδα** (η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που κατέχει την εξουσία και κυβερνά επιβάλλοντας τη θέλησή του: *οι ηγεμόνες των μεσαιωνικών κρατιδίων απέκτησαν σημαντικά προνόμια με την ειρήνη τής Αυγούστας* **2.** (κατ' επέκτ.) η αρχηγική φυσιογνωμία, ο ηγέτης, αυτός που επιβάλλεται στους άλλους ως φυσικός κυρίαρχος: *το πρότυπο ηγεμόνα που δημιούργησε ο Μακιαβέλλι, χαρακτηρίζεται από κυνικότητα* ΣΥΝ. κυρίαρχος, αρχηγός. Επίσης (λόγ.) **ηγεμών** (ο) [αρχ.] {ηγεμόνος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγεμών* < *ἡγοῦμαι*].

ηγεμονεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ηγεμόνευσα} **1.** ασκώ την εξουσία ως ηγεμόνας: *στη Ρωσία εκείνη την εποχή ηγεμόνευε ο τσάρος Αλέξανδρος* ΣΥΝ. βασιλεύω, κυβερνώ **2.** (μτφ.) κατέχω κυρίαρχη θέση σε σύνολο: *ο βιομηχανικός αυτός κολοσσός χρόνια ηγεμονεύει στον χώρο τής εφαρμογής νέων τεχνολογιών* ΣΥΝ. δεσπόζω, κυριαρχώ. — **ηγεμόνευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγεμονία (η) [αρχ.] {ηγεμονιών} **1.** (α) η άσκηση εξουσίας με την ιδιότητα τού ηγεμόνα (β) η πολιτική, οικονομική ή στρατιωτική επιβολή ελέγχου από ένα κράτος πάνω σε άλλα κράτη (γ) (συνεκδ.) η χρονική περίοδος κατά την οποία ασκείται η παραπάνω εξουσία: *επί τής ~ του η αυτοκρατορία εξασφάλισε ειρήνη και ευημερία* ΣΥΝ. ηγεσία **2.** (συνεκδ.) η χώρα ή περιοχή αυτοκρατορίας που διοικείται από ηγεμόνα: *οι παραδουνάβιες ~* **3.** η κυριαρχία σε ένα σύνολο, η πρώτη θέση: *η πολιτιστική ~ τής Ευρώπης στη διανόηση τού 20ού αιώνα* || *η ~ τής Αγγλίας στις χώρες τής Κοινοπολιτείας* ΣΥΝ. πρωτιά, επικράτηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγεμονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ηγεμόνα ή ηγεμονία: *~ θρόνος / ανάκτορο / παρέμβαση / απόφαση / ρόλος / θέση* ΣΥΝ. αρχηγικός, εξουσιαστικός, ηγετικός, βασιλικός, αυτοκρατορικός, πριγκιπικός **2.** αυτός που διαθέτει τη μεγαλοπρέπεια και το κύρος που αρμόζουν σε ηγεμόνα: *~ τρόπος / παρουσιαστικό / πολυτέλεια / μεγαλοψυχία / παράστημα / περιποίηση / υποδοχή* ΣΥΝ. αρχοντικός, μεγαλοπρεπής, επιβλητικός, μεγαλειώδης ΑΝΤ. ταπεινός, ευτελής **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πλούτο και γενναιοδωρία ανάλογη ηγεμόνα, πλουσιοπάροχος: *~ δώρα / δείπνο / αμοιβή / μισθός / παροχές* ΑΝΤ. φτωχός, φειδωλός, μίζερος. — **ηγεμονικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ηγεμονικότητα** (η) [1896]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγεμονίσκος (ο) [1815] **1.** ηγεμόνας μικρής ή ασήμαντης χώρας ή περιοχής: *στη θέση τής παλιάς κεντρικής εξουσίας ξεπήδησαν δεκάδες αυτόνομες περιοχές με εκατοντάδες υποψηφίους ~* **2.** ο ηγεμόνας νεαρής ηλικίας **3.** ηγεμόνας ανάξιος στην άσκηση των καθηκόντων του ή στη διαφύλαξη τού κύρους που επιβάλλει η θέση του **4.** (μτφ.) ανώτερος ιεραρχικά υπάλληλος, που συμπεριφέρεται με αυθαίρετο και αυταρχικό τρόπο: *οι ενοχλητικοί ~ τού Δημοσίου που ταλαιπωρούν τους πολίτες* ΣΥΝ. δικτατορίσκος.

ηγεμονισμός (ο) **1.** η επιθυμία και η προσπάθεια για επικράτηση και άσκηση κυριαρχικού ελέγχου στους άλλους **2.** (για κράτη, συνασπισμούς χωρών κ.λπ.) η τάση ισχυρού κράτους να επεκτείνει τη σφαίρα επιρροής του σε άλλα κράτη, ασκώντας πολιτική έμμεσου εξουσιασμού και ελέγχου, κυρ. κατά τρόπο αυταρχικό **3.** (ειδικότ. στην πολιτική) η επιδίωξη κοινωνικής ομάδας ή ιδεολογικοπολιτικού χώρου να ελέγξει την εξουσία και τις εξελίξεις μονοπωλιακά, αποκλείοντας συνεργασίες και πιθανούς συνδιεκδικητές. — **ηγεμονι-**

στικός, -ή, -ό, **ηγεμονιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. hegemony < αρχ. *ἡγεμονία*, με αλλαγή επιθήματος, ώστε να διακρίνεται από την αρχ. λ. (φαινόμενο προφύλαξης)].

ηγερία (η) {ηγεριών} η γυναίκα που συντροφεύει έναν συνήθ. μεγάλο καλλιτέχνη, ποιητή, διανοητή ή πολιτικό εμπνέοντάς τον: *η Τζουλιέτα Μασίνα ήταν η ~ τού Φελλίνι*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Egeria, αγν. ετύμου, ονομασία νύμφης τής ρωμαϊκής θρησκείας, που, κατά την παράδοση, ήταν γυναίκα ή ερωμένη τού βασιλιά Νουμά Πομπιλίου. Ο βασιλιάς, επιδιώκοντας να προσδώσει κύρος στους νόμους που θέσπιζε, ισχυριζόταν ότι τους έγραφε καθ' υπαγόρευσιν τής νύμφης Ηγερίας, την οποία κρυφά συναντούσε στο δάσος].

ηγεσία (η) [μτγν.] {ηγεσιών} **1.** η κορυφή τής εξουσίας και η άσκηση ανώτατης εξουσίας: *αναλαμβάνω την ~ κόμματος / τού στρατεύματος* ΣΥΝ. αρχηγία, ηγεμονία **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο ή τα πρόσωπα που ασκούν ανώτατη εξουσία ή πρωτοστατούν σε χώρο δράσης, σε ορισμένο τομέα ανθρώπινης δραστηριότητας: *η πνευματική ~ τού τόπου / τού κράτους / τής Εκκλησίας / τού κόμματος* ΣΥΝ. (μτφ.) κορυφή, κεφαλή ΑΝΤ. (για πολιτικά κόμματα) βάση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

ηγέτης (ο) {ηγετών}, **ηγέτιδα** (η) [μτγν.] **1.** αυτός που βρίσκεται στην κορυφή τής εξουσίας ή γενικότ. επηρεάζει και ελέγχει ένα σύνολο (σε πολιτικό, κοινωνικό, ιδεολογικό επίπεδο): *πολιτικός / θρησκευτικός ~ || οι ~ των χωρών-μελών τής Ε.Ε. συναντήθηκαν στις Βρυξέλλες || υπεύθυνος / άξιος / χαρισματικός / λαοφιλής / αγαπητός ~* ΣΥΝ. αρχηγός, ηγεμόνας **2.** (καθημ.) αυτός που θεωρείται κορυφαίος σε έναν χώρο: *πνευματικός ~ μιας γενιάς || αναδείχθηκε σε ~ τής ομάδας του* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει αρχηγικά προσόντα: *γεννημένος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγέτης* < *ἡγοῦμαι*].

ηγετικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με τον ηγέτη ή την ηγεσία: *~ στέλεχος / θέση / ρόλος / ομιλία / εμφάνιση / ικανότητες / φιλοδοξίες / χαρίσματα / φυσιογνωμία*. — **ηγετικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.

Ηγησώ (η) {-ώς κ. -ούς} γυναικείο όνομα γνωστό από την ομώνυμη επιτύμβια στήλη που βρέθηκε στον Κεραμεικό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *ἡγησ-* τού ρ. *ἡγοῦμαι* (αόρ. *ἡγησάμην*), που απαντά και σε άλλα κύρ. ον. (λ.χ. *Ἀγησί-λαος, Ἡγησ-ίας*) και ίσως αποτελεί συγκεκομμ. τ. συνθέτων ονομάτων (λ.χ. *Ἡγησι-βούλη, Ἡγησι-στράτη*)].

ηγήτορας (ο) (λόγ.) {ηγητόρων} πρόσωπο που έχει αρχηγικό ρόλο, που αναγνωρίζεται ως ηγέτης: *πεφωτισμένος / άξιος ~ || ~ τού έθνους / τής φυλής / τού στρατεύματος* ΣΥΝ. αρχηγός, καθοδηγητής, αρχηγέτης, κεφαλή, ταγός ΑΝΤ. ακόλουθος, οπαδός. Επίσης (λογιότ.) **ηγήτωρ** [αρχ.] {ηγήτορος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγήτωρ, -ορος* < *ἡγοῦμαι*].

ηγιασμένος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει αγιασθεί, που είναι άγιος: *Σάββας ο ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

ηγούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ηγείσαι... | ηγήθηκα} (λόγ.) (+γεν.) **1.** προπορεύομαι ως οδηγός: *τού αποσπάσματος ηγείται αξιωματικός || τής παρελάσεως ηγείται η μπάντα τού Δήμου* ΣΥΝ. προηγούμαι, προπορεύομαι ΑΝΤ. έπομαι, ακολουθώ • **2.** τίθεμαι αρχηγός, επί κεφαλής, αναλαμβάνω την ηγεσία: *~ κόμματος / στρατού / κινήματος / ανταρσίας || έγκυρες πληροφορίες τον φέρουν να ηγείται ομάδας διαφωνούντων || ηγείται τού αγώνος για την αποκατάσταση τής δημοκρατίας* ΣΥΝ. διευθύνω, άρχω, προΐσταμαι, πρωτοστατώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡγοῦμαι* < *ἡγ-έομαι* < I.E. *sāg- «ιχνηλατώ», πβ. λατ. sagio «αισθάνομαι, αντιλαμβάνομαι», γαλλ. pré-sage «προαίσθημα», γοτθ. sokjan «ψάχνω, ερευνώ», αγγλ. seek, γερμ. suchen κ.ά. Ομόρρ. *ἄγημα* (βλ.λ.), *ἡγε-μών, ἡγη-τωρ, ἡγέ-της* κ.ά. Μετά τον Όμηρο το ρ. *ἡγοῦμαι* προσέλαβε επίσης τη σημ. «νομίζω, έχω τη γνώμη», η οποία διατηρήθηκε ευρέως στα σύνθετα, π.χ. *ἀφ-ηγοῦμαι, δι-ηγοῦμαι, ἐξ-ηγοῦμαι, εἰσ-ηγοῦμαι*].

> **ηγούμαι: παράγωγα – σύνθετα.** Μία από τις πιο παραγωγικές και πολυδηλωτικές λέξεις τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής. Βασική σημ. «προηγούμαι, βαδίζω μπροστά», άρα «είμαι οδηγός» και, κατ' επέκταση, «είμαι αρχηγός, ηγεμόνας». Υστερογενής (μεθομηρική ήδη) σημ. «θεωρώ, νομίζω, σκέπτομαι». **Παράγωγα**: *ηγεμόνας (ηγεμονία, ηγεμονικός, ηγεμονεύω, ηγεμονισμός* κ.ά.), *ηγήτορας, ηγέτης (ηγετικός, ηγεσία, αρχηγέτης, ποδηγετώ, ποδηγέτηση), ηγούμενος, άγημα*. **Σύνθετα**: *αφ-ηγούμαι (αφηγητής, αφήγηση, αφήγημα, αφηγηματικός), εξ-ηγούμαι / εξ-ηγώ (εξήγηση, εξηγητής, ανεξήγητος, εξηγητικός), επ-εξηγώ (επεξήγηση, επεξηγηματικός), δι-ηγούμαι (διήγηση, διήγημα, ανεκδιήγητος, διηγηματικός), προ-ηγούμαι (προηγούμενος, προηγουμένως), περι-ηγούμαι (περιήγηση, περιηγητής), *καθ-ηγούμαι (καθηγητής, καθηγεσία, καθηγητικός), *υφ-ηγούμαι (υφηγητής, υφηγεσία), εισ-ηγούμαι (εισήγηση, εισηγητής, εισηγητικός)*.

ηγουμενείο (το) [μεσν.] το κελλί τού ηγουμένου ή ηγουμένης σε μοναστήρι· το ιδιαίτερο γραφείο και διαμερισμά του/της.

ηγουμενεύω ρ. αμετβ. {ηγουμένευσα} εκτελώ χρέη ηγουμένου ή ηγουμένης μοναστηριού· είμαι ηγούμενος ή ηγουμένη.

ηγουμένη [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **γουμένη** κ. **γούμενη** (η) [μεσν.] η προϊσταμένη σε γυναικεία μονή. Επίσης **ηγουμένισσα** κ. (λαϊκ.) **γουμένισσα**. — **ηγουμενικός**, -ή, -ό [μεσν.], **ηγουμενικ-ά / -ώς** επίρρ.

ηγουμενία (η) [μεσν.] {ηγουμενιών} **1.** το αξίωμα τού ηγουμένου ή τής ηγουμένης **2.** (συνεκδ.) η θητεία ηγουμένου ή ηγουμένης.

Ηγουμενίτσα (η) πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού νομού Θεσπρωτίας.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού τ. *ηγουμένη*. Η πόλη ήταν αρχικώς ένα μικρό χωριό, μέχρις ότου το 1936 έγινε πρωτεύουσα τού νομού. Ανοικοδομήθηκε ριζικά μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο].

ηγούμενος κ. (λαϊκ.) **γούμενος** (ο) {ηγουμέν-ου | -ων, -ους} ο προϊστάμενος ανδρικής μονής· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος έκανε γούμενος, έκανε και κελλάρης*** όποιος έχει φτάσει στην κορυφή ιεραρχίας, γνωρίζει τις δυσκολίες αλλά και τις παρατυπίες που συνηθίζονται στα κατώτερα στάδια αυτής τής ιεραρχίας, ώστε να μην εξαπατάται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἡγοῦμαι*. Η χρήση τής μτχ. ως τίτλου τού προϊσταμένου (ή τής προϊσταμένης) μονής είναι μεσν.].

ηγουμενοσυμβούλιο (το) [1896] {ηγουμενοσυμβουλί-ου | -ων} το συμβούλιο που ανάλογα με το τυπικό κάθε μονής ασκεί τη διοίκηση τής μονής και αποτελείται συνήθ. από τον ηγούμενο ή την ηγουμένη και δύο εκλεγμένα μέλη (μοναχούς / μοναχές). — **ηγουμενοσύμβουλος** (ο/η) [1898].

ήγουν σύνδ. (αρχαιοπρ.) δηλαδή, ή μάλλον: *ο υπουργός υπέγραψε εσπευσμένως τη μετάθεσή του, ~ τον εκπαραθύρωσε τεχνηέντως* ΣΥΝ. ήτοι, τουτέστιν, δηλονότι, κατά το δη λεγόμενον, με άλλα λόγια, αλλιώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *ἤ γε οὖν*].

ήδη επίρρ. **1.** (πάντα σε αναφορά με δεδομένο χρονικό σημείο) για τον προσδιορισμό: (α) προγενέστερου χρονικού σημείου: *έχω ~ διαβάσει την ιστορία, τώρα μου μένει η φυσική || εμείς έχουμε ~ φάει για βράδυ* ΣΥΝ. τώρα, πια, πλέον (β) γεγονότος που έχει συντελεστεί παλαιότερα (και δεν χρειάζεται, λ.χ., να ξανασυμβεί): *τον είχα προειδοποιήσει ~ από τον πρώτο μας καβγά* ΣΥΝ. κιόλας (γ) χρονικής περιόδου (i) με αρχή προγενέστερη τού σημείου αυτού: *την εποχή εκείνη είχαν ~ αρχίσει οι διεργασίες στο εσωτερικό τού κόμματος || τα μέτρα ήρθαν σε εποχή που η οικονομία αντιμετώπιζε ~ πολλά προβλήματα* (ii) με αρχή που συμπίπτει χρονικά με αυτό, σύγχρονη τού χρονικού αυτού σημείου: *~ από την άνοιξη αρχίζει η τουριστική κίνηση || οι διαμαρτυρίες άρχισαν ~ με την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων || διαφωνίες και αμφισβήτηση υπήρξαν ~ από την εκλογή του* **2.** για την έμφαση, την επίταση νοήματος κατά τον χρονικό προσδιορισμό περιόδου ή χρονικής στιγμής: *μα ~ υπάρχει πρόβλημα! || αύριο ~ δεν θα θυμάσαι τίποτε απ' όλα αυτά!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἤ* «πράγματι» (καταφατικό μόριο) + *δή*. Βλ. κ. *ἤ* διαζευκτ.].

> **ήδη: χρονικά επιρρήματα.** Τα χρονικά επιρρήματα που ακολουθούν, χρησιμοποιούνται όχι απλώς για να αναφερθεί κανείς στον χρόνο, αλλά για να σχολιάσει μια χρονική σχέση θετικά ή αρνητικά (με έκπληξη ή κατάπληξη, με προσδοκία ή ειρωνεία, με απορία ή έμφαση κ.λπ.). Το **ήδη** δηλώνει μια χρονική σχέση με ιδιαίτερη έμφαση· το ίδιο και το επίρρ. **κιόλας**: *Ήδη εργάζεται εκεί - Ταξιδεύει **ήδη** για το Σικάγο - Βρίσκεται **ήδη** στη σύσκεψη - Το υποστηρίζει **ήδη** - Πέτυχε **κιόλας** στο πανεπιστήμιο - Μιλάει **κιόλας** τη γλώσσα - Ήλθες **κιόλας**;* Το **ακόμη** σχολιάζει χρονικώς τα λεγόμενα υποδηλώνοντας έκπληξη ή κατάπληξη: ***Ακόμη** δεν έχει ξεκινήσει για τη δουλειά του - **Ακόμη** εδώ είναι - **Ακόμη** ψάχνει για δουλειά; - **Ακόμη** τρέχει... - **Ακόμη** δουλεύει στο ίδιο κατάστημα - Κανείς δεν ξέρει τι μας περιμένει **ακόμη** - Δεν έφτασε **ακόμη**· είναι πολύ νωρίς - Δεν έχει αποφασίσει **ακόμη***. Τα χρονικά επιρρήματα **πια** (σπανιότερα **πλέον**) και **άλλο** δηλώνουν εμφατικά το τέλος ή τη διακοπή τής διάρκειας μιας πράξης, ενέργειας ή κατάστασης: *Δεν δουλεύει **πια** εδώ - Δεν θα συνεχίσει **άλλο** τα Αγγλικά - Δεν τους μπορώ **άλλο πια** - Φτάνει **πια**. Δεν πάει **άλλο***. Το επίρρ. ***μέχρι στιγμής / τώρα / σήμερα*** σχολιάζει αρνητικά τον χρόνο σε σχέση με το παρόν: ***Μέχρι στιγμής / τώρα** δεν έχει δώσει σημεία ζωής - Δεν πέτυχε **μέχρι τώρα / σήμερα** να πείσει κανέναν*.

-ήδικο (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει επαγγελματικό χώρο: *σουβλατζ-ήδικο, παλιατζ-ήδικο*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τον πληθ. ουσ. σε *-ης, -ηδες* και το επίθημα *-ικο*, λ.χ. *παλιατζ-ήδ-ες > παλιατζ-ήδ-ικο, προποτζ-ήδ-ες > προποτζ-ήδ-ικο*].

-ηδόν αρχαιοπρ. επίθημα επιρρημάτων που δηλώνει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται κάτι: *κρουν-ηδόν, πρην-ηδόν, βαθμ-ηδόν, σωρ-ηδόν*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, παρεκτεταμένος τ. τού επιθήματος *-δόν* (πβ. *σχε-δόν, ἀνα-φαν-δόν*), που συνδ. με σανσκρ. -am. Οι παρεκτεταμ. τύποι ξεκίνησαν αρχικώς από επιρρ., όπου το α' συνθ. είναι θηλυκό (πβ. *ἀγέλη – ἀγεληδόν*) ή κατ' αναλογίαν προς τα αρχαία *ἕλκη-δόν, πετρη-δόν* (Ησίοδος)].

ηδονή (η) **1.** το συναίσθημα ευχαρίστησης που δημιουργεί η ικανοποίηση των φυσικών, βιολογικών επιθυμιών, αναγκών, ενστίκτων ή ορμών ενός ατόμου ΣΥΝ. απόλαυση **2.** (ειδικότ.) η έντονη σωματική απόλαυση που προκαλείται κατά την εκπλήρωση τής γενετήσιας ορμής: *οι ~ τής σάρκας || είχε παραδοθεί στην αναζήτηση τής ~* **3.** (μτφ.) οποιοδήποτε συναίσθημα έντονης ευχαρίστησης: *η ~ τής πνευματικής δημιουργίας / τής εξουσίας* ΣΥΝ. ευχαρίστηση, τέρψη, ικανοποίηση ΑΝΤ. θλίψη, λύπη, πίκρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδονή* < *ἥδομαι* < I.E. *swad- «γλυκός», πβ. σανσκρ. svādate, λατ. suavis (> γαλλ. suave «τερπνός»), αγγλ. sweet «γλυκός», γερμ. süß κ.ά. Ομόρρ. *ἡδύς, ἄσμενος* (βλ. λ. *ασμένως*), *ἀ-ηδής* κ.ά.].

> **ηδονή: συνώνυμα.** Διάφοροι βαθμοί και είδη ευχαρίστησης δηλώνονται από τις αντίστοιχες λέξεις τής Ελληνικής: η λ. **ευχαρίστηση** είναι ο πιο γενικός όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει

ότι κάποιος βρίσκεται σε κατάσταση ευδιαθεσίας. ότι αισθάνεται ωραία σε σχέση με πρόσωπα ή πράγματα. Συγκρατημένη ευχαρίστηση δηλώνει η λ. **ικανοποίηση**. ενώ μεγάλη ευχαρίστηση δηλώνεται με τη λ. **τέρψη**. Η λ. **απόλαυση** έχει επιτατική σημασία, δηλώνοντας μεγάλη, συνεχή, παρατεταμένη ή επαναλαμβανόμενη ευχαρίστηση. Τέλος, η λ. **ηδονή**. συνδεόμενη περισσότερο με την ερωτική απόλαυση. χρησιμοποιείται κατ' επέκτασιν για έντονες μορφές ευχαρίστησης και ισχυρές συγκινήσεις.

ηδονίζομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {ηδονίστηκα} ♦ **1.** (αμετβ.) αισθάνομαι ηδονή. έντονη σωματική απόλαυση: *ηδονίζεται βλέποντας ερωτικές εικόνες* ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) αισθάνομαι ηδονή (με κάτι): *ηδονίζεται ν' ακούει επαίνους* ΣΥΝ. ευχαριστιέμαι, ικανοποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

ηδονικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που προκαλεί ή προσφέρει ηδονή, ερωτική απόλαυση: ~ *κορμί / χείλη / βλέμμα* ‖ ~ *περιγραφή / ανάμνηση* ΣΥΝ. απολαυστικός, επιθυμητός, ερωτικός **2.** (γενικότ.) αυτός που ενεργοποιεί τις αισθήσεις. επιτυγχάνοντας κυρ. ερωτική διέγερση: ~ *άρωμα / φωτισμός / άγγιγμα / λίκνισμα* ‖ *«~ μυρωδικά κάθε λογής»* (Κ. Π. Καβάφης) ΣΥΝ. αισθησιακός, διεγερτικός, μεθυστικός **3.** αυτός που σχετίζεται με την ηδονή, που περιέχει απολαύσεις: ~ *νιότη / ζωή*. — **ηδονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ηδονισμός (ο) [1880] **1.** η επιδίωξη τής ηδονής, η διαρκής αναζήτηση τής σαρκικής απόλαυσης: *ο ~ είναι το κυρίαρχο μήνυμα πολλών σύγχρονων διαφημίσεων* **2.** ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό σύστημα που αποδέχεται την ηδονή ως ύψιστο αγαθό. κίνητρο και σκοπό τού ανθρώπου. που ορίζει την κατάκτησή της ως ανώτατο ηθικό ιδεώδες **3.** ΟΙΚΟΝ. η αρχή που, σύμφωνα με την αντίστοιχη θεωρητική σχολή των ηδονιστών. αναγνωρίζει ως σκοπό κάθε οικονομικής ενέργειας την κατά το δυνατόν μεγιστοποίηση τής ικανοποίησης ΣΥΝ. ηδονιστική αρχή **4.** ΨΥΧΟΛ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έντονη αναζήτηση τής ευχαρίστησης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonism].

ηδονιστής (ο) [1894], **ηδονίστρια** (η) {ηδονιστριών} **1.** (για πρόσ.) πρόσωπο που έχει παραδοθεί στις σαρκικές απολαύσεις. στην επιδίωξη τής ηδονής ΣΥΝ. φιλήδονος **2.** ΦΙΛΟΣ. οπαδός τού συστήματος τού ηδονισμού, που πιστεύει στην ηδονή ως ύψιστο αγαθό: *οι Κυρηναίοι ~ ‖ ηδονιστές θεωρούνται και οι Γάλλοι υλιστές φιλόσοφοι τού Διαφωτισμού.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonist].

ηδονιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ηδονισμό ή τον ηδονιστή: ~ *φιλοσοφία / αντίληψη / πρότυπο / συμπεριφορά / στάση / αντιμετώπιση / μήνυμα* ΣΥΝ. ηδονικός **2.** αυτός που προκαλεί ηδονή. που στοχεύει στην πρόκληση κυρ. τής σαρκικής απόλαυσης: ~ *κάλεσμα.* — **ηδονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hedonistic].

ηδονοβλεψία (η) {χωρ. πληθ.} οι ενέργειες τού ηδονοβλεψία και η ηδονή που αντλεί από αυτές.

ηδονοβλεψίας (ο/η) {ηδονοβλεψιών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που αισθάνεται ηδονή παρακολουθώντας κρυφά άλλους ανθρώπους (συνήθ. τού αντίθετου φύλου) σε στιγμές τού ιδιωτικού τους βίου, που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με το ερωτικό στοιχείο (π.χ. στις ερωτικές τους επαφές, στο λουτρό, στην ένδυση / έκδυση κ.α.) ΣΥΝ. (λόγ.) οφθαλμοπόρνος, (λαϊκ.-μειωτ.) ματάκιας, μπανιστιρτζής **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που παρακολουθεί με ευχαρίστηση ερωτικά θεάματα: *τα τηλεοπτικά θεάματα έχουν γίνει τόσο τολμηρά, ώστε μεταβάλλουν συχνά τον τηλεθεατή σε ~!* — **ηδονοβλεπτικός,** -ή. -ό. **ηδονοβλεπτικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ηδονή* + *-βλεψίας* < *βλέπω*, απόδ. τού γαλλ. voyeur].

ηδονοθήρας (ο) [1892] {ηδονοθηρών} (λόγ.) πρόσωπο που επιζητεί την ηδονή, που επιδιώκει επίμονα τις ερωτικές απολαύσεις ΣΥΝ. ηδονιστής. φιλήδονος, ηδονολάτρης. — **ηδονοθηρία** (η). **ηδονοθηρικός,** -ή. -ό, **ηδονοθηρικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. < *ηδονή* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

ηδονολάτρης (ο) {ηδονολατρών}, **ηδονολάτρισσα** (η) {ηδονολατρισσών} πρόσωπο που επιδιώκει την ηδονή και γενικότ. τη φιλήδονη ζωή ΣΥΝ. φιλήδονος, ηδονιστής. — **ηδονολατρία** (η).

ηδονόπληκτος, -η. -ο [1894] (λόγ.) αυτός που έχει πάθος με την ηδονή, που σκέφτεται και ενεργεί με κριτήριο την ηδονή.
[ΕΤΥΜ. < *ηδονή* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

ηδονόχαρος, -η, -ο αυτός που χαίρεται τις ηδονές. που δίνεται με θέρμη στις σαρκικές απολαύσεις.

ηδυ- κ. **ηδύ-** (λόγ.) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** γλυκιά γεύση: *ηδύ-ποτο* **2.** (μτφ.) κάτι ευχάριστο, απολαυστικό: *ηδύ-γλωσσος, ηδύ-φωνος, ηδυ-λογία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το επίθ. *ἡδύς* (βλ.λ.)].

ηδύγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μιλά με γλυκύτητα, που διακρίνεται από εκφραστική λεπτότητα και χάρη. τού οποίου τα λόγια προκαλούν ευχαρίστηση: ~ *παρηγορητής στις ώρες τής πίκρας* ΣΥΝ. γλυκομίλητος, ευπροσήγορος. — **ηδυγλωσσία** (η) [μτγν.].

ηδυλογία (η) [μτγν.] {ηδυλογιών} (λόγ.) η ευχάριστη ομιλία, τα γλυκά λόγια ΣΥΝ. γλυκόλογα. — **ηδυλόγος** (ο/η) [αρχ.].

ηδύνομαι ρ. αμετβ. {εύχρ. μόνο στον ενεστ.} (σπάν.-αρχαιοπρ.) τέρπομαι, ευφραίνομαι, ευχαριστιέμαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδύνω / -ομαι* < *ἡδύς* (βλ.λ.)].

ηδυντικός, -ή. -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για να κάνει κάτι πιο νόστιμο, πιο ευχάριστο στη γεύση. κυρ. προσδίδοντας γλυκύτητα: ~ *ουσία / μείγμα / προσθήκη* ΣΥΝ. γλυκαντικός, γευστικός **2.** ***ηδυντικό*** (το) κάθε είδους καρύκευμα. — **ηδυντικώς** επίρρ.

ηδύνω ρ. μετβ. (αρχαιοπρ.) **1.** νοστιμίζω **2.** κάνω κάτι ευχάριστο: *με τα σχήματα λόγου ηδύνεται η γλώσσα τού κειμένου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδύνω* < *ἡδύς* (βλ.λ.)].

ηδύοσμος (ο) (λόγ.) ο δυόσμος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδύοσμος* < *ἡδυ-* + *-οσμος* < *ὀσμή*].

ηδυπαθής, -ής, -ές {ηδυπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | ηδυπαθέστ-ερος. -ατος} αυτός που εκπέμπει ερωτισμό. που προκαλεί ερωτικό πόθο: ~ *βλέμμα ‖ το ~ άγγιγμα των εραστών* ΣΥΝ. ηδονικός. — **ηδυπαθώς** επίρρ.. **ηδυπάθεια** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἡδυ-* + *-παθής* < θ. *παθ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον* τού ρ. *πάσχω*].

ηδύποτο (το) [αρχ.] κάθε αλκοολούχο ποτό με γλυκιά γεύση. που παρασκευάζεται με ανάμειξη αρωματικών χόρτων και γλυκαντικής ουσίας και σερβίρεται κυρ. μετά το δείπνο ΣΥΝ. λικέρ.

ηδύς, -εία, -ύ {ηδ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | ηδύτερος, ήδιστος} (αρχαιοπρ.) αυτός που γίνεται αντιληπτός από τις αισθήσεις ως ευχάριστος. γλυκός και. κατ' επέκτ.. αυτός που προσφέρει ευχαρίστηση, απόλαυση: ~ *πόθος* ΣΥΝ. ευχάριστος. απολαυστικός. ευφραντικός. ηδονικός, θελκτικός. — **ηδέως** επίρρ. [αρχ.]. **ηδύτητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡδύς* < *Ϝαδ-ύς* < I.E. *swad- «γλυκός». πβ. σανσκρ. svādúḥ, λατ. suavis (> γαλλ. suave «τερπνός»), αγγλ. sweet «γλυκός», γερμ. süß κ.ά. Ομόρρ. *ἥδ-ομαι. ἡδ-ονή* κ.ά.].

ήδυσμα (το) [αρχ.] {ηδύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) κάθε ουσία που προστίθεται στο φαγητό ή σε ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα. για να το κάνει πιο νόστιμο. πιο γλυκό ΣΥΝ. άρτυμα, (καθημ.) καρύκευμα..

ηδύφωνος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που έχει γλυκιά, ευχάριστη στο άκουσμα φωνή: ~ *αοιδός* ΣΥΝ. γλυκύφωνος, γλυκόλαλος. — **ηδυφώνως** επίρρ. [μτγν.]. **ηδυφωνία** (η) [μτγν.].

Η.Ε. (τα) Ηνωμένα Έθνη.

ήθελα ρ. ▸ θέλω

ηθελημένος, -η, -ο αυτός που γίνεται με πρόθεση. σκόπιμα: ~ *παράλειψη / λάθος / παραποίηση / σφάλμα* ΣΥΝ. σκόπιμος, εσκεμμένος ΑΝΤ. αθέλητος. — **ηθελημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. μεταπλ. (κατά τις μτχ. παθ. παρακ. σε *-μένος*) τού αρχ. ρ. *ἐθέλω*. το οποίο, ωστόσο, δεν έχει μέση φωνή].

ήθη (τα) ▸ ήθος

ηθική (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κλάδος τής φιλοσοφίας που πραγματεύεται τις αξιολογικές κρίσεις με θέμα τη διάκριση τού αγαθού από το κακό και επιδιώκει να προσδιορίσει τον σκοπό τής ζωής τού ανθρώπου. καθώς και τα μέσα για την επίτευξη τού σκοπού αυτού **2.** (με κεφ.) το επιστημονικό. φιλοσοφικό σύγγραμμα. στο οποίο εξετάζονται συστηματικά οι ανθρώπινες πράξεις με μεθόδους τού παραπάνω κλάδου: *ο Σπινόζα στην ~ του επιχειρεί την απελευθέρωση τού ανθρώπου από το κράτος τής ανάγκης* **3.** κάθε διδασκαλία θρησκείας, ιδεολογίας κ.λπ.. η οποία καθορίζει. συνήθ. με τη μορφή δόγματος. τι είναι καλό και τι κακό, τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται, τι είναι θεμιτό και τι ανεπίτρεπτο: *χριστιανική / προτεσταντική ~* **4.** (γενικότ.-περιληπτ.) το σύστημα κανόνων συμπεριφοράς, που χαρακτηρίζει μια εποχή. κοινωνική ομάδα κ.λπ.: *κώδικας ηθικής ‖ επαγγελματική / κοινωνική / επικρατούσα / τρέχουσα / αστική / ξεπερασμένη / μοντέρνα / σύγχρονη / παραδοσιακή / κανονιστική / τυπική / επαναστατική / ανατρεπτική / βικτωριανή ~* **5.** (περιληπτ.) το σύνολο των αρχών και των αξιών που έχει διαμορφώσει και τηρεί ένα πρόσωπο στην καθημερινή του ζωή: *η ~ μου δεν μου επιτρέπει να ασχοληθώ με τα προσωπικά τρίτων* **6.** (ειδικότ.) η καλή συμπεριφορά, η ενάρετη διαγωγή. η χρηστότητα των ηθών: *δεν ξέρει τι θα πει ~ ‖ ο χλευασμός τής ~ από αμφισβητίες* **7.** η ποιότητα τού χαρακτήρα, το ποιόν τού ανθρώπου με βάση τα κίνητρα, τις πράξεις και τις πεποιθήσεις του: *άτομο ύποπτης / αμφίβολης ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήθος*.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἠθικός* (βλ.λ.)].

ηθικιστής (ο). **ηθικίστρια** (η) {ηθικιστριών} πρόσωπο που ελέγχει τα ήθη των άλλων, που επιδιώκει ή πρεσβεύει την αυστηρή τήρηση ηθικών κανόνων, λ.χ. με την εφαρμογή περιορισμών, λογοκρισίας κ.λπ. ΣΥΝ. ηθικολόγος, σεμνότυφος. — **ηθικισμός** (ο). **ηθικιστικός,** -ή, -ό, **ηθικιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. moralist].

ηθικό (το) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των συναισθηματικών και πνευματικών δυνάμεων τού ανθρώπου. που εκδηλώνονται ως ευδιαθεσία, αυτοπεποίθηση, ζήλος, προθυμία ή ενθουσιασμός. κυρ. σε περιπτώσεις συγκρούσεων. δοκιμασιών και ταλαιπωρίας ή στερήσεων: *πεσμένο / ενισχυμένο / αναπτερωμένο / τονωμένο / χαμένο ~ ‖ καταφέρνει να διατηρεί το ~ του παρά τα δυσμενή σχόλια ‖ το ~ τού στρατού είναι υψηλό ‖ ηθικόν ακμαιότατον* ΣΥΝ. φρόνημα, θάρρος. σθένος, ευψυχία. αυτοπεποίθηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήθος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moral].

ηθικοδιδακτικός, -ή. -ό αυτός που διδάσκει ηθική, που συμβάλλει στην ηθική διάπλαση τού ατόμου: ~ *βιβλία.* — **ηθικοδιδακτικά** επίρρ.

ηθικοδιδάσκαλος (ο) [1889] {ηθικοδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που καθοδηγεί ηθικά είτε ως ηθικός φιλόσοφος είτε ως απλός σύμβουλος.

ηθικοθρησκευτικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται συγχρόνως με την ηθική και τη θρησκεία, αυτός που σχετίζεται με τη θρησκευτική ηθική: ~ *ομιλίες / κηρύγματα / κατηχήσεις.*

ηθικοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} το ηθικό σύστημα που αποδέχεται ως βασική φιλοσοφική αρχή την πράξη. καθορίζοντας ως νόημα τής ανθρώπινης ζωής και ύψιστο αγαθό τη σύμπτωση τού ηθικού νόμου και τής προσωπικής βούλησης και επιθυμίας. — **ηθικοκρατικός,** -ή, -ό, **ηθικοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. moralisme].

ηθικολογία (η) [1871] {ηθικολογιών} **1.** η ηθική διδασκαλία. το φιλοσοφικό κήρυγμα περί σωστού και λάθους. αγαθού και κακού **2.** (ειρων.) κάθε κριτική περί τού σωστού ή λάθους μιας συμπεριφοράς, κάθε ηθική αξιολόγηση που διατυπώνεται με κατακριτική κυρ. διάθεση. ιδίως όταν αυτή απορρέει από μια περιορισμένη αντίληψη και οπτική: *στείρα ~* ΣΥΝ. κήρυγμα. — **ηθικολογικός**, -ή, -ό [1858], **ηθικολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. moralisation].

ηθικολόγος (ο/η) [1825] πρόσωπο που κάνει κήρυγμα περί ηθικής. που ασκεί συχνή και συνήθ. υπερβολική κριτική για ηθικά ζητήματα (και που συχνά χαρακτηρίζεται από αδιαλλαξία, δογματισμό και στενότητα πνεύματος): *ένας παιδαγωγός οφείλει να αποφεύγει πρακτικές και κηρύγματα ηθικολόγου* || *ένας ~ τής πολιτικής ζωής* ΣΥΝ. ηθικιστής. — **ηθικολογώ** ρ. [1851] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. moralisateur].

ηθικοπλαστικός, -ή, -ό [1890] αυτός που συμβάλλει στην ηθική διάπλαση, ηθοπλαστικός (βλ.λ.): *~ διηγήματα / λόγος* || (συχνά ειρων.) *~ κηρύγματα / περιεχόμενο βιβλίου.* — **ηθικοπλαστικά** επίρρ.

ηθικοποιώ ρ. μετβ. [1831] {ηθικοποιείς... | ηθικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} επιδιώκω την ηθική αναμόρφωση προσώπου ή συνόλου. — **ηθικοποίηση** (η) [1831], **ηθικοποιητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. moraliser].

ηθικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το ήθος, που διαμορφώνει ή χαρακτηρίζει την ποιότητα τού ήθους (κάποιου): *από ~ πλευράς είναι έντιμος και ειλικρινής* || *~ κατάπτωση / εξευτελισμός* || *~ προτερήματα / χαρίσματα / αρετές* || *απέναντι στην προσβλητική του συμπεριφορά, εκείνος έδειξε ~ ανωτερότητα και δεν ανταπέδωσε τις ύβρεις·* ΦΡ. (α) ***ηθικός νόμος*** ο κατά παράδοση αποδεκτός και καθιερωμένος άγραφος νόμος, που ισχύει σε μια κοινωνία: *η συμπεριφορά του μπορεί να είναι νόμιμη, αντίκειται όμως στον ~ τής περιοχής* (β) ΝΟΜ. ***ηθική βλάβη*** ζημία η οποία δεν είναι αποτιμητή σε χρήμα και την οποία υφίσταται κάποιος από την προσβολή των εννόμων αγαθών του είτε περιουσιακών είτε και μη περιουσιακών· για την ηθική βλάβη το δικαστήριο μπορεί να επιδικάσει χρηματική ικανοποίηση (γ) ***ηθικός αυτουργός*** βλ. λ. *αυτουργός* (δ) ***ηθικό δίδαγμα*** το συμπέρασμα από ένα έργο ή μια υπόθεση, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να διδάξει. να παραδειγματίσει ηθικά τον αναγνώστη / θεατή / ακροατή: *το ~ τού παραμυθιού είναι ότι όποιος βιάζεται να επιτύχει κάτι, συχνά αποτυγχάνει* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αναφέρεται στον ψυχικό κόσμο τού ανθρώπου πέρα από οποιαδήποτε επίδραση ή εξάρτηση από υλικά δεδομένα: *~ προσβολή / αμοιβή / αποζημίωση / ευθύνη* || *από τη δουλειά αυτή δεν είχε οικονομικό όφελος αλλά την ~ ικανοποίηση τής αναγνώρισής του* || *στις δύσκολες ώρες που πέρασα, μου πρόσφερε σημαντική ~ υποστήριξη* **3.** αυτός που βρίσκεται σε συμφωνία με τα αποδεκτά πρότυπα ή τους κανόνες ηθικής: *έζησε μια ~ ζωή χωρίς προκλήσεις και σκάνδαλα* || *~ επιταγή / νόμος / τάξη* || *το ~ χρέος τής διαφύλαξής τής οικογενειακής τιμής* || *είχες την ~ υποχρέωση να με υπερασπιστείς* ΣΥΝ. χρηστοήθης. χρηστός, ενάρετος. ακέραιος, έντιμος, αδιάφθορος ΑΝΤ. ανήθικος. διεφθαρμένος, ανέντιμος· ΦΡ. (α) ΦΙΛΟΣ. ***ηθικός κώδικας*** το σύνολο των κανόνων συμπεριφοράς, που υπαγορεύεται από ένα σύστημα ηθικής και το οποίο προσδιορίζει τα όρια εντός των οποίων το άτομο μπορεί να κινηθεί, να δράσει (β) ***ηθικό ανάστημα*** βλ. λ. *ανάστημα* **4.** (για πρόσ.) αυτός που συμπεριφέρεται κατά τρόπο σύμφωνο προς τα πρότυπα ηθικής: *~ πολιτικός / γυναίκα / οικογένεια·* ΦΡ. ***ηθικό στοιχείο*** (ως χαρακτηρισμός) ηθικός άνθρωπος: *είναι ~, μπορείς να τον εμπιστευθείς.* — **ηθικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ηθικότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ήθος*. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *ηθική υποστήριξη / υποχρέωση / ικανοποίηση* (πβ. αγγλ. moral support / obligation / satisfaction). *ηθικός κώδικας* (πβ. γαλλ. code moral), *ηθική ανωτερότητα* (πβ. αγγλ. moral superiority) κ.ά.].

ημοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {ηθμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με ηθμό (βλ.λ.), σπογγώδης: *~ κυψέλες / αρτηρίες* **2.** ΑΝΑΤ. ***ηθμοειδές*** (το) οστό τού προσώπου από το οποίο περνούν τα οσφρητικά νημάτια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. (όρ. τού γιατρού Γαληνού), ουσιαστικοπ. ουδ. τού επιθ. *ηθμοειδής* < *ηθμός* + *-ειδής*].

ηθμός (ο) (λόγ.) οποιοδήποτε μέσο (συνήθ. πορώδες) που κατακρατεί στερεά σώματα τα οποία αιωρούνται σε ρευστό (υγρό ή αέριο) επιτρέποντας να το διαπερνά μόνο το καθαρό ρευστό ΣΥΝ. φίλτρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ήθώ (-έω)* «διυλίζω, φιλτράρω» < **ή-θω* < I.E. *sē-j- «διυλίζω, κοσκινίζω», πβ. αρχ. σλαβ. pro-sějǫ, ρωσ. sito «κόσκινο», αρχ. σκανδ. sāld κ.ά. Ομόρρ. *δι-ηθώ* (βλ.λ.). Το αρχ. *ήθώ* δεν παρουσιάζει δασύτητα λόγω ανομοιώσεως προς το *-θ-*].

ηθμοσωλήνας (ο) ΒΟΤ. σωληνωτός αγωγός που μεταφέρει οργανικές ουσίες (κυρ. σάκχαρα) από τα φύλλα σε άλλα τμήματα τού φυτού: *ο ~ αποτελείται από μια κατακόρυφη σειρά ηθμωδών κυττάρων.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sieve-tube].

ηθμώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ηθμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με ηθμό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ηθογράφημα (το) {ηθογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} λογοτεχνικό έργο, που δίνει έμφαση στην περιγραφή των επικρατούντων εθίμων και των καθημερινών ασχολιών και περιγράφει όσο γίνεται πληρέστερα και παραστατικότερα συγκεκριμένους αντιπροσωπευτικούς χαρακτήρες ή τη γενική εικόνα / ατμόσφαιρα μιας κοινωνίας σε συγκεκριμένη χωροχρονική ενότητα.

ηθογραφία (η) {ηθογραφιών} **1.** (α) η αφηγηματική παρουσίαση των ηθών και εθίμων που χαρακτηρίζουν την κοινωνική ζωή ενός συνόλου (λαού. τοπικής κοινότητας κ.λπ.) σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο (β) το αντίστοιχο λογοτεχνικό είδος **2.** (ειδικότ.) η σύνθεση ηθογραφημάτων: *η ~ εντάσσεται στο ρεύμα τού ρεαλισμού* || *η ~ επικράτησε κατά το δεύτερο μισό τού 19ου αι.* — **ηθογραφώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. éthographie < αρχ. *ήθογράφος* «αυτός που περιγράφει χαρακτήρες»].

ηθογραφικός, -ή, -ό [1863] αυτός που σχετίζεται με την ηθογραφία: *~ μελέτη / έρευνα / προσέγγιση* || *~ διήγημα / μυθιστόρημα / έργο.* — **ηθογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

ηθογράφος (ο/η) [αρχ.] ο συγγραφέας ηθογραφημάτων.

ηθολογία (η) [μτγν.] {ηθολογιών} **1.** (γενικά) ο λόγος. η συζήτηση περί ηθών και χαρακτήρων **2.** ΦΙΛΟΣ. (κατά τον J.S. Mill) η επιστήμη η οποία συνάγει τους νόμους που συντελούν στη διαμόρφωση τού χαρακτήρα **3.** (συνεκδ.) το επιστημονικό έργο, η πραγματεία για τη διαμόρφωση, τον καθορισμό τού χαρακτήρα **4.** ΒΙΟΛ.-ΨΥΧΟΛ. η εθολογία (βλ.λ.). — **ηθολόγος** (ο/η) [μτγν.], **ηθολογικός**, -ή, -ό [1808], **ηθολογώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}, **ηθολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

ηθοπλαστικός, -ή, -ό [1881] αυτός που επιχειρεί τη διαμόρφωση, τη διάπλαση χαρακτήρων σύμφωνα με δεδομένα πρότυπα ηθικής, που καθοδηγεί την ανάπτυξη τού ήθους. τού χαρακτήρα ενός ατόμου προς την επιθυμητή κατεύθυνση: *~ βιβλίο / έργο / ιστορία / ανάγνωσμα.* — **ηθοπλαστικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

ηθοποιία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη και το επάγγελμα τού ηθοποιού, η μίμηση και η απόδοση (με λόγο και κινήσεις) των διανοημάτων ή των συναισθημάτων ενός προσώπου ΣΥΝ. υποκριτική τέχνη **2.** (ειδικότ.) η ερμηνεία ενός ρόλου: *μοναδική / συγκλονιστική ~* ΣΥΝ. υποκριτική **3.** (μτφ.) η σκόπιμη εκδήλωση συναισθημάτων, που στοχεύει στη δημιουργία παραπλανητικών, ψεύτικων εντυπώσεων· η προσποίηση, η υποκρισία: *Από ~ άλλο τίποτε! Δεν ξέρεις πότε λέει αλήθεια και πότε ψέματα!* **4.** η ακριβής και παραστατική απόδοση των χαρακτηριστικών, τής συμπεριφοράς ή των ιδιοτήτων ενός προσώπου. κατά τρόπον ώστε να επιτυγχάνεται η μέγιστη φυσικότητα και πιστότητα στην περιγραφή· η ανάγλυφη και ζωντανή παρουσίαση: *η εξαιρετική ~ των έργων του τον κατέταξε στους μεγάλους ανατόμους τής ανθρώπινης συμπεριφοράς, στους πιο συναρπαστικούς συγγραφείς* ΣΥΝ. παραστατικότητα.

ηθοποιός (ο/η) καλλιτέχνης που επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά υποδύεται πρόσωπο θεατρικού, κινηματογραφικού ή τηλεοπτικού έργου, αποδίδοντας τα διανοήματα, τα συναισθήματα και τον χαρακτήρα του: *διάσημος / κωμικός / τραγικός ~* || *~ τού κλασικού ρεπερτορίου / τής επιθεώρησης / τής τηλεόρασης* ΣΥΝ. (κακόσ.) θεατρίνος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που διαπλάθει χαρακτήρα», < *ήθος* + *-ποιός* < *ποιώ*. Η λ. έλαβε βαθμηδόν τη σημ. «αυτός που αναπαριστάνει χαρακτήρα», αντικαθιστώντας σε αυτή τη χρήση την αρχ. λ. *ύποκριτής*].

ήθος (το) {ήθ-ους | -η, -ών} **1.** το σύνολο των ψυχικών στοιχείων που συναποτελούν τον χαρακτήρα ενός ανθρώπου, όπως εκδηλώνεται στη συμπεριφορά του: *πολιτικό / δημοκρατικό / ανθρωπιστικό ~* ΣΥΝ. ποιόν· ΦΡ. ***φθείρουσιν ήθη χρηστά ομιλίαι κακαί*** (*φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.* Κ.Δ. *Α΄ Κορινθ.* 15, 33) οι κακές συναναστροφές επηρεάζουν αρνητικά το ήθος **2.** το σύνολο των ψυχικών και πνευματικών χαρακτηριστικών ενός καλλιεργημένου και αξιοπρεπούς ανθρώπου, τα οποία είναι σύμφωνα με τις επικρατούσες ηθικές αξίες και καθορίζουν τη συμπεριφορά του: *έχει λείψει πια το ~ από τον σύγχρονο πολιτικό κόσμο* || *ένας εκβιαστής δεν μπορεί να έχει ~!* **3.** ***ήθη*** (τα) καθιερωμένα πρότυπα κοινωνικής συμπεριφοράς που επικρατούν σε ένα σύνολο ή το καθορίζουν ως χαρακτηριστικά τής φύσης, τής ιδιοσυγκρασίας ή τής πολιτισμικής ταυτότητας των μελών του: *βάρβαρα / αυστηρά / ευγενή / χαλαρά ~* || *άλλοι καιροί τώρα, άλλα ~!* || *ω καιροί! ω ήθη!* (λατ. o tempora, o mores!) ΣΥΝ. έθιμα, θεσμοί. άγραφος νόμος, ηθικός νόμος· ΦΡ. (α) ***ήθη και έθιμα*** βλ. λ. *έθιμο* (β) ΝΟΜ. ***χρηστά ήθη*** οι ιδέες τού κοινωνικού ανθρώπου ο οποίος, κατά τη γενική αντίληψη, σκέπτεται χρηστώς και εμφρόνως (σωστά και λογικά): *μια πράξη που αντίκειται στα ~* || *προσβολή των ~* (γ) ***(Τμήμα) Ηθών*** υπηρεσία τής αστυνομίας, που ασχολείται με τη δίωξη προσώπων, τα οποία δρουν εκτός τού νόμιμου πλαισίου των χρηστών ηθών. έξω από τα καθιερωμένα ηθικά πρότυπα τής κοινωνίας (λ.χ. πόρνες, παιδεραστές κ.λπ.) (δ) ***ελαφρών ηθών*** βλ. λ. *ελαφρός* (ε) ***συναλλακτικά ήθη*** βλ. λ. *συναλλακτικός* ● **4.** ΦΙΛΟΛ. ένα από τα κατά ποιόν μέρη τής τραγωδίας, το οποίο δηλώνει τον ξεχωριστό, προσωπικό τρόπο συμπεριφοράς, την ποιότητα τού χαρακτήρα τού προσώπου που υποδύεται ο υποκριτής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, ελεύθερος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ήθος*. τού οποίου η συνεσταλμ. βαθμ. απαντά στο ουσ. *έθος* (βλ.λ. για τις Ι.Ε. αναγωγές). Ήδη αρχ. είναι η διάκριση σημασιών μεταξύ των λ. *ήθος* «χαρακτήρας» και *έθος* «συνήθεια, έθιμο»].

ήθος – ήθη – ηθική – ηθικό. Ομόρριζες λέξεις με διαφορετική σημασία και χρήση: **Ήθος** είναι η βαθύτερη διαμόρφωση και καλλιέργεια τού χαρακτήρα τού ανθρώπου, ώστε να συμπεριφέρεται λελογισμένα. με μέτρο και αξιοπρέπεια. σεβόμενος τον εαυτό του και τους άλλους. **Ήθη** είναι οι μορφές συμπεριφοράς που αναπτύσσονται σε ομάδες ανθρώπων (κοινωνίες. λαούς. έθνη) μέσα από τον τρόπο ζωής. τις αντιλήψεις, τις αξίες, την ιστορία και την καλλιέργειά τους σε μακρότερες περιόδους χρόνου. Τα *ήθη* συνοδεύονται συχνά και από τα **έθιμα**. τις πάγιες συνήθειες και παραδόσεις ενός λαού, που συμβαδίζουν με τη διαμόρφωση των ηθών του. Ο όρος **ηθική**, ξεκινώντας από τη φιλοσοφία, δήλωσε «τη μελέτη των ηθών (αξιών, αντιλήψεων. συμπεριφοράς κ.λπ.) μιας κοινωνίας και. κατ' επέκτ.. το σύστημα των κανόνων σκέψης και συμπεριφοράς που ρυθμίζει τις πράξεις και τις στάσεις μιας κοινωνίας σε ορισμένο τόπο και χρόνο». Διαφορετική είναι η σημ.

τής λ. **ηθικό**· δηλώνει το φρόνημα, την πνευματική, ηθική και ψυχική δύναμη τού ανθρώπου ιδίως σε στιγμές δοκιμασίας και σε δύσκολες γενικά περιστάσεις.

-ήθρα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1.** το κάλυμμα αυτού που σημαίνει το α' συνθετικό: *δαχτυλ-ήθρα* **2.** το όργανο με το οποίο γίνεται η πράξη που σημαίνει το α' συνθετικό: *ουρ-ήθρα* **3.** το πλαίσιο ή το αντικείμενο στο οποίο γίνεται αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *τσουλ-ήθρα, κολυμβ-ήθρα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε -*θρα* (< I.E. *-thra) με την προσθήκη τού -*η*- από συνηρημένα ρήματα (λ.χ. *κολυμβῶ – κολυμβ-ήθρα, οὐρῶ – οὐρ-ήθρα*)].

ήκιστα επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** ελάχιστα, κατά τρόπο μόλις αισθητό: *εφάνη ~ συγκινημένος* ΣΥΝ. μόλις, ανεπαίσθητα **2.** καθόλου, κατ' ουδένα τρόπο: *επιχειρηματίας ~ αξιόπιστος* ‖ *τυγχάνει ~ συμπαθής στους δημοσιογράφους* ΣΥΝ. όλως διόλου, ουδόλως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥκιστα*, υπερθ. τού επιρρ. *ἦκα* «ελαφρώς, λίγο». Βλ. λ. *ήσσων*].

ηλακάτη (η) {ηλακατών} (επίσ.) η ρόκα (βλ.λ.) τού αργαλειού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με λιθ. lenktùvas, lañktis «ανέμη, τυλιγάδι» παρουσιάζει σημαντικές μορφολ. δυσχέρειες, ενώ η υπόθεση ότι πρόκειται για μικρασιατικό δάνειο δεν εξηγεί το μυκ. a-ra-ka-te-ja «κλώστριες (;)»].

-ηλάτης λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που οδηγεί (κάτι): *αμαξ-ηλάτης, αρματ-ηλάτης, κωπ-ηλάτης.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *στρατηλάτης*, μτγν. *κωπ-ηλάτης*), που προέρχεται από το ρ. *ἐλαύνω* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει). Βλ. κ. *ελατός*].

ηλεγμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ελεγχθεί (πβ. λ. *ελέγχω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ελέγχω* (αρχ. *ἐλ-ηλεγμένος*)].

Ηλεία (η) περιοχή και νομός τής Δ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα τον Πύργο. — **Ηλείος** (ο) [αρχ.], **Ηλεία** (η), **ηλειακός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἦλις*, ονομασία τής πρωτεύουσας των Ηλείων στην αρχαιότητα, < δωρ. *Ϝᾶλις* «κοιλάδα», πβ. λατ. vallis].

Ηλέκτρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. η κόρη τού Αγαμέμνονα και τής Κλυταιμνήστρας **2.** ΨΥΧΟΛ. ***σύμπλεγμα τής Ηλέκτρας*** (κατά τη φροϊδική θεωρία) σύμπλεγμα ανάλογο με το οιδιπόδειο, που εκδηλώνεται ως ερωτική έλξη τής κόρης προς τον πατέρα και αντίζηλο μίσος προς τη μητέρα και το οποίο οριστικά ξεπερνιέται κατά την εφηβεία **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «λαμπρή, φωτεινή», < *ἤλεκτρον* (βλ.λ.). Ο επιστ. όρ. *σύμπλεγμα τής Ηλέκτρας* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γερμ. Electraskomplex (όρος τού C. Jung)].

ηλεκτραγωγός, -ός, -ό [1812] (για σώματα) αυτός που λειτουργεί ως καλός αγωγός τού ηλεκτρισμού, διά μέσου τού οποίου περνά εύκολα ηλεκτρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. conducteur électrique].

ηλεκτράμαξα (η) [1898] {ηλεκτραμαξών} το σιδηροδρομικό όχημα που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια μέσω εναέριου αγωγού ή τρίτης ηλεκτροφόρας σιδηροτροχιάς και επιτυγχάνει την ενεργειακή τροφοδότηση ολόκληρου τού σιδηροδρόμου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. electric locomotive].

ηλεκτραρνητικός, -ή, -ό [1885] ΧΗΜ. (για χημικό στοιχείο) αυτός που τα άτομά του εμφανίζουν την τάση να προσλαμβάνουν ηλεκτρόνια στην εξωτερική τους στιβάδα ΑΝΤ. ηλεκτροθετικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électronégatif (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτρεγερτικός, -ή, -ό [1861] αυτός που προκαλεί την ανάπτυξη ηλεκτρικού ρεύματος: *~ δύναμη / δυναμική / πεδίο.*
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρ(ο)-* + *-εγερτικός* < *εγείρω*, απόδ. τού γαλλ. excitateur électrique].

ηλεκτρίζω ρ. μετβ. [1766] {ηλέκτρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δημιουργώ ηλεκτρική φόρτιση σε ένα σώμα, μεταδίδοντας ηλεκτρισμό από άλλο σώμα ή διοχετεύοντας σε αυτό ηλεκτρισμό και αναπτύσσοντας στην επιφάνειά του ηλεκτρικά φορτία: *πολλές φορές τα μαλλιά ηλεκτρίζονται με το βούρτσισμα* ‖ *δύο θετικά ηλεκτρισμένα σώματα απωθούνται* **2.** επιφέρω ηλεκτρικό κλονισμό, ηλεκτροπληξία (σε κάποιον) **3.** (μτφ.) μεταδίδω ή προκαλώ φόρτιση, διέγερση ή έξαψη: *η παρουσία του πάντα ηλέκτριζε τα πλήθη* ‖ *η ατμόσφαιρα ήταν σαφώς ηλεκτρισμένη ύστερα από τις δηλώσεις και τις συμπλοκές των τελευταίων ημερών* ΣΥΝ. διεγείρω, εξάπτω, ερεθίζω, (λαϊκ.) ξανάβω, ξεσηκώνω, (λόγ.) οιστρηλατώ. — **ηλέκτριση** (η) [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électriser].

ηλεκτρικός, -ή, -ό [1766] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό: *~ ροή / μέτρηση / δύναμη / ισχύς / πεδίο* (β) ***ηλεκτρική ενέργεια*** η μορφή ενέργειας που στηρίζεται στην αξιοποίηση τού ηλεκτρισμού: *παραγωγή / κατανάλωση τής ~* (γ) ***ηλεκτρικό φορτίο*** βλ. λ. *φορτίο* (δ) ***ηλεκτρικό ρεύμα*** η κίνηση, η ροή ηλεκτρικών φορτίων: *εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικού ρεύματος* (ε) ***ηλεκτρικό κύκλωμα*** ο πλήρης (κλειστός) αγώγιμος δρόμος, από τον οποίο διέρχεται το ηλεκτρικό ρεύμα· ολόκληρο το σύστημα που περιλαμβάνει μία γεννήτρια (πηγή), αντιστάσεις ή πυκνωτές: *εξωτερικό / εσωτερικό / ανοικτό / κλειστό ~* (στ) ***ηλεκτρική μηχανή*** κάθε μηχανή που μπορεί να μετατρέπει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική (γεννήτρια) ή το αντίστροφο (ηλεκτροκινητήρας) ή να μετασχηματίζει ηλεκτρική ενέργεια από μία μορφή της σε άλλη: *~ συνεχούς / εναλλασσομένου ρεύματος* (ζ) ***ηλεκτρική εγκατάσταση*** (περιληπτ.) το σύνολο των συστημάτων που διαθέτει ένας χώρος κατανάλωσης και με τα οποία επιτυγχάνεται η παραγωγή, ο μετασχηματισμός και γενικότ. η αξιοποίηση τής ηλεκτρικής ενέργειας: *οι ολοκληρωμένες / κλειστές / αυτόνομες ~ πλοίων, αεροπλάνων και αυτοκινήτων* (η) ***ηλεκτρικό στοιχείο*** βλ. λ. *στοιχείο* **2.** (για συσκευές, μηχανές, εξαρτήματα κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με ηλεκτρισμό: *~ αυτοκίνητο* (τρόλεϊ) */ κάμινος / κλίβανος / οικιακή συσκευή / πλυντήριο / κουζίνα / ψυγείο*· ΦΡ. ***ηλεκτρική καρέκλα*** (i) η καρέκλα που χρησιμοποιείται για θανάτωση με ηλεκτροπληξία εγκληματιών που έχουν καταδικαστεί σε θάνατο (ii) (συνεκδ.) η ποινή τής θανάτωσης με τον παραπάνω τρόπο: *του αξίζει ~* **3.** (ειδικότ. για μουσικά όργανα) αυτός που παράγει ηλεκτρικό, μη φυσικό ήχο ή που ενισχύει τον φυσικό του ήχο με τη χρήση ηλεκτρισμού, κατ' αντιδιαστολή προς αυτόν που παράγει φυσικό ήχο: *~ βιολί / κιθάρα / μπουζούκι / κοντραμπάσο* **4. *ηλεκτρικό*** (το) {χωρ. πληθ.} (α) κάθε εγκατάσταση παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για οικιακή ή δημόσια χρήση: *το χωριό ήταν τόσο απομακρυσμένο, ώστε δεν είχε ακόμη ~* ‖ *μόλις χθες μας έβαλαν το ~* (β) (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος μέσω αυτής τής εγκατάστασης: *έχουμε διακοπή τού ~* ‖ *αν δεν πληρώσετε, θα σας κόψουν το ~* (γ) (συνεκδ.) το ποσό που καταβάλλεται ως συνδρομή από κάθε καταναλωτή προς τη Δ.Ε.Η. και εξαρτάται από το ύψος τής κατανάλωσης ρεύματος: *αυξήσεις στο ~ και το νερό από τον άλλο μήνα* **5. *ηλεκτρικά*** (τα) (καθημ.) οι καλωδιώσεις για την παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, καθώς και οι συσκευές που συνδέονται με αυτές: *τα ~ παρουσίασαν βλάβη και φώναξαν τον ηλεκτρολόγο* **6. *ηλεκτρικός*** (ο) (α) ο ηλεκτροκίνητος σιδηρόδρομος Κηφισιάς - Πειραιώς: *παίρνω τον ~* ‖ *κινούμαι με τον ~* (β) (συνεκδ.) κάθε σταθμός επιβίβασης-αποβίβασης τού παραπάνω σιδηροδρόμου: *είχαν ραντεβού έξω από τον ~, στα φανάρια.* — **ηλεκτρικ-ά / -ώς** [1766] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electric].

ηλέκτριση (η) [1861] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η φόρτιση σώματος με ηλεκτρισμό, η μετάδοση ηλεκτρισμού: *~ εξ επαφής / εξ επιδράσεως* ΣΥΝ. φόρτιση **2.** (μτφ.) η μεταβίβαση ή η δημιουργία συναισθηματικής έντασης, έξαψης: *επιτύγχανε τη διαρκή ~ πνευμάτων και ψυχών, τη μετάδοση πίστης και ελπίδας στους νέους* ΣΥΝ. διέγερση, έξαψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrisation].

ηλεκτρισμός (ο) [1811] **1.** μορφή ενέργειας που οφείλεται σε κίνηση ηλεκτρονίων· (γενικότ.) κάθε φαινόμενο που είναι αποτέλεσμα τής ύπαρξης στατικών ή κινητών ηλεκτρικών φορτίων: *στατικός* (βλ.λ.) */ δυναμικός ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε συγκεκριμένη εκδήλωση αυτής τής μορφής ενέργειας: *τον χτύπησε ο ~* (έπαθε ηλεκτροπληξία) **3.** (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος (για φωτισμό, θέρμανση κ.λπ.): *ο ~ δεν έχει φτάσει ακόμη σε μερικές ορεινές περιοχές τής χώρας* ΣΥΝ. ηλεκτρικό **4.** (καθημ.) το ηλεκτρικό φορτίο (βλ. λ. *φορτίο*) **5.** ο αντίστοιχος κλάδος τής φυσικής, που έχει ως αντικείμενό του την καταγραφή και τη μελέτη φαινομένων μαγνητικής και ηλεκτρικής ενέργειας, διαχωριζόμενος αναλόγως σε ηλεκτροδυναμική και ηλεκτροστατική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electricity (βλ. λ. *ήλεκτρο*)].

ήλεκτρο (το) {ηλέκτρ-ου | -ων} **1.** η κίτρινη, κιτρινοκόκκινη ή ερυθροκαστανή ημιδιαφανής, απολιθωμένη ρητίνη κωνοφόρων δέντρων, η οποία έχει την ιδιότητα να φορτίζεται με τριβή εύκολα με στατικό ηλεκτρισμό και χρησιμοποιείται συχνά στην κοσμηματοποιία· το κεχριμπάρι **2.** ΧΗΜ. εξαιρετικά ελαφρύ κράμα μαγνησίου με προσμείξεις αλουμινίου και ψευδαργύρου **3.** ΟΡΥΚΤ. φυσικό κράμα χαλκού, σιδήρου, παλλαδίου και άλλων μετάλλων με χρυσαφί ώς μπρούντζινο χρώμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἤλεκ-τρον* < *ἠλέκ-τωρ* «λαμπρός, φωτεινός», αγν. ετύμου].

ηλεκτρο- κ. **ηλεκτρό-** α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** παράγεται ή γίνεται με ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-θεραπεία, ηλεκτρο-σόκ* **2.** χρησιμοποιεί, λειτουργεί, κινείται ή συντελείται με ηλεκτρισμό: *ηλεκτρό-λυση, ηλεκτρο-συγκόλληση* **3.** παράγει ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-γεννήτρια* **4.** (γενικότ.) σχετίζεται με τον ηλεκτρισμό: *ηλεκτρο-λόγος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο αρχ. *ἤλεκτρον*, μέσω ελληνογενών ξένων όρων (λ.χ. γαλλ. électro-lyse, électro-logie) ή νόθων συνθέτων (λ.χ. γαλλ. électro-moteur)].

ηλεκτροακουστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με μετατροπή ακουστικής ενέργειας / ακουστικών κυμάτων σε ηλεκτρική ενέργεια / ηλεκτρικά κύματα και αντιστρόφως **2. *ηλεκτροακουστική*** (η) η επιστήμη που ασχολείται με τη μετατροπή ηχητικού σήματος σε ηλεκτρικό και αντιστρόφως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroacoustic].

ηλεκτροακτινολογία (η) {χωρ. πληθ.} η ιατρική ειδικότητα που ερευνά τις εφαρμογές τού ηλεκτρισμού και τής ακτινοβολίας στον τομέα τής διάγνωσης και τής θεραπείας παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électroradiologie (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροβιογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή ηλεκτρισμού από ζωντανούς οργανισμούς ΣΥΝ. βιοηλεκτρισμός.

ηλεκτροβιολογία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη τής παραγωγής ηλεκτρισμού από τους ζωντανούς οργανισμούς· η χρήση τού ηλεκτρισμού για τη συναγωγή συμπερασμάτων σχετικών με την προώθηση των βιολογικών ερευνών (λ.χ. για τις αντιδράσεις των αισθητικών και κινητικών νεύρων). — **ηλεκτροβιολογικός**, -ή, -ό, **ηλεκτροβιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrobiologie].

ηλεκτροβόρος, -ος, -ο (για συσκευές, μηχανήματα κ.λπ.) αυτός που καταναλώνει μεγάλη ποσότητα ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο-* + *-βόρος* < *βορά*].

ηλεκτρογεννήτρια (η) {ηλεκτρογεννητριών} μηχανή που μετατρέ-

πει τη μηχανική ενέργεια σε ηλεκτρική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électrogénérateur (νόθο σύνθ.)].
ηλεκτρογόνος, -ος, -ο [1840] αυτός που παράγει ηλεκτρικό ρεύμα, που δημιουργεί ηλεκτρισμό.
ηλεκτροδηγός (ο/η) οδηγός ηλεκτρικού σιδηροδρόμου.
ηλεκτροδιάγνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ηλεκτροδιαγνωστική (βλ.λ.).
ηλεκτροδιαγνωστική (η) [1890] ΙΑΤΡ. η χρήση ηλεκτρισμού για τη διάγνωση ασθενειών, κυρ. για την εξέταση των νεύρων σε νευροπάθειες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrodiagnostique].
ηλεκτρόδιο (το) [1870] {ηλεκτροδί-ου | ων} **1.** κάθε αγωγός, διά μέσου τού οποίου το ηλεκτρικό ρεύμα εισέρχεται ή εξέρχεται από μη μεταλλικό τμήμα κυκλώματος, όπως από ηλεκτρολύτη **2.** (ειδικότ.) παρόμοιος αγωγός, που χρησιμοποιείται για τη σύνδεση τού ανθρώπινου σώματος με ειδικές ηλεκτρικές συσκευές καταγραφής και μέτρησης των βιολογικών λειτουργιών τού ανθρώπου για διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς. — **ηλεκτροδιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. electrode < *ηλεκτρο-* + -ode < *οδός*].
ηλεκτροδότηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εγκατάσταση δικτύου παροχής ηλεκτρικού ρεύματος για κοινόχρηστους ή οικιακούς σκοπούς, η σύνδεση κατοικημένης περιοχής, και γενικότ. έκτασης, με το κεντρικό δίκτυο παραγωγής ρεύματος: *πρόγραμμα ηλεκτροδότησης των απομακρυσμένων χωριών* ΣΥΝ. εξηλεκτρισμός **2.** (συνεκδ.) η παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, η απόδοση, ο τρόπος λειτουργίας τού συστήματος παροχής ηλεκτρισμού, διανομής ρεύματος: *η ~ έχει σημαντικά προβλήματα· κάθε λίγο πέφτει η τάση και έχουμε διακοπές!* — **ηλεκτροδοτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτροδοτώ* < *ηλεκτρο-* + *-δοτώ* < *δότης*].
ηλεκτροδοτώ ρ. μετβ. {-είς... | ηλεκτροδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγκαθιστώ δίκτυο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος: *η Δ.Ε.Η. πρόκειται να ηλεκτροδοτήσει τρεις νέες περιοχές τού νομού.*
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο-* (< αγγλ. electro-) + *-δοτώ* < *δότης*].
ηλεκτροδυναμική (η) [1854] ΦΥΣ. ο κλάδος που ασχολείται με την αλληλεπίδραση ηλεκτρικών, μαγνητικών και μηχανικών φαινομένων, κυρ. κατά τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος από αγωγό. - **ηλεκτροδυναμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrodynamics].
ηλεκτροδυναμόμετρο (το) {-ου κ. -έτρου | -ων κ. -έτρων} ειδικό όργανο για τη μέτρηση τής έντασης τού ηλεκτρικού ρεύματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrodynamometer].
ηλεκτροεγκεφαλογράφημα (το) {ηλεκτροεγκεφαλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το εγκεφαλογράφημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalogram].
ηλεκτροεγκεφαλογραφία (η) {ηλεκτροεγκεφαλογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με ειδικό όργανο των ηλεκτρικών δυναμικών που παράγονται από τον εγκέφαλο, δηλ. η καταγραφή τής ηλεκτρικής δραστηριότητας τού εγκεφάλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalography].
ηλεκτροεγκεφαλογράφος (ο) ΙΑΤΡ. όργανο για τη μέτρηση και την καταγραφή τής ηλεκτρικής δραστηριότητας τού εγκεφάλου για την παραγωγή εγκεφαλογραφημάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electroencephalograph].
ηλεκτροθεραπεία (η) [1888] {ηλεκτροθεραπειών} ΙΑΤΡ. η θεραπεία παθήσεων με τη χρήση ηλεκτρισμού, η ιατρική αξιοποίηση τού ηλεκτρικού ρεύματος με χρήση ειδικών συσκευών, εργαλείων κ.λπ. — **ηλεκτροθεραπευτικός**, -ή, -ό [1888].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrothérapie].
ηλεκτροθερμία (η) {ηλεκτροθερμιών} ΦΥΣ. κλάδος που ασχολείται με τη μετατροπή τής ηλεκτρικής ενέργειας σε θερμότητα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrothermie].
ηλεκτροθετικός, -ή, -ό [1840] ΧΗΜ. (για χημικό στοιχείο) αυτός που τα άτομά του εμφανίζουν την τάση να παραχωρούν ηλεκτρόνια κατά τον σχηματισμό χημικών ενώσεων ΑΝΤ. ηλεκτραρνητικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électropositif (νόθο σύνθ.)].
ηλεκτροκαρδιογράφημα (το) {ηλεκτροκαρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. το καρδιογράφημα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiogram].
ηλεκτροκαρδιογραφία (η) {ηλεκτροκαρδιογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή με καρδιογράφημα τής δραστηριότητας τού μυοκαρδίου με βάση τις διαφορές δυναμικού που εμφανίζονται κατά τις συστολές τής μυϊκής ίνας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiography].
ηλεκτροκαρδιογράφος (ο) ΙΑΤΡ. συσκευή που χρησιμοποιείται για τη συλλογή, ενίσχυση και καταγραφή των ρευμάτων ενέργειας τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocardiograph].
ηλεκτροκαυτήρας (ο) ΙΑΤΡ. όργανο που χρησιμοποιείται για την καυτηρίαση διαφόρων, δερματικών κυρίως, μορφωμάτων.
ηλεκτροκαυτηρίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η καταστροφή μορφώματος στο δέρμα, τον δακτύλιο και άλλες προσιτές περιοχές με ειδικό όργανο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrocauterisation].
ηλεκτροκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η χρήση ηλεκτρικής ενέργειας σε ποικίλες εφαρμογές κινήσεως (κυρ. γεωργικών, βιομηχανικών ή και οικιακών εργαλείων, μηχανών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromotion (νόθο σύνθ.)].
ηλεκτροκινητήρας (ο) [1895] ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχανή που χρησιμοποιείται για τη μετατροπή τής ηλεκτρικής ενέργειας σε μηχανική, που αποδίδει μηχανικό έργο καταναλώνοντας ηλεκτρικό ρεύμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. électromoteur (νόθο σύνθ.)].
ηλεκτροκινητική (η) [1861] ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τον ηλεκτρισμό ως προς την κίνηση ηλεκτρικών φορτίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrocinétique].
ηλεκτροκίνητος, -η, -ο [1886] αυτός που κινείται με ηλεκτρική ενέργεια: ~ *όχημα / σιδηρόδρομος / λεωφορείο* (τρόλεϊ).
ηλεκτροκόλληση (η) → ηλεκτροσυγκόλληση
ηλεκτρολογία (η) [1805] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της τη μελέτη και την πρακτική αξιοποίηση των αρχών που διέπουν τα ηλεκτρικά φαινόμενα, κυρ. με την πρακτική εφαρμογή τού ηλεκτρισμού. **ηλεκτρολογικός**, -ή, -ό, **ηλεκτρολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrologie].
ηλεκτρολόγος (ο/η) [1886] **1.** ο φυσικός επιστήμονας που έχει εξειδικευθεί στην αξιοποίηση των πρακτικών εφαρμογών τού ηλεκτρισμού: ~ *μηχανικός / μηχανολόγος* **2.** (καθημ.) αυτός που, συχνά εμπειρικά, ασχολείται με τις επισκευές, κατασκευές ή τοποθετήσεις ηλεκτρικών συσκευών ή εγκαταστάσεων, ο ηλεκτροτεχνίτης: *κάθε λίγο και λιγάκι φωνάζουν τον ~ για επισκευές* **3.** (λαϊκ.-καταχρ.) ο καταμετρητής τής κατανάλωσης ηλεκτρικού ρεύματος: *ήρθε ο ~ να μετρήσει το ρεύμα* (δηλ. ο καταμετρητής).
ηλεκτρόλυση (η) [1884] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση ηλεκτρολύτη κατά τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος διά μέσου διαλύματός του. — **ηλεκτρολύω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrolyse].
ηλεκτρολύτης (ο) [1890] {ηλεκτρολυτών} ΧΗΜ. κάθε ουσία που διίσταται σε ιόντα, όταν διαλύεται σε κατάλληλο μέσο ή λειώνει, επιτρέποντας να περάσει μέσα από τη μάζα της ηλεκτρικό ρεύμα: *τα οξέα και οι βάσεις είναι από τους πιο γνωστούς ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrolyte].
ηλεκτρολυτικός, -ή, -ό [1866] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτρόλυση: ~ *διάσπαση / καθαρισμός / στίλβωση* **2.** (α) ***ηλεκτρολυτική συσκευή*** κάθε συσκευή που χρησιμοποιείται για την πραγματοποίηση ηλεκτρόλυσης (β) ***ηλεκτρολυτική κυψελίδα*** το δοχείο όπου τοποθετείται το διάλυμα ή το τήγμα τού ηλεκτρολύτη κατά την ηλεκτρόλυση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrolytique].
ηλεκτρομαγνήτης (ο) [1858] {ηλεκτρομαγνητών} ΦΥΣ. η διάταξη που αποτελείται από έναν πυρήνα από μαλακό σίδηρο, ο οποίος μαγνητίζεται από το ηλεκτρικό ρεύμα τού πηνίου που τον περιβάλλει.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnet].
ηλεκτρομαγνητικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται με τον ηλεκτρομαγνητισμό ή τον ηλεκτρομαγνήτη: ~ *ακτινοβολία / κύμα / αλληλεπίδραση / επαγωγή / σύζευξη / ταλάντωση / πεδίο / σύνδεσμος / σύστημα / φάσμα / φαινόμενο / κλειδαριά.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnetic].
ηλεκτρομαγνητισμός (ο) [1861] **1.** το σύνολο των φαινομένων που συνδέονται με τα ηλεκτρικά και μαγνητικά πεδία, καθώς και με τις αλληλεπιδράσεις τους ή τις επιδράσεις αυτών των πεδίων στα ηλεκτρικά φορτία και ρεύματα **2.** (στο μάθημα τής φυσικής) το αντίστοιχο (διδακτικό) κεφάλαιο τού ηλεκτρισμού, που περιγράφει, μελετά αυτά τα φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromagnetism].
ηλεκτρομεταλλουργία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος τής παραγωγής και τής επεξεργασίας των μετάλλων μέσω τού ηλεκτρισμού (κυρ. βάσει τής αξιοποίησης των ηλεκτρολυτικών και θερμικών ιδιοτήτων του), καθώς και η τεχνική εφαρμογή ή εκμετάλλευση αυτών των ιδιοτήτων. — **ηλεκτρομεταλλουργικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrométallurgie].
ηλεκτρομετρία (η) [1895] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το σύνολο των μεθόδων μέτρησης ηλεκτρικών μεγεθών μέσω ηλεκτρομέτρου. — **ηλεκτρομετρικός**, -ή, -ό [1895], **ηλεκτρομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrométrie].
ηλεκτρόμετρο (το) [1812] {ηλεκτρομέτρ-ου | -ων} ΦΥΣ. όργανο μέτρησης ηλεκτρικού φορτίου και ειδικότ. η ηλεκτροστατική συσκευή που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση εξαιρετικά χαμηλών ηλεκτρικών τάσεων ή ηλεκτρικών φορτίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électromètre].
ηλεκτρομηχανή (η) [1889] κάθε μηχανή που καταναλώνει ή παράγει ηλεκτρισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électromachine].
ηλεκτρομηχανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με μηχανική διάταξη, τής οποίας ο χειρισμός και ο έλεγχος λειτουργίας επιτυγχάνεται με ηλεκτρικά μέσα, όργανα: ~ *επιλογέας* ‖ ~ *διατάξεις χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο τής σηματοδότησης στους σιδηροδρομικούς σταθμούς* **2.** ***ηλεκτρομηχανική*** (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη μηχανικών διατάξεων, αξιοποιώντας πρακτικά με εφαρμογές τα πορίσματα αυτής τής μελέτης **3.** ***ηλεκτρομηχανικός*** (ο/η) επιστήμονας που ειδικεύεται στον κλάδο αυτό, ο μηχανικός ηλεκτρολόγος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromechanical].
ηλεκτρομυογράφημα (το) {ηλεκτρομυογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η γραφική παράσταση τής ηλεκτρικής δραστηριότητας των μυϊκών ινών, η οποία παράγεται από τους μυς, όταν λειτουργούν (κινούνται, συστέλλονται κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromyogram].
ηλεκτρομυογραφία (η) {ηλεκτρομυογραφιών} ΙΑΤΡ. η καταγραφή τής ηλεκτρικής δραστηριότητας των μυϊκών ιστών μέσω ηλεκτροδίων με τη μορφή καμπύλης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electromyography].

ηλεκτρονική (η) ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την ανάπτυξη και την εφαρμογή συσκευών και συστημάτων που απαιτούν τη ροή ηλεκτρονίων σε κενό, σε αεριώδες μέσο και σε ημιαγωγούς. Επίσης (καθημ.) **ηλεκτρονικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electronics].

ηλεκτρονικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τα ηλεκτρόνια ή με κάθε ηλεκτρόνιο ξεχωριστά: ~ *ρεύμα* / *τροχιά* / *δέσμη* (β) ΗΛΕΚΤΡ. ***ηλεκτρονικό νέφος*** βλ. λ. *νέφος* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτρονική ή τις συσκευές, τα συστήματα ή τα κυκλώματα, που κατασκευάζονται μέσω τής ηλεκτρονικής: ~ *λυχνία* / *κύκλωμα* / *φακός* / *φωτογραφία* / *παρακολούθηση* / *πόλεμος* / *πυροβόλο όπλο* / *φίλτρο* || *ο αυτοματοποιημένος και ~ κόσμος των σύγχρονων κινηματογραφικών ταινιών τύπου «Σταρ Τρεκ»* (β) ***ηλεκτρονικά παιχνίδια*** προγράμματα παιχνιδιών που χρησιμοποιούν ηχητικά μηνύματα και κινούμενες οπτικές παραστάσεις, για να αποδώσουν την εξέλιξη εικονικής πραγματικότητας, που διαμορφώνει ο παίκτης με βάση τις επιλογές του και τους κανόνες τού παιχνιδιού και που κυκλοφορούν με τη μορφή δισκετών, κασετών ή ψηφιακών δίσκων· (συνεκδ.) οι μικρές ατομικές ή μεγάλες επαγγελματικές συσκευές με οθόνη για τη λειτουργία τέτοιων προγραμμάτων (γ) ***ηλεκτρονικός υπολογιστής*** (Η/Υ) η ηλεκτρονική συσκευή, με την οποία χειρίζεται και επεξεργάζεται κανείς πληροφορίες και δεδομένα με υψηλή ταχύτητα και ακρίβεια, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα κάθε φορά προγράμματα, και η οποία συνδέεται με άλλες συσκευές (λ.χ. οθόνη, εκτυπωτή) για την εισαγωγή, αποθήκευση, ανάκληση και απεικόνιση δεδομένων: *συμβατός* / *μη συμβατός* / *προσωπικός (P.C.)* / *κεντρικός* / *φορητός* ~ ΣΥΝ. κομπιούτερ (δ) ***ηλεκτρονική δημοσιογραφία*** τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα ενημέρωσης, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την έντυπη δημοσιογραφία (ε) ***ηλεκτρονική εφημερίδα*** βλ. λ. *εφημερίδα* (στ) ***αντίμετρα ηλεκτρονικά*** βλ. λ. *αντίμετρο* (ζ) ***ηλεκτρονικό ταχυδρομείο / αλληλογραφία*** (electronic mail ή e-mail) ανταλλαγή μηνυμάτων μεταξύ ανθρώπων, με τη βοήθεια Η/Υ, που διασυνδέονται μέσω δικτύου (η) ***ηλεκτρονικό εμπόριο*** (electronic commerce ή e-commerce) το εμπόριο που διεξάγεται μέσω Διαδικτύου (θ) ***ηλεκτρονικό κατάστημα*** (electronic shop ή e-shop) το εμπορικό κατάστημα που λειτουργεί μόνο ή/και στο διαδίκτυο (ι) ΠΛΗΡΟΦ.-ΟΙΚΟΝ. ***ηλεκτρονικές τραπεζικές συναλλαγές*** (electronic banking ή e-banking) η πραγματοποίηση τραπεζικών συναλλαγών μέσω τού Διαδικτύου **3.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τους υπολογιστές, αυτός που ελέγχεται από υπολογιστές: ~ *επεξεργασία πληροφοριών* **4.** (α) (για μουσικά όργανα) αυτό που χρησιμοποιεί ηλεκτρικά ή ηλεκτρονικά μέσα για την παραγωγή ή την αλλοίωση τού ήχου, όπως η ηλεκτρική κιθάρα, το ηλεκτρικό βιολί κ.λπ. (β) ***ηλεκτρονική μουσική*** το σύγχρονο είδος μουσικής, στο οποίο ο συνθέτης αξιοποιεί ηλεκτρονικά μέσα, ακόμα και υπολογιστές, για τη σύνθεση και την εκτέλεση μουσικών θεμάτων: *συγκρότημα* / *συναυλία* ~ *μουσικής* **5. ηλεκτρονική** (η) βλ.λ. **6. ηλεκτρονικός** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην ηλεκτρονική **7. ηλεκτρονικά** (τα) (α) τα ηλεκτρονικά παιχνίδια (βλ. παραπάνω) (β) (συνεκδ.) το κατάστημα στο οποίο μπορεί να παίξει κανείς με τα παραπάνω παιχνίδια· εντευκτήριο: *πού τον χάνεις, πού τον βρίσκεις, όλο στα ~ πηγαίνει!* (γ) η επιστήμη τής ηλεκτρονικής και όσα έχουν σχέση με τις εφαρμογές της: *ασχολείται με τα ~* || *στο κατάστημά του θα βρεις ό,τι έχει σχέση με ~.* — **ηλεκτρονικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electronic].

ηλεκτρόνιο (το) {ηλεκτρονί-ου | -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. **1.** το στοιχειώδες σωματίδιο που έχει αρνητικό φορτίο και κινείται σε τροχιές γύρω από τον πυρήνα τού ατόμου: *ο αριθμός των ηλεκτρονίων είναι ίσος με τον αριθμό των πρωτονίων τού πυρήνα* **2. *ηλεκτρόνιο σθένους*** το παραπάνω στοιχειώδες σωματίδιο, που βρίσκεται στην εξώτατη στιβάδα τού ατόμου και μετέχει στη δημιουργία χημικών δεσμών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electron].

ηλεκτρονόμος (ο) [1861] η ηλεκτρική συσκευή στην οποία ένας διακόπτης που δέχεται ασθενές ηλεκτρικό ρεύμα ενεργοποιεί ηλεκτρομαγνήτη, ο οποίος ανοιγοκλείνει το κύκλωμα με ισχυρό ηλεκτρικό ρεύμα, επιτρέποντας τον ασφαλή ηλεκτρικό έλεγχο ΣΥΝ. ρελέ(ς).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. relais].

ηλεκτροοπτική (η) → ηλεκτροπτική

ηλεκτροπαραγωγή (η) η παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος, η δημιουργία ηλεκτρισμού. — **ηλεκτροπαραγωγός,** -ός, -ό [1895], **ηλεκτροπαραγωγικός,** -ή, -ό [1895].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. electrical production].

ηλεκτροπληξία (η) {ηλεκτροπληξιών} το έντονο φυσικό αποτέλεσμα, ο σφοδρός κλονισμός τον οποίο επιφέρει η διέλευση ισχυρού ηλεκτρικού ρεύματος από ζωντανό οργανισμό, που μπορεί να επιφέρει και θανατηφόρα αποτελέσματα: *οι θάνατοι από ~ οφείλονται συχνά στην απρόσεκτη χρήση οικιακών ηλεκτρικών εγκαταστάσεων* || *Προσοχή! Κίνδυνος ηλεκτροπληξίας!*
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο-* + *-πληξία* < *πλήττω*, απόδ. τού γαλλ. électrochoc].

ηλεκτροπόντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ηλεκτρικό εργαλείο συγκόλλησης μεταλλικών αντικειμένων (π.χ. ελασμάτων).

ηλεκτροπτική κ. **ηλεκτροοπτική** (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τη σχέση φωτεινότητας και ηλεκτρισμού και ειδικότ. τις επιδράσεις ηλεκτρικών πεδίων σε συγκεκριμένα διαφανή υλικά ως προς τον τρόπο απορρόφησης, εκπομπής ή διάδοσης τού φωτός μέσα από τη μάζα τους. — **ηλεκτροπτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électro-optique].

ηλεκτροσκόπιο (το) [1861] {ηλεκτροσκοπί-ου | -ων} η συσκευή ανίχνευσης τής παρουσίας και προσδιορισμού των ενδείξεων ηλεκτρικού φορτίου με βάση την ηλεκτροστατική έλξη και απώθηση δύο λεπτών μεταλλικών φύλλων (συνήθως χρυσού ή αλουμινίου), που απολήγουν στο εσωτερικό γυάλινου μονωμένου δοχείου. — **ηλεκτροσκοπικός,** -ή, -ό [1884].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électroscope].

ηλεκτροσόκ (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. η ηλεκτροσπασμοθεραπεία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. electroshock (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροσπασμοθεραπεία (η) ΨΥΧΙΑΤΡ. η πρόκληση σπασμών με ηλεκτρικό ρεύμα για θεραπεία ψυχικών παθήσεων ΣΥΝ. ηλεκτροσόκ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. electroconvulsive therapy].

ηλεκτροστατική (η) ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά ηλεκτρικά φαινόμενα ισορροπίας, δηλ. ακινησίας ηλεκτρισμένων σωμάτων ΣΥΝ. στατικός ηλεκτρισμός. — **ηλεκτροστατικός,** -ή, -ό [1896].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrostatique].

ηλεκτροσυγκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μετάλλων με τη χρήση ειδικής ηλεκτρικής συσκευής (βλ. λ. *συγκόλληση*). Επίσης **ηλεκτροκόλληση.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. electric welding].

ηλεκτροτεχνία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός και τεχνολογικός κλάδος που μελετά τις τεχνικές εφαρμογές τού ηλεκτρισμού και τα προβλήματα που σχετίζονται με την εφαρμογή του σε κατασκευές και εγκαταστάσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrotechnie].

ηλεκτροτεχνίτης (ο) [1887] {ηλεκτροτεχνιτών} ο τεχνίτης που έχει ειδικευθεί στην εγκατάσταση, τη συντήρηση και την επιδιόρθωση ηλεκτρικών συσκευών και καλωδιώσεων.

ηλεκτροφόρος, -α/-ος, -ο [1799] **1.** αυτός που λειτουργεί ως αγωγός ηλεκτρισμού, που διαρρέεται από ηλεκτρικό ρεύμα: ~ *καλώδιο* / *σύρμα* / *γραμμές τού σιδηροδρόμου* **2.** αυτός που παράγει ηλεκτρισμό: ~ *μηχανή.*
[ΕΤΥΜ. < *ηλεκτρο-* + *-φόρος* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. electrophore].

ηλεκτροφυσιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. τομέας τής φυσιολογίας που ασχολείται με την εξέταση τής (βιο)ηλεκτρικής δραστηριότητας τού νευρικού και μυϊκού ιστού και γενικότ. κάθε ζωντανού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrophysiologie].

ηλεκτρόφωνο (το) [1896] {ηλεκτροφών-ου | -ων} συσκευή ή σύστημα αναπαραγωγής ήχου που έχει εγγραφεί σε δίσκους και το οποίο περιλαμβάνει συσκευή περιστροφής τού δίσκου ή ανάγνωσής του, ενισχυτή και μεγάφωνα ενσωματωμένα ή αποσπώμενα από τη συσκευή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrophone].

ηλεκτροφωταύγεια (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το φαινόμενο τής παραγωγής φωτός χωρίς παράλληλη παραγωγή θερμότητας: *καθαρή* / *ενδογενής* ~ || *κύτταρο ηλεκτροφωταύγειας.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. electroluminescence (νόθο σύνθ.)].

ηλεκτροφωτίζω ρ. μετβ. [1892] {ηλεκτροφώτισ-α, -τηκα, -μένος} φωτίζω εγκαθιστώντας δίκτυο παροχής ηλεκτρικού ρεύματος: *ζήτησαν να ηλεκτροφωτιστούν τα στενά κοντά στο σχολείο για μεγαλύτερη ασφάλεια των παιδιών* ΣΥΝ. ηλεκτροδοτώ. — **ηλεκτροφώτιση** (η) κ. **ηλεκτροφωτισμός** (ο) [1891].

ηλεκτροφώτιστος, -η, -ο [1890] αυτός που φωτίζεται με ηλεκτρικό, που έχει ηλεκτροφωτιστεί: ~ *χωριό* / *δρόμος* / *πάρκο* / *περιοχή.*

ηλεκτροχειρουργική (η) {χωρ. πληθ.} η χρησιμοποίηση των ιδιοτήτων τού ηλεκτρικού ρεύματος στη χειρουργική.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochirurgie].

ηλεκτροχημεία (η) [1858] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο κλάδος που μελετά τις χημικές αντιδράσεις που προκαλεί ο ηλεκτρισμός ή την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος κατά τις διάφορες χημικές αντιδράσεις, καθώς και γενικότερα την επίδραση τού ηλεκτρισμού στα χημικά φαινόμενα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochimie].

ηλεκτροχημικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την ηλεκτροχημεία: ~ *μελέτη* / *αντίδραση* / *ισορροπία* **2. ηλεκτροχημικός** (ο/η) επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στην ηλεκτροχημεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. électrochimique].

ήλθα ρ. → έρχομαι

Ηλιαία (η) ΙΣΤ. το ανώτατο λαϊκό δικαστήριο στην αρχαία Αθήνα, το οποίο ιδρύθηκε από τον Σόλωνα τον 6ο αι. π.Χ., έφτασε στην ύψιστη ισχύ τής δικαιοδοσίας του κατά τον 5ο αι. π.Χ.· το αποτελούσαν 6.000 πολίτες-δικαστές (ηλιαστές), οι οποίοι εκλέγονταν με κλήρο, και συνεδρίαζε κατά τμήματα (των 500 μελών).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡλιαία* (το ἡ- πιθ. από παρετυμολογία προς το *ἥλιος*) < θ. *ἡλι-* < *ἀλής* «συγκεντρωμένος, συναθροισμένος» **ἀ-Ϝλ-νής* < ἀ- αθροιστ. + θ. **Ϝελ-* (βλ. λ. *ἀπειλῶ*)].

ηλιακός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον Ήλιο (ενν. ως αστέρα): ~ *μάζα* / *ατμόσφαιρα* / *έκλειψη* / *ακτίνα* / *φως* / *ακτινοβολία* / *έκλαμψη* (η σύντομη και αιφνίδια αύξηση τής λαμπρότητας τού Ηλίου, που συνοδεύει την έκρηξη ακτινοβολίας από κηλίδα) / *ενέργεια* (που εκπέμπεται από τον Ήλιο ως ακτινοβολία) / *λατρεία* / *θεότητα* / *σύμβολο* (β) ***ηλιακό σύστημα*** ο Ήλιος μαζί με όλους τους πλανήτες και τα άλλα σώματα που περιστρέφονται γύρω από αυτόν (γ) ***ηλιακό ημερολόγιο*** το σύστημα χρονολόγησης που στηρίζεται στον χρόνο μιας πλήρους περιφοράς τής Γης γύρω από τον Ήλιο, δηλ. στις 365 ημέρες, καθώς και στη διάκριση των τεσσάρων εποχών (δ) ***ηλιακές κηλίδες*** τα συγκριτικώς σκοτεινά τμήματα που εμφανίζονται περιοδικά στην επιφάνεια τού Ηλίου επηρεάζοντας τον μαγνητισμό τής Γης και προκαλώντας άλλα φαινόμενα στη γήινη επιφάνεια **2.** (α) αυτός που λειτουργεί με βάση την ενέργεια που εκπέμπει ο Ήλιος, που εξαρτάται από την αξιοποίησή της, την εκμετάλλευση τού Ηλίου ως πηγής φωτός ή θερμότητας: ~ *ενεργειακός σταθμός* (β)

ηλιακός συσσωρευτής / συλλέκτης βλ. λ. *συλλέκτης* (γ) ***ηλιακός (θερμοσίφωνας)*** συσκευή που αξιοποιεί την ενέργεια τού Ηλίου για τη θέρμανση νερού, προορισμένου κυρ. για οικιακή χρήση ή για εξυπηρέτηση μεγάλων κτηριακών εγκαταστάσεων (βιομηχανικών, ξενοδοχειακών μονάδων κ.λπ.): *ο ~ βοηθεί στην εξοικονόμηση χρημάτων και ηλεκτρικής ενέργειας* (δ) ***ηλιακό ρολόι*** όργανο με το οποίο προσδιορίζεται η ώρα τής ημέρας ανάλογα με τη μετατόπιση τής σκιάς ενός γνώμονα πάνω στον ειδικά διαβαθμισμένο επίπεδο δίσκο ή σε ανάλογη επιφάνεια πάνω στην οποία είναι στερεωμένος κατά τη μετακίνηση τού Ηλίου από την ανατολή ώς τη δύση (ε) ***ηλιακό πάρκο*** χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος **3.** αυτός που οφείλεται στην επίδραση τού Ηλίου στους ζωντανούς οργανισμούς: *~ ερύθημα* • **4.** ΑΝΑΤ. ***ηλιακό πλέγμα*** το πλέγμα των νεύρων που βρίσκεται στο ανώτερο τμήμα τής κοιλίας, μεταξύ στομαχιού και σπονδυλικής στήλης. — **ηλιακ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός*.

ηλίανθος (ο) {ηλιάνθ-ου | -ων, -ους} πολυετές ή μονοετές ποώδες φυτό των εύκρατων χωρών, με κεφαλές σαν μεγάλες κίτρινες μαργαρίτες, που ακολουθούν τον ήλιο κατά τη διάρκεια τής ημέρας· καλλιεργείται για καλλωπιστικούς λόγους, αλλά και για τους εδώδιμους καρπούς του (ηλιόσπορους), από τους οποίους παράγεται και λάδι (ηλιέλαιο) ΣΥΝ. ήλιος.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. helianthus < λατ. helianthes < μτγν. *ἡλιανθές* < *ἡλι(ο)-* + *-ανθές* < *ἄνθος*].

Ηλίας (ο) **1.** προφήτης τής Π.Δ., αυστηρή και ασκητική μορφή, που κήρυξε με ζήλο τον λόγο τού Θεού **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Eliyāhu «θεός μου (είναι) ο Γιαχ»].

ηλίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η ξαφνική και μερικές φορές θανατηφόρος υπεραιμία τού εγκεφάλου, που προκαλείται από υπερβολική έκθεση στις ηλιακές ακτίνες· χαρακτηρίζεται από πλήρη σωματική εξάντληση με ή χωρίς πυρετό, πονοκέφαλο, ιλίγγους, εμετούς, σπασμούς ή και κώμα ΣΥΝ. ηλιοπληξία.

ηλιαστήριο (το) [μτγν.] {ηλιαστηρί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος νοσοκομείου και γενικότ. θεραπευτηρίου. κυρ. σανατορίων. ο οποίος διατίθεται σε ασθενείς που έχουν ανάγκη ηλιοθεραπείας. συστηματικής έκθεσης στο ηλιακό φως (για θεραπευτικούς λόγους ή ως συμπλήρωση εφαρμοζόμενης θεραπείας).

ηλιαστής (ο) [αρχ.] (στην αρχαία Αθήνα) μέλος τού δικαστηρίου τής Ηλιαίας.

ηλιαχτίδα (η) (λογοτ.-καθημ.) η ακτίνα ηλιακού φωτός: *οι πρώτες ~ τής ανατολής τρύπωναν δειλά στο σκοτεινό δωμάτιο* ΣΥΝ. ακτίνα.

ηλιέλαιο (το) {ηλιελαί-ου | -ων} το φυτικό, εδώδιμο λάδι που παράγεται από τους καρπούς τού ηλιάνθου, τους ηλιόσπορους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sunflower oil].

ηλίθιος, -α, -ο (μειωτ.) **1.** (α) (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μειωμένη διανοητική ικανότητα (β) (για πράξεις, σκέψεις, καταστάσεις κ.λπ.) αυτός που φανερώνει έλλειψη εξυπνάδας, πνευματικής ζωντάνιας: *με κοίταζε μ' ένα ~ βλέμμα, λες και του μιλούσα σε άλλη γλώσσα!* ΣΥΝ. ανόητος. κουτός, χαζός· (μόνο για πρόσ.) βλάκας, κρετίνος, (λόγ.) ευήθης, μωρός ΑΝΤ. έξυπνος **2.** αυτός που δεν στηρίζεται στη λογική, που χαρακτηρίζεται από λογική ανεπάρκεια ή ασυνέχεια: *τέτοιους ~ συλλογισμούς μόνο από αυτόν μπορούσες ν' ακούσεις* || *ένα ολότελα ~ συμπέρασμα* ΑΝΤ. λογικός, διεισδυτικός. βαθυστόχαστος **3.** αυτός που δεν ταιριάζει στις περιστάσεις. άκαιρος, ακατάλληλος: *ήταν μια ~ ενέργεια που έβλαψε και τον ίδιο και τους ομοϊδεάτες του* || *είχε κάτι ~ παπούτσια / ρούχα* || *τέτοιες ~ χειρονομίες εξάπτουν κάθε τόσο τα πνεύματα* ΑΝΤ. κατάλληλος. — **ηλίθια / ηλιθίως** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *ἤλιθα* < **ἠλι-θος* < *ἠλεός* «ανόητος, μωρός». αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τα ρ. *ἠλάσκω, ἀλάομαι* «περιφέρομαι. περιπλανώμαι»].

ηλιθιότητα (η) [αρχ.] {ηλιθιοτήτων} **1.** η πνευματική υστέρηση, η μειωμένη αντιληπτική και αναλυτική ικανότητα, η χαμηλή διανοητική ανάπτυξη (κάποιου) ΣΥΝ. βλακεία, ανοησία, κρετινισμός, μωρία ΑΝΤ. εξυπνάδα, πνευματικότητα, ευφυΐα, οξύνοια **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε άκαιρη, αστόχαστη πράξη: *τέτοιες ~ έχουν δυσφημήσει τον αθλητισμό* **3.** (συνηθ. στον πληθ.) κάθε πράξη ή λόγος που στερείται νοήματος, που δεν συμφωνεί με τη λογική: *άρχισε να λέει πάλι ηλιθιότητες* ΣΥΝ. χαζομάρα. κουταμάρα, μπούρδα, αερολογία, παλαβομάρα, ασυναρτησία ΑΝΤ. εξυπνάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

ηλιθιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ηλιθιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που ταιριάζει σε ηλίθιο. που εκφράζει ηλιθιότητα: *~ έκφραση / χαμόγελο / σχόλιο* ΣΥΝ. ηλίθιος ΑΝΤ. πνευματώδης. έξυπνος. — **ηλιθιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ηλικία (η) {ηλικιών} **1.** η χρονική διάρκεια κατά την οποία (κάποιος/κάτι) έχει υπάρξει. η καταμετρημένη με έτη διάρκεια ζωής (προκειμένου για έμβια όντα. κυρ. ανθρώπους) ή ύπαρξης (προκειμένου για άψυχα πράγματα και αφηρημένες έννοιες): *η δημοκρατία έχει ~ 2.400 χρόνων* || *έχουν την ίδια ~. αφού γεννήθηκαν την ίδια χρονιά* || *τι ~ έχει;* || *ξενιτεύτηκε σε ~ δεκαεπτά ετών* || *στην ~ των τριάντα πρέπει πια να έχει ωριμάσει* ΦΡ. (α) ***(πάνω) στο άνθος τής ηλικίας (κάποιου)*** βλ. λ. *άνθος* (β) ***μέση ηλικία*** (i) τα χρόνια στη ζωή κάποιου, κατά τα οποία θεωρείται μεσήλικας (ii) ο μέσος όρος ηλικίας ενός συνόλου (γ) ***τρίτη ηλικία*** (i) τα χρόνια στη ζωή κάποιου, κατά τα οποία θεωρείται ηλικιωμένος, γέρος: *στο κατώφλι τής ~ κάνει τον απολογισμό του* || *μπήκε στην ~* (ii) (περιληπτ.) το σύνολο των ηλικιωμένων μελών μιας κοινωνίας, οι ηλικιωμένοι: *τα αιτήματα τής ~* || *μεγαλύτερες παροχές στην ~!* (δ) (ευφημ.) ***μεγάλης / προχωρημένης ηλικίας*** για ηλικιωμένο άνθρωπο (ε) (αρχαιοπρ.) ***προβεβηκ-ώς / -υία τη ηλικία*** βλ. λ. *προβεβηκώς* (στ) (ευφημ.) ***(μιας) κάποιας ηλικίας*** για πρόσωπο που δεν θεωρείται πια νέο. που έχει υπερβεί το στάδιο τής νεότητας (ζ) ***μικρής / νεαρής ηλικίας*** για νεαρό άτομο: *δύο άτομα νεαρής ηλικίας κρατούνται ως ύποπτοι για τη ληστεία στην τράπεζα* (η) ***χωρίς ηλικία*** για πρόσωπα που διατηρούν τη ζωντάνια και την ενεργητικότητά τους παρότι έχουν μεγαλώσει ηλικιακά αρκετά: *ένας καλλιτέχνης ~* (θ) ***με την ηλικία*** με την πάροδο τού χρόνου. όσο μεγαλώνει κανείς: *είναι βέβαια ατίθασος, αλλά ~ θα διορθωθεί!* **2.** καθεμιά από τις περιόδους ή τα στάδια τής ανθρώπινης ζωής: *νεανική / παιδική / βρεφική / νηπιακή / εφηβική / ώριμη / μετεφηβική / γεροντική / προχωρημένη / πρώιμη / τρυφερή ~* **3.** το χρονικό σημείο, η περίοδος τής ζωής κατά την οποία θεωρείται κανείς κατάλληλος ή ικανός για (κάτι): *δεν έχει ακόμα την ~ για να βγάλει δίπλωμα οδήγησης* || *~ στράτευσης / συνταξιοδότησης* || *βρίσκεται στην ~ τής αμφισβήτησης*· ΦΡ. (α) ***(είμαι) σε ηλικία γάμου*** είμαι έτοιμος να επιλέξω τον / τη σύντροφό μου και να αναλάβω τις ευθύνες τού έγγαμου βίου (β) ***όριο ηλικίας*** η ηλικία η οποία καθορίζεται ως όριο που σύμφωνα με τον νόμο επιτρέπει τη συνταξιοδότηση εργαζομένου ύστερα από τη συμπλήρωση καθορισμένου αριθμού ετών εργασίας: *έχει συμπληρώσει τα εργάσιμα χρόνια. αλλά δεν τον πιάνει το ~, για να βγει στη σύνταξη* **4.** (συνεκδ.) το σύνολο ατόμων που θεωρούνται συνομήλικοι και οι αντίστοιχες κατηγορίες ως υποδιαιρέσεις ενός κοινωνικού συνόλου: *το μήνυμα τής πολιτικής μας απευθύνεται σε όλες τις ~* || *μόδα για τις νεαρές ~* **5.** ΓΕΩΛ. το χρονικό διάστημα κατά το οποίο υπήρξε απόθεση συγκεκριμένων πετρωμάτων και μπορεί να περιλαμβάνει έναν ή περισσότερους γεωλογικούς χρόνους **6.** ΣΤΡΑΤ. η κλάση (βλ.λ.). — **ηλικιακός,** -ή, -ό, **ηλικιακά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡλικία* < *ἧλιξ* «συνομήλικος» < **σFᾶλικ-ς* < I.E. *swe- «ιδιαίτερος, κατάλληλος (για ένα πρόσωπο)». από όπου προέρχονται οι αντωνυμίες *ὅς – ἥ – ὅ, ἕκαστος* (βλ.λ.) κ.ά. Ο μορφολογικός σχηματισμός *sw-āli-k(o) (αρχ. *ἡλίκος*) απαντά επίσης στα λατ. tālis «τέτοιος» (> γαλλ. tel). quālis «οποίος» (> ισπ. cual), αρχ. σλαβ. jeliků «πόσος», toliků «τόσος» κ.ά. Ομόρρ. *πηλίκο(ν)* (βλ.λ.). Η φρ. *στο άνθος τής ηλικίας* αποδίδει το γαλλ. dans la fleur de l'âge].

ηλικιωμένος, -η, -ο (για πρόσ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στη γεροντική ηλικία. που είναι προχωρημένης ηλικίας: *~ πολιτικός / κυρία / ζευγάρι* ΣΥΝ. γέρος, γηραιός ΑΝΤ. νέος **2.** ***ηλικιωμένος*** (ο), ***ηλικιωμένη*** (η) πρόσωπο μεγάλης ηλικίας: *μιλούσε με έναν ~* || *δύο ~ μπήκαν στο ταξί.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. âgé].

ήλιο (το) → ήλιον

ηλιο- κ. **ηλιό-** κ. **ηλι-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι το β' συνθετικό σχετίζεται με τον ήλιο: *ηλιο-θεραπεία, ηλιο-πληξία, ηλιο-συσσωρευτής, ηλιο-βασίλεμα, ηλι-αχτίδα. ηλιό-σκονη, ηλιό-λουστος. ηλιο-γέννητος, ηλιο-στολισμένος. ηλιο-φώτιστος, ηλιό-χρυσος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από τη λ. *ἥλιος* (βλ.λ.) και σχηματίζει πλήθος ελληνογενών ξέν. όρων, πβ. αγγλ. helio-graphy, γαλλ. hélio-thérapie κ.τ.λ.].

ηλιοβασίλεμα (το) [μεσν.] {ηλιοβασιλέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το οπτικό φαινόμενο τής δύσης τού ηλίου: *το πορφυρό χρώμα τού ~* || *το ~ τής Οίας στη Σαντορίνη θεωρείται το ωραιότερο στο Αιγαίο* ΣΥΝ. ηλιόγερμα. βασίλεμα ΑΝΤ. ανατολή **2.** (συνεκδ.) η ώρα τής ημέρας κατά την οποία δύει ο ήλιος: *προς το ~ φάνηκαν δύο πλοία στον ορίζοντα* || *συναντήθηκαν το ~* (βλ. κ. λ. *βασιλεύω*).

ηλιοβολία κ. (λαϊκ.) **λιοβολιά** (η) {ηλιοβολιών} η ακτινοβολία φωτός από τον ήλιο. Επίσης **ηλιοβολή** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἡλιοβολία* < *ἡλιο-* + *-βολία* < *βάλλω* (πβ. κ. *βολή*)].

ηλιογέννητος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) αυτός που έχει την ωραιότητα και τη λαμπρότητα που ταιριάζει στον ήλιο: *~ κόρη.*

ηλιογραφία (η) [1799] {ηλιογραφιών} η ηλιοτυπία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. héliographie].

ηλιογράφος (ο) ΑΣΤΡΟΝ. όργανο για τη μέτρηση τής ηλιοφάνειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliographe].

Ηλιόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** *ο Εμεσηνός*· αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (3ος αι. μ.Χ.) και συγγραφέας τού εκτενέστερου αρχαίου μυθιστορήματος *Σύνταγμα των περί Θεαγένη και Χαρίκλειαν Αιθιοπικών* (γνωστού ως *Αιθιοπικά*) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *ἥλιος* + *-δωρος* < *δῶρον*].

ηλιοθεραπεία (η) [1896] {ηλιοθεραπειών} **1.** η σκόπιμη έκθεση τού σώματος απευθείας στις ηλιακές ακτίνες, ώστε να αποκτήσει πιο σκούρο χρώμα η επιδερμίδα: *η πολύωρη ~ είναι επικίνδυνη χωρίς τη χρήση αντηλιακών* **2.** ΙΑΤΡ. η θεραπεία πάθησης, ασθένειας (λ.χ. τής φυματίωσης) μέσω τής έκθεσης στις ηλιακές ακτίνες ΣΥΝ. ηλιόλουτρο. — **ηλιοθεραπευτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliothérapie].

ηλιοκαμένος, -η, -ο αυτός που έχει αποκτήσει σκούρο ή ρόδινο χρώμα δέρματος λόγω τής έκθεσής του στις ακτίνες τού ηλίου: *~ πρόσωπο / μπράτσο.*

ηλιοκεντρικός, -ή, -ό [1874] **1.** αυτός που υπολογίζεται με βάση το κέντρο τού Ηλίου: *το μήκος και το πλάτος των πλανητών υπολογίζεται με βάση τις ~ συντεταγμένες* **2.** αυτός που θέτει τον Ήλιο ως κέντρο του, κατ' αντιδιαστολή προς τον γεωκεντρικό: *~ θεωρία / σύστημα / θρησκεία / ποίηση.* — **ηλιοκεντρικά** επίρρ., **ηλιοκεντρισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliocentrique].

ηλιολατρία (η) [1885] {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η απόδοση θεϊκών ιδιοτήτων στον ήλιο και γενικότ. σε κάθε του απεικόνιση· η θρησκευτική λατρεία τού ήλιου ως χορηγού φωτός και ζωής: *η ~ αποτέλεσε κοινό χαρακτηριστικό πολλών αρχαίων πολιτισμών.* — **ηλιολάτρης** (ο) [μτγν.], **ηλιολάτρισσα** (η), **ηλιολατρικός,** -ή, -ό, **ηλιολατρικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. heliolatry].

ηλιόλουστος, -η, -ο [1889] κ. (λογοτ.) **λιόλουστος** αυτός που φωτίζεται άπλετα από τον ήλιο, που χαρακτηρίζεται από έντονο φωτισμό, ηλιοφάνεια: ~ *πρωινό / δωμάτιο / χώρα / παραλία* ΣΥΝ. ευήλιος, κατάφωτος, ολόφωτος ΑΝΤ. ανήλιαγος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. sunbathed].

ηλιόλουτρο (το) [1896] ΙΑΤΡ. η μερική ή ολική έκθεση τού σώματος στην άμεση επίδραση των ηλιακών ακτίνων για θεραπευτικούς λόγους ΣΥΝ. ηλιοθεραπεία.

ηλιόμορφος, -η, -ο [μτγν.] κ. (λογοτ.) **λιόμορφος** αυτός που η μορφή του εκπέμπει την ομορφιά, τη ζεστασιά και τη λάμψη τού ήλιου, ο εξαιρετικά λαμπερός και ωραίος.

ήλιον (το) [1895] {ηλίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αδρανές, μονοατομικό, άχρωμο, άγευστο και άοσμο αέριο (σύμβολο He), που ανήκει στα ευγενή αέρια· βρίσκεται σε μικρές ποσότητες ελεύθερο στην ατμόσφαιρα και χρησιμοποιείται συχνά ως υποκατάστατο εύφλεκτων αερίων (π.χ. τού υδρογόνου στα αερόστατα) και σε μείγματά του στις καταδύσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. helium, που ονομάστηκε έτσι, επειδή θεωρήθηκε ότι βρίσκεται ειδικά στον ήλιο].

ηλιόπληκτος, -η, -ο [1878] αυτός που λόγω υπερβολικής έκθεσης στον ήλιο έχει πάθει ηλίαση ή έχει υποστεί εγκαύματα.

ηλιοπληξία (η) [1881] {ηλιοπληξιών} η ηλίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *-πληξία* < *πλήττω*].

ηλιοπροστασία (η) {ηλιοπροστασιών· χωρ. πληθ. στη σημ. 1} **1.** η προστασία από την ηλιακή ακτινοβολία: *αντηλιακή κρέμα για* ~ |; *υλικό / κάλυμμα για ~ τού οχήματος* **2.** (συνεκδ.) το κάλυμμα που τοποθετείται στο παρμπρίζ τού αυτοκινήτου, για να προστατεύει από τον ήλιο το εσωτερικό του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sun protection].

ηλιοροφή (η) **1.** (σε όχημα) συρόμενο τμήμα τής οροφής που ανοίγει και επιτρέπει την είσοδο αέρα και ηλιακού φωτός **2.** (σε κτήριο) ειδικά κατασκευασμένη διαφανής οροφή που επιτρέπει την είσοδο τού ηλιακού φωτός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sunroof (σημ. 1) και skylight (σημ. 2)].

ήλιος (ο) {ήλ-ιου κ. (λόγ.) -ίου | -ιων κ. (λόγ.) -ίων, -ιους κ. (λόγ.) -ίους} **1.** (συνήθ. με κεφ.) ο αστέρας που αποτελεί το κέντρο τού ηλιακού συστήματος, γύρω από τον οποίο περιστρέφονται οι πλανήτες και από τον οποίο παίρνουν φως και θερμότητα: *φάσμα / ακτινοβολία / περιστροφή / πυκνότητα / θερμοκρασία τού* ~ **2.** αυτός ο αστέρας, όπως γίνεται αντιληπτός στη Γη, σε σχέση με τη θέση του στον ουρανό, τη θερμότητα που παράγει, τον χρόνο κατά τον οποίο γίνεται ορατός κ.λπ.: *ο ~ δεν έχει ανατείλει ακόμα* || *δεν μπορούσε να κοιτάξει τον ~ χωρίς γυαλιά* || *ο ~ τής Ελλάδας* || *έκλειψη ηλίου* (βλ. λ. *έκλειψη*)· ΦΡ. (α) ***βγαίνει ο ήλιος*** ανατέλλει, ξεκινά η μέρα: *μόλις βγει ο ήλιος, θα ξεκινήσουμε* (β) ***η χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου*** η Ιαπωνία (γ) ***υπό τον ήλιο*** (*ὑπὸ τὸν ἥλιον*, Δημοσθένης – πολλές φορές στην Π.Δ.) στη γη, στον επίγειο κόσμο: *όλοι οι άνθρωποι είναι ίσοι* ~ (δ) ***ήλιος τού μεσονυκτίου*** το άστρο όπως γίνεται ορατό τα μεσάνυκτα τού καλοκαιριού στις αρκτικές και ανταρκτικές περιοχές (ε) (λόγ.) ***ουδέν κρυπτόν υπό τόν ήλιον*** (*οὐδὲν κρυπτὸν ὑπὸ τὸν ἥλιον*, παρανόηση τής φρ. *οὐκ ἔστιν πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον*, Π.Δ. Εκκλ. 1,9) όλα αποκαλύπτονται, τίποτα δεν μένει μυστικό για πάντα: *πήγαν να αποκρύψουν τι συνέβη, αλλά ~!* (στ) (λόγ.) ***ηλίου φαεινότερον*** (*ἡλίου φαεινότερον*) για πράγματα αυταπόδεικτα, που δεν αμφισβητούνται, που είναι απολύτως αυτονόητα: *είναι ~ ότι η σύμπτωση των θέσεών τους οφείλεται σε προσυνεννόηση* (ζ) ***δεν έχω στον ήλιο μοίρα*** είμαι σε εξαιρετικά δυσχερή κατάσταση, στερούμαι παντελώς ερεισμάτων (οικονομικών, κοινωνικών κ.λπ.), προοπτικών και δυνατοτήτων: *ορφανά και απροστάτευτα· δεν έχουν στον ήλιο μοίρα* (η) (παροιμ.) ***ήλιος και βροχή, παντρεύονται οι φτωχοί*** για τα θλιβερά επακόλουθα τής φτώχιας, την ατυχία και τη δυσμενή μεταχείριση όσων στερούνται οικονομικών μέσων ΣΥΝ. όπου φτωχός κι η μοίρα του (θ) (παροιμ.) ***με τον ήλιο τα μπάζω, με τον ήλιο τα βγάζω, τι έχουν τα έρμα και ψοφάνε;*** (εννο. τα πρόβατα) για την εύλογη και αναμενόμενη αποτυχία όσων ξεκινούν με καθυστέρηση και σταματούν νωρίς την εργασία τους· αυτοί που δεν εργάζονται με ζήλο και σύστημα δεν προκόβουν **3.** (συνεκδ.) το φως και η θερμότητα που εκπέμπει αυτός ο αστέρας: *ο εκτυφλωτικός ~ τού μεσημεριού* || *ο ~ έμπαινε γλυκά από το ανοικτό παράθυρο* || *βγήκε να ζεσταθεί λιγάκι στον ~* || *η άμμος έκαιγε από τον ~!* ΦΡ. (α) ***με πιάνει ο ήλιος*** (μεσν. φρ.) μαυρίζω από την επίδραση των ηλιακών ακτίνων, σκουραίνει εύκολα η επιδερμίδα μου με την έκθεση στον ήλιο: *είναι μελαχρινός και τον πιάνει εύκολα ο ήλιος* (β) (καθημ.) ***κάθομαι στον ήλιο*** κάνω ηλιοθεραπεία, εκτίθεμαι στις ηλιακές ακτίνες: *κάθεται με τις ώρες στον ήλιο, για να μαυρίσει* (γ) (εκφραστ.) ***ήλιος με δόντια*** για μέρα που συνδυάζει ηλιοφάνεια και κρύο (δ) ***το βλέπει ο ήλιος*** (για σπίτια, χώρους) λιάζεται, είναι εκτεθειμένο στον ήλιο: *το σπίτι μας ~ από όλες τις πλευρές* **4.** (συνεκδ.) ο ωραίος, ηλιόλουστος καιρός: *σήμερα έχει ~, είναι χαρά Θεού έξω* **5.** κάθε αυτόφωτο ουράνιο σώμα, που αποτελεί κέντρο ηλιακού συστήματος: *τα άστρα τής νύχτας είναι οι ~ άλλων πλανητικών συστημάτων* **6.** σχέδιο ή συμβολική αναπαράσταση τού αστέρα αυτού, π.χ. ως κύκλου περιβεβλημένου με ακτίνες ή ζωγραφισμένου με ανθρώπινα χαρακτηριστικά προσώπου (μάτια, στόμα κ.λπ.): *ζωγράφισε έναν ~ στην άκρη τού τετραδίου της* || *ο ~ τής Βεργίνας* **7.** (μτφ.) (α) οτιδήποτε προσεγγίζει τη λάμψη και την αίγλη τού αστέρα αυτού: *ο ~ τής δικαιοσύνης* (ο Χριστός) (β) (συχνά και ως προσφώνηση αγαπημένου προσώπου): *ήλιε μου!* ● **8.** το φυτό ηλίανθος και το άνθος του (η κεφαλή του). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση, καινός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥλιος* / *ἀέλιος* < *σαϜέλιος < Ι.Ε. *sāwel- «ήλιος», πβ. σανσκρ. sūra-, λατ. sol, γαλλ. soleil, ισπ. sol, ιρλ. súil, γερμ. Sonne, αγγλ. sun κ.ά. Παράγ. *ἀπηλιώτης* (βλ.λ.)].

ηλιόσκονη (η) [1894] {χωρ. πληθ.} (λογοτ.) **1.** τα αιωρούμενα μόρια σκόνης που διακρίνονται σε μια ακτίνα φωτός, η οποία διαπερνά σκοτεινό χώρο **2.** (μτφ.) ο γαλαξίας ως σύνολο αυτοτελών άστρων.

ηλιοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} η παρατήρηση τού ηλίου κατά συστηματικό, επιστημονικό τρόπο και με τη χρήση ειδικών τηλεσκοπικών οργάνων. — **ηλιοσκοπικός,** -ή, -ό, **ηλιοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *σκοπία* < *σκοπῶ*].

ηλιοσκόπιο (το) {ηλιοσκοπί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. εξάρτημα τού τηλεσκοπίου που χρησιμοποιείται κατά την παρατήρηση τού Ηλίου με στόχο τον περιορισμό τής εκτυφλωτικής λαμπρότητάς του για τη διευκόλυνση τής παρατήρησης τής επιφάνειάς του· αποτελείται από μία μαύρη γυάλινη πλάκα, που στα σύγχρονα τηλεσκόπια αντικαθίσταται από απορροφητικά φίλτρα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Helioskop, άσχετο προς το μτγν. *ἡλιοσκοπιος* «είδος ηλιοτροπίου»].

ηλιόσπορος κ. (λαϊκ.) **λιόσπορος** (ο) ο σπόρος τού ηλιάνθου, που χρησιμοποιείται κυρ. ως συστατικό κτηνοτροφών και πτηνοτροφών και τρώγεται αποξηραμμένος ή καβουρντισμένος ως ξηρός καρπός: *αλατισμένοι* ~.

ηλιοστάσιο (το) {ηλιοστασί-ου | -ων} ΑΣΤΡΟΝ. καθεμιά από τις δύο ημέρες στη διάρκεια τού έτους, κατά τις οποίες η ημέρα έχει μέγιστη ή ελάχιστη διάρκεια ανάλογα με τη θέση τού Ήλιου ως προς τη Γη: *θερινό* ~ (21-22 Ιουνίου) και *χειμερινό* ~ (21-22 Δεκεμβρίου) αντίστοιχα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἡλιοστάσιον* < *ἡλιο-* + *-στάσιον* > *στάσις*].

ηλιοστάτης (ο) [1873] {ηλιοστατών} ΑΣΤΡΟΝ. όργανο που αποτελείται από καθρέπτη κινούμενο με ωρολογιακό μηχανισμό, ο οποίος αντανακλά τις ηλιακές ακτίνες προς καθορισμένη κατεύθυνση.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *-στάτης* < θ. *στα-* (πβ. αρχ. *ἵ-στα-μαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliostat].

ηλιοσυσσωρευτής (ο) η ηλιακός συσσωρευτής (βλ. λ. *ηλιακός*).

ηλιοτρόπιο (το) {ηλιοτροπί-ου | -ων} **1.** φυτό των εύκρατων και τροπικών περιοχών, που χαρακτηρίζεται από τη συνεχή στροφή των ανθέων του προς την κατεύθυνση τού ηλίου· ο ηλίανθος (βλ.λ.) ● **2.** ΧΗΜ. η μπλε χρωστική ύλη που λαμβάνεται από συγκεκριμένους λειχήνες, παίρνοντας μπλε χρώμα σε αλκαλικό διάλυμα και κόκκινο σε όξινο διάλυμα και η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα ως χημικός δείκτης: *βάμμα ηλιοτροπίου*. Επίσης (λαϊκ.) **λιοτρόπι**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡλιοτρόπιον* < *ἥλιο-* + *-τρόπιον* < *τρέπω*].

ηλιοτροπισμός (ο) [1891] η χαρακτηριστική ιδιότητα συγκεκριμένων φυτών να στρέφουν τα φύλλα τους προς την κατεύθυνση τού ηλίου και κάθετα προς τη ροή τής ηλιακής ακτινοβολίας ΣΥΝ. φωτοτροπισμός. Επίσης **ηλιοτροπία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliotropism].

ηλιοτυπία (η) [1850] {ηλιοτυπιών} **1.** (παλαιότ.) μέθοδος φωτογραφικής εκτύπωσης για την αναπαραγωγή αντιγράφων, κατά την οποία πάνω σε μια πλάκα από ψευδάργυρο ή σε μια λιθογραφική πλάκα απλώνεται ένα στρώμα από ειδικό υλικό και κατόπιν αυτή εκτίθεται στον ήλιο, ώστε η πλάκα αυτή να είναι έτοιμη για λιθογραφικές εργασίες ΣΥΝ. ηλιογραφία **2.** αντίστοιχη με την παραπάνω μέθοδος παραγωγής αντιτύπων, κατά την οποία η πλάκα εκτίθεται σε τεχνητό φωτισμό. — **ηλιοτυπικός,** -ή, -ό [1889].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héliotypie].

ηλιοφάνεια (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ύπαρξη ηλίου σε ουρανό χωρίς σύννεφα: *ο καιρός θα είναι βροχερός και συννεφιασμένος με διαστήματα ηλιοφάνειας* **2.** ο χρόνος που μεσολαβεί μεταξύ τής ανατολής και τής δύσης τού ηλίου και ο οποίος είναι διαφορετικός κατά γεωγραφικά μήκη: *το καλοκαίρι υπάρχει μεγαλύτερη ~, καθώς οι μέρες μεγαλώνουν*.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιο-* + *φάνεια* < *φαίνομαι*, απόδ. τού γαλλ. ensoleillement].

ηλιόφιλος, -η, -ο [1891] αυτός που ευδοκιμεί και αναπτύσσεται σε συνθήκες έντονης ηλιοφάνειας, υψηλών θερμοκρασιών ΣΥΝ. ηλιοχαρής, φωτόφιλος.

ηλιοφοβία (η) [1898] {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος τής έκθεσης στο ηλιακό φως. — **ηλιόφοβος**, -η, -ο κ. **ηλιοφοβικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. heliophobia].

ηλιόφως κ. (λογοτ.) **λιόφως** (το) {ηλιόφωτος | χωρ. πληθ.} το φως τού ήλιου, το σύνολο τής φωτεινής ενέργειας που εκπέμπει ο ήλιος.

ηλιοφώτιστος, -η, -ο [1853] αυτός που φωτίζεται από τον ήλιο: ~ *τοπίο / δωμάτιο / χωριό* ΣΥΝ. ηλιόλουστος, κατάφωτος, φωτόλουστος, ολόφωτος. Επίσης **ηλιόφωτος** [1854] κ. (λογοτ.) **λιόφωτος**.

ηλιόχαρος, -η, -ο κ. (λογοτ.) **λιόχαρος** αυτός που δημιουργεί την αίσθηση ότι δέχεται με χαρά το φως και τη ζεστασιά τού ήλιου, ότι παραδίδεται με ευχαρίστηση στο φως τής ημέρας: ~ *ακρογιαλιά / νησί / θάλασσα*. Επίσης **ηλιοχαρής**, -ής, -ές.

ηλιοψημένος, -η, -ο (λογοτ.) ηλιοκαμένος, μαυρισμένος από τον ήλιο.

ήλος (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** το καρφί· συνήθ. στη ΦΡ. ***επί (εις) τον τύπον των ήλων*** (*εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων*, Κ.Δ. Ιωάνν. 20,25) στο αποτύπωμα των καρφιών (πάνω στο σώμα τού Χριστού)· (μτφ.) στο σημείο, θέμα κ.λπ. που κυρίως ενοχλεί, που μαρτυρεί μια δυσάρεστη ή οδυνηρή κατάσταση: *πρέπει να βάλουμε το δάκτυλο ~, αντικρίζοντας κατάματα το πρόβλημα των ναρκωτικών* **2.** ΙΑΤΡ. το ειδικό μεταλλικό καρφί που χρησιμοποιείται για την αποκατάσταση καταγμάτων μακρών οστών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἧλος* < *Fάλ-νος / *Fάλ-σος, που πιθ. συνδ. με λατ. vallus

«πάσσαλος». vallum «χαράκωμα (με πασσάλους)»].

> **ήλος: παράγωγα.** Στην Αρχ. Ελληνική η λ. που χρησιμοποιείται για το καρφί είναι η λ. **ήλος** (ο). Η λ. αυτή σε νεότερους χρόνους (τού Μεσαίωνα) αντικαθίσταται από το **καρφί** (< *καρφ-ίον*). υποκοριστικό τού αρχ. **κάρφος** «σχίζα. ξυλάκι. ξερό άχυρο, αγκίθα». Από τη γλώσσα τού Ευαγγελίου είναι γνωστή η φράση τού Χριστού: *«Μὴ κρίνετε. ἵνα μὴ κριθῆτε [...] τί δὲ βλέπεις τὸ* ***κάρφος*** *τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου. τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ* ***δοκὸν*** *οὐ κατανοεῖς;»* (Ματθ. 7. 1-4). Στη λόγια γλώσσα. εντούτοις. το *ήλος* χρησιμοποιείται ευρύτερα· έτσι το βρίσκουμε συχνά στην υμνογραφία των Παθών τού Χριστού. στα τροπάρια που ψάλλονται τη Μ. Εβδομάδα (πβ. το αντίφωνο τής Μ. Πέμπτης: *«Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας* [...]. ***Ἥλοις*** *προσηλώθη ὁ νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας. Λόγχῃ ἐκεντήθη ὁ Υἱὸς τῆς Παρθένου* [...]).
> Σύνθετα τού *ήλος*: *καθ-ηλώνω* (< *κατά + ἡλῶ*), *καθήλωση*, *καθηλωτικός*· *προσ-ηλώνω* (< *πρός + ἡλῶ*). *προσήλωση*, *προσηλωμένος*· *ξ-ηλώνω* (< *εξ-ηλώνω*), *ξήλωμα* (το *ξηλώνω* θεωρήθηκε παλιότερα ότι παράγεται από το *ξύλο* και γράφτηκε λανθασμένα ως **ξυλώνω**!).
> Η φράση **ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἥλων** τού Ευαγγελίου. που σήμερα χρησιμοποιείται μεταφορικά. για να δηλώσει την πρόθεση των ομιλητών να μπουν στην ουσία ενός ζητήματος. να αντιμετωπίσουν την πραγματικότητα άμεσα και ευθέως. είναι εσφαλμένη. Η ορθή φράση (αυτή που απευθύνει στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο ο Θωμάς στους λοιπούς Αποστόλους, όταν του αναγγέλλουν ότι είδαν τον Χριστό. ο οποίος τους φανερώθηκε μετά τη σταύρωση και την ταφή του) είναι: *«ἐὰν μὴ ἴδω ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν τύπον τῶν ἥλων καὶ βάλω τὸν δάκτυλόν μου* ***εἰς τὸν τύπον τῶν ἥλων****»* και όχι *«ἐπὶ τὸν τύπον τῶν ἥλων»*.

-ηλός, -ή, -ό κατάληξη επιθέτων που δηλώνει ιδιότητα: *απατ-ηλός*, *σιωπ-ηλός*, *σφριγ-ηλός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. καταλ. επίθημα, που προέρχεται από το αντίστοιχο Ι.Ε. *lo-, επαυξημένο συνήθ. με τα φωνήεντα *-ε-*, *-ο-* και *-α-*. Τα επίθ. σε *-ηλός* προέρχονταν αρχικώς από συνηρημένα ρήματα, πράγμα που εξηγεί το μακρό *-η-* ως αποτέλεσμα συναιρέσεως (π.χ *σιωπά-ω* > **σιωπα-αλό-ς* > *σιωπηλός*, *νοσέ-ω* > **νοσε-ελό-ς* > *νοσηλός*), αργότερα όμως επεκτάθηκαν αναλογικώς και σε μετονοματικά ή άλλα παράγωγα (π.χ. *χαμαί* > *χαμηλός*, *ύψος* > *υψηλός*].

Η.Λ.Π.Α.Π. (τα) Ηλεκτροκίνητα Λεωφορεία Περιοχής Αθήνας-Πειραιά.

Ηλύσια Πεδία (τα) {Ηλυσίων Πεδίων} **1.** ΜΥΘΟΛ. το έσχατο άκρο τής Γης, όπου διέμεναν οι ήρωες μετά τον θάνατό τους σε συνθήκες απόλυτης ευτυχίας **2.** (γενικότ.) κάθε τόπος που προσφέρει ευχαρίστηση. μακαριότητα και απολαύσεις **3.** παγκοσμίως γνωστή κεντρική λεωφόρος τού Παρισιού. που ενώνει την πλατεία Ομονοίας με την Αψίδα τού Θριάμβου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἠλύσιον (πεδίον)*. αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, πρόκειται για προελλην. λ.. αν ο τ. *Ἠλύσιον* θεωρηθεί αρχαϊκό τοπωνύμιο. Κατ' άλλη άποψη. η λ. αποκόπηκε από το επίθ. *ἐν-ηλύσιος* «χτυπημένος από κεραυνό» (< *ἐν-* + *-ηλύσιος*<θ. *-ελυ-*. μεταπτωτ. βαθμ. θ. που απαντά στον μέλλ. *ἐλεύσομαι*. βλ. λ. *ἔλευσις*). άποψη που ενισχύεται από το γεγονός ότι οι αρχαίοι θεωρούσαν ευτυχισμένους όσους πέθαιναν από χτύπημα κεραυνού].

ήλωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} ΙΑΤΡ. η στερέωση με ειδικό καρφί κατάγματος ενός μακρού οστού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. nailing].

-ημα παραγωγική κατάληξη (λεξικό επίθημα) που χρησιμοποιείται στη γλωσσολογία για να δηλωθούν οι διάφορες μονάδες στην ανάλυση τής δομής τής γλώσσας: *φών-ημα* (βλ.λ.). *μόρφ-ημα* (βλ.λ.). *λέξ-ημα* (βλ.λ.), *γράφ-ημα* (βλ.λ.), *μόν-ημα* (βλ.λ.). *σήμ-ημα* (βλ.λ.). *γλώσσ-ημα* (βλ.λ.).

Ημαθία (η) περιοχή και νομός τής Κ. Μακεδονίας με πρωτεύουσα τη Βέροια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἄμαθος* «άμμος», πβ. αρχ. *ψαμαθος* «η άμμος τής θαλάσσιας παραλίας», βλ. κ. *άμμος*].

ήμαρ (το) (αρχαιοπρ.) η ημέρα· μόνο στις ΦΡ. (α) ***νόστιμον ήμαρ*** *(νόστιμον ἦμαρ*, Ομήρ. *Οδ.* α 9, 168*)* η μέρα τής επιστροφής στην πατρίδα: *για τους ξενιτεμένους το πιο γλυκό όνειρο είναι το ~* (β) ***μόρσιμον / ολέθριον / αίσιμον / νηλεές ήμαρ*** *(μόρσιμον / ὀλέθριον / αἴσιμον / νηλεές ἦμαρ)* η μοιραία μέρα. η μέρα τού θανάτου: *θλιβερό. αλλά και αναπόδραστο το ~* (γ) ***έσσετ' ήμαρ*** (*ἔσσετ' ἦμαρ. ὅταν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρή*, Ομήρ. *Ιλ.* Δ 164: θα έρθει η ημέρα που θα χαθεί η ιερή Τροία) θα έρθει μέρα...! (κυρ. ως απειλή ή προειδοποίηση): *Όλα όσα επιχειρείτε να αποκρύψετε. θα αποκαλυφθούν! ~!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἦμαρ / ἆμαρ* (< Ι.Ε. *āmōr). που συνδ. με αρμ. awr «ημέρα». Βλ. κ. *ημέρα*].

ημαρτημένος, -η, -ο (λόγ.) εσφαλμένος, λανθασμένος: (κ. ως ουσ.) *διόρθωση ημαρτημένων.* — **ημαρτημένως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμαρτημένος*. μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *ἁμαρτάνω*].

ήμαρτον επιφών. **1.** έλεος! συγχώρησέ με! κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ήμαρτον, Θεέ μου / Παναγία μου / Χριστέ μου!*** (i) για περιπτώσεις παραδοχής σφάλματος. ατοπήματος, αμαρτίας και μετάνοιας γι' αυτό (ii) για την έκφραση αγανάκτησης ή απελπισίας: *~! Μα αυτός ο άνθρωπος σε βγάζει από τα ρούχα σου!* (β) ***κάνω (κάποιον) να πει «ήμαρτον»*** βασανίζω, κάνω (κάποιον) να ζητήσει έλεος **2.** (για έκφραση αγανάκτησης και εντονότατης δυσανασχέτησης. κυρ. για κατάσταση που ταλαιπωρεί τον ομιλούντα) έσφαλα, φτάνει! ώς εδώ! αρκεί! αλίμονο!, αμάν πια!: *~! Τι έχω κάνει και βασανίζομαι έτσι!* (βλ. λ. *αμαρτάνω*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥμαρτον*, αόρ. β' τού ρ. *ἁμαρτάνω*, που χρησιμοποιήθηκε επιφωνηματικώς από τον Μεσν., προφανώς μέσω τής γλώσσας τής Κ.Δ. (π.χ. Λουκ. 15, 21: *...πάτερ, ἥμαρτον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐνώπιόν σου...*)].

ημεδαπός, -ή, -ό **1.** (λόγ.) αυτός που η προέλευση. η καταγωγή του είναι από το εσωτερικό μιας χώρας ΣΥΝ. ιθαγενής, ντόπιος ΑΝΤ. αλλοδαπός. ξένος **2.** ***ημεδαπός*** (ο). ***ημεδαπή*** (η) *αλλοδαπός* που έχει αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια: *οι σύζυγοι Ελλήνων θεωρούνται ημεδαπές* **3.** ***ημεδαπή*** (η) η χώρα στην οποία ανήκουμε. η χώρα μας: *μεγάλωσε και σπούδασε στην ~* ΣΥΝ. αλλοδαπή, εξωτερικό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμεδαπός* < *ἡμε-δ-απός* < θ. *ἡμε-* (< *ἡμεῖς*) + πρόσφυμα *-δ-* (κατ' αναλογίαν προς το αντώνυμο *ἀλλοδαπός*. βλ.λ.) + *-απός* (< Ι.Ε. *-n̥kʷos)].

ημείς προσ. αντων. {ημών. ημίν. ημάς} (αρχαιοπρ.) εμείς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προσωπικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμεῖς / ἄμμες / ἁμές* < **ἄσμε* (με δασύτητα οφειλόμενη σε αναλογία προς το *ὑμεῖς* ή σε πρόληψη τού -σ- στο σύμπλεγμα *-σμ-* τού **ἄσμε*) < Ι.Ε. *n̥s-sme «εμείς». πβ. σανσκρ. asmān, λατ. nos, γαλλ. nous, γοτθ. uns «εμάς». αγγλ. us, γερμ. uns κ.ά. Ομόρρ. *ἡμε-δαπός*, *ἡμέτερος* (βλ.λ.)].

ημέρα κ. **μέρα** (η) {ημερών} **1.** το χρονικό διάστημα που διαρκεί από την ανατολή ώς τη δύση τού ηλίου. το διάστημα ηλιοφάνειας που μεσολαβεί ανάμεσα σε δύο νύχτες: *εργάζεται πάντα την ~* || *οι μεγάλες ~ τού καλοκαιριού* ΑΝΤ. νύχτα. βράδυ· ΦΡ. (α) ***μέρα-νύχτα / νύχταμέρα*** (μεσν. φρ.) συνεχώς, καθ' όλο το εικοσιτετράωρο. χωρίς διακοπή: *~ δούλεψε. για να τελειώσει εγκαίρως* || *~ προσεύχεται* (β) ***η μέρα με τη νύχτα*** για εντελώς ανόμοια, διαφορετικά μεταξύ τους πρόσωπα, πράγματα. καταστάσεις: *τα δύο αδέλφια είναι ~. ο ένας εργατικός ο άλλος τεμπέλης* ΣΥΝ. καμία σχέση (γ) ***πήρε / βρήκε η μέρα (κάποιον)*** ξημέρωσε: *μας ~ στους δρόμους* (δ) ***άστρο τής ημέρας*** ο Ήλιος (ε) ***φτειάχνω την ημέρα (κάποιου)*** βλ. λ. *φτειάχνω* **2.** (συνεκδ.) η ηλιοφάνεια, το φως τού ηλίου κατά τη διάρκεια αυτού τού χρονικού διαστήματος: *έξω έχει ακόμα ~, γιατί άναψες φως;* **3.** το σύνολο των καιρικών συνθηκών που επικρατούν κατά τη διάρκεια ενός εικοσιτετραώρου: *ηλιόλουστη / βροχερή / κρύα / ζεστή / συννεφιασμένη ~* **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ο χρόνος που χρειάζεται οποιοδήποτε ουράνιο σώμα, για να επιτελέσει μια πλήρη περιστροφή γύρω από τον άξονά του: *η ~ τού Άρη* **5.** (ειδικότ.) το χρονικό διάστημα είκοσι τεσσάρων ωρών, ένα εικοσιτετράωρο: *η εβδομάδα έχει εφτά ~* || *ο μήνας έχει 31 ~*· ΦΡ. (α) ***μέρα παρά μέρα*** κάθε δύο εικοσιτετράωρα: *τον επισκέπτονταν ~ πέντε φορές το δεκαήμερο* (β) ***μέρα με τη μέρα / ημέρα την ημέρα*** (μεσν. φρ.) ***/ από μέρα σε μέρα*** με την πάροδο τού χρόνου. καθώς περνά ο καιρός: *ακολουθούσε αυστηρή θεραπευτική αγωγή και ~ έβλεπε βελτίωση* || *~ τα πράγματα γίνονται πιο απειλητικά στα σύνορά μας* ΣΥΝ. βαθμηδόν (γ) ***κάθε μέρα*** συνέχεια: *~ το ίδιο βιολί, σε βαρέθηκα πια!* || *~ τα ίδια και τα ίδια* (δ) ***από τη μια μέρα στην άλλη*** σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ξαφνικά: *~ έγινε πλούσιος και διάσημος* ΣΥΝ. από τη μια στιγμή στην άλλη (ε) ***τής ημέρας*** τής επικαιρότητας: *έγινε με την πράξη του το πρόσωπο ~* || *το θέμα ~. η ληστεία τής τράπεζας, προκάλεσε έντονες συζητήσεις* || *το πιάτο ~* (αυτό που σερβίρεται ως σπεσιαλιτέ σε εστιατόριο για ένα εικοσιτετράωρο) (στ) ***βλέπω το φως τής ημέρας*** (i) (μτφ.) έρχομαι στη ζωή, γεννιέμαι: *είδε το φως τής ημέρας στις 21 Νοεμβρίου τού 1990* (ii) κοινοποιούμαι, έρχομαι στη δημοσιότητα, αποκαλύπτομαι, γίνομαι γνωστός: *ένα νέο σκάνδαλο βλέπει σήμερα το φως τής ημέρας* (ζ) ***σώθηκαν οι μέρες του*** έφτασε στο τέλος τής ζωής του: *ενενήντα χρονών είναι πια ο άνθρωπος· ~!* (η) (λόγ.) ***προ ημερών*** πριν από κάποιες ημέρες: *~ δέχθηκα ένα περίεργο τηλεφώνημα* **6.** (η γεν. ***ημέρας*** ως προσδιορισμός) φρέσκος: *αβγά ~* **7.** το χρονικό διάστημα που υπολογίζεται ως χρόνος ημερήσιας επαγγελματικής απασχόλησης και αντιστοιχεί σε ένα ημερομίσθιο: *δούλεψε είκοσι ~ αυτό τον μήνα* || *πήρε δέκα ~ άδεια*· ΦΡ. (α) ***εργάσιμη μέρα*** αυτή που έχει συμφωνηθεί ως κατάλληλη για επαγγελματική απασχόληση. κατά τη διάρκεια τής οποίας ο εργαζόμενος οφείλει να αποδώσει έργο. να εργαστεί: *οι επέτειοι σημαντικών ιστορικών γεγονότων δεν είναι συνήθως εργάσιμες ~* || *η Δευτέρα είναι η πρώτη ~ τής εβδομάδας* ΑΝΤ. αργία (β) ***τρώω / χάνω την ημέρα μου*** χάνω τον χρόνο μου. διαθέτω τον χρόνο μου κατά μη αποδοτικό τρόπο: *έχασα την ημέρα μου με το κυκλοφοριακό!* (γ) (παροιμ.) ***τής νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά*** βλ. λ. *νύχτα* **8.** εικοσιτετράωρο που αφιερώνεται σε συγκεκριμένο σκοπό (δραστηριότητα. εορτασμό. λατρεία κ.λπ.): *σήμερα είναι ~ ξεκούρασης και χαλάρωσης* || *έφτασε και η ~ των εκλογών* || *~ τού Πάσχα / των Χριστουγέννων / τής 25ης Μαρτίου / τής επετείου τού ΟΧΙ / τού Πολυτεχνείου / τής Καθαράς Δευτέρας* || *~ τού παιδιού / τής γυναίκας / των ζώων* **9.** κάθε εικοσιτετράωρο ως σύνολο δραστηριοτήτων. όπως το ζει κανείς με βάση τα γεγονότα που συμβαίνουν: *απλή / τυπική / σημαντική / κρίσιμη / ξεχωριστή ~*· ΦΡ. (α) ***μια μέρα*** (συνήθ. ως απειλή) κάποτε στο μέλλον: *~ θα σου πω εγώ / θα σου δείξω* (β) ***είμαι σε καλή / κακή / σπουδαία κ.λπ. ημέρα*** βρίσκομαι σε καλή / κακή / σπουδαία κ.λπ. κατάσταση, αποδίδω καλά / άσχημα / σπουδαία κ.λπ. (γ) ***είναι η μέρα μου*** για αλλεπάλληλες επιτυχίες ή ατυχίες. που ακολουθούν η μία την άλλη: *όλα μου πάνε στραβά σήμερα. θα 'ναι η μέρα μου!* (δ) (για γυναίκες) ***είμαι ατις μέρες μου*** περιμένω να γεννήσω, είμαι στον ένατο μήνα (ε) ***μέρα σου και μέρα μου*** σειρά σου και σειρά μου. μία σου και μία μου: *δεν γίνεται κάθε φορά να με νικάς. ~!* (στ) ***αποφράδα ημέρα*** βλ. λ. *αποφράδα* (ζ) (μτφ.) ***άσπρη μέρα*** ευνοϊκή και αίσια στιγμή: *θα 'ρθει μια ~ και για μας. δεν μπορεί!* || *μια ζωή στα βάσανα και στις ταλαιπωρίες· μια ~ δεν είδε!* (η) ***την κακή σου μέρα / την κακή και ψυχρή σου μέρα / κακή μέρα να 'χεις!*** ως κα-

τάρα και βρισιά εναντίον κάποιου: ~, *παλιάνθρωπε!* (θ) (παροιμ.) ***κάθε μέρα δεν είναι τ' Αϊ-Γιαννιού / Πασχαλιά*** τα ευχάριστα γεγονότα δεν μπορούν να επαναλαμβάνονται συχνά: *κέρδισε μια φορά στο ΛΟΤΤΟ, αλλά δεν θα κερδίζει συνέχεια· ~!* (ι)-(παροιμ.) ***όλες οι μέρες είναι τού Θεού*** δεν υπάρχουν γρουσούζικες ημέρες (ια) (παροιμ.) ***η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται*** η θετική έκβαση μιας προσπάθειας φαίνεται από την αρχή, από το ξεκίνημά της **10.** ***ημέρες*** (οι) διάστημα κατά το οποίο έζησε κάποιος, κάθε ομοιογενής ιστορική περίοδος: *οι χρυσές ~ τού '60* || *αγωνιζόμαστε με την ελπίδα καλύτερων ~* || *έχει περάσει δύσκολες ~, για να φτάσει ώς εδώ* || *~ δόξας και μεγαλείου* ΣΥΝ. εποχή· ΦΡ. (λόγ.) ***επί των ημερών (κάποιου)*** κατά την περίοδο που κυβερνούσε, διοικούσε κάποιος: *επί των ημερών του εκσυγχρονίστηκε η δημόσια διοίκηση* **11.** (ως επίρρ.) κατά τη διάρκεια τής ημέρας, με το φως τού ήλιου: *ξεκινήσαμε ~ και φτάσαμε βράδυ·* ΦΡ. (εμφατ.) ***μέρα μεσημέρι*** όταν υπάρχει άπλετο φως (δηλ. το μεσημέρι)· (μτφ.) ολοφάνερα, μπροστά στα μάτια όλων: *τώρα πια ληστείες γίνονται ~.* — (υποκ.) **μερούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, ενήμερος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμέρα* (η δασύτητα οφείλεται σε αναλογία προς το ουσ. *ἑσπέρα*), παρεκτεταμένος τ. τού ουσ. *ἦμαρ* (βλ.λ.). Η λ. *ἡμέρα* χρησιμοποιήθηκε για να δηλώσει το διάστημα μεταξύ ανατολής και δύσης. ενώ ήδη μεσν. είναι πολλές χρήσεις τής λ.. όπως η δήλωση τού εικοσιτετραώρου. η σημ. τής συγκεκριμένης χρονικής περιόδου κατά την οποία συμβαίνει κάτι κ.ά. Με σίγηση τού αρκτικού φωνήεντος *-η-* προήλθε ο τύπος *μέρα* (πβ. *ελεύθερος > λεύτερος, αιγιαλός > γιαλός, υγεία > γεια* κ.ά.). Η φρ. *(δεν) είναι η μέρα μου* είναι απόδ. τού αγγλ. it isn't my day today].

ημεράδα (η) → ήμερος

ημεραλωπία (η) [1844] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογικό σύμπτωμα. κατά το οποίο την ελάττωση τού ηλιακού φωτός (όταν σκοτεινιάζει) ακολουθεί δυσανάλογη ελάττωση τής όρασης και το οποίο οφείλεται κυρ. σε αβιταμίνωση ΑΝΤ. νυκταλωπία. — **ημεράλωψ** (ο/η) [μτγν.] {ημεράλωπος}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < γαλλ. héméralopie < μτγν. *ἡμεράλωψ* < *ἡμέρα* + αρχ. *ἀλ(αός)* «τυφλός» + *ὤψ* «όψη. βλέμμα»].

ημεραργία (η) [1871] {ημεραργιών} (λόγ.) **1.** η εργάσιμη μέρα που συμφωνείται ή επιβάλλεται ως αργία: *η αυριανή μέρα αποφασίστηκε ~ εις ένδειξη πένθους* **2.** (συνεκδ.) η χρηματική αποζημίωση που καταβάλλεται σε εργαζόμενο για την απασχόλησή του σε ημέρα υποχρεωτικής αργίας.

ημερεύω κ. **μερεύω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {ημέρεψα} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) ήμερο, εξημερώνω (κάποιον/κάτι) άγριο, ατίθασο: *~ ένα λιοντάρι / άγριο άλογο / αδέσποτο σκυλί* ΣΥΝ. εξημερώνω, τιθασεύω ΑΝΤ. εξαγριώνω **2.** (μτφ.) βοηθώ κάποιον να ηρεμήσει, τον καθησυχάζω: *προσπάθησε με γλυκόλογα να τον ημερέψει, αλλά μάταια* ΣΥΝ. καθησυχάζω, ηρεμώ, μαλακώνω ΑΝΤ. αγριεύω. θυμώνω, προκαλώ. εκνευρίζω, κεντρίζω ♦ (αμετβ.) **3.** (μτφ.. για πρόσ.) γίνομαι ηπιότερος στις εκδηλώσεις. στις αντιδράσεις μου, αποβάλλω την αγριότητά μου: *δεν ημέρευε, αν δεν έπαιρνε εκδίκηση* ΣΥΝ. ηρεμώ **4.** (μτφ.) γίνομαι λιγότερο έντονος. άγριος. τραχύς ή απότομος: *δεν ημερεύει ο θυμός του* || *σταμάτησε ο άνεμος και ημέρεψε η θάλασσα* ΣΥΝ. ξεθυμαίνω. γαληνεύω, ησυχάζω. — **ημέρευση** (η).

ημερήσιος, -α (λόγ. -ία). -ο [αρχ.] {-ου κ. -ίου (θηλ. -ίας) | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** αυτός που σχετίζεται με την ημέρα, που εξελίσσεται, διαμορφώνεται κατά τη διάρκεια τής ημέρας: *~ εξερεύνηση* || *εκτός από τη νυχτερινή δουλειά ψάχνει και για ~ απασχόληση* ΑΝΤ. νυχτερινός **2.** αυτός που ολοκληρώνεται μέσα σε ένα εικοσιτετράωρο: *~ εκδρομή / διαδρομή / ταξίδι* ΣΥΝ. τής μιας ημέρας **3.** αυτός που επαναλαμβάνεται κάθε μέρα, που συμβαίνει σε καθημερινή βάση: *~ πρόγραμμα / έξοδα / ανάγκες* || *~ τροφοδοσία των καταστημάτων* ΣΥΝ. καθημερινός **4.** (α) (ειδικότ. για έντυπα) αυτός που εκδίδεται κάθε μέρα. που κυκλοφορεί καθημερινά: *~ έντυπο / εφημερίδα / φυλλάδιο / Τύπος* ΑΝΤ. περιοδικός. μηνιαίος, ετήσιος (β) ΣΤΡΑΤ. ***ημερήσια διαταγή*** το ειδικό βιβλίο επιτελείου ή μονάδας. στο οποίο καταχωρίζονται οι δραστηριότητες τής μονάδας και (συνεκδ.) κάθε εγκύκλιος που καταχωρίζεται στο βιβλίο αυτό: *ο επιλοχίας πήγε στον λοχαγό την ημερήσια διαταγή, για να την υπογράψει* (γ) ***ημερήσια διάταξη*** (i) το πρόγραμμα θεμάτων που τίθενται προς συζήτηση σε συνεδρία, συνέλευση κ.λπ.: «*η προ ημερησίας διατάξεως συζήτηση σε επίπεδο αρχηγών κομμάτων για τους σεισμούς μετατέθηκε για την Παρασκευή...*» (εφημ.) (ii) (καθημ.-μτφ.) κάθε μέρα, καθημερινά: *τους καβγάδες τούς έχουν στην ~.* — **ημερησίως** επίρρ. [μτγν.].

ημερίδα (η) [1894] εκδήλωση που εκτείνεται χρονικά σε διάστημα μιας ημέρας: *~ αφιερωμένη στην ελληνική ποίηση.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνέδριο.*
[ΕΤΥΜ. < Απόδ. τού γαλλ. matinée, άσχετο προς το αρχ. *ἡμερίς* «ήμερο κλήμα»].

ημερόβιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (για ζώα) αυτός που ενεργοποιείται κατά τη διάρκεια τής ημέρας μόνο και ηρεμεί, ξεκουράζεται, συγκεντρώνει δυνάμεις κατά τη διάρκεια τής νύχτας: *~ έντομο* ΑΝΤ. νυκτόβιος **2.** ***ημερόβιο*** (το) έντομο ωφέλιμο στη γεωργία, με πλατιά διαφανή φτερά και σκούρο χρώμα.

ημεροδείκτης (ο) [1879] {ημεροδεικτών} **1.** το ημερολόγιο που διαθέτει αριθμό έντυπων φύλλων ίσο με τον αριθμό των ημερών ενός έτους και που παρέχει στην κάθε σελίδα πληροφορίες για την αντίστοιχη ημέρα· (γενικότ) κάθε ημερολόγιο: *επιτραπέζιος ~* **2.** (κατ' επέκτ.) ηλεκτρονικό ημερολόγιο με αντίστοιχη οργάνωση και πληροφορίες **3.** (γενικότ.) το ημερολόγιο.

ημερολογιακός, -ή, -ό [1894] αυτός που σχετίζεται με το ημερολόγιο: *~ έτος.*

ημερολόγιο (το) [μτγν.] {ημερολογί-ου | -ων} **1.** κάθε σύστημα υπολογισμού τού χρόνου, κατά το οποίο αυτός διαιρείται σε ημέρες, μήνες, έτη με βάση τα σταθερά, περιοδικά αστρονομικά φαινόμενα τής περιστροφής τής Γης γύρω από τον άξονά της, τής περιστροφής της γύρω από τον Ήλιο και τής περιστροφής τής Σελήνης γύρω από τη Γη, κατά τρόπον ώστε να επιτυγχάνεται η οργάνωση τής δημόσιας και θρησκευτικής ζωής, καθώς και η εξυπηρέτηση των κάθε είδους επιστημονικών και ιστορικών σκοπών: *σεληνιακό / ηλιακό / αρχαιοελληνικό / κινεζικό / αραβικό ~·* ΦΡ. (α) ***ιουλιανό / παλιό ημερολόγιο*** βλ. λ. *ιουλιανός* (β) ***γρηγοριανό / νέο ημερολόγιο*** βλ. λ. *γρηγοριανός* **2.** (συνεκδ.) οποιοσδήποτε πίνακας ή βιβλίο που παρουσιάζει τις ημέρες, τις εβδομάδες, τους μήνες και τα έτη κατ' απόλυτη ημερομηνιακή σειρά, σημειώνοντας συνήθ. ξεχωριστά και τις κάθε είδους γιορτές, τις φάσεις τής Σελήνης κ.λπ.: *κοιτάζω το ~. για να κανονίσω το πρόγραμμά μου* || *σημειώνω τις δουλειές μου στο ~* ΣΥΝ ημεροδείκτης **3.** (ειδικότ.) σημειωματάριο σε κάθε σελίδα τού οποίου αναγράφεται ημερομηνιακή ένδειξη. αφήνοντας λευκό χώρο για σημειώσεις, υπομνήσεις προγραμματισμένων ενεργειών, συναντήσεων κ.λπ.: *σημείωσε βιαστικά την ώρα τού ραντεβού στο ~* || *συμβουλεύτηκε το ~ του. αλλά δεν μπορούσε να βρει μέρα ελεύθερη για τη συνάντηση* ΣΥΝ. ατζέντα, ημεροδείκτης **4.** (λογοτ.) είδος αυτοβιογραφίας που στηρίζεται στη χρονολογική καταγραφή προσωπικών βιωμάτων, καθώς και κρίσεων. παρατηρήσεων στα καθημερινά γεγονότα: *κρατώ ~* **5.** επίσημο και υποχρεωτικώς τηρούμενο βιβλίο που αφορά στην καταγραφή λεπτομερειών μιας διαδικασίας. κυρ. ταξιδιού με πλοίο ή αεροπλάνο: *~ αεροπλάνου / πλοίου* || *~ γέφυρας / καταστρώματος* **6.** λογιστικό βιβλίο στο οποίο γίνονται οι διπλογραφικές καταχωρίσεις για τις εμπορικές δοσοληψίες. — (υποκ.) **ημερολογιάκι** (το).

ημερομηνία (η) [1833] {ημερομηνιών} **1.** συγκεκριμένη χρονική στιγμή. προσδιορισμένη ως προς την ημέρα και τον μήνα, κατά τα οποία συνέβη ή θα συμβεί κάποιο γεγονός: *~ και έτος γεννήσεως / θανάτου / διεξαγωγής συνάντησης* || *Ποια ~ είχαμε τότε; Ήταν στις δέκα τού μηνός ή αργότερα;* **2.** (ειδικότ.) η αριθμητική ή ολόγραφη ένδειξη που αναγράφεται συνήθ. σε προϊόν και καταδεικνύει τον χρόνο και συχνά τον τόπο παραγωγής, παράδοσής του· (γενικότ.) η ένδειξη που αναγράφεται σε έγγραφο. νόμισμα. εμπόρευμα πληροφορώντας αντίστοιχα για τον χρόνο σύνταξης. κοπής. συσκευασίας του κ.λπ.: *η ~ στα κουτιά τού γάλακτος είχε σβηστεί* || *το γράμμα είχε περσινή ~·* ΦΡ. ***ημερομηνία λήξεως*** η ημέρα. ο μήνας και το έτος που αναγράφονται στα προϊόντα άμεσης κατανάλωσης / χρήσης, πληροφορώντας για το χρονικό όριο, πέρα από το οποίο η κατανάλωση / χρήση τους είναι επικίνδυνη για τον καταναλωτή. — **ημερομηνιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρονολογία.*

ημερομίσθιο (το) [1821] {ημερομισθί-ου | -ων} **1.** η χρηματική αμοιβή που αντιστοιχεί στην πληρωμή ημερήσιας εργασιακής απασχόλησης και αναλογεί σε συγκεκριμένο αριθμό ωρών (ωράριο): *υψηλό / χαμηλό / αυξημένο ~* || *αύξηση / μείωση των ~* || *το κατώτατο ~ των μισθωτών καθορίζεται από συμβάσεις* || *~ ανειδίκευτου εργάτη* ΣΥΝ. μεροκάματο, μεροδούλι **2.** (συνεκδ.) η εργασία που αντιστοιχεί στο ωράριο, στην απασχόληση μίας ημέρας, το έργο που παράγεται κατά την ημερήσια απασχόληση: *υπολόγιζε δέκα ~* ΣΥΝ. μεροκάματο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tagelohn].

ημερομίσθιος, -α, -ο [1834] **1.** αυτός που σχετίζεται με το ημερομίσθιο: *~ εργασία / πληρωμή* **2.** (για πρόσ.) αυτός που απασχολείται επαγγελματικά με ημερήσιο μισθό: *~ εργάτης* ΣΥΝ. μεροκαματιάρης ΑΝΤ. μισθωτός. ωρομίσθιος **3.** ***ημερομίσθιο*** (το) βλ.λ.

ημερονύκτιο (το) [μτγν.] {ημερονυκτί-ου | -ων} το χρονικό διάστημα μίας νύχτας και μίας ημέρας, ένα εικοσιτετράωρο ΣΥΝ. μερόνυχτο.

ήμερος, -η, -ο **1.** (για ζώα) αυτός που έχει εξημερωθεί, κατοικίδιος: *~ σκύλος / γατί* ΣΥΝ. εξημερωμένος. τιθασευμένος, δαμασμένος **2.** (για φυτό) (α) αυτός που δεν φυτρώνει ούτε αναπτύσσεται σε άγρια κατάσταση. αλλά καλλιεργείται από τον άνθρωπο: *~ τριαντάφυλλο / ελιά* ΣΥΝ. κηπευτός ΑΝΤ. άγριος (β) αυτός που μπορεί να καταναλωθεί από άνθρωπο ή ζώο ως τροφή: *~ ραδίκι / μανιτάρι* **3.** (για τόπο) αυτός που έχει καλλιεργηθεί, που έχει δεχθεί την επέμβαση τού ανθρώπου: *~ αγρός / χωράφι* ΣΥΝ. ξεχερσωμένος. οργωμένος, καλλιεργημένος, δουλεμένος ΑΝΤ. ακαλλιέργητος **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πραότητα, ηπιότητα, απουσία βίας ή μεγάλης έντασης: *~ τρόποι / λόγια / φωνή / λαός / χαρακτήρας* ΑΝΤ. βίαιος. σκληρός, έντονος, δυνατός· ΦΡ. (παροιμ.) ***ήρθαν τ' άγρια, να διώξουν τα ήμερα*** βλ. λ. *άγριος.* — **ήμερα** επίρρ., **ημερότητα** [αρχ.] κ. **ημεράδα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥμερος*, αγν. ετύμου].

-ήμερος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει διάρκεια συγκεκριμένου αριθμού ημερών: *τριήμερη εκδρομή* || (το ουδ. ως ουσ.) *το πενθήμερο των εργαζομένων* || *έλειψε για ένα διήμερο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρα-ήμερος. τριήμερον*), το οποίο προέρχεται από τη λ. *ἡμέρα*].

ημεροσκόπος (ο) [αρχ.] αυτός που φρουρεί σε σκοπιά κατά τη διάρκεια τής ημέρας.

ημερώνω κ. (λαϊκ.) **μερώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ημέρω-σα. -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (για ζώο) εξημερώνω, τιθασεύω, μαθαίνω να κάνει (κάτι) υπάκουα: *ημέρωσε το άλογο και το έμαθε στον ζυγό* ΣΥΝ. μερεύω, ημερεύω **2.** (μτφ.) διδάσκω ηπιότερους και πιο εξευγενισμένους τρόπους έκφρασης. συμπεριφοράς, προσδίδω πιο ήρεμη μορφή: *η τέχνη ημερώνει τον άνθρωπο* || *η μουσική μερώνει και τ' αγρίμια* ΣΥΝ. εκπολιτίζω. εξημερώνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι ήμερος. γαληνεύω: *ο πόνος του δεν ημερώνει* || *«κλαίει η καρδιά και δεν μερώνει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. καταπραΰνομαι, μαλακώνω, κατευνάζομαι, ησυχάζω, καταλαγιάζω ΑΝΤ. αγριεύω. — **ημέρωμα** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **μέρωμα** [μεσν.] (το), **ημέρωση** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμερῶ (-όω)* < *ἥμερος*].

ημέτερος, -έρα, -ερο {ημετέρ-ου | -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που προέρχεται από εμάς ή ανήκει σε μας ΣΥΝ. δικός μας ΑΝΤ. ξένος **2.** (ειρων.) ***ημέτεροι*** (οι) {ημετέρ-ων, -ους} αυτοί που μας υποστηρίζουν ή τους υποστηρίζουμε, αυτοί με τους οποίους ανήκουμε στην ίδια ομάδα: *κάθε κόμμα που ελέγχει τον κρατικό μηχανισμό επιδιώκει να προωθήσει τους ημετέρους.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμέτερος* < θ. *ἡμε-* (< *ἡμεῖς*, βλ.λ.) + *-τερος*].

ημι- κ. **ημί-** (λόγ.) λεξικό πρόθημα που δηλώνει ότι κάτι είναι μισό ή δεν έχει ολοκληρωθεί: *ημι-επίσημος, ημι-αναίσθητος, ημι-παράφρων, ημι-βάρβαρος, ημί-μετρο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμι-* < Ι.Ε. *sēm-i- (< *sem- «ένας»), πβ. σανσκρ. sāmi, λατ. sēmi, αρχ. γερμ. sāmi- κ.ά. Βλ. κ. *ἥμισυς*].

ημιάγριος, -α, -ο [1812] αυτός που βρίσκεται σε σχεδόν άγρια κατάσταση, που δεν έχει εκπολιτιστεί πλήρως: ~ *φυλή* ΣΥΝ. απολίτιστος. — **ημιάγρια / ημιαγρίως** [1889] επίρρ.

ημιαγώγιμος, -η, -ο ΗΛΕΚΤΡ. αυτός που επιτρέπει τη μεταφορά ηλεκτρικών φορτίων, όταν βρίσκεται σε υψηλή θερμοκρασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semiconductive].

ημιαγωγός (ο) [1888] ΗΛΕΚΤΡ.-ΧΗΜ. ύλη (με βάση το πυρίτιο, το γερμάνιο κ.ά.) που έχει μεταβλητή ηλεκτρική αγωγιμότητα, που είναι μικρότερη από εκείνη των μετάλλων και υψηλότερη από αυτή των μονωτών, η οποία μεταφέρει ηλεκτρικά φορτία μόνο όταν προσλάβει ενέργεια (συνήθ. θερμική) εξωτερικά· χρησιμοποιείται στην κατασκευή τρανζίστορ και σε άλλες ηλεκτρονικές εφαρμογές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semiconductor].

ημίαιμος, -η, -ο **1.** (ζώο, κυρ. σκύλος) που δεν είναι ράτσας **2.** ***ημίαιμος*** (ο) ο σκύλος που δεν είναι ράτσας: *«δύο ~ (διασταύρωση γκριφόν με μπόξερ) χαρίζονται σε φιλόζωους»* (από αγγελία) ΣΥΝ. μπάσταρδος ΑΝΤ. καθαρόαιμος.

ημιανάπαυση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} η στάση τού σώματος κατά την οποία το άτομο που βρίσκεται σε στάση προσοχής, μετακινεί το πόδι του προς τα αριστερά ή ελαφρά μπροστά, ώστε να βρίσκεται σε πιο ξεκούραστη θέση: (ως γυμναστικό παράγγελμα) *άνδρες, ~!* ΑΝΤ. προσοχή.

ημιανάταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία σηκώνεται το ένα χέρι κατακόρυφα και παράλληλα προς το σώμα (βλ. κ. λ. *ανάταση*).

ημιαντοχή (η) {χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. ο αγώνας δρόμου 800 έως 1.500 μέτρων: *δρόμος ημιαντοχής.*

ημιαξόνιο (το) {ημιαξονί-ου | -ων} **1.** καθένα από τα δύο μέρη άξονα με σχετικώς αυτόνομη ή έστω διαφοροποιημένη λειτουργία: ~ *μηχανής* **2.** (ειδικότ.) καθένας από τους δύο άξονες που μεταφέρει την κίνηση από το διαφορικό στον κινητήριο τροχό αυτοκινήτου: *στραβωμένο / σπασμένο ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-axe].

ημιαπασχόληση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η απασχόληση με μειωμένο ωράριο ΣΥΝ. μερική απασχόληση. — **ημιαπασχολούμενος** (ο), **ημιαπασχολούμενη** (η).

ημιαργία (η) {ημιαργιών} η ημέρα κατά την οποία οι υπάλληλοι εργάζονται με μειωμένο ωράριο, επειδή εορτάζεται επέτειος ή έχει συμβεί σημαντικό έκτακτο γεγονός: *η Μεγάλη Πέμπτη είναι ~ για τους δημοσίους υπαλλήλους.*

ημιαστέρας (ο) ΑΣΤΡΟΝ. εξωγαλαξιακό αντικείμενο που εκπέμπει τεράστια ποσά ενέργειας και πιστεύεται ότι αποτελείται από μια εξαιρετικά μεγάλης μάζας μαύρη τρύπα, γύρω από την οποία έχει σχηματισθεί ένας δίσκος υπέρθερμης ύλης· αλλιώς *κβάζαρ* (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού διεθνούς αγγλ. ακρωνυμίου QUA.S.A.R. (κβάζαρ) < Quasi Stellar Astronomical Radiosource «Ημιαστρική Αστρονομική Πηγή Ραδιοκυμάτων»].

ημιαστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με κωμοπόλεις· (για αστική περιοχή) αυτός που διατηρεί πολλά από τα αγροτικά χαρακτηριστικά του: ~ *περιοχή / οικισμός / πληθυσμός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semi-urban].

ημιαυτόματος, -η, -ο (για μηχανήματα, συσκευές κ.λπ.) αυτός που λειτουργεί με τον συνδυασμό τού δικού του αυτόματου μηχανισμού και εξωτερικού χειρισμού: ~ *όπλο.* — **ημιαυτόματα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. semi-automatique (νόθο σύνθ.)].

ημιαυτόνομος, -η, -ο [1840] (για περιοχές, κράτη, περιφέρειες κ.λπ.) αυτός που δεν είναι εντελώς αυτόνομος: ~ *καθεστώς* (βλ. κ. λ. *αυτόνομος*). — **ημιαυτόνομα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. semiautonomous].

ημίγλυκος, -η, -ο (για κρασί) αυτός τού οποίου η γεύση είναι σχεδόν γλυκιά: ~ *ερυθρός οίνος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. halbsüß].

ημίγυμνος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που το σώμα του δεν καλύπτεται πλήρως από ρούχα, που είναι γυμνός, συνήθ. από τη μέση και πάνω ΣΥΝ. μισόγυμνος **2.** αυτός που φορά ελάχιστα και κυρ. αποκαλυπτικά ρούχα: ~ *χορεύτριες* **3.** αυτός που αφήνει εκτεθειμένο μεγάλο μέρος τού σώματος: ~ *εμφάνιση.*

ημιδημόσιος, -α, -ο ο ημικρατικός (βλ.λ.).

ημιδιάμετρος (η) [1766] {ημιδιαμέτρ-ου | -ων, -ους} ΓΕΩΜ. το μισό τής διαμέτρου τού κύκλου, η ακτίνα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-diamètre (νόθο σύνθ.)].

ημιδιαμονή (η) {χωρ. πληθ.} η διαμονή σε τουριστικό κατάλυμα για χρονικό διάστημα μικρότερο των εικοσιτεσσάρων ωρών.

ημιδιατροφή (η) {χωρ. πληθ.} η παροχή πρωινού και ενός ακόμη γεύματος ημερησίως στους πελάτες ξενοδοχείου, κρουαζιερόπλοιου κ.λπ., η οποία περιλαμβάνεται στις προσυμφωνημένες παροχές που εξασφαλίζει ο πελάτης με το ποσό που καταβάλλει: *στην τιμή τού ταξιδιού περιλαμβάνεται και ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-pension].

ημιδιαφανής, -ής, -ές [1766] {ημιδιαφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που επιτρέπει στο φως να τον διαπεράσει μόνον ώς έναν βαθμό, έτσι ώστε τα σώματα πίσω από αυτόν να διακρίνονται θαμπά: ~ *υφάσματα / κρύσταλλο / τζάμι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-transparent].

ημιδιάφραγμα (το) {ημιδιαφράγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο τμήματα που αποτελούν το διάφραγμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. semiseptum].

ημίδιπλος, -η, -ο (για κρεβάτια, σεντόνια, παπλώματα κ.λπ.) αυτός που έχει πλάτος μεγαλύτερο από τον μονό και μικρότερο από τον διπλό.

ημιέκταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΓΥΜΝΑΣΤ. άσκηση κατά την οποία το ένα χέρι σηκώνεται οριζόντια προς το έδαφος, στο ύψος τού ώμου, πλαγίως και κάθετα προς το σώμα.

ημιεπίπεδο (το) {ημιεπιπέδ-ου | -ων} ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο σημειοσύνολα, στα οποία χωρίζει ένα επίπεδο μία ευθεία και η ευθεία αυτή.

ημιέρημος (η) [1898] {ημιερήμ-ου | -ων, -ους} περιοχή τής οποίας το κλίμα προσεγγίζει αυτό τής ερήμου. — **ημιερημικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semi-desert].

ημιευθεία (η) [1890] {ημιευθειών} ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο σύνολα σημείων, στα οποία χωρίζεται μία ευθεία από συγκεκριμένο σημείο της και το σημείο αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-droite].

ημιθανής, -ής, -ές {ημιθαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που βρίσκεται μεταξύ ζωής και θανάτου, που πλησιάζει στον θάνατο: *ο ληστής τραυμάτισε τον φρουρό και τον εγκατέλειψε ημιθανή* ΣΥΝ. μισοπεθαμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμιθανής* < *ἡμι-* + *-θανής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-θαν-ον* τού ρ. *θνῄσκω* «πεθαίνω»].

ημίθεος (ο) [αρχ.] {-ου κ. -έου | -ων κ. -έων, -ους κ. -έους} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας τού οποίου ο ένας γονέας ήταν θεός και ο άλλος κοινός θνητός· ο ίδιος αποτελούσε αντικείμενο θρησκευτικής λατρείας, όπως ο Ηρακλής, ο Θησέας, ο Αχιλλέας κ.ά. **2.** (ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο που πέτυχε σπουδαίο κατόρθωμα: *οι ~ τής Επανάστασης τού '21 || οι αθλητικές εφημερίδες χαρακτήρισαν τους παίκτες που κατέκτησαν το ευρωπαϊκό κύπελλο ημίθεους.*

ημικίονας (ο) [1843] {ημικιόνων} το ημιστύλιο (βλ.λ.).

ημίκλαστος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει τσάκιση στη μέση: *οι αιτήσεις συντάσσονται επί ημικλάστου χάρτου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμίκλαστος* < *ἡμι-* + *-κλαστος* < *κλῶ (-άω)* «σπάζω»].

ημίκλειστος, -η, -ο [1851] **1.** μισόκλειστος, όχι τελείως κλειστός **2.** (ειδικότ.) αυτός που δεν είναι κλειστός από όλες τις πλευρές.

ημικρανία (η) [μτγν.] {ημικρανιών} ΙΑΤΡ. ο σφοδρός πόνος που εντοπίζεται στο ένα από τα ημισφαίρια τού κρανίου: *υποφέρει από / έχει ημικρανίες.*

ημικρατικός, -ή, -ό αυτός που δεν είναι εξ ολοκλήρου κρατικός: ~ *σχολείο / θέατρο || εταιρείες που λειτουργούν σε ~ καθεστώς.*

ημικύκλιο (το) [μτγν.] {ημικυκλί-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΜ. καθένα από τα δύο μέρη, στα οποία χωρίζει τον κύκλο μία διάμετρός του ΣΥΝ. ημιπεριφέρεια **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει το σχήμα μισού κύκλου: *οι στρατιώτες παρατάχθηκαν σε ~ || οι θεατές κάθισαν στο ~ τού θεάτρου.* — **ημικυκλικός**, -ή, -ό [μτγν.], **ημικυκλικά** επίρρ.

ημιλιπόθυμος, -η, -ο [1891] αυτός που σχεδόν έχει χάσει τις αισθήσεις του ΣΥΝ. μισολιπόθυμος.

ημιμαθής, -ής, -ές {ημιμαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πρόσ.) αυτός που έχει ελλιπή μόρφωση και συγκεχυμένες γνώσεις: ~ *κοινό* || (κ. ως ουσ.) *οι ~ είναι πιο επικίνδυνοι από τους αμαθείς.* — **ημιμάθεια** (η) [1819]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμιμαθής* < *ἡμι-* + *-μαθής*, πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού ρ. *μανθάνω*].

ημίμαυρος, -η, -ο [1812] ΤΥΠΟΓΡ. (για στοιχεία τού αλφαβήτου) αυτός που είναι μεσαίας χρωματικής έντασης· κατ' αντιδιαστολή προς τα λευκά ή τα μαύρα.

ημίμετρο (το) [1849] **1.** {ημιμέτρ-ου | -ων} (συνήθ. σε πληθ.) ανεπαρκής, πρόχειρη ενέργεια για την επίλυση προβλήματος, μέτρο χωρίς μακροπρόθεσμη προοπτική: *το νέφος δεν αντιμετωπίζεται με ημίμετρα, αλλά με σοβαρό και συγκροτημένο μακροπρόθεσμο σχεδιασμό* **2.** το μισό από μία μονάδα μέτρησης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-mesure].

ημιμόριο (το) [αρχ.] {ημιμορί-ου | -ων} **1.** η μισή μοίρα κύκλου **2.** το μισό οποιουδήποτε συνόλου, που είναι ίδιο με το άλλο μισό: *τα ~ τού εγκεφάλου.*

ημίξηρος, -η, -ο [μτγν.] (για κρασί) αυτός τού οποίου η γεύση είναι σχεδόν ξηρή: ~ *λευκός οίνος.*

ημιολία (η) {ημιολιών} (επίσ.) η γολέτα (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἡμιόλιος* < *ἡμι-* + *ὅλιος* < *ὅλος*. Η *ἡμιολία ναῦς* ονομάστηκε έτσι, επειδή είχε μιάμιση σειρά κουπιών].

ημιονηγός (ο) ΣΤΡΑΤ. (παλαιότ.) ο στρατιώτης που είναι επιφορτισμένος με την καθοδήγηση των υποζυγίων ΣΥΝ. (καθημ.) μουλαράς.

ημι- *λεξικό πρόθημα*

ημι-αναίσθητος, -η, -ο	**ημι-αυτόνομος**, -η, -ο	**ημι-διώροφος**, -η, -ο	**ημι-παράφρων**, -ων, -ον	**ημι-ώροφος** (ο)
ημι-αυτόματος, -η, -ο	**ημι-βάρβαρος**, -η, -ο	**ημι-επίσημος**, -η, -ο	**ημι-πολύτιμος**, -η, -ο	

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡμιονηγός* < *ἡμίονος* + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

ημίονος (ο/η) {ημιόν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το μουλάρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμίονος* < *ἡμι-* + *ὄνος*].

ημιορεινός, -ή, -ό αυτός που δεν βρίσκεται στην πεδιάδα, αλλά ούτε και ψηλά στο βουνό: *~ πληθυσμός / κτήματα / χωριά.*

ημιόροφος (ο) ➔ ημιώροφος

ημίπαλτο (το) το κοντό παλτό που φτάνει συνήθως μέχρι τα γόνατα.

ημιπαράλυτος, -η, -ο [1863] αυτός που έχει μερική παράλυση ή είναι σχεδόν παράλυτος. — **ημιπαραλυσία** (η).

ημιπαραμονή (η) {χωρ. πληθ.} η ημιδιαμονή (βλ.λ.).

ημιπάρεση (η) [1879] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. η ελαφρά παράλυση τού μισού σώματος (ενός χεριού και ενός ποδιού).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hémiparésie].

ημιπερίοδος (η) {ημιπεριόδ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. το τμήμα περιόδου (βλ.λ.) που ξεκινά ή τελειώνει σε άνω τελεία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. semi-colon (νόθο σύνθ.)].

ημιπεριφέρεια (η) [1761] {ημιπεριφερειών} ΓΕΩΜ. καθένα από τα ίσα τμήματα, τόξα τής περιφέρειας κύκλου, στα οποία τον χωρίζει μία διάμετρός του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. demi-circonférence].

ημιπληγία (η) [μεσν.] {ημιπληγιών} ΙΑΤΡ. η παράλυση τής μιας πλευράς (ημιμορίου) τού σώματος ύστερα από εγκεφαλικό επεισόδιο (βλ. κ. λ. *ημιπαράλυτος*).

ημιπληγικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την ημιπληγία ΣΥΝ. ημίπληκτος **2.** ***ημιπληγικός*** (ο), ***ημιπληγική*** (η) πρόσωπο που πάσχει από ημιπληγία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. hémiplégique < μεσν. *ἡμιπληγία*].

ημίπληκτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που πάσχει από ημιπληγία ΣΥΝ. ημιπληγικός.

ημιπολύτιμος, -η, -ο [1890] (για ορυκτά) αυτός που αξίζει λιγότερο από έναν πολύτιμο λίθο, διότι έχει λιγότερη λάμψη, αλλά μεγαλύτερη ανθεκτικότητα (π.χ. αχάτης): *~ λίθος / πετράδι.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. (pierre) demi-précieuse].

ημίρρευστος, -η, -ο [1766] αυτός που είναι ρευστός, αλλά έχει πολύ μεγάλη πυκνότητα: *η μελέτη των ~ υλικών αποτελεί ξεχωριστό κλάδο τής φυσικής* ΣΥΝ. παχύρρευστος, πυκνόρρευστος.

ημισεληνοειδής, -ής, -ές [1880] {ημισεληνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα τής ημισελήνου (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ημισέληνος (η) [1856] {ημισελήν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** η σελήνη, όπως εμφανίζεται πριν από το πρώτο ή μετά το τελευταίο τέταρτο τού κύκλου της σε δρεπανοειδές σχήμα ΣΥΝ. μισοφέγγαρο ΑΝΤ. πανσέληνος **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει το παραπάνω δρεπανοειδές σχήμα, το σχέδιο που έχει το σχήμα αυτό: *στο ύφασμα ήταν κεντημένες ασημένιες ~* ΣΥΝ. μισοφέγγαρο **3.** (α) το παραπάνω σχήμα ως σύμβολο τού μουσουλμανικού κόσμου, τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και πολλών σύγχρονων μουσουλμανικών κρατών (Τουρκίας, Αλγερίας, Πακιστάν, Τυνησίας, Μαλαισίας κ.ά.) (β) ***Ερυθρά Ημισέληνος*** ανθρωπιστικός οργανισμός που έχει ως στόχο του την παροχή βοήθειας σε θύματα πολέμου και θεομηνιών, το μουσουλμανικό αντίστοιχο τού Ερυθρού Σταυρού. — **ημισεληνοειδής,** -ής, -ές [1880].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. yarimay, σύμβολο που εμφανίζεται στον μουσουλμανικό κόσμο από τον 13ο αι.].

ημιστίχιο (το) [μτγν.] {ημιστιχί-ου | -ων} ΜΕΤΡ. το μισό ενός μετρικού στίχου: *ο δεκαπεντασύλλαβος χωρίζεται σε δύο ~· ένα των οκτώ και ένα των επτά συλλαβών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος.*

ημιστύλιο (το) {ημιστυλί-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το μισό ενός στύλου κάθετα διχοτομημένου, που χρησιμοποιείται ως παραστάδα σε πόρτα ή παράθυρο ΣΥΝ. ημικίονας.

-ήμισι κ. **-μισι** β' συνθετικό αριθμητικών, που δείχνει ότι στις μονάδες που δηλώνει το α' συνθετικό προστίθεται ακόμη μισή μονάδα: *δυό-μισι, τρεισ-ήμισι, πεντέ-μισι.*

ήμισυς, ημίσεια, ήμισυ {ημίσ-εος (θηλ. -είας) | -εις (ουδ. -εα κ. -ίση), -εων (θηλ. -ειών)} **1.** (αρχαιοπρ.) μισός· ΦΡ. ***εξ ημισείας*** από μισό (ο καθένας): *το οίκημα κληροδοτήθηκε ~ στα δύο αδέλφια* ΑΝΤ. όλος, ολόκληρος **2.** ***ήμισυ*** (το) το μισό, το ένα από τα δύο ίσα μέρη ενός όλου: *το ~ τού συνόλου·* ΦΡ. (α) ***η αρχή είναι το ήμισυ τού παντός*** βλ. λ. *αρχή* (β) ***κατά το ήμισυ*** ως προς τα μισά: *πέτυχε τους σκοπούς του ~* (γ) ***το έτερον ήμισυ*** καθένας από τους δύο συζύγους ως προς τον άλλο ΣΥΝ. ταίρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάμισης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥμισυς* < *ἡμι-* + *-συς / -τυς* (καταλ. επίθημα)].

ημισφαίριο (το) [αρχ.] {ημισφαιρί-ου | -ων} **1.** το μισό μέρος μιας σφαίρας **2.** (συνήθ. ειδικότ.) καθένα από τα δύο μισά τής γήινης σφαίρας: *Βόρειο / Νότιο ~* **3.** (κατ' επέκτ.) καθένα από τα δύο μέρη ενός σφαιρικού ή σφαιροειδούς σχήματος **4.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο τμήματα τού εγκεφάλου (δεξιό και αριστερό) και τής παρεγκεφαλίδας. — **ημισφαιρικός,** -ή, -ό [1871], **ημισφαιρικά** επίρρ.

ημιτελής, -ής, -ές {ημιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δεν έχει τελειώσει, τού οποίου δεν έχει ολοκληρωθεί η κατασκευή, η δημιουργία: *~ κτήριο / (μουσική) συμφωνία* (λ.χ. η ογδόη τού Φ. Σούμπερτ) */ μυθιστόρημα* ΣΥΝ. μισοτελειωμένος ΑΝΤ. τελειωμένος, ολοκληρωμένος. — **ημιτελώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡμιτελής* < *ἡμι-* + *-τελής* < *τέλος*].

ημιτελικός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται πριν από τον τελικό: *~ αγώνες / φάση / γύρος πρωταθλήματος* **2.** ΑΘΛ. ***ημιτελικοί*** (οι) κ. ***ημιτελικά*** (τα) οι αγώνες που αναδεικνύουν αυτούς που θα διαγωνιστούν στην τελική φάση διοργάνωσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. semifinal].

ημίτομος, -ος, -ον [αρχ.] **1.** (λόγ.) ο μισός τόμος ή γενικότ. τμήμα ενός τόμου **2.** (αρχαιοπρ.) καθένα από τα δύο μέρη ενός όλου, το οποίο έχει κοπεί στη μέση.

ημιτόνιο (το) [μτγν.] {ημιτονί-ου | -ων} ΜΟΥΣ. το μικρότερο μουσικό διάστημα ανάμεσα σε δυο διαδοχικούς φθόγγους μιας κλίμακας, φυσικής ή συγκερασμένης, τού διατονικού ή τού χρωματικού γένους· στο συγκερασμένο σύστημα, ο τόνος διαιρείται σε δύο ίσα μεταξύ τους ημιτόνια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

ημιτονισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η χρήση ενδιάμεσων χρωματικών αποχρώσεων, ιδ. στη ζωγραφική και τη φωτογραφία.

ημίτονος, -η, -ο **1.** (για πίνακα, φωτογραφία κ.λπ.) αυτός στον οποίο έχουν χρησιμοποιηθεί ή αποδίδονται χρώματα ενδιαμέσων αποχρώσεων **2.** ΜΟΥΣ. αυτός που σχετίζεται με ή αποτελείται από ημιτόνια **3.** ΜΑΘ. (α) ***ημίτονο*** (το) [1871] {ημιτόν-ου | -ων} τριγωνομετρικός αριθμός (συμβολίζεται *ημχ*) (β) ***ημίτονο τόξου*** η αλγεβρική τιμή τού διανύσματος που ορίζεται από το κέντρο τού τριγωνομετρικού κύκλου και τής προβολής τού πέρατος τού τόξου, είναι πάντοτε $-1 \leq ημχ \leq +1$ (γ) ***ημίτονο γωνίας*** σε ορθογώνιο τρίγωνο, ο αριθμός που ισούται με το πηλίκο τής κάθετης πλευράς που είναι απέναντι από τη γωνία αυτή, διά την υποτείνουσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < *ημι-* + *τόνος* < *τείνω*, άσχετο προς το μεσν. *ἡμίτονος* «αδύναμος σωματικά». Ο μαθ. όρ. είναι απόδ. τού γαλλ. sinus (< λατ. sinus «καμπύλη»), που αποτελεί μετάφρ. τού αραβ. djaub «πτυχή»].

ημιυπόγειος, -α, -ο **1.** αυτός τού οποίου ένα τμήμα βρίσκεται κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους: *~ μαγαζί / διαμέρισμα* **2.** ***ημιυπόγειο*** (το) [1888] {ημιυπογεί-ου | -ων} κατάστημα, διαμέρισμα, αποθήκη κ.λπ., που το πάτωμά του βρίσκεται λίγο κάτω από την επιφάνεια τού εδάφους και συνεκδ. ο αντίστοιχος όροφος κτηρίου.

ημιφορτηγό (το) μικρό φορτηγό όχημα που χρησιμοποιείται κυρ. για τη μεταφορά προϊόντων, επίπλων, προσώπων κ.λπ.: *κλειστό / ανοιχτό ~* ΣΥΝ. φορτηγάκι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. half track].

ημιφωνία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανικανότητα να μιλά κανείς δυνατά.

ημίφωνο (το) [αρχ.] {ημιφών-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. ο φθόγγος που λειτουργεί ως σύμφωνο ή φωνήεν ανάλογα με το περιβάλλον στο οποίο απαντά: *φωνηεντικό / συμφωνικό ~.* — **ημιφωνικός,** -ή, -ό, **ημιφωνικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίγαμμα.*

ημιφωνοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή φθόγγου σε ημίφωνο: *το για προήλθε από το διά με συμπροφορά τού -ι- με το -α- και ~ τού δια > δγια > για.*

ημίφως (το) [1877] {ημίφωτος | χωρ. πληθ.} το χαμηλό και άτονο φως, το οποίο υπάρχει είτε φυσικά, λ.χ. κατά το σούρουπο, είτε από τον χαμηλό φωτισμό ενός δωματίου: *μέσα στο ~ δεν μπορούσα να διακρίνω καθαρά το πρόσωπό του.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Halblicht].

ημιχόριο (το) [μτγν.] {ημιχορί-ου | -ων} οι μισοί από τους ηθοποιούς που αποτελούν τον χορό τού αρχαίου δράματος.

ημίχρονο (το) {ημιχρόν-ου | -ων} ΑΘΛ. **1.** το καθένα από τα δύο χρονικώς ίσα μέρη αθλητικής συνάντησης: *ο αγώνας κρίθηκε ήδη από τα πρώτα λεπτά τού δεύτερου ~* **2.** (συνεκδ.) διάλειμμα που μεσολαβεί ανάμεσα στα δύο ίσα μέρη τού αγώνα, ώστε να αναπαυθούν οι παίκτες: *στο ~ ο προπονητής έδωσε νέες οδηγίες στους παίκτες.* Επίσης **ημιχρόνιο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. half -time].

ημιχώνιο (το) {ημιχωνί-ου | -ων} (στη βυζαντινή ναοδομία) τμήμα τού θόλου που υποστηρίζει γωνία που προεξέχει.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. μεσν. (πβ. μτγν. *ἡμιχώνη*) < *ἡμι-* (βλ.λ.) + *-χώνιον* < *χώνη* (< συνηρημ. τού *χοάνη*, βλ.λ.) + υποκ. επίθημα *-ιον*].

ημίψηλο (το) καπέλο με κυλινδρικό σχήμα, που παλαιότερα αποτελούσε μέρος τής επίσημης ανδρικής ενδυμασίας.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού επιθ. *ημύψηλος* (πβ. επίθ. *ημυψηλοφόρα πρόσωπα*, 1892) < *ημι-* + *υψηλός*, που ορθογραφήθηκε κατά το σύνθ. τού *ημι-*].

ημίωρος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που διαρκεί μισή ώρα: *~ παράσταση / αναμονή / πρόγραμμα* ΣΥΝ. μισάωρος **2.** ***ημίωρο*** (το) {ημιώρ-ου | -ων} χρονικό διάστημα μισής ώρας: *το ~ τής αναμονής τελείωσε* ΣΥΝ. μισάωρο.

ημιώροφος (ο) {ημιωρόφ-ου | -ων, -ους} όροφος που βρίσκεται συνήθ. ανάμεσα στο ισόγειο και στον πρώτο όροφο: *εγκαταστάθηκε στον ~* ΣΥΝ. μεσοπάτωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*
[ΕΤΥΜ. < *ημί-* + *όροφος* (με έκταση τού *-ο-* εν συνθέσει), μεταφρ. δάνειο από γερμ. Halbgeschoß].

ημπορώ ρ. μετβ. [μεσν.] {ημπορείς... | ημπόρεσα} (παλαιότ.) μπορώ.

ηνίο (το) (λόγ.) **1.** καθένα από τα δύο δερμάτινα ή σχοινένια λουριά, που στερεώνονται στα χαλινάρια ενός αλόγου και με τις άκρες τους ο αναβάτης ελέγχει το ζώο ΣΥΝ. (λαϊκ.) γκέμι **2.** (μτφ.) (συνήθ. στον πληθ.) ο έλεγχος, η διακυβέρνηση: *αναλαμβάνω / κρατώ / έχω τα ~ || τα ~ τού κράτους / τού κόμματος / τής εταιρείας.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. πληθ. *ἡνία* < **ἀνσία*, που συνδ. με μέσ. ιρλ. ē(i)si «ηνία», λατ. ānsa «λαβή» κ.ά. Δυσερμήνευτη παραμένει η δασύτητα τής λ. *ἡνία*, η οποία ωστόσο θεωρείται υστερογενής. Ομόρρ. *ἡνίοχος*].

ηνίοχος (ο) {ηνιόχ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο οδηγός ιππήλατου άρματος, ο οποίος κρατά τα ηνία: *ο ~ των Δελφών* (το γνωστό άγαλμα τού 5ου αι. π.Χ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡνίοχος* (ήδη μυκ. a-ni-o-ko) < *ἡνία* + *-οχος* < *ἔχω*].

ήντα (τα) {άκλ.} οι ηλικίες μετά τα πενήντα, τα χρόνια κατά τα οποία κάποιος θεωρείται αρκετά μεσήλικας και αργότερα υπερήλικας: *μπαίνω / είμαι στα ~ || είναι ~ και κάτι·* ΦΡ. ***τα πρώτα ήντα*** η πέμπτη δεκαετία τής ζωής ενός ανθρώπου.
[ΕΤΥΜ. Καταλ. τέρμα που αποσπάστηκε από τα αριθμ. *πεν-ήντα, εξ-*

ήντα κ.τ.ό.].

ήνυστρο (το) {ηνύστρ-ου | -ων} **1.** ΖΩΟΛ. το τέταρτο στομάχι των μηρυκαστικών, στο οποίο συντελείται τελικά η χώνευση **2.** (λόγ.) ο πατσάς (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἤνυστρον* < **Fήνυ-στρον* (όπου το -υ- κατ' αναλογίαν προς το *ὑστερα* «μήτρα») < I.E. *wenes-tro-, πβ. σανσκρ. vanisthú- «παχύ έντερο», αρχ. γερμ. wanast «κοιλιά» κ.ά.].

Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (τα) (συντομ. Η.Α.Ε.) (αραβ. Al Imārāt al 'Arabiyah al Muttaḥidah) κράτος τής Α. Αραβίας με πρωτεύουσα το Άμπου Ντάμπι, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ντιράμ Εμιράτων.
[ΕΤΥΜ. Η χώρα ονομάστηκε έτσι μετά τη συνένωση επτά αραβικών εμιράτων και την αποδέσμευσή τους από τη βρετανική προστασία το 1971].

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (οι) (συντομ. Η.Π.Α.) κ. **Ενωμένες Πολιτείες Αμερικής** (συντομ. Ε.Π.Α.) (αγγλ. United States of America) ομοσπονδιακό κράτος τής Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την Ουάσιγκτον, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Η.Π.Α.· αλλιώς (καταχρ.) *Αμερική* (η). Επίσης **Ηνωμένες Πολιτείες**.
[ΕΤΥΜ. Μετά τη συνθήκη τού Παρισιού το 1782, οπότε η Μεγάλη Βρετανία αναγνώρισε την ανεξαρτησία δεκατριών πολιτειών, ώς το τέλος τού 19ου αι. στην ομοσπονδία προσεχώρησαν ή προσαρτήθηκαν και άλλα εδαφικά διαμερίσματα].

Ηνωμένο Βασίλειο (το) {Ηνωμένου Βασιλείου} (αγγλ. United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland = Ηνωμένο Βασίλειο τής Μεγάλης Βρετανίας και τής Β. Ιρλανδίας) νησιωτικό κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης, που περιλαμβάνει τη Μεγάλη Βρετανία και τη Β. Ιρλανδία, με πρωτεύουσα το Λονδίνο, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα τη λίρα Αγγλίας (στερλίνα)· αλλιώς *(Μεγάλη) Βρετανία*, *Αγγλία* (η).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μεγάλη Βρετανία*, *Αγγλία*].

ηνωμένος, -η, -ο(ν) ▸ ενώνω

ήξεις αφήξεις (λόγ.) για κάτι διφορούμενο, που στερείται σαφήνειας: *οι δηλώσεις του ήταν ~* || *οι χρησμοί τής Πυθίας ήταν ~*.
[ΕΤΥΜ. Οι λ. αποτελούν τμήμα πασίγνωστου χρησμού τού Δελφικού μαντείου, ο οποίος μπορούσε να ερμηνευθεί διττώς (ανάλογα με τη θέση τού κόμματος) ως εξής: (α) *ἥξεις, ἀφήξεις, οὐ θνήξεις ἐν πολέμῳ* = θα φθάσεις, θα επιστρέψεις, δεν θα πεθάνεις στον πόλεμο (β) *ἥξεις, ἀφήξεις οὐ, θνήξεις ἐν πολέμῳ* = θα φθάσεις, δεν θα επιστρέψεις, θα πεθάνεις στον πόλεμο].

ήξερα ρ. → ξέρω

Η.Π.Α. (οι) οι Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής (βλ.λ.).

ήπαρ (το) {ήπ-ατος | -ατα} ΑΝΑΤ. το συκώτι: *ανεπάρκεια / κίρρωση / φλεγμονή ήπατος*· ΦΡ. ***μου κόπηκαν τα ήπατα*** φοβήθηκα πολύ: *έτσι όπως τον είδα απότομα μες στο σκοτάδι, ~!* ΣΥΝ. τα χρειάστηκα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἧπαρ, -ατος* < I.E. *yekʷr(t) «ήπαρ», πβ. σανσκρ. yakṛt, λατ. jecur, περσ. jigar, πιθ. κ. αρχ. γερμ. libara (> γερμ. Leber, αγγλ. liver), αρμ. leard κ.ά.].

ηπαρίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αντισηπτικό τού αίματος, που περιέχεται στο ήπαρ των θηλαστικών ζώων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héparine].

ηπαταλγία (η) [1845] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πόνος στο συκώτι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatalgie].

ηπατεκτομή (η) ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση με την οποία αφαιρείται μέρος τού ήπατος (πβ. λ. *ηπατοτομία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hepatectomy].

ηπατικός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το συκώτι: *~ αρτηρία / πάθηση / φάρμακο / νόσημα / εξέταση*.

ηπατίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η οξεία ή χρόνια φλεγμονώδης νόσος τού ήπατος, η οποία προκαλείται από ιό, από μερικά φάρμακα ή από δηλητήριο και που απαντά σε διαφόρους τύπους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡπατῖτις* < *ἧπαρ, -ατος*].

ηπατοκυτταρικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που αποτελείται από ηπατικά κύτταρα: *~ καρκίνος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. hepatocellular (νόθο σύνθ.)].

ηπατολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης το ήπαρ και τις παθήσεις του. — **ηπατολόγος** (ο/η), **ηπατολογικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatologie].

ηπατομεγαλία (η) ΙΑΤΡ. η πέραν τού φυσιολογικού αύξηση τού όγκου τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatomégalie].

ηπατονεφρικός, -ή, -ό **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το συκώτι και τα νεφρά **2.** ΙΑΤΡ. ***ηπατονεφρικό σύνδρομο*** βαριά πάθηση που οφείλεται σε συνδυασμό βλαβών στο συκώτι και στα νεφρά ΣΥΝ. ηπατονεφρίτιδα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. hépatorénal (νόθο σύνθ.)].

ηπατοπάγκρεας (το) {ηπατοπαγκρέατος | χωρ. πληθ.} ΖΩΟΛ. αδένας τού πεπτικού συστήματος των μαλακίων, των αρθροπόδων και ορισμένων ιχθύων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatopancréas].

ηπατοπάθεια (η) {ηπατοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε πάθηση τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatopathie].

ηπατόπτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η μετατόπιση τού ήπατος προς τα κάτω εξαιτίας τής χαλάρωσης των συνδέσμων που το συγκρατούν. Επίσης **ηπατοπτωσία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatoptose].

ηπατορραγία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τού ήπατος.
[ΕΤΥΜ. < *ηπατο-* (< *ήπαρ*) + *-ραγία* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. ρ. *ῥήγ-νυ-μι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépator-ragie].

ηπατορραφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ραφή τού ήπατος σε περίπτωση τραυματισμού ή ηπατόπτωσης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hepatorrhaphy].

ηπατοσάκχαρο (το) {ηπατοσακχάρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. η οργανική ένωση που αποτελεί το ζωικό άμυλο ΣΥΝ. γλυκογόνο.

ηπατοτομία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή για την αφαίρεση αποστήματος ή πέτρας από το ήπαρ (πβ. λ. *ηπατεκτομή*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatotomie].

ηπάτωμα (το) {ηπατώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καρκινικός όγκος τού ήπατος που συνήθ. παρουσιάζεται σε ανθρώπους με ηπατίτιδα ή κίρρωση τού ήπατος ΣΥΝ. πρωτοπαθής ηπατοκυτταρικός καρκίνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. hépatome].

ηπειρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. το σύνολο των αργών κινήσεων, οι οποίες σημειώνονται σε εκτεταμένες ζώνες τού φλοιού τής Γης, εξαιτίας των οποίων προκαλούνται εξάρσεις ή καθιζήσεις, οι οποίες δεν συνοδεύονται από διαταραχή τού τεκτονικού ιστού των πετρωμάτων και προκαλούν μορφολογικές εξελίξεις, όπως λ.χ. δημιουργούν πελάγη, θάλασσες, επιφέρουν απομάκρυνση ηπείρων κ.λπ. — **ηπειρογενετικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. epeirogenesis].

Ήπειρος (η) {Ηπείρου} **1.** ορεινό γεωγραφικό διαμέρισμα τής ΒΔ. Ελλάδας, που περιλαμβάνει τους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Ιωαννίνων και Πρέβεζας **2.** ΙΣΤ. περιοχή τής ΒΔ. Ελλάδας, που κατά την αρχαιότητα εκτεινόταν από τον Αμβρακικό Κόλπο μέχρι την Ιλλυρία, περιελάμβανε τη σημερινή Ν. Αλβανία και συνόρευε στα Α. με τη Μακεδονία και τη Θεσσαλία **3.** ΙΣΤ. ***Δεσποτάτο τής Ηπείρου*** ανεξάρτητο κράτος που ιδρύθηκε στην περιοχή τής Ηπείρου από τον Βυζαντινό άρχοντα Μιχαήλ Άγγελο Δούκα Κομνηνό μετά την άλωση τής Κωνσταντινούπολης από τους δυτικούς σταυροφόρους (1204) και τον κατακερματισμό τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας **4.** ***Βόρειος Ήπειρος*** βλ.λ. — **Ηπειρώτης** (ο) [αρχ.], **Ηπειρώτισσα** (η), **ηπειρώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονομασία (< *ἤπειρος*, βλ.λ.), η οποία προσδιόριζε από τον 4ο αι. π.Χ. την περιοχή που περικλείεται μεταξύ τής οροσειράς τής Πίνδου, τού Ιονίου Πελάγους και τής Πρέβεζας].

ήπειρος (η) {ηπείρ-ου | -ων, -ους} **1.** η στερεά γη, κατ' αντιδιαστολή προς τη θάλασσα ΣΥΝ. στεριά, ξηρά **2.** καθεμιά από τις έξι μεγάλες γεωγραφικές περιοχές τής Γης, που συνήθ. περιλαμβάνουν περισσότερες από μία χώρες (Ευρώπη, Ασία, Αφρική, Αμερική, Ωκεανία και Ανταρκτική)· ΦΡ. (α) ***μαύρη ήπειρος*** η Αφρική (β) ***γηραιά ήπειρος*** η Ευρώπη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ξηρά γη», < **ἄπερ-jος* < I.E. *apero- «όχθη», πβ. αρχ. αγγλ. ofer, γερμ. Ufer κ.ά.].

ηπειρωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη στεριά, που είναι μακριά από τη θάλασσα: *η ~ Ελλάδα* (κατ' αντιδιαστολή προς τα ελληνικά νησιά) ΣΥΝ. στεριανός ΑΝΤ. θαλάσσιος, νησιωτικός (β) ***ηπειρωτικό κλίμα*** το κλίμα που επικρατεί μακριά από τη θάλασσα, στο εσωτερικό μιας χώρας ή περιοχής και χαρακτηρίζεται από πολύ ψυχρούς χειμώνες και πολύ θερμά καλοκαίρια **2.** (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την Ήπειρο ΣΥΝ. ηπειρώτικος. — **ηπειρωτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

ήπια ρ. → πίνω

ήπιος, -α, -ο **1.** (α) (για πρόσ.) αυτός που τον διακρίνει η πραότητα: *~ χαρακτήρας / αντίδραση / βλέμμα / φωνή / στάση / διαμαρτυρία / τόνος / κριτική* ΣΥΝ. ήρεμος, πράος (β) αυτός που δεν είναι οξύς, έντονος: *~ μορφές ενέργειας* (που δεν μολύνουν το περιβάλλον, π.χ. η ηλιακή, η αιολική κ.λπ.) || *~ τουρισμός* ΑΝΤ. οξύς, σφοδρός, έντονος· ΦΡ. (μτφ.) ***ήπιο κλίμα*** η έλλειψη έντονων διενέξεων και ακροτήτων: *η υβριστική επίθεση εναντίον τού αντίπαλου κόμματος διατάραξε το ~ τής προεκλογικής περιόδου* **2.** (ειδικότ.) αυτός τού οποίου οι κλιματικές συνθήκες δεν είναι ακραίες (έντονο κρύο ή αφόρητη ζέστη): *~ κλίμα / χειμώνας* **3.** (ειδικότ. για ασθένεια) αυτός που δεν είναι σοβαρός, επικίνδυνος: *~ βήχας / εκδήλωση τής ασθένειας* ΑΝΤ. οξύς. — **ήπια / ηπίως** [αρχ.] επίρρ., **ηπιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. āpi- «φίλος», ενώ έχει προταθεί η σύνδεση με το αρχ. *νήπιος* (βλ.λ.) μέσω παροιμιακών φράσεων, λ.χ. *πατὴρ ὣς ἤπιος ἦν* (όπου αντιδιαστέλλονται οι δύο λ., βάσει τής παραδοσιακής ανάλυσης *νήπιος* < **νε-έπιος* «αυτός που δεν μπορεί να μιλήσει - παιδαριώδης, χαζός, ανόητος», οπότε το επίθ. *ἤπιος* εξελήφθη ως αντώνυμο τού *νήπιος*). Η πρόταση για αναγωγή στο ρ. *ἅπτω* προσκρούει στην έλλειψη δασύτητας τού επιθ. Ορισμένοι σύγχρονοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια: λ.χ. *ήπιες μορφές ενέργειας* (< αγγλ. soft energy), *ήπιος τουρισμός* (< γερμ. sanfter Tourismus)].

Ήρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μία από τις δώδεκα θεότητες τού Ολύμπου, σύζυγος τού Δία και προστάτιδα τού γάμου **2.** γυναικείο όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἥρα*, αβεβ. ετύμου. Η λ. θεωρείται συγγενής ετυμολογικά με το ουσ. *ἥρως* (βλ.λ.), αν υποτεθεί ότι *Ἥρα* < **Ἡρ- Fᾱ*, κάτι που προσκρούει στο μυκ. E-ra. Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με τη λ. *Ὥρα* (< I.E. *yēr-, αρχαιότατη λ. για το έτος, βλ. κ. *ώρα*), το οποίο συμφωνεί με τα μυθολογικά δεδομένα και βάσει αυτού η Ήρα θα προσδιοριζόταν ως «η θεά τού έτους», αλλά και αυτή η άποψη δεν ικανοποιεί μορφολογικώς. Ίσως και το θεωνύμιο αυτό να αποτελεί, τελικά, προελλην. δάνειο].

ήρα (η) ζιζάνιο των σιτηρών· ΦΡ. ***ξεχωρίζω την ήρα από το στάρι*** απομονώνω τα αρνητικά στοιχεία από τα θετικά, τα άχρηστα από τα χρήσιμα, τους ανάξιους από τους άξιους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ήρα* < αρχ. *αἶρα* (κατ' αναλογίαν προς το *ψείρα*;), αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το συνώνυμο σανσκρ. erakā-].

ήρα ρ. ▸ αίρω

Ηραίο (το) ναός αφιερωμένος στη θεά Ήρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡραῖον (ἱερόν)* < *Ἥρα*].

Ηράκλεια κ. **Ηρακλειά** (η) νησί των Κυκλάδων ΒΑ. τής Ίου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλεια*, προς τιμήν τού ήρωα Ηρακλή. Το νησί ονομαζόταν επίσης και *Ὄνος* λόγω σχήματος].

Ηράκλειες Στήλες (οι) {Ηρακλείων Στηλών} (αρχ.) τα Στενά τού Γιβραλτάρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλειαι στῆλαι* (ήδη στον Ηρόδοτο), επειδή, σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ηρακλής έφθασε μέχρι το σημερινό Γιβραλτάρ και τοποθέτησε μνημειακές στήλες, καθώς πίστεψε ότι εκεί ήταν η άκρη τού κόσμου].

Ηράκλειο (το) {Ηρακλείου} πόλη τής Κρήτης, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Ηρακλείου)* ΣΥΝ. (παλαιότ.) Χάνδακας. — **Ηρακλειώτης** (ο), **Ηρακλειώτισσα** (η), **ηρακλειώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλειον* < *Ἡρακλῆς* (βλ.λ.), επειδή ο ήρωας Ηρακλής λατρευόταν στην Κρήτη με ιδιαίτερη μεγαλοπρέπεια. Μετά την αραβική κατάκτηση τού νησιού (824 μ.Χ.) η πόλη ονομάστηκε *Χάνδαξ* (< αραβ. Khandak «τάφρος, χαντάκι») λόγω τής τάφρου με την οποία οι Άραβες περιχαράκωσαν την πόλη. Οι Βενετοί, που κατέλαβαν την πόλη το 1204, την αποκαλούσαν Candia (παραφθορά τού *Χάνδαξ* > Candiga > Candia), όνομα που διατήρησαν αργότερα και οι Τούρκοι κατακτητές (Kandiye). Το 1822 επανήλθε η αρχ. ονομασία *Ἡράκλειον*].

Ηράκλειος (ο) {-ου κ. -είου} **1.** αυτοκράτορας τού Βυζαντίου (610-641) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡράκλειος* < αρχ. επίθ. *ἡράκλειος* < *Ἡρακλῆς* (βλ.λ.)].

ηράκλειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στον Ηρακλή: *~ άθλος* **2.** (για σωματική δύναμη, διαστάσεις ή ενέργειες) πολύ μεγάλος: *~ δύναμη* ΣΥΝ. τιτάνιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.

ηρακλείτειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ηράκλειτο: *~ φιλοσοφία / σύλληψη τού κόσμου* **2.** ***Ηρακλείτειοι*** (οι) οι μαθητές και οι οπαδοί τής θεωρίας τού Ηράκλειτου.

Ηράκλειτος (ο) {-ου κ. -είτου} αρχαίος Έλληνας προσωκρατικός φιλόσοφος (6ος-5ος αι. π.Χ.), που θεωρούσε ως αρχή των πάντων τη φωτιά, καθώς και ότι τα πάντα βρίσκονται σε διαρκή κίνηση και μεταβολή· θεωρείται ο θεμελιωτής τής διαλεκτικής μεθόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡράκλειτος* < *Ἥρα* + *κλειτός* «ένδοξος» < *κλέος*].

Ηρακλής (ο) {-ή κ. -έους | -είς, -έων} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας με τεράστια σωματική δύναμη, που πραγματοποίησε 12 άθλους για να καθαρθεί από τον φόνο των παιδιών του και με τον θάνατό του έγινε δεκτός στον Όλυμπο από τους θεούς: *οι άθλοι τού Ηρακλή* **2.** (μετωνυμ.) εξαιρετικά δυνατός άνδρας **3.** ανδρικό όνομα ● **4.** αθλητικό σωματείο τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡρακλῆς* < *Ἥρα* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα»].

ηρέμα επίρρ. [αρχ.] (σπάν.) ΝΑΥΤ. σιγά-σιγά, ήρεμα, αργά: *πρόσω ~* (παράγγελμα) ΑΝΤ. γρήγορα, ταχέως.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *ηρεμώ*].

ηρεμία (η) [αρχ.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι ακίνητο και ήσυχο, να μην ταράσσεται από τίποτα: *~ επικρατούσε στα πελάγη σήμερα* || *η ~ τής φύσης με ξεκουράζει* || *~ θανάτου* ΣΥΝ. ησυχία, αταραξία, γαλήνη, ακινησία **2.** η έλλειψη εσωτερικών εντάσεων: *δεν αφήνει τίποτα να της καταστρέφει την ψυχική της ~* ΣΥΝ. γαλήνη, αταραξία ΑΝΤ. ένταση, ταραχή, αναστάτωση **3.** η έλλειψη δράσης: *~ επικρατούσε σε όλα τα μέτωπα* ΣΥΝ. ησυχία ΑΝΤ. ένταση, κίνηση.

ηρεμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ηρέμισα} καθησυχάζω ΣΥΝ. γαληνεύω, καλμάρω ΑΝΤ. ταράζω.

ηρεμιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προσφέρει, δημιουργεί ηρεμία: *~ φάρμακα* **2.** ΦΑΡΜ. ***ηρεμιστικό*** (το) το φάρμακο που καταπραΰνει τις ψυχικές εντάσεις: *παίρνει ηρεμιστικά, για να κοιμηθεί.* — **ηρεμιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tranquillisant].

ήρεμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν βρίσκεται σε ή δεν χαρακτηρίζεται από κίνηση, κινητικότητα ή ταραχή: *~ θάλασσα / ύπνος /* (μτφ.) *ζωή* ΣΥΝ. ήσυχος, γαλήνιος, ατάραχος ΑΝΤ. ταραγμένος, έντονος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει ήπιο χαρακτήρα, που δεν αντιδρά έντονα στα ερεθίσματα: *~ άνθρωπος / παιδί / χαρακτήρας* ΣΥΝ. πράος, ήσυχος, νηφάλιος ΑΝΤ. εκδηλωτικός, έντονος **3.** αυτός που μπορεί να επιφέρει ηρεμία: *~ ατμόσφαιρα / μουσική.* — **ήρεμα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἠρεμῶ* (βλ.λ.)].

ηρεμώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {ηρεμείς... | ηρέμησα} ♦ **1.** (αμετβ.) βρίσκομαι ή περνώ σε κατάσταση αταραξίας, γαλήνης: *με την επέμβαση τού διαιτητή τα πνεύματα ηρέμησαν* || *~ ακούγοντας μουσική* ΣΥΝ. ησυχάζω, καταλαγιάζω, γαληνεύω, καλμάρω ΑΝΤ. αναστατώνομαι, ταράζομαι ♦ **2.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) ήρεμο, εξουδετερώνω την ταραχή του: *του μιλούσε γλυκά προσπαθώντας να τον ηρεμήσει.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἠρεμῶ (-έω)* < επίρρ. *ἠρέμα*. Αν το αρχικό *ἠ-* θεωρηθεί προθεματικό, τότε η λ. συνδ. με σανσκρ. rámate «ηρεμώ», γοτθ. rimis «ηρεμία» κ.ά.].

-ήρης, -ήρης, -ήρες (λόγ.) παραγωγικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής που δηλώνει: **1.** ότι κάποιος είναι εφοδιασμένος με κάτι: *ξιφήρης* **2.** ιδιότητα: *μον-ήρης, φρεν-ήρης, κλιν-ήρης, ποδ-ήρης*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το θ. τού αρχ. *ἀρ-αρ-ίσκω* «συνδέω, τακτοποιώ – εφοδιάζω» (για το οποίο βλ. λ. *αρ-μός, άρ-μα*), με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει. Η σημ. τού τέρματος γενικεύθηκε, με αποτέλεσμα να χρησιμοποιείται ως δηλωτικό ιδιότητας ή χαρακτηριστικού].

ήρθα ρ. → έρχομαι

ήρθην ρ. → αίρω

ήρκεσα ρ. → αρκώ

ήρξατο χειρών αδίκων → άδικος

Ηρόδοτος (ο) {-ου κ. -ότου} αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.), που εξιστόρησε τους Περσικούς Πολέμους, ο επονομαζόμενος και «πατέρας τής Ιστορίας». — **ηροδότειος**, -α,-ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡρόδοτος* < *Ἥρα* + *δοτός* < *δίδωμι*, πβ. *Θεό-δοτος, Ζηνό-δοτος*].

-ηρός, -ή, -ό παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που φανερώνουν ένα έντονο χαρακτηριστικό: *αιχμ-ηρός, αιματ-ηρός, δαπαν-ηρός, λυπ-ηρός, ηχ-ηρός, οδυν-ηρός, τολμ-ηρός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *αὐστηρός, πον-ηρός*), που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ro- με επαύξηση *-η-* (βλ. κ. *-αρός, -ερός*)].

ηροστράτειος, -α, -ο [1894] αυτός που αναφέρεται στον Ηρόστρατο· ΦΡ. (α) ***ηροστράτειος δόξα*** η φήμη που κατακτά κάποιος από καταστροφική του πράξη (β) ***ηροστράτειο έργο*** μάταιο έργο.

Ηρόστρατος (ο) {-ου κ. -άτου} **1.** Εφέσιος που πυρπόλησε τον ναό τής Αρτέμιδος στην Έφεσο το 365 π.Χ., προκειμένου να μείνει το όνομά του στην Ιστορία **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε διακατέχεται από τη μανία να γίνει γνωστός, έστω και διαπράττοντας κάτι κατακριτέο, καταστροφικό (βλ. κ. λ. *Νέρων*)].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡρόστρατος* < *Ἥρα* + *στρατός*].

Ηρώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. νεαρή ιέρεια τής Αφροδίτης, που παραβίασε τον όρκο παρθενίας της εξαιτίας τού έρωτά της για τον Λέανδρο, έρωτα που είχε τραγικό τέλος **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡρώ*, παράλλ. τ. τού αρχ. *Ἥρα* (βλ.λ.)].

ήρωας (ο) {ηρώων}, **ηρωίδα** (η) [αρχ.] **1.** ο άνθρωπος που προβαίνει σε γενναία πράξη, συχνά μέχρι σημείου αυτοθυσίας: *αφανής / εθνικός / χάρτινος* (ψεύτικος) *~* || *οι ~ των αγώνων τού έθνους* || *η παρασημοφόρηση / το μνημείο των ~* **2.** (γενικότ. ως χαρακτηρισμός) (α) ο γενναίος (β) αυτός που κατορθώνει κάτι εξαιρετικά δύσκολο: *είναι ~· φρόντιζε τόσα χρόνια την κατάκοιτη γυναίκα του και μεγάλωσε μόνος του τρία παιδιά* **3.** ο άνθρωπος που οι άλλοι θαυμάζουν και μιμούνται: *οι ~ των σημερινών παιδιών διαφέρουν από αυτούς τού παρελθόντος* ΣΥΝ. πρότυπο, ίνδαλμα **4.** (στην αρχαιότητα) το μυθολογικό πρόσωπο που δεν είναι θεός και συνήθ. ξεχωρίζει για την αρετή, την ανδρεία του κ.λπ. (π.χ. Αγαμέμνων, Ιάσων κ.ά.): *ομηρικός / μυθολογικός ~* || *ο Θησέας ήταν τοπικός ~ τής Αθήνας* **5.** ο χαρακτήρας που παίζει συγκεκριμένο και κεντρικό ρόλο σε αφήγηση (λογοτεχνική, θεατρική, κινηματογραφική): *οι ~ τού βιβλίου / τού δράματος / τού Παπαδιαμάντη* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής ΑΝΤ. δευτεραγωνιστής, κομπάρσος **6.** το άτομο που βρίσκεται στο επίκεντρο ενός γεγονότος ή το προκαλεί: (ειρων.) *οι ~ των χθεσινών συμπλοκών παραμένουν... αφανείς και άφαντοι!* ΣΥΝ. πρωταγωνιστής, δράστης, πρωταίτιος. — **ηρωικός**, -ή, -ό [αρχ.], **ηρωικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα, εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥρως, -ωος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με Ι.Ε. *ser- «προστατεύω, προφυλάσσω» (βλ. κ. *όραση*), ενώ δεν πρέπει να αποκλειστεί η σύνδεση με το θεωνύμιο *Ἥρα* (βλ.λ.). Η λ. *ἥρως* αναφερόταν τόσο στους θεούς όσο και στους ανθρώπους ευγενούς καταγωγής, ενώ μεθομηρική είναι η χρήση τής λ. με τη σημ. «ημίθεος»].

Ηρώδης (ο) {-η κ. -ου} **1.** *ο Μέγας*· ο διορισμένος από τους Ρωμαίους βασιλιάς τής Ιουδαίας, κατά τη διάρκεια τής βασιλείας του οποίου γεννήθηκε ο Χριστός και που, όπως αναφέρεται στην Κ.Δ., διέταξε τη σφαγή των νηπίων τής Βηθλεέμ **2.** (μετωνυμ.) αυτός που φέρεται βάναυσα στα παιδιά **3.** *Αντίπας*· γυιος τού Ηρώδη τού Μεγάλου, κυβερνήτης τής Γαλιλαίας, ο οποίος διέταξε τον αποκεφαλισμό τού Ιωάννη τού Προδρόμου **4.** *ο Αττικός*· Αθηναίος ρήτορας και σοφιστής (2ος αι. μ.Χ.), που από την τεράστια περιουσία του χρηματοδότησε την κατασκευή πολλών έργων στην Αθήνα, όπως το Ωδείο και το Παναθηναϊκό Στάδιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡρῴδης*, πιθ. < *ἥρως*].

ηρωίνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ισχυρό ναρκωτικό που προέρχεται από τη μορφίνη και προκαλεί έντονο εθισμό, σωματικό και ψυχικό: *καθαρή / νοθευμένη ~* || *υπερβολική δόση ηρωίνης* || *παίρνω ~* ΣΥΝ. λευκός θάνατος, (αργκό) άσπρη **2.** (συνεκδ.) η χρήση τού παραπάνω ναρκωτικού: *δύο ακόμα νέοι νεκροί από ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. héroïne < γερμ. εμπορική ονομ. Heroin) < μτγν. *ἡρωίνη* «ηρωίδα», θηλ. τού αρχ. *ἥρως*. Το ναρκωτικό ονομάστηκε έτσι λόγω τής ισχυρής επίδρασης και των έντονων ψευδαισθήσεων που προκαλεί στους χρήστες].

ηρωινομανής (ο/η) {ηρωινομαν-ούς | -είς} πρόσωπο που είναι εθισμένο στη χρήση ηρωίνης. — **ηρωινομανία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héroïnomane].

ηρωισμός (ο) [1797] **1.** η ιδιότητα τού ήρωα (βλ.λ., σημ. 1): *οι υπερασπιστές τής πόλης επέδειξαν απαράμιλλο ~* || *υποφέρω τα μαρτύρια με ~* || *πράξεις / πνεύμα / δείγματα υψηλού ~* ΣΥΝ. ανδρεία **2.** (συνεκδ.) κάθε εκδήλωση γενναιότητας και θάρρους, ενδεχομένως μέχρι σημείου αυτοθυσίας: *δεν χρειάζονται ~· αυτό που μετράει εδώ είναι η σύνεση και η μεγάλη προσοχή* ΣΥΝ. ανδραγάθημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγωισμός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. héroïsme, άσχετο προς το μτγν. *ἡρωισμός* «λατρεία, θαυμασμός των ηρώων»].

ηρώο (το) **1.** μνημείο για εθνικούς ήρωες: *κατάθεση στεφάνου στο ~ τής πόλης* || *το ~ των πεσόντων* **2.** (στην αρχαιότητα) μικρός ναός αφιερωμένος στη λατρεία τοπικού ήρωα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡρῷον (ἱερόν)* < *ἥρως*].

ηρωολατρία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ο υπερβολικός θαυμασμός προς τους ήρωες ή προς συγκεκριμένο ήρωα.

ηρωοποιώ ρ. μετβ. {ηρωοποιείς... | ηρωοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} μετατρέπω (κάποιον) σε ήρωα, θεωρώ (κάποιον) ήρωα, συνήθ.

χωρίς να διαθέτει τα ανάλογα προσόντα: *η κοινωνία συχνά ηρωοποιεί άτομα, μόνο και μόνο επειδή είχαν μαρτυρικό τέλος.* — **ηρωοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. héroïser].

-ης, -ης, -ες [αρχ.] κατάληξη τριγενών και δικαταλήκτων επιθέτων.

ΣΧΟΛΙΟ Τα επίθετα τής κατηγορίας αυτής (λέγονται και «τριτόκλιτα») είναι λόγιας προελεύσεως και χρησιμοποιούνται συχνά σε απαιτητικότερες μορφές ομιλίας. Η κλίση των επιθέτων αυτών εμφανίζει ιδιαιτερότητες στο γένος, στις καταλήξεις και στον τονισμό.

ασφαλ-ής ασφαλ-ές	συνήθ-ης σύνηθ-ες
ασφαλ-ούς	συνήθ-ους
ασφαλή	συνήθ-η
ασφαλ-είς ασφαλ-ή	συνήθ-εις συνήθ-η
ασφαλ-ών	συνήθ-ων

Παρατηρήσεις: (α) Το αρσενικό και θηλυκό γένος συμπίπτουν πλήρως (β) Οι καταλήξεις αρσ.-θηλ. που διαφέρουν στον ενικό είναι τρεις· σε όλο το ουδ. και στον πληθ. αριθμό είναι δύο (γ) Τα επίθ. σε *-ώδης (στοιχειώδης, δηλητηριώδης)* στη γεν. πληθ. τονίζονται στη λήγουσα *(στοιχειωδών, δηλητηριωδών)* (δ) Τα επίθ. σε *-ήθης (συνήθης)* και τα λοιπά επίθ. σε *-ης (επιμήκης, αυτάρκης)*, πλην των επιθ. σε *-ώδης*, στο ουδ. ενικού αναβιβάζουν τον τόνο στην προπαραλήγουσα (το *σύνηθ**ες***, το *επίμηκ**ες***, *το αύταρκ**ες***, αλλά το *στοιχειώ**δες***) (ε) Τα επίθετα σε *-ής*, *-ής*, *-ές* και τα σε *-ώδης* σχηματίζουν τα επιρρήματά τους σε **-ώς** *(ασφαλής – ασφαλ**ώς**, στοιχειώδης – στοιχειωδώς)*, ενώ τα επίθ. σε -ης, -ης, -ες σχηματίζουν επιρρήματα σε **-ως** *(συνήθης – συνήθ**ως**, πλήρης – πλήρ**ως**)* (στ) Στα ουσιαστικοποιημένα επίθετα αρσενικού γένους αυτής τής κατηγορίας συνηθίζεται ο σχηματισμός γενικής ενικού σε **-η** (π.χ. *τού συγγενή μου* αντί *τού συγγενούς μου*). Η τάση για σχηματισμό τέτοιας γενικής εμφανίζεται συχνά και όταν το επίθετο δεν είναι ουσιαστικοποιημένο (π.χ. *ενός στοιχειώδη τρόπου* αντί *ενός στοιχειώδους τρόπου*), πράγμα που πρέπει να αποφεύγεται.
Παραδείγματα: (α) **σε -ής**: *ακραιφνής, αμαθής, ανεπαρκής, απαθής, απρεπής, ασαφής, ασθενής, διαρκής, διεθνής, δυσχερής, εγκρατής, ειλικρινής, ελλιπής, επαρκής, επιεικής, επιμελής, ευκρινής, ευφυής, ευχερής, ηττοπαθής, ιδιοτελής, κοινωφελής, λαοφιλής, μακροσκελής, ολοσχερής, οξυδερκής, πολυμελής, πολυπληθής, πολυτελής, προσεχής, πρωτοφανής, συνεπής, συνεχής, χονδροειδής, ωοειδής* κ.ά. (β) **σε -ώδης**: *αλματώδης, αμμώδης, βραχώδης, δασώδης, δηλητηριώδης, θορυβώδης, ιδεώδης, ιλιγγιώδης, μανιώδης, μεγαλειώδης, μυστηριώδης, ουσιώδης, παιδαριώδης, περιπετειώδης, στοιχειώδης* κ.ά. (γ) **διάφορα σε -ης**: *αήθης, ασυνήθης, κακοήθης, καλοήθης, συνήθης, επιμήκης, ουρανομήκης, κλινήρης, μονήρης, πλήρης, αυτάρκης, ισομεγέθης, υπερμεγέθης, φιλαλήθης* κ.ά.
Στη Ν. Ελληνική παρατηρείται μια τάση (που ξεκίνησε από την παλαιότερη δημοτική) να αποφεύγονται τα (τριτόκλιτα) επίθετα σε *-ης, -ης, -ες* (*αηδής, συμπαθής, αντιπαθής, διεθνής, διαφανής, μεγαλοπρεπής, συνήθης* κ.τ.ό.) και να χρησιμοποιούνται στη θέση τους (δευτερόκλιτα) επίθετα σε *-ος, -η, -ο* είτε από παράγωγα αντίστοιχων ρημάτων *(αηδιαστικός < αηδιάζω, συμπαθητικός < συμπαθώ, άπρεπος < πρέπει, άτυχος < τυχαίνω, αντιπαθητικός < αντιπαθώ, συνηθισμένος < συνηθίζω)* είτε με απλό μορφολογικό μεταπλασμό από *-ης...* σε *-ος...: διεθνής > διεθνικός*. Η τάση αυτή δεν επικράτησε πάντοτε (το *διεθνικός* δεν αντικατέστησε το *διεθνής*), αλλά πέτυχε να δημιουργήσει υφολογικές ποικιλίες: *απρεπής – άπρεπος, ατυχής – άτυχος* κ.ο.κ.

Ησαΐας (ο) προφήτης, που προφήτευσε την έλευση τού Μεσσία, συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.· ΦΡ. (καθημ.) ***χορεύω τον χορό τού Ησαΐα*** παντρεύομαι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yešaeyáh, συντετμημένος τ. τού ονόματος Yešaeyâhu «σωτηρία τού Γιαχ (τού Θεού)»].

Η.Σ.Α.Π. (οι) Ηλεκτρικοί Σιδηρόδρομοι Αθήνας-Πειραιά.

Ησίοδος (ο) {Ησιόδου} αρχαίος Έλληνας ποιητής (8ος αι. π.Χ.) από τη Βοιωτία· σημαντικότερα έργα του το αφηγηματικό ποίημα *Έργα και Ημέραι* και το έπος *Θεογονία*. — **ησιόδειος,** -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἡσίοδος* < *ἡσι-* (< ρ. *ἵημι* «ρίχνω, εκτοξεύω», βλ. κ. *αφήνω*) + *-οδος* < **Fοδή* «φωνή, ωδή» (βλ. κ. *ᾄδω*)].

-ήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *-ίσιος*) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων, που δηλώνουν την καταγωγή, την προέλευση αυτού που δηλώνει το θέμα: *βουν-ήσιος, κατσικ-ήσιος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βουνό, αετός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα *(ἡμερ-ήσιος, Ἰθακ-ήσιος)*, που επεκτάθηκε στη Ν. Ελληνική με τη συνδρομή τού λατινογενούς -ēsis < -ensis (κυρ. για παράγωγα τοπωνυμίων)].

-ήσιος ή -ίσιος; Η κατάλ. **-ήσιος** θεωρείται ότι προήλθε είτε από την αρχ. ελληνική *-ήσιος (ετήσιος, ημερήσιος, Ιθακήσιος, Μιλήσιος* κ.ά.) με συνίζηση (συμπροφορά τού *-ιος* σε μία συλλαβή) είτε από τη λατ. -esis < -ensis είτε και από τις δύο. Στην α' περίπτωση η κατάληξη πρέπει να γράφεται με *-η- (-ήσιος)*· στη β' περίπτωση πρέπει να γράφεται με *-ι- (-ίσιος)*, αφού η λατ. κατάληξη ē- δεν δεσμεύει την ελληνική απόδοση· στη γ' περίπτωση ορισμένα παράγωγα πρέπει να γράφονται με *-ι- (-ίσιος)* και άλλα με *-η- (-ήσιος)*. Η α' άποψη έχει υποστηριχθεί από τον Γ. Χατζιδάκι· η β' (από τη Λατινική) από τον Ν. Ανδριώτη, μολονότι –ίσως λόγω τής μεσαιωνικής ορθογραφίας της σε *-ήσιος*– υποστηρίζει τη γραφή σε *-ήσιος*· η γ' άποψη (με διαφορετικό σκεπτικό) υποστηρίζεται από τους Μ. Τριανταφυλλίδη και Α. Τσοπανάκη. Κατά τη γνώμη μας –και για διευκόλυνση τής ορθογραφίας– είναι προτιμότερο να τηρήσουμε έναν μόνο τύπο ορθογραφίας (αντί δύο), που δεν μπορεί να είναι άλλος από το *-ήσιος*, μια που από κανένα δεν αμφισβητείται ότι τα *ημερήσιος, ετήσιος, γενετήσιος, παραπλήσιος* κ.ά. και τα πολλά δηλωτικά τόπου καταγωγής *(Ιθακήσιος, Μιλήσιος, Πελοποννήσιος, Δωδεκανήσιος, Επτανήσιος* κ.ά.) υπήρξαν η βάση τού συστήματος. Η Ελληνική (ιδίως των ελληνιστικών και βυζαντινών χρόνων) σχημάτισε αρκετά ονόματα σε *-ήσιος* (ποικίλης παραγωγικής προελεύσεως): *ακακήσιος (άκακος, ακακία), φιλήσιος-φιλοτήσιος* («προσφιλής»), *λιμνήσιος, γυμνήσιος, πρυμνήσιος, νυκτερήσιος, πρωρήσιος, θανατήσιος, βροντήσιος, νεοτήσιος, χαρτήσιος, γναφήσιος, επετήσιος, βιοτήσιος* κ.ά. Τα ονόματα αυτά ενισχύθηκαν –δεν δημιουργήθηκαν– από λατ. προελεύσεως επίθετα (που και οι Βυζαντινοί έγραφαν με *-η-*): *φαβρικήσιος* (< fabricensis), *κομμενταρήσιος* (< commentariensis), *καστρήσιος* (< castrensis).
Παραδείγματα παραγώγων σε -ήσιος: *αλογήσιος, αρκουδήσιος, αλεπουδήσιος, αμπελήσιος, αρνήσιος, βουνήσιος, βαρελήσιος, βαπορήσιος, γιδήσιος, γουρουνήσιος, γαϊδουρήσιος, γατήσιος, δαμαλήσιος, ελαφήσιος, θυμαρήσιος, καραβήσιος, καμπήσιος, καλογερήσιος, καλαμποκήσιος, κατσικήσιος, κοτήσιος, κεφαλήσιος, κριθαρήσιος, κουνελήσιος, λιμνήσιος, λεονταρήσιος, μοναστηρήσιος, μαϊμουδήσιος, μουλαρήσιος, μοσχαρήσιος, νταμαρήσιος, πελαγήσιος, περιβολήσιος, παραπανήσιος, παλληκαρήσιος, περιστερήσιος, προβατήσιος, πανηγυρήσιος, παιδιακήσιος, ποταμήσιος, σκυλήσιος, σπιτήσιος, τραγήσιος, τουλουμήσιος, φιδήσιος, χελωνήσιος, φεγγαρήσιος*.

ήσκιος (σχολ. ορθ. *ίσκιος*) (ο) **1.** η σκοτεινή επιφάνεια που δημιουργείται κοντά σε αδιαφανές σώμα, όταν το τελευταίο δέχεται τις ακτίνες τού φωτός, οι οποίες δεν μπορούν να το διαπεράσουν: *παρατηρούσαμε τους ~ μας πάνω στον τοίχο* ΣΥΝ. σκιά **2.** (στο σκοτάδι) μορφή που δεν είναι ευδιάκριτη: *ένας ~ πέρασε μέσα στο σκοτάδι και χάθηκε* ΣΥΝ. σκιά **3.** (συνεκδ.) μέρος στο οποίο δεν χτυπά κατευθείαν ο ήλιος: *καθόμαστε στον ~, για να μη μας κάψει ο ήλιος* ΣΥΝ. σκιά **4.** (μτφ.) ανάμνηση ανθρώπου που έχει φύγει ή πεθάνει **5.** (μτφ.) δημιούργημα τής φαντασίας: *παλεύει με τους ~* ΣΥΝ. φάντασμα, αερικό.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ήσκιος* < αρχ. *σκιά*, όπου το αρχικό *ή-* υπό την επίδραση τού *ήλιος*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για σύνθ. εκ συναπαγής από τη συνεκφορά *ή σκιά* > *ησκιά*, με αλλαγή γένους κατά το *ήλιος*. Η γρ. με *ί- (ίσκιος)* είναι εσφαλμ., μη έχοντας ετυμολογική στήριξη].

ήσκιωμα (το) {ησκιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ο τόπος που βρίσκεται στη σκιά.

ησκιώνω ρ. μετβ. {ήσκιω-σα, -μένος} ρίχνω τη σκιά μου: *τα ψηλά δέντρα ήσκιωναν μεγάλο μέρος τού κήπου* ΣΥΝ. σκιάζω.

ήσσων, -ων, -ον κ. **ήττων** {ήσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) μικρότερος, λιγότερος· (συνεκδ.) υποδεέστερος, δευτερεύων: *αυτό το θέμα είναι ήσσονος σημασίας* ΣΥΝ. ελάσσων· ΦΡ. (α) ***αρχή τής ήσσονος προσπαθείας*** η πρακτική τού να καταβάλλει κανείς όσο μικρότερη προσπάθεια γίνεται, προκειμένου να επιτύχει κάτι (β) ***κατά το μάλλον ή ήττον*** βλ. λ. *μάλλον* (γ) ***ουχ ήττον*** *(οὐχ ἧττον)* εντούτοις, όμως: *η άμυνα κατά των επιδρομέων δεν υπήρξε συστηματικά οργανωμένη· ~ υπήρξε ιδιαίτερα αποτελεσματική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥσσων* (αττ. *ἥττων*), συγκρ. βαθμός τού επιρρ. *ἦκα* (με επική ψίλωση), που συνδ. με λατ. sēg-nis «νωθρός, οκνηρός». Βλ. κ. *ήκιστα, ήττα*. Η *αρχή τής ήσσονος προσπαθείας* μεταφράζει το γαλλ. la loi du moindre effort].

ησυχάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ησύχασ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) να πάψει να ανησυχεί, οδηγώ ή επαναφέρω (κάποιον) σε κατάσταση ηρεμίας: *με ησύχασαν αυτά που μου είπες* ΣΥΝ. καθησυχάζω, ηρεμώ, καταπραΰνω, καλμάρω, κατευνάζω, γαληνεύω ΑΝΤ. αναστατώνω, ανησυχώ, ερεθίζω, ταράζω **2.** (ειδικότ.) κάνω (κάποιον) να σταματήσει να θορυβεί: *με πολύ κόπο ησύχασε τη μικρή του έκλαιγε* || *αν δεν ησυχάσετε τους ζωηρούς μαθητές, θα έχετε πρόβλημα στην τάξη* ♦ (αμετβ.) **3.** φθάνω σε κατάσταση ηρεμίας, παύω να είμαι σε ένταση, σε ταραχή: *δεν ησυχάζω, αν δεν μου τηλεφωνήσουν ότι έφτασαν καλά* || *η θάλασσα ησύχασε ξαφνικά* ΣΥΝ. ηρεμώ, γαληνεύω **4.** (ειδικότ.) παύω να θορυβώ: *Ησυχάστε! Τι φασαρία είναι αυτή;* ΣΥΝ. παύω, ηρεμώ, σιωπώ ΑΝΤ. θορυβώ **5.** παύω να ενοχλούμαι: *πότε θα ησυχάσουμε από τις απροειδοποίητες επισκέψεις του;* || *φύγε να ησυχάσουμε!* ΣΥΝ. απαλλάσσομαι **6.** παύω να έχω ασχολίες, δραστηριότητες, να βρίσκομαι σε κίνηση· συνήθ. με άρνηση: *Δεν ησυχάζει λεπτό! Όλη μέρα τρέχει δεξιά και αριστερά!* || *αυτό το παιδί δεν μ' αφήνει να ησυχάσω!* ΑΝΤ. δραστηριοποιούμαι **7.** (σπάν.) ξαπλώνω και κοιμάμαι, αναπαύομαι: *το μεσημέρι ησυχάζει μια-δυο ωρίτσες* ● **8.** ζω μοναστική ζωή, είμαι ησυχαστής ΣΥΝ. μονάζω.

ησυχασμός (ο) [1861] **1.** (λαϊκ.) το να ησυχάζει κανείς, η ησυχία **2.** ΘΡΗΣΚ. τρόπος ζωής των ασκητών κυρ. τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, που χαρακτηρίζεται από την αδιάλειπτη προσευχή και την τάση προς πλήρη απαλλαγή από τα ανθρώπινα πάθη **3.** (ειδικότ.) τάση που εμφανίστηκε στο Άγιον Όρος κατά τον 14ο αι. και σύμφωνα με την οποία οι μοναχοί μέσω τής συνεχούς προσευχής και σε κατάσταση απόλυτης ησυχίας μπορούσαν να προσεγγίσουν συνειδητά το θείο και να αποκτήσουν θεοπτία, δηλ. νοερή θέα τού ακτίστου θείου φωτός. — **ησυχαστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. hesychasm].

ησυχαστήριο (το) [μεσν.] {ησυχαστηρί-ου | -ων} **1.** μέρος στο οποίο απομονώνεται ο μοναχός ησυχαστής ΣΥΝ. ερημητήριο, ασκητήριο, ασκηταρειό **2.** (γενικότ.) το μέρος στο οποίο μπορεί κανείς να απομονωθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

ησυχαστής (ο) ▸ ησυχασμός

ησυχαστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ησυχασμό **2.** ΙΣΤ.-ΕΚΚΛΗΣ. ***ησυχαστική έριδα*** οι θεολογικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν στο Βυζάντιο τον 14ο αι., όταν αμφισβητήθηκε η πρακτική τού ησυχασμού (βλ.λ.).

ησυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ταραχής, αναστατώσεων, εντάσεων ΣΥΝ. ηρεμία, αταραξία, γαλήνη· ΦΡ. ***ησυχία, τάξις και ασφάλεια*** (από προπαγανδιστικό σύνθημα τής απριλιανής δικτατορίας) (i) η κατάσταση κατά την οποία δεν υπάρχει καμιά δραστηριότητα και κοινωνική διεκδίκηση, συνήθ. εξαιτίας τής επιβολής απολυταρχικής διακυβέρνησης (ii) για να δηλωθεί ότι δεν συμβαίνει τίποτε άξιο λόγου: *–Τρέχει τίποτα; –Μπα, ~!* **2.** το να είναι κανείς ήσυχος, ήρεμος· κυρ. σε φράσεις όπως: *~ δεν έχει αυτό το παιδί!* || *Μη με ανακατεύετε σε τέτοιες ιστορίες! Εγώ θέλω την ~ μου!* **3.** η έλλειψη θορύβων: *προηγουμένως άκουγα ομιλίες, αλλά εδώ και δύο ώρες βασιλεύει απόλυτη ~* || *κάντε ~!* || (ως προσταγή) *~! Θέλω να κοιμηθώ!* || *περίεργη / ύποπτη ~* ΣΥΝ. σιωπή, σιγή, γαλήνη ΑΝΤ. φασαρία, ταραχή **4.** ΝΟΜ. ***διατάραξη κοινής ησυχίας*** πταίσμα κατά το οποίο ο δράστης διαταράσσει δημόσια τις ασχολίες ή τη νυχτερινή ησυχία των κατοίκων κυρ. με υπερβολικούς θορύβους **5.** ΘΕΟΛ. η υλική και πνευματική εγκράτεια (νήψη) που βοηθούν στην κατάνυξη και την εσωτερική γαλήνη τής ψυχής· βασική επιδίωξη τού ησυχασμού (βλ.λ.).

Ησύχιος (ο) {Ησυχίου} **1.** Έλληνας γραμματικός από την Αλεξάνδρεια (5ος αι. μ.Χ.), από τους σημαντικότερους λεξικογράφους· το λεξικό του εκτός από πλήθος λέξεων περιέχει ερμηνεία δύσκολων χωρίων, παροιμιών και διαλεκτικών λέξεων που δεν έχουν παραδοθεί από κείμενα **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡσύχιος* < αρχ. επίθ. *ἡσύχιος* < *ἥσυχος*].

ήσυχος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ηρεμίας, γαλήνης: *~ θάλασσα* ΣΥΝ. ήρεμος, γαλήνιος, ατάραχος ΑΝΤ. ανήσυχος, ταραγμένος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη θορύβου, που δεν θορυβεί: *~ βραδιά / δάσος / βήματα / δωμάτιο* ΣΥΝ. σιωπηλός, αθόρυβος, σιγαλός ΑΝΤ. θορυβώδης **3.** (α) αυτός που σιωπά, που δεν μιλά: *το παιδί καθόταν ~ κι έπαιζε* ΣΥΝ. σιωπηλός ΑΝΤ. θορυβώδης, ομιλητικός (β) (συνεκδ.) αυτός που δεν ενοχλεί: *καθόταν ~ στη γωνιά του και δεν πείραζε κανέναν* ΑΝΤ. ενοχλητικός, φασαριόζος **4.** αυτός που είναι απερίσπαστος από έγνοιες: *Μείνε ήσυχος. Θα φροντίσω την υπόθεσή σου* || *άσε με ήσυχο να δουλέψω!* || *Δεν ανακατεύομαι σε τέτοιες δουλειές. Εγώ θέλω να έχω το κεφάλι μου ~* || *~ γεράματα / συνείδηση* (χωρίς ενοχές) ΣΥΝ. αμέριμνος, ανενόχλητος, ατάραχος, ξένοιαστος ΑΝΤ. προβληματισμένος **5.** (α) αυτός που δεν έχει απότομες ή βίαιες αντιδράσεις, που δεν παραφέρεται: *είναι ~ ανθρωπάκι* || *~ χαρακτήρας* ΑΝΤ. απότομος, βίαιος (β) (συνεκδ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ηπιότητα και ευγένεια: *~ κουβεντούλα / τρόποι* ΣΥΝ. ήρεμος, ήπιος **6.** αυτός που δεν παρουσιάζει μεταβολές, αναστατώσεις ή ενοχλήσεις: *κάνει ~ ζωή* || *περάσαμε μια ~ χρονιά* ΑΝΤ. ανήσυχος. **ήσυχα / ησύχως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἥσυχος*, αγν. ετύμου].

ήτα (το) {άκλ.} Η, η· το έβδομο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἦτα* < σημιτ. ḥēth «φράκτης, περίβολος»].

ητακισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. **1.** (σύμφωνα με την ερασμική προφορά) η προφορά τού γράμματος *ε* (έψιλον) από τους αρχαίους Έλληνες ως *ε* μακρού ΑΝΤ. ιωτακισμός **2.** (γενικότ.) η προφορά που επιχειρεί να ανασυνθέσει επιστημονικά τον τρόπο με τον οποίο προφερόταν η Ελληνική στους κλασικούς χρόνους· η προφορά αυτή συγκλίνει, χωρίς να ταυτίζεται, με την ερασμική προφορά ΑΝΤ. ιωτακισμός. — **ητακιστής** (ο) [1854]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Etazismus].

ήτις αντων. → όστις

ήτοι μόριο (αρχαιοπρ.) δηλαδή: *κατά την οριζόμενη εκ τού νόμου προθεσμία, ~ μετά παρέλευση πέντε ημερών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δηλαδή, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἤ τοι* < *ἤ* «πράγματι, αληθώς» (αγν. ετύμου, βλ. κ. *ήδη*) + *-τοι*, άτονος τ. δοτ. τού β' προσώπου (σύ. δωρ. *τύ*), που χρησιμοποιήθηκε στην αττ. διάλεκτο ως επίθημα, πβ. *μέν-τοι, καί-τοι*].

ήττα (η) {ηττών} η αρνητική έκβαση σε αγώνα, μάχη, σύγκρουση, αλλά και σε κάθε είδους ανταγωνισμό ή συναγωνισμό, η αποτυχία στην επίτευξη στόχου: *το στράτευμα υπέστη συντριπτική ~* || *εκλογική / σοβαρή / απροσδόκητη / βαριά / διπλωματική / οδυνηρή / προσωπική ~* || *παραδέχομαι / διαπιστώνω την ~ μου* ΣΥΝ. αποτυχία ΑΝΤ. νίκη, επιτυχία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἧττα* (< *ἡττῶμαι* (υποχωρητ.)].

ηττοπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} η εκ των προτέρων πεποίθηση κάποιου για αρνητική εξέλιξη: *η ~ του δεν τον αφήνει να προχωρήσει στην επαγγελματική του σταδιοδρομία* || *πνεύμα / κλίμα ηττοπάθειας* || *καταλαμβάνομαι από ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. défaitisme].

ηττοπαθής, -ής, -ές αυτός που διακατέχεται από τον φόβο τής ήττας, που δεν πιστεύει ότι μπορεί να πετύχει κάτι: *~ στάση / άνθρωπος / χαρακτήρας*. — **ηττοπαθώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. défaitiste].

ηττώμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ηττάσαι... | ηττή-θηκα, -μένος} υφίσταμαι ήττα, αποτυγχάνω (στην προσπάθειά μου, στον αγώνα μου, σε σύγκρουση): *η εθνική μας ομάδα ηττήθηκε από την αντίστοιχη αγγλική* || *~ ολοσχερώς / άδοξα / κατά κράτος* (εντελώς) ΣΥΝ. νικιέμαι, χάνω ΑΝΤ. νικώ, κερδίζω· ΦΡ. ***ουαί τοις ηττημένοις*** βλ. λ. *ουαί*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡττῶμαι (-άο-)* < *ἥττων* «λιγότερος, κατώτερος» (βλ. λ. *ἥσσων*), κατ' αναλογίαν προς το συνώνυμο *νικῶμαι*].

ήττων, -ων, -ον ▸ ήσσων

ηφαίστειο (το) [1812] {ηφαιστεί-ου | -ων} **1.** ΓΕΩΛ. άνοιγμα ή ρήγμα στον φλοιό τής Γης (και άλλων πλανητών), από το οποίο αναβλύζουν κατά καιρούς λειωμένα ή καυτά πετρώματα και ατμός: *έκρηξη / λάβα / κρατήρας ηφαιστείου* || *ενεργό / σβησμένο / εν δράσει / εν ηρεμία ~* (βλ. λ. *ηρεμία*) **2.** (συνεκδ.) το βουνό ή ο λόφος που βρίσκεται γύρω από το παραπάνω άνοιγμα ή ρήγμα και αποτελείται κυρ. από στερεοποιημένο υλικό από τα βάθη τής γης, π.χ. ο Βεζούβιος και η Αίτνα **3.** (μτφ.) τόπος ή κατάσταση που χαρακτηρίζεται από ταραχές, συγκρούσεις: *το ~ των Βαλκανίων*. — **ηφαιστειακός,** -ή, -ό [1861].
[ΕΤΥΜ. < *Ήφαιστος*, θεός τής φωτιάς. Η λ. απέκτησε τη σημ. αυτή ως απόδ. λατινογενών ξέν. όρων, πβ. γαλλ. vulcan < λατ. Vulcanus, επίθ. τού Ηφαίστου, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. για την ονομασία τού νησιού όπου βρίσκεται το ηφαίστειο Αίτνα, το οποίο θεωρείται ως το «εργαστήριο τού Ηφαίστου»].

ηφαιστειογενής, -ής, -ές [1867] {ηφαιστειογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται ή σχηματίστηκε από ηφαίστειο, από τα καυτά υλικά που αναβλύζουν από αυτό: *~ εδάφη / πετρώματα / νησιά*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. volcanique].

ηφαιστειολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ηφαιστείων και των συναφών φαινομένων. — **ηφαιστειολόγος** (ο/η) [1877].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vulcanologie (νόθο σύνθ.)].

ηφαιστειότητα (η) [1883] {χωρ. πληθ.} η ηφαιστειακή δράση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. volcanisme].

ηφαιστειώδης, -ης, -ες [1861] {ηφαιστειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που θυμίζει ηφαίστειο **2.** (μτφ.) εκρηκτικός: *~ ιδιοσυγκρασία*.

Ηφαιστίων (ο) {Ηφαιστίων-ος, -α} **1.** παιδικός φίλος τού Μ. Αλεξάνδρου, που τον ακολούθησε ως στρατιωτικός αρχηγός στην εκστρατεία τής Μ. Ασίας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης **Ηφαιστίωνας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἡφαιστίων, -ωνος* < αρχ. *Ἥφαιστος* (βλ.λ.)].

Ήφαιστος (ο) {-ου κ. -αίστου} ΜΥΘΟΛ. ένας από τους δώδεκα θεούς τού Ολύμπου, σύζυγος τής Αφροδίτης, ο οποίος λατρευόταν ως κύριος τής φωτιάς και τής μεταλλουργίας και προστάτης των τεχνιτών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἥφαιστος*, προελλην. θεωνύμιο, αγν. ετύμου].

ηχαγωγός, -ός, -ό [1888] ΦΥΣ. αυτός που χρησιμεύει για τη μετάδοση τού ήχου: *~ σωλήνας*.
[ΕΤΥΜ. < *ηχ(ο)-* + *αγωγός* (< *ἄγω*)].

ηχείο (το) **1.** η συσκευή που χρησιμοποιείται για την ενίσχυση ή τη μετάδοση τού ήχου **2.** το κοίλωμα των έγχορδων μουσικών οργάνων, όπου παράγεται ο μουσικός ήχος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἠχεῖον* «κύμβαλο, τύμπανο» < αρχ. *ἦχος*. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. (sound-box) resonator].

ηχηρός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που παράγει έντονο ήχο: *~ χειροκρότημα / κουδούνι / φωνές / χαστούκι / γέλιο / φιλί* ΣΥΝ. δυνατός, έντονος, βροντερός ΑΝΤ. αθόρυβος, σιγανός **2.** (συνεκδ.) αυτός που προσελκύει την προσοχή, που προκαλεί εντύπωση: *δεν χρειαζόμαστε ~ ονόματα, αλλά γνώστες τού αντικειμένου, έστω κι αν δεν είναι γνωστοί* **3.** ΓΛΩΣΣ. ***ηχηρό σύμφωνο*** κάθε σύμφωνο που παράγεται, όταν πάλλονται οι φωνητικές χορδές: *τα ~ σύμφωνα τής Ν. Ελληνικής είναι τα μπ, ντ, γκ (γγ), β, δ, γ, μ, ν, λ, ρ, ζ* ΑΝΤ. άηχος. — **ηχηρότητα** (η) [1894].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sonore].

ηχηροποίηση (η) [1891] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η τροπή ενός άηχου συμφώνου στο αντίστοιχο ηχηρό: *η ~ τού «σ» σε «ζ»*. — **ηχηροποιούμαι** ρ. [1891] {-είται...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonorisation].

ηχητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που παράγει ή αναπαράγει ήχο, αυτός που σχετίζεται με τον ήχο: *~ παρεμβολή / διαβαθμίσεις / απόχρωση / κύματα / ποιότητα* **2.** ΦΥΣ. ***ηχητική*** (η) ο κλάδος τής ακουστικής και τής μηχανικής των ρευστών, που ασχολείται με τη μελέτη τής ταχύτητας και τού ήχου και με τα συναφή φαινόμενα. - **ηχητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ηχητικότητα (η) το γνώρισμα μουσικού οργάνου που αποδίδει το πόσο ικανοποιητικά (από την άποψη τής έντασης, τής καθαρότητας τού ήχου κ.λπ.) ακούγεται το όργανο αυτό σε κάθε περιοχή τής έκτασής του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonorité].

ήχθην ρ. ▸ άγω

ηχοαίσθημα (το) {ηχοαισθήματος | χωρ. πληθ.} η αίσθηση τού ήχου, η ιδιότητα τού ήχου να γίνεται αντιληπτός μέσω τής ακοής.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. audibility].

ηχοαπορροφητικός, -ή, -ό αυτός που απορροφά τους ήχους: *~ οδόστρωμα*.

ηχοβολίδα (η) η συσκευή που, με τη χρήση ηχητικών κυμάτων, προσδιορίζει το βάθος τού ωκεανού ή την ύπαρξη σώματος ή εμποδίου μέσα στη θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. echo sounder].

ηχοβολισμός (ο) η μέτρηση τού βάθους τής θάλασσας ή η εξακρίβωση τής ύπαρξης αντικειμένου ή εμποδίου μέσα σε αυτήν με την εκπομπή ηχητικών κυμάτων, που ανακλώνται στην επιφάνεια τού βυθού και επιστρέφουν στη συσκευή (ηχοβολίδα). Επίσης **ηχοβόλιση** (η). — **ηχοβολιστικός,** -ή, -ό. **ηχοβολίζω** ρ.

ηχοβολιστικό (το) ΝΑΥΤ. συσκευή η οποία μετράει το βάθος τής θάλασσας με τη βοήθεια υπερήχων.

ηχογράφος (ο) η συσκευή με την οποία καταγράφεται ο ήχος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sound recorder].

ηχογραφώ ρ. μετβ. {ηχογραφείς... | ηχογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} καταγράφω (ήχο) σε ειδικό υλικό, με τρόπο ώστε να διατηρηθεί και να μπορεί να αναπαράγεται με τα κατάλληλα μέσα: *ηχογράφησαν πρώτα τα όργανα και μετά τη φωνή* || ~ *ψηφιακά / πιστά / επιτυχημένα.* — **ηχογράφηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. record].

ηχοεντοπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. μέθοδος εντοπισμού αντικειμένων με προσδιορισμό τού χρόνου που χρειάζεται η ηχώ για να επιστρέψει στο σημείο εκπομπής τού ήχου, καθώς και τής κατεύθυνσης από την οποία αυτή επιστρέφει, λ.χ. από ένα ραντάρ ή ανιχνευτή υποθαλάσσιων αντικειμένων **2.** ΒΙΟΛ. μηχανισμός ανίχνευσης αντικειμένων που ενεργοποιούν δελφίνια, νυχτερίδες και άλλα ζώα εκπέμποντας υψηλής συχνότητας ήχους οι οποίοι ανακλώνται στο αντικείμενο και επιστρέφουν πίσω στα αφτιά ή σε άλλα ακουστικά όργανα.
[ΕΤΥΜ. Ο βιολογικός όρ. είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. echo-location (νόθο σύνθ.), ενώ ο φυσ. όρ. αποδίδει το αγγλ. sonar (βλ. κ. *σόναρ*)].

ηχοκαρδιογράφημα (το) {ηχοκαρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η διάγνωση για την κατάσταση τής καρδιάς, που γίνεται με τη βοήθεια υπερήχων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échocardiogramme].

ηχοκαταστολή (η) η παύση ή η απομάκρυνση τού θορύβου που προέρχεται από ηχητικό σύστημα ΣΥΝ. αποθορυβοποίηση.

ηχοκινησία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική και αυτόματη μίμηση κινήσεων, που ο ασθενής είδε άλλους να εκτελούν ή εκτέλεσε ο ίδιος μία φορά ΣΥΝ. ηχοπραξία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. échokinésie].

ηχολαλία (η) [1896] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική τάση για μηχανική επανάληψη λέξεων και φράσεων που ο ασθενής άκουσε άλλους να προφέρουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. echolalia].

ηχολήπτης (ο) {ηχοληπτών}, **ηχολήπτρια** (η) {ηχοληπτριών} τεχνικός που είναι υπεύθυνος για την εγγραφή τού ήχου κινηματογραφικής ή τηλεοπτικής εκπομπής, ταινίας κ.λπ.

ηχοληψία (η) {ηχοληψιών} η τεχνική διαδικασία για την εγγραφή ήχου σε ειδικό υλικό, ιδ. για κινηματογραφική ή τηλεοπτική χρήση. — **ηχοληπτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ήχος* + *-ληψία* < *λήψη*, μεταφρ. δάνειο από γερμ. Tonaufnahme].

ηχολογώ ρ. αμετβ. [1871] {ηχολογείς... | ηχολόγ-ησα} δημιουργώ ήχο, αχολογώ (βλ.λ.).

ηχομετρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η μέθοδος μέτρησης τού ήχου **2.** η μελέτη τού ήχου ως προς τη διάρκεια, την ένταση, το ύψος ή την προέλευση με τη βοήθεια ειδικού μηχανήματος. — **ηχομετρικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonométrie (νόθο σύνθ.)].

ηχόμετρο (το) [1861] {ηχομέτρ-ου | -ων} το ειδικό όργανο με το οποίο υπολογίζεται η ένταση, το ύψος και η διάρκεια τού ήχου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sonomètre (νόθο σύνθ.)].

ηχομιμητικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που μιμείται φυσικό ήχο: ~ *λέξη* ΣΥΝ. ηχοποίητος **2.** ΓΛΩΣΣ. ***ηχομιμητική*** (η) η διαδικασία κατά την οποία σχηματίζονται λέξεις που ακουστικά θυμίζουν φυσικούς ήχους και παρουσιάζουν αιτιολογική σχέση μεταξύ σημασίας και μορφής ΣΥΝ. ονοματοποιία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. lautnachahmend].

ηχομόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η απομόνωση και η προστασία ενός χώρου από τους εξωτερικούς θορύβους: *σε όλα τα στούντιο ηχογραφήσεων είναι απαραίτητη η* ~ **2.** (συνεκδ.) το υλικό με το οποίο ηχομονώνεται ένας χώρος και γενικότ. ο τρόπος με τον οποίο ενισχύεται η κατασκευή κτηρίου γι' αυτό τον λόγο: *το διαμέρισμα δεν έχει καλή* ~ || *δεν έχουν βάλει την* ~ *ακόμα.* — **ηχομονωτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sound-isolation].

ηχοπέτασμα (το) {ηχοπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} φράγμα, φυσικό (π.χ. από χώμα, δενδροστοιχία) ή τεχνητό (π.χ. πανό από ηχομονωτικό υλικό), που εμποδίζει τη μετάδοση τού ήχου.

ηχοποίητος, -η, -ο ΓΛΩΣΣ. (λέξη) που παράγεται κατά την προσπάθεια των ομιλητών μιας γλώσσας να μιμηθούν φωνητικά φυσικό ήχο: *η λέξη «νιαούρισμα» είναι* ~ (από το «νιάου», που αποτελεί φωνητική απόδοση τής φωνής τής γάτας).
[ΕΤΥΜ. < *ηχο-* + *-ποίητος* (< *ποιώ*), κατά το *χειρο-ποίητος*].

ηχοπραξία (η) {χωρ. πληθ.} η ηχοκινησία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. echopraxia].

ηχορρύπανση (η) {-ης κ. -άνσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μορφή υποβάθμισης τού περιβάλλοντος και τής ποιότητας ζωής, που οφείλεται στους υπερβολικούς σε αριθμό και ένταση θορύβους: *την ~ στην πόλη την προκαλούν τα αυτοκίνητα, τα κομπρεσέρ κ.ά.* || *στην ~ αποδίδουν πολλοί τη νευρικότητα των ανθρώπων τής πόλης* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των θορύβων που υποβαθμίζουν το περιβάλλον ή προκαλούν ενόχληση σε όποιον τους ακούει: (σκωπτ.) *αυτό δεν είναι τραγούδι, είναι σκέτη ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sound pollution].

ήχος (ο) **1.** οτιδήποτε γίνεται ή μπορεί να γίνει αντιληπτό με τη βοήθεια τής ακοής: *ανεπαίσθητος / δυνατός / ρυθμικός / υπόκωφος / πένθιμος / μελωδικός / ευχάριστος* ~ || *ο ~ τής φωνής / τής θάλασσας / τής καμπάνας* || *το φράγμα τού ήχου* (βλ. λ. *φράγμα*) **2.** (εκφραστ.) χαρακτηριστικό άκουσμα: *ήχοι από την Αφρική* (μουσική ή ομιλία) **3.** (για ηλεκτρονική συσκευή) η ένταση τού ήχου: *χαμηλώνω / δυναμώνω τον ~ τού ραδιοφώνου / τής τηλεόρασης* **4.** ΜΟΥΣ. καθένας από τους οκτώ τρόπους τής βυζαντινής μουσικής: ~ *πλάγιος.* Επίσης (λαϊκ.) **αχός** (σημ. 1) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἦχος*, παράλλ. τ. τού αρχαιότερου ουσ. *ἠχή* (ήδη ομηρικού) < **Fᾱχά*, που απαντά αναδιπλασιασμένο στο ρ. *ἰάχω* < **Fι-Fάχω* (βλ. λ. *ιαχή*). Η λ. *ἠχή* συνδ. με λατ. vagio «κλαυθμυρίζω», αρχ. αγγλ. swōgan κ.ά.].

-ηχος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν αυτόν που αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό ήχων ή ψάλλεται κατά συγκεκριμένο αριθμό ήχων: *οκτά-ηχος, οκτώ-ηχος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *οκτώ-ηχος*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *ἦχος*].

ηχόχρωμα (το) {ηχοχρώμ-ατος | -ατα, -άτων} η ξεχωριστή ποιότητα τού ήχου, η οποία εξαρτάται από τις μεταβολές τής πίεσης (κυματομορφή) στο ηχητικό κύμα, κατά τρόπο ώστε οι ομαλές διακυμάνσεις της να αντιστοιχούν σε μελωδικούς ήχους και οι απότομες σε σκληρούς ήχους: *το φλάουτο έχει μαλακό ~, ενώ το τύμπανο σκληρό* ΣΥΝ. χροιά.

ηχώ (η) {ηχούς | χωρ. πληθ.} **1.** η επανάληψη τού ήχου λόγω ανακλάσεως των ηχητικών κυμάτων σε μακρινό εμπόδιο, με αποτέλεσμα να φτάνουν στα αφτιά μας πιο αργά από τα κανονικά ηχητικά κύματα (που εκπέμπονται κατευθείαν): *η ~ τής φωνής του αντήχησε στη σπηλιά* ΣΥΝ. αντίλαλος, αντήχηση, αντιβούισμα **2.** (μτφ.) αυτός που απλώς αναπαράγει λόγους και ιδέες άλλου, χωρίς να αλλοιώνει ή να τροποποιεί όσα μεταφέρει: *η εφημερίδα έχει μεταβληθεί σε ~ τής κυβερνητικής πολιτικής* (υποστηρίζει άκριτα την κυβερνητική πολιτική) ΣΥΝ. φερέφωνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἠχή*, βλ. κ. *ἦχος*].

ηχώ ρ. αμετβ. {ηχείς... | ήχησα} **1.** βγάζω ήχο: *οι καμπάνες ηχούν* **2.** γίνομαι αντιληπτός, ακούγομαι (συνήθ. δίνοντας συγκεκριμένη εντύπωση): *τα λόγια του ήχησαν παράξενα στ' αφτιά μου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἠχῶ (-έω)* < *ἠχή* (βλ. λ. *ἦχος*)].

ηωζωικός, -ή, -ό ΓΕΩΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρώτη περίοδο εμφάνισης ζωικών όντων στη Γη: ~ *αιώνας / όντα.*
[ΕΤΥΜ. < *ηω-* (< *ηώς* «αυγή», βλ.λ.) + *ζωικός*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eozoic].

Ηώκαινο (το) [1873] {Ηωκαίνου} ΓΕΩΛ. γεωλογική περίοδος που θεωρείται ότι άρχισε πριν από 54 εκατομμύρια χρόνια και διήρκεσε περίπου 16 εκατομμύρια χρόνια.
[ΕΤΥΜ. < *ηω-* (< *ηώς* «αυγή») + *καινός* «καινούργιος», ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. eocene].

Ηώς (η) [αρχ.] {Ηούς} ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Υπερίονος, αδελφή τού Ηλίου και τής Σελήνης, η προσωποποίηση τής αυγής.

ηώς (η) {ηούς, ηώ | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η αυγή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ιων. τύπος τής λ. *ἕως* «χάραμα, αυγή», βλ. λ. *εωθινός*].

Θ

Θ, θ: θήτα, το όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Το γράμμα Θ αντιπροσώπευε στην Αρχαία Ελληνική ένα οδοντικό κλειστό δασύ σύμφωνο (π.χ. *θέμα* = /théma/, από όπου λατ. thema, γαλλ. thème, αγγλ. theme κ.λπ.), ενώ από πολύ νωρίς με απώλεια τής δασύτητάς του άρχισε να προσλαμβάνει τη φωνητική αξία οδοντικού διαρκούς συμφώνου, όπως προφέρεται και σήμερα (πβ. *θέμα* = /θéma/). Η δήλωση τής δασύτητας στο φωνολογικό σύστημα τής Αρχαίας ήταν πολύ σημαντική, τόσο που προσδιόρισε την ονομασία όλων των κλειστών συμφώνων τής Ελληνικής (δασέα σύμφωνα: *χ, φ, θ* – μη δασέα ή ψιλά: *κ, π, τ* – μέσα σύμφωνα, τα μεταξύ δασέων και μη δασέων ευρισκόμενα: *γ, β, δ*). Ήταν τόσο σημαντική, που το ελληνικό αλφάβητο, το οποίο αρχικά διέθετε μόνο το Θ (th), ενώ τα άλλα δύο δασέα σύμφωνα τα δήλωνε ως ΠΗ (Π με το δασύ Η) και ΚΗ (Κ με το δασύ Η), δημιούργησε δύο νέα γράμματα, το Φ (= ph) και το Χ (= kh), για να δηλώσει μονογραμματικά (όπως το Θ) και τα δύο άλλα δασέα. Τη δασύτητα τής αρχαίας προφοράς τού Θ βρίσκουμε και στις (αρχαίες) λέξεις που έχουν περάσει σε ξένες γλώσσες ως δάνεια από την Ελληνική, πβ. λ.χ. αγγλ. **theatre, ethnic, therapy, theology, theory, thermometer, athletic, atheism** κ.λπ. Οι ειδικοί μελετητές τής ιστορίας τής ελληνικής γραφής ανάγουν το ελληνικό γράμμα *θήτα* στο αντίστοιχο βορειοσημιτικό γράμμα ṭēth (εμφατικό οδοντικό), ενώ το γράμμα *ταυ* το ανάγουν στο (μη εμφατικό οδοντικό) γράμμα tāw τής βορειοσημιτικής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Θ, θ θήτα· το όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *θήτα, αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.

θα μόριο **1.** για τον σχηματισμό των μελλοντικών ρηματικών χρόνων (στιγμιαίου, διαρκείας και συντελεσμένου μέλλοντα): *θα πάω σε μία ώρα στην αγορά* || *θα πηγαίνω κάθε απόγευμα στην αγορά* || *όταν επιστρέψεις, θα έχω ήδη πάει στην αγορά* **2.** για τον σχηματισμό των δυνητικών εγκλίσεων, κυρ. στη δήλωση τού μη πραγματικού: *θα πήγαινα στην αγορά, αλλά δεν έχω χρήματα* || *θα είχα πάει στην αγορά, αν δεν ήμουν κατάκοπος* || *θα μπορούσατε να μου φέρετε ένα ποτήρι νερό;* **3.** για τη δήλωση τού πιθανού ή τού ενδεχομένου: *δεν μου μιλάει· φαίνεται θα είναι θυμωμένος* || *θα ήμουν στην αγορά και γι' αυτό δεν με βρήκες* • **4. θα** (τα) οι υποσχέσεις: *ο λαός κουράστηκε από τα προεκλογικά ~· θέλει έργα*. Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **θενά**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θανά* < *θε' να* (με προληπτική αφομοίωση) < *θελ' να* (με απλοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος -*λν*-) < *θέλω νά* < *θέλω ἵνα* < *θέλω ἵνα*, τρόπος περιφραστικής δηλώσεως τού μέλλοντα, που χρησιμοποιήθηκε –ακολουθούμενος από υποτακτική– στους όψιμους μεσν. χρόνους].

θάβω κ. (λόγ.) **θάπτω** κ. (λαϊκ.) **θάφτω** ρ. μετβ. {έθαψα, θάφτηκα (λόγ. ετάφην, -ης, -η..., μτχ. ταφείς, -είσα, -έν), θαμμένος} **1.** τοποθετώ (νεκρό) σε τάφο και τον σκεπάζω με χώμα: *τον έθαψαν στον οικογενειακό τάφο* ΣΥΝ. ενταφιάζω, (μειωτ.) χώνω **2.** τοποθετώ μέσα στη γη και σκεπάζω με χώμα: *έθαψαν τον θησαυρό στη ρίζα τού ελάτου* ΣΥΝ. χώνω ΑΝΤ. ξεθάβω **3.** καταπλακώνω, σκεπάζω παγιδεύοντας, χωρίς να αφήνω δυνατότητα διαφυγής: *εξαιτίας τού σεισμού πολλοί θάφτηκαν στα ερείπια των σπιτιών τους* **4.** σκεπάζω (κάτι) εντελώς, ώστε να μη φαίνεται: *οι σημειώσεις του είχαν θαφτεί κάτω από τον σωρό των βιβλίων και των εγγράφων* **5.** (μτφ.) δεν αφήνω (κάτι) να γίνει γνωστό, να δημοσιοποιηθεί: *προσπάθησαν να θάψουν την υπόθεση δωροδοκίας* ΣΥΝ. κουκουλώνω ΑΝΤ. φανερώνω, φέρνω στο φως **6.** (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ μεγάλη ζημιά (σε κάποιον/κάτι): *τον έθαψε αυτή η γκάφα παραμονές εκλογών* ΣΥΝ. χαντακώνω **7.** (μτφ.-οικ.) μιλώ άσχημα για κάποιον ΣΥΝ. κακολογώ, κουτσομπολεύω ΑΝΤ. εκθειάζω, επαινώ **8.** (μεσοπαθ. **θάβομαι**) (μτφ.) μένω στάσιμος, δεν εξελίσσομαι: *θάφτηκε στη θέση τού ταμία τόσα χρόνια χωρίς προαγωγή*. — **θάψιμο** (το) [μεσν.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θάπτω* (από τον αόρ. *ἔ-θαψα*, κατά το σχήμα *ἀνάψα – ανάβω, ἔκοψα – κόβω* κ.ά.) < **θάφ-τω* (με ανομοίωση τού -*φ*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-τάφ-ην*) < I.E. *dhmbh- «σκάβω», πβ. αρμ. damb-an «τάφος». Ομόρρ. *τάφ-ος, τάφ-ρ-ος* (βλ.λ.)].

Θαβώρ (το) {άκλ.} όρος τού Ισραήλ (Γαλιλαία), Α. τής Ναζαρέτ, όπου έγινε η Μεταμόρφωση τού Χριστού.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. ṭabbūr «ομφαλός», υπονοώντας ότι το όρος κατείχε κεντρική θέση].

θαλαμάρχης (ο/η) [1886] {(θηλ. θαλαμάρχου) | θαλαμαρχών} υπεύθυνος για την τήρηση τής τάξης και τής καθαριότητας σε θάλαμο (κυρ. στρατώνα ή νοσοκομείου).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chef de chambrée].

θαλάμη (η) {θαλαμών} **1.** η τρύπα όπου φωλιάζει υδρόβιο ζώο: *η ~ τού χταποδιού* • **2.** το κοίλο τμήμα όπλου, στο οποίο τοποθετείται το βλήμα. Επίσης **θαλάμι** (το) [μεσν.] (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *θάλαμος* (βλ.λ.)].

θαλαμηγός (η) πολυτελές σκάφος μικρής σχετικά ισχύος και μεγέθους με χαρακτηριστική μυτερή πλώρη, που χρησιμοποιείται κυρ. για ταξίδια αναψυχής ΣΥΝ. γιοτ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θαλαμηγός* (ενν. *ναῦς*) < *θάλαμος* + -*ηγός* < *ἄγω*. Η λ. απαντά στους ελληνιστικούς παπύρους προσδιορίζοντας ένα είδος αιγυπτιακού πλοίου, ενώ η σημερινή σημ. αποδίδει το αγγλ. yacht (βλ. κ. *γιοτ*)].

θαλαμηπόλος (ο/η) **1.** πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για τη φροντίδα ενός δωματίου σε ξενώνα / ξενοδοχείο ΣΥΝ. καμαριέρης **2.** πρόσωπο που φροντίζει τις καμπίνες σε επιβατηγά πλοία ΣΥΝ. καμαρότος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλαμος* + -*πόλος* < *πέλω* / -*ομαι* (βλ. κ. *πόλος*)].

θαλάμι (το) → θαλάμη

θαλαμίσκος (ο) [1851] μικρός κλειστός χώρος, συνήθ. με ένα μόνο άνοιγμα: *~ αεροπλάνου / πλοίου / διαστημοπλοίου* ΣΥΝ. καμπίνα.

θαλαμοειδής, -ής, -ές [1807] {θαλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που θυμίζει θάλαμο ΣΥΝ. θαλαμωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θάλαμος (ο) {θαλάμ-ου | -ων, -ους} **1.** το δωμάτιο: *νυφικός ~* (όπου μένουν οι νεόνυμφοι) || *νεκρικός ~* ΣΥΝ. δωμάτιο, κάμαρα **2.** το δωμάτιο που προορίζεται για διαμονή και ύπνο πολλών ατόμων: *νοσοκομειακός / στρατιωτικός ~* || (συνεκδ.) *όλος ο ~ αναστατώθηκε από τις φωνές του* ΣΥΝ. κοιτώνας **3.** (α) κλειστός εσωτερικός χώρος που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση: *~ διαστημοπλοίου / ανελκυστήρα / πλοήγησης / δοκιμών* (β) **θάλαμος αποσυμπίεσης** βλ. λ. *αποσυμπίεση* (γ) **ψυκτικός θάλαμος** ο ειδικός χώρος στον οποίο επικρατεί πολύ χαμηλή θερμοκρασία χάρη στη χρήση ηλεκτρισμού και χρησιμεύει στη συντήρηση των τροφίμων (δ) **σκοτεινός θάλαμος** (i) το τμήμα τής φωτογραφικής μηχανής που μοιάζει με μικρό κουτί με μία οπή από την οποία διέρχεται το φως, με αποτέλεσμα να σχηματίζει το ανεστραμμένο είδωλο των αντικειμένων στην εσωτερική πλευρά τού κουτιού απέναντι από την οπή (ii) χώρος που μπορεί να συσκοτιστεί πλήρως, ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία φωτογραφιών ή κινηματογραφικής ταινίας μέσα σε αυτόν **4.** (α) αυτόνομο, κλειστό και συνήθ. μικρό κτίσμα ή κατασκευή που προορίζεται για συγκεκριμένη χρήση: *τηλεφωνικός ~* (β) **θάλαμος αερίων** (i) χώρος θανάτωσης με δηλητηριώδη αέρια: *οι ~ τού Άουσβιτς* (ii) (μτφ.) δωμάτιο ή κλειστός χώρος με αποπνικτική ατμόσφαιρα • **5.** ΑΝΑΤ. (α) καθένας από τους χώρους τού ματιού, που περιέχουν υδατοειδές υγρό και βρίσκονται μεταξύ τού κερατοειδούς χιτώνα και τής ίριδας και μεταξύ τής ίριδας και τού φακού (β) καθένας από τους συμμετρικούς χώρους στον εγκέφαλο που περιέχουν φαιά νευρική ουσία • **6.** ΒΟΤ. το άκρο τού μίσχου, από όπου φύονται όλα τα μόρια τού άνθους ΣΥΝ. ανθοδόχη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *θόλος*, η οποία προσδιόριζε ένα μνημείο στρογγυλού σχήματος. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θάλαμος αερίων* (< γερμ. Gaskammer), *σκοτεινός θάλαμος* (< γαλλ. chambre noire), *θάλαμος οφθαλμού* (< γαλλ. chambre de l'œil), *θάλαμος δοκιμών* (< αγγλ. test chamber) κ.ά.].

θαλαμοφύλακας (ο) [1893] {θαλαμοφυλάκων} ο υπεύθυνος για την ασφάλεια και φύλαξη κοιτώνα στον στρατό ή σε νοσοκομείο.

θαλαμωτός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που θυμίζει θάλαμο: *~ τάφος* ΣΥΝ. θαλαμοειδής **2.** αυτός που απαρτίζεται από θαλάμους: *~ κτήριο*.

θάλασσα (η) {-ας κ. (λόγ.) -άσσης | -ασσών} **1.** η υδάτινη αλμυρή έκταση που καλύπτει το μεγαλύτερο μέρος τής επιφάνειας τής Γης: *ακύμαντη / αγριεμένη / ζεστή / γαλανή / γαλήνια ~* || *αθλήματα τής ~* || *επίθεση από αέρος και θαλάσσης* || *η ~ φουρτουνιάζει / φουσκώνει / λυσσομανάει / αγριεύει / γαληνεύει* || *ταξιδεύω / κολυμπώ / ψαρεύω / αρμενίζω / πέφτω / ανοίγομαι στη ~* ΦΡ. (α) **παλεύω με τη θάλασσα** (i) αγωνίζομαι να κρατηθώ στην επιφάνεια τής θάλασσας: *οι ναυαγοί πάλευαν για ώρες με τη θάλασσα* (ii) δουλεύω, μοχθώ στη θάλασσα (λ.χ. ως ναυτικός) (β) **έχω φάει τη θάλασσα με το κουτάλι** έχω μεγάλη πείρα στη θάλασσα, έζησα όλη μου τη ζωή ταξιδεύοντας στη θάλασσα (γ) **ανοιχτή θάλασσα** βλ. λ. *ανοιχτός* (δ) **κλειστή θάλασσα** βλ. λ. *κλειστός* (ε) **νεκρή θάλασσα** βλ. λ. *νεκρός* (στ) **οργώνω τις θάλασσες** ταξιδεύω συνεχώς στη θάλασσα (ζ) **επτά θάλασσες** ο Αρκτικός, ο Ανταρκτικός, ο Β. και Ν. Ειρηνικός, ο Β. και Ν. Ατλαντικός και ο Ινδικός Ωκεανός: *πειρατής των επτά θαλασσών* (η) **τα κάνω θάλασσα** αποτυγχάνω παταγωδώς, συνήθ. από αδεξιότητα: *πάλι θάλασσα*

τα έκανε: πήγε να με βοηθήσει στο μαγείρεμα και έκαψε το φαγητό ΣΥΝ. τα κάνω μούσκεμα, τα θαλασσώνω, τα κάνω μαντάρα ΑΝΤ. τα καταφέρνω (θ) ***πυρ, γυνή και θάλασσα*** βλ. λ. *γυνή* **2.** (συνεκδ.) έκταση με αλμυρό νερό, μικρότερη από ωκεανό, που περιβάλλεται από στεριά και επικοινωνεί με τον ωκεανό μέσα από στενή δίοδο: *Μεσόγειος / Μαύρη / Ερυθρά / Βόρεια* ~ **3.** η επιφάνεια τής θάλασσας: *το χωριό είναι 500 μ. πάνω από τη* ~ || *«20.000 λεύγες υπό τη ~»* (μυθιστόρημα τού Ιουλ. Βερν) **4.** περιοχή που βρέχεται από θάλασσα: *κάνω διακοπές στο βουνό και στη* ~ || *τώρα με τις ζέστες, πάνε όλοι στη* ~ **5.** (συνεκδ.) το αλμυρό νερό: *σκάβοντας βαθιά για το πηγάδι, βρήκε* ~ || *ήπιε* ~, *καθώς πάλευε με τα κύματα* **6.** (συνεκδ.) η αναστατωμένη θάλασσα, η φουρτούνα: *στον γυρισμό βρήκαμε ~ και ταλαιπωρηθήκαμε* || *με πιάνει η θάλασσα* (με πιάνει ναυτία) || *σήμερα έχει* ~ (φουρτούνα) ΣΥΝ. θαλασσοταραχή, τρικυμία ΑΝΤ. γαλήνη, νηνεμία **7.** (συνεκδ.) μεγάλη λίμνη με αλμυρό νερό: *Κασπία* ~. — (υποκ.) **θαλασσίτσα** (η) κ. **θαλασσάκι** (το). (Βλ. κ. λ. *θάλαττα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη μακεδονική ιδιωματική λέξη («γλώσσα») *δαλάγχαν* και είναι προελλην. λ. Το Ι.Ε. θέμα *mar- «θάλασσα», από όπου λατ. mare, γαλλ. mer, ιρλ. muir, γερμ. Meer κ.ά., δεν απαντά στην Ελληνική, όπου αντιθέτως χρησιμοποιείται με γενική σημ. η λ. *θάλασσα* και οι ποιητικές λ. *ἅλς, πόντος* και *πέλαγος* (βλ.λ.)].

> **θάλασσα: συνώνυμα.** Η γενική λέξη που χρησιμοποιείται στην Ελληνική, για να δηλώσει το υγρό στοιχείο σε αντίθεση με το στερεό (στεριά, ξηρά), είναι η **θάλασσα**. Πρόκειται για λέξη πανάρχαιη, πιθανότατα προελληνική, αφού δεν απαντά σε άλλη συγγενή (ινδοευρωπαϊκή) γλώσσα. Η λ. δηλώνει συνήθως μεγάλη υδάτινη επιφάνεια (πβ. *Μεσόγειος Θάλασσα*) με αλμυρό νερό. Ακόμη μεγαλύτερη υδάτινη επιφάνεια, τόση που να χωρίζει ηπείρους μεταξύ τους, δηλώνει η λ. **ωκεανός** (πβ. *Ατλαντικός Ωκεανός*). Ανοιχτή θάλασσα (όπως η *θάλασσα* και ο *ωκεανός*), μικρότερη συνήθως από αυτήν που δηλώνει η λ. *θάλασσα*, είναι το **πέλαγος** (πβ. *Αιγαίο Πέλαγος*). Η ετυμολογική προέλευση τής λ. (συγγενής με τις λ. **πλάγιος, πλάξ / πλάκα, παλά-μη** και, πιθανότατα, με τη λ. **Πελασγοί**) τη συνδέει με τη σημ. «επίπεδη επιφάνεια» (οπότε και *Πελασγοί*, από **Πελαγισ-κοί*, θα ήταν «οι κάτοικοι επίπεδων, πεδινών χωρών») και με την έννοια τής ανοιχτής, αναπεπταμένης υγρής επιφάνειας (ανοιχτές, αναπεπταμένες υδάτινες επιφάνειες είναι και η *θάλασσα* και ο *ωκεανός*). Αντιθέτως, ο **πόντος** (που αρχικά σήμαινε «θαλάσσιο πέρασμα», πβ. και λατ. pons, pontis «γέφυρα») είναι η κλειστή διαπλεύσιμη θάλασσα (πβ. *Εύξεινος Πόντος*) ή θαλάσσια δίοδος (πβ. *Ελλήσποντος*). Ενώ ο **(αι)γιαλός**, από την αρχική σημ. τής ακτής, τής παραλίας, δήλωσε την παράπλευρη προς την ακτή θάλασσα, τα αβαθή νερά, όπου παραπλέουν μικρότερα σκάφη.
> **θάλασσα – αλς.** Η αρχαία λ. *ἅλς* σήμαινε τη θάλασσα (ιδίως –στον Όμηρο– όπως τη βλέπει κανείς από τη στεριά). Η λέξη θάλασσα επηρέασε αναλογικά το γένος τής λέξης *ἅλς*, που ως θηλυκό *(ἡ ἅλς)* δήλωσε τη θάλασσα, ενώ ως αρσενικό *(ὁ ἅλς)* το «αλάτι». Από το *ἅλς* παρήχθησαν πολλές λέξεις τής Ελληνικής, που συνδέονται με τη θάλασσα: *ἐν αἰγὶ ἁλός* («στο κύμα τής θάλασσας») > αρχ. *αἰγιαλός* > μεσν. *γιαλός· παρά + ἅλς > παράλιος, παραλία* (ενν. *γη*)· *ἐνάλιος, ἁλιεύς, ἁλιεύω, ἁλιεία· Ἁλ-ιμος, ὕφ-αλος, Ἀγχί-αλος* κ.ά. πιθ. και *Ἀλόννησος* < **Ἀλοσ-νησος*.

θαλασσαετός κ. **θαλασσαϊτός** (ο) μεγάλος αετός με σκούρο καστανό χρώμα και άσπρη ουρά.

θαλασσαιμία (η) η μεσογειακή αναιμία (βλ. λ. *μεσογειακός*). — **θαλασσαιμικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. thalassaemia].

Θάλασσα (τής) Ανατολικής Κίνας (η) η Ανατολική Σινική Θάλασσα (βλ.λ.).

Θάλασσα (τής) Νότιας Κίνας (η) η Νότια Σινική Θάλασσα (βλ.λ.).

Θάλασσα των Σαργασσών (η) τμήμα τού Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ των Μεγάλων Αντιλλών και των Α. ακτών τής Β. Αμερικής.
[ΕΤΥΜ. Ξέν. ονομασία (πβ. αγγλ. Saragasso Sea), που ανάγεται στο πορτ. sargaço «είδος φυκών»].

θαλασσασφάλεια (η) [1894] {θαλασσασφαλειών} η ασφάλεια κατά ατυχημάτων και κινδύνων που προέρχονται από τη θάλασσα ΣΥΝ. ναυτασφάλεια. Επίσης **θαλασσασφάλιση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Seeversicherung].

Θάλασσα των Κοραλλιών (η) τμήμα τού Ειρηνικού Ωκεανού ΒΑ. τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. Coral Sea, που αναφέρεται στην κοραλλιογενή ΒΑ. Αυστραλία].

θαλάσσερμα (το) {θαλασσέρμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΑΥΤ. **1.** το θαλασσινό νερό που τοποθετείται στη δεξαμενή πλοίου ή υποβρυχίου, για να διατηρηθεί η σταθερότητα τού πλοίου ή για να μπορεί να καταδυθεί το υποβρύχιο (βλ. κ. λ. *έρμα*) **2.** η δεξαμενή που προορίζεται για το παραπάνω θαλασσινό νερό.
[ΕΤΥΜ. < *θάλασσα + έρμα* (βλ.λ.)].

θαλασσής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό μπλε χρώμα τής ήρεμης, ζεστής θάλασσας: ~ *πουκάμισο / χάντρες* ΣΥΝ. γαλάζιος, γαλανός, γλαυκός **2. *θαλασσί*** (το) το ίδιο το ανοιχτό μπλε χρώμα τής ήρεμης, ζεστής θάλασσας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

θαλασσίλα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η χαρακτηριστική μυρωδιά τής θάλασσας **2.** η αλμυρή και πικρή γεύση τού θαλασσινού νερού.

θαλασσινός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προέρχεται από τη θάλασσα: ~ *νερό / αέρας / αύρα / μυρωδιές* || *«ένα είν' πουλί ~ κι άλλο είν' πουλί βουνήσιο»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) θαλάσσιος **2.** αυτός που συντελείται στη θάλασσα: ~ *εμπόριο / μπάνιο / ταξίδι / ιστορία / ζωή / σπορ* ΣΥΝ. θαλάσσιος **3. *θαλασσινός*** (ο), ***θαλασσινή*** (η) (α) κάτοικος παραθαλάσσιας περιοχής ή νησιού ΑΝΤ. μεσογειακός, ηπειρώτης, στεριανός (β) άνθρωπος που απασχολείται επαγγελματικά στη θάλασσα (ψαράς, ναυτικός κ.λπ.): *«θάλασσα, τους θαλασσινούς μην τους θαλασσοδέρνεις»* (δημοτ. τραγ.) **4. *θαλασσινά*** (τα) τα εδέσματα που προέρχονται από τη θάλασσα (ψάρια, μαλάκια, οστρακόδερμα κ.λπ.): *φρέσκα / νόστιμα* ~.

θαλάσσιος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στη θάλασσα: ~ *κήτος / πανίδα / αρτηρίες / ανεμώνη / ελέφαντας* || *μόλυνση τού ~ περιβάλλοντος* ΣΥΝ. θαλασσινός **2.** αυτός που συντελείται στη θάλασσα: ~ *εξερευνήσεις / συγκοινωνία / μεταφορές / έρευνα* ΑΝΤ. χερσαίος.

θαλασσοβρεγμένος, -η, -ο κ. **θαλασσοβρεμένος** (εκφραστ.) αυτός που έχει βραχεί από τη θάλασσα. Επίσης ***θαλασσόβρεχτος***.

θαλασσογραφία (η) [1852] {θαλασσογραφιών} **1.** η ζωγραφική με θέματα από τη θάλασσα και τη ναυτική ζωή **2.** (συνεκδ.) ο πίνακας που απεικονίζει θαλασσινά θέματα: *αγόρασα δύο* ~. — **θαλασσογράφος** (ο/η), **θαλασσογραφικός**, -ή, -ό [1888].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thalassography].

θαλασσοδάνειο (το) [1817] {θαλασσοδανεί-ου | -ων} **1.** δάνειο με πολύ υψηλό τόκο, που δίνεται στον ιδιοκτήτη πλοίου ή τον υπεύθυνο για τη φόρτωση εμπορεύματος και τού οποίου η επιστροφή εξαρτάται από το αν το προϊόν θα φθάσει σώο στον προορισμό του ή όχι • **2.** (σκωπτ.) δάνειο τού οποίου η εξόφληση δεν γίνεται εξαιτίας τής αφερεγγυότητας τού δανειζόμενου.

θαλασσοδαρμένος, -η, -ο **1.** αυτός που τον χτυπούν συνεχώς τα κύματα τής θάλασσας: ~ *βράχοι* **2.** αυτός που έχει διατρέξει κινδύνους στη θάλασσα: *«μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή έφτασαν θαλασσοδαρμένοι στα χώματα τής Μακεδονίας»* (εφημ.). Επίσης **θαλασσόδαρτος** [1880].

θαλασσοδέρνω ρ. μετβ. {θαλασσοδάρ-θηκα, -μένος} **1.** (για τη θάλασσα) χτυπώ με δύναμη με τα κύματα: *«θάλασσα, τους θαλασσινούς... μην τους θαλασσοδέρνεις»* (δημοτ. τραγ.)· (μεσοπαθ. **θαλασσοδέρνομαι**) **2.** (εκφραστ.) παλεύω με τη θάλασσα, με τα κύματα: *αφού θαλασσοδάρθηκαν για έξι ώρες, διασώθηκαν από την ακτοφυλακή* ΣΥΝ. θαλασσοπνίγομαι, παραδέρνω **3.** (συνεκδ.) ταλαιπωρούμαι, βασανίζομαι δουλεύοντας στη θάλασσα: *θαλασσοδαρμένο πρόσωπο / καΐκι / ναυτικός* **4.** (μτφ.) αντιμετωπίζω δύσκολες καταστάσεις: *θαλασσοδέρνονται για να βγάλουν το ψωμί τους* ΣΥΝ. υποφέρω, ταλαιπωρούμαι. — **θαλασσοδαρμός** (ο).

θαλασσοθεραπεία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** θεραπευτική αγωγή για ορισμένες παθήσεις με θαλάσσια λουτρά ή διαμονή σε παραθαλάσσιες περιοχές **2.** (ειδικότ.) η περιποίηση τού σώματος (σε ειδικό κέντρο αισθητικής) με τη χρήση θαλασσινού νερού και προϊόντων με βάση τα φύκια και το νερό τής θάλασσας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thalassothérapie].

θαλασσοκράτορας (ο) {θαλασσοκρατόρων}, **θαλασσοκράτειρα** (η) [1863] {θαλασσοκρατειρών} πρόσωπο που έχει ηγεμονικό ρόλο στη ναυτιλία, που κυριαρχεί με τον στόλο του στις θάλασσες: *η μινωική Κρήτη ήταν από τις πρώτες* ~ || *η Μ. Βρετανία ήταν ~ κατά τον 19ο αι.* Επίσης (λόγ.) **θαλασσοκράτωρ** (ο) {θαλασσοκράτορος}, **θαλασσοκρατόρισσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαλασσοκράτωρ, -ορος* < *θάλασσα + -κράτωρ* < *κρατῶ*, πβ. κ. *αυτοκράτωρ – αυτοκράτειρα*].

θαλασσοκρατορία [1863] κ. **θαλασσοκρατία** [μτγν.] (η) {χωρ. πληθ.} η κυριαρχία μιας δύναμης, ενός κράτους στη θάλασσα, η υπεροχή στη ναυτική δύναμη: *η ~ τής αρχαίας Αθήνας / τής Βενετίας*. — **θαλασσοκρατώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαλασσοκράτωρ* < *θάλασσα + -κράτωρ* < *κρατῶ*].

θαλασσόλυκος (ο) (εκφραστ.) ο παλαιμάχος και έμπειρος ναυτικός.

θαλασσομαχώ ρ. μετβ. [μτγν.] {θαλασσομαχείς... | θαλασσομάχησα} **1.** διεξάγω πόλεμο ή μάχη στη θάλασσα ΣΥΝ. ναυμαχώ **2.** παλεύω με τα κύματα τής θάλασσας: *οι ναυαγοί θαλασσομαχούσαν επί ώρες* ΣΥΝ. θαλασσοδέρνομαι. — **θαλασσομαχία** (η) (σημ. 1), **θαλασσομαχητό** (το) (σημ. 2), **θαλασσομάχος** (ο/η) [μτγν.].

θαλασσόνερο (το) το νερό που προέρχεται από τη θάλασσα.

θαλασσοπλοΐα (η) [1826] {χωρ. πληθ.} η κίνηση με πλοίο στη θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < *θάλασσα + -πλοΐα* < *πλοῦς*, απόδ. τού γερμ. Seefahrt].

θαλασσοπνίγομαι ρ. αμετβ. αποθ. {θαλασσοπνίγ-ηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** κοντεύω να πνιγώ μέσα στη θάλασσα: *θαλασσοπνιγμένοι και εξαντλημένοι βγήκαν στην ακτή* ΣΥΝ. θαλασσοδέρνομαι **2.** ταξιδεύω, δουλεύω πολύ καιρό στη θάλασσα **3.** (μτφ.) βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι. — **θαλασσοπνίξιμο** (το).

θαλασσοπνίχτης (ο) {δύσχρ. θαλασσοπνιχτών} (λαϊκ.-εκφραστ.) (πλοίο) σε κακή κατάσταση, που είναι επικίνδυνο για ταξίδι.

θαλασσοπόρος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που διασχίζει τη θάλασσα με πλοίο **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που εξερευνά νέους θαλάσσιους δρόμους: *οι μεγάλοι ~ τού 15ου αι., όπως ο Μαγγελάνος, ο Κολόμβος κ.ά.* ΣΥΝ. ποντοπόρος. — **θαλασσοπορία** (η) [1840] (σημ. 1).

θαλασσοπούλι (το) {θαλασσοπουλ-ιού | -ιών} το πουλί που ζει σε παράκτιες περιοχές ή σε ακατοίκητα από ανθρώπους νησιά.

θαλασσοσπηλιά (η) η σπηλιά που βρίσκεται σε ακτή.

θαλασσοταραχή (η) [1871] {χωρ. πληθ.} η κατάσταση κατά την οποία η θάλασσα είναι ταραγμένη: *σφοδρή* ~ || *η ~ κοπάζει / μαίνεται* ΣΥΝ. τρικυμία, φουρτούνα ΑΝΤ. γαλήνη, νηνεμία.

θαλασσοφοβία (η) [1881] {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. ο παθολογικός φόβος για τη θάλασσα.

θαλασσόχορτο (το) **1.** φυτό που φυτρώνει κοντά στη θάλασσα **2.** (ειδικότ.) η αρμυρήθρα.

θαλασσόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τής θάλασσας ΣΥΝ. θαλασσής.

θαλασσώνω ρ. μετβ. {θαλάσσω-σα, -μένος} στη ΦΡ. ***τα θαλασσώνω*** κάνω γκάφα ή αποτυγχάνω εντελώς: *τα θαλάσσωσε στη νέα του δουλειά: χωρίς να το καταλάβει. προσέβαλε τον διευθυντή* ΣΥΝ. τα κάνω θάλασσα. — **θαλάσσωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *θάλασσα*. άσχετο με το αρχ. *θαλασσῶ (-όω)* «μετατρέπω σε θάλασσα»].

θάλαττα (η) (αρχαιοπρ.) η θάλασσα· ΦΡ. ***θάλαττα! θάλαττα!*** (Ξενοφ. *Κύρου Ανάβασις* 4.7.24) ως επιφώνημα όταν αντικρίζει κανείς τη θάλασσα μετά από μεγάλο ταξίδι ή όταν παρουσιάζεται κάποιο αίσιο σημάδι για το τέρμα μιας υπόθεσης μετά από μακρές και κοπιαστικές προσπάθειες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. αττ. τ. τού *θάλασσα* (βλ.λ.)].

Θάλεια (η) **1.** κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης. μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής κωμωδίας και των συμποσίων **2.** μία από τις τρεις Χάριτες (μαζί με την Αγλαΐα και την Ευφροσύνη) **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θαλύς* (πβ. *γλυκύς – γλυκεῖα*) < *θάλλω*].

θαλερός, -ή, -ό **1.** (για φυτά) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση ανθοφορίας: ~ *μυρτιά* ΣΥΝ. ανθηρός ΑΝΤ. μαραμένος **2.** (μτφ.) αυτός που βρίσκεται στην ακμή του: ~ *πνεύμα* / *νιότη* ΣΥΝ. ακμαίος ΑΝΤ. παρηκμασμένος. — **θαλερότητα** (η) [1893]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής*. *ποικίλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θαλύς* < *θάλλω* «ανθίζω» (πβ. αόρ. β' *ἔ-θαλ-ον*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *τρομ-ερός*].

Θαλής (ο) **1.** *ο Μιλήσιος*· αρχαίος Έλληνας προσωκρατικός φιλόσοφος (7ος-6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς, ο οποίος ασχολήθηκε με τα μαθηματικά, την αστρονομία. τις φυσικές επιστήμες και θεωρούσε ως αρχή τού σύμπαντος το νερό **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θαλῆς* «ανθηρός. θαλερός» < θ. *θαλ-*, πβ. αόρ. β' *ἔ-θαλ-ον*, ρ. *θάλλω*].

θαλιδομίδη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία με ηρεμιστικές ιδιότητες, αλλά και τερατογόνους επιπτώσεις στο έμβρυο, όταν λαμβάνεται από εγκύους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Thalidomid, συγκεκομμένος τ. τού (ph)thal-(im)ido-mid, στο οποίο το α' συνθ. phthal- προέρχεται από το ουσ. (na)phthalene «ναφθαλίνη», ενώ το β' συνθ. imido- ανάγεται σε imid < amid < am(monia) «αμμωνία» + κατάλ. -id].

θάλλιο (το) [1885] {θαλλίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Tl) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. thallium < αρχ. *θαλλός* (βλ.λ.)].

θαλλός (ο) (λόγ.) το νεαρό κλαδί φυτού, το φυτικό σώμα κατώτερων οργανισμών, όπως των φυκών, μυκήτων κ.ά. ΣΥΝ. (καθημ.) βλαστάρι, φυντάνι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλλω*].

θαλλοφόρος (ο) [αρχ.] ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) αυτός που κρατούσε θαλλούς ελιάς. νεαρά βλαστάρια, κατά την πομπή των Παναθηναίων.

θαλλόφυτα (τα) {θαλλοφύτων} ΒΟΤ. (παλαιότ. όρ.) φυτά που αποτελούνται μόνο από θαλλό (βλ.λ.), όπως τα φύκια. οι μύκητες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Thallophyta].

θάλλω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** βγάζω άνθη ΣΥΝ. ανθίζω. ανθοφορώ **2.** (μτφ.) βρίσκομαι στην ακμή μου: *τα μεγάλα πνεύματα θάλλουν υπό οποιεσδήποτε συνθήκες* ΣΥΝ. ακμάζω, ανθίζω, ευδοκιμώ ΑΝΤ. παρακμάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αειθαλής*. *ποικίλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θάλ-jω* / **θάλ-νω* < I.E. *dhal-nō «ανθώ, βλαστάνω». πβ. αρμ. dalar «χλωρός, πράσινος», αλβ. dal «βλαστάνω, προβάλλω» κ.ά. Ομόρρ. *θαλ-ερός*. *Θαλ-ῆς*. *-θαλής* (π.χ. *ἀμφι-θαλής*, *ἑτερο-θαλής*)].

θαλπερός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που παρέχει θερμότητα, αυτός που ζεσταίνει ήπια ΣΥΝ. ζεστός. θερμός ΑΝΤ. ψυχρός. παγερός **2.** (μτφ.) αυτός που μεταδίδει εσωτερική ζεστασιά. αίσθημα τρυφερότητας. γλυκύτητας: ~ *αγκαλιά* / *φιλιά* ΣΥΝ. ζεστός. — **θαλπερότητα** (η) [1895].
[ΕΤΥΜ. < *θάλπος* + παραγ. επίθημα *-ερός*].

θάλπος (το) {θάλπους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η αίσθηση τής ζεστασιάς και τής ασφάλειας ΣΥΝ. θαλπωρή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλπω*].

θάλπω ρ. μετβ. {έθαλψα} (λόγ.) μεταδίδω ήπια και ευχάριστη ζέστη ΣΥΝ. ζεσταίνω. θερμαίνω ΑΝΤ. ψυχραίνω. κρυώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν το *-πω (θάλ-πω)* θεωρηθεί επίθημα, τότε η λ. πιθ. συνδέεται με το αρχ. επίθ. *θαλυκρός* «θερμός, φλέγων»].

θαλπωρή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ευχάριστη ζέστη: *το τζάκι γέμιζε το δωμάτιο με γλυκιά* ~ ΣΥΝ. θάλπος, ζεστασιά ΑΝΤ. ψύχρα. δροσιά **2.** (μτφ.) η ατμόσφαιρα ζεστασιάς και εγκαρδιότητας, τρυφερότητας: *σπιτική* / *οικογενειακή* ~ ‖ *έχω ανάγκη από* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάλπω* + παραγ. επίθημα *-ωρή*].

θάμα (το) → θαύμα

θαμβός, -ή, -ό → θαμπός

θάμβος κ. (λαϊκ.) **θάμπος** (το) {θάμβους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η λάμψη, η ακτινοβολία: *το ~ τών άστρων* ‖ (μτφ.) *το ~ τής δόξας κάποιου* **2.** το γόητρο, η ακτινοβολία που εκπέμπει κάτι εντυπωσιακό: *το ~ τής αρχαίας ελληνικής τέχνης* **3.** ΙΑΤΡ. η απότομη διαταραχή τής όρασης εξαιτίας ξαφνικής και έντονης λάμψης ή από παθολογικά αίτια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ. ετύμου. Ασφαλής θεωρείται η σύνδεση τού όρου με τον αρχ. παρακ. *τέ-θη-πα*. τού οποίου μαρτυρείται η μτχ. αορ. β' *ταφών* «αυτός που εξεπλάγη. που θαμπώθηκε». Το θέμα *ταφ-* < **θαφ-* απαντά στο ουσ. *θά(μ)β-ος* με ηχηροποίηση (*-φ-* > *-β-*) έπειτα από έρρινο σύμφωνο. πβ. *τρέφομαι* - *θρό(μ)βος*, *στρέφομαι – στρό(μ)βος*. Το θέμα αυτό συνδέθηκε επίσης με το γοτθ. afdobn «σώπα!». που θα οδηγούσε σε I.E. *dhābh-, από όπου και μέσ. αγγλ. dabben «χτυπώ απαλά», γερμ. tappen κ.ά. Κατ' άλλη άποψη. *θάμβος* < **θέμβ-ος* < I.E. *dhembh- / *dhmbh-. πβ. γοτθ. dumbs «σιωπηλός, άφωνος»].

θάμβωμα (το) → θαμπώνω

θαμβώνω ρ. → θαμπώνω

θαμβωτικός, -ή. -ό → θαμπωτικός

θαμιστικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. (ρήμα) που δηλώνει συχνή επανάληψη πράξης, λ.χ. *επιχωριάζω, συχνάζω: στα Αρχαία Ελληνικά το ρήμα «φάσκω» είναι θαμιστικό τού «φημί»*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαμίζω* < επίρρ. *θἄμά* «συχνά. πολλές φορές». συνεσταλμ. βαθμ. τού θ. *θε-*. που απαντά στο ρ. *τί-θη-μι* (πβ. α' πληθ. *τί-θε-μεν*). Ομόρρ. *θάμ-νος*. *θη-μών* (> *θημωνιά*). *θή-κη*. *θέ-σις (-η)*, *θῶ-κος*, *θε-σμός* κ.ά.].

θαμνόβιος, -α, -ο [1886] αυτός που έχει την κατοικία του ή συχνάζει κοντά σε θάμνους: ~ *πουλιά*.

θαμνοειδής, -ής. -ές [μτγν.] {θαμνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} θαμνώδης (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

θαμνοκοπτικός, -ή. -ό αυτός που χρησιμοποιείται για την κοπή και τη σχηματοποίηση θαμνωδών φυτών: ~ *εργαλείο*.

θάμνος (ο) ξυλώδες πολυετές φυτό με κλαδιά που φυτρώνουν χαμηλά στη βάση του: *μέσα στους ~ και στα χαμόκλαδα φτειάχνει τη φωλιά της η πέρδικα* ‖ *η βαλανιδιά υπάρχει και σε μορφή θάμνου και σε μορφή δέντρου* (πβ. λ. *πόα*. *δέντρο*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *θαμά* «συχνά» (πβ. *πυκνός* < *πύκα*), ίσως μέσω αμάρτυρου τύπου **θαμύς* «συχνός, ευάριθμος». Βλ. κ. *θαμιστικός*].

θαμνοσκεπής, -ής. -ές [1891] {θαμνοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. ή)} (λόγ.) αυτός που τον σκεπάζουν, τον καλύπτουν θάμνοι: ~ *έκταση* / *βουνό* ΣΥΝ. θαμνόφυτος ΑΝΤ. δενδρόφυτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

θαμνότοπος (ο) έκταση γεμάτη θάμνους.

θαμνόφυτος, -η. -ο [1894] αυτός που είναι σπαρμένος με θάμνους ΣΥΝ. θαμνοσκεπής. θαμνώδης.

θαμνώδης, -ης. -ες [μτγν.] {θαμνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει μορφή θάμνου: ~ *φυτό* ΣΥΝ. θαμνοειδής **2.** αυτός που καλύπτεται από θάμνους: ~ *έκταση* / *περιοχή* ΣΥΝ. θαμνόφυτος, θαμνοσκεπής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*. *-ης*. *-ες*.

θαμπάδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη διαύγειας. στιλπνότητας, η ιδιότητα τού θαμπού: *η ~ τού γυαλιού* / *των ασημικών* ‖ *πρωινή* ~ ΣΥΝ. θάμπωμα ΑΝΤ. διαύγεια **2.** η προσωρινή συσκότιση τής όρασης.

θαμπερός, -ή. -ό **1.** αυτός που δεν λάμπει: ~ *επιφάνεια* / *γυαλί* ΣΥΝ. αμαυρός ΑΝΤ. λαμπερός **2.** αυτός που προκαλεί συσκότιση τής όρασης ΣΥΝ. εκθαμβωτικός.

θαμπίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} παύω να είμαι λαμπερός, στιλπνός· τείνω να γίνω θαμπός: *το κρασί θαμπίζει* ΣΥΝ. θολώνω, σκοτεινιάζω ΑΝΤ. λάμπω.

θαμπόγυαλο (το) το γυαλί που δεν έχει διαύγεια.

θαμπός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **θαμβός** **1.** αυτός που δεν είναι διαυγής, λαμπερός· αυτός που καλύπτεται από άχνα: *τα τζάμια ήταν ~ από τους υδρατμούς* ‖ ~ *καθρέφτης* / *χρώμα* / *φως* ΣΥΝ. θολός **2.** αυτός τού οποίου το περίγραμμα είναι ασαφές: ~ *γραμμές τού ορίζοντα* / *κορφές* / *τοπίο* ΣΥΝ. θολός. αμυδρός ΑΝΤ. σαφής, καθαρός **3.** αυτός που έχει ξεθωριάσει, που δεν είναι έντονος: ~ *χρώματα μετά το πλύσιμο* ‖ *χωρίς περιποίηση τα μαλλιά χάνουν τη φυσική τους λάμψη. γίνονται* ~ ΣΥΝ. ξεθωριασμένος ΑΝΤ. έντονος. ζωηρός **4.** (μτφ.) αυτός που στερείται σαφήνειας: ~ *αναμνήσεις* ΣΥΝ. θολός. αμυδρός ΑΝΤ. ξεκάθαρος. — **θαμπά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θαμβός* < αρχ. *θάμβος* (βλ.λ.)].

θάμπος (το) → θάμβος

θαμποφέγγω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εκπέμπω αμυδρό, θαμπό φως: *λίγα φωτάκια θαμπόφεγγαν στην άκρη τού χωριού*.

θαμπώνω κ. (λόγ.) **θαμβώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θάμπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) θαμπό: *οι αναπνοές θάμπωσαν τα τζάμια* ‖ *τα δάκρυα θάμπωσαν τα μάτια* ΣΥΝ. θολώνω ΑΝΤ. γυαλίζω, καθαρίζω **2.** συσκοτίζω την όραση: *ο οδηγός θαμπώθηκε από τα φώτα των αυτοκινήτων* **3.** (μτφ.-εκφραστ.) προκαλώ θαυμασμό, έντονη εντύπωση (σαν να εκπέμπω ακτινοβολία): *τον θάμπωσε με την ομορφιά της* ‖ *θαμπώθηκε στη θέα των διαμαντιών* ♦ (αμετβ.) **4.** χάνω τη στιλπνότητα. τη διαύγειά μου: *ο καθρέπτης θάμπωσε από την πολυκαιρία* **5.** ελαττώνεται η όρασή μου: *θάμπωσαν τα μάτια μου από το απότομο κρύο* ΣΥΝ. θολώνω. — **θάμπωμα** κ. (λόγ.) **θάμβωμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *θαμβῶ (-όω)* < αρχ. *θαμβῶ (-έω)* < *θάμβος*].

θαμπωτικός, -ή. -ό κ. (λόγ.) **θαμβωτικός** [1812] εκθαμβωτικός (βλ.λ.).

θαμώνας (ο/η) [1880] πρόσωπο που συχνάζει κάπου: *οι ~ τού μπαρ* / *τής ταβέρνας* / *των νυχτερινών κέντρων* / *καφενείου*.
[ΕΤΥΜ. Νεόπλαστη λ.. η οποία μαρτυρείται ως *θαμώνης* (< αρχ. *θαμά* «συχνά» + *-ώνης* < αρχ. *ὠνοῦμαι* «αγοράζω») από το 1846 αποδίδοντας το γαλλ. fréquentant (πεπαλαιωμένο στη σύγχρονη Γαλλική). Η λ. πλάστηκε προς αντικατάσταση τού τουρκ. *μουστερής* (< müşteri). αφού τότε η λ. *πελάτης* δεν είχε σημειώσει ιδιαίτερη επίδοση].

Θανάσης (ο) **1.** καθημ. τ. τού Αθανάσιος (βλ.λ.) • **2.** παιχνίδι με την τράπουλα. το οποίο μοιάζει με το κουμ-κάν.

θανάσιμος, -η. -ο [αρχ.] **1.** αυτός που επιφέρει τον θάνατο: ~ *τραυματισμός* / *ενέδρα* / *παγίδα* ΣΥΝ. θανατηφόρος, φονικός • **2.** αυτός που δεν είναι δυνατόν να συγχωρηθεί. που πρέπει να καταδικαστεί: *υπέπεσε σε ~ αμάρτημα* / *σφάλμα* ‖ ~ *προσβολή* ΣΥΝ. σοβαρός, ασυγχώρητος· ΦΡ. ***τα επτά θανάσιμα αμαρτήματα*** βλ. λ. *αμάρτημα* • **3.** αυτός που είναι ιδιαίτερα επικίνδυνος ή μισητός: ~ *αντίπαλος* / *κίνδυνος* / *εχθρός*. — **θανάσιμα** επίρρ.

θανατάς (ο) {χωρ. πληθ.} η απώλεια τής ζωής· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***είμαι τού θανατά*** πρόκειται σύντομα να πεθάνω, έρχεται γρήγορα το τέλος μου: *αρρώστησε η μάννα του κι είναι τού θανατά* ΣΥΝ. είμαι ετοιμοθάνατος (β) ***πέφτω τού θανατά*** καταρρέω ψυχολογικά, λυπούμαι σε υπερβολικό βαθμό: *μετά τον χωρισμό του έπεσε τού θανατά· βλέπεις, αγαπούσε πολύ τη γυναίκα του!* ΣΥΝ. πάω να πεθάνω.
[ΕΤΥΜ. Επιτατ. τ. τού ουσ. *θάνατος*. πιθ. από μεσν. γεν. **τοῦ θανατᾶ* σε φρ. όπως *κεῖτομαι* / *γίνομαι τοῦ θανάτου*].

θανατερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει ως συνέπεια τον θάνατο: ~ *χτύπημα* ΣΥΝ. θανάσιμος. θανατηφόρος. — **θανατερά** επίρρ.

θανατηφόρος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ως αποτέλεσμα τον θάνατο: ~ *ατύχημα* / *φάρμακο* / *επιδημία* / *δηλητήριο* / *ιός* ΣΥΝ. θανάσιμος. θανατερός, φονικός. — **θανατηφόρα** επίρρ.

θανατικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θάνατο: ~ *ποινή* / *καταδίκη* (σε θάνατο) **2. θανατικό** (το) (i) η επιδημία τής πανούκλας: *το ~ θέριζε κατά δεκάδες τον πληθυσμό* (ii) σειρά από θανάτους: *«έπεσε ~ στις τέχνες με τους διαδοχικούς θανάτους τριών διακεκριμένων καλλιτεχνών τού θεάτρου»* (εφημ.).

θανατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η οσμή πτώματος ή η αίσθηση θανάτου που αποπνέει κάτι: *το δωμάτιο μύριζε ~.*

θανατοποινίτης (ο) {θανατοποινιτών}, **θανατοποινίτισσα** (η) {δύσχρ. θανατοποινιτισσών} πρόσωπο που με δικαστική απόφαση έχει καταδικαστεί σε θάνατο και πρόκειται να εκτελεστεί από στρατιωτικό απόσπασμα.

θάνατος (ο) {θανάτ-ου | -ων, -ους} **1.** ΒΙΟΛ. η οριστική διακοπή όλων των βιολογικών λειτουργιών ενός φυτικού ή ζωικού οργανισμού, το τέλος τής ζωής: *άδικος* / *άδοξος* / *ακαριαίος* / *αναπάντεχος* / *ανώδυνος* / *αργός* / *αδόκητος* / *ατιμωτικός* / *βίαιος* / *ένδοξος* / *ηρωικός* / *μαρτυρικός* / *μυστηριώδης* / *πρόωρος* / *σταυρικός* / *ύποπτος* / *φυσικός* / *κλινικός* ~ ‖ *ο ~ επήλθε ακαριαία* ‖ *ο ~ τον βρήκε στον ύπνο* ‖ ~ *από ασιτία* / *αιμορραγία* / *δηλητηρίαση* / *ασφυξία* ΣΥΝ. χαμός, πεθαμός, θανή, αιώνιος ύπνος, αιώνια ανάπαυση, μοιραίο, κοίμηση, τελευτή, τέλος, μεγάλο ταξίδι ΑΝΤ. ζωή· ΦΡ. (α) (εμφατ.) ***μέχρι θανάτου*** στον υπέρτατο βαθμό, ώς το τέλος: *τους υποσχέθηκε ότι θα αγωνιζόταν ~ για την ικανοποίηση των δίκαιων αιτημάτων τους* ΣΥΝ. μέχρι τελικής πτώσεως (β) ***ο θάνατός σου η ζωή μου*** για περιπτώσεις σκληρού ανταγωνισμού, όπου η επιβίωση ή επικράτηση τού ενός συνεπάγεται την εξόντωση τού άλλου: *η κοινωνία μας έγινε ζούγκλα· ~!* (γ) ***ζήτημα ζωής ή θανάτου*** πολύ επείγον, άμεση προτεραιότητα: *δεν έχουμε περιθώρια καθυστερήσεως· πρόκειται για ~* (δ) ***άγγελος τού θανάτου*** ο χάρος (ε) ***μετά θάνατον*** ό,τι ακολουθεί τον θάνατο: *η ~ ζωή* ‖ ~ *αναγνωρίστηκε η προσφορά του* ΑΝΤ. εν ζωή (στ) ***λευκός θάνατος*** τα ναρκωτικά, κυρίως η ηρωίνη: *κι άλλος νέος θύμα τού ~* (ζ) ***μεταξύ ζωής και θανάτου*** (i) για κάποιον που πρόκειται να πεθάνει (ii) (μτφ.) για οριακή κατάσταση, μεταξύ επιβίωσης και καταστροφής (η) ***κίνδυνος-θάνατος*** (ως επιγραφή προειδοποιητική ή απαγορευτική) για κάτι πολύ επικίνδυνο που μπορεί να προκαλέσει τον θάνατο (θ) ***(κάτι) δεν είναι προς θάνατον*** (κάτι) δεν πρέπει να μας στενοχωρεί υπερβολικά ΣΥΝ. δεν χάθηκε ο κόσμος (ι) ***ελευθερία ή θάνατος*** σύνθημα που δηλώνει ότι χωρίς ελευθερία δεν αξίζει να ζει κανείς (πβ. τη χρήση του στην Επανάσταση τού '21) (ια) (μτφ.) ***ληξιαρχική πράξη θανάτου*** η καταστροφή, το τέλος: *οι κυβερνητικοί χειρισμοί αποτέλεσαν τη ~ τού χρηματιστηρίου* **2.** (συνεκδ.) κάθε μεμονωμένη περίπτωση θανάτου (σημ. 1): *οι ~ ξεπέρασαν τις γεννήσεις* **3.** (μτφ.) ό,τι μας φαίνεται δυσάρεστο ή επιζήμιο: *αυτό το φαγητό ήταν ~ για το στομάχι* ‖ *αυτό το ξύπνημα μες τα χαράματα ήταν ~* **4.** (μτφ.) η εξάλειψη, υπονόμευση ή καταστροφή: *ο σύγχρονος τρόπος ζωής οδηγεί στον ~ τού συναισθήματος* ‖ *πνευματικός* / *ηθικός* / *πολιτικός* / *οικονομικός* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα, νεκρός, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θάνᾰ-τος* (από δισύλλαβη ρίζα *θανᾱ-* / dhānā-, πβ. και *θνᾱ-, θνη-τός, τέ-θνη-κα*), που μαρτυρείται στα σανσκρ. á-dhvani-t «εξαφανίστηκε, έσβησε», μτχ. dhvān-tá- «σκοτεινός». Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *μεταξύ ζωής και θανάτου* (< γαλλ. entre la vie et la mort), *ζήτημα ζωής ή θανάτου* (< αγγλ. a matter of life or death)].

θανατοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. **1.** η παθολογική ενασχόληση με το φαινόμενο τού θανάτου **2.** επιθυμία θανάτου.

θανατοφοβία (η) [1889] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο υπερβολικός φόβος απέναντι στον θάνατο, που οδηγεί σε σοβαρές ψυχολογικές διαταραχές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thanatophobia].

θανατώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {θανάτω-σα, -θηκα, -μένος} επιφέρω τον θάνατο, σκοτώνω, αφαιρώ τη ζωή (κάποιου) ΣΥΝ. φονεύω. — **θανάτωση** (η) [αρχ.] κ. **θανάτωμα** (το).

θανή (η) (λογοτ.) ο θάνατος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *τὸ θανεῖν* (έναρθρο απρφ. αορ. β' τού αρχ. ρ. *θνήσκω* «πεθαίνω»), κατά το ουσ. *ταφή*].

θάπτω ρ. → θάβω

θαρραλέος, -α, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερο θάρρος: ~ *αγωνιστής* / *απόφαση* / *στάση* ΣΥΝ. τολμηρός, γενναίος, παλληκαρήσιος, ευθαρσής, άφοβος, λιοντάρι ΑΝΤ. άνανδρος, φοβητσιάρης, περιδεής, έντρομος. — **θαρραλέα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θάρρος* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

θαρρετός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από θάρρος: ~ *άνθρωπος* / *λόγια* ΣΥΝ. τολμηρός, ευθαρσής. — **θαρρετά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

θαρρεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {θάρρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} αποκτώ θάρρος: *με τα λόγια του θάρρεψαν κι οι υπόλοιποι και πήραν τα όπλα.*

θάρρητα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το θάρρος.
[ΕΤΥΜ. < *θάρρος* + καταλ. *-ητα* των τριτοκλίτων, λ.χ. *νεότητα, ωραιότητα*].

θάρρος (το) {θάρρους | χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία φόβου, η τόλμη, η αποφασιστικότητα: *έχω* / *παίρνω* / *αντλώ* / *ανακτώ* / *εμφυσώ* / *μεταδίδω* / *οπλίζομαι με* / *επιδεικνύω* ~ ‖ *θαυμαστό* / *πατριωτικό* / *αντρίκειο* ~ ΣΥΝ. γενναιότητα, σθένος, κουράγιο, (λόγ.) ευτολμία ΑΝΤ. δειλία, φόβος, ατολμία· ΦΡ. (α) ***παίρνω θάρρος*** ξεπερνώ τον φόβο μου: *όταν έμαθαν τα ευχάριστα μαντάτα, πήραν θάρρος κι όρμησαν στη μάχη* (β) (προτρεπτικό) ***θάρρος!*** (δείξε) κουράγιο, σθένος, γενναιότητα!: *~! Είναι μια δύσκολη στιγμή, αλλά θα περάσει* ● **2.** η άνεση λόγου, η παρρησία που έχει κανείς (λόγω τής οικειότητάς του με κάποιον): *είναι δικός μου άνθρωπος, έχω το ~ να του ζητήσω μια χάρη* ‖ *μ' όλο το ~, θα σου πω κάτι που δεν θα σου αρέσει* ‖ *δεν έχω το ~ τής γνώμης μαζί του, τον φοβάμαι* ‖ *μην του δίνεις πολύ ~, γιατί θα καβαλήσει το καλάμι* ΣΥΝ. αέρας· ΦΡ. ***παραπαίρνω θάρρος*** αποκτώ υπερβολική οικειότητα, αρχίζω να συμπεριφέρομαι με αυθάδεια ή αλαζονεία: *μην τον καλοπιάνεις άλλο, γιατί παραπήρε θάρρος!* ΣΥΝ. αυθαδιάζω, αλαζονεύομαι, ξεθαρρεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θάρρος* / *θάρσος* < *θέρ-σος* (αιολ.) < I.E. *dher-s- «έχω θάρρος», πβ. σανσκρ. dhṛṣṇú- «τολμηρός», γοτθ. ga-dars «τολμώ» κ.ά. Ομόρρ. *θρά-σος* (βλ.λ.), *θρα-σύς, θαρ-ρῶ* κ.ά. Οι λ. *θάρρος* και *θράσος*, παρότι ανάγονται σε κοινό θέμα, διαφοροποιήθηκαν σημασιολογικά (προφύλαξη), ώστε το μεν *θάρρος* να προσδιορίζει τη θετική ιδιότητα τής ανδρείας, το δε *θράσος* να συνδεθεί με το επίθ. *θρασύς*, δηλώνοντας όχι απλώς τον τολμηρό, αλλά και εκείνον που ξεπερνά τα όρια, τον αυθάδη].

θαρρώ ρ. μετβ. {θαρρείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω τη γνώμη ή κάνω μια υπόθεση: ~ *ότι σήμερα είχαμε πει να συναντηθούμε* ΣΥΝ. νομίζω, φρονώ, φαντάζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαρρῶ* / *θαρσῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τολμώ, έχω θάρρος». < *θάρρος* / *θάρσος*. Η σημερινή σημ. (από αρχική σημ. «τολμώ να νομίζω») είναι μεσν.].

Θάσος (η) **1.** νησί τού Β. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Καβάλας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Λιμένας* (ο). — **Θασίτης** κ. (λόγ.) **Θάσιος** (ο), **Θασίτισσα** κ. (λόγ.) **Θάσια** (η), **θασίτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. (μη I.E.) τοπωνύμιο, αν ισχύει η άποψη ότι οι πρώτοι της κάτοικοι ήταν μια θρακική φυλή. Κατά την αρχαιότητα η Θάσος ήταν επίσης γνωστή και με άλλα ονόματα: *Ὠγυγία* (το νησί τής Καλυψούς στον Όμηρο), *Χρυσῆ* (λόγω των πλούσιων μεταλλείων της), *Αἰθρία, Ἀερία* κ.ά.].

θαύμα κ. (λαϊκ.-λογοτ.) **θάμα** (το) {θαύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) κάθε υπερφυσικό φαινόμενο, που δεν εξηγείται με τη λογική και τη φυσική τάξη: *Έπεσε από είκοσι μέτρα και δεν έπαθε τίποτε! Κάποιο ~ θα έγινε !* ‖ *στις μέρες μας δεν γίνονται ~* ‖ *δεν κάνουμε θαύματα, αλλ' ό,τι είναι ανθρωπίνως δυνατό* (β) ΘΡΗΣΚ. κάθε τέτοιο φαινόμενο που αποδίδεται σε έκτακτη θεϊκή επέμβαση: *η ανάσταση τού Λαζάρου θεωρείται σπουδαίο ~* ‖ ~ *σε εκκλησία των Αθηνών· μια εικόνα δακρύζει!* ‖ *τα ~ τής Παναγίας τής Τήνου·* ΦΡ. (α) ***ω τού θαύματος!*** για μεγάλη έκπληξη λόγω παράδοξου ή εντυπωσιακού γεγονότος: *προσευχήθηκε να βρέξει και, ~, άρχισε να βρέχει!* (β) ***παιδί-θαύμα*** παιδί με εξαιρετικές ικανότητες σε συγκεκριμένο τομέα, ιδιοφυΐα: *ο Σγούρος ήταν ένα ~ στη μουσική* (γ) (λόγ.) ***ως εκ θαύματος*** σαν από θαύμα, απρόσμενα, αναπάντεχα: *σώθηκε από αυτοκινητικό δυστύχημα ~* (δ) ***εν τω άμα (και τω θάμα)*** βλ. λ. *άμα* (ε) ***αλλού το όνειρο κι αλλού το θαύμα*** βλ. λ. *αλλού* (στ) ***πράματα και θάματα!*** για περιπτώσεις στις οποίες συμβαίνουν εκπληκτικά ή εξωφρενικά πράγματα: *Πού να σ' τα περιγράφω! ~ γίνονται σ' αυτό το μαγαζί!* (ζ) (εμφατ.) ***θαύμα θαυμάτων*** για πολύ μεγάλο θαύμα, που ξεπερνάει κάθε προηγούμενο **2.** (+γεν. που δηλώνει ιδιότητα) για κάποιον/κάτι που έχει μια ιδιότητα σε ασυνήθιστα υψηλό βαθμό: *αυτός ο άνθρωπος είναι ~ υπομονής* / *αντοχής* **3.** οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο θαυμασμό: *«~ φαγητό θα γίνει»* (διαφήμ.) ‖ *ένα σπίτι ~* ΣΥΝ. καταπληκτικό, εξαίσιο, αριστούργημα, φανταστικό· ΦΡ. ***θαύμα ιδέσθαι*** (*θαῦμα ἰδέσθαι*, Ομήρ. *Ιλ.* Ε 725) υπέροχο, θαυμάσιο στην όψη: *η φύση ήταν ~* ΣΥΝ. χάρμα οφθαλμών **4.** κάθε σπουδαίο επίτευγμα: *τα ~ τής επιστήμης* / *τής τεχνολογίας* ‖ *οικονομικό ~* ‖ *το αρχιτεκτονικό ~ τής Ακρόπολης·* ΦΡ. ***τα επτά θαύματα τού κόσμου*** επτά κτίσματα τής Αρχαιότητας, που προκαλούσαν θαυμασμό: οι κρεμαστοί κήποι τής Βαβυλώνας, η πυραμίδα τού Χέοπος στην Αίγυπτο, το Μαυσωλείο τής Αλικαρνασσού, ο ναός τής Αρτέμιδος στην Έφεσο, ο Κολοσσός τής Ρόδου, ο Φάρος τής Αλεξάνδρειας και το χρυσελεφάντινο άγαλμα τού Διός στην Ολυμπία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαῦμα* < I.E. *dhəu-mn̥ (< *dhau- «βλέπω, κοιτάζω»). Το I.E. θ. δεν απαντά σε καμία άλλη γλώσσα, υποστηρίζεται όμως ότι συνδ. με τη λ. *θέα* (βλ.λ.). Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *ως εκ θαύματος* (< γαλλ. comme par miracle), *παιδί-θαύμα* (< αγγλ. a wonder child), *θαύμα ομορφιάς* / *υπομονής* (< γαλλ. une merveille de beauté / de courage) κ.ά.].

θαυμάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {θαύμασ-α, -τηκα} **1.** παρατηρώ (κάποιον/κάτι) με θαυμασμό: ~ *τα μνημεία τής πόλης·* ΦΡ. (εμφατ.) ***απορώ και θαυμάζω*** για πολύ μεγάλη απορία, έκπληξη: *Συνέβη τέτοιο πράγμα; ~!* **2.** αισθάνομαι ξεχωριστή εκτίμηση για πρόσωπο: ~ *έναν πολιτικό* ‖ ~ *κάποιον απεριόριστα.*

θαυμάσιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί θαυμασμό: ~ *άνθρωπος* / *επιστήμονας* / *χαρακτήρας* / *επίδοση* / *έργο* ΣΥΝ. εξαίσιος, υπέροχος, μοναδικός, έκτακτος. — **θαυμάσια / θαυμασίως** [αρχ.] επίρρ.

θαυμασμός (ο) [μτγν.] **1.** η ισχυρή εντύπωση που προκαλεί (κάποιος/κάτι), η ευχάριστη απορία ή έκπληξη που αισθανόμαστε λόγω συγκεκριμένου ξεχωριστού ή υπερφυσικού γνωρίσματός του: *παρατηρούσαν με έκδηλο ~ τον φημισμένο πίνακα* ‖ *ακούω κάποιον με ~* ‖ *«πώς τα κατάφερναν να κατασκευάζουν τέτοια έργα εκείνη την εποχή;» ρώτησε με ~* **2.** η βαθιά εκτίμηση (για κάποιον/κάτι): *ο ~ του για τον ελληνικό πολιτισμό είναι απεριόριστος.* Επίσης (λαϊκ.) **θαύμασμα** κ. **θάμασμα** [μεσν.] (το).

θαυμαστής (ο) [αρχ.]. **θαυμάστρια** (η) [1893] {θαυμαστριών} πρόσωπο που θαυμάζει. που εκτιμά βαθύτατα (κάποιον/κάτι): *πολλοί ~ της την περίμεναν με λουλούδια στο αεροδρόμιο* || *έχω πολλούς ~* ΑΝΤ. αντίπαλος, εχθρός.

θαυμαστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δηλώνει θαυμασμό **2.** ΓΛΩΣΣ. **θαυμαστικό** (το) σχολιαστικό σημείο στίξεως που τίθεται στο τέλος λέξης ή φράσης και εκφράζει ποικιλία συναισθημάτων (απορία, έκπληξη. αμφισβήτηση κ.λπ.) (βλ. κ. λ. *στίξη*).

θαυμαστός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που είναι άξιος να τον θαυμάζει κανείς: *~ πρόοδος / αποτελέσματα / επιτεύγματα / επιτυχίες* ΣΥΝ. αξιοθαύμαστος. αξιέπαινος· ΦΡ. ***Μέγας είσαι / ει, Κύριε, και θαυμαστά τα έργα σου!*** (*Μέγας εἶ. Κύριε. καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου!*. ευχή από την ακολουθία τού Αγ. Βαπτίσματος) για τη δήλωση μεγάλου θαυμασμού (για κάτι).

θαυματοποιός (ο) [αρχ.] αυτός που κάνει θαύματα· (συνήθ. κακόσ.) αυτός που εξαπατά τους ανθρώπους με ψεύτικα θαύματα: *κάποιος ~ παραπλανούσε τους θρησκόληπτους* ΣΥΝ. τσαρλατάνος, αγύρτης. απατεώνας. — **θαυματοποιία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θαυματουργός*.

θαυματουργός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να κάνει θαύματα: *~ άγιος / εικόνα* **2.** (μτφ.) αυτός που επιφέρει άριστα αποτελέσματα: *~ φάρμακο / συνταγή* ΣΥΝ. καταπληκτικός. αποτελεσματικός. Επίσης **θαυματουργικός,** -ή, -ό [μεσν.]. — **θαυματουργικά** επίρρ.. **θαυματουργία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.

> **θαυματουργός – θαυματοποιός.** Το **θαυματουργός** είναι εύσημη λέξη και δηλώνει αυτόν που μπορεί να πραγματοποιήσει ένα θαύμα, ιδιότητα που αποδίδεται σε θεϊκές δυνάμεις και σε ανθρώπους που ενεργούν με τη χάρη τού Θεού *(θαυματουργός Άγιος. θαυματουργή εικόνα)*. Αντιθέτως. το **θαυματοποιός** είναι κακόσημη λέξη και δηλώνει αυτόν που προσποιείται ότι μπορεί να κάνει θαύματα εξαπατώντας τους ανθρώπους για χρηματισμό ή άλλους λόγους.

θαυματουργώ ρ. αμετβ. {θαυματουργείς... | θαυματούργησα} **1.** κάνω θαύματα **2.** (μτφ.) δημιουργώ καταπληκτικά αποτελέσματα: *το ελληνικό δαιμόνιο θαυματούργησε και πάλι* ΣΥΝ. διαπρέπω, μεγαλουργώ • **3.** (ειρων.) σημειώνω αποτυχία σε κάτι: *θαυματούργησε και σ' αυτό το διαγώνισμα!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θαυματουργῶ (-έω)* < *θαῦμα, -ατος* + *-ουργῶ* < *ἔργον*].

θάφτης (ο) {θαφτών} **1.** (κυριολ.) αυτός που θάβει (κάποιον) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κάνει αρνητικά σχόλια για άλλους, κυρ. σε κουτσομπολιό (βλ. κ. λ. *θάβω*).
[ΕΤΥΜ. < *θάπ-της* < ρ. *θάβω* (αόρ. **έ-θαπ-σα* > *έ-θαψ-α*)].

θάφτω ρ. → θάβω

θάψιμο (το) [μεσν.] {θαψίμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** (για νεκρούς) η ταφή. ο ενταφιασμός ΑΝΤ. ξεθάψιμο, εκταφή **2.** η τοποθέτηση κάτω από το χώμα. το χώσιμο στη γη: *~ σκουπιδιών* (επιστ. *υγειονομική ταφή*) / *τόνων ρωδακίνων στις χωματερές* **3.** (μτφ.) η διατύπωση κακεντρεχών σχολίων: *μόλις τέλειωσε η παράσταση οι κριτικοί άρχισαν το ~*· ΦΡ. ***πέφτει θάψιμο*** λέγονται κακά σχόλια: *σ' αυτούς τους κύκλους πέφτει πολύ θάψιμο* ΣΥΝ. κακολόγηση.

-θε κατάληξη τοπικών επιρρημάτων. που δηλώνει προέλευση ή κίνηση από τόπο: *πούθε ήρθες;* || *κείθε* (από εκεί) (πβ. λ. *-θεν*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *-θεν* (βλ.λ.)].

θεά (η) [αρχ.] **1.** θηλυκή θεότητα: *η ~ τής ομορφιάς / τής γης / τού κυνηγιού / τής εστίας* || οι *θεοί* και οι *θεές τού Ολύμπου* **2.** (μτφ.-αργκό) η γυναίκα που διακρίνεται για το σωματικό της κάλλος ΣΥΝ. άγγελος, κούκλα. ντίβα. καλλονή, αστέρι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

θέα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άποψη ενός χώρου από ψηλό ή μακρινό σημείο. η έκταση που βλέπει κανείς μπροστά του ή από ψηλά: *δωμάτιο / βεράντα με ~* || *στο σπίτι μας στο βουνό έχουμε μαγευτική ~* || *πανοραμική ~* || *εκτεθειμένος σε κοινή ~* (τον βλέπουν όλοι) • **2.** η οπτική επαφή (με κάτι/κάποιον): *στη ~ τού αυστηρού προσώπου τού δασκάλου του φοβήθηκε* ΣΥΝ. κοίταγμα, αντίκρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θήϝη* < **θάϝᾱ* < Ι.Ε. *dhāu- «βλέπω, κοιτάζω», το οποίο δεν μαρτυρείται σε άλλες γλώσσες (βλ. λ. *θαῦμα*). Παράγ. *θέα-τρο(ν). θεα-τής. θεά-ομαι* (> *θεῶμαι*) κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε Ι.Ε. *dhm̥svā- < *dhem-bh- (βλ. λ. *θάμβος*)].

Θεαγένης (ο) **1.** ο *Ρηγίνος*· αρχαίος Έλληνας γραμματικός (6ος αι. π.Χ.). ο οποίος επιχείρησε την αλληγορική ερμηνεία των θεών **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεά* + *-γένης* < *γένος* (πβ. μτγν. επίθ. *θεαγενής* «όσιος. θεοσεβής»)].

θεαθήναι (το) {άκλ.} (λόγ.) μόνο στη ΦΡ. ***προς / διά / για το θεαθήναι*** μόνο για επίδειξη, για τα μάτια τού κόσμου: *έκανε μια γενναιόδωρη προσφορά ~* || *η εξαγγελία μεταρρυθμιστικών μέτρων είναι για το ~* ΣΥΝ. για φιγούρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεαθῆναι*. απρφ. παθ. αορ. τού ρ. *θεῶμαι (-άο-)* «κοιτάζω. παρατηρώ». Η σημερινή χρήση ανάγεται στην Κ.Δ., όπου ο Ιησούς καταδίκασε τους Γραμματείς και τους Φαρισαίους για την υποκρισία και την επιδειξιομανία τους (πβ. Ματθ. 23, 5: *πάντα δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν ποιοῦσιν πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις*)].

θέαμα (το) {θεάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ό,τι γίνεται αντικείμενο οπτικής εντύπωσης, ό,τι βλέπει κανείς: *δεν άντεχε να βλέπει ένα τόσο φριχτό ~ μπροστά στα μάτια της* || *θλιβερό / μακάβριο / αισχρό / αποτρόπαιο / περίεργο / απολαυστικό / απερίγραπτο ~*· ΦΡ. ***γίνομαι θέαμα*** γίνομαι αντικείμενο τής περιέργειας και των ειρωνικών ή χλευαστικών σχολίων των άλλων: *έγινε θέαμα στους καλεσμένους μ' αυτό το προκλητικό ντύσιμο* (β) καθετί το οποίο βλέπει κανείς και του προσφέρει ευχαρίστηση: *η ομάδα με την απόδοσή της προσφέρει σπουδαίο ~* || *θυσιάζει την ουσία για το ~* • **2.** ό,τι προβάλλεται ή παρουσιάζεται από την τηλεόραση, το θέατρο, τον κινηματογράφο κ.λπ.: *τους άρεσαν τα ~* || *ο φόρος θεαμάτων αναγράφεται στο εισιτήριο*· ΦΡ. (α) ***άρτος και θεάματα*** βλ. λ. *άρτος* (β) ***άνθρωπος τού θεάματος*** πρόσωπο που σχετίζεται με τα ραδιοτηλεοπτικά μέσα, το θέατρο ή τον κινηματογράφο. τη μόδα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεῶμαι* < *θέα*. Η φρ. *γίνομαι θέαμα* είναι μεταφρ. δάνειο. πβ. γαλλ. se donner en spectacle].

θεαματικός, -ή, -ό [1883] **1.** αυτός που προσφέρει ωραίο θέαμα: *~ εμφάνιση / άποψη ενός τοπίου / σκηνή* • **2.** αυτός που προξενεί εντύπωση: *~ άνοδος / πρόοδος / εξέλιξη / αποτέλεσμα / αύξηση τιμών / ενέργεια / ανάπτυξη / βουτιά / άλμα* ΣΥΝ. εντυπωσιακός. καταπληκτικός. — **θεαματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. spectaculaire].

θεαματικότητα (η) [1825] {χωρ. πληθ.} **1.** το ωραίο ή εντυπωσιακό θέαμα που προσφέρει (κάποιος/κάτι): *η ~ μιας ακροβασίας* • **2.** το ποσοστό επί τού συνόλου των θεατών που παρακολούθησαν ένα θέαμα (συνήθ. στην τηλεόραση): *υψηλή / μεγάλη / χαμηλή ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ακροαματικότητα*.

Θεάνθρωπος (ο) [μτγν.] {Θεανθρώπου} ΕΚΚΛΗΣ. ο Ιησούς Χριστός. ο οποίος ήταν τέλειος Θεός και έγινε τέλειος άνθρωπος κατά την ενανθρώπησή του.

Θεανώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Θράκης Κισσέα, σύζυγος τού Τρώα Αντήνορα **2.** αρχαία Σπαρτιάτισσα. μητέρα τού Παυσανία **3.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός*, κατά τον σχηματισμό των θηλ. (λ.χ. αρχ. *θέ-αιναι* «θεές») ή συγκεκομμ. τ. κυρίων ονομάτων (λ.χ. *Θεάν-ειρα*)].

θεάρεστος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι ευπρόσδεκτος. αρεστός στον Θεό: *~ πράξη / έργο.* — **θεάρεστα** επίρρ.

θέαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η κατόπτευση ενός χώρου. το κοίταγμα προσώπου ή η παρατήρηση μιας δράσης σε εξέλιξη από ψηλό σημείο ΣΥΝ. εποπτεία. θέα. παρατήρηση. αγνάντεμα, κατόπτευση **2.** το να βλέπει κανείς (κάτι): *η ~ τέτοιων προγραμμάτων προκαλεί δυσφορία στον θεατή* ΣΥΝ. παρακολούθηση **3.** το πρίσμα υπό το οποίο εξετάζει κανείς τα πράγματα: *η ~ τού κόσμου* **4.** η δυνατότητα να αντιλαμβάνεται κανείς εσωτερικά πνευματικά γεγονότα: *η ~ τού κάλλους προϋποθέτει αισθητική παιδεία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θέασις* < αρχ. *θεῶμαι* < *θέα*].

θεατής (ο) **1.** αυτός που βλέπει (κάτι): *έγινε άθελά του ~ ενός φόνου* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που κοιτάζει (κάτι) χωρίς να συμμετέχει ή χωρίς να αισθάνεται την ανάγκη να συμμετάσχει: *ο σύγχρονος πολίτης έχει μετατραπεί σε ~ των γεγονότων* || *δεν πρέπει κανείς να μένει απλός ~ τής πραγματικότητας. αλλά να συμβάλλει στη διαμόρφωσή της* • **3.** αυτός που παρακολουθεί θέαμα το οποίο απευθύνεται σε κοινό: *οι ~ έμειναν ενθουσιασμένοι από την παράσταση* || *~ τηλεοπτικών έργων / κινηματογράφου / ποδοσφαιρικής συνάντησης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεῶμαι* < *θέα*].

θεατός, -ή, -ό (σπάν.) αυτός που μπορεί να γίνει ορατός από άλλους, να τον δουν: *έμενε μόνο στη ~ όψη των πραγμάτων* ΑΝΤ. αθέατος, αόρατος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεῶμαι* < *θέα*].

θεατράνθρωπος (ο) {θεατρανθρώπ-ου | -ων, -ους} αυτός που ασχολείται με το θέατρο (είτε ως δημιουργός ή συντελεστής παραστάσεων είτε ως ειδικός ή ενδιαφερόμενος) και έχει διακριθεί για την προσφορά του σε αυτό: *ο Αλέξης Μινωτής ήταν ένας σπουδαίος ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Theatermann (νόθο σύνθ.)].

θεατρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {θεατρίστηκα} (λόγ.) παρακολουθώ θεατρικές παραστάσεις, πηγαίνω στο θέατρο. — **θεατρισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν.. αρχική σημ. «παίζω στη σκηνή - γίνομαι θέαμα», < αρχ. *θέατρον*].

θεατρικογράφος (ο/η) [1886] δημοσιογράφος που καταγράφει θεατρικές ειδήσεις ή επιδίδεται σε κριτική θεάτρου σε περιοδικό ή εφημερίδα.

θεατρικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αναφέρεται στο θέατρο ή στα θεατρικά έργα: *~ παράσταση / συγγραφέας / κείμενο / έργο / κοινό / κριτική / διάλογος / μονόλογος / διασκευή / χαρακτήρας / σχολή / ερμηνεία / κοστούμι / τέχνη* • **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ψέμα. υποκρισία. επίδειξη ή από ιδιαίτερη εκφραστικότητα: *~ χειρονομία / κινήσεις / συμπεριφορά* ΣΥΝ. προσποιητός, επιδεικτικός. φανταχτερός. — **θεατρικά** επίρρ.

θεατρικότητα (η) [1894] {χωρ. πληθ.} **1.** η συμφωνία ενός θεατρικού έργου προς τις αρχές που διέπουν μια θεατρική παράσταση. προς τις δραματουργικές αρχές **2.** η ύπαρξη θεατρικών στοιχείων σε ένα λογοτεχνικό έργο **3.** το να εκφράζεται κανείς με ιδιαίτερα εκφραστικό τρόπο (όπως ένας ηθοποιός τού θεάτρου): *η διδασκαλία του χαρακτηρίζεται από ~* || *~ φωνής.*

θεατρίνα (η) → θεατρίνος

θεατρινισμός (ο) (συνήθ. στον πληθ.) υποκριτική συμπεριφορά ή επιδεικτική ενέργεια που έχει όλα τα εξωτερικά γνωρίσματα τής αληθινής, αυθεντικής συμπεριφοράς ή ενέργειας: *αρχίζω τους ~* || *σοβαροφανείς ~ μπροστά στις τηλεοπτικές κάμερες.* — **θεατρινίστικος,** -η, -ο. **θεατρινίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

θεατρίνος (ο) [1873], **θεατρίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (α) (συχνά μειωτ.) ηθοποιός τού θεάτρου: *έλεγε πως δεν θα επέτρεπε ποτέ στην κόρη του να γίνει θεατρίνα* (β) (εύσημο) ηθοποιός με σημαντική παρουσία στο θέατρο **2.** (κακόσ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται υποκριτικά, ανειλικρινώς: *πρόκειται για έναν φτηνό ~ τής πολιτικής* ΣΥΝ. υποκριτής. — **θεατρίνικος,** -η, -ο.

θεατρισμός (ο) ▸ θεατρίζομαι

θέατρο (το) {θεάτρ-ου | -ων} **1.** η τέχνη τής παράστασης επί σκηνής μιας δραματοποιημένης υπόθεσης: *επαγγελματικό / ερασιτεχνικό ~ || η κλίση του ήταν το ~ || σπουδάζω ~ || κάνω ~* (ασχολούμαι με το θέατρο)· ΦΡ. (α) ***βγαίνω στο θέατρο*** πρωτοεμφανίζομαι σε θεατρική παράσταση ως ηθοποιός: *βγήκε στο θέατρο σε ηλικία 17 ετών* (β) ***είμαι στο θέατρο*** ασχολούμαι με το θέατρο, παίζω σε θεατρικές παραστάσεις: *~ είκοσι συνεχή χρόνια* (γ) ***παίζω θέατρο*** δεν φέρομαι με φυσικότητα ή υποκρίνομαι κάτι που δεν είμαι: *τόσα χρόνια έπαιζε θέατρο μαζί της προσποιούμενος ότι την αγαπούσε* (δ) ***γίνομαι θέατρο*** (Κ.Δ., Α΄ Κορινθ. 4, 9 *... ότι θέατρον εγενήθημεν τῷ κόσμῳ ...*) αυτοεξευτελίζομαι μπροστά στους άλλους, γίνομαι ρεζίλι: *μεθύσαμε και γίναμε θέατρο μ' αυτά που κάναμε!* **2.** το λογοτεχνικό είδος, τα έργα τού οποίου αναπτύσσουν ένα θέμα (υπόθεση) με διαλογικό τρόπο και προσαρμόζουν τη δράση στις ανάγκες τής παρουσίασης τού έργου αυτού επί σκηνής: *γράφω / διαβάζω ~ || σκηνοθέτης / ηθοποιός θεάτρου* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο παρουσιάζονται θεατρικά έργα: *ιδιοκτήτης θεάτρου || γκρεμίζεται ένα ιστορικό ~* **4.** η οργανωμένη θεατρική επιχείρηση: *κρατικό / δημοτικό / περιφερειακό ~* **5.** (συνεκδ.) το σύνολο των θεατών μιας παράστασης: *όλο το ~ χειροκροτούσε όρθιο* **6.** (συνεκδ.) όλος ο κόσμος που ασχολείται με το θέατρο ή ενδιαφέρεται γι' αυτό: *το ~ πενθεί τον χαμό τού μεγάλου ηθοποιού* **7.** (α) κάθε ιδιαίτερο ρεύμα, τάση τού είδους αυτού: *πρωτοποριακό ~ || ~ τού παραλόγου / ποικιλιών || μοντέρνο / κλασικό / λαϊκό ~* (β) ***θέατρο σκιών*** είδος θεάτρου, στο οποίο χρησιμοποιούνται επίπεδες (κυρ. χάρτινες ή ξύλινες φιγούρες), τις οποίες δεξιοτέχνες τού είδους αυτού κινούν πίσω από ένα πανί, ώστε οι θεατές να βλέπουν τις σκιές τους, και μιμούνται τις φωνές τους· χαρακτηριστικό ελληνικό παράδειγμα, ο Καραγκιόζης (γ) ***λυρικό θέατρο*** η όπερα **8.** (μτφ.) το επίκεντρο σημαντικού γεγονότος, η περιοχή όπου εκτυλίσσεται σημαντικό γεγονός: *η Βοσνία έγινε ~ στρατιωτικών επιχειρήσεων || η Μακεδονία υπήρξε στο παρελθόν το ~ άγριων μαχών μεταξύ Ελλήνων και Βουλγάρων*· ΦΡ. ***θέατρο πολέμου*** βλ. λ. *πόλεμος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέατρον* < *θεῶμαι* < *θέα*. Η λ. πέρασε ευρέως σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. theatre, γαλλ. théâtre, ιταλ. teatro, γερμ. Theater κ.ά. Ορισμένες φρ., αλλά και νεότερες σημ. τής λέξεως, αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θέατρο σκιών* (< γαλλ. théâtre d'ombres), *λυρικό θέατρο* (< γαλλ. théâtre lyrique), *θέατρο των* (ενν. *στρατιωτικών*) *επιχειρήσεων* (< γαλλ. théâtre des operations), *βγαίνω στο θέατρο* (πβ. αγγλ. go on the stage) κ.ά.].

θεατρολογία (η) [1883] {χωρ. πληθ.} η μελέτη τής θεατρικής τέχνης, των μορφών, τής εξέλιξης και των τάσεών της. — **θεατρολόγος** (ο/η) [1862], **θεατρολογικός**, -ή, -ό, **θεατρολογικά** επίρρ.

θεατρομανής, -ής, -ές {θεατρομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αγαπά υπερβολικά το θέατρο, που είναι ένθερμος θεατής θεατρικών παραστάσεων. — **θεατρομανία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θεατρόφιλος, -η, -ο [1890] αυτός που αγαπά το θέατρο, που παρακολουθεί συχνά θεατρικές παραστάσεις: *~ κοινό*. — ***θεατροφιλία*** *(η)*, **θεατροφιλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. theatrophil].

θεατρώνης (ο) {δύσχρ. θεατρωνών} πρόσωπο που ασχολείται με το εμπορικό / επιχειρηματικό μέρος μιας θεατρικής παράστασης, γενικά με τα απαραίτητα για το ανέβασμα μιας θεατρικής παράστασης, ο θεατρικός επιχειρηματίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θέατρον* + *-ώνης* < *ὠνοῦμαι* «αγοράζω»].

θεία[1] κ. (λαϊκ.) **θεια** (η) {θείες κ. θειάδες} **1.** η αδελφή ή η εξαδέλφη των γονέων κάποιου ή η σύζυγος θείου του • **2.** (ειρων.-λαϊκ.) γυναίκα προχωρημένης ηλικίας: *μια ~ τούς κοίταζε περίεργα*. — (υποκ.) **θείτσα** κ. **θειούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξενιτειά, συνίζηση, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., θηλ. τού αρχ. *θεῖος* (βλ.λ.)].

θεία[2] (τα) [αρχ.] όσα έχουν σχέση με τον Θεό και τη θρησκεία: *προσέβαλαν με τη στάση τους τα ~ || βλασφημεί τα ~* ΣΥΝ. ιερά, όσια, άγια.

θειαφένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που περιέχει θειάφι **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τού θειαφιού.

θειάφι (το) {θειαφιού | χωρ. πληθ.} το θείο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θειάφιον* < *θεῖον* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άφιον* (πβ. *ἐδ-άφιον, ξυρ-άφιον* κ.ά.)].

θειαφίζω ρ. μετβ. {θειάφισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω θειάφι σε φύλλα φυτού (για την πρόληψη ή καταπολέμηση αρρώστιας): *θειάφιζε από το πρωί τις ντοματιές* **2.** απολυμαίνω (κάτι) με καπνό από θειάφι που καίγεται. — **θειάφισμα** (το).

θειαφιστήρι (το) {θειαφιστηρ-ιού | -ιών} το εργαλείο με το οποίο οι γεωργοί ρίχνουν θειάφι στις καλλιέργειές τους.

θειαφοκέρι (το) {θειαφοκερ-ιού | -ιών} το κερί που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε θειάφι και χρησιμοποιείται για το άναμμα τής φωτιάς και την απολύμανση βαρελιών.

θειικός, -ή, -ό [1802] ΧΗΜ. **1.** αυτός που περιέχει τη θειική ρίζα (SO_4^{2-}): *~ άλατα / χαλκός* **2.** ***θειικό οξύ*** ισχυρό ανόργανο οξύ που περιέχει τη θειική ρίζα και έχει μεγάλη βιομηχανική σημασία ΣΥΝ. (καθημ.) βιτριόλι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sulfurique].

θεϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το θείο ή τον θεό: *~ διδασκαλία / αποκάλυψη / αλήθεια / παρέμβαση / αγάπη / δύναμη / τελειότητα* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από υψηλότητα και μεγαλοπρέπεια, που έχει ξεχωριστά, εξαιρετικά γνωρίσματα: *~ ομορφιά / λάμψη / αντοχή / κορμί* ΣΥΝ. καταπληκτικός, έξοχος, περίφημος. — **θεϊκά** επίρρ.

θείο[1] (το) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αμέταλλο στερεό στοιχείο (σύμβολο S), χρώματος κίτρινου, το οποίο απαντά και σε αυτοφυή μορφή ΣΥΝ. θειάφι (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῖον* < *θέειον* (με υφαίρεση) < **θϝέσ-ειον* < **θϝέ-σος* «καπνός» < *θύω* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε ως α' συνθ. σε ξένα νόθα σύνθ., πβ. αγγλ. thio-cyanic, thio-phosphate κ.ά.].

θείο(ν)[2] (το) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ανώτατη αρχή που διέπει και κυβερνά τον κόσμο, ο Θεός: *είχε κλίση προς το ~* ΣΥΝ. θεότητα.

θειοπηγή (η) [1876] η πηγή, από την οποία αναβλύζει ιαματικό νερό, που έχει μεγάλη περιεκτικότητα σε θείο.

θείος[1] κ. (λαϊκ.) **θειος** (ο) {λαϊκ. κλητ. κ. θειο} **1.** ο αδελφός ή εξάδελφος των γονέων κάποιου ή ο σύζυγος θείας του: *ο ~ του του συμπαραστεκόταν ψυχικά και οικονομικά || ο ~ από την Αμερική* (συνηθισμένη αναφορά παλαιότ. σε Έλληνα μετανάστη που είχε πλουτίσει στις Η.Π.Α.) ΣΥΝ. (οικ.-λαϊκ.) μπάρμπας· ΦΡ. (α) (μετωνυμ.) ***ο θείος Σαμ*** (ειρων.-παλαιότ.) οι Ηνωμένες Πολιτείες τής Αμερικής (β) ***ο θείος Αλβέρτος*** βλ. λ. *Αλβέρτος* **2.** (ειρων.-λαϊκ.) ο άνδρας με προχωρημένη ηλικία: *ο ~ μάς έκανε παρατηρήσεις αφ' υψηλού || το ζητιανάκι έτρεχε ξοπίσω του φωνάζοντας «θείο, θείο»...* — (υποκ.) **θειούλης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῖος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < **θή-ειος*, όπου το θ. **θη-* απαντά στους αναδιπλασιασμένους τ. *τήθη* «γιαγιά» και *τηθίς* «θεία». Το αρχ. *τήθη* συνδ. πιθ. με αρχ. σλαβ. dědŭ «πρόγονος», ρωσ. ded «παππούς», λιθ. dedė «θείος» κ.ά. Από την ελλην. λ. προήλθαν τα αντίστοιχα ιταλ. zio, ισπ. tío. Η φρ. *θείος Σαμ* πρωτοεμφανίστηκε στην Αγγλική στις αρχές τού 19ου αι. ως περιπαικτική ανάγνωση των αρχικών U.S. ως Uncle Sam «θείος Σαμ» αντί τού κανονικού United States «Ηνωμένες Πολιτείες»].

θείος[2] -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Θεό: *~ διδασκαλία / δίδαγμα / κήρυγμα*· ΦΡ. (α) ***θείο(ν) βρέφος*** ο μικρός Ιησούς (ειδικά στις αγιογραφίες ή σε αναφορές στην ημέρα των Χριστουγέννων) (β) ***θείο δράμα*** τα Πάθη τού Χριστού (γ) ΕΚΚΛΗΣ. ***Θεία Ευχαριστία*** το θεμελιώδες μυστήριο τής Χριστιανικής Εκκλησίας, κατά το οποίο ο πιστός μεταλαμβάνει σώματος και αίματος Χριστού, στα οποία μεταβάλλεται ο προσφερόμενος άρτος και οίνος (βλ. κ. *Θεία Κοινωνία*, λ. *κοινωνία*) (δ) ***Θεία Λειτουργία*** βλ. λ. *λειτουργία* (ε) ***θείος νόμος*** βλ. λ. *νόμος* **2.** αυτός που έχει ιερότητα: *~ απόστολος / τόπος* **3.** (μτφ.) αυτός που έχει εξαιρετική γνωρίσματα, σπάνια και σπουδαία χαρακτηριστικά: *~ αρετές / πράξεις / χάρισμα || η ~ φωνή τής ερμηνεύτριας* ΣΥΝ. έξοχος, καταπληκτικός. — **θειότητα** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῖος* < **θέσ-jος* (πβ. μυκ. te-i-ja «θεία») < *θεός* (βλ.λ)].

θειότατος (ο) [μεσν.] προσφώνηση καθενός από τους προκαθημένους των τεσσάρων πρεσβυγενών Πατριαρχείων (Κωνσταντινουπόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιοχείας, Ιεροσολύμων). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

θειούχος, -α (λόγ. -ος), -ο [1802] αυτός που περιέχει θείο: *~ ορυκτά / ύδατα / ενώσεις / χρώματα / βάσεις*.

θεϊσμός (ο) [1766] {χωρ. πληθ.} η φιλοσοφική και θεολογική ταυτόχρονα άποψη, η οποία δέχεται την ύπαρξη ανώτατου όντος, αμφισβητεί όμως την παρέμβασή του στα ανθρώπινα πράγματα. — **θεϊστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. theism].

θείτσα (η) → θεία

θειώδης, -ης, -ες [μτγν.] {θειώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη θειώδη ρίζα (SO_3^{2-}): *~ άλας*.

θειωρυχείο (το) [1858] ορυχείο από το οποίο λαμβάνεται θείο.

θείωση (η) [1838] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. **1.** η βελτίωση των ιδιοτήτων ουσίας μέσω τής επεξεργασίας της με θείο • **2.** η χρησιμοποίηση τού διοξιδίου τού θείου για απολυμάνσεις, αποχρωματισμούς ή κατά τής οξίδωσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sulfurisation].

Θέκλα (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., συγκεκομμ. τ. τού ονόματος *Θεόκλεια* «η δόξα τού Θεού» < *Θεός* + *-κλεια* < *κλέος* «δόξα»].

θέλγητρο (το) {θελγήτρ-ου | -ων} κάθε μέσο που θέλγει, γοητεύει: *τα ~ μιας γυναίκας || έγινε θύμα των ~ της || κοινωνικά / σωματικά ~ || τα ~ τής πόλης / τής μουσικής / τής εξοχής*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρασύρω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέλγητρον* < *θέλγω* + παραγ. επίθημα *-ητρον*, πβ. κ. *φόβητρον*].

θέλγω ρ. μετβ. {έθελξα} (λόγ.) ελκύω (κάποιον): *τον έθελξε η θεϊκή ομορφιά της || με θέλγει η ιδέα τής συνεργασίας μας* ΣΥΝ. ελκύω, σαγηνεύω ΑΝΤ. απωθώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν η αρχική σημ. τού ρ. ήταν «μαγεύω, γοητεύω», τότε θα μπορούσε να συνδεθεί με λιθ. žvelgiù «κοιτάζω» (δηλ. «ματιάζω, μαγεύω με το κακό μάτι»), ίσως και με σανσκρ. hvárate «παραπλανώ», αρχ. γερμ. tolc «πληγή, χτύπημα». Ομόρρ. *θέλγητρο(ν), θελξι-* (α' συνθ.), *ἀ-σελγ-ής* (βλ.λ.)].

θέλημα (το) [αρχ.] {θελήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που θέλει, επιθυμεί κάποιος: *ήταν ~ Θεού || «γιατί είναι ~ Θεού η πόλη να τουρκέψει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. θέληση, βούληση, επιθυμία· ΦΡ. ***γενηθήτω το θέλημά σου*** (Κ.Δ., Ματθ. 6, 10) ας γίνει αυτό που θέλεις, που ορίζεις • **2. *θελήματα*** (τα) η μικροασχολία με κάτι προς εξυπηρέτηση άλλου: *έτρεχε για τα ~ τού αφεντικού του || παιδί για τα ~* ΣΥΝ. αγγαρεία, μικροδουλειές.

θεληματικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που γίνεται με τη θέληση, τη συμφωνία ή τη συγκατάβαση (κάποιου): *~ ενέργεια / προσφορά* ΣΥΝ. εκούσιος, αυτόβουλος, αυτοπροαίρετος ΑΝΤ. ακούσιος • **2.** (κυρ. για χαρακτηριστικά τού προσώπου) αυτός που προδίδει αποφασιστικότητα, ισχυρή θέληση: *~ ύφος / πιγούνι*. — **θεληματικά** επίρρ. [μεσν.], **θεληματικότητα** (η) [1854].

θέλησα ρ. → θέλω

θέληση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η επιθυμία ενός ατόμου για την πραγμάτωση ορισμένου σκοπού: *είχε μεγάλη ~ να μάθει γράμματα* **2.** η ψυχική διάθεση (απέναντι σε κάτι/κάποιον): *όταν υπάρχει καλή ~, όλα γίνονται* || *χειρονομία καλής ~* || *σε ένδειξη καλής ~* **3.** η αξίωση (που προβάλλει κάποιος): *δεν γνώριζε τη ~ τού αντιδίκου* ΣΥΝ. απαίτηση **4.** ο δυναμισμός και η επιμονή τού χαρακτήρα: *οι άνθρωποι με ~ στο τέλος πετυχαίνουν.*

θελιά (η) → θηλιά

θελκτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που θέλγει, ελκυστικός ΣΥΝ. σαγηνευτικός ΑΝΤ. απωθητικός. - **θελκτικά** επίρρ., **θελκτικότητα** (η) [1854].

θελξικάρδιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που ευχαριστεί την καρδιά, που προκαλεί ψυχική ευχαρίστηση ΣΥΝ. ευφρόσυνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θελξι-* (< *θέλγω*) + *-κάρδιος* < *καρδία*].

θέλω ρ. μετβ. {θέλεις κ. θες. πληθ. λαϊκ. θέμε. θέτε. θένε | ήθελα, θέλησα. ηθελημένος} **1.** έχω την επιθυμία, τη διάθεση. την πρόθεση (να πω ή να κάνω κάτι): *το 'κανα χωρίς να το ~* || *τα 'θελες και τα 'παθες* || *τα θέλει όλα δικά του* || *εσύ το θέλησες να χωρίσουμε* || *θα θέλατε να σας προσφέρω ένα αναψυκτικό;* || *τον κάνω ό,τι ~* || *δεν ξέρει τι θέλει* || *~ ένα ποτήρι παγωμένο νερό* || *~ να βοηθήσω, αλλά δεν μπορώ* || *θα 'θελα να 'μουν πλούσιος* ΣΥΝ. επιθυμώ. ποθώ· ΦΡ. (α) ***δεν το ήθελα*** για κάτι που έγινε ακούσια: *Σας πάτησα: Συγγνώμη, ~!* (β) ***θέλοντας και μη*** εκών-άκων, με το ζόρι: *~ αναγκάστηκε να τους ακολουθήσει* (γ) (παροιμ.) ***όποιος δεν θέλει να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει*** για κάτι που καθυστερεί, επειδή το κάνει κάποιος δίχως να το επιθυμεί (δ) ***ποιος στραβός δεν θέλει το φως του / τα μάτια του;*** βλ. λ. *φως* (ε) ***τα θέλει*** (για γυναίκα) επιθυμεί ερωτική επαφή. χωρίς όμως να το δείχνει φανερά (στ) ***λίγο ήθελε (ακόμα)*** παραλίγο: *~ και θα πέθαινα, αν δεν βρισκόταν κάποιος να με μεταφέρει εγκαίρως στο νοσοκομείο* (ζ) ***με το έτσι θέλω*** με το ζόρι, με το στανιό: *προσπαθούσε ~ να περάσει τις απόψεις του* (η) ***άλλο που δεν θέλω!*** για να δείξουμε ότι θέλουμε πάρα πολύ κάτι που μας προτείνουν: *Είναι καλή δουλειά, αλλά πρέπει να πηγαίνεις συχνά στην επαρχία. –~! Θα γυρίσω όλη την Ελλάδα τζάμπα!* (θ) ***εδώ σε θέλω (εδώ σε θέλω κάβουρα, να περπατάς στα κάρβουνα)!*** σ' αυτή τη δύσκολη περίπτωση να μου δείξεις τι αξίζεις, τι μπορείς να καταφέρεις: *–Είναι πολύ δύσκολο αυτό το πρόβλημα. Εδώ σε θέλω! Τα εύκολα τα λύνει ο καθένας!* (ι) ***το καλό που σου θέλω*** για συμβουλή ή απειλή: *~, μην του λες προσωπικά σου θέματα* || *~, μη με ξαναενοχλήσεις!* (ια) ***τι 'θελα (να / και...)*** για να δείξουμε ότι μετανιώσαμε για κάτι που κάναμε, είπαμε κ.λπ., επειδή είχε το αντίθετο αποτέλεσμα από αυτό για το οποίο έγινε: *~ και μίλησα; Τώρα παρεξηγήθηκε!* || *~ να πάω σ' αυτή τη συναυλία: Πλήρωσα ένα σωρό λεφτά και στρυμώχτηκα σε μια γωνίτσα* (ιβ) ***αν θέλετε*** (*εἰ θέλεις*, Σοφοκλ. *Οἰδ. Τύρ.* 343) μετριαστική φράση χωρίς ιδιαίτερο σημασιολογικό περιεχόμενο (επαφικό στοιχείο). που χρησιμοποιείται παρενθετικά στον λόγο ως ευγενική παραχώρηση και συναίνεση τού ομιλητή σε σχέση προς τον συνομιλητή του: *θα προτιμούσαμε μια διατύπωση ουδέτερη ή, αν θέλετε, λιγότερο επιθετική* || *θα μπορούσα, ~, να συμφωνήσω μαζί σας...* (ιγ) ***θέλεις / τα θες και τα λες (ή σου ξεφεύγουν);*** (οικ.) ως ήπια έκφραση δυσαρέσκειας (συχνά με ειρων. χροιά) για κάτι που είπε κάποιος: *Τα θες και τα λες αυτά: Εδώ, είναι φως-φανάρι ότι σε εμπαίζουν!* (ιδ) ***θέλω να πω (μ' αυτό) πως / ότι*** ως εισαγωγή σε επεξήγηση (ιε) ***θέλεις να μου πεις / να μας πεις / να πιστέψω πως / ότι...*** (ειρων.) για τη δήλωση δυσπιστίας ή δυσκολίας αποδοχής ως αληθών αυτών που λέει / ισχυρίζεται κάποιος: *δηλαδή, θέλεις να μου πεις ότι δεν ήθελε να με θίξει, αλλά κατά λάθος είπε ό,τι είπε!* || *και θέλεις τώρα να πιστέψω ότι στην πραγματικότητα με συμπαθεί παρά τα όσα έγιναν μεταξύ μας;* (ιστ) ***θες, δε θες...*** είτε θέλεις είτε όχι: *~, θα πάμε στην εκδήλωση* || *θα το φας το φαγητό σου ~!* (ιζ) ***πώς το θες;*** (ειρων.) ως απάντηση σε υπερβολική απαίτηση ή σε κάτι εξωπραγματικό: *–Μέσα σε μία ώρα πρέπει να έχεις τελειώσει τα πάντα! –~;* (ιη) ***τα θέλει ο κώλος (κάποιου)*** βλ. λ. *κώλος* **2.** σκοπεύω. επιδιώκω: *~ να προκόψω / να γίνω γιατρός* || *~ να πω* (εννοώ)... || *δεν θέλουμε να σας κάνουμε κακό* **3.** επιχειρώ, δοκιμάζω: *ήθελε να με κοροϊδέψει* || *ήθελαν να τον σκοτώσουν* **4.** δέχομαι, συγκατατίθεμαι: *δεν θέλει να λύσουμε ειρηνικά τη διαφορά μας* || *της ζήτησα να παντρευτούμε, αλλά δεν ήθελε* **5.** απαιτώ. αξιώνω: *θέλει δύο νοίκια μπροστά* || *οι μεγάλες επιτυχίες θέλουν μεγάλη προσπάθεια και υπομονή* || *«θέλει αρετήν και τόλμην η ελευθερία»* (Α. Κάλβος)· ΦΡ. (α) ***θέλει και τα ρέστα*** έχει απαιτήσεις κι από πάνω! (β) ***θέλει σώνει και καλά να...*** αξιώνει με το ζόρι: *~ να τον πιστέψουμε* **6.** ζητώ, γυρεύω: *σας θέλουν στο τηλέφωνο* || *θέλω να μας δώσεις μόνο μιαν υπόσχεση / τον λόγο τής τιμής σου*· ΦΡ. ***τι θέλει (κάποιος κάπου);*** για να δηλωθεί ότι κάποιος κακώς, κατά τον ομιλητή, βρίσκεται ή ενεργεί κάπου (πβ. *τι γυρεύει η αλεπού στο παζάρι;*) **7.** περιμένω: *Τώρα, τι θέλεις να κάνω: Να σου πω και «μπράβο»;* **8.** έχω ανάγκη, χρειάζομαι. μου είναι απαραίτητο: *~ ξύρισμα* || *το αυτοκίνητο θέλει πλύσιμο* || *το φαγητό θέλει αλάτι*· ΦΡ. ***θέλει (και) ρώτημα;*** βλ. λ. *ρώτημα* **9.** (κυρ. τριτοπρόσ. **θέλει, θέλουν**) αξίζει σε κάποιον κάτι: *θέλει ένα γερό ξύλο* || *θέλουν να πάρουν το μάθημά τους για να στρώσουν* **10.** οφείλω. χρωστώ: *σου ~ τίποτε;* **11.** για κάτι μοιραίο: *έτσι το θέλησε ο Θεός / η μοίρα να γίνουν τα πράγματα*· ΦΡ. ***Θεού θέλοντος (και καιρού επιτρέποντος)*** (*θεοῦ θέλοντος*. Μενάνδρ. *Μονόστ.* 671· Κ.Δ. *Πράξ.* 18.21: *πάλιν ἀνακάμψω πρὸς ὑμᾶς τοῦ Θεοῦ θέλοντος*) ***/ αν θέλει ο Θεός*** εάν επιθυμεί ο Θεός (να γίνει κάτι). αν επιτρέψουν οι περιστάσεις, αν έρθουν όλα βολικά. ευνοϊκά **12.** υπολείπομαι: *θέλει εκατό γραμμάρια. για να γίνει ένα κιλό* **13.** παρουσιάζω (κάποιον/κάτι) να βρίσκεται σε ορισμένη κατάσταση, να ενεργεί ή να προτίθεται να ενεργήσει με ορισμένο τρόπο: *ο Τύπος θέλει την κυβέρνηση να προκηρύσσει πρόωρες εκλογές* || *οι φήμες θέλουν τους δύο άνδρες να έχουν έλθει σε συμφωνία συνεργασίας* || *οι πληροφορίες θέλουν την εταιρεία στα πρόθυρα διάλυσης* **14.** (στο β' πρόσ., κυρ. στον τ. **θες** σε διάζευξη) είτε. ή: *θες γιατί κουράστηκε. θες γιατί βρήκε κάτι καλύτερο. αποφάσισε να εγκαταλείψει την εταιρεία* **15.** (θα + παρατ.) για την έκφραση βαθύτερης επιθυμίας ή για να ζητήσει κανείς (κάτι) ευγενικά: *θα ήθελα ένα ποτήρι νερό* || *θα ήθελα να πάω διακοπές, αλλά δεν γίνεται!* **16.** ευνοώ: *αν δεν σε θέλει η τύχη. δεν γίνεται τίποτα!* || *τον θέλει το χαρτί και κερδίζει συνέχεια απόψε!* **17.** (η μτχ. ***ηθελημένος,*** *-η. -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἐθέλω*, αβεβ. ετύμου. Δυσεξήγητο παραμένει το αρχικό *ἐ-* (προθεματικό;). Το θέμα *θελ-* θα μπορούσε να συνδεθεί με αρχ. σλαβ. želejǫ «επιθυμώ» και με αρμ. gelj «ευχή. επιθυμία». Ήδη στον Ηρόδοτο απαντά η σύναψη *θέλω να πω* «εννοώ». λ.χ. *τὸ ἔπος τοῦτο ἐθέλει λέγειν ὡς* ... (2,13)].

θέμα (το) {θέμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το ζήτημα. το αντικείμενο συζήτησης ή πραγμάτευσης: *εθνικά / πολιτικά / οικονομικά / εκπαιδευτικά ~* || *συζητήθηκε ευρύ φάσμα θεμάτων* || *το Κυπριακό ήταν το πρώτο / το κύριο ~ στην ημερήσια διάταξη τής διάσκεψης* || *ανέκυψε συνταγματικό ~* || *θέτω / παρουσιάζω / αναλύω / πραγματεύομαι ένα ~* || *αλλάζω ~* || *βγαίνω από το ~* || *ξαναγυρίζω στο ~* || *αυτό είναι άλλο ~* || *ας μείνει εκεί το ~* || *βάζω ~ σε ψηφοφορία / προς συζήτηση* || *το κυρίως ~ μιας έκθεσης ιδεών* || *το ~ που μας απασχολεί είναι η υγεία* || *η σεξουαλική ζωή έγινε απαγορευμένο ~* || *δεν υποχωρεί σε θέματα αρχής* || *αυτό είναι το όλο ~* || *το εν λόγω ~* || *το ~ ομιλίας / διάλεξης / συνεδρίου / συζήτησης / σχολιασμού / διατριβής / έρευνας*· ΦΡ. (α) ***δεν είναι δικό σου θέμα*** δεν σε αφορά, δεν σου πέφτει λόγος, δεν είναι δική σου υπόθεση (β) ***δημιουργώ θέμα*** προκαλώ προβλήματα (γ) ***είναι θέμα*** (+γεν.) σχετίζεται με, εξαρτάται από: *~ γούστου / γνώμης / συνήθειας / τιμής / χρόνου / χρημάτων* (δ) ***δεν υπάρχει / μπαίνει / τίθεται / γεννάται θέμα*** δεν ανακύπτει κάτι ως πρόβλημα ή ζητούμενο: *~ αναθεωρήσεως τού Συντάγματος. δήλωσε ο κυβερνητικός εκπρόσωπος* (ε) ***επί τού θέματος*** σχετικά με το θέμα που συζητείται, εντός τού θέματος: *έχετε να προσθέσετε κάτι ~, κύριε μάρτυς;* ΑΝΤ. εκτός θέματος (στ) ***θέμα τής ημέρας*** το περιστατικό ή το γεγονός που λόγω τής βαρύτητας ή τού ενδιαφέροντός του μονοπωλεί το ενδιαφέρον τής κοινής γνώμης και προβάλλεται εμφατικά από τα Μ.Μ.Ε.: *η παραίτηση τού υπουργού αποτελεί το ~* (ζ) ***πιάνω ένα θέμα*** αρχίζω να ασχολούμαι με ένα ζήτημα: *ας πιάσουμε τώρα ένα άλλο θέμα που μας απασχολεί...* **2.** (λογοτ.) η περισσότερο ή λιγότερο εκτεταμένη, ολοκληρωμένη ιστορία συγκεκριμένου λογοτεχνικού κειμένου: *ποιο είναι το ~ τού έργου:* || *ενδιαφέρον / πρωτότυπο / συνηθισμένο / συναρπαστικό / έξυπνο / ευφάνταστο / συμβολικό / υπαινικτικό / αμφιλεγόμενο / προπαγανδιστικό ~ βιβλίου* **3.** το προς ανάπτυξη ζήτημα των εξετάσεων, που καλύπτει μέρος ή συνδυασμό μερών τής διδακτέας ύλης: *βατό / δυσνόητο / στρυφνό / απαιτητικό / κριτικό / απομνημονευτικό ~*· ΦΡ. ***εκτός θέματος*** έξω από το πλαίσιο και τα ζητούμενα των εξεταζόμενων θεμάτων: *~ γραπτό / έκθεση / ανάπτυξη / στοιχεία* ΑΝΤ. εντός τού θέματος, επί τού θέματος **4.** (ειδικότ.) το αυτοτελές κείμενο / απόσπασμα από την κλασική ελληνική γραμματεία που δίνεται στους μαθητές για μετάφραση, γλωσσική επεξεργασία κ.λπ., με στόχο την εξοικείωσή τους με την αρχαία ελληνική γλώσσα ΣΥΝ. άγνωστο, αδίδακτο· ΦΡ. ***αντίστροφο θέμα*** βλ. λ. *αντίστροφος* **5.** ο τίτλος επιστημονικής εργασίας που δηλώνει το πραγματευόμενο επιστημονικό πρόβλημα: *~ διδακτορικής διατριβής / επιστημονικής ανακοίνωσης* **6.** το αντικείμενο διαφωνίας ή αντιπαράθεσης κ.λπ.· ΦΡ. ***κάνω (κάτι) θέμα*** δίνω σε κάτι που προέκυψε μεγάλες διαστάσεις: *μια απλή διαφωνία είχαμε. μην το κάνεις θέμα!* • **7.** ΜΟΥΣ. (α) αναγνωρίσιμη μουσική ενότητα, η οποία τίθεται ως αρχή τής οργάνωσης ενός μουσικού κομματιού είτε με την «ανάπτυξή» της (η οποία συνίσταται στη συνέχισή της. τη συμπλήρωσή της σε ευρύτερη μουσική ενότητα με την προσθήκη άλλων μουσικών ενοτήτων) είτε με την «επεξεργασία» της (η οποία συνίσταται στην πολλαπλή της επαναφορά κατά τη διάρκεια τού κομματιού. στις πολλαπλές μεταμορφώσεις. παραλλαγές της κ.λπ.) (β) σύντομη μελωδική γραμμή η οποία χρησιμεύει ως αφετηρία τής σύνθεσης τής τυπικής φόρμας τής φούγκας **8.** ΝΟΜ. το αντικείμενο δικαστικής διερεύνησης και νομικής απόδειξης • **9.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το αντικείμενο που αναπαριστά. εξεικονίζει ο καλλιτέχνης (τοπίο. πρόσωπο. ανθρώπινη σκηνή κ.λπ.) • **10.** ΓΛΩΣΣ. το τμήμα τής λέξεως που αποτελείται από τη ρίζα και τα προσφύματα. κατ' αντιδιαστολή προς την κατάληξη • **11.** ΙΣΤ. διοικητική περιφέρεια τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας από τον 7ο και 8ο αι. κ.εξ. — (υποκ.) **θεματάκι** (το) (σημ. 3. 4). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *τίθημι* (πβ. α' πληθ. *τί-θε-μεν*). Βλ. λ. *θέτω. τίθεμαι.* Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. theme, γαλλ. thème, γερμ. Thema κ.ά. Η σημ. τού αντικειμένου συζητήσεως είναι ήδη μτγν. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια. λ.χ. *είναι θέμα* + γεν. (< αγγλ. it's a matter of...). *εκτός θέματος* (πβ. αγγλ. off the point / subject), *επί τού θέματος* (πβ. αγγλ. to the point) κ.ά. Ο μουσ. όρ. είναι αντιδάν. από ιταλ. tema].

θεματικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ένα θέμα, με το αντικείμενο συζήτησης ή πραγμάτευσης: *~ υλικό / κατάταξη / πίνακας* || *~ πρόταση / περίοδος / πυρήνας μιας παραγράφου* || *το βιβλίο έχει πέντε ~ ενότητες* **2.** αυτός που σχετίζεται με το θέμα μιας λέξης: *~ φωνήεν* **3. *θεματική*** (η) η θεματολογία: *η ~ τού συνεδρίου / τού βιβλίου* || *ποικίλη / πολύπλευρη / πολυεδρική ~* **4.** ΓΛΩΣΣ. (για ρήματα τής Αρχ. Ελληνικής) αυτός που σχηματίζεται με τη μεσολάβηση θεματικού φωνήεντος μεταξύ θέματος και καταλήξεως. π.χ. *λύ-ο-μεν, βλάπτ-ε-τε* ΑΝΤ. αθέματος. — **θεματικ-ά / -ώς** [1761] επίρρ.

θεματογραφία (η) [1761] {θεματογραφιών} το σύνολο αποσπασμάτων από αρχαίους Έλληνες και Λατίνους συγγραφείς, τα οποία επεξεργάζονται γλωσσικά μαθητές ή φοιτητές: *αρχαία ελληνική / λατι-*

νική ~. — **θεματογραφικός**, -ή, -ό |1761|.

θεματολογία (η) {θεματολογιών} **1.** το πλαίσιο των ζητημάτων, με τα οποία καταπιάνεται κανείς: ~ *συζήτησης* / *επιστημονικού συνεδρίου* / *ημερίδας* / *εκπομπής (ραδιοφωνικής, τηλεοπτικής)* ΣΥΝ. θεματική **2.** το σύνολο των θεμάτων με τα οποία ασχολείται κάποιος: *η ~ τού Ν. Καζαντζάκη* || *η ~ των ελληνικών τραγουδιών τού Μεσοπολέμου* **3.** (συνεκδ.) (α) βιβλίο που περιέχει αποσπάσματα από την αρχαία ελληνική γραμματεία για μελέτη και εξέταση (β) βιβλίο με θέματα (π.χ. σχολικών εκθέσεων) για μελέτη και εξέταση. Επίσης **θεματολόγιο** (το) |1894| (σημ. 3β). — **θεματολογικός**, -ή, -ό. **θεματολογικά** επίρρ.

θεματοφύλακας (ο/η) |1833| {(θηλ. γεν. θεματοφύλακος) | θεματοφυλάκων} **1.** πρόσωπο που συντηρεί και διαφυλάσσει κάτι ιερό, σπουδαίο: ~ *πολιτιστικής κληρονομιάς* / *οσίων και ιερών τής φυλής* / *εθνικής ενότητας* || *«οι στρατιωτικοί θεωρούν το στράτευμα ως τον ~ τού κοσμικού χαρακτήρα τής τουρκικής δημοκρατίας»* (εφημ.) **2.** ο φύλακας ξένου κινητού πράγματος.

θεμελιακός, -ή, -ό |μτγν.| **1.** αυτός που αναφέρεται σε θεμέλια **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ή κρίνεται ως κύριος και σημαντικός, που συνιστά προαπαιτούμενο και προϋπόθεση (για κάτι): ~ *παρατήρηση* / *ερώτημα* / *διαφορά* / *αίτημα* / *γνώση* / *αντιστοιχία* ΣΥΝ. θεμελιώδης, βασικός.

θεμέλιο (το) {θεμελί-ου | -ων} **1.** η υλική βάση (κτίσματος): ~ *σπιτιού* / *εργοστασίου* ΣΥΝ. κρηπίδα· ΦΡ. (α) ***ρίχνω τα θεμέλια*** βάζω τις βάσεις (από οπλισμένο σκυρόδεμα), πάνω στις οποίες θα οικοδομηθεί το κτήριο (β) ***εκ θεμελίων*** (*ἐκ τῶν θεμελίων*, Θουκ. 3.68) από τη βάση, συθέμελα: *το σπίτι σείστηκε ~* **2.** (μτφ.) το ουσιαστικό στήριγμα, πάνω στο οποίο στηρίζεται (κάποιος/κάτι): ~ *τής δημοκρατίας είναι ο σεβασμός των νόμων* || *τρίζουν τα ~ τού καθεστώτος* ΣΥΝ. βάση· ΦΡ. ***έχω γερά θεμέλια*** έχω γερές βάσεις (αρχές, γνώσεις, αξίες κ.λπ.) στη ζωή μου.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοποιημένο ουδ. τού αρχ. επιθ. *θεμέλιος* (βλ.λ.)].

θεμέλιος, -α (λόγ. -ος), -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τα θεμέλια· ΦΡ. ***θεμέλιος λίθος*** (i) η πρώτη πέτρα που τοποθετείται στα θεμέλια οικοδομής: *τοποθέτησαν τον ~ τού νέου εργοστασίου* (ii) (μτφ.) το βασικότερο στοιχείο ενός συστήματος, μιας ιδεολογίας, μιας πολιτικής κ.λπ.: *η συλλογικότητα είναι ο ~ τής πολιτικής μας* || *η αγάπη είναι ο ~ τού χριστιανισμού* **2.** ***θεμέλιος*** (η) ***(μιας συγχορδίας)*** (στην παραδοσιακή ευρωπαϊκή αρμονία τής μουσικής) η νότα (ο φθόγγος) πάνω στην οποία «χτίζεται» η συγχορδία (βλ.λ.), με αλλεπάλληλα διαστήματα (βλ.λ.) τρίτης
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεμο-* (που απαντά σε σύνθετα ανθρωπωνύμια, καθώς και στη μτγν. «γλώσσα» *θεμός*) < *dhe-mo-, παράγ. τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*). Βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

θεμελιώδης, -ης, -ες |1766| {θεμελιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) θεμελιακός, ο πιο βασικός: *ο ~ νόμος τής θερμοδυναμικής* || *τα ~ δικαιώματα τού πολίτη* || ~ *ερώτημα* / *αρχές*. — **θεμελιωδώς** επίρρ. |1897|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θεμελιώνω ρ. μετβ. |αρχ.| {θεμελίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** ρίχνω τα θεμέλια (σε οικοδομή ή τεχνικό έργο): ~ *γέφυρα* / *εργοστάσιο* **2.** (συνεκδ.) θέτω τον θεμέλιο λίθο σε ειδική επίσημη εκδήλωση για έναρξη των εργασιών ανέγερσης κτηρίου: *ο υπουργός δημοσίων έργων θα θεμελιώσει αύριο το νέο εργοστάσιο* **3.** (μτφ.) τεκμηριώνω με αποδείξεις, βασίζω (κάπου): *θεμελίωσε με λογικά επιχειρήματα τις απόψεις του* ΣΥΝ. στηρίζω **4.** θέτω τις βάσεις για την ανάπτυξη: *θεμελίωσε την επιστήμη τής κοινωνιολογίας* / *τη νεότερη γλωσσολογία*. — **θεμελίωμα** (το) κ. **θεμελίωση** (η) |μτγν.|.

θεμελιωτής (ο) |μτγν.|, **θεμελιώτρια** (η) [1812] {θεμελιωτριών} **1.** πρόσωπο που ρίχνει τα θεμέλια σε μιαν οικοδομή: ~ *έργου* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ιδρύει και στηρίζει κάτι πάνω σε ασφαλείς βάσεις: ~ *τής δικαιοσύνης* / *τής δημοκρατίας* / *τής νεότερης γλωσσολογίας*. — **θεμελιωτικός**, -ή, -ό |μεσν.|.

Θέμις (η) {Θέμιδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. θεά που προσωποποιούσε την έννοια τής πατροπαράδοτης τάξης και τού δικαίου **2.** γυναικείο όνομα **3.** (μτφ.) η δικαιοσύνη: *υπηρετούν τη ~* || *σπάθη* / *ζυγός τής ~*· ΦΡ. (α) ***λειτουργοί τής Θέμιδος*** οι δικαστές και οι δικηγόροι (β) ***ναός τής Θέμιδος*** ο χώρος τού δικαστηρίου (γ) ***Θέμιδος μέλαθρον*** το κτήριο τού Αρείου Πάγου. Επίσης (καθημ.) **Θέμιδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. te-mi) < θ. *θε-* < *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*), οπότε η λ. θα προσδιόριζε αρχικώς τα νομικά όρια, τους περιορισμούς που τίθενται από το θεϊκό δίκαιο (εξού και η ομώνυμη μυθολ. θεά). Βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*, Θεμιστοκλής].

Θεμιστοκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατιωτικός και πολιτικός, που έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στη ναυμαχία τής Σαλαμίνας (480 π.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θεμιστοκλῆς* «η δόξα τής θέμιδος» < *θέμις* (γεν. *θέμιστος* / *θέμιτος* / *θέμιδος*) + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα»].

θεμιστοπόλος (ο) (λόγ.) ο λειτουργός τής δικαιοσύνης (δικαστής, δικηγόρος, νομικός).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θέμις* + *-πόλος* < *πέλω* / *-ομαι*, βλ. λ. *πόλος*].

θεμιτός, -ή, -ό αυτός που επιτρέπεται από τις ανθρώπινες συμβάσεις και τους νόμους: ~ *σκοπός* / *όφελος* / *κέρδος* / *συναγωνισμός* ΣΥΝ. επιτρεπτός, νόμιμος, δίκαιος ΑΝΤ. αθέμιτος. — **θεμιτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέμις*].

-θε(ν) (αρχαιοπρ.) επίθημα που δηλώνει προέλευση, κίνηση από τόπο ή χρονική αφετηρία: *το πρόβλημα υπήρχε παλαιόθεν* || *πόθεν έσχες;* (από πού απέκτησες, ενν. περιουσιακό στοιχείο;) || *οι έξωθεν επεμβάσεις* || *είχε την κλίση προς το θέατρο παιδιόθεν* (από παιδί).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-θε(ν)*, όπου η παρέκταση σε *-ν* για ευφωνικούς λόγους, < I.E. *-dhe, πβ. λατ. un-de «πόθεν, από πού» (πβ. ισπ. dónde «πού;»), in-de «εκείθεν», σανσκρ. kú-ha «πού;» κ.ά. Το επίθημα *-θεν* αποτελεί πιθ. κατάλοιπο αφαιρετικής ή γενικής πτώσεως, με χρήση που εξέφραζε την αφετηρία τής κίνησης, την απομάκρυνση από τόπο ή, τελικά, την προέλευση από αυτόν].

> **-θεν: αρχαιοπρεπή και λόγια παράγωγα.** Με το παραγωγικό επίθημα **-θεν** (που ξεκίνησε στην αρχαιότατη φάση τής Ελληνικής ως κατάληξη αφαιρετικής που δήλωνε προέλευση, κίνηση, απομάκρυνση, π.χ. *οἴκο-θεν* = «από το σπίτι») σχηματίστηκαν πολλές λέξεις τής Αρχαίας (κυρίως ονόματα) που λειτούργησαν τελικά ως επιρρήματα. Τέτοιες λέξεις είναι: *ανέκαθεν* «από παλιά έως σήμερα», *δήθεν*, *πόθεν* (έσχες) «από πού (είχες)», *όπισθεν* «από πίσω», *έμπροσθεν* «από εμπρός», *άνωθεν* «από πάνω», *έξωθεν* «από έξω», *κάτωθεν* «από κάτω», *ένθεν κακείθεν* ή *ένθεν και ένθεν* «από εδώ κι από εκεί, και από τις δύο μεριές» *(ένθεν και ένθεν τού κτηρίου τής Βουλής)*, *εκείθεν* «από εκεί» *(εκείθεν οι επιθέσεις εναντίον του)*, *ένδοθεν* «από μέσα», *όθεν* «απ' όπου, άρα, λοιπόν», *πανταχόθεν* «από παντού», *οίκοθεν* «από το σπίτι, οικείως» (*οίκοθεν νοείται* «είναι αυτονόητο»), *εντεύθεν* «από το σημείο αυτό και εδώ, προς το μέρος μας – όθεν, λοιπόν» *(εντεύθεν τής Πανεπιστημίου – εντεύθεν συνάγεται)*, *εκατέρωθεν* «από τη μια ή από την άλλη μεριά», *θύραθεν* «απ' έξω, εξωτερικός, άρα κοσμικός (ως αντίθεση τού *εκκλησιαστικός*)» (*θύραθεν παιδεία* / *ποίηση*, αντίθ. *εκκλησιαστική παιδεία* / *ποίηση*), *έσωθεν* «από μέσα» *(αυτά δημιουργούνται έσωθεν)*, *ύπερθεν* «από πάνω, ανωτέρω» *(όλος ο χώρος φωτιζόταν ύπερθεν σαν από φως ηλίου)*, *(τα) μετόπισθεν*, *πόρρωθεν* «από μακριά». Σπανιότερα χρησιμοποιούνται σε αρχαιοπρεπές ύφος τα: *παιδιόθεν* «από παιδί», *ουρανόθεν* «από τον ουρανό», *μακρόθεν* «από μακριά (για τόπο)» (εσφαλμένα, δηλ. πλεοναστικά, λέγεται ενίοτε «*εκ τού μακρόθεν*», όπου η χρήση τού λόγιου στοιχείου *εκ* δεν χρειάζεται, αφού υπάρχει το *-θεν*· το ίδιο ισχύει και στη φράση *από ανέκαθεν* αντί τού απλού *ανέκαθεν*), *πολλαχόθεν* «από πολλά μέρη», *εγγύθεν* «από κοντά», *αμφοτέρωθεν* «κι από τις δύο πλευρές» *(βάλλεται αμφοτέρωθεν)*, *άλλοθεν* «από αλλού» *(άλλοθεν αρύεται τη δύναμή του)*, *ουδαμόθεν* «από πουθενά» *(ουδαμόθεν προκύπτει ότι...)*.

θενά μόριο (διαλεκτ.-λογοτ.) θα: ~ *βρεθούμε μπλεγμένοι σ' αυτή την ιστορία* || *«εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός ~ πεθάνω»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θὲ νά*, βλ. λ. *θα*].

θεο- κ. **θεό-** α' συνθετικό λέξεων (ονομάτων και ρημάτων) που δηλώνει ότι αυτό που σημαίνει το β' συνθετικό: **1.** γίνεται από τον Θεό ή χάρη στον Θεό ή σχετίζεται με αυτόν: *θεο-γνωσία, θεο-σοφία, θεο-πνευστία* **2.** υπάρχει σε πολύ μεγάλο βαθμό: *θεό-κουφος, θεό-τρελος, θεο-νήστικος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από τη λ. *θεός*].

θεοβάδιστος, -η, -ο |μεσν.| αυτός που έχει περπατηθεί από τον Θεό: *το ~ όρος Σινά*.

θεοβλαβούμενος, -η, -ο αυτός που δείχνει ευλάβεια, ευσέβεια προς τον Θεό ΣΥΝ. ευλαβής, όσιος.

θεογενής, -ής, -ές |μτγν.| {θεογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει θεϊκή καταγωγή: ~ *μυθικός ήρωας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θεογεννήτορας (ο) |μεσν.| {θεογεννητόρων}, **θεογεννήτρια** (η) |μεσν.| {θεογεννητριών} πρόσωπο που γέννησε θεό.

θεογκόμενα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.-εκφραστ.) ως χαρακτηρισμός για πάρα πολύ όμορφη γυναίκα.

Θέογνις (ο) {-ι κ. -όγνιδος} **1.** *ο Μεγαρεύς*· αρχαίος Έλληνας λυρικός ελεγειακός ποιητής (6ος αι. π.Χ.) **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός* + θ. *γν-* (μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *gen-, βλ. λ. *γί-γν-ομαι, γέν-ος*) + κατάλ. *-ις*].

θεογνωσία (η) |μτγν.| {χωρ. πληθ.} η γνώση τής θεϊκής βούλησης και διδασκαλίας.

θεογονία (η) {θεογονιών} **1.** η γέννηση των θεών **2.** (συνεκδ.) οι παραδόσεις που αναφέρονται στο μυθολογικό πλαίσιο θεϊκών γενεαλογιών: *ησιόδεια ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-γονία* < *γόνος*].

θεόγυμνος, -η, -ο αυτός που δεν φοράει τίποτε, ο εντελώς γυμνός: *έκαναν μπάνιο στη θάλασσα ~* ΣΥΝ. τσίτσιδος, ολόγυμνος.

θεοδίδακτος, -η, -ο |μτγν.| αυτός που έχει διδαχθεί από τον ίδιο τον Θεό.

θεοδικία (η) |1812| {θεοδικιών} **1.** ΘΡΗΣΚ. η εκδήλωση θεϊκής εύνοιας ή τιμωρίας σε σχέση με ανθρώπινες πράξεις μέσω υπερφυσικών σημείων ΣΥΝ. θεοκρισία **2.** ΦΙΛΟΣ. η δικαίωση τού Θεού για τη δημιουργία και την ύπαρξη τού κακού στον κόσμο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. théodicée].

θεοδόλιχος (ο) |1897| {θεοδολίχ-ου | -ων, -ους} ΤΟΠΟΓΡ. το όργανο με το οποίο μετρούνται γωνίες ή το αζιμούθιο και το ζενίθ αποστάσεων στην τοπογραφία.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. théodolite < thé- (< *θέα*) + -odo- (< *οδός*) + -lite (< *λίθος*), κατά παρετυμολογία προς το αρχ. *δόλιχος* (βλ.λ)].

Θεοδοσία (η) |μτγν.| **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Θεοδόσιος (ο) {Θεοδοσίου} **1.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου: *ο Μέγας ~* **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θεοδόσης**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο δοσμένος από θεό», < *θεο-* + *-δόσιος* < *δόσις* < *δίδωμι*].

θεοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {θεοδρομείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (σπάν.) ακολουθώ τρόπο ζωής σύμφωνο με τις θείες επιταγές.

Θεοδώρα (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τού Βυζαντίου **3.** γυναικείο όνομα.

Θεοδώρητος (ο) {-ου κ. -ήτου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *ο επίσκοπος Κύρου.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (< *θεός* + *-δώρητος* < *δωροῦμαι* «δωρίζω»). απόδ. τού μτγν. λατ. Adeodatus. σύνθ. από τη φρ. a deo datus «δοσμένος στον Θεό»].

θεοδώρητος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει δωρηθεί από τον Θεό: *διέθετε ~ χαρίσματα.*

Θεόδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *ο ναός των Αγίων Θεοδώρων* **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Θόδωρος.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «δώρο τού Θεού», < *θεο-* + *-δωρος* < *δῶρον*].

θεοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· θεοειδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που μοιάζει με θεό **2.** αυτός που έχει το κάλλος θεού: ~ *όψη* ΣΥΝ. θεσπέσιος. — **θεοειδώς** επίρρ. [μτγν.], **θεοείδεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

θεόθεν επίρρ. (λόγ.) από τον Θεό, με προέλευση θεϊκή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-θεν* (βλ.λ.)].

θεοκάπηλος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που εκμεταλλεύεται την πίστη των άλλων στον Θεό για δικό του όφελος: *ήταν ένας ~, φιλοχρήματος ιερέας* ΣΥΝ. σιμωνιακός. — **θεοκαπηλία** (η) [1895].

θεοκατάρατος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που φέρει το βάρος τής κατάρας τού Θεού: ~ *μίσος* ΣΥΝ. τρισκατάρατος ΑΝΤ. ευλογημένος ● **2.** αυτός που δεν δείχνει ευσέβεια και ευλάβεια ΣΥΝ. θεομίσητος.

θεόκλειστος, -η, -ο [1894] αυτός που είναι κλειστός από παντού: *παρά τη ζέστη το σπίτι ήταν ~* ΣΥΝ. κατάκλειστος.

Θεόκλητος (ο) {-ου κ. -ήτου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. επίθ. *θεόκλητος* (βλ.λ.)].

θεόκλητος, -η, -ο αυτός που έχει επιλεγεί από τον Θεό για την εκτέλεση θεάρεστης αποστολής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *κλητός* (< *καλῶ*)].

θεόκουφος, -η, -ο αυτός που είναι τελείως κουφός: *η γιαγιά του είναι ~.*

θεοκρασία (η) {χωρ. πληθ.} η ανάμειξη θρησκευτικών αντιλήψεων και πρακτικών που προέρχονται από διαφορετικές θρησκείες ΣΥΝ. συγκρητισμός.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *-κρασία* < *κρᾶσις* «ανάμειξη» (βλ.λ.)].

θεοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άσκηση τής πολιτικής εξουσίας και η ρύθμιση τής κοινωνικής ζωής από φορείς συγκεκριμένης θρησκείας ή με επίκεντρο αυτούς, η ταύτιση τής πολιτικής εξουσίας με τη θρησκευτική: *στο Ιράν μετά την ισλαμική επανάσταση επεβλήθη ~* **2.** κάθε καθεστώς όπου η εξουσία ασκείται με αυτό τον τρόπο. — **θεοκράτης** (ο), **θεοκρατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «η διακυβέρνηση από τον Θεό», < *θεο-* + *-κρατία* < *κρατῶ*].

θεοκρατικός, -ή, -ό [1812] αυτός που σχετίζεται με τη θεοκρατία ή χαρακτηρίζεται από αυτήν: ~ *καθεστώς / σύστημα / κράτος / αντιλήψεις.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. théocratique].

θεοκρισία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η θεοδικία (βλ.λ.).

Θεόκριτος (ο) {-ου κ. -ίτου} αρχαίος Έλληνας ποιητής τής ελληνιστικής εποχής (3ος αι. π.Χ.)· έγραψε *Ειδύλλια* με βουκολικό χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *θεός* + *-κριτος* < *κρίνω*].

θεόληπτος, -η, -ο **1.** αυτός που εμπνέεται από τη θεία χάρη: ~ *ποιητής* ΣΥΝ. θεόπνευστος, ένθεος **2.** αυτός που είναι παθολογικά προσκολλημένος στα θεία, στη θρησκευτική πίστη ΣΥΝ. θρησκόληπτος, θρησκομανής, φανατικός. — **θεοληψία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-ληπτος* < *λήπτης*].

θεολογείο (το) [μτγν.] το σημείο τής σκηνής από όπου παρουσιάζονταν οι θεοί στο αρχαίο δράμα.

Θεολογία (η) γυναικείο όνομα.

θεολογία (η) [αρχ.] **1.** (α) η επιστήμη που μελετά ό,τι σχετίζεται με τον Θεό, όπως αυτός παρουσιάζεται στις διάφορες θρησκείες: *σπουδάζω ~* (β) ***μυσταγωγική θεολογία*** βλ. λ. *μυσταγωγικός* (γ) ***νηπτική θεολογία*** βλ. λ. *νηπτικός* (δ) ***θεολογία τής Απελευθέρωσης*** επαναστατική κοινωνικοπολιτική θεωρία και πράξη, που γεννήθηκε στους κόλπους τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Λατινική Αμερική και άνθησε κατά τις δεκαετίες τού 1960 και τού 1970· συνδύαζε χριστιανικές αρχές και νεομαρξιστικές αντιλήψεις και υποστήριζε την ανάγκη ανατροπής των διεφθαρμένων και αντιδημοκρατικών καθεστώτων τής Κ. και Ν. Αμερικής **2.** (ειδικότ.) (α) η επιστήμη που εξετάζει συστηματικά τη χριστιανική πίστη, όπως αυτή εκφράζεται στην Αγία Γραφή και την Ιερά Παράδοση τής Εκκλησίας (β) ***συστηματική θεολογία*** βλ. λ. *συστηματικός* (γ) ***καταφατική θεολογία*** βλ. λ. *καταφατικός* (δ) ***αποφατική θεολογία*** βλ. λ. *αποφατικός* **3.** οι συγκροτημένες αντιλήψεις, η θεωρία (κάποιου) περί τού Θεού: *η ~ τού Σπινόζα* **4.** ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται το θείο στο έργο ενός δημιουργού (πρόσωπα, αντιλήψεις, δοξασίες κ.λπ.): *στη ~ τού Ομήρου, πλήθος θεών συγκεντρώνονται γύρω από τον ισχυρότερο από αυτούς || η καβαφική ~.* — **θεολογικός,** -ή, -ό [αρχ.], **θεολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

Θεολόγος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. (από τον *Ιωάννη τον Θεολόγο*) < *θεο-* + *λόγος*].

θεολόγος (ο/η) [αρχ.] **1.** πρόσωπο που εξηγεί τον λόγο τού Θεού: *Γρηγόριος ο ~* **2.** επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στη θεολογία: *χριστιανός / ορθόδοξος / καθολικός / προτεστάντης ~·* ΦΡ. ***νηπτικοί θεολόγοι / πατέρες*** βλ. λ. *νηπτικός.*

θεολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {θεολογείς... · μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ για τον Θεό ως θεολόγος, εξηγώ τον λόγο τού Θεού.

θεομαχία (η) [αρχ.] {θεομαχιών} **1.** ΜΥΘΟΛ. η διαμάχη, λεκτική ή πολεμική, ανάμεσα σε θεούς: *στο πολεμικό τοπίο τής «Ιλιάδας» συναντούμε συχνά και θεομαχίες* ● **2.** η μαχητική άρνηση κάθε θεολογικής ερμηνείας και αναγωγής τού ανθρώπινου κόσμου (σύμπαντος, κοινωνίας, ηθικής κ.λπ.) στον Θεό ΣΥΝ. αθεΐα, ασέβεια ΑΝΤ. θεοσέβεια.

θεομάχος (ο) [μτγν.] πρόσωπο που αντιτίθεται με κάθε τρόπο στην ιδέα περί Θεού, θεϊκής πρόνοιας και λατρείας ΣΥΝ. άθεος, άθρησκος. — **θεομαχώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

θεομηνία (η) {θεομηνιών} **1.** οι δυσμενείς καιρικές συνθήκες που επιφέρουν μεγάλες καταστροφές σε καλλιέργειες και κατασκευές (κτήρια, σπίτια, ειδικά διαμορφωμένους χώρους κ.λπ.): *η ~ κατέστρεψε την πόλη || τα θύματα τής ~* ΣΥΝ. πλημμύρα, νεροποντή ● **2.** η έκφραση και εκδήλωση τής θεϊκής οργής μέσω καταστρεπτικών φαινομένων (λ.χ. ασθενειών) που πλήττουν τους ανθρώπους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *-μηνία* < *μῆνις* «οργή» (βλ.λ.)].

Θεομήτωρ (η) {Θεομήτορ-ος, -α} η μητέρα τού Χριστού, η Παναγία. — **θεομητορικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θεομήτωρ, -ορος* «η Ολυμπιάδα (ως μητέρα τού Αλεξάνδρου)» < *θεο-* + *-μήτωρ* < *μήτηρ*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

θεομίσητος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που τον μισεί ο Θεός, που δεν είναι ευπρόσδεκτος από τον Θεό: ~ *άνθρωπος / κακία / έχθρα / διχόνοια* ΣΥΝ. θεοκατάρατος ΑΝΤ. θεοφίλητος, θεάρεστος.

θεόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει τόση ομορφιά (σωματική ή/και ψυχική), ώστε να μοιάζει με θεό: ~ *πλάσμα* ΣΥΝ. θεοειδής, αγγελικός.

θεόμουρλος, -η, -ο αυτός που είναι εντελώς μουρλός: ~ *άνθρωπος / φέρσιμο / οικογένεια* ΣΥΝ. θεοπάλαβος, θεότρελος.

θεομπαίχτης (ο) {θεομπαιχτών}, **θεομπαίχτρα** (η) {θεομπαιχτρών} **1.** πρόσωπο που εξαπατά με κάθε τρόπο τους άλλους: *τους ξεγέλασε ένας έμπορος ~* ΣΥΝ. απατεώνας, τσαρλατάνος ● **2.** αυτός που προσποιείται ότι είναι αφοσιωμένος στα θεία: *έκανε ο ~ πολλούς σταυρούς, αλλά τον νου του τον είχε μόνο στο συμφέρον.*
[ΕΤΥΜ. < *θεο-* + *-μπαίχτης* < *εμπαίκτης* < *εμπαίζω*].

θεονήστικος, -η, -ο αυτός που δεν έχει φάει τίποτε, που έχει τελείως άδειο στομάχι: *από το πρωί είμαι ~.*

θεοπάλαβος, -η, -ο αυτός που είναι τελείως παλαβός ΣΥΝ. θεόμουρλος, θεότρελος.

θεόπεμπτος, -η, -ο αυτός που έχει αποσταλεί από τον Θεό: ~ *άγγελος / μήνυμα / τιμωρία / συμφορά / ευλογία / ευτυχία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-πεμπτος* < *πέμπω*].

θεοπνευστία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η θεία έμπνευση, το να γίνεται κάτι από θεϊκή έμπνευση (υπό την καθοδήγηση τού Αγίου Πνεύματος): *η ~ των Γραφών / των Ευαγγελίων.*

θεόπνευστος, -η, -ο αυτός που εμπνέεται από τη θεία χάρη ή αυτός που γίνεται από θεία έμπνευση και φώτιση: ~ *Απόστολοι / κείμενα τής Αγίας Γραφής / εκκλησιαστικοί συγγραφείς.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *πνευστός* < *πνέω*].

θεοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {θεοποιείς... | θεοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) ιδιότητες και αξία που αρμόζουν στον Θεό, του προσδίδω διαστάσεις υψηλότερες από τις πραγματικές: ~ *το χρήμα / την πολιτική / την επιστήμη* ΣΥΝ. μεγαλοποιώ, απολυτοποιώ, αποθεώνω. — **θεοποίηση** (η) [μτγν.].

Θεόπομπος (ο) {-ου κ. -όμπου} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (378-323 π.Χ.)· κυριότερο έργο του τα *Φιλιππικά*, η ιστορία τού Φιλίππου Β΄.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός* + *πομπός* < *πέμπω*].

θεόπτης (ο) {θεοπτών} αυτός που είδε ή βλέπει τον Θεό: *ο ~ Μωυσής.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θε(ο)-* + *-όπτης* < θ. *-οπ-* τού παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (ρ. *ὁρῶ*), πβ. κ. *επ-όπτης*. Βλ. κ. *όψη*].

θεοπτία κ. **θεοψία** (η) η νοερή θέαση τού Θεού από τους ησυχαστές (14ος αι.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θεο-* + *οπτ-* / *οψ-* (< θ. τού αρχ. *ὄψις*) + *-ία*].

θεόρατος, -η, -ο αυτός που έχει τεράστιες διαστάσεις: ~ *παλληκάρι / βράχος / βουνό* ΣΥΝ. πελώριος, πανύψηλος.
[ΕΤΥΜ. < *θε(ο)-* + *ορατός*. Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το αρχ. *ἀθεώρητος* κατά παρετυμολ. προς τα σύνθετα με *θεο-*].

θεός (ο) **1.** ΘΡΗΣΚ. το υπέρτατο προσωπικό ή μη προσωπικό (στις ανατολικές θρησκείες) ον, στο οποίο αποδίδεται η δημιουργία ή/και η λειτουργία τού κόσμου, τής ζωής και τού τελικού σκοπού τους: *ο ~ των Αράβων είναι ο Αλλάχ || οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν σε πολλούς ~ || σε ποιον ~ πιστεύεις;* **2.** (ειδικότ.) καθένα από τα όντα που έχουν υπερφυσικές δυνάμεις και που θεωρούνται, ανάλογα με τη θρησκεία, ότι ελέγχουν και επηρεάζουν συγκεκριμένο τομέα τής ανθρώπινης ζωής ή τής φύσης: *ο Ποσειδώνας ήταν ο ~ τής θάλασσας || ο Άρης ήταν ο ~ τού πολέμου·* ΦΡ. (α) ***ανάγκα και θεοί πείθονται*** βλ. λ. *ανάγκη* (β) ***απειλώ θεούς και δαίμονες*** βλ. λ. *απειλώ* (γ) ***από μηχανής θεός*** βλ. λ. *μηχανή* (δ) ***άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε θεός κελεύει*** βλ. λ. *βουλή* **3.** ΘΕΟΛ. (με κεφ.) (ο) το ανώτατο προσωπικό ον στη χριστιανική πίστη, όπως περιγράφεται και στο ορθόδοξο δόγμα: *η ευλογία / η χάρη / το έλεος τού ~ || ο ~ είναι άπειρος και άναρχος·* ΦΡ. (α) ***άνθρωπος τού Θεού*** το πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από ευσέβεια και ζει σύμφωνα με τις αρχές τού χριστιανισμού· (ειδικότ.) καλοκάγαθος άνθρωπος, άκακος και ηθικός ΣΥΝ. ευλαβής,

θευσεβής, καλόψυχος (β) ***προς Θεού / για τον Θεό / για όνομα τού Θεού*** (*πρός θεῶν*, Ηροδ. 5, 49) (i) για την έντονη έκφραση αποτροπής ή άρνησης: ~, *δεν ήθελα να σας προσβάλω* (ii) για την έντονη έκφραση παράκλησης ή αγανάκτησης: ~, *λυπηθείτε με!* || *«Πρέπει, λοιπόν, να γίνει το κακό και να θρηνήσουμε θύματα, για να αναζητηθούν οι ευθύνες; Για όνομα τού Θεού, είναι κράτος αυτό;»* (εφημ.) (γ) ***να δώσει ο Θεός*** ο Θεός να βοηθήσει, μακάρι, είθε: ~ *να 'ρθεί πίσω ο γυιος μου και τότε να δείτε γλέντι που θα γίνει* (δ) ***Θεός φυλάξοι*** (i) μακάρι να μη γίνει (κάτι): · *Φοβάμαι ότι πάμε για πόλεμο.* –~! (ii) για τη δήλωση έντονης αποδοκιμασίας ή απόρριψης: ~! *Τι πράγματα είναι αυτά που γίνονται!* (ε) ***(και) ο Θεός βοηθός*** ο Θεός ας βοηθήσει, ας βάλει το χέρι του: *πάμε να δώσουμε εξετάσεις και* ~ (στ) ***δόξα σοι ο Θεός*** (μεσν. φρ.) ωραία, καλά, ευτυχώς: ~, *τα καταφέραμε* (ζ) ***δεν έχω τον Θεό μου*** (i) δεν σέβομαι τίποτε, δεν υπακούω σε καμιά δέσμευση και σε κανέναν κανόνα (ii) είμαι παράτολμος (η) ***ελέω Θεού*** (λατ. Dei gratia) με τη συγκατάθεση και την ευλογία τού Θεού: ~ *μονάρχης / βασιλιάς* (θ) ***έχει ο Θεός*** υπάρχει ελπίδα, κάτι (καλό) θα γίνει: *μην απελπίζεσαι·* ~! (ι) ***ένας Θεός ξέρει*** βλ. λ. *ξέρω* (ια) ***από το στόμα σου και στού Θεού τ' αφτί!*** ευχετ. για να γίνει κάτι (ιβ) ***κι άγιος ο Θεός!*** για κάτι αρνητικό που επαναλαμβάνεται: *όλη μέρα ξάπλα* ~ (ιγ) ***ο Θεός μαζί σου!*** ως ευχή σε ταξιδιώτη ή σε κάποιον που ξεκινά δύσκολο έργο (ιδ) ***πρώτα ο Θεός*** αν θέλει πρώτα ο Θεός (ενν. όλα θα πάνε καλά) (ιε) ***απ' τον Θεό να το 'βρεις*** βλ. λ. *βρίσκω* (ιστ) ***βλέπω Θεού πρόσωπο*** για θετική / προς το καλύτερο εξέλιξη: *κάποτε θα δούμε κι εμείς Θεού πρόσωπο* (ιζ) ***Θεός σχωρέσ' τον*** (για νεκρό) ο Θεός να τον συγχωρήσει (ιη) ***ο Θεός να βάλει το χέρι του! / να κάνει το θαύμα του!*** μακάρι να βοηθήσει ο Θεός: *εδώ που φτάσαμε,* ~! (ιθ) ***ποιος είδε τον Θεό και δεν τον φοβήθηκε*** για τον φόβο που προκαλεί η έκρηξη οργής (κάποιου): *μόλις έμαθε ότι τον κορόιδευαν,* ~! (κ) ***ο Θεός και η ψυχή του!*** για να δηλώσουμε την αβεβαιότητά μας για την αλήθεια των λόγων κάποιου: *μου είπε ότι τα ετοίμασε· τώρα, αν τα έχει ετοιμάσει όμως,* ~! (κα) ***ο (ίδιος ο) Θεός να κατέβει κάτω*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δείξουμε ότι κάτι δεν μπορεί να αποτραπεί οτιδήποτε και αν συμβεί: *Δεν πρόκειται να του κάνω το χατίρι κι ο ίδιος ο Θεός να κατέβει κάτω!* ΣΥΝ. ο κόσμος να χαλάσει (κβ) ***Θεέ μου! / Θε μου!*** ως επίκληση ή έκφραση αγωνίας, φόβου, έκπληξης κ.λπ.: ~, *τι θ' απογίνω;* || ~, *τι ήταν αυτό που με βρήκε!* (κγ) ***έχω (κάποιον) σαν Θεό μου*** είμαι απόλυτα αφοσιωμένος σε κάποιον, τον πιστεύω και τον εμπιστεύομαι απόλυτα: *αυτή τον είχε σαν Θεό της και αυτός της συμπεριφερόταν με τον χειρότερο τρόπο* (κδ) **οργή Θεού** βλ. λ. *οργή* (κε) ***φωνή λαού, οργή Θεού*** βλ. λ. *φωνή* **4.** (μτφ.) το πρόσωπο που θαυμάζει κανείς σε απόλυτο βαθμό, είδωλο: *της άρεσαν πολλοί ποιητές, αλλά ο Έλιοτ ήταν ο ~ της* || ~ *τού μπάσκετ / τής ροκ* ΣΥΝ. ίνδαλμα, πρότυπο **5.** καθετί που αποτελεί το ανώτατο ιδανικό (κάποιου): ~ *τους είναι το χρήμα / το σεξ / η εξουσία* **6.** (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για την ομορφιά του: *ήταν ένας έφηβος* ~ || ~ *τής πασαρέλας* ΣΥΝ. πανέμορφος.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Εκτός από τις πολυάριθμες παρετυμολογίες (λ.χ. συσχέτιση με το συνώνυμο λατ. deus, με τις αρχ. λ. *θέα, θεῶμαι, θέω* «τρέχω» κ.τ.ό.), έχουν προταθεί δύο βασικές ετυμολογίες: (α) < **θFεσ-ός*, που συνδ. με λιθ. dvasià «πνεύμα», μέσ. γερμ. getwās «φάντασμα», αλλά η άποψη αυτή προσκρούει στην έλλειψη τού δίγαμμα από τον μυκ. τ. te-o, καθώς και στο γεγονός ότι οι αρχαίοι Έλληνες είχαν περισσότερο ανθρωπομορφική παρά πνευματική αντίληψη για τους θεούς τους (β) < θ. *θε-* (< *dhē-, τού ρ. *τί-θη-μι*), που συνδ. με αρμ. di-k' «θεοί», λατ. festus «εορταστικός», άποψη που εντούτοις δεν ερμηνεύει το α' συνθ. *θεσ-* (π.χ. *θέσ-φατον, θεσ-πέσιος* κ.ά.). Ομόρρ. *ἐν-θουσ-ιάζω* (βλ.λ.). Με τη λ. *θεός* απέδωσαν συστηματικά οι Εβδομήκοντα τις εβρ. λ. Elohäh, Elohim (πληθ. τής μεγαλοπρεπείας) στην Π.Δ.].

θεοσεβής, -ής, -ές {θεοσεβ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | θευσεβέστ-ερος, -ατος} αυτός που δείχνει σεβασμό και ευλάβεια απέναντι στον Θεό ΣΥΝ. θεοσεβούμενος, ευλαβής ΑΝΤ. ασεβής, ανόσιος, άθεος. — **θεοσέβεια** (η) [αρχ.]. Επίσης **θεοσεβούμενος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-σεβής* < *σέβας*].

θεοσκόταδο (το) το βαθύ σκοτάδι, μέσα στο οποίο δεν διακρίνεται απολύτως τίποτε.

θεοσκότεινος, -η, -ο αυτός που είναι τελείως σκοτεινός: ~ *δωμάτιο / κάμαρα.* — **θεοσκότεινα** επίρρ.

θεοσκοτωμένος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση υπερβολικής κόπωσης: *γύρισε από τη δουλειά του* ~ ΣΥΝ. κατάκοπος, τσακισμένος.

θεοσοφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η φιλοσοφία που εκφράζει τάσεις τής μυστικιστικής, εσωτερικής σκέψης. Επίσης **θεοσοφισμός** (ο). — **θεοσοφιστής** (ο) [1891], **θεοσοφίστρια** (η), **θεοσοφιστικός,** -ή, -ό [1894].

θεοσοφώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {θεοσοφείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** στοχάζομαι φιλοσοφικά για τον Θεό • **2.** ασχολούμαι με τη θεοσοφία.

θεόσταλτος, -η, -ο [1894] αυτός που έχει σταλεί από τον Θεό: ~ *μήνυμα / χάρη / ευλογία / ευτυχία / άτομο / δώρο / αγαθό* ΣΥΝ. θεόπεμπτος.

θεόστραβος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει εντελώς ασθενική όραση, που δεν βλέπει καθόλου **2.** (μτφ.) αυτός που είναι τελείως απρόσεκτος και αφηρημένος: *ήταν ~, δεν έβλεπε καθόλου μπροστά του* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι εντελώς αμόρφωτος και ακαλλιέργητος ΣΥΝ. αμαθέστατος, στούρνος • **4.** αυτός που δεν είναι ίσιος, εντελώς στραβός: ~ *γραμμή*.

θεοσύστατος, -η, -ο αυτός που έχει συσταθεί, δημιουργηθεί από τον Θεό.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *-σύστατος* < ρ. *συν-ίστημι / -ίσταμαι* (πβ. κ. *α-σύστατος*)].

θεότητα (η) [μτγν.] {θεοτήτων} **1.** η αφηρημένη έννοια και ουσία τού Θεού, το σύνολο των ιδιοτήτων τού Θεού: *αδύνατο σε άνθρωπο να εισδύσει στο μυστικό βάθος τής* ~ **2.** (συνεκδ.) κάθε θεϊκή μορφή αρσενικού ή θηλυκού γένους: *προχριστιανικές / ασιατικές* ~.

θεοτικός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Θεό, με τα θεία **2. *θεοτικά*** (τα) διάφορα ιερά αντικείμενα (εικόνες αγίων, ιερά βιβλία κ.λπ.) ή τελετές, φυλαχτά που χρησιμοποιούνται για τη θεραπεία ασθενειών: *κάνω θεοτικά* || *το ρίχνω στα* ~.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *θεότης, -ητος*].

θεοτοκίο (το) [μεσν.] {θεοτοκί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το τροπάριο που είναι αφιερωμένο στη Θεοτόκο: ~ *εγκωμιαστικό / ικετευτικό / κατανυκτικό / νεκρώσιμο*.

Θεοτόκος (η) **1.** η μητέρα τού Χριστού, η Παναγία (βλ.λ.) **2.** (α) ***ενσώματη μετάσταση τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *ενσώματος* (β) ***Εισόδια τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *Εισόδια* (γ) ***Υπαπαντή τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *Υπαπαντή* (δ) ***Ευαγγελισμός τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *Ευαγγελισμός* (ε) ***Κοίμηση τής Θεοτόκου*** βλ. λ. *κοίμηση*.

[ΕΤΥΜ. όψιμο μτγν., αρχικώς ως μέρος τής φρ. *θεοτόκος γῆ*, < *θεο-* + *τόκος* (βλ.λ.). Ο όρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικά στην Αλεξάνδρεια (Ωριγένης, αρχές 3ου αι.) για να δηλώσει την κατά σάρκα γέννηση τού Υιού και Λόγου τού Θεού από την Παρθένο Μαρία· η Παναγία ονομάστηκε «Θεοτόκος», γιατί σύμφωνα με τη διδασκαλία τής Γ' Οικουμενικής Συνόδου κυοφόρησε και γέννησε «Θεόν σεσαρκωμένον» και όχι απλώς τέλειο άνθρωπο, όπως υποστήριζε ο αιρετικός Νεστόριος, πβ. Ιωάνν. Χρυσ. *Λόγος εἰς τὴν Ὑπαπαντὴν* 74, 29: *θεοτόκος δὲ τυγχάνει καθότι θεὸν ἐξ αὐτῆς σαρκωθέντα τέτοκε*].

θεότρελος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι τελείως τρελός ΣΥΝ. θεοπάλαβος, θεόμουρλος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ζωηράδα και αποκοτιά ΣΥΝ. ζωηρός, άτακτος.

θεότυφλος, -η, -ο αυτός που έχει χάσει πλήρως την όρασή του ΣΥΝ. θεόστραβος.

θεούλης (ο) {χωρ. πληθ.} (υποκ.) ο θεός· στις ΦΡ. (α) ***θεούλη μου!*** επιφωνηματικά για τη δήλωση τρόμου ή θαυμασμού: ~, *τι τρομαχτικό που είναι αυτό το σπίτι!* || ~, *δεν έχω ξαναδεί πιο ωραίο πράγμα!* (β) ***ο καλός ο θεούλης*** (i) συνοδευτικό ευχής: *μακάρι να ακούσει τις προσευχές μας ο* ~ ! (ii) ως σχόλιο για τη θεϊκή εύνοια: *Πάλι τη γλύτωσες! είδες ~;*

[ΕΤΥΜ. < *θεός* + υποκ. επίθημα *-ούλης*].

θεουργός (ο) (λόγ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη μαγεία και παριστάνει ότι κάνει θαύματα ΣΥΝ. τσαρλατάνος, θαυματοποιός, αγύρτης. — **θεουργία** (η) [μτγν.], **θεουργικός,** -ή, -ό [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θεο-* + *-εργός* < *ἔργον*].

θεούσα (η) (μειωτ.) η θρησκόληπτη γυναίκα και, κατ' επέκτ., αυτή που δείχνει υποκριτική σεμνότητα.

[ΕΤΥΜ. < *Θεός* + *-ούσα* (των ενεστ. μτχ.), πβ. κ. *ξανθομαλλ-ούσα*].

Θεοφάνης (ο) {-η κ. -άνους} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. «η φανέρωση τού Θεού» < *θεο-* + *-φάνης* < *φαίνω / -ομαι*. Το όνομα γνώρισε ιδιαίτερη επίδοση λόγω τής εορτής των Θεοφανίων, που καθιερώθηκε τον 4ο αι. μ.Χ. Η αρχ. αντίστοιχη γιορτή στους Δελφούς περιελάμβανε τα αποκαλυπτήρια αγαλμάτων τού Απόλλωνα και άλλων θεών].

Θεοφανία (η) γυναικείο όνομα.

Θεοφάνια (τα) (συνήθ. ορθ. *Θεοφάνεια*) [μτγν.] {Θεοφανίων} η γιορτή τής βάπτισης τού Χριστού στον Ιορδάνη ποταμό που εορτάζεται στις 6 Ιανουαρίου ΣΥΝ. Φώτα, Επιφάνια.

[ΕΤΥΜ. Αρχικά η λ. σήμαινε γενικά τη φανέρωση τού Θεού μέσω τής ενανθρωπήσεως, πβ. Κ.Δ. *Α' Τιμόθ.* 3, 16 *(Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὤφθη ἀγγέλοις, ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ)*. Με αυτή την έννοια εξειδικεύτηκε στη δήλωση τής Γεννήσεως τού Χριστού (πβ. Βασιλ. *Εἰς τὴν Ἱερὰν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ*, 31, 1473, 3-5: *ὄνομα θώμεθα τῇ ἑορτῇ ἡμῶν Θεοφάνεια· ἑορτάσωμεν τὰ σωτήρια τοῦ κόσμου, τὴν γενέθλιον ἡμέραν τῆς ἀνθρωπότητος)*. Επίσης Γρηγορίου Θεολόγου *Εἰς τὰ Θεοφάνεια* 36, 316, 34-44: *Τὰ δὲ νῦν Θεοφάνεια, ἡ πανήγυρις, ἤγουν Γενέθλια τοῦ Σωτῆρος· λέγεται γὰρ ἀμφότερα, δύο κειμένων προσηγοριῶν ἑνὶ πράγματι. Ἐφάνη γὰρ Θεὸς ἀνθρώποις διὰ γεννήσεως*. Αυτή η ταύτιση ευνοήθηκε και από το γεγονός ότι στην αρχαία Εκκλησία και οι δύο γιορτές εορτάζονταν την ίδια μέρα (6 Ιανουαρίου). Τον 4ο αι. οι δύο γιορτές χωρίστηκαν και η γέννηση μεταφέρθηκε στις 25 Δεκεμβρίου, ημέρα που οι εθνικοί γιόρταζαν τον θεό Ήλιο. Από τότε αρχίζει να χρησιμοποιείται η λ. *Θεοφάνεια / Θεοφάνια* για τη Βάπτιση παράλληλα με τη λ. *Επιφάνια*].

> **Θεοφάνια ή Θεοφάνεια;** Η εορτή των *Θεοφανίων* είναι προτιμότερο να γράφεται με *-ι-*: τα **Θεοφάνια**. Εκτός από τη γνωστή χριστιανική γιορτή των *Θεοφανίων*, τής βάπτισης δηλ. τού Χριστού και τής φανέρωσης τού Θεού, *Θεοφάνια* (τα), ήταν και αρχαία εορτή στους Δελφούς, όπου έδειχναν στους λάτρεις τού Απόλλωνος το άγαλμά του. Η γραφή *Θεοφάνεια* με *-ει-* δικαιολογείται ως δήλωση τής πράξης και ιδιότητας τού επιθ. **θεοφανής**: *θεοφανής – θεοφάνεια*, όπως *διαφανής – διαφάνεια*. Ωστόσο, προκειμένου για εορτή σε ουδέτερο γένος είναι προτιμότερο να τηρηθεί η γραφή σε *-ια*: τα *Θεοφάνια*· πβ. τα *Πύθια*, τα *Ίσθμια*, τα *Επιφάνια*, αλλά η *επιφάνεια* από το *επιφανής*.

Θεοφανώ (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατειρών τού Βυζαντίου **3.** γυναικείο όνομα.

[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. *Θεοφάνης*].

Θεοφιλέστατος, -η, -ο [αρχ.] προσφώνηση χωρεπισκόπου, βοηθού επισκόπου, τιτουλαρίου επισκόπου και αρχιμανδρίτη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

θεοφιλής, -ής, -ές {θεοφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· θεοφιλέστ-ερος, -ατος} αυτός που είναι αγαπητός στον Θεό: ~ *πράξεις* ΣΥΝ. θεάρεστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεο-* + *-φιλής* < *φιλῶ*].

θεοφίλητος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την αγάπη τού Θεού ΣΥΝ. θεοφιλής ΑΝΤ. θεομίσητος, θεοκατάρατος.

Θεόφιλος (ο) {-ου κ. -ίλου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** αυτοκράτορας τού Βυζαντίου (829-842) **3.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φιλόζωος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεο-* + *φίλος*].

θεοφοβούμενος, -η, -ο αυτός που σέβεται τον Θεό: ~ *οικογενειάρχης* ΣΥΝ. θεοσεβής, πιστός, ευσεβής.

θεοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που εμπνέεται από τον Θεό, που τον φέρει μέσα του και αναδεικνύεται σε όργανο τής θείας οικονομίας, σε «δοχείο» τής θείας χάριτος: ~ *άγιοι Πατέρες τής Εκκλησίας*.

Θεόφραστος (ο) {-ου κ. -άστου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (372-287 π.Χ.), διάδοχος τού Αριστοτέλη στη διεύθυνση τής Σχολής του (τού Περιπάτου)· ασχολήθηκε με τη φυτολογία, τη ζωολογία, την ηθική και τη λογική **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *θεός* + *-φραστος* < *φράζω* (βλ. λ. *φράση*)].

θεόφτωχος, -η, -ο αυτός που στερείται κάθε υλικού μέσου, παντελώς φτωχός ΣΥΝ. πάμφτωχος ΑΝΤ. πάμπλουτος, κροίσος.

Θεοφύλακτος (ο) {-ου κ. -άκτου} **1.** Βυζαντινός ιστορικός τής εποχής τού αυτοκράτορα Ηρακλείου **2.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < *θεός* + *-φύλακτος* < *φυλάσσω*].

θεοφύλακτος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που βρίσκεται κάτω από το προστατευτικό πέπλο τής θείας χάριτος, που τον φυλάει ο Θεός.

θεοφώτιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δέχεται το φως τής θεϊκής παρουσίας, που τον φωτίζει ο Θεός.

Θεοχάρης (ο) {-η κ. -άρους} ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. «αρεστός στον Θεό» < *θεοχάρις* < *θεο-* + *χάρις*].

θεοχώρητος, -ος, -ο [μτγν.] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που χωράει τον Θεό: *η ~ υπόσταση τής Εκκλησίας*.

θεοψία (η) ▸ θεοπτία

θεραπαινίδα (η) [αρχ.] **1.** η γυναίκα που χρησιμοποιείται για τις οικιακές εργασίες ΣΥΝ. υπηρέτρια, παραδουλεύτρα, οικονόμος **2.** (μτφ.) καθετί που έχει βοηθητικό ρόλο: *η γλωσσολογία ήταν η ~ τής φιλολογίας* || *τον Μεσαίωνα η φιλοσοφία εθεωρείτο ~ τής θεολογίας* (ancilla theologiae). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.

θεραπεία (η) [αρχ.] {θεραπειών} **1.** κάθε μέσο που αποσκοπεί στην αποκατάσταση τής υγείας: *αιτιολογική ~* (αντιμετωπίζει τα αίτια μιας νόσου) || *συμπτωματική ~* (αντιμετωπίζει τα συμπτώματα) || *αποτελεσματική / ριζική ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) γιατρειά **2.** ολοκληρωμένη αισθητική περιποίηση: ~ *προσώπου / σώματος*.

θεραπεύσιμος, -η, -ο αυτός που μπορεί να γιατρευτεί: ~ *ασθένεια* ΣΥΝ. ιάσιμος ΑΝΤ. ανίατος, αγιάτρευτος.

θεραπευτήριο (το) [1894] {θεραπευτηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η νοσηλεία ασθενούς· το νοσοκομείο.

θεραπευτής (ο) [αρχ.], **θεραπεύτρια** (η) {θεραπευτριών} **1.** πρόσωπο που θεραπεύει ασθενείς μέσω κατάλληλης ιατρικής αγωγής • **2.** πρόσωπο με ξεχωριστές θεραπευτικές ικανότητες, που θεραπεύει τους πάσχοντες χωρίς φάρμακα και ιατρικές μεθόδους: *οι ~ τής ΝΑ. Ασίας λέγεται ότι κάνουν αναίμακτες εγχειρήσεις*.

θεραπευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που αποσκοπεί στη θεραπεία: ~ *αγωγή* || ~ *κοινότητα για χρήστες ναρκωτικών ουσιών* **2.** ΙΑΤΡ. ***θεραπευτική*** (η) ο κλάδος τής ιατρικής που ασχολείται με τη θεραπεία των ασθενών.

θεραπεύω ρ. μετβ. {θεράπευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** (για ασθένειες ή ασθενείς) κάνω (κάποιον) καλά, αποκαθιστώ την υγεία (κάποιου): ~ *καρκίνο / έλκος / τις πληγές* ΣΥΝ. γιατρεύω **2.** (μτφ.) αποκαθιστώ βλάβη ή ζημία ΣΥΝ. επανορθώνω • **3.** ικανοποιώ (κάτι): *με τα βιβλία του θεραπεύει τις μορφωτικές ανάγκες τού κοινού* • **4.** ασχολούμαι δραστήρια (με κάτι): ~ *τα γράμματα / τις τέχνες / την επιστήμη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέραψ*, -*πος*, παράλλ. τ. τού *θεράπων* (βλ.λ.)].

θεράπων (ο) {θεράπ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων}, **θεράπαινα** (η) [αρχ.] {θεραπαινών} **1.** πρόσωπο που χρησιμοποιείται ως υπηρέτης, οικονόμος • **2.** πρόσωπο που ασχολείται εντατικά με συγκεκριμένο αντικείμενο: ~ *των επιστημών / τής μουσικής* **3.** ***θεράπων ιατρός*** ο γιατρός που ασχολείται με τη νοσηλεία συγκεκριμένου ασθενούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί δύο βασικές ετυμολογίες: (α) < *θεράπνη* «κατοικία»· αν αυτή η σημ. θεωρηθεί αρχική, η λ. είναι μάλλον προελλην. αρχής και συνδέεται ίσως με τον αρχ. πληθ. *τέραμνα* «σπίτι, κατοικία» (κατά το *οἰκέτης* < *οἶκος*) και με τα ομόρρ. λατ. trabs «δοκός», αρχ. γερμ. dorf «χωριό» κ.ά. Ωστόσο, αυτή η άποψη δεν ερμηνεύει την αρχική σημ. «ακόλουθος, συνοδός (τού πολεμιστή)» τού τ. *θεράπων* (β) *θεράπων / θέραψ* < χεττ. tarpašša-, άποψη που συμφωνεί με τη χρήση τής λ. στον Όμηρο. Ενώ αρχικώς η λ. *θεράπων* αναφερόταν στον ακόλουθο τού πολεμιστή, σε εκείνον που συντηρούσε τα όπλα του, οδηγούσε το άρμα του και τον βοηθούσε να φορέσει την πανοπλία του, η ίδια λ. προσέλαβε αργότερα και θρησκευτική σημ. περιγράφοντας τη φροντίδα που παρεχόταν σε θεό ή τιμώμενο πρόσωπο. Από την εποχή τού Θουκυδίδη, τέλος, ως *θεράπων* χαρακτηριζόταν επίσης, όπως και σήμερα, εκείνος που προσέφερε ιατρική περίθαλψη].

θέρετρο (το) {θερέτρ-ου | -ων} **1.** η περιοχή που προσφέρεται για αναψυχή την εποχή των θερινών διακοπών **2.** η εξοχική κατοικία στην οποία παραθερίζει (κάποιος) ή συγκρότημα εξοχικών, παραθεριστικών κατοικιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέρετρον* < *θέρος* (βλ.λ.) + επίθημα *-τρον* (με παρέκταση *-ε-*)].

θεριακή (η) **1.** (παλαιότ.) φάρμακο το οποίο χρησιμοποιούσαν ως αντίδοτο σε δηλητηριώδη δήγματα **2.** το όπιο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θηριακή* < περσ. tiryāk «όπιο» (βλ. κ. *θεριακλής*)].

θεριακλής (ο) {θεριακλήδες}, **θεριακλού** (η) {θεριακλούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που επιδίδεται με πάθος (σε κάτι, κυρ. στο κάπνισμα ή στην καφεποσία). — **θεριακλίκι** (το), **θεριακλήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. tiryaki < περσ. tiryāk «όπιο», από όπου πιθ. και το μτγν. *θηριακή* (ενν. *ἀντίδοτος οὐσία*) κατά παρετυμολ. προς το ουσ. *θηρίον*].

θεριεύω ρ. αμετβ. {θέρ-ιεψα, -ιεύτηκα, -ιε(υ)μένος} **1.** γίνομαι επιθετικός και άγριος, όπως τα θηρία ΣΥΝ. αγριεύω **2.** (μτφ.) θυμώνω, εξοργίζομαι: *θέριεψε απ' το κακό του* **3.** αποκτώ υπέρτερες δυνάμεις, μοιάζοντας σε θηρίο: *θέριεψαν τα παλληκάρια και ρίχτηκαν στον αγώνα* || «*να τη πετιέται αποξαρχής κι αντριεύει και θεριεύει*» (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. κραταιώνομαι, γιγαντώνομαι **4.** (για φυτά) αναπτύσσομαι γρήγορα και αποκτώ μεγάλες διαστάσεις: *τα χόρτα θέριεψαν στο πεζούλι* **5.** (για στοιχείο τής φύσης) γίνομαι άγριος: *θέριεψε το κύμα* **6.** (μτφ.) γνωρίζω ιδιαίτερη ανάπτυξη, κυρ. οικονομική. — **θέριεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *θεριό*].

θεριζοαλωνιστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το θέρισμα και το αλώνισμα των σιτηρών: ~ *μηχανή*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. moissonneuse-batteuse].

θερίζω ρ. μετβ. {θέρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω στάχυα ή χόρτα με δρεπάνι ή θεριστικές μηχανές **2.** (μτφ.) αποκομίζω εμπειρίες· (γενικότ.) απολαμβάνω τα αποτελέσματα των κόπων και των προσπαθειών μου: *ήταν ο καιρός να θερίσει τους καρπούς τής πολύχρονης εργασίας του* ΣΥΝ. δρέπω· ΦΡ. (παροιμ.) ***ό,τι σπείρεις θα θερίσεις*** (*ὃ γὰρ ἐὰν σπείρῃ ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει*, Κ.Δ. *Γαλ.* 6,7) τα αποτελέσματα είναι ανάλογα των προσπαθειών μας ΣΥΝ. όπως στρώσεις θα κοιμηθείς • **3.** φονεύω ομαδικά, αφανίζω: *η επιδημία θέρισε τον αγροτικό πληθυσμό* ΣΥΝ. εξολοθρεύω, εξοντώνω • **4.** προκαλώ ισχυρό πόνο: *τον θέρισε ο πονόκοιλος* ΣΥΝ. πονώ, βασανίζω **5.** (ειδικότ.) προκαλώ διάρροια: *ήταν χαλασμένο το κρέας και τον θέρισε*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέρος* (βλ.λ)].

θερινός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το καλοκαίρι: ~ *ωράριο / κινηματογράφος / ηλιοστάσιο* ΣΥΝ. καλοκαιρινός ΑΝΤ. χειμερινός· ΦΡ. (α) ΑΣΤΡΟΝ. ***θερινή ώρα*** η ώρα που ισχύει κατά τη θερινή περίοδο (βλ. κ. λ. *χειμερινή ώρα*, λ. *χειμερινός*) (β) ***θερινή νάρκη*** βλ. λ. *νάρκη* **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για το καλοκαίρι: ~ *κατοικία / κοστούμι* ΣΥΝ. καλοκαιρινός ΑΝΤ. χειμερινός.

θεριό (το) **1.** (λαϊκ.) το άγριο ζώο, κυρ. το σαρκοβόρο **2.** (μτφ.) ο άνθρωπος που έχει τη σωματική δύναμη άγριου ζώου: *ήταν ένας εργάτης ~ σωστό* ΣΥΝ. πανίσχυρος, ατσάλι· ΦΡ. (α) ***θεριό ανήμερο*** (i) θηριώδης, που δύσκολα τον αντιμετωπίζει κανείς: *ήταν ένας αιμοβόρος πολεμιστής, ~!* (ii) (μτφ.) για άνθρωπο που έχει οργιστεί και εκδηλώνει την οργή του: *όταν έμαθε τι είχε συμβεί έγινε ~!* (β) (παροιμ.) ***φοβάται ο Γιάννης το θεριό και το θεριό τον Γιάννη*** βλ. λ. *φοβούμαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θηρίον*].

θέρισμα (το) [μεσν.] {θερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ο θερισμός.

θερισμός (ο) [αρχ.] **1.** το να θερίζει κανείς ΣΥΝ. θέρισμα **2.** (συνεκδ.) η χρονική περίοδος στην οποία θερίζονται τα σιτηρά και γενικότ. γίνεται η συγκομιδή γεωργικών φυτών που διαθέτουν ταξιανθία που θυμίζει στάχυ ΣΥΝ. θέρος.

θεριστής (ο) [αρχ.], **θερίστρια** (η) {θεριστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με τη γεωργική εργασία τού θερισμού • **2.** (λαϊκ.) ***Θεριστής*** (ο) ο μήνας Ιούνιος, κατά τον οποίο γίνεται ο θερισμός.

θεριστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το θέρισμα ή το υποβοηθεί: ~ *μηχανή* **2.** ***θεριστικά*** (τα) το χρηματικό ποσό που δίνεται στους εργάτες οι οποίοι βοηθούν στον θερισμό σιτηρών ή χόρτων.

θερμαγωγός, -ός, -ό αυτός που μεταδίδει θερμότητα: ~ *σώματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. caloporteur ή conducteur de chaleur].

Θερμαϊκός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τού κυρίως κορμού τής Δ. Μακεδονίας και τής Χαλκιδικής· ΦΡ. ***νύμφη τού Θερμαϊκού*** η Θεσσαλονίκη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που (κατά τον Ηρόδοτο) έλαβε αυτή την ονομασία από την αρχ. πόλη *Θέρμη*, σημαντικό κέντρο τής περιοχής, γνωστό για τα θερμά αλατούχα και θειούχα ιαματικά νερά του].

θερμαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {θέρμα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** κάνω κάτι θερμό, αυξάνω τη θερμοκρασία (κάποιου): *το καλοριφέρ θέρμανε το σπίτι* ΣΥΝ. ζεσταίνω ΑΝΤ. ψυχραίνω, ψύχω • **2.** δίνω σε κάποιον θάρρος, αναπτερώνω το ηθικό του: *με τα κηρύγματά του θέρμαινε τις ψυχές των πιστών* ΣΥΝ. αναζωογονώ, εμψυχώνω, ενδυναμώνω, τονώνω • **3.** κάνω κάτι πιο φιλικό, οικείο: *με τις ενέργειές του θερμάνθηκαν οι σχέσεις τους*.

θερμαισθησία (η) {χωρ. πληθ.} η ικανότητα να αισθάνεται κανείς τις μεταβολές τής θερμοκρασίας ΣΥΝ. θερμοαίσθηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermesthesia].

θέρμανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η αύξηση τής θερμότητας κλειστών χώρων με ειδικές συσκευές (καλοριφέρ, σόμπες, αερόθερμα κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) (α) το σύστημα παροχής θερμό-

τητας (λέβητας, σωληνώσεις, καλοριφέρ κ.λπ.): *σπίτι χωρίς ~* (β) ***κεντρική θέρμανση*** σύστημα συλλογικής θέρμανσης κτηρίων ή συγκροτημάτων που αποτελείται από διάφορα μέρη (το κεντρικό λεβητοστάσιο, τον καυστήρα κ.λπ.) (γ) ***αυτόνομη θέρμανση*** σύστημα θέρμανσης που επιτρέπει σε κάθε ανεξάρτητο διαμέρισμα να θερμαίνεται χωριστά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

θερμαντήρας (ο) [μτγν.] ειδικό σκεύος όπου θερμαίνουν ένα υγρό, αέριο κ.λπ.

θερμαντικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που παράγει θερμότητα, που θερμαίνει: *~ συσκευή* || *~ ικανότητα* **2.** ***θερμαντικό*** (το) ζεστό ρόφημα με ευεργετικές ιδιότητες για τον οργανισμό ΣΥΝ. ζεστό. -- **θερμαντικ-ά / -ώς** επίρρ., **θερμαντικότητα** (η).

θερμαστής (ο) ο εργάτης που φροντίζει να διατηρεί αναμμένη τη φωτιά σε λέβητες μηχανών (εργοστασίου, πλοίου, σιδηροδρόμου κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *θερμαίνω* (αντί τού αναμενομένου **θερμαντής*), απόδ. τού γαλλ. chauffeur].

θερμάστρα (η) [μτγν.] {θερμαστρών} συσκευή που χρησιμοποιείται ως θερμαντικό μέσο κλειστών χώρων (ηλεκτρική ή πετρελαίου ή υγραερίου) ΣΥΝ. σόμπα.

θέρμη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η άνοδος τής θερμοκρασίας τού σώματος λόγω πυρετού **2.** (συνεκδ.) ο πυρετός ως σύμπτωμα προσβολής από ελώδη νόσο • **3.** η ζωηρή προθυμία, ο ζήλος για κάτι: *ρίχτηκε με μεγάλη ~ στη μελέτη* ΣΥΝ. ζέση • ***θέρμες*** (οι) **4.** οι θερμές πηγές που έχουν ιαματικές ιδιότητες **5.** ΑΡΧΑΙΟΛ. δημόσια λουτρά στην αρχαία Ρώμη: *οι ~ τού Καρακάλα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θερμή* (με αναβιβασμό τού τόνου), θηλ. τού επιθ. *θερμός*].

θερμηλασία (η) {θερμηλασιών} η επεξεργασία μετάλλων σε περιβάλλον μεγάλων θερμοκρασιών.
[ΕΤΥΜ. < *θερμ(ο)-* + *-ηλασία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *-έλατος* < *ελαύνω*, απόδ. τού γαλλ. forgeage].

θερμίδα (η) **1.** η μονάδα με την οποία προσδιορίζεται ποσοτικά η θερμότητα • **2.** η μονάδα μέτρησης τού ενεργειακού περιεχομένου των τροφίμων: *αποφεύγει να τρώει λιπαρά, επειδή έχουν πολλές ~.* — **θερμιδικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. calorie (< λατ. calor «θερμότητα»)].

θερμιδογόνος, -ος, -ο **1.** αυτός που παράγει θερμότητα **2.** (ουσίες) που έχουν θρεπτική και ενεργειακή αξία για τους οργανισμούς, κυρ. οι υδατάνθρακες, τα λίπη και τα λευκώματα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. calorifique].

θερμιδομετρητής (ο) κατάλογος στον οποίο αναφέρονται οι θερμίδες, το ενεργειακό περιεχόμενο κάθε τροφής· χρησιμοποιείται για τον υπολογισμό των θερμίδων των τροφών που καταναλώνει κανείς.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. caloriemétreur].

θερμιδομετρία (η) {θερμιδομετριών (σημ. 2)} **1.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενό του τη μέτρηση τής θερμότητας που εκλύεται ή απορροφάται κατά τις χημικές αντιδράσεις **2.** ο προσδιορισμός τής θερμότητας με θερμιδόμετρο. — **θερμιδομετρικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. calorimétrie (νόθο σύνθ.)].

θερμιδόμετρο (το) {θερμιδομέτρ-ου | -ων} το όργανο με το οποίο μετρείται η ποσότητα θερμότητας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. calorimètre].

θερμικός, -ή, -ό [1831] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη θερμότητα: *το φρέσκο παστεριωμένο γάλα υφίσταται τη σωστή ~ επεξεργασία, ώστε να διατηρεί αναλλοίωτα τα πολύτιμα συστατικά τού φρέσκου γάλακτος* **2.** αυτός που προκαλείται από τη θερμότητα: *~ ενέργεια / μεταβολή / διαστολή* || *~ λεωφορείο* (που κινείται με κινητήρα, ο οποίος μετατρέπει τη θερμική ενέργεια σε μηχανική) || *~ εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermique].

θερμιοντικός, -ή, -ό κ. (εσφαλμ.) **θερμιονικός** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με την αποβολή σωματιδίων από πυρακτωμένη ύλη.
[ΕΤΥΜ. < *θερμ(ο)-* + *ιοντικός* < *ιόν* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermionic].

θερμίστορ (το) {άκλ.} η συσκευή τής οποίας η αντίσταση μεταβάλλεται σημαντικά όταν μεταβάλλεται η θερμοκρασία της χωρίς να ακολουθεί τον νόμο τού Ohm.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. thermistor (νόθο σύνθ.), από συμφυρμό των λ. therm(al) «θερμικός» + (res)istor «αντίσταση»].

θερμο- κ. **θερμό-** κ. **θερμ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι το β' συνθετικό σχετίζεται με τη θερμότητα: *θερμο-στάτης, θερμό-μετρο, θερμο-γράφος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *θερμός* και χρησιμοποιείται ευρέως σε ελληνογενείς ξέν. όρους, π.χ. αγγλ. thermodynamic, thermo-electric, thermostat κ.ά.].

θερμόαιμος, -η, -ο [1819] **1.** αυτός που έχει ζεστό αίμα, υψηλή θερμοκρασία: *με τόσο κρύο και είσαι ντυμένος ελαφριά, φαίνεται είσαι ~!* • **2.** ο άνθρωπος που εκνευρίζεται εύκολα, που παίρνει εύκολα φωτιά ΣΥΝ. αψύς, ευερέθιστος, οξύθυμος, ευέξαπτος, θερμοκέφαλος ΑΝΤ. νηφάλιος, ψύχραιμος • **3.** (για ζώο) αυτό που έχει σταθερή θερμοκρασία σώματος, ανεξάρτητα από τις ατμοσφαιρικές μεταβολές. -- **θερμοαιμία** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. (qui a le) sang chaud ή απλώς à sang chaud (επιρρηματικώς)].

θερμοαίσθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η θερμαισθησία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermaesthesia].

θερμοβαθογράφος (ο) ΝΑΥΤ. η ειδική συσκευή που χρησιμοποιείται στα υδρογραφικά ή ωκεανογραφικά πλοία, με την οποία μετριέται η θερμοκρασία τού θαλάσσιου νερού καθώς κλιμακώνεται κατά βάθος.

θερμογόνος, -ος, -ο [1811] (λόγ.) **1.** το σώμα που δημιουργεί θερμότητα • **2.** αυτός που αυξάνει την ποσότητα των θερμίδων: *~ συντελεστής.* — **θερμογονία** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermogène].

θερμογράφος (ο) [1894] ΦΥΣ. το όργανο που καταγράφει τις θερμοκρασιακές μεταβολές (λ.χ. σε φυσικά στοιχεία, όπως ο αέρας, το νερό κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermographe].

θερμοδυναμική (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο εξέτασης τη θερμότητα ως ενεργειακό φαινόμενο και τη μεταβολή της σε ποικίλες μορφές ενέργειας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermodynamique].

θερμοδυναμικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη θερμοδυναμική: *~ εστίες / σύστημα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermodynamique].

θερμοηλεκτρικός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται ή στηρίζεται στις αρχές τού θερμοηλεκτρισμού: *~ φαινόμενο / σταθμός* (εργοστάσιο στο οποίο παράγεται ηλεκτρικό ρεύμα με τη μέθοδο τής μετατροπής τής θερμικής ενέργειας σε ηλεκτρική) / *ενέργεια.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermo-électrique].

θερμοηλεκτρισμός (ο) [1840] {χωρ. πληθ.} ο τομέας τής ηλεκτρολογίας που μελετά την επίδραση τής θερμότητας και των μεταβολών της στα ηλεκτρικά φαινόμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoélectricité].

θερμοηχομονωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μόνωση από θερμότητα και ήχο ταυτόχρονα: *~ ρολά / κουφώματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. heat / sound-proofing].

θερμοθάλαμος (ο) [1891] {θερμοθαλάμ-ου | -ων, -ους} ο χώρος ηλεκτρικής κουζίνας, όπου μπορεί κανείς να θερμάνει φαγητό ή να το διατηρήσει ζεστό, χωρίς να ανάψει τον φούρνο ή τις εστίες.

θερμοθεραπεία (η) [1894] {θερμοθεραπειών} η θεραπευτική αγωγή που βασίζεται στην ευεργετική για τον ασθενή χρησιμοποίηση τής θερμότητας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermothérapie].

θερμοκέφαλος, -η, -ο [1844] αυτός που εξάπτεται εύκολα: *διάφοροι ~ ευθύνονται για τα επεισόδια* ΣΥΝ. θερμόαιμος, οξύθυμος, ευερέθιστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. hot-head].

θερμοκήπιο (το) [1856] {θερμοκηπί-ου | -ων} ο προστατευτικά κλεισμένος χώρος, που χρησιμοποιείται για την καλλιέργεια φυτών υπό τεχνητές συνθήκες και την προστασία τους από δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες· ΦΡ. ***φαινόμενο τού θερμοκηπίου*** το φαινόμενο τής διαρροής μεγάλης ποσότητας θερμότητας από τα ανώτερα στρώματα τής ατμόσφαιρας, που έχει ως αποτέλεσμα την ανατροπή τής θερμοκρασιακής ισορροπίας τού πλανήτη. — **θερμοκηπιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + *-κήπιο* < *κήπος*, απόδ. τού γαλλ. serre (chaud) < μτγν. λατ. serrare «κλείνω, σφραγίζω». Η φρ. *φαινόμενο τού θερμοκηπίου* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. greenhouse effect].

θερμοκινητήρας (ο) κινητήρας που λειτουργεί με θερμότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, < γαλλ. moteur thermique].

θερμοκοιτίδα (η) γυάλινη και διαφανής συσκευή, όπου τοποθετούνται τα βρέφη που γεννήθηκαν πρόωρα, για λόγους προστασίας τους από μολύνσεις και για να υποστηριχθεί η σωματική τους ανάπτυξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. incubator].

θερμοκρασία (η) {θερμοκρασιών} το μέτρο προσδιορισμού τής θερμότητας: *η εσωτερική ~ τού ανθρώπινου σώματος κυμαίνεται φυσιολογικά γύρω στους 37°C* || *μεγάλη / υψηλή / χαμηλή ~* || *ανεβάζω / κατεβάζω τη ~* || *~ πήξεως / τήξεως / υγροποιήσεως* || *το νερό βράζει σε ~ 100°C* || *~ δωματίου.* **θερμοκρασιακός,** -ή, -ό [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + *-κρασία* < αρχ. *κρᾶσις* «ανάμειξη - θερμότητα τού ατμοσφαιρικού αέρα», απόδ. τού γαλλ. température < λατ. temperatura < tempero «αναμειγνύω (υγρά)». Η λ. είναι άσχετη με την μτγν. *θερμοκρασία* «ανάμειξη θερμού ποτού»].

θερμόλουτρο (το) [1897] λουτρό με θερμό νερό, που γίνεται συνήθ. για την ανακούφιση ή/και τη θεραπεία από διάφορες ασθένειες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bain chaud].

θερμόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΧΗΜ. η διάσπαση ή αποσύνθεση σώματος ή ουσίας ως αποτέλεσμα μεταβολής τής θερμοκρασίας τους ΣΥΝ. θερμική διάσπαση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermolysis].

θερμομαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο μαγνητισμός που προκαλείται στα αγώγιμα υλικά υπό την επίδραση τής θερμότητας. — **θερμομαγνητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomagnétisme].

θερμομέτρηση (η) → θερμομετρώ

θερμομετρία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση θερμοκρασιών, χρησιμοποιώντας ειδικά όργανα (θερμόμετρα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermométrie].

θερμομετρικός, -ή, -ό [1845] αυτός που σχετίζεται με τη θερμομετρία (βλ.λ.) ή το θερμόμετρο (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ΦΥΣ. ***θερμομετρική κλίμακα*** κλίμακα μετρήσεως τής θερμοκρασίας των ζωντανών σωμάτων ή τού περιβάλλοντος (β) ΙΑΤΡ. ***θερμομετρικό διάγραμμα*** γραφική παράσταση που απεικονίζει την πορεία τής θερμοκρασίας τού σώματος

τού ασθενούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermométrique].

θερμόμετρο (το) [1766] {θερμομέτρ-ου | -ων} **1.** το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας και που στη γνωστότερη μορφή του αποτελείται από μικρό γυάλινο (διαφανή) μακρόστενο σωλήνα με σχεδιασμένη θερμομετρική κλίμακα και με ποσότητα ερυθρού υδραργύρου στο εσωτερικό του, ο οποίος ανεβαίνει ανάλογα με τη θερμοκρασία τού σώματος μέσα σε τριχοειδή εσωτερικό σωλήνα υπό μορφήν στήλης, δείχνοντας τη θερμοκρασία τού σώματος ή τού περιβάλλοντος, τής ατμόσφαιρας: *το ~ δείχνει τον πυρετό* || *βάζω / βγάζω το ~* || *ηλεκτρικό / ψηφιακό ~* || *κατεβάζω το ~* (το τινάζω με απότομη κίνηση, μετά από θερμομέτρηση, ώστε η στήλη τού υδραργύρου να πέσει στο αρχικό της σημείο) **2.** (μτφ.) ο βαθμός εντάσεως: *το πολιτικό ~ δείχνει ότι θα επέλθει έκρηξη·* ΦΡ. ***ανεβαίνει το θερμόμετρο*** για αυξανόμενη ένταση: *~ στην πολιτική σκηνή τού τόπου* || *~ στις σχέσεις των δύο χωρών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomètre].

θερμομετρώ ρ. μετβ. [1888] {θερμομετρείς... | θερμομέτρη-σα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (κυριολ.) μετρώ τη θερμοκρασία (συνήθ. ασθενούς): *ο ασθενής πρέπει να θερμομετρείται τρεις φορές την ημέρα.* — **θερμομέτρηση** (η) [1894].

θερμομηχανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις θερμικές και μηχανικές ιδιότητες των υλικών, εφόσον αυτές εκλαμβάνονται ως ενιαίο σύνολο: *~ συσκευή.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermomécanique].

θερμομόνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η ειδική μόνωση κατασκευών ή χώρων (λ.χ. ψυκτικού θαλάμου, βιομηχανικής εγκατάστασης, κτηρίου, κατοικίας κ.λπ.) για την αποτροπή τής μεταβολής τής θερμοκρασίας στο εσωτερικό τους λόγω τής ανταλλαγής θερμότητας με το περιβάλλον (λ.χ. για να διατηρείται η ψύξη σε ψυκτικό θάλαμο ή να μη χάνει τη θερμότητά της μια κατοικία)· αλλιώς *θερμική μόνωση.* — **θερμομονωτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. isolation thermique].

θερμομόρφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΒΟΤ. τα ειδικά χαρακτηριστικά που εμφανίζουν διάφορα φυτά υπό την επίδραση τής θερμοκρασίας.

θερμοπαρακάλια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-εκφραστ.) οι έντονες ικεσίες, επίμονες παρακλήσεις.

θερμοπαρακαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {θερμοπαρακαλάς κ. -είς... | θερμοπαρακάλεσα} (εκφραστ.) παρακαλώ θερμώς, ικετεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ.*

θερμοπερατός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που επιτρέπει στη θερμότητα να περνάει από μέσα του: *~ δομικό στοιχείο.* — **θερμοπερατότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + αρχ. *περατός* < *περῶ (-άω)* (βλ. λ. *περνώ*), απόδ. τού αγγλ. heat permeable].

θερμοπεριοδισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο παρατηρείται ευαισθησία και αντίδραση των φυτών στις περιοδικές (ετήσιες, εποχικές, ακόμη και ημερήσιες) μεταβολές τής θερμοκρασίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermopériodisme].

θερμοπηγή (η) το σημείο τής γήινης επιφάνειας από το οποίο αναβλύζουν θερμά υπόγεια ύδατα, η θερμοκρασία των οποίων είναι μεγαλύτερη από τη μέση αντίστοιχη των περιοχών τού Ισημερινού ΣΥΝ. θερμή πηγή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. thermal spring].

θερμοπίδακας (ο) {θερμοπιδάκων} η πηγή από την οποία αναβλύζει θερμό νερό με τη μορφή πίδακα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. geyser (ισλανδική λ.)].

θερμοπλαστικό (το) υλικό, όπως το πολυαιθυλένιο, που, όταν θερμαίνεται, μαλακώνει και γίνεται εύπλαστο παίρνοντας διάφορα σχήματα, και, όταν ψύχεται, σκληραίνει ξανά· χρησιμοποιείται για την κατασκευή παιχνιδιών, μπαλονιών, σωλήνων, πλαστικών σάκων κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermoplastic].

θερμοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. σοβαρότατη διαταραχή, που προκαλείται από έλλειψη επαρκούς εφίδρωσης και, κατά συνέπεια, από αδυναμία αποβολής τής περισσής θερμότητας λόγω εκθέσεως σε υψηλή θερμοκρασία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. heatstroke].

θερμοπομπός (ο) **1.** ειδικό σώμα με μεγάλη επιφάνεια, που χρησιμοποιείται για την αύξηση τής επίδρασης μιας συσκευής θέρμανσης ή ψύξης **2.** (ειδικότ.) καθένα από τα μεμονωμένα σώματα που ανήκουν σε εγκατάσταση κεντρικής θέρμανσης και θερμαίνουν περιορισμένο κλειστό χώρο ΣΥΝ. θερμαντικό σώμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermopompe (σύγχρ. γαλλ. pompe de chaleur), νόθο σύνθ. με β' συνθ. τη λ. pompe «αντλία»].

Θερμοπύλες (οι) {Θερμοπυλών} **1.** ΙΣΤ. στενό μεταξύ τού όρους Καλλιδρομίου και τού Μαλλιακού Κόλπου στον νομό Φθιώτιδας, όπου το 480 π.Χ. έγινε η περίφημη μάχη, κατά την οποία οι τριακόσιοι άνδρες τού Σπαρτιάτη βασιλιά Λεωνίδα και επτακόσιοι Θεσπιείς αντιμετώπισαν μεγάλο αριθμό Περσών και έπεσαν μέχρις ενός· ΦΡ. ***φυλάσσω Θερμοπύλες*** (για κοινωνικές, ηθικές αξίες, παραδόσεις κ.λπ.) υπερασπίζομαι κάτι ιερό, σπουδαίο, προσπαθώ να το διατηρήσω αναλλοίωτο από τη φθορά **2.** χωριό κοντά στη Λαμία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θερμοπύλαι* < *θερμο-* + *πύλαι*. Σύμφωνα με ήδη αρχ. απόψεις, η τοποθεσία ονομάστηκε έτσι αφενός μεν επειδή εκεί υπήρχαν ιερές ιαματικές πηγές θερμών νερών, αφετέρου δε επειδή η μορφολογία τού εδάφους και η στενότητα τού περάσματος μεταξύ Θεσσαλίας και Φωκίδας είχαν καταστήσει την περιοχή «πύλη» εξαιρετικής στρατηγικής σημασίας].

θερμοπυρηνικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη σύντηξη πυρήνων ελαφρών ατόμων σε εξαιρετικά υψηλή θερμοκρασία: *~ ενέργεια / αντίδραση / όπλο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. thermonuclear (νόθο σύνθ.)].

θερμορρύθμιση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. η λειτουργία τού οργανισμού των ανθρώπων και των ζώων, με την οποία εξασφαλίζεται η σταθερότητα τής θερμοκρασίας στο εσωτερικό τού σώματος (ομοιοθερμία), δηλ. η ισορροπία μεταξύ προσλήψεως και αποβολής θερμότητας **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των μηχανισμών που συμβάλλουν στη σταθερότητα τής εσωτερικής θερμοκρασίας τού οργανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. thermoregulation (νόθο σύνθ.)].

θερμορρυθμιστής (ο) ο θερμοστάτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. thermoregulator (νόθο σύνθ.)].

θερμορρυθμιστικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη θερμορρύθμιση: *~ κέντρο* (περιοχή τού εγκεφάλου που επιβλέπει τους μηχανισμούς τής θερμορρύθμισης).

θερμός (το) {άκλ.} ειδικής κατασκευής δοχείο με διπλά τοιχώματα χωρίς αέρα στο μεταξύ τους κενό, που χρησιμοποιείται για τη διατήρηση τής υψηλής ή χαμηλής θερμοκρασίας τροφίμων ή ποτών που τοποθετούνται μέσα σε αυτό.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. thermos (< Thermos flask, εμπορική επωνυμία) < αρχ. *θερμός*].

θερμός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** (για τόπους) αυτός στον οποίο επικρατούν συνήθ. υψηλές θερμοκρασίες: *οι ~ χώρες τού Νότου* ΣΥΝ. ζεστός ΑΝΤ. ψυχρός, κρύος, παγωμένος **2.** αυτός που έχει σχετικά υψηλή θερμοκρασία, που βρίσκεται μεταξύ τού χλιαρού και τού καυτού: *~ αέρας / λουτρό* ΣΥΝ. ζεστός ΑΝΤ. ψυχρός, κρύος, παγωμένος **3.** ΓΕΩΛ. ***θερμή πηγή*** η θερμοπηγή (βλ.λ.) **4.** (συνεκδ.) αυτός που έχει την ιδιότητα να δημιουργεί θερμότητα ή να διατηρεί την υπάρχουσα θερμότητα: *~ ένδυμα* ΣΥΝ. ζεστός **5.** (μτφ.) (για συναισθήματα, εκδηλώσεις κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση ή/και από πάθος: *~ ενδιαφέρον / υποστηρικτής* ΣΥΝ. ζωηρός, έντονος, φλογερός· ΦΡ. ***εν θερμώ*** *(ἐν θερμῷ)* πάνω σε συναισθηματική ένταση, όχι ψύχραιμα: *αυτές οι αποφάσεις δεν παίρνονται ~· πρέπει να ηρεμήσεις πρώτα* ΑΝΤ. εν ψυχρώ **6.** αυτός που δηλώνει την έντονη επιθυμία (κάποιου): *~ παράκληση να κλείνετε την πόρτα καθώς βγαίνετε* **7.** αυτός που φανερώνει φιλική διάθεση, που χαρακτηρίζεται από ειλικρίνεια και εγκαρδιότητα: *~ ευχή / χαιρετισμός / συγχαρητήρια / συλλυπητήρια / υποδοχή / μήνυμα συμπαράστασης / χειροκρότημα* ΣΥΝ. ζεστός, εγκάρδιος, ειλικρινής, ολόψυχος ΑΝΤ. ψυχρός, παγερός, αδιάφορος **8.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός τού οποίου η συμπεριφορά χαρακτηρίζεται από έντονες συναισθηματικές εκδηλώσεις, που εκφράζει τα συναισθήματά του και εκδηλώνεται με διαχυτικότητα: *οι κάτοικοι των μεσογειακών χωρών εκδηλώνουν έντονα τη χαρά και τη λύπη τους και γι' αυτό χαρακτηρίζονται ~ και ανοιχτοί άνθρωποι* ΣΥΝ. ζεστός, διαχυτικός, εκδηλωτικός ΑΝΤ. ψυχρός, συγκρατημένος, κλειστός, σφιγμένος **9.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που εκφράζεται με ένταση και εκφραστικότητα στον ερωτικό και κυρ. στον σεξουαλικό τομέα: *~ γυναίκα / άνδρας* ΣΥΝ. αισθησιακός, ερωτικός, σεξουαλικός ΑΝΤ. ψυχρός ● **10.** (χρώμα) που υποβάλλει το αίσθημα τής θερμότητας· κυρ. για αποχρώσεις μεταξύ κίτρινου και κόκκινου ΣΥΝ. ζεστός ΑΝΤ. ψυχρός ● **11.** ΠΟΛΙΤ. ***θερμό επεισόδιο*** (α) περιορισμένης έκτασης στρατιωτική σύγκρουση ή ένα μικρής διάρκειας γεγονός που οδηγεί σε μεγάλη ένταση αντίπαλες στρατιωτικές δυνάμεις και στην απειλή γενικής σύρραξης, πολέμου: *φόβοι για ~ στο Αιγαίο* (β) κάθε ένοπλη συμπλοκή: *θερμό μεθοριακό επεισόδιο μεταξύ περιπόλου και λαθρεμπόρων* **12.** ***θερμό / ζεστό χρήμα*** βλ. λ. *ζεστός.* — **θερμ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *g^wher-mo- «θερμός, ζεστός», πβ. σανσκρ. gharmáḥ «ζέστη», αρμ. jerm «θερμός», λατ. formus, γαλλ. four «φούρνος», ισπ. horno, αγγλ. warm «θερμός», γερμ. warm κ.ά. Ομόρρ. *θέρ-ος* (βλ.λ.), *θερ-ίζω.* Παράγ. *θερμ-άστρα, θερμό-της* κ.ά.].

θερμοσίφωνας (ο) [1898] {σπάν. θερμοσιφώνων} οικιακή συσκευή που λειτουργεί συνήθ. με ηλεκτρισμό και χρησιμεύει στη θέρμανση νερού για οικιακή κυρ. χρήση: *ανάβω τον ~, για να πλυθώ* || *ο ~ καίει πολύ ρεύμα* || *ηλιακός ~* (που λειτουργεί αξιοποιώντας τη θερμότητα των ηλιακών ακτίνων). Επίσης (προφορ.) **θερμοσίφωνο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermosiphon].

θερμοσκοπικός, -ή, -ό [1891] **1.** ΦΥΣ. αυτός που αναφέρεται στον έλεγχο των μεταβολών τής θερμοκρασίας ή στην ανίχνευση υψηλών θερμοκρασιών: *~ χάρτης / παρατηρήσεις* **2.** ΒΙΟΛ. αυτός που διακρίνει τη θερμότητα που ακτινοβολείται: *~ μάτια* (τα μάτια ορισμένων κεφαλοπόδων, που διακρίνουν τις υπέρυθρες ακτίνες).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoscopique].

θερμοσκόπιο (το) [1847] {θερμοσκοπί-ου | -ων} ΦΥΣ. η συσκευή που δείχνει την ύπαρξη διαφοράς θερμοκρασίας, τις θερμοκρασιακές μεταβολές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermoscope].

θερμοστάτης (ο) {θερμοστατών} ΤΕΧΝΟΛ. η ειδική ρυθμιστική συσκευή, που χρησιμοποιείται για να διατηρεί στα επιθυμητά επίπεδα τη θερμοκρασία κλειστού χώρου ή ηλεκτρικής συσκευής: *~ αυτοκινήτου / ψυγείου / θερμοσίφωνα* ΣΥΝ. θερμορρυθμιστής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.* — **θερμοστατικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < *θερμο-* + *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι*, ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermostat].

θερμοσυσσώρευση (η) {-ης κ. -εύσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. η αποθήκευση θερμότητας σε σώματα με αυξημένη θερμική χωρητικότητα, τους θερμοσυσσωρευτές (βλ.λ.).

θερμοσυσσωρευτής (ο) ΦΥΣ.-ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή κατασκευασμένη από υλικά με μεγάλη θερμοχωρητικότητα (λ.χ. πυρότουβλα), στα

οποία αποταμιεύει μεγάλες ποσότητες θερμότητας, ακτινοβολώντας την στο περιβάλλον και θερμαίνοντας κλειστούς χώρους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accumulateur de chaleur / radiateur à accumulation].

θερμότητα (η) |αρχ.| {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΥΣ. μορφή ενέργειας που μεταφέρεται ανάμεσα σε ένα σύστημα και το περιβάλλον του ως συνέπεια τής διαφοράς θερμοκρασίας: *ακτινοβολούμενη ~ || ροή θερμότητας μέσα από υγρό || το ξύλο είναι κακός αγωγός τής ~ || παραγωγή θερμότητας* **2.** (α) η υψηλή θερμοκρασία που έχει ένα σώμα ΣΥΝ. ζέστη ΑΝΤ. ψύχος. κρύο (β) ***γηγενής θερμότητα*** βλ. λ. *γηγενής* **3.** ο βαθμός στον οποίο είναι κάτι θερμό: *υψηλή ~* **4.** φιλικότητα, εγκαρδιότητα: *η ~ τής φωνής του / τής συμπεριφοράς του.*

> **θερμότητα – ψύξη: κλιμάκωση.** Τα επίθετα που δηλώνουν την κλίμακα από τη θερμότητα στην ψύξη είναι: **καυτός → ζεστός / θερμός → χλιαρός → δροσερός → κρύος / ψυχρός → παγωμένος**. Όλες οι λέξεις είναι ελληνικές (δεν υπάρχουν δάνεια μεταξύ τους). αναγόμενες στην Αρχ. Ελληνική. Το *καυτός* (στην Αρχαία και *καυστός*) παράγεται από το *καίω*· το *ζεστός* από το *ζέω* «βράζω» (η αρχική του σημ. ήταν «βραστός»)· το *θερμός* από το αρχ. ρ. *θέρω* «ζεσταίνω». Το *θερμός* είναι η κατεξοχήν λέξη που εξέφρασε την έννοια τής θερμότητας και από αυτό σχηματίζονται πολλά σύνθετα και όλοι οι επιστημονικοί όροι (*θερμοκρασία. θερμόμετρο. θερμίδες. θερμόαιμος. θερμοδυναμική. θερμοηλεκτρικός, θερμοκέφαλος, θερμοκήπιο. θερμοκοιτίδα. θερμοπληξία. θερμοσίφωνας, θερμοστάτης, θερμοσυσσωρευτής. θερμοφόρα* κ.ά.). ενώ το *ζεστός* χρησιμοποιείται ευρύτερα στην κοινή καθημερινή γλώσσα. Το *χλιαρός* (από αρχ. ρ. *χλίω*) σήμαινε τον «υπόθερμο», τον «ελαφρώς θερμό» με αναφορά στο «θερμός», ενώ το *δροσερός* (από το **δρόσος** «δροσιά») τον «ελαφρώς και ευχάριστα κρύο» με αναφορά στο «κρύος». Το επίθ. *κρύος* (αντί τού αρχ. επιθ. **ψυχρός**) σχηματίστηκε από το αρχ. ουσιαστικό (το) **κρύος**, από όπου και το ουσ. **κρύο** (πβ. **ο κοντός** «κοντάρι» > **κοντός** επίθ.). Τέλος, το *παγωμένος*, μετοχή τού **παγώνω**. ανάγεται στο αρχ. **πάγος** (από το ρ. **πήγνυμι** «πήζω»). που σήμαινε τον «παγετό» (και τον στερεό, τον πηγμένο).

θερμοτροπισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ο προσανατολισμός των αισθητηρίων οργάνων των φυτών και η κίνηση ζώου προς την πλευρά από όπου εκπέμπεται θερμότητα ζώντος οργανισμού. ιδ. φυτικού. που οφείλεται σε μεταβολή τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος. Επίσης **θερμοτροπία** (η). — **θερμοτροπικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermotropism].

θερμουργός, -ός. -ό αυτός που δημιουργεί θερμότητα. — **θερμουργία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θερμός + -ουργός < ἔργον*].

θερμόφιλος, -η, -ο **1.** (γενικότ.) αυτός που αγαπά τη θερμότητα, που του αρέσει η θερμότητα ΑΝΤ. ψυχρόφιλος **2.** ΒΙΟΛ. (μικροοργανισμός. βακτήριο κ.λπ.) ικανός να ζήσει και να πολλαπλασιαστεί σε υψηλές θερμοκρασίες (από 50°. 70° μέχρι 225°C).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thermophile].

θερμοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση, κατά την οποία παρατηρείται φόβος για τις υψηλές θερμοκρασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thermophobie].

θερμοφόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρός. συνήθ. ελαστικός σάκος, που γεμίζει με θερμό νερό. κλείνει με βιδωτό πώμα και χρησιμοποιείται για τη θέρμανση τού κρεβατιού ή τμήματος τού σώματος (των ποδιών. τής κοιλιάς κ.λπ.). καθώς και για θεραπευτικούς σκοπούς: *γεμίζω τη ~ || βάζω τη ~* **2.** αντίστοιχος ηλεκτρικός σάκος, που περιέχει αντιστάσεις, συνδέεται με ρεύμα και χρησιμοποιείται για τους ίδιους σκοπούς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. < *θερμοφόρος* (ενν. *φιάλη*) < *θερμο- + -φόρος < φέρω*. απόδ. ξέν. όρου. πβ. αγγλ. hot-water bottle].

θερμοφωσφορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το φαινόμενο κατά το οποίο ορισμένα υλικά εκπέμπουν φωσφορίζουσα λάμψη ως αποτέλεσμα θερμικής διέγερσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. thermoluminescence (νόθο σύνθ.)].

θερμοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ο επιστημονικός κλάδος που μελετά θερμικά φαινόμενα, τα οποία συνδέονται με τις χημικές αντιδράσεις.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. thermochimie].

θερμοχωρητικότητα (η) |1892| {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το γινόμενο τής μάζας σώματος επί την ειδική θερμότητα τού υλικού του. το οποίο δείχνει πόσο εύκολα θερμαίνεται ή ψύχεται ένα σώμα.

θερμώς επίρρ. |αρχ.| (λόγ.) **1.** με θέρμη. με εγκάρδια αισθήματα: *σας ευχαριστώ ~* **2.** με έντονο, αλλά φιλικό τρόπο: *σας παρακαλώ ~ να δείξετε επιείκεια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

θέρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ο θερισμός και η εποχή του· ΦΡ. ***θέρος, τρύγος, πόλεμος*** βλ. λ. *τρύγος*.
[ΕΤΥΜ. < *θέρος (το)*, με μεταβολή γένους].

θέρος (το) {θέρους | χωρ. πληθ.} (λόγ.) το καλοκαίρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *g^{w}her- «θερμός, ζεστός». πβ. σανσκρ. gharmáḥ «ζέστη». λατ. formus «θερμός». γερμ. warm, αγγλ. warm κ.ά. Ομόρρ. *θέρετρο(ν), θερ-μός, θερ-ίζω. θερμό-της* κ.ά. Η σημ. «καλοκαίρι» τής λ. *θέρος* είναι δημιούργημα τής Ελληνικής και δεν απαντά σε άλλα I.E. ομόρριζα].

Θερσίτης (ο) ο πιο άσχημος και δειλός από τους Αχαιούς που έλαβαν μέρος στον Τρωικό Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θέρσος*. αιολ. τ. τού *θάρσος* (βλ. λ. *θράσος. θάρρος*) + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

θέσει επίρρ. → θέση

θέση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο χώρος στον οποίο τοποθετείται (κάτι)· ο χώρος στον οποίο ανήκει ή ταιριάζει (κάτι): *κάθε πράγμα στη σωστή του ~ || έβγαλες τον πίνακα από τη ~ του και φαίνεται το σημάδι στον τοίχο* ΣΥΝ. μέρος, τόπος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***βάζω (κάποιον / κάτι) στη θέση του*** βλ. λ. *βάζω* (β) (μτφ.) ***βάζω τα πράγματα στη θέση τους*** τοποθετώ ένα θέμα στη σωστή του βάση: *λοιπόν, για να βάλουμε τα πράγματα στη θέση τους. πρέπει να ξεκαθαρίσουμε το περιεχόμενο των εννοιών που χρησιμοποιούμε* (γ) (μτφ.) ***δεν έχω θέση (κάπου)*** (i) (για πρόσ.) δεν είμαι αποδεκτός, είμαι ανεπιθύμητος: *εγώ ~ εδώ· καλύτερα να φεύγω* (ii) (για θέματα. αντικείμενα κ.λπ.) είμαι άσχετος (με το ζήτημα), δεν έχω συνάφεια: *αυτό το παράδειγμα δεν έχει θέση εδώ* (δ) (λόγ. ως παράγγελμα) ***λάβετε /*** (λόγ.) ***λάβατε θέσεις!*** καταλάβετε τις θέσεις στις οποίες πρέπει να πάτε (ε) ***βγάζω (κάποιον) από (τη) δύσκολη θέση*** διευκολύνω κάποιον: *ο άνθρωπος προσπαθούσε να τον βγάλει απ' τη δύσκολη θέση. αλλά εκείνος επέμενε να μιλήσει* (στ) ***για μια θέση στον ήλιο*** για εξασφάλιση οικονομική, κοινωνική κ.λπ.: *οι υποψήφιοι διαγωνίζονται ~* **2.** ΑΘΛ. ο χώρος μέσα στο γήπεδο που καλύπτει ένας παίκτης ή ο ρόλος ενός παίκτη στο σύστημα με το οποίο παίζει η ομάδα του: *παίζει σε ~ δεξιού οπισθοφύλακα || αυτός ο παίκτης παίζει άνετα σε οποιαδήποτε ~ τής άμυνας* **3.** το χώρισμα επίπλου. η θήκη όπου βάζουμε (κάτι): *το παλτό σου είναι κρεμασμένο στη μεσαία ~ τής ντουλάπας* **4.** (κυρ. για μέσα συγκοινωνίας, αίθουσες δημόσιων θεαμάτων και ακροαμάτων. δημόσιους χώρους κ.λπ.) ο χώρος που προορίζεται για να καθίσει κανείς, στον οποίο έχει τοποθετηθεί κάθισμα: *δεν βρήκα ~ στο λεωφορείο || ο νεαρός παραχώρησε τη ~ του στον ηλικιωμένο κύριο || έβγαλα εισιτήριο στις πρώτες ~ || στο άνω διάζωμα τού θεάτρου όλες οι ~ είναι κατειλημμένες || θα σου κρατήσω / πιάσω μια ~ δίπλα μου || η καινούργια αίθουσα συναυλιών είναι τριών χιλιάδων ~ || άνετη ~* ΣΥΝ. κάθισμα· ΦΡ. (α) ***κουνήσου από τη θέση σου!*** λέγεται σε κάποιον που ανέφερε την πιθανότητα να συμβεί κάτι κακό, προς αποτροπή του (β) ***δίνω τη θέση μου (σε κάποιον)*** (i) παραχωρώ τη θέση όπου κάθομαι σε άλλον (συνήθ. ηλικιωμένο. ανάπηρο κ.λπ.) (ii) (μτφ.) με διαδέχεται κάποιος: *η παλαιά τάξη πραγμάτων δίνει σιγά-σιγά τη θέση της στη νέα τοπική τάξη* **5.** (σε μέσα μαζικής μεταφοράς) διαμέρισμα στο οποίο τοποθετούνται οι επιβάτες ανάλογα με την τιμή τού εισιτηρίου που πληρώνουν: *πρώτη / τρίτη / τουριστική ~* **6.** η δυνατότητα συμμετοχής: *κλείνω μια ~ για την εκδρομή* **7.** η εργασιακή απασχόληση σε συγκεκριμένο χώρο (υπηρεσία, εταιρεία κ.λπ.): *είναι λίγες οι προσφερόμενες ~ στο Δημόσιο || ψάχνω για καλύτερη / πιο προσοδοφόρα ~ || δεν απεργούσε. γιατί φοβόταν μη χάσει τη ~ του || αύξηση των ~ εργασίας στη βιομηχανία* ΣΥΝ. πόστο **8.** το συγκεκριμένο γεωγραφικό σημείο. στο οποίο βρίσκεται (κάποιος/κάτι): *το σπίτι μας βρίσκεται σε πολύ καλή ~ || η πόλη αυτή είναι χτισμένη σε προνομιούχο ~ || η γεωγραφική ~ τής χώρας μας* ΣΥΝ. τόπος. τοποθεσία **9.** (μτφ.) αξίωμα ή υπηρεσία σε μια ιεραρχία: *έχει υψηλή ~ στο Δημόσιο || μια σημαντική ~ σε διεθνή οργανισμό || από τη ~ αυτή θα ήθελα να απευθύνω χαιρετισμό... || κατέχει θέση-κλειδί / νευραλγική ~ στο στράτευμα || παραιτήθηκε από τη ~ του || ζητώ ~ σε πανεπιστήμιο* κ.λπ. *|| οργανική ~*· ΦΡ. (α) ***στη θέση*** (+γεν.) αντί: *στη ~ τού τραυματία άσου παίζει το νέο απόκτημα τής ομάδας* (β) ***παίρνω τη θέση (κάποιου)*** (i) αντικαθιστώ (κάποιον): *όταν φύγω, θα ήθελα να πάρεις εσύ τη θέση μου* (ii) υποστηρίζω την άποψη (κάποιου): *στο συνέδριο πήρε τη θέση μου* **10.** η σειρά στην οποία βρίσκεται κάποιος (α) σε κοινωνική ιεραρχία· ΦΡ. ***από θέσεως ισχύος*** βλ. λ. *ισχύς* (β) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. ***κοινωνική θέση*** μορφή κοινωνικής στρωμάτωσης με βάση το γόητρο, το κύρος, την οικονομική κατάσταση, τη δυνατότητα άσκησης εξουσίας: *η κοινωνική του ~ δεν του επιτρέπει τέτοια συμπεριφορά* (γ) σε βαθμολογική κατάταξη: *ο Πανιώνιος βελτίωσε τη βαθμολογική του ~* (δ) ο κοινωνικός χώρος στον οποίο ανήκει κανείς: *δεν ξέρει να κρατάει τη ~ του* (δεν συμπεριφέρεται όπως του ταιριάζει, συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς) **11. *θέσει*** για κάτι που ισχύει λόγω τής αρμοδιότητας. τής εξουσίας (κάποιου): *ο υπουργός είναι ~ αρμόδιος για την επίλυση τέτοιου είδους προβλημάτων* ΑΝΤ. φύσει **12.** ΣΤΡΑΤ. ο τόπος όπου βρίσκονται στρατεύματα, ο οποίος προορίζεται για πολεμικές επιχειρήσεις: *βάλλω κατά των εχθρικών ~ || οχυρή ~*· ΦΡ. ***θέση μάχης*** (i) ζώνη εδάφους, την οποία υπερασπίζεται στρατιωτική μονάδα ή χώρος εγκαταστάσεως μεμονωμένου οχυρώματος: *οι άνδρες τής μονάδας είχαν ταχθεί στις θέσεις μάχης || προκεχωρημένες ~* (βλ. λ. *προκεχωρημένος*) (ii) (μτφ.) η κατάσταση ετοιμότητας: *σε ~ από χθες δάσκαλοι και καθηγητές για νέες απεργίες || τα Μ.Α.Τ. σε ~ απέναντι στους διαδηλωτές* **13.** (μτφ. για πρόσ.) η κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος: *αρνούμενος να απαντήσει στις ερωτήσεις τού δικαστή. ο κατηγορούμενος επιβαρύνει τη ~ του || βελτιώνω / δυσχεραίνω τη ~ μου || η ~ των μεταναστών στη Δ. Ευρώπη || σε άσχημη / δεινή / αξιοζήλευτη ~ || βρίσκεται σε ~ αναμονής εν όψει των εξελίξεων || βρίσκομαι στην ευχάριστη ~ να σας ανακοινώσω ότι σε έναν μήνα παντρευόμαστε || μετά τις εκλογές βρέθηκε σε προνομιούχο ~ αφού ψηφίστηκε από έναν ασυνήθιστα μεγάλο αριθμό ψηφοφόρων*· ΦΡ. (α) ***σε δύσκολη θέση*** (i) σε δύσκολη κατάσταση: *μετά την απόλυσή του βρέθηκε ~* (ii) (ειδικότ.) σε κατάσταση στην οποία αισθάνεται κανείς δύσκολα. όχι άνετα, που δεν ξέρει πώς να αντιδράσει (κυρ. από φόβο μήπως φερθεί απρεπώς): *έρχομαι / με φέρνεις ~* (β) ***(αν ήμουν) στη θέση σου*** (αν ήμουν) εγώ αντί για σένα. εγώ σε ανάλογη περίσταση: *~. δεν θα του μιλούσα έτσι. θα ήμουν προσεκτικότερος* (γ) ***έρχομαι / μπαίνω στη θέση (κάποιου)*** προσπαθώ να μεταφερθώ νοερά στην κατάσταση (κάποιου). κυρ. με σκοπό να βιώσω ή να κατανοήσω τις αντιδράσεις, τη συ-

μπεριφορά του κ.λπ. (συνήθ. ως προτροπή): *έλα στη θέση μου και πες μου αν έχω άδικο* (δ) ***είμαι σε θέση να...*** έχω τη δυνατότητα, μπορώ να...: *δεν ~ να γνωρίζω επακριβώς τι συνέβη* || *δεν είναι σε θέση να ανταποκριθεί στα νέα διευρυμένα καθήκοντά του* **14.** (μτφ.) (α) συγκεκριμένη και επεξεργασμένη πρόταση. που εκφράζει τις απόψεις και τις ιδέες κάποιου και η οποία τίθεται στην κρίση άλλων: *οι ~ των αγροτών για τη φορολόγησή τους απορρίφθηκαν από τον υπουργό Γεωργίας* || *γνωστοποίησε τις ~ τού κόμματός του για το Κυπριακό* || *υπουργείο και συνδικαλιστές εμμένουν στις ~ τους οδηγώντας τις διαπραγματεύσεις σε αδιέξοδο* (β) (γενικότ.) άποψη, γνώμη: *η ~ μου στο ζήτημα αυτό είναι σαφής* || *δεν έχει συγκεκριμένες ~* ΦΡ. (α) ***παίρνω θέση*** (i) κάθομαι (κάπου) (ii) διατυπώνω θετική ή αρνητική άποψη. συντάσσομαι με συγκεκριμένη πλευρά: *πήραν ανοιχτά θέση υπέρ τής αποποινικοποίησης τής χρήσης των ναρκωτικών* || *ο υπουργός απέφυγε να πάρει θέση για το επίμαχο θέμα* (β) ***διαχωρίζω τη θέση μου*** διατυπώνω διαφορετική άποψη, η τοποθέτησή μου σχετικά με ένα ζήτημα διαφοροποιείται από των άλλων: *δύο μέλη τού εκτελεστικού γραφείου διαχώρισαν τη θέση τους στο θέμα τής ονομασίας των Σκοπίων* **15.** ΦΙΛΟΣ. (α) η διατύπωση και υποστήριξη με λογικά επιχειρήματα μιας άποψης. διδασκαλίας. θεωρίας κατά των αντιρρήσεων που θα μπορούσε να εγείρει κανείς σχετικά με αυτήν: *οι 95 θέσεις τού Λουθήρου κατά τής πώλησης συγχωροχαρτιών* (β) (στην εγελιανή και κατόπιν στη μαρξιστική διαλεκτική) η πρώτη από τις τρεις φάσεις με τις οποίες συντελείται η κίνηση τού διαρκώς μεταβαλλόμενου Είναι: κάθε ιδέα ή κατάσταση. κάθε «θέση». συνοδεύεται από την «αντίθεσή» της και. τελικά, οι δύο συναιρούνται στη «σύνθεση». που τις υπερβαίνει οδηγώντας τες σε ένα ανώτερο ποιοτικά επίπεδο (γ) (στη Λογική, κυρ. την αριστοτελική) κάθε πρόταση που μπορεί να συζητηθεί και πρέπει να αποδειχθεί **16.** εργασία που υποβάλλεται σε πανεπιστημιακή σχολή ή άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα για την απόκτηση διδακτορικού διπλώματος ή για τον διορισμό προσώπου ως μέλους τού διδακτικού προσωπικού τού ιδρύματος **17.** ΜΕΤΡ. (στην αρχαία μετρική και μουσική) η μακρά συλλαβή τού μετρικού ποδός και το πρώτο μέρος τού μουσικού μέτρου ΑΝΤ. άρση **18.** ΓΛΩΣΣ. ***θέσει μακρά συλλαβή*** (στην αρχαία Ελληνική) η συλλαβή που περιέχει βραχύ φωνήεν, το οποίο ακολουθείται από δύο ή περισσότερα σύμφωνα ή από ένα διπλό (ξ, ψ. ζ) και γι' αυτό εκτείνεται σε μακρό. π.χ. στη φράση *ἄνδρα μοι ἔννεπε* (Όμηρ.) το *ᾰ* (τού *ἄνδρα*) και το *ἕ* (τού *ἔννεπε*) είναι θέσει μακρές συλλαβές ΑΝΤ. φύσει μακρά συλλαβή **19.** ΜΟΥΣ. (α) (στην πολυφωνική μουσική) η κατανομή τής συγχορδίας στις διάφορες φωνές (β) (στα έγχορδα με δοξάρι) το συγκεκριμένο σημείο που επιλέγεται ανάμεσα σε άλλα για την παραγωγή νότας ορισμένου ύψους. για λόγους ηχοχρώματος. ταχύτητας κ.λπ. (γ) το ισχυρό μέρος, ο ισχυρός χρόνος τού μέτρου (βλ.λ.) ΑΝΤ. άρση. - (υποκ.) **θεσούλα** (η) (σημ. 4, 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνώμη*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θέσις* < θ. *θε-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*). Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «τοποθέτηση – απόθεση». ενώ επίσης αρχ. είναι οι σημ. τού τόπου που καταλαμβάνει κάποιος ή κάτι. καθώς και τής άποψης. τής γνώμης για συγκεκριμένο ζήτημα. Η σημ. 16 αποτελεί σημασιολ. δάνειο. πβ. αγγλ. thesis, γαλλ. thèse κ.ά. Μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική αποτελούν αρκετές φρ.: *είμαι σε θέση να...* (< être en état de...), *παίρνω θέση* (< prendre position). *προνομιούχος θέση* (< endroit privilégié). *θέση ισχύος* (< position de force), *θέση-κλειδί* (< position clé), *βάζω κάποιον στη θέση του* (< remettre quelqu'un à sa place). *στη θέση σου* (< à ta place), *εμμένω στις θέσεις μου* (< rester sur mes positions) κ.ά.].

-θεσία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** θέση: *τοπο-θεσία, μονο-θεσία, πολυ-θεσία* **2.** ότι κάποιος θέτει κάτι: *στοιχειο-θεσία, στοχο-θεσία. ονοματο-θεσία* **3.** θέσπιση: *νομο-θεσία, αθλο-θεσία.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νομο-θεσία*, μτγν. *υἱο-θεσία*), που προέρχεται από σύνθ. σε *-θέτης* (βλ.λ.). Βλ. κ. *θέση*].

θεσιθήρας (ο) [1871] {θεσιθηρών} πρόσωπο που επιδιώκει (ακόμη και με αθέμιτα μέσα) να καταλάβει επαγγελματική θέση (συνήθ. στο Δημόσιο). — **θεσιθηρία** (η) [1871], **θεσιθηρώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.

[ΕΤΥΜ. < *θέση* + *-θήρας* < *θήρα* (βλ.λ.)].

-θέσιος, -α. -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι αποτελείται από συγκεκριμένο αριθμό θέσεων: *πενταθέσιο όχημα. μονοθέσιο αεροσκάφος, τριθέσιος καναπές. διθέσιο δημοτικό σχολείο.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *θέση*].

θέσμια (τα) [αρχ.] {θεσμίων} το σύνολο των θεσμών στο εσωτερικό ελεύθερης πολιτείας· τα ήθη. τα έθιμα και οι παραδόσεις, οι γραπτοί και άγραφοι νόμοι οργανωμένης κοινωνίας.

θεσμικός, -ή. -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους θεσμούς: *~ πλαίσια / φορείς / αλλαγές / δικαιοδοσία* **2.** ΟΙΚΟΝ. ***θεσμικός επενδυτής*** νομικό πρόσωπο δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου (εταιρεία διαχείρισης αμοιβαίων κεφαλαίων. επενδυτικός οίκος. τράπεζα, ασφαλιστικό ταμείο) που επενδύει στο χρηματιστήριο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. institutionnel].

θεσμοθέτης (ο) {θεσμοθετών} **1.** πρόσωπο που συμβάλλει στην καθιέρωση θεσμών ή συντάσσει νόμους και επιβλέπει την τήρησή τους (πβ. κ. λ. *νομοθέτης*) **2.** ΙΣΤ. ***θεσμοθέτες*** (οι) οι έξι από τους εννέα ετήσιους άρχοντες στην αρχαία αθηναϊκή δημοκρατία. καθήκον των οποίων ήταν να καταγράφουν και να ελέγχουν τους νόμους. προκειμένου να αποφεύγονται τυχόν αντιφάσεις, καθώς επίσης και να καθορίζουν τις δίκες ή να αναθεωρούν τυχόν πεπαλαιωμένες διατάξεις (το τελευταίο ίσχυσε κατά τη μετά τον Σόλωνα εποχή). — **θεσμοθεσία** (η) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεσμός* + *-θέτης*, βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

θεσμοθέτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η δημιουργία θεσμού με νόμο, λ.χ. το δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες κ.ά. (πβ. λ. *θεσμοποίηση*).

θεσμοθετώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θεσμοθετείς... | θεσμοθέτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) θεσπίζω νόμους, συντάσσω νομοθετικές διατάξεις και φροντίζω για την τήρηση και την επιβολή τους: *το κύριο καθήκον τής Βουλής στις δημοκρατικές πολιτείες είναι να θεσμοθετεί* ΣΥΝ. νομοθετώ ♦ **2.** (μετβ.) καθιερώνω με την ισχύ νόμου: *το 1982 θεσμοθετήθηκε το δικαίωμα ψήφου στα δεκαοκτώ* ΣΥΝ. καθιερώνω.

θεσμοποίηση (η) [1887] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαδικασία κατά την οποία μια κοινωνική πρακτική παγιώνεται. τυποποιείται και γίνεται κοινωνικός θεσμός με την ομοιόμορφη επανάληψή της (λ.χ. το έθιμο) (πβ. λ. *θεσμοθέτηση*). — **θεσμοποιώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

θεσμός (ο) **1.** πρότυπο ή κανόνας ατομικής ή συλλογικής συμπεριφοράς και δράσης, που έχει καθιερωθεί με τη συνεχή και ομοιόμορφη επανάληψη και εκ παραδόσεως ή από κοινή συμφωνία επιδιώκει σημαντικούς κοινωνικούς σκοπούς: *οικονομικοί / πολιτικοί / θρησκευτικοί ~* **2.** (ειδικότ.) οποιοδήποτε θεμελιώδες στοιχείο (νόμος, οργανισμός, αξίωμα) τής πολιτειακής οργάνωσης (π.χ. το Σύνταγμα. τα δικαστήρια, ο πρόεδρος τής Δημοκρατίας κ.λπ.): *προστατεύω / θέτω σε κίνδυνο την ομαλή λειτουργία των ~* **3.** οποιοδήποτε στοιχείο έχει θεμελιώδη ρόλο στις λειτουργίες και τις δραστηριότητες τού κοινωνικού συνόλου και χαρακτηρίζει τη δομή μιας κοινωνίας: *ο ~ τής οικογένειας / τού γάμου / τού σχολείου / τής εργασίας / τής κάστας στην ινδική κοινωνία* **4.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε οργανωμένη δραστηριότητα έχει καθιερωθεί και έχει αποκτήσει κύρος, κυρ. μέσω τής επανάληψης: *το ετήσιο διεθνές θεατρικό φεστιβάλ έχει γίνει ~ για την πόλη μας.* — **θεσμικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *θε-* (< *dhə-). συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*) με επίθημα *-σμός* (βλ. λ. *θέτω*). Παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό συναντούμε και σε κελτ. τύπους. λ.χ. αρχ. ιρλ. deidmea, ουαλ. deddf. Η λ. *θεσμός* είχε αρχικώς τη σημ. των νόμων που ετίθεντο σε επιγραφές, για να είναι ορατοί στους πολίτες. Στην αττ. διάλεκτο η λ. έλαβε τη σημερινή σημ.. δηλώνοντας τον κανόνα δικαίου ή το εξουσιαστικό όργανο που γίνεται καθεστώς διά νόμου. Βλ. κ. *προθεσμία*].

Θεσμοφόρια (τα) {Θεσμοφορίων} ΙΣΤ. γιορτή με την οποία τιμούσαν οι γυναίκες τη θεά Δήμητρα στην αρχαία Ελλάδα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., εορτή προς τιμήν τής *Θεσμοφόρου Δήμητρος*, εφόσον η θεά Δήμητρα εθεωρείτο θεματοφύλακας των παραδόσεων και των θεσμών].

θεσμοφύλακας (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. γεν. θεσμοφύλακος) | θεσμοφυλάκων} ο φύλακας των θεσμών, των νόμων.

θεσούλα (η) ▸ θέση

θεσπέσιος, -α. -ο εξαιρετικά ωραίος, θεϊκά ωραίος: *~ γυναίκα / έργο / θέαμα / άρωμα* ΣΥΝ. θαυμάσιος. έξοχος. υπέροχος. θείος ΑΝΤ. απαίσιος. ελεεινός. φρικτός. — **θεσπέσια / θεσπεσίως** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θέσ-σπ-ετος* < *θεσ-* (< *θεός*. βλ.λ.) + *-σπ-ετος* (πβ. αρχ. *ἄσπετος* «ατελείωτος», αρχική σημ. «ανείπωτος») < θ. *σπ-* που απαντά στον αόρ. β' *ἐνι-σπεῖν* τού ρ. *ἐννέπω* «διηγούμαι, αναγγέλλω» < *ἐν-* (με μετρικό διπλασιασμό τού *-ν-*) + Ι.Ε. *sekʷ- «λέγω. μιλώ». πβ. αρχ. σλαβ. sočiti «παρατηρώ, υποδεικνύω», λατ. in-seque «πες» (προστ.), γερμ. sagen. αγγλ. say κ.ά. Σύμφωνα με την ετυμολογία αυτή. η λ. *θεσπέσιος* θα σήμαινε αρχικά τον θεόπνευστο. τον εμπνευσμένο από θεό και, κατ' επέκταση, τον εξαιρετικό, τον θαυμάσιο].

θεσπίζω ρ. μετβ. {θέσπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} καθιερώνω με νόμο (ενν. θεσμό): *η κυβέρνηση θέσπισε την ψήφο στα 18 χρόνια* ΣΥΝ. θεσμοθετώ. νομοθετώ.

[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «προφητεύω, τελώ θαύμα», < *θέσπις*, συντετμημένος τ. τού επιθ. *θεσπέσιος* (βλ.λ.)].

Θέσπις (ο) {Θέσπιδος} αρχαίος Έλληνας δραματικός ποιητής (6ος αι. π.Χ.), πρόδρομος τής τραγωδίας· δίδαξε πρώτος δράμα καθιερώνοντας τον πρώτο υποκριτή σε διάλογο με τον χορό· ΦΡ. ***άρμα Θέσπιδος*** βλ. λ. *άρμα*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *θέσπις* «θεόπνευστος», συντετμημένος τ. τού επιθ. *θεσπέσιος* (βλ.λ.)].

θέσπιση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} η καθιέρωση με νόμο.

θέσπισμα (το) [αρχ.] {θεσπίσμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** (γενικά) ό.τι αποφασίζεται από κυβερνητική ή άλλη εξουσία και έχει ισχύ νόμου **2.** απόφαση τής συγκλήτου πανεπιστημιακού ιδρύματος • **3.** ΝΟΜ. ***κλητήριο θέσπισμα*** το ειδικό δικαστικό έγγραφο που εκδίδεται από τον εισαγγελέα ή τον δημόσιο κατήγορο, με το οποίο ο κατηγορούμενος καλείται να παρουσιαστεί ενώπιον τού δικαστηρίου και να δικαστεί για την αξιόποινη πράξη που αναφέρεται σ' αυτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση*.

Θεσπρωτία (η) περιοχή και νομός τής Ηπείρου με πρωτεύουσα την Ηγουμενίτσα. — **Θεσπρωτός** (ο), **Θεσπρωτή** (η). **θεσπρωτικός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ.. αγν. ετύμου].

Θεσσαλία (η) γεωγραφικό διαμέρισμα στο κεντρικό τμήμα τής ηπειρωτικής Ελλάδας μεταξύ τής Μακεδονίας. τής Ηπείρου, τής Στερεάς Ελλάδας και τού Αιγαίου Πελάγους. που περιλαμβάνει τους νομούς Καρδίτσας. Λάρισας, Μαγνησίας και Τρικάλων. — **Θεσσαλός** (ο) [αρχ.], **Θεσσαλή** (η). **θεσσαλικός,** -ή. -ό [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Θεσσαλός / Θετταλός / Πετθαλός*. αγν. ετύμου. προελλην. λ.].

Θεσσαλιώτις (η) {Θεσσαλιώτιδ-ος, -α} (κατά την αρχαιότητα) περιοχή τής Θεσσαλίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θεσσαλιῶτις, -ιδος* < *Θεσσαλία*].

Θεσσαλονίκη (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας, η δεύτερη σε μέγεθος και πληθυσμό μετά την Αθήνα, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Θεσσαλονίκης)* ΣΥΝ. (λογοτ.) νύμφη τού Θερμαϊκού. Επίσης (λαϊκ.) **Σαλονίκη** (βλ.λ.). — **Θεσσαλονικιός** κ. (λόγ.) **Θεσσαλονικέας** κ. **Θεσσαλονικεύς** (ο), **Θεσσαλονικιά** (η), **θεσσαλονικιώτικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Την πόλη ονόμασε έτσι το 316/315 π.Χ. ο Μακεδόνας βασιλιάς Κάσσανδρος προς τιμήν τής συζύγου του *Θεσσαλονίκης*, ετεροθαλούς αδελφής τού Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το ίδιο το όνομα προέρχεται από τη φρ. *Θεσσαλῶν νίκη*].

θέσφατο (το) {θεσφάτ-ου | -ων} **1.** (συχνά στον πληθ.) ο λόγος που προέρχεται από τον θεό (προφητεία, εντολή κ.λπ.) **2.** ο λόγος που προέρχεται από σημαντικό πρόσωπο και θεωρείται ότι έχει ξεχωριστή ή απόλυτη σημασία και ισχύ: *στην πολιτική δεν υπάρχουν θέσφατα· όλα κρίνονται στην πράξη.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *θέσφατος* < *θεσ-* (< *θεός*, βλ.λ.) + *φατός*, ρ. επίθ. τού *φημί* «λέγω»].

-θέτης, -θέτρια· λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν το πρόσωπο που: **1.** θέτει, βάζει κάτι κάπου ή με ορισμένο τρόπο: *σκηνο-θέτης, ονοματο-θέτης, ψηφιδο-θέτης* **2.** θεσπίζει κάτι: *νομο-θέτης, αθλο-θέτης* **3.** (γενικότ.) κάνει κάποια ενέργεια: *συν-θέτης, κατα-θέτης, ταξι-θέτης, παρακατα-θέτης.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *θεσμο-θέτης, ἀθλο-θέτης*), που προέρχεται από το ρ. *τίθημι* (βλ. κ. *θέτω*)].

θετικισμός (ο) [1874] {χωρ. πληθ.} **1.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που εισήγαγε ο Αύγουστος Κοντ (1798-1857) και πρεσβεύει ότι η γνώση τής πραγματικότητας πρέπει να βασίζεται στα εμπειρικά δεδομένα, θεωρεί έγκυρες γνώσεις μόνο αυτές που παρέχει η (εφαρμοσμένη) επιστήμη και διδάσκει την παραίτηση τού ανθρώπινου πνεύματος από την προσπάθεια να κατανοήσει την ουσία των πραγμάτων ΣΥΝ. ποζιτιβισμός **2.** ο τρόπος σκέψης και η στάση ζωής που λαμβάνει υπ' όψιν και αξιολογεί τα γεγονότα αυτά καθ' αυτά, χωρίς να τους δίνει προεκτάσεις ή να ξεφεύγει από αυτά. — **θετικιστής** (ο), **θετικίστρια** (η), **θετικιστικός**, -ή, -ό, **θετικιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. positivisme].

θετικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν αφήνει περιθώρια για αμφιβολίες, που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια και βεβαιότητα: *στην έκθεσή του παρουσίασε ~ και τεκμηριωμένες προτάσεις* || *δεν μπορούμε ακόμη να δώσουμε καμία ~ πληροφορία για το συμβάν* || (κ. για πρόσ.) *δεν ήταν πολύ ~ στις απαντήσεις του· ίσως να αμφέβαλλε και ο ίδιος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σταθερότητα και φερεγγυότητα, που εμπνέει εμπιστοσύνη: *μπορείς να βασιστείς σε αυτόν, είναι ~ άνθρωπος* **3.** (α) αυτός που έχει επαφή με την πραγματικότητα, που διαπνέεται από πνεύμα ρεαλισμού: *~ αντίληψη τής ζωής* ΣΥΝ. ρεαλιστικός, πρακτικός ΑΝΤ. χιμαιρικός (β) **θετικές επιστήμες** τα μαθηματικά, η φυσική, η χημεία και οι τεχνικές επιστήμες, καθώς επίσης και όλοι οι κλάδοι και οι υποδιαιρέσεις τους, κατ' αντιδιαστολή προς τις θεωρητικές ή επιστήμες τού ανθρώπου (γ) ΦΙΛΟΣ. **θετική φιλοσοφία** η φιλοσοφική θεωρία που απορρίπτει τη μεταφυσική, ο θετικισμός (βλ.λ.) ΑΝΤ. ιδεαλισμός • **4.** (α) καταφατικός: *δεν έδωσε ~ απάντηση στο αίτημά μου* ΑΝΤ. αποφατικός, αρνητικός (β) ΙΑΤΡ. **θετικό (αποτέλεσμα)** το αποτέλεσμα ανάλυσης ή εξέτασης, που αποδεικνύει ότι υπάρχει στον οργανισμό το στοιχείο για το οποίο έγινε η διαδικασία ΑΝΤ. αρνητικό (αποτέλεσμα) (γ) ΦΩΤΟΓΡ. **θετική εικόνα** η εικόνα που παράγεται από το αρνητικό φιλμ και αποδίδει τα φωτογραφιζόμενα αντικείμενα με τα κανονικά τους χρώματα **5.** (λόγ.) ευνοϊκός, καλός: *~ αποτέλεσμα / ρόλος / επιρροή / πρότυπο / συμβολή / συνεισφορά* || *βλέπω τη ζωή από τη ~ της πλευρά* || *σκέφτομαι με ~ τρόπο· δεν κάνω αρνητικές σκέψεις* || *μας μετέφερε μια ~ εικόνα για την πορεία των συνομιλιών* || *η πορεία τής εταιρείας είναι ~, αφού φέτος πέτυχε υψηλά κέρδη σε σχέση με πέρυσι* ΣΥΝ. επωφελής, ευνοϊκός ΑΝΤ. επιζήμιος, βλαβερός, αρνητικός • **6.** ΜΑΘ.-ΦΥΣ. ο αριθμός (ή παράσταση) που είναι μεγαλύτερος τού μηδενός και που λαμβάνει το πρόσημο (+): *~ αριθμός / βαθμός / θερμοκρασία / επιτάχυνση / ένδειξη* ΑΝΤ. αρνητικός (πρόσημο: –) **7.** ΦΥΣ. (α) αυτός που διαθέτει λιγότερα ηλεκτρόνια από όσα υπάρχουν στην κατάσταση τής ηλεκτρικής ουδετερότητας (β) **θετικό φορτίο** ηλεκτρικό φορτίο, που αναπτύσσεται με την τριβή γυάλινης ράβδου ή ηλέκτρου πάνω σε μάλλινο ύφασμα ΑΝΤ. αρνητικό φορτίο (γ) **θετικός πόλος** (λ.χ. μπαταρίας) ο πόλος που έχει θετικό ηλεκτρικό φορτίο ΑΝΤ. αρνητικός πόλος **8.** ΓΛΩΣΣ. **θετικός (βαθμός)** ο πρώτος βαθμός, δηλ. ο αρχικός τύπος επιθέτων και επιρρημάτων, από τον οποίο κανονικά σχηματίζονται, με την προσθήκη ειδικών καταλήξεων, τα παραθετικά τους, δηλ. ο συγκριτικός και ο υπερθετικός βαθμός, π.χ. θετικός: *σοφός*, συγκριτικός: *σοφότερος*, υπερθετικός: *σοφότατος* **9.** ΝΟΜ. **θετικό Δίκαιο** το Δίκαιο που υπάρχει και εφαρμόζεται σε συγκεκριμένη πολιτεία και για δεδομένη χρονική περίοδο, αντίθετα με το λεγόμενο *φιλοσοφικό δίκαιο*, δηλ. την πραγμάτωση τής γενικής και αφηρημένης έννοιας τής δικαιοσύνης **10.** ΤΥΠΟΓΡ. **θετικό** (το) φιλμ ή χαρτί κ.λπ., επάνω στο οποίο είναι αποτυπωμένη πανομοιότυπη η παράσταση τού πρωτύπου. — **θετικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **θετικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο αρμόδιος να ορίζει – ο σχετικός με την υιοθεσία», < *θετός*. Η καταφατική σημ. (κατ' αντιδιαστολή προς το *ἀρνητικός*) είναι μτγν., ενώ οι επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια, πβ. γαλλ. positif].

Θέτις (η) {Θέτιδ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα, κόρη τού Νηλέα και τής Δωρίδας, σύζυγος τού Πηλέα και μητέρα τού Αχιλλέα. Επίσης **Θέτιδα**.

[ΕΤΥΜ. αρχ., πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου].

θετός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που τέθηκε ή μπορεί να τεθεί, που υπάρχει κατόπιν αποφάσεως και επιβολής: *~ νόμος / δίκαιο* ΑΝΤ. φυσικός • **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που υιοθέτησε ή υιοθετήθηκε: *~ πατέρας / γονείς / γυιος / αδελφός* (από υιοθεσία).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετημένος, εγκατεστημένος», < *θε-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. απρφ. *τι-θέ-ναι*), βλ. λ. *θέτω*. Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

θέτω ρ. μετβ. {έθεσα, μεσοπαθ. ενεστ. τίθεμαι (βλ.λ.), μεσοπαθ. παρατ. ετιθ-έμην, -εσο, -ετο, -έμεθα, -εσθε, -εντο, μεσοπαθ. αόρ. ετέθην, -ης, -η... (καθημ. τέθηκα, μτχ. τεθείς, -είσα, -έν), μτχ. παρακ. τεθειμένος, -η, -ο} (λόγ.) **1.** (α) βάζω, τοποθετώ: *~ τον δάκτυλον εις τον τύπον των ήλων* (βλ. λ. *ήλος*) || *~ κάποιον στο περιθώριο* (β) (συνήθ. +υπό / +σε) καθορίζω τη θέση ή την κατάσταση κάποιου: *~ κάποιον υπό την προστασία τού νόμου* || *μετά τις αποτυχημένες επιλογές του τον έθεσαν υπό αμφισβήτηση* || *οι δυνάμεις ασφαλείας έχουν θέσει την περιοχή υπό επιτήρηση* || *οι αρχές τής χώρας έθεσαν το κόμμα αυτό εκτός νόμου* || *οι δύο χώρες έθεσαν το νέο κράτος υπό την προστασία τους*· ΦΡ. (α) **θέτω (κάποιον) υπό απαγόρευση** ΝΟΜ. (i) κηρύσσω (κάποιον) ανίκανο για δικαιοπραξία (ii) (για πρόσ.) απαγορεύω τη δράση (κάποιου) (iii) (για πράγμα) απαγορεύω τη χρήση (β) **θέτω σε κίνηση** αρχίζω να κινώ με εξωτερική ώθηση, βάζω σε λειτουργία· κυρ. για μηχανές, οχήματα κ.λπ. (γ) **θέτω (κάποιον) προ των ευθυνών του** καλώ (κάποιον) να αναλάβει τις ευθύνες του: *ο καθηγητής έθεσε τους μαθητές προ των ευθυνών τους ενόψει των εξετάσεων* (δ) **θέτω κάτι σε εφαρμογή** αρχίζω να υλοποιώ ένα σχέδιο: *οι σύμμαχοι έθεσαν σε εφαρμογή το σχέδιο ανατροπής τού δικτάτορα* (ε) **θέτω (κάτι) υπ' όψιν (κάποιου)** γνωστοποιώ (κάτι) σε (κάποιον): *έθεσαν υπ' όψιν τής διευθύνσεως τα προβλήματα για την υλοποίηση τού έργου* (στ) **θέτω σε / στην κυκλοφορία** κυκλοφορώ κάτι: *~ ένα νέο νόμισμα* (ζ) **θέτω τέρμα (σε κάτι)** τερματίζω: *με τη δήλωσή του έθεσε τέρμα στις συζητήσεις για πιθανή κάθοδό του στις εκλογές* (η) **θέτω (κάτι) κατά μέρος** παύω να ασχολούμαι (με κάτι) προσωρινά: *έθεσαν κατά μέρος τις προσωπικές τους διαφορές προκειμένου να κατέλθουν ενωμένοι στις εκλογές* **2.** (μτφ.) υποβάλλω: *~ ερωτήσεις / όρους / μια πρόταση προς ψηφοφορία*· ΦΡ. (α) **θέτω θέμα / ζήτημα επί τάπητος** βλ. λ. *τάπητας* (β) **θέτω θέμα / ζήτημα** (+γεν.) υποβάλλω για συζήτηση ή έλεγχο ένα σοβαρό ζήτημα: *ένας μέτοχος έθεσε ζήτημα διαφάνειας στη διαχείριση των εσόδων τής εταιρείας* || *«μερικοί βουλευτές τού κόμματος έθεσαν θέμα άνισης μεταχείρισής τους»* (εφημ.) || *αν ο πρόεδρος θέσει θέμα κομματικής πειθαρχίας, όλοι οι βουλευτές του θα ψηφίσουν σύμφωνα με την κομματική γραμμή* **3.** ειδικότ. το μεσοπαθ. **τίθεμαι** σε διάφορες ΦΡ., όπως (α) **τίθεμαι επί ποδός** (μτφ.) κινητοποιούμαι (β) **τίθεμαι επί το έργον** αρχίζω να ασχολούμαι με κάποιο έργο αμέσως (γ) **τίθεμαι επί τα ίχνη (κάποιου)** βρίσκω τα ίχνη (κάποιου), τον οποίο αναζητώ (δ) **δεν τίθεται θέμα / ζήτημα** (ως καθησυχαστική απάντηση) δεν υπάρχει πρόβλημα: *αν τα χρήματα που σου λείπουν είναι τόσο λίγα ~· θα σου τα δώσω εγώ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τίθεμαι, εκτεθειμένος, μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τίθημι*, από το οποίο πλάστηκε ο μτγν. τύπος *τίθω*. Το μεσν. *θέτω* σχηματίστηκε βαρύτονο (όπως το *τίθω*) κατά το θ. *θε-*, που γνώρισε ευρεία χρήση στα ομόρρ. (λ.χ. *θέ-σις, θε-τός, θε-σμός* κ.ά.) και στα συνηρημένα σύνθετα ρ. σε *-θετῶ* (λ.χ. *ἀ-θετῶ, ὁριοθετῶ, υἱο-θετῶ, ἀθλο-θετῶ* κ.τ.ό.), ενώ ασφαλώς συνέτεινε και η φωνητική σύμπτωση τού μτγν. αορ. *ἔ-θεσα* (αντί τού αρχ. *ἔ-θη-κα*) με τον αόρ. ρημάτων σε *-τω* (λ.χ. *ἔπεσα – πίπτω, ἔπλασα – πλάττω* κ.ά.). Το αρχ. *τί-θη-μι* < **θί-θη-μι* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό και προληπτική ανομοίωση) < *-θη-* < I.E. **dhē-* «τοποθετώ κάτι για να διαρκέσει, καθιστώ», πβ. σανσκρ. dá-dhā-mi, λατ. facio «κάνω» (αρχική σημ. «τοποθετώ, θέτω»), γαλλ. faire, ισπ. hacer, αρχ. γερμ. tat «πράξη», γερμ. Tat, αγγλ. do «κάνω» κ.ά. Ομόρρ. *θέ-σις (-η), ἀνά-θη-μα, θη-μών* «θημωνιά», *θε-τός, θε-σμός, θέ-μις, θή-κη, θῶ-κος* (βλ.λ.) κ.ά. Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *θέτω επί ποδός (πολέμου)* (< mettre sur pied (de guerre)), *θέτω κατά μέρος* (< mettre de côté), *θέτω επί τάπητος* (< mettre sur le tapis), *θέτω εκτός νόμου* (< mettre hors de loi), *θέτω σε κυκλοφορία / σε χρήση* (< mettre en circulation/en usage), *θέτω τέρμα* (< mettre fin), *θέτω ζήτημα* (< poser une question) κ.ά.].

-θετώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος θέτει, βάζει κάτι κάπου ή με ορισμένο τρόπο: *οριο-θετώ, τοπο-θετώ, στοιχειο-θετώ, ναρκο-θετώ* **2.** ότι κάποιος θεσπίζει κάτι: *νομο-θετώ, θεσμο-θετώ, αθλο-θετώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νομοθετῶ*, μτγν. *υἱο-θετῶ*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-θέτης* (βλ.λ.). Βλ. κ. *θέτω*].

θεώμαι ρ. μετβ. αποθ. {θεάσαι... | εθεάθην, -ης, -η... (μτχ. θεαθείς, -είσα, -έν) κ. (καθημ.) θεάθηκα} (λόγ.-συνήθ. στον αόρ.) με βλέπουν, είμαι σε (κοινή) θέα: *η ηθοποιός εθεάθη σε νυκτερινό κέντρο συνοδευόμενη από γνωστό επιχειρηματία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεῶμαι (-άο-)* < *θέα* (βλ.λ.)].

Θεώνη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού μτγν. κυρ. ον. *Θέων, -ωνος* < αρχ. *θεός* (πβ. *Δάμων – δῆμος*)].

θεωνυμία (η) {θεωνυμιών} (λόγ.-σπάν.) το θεϊκό όνομα, η ονομασία θεού. Επίσης **θεωνύμιο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θε(ο)-* + *-ωνυμία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < αρχ. *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

θεωρείο (το) **1.** καθένα από τα ιδιαίτερα διαμερίσματα αίθουσας θεαμάτων ή ακροάσεων (κυρ. σε θέατρο), που βρίσκονται στα πλάγια ή επάνω, πάντοτε ψηλότερα από την πλατεία: *τα εισιτήρια για τα ~ είναι συνήθως φθηνότερα από τής πλατείας* || *το ~ των επισήμων* **2.** (ει-

δικότ.) εξέδρα τής αίθουσας τού Κοινοβουλίου, που προορίζεται για επισκέπτες, για μη βουλευτές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θεωρεῖον* < αρχ. *θεωρῶ*].

θεώρημα (το) {θεωρήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΑΘ. κάθε πρόταση, η αλήθεια τής οποίας χρειάζεται απόδειξη: *το πυθαγόρειο ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θεωρῶ*].

θεωρημένος, -η, -ο → θεωρώ

θεώρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η εξέταση: *σύντομη ~ ενός εντύπου / μιας εργασίας* || *η μελέτη του δεν αντέχει σε σοβαρή και συστηματική ~* **2.** ο τρόπος με τον οποίο βλέπει κανείς τα πράγματα, η οπτική γωνία: *πρόκειται για μια νέα ~ τού κόσμου. σύμφωνα με τα πορίσματα τής μοντέρνας φυσικής* || *απαισιόδοξη ~ τής ζωής* **3.** η επίσημη σφραγίδα ή υπογραφή που τίθεται σε έγγραφο, για να βεβαιώσει την εγκυρότητά του ή ότι ελέγχθηκε: *η ~ βιβλιαρίου υγείας από το Ι.Κ.Α. / διαβατηρίου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεώρησις* < *θεωρῶ*. Η σημ. 3 αποδίδει τον διεθνή όρο visa (βλ. κ. *βίζα*)].

θεωρητής (ο) [μτγν.], **θεωρήτρια** (η) {θεωρητριών} υπάλληλος τού Δημοσίου που είναι επιφορτισμένος με τον έλεγχο και την έγκριση δημοσίων εγγράφων.

θεωρητικολογώ ρ. αμετβ. {θεωρητικολογείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.)} μιλώ θεωρητικά, με ασάφειες και γενικότητες, χωρίς να αγγίζω την ουσία θέματος ή προβλήματος ΣΥΝ. γενικολογώ, αοριστολογώ. — **θεωρητικολογία** (η), **θεωρητικολόγος** (ο) [1895].

θεωρητικοποιώ ρ. μετβ. {-είς... | θεωρητικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ανάγω (ζήτημα, πρόβλημα κ.λπ.) σε θεωρητική βάση, αποδίδω (γεγονότα, δεδομένα) με θεωρητικούς όρους: *μη θεωρητικοποιούμε τα πράγματα· εδώ έχουμε να αντιμετωπίσουμε μια πολύ συγκεκριμένη περίπτωση* || *έχει την τάση να θεωρητικοποιεί τη συζήτηση.* — **θεωρητικοποίηση** (η).

θεωρητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε θεωρία: *το ~ υπόβαθρο τής επανάστασης / τής συζήτησης / τής άποψης* ΣΥΝ. αφηρημένος ΑΝΤ. πρακτικός **2.** (ειδικότ.) (α) αυτός που εξετάζει ή εξετάζεται με την αφηρημένη σκέψη κι όχι με την παρατήρηση και το πείραμα (β) ***θεωρητικές επιστήμες*** η φιλολογία, η φιλοσοφία, η νομική κ.ά., κατ' αντιδιαστολή προς τις θετικές επιστήμες ΑΝΤ. θετικός (γ) ΜΑΘ. ***θεωρητική αριθμητική*** ο κλάδος τής αριθμητικής που ασχολείται με τις ιδιότητες και τις πράξεις των αριθμών στη γενική τους μορφή, κατ' αντιδιαστολή με την πρακτική αριθμητική, που εξετάζει τις αριθμητικές πράξεις με συγκεκριμένους αριθμούς **3.** αυτός που είναι αποτέλεσμα υπόθεσης, υπολογισμού: *τα ~ κέρδη ήταν υψηλά. τα πραγματικά όμως ήταν περιορισμένα* || *πρόκειται για ~ κατάσταση / συνθήκες* ΣΥΝ. φανταστικός, υποθετικός ΑΝΤ. πραγματικός **4.** (για πρόσ.) αυτός που ασχολείται περισσότερο με τη θεωρία παρά με την πρακτική διάσταση των πραγμάτων: *μην περιμένεις να δώσει λύσεις στα προβλήματα, είναι τελείως ~ άνθρωπος* ΑΝΤ. πρακτικός, θετικός **5.** **θεωρητικός** (ο), **θεωρητική** (η) (α) πρόσωπο που ασχολείται με τη θεωρία συγκεκριμένου επιστημονικού αντικειμένου: *~ τής λογοτεχνίας / των πολιτικών επιστημών* (β) πρόσωπο που ασχολείται με ζητήματα θεωρίας (και όχι π.χ. τακτικής, πρακτικών ζητημάτων): *ο ~ τού κόμματος* (γ) (παλαιότ.) για πρόσωπο επιβλητικό, με εντυπωσιακή εξωτερική εμφάνιση. — **θεωρητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

θεωρία (η) {θεωριών} **1.** το σύνολο προτάσεων, υποθέσεων, αρχών, ιδεών που είναι οργανωμένες σε ένα λογικό σύστημα, το οποίο περιγράφει ή και ερμηνεύει ένα φαινόμενο, γεγονός ή τρόπο δράσης: *η μαρξιστική / εγελιανή ~* || *η ~ τής σχετικότητας / τού Δαρβίνου* || *η ~ τής εξέλιξης* || *φιλοσοφική / παιδαγωγική ~* || *ο επιθεωρητής μάς ανέπτυξε τη ~ του για το πώς διαπράχθηκαν τα εγκλήματα* || *η ατομική ~*· ΦΡ. (α) ***θεωρία (τής) συνωμοσίας*** βλ. λ. *συνωμοσία* (β) ***θεωρίης είνεκεν*** (*θεωρίης εἵνεκεν*, Ηροδ. 1, 30) για να γνωρίσω τον κόσμο βλέποντάς τον, για να δω και να μάθω, όχι όμως για πρακτικούς λόγους **2.** η αφηρημένη διάσταση γνωστικού αντικειμένου, η ανεξάρτητη από την εμπειρία, την εξάσκηση, τις πρακτικές εφαρμογές: *~ μουσικής / μηχανικής* **3.** (ειδικότ.) η γνώση τού πώς γίνεται κάτι: *περνάμε από τη ~ στην πράξη* ● **4.** η όψη, το παρουσιαστικό ΣΥΝ. θωριά· ΦΡ. (παροιμ.) ***θεωρία επισκόπου και καρδία μυλωνά*** για κάποιον που εξωτερικώς δείχνει σπουδαίος, αλλά στην πραγματικότητα είναι ασήμαντος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πνεύμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το αξίωμα, η αποστολή τού θεωρού», < *θεωρός* (βλ.λ.). Η σημ. τού φιλοσοφικού στοχασμού απαντά ήδη στον Πλάτωνα, ενώ η σημ. τού συστηματικού συνόλου επιστημονικών υποθέσεων (λ.χ. η θεωρία τής εξέλιξης / τής σχετικότητας) αποτελεί αντιδάν., πβ. αγγλ. theory, γαλλ. théorie, γερμ. Theorie κ.ά.].

θεωρικά (τα) ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) τα χρήματα που καταβάλλονταν από το δημόσιο ταμείο τής Αθήνας στους άπορους πολίτες, προκειμένου να πληρώσουν το εισιτήριο των θεατρικών παραστάσεων.
[ΕΤΥΜ. Πληθ. ουδ. τού αρχ. επιθ. *θεωρικός* < *θεωρία* «παρατήρηση, θέαμα»].

θεωρός (ο) **1.** ΙΣΤ. (στην αρχαιότητα) μέλος τής επίσημης αντιπροσωπίας πόλεως σε πανελλήνιους αγώνες, γιορτές ή στη λήψη χρησμού από μαντείο **2.** ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο αρμόδιο για τη διαφύλαξη των ιερών σκευών ναού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απεσταλμένος (πρέσβυς) για συμμετοχή σε θρησκ. εορτή», < **θεα-(F)ορός* < *θέα* «θέαμα» + *-(F)ορός* < *ὁρῶ* «βλέπω» (πβ. κ. *θυρ-ωρός*)].

θεωρώ ρ. μετβ. {θεωρ-είς... | θεώρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εξετάζω: *~ την κατάσταση / το φαινόμενο* **2.** (α) (ειδικότ.) διενεργώ ως αρμόδιος τους καθιερωμένους ελέγχους· (για δημόσιο έγγραφο) δίνω την έγκρισή μου για την εγκυρότητα και την ισχύ: *~ διαβατήριο / ένταλμα πληρωμής* (β) προσκομίζω στις αρμόδιες αρχές δημόσιο έγγραφο που μου ανήκει, για τον απαραίτητο έλεγχο και τη σχετική έγκριση: *~ το διαβατήριο στη νομαρχία* || *~ το εκλογικό μου βιβλιάριο στο πρωτοδικείο* || *θεωρημένο δίπλωμα οδήγησης / βιβλιάριο υγείας* || *θεωρημένη εξουσιοδότηση / βίζα / απόδειξη* ● **3.** (+ κατηγορούμενο) νομίζω ότι κάποιος είναι κάτι, έχω (κάποιον/κάτι) για: *πολλοί θεωρούν τον Βενιζέλο ως τον μεγαλύτερο Έλληνα πολιτικό* || *τον ~ εγκληματία* || *το ~ άσχετο με την υπόθεση* || *«όποιος είναι γεννημένος στα πλούτη, δεν μιλά ποτέ για χρήματα· τα περιφρονεί, γιατί τα θεωρεί δεδομένα»* (εφημ.) **4.** (+ότι) είμαι τής γνώμης, νομίζω: *~ ότι στην περίπτωση αυτή έχεις δίκιο* || *οι περισσότεροι αναλυτές θεωρούν ότι τα νέα μέτρα έχουν αντιλαϊκό χαρακτήρα* ΣΥΝ. φρονώ, κρίνω, θαρρώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θεωρῶ (-έω)*, αρχική σημ. «είμαι θεωρός», < *θεωρός* (βλ.λ.). Η λ. απέκτησε ήδη στην Αρχ. τη σημ. «βλέπω, παρατηρώ», η οποία διατηρήθηκε στο νεοελλην. *θωρώ*. Στη σημ. «εγκρίνω επίσημο έγγραφο» η λ. αποδίδει το γαλλ. viser].

θέωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΘΕΟΛ. η ένωση τής ανθρώπινης φύσης με το θείο: *ο άνθρωπος έχει δημιουργηθεί με σκοπό τη ~, χωρίς να είναι θείος από τη φύση του· η ανθρώπινη ψυχή είναι ικανή να θεωθεί.* — **θεούμαι** ρ. [αρχ.] {-ούσαι...}.

Θήβα (η) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Βοιωτίας με πλούσιο ιστορικό παρελθόν. Επίσης (παλαιότ.-λόγ.) **Θήβαι** (αι) {Θηβών}. — **Θηβαίος** (ο) [αρχ.], **Θηβαία** (η), **θηβαϊκός,** -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **θηβαίικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θῆβαι* (για τη μεταβολή αριθμού βλ. λ. *Αθήνα*), αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο (πβ. καρ. teiba «πέτρα», teba «λόφος»). Βλ. κ. *Θήβες*].

Θήβες (οι) {Θηβών} αρχαία πόλη τής Άνω Αιγύπτου στις όχθες τού Νείλου, πρωτεύουσα τού αρχαίου αιγυπτιακού βασιλείου στην εποχή τής ακμής του. — **θηβαϊκός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θῆβαι* < αρχ. αιγυπτ. Ta-ope «κιβώτιο». Στην αρχ. αιγυπτιακή είχε επίσης τα ονόματα Nīt «πόλη» και Wāset «σκήπτρο». Υποστηρίζεται βάσιμα ότι από την αιγυπτιακή πόλη έλαβαν το όνομά τους και *αἱ Θῆβαι* τής Βοιωτίας, αφού ιδρύθηκαν από Φοίνικες αποίκους με επί κεφαλής τον Κάδμο].

θηκάρι κ. (λαϊκ.) **φηκάρι** (το) {θηκαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) θήκη σπαθιού ή μαχαιριού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θηκάριον*, υποκ. τού αρχ. *θήκη*].

θηκαρώνω ρ. μετβ. {θηκάρω-σα, -θηκα, -μένος} βάζω (σπαθί ή μαχαίρι) στο θηκάρι του ΑΝΤ. ξεθηκαρώνω. Επίσης **θηκαρίζω**.

θήκη (η) {θηκών} **1.** (γενικά) καθετί που είναι έτσι διαμορφωμένο, ώστε μέσα του να τοποθετείται και να φυλάσσεται ένα αντικείμενο (ή σύνολο ομοειδών αντικειμένων): *η ~ τού ρολογιού / τού περιστρόφου / τού θερμομέτρου / τής φωτογραφικής μηχανής* **2.** (ειδικότ.) επίμηκες περίβλημα για την τοποθέτηση και φύλαξη λεπίδας ξίφους ή μαχαιριού ΣΥΝ. θηκάρι **3.** μεταλλικό ή πορσελάνινο κάλυμμα δοντιού (βλ. κ. λ. *κορώνα, στεφάνη*). — (υποκ.) **θηκούλα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θη-* (< dhē-) τού ρ. *τί-θη-μι* (πβ. αόρ. *ἔ-θη-κα*), βλ. λ. *θέτω*. Παρόμοιο μορφολογικό σχηματισμό συναντούμε και στο συνώνυμο σανσκρ. dhākā-].

-θήκη [αρχ.] β' συνθετικό λέξεων, που δηλώνουν σκεύη, έπιπλα ή διαμερίσματα κτηρίων, τα οποία χρησιμεύουν ως χώροι στους οποίους αποθηκεύουμε, φυλάσσουμε ή εκθέτουμε σύνολα ομοειδών αντικειμένων: *κοσμηματο-θήκη, ιματιο-θήκη, ομπρελο-θήκη, οπλο-θήκη, αβγο-θήκη, βιβλιο-θήκη, μαχαιρο-θήκη, πινακο-θήκη* κ.λπ.

θηλάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θήλασ-α, -τηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) τρέφω μωρό, δίνοντάς του τον μαστό για να πιει γάλα: *η μητέρα θηλάζει το μωρό της* ΣΥΝ. βυζαίνω, γαλουχώ ΑΝΤ. αποθηλάζω, απογαλακτίζω, αποκόβω ♦ (αμετβ.) **2.** (για βρέφος ή νεογνό θηλαστικού ζώου) ρουφώ γάλα από τη θηλή τού μαστού, τρέφομαι με γάλα από τον μαστό: *το γατάκι θηλάζει* ΣΥΝ. βυζαίνω **3.** (για γυναίκα) είμαι στην περίοδο, κατά την οποία τρέφω μωρό με γάλα από τον μαστό: *η γυναίκα που θηλάζει πρέπει να προσέχει τη διατροφή της.* — **θηλασμός** (ο) [μτγν.] κ. **θήλασμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θηλή*].

θηλαίος, -α, -ο ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τη θηλή τού μαστού και γενικότ. με οποιαδήποτε θηλή τού σώματος: *~ μυς / άλως* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thélial].

θηλαστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θηλασμό **2.** ΒΙΟΛ. ***θηλαστικό*** (το) κάθε σπονδυλωτό ζώο, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου, το οποίο χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μαστών στα θηλυκά άτομα για τον θηλασμό των νεογνών, καθώς και από το γεγονός ότι μέρος τουλάχιστον τού δέρματός τους καλύπτεται από τρίχες ΣΥΝ. μαστοφόρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. mammal].

θήλαστρο (το) [1874] {θηλάστρ-ου | -ων} (λόγ.) **1.** δοχείο που αποτελείται από γυάλινη ή πλαστική βαθμολογημένη φιάλη με προσαρμοσμένη στο στόμιο ελαστική θηλή και χρησιμοποιείται στον τεχνητό θηλασμό τού βρέφους (με γάλα όχι μητρικό) ΣΥΝ. μπιμπερό **2.** συσκευή που αφαιρεί το γάλα που απομένει στο στήθος τής μητέρας μετά τον θηλασμό.

θηλειά (η) → θηλιά

θηλή (η) **1.** ΑΝΑΤ. η μικρή στρογγυλή προεξοχή στο άκρο τού μαστού ΣΥΝ. ρώγα **2.** μικροσκοπικός σχηματισμός στο παρέγχυμα τού νεφρού **3.** εξέχον σημείο στον βυθό τού οφθαλμού || **4.** (γενικότ.) η μικρή προεξοχή στην επιφάνεια οργάνου τού σώματος: *γλωσσική ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhē-lā < Ι.Ε. *dhē «εκμυζώ, ρουφώ», πβ. λατ. fēlo «θηλάζω», femina «γυναίκα» (> γαλλ. femme), filius «γυιος» (> γαλλ. fils), μέσ. ιρλ. del «μαστός», αρχ. γερμ. tila «γυναικείο στήθος» κ.ά. Ομόρρ. *θῆ-λυς, θη-λυ-κός, θηλ-άζω* κ.ά.].

θηλιά κ. (λαϊκ.) **θελιά** (η) **1.** ειδικό δέσιμο σχοινιού, σπάγκου κ.λπ.,

έτσι ώστε να σχηματίζεται κύκλος, ο οποίος σφίγγει όσο το επιθυμεί αυτός που δένει: *ο κρατούμενος έφτειαξε ~ με το σεντόνι του και απαγχονίστηκε* ΣΥΝ. βρόχος· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω τη θηλιά στον λαιμό (κάποιου)*** βλ. λ. *βάζω* **2.** (συνεκδ.) παγίδα για τη σύλληψη πουλιών και μικρών θηραμάτων **3.** το διάκενο που υπάρχει κατά διαστήματα στο δίχτυ ΣΥΝ. βρόχι **4.** το κάθε πάτημα τής βελόνας στο πλεχτό και ό,τι σχηματίζεται από αυτό ΣΥΝ. βελονιά **5.** κουμπότρυπα, που σχηματίζεται με πλέγμα, από το οποίο περνά το κουμπί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θηλεά* < αρχ. *θήλεια*, θηλ. τού επιθ. *θῆλυς* (βλ.λ.). Η σημασιολ. εξέλιξη οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένα όργανα ή αντικείμενα είναι κατασκευασμένα έτσι, ώστε να δέχονται στο εσωτερικό τους τα συμπληρώματά τους (που ονομάζονται «αρσενικά» κατά μεταφορά από την ανατομική κατασκευή των γεννητικών οργάνων), πβ. κ. *θηλυκώνω*].

θηλιάζω ρ. μετβ. {θήλιασα} (λαϊκ.) **1.** κάνω θηλιά **2.** ταιριάζω, ενώνω δύο τμήματα μιας κατασκευής μεταξύ τους.
[ΕΤΥΜ. < *θηλιά*].

θηλίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή που προσβάλλει θηλή οργάνου τού σώματος, λ.χ. τού μαστού, τού νεφρού, τού δωδεκαδακτύλου, τής γλώσσας κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. papillitis].

θηλοειδής, -ής, -ές [1876] {θηλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΑΝΑΤ. αυτός που έχει το σχήμα θηλής (βλ.λ.): ~ *μύες* (αυτοί που βρίσκονται στο εσωτερικό των κοιλοτήτων τής καρδιάς). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. papillaire].

θηλορραγία (η) {θηλορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία τής θηλής τού μαστού.
[ΕΤΥΜ. < *θηλή* + *-ραγία* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < θ. *-ραγ-*, πβ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. *ῥήγ-νυ-μι*, βλ. κ. *ρήγμα*].

θήλυ (το) → θήλυς

θηλυγονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η γέννηση μόνο θηλυκών παιδιών ΣΥΝ. θηλυτοκία ΑΝΤ. αρρενογονία, αρρενοτοκία. — **θηλυγονικός,** -ή, -ό [1840].

θηλύκι (το) {θηλυκιού | -ιών} **1.** κουμπότρυπα, που αποτελείται από μικρή θηλιά, στην οποία αγκιστρώνεται το κουμπί • **2.** ειδικό εργαλείο με το οποίο συγκρατείται δέσμη χειρογράφων ΣΥΝ. θηλυκωτήρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θηλύκιον*, υποκ. τού αρχ. *θηλυκός*].

θηλυκός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το φύλο που έχει την ικανότητα να γεννά νέα άτομα τού είδους του: ~ *βρέφος / ζώο / πουλί* ‖ *μια ~ ζέβρα* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) θήλυς ΑΝΤ. αρσενικός **2.** (εκφραστ.-ειρων.) ***θηλυκό*** (το) η γυναίκα: *τα ~ δεν έχουν μπέσα* ‖ *χαριτωμένο / τετραπέρατο / πονηρό ~* ΑΝΤ. αρσενικό **3.** αυτός που ταιριάζει σε γυναίκα: ~ *φέρσιμο / ντύσιμο / βλέμμα* ΣΥΝ. γυναικείος **4.** (μτφ. για όργανα και εργαλεία) αυτός που φέρει κοιλότητα ή εγκοπή, μέσα στην οποία εισχωρεί αντίστοιχη προεξοχή άλλου οργάνου: ~ *κόπιτσα / σούστα / πρίζα* ΑΝΤ. αρσενικός **5.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γονιμότητα ιδεών, που έχει την ικανότητα να επινοεί, να εφευρίσκει: ~ *μυαλό* ΣΥΝ. γόνιμος, δημιουργικός, επινοητικός ΑΝΤ. στείρος, άγονος **6.** ΓΛΩΣΣ. (α) αυτός που ανήκει στο θηλυκό γένος: ~ *όνομα / κατάληξη* (β) ***θηλυκό γένος*** βλ. λ. *γένος*. — **θηλυκά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θῆλυς* (βλ.λ.)].

θηλυκότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των γνωρισμάτων και των ιδιοτήτων που θεωρούνται ότι χαρακτηρίζουν τη γυναικεία φύση, τον γυναικείο χαρακτήρα (η τρυφερότητα, η γλυκύτητα, η κομψότητα, η χάρη κ.ά.): *μέσα στο σκληρά ανταγωνιστικό επαγγελματικό περιβάλλον έχασε τη ~ της* ΑΝΤ. αρρενωπότητα **2.** (ειδικότ.) ο ερωτισμός που εκπέμπει πρόσωπο γυναικείου φύλου, το σύνολο των στοιχείων που απαρτίζουν την ικανότητα τής γυναίκας να προκαλεί ερωτική έλξη: *τα στενά μακριά φορέματα τής φετινής μόδας τονίζουν τη ~ σας* ‖ *κινήσεις γεμάτες ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. féminité].

θηλυκώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θηλύκω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (γενικά) εισάγω την προεξοχή (π.χ. κόπιτσας, πόρπης ή άλλου συνδετικού οργάνου) στην αντίστοιχη εσοχή της, στο θηλυκό σχήμα: ~ *την τσάντα / το πορτοφόλι* ΣΥΝ. προσαρμόζω, κουμπώνω, κλείνω ΑΝΤ. ξεθηλυκώνω, ανοίγω **2.** (ειδικότ. για ενδύματα) εισάγω (το κουμπί στην κουμπότρυπα) και γενικότ. συνδέω τα δύο μπροστινά άκρα τού υφάσματος, προσαρμόζοντας τα κουμπιά, τις πόρπες, τις κόπιτσες κ.λπ. τού ενός στις κατάλληλες υποδοχές τού άλλου ΣΥΝ. κουμπώνω ΑΝΤ. ξεκουμπώνω ♦ **3.** (αμετβ.) (για προεξοχή) εισχωρώ και προσαρμόζομαι στην αντίστοιχη εσοχή. — **θηλύκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θηλύκιον*].

θηλυκωτήρι (το) {θηλυκωτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** πόρπη που χρησιμοποιείται ως εξάρτημα τής γυναικείας ενδυμασίας ΣΥΝ. καρφίτσα, περόνη **2.** όργανο που χρησιμεύει στο κούμπωμα των παπουτσιών ή άλλων τμημάτων τής ενδυμασίας ΣΥΝ. κουμπωτήρι. Επίσης **θηλυκωτάρι**.
[ΕΤΥΜ. < *θηλυκώνω* + *-τήρι*, πβ. κ. *σουρώνω* - *σουρωτήρι*].

θηλυμανής, -ής, -ές {θηλυμαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που αισθάνεται ασυγκράτητο ερωτικό πάθος για τις γυναίκες ΣΥΝ. γυναικάς. — **θηλυμανία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θηλυ-* + *-μανής* < *μαίνομαι*].

θηλυμορφία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το φαινόμενο κατά το οποίο θηλυκά σωματικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες επικρατούν σε αρσενικό οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θηλύμορφος* < *θηλυ-* + *-μορφος* < *μορφή*].

θηλυπρεπής, -ής, -ές {θηλυπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· θηλυπρεπέστερος, -ατος} **1.** αυτός που αρμόζει στις γυναίκες, στο γυναικείο φύλο: ~ *ντύσιμο / ύφος / ήθος* ΣΥΝ. γυναικοπρεπής, γυναίκειος ΑΝΤ. ανδροπρεπής **2.** (μειωτ. για άνδρες) αυτός που υιοθετεί τους τρόπους και τη συμπεριφορά γυναίκας ΣΥΝ. γυναικωτός ΑΝΤ. αρρενωπός **3.** (μτφ.-σπάν.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μαλθακότητα και τρυφηλότητα ή από δειλία και ατολμία. — **θηλυπρεπώς** επίρρ., **θηλυπρέπεια** (η) [1862]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θηλυ-* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

θήλυς, -εια, -υ {θήλ-εος | -εις (ουδ. -εα), -έων (θηλ. -ειών)} (αρχαιοπρ.) **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με το γυναικείο φύλο, θηλυκός ΣΥΝ. γυναικείος ΑΝΤ. άρρην **2.** (η γεν. *θηλέων* ως προσδιορισμός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων) π.χ. ***γυμνάσιο θηλέων*** το γυμνάσιο που προορίζεται αποκλειστικά για κορίτσια ΑΝΤ. (γυμνάσιο) αρρένων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῆλυς* < *dhē-lu- < Ι.Ε. *dhē- «εκμυζώ, ρουφώ», πβ. σανσκρ. dhārú-, λατ. felo «θηλάζω», femina «γυναίκα» (> γαλλ. femme), filius «γυιος» (> γαλλ. fils), αρχ. γερμ. tila «γυναικείο στήθος» κ.ά. Ομόρρ. *θη-λή, θη-λυ-κός, θηλ-άζω* κ.ά.].

θηλυτοκία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η γέννηση μόνο θηλυκών τέκνων ΣΥΝ. θηλυγονία ΑΝΤ. αρρενογονία, αρρενοτοκία **2.** ΒΙΟΛ. η ιδιότητα ορισμένων ζωικών οργανισμών (κυρ. εντόμων και σκουληκιών) να παράγουν συστηματικά θηλυκά άτομα με παρθενογένεση. — **θηλυτόκος,** -ος, -ο [αρχ.], **θηλυτοκώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θηλυτόκος* < *θηλυ-* + *τόκος* (βλ.λ.)].

θήλωμα (το) [1879] {θηλώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αναπτύσσεται στο δέρμα ή άλλα όργανα (χοληδόχο, ουροδόχο κύστη κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < *θηλή*, απόδ. τού γαλλ. papillome].

θηλωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. **1.** η ύπαρξη θηλωμάτων **2.** αφροδίσιο νόσημα που προκαλείται από ιό· μπορεί να εντοπίζεται στο πέος, το αιδοίο ή στον πρωκτό· κοινώς *κονδυλώματα* (βλ. λ. *κονδύλωμα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. papillomatosis].

θημωνιά (η) ο σωρός που σχηματίζεται από θερισμένα στάχυα ή χόρτα πιασμένα σε δεμάτια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θημών (ό)* «σωρός» < θ. *θη-*, που απαντά στο ρ. *τί-θη-μι*, βλ. κ. *θέτω, τίθεμαι*].

θημωνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {θημώνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) μαζεύω θερισμένα στάχυα ή χόρτα και τα στοιβάζω σε δεμάτια, φτειάχνω θημωνιές. — **θημώνιασμα** (το).

Θήρα (η) **1.** νησί των Ν. Κυκλάδων Ν. τής Ίου, γνωστό για το ενεργό του ηφαίστειο· αλλιώς *Σαντορίνη* **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Φηρά* (τα). — **Θηραίος** (ο), **Θηραία** (η), **θηραϊκός,** -ή, -ό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που έλαβε την ονομασία του από τους Λακεδαιμονίους αποίκους του, οι οποίοι είχαν αρχηγό τον Θήρα. Προηγουμένως η νήσος ονομαζόταν *Καλλίστη* εξαιτίας τής εξαιρετικής φυσικής ομορφιάς της. Κατά τη μεσαιωνική περίοδο τής φραγκικής κατοχής, το νησί απεκαλείτο επίσης *Σαντορίνη* (< ιταλ. Santa Irene «Αγία Ειρήνη»), από ομώνυμο ναΐσκο. Η ονομασία αυτή απαντά ήδη το 1153].

θήρα (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** το κυνήγι: *στις προστατευόμενες περιοχές απαγορεύεται η ~* **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε συλλαμβάνεται και θανατώνεται κατά το κυνήγι: *τα βουνά μάς προσφέρουν πλούσια ~* ΣΥΝ. λεία, θήραμα, θήρευμα, κυνήγι **3.** (μτφ.) η συστηματική επιδίωξη: *η ~ τού κέρδους* ΣΥΝ. κυνήγι, άγρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θήρ (ό)* «άγριο ζώο» < Ι.Ε. *ghwer-, πβ. λατ. ferus (> γαλλ. fier «υπερήφανος»), ferox «άγριος», γαλλ. féroce, ισπ. feroz κ.ά. Ομόρρ. *θηρ-ίο(ν), θηρ-εύω, θήρ-αμα, πάν-θηρ(ας)* κ.ά.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.

θηραϊκός, -ή, -ό [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη νήσο Θήρα: ~ *οίνος / τοπίο* ΣΥΝ. (καθημ.) σαντορινιώτικος, σαντορινιός, σαντορινέικος **2.** ΟΡΥΚΤ. ***θηραϊκή γη*** πέτρωμα πλούσιο σε πυρίτιο και φτωχό σε ασβέστιο, τα υλικά τού οποίου εκτινάσσονται κατά τη διάρκεια ηφαιστειακών εκρήξεων με τη μορφή τέφρας και μύδρων και το οποίο αποτελεί άριστο δομικό υλικό.

θήραμα (το) {θηράμ-ατος | -ατα, -άτων} ζώο που θηρεύεται ή θεωρείται κατάλληλο για θήρα, για κυνήγι ΣΥΝ. λεία, άγρα, κυνήγι. Επίσης **θήρευμα** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θηρῶ (-άω)* «κυνηγώ» < *θήρ*, βλ. κ. *θήρα*].

θηραματοπονία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστημονική μελέτη και φροντίδα για τη διάσωση, την ανάπτυξη και το ελεγχόμενο κυνήγι θηραμάτων.
[ΕΤΥΜ. < *θήραμα* + *-πονία* < αρχ. *πονῶ* «κοπιάζω», πβ κ. *γεω-πονία*].

-θήρας λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τον κυνηγό θηράματος: *φαλαινο-θήρας, περδικο-θήρας* **2.** αυτόν που κυνηγάει (κάτι) με ορισμένο τρόπο: *λαθρο-θήρας* **3.** αυτόν που συστηματικά επιδιώκει (κάτι): *χρυσο-θήρας, προικο-θήρας, βαθμο-θήρας, ηδονο-θήρας, ψηφο-θήρας*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νυκτο-θήρας*, μτγν. *περδικο-θήρας*), που προέρχεται από το ρ. *θηρῶ* «κυνηγώ» < *θήρα* (βλ.λ.)].

Θηρεσία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Τερέζα**.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Τερέζα*].

θηρεύσιμος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που μπορεί ή αξίζει να γίνει αντικείμενο κυνηγιού: *η πέρδικα είναι ~ είδος* ΣΥΝ. αγρεύσιμος.

θηρευτής (ο) [αρχ.], **θηρεύτρια** (η) {θηρευτριών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που επιδίδεται στο κυνήγι, στη θήρα ΣΥΝ. κυνηγός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που επίμονα αναζητεί (κάτι): ~ *σκανδάλων*.

θηρευτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το κυνήγι: ~ *μέθοδος* ΣΥΝ. κυνηγετικός **2.** ***θηρευτική*** (η) η τέχνη τού κυνηγιού ΣΥΝ. θήρα. — **θηρευτικ-ά / -ώς** επίρρ.

θηρεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {θήρευ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το κυνήγι: *συνέλαβαν αγροφύλακα να θηρεύει παρανόμως* ΣΥΝ. κυνηγώ ♦ (μετβ.) **2.** κυνηγώ: *~ κροκοδίλους για το δέρμα τους* **3.** (μτφ.) επιδίδομαι σε έντονη αναζήτηση, επιδιώκω με πάθος και επιμονή (κάτι): *στις προεκλογικές περιόδους όλα τα κόμματα θηρεύουν ψήφους* ΣΥΝ. επιζητώ, κυνηγώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θήρ* «άγριο ζώο». βλ. κ. *θήρα*].

-θηρία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** το κυνήγι, τη θήρα: *φαλαινο-θηρία* **2.** τον τρόπο με τον οποίο γίνεται το κυνήγι: *λαθρο-θηρία* **3.** την επίμονη επιδίωξη (πράγματος): *βαθμο-θηρία, προικο-θηρία, ψηφο-θηρία, ηδονο-θηρία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *φιλο-θηρία*), που προέρχεται από τα σύνθ. σε *-θήρας* (βλ.λ.)].

θηρίο (το) **1.** άγριο, επικίνδυνο, μη εξημερωμένο σαρκοφάγο ζώο: *κυνηγός άγριων ~* || *τα ~ βρυχώνται στα κλουβιά τους* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) πολύ οργισμένος άνθρωπος: *του μίλησα άσχημα κι έγινε ~* || *είναι ~ με τον γιο του* || *τον έκανε ~ με τη συμπεριφορά του* || *δεν κρατιόταν με τίποτα, ήταν ~ ανήμερο* **3.** αλλόκοτο και τρομακτικό πλάσμα, τρομακτικό ον: *τα ~ τής Αποκαλύψεως* ΣΥΝ. τέρας, λάμια· (μτφ.-εκφραστ.) **4.** αυτός που έχει τεράστιες σωματικές διαστάσεις, που καταλαμβάνει όγκο και διαθέτει εκτόπισμα: *με τη γυμναστική έγινε ~* ΣΥΝ. τέρας, κτήνος **5.** αυτός που ανέρρωσε πλήρως, που επανέκτησε τελείως τη σωματική του ευρωστία: *σ' έναν μήνα μετά την εγχείρηση θα είσαι ~* ΣΥΝ. περδίκι, ταύρος **6.** το πολύ ζωηρό παιδί. Επίσης (λαϊκ.) **θεριό.** — (υποκ.) **θηριάκι** (το) (σημ. 6). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θηρίον*, υποκ. τού ουσ. *θήρ*, βλ. κ. *θήρα*].

θηριοδαμαστής (ο) [1821], **θηριοδαμάστρια** (η) [1895] {θηριοδαμαστριών} πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα να δαμάζει και να γυμνάζει άγρια ζώα, προκειμένου να εκτελέσουν υπό την καθοδήγησή του διάφορα νούμερα σε τσίρκο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. dompteur (ενν. des bêtes sauvages)].

θηριομαχία (η) [μτγν.] {θηριομαχιών} η μάχη μεταξύ θηρίων ή η πάλη ανθρώπου με θηρίο: *οι Ρωμαίοι οργάνωναν πολλές ~ προς τέρψιν τού όχλου.* — **θηριομάχος** (ο) [μτγν.], **θηριομαχώ** ρ. [μτγν.] {-είς...}.

θηριόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει μορφή θηρίου, που μοιάζει με θηρίο: *~ παραστάσεις* (εικαστικές παραστάσεις που απεικονίζουν θεούς με μορφή θηρίων) ΣΥΝ. κτηνόμορφος. — **θηριομορφία** (η) [μτγν.].

θηριοτροφείο (το) [μτγν.] **1.** περιφραγμένος χώρος (συνήθ. κλουβιά), όπου εκτρέφονται άγρια ζώα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των άγριων ζώων που είναι κλεισμένα σε κλουβιά· (μτφ.) **3.** θορυβώδης συγκέντρωση ανθρώπων: *προς το τέλος η συνέλευση έγινε ~!* **4.** τάξη ή σχολείο με άτακτα και ατίθασα παιδιά. — **θηριοτρόφος** (ο/η) [μτγν.].

θηριώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θηριώδ-ους | -εις, (ουδ. -η), -ών | θηριωδέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) **1.** (γενικά) αυτός που έχει τις διαστάσεις και τη δύναμη θηρίου: *~ σωματική διάπλαση / άντρας* ΑΝΤ. ασθενικός, ισχνός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγριάδα, σκληρότητα θηρίου ΑΝΤ. μαλακός, ήπιος. — **θηριωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θηριωδία (η) [αρχ.] {θηριωδιών} η επίδειξη μεγάλης σκληρότητας και συνεκδ. κάθε άγρια και απάνθρωπη πράξη: *οι ~ των κατακτητών εις βάρος τού άμαχου πληθυσμού* ΣΥΝ. κτηνωδία, ωμότητα, απανθρωπιά ΑΝΤ. ανθρωπισμός, ευσπλαχνία.

θησαυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θησαύρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αποκτώ πλούτη: *άνοιξε εστιατόριο στην Αμερική και θησαύρισε* ΣΥΝ. πλουτίζω ΑΝΤ. πτωχεύω ♦ **2.** (μετβ.) συγκεντρώνω ομοειδή στοιχεία, με σκοπό να τα ταξινομήσω και να τα προβάλω: *~ παροιμίες / διαλεκτικά στοιχεία* ΣΥΝ. αποθησαυρίζω. — **θησαύριση** (η) [μεσν.] κ. **θησαύρισμα** (το) [αρχ.] κ. **θησαυρισμός** (ο) [αρχ.], **θησαυριστής** (ο) [μτγν.], **θησαυρίστρια** (η).

θησαυρός (ο) **1.** (γενικά) μεγάλα πλούτη: *οι ~ τού Κροίσου* ΣΥΝ. πλούτος, περιουσία **2.** αντικείμενα μεγάλης αξίας συγκεντρωμένα, σύνολο πολύτιμων κειμηλίων: *καλλιτεχνικός / αμύθητος / ανεκτίμητος ~* || *~ μεγίστης αξίας* **3.** (ειδικότ.) μεγάλο χρηματικό ποσό ή αντικείμενα μεγάλης αξίας, που βρίσκονται κρυμμένα: *το κυνήγι τού χαμένου ~*· ΦΡ. **άνθρακες ο θησαυρός** βλ. λ. *άνθρακας* **4.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε θεωρείται ότι έχει μεγάλη αξία, σπουδαιότητα: *το πλυντήριο είναι για τη νοικοκυρά αληθινός ~* **5.** μεγάλες ποσότητες, αφθονία: *στην αποθήκη ανακαλύψαμε ολόκληρο ~ παλαιών περιοδικών* || *~ καλοσύνης / γνώσεων / εμπειριών* **6.** (μτφ.-χαϊδευτ. για πρόσ.) άνθρωπος αξιαγάπητος **7.** ΦΙΛΟΛ. ο λεξιλογικός πλούτος γλώσσας, οργανωμένος σε λεξικό: *Θησαυρός τής Λατινικής Γλώσσας* (Thesaurus Linguae Latinae) **8.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) μικρό οικοδόμημα σε σχήμα και μορφή ναού, που ανεγειρόταν από ελληνικές πόλεις στα μεγάλα, πανελλήνια ιερά, προκειμένου να φυλάσσονται μέσα σε αυτό τα πολύτιμα αναθήματά τους προς τους θεούς (β) (ειδικότ.-σύμφωνα με την αρχαία και τη νεότερη παράδοση) θολωτός μυκηναϊκός τάφος, επειδή υπήρχε η αντίληψη ότι σε αυτόν οι Μυκηναίοι βασιλείς έκρυβαν πολύτιμα αντικείμενα: *ο ~ τού Ατρέως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περιουσία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, τεχνικός όρος, πιθ. δάνειο. Η παραδοσιακή σύνδεση τής λ. με το ρ. *τίθημι* (με α' συνθ. *θησ-*) δεν υποστηρίζεται από κανέναν παρόμοιο σχηματισμό, ενώ η άποψη ότι το β' συνθ. *-αυρός* ανάγεται σε αμάρτυρο **αὖρος* «νερό» (πβ. *ἄν-αυρος* «άνυδρος»), οπότε η λ. *θησ-αυρ-ός* θα σήμαινε «δεξαμενή νερού», δεν επιβεβαιώνεται από το περιβάλλον χρήσεως τής λ.].

θησαυροφυλάκιο (το) [μτγν.] {θησαυροφυλακί-ου | -ων} **1.** χώρος ασφαλείας, ειδικά διαμορφωμένος για να φυλάσσονται χρήματα, μετοχές, χρεώγραφα, ομόλογα, κοσμήματα ή άλλα πολύτιμα αντικείμενα: *το ~ τής τράπεζας* **2.** (στη Μεγάλη Βρετανία και άλλες χώρες) το Υπουργείο των Οικονομικών: *πρώτος λόρδος τού ~* (τίτλος που δίδεται στον πρωθυπουργό). — **θησαυροφύλακας** (ο) [μτγν.].

Θησέας (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Αιγέα, ο σημαντικότερος ήρωας τής Αττικής και βασιλιάς των Αθηνών, ο οποίος σκότωσε τον Μινώταυρο **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λόγ.) **Θησεύς** {Θησέ-ως, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θησεύς*, αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) όνομα].

Θησείο (το) [αρχ.] συνοικία τής Αθήνας, γύρω από τον ναό τού Ηφαίστου στον λόφο τού Αγοραίου Κολωνού· ονομάστηκε έτσι από τον ναό τού Ηφαίστου που σώζεται μέχρι σήμερα στην Αρχαία Αγορά τής Αθήνας, ο οποίος εσφαλμένως θεωρήθηκε αρχικά ναός τού Θησέα.

θήτα (το) [άκλ.] Θ, θ· το όγδοο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῆτα* < σημιτ. tēth «φίδι»].

θητεία (η) {θητειών} **1.** η υπηρεσία των κληρωτών στις Ένοπλες Δυνάμεις, η στρατιωτική υπηρεσία: *υπηρετώ / κάνω τη ~ μου στον Στρατό / στο Ναυτικό / στην Αεροπορία* || *υποχρεωτική / προαιρετική ~* ΣΥΝ. στρατιωτικό· ΦΡ. ***εναλλακτική θητεία*** υπηρεσία με μορφή κοινωνικού έργου, που προσφέρει ένας αντιρρησίας συνείδησης αντί για κανονική ένοπλη θητεία ΣΥΝ. στρατιωτικό **2.** (συνεκδ.) η χρονική διάρκεια τής υπηρεσίας στις Ένοπλες Δυνάμεις: *η ~ μειώνεται / παρατείνεται* **3.** (γενικά) η διάρκεια άσκησης αξιώματος, δημόσιου λειτουργήματος· οποιαδήποτε υπηρεσία ή δημόσιο λειτούργημα, που ασκείται για περιορισμένο και εκ των προτέρων καθορισμένο χρονικό διάστημα: *τερματίζεται / λήγει η ~ τού συμβουλίου / τού προέδρου τής Δημοκρατίας* || *υπουργική / προεδρική / βουλευτική ~* **4.** (μτφ.-εκφραστ.) ο χρόνος συστηματικής απασχόλησης με κάτι: *πολύχρονη, επιτυχημένη ~ στο λαϊκό τραγούδι* || *~ στην ποίηση / τη μουσική / στο θέατρο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θητεύω*].

θητεύω ρ. αμετβ. {θήτευσα} (εκφραστ.) (+σε) ασχολούμαι συστηματικά και με αφοσίωση (με συγκεκριμένη δραστηριότητα): *θήτευσε για σαράντα χρόνια στο θέατρο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «εργάζομαι ως μισθωτός ή δουλοπάροικος». < *θής*, *θητός* «ακτήμων εργάτης γης, δουλοπάροικος», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο σημιτικής προελ.].

θήτης (ο) {θητών} (συνήθ. στον πληθ.) ΙΣΤ. (στο τιμοκρατικό σύστημα τής αρχαίας Αθήνας) κάθε πολίτης, μέλος τής κατώτερης από τις τέσσερεις τάξεις, στην οποία ανήκαν όσοι δεν είχαν καθόλου ιδιοκτησία ούτε σταθερό εισόδημα (βλ. κ. λ. *πεντακοσιομέδιμνος*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θής*, *θητός*, βλ. κ. *θητεύω*].

-θι παραγωγικό επίθημα αρχ. και λόγ. λέξεων που δηλώνει τόπο: *αυτόθι, κάτω-θι.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα, αρχικά για σχηματισμό τοπικής πτώσεως, που δήλωνε στάση σε τόπο. Από τη χρήση αυτή απέμειναν γλωσσικά υπολείμματα, λ.χ. *ἄλλο-θι, αὐτό-θι, οἴκο-θι* κ.ά. Το επίθημα ανάγεται σε Ι.Ε. *-dhi ή *-g^{w}hi].

Θιάκι (το) {Θιακιού} (διαλεκτ.-λογοτ.) η Ιθάκη (βλ.λ.). — **Θιακός** (ο), **Θιακή** (η).

θιασάρχης (ο/η) [μτγν.] {(θηλ. γεν. θιασάρχου) | θιασαρχών}, **θιασάρχισσα** (η) {θιασαρχισσών} πρόσωπο που διευθύνει θίασο, ο αρχηγός ομάδας ηθοποιών που συνεργάζονται στην ίδια θεατρική παράσταση. — **θιασαρχικός,** -ή, -ό.

θίασος (ο) {θιάσ-ου | -ων, -ους} **1.** το σύνολο των ηθοποιών που παρουσιάζουν θεατρικό έργο, που συνεργάζονται στο ανέβασμα θεατρικής παράστασης: *περιοδεύων ~* **2.** (μτφ.) σύνολο ανθρώπων που δρουν ενιαία: *ένας αξιοθρήνητος κομματικός ~.* — **θιασικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θρησκευτικός όμιλος», αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο θρακο-φρυγικής προελεύσεως, αν θεωρήσουμε ότι η λ. συνδέεται με τη διονυσιακή λατρεία, όπως συμβαίνει με την παρόμοια σχηματισμένη λ. *θύρ-σος* «ραβδί με φύλλα κισσού, έμβλημα τού Διονύσου» (πβ. χεττ. tuwarsa «κισσός»)].

θιασώτης (ο) [αρχ.] {θιασωτών}, **θιασώτρια** (η) {θιασωτριών} ενθουσιώδης οπαδός: *~ ριζοσπαστικών λύσεων / τής ανεξαρτησίας / τού παλαιού καθεστώτος / τής κλασικής Ελλάδας* ΣΥΝ. υπέρμαχος.

Θιβέτ (το) [άκλ.] **1.** οροπέδιο τής Κ. Ασίας Β. των Ιμαλαΐων, στη ΝΔ. Κίνα **2.** αυτόνομη περιοχή τής ΝΔ. Κίνας με πρωτεύουσα τη Λάσα. — **Θιβετιανός** (ο), **Θιβετιανή** (η), **θιβετιανός,** -ή, -ό κ. **θιβετικός**.
[ΕΤΥΜ. < θιβετ. Thibet / Tibet, ονομασία που απαντά τον 5ο αι. ως T(h)ai-bat, αβεβ. ετύμου, ίσως < Debá, αρχ. τίτλος βασιλέων τής χώρας, ή < To-bód «υψηλή χώρα»].

θίγω ρ. μετβ. {έθιξα | θί-χτηκα (λόγ. εθίγην, -ης, -η..., μτχ. θιγείς, -είσα, -έν), -γμένος} **1.** προσβάλλω, τραυματίζω (κυρ. την αξιοπρέπεια κάποιου): *~ τον πατριωτισμό / τον εγωισμό / την αξιοπρέπεια / τα αισθήματα κάποιου* || *θίχτηκε από τα σχόλιά τους και ανταπέδωσε την προσβολή* **2.** προκαλώ ζημιά, πλήττω: *οι νέες διατάξεις θίγουν βασικά δικαιώματα των εργαζομένων* || *~ τα συμφέροντα / την ασφάλεια* ΣΥΝ. προσβάλλω, ζημιώνω ΑΝΤ. ωφελώ **3.** αναφέρω, κάνω λόγο για (κάτι): *~ ένα φλέγον ζήτημα / σοβαρό θέμα.* — **θίξιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τσιγγάνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θιγγάνω* (από τον αόρ. β' *ἔ-θιγ-ον*), με έρρινο ένθημα, οπότε *θιγ-γ-άνω* < **θιγ-ν-άνω*, που συνδ. με λατ. fi-n-go «διαπλάθω», fictio «δημιουργία» (> γαλλ. fiction) κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές θα μπορούσαν να αποτελέσουν βάση για την υιοθέτηση Ι.Ε. τύπου *dheigh- «διαπλάθω, διαμορφώνω», πβ. σανσκρ. déh-mi «αλείφω, αγγίζω», γοτθ. daigs «ζυμάρι», γερμ. Teig, αγγλ. dough, dig «σκάβω» κ.ά. Ομόρρ. *τεῖχ-ος, τοῖχ-ος* (βλ.λ.)].

θίνα (η) {σπάν. θινών} (συνήθ. στον πληθ.) υψώματα που σχηματίζονται από τη συσσώρευση άμμου (αμμόλοφοι) και παρατηρούνται στις παραθαλάσσιες τοποθεσίες ή σε ερήμους· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***παρά θίν' αλός*** βλ. λ. *παρά*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θίς, θινός*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με σανσκρ. dhiṣṇya- «προσαρτημένος σε ανάχωμα» ή, κατ' άλλη άποψη, με γερμ. Düne και σανσκρ. dhánvan- «ξηρά γη, ακτή», που θα έθετε ως προϋπόθεση αρχικό τύπο **θίνϜ-ς*].

θινκ-τάνκ (το) {άκλ.} δεξαμενή σκέψης (βλ. λ. *σκέψη*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. think tank].

θίξιμο (το) ▸ θίγω

θλάση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** (λόγ.-σπάν.) το σπάσιμο ΣΥΝ. θραύση, ρήξη **2.** ΙΑΤΡ. τραυματισμός σε ιστό (από χτύπημα, συμπίεση κ.λπ.), χωρίς να τραυματιστεί το δέρμα: ~ *ινών* / *μυός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θλάσις* < *θλῶ (-άω)*, αγν. ετύμου· έχει προταθεί η σύνδεσή του με τσεχ. dlasmati «πιέζω» και σανσκρ. dhṛṣád- «μυλόπετρα»].

θλαστικός, -ή, -ό [αρχ.] ικανός ή κατάλληλος να σπάζει, να συντρίβει: ~ *μηχάνημα*.

θλιβερός, -ή, -ό **1.** αυτός που προξενεί θλίψη, δυσάρεστα συναισθήματα: *κατά τη διάρκεια τού εορτασμού σημειώθηκαν ~ επεισόδια μεταξύ των οπαδών των κομμάτων* || *η ~ κατάσταση των οικονομικών τής εταιρείας* || *~ προοπτική* / *διαπίστωση* / *τέλος μιας ιστορίας* / *κρούσμα διαφθοράς* / *είδηση* / *γεγονός* / *μήνυμα* / *απολογισμός τού πολέμου* / *ανάμνηση* / *συνέπεια ενός σφάλματος* / *υπόθεση* / *τραγούδι* || *το ~ ρεκόρ σε αυτοκινητικά δυστυχήματα* ΣΥΝ. λυπηρός, δυσάρεστος, αλγεινός, οδυνηρός ΑΝΤ. ευχάριστος **2.** (σπάν.-συνεκδ.) αυτός που προκαλεί οίκτο: ~ *ζωή* / *απομίμηση* ΣΥΝ. αξιολύπητος. — **θλιβερά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θλίβω*].

θλίβω ρ. μετβ. {(σπάν.) έθλιψα, (λόγ.) εθλίβην, -ης, -η..., θλιμμένος (λόγ. τεθλιμμένος)} (λόγ.) **1.** προκαλώ θλίψη, αίσθημα λύπης, στενοχώρια: *με θλίβει η συμπεριφορά του απέναντί μου* || (μεσοπαθ.) *συλλογίζομαι το τέλος του και θλίβεται η καρδιά μου* || *θλίβομαι βαθύτατα για το κατάντημά του* ΣΥΝ. λυπώ, στενοχωρώ, πικραίνω ΑΝΤ. χαροποιώ **2.** (λόγ.-σπάν.) εξασκώ δύναμη (σε αντικείμενο), το πιέζω ώστε να ελαττωθεί ο όγκος του **3.** (οι μτχ. ***θλιμμένος,** -η, -ο*, ***τεθλιμμένος,** -η, -ο*) βλ.λ. *θλιμμένος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «πιέζω, σφίγγω», από συμφυρμό των ρημάτων *θλῶ* «συντρίβω, σπάζω» και *φλίβω* «πιέζω, σπάζω» λόγω τής σημασιολογικής και μορφολογικής σύνδεσής τους. Για το ρ. *θλῶ* βλ. λ. *θλάση*. Βλ. κ. *φλέβα*].

θλιμμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **τεθλιμμένος** (γενικά για έμψυχα και άψυχα) αυτός που αισθάνεται θλίψη, συναισθήματα λύπης, που εκδηλώνει θλίψη: ~ *όψη* / *βλέμμα* / *χαμόγελο* / *έκφραση* || *βαθιά ~* ΣΥΝ. λυπημένος, στενοχωρημένος ΑΝΤ. χαρούμενος, ευτυχισμένος (πβ. κ. λ. *τεθλιμμένος*). — **θλιμμένα / -ως** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *τεθλιμμένος*, μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *θλίβω*].

θλίψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ο ψυχικός πόνος, η λύπη: ~ *για τον χαμό τού συντρόφου της* ΣΥΝ. οδύνη, πίκρα, στενοχώρια ΑΝΤ. χαρά • **2.** (σπάν.-λόγ.) η πίεση, η συμπίεση. — **θλιπτικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θλῖψις* < *θλίβω*].

θνησιγένεια (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η αριθμητική σχέση που υφίσταται ανάμεσα στα παιδιά, τα οποία γεννώνται νεκρά ή ετοιμοθάνατα, και στον ολικό αριθμό των γεννήσεων σε μια χώρα.

θνησιγενής, -ής, -ές [1853] {θνησιγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που πεθαίνει ή είναι καταδικασμένος να πεθάνει αμέσως μετά τη γέννησή του, που γεννιέται ετοιμοθάνατος: ~ *βρέφος* || (μτφ.) *οι εγκυρότεροι πολιτικοί αναλυτές χαρακτηρίζουν τη νέα κυβέρνηση συνασπισμού θνησιγενή* || *«~ λύση σ' ένα πρόβλημα»* (εφημ.) ΣΥΝ. θνησιμαίος **2.** αυτός που γεννιέται νεκρός ΣΥΝ. θνησιγέννητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *θνησι-* (< μτγν. *θνῆσις* < αρχ. *θνήσκω*, βλ.λ.) + *-γενής* < *γένος*].

θνησιγέννητος, -η, -ο [1892] αυτός που γεννιέται νεκρός: ~ *βρέφος* ΣΥΝ. θνησιγενής.

θνησιγλωσσία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η εξαφάνιση (ο «θάνατος») μιας γλώσσας, κυρ. όταν μειώνονται οι φυσικοί ομιλητές της.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. glossothanasie].

θνησιγονία (η) {θνησιγονιών} **1.** η γέννηση νεκρού παιδιού **2.** ΙΑΤΡ. η τάση για γέννηση θνησιγενών παιδιών.
[ΕΤΥΜ. < *θνησι-* (< μτγν. *θνῆσις* < αρχ. *θνήσκω*, βλ.λ.) + *-γονία* < *γόνος*].

θνησιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που είναι καταδικασμένος να πεθάνει, που δεν έχει τη δύναμη να ζήσει (λόγω ασθένειας ή άλλης αιτίας): ~ *νεογνό* ΣΥΝ. ετοιμοθάνατος, θνησιγενής ΑΝΤ. εφτάψυχος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θνησιμαῖος* < αρχ. *θνήσκω* (βλ.λ.)].

θνησιμότητα (η) [1866] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των θανάτων που σημειώνονται σε δεδομένο αριθμό ατόμων και σε συγκεκριμένο χρόνο, το ποσοστό ανθρώπων που πεθαίνουν σε δεδομένο τόπο και χρόνο **2.** (ειδικότ.) η αναλογία που υφίσταται ανάμεσα στον αριθμό των θανάτων και στον πληθυσμό (ή μία κατηγορία αυτού) ή/και στο ποσοστό των γεννήσεων σε δεδομένο τόπο και χρόνο: *στις υπανάπτυκτες χώρες παρατηρείται υψηλή παιδική ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mortalité].

θνήσκω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σημαίνει «πεθαίνω» και απαντά σε σύνθετα και παράγωγα, π.χ. *αποθνήσκω, θνησιγενής, θνησιμότητα* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θνήσκω* / *θνῄσκω* < *θνᾱ-ίσκω* < Ι.Ε. *dh(w)nē-, πβ. σανσκρ. á-dhvanī-t «εξαφανίστηκε, έσβησε», μτχ. dhvān-tá- «σκοτεινός». Ομόρρ. *θνη-τός, θάνα-τος* (βλ.λ.) κ.ά.].

θνητός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι προορισμένος να πεθάνει κάποτε, που υπόκειται στον θάνατο: ~ *φύση* ΑΝΤ. αθάνατος **2.** (ειδικότ.) ***θνητός*** (ο), ***θνητή*** (η) ο άνθρωπος κατ' αντιδιαστολή προς τους θεούς· ΦΡ. (μτφ.) ***κοινός θνητός*** βλ. λ. *κοινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θνήσκω* (βλ.λ.)].

θνητότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να υπόκειται κανείς στον θάνατο, να είναι θνητός ΑΝΤ. αθανασία **2.** ΙΑΤΡ. ο αριθμός των θανάτων από μια νόσο σε σχέση με τον συνολικό αριθμό περιπτώσεων εκδήλωσης νόσου από τη συγκεκριμένη νόσο, εκφραζόμενος σε ποσοστά επί τοις εκατό (%) ή επί τοις χιλίοις (‰).

Θόδωρος (ο) ▸ Θεόδωρος

Θ.Ο.Κ. (ο) Θεατρικός Οργανισμός Κύπρου.

θολερός, -ή, -ό (σπάν.) **1.** αυτός από τον οποίο λείπει η διαύγεια και η καθαρότητα, που χαρακτηρίζεται από θολούρα και θαμπάδα ΣΥΝ. θολός, θαμπός, ημιδιαφανής ΑΝΤ. καθαρός, διαυγής **2.** αυτός που παρουσιάζει σκιές, που δεν είναι τελείως καθαρός ΣΥΝ. σκιερός ΑΝΤ. καθαρός, διαυγής. — **θολερά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **θολερότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θολός* (βλ.λ.)].

θολίτης (ο) [1894] {θολιτών} ΑΡΧΙΤ. λίθος σχήματος τραπεζίου με τις δύο πλευρές καμπύλες, που αποτελεί στοιχείο τόξου ή θόλου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. voussoir].

θολοδομία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΡΧΙΤ. (στη βυζαντινή ναοδομία) το σύνολο των εργασιών κατασκευής θόλου.
[ΕΤΥΜ. < *θόλος* + *-δομία* (< αρχ. *δέμω*), πβ. κ. *πλινθο-δομία*].

θολοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {θολοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα θόλου: ~ *στέγη* / *κάλυμμα* / *οικοδόμημα*. — **θολοειδώς** επίρρ. [μτγν.].

θολοκουλτούρα (η) ψεύτικη επιφανειακή κουλτούρα που έχει ως χαρακτηριστικό τη σύγχυση εννοιών και τη δυσχέρεια να γίνει κατανοητή.

θολός, -ή, -ό **1.** (γενικά για διαφανή σώματα) αυτός τού οποίου το εσωτερικό δεν είναι απόλυτα διαπερατό από το φως, που χαρακτηρίζεται από έλλειψη διαύγειας: ~ *νερό* / *κρασί* / *ατμόσφαιρα* || *μέχρι να πιω καφέ και να συνέλθω, τα έβλεπα όλα ~* ΣΥΝ. θολωμένος, θολερός ΑΝΤ. αθόλωτος, καθαρός, διαυγής, λαγαρός, διάφανος **2.** (συνεκδ.-μτφ.) *αυτός από τον οποίο λείπει το φως*, η λαμπρότητα: ~ *πρωινό* / *δειλινό* / *ημέρα* ΑΝΤ. φωτεινός, λαμπρός **3.** (ειδικότ. για τα μάτια και ό,τι σχετίζεται με αυτά) αυτός που δεν δίνει την εντύπωση τού λαμπερού, τού καθαρού: ~ *βλέμμα* **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αοριστία, έλλειψη σαφήνειας: *οι τελευταίες εξελίξεις δημιούργησαν μια ~ κατάσταση, που δεν μας επιτρέπει να προβλέψουμε τι θα συμβεί στο μέλλον* || *~ ανάμνηση* ΣΥΝ. σκοτεινός, αόριστος, αδιαφανής ΑΝΤ. καθαρός, διαυγής, διάφανος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***ψαρεύω σε θολά νερά*** αναμειγνύομαι σε ύποπτες καταστάσεις ή ενεργώ και συμπεριφέρομαι κακόπιστα, ύπουλα, δόλια (β) (παροιμ.) ***θολό πρωί, καθάρεια ημέρα*** (i) (κυριολ. ως πρόγνωση τού καιρού) όταν το πρωί υπάρχει ομίχλη, αργότερα η ημέρα καθαρίζει (ii) (μτφ.) ό,τι ξεκινάει άσχημα είναι δυνατόν να εξελιχθεί ευνοϊκά (γ) (μτφ.) ***θολό τοπίο*** για ασαφή προοπτική, για αβέβαιο μέλλον: *στο θέμα τής φορολογικής μεταρρύθμισης το τοπίο είναι θολό*. — **θολά** επίρρ., **θολότητα** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (αρχικώς ουσ., αργότερα και επίθ.) < **θϜολ-ός*, πιθ. < Ι.Ε. *dhwol-nos «σύγχυση», πβ. αρχ. σαξ. far-dwelan «αγνοώ», αρχ. γερμ. gi-twelan «είμαι συγχυσμένος», γοτθ. dwals «τρελός, ανόητος», αρχ. ιρλ. dall «τυφλός» κ.ά.].

θόλος (ο) **1.** ΑΡΧΙΤ. (α) καμπυλόγραμμο αρχιτεκτονικό στοιχείο με ημισφαιρικό σχήμα, σύμφωνα με το οποίο διαμορφώνεται συνήθ. οροφή ή στέγη: *ο ~ τής εκκλησίας* / *τού ναού* / *τού τζαμιού* ΣΥΝ. τρούλος • ΦΡ. ***ουράνιος θόλος*** το τμήμα τού ουρανού που βρίσκεται πάνω από τον ορίζοντα και το οποίο γίνεται αντιληπτό ως ημισφαίριο ΣΥΝ. ουρανός, ουράνια σφαίρα, στερέωμα (β) τύπος κυκλικού (περίκεντρου) αρχαίου οικοδομήματος (θέατρο Επιδαύρου, Δελφών, Αγοράς Αθηνών κ.λπ.) **2.** (κατ' επέκτ.) το καμπυλόγραμμο τμήμα του καπέλου, αυτό που έχει θολωτή μορφή **3.** ΑΝΑΤ. κάθε θολοειδές κοίλωμα τού σώματος: ~ *τού κρανίου* / *τού στομάχου* / *τού διαφράγματος*. — (υποκ.) **θολίσκος** (ο) [1869]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ουσ. *θάλαμος*, καθώς και με όρους που σημαίνουν «κοιλότητα, κοιλάδα» (π.χ. γοτθ. dals «φαράγγι», ρωσ. dol «κοιλάδα» κ.ά.), δεν ικανοποιεί].

θολοσκέπαστος, -η, -ο [1862] αυτός που έχει σκεπή σε σχήμα θόλου: ~ *τάφος* / *κτήριο*. Επίσης (λόγ.) **θολοσκεπής,** -ής, -ές [1894].

θολοστάτης (ο) {θολοστατών} ΑΡΧΙΤ. αρχιτεκτονικό στοιχείο, συνήθ. τοίχος, στον οποίο στηρίζεται ο θόλος.
[ΕΤΥΜ. < *θόλος* + *-στάτης* < αρχ. *ἵστημι* (πβ. *ζυγο-στάτης, θερμο-στάτης, λυχνο-στάτης* κ.ά.)].

θολότητα (η) ▸ θολός

θολούρα (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** η κατάσταση τού θολού, η έλλειψη διαφάνειας και καθαρότητας: *λόγω των καυσαερίων υπήρχε ~ στην ατμόσφαιρα* || *έχω ~ στα μάτια, δεν βλέπω καθαρά* || *είχε αναδευτεί η άμμος τού βυθού και υπήρχε ~ στο νερό* ΣΥΝ. θολότητα, θαμπάδα ΑΝΤ. διαύγεια, καθαρότητα, διαφάνεια **2.** (ειδικότ. για τον καιρό) η βαριά συννεφιά που προϊδεάζει για επερχόμενη κακοκαιρία ΑΝΤ. αιθρία, ευδία **3.** (μτφ.) ασαφής, μπερδεμένη κατάσταση ή έλλειψη διαύγειας πνεύματος: *δυσφόρησαν με τη ~ των απόψεών τού γραμματέα τού κόμματος* || *αισθάνομαι ~ στο μυαλό*.
[ΕΤΥΜ. < *θολός* + παραγ. επίθημα -ούρα, πβ. κ. *λαϊκός – λαϊκούρα*].

θολώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θόλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) θαμπό και αδιαφανές: ~ *το κρασί ρίχνοντας νερό* || *~ το τζάμι με τα χνότα μου* ΣΥΝ. θαμπώνω ΑΝΤ. ξεθολώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ ταραχή (σε κάποιον): *η αποτυχία τής θόλωσε το μυαλό* || *~ την κρίση* / *την αντίληψη κάποιου* **3.** προκαλώ (σε κάτι) σύγχυση ΣΥΝ. συσκοτίζω ΑΝΤ. ξεκαθαρίζω, αποσαφηνίζω· ΦΡ. ***θολώνω τα νερά*** προ-

καλώ σύγχυση, προσπαθώ να παραπλανήσω για τις πραγματικές μου προθέσεις ή για να μην αποκαλυφθεί αθέμιτη πράξη: *προσπαθούν να θολώσουν τα νερά, για να μη στραφούν οι υποψίες εναντίον τους* ♦ (αμετβ.) **4.** γίνομαι θαμπός και αδιαφανής ή ημιδιαφανής, χάνω την καθαρότητα και τη διαύγειά μου: *έπεσαν χώματα μέσα στη στέρνα και το νερό θόλωσε* || *τα τζάμια θόλωσαν από τα χνότα* ΣΥΝ. θαμπώνω ΑΝΤ. καθαρίζω **5.** χάνω την πνευματική μου διαύγεια και την ισορροπία μου, καταλαμβάνομαι από σύγχυση και ταραχή: *θόλωσε το μυαλό μου, όταν είδα να με κατηγορούν τόσο άδικα* ΣΥΝ. σκοτεινιάζω· ΦΡ. (μτφ.) ***θολώνει το μάτι μου*** (i) αισθάνομαι έντονη οργή, γίνομαι εκτός εαυτού από θυμό ΣΥΝ. (εξ)οργίζομαι, εξαγριώνομαι (ii) αισθάνομαι εντονότατη επιθυμία (για κάτι), νιώθω έντονα την έλλειψή του: *έχει θολώσει το μάτι του για ένα τσιγάρο.* — **θόλωμα** (το) [μεσν.] κ. **θόλωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θολῶ (-όω) < θολός*. Η φρ. *θολώνω τα νερά* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. troubler les eaux].

θολωτός, -ή, -ό [μτγν.] ΑΡΧΙΤ. **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί σε σχήμα θόλου (βλ.λ.): ~ *τάφος / στέγη / αίθουσα* ΣΥΝ. θολοειδής **2.** αυτός που διαθέτει έναν ή περισσότερους θόλους (βλ.λ.): ~ *κτίσμα / εκκλησία.*

θορικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με το ανδρικό σπέρμα **2. *θορικά*** (τα) τα μόρια που περιέχουν σπέρμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θορός* «αναπαραγωγικό σπέρμα» < θ. *dhor-, που ανήκει στην ίδια οικογένεια με το ρ. *θρώσκω* «πηδώ - γονιμοποιώ» (βλ. λ. *θούριος*)].

θόριο (το) [1896] {θορίου} ΧΗΜ. ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Th) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. thorium < αρχ. σκανδ. Thōrr, όνομα σκανδιναβικού θεού τού κεραυνού].

θορυβημένος, -η, -ο [μεσν.] (λόγ.) αυτός που έχει καταληφθεί από ανησυχία: *θορυβημένη από τη διάρρηξη, έσπευσε να τοποθετήσει στο σπίτι συναγερμό* ΣΥΝ. αναστατωμένος.

θορυβοποιός, -ός, -ό [μτγν.] αυτός που προκαλεί θόρυβο, που δημιουργεί σύγχυση και ταραχή: *οι πνευματιστές μιλούν για ~ πνεύματα* ΑΝΤ. αθόρυβος.

θόρυβος (ο) {θορύβ-ου | -ων, -ους} **1.** ο συνεχής ήχος χωρίς αρμονία, που μπορεί να γίνει ενοχλητικός στο αφτί: *τα μηχανήματα τού εργοστασίου κάνουν πολύ ~* || *το παχύ χαλί τού σαλονιού έπνιγε τον ~ των βημάτων* || *εκκωφαντικός ~* ΣΥΝ. φασαρία, αντάρα ΑΝΤ. σιγή, σιωπή, ησυχία **2.** (μτφ.) μεγάλη και εκτεταμένη συζήτηση για πρόσωπο, πράγμα, γεγονός, κατάσταση: *θόρυβο προκάλεσε στους κοσμικούς κύκλους το διαζύγιο τού γνωστού ζεύγους* ΣΥΝ. σάλος, ντόρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. ουσ., σχηματισμένο με το επίθημα *-βος*, όπως συμβαίνει συχνά με λ. που περιγράφουν ήχους (λ.χ. *φλοίσ-βος, διθύραμ-βος, ἴαμ-βος* κ.ά.). Το θ. *θορυ-* αποτελεί ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrew- / *dherw- «μουρμουρίζω, θορυβώ», πβ. σανσκρ. dhrāṇati «θορυβεί», γοτθ. drunjus «ήχος», γερμ. dröhnen «βροντώ» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *θρέομαι* «κραυγάζω» (< *θρέϝ-ομαι), *τον-θορύ-ζω* «μουρμουρίζω», *θρῦ-λος* (βλ.λ.), *θρῆ-νος* (βλ.λ.) κ.ά. Είναι πιθ. ότι όλες αυτές οι λ. σχηματίστηκαν με τη συμβολή τής ονοματοποιίας].

θορυβώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {θορυβείς... | θορύβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (κυριολ.) προξενώ ενοχλητικά ακουστικά ερεθίσματα, κάνω θόρυβο: *μη θορυβείτε κατά τις ώρες κοινής ησυχίας* ΑΝΤ. σιγώ, σιωπώ, κάνω ησυχία **2.** (μτφ.-μειωτ.) προκαλώ την προσοχή τού κοινού, δημιουργώ εντυπώσεις: *τελευταίως θορυβεί πολύ για τη δήθεν προσφορά του στα γράμματα και στις τέχνες* ♦ (μετβ.) **3.** προκαλώ ανησυχία (σε κάποιον): *η ιατρική γνωμάτευση περιείχε σημεία που τον θορύβησαν* || *θορυβήθηκα από τα γεγονότα και έτρεξα να σε βρω* ΣΥΝ. ανησυχώ, ταράζω, αναστατώνω ΑΝΤ. καθησυχάζω. — **θορύβηση** (η) (σημ. 2, 3).

θορυβώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θορυβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | θορυβωδέστ-ερος, -ατος} **1.** γεμάτος θόρυβο: ~ *εκδήλωση / συζήτηση / διαμαρτυρία / εμφάνιση* ΣΥΝ. πολυθόρυβος, πολύβουος, ταραχώδης ΑΝΤ. σιγανός, ήσυχος **2.** (ειδικότ.) αυτός που προκαλεί θόρυβο: ~ *μηχάνημα / ακροατήριο* ΣΥΝ. θορυβοποιός. — **θορυβωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

Θουκυδίδης (ο) αρχαίος Έλληνας ιστορικός (5ος αι. π.Χ.), που συνέγραψε την ιστορία τού Πελοποννησιακού Πολέμου από την έναρξή του (431) μέχρι το 411 π.Χ. με υποδειγματική εμμονή στην ακρίβεια τής αφήγησης και την ανάδειξη τού δραματικού χαρακτήρα των γεγονότων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Θεο-κυδ-ίδης* (με συναίρεση και επίθημα *-ίδης*) < *Θεός* + *κῦδος (τό)* «δόξα»].

θούλιο (το) {θουλίου} ΧΗΜ. σπάνιο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Tm) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. thulium < Thule, αρχαιότατη ονομασία τής Β. Σκανδιναβίας, που αρχαίοι γεωγράφοι θεωρούσαν το βορειότερο μέρος τού κόσμου. Η ονομασία δόθηκε στο χημικό στοιχείο από τον Σουηδό P.T. Cleve το 1879].

Θουριγγία (η) κρατίδιο τής Κ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Thuringia (πβ. γερμ. Thüringen), από ονομασία γερμ. φύλου που κατοίκησε εκεί. Αγν. ετύμου].

θούριος (ο) {θουρί-ου | -ων, -ους} γοργό και ρυθμικό πολεμικό τραγούδι, που στόχο έχει να εμψυχώσει μαχητές, αγωνιστές: *ο «Θούριος» τού Ρήγα Φεραίου* ΣΥΝ. παιάνας, εμβατήριο. Επίσης **θούριο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θοῦρος* «ορμητικός, σφοδρός» < *θόρ-ϝος, ασθενής βαθμ. τού *θρώ-σκω* «πηδώ, εφορμώ» (πβ. αόρ. β' *ἔ-θορ-ον*) < Ι.Ε. *dhrō- «αναπηδώ», πβ. μέσ. ιρλ. der «κορίτσι», ουαλ. -derig «φλογερός», ίσως και σανσκρ. dhārā «ρεύμα, καταιγίδα»].

θράκα (η) {χωρ. πληθ.} σωρός από αναμμένα κάρβουνα και στάχτη, πυρά χωρίς φλόγα ΣΥΝ. ανθρακιά, καρβουνιά.
[ΕΤΥΜ. < *αθράκα*, μεγεθ. τού μεσν. *ἀθράκι* < *ἀθθράκι < μτγν. *ἀνθράκιον* «μαγκάλι» (με αφομοίωση *-νθ-* > *-θθ-* και απλοποίηση των συμφώνων), υποκ. τού αρχ. *ἄνθραξ*].

Θράκη (η) **1.** γεωγραφικό διαμέρισμα στην Α. Βαλκανική Χερσόνησο, τού οποίου το ΝΔ. τμήμα ανήκει στην Ελλάδα, το ΒΔ. τμήμα ανήκει στη Βουλγαρία και το Α. στην Τουρκία **2.** (ειδικότ.) η Δ. Θράκη, γεωγραφικό διαμέρισμα τής Ελλάδας, στα ΒΑ. τής χώρας, που περιλαμβάνει τους νομούς Έβρου, Ξάνθης και Ροδόπης. — **Θρακιώτης** (ο), **Θρακιώτισσα** (η), **θρακικός, -ή, -ό** [μτγν.] κ. **θρακιώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Θρᾴκη* < *Θρᾷξ, -κός*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με σημιτ. raqiwa «στερέωμα»].

Θρακικό (Πέλαγος) (το) [μτγν.] η θάλασσια περιοχή μεταξύ τής Θάσου, τής Σαμοθράκης και των ακτών τής Θράκης.

θρανίο (το) ξύλινο ή μεταλλικό τραπέζι, που διαθέτει συχνά και ράφι για την τοποθέτηση βιβλίων, μπορεί δε να συνδέεται και με κάθισμα, και το οποίο προορίζεται για δύο ή περισσότερα άτομα, συνήθ. μαθητές σε σχολικές αίθουσες· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στα θρανία*** πηγαίνω στο σχολείο, είμαι μαθητής: *πολλοί γονείς που δεν είχαν τελειώσει το γυμνάσιο, κάθισαν στα θρανία, για να πάρουν το απολυτήριό τους* (β) ***αφήνω τα θρανία*** τελειώνω το σχολείο, παύω να είμαι μαθητής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρανίον*, υποκ. τού *θρᾶνος (ὁ)* «κάθισμα, εδώλιο» < *dhrā-no- < Ι.Ε. *dher- «συγκρατώ, φέρω», πβ. σανσκρ. dadhāra «έχω καθίσει», dhárma- «δίκαιο, θέση», λατ. firmus «σταθερός», γαλλ. ferme, ισπ. firme κ.ά. Ομόρρ. *θρό-νος* (βλ.λ.)].

θρασεύω ρ. αμετβ. {θράσεψα} (λαϊκ.) (για φυτά) αναπτύσσομαι, βγάζω πυκνά φύλλα και κλαδιά ΣΥΝ. θρασομανώ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θρασεύω* (ήδη μεσν. *θράσεμα*) < αρχ. *θράσος*].

θρασίμι (το) {θρασιμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** νεκρό ζώο, άταφο πτώμα ζώου ΣΥΝ. ψοφίμι **2.** (υβριστ.) άνθρωπος που προσποιείται τον γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός ΣΥΝ. θρασύδειλος, αυθάδης, χαμερπής.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *θρασόν (< αρχ. *σαθρόν*, με αντιμετάθεση) + *-ίμι* (πβ. *ψοφ-ίμι, αγρ-ίμι*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *θηρασίμ-ιον, υποκ. τού αρχ. επιθ. *θηράσιμος* «αυτός που είναι δυνατόν να κυνηγηθεί» < *θηρῶ* < *θήρα*].

θρασομανώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {θρασομανείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για φυτά) αναπτύσσομαι γρήγορα, βγάζω πυκνά φύλλα και κλαδιά ΣΥΝ. θρασεύω, φουντώνω, θεριεύω **2.** (μτφ.) εξαπλώνομαι γρήγορα και εντυπωσιακά: «*...φυσικά η επιδημία των ναρκωτικών θρασομανάει από καιρό και είναι γνωστή στους πάντες έμμεσα ή άμεσα*» (Μ. Πλωρίτης) **3.** ενεργώ και συμπεριφέρομαι με θράσος.
[ΕΤΥΜ. < *θράσος* + *-μανώ* < *-μανής* < *μαίνομαι*].

θράσος (το) {θράσους | χωρ. πληθ.} η υπερβολική τόλμη, που φθάνει στην αναίδεια, στην έλλειψη οποιωνδήποτε αναστολών: *έχετε το ~ να έρχεστε στο σπίτι μου μετά από ό,τι μου κάνατε;* || *το ~ σου δεν έχει όρια* || *ο ανταγωνισμός είναι πολύ σκληρός· για να επιβιώσεις, χρειάζεται και λίγο ~* ΣΥΝ. θρασύτητα, αδιαντροπιά, αναίδεια, αυθάδεια, ξετσιπωσιά ΑΝΤ. σεμνότητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θράσος / θάρσος* < *θέρ-σος*, από όπου και η λ. *θάρρος* (βλ.λ.)].

Θρασύβουλος (ο) {-ου κ. -ούλου} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός (τέλος τού 5ου - αρχές τού 4ου αι. π.Χ.), που ηγήθηκε τού στρατού των δημοκρατικών και κατέλυσε το καθεστώς των Τριάκοντα τυράννων **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. «ο τολμηρά σκεπτόμενος, ο αποφασιστικός» < *θρασύς* + *-βουλος* < *βουλή*].

θρασύδειλος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμπεριφέρεται με θράσος και δειλία συγχρόνως, που προσποιείται τον γενναίο, ενώ στην πραγματικότητα είναι δειλός: *οι ~ ταραξίες τράπηκαν σε φυγή, μόλις απειλήθηκαν από μερικές γυναίκες* ΣΥΝ. αυθάδης, αναιδής, θρασύς, θρασίμι ΑΝΤ. γενναίος, θαρραλέος, ηρωικός. — **θρασύδειλα** επίρρ., **θρασυδειλία** (η).

Θρασύμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** αρχαίος Έλληνας φιλόσοφος (5ος αι. π.Χ.), ο οποίος υποστήριζε το δίκαιο τού ισχυροτέρου **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν < *θρασύς* + *-μαχος* < *μάχομαι*].

θρασύς, -εία, -ύ {θρασ-έος | -είς (ουδ. -έα), -έων (θηλ. -ειών) | θρασύτ-ερος, -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από θράσος, που επιδεικνύει αναίδεια και αδιαντροπιά: *είναι πολύ ~· του ζήτησα να μην καπνίζει και μου απάντησε: «Αν δεν σ' αρέσει, βγες έξω!»* || ~ *ύφος / απαίτηση / αξίωση* ΣΥΝ. αναιδής, αυθάδης, αδιάντροπος ΑΝΤ. σεμνός, συνεσταλμένος. — **θρασέως** [αρχ.] επίρρ., **θρασύτητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhr̥s-u-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dher-s- «έχω θάρρος, τολμώ», πβ. σανσκρ. dhr̥ṣ-ṇū- «τολμηρός», γοτθ. ga-dars «τολμώ» κ.ά. Ομόρρ. *θάρ-ρος / -σος* (< *θέρ-σος*, αιολ. τ.), *θρά-σος*, *θαρ-ρῶ* κ.ά. Βλ. κ. *θάρρος*].

θραύση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} (λόγ.) **1.** το βίαιο σπάσιμο (στερεού, σκληρού αντικειμένου)· ΦΡ. ***κάνω θραύση*** (α) προκαλώ μεγάλη καταστροφή· επιφέρω μεγάλο πλήγμα: *αυτή η αρρώστια κάνει θραύση στα βοοειδή* (β) (μτφ.) κάνω μεγάλη εντύπωση, προσελκύω την προσοχή όλων: *η νέα μόδα κάνει θραύση στη νεολαία* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η λύση τής συνέχειας των μορίων υλικού, η οποία οφείλεται σε υπέρμετρη καταπόνησή του (λ.χ. άσκηση υπερβολικής πίεσης σε αυτό, υπερθέρμανση κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θραῦσις* < *θραύω*].

θραύσμα (το) {θραύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) τμήμα στερεού, σκληρού σώματος, που αποσπάστηκε με βίαιο τρόπο: ~ *αγγείου / οβί-*

δας / *αγάλματος*. — **θραυσματικός** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θραῦσμα* < *θραύω*].

θραυστήρας (ο) [1894] ΤΕΧΝΟΛ. ειδικό μηχάνημα ή εργαλείο, που χρησιμοποιείται για τη θραύση σκληρών αντικειμένων (κυρ. μετάλλων και ογκωδών λίθων). Επίσης **θραύστης** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. concasseur].

θραύω ρ. μετβ. {έθραυσα} (λόγ.) σπάζω, συντρίβω, κομματιάζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχνικός όρ., τού οποίου το -α- παραμένει δυσερμήνευτο. Η λ. ανάγεται πιθ. σε *θρ(α)ύ-σω < *dhrəus-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrēus- «θραύω, σπάζω». πβ. λετ. drubažas «κομμάτι ξύλου», αρχ. ιρλ. drucht «σταγόνα», αρχ. σκανδ. drjúpa «στάζω» κ.ά. Ομόρρ. *θρύπτω* (βλ.λ.), *θρύμμα*, *τρυφ-ή*, *τρυφ-ερός*, *τρυφ-ηλός* κ.ά. Το Ι.Ε. θ. έλαβε πολλές μεταφορικές σημ., για τις οποίες βλ. λ. *θρύπτω*].

θράψαλο (το) κεφαλόποδο μαλάκιο συγγενές προς το καλαμάρι, με σώμα μεγαλύτερο από αυτό, πτερύγια που εκτείνονται μέχρι το πίσω άκρο του και με λιγότερο εύγευστη σάρκα.
[ΕΤΥΜ. < *θρύψαλο* (βλ.λ.)].

θραψερός, -ή, -ό → θρεψερός

θρέμμα (το) {θρέμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτός που έχει ανατραφεί· συνήθ. στη ΦΡ. ***γέννημα (και) θρέμμα*** (μεσν. φρ.) πρόσωπο που έχει γεννηθεί και ανατραφεί (σε ορισμένο τόπο ή περιβάλλον): *είμαι ~ Θεσσαλονικιός* **2. *θρέμματα*** (τα) τα οικιακά ζώα, αυτά που εκτρέφονται από τον άνθρωπο για το κρέας, το γάλα, το μαλλί τους κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *τρέφω* (βλ.λ.), με ανομοίωση τού αρχικού δασέος συμφώνου].

θρεμμένος, -η, -ο **1.** (κυρ. για ζώα) αυτός που έχει τραφεί καλά, πολύ, που έχει ταΐστεί και παχύνει ΣΥΝ. καλοθρεμμένος ΑΝΤ. ατροφικός, ισχνός **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει ανατραφεί, που έχει μεγαλώσει και εξελιχθεί (με κάτι): *~ με τα ιδανικά τής ελευθερίας και τής ισότητας* ΣΥΝ. αναθρεμμένος, μεγαλωμένος.

θρεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (γενικότ.) αυτός που συντελεί στην ανάπτυξη τού οργανισμού: *~ τροφή / συστατικά* **2.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία τής θρέψης: *~ ικανότητα / αξία* κ.λπ. (β) ***θρεπτικό σύστημα*** το σύνολο των οργάνων, τα οποία συμμετέχουν στη λειτουργία τής θρέψης. — **θρεπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **θρεπτικότητα** (η) [1856].

θρεφτάρι (το) {σπάν. θρεφταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (κυρ. για ζώα) αυτός που τρέφεται καλά, που ταΐζεται πλούσια, προκειμένου να παχύνει και να σφαχτεί: *στον γάμο του έσφαξαν το πιο καλό ~!* ΣΥΝ. βόσκημα, μανάρι **2.** (μτφ. για πρόσ.) πρόσωπο παχύ και μεγαλόσωμο, που δείχνει ότι τρέφεται υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θρεπτάριον*, υποκ. τού αρχ. *θρεπτός* < *τρέφω*].

θρέφω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έθρεψα, τράφηκα (λόγ. ετράφην, -ης, -η..., μτχ. τραφείς, -είσα, -έν), θρεμμένος} ♦ (μετβ.) **1.** τρέφω (βλ.λ.) **2.** παρέχω (σε κάποιον) τα μέσα για να επιβιώσει: *πρέπει να τον βοηθήσουμε, γιατί έχει οικογένεια να θρέψει* ‖ *έχει να θρέψει τρία παιδιά* ΣΥΝ. τρέφω, ταΐζω **3.** (ειδικότ. για ζώα) ταΐζω καλά (οικιακό ζώο), συνήθ. για το κρέας του: *όλο τον χρόνο έθρεφαν το γουρουνάκι των Χριστουγέννων* ΣΥΝ. παχαίνω **4.** (η μτχ. ***θρεμμένος, -η, -ο***) βλ.λ. ♦ (αμετβ.) **5.** (για τραύμα, τραυματισμένο μέλος) επουλώνομαι, αποκαθίσταμαι: *θα περάσουν αρκετές ημέρες, μέχρι να θρέψει η πληγή* ΣΥΝ. επουλώνομαι, κλείνω **6.** (για καρπό) ωριμάζω: *έθρεψαν τα καλαμπόκια*. — **θρέψιμο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρέφω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *τρέφω* (βλ.λ.), κατ' αναλογίαν προς τους τ. *θρέψω* (μέλλ.), *ἔ-θρεψα* (αόρ.), καθώς και προς τα παράγωγα *θρεπτικός*, *θρέμμα*].

θρεψερός, -ή, -ό κ. **θραψερός** (σημ. 2) (λαϊκ.) **1.** (για καλλιεργήσιμη έκταση) αυτός που αποδίδει πολύ, που προσφέρεται για καλλιέργεια: *~ χωράφι* ΣΥΝ. γόνιμος, καρπερός **2.** (για έμψυχα) αυτός που έχει ανατραφεί καλά, που έχει πάχος ΣΥΝ. καλοθρεμμένος, ευτραφής, εύσαρκος, παχύς.
[ΕΤΥΜ. < θ. *θρεψ-* (ρ. *θρέφω*) + παραγ. επίθημα *-ερός*, πβ. κ. *καψ-ερός*].

θρέψη (η) {-ης κ. -έψεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. το σύνολο των φαινομένων, των λειτουργιών και των μέσων με τα οποία τα έμβια όντα εξασφαλίζουν την επιβίωση, την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό τους με την τροφή **2.** (για τραύμα, πληγή κ.λπ.) η αποκατάσταση τής συνέχειας και τής ακεραιότητας των ιστών ΣΥΝ. επούλωση, κλείσιμο **3.** (σπάν.) το να τρέφεται κανείς για να επιβιώνει, να συντηρείται στη ζωή ΣΥΝ. θρέψιμο, συντήρηση, διατροφή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θρέψις* < αρχ. *τρέφω*].

θρέψιμο (το) → θρέφω

θρεψίνη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τυποποιημένο θρεπτικό έδεσμα με γλυκιά γεύση.
[ΕΤΥΜ. < *θρέψη* + παραγ. επίθημα *-ίνη*, πβ. κ. *πεψ-ίνη*].

θρέψω (να/θα) ρ. ▸ τρέφω

θρηνητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που περιέχει θρήνο ή γίνεται αντιληπτός ως θρήνος: *~ άσμα / τραγούδι / κραυγή* ΣΥΝ. θρηνώδης ΑΝΤ. εύθυμος, φαιδρός, ιλαρός **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εκφράζει πένθος: *~ μοιρολόι / λόγος* ΣΥΝ. πένθιμος. — **θρηνητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

θρηνολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {θρηνολογείς... | θρηνολόγησα} ξεσπώ σε θρήνους ΣΥΝ. θρηνώ, θρηνωδώ, μοιρολογώ, κλαίω, οδύρομαι, ολοφύρομαι. — **θρηνολόγημα** (το) κ. **θρηνολογία** (η) [μεσν.], **θρηνολόγος** (ο/η).

θρήνος (ο) **1.** η έκφραση έντονου ψυχικού πόνου με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια: *ξεσπώ σε ~* ‖ *επιτάφιος / σπαρακτικός / γοερός / βουβός ~* ΣΥΝ. κλαυθμός, μοιρολόι, οδυρμός, ολοφυρμός **2.** ΦΙΛΟΛ. ιστορικό θρηνητικό ποίημα, που εκφράζει πόνο για οδυνηρό γεγονός: *θρήνοι για την άλωση τής Κωνσταντινουπόλεως*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρῆνος* < *dhrē-, εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ», για το οποίο βλ. λ. *θόρυβος*, καθώς και τα ομόρρ. *θρῦ-λος*, *(ύπο)τον-θορύ-ζω*].

θρηνώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θρηνείς... | θρήν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} ♦ **1.** (μετβ.) εκδηλώνω με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια τον ψυχικό μου πόνο (για κάποιον ή κάτι που χάθηκε για πάντα): *θρηνεί τον άντρα της / τα παιδιά της* ‖ (μτφ.) *~ τη χαμένη μου νιότη* ‖ (στον δημοσιογραφικό λόγο) *η θεατρική οικογένεια θρηνεί τη μεγάλη ηθοποιό* ‖ *πρέπει να προγραμματίσουμε την κατασκευή αντιπλημμυρικών έργων, προτού θρηνήσουμε κι άλλα θύματα* ΣΥΝ. κλαίω, μοιρολογώ ♦ **2.** (αμετβ.) εκφράζω με κλάματα, λυγμούς, μοιρολόγια έντονο ψυχικό πόνο: *θρηνεί για τον γιο της, που χάθηκε στον πόλεμο* ΣΥΝ. θρηνολογώ, θρηνωδώ, ολοφύρομαι, οδύρομαι.

θρηνώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θρηνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (σπάν.) αυτός που ταιριάζει σε θρήνο, που έχει χαρακτηριστικά θρήνου: *~ κραυγή / λόγος* ΣΥΝ. θρηνητικός. — **θρηνωδώς** επίρρ., **θρηνωδία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θρηνωδώ ρ. αμετβ. {θρηνωδείς... μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ξεσπώ σε θρήνους και μοιρολόγια ΣΥΝ. θρηνολογώ, θρηνώ, μοιρολογώ. — **θρηνωδός** (ο/η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρηνῳδῶ* < *θρῆνος* + *-ῳδῶ* < *ᾄδω* (βλ.λ.). πβ. *επ-ῳδός*, *μελ-ῳδός*, *τραγ-ῳδός*].

θρησκεία (η) {θρησκειών} **1.** η συγκεκριμένη σε μορφή και περιεχόμενο πίστη σε θεό, σε θεούς ή γενικότ. σε υπερφυσικές δυνάμεις και η αντίστοιχη απόδοση λατρείας: *χριστιανική / μουσουλμανική ~* ‖ *αλλάζω / ασπάζομαι / απαρνούμαι μια ~* ‖ *μονοθεϊστική / ειδωλολατρική / μυστηριακή ~* (μτφ.) **2.** ο απόλυτος σεβασμός και η φανατική αφοσίωση (σε αξία, ιδεώδες κ.λπ.) **3.** (εκφραστ.) το αντικείμενο φανατικής αφοσίωσης και λατρείας, αυτό που θεωρεί κανείς ιερό: *η ομάδα μου είναι για μένα ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θρησκεύω* (βλ.λ.)].

θρησκειολογία (η) [1839] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που μελετά τις διάφορες θρησκείες, εξετάζοντάς τες από ιστορική, φιλοσοφική και ψυχολογική άποψη. — **θρησκειολόγος** (ο/η) [1869], **θρησκειολογικός**, -ή, -ό [1849], **θρησκειολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

θρήσκευμα (το) [μτγν.] {θρησκεύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (επίσ.) η συγκεκριμένη θρησκευτική πίστη που ασπάζεται κανείς: *χριστιανός στο ~* ΣΥΝ. δόγμα, θρησκεία **2.** ΝΟΜ. ***καθύβριση θρησκευμάτων*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος δημόσια και κακόβουλα καθυβρίζει με οποιονδήποτε τρόπο την Ανατολική Ορθόδοξη Εκκλησία τού Χριστού ή άλλη θρησκεία ανεκτή στην Ελλάδα.

θρησκευτικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με τη θρησκεία: *~ πεποιθήσεις / συναίσθημα / γάμος* (στην εκκλησία, όχι πολιτικός) / *σύστημα / ηγέτης / κανόνας / τελετή / ύμνος / καθήκον / παράδοση / δόγμα / εορτή / φανατισμός / συνείδηση* ‖ *«η τρίτη χιλιετηρίδα θα είναι θρησκευτική ή δεν θα υπάρξει καθόλου»* (Αντρέ Μαλρώ)· ΦΡ. ***(με) θρησκευτική ευλάβεια*** (με) μεγάλη προσοχή και αφοσίωση: *διαβάζω την εφημερίδα σας με ~ ευλάβεια* **2. *θρησκευτικό δράμα / μυστήριο*** (στο Βυζάντιο) θρησκευτική παράσταση με θέμα από την Α.Γ., τους βίους των αγίων ή τα Απόκρυφα Ευαγγέλια, με διδακτικό περιεχόμενο (λ.χ. *Τρεῖς παῖδες ἐν καμίνῳ τοῦ πυρός*, *Τὰ Πάθη τοῦ Χριστοῦ* κ.ά.) **3. *θρησκευτικά*** (τα) το σχολικό μάθημα που αναφέρεται στη θρησκεία, συνήθ. των μαθητών ή την επίσημη θρησκεία τού κράτους. — **θρησκευτικ-ά / -ώς** [1841] επίρρ.

θρησκευτικότητα (η) [1812] {χωρ. πληθ.} το θρησκευτικό συναίσθημα, η διάθεση (κάποιου) να θρησκεύει.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. religiosité].

θρησκεύω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} εκτελώ τα θρησκευτικά μου καθήκοντα· (επίσης καταχρ. μεσοπαθ. **θρησκεύομαι**): *η ταινία προκάλεσε την οργή τού θρησκευόμενου λαού*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρησκεύω* «αποδίδω ιερή υπηρεσία, λατρεύω μια θεότητα», αβεβ. ετύμου. Πιστεύεται ότι το ρ. συνδέεται με τους τύπους *θρήσκω* «νοώ» και *θράσκειν* «θυμίζω», που απαντούν ως «γλώσσες» στον Ησύχιο, καθώς και με τον αόρ. β' *ἐν-θρεῖν* «φυλάσσω». Εν τοιαύτη περιπτώσει, το ρ. *θρησκεύω* θα είχε τη σημ. «φυλάσσω, τηρώ», οπότε δεν θα μπορούσε να αποκλειστεί η σύνδεση με τα ουσ. *θρᾶνος*, *θρό-νος*].

θρησκόληπτος, -η, -ο [1888] (κακόσ.) αυτός που διακατέχεται από υπέρμετρο θρησκευτικό ζήλο, που είναι υπερβολικά αφοσιωμένος στη θρησκεία, που βλέπει τα πάντα υπό θρησκευτικό πρίσμα: *στα επεισόδια πρωτοστάτησαν διάφοροι ~ πολίτες, που πίστευαν ότι η ταινία είναι βλάσφημη* ΣΥΝ. θρησκομανής. — **θρησκοληψία** (η) [1893].
[ΕΤΥΜ. < *θρήσκος* + *-ληπτος* < *λαμβάνω*. πβ. κ. μτγν. *θεόληπτος* «προληπτικός»].

θρησκομανής, -ής, -ές [1825] {θρησκομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κακόσ.) αυτός που αφοσιώνεται στη θρησκεία του σε βαθμό μανίας, φανατικά ΣΥΝ. θρησκόληπτος. — **θρησκομανία** (η) [1801]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θρήσκος, -α, -ο αυτός που ζει σύμφωνα με τη διδασκαλία τής θρησκείας του, που μετέχει τακτικά στη ζωή τής Εκκλησίας ΣΥΝ. θεοσεβής, θεοσεβούμενος, ευλαβής, φιλόθρησκος (πβ. λ. *θρησκόληπτος*) ΑΝΤ. άθρησκος, άπιστος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θρῆσκος* < αρχ. *θρησκεύω* (υποχωρητ.)].

θριαμβευτής (ο) [μτγν.], **θριαμβεύτρια** (η) {θριαμβευτριών} πρόσωπο που πέτυχε θρίαμβο, που αντιμετώπισε με εξαιρετική επιτυχία δύσκολες καταστάσεις ή αντίξοες συνθήκες: *είναι ο ~ των χθεσινών εκλογών, αφού κυριολεκτικά συνέτριψε τους αντιπάλους του* ‖ *~ τής ζωής* ‖ *~ στρατηγός* ΣΥΝ. τροπαιούχος.

θριαμβευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον θρίαμβο ή συνιστά θρίαμβο: *~ νίκη / πρόκριση / εκλογή* **2.** αυτός που αποκτά τον χαρακτήρα θριάμβου, που ταιριάζει σε θρίαμβο ή θριαμβευ-

τή: ~ *υποδοχή* / *τόνος* / *ύφος* ΣΥΝ. ενθουσιώδης, μεγαλοπρεπής, επιδεικτικός. — **θριαμβευτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

θριαμβεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {θριάμβευσα} **1.** αναδεικνύομαι πανηγυρικά νικητής, σημειώνω θρίαμβο: *θριάμβευσε στις προεδρικές εκλογές* **2.** (για αφηρ. έννοιες) επικρατώ, κυριαρχώ απόλυτα: *θριαμβεύει η δημοκρατία* / *η δικαιοσύνη* / *η αλήθεια* / *η λογική* / *το παρασκήνιο* **3.** (μτφ.) επιτυγχάνω απόλυτα (σε κάτι), έχω εξαιρετικά ικανοποιητική απόδοση: *θριάμβευσε στον ρόλο τού Άμλετ* || *στη δύσκολη τηλεοπτική συζήτηση κατάφερε να θριαμβεύσει επί τού αντιπάλου του* **4.** ΘΕΟΛ. ***θριαμβεύουσα Εκκλησία*** η Εκκλησία στον ουρανό, τής οποίας μέλη είναι όσοι πιστοί ευαρέστησαν τον Θεό στον επίγειο βίο τους, οι οποίοι προγεύονται τα αγαθά τής μακαριότητας (πβ. *στρατευομένη Εκκλησία*. λ. *στρατεύομαι*). — **θριάμβευση** (η) [μτγν.].

θριαμβικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή αρμόζει στον θρίαμβο: ~ *ιαχές* / *χαρακτήρας* / *αψίδα* ΣΥΝ. θριαμβευτικός. — **θριαμβικά** επίρρ.

θριαμβολογώ ρ. αμετβ. {θριαμβολογείς... | θριαμβολόγησα} (συχνά ειρων.) εκφράζω με θριαμβευτικό τρόπο τον ενθουσιασμό μου (για επιτυχία μου): *την ίδια στιγμή που το ραδιόφωνο θριαμβολογούσε για υποτιθέμενες νίκες τού στρατού τής χώρας, η κυβέρνηση διαπραγματευόταν τους όρους τής παράδοσης* ΣΥΝ. κομπορρημονώ. — **θριαμβολογία** (η).

θρίαμβος (ο) {θριάμβ-ου | -ων, -ους} **1.** η ένδοξη νίκη, η λαμπρή επιτυχία: *το κόμμα πέτυχε ~ στις τελευταίες εκλογές, παίρνοντας ποσοστό μεγαλύτερο τού 50%* **2.** το σημαντικό, το μεγάλο κατόρθωμα: *αυτή η ανακάλυψη ήταν ένας ~ τής ιατρικής* || *η θεατρική πρεμιέρα κατέληξε σε ~* **3.** ΙΣΤ. (στους αρχαίους Ρωμαίους) η επινίκια πομπή στρατηγού μετά από σημαντική νίκη του: *τελώ ~* **4.** (για αφηρημένες έννοιες) η απόλυτη επικράτηση, κυριαρχία (ενός πράγματος): *ο ~ τής λογικής* / *τής αλήθειας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, λ. σχηματισμένη όπως και τα ουσ. *διθύραμβος, ἴαμβος* (βλ.λ.). Η πιθανότερη εκδοχή θεωρεί τη λ. προελληνικό (πελασγικό) δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. triumphus, άποψη που ενισχύεται από το γεγονός ότι η λ. *θρίαμβος* αποτελούσε αρχικώς ύμνο προς τιμήν τού Διονύσου].

θριγκός (ο) ΑΡΧΑΙΟΛ. περίβολος, περιφερική επίστεψη· κυρ. το τμήμα κτηρίου, που στηρίζεται στους κίονες και αποτελείται από το επιστύλιο, τη ζωφόρο και το γείσο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θριγκός* / *τριγχός* / *θριγχός*, αγν. ετύμου].

θρίλερ (το) {άκλ.} **1.** ταινία ή ανάγνωσμα με περιπετειώδες και γεμάτο ένταση περιεχόμενο, που προκαλεί στον θεατή ή αναγνώστη αισθήματα αγωνίας ή και τρόμου: *ψυχολογικό* / *αστυνομικό* / *κατασκοπικό* / *πολιτικό* ~ **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο με τα παραπάνω είδος τής κινηματογραφικής τέχνης: *γνωστός σκηνοθέτης ταινιών ~* **3.** (μτφ.) καθετί τού οποίου η έκβαση κρίνεται μόνο την τελευταία στιγμή, ώστε να κρατά σε αγωνία και ένταση αυτόν που παρακολουθεί την αμφίρροπη εξέλιξή του: ~ *τα αποτελέσματα των εκλογών! Μόλις στις 3.00 το πρωί φάνηκε ο νικητής*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. thriller < thrill «προκαλώ έξαψη, τρόμο»].

-θρο παραγωγικό επίθημα ουδετέρων ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** όργανο: *κλεί-θρο* **2.** τόπο: *βά-θρο, ρεί-θρο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *-θρον, -θρα*, παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ro- (των επιθέτων) με προσθήκη τού δασέος *-dh- (οπότε *dhro-). Εκτός από την απλή μορφή του (π.χ. *βάρα-θρον, ὕπαι-θρον*), συχνά ενισχύεται από το φωνήεν e/ē και λαμβάνει παρεκτεταμένη μορφή *-ηθρον, -ήθρα* (π.χ. *κηρ-ήθρα, ρεῖθρον < *ρέ-ε-θρον < ρέω, κολυμβ-ήθρα*)].

θρόισμα (το) {θροΐσμ-ατος | -ατα, -άτων} ελαφρός, ασθενής και συνεχής ήχος, που παράγεται κυρ. από την κίνηση και την τριβή των φύλλων των δέντρων: *τον νανούρισε το ~ των φύλλων*. — **θροΐζω** ρ. [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θροΐζω* < αρχ. *θροῶ (-έω)* «κραυγάζω» < *θροῦς* «θόρυβος, μουρμουρητό» < *θρέομαι* < **θρέϜ-ομαι* < Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ». Ομόρρ. *θόρυ-βος, (ὑπο)τον-θορύ-ζω* (βλ.λ.) «μουρμουρίζω», *θρῆ-νος, θρῦ-λος*, ίσως και *ἀ-θρόος* (βλ.λ.)].

θρομβεκτομή (η) ΙΑΤΡ. εγχείρηση για τη διάνοιξη αγγείου και την αφαίρεση τού θρόμβου που το φράσσει, ώστε να αποκατασταθεί η κυκλοφορία τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombectomy].

θρομβίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. ουσία που συντελεί στην πήξη τού αίματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombin].

θρομβοκύτταρο (το) {θρομβοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το αιμοπετάλιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombocyte].

θρομβοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού αριθμού των αιμοπεταλίων στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombocytosis].

θρομβολυτικό (το) φάρμακο που δρα αμέσως και μπορεί να διαλύσει σε ελάχιστο χρόνο έναν θρόμβο· χρησιμοποιείται σε ειδικές καταστάσεις, λ.χ. μετά από οξύ έμφραγμα τού μυοκαρδίου και μόνο σε νοσοκομείο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombolytic].

θρόμβος (ο) (λόγ.) **1.** σταγόνα πηγμένου αίματος **2.** ΙΑΤΡ. συγκέντρωση πηγμένου αίματος, που συνιστά όγκο και εμφανίζεται σε εσωτερικό αγγείου ή στο εσωτερικό τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *dhrómbh-os, ετεροιωμ. βαθμ. τού *drembh- (> *τρέφω*, με τη σημ. «αναπτύσσω, κάνω (κάτι) να αυξηθεί σε όγκο»), πβ. ισλ. drambr «κόμπος», αρχ. σκανδ. trē-drumbr «κούτσουρο» κ.ά. Η παρουσία τού έρρινου *-μ-* στο ουσ. *θρόμβος* έχει εκφραστική λειτουργία, όπως συμβαίνει και στο σχήμα *θάμβος – ταφώ*. Βλ. κ. *τρέφω*].

θρομβούμαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {θρομβούται...· μόνο στον ενεστ.} σχηματίζω θρόμβους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

θρομβοφλεβίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή, που συνοδεύεται από τον σχηματισμό θρόμβου σε φλέβα και συνήθ. βρίσκεται κοντά στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thrombophlebitis].

θρομβώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θρομβώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από θρόμβους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θρόμβωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. **1.** ο σχηματισμός θρόμβου μέσα σε αιμοφόρο αγγείο: ~ *των φλεβών τής κνήμης* **2.** ***θρόμβωση στεφανιαίας*** απόφραξη στεφανιαίας αρτηρίας από θρόμβο αίματος, η οποία έχει συχνά ως αποτέλεσμα την καρδιακή προσβολή.

θρονί (το) [μεσν.] {θρον-ιού | -ιών} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** κοντό κάθισμα με ακουμπιστήρι **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ξύλινο έπιπλο σε ορισμένη θέση τού ναού, όπου τοποθετείται η εικόνα τής Παναγίας ή τού τιμώμενου αγίου.

θρονιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {θρόνιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.-εκφραστ.) **1.** βάζω (κάποιον) να καθίσει σε θρόνο **2.** (μεσοπαθ. ***θρονιάζομαι***) κάθομαι κάπου με όλη μου την άνεση, σαν να μου ανήκει η θέση δικαιωματικά, με σκοπό να μείνω για πολύ: *ήρθε και θρονιάστηκε δίπλα μου και δεν έλεγε να το κουνήσει* || *πήγε η πεθερά και τους θρονιάστηκε στο σπίτι έναν μήνα τώρα* ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι. — **θρόνιασμα** (το).

θρόνος (ο) **1.** πολυτελές κάθισμα με βραχίονες, υποπόδιο και ερεισίνωτο, που προορίζεται για πολιτικούς και εκκλησιαστικούς άρχοντες, βασιλείς κ.λπ.: *βασιλικός* / *πατριαρχικός* ~ || *η αίθουσα τού ~* **2.** (συνεκδ.) (α) η εξουσία τού άρχοντα, τού βασιλιά: *ανήλθε στον ~ σε ηλικία 18 ετών* || *κατακτώ* / *εγκαταλείπω τον ~* || *ρίχνω από τον ~* || *διαδέχομαι στον ~* || *«Οι μνηστήρες τού ~»* (νορβ. Kongsemnerne, δράμα τού Ε. Ίψεν) (β) ο άρχοντας, ο βασιλιάς ως φορέας εξουσίας: *η κυβέρνηση υπονομεύει τον ~* || *στράφηκε κατά τού ~* ΣΥΝ. παλάτι, στέμμα **3.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Θρόνοι*** (οι) τάξη αγγέλων που ανήκουν μετά τα Χερουβείμ και Σεραφείμ στην πρώτη ιεραρχία **4.** η έδρα των πατριαρχείων με τη δικαιοδοσία τους: *Πατριαρχικός ~ Κωνσταντινουπόλεως* / *Αλεξανδρείας* / *Αντιοχείας* / *Ιεροσολύμων* || *ο παπικός ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhr-ónos, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dher- «συγκρατώ, φέρω», πβ. σανσκρ. dadhāra «έχω καθίσει», dhárima- «δίκαιο, θέση», λατ. firmus «σταθερός» κ.ά. Ομόρρ. *θρα-νίο(ν)* (βλ.λ.), ίσως και *θρησκεύω* (βλ.λ.)].

θρουβαλιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {θρουβάλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λογοτ.-διαλεκτ.) θρυμματίζω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θρύβω* (< αρχ. *θρύπτω*, βλ.λ., με τροπή [i] → [u]), κατ' αναλογίαν προς τα *τσουβαλιάζω, κουρελιάζω, θρυψαλιάζω* κ.ά. (όπου το *-αλ-* αποτελεί μέρος τού θέματος)].

θρούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ώριμος καρπός τής ελιάς, που πέφτει από το δέντρο και μαζεύεται από το έδαφος ΣΥΝ. χαμοελιά, χαμάδα **2.** καρπός ελιάς αρωματισμένος με θρούμπι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *δρούπα* (κατά παρετυμολ. προς το αρωματικό φυτό *θρούμπι*, βλ.λ.) < **δρύππα* (πβ. λατ. druppa) < **δρύπεπη* < αρχ. *δρυπεπής (ἐλαία)* «καρπός που ωρίμασε πάνω στο δέντρο». Το αρχ. επίθ. *δρυπεπής* είναι αβεβ. ετύμου. Ενώ το α' συνθ. είναι ασφαλώς η λ. *δρῦς* «δέντρο» (βλ.λ.), το β' συνθ. εγείρει αρκετά προβλήματα. Ίσως ισχύει η εκδοχή ότι το επίθ. *δρυπεπής* αποτελεί φωνητική παραλλαγή τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *δρυπετεῖς* «αυτοί που έχουν πέσει από το δέντρο»].

θρούμπι (το) {χωρ. γεν.} αρωματικό φυτό, τα φύλλα και οι βλαστοί τού οποίου χρησιμοποιούνται ως καρύκευμα· (συνεκδ.) τα ίδια τα φύλλα και οι βλαστοί αυτού τού φυτού. Επίσης **θρούμπη** (η).
[ΕΤΥΜ. < *θρούμπι* / *θρούμπη* < μεσν. *θρύμπη* < *θρύμβη* < αρχ. *θύμβρη*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *θυμόν* «θυμάρι»].

θρυαλλίδα (η) (λόγ.) **1.** το φιτίλι λάμπας ή λυχναριού **2.** εύφλεκτο πλέγμα που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση τής φωτιάς σε εκρηκτικές ύλες ΣΥΝ. άφτρα **3.** (μτφ.) η αφορμή συγκεκριμένου γεγονότος, κυρ. με αρνητικές καταλυτικές επιπτώσεις: *οι εμπρηστικές εκατέρωθεν δηλώσεις λειτούργησαν ως ~ για τη διάσπαση τού κόμματος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρυαλλίς, -ίδος* < *θρύον* «βούρλο» < **τρύhον* (με πρόληψη τής δασύτητας) < Ι.Ε. *truso- «βούρλο», πβ. αρχ. σλαβ. trŭstĭ «καλάμι»].

θρύβω ρ. ▸ θρύπτω

θρυλείται, θρυλούνται ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** διαδίδομαι ως φήμη: *θρυλούνται συγκρούσεις μέσα στους κόλπους τής κυβέρνησης* || *θρυλείται ότι...* ΣΥΝ. ακούγεται, λέγεται, φημολογείται **2.** ***θρυλούμενα*** (τα) οι φήμες που κυκλοφορούν ΣΥΝ. διαδόσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

θρύλημα (το) [μτγν.] {θρυλήμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) η φήμη, η διάδοση.

θρυλικός, -ή, -ό αυτός που έχει γίνει θρύλος: *ο ~ Ρομπέν των Δασών* || ~ *κατορθώματα* / *μάχες* ΣΥΝ. μυθικός, ένδοξος, ξακουστός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.

θρύλος (ο) **1.** η διήγηση, συνήθ. μυθικού χαρακτήρα, που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά: *θρύλοι και παραδόσεις τού λαού μας* || *ο ~ τού μαρμαρωμένου βασιλιά* **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο, γεγονός ή οτιδήποτε απέκτησε μεγάλη φήμη, ακτινοβολία, ώστε η ανάμνησή του να συναρπάζει: *το όνομά του έγινε ~* || *η ταινία έγινε ~, αφότου πήρε 11 Όσκαρ* **3.** (με κεφ.) προσωνύμιο τού αθλητικού συλλόγου «Ολυμπιακός Σ.Φ.Π.». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φημισμένος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θρῦλος*, αρχική σημ. «θόρυβος, μουρμουρητό», < *dhru-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhrew- «μουρμουρίζω, θορυβώ» (βλ.

κ. λ. *θόρυβος*)].

θρύμμα (το) {θρύμμ-ατος | -ατα, -άτων} θρύψαλο, θραύσμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θρύπτω* (βλ.λ.)].

θρυμματίζω ρ. μετβ. {θρυμμάτισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} σπάζω (κυρ. με δυνατό χτύπημα), διαλύω σε πολύ μικρά κομμάτια: (συνήθ. μεσοπαθ.) *το παρμπρίζ τού αυτοκινήτου θρυμματίστηκε κατά τη σύγκρουση* || (μτφ.) ~ *τις φιλοδοξίες κάποιου* ΣΥΝ. συντρίβω, (οικ.) σμπαραλιάζω. — **θρυμματισμός** (ο) [1894] κ. **θρυμμάτισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *θρύμμα*].

θρυπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που μπορεί να συντρίβει: ~ *μηχάνημα*.

θρύπτω κ. (καθημ.) **θρύβω** ρ. μετβ. {έθρυψα} θρυμματίζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **θρύπ-jω* < *dhru-bh-jō, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhreus- «θραύω, σπάζω», πβ. λετ. drubažas «κομμάτι ξύλου», αρχ. ιρλ. drucht «σταγόνα», αρχ. σκανδ. drjūpa «στάζω» κ.ά. Ομόρρ. *θραύω* (βλ.λ.), *θρύμμα, τρυφ-ή, τρυφ-ερός, τρυφ-ηλός* κ.ά. Εκτός από τη σημ. «θραύω, κομματιάζω», το ρ. *θρύπτω* έλαβε και μτφ. σημ., όπως «διαφθείρω, ζω ακόλαστα», πράγμα που φαίνεται σαφέστερα στα ομόρρ. *τρυφή* (αρχική σημ. «μαλθακότητα»), *τρυφερός* (αρχική σημ. «θηλυπρεπής»), *τρυφηλός* (αρχική σημ. «αυτός που επιδιώκει αισθησιακές ηδονές»)].

θρυψαλιάζω ρ. μετβ. {θρυψάλιασ-α, -τηκα, -μένος} (σπάν.) θρυμματίζω, κάνω (κάτι) θρύψαλα. — **θρυψάλιασμα** (το).

θρύψαλο (το) πολύ μικρό κομμάτι από κάτι σπασμένο (κυρ. γυαλί) (συνήθ. στον πληθ.): *ο καθρέφτης έπεσε κι έγινε θρύψαλα* || (κ. μτφ.) *οι ελπίδες του έγιναν σκόνη και θρύψαλα*.
[ΕΤΥΜ. (< *θρυψ-* (< *θρύπτω*) + *-αλο*, πβ. *κόκκ-αλο, ρόπ-αλο* κ.ά.].

Θύαμις (ο) {Θυάμιδος} ο Καλαμάς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου. παράλλ. τ. τού *Θύ-αμος* (όρος κοντά στη λίμνη Αμβρακία)].

θυγατέρα (η) **1.** (λόγ.-διαλεκτ.) η κόρη, το θηλυκό τέκνο: *η μονάκριβη ~ του* **2.** (μτφ.) αυτό που έρχεται ως συνέπεια, ως επακόλουθο: *η γκρίνια είναι ~ τής μιζέριας* ΣΥΝ. καρπός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θυγάτηρ* (ήδη μυκ. tu-ka-te), αρχαιότατη λ., < Ι.Ε. *dhug(h)ətér-, πβ. σανσκρ. duhitár-, αρμ. dustr, γοτθ. dauhtar, γερμ. Tochter, αγγλ. daughter κ.ά.].

θυγατρικός, -ή, -ό [1858] αυτός που έχει δημιουργηθεί και εξαρτάται από άλλον φορέα: ~ *εταιρεία / τράπεζα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. filiale].

θύελλα (η) {-ας κ. (λόγ.) -έλλης | -ελλών} **1.** σφοδρός άνεμος με βροχή, μεγάλη καταιγίδα: *η ~ ξεσπά / άρχισε να κοπάζει* || ~ *και θαλασσοταραχή* ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, σίφουνας, τυφώνας· ΦΡ. **δελτίο θυέλλης** έκτακτο δελτίο που εκδίδει η μετεωρολογική υπηρεσία, με το οποίο ενημερώνονται κυρ. οι ναυτιλλόμενοι ότι επίκειται καταιγίδα **2.** (μτφ.) μεγάλη αναταραχή, σύγχυση, αναστάτωση: *οι δηλώσεις του ξεσήκωσαν ~ στο εσωτερικό τού κόμματος*· ΦΡ. **όποιος σπέρνει ανέμους, θερίζει θύελλες** βλ. λ. *άνεμος* **3.** (+γεν.) για κάτι που εκδηλώνεται ορμητικά και σε μεγάλο πλήθος: *η απόφαση τού δικαστηρίου ξεσήκωσε ~ διαμαρτυριών / αντιδράσεων / κινητοποιήσεων* || *τα λόγια τού ομιλητή πνίγηκαν σε μια ~ χειροκροτημάτων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θύω / θύνω* «τρέχω ορμητικά, εφορμώ» (που πιθ. συνέπιπτε αρχικά με το ρ. *θύω* «θυσιάζω», βλ.λ.) < **θύ-νϝ-ω* < *dhu-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dheu- «σκορπίζω, στροβιλίζω» (πβ. σανσκρ. dhu-nó-ti «σείει»), για την οποία βλ. λ. *θύω*].

θυελλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {θυελλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι όμοιος στη σφοδρότητα με θύελλα: *το δελτίο καιρού προέβλεψε για αύριο ~ ανέμους* ΣΥΝ. τρικυμιώδης ΑΝΤ. νήνεμος, γαλήνιος **2.** (μτφ.) ασυγκράτητος, ακατάσχετος: ~ *χειροκροτήματα* **3.** (μτφ.) ταραχώδης, περιπετειώδης: *η συνομιλία μεταξύ των διπλωματών υπήρξε ~* || *η συνεδρίαση έληξε μέσα σε ~ ατμόσφαιρα*. — **θυελλωδώς** επίρρ. [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θυέστειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Θυέστη (βλ.λ.)· στη ΦΡ. ***θυέστεια δείπνα*** (i) ΜΥΘΟΛ. το γεύμα που παρέθεσε ο Ατρέας στον Θυέστη, στο οποίο ο τελευταίος έφαγε εν αγνοία του τις σάρκες των ίδιων του των παιδιών (ii) (μτφ.) η ανθρωποφαγία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < κύρ. όν. *Θυέστης*, αρχική σημ. «αυτός που χειρίζεται το γουδοχέρι, προετοιμάζοντας το προσφερόμενο για θυσία κρέας», < *θύω* (βλ.λ.)].

Θυέστης (ο) ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Πέλοπα και τής Ιπποδάμειας, αδελφός τού Ατρέα, με τον οποίο βρισκόταν σε διαμάχη για τον θρόνο των Μυκηνών (βλ. κ. *θυέστεια δείπνα*, λ. *θυέστειος*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *θυεσ-* τού ουσ. *θύος* (γεν. **θυεσ-ος*) με τη σημ. «προσφορά ολοκαυτώματος – αρωματική ουσία» (< ρ. *θύω*, βλ.λ.). Το όν. *Θυέσ-της* θα δήλωνε εκείνον που προετοιμάζει μια θυσία παρασκευάζοντας αρώματα, ειδικώς δε εκείνον που χειρίζεται το γουδοχέρι (πβ. μτγν. *θυέσ-της* «γουδοχέρι»)].

θύλακας (ο) → θύλακος

θυλάκιο (το) [αρχ.] {θυλακί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** σακίδιο, σακούλι **2.** η τσέπη **3.** ΑΝΑΤ. κοίλωμα βλεννογόνου αδένα.

θυλακίτιδα (η) ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια από φλεγμονή στις ρίζες των τριχών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. bursitis].

θυλακοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θυλακοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα θυλάκου.

θύλακος (ο) {θυλάκ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** μικρός σάκος, σακούλι ΣΥΝ. σακίδιο, ταγάρι **2.** ΑΝΑΤ. θήκη ή περίβλημα οργάνων τού σώματος: ~ *δοντιών / τριχών* **3.** ΣΤΡΑΤ. η τοποθεσία όπου εισέρχονται και παραμένουν στρατεύματα σε τμήμα τού εχθρικού εδάφους, ενώ τα γύρω εδάφη εξακολουθούν να κατέχονται από τις εχθρικές δυνάμεις. Επίσης **θύλακας** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θύλακος* «σάκος», αγν. ετύμου. Ο τ. *θύλακας* μεταπλ. τ. τού μτγν. *θύλαξ* «θύλακος, σάκος», πβ. *ενήλικος – ενήλικας*].

θυλακώνω ρ. μετβ. {θυλάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) βάζω σε θύλακο, σε σακούλι. — **θυλάκωση** (η) [1889].

θύμα (το) {θύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πρόσωπο που υπέστη κάτι κακό (συμφορά, καταστροφή, εκμετάλλευση κ.λπ.) χωρίς δική του υπαιτιότητα: *πέφτω ~ εκβιασμού / απαγωγής / απάτης / τού ολοκαυτώματος / τού ναζισμού / ληστείας / τρομοκρατικής ενέργειας / τροχαίου δυστυχήματος* || *δεν αναφέρθηκαν θύματα από τον σεισμό* || (συχνά κατ' αντιδιαστολή προς τον *θύτη*) *στην προσπάθειά του να φανεί αντικειμενικός, βάζει θύτη και ~ στο ίδιο τσουβάλι* **2.** το πρόσωπο που υφίσταται τις δυσάρεστες συνέπειες από κάτι: *έπεσε ~ τής ίδιας του τής φιλοδοξίας* || *υπήρξε ~ των περιστάσεων* **3.** το πρόσωπο που γενικά υφίσταται τις συνέπειες από ό,τι δυσάρεστο συμβαίνει, που αδικείται σε όλες τις περιπτώσεις: *δεν μπορώ να είμαι μια ζωή το ~ και να υποχωρώ σε όλους*· ΦΡ. **εξιλαστήριο θύμα** βλ. λ. *εξιλαστήριος* **4.** (οικ.) ο ανόητος, το κορόιδο: *βρε ~!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῦμα* «θυσιαζόμενο ζώο» < *θύω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. (για πρόσωπα) ήδη αρχ.].

θυμάμαι [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {θυμάσαι... | θυμήθηκα} ♦ (μετβ.) **1.** επαναφέρω στη μνήμη μου, αναπολώ: ~ *τα περασμένα και μελαγχολώ* ΣΥΝ. ενθυμούμαι ΑΝΤ. ξεχνώ· ΦΡ. ***ό,τι θυμάται χαίρεται*** για κάποιον που αναφέρει άσχετο με τη συζήτηση ή την περίσταση θέμα **2.** διατηρώ στη μνήμη μου: *θα ~ για πάντα το καθαρό του βλέμμα* || *τον ~ να έρχεται κάθε μέρα στις 3.00* || *θυμάσαι, όταν ήμαστε μικροί, που φεύγαμε από το σχολείο και πηγαίναμε σινεμά;* ♦ **3.** (αμετβ.) έχω μνημονικό, διαθέτω δυνατή μνήμη: *λόγω τής ηλικίας του αρχίζει να μη θυμάται*. Επίσης **θυμούμαι**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θυμοῦμαι* < *ἐθθυμοῦμαι* < αρχ. *ἐνθυμοῦμαι* (βλ.λ.)].

> **θυμάμαι – κοιμάμαι – λυπάμαι – φοβάμαι, θυμίζω – κοιμίζω – φοβίζω – λυπώ.** Τα ρήματα αυτά στον ενεστώτα κυρ. και στον παρατατικό εμφανίζουν ιδιάζουσα κλίση: ενεστ. **θυμάμαι** (κ. -ούμαι), **-άσαι, -άται, -ούμαστε** (κ. -όμαστε), **-άστε** (κ. -όσαστε), **-ούνται**· παρατ. **θυμ-όμουν, -όσουν, -όταν, -όμαστε / -όμασταν, -όσαστε / -όσασταν, -όνταν / -ούνταν / -όντουσαν**. Δεν κλίνονται δηλ. στον ενεστώτα όπως το *αγαπιέμαι, -έσαι, -έται* κ.λπ., ούτε έχουν -ι- (*-ιόμουν, -ιόσουν* κ.λπ.) στον παρατατικό.
> Τα **θυμάμαι, λυπάμαι** και **φοβάμαι** λειτουργούν ως μεταβατικά (με αντικείμενο), αλλά και ως αμετάβατα ρήματα (χωρίς αντικείμενο): *Δεν θυμάμαι αυτό το περιστατικό – Δεν θυμάμαι· Τον λυπάμαι τον καημένο – Λυπάμαι, δεν θα ξανασυμβεί· Φοβάται τον θάνατο – Δεν φοβάται καθόλου*. Το **κοιμάμαι** είναι αμετάβατο: *Δεν κοιμάται τα βράδια*. Τα *θυμάμαι, κοιμάμαι* και *φοβάμαι* διαθέτουν και μεταβιβαστικό τύπο ρήματος σε **-ίζω**: *θυμάμαι – θυμίζω, κοιμάμαι – κοιμίζω, φοβίζω* (*θυμίζω* = κάνω κάποιον να θυμηθεί, *κοιμίζω* = βάζω / κάνω κάποιον να κοιμηθεί, *φοβάμαι – φοβίζω* = προξενώ φόβο σε κάποιον, βλ. λ. *φοβούμαι*). Το *λυπάμαι* έχει ως μεταβιβαστικό το **λυπώ** (= κάνω κάποιον να λυπηθεί, προξενώ λύπη).

θυμαράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το θυμάρι· ΦΡ. (σκωπτ.) ***πηγαίνω στα θυμαράκια*** πεθαίνω ΣΥΝ. (λόγ.) αποδημώ, αποβιώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.

θυμαρήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από θυμάρι: ~ *μέλι* (από μέλισσες που μαζεύουν τη γύρη από θυμάρι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

θυμάρι (το) {θυμαρ-ιού | -ιών} φυτό χαρακτηριστικό τής εύκρατης κυρ. μεσογειακής ζώνης, που απαντά σε ξηρούς, άγονους και πετρώδεις τόπους, έχει πολλά κλαδιά, μικρά φύλλα με χρώμα έντονο γκριζοπράσινο, μοιάζει με τη ρίγανη και έχει διαπεραστικό ευχάριστο άρωμα, για το οποίο χρησιμοποιείται στη μαγειρική ως αρωματικό, αλλά και στην παρασκευή αφεψημάτων για τις φαρμακευτικές του ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θύμον* (< αρχ. *θύω*, με τη σημ. «ευωδιάζω») + *-άρι*, πβ. *λυχν-άρι, συρτ-άρι* κ.ά.].

θυμαριά (η) **1.** συστάδα θυμαριών **2.** έκταση γεμάτη από θυμάρι **3.** το θυμάρι.

θυμέλαιο (το) [1880] {θυμελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. αιθέριο έλαιο με ευχάριστη οσμή, που λαμβάνεται με απόσταξη από τους ανθισμένους βλαστούς τού θυμαριού και χρησιμοποιείται στην αρωματοποιία και τη θεραπευτική.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θύμον* (βλ. λ. *θυμάρι*) + *έλαιο*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. thymoil].

θυμέλη (η) {σπάν. θυμελών} (στην αρχαιότητα) **1.** ο βωμός, το θυσιαστήριο **2.** (ειδικότ.) ο βωμός τού Διονύσου, που ήταν τοποθετημένος στο κέντρο τής ορχήστρας τού θεάτρου. — **θυμελικός,** -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *θυ-* (< *θύω*, βλ.λ.) + *-μέλη*, πβ. *θε-μέλιον*].

θυμηδία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ελαφρά σκωπτική διάθεση γέλιου: *το σχόλιό του προκάλεσε τη ~ όλων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ευχαρίστηση τής καρδιάς, τής ψυχής», < *θυμηδής* < *θυμός* (βλ.λ.) + *-ηδής* < *ἦδος* «ευχαρίστηση» (βλ. λ. *ηδονή*)].

θύμηση (η) [μεσν.] {θύμησες} (λογοτ.) **1.** η μνήμη: *εκείνο το καλοκαίρι χαράχτηκε στη ~ του ανεξίτηλα* **2.** η επαναφορά στη μνήμη (προσώπου ή γεγονότος): *και μόνο η ~ της του προκαλούσε πόνο* ΣΥΝ. ανάμνηση, ενθύμηση.

θυμητάρι (το) {θυμηταρ-ιού | -ιών} (λογοτ.) ενθύμιο, αναμνηστικό.
[ΕΤΥΜ. < **θυμητός* + παραγ. επίθημα *-άρι*, πβ. κ. *προσκυνητ-άρι*].

θυμητικό (το) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** η ικανότητα να θυμάται κανείς πράγματα: *γέρασε κι άρχισε να χάνει το ~ του* **2.** το αναμνηστικό, το ενθύμιο: *διατηρεί πολύτιμο ~ τη φωτογραφία της*.

θυμιάζω ρ. μετβ. {θυμίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (κυρ. για ιερέα) ανακινώ θυμιατήρι, όπου καίγεται λιβάνι, προς κάποιον/κάτι, ώστε να αναδίδεται αρωματικός καπνός ΣΥΝ. θυμιατίζω, λιβανίζω. — **θυμίαση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θυμιῶ (-άω)* < θ. *θυμ-* τού ρ. *θύω* (πβ. *θῦμα, θυμέλη*)].

θυμίαμα (το) [αρχ.] {θυμιάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) η ρητινώδης ουσία που τοποθετείται στο θυμιατήρι και αναδίδει αρωματικό καπνό ΣΥΝ. λιβάνι, λιβανωτό (β) ο αρωματικός καπνός που αναδίδεται όταν καίγεται θυμίαμα (σημ. α) **2.** (συνεκδ.) το να θυμιατίζει κανείς **3.** (μτφ.) ο υπερβολικός έπαινος, η κολακεία ΣΥΝ. λιβανωτός, (οικ.) γλείψιμο.

θυμιατήρι (το) {θυμιατηρ-ιού | -ιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. σκεύος με αλυσίδες όπου καίγεται θυμίαμα και με το οποίο ο ιερέας θυμιατίζει τις εικόνες και τους εκκλησιαζομένους ΣΥΝ. θυμιατό, λιβανιστήρι **2.** παρόμοιο με το παραπάνω σκεύος μικρού μεγέθους, που χρησιμοποιείται για τη θυμίαση τού εικονοστασίου των σπιτιών. Επίσης **θυμιατήριο** [αρχ.].

θυμιατίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {θυμιάτισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) θυμιάζω (βλ.λ.): ~ *το εικόνισμα τής Παναγίας* ΣΥΝ. λιβανίζω ♦ **2.** (αμετβ.) καίω θυμίαμα σε εκκλησιαστική τελετή ΣΥΝ. λιβανίζω. — **θυμιάτισμα** (το).

θυμιατό (το) το θυμιατήρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. λιβανιστήρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θυμιατόν*, ουδ. τού αρχ. επιθ. *θυμιατός* < *θυμιῶ*, βλ. κ. *θυμιάζω*].

θυμίζω ρ. μετβ. {θύμισα} επαναφέρω (κάτι) στη μνήμη άλλου, κάνω (κάποιον) να θυμηθεί (κάτι): *μη μου θυμίζεις δυσάρεστα γεγονότα!* || *αυτό το πρόσωπο κάτι μου θυμίζει* || *του θύμισα να πάρει το φάρμακό του* ΣΥΝ. υπενθυμίζω, (λόγ.) ενθυμίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐνθυμίζομαι* < αρχ. *ἐνθυμοῦμαι* (βλ.λ.)].

θυμικός[1], -ή, -ό ΦΙΛΟΣ.-ΨΥΧΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το συναισθηματικό μέρος τής ψυχής: *οι ψυχοσωματικές διαταραχές οφείλονται σε ~ αναστατώσεις* **2. θυμικό** (το) το σύνολο των ψυχικών φαινομένων, που σχετίζονται με το συναισθηματικό μέρος τής ψυχής (αντιδιαστέλλεται στο *λογικό*). Επίσης **θυμοειδής**, -ής, -ές [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θυμός*].

θυμικός[2], -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον θύμο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thymic].

θυμοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {θυμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) ζωηρός, ορμητικός, δυνατός· (συνήθ.) ***θυμοειδές*** (το) το θυμικό (βλ. λ. *θυμικός[1]*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

θυμοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η θεωρία που υποστηρίζει ότι το συναίσθημα αποτελεί θεμελιώδη λειτουργία τού ψυχικού βίου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. νεολατ. sentimentalismus].

θυμός (ο) έντονη ψυχική κατάσταση, που προκαλείται από μεγάλη δυσαρέσκεια και μπορεί να εκδηλώνεται με βίαιες και νευρικές κινήσεις, ύψωση τού τόνου τής φωνής, έλλειψη αυτοελέγχου και άλλες συναφείς εκδηλώσεις: *έφυγε έξαλλος από θυμό / γεμάτος θυμό* || *έγινε κατακόκκινος από τον ~ του* ΣΥΝ. οργή, αγανάκτηση ΑΝΤ. ψυχραιμία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμώνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *θύω* «εφορμώ, τρέχω ορμητικά» (βλ. λ. *θύελλα*). Η φωνητική σύμπτωση με το ρ. *θύω* «θυσιάζω» (τα δύο ρήματα προφανώς έχουν κοινή ετυμολογική προέλευση) οδήγησε στη σύνδεση τής λ. *θυμός* με άλλες Ι.Ε. λ., οι οποίες έχουν τη σημ. «καπνός», λ.χ. σανσκρ. dhūmá, λατ. fūmus, αρχ. σλαβ. dymŭ κ.ά. Η συσχέτιση, πάντως, περιπλέκεται, δοθέντος ότι η λ. *θυμός* δήλωνε αρχικά την καρδιά ως έδρα των συναισθημάτων, των κινήτρων και τού φρονήματος, ενώ στον Πλάτωνα *ο θυμός* είναι ένα από τα τρία μέρη τής ψυχής, η κινητήριος δύναμη των ευγενών αισθημάτων, ιδ. τού θάρρους και τής ανδρείας. Η σημ. «οργή» είναι ήδη ομηρική].

θύμος (ο) **1.** ΑΝΑΤ. ενδοκρινής αδένας που βρίσκεται στο πάνω μέρος τού θώρακα, είναι πολύ ανεπτυγμένος κατά τη βρεφική ηλικία, ενώ ατροφεί κατά την εφηβική και παίζει σημαντικό ρόλο στο ανοσοποιητικό σύστημα • **2.** (λόγ.) το θυμάρι.
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *θύμον (τό)* «θυμάρι», βλ. κ. *θυμάρι*. Με την ιατρ. σημ. η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. και γαλλ. thymus].

θυμοσοφία (η) [1880] {χωρ. πληθ.} **1.** η ψύχραιμη αντιμετώπιση των αντιξοοτήτων τής ζωής, η στωικότητα **2.** η πρακτική φιλοσοφία, η φιλοσοφία τής καθημερινότητας: *η λαϊκή ~*.

θυμόσοφος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει έμφυτη την κλίση να φιλοσοφεί, που φιλοσοφεί χωρίς να έχει τη σχετική μόρφωση **2.** αυτός που διατηρεί την ψυχραιμία του σε κρίσιμες περιστάσεις. — **θυμοσοφικός**, -ή, -ό [αρχ.], **θυμοσοφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο εκ φύσεως σοφός», < *θυμός* + *σοφός*].

θυμούμαι ρ. ➝ θυμάμαι

θυμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {θυμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που θυμώνει εύκολα: *είναι ~ τύπος* ΣΥΝ. οξύθυμος, ευέξαπτος, ευερέθιστος, αψίθυμος ΑΝΤ. νηφάλιος, ψύχραιμος.

θυμώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θύμω-σα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να οργιστεί, προκαλώ σε (κάποιον) θυμό: *με θύμωσε με την αυθάδη συμπεριφορά του* ΣΥΝ. οργίζω, (εκφραστ.) φουρκίζω, χολώνω ♦ (αμετβ.) **2.** καταλαμβάνομαι από θυμό: *θύμωσα με την αυθάδειά του* || *όταν θυμώνει, κάνει σαν τρελός* ΣΥΝ. εκνευρίζομαι, εξάπτομαι, ανάβω, αγανακτώ, νευριάζω, γίνομαι εκτός εαυτού, (εκφραστ.) φουρκίζομαι, χολιάζω **3.** (+γεν. προσωπικής αντων. / +μαζί) διακόπτω τις σχέσεις μου με κάποιον, ψυχραίνομαι μαζί του: *μου θύμωσε, επειδή ήμουν ειλικρινής μαζί του* || *είσαι ακόμη θυμωμένος μαζί μου;* ΣΥΝ. κακιώνω **4.** (λαϊκ.) (για καιρικές συνθήκες ή στοιχεία τής φύσης) γίνομαι ορμητικός: *θύμωσε ο καιρός / η θάλασσα / ο άνεμος* ΣΥΝ. χαλάω, αγριεύω. — **θύμωμα** (το) [αρχ.].

> **θυμώνω – εκνευρίζω / -ομαι – νευριάζω – οργίζομαι – εξοργίζω / -ομαι – φέρω / γίνομαι εκτός εαυτού – μου δίνει στα νεύρα – μου τη δίνει – μου τη σπάει.** Τη γενική σημ. τού σημασιολογικού πεδίου τού **θυμού** ως ενέργειας και ως κατάστασης δηλώνει κυρ. το *θυμώνω*, που λειτουργεί και ως μεταβατικό ρ. (με αντικείμενο προσώπου) και ως αμετάβατο (χωρίς αντικείμενο). Μεταβατική σημ. έχουν και τα *εκνευρίζω, νευριάζω, εξοργίζω, φέρω / κάνω εκτός εαυτού*. Αμετάβατη σημ. έχουν τα *εκνευρίζομαι, νευριάζω, οργίζομαι, εξοργίζομαι, γίνομαι εκτός εαυτού, μου δίνει στα νεύρα, μου τη δίνει, μου τη σπάει*. Ανάμεσα στα ρήματα αυτά παρατηρείται μια σημασιολογική κλιμάκωση ευρύτερα αισθητή. Τα *νευριάζω* και *εκνευρίζω / -ομαι* καταλαμβάνουν το αρχικό στάδιο τής έναρξης τού θυμού (ως ενέργειας ή ως κατάστασης). Ακολουθεί το *θυμώνω*, που δηλώνει ότι από την κατάσταση τής νευρικότητας, τής απώλειας τής ψυχραιμίας και μιας αρχομένης ψυχικής δυσθυμίας περνώ στην κατάσταση τού ελεγχόμενου θυμού, τής ψυχικής ενόχλησης και ταραχής, που οδηγεί σε δυσμενείς αντιδράσεις εναντίον προσώπων. Ακολουθούν τα *οργίζομαι* και *εξοργίζομαι*, όπου η κατάσταση τής οργής, τού μεγάλου θυμού, συχνά ξεπερνά τον έλεγχο και ξεσπάει με βίαιο τρόπο (ύβρεις, επιθέσεις κ.λπ.). Το αποκορύφωμα είναι όταν *φέρω / γίνομαι εκτός εαυτού*, που δηλώνει ότι η οξύτητα τής οργής είναι τόση, που δεν μου επιτρέπει να ελέγξω τον εαυτό μου. Φράσεις όπως *μου δίνει στα νεύρα* ή *μου τη δίνει* και (σε πολύ προφορικό και οικείο ύφος) *μου τη σπάει* δηλώνουν αντιστοίχως ό,τι τα *νευριάζω / εκνευρίζω* και *οργίζομαι / εξοργίζομαι*.
> Το *θυμώνω* ως μεταβατικό ρ. (θυμώνω κάποιον) απαντά κυρ. από τον 3ο αι. π.Χ., ενώ η κανονική χρήση («είμαι θυμωμένος») εμφανίζεται πριν από τους κλασικούς χρόνους με τον τ. (*θυμόομαι* >) **θυμοῦμαι**. Το *νευριάζω* είναι νεότερο, ενώ αρχαίο είναι το *εκνευρίζω* «αφαιρώ τα νεύρα» και (ως μεσοπαθ.) «καταρρέω, εξασθενώ» με το εξίσου αρχαίο **νευροῦμαι** να σημαίνει «νευριάζω» (ας σημειωθεί ότι η νεότερη χρήση τής λ. «νεύρα» είναι ιατρικής υφής και απαντά στους ιατρούς των μεταγενεστέρων χρόνων - 4ο αι. π.Χ.). Τα *οργίζομαι* και *εξοργίζομαι* είναι αρχαία (Αριστοφάνης, Πλάτων κ.ά.) με την ίδια σημασία. Η σημασιολ. διαφορά ανάμεσα στο *θυμώνω* και το *(εξ)οργίζομαι* υπάρχει και ανάμεσα στα **θυμός** και **οργή**, τόσο στην Αρχ. όσο και στη Ν. Ελληνική. Οι αρχαίοι χρησιμοποιούσαν και τη λ. **χόλος** με τη σημ. «πικρία, μνησικακία» που βρίσκεται στα πρόθυρα τού θυμού (πβ. κ. τα σημερινά *χολώνομαι, χολωμένος*). ➝ *τόνος*

θύννος (ο) (λόγ.) μεγάλο εδώδιμο ψάρι· ο τόννος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο (πβ. εβρ. tannin «κήτος»)].

θύρα (η) {θυρών} (λόγ.) **1.** η πόρτα· ΦΡ. (α) ***επί θύραις / προ των θυρών*** (*ἐπὶ θύραις / πρὸ θυρῶν*, αρχ. φρ.) για κάτι απειλητικό, που επίκειται ή βρίσκεται ήδη πολύ κοντά: *ο πόλεμος / ο κίνδυνος / ο εχθρός βρίσκεται ~* (β) ***κεκλεισμένων των θυρών*** (*κεκλεισμένων τῶν θυρῶν*, Κ.Δ. Ιωάνν. 20, 19) (λόγ.) (για δίκη, συνεδρίαση) με κλειστές τις πόρτες, χωρίς το κοινό να μπορεί να παρακολουθήσει: *η δίκη διεξήχθη ~* ΑΝΤ. ανοικτός, ελεύθερος (γ) ***παραβιάζω ανοικτές θύρες / πόρτες / πύλες*** βλ. λ. *παραβιάζω* (δ) ***πολιτική / διπλωματία ανοικτών θυρών*** πολιτική ή διπλωματία που επιδιώκει τον ελεύθερο εμπορικό ανταγωνισμό μεταξύ των κρατών και αποβλέπει στην ανάπτυξη των σχέσεών τους **2.** ΑΘΛ. (α) η καθεμιά από τις εισόδους σταδίου ή γηπέδου, από τις οποίες εισέρχονται οι θεατές στις αντίστοιχα αριθμημένες εξέδρες του (β) (συνεκδ.) η εξέδρα τού γηπέδου, στην οποία εισέρχονται οι θεατές από συγκεκριμένη είσοδο (γ) (συνεκδ.) οι θεατές που κάθονται σε συγκεκριμένη εξέδρα σταδίου / γηπέδου: *όλη η ~ 10 ήταν ανάστατη* (δ) οι οργανωμένοι (και συνήθ. φανατικοί) οπαδοί ομάδας, οι οποίοι κατά παράδοση κάθονται σε συγκεκριμένη εξέδρα τού γηπέδου (τής ομάδας τους), που φέρει τον αριθμό εισόδου: *~ 13 (οι οπαδοί τού Παναθηναϊκού), ~ 4 (οι οπαδοί τού Π.Α.Ο.Κ.)* κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *dhur-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhwer- «θύρα», πβ. σανσκρ. dvārah, αρχ. σλαβ. dvor-ŭ «αυλή», λατ. foris «έξω», γαλλ. dehors «έξω» (< λατ. de-foris), forêt «δάσος (< λατ. forestis silva «δάσος έξω από τις πύλες τού βασιλικού πάρκου»), αρχ. γερμ. turi «θύρα», γερμ. Tür, αγγλ. door κ.ά. Ομόρρ. *θυρ-εός, θυρ-ίς (-ίδα), ἀ-θυρό-στομος, θυρ-ωρός* (βλ.λ.) κ.ά. Το δόγμα τής πολιτικής *ανοικτών θυρών* αποδίδει το γαλλ. doctrine de la porte ouverte].

θύραθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** από έξω ΑΝΤ. έσωθεν, εκ των έσω **2.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κοσμικό, μη εκκλησιαστικό περιεχόμενο: *~ λογοτεχνία*· ΦΡ. (ειδικότ.) ***θύραθεν παιδεία*** η κλασική παιδεία κατ' αντιδιαστολή προς την εκκλησιαστική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θύρα* + *-θεν* (βλ.λ.)].

θυρανοίξια (τα) [μεσν.] {θυρανοιξίων} ΕΚΚΛΗΣ. επίσημη τελετή ανοίγματος των θυρών Ιερού Ναού, είτε στο πλαίσιο τής τελετής των εγκαινίων του είτε ανεξάρτητα από αυτά, για να παραδοθεί σε χρήση με αντιμήνσιο μέχρι τον εγκαινιασμό του.

θυρεοειδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση όλου ή μέρους τού θυρεοειδούς αδένα για τη θεραπεία βρογχοκήλης, όγκου τού θυρεοειδούς ή υπερθυρεοειδισμού. Επίσης **θυρεοειδεκτομία**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. thyroidectomy].

θυρεοειδής, -ής, -ές {θυρεοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** όμοιος στο σχήμα με θυρεό (βλ.λ.) **2.** αυτός που σχετίζεται με τον θυρεοειδή αδένα ή τον θυρεοειδή χόνδρο· ΦΡ. ΑΝΑΤ. (α) ***θυρεοειδής (αδένας)*** ο ενδο-

κρινής αδένας που βρίσκεται στο εμπρόσθιο μέρος τού λαιμού και με τις ορμόνες που εκκρίνει συμβάλλει στην ανάπτυξη τού σώματος και στον μεταβολισμό (β) ***θυρεοειδής χόνδρος*** ο μεγαλύτερος χόνδρος τού λάρυγγα, που έχει σχήμα θυρεού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *θυρεός* + *-ειδής* < *εἶδος*. Η λ. απαντά ήδη στον γιατρό Γαληνό με τη σημ. τού ενδοκρινούς αδένα τού λαιμού, ο οποίος έχει σχήμα θυρεού].

θυρεοειδικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον θυρεοειδή αδένα.

θυρεοειδίτιδα (η) [1853] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού θυρεοειδούς αδένα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thyroïdite].

θυρεοειδοπάθεια (η) {θυρεοειδοπαθειών} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση τού θυρεοειδούς αδένα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thyroidopathy].

θυρεός (ο) το έμβλημα αριστοκρατικής οικογένειας, το οποίο έχει σχήμα ασπίδας ΣΥΝ. οικόσημο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μεγάλη πέτρα που χρησιμοποιείται ως θύρα (όπως αυτή που, κατά την *Οδύσσεια*, χρησιμοποιούσε ο κύκλωπας Πολύφημος, για να κλείσει τη σπηλιά του)». < *θύρα* + *-εός* (< *-εϜός*). Η σημ. τής μεγάλης ποδήρους ασπίδας, που έμοιαζε με θύρα, απαντά από τον 3ο αι. π.Χ.].

θυρεοτροπίνη (η) ΒΙΟΛ. ορμόνη τής υπόφυσης που διεγείρει την ανάπτυξη και την εκκριτική δραστηριότητα τού θυρεοειδούς αδένα ΣΥΝ. θυρεοειδοτρόπος ορμόνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thyréotropine < thyréo- (< μτγν. *θυρεοειδής*) + -tropine (βλ. κ. *ατροπίνη*)].

θυρίδα (η) **1.** (λόγ.) μικρή πόρτα, μικρό άνοιγμα ΣΥΝ. πορτάκι, πορτίτσα **2.** (ειδικότ.) μικρό άνοιγμα σε χώρισμα γραφείου ή ταμείου, μέσω τού οποίου γίνονται οι συναλλαγές μεταξύ υπαλλήλων και πολιτών: *απευθυνθείτε στην πρώτη ~* ΣΥΝ. γκισέ **3.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο τμήμα γραφείου ή ταμείου: *η ~ 3 δεν λειτουργεί* **4.** (α) χώρισμα χρηματοκιβωτίου ή ντουλαπιού, που διαθέτουν τράπεζες σε ιδιώτες, για την ασφαλή φύλαξη χρημάτων, εγγράφων, κοσμημάτων ή άλλων πολύτιμων αντικειμένων: *τραπεζική ~* ‖ *~ ασφαλείας* (β) ***ταχυδρομική θυρίδα*** (συντομ. Τ.Θ.) μικρό, ιδιωτικής χρήσεως γραμματοκιβώτιο, που βρίσκεται σε ταχυδρομείο: *για να διατηρήσει την ανωνυμία του, παρήγγειλε οι απαντήσεις στην αγγελία του να στέλνονται σε ~* **5.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) ***θυρίδα (πλαίσιο) διαλόγου*** (αγγλ. dialogue box) πλαίσιο που εμφανίζεται στην οθόνη δείχνοντας στον χρήστη πληροφοριακά μηνύματα και ζητώντας του μία απάντηση (β) ***θυρίδα εισερχομένων μηνυμάτων*** (η) / ***εισερχόμενα*** (τα) (αγγλ. inbox) αρχείο στο οποίο ένα πρόγραμμα ηλεκτρονικής αλληλογραφίας αποθηκεύει μηνύματα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θυρίς, -ίδος*, υποκ. τού ουσ. *θύρα*. Στις σημ. 2-3 η λ. αποδίδει το γαλλ. guichet].

θυροκολλώ ρ. μετβ. {θυροκολλάς... | θυροκόλλ-ησα, -ώμαι, -άται..., -ήθηκα, -ημένος} επικολλώ σε πόρτα για κοινοποίηση (επίσημο έγγραφο, π.χ. απόφαση, διάταγμα, κλήση κ.λπ.): *έδωσε εντολή να θυροκολληθεί η απόφαση τού δικαστηρίου*. — **θυροκόλληση** (η).

θυροξίνη (η) {θυροξινών} ΒΙΟΛ. σημαντική ορμόνη που παράγει ο θυρεοειδής αδένας και δίνεται ως φάρμακο σε ενδοκρινικές ανωμαλίες, η οποία εντείνει τον βασικό μεταβολισμό στα θερμόαιμα ζώα και στον άνθρωπο, με αποτέλεσμα να αυξάνονται οι καύσεις· χρησιμοποιείται ως διεγερτικό τού μεταβολισμού για τη θεραπεία ενδοκρινικών ανωμαλιών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. thyroxine < thyr- (< thyroid «θυρεοειδής») + -ox- (< *οξύ*) + -ine (< *-ίνη*)].

-θυρος, -η, -ο (λόγ.) β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό θυρών: *αγόρασε ένα πεντάθυρο αυτοκίνητο* ΣΥΝ. -πορτος.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *δί-θυρος*, μτγν. *τρί-θυρος*), που προέρχεται από το ουσ. *θύρα* (βλ.λ.)].

θυροτηλεόραση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που συνδυάζει ήχο με εικόνα και έχει λειτουργία και χρήση αντίστοιχη με αυτήν τού θυροτηλεφώνου (βλ.λ.).

θυροτηλέφωνο (το) {θυροτηλεφών-ου | -ων} τηλεπικοινωνιακό σύστημα, που συνδέει την είσοδο κατοικίας (συνήθ. πολυκατοικίας) με τους εσωτερικούς χώρους της και χρησιμεύει στην ακουστική επικοινωνία μεταξύ ενοίκων και επισκεπτών, κυρ. για το άνοιγμα τής εξώπορτας.

θυρόφυλλο (το) [1856] {θυροφύλλων} (λόγ.) το καθένα από τα κινητά μέρη τής πόρτας ΣΥΝ. πορτόφυλλο.

θύρσος (ο) (στην αρχαιότητα) κλαδί από καλάμι ή ξύλο, που στην κορυφή του είχε φύλλα κισσού ή αμπέλου και αποτελούσε χαρακτηριστικό διονυσιακό έμβλημα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, όπως και το αντίστοιχο χεττ. tuwarsa «κισσός»].

θυρσοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που κρατά θύρσο.

θύρωμα (το) {θυρώμ-ατος | -ατα, -άτων} το πλαίσιο πόρτας ή παραθύρου, το κούφωμα ΣΥΝ. τελάρο, περβάζι, κάσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θυρῶ (-όω)* < *θύρα*].

θυρωρείο (το) [μτγν.] ο χώρος τής κυρίας εισόδου ενός κτηρίου (πολυκατοικίας, εργοστασίου, δημόσιας υπηρεσίας κ.λπ.), στον οποίο βρίσκεται ο θυρωρός.

θυρωρός (ο/η) κ. (λαϊκ.) **θυρωρίνα** (η) πρόσωπο που έχει καθήκον να βρίσκεται στην είσοδο πολυκατοικίας ή γενικότ. μεγάλου κτηρίου, για να την επιτηρεί και για να δίνει πληροφορίες στους επισκέπτες ΣΥΝ. (λαϊκ.) πορτιέρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θυραωρός* < **θυρα-Ϝορός* < *θύρα* + **-Ϝορός* < *ὁρῶ* (< **Ϝορῶ*)].

θυσανοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {θυσανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος με θύσανο, φουντωτός ΣΥΝ. θυσανωτός, κροσσωτός. — **θυσανοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

θυσανόμορφος, -η, -ο όμοιος στη μορφή με θύσανο.

θύσανος (ο) {θυσάν-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το σύνολο ισομεγέθων νημάτων, που δένονται μεταξύ τους σφιχτά στο ένα άκρο, ενώ στο άλλο αφήνονται ελεύθερα· η φούντα **2.** ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό λευκό νέφος από παγοκρυστάλλους, το οποίο ανήκει στα ανώτερα νέφη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **θύσσα* (παρεκτεταμένο με παραγ. επίθημα *-ανος*) < **θύθ-jă*, που συνδ. με λετ. duša «δερμάτι άχυρο», σανσκρ. dúdhi «ορμητικός» κ.ά.].

θυσανόστρωμα (το) [1897] {θυσανοστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό νέφος σαν σεντόνι ή πέπλο, που σχηματίζει μεγάλο φωτεινό κύκλο λόγω τής διάθλασης των ηλιακών ακτίνων στους παγοκρυστάλλους του· ανήκει στα ανώτερα νέφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cirrostratus].

θυσανοσωρ(ε)ίτης (ο) [1897] {θυσανοσωρ(ε)ιτών} ΜΕΤΕΩΡ. λεπτό λευκό νέφος, σφαιρικού σχήματος, που σχηματίζει μαζί με άλλα σειρές σαν αυτές των μικρών κυμάτων· ανήκει στα ανώτερα νέφη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cirrocumulus].

θυσανωτός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** όμοιος στη μορφή με θύσανο, φουντωτός ΣΥΝ. θυσανοειδής **2.** αυτός που φέρει θυσάνους, φουντωτός ΣΥΝ. κροσσωτός.

θυσία (η) {θυσιών} **1.** προσφορά λατρευτικού χαρακτήρα, που απευθύνεται σε θεότητα: *αιματηρή / αναίμακτη ~* ‖ *προσφέρω / τελώ ~* ‖ *η ~ τού Αβραάμ* (μτφ.-συνήθ. πληθ.) **2.** η στέρηση υλικών ή ηθικών αγαθών ή ενδεχομένως προσφορά και τής ίδιας τής ζωής, την οποία υφίσταται κάποιος για την επίτευξη ευγενούς και ανιδιοτελούς σκοπού: *οικονομική / προσωπική / υπέρτατη ~* ‖ *κάνω / υποβάλλομαι σε / απαιτώ ~* · ΦΡ. (α) ***γίνομαι θυσία (για κάποιον)*** (μεσν. φρ.) προσφέρω όλο μου τον εαυτό, κάνω το παν: *θυσία έγινα για σένα κι εσύ ούτε που το αναγνώρισες!* (β) ***πάση θυσία*** *(πάσῃ θυσίᾳ)* με οποιοδήποτε τίμημα, οπωσδήποτε: *θα επιδιώξει ~ να τον συναντήσει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *θύω* «θυσιάζω» (βλ.λ.). Η λ. δήλωσε εξαρχής τόσο το ολοκαύτωμα όσο και τις αιματηρές και αναίμακτες προσφορές].

θυσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {θυσίασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** προσφέρω (κάποιον/κάτι) ως θυσία: *ο Αβραάμ δέχθηκε να θυσιάσει τον μονάκριβο γυιο του* ‖ *κατά την αρχαιότητα θυσίαζαν ζώα στους θεούς* **2.** (μτφ.) στερούμαι εκούσια ή προσφέρω (κάτι) χάριν συγκεκριμένου σκοπού: *θυσίασε την καριέρα του, για να μεγαλώσει τα ορφανά αδέλφια του* ‖ *θυσίασε την υπόληψή του, για να ικανοποιήσει τις φιλοδοξίες του* ‖ *δεν διστάζουν να θυσιάσουν τα εθνικά συμφέροντα στον βωμό μικροκομματικών σκοπιμοτήτων* ♦ **3.** (αμετβ.) τελώ θυσία: *οι πιστοί θυσίαζαν στους βωμούς* **4.** (μεσοπαθ. ***θυσιάζομαι***) (α) υποβάλλομαι σε μεγάλες στερήσεις χάριν ανιδιοτελούς σκοπού: *θα μπορούσα κι εγώ να διασκεδάσω, θυσιάστηκα όμως, για να μη λείψει τίποτε απ' τα παιδιά μου* (β) προσφέρω τη ζωή μου: *θυσιάστηκαν για την πατρίδα τους.*

θυσιαστήριο (το) {θυσιαστηρί-ου | -ων} **1.** η τράπεζα ή ο βωμός όπου τελείται η θυσία **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η Αγία Τράπεζα (βλ. λ. *τράπεζα*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *θυσιαστήριον* < αρχ. *θυσιάζω*].

θυσιαστής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που θυσιάζει, που προσφέρει θυσία ΣΥΝ. θύτης.

θύτης (ο) {θυτών}, **θύτρια** (η) {θυτριών} **1.** πρόσωπο που θυσιάζει, που προσφέρει θυσία **2.** πρόσωπο που προκαλεί σε κάποιον κακό· κατ' αντιδιαστολή προς το θύμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *θύω*].

θύω ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σημαίνει «θυσιάζω» και απαντά σε σύνθετα και παράγωγα, π.χ. *θύμα, θυμίαμα, θυσία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βγάζω καπνούς – θυσιάζω», < *dhu, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *dhew- «σκορπίζω, στροβιλίζω», πβ. λατ. fumus «καπνός» (> γαλλ. fumée, ισπ. humo), σανσκρ. dhūmáḥ, αγγλ. dust «σκόνη», γερμ. Dunst «καπνός» κ.ά. Ομόρρ. *θῦ-μα, θυ-μίαμα, θυ-μέλη, θύ-της, θυ-σία* κ.ά. Βλ. κ. *τύφος, τυφλός*].

θώκος (ο) **1.** (λόγ.) έδρα, κάθισμα **2.** (ειδικότ.) το κάθισμα υψηλού προσώπου και συνεκδ. το αντίστοιχο υψηλό αξίωμα: *προεδρικός / υπουργικός ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θῶκος / θᾶκος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *θά-Ϝα-κος* ή *θό-Ϝα-κος*, οπότε η σύνδ. με το ρ. *τί-θη-μι* (πβ. *θα-μά, θάμ-νος, θω-μός* «σωρός, στοίβα») δεν μπορεί να αποκλειστεί].

Θωμαΐς (η) {Θωμαΐδ-ος, -α} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Θωμαή**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού μτγν. *Θωμᾶς* (βλ.λ.)].

θωμαΐστές (οι) τα μέλη των αρχαίων χριστιανικών Εκκλησιών τής Ν. Ινδίας, τις οποίες ίδρυσε ο Απόστολος Θωμάς, σύμφωνα με απόκρυφη χριστιανική παράδοση.

Θωμάς (ο) **1.** ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που θέλησε να ψηλαφήσει τις πληγές τού διδασκάλου του, για να πιστέψει στην ανάστασή του· αναδείχθηκε σε μεγάλο Απόστολο· ΦΡ. (α) (μτφ.-σκωπτ.) ***άπιστος Θωμάς*** βλ. λ. *άπιστος* (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***Κυριακή τού Θωμά*** η πρώτη Κυριακή μετά το Πάσχα **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Θωμᾶς* < αραμ. Te'ōmā «δίδυμος»].

θωμισμός (ο) η θεολογική και φιλοσοφική διδασκαλία τού Θωμά τού Ακινάτη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. thomisme].

θωμιστής (ο) [1766] ο οπαδός τού θωμισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. thomiste].

θωπεία (η) [αρχ.] {θωπειών} (λόγ.) **1.** χάδι, εκδήλωση στοργής και τρυφερότητας: *μητρικές / ερωτικές ~* ΣΥΝ. χάιδεμα, χαϊδολόγημα **2.** (συνεκδ.) ο κολακευτικός λόγος, ο λόγος με τον οποίο προσπαθεί κανείς

να καλοπιάσει κάποιον ΣΥΝ. κολακεία, (καθημ.) κανάκεμα, (λαϊκ.) γαλιφιά. Επίσης **θώπευμα** (το) [αρχ.].

θωπεύω ρ. μετβ. {θώπευ-σα, -τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** χαϊδεύω **2.** (μτφ.) καλοπιάνω ή κολακεύω. — **θωπευτής** (ο) [μεσν.]. **θωπευτικός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κολακεύω», < *θώψ, θωπός* «κόλακας», που συνδ. με την Ι.Ε. ρίζα *dhabh-, για την οποία βλ. λ. *θάμβος*, αν ληφθεί υπ' όψιν ο παρακ. *τέ-θη-πα* «έχω εκπλαγεί, θαμπωθεί»].

θώρακας (ο) {θωράκων} **1.** δερμάτινο ή μετάλλινο περίβλημα, που κάλυπτε και προφύλασσε το στήθος και την πλάτη των πολεμιστών **2.** ΑΝΑΤ. η οστέινη κοιλότητα τού σώματος των σπονδυλωτών, που περικλείει τους πνεύμονες και την καρδιά **3.** προστατευτικό περίβλημα πλοίου, οχήματος, χώρου κ.λπ., ειδικά κατασκευασμένο για να παρεμποδίζει τη διέλευση βλημάτων. — **θωρακικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θώραξ* (ήδη μυκ. πληθ. to-ra-ke), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο, όπως και η συνώνυμη λατ. λ. lōrīca].

θωρακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {θωράκισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος (λόγ. τεθωρακισμένος)} **1.** επενδύω (κάτι) με κατάλληλο υλικό (π.χ. χάλυβα), ώστε να είναι απρόσβλητο από βλήματα: ~ *αεροσκάφος / όχημα* || *θωρακισμένη πόρτα* **2.** (μτφ.) εξοπλίζω (κάτι), ώστε να αυξήσω την αμυντική αποτρεπτική του ισχύ: ~ *τα παράλια τής χώρας* **3.** (μτφ.) καθιστώ ισχυρότερο, ανθεκτικότερο: *τα νέα οπλικά συστήματα θωρακίζουν την άμυνα τής χώρας* || *τα αντιπλημμυρικά έργα θωράκισαν την περιοχή απέναντι στον κίνδυνο πλημμύρας* || (μεσοπαθ.) *πρέπει να θωρακιστείς με υπομονή και θάρρος.* — **θωράκιση** (η) [1889] κ. **θωρακισμός** (ο) [μτγν.] κ. **θωράκισμα** (το).

θωράκιο (το) [μτγν.] {θωρακί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** ο μικρός θώρακας **2.** μικρό τείχος στο ύψος τού στήθους, που προφυλάσσει από πτώσεις ΣΥΝ. στηθαίο **3.** ΝΑΥΤ. ο μικρός εξώστης που στερεώνεται στον λαιμό τής στήλης τού ιστού ΣΥΝ. (λαϊκ.) κόφα.

θωρακοκέντηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η παρακέντηση τής θωρακικής κοιλότητας για διαγνωστικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thoracocentèse].

θωρακοπλαστική (η) ΙΑΤΡ. η πλαστική εγχείρηση στον θώρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thoracoplastie].

θωρακοτομία (η) [1890] {θωρακοτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική τομή τού θωρακικού τοιχώματος για την εξαγωγή πύου ή για άλλους θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. thoracotomie].

θωρακοφόρος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που φέρει θώρακα· ΦΡ. ***θωρακοφόροι*** (οι) (γαλλ. Les Cuirassiers) στρατιώτες που μέχρι τις αρχές τού 20ού αι. ανήκαν στο βαρύ ιππικό τής Γαλλίας και τη στολή των οποίων συμπλήρωνε προστατευτικός θώρακας.

θωρακωτός, -ή, -ό [1858] **1.** αυτός που είναι επενδεδυμένος με θώρακα, θωρακισμένος **2.** ΝΑΥΤ. ***θωρακωτό*** (το) πλοίο τού οποίου οι ιστοί είναι εφοδιασμένοι με θωράκια (βλ.λ.).

θωρηκτός, -ή, -ό 1. αυτός που έχει επενδυθεί με μεταλλικές πλάκες **2.** ***θωρηκτό*** (το) [1889] μεγάλο πολεμικό πλοίο, που είναι εφοδιασμένο με τη μέγιστη επιθετική ικανότητα βολής και τη μέγιστη δυνατή αμυντική προστασία, η οποία επιτυγχάνεται από σειρά ισχυρών θωρακίσεων: *το ~ «Αβέρωφ» έπαιξε σημαντικό ρόλο στη δράση τού ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *θωρήσσω* (πβ. αρχ. *θωρηκτής*) < *θώραξ*, απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. cuirassé].

θώρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η όψη, η εξωτερική εμφάνιση **2.** το βλέμμα, η ματιά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *θωρώ*].

θωριά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) η εξωτερική εμφάνιση, η όψη, το παρουσιαστικό· ΦΡ. (για πρόσ.) ***χάνω τη θωριά μου*** ωχραίνω, χάνω το χρώμα μου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *θεωρία*].

θωρώ ρ. μετβ. {θωρ-είς κ. -άς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ.-λαϊκ.) κοιτάζω, παρατηρώ: *«πώς μας θωρείς ακίνητος, πού τρέχει ο λογισμός σου;»* (Α. Βαλαωρίτης). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *θωρώ* < αρχ. *θεωρώ*].

θως (ο) {θω-ός, -α | -ες, -ων} (επιστημ.) το τσακάλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Θεωρείται ότι αρχική σημ. τής λ. είναι «αυτός που καταβροχθίζει» και, επομένως, το ουσ. συνδ. με το ρ. *θῶσθαι* «γεύομαι, ευωχούμαι» και με το ομόρρ. ουσ. *θοίνη* «ευωχία, συμπόσιο» (και οι δύο λ. είναι επίσης αγν. ετύμου), καθώς και με το αρχ. σλαβ. daviti «πνίγω»].

I

I, ι: ιώτα κ. **γιώτα,** το ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Με τη διαφορά ότι το γράμμα ιώτα στην Αρχαία δήλωνε ένα μακρό και ένα βραχύ [i], ήταν δηλ. ό,τι ονομάζουμε δίχρονο. Το Ι είναι από τα γράμματα που όχι μόνο διατήρησαν διαχρονικά τη φωνητική τους αξία στο σύστημα τής Ελληνικής, αλλά και τη διεύρυναν. Ειδικά το ιώτα ήταν ο φθόγγος τής Ελληνικής στον οποίο εξελίχθηκαν φωνητικά έξι άλλοι διαφορετικοί (στην Αρχαία) φθόγγοι: το *η* (που αρχικά προφερόταν ę̄), το *υ* (προφερόταν ü), το *ει* (προφερόταν ei και ę̄), το *οι* (προφερόταν oi), το *ηι* (προφερόταν ēi) και το *υι* (προφερόταν üi). Όλα αυτά έγιναν φωνητικά [i], διατηρώντας –λόγω τής ιστορικής ορθογραφίας– τον διαφορετικό τρόπο γραφής τους. Το φαινόμενο τής εξέλιξης σε [i] διαφορετικών στην αρχική προφορά τους φθόγγων είναι γνωστό ως **ιωτακισμός**, ολόκληρη δε η προφορά τής Ελληνικής με τον τρόπο που εξελίχθηκε ιστορικά, δηλ. έτσι όπως προφέρουμε την Ελληνική οι Έλληνες ήδη από τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες, αποκαλείται **ιωτακιστική** (κατ' αντιδιαστολή προς την **ητακιστική** ή **ερασμική** λεγόμενη προφορά τής Αρχαίας· βλ. λ. *προφορά*). Η σπουδαιότητα τού ιώτα προέρχεται και από το ότι αποτελούσε το υποτακτικό φωνήεν πολλών διφθόγγων τής Αρχαίας *(αι, ει, οι, υι, ηι, ωι)*. Στα βυζαντινά χρόνια, κατά το θηλυκό γένος τού «η αλφάβητος», ελέχθησαν σε θηλυκό γένος και οι ονομασίες πολλών γραμμάτων (*η άλφα, η βήτα, η ιώτα* κ.ά.). Έτσι ελέχθη σε θηλυκό γένος και **η υπογεγραμμένη** (ενν. **ιώτα**) αντί τού παλαιότερου *«το υπογεγραμμένο ιώτα»*. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση τού ελληνικού ιώτα από το σημιτικό γράμμα yōd, που σήμαινε το «χέρι» και είχε (όπως και στην Ελληνική) ημιφωνική λειτουργία (i και y)· ως προς την ονομασία τού γράμματος, κατά τα *θήτα, βήτα, ζήτα* κ.λπ. επικράτησε η κατάληξη *-τα (ιώτα)*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

I, ι γιώτα κ. (λόγ.) ιώτα· το ένατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *γιώτα, αριθμός*).

-ί (αρχαιοπρ.) κατάληξη επιρρημάτων.
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. επιρρημάτων τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που απαντά και σε άλλες Ι.Ε. γλώσσες, πβ. λατ. ut-i, χεττ. eni- κ.ά.].

-ί ή -εί: επιρρηματικές χρήσεις. Πώς είναι σωστό να γράφεται: **αμιαθί** ή **αμισθεί; αυτολεξί** ή **αυτολεξεί; παμψηφί** ή **παμψηφεί**; κ.ο.κ. Οι αρχαιοπρεπείς αυτές λέξεις, που χρησιμοποιούνται σε λογιότερο ύφος, αποτελούν κατά κανόνα υπολείμματα αρχαίων οργανικών πτώσεων, που πέρασαν σε επιρρηματική χρήση, ή λέξεις που σχηματίστηκαν με το πρότυπο τέτοιων χρήσεων. Για να αντιμετωπίσει κανείς το πρόβλημα τής ορθογραφίας αυτών των τύπων, πρέπει να θυμάται: (α) με **-ί** γράφονται πολλές λέξεις σε **-τί / -ιστί**, καθώς και τρεις λέξεις που δεν λήγουν σε *-τι*: οι λέξεις *αμισθί (μισθός), αυτοχειρί* «ιδιοχείρως» (*χειρ* «χέρι») και *παννυχί* (*νυξ* «νύκτα») (β) με **-εί** γράφονται όλες οι άλλες λέξεις (*αυθωρεί, παμψηφεί* κ.λπ.). Παραδείγματα: (α) **-ί / -τί**: *ακροποδητί, ατιμωρητί, ασυζητητί, αμαχητί, αψηλαφητί, ασκαρδαμυκτί* («με σταθερό βλέμμα, χωρίς ανοιγοκλείσιμο των ματιών»), *αμελλητί* («χωρίς αναβολή ή καθυστέρηση, αμέσως»), *αυτονυκτί, ανωμοτί* («χωρίς όρκο»), *ανεπιστρεπτί*· **-στί**: *νεωστί, απνευστί*· **-αστί**: *χιαστί, ονομαστί* («ονομαστικώς»), *ιππαστί* («καβάλα», *ίππος* «άλογο»)· **-ιστί**: *χυδαϊστί* («λαϊκά», παλιότ. «στη δημοτική»), *αρχαϊστί* («στην αρχαΐζουσα γλώσσα»), *εβραϊστί, ελληνιστί, γαλλιστί, αγγλιστί, ιταλιστί, γερμανιστί, τουρκιστί* κ.λπ. (για γλώσσες) –*παπαγαλιστί, ακροβολιστί, λακωνιστί* (β) **-εί**: *αυτολεξεί, αυτοστιγμεί, αυθωρεί* (τώρα, «αμέσως»), *παμψηφεί, πανδημεί* («όλος ο κόσμος»), *πανοικεί* («όλα τα μέλη τής οικογενείας, συν γυναιξί και τέκνοις»), *αποινεί* («ατιμωρητί»).

-ια κατάληξη: **1.** μεταρρηματικών αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών: *βλαστήμ-ια, κατάντ-ια, κατηγόρ-ια* **2.** θηλυκών ουσιαστικών (αντί αρχ. *-η*): *άκρη - άκρ-ια, κάμπη – κάμπ-ια, φώκη – φώκ-ια*.
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. (ήδη μεσν.), που σχηματίστηκε κατά τα αρχ. ουσ. σε *-ία* τα οποία υπέστησαν συνίζηση (πβ. *παρηγορ-ία* – *παρηγόρια, βλασφημ-ία – βλαστήμια*) και εμφανίζεται σε μεταρρηματικά ή μετονοματικά παράγωγα (πβ. *ἀγρυπνῶ – ἀγρύπνια, ἄρρωστος – ἀρρώστια*)].

-ιά παραγωγικό επίθημα θηλυκών ουσιαστικών που σημαίνει: **1.** δέντρο, φυτό: *μηλ-ιά, κερασ-ιά* **2.** κηλίδα ή αποτύπωμα: *μελαν-ιά, δαχτυλ-ιά, λαδ-ιά* **3.** χτύπημα (με όργανο): *σπαθ-ιά, κονταρ-ιά* **4.** τραύμα (από κάτι): *μαχαιρ-ιά, χαρακ-ιά* **5.** μέτρο, ποσότητα: *χερ-ιά, φτυαρ-ιά, πιρουν-ιά* **6.** (στο θηλ.) καταγωγή: *Κρητικ-ιά, Πατριν-ιά* **7.** (σε θηλ. επιθ. αντί των αρχ. σε *-ή*) ιδιότητα: *γνωστικ-ιά, κακ-ιά, μαλακ-ιά* **8.** αφηρ. ουσ. από ονόματα και ρήματα: *ανθρωπ-ιά, ανημπορ-ιά, βρισ-ιά, περπατησ-ιά* **9.** σύνολο ανθρώπων: *εργατ-ιά, Τουρκ-ιά* **10.** κατάσταση: *ερημ-ιά, παγων-ιά, συννεφ-ιά* **11.** χρόνο: *Πρωτοχρον-ιά, αρχιμην-ιά* **12.** (οικ.-λαϊκ.) θαυμασμό: *πουκαμισι-ιά, κουστουμ-ιά*.
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. (ήδη μεσν.), που προέρχεται από συνιζημένη προφορά τής καταλ. *-έα / -αία* (λ.χ. *μηλ-έα > μηλιά, ἐλαία > ἐλιά*), και επεκτάθηκε αναλογικώς σε νεοελλην. αφηρημένα ουσ. (λ.χ. *κλεψ-ιά, προστυχ-ιά, ανθρωπ-ιά*) εξαιτίας τής φωνητικής σύμπτωσης με αρχ. αφηρημένα ουσ. σε *-ία* (λ.χ. *ἀδικ-ία, ζημ-ία, φιλ-ία* κ.ά.)].

ουσιαστικά σε -ια, τύπος: φτή-νια / περηφά-νια. Αρκετά ουσιαστικά σε (μονοσύλλαβο) **-ια** σχηματίστηκαν στη Ν. Ελληνική ως παράγωγα ρημάτων (οπότε δηλώνουν κατάσταση, π.χ. *συμπονώ* – **συμπόνια**) ή επιθέτων (οπότε δηλώνουν ιδιότητα: *ζωντανός* – **ζωντάνια**). Παραδείγματα ρηματικών παραγώγων: *αγρυπνώ* – **αγρύπνια**, *βαρυγγωμώ* – **βαρυγγώμια**, *βλαστημώ* – **βλαστήμια**, *καταντώ* – **κατάντια**, *καταφρονώ* – **καταφρόνια**, *κατηγορώ* – **κατηγόρια**, *ξαγρυπνώ* – **ξαγρύπνια**, *παρηγορώ* – **παρηγόρια**, *συμπονώ* – **συμπόνια**, *τυραννώ* – **τυράννια**, *ψυχοπονώ* – **ψυχοπόνια**. Παραδείγματα ονοματικών παραγώγων: *άσκημος* – **ασκήμια**, *γυμνός* – **γύμνια**, *ζουρλός* – **ζούρλια**, *ζωντανός* – **ζωντάνια**, *μίζερος* – **μιζέρια**, *μουρλός* – **μούρλια**.
Προβλήματα ορθογραφίας εμφανίζουν ορισμένα παράγωγα σε *-ια*, τα οποία, είτε γιατί τα συνδέουν με ρήματα σε *-εύω (ζηλεύω)* είτε γιατί τα θεωρούν εξέλιξη παλαιότερων ουσιαστικών *(πτωχεία)*, τα γράφουν ενίοτε με *-εια*. Ωστόσο, τα ουσιαστικά σε *-εια* είναι είτε παράγωγα επιθέτων σε *-ης*, οπότε τονίζονται στην προπαραλήγουσα *(επιμελής – επιμέλεια)*, είτε ρημάτων σε *-εύω*, οπότε τονίζονται στο *-εία (μαγεύω – μαγεία)*. Αντιθέτως, τα ουσιαστικά σε *-ια* που παράγονται από ρήματα και δηλώνουν κατάσταση, τονίζονται πάντοτε στην παραλήγουσα, δεν παράγονται από επίθ. σε *-ης*, συνιζάνουν (συμπροφέρουν σε μία συλλαβή) το *-ια* και μπορούν να συνδέονται συγχρόνως με επιθ. σε *-ος* (να δηλώνουν δηλ. και ιδιότητα). Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά κάνουν τα ουσιαστικά αυτά να διαφέρουν από όλα τα άλλα, αποτελώντας ιδιαίτερη ενιαία παραγωγική κατηγορία, που είναι προτιμότερο να έχει και ενιαία ορθογραφία, ήτοι *άρρωστος – αρρωσταίνω* – **αρρώστια**, *ζηλεύω* – **ζήλια**, *ορφανός – ορφανεύω* – **ορφάνια**, *περήφανος – περηφανεύομαι* – **περηφάνια**, *φτηνός – φτηναίνω* – **φτήνια**, *φτωχός – φτωχαίνω* – **φτώχια**. Ομοίως και *ακριβός – ακριβαίνω* – **ακρίβια** (ενώ *ακριβής* – **ακρίβεια**). Διαφορετική είναι η περίπτωση των *έν-νοι-α* > **έν-νοια** (έννοια σου), *διχό-νοι-α* > **διχό-νοια**, *μετά-νοι-α* > **μετά-νοια** κ.ά., που είναι ουσιαστικά, τα οποία έχουν απλώς υποστεί συνίζηση.

-ία 1. παραγωγικό επίθημα αφηρημένων θηλυκών ουσιαστικών: (α) παραγώγων από ρήμ. συχνά σύνθετα· δηλώνει την ενέργεια ή το αποτέλεσμα τής ενέργειας που εκφράζει το ρήμ. τής πρωτότυπης λ.: (επιθυμώ) *επιθυμία*, (επιστατώ) *επιστασία*, (συνομιλώ) *συνομιλία* (β) παραγώγων από επίθετα συνήθ. σύνθετα· δηλώνει κατάσταση, γνώρισμα ή συμπεριφορά σχετική με την ιδιότητα που εκφράζει η πρωτότυπη λ.: (άγλωσσος) *αγλωσσία*, (άφθαρτος) *αφθαρσία*, (ψύχραιμος) *ψυχραιμία* (γ) επιστημονικών όρων ή για να δηλώσει πάθηση / κατάσταση που αποκλίνει από το φυσιολογικό: *δυσλεξ-ία, ισχαιμ-ία, υδροκεφαλ-ία* **2.** κατάληξη κυρίων ουσ.· δηλώνει τη χώρα ή τον τόπο που παίρνουν την ονομασία τους από το εθνικό ή πατριδωνυμικό ουσ. σε *-ος/-ός, -ας, -ης*, από το οποίο παράγονται: (Άγγλος) *Αγγλία*, (Βούλγαρος) *Βουλγαρία*, (Γάλλος) *Γαλλία*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυσαρέσκεια*.
[ΕΤΥΜ. Παράγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται είτε αυτοτελώς (λ.χ. *ἐπιθυμ-ία, ὁμιλ-ία*) είτε ως τμήμα άλλων συνθετικών (λ.χ. *-λογία, -μανία, -πορία, -κρατία* κ.ά.). Μέσω τού λατ. -ia διαδόθηκε και σε ξέν. γλώσσες, ιδίως δε σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. hématologie, hémoptysie κ.ά.)].

-ία: ουσιαστικά σε -ία. Τα ουσιαστικά σε /ia/, εφόσον τονίζονται στην παραλήγουσα (δεύτερη από το τέλος συλλαβή), γράφονται με *-ι-* **(-ία)**. Παραδείγματα: **αδικ-ία** *(άδικος)*, **κακ-ία** *(κακός)*, **αφθον-ία** *(άφθονος)*, **ανεργ-ία** *(άνεργος)*, **προεδρ-ία** *(πρόεδρος)*, **ηγεμον-ία** *(ηγεμόνας)*, **ευδαιμον-ία** *(ευδαίμων)*, **επιτυχ-ία** *(επιτυχής)*, **ευχαριστ-ία** *(ευχαριστώ)*, **διαφων-ία** *(διαφωνώ)*, **δοκιμασ-ία** *(δοκιμάζω)*, **εικασ-ία** *(εικάζω)*, **ομιλ-ία** *(ομιλώ)*. Επίσης **ταιν-ία, ζημ-ία, Ιταλ-ία,**

Λευκωσ-ία, Συρ-ία, Λαμ-ία κ.λπ. Ακόμη τα παρασύνθετα (ουσιαστικά που παράγονται από ήδη σύνθετες λέξεις, που το α' συνθετικό τους είναι όνομα): **πρωτοπορ-ία** (< *πρωτοπόρος*), **αεροπορ-ία** (< *αεροπόρος*), **οδοιπορ-ία** (< *οδοιπόρος*), **πεζοπορ-ία** (< *πεζοπόρος*), **αργοπορ-ία** (< *αργοπορώ*), μολονότι το απλό **πορεία** γράφεται με *-ει-* ως παράγωγο από ρ. σε *-εύομαι* (*πορεύομαι* > *πορεία*)· **μοιρολατρία** (< *μοιρολάτρης*), **φυσιολατρ-ία** (< *φυσιολάτρης*), **ειδωλολατρ-ία** (< *ειδωλολάτρης*), **εγωλατρ-ία** (< *εγωλάτρης*), **τυπολατρ-ία** (< *τυπολάτρης*), **εικονολατρ-ία** (< *εικονολάτρης*) κ.ά., μολονότι το απλό **λατρεία** από το ρ. *λατρεύω* γράφεται με *-ει-*· **αρχαιοκαπηλ-ία** (< *αρχαιοκάπηλος*), **πολεμοκαπηλ-ία** (< *πολεμοκάπηλος*), **βιβλιοκαπηλ-ία** (< *βιβλιοκάπηλος*), **εθνοκαπηλ-ία** (< *εθνοκάπηλος*), **πατριδοκαπηλ-ία** (< *πατριδοκάπηλος*) κ.ά., μολονότι το απλό **καπηλεία** από το ρ. *καπηλεύομαι* γράφεται με *-ει-*· **εθελοδουλ-ία** (< *εθελόδουλος*), **ιεροδουλ-ία** (*ιερόδουλος*), **κοιλιοδουλ-ία** (< *κοιλιόδουλος*), μολονότι το **δουλεία** από το *δουλεύω* γράφεται με *-ει-*· **ανεξιθρησκ-ία** (< *ανεξίθρησκος*), **αρνησιθρησκ-ία** (< *αρνησίθρησκος*) κ.ά., μολονότι το **θρησκεία** από το *θρησκεύω* / *θρησκεύομαι* (και όχι από το *θρήσκος*, που παράγεται κι αυτό από το ρήμα) γράφεται με *-ει-*· **χειρομαντ-ία** (< *χειρόμαντις*), **αστρομαντ-ία** (< *αστρόμαντις*) κ.ά., μολονότι **μαντεία** από *μαντεύω*.

Εξαιρέσεις: μολονότι τονίζονται στην παραλήγουσα, εξαιρούνται και γράφονται με **-ει (-εία)**: (α) Ουσιαστικά που παράγονται από ρήματα σε *-εύω* / *-εύομαι*: **δουλ-εία** (*δουλ-εύω*), **παιδ-εία** (*παιδεύω*), **ειρων-εία** (*ειρωνεύομαι*), **νηστ-εία** (*νηστ-εύω*) κ.λπ. (β) Τα ουσιαστικά: **μνεία, λεία, χρεία**.

Ειδικές περιπτώσεις: αμνηστία (όχι **αμνηστεία*, μολονότι *μνηστεία*) < *άμνηστος*· **ανανδρία** < *άνανδρος* (ενώ το **ανδρεία**, θηλ. τού *ανδρείος*, γράφεται κανονικά με *-ει-*, πβ. και **τελεία**, θηλ. τού *τέλειος*· **εταιρεία** – όχι **εταιρία* – θηλ. τού *εταιρείος*), **προεδρία** < *πρόεδρος* (όχι από *προεδρεύω*), **συνοδία** (< *συνοδός* – και μάλιστα από τον αρχαίο τύπο *σύνοδος* - όχι από το *συνοδεύω*), **εφορία** < *έφορος*, **συνεδρία** < *σύνεδρος*, **φιλανθρωπία** < *φιλάνθρωπος*, **ασωτία** < *άσωτος*, **παρθενία** < *παρθένος*, **εμπορία** < *έμπορος* και όχι από τα αντίστοιχα σε *-εύω* / *-εύομαι* ρήματα, που είτε είναι νεότερα των σε *-ία* τύπων είτε έχουν διαφορετική σημασία κ.λπ. Ο περίφημος Βυζαντινός γραμματικός Γεώργιος Χοιροβοσκός (8ος-9ος αι.) στο έργο του *Ορθογραφία* διδάσκει: «[γράφονται ως *-εια*] *χωρίς* [δηλ. με εξαίρεση] *τῶν εἰς* **-ος** *συνθέτων διὰ τοῦ* **-ία** *παραγομένων θηλυκῶν· κἂν γὰρ ἔχωσιν ἀντιπαρακείμενον ῥῆμα διὰ τοῦ* **-εύω**, *διὰ τοῦ* **-ι-** *γράφεται, οἷον πρόεδρος, προεδρεύω, προεδρία, συνεδρία, φιλανθρωπία, ἀσωτία, ἐμπορία, παρθενία, συνοδία*».

ιάβα (η) νησί τής Κ. Ινδονησίας Ν. τής νήσου Βόρνεο.
[ΕΤΥΜ. < ινδονησ. Java < σανσκρ. yavadvīpa < yava «κριθάρι» + dvīpa «νησί»].

ιαβέρης (ο) (μετωνυμ.) αστυνομικός που είναι αυστηρά προσηλωμένος στο καθήκον του σε βαθμό που να γίνεται σκληρός και απάνθρωπος. — **ιαβέρειος, -α, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Javert, όνομα ήρωα τού μυθιστορήματος *Άθλιοι* (*Les Misérables*) τού Β. Ουγκό].

ιάγος (ο) **1.** ήρωας τής τραγωδίας τού Σαίξπηρ *Οθέλλος*, άνθρωπος δολοπλόκος και συκοφάντης **2.** (μετωνυμ.) εξαιρετικά ύπουλος και ραδιούργος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Jago, κελτ. μορφή τού ον. Jack < μέσ. αγγλ. Jankin < Jan «Ιωάννης» + υποκορ. επίθημα -kin].

ιαγουάρος (ο) (λόγ.) μεγαλόσωμο σαρκοβόρο θηλαστικό, ρωμαλέο και ευκίνητο, με δέρμα ανοιχτό ξανθό στη ράχη και στα πλευρά, λευκό στο ρύγχος και στα πόδια και διάστικτο από μαύρες κηλίδες· ζει στην Αμερική, κυρ. στις δασώδεις όχθες των ποταμών και στους βάλτους ΣΥΝ. τζάγκουαρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. jaguar (οπτικό δάνειο) < ισπ. yaguar < yaguara, λ. τής γλ. Γκουαρανί, ή < jaguara, λ. τής γλ. Τούπι].

-ιάδης → -άδης

ιαιμία (η) ΙΑΤΡ. η παρουσία ιών στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viraemia (νόθο σύνθ.)].

ιαίνω ρ. μετβ. {ίανσα, ιάθηκα} (λόγ.) γιατρεύω, θεραπεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θερμαίνω, ζεσταίνω», < **ἰάν-jω* < **ἰσάν-jω*, που συνδ. με σανσκρ. iṣaṇyáti «θέτω σε κίνηση» (προφανώς από τη σημασιολογική σχέση τής κίνησης με τη θερμότητα). Θεωρείται ότι το ρ. *ἰαίνω* έχει υποστεί ψίλωση (ίσως λόγω ανομοιώσεως προς το αμάρτυρο ενδοφωνηεντικό *-σ-* τού **ἰσάν-jω*) και ότι συνδέεται με το αρχ. επίθ. *ἱερός* (βλ.λ.), ενώ η αναγωγή στο ρ. *ἰάομαι* «θεραπεύω» (βλ. λ. *ίαμα*) προκαλεί ερμηνευτικές δυσκολίες. Η σημ. «θεραπεύω» (τού ρ. *ἰαίνω*) είναι μτγν.].

Ίακχος (ο) {-ου κ. -άκχου} ΜΥΘΟΛ. θεότητα των Ελευσινίων Μυστηρίων· θεωρείται άλλοτε γυιος τής Δήμητρας ή τής Περσεφόνης και άλλοτε σύζυγος τής Δήμητρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που συνδ. με το ρ. *ἰάχω* (βλ. λ. *ιαχή*) με εκφραστ. συμφωνικό σύμπλεγμα *-κχ-*].

Ιακώβ (ο) {άκλ.} Π.Δ. γυιος τού Ισαάκ και τής Ρεβέκκας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Ya'akōv, πιθ. συνδ. με την εβρ. λ. aqēb «φτέρνα» ή, κατ' άλλη άποψη, με το ρ. aqāb «υποσκελίζω». Σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, η Ρεβέκκα ονόμασε έτσι τον γυιο της, επειδή κατά τη διάρκεια τού τοκετού (και ενώ είχε δίδυμη κύηση) ο Ιακώβ γεννήθηκε δεύτερος, κρατώντας τη φτέρνα τού δίδυμου αδελφού του Ησαύ (Π.Δ., *Γένεσις* 25, 26: *καὶ μετὰ τοῦτο ἐξῆλθεν ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ, καὶ ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἐπειλημμένη τῆς πτέρνης Ἡσαῦ· καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰακώβ*)].

ιακωβινισμός (ο) [1803] **1.** το πολιτικό δόγμα των Ιακωβίνων (βλ.λ.), που υιοθετούσε την προσφυγή σε βίαιες ενέργειες για την εδραίωση τής δημοκρατίας **2.** (ειδικότ.) πολιτική θεωρία που δέχεται τη συγκεντρωτικότητα τού κράτους. — **ιακωβινιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jacobinisme].

Ιακωβίνος (ο) [1856] ΙΣΤ. **1.** Γάλλος μοναχός τού τάγματος τού Αγίου Δομινίκου, εγκατεστημένου στο Παρίσι σε κοινόβιο κοντά στον ναό τού Αγίου Ιακώβου· τα μέλη του επέδειξαν τον μεγαλύτερο φανατισμό κατά τη διάρκεια των θρησκευτικών πολέμων στη Γαλλία **2.** ***Λέσχη των Ιακωβίνων*** η πολιτική ομάδα με τη μεγαλύτερη λαϊκή επιρροή κατά τη Γαλλική Επανάσταση, η οποία υπό την ηγεσία τού Ροβεσπιέρου εξουδετέρωσε όλους τους αντιφρονούντες, ακολουθώντας ριζοσπαστική και εξτρεμιστική πολιτική **3.** (μετωνυμ.) ο φανατικός θιασώτης ακραίων ριζοσπαστικών πολιτικών λύσεων, που δεν αποκλείει και τη χρήση βίας για την επίτευξή τους. — **ιακωβίνικος, -η, -ο** [1889].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Jacobin. Ενώ οι ίδιοι οι μοναχοί αυτοαποκαλούνταν «Εταιρεία των φίλων τού Συντάγματος» (γαλλ. Société des amis de la constitution), επειδή συνεδρίαζαν στην τράπεζα δομινικανής μονής, οι αντίπαλοί τους τους ονόμαζαν ειρωνικά «Λέσχη των Ιακωβίνων» (γαλλ. Club des Jacobins)].

Ιάκωβος (ο) {-ου κ. -ώβου} **1.** *ο Αλφαίου*· ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, που έλαβε το προσωνύμιο *Μικρός* για να διακρίνεται από τον συνονόματό του Ιάκωβο *τον Πρεσβύτερο* **2.** *ο Πρεσβύτερος, ο Ζηλωτής*· ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, γυιος τού Ζεβεδαίου και αδελφός τού ευαγγελιστή Ιωάννη **3.** *ο Αδελφόθεος*· ένας από τους αδελφούς τού Χριστού (κατά μία ερμηνεία από άλλον γάμο τού Ιωσήφ)· κατείχε σημαντική θέση στην αποστολική Εκκλησία των Ιεροσολύμων και θεωρείται συγγραφέας τής φερώνυμης επιστολής **4.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **5.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. εξελληνισμένη μορφή τού εβρ. ονόματος *Ἰακώβ* (βλ.λ.)].

ίαμα (το) {ιάμ-ατος | -ατα, -άτων} (σπάν.) το μέσο θεραπείας, το φάρμακο ΣΥΝ. γιατρικό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰάομαι*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *isā-jo-mai, οπότε η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με σανσκρ. iṣaṇyáti «θέτω σε κίνηση» και με το ρ. *ἰαίνω* «θεραπεύω». Ωστόσο, η μακρότητα τού αρχικού ῑ- (στο *ἰάομαι*) και η πολύπλοκη σημασιολογική μεταβολή που απαιτείται, εγείρουν σοβαρά προβλήματα. Ομόρρ. *ἴασις (-η), ἰά-σιμος, ἰαματικός, ἰα-τός, ἰα-τρός* κ.ά.].

Ιαμαϊκή (η) → Τζαμάικα

ιαματικός, -ή, -ό αυτός που συντελεί στη θεραπεία, την ίαση: *οι ~ ιδιότητες ενός φαρμάκου* || *~ λουτρά / πηγές / νερό* ΣΥΝ. θεραπευτικός ΑΝΤ. επιβλαβής. — **ιαματικ-ά / -ώς** επίρρ., **ιαματικότητα** (η) [1892].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἴαμα* (βλ.λ.)].

ιαμβικός, -ή, -ό [αρχ.] ΜΕΤΡ. αυτός που αποτελείται από ιάμβους (βλ.λ.): *~ στίχος / ρυθμός / μέτρο / δεκαπεντασύλλαβος.*

Ιάμβλιχος (ο) {-ου κ. -ίχου} **1.** νεοπλατωνικός φιλόσοφος από τη Συρία (τέλος τού 3ου – αρχές τού 4ου αι. μ.Χ.) **2.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., συρ. αρχής, αγν. ετύμου].

ιαμβογράφος (ο) [μτγν.] αρχαίος Έλληνας ποιητής, που έγραφε τα ποιήματά του σε ιαμβικούς στίχους.

ίαμβος (ο) {ιάμβ-ου | -ων, -ους} ΜΕΤΡ. **1.** ο μετρικός πους που αποτελείται από μία άτονη και μία τονισμένη συλλαβή (- ́) **2.** ο αρχαίος μετρικός πους, που αποτελείται από μία βραχεία και μία μακρά συλλαβή (˘-) **3.** (συνεκδ.) ποίημα με σκωπτικό περιεχόμενο, γραμμένο σε ιαμβικούς στίχους **4.** ο ιαμβικός στίχος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. δάνειο, όπως και οι παρόμοια σχηματισμένες λ. *διθύραμβος, θρίαμβος*, που συνδέθηκε ηχομιμητικά με την κραυγή *ἰά*].

ίανθος (ο) {ιάνθ-ου | -ων, -ους} το άνθος τού μενεξέ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < επίθ. *ἰάνθινος* (υποχωρητ.) < *ἴον* (βλ.λ.) + *ἄνθινος* < *ἄνθος*].

Ιανός (ο) **1.** θεός τού πολέμου τής αρχαίας Ρώμης με δύο πρόσωπα **2.** (μετωνυμ.) πρόσωπο ή φαινόμενο με δύο όψεις: *ο ~ τού εθνικισμού.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. Ianus < janus «πύλη, δίοδος με καμάρα (από την οποία εξορμούσε ο στρατός σε πόλεμο)», συνδ. με τη λ. janua «θύρα»].

-ιανός κατάληξη επιθέτων τής Ελληνικής, π.χ. *χριστ-ιανός*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. *-ανός²*].

Ιανουάριος (ο) {Ιανουαρίου} ο πρώτος μήνας τού έτους και δεύτερος μήνας τού χειμώνα (μαζί με τον Δεκέμβριο και τον Φεβρουάριο), ο οποίος αποτελείται από 31 ημέρες· αλλιώς (λαϊκ.) *Γενάρης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Ianuarius < Ianus, ο Ιανός, αρχ. θεός τής Ρώμης, προστάτης των δημοσίων διόδων και πυλών τής πόλης (μερικές φέρουν το όνομά του), η δε λατρεία του συνδεόταν με κάθε έναρξη ή ξεκίνημα, πράγμα που εξηγεί γιατί μνημονευόταν πάντοτε πρώτος μεταξύ των ρωμαϊκών θεοτήτων].

ιαπετικός, -ή, -ό ινδοευρωπαϊκός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰαπετός*· σύμφωνα με τη μυθολογία, ένας από τους έξι Τιτάνες, που θεωρήθηκε πρόγονος τού ανθρώπου. Το όνομα είναι αβεβ. ετύμου, αλλά από πολύ παλιά καταβλήθηκαν προσπάθειες συνδέσεώς του με τον *Ἰάφεθ*, έναν από τους τρεις γυιους τού Νώε, που, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, θεωρείται γενάρχης τής λευκής φυλής (μτγν. *Ἰάφεθ* < εβρ. Yāpheth «είθε αυτός (δηλ. ο Θεός) να του χαρίσει μεγάλη έκταση»). Είναι αξιοσημείωτο ότι ένας από τους γυιους τού Ιάφεθ ήταν ο Yawan, που είναι η εβρ. λ. για τους *Ἴωνες* (βλ.λ.)].

Ιαπετός (ο) ΜΥΘΟΛ. ένας από τους Τιτάνες, γυιος τού Ουρανού και τής Γαίας· απέκτησε από την Ωκεανίδα Κλυμένη τέσσερεις γυιους: τον Άτλαντα, τον Μενοίτιο, τον Προμηθέα και τον Επιμηθέα.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με το ρ. *ιάπτω* «ρίχνω, εξακοντίζω» (επίσης αγν. ετύμου) με παραγ. επίθημα *-ετός* (πβ. κ. *κόπτω – κοπ-ετός*), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτόν που παράγεται, που προκύπτει». Βλ. κ. *ιαπετικός*].

Ιαπωνία (η) (ιαπων. Nippón / Nihón) νησιωτικό κράτος τής Α. Ασίας με πρωτεύουσα το Τόκυο, επίσημη γλώσσα την Ιαπωνική και νόμισμα το γεν. ΣΥΝ. (λογοτ.) η χώρα τού ανατέλλοντος ηλίου, χώρα των χρυσανθέμων. — **Ιάπωνας** [1864] κ. (καθημ.) **Γιαπωνέζος** (ο), **Ιαπωνίδα** κ. (καθημ.) **Γιαπωνέζα** (η), **ιαπωνικός**, -ή, -ό [1859] κ. (καθημ.) **γιαπωνέζικος**, -η, -ο, **Ιαπωνικά** κ. (καθημ.) **Γιαπωνέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ξέν. τοπωνύμιο, πβ. γαλλ. Japon < ιαπων. Nippón / Nihón (nichi «ήλιος» + hon «προέλευση»), μεταγραφή στο σινικό αλφάβητο τού ονόματος Jeppeún Kuo «κράτος τού ανατέλλοντος ηλίου», κατ' αντιδιαστολή προς το Chung Kuo «κράτος τού μέσου, τής ενδοχώρας», που αποτελεί την ονομασία τής Κίνας. Η ονομασία Nippón / Nihón καθιερώθηκε επίσημα το 670 μ.Χ.].

-ιάρης, -α, -ικο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό: **1.** επιθέτων που δηλώνουν: (α) (μειωτ.) αυτόν που έχει ένα ελάττωμα, ένα χαρακτηριστικό ή μια πάθηση: *αρρωστ-ιάρης, χτικ-ιάρης, σπυρ-ιάρης, ασπρουλ-ιάρης* (μειωτ. αντί *άσπρος*) (β) αυτόν που τον χαρακτηρίζει κάτι: *ψυχοπον-ιάρης* **2.** ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα ή δραστηριότητα: *σκουπιδ-ιάρης, μεροκαματ-ιάρης, διακον-ιάρης.* — **-ιάρικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-άρης*].

-ιάς[1] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το πρόσωπο που κάνει κάτι ή που ασκεί κάποιο επάγγελμα: *σκαφτ-ιάς, χαλκ-ιάς, γραφ-ιάς, βαφ-ιάς* **2.** καιρικό φαινόμενο, κύρ. άνεμο: *βορ-ιάς, νοτ-ιάς, χιον-ιάς.*

-ιάς[2] παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν τόπο γεμάτο από φυτά ορισμένου είδους: *πευκ-ιάς.*

-ίας (αρχαιοπρ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο που: **1.** έκανε κάτι ή που φέρει την ευθύνη για κάτι: *εγκληματ-ίας, πραξικοπηματ-ίας, ταραξ-ίας* **2.** έχει κάτι, συνήθ. σε μεγάλο βαθμό: *εισοδηματ-ίας, κτηματ-ίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα, που ανάγεται σε Ι.Ε. *-iya και χρησιμοποιήθηκε αρχικά σε ουσ. για ζώα, φυτά ή φυσικά φαινόμενα (λ.χ. *καρχαρ-ίας, άστερ-ίας, γαλαξ-ίας*), καθώς και ως δηλωτικό ιδιότητας (λ.χ. *θηλυδρ-ίας, γυναικ-ίας*), σημ. με την οποία γνώρισε ευρεία χρήση στη Ν. Ελληνική (λ.χ. *αντιρρησ-ίας, επιδειξ-ίας, αισθηματ-ίας*)].

ίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (αρχαιοπρ.) η αποκατάσταση τής υγείας: *η ~ τού λεπρού από τον Χριστό.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴασις* < *ἰάομαι* «θεραπεύω», βλ. κ. *ίαμα*].

-ίαση παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν ασθένεια ή παθολογική κατάσταση: *μυκητ-ίαση, ψωρ-ίαση, ελεφαντ-ίαση, χολολιθ-ίαση.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λιθ-ίασις*, μτγν. *μυρμηκ-ίασις, ψωρ-ίασις*), το οποίο προέρχεται από ρ. σε *-ιάω / -ιῶ* (λ.χ. μτγν. *μυρμηκ-ιῶ*) με επίθημα *-σις*, ενώ αργότερα απαντά και αυτοτελώς ή σε ξέν. επιστημ. όρους (λ.χ. *κοκκ-ίαση, ελμινθ-ίαση* < αγγλ. helminth-iasis)].

ιάσιμος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που μπορεί να θεραπευθεί: *~ ασθένεια* ΣΥΝ. θεραπεύσιμος ΑΝΤ. ανίατος, αθεράπευτος. — **ιασιμότητα** (η) [1857].

Ιάσιο (το) {Ιασίου} ιστορική πόλη τής ΒΑ. Ρουμανίας.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. Iaşi, πιθ. από τους *Ἰάζυγες*, αρχ. σαρματικό φύλο που ζούσε στην περιοχή του Δούναβη και των Καρπαθίων στη Δακία].

ιασμέλαιο (το) {ιασμελαί-ου | -ων} (λόγ.) ΧΗΜ. αρωματικό αιθέριο έλαιο, που εξάγεται από τα άνθη τού γιασεμιού ΣΥΝ. γιασεμόλαδο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰασμέλαιον* < *ἰάσμη* (βλ. λ. *ίασμος*) + *ἔλαιον*].

ίασμος (ο) {ιάσμ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το γιασεμί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰάσμη* < μτγν. περσ. yāsman. Βλ. κ. *γιασεμί*].

ίασπις (ο/η) {ιάσπιδος} (λόγ.) ημιπολύτιμος αδιαφανής λίθος, παραλλαγή τού χαλαζία, που παρουσιάζεται σε διάφορες αποχρώσεις από γαλάζιο ώς κίτρινο και από φαιό ώς κόκκινο ή και μαύρο και χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία και τη διακοσμητική (σε μικρές ψηφιδωτές διακοσμήσεις).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴασπις (ἡ)* < εβρ. yašpēh (πβ. ακκαδ. jašpu)].

Ιάσων (ο) {Ιάσον-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. αρχηγός των Αργοναυτών, που με τη βοήθεια τής Μήδειας κατόρθωσε να πάρει το χρυσόμαλλο δέρας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ιάσονας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰᾶσθαι*, απρφ. τού ρ. *ἰῶμαι (-άο-)* «θεραπεύω». Σύμφωνα με τη μυθολογία, ο Ιάσων έλαβε το όνομά του από τον Κένταυρο Χείρωνα, ο οποίος τον δίδαξε τη θεραπευτική τέχνη].

Ι.Α.Τ.Α. (η) (αγγλ. International Air Transport Association) Διεθνής Οργάνωση Εναέριων Μεταφορών.

-ιάτης, -ιάτισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που σημαίνουν: **1.** καταγωγή: *Σπαρτ-ιάτης – Σπαρτ-ιάτισσα, Μαν-ιάτης – Μαν-ιάτισσα* **2.** ιδιότητα, χαρακτηριστικό: *αγωγ-ιάτης – αγωγ-ιάτισσα, χωρ-ιάτης – χωρ-ιάτισσα.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *Σπαρτ-ιάτης*), που προέρχεται από το παραγ. επίθημα *-άτης* σε ον. με ληκτικό θεματικό φωνήεν *-ι-*].

-ιάτικα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που έχουν τη σημασία **1.** κατά τη χρονική περίοδο που δηλώνει το θέμα τής λ., για κάτι που δεν είναι φυσιολογικό ή αναμενόμενο να συμβεί τότε: *καλοκαιρ-ιάτικα, χριστουγενν-ιάτικα, δευτερ-ιάτικα, νυχτ-ιάτικα* **2.** τρόπο: *περνάω σπαρτ-ιάτικα.*
[ΕΤΥΜ. < *-(ι)άτης*, βλ. λ. *-ιάτικος*].

-ιάτικος, -η, -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν αυτόν που συμβαίνει κατά τον χρόνο που δηλώνει το θέμα τής λ.: *μεσημερ-ιάτικος, σαββατ-ιάτικος, πρωτοχρον-ιάτικος.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που προέρχεται από το αρχ. *-(ι)άτης*, το οποίο εμφανιζόταν κυρ. σε πατριδωνυμικά, λ.χ. *Σπάρτη – Σπαρτιάτης, Μύκονος – Μυκονιάτης* (πβ. αρχ. *Ἐλέα – Ἐλεάτης*)].

ιατός, -ή, -ό (λόγ.) ιάσιμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰάομαι* «θεραπεύω», βλ. κ. *ίαμα*].

ιατρεία (η) [αρχ.] η γιατρειά.

ιατρείο (το) [αρχ.] ο χώρος όπου ο γιατρός δέχεται και εξετάζει τους ασθενείς: *ιδιωτικό / σύγχρονο / αγροτικό / περιφερειακό ~* ΦΡ. (α) **εξωτερικά ιατρεία** βλ. λ. *εξωτερικός* (β) **έχω ιατρείο** (για γιατρό) έχω / εκτελώ υπηρεσία σε ιδιωτικό ιατρείο ή σε νοσοκομείο.

ιατρεύω ρ. → γιατρεύω

ιατρική (η) [αρχ.] **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη διατήρηση τής υγείας και την πρόληψη και αντιμετώπιση των ασθενειών τού ανθρώπου: *διαγνωστική / προληπτική / παραδοσιακή ~ || ασκώ την ~* **2.** οι αντίστοιχες με την παραπάνω επιστήμη σπουδές ανωτάτου επιπέδου: *στην Ελλάδα η ~ είναι εξαετούς φοιτήσεως* **3.** (συνεκδ.) η αντίστοιχη ανώτατη σχολή: *πέρασε / είναι στην ~ || τελείωσε την ~ με άριστα.*

ιατρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με γιατρούς ή και με την επιστήμη τους: *~ ανακοινωθέν / εξέταση / παρακολούθηση / σύλλογος / συνέδριο / συνταγή / μέθοδος / πείραμα / περίθαλψη / μονάδα / κέντρο·* ΦΡ. ***ιατρικό συμβούλιο*** το ιατροσυμβούλιο (βλ.λ.) **2. *ιατρική*** (η) βλ.λ. **3.** (λόγ.) ***ιατρικό*** (το) το γιατρικό (βλ.λ.). — **ιατρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

ιατροδικαστής (ο/η) [1886] {-ή κ. (λόγ.) -ού} γιατρός που ορίζεται από την πολιτεία, για να θέσει τις επιστημονικές του γνώσεις στην υπηρεσία τής δικαιοσύνης, προκειμένου να εξακριβώσει τα ακριβή αίτια και τις συνθήκες τραυματισμών ή θανάτων, που ενδεχομένως δεν οφείλονται σε φυσικά αίτια.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. médecin légiste].

ιατροδικαστική (η) [1837] ο κλάδος τής ιατρικής, που ερευνά ζητήματα, τα οποία απασχολούν τη δικαιοσύνη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. médecine légale].

ιατροδικαστικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ιατροδικαστή ή και την ιατροδικαστική: *~ εξέταση / έκθεση* **2. *ιατροδικαστική*** (η) βλ.λ.

ιατρός (ο) → γιατρός

-ίατρος β' συνθετικό για τον σχηματισμό αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** γιατρό με συγκεκριμένη ειδικότητα: *παιδ-ίατρος, ψυχ-ίατρος, οδοντ-ίατρος* **2.** τη θέση γιατρού σε ιεραρχία: *αρχ-ίατρος, υπ-ίατρος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἱππ-ίατρος, κτην-ίατρος*), που προέρχεται από το αρχ. *ἰατρός* και απαντά επίσης σε ελληνογενή ξένα σύνθ. (λ.χ. γαλλ. péd-iatre > *παιδ-ίατρος*)].

ιατροσόφιο (το) → γιατροσόφι

ιατροσυμβούλιο (το) [1837] {ιατροσυμβουλί-ου | -ων} **1.** θεσμός των πρώτων δεκαετιών τού ελληνικού κράτους για τη ρύθμιση των σημαντικότερων υγειονομικών και ιατρικών προβλημάτων **2.** συμβούλιο γιατρών, που συγκαλείται σε περιπτώσεις δυσχερούς διάγνωσης ή δυσάρεστης εξέλιξης μιας νόσου ΣΥΝ. ιατρικό συμβούλιο.

ιατροφαρμακευτικός, -ή, -ό [1844] αυτός που σχετίζεται με την ιατρική και φαρμακευτική αγωγή: *~ περίθαλψη.*

ιατροφιλόσοφος (ο) [μτγν.] {ιατροφιλοσόφ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο γιατρός που ασχολείται με τη φιλοσοφία και τα γράμματα.

Ι.Α.Χ. Ιδίαις Αυτού/-ής Χερσί: *πάνω στον φάκελο έγραφε: Ι.Α.Χ.* (δηλ. να παραδοθεί στα ίδια τα χέρια τού παραλήπτη).

ιαχή (η) (λόγ.) η ενθουσιώδης κραυγή: *ιαχές θριάμβου || ενθουσιώδεις ~ || αντηχούν οι ~ τού πολέμου* ΣΥΝ. (καθημ.) βουητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰάχω* < *Fι-Fάχω (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *Fαχ-, από όπου και *ἠχή* (< *Fαχᾱ) «ήχος», για το οποίο βλ. λ. *ήχος*].

Ιβηρική Χερσόνησος (η) χερσόνησος τής ΝΔ. Ευρώπης, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Μεσόγειο Θάλασσα και περιλαμβάνει την Ισπανία και την Πορτογαλία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Ἰβηρία* < *Ἴβηρ*, ονομασία ποταμού τής χερσονήσου (πβ. λατ. Iberus, ισπ. Ebro), αγν. ετύμου, ίσως κελτ. λ. που σημαίνει απλώς «ποταμός» (πβ. κελτ. iber)].

ιβιλάι (το) → βιλάι

ίβις (η) {ίβ-ιδος | -ίδων} **1.** πουλί μετρίου ή μεγάλου μεγέθους με χαρακτηριστικό μακρύ, λεπτό, κυρτό προς τα κάτω ράμφος· ζει σε υδρότοπους στις εύκρατες και τις τροπικές ζώνες **2.** λιμνόβιο, ιερό πουλί των αρχαίων Αιγυπτίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἶβις* < αρχ. αιγυπτ. hb, hīb].

ιβίσκος (ο) φυτό ιθαγενές θερμών περιοχών, που καλλιεργείται κυρ. για καλλωπιστικούς σκοπούς, για τα μεγάλα και ζωηρόχρωμα άνθη του, που αποτελούνται από πέντε πέταλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰβίσκος* / *ἐβίσκος* < λατ. hibiscus, λ. κελτ. προελ.].

ιβουάρ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό μπεζ χρώμα τού επεξεργασμένου ελεφαντόδοντου **2. *ιβουάρ*** (το) το ίδιο το ανοιχτό μπεζ χρώμα τού επεξεργασμένου ελεφαντόδοντου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. ivoire < λατ. eboreus < ebur, eboris «ελεφαντόδοντο»].

Ίβυκος (ο) {-ου κ. -ύκου} αρχαίος Έλληνας χορικός λυρικός ποιητής από το Ρήγιο (6ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *ἴβυξ· ὀρνέου εἶδος, ἰβύκη· εὐφημία, ἰβυκτήρ* «πολεμικό άσμα», που μάλλον είναι προϊόντα ονοματοποιίας].

ιγδίον (το) → γουδί

Ι.Γ.Ε. (το) Ινστιτούτο Γεωπονικών Επιστημών.

ίγκλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) ζώνη, λωρίδα με την οποία δένεται το

σαμάρι στο υποζύγιο ΣΥΝ. καταζώστης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *γίγκλα < κίγκλα < λατ. *cingla < cingula «ζώνη» < ρ. cingo «περιζώνω»].

ιγκλού (το) {άκλ.} το θολωτό σπίτι των Εσκιμώων, που κατασκευάζεται από στερεοποιημένο χιόνι.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. igloo < iglu «σπίτι», λ. τής γλώσσας των Εσκιμώων].

Ι.Γ.Μ.Ε. (το) Ινστιτούτο Γεωλογικών και Μεταλλευτικών Ερευνών.

ιγμόρειο (άντρο) (το) {ιγμορεί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. καθεμιά από τις δύο κοιλότητες στα οστά τής άνω γνάθου, δεξιά και αριστερά τής μύτης ΣΥΝ. γναθιαίος κόλπος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Highmore (προφ. *Χάιμουρ*), επώνυμο Άγγλου γιατρού, από τον τρόπο γραφής τής λ. στην Αγγλική].

ιγμορίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής μεμβράνης που καλύπτει τα ιγμόρεια, η οποία εκδηλώνεται ενίοτε με πυρετό, πόνο, ζαλάδες και ρινικές εκκρίσεις: *οξεία / χρόνια / υποτροπιάζουσα / επίμονη ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. highmoritis].

Ιγνάτιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < όψιμο λατ. Ignatius, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. ignis «φωτιά». Κατ' άλλη άποψη, είναι ετρουσκ. προέλ.].

ιγνύα (η) {ιγνυών} ΑΝΑΤ. ρομβοειδής κοιλότητα στο πίσω μέρος τής επιφάνειας τού γονάτου ΣΥΝ. ιγνυακός βόθρος. Επίσης (λόγ.) **ιγνύς** (η) {ιγνύ-ος, -ες}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰγνύς / ἰγνύη < *ἐν-γνύη < ἐν-* (με διαλεκτ. παραλλαγή *ἰ-*) + *γνύη*, μηδενισμ. βαθμ. θέματος που απαντά και στη λ. *γόνυ*. Βλ. κ. *γόνατο*].

ιγνυακός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. **1.** αυτός που σχετίζεται με την ιγνύα (βλ.λ.) **2.** (α) ***ιγνυακή αρτηρία*** η προέκταση τής μηριαίας αρτηρίας πίσω από το γόνατο (β) ***ιγνυακός μυς*** καθένας από τους τρεις μυς, που εκτείνονται στο πίσω μέρος τού μηρού και επιτρέπουν στο γόνατο να λυγίζει.

Ι.Γ.Π.Β.Ε. (το) Ινστιτούτο Γενετικών Παθήσεων και Βιοϊατρικής Έρευνας.

ιδαίος, -α, -ο(ν) [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το όρος Ίδη (βλ.λ.) **2.** ***Ιδαίον Άντρον*** λατρευτικό σπήλαιο τής αρχαιότητας στην Ίδη, όπου, σύμφωνα με τη μυθολογία, γεννήθηκε και ανατράφηκε ο Δίας.

ιδαλγός (ο) (παλαιότ.) Ισπανός ευγενής των κατώτερων βαθμίδων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδεολόγος*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. hidalgo < hijo de algo «γυιος, απόγονος κάποιου», ισπανικός μεσν. τίτλος ευγενείας].

ιδανίκευση (η) [1871] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η εξιδανίκευση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. idéalisation].

ιδανικεύω ρ. μετβ. [1871] {ιδανίκευ-σα, -θηκα κ. (καθημ.) -τηκα, -μένος} εξιδανικεύω.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. idéaliser].

ιδανικός, -ή, -ό 1. (γενικά) αυτός που δεν έχει κανένα μειονέκτημα, άψογος, τέλειος, που μπορεί να λειτουργήσει ως πρότυπο: *οραματίζεται μια ~ ζωή* || *~ ομορφιά / λύση / κόσμος / φιλία / πολίτευμα* ΣΥΝ. ιδεώδης, υποδειγματικός **2.** ο καλύτερος δυνατός: *ένα νησί με φιλήσυχους κατοίκους και ελάχιστους τουρίστες είναι ~ τόπος για ξεκούραση* ΣΥΝ. ιδεώδης· ΦΡ. ***ιδανικό βάρος*** βλ. λ. *βάρος* **3.** αυτός που υφίσταται μόνο ως ιδέα, που η ωραιότητα ή τελειότητά του δεν υπάρχει στην πραγματικότητα: *~ έρωτας* || *«θα μείνω πάντα ~ κι ανάξιος εραστής των μακρυσμένων ταξιδιών...»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. ιδεατός ΑΝΤ. υπαρκτός, πραγματικός **4.** ***ιδανικό*** (το) (α) ο υψηλός πνευματικός ή ηθικός σκοπός, για τον οποίο αγωνίζεται κανείς: *αγωνίζεται για το υπέρτατο ~ τής ελευθερίας* (β) η ηθική αξία που αποτελεί βασική αρχή στη ζωή (κάποιου) ΣΥΝ. ιδεώδες **5.** ΦΥΣ. ***ιδανικό / τέλειο αέριο*** το αέριο που ικανοποιεί πλήρως τους απλούς νόμους των αερίων ΣΥΝ. τέλειο αέριο. — **ιδανικά** επίρρ., **ιδανικότητα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξατομικεύω*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που υφίσταται μόνο ως ιδέα». < *ἰδανός* «ωραίος, κομψός» < θ. *ἰδ-* (πβ. αόρ. β' *ἰδ-εῖν* τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω») + *-ανός*, πβ. *ἱκ-ανός, πιθ-ανός*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού ελληνογενούς γαλλ. idéal].

> **ιδανικός – ιδεώδης – ιδεατός.** Το **ιδανικός** (αρχαία λ. που σήμαινε «αυτόν που υπάρχει μόνο ως ιδέα», παράγωγο τού αρχ. **ἰδανός** «ωραίος στην όψη» < *ἰδεῖν*) συμπίπτει, κατά πολύ, με το νεότ. (λόγιας προέλευσης, πρωτοαπαντά το 1869) **ιδεώδης**. Συμπίπτουν κυρ. στη σημ. «τέλειος, πρότυπος, υψηλού επιπέδου» *(ιδανικές / ιδεώδεις συνθήκες εργασίας – ιδανική / ιδεώδης αναπαράσταση τής αρχαίας μορφής)*, όπως συμπίπτουν και στη σημ. «αξίες», την οποία δηλώνουν τόσο τα **ιδανικά** όσο και τα **ιδεώδη** *(τα ιδανικά / ιδεώδη τού ελληνικού πολιτισμού, τής παιδείας, τής χριστιανικής πίστης)*. Το *ιδανικός* εκφράζει περαιτέρω «τον υπάρχοντα στον νου, στο πνεύμα τού ανθρώπου, τον εξωτερικό, νοητικό και, συχνά, εξωπραγματικό»: *ιδανική σύλληψη τής εννοίας τού θείου – ιδανικός έρωτας*. Το **ιδεατός**, τέλος, σημαίνει κυριολεκτικά «αυτόν που υπάρχει μόνον ως ιδέα», τον νοητό και, υπ' αυτή την έννοια, ενίοτε τον εξωπραγματικό: *Ζει σ' έναν ιδεατό κόσμο, που έχει πλάσει ο ίδιος και που δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα.*

ιδανισμός (ο) [1812] ΦΙΛΟΣ. η σχολή που δέχεται ως πρωταρχική ουσία των όντων την ιδέα, το πνεύμα, τον νου· ο ιδεαλισμός (βλ.λ.).

ιδέ ρ. (αρχαιοπρ.) δες, βλέπε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. προστ. τού *εἶδον*, το οποίο χρησιμοποιήθηκε ως αόρ. β' τού ρ. *ὁρῶ* (βλ. κ. *ιδέα*)].

Ι.Δ.Ε. (το) Ινστιτούτο Δασικών Ερευνών.

ιδέα (η) {ιδεών} **1.** (α) η παράσταση των αισθητών αντικειμένων που σχηματίζεται στον νου, η αντίληψη καταστάσεων ή ιδιοτήτων: *ποια ~ έχεις για τη ζωή / την ομορφιά / τον πλούτο;* (β) εικόνα, άποψη για κάτι/κάποιον: *δώστε μου μια ~ για τη δουλειά σας· με τι ακριβώς ασχολείστε;* || *για να πάρετε μια ~ τού πώς έχουν τα πράγματα, ακούστε αυτό...* || *έχω μια ~ τής κατάστασης, αλλά όχι πολύ ξεκάθαρη* **2.** (γενικότ.) κάθε αφηρημένη έννοια **3.** (ειδικότ.) η υποψία, η εντύπωση που δημιουργείται (σε κάποιον), χωρίς να έχει εξακριβωθεί η εγκυρότητά της: *νόμιζα πως άκουσα κάτι, αλλά τελικά ήταν μόνο η ~ μου* || *έχει την έμμονη ~ ότι τον καταδιώκουν*· ΦΡ. (α) ***βάζω (κάποιον) σε ιδέες*** τον βάζω σε σκέψεις, τον υποψιάζω ή τον προβληματίζω (β) ***βάζω ιδέες (σε κάποιον)*** δημιουργώ (σε κάποιον) υποψίες ή φιλοδοξίες· κάνω (κάποιον) να σκέφτεται (κάτι), στρέφω τη σκέψη (κάποιου) προς συγκεκριμένη κατεύθυνση: *οι φίλες της άρχισαν να της βάζουν ιδέες για τον άντρα της* || *τώρα που του έβαλε την ιδέα, δεν μπορεί να ηρεμήσει* || *μη βάζεις ιδέες στο κεφάλι σου· δεν τρέχει τίποτα ύποπτο* (γ) ***μου μπαίνει μια ιδέα*** αρχίζει να με απασχολεί μια ιδέα, σκέφτομαι κάτι συνήθ. κατά επίμονο τρόπο: *Είναι να μην του μπει μια ιδέα! Θα σκέφτεται και θα μιλάει συνέχεια γι' αυτό* **4.** γνώμη, άποψη ή κρίση, που σχηματίζεται (και διατυπώνεται) για (κάποιον/κάτι): *έχει ριζοσπαστικές ~* || *τι ~ έχεις για το άτομό του;* || *έκθεση ιδεών* (βλ. λ. *έκθεση*)· ΦΡ. (α) ***έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου*** θεωρώ τον εαυτό μου εξαιρετικά ικανό και σπουδαίο, είμαι εγωιστής (β) ***χάνω πάσα ιδέα (για κάποιον)*** παύω να τον εκτιμώ **5.** (ειδικότ.) σκέψη ή γνώμη, που διατυπώνεται ως πρόταση: *περιμένω να ακούσω τις ~ σας για τη διακόσμηση τού χώρου / την οργάνωση τής εκδήλωσης* || *έξυπνη / πρωτότυπη / φαεινή ~*· ΦΡ. (α) ***έχω την ιδέα*** νομίζω, έχω την εντύπωση: *είχα την ιδέα ότι ήταν τίμιος άνθρωπος· πώς ξεγελάστηκα έτσι;* (β) ***δεν έχω ιδέα*** δεν γνωρίζω τίποτε, αγνοώ εντελώς: *~ από μαγειρική* || (εμφατ.) *–Πού είναι ο Παύλος; –Δεν έχω την παραμικρή ιδέα!* **6.** η στιγμιαία σκέψη την οποία κάνει κανείς, λ.χ. για να λύσει ένα πρόβλημα: *έχω μια ~* || *ωραία ~!* ΦΡ. (α) ***κατεβάζω ιδέες*** είμαι επινοητικός, έξυπνος, δημιουργικός (β) ***μου έρχεται / μου κατεβαίνει μια ιδέα*** έχω μια έμπνευση: *είχα απελπιστεί, όταν ξαφνικά μου ήρθε μια ιδέα* **7.** το υψηλό ιδανικό: *πολέμησε για την ~ τής πατρίδας*· ΦΡ. ***Μεγάλη Ιδέα*** βλ. λ. *μεγάλος* **8.** ΦΡ. (ως επίρρ.) ***μια ιδέα*** (i) πάρα πολύ λίγο: *έβαψε τον τοίχο ~ πιο ανοιχτό* ΣΥΝ. ελάχιστα (ii) πολύ μικρή ποσότητα: *~ ζάχαρη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μορφή, είδος», < θ. *ἰδ-* (πβ. απρφ. αορ. β' *ἰδεῖν* τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω») < *wid-, μηδενισμ. βαθμ. (πβ. λατ. video «βλέπω») τού Ι.Ε. *woid-, για το οποίο βλ. λ. *οἶδα*. Ομόρρ. *εἰδ-ήμων, ἱστορία, εἰδ-ύλλιο(ν)* κ.ά. Η λ. έλαβε εξέχουσα φιλοσοφική σημ. στον Πλάτωνα, όπου δήλωσε την αληθινή ουσία των όντων, τής οποίας ο αισθητός κόσμος αποτελεί απλώς αντανάκλαση. Η λ. διαδόθηκε ευρέως στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. idea, γαλλ. idée, γερμ. Idee κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική, λ.χ. *έμμονη / φαεινή ιδέα* (< idée fixe / lumineuse), *έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου* (< avoir une haute idée de moi), *δεν έχω (την παραμικρή) ιδέα* (< je n'ai pas [la moindre] idée), *θα σας δώσω μια ιδέα* (< je vous donnerai une idée) κ.ά.].

ιδεάζω ρ. μετβ. [1812] {ιδεάστηκα} **1.** βάζω (κάποιον) σε σκέψη, τον υποψιάζω για κάτι **2.** (μεσοπαθ. ***ιδεάζομαι***) μου περνάει από τη σκέψη, υποψιάζομαι ΣΥΝ. υποπτεύομαι, πονηρεύομαι, εικάζω.

ιδεαλισμός (ο) [1840] **1.** ΦΙΛΟΣ. (α) η θεωρία κατά την οποία ο πραγματικός κόσμος υπερβαίνει τον αισθητό και τα αντικείμενα που αντιλαμβανόμαστε είναι μόνο ατελή αντίγραφα τού κόσμου των ιδεών (β) σύνολο θεωριών που τονίζουν την υπεροχή τού πνεύματος και τής συνείδησης έναντι τού αισθητού υλικού κόσμου (πβ. λ. *υλισμός, ρεαλισμός*) ΣΥΝ. ιδανισμός **2.** η επιδίωξη τού ιδεώδους, η αναζήτηση τού ιδανικού: *άκρατος ~* **3.** η στάση ζωής που χαρακτηρίζεται από πίστη σε ορισμένες αρχές, σε ιδανικά ΑΝΤ. ρεαλισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Idealismus].

ιδεαλιστής (ο), **ιδεαλίστρια** (η) {ιδεαλιστριών} **1.** οπαδός τού ιδεαλισμού **2.** πρόσωπο που πιστεύει σε ιδανικά και ζει σύμφωνα με αυτά (αγνοώντας ή αδιαφορώντας για τον υλιστικό χαρακτήρα τής καθημερινής ζωής) ΣΥΝ. ιδεολόγος ΑΝΤ. ρεαλιστής. — **ιδεαλιστικός, -ή, -ό** [1894], **ιδεαλιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδεολόγος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < γερμ. Idealist].

ιδεατός, -ή, -ό [1852] αυτός που υπάρχει μόνο ως ιδέα, που λαμβάνει υπόσταση μόνο με τη νόηση: *~ μορφή / γραμμή* ΣΥΝ. φανταστικός, υποθετικός ΑΝΤ. υπαρκτός, αισθητός. — **ιδεατ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδανικός*.
[ΕΤΥΜ. < *ιδέα* + *-τός*, κατ' αναλογίαν προς τα ρηματικά επίθ., πβ. *ορατός, αισθη-τός, δεκ-τός* κ.ά.].

ιδεο- κ. **ιδεό-** λεξικό πρόθημα για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με την έννοια τής ιδέας: *ιδεό-γραμμα, ιδεο-ληψία, ιδεο-λογία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ιδέα* και απαντά σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γερμ. Ideo-logie, γαλλ. idéo-gramme)].

ιδεόγραμμα (το) [1884] {ιδεογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} (σε σύστημα γραφής) σημείο, σύμβολο ή παράσταση, που αντιπροσωπεύει μία έννοια και όχι μία συλλαβή ή έναν φθόγγο: *κινέζικα ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéogramme].

ιδεογραφία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} γραφή που χρησιμοποιεί ιδεογράμματα, η παράσταση εννοιών με ιδεογράμματα. — **ιδεογραφικός, -ή, -ό** [1851], **ιδεογραφικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéographie].

ιδεοκράτης (ο) ο οπαδός τής ιδεοκρατίας.

ιδεοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} το φιλοσοφικό σύστημα τού ιδεαλισμού (βλ.λ.). — **ιδεοκρατικός, -ή, -ό, ιδεοκρατικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Ideokratismus].

ιδεοληψία (η) [1897] {ιδεοληψιών} **1.** ΨΥΧΟΛ. νοσηρή κατάσταση που εκδηλώνεται με την επίμονη εμφάνιση στη συνείδηση τού πάσχοντος ιδεών ή αισθημάτων, *έμμονων ιδεών* **2.** η υπερβολική εμμονή σε ιδεολογικά δόγματα. — **ιδεολήπτης** (ο), **ιδεοληπτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. obsession].

ιδεολόγημα (το) {ιδεολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυθαίρετο συμπέρασμα, που προκύπτει από ιδεολογία και λειτουργεί ως δόγμα (πβ. λ. *ιδεολογία*).

ιδεολογία (η) [1782] {ιδεολογιών} **1.** μορφή πολιτικής, κοινωνικής ή ηθικής φιλοσοφίας με πρακτικό και θεωρητικό χαρακτήρα: *μαρξιστική / φιλελεύθερη / φασιστική ~ || σύγκρουση ιδεολογιών || στο έργο του υπόκειται συγκεκριμένη ~* **2.** (ειδικότ.) πολιτική, κοινωνική ή ηθική αρχή, την οποία υπηρετεί κανείς με πίστη, αφοσίωση και πλήρη ανιδιοτέλεια: *ό,τι κάνει το κάνει από ~, δεν αποσκοπεί σε προσωπικό όφελος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologie].

ιδεολογικοπολιτικός, -ή, -ό αυτός που έχει ιδεολογικές και πολιτικές διαστάσεις: *~ σύγκρουση / αντίθεση / παράμετρος / υπόβαθρο / σύγχυση.* — **ιδεολογικοπολιτικά** επίρρ.

ιδεολογικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιδεολογία: *~ αρχές / ταυτότητα / φόρτιση / παράδοση / επίπεδο / εύρος / περιεχόμενο / σύγκρουση / σύγχυση / διαμάχη || ο ~ άξονας ενός κειμένου || το ~ υπόβαθρο μιας αντιπαράθεσης.* — **ιδεολογικ-ά / -ώς** [1880] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologique].

ιδεολόγος (ο/η) [1818] **1.** πρόσωπο που υπηρετεί μια ιδέα με αφοσίωση και ανιδιοτέλεια: *αγνός ~* **2.** (ειρων.) πρόσωπο που καλλιεργεί την αφηρημένη σκέψη, που στερείται πρακτικού πνεύματος: *από ιδεολόγους άλλο τίποτα· τα προβλήματα, όμως, ποιος θα τα λύσει;*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéologue].

ιδεολόγος – ιδεαλιστής – ιδαλγός. Το **ιδεολόγος** σημαίνει τον οπαδό μιας ιδεολογίας (πολιτικής, κοινωνικής, πνευματικής), τον αγνό υπερασπιστή των ιδεών και ιδανικών που πιστεύει, τον αγωνιστή –και ενίοτε «αιθεροβάμονα» κατά την αντίληψη των περισσότερο «ρεαλιστικά» σκεπτομένων. Το **ιδεαλιστής** (< γαλλ. idéal «ιδανικός» < *ιδέα*) σημαίνει τον οπαδό τού ιδεαλισμού και αντίπαλο τού ρεαλισμού, αυτόν που κινείται στον χώρο των ιδεών και πιστεύει στην κυριαρχία τής νόησης τού ανθρώπου (νοησιαρχία) πέρα και πάνω από όποια άλλη προσέγγιση τού κόσμου· ο χαρακτηρισμός κάποιου ως ιδεαλιστή μπορεί να χρησιμοποιηθεί και κακόσημα, για να σημάνει τον στερούμενο τής αίσθησης τού πραγματικού, τον αιθεροβάμονα. Τελείως διαφορετική στη σημασία της –αλλά ενίοτε συγχεόμενη στη χρήση της– είναι η λ. **ιδαλγός**. Το **ιδαλγός**, ισπανική λέξη (αρχική σημασία «ο γυιος κάποιου» < hijo de algo, σημαντικός, ανήκων στην τάξη των ευγενών), σημαίνει τον «ευγενή» και, επομένως, δεν έχει σχέση με τις ιδέες και τα ομόρριζα (*ιδεαλιστής* και *ιδεολόγος*).

ιδεοπλασία (η) ΒΙΟΛ. μορφή μιμητισμού (βλ.λ.)· η αφομοίωση ζώων ή εντόμων κατά το χρώμα και το σχήμα τους προς το φυσικό περιβάλλον: *ο χαμαιλέοντας είναι χαρακτηριστικό παράδειγμα ιδεοπλασίας.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ideoplasty].

-ιδερός → -ειδερός

ιδεώδης, -ης, -ες [1869] {ιδεώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· ιδεωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που είναι ιδανικός (βλ.λ.) **2.** **ιδεώδες** (το) (α) οτιδήποτε θεωρείται από κάθε άποψη τέλειο και ολοκληρωμένο και αποτελεί πρότυπο προς μίμηση ή αντικείμενο επιδίωξης: *το αθλητικό ~* (β) (ειδικότ.) κάθε ιδέα που θέτει κανείς ως υψηλό σκοπό τής ζωής του και την υπηρετεί ανιδιοτελώς: *τα ~ τού έθνους* ΣΥΝ. ιδανικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, ιδανικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idéal].

Ίδη (η) το ψηλότερο όρος τής Κρήτης στον νομό Ρεθύμνης· αλλιώς *Ψηλορείτης* (ο). — **ιδαίος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, προελλην. αρχής, αγν. ετύμου].

-ίδης κατάληξη επωνύμων: *Νικολα-ΐδης, Ιωανν-ίδης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταγωγή.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-άδης*].

-ίδι **1.** υποκοριστικό επίθημα ουδ. ουσ.: *παιχν-ίδι* ● **2.** παραγωγική κατάληξη ουδ. ουσ., που προσδίδει σε αυτά περιληπτική σημασία προκειμένου για λέξεις που δηλώνουν επιθετικότητα ή δυσάρεστη κατάσταση: *βρισ-ίδι, μπουν-ίδι, σπρωξ-ίδι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκορ. επίθημα *-ίδιον*, αρχικώς από ουσ. σε *-ις, -ίδος* (λ.χ. *σφραγίς – σφραγίδος – σφραγίδιον, σανίς – σανίδος - σανίδιον*), που απέκτησε περιληπτική σημ. από τη χρήση του στον πληθυντικό].

ιδία επίρρ. (αρχαιοπρ.) προπάντων, ιδιαιτέρως, ξεχωριστά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰδίᾳ*, δοτικοφανές επίρρ., που προέρχεται από το θηλ. *ἰδία* τού επιθ. *ἴδιος*. Το επίρρ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως αντώνυμο τού *δημοσίᾳ* (λ.χ. *οὔτε ἰδίᾳ οὔτε ἐν κοινῷ*, Θουκ. 1, 141)].

ίδια επίρρ. → ίδιος²

ιδιαζόντως επίρρ. (λόγ.) ιδιαιτέρως, ξεχωριστά: *η ιστορία αυτή μου είναι ~ βαρετή || ~ ειδεχθές έγκλημα.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., επιρρηματικός τ. μτχ. ενεστ. τού αρχ. ρ. *ἰδιάζω* (βλ.λ.)].

ιδιάζω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} **1.** ταιριάζω λόγω των ιδιαίτερων ατομικών μου χαρακτηριστικών, προσιδιάζω: *οι απρεπείς εκφράσεις δεν ιδιάζουν στον πράο χαρακτήρα του* **2.** (η μτχ. **ιδιάζων**, *-ουσα, -ον*) αυτός που ξεχωρίζει ή διακρίνεται από τους άλλους, διαφορετικός: *~ περίπτωση / εμπειρία / φαινόμενο* ΣΥΝ. ξεχωριστός, ιδιαίτερος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴδιος*].

ιδιαίτατος, -η, -ο (λόγ.-σπάν.) κατεξοχήν ιδιαίτερος, εντελώς ξεχωριστός. — **ιδιαίτατα** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *ἴδιος*].

ιδιαιτέρα (η) → ιδιαίτερος

ιδιαίτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρου (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρους} **1.** αυτός που ανήκει σε συγκεκριμένο πρόσωπο: *με δέχθηκε στο ~ γραφείο του || ~ γνώρισμα / χαρακτηριστικό || τον δέχθηκε στα ~ δώματά της·* ΦΡ. ***ιδιαίτερη πατρίδα*** βλ. λ. *πατρίδα* **2.** αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο πρόσωπο: *μην περιμένεις ~ πρόσκληση για να έρθεις || χρειάζεται ~ φροντίδα / μεταχείριση* ΣΥΝ. προσωπικός· ΦΡ. ***ιδιαίτερο (μάθημα)*** το εξατομικευμένο μάθημα που παραδίδει (συνήθ. κατ' οίκον) καθηγητής ή δάσκαλος σε μαθητή, κατ' αντιδιαστολή προς το μάθημα με πολλούς μαθητές σε τάξη ή γκρουπ: *κάνω ~ στα Αγγλικά / στα Αρχαία* **3.** αυτός που διακρίνεται από τους άλλους, ο εξαιρετικός: *πρόκειται για θέμα ~ ενδιαφέροντος* **4.** (ειδικότ.) **ιδιαίτερος** (ο), **ιδιαιτέρα** (η) προσωπικός/-ή γραμματέας: *αφήστε την επιστολή σας στην ~ τού υπουργού* **5.** **ιδιαίτερα** (τα) ατομικές υποθέσεις, προσωπικά θέματα: *μην ανακατεύεσαι στα ~ μου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επιτατικός, προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού επιθ. *ἴδιος*. Σε ορισμένες σημ. η λ. αποδίδει ξέν. όρο: *ιδιαίτερο δώμα / δωμάτιο* (< γαλλ. chambre particulière), *ιδιαίτερος γραμματέας* (< γαλλ. secrétaire particulier)].

ιδιαιτερότητα (η) {ιδιαιτεροτήτων} τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που κάνουν κάτι να ξεχωρίζει από τα άλλα: *η ~ μιας περίπτωσης || δείχνει σεβασμό στην ~ κάθε εθνικού πολιτισμού ||* (συνεκδ.) *άνθρωπος με πολλές ~ || κάθε κοινωνία έχει τις ~ της.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. particularité].

ιδιαιτερότητα – ιδιορρυθμία – ιδιοτροπία – ιδιοσυγκρασία – εκκεντρικότητα – παραξενιά. Μια σειρά από λέξεις δηλώνουν τις **ιδιαιτερότητες** στη συμπεριφορά, στις αντιλήψεις, στο ύφος κ.λπ., γενικότερα τις **αποκλίσεις** από ό,τι θεωρείται, από τους περισσότερους, **κανόνας** ή **νόρμα**, που αποτελεί και το μέτρο κρίσεως ως προς την απόκλιση. Η λ. **ιδιαιτερότητα** χαρακτηρίζει κάθε μορφής απόκλιση και λειτουργεί ως «μέση» λέξη, ήτοι με θετική (κάτι για το οποίο διακρίνεται κανείς και ξεχωρίζει από τους άλλους) και με αρνητική σημασία (κάτι για το οποίο αποκλίνει κανείς και μειονεκτεί έναντι των άλλων: *Οι ιδιαιτερότητες τού χαρακτήρα της για άλλους την κάνουν αξιολάτρευτη και για άλλους το πιο μισητό πρόσωπο.* Η **ιδιορρυθμία** δηλώνει χαρακτηριστικά (συμπεριφοράς, χαρακτήρα, αντιλήψεως) που τείνουν περισσότερο προς το αρνητικό, αλλά που θα μπορούσαν ενίοτε να θεωρηθούν και δημιουργικές παραξενιές (συχνά γίνεται λόγος για τις ιδιορρυθμίες των καλλιτεχνών): *Η ιδιορρυθμία τής ζωγραφικής του όχι μόνον δεν ενοχλεί, αλλά επαινείται από τους περισσότερους κριτικούς ως σημαντικό προσωπικό ύφος.* Η **ιδιοτροπία** αποτελεί, κατά κανόνα, αρνητικό σχολιασμό για κάποιον εκ μέρους τού ομιλητή: *Οι ιδιοτροπίες του τον κάνουν να ζει απομονωμένος χωρίς φίλους και παρέες.* Η **ιδιοσυγκρασία** είναι τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που συνιστούν τον χαρακτήρα, τον οργανισμό, τη φύση τού καθενός και που τον ξεχωρίζουν από τους άλλους: *Λόγω ιδιοσυγκρασίας δεν μπορεί να συνεργαστεί με τους άλλους.* Η **εκκεντρικότητα** είναι κάθε μορφής παρέκκλιση στη συμπεριφορά, ιδ. στην εμφάνιση ενός ανθρώπου: *Φοράει μαύρα γυαλιά τη νύχτα και μπότες μέχρι το γόνατο με βραδινό κουστούμι· τέτοιες εκκεντρικότητες είναι συνήθεις στους καλλιτέχνες, για να τραβούν την προσοχή.* Τέλος, **παραξενιά** είναι κάθε ιδιοτροπία στον χαρακτήρα ή στη συμπεριφορά ενός ατόμου, που είναι συνήθ. ενοχλητική για τους άλλους: *Είναι όλο παραξενιές· ούτε μια μέρα δεν μπορείς να ζήσεις μαζί του.*

ιδιαιτέρως επίρρ. [μτγν.] **1.** χωριστά από τους άλλους, σε προσωπικό / ατομικό επίπεδο: *μπορώ να σας δω ~;* ● **2.** κυρίως, κατεξοχήν: *δώσε χαιρετισμούς σε όλους και ~ στον Κώστα || αγαπώ το μπαλλέτο και ~ το κλασικό* ΣΥΝ. προπαντός. Επίσης **ιδιαίτερα** (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*

ιδικός, -ή, -ό → δικός

ιδιο- κ. **ιδιό-** (ιδι-ο-) α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** την ιδιαιτερότητα, την ξεχωριστή ή προσωπική διάσταση (προσώπου / πράγματος): *ιδιο-μορφία, ιδιο-κατοίκηση, ιδιό-μελο* **2.** τη σχέση (ενός πράγματος) με ένα ορισμένο άτομο και όχι με το σύνολο: *ιδιό-κτητος, ιδιο-τελής, ιδιό-γραφος* **3.** την εσωτερική προέλευση (ενός πράγματος): *ιδιο-φυΐα.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἴδιος* και εμφανίζεται τόσο σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. idio-synchronie) όσο και σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Selbst-gebrauch «ιδιόχρηση»)].

-ίδιο (-ίδι-ο) **1.** παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα ουδέτερων ουσιαστικών: *σφαιρ-ίδιο, ογκ-ίδιο, σωματ-ίδιο* **2.** κατάληξη επιστημονικών όρων: *οξ-ίδιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξίδι, υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. υποκορ. επίθημα *-ίδιον* (βλ. κ. *-ίδι*), το οποίο χρησιμοποιήθηκε και σε ξέν. όρους ως μεταφορά τού λατ. -idium (λ.χ. oxidium, gon-idium)].

ιδιόβουλος, -η/-ος, -ο **1.** αυτός που ακολουθεί τη δική του σκέψη ή βούληση, αυτόβουλος **2.** αυτός που γίνεται με τη θέληση (κάποιου), οικειοθελής ΣΥΝ. εκούσιος. — **ιδιοβούλως** επίρρ. [μεσν.].

ιδιόγραφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που γράφτηκε ιδιοχείρως, αυτόγραφος. — **ιδιογράφως** επίρρ.

ιδιοκατοίκηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κατοίκηση σε ιδιόκτητο σπίτι (όχι σε ενοικιασμένο) **2.** ΝΟΜ. το δικαίωμα τού ιδιοκτήτη οικίας να κατοικήσει σε αυτή και η άσκηση αυτού τού δικαιώματος κατά τού ενοικιαστή. — **ιδιοκατοικώ** ρ. {-είς...}.

ιδιοκατοίκητος, -η, -ο (κατοικία) που κατοικείται από τον ιδιοκτή-

τη της.

ιδιόκλιτος, -η, -ο [1801] ΓΛΩΣΣ. **1.** (ουσιαστικό) που έχει τη δική του κλίση, που κλίνεται με ιδιότυπο τρόπο **2.** ***ιδιόκλιτο*** (το) {ιδιοκλίτ-ου | -ων} κλιτό μέρος τού λόγου, που δεν εντάσσεται σε συγκεκριμένη κλίση, αλλά κλίνεται με ιδιαίτερο τρόπο, που συνήθ. συνδυάζει διαφορετικά κλιτικά παραδείγματα. π.χ. *συγγραφέας – συγγραφείς* (όχι *συγγραφέες*), *δόρυ – δόρατος, ον – όντος* κ.τ.ό.

ιδιοκτησία (η) [1782] {ιδιοκτησιών} **1.** η κινητή ή ακίνητη περιουσία που έχει κανείς στην κατοχή του: *η έκταση αυτή αποτελεί ~ τού ελληνικού κράτους* **2.** η κυριότητα που έχει ο ιδιοκτήτης επί τής περιουσίας του, το απόλυτο και αποκλειστικό δικαίωμα κατοχής, διάθεσης και εκμετάλλευσής της: *τίτλοι ιδιοκτησίας*· ΦΡ. (α) ***πνευματική ιδιοκτησία*** βλ. λ. *πνευματικός* (β) ***ατομική ιδιοκτησία*** δικαίωμα αποκλειστικής χρήσης αντικειμένων στα οποία τα άτομα έχουν νόμιμο τίτλο ιδιοκτησίας· διακρίνεται από τη δημόσια ιδιοκτησία, όπου η χρήση δεν είναι αποκλειστική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Eigenbesitz].

ιδιοκτησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με θέματα ιδιοκτησίας: *~ καθεστώς.* — **ιδιοκτησιακά** επίρρ.

ιδιοκτήτης (ο) [1816] {ιδιοκτητών}, **ιδιοκτήτρια** (η) [1816] {ιδιοκτητριών} **1.** πρόσωπο που κατέχει συγκεκριμένο αντικείμενο: *~ πολυκατοικίας / οικοπέδου / αυτοκινήτου / καταστήματος / περιπτέρου* ΣΥΝ. κάτοχος **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που κατέχει περιουσιακό στοιχείο, κυρ. σπίτι: *σύγκρουση ενοικιαστών και ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μισθώνω.*
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο-* + *-κτήτης* < αρχ. *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ» (βλ. λ. *κτήμα, κτήση*), απόδ. τού γερμ. Eigenbesitzer].

ιδιόκτητος, -η, -ο αυτός που βρίσκεται στην κατοχή κάποιου ως ατομικό περιουσιακό στοιχείο: *~ μονοκατοικία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴδιο-* + *κτητός* < *κτῶμαι (-άο-)* «αποκτώ» (βλ. λ. *κτήμα, κτήση*)].

ιδιόλεκτος (η) {ιδιολέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των ιδιαίτερων γλωσσικών στοιχείων που συνθέτουν τον προσωπικό τρόπο έκφρασης ενός ατόμου. Επίσης **ιδιόλεκτο** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. idiolect].

ιδιόμελο (το) {-ου κ. -έλου | -ων κ. -έλων} ΕΚΚΛΗΣ.-ΜΟΥΣ. τροπάριο με δικό του μέτρο και δικό του ρυθμό, το οποίο, κατ' αντίθεση προς το αυτόμελο (βλ.λ.), δεν χρησιμεύει ως πρότυπο για μίμηση, αλλά παραμένει μοναδικό και ανεπανάληπτο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἰδιόμελον*, που αποσπάστηκε από τη φρ. *ἰδιόμελον (τροπάριον)* < *ἴδιο-* + *μέλος*].

ιδιομορφία (η) {ιδιομορφιών} **1.** η ιδιότητα τού ιδιόμορφου ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποκλίνει από το συνηθισμένο, που έχει ιδιαίτερη μορφή ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία.

ιδιόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που αποκλίνει από το συνηθισμένο και εμφανίζεται με τη δική του, ιδιαίτερη μορφή ΣΥΝ. ιδιότυπος, ιδιόρρυθμος, ιδιάζων. — **ιδιόμορφα** επίρρ.

ιδιοπαθής, -ής, -ές {ιδιοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. (για ασθένεια) αυτός που προήλθε από άγνωστη αιτία και όχι από βλάβη τού οργανισμού: *~ υπέρταση.* — **ιδιοπάθεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἴδιο-* + *-παθής*, ρ. *πάσχω* (πβ. αόρ. β' *ἔπαθ-ον*)].

ιδιοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η οικειοποίηση (βλ.λ.).

ιδιοποιούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μτγν.] {ιδιοποιείσαι... | ιδιοποι-ή-θηκα, -μένος} κάνω (κάτι) δικό μου με αθέμιτο τρόπο: *ιδιοποιήθηκε την περιουσία τού αδελφού του / την επιτυχία τού συναδέλφου του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλέβω.*

ιδιοπροσωπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) η ιδιαίτερη έκφραση τής όψης (προσώπου) **2.** η ιδιαίτερη μορφή τής προσωπικότητας (κάποιου), η ιδιαιτερότητα (κάποιου ως ανθρώπινης οντότητας) **3.** (μτφ.) η ξεχωριστή φυσιογνωμία, ο ιδιαίτερος χαρακτήρας: *η ~ τού νεοελληνικού πολιτισμού.*

ιδιοπροφορά (η) το αξάν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. accent].

ιδιορρυθμία (η) [μτγν.] {ιδιορρυθμιών} **1.** η ιδιότητα τού ιδιόρρυθμου **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε ξενίζει λόγω τού πολύ ιδιαίτερου χαρακτήρα του: *ως καλλιτέχνης, έχει κι αυτός τις ~ του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*

ιδιόρρυθμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποκλίνει πολύ από το συνηθισμένο, που ξενίζει λόγω των πολύ ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του: *~ άνθρωπος / συμπεριφορά / εμφάνιση / τεχνική / ποιητικό ύφος* ΣΥΝ. ιδιότροπος, παράξενος, περίεργος, εκκεντρικός **2.** (για μοναστήρι) το μοναστήρι στο οποίο οι μοναχοί μετέχουν στις κοινές ακολουθίες, αλλά μπορούν να ακολουθούν ατομικό τρόπο ζωής, έχοντας ατομική περιουσία, τρώγοντας μόνοι στα κελλιά τους εκτός των Κυριακών κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.*

ίδιος[1], ιδία, ίδιο {ιδί-ου (θηλ. -ας, αιτ. -αν) | -ων, -ους} (λόγ.) **1.** αυτός που ανήκει σε κάποιον, προσωπικός, που δεν ανήκει ή προέρχεται από άλλον: *φρόντισα να είμαι παρών, για να έχω ιδίαν αντίληψη τού γεγονότος* || *για λόγους ιδίου συμφέροντος* || *ξεκίνησε την επιχείρηση με ίδια κεφάλαια* ΑΝΤ. ξένος· ΦΡ. (α) ***(κρίνω) εξ ιδίων τα αλλότρια*** βλ. λ. *αλλότριος* (β) ***ιδίοις όμμασι*** βλ. λ. *όμμα* (γ) ***εξ ιδίας αντιλήψεως*** βλ. λ. *αντίληψη* (δ) ***έχω ιδίαν αντίληψιν*** βλ. λ. *αντίληψη* (ε) ***ιδία βουλήσει*** *(ἰδίᾳ βουλήσει)* με προσωπική θέληση, αυτοβούλως: *ενεργώ ~* ΣΥΝ. οικεία βουλήσει, εκουσίως (στ) ***ιδία ευθύνη*** *(ἰδίᾳ εὐθύνῃ)* με προσωπική ευθύνη: *θα δανειστείς το βιβλίο, αλλά ~* (ζ) ***ιδίαις χερσί(ν)*** (λατ. ipso mano) (i) με τα δικά μου χέρια: *το έγραψα ~* (ii) (συντομ. Ι.Χ.) στα ίδια τα χέρια κάποιου· ως ένδειξη σε φάκελο επιστολής που σημαίνει ότι αυτός πρέπει να επιδοθεί προσωπικώς στον παραλήπτη: *σημείωσε στον φάκελο ~ (Ι.Χ.) ώστε να τον παραλάβει ο ίδιος*· επίσης ***ιδίαις αυτού / -ής χερσί(ν)*** (συντομ. Ι.Α.Χ.) (η) ***ιδίαις δαπάναις / ιδίοις αναλώμασιν*** με προσωπικές δαπάνες, με προσωπικά έξοδα: *η έκδοση τού βιβλίου / το χτίσιμο τού ναού έγινε ~* • **2.** αυτός που έχει ιδιαιτερότητες: *πρόκειται για ποίημα με ~ εκφραστικά μέσα* ΣΥΝ. ιδιαίτερος, ξεχωριστός, ιδιάζων **3.** ***ίδιο(ν)*** (το) η ιδιαιτερότητα, αυτό που χαρακτηρίζει κάποιον: *έχει το ~ να μην ανέχεται υποδείξεις* • ΦΡ. ***κατ' ιδίαν*** *(κατ' ἰδίαν*, μτγν. φρ.) ιδιαιτέρως, χωρίς την παρουσία τρίτων: *τον πήρε παράμερα και του μίλησε ~* || *~ συνομιλία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fhé-διος* < **Fhe-* (> *ἕ*) «αυτόν» (αιτ. ενικού γ' προσώπου τής αντωνυμίας *ἐγώ, σύ, ἑός*, στην οποία οι πτώσεις τού γ' προσώπου είναι εξαιρετικά σπάνιες και συνήθ. αντικαθίστανται από την επαναληπτική αντωνυμία *αὐτός, -ή, -ό*) + παραγ. επίθημα *-ίδιος*. Η μεταβολή **Fhé-διος* > *ἴ-διος* με κώφωση τού *-ε-* σε *-ι-*].

> **ίδιος: ί-δι-ος και ί-διος.** Το λογιότερο **ί-δι-ος** (με 3 συλλαβές, δηλ. χωρίς συμπροφορά / συνίζηση τού *-ι-* με την κατάληξη *-ος* σε μία συλλαβή) διαφέρει σημασιολογικά από το **ί-διος** (το δισύλλαβο, με συνίζηση τού *-ι-*): **ί-δι-ος** σημαίνει «προσωπικός, ατομικός» και χρησιμοποιείται σε λόγιας προελεύσεως εκφράσεις (**προς ίδιον όφελος** «για προσωπική του ωφέλεια», **εξ ιδίων τα αλλότρια** «από τα προσωπικά του κρίνει τα των άλλων» κ.λπ.)· **ί-διος** σημαίνει «όμοιος, απαράλλακτος» – «κοινός». Η σημασιολογική διαφορά ανάμεσα στον ασυνίζητο και τον συνιζημένο τύπο τής λέξης είναι συχνό φαινόμενο τής Ελληνικής. → *όμοιος, συνίζηση*

ίδιος[2], -ια, -ιο {κ. (λόγ.) -ίου (θηλ. -ίας) | -ίων, -ίους} (με άρθρο) **1.** αυτός που ταυτίζεται (με κάποιον/κάτι), όχι κάποιος άλλος / κάτι άλλο: *«Διόνυσος» και «Βάκχος» είναι δύο διαφορετικά ονόματα τού ~ θεού* || *έχει τους ~ στόχους με μένα* || *έχουν τις ~ προτιμήσεις* || *~ χρώμα / ηλικία / αξία* || *την ~ μέρα* || *με τον ~ τρόπο* **2.** (κακόσ.) αυτός που επαναλαμβάνεται κατά τρόπο μονότονο, εκνευριστικό, δυσάρεστο: *μια ζωή / κάθε φορά η ~ ιστορία· έρχεται αργοπορημένος και πρέπει εμείς να τον δικαιολογούμε*· ΦΡ. (α) ***το ίδιο*** (i) το ίδιο πράγμα, τίποτε διαφορετικό: *δεν είναι ~ να ταξιδεύεις με πλοίο και να ταξιδεύεις με αεροπλάνο* || *~ ισχύει και για σένα* (ii) (ως επίρρ.) επίσης: *τραγούδησες πολύ ωραία κι ο αδελφός σου ~* (β) ***το ίδιο μου κάνει / το ίδιο είναι*** δεν έχει για μένα διαφορά, δεν με νοιάζει: *είτε έρθεις είτε δεν έρθεις, ~· ωραία περνάω και μόνος μου* (γ) ***τα ίδια*** τα ίδια πράγματα, η ίδια κατάσταση: *είναι κρίμα μετά από τόση προσπάθεια και αγώνα να γυρίσουμε πάλι στα ίδια* (δ) ***τα ίδια και τα ίδια / τα ίδια Παντελάκη μου, τα ίδια Παντελή μου*** για πράγματα, καταστάσεις που επαναλαμβάνονται μονότονα, που δεν αλλάζουν (ε) ***μία από τα ίδια*** (i) (σε εστιατόριο) για επανάληψη τής ίδιας παραγγελίας: *φέρε μας ~!* (ii) (ειρων.) δεν υπάρχει διαφορά: *Πώς σου φαίνεται η νέα κυβέρνηση; —~!* **3.** (εμφατ.) αυτός καθ' εαυτόν, όχι άλλος: *εγώ ο ~* || *πώς μπόρεσε να σκοτώσει τον ~ τον πατέρα;* || *το είδα με τα ~ μου τα μάτια* || *δεν έβλεψε παρά μόνο τον ~ τον εαυτό* || (στο τηλέφωνο) *–Μπορώ να μιλήσω με τον κ. Αντωνίου; –Ο ~* (εγώ είμαι ο κ. Αντωνίου) • **4.** (συνεκδ.) αυτός που διαφέρει ελάχιστα, όμοιος: *Ίδιος ο πατέρας του! Έχει τα ~ μάτια, την ~ μύτη, το ~ ανάστημα* (με τον πατέρα του) || *ίδιος κι απαράλλαχτος.* — **ίδια** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἴδιος* (βλ.λ.), με συνίζηση].

ιδιόσημος, -η, -ο αυτός που έχει ειδική, ξεχωριστή σημασία.
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο-* + *-σημος* < *σήμα*].

ιδιοσκεύασμα (το) {ιδιοσκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΦΑΡΜ. το φάρμακο που διατίθεται στην αγορά σε ορισμένη συσκευασία και με ειδική ονομασία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. γαλλ. spécialité (pharmaceutique)].

ιδιοσυγκρασία (η) {ιδιοσυγκρασιών} **1.** ο ιδιαίτερος τρόπος κατά τον οποίο εκδηλώνεται και αντιδρά κανείς· (γενικότ.) ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει κανείς τον ψυχικό του κόσμο: *ο αυθορμητισμός είναι χαρακτηριστικό τής μεσογειακής ~* **2.** ΙΑΤΡ. ο ιδιαίτερος τρόπος κατά τον οποίο αντιδρά ένα άτομο σε ορισμένα ερεθίσματα, κυρ. η αλλεργική ευαισθησία του.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰδιο-* + *σύγκρασις* «ανάμειξη – ισορροπία μεταξύ των στοιχείων τού σώματος» < *συγ-* (< *σύν*) + *κρᾶσις* (βλ.λ.)].

ιδιοσυγχρονία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η εξέταση μιας γλώσσας μέσα στην ίδια συγχρονία, π.χ. τής Νέας Ελληνικής στην κοινή της χρήση χωρίς τη διαλεκτική της διαφοροποίηση. — **ιδιοσυγχρονικός,** -ή, -ό, **ιδιοσυγχρονικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. idiosynchronie].

ιδιοσυντήρητος, -η, -ο [1843] αυτός που συντηρείται μόνος του: *δεν εξαρτιόταν από τους γονείς του, ήταν ~* ΣΥΝ. αυτοσυντήρητος.

ιδιοσυστασία (η) [μτγν.] {ιδιοσυστασιών} **1.** ΙΑΤΡ. ο ιδιαίτερος τρόπος αντίδρασης τού οργανισμού κάθε ανθρώπου στις επιδράσεις που δέχεται από το εξωτερικό περιβάλλον: *δυνατή / ασθενική ~* • **2.** ΨΥΧΟΛ. η ιδιαίτερη ψυχική διαμόρφωση κάθε ατόμου, έτσι όπως εκδηλώνεται στον χαρακτήρα και στην πνευματική του ζωή.

ιδιοσύστατος, -η, -ο αυτός που έχει τη δική του ξεχωριστή σύσταση, το δικό του ξεχωριστό περιεχόμενο, τη δική του υπόσταση ΣΥΝ. αυθυπόστατος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰδιο-* + *συστατός*, βλ. κ. *σύσταση*].

ιδιοτελής, -ής, -ές [1836] {ιδιοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποσκοπεί αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση στενά ατομικών συμφερόντων ή καθετί που βασίζεται στο ατομικό όφελος: *είναι πολύ ~· βοηθεί μόνον αυτούς που ξέρει ότι αργότερα θα του το ανταποδώσουν* || *~ κίνητρα / επιδιώξεις.* — **ιδιοτελώς** επίρρ., **ιδιοτέλεια** (η) [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο-* + *-τελής* < *τέλος*, πβ. *αυτο-τελής, ημι-τελής, λυσι-τελής* κ.ά., απόδ. τού γερμ. eigennützig].

ιδιότητα (η) {ιδιοτήτων} **1.** το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό: *νερά με θεραπευτικές ~ || η αντοχή και η ελαστικότητα είναι δύο βασικές ~ αυτού τού υλικού || οι ~ τού Θεού || τεχνολογικές / φυσικές / χημικές ~ των υλικών* ΣΥΝ. γνώρισμα, διακριτικό, ίδιον **2.** (για πρόσ.) η ιδιαίτερη θέση που έχει κανείς (αξίωμα, επάγγελμα, τίτλος, καθήκον που του έχει ανατεθεί) και τον χαρακτηρίζει: *με την ~ τού μέλους τής επιτροπής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰδιότης, -ητος < ἴδιος*].

ιδιοτροπία (η) [μτγν.] {ιδιοτροπιών} **1.** η ιδιότητα τού ιδιότροπου **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε εκδήλωση φανερώνει ιδιότροπο, στρυφνό χαρακτήρα: *γέρασε κι άρχισε τις ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα.*

ιδιότροπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποκλίνει από το συνηθισμένο, το κανονικό: *~ συμπεριφορά / ντύσιμο / χτένισμα* ΣΥΝ. ιδιόρρυθμος, αλλόκοτος, περίεργος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει στρυφνό χαρακτήρα, δύστροπος ΣΥΝ. δύσκολος, ανάποδος. — **ιδιότροπα** επίρρ.

ιδιοτυπία (η) [1849] {ιδιοτυπιών} η ιδιαιτερότητα, η ιδιομορφία που διακρίνει κάποιον/κάτι: *χαρακτηριστική είναι η ~ τής σκέψης του που αποτυπώνεται και στον λόγο του.* — **ιδιοτυπικός,** -ή, -ό, **ιδιοτυπικά** επίρρ.

ιδιότυπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες, που ξεχωρίζει λόγω των ιδιαίτερων γνωρισμάτων του: *έχει έναν ~ τρόπο σκέψης και έκφρασης, που δεν τον βρίσκεις σε άλλους συγγραφείς* ΣΥΝ. ιδιόμορφος.

ιδιοφυής, -ής, -ές {ιδιοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ιδιοφυέστ-ερος, -ατος} αυτός που έχει έμφυτη ικανότητα για εξαιρετικές επιδόσεις σε κάποιο αντικείμενο: *~ επιστήμονας / καλλιτέχνης / τέχνασμα / σύλληψη* ΣΥΝ. μεγαλοφυής. — **ιδιοφυώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ίδιο- + -φυής < φύω / -ομαι* «βλαστάνω, φυτρώνω» (βλ.λ.)].

ιδιοφυΐα (η) [1892] {χωρ. πληθ.} **1.** η έμφυτη ικανότητα για εξαιρετικές επιδόσεις σε κάποιο αντικείμενο **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που παρουσιάζει εξαιρετικές πνευματικές ικανότητες: *μόνο μια ~ μπορεί να λύσει αυτό το πρόβλημα* (βλ. κ. λ. *μεγαλοφυΐα*).

ιδιόφωνος, -η, -ο αυτός τού οποίου ο ήχος παράγεται από το ίδιο το σώμα τού οργάνου (π.χ. η καμπάνα, οι καστανιέτες).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Idiophon].

ιδιόχειρος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει γραφτεί από το ίδιο το άτομο στο οποίο αποδίδεται: *~ επιστολή / διαθήκη / σημείωμα* ΣΥΝ. αυτόγραφος, ιδιόγραφος **2.** ***ιδιόχειρο*** (το) {ιδιοχείρ-ου | -ων} το πρωτότυπο έγγραφο ΑΝΤ. αντίγραφο • ΦΡ. ***ιδιόχειρη παράδοση (τής επιστολής)*** η παράδοση τής επιστολής στο ίδιο το πρόσωπο, προς το οποίο απευθύνεται. — **ιδιοχείρως** επίρρ. [μτγν].

ιδιοχρησία (η) {ιδιοχρησιών} **1.** η αποκλειστική χρήση περιουσιακού στοιχείου, αντικειμένου από τον ιδιοκτήτη **2.** ΝΟΜ. το δικαίωμα τού ιδιοκτήτη ακινήτου να λύσει τη σύμβασή του με τον ενοικιαστή, προκειμένου να το χρησιμοποιήσει ο ίδιος (π.χ. να κατοικήσει σε αυτό ο ίδιος ή το παιδί του –ιδιοκατοίκηση– ή για άλλη χρήση).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Selbstgebrauch].

ιδιόχρηστος, -η, -ο αυτός που χρησιμοποιείται από τον ιδιοκτήτη μόνο, που δεν είναι κοινόχρηστος.
[ΕΤΥΜ. < *ιδιο- + χρηστός*].

ιδιόχρωμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει φυσικό χρώμα και δεν έχει βαφτεί με τεχνητή χρωστική ουσία.

Ι.ΔΙ.Σ. (το) Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων Παντείου Πανεπιστημίου.

ιδίωμα (το) {ιδιώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. η γεωγραφικά διαφοροποιημένη χρήση μιας γλώσσας, η τοπική διάλεκτος ορισμένης περιοχής κατ' αντιδιαστολή προς τη διάλεκτο που δηλώνει μείζονα γεωγραφική διαφοροποίηση που περιλαμβάνει περισσότερα ιδιώματα: *τοπικό ~ || το ~ τού Ρεθύμνου / τής Ρόδου* ΣΥΝ. ντοπιολαλιά· ΦΡ **συνθηματικό ιδίωμα** βλ. λ. *συνθηματικός* • **2.** (σπάν.) το ιδιαίτερο γνώρισμα, η ιδιότητα: *τα ~ τού Θεού* (αιωνιότητα, παντοδυναμία, αγιότητα, πανσοφία κ.ά.) ΣΥΝ. ιδιοτυπία, ιδιορρυθμία, ιδιαιτερότητα **3.** (για πρόσ.) η ξεχωριστή συνήθεια, ενίοτε και ιδιορρυθμία: *έχει το ~ να αρχίζει να δουλεύει τα έργα του μετά τα μεσάνυχτα* ΣΥΝ. χούι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ιδιαιτερότητα, χαρακτηριστικό γνώρισμα». < αρχ. *ἰδιοῦμαι* «οικειοποιούμαι» < *ἴδιος*. Η γλωσσολογική σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiome].

ιδιωματικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με συγκεκριμένο γλωσσικό ιδίωμα: *~ λέξεις / εκφράσεις / προφορά.* — **ιδιωματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. idiomatique < idiome (< αρχ. *ἰδίωμα*)].

ιδιωματισμός (ο) ΓΛΩΣΣ. **1.** κάθε χαρακτηριστικό στοιχείο ιδιώματος ή διαλέκτου· π.χ. *μι βλέπ* (= με βλέπει) || *φιλιότσος* (= βαφτισιμιός) **2.** ο ιδιωτισμός (βλ.λ.).

> **ιδιωματισμός – ιδιωτισμός.** Είναι καλό να γίνεται διάκριση ανάμεσα στο ιδιωματισμός και το ιδιωτισμός. **Ιδιωματισμός** είναι κάθε γλωσσικό στοιχείο (φωνητικό, γραμματικό, συντακτικό, λεξιλογικό) που αναφέρεται σε γλωσσικό ιδίωμα ή διάλεκτο τής Ελληνικής· π.χ. *με δίνει* (συντακτικός ιδιωματισμός των βορείων ιδιωμάτων τής Ελληνικής) αντί τού κοινού *μου δίνει· κένωσε στο πιάτο* «άδειασε, σερβίρισε, βάλε στο πιάτο» (λεξιλογικός ιδιωματισμός)· *πιδί* (= παιδί· φωνητικός ιδιωματισμός) κ.ο.κ. Αντίθετα, **ιδιωτισμός** είναι κάθε λεξιλογική φράση τής κοινής Ελληνικής, που αποτελεί ιδιαίτερη έκφραση με μεταφορική συνήθως σημασία· π.χ. *το 'βαλε στα πόδια, τα τσουγκρίσαμε, πήρε επάνω του, τρώει ξύλο* κ.τ.ό.

ιδιώνυμος, -η, -ο ιδιαίτερος, ξεχωριστός· στις ΦΡ. (α) ΝΟΜ. ***ιδιώνυμο (αδίκημα)*** το αδίκημα για το οποίο προβλέπονται ιδιαίτερες (ελαφρύτερες ή βαρύτερες) ποινές από αυτές που προβλέπονται για τα αδικήματα τής γενικής κατηγορίας όπου υπάγεται: *η σωματική βλάβη ανηλίκων αποτελεί ~, που τιμωρείται αυστηρότερα από την απλή σωματική βλάβη* (β) ΠΟΛΙΤ. ***ιδιώνυμο*** (το) {ιδιωνύμου} κατασταλτικό μέτρο που ίσχυσε από το 1929 μέχρι το 1975 και ποινικοποιούσε την υποστήριξη και διάδοση κομουνιστικών ιδεών.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αρμόζων». < *ἰδι(ο)- + -ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*. Ο νομικός όρ. αποτελεί απόδ. τού λατ. delicta sui generis (κατά λέξη: *ιδιογενή αδικήματα / εγκλήματα*)].

ιδίως επίρρ.· κατά κύριο λόγο, προπάντων: *τα ατυχήματα στις εθνικές οδούς είναι πλέον κάτι πολύ συνηθισμένο, ~ τις ημέρες των εορτών* ΣΥΝ. κυρίως, κατεξοχήν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴδιος*].

ιδιωτεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η πλήρης διανοητική καθυστέρηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ιδιωτικός βίος - έλλειψη εκπαίδευσης», < *ἰδιώτης* (βλ.λ.). Η ιατρ. σημ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiotie].

ιδιωτεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {ιδιώτευσα} **1.** παύω να αναμειγνύομαι στην πολιτική ζωή, σταματώ να καταπιάνομαι με τα κοινά και αποσύρομαι στην ιδιωτική μου ζωή **2.** ζω μόνος, μακριά από κοινωνικές σχέσεις: *ιδιώτευσε σε μια εξοχική κατοικία* **3.** (για δημοσίους υπαλλήλους) σταματώ να εργάζομαι στο δημόσιο. — **ιδιώτευση** (η).

ιδιώτης (ο) {ιδιωτών}, **ιδιώτρια** (η) {ιδιωτριών} (σημ. 1, 2) **1.** αυτός που δεν κατέχει επίσημη θέση, ο κοινός πολίτης **2.** αυτός που εκπροσωπεί ατομικά οικονομικά συμφέροντα, όχι κρατικά ή κοινωνικά: *εκτός από τα κρατικά κανάλια, όλοι οι υπόλοιποι τηλεοπτικοί σταθμοί ανήκουν σε ιδιώτες* • **3.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από ιδιωτεία, ο διανοητικώς καθυστερημένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «απλός πολίτης (δηλ. όχι δημόσιος άνδρας)», < *ἴδιος + παραγ. επίθημα -ώτης* (πβ. *δεσμ-ώτης, πατρι-ώτης, νησι-ώτης*). Η λ. απέκτησε κατά τους μτγν. αιώνες μειωτική σημ. «κοινός άνθρωπος, χωρίς ιδιαίτερες ικανότητες ή κατάρτιση». Ο ιατρ. όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. idiot].

ιδιωτικοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ιδιωτική οικονομία: *~ κριτήρια / αντίληψη / πολιτική.*

ιδιωτικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταβίβαση δημόσιας επιχείρησης, φορέα ή περιουσίας στην κυριότητα ιδιωτών: *~ των ΛΕΚΟ / τής Ολυμπιακής / τού ΟΤΕ.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. privatisation].

ιδιωτικοποιώ ρ. μετβ. {ιδιωτικοποιείς... | ιδιωτικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ΟΙΚΟΝ. μεταβιβάζω την ιδιοκτησία και τον έλεγχο (κρατικών επιχειρήσεων, οργανισμών) σε ιδιώτες: *η κυβέρνηση θα ιδιωτικοποιήσει ορισμένες προβληματικές κρατικές επιχειρήσεις* ΑΝΤ. κρατικοποιώ, εθνικοποιώ, κοινωνικοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. privatise].

ιδιωτικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που ανήκει σε ιδιώτη, που δεν ανήκει στο κράτος: *~ επιχείρηση / τηλεόραση / κατοικία / κεφάλαια / φορέας / σχολείο / εκπαίδευση / οικονομία || αυτοκίνητο ιδιωτικής χρήσεως* (συντομ. Ι.Χ.) ΑΝΤ. δημόσιος, κρατικός· ΦΡ. (α) ***ιδιωτικός τομέας*** ο τομέας τής οικονομίας που αποτελείται από επιχειρήσεις οι οποίες ανήκουν σε ιδιώτες ΑΝΤ. δημόσιος τομέας (β) ***ιδιωτική πρωτοβουλία*** κάθε δραστηριότητα που οφείλεται σε πρωτοβουλία ιδιώτη (και όχι δημόσιου φορέα): *ενθαρρύνεται η ~ || η ~ έκανε θαύματα στις τηλεπικοινωνίες* (β) αυτός που σχετίζεται με ιδιώτη (και όχι με το κράτος ή ομάδα προσώπων): *~ κατανάλωση / συμφέρον / κέρδος / ασφάλιση* **2.** (συνεκδ.) αυτός που εργάζεται σε ιδιωτική επιχείρηση ή για λογαριασμό ιδιώτη: *~ υπάλληλος / αστυνομικός* (ο ντετέκτιβ) **3.** αυτός που αφορά ή απευθύνεται σε συγκεκριμένο άτομο ή ομάδα ατόμων και όχι στο κοινό: *είδα την ταινία σε ~ προβολή* **4.** (ειδικότ.) αυτός που αποτελεί αυστηρά προσωπική υπόθεση και δεν αφορά σε τρίτους: *δεν επέτρεπε σε κανέναν να επεμβαίνει στην ~ του ζωή || ~ στιγμές / συζητήσεις* ΣΥΝ. προσωπικός **5.** αυτός που γίνεται από κάποιον με την ιδιότητά του ως ιδιώτη, ανεπίσημος: *~ συνομιλίες των δύο υπουργών || ~ συμβόλαιο / επίσκεψη* **6.** ΝΟΜ. (α) ***ιδιωτικό δίκαιο*** το δίκαιο που ρυθμίζει τις σχέσεις των ατόμων μεταξύ τους (β) ***ιδιωτική κατηγορία*** η άσκηση ποινικής αγωγής από το ίδιο το άτομο που υπέστη το αδίκημα (γ) ***ιδιωτικό συμβόλαιο*** το συμβόλαιο που συντάσσεται μεταξύ ιδιωτών χωρίς την παρουσία συμβολαιογράφου. — **ιδιωτικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ιδιωτικότητα** (η) [1851] (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰδιώτης*. Οι σύγχρονες οικονομικές και νομικές σημ. είναι μεταφρ. δάνεια, πβ. αγγλ. private, γαλλ. privé].

ιδιωτισμός (ο) έκφραση τής οποίας η σημασία δεν προκύπτει από τον συνδυασμό των σημασιών των λέξεων που την αποτελούν, π.χ. *σιγά τα λάχανα! || μου πήρες τ' αφτιά! || μου έκανες την καρδιά περιβόλι!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιωματισμός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο τρόπος ενός ιδιώτη, κοινού ανθρώπου (κυρ. στη γλωσσική έκφραση)». < αρχ. *ἰδιώτης* (βλ.λ.)].

ιδιωφελής (ο) {ιδιωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που αποφέρει μόνο ατομικά οφέλη ΑΝΤ. κοινωφελής. — **ιδιωφέλεια** (η) [1824].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰδι(ο)- + -ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

Ιδομενεύς (ο) {Ιδομενέ-ως, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. βασιλιάς τής Κρήτης, γυιος τού Δευκαλίωνα, ήρωας τού Τρωικού Πολέμου **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Ιδομενέας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἴδη* (βλ.λ.) + *-μενεύς* (αντί τού αναμενομένου *-μενης*) < *μένος*].

ιδού επιφών. (λόγ.) (όταν δείχνουμε κάτι) να, δες / δείτε: *~ οι αποδείξεις τής ενοχής του!* ΣΥΝ. ορίστε· ΦΡ. (α) ***ιδού η Ρόδος, ιδού και το πήδημα*** (*αὐτοῦ γὰρ καὶ Ῥόδος καὶ πήδημα*, Αισώπ. *Μύθοι*, αρ. 51) ως πρόκληση σε κάποιον να πραγματοποιήσει κάτι που ισχυρίζεται ότι μπορεί: *Αν μπορέσεις να κολυμπήσεις μέχρι απέναντι, θα σου δώσω 100.000! ~!* (β)

ιδού ο νυμφίος (*ἰδού ὁ νυμφίος ἔρχεται*. Κ.Λ. Ματθ. 25. 6) (μτφ.) να ο γαμπρός (έρχεται)· για πρόσωπο καθοριστικό σε μια περίσταση που εμφανίζεται απροσδόκητα (γ) ***ιδού (δόξης) στάδιον λαμπρόν*** (*ἰδοὺ [δόξης] στάδιον λαμπρόν*) (το μικρόν τούτο χάνι) (μτφ.) να πεδίο εξαιρετικά πρόσφορο για δράση και άμιλλα (στίχος από το ποίημα «Το χάνι τής Γραβιάς» τού Γεωργίου Ζαλοκώστα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰδού* / *ἰδοὺ*, προστ. αορ. β' μέσης φωνής τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω», που χρησιμοποιήθηκε ως δεικτικό μόριο. Το θ. *ἰδ-*, από το οποίο παράγεται η λ., εμφανίζεται και στη λ. *ἰδέα* (βλ.λ.)].

ιδροκόπημα (το) {ιδροκοπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η έκκριση άφθονου ιδρώτα **2.** (μτφ.) ο πολύς κόπος, που μπορεί να προκαλεί άφθονο ιδρώτα. Επίσης (λαϊκ.) **ιδροκόπι**.

ιδροκοπώ ρ. αμετβ. {ιδροκοπάς... | ιδροκόπη-σα, -μένος} **1.** χύνω άφθονο ιδρώτα **2.** (μτφ.) εργάζομαι σκληρά: *ιδροκοπήσαμε, για να πάρουμε πτυχίο* ΣΥΝ. μοχθώ, κουράζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱδροκοπῶ* < *ἱδρο-* (< αρχ. *ἱδρώς*) + επιτατ. επίθημα *-κοπῶ* < *κόπτω*].

ίδρος κ. **ιδρός** (ο) ο ιδρώτας (βλ.λ.).

ίδρυμα (το) [αρχ.] {ιδρύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οργανισμός που συγκροτείται για την πραγματοποίηση κοινωφελών σκοπών· σύνολο περιουσίας το οποίο έχει ορισθεί σύμφωνα με την ιδρυτική του πράξη για να εξυπηρετηθεί ορισμένος διαρκής σκοπός και το οποίο αποκτά νομική προσωπικότητα με διάταγμα που εγκρίνει τη σύστασή του: *μορφωτικό / εκπαιδευτικό / φιλανθρωπικό ~ || ~ Κοινωνικών Ασφαλίσεων* (συντομ. Ι.Κ.Α.) *|| ~ Μεσογειακών Σπουδών || Εθνικό ~ Ερευνών*· ΦΡ. ***Ανώτατο Εκπαιδευτικό Ίδρυμα*** βλ. λ. *ανώτατος* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο που ανεγείρεται για την πραγματοποίηση των σκοπών τού παραπάνω οργανισμού **3.** (ειδικότ.) οποιοσδήποτε οργανισμός, όπου παρέχεται στέγη και τροφή σε άτομα που δεν είναι σε θέση να φροντίσουν μόνα τους τον εαυτό τους (ορφανοτροφείο, ψυχιατρική κλινική, γηροκομείο κ.λπ.): *θα βάλουν τον πατέρα τους σε ~*.

ιδρυματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ίδρυμα **2.** (ειδικότ.-συνήθ. κακόσ.) κάτι που γίνεται μέσα από ίδρυμα με ψυχρό και απρόσωπο τρόπο (σε αντίθεση με το φυσικό περιβάλλον τής οικογένειας): *τα ~ παιδιά εμφανίζουν, κατά κανόνα, έναν αρνητισμό στη συμπεριφορά τους || ~ μεταχείριση / αντιμετώπιση / νοοτροπία*.

ιδρυματισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. το σύνολο των σωματικών και ψυχικών διαταραχών που εμφανίζονται μετά την απότομη αποκοπή παιδιού από τη μητέρα και τη μακροχρόνια παραμονή του σε ίδρυμα περιθάλψεως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. hospitalisme].

ιδρυματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η εισαγωγή ασθενών σε ίδρυμα **2.** η κατάσταση τού ιδρυματισμού. – **ιδρυματοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. institutionalisation. Βλ. κ. *ιδρυματισμός*].

ίδρυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** το να ιδρύσει κανείς (κάτι): *η ~ κόμματος / οργανισμού / πόλης / νέας θρησκείας* **2.** (συνεκδ.) η χρονική στιγμή κατά την οποία ιδρύθηκε (κάτι): *από ιδρύσεως τής εταιρείας*.

ιδρυτής (ο) [1867]. **ιδρύτρια** (η) [1888] {ιδρυτριών} πρόσωπο που ιδρύει ή έχει ιδρύσει (κάτι): *~ κόμματος / συλλόγου / ένωσης / ομάδας / νοσοκομείου* ΣΥΝ. δημιουργός, θεμελιωτής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fondateur].

ιδρυτικός, -ή, -ό [1887] αυτός που σχετίζεται με ίδρυση ή ιδρυτή: *αναθεώρηση τής ~ διακήρυξης τού κόμματος || ~ μέλος συλλόγου / στέλεχος κόμματος || ~ νόμος / συνθήκη*.

ιδρύω ρ. μετβ. {ίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} θέτω σε λειτουργία, δημιουργώ (κάτι συλλογικό και συγκροτημένο): *~ κόμμα / οργανισμό / σχολή νοσοκόμων / υπηρεσία / επιτροπή || το Βυζάντιο ήταν αποικία που ίδρυσαν οι αρχαίοι Μεγαρείς || ο Απόστολος Παύλος ίδρυσε πολλές χριστιανικές Εκκλησίες* || (κ. πνευματικά δημιουργήματα με συστηματικό χαρακτήρα) *~ νέα θρησκεία / λογοτεχνική σχολή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱδρύω*, αρχική σημ. «καθίζω κάτω – καθιστώ, διορίζω, τοποθετώ», < *sid-rūō, όπου το θ. *sid- ερμηνεύεται είτε κατ' αναλογίαν προς το ρ. *ἵζω* (πβ. *καθ-ί-ζω*) είτε με κώφωση τού αρχικού Ι.Ε. *sed- (για το οποίο βλ. λ. *έδ-ρα*). Το επίθημα *-ρύω* πιθ. οφείλεται σε σύνδεση με ομόρρ. που περιέχουν τον φθόγγο *-ρ-* (πβ. *ἕδ-ρα*)].

ιδρώνω ρ. αμετβ. {ίδρω-σα, -μένος} **1.** εκκρίνω ιδρώτα από τους πόρους τού δέρματός μου: *ίδρωσε από την πολλή ζέστη || ~ από φόβο / άγχος / αγωνία* ΣΥΝ. εφιδρώνω, ιδροκοπώ· ΦΡ. ***δεν ιδρώνει τ' αφτί μου*** δεν νοιάζομαι για όσα ακούω, αδιαφορώ: *όσο κι αν του κάνεις παρατηρήσεις, δεν ιδρώνει τ' αφτί του* **2.** (μτφ.) (α) καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια, συνήθ. σε φρ. τού τύπου *ίδρωσα να τον καταφέρω / να τον πείσω να έρθει μαζί μας || ίδρωσε για να μπορέσει να νικήσει τον αντίπαλο* (β) εργάζομαι σκληρά: *ιδρώνει για να βγάλει το ψωμί του* ΣΥΝ. μοχθώ, κοπιάζω, ταλαιπωρούμαι **3.** σχηματίζονται σταγονίδια νερού στην επιφάνειά μου: *το τζάμι ιδρώνει*. – **ίδρωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἱδρῶ (-όω)* < *ἱδρώς* (βλ.λ.)].

ιδρωτάρι κ. **δρωτάρι** (το) {ιδρωταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η άφθονη έκκριση ιδρώτα, πολύς ιδρώτας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱδρωτάρια (τά)* < αρχ. *ἱδρώς, -ῶτος*].

ιδρώτας κ. (λαϊκ.) **ίδρωτας** (ο) **1.** το υγρό που εκκρίνουν οι πόροι τού δέρματος, π.χ. όταν ο οργανισμός ζεσταίνεται, είναι άρρωστος κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***με κόβει / λούζει κρύος ιδρώτας*** τρομάζω, τρέμω από ανησυχία, από φόβο: *και μόνο που σκέφτομαι την αντίδραση τού διευθυντή, ~!* **2.** (μτφ.) η κοπιαστική προσπάθεια: *με ~ καταφέρνει και ζει την οικογένειά του || με τον ~ (τού προσώπου) μου* (με κοπιαστική προσπάθεια, μοχθώντας) ΣΥΝ. μόχθος, κόπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱδρώς, -ῶτος* < *swid-r-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sweid- «ιδρώνω», πβ. σανσκρ. svédaḥ «ιδρώτας», αλβ. dirsë, λατ. sūdor, γαλλ. sueur, ισπ. sudor, γερμ. Schweiß, αγγλ. sweat κ.ά.].

ιδρωτίλα (η) {χωρ. πληθ.} η κακοσμία τού ιδρώτα.

ιδρωτοθεραπεία (η) {ιδρωτοθεραπειών} η θεραπεία τής οποίας η αποτελεσματικότητα βασίζεται στην πρόκληση εφίδρωσης.

ιδρωτοποιός, -ός, -ό [μτγν.] αυτός που εκκρίνει ιδρώτα: *~ αδένες*. — **ιδρωτοποιία** (η) [μτγν.].

ιδωθώ (να/θα) ρ. → βλέπω

ίδωμεν ρ. θα δούμε· λέγεται σε περιπτώσεις που περιμένουμε να δούμε τι θα συμβεί: *δεν ξέρω αν θα με προσλάβουν τελικά· ~ || –Πιστεύω ότι θα τα καταφέρεις. –~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υποτ. αορ. β', μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στην οριστική *εἶδον*. Βλ. κ. *οἶδα*].

Ιεζεκιήλ (ο) {άκλ.} προφήτης και συγγραφεάς τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehezqél «ο Θεός ενισχύει, δυναμώνει»].

Ι.Ε.Κ. (το) Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης.

Ι.Ε.Ν.Α.Ε. (το) Ινστιτούτο Εναλίων Αρχαιολογικών Ερευνών.

Ι.Ε.Π. (το) Ίδρυμα Ελληνικού Πολιτισμού.

-ιέρα παραγωγικό επίθημα που δηλώνει: **1.** θήκη, δοχείο ή συσκευή, που περιέχει κάτι: *φρουτ-ιέρα* (δοχείο φρούτων), *καπελ-ιέρα* (θήκη για καπέλα), *γκαζ-ιέρα* (συσκευή που λειτουργεί με γκάζι, αέριο), *σκακ-ιέρα* (η επίπεδη βάση όπου τοποθετούνται τα πιόνια και τα κομμάτια τού σκακιού) **2.** επαγγελματική ιδιότητα γυναίκας: *καμαρ-ιέρα, τραπεζ-ιέρα* (πβ. λ. *-ιέρης*).
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ιταλ. -iera, εμφανίστηκε δε αρχικώς σε λ. ιταλ. προελ. (λ.χ. *φρουτ-ιέρα, καπελ-ιέρα*)].

ιερακόμορφος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που μοιάζει με γεράκι, που έχει τη μορφή γερακιού **2.** ΖΩΟΛ. ***ιερακόμορφα*** (τα) τάξη πτηνών που περιλαμβάνει όλα τα αρπακτικά εκτός από τις κουκουβάγιες.

ιερακοτρόφος (ο) [μτγν.] (λόγ.) πρόσωπο που συντηρεί και εκγυμνάζει γεράκια. — **ιερακοτροφία** (η) [1872].

ιέραξ (ο) ▸ γεράκι

ιεραποστολή (η) [1878] **1.** η αποστολή κληρικών ή/και λαϊκών σε μη χριστιανικές χώρες με σκοπό τη διάδοση τής χριστιανικής πίστης **2.** (συνεκδ.) το ίδρυμα που συγκροτείται από ιεραποστόλους σε μη χριστιανική χώρα με σκοπό τη διάδοση τής χριστιανικής πίστης και την πραγματοποίηση αγαθοεργών σκοπών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mission < μεσν. λατ. missio (sacra)].

ιεραπόστολος (ο) [1836] {ιεραποστόλ-ου | -ων, -ους} **1.** ο κληρικός ή ειδικά καταρτισμένος λαϊκός που αποστέλλεται σε μη χριστιανικές χώρες, για να κηρύξει και να διαδώσει τη χριστιανική πίστη **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε διαδίδει με ζήλο κάτι στο οποίο πιστεύει. — **ιεραποστολικός, -ή, -ό** [1852].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. missionnaire].

ιεράρχης (ο) {ιεραρχών} **1.** ο κληρικός ανώτερου ή ανώτατου ιερατικού βαθμού **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Τρεις Ιεράρχες*** οι Άγιοι Βασίλειος ο Μέγας, Γρηγόριος ο Θεολόγος και Ιωάννης ο Χρυσόστομος: *αύριο είναι των ~* (η 30ή Ιανουαρίου, ημέρα κοινού εορτασμού των τριών αυτών αγίων), *αργία για τα σχολεία*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱεράρχης* < *ἱερ(ο)-* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

ιεράρχηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η τοποθέτηση σε σειρά από το ανώτερο στο κατώτερο, από το σημαντικότερο στο λιγότερο σημαντικό κ.λπ: *~ προτεραιοτήτων / αναγκών / αξιών*.

ιεραρχία (η) {ιεραρχιών} **1.** η διαβαθμισμένη κλίμακα που δομείται στη σχέση ανώτερης και κατώτερης βαθμίδας: *στρατιωτική / υπαλληλική / κομματική ~ || η αρχή / η κορυφή τής ~ || ~ αξιών / κριτηρίων* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των ιεραρχών που ποιμαίνουν επισκοπές μιας Αυτοκέφαλης Ορθόδοξης Εκκλησίας. – **ιεραρχικός, -ή, -ό** [μεσν.], **ιεραρχικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱεραρχία* «διάταξη ιερών πραγμάτων – καθεμιά από τις τάξεις των αγγέλων» < *ἱερ(ο)-* + *αρχία* < *ἀρχή*].

ιεραρχώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ιεραρχείς... | ιεράρχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) τοποθετώ σε σειρά από το ανώτερο / σημαντικότερο προς το κατώτερο / λιγότερο σημαντικό: *~ ανάγκες / προτεραιότητες / στόχους* ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι ιεράρχης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ελληνογενούς γαλλ. hiérarchiser < hiérarchie < μτγν. *ἱεραρχία* (βλ.λ.), άσχετο από το μτγν. *ἱεραρχῶ* «μυσταγωγώ, κατευθύνω στα ιερά πράγματα»].

ιερατείο (το) **1.** το σύνολο των λειτουργών μιας θρησκείας: *η εξέχουσα θέση τού ~ στους αρχαίους πολιτισμούς* **2.** (μτφ.-κακόσ.) κλειστή εξουσιαστική ομάδα, που διατηρεί κοινωνικά στεγανά: *το ~ τής γνώσης / τής πολιτικής*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱερατεῖον* < *ἱερατεύω* < αρχ. *ἱερός*].

ιερατεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιεροσύνη.

ιερατεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {ιεράτευσα} είμαι ιερέας, ασκώ ιερατικά καθήκοντα: *τα τραγικά γεγονότα στην περιοχή σημειώθηκαν ιερατεύοντος τού αρχιμανδρίτου Παντελεήμονος*.

ιερατικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με ιερείς· ΦΡ. ***ιερατικά άμφια*** βλ. λ. *άμφια* **2.** αυτός που σχετίζεται με το ιερατείο.

ιερέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός που τελεί τις ιερές ακολουθίες (στην Ορθόδοξη Εκκλησία ανήκει στον δεύτερο από τους τρεις βαθμούς τής ιεροσύνης)· πρεσβύτερος ΣΥΝ. παππάς **2.** (γενικότ.) ο λειτουργός θρησκείας (λ.χ. αββάς, βραχμάνος, μουλάς κ.λπ.) **3.** ο θρησκευτικός λειτουργός συγκεκριμένου θεού: *~ τού Απόλλωνα / τής Ίσιδας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερεύς* (ήδη μυκ. i-je-re-u) < *ἱερός* (βλ.λ.). Αρχικώς η λ.

περιέγραφε τον μάντη (μέλος ενός μαντείου), ο οποίος ήταν υπεύθυνος για την τήρηση τού λατρευτικού τυπικού και των θυσιαστικών προσφορών στο μαντείο. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν αυτή τη λ., προκειμένου να δηλώσουν τα μέλη τού ιουδαϊκού ιερατείου, αποδίδοντας την εβρ. λ. khohén (πβ. το συχνό εβρ. επώνυμο *Κοέν*), ενώ η σημ. αυτή διατηρήθηκε (κυριολεκτικά ή μεταφορικά) και στην Κ.Δ. Κατά τον Μεσαίωνα η λ. χρησιμοποιήθηκε παράλληλα με τον όρο *παππάς*, για να προσδιορίσει τους πρεσβυτέρους κληρικούς].

ιέρεια (η) [αρχ.] {ιερειών} **1.** η λειτουργός θρησκείας: ~ *των Ίνκας* **2.** η γυναίκα που έχει αφιερωθεί στην υπηρεσία συγκεκριμένου θεού: *η Ιφιγένεια ήταν ~ τής θεάς Αρτέμιδος* **3.** (μτφ.) η γυναίκα που υπηρετεί με ζήλο το ιδανικό τής Τέχνης: *μια από τις ~ τού ελληνικού θεάτρου* || «*πέθανε και η Ναταλί Σαρότ, η ~ τού γαλλικού nouveau roman, σε ηλικία 99 ετών*» (εφημ.) Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **ιέρισσα** [μεσν.] {ιερισσών}.

ιερεμιάδα (η) [1816] **1.** (κυριολ.) η θρηνωδία τού προφήτη Ιερεμία, που προείπε την άλωση τής Ιερουσαλήμ από τους Βαβυλωνίους **2.** (μτφ.) η παρουσίαση μιας κατάστασης με μεμψίμοιρο και απαισιόδοξο τρόπο: *παρά τις ~ τής αντιπολίτευσης αντιμετωπίσαμε το πρόβλημα με επιτυχία* ΣΥΝ. μεμψιμοιρία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jérémiade < όψιμο λατ. Jeremias < μτγν. *Ἱερεμίας* (βλ.λ.). Η λ. χρησιμοποιήθηκε με σχετλιαστικό τρόπο εξαιτίας τού θλιβερού και καταδικαστικού (για τους Ισραηλίτες) μηνύματος που κήρυττε ο προφήτης Ιερεμίας, ότι δηλ. η Ιερουσαλήμ επρόκειτο σύντομα να αλωθεί από τους Βαβυλωνίους και ότι οι Ιουδαίοι θα σύρονταν στην εξορία].

Ιερεμίας (ο) {-α κ. (λόγ.) -ίου} **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** όνομα πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **4.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yirmeyáhu «ο Γιαχ(βέ) εξυψώνει»].

-ιέρης παραγωγικό επίθημα που δηλώνει πρόσωπο το οποίο χειρίζεται ή είναι υπεύθυνο για κάτι: *κανον-ιέρης, πορτ-ιέρης, καμαρ-ιέρης*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την ιταλ. -iere και εμφανιζόταν αρχικώς σε λ. ιταλ. προέλ. (λ.χ. *πορτ-ιέρης, καμαρ-ιέρης*)].

Ιεριχώ (η) {-ώς κ. -ούς} πόλη τού Α. Ισραήλ Β. τής Νεκράς Θαλάσσης, γνωστή από τη βιβλική διήγηση για την πτώση των τειχών της υπό τους ήχους των σαλπίγγων των Ισραηλιτών με αρχηγό τον Ιησού τού Ναυή.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yerihho, πιθ. < yareah «σελήνη», με αναφορά σε αρχ. ειδωλολατρική τιμή προς τη σελήνη, που απέδιδαν εκεί ορισμένοι λαοί].

ιερό (το) [αρχ.] **1.** (στην αρχαιότητα) τόπος (π.χ. σπηλιά, βουνοκορφή) με ιδιαίτερη θρησκευτική σημασία, στον οποίο κατά τους κλασικούς χρόνους χτιζόταν και μικρός ναός **2.** (συνεκδ.) ο μικρός ναός που χτιζόταν στον παραπάνω τόπο • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το τμήμα τού χριστιανικού ναού στο οποίο βρίσκεται η Αγία Τράπεζα ΣΥΝ. άβατο, άδυτο, Άγια των Αγίων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.

ιερο- κ. **ιερό-** κ. **ιερ-** α' συνθετικό λέξεων, που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει σχέση με το ιερό, το θείο: *ιερ-άρχης, ιερο-διάκονος, ιερο-τελεστία, ιερο-μόναχος, ιερο-σπουδαστής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἱερός*].

ιερογλυφικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τα ιερογλυφικά: ~ *γραφή* **2. *ιερογλυφικά*** (τα) (α) το σύστημα γραφής στο οποίο χρησιμοποιούνται εικονογραφικοί χαρακτήρες για την απόδοση λέξεων, συλλαβών ή γραμμάτων· (ειδικότ.) η γραφή των αρχαίων Αιγυπτίων (β) (μτφ.) τα κείμενα με δυσανάγνωστο γραφικό χαρακτήρα ή δυσνόητο περιεχόμενο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἱερογλύφος* < *ἱερο-* + *-γλύφος* < *γλύφω* «εγχαράσσω, σκαλίζω»].

ιερογράφος (ο) [μεσν.] **1.** πρόσωπο που συγγράφει βιβλία με ιερό, θρησκευτικό περιεχόμενο: ~ *τής Ορθόδοξης Εκκλησίας* • **2.** πρόσωπο που απεικονίζει ζωγραφικά θρησκευτικά θέματα με τρόπο συμβολιστικό. — **ιερογραφία** (η) [μτγν.].

ιεροδιάκονος (ο) [μεσν.] {ιεροδιακόν-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο διάκονος που προέρχεται από τις τάξεις των μοναχών, ο οποίος είναι άγαμος.

ιεροδιδάσκαλος (ο) [μτγν.] {ιεροδιδασκάλ-ου | -ων, -ους} **1.** το πρόσωπο που είναι ταυτοχρόνως ιερέας και δάσκαλος **2.** αυτός που διδάσκει τα ιερά γράμματα (δηλ. τις ιερές Γραφές μιας θρησκείας). — **ιεροδιδασκαλείο** (το) [1888].

ιεροδίκης (ο) [1867] {ιεροδικών} **1.** ο ιερωμένος που συμμετείχε ως δικαστής στο ειδικό δικαστήριο, το οποίο λειτουργούσε κατά την περίοδο τής Ιεράς Εξέτασης **2.** ο μουσουλμάνος ιερωμένος που δικάζει σε μουσουλμανικό δικαστήριο με βάση τον ισλαμικό νόμο *(σάρια)*. — **ιεροδικείο** (το) [1856].

ιερόδουλη (η) {ιεροδούλων} (λόγ.) η πόρνη. Επίσης (λογιότ.) **ιερόδουλος**. — **ιεροδουλία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱερόδουλος* < *ἱερο-* + *δοῦλος*, νεαρή γυναίκα που υπηρετούσε σε ναό αφιερωμένη στον πάνδημο έρωτα (στο πλαίσιο τής αρχαίας μιμητικής μαγείας που αποσκοπούσε στη γονιμοποίηση τής Γης από τον Ουρανό)].

ιεροεξεταστής (ο) [1887] μέλος τού δικαστηρίου τής Ιεράς Εξέτασης (βλ. λ. *ιερός*). — **ιεροεξεταστικός**, -ή, -ό [1832].

Ιερόθεος (ο) {-ου κ. -έου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Ἱερόθεος* < *ἱερός* + *Θεός*].

ιεροκήρυκας (ο) {ιεροκηρύκων} ΕΚΚΛΗΣ. ο κληρικός ή και λαϊκός θεολόγος που ορίζεται από την Εκκλησία να κηρύττει τον θείο λόγο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱεροκῆρυξ*, -*κος* «ο παριστάμενος σε θυσία (ως παρατηρητής)» < *ἱερο-* + *κῆρυξ*. Η σημερ. σημ. είναι μτγν.].

Ιεροκλής (ο) {-ή κ. -έους} **1.** Αλεξανδρινός στωικός φιλόσοφος (2ος αι. μ.Χ.) **2.** Αλεξανδρινός νεοπλατωνικός φιλόσοφος (5ος αι. μ.Χ.) **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱεροκλῆς* < *ἱερο-* + *-κλῆς* < *κλέος* «δόξα», πβ. *Περι-κλῆς, Σοφο-κλῆς*].

ιεροκοκκυγικός, -ή, -ό [1836] ΑΝΑΤ. (σχηματισμός) που σχετίζεται με το ιερό οστό και τον κόκκυγα: ~ *άρθρωση / πλέγμα / σύνδεσμος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sacrococcygien (νόθο σύνθ.)].

ιεροκρατία (η) [1845] {ιεροκρατιών} η υποταγή τής πολιτικής εξουσίας στην ιερατική (πβ. λ. *θεοκρατία*). — **ιεροκρατικός**, -ή, -ό [1846].

ιεροκρυφίως επίρρ. (λόγ.-σπάν.) με τρόπο απόκρυφο, απόρρητο και μυστηριώδη.

ιεροκτόνος, -ος, -ο (λόγ.-σπάν.) αυτός που φονεύει ιερό πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱεροκτόνος* < *ἱερο-* + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω», βλ. κ. *-κτονία*].

Ιερολογιότατος (ο) [1867] {Ιερολογιοτάτ-ου | -ων, -ους} (ως προσαγόρευση) ο ιεροδιάκονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός*.

ιερολογώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ιερολογείς... | ιερολόγησα} **1.** μιλώ για ιερά, θεολογικά και εκκλησιαστικά θέματα • **2.** (για κληρικούς ή λειτουργούς) τελώ γάμο ή αρραβώνα. — **ιερολογία** (η) [μτγν.], **ιερολογικός**, -ή, -ό.

ιερολοχίτης (ο) {ιερολοχιτών} ΙΣΤ. μέλος τού Ιερού Λόχου, τού στρατιωτικού σώματος που συγκρότησε το 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης.
[ΕΤΥΜ. Το σώμα που συγκρότησε ο Α. Υψηλάντης, οφείλει την ονομασία του στον *Ἱερὸν Λόχον* των αρχ. Θηβαίων (4ος αι. π.Χ.), ο οποίος είχε συγκροτηθεί από επίλεκτους νέους και διέπρεψε κυρίως υπό την αρχηγία τού Πελοπίδα και τού Επαμεινώνδα].

ιερομάντης [μτγν.] {-η κ. (λόγ.) -εως | -εις, -εων}, **ιερομάντισσα** (η) {ιερομαντισσών} [1835] ο μάντης που αποφαινόταν για τα μέλλοντα ύστερα από παρατήρηση στα σπλάχνα των ζώων που θυσιάζονταν. — **ιερομαντία** (η).

ιερομάρτυρας (ο) {ιερομαρτύρων} ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που βρήκε μαρτυρικό θάνατο εξαιτίας τής αφοσίωσής του στη χριστιανική πίστη: *ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός ανήκει στους νεότερους ~ τής χριστιανοσύνης*. Επίσης **ιερομάρτυς** [μτγν.] {ιερομάρτυρος} (βλ. κ. λ. *άγιος*).

ιερομόναχος (ο) [μεσν.] {ιερομονάχ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. ο μοναχός που χειροτονήθηκε ιερέας.

ιεροπραξία (η) {ιεροπραξιών} η τέλεση θρησκευτικής τελετής (λ.χ. Θείας Λειτουργίας, γάμου) ΣΥΝ. τελετουργία, ιερουργία.
[ΕΤΥΜ. < *ιερο-* + *-πραξία* < *πράξη*, πβ. μεσν. *ἱεροπραξία*].

ιεροπρεπής, -ής, -ές [αρχ.] {ιεροπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· ιεροπρεπέστ-ερος, -ατος} (για πρόσ.) αυτός που εμπνέει σεβασμό, που αρμόζει σε ιερά πρόσωπα: ~ *παράστημα / συμπεριφορά / έκφραση* ΣΥΝ. σεβάσμιος. — **ιεροπρέπεια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ιερορράπτης (ο) [1888] {ιερορραπτών} ράπτης ειδικός για ενδύματα κληρικών, για ιερά άμφια. — **ιερορραπτικός**, -ή, -ό.

ιερορραφείο (το) ραφείο όπου κατασκευάζονται ενδύματα κληρικών, ιερά άμφια.

ιερός, -ή (λόγ. -ά), **-ό 1.** οτιδήποτε σχετίζεται με τον Θεό, τη θρησκεία και τις θρησκευτικές δραστηριότητες: ~ *βιβλία / Γραφές / άμφια / κειμήλια / εικόνες / παράδοση / ναός / μορφή / πρόσωπα / λείψανο / τελετή* || *η Ιερά Αρχιεπισκοπή* || (ειδικότ. ως προσδιορισμός χριστιανικού ναού ή μονής, με κεφ.) *ο ~ Ναός Αγίου Αντωνίου* (συντομ. Ι.Ν. Αγ. Αντωνίου) / *η Ιερά Μονή Αγ. Ιωάννου* || *το πρόσωπο τού αυτοκράτορα ήταν ~* || *για τους Ινδούς η αγελάδα είναι ~ ζώο*· ΦΡ. (α) ***τα ιερά και τα όσια*** το σύνολο των πραγμάτων και αξιών που σέβεται και διαφυλάσσει κανείς περισσότερο από οτιδήποτε άλλο: *αυτό το έργο προσβάλλει ~ τής φυλής μας* (β) ***δεν έχω ούτε ιερό ούτε όσιο*** δεν σέβομαι τίποτε, δεν έχω ηθικές αναστολές **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Ιερά Σύνοδος*** η ιεραρχία κάθε Αυτοκέφαλης Εκκλησίας και τής Εκκλησίας τής Ελλάδος (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***(Ιερά) Σύνοψη*** βλ. λ. *σύνοψη* (γ) ***ιερός πόλεμος*** ο πόλεμος που γίνεται στο όνομα τής θρησκείας εναντίον των απίστων (δ) ***Ιερά Εξέταση*** βλ. λ. *εξέταση* (ε) ***ιερό δράμα*** το θρησκευτικό δράμα (βλ. λ. *θρησκευτικός*) (στ) (ευφημ.) ***ιερή νόσος*** (ιερὰ *νόσος*, Ηροδ. 3.33) η επιληψία (βλ.λ.) **3. *ιερό*** (το) βλ.λ. **4.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγιότητα και βαθύτατη ευσέβεια: *ο ~ Αυγουστίνος* **5.** αυτός που σχετίζεται με κάτι υψηλό, θεάρεστο, ιδιαιτέρως σημαντικό για την ανθρώπινη ζωή: *ο έρανος γίνεται για ~ σκοπό: την ίδρυση ορφανοτροφείου* || *είναι ~ καθήκον η υπεράσπιση τής πατρίδας από ξένες επιβουλές*· ΦΡ. (α) ***Ιερός Λόχος*** (i) το σώμα των Θηβαίων στρατιωτών που πολέμησαν και έπεσαν στη μάχη τής Χαιρώνειας (338 π.Χ.) (ii) το επαναστατικό στρατιωτικό σώμα που συγκρότησε ο Αλέξανδρος Υψηλάντης το 1821 στη Μολδοβλαχία και αποδεκατίστηκε στη μάχη τού Δραγατσανίου (7/6/1821) (β) ***Ιερά / Ιερή Συμμαχία*** η συμμαχία που συγκροτήθηκε μεταξύ των μοναρχών των μεγάλων ευρωπαϊκών δυνάμεων μετά την πτώση τού Ναπολέοντος (1815), ορίζοντας ως σκοπό της την εφαρμογή των «ιερών αρχών τής θρησκείας, τής δικαιοσύνης και τής ειρήνης», ενεργώντας όμως για την καταστολή των επαναστατικών κινημάτων τής Ευρώπης **6.** αυτός που αξίζει ή απαιτεί απόλυτο σεβασμό: *αφιέρωσε το βιβλίο στην ~ μνήμη των γονέων του* || *οι ~ παρακαταθήκες των προγόνων μας* || *αυτή η παράσταση αποτέλεσε πράξη ασέβειας στον ~ χώρο τής Επιδαύρου* || *τα ~ χώματα τής Ιωνίας* || *οι Ινδιάνοι δεν ήθελαν τους αποίκους στην ~ γη των προγόνων τους*· ΦΡ. ***σε ό,τι έχω ιερό*** (σε όρκο) σε ό,τι έχει για μένα μεγαλύτερη αξία: *σου ορκίζομαι ~* **7.** ΑΝΑΤ. ***ιερό οστό / οστούν*** (*ἱερὸν ὀστοῦν*, Ιπποκρ. *Περί ἄρθρων ἐμβολῆς* 45) το τριγωνικό οστό που βρίσκεται στο κατώτατο άκρο τής σπονδυλι-

κής στήλης. — **ιερότητα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερός* / *ἱαρός*. αβεβ. ετύμου, πιθ. < *isr̥-os. που συνδ. με σανσκρ. iṣirá- «ισχυρός» (πβ. σανσκρ. φρ. iṣiréṇa mánasā = *ἱερὸν μένος*). ενώ οι προσπάθειες συνδέσεως με λ. τού μεσογειακού προ-Ι.Ε. υποστρώματος (πβ. οσκ. aisusis = *ἱεροῖς*, ετρουσκ. aesar «θεός») δεν έχουν ισχυρή βάση. Ομόρρ. *ἱερ-εύς (-έας), ἱερατ-εῖο(ν), ἱερό-συλος* κ.ά.].

ιεροσκόπος (ο) (κατά την αρχαιότητα) ο μάντης που εξέταζε τα σπλάχνα θυσιαζόμενων ζώων και προέβλεπε αναλόγως τα μέλλοντα ΣΥΝ. ιερομάντης. — **ιεροσκοπία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱεροσκόπος* < αρχ. *ἱεροσκοπία* (υποχωρητ.) < *ἱερο-* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά»].

Ιεροσόλυμα (τα) [μτγν.] {Ιεροσολύμων} η Ιερουσαλήμ· εξελληνισμένη μορφή τού ονόματος τής πόλης: *Πατριάρχης Ιεροσολύμων.* — **Ιεροσολυμίτης** (ο) [μτγν.], **Ιεροσολυμίτισσα** (η). **ιεροσολυμίτικος**, -η, -ο.

ιεροσπουδαστήριο (το) [1840] {ιεροσπουδαστηρί-ου | -ων} η σχολή στην οποία διδάσκονται τα ιερά γράμματα ΣΥΝ. ιεροδιδασκαλείο.

ιεροσπουδαστής (ο) [1840] ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που διδάσκεται τα ιερά γράμματα (Ιερές Γραφές, ιερά παράδοση, θεολογία κ.λπ.) σε ιερατική σχολή.

ιεροσύλημα (το) [μτγν.] {ιεροσυλήμ-ατος | -ατα, -άτων} το ιερό αντικείμενο ή κειμήλιο που κλέβει ιερόσυλος.

ιεροσυλία (η) [αρχ.] {ιεροσυλιών} **1.** η κλοπή και διαρπαγή ιερών αντικειμένων ΣΥΝ. σύληση, σκύλευση **2.** (μτφ.) η εκδήλωση ελλείψεως σεβασμού σε αξία, πρόσωπο κ.λπ. που θεωρείται ιερό, αξιοσέβαστο: *η καταστροφή των μνημείων ήταν ~* || *θεωρήθηκε ~ η κριτική εναντίον τού εθνάρχη* ΣΥΝ. ανοσιούργημα, ασέβεια, βεβήλωση.

ιερόσυλος, -η, -ο **1.** αυτός που κλέβει ιερά αντικείμενα ΣΥΝ. βέβηλος, αγιογδύτης • **2.** (μτφ.) αυτός που δείχνει ανευλάβεια σε αξία, πρόσωπο κ.λπ., το οποίο θεωρείται ιερό, αξιοσέβαστο ΣΥΝ. ανόσιος, ασεβής. — **ιεροσυλώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερόσυλος* < *ἱερο-* + *-συλος* < *συλῶ* «λεηλατώ» (βλ.λ.)].

ιεροσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ένα από τα επτά μυστήρια τής Εκκλησίας, το οποίο συνδέεται με την τελετή τής χειροτονίας για την απόδοση στον χειροτονούμενο ενός από τους τρεις βαθμούς τής ιερατικής εξουσίας (διάκονος, πρεσβύτερος, επίσκοπος) **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των ιερέων.

ιεροτελεστία (η) {ιεροτελεστιών} **1.** η τελετουργία ΣΥΝ. ιερουργία, ιεροπραξία **2.** (μτφ.) η πράξη τής οποίας τα επιμέρους στάδια γίνονται με τρόπο τελετουργικό, με ιδιαίτερη προσοχή, τήρηση κανόνων, καθορισμένη τάξη κ.λπ.: *το δείπνο ήταν μια ολόκληρη ~* ΣΥΝ. τελετουργία. — **ιεροτελεστής** (ο), **ιεροτελεστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱεροτελεστία* < *ἱερο-* + *τελεστία* < *τελῶ*].

ιερότητα (η) ▸ ιερός

ιερουργία (η) [αρχ.] {ιερουργιών} η πραγματοποίηση θρησκευτικής τελετής ΣΥΝ. ιεροτελεστία. — **ιερουργικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ιερουργός (ο) ο θρησκευτικός λειτουργός, όταν τελεί τη Θεία Λειτουργία και άλλες θρησκευτικές ακολουθίες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱερουργός* < *ἱερο-* + *-ουργός* < *ἔργον*].

ιερουργώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ιερουργείς... | ιερούργησα} (για ιερείς) τελώ θρησκευτική τελετή ΣΥΝ. λειτουργώ.

Ιερουσαλήμ (η) {άκλ.} ιερή πόλη για τον ιουδαϊσμό, τον χριστιανισμό και τον ισλαμισμό, η οποία ανήκει σήμερα στο Ισραήλ. Επίσης **Ιεροσόλυμα** (τα) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱερουσαλήμ* (η δασεία κατά παρετυμολ. σύνδεση προς το επίθ. *ἱερός*) < εβρ. Yerušaláyim, αβεβ. ετύμου. Αρχαίες αιγυπτιακές επιγραφές περιέχουν το όνομα Urušalim-mi, το οποίο θα μπορούσε να σημαίνει «οίκος ειρήνης» (uru «σπίτι, πόλη», šalōm «ειρήνη»). Λιγότερο πιθανή θεωρείται η αναγωγή σε σημιτική θεότητα šalem. Η αραβ. ονομασία τής πόλης είναι Al-quds «η ιερή» (> τουρκ. Kudüs)].

ιεροφάντης (ο) {ιεροφαντών} **1.** (κατά την αρχαιότητα) ο πρώτος τη τάξει ιερέας των Ελευσινίων Μυστηρίων **2.** (γενικότ.) το πρόσωπο που μυεί σε ιεροτελεστίες, σε θρησκευτικά μυστήρια **3.** (μτφ.) αυτός που διαθέτει βαθύτατη γνώση επιστήμης ή τέχνης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱεροφάντης* < *ἱερο-* + *φάντης* < *φαίνω* «φανερώνω»].

ιεροφυλάκιο (το) [μτγν.] {ιεροφυλακί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. ο χώρος φύλαξης των ιερών σκευών των εκκλησιών ΣΥΝ. σκευοφυλάκιο.

ιεροψάλτης (ο) [μτγν.] {ιεροψαλτών} ο ψάλτης στις εκκλησίες.

ιερωμένος (ο) ο κληρικός ΣΥΝ. ιερέας, παππάς, λειτουργός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱερωμένος*, ουσιαστικοπ. μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἱερῶ (-όω)* «αγιάζω, αφιερώνω» < *ἱερός*].

Ιερώνυμος (ο) {-ου κ. -ύμου} **1.** τύραννος των Συρακουσών (3ος αι. π.Χ.) **2.** Λατίνος εκκλησιαστικός συγγραφέας και άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *ἱερώνυμος* «ο φέρων ιερό όνομα» < *ἱερ(ο)-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

Ιεχωβά (ο) {άκλ.} **1.** μία από τις ονομασίες τού Θεού (ελληνική μεταφορά από τα Εβραϊκά), όπως απαντά στο πρωτότυπο κείμενο τής Π.Δ. **2.** ***μάρτυρας τού Ιεχωβά*** το μέλος θρησκευτικής ομάδας που θεωρεί την Αγία Γραφή ως μοναδική αυθεντία, αρνείται την πατερική παράδοση, τους αγίους, τη θεότητα τού Ιησού Χριστού και τού Αγίου Πνεύματος, την Αγία Τριάδα, την τιμή των εικόνων κ.ά., καθώς και βασικές υποχρεώσεις τού πολίτη απέναντι στο κράτος (π.χ. ένοπλη θητεία, απόδοση τιμών στη σημαία) και χρησιμοποιεί ευρέως ως μέσο προσηλυτισμού πιστών τις προσωπικές επισκέψεις από σπίτι σε σπίτι ΣΥΝ. ιεχωβάς, χιλιαστής.
[ΕΤΥΜ. Ένα από τα ονόματα τού Θεού *(Γιαχβέ)* στην Π.Δ. Η προέλευση τού ονόματος *Γιαχβέ* < εβρ. Yahwéh ή Yahwah «ο ων, ο υπάρχων» ή και συντετμημένο Yah (στους Ψαλμούς) είναι αβέβαιη. Οι Εβδομήκοντα το απέδωσαν με το *Κύριος* και η Vulgata με το Dominus].

ιεχωβάς κ. (λαϊκ.) **γιαχωβάς** (ο) {ιεχωβάδες}, **ιεχωβίτισσα** κ. (λαϊκ.) **γιαχωβού** (η) μάρτυς τού Ιεχωβά. Επίσης **ιεχωβίτης** (ο).

ιζάνω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (λόγ.) μένω ως κατακάθι ΣΥΝ. κατακαθίζω, καθιζάνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ρ. *ἵζω*, βλ. λ. *ίζημα*].

ίζημα (το) {ιζήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λόγ.) τα υπολείμματα στερεών υλικών που κατακάθονται στον πυθμένα δοχείου ΣΥΝ. κατακάθι **2.** ΓΕΩΛ. στερεό υλικό που αποτελείται από ανόργανα ορυκτολογικά και οργανικά συστατικά· μεταφέρεται με τον αέρα, το νερό ή τον πάγο από τη θέση γενέσεώς του στη θέση απόθεσης, που είναι η επιφάνεια τής γης, πάνω ή και κάτω από τη στάθμη τής θάλασσας **3.** ΧΗΜ. η στερεά ουσία που αποχωρίζεται από διάλυμα και κατακάθεται στον πυθμένα τού δοχείου που το περιέχει.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἵζημα* < αρχ. *ἵζω* «κατακαθίζω, καθιζάνω» (με παράλλ. τύπο το αρχ. *ἱζάνω*) < *si-sd-ō (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *sd-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sed- «καθίζω, τοποθετώ», πβ. σανσκρ. sīdati, λατ. sido, sedeo, γαλλ. seoir, ισπ. ser «είμαι», γερμ. sitzen, αγγλ. sit κ.ά. Ομόρρ. *καθ-ίζω, ἕδ-ρα, ἑδ-ώλιο(ν), ἐν-έδρα* κ.ά.].

ιζηματογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΓΕΩΛ. **1.** η διαδικασία τής σταδιακής απόθεσης στερεού υλικού που βρίσκεται αιωρούμενο ή διαλυμένο σε ρευστό **2.** ***λεκάνη ιζηματογενέσεως*** η περιοχή που λειτουργεί ως χώρος απόθεσης μεταφερόμενων ιζημάτων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sédimentation].

ιζηματογενής, -ής, -ές [1866] {ιζηματογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΓΕΩΛ. αυτός που προέρχεται από ιζηματογένεση: *~ πετρώματα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. sédimentaire].

ιζηματογόνος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που δημιουργεί ίζημα.

ιζηματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τα ιζήματα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sedimentology (νόθο σύνθ.)].

ιζηματώδης, -ης, -ες {ιζηματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει τη μορφή ιζήματος • **2.** αυτός που αποτελείται από ιζήματα: *~ πέτρωμα / υγρό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

-ίζω επίθημα ρημάτων.
[ΕΤΥΜ. Επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που έχει την αφετηρία του σε ρήματα παραγόμενα από θηλ. ουσ. με τελικό θεματικό σύμφωνο το *-δ*, οπότε *-ίζω* < *-ίδjω (πβ. *ἐλπίς – ἐλπίζω, ἀσπίς – (ὑπερ)ασπίζω, σφραγίς – σφραγίζω*), πολύ νωρίς όμως χρησιμοποιήθηκε ως αυτοτελές ρηματικό επίθημα (*τόνος – τονίζω, ἀξία – ἀξίζω, ὅρος – ὁρίζω* κ.ά.)].

> **-ίζω: ορθογραφία.** Τα ρήματα σε **-ίζω** γράφονται με **-ι-** (*τονίζω, ρυθμίζω, αρχίζω, ποτίζω, καπνίζω, χωρίζω* κ.ά.). Εξαιρούνται και γράφονται με **-ει-, -οι-, -υ-** και **-η-** τα ρήματα: *δανείζω* (< *δάνειο*), *αθροίζω* (< *αθρο-ίζω* < *αθρόος*), *δακρύζω* (< *δάκρυ*), *αναβρύζω / αναβλύζω* (< *βρύω*· πβ. *βρύση*)· τα αρχ. ηχομιμητικά με *-υ-* που αποτελούν εκφραστικούς σχηματισμούς: *γογγύζω, (υπο)τονθορύζω* «μουρμουρίζω», *κελαρύζω, ολολύζω* «θρηνώ γοερά»· *κατακλύζω* (< *κλύζω* < *κλυδ-jω*· πβ. *κλυδ-ωνίζω*), *σφύζω* (< *σφυγ-jω*· πβ. *σφυγμός, σφύξη*), *πήζω* (< *έπηξα* < *πηγ-νύω*), *πρήζω* (< *έπρησα* < *πρήθω*), *μπήζω* (*έμπηξα* < ***ενέπηξα*** < ***ἐμ-πηγνύω***), *χρήζει* (< *χρή-ζω*).
> Προκειμένου για το ρ. **αντικρίζω**, μολονότι η παραγωγή από το επίρρημα **αντίκρυ** θα δικαιολογούσε γραφή **αντικρύζω** (που είναι και η παλαιότερη γραφή τής λ.), εντούτοις η λ. επικράτησε να απλογραφείται με *-ι-* (**αντικρίζω**, βλ.λ.).
> → *αντικρίζω, εγκληματώ, -ισμένος*

Ιησουίτης (ο) [1768] {Ιησουιτών}, **Ιησουίτισσα** (η) {Ιησουιτισσών} **1.** το μέλος μοναστικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας (ιδρύθηκε το 1534), γνωστού για την αυστηρή πειθαρχία των μελών του, τις ακρότητες στις οποίες κατά καιρούς έφθασε υπερασπιζόμενο τη ρωμαιοκαθολική πίστη, αλλά και για το πλούσιο εκπαιδευτικό και ιεραποστολικό έργο του· (μετωνυμ.) **2.** ο άνθρωπος που δείχνει υποκριτική ευσέβεια, που παριστάνει τον ενάρετο ΣΥΝ. υποκριτής, ταρτούφος **3.** ο ραδιούργος, ο άνθρωπος που δρα ύπουλα, καταχθόνια **4.** ο φανατικός στην πίστη του, ο ζηλωτής. — **ιησουιτικός**, -ή, -ό [1852] κ. **ιησουίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Jésuite, ονομασία των μελών μοναστικού τάγματος τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, που έφερε τον τίτλο «Εταιρεία τού Ιησού» (λατ. Societas Jesu)].

ιησουιτισμός (ο) [1829] {χωρ. πληθ.} **1.** η διδασκαλία των Ιησουιτών **2.** (μτφ.) η ύπουλη και υποκριτική συμπεριφορά: *ο ~ τού εκπροσώπου των στρατιωτικών κατά την περίοδο των βομβαρδισμών προκάλεσε την αγανάκτηση τού απλού πολίτη.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jésuitisme].

Ιησούς (ο) ο ιδρυτής τής χριστιανικής θρησκείας· το εβραϊκό όνομα τού Υιού τού Θεού κατά τη χριστιανική θρησκεία, το οποίο αναφέρεται στην Κ.Δ. παράλληλα με το *Χριστός*, αποδίδοντας το εβρ. *Μεσσίας*· ΦΡ. (καθημ.) ***Ιησούς Χριστός νικά (κι όλα τα κακά σκορπά)!*** (i) για την αποτροπή κακού (στην πλήρη μορφή τής φρ.) (ii) για την έκφραση έκπληξης (μόνο το πρώτο μέρος τής φρ.). Επίσης **Ιησούς Χριστός**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰησοῦς* < εβρ. Yešuáh, συντετμημένη μορφή τού ονόματος Yehošuáh «ο Γιαχβέ είναι σωτηρία», πβ. Κ.Δ. Ματθ. 1, 21: *καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν*. Βλ. κ. *Χριστός, Μεσσίας*].

ιθαγένεια (η) [1848] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. ο νομικός δεσμός που συνδέει ένα πρόσωπο με ορισμένο κράτος, με βάση τον οποίο το πρόσωπο κα-

θίσταται πολίτης τού κράτους αυτού: *απόκτηση / απώλεια ιθαγένειας* ΣΥΝ. υπηκοότητα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. indigénat].

ιθαγενής, -ής, -ές {ιθαγεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** (επίσ.) αυτός που κατοικεί στον τόπο γέννησης και καταγωγής του: *~ πληθυσμοί·* ΦΡ. ***ιθαγενής ομιλητής*** (μιας γλώσσας) αυτός που ομιλεί μία γλώσσα ως μητρική του: *τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών χρησιμοποιούν ιθαγενείς ομιλητές των γλωσσών που διδάσκουν* ΣΥΝ. ντόπιος, γηγενής, αυτόχθων ΑΝΤ. ξένος, αλλοδαπός **2.** (ειδικότ. ως ουσ.-συχνά μειωτ.) ο αυτόχθων κάτοικος τόπου που βρισκόταν υπό την κυριαρχία Ευρωπαίων αποικιοκρατών: *οι ~ της Αφρικής / της Ν. Αμερικής* **3.** (για φυτό ή ζώο) που απαντά σε μια περιοχή, κατ' αντιδιαστολή προς άλλα (φυτά ή ζώα) που έχουν εισαχθεί στην ίδια περιοχή από τον άνθρωπο: *το κακαόδεντρο είναι ~ της Ν. Αμερικής.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰθαγενής / ἰθαιγενής*, κτητικό σύνθετο σε *-γενής* < *γένος*. Ως προς το α' συνθ., αν θεωρήσουμε αρχικό το *ἰθα-*, τότε *ἰ-θα < *ἔν-θα (βλ.λ.), όπου το *ἰ-* (όπως και το *ἐν-*) αποτελεί αντωνυμικό στοιχείο. Σε αυτή την περίπτωση η λ. *ἰθαγενής* θα σήμαινε «αυτόχθων». Αν, ωστόσο, θεωρηθεί ως αρχικό το *ἰθαι-*, τότε πιθ. συνδ. με τη λ. *ἰθαρός* «αγνός, καθαρός» (πβ. μτγν. *ἰθαίνω* «διάκειμαι ευμενώς»), οπότε η λ. *ἰθαιγενής* θα σήμαινε «ο νομίμως γεννηθείς, ο ευγενής», σημ. με την οποία κυρ. συναντούμε τη λ. στον Όμηρο].

ιθαγενής: *συνώνυμα.* Οι λέξεις αυτές, που δηλώνουν καταγωγή από τον ίδιο τόπο όπου ζει κανείς, συνδέονται με έννοιες που σημαίνουν «γένος» (**ιθα-γενής, γη-γενής**, πβ. γαλλ. indigène, αγγλ. native) ή «γη» (***γη**-γενής, αυτό-**χθων*** < **χθών** «γη») ή «τόπο» (*εν-**τόπιος*** > **ντόπιος**, *ιθα-γενής*). Ενώ τα **αυτόχθων, γηγενής** και **ντόπιος** δηλώνουν μόνο την καταγωγή, το *ιθαγενής* χρησιμοποιήθηκε (με στένωση τής σημασίας του) για να δηλώσει τους ντόπιους κατοίκους, τους γεννημένους στον τόπο όπου βρέθηκαν, τους πρωτόγονους (primitive) των διαφόρων φυλών (Ινδιάνους, μαύρους κ.λπ.) στις «νέες χώρες» που κατακτήθηκαν από τον 15ο αι. και εξής από ευρωπαϊκές χώρες που επιδόθηκαν σε εξερευνήσεις νέων χωρών για οικονομικούς σκοπούς (Ισπανία, Ολλανδία, Αγγλία, Γαλλία κ.ά.). Έτσι η λ. *ιθαγενείς* δήλωσε τους αυτόχθονες κατοίκους (aboriginal) κατ' αντιδιαστολή προς τους ξένους κατακτητές. Σήμερα το *ιθαγενής* στην Ελληνική δηλώνει τόσο τον κάτοικο των χωρών αυτών όσο και τον αυτόχθονα, ντόπιο κάτοικο οποιασδήποτε περιοχής, η φράση δε **«ιθαγενής ομιλητής»** αποδίδει το «native speaker» τής Αγγλικής, δηλώνοντας αυτόν που ομιλεί μια γλώσσα ως μητρική του (σε αντίθεση με την ξένη). ▸ *ντόπιος*

Ιθάκη (η) **1.** νησί των Επτανήσων, το οποίο ανήκει στον νομό Κεφαλληνίας και είναι γνωστό από την αρχαιότητα ως η πατρίδα τού Οδυσσέα **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.-λογοτ.) **Θιάκι** (το) (βλ.λ.). — **Ιθακήσιος** [αρχ.] (ο), **Ιθακήσια** (η), **ιθακήσιος**, -α, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. προέρχεται από το φοινικικό Utica «αποικία», ενώ άλλοι υποστηρίζουν ότι ανάγεται σε τύπο *Ἴθαξ* (προσωνυμία τού Προμηθέα) και είναι πελασγικής προελ. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το α' συνθ. *Ἰ-* τού τοπωνυμίου ανάγεται στη φοινικική λ. για το νησί, ενώ το β' συνθ. παραμένει ανερμήνευτο].

ιθύνω ρ. αμετβ. (αρχαιοπρ.) **1.** κατευθύνω, καθοδηγώ· κυρ. η μτχ. στις ΦΡ. (α) ***ιθύνων νους*** αυτός που διαδραματίζει καθοδηγητικό ρόλο, ο «εγκέφαλος» μιας επιχείρησης (β) ***ιθύνουσα τάξη*** η ομάδα που διαχειρίζεται την εξουσία, που κυβερνά **2.** ***ιθύνοντες*** (οι) οι άνθρωποι που έχουν ηγετικό ρόλο σε ένα κράτος, τομέα, επιχείρηση κ.ά. ΣΥΝ. κρατούντες, υπεύθυνοι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰθύς* «ευθύς, ίσιος» < *sīdh-ús, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *se[i]dh- «βρίσκω κατευθείαν τον στόχο» (πβ. αρχ. επίρρ. *εἴθ-αρ* «αμέσως, απευθείας»), πβ. σανσκρ. sādhú- «ευθύς», sādhati «φθάνω στον στόχο» (παράλλ. τού συνωνύμου sidhyati) κ.ά. Ομόρρ. *εὐθ-ύς* (βλ.λ.), *ἰθυ-* (π.χ. *ἰθυ-φαλλικός*), *εὐθύ-νω / -ομαι* κ.ά.].

ιθυφαλλικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ιθύφαλλο: *~ τραγούδια / χοροί / Σάτυρος* **2.** ΜΕΤΡ. ***ιθυφαλλικό μέτρο*** (στην αρχαία ελληνική ποίηση) το τροχαϊκό βραχυκατάληκτο δίμετρο που απαρτίζεται από τέσσερεις τροχαίους, από τους οποίους οι δύο τελευταίοι δεν έχουν άρση.

ιθύφαλλος (ο) {ιθυφάλλ-ου | -ων, -ους} **1.** το ομοίωμα πέους σε στύση, το οποίο χρησιμοποιούσαν κατά την αρχαιότητα σε βακχικές εορτές **2.** (συνεκδ.) το τραγούδι και ο χορός όσων συμμετείχαν στις γιορτές προς τιμήν τού Διονύσου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰθυ-* (< *ἰθύς*, βλ. λ. *ιθύνω*) + *φαλλός*].

Ι.Ι.Ε.Κ. (το) Ιδιωτικό Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης.

ιικός, -ή, -ό ΒΙΟΛ.-ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τους ιούς: *~ βιοσύνθεση.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. viroid].

I.Q. (το) → αϊ-κιού

Ι.Κ.Α. (το) Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων· ενιαίος ασφαλιστικός οργανισμός, στον οποίο υπάγονται όλοι οι εργαζόμενοι σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και κάθε είδους ιδιώτης με σύμβαση ιδιωτικού δικαίου (για ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και συνταξιοδότηση): *συνταξιούχος / γιατρός / βιβλιάριο / ιατρεία τού ~ || αυτός είναι τού ~ (είναι ασφαλισμένος στο ~).*

ικανοποίηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ευχαρίστηση που πηγάζει από το αίσθημα τής επιτυχίας, τής πραγματοποίησης επιθυμίας, τής πλήρωσης: *νιώθω ~, επειδή έπραξα στο ακέραιο το καθήκον μου || σεξουαλική / ηθική / ψυχική / επαγγελματική ~ || ύφος / βλέμμα / χαμόγελο γεμάτο ~ || με μεγάλη μου ~ βλέπω ότι προχωρείτε θαυμάσια στο έργο σας* ΣΥΝ. χαρά ΑΝΤ. απογοήτευση **2.** (α) η εκπλήρωση: *~ επιθυμιών / φιλοδοξιών || οι εργαζόμενοι αγωνίζονται για την ~ των αιτημάτων τους* ΣΥΝ. πραγματοποίηση, υλοποίηση, πραγμάτωση (β) η επαρκής κάλυψη: *η ~ των αναγκών κάποιου* **3.** επανόρθωση ζημίας ή βλάβης: *ζητώ / παίρνω ~ από κάποιον.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηδονή.*

ικανοποιητικός, -ή, -ό [1873] **1.** αυτός που ικανοποιεί, αυτός από τον οποίο μπορεί να είναι κανείς ευχαριστημένος: *ήταν ~ τα αποτελέσματα τής έρευνας || ~ λύση προβλήματος* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επάρκεια, πληρότητα: *δόθηκαν ~ εξηγήσεις || ~ μισθός / λειτουργία / απόδοση* ΑΝΤ. ανεπαρκής. — **ικανοποιητικ-ά / -ώς** [1888] επίρρ.

ικανοποιώ ρ. μετβ. {ικανοποιείς... | ικανοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προσφέρω ικανοποίηση (σε κάποιον): *ο δάσκαλος είπε ότι τον ικανοποίησαν οι επιδόσεις των μαθητών του || με ικανοποιεί το γεγονός ότι καταβάλλεις προσπάθεια* ΣΥΝ. ευχαριστώ ΑΝΤ. δυσαρεστώ **2.** ανταποκρίνομαι (σε απαίτηση, επιθυμία, ανάγκη): *~ ανάγκη / απαιτήσεις / επιθυμία / αιτήματα / διεκδικήσεις / το περί δικαίου αίσθημα / το γούστο / την αισθητική* (κάποιου) *|| η χώρα μας ικανοποιεί τα κριτήρια τής ευρωπαϊκής οικονομικής σύγκλισης || ~ τα συμφέροντα κάποιου* **3.** προσφέρω αποζημίωση (σε κάποιον) λόγω ζημίας που προκάλεσα: *προσφέρθηκε να ικανοποιήσει τον παθόντα* **4.** (η μτχ. ***ικανοποιημένος***, -η, -ο) αυτός που αισθάνεται ικανοποίηση: *δεν είμαι ικανοποιημένος από την εξωτερική πολιτική τής κυβέρνησης || ο επιθεωρητής έμεινε ~ από το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱκανοποιῶ* < *ἱκανός* + *ποιῶ (-έω)*, απόδ. τού λατ. satisfacere].

ικανός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει τα προσόντα να κάνει κάτι καλά: *τον εμπιστεύομαι απόλυτα· είναι ~ για οποιαδήποτε δουλειά || ~ δικηγόρος / επαγγελματίας* ΣΥΝ. άξιος, επιδέξιος ΑΝΤ. ανίκανος· ΦΡ. ***είμαι ικανός να...*** είμαι άξιος, μπορώ (να κάνω κάτι): *το δίπλωμα οδήγησης πιστοποιεί ότι είσαι ικανός να οδηγείς ||* (ειρων.) *είναι ικανή να τα κάνει θάλασσα στην πιο απλή περίπτωση || δεν είναι ικανός ούτε μια λάμπα ν' αλλάξει* **2.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που κρίνεται ότι είναι σε θέση να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία ΣΥΝ. στρατεύσιμος **3.** (κακόσ.) αυτός που δεν έχει ηθικές αναστολές, δεν διστάζει να κάνει κάτι: *δεν τον έχω ικανό για τέτοια ατιμία / να κάνει τέτοια ατιμία·* ΦΡ. (ειδικότ.) ***ικανός για όλα*** για άνθρωπο αδίστακτο, που μετέρχεται όλα τα μέσα για να πετύχει, χωρίς ενδοιασμούς: *αυτόν να τον φοβάσαι, είναι ~* **4.** (λόγ.) επαρκής, ικανοποιητικός: *για να γίνει η εκδρομή, θα πρέπει να υπάρξει ~ αριθμός συμμετεχόντων* ΣΥΝ. αρκετός· ΦΡ. ***ικανή συνθήκη*** ο όρος, η προϋπόθεση που επαρκεί, προκειμένου να ισχύει (κάτι): *η ύπαρξη μιας ορθής γωνίας είναι η ~, για να χαρακτηριστεί το τρίγωνο ορθογώνιο || αναγκαία και ικανή συνθήκη* **5.** αυτός που μπορεί να είναι αποτελεσματικός, που έχει την ικανότητα να πετύχει: *τα λόγια της δεν στάθηκαν ~ να τον πείσουν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εντελώς.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱκανός* < θ. *ἱκ-* (τού ρ. *ἵκω* «φθάνω, απλώνω», για το οποίο βλ. λ. *εξικνούμαι*) + παραγ. επίθημα *-ανός* (πβ. *πιθ-ανός, στεγ-ανός*). Ομόρρ. αρχ. *ἱκ-νοῦμαι* «έρχομαι, φθάνω», *ἱκ-έτης, προ-ίξ (-ἰκα)* κ.ά.].

ικανότητα (η) [αρχ.] {ικανοτήτων} **1.** (μόνο για πρόσ.) (α) το να είναι κάποιος ικανός για κάτι, το να μπορεί να κάνει κάτι: *κάθε υγιής άνθρωπος έχει την ~ να μιλά || αμφισβητώ την ~ του να κυβερνήσει || είναι μια ~ που αποκτά κανείς με την εξάσκηση || αναγνωρισμένη / θαυμαστή / εξαιρετική ~* (β) συγκεκριμένο φυσικό ή πνευματικό προσόν: *~ πνευματική / επιχειρησιακή / διανοητική / διπλωματική / διαπραγματευτική / συγγραφική / διδακτική / ρητορική / αναλυτική / συνθετική / ηγετική ||* (συχνά στον πληθ.) *ειδικές / ιδιαίτερες / εξαιρετικές ~ || αυτό το παιδί έχει πολλές ~ || διακρίνεται για τις ~ του στη μουσική || κανένα από τα μέλη μας δεν στερείται ικανοτήτων || κάτι τέτοιο είναι πραγματικά πέραν των ικανοτήτων μου* ΣΥΝ. δεξιότητα, επιτηδειότητα, δυνατότητα ΑΝΤ. ανικανότητα (γ) ***ικανότητα δικαίου*** η ικανότητα να είναι κανείς υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, την οποία έχει κατ' αρχήν κάθε άνθρωπος **2.** (ειδικότ.) ο βαθμός στον οποίο είναι κανείς σε θέση να πετυχαίνει (κάτι): *αυξημένη αγοραστική ~ || η αποτρεπτική ~ των Ενόπλων Δυνάμεων || η επενδυτική ~ των τραπεζών* ΣΥΝ. δυνατότητα, δύναμη ΑΝΤ. αδυναμία **3.** ΣΤΡΑΤ. η καταλληλότητα για στρατιωτική υπηρεσία, η οποία διακρίνεται σε πέντε βαθμίδες, από την πλήρη ικανότητα (I_1) ώς την ανικανότητα για στρατιωτική θητεία (I_5) ΑΝΤ. ανικανότητα **4.** ΦΥΣ. η ιδιότητα ενός σώματος να αντιδρά με συγκεκριμένο τρόπο σε επιδράσεις ή υπό συγκεκριμένες συνθήκες: *η ύλη έχει την ικανότητα να περιορίζει την κινητική ενέργεια σωματιδίου που τη διασχίζει.*

ικανώνω κ. **ενικανώνω** ρ. μετβ. {ικάνω-σα, -θηκα, -ωμένος} (σπάν.) καθιστώ κάποιον ικανό (για κάτι): *«αναζητούν μια πολιτική που θα τους ικάνωνε να ξανανιώσουν την εθνική τους αξιοπρέπεια»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱκανῶ (-όω)* «καθιστώ κάποιον επαρκή, του παρέχω τα προσόντα για κάτι» < αρχ. *ἱκανός*].

I.C.A.O. (ο) (αγγλ. International Civil Aviation Organisation) Διεθνής Οργανισμός Πολιτικής Αεροπορίας.

Ικαρία (η) νησί τού Α. Αιγαίου Πελάγους μεταξύ τής Σάμου και τής Μυκόνου. Επίσης (λαϊκ.) **Ικαριά**. — **Ικαριώτης** (ο), **Ικαριώτισσα** (η), **ικαριώτικος**, -η, -ο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που οφείλει την ονομασία του στον μυθικό Ίκαρο, γυιο τού Δαιδάλου, ο οποίος, αφού έλειωσαν τα αυτοσχέδια φτερά του, έπεσε και πνίγηκε στο πέλαγος τής περιοχής (που ονομάστηκε *Ικάριο*). Το νησί προηγουμένως έφερε τις ονομασίες *Μακρίς, Δολίχη* (λόγω τού επιμήκους σχήματός του) και *Ἰχθυόεσσα* (λόγω τής πλούσιας αλιευτικής δραστηριότητας). Δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναγωγή στην πελασγ. λ. īkar «ξυλεία»].

Ικάριο (Πέλαγος) (το) [αρχ.] {Ικαρίου (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή μεταξύ τής Χίου, των Κυκλάδων, τής Κω και των παραλίων τής Μ. Ασίας, που οφείλει το όνομά της στον Ίκαρο (βλ.λ.).

ικαριώτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ικαρία (βλ.λ.) ή προέρχεται από αυτήν **2.** ***ικαριώτικος*** (ο) νεοελληνικός κυκλικός ζωηρός χορός. — **ικαριώτικα** επίρρ.

Ίκαρος (ο) {-ου κ. -άρου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Δαιδάλου, ο οποίος, στην προσπάθειά του να δραπετεύσει από την Κρήτη πετώντας με φτερά από κερί, που κατασκεύασε ο πατέρας του, έπεσε στη θάλασσα και πνίγηκε ● **2.** (α) μόνιμος αξιωματικός τής Πολεμικής Αεροπορίας (β) ***Σχολή Ικάρων*** στρατιωτική σχολή, από την οποία αποφοιτούν οι μόνιμοι αξιωματικοί τής αεροπορίας (ιπτάμενοι, μηχανικοί κ.λπ.) **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. Βλ. κ. *Ικαρία*].

ικεμπάνα (η) {χωρ. πληθ.} παραδοσιακή ιαπωνική ανθοδετική τέχνη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. ikebana < ιαπων. ike-bana «ζωντανό λουλούδι», επειδή η ανθοστοιχία προξενεί την εντύπωση αυτή].

ικεσία (η) [αρχ.] {ικεσιών} **1.** η θερμή, η εντονότατη και δραματική παράκληση: *κατέφυγε σε ικεσίες προς τους άρχοντες, προκειμένου να σώσει το παιδί της* **2.** η δέηση προς τον Θεό: *κάνω ~* ΣΥΝ. προσευχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

ικετεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ικέτ-ευσα (λόγ. -ευσα)} παρακαλώ θερμά, έντονα και δραματικά, δέομαι ΣΥΝ. θερμοπαρακαλώ, εκλιπαρώ. — **ικετευτικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.

ικετήριος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον ικέτη ή την ικεσία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱκετήριος* < *ἱκέτης* + παραγ. επίθημα *-ήριος*, πβ. κ. *μυστ-ήριος*].

ικέτης (ο) {ικετών}, **ικέτιδα** (η) [αρχ.] {ικετίδων} **1.** αυτός που ζητεί βοήθεια με θερμές παρακλήσεις: *προσπέφτω ~* **2.** (στην αρχαιότητα) αυτός που καταφεύγει συνήθ. σε ιερό, βωμό ή ναό ζητώντας βοήθεια ή προστασία επικαλούμενος τους θεούς, πράγμα που τον καθιστά ιερό πρόσωπο: *οι «Ικέτιδες» είναι από τις σπουδαιότερες τραγωδίες τού Αισχύλου*. Επίσης (καθημ.) **ικέτισσα** (η) {ικετισσών}. — **ικετικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρακαλώ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱκέτης* (ήδη μυκ. i-ke-ta) < θ. *ἱκ-* (που απαντά και στις λ. *ἱκ-ανός* (βλ.λ.), *ἱκ-νοῦμαι* κ.ά.) + *-έτης* (πβ. *οἰκ-έτης*). Η συχνότερη σημ. με την οποία χρησιμοποιείται η λ. στον Όμηρο, είναι εκείνου που έρχεται για να ζητήσει βοήθεια ή προστασία, που επιδιώκει να εξαγνιστεί έπειτα από ανθρωποκτονία].

-ίκι παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό: **1.** υποκοριστικών ουδέτερων ουσιαστικών: *δεκαν-ίκι* **2.** ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν (συχνά μειωτ.) επάγγελμα ή ασχολία: *υπαλληλ-ίκι, αλκοολ-ίκι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. υποκ. επίθημα *-ίκιον* (πβ. αρχ. *φοινίκ-ιον* < *φοῖνιξ*, μτγν. *περδίκ-ιον* < αρχ. *πέρδιξ*), το οποίο προέρχεται από ουσ. με ληκτικό μόρφημα *-ικ-* (τού θέματος) και υποκ. επίθημα *-ιον*. Το επίθημα *-ίκιον* σύντομα αυτονομήθηκε με αποϋποκορισμό (λ.χ. μεσν. *ἀπολυτ-ίκιον, δεκαν-ίκι(ν)*). Σε ορισμένα ουσ. δηλωτικά επαγγέλματος το επίθημα *-ίκι* προέρχεται από *-λίκι* (τουρκ. προελ., βλ.λ.), εφόσον υπήρχε ληκτικό θεματικό *-λ-* (λ.χ. *δάσκαλ-ος* > *δασκαλ-ίκι, υπάλληλ-ος* > *υπαλληλ-ίκι*)].

ικμάδα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (σπάν.-κυριολ.) η υγρασία τής γης, που ευνοεί την ανάπτυξη των φυτών **2.** (μτφ. για πρόσ.) η ζωτικότητα: *γεμάτος νεανική ~* ΣΥΝ. ζωντάνια, δυναμισμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰκμάς, -άδος*, σχηματισμός κατά το συνώνυμο ουδ. *ἴκμαρ* (πβ. *τέκ-μαρ*). Εφόσον το θ. *ἰκ-* φέρει ιωνική ψίλωση, η λ. *ἰκμάς* θα μπορούσε να συνδέεται με σανσκρ. siñcati «χύνω», αρχ. γερμ. sîhan «διυλίζω», αρχ. σλαβ. sĭčati «ουρώ» κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικά τους χυμούς των φυτών, καθώς και την υγρασία τής γης, που αποτελεί τη θρεπτική τους δύναμη].

Ικόνιο (το) {Ικονίου} ιστορική πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰκόνιον*, αγν. ετύμου. Η τουρκ. ονομασία Konya προέρχεται από την Ελληνική].

-ικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνουν ιδιότητα: *φυσ-ικός, φιλ-ικός, βασιλ-ικός, σπιτ-ικός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-ko-, ενισχυμένο με το φωνήεν -i- (οπότε *i-ko-), από θέματα που έληγαν σε -i-. Χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην αρχαία γλώσσα, προσκολλώμενο σε ουσ. και επίθ., εκτοπίζοντας το τελευταίο τους φωνήεν (λ.χ. *φόνος* > *φον-ικός, λόγος* > *λογ-ικός*). Με βάση το επίθημα αυτό, προέκυψαν ήδη στην Αρχ. επιθήματα ενισχυμένα, όπως *-τικός* (λ.χ. *μύστης* > *μυστικός*) και *-ευτικός* (λ.χ. *προοδεύω* > *προοδευτικός*), καθώς και τα νεοελληνικά *-ι(ά)τικος* (λ.χ. *χωριάτης* > *χωριάτικος*, και αναλογικώς *μεσημεριάτικος*) και *-ιάρικος* (λ.χ. *γκρινιάρης* > *γκρινιάρικος*). Τέλος, το επίθημα *-ικός* πέρασε και σε επίθ. ξένων γλωσσών, πβ. αγγλ. -ic (π.χ. fanat-ic), γαλλ. -ique (π.χ. prat-ique), γερμ. -isch (π.χ. stürm-isch)].

> **-ικός: αρνητική εκφορά.** Τα επίθετα σε **-ικος** και **-ιμος** δεν σχηματίζουν κανονικώς αρνητικό τ. με το στερητικό *α-*: *γενικός – μη γενικός*, όχι ***αγενικός**, *βασικός – μη βασικός*, όχι ***αβασικός** κ.τ.ό., *υπολογίσιμος – μη υπολογίσιμος*, όχι ***ανυπολογίσιμος** (αλλά *ανυπολόγιστος*), *εορτάσιμος – μη εορτάσιμος*, όχι ***ανεορτάσιμος** (αλλά *ανεόρταστος*) κ.τ.ό. Αλλιώς έχει το θέμα με τα **ατονικός, αφασικός, αναιμικός** κ.τ.ό., που περνούν μέσα από τα *ατονία – ατονικός, αφασία – αφασικός, αναιμία – αναιμικός*, αποτελώντας είδος παραγώγου και όχι αρνητικό τύπο επιθέτου σε *-ικός*. Σύμφωνα με αυτά, το **αταξικός** ως αρνητικό τού **ταξικός** δεν είναι ορθά σχηματισμένο, αλλά έχει επιβληθεί από τη χρήση. Ομοίως, το αρνητικό τού **φυσικός** δεν μπορεί να είναι ***αφυσικός**, ωστόσο στην απλούστερη γλώσσα σχηματίστηκε –και επικράτησε– τύπος **αφύσικος**. Το ίδιο ισχύει και για το **ακαταλαβίστικος** (βλ.λ.). Ως προς τα **αβάσιμος** ως αντίθετο τού **βάσιμος** και **αδόκιμος** ως αντίθετο τού **δόκιμος**, από παλιά παρατηρήθηκε ότι δεν έχουν σχηματιστεί ορθώς (το επισήμανε ο λεξικογράφος Δ. Σκαρλάτος ο Βυζάντιος), ωστόσο και αυτά καθιερώθηκαν από τη χρήση, πράγμα που δεν συνέβη με τα αρχαία **ανόατιμος** και **αχρήσιμος**. Άλλες καταχρηστικές χρήσεις στερητικών σε *-ιμος* είναι τα **αγόνιμος** *(μη γόνιμος, άγονος)* παρά το *γόνιμος, αγνώριμος (μη γνώριμος, άγνωστος)* παρά το *γνώριμος* κ.ά.
> ▸ *αβάσιμος, διάστημα, εξατομικεύω, -ίστικος, πληροφορική*

ικρίαν (το) (λόγ.) η σκαλωσιά.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰκριον* (κυρ. απαντά ο αρχ. πληθ. *ἴκρια*). βλ. λ. *ικρίωμα*].

ικρίωμα (το) {ικριώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εξέδρα πάνω στην οποία στηριζόταν η λαιμητόμος ή η αγχόνη **2.** (συνεκδ.) η θανατική ποινή με καρατόμηση ή απαγχονισμό: *στέλνω στο ~* **3.** κατασκεύασμα από δοκάρια (ξύλινα ή μεταλλικά), το οποίο στήνεται πρόχειρα στο εξωτερικό μιας οικοδομής, ώστε να μπορούν οι κτίστες και γενικότ. οι εργάτες τής οικοδομής να μετακινούνται και να δουλεύουν στο εξωτερικό της ΣΥΝ. σκαλωσιά **4.** (γενικότ.) κάθε εξέδρα που στήνεται πρόχειρα, συνήθ. από ξύλα, σανίδες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰκριῶ (-όω)* < αρχ. *ἴκρια (τά)* «οι ξύλινες πλευρές τού πλοίου, το σανίδωμα» (ο ενικός *ἴκριον* μαρτυρείται μόνον ως μτγν.), τεχνικός όρ., αγν. ετύμου].

ικτερικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τον ίκτερο **2.** (ως ουσ.) ο ασθενής που πάσχει από ίκτερο.

ίκτερος (ο) {ικτέρου | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. σύνδρομο με ποικίλη αιτιολογία (ηπατίτιδες, απόφραξη χοληφόρων, όγκοι, αιμόλυση κ.λπ.)· χαρακτηρίζεται από ύπαρξη υπερβολικής ποσότητας χολερυθρίνης στο αίμα εξαιτίας τής οποίας το δέρμα αποκτά κίτρινο χρώμα, ενώ τα ούρα βάφονται κόκκινα ΣΥΝ. (λαϊκ.) χρυσή ● **2.** ΓΕΩΠ. ασθένεια των φυτών, με βασικό σύμπτωμα το γενικό κιτρίνισμα ● **3.** ΖΩΟΛ. πουλί με ζωηρά χρώματα και κωνικό ράμφος, που προεκτείνεται μέχρι το μέτωπο· τα γνωστότερα είδη του ζουν στην Αμερική.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ. σε *-ερος*, σχηματισμένη κατ᾽ αναλογίαν προς ονομασίες άλλων ασθενειών, όπως *χολ-έρα, ὕδ-ερος*. Ως προς την ετυμ., η λ. συνδ. με τα ουσ. *ἰκτῖνος* «είδος αρπακτικού πτηνού» και *ἴκτις* «κουνάβι», πιστεύεται δε ότι η ρίζα *ἰκ-* αυτών των λέξεων θα μπορούσε αρχικά να δηλώνει το κίτρινο χρώμα].

ικτίδα (η) ΖΩΟΛ. κάθε σαρκοβόρο θηλαστικό τού γένους που περιλαμβάνει τη νυφίτσα, το κουνάβι, την ερμίνα κ.ά. Επίσης **ικτίς** [αρχ.] {ικτίδος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴκτις* / *ἰκτύς*, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *ἴκτερος* (βλ.λ.). Από το αρχ. *ἴκτις* προήλθε η λ. *ατσίδα* (βλ.λ.)].

Ικτίνος (ο) αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (5ος αι. π.Χ.)· συνεργάστηκε με τον Καλλικράτη στην κατασκευή τού Παρθενώνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰκτῖνος* < *ἰκτῖνος* «είδος γερακιού» (με παραγ. επίθημα *-ινος*, πβ. *ἐχῖνος*), που συνδ. με το θ. τής λ. *ἴκτ-ερος* (βλ.λ.)].

Ι.Κ.Υ. (το) Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών.

-ίλα (καθημ.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** δυσάρεστη οσμή, η οποία προέρχεται από κάτι: *ιδρωτ-ίλα, ψαρ-ίλα, τσιγαρ-ίλα, σκατ-ίλα* **2.** (γενικότ.) δυσάρεστη κατάσταση: *ξερα-ΐλα, σκασ-ίλα, σπαρ-ίλα* **3.** (α) ποσότητα ή απόχρωση χρώματος: *κιτριν-ίλα, μαυρ-ίλα* (β) κηλίδα ή λεκέ από ορισμένο χρώμα: *κοκκιν-ίλα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής όψιμης Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που πιθ. προήλθε από λ. σε *-λα*, των οποίων ο τελευταίος θεματικός φθόγγος ήταν [i], λ.χ. *καΐλα* (αντί **καή-λα*) < αόρ. *ἐ-κά-ην, σαπίλα* (αντί **σαπή-λα*) < αόρ. *ἐ-σάπ-ην*. Το επίθημα έχει αποκλειστικά κακόσημη χρήση, ξεκινώντας από λ. που δηλώναν δυσάρεστη οσμή (π.χ. *ξιν-ίλα, ποδαρ-ίλα*) και επεκτεινόμενο ακόμη και σε αφηρημένα ουσ. (π.χ. *ξευτ-ίλα, σκασ-ίλα*). Απίθανη φαίνεται η άποψη τής αναγωγής στο λατ. επίθημα -ile (από τα κτητικά επίθ. σε -ilis), αν ληφθεί υπ᾽ όψιν η χρονολογία εμφανίσεως τού επιθήματος *-ίλα* τον Μεσαίωνα].

ιλαρά (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης νόσος που εμφανίζει επιδημική έξαρση στα παιδιά και προκαλεί κηλιδώδη εξανθήματα και υψηλό πυρετό, αφού προηγηθούν συμπτώματα που θυμίζουν κρυολόγημα· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) ***βγάζω την ιλαρά*** καταταλαιπωρούμαι, υφίσταμαι μεγάλη ταλαιπωρία ΣΥΝ. μου έχει βγει η πίστη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἱλαρη*, από τη λόγ. επίδραση τού *ἱλαρά*, θηλ. τού αρχ. επιθ. *ἱλαρός* (βλ.λ.), ονομασία που δόθηκε στην ασθένεια κατ᾽ ευφημισμόν].

Ιλαρίων (ο) {Ιλαρίων-ος, -α} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ιλαρίωνας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱλαρίων, -ωνος* < αρχ. *ἱλαρός* (βλ.λ.)].

ιλαρός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από χαρά και ευθυμία: *~ πρόσωπο* ΣΥΝ. φαιδρός, εύθυμος, χαρωπός ΑΝΤ. κατηφής, σκυθρωπός, μελαγχολικός· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***φως ιλαρόν*** (στην επιλύχνιο ευχαριστία) ο Ιησούς Χριστός. — **ιλαρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱλαρός* < *ἱλά-σκομαι* «εξιλεώνω, καταπραΰνω» < **σιλά-σκομαι* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό), αβεβ. ετύμου, πιθ. < *sla-, μηδενισμ. (ως προς την α᾽ συλλαβή) βαθμ. δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *sela-, πβ. λατ. solor «παρηγορώ», αρχ. γερμ. salig «ευδαίμων» (> γερμ. selig) κ.ά. Ομόρρ. *ἵλε-ως, ἱλα-σμός, ἐξ-ιλεῶ* κ.ά.].

ιλαροτραγωδία (η) [μτγν.] {ιλαροτραγωδιών} **1.** ΦΙΛΟΛ. η τραγωδία που έχει κωμική κατάληξη **2.** (μτφ.) το γεγονός ή το συμβάν που, ενώ φαίνεται τραγικό, στην ουσία του είναι κωμικό: *δύο μέρες τώρα παρακολουθούμε την ~ των συνεχών παραιτήσεων, δηλώσεων και αντι-*

δηλώσεων των αρμοδίων. — **ιλαροτραγικός,** -ή, -ό [1894]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κωμωδία*.

ιλαρύνω ρ. μετβ. {ιλάρυνα} (λόγ.) προκαλώ ευθυμία και χαρά ΣΥΝ. φαιδρύνω, χαροποιώ. — **ιλαρυντικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱλαρύνω* < αρχ. *ἱλαρός*].

ίλαρχος (ο) {ιλάρχ-ου | -ων, -ους} ΣΤΡΑΤ. ο αξιωματικός των Τεθωρακισμένων, (παλαιότ.) τού Ιππικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἴλη* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ιλασμός (ο) (λόγ.) **1.** ο ψυχικός εξαγνισμός (από αμαρτήματα, ενοχές) ΣΥΝ. κάθαρση, εξιλέωση **2.** η συγχώρηση άδικων πράξεων, που βαρύνουν ψυχικά και συνειδησιακά ΣΥΝ. άφεση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱλασμός* < αρχ. *ἱλάσκομαι* (για το οποίο βλ. λ. *ιλαρός*). Βλ. κ. *εξιλασμός*].

ίλη (η) {ιλών} ΣΤΡΑΤ. λόγος Τεθωρακισμένων, (παλαιότ.) λόγος Ιππικού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fέλ-νᾱ* (με κώφωση τού *-ε-* σε *-ι-*) < *εἰλ-έω* «συγκεντρώνω» < **Fελ-νέω* < Ι.Ε. *wel- «συγκεντρώνω, συναθροίζω», πβ. ρωσ. za-vál «φράχτης», αρχ. σλαβ. velimi «πολύ» κ.ά. Αν το θ. *wel- συνδ. ετυμολογικώς με το ομώνυμο *wel- «στρέφω, κυλίω», τότε η λ. *ἴλη* μπορεί να θεωρηθεί συγγενής προς τις λ. *εἰλ-εός*, *ἴλ-ιγγος*, *ἕλ-ιξ*, *ὅλ-μος* κ.ά. Βλ. κ. *ουλαμός*].

Ιλιάδα (η) {-ας κ. -άδος} το ηρωικό έπος τού Ομήρου, που έχει ως θέμα γεγονότα τού Τρωικού Πολέμου, ξεκινώντας από τον θυμό τού Αχιλλέα και τελειώνοντας με τον θάνατο τού Έκτορα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰλιάς*, *-άδος* < *Ἴλιον* (βλ.λ.)].

ιλιγγιώδης, -ης, -ες [μτγν.] {ιλιγγιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | ιλιγγιωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που προκαλεί ίλιγγο· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***ιλιγγιώδης ταχύτητα*** η εκπληκτικά μεγάλη ταχύτητα (β) ***ιλιγγιώδεις ρυθμοί*** οι εκπληκτικά ταχείς ρυθμοί **2.** (για ένδυμα) αυτός που έχει πολύ μεγάλο άνοιγμα ή είναι πάρα πολύ κοντός: *~ ντεκολτέ* || *~ μίνι*. **3.** (για ποσό) πάρα πολύ μεγάλος, εξωφρενικός: *για την απόκτηση τού ποδοσφαιριστή δαπανήθηκε ένα ~ ποσό.* — **ιλιγγιωδώς** επίρρ. [1890]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ίλιγγος (ο) {ιλίγγ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΑΤΡ. η απατηλή αίσθηση που έχει κανείς ότι μετατοπίζεται ή περιστρέφεται ο ίδιος ή σταθερά αντικείμενα τού περιβάλλοντος, που συνοδεύεται συχνά από κακοδιαθεσία, ωχρότητα, ναυτία κ.λπ. **2.** (μτφ.) το αίσθημα που νιώθει κανείς, όταν είναι αδύνατον να συλλάβει σε όλη του την έκταση κάτι το οποίο ξεπερνά τα συνήθη μέτρα: *και μόνο που σκέφτομαι πόσα χρήματα θα χρειαστούν, με πιάνει / μου 'ρχεται ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴλιγγος* / *ἴλιγξ* < θ. *ἰλ-* (με ιωτακισμό) < *εἰλ-*, τού ρ. *εἰλέω* «στρέφω, κυλίω» (< **Fελ-νέω*). Ομόρρ. *εἰλ-εός* (βλ.λ.), *ἕλ-ιξ*, *ὅλ-μος*, *ἔλυ-τρο(ν)*, *ἅλυ-σις (-ίδα)* κ.ά.].

-ιλίκι → -λίκι

Ίλιον (το) {Ιλίου} η ακρόπολη τής ομηρικής Τροίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἶλος*, μυθικός ήρωας και ιδρυτής τού Ιλίου, γυιος τού Τρώα, ο οποίος, σύμφωνα με την επική παράδοση, είχε ταφεί στην τρωική πεδιάδα].

Ιλίσσια (τα) {Ιλισσίων} περιοχή τής Αθήνας μεταξύ τού δήμου Αθηναίων και τού δήμου Ζωγράφου.
[ΕΤΥΜ. Η περιοχή οφείλει το όνομά της στον ποταμό *Ιλισσό* (βλ.λ.), που τη διέρρεε, προτού καλυφθεί η κοίτη του· η εκφορά σε ουδ. πιθ. από επίδρ. τού τοπωνυμίου *Ηλύσια (Πεδία)*].

Ιλισσός (ο) χείμαρρος τής Αττικής, η κοίτη τού οποίου έχει σήμερα καλυφθεί, γνωστός από την αρχαιότητα ως ο σημαντικότερος ποταμός τής Αθήνας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰλισσός* / *Εἰλισσός* / *Εἱλισσός*, αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο].

Ιλλυρία (η) ΙΣΤ. εκτεταμένη περιοχή τής Δ. Βαλκανικής Χερσονήσου με ασαφή όρια (περίπου μεταξύ τής Ηπείρου και των ποταμών Μοράβα και μέσου Δούναβη), στην οποία κατοίκησε κατά την αρχαιότητα, μέχρι να αφομοιωθεί από τους Ρωμαίους, το ινδοευρωπαϊκό φύλο που είναι γνωστό ως *Ιλλυριοί*. — **Ιλλυριοί** (οι) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰλλυρία* / *Ἰλλυρίς*, αγν. ετύμου, προελλην. λ. Αμφιβόλου αξιοπιστίας είναι η ανάλυση *is-lo- με τη σημ. «ζω, διαμένω»].

ιλλυρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ιλλυρία και τους Ιλλυριούς: *~ γλώσσα* **2.** ΙΣΤ. ***Ιλλυρικό*** (το) μεγάλη διοικητική περιφέρεια τής ύστερης ρωμαϊκής και πρώιμης βυζαντινής περιόδου (υπαρχία), που περιελάμβανε σχεδόν ολόκληρη τη Βαλκανική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Βαλκάνια*.

ιλουστρασιόν επίθ. {άκλ.} **1.** (χαρτί) γυαλιστερό, κατάλληλο για εκδόσεις με έγχρωμες, γυαλιστερές φωτογραφίες **2.** αυτός που είναι φτειαγμένος από έγχρωμο, γυαλιστερό χαρτί: *~ περιοδικό / έκδοση* **3.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που είναι φανταχτερά εντυπωσιακός (συνήθ. κρύβοντας ένα φτωχό περιεχόμενο, χωρίς ουσία): *οι ~ παρουσιαστές των ψυχαγωγικών εκπομπών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. illustration < illustrer «στολίζω, εικονογραφώ» < λατ. illustrare «φωτίζω» < illustris «λαμπρός» < in + lux «φως»].

ιλυόλουτρο (το) [1865] (λόγ.) το λουτρό στη λάσπη ιαματικής πηγής ΣΥΝ. λασπόλουτρο.
[ΕΤΥΜ. < *ιλύς* + *λουτρό*, μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. mud bath].

ιλύς (η) {ιλύος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) η λάσπη. — **ιλυώδης,** -ης, -ες [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., σχηματισμένη κατά το *ἀχλύς* «καταχνιά, σκοτοδίνη»· συνδ. με αρχ. σλαβ. ilŭ «λάσπη»].

Ιμαλάια (τα) {Ιμαλαΐων} οροσειρά τής Ν. Ασίας που εκτείνεται στη ΒΔ. Ινδία, τη Ν. Κίνα και στο Νεπάλ και περιλαμβάνει το ψηλότερο όρος τής Γης, το Έβερεστ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Himalaya < σανσκρ. hima alaya «κατοικία των χιονιών»].

ιμάμης (ο) {ιμάμηδες} **1.** σουνίτης μουσουλμάνος θρησκευτικός λειτουργός που διευθύνει τις προσευχές τής Παρασκευής στο τζαμί **2.** τιτλούχος ηγεμονίσκος τής Αραβίας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. imam < αραβ. imam «οδηγός, ηγέτης»].

ιμάμ μπαϊλντί (το) {άκλ.} λαδερό φαγητό με μελιτζάνες και γέμιση από σκόρδο, κρεμμύδι, ντομάτα και μαϊντανό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. imam-bayıldı < ρ. bayılmak «λιποθυμώ» (από την επιθυμία για κάτι)· πβ. κ. *μπαϊλντίζω*].

ιμάντας (ο) ελαστική ταινία, κατασκευασμένη κυρ. από δέρμα, και γενικότ. κάθε εξάρτημα (ταινία) μηχανής που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση περιστροφικής κίνησης: *επίπεδοι / σφηνοειδείς ~* ΣΥΝ. λουρί· ΦΡ. (μτφ.) ***ιμάντες εξουσίας*** οι κινητήριοι μοχλοί τού συστήματος τής εξουσίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱμάς*, *-άντος* < ουσ. **ἱμᾱ* «σχοινί», που συνδ. με αρχ. σαξ. sîmo «χορδή», σανσκρ. simán- «όριο» κ.ά.].

ιμαντοκίνηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΤΕΧΝΟΛ. μεταφορά περιστροφικής κίνησης με ιμάντα. — **ιμαντοκίνητος,** -η, -ο [1892].

ίματζ (το) {άκλ.} η εικόνα που προβάλλεται (για κάποιον) προς τα έξω (λ.χ. για δημόσια πρόσωπα μέσα από δημοσιεύματα, συνεντεύξεις, εκπομπές κ.λπ.): *καλλιεργεί το ~ τού λαοφιλούς ηγέτη* || *φτειάχνω / βλάπτω το ~ μου* || *διαθέτω καλό ~* || *κοινωνικό / καλλιτεχνικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. image < γαλλ. image «εικόνα» < λατ. imago].

ίματζ μέικερ (ο) {άκλ.} ειδικός ο οποίος αναλαμβάνει επαγγελματικά τη διαμόρφωση και προβολή δημόσιας εικόνας ενός προσώπου (κόμματος, εταιρείας κ.λπ.), ώστε να γίνει γνωστό και αγαπητό στο κοινό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. image maker].

ιμάτιο (το) {ιματί-ου | -ων} (λόγ.) (κατά την αρχαιότητα) ρούχο που φοριόταν πάνω από χιτώνα ή πέπλο ΣΥΝ. εξωτερικό ένδυμα· ΦΡ. ***διαρρηγνύω τα ιμάτιά μου*** βλ. λ. *διαρρηγνύω*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱμάτιον* / *εἱμάτιον* (με ιωτακισμό) < *εἷμα* «ένδυμα, ρούχο» < **Fέσ-μα* < *ἕννυμι* «ντύνω» < **Fέσ-νῡ-μι* < Ι.Ε. *wes- «ντύνω», πβ. σανσκρ. váste «ντύνεται», λατ. vestis «ένδυμα», vestire «ντύνω» (> γαλλ. vêtir, ισπ. vestir), αγγλ. in-vest «επενδύω» κ.ά. Ομόρρ. *ἀμφί-εσ-ις* (< αρχ. *ἀμφι-έννυμι*), *ἐσ-θής (-ήτα)*].

ιματιοθήκη (η) [μτγν.] {ιματιοθηκών} (λόγ.) χώρος εναποθέσεως ρούχων για φύλαξη.

ιματιοφυλάκιο (το) [μτγν.] {ιματιοφυλακί-ου | -ων} (λόγ.) ο χώρος (θεάτρου, αίθουσας εκδηλώσεων κ.λπ.) όπου αφήνει κανείς το παλτό, την καμπαρντίνα, το καπέλο κ.λπ. για φύλαξη όσον χρόνο βρίσκεται στο εσωτερικό αυτού τού χώρου (βλ. κ. λ. *γκαρνταρόμπα*, *βεστιάριο*).

ιματισμός (ο) [μτγν.] **1.** (γενικά) το σύνολο των ρούχων: *είδη / βιομηχανία ιματισμού* ΣΥΝ. ρουχισμός· ΦΡ ***προστατευτικός ιματισμός*** οι ειδικές προστατευτικές στολές που χρησιμοποιούνται κατά την άσκηση επαγγελματικής δραστηριότητας (για βιομηχανικούς εργάτες, πυροσβέστες, πιλότους κ.λπ.) **2.** ΣΤΡΑΤ. τα στρατιωτικά ρούχα που δίνονται στον νεοσύλλεκτο στρατιώτη: *είδη / παραλαβή ιματισμού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.

Ίμβρος (η) νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, το οποίο (μαζί με την Τένεδο) ανήκει στην Τουρκία· ο πληθυσμός του ήταν βασικά ελληνικός, αλλά μειώνεται συνεχώς λόγω των συνεχών διώξεων που υφίσταται (κατά παράβαση τής συνθήκης τής Λωζάννης). — **Ιμβριώτης** κ. (λόγ.) **Ίμβριος** [μτγν.] (ο), **Ιμβριώτισσα** κ. (λόγ.) **Ίμβρια** κ. **Ιμβρία** (η), **ιμβριώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἴμβρος (ὁ)*, αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο. Το τουρκ. Imroz προέρχεται από το ελλην. *Ἴμβρος*].

Ι.Μ.Ε. (το) Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού.

Ι.Μ.Ε.Ο. (το) Ινστιτούτο Μελέτης τής Ελληνικής Οικονομίας.

ίμερος (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) έντονη επιθυμία (κυρ. ερωτική) ΣΥΝ. πόθος, λαχτάρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵμερος* < *ἱμείρω* «ποθώ, επιθυμώ» (υποχωρητ.) < *si-smér-jo (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < Ι.Ε. *smer- «θυμούμαι, σκέπτομαι», για το οποίο βλ. λ. *μέριμνα*. Η λ. *ἵμερος* συνδ. με αβεστ. hišmarənti «προσέχω» και σανσκρ. smárati «σκέφτομαι»].

Ίμια (τα) {Ιμίων} δύο βραχονησίδες των Δωδεκανήσων κοντά στην Κάλυμνο.
[ΕΤΥΜ. < *Λίμνια (τα)* ή *Λιμνιά (τα)*, πιθ. με εσφαλμ. χωρισμό από την ιταλ. απόδ. τού ονόματος Limnia > L'Imnia και απλοποίηση τού *-μν-* σε *-μ-*].

ιμιτασιόν (η) {άκλ.} η απομίμηση· χρησιμοποιείται και ως επίθ.: *ένα κινέζικο βάζο ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. imitation < imiter «μιμούμαι» < λατ. imitor].

Ι.Μ.Ο. (ο) Διεθνής Ναυτιλιακός Οργανισμός.
[ΕΤΥΜ. Αρκτικόλεξο τού αγγλ. International Maritime Organisation].

-ιμος κατάληξη επιθέτων τής Ελληνικής: *σκόπ-ιμος*, *χρήσ-ιμος*, *βάσ-ιμος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ικός*.
[ΕΤΥΜ. Κατάλ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται σε Ι.Ε *mo- και εμφανίζεται προσκολλώμενο σε ρηματικά θέματα κυρ. από τον αόριστο (λ.χ. *χρήσ-ιμος*, *καύσ-ιμος*, *ζεύξ-ιμος*) ή απευθείας σε επίθετα παραγόμενα από ουσ. (λ.χ. *νόμος – νόμιμος*, *σκοπός – σκόπιμος*, *βάσις – βάσιμος* κ.ά.)].

ιμπεριαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ο επεκτατισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. impérialisme].

ιμπεριαλιστής (ο), **ιμπεριαλίστρια** (η) {ιμπεριαλιστριών} **1.** πρόσωπο που εφαρμόζει πολιτική εις βάρος τής ανεξαρτησίας (κυρ. πολιτικής και οικονομικής) άλλων κρατών **2.** ο οπαδός τού ιμπεριαλισμού. — **ιμπεριαλιστικός,** -ή, -ό, **ιμπεριαλιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. impérialiste].

ιμπέριουμ (το) {άκλ.} η αυτοκρατορία (κυρ. η ρωμαϊκή).
[ΕΤΥΜ. < λατ. imperium < ρ. imperāre «διατάσσω, επιτάσσω»].

ιμπρεσάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** ο επιχειρηματίας που καταπιάνεται με θεατρικές επιχειρήσεις **2.** (ειδικότ.) ο επιχειρηματίας που αναλαμβάνει τη διοργάνωση θεατρικών παραστάσεων, συναυλιών κ.λπ., τις εμφανίσεις καλλιτέχνη ή ομάδας καλλιτεχνών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. impresario < impresa «ανάληψη» < imprendo «αναλαμβάνω» < μτγν. λατ. *imprehendo < λατ. in- + prehendo «αποκτώ, παίρνω»].

ιμπρεσιονισμός (ο) ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. αισθητική τάση που πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη τού 19ου αιώνα, κυρ. στη ζωγραφική, με έμφαση στην αναπαράσταση των επιδράσεων, των αντανακλάσεων τού φωτός στα αντικείμενα· γενικεύθηκε ως ευρύτερο καλλιτεχνικό κίνημα, που δίνει έμφαση στην άμεση έκφραση τής διάθεσης και των αισθητικών εντυπώσεων τού δημιουργού. — **ιμπρεσιονιστής** (ο), **ιμπρεσιονιστικός**, -ή, -ό, **ιμπρεσιονιστικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. impressionnisme < impression «εντύπωση», από τον πίνακα «Impression, soleil levant» (= Εντύπωση, ανατολή τού ήλιου) τού Γάλλου ζωγράφου Claude Monet, ιδρυτή τού ιμπρεσιονισμού].

Ι.Μ.Χ.Α. (το) Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου τού Αίμου.

ιν (το) {άκλ.} μέσα· για πράγματα που συμβαδίζουν με τη μόδα: *τα ~ και τα άουτ τού φετινού χειμώνα·* (ως χαρακτηρισμός) αυτός που είναι μέσα στα πράγματα, που συμβαδίζει με τις τρέχουσες προτιμήσεις, τάσεις, τη μόδα κ.λπ. ΑΝΤ. άουτ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. in «μέσα»].

ίνα (η) {ινών} **1.** (λόγ.) η πολύ λεπτή κλωστή: *το μαλακτικό εισχωρεί μέχρι τις ~ των ρούχων* || *φυσικές / τεχνητές ~* **2.** ΑΝΑΤ. το λεπτό τμήμα ορισμένων ιστών: *μυϊκή / συνδετική / νευρική ~* ● **3.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) ***ίνα γυαλιού / γυάλινη ίνα*** γυάλινο νήμα που χρησιμοποιείται για την κατασκευή μονωτικών υλικών, άφλεκτων κορδονιών και υφασμάτων, καθώς και στη βιομηχανία ενισχυμένων πλαστικών (β) ***οπτική ίνα*** βλ. λ. *οπτικός* **4. *(φυτικές) ίνες*** (διαιτολογία) στοιχεία φυτικά που βοηθούν στη σωστή λειτουργία τού εντέρου: *τα φρούτα και τα λαχανικά έχουν υψηλή περιεκτικότητα σε φυτικές ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συγκοπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. ἴς, ἰνός, < *Fίς, που πιθ. ταυτίζεται με το αρχ. ομηρικό ουσ. ἴς «ισχύς», ενώ η σημ. «λεπτή κλωστή, νεύρο» μάλλον αποτελεί νεωτερισμό τής Ελληνικής, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η λ. έλαβε ποικίλες τεχνικές σημ., όπως «μυϊκή ίνα», «φυτική ίνα» κ.ά. Εφόσον η ετυμ. αυτή είναι βάσιμη, η λ. συνδ. με λατ. vis «δύναμη»].

-ίνα παραγωγικό επίθημα: **1.** θηλυκών ουσιαστικών: *αραπ-ίνα, ελαφ-ίνα* **2.** ανδρωνυμικών, χαϊδευτικών: *Νικολ-ίνα, Ασημ-ίνα, Λασκαρ-ίνα* **3.** θηλυκών επαγγελματικών ουσιαστικών: *γιατρ-ίνα, βουλευτ-ίνα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το λατ. -ina κυρίων ονομάτων (πβ. *Αγριππίνα* < Agripp-ina, *Παυλίνα* < Paul-ina), από όπου επεκτάθηκε σε ελληνικά κύρια ονόματα (π.χ. *Αγγελ-ίνα, Νικολ-ίνα*), επαγγελματικά ουσιαστικά (π.χ. *βουλευτ-ίνα, δικηγορ-ίνα*), καθώς και σε θηλ. ζώων (π.χ. *ελαφ-ίνα, λιονταρ-ίνα*)].

in abstracto λατ. (προφέρεται *ιν αμπστράκτο*) ελλην. *αφηρημένα, θεωρητικά* ΑΝΤ. in concreto.

ινάτι (το) → γινάτι

Ίναχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** ΜΥΘΟΛ. θεός-ποταμός τής Αργολίδας, στην οποία καθιέρωσε τη λατρεία τής Ήρας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἴσν-αχος, που πιθ. συνδ. με το ρ. *ἰνάω* «εκκενώνω, αδειάζω (ορμητικά)» (βλ. λ. *περίναιο*) και αποτελεί εκφραστική ονομ. ποταμού].

I.N.B.I. (ο) Ιησούς Ναζωραίος Βασιλεύς Ιουδαίων.

in vivo λατ. (προφέρεται *ιν βίβο*) (επιστημ.) για να δηλωθεί ότι ένα πείραμα, μία έρευνα κ.λπ. γίνεται μέσα σε έναν ζωντανό οργανισμό ΑΝΤ. in vitro.
[ΕΤΥΜ. < λατ. in vivo < in «εν» + vivo, αφαιρετ. τού ουσ. vivum «ζωντανός οργανισμός»].

in vitro λατ. (προφέρεται *ιν βίτρο*) ελλην. *εντός υάλου* (επιστημ.) για να δηλωθεί ότι ένα πείραμα, μία έρευνα κ.λπ. γίνεται έξω από έναν ζωντανό οργανισμό, στο εργαστήριο ΑΝΤ. in vivo.
[ΕΤΥΜ. < λατ. in vitro «εν υάλω» < in «εν» + vitro, αφαιρετ. τού vitrum «ύαλος, γυαλί»].

ίνδαλμα (το) {ινδάλμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η ιδεατή ή φανταστική εικόνα πράγματος: *«τα ~ τής ηδονής»* (Κ. Καβάφης) ΣΥΝ. ομοίωμα, απείκασμα· ΦΡ. (α) ***ακουστικό ίνδαλμα / ακουστική εικόνα*** βλ. λ. *ακουστικός* (β) ***οπτικό ίνδαλμα*** βλ. λ. *οπτικός* **2.** πρόσωπο που γίνεται αντικείμενο πολύ μεγάλου θαυμασμού, λατρείας: *σύντομα έγινε το ~ των οπαδών τής ομάδας του* ΣΥΝ. είδωλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *ἰνδάλλομαι* «παρουσιάζομαι, φαίνομαι» < *(F)ίν-δαλον < θ. ἰδ- (τού *ἰδ-εῖν*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *ὁρῶ* «βλέπω») με έρρινο ένθημα *ἰ-ν-δ-* + *-αλον*. Η λ. συνδέεται με σανσκρ. vindáti «βρίσκω», αρχ. ιρλ. nad-finnadr «αγνοούν», ουαλ. vindo- «λευκός» κ.ά.].

Ινδία (η) (χίντι Bhārat Ganarājyá, αγγλ. Republic of India = Δημοκρατία τής Ινδίας) κράτος τής Ν. Ασίας με πρωτεύουσα το Νέο Δελχί, επίσημες γλώσσες τη Χίντι και την Αγγλική και νόμισμα τη ρουπία Ινδίας. — **Ινδός** (ο), **Ινδή** (η), **ινδικός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἰνδός*, ο ομώνυμος ποταμός τής Ινδικής Χερσονήσου, < αρχ. περσ. hindu «ποταμός» (πβ. σανσκρ. sindhu «ποταμός»), οπότε hindu-stan «χώρα τού [μεγάλου] ποταμού». Η ονομασία Bhārat ανάγεται στο ομώνυμο ινδοευρωπαϊκό φύλο που υπέταξε σταδιακά τους Δραβίδες, παλαιότερους κατοίκους τής χερσονήσου. Την ιστορία αυτή αφηγείται (ως θρύλο) το σημαντικότερο έπος τής ινδικής λογοτεχνίας Mahābhārata «οι μεγάλοι Μπαράτ» ή «ένδοξη [ιστορία] των Μπαράτ», όπου Bhārat ονομάζεται ο θρυλικός γενάρχης αυτού τού φύλου].

Ινδιάνος (ο), **Ινδιάνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ερυθρόδερμος ιθαγενής τής αμερικανικής ηπείρου: *οι φυλές των ~* || *φιλμ με καουμπόηδες και Ινδιάνους*. — **Ινδιανάκι** (το), **ινδιάνικος**, -η, -ο, **ινδιάνικα** επίρρ., **Ινδιάνικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Indian < India «Ινδία», από το σφάλμα που διέπραξε αρχικά ο Κολόμβος να ονομάσει «Δυτικές Ινδίες» την Κεντρική Αμερική και, ως εκ τούτου, τους ιθαγενείς κατοίκους της *Ινδιάνους*. Στην Αγγλική η λ. Indian σημαίνει πλέον τόσο τον «Ινδό» (Indian) όσο και τον «Ινδιάνο» (American Indian)].

ινδιάνος (ο) ο διάνος (βλ.λ.) ΣΥΝ. κούρκος, ινδόρνις.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. μεταφρ. δάνειο από ιταλ. pollo d' India, αρχική σημ. «πουλί από τις Α. Ινδίες, δηλ. από την Αμερική». Το *διάνος* είναι συγκεκομμένος τ. τού *ινδιάνος*].

Ινδίες (οι) {Ινδιών} ΙΣΤ. **1.** (κυρ. κατά την αρχαιότητα) η περιοχή γύρω από τον Ινδό ποταμό **2.** (την εποχή τής βρετανικής αποικιοκρατίας) η περιοχή που περιλαμβάνει την Ινδική Χερσόνησο, τη Βιρμανία και την Κεϋλάνη.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Ινδία*].

ινδικό (το) (λόγ.) φυτική κυανή χρωστική ουσία ΣΥΝ. λουλάκι.

ινδικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ινδία ή/και τους Ινδούς: *~ γλώσσες / θρησκείες / μυθολογία* **2. ινδικό** (το) βλ.λ. **3. *ινδική κάνναβη / κάνναβις*** θάμνος που ευδοκιμεί στη Ινδία, είδος κάνναβης από το οποίο παρασκευάζεται το χασίς **4. *ινδικό χοιρίδιο*** μικρό, νυκτόβιο και φυτοφάγο τρωκτικό με βραχύ και στρογγυλό ρύγχος, μικρά αφτιά, κοντό λαιμό και απαλό γκρίζο ή λευκό τρίχωμα· κύριο χαρακτηριστικό του ότι έχει τέσσερα δάχτυλα στα μπροστινά πόδια και τρία στα πίσω· χρησιμοποιείται συχνά ως πειραματόζωο ΣΥΝ. ινδόχοιρος, χάμστερ.

Ινδικός (Ωκεανός) (ο) ο τρίτος σε έκταση ωκεανός τής Γης· βρίσκεται μεταξύ τής Α. Αφρικής, τής Ν. Ασίας, τής Δ. Αυστραλίας και τής Ανταρκτικής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. Indian Ocean].

ινδικτιών (η) {ινδικτιών-ος, -α | -ες} χρονική μονάδα που χρησιμοποιεί η Εκκλησία και αντιστοιχεί σε δεκαπέντε χρόνια. Επίσης **ινδικτιώνα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰνδικτιών (ἡ)* < λατ. indictio «επαγγελία, κήρυξη»].

ίνδικτος (η) {ινδίκτ-ου | -ων} (λόγ.-σπάν.) η ινδικτιών (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. indictus, περίοδος 15 ετών, που εισήχθη στο ρωμαϊκό ημερολόγιο κατά το πρώτο έτος τού Ιουλίου Καίσαρος].

ίνδιο (το) {ινδίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο In) με γυαλιστερό αργυρό χρώμα, το οποίο χρησιμοποιείται σε κατασκευές κατά τής διάβρωσης, σε κράματα που τήκονται εύκολα, καθώς και για στεγανοποιήσεις (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. indium < λατ indicum «λουλακί χρώμα» (από μπλε χρωστική ουσία που προερχόταν από την Ινδία) < αρχ. *ἰνδικός*].

ινδογερμανικός, -ή, -ό [1860] ο ινδοευρωπαϊκός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. indogermanisch, όρος που χρησιμοποιείται κυρ. από Γερμανούς γλωσσολόγους, θεωρώντας ότι έτσι περιγράφονται τα δύο ακρότατα όρια τής Ι.Ε. γλωσσικής οικογένειας, δηλ. η Σανσκριτική (Ινδία) και η Ισλανδική (γερμανικής καταγωγής)].

ινδοευρωπαϊκός, -ή, -ό [1859] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με μια προϊστορική κοινή υποθετική πρωτογλώσσα (τη λεγόμενη *ινδοευρωπαϊκή γλώσσα*) **2. *ινδοευρωπαϊκή γλώσσα*** υποθετική πρωτογλώσσα που θεωρείται ως η αρχαιότατη μητέρα-γλώσσα από την οποία προήλθαν πολλές σύγχρονες και άλλες νεκρές γλώσσες τής Ευρώπης και τής Ασίας ΣΥΝ. ιαπετικός, ινδογερμανικός (βλ. ΠΙΝ. στην επόμενη σελ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Indo-European].

Ινδοευρωπαίος (ο) [1893], **Ινδοευρωπαία** (η) πρόσωπο που μιλούσε την ινδοευρωπαϊκή γλώσσα (βλ. λ. *ινδοευρωπαϊκός*).

ινδοϊρανικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με υποοικογένεια τής ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, η οποία περιλαμβάνει τη Σανσκριτική (αρχαία Ινδική) και τις ιρανικές γλώσσες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. indo-iranien].

ινδοκάλαμος (ο) [1856] {ινδοκαλάμ-ου | -ων, -ους} ΒΟΤ. το δέντρο μπαμπού (βλ.λ.).

ινδοκάρυδο (το) **1.** η ινδική καρύδα **2.** η ψίχα τού καρπού τής καρύδας τριμμένη ή κομμένη σε πολύ μικρά κομμάτια, όπως χρησιμοποιείται κυρ. στη ζαχαροπλαστική: *βουτήματα / κέικ από ~*.

Ινδοκίνα (η) χερσόνησος τής ΝΑ. Ασίας, που βρέχεται Δ. από τον Κόλπο τής Βεγγάλης και Α. από τη Ν. Σινική Θάλασσα και περιλαμβάνει τα κράτη: Μυανμάρ (Βιρμανία), Ταϊλάνδη, Μαλαισία, Σινγκαπούρη, Λάος, Καμπότζη και Βιετνάμ. — **ινδοκινεζικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Indochine].

ινδολογία (η) [1845] {χωρ. πληθ.} επιστήμη που μελετά την ιστορία και τον πολιτισμό τής Ινδίας και των Ινδών. — **ινδολόγος** (ο/η) [1847], **ινδολογικός**, -ή, -ό [1866].

Ινδονησία (η) [1890] (ινδονησ. Republik Indonesia = Δημοκρατία τής Ινδονησίας) νησιωτικό κράτος τής ΝΑ. Ασίας στο Μαλαϊκό Αρχιπέλαγος με πρωτεύουσα τη Τζακάρτα, επίσημη γλώσσα την Ινδονησιακή και νόμισμα τη ρουπία Ινδονησίας. — **Ινδονήσιος** (ο), **Ινδονήσια** (η), **ινδονησιακός**, -ή, -ό, **Ινδονησιακά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. ονομασία, < ινδονησ. Indonesia, που οφείλεται στο γεγονός ότι τα νησιά τής χώρας βρίσκονται στον Ινδικό Ωκεανό].

ινδόρνις (ο/η) [1884] {ινδόρνι-θος, -θα | -θες, -θων} (λόγ.) το πτηνό διάνος ή γάλος ΣΥΝ. ινδιάνος.
[ΕΤΥΜ. < *ινδός* + *όρνις, -ιθος*].

Ινδός (ο) ποταμός τής Ν. Ασίας, που πηγάζει από το Θιβέτ, διαρρέει το Πακιστάν και εκβάλλει στην Αραβική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. κ. *Ινδία*].

ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

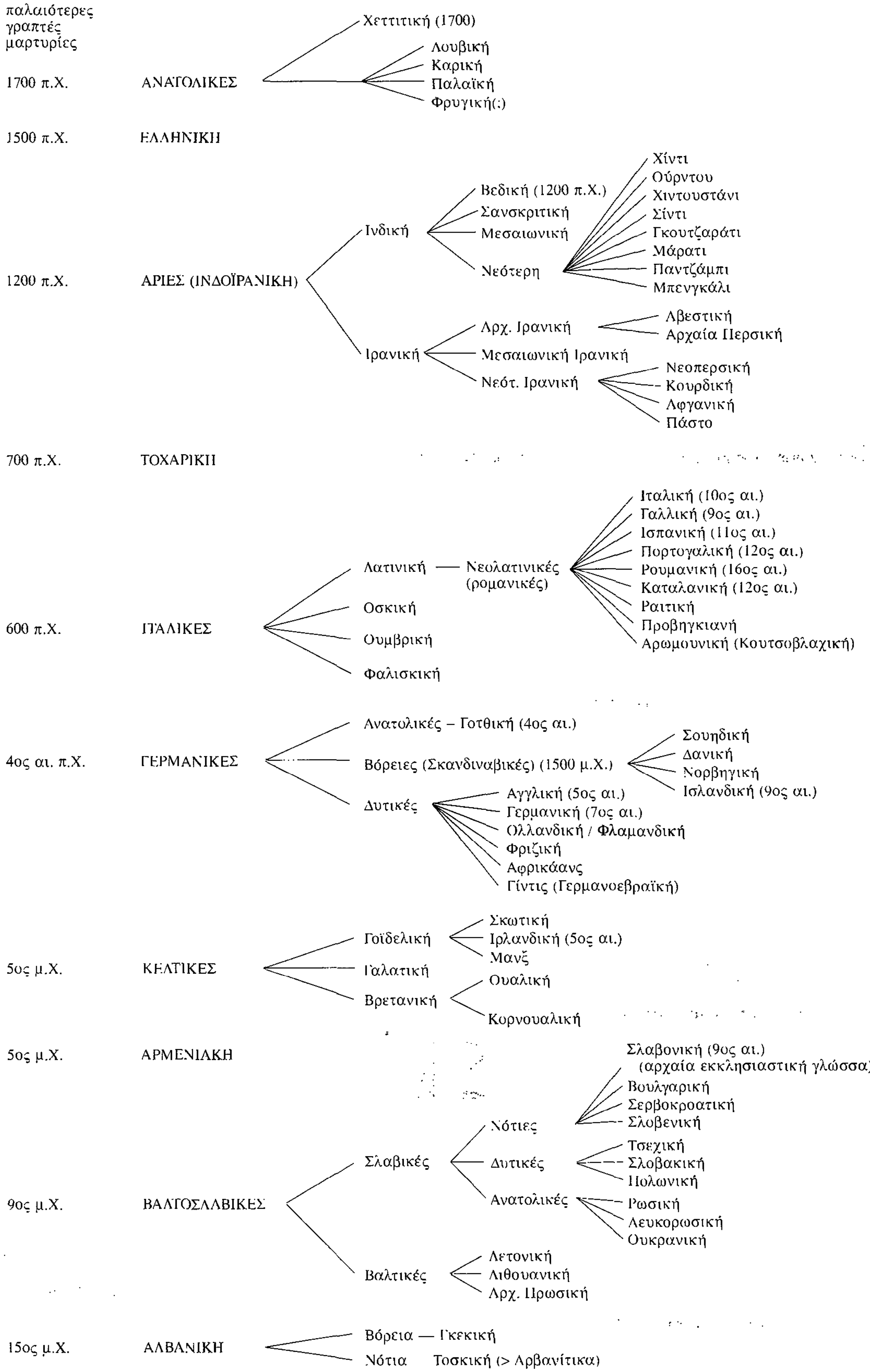

ινδουισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΘΡΗΣΚ. η κρατούσα θρησκεία τής Ινδίας, που χαρακτηρίζεται από πίστη στο πεπρωμένο (κάρμα) και στη μετεμψύχωση και ακολουθεί ειδικό ηθικό νόμο με ιεροτελεστίες, μυστικό διαλογισμό και πρακτικές αυταπάρνησης. συνδέεται δε με συγκεκριμένο σύστημα κοινωνικής οργάνωσης (κάστες). — **ινδουιστής** (ο), **ινδουίστρια** (η). **ινδουιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. hinduism].

ινδόχοιρος (ο) [1890] {ινδοχοίρ-ου | -ων, -ους} το ινδικό χοιρίδιο (βλ. λ. *ινδικός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cochon d'Inde].

ΙΝ.Ε. (το) Ινστιτούτο Εργασίας.

in extremis λατ. (προφέρεται *ιν εξτρέμις*) ελλην. *εν εσχάτη περιπτώσει*· στα έσχατα, στο τέλος: *«διότι κακά τα ψέματα στην πράξη ένα κράτος διαθέτει μόνο όση ανεξαρτησία και όσα δικαιώματα μπορεί αποτελεσματικά να προασπίσει: νομικώς, διπλωματικώς και, ~, ενόπλως»* (εφημ.).

-ίνη παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που αποδίδουν ξένες λέξεις, οι οποίες δηλώνουν ουσία χημική, φαρμακευτική κ.λπ.: *βαζελ-ίνη, καφε-ΐνη, νικοτ-ίνη, πενικιλ-ίνη*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που απαντά σε ξέν. όρους (κυρ. χημ. ουσίες) ως μεταφορά των γαλλ. -ine, γερμ. -in, ιταλ. -ina κ.ά. (λ.χ. γερμ. Aspir-in, γαλλ. nicot-ine, αγγλ. haemoglob-ine «αιμοσφαιρίνη»). Προέρχεται από το νεολατ. επίθημα -ina, το οποίο οφείλεται είτε σε δανεισμό από τα Ελληνικά (πβ. μτγν. *ἡρω-ίνη* «ηρωίδα», αρχ. *ἀξ-ίνη*) είτε σε προσαρμογή τής γερμ. κατάληξης -in, ώστε τα παράγωγα να είναι θηλ., όπως όλες οι ουσίες].

ινιακός, -ή, -ό [1843] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το ινίο: ~ *αρτηρία / νεύρο / οστό / λοβός / μυς*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. occipital].

ινίδιο (το) [1853] {ινιδί-ου | -ων} η πολύ λεπτή μυϊκή ίνα.

ινιδισμός (ο) ΙΑΤΡ. το φαινόμενο των διαδοχικών ταχύτατων συσπάσεων μεμονωμένων ινών ενός μυός: *κολπικός* ~ (στους κόλπους τής καρδιάς).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. fibrillation].

ινίο (το) ΑΝΑΤ. το πίσω και κάτω μέρος τού κεφαλιού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰνίον*, υποκ. τού *ἴς* «δύναμη – μυϊκή ίνα». Βλ. κ. *ίνα*].

Ίνκα (ο) {άκλ.· πληθ. Ίνκας} **1.** το μέλος ινδιάνικης φυλής τής Ν. Αμερικής, η οποία ίδρυσε αυτοκρατορία με λαμπρό πολιτισμό στο Περού και καταστράφηκε τον 16ο αι. από τους Ισπανούς **2.** ο βασιλιάς τής παραπάνω αυτοκρατορίας.
[ΕΤΥΜ. < Inca, ονομασία τής φυλής στη γλώσσα Κετσούα, αβεβ. σημ., ίσως σημαίνει απλώς «βασιλιάς». Η λ. Quetchua, με την οποία οι ισπανόφωνοι κάτοικοι τής Λατινικής Αμερικής αποκαλούν τη φυλή, σημαίνει «θερμή κοιλάδα». Οι ίδιοι αποκαλούσαν τη χώρα τους Tawantinsuyu «αυτοκρατορία των τεσσάρων περιοχών»].

ΙΝ.ΚΑ. (το) Ινστιτούτο Καταναλωτών.

ινκόγκνιτο επίρρ. **1.** (για επίσημο ή διάσημο πρόσωπο) ιδιωτικά, χωρίς να ακολουθείται το επίσημο πρωτόκολλο: *ο Γάλλος πρόεδρος βρίσκεται ~ στη χώρα μας επισκεπτόμενος Έλληνες φίλους του* ΣΥΝ. ανεπίσημα **2.** (για γνωστό, διάσημο πρόσωπο) μυστικά από τους δημοσιογράφους και τα μέσα ενημέρωσης, χωρίς να γίνεται γνωστή η ταυτότητα (κάποιου): *ταξιδεύω* ~ **3.** ***ινκόγκνιτο*** (το) η μυστικότητα ως προς τις μετακινήσεις επίσημου ή διάσημου προσώπου: *στις συναντήσεις αυτές ίσχυσε αυστηρό ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. incognito < λατ. incognitus «άγνωστος»].

in concreto λατ. (προφέρεται *ιν κονκρέτο*) ελλην. *συγκεκριμένα*· όχι αφηρημένα ή θεωρητικά ΑΝΤ. in abstracto.

in loco λατ. (προφέρεται *ιν λόκο*) ελλην. *κατά χώραν*, στον τόπο (σημείο)· σε συγκεκριμένο σημείο: *οι εκφράσεις τέθηκαν ~, στην αλφαβητική τους σειρά*.

in medias res λατ. (προφέρεται *ιν μέντιας ρες*) **1.** (κυριολ.) στο μέσο τής υπόθεσης ή τής πλοκής: *η διήγηση στα ομηρικά έπη αρχίζει ~* ΑΝΤ. ab ovo **2.** (κατ' επέκτ.) στα ίδια τα πράγματα, στην καρδιά των πραγμάτων: *δεν θα μιλήσω με γενικότητες· θα προχωρήσω αμέσως ~* ΑΝΤ. ab ovo.

ινολίπωμα (το) {ινολιπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος από ινώδη και λιπώδη ιστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fibrolipoma (νόθο σύνθ.)].

ινομύωμα (το) [1879] {ινομυώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που αποτελείται από ινώδη και μυϊκό ιστό: ~ *τής μήτρας*.
[ΕΤΥΜ. < *ίνα* + *-μύωμα* < *μυς*. μεταφρ. δάνειο από αγγλ. fibromyoma (νόθο σύνθ.)].

-ινός κ. **-ίνος** κ. **-ινος** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων και ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ιδιότητα: *ανθρωπ-ινός, γαϊδουρ-ινός, αληθ-ινός* **2.** ύλη: *δερμάτ-ινος, πέτρ-ινος, χάρτ-ινος, χάλκ-ινος* **3.** χρόνο: *απογευματ-ινός, χειμερ-ινός, αλλοτ-ινός* **4.** καταγωγή: *Πατρ-ινός, Αλγερ-ινός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την παρουσία τού Ι.Ε. επιθήματος *-no- σε λ. με τελικό θεματικό φωνήεν -ι- (λ.χ. *ἶρις* *ἴρινος*), από όπου επεκτάθηκε σε επίθ. που δήλωναν ύλη (π.χ. *ξύλ-ινος, ἀδαμάντ-ινος*) και, με καταβιβασμό τού τόνου, σε ποικίλων σημασιών επίθ. (λ.χ. *περυσ-ινός, ἀληθ-ινός, θαλασσ-ινός*), καθώς και σε πατριδωνυμικά (λ.χ. *Πατρ-ινός, Ισραηλ-ινός*)].

ινοσάρκωμα (το) [1895] {ινοσαρκώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. κακοήθης όγκος από ινώδη ιστό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. fibrosarcoma (νόθο σύνθ.)].

in perpetuum λατ. (προφέρεται *ιν περπέτουουμ*) ελλην. *εις το διηνεκές*· για πάντα.

Ι.Ν.Σ. (το) Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών.

ινσουλίνη (η) {ινσουλινών} παγκρεατική ορμόνη που μειώνει την ποσότητα γλυκόζης στο αίμα· διάλυμά της χρησιμοποιείται κατά τού σακχαρώδους διαβήτη: *ενέσεις ινσουλίνης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. insulin < λατ. insula «νησί», ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η ορμόνη εκκρίνεται από τα κύτταρα β' των νησίδων τού παγκρέατος].

ινστιτούτο (το) **1.** το ίδρυμα που αναπτύσσει δραστηριότητα (λ.χ. με εκδηλώσεις, εκδόσεις) για την προώθηση μορφωτικών και επιστημονικών σκοπών (επιστημονική έρευνα, διάδοση εθνικού πολιτισμού κ.λπ.): *Γερμανικό Αρχαιολογικό ~* ‖ *~ Παστέρ* **2.** (ειδικότ.) ίδρυμα για την προώθηση τού πολιτισμού και τής γλώσσας διαφόρων χωρών, που λειτουργεί σε ξένες χώρες και εξαρτάται από την κυβέρνηση τής χώρας προέλευσης: *το Γαλλικό ~* ‖ *το ~ Γκαίτε* **3.** (α) ιδιωτικό εκπαιδευτήριο ξένων γλωσσών: *~ Αγγλικής* ΣΥΝ. φροντιστήριο (β) ιδιωτικός ή κρατικός εκπαιδευτικός οργανισμός επαγγελματικής κατάρτισης (Ι.Ε.Κ. ή Ι.Ι.Ε.Κ.) **4.** εμπορική επιχείρηση, που λειτουργεί ως εργαστήριο εφαρμογής μεθόδων και τεχνικών καλλωπισμού και φροντίδας τού ανθρώπινου σώματος, προσφέροντας επί πληρωμή ανάλογες υπηρεσίες στους πελάτες του: *~ ομορφιάς / αδυνατίσματος / καλλονής / αισθητικής* (βλ. λ. *αισθητική*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. institutum < λατ. instituo «καθιστώ, ιδρύω»].

> **ινστιτούτο ή ι(ν)στιντούτο;** Συχνά η λ. **ινστιτούτο** εκφέρεται λανθασμένα ως *ιστι**ν**τούτο* ή *ινστι**ν**τούτο!* Πρόκειται για ξένη λ., που από το λατ. **in**-stitutum, μετοχή τού **in**-stituo, πέρασε σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες, μεταξύ των οποίων και στην Ελληνική (πβ. αγγλ. institute, γαλλ. institut). Η λ. σημαίνει κάτι που ιδρύω, εγκαθιστώ, θέτω, ήτοι «ίδρυμα», αλλά και «θεσμό». Στην Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε σε διάφορες χρήσεις: στα **ινστιτούτα** διδασκαλίας (τής Αγγλικής και άλλων) ξένων γλωσσών (μέχρι που επίσημα μετονομάστηκαν σε **φροντιστήρια**), στα **ινστιτούτα έρευνας** με πανεπιστημιακή στήριξη, καθώς και στα κρατικά ή ιδιωτικά **Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης** (Ι.Ε.Κ. / Ι.Ι.Ε.Κ.). Επίσης η λ. χρησιμοποιήθηκε και στα λεγόμενα **ινστιτούτα καλλονής / αισθητικής**, που φροντίζουν για την αισθητική εμφάνιση γυναικών, τελευταία και ανδρών.

ινστρούχτορας (ο) {ινστρουχτόρων} (σε κομουνιστική οργάνωση ή κόμμα) πρόσωπο που δίνει πολιτική κατεύθυνση σύμφωνα με συγκεκριμένη ιδεολογία, που καθοδηγεί ιδεολογικά ΣΥΝ. καθοδηγητής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. instructor < γαλλ. instructeur < instruire «εκπαιδεύω, καθοδηγώ»].

ιντελεκτουαλισμός (ο) η νοησιαρχία (βλ.λ.)
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Intellektualismus < λατ. intellectus «νόηση, διάνοια» < intelligo «κατανοώ, μαθαίνω»].

ιντελιγκέντσια (η) {χωρ. πληθ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. το σύνολο των διανοουμένων, κυρ. όσων ενεργοποιούνται στους χώρους τής φιλοσοφίας, τής πολιτικής και τής τέχνης· οι διανοούμενοι ως ιδιαίτερη ομάδα: *εθνική / κομματική ~* ΣΥΝ. διανόηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης*.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. intelligentsija < λατ. intelligentia «νόηση, γνώση, επιστήμη»].

ίντεξ (ο/το) {άκλ.} **1.** ο αλφαβητικός κατάλογος όρων ή ονομάτων που εμπεριέχονται στο κείμενο ενός βιβλίου, ο οποίος συνήθως βρίσκεται στο τέλος τού βιβλίου ή εκδίδεται ως χωριστός τόμος: *~ ομηρικών λέξεων* • **2.** ΘΡΗΣΚ. κατάλογος βιβλίων απαγορευμένων για τους πιστούς (λατ. index librorum prohibitorum), που είχε καταρτίσει η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία και ο οποίος ήταν σε ισχύ μέχρι το 1966.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἴνδιξ / ἴνδηξ / ἴντεξ* < λατ. index «ενδείκτης, πίνακας»].

ιντερβιού κ. **ίντερβιου** (η/το) [1895] {άκλ.} η συνέντευξη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. interview < γαλλ. entrevue, μτχ. τού γαλλ. s'entrevoir «συναντώ – κοιτάζω» < entre «μεταξύ» + voir «βλέπω»].

> **ιντερβιού – συνέντευξη.** Η ξένη λ. **ιντερβιού**, που σήμερα αποδίδεται στα Ελληνικά ως **συνέντευξη** (συνάντηση προσωπικής γνωριμίας και αξιολόγησης για την επιλογή προσώπων), χρησιμοποιήθηκε στις ελληνικές εφημερίδες ήδη στα τέλη τού 19ου αιώνα (1895). Μάλιστα ο λεξικογράφος Στ. Κουμανούδης *(Συναγωγή νέων λέξεων...)* καταγράφει τύπους **ιντερβιού** (τα), αλλά και **«ἰντερβιουάρω** *τινά ἄνθρωπον»* (!), **«ἰντερβιουαριζόμενος»** (!) και **«ἰντερβιουαρισθείς»** (!), παρατηρώντας *«πάντα ταῦτα τὰ ξένα κακὰ πράγματα καὶ ὀνόματα, εἰσφθαρέντα εἰς τὴν ἐφημεριδογραφίαν ἡμῶν [...] ἐγράφησαν καὶ γράφονται ὑπὸ πολλῶν [...]. Ὅθεν ἐγὼ τὰ ἀνέγραψα ἐδῶ ἐπιτόμως εἰς ἓν ἄρθρον μόνον, ἐκφαίνων οὕτω κἂν τὴν ἀποδοκιμασίαν μου, τὰ δὲ* **ἀϊλάϊφ** *καὶ τοὺς* **ντιστεγκέδες** *καὶ τοὺς* **ντaντίδες** *καὶ τὰς* **ζιουρφίξ** *καὶ τὴν* **κοκόταν** *καὶ τὸ* **φλιρτάρω** *καὶ τὸ* **ράουτ** *κ.τ.λ. κ.τ.λ. δὲν ἦγε τὸ χέρι μου νὰ τὰ καταχωρίσῃ εἰς τὰ οἰκεῖα στοιχεῖα τῆς Συναγωγῆς ταύτης, ἐπειδὴ ἐπνιγόμην πλέον ἐκ δυσανασχετήσεως!»*.

ιντερέσο (το) το συμφέρον ΣΥΝ. ντερέσο, διάφορο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδιαφέρω*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. interesso (πεπαλαιωμένο σήμερα) < ρ. interessare «ενδιαφέρω» < λατ. interesse].

ιντερλίνγκουα (η) {άκλ.} τεχνητή διεθνής γλώσσα, η οποία βασίστηκε κατά μεγάλο μέρος σε στοιχεία τής Λατινικής, που υπάρχουν σε κυρίαρχες ευρωπαϊκές γλώσσες.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. interlingua < λατ. inter- «μεταξύ» + lingua «γλώσσα»].

ιντερλούδιο (το) **1.** παλαιότερο θεατρικό είδος με ηθικοθρησκευτικό

περιεχόμενο **2.** ΜΟΥΣ. το μουσικό κομμάτι που παρεμβάλλεται μεταξύ δύο σκηνών θεατρικού έργου ή μεταξύ των μερών μεγαλύτερης σύνθεσης (όπερας).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. interludio < λατ. inter- «μεταξύ» + ludus «παιγνίδι»].

ιντερμέτζο (το) **1.** το μικρό και αυτοτελές επεισόδιο ή χορόδραμα, που παρεμβάλλεται ανάμεσα στις πράξεις δράματος **2.** ΜΟΥΣ. (α) ενδιάμεσο μουσικό κομμάτι ανάμεσα σε δύο μέρη μουσικής σύνθεσης (β) μικρή ανεξάρτητη μουσική σύνθεση. Επίσης **ιντερμέδιο**.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. intermezzo / intermedio < λατ. intermedius «ενδιάμεσος» < inter- «μεταξύ» + medius «μέσος»].

Ιντερνέτ κ. **Ίντερνετ** (το) {άκλ.} το Διαδίκτυο (βλ.λ.): *συνδέομαι με το ~* || *σερφάρω στο ~.* — **ιντερνετικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Internet < λατ. inter- «μεταξύ» + αγγλ. net «δίκτυο»].

ιντερνούντσιος (ο) ο διπλωματικός αντιπρόσωπος ή απεσταλμένος τού Πάπα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. internunzio < λατ. internuntius < inter- + nuntius «αγγελιαφόρος»].

Ιντερπόλ (η) {άκλ.} η Διεθνής Οργάνωση Εγκληματολογικής Αστυνομίας, που έχει ως σκοπό τον συντονισμό των αστυνομικών αρχών των διαφόρων κρατών.
[ΕΤΥΜ. < διεθν. Interpol, κατά συγκοπή των αγγλ. λ. Inter- national Police «Διεθνής Αστυνομία»].

ιντερσίτι (το) {άκλ.} διαστικό (βλ.λ.) μέσο μεταφοράς (κυρ. τρένο).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Intercity].

ιντερφερόνη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. διαλυτή πρωτεΐνη που παράγεται από κύτταρο, το οποίο έχει προσβληθεί από ιό, για να εμποδίσει την αναπαραγωγή του και να ενισχύσει την άμυνα τού κυττάρου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. interféron < interférer < αγγλ. interfere «παρεμβαίνω», λόγω τού ρόλου τής πρωτεΐνης αυτής να εμποδίζει τον πολλαπλασιασμό ιών μέσα στα κύτταρα].

ιντετερμινισμός (ο) ΦΙΛΟΣ. **1.** η θεωρία που υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος έχει απόλυτα ελεύθερη βούληση, ανεξάρτητη από εξωτερικά προσδιοριστικά αίτια (αυτεξούσιο) ΑΝΤ. ντετερμινισμός **2.** άρνηση τού ντετερμινισμού, σύμφωνα με τον οποίο τα ίδια αίτια οδηγούν στα ίδια αποτελέσματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Indeterminismus. Βλ. κ. *ντετερμινισμός*].

ιντιβιντουαλισμός (ο) ο ατομικισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. individualisme < individu «άτομο» < λατ. individuus «αδιαίρετος» < in- στερητ. + divido «διαιρώ»].

ιντιφάντα (η) {χωρ. πληθ.} ΠΟΛΙΤ. το αντιστασιακό κίνημα των Παλαιστινίων στα κατεχόμενα από το Ισραήλ εδάφη τής Δ. Όχθης τού Ιορδάνη και τής Λωρίδας τής Γάζας, που ξεκίνησε τον Δεκέμβριο τού 1987.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. intifada «ρίγος, τρεμούλα» < nafada «ταράζω, σείω»].

ίντριγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πλεκτάνη που εξυφαίνεται μυστικά εις βάρος (κάποιου): *οι ~ τής αυλής* || *πολιτικές ~* || *η σειρά περιγράφει τα πάθη και τις ~ μεταξύ των μελών μιας ισχυρής οικογένειας* ΣΥΝ. δολοπλοκία, μηχανορραφία, ραδιουργία. — **ιντριγκάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. intriga < λατ. intricare «περιπλέκω» < in- + tricare «μηχανορραφώ»].

ιντριγκαδόρος (ο) πρόσωπο που επιδίδεται σε ραδιουργίες, σε μηχανορραφίες.
[ΕΤΥΜ. < *ίντριγκα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

ίντσα (η) {ιντσών} η αγγλική μονάδα μετρήσεως τού μήκους, που είναι ίση με 2,54 εκατοστά τού μέτρου: *τηλεόραση 14 ιντσών* (που η οθόνη της έχει διαγώνιο 14 ~).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. inch < αρχ. αγγλ. ynce < λατ. uncia «ουγκιά»].

ινφάντης (ο), **ινφάντα** (η) τίτλος καθενός από τους γυιους (εκτός από τον πρωτότοκο) και των θυγατέρων αντίστοιχα τού μονάρχη τής Ισπανίας ή τής Πορτογαλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. infante < λατ. infans «παιδί», αρχική σημ. «ανίκανος να μιλήσει» (πβ. αρχ. *νήπιος*), < in- στερητ. + fans, μτχ. τού ρ. fari «μιλώ»].

ινφλουέντσα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. εξαιρετικά μεταδοτική ιογενής νόσος (ίωση), η οποία εκδηλώνεται ξαφνικά, χαρακτηρίζεται από εξάντληση, οξείς πόνους και φλεγμονή τής βλεννογόνου και άλλων αναπνευστικών οδών· η ισπανική γρίπη.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. influenza «μετάδοση - επίδραση» < λατ. in-fluentia < influere «εισρέω» < in- + fluo «ρέω». *Η λ.* οφείλεται στη μεσν. πεποίθηση ότι οι επιδημίες ανάγονται στην επίδραση των άστρων].

Ινώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Κάδμου, που μεταμορφώθηκε σε θαλάσσια θεότητα με το όνομα Λευκοθέα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., που πιθ. συνδ. με το ελλειπτικό αρχ. *ἴς* «ισχύς» (βλ. λ. *ίνα*), το οποίο στην οργανική πτώση *ἶφι* απαντά και στο κύρ. όν. *Ἰφι-γένεια*].

ινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που αποτελείται από ίνες: *~ ιστός*· ΦΡ. ΙΑΤΡ. ***ινώδης δυσπλασία*** η διαταραχή τής σωματικής ανάπτυξης, που αρχίζει από την παιδική ηλικία και συνίσταται στον σχηματισμό κύστεων και στην ανάπτυξη ινώδους ιστού στα μακρά οστά και στη λεκάνη **2.** ***ινώδες*** (το) το τελικό προϊόν πήξεως τού αίματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ινωδογόνο (το) ΒΙΟΛ. διαλυτή πρωτεΐνη, η οποία μετατρέπεται σε ινική πρωτεΐνη, για να σχηματίσει έναν θρόμβο αίματος και η οποία, όταν εμφανίζεται σε υψηλά ποσοστά στο αίμα, δημιουργεί κίνδυνο για καρδιακή προσβολή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibrinogène (νόθο σύνθ.)].

ίνωμα (το) [1865] {ινώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος τού συνδετικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibrome (νόθο σύνθ.)].

ινωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση αναπτύξεως ινωμάτων σε διάφορα μέρη τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibromatose (νόθο σύνθ.)].

ίνωση (η) [1839] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. υπερπλασία ινώδους συνδετικού ιστού: *κυστική ~ παγκρέατος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fibrose (cystique)].

Ι.Ξ.Γ.Φ. (το) Ινστιτούτο Ξένων Γλωσσών και Φιλολογιών.

ιξός (ο) **1.** το παρασιτικό φυτό γκι (βλ.λ.) **2.** η κολλώδης ουσία που παράγεται κυρ. από το παραπάνω φυτό και με την οποία επαλείφονται τα κλαδιά (ξόβεργες) που χρησιμοποιούνται για την παγίδευση πουλιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξόβεργα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, συνδέεται με το συνώνυμο λατ. viscum. Αν οι δύο λ. είναι Ι.Ε. καταγωγής, θα μπορούσε να θεωρηθεί πιθ. η συγγένεια με αρχ. γερμ. wihsela «βύσσινο» και ρωσ. visnja «κεράσι»].

ιξώδης, -ης, -ες [αρχ.] {ιξώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι κολλώδης σαν τον ιξό **2.** ΧΗΜ. ***ιξώδες*** (το) η αντίσταση που αναπτύσσεται στη μάζα των υγρών κατά τη μεταφορά τους **3.** ΖΩΟΛ. ***ιξώδης*** (ο) τσιμπούρι που παρασιτεί σε διάφορα θηλαστικά (κυρ. σκύλους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

-ιό επίθημα ➤ -ειό

Ι.Ο.Β.Ε. (το) Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.

ιοβόλος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που παράγει και εκχέει δηλητήριο: *~ ζώο / αδένας* ΣΥΝ. (για ζώα) δηλητηριώδης, φαρμακερός· ΦΡ. ***ιοβόλος όφις*** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο που χαρακτηρίζεται από μοχθηρία και κακία: *τον εμπιστεύτηκε, αλλά τελικά αποδείχτηκε ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰός* «δηλητήριο» (βλ.λ.) + *-βόλος* < *βάλλω*, πβ. *βολή*, *πυρο-βόλο*].

ιογενής, -ής, -ές {ιογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλείται από ιό: *~ νόσος / λοίμωξη*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. viral].

Ιόλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Οιχαλίας Ευρύτου, ερωμένη τού Ηρακλή **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἴον* «μενεξές» (βλ.λ.), με όμοιο μορφολ. σχηματισμό προς το ομόρρ. λατ. viola].

ιολογία (η) ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ιών. — **ιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. virology (νόθο σύνθ.)].

ιόν (το) {ιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. άτομο ή μόριο φορτισμένο θετικά (κατιόν) ή αρνητικά (ανιόν) λόγω τής απώλειας ή προσκτησης ενός ή περισσότερων ηλεκτρονίων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. ion < αρχ. *ἰόν*, ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω», που χρησιμοποιήθηκε ως μέλλ. τού ρ. *ἔρχομαι*].

ίον (το) (αρχαιοπρ.) ο μενεξές (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Fίνον*, αγν. ετύμου, δάνειο μεσογειακής προελ., όπως και το συνώνυμο λατ. viola].

Ιόνια Νησιά (τα) τα Επτάνησα. Επίσης (λόγ.) **Ιόνιοι Νήσοι** (οι) {Ιονίων Νήσων}.
[ΕΤΥΜ. Από τις φρ. *Ἰόνιον πέλαγος* (μτγν.) και *Ἰόνιος θάλασσα / πόντος* (αρχ.). Η φρ. πρωτοαπαντά σε επίσημο έγγραφο Ρώσου ναυάρχου το 1799 ως *Ἰονικαί Νῆσοι*].

ιονίζω ρ. → ιοντίζω

ιονικός[1], -ή, -ό [1797] αυτός που σχετίζεται με το Ιόνιο Πέλαγος ή με τα Ιόνια Νησιά: *~ Ακαδημία / Τράπεζα* ΣΥΝ. ιόνιος, επτανησιακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

> **ιωνικός – ιονικός, ιώνιος – ιόνιος.** Το επίθ. **ιωνικός** αναφέρεται στους *Ἴωνες* και στην *Ιωνία* και γράφεται με -ω-. Το επίθ. **ιονικός** (και **ιόνιος**) αναφέρεται στα *Ιόνια Νησιά*, στο *Ιόνιο Πέλαγος* (πβ. *Ιονική Τράπεζα*) και γράφεται με -ο-. Από το **Ἴωνες ~ Ἴων**, *Ἴωνος* σχηματίστηκαν τα **ιών-ιος** και **ιων-ικός** (το ίδιο το *Ἴων / Ἴωνες* προέρχεται από πληρέστερο τ. *Ἰάων / Ἰάονες* < αρχικός τ. **ἸάFονες*). Ο ήδη αρχαίος τ. **ιόνιος** είτε είναι προϊόν βραχύτερου τύπου ***Ιον-ες** (αντί *Ἰάον-ες*), από όπου το **ιόν-ιος**, είτε σχηματίστηκε αναλογικά προς το **χθόνιος** (όπως πιθ. και *Ἰάς – Ἴωνες* κατά το *Ἑλλάς – Ἕλληνες*) είτε συνδέεται απευθείας με το όνομα τής *Ιούς*, η οποία, κατά τη μυθολογία, διέσχισε το Ιόνιο Πέλαγος, που πήρε το όνομά της.

ιονικός[2], -ή, -ό ➤ ιοντικός

Ιόνιο (Πέλαγος) (το) [μτγν.] {Ιονίου (Πελάγους)} το τμήμα τής Κ. Μεσογείου μεταξύ τής Ιταλίας, τής Αλβανίας και τής Ελλάδας.

ιόνιος, -ος (καθημ. Ιόνια), -ο αυτός που σχετίζεται με το Ιόνιο Πέλαγος ή τα Ιόνια Νησιά: *~ Ακαδημία / Πανεπιστήμιο / Σχολή* ΣΥΝ. ιονικός, επτανησιακός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. μύθο, το Ιόνιο Πέλαγος έλαβε το όνομα αυτό από την *Ἰώ*, θυγατέρα τού Ινάχου, η οποία το διέσχισε κολυμπώντας (πβ. Αισχύλ. *Προμ. Δεσμ.* 840: *πόντιος μυχός... Ἰόνιος κεκλήσεται, τῆς σῆς πορείας μνῆμα*). Το όνομα *Ἰώ* είναι αγν. ετύμου].

ιονιστής (ο) ➤ ιοντιστής

ιονόσφαιρα (η) ➤ ιοντόσφαιρα

ιοντίζω κ. (εσφαλμ.) **ιονίζω** ρ. μετβ. {ιόντισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. **1.** προκαλώ ιοντισμό **2.** ***ιοντίζουσα ακτινοβολία*** η ακτινοβολία που μπορεί να προκαλέσει ιοντισμό σε μόρια ή άτομα τού μέσου από το οποίο διέρχεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.

ιοντικός, -ή, -ό κ. (εσφαλμ.) **ιονικός** αυτός που σχετίζεται με ιόντα (βλ. λ. *ιόν*): *~ ένωση / δεσμός*.

ιοντισμός κ. (εσφαλμ.) **ιονισμός** (ο) ΦΥΣ.-ΧΗΜ. η διαδικασία κατά την οποία ηλεκτρικώς ουδέτερα σωματίδια μετατρέπονται σε ηλεκτρικώς φορτισμένα σωματίδια, δηλ. σε ιόντα, είτε με προσθήκη είτε με απόσπαση ηλεκτρονίων από αυτά.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. ionisation. Οι τ. με α΄ συνθ. *ιοντ(ο)-* είναι οι ορθοί στην Ελληνική, καθώς σχηματίζονται με βάση το θέμα τής γεν. *ιόντ-ος* (πβ. κ. *ον, όντος > οντο-λογία*, όχι **ονο-λογία*). Οι τ. με α΄ συνθ. *ιον(ο)-*, ωστόσο, συμφωνούν με τα σχήματα συνθέσεως τής Αγγλικής και Γαλλικής (λ.χ. γαλλ. iono-sphère)].

ιοντιστής κ. (εσφαλμ.) **ιονιστής** (ο) ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή ιοντισμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. ionizer].

ιοντοθεραπεία κ. (εσφαλμ.) **ιονοθεραπεία** (η) {ιοντοθεραπειών} ΙΑΤΡ. η χρήση τού ιοντισμού ως θεραπευτικής μεθόδου ΣΥΝ. ιοντοφόρηση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iontherapy].

ιοντόσφαιρα κ. (εσφαλμ.) **ιονόσφαιρα** (η) {ιοντοσφαιρών} ΜΕΤΕΩΡ. το ατμοσφαιρικό στρώμα σε ύψος πάνω από 60 χιλιόμετρα από την επιφάνεια τής Γης, που έχει υψηλή περιεκτικότητα σε ιόντα και σε ελεύθερα ηλεκτρόνια και ανακλά ηλεκτρομαγνητικές ακτινοβολίες, επιτρέποντας τη διάδοση ραδιοκυμάτων (πβ. λ. *ατμόσφαιρα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όζον*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ionosphère].

ιοντοφόρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εισαγωγή στο σώμα ιόντων διά μέσου τού σώματος με τη χρήση συνεχούς ηλεκτρικού ρεύματος (δηλ. μέσω μεταλλικού ηλεκτροδίου τοποθετημένου λ.χ. πάνω σε γάζα διαποτισμένη με υδατικό διάλυμα τού ιόντος), η οποία χρησιμοποιείται στη θεραπεία δερματικών παθήσεων, νευραλγιών, στηθάγχης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *ιόν, ιόντος* + *-φόρηση* < *φέρω*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iontophorèse].

Ιορδάνης (ο) **1.** ποταμός τής Μέσης Ανατολής, που πηγάζει από τη Συρία, διατρέχει τα σύνορα Ισραήλ – Ιορδανίας και εκβάλλει στη Νεκρά Θάλασσα· έχει μεγάλη θρησκευτική σημασία για τους χριστιανούς, αφού σε αυτόν βαπτίσθηκε ο Χριστός **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yardēn «εκροή» < ρ. yārad «κατεβαίνω». Η αραβ. ονομασία šeriāt el-kebir σημαίνει «μεγάλη δεξαμενή». Η χρήση τής λ. ως κυρίου ονόματος είναι μεσν.].

Ιορδανία (η) (αραβ. Al-Mamlakah al-Urduniyah al Hāchimiyah = Χασεμιτικό Βασίλειο τής Ιορδανίας) κράτος τής Μέσης Ανατολής με πρωτεύουσα το Αμμάν, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Ιορδανίας. — **Ιορδανός** (ο), **Ιορδανή** (η), **ιορδανικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ξέν. όνομα, πβ. αγγλ. Jordan < αραβ. Urduniyah < εβρ. Yardēn «Ιορδάνης». Βλ. κ. *Ιορδάνης*].

ιός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. ο παθογόνος μικροοργανισμός που χαρακτηρίζεται από το μικρό του μέγεθος (είναι ορατός μόνο με ηλεκτρονικό μικροσκόπιο), την απλή βιοχημική του σύσταση, την ανάγκη του να αναπτύσσεται μέσα σε ζωντανό κύτταρο και να προκαλεί λοιμώδη νοσήματα: *~ τής γρίπης / τού A.I.D.S.* || *κολλάω / αρπάζω έναν ~* **2.** (συνεκδ.) η μεταδοτική ασθένεια: *κυκλοφορούσε ~ στην περιοχή* • **3.** ΠΛΗΡΟΦ. μικρό πρόγραμμα ή σύντομος κώδικας, ο οποίος εισάγεται σκοπίμως σε πρόγραμμα Η/Υ ή σύστημα, με την πρόθεση να προκαλέσει βλάβη στο λογισμικό, καταστρέφοντας αρχεία, προκαλώντας παύση τής λειτουργίας του κ.λπ.: *χρειάζεται τακτική ενημέρωση των υπολογιστών για τους καινούργιους ~* · ΦΡ. ***ιός τής χιλιετίας / τού 2000*** (αγγλ. millennium bug) (ορθότ. το *πρόβλημα τού έτους 2000*) το πρόβλημα που θα προκαλούσε η έλευση τού έτους 2000 στη λειτουργία ορισμένων ηλεκτρονικών υπολογιστών, οι οποίοι είχαν προγραμματιστεί να αναγνωρίζουν τα έτη με διψήφιο και όχι με τετραψήφιο αριθμό· έτσι, το έτος 2000, που θα εμφανιζόταν ως 00, θα το αναγνώριζαν ως έτος 1900 • **4.** (σπάν.) το δηλητήριο που εκλύουν ορισμένα ζώα, όταν δαγκώνουν ή κεντρίζουν **5.** (μτφ.) οτιδήποτε δηλητηριάζει, επηρεάζει αρνητικά το πνεύμα ή την ψυχή: *ο ~ τής αμφισβήτησης*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δηλητήριο», < Ι.Ε. *wiso- «δηλητήριο», πβ. λατ. virus «δηλητήριο - φυτικός χυμός», σανσκρ. visa-, ουαλ. gwyar «αίμα» κ.ά. Η λ. αντικαταστάθηκε χάριν ευφημισμού από τη λ. *φάρμακον* (πβ. γαλλ. poison «δηλητήριο» < λατ. potio «ποτό, φάρμακο», αντί τού αναμενομένου virus «δηλητήριο»). Οι σημ. τής ιατρικής και τής πληροφορικής αποδίδουν το αγγλ. virus].

Ίος (η) **1.** νησί των Κυκλάδων Β. τής Θήρας **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. Επίσης (διαλεκτ.) **Νιος** (βλ.λ.). - (λόγ.) **Ιήτης** (ο), (λόγ.) **Ιήτισσα** (η), (λόγ.) **ιητικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, για την ετυμολογία τού οποίου έχουν διατυπωθεί (στην αρχαιότητα) δύο απόψεις: (α) Κατά τον Πλίνιο, η λ. προέρχεται από τους Ίωνες, που αποίκισαν το νησί (β) Κατά τον Πλούταρχο, η ονομασία ανάγεται στο *ἴον* «μενεξές». Η παλαιότερη ονομασία τού νησιού ήταν *Φοινίκη*, πράγμα που ίσως σημαίνει ότι οι Φοίνικες ήταν οι πρώτοι οικιστές του].

-ιός, -ιά παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό πατριδωνυμικών ουσιαστικών ή επωνύμων: *Σαντοριν-ιός – Σαντοριν-ιά, Μυτιλην-ιός – Μυτιλην-ιά*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. *-αῖος* (με καταβιβασμό τόνου και συνίζηση), λ.χ. αρχ. *Μυτιληναῖοι > Μυτιληνιοί*. Ορισμένες φορές το επίθημα αποτελεί απλή συνιζημένη εξέλιξη τού αρχ. *-ιος* (με καταβιβασμό τόνου), λ.χ. αρχ. *Μήλιοι > Μηλιοί*].

-ιος, -α, -ο παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών και επιθέτων που δηλώνουν προέλευση ή καταγωγή: *ουράν-ιος, πρόσθ-ιος, βαβυλών-ιος, μετσόβ-ιος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που ανάγεται στο Ι.Ε. *-yo- και εμφανίζεται σε επίθετα παράγωγα ουσιαστικών και κυρίων ονομάτων (λ.χ. *Κόρινθος – Κορίνθιος, Ὄλυμπος – Ὀλύμπιος* και *κόσμος – κόσμιος, χρόνος - χρόνιος, αἰών - αἰώνιος*)].

-ιος ή -ειος; κύρια ονόματα σε -/ios/. Για την ορθογραφία των ουσιαστικών και επιθέτων κυρίων ονομάτων σε -/ios/, ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων, είναι χρήσιμο να γνωρίζουμε τα εξής: (α) Με **-ιος** γράφονται όλα τα βαπτιστικά ονόματα (ανθρωπωνύμια) και όλα τα επίθετα από τοπωνύμια που δηλώνουν καταγωγή, τόπο κ.λπ. Παραδείγματα: (i) **Ανθρωπωνύμια (βαπτιστικά)**: *Αντώνιος, Γεώργιος, Δημήτριος, Ελευθέριος, Ευγένιος, Ευτύχιος, Ευστάθιος, Ευσέβιος* κ.τ.ό. (Εξαιρούνται και γράφονται με *-ειος* τα *Βασίλειος* και *Δαρείος*) (ii) **Τοπωνυμικά επίθετα**: *Κορίνθ-ιος (Κόρινθος), Ρόδ-ιος (Ρόδος), Ολύμπ-ιος (Όλυμπος), Ζακύνθ-ιος (Ζάκυνθος), Λέσβ-ιος (Λέσβος), Πάρ-ιος (Πάρος), Βερολίν-ιος (Βερολίνο), Λονδίν-ιος (Λονδίνο), Μετσόβ-ιος* (και όχι *Μετσόβ-ειος!) (Μέτσοβο)* κ.ο.κ. (β) Με **-ειος** γράφονται ανθρωπωνυμικά επίθετα, που γίνονται από ονόματα προσώπων. Παραδείγματα: *Ομήρ-ειος (Όμηρος), Πυθαγόρ-ειος (Πυθαγόρας), Επικούρ-ειος (Επίκουρος), Ηράκλ-ειος (Ηρακλής), Άρ-ειος (Άρης), Αχίλλ-ειος (Αχιλλεύς), Σοφόκλ-ειος (Σοφοκλής), Αισχύλ-ειος (Αισχύλος)* κ.ο.κ. Με **-ι-** παραδίδονται τα *Απολλώνιος, Ποσειδώνιος, Πλουτώνιος*.

ιοστεφής, -ής, -ές [1895] {ιοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που είναι στεφανωμένος με μενεξέδες: *~ άστυ* (η Αθήνα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ιουδαϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη θρησκεία και γενικότ. με τα ήθη και τον πολιτισμό των Εβραίων: *~ νόμος / θρησκεία / ημέρα* (που διαρκεί από τη δύση τού ηλίου μέχρι την επόμενη ανατολή) **2.** αυτός που σχετίζεται με τους Εβραίους, κυρ. τής ελληνορρωμαϊκής εποχής: *ο ~ πόλεμος τού 66-70 μ.Χ.*

Ιουδαίος (ο), **Ιουδαία** (η) πιστός τής εβραϊκής θρησκείας, ο Εβραίος (κυρ. στην ελληνορρωμαϊκή εποχή)· ΦΡ. (μτφ.) ***περιπλανώμενος Ιουδαίος*** βλ. λ. *περιπλανώμαι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Εβραίος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰουδαῖος* < εβρ. Yehudhī < Yehudhā «Ιούδας». Βλ. λ. *Ιούδας*. Ομοίως και το λατ. Judaeus, από όπου και γαλλ. Juif, αγγλ. Jew, γερμ. Jude κ.τ.ό.].

ιουδαϊσμός (ο) [μτγν.] **1.** η θρησκεία των Εβραίων, που χαρακτηρίζεται από την πίστη σε έναν μόνον Θεό και από μια θρησκευτική ζωή σύμφωνη προς τα ιερά τους βιβλία, τον Νόμο *(Τορά)* και τις παραδόσεις *(Ταλμούδ)*, όπως αυτές έχουν καταγραφεί και ερμηνευθεί από τους θρησκευτικούς τους αρχηγούς: *ορθόδοξος / μεταρρυθμιστικός ~* **2.** οι πολιτισμικές, κοινωνικές και θρησκευτικές πεποιθήσεις των Εβραίων: *ο ~ στάθηκε το σημείο αναφοράς των Εβραίων τής διασποράς* **3.** το σύνολο των Εβραίων: *ο ~ κυνηγήθηκε στη διάρκεια τού Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου*. — **ιουδαϊστής** (ο).

Ιούδας (ο) **1.** Π.Δ. γυιος τού Ιακώβ, ο γενάρχης μιας από τις δώδεκα φυλές τού Ισραήλ **2.** *ο Ισκαριώτης*· ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού, ο οποίος, κατά την Κ.Δ., τον πρόδωσε για τριάκοντα αργύρια **3.** (μετωνυμ.) ο προδότης, ο καταδότης· ΦΡ. ***το φιλί τού Ιούδα*** υποκριτικό φιλί, γενικότ. φιλική χειρονομία, πίσω από την οποία κρύβονται εχθρικές διαθέσεις **4.** αδελφός τού Ιακώβου τού Αδελφόθεου και συγγραφέας επιστολής που περιλαμβάνεται στην Κ.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehudhā «αινούμενος, αντικείμενο αίνου»].

Ιουδήθ (η) {άκλ.} Π.Δ. Ισραηλίτισσα, η οποία, για να σώσει την πατρίδα της από την πολιορκία των Ασσυρίων, δολοφόνησε τον αρχηγό τους Ολοφέρνη.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehūdīth «Ιουδαία», θηλ. τού Yehūdha (βλ. λ. *Ιούδας*)].

Ιούλης (ο) → Ιούλιος

Ιουλία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Ἰούλιος* (βλ.λ.)].

Ιουλιανός (ο) *Φλάβιος Κλαύδιος*· αυτοκράτορας τού Βυζαντίου (361-363), γνωστός για την προσπάθεια επανακαθιέρωσης τής ειδωλολατρίας, εξαιτίας τής οποίας χαρακτηρίστηκε από τους χριστιανούς «παραβάτης» ή «αποστάτης».
[ΕΤΥΜ. μτγν. < υστερολατ. όν. Juliānus < λατ. Julius. Βλ. κ. *Ιούλιος*].

ιουλιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει τον μήνα Ιούλιο **2.** ΙΣΤ. ***Ιουλιανά*** (τα) (α) η δολοφονική απόπειρα κατά τού Ελευθερίου Βενιζέλου στο Παρίσι τον Ιούλιο τού 1920 και οι οχλοκρατικές αντιδράσεις εις βάρος επιφανών στελεχών των αντιβενιζελικών, που ξέσπασαν κατόπιν στην Αθήνα (β) τα πολιτικά γεγονότα που συνδέονται με την ανατροπή τής κυβέρνησης τού Γεωργίου Παπανδρέου από τον τότε βασιλιά Κωνσταντίνο τον Ιούλιο τού 1965 και τις μαζικές κινητοποιήσεις διαμαρτυρίας των οπαδών τού Κέντρου και τής Αριστεράς (βλ. κ. λ. *αποστασία*) (γ) τα γεγονότα που συνδέονται με την τουρκική εισβολή στην Κύπρο και την πτώση τής δικτατορίας τον Ιούλιο τού 1974 • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον Ιούλιο Καίσαρα και συνήθ. ειδικότ. με την ημερολογιακή μεταρρύθμιση που καθιέρωσε **4.** ***ιουλιανό / παλιό ημερολόγιο*** το ημερολόγιο που καθιέρωσε ο Ιούλιος Καίσαρας το 46 π.Χ., έχοντας ως βάση το ηλιακό αντί τού σεληνιακού έτους, το οποίο χωρίστηκε σε 12 μήνες ή 365 ημέρες (366 κάθε 4 χρόνια) και κάθε μήνας σε 30 ή 31 ημέρες –εκτός τού Φεβρουαρίου, ο οποίος έχει 28 (29 κάθε 4 χρόνια)– και το οποίο χρησιμοποιείται στη λατρεία των ορθοδόξων λαών διορθωμένο κατά 13 ημέρες (λ.χ. Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, Ελλάδα, Βουλγαρία, Ρουμανία, Αντιόχεια, Αλεξάνδρεια) ή αδιόρθωτο (Ιεροσόλυμα, Ρωσία, Σερβία, Αγ. Όρος) (πβ. κ. *γρηγοριανό ημερολόγιο*, λ. *γρηγοριανός*) ΣΥΝ. παλαιό ημερολόγιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Απριλιανός*.

Ιούλιος (ο) {Ιουλίου} **1.** ο έβδομος μήνας τού έτους, ο δεύτερος τού καλοκαιριού (μαζί με τον Ιούνιο και τον Αύγουστο), ο οποίος έχει 31 ημέρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) Αλωνάρης **2.** όνομα πολλών Ρωμαίων με γνωστό-

τερο τον Γάιο Ιούλιο Καίσαρα (101-44 π.Χ.) (βλ. λ. *Καίσαρ*) **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (λαϊκ.) **Ιούλης** κ. **Γιούλης** (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Julius, από το όνομα τού Ιουλίου Καίσαρα, προς τιμήν τού οποίου μετονομάστηκε σε Julius ο μήνας Quintilis («πέμπτος») τού πρώιμου ρωμαϊκού ημερολογίου. Έκτοτε η λ. χρησιμοποιήθηκε και ως κύρ. όν.].

Ιουλίττα (η) {-ας κ. -ης} **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *Ἰουλία*. θηλ. τού *Ἰούλιος* (βλ.λ.)].

ίουλος (ο) {ιούλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) οι πρώτες τρίχες από το γένι των εφήβων ΣΥΝ. χνούδι • **2.** ΖΩΟΛ. σαρανταποδαρούσα με σώμα γκρίζο και κυλινδρικό. που ζει κάτω από πέτρες ή κούτσουρα, φέρει κεραίες αντί για μάτια και, όταν συλληφθεί, τυλίγεται ώστε να πάρει τη μορφή μπαλίτσας **3.** ΒΟΤ. ταξιανθία σε σχήμα βότρυος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Fί-Fολ-νος* ή **Fί-Fολ-σος* (με αναδιπλασιασμό), που συνδ. με τη λ. *οὖλος* «πυκνός» και με το ρ. *εἰλέω* «στρέφω, τυλίγω» (για το οποίο βλ. λ. *αλυσίδα, ειλεός*)].

Ιούνιος (ο) {Ιουνίου} ο έκτος μήνας τού έτους, ο πρώτος τού καλοκαιριού, ο οποίος έχει 30 ημέρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) Θεριστής. Επίσης (λαϊκ.) **Ιούνης** κ. **Γιούνης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Junius, μήνας τού ρωμαϊκού ημερολογίου αφιερωμένος στη θεά Ήρα, < Juno «Ήρα»].

ιουράσιος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τη γεωλογική περίοδο τού Μεσοζωικού Αιώνα, κατά τη διάρκεια τής οποίας γνώρισαν τη μεγαλύτερή τους ανάπτυξη και κυριαρχία σε ξηρά, θάλασσα και αέρα κάθε είδους γιγαντιαία ερπετά (δεινόσαυροι, ιχθυόσαυροι, πτερόσαυροι κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. jurassique < Jura, οροσειρά μεταξύ Ελβετίας και Γαλλίας (< κελτ. iuri «δασώδες όρος»)].

Ιουστίνη (η) γυναικείο όνομα. Επίσης **Ιουστίνα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., θηλ. τού *Ἰουστῖνος* (βλ.λ.)].

ιουστινιάνειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Ιουστινιανό Α', αυτοκράτορα τού Βυζαντίου (την περίοδο 527-565) και άγιο τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: ~ *κώδικας* / *νομοθεσία*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Justinianus < justus «δίκαιος, νόμιμος»].

Ιουστινιανός (ο) όνομα δύο αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου, με γνωστότερο τον Ιουστινιανό Α' (τον Μέγα) (527-565), ο οποίος έκτισε τον ναό τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, συνέβαλε στην εμπέδωση τής Ορθοδοξίας και άφησε σπουδαίο νομοθετικό έργο *(ιουστινιάνειος νομοθεσία)*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Justinianus / Justinus < επίθ. justus «δίκαιος, νόμιμος»].

Ιουστίνος (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας με γνωστότερο τον φιλόσοφο και απολογητή (2ος αι.) **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰουστῖνος* < λατ. Justinus < επίθ. justus «δίκαιος, νόμιμος»].

ιόχρους, -ους, -ουν {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ: ~ *βαφή* ΣΥΝ. μενεξεδής, μοβ, σκουρογάλαζος.
[ΕΤΥΜ. < *ἴον* + *-χρους* < αρχ. *χρώς* «χρώμα»].

ιππάριο (το) [μτγν.] {ιππαρί-ου | -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το μικρό σε ηλικία ή μέγεθος άλογο ΣΥΝ. αλογάκι • **2.** μικρή ατμοκίνητη αντλία, που χρησιμοποιείται για την τροφοδοσία λέβητα με νερό ή την παραγωγή πεπιεσμένου αέρα στις ατμάμαξες, που υποβοηθεί την κίνηση αντλίας.

Ίππαρχος (ο) {Ιππάρχου} όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαίας Ελλάδας, με σημαντικότερο τον Ίππαρχο που έζησε στη Ρόδο (2ος αι. π.Χ.) και υπήρξε ο μεγαλύτερος αστρονόμος τής αρχαιότητας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἵππαρχος* < *ἵππος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ίππαρχος (ο) {ιππάρχ-ου | -ων, -ους} (παλαιότ.) ο αρχηγός τού Ιππικού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵππαρχος* < *ἵππος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ιππασία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού να ιππεύει κανείς άλογο **2.** το άθλημα κατά το οποίο ο ιππέας εκτελεί με το άλογό του διάφορες ασκήσεις και άλματα **3.** (γενικότ.) ο περίπατος ή η πορεία πάνω σε άλογο: *κάνω* ~ ΣΥΝ. καβάλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππασία* < *ἱππάζομαι* «οδηγώ ίππους, ιππεύω» < *ἵππος*].

ιππαστί επίρρ. (αρχαιοπρ.) **1.** σαν ιππέας, με τον τρόπο που κάθεται ο ιππέας πάνω στο άλογο ΣΥΝ. καβάλα **2.** (σε ερωτική στάση) με τη γυναίκα να κάθεται πάνω στον άνδρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱππαστί* < αρχ. *ἱππάζομαι* «οδηγώ ίππους, ιππεύω» < *ἵππος*].

ιππέας (ο) {ιππ-είς, -έων}, **ιππεύτρια** (η) [1893] {ιππευτριών} **1.** (λόγ.) αναβάτης αλόγου ΣΥΝ. καβαλάρης **2.** στρατιώτης που ανήκει σε έφιππο στρατιωτικό σώμα ΑΝΤ. πεζός **3.** ΙΣΤ. ο τριακοσιομέδιμνος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππεύς* < *ἵππος*].

ίππειος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ανήκει ή προέρχεται από ίππο: ~ *ορός* (ο ορός που λαμβάνεται από το αίμα τού αλόγου) / *κρέας* ΣΥΝ. αλογήσιος.

ιππευτήριο (το) [1887] {ιππευτηρί-ου | -ων} στεγασμένος χώρος, στον οποίο γίνονται μαθήματα ιππασίας.

ιππευτική (η) [1833] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής ιππασίας, κατά την οποία επιχειρείται η μέγιστη αξιοποίηση των αντιληπτικών ικανοτήτων τού αλόγου με τη μικρότερη δυνατή παρέμβαση τού αναβάτη. — **ιππευτικός**, -ή, -ό.

ιππεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ίππευσα} ♦ **1.** (μετβ.) ανεβαίνω σε άλογο (ή άλλο ζώο, λ.χ. μουλάρι, γάιδαρο) ΣΥΝ. καβαλικεύω, καβαλάω ♦ (αμετβ.) **2.** κινούμαι έφιππος **3.** κάνω ιππασία: *ιππεύει ωραία*. — **ίππευση** (η) [μτγν.].

ιππηλασία (η) [μτγν.] {ιππηλασιών} (λόγ.) ο αγώνας δρόμου μεταξύ ιππέων ΣΥΝ. ιπποδρομία.

ιππηλάτης (ο) {ιππηλατών} (λόγ.) ο επαγγελματίας που ιππεύει άλογο και το οδηγεί σε αγώνες δρόμου (στον ιππόδρομο) ΣΥΝ. ιππέας, τζόκεϊ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππηλάτης* < *ἱππ(ο)-* + *-ελάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ιππήλατος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που τον σέρνει άλογο: ~ *άμαξα* / *όχημα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππήλατος* < *ἱππ(ο)-* + *-ελατος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

Ιππίας (ο) **1.** αρχαίος Αθηναίος, γυιος και διάδοχος τού Πεισιστράτου στην τυραννίδα· μετά την εκδίωξή του από την Αθήνα κατέφυγε στην Περσία και έλαβε μέρος στην εκστρατεία των Περσών στον Μαραθώνα **2.** αρχαίος Έλληνας σοφιστής (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱππίας* < *ἵππος* + παραγ. επίθημα *-ίας*, πβ. κ. *Κριτ-ίας, Λυσ-ίας, Γοργ-ίας*].

ιππίδες (οι) {ιππιδών} οικογένεια θηλαστικών που περιλαμβάνει τα άλογα, τα γαϊδούρια, τα μουλάρια, τις ζέβρες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. equidae < λατ. equus «ίππος»].

ιππική (η) [αρχ.] η ιππασία και οι ιππικοί αγώνες.

ιππικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα άλογα ή με την ιππασία και τους ιππείς: ~ *αγώνας* / *ασκήσεις* / *τέχνη* / *όμιλος* / *επιδείξεις* **2.** *ιππικό* (το) το σώμα στρατού που αποτελείται από έφιππους άνδρες ΣΥΝ. (λαϊκ.) καβαλαρία.

ιππο- κ. **ιππό-** κ. **ιππ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται: **1.** με το άλογο: *ιππό-δρομος, ιππο-κόμος, ιππ-ήλατος* **2.** με τον ίππο (στη μηχανολογία): *ιππο-δύναμη*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. κ. Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἱππό-δρομος, ἱππο-κόμος*), που προέρχεται από το ουσ. *ἵππος*].

Ιπποδάμεια (η) ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Πίσας Οινομάου, σύζυγος τού Πέλοπα, από τον οποίο απέκτησε έξι γυιους, μεταξύ των οποίων τον Ατρέα και τον Θυέστη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱπποδάμεια*, θηλ. τού *Ἱππόδαμος* (βλ.λ.)].

ιπποδάμειος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που θεωρείται έργο τού Ιπποδάμου, που αποδίδεται στον Ιππόδαμο **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που φέρει πολεοδομικά χαρακτηριστικά, τα οποία θεωρείται ότι εισήγαγε ο Ιππόδαμος, π.χ. ορθογώνια τεμνόμενους δρόμους ή κατανομή τής πόλης σε ζώνες δραστηριοτήτων.

Ιππόδαμος (ο) {Ιπποδάμου} *(ο Μιλήσιος)* αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας και πολεοδόμος (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίθ. *ἱππόδαμος* «δαμαστής αλόγων» < *ἱππο-* + *δαμος* < θ. *δαμ-*, για το οποίο βλ. λ. *δαμάζω*].

ιπποδρομία (η) [αρχ.] {ιπποδρομιών} ο αγώνας ταχύτητας μεταξύ εκπαιδευμένων αλόγων, τα οποία καθοδηγούνται από επαγγελματίες αναβάτες ΣΥΝ. (λόγ.) ιππηλασία, (καθημ.) κούρσα. — **ιπποδρομιακός**, -ή, -ό [μτγν.].

ιπποδρόμιο (το) [αρχ.] {ιπποδρομί-ου | -ων} ο ειδικά διαμορφωμένος ανοικτός χώρος, που προορίζεται για τη διεξαγωγή αγώνων μεταξύ αλόγων ΣΥΝ. ιππόδρομος, πίστα.

ιππόδρομος (ο) [αρχ.] {ιπποδρόμ-ου | -ων, -ους} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος ανοικτός χώρος (στίβος με χλοοτάπητα, χώμα ή άμμο), που προορίζεται για τη διεξαγωγή αγώνων με άλογα εκπαιδευμένα για ιπποδρομίες ΣΥΝ. ιπποδρόμιο **2.** (γενικότ.) το σύνολο των εγκαταστάσεων (στάβλοι, στίβος, εξέδρες και θεωρεία για τους θεατές, περίβολοι, εκδοτήρια κ.λπ.) **3.** (συνεκδ.) οι ιπποδρομίες και τα τυχερά παιχνίδια που σχετίζονται με αυτές: *το πάθος του για τον* ~ *τον κατέστρεψε* || *παίζω στον* ~ || *τα στοιχήματα* / *λαχεία τού* ~. — **ιπποδρομικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ιπποδύναμη (η) {-ης κ. -άμεως | χωρ. πληθ.} ΜΗΧΑΝ. η ισχύς μηχανής μετρημένη σε ίππους (βλ.λ., σημ. 3): *το αυτοκίνητο είναι μικρής* ~ *και δεν τραβάει στην ανηφόρα* || *η φορολογητέα* ~.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. horse power].

ιπποειδή (τα) ΖΩΟΛ. οικογένεια μονόχηλων θηλαστικών, στην οποία ανήκει το άλογο, ο ημίονος, ο γάιδαρος, η ζέβρα κ.ά. Επίσης **ιππίδες** (οι).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. equidae].

ιππόκαμπος (ο) {-ου κ. -άμπου | -ων κ. -άμπων, -ους κ. -άμπους} **1.** μικρό ψάρι που ζει κυρ. στις θερμές θάλασσες και έχει χαρακτηριστικά παράξενο σχήμα, καθώς το κεφάλι του σχηματίζει γωνία με το σώμα του, κολυμπά σε όρθια στάση με τη βοήθεια τού ραχιαίου πτερυγίου, ενώ η λεπτή ουρά του χρησιμεύει ως όργανο αγκιστρώσεως ΣΥΝ. αλογάκι τής θάλασσας **2.** ΑΝΑΤ. περιοχή τού εγκεφάλου που σχετίζεται με τις διαδικασίες τής μνήμης και τής μάθησης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱππόκαμπος* < *ἱππο-* + *-καμπος* < *κάμπη* «θαλάσσιο τέρας», αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Ο ανατομικός όρ. είναι αντιδάν. από νεολατ. hippocampus].

ιπποκόμος (ο) **1.** ο υπεύθυνος για την καθαριότητα, την υγεία και τη διατροφή των αλόγων ΣΥΝ. σταβλίτης **2.** (παλαιότ.) στρατιώτης που υπηρετούσε προσωπικά αξιωματικό ΣΥΝ. ορντινάτσα. — **ιπποκομία** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱπποκόμος* < *ἱππο-* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω», βλ. κ. *-κομία*].

Ιπποκράτης (ο) {-η κ. -άτους} **1.** ο μεγαλύτερος αρχαίος Έλληνας ιατρός (460-377 π.Χ.), γνωστός και ως «ο πατέρας τής ιατρικής»· ΦΡ. ***όρκος τού Ιπποκράτη*** ο όρκος που δίνουν οι απόφοιτοι τής Ιατρικής Σχολής, πριν ασκήσουν την ιατρική ως επάγγελμα **2.** ανδρικό όνομα. — **ιπποκρατικός**, -ή, -ό [1889] κ. **ιπποκράτειος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱπποκράτης* «αυτός που κρατάει τους ίππους» < *ἱππο-* + *-κράτης* < *κρατῶ*].

Ιππόλυτος (ο) {-ου κ. -ύτου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Θησέα, τον οποίο

ερωτεύθηκε η μητρυιά του Φαίδρα· γνωστός κυρ. από την ομώνυμη τραγωδία τού Ευριπίδη **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱππόλυτος* «αυτός που λύει τους ίππους» < *ἱππο-* + *λυτός* < *λύω*].

ιππομαχία (η) [αρχ.] {ιππομαχιών} η μάχη που διεξάγεται μεταξύ έφιππων στρατιωτών.

ιππονομή (η) [1833] ΣΤΡΑΤ. η τροφή που αναλογεί στα άλογα τού στρατού κάθε 24 ώρες.
[ΕΤΥΜ. < *ιππο-* + *νομή* < *νέμω*].

ιπποπέδη (η) {ιπποπεδών} (λόγ.) τα δεσμά που τοποθετούνται στα πόδια των αλόγων, ώστε να μη μπορούν να κινούνται ελεύθερα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱπποπέδη* < *ἱππο-* + *πέδη* (βλ.λ.)].

ιπποπόταμος (ο) [μτγν.] **1.** μεγάλο, χορτοφάγο αμφίβιο θηλαστικό, που ζει σε ποταμούς και βάλτους τής Αφρικής, τού οποίου το σώμα έχει πολύ χοντρό ρυτιδωμένο γκριζωπό δέρμα και παχύ υποδόριο στρώμα λίπους, κοντά, χοντρά πόδια, πλατύ ρύγχος και κοντά αφτιά και ουρά **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο εξαιρετικά χοντρός άνθρωπος.

ίππος (ο) **1.** (λόγ.-επιστημ.) το άλογο: *αραβικός* ~ ΣΥΝ. (λογοτ.) άτι· ΦΡ. **δούρειος ίππος** βλ.λ. **2.** ΑΘΛ. (α) **πλάγιος ίππος** επιμήκες όργανο γυμναστικής ανδρών, ύψους 1.08 μέτρων, με δύο λαβές στην κορυφή, στις οποίες στηρίζεται ο αθλητής και εκτελεί κινήσεις τού κορμού και των ποδιών (περιστροφές, ψαλίδια κ.λπ.) χωρίς διακοπή μέχρι το τέλος τής επίδειξης (β) **ίππος άλματος** όργανο γυμναστικής όμοιο με το παραπάνω, χωρίς λαβές, πάνω στο οποίο στηρίζεται ο αθλητής με τα χέρια, για να εκτελέσει άλμα, αφού τρέξει και πατήσει στον βατήρα που είναι τοποθετημένος μπροστά **3.** ΜΗΧΑΝ. η μονάδα που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση τής ισχύος των μηχανών και ισούται με τη δύναμη που χρειάζεται για να σηκωθεί βάρος εβδομήντα πέντε κιλών κατά ένα μέτρο για ένα δευτερόλεπτο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵππος* (ήδη μυκ. i-qo) < I.E. *ekwo- «ίππος», πβ. σανσκρ. ásvah, λατ. equus, αρχ. αγγλ. eoh «πολεμικό άλογο» κ.ά. Η παρουσία τού παράλλ. τύπου *ἴκκος* και συνθέτων όπως το κύρ. όν. *Λεύκ-ιππος* (αντί *Λεύχ-ιππος), αποδεικνύει ότι η δασύτητα τής λ. *ἵππος* είναι υστερογενής. Το αρχικό *ι*- παραμένει ανερμήνευτο. Η λ. *ἵππος* χρησιμοποιήθηκε ευρέως ως α' συνθ. (πβ. *ἱππο-κόμος, ἱππο-πόταμος* κ.ά), καθώς και σε κύρια ονόματα (πβ. *Ἱππο-κράτης, Ἱππό-λυτος, Ξάνθ-ιππος*). Βλ. κ. λ. *ἄλογο*].

ιπποσκευή (η) [1847] (λόγ.) το σύνολο τού εξοπλισμού ενός αλόγου, ώστε να μπορεί να το ιππεύσει κανείς, κυρ. η σέλα, οι αναβολείς, τα χαλινάρια και η στομίδα (πβ. λ. *σαγή*).

ιπποστάσιο (το) {ιπποστασί-ου | -ων} (λόγ.) ο κλειστός χώρος όπου φυλάσσονται τα άλογα ΣΥΝ. στάβλος, ιπποτροφείο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱπποστάσιον* < *ἱππο-* + *-στάσιον* < *στάσις*].

ιπποσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ιπποτών: *η παρακμή τής* ~ || *περιπλανώμενη* ~ ΣΥΝ. ιπποτισμός **2.** η ιδιότητα τού να είναι κανείς ιππότης, η ευγενική, έντιμη και αξιοπρεπής συμπεριφορά ΣΥΝ. ιπποτισμός.

ιππότης (ο) {ιπποτών} **1.** ΙΣΤ. ευγενής τού Μεσαίωνα που μαχόταν έφιππος και συνήθ. ανήκε σε τάγμα, τού οποίου τις αρχές ακολουθούσε: *οι ~ τής Στρογγυλής Τραπέζης / τής Αποκαλύψεως* (αιρετικοί τού 19ου αι.) || *περιπλανώμενος* ~ (που περιπλανιόταν αναζητώντας την περιπέτεια, τη δόξα, τον έρωτα κ.λπ.) || *χρίστηκε* ~ || *σιδηρόφρακτος* ~ **2.** ΙΣΤ. μοναχός ένοπλου τάγματος που ορκιζόταν πίστη στην Εκκλησία και πολεμούσε εναντίον των απίστων: *οι Ναΐτες ιππότες* (ρωμαιοκαθολικό τάγμα, που έδρασε στις Σταυροφορίες) **3.** ο άνδρας που έχει τιμηθεί με το παράσημο τιμής μοναχικού τάγματος: ~ *τού Σωτήρος / τής Λεγεώνας τής Τιμής* (μτφ.) **4.** ο άνδρας με ευγενικούς και περιποιητικούς τρόπους, κυρ. απέναντι στις γυναίκες: *ένας ~ δεν αφήνει ποτέ μια γυναίκα να γυρίσει μόνη της τη νύχτα στο σπίτι* ΣΥΝ. τζέντλεμαν **5.** ο άνδρας που συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά τού ρομαντικού εραστή (νέος, ωραίος και ευγενής): *πέρασε όλη της τη νιότη περιμένοντας μάταια τον ~ της.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππότης* < *ἵππος*. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. chevalier].

ιπποτικός, -ή, -ό [1840] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον ιππότη, τη ζωή και τη δράση του (σημ. 1): ~ *τίτλος / περιπέτειες / μυθιστορήματα / ποίηση / χαρακτήρας*· ΦΡ. **ιπποτικό τάγμα** μεσαιωνικό τάγμα, τα μέλη τού οποίου είχαν ορκιστεί πίστη στην Εκκλησία και υπηρετούσαν φιλανθρωπικούς σκοπούς ή πολεμούσαν εναντίον των απίστων (λ.χ. για την απελευθέρωση των Αγίων Τόπων): *το ~ των Ναϊτών / τού Αγίου Λαζάρου* **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, αβροφροσύνη (ιδ. προς τις γυναίκες): ~ *συμπεριφορά / χειρονομία / έρωτας* (πιστός, αφοσιωμένος) / *αίσθημα.* — **ιπποτικότητα** (η) [1870].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. chevaleresque].

ιπποτισμός (ο) [1868] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των ιδιοτήτων που αποδίδονται στους ιππότες (κυρ. η ευγένεια, η αξιοπρέπεια, η γενναιότητα κ.λπ.): *από ~ παραχώρησε τη θέση του στην κυρία* ΣΥΝ. ευγένεια **2.** ο θεσμός που κατά τον Μεσαίωνα αναγνώριζε τους ιππότες ως χωριστή και τιμώμενη τάξη **3.** το σύνολο των ιπποτών ΣΥΝ. ιπποσύνη.

ιπποτροφείο (το) [μτγν.] ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για τη συντήρηση και την αναπαραγωγή αλόγων ΣΥΝ. ιπποφορβείο, ιπποστάσιο.

ιπποτρόφος (ο) [αρχ.] το πρόσωπο που ασχολείται με την εκτροφή και αναπαραγωγή αλόγων. — **ιπποτροφία** (η) [αρχ.].

ιππουρίδα (η) **1.** ΙΣΤ. φούντα από τρίχες αλόγου, που έφεραν ως διακριτικό τού βαθμού τους οι Τούρκοι πασάδες: *πασάς με τρεις ιππουρίδες* (στρατάρχης) • **2.** ΑΝΑΤ. η νηματοειδής απόληξη τού νωτιαίου μυελού • **3.** ποώδες φυτό με στενά, επιμήκη φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱππουρίς, -ίδος* < *ἱππ(ο)-* + *-ουρίς* < *οὐρά*). Ο ανατ. όρ. αποτελεί αντιδάν., < αγγλ. hippuris].

ιπποφάγος (ο) [μτγν.] αυτός που τρώει αλογήσιο κρέας. — **ιπποφαγία** (η) [1891].

ιπποφορβείο (το) ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος για την εκτροφή και αναπαραγωγή αλόγων ΣΥΝ. ιπποτροφείο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἱπποφορβεύς* (πβ. αρχ. *ἱπποφόρβιον*) < *ἱππο-* + *φορβεύς* < *φέρβω* «τρέφω». Βλ. κ. *φορβή*].

Ιππώναξ (ο) {Ιππώνακτ-ος, -α} αρχαίος Έλληνας λυρικός ποιητής, ιαμβογράφος, από την Έφεσο (6ος αι. π.Χ.). Επίσης **Ιππώνακτας**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἱππῶναξ* < *Ἱππο-Fάναξ < ἵππος + ἄναξ* «βασιλιάς» (βλ.λ.)].

ipso facto λατ. (προφέρεται *ίπσο φάκτο*) με αυτό καθ' εαυτό το γεγονός, το συμβάν.

ipso jure λατ. (προφέρεται *ίπσο γιούρε*) αυτοδικαίως.

ίπταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {ίπτ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται, μτχ. ιπτάμενος, -η, -ο | παρατ. ιπτ-άμην, -ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (αρχαιοπρ.) **1.** πετάω, βρίσκομαι στον αέρα **2.** (η μτχ. ***ιπτάμενος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵπταμαι* (κατά το σχήμα *ἔστην, στήσομαι* τού ρ. *ἵσταμαι*, που συνέπιπτε μορφολογικά με τους τύπους *ἔπτην, πτήσομαι* τού ρ. *ἵπταμαι*) < θ. πτᾱ- < *piā, μηδενισμ. βαθμ. (ως προς την α' συλλαβή) τού δισύλλ. I.E. θ. *petā- «πετώ», πβ. σανσκρ. pátati, λατ. penna «πούπουλο» (< *pet-na), ιταλ. penna, γερμ. Feder «φτερό», αγγλ. feather κ.ά. Ομόρρ. *πέτ-ομαι, πετεινός, πτη-νό(ν), πτε-ρό(ν), πί-πτω* (βλ.λ.), *πτῶ-σις (-η), πτῶ-μα* κ.ά.].

ιπτάμενος, -η, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στον αέρα, που πετά: ~ *μηχανές / ραντάρ* || *Άγνωστης Ταυτότητας ~ Αντικείμενα* (Α.Τ.Ι.Α. ή U.F.O.)· ΦΡ. ***ιπτάμενος δίσκος*** άγνωστο αντικείμενο που παρατηρείται στον ουρανό, έχει σχήμα φωτεινού δίσκου και ορισμένοι πιστεύουν ότι έχει εξωγήινη προέλευση (πβ. λ. *ούφο*) **2.** (ζώο) που φέρει φτερά ή μπορεί να πραγματοποιήσει πτήση: ~ *σαύρα / μυρμήγκι / κατσαρίδα / σκίουρος* || *ο Πήγασος ήταν ένα μυθικό ~ άλογο* **3.** ***ιπτάμενο δελφίνι*** τύπος ταχύπλοου επιβατηγού σκάφους, τού οποίου η καρένα (βλ.λ.) ανυψώνεται, ώστε να μην ακουμπά στην επιφάνεια τού νερού καθώς πλέει, χάρη σε πλαϊνά πτερύγια, τα οποία βυθίζονται μερικώς ή πλήρως στο νερό (πβ. λ. *καταμαράν*) ΣΥΝ. υδροπτέρυγο **4.** (για πρόσ.) αυτός που κινείται με αεροπλάνο ή ελικόπτερο, συνήθ. λόγω επαγγέλματος: ~ *συνοδός / προσωπικό* (σε αντιδιαστολή προς το προσωπικό εδάφους αεροδρομίου ή αεροπορικής εταιρείας) || ~ *γιατροί* (που κινούνται με ιπτάμενο μέσο) **5. *ιπτάμενος*** (ο) ο πιλότος αεροσκάφους, ιδ. τής Πολεμικής Αεροπορίας: *ο γιος της είναι* ~.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἵπταμαι*. Πολλοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *ιπτάμενος δίσκος* (< αγγλ. flying saucer), *ιπτάμενο δελφίνι* (< αγγλ. flying dolphin), *ιπτάμενο προσωπικό* (< αγγλ. flying crew) κ.ά.].

ιραδές (ο) ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) αυτοκρατορικό διάταγμα, σουλτανικό φιρμάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. irade].

Ιράκ (το) {άκλ.} (αραβ. Al-Jumhūriyah al-Irāqiyah = Δημοκρατία τού Ιράκ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Βαγδάτη, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Ιράκ. — **Ιρακινός** (ο), **Ιρακινή** (η), **ιρακινός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Iraq, αβεβ. ετύμου, ίσως προέρχεται από παλαιότ. όρο που σημαίνει «όχθη» λόγω τού ότι περιλαμβάνει τη λεκάνη των ποταμών Τίγρη και Ευφράτη].

Ιράν (το) {άκλ.} (περσ. Jomhūriye Eslāmiye Irān = Ισλαμική Δημοκρατία τού Ιράν) κράτος τής ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα την Τεχεράνη, επίσημη γλώσσα την Περσική και νόμισμα το ριάλ· αλλιώς (παλαιότ.) *Περσία* (η). — **Ιρανός** (ο), **Ιρανή** (η), **ιρανικός, -ή, -ό** (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < περσ. Irān < αρχ. περσ. Eran / Aryān «Άριοι»].

ιρανικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το Ιράν ή/και τους κατοίκους του ΣΥΝ. περσικός **2.** αυτός που σχετίζεται με τον κλάδο τής ινδοευρωπαϊκής γλωσσικής οικογένειας, στον οποίο ανήκουν η Περσική, η Πάστο (επίσημη γλώσσα τού Αφγανιστάν), η Οσετική (γλώσσα τού Καυκάσου) κ.ά.: ~ *γλώσσες*.

ιρασιοναλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα τού 19ου αι., σύμφωνα με το οποίο η νόηση δεν μπορεί να προσεγγίσει εξ ολοκλήρου τη γνώση, πράγμα που μπορεί να γίνει μέσω τής ενόρασης ή τής διαίσθησης, με το ένστικτο και τη βούληση ΑΝΤ. ρασιοναλισμός, ορθολογισμός, λογοκρατία. — **ιρασιοναλιστής** (ο), **ιρασιοναλίστρια** (η), **ιρασιοναλιστικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. irrationalisme < in- στερητ. + rationalisme < λατ. ratio «λόγος, λογισμός»].

ίριδα (η) {ίριδων} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. φυσικό φαινόμενο που εμφανίζεται στον ουρανό μετά τη βροχή, το οποίο προκαλείται από τη διάθλαση τού φωτός μέσα από τα σταγονίδια τής βροχής και την ατμόσφαιρα και κατά το οποίο σχηματίζονται τα επτά βασικά φυσικά χρώματα σε τόξο που προβάλλεται στον ουρανό (ουράνιο τόξο)· ΦΡ. ***χρώματα τής ίριδας*** τα επτά χρώματα (μοβ, βαθύ μπλε, ανοιχτό μπλε, πράσινο, κίτρινο, πορτοκαλί και κόκκινο) που σχηματίζει η αντανάκλαση τού ηλιακού φωτός • **2.** ΑΝΑΤ. εξωτερικό τμήμα τού ματιού, που έχει κυκλικό σχήμα, βρίσκεται μεταξύ τού κερατοειδούς χιτώνα και τού κρυσταλλοειδούς φακού και φέρει στο κέντρο οπή (την κόρη), έχει διαφορετικό χρώμα σε κάθε άνθρωπο και λειτουργεί ως οπτικό διάφραγμα • **3.** διακοσμητικό φυτό με άνθη διαφόρων χρωμάτων και φύλλα μακρόστενα στο σχήμα σπαθιού, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή καλλυντικών και τη φαρμακευτική. — **ιριδικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἶρις*, αρχ. θεωνύμιο, < *Fῖρις* < I.E. *wi-r- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. αρχ. αγγλ. wir «σύρμα» (> αγγλ. wire), αρχ. σκανδ. vīrr «ελικοειδής γραμμή, σπιράλ» κ.ά. Πιστεύεται ότι η λ. *ἶρις* συνδ. ετυ-

μολογικά και με τη λ. *ιτέα* (βλ.λ.). Η σημ. τής οφθαλμολογίας είναι μτγν.].

ιριδεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση με την οποία αφαιρείται μέρος τής ίριδας, με σκοπό να ελαττωθεί η πίεση στο εσωτερικό τού ματιού ή να ανοίξει δίοδος για το φως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridectomy].

ιριδίδες (οι) {ιριδιδών} οικογένεια φυτών που περιλαμβάνει τα φυτά ίριδα, κρόκο, γλαδιόλα κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. Iridaceae].

ιριδίζω ρ. αμετβ. {ιρίδισα} εμφανίζω στην επιφάνειά μου τα χρώματα τής ίριδας: *όταν χύνεται πετρέλαιο στη θάλασσα, τα νερά ιριδίζουν.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. iriser].

ιρίδιο (το) [1812] {ιριδίου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αργυρόλευκο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Ir) (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridium. Το χημικό στοιχείο οφείλει την ονομασία του στις ποικίλες αποχρώσεις που σχηματίζονται μετά την κατεργασία του].

ιριδιούχος, -ος, -ο αυτός που περιέχει ιρίδιο.
[ΕΤΥΜ. < *ιρίδιο* + *-ούχος* < *έχω*].

ιριδισμός (ο) το φαινόμενο κατά το οποίο ένα σώμα παρουσιάζει στην επιφάνειά του τα χρώματα τής ίριδας, όταν πέφτει πάνω του το φως (π.χ. στις σαπουνόφουσκες, τις πετρελαιοκηλίδες κ.λπ.). Επίσης **ιρίδισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. irisation].

ιριδίτιδα (η) ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τής ίριδας τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iritis].

ιριδοκήλη (η) ΙΑΤΡ. η πρόπτωση τμήματος τής ίριδας τού ματιού μετά από τραυματισμό τού κερατοειδούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridocele].

ιριδοτομία (η) ΙΑΤΡ. η απλή χειρουργική επέμβαση και τομή στην ίριδα τού ματιού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. iridotomy].

ιριδωτός, -ή, -ό αυτός που εμφανίζει ποικιλία στον χρωματισμό του: ~ *επιφάνεια / ύφανση* ΣΥΝ. ποικιλόχρωμος ΑΝΤ. μονόχρωμος.

Ίρις (η) {Ίριδ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Θαύμαντος και τής Ωκεανίδας Ηλέκτρας, αδελφή των Αρπυιών, αγγελιαφόρος των θεών **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ίριδα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἶρις*, βλ. λ. *ίριδα*].

Ιρλανδία (η) (αγγλ. Republic of Ireland = Δημοκρατία τής Ιρλανδίας, ιρλ. Eire) **1.** νησί τού Ατλαντικού Ωκεανού στη ΒΔ. Ευρώπη, που χωρίζεται από τη Μεγάλη Βρετανία από την Ιρλανδική Θάλασσα **2.** κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης, που καταλαμβάνει το παραπάνω νησί εκτός από το Β. τμήμα του, με πρωτεύουσα το Δουβλίνο, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και την Ιρλανδική και νόμισμα το ευρώ ΣΥΝ. Έιρε (το) **3.** ***Βόρεια Ιρλανδία*** γεωγραφική και πολιτική διαίρεση τού Ηνωμένου Βασιλείου, που καταλαμβάνει το ΒΑ. τμήμα τού νησιού τής Ιρλανδίας (σημ. 1), με πρωτεύουσα το Μπέλφαστ. — **Ιρλανδός** κ. (λαϊκ.) **Ιρλανδέζος** (ο), **Ιρλανδή** κ. (λαϊκ.) **Ιρλανδέζα** (η), **ιρλανδικός,** -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **ιρλανδέζικος,** -η/-ια, -ο, **Ιρλανδικά** κ. (λαϊκ.) **Ιρλανδέζικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Irlande (οπτικό δάνειο) < αγγλ. Ireland. Τόσο το αγγλ. Ire-land (land «γη, χώρα») όσο και το ιρλ. Eire ανάγονται σε αρχ. ιρλ. Erin / Eriu < iar «δύση», οπότε η λ. Ireland σημαίνει «χώρα τής δύσεως». Οι αρχ. Ρωμαίοι γνώριζαν τη χώρα με το όνομα Hibernia / Ibernia < κελτ. Iveriu].

ιρόκο (το) σκληρό και ανθεκτικό στην υγρασία αφρικανικό ξύλο, χρώματος καφέ-ερυθρού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. iroko, λ. τής γλ. Γιορούμπα (ομιλείται από φυλή που ζει στη Νιγηρία, στο Μπενίν και στο Τόγκο)].

ίσα[1] επίρρ. [μεσν.] **1.** με τρόπο που να υπάρχει ισότητα, σε ίσα μέρη: *χώρισαν ~ την πατρική περιουσία* ΣΥΝ. ισομερώς ΑΝΤ. άνισα, ανισομερώς· (λαϊκ. αντί *ίσια*)· ΦΡ. ***(δεν είμαστε) ίσα κι όμοια*** βλ. λ. *όμοια* **2.** σε ευθεία γραμμή: *θα προχωρήσετε ~ και δεν θα στρίψετε πουθενά* ΣΥΝ. ίσια, ευθεία, (λαϊκ.-οικ.) ντουγρού ΑΝΤ. λοξά **3.** σε όρθια στάση χωρίς κύρτωση: *κράτα ~ το κορμί σου και μην καμπουριάζεις!* **4.** κατευθείαν, αμέσως, χωρίς καθυστερήσεις: *μετά τη δουλειά τράβηξαν ~ για το σπίτι· δεν στάθηκαν ούτε λεπτό* **5.** ευθέως, απερίφραστα· ΦΡ. ***τα λέω σε κάποιον στα ίσα*** μιλάω ανοιχτά, απερίφραστα: *εγώ δεν φοβάμαι, θα πάω και θα του τα πω στα ίσα* **6.** (χρον.) μόλις· ΦΡ. ***ίσα που*** (i) μόλις που: ~ *πρόλαβα να τελειώσω το μαγείρεμα κι ήρθαν οι καλεσμένοι* (ii) ανεπαίσθητα, ελάχιστα: ~ *τον ακούμπησα κι άρχισε τις φωνές* **7.** ***ίσα-ίσα*** (i) ακριβώς, στην απαιτούμενη ποσότητα ή στιγμή: *το ύφασμα μου έφτασε ~ για το φόρεμα* || *τελείωνα την αναφορά ~ την ώρα που μου τη ζήτησε ο διευθυντής* (ii) αντιθέτως: *-Νόμιζα ότι αυτό ήθελε από μένα. -~, αυτό ακριβώς ήταν που δεν ήθελε!* ΣΥΝ. απεναντίας. Επίσης **ίσια** (σημ. 2-5).

ίσα[2] ρ. (λαϊκ.-προστ. ως επιφών.) **1.** (προτρέποντας) εμπρός!, με δύναμη!: ~ *και φύγαμε!* || ~ *κι αράξαμε!* **2.** (απειλητικά-οικ.) για πρόσεξε!: *~, που θα με πεις εμένα βλάκα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. issa, προστ. τού ρ. issare «υψώνω κάθετα, ανεβάζω»].

Ι.Σ.Α. (ο) Ιατρικός Σύλλογος Αθηνών.

Ισαάκ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. γυιος τού Αβραάμ και πατριάρχης των Εβραίων· ΦΡ. ***τού Αβραάμ και τού Ισαάκ τα αγαθά / τα καλά*** βλ. λ. *Αβραάμ* **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yitchāq «γέλιο». Έτσι ονομάστηκε ο γυιος τού Αβραάμ, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση, επειδή η μητέρα του Σάρρα γέλασε, όταν πληροφορήθηκε ότι με θεϊκή βοήθεια θα μπορούσε να τεκνοποιήσει σε ηλικία ενενήντα ετών (πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 17, 12-15)].

Ισαάκιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < μτγν. *Ἰσαάκ* (βλ.λ.). πβ. κ. *Ἰακώβ - Ἰάκωβος*].

Ισαβέλλα (η) **1.** αγία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμονίδων τής Δ. Ευρώπης **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Isabella < ισπ. Isabel, παραλλαγή τού ον. *Ελισάβετ* (βλ.λ.) μέσω τού μτγν. λατ. Elisabeth].

ισάδα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το να είναι κάτι ίσο, ομαλό, ευθύ **2.** ο δρόμος που είναι ομαλός και ευθύς ΣΥΝ. ευθεία. Επίσης **ισιάδα**.

ισάδελφος, -ος, -ο [αρχ.] αυτός που θεωρείται ή αγαπιέται σαν πραγματικός αδελφός ΣΥΝ. αδελφικός.

ισάζω ρ. ▸ ισιώνω

ισάκις επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ισάριθμες φορές.

ισαλλοβαρείς γραμμές / καμπύλες (οι) ΜΕΤΕΩΡ. οι καμπύλες γραμμές που συνδέουν πάνω στον χάρτη τούς τόπους με την ίδια βαρομετρική τάση.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isallobar < is(o)- (< *ίσος*) + allo- (< *άλλος*) + -bar (< *βάρος*)].

ίσαλος, -ος, -ο [1858] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στην ίδια ευθεία με την επιφάνεια τής θάλασσας: ~ *στάθμη / γραμμή* **2.** ***ίσαλα*** (τα) {ισάλων} τα μέρη ενός σκάφους, που βρίσκονται στην ίδια γραμμή με την επιφάνεια τής θάλασσας, όταν επικρατεί απόλυτη νηνεμία (πβ. λ. *ύφαλα, έξαλα*).
[ΕΤΥΜ. < *ίσ(ος)* + αρχ. *ἅλς, ἁλός* «θάλασσα», κατά το *ύφαλος*].

ίσαμε πρόθ. (κυρ. προφορ.-λογοτ.) δηλώνει: **1.** τόπο: το έσχατο όριο κίνησης ή έκτασης (+αιτ.): *προχώρησαν ~ το εκκλησάκι* || *το οικόπεδο φτάνει ~ το ρέμα* **2.** χρόνο: όριο ενός χρονικού διαστήματος (+αιτ., +επίρρ.): *θα τα έχω έτοιμα ~ το βράδυ* || *θα τα έχω έτοιμα ~ αύριο* **3.** ποσό κατά προσέγγιση ή ανώτατο όριο ποσού (+αριθμ.): *το φορτηγό αντέχει φορτίο ~ 25 τόνους* || *θα ήταν ~ 50 χρονών.* (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έως*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *ίσα με*].

ισάξιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που έχει την ίδια αξία με κάποιον άλλον: *φανήκατε ισάξιοι των προγόνων σας!* || ~ *αντίπαλος / βραβεία* ΣΥΝ. εφάμιλλος, ισότιμος, αντάξιος. — **ισάξια / ισαξίως** [μτγν.] επίρρ.

ισαπόστολος (ο/η) [μτγν.] {ισαποστόλ-ου | -ων, -ους} ΕΚΚΛΗΣ. το ιερό πρόσωπο, τού οποίου το έργο για την Εκκλησία αναγνωρίζεται ως αντάξιο με εκείνο των Αποστόλων: *οι ~ Κωνσταντίνος και Ελένη.*

ισάριθμος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που ανέρχεται στον ίδιο αριθμό με κάτι άλλο που προαναφέρεται: *σε πέντε αγώνες η ομάδα πέτυχε ~ νίκες.* — **ισάριθμα / ισαρίθμως** [μτγν.] επίρρ.

ίσασμα (το) ▸ ίσιωμα

ISBN (το) (προφέρεται *Αϊ-Ες-Μπι-Εν*) (αγγλ. International Standard Book Number) Διεθνής Αριθμός Τυποποίησης Βιβλίου· δεκαψήφιος αριθμός που αναγράφεται σε κάθε βιβλίο που εκδίδεται.

ISDN (το) (προφέρεται *Αϊ-Ες-Ντι-Εν*) (αγγλ. Integrated Services Digital Network) Ψηφιακό Δίκτυο Ενοποιημένων Υπηρεσιών· δίκτυο που παρέχει τη δυνατότητα υποστήριξης με τη χρήση μιας μόνο τηλεφωνικής σύνδεσης τεσσάρων μορφών επικοινωνίας: φωνής, εικόνας, δεδομένων, κειμένου.

ισηγορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το δικαίωμα να μιλά κανείς όσο και ο άλλος **2.** (συνεκδ.) η ισονομία, η πολιτική ελευθερία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσ(ο)-* + *-ηγορία* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορεύω*].

ισημερία (η) [αρχ.] {ισημεριών} καθεμία από τις δύο ημέρες στη διάρκεια τού έτους, κατά τις οποίες η διάρκεια τής ημέρας είναι ίση με τη διάρκεια τής νύχτας: *εαρινή* ~ (21 Μαρτίου) και *φθινοπωρινή* ~ (22 Σεπτεμβρίου).

Ισημερινή Γουινέα (η) (ισπ. Guinea Equatorial) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μαλάμπο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας· παλαιότ. *Ισπανική Γουινέα.*
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Γουινέα*].

Ισημερινός[1] (ο) ΑΣΤΡΟΝ. ο νοητός, μέγιστος κύκλος γύρω από τη γήινη σφαίρα (ή άλλο ουράνιο σώμα), ο οποίος απέχει εξίσου από τους πόλους της και τού οποίου το επίπεδο τέμνει κάθετα τον άξονά της.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσημέριος* < *ἰσ(ο)-* + *-ημέριος* < *ἡμέρα*].

Ισημερινός[2] (ο) (ισπ. República del Equador = Δημοκρατία τού Ισημερινού) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα το Κίτο, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το σουκρ· αλλιώς *Εκουαδόρ* (το).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ισπ. Equador, ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα εκτείνεται κατά μήκος τού ισημερινού κύκλου τής Γης].

ισημερινός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ισημερινό[1]: ~ *γραμμή / παράλλαξη / αστέρες / σημεία / χλωρίδα* **2.** αυτός που σχετίζεται με την ισημερία: ~ *εποχή.*

ισθμιακός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αναφέρεται σε Ισθμό, κυρ. σε αυτόν τής Κορίνθου ΣΥΝ. ίσθμιος (βλ.λ.).

ισθμιονίκης (ο) [αρχ.] {ισθμιονικών} (στην αρχαιότητα) ο νικητής στα Ίσθμια (πβ. λ. *ολυμπιονίκης*).

ίσθμιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που αναφέρεται στον ισθμό τής Κορίνθου ΣΥΝ. ισθμιακός **2.** ***Ίσθμια*** (τα) {Ισθμίων} πανελλήνιοι αγώνες που διεξάγονταν στην αρχαιότητα κάθε δύο χρόνια στον ισθμό τής Κορίνθου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Θεοφάνια.*

ισθμός (ο) στενή λωρίδα γης που ενώνει δύο στεριές και χωρίζει δύο θάλασσες: *ο ~ τής Κορίνθου, μέχρι να κατασκευαστεί η διώρυγα, χώριζε τον Κορινθιακό από τον Σαρωνικό Κόλπο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθμός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰ-θμός* (το -σ- παραμένει ανεξήγητο), < θ. *ἰ-*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω, θα πάω», + επίθημα *-θμός*. Ομόρρ. *εἰσ-ιτήριο(ν)* (βλ.λ.), *ἰτ-αμός* κ.ά.].

ισιάζω ρ. → ισιώνω

Ίσιδα (η) θεά τής φύσης (ειδικότ. τής εύφορης γης γύρω από τον Νεί-

λο) κατά την αρχαία αιγυπτιακή μυθολογία. αδελφή και σύζυγος τού Όσιρη και μητέρα τού Ώρου (συμβολίζει τη βλάστηση). η οποία αντιπροσώπευε τη συζυγική πίστη και τη μητρική αφοσίωση. Επίσης **Ίσις** {Ίσιδ-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Ἶσις*. πιθ. < αιγυπτ. Iset «θρόνος, παλάτι»].

Ισιδώρα (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ισίδωρος (ο) {-ου κ. -ώρου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** αρχιτέκτονας και μηχανικός τής εποχής τού Ιουστινιανού, δημιουργός. μαζί με τον Ανθέμιο, τού ναού τής Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., αρχική σημ. «δώρο τής Ίσιδος», < αρχ. *Ἶσις* (βλ. λ. *Ίσιδα*) + *δῶρον*].

ίσιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν έχει καθόλου καμπές. γωνίες, κυματισμούς ή ανωμαλίες: *τραβώ μια ~ γραμμή* || *~ χωρίστρα / κορμοστασιά / δρόμος* ΣΥΝ. ευθύς ΑΝΤ. στραβός, λοξός. πλάγιος· ΦΡ. (μτφ.) ***ίσιος δρόμος*** ο σωστός, ηθικός τρόπος ζωής: *πάλεψε πολύ, για να τον ξαναφέρει στον ~* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευθύτητα χαρακτήρα: *~ χαρακτήρας* ΣΥΝ. ευθύς. (οικ.) ντόμπρος· ΦΡ. ***στο ίσιο*** (κ. ***στο ίσα***) κατευθείαν, χωρίς περιστροφές: *μέχρι τώρα της έκανε διάφορους υπαινιγμούς. τελικά όμως αποφάσισε να της μιλήσει ~* ΣΥΝ. ευθέως ΑΝΤ. εμμέσως. πλαγίως. Επίσης (λαϊκ.) **ίσος**. — **ίσια** επίρρ. (βλ. κ. λ. *ίσα* κ. *ίσος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δεξιός*.

-ίσιος → -ήσιος

ίσιωμα κ. **ίσωμα** κ. **ίσασμα** (το) (σημ. 1) κ. **ισασμός** (ο) (σημ. 1) [μτγν.] {ισιώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι ίσιο • **2.** μικρή επίπεδη έκταση γης. που περιστοιχίζεται από ανώμαλα εδάφη **3.** ομαλός, στρωτός δρόμος· ΦΡ. (οικ.) ***χαμός στο ίσωμα*** μεγάλη φασαρία, αναστάτωση ή κατάσταση που έχει ξεφύγει από κάθε έλεγχο.

ισιώνω κ. **ισώνω** ρ. μετβ. {ίσιω-σα, -μένος} **1.** φέρνω (κάτι) στην ευθεία του, κάνω (κάτι) ίσιο, ευθύ: *ίσιωσε τους ώμους του και βάδισε περήφανα* ΣΥΝ. ευθυγραμμίζω ΑΝΤ. στραβώνω **2.** κάνω (κάτι) ομαλό, το φέρνω στη θέση του: *ίσιωσε το φόρεμά της* ΣΥΝ. ισιάζω. στρώνω. Επίσης **ισ(ι)άζω** [αρχ.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἴσιος* < αρχ. *ἴσος*. Ο τ. *ισώνω* (όχι από αρχ. *ἰσῶ, -όω*, που δεν μαρτυρείται στις ενδιάμεσες χρονικές φάσεις) παρουσιάζει αποβολή τού *-ι-* μεταξύ [s] και φωνήεντος. πβ. κ. *σαγόνι* < *σιαγόνιον*].

ίσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παρασιτικός μύκητας που προσβάλλει τα δέντρα και τού οποίου η σάρκα χρησιμοποιείται, κατόπιν ειδικής επεξεργασίας, ως ύλη προσανάμματος (παλαιότ. σε τσακμάκια).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. esca, αρχική σημ. «έδεσμα. (παρασκευασμένο) φαγητό» (< edere «τρώγω»)].

ίσκιος (ο) → ήσκιος

ίσκιωμα (το) → ήσκιωμα

ισκιώνω ρ. → ησκιώνω

-ίσκος (λόγ.) παραγωγικό υποκοριστικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών: *θαλαμ-ίσκος. οβελ-ίσκος. λοφ-ίσκος, αρχηγ-ίσκος. τυραννίσκος, υπαλληλ-ίσκος, πυργ-ίσκος. δικηγορ-ίσκος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός*.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. επίθημα τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το Ι.Ε. επίθημα *-isko-. Αρχικά είχε τη σημ. «όμοιος με...» και απαντούσε κυρίως σε ονομασίες ζώων, φυτών και τεχνικών όρων (π.χ. *μην-ίσκος. ἰβ-ίσκος*). Στη Ν. Ελληνική έχει αποκλειστικά υποκοριστική λειτουργία (π.χ. *νεαν-ίσκος, λοφ-ίσκος* κ.ά.)].

ισλάμ (το) {άκλ.} **1.** η μονοθεϊστική θρησκεία που δίδαξε ο Μωάμεθ. αναγνωρίζει ως θεό τον Αλλάχ, ο οποίος έχει προκαθορίσει τα πάντα (κισμέτ), προφήτες του τον Αβραάμ, τον Νώε, τον Μωυσή και τον Ιησού και τελευταίο τον ίδιο τον Μωάμεθ ΣΥΝ. ισλαμισμός. μωαμεθανισμός, μουσουλμανισμός **2.** ο πολιτισμός που ανέπτυξαν τα έθνη και οι φυλές, που ασπάστηκαν τη θρησκεία τού Μωάμεθ: *η τέχνη τού ~ επέδρασε στον ισπανικό πολιτισμό* **3.** το σύνολο των πιστών τής θρησκευτικής διδασκαλίας τού Μωάμεθ. τα έθνη που την έχουν ασπαστεί: *η αντιπαράθεση τού ~ με τη Δύση* || *η αφύπνιση τού ~* (τού ισλαμικού κόσμου) ΣΥΝ. μουσουλμανικός κόσμος.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. islām «ευσεβής υποταγή (στο θεϊκό θέλημα)»].

ισλαμικός, -ή, -ό [1874] αυτός που σχετίζεται με το ισλάμ: *~ πίστη / αίρεση / κουλτούρα / τέχνη* (συνήθ. η αραβική) / *κόσμος* (οι μουσουλμάνοι) / *φονταμενταλισμός* (βλ.λ.)· ΦΡ. (α) ***ισλαμικό κίνημα*** το ριζοσπαστικό ισλάμ (βλ. λ. *ισλαμισμός*) (β) ***ισλαμική οργάνωση*** οργάνωση πιστών τού ισλάμ που επιδιώκουν την επικράτηση των αρχών τού ισλαμισμού (βλ.λ.. σημ. 2) συχνά με την ένοπλη βία, την τρομοκρατία, τον «ιερό πόλεμο» κ.λπ.

ισλαμισμός (ο) [1807] **1.** η θρησκεία τού ισλάμ (βλ.λ.) **2.** πολιτικοθρησκευτική ιδεολογία που επιδιώκει την ανατροπή των κοσμικών καθεστώτων και την εγκαθίδρυση ισλαμικής εξουσίας (ριζοσπαστικό ισλάμ): *η άνοδος τού ~ στη Μέση Ανατολή.* — **ισλαμιστής** (ο) [1896], **ισλαμίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. islamisme].

Ισλανδία (η) (ισλ. Lýdhveldidh Ísland = Δημοκρατία τής Ισλανδίας) **1.** νησί μεταξύ τού Ατλαντικού και τού Αρκτικού Ωκεανού **2.** κράτος τής ΒΔ. Ευρώπης, που καταλαμβάνει το παραπάνω νησί. με πρωτεύουσα το Ρέυκιαβικ. επίσημη γλώσσα την Ισλανδική και νόμισμα την κορώνα Ισλανδίας. — **Ισλανδός** (ο). **Ισλανδή** (η). **ισλανδικός,** -ή, -ό [1870], **Ισλανδικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Islande < ισλ. Island «χώρα των πάγων»].

Ισμαήλ (ο) γυιος τού Αβραάμ από την Αιγύπτια δούλη Άγαρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yišmāēl «ο Θεός ακούει». πβ. Π.Δ., *Γένεσις* 16, 11: *...καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσμαήλ, ὅτι ἐπήκουσεν Κύριος τῇ ταπεινώσει σου*].

Ισμαηλίτες (οι) [μτγν.] {Ισμαηλιτών} αίρεση τού σιιτικού κλάδου τού ισλαμισμού.

-ισμένος, -η. -ο επίθημα μετοχών ρημάτων που λήγουν σε *-ίζω*.

> **-ισμένος: μετοχές ρημάτων που δεν λήγουν σε -ίζω.** Αρκετά ρήματα σχηματίζουν τη (μεσοπαθητική) μετοχή τους σε **-ισμένος**, δηλ. κατά το πρότυπο των ρημάτων σε **-ίζω**. χωρίς να είναι ρήματα σε **-ίζω**. Αυτό συμβαίνει κυρ. με ρήματα τα οποία στον αόριστό τους (σε **-ησα**, π.χ. *ευτύχησα. τυράννησα*) ακούγονται το ίδιο με τα ρήματα σε *-ίζω* (**-ισα**: *στόλισα, χτένισα*). οπότε σχηματίζουν τη μετοχή τους όπως αυτά. δηλ. σαν να ήταν ρήματα σε *-ίζω*: *ευτυχισμένος, τυραννισμένος* κ.τ.ό.. όπως *στολισμένος, χτενισμένος*. Μετοχές σε *-ισμένος* από ρήματα που δεν τελειώνουν σε *-ίζω* είναι: *τραγουδισμένος. χιλιοτραγουδισμένος (τραγουδώ), απηυδισμένος (απαυδώ). λιγοθυμισμένος. λιποθυμισμένος (λιγοθυμώ / λιποθυμώ). βαρυγγωμισμένος (βαρυγγωμώ). τυραννισμένος (τυραννώ), ξαγρυπνισμένος (ξαγρυπνώ). αγρυπνισμένος (αγρυπνώ), ξενυχτισμένος (ξενυχτώ), ευτυχισμένος (ευτυχώ). δυστυχισμένος (δυστυχώ). ξεψυχισμένος (ξεψυχώ), λαχταρισμένος (λαχταρώ).* Σε -ισμένος σχηματίζονται και τα *φοβισμένος (φοβούμαι)* από το *φοβίζω. κοιμισμένος (κοιμούμαι)* από το *κοιμίζω* και *καθισμένος (κάθομαι)* από το *καθίζω, κοπανισμένος (κοπανώ)* από το *κοπανίζω* και *αρχινισμένος (αρχινώ)* από επίδραση τού *αρχίζω*. Τέλος, σε -ισμένος σχηματίζονται τα (κυρ. ξενικής προέλευσης) ρήματα σε **-άρω**: *μακιγιαρισμένος (μακιγιάρω). φρακαρισμένος (φρακάρω). αμπαλαρισμένος (αμπαλάρω), φιλτραρισμένος (φιλτράρω). γρασαρισμένος (γρασάρω), στραπατσαρισμένος (στραπατσάρω), πακεταρισμένος (πακετάρω), λιμαρισμένος (λιμάρω). μποτιλιαρισμένος (μποτιλιάρω). πουδραρισμένος (πουδράρω), μανταρισμένος (μαντάρω), φοδραρισμένος (φοδράρω), λανσαρισμένος (λανσάρω), σταμπαρισμένος (σταμπάρω), μαρκαρισμένος (μαρκάρω). στοκαρισμένος (στοκάρω), παρκαρισμένος (παρκάρω), καμουφλαρισμένος (καμουφλάρω), λαμπικαρισμένος (λαμπικάρω). μπαρκαρισμένος (μπαρκάρω). φρεσκαρισμένος (φρεσκάρω), λασκαρισμένος (λασκάρω). λουστραρισμένος (λουστράρω). ντεραπαρισμένος (ντεραπάρω), μοστραρισμένος (μοστράρω), μπλοκαρισμένος (μπλοκάρω). πικαρισμένος (πικάρω). καλμαρισμένος (καλμάρω). ντοπαρισμένος (ντοπάρω). πρεσαρισμένος (πρεσάρω). σκιτσαρισμένος (σκιτσάρω), παρκεταρισμένος (παρκετάρω), τουμπαρισμένος (τουμπάρω), μονταρισμένος (μοντάρω), φουνταρισμένος (φουντάρω), φορμαρισμένος (φορμάρω). ραφιναρισμένος (ραφινάρω). ντοκουμενταρισμένος (ντοκουμεντάρω), παρφουμαρισμένος (παρφουμάρω). κλαταρισμένος (κλατάρω)* κ.ά., καθώς και τα *φαλιρισμένος* και *γαρνιρισμένος* από ρ. σε *-ίρω (φαλίρω, γαρνίρω).*

Ισμήνη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Οιδίποδα και αδελφή τής Αντιγόνης **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

-ισμός παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών: **1.** που προέρχονται από ρήματα με κατάληξη *-ίζω* και δηλώνουν την αντίστοιχη πράξη: *χωρ-ίζω > χωρ-ισμός. φωτ-ίζω > φωτ-ισμός* κ.ά. **2.** που δηλώνουν σύστημα ιδεών σχετικών με κάτι: *χριστιαν-ισμός. γνωστικ-ισμός, στωικ-ισμός. μαρξ-ισμός. αναρχ-ισμός. ισλαμ-ισμός* **3.** που δηλώνουν πρακτική βασισμένη στις αρχές ενός προσώπου: *θατσερ-ισμός. καραμανλ-ισμός. σταλιν-ισμός, παπανδρε-ϊσμός* κ.ά. **4.** που δηλώνουν συμπεριφορά ή τάση, η οποία χαρακτηρίζεται από κάτι: *ετσιθελ-ισμός, εγωκεντρ-ισμός. ταρτουφ-ισμός, παραλογ-ισμός, επεκτατ-ισμός* **5.** που δηλώνουν φαινόμενο σχετικό με κάτι: *πολυμορφ-ισμός, φωτοτροπ-ισμός* **6.** που δηλώνουν αισθητικό (λογοτεχνικό. καλλιτεχνικό κ.λπ.) ρεύμα σχετικό με κάτι: *υπερρεαλ-ισμός. νταντα-ισμός*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής. Το αρχ. *-ισμός* αποτελεί ενισχυμένη μορφή τού επιθήματος *-μός* και προέρχεται από ρ. σε *-ίζω* (λ.χ. *ὀνειδίζω – ὀνειδισμός, ἐθίζω – ἐθισμός, ἀποικίζω – ἀποικισμός*), ενώ το νεοελληνικό αντίστοιχο αποτελεί μεταφορά ξέν. όρων σε -ism (αγγλ.). -isme (γαλλ.), -ismus (νεολατ. κ. γερμ.) κ.τ.ό, που απαντά σε ονομασίες θεωριών, θρησκειών ή φιλοσοφικών απόψεων. λ.χ. *κομουν-ισμός* (πβ. αγγλ. communism), *ισλαμ-ισμός* (πβ. γαλλ. islami-sme) κ.ά.].

ISO (το) (προφέρεται *άιζο*) (αγγλ. International Standards Organisation) Διεθνής Οργανισμός Τυποποίησης· ένδειξη που δηλώνει την πιστοποίηση τής ποιότητας ενός προϊόντος, ότι το προϊόν αυτό πληροί ορισμένες προδιαγραφές.

ίσο (το) → ίσος

ισο- κ. **ισό-** κ. **ισ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ισότητα ή ισοτιμία σε σχέση με κάποιον/κάτι: *ισο-ϋψής, ισο-μεγέθης, ισο-ψηφία, ισ-απόστολος* **2.** ΧΗΜ. ισομέρεια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *ἴσος*].

ισοβαθής, -ής. -ές [μτγν.] {ισοβαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει το ίδιο βάθος με άλλον: *δύο ~ δεξαμενές / φρεάτια* ΑΝΤ. ανισοβαθής **2.** ΝΑΥΤ. ***ισοβαθής*** (η) η καμπύλη που περιλαμβάνει τα ίδια βάθη στον ναυτικό χάρτη: *~ των 15 ποδών.* — **ισοβαθώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης. -ες*.

ισοβαθμία (η) [1833] {ισοβαθμιών} η συγκέντρωση τής ίδιας βαθμολογίας (με κάποιον ή κάποιους άλλους)· το να είναι κάποιος στην ίδια βαθμολογική σειρά με κάποιον άλλο: *μπήκε στη Γεωπονική λόγω ισοβαθμίας με τον τελευταίο εισαγόμενο.*

ισοβάθμιος, -α. -ο [1876] αυτός που φέρει τον ίδιο ή αντίστοιχο βαθμό με άλλον: *έγινε κλήρωση ανάμεσα στους ~ επιλαχόντες* || *~ αξιωματικοί* ΣΥΝ. ομοιόβαθμος. Επίσης **ισόβαθμος,** -η. -ο [1812].

ισοβαθμώ ρ. αμετβ. [1833] {ισοβαθμείς... (λόγ. μτχ. ενεστ. ισοβαθμών.

-ούσα, -ούν) | ισοβάθμησα (λόγ. μτχ. ισοβαθμήσας, -ασα, -αν)} έχω ίσους ή αντίστοιχους βαθμούς, επιτυγχάνω το ίδιο βαθμολογικό αποτέλεσμα: *στην πρώτη θέση τού ομίλου ισοβάθμησαν οι ομάδες τής Ελλάδας και τής Δανίας* || *έγινε κλήρωση μεταξύ των ισοβαθμούντων.*

ισοβαρής, -ής, -ές [αρχ.] {ισοβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει ίσο βάρος με άλλον: ~ *υλικά / χημικά στοιχεία* || *δίνουμε ~ σημασία σε όλους τους τομείς ανάπτυξης* **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***ισοβαρής γραμμή*** η γραμμή στον χάρτη που ενώνει σημεία ή θέσεις, που έχουν την ίδια βαρομετρική πίεση κατά την ίδια χρονική στιγμή. Επίσης **ισόβαρος,** -η, -ο. — **ισοβαρώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ισόβιος, -α, -ο [μτγν.] **1.** (κυρ. για αξιώματα ή ποινές) αυτός που διαρκεί ή ισχύει όσο ζει κάποιος: ~ *κάθειρξη / δεσμά* (ποινή φυλάκισης που διαρκεί όσο ζει ο καταδικασθείς) / *ποινή / άρχοντας / στέρηση δικαιωμάτων* **2.** (καθημ.) ***ισόβια*** (τα) {ισοβίων} η καταδίκη σε ισόβια δεσμά: *έφαγε ~ για τη δολοφονία τής γυναίκας του.*

ισοβιότητα (η) [1831] το να διαρκεί κάτι όσο ζει κάποιος· χαρακτηριστικό τής σχέσης που συνδέει ορισμένους δημόσιους λειτουργούς (π.χ. δικαστές) με το Δημόσιο, έτσι ώστε να μην είναι δυνατή η απόλυσή τους ακόμη και αν καταργηθεί με νόμο η θέση που κατέχουν.

ισοβίτης (ο) [1892] {ισοβιτών}, **ισοβίτισσα** (η) {ισοβιτισσών} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί σε ισόβια φυλάκιση.

ισόγειος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος (πβ. λ. *υπέργειος, υπόγειος*): ~ *κατάστημα* **2.** ***ισόγειο*** (το) {ισογεί-ου | -ων} ο όροφος κτίσματος, ο οποίος βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰσο-* + *-γειος* < *γαῖα* «γη»].

ισόγλωσσος (η) {ισογλώσσ-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. η γραμμή που σε χάρτες διαλέκτων περικλείει τις περιοχές που εμφανίζουν το ίδιο γλωσσικό φαινόμενο με την ίδια ή διαφορετική μορφή. Επίσης **ισόγλωσσο** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Isoglosse].

ισογώνιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που έχει ίσες γωνίες: ~ *τρίγωνο.*

ισόδομος, -η, -ο αυτός που είναι χτισμένος με πλίνθους ίσων διαστάσεων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰσο-* + *-δομος* < *δόμος* (βλ.λ.)].

ισοδυναμία (η) [μτγν.] {ισοδυναμιών} **1.** το να διαθέτει κανείς ή κάτι στον ίδιο βαθμό μια ιδιότητα (δύναμη, σημασία, αξία, περιεχόμενο κλπ.) με άλλον: ~ *αντιπάλων / προτάσεων / ποσών / μεγεθών / κομμάτων* **2.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η ιδιότητα που συνδέει δύο προτάσεις Α και Β, όταν η Α συνάγεται από τη Β και η Β από την Α., λ.χ. Α: «ο Σωκράτης ήταν δάσκαλος τού Πλάτωνα» και Β: «ο Πλάτων ήταν μαθητής τού Σωκράτη», ή δύο έννοιες με το ίδιο πλάτος, λ.χ. οι έννοιες «τρίγωνο» και «τρίπλευρο».

ισοδύναμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ίδια αξία, σημασία ή δύναμη με κάποιον άλλον: *οι αντίπαλοι είναι ~ και ο αγώνας προβλέπεται αμφίρροπος* || ~ *προτάσεις* (προτάσεις με ίδιο νόημα, αλλά διαφορετική διατύπωση) / *ποσά / μεγέθη* ΣΥΝ. ισάξιος, αντάξιος ΑΝΤ. άνισος **2.** (για τροφές) που έχουν την ίδια θρεπτική αξία.

ισοδυναμώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {ισοδυναμείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (+με) **1.** έχω την ίδια σημασία ή επιφέρω το ίδιο αποτέλεσμα, είμαι ίσος με κάποιον άλλον ή αντίστοιχός του: *οι δηλώσεις τού υπουργού Εξωτερικών ισοδυναμούν με εγκατάλειψη τής μέχρι τώρα πολιτικής γραμμής* ΣΥΝ. αντιστοιχώ, συνεπάγομαι, ισούμαι **2.** ΦΙΛΟΣ.-ΜΑΘ. σε φρ. όπως ***το Α ισοδυναμεί με το Β,*** που σημαίνει ότι το Α σχετίζεται με το Β με τρόπο, ώστε το Α να συνάγεται από το Β και το Β από το Α.

ισοζυγίζω ρ. μετβ. [1869] {ισοζύγισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** κάνω δύο πράγματα να αποκτήσουν το ίδιο βάρος ΣΥΝ. ισοσταθμίζω **2.** (+με) διατηρώ την ισορροπία (ανάμεσα σε δύο πράγματα): *η συγγραφεύς ισοζυγίζει την αφήγηση των γεγονότων με την περιγραφή τού εξωτικού τοπίου, διατηρώντας αμείωτο το ενδιαφέρον τού αναγνώστη* ΣΥΝ. ισορροπώ. Επίσης (λαϊκ.) **ισοζυγιάζω** [μεσν.]. — **ισοζυγία** (η).

ισοζύγιο (το) [1848] {ισοζυγί-ου | -ων} ΟΙΚΟΝ. **1.** η εξίσωση ανάμεσα στα έσοδα και τα έξοδα: *ισοσκελίζω / επιτυγχάνω / καλύπτω το ~* || *ανισοσκελές ~* || *το ~ τού προϋπολογισμού* **2.** (στη λογιστική) ανακεφαλαιωτικός πίνακας των λογαριασμών τού καθολικού, που συντάσσεται περιοδικά (συνήθ. κατά μήνα) από τις επιχειρήσεις που τηρούν διπλογραφική λογιστική· χρησιμεύει στον έλεγχο τής ακρίβειας στη μεταφορά των εγγραφών στο καθολικό: *δημοσιονομικό / συναλλαγματικό ~* **3.** (α) ***παθητικό ισοζύγιο*** το ισοζύγιο κατά το οποίο τα έξοδα υπερβαίνουν τα έσοδα (β) ***ενεργητικό ισοζύγιο*** το ισοζύγιο κατά το οποίο τα έσοδα υπερβαίνουν τα έξοδα (γ) ***εμπορικό ισοζύγιο*** ο πίνακας που απεικονίζει τις εισαγωγές και εξαγωγές μιας χώρας σε δεδομένη χρονική στιγμή (δ) ***ισοζύγιο άδηλων συναλλαγών*** το ισοζύγιο που περιλαμβάνει τις απαιτήσεις και υποχρεώσεις από τις μη εμπορευματικές συναλλαγές (λ.χ. από τον τουρισμό, σπουδές στο εξωτερικό, διεθνή κίνηση κεφαλαίων κ.λπ.) (ε) ***ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών*** το ισοζύγιο άδηλων συναλλαγών (βλ. ΦΡ. δ) και το εμπορικό ισοζύγιο αθροιστικά (στ) ***ισοζύγιο πληρωμών*** ο πίνακας που απεικονίζει τις γενικότερες οικονομικές συναλλαγές μιας χώρας με το εξωτερικό σε δεδομένη χρονική στιγμή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰσοζυγής* < *ἰσο-* + *-ζυγής* < *ζυγῶ* < *ζυγός*, απόδ. τού γαλλ. balance].

ισοζυγισμός (ο) **1.** η διατήρηση ή η επίτευξη ισορροπίας • **2.** η προσθήκη βάρους στα πολύ δυνατά άλογα ιπποδρομιών, έτσι ώστε όλα τα αγωνιζόμενα άλογα να έχουν τις ίδιες δυνατότητες νίκης ΣΥΝ. χάντικαπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. handicap (βλ. κ. *χάντικαπ*)].

ισοζυγώ ρ. αμετβ. {ισοζυγείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** βρίσκομαι σε κατάσταση ισορροπίας **2.** ΟΙΚΟΝ. παρουσιάζω ισοζύγιο, ισορροπώ τα έξοδα με τα έσοδα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰσοζυγῶ (-έω)* < *ἰσοζυγής* < *ἰσο-* + *-ζυγής* < *ζυγῶ* < *ζυγός*].

ισόθεος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την ίδια αξία με θεό ή τιμάται ως θεός ΣΥΝ. θεϊκός, θείος **2.** αυτός που ταιριάζει σε θεό: ~ *τιμές.*

ισοθερμία (η) {ισοθερμιών} ΦΥΣ. η εμφάνιση σταθερής θερμοκρασίας σε ένα σώμα παρά τις όποιες μεταβολές τής θερμοκρασίας τού περιβάλλοντος. — **ισοθερμικός,** -ή, -ό [1850].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isothermie].

ισόθερμος, -η, -ο [1766] **1.** αυτός που παρουσιάζει την ίδια θερμοκρασία με κάποιον άλλον **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***ισόθερμη γραμμή / καμπύλη*** (i) η γραμμή σε χάρτη, η οποία ενώνει περιοχές με ίση μέση θερμοκρασία σε δεδομένη χρονική στιγμή (ii) η γραμμή που αναπαριστά γραφικώς φυσικές μεταβολές σε συνθήκες σταθερής θερμοκρασίας **3.** αυτός τού οποίου η θερμοκρασία παραμένει σταθερή: ~ *σώματα.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isotherme].

ισοκατανομή (η) {χωρ. πληθ.} η ίση κατανομή μεγέθους, τιμής ή ποσού: *η ~ τού πλούτου / των κοινοτικών κονδυλίων* ΑΝΤ. ανισοκατανομή. — **ισοκατανέμω** ρ.

ισοκράτημα (το) [1845] {ισοκρατήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) το να κρατά ένας ψάλτης το ίσο (βλ. λ. *ίσος*).

Ισοκράτης (ο) {-η κ. -άτους} αρχαίος Αθηναίος ρήτορας (436-338 π.Χ.), ο οποίος υποστήριξε μέσω των πολιτικών του λόγων την ιδέα τής ένωσης των ελληνικών πόλεων υπό κοινή αρχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < επίθ. *ἰσοκράτης* «αυτός που διαθέτει ίση ισχύ ή εξουσία με κάποιον άλλον» < *ἰσο-* + *-κράτης* < *κρατῶ*].

ισοκράτης (ο) [1869] {ισοκρατών} ΜΟΥΣ. **1.** (στη βυζαντινή μουσική) ο ψάλτης που κρατά το ίσο (βλ. λ. *ίσος*) **2.** (στην ευρωπαϊκή μουσική) (α) το «κράτημα» ενός ή περισσοτέρων φθόγγων μιας μελωδίας ή συγχορδίας για ένα χρονικό διάστημα, ενόσω στις άλλες μουσικές γραμμές συνεχίζεται η μουσική εξέλιξη: ~ *τής τονικής* || ~ *τής δεσπόζουσας* (β) μέρος τής τυπικής φόρμας τής φούγκας, στο οποίο η μία φωνή ηχεί σταθερά σε έναν φθόγγο, ενόσω οι υπόλοιπες συνεχίζουν τη μουσική τους εξέλιξη ΣΥΝ. πεντάλ.
[ΕΤΥΜ. < *ἴσο (το)* + *-κράτης* < *κρατῶ*].

ισόκυρος, -η, -ο αυτός που έχει το ίδιο, νομικό συνήθ., κύρος με άλλον (πβ. λ. *ισότιμος*).

ισόκωλο (το) {ισοκώλ-ου | -ων} ΡΗΤΟΡ. το σχήμα λόγου κατά το οποίο τα κώλα ή γενικότ. τα τμήματα μιας περιόδου έχουν τον ίδιο αριθμό συλλαβών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *κῶλον* (βλ.λ.)].

ισολογισμός (ο) [1813] ΟΙΚΟΝ. **1.** ο λογιστικός πίνακας που απεικονίζει συγκριτικά την κατάσταση των περιουσιακών στοιχείων, των υποχρεώσεων και των απαιτήσεων επιχειρήσεως, τράπεζας κ.λπ. σε συγκεκριμένο χρόνο, εμφανίζοντας στο αριστερό μέρος το ενεργητικό (έσοδα) και στο δεξιό το παθητικό (έξοδα): *υποβολή τού ισολογισμού* || *εθνικός ~* (τής εθνικής οικονομίας σε συγκεκριμένο χρόνο) || *ανάλυση τού ~* || *ο ~ τού κράτους υποβάλλεται προς κύρωση στη Βουλή από τον υπουργό Οικονομικών* **2.** (γενικότ.) η καταγραφή τής σύγκρισης των εσόδων και των εξόδων σε δεδομένη στιγμή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. bilancio (pareggiamento saldo) < δημώδ. λατ. *bilancia < λατ. bis «δις» + lanx «δίσκος ζυγαριάς»].

ισομεγέθης, -ης, ισομέγεθες [αρχ.] {ισομεγέθ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει το ίδιο μέγεθος με κάποιον άλλον: ~ *ποσά* ΑΝΤ. ανισομεγέθης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ισομέρεια (η) {ισομερειών} **1.** η ισότητα μεταξύ των μερών ενός συνόλου· η κατανομή σε ίσα μέρη: ~ *στην κατανομή των στοιχείων / στην οικονομική ανάπτυξη* ΑΝΤ. ανισομέρεια **2.** [1890] ΧΗΜ. το φαινόμενο κατά το οποίο δύο ή περισσότερες ενώσεις έχουν την ίδια χημική σύσταση και το ίδιο μοριακό βάρος, αλλά η διάταξη των ατόμων τους είναι διαφορετική. — **ισομερής,** -ής, -ές [μτγν.], **ισομερώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἰσομερής* < *ἰσο-* + *-μερής* < *μέρος*. Ο χημικός όρ. είναι ελληνογενής, < γαλλ. isomérie].

ισόμετρος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι ίσος (ως προς άλλον) με βάση συγκεκριμένο μέτρο σύγκρισης: ~ *κατασκευές* **2.** αυτός που παρουσιάζει συμμετρία ως προς άλλον ΣΥΝ. συμμετρικός, αναλογικός ΑΝΤ. ασύμμετρος, δυσανάλογος. — **ισόμετρα** επίρρ., **ισομετρία** (η) [αρχ.], **ισομετρικός,** -ή, -ό.

ισομήκης, -ης, ισόμηκες [αρχ.] {ισομήκ-ους | -εις (ουδ. -η)} αυτός που έχει το ίδιο μήκος με άλλον: ~ *σκοινιά / αποστάσεις.* — **ισομήκως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ισόμοιρος, -η, -ο αυτός που έχει ίσο μερίδιο (με άλλον): ~ *κληρονόμοι.* — **ισομοιρία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-μοιρος* < *μοῖρα* «μερίδιο» (βλ.λ.)].

ισομορφία (η) {ισομορφιών} **1.** το να είναι κανείς όμοιος με κάποιον άλλον ως προς τη μορφή **2.** ΟΡΥΚΤ. ο ισομορφισμός (βλ.λ.). — **ισόμορφος,** -η, -ο [1766].

ισομορφισμός (ο) [1888] ΧΗΜ. η ιδιότητα των κρυσταλλικών μορφών ορισμένων χημικών ενώσεων να παρουσιάζουν στενές αναλογίες με άλλους κρυστάλλους ως προς το πλέγμα και τη μορφή ΣΥΝ. ομοιομορφισμός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isomorphisme].

ίσον επίρρ. [αρχ.] **1.** λέγεται για να δηλωθεί το αποτέλεσμα μαθηματικής πράξης (σύμβολο =): *πέντε συν πέντε ~ δέκα* (5 + 5 = 10) ΣΥΝ. ισούται με, (καθημ.) κάνει **2.** ***ίσον*** (το) το σύμβολο =, που δηλώνει το αποτέλεσμα μαθηματικής πράξης: *ξέχασε να βάλει το ~ στο άθροισμα.*

ισονομία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ισότητα υποχρεώσεων και δικαιω-

μάτων όλων των πολιτών απέναντι στον νόμο, η αντιμετώπιση όλων των πολιτών εκ μέρους τού κράτους ως ίσων: *ο κατά κεφαλήν φόρος αντίκειται στην αρχή τής ~* ΣΥΝ. ισοπολιτεία ΑΝΤ. ανισότητα. **ισόνομος,** -η, -ο [αρχ.].

ισοπαλία (η) {ισοπαλιών} ΑΘΛ. η μη ανάδειξη νικητή σε αγώνα μεταξύ δύο αντιπάλων: *το αποτέλεσμα ήταν ~ || παραχωρώ / αποσπώ / φέρνω ~*· ΦΡ. (στο ποδόσφαιρο) ***λευκή ισοπαλία*** ισόπαλο αποτέλεσμα χωρίς γκολ (σκορ 0-0).

ισόπαλος, -η, -ο ΑΘΛ. **1.** αυτός που επιτυγχάνει την ίδια επίδοση με τον αντίπαλό του, με αποτέλεσμα να μη μπορεί ο ένας από τους δύο να αναδειχθεί νικητής: *οι δύο ομάδες αναδείχθηκαν ισόπαλες* **2.** (συνεκδ.) (αποτέλεσμα) που δεν δίνει τη νίκη σε κανέναν από τους δύο αντιπάλους: *το αποτέλεσμα ήταν ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ισοδύναμος», παράλλ. τύπος τού αρχαιοτέρου *ἰσοπαλής* < *ἰσο-* + *-παλής* < *πάλη*].

ισοπαχής, -ής, -ές [αρχ.] {ισοπαχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ίσος στο πάχος: *~ στρώματα* ΑΝΤ. ανισοπαχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ισόπεδος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει επίπεδη επιφάνεια ΣΥΝ. ομαλός, επίπεδος, πεδινός ΑΝΤ. ανισόπεδος **2.** αυτός που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με κάτι άλλο ΑΝΤ. ανισόπεδος· ΦΡ. ***ισόπεδη διάβαση*** η διασταύρωση στο ίδιο επίπεδο δύο δρόμων ή δρόμου και σιδηροδρομικής γραμμής: *αφύλακτη / φυλασσόμενη / σηματοδοτούμενη ~* ΑΝΤ. ανισόπεδη διάβαση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-πεδος* < *πέδον* «έδαφος», πβ. *γή-πεδον* (βλ. κ. *πεδίο*)].

ισοπεδώνω ρ. μετβ. [1856] {ισοπέδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (επιφάνεια) ομαλή, επίπεδη: *εξαιτίας των έργων ασφαλτόστρωσης ισοπεδώθηκαν τμήματα των γύρω λόφων* **2.** (για κτίσματα) καταστρέφω ολοσχερώς: *ολόκληρη η πόλη ισοπεδώθηκε από τους σεισμούς* **3.** (μτφ.-κακόσ.) καταργώ κάθε διαφορά, εξισώνω προς τα κάτω: *ο κοσμοπολιτισμός ισοπεδώνει τις εθνικές παραδόσεις || η υπερβολικά επιεικής βαθμολογία ισοπεδώνει όλους τους μαθητές, καλούς και κακούς.* — **ισοπέδωση** (η) [1856], **ισοπεδωτικός,** -ή, -ό [1861], **ισοπεδωτικ-ά / -ώς** επίρρ.

ισοπεδωτής (ο) [1864] αυτός που ισοπεδώνει ή που προκαλεί ισοπέδωση.

ισόπλευρος, -η, -ο [αρχ.] αυτός τού οποίου όλες οι πλευρές είναι ίσες μεταξύ τους: *~ τρίγωνο* ΑΝΤ. ανισόπλευρος. — **ισόπλευρα** επίρρ.

ισοπολιτεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η νομική ισότητα όλων των πολιτών απέναντι στο κράτος ΣΥΝ. ισονομία.

ισόποσος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που ανέρχεται στο ίδιο ποσό (με άλλον): *το δάνειο θα εξοφληθεί σε δώδεκα ~ δόσεις.* — **ισόποσα** επίρρ.

ισορροπημένος, -η, -ο **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ισορροπία **2.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει υπερβολικά στοιχεία (που τηρεί ίσες αποστάσεις προς όλες τις πλευρές): *στο κείμενο των δηλώσεων υιοθετήθηκε μια ~ διατύπωση, ώστε να μη θιγεί καμία από τις αντίπαλες πλευρές || ~ πολιτική / γεύση* **3.** (για πρόσ.) αυτός τού οποίου ο εσωτερικός κόσμος βρίσκεται σε αρμονία, που είναι ψυχικά ήρεμος και διατηρεί τη λογική του ικανότητα ΑΝΤ. ανισόρροπος. — **ισορροπημένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Οι μτφ. σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. équilibré].

ισορρόπηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η αποκατάσταση τής ισορροπίας, η επίτευξη τής ισορροπίας ΣΥΝ. εξισορρόπηση. — **ισορροπητικός,** -ή, -ό.

ισορροπία (η) {ισορροπιών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία ένα σώμα, υπό την επίδραση ίσων και αντίθετων δυνάμεων που αλληλοεξουδετερώνονται, βρίσκεται σε σταθερή ή στην κανονική του θέση, χωρίς να ταλαντεύεται ή να κλίνει προς τη μία ή την άλλη πλευρά: *ο σχοινοβάτης περπατούσε στο τεντωμένο σκοινί διατηρώντας την ~ του || επεχείρησε σουτ εκτός ισορροπίας* (χωρίς να πατάει σταθερά) *|| χάνω την ~ μου || αβέβαιη / εύθραυστη / ασταθής / επισφαλής / προσωρινή ~ || αποκατάσταση / εξασφάλιση τής ~* ΑΝΤ. ανισορροπία· ΦΡ. ***λεπτή ισορροπία*** αυτή που είναι εύκολο να διαταραχθεί και γι' αυτό χρειάζεται επιδέξιους χειρισμούς για τη διατήρησή της· (και μτφ.): *οι σχέσεις των δύο κρατών βρίσκονται σε ~* **2.** ΠΟΛΙΤ. (α) ***ισορροπία (των) δυνάμεων*** πρακτική αρχή βασισμένη στην άποψη ότι η κατανομή τής ισχύος μεταξύ των κρατών οφείλει να αποβλέπει στην αποτροπή τής υπέρμετρης διόγκωσης των δυνάμεων ενός κράτους ή μιας ομάδας κρατών εις βάρος των υπολοίπων, μεμονωμένων ή μη, κρατών (β) ***ισορροπία τού τρόμου*** η διασφάλιση τής παγκόσμιας ειρήνης μέσω τής ισοδυναμίας των πυρηνικών οπλοστασίων των δύο υπερδυνάμεων (προκειμένου για τις Η.Π.Α. και την Ε.Σ.Σ.Δ. μέχρι τη διάλυση τής τελευταίας) **3.** (γενικότ.) η κατάσταση κατά την οποία αντισταθμίζονται μεταξύ τους αντίθετες δυνάμεις, τάσεις ή πιέσεις: *η ένταξη κάθε βαλκανικής χώρας στη σφαίρα επιρροής μιας μεγάλης δύναμης εξασφάλιζε την ~ δυνάμεων στην περιοχή || πολιτική / οικονομική / οικολογική / στρατιωτική / παγκόσμια ~ || ανατροπή / διατάραξη / έλλειψη ισορροπίας* ΦΡ. ***κρατώ / τηρώ τις ισορροπίες*** ελέγχω τις αντίρροπες δυνάμεις σε έναν χώρο ή κατάσταση εξασφαλίζοντας τη σταθερότητα: *«ο πρόεδρος τού κόμματος πρέπει να κρατήσει τις ~ ανάμεσα σε διαφορετικές απόψεις»* (εφημ.) **4.** κατάσταση στην οποία δεν υπάρχουν υπερβολές, όπου δύο ή περισσότερα πράγματα βρίσκονται στην ίδια περίπου αναλογία: *ο σύγχρονος άνθρωπος χρειάζεται ~ ανάμεσα στην εργασία και στον ελεύθερο χρόνο του || τα μέρη ενός μουσικού έργου, που βρίσκονται μεταξύ τους σε ~* **5.** η ψυχική ηρεμία, η εσωτερική αρμονία: *ένας μήνας διακοπές θα σε κάνει να βρεις την ~ σου* ΑΝΤ. ανισορροπία, ένταση **6.** η κατάσταση κατά την οποία δεν εμφανίζονται διανοητικές διαταραχές ΑΝΤ. παράνοια, τρέλα **7.** ΓΥΜΝΑΣΤ. θέση τού σώματος κατά την οποία περιορίζεται στο ελάχιστο η επιφάνεια στηρίξεως των πελμάτων των ποδιών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-, συμμετρία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσόρροπος* (βλ.λ.)].

ισορροπιστής (ο) [1897], **ισορροπίστρια** (η) {ισορροπιστριών} ο ειδικός στις ασκήσεις που απαιτούν μεγάλη ικανότητα εξισορροπήσεως τού σώματος ΣΥΝ. ακροβάτης. — **ισορροπιστικός,** -ή, -ό [1898], **ισορροπιστικά** επίρρ.

ισόρροπος, -η, -ο **1.** αυτός στον οποίο επιδρούν ίσες και αντίθετες δυνάμεις, οι οποίες αλληλοεξουδετερώνονται, αυτός που παρουσιάζει ισορροπία: *~ ανάπτυξη όλων των παραγωγικών δυνάμεων* ΑΝΤ. ανισόρροπος **2.** αυτός που έχει ίση ροπή, δύναμη (με άλλον) και ενδεχομένως τον αντισταθμίζει: *~ δυνάμεις.* — **ισόρροπα / ισορρόπως** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-ροπος* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < *ῥέπω* (βλ.λ.)].

ισορροπώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {ισορροπείς... | ισορρόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) επιφέρω ισορροπία, κάνω (κάτι) να βρεθεί σε κατάσταση ηρεμίας ή στη φυσιολογική του θέση: *~ την κατάσταση / τον προϋπολογισμό / τα οικονομικά / τα συναισθήματά μου* ΣΥΝ. ισοζυγίζω, ισοσταθμίζω, εξισορροπώ ♦ (αμετβ.) **2.** βρίσκομαι σε κατάσταση σταθερότητας ή στη φυσιολογική θέση μου υπό την επίδραση ίσων και αντίθετων δυνάμεων, που αλληλοεξουδετερώνονται: (μτφ.) *η Ελλάδα προσπαθεί να ισορροπήσει μεταξύ τής ανάγκης να εκσυγχρονιστεί και τής ανάγκης να διατηρήσει την ταυτότητά της* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. στέκομαι όρθιος έχοντας περιορίσει στο ελάχιστο την επιφάνεια στηρίξεως των πελμάτων των ποδιών **4.** (η μτχ. ***ισορροπημένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ.

ίσος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει τις ίδιες διαστάσεις, ποσότητα, δυνατότητες, αξία ή δύναμη με κάποιον άλλον: *ήταν ίσοι στο ανάστημα, αλλά διέφεραν στο βάρος || οι μειονότητες αγωνίζονται για ~ μεταχείριση / για ~ δικαιώματα || οι νηπιαγωγοί απαιτούν ~ αμοιβές με τους δασκάλους || ~ έκταση / μερίδιο || παρέχονται ~ ευκαιρίες σε όλους || όλοι οι πολίτες είναι ~ απέναντι στον νόμο || φέρεται στον διευθυντή του σαν ίσος προς ίσον* ΣΥΝ. ισοδύναμος, ισότιμος, ίδιος ΑΝΤ. άνισος· ΦΡ. (α) ***πρώτος μεταξύ ίσων*** (λατ. primus inter pares) πρόσωπο που ξεχωρίζει από αυτούς που έχουν τον ίδιο βαθμό με αυτόν, όχι λόγω πραγματικής υπεροχής, αλλά κατά παράδοση (β) ***εξ ίσου / εξίσου*** (αρχ. *ἐξ ἴσου*) στον ίδιο βαθμό: *είστε όλοι ~ υπεύθυνοι για τη χρεωκοπία και πρέπει να αναλάβετε το μερίδιο τής ευθύνης που σας αναλογεί!* (γ) ***επί ίσοις όροις*** κατά τρόπο που να εξασφαλίζονται ανάλογες ευκαιρίες για όλους, που να μη δίνεται υπεροχή σε κανέναν εκ των προτέρων: *διαπραγματεύσεις ~ || ο αγώνας θα διεξαχθεί ~ || οι εξεταζόμενοι πρέπει να συμμετάσχουν στον διαγωνισμό ~* (δ) ***όλα τα δάχτυλα δεν είναι ίσα*** δεν έχουν όλοι οι άνθρωποι τις ίδιες δυνατότητες ή ικανότητες (ε) ***ανταποδίδω τα ίσα*** βλ. λ. *ανταποδίδω* (στ) ***στα ίσα*** (i) σε ίσα μέρη: *μοιράστηκαν τη λεία τους ~* (ii) (κ. ***στα ίσια***) ευθέως, χωρίς περιστροφές: *θα του τα πω ~ κι ας παρεξηγηθεί ||* (αργκό) *της την έπεσε ~ κι έφαγε χυλόπιτα* (της έκανε ερωτική πρόταση και απορρίφθηκε) (ζ) (λαϊκ.) ***έρχομαι στα ίσα μου / βρίσκω τα ίσα μου*** συνέρχομαι, ξαναβρίσκω τη νηφαλιότητα και την ηρεμία μου: *ταλαιπωρήθηκε πολύ από την αρρώστια του, αλλά τώρα έχει έρθει πια στα ίσα του* • **2. *ίσο*** (το) η επανάληψη τού ίδιου φθόγγου στη βυζαντινή μουσική· κυρ. στη ΦΡ. ***κρατώ το ίσο*** (i) ΜΟΥΣ. ψάλλω στον ίδιο φθόγγο, ενώ οι άλλοι ακολουθούν διαφορετική μελωδική γραμμή (ii) ενισχύω τη γνώμη (κάποιου): *κατσάδιαζε τη γυναίκα του κι από κοντά κρατούσε το ίσο η μάννα του* ΣΥΝ. σιγοντάρω (κάποιον) ΑΝΤ. αντιτίθεμαι • **3.** (λαϊκ.) ίσιος (βλ. κ. **ίσα** επίρρ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἴσος / ϜίσϜος* (βοιωτ.), αβεβ. ετύμου. Δύο είναι οι βασικές ετυμολογικές πορείες: (α) *ϜίσϜος* < **Ϝίσ-σ-Ϝος* < **Ϝιτ-σ-Ϝος* < *wid-s-wos, όπου το θ. *wid- αποτελεί τη μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *weid-, εξού και το αρχ. ουσ. *εἶδ-ος* (βλ.λ.) (β) *ϜίσϜος* < *(d)wi-twos, όπου το *(d)wi- αποτελεί παράγωγο τού αριθμητ. *δύο* (βλ.λ.), ενώ ο σχηματισμός σε -twos πιθ. κατά τις λ. σε *-τυς* (πβ. *ἥμισυς*, δωρ. *ἥμιτυς*). Στην περίπτωση αυτήν η λ. θα σήμαινε «ισομοιρασμένος σε δύο τμήματα». Το μεσν. *ἴσιος* (< αρχ. *ἴσος*) οφείλει την κατάληξή του στα επίθ. σε *-ιος* (π.χ. *ὄρθιος*) ή στο συνώνυμο *ὅμοιος*].

ισοσκελής, -ής, -ές {ισοσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός τού οποίου τα σκέλη είναι ίσα: *~ τρίγωνο* ΣΥΝ. ισόπλευρος ΑΝΤ. ανισοσκελής **2.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που παρουσιάζει ισορροπία ανάμεσα στα έσοδα και τα έξοδα: *~ ισοζύγιο* ΑΝΤ. ανισοσκελής. — **ισοσκελώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-σκελής* < *σκέλος*].

ισοσκελίζω ρ. μετβ. [1893] {ισοσκέλισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} εξισώνω τα έξοδα με τα έσοδα: *~ τον προϋπολογισμό / το ισοζύγιο πληρωμών.* — **ισοσκέλιση** (η) κ. **ισοσκελισμός** (ο).

ισοσταθμία (η) → ισοσταθμώ

ισοσταθμίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1825] {ισοστάθμισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) επιφέρω ισορροπία (ανάμεσα σε διαφορετικά πράγματα): *όσα κι αν είναι τα προτερήματά του, δεν μπορούν να ισοσταθμίσουν τα ελαττώματά του* ΣΥΝ. ισορροπώ, ισοζυγίζω ♦ **2.** (αμετβ.) έχω το ίδιο βάρος (με άλλον) ΣΥΝ. ισοσταθμώ. — **ισοστάθμιση** (η) [1864], **ισοστάθμισμα** (το).

ισοσταθμώ ρ. αμετβ. {ισοσταθμείς... | ισοστάθμησα} έχω ή αποκτώ το ίδιο βάρος με κάποιον ΣΥΝ. ισοζυγώ. — **ισοσταθμία** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰσοσταθμῶ (-έω)* < *ἰσόσταθμος* < *ἰσο-* + *σταθμός* (βλ.λ.)].

ισοστασία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η θεωρητική ισορροπία των τμημάτων που απαρτίζουν τον γήινο φλοιό πάνω σε πυκνό στρώμα υποκείμενου ρευστού υλικού, το οποίο βρίσκεται κάτω από τη γήινη επιφάνεια. — **ισοστατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ισο-* + *-στασία* < *στάση*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ.

isostasy].

ισοσύλλαβος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (λέξη, στίχος) που έχει τον ίδιο αριθμό συλλαβών (με άλλη λέξη, στίχο): ~ *στίχοι* ΑΝΤ. ανισοσύλλαβος **2.** ΓΛΩΣΣ. (όνομα) που έχει τον ίδιο αριθμό συλλαβών σε κάθε του πτώση και στους δύο αριθμούς, π.χ. *στρα-τός* (2 συλλαβές) – *στρα-τού* (2) – *στρα-τό* (2) – *στρα-τοί* (2) – *στρα-τών* (2) – *στρα-τούς* (2) ΑΝΤ. ανισοσύλλαβος. — **ισοσυλλαβία** (η) [μτγν.].

ισοταχής, -ής, -ές {ισοταχ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει την ίδια ταχύτητα με άλλον: ~ *οχήματα*. — **ισοταχώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-ταχης* < *τάχος*].

ισοτέλεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να καταβάλλει κάποιος τους ίδιους φόρους που καταβάλλουν οι άλλοι, η ισότητα στη φορολόγηση ΑΝΤ. ανισοτέλεια.

ισοτελής, -ής, -ές {ισοτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τις ίδιες φορολογικές και δασμολογικές υποχρεώσεις (με άλλον): *κατηγορία ισοτελών φορολογουμένων* ΑΝΤ. ανισοτελής **2.** (αγαθό) για το οποίο καταβάλλεται ίσος φόρος ή δασμός (με άλλο αγαθό): ~ *εισαγώγιμα προϊόντα* ΑΝΤ. ανισοτελής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσο-* + *-τελής* < *τέλος*].

ισότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι δύο ή περισσότερα ποσά ή μεγέθη ίσα μεταξύ τους: ~ *δυνάμεων* / *διαστάσεων* / *μεγεθών* **2.** η ίση μεταχείριση, η αντιμετώπιση κάποιου με τον ίδιο τρόπο, με τον οποίο αντιμετωπίζονται και οι άλλοι (ισχύει για τον έναν ό,τι ισχύει και για τον άλλον)· (ειδικότ.) βασική αρχή τού δημοκρατικού πολιτεύματος, καθιερωμένη συνταγματικά, που θεσπίζει την ίση και χωρίς διακρίσεις μεταχείριση των πολιτών σε όλους τους τομείς τής δημόσιας ζωής, λ.χ. στη φορολογία, στα πολιτικά δικαιώματα, στη δικαστική αντιμετώπιση, στις προσωπικές πεποιθήσεις κ.λπ.: ~ *των πολιτών μεταξύ τους* || *η ~ δικαιωμάτων και υποχρεώσεων* || *η αρχή τής ισότητας* || *κοινωνική* / *πολιτική* / *οικονομική* / *πλήρης* / *εικονική* ~ || *αποκαθιστώ* / *επιτυγχάνω* / *επιφέρω* / *αποκτώ* / *κατοχυρώνω την* ~ ΣΥΝ. ισοδυναμία, ισονομία, ισοπολιτεία, ισοτιμία ΑΝΤ. ανισότητα **3.** (ειδικότ.) η ισότιμη αντιμετώπιση των δύο φύλων, η ουσιαστική και τυπική (νομοθετική κ.λπ.) αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων στις γυναίκες σε σχέση με αυτά των ανδρών και η δημιουργία ίσων ευκαιριών για ανάπτυξη και στα δύο φύλα: *Γενική Γραμματεία Ισότητας* || *ο αγώνας γυναικείων σωματείων για την* ~.

ισοτιμία (η) [αρχ.] {ισοτιμιών} **1.** η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων ή ίσης αξίας: *η ~ των πολιτών* / *ανδρών και γυναικών* || «*συζητείται στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες το αν θα αναγνωρίζεται στο μέλλον η ισοτιμία των πτυχίων των ιατρικών μας σχολών προς εκείνα των λοιπών ευρωπαϊκών πανεπιστημίων*» (εφημ.) ΣΥΝ. ισότητα **2.** ΟΙΚΟΝ. η ισότητα ως προς την αγοραστική δύναμη ή τη χρηματιστηριακή ή συναλλαγματική αξία· η σχέση ανάμεσα σε νομίσματα που δείχνει πόσο αξίζει ένα νόμισμα συγκρινόμενο με ένα άλλο: *η ~ τής δραχμής με* / *ως προς το δολάριο* || *συναλλαγματική* / *χρηματιστηριακή* / *διεθνής* ~.

ισότιμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει τα ίδια δικαιώματα με άλλον: ~ *μέλος* / *σύμμαχος* / *συμμετοχή* ΣΥΝ. ισάξιος **2.** ΟΙΚΟΝ. αυτός που έχει την ίδια οικονομική ή εμπορική αξία (με άλλον): ~ *νομίσματα*. — **ισότιμα** / **ισοτίμως** [μτγν.] επίρρ.

ισοτονικός, -ή, -ό ΧΗΜ. (διάλυμα) που παρουσιάζει την ίδια ωσμωτική πίεση (με άλλο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isotonic].

ισότοπο (το) {ισοτόπ-ου | -ων} ΦΥΣ. ΧΗΜ. καθένα από δύο ή περισσότερα άτομα τού ίδιου χημικού στοιχείου, που έχουν τον ίδιο αριθμό πρωτονίων και ανάλογη χημική συμπεριφορά, αλλά διαφορετικό αριθμό νετρονίων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. isotope].

ισούται, ισούνται ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {μόνο σε ενεστ.} είναι ίσο με: *το άθροισμα των γωνιών ενός τριγώνου ~ με 180°*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*.
[ΕΤΥΜ. Μέση φωνή τού αρχ. *ἰσῶ (-όω)* < *ἴσος*].

ισοϋψής, -ής, -ές [μτγν.] {ισοϋψ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει το ίδιο ύψος (με άλλον): ~ *κτήρια* / *κατασκευές* ΑΝΤ. ανισοϋψής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

ισοφαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {ισοφάρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) φέρνω στο ίδιο ποσοτικό επίπεδο: *ο οικονομικός έλεγχος τής περιοχής αυτής θα ισοφαρίσει σύντομα τα έξοδα που κάναμε* ΣΥΝ. αντισταθμίζω ♦ **2.** (αμετβ.) ΑΘΛ. κάνω το σκορ ισόπαλο (να μην προηγείται κανείς): *η γηπεδούχος ομάδα ισοφάρισε με πέναλτι* || *ισοφάρισε το σκορ τού πρώτου αγώνα*. — **ισοφάριση** (η) [1895] κ. **ισοφάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ἰσο-φορίζω* < *ἰσοφόρος* < *ἰσο-* + *φόρος* < *φέρω*. Το -α- (αντί -ο-) τού ρ. *ισοφαρίζω* οφείλεται σε συνεσταλμ. βαθμ. τού *φέρω* (πβ. *φαρ-έτρα*)].

ισοχρονισμός (ο) [1882] **1.** το να γίνεται κάτι σε ίσα χρονικά διαστήματα ΣΥΝ. συγχρονισμός **2.** ΦΥΣ. το να συντελείται η ταλάντωση (ενός εκκρεμούς) μέσα σε ίσα χρονικά διαστήματα **3.** (στις τηλεπικοινωνίες) η ταύτιση των συχνοτήτων, που αποτελεί τη βάση για την εκπομπή και τη σωστή ανάλυση και ανασύνθεση των εικόνων κατά τη λήψη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. isochronisme].

ισόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει ίση διάρκεια (με άλλον) ΣΥΝ. σύγχρονος, συγχρονισμένος ΑΝΤ. ασυγχρόνιστος **2.** αυτός που γίνεται σε ίσα, τακτά χρονικά διαστήματα: ~ *ταλαντώσεις* / *σφυγμοί* (φυσιολογικοί) ΣΥΝ. κανονικός, τακτικός ΑΝΤ. ασυγχρόνιστος, άτακτος. — **ισόχρονα** / **ισοχρόνως** [μτγν.] επίρρ.

ισοψηφώ ρ. αμετβ. {ισοψηφείς... | ισοψήφησα} λαμβάνω τον ίδιο αριθμό ψήφων (με άλλον): *οι αντίπαλοι ισοψήφησαν, κερδίζοντας από 100 ψήφους ο καθένας* || ~ *στον διαγωνισμό*. — **ισοψηφία** (η) [μτγν.]. **ισόψηφος**, -η, -ο [αρχ.].

Ισπανία (η) (ισπ. Reino de España = Βασίλειο τής Ισπανίας) κράτος τής ΝΔ. Ευρώπης στην Ιβηρική Χερσόνησο με πρωτεύουσα τη Μαδρίτη, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το ευρώ. — **Ισπανός** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Σπανιόλος** (ο), **Ισπανή** κ. **Ισπανίδα** κ. (λαϊκ.) **Σπανιόλα** (η), **ισπανικός**, -ή, -ό [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **σπανιόλικος**, -η, -ο. **Ισπανικά** κ. (λαϊκ.) **Σπανιόλικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἱσπανία* < λατ. Hispania, αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί πολλές εικασίες, όπως η αναγωγή στη φοινικική λ. Spania < εβρ. šaphān «ασβός, κουνέλι» ή στην κελτική λ. span «σύντροφος». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το όνομα ανάγεται στη βασκ. λ. ezpañ «χείλος, άκρο» (και μτφ. «όχθη, ακτή»)].

ισπανισμός (ο) τάση για εθνική και γλωσσική ενότητα των ισπανόφωνων λαών μέσω τής σύσφιγξης των σχέσεών τους και την αποδοχή από τους επίσημους φορείς τής Ισπανίας των ισπανικών διαλέκτων και τής πνευματικής παραγωγής σε αυτές (που μέχρι τις πρώτες δεκαετίες τού αιώνα μας αποκλείονταν).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. hispanisme].

Ισπανοεβραίος (ο) [1890]. **Ισπανοεβραία** (η) ο Σεφαρ(α)δίτης (βλ.λ.). — **ισπανοεβραϊκός**, -ή, -ό.

ισπανομαθής, -ής, -ές {ισπανομαθούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που γνωρίζει την ισπανική γλώσσα.

ισπανόφωνος, -η, -ο ▸ -φωνος

Ισραήλ (ο) [μτγν.] (στην Π.Δ.) ο εβραϊκός λαός, ο οποίος ίδρυσε στα εδάφη τής Παλαιστίνης που κατέκτησε, το ομώνυμο βασίλειο (*Βασίλειο τού Ισραήλ*)· ΦΡ. ***όλες οι φυλές τού Ισραήλ*** για πλήθος ανθρώπων με διαφορετική εθνική ή τοπική καταγωγή: *στην κεντρική πλατεία τής πόλης κυκλοφορούν* ~.

Ισραήλ (το) {άκλ.} (εβρ. Medīnat Yisra'ēl, αραβ. Dawlat Isrā'īl = Κράτος τού Ισραήλ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας με πρωτεύουσα (μη αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα) την Ιερουσαλήμ, επίσημες γλώσσες την Εβραϊκή και την Αραβική και νόμισμα το νέο σεκέλ Ισραήλ. — **Ισραηλινός** (ο), **Ισραηλινή** (η), **ισραηλινός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yisra'ēl, ίσως «μάχεται, παλεύει με τον Θεό». Κατά τη βιβλική αφήγηση, η ονομασία αυτή δόθηκε στον πατριάρχη Ιακώβ (συνεπώς και στους απογόνους του), επειδή πάλεψε για μια νύχτα με τον άγγελο που είχε στείλει ο Θεός (πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 32, 28/29: *...Οὐ κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἰακώβ, ἀλλὰ Ἰσραὴλ ἔσται τὸ ὄνομά σου, ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ καὶ μετὰ ἀνθρώπων δυνατός*). Ωστόσο, αρκετοί ερευνητές προτιμούν σήμερα την ετυμ. από τη φρ. īš rea'el «άνδρας φίλος τού Θεού» < īš «άνδρας» + reāh «φίλος» + el «Θεός»].

Ισραηλίτης (ο) [μτγν.] {Ισραηλιτών}, **Ισραηλίτισσα** (η) {Ισραηλιτισσών} πρόσωπο που έχει ασπαστεί την εβραϊκή θρησκεία, τον ιουδαϊσμό. — **ισραηλιτικός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. (καθημ.) **ισραηλίτικος**, -η, -ο. **ισραηλίτικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Εβραίος*.

-ισσα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών θηλυκού γένους, που δηλώνουν: **1.** τον κάτοικο ενός τόπου: *Μακεδόν-ας* > *Μακεδόν-ισσα*, *νησιώτ-ης* > *νησιώτ-ισσα* **2.** τη γυναίκα η οποία ασκεί ορισμένο επάγγελμα: *φούρναρ-ης* > *φουρνάρ-ισσα* **3.** τη γυναίκα η οποία φέρει ορισμένο τίτλο ή αξίωμα: *βασιλιάς* > *βασίλ-ισσα*, *κόμης* > *κόμ-ισσα* **4.** τη γυναίκα η οποία φέρει ορισμένο χαρακτηρισμό: *σύντροφ-ος* > *συντρόφ-ισσα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που εμφανίζεται αρχικώς σε θηλ. εθνωνύμια ως *-ik-ya (π.χ. *Φοῖνιξ* - *Φοίνισσα* < **Φοίνικ-ya*) ή ως αποτέλεσμα φωνητικών μεταβολών (π.χ. *μέλισσα* < **μέλιτ-ya*). Το επίθημα γνώρισε ιδιαίτερη διάδοση από τη μεσν. περίοδο].

Ισσός (η) αρχαία ελληνική πόλη τής Ν. Μικράς Ασίας, γνωστή από τη νίκη τού Μ. Αλεξάνδρου επί των Περσών (333 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, προελλην. αρχής].

ίσταμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.: ενεστ. ίστ-αμαι, -ασαι, -αται, -άμεθα, -ασθε, -ανται· παρατ. ιστ-άμην, ίστ-ασο, -ατο, -άμεθα, -ασθε, -αντο} (αρχαιοπρ.) **1.** στέκομαι, είμαι ή μένω όρθιος **2.** βρίσκομαι (κυρ. η μτχ. ***ιστάμενος***, *ισταμένη*): *οι υψηλά ιστάμενοι* (σε μια ιεραρχία). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἵσταμαι*, μέση φωνή τού *ἵστημι* < **σί-στη-μι* (με ενεστ. αναδιπλασιασμό) < θ. *στη-* < I.E. *stā- «στήνω, στέκω», πβ. σανσκρ. á-sthā-m «έστησα», λατ. sto «στέκομαι», status «κατάσταση, καθεστώς», ισπ. estar «βρίσκομαι, είμαι», γαλλ. j'étais «ήμουν» (< παλ. γαλλ. ester «είμαι όρθιος» < λατ. stare τού ρ. sto), γερμ. stehen «στέκομαι, βρίσκομαι», αγγλ. stay «μένω», stand «στέκομαι» κ.ά. Ομόρρ. *στά-σις (-η)*, *στάσ-ιμος*, *στα-θμός*, *στά-μνα*, *στή-λη*, *στοά*, *στή-μων*, *στά-διο(ν)*, *ἱ-στ-ός*, ίσως και *σταυρός* (βλ.λ.), *-στασία* (πβ. *ἐπι-στασία*), *-στημα* (πβ. *ἀνά-στημα*) κ.ά.].

ισταμίνη (η) {ισταμινών} ΒΙΟΛ. οργανική ουσία που απελευθερώνεται από τους ιστούς τού οργανισμού κατά τη διάρκεια τού στρες (αλλεργία, μόλυνση). — **ισταμινικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histamine].

-ιστάν (ειρων.) παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ονομάτων χωρών, τα οποία παραπέμπουν στα λεγόμενα (κυρ. ασιατικά) τριτοκοσμικά κράτη, των οποίων το όνομα λήγει σε *-ιστάν* (κυρ. όταν θέλει κανείς να δείξει τον αποσυντονισμό, τη διάλυση ή το χάος που επικρατεί σε μια χώρα): «*δεν γνωρίζω αν στο Χουλιγκανιστάν συμβαίνουν παρόμοια πράγματα* (ενν. όπως στη χώρα μας)» (εφημ.) || *μόνο στο Ελλαδιστάν κάνει ο καθένας ό,τι του καπνίσει, χωρίς να τιμωρείται*.
[ΕΤΥΜ. Από ονόματα ασιατικών χωρών (λ.χ. *Αφγανιστάν*, *Πακιστάν*) με β' συνθ. την αρχ. περσ. λ. stān «χώρα»].

-ίστας, -ίστα παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών (αντί τού *-ιστής*, *-ίστρια*). που δηλώνει: **1.** οπαδό θεωρίας ή κινήματος: *αριβ-ίστας*, *φρανκ-ίστας* (οπαδός τού φρανκισμού), *φασ-ίστας* (οπαδός τού φασισμού). *κυβ-ίστας* (οπαδός τού κυβισμού) **2.** καλλιτέχνη οργάνου: *πιαν-ίστας*, *τρομπετ-ίστας*. *κιθαρ-ίστας* **3.** πρόσωπο που το χαρακτηρίζει κάτι ή κατέχει κάτι: *χιουμορ-ίστας*. *νομπελ-ίστας* **4.** πρόσωπο που ασχολείται με κάτι: *τουρ-ίστας* (που κάνει τουρισμό), *καρατερ-ίστας* (που υποδύεται στο θέατρο ιδιαίτερους χαρακτήρες), *αρτ-ίστας* / *αρτ-ίστα*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που απαντά αρχικώς σε ουσ. με το ιταλ. επίθημα -ista (λ.χ. art-ista, pian-ista)].

-ιστής, -ίστρια παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** τον οπαδό θρησκευτικού. φιλοσοφικού ή πολιτικού συστήματος: *ινδου-ιστής*. *υλ-ιστής*, *κομουν-ιστής* **2.** πρόσωπο που ακολουθεί επιστημονικό. ιδεολογικό ή αισθητικό ρεύμα: *δαρβιν-ιστής*, *εθνικ-ιστής*, *κυβ-ιστής*, *ισλαμ-ιστής* **3.** πρόσωπο που συμπεριφέρεται με ορισμένο τρόπο: *εγω-ιστής (εγω-ισμός)*, *ετσιθελ-ιστής (ετσιθελ-ισμός)* **4.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με κάτι: *ποδοσφαιρ-ιστής*. *σκακ-ιστής* (βλ. κ. λ. *-ισμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που απαντά αρχικώς σε ξέν. όρ., λ.χ. γαλλ. commun-iste, égo-iste κ.ά.. βασιζόμενο στο αρχ. επίθημα *-ιστής* ρημάτων σε *-ίζω* (λ.χ. *ἀττικίζω – ἀττικιστής*. *βαδίζω – βαδιστής*, *συντονίζω – συντονιστής*)].

-ιστί παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιρρημάτων που δηλώνουν τη χρήση μιας γλώσσας στον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *ελλην-ιστί*. *λατιν-ιστί*, *γαλλ-ιστί*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἑλλην-ιστί*, *περσ-ιστί*). το οποίο προήλθε από αντίστοιχα ρ. σε *-ίζω* (*ἑλλην-ίζω*, «μιλώ Ελληνικά». *περσ-ίζω*)].

ιστικός, -ή. -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με ιστό τού σώματος: ~ *βλάβη*.

-ιστικός, -ή, -ό κ. (λαϊκ. ή μειωτ.) **-ίστικος,** -η. -ο παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν αυτόν που: **1.** σχετίζεται με ό.τι δηλώνει το αντίστοιχο όνομα σε *-ιστής*: *αγωνιστής* > *αγων-ιστικός* **2.** πραγματοποιεί την ενέργεια που δηλώνει το αντίστοιχο ρήμα σε *-ίζω*: *χαρακτηρ-ιστικός* (αυτός που χαρακτηρίζει). *ποτ-ιστικός* (αυτός που ποτίζει) **3.** (ο τ. **-ίστικος**) σχετίζεται με κάτι: *κοριτσ-ίστικος*, (μειωτ.) *νομικ-ίστικος*. *δασκαλ-ίστικος*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα που απαντά στην Αρχ. Ελληνική προερχόμενο από ουσ. σε *-ιστής* (λ.χ. *βασανιστικός* - *βασανιστής*. *σοφιστικός – σοφιστής*), απευθείας από το αοριστικό θ. ρημάτων σε *-ίζω* (λ.χ. *χαριστικός – χαρίζομαι*. *οριστικός – ορίζω*), καθώς και στη Ν. Ελληνική ως απόδ. ελληνογενών ξέν. επιθημάτων (λ.χ. *εγωιστικός*, πβ. αγγλ. egoistic)].

> **-ίστικος.** Η παραγωγική κατάληξη **-ίστικος** (< -ιστής + -ικος) λειτουργεί διπλά: (α) Σχηματίζει επίθετα με μειωτική σημασία έναντι των συνήθων επιθέτων σε **-ιστικός** (*μυστικιστής* - *μυστικιστικός*, *δημοτικιστής – δημοτικιστικός*. *ρεαλιστής – ρεαλιστικός* κ.τ.ό.). Τέτοια είναι επίθετα όπως: *λαϊκίστικος*, *νομικίστικος*, *εξυπνακίστικος*. *ελιτίστικος*, *χωροφυλακίστικος*. *γεροντίστικος*. *παραγοντίστικος*, *νεοπλουτίστικος*, *αριστερίστικος*, *θεατρινίστικος*, *πουτανίστικος*, *μπακαλίστικος* κ.ά. (β) Σχηματίζει επίθετα που δηλώνουν χαρακτηριστικά ή ιδιότητα: *νεολαιίστικος*, *κοριτσίστικος*, *αγορίστικος*, *φανταρίστικος*, *παππαδίστικος*. *καλογερίστικος*, *μωρουδίστικος*, *κουκλίστικος*, *δασκαλίστικος*, *μπασκετμπολίστικος* κ.ά.

ιστίο (το) (επίσ.) το πανί των ιστιοφόρων πλοίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστίον*. υποκ. τού *ἱστός*].

ιστιοδρομία (η) [1858] {ιστιοδρομιών} **1.** αγώνας ταχύτητας μεταξύ ιστιοφόρων πλοίων **2.** η πορεία ιστιοφόρου σκάφους. - **ιστιοδρόμος** (ο/η). **ιστιοδρομικός,** -ή. -ό, **ιστιοδρομώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστιοδρομῶ (-έω)* < *ἱστίον* + *-δρομῶ* < *δρόμος*].

ιστιοπλοΐα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} η πλεύση με ιστιοφόρο πλοίο (για αναψυχή ή σε αγώνες): *αγώνες* / *μαθήματα ιστιοπλοΐας* || *ολυμπιακό μετάλλιο στην* ~. — **ιστιοπλόος** (ο/η), **ιστιοπλοϊκός,** -ή, -ό, **ιστιοπλοώ** ρ. [1890] {-είς...}.

ιστιοσανίδα (η) **1.** μακρόστενη σανίδα με στρογγυλεμένες άκρες και με κινούμενο τριγωνικό ιστίο στο μέσον. πάνω στην οποία ισορροπεί όρθιος ο αθλητής και κινείται πάνω στα κύματα· κρατώντας το ιστίο και μετακινώντας το κατευθύνει με τη βοήθεια τού ανέμου τη σανίδα ΣΥΝ. γουίντ-σερφ **2.** (κατ' επέκτ.) το ομώνυμο άθλημα ΣΥΝ. γουίντ-σέρφινγκ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. surfboard. Βλ. κ. *σέρφινγκ*].

ιστιοφόρο (το) το σκάφος που φέρει ιστία και κινείται με τη δύναμη τού ανέμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού μτγν. επιθ. *ἱστιοφόρος* < *ἱστίον* + *-φόρος* < *φέρω*].

ιστόγραμμα (το) {ιστογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} διάγραμμα που χρησιμοποιείται στη στατιστική για τη γραφική παρουσίαση κατανομών συχνότητας, κατά το οποίο σε ένα σύστημα δύο κάθετων μεταξύ τους αξόνων σχηματίζονται ορθογώνια παραλληλόγραμμα με ύψη αντίστοιχα προς τις συχνότητες που αντιπροσωπεύουν.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. histogram].

ιστοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} θεραπευτική μέθοδος κατά την οποία γίνεται εμφύτευση ή ένεση ιστών (ζωικών. φυτικών ή ανθρώπινων) σε γηρασμένους ή εξαντλημένους οργανισμούς για την ανανέωση και βελτίωση τής κατάστασής τους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histotherapy].

ιστοκαλλιέργεια (η) {ιστοκαλλιεργειών} ΒΙΟΛ. η αφαίρεση τμημάτων ιστού από φυτικούς ή ζωικούς οργανισμούς και η εξωσωματική διατήρηση και ανάπτυξή τους για ερευνητικούς σκοπούς (εμβόλια. θεραπευτικές μεθόδους, ιατρικά πειράματα κ.ά.) σε θρεπτικά υλικά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. tissue culture].

ιστολογία (η) [1863] ΙΑΤΡ. ο κλάδος που ασχολείται με τη φυσιολογία και την παθολογία των ιστών τού σώματος. — **ιστολογικός,** -ή. -ό [1874]. **ιστολογικ-ά / -ώς** επίρρ. [1873].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histologie].

ιστόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} το φαινόμενο κατά το οποίο αποσυντίθενται και καταστρέφονται οι ιστοί οργανισμού. Επίσης **ιστολυσία** (η). — **ιστολυτικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. histolysis].

ιστόρημα (το) [μτγν.] {ιστορήμ-ατος | -ατα. -άτων} η διήγηση, η εξιστόρηση (συνήθ. γραπτή): *τα ~ για την πτώση τής Πόλης εξηγούν τι προηγήθηκε τής Άλωσης* ΣΥΝ. ιστόρηση.

ιστορημένος, -η, -ο διακοσμημένος με θέματα από την εκκλησιαστική παράδοση (βλ. λ. *ιστορώ*).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *ἱστορῶ (-έω)*].

ιστόρηση (η) [μεσν.] η διακόσμηση με εκκλησιαστικά και βιβλικά θέματα (βλ. λ. *ιστορώ*).

ιστορία (η) {ιστοριών} **1.** η εξέλιξη μέσα στον χρόνο (ενός λαού, μιας ομάδας ανθρώπων. ενός τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας). το σύνολο των γεγονότων που απαρτίζουν το παρελθόν του (από την πρώτη εμφάνισή τους μέχρι την τωρινή τους κατάσταση): *η ~ τής Ελλάδας* / *τού ελληνικού έθνους* / *τής Χερσονήσου τού Αίμου* / *των κτιστάδων τής Ηπείρου* / *των σιναφιών τής Λέσβου* / *τής ελληνικής ζωγραφικής* / *τής μουσικής* / *τού αθλητισμού* / *τής λογοτεχνίας* / *τού κινηματογράφου* || *η ~ τής οικογένειάς του χάνεται στα βάθη των αιώνων* || *οι παραχαράκτες τής ~* || *η αληθινή ~ τής Αντίστασης* (τα πραγματικά γεγονότα)· ΦΡ. ***τέλος τής ιστορίας*** [1989] όρος με τον οποίο ο πολιτικός επιστήμονας Φράνσις Φουκουγιάμα περιέγραψε την προοπτική τής επικράτησης τής ελεύθερης οικονομίας και τής φιλελεύθερης δημοκρατίας σε ολόκληρο τον κόσμο λόγω τής κατάρρευσης τού κομουνισμού και τής Σοβιετικής Ένωσης και τής υποχώρησης των ιδεολογιών που προκαλούσαν συγκρούσεις και επαναστάσεις **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των αξιομνημόνευτων γεγονότων: *αυτή η συμφωνία θα μείνει στην ~* || *αυτό που συνέβη θα το γράψει η ~* || *με το έργο του κέρδισε μια θέση στην ~*· ΦΡ. ***γράφω ιστορία*** διακρίνομαι ιδιαίτερα: *ο σερ Λώρενς Ολιβιέ έγραψε ιστορία στον χώρο τής υποκριτικής* **3.** (ειδικότ.) (α) η επιστήμη που μελετά τα γεγονότα τού παρελθόντος κατά χρονολογική σειρά και σύμφωνα με συγκεκριμένες μεθόδους (ιστορικές μέθοδοι). επιχειρώντας συνήθ. την ανάλυση και ερμηνεία τους (την εύρεση των σχέσεων που τα διέπουν): *η επιστήμη τής ~* || *σπουδάζω ~* || *παίρνω πτυχίο στην ~* || *κορυφαίος μελετητής τής αρχαίας ~* || *οι πηγές και οι μέθοδοι τής ~* (πβ. κ. λ. *ιστοριογραφία*) (β) η επιστήμη που εφαρμόζει τις ίδιες μεθόδους για τη μελέτη τής γέννησης. ανάπτυξης και προόδου κάθε χώρου δράσεως και ιδ. άλλων επιστημονικών κλάδων: *η ~ τής φιλοσοφίας* / *τής τέχνης* / *των μαθηματικών* / *τής γλώσσας* / *των θρησκειών* **4.** (συνεκδ.) (α) το σχολικό μάθημα που βασίζεται στα στοιχεία που παρέχει η παραπάνω επιστήμη: *διαβάζω ~* || *σύμφωνα με τη σχολική ~ ...* (β) το αντίστοιχο σχολικό βιβλίο: *βάζω την ~ στην τσάντα* || *ξέχασα την ~ στο σπίτι* || *στη σελίδα δέκα τής ~* **5.** η γραπτή και με συγκεκριμένη μέθοδο παρουσίαση των γεγονότων που συνέβησαν στη χωροχρονική πορεία ενός λαού, μιας κοινωνικής ομάδας κ.λπ.: *κυκλοφόρησε η ~ τής νήσου Χίου* || *ποιος έγραψε την ~ τού εργατικού κινήματος;* || *η ~ τής πειρατείας από τον 10ο έως τον 17ο αι.* || *η επίσημη ~ αποσιωπά σημαντικά στοιχεία* **6.** (συνεκδ.) το βιβλίο που περιλαμβάνει τα παραπάνω γεγονότα: *αγόρασα την ~ τής Γαλλικής Επανάστασης* || *η ~ τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου πωλείται φθηνά* **7.** η περίοδος για την οποία έχουμε γραπτές μαρτυρίες (κατ' αντιδιαστολή προς την *προϊστορία* και τη *μυθολογία*) **8.** (συνεκδ.) οι γραπτές πηγές στο σύνολό τους. από τις οποίες αντλούμε πληροφορίες για το παρελθόν, καθώς και τα βιβλία που έχουν γραφτεί γύρω από τα γεγονότα τού παρελθόντος: *η ~ αναφέρει πως...* || *στην ~ υπάρχουν πολλές ανάλογες περιπτώσεις* || *πουθενά στην ~ δεν θα βρει κανείς τέτοια προσωπικότητα* || *τα πρόσωπα τής ~* **9.** (α) αφήγηση (γραπτή ή προφορική) πραγματικών ή φανταστικών γεγονότων: *άκουσα μια περίεργη ~* || *θα σας διηγηθώ μια ~ με μάγους και τέρατα* || *παρακολουθήστε αληθινές ~ από τη ζωή των συνανθρώπων μας* || *η ~ που θα ακούσετε εκτυλίσσεται* / *διαδραματίστηκε* / *έλαβε χώρα στο μακρινό παρελθόν* || *λέω* / *πλάθω* / *φτειάχνω* / *διηγούμαι ιστορίες* || *~ χωρίς αρχή. μέση και τέλος* (β) η αφήγηση με κινηματογραφικά ή τηλεοπτικά μέσα ενός περιστατικού, μιας προσωπικής ιστορίας κ.λπ.: *γυρίζω μια ~ αγάπης με γνωστούς ηθοποιούς* || *~ μυστηρίου και τρόμου* || *προβάλλονται αστυνομικές* / *πολεμικές* / *χιουμοριστικές* / *τολμηρές ~* **10.** (ειδικότ.) λογοτεχνικό έργο που αναφέρεται στη ζωή και στα έργα προσώπων πραγματικών ή φανταστικών. τα γεγονότα που αφορούν σε δυναστείες: «*Η ~ δύο πόλεων*» (A Tale of two cities, K. Ντίκενς) || «*Χριστουγεννιάτικη ~*» (A Christmas carol. K. Ντίκενς) || *η ~ ενός περιπλανώμενου ιππότη. όπως την παρουσιάζει ο βιογράφος του* || *γράφει ιστορίες έρωτα και πάθους* **11.** γεγονός ή σειρά γεγονότων. που συνέβησαν στη ζωή κάποιου ή συμβαίνουν στην καθημερινή ζωή: *άκου μια ~ που μου συνέβη σήμερα...* || *γυρνώντας από την Αμερική, είχε να τους πει πολλές ~* || *ιστορίες καθημερινής τρέλας* ΣΥΝ. περιστατικό· ΦΡ. ***ιστορίες για αγρίους*** βλ. λ. *άγριος* **12.** το σύνολο των γεγονότων τής ζωής (κάποιου): *μας είπε την ~ τής ζωής του* || *αυτή είναι η ~ μου*· ΦΡ. ***λέω την ιστορία τής ζωής μου*** μιλάω λέγοντας πάρα πολλές λεπτομέρειες και αναφέροντας πολλά άσχετα με το θέμα περιστατικά: *συντόμευε, δεν θέλουμε να μας πεις την ιστορία τής ζωής σου!* **13.** (ως χαρακτηρισμός) ο ίδιος ο άνθρωπος και κυρ. ο ιδιότροπος: *αυτός είναι*

~· *δεν μπορείς να συνεννοηθείς μαζί του* || *τι ~ είσαι συ;* **14.** δυσάρεστο γεγονός, ταλαιπωρία ή περιπέτεια (συνήθ. στον πληθ.): *είχα ιστορίες με την αστυνομία* || *δεν θέλω ιστορίες με τους γείτονες* || *ένα λάθος στη δήλωση μού άνοιξε ιστορίες με την εφορία* || *είχα μια ~ με την υγεία μου* || *κάθε τόσο μου δημιουργεί ιστορίες* (μπλεξίματα) ΣΥΝ. μπλέξιμο. φασαρία **15.** (ειδικότ.) (α) η ερωτική περιπέτεια: *είχε μια ~ μαζί της* || *είχαν μια σύντομη ~ οι δυο τους* (β) (συνεκδ.) το ίδιο το πρόσωπο με το οποίο είχε κάποιος ερωτική σχέση: «*~ μου, αμαρτία μου, λάθος μου μεγάλο*» (λαϊκ. τραγ.) || «*εσύ ήσουνα για μένα μια παλιά ~*» (λαϊκ. τραγ.) **16.** (γενικότ.) υπόθεση, κατάσταση που μας αφορά: *η ~ αυτή συνεχίζεται εδώ και μήνες* || *δυο μέρες τώρα η ίδια ~* || *τι θα γίνει μ' αυτή την ~, θα τελειώνουμε επιτέλους;* || *δεν ξέρω ποιος θα βγει κερδισμένος απ' αυτή την ~* || *αυτό είναι άλλη ~, μην ανακατεύεσαι*· ΦΡ. ***παλιά ιστορία*** περιστατικό ή σχέση από το παρελθόν: *αυτό είναι ~. ας μην επανερχόμαστε* **17. *φυσική ιστορία*** βλ. λ. *φυσικός*. — (υποκ.) **ιστοριούλα** (η) (σημ. 9-11, 15). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γνωρίζω*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστορία* < *ἵστωρ* «γνώστης, κριτής» < **Fίδ-τωρ*, μεταπτωτ. βαθμ. τού ρ. *οἶδα* «γνωρίζω» (βλ.λ.). Η λ. διαδόθηκε ευρέως ως δάνειο στις ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. history, γαλλ. histoire, ισπ. historia, ιταλ. storia κ.ά. Η σημ. «προβλήματα, περιπέτειες» (σημ. 14) οφείλεται σε ανάλογη χρήση τού γαλλ. histoire(s)].

ιστορία: σημασιολογική εξέλιξη. Η λέξη ανάγεται ετυμολογικά στο αρχαίο ρ. **οἶδα**, που σήμαινε «γνωρίζω»: **οἶδα** «γνωρίζω – **ἵστωρ** «γνώστης» – **ἱστορῶ** «αναζητώ πληροφορίες. επιδιώκω τη γνώση» - **ἱστορία** «γνώση». Άρα η αρχική σημ. τής λ. είναι «η γνώση» και μάλιστα αυτή που προκύπτει από την αναζήτηση τής πληροφορίας και την έρευνα. Βαθμηδόν η σημ. τής λ. φθάνει να σημαίνει την επιστημονική και συστηματική παρατήρηση και αναζήτηση τής γνώσης, δηλ. την επιστήμη (σε αντίθεση με τη **μυθολογία**): *ὄλβιος ὅστις τῆς ἱστορίας ἔσχε μάθησιν* (Ευριπίδης). Περνάει ακολούθως στη γραπτή αναφορά σε αποκτηθείσες γνώσεις για πρόσωπα και πράγματα, στη γραπτή αναφορά σε γεγονότα τού παρελθόντος. δηλ. σε **εξιστόρηση** και **ιστορία**. Ωστόσο. η ιστόρηση των γεγονότων δεν είναι απλή αφήγηση. αλλά αναζήτηση σχέσεων αιτίου-αιτιατού, έρευνα των αιτίων που γέννησαν τα γεγονότα. δηλ. πραγματική **ιστορία**. Σε νεότερους χρόνους και υπό την επίδραση τής σημασιολογικής εξέλιξης τής αντίστοιχης ξένης λέξης (story) η λ. *ιστορία* δήλωσε περισσότερο τη διαδικασία και το αποτέλεσμα τής **αφήγησης** (το αφήγημα) παρά το γεγονός που αποτελεί το αντικείμενο τής αφήγησης (*Θα σου διηγηθώ μια ιστορία - Διηγείται πολύ ωραίες ιστορίες*). Τέλος, η λέξη σε απλούστερες συζητήσεις τού προφορικού λόγου έφθασε να σημαίνει συγκεκριμένο γεγονός, περιστατικό ή υπόθεση. που ο ομιλητής δεν θεωρεί σοβαρή ή αξιόπιστη (*Τι ιστορίες είναι πάλι αυτές; – Τι θα γίνει μ' αυτή την ιστορία: – Άκου μια ιστορία που μου συνέβη χτες*).

ιστορίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {ιστόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} εικονίζω, αφηγούμαι μέσω τής ζωγραφικής.

ιστορικισμός (ο) **1.** θεωρία και μέθοδος έρευνας που εμφανίστηκε κατά τον 19ο αι. ως αντίδραση στην κυριαρχία τού θετικισμού στις κοινωνικές επιστήμες και βασίζεται στην αρχή ότι μόνη η ιστορία καθορίζει την πραγματικότητα, τη γνώση και την επιστήμη: *τον κατηγορούν για άκρατο ~* **2.** (α) θεωρία σύμφωνα με την οποία κάθε ιστορική περίοδος θεμελιώνει και εξηγεί με διαφορετικό τρόπο ανθρώπινες αξίες· κατά συνέπεια, δεν υπάρχουν απόλυτες αξίες ή αλήθειες, αλλά όλα είναι σχετικά (β) (στην αρχιτεκτονική) τάση που εμπνέεται από παλαιότερες εποχές: *νεοβυζαντινός ~* (μέσα 19ου αι.) (γ) ερμηνεία τού μαρξισμού σύμφωνα με την οποία η ουσιαστική προσφορά τού μαρξισμού έγκειται στο στοιχείο τής ιστορικότητας. δηλ. στην ιστορική θεώρηση των κοινωνικών φαινομένων και στην αποδοχή αυτού που επιβεβαιώνεται από την ιστορία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. historicisme].

ιστορικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την ιστορία ή και με τον αντίστοιχο επιστημονικό κλάδο: *~ έρευνα / συνέχεια / εξέλιξη / γεγονός / νομοτέλεια / δεδομένα / ενδιαφέρον / περιστατικό / πηγές / αναδρομή / αξία / κληρονομιά / μουσείο / αναγκαιότητα / αρχείο* (β) ***ιστορικό κέντρο*** (ενν. *τής Αθήνας*) το τμήμα τού κέντρου τής Αθήνας, από το οποίο ξεκίνησε η οικοδόμηση τής πόλης στη δεκαετία τού 1830, δηλ. η περιοχή μεταξύ Ακρόπολης, Πλατείας Ομονοίας και Πλατείας Συντάγματος (γ) ***ιστορικός υλισμός*** η μαρξιστική θεωρία για την ιστορία και την κοινωνία. σύμφωνα με την οποία οι ιδέες και οι κοινωνικοί θεσμοί (*το εποικοδόμημα ή υπερδομή*) είναι αντανάκλαση τής οικονομικής δομής, τής οργάνωσης των σχέσεων παραγωγής (*βάση*) **2.** αυτός που μελετά έναν λαό. έναν τομέα τής ανθρώπινης δραστηριότητας, ένα φαινόμενο κ.λπ. διαχρονικά, εξηγώντας πώς εξελίχθηκε μέσα στον χρόνο: *~ γλωσσολογία / λεξικό τής ελληνικής γλώσσας / αρχείο / επισκόπηση* ΣΥΝ. διαχρονικός ΑΝΤ. συγχρονικός **3.** ο σχετικός με το τμήμα τού ανθρώπινου παρελθόντος. για το οποίο υπάρχουν γραπτές μαρτυρίες. γραπτά μνημεία· κατ' αντιδιαστολή προς το *προϊστορικός* ή το *μυθικός*: *στους ~ χρόνους* **4.** ΦΙΛΟΛ. ***ιστορικό μυθιστόρημα / δράμα*** το μυθιστόρημα / δράμα τού οποίου η υπόθεση εκτυλίσσεται σε συγκεκριμένη εποχή τού παρελθόντος. την οποία και προσπαθεί να αναπαραστήσει **5.** αυτός που έχει ενδιαφέρον λόγω τής ιστορίας του, εξαιτίας των γεγονότων με τα οποία συνδέεται ή τής καλλιτεχνικής τάσης μιας περιόδου τού παρελθόντος, την οποία εκφράζει: *~ μνημείο / τόπος / περιοχή / χωριό* || *η ~ κατοικία ενός αγωνιστή* **6.** αυτός που έχει εξέχουσα σημασία. αυτός που επηρεάζει την πορεία τής ιστορίας, που πέρασε στην ιστορία ή έχει σχέση με σημαντικά γεγονότα: *η ~ συνάντηση Στάλιν, Ρούζβελτ, Τσώρτσιλ στη Γιάλτα* || *απόφαση ιστορικής σημασίας* || *η ~ στιγμή τής παράδοσης τής Θεσσαλονίκης στον ελληνικό στρατό* || *η ~ ηγεσία ενός κόμματος* **7.** αυτός που έχει πράγματι συμβεί και δεν είναι αποκύημα τής φαντασίας: *~ γεγονός / στοιχείο / αλήθεια / δεδομένα* ΣΥΝ. πραγματικός. αληθινός ΑΝΤ. πλαστός. φανταστικός. μυθικός **8.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***ιστορική ορθογραφία*** το ορθογραφικό σύστημα. στο οποίο η γραφή δεν αποδίδει τη σύγχρονη προφορά των λέξεων. αλλά την προφορά (και τον τρόπο γραφής) τους σε παλαιότερη περίοδο που συνδέεται με την ετυμολογία τους. π.χ. στην περίπτωση τής Ν. Ελληνικής. τη γραφή των λέξεων σύμφωνα με προηγούμενα στάδια γραφής (αρχαία, βυζαντινή), πβ. τη γραφή λέξεων. όπως *επανειλημμένως. λύπη, ελλιπής. ωραίος* κ.ά. (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *φωνητικός*) (β) ***ιστορικοί / παράγωγοι χρόνοι*** οι ρηματικοί χρόνοι που αναφέρονται στο παρελθόν (παρατατικός. αόριστος, υπερσυντέλικος) (γ) ***ιστορικός ενεστώτας*** βλ. λ. *ενεστώτας* **9.** αυτός που θα μείνει στην ιστορία (κυρ. επειδή αποτελεί τομή στην ιστορία, έχει ξεχωριστή σπουδαιότητα για το μέλλον και τερματίζει μια πρακτική τού παρελθόντος): *η ~ απόφαση τού υπουργείου προκάλεσε πλήθος αντιδράσεων* || *ο ~ συμβιβασμός Δεξιάς και Αριστεράς* **10. *ιστορικός*** (ο/η) (α) ο μελετητής τής ιστορίας: *εξέχων / μαρξιστής / αντικειμενικός ~* ΣΥΝ. ιστοριογράφος. ιστοριοδίφης (β) ο καθηγητής που διδάσκει το σχετικό μάθημα στη μέση, την ανώτερη ή την ανώτατη εκπαίδευση **11. *ιστορικό*** (το) η κατά χρονολογική εξέλιξη αφήγηση γεγονότων συναφών μεταξύ τους και η καταγραφή της: *στα δημοσιεύματα τής εποχής μπορεί να βρει κανείς το ~ τής κρίσης* || *ο νέος γιατρός ζήτησε το ~ τής ασθενούς. για να ενημερωθεί για την πορεία τής υγείας της.* — **ιστορικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

ιστορικοσυγκριτικός, -ή. -ό [1898] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία (βλ. λ. *γλωσσολογία*).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. historisch-vergleichende (Sprachwissenschaft)].

ιστορικότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα ενός γεγονότος να αποτελεί μέρος ή να διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση τής ιστορίας **2.** το να αποτελεί κάτι πραγματικό γεγονός, να μαρτυρείται από πηγές: *η ~ τού γεγονότος είναι αναμφισβήτητη* || *η ~ ενός προσώπου / τού Ιησού.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. historicité].

ιστοριογραφία (η) [μτγν.] {ιστοριογραφιών} η έκθεση γεγονότων τού παρελθόντος με λογοτεχνικό τρόπο και με βάση την κριτική έρευνα. την παράδοση και την προσωπική εμπειρία. — **ιστοριογραφικός,** -ή, -ό [μτγν.].

ιστοριογράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την ιστοριογραφία **2.** (καταχρ.) ειδικός που ασχολείται με την καταγραφή τής ιστορίας, ο συγγραφέας ιστορικών βιβλίων.

ιστοριοδίφης (ο/η) [1861] {ιστοριοδιφών} ο ειδικός που ερευνά τις ιστορικές πηγές με σκοπό τη συγκέντρωση υλικού για την ιστορική έρευνα. — **ιστοριοδιφικός,** -ή. -ό.

[ΕΤΥΜ. < *ιστορία* + *-δίφης* < αρχ. *διφῶ (-άω)* «ψηλαφώ, ερευνώ επιμελώς». αγν. ετύμου].

ιστοριοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. η αντίληψη σύμφωνα με την οποία ό,τι συντελείται σε πνευματικό και πολιτισμικό επίπεδο, οφείλεται σε ιστορικά αίτια ΣΥΝ. ιστορισμός ΑΝΤ. φυσιοκρατία.

ιστορισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η θεωρητική θέση σύμφωνα με την οποία τα κοινωνικά γεγονότα και τα πνευματικά δημιουργήματα ερευνώνται σε συνάρτηση με την ιστορική πραγματικότητα στην οποία εμφανίζονται και αντιμετωπίζονται σε σχέση με την εξέλιξή τους **2.** ΦΙΛΟΣ. η ιστοριοκρατία.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γερμ. Historismus].

ιστορώ ρ. [αρχ.] {ιστορείς... | ιστόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αφηγούμαι (γεγονότα): *η «Οδύσσεια» ιστορεί τις περιπέτειες τού Οδυσσέα μέχρι την επιστροφή του στην πατρίδα* ΣΥΝ. εξιστορώ. διηγούμαι • **2.** ζωγραφίζω. διακοσμώ με θέματα από την εκκλησιαστική ζωή και παράδοση, την Π.Δ. και την Κ.Δ. κ.λπ. (κυρ. η μτχ. ***ιστορημένος***, *-η, -ο*): *ιστορημένα χειρόγραφα* (τα χειρόγραφα που είναι διακοσμημένα με μικρογραφίες) || *ιστορημένος ναός* (με αγιογραφίες). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιστορία*.

ιστός (ο) **1.** ψηλό, κυλινδρικό κοντάρι, στύλος ή πύργος. που τοποθετείται κάθετα προς την επιφάνεια στηρίξεως στα πλοία και χρησιμεύει για να στερεώνονται τα πανιά. οι κεραίες εκπομπής σήματος, τα διακριτικά σήματα πλοίου κ.ά.: ο *ακάτιος ή πρωραίος* (το πλωριό κατάρτι) / *πρυμναίος ~* ΣΥΝ. (για πλοία) κατάρτι, άρμπουρο· ΦΡ. ***στήλη ιστού*** βλ. λ. *στήλη* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (~ *κεραίας*) η επιμήκης κυλινδρική μεταλλική ράβδος, στην οποία στηρίζεται η κεραία εκπομπής ή λήψεως σήματος (ηχητικού, τηλεοπτικού): *ο δυνατός αέρας έριξε κάτω τον ~ τής κεραίας* • **3.** (α) το εργαλείο με το οποίο υφαίνει κανείς: *υφαντικός ~* ΣΥΝ. αργαλειός (β) (συνεκδ.) το ύφασμα που υφαίνεται στον αργαλειό: *ο ~ τής Πηνελόπης* (κ. μτφ. έργο ατελείωτο και μάταιο, χωρίς αποτέλεσμα) || *πυκνός / καλοδουλεμένος ~* ΣΥΝ. υφάδι **4.** το δικτυωτό πλέγμα που κατασκευάζει η αράχνη για να συλλαμβάνει τη λεία της: (μτφ.) *έχει πιαστεί στον ιστό τής γοητείας της* ΣΥΝ. δίχτυ **5.** (μτφ.) η δομή ενός έργου (μυθιστορήματος, σεναρίου, κινηματογραφικής ταινίας. θεατρικού κ.λπ.), ο τρόπος με τον οποίο συνδέονται μεταξύ τους και αναπτύσσονται τα μέρη του: *ο αφηγηματικός ~ μιας νουβέλας* **6.** ΒΙΟΛ. σύνολο κυττάρων που έχουν όμοια ή παρόμοια κατασκευή και επιτελούν την ίδια λειτουργία: *ινώδης / συνδετικός / φυτικός / ζωικός / μυϊκός / κατεστραμμένος ~* **7.** (α) ***Παγκόσμιος Ιστός*** βλ. λ. *παγκόσμιος* (β) ***φυλλομετρητής ιστού*** βλ. λ. *φυλλομετρητής* (γ) ***εξυπηρετητής ιστού*** βλ. λ. *εξυπηρετητής*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἱστός* < *ἵ-στη-μι* (πβ. λατ. si-stō). Ο βιολ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. tissue, ο δε όρος *Παγκόσμιος Ιστός* αποδίδει

τον αγγλ. Worldwide Web. Βλ. κ. *ίσταμαι*].

-ιστος, -η. -ο(ν) [αρχ.] (λόγ.) παραγ. επίθημα που δηλώνει τον υπερθετικό βαθμό επιθέτων: *μέγ-ιστος, πρώτ-ιστος, κάκ-ιστος, ελάχ-ιστος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθημα τού υπερθ. βαθμού επιθέτων, που ανάγεται σε *-isto- < I.E. *-is- (ασθενής βαθμίδα τού επιθήματος *-je/os-) + -to- (των ρηματ. επιθ.), πβ. γοτθ. -ists, σανσκρ. -iṣṭhas].

ιστοσελίδα (η) ΠΛΗΡΟΦ. σελίδα στο Διαδίκτυο που μπορεί να αποτελείται από κείμενο ή να περιέχει (συνηθέστερα) και εικόνες, σταθερές ή κινούμενες, γραφικά, συνδέσεις κ.ά.· η έννοια τής σελίδας αντιστοιχεί στο εύρος μιας οθόνης Η/Υ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. webpage].

ιστότοπος (ο) ΠΛΗΡΟΦ. το σάιτ (βλ.λ.).

ιστοχημεία (η) ΒΙΟΛ. κλάδος τής ιστολογίας ο οποίος αναλύει τη χημική σύσταση των ιστών και τη δραστηριότητα των ενζύμων σε αυτές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. histochimie].

ισχαιμία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ελάττωση ή διακοπή τής κυκλοφορίας τού αίματος σε μέρος τού σώματος, η οποία οφείλεται σε πρόβλημα τής αρτηρίας. — **ισχαιμικός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ίσχαιμος* < *ἴσχω* «σταματώ, εμποδίζω, αναστέλλω» (< **σί-σχω*, ενεστωτικός αναδιπλασιασμός τού θ. -*σχ*-, πβ. αόρ. β' *ἔ-σχον*, ρ. *ἔχω*) + -*αιμος* < *αἷμα*. Η λ. αποτελεί ελληνογενή ξέν. όρο, < γαλλ. ischémie].

ισχιαλγία (η) [1861] {ισχιαλγιών} ΙΑΤΡ. ο πόνος τού ισχιακού νεύρου στο πίσω μέρος τού ποδιού. — **ισχιαλγικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < *ισχίο* + -*αλγία* < *άλγος* «πόνος». ελληνογενής ξέν. όρ.. < γερμ. Ischialgie].

ισχίο (το) ΑΝΑΤ. οι κοιλότητες μέσα στις οποίες βρίσκονται οι αρθρώσεις τής λεκάνης με τα μηριαία οστά ΣΥΝ. γοφός. — **ισχιακός,** -ή. -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰσχίον*, αβεβ. ετύμου. Είναι πιθ. ότι η «γλώσσα» τού Ησυχίου *ἴσχι· ὀσφύς* διασώζει αρχαϊκό τύπο τής λ. (πβ. *μέλι*), αλλά πέραν αυτού είναι αδύνατον να συνδεθεί το *ἰσχίον* με λ. άλλων I.E. γλωσσών. Υποθετική παραμένει επίσης η σύνδεση με τις λ. *ἰσχνός*, *ἰσχύς* (βλ.λ.)].

ισχναίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) καθιστώ (κάτι) αδύνατο, το λεπταίνω ΣΥΝ. αδυνατίζω, λεπτύνω ΑΝΤ. παχαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι αδύνατος ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. παχαίνω. Επίσης **ισχνεύω** [μτγν.].

ίσχνανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις. -άνσεων} (λόγ.) η απώλεια βάρους ΣΥΝ. αδυνάτισμα, λέπτυνση ΑΝΤ. πάχυνση. — **ισχναντικός,** -ή. -ό [αρχ.].

ισχνός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν έχει λίπος, που είναι πολύ αδύνατος: ~ *υπάρξεις με ανορεκτικές τάσεις προβάλλονται ως πρότυπα ομορφιάς* ΣΥΝ. λιπόσαρκος ΑΝΤ. παχύς, εύσωμος, γεμάτος· ΦΡ. ***περίοδος ισχνών αγελάδων*** περίοδος οικονομικής δυσχέρειας (βλ. κ. λ. *αγελάδα*) **2.** αυτός που δεν έχει αποδεικτική επάρκεια: ~ *επιχειρήματα* ΣΥΝ. αδύνατος ΑΝΤ. ισχυρός, ικανοποιητικός **3.** αυτός που δεν έχει μεγάλο μέγεθος, φτωχός, λίγος: ~ *ημερομίσθιο / ικανοποίηση / μειοψηφία* ΣΥΝ. πενιχρός, ανεπαρκής ΑΝΤ. πλούσιος, παχυλός, άφθονος. — **ισχν-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **ισχνότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *si-sq-sno- < I.E. *si-sq-u- «αποξηραίνω», πβ. αβεστ. hišku «ξηρός», λατ. siccus (> γαλλ. sec, ισπ. seco) κ.ά.].

ισχουρία (η) {χωρ. πληθ.} η αδυναμία ουρήσεως, η επίσχεση των ούρων (βλ.λ.) ΑΝΤ. ακράτεια.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἰσχουρῶ (-έω)* < αρχ. *ἴσχω* «έχω – συγκρατώ» (αναδιπλ. τ. τού. *ἔχω*) + *οὐρῶ*].

ισχυρίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {ισχυρίστ-ηκα (λόγ. -θηκα)} υποστηρίζω άποψη· με το ρήμα αυτό μπορεί να εκφράζεται και επιφύλαξη ως προς την αλήθεια τής άποψης, λ.χ. *τον πυροβόλησε ευρισκόμενη σε αυτοάμυνα· αυτό, τουλάχιστον, ισχυρίζεται η ίδια || ισχυρίστηκε ότι τα κίνητρά της ήταν ανιδιοτελή* ΣΥΝ. διατείνομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, επιχείρημα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ενδυναμώνομαι, ενισχύομαι», < *ἰσχυρός* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

ισχυρισμός (ο) [1871] αυτό το οποίο ισχυρίζεται κανείς, αυτό που υποστηρίζει ως αληθινό: *αβάσιμος / βάσιμος* ~ || *οι ~ του αποδείχθηκαν ψευδείς*.

ισχυρογνώμων, -ων. -ον [αρχ.] {ισχυρογνώμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} αυτός που υποστηρίζει την άποψή του με επιμονή και δεν ακούει ή δεν αποδέχεται τη γνώμη των άλλων ΣΥΝ. πεισματάρης, ξεροκέφαλος, αδιάλλακτος ΑΝΤ. διαλλακτικός, συζητήσιμος. Επίσης **ισχυρογνώμονας** (ο/η). — **ισχυρογνωμοσύνη** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

ισχυροποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ισχυροποιείς... | ισχυροποί-ησα. -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} καθιστώ (κάποιον/κάτι) ισχυρό, του δίνω περισσότερη δυναμη και κύρος: *η νέα πολιτική συμμαχία ισχυροποίησε τη θέση τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. ενισχύω, ενδυναμώνω, δυναμώνω, εδραιώνω ΑΝΤ. αποδυναμώνω. — **ισχυροποίηση** (η) [μτγν.], **ισχυροποιητικός,** -ή, -ό.

ισχυρός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει ισχύ, που τον χαρακτηρίζει η δύναμη και δεν κλονίζεται εύκολα: ~ *άμυνα / θέληση / προστασία / δεσμός / αντίπαλος / επιχείρημα / όπλο / προσωπικότητα* ΣΥΝ. δυνατός, ανθεκτικός, κραταιός, σθεναρός ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος **2.** αυτός που έχει μεγάλη ένταση: ~ *σεισμός / ρεύμα / έκρηξη / ράπισμα / άνεμος / πυρετός / επιθυμία* ΣΥΝ. έντονος, δυνατός, σφοδρός ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος, άτονος, ασθενής **3.** αυτός που βρίσκεται σε θέση ισχύος, που μπορεί να επιβάλλει τη βούλησή του ή να επηρεάζει καθοριστικά: ~ *κυβέρνηση / επιρροή / φύλο* (το ανδρικό φύλο) / *πολιτικός παράγοντας / κράτος* ΑΝΤ. ανίσχυρος, αδύναμος **4.** αυτός που μπορεί να έχει έντονα, δραστικά αποτελέσματα: *πήρε ~ δόση δηλητηρίου και πέθανε* || ~ *οικονομική βοήθεια* ΣΥΝ. δραστικός **5. *ισχυροί*** (οι) οι παράγοντες που έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τις εξελίξεις, να επιβάλλονται: *οι ~ τής γης* **6.** ΝΟΜ. νομικά έγκυρος, αυτός που έχει νομική ισχύ: ~ *διαθήκη* ΑΝΤ. άκυρος, ανίσχυρος· ΦΡ. ***το δίκαιο τού ισχυροτέρου*** για τις περιπτώσεις στις οποίες εκείνος που έχει τη μεγαλύτερη δύναμη επιβάλλει τη θέλησή του στους ασθενέστερους: *στις διεθνείς σχέσεις συχνά επικρατεί ~*. — **ισχυρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσχυς* (βλ.λ.)].

ισχύς (η) {ισχύος, ισχύ | χωρ. πληθ.} **1.** η δύναμη (συνήθ. όχι σωματική) που διαθέτει κανείς και που του επιτρέπει να επιβάλλεται: *στρατιωτική / πολιτική / οικονομική / κοινωνική ~ || με τη νέα στρατιωτική άσκηση στην περιοχή, το ΝΑΤΟ κάνει επίδειξη ισχύος || η ~ τής κυβέρνησης / τής επιχείρησης / των αντιπάλων || εδραιώνω την ~ μου || επιβάλλεται διά τής ~ του || έχει μεγάλη ~ στον χώρο τού Τύπου || η ~ του εξασθενεί* ΑΝΤ. αδυναμία, ατονία· ΦΡ. (α) ***από θέσεως ισχύος*** από πλεονεκτική θέση: *μιλώ ~* (β) ***η ισχύς εν τη ενώσει** (ή ἰσχὺς ἐν τῇ ἑνώσει)* η δύναμη βρίσκεται στη συνεργασία και την αλληλοβοήθεια (γ) ***ισχύς μου η αγάπη τού λαού μου*** η δύναμή μου στηρίζεται στην αγάπη, την αφοσίωση τού λαού μου (έμβλημα τής δεύτερης ελληνικής δυναστείας· η φρ. καθιερώθηκε από τον βασιλιά Γεώργιο Α') **2.** ΝΟΜ. πρακτική ή νομική εγκυρότητα: *η διάταξη βρίσκεται σε ~ / εν ισχύι || τίθεμαι εκτός ισχύος || αναστέλλω / παρατείνω την ~ των έκτακτων μέτρων || αναδρομική / συνταγματική / προσωρινή ~ || η ~ τής συμφωνίας / τού συμβολαίου / τού νόμου* **3.** ΦΥΣ. η ποσότητα τής ενέργειας, η οποία παράγεται ή απορροφάται από ένα σύστημα ανά μονάδα χρόνου και εκφράζεται με το πηλίκο τής συνολικής παραγόμενης ή απορροφούμενης ενέργειας προς τον χρόνο παραγωγής ή απορροφήσεώς της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δύναμη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. εμφανίζει *ἰ-* προθεμ. και μηδενισμ. βαθμ. -*σχ*- τού ρ. *ἔχω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-σχ-ον*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. αρχικώς απαντά με δίγαμμα *(*Ϝισχύς)* κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *ἴς* «δύναμη» (πβ. λατ. vis). Παράγ. *ἰσχυ-ρός*, *ἰσχύ-ω*, *ἰσχυρ-ίζομαι* κ.ά. Η σημ. 3 αποδίδει τον αγγλ. όρο power].

ισχύω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. ισχύων, -ουσα. -ον | ίσχυσα} **1.** έχω ισχύ: *η σύμβαση / ο νόμος / η παράδοση ισχύει || τα έκτακτα μέτρα / ο κανόνας / τα κριτήρια ισχύουν || αυτό που είπα / η πρόσκλησή μου ισχύει και για σένα || αυτή η πρόταση ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις* **2.** (η μτχ. ενεστ. ***ισχύων,*** *-ουσα. -ον*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰσχύς* (βλ.λ.)].

ισχύων, -ουσα, -ον {ισχύ-οντος (-ουσας) | -όντων (-ουσών)} **1.** αυτός που έχει ισχύ: ~ *νομοθεσία / Δίκαιο / νόμος / διάταξη / καθεστώς / περιορισμοί* **2. *ισχύοντα*** (τα) αυτά που ισχύουν: *σύμφωνα με τα ~, η επιτροπή δεν μπορεί να εγκρίνει την πρότασή τους.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *ἰσχύω*].

ίσωμα (το) → ίσιωμα

ισώνω ρ. ▸ ισιώνω

ίσως επίρρ. (για τη δήλωση τού πιθανού) υπάρχει περίπτωση να, μπορεί: ~ *(να) έχεις δίκιο· ο καιρός θα δείξει* ΣΥΝ. πιθανόν, ενδεχομένως ΑΝΤ. σίγουρα, οπωσδήποτε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴσος* (βλ.λ.)].

> **ίσως: συνώνυμα.** Μια σειρά λέξεων δηλώνουν **πιθανότητα**· δηλώνουν δηλ. την επιφυλακτική στάση τού ομιλητή απέναντι στα λεγόμενα, την περιορισμένη βεβαιότητα που έχει για ενέργειες, πράξεις, καταστάσεις, πράγματα ή και πρόσωπα. Εντάσσονται στους μηχανισμούς (γραμματικούς ή λεξιλογικούς) τής λεγόμενης **τροπικότητας** (modality) στη γλώσσα, των τρόπων δηλ. που διαθέτει ο ομιλητής για να σχολιάσει και να τροποποιήσει / διαφοροποιήσει τα λεγόμενά του. Στην περίπτωση των τροπικών αυτών λέξεων (ρημάτων, επιρρημάτων, επιρρηματικών φράσεων), η επιφυλακτικότητα είναι διττή: τόσο **λεξιλογική** (με τη χρήση αυτών των λέξεων) όσο και **γραμματική** (ακολουθούνται από **υποτακτική** ή **πιθανολογική** έγκλιση): *ίσως να βρέχει – ίσως να έβρεχε – ίσως να βρέξει – ίσως να έβρεξε – ίσως να έχει βρέξει – ίσως να είχε βρέξει.* **Παρατηρήσεις**: (α) Τα επιρρήματα **ίσως, πιθανώς** και **ενδεχομένως** χρησιμοποιούνται και με οριστική έγκλιση (μικρότερη επιφυλακτικότητα) και με υποτακτική/πιθανολογική (μεγαλύτερη επιφυλακτικότητα): *ίσως / πιθανώς / ενδεχομένως έφυγε για το εξωτερικό – ίσως / πιθανώς / ενδεχομένως να έφυγε για το εξωτερικό* (β) Τριπλή δυνατότητα εκφράσεως εμφανίζουν τα **είναι πιθανόν / πιθανόν / πιθανώς** (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ λ. *πιθανός*) και **ενδέχεται / είναι ενδεχόμενο / ενδεχομένως** (γ) Το **μπορεί** (< *μπορώ*) από τη «δυνατότητα» (μπορώ) έχει περάσει στη δήλωση «πιθανότητας», διατηρώντας υφολογικώς και ετυμολογικώς τη χροιά μειωμένης δυνατότητας ή μεγαλύτερης, τρόπον τινά, πιθανότητας έναντι των λοιπών: *μπορεί να βρέξει* «πιθανότερο» από το *ίσως να βρέξει*. Η πιθανότητα μάλιστα γίνεται μεγαλύτερη με τη χρήση τού *και*: *μπορεί και να βρέξει.*

Ιταλία (η) (ιταλ. Repubblica Italiana = Ιταλική Δημοκρατία) **1.** χερσόνησος τής Ν. Ευρώπης στη Μεσόγειο Θάλασσα, μεταξύ τής Αδριατικής Θάλασσας και τού Τυρρηνικού Πελάγους ΣΥΝ. Ιταλική Χερσόνησος **2.** κράτος τής Ν. Ευρώπης, το οποίο καταλαμβάνει την παραπάνω χερσόνησο, τη Σικελία, τη Σαρδηνία και άλλα μικρότερα νησιά, με πρωτεύουσα τη Ρώμη, επίσημη γλώσσα την Ιταλική και νόμισμα το ευρώ. — **Ιταλός** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνος** [μεσν.] (ο), **Ιταλίδα** [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνα** [μεσν.] (η), **ιταλικός,** -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **ιταλιάνικος,** -η. -ο. **Ιταλικά** κ. (λαϊκ.) **Ιταλιάνικα** (τα).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχαϊκ. λατ. Vitalia < vitulus «μοσχάρι» (πβ. οσκ. viteliu), οπότε η λ. θα σήμαινε αρχικά «χώρα των μοσχαριών» εξαιτίας τής εκτεταμένης κτηνοτροφικής δραστηριότητας των νότιων περιοχών της. Είναι ενδιαφέρον ότι επικράτησε διεθνώς η αρχ. λ. *Ἰταλία* χωρίς το δίγαμμα (πβ. αγγλ. Italy. γαλλ. Italie. γερμ. Italien). Έχει διατυπωθεί επίσης η άποψη ότι το τοπωνύμιο είναι ιλλυρ. προελ.].

ιταλισμός (ο) [1805] **1.** η μίμηση των Ιταλών και των ιταλικών τρόπων, κάθε δείγμα τέτοιας μίμησης **2.** στοιχείο που δηλώνει επιρροή τής ιταλικής γλώσσας στην ελληνική: οι ~ *στη γλώσσα τού Κάλβου. όπως η επίταξη τού επιθέτου μετά το ουσιαστικό. είναι χαρακτηριστικοί.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. italianisme].

Ιταλιώτης (ο) [αρχ.] {Ιταλιωτών}, **Ιταλιώτισσα** (η) {Ιταλιωτισσών} ελληνικής καταγωγής κάτοικος τής Κάτω Ιταλίας. · **ιταλιωτικός**, -ή, -ό [αρχ.].

ιταλομαθής, -ής, -ές [1889] αυτός που γνωρίζει την ιταλική γλώσσα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

ιταλόφωνος, -η, -ο → -φωνος

ιταμός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από προκλητικότητα και αυθάδεια: ~ *ύφος / πρόκληση / αξίωση / λόγια* ΣΥΝ. αυθάδης. αναιδής ΑΝΤ. σεμνός. ήπιος. — **ιταμώς** επίρρ. [αρχ.]. **ιταμότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισιτήριο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴτης* «ορμητικός. αυθάδης. προπετής» < θ. *ἰ*-, μηδενισμ. βαθμ. τού ρ. *εἶμι* «πηγαίνω. θα πάω» < I.E. *ei-mi- «πηγαίνω». πβ. σανσκρ. é-mi. λατ. eo (< *ei-ō). γαλλ. j'irai «θα πάω», ισπ. iré (< λατ. ire, απρφ. τού eo), γαλλ. initial «αρχικός» (< λατ. in-ire «αρχίζω») κ.ά. Ομόρρ. *εἰσ-ι-τ-ήριο(ν). ἐξ-ί-τ-ηλος. ἰσθμός* (βλ.λ.) κ.ά.].

Ι.Τ.Ε. (το) Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας.

Ιτέα (η) πόλη τής Κ. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φωκίδας. το επίνειο τής Άμφισσας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής πόλεως οφείλεται στις ιτιές που φύονταν παλαιότερα στην παραλία της].

ίτε, παίδες Ελλήνων (*ὦ παῖδες Ἑλλήνων. ἴτε.* Αισχ. *Πέρσ.* 402) εμπρός παιδιά των Ελλήνων· λέγεται ως προτροπή πριν από κρίσιμη εθνική πολεμική (αλλά και αθλητική) αναμέτρηση με αντίπαλο.

-ιτζής παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνουν επάγγελμα ή ασχολία: *λυρ-ιτζής. αερ-ιτζής.*
[ΕΤΥΜ. Παρεκτετ. τύπος τού επιθήματος *-τζής* < τουρκ. -ci. βλ. κ. *-τζής*].

-ίτης, -ίτισσα παραγωγικό επίθημα ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** ιδιότητα: *κοπρ-ίτης, ισοβ-ίτης, μαγκ-ίτης. ερημοσπ-ίτης. πολυτεχν-ίτης* **2.** καταγωγή: *Πολ-ίτης. Μεσολογγ-ίτης. Ανατολ-ίτης, Περαχωρ-ίτης.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, λ.χ. αρχ. *πολ-ίτης. ὁπλ-ίτης, τεχν-ίτης* κ.ά.].

ιτιά (η) φυλλοβόλο δένδρο με μικρά. κιτρινωπά άνθη. που αναπτύσσεται κυρ. κοντά σε υδρότοπους, αλλά καλλιεργείται και ως καλλωπιστικό: ~ *η κλαίουσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰτέα* < **Fιτ-έα* < *wi-t-. μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *wei- στρέφω. κάμπτω». πβ. σανσκρ. vitá- «πλεγμένος». αρχ. σλαβ. větvi «κλαδί». λατ. vitus «στεφάνι, περιφέρεια» κ.ά.].

-ίτιδα παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν φλεγμονή ή ασθένεια. η οποία εντοπίζεται σε ορισμένη περιοχή: *αμυγδαλ-ίτιδα. τραχηλ-ίτιδα, φαρυγγ-ίτιδα.*
[ΕΤΥΜ. < *-ῖτις*. παραγ. επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (θηλ. τού επιθήματος *-ίτης*), που εμφανίζεται σε ονομασίες ασθενειών (πβ. αρχ. *ἀρθρ-ῖτις. πλευρ-ῖτις, νεφρ-ῖτις*) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. *μηνιγγ-ίτιδα* < γαλλ. méning-ite) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *επιπεφυκ-ίτιδα* < γαλλ. conjonctiv-ite)].

-ίτικος, -η, -ο παραγωγικό επίθημα επιθέτων που δηλώνει: **1.** ιδιότητα: *παλιομοδ-ίτικος, κομπογιανν-ίτικος* **2.** καταγωγή: *μακεδον-ίτικος, λευκαδ-ίτικος. μοσχοβ-ίτικος.*
[ΕΤΥΜ. < *-ίτ-ικος* < *-ίτ(ης)* + *-ικος*].

-ίτσα παραγωγικό επίθημα **1.** υποκοριστικό θηλυκών ουσιαστικών: *ομπρελ-ίτσα, αγελαδ-ίτσα, κουκλ-ίτσα. λεμον-ίτσα. δασκαλ-ίτσα. καρεκλ-ίτσα* • **2.** (κ. *-ιτσα*) τοπωνυμίων, συνήθ. σλαβικής προέλευσης: *Βόν-ιτσα, Κόν-ιτσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποκοριστικός.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σλαβ. -itsa ή. κατ' άλλους. από ουδ. *-ίτσιν / -ίτσα* < *-ίκι(ν)* < μτγν. *-ίκιον*].

Ι.Υ.Π. (το) Ινστιτούτο Υγείας Παιδιού.

Ιφιγένεια (η) {-ας κ. (λόγ.) -είας} **1.** κόρη τού Αγαμέμνονα και τής Κλυταιμ(ν)ήστρας. την οποία θυσίασαν οι Αχαιοί στην Άρτεμη. προκειμένου να αποπλεύσει ο ελληνικός στόλος για την Τροία **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *ἶφι* (αρχαϊκό κατάλοιπο οργανικής πτώσεως τού ουσ. *ἴς* «ισχύς» < **Fίς*, που συνδ. με το συνώνυμο λατ. vis) + *-γένεια* < *-γενής* < *γένος*. Το όνομα *Ἰφιγένεια* θα είχε, ως εκ τούτου. τη σημ. «η καταγόμενη από ισχυρό γένος»].

Ι.Χ. **1.** Ιδιωτικής Χρήσεως (ενν. *όχημα*) **2.** (ο) Ιησούς Χριστός **3.** Ιδίαις (ενν. *Αυτού*) Χερσί. δηλ. στα ίδια τα χέρια τού παραλήπτη· σημειώνεται σε επιστολή κ.λπ. που πρέπει να παραδοθεί στον ίδιο τον παραλήπτη ΣΥΝ. Ι.Α.Χ., Ipso Mano (λατ.).

ιχθυαγορά (η) (λόγ.) η ψαραγορά (βλ.λ.).

ιχθυάλευρο (το) {ιχθυαλεύρ-ου | -ων} σκόνη που προέρχεται, μετά από επεξεργασία. από τα μη βρώσιμα μέρη ψαριών (κόκκαλα κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. farine de poisson].

ιχθύαση (η) → ιχθύωση

ιχθυέλαιο (το) [1852] {ιχθυελαί-ου | -ων} (λόγ.) λάδι που προέρχεται από τα ψάρια ΣΥΝ. ψαρόλαδο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. huile de poisson].

ιχθυηρός, -ά, -ό **1.** αυτός που είναι κατάλληλος για ψάρια **2.** αυτός που σχετίζεται με ψάρια ή προέρχεται από αυτά: *ιχθυηρός ζωμός* (ψαρόσουπα) || *«μεγάλη κινητικότητα παρουσίασε η αγορά κατεψυγμένων ιχθυηρών»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰχθῦς* + παραγ. επίθημα *-ηρός*. πβ. κ. *ανθ-ηρός*].

ιχθυο- κ. **ιχθυό-** κ. **ιχθυ-** (λόγ.) α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι έχει σχέση με ψάρια: *ιχθυ-αγορά, ιχθυο-καλλιέργεια, ιχθυο-παραγωγός.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *ἰχθύς*].

ιχθυογενετικός, -ή, -ό κ. **ιχθυογεννητικός** αυτός που σχετίζεται με τη γέννηση και την παραγωγή ψαριών: ~ *σταθμός.*

ιχθυοδεξαμενή (η) η ειδικά διαμορφωμένη τεχνητή ή φυσική δεξαμενή. που προορίζεται για την παραγωγή και την εκτροφή ψαριών και θαλασσινών.

ιχθυοκαλλιέργεια (η) {ιχθυοκαλλιεργειών} **1.** το σύνολο των τεχνικών που αποσκοπούν στην εκτροφή και την παραγωγή ψαριών **2.** (συνεκδ.) η εγκατάσταση στην οποία εκτρέφονται και αναπαράγονται ψάρια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pisciculture].

ιχθυοκιβώτιο (το) {ιχθυοκιβωτί-ου | -ων} (λόγ.) κιβώτιο όπου τοποθετούν ψάρια ΣΥΝ. (λαϊκ.) ψαροκασέλα.

ιχθυοκλωβός (ο) (λόγ.) κλουβί εκτροφής ψαριών σε μονάδα ιχθυοκαλλιέργειας.

ιχθυόκολλα (η) [μτγν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) είδος κόλλας που κατασκευάζεται από μέρη ψαριού ΣΥΝ. ψαρόκολλα.

ιχθυολιμένας (ο) η ιχθυόσκαλα (βλ.λ.).

ιχθυολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής ζωολογίας ο οποίος μελετά τα είδη. τη μορφολογία. την ανατομία και τη φυσιολογία των ψαριών, καθώς και τις συνήθειες και τον τρόπο αναπαραγωγής τους. — **ιχθυολόγος** (ο/η). **ιχθυολογικός**, -ή. -ό [1814].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. ichthyology].

ιχθυοπαραγωγός, -ός. -ό **1.** αυτός που παράγει μεγάλες ποσότητες ψαριών: ~ *χώρα / ποταμός* **2.** ***ιχθυοπαραγωγός*** (ο/η) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με το ψάρεμα. την παραγωγή ή το εμπόριο ψαριών: *τα προβλήματα των ~.* — **ιχθυοπαραγωγή** (η) [1893].

ιχθυοπληθυσμός (ο) τα είδη και ο αριθμός των ψαριών που εκτρέφονται και αναπαράγονται σε ιχθυοπαραγωγή.

ιχθυοπονία (η) επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των ειδών των ψαριών και τής διαχείρισής τους.
[ΕΤΥΜ. < *ιχθυο-* (< *ιχθύς*) + *-πονία*, πβ. κ. *γεω-πονία. δασο-πονία*].

ιχθυοπωλείο (το) [μτγν.] (λόγ.) το κατάστημα στο οποίο πωλούνται ψάρια και θαλασσινά ΣΥΝ. (καθημ.) ψαράδικο.

ιχθυοπώλης (ο) [αρχ.] {ιχθυοπωλών}. **ιχθυοπώλισσα** (η) {ιχθυοπωλισσών} (επίσ.) πρόσωπο που πουλάει ψάρια, ο έμπορος ψαριών.

ιχθυόσκαλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το ειδικά διαμορφωμένο τμήμα λιμανιού, που διατίθεται για την εξυπηρέτηση τής αλιευτικής κίνησης, τη διακίνηση αλιευτικών προϊόντων ΣΥΝ. ιχθυολιμένας.

ιχθυοτροφείο (το) [μτγν.] η εγκατάσταση (συνήθ. κοντά σε παραθαλάσσιες ή παραποτάμιες τοποθεσίες. σε λιμνοθάλασσες κ.λπ.), στην οποία πραγματοποιείται εκτροφή και αναπαραγωγή ψαριών (συγκεκριμένων ποικιλιών) για εμπορικούς σκοπούς.

ιχθυοτροφία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η συστηματική εκτροφή και αναπαραγωγή ψαριών μέσα σε ειδικές εγκαταστάσεις (ιχθυοτροφεία) σε ευρεία κλίμακα για εμπορικούς σκοπούς. — **ιχθυοτρόφος** (ο/η) [μτγν.]. **ιχθυοτροφικός**, -ή, -ό [μτγν.].

ιχθυοφαγία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) το να τρέφεται κανείς με ψάρια. η κατανάλωση ψαριών στη διατροφή. — **ιχθυοφάγος** (ο) [αρχ.], **ιχθυοφαγικός**, -ή, -ό [1890].

ιχθύς (ο) {ιχθ-ύος, -ύ | -ύες, -ύων. -ύς} **1.** (λόγ.) το ψάρι· ΦΡ. ***τηρώ σιγήν ιχθύος*** (πβ. *ἀφωνότερος ἰχθύων*. Λουκιανός) αποφεύγω να πω οτιδήποτε. δεν σχολιάζω. δεν παίρνω θέση. σιωπώ: *και στο θέμα αυτό τήρησε σιγήν ιχθύος. αποκρύπτοντας επιμελώς τις προθέσεις του·* ***Ιχθύες*** (οι) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου μεταξύ των αστερισμών τού Κριού και τού Υδροχόου **3.** ΑΣΤΡΟΛ. το δωδέκατο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο 20/2-20/3 **4.** (συνεκδ. στον εν.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἰχθῦς* < *ἰ*- προθεμ. + I.E. *ghdū- «ψάρι», πβ. αρμ. ju-kn. λιθ. žuvis κ.ά. Βλ. κ. *ψάρι*].

Ι.Χ.Θ.Υ.Σ. (ο) Ιησούς Χριστός Θεού Υιός Σωτήρ.

ιχθύωση (η) [1866] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. δερματοπάθεια που χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό λεπιών στο δέρμα και την απολέπιση τής επιδερμίδας. Επίσης **ιχθύαση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. ichtyose].

ιχνευτής (ο) [αρχ.] ο ανιχνευτής (βλ.λ.).

ιχνεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {ίχνευ-σα, -θηκα} (σπάν.) εξετάζω επίμονα αναζητώντας ίχνη. ενδείξεις, προσπαθώ να εντοπίσω: (μτφ.) ~ τα *όρια τής ανθρώπινης θέλησης και αντοχής* (πβ. λ. *ανιχνεύω*) ΣΥΝ. ανιχνεύω, αναζητώ, ιχνηλατώ, ερευνώ.

ιχνηλασία (η) [μτγν.] {ιχνηλασιών} (λόγ.) **1.** η προσπάθεια εντοπισμού (κάποιου) μέσω τής επισήμανσης και παρακολούθησης ιχνών, σημαδιών (συνήθ. στο έδαφος) ΣΥΝ. ανίχνευση. αναζήτηση, έρευνα **2.** (μτφ.) η συστηματική και επίμονη αναζήτηση δεδομένων. η επιδίωξη στόχου.

ιχνηλάτης (ο) {ιχνηλατών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που προπορεύεται (μιας ομάδας) αναζητώντας και ακολουθώντας τα ίχνη (κάποιου): ~ *σκύλος* || *οι Άγγλοι στην Αμερική χρησιμοποιούσαν Ινδιάνους* ~ **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ακολουθεί μια πορεία βάσει ενδείξεων, που ανιχνεύο-

ντας χαράζει πορεία προς συγκεκριμένο στόχο: ~ *τής αλήθειας* ΣΥΝ. ανιχνευτής, ιχνευτής. — **ιχνηλατικός,** -ή, -ό [μτγν.], **ιχνηλατικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *ἴχνος* + *-ηλάτης* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*].

ιχνηλατώ ρ. μετβ. [μτγν.] {ιχνηλατείς... | ιχνηλάτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) ακολουθώ τα ίχνη (κάποιου) προσπαθώντας να τον εντοπίσω· (μτφ.) επιζητώ με επιμονή, με πείσμα: *ιχνηλατώντας τη μυστική διαδρομή εκείνου τού πρώτου, άγνωστου εξερευνητή* ΣΥΝ. ανιχνεύω, αναζητώ, ερευνώ. — **ιχνηλάτηση** (η).

ιχνογράφημα (το) [1863] {ιχνογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} σχέδιο με γραμμές, κυρ. με μολύβι ΣΥΝ. σκίτσο, ζωγραφιά, σχεδίασμα.

ιχνογράφηση (η) [1843] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ο σχεδιασμός ιχνογραφήματος, η αποτύπωση σχεδίου με μολύβι ΣΥΝ. σκιτσάρισμα.

ιχνογραφία (η) [μτγν.] {ιχνογραφιών} **1.** κάθε σχέδιο που αναπαριστά μορφή ή αντικείμενο αφαιρετικά, χωρίς χρώματα, μόνο με γραμμές, με το ίχνος που αφήνει το μολύβι (ή άλλο σκληρό υλικό γραφής) πάνω στο χαρτί ΣΥΝ. ιχνογράφημα, σκίτσο, σχεδίασμα **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο σχολικό μάθημα σχεδίου για παιδιά (κυρ. μικρής ηλικίας), κατά το οποίο οι μαθητές τοποθετούν ένα πολύ λεπτό χαρτί πάνω από ένα σχέδιο και το αντιγράφουν σε αυτό με απλές γραμμές (ίχνη), προκειμένου να το μεταφέρουν σε άλλο χαρτί και να το ζωγραφίσουν εξαρχής **3.** (συνεκδ.) το βιβλίο, μπλοκ ή τετράδιο που χρησιμοποιείται κατά τη διδασκαλία τού μαθήματος για την εξάσκηση των μαθητών και το οποίο συνήθ. περιέχει ή συνοδεύεται από ασκήσεις ή πρότυπα σχεδίου. — **ιχνογραφικός,** -ή, -ό [1803], **ιχνογραφικ-ά / -ώς** [1847] επίρρ.

ιχνογραφώ ρ. μετβ. [1856] {ιχνογραφείς... | ιχνογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ζωγραφίζω γραμμικά (σχέδια) χωρίς χρώματα, με μολύβι ΣΥΝ. σκιτσάρω, σχεδιάζω. — **ιχνογράφος** (ο/η) [1861].

ίχνος (το) {ίχν-ους | -η, -ών} **1.** το αποτύπωμα, σημάδι που σχηματίζεται σε μια επιφάνεια από το βάρος σώματος που πατά ή ακουμπά πάνω της: *ίχνη τροχών πάνω στην υγρή άμμο* **2.** (συνήθ. ειδικότ.) το αποτύπωμα πέλματος: *ίχνη από πατημασιές πάνω στο χιόνι βοήθησαν στον εντοπισμό τους* || *αφήνω ευδιάκριτα ~* || *ο κυνηγός ακολουθεί τα ~ τού θηράματος* ΣΥΝ. πατημασιά, (α)χνάρι· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***βαίνω επί τα ίχνη*** βλ. λ. *βαίνω* (β) ***βαδίζω επί τα / στα ίχνη (κάποιου)*** ακολουθώ την ίδια πορεία εξελίξεως (με κάποιον άλλον), μιμούμαι (κάποιον): *ο γιος βαδίζει στα ίχνη τού πατέρα του· θέλει κι αυτός να γίνει καλλιτέχνης* (γ) ***(είμαι) επί τα ίχνη (κάποιου)*** (βρίσκομαι) κοντά στον εντοπισμό (καταζητουμένου ή αναζητουμένου): *η αστυνομία είναι ~ των ληστών* (δ) ***χάνω τα ίχνη (κάποιου)*** (i) αδυνατώ να ακολουθήσω (κάποιον) λόγω ελλείψεως επαρκών στοιχείων για τον προσδιορισμό τής πιθανής πορείας του: *τον ακολούθησαν μέχρι τους βάλτους, αλλά εκεί έχασαν τα ίχνη του* (ii) παύω να έχω επαφή (με κάποιον), δεν ξέρω πού βρίσκεται ή τι κάνει: *στον στρατό κάναμε πολύ παρέα, αλλά μετά έχασα τα ίχνη του* **3.** κάθε σημάδι που μένει ή ένδειξη από κάτι που προηγήθηκε: *στην πλάτη έφερε ίχνη βασανισμού* || *ο δολοφόνος εξαφάνισε κάθε ~ πάλης, ώστε να μοιάζει με αυτοκτονία* || *ίχνη αρχαίου πολιτισμού* || *δεν υπήρχε κανένα ~ ανθρώπινης παρουσίας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) απομεινάρι, λείψανο, υπόλειμμα **4.** η ελάχιστη ποσότητα, που μόλις διακρίνεται· (συχνά σε πληθ.): *εντοπίστηκαν ίχνη αίματος στο σημείο εκείνο* || (μτφ.) *δεν υπήρχε ούτε ~ αλήθειας στα όσα κατέθεσε* ΣΥΝ. (μτφ.) στάλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με το ρ. *οἴχομαι* «φεύγω» δεν μπορεί να τεκμηριωθεί. Η λ. *ἴχ-νος* εμφανίζει επίθημα *-νος* (πβ. *κτῆνος, θρό-νος*)].

ιχνοστοιχείο (το) ΒΙΟΛ. στοιχείο (συνήθ. μεταλλικό) το οποίο βρίσκεται σε πολύ μικρές ποσότητες στους ζώντες οργανισμούς και είναι απαραίτητο για τη διατήρησή τους στη ζωή, τη φυσιολογική λειτουργία τους, καθώς και την ανάπτυξή τους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. trace element].

ιχώρ (ο) {ιχώρ-ος, -α | χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. το πυώδες και δύσοσμο υγρό που εκκρίνεται κατά τη σήψη των ζωικών ιστών ΣΥΝ. πύον **2.** ΜΥΘΟΛ. ο αιθέριος χυμός που, κατά τις αρχαιοελληνικές θρησκευτικές αντιλήψεις, έρρεε στις φλέβες των θεών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Παραμένει αναπόδεικτη η συσχέτιση τής λ. με τα ουσ. *ἰκμάς* «υγρασία», *ἴχαρ* «πλεονεξία» και με το συνώνυμο χεττ. ešhar].

ιψενικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Ε. Ίψεν και το έργο του· ΦΡ. ***ιψενικό τρίγωνο*** το συζυγικό ζεύγος και ο εραστής, που είναι φιλικό πρόσωπο και των δύο.
[ΕΤΥΜ. Η λ. προέρχεται από το όνομα τού Νορβηγού ποιητή και δραματουργού H. J. Ibsen (1828-1906), γνωστού για τα περίτεχνα δραματικά έργα, που αντιμετώπιζαν κριτικά την ηθική τής εποχής του].

Ιώ (η) {Ιούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. ιέρεια τής Ήρας και ερωμένη τού Δία, ο οποίος τη μεταμόρφωσε σε αγελάδα, για να τη γλυτώσει από την οργή τής Ήρας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το επίθ. *Ἰόνιος*, αν ληφθεί υπ' όψιν η μυθολογική αναγωγή τού πελάγους στην Ιώ].

Ιωακείμ (ο) {άκλ.} **1.** ο σύζυγος τής Άννας και πατέρας τής Θεοτόκου Μαρίας **2.** όνομα πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *~ ο Γ', Κωνσταντινουπόλεως* **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yehoyakim «ο Γιαχ (ο Θεός) σταθεροποιεί, καθιερώνει»].

Ιωάννα (η) [μτγν.] **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Ιωάννης (ο) {-η κ. -άννου} **1.** *ο Πρόδρομος* ή *ο Βαπτιστής*· προφήτης, πρόδρομος και βαπτιστής τού Χριστού **2.** *ο Ευαγγελιστής* ή *ο Θεολόγος*· άγιος, ένας από τους δώδεκα μαθητές τού Χριστού και Απόστολος, συγγραφέας τού τέταρτου Ευαγγελίου, τριών επιστολών και τής Αποκάλυψης **3.** *ο Χρυσόστομος*· άγιος, από τους μεγαλύτερους εκκλησιαστικούς συγγραφείς και πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως (345-407) **4.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **5.** όνομα ηγεμόνων, πατριαρχών, παπών, καθώς και αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου **6.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Γιάννης** (σημ. 6, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Y(eh)okhanān «ο Γιαχ (ο Θεός) έχει δείξει εύνοια»].

Ιωάννινα κ. (καθημ.) **Γιάννενα** κ. **Γιάννινα** (τα) {Ιωαννίνων} **1.** η μεγαλύτερη πόλη τής Ηπείρου, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Ιωαννίνων)* **2.** ***λίμνη Ιωαννίνων*** ή ***Παμβώτις*** λίμνη στα Α. τής πόλης των Ιωαννίνων. — **Γιαννιώτης** κ. (λόγ.) **Ιωαννίτης** (ο), **Γιαννιώτισσα** κ. (λόγ.) **Ιωαννίτισσα** (η), **γιαννιώτικος,** -η/-ια, -ο κ. (λόγ.) **ιωαννίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Τόσο η ετυμολογική προέλευση όσο και η εποχή ιδρύσεως τής πόλης παραμένουν ανεξακρίβωτες. Κατά μία άποψη, η μονή τού Ιωάννου τού Προδρόμου αποτέλεσε τον πυρήνα τού συνοικισμού τής πόλεως, ενώ άλλοι ανάγουν την ονομασία σε ομώνυμο Βυζαντινό αυτοκράτορα. Έχει υποστηριχθεί επίσης η άποψη (Μ. Φιλήντας, Δ. Καμπούρογλου) ότι το τοπωνύμιο ανάγεται στην τουρκ. λ. âyan «άρχοντες», που «εξελληνίστηκε» και παρετυμολογήθηκε προς το κύρ. όν. *Ἰωάννης* (ας σημειωθεί ότι επί Τουρκοκρατίας οι άρχοντες μιας περιοχής αποκαλούνταν συχνά *Αγιάνηδες* < ayan)].

Ιώβ (ο) {άκλ.} πρόσωπο τής Π.Δ., πρότυπο ευσέβειας και πίστης, σύμβολο αντίστασης στους πειρασμούς και υποταγής στο θείο θέλημα· ΦΡ. (μτφ.) ***τα πάθη τού Ιώβ*** εξαιρετικά σκληρές και συνεχείς δοκιμασίες.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Iyyōbh «αντικείμενο εχθρότητας, καταδίωξης»].

ιώβειος, -ος, -ο [1897] αυτός που σχετίζεται με τον Ιώβ· κυρ. στη ΦΡ. ***ιώβειος υπομονή*** η ανεξάντλητη υπομονή και καρτερικότητα.

ιωβηλαίο (το) **1.** η συμπλήρωση πενήντα ετών ύπαρξης, συνεχούς δραστηριότητας ΣΥΝ. πεντηκονταετηρίδα **2.** (γενικότ.) η συμπλήρωση ορισμένου αριθμού ετών (συνήθ. 25, 50 ή 60) από σημαντικό γεγονός που αξίζει να εορταστεί, όπως λ.χ. από γάμο, από την ανάρρηση μονάρχη στον θρόνο, από την ίδρυση εταιρείας κ.λπ.: *αργυρό / χρυσό / αδαμάντινο ~* **3.** ΘΡΗΣΚ. θεσμός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, κατά τον οποίο παρέχεται άφεση αμαρτιών μία φορά κάθε 25 χρόνια τα Χριστούγεννα στους πιστούς που θα εξομολογηθούν και θα επισκεφθούν ορισμένους τόπους προσκυνήματος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἰωβηλαῖον (ἔτος)* < εβρ. yōvēl «κέρατο κριαριού», που το χρησιμοποιούσαν ως σάλπιγγα κάθε 50 χρόνια, οπότε απελευθερώνονταν οι δούλοι, επιστρέφονταν τα κτήματα στον πρώην ιδιοκτήτη τους και χαρίζονταν τα χρέη (Π.Δ. *Λευϊτικόν* 25,8-12)].

ιώδης[1], -ης, -ες {ιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (λόγ.) αυτός που έχει το χρώμα τού μενεξέ ΣΥΝ. μοβ, μαβής, μενεξεδής, λιλά **2.** ***ιώδες*** (το) (α) το χρώμα τού μενεξέ, το οποίο παράγεται από την ανάμειξη ερυθρού και κυανού (β) ΦΑΡΜ. ουσία τού παραπάνω χρώματος, με φαρμακευτικές ιδιότητες, που χρησιμοποιείται για την καταπολέμηση εντερικών παρασίτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἴον*].

ιώδης[2], -ης, -ες {ιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (αρχαιοπρ.) αυτός που περιέχει δηλητήριο ΣΥΝ. δηλητηριώδης, φαρμακερός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ἰός*].

ιώδιο (το) {ιωδίου} **1.** ΧΗΜ. αμέταλλο αλογόνο στοιχείο (σύμβολο I), που χρησιμοποιείται ως απολυμαντικό και αντισηπτικό (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.)· ΦΡ. ***λάμπα ιωδίου*** λαμπτήρας που περιέχει ιώδιο, το οποίο αυξάνει την αντοχή τού σπειρώματός του και συμβάλλει στην παραγωγή λευκότερου φωτός· (συνεκδ.) **2.** ο πλούσιος σε ιώδιο θαλασσινός αέρας: *πάμε βόλτα στην παραλία ν' αναπνεύσουμε λίγο ~* **3.** διάλυμα ιωδίου σε αιθυλική αλκοόλη, που χρησιμοποιείται ως αντισηπτικό σε πληγές *(βάμμα ιωδίου)*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. iode < αρχ. *ἰώδης* < *ἴον*, επειδή οι ατμοί του στοιχείου έχουν το χρώμα τού μενεξέ].

ιωδιούχος, -ος, -ο [1879] ΧΗΜ. αυτός που περιέχει ιώδιο: *~ κάλιο / νάτριο*.

ιωδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η χρόνια και συνήθ. οξεία δηλητηρίαση οργανισμού από τη χορήγηση ιωδιούχων παρασκευασμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < iodisme].

Ιωήλ (ο) προφήτης που έζησε τον 8ο αι. π.Χ., συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yōhēl «ο Γιαχ είναι ο Θεός», πβ. κ. *Ηλίας*].

Ι.ΩΚ.Α.Ε. (το) Ινστιτούτο Ωκεανογραφικών και Αλιευτικών Ερευνών.

Ίων (ο) {Ίων-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. ήρωας και γενάρχης των Ιώνων **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Ίωνας**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *Ἴωνες*].

Ιωνάς (ο) **1.** προφήτης και συγγραφέας τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ., ο οποίος, αν και έμεινε στην κοιλιά ενός κήτους για τρεις ημέρες, βγήκε τελικά αβλαβής (συμβολίζοντας έτσι την τριήμερη Ταφή και Ανάσταση τού Χριστού) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Ἰωνᾶς* < εβρ. Yōnāh «περιστέρι»].

Ίωνες (οι) {Ιώνων} **1.** ένα από τα ελληνικά φύλα, καταγόμενο κατά τη μυθολογία από τον Ίωνα, που εγκαταστάθηκε στην ηπειρωτική Ελλάδα ήδη από τη δεύτερη χιλιετία π.Χ. και στη συνέχεια αποίκισε τα παράλια τής Μ. Ασίας **2.** (ειδικότ.) οι κάτοικοι των παραλίων τής Μ. Ασίας και ορισμένων ανατολικών νησιών τού Αιγαίου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **Ἰάϝονες* (πβ. μυκ. i-a-wo-ne), αγν. ετύμου. Η ύπαρξη τού

δίγαμμα επιβεβαιώνεται από αντίστοιχες ονομασίες άλλων γλωσσών. π.χ. εβρ. Yawán. αιγυπτ. jwn(n)', αρχ. περσ. yauna κ.ά. (πβ. κ. τουρκ. Yunan «Έλληνας», Yunanistan «Ελλάς»). Βλ. κ. *Ιαπετός*].

Ιωνία (η) η περιοχή τής Δ. ακτής τής Μικράς Ασίας και των παρακείμενων νησιών τού Αιγαίου Πελάγους, που είχαν αποικιστεί από την αρχαιότητα από τους Έλληνες και αποτελούσαν μέχρι τη Μικρασιατική Καταστροφή ζωτικό χώρο ανάπτυξης τού ελληνισμού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Ἴωνες*, βλ.λ.].

ιωνικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Ιωνία και τους Ίωνες: ~ *πόλη* / *τέχνη* / *διάλεκτος*· ΦΡ. ***ιωνική φιλοσοφία*** (η) η φιλοσοφία που αναπτύχθηκε κυρ. κατά τον 6ο αι. π.Χ. στην Ιωνία τής Μ. Ασίας με κύριους εκπροσώπους τούς Θαλή, Αναξίμανδρο, Αναξιμένη (από τη Μίλητο) και τον Ηράκλειτο (από την Έφεσο) και συνιστά την αρχή τού δυτικοευρωπαϊκού επιστημονικού στοχασμού **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τον αρχαιοελληνικό ρυθμό που εμφανίστηκε στην Ιωνία τής Μ. Ασίας και στις Κυκλάδες κατά την αρχαϊκή εποχή: ~ *ρυθμός* (με πιο ελαφριά κατασκευή και πιο πλούσια διακόσμηση) || ~ *κιονόκρανο*. — **ιωνικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιονικός*.

ιωνιστί επίρρ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) στην ιωνική διάλεκτο.

ίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. κάθε λοιμώδες νόσημα, που οφείλεται στην είσοδο και στον πολλαπλασιασμό στο ανθρώπινο σώμα ιών που προσβάλλουν συγκεκριμένα όργανα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. γαλλ. virose].

Ιώσηπος (ο) **1.** *(Φλάβιος Ιώσηπος)* Ιουδαίος ιστορικός τού 1ου αι. μ.Χ. **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν., εξελληνισμένος τ. τού εβρ. ονόματος *Ἰωσήφ* (βλ.λ.)].

Ιωσήφ (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. πατριάρχης των Εβραίων, γυιος τού Ιακώβ και τής Ραχήλ **2.** *ο μνήστωρ*· μνηστήρας τής Παρθένου Μαρίας, ο οποίος οδήγησε τη Θεοτόκο με το θείο βρέφος στην Αίγυπτο, για να σωθούν από τους διωγμούς τού Ηρώδη **3.** *ο από Αριμαθαίας*· κρυφός μαθητής τού Ιησού Χριστού, ο οποίος ζήτησε (μαζί με τον Νικόδημο) από τον Πόντιο Πιλάτο το σώμα τού Χριστού και το έθαψε **4.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **5.** όνομα ηγεμόνων τής Δ. Ευρώπης **6.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Yōsēph «αυτός (δηλ. ο Θεός) θα προσθέσει, θα αυξήσει» (ενν. με περισσότερα παιδιά). πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 30. 24: *καὶ ἐκάλεσεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωσὴφ λέγουσα. Προσθέτω ὁ Θεός μοι υἱὸν ἕτερον*].

Ιωσηφίνα (η) γυναικείο όνομα.

ιώτα (το) → γιώτα

ιωτακισμός κ. **γιωτακισμός** (ο) **1.** ΓΛΩΣΣ. η μεταβολή τής προφοράς των φωνηέντων η, υ και των διφθόγγων *ει, οι, ηι, υι* σε [i], η εξομοίωση δηλ. τής προφοράς τους με την προφορά τού *ι*, από τα χρόνια τής Αλεξανδρινής Κοινής **2.** (συνεκδ.) η προφορά τής γλώσσας των αρχαίων κειμένων κατά το νεοελληνικό φωνολογικό σύστημα, σε αντιδιαστολή προς την ερασμική και κάθε άλλη μορφή απόδοσης τής προφοράς τής Αρχαίας ΑΝΤ. ητακισμός. — **ιωτακιστής** (ο), **ιωτακιστικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προφορά*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. iotacismus < μτγν. *ἰωτακισμός*, αρχική σημ. «διπλασιασμός τού /i/»].

-ιώτης / -ιώτισσα κ. **-ώτης / -ώτισσα** παραγωγικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** πατριδωνυμικά: *Βολ-ιώτης – Βολ-ιώτισσα, Χαν-ιώτης – Χαν-ιώτισσα, Ηπειρ-ώτης – Ηπειρ-ώτισσα, Πειραι-ώτης – Πειραι-ώτισσα* **2.** επώνυμα **3.** ιδιότητα, χαρακτηριστικό, προέλευση: *θιασ-ώτης, επαρχι-ώτης – επαρχι-ώτισσα, νησι-ώτης – νησι-ώτισσα*.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *-ώτης*].

Κ

Κ, κ: κάππα, το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Ειδικά με το γράμμα αυτό φαίνεται ότι η σημερινή φωνολογική κατάσταση τής Ελληνικής. κατά την οποία όλα τα λαρυγγικά ή ουρανισκόφωνα σύμφωνα *(κ – γ χ)* έχουν δύο μορφές, μια ουρανική προφορά (μπροστά από [e] και [i]) και μια υπερωική (σε όλα τα άλλα περιβάλλοντα), ίσχυε στην Αρχαία Ελληνική προκειμένου για το **κάππα** *(κ)* και το **κόππα** *(ϙ)*. Όπως σήμερα προφέρουμε ουρανικά, δηλ. «μαλακά». τα *κ̂, γ̂. χ̂* στις λέξεις *κυρία, γέλιο, νύχι* και υπερωικά, δηλ. «σκληρά», στις λέξεις *κακός. γάλα, χαρά*, έτσι στην Αρχαία προέφεραν διαφορετικά το *κ* –στα *δίκη. Αλκιβιάδης, καλός* (το προέφεραν ουρανικά μπροστά από [e]. [i] αλλά και [a]) και στα *κόρη. κύριος* (το προέφεραν υπερωικά μπροστά από [o] και [u, ü]). Αλλά στην Αρχαία τα έγραφαν και διαφορετικά (στους αρχαϊκούς [όχι στους κλασικούς] χρόνους): ΔΙΚΕ, ΑΛΚΙΒΙΑΔΕΣ, ΚΑΛΟΣ. αλλά ϘΟΡΕ. ϘΥΡΙΟΣ. Ενώ σήμερα (και ήδη από τους κλασικούς χρόνους προκειμένου για το *κ*) δεν γίνεται διάκριση στη γραφή ανάμεσα στην ουρανική και την υπερωική προφορά (ένα *κ*. ένα *γ* και ένα *χ* δηλώνουν τόσο την ουρανική όσο και την υπερωική προφορά). Στα συλλαβογραφικά αλφάβητα τής Ελληνικής (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) τα ίδια συλλαβογράμματα δήλωναν και τις τρεις σειρές των λαρυγγικών συμφώνων (ένα συλλαβόγραμμα δήλωνε συγχρόνως τα *κα, γα* και *χα*, ένα συλλαβόγραμμα τα *κο, γο* και *χο* κ.ο.κ.). Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα **κάππα** στο βορειοσημιτικό γράμμα *kaph* που σήμαινε «παλάμη» (ή «υψωμένο χέρι»)· το -α προστέθηκε σε πολλά άλλα γράμματα άλφ-α, βήτ-α, γάμμ-α κ.λπ.. ενώ ο διπλασιασμός τού π *(κάππα)* φαίνεται πως οφείλεται σε εκφραστικούς λόγους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή.*

Κ, κ κάππα κ. κάπα· το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *κάππα. αριθμός*).

C συμπληρωματική σειρά διεθνούς μεγέθους χαρτιού που περιλαμβάνει μεγέθη από το C0 έως το C8 (βλ. λ. *χαρτί.* ΠΙΝ.).

κ' σύνδ. → (παλαιότ.) κι

κ.[1] κύριος/κυρία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

κ.[2] συνδ. και.

κα κυρία (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

κ.ά. και άλλοι. -ες. -α.

κ.α. και αλλού.

Κ.Α.Α. (ο) Κρατικός Αερολιμένας Αθηνών.

Κ.Α.Β. (το) Κέντρο Αμέσου Βοηθείας.

κάβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος υπόγειος ή ημιυπόγειος χώρος κτηρίου, που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση εμφιαλωμένου κρασιού στις κατάλληλες, σταθερές συνθήκες υγρασίας και θερμοκρασίας ΣΥΝ. κελλάρι **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των εμφιαλωμένων οινοπνευματωδών ποτών που έχει συγκεντρώσει κάποιος και έχει ταξινομήσει κατά είδος. προέλευση, έτος εμφιαλώσεως για ιδιωτική χρήση **3.** το κατάστημα ή τμήμα καταστήματος. που ειδικεύεται στην πώληση οινοπνευματωδών ποτών • **4.** (σε τυχερά παιχνίδια. χαρτοπαίγνια) το χρηματικό ποσό που κατατίθεται στην αρχή τού παιχνιδιού ως εγγύηση για τη συμμετοχή κάποιου στο παιχνίδι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cava < λατ. cava. πληθ. τού cavum «κοίλωμα»].

καβάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η λεύκα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavak].

Καβάλα (η) πόλη τής Α. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Καβάλας)*. — **Καβαλιώτης** (ο), **Καβαλιώτισσα** (η), **καβαλιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν.. αγν. ετύμου. Είναι κτισμένη στη θέση τής αρχαίας Νεαπόλεως. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το όνομα οφείλεται στη γειτονική αρχ. πόλη *Σκαβάλλα*].

καβάλα[1] (η) (λαϊκ.) **1.** η ιππασία. το να καβαλικεύει κανείς ζώο: *μικρός ξετρελαινόταν για ~ με τα γαϊδουράκια* • **2.** (οικ.) η σεξουαλική πράξη. η συνουσία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καβάλλης* «ίππος» < μτγν. λατ. caballus, που αντικατέστησε το κλασικό λατ. equus. Προτιμάται η απλογράφηση των *-λλ-* κατά τα νεότερα παράγωγα. που είναι και τα περισσότερα (*καβαλάρης. καβαλώ* κ.ά.)].

καβάλα[2] (η) [1857] ο καβαλισμός (βλ.λ.).

καβάλα επίρρ. (λαϊκ.) **1.** ιππεύοντας (άλογο ή άλλο υποζύγιο), καθισμένος στην πλάτη ζώου: *μπήκε στο χωριό ~ σε ένα κάτασπρο άλογο* || *«καβάλα πάει ο Χάροντας τον Λιγενή στον Άδη»* (Κ. Παλαμάς) || *«καβάλα πάν' στην εκκλησιά. καβάλα προσκυνάνε»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. (λόγ.) εφίππως. καβαλικευτά ΑΝΤ. με τα πόδια. (λόγ.) πεζή· ΦΡ. (α) ***ψωνίζω καβάλα*** (σκωπτ.) πέφτω θύμα εξαπάτησης κατά τη διαδικασία τής αγοραπωλησίας. ξεγελιέμαι από τον πωλητή για την ποιότητα ή την τιμή τού εμπορεύματος που αγοράζω (β) ***είμαι καβάλα στο άλογο*** βρίσκομαι σε πλεονεκτική θέση **2.** (συνεκδ.) καθισμένος κατά τρόπο που μοιάζει με το κάθισμα ιππέα με ένα πόδι από κάθε πλευρά: *πήρε το παιδί ~ στους ώμους του. να το κάνει βόλτα* || *έκατσε ~ στον φράχτη* ΣΥΝ. (λόγ.) ιππαστί **3.** (μτφ.) ελέγχοντας πλήρως (κάποιον), κάνοντάς τον ό,τι θέλουμε: *αυτόν ούτε που τον λογαριάζει καθόλου. τον έχει. λέει. ~* **4.** (οικ.) σε στάση συνουσίας: *τους έπιασαν ~*. Επίσης **καβαλητά**.

καβαλάρης (ο) {καβαλάρ-ηδες κ. (λαϊκ.-λογότ) -αίοι}. **καβαλάρισσα** {χωρ. γεν. πληθ.} (η) **1.** (λαϊκ.) πρόσωπο που ιππεύει, που βρίσκεται καθισμένος στη ράχη αλόγου ΣΥΝ. ιππέας. έφιππος, αναβάτης· ΦΡ. ***μοναχικός καβαλάρης*** πρόσωπο που ενεργεί ή ζει μόνο του **2.** ΜΟΥΣ. το λεπτό μετακινούμενο κομμάτι (ξύλινο ή κοκκάλινο) που τοποθετείται όρθιο πάνω στο καπάκι τού σκάφους (αντηχείου) έγχορδου οργάνου κρατώντας τις χορδές σε ένα ύψος **3.** ο οριζόντιος στύλος στην κορυφή στέγης ΣΥΝ. κολοφώνας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καβαλάριος* < λατ. caballarius «ιππέας» < caballus «ίππος»].

καβαλαρία [μεσν.] κ. **καβαλερία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (περιληπτ.) ομάδα ιππέων. συνήθ. συνοδευτικής αποστολής ΣΥΝ. ιππικό **2.** η πορεία έφιππου προσώπου ή ομάδας. η ίππευση για συγκεκριμένη απόσταση. σε συγκεκριμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. καβάλα **3.** (ως επίρρ.) ιππεύοντας άλογο ή άλλο υποζύγιο: *πήγαν ~ μέχρι το δάσος.*

καβαλάω (κ. -ώ) ρ. μετβ. [μεσν.] {καβαλάς... | καβάλ-ησα. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** ανεβαίνω σε (άλογο ή άλλο υποζύγιο) ΣΥΝ. καβαλικεύω· ΦΡ. (α) (οικ.) ***καβαλάω το καλάμι*** βλ. λ. *καλάμι* (β) ***με καβάλησε ο διάολος!*** (i) εκνευρίστηκα έντονα: *μ' αυτά που μου είπε ~ και του άστραψα δυο σκαμπίλια* (ii) έκανα πράξη μια κακή μου σκέψη: *δεν ξέρω πως ~ στα καλά καθούμενα κι άρχισα να τον βρίζω* **2.** (συνεκδ.) κάθομαι όπως ο αναβάτης. με ένα πόδι από κάθε πλευρά: *~ τη μηχανή / το ποδήλατο / τον φράχτη* **3.** (μτφ.-οικ.) επιβάλλομαι σε (κάποιον) με τρόπο που θίγει την αξιοπρέπειά του, την ελευθερία του. τον κάνω ό,τι θέλω: *τον είχαν χαϊδεμένο. δεν του χάλασαν χατίρι και τους έχει καβαλήσει όλους* ΣΥΝ. (καθημ.) παίρνω τον αέρα (κάποιου), (λόγ.) επιβάλλομαι. υποτάσσω, (οικ.) βάζω από κάτω **4.** (οικ.) συνουσιάζομαι, έρχομαι σε σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. (οικ.) πηδώ, (!) γαμώ. (για ζώα) βατεύω, οχεύω. — **καβάλημα** (το).

καβαλέτο (το) **1.** η ξύλινη συνήθ. κατασκευή με τρία πόδια που καταλήγει σε βάση με ράχη, πάνω στην οποία στηρίζει ο ζωγράφος ή ο σχεδιαστής τον καμβά ή τον πίνακα και η οποία διαθέτει ρυθμιζόμενη κλίση και ύψος εξασφαλίζοντας σταθερότητα κατά την εργασία του **2.** ΜΟΥΣ. (στα έγχορδα) ο καβαλάρης (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < βεν. cavaletto, υποκ. τού cavallo «άλογο»].

καβαλιέρος (ο) **1.** ο άνδρας που συνοδεύει γυναίκα σε κοινωνική εκδήλωση, δημόσια εμφάνισή της ΣΥΝ. συνοδός **2.** (ειδικότ.) ο άνδρας ή το πρόσωπο που έχει τον ρόλο τού άνδρα σε χορό που χορεύεται από ζευγάρι: *ποια είναι τα βήματα τού ~ στο τανγκό;* ΑΝΤ. ντάμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cavalier «ιππέας. ιππότης» < λατ. caballarius].

καβαλίκεμα (το) [μεσν.] {καβαλικέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) **1.** το να καβαλικεύει κανείς ή να έχει καβαλικέψει άλογο ή άλλο υποζύγιο ΣΥΝ. καβάλα, (λόγ.) ίππευση ΑΝΤ. ξεκαβαλίκεμα **2.** (οικ.) η συνουσία.

καβαλικευτά επίρρ.· ιππεύοντας ΣΥΝ. καβάλα, ιππαστί.

καβαλικεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {καβαλίκ-εψα. -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) καβαλάω (βλ.λ.).

καβαλίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η κοπριά των ζώων, κυρ. τού αλόγου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. caballinus > caballus «ίππος»].

καβαλισμός (ο) οι αρχές και τα δόγματα τού συστήματος εσωτερικής φιλοσοφίας που αναπτύχθηκε από ραββίνους και ήκμασε κατά τον Μεσαίωνα. το οποίο βασιζόταν σε μια μυστικιστική μέθοδο ερμηνείας των Γραφών. Επίσης **καβάλα** (η) [1857]. — **καβαλιστής** (ο) [1855].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cabalisme < μεσν. λατ. cabbala < μτγν. εβρ. qabbalāh «παράδοση»].

καβαλιστικός, -ή. -ό [1863] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καβαλισμό και τους καβαλιστές: *~ θεωρία / δόγμα / σύστημα* **2.** (μτφ.) εντελώς ακατανόητος: *~ γραφή / σύμβολα* ΣΥΝ. ακατανόητος, μυστηριώδης. — **καβαλιστικ-ά / -ώς** [1863] επίρρ.

καβάλος (ο) η ραφή τού παντελονιού. που ενώνει κάτω από το άνοιγμα των ποδιών τα δύο μπατζάκια. Επίσης **καβάλο** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cavallo «άλογο»].

καβάτζα (η) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) οτιδήποτε φυλάσσεται, για να χρησιμοποιηθεί αργότερα: *αν δεις ότι σου τελειώνει το σχοινί, πες μου να σου φέρω την καβάτζα* || *βάζω / έχω /* αφήνω *τρεις μπίρες* ~ (για τότε που δεν θα έχουμε άλλες) ΣΥΝ. ρεζέρβα.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. cavezza «χαλινάρι» < παλαιότ. capezza < λατ. capitium «καπίστρι», υποκ. τού caput, -itis «κεφάλι»].

καβατζάρω ρ. μετβ. {καβάτζαρα κ. καβατζάρισα} (λαϊκ.) **1.** ΝΑΥΤ. *πλέω γύρω από (ακρωτήριο)*, γενικότ. παρακάμπτω *(προεξοχή στεριάς)* περιπλέοντάς την: ~ *τον κάβο* ΣΥΝ. περιπλέω **2.** (μτφ.) ξεπερνώ (συγκεκριμένη ηλικία): *με το που καβατζάρισε τα πενήντα, μετρά πότε θα πάρει σύνταξη* **3.** παίρνω και αποθηκεύω, κρατάω κάτι αποθηκευμένο: *έχω καβατζάρει μερικά μπουκάλια καλό κρασί για ειδικές περιστάσεις.* — **καβατζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. *cavazzare < cavo «κάβος»].

καβατίνα (η) (στην όπερα) σύντομη άρια σε απλοποιημένη μορφή· με τον τίτλο αυτό γράφτηκαν και ενόργανα κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cavatina < cavata (di voce) «διαύγεια ήχου» < ρ. cavare «βγάζω (εvv. ήχο)» < λατ. cavare «κοιλαίνω» < cavus «κοίλος»].

καβαφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον ποιητή Κ.Π. Καβάφη και το έργο του: ~ *ειρωνεία / λιτότητα / στίχος.*

καββαλισμός (ο) → καβαλισμός

καβγαδίζω ρ. αμετβ. {καβγάδισα} (καθημ.) (+με) κάνω καβγά, διένεξη, έρχομαι σε έντονη φραστική αντιπαράθεση: *συνεχώς καβγαδίζει για τα πολιτικά* ΣΥΝ. τσακώνομαι, (λόγ.) φιλονικώ, διαπληκτίζομαι. — **καβγάδισμα** (το).

καβγάς (ο) {καβγάδες} (καθημ.) η έντονη φραστική αντιπαράθεση, η διαφωνία που εκφράζεται σε υψηλούς τόνους και με εκδηλώσεις οργής και που μπορεί να περιλαμβάνει και ξυλοδαρμό: *οικογενειακός / πολιτικός* ~ || *θα γίνει μεγάλος ~, αν μάθει τι έκανες* || *κάνω ~ με κάποιον* || *ο ~ ήταν για το πάπλωμα* (βλ. λ. *πάπλωμα*) ΣΥΝ. τσακωμός, φιλονικία, διαπληκτισμός· ΦΡ. (α) ***στήνω καβγά*** αρχίζω να καβγαδίζω (με κάποιον) (β) ***ομηρικός καβγάς*** χαρακτηρισμός διένεξης, με δυνατές φωνές και έντονο διάλογο. — (υποκ.) **καβγαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kavga].

καβγατζής (ο) {καβγατζήδες}, **καβγατζού** (η) {καβγατζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που χαρακτηρίζεται από φιλόνικη διάθεση και συμπεριφορά, που είναι συνεχώς έτοιμος για καβγάδες και διαπληκτισμούς. — **καβγατζήδικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavgaci < kavga «καβγάς»].

καβδιανός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με την ιστορία τής αρχαίας ιταλικής πόλης Καβδίου (λατ. Caudium) και ειδικότ. με την εξευτελιστική ήττα τού ρωμαϊκού στρατού και τον αιχμαλωτισμό του από τους Σαμνίτες και τον εξαναγκασμό του να περάσει κάτω από ταπεινωτικό ζυγό, τον οποίο αποτελούσαν δύο δόρατα μπηγμένα στο έδαφος και ένα τρίτο οριζόντια, ώστε να σχηματίζεται Π· κυρ. στη ΦΡ. ***περνώ από καβδιανά δίκρανα*** (λατ. fauces Caudinae) υφίσταμαι έντονο εξευτελισμό, εξαναγκαζόμενος να αποδεχθώ απαράδεκτους και ταπεινωτικούς όρους.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Caudinus < Caudium].

Κάβειροι (οι) {Καβείρ-ων, -ους} ΜΥΘΟΛ. μυστηριακές θεότητες· πατέρα τους θεωρούσαν τον Ήφαιστο και μητέρα τους την Καβειρώ· κυριότερο κέντρο λατρείας τους ήταν η Σαμοθράκη.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως μικρασιατ. προελ., ενώ κατ' άλλη άποψη προέρχεται από φοιν. qabirim «μεγάλοι, δυνατοί»].

καβίλια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το ξυλόκαρφο (βλ.λ.): *οι ~ τού τιμονιού τού πλοίου* **2.** ΝΑΥΤ. εργαλείο μυτερό μήκους 16-40 εκατοστών, λίγο καμπυλωτό, που χρησιμεύει για εργασίες σε σχοινιά (οπότε είναι ξύλινο) ή σε συρματόσχοινα (οπότε είναι σιδερένιο) ΣΥΝ. κέστρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caviglia < προβηγκ. cavilha < μτγν. λατ. cavicla < *clavicula, υποκ. τού λατ. clavis «κλειδί»].

κάβο- (λαϊκ.) α' συνθετικό που τίθεται μπροστά από το όνομα ακρωτηρίου: *κάβο-Μαλιάς / κάβο-ντ' Όρο* (ο Καφηρέας).

κάβο-Κολώνες (οι) (ορθότ. *κάβο Κολόνες*) (λαϊκ.) το Σούνιο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κάβο* (βλ. κ. *κάβος*) + *Κολόνες*].

κάβο-Μαλιάς (ο) (λαϊκ.) ο Μαλέας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κάβο* (βλ. κ. *κάβος*) + *Μαλιάς* < *Μαλέας* (βλ.λ.)].

κάβο-Ματαπάς (ο) (λαϊκ.) το Ταίναρο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κάβο* (βλ. κ. *κάβος*) + *Ματαπάς*, τοπωνύμιο που απαντά στις πινακίδες τής Πύλου και, κατά μία άποψη (Ι. Βογιατζίδης), προέρχεται από την προθ. *μετ(α)-* (με προληπτ. αφομοίωση) και το ουσ. *άπα «νερό», το οποίο θεωρείται ότι απαντά και στα αρχ. τοπωνύμια *Άναπος* «παραπόταμος τού Αχελώου» και *Απία* «Πελοπόννησος»].

κάβο-ντ' Όρο (το) {άκλ.} (λαϊκ.) ο Καφηρέας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cavo d'oro «χρυσό ακρωτήριο», ευφημιστ. ονομασία τού *Καφηρέως* λόγω των κινδύνων που ελλοχεύουν κατά την περίπλευσή του].

κάβος[1] (ο) ΝΑΥΤ. η έκταση στεριάς που προεξέχει μέσα στη θάλασσα, το απόκρημνο και μεγάλου ύψους ακρωτήριο· ΦΡ. (λαϊκ.) ***παίρνω κάβο*** μπαίνω στο νόημα, αρχίζω να καταλαβαίνω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cavo < βεν. cao «άκρο, κεφαλή». Βλ. κ. *κάβος*[2]].

κάβος[2] (ο) ΝΑΥΤ. το πολύ χοντρό και ανθεκτικό σχοινί, που χρησιμοποιείται στα λιμάνια κυρ. για την πρόσδεση σκάφους ΣΥΝ. παλαμάρι, καραβόσκοινο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < ισπ. cabo < πορτ. cabo < *caboo < λατ. capulus «σορός» ή < βεν. cao < γενουατ. cavo «άκρη (σχοινιού)» < λατ. caput (funis)].

καβούκι[1] (το) {καβουκ-ιού | -ιών} το όστρακο (βλ.λ., σημ. 1), κυρ. τής χελώνας· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***μπαίνω / μαζεύομαι / κλείνομαι στο καβούκι μου*** περιορίζομαι από φόβο ή απογοήτευση, παύω να εξωτερικεύομαι, να ανοίγομαι: *μετά τον χωρισμό τους κλείστηκε στο καβούκι της και δεν μιλούσε σε άνθρωπο* (β) ***βγαίνω από το καβούκι μου*** βγαίνω από την απομόνωσή μου, γίνομαι πιο προσεγγίσιμος και κοινωνικός, αποκτώ μεγαλύτερη άνεση στις επαφές μου.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kabuk «φλούδα»].

καβούκι[2] (το) {καβουκ-ιού | -ιών} ανδρικό κάλυμμα τού κεφαλιού, που φοριέται κυρ. από τους μουσουλμάνους στη Ν. Ασία και αποτελείται από μακρύ μεταξένιο, λινό, βαμβακερό κ.λπ. ύφασμα, που δένεται γύρω από το κεφάλι ή από άλλο καπέλο ΣΥΝ. τουρμπάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavuk «σαρίκι»].

καβουράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ο μικρός κάβουρας • **2.** (λαϊκ.) ανδρικό καπέλο σχετικά μικρού μεγέθους, με στενό κυκλικό γείσο.

κάβουρας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** δεκάποδο καρκινοειδές τής θάλασσας και τού γλυκού νερού με φαρδύ, πεπλατυσμένο σώμα (καλυμμένο από σκληρό περίβλημα), πέντε ζεύγη ποδιών, (από τα οποία το πρώτο έχει μετασχηματιστεί σε δαγκάνες), που λόγω τής διάταξής τους επιτρέπουν κίνηση μόνο προς τα πλάγια: *βασιλικός* ~ (βλ. λ. *βασιλικός*)· ΦΡ. (α) ***πάω σαν τον κάβουρα*** (i) βαδίζω πλάγια ή προς τα πίσω (ii) κινούμαι ή ενεργώ με βραδύτητα και νωθρότητα (β) (παροιμ.) ***τι 'ναι ο κάβουρας, τι 'ναι το ζουμί του*** για οτιδήποτε υπάρχει σε ελάχιστη ποσότητα, δεν επαρκεί: *μ' αυτό τον μισθό μόνο προσπαθούν να ζήσουν τρεις άνθρωποι, αλλά ~, δεν μπορούν να τα βγάλουν πέρα έτσι!* (γ) ***να καβούρους, δώσ' μου αλεύρι*** για ανταλλαγές πραγμάτων άνισης αξίας, για ανταλλαγές εμφανώς άδικες: *ήθελε να του δώσω ολόκληρο χωράφι για λίγα ψωροχιλιάρικα. ~ δηλαδή!* (δ) ***εδώ σε θέλω κάβουρα να περπατάς στα κάρβουνα*** ως πρόκληση σε κάποιον να πραγματοποιήσει κάτι δύσκολο ή να αποδείξει την αξία του σε αυτό ΣΥΝ. (λόγ.) ιδού η Ρόδος ιδού και το πήδημα • **2.** εργαλείο για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα μεταλλικών αντικειμένων, που διαθέτει λαβίδα, μοιάζει με δαγκάνα και διαθέτει κινητό στέλεχος, που ρυθμίζεται ανάλογα με το πάχος τού αντικειμένου (πβ. λ. *παπαγάλος*). Επίσης **κάβουρος** {μτγν.} {-ου κ. -ούρου | -οι κ. -ούροι, -ων κ. -ούρων, -ους κ. -ούρους}.
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. μεγεθ. τού τ. *καβούρι*, υποκ. τού μτγν. *κάβουρος* < αρχ. *κάραβος* «καραβίδα» (με αντιμετάθεση και πιθ. επίδραση τού αρχ. συνωνύμου *πάγουρος*). Βλ. κ. *καραβίδα*].

καβουρδίζω ρ. → καβουρντίζω

καβούρι (το) {μεσν.} {καβουρ-ιού | -ιών} **1.** ο κάβουρας· ΦΡ. (σκωπτ.) ***η τσέπη (κάποιου) έχει καβούρια*** για άνθρωπο πολύ τσιγγούνη, που δεν ξοδεύει εύκολα λεφτά **2.** ΝΑΥΤ. άγκυρα, οι βραχίονες τής οποίας συναρθρώνονται με την άτρακτο. — (υποκ.) **καβουράκι** (το) (βλ.λ.).

καβουρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο θηλυκός κάβουρας.

καβουρμάς (ο) {καβουρμάδες} (λαϊκ.) **1.** το τσιγαρισμένο κρέας που φτειάχνεται με κρεμμύδι και βούτυρο **2.** κρέας που έχει καβουρντιστεί και φυλάσσεται σε λίπος, μέχρις ότου χρησιμοποιηθεί • **3.** το κουλούρι που είναι ξεροψημένο, το πολύ τραγανό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kavurma].

καβουρντίζω κ. **καβουρδίζω** ρ. μετβ. {καβούρντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ξεροψήνω, ξεραίνω με τη φωτιά: ~ *το σιμιγδάλι / τα αμύγδαλα / τον καφέ* **2.** τσιγαρίζω, ψήνω αργά-αργά κυρ. στο λάδι: ~ *κρεμμύδια* **3.** (μτφ.) υποβάλλω σε δοκιμασία ταλαιπωρώντας: *τους έχει όλη μέρα στο πόδι και τους καβουρντίζει* ΣΥΝ. βασανίζω, παιδεύω. - **καβούρντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. kavurdum, αόρ. τού ρ. kavurmak. Ο τ. *καβουρδίζω* οφείλεται σε υπερδιόρθωση].

καβουρντιστήρι κ. **καβουρδιστήρι** (το) {καβουρντιστηρ-ιού | -ιών} **1.** οικιακό σκεύος που χρησιμοποιείται για το καβούρντισμα (κυρ. τού καφέ) **2.** (σκωπτ.) συσκευή, μηχάνημα ή όχημα που δεν λειτουργεί σωστά ή και καθόλου, που είναι ξεπερασμένης τεχνολογίας ή που κάνει πολύ θόρυβο όταν δουλεύει.
[ΕΤΥΜ. < *καβουρντίζω* (από το θ. τού αορίστου) + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *ποτισ-τήρι, εργασ-τήρι*].

καβουρντιστός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να καβουρντιστεί, να ξεροψηθεί σε ειδική επεξεργασία: ~ *καφές / αμύγδαλο* ΣΥΝ. ξεροψημένος ΑΝΤ. ακαβούρντιστος. — **καβουρντιστά** επίρρ.

καβουρολόγος (ο) εργαλείο ψαρέματος που μαζεύει καβούρια ΣΥΝ. καβουροσύρτης.
[ΕΤΥΜ. < *κάβουρας* + *-λόγος* < *λέγω* (στη σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω»)].

καβουρομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάβουρας μεγάλου μεγέθους (περίπου 20 εκατοστών), αγκαθωτός και τριχωτός, με καστανοκόκκινο ως καστανοκίτρινο κέλυφος, που ζει στη Μεσόγειο και στον Α. Ατλαντικό.

κάβουρος (ο) → κάβουρας

καβουροσύρτης (ο) {καβουροσυρτών} ο καβουρολόγος (βλ.λ.).

καγιάκ (το) {άκλ.} **1.** κανό των Εσκιμώων, που αποτελείται από ελαφρό σκελετό, καλυμμένο με δέρματα, εκτός από ένα άνοιγμα για τη θέση τού κωπηλάτη, το οποίο τον καλύπτει μέχρι τη μέση και προωθείται με διπλό κουπί **2.** ΑΘΛ. κανό σχήματος ανάλογου με το παραπάνω, που χρησιμοποιείται στην κωπηλασία (πβ. λ. *κανό, πιρόγα*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kayak < qajaq, λ. των Εσκιμώων].

καγιανάς (ο) {καγιανάδες} μείγμα αβγού με ντομάτα μαγειρεμένο στο τηγάνι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaygana < περσ. xā(ya)gīna «ομελέτα» < xāya «αβγό»].

καγκελαρία (η) {μεσν.} {σπάν. καγκελαριών} **1.** οι διοικητικές υπηρεσίες που προωθούν την άσκηση έργου από τον καγκελάριο μιας χώρας **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζονται οι παραπάνω υπηρεσίες, το γραφείο τού καγκελαρίου **3.** η γραμματεία ξένης διπλωματικής αποστολής (πρεσβείας ή προξενείου) **4.** (για τα κράτη που κυβερνώνται από καγκελάριο) το Υπουργείο Εξωτερικών.

καγκελάριος (ο) {-ου κ. -ίου | -ων κ. -ίων, -ους κ. -ίους} **1.** ο ηγέτης χώρας με αξίωμα αντίστοιχο τού πρωθυπουργού σε ορισμένες προεδρευόμενες δημοκρατίες, όπως αυτή τής Γερμανίας: *ο ~ τής Γερμανίας / τής Αυστρίας* **2.** πρόσωπο με υψηλό αξίωμα στην ιεραρχία ορισμένων θεσμών στη Μ. Βρετανία (π.χ. ο πρόεδρος τής Βουλής των Λόρδων, ο επίτιμος πρύτανης πανεπιστημίου, ο νομικός σύμβουλος αγγλικανού επισκόπου) **3.** ο υπουργός Εξωτερικών ή ανώτατος υπάλληλος υπουργείου, κυρ. τού Υπουργείου Εξωτερικών, σε ορισμένες χώρες **4.** ΙΣΤ. ο αρχιγραμματέας ορισμένων βασιλέων ή ηγεμόνων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. cancellarius < cancellus «κάγκελο», επειδή η λ. προσδιόριζε αρχικά τους Ρωμαίους δικαστικούς υπαλλήλους (κλητήρες) που στέκονταν δίπλα στο κιγκλίδωμα μεταξύ τού δικαστηρίου και τού κοινού. Η σημερινή σημ. αποτελεί μεταφορά τού γερμ. Kanzler].

κάγκελο (το) **1.** η ξύλινη ή μεταλλική ράβδος που στερεώνεται σε οριζόντιο πλαίσιο μαζί με άλλες πανομοιότυπες, τοποθετημένες κατά μικρά διαστήματα έτσι, ώστε να σχηματίζουν φράχτη, περίφραξη **2.** ***κάγκελα*** (τα) η περίφραξη που σχηματίζεται από τη διάταξη των παραπάνω ράβδων είτε για διακοσμητικούς είτε κυρ. για πρακτικούς λόγους, για στήριξη, διαχωρισμό χώρων, αποτροπή τής διέλευσης κ.λπ.: *τα ~ τής φυλακής* ‖ *έβαλαν κάγκελα στα τζάμια τού σχολείου για μεγαλύτερη ασφάλεια τού κτηρίου* ΣΥΝ. σίδερα, κιγκλίδωμα· ΦΡ. (α) (αργκό) ***και τα μυαλά στα κάγκελα*** (αρχικά στη γλώσσα των γηπέδων ως απειλητικό σύνθημα κατά των οπαδών τής αντίπαλης ομάδας ή ως έκφραση τυφλού φανατισμού για συγκεκριμένη ομάδα) για την έκφραση ολοκληρωτικής αφοσίωσης ή/και ανεξέλεγκτου ενθουσιασμού (β) (ως επίρρ.) (καθημ.-εκφραστ.) ***μου σηκώνεται η τρίχα κάγκελο*** αισθάνομαι έντονη ανατριχίλα, φρίκη ή αηδία: *όταν ακούω ιστορίες με φαντάσματα, ~* (γ) (!) ***τής πουτάνας το κάγκελο*** βλ. λ. *πουτάνα*. — (υποκ.) **καγκελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάγκελ(λ)ον* < λατ. cancellum].

καγκελάπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πόρτα εξωτερικού χώρου με κάγκελα, κιγκλιδωτή: *η ~ τού κήπου*.

καγκελάφραχτος, -η, -ο (εξωτερικός χώρος) που έχει περιφραχθεί με κάγκελα.

καγκελωτός, -ή, -ό {μτγν.} **1.** αυτός που αποτελείται από κάγκελα: *~ περίφραξη / πόρτα / φράχτης / διακόσμηση* ΣΥΝ. κιγκλιδωτός **2.** αυτός που μοιάζει με κάγκελο, που έχει ανάλογο σχήμα: *~ γραμμή / πλαίσιο*. — **καγκελωτά** επίρρ.

καγκουρό (το) {άκλ.} μαρσιπποφόρο θηλαστικό, σύμβολο τής αυστραλιανής ηπείρου, χορτοφάγο, με μακριά λεπτά αλλά και δυνατά πίσω πόδια (που του δίνουν εξαιρετική αλτικότητα), ατροφικά μπροστινά πόδια και μακριά, παχιά και δυνατή ουρά για εξισορρόπηση και στήριξη· τα θηλυκά φέρουν το νεογνό τους για μερικούς μήνες σε μάρσιππο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. kangourou < αγγλ. kangaroo, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ganurru «είδος καγκουρό» (λ. των Αβοριγίνων τής Αυστραλίας). Σύμφωνα με μια δημοφιλή άποψη, η λ. προήλθε από τη φρ. ka gouro «δεν ξέρω», με την οποία απάντησαν οι ιθαγενείς σε ερώτηση τού Άγγλου εξερευνητή J. Cook σχετικά με το όνομα τού ζώου].

> **καγκουρό – μάννα (το).** Από τις περίεργες συμπτώσεις στην ιστορία των λέξεων είναι και αυτή που συνδέει μια παράλληλη ετυμολογική προέλευση δύο άσχετων μεταξύ τους λέξεων, των λέξεων *καγκουρό* και *μάννα* (το). Αν αληθεύει (πράγμα που δεν είναι βέβαιο, βλ. ΕΤΥΜ.) ότι η λέξη **καγκουρό** (αγγλ. kangaroo) προήλθε από τη φράση «ka gouro» των ιθαγενών τής Αυστραλίας, που σήμαινε «δεν ξέρω» (απάντηση που δόθηκε, κατά την παράδοση, στον εξερευνητή J. Cook, όταν ρώτησε έναν ιθαγενή ποιο είναι το όνομα του πρωτόγνωρου για εκείνον ζώου), τότε η δημιουργία τής λέξης μοιάζει με αυτή τής λέξης *μάννα*. Σύμφωνα με την Π.Δ., **μάννα** ήταν η ερώτηση «τι είναι τούτο;» (από εβρ. man hu?) που απηύθυναν οι Εβραίοι μεταξύ τους με απορία, όταν ο Θεός τούς έστειλε το μάννα αντί τού άρτου: «*καὶ ἰδοὺ ἐπὶ πρόσωπον τῆς ἐρήμου λεπτὸν ὡσεὶ κόριον λευκὸν, ὡσεὶ πάγος ἐπὶ τῆς γῆς. ἰδόντες δὲ αὐτὸ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ εἶπαν ἕτερος τῷ ἑτέρῳ· "Τί ἐστι τοῦτο;" οὐ γὰρ ᾔδεισαν τί ἦν. εἶπε δὲ Μωυσῆς αὐτοῖς· "οὗτος ὁ ἄρτος ὃν ἔδωκεν Κύριος ὑμῖν φαγεῖν"*» (Π.Δ. *Έξοδος* 16, 14-15). Επομένως, τόσο η λ. *καγκουρό* όσο και η λέξη *μάννα* (το) προήλθαν από τη δήλωση απορίας και άγνοιας για αυτό που δήλωσε τελικά καθεμία από τις δύο λέξεις.

καγχάζω ρ. αμετβ. {κάγχασα} (λόγ.) ξεσπώ σε ηχηρό, έντονο γέλιο (εις βάρος κάποιου), εκφράζομαι με σαρκαστική ή περιφρονητική διάθεση. — **καγχαστής** (ο) {μτγν.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κα(γ)χάζω*, αναδιπλασιασμένος τ. τού θ. *-χα-*, που αποτελεί προϊόν ονοματοποιίας (ίσως από τον ήχο τού γέλιου)].

καγχασμός (ο) {μτγν.} έντονο ειρωνικό γέλιο εις βάρος κάποιου· έκφραση με σαρκαστική ή μειωτική διάθεση. — **καγχαστικός**, -ή, -ό, **καγχαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

καδένα (η) {δύσχρ. καδενών} **1.** η αλυσίδα (κυρ. από πολύτιμο μέταλλο), που φοριέται (συνήθ. στον λαιμό) για καλλωπισμό: *χρυσή / ανδρική ~* **2.** (ειδικότ.) η μικρή, λεπτή αλυσίδα που συγκρατεί το ρολόι τσέπης **3.** ΝΑΥΤ. (καθημ.) μεταλλική αλυσίδα στην οποία στερεώνεται η άγκυρα. — (υποκ.) **καδενίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cadena < λατ. catena «αλυσίδα»].

κάδη (η) **1.** μεγάλο, φαρδύ και κυρ. στρογγυλό δοχείο, κατασκευασμένο από ξύλινες σανίδες, που συγκρατούνται με στεφάνη και συναρμολογούνται γύρω από επίπεδο πάτο· χρησιμοποιείται κυρ. για το πάτημα των σταφυλιών **2.** μικρότερων διαστάσεων δοχείο, που χρησιμοποιείται κατά την παραγωγή βουτύρου για το χτύπημα τού γάλακτος **3.** δοχείο σε σχήμα βαρελιού για την τοποθέτηση και φύλαξη βουτύρου ή τυριού **4.** (συνεκδ.) η ποσότητα υλικού που αντιστοιχεί στο μέγεθος κάθε τέτοιου δοχείου.
[ΕΤΥΜ. < *κάδος*, πιθ. από παρανόηση τού πληθ. *οι κάδοι*, που θεωρήθηκε θηλ.].

καδής (ο) → κατής

καδί (το) {καδ-ιού | -ιών} ο μικρός κάδος, καθώς και το περιεχόμενό του· (συνεκδ.) η ποσότητα υλικού που αναλογεί στη χωρητικότητά του: *ένα ~ φέτα / βούτυρο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάδι(ο)ν*, υποκ. τού αρχ. *κάδος*].

Κάδιξ (ο) {Κάδικ-ος, -α} πόλη, λιμάνι και περιοχή τής ΝΔ. Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Cádiz (προφ. *Κάδιθ*) < φοιν. gadir «οχυρό, φρούριο» (εξού και το μτγν. *Γάδειρα*, ονομασία με την οποία ο Στράβων αποκαλεί τη φοιν. πόλη)].

καδμείος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον Κάδμο· κυρ. στις ΦΡ. (α) (με τον τύπο ***καδμήιος**, -ίη, -ιον*) ***καδμήια γράμματα*** (όρος τού Ηροδότου) τα γράμματα τής φοινικικής γραφής, την οποία, κατά την παράδοση, ο Κάδμος εισήγαγε πρώτος στη Θήβα, τροποποιώντας τα σύμφωνα με τις ανάγκες τής ελληνικής γλώσσας (β) ***καδμεία νίκη*** η νίκη που υπήρξε επιζήμια για τον νικητή λόγω των θυσιών που απαιτήθηκαν για να επιτευχθεί, πβ. κ. *πύρρειος νίκη* λ. *πύρρειος*.

κάδμιο (το) {καδμίου} ΧΗΜ. αργυρόλευκο, μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cd), το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. στην κατασκευή κραμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. cadmium < μτγν. *καδμεία* «είδος ορυκτού»].

Κάδμος (ο) ΜΥΘΟΛ. γενάρχης των κατοίκων τής Βοιωτίας, ιδρυτής τής Θήβας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ρ. *κέκασμαι* «υπερέχω, λάμπω» (< **κε-καδ-μαι*). Βλ. κ. *Κασσάνδρα*].

κάδος (ο) **1.** κυκλικό δοχείο με μεγάλη διάμετρο και χωρητικότητα, ξύλινο ή μεταλλικό, που χρησιμοποιείται για την εναπόθεση ή τη μεταφορά μεγάλων ποσοτήτων υγρών, κυρ. για το πήξιμο τυριού· ΦΡ. ***κάδος πλυντηρίου*** το εξάρτημα πλυντηρίου ρούχων, μέσα στο οποίο τοποθετούνται τα άπλυτα ρούχα και το οποίο κατά την πλύση περιστρέφεται με ρυθμιζόμενη ταχύτητα **2.** μεγάλο μεταλλικό ή πλαστικό δοχείο στο οποίο τοποθετούνται αντικείμενα ή απορρίμματα: *~ απορριμμάτων / ανακύκλωσης*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. kad].

καδράρισμα (το) {καδραρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η τοποθέτηση εικόνας, πίνακα, φωτογραφίας σε κάδρο **2.** (ειδικότ.) η τοποθέτηση τής εικόνας στα όρια τού φωτογραφικού ή κινηματογραφικού φακού.

καδράρω ρ. μετβ. {καδράρισ-α, -μένος} (καθημ.) βάζω μέσα σε πλαίσιο, σε κορνίζα: *~ μια φωτογραφία*.

καδρίλια (η) → καντρίλια

κάδρο (το) (καθημ.) **1.** το διακοσμητικό πλαίσιο εικόνας, πίνακα ή φωτογραφίας: *τετράγωνο / οβάλ / μεταλλικό / ξύλινο ~* ΣΥΝ. κορνίζα **2.** (συνεκδ.) η εικόνα, ο πίνακας μαζί με το πλαίσιο, στο οποίο έχει τοποθετηθεί: *κρέμασε κάδρα στους τοίχους, να τους στολίσει* **3.** ο πίνακας, η ζωγραφιά ή η φωτογραφία που κρεμά κανείς στον τοίχο: *το ~ τού πατέρα του*. — (υποκ.) **καδράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάδρον* < ιταλ. quadro < λατ. quadrus «τετράγωνος»].

καδρόνι (το) {καδρον-ιού | -ιών} δοκός ή δοκάρι ξύλινο και επεξεργασμένο, ώστε να έχει τέσσερεις πλευρές. — (υποκ.) **καδρονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quadrone < quadro «τετράγωνος»].

καδρονιάζω ρ. μετβ. {καδρονίασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επενδύω (επιφάνεια) με καδρόνια, στρώνω με καδρόνια **2.** επεξεργάζομαι κομμάτι ξύλου, ώστε να έχει τέσσερεις έδρες, μετατρέπω (ακατέργαστο ξύλο) σε καδρόνι. — **καδρόνιασμα** (το).

Κ.Α.Ε. (το) Κατάστημα Αφορολογήτων Ειδών.

καζάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ανδρική ή γυναικεία μπλούζα ή εξωτερικό ρούχο (πανωφόρι) σε φαρδιά γραμμή, συνήθ. από χοντρό υλικό (λ.χ. μαλλί) με άνετα μανίκια (ή χωρίς μανίκια), που φθάνει μέχρι τη λεκάνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. casacca < περσ. kazāgand].

Καζακστάν (το) → Καζαχστάν

καζαμίας (ο) {δύσχρ. καζαμιών} η ετήσια έκδοση που περιλαμβάνει ημερολόγιο τής επόμενης χρονιάς με προβλέψεις, πληροφορίες ανεκδοτολογικού χαρακτήρα και σημαντικές ημερομηνίες ή επισήμανση φυσικών (μετεωρολογικών ή αστρονομικών) φαινομένων: *πολιτικός / καλλιτεχνικός / οικονομικός ~* ΣΥΝ. ημερολόγιο, καλεντάρι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Cazamia, τίτλος παλαιού προφητικού βιβλίου, ο οποίος υποτίθεται ότι αποτελούσε το όνομα αστρολόγου].

Καζαμπλάνκα (η) το κύριο λιμάνι τού Μαρόκου στον Ατλαντικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Casablanca «άσπρο σπίτι». Το ίδιο σημαίνει και η αραβ. ονομασία Dar al-Baydá. Η ισπ. ονομασία αποτελεί μετάφραση τού πορτ. ον. Casa Branca, που είχε δοθεί στην πόλη από τους Πορτογάλους το 1515].

καζανάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρού μεγέθους καζάνι ή άλλο παρόμοιου σχήματος και χρήσεως σκεύος **2.** (συνήθ.) η μικρή δεξαμενή, που εντοιχίζεται ή κρεμιέται πάνω από τη λεκάνη τής τουαλέτας και περιέχει το νερό που χρησιμοποιείται για την απομάκρυνση των ακαθαρσιών και τον καθαρισμό της· (συνεκδ.) ο όλος μηχανισμός (η δεξαμενή, ο σωλήνας, η βαλβίδα και η στρόφιγγα) που έχει την παραπάνω λειτουργία: *τραβάω το ~* (θέτω σε λειτουργία τον μηχανισμό).

καζάνι (το) {καζαν-ιού | -ιών} **1.** μεταλλικός λέβητας με μεγάλη αντοχή στις υψηλές θερμοκρασίες και εξίσου μεγάλη χωρητικότητα, που χρησιμοποιείται κυρ. για τον βρασμό νερού ή το μαγείρεμα μεγάλης

ποσότητας φαγητού· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***όλοι στο ίδιο καζάνι βράζουμε*** όλοι υποφέρουμε υπό τις ίδιες συνθήκες, όλοι βρισκόμαστε στην ίδια άσχημη θέση: *τι τσακώνεστε μεταξύ σας, αφού ~!* (β) ***ό,τι βγει απ' το καζάνι*** για αποτέλεσμα μη εξακριβώσιμο πριν από την τελική του εκδήλωση, για εξελίξεις αβέβαιες και άδηλες: *εμείς κάναμε ό,τι μπορούσαμε· από 'δώ και πέρα είναι ~!* (γ) ***καζάνι που βράζει / έτοιμο να εκραγεί*** για έκρυθμες και επικίνδυνες καταστάσεις, που απειλούν να ξεσπάσουν, κυρ. λόγω εσωτερικών συγκρούσεων και αντιπαραθέσεων: *τα Βαλκάνια είναι πάλι ~* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) λέβητας που χρησιμοποιείται για την παραγωγή μηχανικής ενέργειας, με αξιοποίηση τής πίεσης που δημιουργεί ο ατμός από τον βρασμό ή την καύση υλικών: *~ βαποριού / ατμομηχανής* || *ο καπετάνιος τον έστειλε να δουλέψει στα ~* (β) μεγάλο, συνήθ. στρογγυλό, μεταλλικό δοχείο για διάφορες χρήσεις, λ.χ. απόσταξη τσίπουρου, ούζου κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) (α) ***μου κάνει το κεφάλι καζάνι*** μου φέρνει πονοκέφαλο, ζάλη, κούραση· με κάνει να μη μπορώ να σκεφθώ κανονικά, να μπλέκονται οι σκέψεις στο μυαλό μου: *~ με την πολυλογία του* || *αυτές οι πολύπλοκες ασκήσεις μού έκαναν το κεφάλι καζάνι* (β) ***είναι / γίνεται το κεφάλι μου καζάνι*** βρίσκομαι / φθάνω στην παραπάνω κατάσταση. — (υποκ.) **καζανάκι** (το) (βλ.λ.), (μεγεθ.) **καζάνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazan].

καζανιά (η) (λαϊκ.) η χωρητικότητα ενός καζανιού, η ποσότητα που μπορεί να χωρέσει ή που περιέχει: *μια ~ συσσίτιο.*

καζανιάζω ρ. μετβ. {καζάνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) βάζω στο καζάνι για βράσιμο ή για απόσταξη.

καζανόβας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (συνήθ. σκωπτ.) ο γυναικοκατακτητής, αυτός που μπλέκεται συνεχώς σε γυναικοδουλειές.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού τυχοδιώκτη Giovanni Jacomo Casanova (1725-1798)].

καζαντζής (ο) {καζαντζήδες} (λαϊκ.) ο κατασκευαστής καζανιών ΣΥΝ. λεβητοποιός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazancı < kazan (βλ. κ. *καζάνι*)].

καζάντιο (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) (συνήθ. στον πληθ.) τα (κυρ. χρηματικά) κέρδη από εμπορικές συναλλαγές ή εργασία, η περιουσία που δημιουργεί κανείς με την εργασία του· ΦΡ. (ειρων.) ***είδαμε τα καζάντια σου!*** για την αποτυχία κάποιου να προκόψει, να έχει κάποιο όφελος: *~ που δεν έχεις μια δραχμή στην άκρη* ΣΥΝ. καζάντισμα.
[ΕΤΥΜ. < *καζαντίζω* (υποχωρητ.)].

καζαντίζω ρ. μετβ. {καζάντισ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** βγάζω λεφτά, κάνω περιουσία: *πήγε στην Αμερική και καζάντισε* **2.** (κατ' επέκτ.) κερδίζω, έχω ως όφελος: *«μια ζωή την έχουμε κι αν δεν τη γλεντήσουμε, τι θα καταλάβουμε, τι θα καζαντίσουμε;»* (τραγ.). — **καζάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού τουρκ. kazandım, αόρ. τού ρ. kazanmak].

καζάρμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο στρατώνας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caserma < προβηγκ. cazerna «παράγκα για τέσσερεις στρατιώτες» < λατ. quaternus «ανά τέσσερεις»].

Καζαχστάν κ. **Καζακστάν** (το) {άκλ.} (καζαχ. Qazaqstan Respūblikasy = Δημοκρατία τού Καζαχστάν) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα την Αλμά Ατά, επίσημη γλώσσα την Καζαχική και νόμισμα το τέγκε Καζαχστάν. — **Καζάχος** (ο), **Καζάχα** (η), **καζαχικός**, -ή, -ό κ. **καζάχικος**, -η, -ο, **Καζαχικά** κ. **Καζάχικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < καζαχ. Qazaqstan < Kazakh «Καζάχοι», ονομασία τού μογγολικής καταγωγής λαού που κατοικεί στην περιοχή, πιθ. < τουρκ. kazak «Κοζάκος - στρατιώτης ιππικού»].

καζεΐνη (η) {καζεϊνών} ΧΗΜ. **1.** ουσία πρωτεϊνικής φύσεως (ομάδα πρωτεϊνών), που βρίσκεται στο γάλα και υδρολύεται υπό την επίδραση ενζύμου κατά την παρασκευή τού τυριού **2.** κάθε γαλάκτωμα που κατασκευάζεται από διάλυμα τής παραπάνω πρωτεΐνης **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. ζωγραφική τεχνική, στην οποία τα χρώματα αναμειγνύονται με την παραπάνω πρωτεΐνη (παλαιότ. με φρέσκια μυζήθρα ή συμπυκνωμένο γάλα) **4.** είδος κόλλας που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική. — **καζεϊνικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. caséine < λατ. caseus «τυρί»].

καζίκι (το) {καζικιού | χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο πάσσαλος, το παλούκι **2.** (μτφ.) μεγάλο πρόβλημα, δυσχερής υπόθεση, που συνήθ. παρουσιάζεται ξαφνικά: *να δούμε τι θα κάνουμε μ' αυτό το ~ που μας έτυχε!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπελάς, μπλέξιμο, πάθημα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazık].

καζίνο (το) χώρος (κτήριο ή αίθουσα) ειδικά διαμορφωμένος, που διατίθεται νομίμως για τυχερά παιχνίδια όπως ρουλέτα, ζάρια, χαρτιά κ.ά., και ο οποίος μπορεί να είναι ιδιωτικός ή να βρίσκεται υπό τον έλεγχο τού κράτους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. casino, υποκ. τού casa «σπίτι»].

κάζο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το αναπάντεχο περιστατικό που προκαλεί αναστάτωση ή στενοχώρια: *τι ~ ήταν αυτό που έπαθε!* ΣΥΝ. στραπάτσο, ζημιά, πάθημα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. caso «περίπτωση, συμβάν» < λατ. casus].

καζουιστικός, -ή, -ό **1.** ΦΙΛΟΣ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πρακτική αντιμετώπιση επιμέρους ηθικών διλημμάτων **2.** ***καζουιστική*** (η) επιμέρους κλάδος τής ηθικής, που εστιάζει στην πρακτική αντιμετώπιση συγκεκριμένων ηθικών προβλημάτων / διλημμάτων μέσω τής σχηματοποίησης συγκεκριμένων οδηγιών συμπεριφοράς για τον κατά περίπτωση χειρισμό τέτοιων περιστάσεων. — **καζουιστικ-ά / -ώς** επίρρ., **καζουιστής** (ο), **καζουίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. casuistique < casuiste < λατ. casus «πτώση – περίπτωση»].

καζούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) κάθε πράξη με την οποία περιπαίζει κανείς (κάποιον), χοντροκομμένο πείραγμα, διακωμώδηση: *κάνω σε κάποιον ~* || *τον άρχισαν στην ~* ΣΥΝ. πλάκα.
[ΕΤΥΜ. < *κάζο* + επίθημα *-ούρα* (πβ. *χασ-ούρα, φαγ-ούρα* κ.ά.)].

casus belli λατ. (προφέρεται *κάζους μπέλι*) ελλην. *αιτία πολέμου*· για πράξη που δικαιολογεί την κήρυξη πολέμου ή προτείνεται ως εκλογίκευση σχετικής απειλής.

κάηκα ρ. ▸ καίω

καήλα (η) (συνήθ. ορθ. *καΐλα*) (λαϊκ.) **1.** το αίσθημα τού καψίματος ΣΥΝ. κάψα **2.** η υπερβολική θερμότητα ΣΥΝ. κάψα **3.** (μτφ.) μεγάλη επιθυμία: *είχε μεγάλη ~ να τη συναντήσει* ΣΥΝ. κάψα **4.** (ειρων.) μεγάλη αδιαφορία: *σιγά την ~ που είχα να βγω μαζί του* ΣΥΝ. κάψα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐ-κάη-ν*, παθ. αόρ. β' τού ρ. *καίω*].

καημένος, -η, -ο (κυρ. με άρθρο) **1.** αυτός που προκαλεί οίκτο, συμπάθεια: *~ Αθήνα, πώς κατάντησες έτσι!* || *Βρε το ~ το παιδί, τι έχει τραβήξει με τις αρρώστιες!* ΣΥΝ. κακομοίρης, ταλαίπωρος, αξιολύπητος, δύστυχος, φτωχός **2.** (στην κλητ. ***καημένε***, -η ως γλαφρά επίπληξη): *Μην κάνεις έτσι, καημένε! Δεν έγινε δα και τίποτα φοβερό!* — (υποκ.) **καημενούλης**, -α, -ικο, **καημενάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος, συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καίω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάη-ν*)].

καημός (ο) (εκφραστ.) **1.** η έντονη λύπη, ο ψυχικός πόνος: *έχει μεγάλο ~ που δεν πέρασε το παιδί στις εξετάσεις* || *έχει τον ~ τού γιου της, που έφυγε στα ξένα* || *βαρύς / αβάσταχτος ο ~ τής ξενιτειάς*· ΦΡ. ***λέω τον καημό μου*** εκμυστηρεύομαι ό,τι με απασχολεί έντονα, τον ψυχικό μου πόνο: *δεν έχω έναν άνθρωπο να πω τον καημό μου, να ξαλαφρώσω* **2.** το όνειρο, η επιθυμία που μένει απραγματοποίητη: *~ το 'χω να το δω αυτό το παιδί να διαβάζει* (δεν διαβάζει ποτέ) || *αυτή η γυναίκα ήταν ο ~ του τόσα χρόνια* ΣΥΝ. λαχτάρα, πόθος, επιθυμία, έρωτας **3.** η βαθιά λαχτάρα, η έντονη και βασανιστική επιθυμία: *μεγάλο ~ τού άναψε η ματιά της* || *γρήγορα του 'φυγε ο ~ για τα ταξίδια* || *κρυφός ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καίω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-κάη-ν*) + παραγ. επίθημα *-μός* (πβ. *αγαπη-μός, στερη-μός*)].

καθά κ. **καθ' α** επίρρ. (αρχαιοπρ.) σύμφωνα με όσα: *~ γνωρίζω, ουδείς έθεσε τέτοιο θέμα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθ' ἅ* < *καθ-* (< *κατά*) + *ἅ*, πληθ. ουδ. τής αναφ. αντων. *ὅς, ἥ, ὅ* (βλ.λ.)].

καθαγιάζω ρ. μετβ. {καθαγίασ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} εξαγνίζω, απαλλάσσω (κάτι) από το άγος· καθιστώ άγιο, ιερό: *ο ιερέας καθαγιάζει τα ύδατα την ημέρα των Φώτων* ΣΥΝ. αγιάζω, εξαγνίζω ΑΝΤ. μολύνω, (λόγ.) μιαίνω, βεβηλώνω, κηλιδώνω. — **καθαγίαση** (η) [1871].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἁγιάζω*].

καθαγιασμός (ο) [1871] **1.** το να καθαγιάζεται (κάτι) ΣΥΝ. καθαγίαση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***καθαγιασμός των υδάτων*** η συμβολικού χαρακτήρα τελετουργική πράξη, κατά την οποία ο ιερέας καθαγιάζει τα ύδατα κατά την εορτή των Φώτων, ρίχνοντας τρεις φορές τον σταυρό μέσα στη θάλασσα (στον ποταμό, στη λίμνη) ή στη δεξαμενή τής ενορίας του (β) ***καθαγιασμός (Τιμίων) Δώρων*** η μεταβολή τού άρτου και τού οίνου σε σώμα και αίμα Χριστού κατά τη Θεία Λειτουργία.

καθαγνίζω ρ. μετβ. {καθάγνισ-α, -θηκα / -τηκα, -μένος} (λόγ.) καθιστώ (κάτι) αγνό, προσδίδω αθωότητα, αγνότητα ΣΥΝ. εξαγνίζω ΑΝΤ. μιαίνω, μολύνω, βεβηλώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἁγνίζω*].

καθαιμάσσω ρ. μετβ. {κυρ. η μτχ. παρακ. καθημαγμένος, -η, -ο} (αρχαιοπρ.-κυριολ.) καταματωμένος· (συνήθ. μτφ.) αυτός που έχει υποστεί μεγάλες δοκιμασίες, που έχει καταταλαιπωρηθεί ή καταστραφεί: *η τελευταία κρίση βρίσκει την οικονομία τής γειτονικής χώρας καθημαγμένη από τα χρέη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *αἱμάσσω* (< **αἱμάτ-jω*) < *αἷμα*].

καθαίρεση (η) [αρχ.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το να καθαιρείται κανείς, να εκδιώκεται από αξίωμα, θέση **2.** ΕΚΚΛΗΣ. η απώλεια τής ιδιότητας τού κληρικού και η μετάταξή του στους λαϊκούς ή τους μοναχούς, η στέρηση τού δικαιώματος τελέσεως ιερατικών πράξεων **3.** ΣΤΡΑΤ. η αφαίρεση στρατιωτικού αξιώματος· βαρύτατη ποινή που επιβάλλεται σε αξιωματικούς, υπαξιωματικούς και οπλίτες: *η ~ αξιωματικού συνεπάγεται αφαίρεση των διακριτικών βαθμού και συντριβή τού ξίφους του* **4.** το κατέβασμα (π.χ. σωσίβιας λέμβου) στη θάλασσα ΑΝΤ. ανακρέμαση. — **καθαιρετικός**, -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

καθαιρώ ρ. μετβ. {καθαιρείς... | καθαίρ-εσα (λόγ. καθήρεσα), -ούμαι, -έθηκα (λόγ. καθηρέθην, -ης, -η...), -εμένος} **1.** εκδιώκω (κάποιον) από αξίωμα, από δημόσια θέση σε συγκεκριμένη (κυρ. στρατιωτικού χαρακτήρα) ιεραρχία: *καθαιρέθηκε αξιωματικός τής αστυνομίας λόγω υπέρβασης καθήκοντος* **2.** κατεβάζω (π.χ. σωσίβια λέμβο) στη θάλασσα ΑΝΤ. ανακρεμώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθαιρῶ (-έω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *αἱρῶ* «συλλαμβάνω, αποκτώ»].

καθαίρω ρ. μετβ. {καθήρα} (αρχαιοπρ.) απαλλάσσω (από το βάρος αμαρτήματος ή εγκλήματος)· καθιστώ αγνό, καθαρό, εξαγνίζω: *το κήρυγμα αγάπης τού ιερέα καθαίρει τις ψυχές των πιστών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **καθάρ-jω* < *καθαρός*].

καθαλάτωση (η) [1858] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΤΕΧΝΟΛ. η επικάλυψη επιφάνειας, κυρ. τού εσωτερικού ατμολέβητα, που σχηματίζεται με καθίζηση κυρ. ασβεστούχων αλάτων στα τοιχώματά του.
[ΕΤΥΜ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *-αλάτωση* < *ἅλας*, απόδ. τού γαλλ. incrustation > λατ. incrustatio > incrusto «επιστρώνω, εναποθέτω»].

καθάπερ επίρρ. (αρχαιοπρ.-σπάν.) όπως ακριβώς, κατά τον τρόπο ακριβώς: *~ είχε συμφωνηθεί.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *καθ' ἅπερ* < *καθ-* (< *κατά*) + *ἅπερ*, ουδ. πληθ. τής αντωνυμίας *ὅσπερ – ἥπερ – ὅπερ*].

καθάπτομαι ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ.} (λόγ.) (+γεν.) θίγω, προσβάλλω: *ανυπόστατα δημοσιεύματα που καθάπτονται τής υπόληψής του* || *υπαινιγμοί τέτοιου χαρακτήρα καθάπτονται τής τιμής και τής ακεραιότητας τού προσώπου αυτού.*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθάπτω* / *-ομαι*, < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἅπτω* / *-ομαι* «αγγίζω»].

καθάρειος, -εια, -ειο κ. (σχολ. ορθ. *καθάριος, -ια, -ιο*) (λογοτ.) **1.** καθαρός, μη βρόμικος: ~ *ρούχα* / *σπιτικά* ΣΥΝ. (λαϊκ.) παστρικός **2.** διαυγής, όχι θολός: ~ *νερό* / *ουρανός* ΣΥΝ. (κυρ. για υλικά) ατόφυος. (λογοτ.) ξάστερος **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αμεσότητα και σαφήνεια: ~ *λόγια* / *κουβέντες* / *χαρακτήρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) σταράτος, ντόμπρος, ξεκάθαρος. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθάρειος* < *καθαρός*· μαρτυρείται και μτγν. *καθάριος* από ιωτακιστική εναλλαγή *-ει-* / *-ι-*].

καθαρεύουσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η μορφή τής ελληνικής γλώσσας, κυρ. τής γραπτής, που επικράτησε ως επίσημη γλώσσα τού κράτους έως και το 1976· χαρακτηρίζεται ιστορικά από την τάση για περιορισμό των ξένων και διαλεκτικών στοιχείων και κυριαρχία των λόγιων και αρχαϊκότερων στοιχείων τής Ελληνικής· αντιδιαστέλλεται προς τη δημοτική. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσικός*. [ΕΤΥΜ. Θηλ. τού *καθαρεύων*, μτχ. ενεστ. τού αρχ. *καθαρεύω* «είμαι καθαρός, αγνός». Η σημ. που σχετίζεται με τη γλώσσα είναι μτγν. (λ.χ. *καθαρεύειν τὴν διάλεκτον*. Διον. Αλικαρν.)].

καθαρευουσιάνικος, -η, -ο (μειωτ.) αυτός που σχετίζεται με την καθαρεύουσα: ~ *διατύπωση* / *ύφος* / *κατάληξη* / *έκφραση* ΑΝΤ. δημοτικιστικός. — **καθαρευουσιάνικα** επίρρ.

καθαρευουσιανισμός (ο) **1.** η προσήλωση στην καθαρεύουσα και η αντίθεση προς τη δημοτική **2.** η τάση να χρησιμοποιεί κανείς την καθαρεύουσα στον λόγο του.

καθαρευουσιάνος (ο), **καθαρευουσιάνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο οπαδός τής καθαρεύουσας στη διαμάχη για το γλωσσικό ζήτημα, αυτός που χρησιμοποιεί την καθαρεύουσα στον προφορικό και γραπτό λόγο του ΣΥΝ. καθαρολόγος ΑΝΤ. δημοτικιστής. [ΕΤΥΜ. < *καθαρεύουσα* + παραγ. επίθημα *-ιάνος*, πβ. κ. *πρωτευουσιάνος*].

καθαρεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μτχ. ενεστ. καθαρεύων, -ουσα, -ον· συνήθ. σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (παλαιότ.) μιλώ ή γράφω σε λόγια γλώσσα, καθαρευουσιάνικα: *οι καθαρεύοντες* (οι καθαρευουσιάνοι) || *γράφει σε καθαρεύοντα λόγο* **2. καθαρεύουσα** (η) βλ.λ.

καθαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {καθάρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) καθαρό, το απαλλάσσω από τη βρομιά (συνήθ. χωρίς πλύσιμο): ~ *τα χέρια μου με οινόπνευμα* || ~ *τον δρόμο από τα σκουπίδια* || ~ *το σπίτι* || ~ *βιολογικά* / *σε βάθος* / *με σύρμα* / *με βαμβάκι* / *με χλωρίνη* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξεβρομίζω ΑΝΤ. βρομίζω, (λόγ.) ρυπαίνω, (καθημ.) λερώνω, λεκιάζω (πβ. λ. *πλένω*) **2.** απαλλάσσω από ξένα, περιττά ή ανεπιθύμητα σώματα: ~ *τις φακές* (αφαιρώ όσες θεωρώ χαλασμένες, τα πετραδάκια κ.λπ.) || ~ *τα ψάρια από τα λέπια* / *από τα κόκκαλα* || ~ *μαρούλια* (κόβοντας τα μαραμένα φύλλα)· ΦΡ. ***καθαρίζω τον λαιμό μου*** απαλλάσσω τον λάρυγγά μου από το φλέμα ξεροβήχοντας **3.** αφαιρώ τη φλούδα: ~ *πορτοκάλια* / *αγγούρια* / *ακτινίδια* / *πατάτες* ΣΥΝ. ξεφλουδίζω· ΦΡ. ***αβγά σού καθαρίζουν;*** βλ. λ. *αβγό* **4.** βάζω σε τάξη, οργανώνω (κάτι) απαλλάσσοντάς το από περιττά αντικείμενα: ~ *το συρτάρι* / *το γραφείο μου, πετώντας τα άχρηστα χαρτιά* || (μτφ.) ~ *το μυαλό* / *τη σκέψη μου* **5.** (οικ.) σκοτώνω: *με δυο πιστολιές τον καθάρισε* ΣΥΝ. (λαϊκ.) βγάζω απ' τη μέση, ξεκάνω, ξεπαστρεύω **6.** (λαϊκ.) κερδίζω ως καθαρό εισόδημα, αποκομίζω ως κέρδος από οικονομική, επαγγελματική απασχόληση, εργασία: *πόσα καθαρίζεις τη βδομάδα;* || *καθάρισε τουλάχιστον 10.000.000 από την πώληση τού οικοπέδου* ΣΥΝ. κερδίζω **7.** (καθημ.) απαλλάσσω από επικίνδυνα, κακοποιά στοιχεία: *η αστυνομία αδυνατεί να καθαρίσει τα κυκλώματα των νυχτερινών κέντρων* **8.** (μτφ.) διευθετώ διευκρινίζοντας επιμέρους δεδομένα και τη μεταξύ τους σύνδεση: *ο διευθυντής καθάρισε το ζήτημα δίνοντας τις απαραίτητες εξηγήσεις* **9.** (λαϊκ.) καθορίζω την έκβαση υπέρ μου: *«οι φιλοξενούμενοι καθάρισαν το παιχνίδι από νωρίς σημειώνοντας τρία γκολ»* (εφημ.) ♦ (αμετβ.) **10.** γίνομαι καθαρός, απαλλάσσομαι από τη βρομιά: *ένα ρούχο λερωμένο από μελάνι καθαρίζει με οινόπνευμα* || *τόση ώρα το πλένω κι ακόμη να καθαρίσει!* **11.** γίνομαι διαυγής, λαμπερός, παύω να είμαι θολός: *μετά την καταιγίδα ο ουρανός καθάρισε και το βράδυ είχαμε ξαστεριά* || (μτφ.) *μόλις τώρα αρχίζει να καθαρίζει το τοπίο των εξελίξεων* (να ξεκαθαρίζουν οι διαγραφόμενες εξελίξεις) || *επιτέλους να ηρεμήσω, να καθαρίσει λίγο και το μυαλό!* **12.** (αργκό) αντιμετωπίζω μια κατάσταση, ξεδιαλύνω, ξεκαθαρίζω μια κατάσταση (κυρ. με καβγά), λύνω τις διαφορές: *συνήθως αφήνει τον αδελφό του να καθαρίζει και ο ίδιος κάνει τον ψόφιο κοριό* || *η εθνική ομάδα καθάρισε χάρη στον Γκάλη*· ΦΡ. ***καθαρίζω για πάρτη μου*** αντιμετωπίζω ο ίδιος μια κατάσταση που με αφορά: *εγώ ~ κι εσύ κανόνισε για τον εαυτό σου.*

καθάριος, -α, -ο → καθάρειος

καθαριότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού καθαρού, το να είναι (κάποιος/κάτι) καθαρό: *η ~ τού σπιτιού* / *τού χωριού* || *η ~ ενός ανθρώπου είναι ζήτημα αγωγής* ΣΥΝ. (λαϊκ.) πάστρα ΑΝΤ. βρομιά, (λαϊκ.) βρόμα, (λόγ.) ακαθαρσία, ρυπαρότητα· ΦΡ. (α) ***έχω / κάνω καθαριότητα*** ασχολούμαι με το να κάνω το σπίτι καθαρό ΣΥΝ. καθαρίζω (β) (παροιμ.) ***η καθαριότητα είναι μισή αρχοντιά*** για την επισήμανση τής σπουδαιότητας τού να είναι κανείς καθαρός.

καθάρισμα (το) {καθαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) ο καθαρισμός: ~ *των ρούχων* / *τού σπιτιού* || *στεγνό* ~ (βλ. λ. *στεγνός*). — (υποκ.) **καθαρισματάκι** (το).

καθαρισμός (ο) **1.** η απαλλαγή από τη βρομιά ή η αφαίρεση των ξένων, περιττών ή ανεπιθύμητων στοιχείων ή σωμάτων από κάτι, ώστε να γίνει καθαρό: *μηχανικός* / *χημικός* / *βιολογικός* ~ || ~ *υδάτων των φρεάτων* / *τού μεταλλεύματος* || *ένα συνεργείο καθαρισμού ανέλαβε την καθαριότητα τής πολυκατοικίας* ΣΥΝ. καθάρισμα, πλύσιμο, (εκφραστ.) ξεβρόμισμα· ΦΡ. ***καθαρισμός προσώπου*** με χρήση ειδικών καλλυντικών, θεραπευτικών ουσιών για την απομάκρυνση των νεκρών κυττάρων, τού σμήγματος που εκκρίνει το δέρμα κ.λπ. **2.** ΓΛΩΣΣ. ***καθαρισμός / καθαρμός τής γλώσσας*** βλ. λ. *καθαρμός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελληνίζω*. [ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «εξαγνισμός» (πβ. Κ.Δ. Λουκ. 2, 22: *καὶ ὅτε ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ καθαρισμοῦ αὐτῶν κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως*), < *καθαρίζω* < αρχ. *καθαρός*. Η γλωσσ. σημ. είναι νεότ., βλ. κ. *καθαρεύουσα*].

καθαριστήριο (το) [μτγν.] {καθαριστηρί-ου | -ων} εμπορικό κατάστημα, στο οποίο παραδίδονται ρούχα, χαλιά, καλύμματα, κουρτίνες κ.λπ. για στεγνό καθάρισμα με ειδικά μηχανήματα.

καθαρίστρια (η) {καθαριστριών}, **καθαριστής** (ο) [μτγν.] πρόσωπο που έχει ως επάγγελμα τον καθαρισμό χώρων (κατοικίας, γραφείων, σχολείων κ.λπ.).

κάθαρμα (το) {καθάρμ-ατος | -ατα, -άτων} (υβριστ.) για άνθρωπο ανήθικο, κακό ΣΥΝ. απόβρασμα, παλιάνθρωπος, (λαϊκ.) κανάγιας. — (υποκ.) **καθαρματάκι** (το), (μεγεθ.) **καθαρματάρα** (η). [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σκουπίδι, απόρριμμα», < *καθαίρω* «καθαρίζω» < *καθαρός*].

καθαρμένος, -η, -ο ▸ καθαίρω

καθαρμός (ο) (λόγ.) **1.** η απαλλαγή από το βάρος τής ενοχής, τής αμαρτίας: ~ *τής ψυχής μέσω τής εξομολογήσεως* ΣΥΝ. (λόγ.) εξαγνισμός, εξιλασμός ΑΝΤ. μίασμα **2.** η κάθαρση **3.** ΓΛΩΣΣ. ***καθαρμός / καθαρισμός τής γλώσσας*** όρος τού Κοραή που αναφερόταν στην αντικατάσταση ξένων λέξεων (δανείων) με αντίστοιχες ελληνικές, καθώς και λέξεων «χυδαίων» (λαϊκότροπων, ιδιωματικών κ.τ.ό.) με λόγιες ή λιγότερο λαϊκές λέξεις (βλ. κ. λ. *καθαρεύουσα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξελληνίζω*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «καθαρισμός, εξαγνισμός», < *καθαίρω* < *καθαρός*. Η γλωσσ. σημ. είναι νεότ., βλ. κ. *καθαρεύουσα*].

καθαρό (το) → καθαρός

καθαρο- κ. **καθαρό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι: **1.** (α) κάποιος/κάτι είναι καθαρός, χωρίς βρομιές: *καθαρο-ντυμένος, καθαρο-πλυμένος* (β) ότι κάποιος/κάτι είναι απαλλαγμένος από προσμείξεις: *καθαρό-αιμος* **2.** ένα κείμενο γράφεται με καθαρά, ευανάγνωστα γράμματα: *καθαρο-γραφώ, καθαρο-γράφηση* **3.** κάποιος/κάτι σχετίζεται με την καθαρεύουσα: *καθαρο-λογία, καθαρο-λόγος*. [ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μεσν. *καθαρο-λογῶ*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *καθαρός*].

καθαρόαιμος, -η, -ο **1.** (ζώο) τού οποίου οι πρόγονοι ανήκουν σε συγκεκριμένη ράτσα, που δεν προέρχεται από διασταύρωση ή επιμιξία: ~ *άλογο* / *λυκόσκυλο* ΑΝΤ. η ημίαιμος, (οικ.) μπασταρδεμένος **2.** (μτφ.) (α) αυτός που έχει αυθεντικά χαρακτηριστικά: *«η ομάδα υποχρεώθηκε να παίξει με έναν μόνο ~ επιθετικό»* (εφημ.) (β) αυτός που είναι γνήσιος, που έχει επιδείξει συνέπεια και πίστη σε συγκεκριμένη ιδεολογία, θεωρία, παράταξη: ~ *αριστερός* / *δημοτικιστής*. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. pur-sang].

καθαρογλώσσημα (το) [1868] {καθαρογλωσσήμ-ατος | -ατα, -άτων} ο γλωσσοδέτης (βλ.λ.).

καθαρογραφώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {καθαρογραφείς... | καθαρογράφησα, -φούμαι, -φήθηκα, -μμένος} γράφω με καθαρά, ευανάγνωστα γράμματα. — **καθαρογράφηση** (η) [1892], **καθαρογράφος** (ο/η).

καθαρογράφω ρ. μετβ. {καθαρόγρα-ψα, -φ(τ)ηκα, -μμένος} αντιγράφω (κείμενο), κατά τρόπον ώστε να είναι ευανάγνωστο ή κατάλληλο για επίσημη χρήση: *οι μαθητές καθαρογράφουν την έκθεση πριν την παραδώσουν.*

Καθαροδευτέρα (η) (λαϊκ.) η Καθαρά Δευτέρα (βλ. λ. *καθαρός*).

καθαρολογία (η) [1859] {καθαρολογιών} η χρήση τής καθαρεύουσας στον λόγο (κυρ. ως επιλογή τού ομιλητή). — **καθαρολογικός, -ή, -ό**.

καθαρολόγος (ο/η) [1887] αυτός που επιλέγει την καθαρεύουσα ως τρόπο έκφρασης ΣΥΝ. καθαρευουσιάνος ΑΝΤ. δημοτικιστής. — **καθαρολογώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.

καθαρός, -ή (λόγ. -ά), **-ό** **1.** (α) αυτός που είναι απαλλαγμένος από βρομιά, από ρύπους, από οποιαδήποτε ανεπιθύμητη ή και επιβλαβή ουσία: *τα χέρια σου δεν είναι ~· πήγαινε να τα πλύνεις!* || ~ *πουκάμισο* / *πρόσωπο* / *αίθουσα* / *γραφείο* || *διατηρείτε τις ακτές ~* ΣΥΝ. παστρικός, (λογοτ.) καθάρειος ΑΝΤ. βρόμικος, λερωμένος, ακάθαρτος (β) αυτός που η σύστασή του δεν επιβαρύνει την ανθρώπινη υγεία, που είναι υγιεινός: ~ *περιβάλλον* / *ατμόσφαιρα* || *ο ~ αέρας τής εξοχής* || *τα ~ νερά τής πηγής* ΑΝΤ. μολυσμένος **2.** (συνεκδ.) αυτός που διακρίνεται για την καθαριότητά του, που φροντίζει να διατηρεί την προσωπική του καθαριότητα ή την καθαριότητα τού περιβάλλοντός του, που τηρεί τους κανόνες υγιεινής: ~ *άνθρωπος* / *νοικοκυρά* / *νοσοκομείο* || *η γάτα είναι ~ ζώο* ΑΝΤ. (για πρόσ.) βρομιάρης, βρομιάρικος **3.** (α) αυτός που χαρακτηρίζεται από αυξημένο βαθμό ομοιογένειας, που είναι απαλλαγμένος από προσμείξεις, που δεν έχει νοθευτεί: ~ *λάδι* / *σιτάρι* / *μαλλί* / *αλκοόλ* || ~ *χρυσάφι* / *κρύσταλλο* / *πετρέλαιο* ΣΥΝ. ανόθευτος, αγνός (β) (για λαό, έθνος) αυτός που δεν έχει υποστεί επιμιξία: ~ *φυλή* / *έθνος* / *λαός*· ΦΡ. (α) ***καθαρό κέρδος*** βλ. λ. *κέρδος* (β) ***καθαρό εισόδημα*** το εισόδημα κάποιου (φυσικού ή νομικού προσώπου), που απομένει ύστερα από την αφαίρεση των εξόδων του και δηλώνεται στην εφορία (γ) ***καθαρό βάρος*** (για εμπορεύματα) το βάρος προϊόντος, που υπολογίζεται αφού αφαιρεθεί το βάρος τής συσκευασίας του (δ) ***καθαρό αίμα*** (i) το αίμα που μπορεί να μεταγγιστεί, που δεν μεταφέρει ασθένεια· το υγιές αίμα (ii) (συνεκδ.) το άτομο ή ζώο που

είναι αποδεδειγμένα αμιγούς καταγωγής, που όλοι του οι πρόγονοι είναι τής ίδιας γενιάς ή ράτσας ΣΥΝ. καθαρόαιμος **4.** (κυρ. για τον ουρανό) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια, φωτεινότητα: *ο ~ ουρανός τού καλοκαιριού / ορίζοντας* || (μτφ.) *~ βλέμμα·* ΦΡ. (μτφ.) ***καθαρό μυαλό*** (i) η διανοητική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από πνευματική διαύγεια, απουσία περισπασμών, ορθή κρίση κ.λπ.: *κοιμήθηκε αρκετά, για να έχει ~ αύριο στις εξετάσεις* || *νέος και έξυπνος άνθρωπος με ~* (ii) (συνεκδ.) ο άνθρωπος τού οποίου η σκέψη χαρακτηρίζεται από ακρίβεια και σαφήνεια: *είναι ~!* **5.** (μτφ. για οπτικά ή ηχητικά ερεθίσματα) αυτός που γίνεται αντιληπτός με σαφήνεια, χωρίς παρεμβολές, που δεν αφήνει περιθώρια για παρεξήγηση ή σύγχυση στην αναγνώρισή του: *~ περίγραμμα / χρώμα / κόκκινο* || *η προφορά του στα Αγγλικά είναι ~* || *~ άρθρωση* || *~ τηλεοπτική εικόνα χωρίς είδωλα* ΣΥΝ. ξεκάθαρος, έντονος ΑΝΤ. θολός, θαμπός, ακαθόριστος, δυσδιάκριτος **6.** (ειδικότ.) αυτός που διαβάζεται εύκολα, ευανάγνωστος: *~ γραφικός χαρακτήρας* || *το τετράδιο τού μαθητή πρέπει να είναι ~* (με ωραία γράμματα και χωρίς μουντζούρες) **7. *καθαρό*** (το) (α) το γραπτό που έχει καθαρογραφεί (β) (συνεκδ.) το χαρτί ή το τετράδιο που προορίζεται για το καθαρογραμμένο γραπτό: *έγραψε την έκθεση στο πρόχειρο, αλλά πρέπει να την περάσει στο ~* ΑΝΤ. πρόχειρο **8.** (για φραστικές διατυπώσεις, κείμενα κ.λπ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από σαφήνεια, που διατυπώνεται χωρίς περιστροφές ή αμφισημίες: *θέλω μια ~ απάντηση!* || *~ κουβέντες* ΣΥΝ. ξεκάθαρος, σαφής ΑΝΤ. συγκεχυμένος, διφορούμενος **9.** (επιτατ.) απόλυτος, αυτός που φέρει σε απόλυτο βαθμό τις ιδιότητες που τον χαρακτηρίζουν: *αυτό δεν είναι παζάρι, είναι ~ ληστεία!* || *με μια απλή σύγκριση των γραπτών προκύπτει ότι το ένα είναι ~ αντιγραφή τού άλλου* || *οι οπαδοί τής ~ Τέχνης* (δηλ. τού δόγματος «η Τέχνη για την Τέχνη») ΣΥΝ. (οικ.) σκέτος, καραμπινάτος **10.** αυτός που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση, μείωση τού κύρους του: *πήραμε μια ~ νίκη· κανένα παράπονο για αδικίες ή παιχνίδια τής τύχης* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος **11.** (μτφ.) αυτός που είναι απαλλαγμένος από επιλήψιμες πράξεις, που είναι σύμφωνος προς τους επίσημους ή άγραφους ηθικούς κανόνες: *~ συνείδηση / ποινικό μητρώο* || *~ δουλειές!* || *~ παιχνίδι στα χαρτιά* ΣΥΝ. τίμιος, νόμιμος ΑΝΤ. βρόμικος· ΦΡ. (α) ***(έχω) καθαρά χέρια*** δεν ευθύνομαι για ανέντιμη πράξη, δεν εμπλέκομαι σε παράνομη δραστηριότητα: *δεν έκλεψα τίποτα, τα χέρια μου είναι καθαρά* || *στην Ιταλία ολοκληρώνεται η επιχείρηση «καθαρά χέρια» με παραπομπή των υπευθύνων για τα σκάνδαλα στη δικαιοσύνη* (β) ***έχω το μέτωπο / κούτελο καθαρό*** δεν έχω υποστεί κανέναν ηθικό εξευτελισμό, δεν μου έχει καταλογιστεί ηθικό παράπτωμα: *δεν τους φοβάται ό,τι και να πουν· έχει το μέτωπό του καθαρό!* ΣΥΝ. έχω ψηλά το κεφάλι (γ) (παροιμ.) ***καθαρός ουρανός αστραπές δεν φοβάται*** βλ. λ. *αστραπή* **12.** (για πρόσ.) αυτός που δεν βαρύνεται από ηθικά σφάλματα, που έχει σωστή και ηθική συμπεριφορά: *~ στο σώμα και στην ψυχή* || *εγώ δεν έχω φταίξει σε τίποτα, είμαι ~* ΣΥΝ. άσπιλος, αναμάρτητος ΑΝΤ. άτιμος· ΦΡ. (λαϊκ.) ***τη βγάζω καθαρή*** ξεφεύγω από δύσκολη κατάσταση χωρίς να υποστώ δυσάρεστες συνέπειες: *τον έχουν μηνύσει δυο-τρεις φορές, αλλά καταφέρνει πάντα και τη βγάζει καθαρή* ΣΥΝ. τη γλυτώνω **13.** (αργκό για πρώην ναρκομανείς) αυτός που έχει σταματήσει τη χρήση ναρκωτικών ουσιών **14. *Καθαρή / Καθαρά Δευτέρα*** η πρώτη μέρα τής Σαρακοστής, η πρώτη Δευτέρα μετά την Κυριακή τής Τυρινής: *την ~ πετάμε χαρταετό.* — **καθαρ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η λ. χρησιμοποιήθηκε ήδη από την ομηρική εποχή, για να δηλώσει τη φυσική, την ηθική και τη θρησκευτική καθαρότητα και αγνότητα].

καθαρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η απουσία περιττών ή επιβλαβών στοιχείων ή προσμείξεων: *η ~ τού μετάλλου / τής ατμόσφαιρας* **2.** η σαφήνεια, η ακρίβεια: *~ νοημάτων / διατυπώσεως / εκφράσεως / λόγου* || (μτφ.) *ψυχική ~* (η αγνότητα και η απλότητα τού χαρακτήρα) **3.** (για λαό, έθνος) η απουσία επιμιξίας, η ύπαρξη αμιγών χαρακτηριστικών: *φυλετική / εθνική ~.*

κάθαρση (η) {-ης κ. -άρσεως | -άρσεις, -άρσεων} **1.** το τελετουργικό συμβολικού χαρακτήρα (συνήθ. στο πλαίσιο συγκεκριμένης θρησκείας), μέσω τού οποίου απαλλάσσεται κανείς από το μίασμα τής αμαρτίας, από κακά πνεύματα ή από επιβλαβή στοιχεία ΣΥΝ. εξαγνισμός **2.** ΦΙΛΟΛ. (κυρ. προκειμένου για την τραγωδία, σύμφωνα με τον ορισμό που της έδωσε ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική* του) η λύτρωση από τη συναισθηματική ένταση που προκαλεί ένα αφηγηματικό έργο, ο εξαγνισμός των συναισθημάτων που προκαλεί, μέσα από την τελική του έκβαση **3.** ΨΥΧΟΛ. η θεραπεία νοσηρής ψυχικής κατάστασης μέσω τής ανάκλησης από τον ασθενή στη μνήμη του τής τραυματικής εμπειρίας που την προκάλεσε **4.** η απομάκρυνση των βλαβερών και περιττών ουσιών, ο καθαρισμός **5.** (μτφ.) η απαλλαγή (κοινωνικού συνόλου, οργανισμού κ.λπ.) από μη υγιή, επιβλαβή στοιχεία· (ειδικότ.) η απαλλαγή τής κρατικής μηχανής από ανέντιμους λειτουργούς της: *η ~ τού δημόσιου βίου από επικίνδυνους νοσταλγούς αυταρχικών λύσεων* **6.** ΦΥΣΙΟΛ. η ποσότητα μιας ουσίας η οποία αποβάλλεται με τα ούρα στη μονάδα τού χρόνου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίρω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάθαρσις* < *καθαίρω* < *καθαρός*. Η σημ. 6 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. clearance].

καθάρσιο (το) {καθαρσίου | χωρ. πληθ.} καθαρτικό φάρμακο ή φαρμακευτικός παράγοντας που επιτυγχάνει την αποκάθαρση κυρ. τού πεπτικού συστήματος προκαλώντας κένωση των εντέρων ΣΥΝ. καθαρτικό.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθάρσιον* < *καθαίρω* < *καθαρός*].

καθαρτήρας (ο) [μτγν.] το όργανο που χρησιμοποιείται για τον καθαρισμό τής κάννης όπλων.

Καθαρτήριο (το) {Καθαρτηρί-ου | -ων} (κατά τη διδασκαλία τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) ο τόπος ή η κατάσταση τής μεταθανάτιας ζωής, κατά την οποία οι δίκαιες και μετανοημένες ψυχές εξαγνίζονται με πρόσκαιρες τιμωρίες, ώστε να γίνουν άξιες για τον Παράδεισο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθαρτήριον* < *καθαίρω* < *καθαρός*. Η σημ. τής ρωμαιοκαθολικής διδασκαλίας αποδίδει το λατ. purgatorium].

καθαρτήριος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) **1.** αυτός που επιφέρει τον εξαγνισμό (από αμαρτήματα, πάθη ή μιάσματα), που καθαίρει εξιλεώνοντας: *~ πυρ / θυσία / δοκιμασία* ΣΥΝ. εξιλαστήριος, εξαγνιστικός, εξιλεωτικός **2.** αυτός που επιφέρει την κάθαρση: *~ επίδραση.*

καθαρτικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που αναφέρεται ή συντελεί στον καθαρμό ΣΥΝ. εξαγνιστικός, εξιλεωτικός, καθαρτήριος ΑΝΤ. μιασματικός **2. *καθαρτικό*** (το) φάρμακο που χορηγείται για την κένωση των εντέρων και γενικά τού πεπτικού συστήματος και την αποβολή ουσιών που επιβαρύνουν τη φυσιολογική λειτουργία του ΣΥΝ. καθάρσιο.

καθαυτό κ. **καθαυτού** επίρρ. κυρίως, κατεξοχήν: *πρόκειται για πρόβλημα καθαυτό πολιτικό* || *η καθαυτό αιτία είναι άλλη.*

[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *καθαυτόν*].

καθαυτόν, -ήν, -ό κ. **καθ' εαυτόν** αντων. (με το *αυτός, -ή, -ό* μπροστά) μόνος, ξεχωριστός (ως αυτοτελής ενότητα, ως κάτι το ξεχωριστό), χωρίς να συνυπολογίζονται συνδέσεις ή εξαρτήσεις (συσχετίσεις): *αυτό καθαυτό το γεγονός αρκεί για να πεισθούμε* || *αυτή καθαυτήν η δήλωση δεν έχει τη σημασία που εκ των υστέρων τής αποδόθηκε* || *αυτός καθαυτόν ο άνθρωπος ουδέποτε ενόχλησε· είναι το περιβάλλον του, που είναι αντιπαθές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός.*

[ΕΤΥΜ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *αυτόν*, από την αρχ. φρ. *αὐτοὶ καθ' αὑτούς*].

καθαυτός, -ή, -ό καθαυτόν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εαυτός.*

κάθε αντων. {άκλ., μόνο σε εν.} **1.** (α) (για επιμερισμό) ένας προς έναν, όλα ανεξαιρέτως τα μέλη συγκεκριμένου συνόλου: *~ άνθρωπος έχει δικαίωμα στη μόρφωση* || *ένα βιβλίο που πρέπει να διαβάσει ~ Έλληνας* || *~ προσπάθεια θα αμείβεται ανάλογα* || *για ~ ερώτηση έχετε 5 λεπτά καιρό* || *~ Κυριακή πηγαίνει στην εκκλησία* || *τέτοια πράγματα συμβαίνουν ~ μέρα / χρόνο* ΣΥΝ. έκαστος, καθένας (β) για τη δήλωση τού διαστήματος, μετά το οποίο επαναλαμβάνεται κάτι: *~ τέσσερα χρόνια έχουμε δίσεκτο έτος* || *— πότε περνάει τρένο από 'δώ: — 20 λεπτά* || *~ χρόνο και καλύτερα·* ΦΡ. (α) ***κάθε φορά*** πάντα: *γιατί πρέπει να την πληρώνω εγώ ~;* (β) ***κάθε (φορά) που*** όποτε, οσάκις: *~ πρέπει να πάρει μια σημαντική απόφαση, συμβουλεύεται τον πατέρα του* (γ) ***κάθε τόσο*** σε συχνά, αλλά όχι προσδιορισμένα χρονικά διαστήματα (δ) ***κάθε λίγο (και λιγάκι) / κάθε ώρα και στιγμή / κάθε τρεις και δέκα*** πάρα πολύ συχνά: *~ χτυπάει το τηλέφωνο* **2.** οποιοσδήποτε, πιθανός: *με ~ τρόπο / τίμημα·* ΦΡ. (α) ***κάθε λογής / κάθε είδους*** από όλα τα είδη, από οποιαδήποτε κατηγορία: *ένας αστυνομικός συναντά στη δουλειά του ~ ανθρώπους* (β) ***για κάθε ενδεχόμενο*** για καλό και για κακό: *δεν πιστεύω να βρέξει, αλλά πάρε μια ομπρέλα μαζί σου ~* (γ) ***σε κάθε περίπτωση*** όπως και αν έχει το πράγμα: *~, δεν μπορούμε να αλλάξουμε τώρα τακτική* (δ) ***κάθε άλλο*** βλ. λ. *άλλος* **3.** (μειωτ.) ο οποιοσδήποτε τυχαίος, ο πρώτος τυχών: *δεν θ' αφήσω τον ~ ηλίθιο να μου κάνει κουμάντο!*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καθέν* (ουδ. τού *καθείς - καθεμία - καθέν*) με αναβιβασμό τού τόνου και σίγηση τού τελικού *-ν*. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *για κάθε ενδεχόμενο / διά παν ενδεχόμενον* (< γαλλ. pour toute éventualité), *σε κάθε περίπτωση / εν πάση περιπτώσει* (< γαλλ. en tout cas)].

καθ' εαυτόν, -ήν, -ό αντων. ➝ καθαυτόν

καθέδρα (η) {καθεδρών} (λόγ.) **1.** (σπάν.) το υπερυψωμένο κάθισμα, που προορίζεται για επίσημο πρόσωπο ΣΥΝ. θώκος, έδρα, θρόνος **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο επισκοπικός θρόνος στο κεντρικό κλίτος τού ναού (β) η έδρα επισκόπου και συνεκδ. η πόλη στην οποία εδρεύει μητροπολιτική, επισκοπική αρχή· ΦΡ. ***από καθέδρας*** με ύφος αυθεντίας ή από θέση που δίνει το δικαίωμα να θεωρείται κάποιος αυθεντία: *τα ~ κηρύγματα δεν πείθουν πλέον τα ανήσυχα, νεανικά πνεύματα* || *προτιμά ως πολιτικός να ομιλεί ~ για τον διάλογο και τη δημοκρατία από το να τα εφαρμόζει στην πράξη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἕδρα*. Η φρ. *ἀπὸ καθέδρας* αποδίδει το νεολατ. ex cathedra, που χρησιμοποιήθηκε κυρ. για να προσδιορίσει τον δογματικώς «αλάθητο» χαρακτήρα των αποφάσεων τού Πάπα].

καθεδρικός, -ή, -ό [1808] αυτός που σχετίζεται με επισκοπική έδρα (καθέδρα), μητροπολιτικός: *~ ναός.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cathédrale].

κάθειρξη (η) {-ης κ. -είρξεως | -είρξεις, -είρξεων} ΝΟΜ. η πλέον αυστηρή ποινή στέρησης τής προσωπικής ελευθερίας, που κυμαίνεται από 5-20 χρόνια *(πρόσκαιρη ~)* και από 21 χρόνια και πάνω *(ισόβια ~)*, η οποία επιβάλλεται για εγκλήματα σε βαθμό κακουργήματος: *στους αξιωματικούς κάθε ποινή κάθειρξης συνεπάγεται καθαίρεση.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάθειρξις* < αρχ. *καθείργνυμι* «φυλακίζω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *εἴργνυμι*, βλ. κ. *ειρκτή*].

καθείς (ο) αντων. ➝ καθένας

καθέκαστα (τα) {χωρ. γεν.} τα επιμέρους ζητήματα, οι λεπτομέρειες που άπτονται ζητήματος ή γεγονότος: *γνώριζε σε βάθος όλα τα ~ τής υπόθεσης.*

[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καθ' ἕκαστον, καθ' ἑκάστην*].

καθέκλα (η) ➝ καρέκλα

καθεκλοποιία (η) [1898] (λόγ.) **1.** η τέχνη κατασκευής καρεκλών **2.** εργαστήριο όπου κατασκευάζονται καρέκλες. Επίσης **καθεκλοποιείο** (το) (σημ. 2). — **καθεκλοποιός** (ο) [1893].

[ΕΤΥΜ. < *καθέκλα* (< βεν. cadegla, με επίδρ. τού ρ. *κάθομαι*, βλ. κ. *καρέκλα*) + *-ποιείο* < *-ποιός* < *ποιώ*].

καθέλκυση (η) [1889] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η καταβίβαση

πρόσφατα κατασκευασμένου (ή επιδιορθωμένου) σκάφους στο νερό, με ολίσθησή του σε κεκλιμένο επίπεδο, ώστε να εισέρχεται στο νερό με την πρύμνη: *σχάρα καθέλκυσεως || κατά την τελετή τής καθέλκυσης ενός πλοίου, γίνεται και το καθιερωμένο σπάσιμο ενός μπουκαλιού σαμπάνιας στην πλώρη του.* Επίσης **καθελκυσμός** (ο).

καθελκύω κ. **καθέλκω** ρ. μετβ. {καθείλκυσα} ρίχνω στη θάλασσα νεότευκτο ή επιδιορθωμένο σκάφος με καθέλκυσή του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθέλκω* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἕλκω*].

καθένας, καθεμία (-μιά), καθένα {καθενός | χωρ. πληθ.} **1.** ένας-ένας ξεχωριστά ως ανεξάρτητο άτομο ή ως αυτοτελές μέλος συνόλου, σειράς: *κέρδισαν από δέκα χιλιάδες ο ~ || δεν μπορώ να διαλέξω κανένα από τα τρία· το ~ έχει και τη χάρη του || ο ~ μας ας αναλογιστεί τις ευθύνες του || ~ με τα γούστα του / με τις ανάγκες του·* ΦΡ. (α) ***καθένας με τον πόνο του (κι ο μυλωνάς τ' αυλάκι)*** κάθε άνθρωπος έχει ή ασχολείται με τα δικά του προβλήματα (συχνά ειρων.): *~ εδώ μέσα· ο ένας έχει τα νεύρα του επειδή έχασε η ομάδα του και ο άλλος που δεν του έδωσαν άδεια!* (β) ***καθένας με την τρέλα του*** κάθε άνθρωπος έχει τις ιδιορρυθμίες του: *μην παραξενεύεσαι που κυκλοφορεί έτσι ντυμένος· ~!* **2.** ο οποιοσδήποτε, ο κάθε άνθρωπος χωρίς εξαίρεση ή διάκριση: *(ο) ~ θα φοβόταν στη θέση του! || (ο) ~ το σκέφτεται, πριν πάρει τέτοια απόφαση || μην ακούς τον ~ τι σου λέει!* **3.** (μειωτ.) αυτός που δεν έχει ξεχωριστή αξία: *γι' αυτά τα πράγματα δεν μπορεί να μιλάει ο ~· θα μιλούν μόνο αυτοί που ξέρουν* ΣΥΝ. ο πρώτος τυχών, τυχαίος, όποιος κι όποιος. Επίσης **καθείς** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πασαένας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθεῖς* < *καθ-* (< *κατα-*, με επιμεριστική - διανεμητική σημ.) + *εἷς*].

καθεξής επίρρ. (λόγ.) κατά όμοιο τρόπο, συνεχίζοντας με τον ίδιο ή παραπλήσιο τρόπο· εύχρ. κυρ. στη ΦΡ. ***και ούτω καθεξής*** (συνήθ. στο τέλος τής απαρίθμησης, για να δηλωθεί η πανομοιότυπη ή εκ των προτέρων γνωστή συνέχεια) και τα λοιπά (συντομ. *κ.ο.κ.*): *ο πρώτος θα πάρει 10 βαθμούς, ο δεύτερος 9, ο τρίτος 8 ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εξής, έχω.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθεξῆς* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἑξῆς*].

καθεστηκυία τάξη (η) *(καθεστηκυῖα τάξις)* το κυρίαρχο σύστημα, το καθιερωμένο σύστημα θεσμών, αξιών και αντιλήψεων ΣΥΝ. καθεστώς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. μτχ. παρακ. τού ρ. *καθίστημι (καθεστηκώς, -υῖα, -ός)*].

καθεστώς (το) {καθεστώτ-ος | -α, -ων} **1.** το πολίτευμα που έχει καθιερωθεί ή επιβληθεί ως σύστημα διακυβέρνησης σε μια χώρα: *δημοκρατικό / απολυταρχικό / σοσιαλιστικό ~* **2.** η επικρατούσα κατάσταση, η πολιτική, κοινωνική, οικονομική κ.λπ. πραγματικότητα σε μια χώρα και τα πρόσωπα και οι θεσμοί που την εκπροσωπούν: *ανήκει σ' αυτούς που, ανεξαρτήτως τού ποιος κυβερνά, είναι πάντα με το ~ || ανατροπή τού ~* ΣΥΝ. (λατ.) status quo **3.** (γενικότ.) το σύνολο των (πολιτικών, πολιτειακών, κοινωνικών κ.λπ.) δεδομένων που επικρατούν σε συγκεκριμένο χώρο ως σύστημα, η κυρίαρχη κατάσταση που αυτά συνθέτουν: *τα νησιά αυτά υπόκεινται σε άλλο νομικό ~ || ~ εκμετάλλευσης / ισοτιμίας* ΣΥΝ. (λατ.) status quo **4.** αυτό το οποίο ισχύει σε δεδομένη περίσταση: *«χρειάζεται εκσυγχρονισμός τής υποδομής και τακτοποίηση τού ιδιοκτησιακού ~ τής Δ.Ε.Θ.»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. ουδ. τής μτχ. *καθεστώς, -ῶσα, -ώς,* παθ. παρακ. τού αρχ. ρ. *καθίστημι*].

καθεστωτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το καθεστώς: *~ ζήτημα / υπονόμευση / ανατροπή* **2.** ***καθεστωτικός*** (ο) αυτός που υποστηρίζει το κυρίαρχο καθεστώς: *όλοι οι ~ προωθήθηκαν στα υψηλά κλιμάκια* ΑΝΤ. αντικαθεστωτικός.

καθετή (η) αλιευτικό εργαλείο για το ψάρεμα σπάρων, περκών ή μικρών πετρόψαρων, που αποτελείται από πετονιά και ένα ή περισσότερα αγκίστρια, όπου για δόλωμα χρησιμοποιείται κυρ. σκουλήκι.
[ΕΤΥΜ. < *κάθετη,* με καταβιβασμό τού τόνου στη λήγουσα, πβ. μτγν. φρ. *κάθετος ὁρμιά* (Οππιανός)].

καθετήρας (ο) λεπτός, ευλύγιστος σωλήνας που εισέρχεται σε φυσική ή τεχνητή δίοδο, κοιλότητα ή αγγείο τού σώματος, επιτυγχάνοντας τη διαστολή του, ώστε να είναι εφικτή η διαρροή υγρών τού οργανισμού προς τα έξω ή η μεταβίβαση μικροσκοπικών διαγνωστικών ή άλλων οργάνων στο σώμα για θεραπευτικούς ή και ερευνητικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθετήρ, -ῆρος* < *καθίημι* «αφήνω να πέσει, ρίχνω». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. catheter, γαλλ. cathéter].

καθετηριασμός (ο) [1891] η εισαγωγή καθετήρα σε δίοδο, κοιλότητα ή αγγείο τού σώματος για διαγνωστικούς, θεραπευτικούς ή ερευνητικούς σκοπούς: *~ τής καρδιάς για την εξέταση τής λειτουργίας τού μυοκαρδίου με μέτρηση των πιέσεων στις καρδιακές κοιλότητες.* Επίσης **καθετηρίαση** (η) [1889]. — **καθετηριάζω** ρ. [1871].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθετηρισμός* < αρχ. *καθετήρ*].

καθετί αντων.· κάθε πράγμα, οτιδήποτε: *αγαπά ~ το ελληνικό || ~ που δεν καταλαβαίνει το αντιμετωπίζει με καχυποψία.*
[ΕΤΥΜ. < *κάθε* + *τί,* ουδ. τής αρχ. αντωνυμίας *τίς*].

καθετόμετρο (το) [1889] {καθετομέτρ-ου | -ων} όργανο για τη μέτρηση τής κατακόρυφης απόστασης δύο τυχαίων σημείων, που αποτελείται από μία διόπτρα με αριθμημένη κλίμακα και εξασφαλίζει μεγάλη ακρίβεια.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cathétomètre].

καθετοποιημένος, -η, -ο ΟΙΚΟΝ. (επιχείρηση) που η δομή λειτουργίας της περιλαμβάνει όλα τα στάδια παραγωγής τού τελικού προϊόντος (ή όσο το δυνατόν περισσότερα) από την αρχική του επεξεργασία ώς την τελική διάθεσή του στο εμπόριο ΣΥΝ. κάθετος.

καθετοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. η οργάνωση επιχειρήσεως κατά τρόπο ώστε να περιλαμβάνει στη δομή λειτουργίας της όλα ή όσο το δυνατόν περισσότερα από τα διαδοχικά στάδια παραγωγής ενός προϊόντος. — **καθετοποιώ** ρ. {-είς...}.

κάθετος, -η (λόγ. -ος), -ο **1.** αυτός που έχει θέση ή κατεύθυνση κατακόρυφη προς το επίπεδο τού ορίζοντα, που εμπειρικά γίνεται αντιληπτός ως κατακόρυφος προς την επιφάνεια τής Γης, τού εδάφους: *~ πτώση με την επίδραση τής βαρύτητας* ΑΝΤ. οριζόντιος· ΦΡ. (για μαχητικά αεροσκάφη) ***κάθετη εφόρμηση*** βλ. λ. *εφόρμηση* **2.** (α) αυτός που τέμνει ευθεία ή επίπεδο κατακόρυφα σχηματίζοντας γωνία 90°: *το ορθογώνιο τρίγωνο έχει δύο πλευρές του κάθετες* (μεταξύ τους) (β) (δρόμος) που τέμνει άλλον δρόμο σχηματίζοντας γωνία με αυτόν: *η οδός Ιπποκράτους είναι ~ στην οδό Ακαδημίας* **3.** ***κάθετη*** κ. (λόγ.) ***κάθετος*** (η) (α) η ευθεία ή το ευθύγραμμο τμήμα που τέμνει άλλη / άλλο, σχηματίζοντας ορθή γωνία: *τράβηξε μία ~ από ένα σημείο* (β) ο δρόμος που διασταυρώνεται με άλλον τέμνοντάς τον (κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς την παράλληλο): *η πρώτη ~ στην Εγνατία μετά την Ιωαννίνων είναι η Παπάφη* **4.** (συνεκδ.-καταχρ. για στατιστικά μεγέθη, δείκτες κ.λπ.) κατακόρυφος: *~ άνοδος / πτώση τιμών || ο πίνακας δείχνει ~ πτώση των πωλήσεων || οι δημοσκοπήσεις δείχνουν ~ αύξηση τής ακροαματικότητας || η αποχώρησή του από τη συζήτηση προκάλεσε την ~ πτώση τού ενδιαφέροντος* **5.** (μτφ.) ριζικός, ευθύς: *ζητούσε την ~ αντιπαράθεση με τους εργοδότες.* — **κάθετα / καθέτως** [μτγν.] επίρρ., **καθετότητα** (η) [1845].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάθετος* (ενν. *γραμμή*) < *καθίημι* «αφήνω να πέσει, ρίχνω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἵημι* (βλ. λ. *αφήνω*)].

κάθετος – κατακόρυφος, κάθετος – πλήρης / ριζικός. Συχνά χρησιμοποιείται λανθασμένα το **κάθετος** αντί τού **κατακόρυφος.** Το σωστό είναι ότι το *κάθετος* δηλώνει **σχέση**, τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην κατακόρυφη και την οριζόντια (ευθεία) γραμμή· προϋποθέτει δηλ. δύο στοιχεία. Άρα, όταν δεν δηλώνει τέτοια σχέση, αντί τού *κάθετος* πρέπει να χρησιμοποιείται η λ. *κατακόρυφος: Σημειώθηκε κατακόρυφη πτώση / άνοδος τής αξίας των μετοχών στο Χρηματιστήριο* (όχι *κάθετη πτώση!*).
Ομοίως, χρησιμοποιείται το *κάθετος* λανθασμένα αντί των **πλήρης / ριζικός**: *Υπάρχει ριζική / πλήρης διαφωνία ανάμεσα στις απόψεις μας* (όχι *κάθετη διαφωνία!*). Το ίδιο ισχύει, φυσικά, και για το επίρρημα: *Είμαι ριζικά αντίθετος σε αυτή την πολιτική* (όχι *κάθετα αντίθετος!*).

καθεύδω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** (κυριολ.) κοιμάμαι **2.** (συνήθ. μτφ.) βρίσκομαι σε αδράνεια: *η πολιτική ηγεσία καθεύδει εν μέσω ραγδαίων διεθνών εξελίξεων* ΣΥΝ. αδρανώ, απρακτώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *εὕδω* «κοιμούμαι», αβεβ. ετύμου, πιθ. < I.E. *seu-d- «κοιμάμαι», πβ. σανσκρ. svapiti «κοιμάται», ίσως και λατ. somnus (> *swop-nus) «ύπνος» κ.ά. Ομόρρ. *ὕπ-νος* (βλ.λ.)].

καθηγεσία (η) [1858] {καθηγεσιών} **1.** η ιδιότητα τού καθηγητή **2.** (συνεκδ. στην τριτοβάθμια εκπαίδευση) το χρονικό διάστημα κατά το οποίο είναι κανείς καθηγητής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ηγούμαι.*
[ΕΤΥΜ. < *καθηγητής* (αντί τού αναμενομένου **καθηγησία,* πιθ. υπό την επίδραση τού ουσ. *ηγεσία*)].

καθηγητής (ο) {-η κ. (λόγ.) -ού, κλητ. καθηγητά}, **καθηγήτρια** (η) [1893] {καθηγητριών} **1.** πρόσωπο που διδάσκει στη μέση εκπαίδευση κατ' αντιδιαστολή προς τον διδάσκοντα τής πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (τον δάσκαλο): *~ γυμνασίου / λυκείου || μεταθέσεις και διορισμοί καθηγητών* **2.** πρόσωπο που διδάσκει επαγγελματικά συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο είτε ως μέλος τού διδακτικού προσωπικού σε εκπαιδευτήριο είτε ιδιαιτέρως, κατ' οίκον: *~ με φροντιστηριακή πείρα παραδίδει ιδιαίτερα μαθήματα φυσικής || ~ Ιταλικών || πεπειραμένος ~* **3.** (ειδικότ.) μέλος τού διδακτικού προσωπικού ανώτερης ή ανώτατης σχολής, εκπαιδευτικού ιδρύματος τής τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (πανεπιστημίου, πολυτεχνείου κ.λπ.): *επίκουρος / τακτικός ~.* — (μειωτ.-ειρων.) **καθηγητάκος** (ο), **καθηγητριούλα** (η), **καθηγητιλίκι** (το) (βλ. *-λίκι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διδάσκαλος, ηγούμαι, πανεπιστημιακός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «οδηγός, καθοδηγητής» (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 23,10: *μηδὲ κληθῆτε καθηγηταί, ὅτι καθηγητὴς ὑμῶν ἐστιν εἷς ὁ Χριστός*), < αρχ. *καθηγοῦμαι* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἡγοῦμαι*].

καθηγητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καθηγητή ή/και το λειτούργημά του: *~ έργο / έδρα / ύφος / θέση* **2.** (σχολή) που εκπαιδεύει καθηγητές, οι πτυχιούχοι τής οποίας μπορούν να διοριστούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (λ.χ. η Φιλοσοφική, η Φυσικομαθηματική Σχολή).

καθηγούμενος (ο) {καθηγουμέν-ου | -ων}, **καθηγουμένη** (η) ηγούμενος μοναστηριού.
[ΕΤΥΜ Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *καθηγοῦμαι (-έο-)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἡγοῦμαι*].

καθήκι (το) ▸ καθοίκι

καθήκον (το) {καθήκ-οντος | -οντα, -όντων} **1.** η υποχρέωση για το τι πρέπει να κάνει κανείς, που πηγάζει από τη συνείδηση ή τη θρησκεία, την κοινωνία, την πολιτεία, τον ηθικό νόμο, το έθιμο κ.λπ.: *είναι ~ όλων μας η προάσπιση τής εθνικής ανεξαρτησίας || δεν έχεις δικαίωμα να το αμελήσεις· είναι ~ σου να το κάνεις! || το θεωρώ ~ μου || ηθικό / ιερό ~ || κάνω το ~ μου || το ~ με καλεί! || έχω συναίσθηση του ~* ΣΥΝ. υποχρέωση, χρέος, επιταγή· ΦΡ. (α) ***άνθρωπος τού καθήκοντος*** άνθρωπος που τηρεί σταθερά τις υποχρεώσεις του, που θέτει αυτό που πρέπει να κάνει πάνω από όλα (ιδ. τις προσωπικές επιθυμίες) (β) ***από καθήκον*** για πράξεις που γίνονται ως υποχρέωση: *~ κάνω ό,τι κάνω· αν δεν ήμουν υποχρεωμένος, θα είχα ήδη φύγει* **2.** (ειδικότ.) το έργο το οποίο είναι υποχρεωτικό να εκτελέσει (κάποιος) και καθορίζεται από τον νόμο: *αυτή η θέση έχει αυξημένα ~ || κατατοπίζω κάποιον στα νέα του ~ || μετά την παράδοση των υπουργείων οι νέοι υ-*

πουργοί θα αναλάβουν και επισήμως τα ~ τους || τα ~ τού οικοδεσπότη / τού δικαστή || αποκτώ διευρυμένα ~ || εκτελώ / εκπληρώνω / αμελώ τα ~ μου || ασκώ καθήκοντα προέδρου· ΦΡ. (α) **σύγκρουση καθηκόντων** η περίπτωση κατά την οποία η εκτέλεση ενός καθήκοντος οδηγεί σε παράβαση, αθέτηση άλλου (β) **παράβαση καθήκοντος** βλ. λ. *παράβαση* (γ) **υπέρβαση καθηκόντων** η οικειοποίηση εξουσίας, που δεν αντιστοιχεί στις αναγνωρισμένες επισήμως αρμοδιότητες, δικαιοδοσίες δημοσίου υπαλλήλου ή υπηρεσίας (δ) **απαλλάσσω (κάποιον) από τα καθήκοντά του** απολύω (κάποιον).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθῆκον*, ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *καθήκω* «αρμόζω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἥκω* «έχω έλθει» < *sēk- (< I.E. *seik-, για το οποίο βλ. λ. *ικανός*)].

καθηκοντολογία (η) [1880] {καθηκοντολογιών} **1.** επιμέρους κλάδος τής ηθικής, που έχει αντικείμενό του τα ανθρώπινα καθήκοντα **2.** (μειωτ.) το να μιλά κανείς συνεχώς και ενδεχομένως υποκριτικά για το καθήκον, την τήρηση των υποχρεώσεων και των ηθικών δεσμεύσεων ΣΥΝ. ηθικολογία.

καθηκοντολόγιο (το) {καθηκοντολογί-ου | -ων} το σύνολο των καθηκόντων που έχει κάποιος: *ορίστηκε το ~ των υπαλλήλων τής εταιρείας.*

καθηκόντως επίρρ. (αρχαιοπρ.) αρμοδίως, καταλλήλως, εκ καθήκοντος: *«υποβάλλω ~ το πόρισμα τής Ε.Δ.Ε. που μου ανατέθηκε να διεξαγάγω με το υπ' αριθμ. 2035/99 έγγραφό σας».*
[ΕΤΥΜ. μτγν., επίρρ. τ. τού αρχ. *καθήκων*, *-οντος*, μτχ. ενεστ. τού *καθήκω* (βλ. κ. *καθήκον*)].

καθηλώνω ρ. μετβ. {καθήλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) στερεώνω με καρφιά, καρφώνω **2.** (συνήθ. μτφ.) εξαναγκάζω σε ακινησία, αφαιρώ από (κάποιον/κάτι) τη δυνατότητα μετακίνησης: *ο τραυματισμός της την κράτησε καθηλωμένη στο κρεβάτι δύο μήνες || το μπουτιλιάρισμα καθήλωσε τους εκδρομείς επί μία ώρα στην ίδια θέση || η λιτότητα έχει καθηλώσει τους μισθούς στα περσινά επίπεδα* || (εκφραστ.) *η ταινία καθήλωνε τον θεατή από την πρώτη σκηνή || καθήλωσε το βλέμμα του πάνω της* ΣΥΝ. ακινητοποιώ, (εκφραστ.) καρφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος*, *ξηλώνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθηλῶ* (-όω) < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἡλῶ* < *ἧλος* «καρφί»].

καθήλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** η ακινητοποίηση τού σώματος με καρφιά, το κάρφωμά του πάνω σε κάτι: *η ~ τού Χριστού στον σταυρό* ΣΥΝ. κάρφωμα **2.** (μτφ.) η αναγκαστική ακινητοποίηση σε μια θέση χωρίς δυνατότητα μετατόπισης ή μετακίνησης: *η ~ των στρατευμάτων σε μια θέση λόγω των σφοδρών βομβαρδισμών* || (μτφ.) *~ των συντάξεων στα ίδια επίπεδα με πέρυσι* ΣΥΝ. σταθεροποίηση, διατήρηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος*, *ξηλώνω*.

καθημαγμένος, -η, -ο → καθαιμάσσω

καθήμενος, -ημένη, -ο(ν) μτχ. (λόγ.) αυτός που κάθεται, που είναι καθισμένος: *το λεωφορείο έχει τριάντα θέσεις καθημένων.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού αρχ. *κάθημαι* (βλ. λ. *κάθομαι*)].

καθημερινός, -ή, -ό [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **καθημερνός** **1.** αυτός που συμβαίνει κάθε μέρα, που αποτελεί μέρος τής καθημερινότητας: *~ γυμναστική / προσευχή / ύπνος / διάβασμα / διαδρομή* **2.** αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια, πολύ συχνός: *από τότε που έφυγε, ζουν ένα ~ μαρτύριο αγωνιώντας για την τύχη του* **3. καθημερινή** (η) κάθε ημέρα τής εβδομάδας εκτός τού Σαββατοκύριακου και των εορτών, η εργάσιμη μέρα ΑΝΤ. γιορτή, Σαββατοκύριακο, σχόλη **4. καθημερινά** (τα) τα πρόχειρα ρούχα, αυτά που φοριούνται για τις ημερήσιες ασχολίες και δουλειές (π.χ. στο σπίτι, στον χώρο εργασίας) και όχι σε εξαιρετικές, επίσημες περιστάσεις ΑΝΤ. γιορτινά, καλά, επίσημα, κυριακάτικα. — **καθημεριν-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενήμερος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καθ' ἡμέραν*].

καθημερινότητα (η) {χωρ. πληθ.} η μονότονη διαδοχή καταστάσεων κατά τον αναμενόμενο τρόπο, χωρίς το στοιχείο τής έκπληξης, τού απροόπτου, τού εξαιρετικού: *η γκρίζα ~ τής μεγαλούπολης || ένιωθε να τον πνίγει η ~ τού γραφείου* ΣΥΝ. ρουτίνα.

καθήρα ρ. → καθαίρω

κάθησα ρ. → κάθισα

καθησυχάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθησύχασ-α, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να ησυχάσει, να μην ανησυχεί: *έσπευσε να καθησυχάσει τους γονείς, διαβεβαιώνοντάς τους ότι τα παιδιά τους ήταν ασφαλή* ΣΥΝ. γαληνεύω, ηρεμώ, (λόγ.) κατευνάζω, (λαϊκ.) καλμάρω ΑΝΤ. (λόγ.) διεγείρω, (καθημ.) αναστατώνω, ερεθίζω, κεντρίζω, ηλεκτρίζω, ταράζω **2.** (για συναισθηματικές καταστάσεις) μειώνω την ένταση: *~ τις υποψίες / τους φόβους / τις αμφιβολίες κάποιου* ΣΥΝ. καταπραΰνω, καταλαγιάζω, διαψεύδω. — **καθησύχαση** (η) [1871].

καθησυχαστικός, -ή, -ό [1844] αυτός που συμβάλλει στον κατευνασμό, που καθησυχάζει: *~ δηλώσεις / κίνηση / φωνή* ΣΥΝ. κατευναστικός ΑΝΤ. ανησυχητικός. — **καθησυχαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

κάθιδρος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει ιδρώσει πολύ, που είναι μούσκεμα στον ιδρώτα ΣΥΝ. (οικ.) καταϊδρωμένος, βουτηγμένος στον ιδρώτα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱδρώς* «ιδρώτας»].

καθίδρυμα (το) {καθιδρύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) ίδρυμα με ιδιαίτερο κύρος: *όταν ιδρύθηκε το σεβαστό τούτο ~, το Πανεπιστήμιο Αθηνών || εκκλησιαστικό / πανεπιστημιακό ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καθιδρύω* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱδρύω*].

καθιδρύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθίδρυ-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.-σπάν.) ιδρύω. — **καθίδρυση** (η) [μτγν.].

καθιερωμένος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι επίσημος και αναγνωρισμένος, που έχει τον χαρακτήρα θεσμού: *ο ~ εορτασμός τής 25ης Μαρτίου* **2.** (α) (για αντιλήψεις, ήθη και έθιμα) αυτός που συνηθίζεται, πατροπαράδοτος: *το ~ σούβλισμα τού αρνιού το Πάσχα* || (το ουδ. ως ουσ.) *το άσπρο δερμάτινο κοστούμι τού γαμπρού ξέφευγε από τα καθιερωμένα* (β) (ενέργεια) που επαναλαμβάνεται συνήθ. σε τακτά χρονικά διαστήματα: *κάθε πρωί κάνει την ~ επίσκεψη στο καφενείο τού χωριού* **3.** αυτός που έχει αναγνωριστεί στον τομέα του ως σημαντικός: *στα σαράντα του, είναι πια ένας ~ καλλιτέχνης || ~ συγγραφέας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μτχ. παρακ. τού ρ. *καθιερῶ* (-όω) (βλ.λ.), με αρχική σημ. «αφιερωμένος (στους θεούς) - αγιασμένος». Η σημ. «επισήμως αναγνωρισμένος» απαντά ήδη στον Πολύβιο: *δίκαια ἐν στήλῃ καθιερωμένα* (9, 36, 9). Σε μεσν. κείμενα συναντούμε επίσης τη σημ. «συνηθισμένος» (λ.χ. *νὰ ἀκούσῃ τῆς προσευχῆς τῆς καθιερωμένης*, Διγ. Ακρίτ. 75)].

καθιερώνω ρ. μετβ. {καθιέρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καθιστώ (κάτι) επίσημο και αναγνωρισμένο, του δίνω τον χαρακτήρα θεσμού: *καθιέρωσε την υποχρεωτική ασφάλιση όλων των εργαζομένων || το 1976 καθιερώθηκε η δημοτική ως επίσημη γλώσσα τού ελληνικού κράτους* ΣΥΝ. θεσπίζω ΑΝΤ. καταργώ **2.** υιοθετώ ως συνήθεια: *έχει καθιερώσει να πηγαίνει στο γυμναστήριο τρεις φορές τη βδομάδα || τώρα τελευταία το έχει καθιερώσει να πηγαίνει με τα πόδια στη δουλειά* **3.** (μτφ.) βοηθώ (κάποιον/κάτι) να επικρατήσει (σε συγκεκριμένο κοινό): *το έργο του αυτό τον καθιερώνει και στους αναγνώστες τής ευρωπαϊκής ηπείρου || είναι από τους ρόλους που καθιερώνουν έναν ηθοποιό* **4.** (η μτχ. **καθιερωμένος**, -η, -ο) βλ.λ. • **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ναό) εγκαινιάζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ναός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθιερῶ* (-όω) «αφιερώνω σε θεό, καθαγιάζω» < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱερῶ* < *ἱερός*].

καθιέρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η επίσημη αναγνώριση ή θεσμοθέτηση: *η ~ τού οκταώρου / τής δημοτικής* ΣΥΝ. θέσπιση ΑΝΤ. κατάργηση **2.** η καταξίωση, η ευρεία αποδοχή: *η ~ του ως μεγάλου σκηνοθέτη ήρθε με την τελευταία του ταινία* • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. η τελετή αγιασμού ή εγκαινίων ναού.

καθιερωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που συντελεί στην καθιέρωση, που επιφέρει καθιέρωση.

καθιζάνω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} ΧΗΜ. υφίσταμαι καθίζηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἱζάνω*, βλ. λ. *ἵζημα*].

καθίζηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΕΩΛ. η κατακόρυφη μετακίνηση προς τα κάτω μαζών εδάφους, που επιφέρει βύθιση τής επιφάνειάς του: *~ λόγω υπόγειων εκσκαφών || ~ από υπόγεια κίνηση τού νερού·* ΦΡ. (γενικότ.) **υφίσταμαι / παθαίνω καθίζηση** βυθίζομαι σε χαμηλότερο επίπεδο: *τα θεμέλια έπαθαν ~!* ΣΥΝ. βουλιάζω **2.** (μτφ.) η κατακόρυφη αριθμητική πτώση: *~ τού εκλογικού ποσοστού τού κόμματος τής τάξεως τού 20%* ΣΥΝ. κατάρρευση, καταβαράθρωση **3.** ΧΗΜ. η κατακάθιση αιωρούμενων στερεών σωματιδίων στον πυθμένα δοχείου, η συσσώρευση ιζήματος **4.** ΤΕΧΝΟΛ. **δεξαμενή καθιζήσεως** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος σε εγκαταστάσεις βιολογικού καθαρισμού λυμάτων, όπου πραγματοποιείται ο διαχωρισμός των ακαθαρσιών **5.** ΙΑΤΡ. κοινή ονομασία τής εξέτασης που μετρά την ταχύτητα τής καθίζησης των ερυθρών αιμοσφαιρίων (συντομ. ΤΚΕ).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθίζησις* «καθιστή θέση» < αρχ. *καθιζάνω*. Η γεωλ. σημ. είναι απόδ. τού γαλλ. affraissement, ενώ η χημ. και ιατρ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. sédimentation (πβ. κ. αγγλ. sedimentation tank «δεξαμενή καθιζήσεως»)].

καθίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάθισ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να καθίσει σε συγκεκριμένη θέση, βάζω (κάποιον) σε συγκεκριμένη θέση: *κάθισε το παιδί στο τραπεζάκι, να το ταΐσει·* ΦΡ. (εκφραστ.) **καθίζω / στέλνω (κάποιον) στο σκαμνί** βλ. λ. *σκαμνί* ♦ (αμετβ.) **2.** λυγίζω, υποχωρώ από το βάρος που μεταφέρω, υφίσταμαι καθίζηση: *το αυτοκίνητο έχει καθίσει με τόσα που του φόρτωσες! || ο δρόμος έχει καθίσει σ' εκείνο το σημείο και τον επισκευάζουν* ΣΥΝ. βουλιάζω **3.** (για πλοία) ακουμπώ στον βυθό, σκαλώνω στον πυθμένα θάλασσας, ποταμού κ.λπ. ΣΥΝ. προσαράζω **4.** (μτφ.) παύω να έχω υψηλή απόδοση: *στο β' ημίχρονο η ομάδα κάθισε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έδρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἵζω* «κατακαθίζω, καθιζάνω», βλ. λ. *ἵζημα*].

καθικετεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθικέτευσα} (αρχαιοπρ.) ικετεύω με έντονο και επίμονο τρόπο ΣΥΝ. εκλιπαρώ, εξορκίζω. — **καθικέτευση** (η) [1766].

καθίκι (το) → καθοίκι

κάθισα ρ. → κάθομαι

καθισιά (η) (λαϊκ.) στη ΦΡ. **στην καθισιά μου** στον χρόνο που χρειάζομαι για να φάω: *αυτός μπορεί να κατεβάσει δύο μπουκάλες κρασί στην ~ του και να μη ζαλιστεί!*
[ΕΤΥΜ. < *καθίζω* (βλ.λ.)].

καθισιό (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η απραξία, το να μένει κανείς αδρανής (χωρίς να εργάζεται ή να προσφέρει κάτι ουσιαστικό) ΣΥΝ. αδράνεια, απραξία, τεμπελιά ΑΝΤ. δράση, κινητικότητα.
[ΕΤΥΜ. < *καθίζω* (πβ. αόρ. *κάθισα*), πβ. *ρημαδ-ιό*, *κολατσ-ιό*].

κάθισμα (το) {καθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η θέση που προορίζεται για να καθίσει (κάποιος): *ξύλινο / μεταλλικό / υπερυψωμένο / περιστρεφόμενο / ανατομικό / εκτινασσόμενο ~* (κυρ. σε μονοθέσια ή διθέσια πολεμικά αεροσκάφη) || *~ οδηγού / συνοδηγού || τα ~ τού αυτοκινήτου / τού γηπέδου* **2.** (α) ο τρόπος με τον οποίο τοποθετεί κανείς το σώμα του όταν κάθεται: *σεμνό / προκλητικό ~* (β) ΓΥΜΝΑΣΤ. **βαθύ κάθισμα** βλ. λ. *βαθύς* (μτφ.) **3.** η υποχώρηση προς τα κάτω λόγω υπέρμετρου βάρους, η καθίζηση ΣΥΝ. βούλιαγμα **4.** (για πλοία) η ελαφρά ή βίαιη πρόσκρουση στον βυθό (θάλασσας, ποταμού κ.λπ.) ΣΥΝ. προσάραξη **5.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) (στη βυζαντινή μουσική) τροπάριο που ψάλλεται μετά το απολυτίκιο στην ακολουθία τού όρθρου, κατά τη διάρκεια τού οποίου επιτρέπεται να κάθονται οι πιστοί (β) (σε μονή) ησυχαστήριο, ερημητήριο· μικρή καλύβα όπου μένει ισοβίως ένας μοναχός. — (υποκ.) **καθισματάκι** (το), (μεγεθ.) **καθισματάρα** (η).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καθίζω*].

καθίσταμαι ρ. → καθιστώ

καθιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν απαιτεί μετακινήσεις, που πραγματοποιείται από καθισμένο άνθρωπο: ~ *εργασία*· ΦΡ. (α) ***καθιστική διαμαρτυρία*** η ομαδική εκδήλωση διαμαρτυρίας, κατά την οποία οι μετέχοντες καταλαμβάνουν έναν χώρο και παραμένουν σε αυτόν καθισμένοι στο έδαφος, αρνούμενοι να μετακινηθούν (β) ***καθιστική ζωή*** τρόπος ζωής που χαρακτηρίζεται από ελλιπή σωματική δραστηριότητα, κυρ. λόγω επαγγέλματος: *ως υπάλληλος γραφείου κάνω ~* || *η ~ μού κάνει κακό* **2. καθιστικό** (το) δωμάτιο σπιτιού, το οποίο χρησιμοποιείται σε ώρες ανάπαυλας, αναψυχής: *μεγάλο / άνετο / ζεστό ~* || *βλέπει τηλεόραση στο ~* ΣΥΝ. (αγγλ.) λίβινγκ-ρουμ.
[ΕΤΥΜ. Η σημ. 1 αποδίδει το γαλλ. sédentaire (λ.χ. vie sédentaire «καθιστική ζωή»), ενώ το *καθιστικό (δωμάτιο)* αποδίδει το αγγλ. sitting-room].

καθιστός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει καθίσει, που είναι καθισμένος: *στο λεωφορείο χωράνε 28 ~ και 70 όρθιοι* ΣΥΝ. (λόγ.) καθήμενος.

καθίστρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) αυτή που κάθεται· στη ΦΡ. ***αγία καθίστρα*** ειρων. αναφορά για σκόπιμη αποφυγή υποχρέωσης: *Δεν πήγε ο γυιος σου σήμερα σχολείο; Τι είναι, τής Αγίας Καθίστρας;*
[ΕΤΥΜ. < *καθίζω* (αόρ. *κάθισ-α*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *χιονίσ-τρα, γυρίσ-τρα*)].

καθιστώ ρ. μετβ. {καθιστάς... | κατέστησα, καταστάθηκα κ. (λόγ.) κατέστην, -ης, -η..., κατεστημένος} (λόγ.) **1.** (κυριολ.) τοποθετώ (σε συγκεκριμένη θέση) ΣΥΝ. εγκαθιστώ **2.** αποδίδω σε κάποιον συγκεκριμένη ιδιότητα: *τον κατέστησε και επισήμως πληρεξούσιό του* || *σε ~ υπεύθυνο για ό,τι συμβεί* ΣΥΝ. κάνω **3.** (μεσοπαθ. ***καθίσταμαι***) γίνομαι: *με τα νέα δεδομένα η θέση του καθίσταται εξαιρετικά δυσχερής* || *καθίσταται πλέον σαφές ότι οδεύουμε προς εκτόνωση τής κρίσης* || *καθίσταται αναπόφευκτο / αναγκαίο / υποχρεωτικό* **4.** (η μτχ. ***κατεστημένος,*** *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθιστῶ*, παράλλ. τ. τού αρχ. *καθίστημι* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἵστημι*, κατά τα ρήματα σε *-άω*].

καθό κ. **καθ' ο** επίρρ. (αρχαιοπρ.) καθώς είναι, επειδή είναι: *τον ακούει και τον σέβεται, ~ ο αρχαιότερος στην εταιρεία* ΣΥΝ. καθότι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *καθ' ὅ* < *καθ-* (< *κατά*) + *ὅ*, ουδ. τής αντωνυμίας *ὅς, ἥ, ὅ*].

καθοδήγηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κατεύθυνση (κάποιου) βάσει υποδείξεων και οδηγιών, ώστε να ενεργήσει με συγκεκριμένο τρόπο: *τα παιδιά χρειάζονται σωστή ~ από τους γονείς τους* || *κανείς δεν μπορεί να εργαστεί μεθοδικά χωρίς ~* **2.** (ειδικότ. σε κομματικές οργανώσεις, κυρ. τής Αριστεράς) (α) ο προσδιορισμός τής επίσημης γραμμής από υπεύθυνο (καθοδηγητικό) όργανο κόμματος: *αναλαμβάνω την ~* || *υπεύθυνος καθοδήγησης* (β) (συνεκδ.) το καθοδηγητικό όργανο τού κόμματος, καθώς και το σύνολο των μελών που το απαρτίζουν.

καθοδηγητής (ο), **καθοδηγήτρια** (η) {καθοδηγητριών} πρόσωπο που αναλαμβάνει υπεύθυνα να καθοδηγήσει συντονίζοντας, επιβλέποντας, ελέγχοντας τις ενέργειες άλλων και τη συμμόρφωσή τους προς συγκεκριμένο σχέδιο, για την επίτευξη ορισμένου στόχου: *ιδεολογικός ~* ΣΥΝ. ινστρούχτορας. — **καθοδηγητικός**, -ή, -ό, **καθοδηγητικά** επίρρ.

καθοδηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καθοδηγείς... | καθοδήγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** οδηγώ (κάποιον) κατευθύνοντάς τον σε συγκεκριμένη πορεία, δείχνω τον δρόμο: *ο διοικητής καθοδηγεί τους στρατιώτες του* ΣΥΝ. κατευθύνω, οδηγώ **2.** (μτφ.) υποδεικνύω, υποβάλλω σε (κάποιον) τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να δράσει: *ο χαρισματικός ηγέτης καθοδηγεί τα πλήθη με ιδέες και οράματα* ΣΥΝ. κατευθύνω.

καθοδικός, -ή, -ό [1896] **1.** αυτός που ακολουθεί πορεία καθόδου, που κατευθύνεται προς τα κάτω: *ο τιμάριθμος εμφανίζει ~ τάση* || *ο αριθμός των γεννήσεων ακολουθεί ~ πορεία τα τελευταία χρόνια* || *~ κίνηση* ΑΝΤ. ανοδικός **2.** αυτός που αναφέρεται σε κίνηση ή κατεύθυνση προς το κέντρο τής πόλης ή προς τη θάλασσα: *το ~ ρεύμα τής Κηφισίας* ΑΝΤ. ανοδικός • **3.** ΦΥΣ. (α) ***καθοδική ακτίνα*** η ροή ηλεκτρονίων που κατευθύνεται από μια κάθοδο σε αερόκενο σωλήνα και συγκεντρώνεται σε μια στενή φωτεινή δέσμη, ακτίνα (β) ***καθοδικός σωλήνας / καθοδική λυχνία*** ο αερόκενος σωλήνας που παράγει μια εστιασμένη ακτίνα ηλεκτρονίων, τα όρια τής οποίας είναι ορατά ως φωτεινό σημείο ή γραμμή στην οθόνη τού φαρδιού άκρου τού σωλήνα και χρησιμοποιείται για την προβολή παραστάσεων σε τηλεοπτικό δέκτη ή οθόνη υπολογιστή. — **καθοδικ-ά / -ώς** επίρρ.

κάθοδος (η) {καθόδ-ου | -ων, -ους} **1.** η κίνηση από υψηλότερο μέρος σε χαμηλότερο: *η ~ από το πλοίο / το τρένο* || *η ~ τού Χριστού / Ορφέα / Οδυσσέα στον Άδη* ΣΥΝ. κατάβαση, κατέβασμα ΑΝΤ. άνοδος, ανάβαση, ανέβασμα **2.** η μετακίνηση (κυρ. πλήθους) από τον Βορρά σε νοτιότερο σημείο: *η ~ των Δωριέων / μυρίων* **3.** η κίνηση προς το κέντρο τής πόλης: *η ~ τής Κηφισίας* (το καθοδικό ρεύμα) **4.** η μετάβαση από μεσόγεια μέρη σε παράλια ΑΝΤ. άνοδος **5.** η οδός ή η σκάλα που οδηγεί προς τα κάτω: *από την πίσω πόρτα είναι μόνο ~· δεν μπορείς να ανέβεις* ΑΝΤ. άνοδος • **6.** ΦΥΣ. ηλεκτρόδιο συνδεδεμένο με τον αρνητικό πόλο ηλεκτρικής πηγής ΑΝΤ. άνοδος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οδός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὁδός*].

καθοίκι (το) (σχολ. ορθ. *καθίκι*) {καθοικ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) το δοχείο νυκτός, το δοχείο στο οποίο κάνει κανείς (κυρ. νήπια, ηλικιωμένοι ή ασθενείς) την ανάγκη του ΣΥΝ. αγγείο, ουροδοχείο, γιογιό **2.** (!-υβριστ.) κακός, ανέντιμος άνθρωπος ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, λέρα, κάθαρμα, βρομιάρης. Επίσης **καθοίκης** (ο) (σημ. 2). — (υποκ.) **καθοικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *-οίκι* < *οἶκος*, οπότε η λ. θα δήλωνε το ιδιαίτερο αυτό οικιακό σκεύος. Η δάσυνση *καθ-* (αντί *κατ-*) ίσως οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού ρ. *καθίζω*. Ορισμένοι παράγουν τη λ. απευθείας από το εν λόγω ρήμα, προκρίνοντας έτσι τη γρ. *καθίκι*, αλλά τα ρ. σε *-ίζω* δεν σχηματίζουν παράγωγα σε *-ίκι*].

καθ' όλα κ. **καθόλα** επίρρ.: ως προς όλα, σε όλα: *είναι ~ εντάξει.*

καθολικεύω ρ. μετβ. [1766] {καθολίκευ-σα, -μένος} καθιστώ (κάτι) καθολικό, γενικεύω ΑΝΤ. ειδικεύω. — **καθολίκευση** (η) [1805].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. généraliser].

καθολικίζω ρ. αμετβ. [1888] ασπάζομαι τον καθολικισμό.

καθολικισμός (ο) [1768] **1.** η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που αναγνωρίζει ως κεφαλή της τον Πάπα (τον επίσκοπο Ρώμης) ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικισμός, (μειωτ.) παπισμός **2.** το σύνολο των χριστιανών που ανήκουν στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catholicisme].

καθολικός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό **1.** (α) αυτός που αναφέρεται στο σύνολο, γενικός: *πρόκειται για θέμα ~ ενδιαφέροντος* || *~ συμμετοχή* ΣΥΝ. (συν)ολικός ΑΝΤ. μερικός, ειδικός (β) ΕΚΚΛΗΣ. ***καθολική επιστολή*** η επιστολή Αποστόλου, η οποία απευθύνεται στο σύνολο των πιστών: *οι επτά ~ επιστολές τής Κ.Δ.* **2. *καθολικό*** (το) (α) εμπορικό, λογιστικό βιβλίο, όπου συγκεντρώνονται όλοι οι λογαριασμοί μιας επιχείρησης (β) ΕΚΚΛΗΣ. ο κυρίως ναός, δηλ. ο χώρος μεταξύ ιερού και νάρθηκα, όπου παραμένουν οι εκκλησιαζόμενοι· (ειδικότ.) ο κεντρικός ναός τού μοναστηριού **3. *καθολικά*** (τα) (λατ. universalia) (α) ΦΙΛΟΣ. γενικές έννοιες ή κατηγορίες, στις οποίες εμπίπτουν όλα τα μέλη ενός γένους ή μιας τάξης (β) ΓΛΩΣΣ. τα γενικά γνωρίσματα που εμφανίζονται στη δομή των περισσότερων ανθρώπινων γλωσσών και τα οποία υποστηρίζεται ότι αποτελούν βιολογικά προσδιορισμένες γλωσσικές καταβολές τού ανθρώπου **4.** ΕΚΚΛΗΣ. αυτός που αναφέρεται στην ιδιότητα τής Εκκλησίας να συνέχει το σύνολο των πιστών της, καθώς και όλες τις παρελθούσες μορφές της **5.** ΘΡΗΣΚ. (α) αυτός που σχετίζεται με τον καθολικισμό, τη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία, που αναγνωρίζει ως κεφαλή της τον Πάπα: *~ ιερέας / Εκκλησία* ΣΥΝ. ρωμαιοκαθολικός, (μειωτ.) παπικός (β) ***Καθολική Εκκλησία*** η χριστιανική Εκκλησία, κεφαλή τής οποίας είναι ο Πάπας· η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία **6. *καθολικός*** (ο), ***καθολική*** (η) οπαδός τού καθολικισμού • **7. *καθολικός άνθρωπος*** ο ανθρωπιστής (βλ.λ.). — **καθολικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ., **καθολικότητα** (η) [1836]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οικουμενικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθόλου* (επίρρ.) «εν γένει, συνολικά». Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τον 4ο αι. μ.Χ. στο Σύμβολο τής Πίστεως ως προσδιορισμός τής Εκκλησίας γενικά *(Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν...)*, αλλά μετά το σχίσμα (1054) παρέμεινε ως χαρακτηρισμός των πιστών τής Δυτικής Εκκλησίας *(καθολικισμός)*].

καθόλου επίρρ. **1.** (σε αρνητ. προτάσεις) ούτε στο ελάχιστο, διόλου, ουδόλως: *δεν αισθάνομαι ~ κουρασμένος* || *δεν θέλω ~ θορύβους* || *δεν οδηγεί ~ προσεκτικά* || (ως ελλειπτική απάντηση) *Πεινάς; —~!* **2.** (σε ερωτηματικές προτάσεις) λίγο, κάπως: *κρυώνεις ~;* • **3.** (αρχαιοπρ.) γενικά, συνολικά: *ο ~ χειρισμός τού θέματος υπήρξε εξαρχής ατυχής* ΣΥΝ. εν γένει.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < φρ. *καθ' ὅλου* «εν γένει, συνολικά» < *καθ-* (< *κατά*) + *ὅλος*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς με την προαναφερθείσα σημ. ως αντίθετο των φρ. *κατά μέρος* και *καθ' ἕκαστον*. Η σημ. «διόλου» είναι μεσν.].

κάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μτχ. ενεστ. καθήμενος, κάθισα κ. έκατσα (προστ. κάθισε κ. κάτσε), καθισμένος} **1.** έχω το σώμα μου σε θέση τέτοια, ώστε να στηρίζεται στους γλουτούς ή τους μηρούς, βρίσκομαι σε εδραία θέση: *~ στην καρέκλα / στο τραπέζι* (σε θέση μπροστά από το τραπέζι) / *ίσια / στραβά* || *όπως κάθεσαι, θα στραβώσει η πλάτη σου* || *~ οκλαδόν / στα γόνατα / ανακούρκουδα* ΑΝΤ. στέκομαι, είμαι όρθιος **2.** τοποθετώ το σώμα μου σε κάθισμα, σε θέση: *παρακαλώ, καθίστε!* || *δεν έχει να καθίσουμε, όλες οι θέσεις είναι πιασμένες* || *καθίστε, μη στέκεστε όρθιοι!* || (για κάτι που θα προκαλέσει μεγάλη έκπληξη στον ακροατή) *αν δεν κάθεσαι, κάτσε, γιατί θα πέσεις κάτω μ' αυτό που θ' ακούσεις!* ΑΝΤ. σηκώνομαι· ΦΡ. (μτφ.) ***κάθομαι στον σβέρκο (κάποιου)*** βλ. λ. σβέρκος **3.** (καταχρ.) στέκομαι: *μερικοί βρήκαν θέση, οι υπόλοιποι κάθισαν όρθιοι* **4.** κατοικώ, είμαι εγκατεστημένος: *–Πού κάθεσαι; –~ στο Παγκράτι* || *μόλις πάρω τη σύνταξη, θα πάω να καθίσω στο χωριό* ΣΥΝ. διαμένω **5.** βρίσκομαι σε ορισμένη θέση ή κατάσταση: *στο πηδάλιο τής χώρας κάθονται πάλι οι σοσιαλιστές*· ΦΡ. (οικ.) ***σιγά μην κάτσω να...*** δεν πρόκειται να...: *~ σκάσω για δαύτον! Έχω σοβαρότερα πράγματα να κάνω!* **6.** δεν ασχολούμαι με τίποτε, μένω άπρακτος: *τον απέλυσαν από τη δουλειά του και τώρα κάθεται* || *μη δει άνθρωπο να κάθεται, του φορτώνει αμέσως δουλειά* **7.** δεν αντιδρώ: *σε προσβάλλουν κι εσύ κάθεσαι;* || *–Μου προτείνουν δουλειά με πολλά κέρδη –Και κάθεσαι;* (και γιατί δεν σπεύδεις να το εκμεταλλευθείς;) ΣΥΝ. αδρανώ **8.** (+να / +και) υπομένω, ανέχομαι χωρίς να αντιδρώ: *πώς κάθεσαι να σε προσβάλλουν έτσι;* || *κάθεται και τον κοροϊδεύουν* **9.** (η προστ. ***κάτσε***) περίμενε, στάσου: *~, μη φεύγεις, δεν τέλειωσα ακόμη!* || *~, ρε παιδί μου, μη βγάζεις βιαστικά συμπεράσματα!* || *Κάτσε μια στιγμή! Δεν το κατάλαβα αυτό* **10.** παραμένω: *Λοιπόν, τι κάνουμε; Καθόμαστε ή φεύγουμε;* || *κάθισα στο καφενείο δύο ώρες και μετά πήγα σπίτι*· ΦΡ. ***κάθομαι μέσα*** παραμένω σπίτι ΑΝΤ. βγαίνω έξω **11.** τηρώ ορισμένη στάση, έχω ορισμένη συμπεριφορά: *~ ήσυχος / φρόνιμα* || *κάτσε ήσυχα, να σε εξετάσει ο γιατρός!* || *κάθεται όλη μέρα και κλαίει*· ΦΡ. (α) ***κάθομαι στ' αβγά μου*** δεν επεμβαίνω σε ξένα ζητήματα, δεν ανακατεύομαι (β) ***κάθομαι στα καρφιά / σε αναμμένα κάρβουνα / στ' αγκάθια*** είμαι ανήσυχος, αδημονώ ΣΥΝ. αγωνιώ (γ) ***κάθομαι με σταυρωμένα τα χέρια*** αδρανώ, δεν κάνω τίποτε (δ) ***κάτσε καλά*** ως προειδοποίηση σε κάποιον να είναι προσεκτικός, να μην παρεκτρέπεται ή να μην ξεθαρρεύει: *~, είσαι μικρός ακόμη και δεν ξέρεις τους κινδύνους που παραμονεύουν* **12.** (+να / +και) ασχολούμαι, αφιερώνω πολύ χρόνο σε (κάτι): *Τι κάθομαι και σου τα λέω τώρα; Αφού δεν σε ενδιαφέρουν τα δικά μου* || *κά-*

θισε και μας αράδιασε ένα σωρό απίθανες ιστορίες **13.** είμαι δεκτικός προς κάποιον, ανέχομαι: *καλά, κάθεσαι και πιστεύεις ό,τι σου λέει;* || *κάθεσαι και ακούς αυτό τον άνθρωπο;* **14.** κατακάθομαι, καθιζάνω: *η σκόνη κάθισε παντού* || *το φαγητό μού κάθισε βαρύ στο στομάχι* **15.** σκαλώνω: *η τελευταία μπουκιά τού κάθισε στο λαιμό*· ΦΡ. (α) ***στον λαιμό να σου κάτσει*** (ως κατάρα) να μην απολαύσεις, να μη χαρείς (κάτι) (β) ***(κάποιος / κάτι) μου κάθεται στο στομάχι*** βλ. λ. *στομάχι* **16.** (για πλοία) (α) προσαράζω σε αβαθή νερά (β) κατεβαίνω κάτω από την ίσαλο γραμμή **17.** (μτφ.-οικ.) πέφτει η απόδοσή μου, ελαττώνονται οι ρυθμοί μου: *η παραγωγή έχει κάτσει το τελευταίο τρίμηνο* **18.** (οικ.-αργκό) έχω ευνοϊκή έκβαση (για κάποιον), εξελίσσομαι όπως επιθυμεί κάποιος, συνήθ. σε φρ. τού τύπου: *αν μου καθίσει αυτή η δουλειά, θα βγάλω πολλά λεφτά* || *κυνήγησε εκείνη την προαγωγή με όλα τα μέσα, αλλά δεν του κάθισε*· ΦΡ. ***κάτσε να...*** (i) (για την αναφορά σε υποθετική περίπτωση, με υποδήλωση τής επιθυμίας τού ομιλητή να πραγματοποιηθεί η υπόθεση· συχνά λέγεται απειλητικά ή χαιρέκακα) περίμενε να, άσε να...: ~ *κερδίσω το ΛΟΤΤΟ και θα δεις τι έχει να γίνει!* || ~ *τον πετύχω μπροστά μου και θα του δείξω εγώ τού απατεώνα!* (ii) ως προτροπή σε κάποιον να μην πάρει μια απόφαση, να μην καταλήξει σε οριστικό συμπέρασμα, να μην κάνει ορισμένη ενέργεια κ.λπ., πριν πραγματοποιηθεί κάτι που λειτουργεί ως προϋπόθεση για όσα σκέφτεται ή σχεδιάζει: ~ *πάρουμε τα λεφτά που μας χρωστάνε και μετά βλέπουμε πού θα πάμε διακοπές* || ~ *τελειώσουμε πρώτα αυτή τη δουλειά που επείγει και ύστερα συζητάμε για τις υπόλοιπες* **19.** (οικ.-αργκό) (για γυναίκα) ενδίδω, υποχωρώ στις ερωτικές προτάσεις κάποιου: *τη φλερτάρει συνεχώς, αλλά αυτή δεν του κάθεται* ● ΦΡ. (αργκό) ***μου την έκατσε*** με εξαπάτησε ΣΥΝ. μου την έφερε, μου την έκανε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κάθημαι* (κατά τα ρ. σε -ομαι), παρακ. τού *καθέζομαι* σε ενεστ. χρήση. Το ίδιο το *καθέζομαι* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ἕζομαι*, βλ. λ. *ἕδρα*].

> **κάθισα** ή **κάθησα;** Ο αόρ. τού **κάθομαι** σχηματίζεται από τον αόρ. τού **καθίζω** και γράφεται κανονικά με *-ι-*. Τύπος **κάθησα** δεν δικαιολογείται.

καθομιλουμένη (η) η γλώσσα που χρησιμοποιείται στην καθημερινή ζωή· σε αντιδιαστολή κυρ. προς τη λόγια γλώσσα: *στην ~ λέμε και «πιόνι» αντί «υποχείριο».*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *καθομιλῶ (-έω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὁμιλῶ*].

καθομολόγηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ανεπιφύλακτη ομολογία, η ειλικρινής αποδοχή ● **2.** ο όρκος που δίνεται δημόσια με συγκεκριμένο τελετουργικό: ~ *πίστεως* || *η ~ είναι μέρος τής αναγόρευσης κάποιου σε διδάκτορα.*

καθομολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καθομολογείς... | καθομολόγησα} αποδέχομαι χωρίς επιφυλάξεις, ομολογώ ανεπιφύλακτα. — **καθομολογία** (η) [μτγν.].

καθορίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθόρισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** ορίζω (κάτι) με ακρίβεια, προσδιορίζω: ~ *την ποινή / τη στάση μου / την πολιτική που θα ακολουθήσω* **2.** ασκώ αποφασιστική επίδραση, επηρεάζω αποφασιστικά: *τα αποτελέσματα των δημοτικών εκλογών θα καθορίσουν την περαιτέρω πορεία τής κυβερνήσεως.*

καθορισμός (ο) ο ακριβής προσδιορισμός, η οριοθέτηση: ~ *αρμοδιοτήτων / ορίων / συνόρων / τιμής / ημερομηνίας εκλογών / τακτικής / στόχων / μεθόδων.*

καθοριστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που καθορίζει, που επηρεάζει αποφασιστικά (κάτι): *οι διασυνδέσεις του με υψηλά πρόσωπα έπαιξαν ~ ρόλο στην εξέλιξή του* || ~ *παράγοντας / απόφαση* ΣΥΝ. αποφασιστικός. — **καθοριστικ-ά / -ώς** επίρρ.

καθοσιώνω ρ. μετβ. {καθοσίω-σα, -θηκα, -μένος} (σπάν.) **1.** καθιστώ (κάτι) ιερό **2.** προσφέρω ως ανάθημα, αφιερώνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθοσιῶ (-όω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *-οσιῶ* < *ὅσιος*].

καθοσίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η αφιέρωση (βλ.λ.)· **2.** ΝΟΜ. ***έγκλημα καθοσιώσεως*** έγκλημα εσχάτης προδοσίας (κατά τής πατρίδας, τού πολιτεύματος και τής πολιτείας).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καθοσίωσις* < αρχ. *καθοσιῶ* (βλ.λ.). Η φρ. *έγκλημα καθοσιώσεως* (λατ. crimen majestatis populi Romani imminutae = έγκλημα μεγίστης προσβολής τού ρωμαϊκού λαού) προέρχεται από την αρχ. Ρώμη και περιέγραφε εγκληματικές πράξεις κατά τής πολιτείας και τού πολιτεύματος].

καθόσον κ. **καθ' όσον** σύνδ. (λόγ.) **1.** σύμφωνα με..., στο μέτρο που...: ~ *γνωρίζω, αυτό το πράγμα δεν ειπώθηκε στη συνάντηση* ΣΥΝ. όσο **2.** επειδή, καθώς: *φέρει αυξημένη ευθύνη, ~ τυγχάνει αρμόδιος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *καθ' ὅσον* < *καθ-* (< *κατά*) + *ὅσος*].

καθότι κ. **καθ' ότι** σύνδ. (λόγ.) επειδή, διότι: *έφυγε, ~ έκρινε την παρουσία του περιττή* ΣΥΝ. λόγω τού ότι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτιολογικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *καθ' ὅτι* > *καθ-* (< *κατά*) + *ὅτι*].

καθ' ου (ο), **καθ' ης** (η) {πληθ. αρσ. κ. θηλ. οι, των, τους καθ' ων} ΝΟΜ. πρόσωπο εναντίον τού οποίου στρέφεται η αγωγή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθ' οὗ* < *κατά* + *οὗ*, γεν. τής αναφορικής αντωνυμίας *ὅς*. Το θηλ. *ἧ* σχηματίζει γενική *ἧς*].

> **ο καθ' ου, η καθ' ης.** Πρόκειται για ελλειπτικές φράσεις λόγιας προέλευσης: **ο καθ' ου** = «εκείνος εναντίον τού οποίου» (ενν. «στρέφεται η αγωγή» ή «υποβάλλεται η μήνυση» ή «εγείρονται αξιώσεις» κ.τ.ό., ανάλογα με το περιεχόμενο τού εγγράφου)· **η καθ' ης** = «εκείνη εναντίον τής οποίας» κ.λπ. Οι φράσεις κλίνονται: *ο καθ' ου – τού καθ' ου – τον καθ' ου – οι καθ' ων – των καθ' ων – τους καθ' ων – η καθ' ης – τής καθ' ης – την καθ' ης – οι καθ' ων – των καθ' ων – τις καθ' ων* κ.λπ. Κλίνεται το άρθρο, η δε πρόθεση *κατά / καθ'* (βλ. λ. *κατά*) συντάσσεται με τη γενική *(καθ' ου – καθ' ων)* τής αντωνυμίας *ος* (= ο οποίος), *ου* (= τού οποίου), *ης* (= τής οποίας), *ων* (= των οποίων).

καθούμενος, -η, -ο αυτός που κάθεται· στη ΦΡ. ***στα καλά καθούμενα / στα καλά τού καθουμένου*** χωρίς εμφανή αιτία, χωρίς αφορμή: *δεν είναι δυνατόν να σου επιτέθηκε έτσι, ~· κάτι θα του έκανες κι εσύ.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τ. τού ρ. *κάθομαι* (πβ. κ. *χρειαζ-ούμενος, καλοστεκ-ούμενος*) κατ' αναλογίαν προς εκείνες των συνηρημένων σε *-έω* ή *-όω* (πβ. *τοποθετ-ούμενος, πληρ-ούμενος*)].

καθρεφτάκι (το) {χωρ. γεν.} ο μικρός (φορητός ή σταθερός) καθρέφτης: *είχε στην τσάντα της ένα ~* || ~ *αυτοκινήτου / μοτοσυκλέτας.*

καθρέφτης κ. (λόγ.) **καθρέπτης** (ο) {καθρεφτών} **1.** η λεία και στιλπνή επιφάνεια (συνήθ. επαργυρωμένο γυαλί), που αντανακλά τα είδωλα από οτιδήποτε βρίσκεται μπροστά της: *κοιτάζομαι / βλέπω το πρόσωπό μου στον ~* || *παραμορφωτικός ~* (βλ. λ. *παραμορφωτικός*) || *στο παραμύθι «Η Χιονάτη και οι εφτά νάνοι» η κακιά βασίλισσα συμβουλευόταν έναν μαγικό ~* ΣΥΝ. κάτοπτρο, (λαϊκ.) γυαλί· (μτφ.) **2.** οποιαδήποτε στιλπνή επιφάνεια αντανακλά τα είδωλα των μορφών ή των αντικειμένων που βρίσκονται μπροστά της: *θέλω μετά το γυάλισμα να έχει γίνει το πάτωμα ~* ΣΥΝ. γυαλί **3.** οτιδήποτε δίνει την αντιπροσωπευτική εικόνα (κάποιου): *τα μάτια είναι ο ~ τής ψυχής* || *θεωρείται ότι οι εφημερίδες είναι ο ~ τής κοινής γνώμης* ΣΥΝ. εικόνα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καθρέπτης* < **καθρόπτης* < **κάθροπτον* < **κάθοπτρον* (με αντιμετάθεση και δάσυνση, ίσως υπό την επίδραση τού ρ. *ὁρῶ*) < αρχ. *κάτοπτρον* (βλ.λ.)].

καθρεφτίζω κ. (λόγ.) **καθρεπτίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {καθρέφτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για λεία επιφάνεια) αντανακλώ το είδωλο (κάποιου)· συνήθ. το μεσοπαθ. ***καθρεφτίζομαι***: *το κάστρο καθρεφτίζεται στα νερά τής λίμνης* ΣΥΝ. αντικατοπτρίζω **2.** (μτφ.) αναπαριστάνω πιστά, περιγράφω παραστατικά· απεικονίζω: *ο λόγος του καθρεφτίζει το πάθος του για το θέατρο.* — **καθρέφτισμα** (το).

καθυβρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθύβρισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) βρίζω με έντονα χυδαίο και αυθάδη τρόπο ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω. — **καθύβριση** (η) [μτγν.].

καθυγραίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {καθύγραν-α, -θηκα} (λόγ.-σπάν.) υγραίνω εντελώς, μουσκεύω ΣΥΝ. διαποτίζω, εμποτίζω.

κάθυγρος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) πολύ υγρός, μουσκεμένος.

καθυποβάλλω ρ. μετβ. {καθυπέβαλα} (επιτατ.) υποβάλλω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὑποβάλλω*].

καθυποδουλώνω ρ. μετβ. [1825] {καθυποδούλω-σα, -θηκα, -μένος} υποδουλώνω εντελώς ΣΥΝ. καθυποτάσσω. — **καθυποδούλωση** (η) [1825].

καθυποτάσσω ρ. μετβ. [μτγν.] {καθυπέταξα, καθυποτά-χθηκα, -γμένος} υποδουλώνω πλήρως, θέτω ολοκληρωτικά υπό την εξουσία μου. — **καθυπόταξη** (η) [1888].

καθυποχρεώ ρ. → καταϋποχρεώνω

καθυστερημένος, -η, -ο 1. αυτός που έφθασε αργά, αργοπορημένος: *ήρθα ~, γιατί χάλασε το αυτοκίνητό μου* **2.** αυτός που δεν ακολουθεί τις εξελίξεις, που μένει πίσω στην ανάπτυξη: *άνθρωπος με ~ αντιλήψεις* || ~ *λαός / κράτος / εκπαιδευτικό σύστημα* ΑΝΤ. προοδευμένος, εκσυγχρονισμένος **3.** ΨΥΧΟΛ. (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη διανοητική ανάπτυξη έναντι των συνομηλίκων του, που πάσχει από νοητική καθυστέρηση. — **καθυστερημένα** επίρρ. (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καθυστερῶ* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποτελεί απόδ. τού γαλλ. retardé].

καθυστέρηση (η) [1885] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** το να γίνεται κάτι αργότερα από τον προκαθορισμένο ή αναμενόμενο χρόνο: *η ~ στην καταβολή τού ποσού θα τιμωρείται με πρόστιμο* ΣΥΝ. αργοπορία, επιβράδυνση **2.** (ειδικότ.) η μη έγκαιρη αναχώρηση ή άφιξη: *το τρένο είχε ~* || ~ *στο δρομολόγιο* **3.** (συνεκδ.) το χρονικό διάστημα τής αργοπορίας: *το πλοίο ήρθε με / είχε δύο ώρες ~* **4.** (καθημ. για γυναίκες) το να μην εκδηλώνεται η έμμηνος ρύση τις ημέρες που θα έπρεπε, πράγμα που αποτελεί ένδειξη πιθανής εγκυμοσύνης: *έχω ~* **5.** ΑΘΛ. (α) (στο ποδόσφαιρο) η παράταση τής κανονικής διάρκειας τού αγώνα λόγω διακοπών (εξαιτίας τραυματισμών, διαμαρτυριών κ.λπ.) (β) (συνεκδ.) καθεμιά από τις διακοπές τού αγώνα, οι οποίες παρατείνουν την κανονική του διάρκεια και ο χρόνος στον οποίο αντιστοιχούν: *ο διαιτητής κράτησε 5 λεπτά ~* || *ο αγώνας διήρκεσε 95 λεπτά με τις ~* **6.** η κατάσταση που χαρακτηρίζεται από αργούς ρυθμούς εξέλιξης ή έλλειψη εκσυγχρονισμού, προοδευτικού πνεύματος: *η χώρα τους παρουσιάζει ~ στον τομέα τής παραγωγής* ● **7.** ΨΥΧΟΛ. η μειωμένη διανοητική ανάπτυξη, η παθολογική κατάσταση, κατά την οποία οι νοητικές ικανότητες κάποιου είναι κατώτερες από αυτές που αντιστοιχούν στην ηλικία του **8.** ΜΟΥΣ. στην αρμονία τής μουσικής, είδος ξένου φθόγγου (βλ.λ.), ο οποίος έχει εμφανιστεί στο πλαίσιο προηγούμενης συγχορδίας, και εξακολουθεί να ακούγεται και στο πλαίσιο επόμενης, στην οποία δεν ανήκει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

καθυστερώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καθυστερείς... | καθυστέρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να αργοπορήσει, να χάσει χρόνο: *Με καθυστερείς! Πες μου γρήγορα τι θέλεις, να φύγω!* **2.** κάνω (κάτι) αργότερα από τον καθορισμένο χρόνο: *καθυστέρησα την εξόφληση τού λογαριασμού και πλήρωσα πρόστιμο* || *καθυστέρησε να υποβάλει τα δικαιολογητικά και ήταν εκπρόθεσμος* ♦ (αμετβ.) **3.** αργοπορώ· δεν φθάνω ή δεν συμβαίνω εγκαίρως: *καθυστερεί η έκδοση τού διαζυγίου / η εκτέλεση τής πρωθυπουργικής*

εντολής ΣΥΝ. βραδύνω, αργώ **4.** υπολείπομαι (σε κάτι), δεν συμβαδίζω με τους άλλους: *~ στην υιοθέτηση νέων τεχνολογιών* **5.** (η μτχ. **καθυστερημένος**, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καθυστερῶ (-έω)* < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὑστερῶ*].

καθώς σύνδ. **1.** σύμφωνα με, με βάση (κάτι)· κυρ. για την εισαγωγή παραβολικών προτάσεων: *~ ανέφερα παραπάνω, επείγει η λήψη μέτρων* ΣΥΝ. όπως· ΦΡ. **καθώς πρέπει** βλ. λ. *καθωσπρέπει* **2.** (για την παραβολή ανάλογων πραγμάτων): *~ έζησε, πέθανε· ήρεμα και αθόρυβα*· ΦΡ. **καθώς και** όπως επίσης· για κάτι που λέγεται ως επιπρόσθετο: *σας ευχαριστώ για την ενημέρωση, ~ για τα καλά σας λόγια* • **3.** (α) (+ παρατ., για την εισαγωγή χρονικών προτάσεων που δηλώνουν το σύγχρονο) ενώ, τη στιγμή που, όταν: *~ έκλεινα την πόρτα, άκουσα τον πυροβολισμό* (β) (+ μέλλ.) για την εισαγωγή χρονικών προτάσεων που δηλώνουν τη διαδικασία, την εξέλιξη μιας ενέργειας: *~ (θα) έρχεσαι, πάρε μου μια εφημερίδα* **4.** (για την εισαγωγή αιτιολογικών προτάσεων) επειδή, για τον λόγο ότι, αφού, τη στιγμή που: *~ δεν είχα χρήματα, δεν μπορούσα να τον κεράσω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καθ-* (< *κατα-*) + *ὡς*, με χρονική και τροπική σημ.].

καθωσπρέπει επίρρ. **1.** όπως πρέπει, ευπρεπώς ΣΥΝ. άψογα, τέλεια **2.** (συχνά ως επίθ.) ευπρεπής, αυτός που ταιριάζει με ό,τι είναι κοινωνικώς αποδεκτό: *ένας ~ κύριος δεν βρίζει.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. comme il faut].

καθωσπρεπεισμός (ο) (κακόσ.) η εμμονή σε ό,τι είναι κοινωνικώς αποδεκτό, στα αυστηρά πρότυπα (κυρ. συμπεριφοράς και εμφάνισης) και η οποιαδήποτε σχετική εκδήλωση: *στον αντίποδα τού λαϊκισμού ορισμένων βρίσκεται ο ~ ορισμένων άλλων* ΣΥΝ. σοβαροφάνεια.

και κ. **κι** (πριν από φωνήεν) σύνδ. **1.** ως συμπλεκτικός σύνδεσμος: (α) για την κατά παράταξη σύνδεση στοιχείων που βρίσκονται σε συμπληρωματική σχέση, την πρόσθεση: *εσύ ~ εγώ θα φύγουμε μαζί* || *είναι πολύ ικανός ~ αποδίδει στη δουλειά του* || *πέντε ~ πέντε κάνουν δέκα* || *ο Γιάννης, ο Πέτρος ~ ο Βασίλης* (β) **και... και** για έμφαση στη συμπλεκτική σύνδεση: *~ όλες τις δουλειές τού κάνω ~ ευγενικά του φέρομαι· τι άλλο θέλει;* || *~ ο ένας ~ ο άλλος* (γ) επίσης, ακόμη: *εκτός από Αγγλικά ξέρω ~ λίγα Ιταλικά* (δ) για τη σύνδεση πράξεων που συμβαίνουν συγχρόνως: *γελούσε ~ έκλαιγε μαζί* || *εκείνος μιλούσε ~ εμείς ακούγαμε προσεκτικά* (ε) για τη σύνδεση πράξεων που βρίσκονται σε συνέχεια, σε ακολουθία: *ήρθε ο ταχυδρόμος ~ έφερε τα γράμματα* || *ανοίγω την πόρτα ~ τι να δω:...* (στ) για σύνδεση ομοίων λέξεων, ώστε να εκφραστεί το αδιάκοπο, το συνεχές ή το πλήθος: *ώρες ~ ώρες περίμενα* || *κόσμος ~ κοσμάκης* || *τα ίδια ~ τα ίδια* (ζ) για τη σύνδεση ομοίων λέξεων, ώστε να εκφραστεί η διαφορά ποιότητας μέσα στο πλήθος: *υπάρχουν πολιτικοί ~ πολιτικοί· άλλοι είναι έντιμοι, άλλοι ανέντιμοι*· ΦΡ. **και ούτω καθεξής** βλ. λ. *καθεξής* **2.** για την εισαγωγή προτάσεως που εκφράζει συμπέρασμα, επακόλουθο: *κάνε ό,τι σου ζητάει ~ θα δεις που θα το ξεπληρώσει* || *με έκανε ~ έγινα εχθρός με όλο τον κόσμο* **3.** για αντιθετική σύνδεση (αντί τού *ενώ*): *εγώ σκοτώνομαι στη δουλειά ~ εσύ κάθεσαι* || (αντί τού *αλλά*) *λοιπόν, επαναλαμβάνω, ~ αυτή τη φορά δεν θέλω σχόλια* || *κάθε χρόνο το λέω ~ όλο το ξεχνάω* **4.** (α) με επιδοτική λειτουργία, για να δώσει έμφαση σε αυτό που ακολουθεί: *Μην το παίρνεις ~ τόσο κατάκαρδα! Δεν χάλασε δα ~ ο κόσμος!* || *δεν σε είπαμε ~ καμπούρη!* || *~ βέβαια!* || (οικ.) *είσαι ~ ο πρώτος!* (είσαι πολύ σπουδαίος) (β) ακόμη και: *φοβάται ~ τον ίσκιο του* || *μας εξηγεί ~ το παραμικρό* (γ) για να εισαγάγει κάτι που λέγεται συμπληρωματικά, ενισχυτικά προς αυτό που προηγείται: *φοβήθηκε, ~ με το δίκιο του*· ΦΡ. **και μάλιστα** βλ. λ. *μάλιστα* (δ) με έναρθρο αριθμητικό π.χ. **και οι δύο / τρεις...** χωρίς να εξαιρείται κανείς από τους δύο / τους τρεις...: *και τα τρία του παιδιά σπουδάζουν* || *το λέω ~ για τους δυο σας, όχι μόνο για σένα* (ε) (με λέξεις όπως *μόνο, τίποτε, κανένας*) για να τονιστεί η αποκλειστικότητα: *αυτό ~ μόνο* || *~ τίποτε άλλο* (κανένα άλλο εκτός από αυτό, μόνο αυτό) || *το πρόγραμμα απευθύνεται αποκλειστικά ~ μόνο σε νέους κάτω των 25 ετών* **5.** για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων (α) **(ακόμη) και αν / να** χωρίς να εξαιρείται η περίπτωση που: *~ ο Θεός ο ίδιος να μου το ζητήσει, θα αρνηθώ* || *ό,τι ~ να μου πεις, δεν θα με πείσεις* (β) **και να... και να** είτε... είτε, σε οποιαδήποτε περίπτωση: *~ έρθεις ~ μην έρθεις, το ίδιο μου κάνει* ΣΥΝ. και αν... και αν (γ) **και αν** βλ.λ. (δ) **και ας** βλ.λ. **6.** (μετά από αρνητ. πρόταση) ως χρονικός σύνδεσμος, για να εκφράσει τη στενή χρονική ακολουθία, το αμέσως μετά: *δεν πρόλαβα να πέσω στο κρεβάτι ~ χτύπησε το τηλέφωνο* ΣΥΝ. όταν **7.** (καθημ.) (μετά από προστακτική) ως αιτιολογικός σύνδεσμος: *μη μου κάνεις τον σκληρό ~ δεν σου πάει!* ΣΥΝ. γιατί **8.** αντί τού *να* (α) για την εισαγωγή βουλητικής πρότασης μετά από ρήμα αισθήσεως: *τον βλέπω ~ έχει αλλάξει από την τελευταία φορά* (πβ. σημ. 10) (β) για την εισαγωγή τελικής πρότασης: *κάθησε φρόνιμα, γιατί πηγαίνω ~ τα λέω όλα στον πατέρα σου!* (θα πάω να τα πω στον πατέρα σου) **9.** για τη δήλωση παρομοίωσης (α) μετά από λέξεις όπως *σαν, όπως* κ.τ.ό.: *εύχομαι να γίνω κάποτε σαν ~ σένα* || *όπως ~ εσύ* (β) μετά από ρήματα όπως *λες, θαρρείς*: *λες ~ ήταν χθες* (σαν να ήταν χθες) || *θαρρείς ~ δεν μιλάει αυτός, αλλά ο πατέρας του* (σαν να μιλάει ο πατέρας του) **10.** (με το ρήμα *βλέπω*) αντί τού *ότι*: *βλέπω ~ έχεις όρεξη για καβγά* **11.** (α) για την εισαγωγή ευχετικών εκφράσεων: *~ στα δικά σου!* || *~ εις ανώτερα!* (β) για την έκφραση ευχής: *ε ρε, ~ να ήμουν νέος τώρα!* **12.** για τη μετάβαση σε άλλο θέμα, σε άλλη έννοια: *καλά, εσύ θα φύγεις από το σπίτι· ~ το παιδί σου, που θα μείνει μόνο, το σκέφτηκες;* || *~ αυτός μου είπε..., ~ εγώ του απάντησα...*· ΦΡ. (α) **και λοιπόν;** (i) προτρεπτικά προς αυτόν που μιλά, για να συνεχίσει, να ολοκληρώσει: *~, τι έγινε μετά;* (ii) αυτό είναι όλο; πού είναι το αξιοσημείωτο; (σχολιαστικά, για κάτι που είπε κάποιος) (β) **ε, και;** αυτό είναι όλο; πού είναι το αξιοσημείωτο; και τι έγινε; *~ τι με νοιάζει; Τι έχω να χάσω;* || *–Ο Δημήτρης έπιασε δουλειά στον Ο.Τ.Ε.! –~;* || *~: Πρώτη φορά βλέπεις φίδι;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος, ίσως.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί εικασίες περί συνδέσεώς του με αρχ. σλαβ. cĕ «καίτοι, αν και», λατ. ceu «ακριβώς όπως», ceteri (< *cae eteri «και έτεροι»), αλλά οι συσχετισμοί δεν μπορούν να αποδειχθούν. Το μόριο *καί* είχε αρχικώς τη σημ. «επιπλέον, εξίσου», αλλά τελικά επικράτησε η προσθετική-επιτατική του χρήση. Ο τ. κι είναι μεσν. και προέρχεται από συνίζηση τού φθόγγου [e] (στο *και*) προ των φωνηέντων [a], [o], [u] (λ.χ. *και άνοιξε > κι άνοιξε, και όμως > κι όμως, και ούτε > κι ούτε*), ενώ προ των φωνηέντων [e], [i] έχουμε έκκρουση (λ.χ. *και έφερε > κι έφερε, και είπε > κι είπε*)].

> **κι ή κι' ή κ';** Όπως είναι γνωστό, στην Ελληνική υπάρχουν δύο μορφές («αλλόμορφα») τής λέξης («μορφήματος») **και**: το αλλόμορφο **και** που χρησιμοποιείται μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από σύμφωνο (**και** *το παιδί,* **και** *λέω,* **και** *τώρα*) και το αλλόμορφο **κι** που χρησιμοποιείται με λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν (**κι** *αυτός,* **κι** *έδωσε*). Για την ορθή γραφή τού αλλομόρφου **κι** υπάρχει διχογνωμία. Μερικοί γράφουν **κ'**, ενώ άλλοι γράφουν **κι'**. Αυτό το οποίο, στην πραγματικότητα, συμβαίνει είναι ότι το **και** μπροστά από λέξεις που αρχίζουν από φωνήεν υπέστη **έκθλιψη** τού φωνηεντικού του στοιχείου *-αι* (= [e]) και, συγχρόνως, από περιπτώσεις που ακολουθούσε [i] ή [e], το εναπομείναν από την έκθλιψη **κ** προφέρθηκε ως ουρανικό [k̂] (ή **κι**), όποιο φωνήεν και αν ακολουθούσε· **ουρανικοποιήθηκε** δηλ. το *κ* τού *και*, γι' αυτό γράφτηκε και γράφεται παντού **κι**, που είναι και η ορθή γραφή. Αν γράφαμε **κ' εγώ** (< και εγώ) ή **κ' είμαστε** (< *και είμαστε*), θα ήταν τυπικά σωστό· θα ήταν όμως λάθος να γράψουμε **κ' αυτός** (θα προφερόταν όπως το... *καυτός!*) ή **κ' όλος** (!) ή **κ' ούτε** (!) Σε αυτές τις περιπτώσεις θα έπρεπε να δείξουμε ότι το κ' προφέρεται **ουρανικά** (όπως στις λέξεις *κυρία, κήπος, κερί, κελί* κ.τ.ό.), οπότε θα έπρεπε να το γράψουμε **k̂'** ή **κι'**. Για να αποφευχθούν οι διαφορετικές γραφές **κ'** *εγώ* – **κι'** *αυτός* (ή **k̂'** *αυτός*), καθιερώθηκε η γραφή **κι** ως ενιαία γραφή τού *και* μπροστά από φωνήεντα. Ήδη τον 16ο αι. γράφτηκε **κιό-λα(ς)** από τη φράση **και όλα**.

Καιάδας (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** χάσμα τού Ταϋγέτου, στο οποίο οι αρχαίοι Σπαρτιάτες έριχναν τους εγκληματίες, τους αιχμαλώτους πολέμου, τους ιεροσύλους, τους προδότες και, σύμφωνα με ορισμένες μαρτυρίες, τα καχεκτικά ή ανάπηρα βρέφη **2.** (ως προσηγορ.) η σκληρότητα που επιφυλάσσει το κοινωνικό σύνολο σε άτομα που μειονεκτούν.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **καίϝ-ατας* < *kai-wr̥-t-, που συνδ. με βεδ. kévaṭa- «τάφρος», πράγμα που θα οδηγούσε σε αρχικό τ. **καίϝαρ*].

και αν [μεσν.] κ. **κι αν** περιφραστικός σύνδ. **1.** (μετά από αναφορική αντων. ή επίρρ.) (α) για την εισαγωγή αναφορικών-παραχωρητικών προτάσεων: *όσο ~ τρέχεις, θα σε φτάσω* (οσοδήποτε) || *όποιος ~ χτυπήσει το κουδούνι, δεν θα του ανοίξεις* (οποιοσδήποτε) ΣΥΝ. και να (β) (κυρ. με το *ό,τι*) εμφατικά: *του έδωσε ό,τι ~ είχε* (όλα όσα είχε)· ΦΡ. **και αν... και αν** είτε... είτε, σε οποιαδήποτε περίπτωση: *~ δουλέψεις ~ δεν δουλέψεις, το σίγουρο είναι ότι θα πεινάσεις* ΣΥΝ. και να... και να **2. και αν ακόμη / ακόμη και / (κι) αν** ανεξαρτήτως τού αν...· για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, όπου εκφράζεται αδιαφορία για το γεγονός που αναφέρεται: *~ μας πολεμήσουν, εμείς δεν θα το βάλουμε κάτω* || *«κι αν είσαι και παππάς, με την αράδα σου θα πας»* (βλ. λ. *παππάς*) ΣΥΝ. και αν, και να.

και ας κ. **κι ας** περιφραστικός σύνδ. (καθημ.) για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων, στις οποίες εκφράζεται αδιαφορία για το γεγονός που αναφέρεται (ποτέ στην αρχή περιόδου): *μίλα μου εσύ, ~ μη σε καταλαβαίνω* || *ας ήταν εδώ, ~ μη βλεπόμαστε!*

Καϊάφας (ο) Κ.Δ. Ιουδαίος αρχιερέας, γαμπρός τού αρχιερέα Άννα, πρόεδρος τού συνεδρίου που καταδίκασε τον Χριστό σε θάνατο· στη ΦΡ. (καθημ.) **από τον Άννα στον Καϊάφα** βλ. λ. *Άννας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αραμ. Kayphā, αβεβ. ετύμου, πιθ. < ακκαδ. qēpu «μάντις»].

καίγομαι ρ. → καίω

και δη μόρ. [αρχ.] (λόγ.) και μάλιστα (βλ.λ.).

κάιζερ (ο) {άκλ.} ΙΣΤ. ο Γερμανός αυτοκράτορας.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kaiser < αρχ. γερμ. keisur «αυτοκράτορας» < λατ. Caesar «καίσαρας». Βλ. κ. *Καίσαρας*].

καΐκι (το) {καΐκ-ιού | -ιών} μικρό ιστιοφόρο ή και μηχανοκίνητο πλοίο. – (υποκ.) **καϊκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kayık].

καϊκιά (η) (λαϊκ.) η ποσότητα φορτίου που μπορεί να χωρέσει ένα καΐκι: *μια ~ κάρβουνο.*

καϊκιάτικα (τα) (λαϊκ.) ο ναύλος καϊκιού.

καϊκτσής κ. **καϊξής** (ο) {καϊκτσήδες} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης καϊκιού.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kayıkçı].

καΐλα (η) → καήλα

καϊμακάμης (ο) {καϊμακάμηδες} ΙΣΤ. (στην Οθωμανική Αυτοκρατορία) ανώτερος διοικητικός υπάλληλος με καθήκοντα τοποτηρητή σε συγκεκριμένη περιοχή· ο Τούρκος διοικητής τού Αγίου Όρους κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kaymakam].

καϊμάκι (το) {καϊμακιού | χωρ. πληθ.} **1.** το λεπτό και παχύρρευστο στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια τού χτυπημένου ή βρασμένου γάλακτος ΣΥΝ. αφρόγαλα, ανθόγαλα, κρέμα **2.** πυκνό αφρώδες στρώμα που σχηματίζεται στην επιφάνεια του καφέ κατά το βράσιμό του: *το ~ έκοψε* **3.** (μτφ.) το καλύτερο, το εκλεκτότερο τμήμα ΣΥΝ. αφρόκρεμα, άνθος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaymak].

καϊμακλής (ο) {καϊμακλήδες} (λαϊκ.) ο καφές με παχύ καϊμάκι. – **καϊμακλήδικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaymaklı].

Καϊμακτσαλάν (το) {άκλ.} **1.** η ψηλότερη κορυφή τού όρους Βόρας **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το όρος Βόρας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Kaymakçalan «λευκή και γυμνή (κορυφή)»].

και μάλιστα μόρ. ➝ μάλιστα

Καίμπριτζ (το) {άκλ.} πόλη τής ΝΑ. Αγγλίας παγκοσμίως γνωστή για το πανεπιστήμιό της.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Cambridge. παρηλλαγμένος τ. τού αρχ. αγγλ. Grantacaestir «οχυρό τού (ποταμού) Granta», που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. Cam (άλλη ονομασία τού ποταμού) και bridge «γέφυρα»].

Κάιν (ο) {άκλ.} **1.** Π.Δ. ο μεγαλύτερος γυιος τού Αδάμ και τής Εύας και δολοφόνος τού αδελφού του Άβελ **2.** (μετωνυμ.) ο αδελφοκτόνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. Qayín «απόκτηση – παραγωγή». πράγμα που δηλώθηκε από την Εύα, μόλις έφερε στον κόσμο τον Κάιν. πβ. Π.Δ. *Γένεσις* 4.1: *...καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν τὸν Κάιν καὶ εἶπεν. Ἐκτησάμην* (εβρ. qan-ithi, τού ρ. qanáh «παράγω») *ἄνθρωπον διὰ τοῦ Θεοῦ*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το όνομα Qayín σημαίνει «μεταλλουργός»].

και να περιφραστικός σύνδ.˙ χρησιμοποιείται για την εισαγωγή παραχωρητικών προτάσεων. συχνά μετά από αναφορικές αντωνυμίες: ~ *μου ζητήσει συγγνώμη. δεν θα τον συγχωρήσω* || *ό,τι ~ κάνει, ό,τι ~ πει. εγώ δεν τον πιστεύω* || *όσα χρόνια ~ δουλέψεις, δεν πρόκειται να βγάλεις τόσα λεφτά* ΣΥΝ. και αν.

καινο κ. **καινό-** α΄ συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνει ότι κάτι γίνεται ή παρουσιάζεται για πρώτη φορά. ότι είναι καινούργιο: *καινο-τόμος, καινο-φανής*.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *καινο-τομῶ, καινό-τροπος*). που προέρχεται από το επίθ. *καινός*].

καινοδιαθηκικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Καινή Διαθήκη: ~ *γραμματεία*.

καινοδιαθηκολόγος (ο/η) ο μελετητής τής Καινής Διαθήκης.
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη συνεκφορά *Καινή Διαθήκη* + *-λόγος* (βλ.λ.)].

καινοζωικός, -ή, -ό [1867] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον τελευταίο γεωλογικό αιώνα **2.** ***Καινοζωικός Αιώνας*** ο τρίτος κατά σειρά και νεότερος γεωλογικός αιώνας. που χαρακτηρίζεται από την επικράτηση των θηλαστικών στον ζωικό κόσμο και των αγγειοσπέρμων στον φυτικό˙ διαρκεί 65 εκατομμύρια χρόνια περίπου και χωρίζεται σε δύο περιόδους. το Τριτογενές και το Τεταρτογενές.
[ΕΤΥΜ. < *καινός* + *ζωικός*. ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. caenozoic].

καινοθήρας (ο) [1889] {καινοθηρών} (σπάν.) πρόσωπο που επιδιώκει το νέο. το πρωτότυπο. που δέχεται εύκολα και άκριτα καθετί νέο. — **καινοθηρία** (η) [1887]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. < *καινός* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι». Η λ. πλάστηκε ως απόδ. τού ξέν. reporter, προτού επικρατήσουν οι λ. *δημοσιογράφος* και *ανταποκριτής*].

καινοπρεπής, -ής. -ές {καινοπρεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) καινούργιος και ασυνήθιστος: *ο πολύς κόσμος φαίνεται να αποδοκιμάζει με την ψήφο του αυτά τα ~ ήθη* ΣΥΝ. καινοφανής. — **καινοπρεπώς** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης. -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καινός* + *-πρεπής* < *πρέπω*].

καινός, -ή. -ό (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που γίνεται ή παρουσιάζεται για πρώτη φορά. καινούργιος˙ ΦΡ. ***καινά δαιμόνια*** νεωτεριστικές ιδέες, που ανατρέπουν την επικρατούσα τάξη˙ κυρ. στη φρ. *εισάγω* ~ **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Καινή Διαθήκη*** (συντομ. Κ.Δ.) το σύνολο των ιερών βιβλίων τής Αγίας Γραφής˙ περιλαμβάνει τα *Τέσσερα Ευαγγέλια*, τις *Πράξεις των Αποστόλων*, τις δεκατέσσερεις *Επιστολές* τού Αποστόλου Παύλου, τις επτά Καθολικές Επιστολές και την *Αποκάλυψη* τού Ιωάννη. που περιγράφει τα μετά τη γέννηση τού Χριστού γεγονότα (σε αντιδιαστολή προς την Παλαιά Διαθήκη) γραμμένα στην ελληνική γλώσσα (βλ. κ. *Αγία Γραφή*, λ. *γραφή*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **καν-jός* < θ. *kan-, μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «εμφανίζομαι για πρώτη φορά», πβ. σανσκρ. kanyā «κορίτσι», λατ. recēn-s «νέος. πρόσφατος» (> γαλλ. récent). αρχ. ιρλ. cinim «εκπηγάζω» κ.ά. Παράγ. *καινο-τόμος. ἐγ-καίνια. καινούργιος* (βλ.λ.) κ.ά. Ο όρ. *Καινή Διαθήκη* χρησιμοποιήθηκε από τον 2ο αι. μ.Χ. με τη σημ. των 27 βιβλίων τής Λ.Γ. που γράφτηκαν στην ελληνική γλώσσα. Η ίδια φρ.. ωστόσο. είχε χρησιμοποιηθεί στην Κ.Δ. χαρακτηρίζοντας τη νέα σχέση τού Χριστού με την ανθρωπότητα (πβ. Λουκ. 22. 20: *...τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον*). Η φρ. *καινά δαιμόνια* (Πλάτ. *Ἀπολογία Σωκρ.* 24c περιλαμβανόταν στην επίσημη κατηγορία κατά τού Σωκράτη. ότι εισήγαγε νέες θεότητες στους Αθηναίους και ότι διέφθειρε τους νέους].

> **καινός – νέος, Καινή Διαθήκη – Παλαιά Διαθήκη.** Η λ. **καινός** είναι αρχαία και σημαίνει «νέος». Στην αρχαία γλώσσα το μεν **καινός** αναφερόταν σε άψυχα (αντικείμενα) και δήλωνε κάτι το νέο, το καινούργιο. το μη παλαιό. το μη γνωστό, ενώ το επίθ. **νέος** αναφερόταν τόσο σε έμψυχα (ανθρώπους). δηλώνοντας την ηλικία (νεαρός). όσο και σε πράγματα (καινούργιος). Ας σημειωθεί ότι η λ. **καινούργιος.** από το αρχ. *καιν-ουργής*. σήμαινε αρχικά τον «πρόσφατα κατασκευασμένο, τον νεοφτειαγμένο» (το *καινούργιος* είναι προτιμότερο να γράφεται με *-γ-* ως μεταπλασμένος τ. τού *καινουργής*). • Το **Καινή Διαθήκη** δηλώνει τη διάθεση. την εκπλήρωση τής υπόσχεσης τού Θεού. τη νέα οικονομία τού Θεού να σώσει τον άνθρωπο με το όλο έργο τού Χριστού («ἐν Χριστῷ»). Η νέα οικονομία τού Θεού (Καινή Διαθήκη) δεν απευθύνεται μόνο στον παλαιό λαό τού Ισραήλ (όπως η **Παλαιά Διαθήκη**), αλλά σε ολόκληρη την ανθρωπότητα, στον νέο λαό τού Θεού. Ο Απόστολος Παύλος γράφει: *«Καὶ διὰ τοῦτο διαθήκης καινῆς μεσίτης ἐστὶν [ὁ Χριστός]. ὅπως. θανάτου γενομένου εἰς ἀπολύτρωσιν τῶν ἐπὶ τῇ πρώτῃ διαθήκῃ παραβάσεων, τὴν ἐπαγγελίαν λάβωσιν οἱ κεκλημένοι τῆς αἰωνίου κληρονομίας»* (Κ.Δ. *Εβρ.* 9. 15). • **ουδέν καινόν ή κρυπτόν υπό τον ήλιον;** Συνήθως οι φράσεις *«ουδέν καινόν»* και *«ουδέν κρυπτόν»* συμφύρονται μεταξύ τους. με αποτέλεσμα να ακούγεται *«ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον»* και άλλα παρόμοια. Στην πραγματικότητα πρόκειται για δύο διαφορετικές φράσεις που κατέστησαν παροιμιώδεις. Η φρ. **«ουδέν καινόν υπό τον ήλιον»** προήλθε από παραφθορά των λόγων τού Εκκλησιαστή (Π. Διαθήκη): *«καὶ οὐκ ἔστι πᾶν πρόσφατον ὑπὸ τὸν ἥλιον ὃς λαλήσει καὶ ἐρεῖ, Ἴδε τοῦτο καινόν ἐστιν. ἤδη γέγονεν ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς γενομένοις ἀπὸ ἔμπροσθεν ἡμῶν»* (*Εκκλησ.* 1. 9-11). Από την Κ. Διαθήκη, εξάλλου. έχει προέλθει η φρ. **«ουδέν κρυπτόν»**. αποσπασμένη από τους λόγους τού Χριστού: *«οὐδὲν δὲ συγκεκαλυμμένον ἐστὶν ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται. καὶ κρυπτὸν ὃ οὐ γνωσθησεται»* (Λουκ. 12, 3) και αλλού (Λουκ. 8. 17): *«οὐ γάρ ἐστι κρυπτὸν ὃ οὐ φανερὸν γενήσεται. οὐδὲ ἀπόκρυφον ὃ οὐ γνωσθήσεται καὶ εἰς φανερὸν ἔλθῃ»*. Η φρ. σήμερα σημαίνει «τίποτε δεν μένει κρυφό. όλα γίνονται γνωστά» και. βεβαίως. είναι εσφαλμένη (από συμφυρμό προς το «ουδέν καινόν...») η φρ. *«ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον»*.

καινοτομία (η) [αρχ.] {καινοτομιών} η ουσιώδης τροποποίηση, η ριζική αλλαγή: *η νέα διεύθυνση εισήγαγε / έφερε πολλές ~ στην επιχείρηση* ΣΥΝ. νεωτερισμός. — **καινοτομικός,** -ή. -ό [1895].

καινοτομώ ρ. αμετβ. {καινοτομείς... | καινοτόμησα} εισάγω νέες μεθόδους. φέρνω αλλαγές και νεωτερισμούς ΣΥΝ. νεωτερίζω. — **καινοτόμος,** -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καινοτομῶ (-έω)*, αρχική σημ. «διανοίγω νέο δρόμο», < *καινός* + *-τομῶ* < *τόμος* (< *τέμνω*). Η σημερινή σημ. ήδη αρχ.].

καινότροπος, -η. -ο [αρχ.] ασυνήθιστος. αλλόκοτος ΣΥΝ. παράδοξος. καινοφανής ΑΝΤ. συνηθισμένος.

καινούργιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *καινούριος*) (καθημ.) **1.** αυτός που έρχεται να αντικαταστήσει κάτι όμοιο στο είδος του˙ νέος: *ευτυχισμένος ο ~ χρόνος!* || *είναι ευχαριστημένος από την ~ του δουλειά* ΑΝΤ. παλιός **2.** αυτός που κατασκευάστηκε πρόσφατα: ~ *μοντέλο αυτοκινήτου* || *αυτό το σπίτι είναι ~˙ δεν υπήρχε πριν από δύο χρόνια* **3.** αυτός που δεν έχει χρησιμοποιηθεί ακόμη ή χρησιμοποιείται για πρώτη φορά ή άρχισε πρόσφατα να χρησιμοποιείται: *πήρα ~ παντελόνι* || *στο ~ σπίτι μένουμε εδώ και τρεις μήνες* ΣΥΝ. νέος ΑΝΤ. παλιός˙ ΦΡ. (παροιμ.) ***καινούργιο κοσκινάκι μου και πού να σ' ακουμπήσω / σε κρεμάσω*** για κάτι που έχει μόλις αποκτήσει κάποιος και προσπαθεί να το χρησιμοποιεί όσο γίνεται προσεκτικότερα, με όσο γίνεται μεγαλύτερη φροντίδα **4.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται γνωστός για πρώτη φορά: ~ *εφεύρεση / ιδέες / δίσκος / ταινία / τεχνοτροπία* ΑΝΤ. παλαιός. απηρχαιωμένος **5.** (συνεκδ. για πρόσ.) αυτός που έχει φθάσει ή έχει εμφανιστεί πρόσφατα (κάπου): *είμαι ~ στην πόλη και δεν ξέρω τα μέρη* || *~ συγγραφέας* (το έργο του έχει εμφανιστεί πρόσφατα) || *θα έρθει ~ δάσκαλος. στη θέση αυτού που πήρε σύνταξη* || (κ. ως ουσ.) *την πολλή δουλειά τη δίνουν στον ~* ΣΥΝ. νέος (όχι σε ηλικία) ΑΝΤ. παλιός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καινός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καινουργός* (πβ. *ίσος - ίσιος*) < *καινουργής* (με μεταπλασμό) < αρχ. *καινουργῶ (-έω)* «αναδημιουργώ, ξεκινώ κάτι νέο» < *καινός* + *-εργῶ* < *ἔργον*. Η γρ. *καινούριος* δεν δικαιολογείται ετυμολογικώς].

καινοφανής, -ής, -ές {καινοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | καινοφανέσ-τερος, -τατος} **1.** αυτός που εμφανίζεται για πρώτη φορά ΣΥΝ. νεοφανής, πρωτοφανής **2.** (μτφ.) παράδοξος, πρωτάκουστος **3.** ΑΣΤΡΟΝ. ***καινοφανής*** (ο) (αγγλ. nova) ο αστέρας ο οποίος παρουσιάζει ξαφνικά ταχύτατη και έντονη αύξηση τής λαμπρότητάς του και επανέρχεται στα αρχικά επίπεδα λαμπρότητας μετά από μερικές ημέρες ή εβδομάδες (πβ. κ. λ. *υπερκαινοφανής*). — **καινοφανώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης. -ες*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καινός* + *-φανής* < *φαίνομαι*].

καΐξής (ο) ➝ καϊκτσής

καίπερ σύνδ. (αρχαιοπρ.) αν και, μολονότι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καί* + *-περ*, βεβαιωτικό μόριο].

καιρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον καιρό (βλ.λ.. σημ. 1), με την κατάσταση τής ατμόσφαιρας: ~ *συνθήκες / μεταβολές*.

καίριος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που γίνεται στην κατάλληλη στιγμή˙ αποτελεσματικός: ~ *επέμβαση* ΣΥΝ. έγκαιρος. εύστοχος ΑΝΤ. άκαιρος. ανεπίκαιρος, παράκαιρος, άωρος **2.** (κατ᾽ επέκτ.) αυτός που έχει πρωταρχική και θεμελιώδη σημασία: *ο εχθρός προχωρεί στην κατάκτηση ~ θέσεων* || *η υπόθεση τής παγκόσμιας ειρήνης είναι ζήτημα ~ σημασίας* ΣΥΝ. βασικός, κρίσιμος, αποφασιστικός **3.** καθοριστικός: *δυνάμεις ανταρτών κατάφεραν ~ χτύπημα στον κύριο σταθμό ανεφοδιασμού τού κατακτητή* || (μτφ.) *ένας τέτοιος νόμος θα επιφέρει ~ πλήγμα στην ιδιωτική πρωτοβουλία* ΣΥΝ. μοιραίος˙ ΦΡ. ***καίριο σημείο*** ευπρόσβλητο και τρωτό σημείο: *η σφαίρα τον βρήκε σε ~* ΣΥΝ. αχίλλειος πτέρνα. — **καίρια** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δραστικός*.

Κάιρο (το) {Καΐρου} η πρωτεύουσα τής Αιγύπτου και η μεγαλύτερη πόλη τής Αφρικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Cairo < αραβ. (Al-) Kahira «νικηφόρος», πιθ. προς τιμήν τού Άραβα στρατηγού. ο οποίος κατέκτησε την Αίγυπτο το 969 μ.Χ. Το *παλαιότερο αιγυπτ.* όνομα τής πόλης ήταν Khere-ohe / Kheri-aha «πεδίο μάχης». αντανακλώντας τον μύθο ότι σε εκείνη την περιοχή πολέμησαν δύο αρχ. αιγυπτιακές θεότητες].

καιρός (ο) **1.** η κατάσταση τής ατμόσφαιρας (θερμοκρασία. ένταση ανέμων κ.λπ.). οι επικρατούσες μετεωρολογικές συνθήκες: *χάλασε / άλλαξε απότομα ο ~* || *ωραίο ~ κάνει σήμερα!* || *άσχημος / άστατος /*

κακός / αίθριος / καλός ~˙ ΦΡ. (α) ***δελτίο καιρού*** η αναγγελία με τις προβλέψεις τής Μετεωρολογικής Υπηρεσίας (β) ***παντός καιρού*** για όλες τις καιρικές συνθήκες (i) (καταχρ.) ονομασία ορισμένων ελικοπτέρων που τα τεχνικά τους χαρακτηριστικά τούς επιτρέπουν να πετούν νύχτα και να εκτελούν ειδικές αποστολές (π.χ. αερομεταφορά ασθενών σε περίπτωση επείγουσας ανάγκης), εφόσον όμως οι καιρικές συνθήκες δεν είναι ακραίες (ii) (μτφ.) ως χαρακτηρισμός προσώπου, οχήματος, κατασκευής κ.λπ. που αντεπεξέρχεται σε οποιεσδήποτε συνθήκες: *ένα τζιπ ~ || αποδίδει εξίσου καλά σε οποιοδήποτε γήπεδο˙ είναι παίκτης ~* (γ) (οικ.) ***τον κακό σου τον καιρό!*** ως αποδοκιμασία σε κάποιον: *~, που θα μου πεις εμένα ότι δεν ξέρω τι λέω!* (δ) (εκφραστ.) ***τού καλού καιρού*** (i) πάρα πολύ: *έφαγε, ήπιε ~* (ii) (για ύπνο) πολύ βαθιά: *κοιμάται ~* **2.** (συνεκδ.) το δελτίο καιρού (βλ. ΦΡ. σημ. 1), κυρ. όπως παρουσιάζεται στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο ή σε εφημερίδα: *πότε θα πει τον ~; || συνηθίζουν να βάζουν τις νικήτριες των καλλιστείων να λένε* (να παρουσιάζουν) *τον καιρό στην τηλεόραση* **3.** (προφορ.) κακοκαιρία: *απ' ό,τι φαίνεται, θα 'χουμε ~ στο ταξίδι || κάνει καιρό* || (κ. σε πληθ.) *θα 'χουμε καιρούς* • **4.** στιγμή κατάλληλη για κάποια ενέργεια, ευνοϊκή περίσταση: *ήρθε ο ~ να πάρεις τη μεγάλη απόφαση* || (οικ.) *~ να του δίνουμε!* (πρέπει να φύγουμε) ΣΥΝ. ευκαιρία˙ ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***κάθε πράγμα στον καιρό του (κι ο κολοιός τον Αύγουστο)*** για κάθε πράγμα υπάρχει η κατάλληλη στιγμή, η κατάλληλη χρονική περίοδος (β) ***καιρός παντί πράγματι*** (Π.Δ. *Εκκλησ.* Γ 1 *τοῖς πᾶσι χρόνος καὶ καιρὸς παντὶ πράγματι*) για κάθε πράγμα υπάρχει η κατάλληλη στιγμή (για να γίνει) ΣΥΝ. κάθε πράγμα στον καιρό του (γ) (παροιμ.) ***καιρός φέρνει τα λάχανα, καιρός τα παραπούλια*** βλ. λ. *παραπούλι* **5.** (για καρπούς, φυτά) ο χρόνος κατά τον οποίο ολοκληρώνεται η ωρίμαση, η κατάλληλη εποχή: *οι φράουλες δεν είναι ακόμη στον ~ τους || πέρασε ο ~ των σύκων* • **6.** ο χρόνος: *ο ~ περνά || «και κάποιο δάκρυ αν θα κυλήσει, θα το στεγνώσει ο ~»* (τραγ.)˙ ΦΡ. (α) ***με τον καιρό*** (μεσν. φρ.) με την πάροδο τού χρόνου: *~ θα ξεχαστούν όλα / θα συνέλθει* (β) (παροιμ.) ***ο καιρός είναι γιατρός*** με την πάροδο τού χρόνου κάθε μεγάλος ψυχικός πόνος αμβλύνεται **7.** χρονική περίοδος (στο παρελθόν, το παρόν ή το μέλλον), εποχή: *τον ~ τού πολέμου / τού Ναπολέοντα || «στής ακρίβιας τον καιρό...»* (τραγ.) || (μειωτ.) *αντιλήψεις απ' τον ~ τής γιαγιάς || τον παλιό καλό ~ || πέρσι τέτοιον ~ έβρεχε καταρρακτωδώς*˙ ΦΡ. (α) (μτφ.-σκωπτ.) ***απ' τον καιρό τού Νώε*** βλ. λ. *Νώε* (β) (καθημ.) ***έναν καιρό*** (μεσν. φρ.) κάποτε: *~ δούλευα στην εταιρεία του˙ μετά βρήκα καλύτερη δουλειά* (γ) ***από καιρό σε καιρό / κατά καιρούς*** μερικές φορές, πότε-πότε, σε διάφορες χρονικές στιγμές: *~ επισκέπτομαι τον γιατρό μου και κάνω ένα τσεκάπ* (δ) ***μια φορά κι έναν καιρό*** (στερεότυπη αρχή παραμυθιού) κάποτε: *~ ήταν μια καλή βασίλισσα* (ε) (παροιμ.) ***έχει ο καιρός γυρίσματα*** για τις απρόβλεπτες μεταβολές που συμβαίνουν στη ζωή, για τις εκπλήξεις που επιφυλάσσει η ζωή (στ) ***για δες καιρό που διάλεξε...*** (από πληρέστερη φρ. *«για δες καιρό που διάλεξε ο χάρος να με πάρει, τώρα που ανθίζουν τα κλαριά και βγάζει η γης χορτάρι»*, στίχοι που λένε ότι τους είπε ο Αθανάσιος Διάκος, όταν τον ετοίμαζαν για τον θάνατό του, βλέποντας την ανοιξιάτικη ομορφιά τής φύσης γύρω του)˙ για κάτι το οποίο συμβαίνει σε περίοδο κατά την οποία δεν θα έπρεπε, κατά τη γνώμη μας, να συμβεί (ζ) ***τω καιρώ εκείνω...*** *(τῷ καιρῷ ἐκείνῳ)* (σε αρχή αφήγησης) για να δηλωθεί ότι κάτι συνέβαινε πολύ παλιά **8.** ***καιροί*** (οι) η εποχή, οι συνθήκες τής ζωής, οι περιστάσεις: *οι ~ αλλάζουν || νέοι ~ || σε ~ χαλεπούς || δύσκολοι ~ για ερωτευμένους / πρίγκιπες* (η σημερινή εποχή δεν ευνοεί τους ερωτευμένους / τους πρίγκιπες) **9.** (α) χρονικό διάστημα ορισμένης διάρκειας: *πόσον ~ ζεις εδώ; || είναι πολύς ~ που δεν έχω λάβει γράμμα του* (β) (ειδικότ.) μεγάλο χρονικό διάστημα: *–Είσαι καιρό εδώ; –Όχι, δύο βδομάδες μόνο || καιρό έχω να φάω σταφύλια || είναι καιρός που δεν έχω φάει σταφύλι* (πέρασε πολύς χρόνος από τότε που έφαγα σταφύλια) **10.** ο διαθέσιμος χρόνος: *δεν έχω ~ για χάσιμο || έχεις λίγο ~, να σε ρωτήσω κάτι;* ΦΡ. (α) ***περνώ τον καιρό μου*** ασχολούμαι με κάτι, για να μην αδρανώ, για να μην πλήττω: *περνάει τον καιρό του στα καφενεία χαρτοπαίζοντας* (β) ***χάνω τον καιρό μου*** ματαιοπονώ, κουράζομαι άδικα, χωρίς αποτέλεσμα: *μη χάνεις τον καιρό σου μαζί του˙ αφού βλέπεις ότι δεν σου δίνει σημασία* (γ) ***μη χάνεις καιρό*** βιάσου, ενέργησε αμέσως.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί διάφορες υποθέσεις, όπως η σύνδεση με το ρ. *κείρω* «κόβω» (με τη σημ. «αποφασιστική στιγμή, τμήμα χρόνου»), με τα ρ. *κρίνω* και *κύρω* «συναντώ», αλλά προσκρούουν σε φωνητικές και σημασιολογικές δυσχέρειες. Η λ. χρησιμοποιήθηκε με ποικίλες χρονικές σημ., εκ των οποίων αρχική φαίνεται η σημ. «αποφασιστική στιγμή, κατάλληλο χρονικό σημείο». Στην ελληνιστική εποχή η λ. έλαβε τη σημ. τού απροσδιόριστου χρονικού διαστήματος, τής εποχής, ενώ δήλωσε επίσης τις μετεωρολογικές συνθήκες. Η φρ. *τού καλού καιρού* λεγόταν αρχικώς για φρούτα ή γεωργικά προϊόντα ώριμα και εντός εποχής (λ.χ. *σταφύλια, πορτοκάλια ~*), αργότερα δε επεκτάθηκε σε οτιδήποτε γίνεται στην ώρα του (λ.χ. *κουβέντα, λόγος ~*). Στην αρχή διηγήσεων τής Κ.Δ. απαντά μερικές φορές η φρ. *ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ* (Ματθ. 12, 1 και 14, 1), πβ. κ. *Εφεσ.* 2, 12: *ὅτι ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ*].

καιροσκοπισμός (ο) (κακόσ.) η αναζήτηση τής κατάλληλης ευκαιρίας, από την οποία μπορεί να αποκομίσει κάποιος προσωπικά οφέλη: *η κυβέρνηση κατηγορεί την αντιπολίτευση για ~* ΣΥΝ. οπορτουνισμός, σπέκουλα. Επίσης **καιροσκοπία** (η) [1886].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. opportunisme].

καιροσκόπος (ο/η) [μτγν.] (κακόσ.) πρόσωπο που καιροσκοπεί ΣΥΝ. σπεκουλαδόρος. — **καιροσκοπικός**, -ή, -ό [1890], **καιροσκοπικά** επίρρ.

καιροσκοπώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {καιροσκοπείς... | καιροσκόπησα} (κακόσ.) **1.** περιμένω να παρουσιαστεί η κατάλληλη ευκαιρία, για να την εκμεταλλευτώ ΣΥΝ. σπεκουλάρω **2.** είμαι καιροσκόπος.

καιροφυλακτώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {καιροφυλακτείς... | καιροφυλάκτησα} αναζητώ την κατάλληλη περίσταση, για να δράσω˙ παραμονεύω: *ο εχθρός / ο αντίπαλος / ο κίνδυνος καιροφυλακτεί* ΣΥΝ. καραδοκώ, (κακόσ.) σπεκουλάρω.

Καίσαρ (ο) {Καίσαρ-ος, -α} **1.** *Γάιος Ιούλιος*˙ (100-44 π.Χ.) Ρωμαίος πολιτικός, στρατηγός και συγγραφέας, από τις σημαντικότερες προσωπικότητες τού ρωμαϊκού κόσμου, που συνέβαλε αποφασιστικά στη μετάβαση από το καθεστώς τής Δημοκρατίας (res publica) στη μοναρχία **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Καίσαρας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καῖσαρ* < λατ. Caesar, αβεβ. ετύμου. Κατά μιαν άποψη, Caesar < caesus «τομή» < caedo «τέμνω, κόβω», επειδή ο Καίσαρ γεννήθηκε με τομή (η οποία ονομάστηκε γι' αυτό «καισαρική»). Έχουν προταθεί επίσης οι συνδέσεις με τη λ. caesaries «κόμη», επειδή ο Καίσαρ γεννήθηκε με πυκνό μαλλί, ή με τις λ. caeruleus «κυανός – μελαχρινός» και caesius «γλαυκός» (χρώμα ματιών), χαρακτηριστικά που αποδίδονταν στον Ιούλιο Καίσαρα. Στη βιβλική φρ. *«ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ»* (Κ.Δ. Ματθ. 22, 21, Μάρκ. 12, 17, Λουκ. 20, 25) η λ. *Καῖσαρ* προσωποποιεί κάθε κοσμική πολιτική εξουσία].

καίσαρ (ο) {καίσαρ-ος, -α | καισάρων} ΙΣΤ. (ως τιμητικός τίτλος) **1.** (στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) ο αυτοκράτορας˙ ΦΡ. ***τα τού καίσαρος τω καίσαρι*** (*ἀπόδοτε οὖν τὰ Καίσαρος Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ*, Κ.Δ. Ματθ. 22, 21) για την ανάγκη να αποδίδεται στον καθένα αυτό που πρέπει, αυτό που του οφείλεται, που του αρμόζει **2.** (στη Βυζαντινή Αυτοκρατορία) ανώτατος αξιωματούχος • **3.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που εκδηλώνει εξουσιαστικές τάσεις, που φέρεται δεσποτικά και αλαζονικά. Επίσης **καίσαρας**. — (υποκ.) **καισαρίσκος** (ο) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Καίσαρ*].

Καισάρεια (η) {-ας κ. -είας} ιστορική πόλη τής Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Caesarea (Cappadociae), ονομασία που δόθηκε κατά τον 1ο αι. μ.Χ., όταν η πόλη έγινε πρωτεύουσα τής ρωμαϊκής επαρχίας τής Καππαδοκίας. Όμοια προέλευση έχει και η σημερινή τουρκ. ονομασία Kayseri].

καισαρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με καίσαρα: *~ αξίωμα* • **2.** ΙΑΤΡ. ***καισαρική (τομή)*** η χειρουργική διάνοιξη τής μήτρας μέσω των κοιλιακών τοιχωμάτων και η εξαγωγή τού εμβρύου, όταν ο φυσιολογικός τοκετός κρίνεται αδύνατος. Επίσης **καισάρειος**, -α, -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *Καῖσαρ*. Η ιατρ. σημ. αποτελεί μεταφορά τού γαλλ. (incision) césarienne < λατ. caesus «τομή» < caedo «τέμνω, κόβω». Για τη σύνδεση με τον Ιούλιο Καίσαρα, άποψη που παραδίδεται από τον Λατίνο συγγραφέα Πλίνιο, βλ. λ. *Καίσαρ*].

καισαρισμός (ο) [1870] (κακόσ.) η συγκέντρωση όλων των εξουσιών σε ένα άτομο ΣΥΝ. απολυταρχία, τυραννία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. césarisme].

καισαροπαπισμός (ο) [1864] ΕΚΚΛΗΣ. πολιτειακό σύστημα, κατά το οποίο η εξουσία τού κράτους είναι απόλυτη και η Εκκλησία είναι υποταγμένη σε αυτό.

καϊσί (το) (λαϊκ.) ποικιλία βερίκοκου με γλυκό κουκούτσι: *~ βερίκοκο και το κουκούτσι αμύγδαλο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaysı].

καϊσιά (η) (διαλεκτ.) ποικιλία βερικοκιάς.

καίσιο (το) [1892] {καισίου} ΧΗΜ. **1.** μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cs) αργυρόλευκου χρώματος, το δραστικότερο και ίσως μαλακότερο από όλα τα μέταλλα (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **2.** ***καίσιο-137*** ραδιενεργό ισότοπο τού καισίου, που αποτελεί ένα από τα κύρια συστατικά τής ραδιενεργού τέφρας και απελευθερώνεται ως αποτέλεσμα πυρηνικών εκρήξεων.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. caesium < λατ. caesius «γλαυκός – κυανός»].

καίτοι σύνδ. (λόγ.) αν και, μολονότι: *~ δεν είναι φίλος μου, θα τον βοηθήσω || ~ δυσάρεστο, θα το πω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καί* + *-τοι*, βεβαιωτικό μόριο, πβ. κ. *ἤ-τοι*].

καίω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καις, καίει, καίμε, καίτε, καίνε | έκαψα, κάηκα, καμένος} ♦ (μετβ.) **1.** καταστρέφω με φωτιά: *εμπρηστές έκαψαν χιλιάδες στρέμματα δάσους || έκαψε όλες τις παλιές φωτογραφίες*˙ ΦΡ. (α) ***θα καεί το πελεκούδι*** βλ. λ. *πελεκούδι* (β) (μτφ.) ***κοντά στα ξερά καίγονται και τα χλωρά*** βλ. λ. *ξερός* (γ) (μτφ.) ***καμένη γη*** (i) σε ΦΡ. όπως: *τακτική τής ~* (η πολεμική τακτική κατά την οποία ο στρατός που υποχωρεί καταστρέφει οτιδήποτε μπορεί να χρησιμεύσει στον εχθρό που ακολουθεί, π.χ. καλλιέργειες, εργοστάσια, γέφυρες κ.λπ.) (ii) (ως πολιτική έκφραση) η κατεστραμμένη οικονομία: *παραλάβαμε ~ από την προηγούμενη κυβέρνηση* **2.** (α) καταναλώνω ως καύσιμη ύλη: *~ κάρβουνο / βενζίνη / πετρέλαιο* || (για αυτοκίνητα) *πόσα λίτρα καίει το χιλιόμετρο;* (β) χρησιμοποιώ ως προσάναμμα: *~ ξύλα / κούτσουρα*˙ ΦΡ. (μτφ.) ***δεν μου καίγεται καρφί*** βλ. λ. *καρφί* **3.** προκαλώ φθορά, καταστρέφω ή αλλοιώνω (κάτι), είτε υπερθερμαίνοντάς το είτε εκθέτοντάς το σε πολύ χαμηλές θερμοκρασίες: *έκαψα το πουκάμισο στο σιδέρωμα || το χιόνι έκαψε τα σπαρτά || κάηκε η ασφάλεια από βραχυκύκλωμα || έκαψα το φαγητό* (το άφησα στη φωτιά περισσότερη ώρα από όση έπρεπε)˙ ΦΡ. (μτφ.) ***καίω τη γούνα*** (κάποιου) βλ. λ. *γούνα* **4.** εξαντλώ κάτι, ώσπου να μη λειτουργεί άλλο, το χαλώ: *μην αφήνεις το ραδιοφωνάκι συνέχεια ανοιχτό, γιατί θα κάψεις τις μπαταρίες του* **5.** υποβάλλω σε υψηλή θερμοκρασία (με βραστό νερό, με καυτηριασμό) για εξόντωση των μικροβίων: *κάψε τη βελόνα, προτού τη χρησιμοποιήσεις* **6.** (για έμψυχα) (α) σκοτώνω με φωτιά: *τον έκαψαν ζωντανό* (β) προκαλώ έγκαυμα: *ο ήλιος μού έκαψε την πλάτη* (γ) (για νεκρό) αποτεφρώνω: *στην αρχαιότητα έκαιγαν τους νεκρούς* (δ) προκαλώ πόνο όταν φέρνω σε επαφή (κάτι) με (κάτι καυτό): *ήπια καφέ καυτό και κάηκε η γλώσσα μου* (ε) τσούζω: *τον έκαψε το οινό-*

πνευμα που του έβαλα στην πληγή **7.** (μτφ.-για πρόσ.) προξενώ κακό σε (κάποιον). γίνομαι αιτία για να καταστραφεί (κάποιος): *τον έκαψες με αυτό που πήγες και είπες στον διευθυντή του·* ΦΡ. ***μάρκα μ' έκαψες*** βλ. λ. *μάρκα* **8.** (μτφ.) χρησιμοποιώ (ικανότητα. προσόν) με τρόπο μη επωφελή. καταστρέφοντάς τα: *μη λες τα καλύτερά σου αστεία όταν το κοινό είναι κουρασμένο. γιατί τα καις!* ♦ (αμετβ.) **9.** είμαι καυτός, εκπέμπω υψηλή θερμοκρασία: *καίει ο ήλιος / το φαγητό* **10.** είμαι αναμμένος: *το καλοριφέρ / η μηχανή καίει στο φουλ* **11.** (μτφ.-για πρόσ.) έχω πυρετό· ΦΡ. ***καίει και δεν καπνίζει*** για μοχθηρό και ύπουλο άνθρωπο **12.** (μτφ.) έχω μεγάλο ενδιαφέρον. κυρ. επειδή μπορώ να προκαλέσω μεγάλη βλάβη. να εκθέσω, να ενοχλήσω: *θέμα / ρεπορτάζ που καίει* || *έκανε αποκαλύψεις που καίνε!* ΦΡ. ***(κάποιον) καίει (κάτι)*** για περιπτώσεις που κάποιον τον απασχολεί και τον προβληματίζει έντονα (κάτι), επειδή τον επηρεάζει καθοριστικά: *οι αλλαγές που προωθούνται στην κοινωνική ασφάλιση καίνε χιλιάδες εργαζομένους* **13.** σε φρ. που δηλώνουν μεγάλη διασκέδαση, ξεφάντωμα: *τη μέρα που θα πάρεις το πτυχίο σου* ***θα το κάψουμε*** || *χθες βράδυ. πήγαμε στα μπουζούκια* ***και το κάψαμε*** ♦ (μεσοπαθ. ***καίγομαι***) **14.** καταστρέφομαι από φωτιά: *κάηκαν πολλά στρέμματα πευκοδάσους* **15.** παθαίνω έγκαυμα, κάψιμο: *κάηκε από το καυτό λάδι·* ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος καεί με τον / στον χυλό, φυσάει και το γιαούρτι*** βλ. λ. *γιαούρτι* **16.** (μτφ.) βρίσκομαι σε πολύ δύσκολη θέση, χάνομαι. καταστρέφομαι: *έχουμε καεί με τις ανατιμήσεις στα καύσιμα!* ΦΡ. ***ζήτω που καήκαμε*** βλ. λ. *ζήτω* **17.** (συχνά ως προειδοποίηση ή απειλή) παθαίνω μεγάλο κακό: *αν ανοίξεις το στόμα σου, κάηκες!* || *θα καούμε. αν βγουν αυτά στη δημοσιότητα* **18.** επείγομαι. έχω να φέρω εις πέρας πολλά καθήκοντα: *αυτός καίγεται με τις εκλογές και θα σκεφτεί την ξεκούρασή του;* || *εδώ καιγόμαστε και συ μου μιλάς για άδεια;* ΦΡ. ***εδώ ο κόσμος καίγεται / χάνεται...*** σε περιπτώσεις που κάποιος ασχολείται με πράγματα επουσιώδη, δευτερεύοντα, ενώ υπάρχουν σοβαρά. επείγοντα θέματα: *~ κι αυτός σκέφτεται τις διακοπές του* **19.** διακατέχομαι από έντονα συναισθήματα (κυρ. ερωτικού πόθου): *~ από επιθυμία / έρωτα / πάθος·* ΦΡ. ***καίγομαι για (κάποιον / κάτι)*** (i) (για πρόσ.) ποθώ (κάποιον) (ii) (για πράγματα) επιθυμώ πολύ (κάτι): *δεν καίγομαι και τόσο για αυτό το φόρεμα. ώστε να δώσω τόσα χρήματα* **20.** (σε χαρτοπαίγνιο) ξεπερνώ το καθορισμένο όριο βαθμών. βγαίνω από το παιχνίδι. χάνω: *αν το άθροισμα των χαρτιών ξεπεράσει το 31 καίγεσαι·* ΦΡ. ***καμένο χαρτί*** (i) (σε χαρτοπαίγνιο) το χαρτί που δεν μπορεί πια να χρησιμοποιήσει ο παίκτης (ii) (μτφ.) κάτι ή κάποιος που δεν είναι πια δυνατόν να αξιοποιηθεί: *μετά την αποτυχία του να εκλεγεί δήμαρχος. θεωρείται ~ για την ηγεσία τού κόμματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός, θερμότητα, μετοχή, συμπάθεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κάϝ-jω* < *qău-. συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qēu- «καίω, ανάβω». πβ. λιθ. kūlēs «καυσόξυλο». Ομόρρ. *καῦ-μα. καῦ-σις (-η), καυ-τηριάζω, πυρ-καϊά. ἔγ-καυμα* κ.ά.].

κακά (τα) (στο λεξιλόγιο των νηπίων) τα περιττώματα. τα κόπρανα: *κάνω τα ~ μου.*

κακά επίρρ. → κακός

κακάβι (το) → κακκάβι

κακαβιά (η) → κακκαβιά

κακαδιάζω ρ. αμετβ. {κακάδιασ-α. -μένος} (λαϊκ.) (για τραύματα) βγάζω κάκαδο (βλ.λ.).

κάκαδο (το) **1.** η κρούστα που σχηματίζεται στην επιφάνεια πληγών. εξανθημάτων κ.λπ. **2.** η ξεραμμένη βλέννα τής μύτης. Επίσης **κακάδι**. — **κακαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Από το θ. *κα-* τού ρ. *καίω* με δίπλωση και επανάληψη. Εντούτοις, αν ως αρχικό τύπο χαρακτηρίσουμε το *κάρκαδο*. τότε η λ. πιθ. προέρχεται από το μεσν. *καρκάλλι < καρακάλλιον*, υποκ. τού λατ. caracalla «κουκούλα»].

κακανθρώπισμα (το) {κακανθρωπίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (διαλεκτ.) (κυρ. στον πληθ.) οι καλικάντζαροι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κακανθρωπίζω* «γίνομαι κακός άνθρωπος - βρικόλακας» < *κακ(ο)- + ἀνθρωπίζω < ἄνθρωπος*].

κακάο (το) [1854] {κακάου | χωρ. πληθ.} **1.** η γλυκόπικρη ουσία σε σκόνη. που λαμβάνεται από την επεξεργασία των σπόρων τού κακαόδεντρου. αφού ψηθούν και αφαιρεθεί μερικώς το λίπος τους **2.** οι σπόροι τού κακαόδεντρου· (συνεκδ.) **3.** το ρόφημα που παρασκευάζεται με βρασμό τής αλεσμένης σκόνης τού κακαόδεντρου με νερό ή και γάλα. ζάχαρη: *απολαυστικό / ζεστό ~* **4.** το κακαόδεντρο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. cacao < cacahuatl. λ. τής γλώσσας Ναχουάτλ, που δήλωνε τους σπόρους τού κακαόδεντρου].

κακαόδεντρο (το) [1852] αειθαλές τροπικό δέντρο, ιθαγενές τής Ν. Αμερικής, που φθάνει σε ύψος τα 10 μέτρα. έχει κίτρινους λοβούς σε σχήμα αγγουριού με κόκκινες κηλίδες, που περιέχουν 25-40 σπόρους, οι οποίοι χρησιμοποιούνται στην παραγωγή σοκολάτας ή. αλεσμένοι. ροφήματος.

κακαρίζω ρ. αμετβ. {κακάρισα} **1.** βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή τής κότας **2.** (μτφ.) γελώ ή και φλυαρώ με θόρυβο: *Τι κακαρίζεις; Τόσο αστείο σου φάνηκε;* — **κακάρισμα** (το). **κακαριατός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν., ονοματοποιημένη λ. από τη φωνή τής κότας].

κακαρώνω ρ. αμετβ. {κακάρω-σα. -μένος} (εκφραστ.) στη ΦΡ. ***τα κακαρώνω*** πεθαίνω. — **κακάρωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. Αναδιπλασιασμένος τ. τού ρ. *καρώνω* < αρχ. *καρῶ (-όω)* «πέφτω σε λήθαργο». βλ. λ. *κάρωμα, κάρωση*].

κακάαχημος, -η, -ο (εκφραστ.) εξαιρετικά άσχημος, δύσμορφος. — **κακάσχημα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

κακείθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***ένθεν κακείθεν*** *(ἔνθεν κἀκεῖθεν)* και από τις δύο πλευρές. αμφοτέρωθεν: *στην εξωτερική μας πολιτική δεχόμαστε επιθέσεις ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κἀκεῖθεν < καὶ ἐκεῖθεν* (με κράση)].

κακείσε επίρρ. (αρχαιοπρ.) στη ΦΡ. ***τήδε κακείσε*** *(τῇδε κἀκεῖσε)* εδώ και εκεί, πέρα δώθε.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κἀκεῖσε < καὶ ἐκεῖσε* (με κράση), όπου το *ἐκεῖσε* δηλώνει κατεύθυνση].

κακέκτυπος, -η. -ο [1889] (λόγ.) **1.** (για έντυπα) αυτός που παρουσιάζει λάθη και ελλείψεις κατά την εκτύπωση ΣΥΝ. κακοτυπωμένος **2.** (ειδικότ.) ***κακέκτυπο*** (το) γραμματόσημο που παρουσιάζει σημαντικές παραλλαγές από τον κανονικό τύπο στο χρώμα. στην εικόνα κ.λπ., οι οποίες οφείλονται σε λάθη κατά την εκτύπωση και για τον λόγο αυτό έχει μεγάλη συλλεκτική αξία **3.** (μτφ.) αυτός που δεν μιμείται με επιτυχία το πρότυπό του: *το εκπαιδευτικό σύστημα που εφαρμόστηκε, ήταν ~ αντίγραφο αντίστοιχων ευρωπαϊκών.*
[ΕΤΥΜ. < *κακ(ο)- + έκτυπος*].

κακέμφατος, -η. -ο (λόγ.) **1.** *(λόγος)* που προξενεί άσχημη εντύπωση, που έχει κακή σημασία ΣΥΝ. απρεπής. άσεμνος. αισχρός **2.** ***κακέμφατο*** (το) η χρήση στον λόγο λέξεων ή συλλαβών, από τη συνεκφορά των οποίων προκύπτει αισχρό ή διφορούμενο νόημα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακόσημος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακ(ο)- + -έμφατος < ἐμφαίνω*].

κακεντρεχής, -ής, -ές {κακεντρεχ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | κακεντρεχέστερος. -ατος} αυτός που χαρακτηρίζεται από μίσος και κακία: *το πάθημά του προκάλεσε ~ γέλια* || *~ σχόλιο / χαρακτήρας* ΣΥΝ. χαιρέκακος. κακόβουλος. δόλιος. φθονερός. μοχθηρός. — **κακεντρεχώς** επίρρ. [μτγν.]. **κακεντρέχεια** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακ(ο)- + ἐντρεχής* «ικανός. έτοιμος» < *ἐν- + -τρεχής < τρέχω*].

κακεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κάκεψα} (προφορ.) γίνομαι κακός: *έχει κακέψει τελευταία και δεν δέχεται συμβουλές από κανέναν.*

κακήν κακώς (λόγ.) με τον χειρότερο. τον πιο ανάρμοστο τρόπο, διά τής βίας: *τον έδιωξε ~.*
[ΕΤΥΜ. Έκφραση που αναφερόταν αρχικά μόνο σε θηλ. κατά παράλειψη τής αιτιολογικής μτχ., π.χ. *τὴν ἐξωλόθρευσε. κακὴν (οὖσαν). κακῶς* (πβ. αρχ. φρ. *«ἀπὸ σ' ὀλῶ κακὸν κακῶς»*)].

> **κακήν κακώς.** Πρόκειται για επιρρηματική φράση που σημαίνει «με πολύ άσχημο τρόπο» και που σήμερα χρησιμοποιείται άκλιτη στο θηλυκό γένος τού επιθέτου **(κακήν)**. Η φρ. ξεκίνησε από πληρέστερες γλωσσικές δομές με το επίθ. **κακός** ως κατηγορούμενο τού αντικειμένου (σε αιτιατική πτώση) και με το επίρρημα **κακώς** που δημιουργούσε παρήχηση: *Τὴν ἐξωλόθρευσε. κακὴν* (ενν. *οὖσαν*), *κακῶς – Τοὺς ἐθανάτωσε, κακοὺς* (ενν. *ὄντας*), *κακῶς – Τὸ ἐξαπέστειλε. κακὸν* (ενν. *ὄν*). *κακῶς.* Βεβαίως. στην περίπτωση που το *κακός* δεν θα ήταν κατηγορούμενο τού αντικειμένου, αλλά θα αναφερόταν στο υποκείμενο τού ρήματος, είναι προφανές ότι θα εκφερόταν σε ονομαστική πτώση: *Ἔφυγε, κακὸς* (ενν. *ὤν*). *κακῶς – ἀπεθανε, κακὴ* (ενν. *οὖσα*). *κακῶς – Ἐθανατώθη, κακὸν* (ενν. *ὄν*). *κακῶς.* Λόγιες χρήσεις που χρησιμοποιούν τέτοιους τύπους (*κακός κακώς. κακούς κακώς* κ.τ.ό.) ακολουθούν αρχαιοπρεπές ύφος.

κάκητα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** αίσθημα κακίας. εχθρότητας ή μίσους **2.** θυμός. οργή.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κακός + -ητα*, με επίδρ. των ουσ. σε *-ητα*, πβ. κ. *άργητα*].

κακία (η) [αρχ.] {κακιών} **1.** η διάθεση για κακό. το να είναι κανεις κακός: *έχει ~ μέσα του* || *τα λέει όλα αυτά από ~* || *δείχνω ~ απέναντι σε κάποιον* || *βλέμμα γεμάτο ~* || *αφήστε τις ~ και τα μίση* ΑΝΤ. καλοσύνη· ΦΡ. (α) ***κρατώ κακία σε (κάποιον)*** δεν ξεχνώ το κακό που μου έκανε (κάποιος). μνησικακώ εναντίον (κάποιου): *ακόμα του κρατά κακία για το φέρσιμό του;* (β) ***η κακία θα σου μείνει*** ως απάντηση σε κάποιον που μας έχει πει κάτι άσχημο ή αρνείται να μας βοηθήσει (ενώ μπορεί) **2.** (συνεκδ.) κακεντρεχής λόγος: *τι ~ θα πεις πάλι;* (βλ. κ. λ. *κακός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

κάκια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) εχθρότητα. ψυχρότητα.

κακίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κάκισα} επιπλήττω κάποιον (για τη συμπεριφορά ή τις πράξεις του): *τον κακίζουν για έλλειψη αντικειμενικότητας* ΣΥΝ. κατηγορώ, ψέγω, αποδοκιμάζω ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω.

> **κακίζω – κακιώνω.** Το **κακίζω** συντάσσεται με αιτιατική και σημαίνει «αποδίδω ευθύνες σε κάποιον για κάτι κακό που έγινε»: *Όλοι τον κακίζουν που ως επιστήμονας. ειδικός σε αυτό το θέμα. απέφυγε να πάρει θέση. για να μην τους δυσαρεστήσει.* Το **κακιώνω** σημαίνει «κρατάω κακία. θυμώνω σε κάποιον για κάτι που με ενόχλησε»: *Μην του κακιώσεις που δεν μίλησε καλά στη φίλη σου.*

κάκιστος, -η. -ο πάρα πολύ κακός ΣΥΝ. χείριστος ΑΝΤ. άριστος, κάλλιστος. – **κάκιστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *κακός*].

κακίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) γυναίκα δύστροπη. μοχθηρή και χαιρέκακη ΣΥΝ. στριμμένη. στρίγγλα, μέγαιρα. Επίσης (εκφραστ.) **κακίστρω**.
[ΕΤΥΜ. < *κακίζω* (από το θ. τού αορ. *κάκισ-α) + -τρα*. κατά τα *μοδίστρα. χιον-ίστρα, κουδουν-ίστρα* κ.ά.].

κακιώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κάκιω-σα. -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** κυριεύομαι από φθόνο (για κάποιον): *μην κακιώνεις μαζί μου* **2.** δυσαρεστούμαι. θυμώνω: *κακιώνει όταν του λένε την αλήθεια* **3.** διακόπτω τις φιλικές μου σχέσεις με κάποιον: *είναι κακιωμένοι και δεν μιλιούνται* ΣΥΝ. ψυχραίνομαι. παρεξηγούμαι ♦ **4.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να θυμώσει, να στραφεί εναντίον (κάποιου): *πρόσεξε μην τον κακιώσεις· μίλα του με τρόπο.* — **κάκιωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κακίζω.*

κακκάβι (το) (σχολ. ορθ. *κακάβι*) {κακκαβ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μεγάλο χάλκινο ή ορειχάλκινο μαγειρικό σκεύος, καζάνι. Επίσης **κακκάβη** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κακκάβιον*, υποκ. τού ουσ. *κακκάβη* «χύτρα», πιθ. δάνειο σημιτ. προέλ., πβ. ακκαδ. kukkub(b)u].

κακκαβιά (η) (σχολ. ορθ. *κακαβιά*) **1.** το περιεχόμενο τού κακκαβιού, η χωρητικότητά του ΣΥΝ. καζανιά **2.** η σούπα που φτειάχνεται από τον ζωμό διαφόρων μικρών ψαριών βρασμένων μαζί.

κακό (το) [αρχ.] **1.** (ως γενική έννοια) το στοιχείο που αντιβαίνει στους ηθικούς νόμους ή που προκαλεί συμφορές: *ο άνθρωπος από τη φύση του ρέπει προς το ~* || *πρέπει να διαλέξεις ανάμεσα στο καλό και το ~* || (και με μεταφυσική έννοια) *το πνεύμα / οι δυνάμεις τού ~* (πβ. λ. *καλό, αγαθό*) || *ο άνθρωπος αυτός είναι η προσωποποίηση τού κακού* **2.** επιζήμια, δυσάρεστη κατάσταση ή ενέργεια: *ο πόλεμος είναι μεγάλο ~* || *άθελά του μου έκανε μεγάλο ~* || *ανάμεσα στα δύο ~ διάλεξα το μικρότερο* ΣΥΝ. βλάβη, ζημιά **3.** οτιδήποτε συμβαίνει απρόοπτα και φέρνει δυστυχία· ατύχημα, συμφορά: *πάθαμε μεγάλο ~* || *εύχεται το ~ των άλλων*· ΦΡ. (α) ***το 'χω σε κακό*** το θεωρώ κακοτυχία, κακό οιωνό (β) ***κακό να σου 'ρθει / να σ' εύρει*** (ως κατάρα) (γ) ***ενός κακού μύρια έπονται*** (*μύρια* «δέκα χιλιάδες» αντί τού ορθότ. *μυρία* «άπειρα») τη μία συμφορά ακολουθούν πολλές άλλες (δ) ***...και κακό*** επιτατικώς για τη δήλωση μεγάλου πλήθους ή φασαρίας: *κόσμος ~* (φασαρία, θόρυβος) || *βροχή ~* (ε) ***τού κάκου*** μάταια, ανώφελα: *~ τον παρακαλούσα να με συγχωρήσει* || *του φώναζε, μα ~, εκείνος δεν άκουγε* || *«οι καταγγελίες για την οικολογική καταστροφή τού παραδοσιακού οικισμού πήγαν ~»* (εφημ.) ΣΥΝ. (λόγ.) εις μάτην (στ) ***σκάω από το κακό μου*** υποφέρω αναλογιζόμενος αυτό που έπαθα: *όταν σκέφτομαι τι είχα και τι έχασα, ~!* (ζ) ***κιτρινίζω / πρασινίζω από το κακό μου*** αισθάνομαι πολύ δυσάρεστα για αρνητική εξέλιξη ή λόγω ζήλιας: *περίμενε ότι με τις γνωριμίες που διέθετε θα έπαιρνε αυτός τη δουλειά· όταν την έδωσαν σε άλλον πρασίνισε από το κακό του* (η) ***καλού-κακού / για καλό και (για) κακό*** (μεσν. φρ.) για κάθε ενδεχόμενο: *συννέφιασε, δεν παίρνεις μαζί σου την ομπρέλα ~;* (θ) ***πηγαίνω από το κακό στο χειρότερο*** (μεσν. φρ.) διαρκώς επιδεινώνομαι (ι) ***αναγκαίο κακό*** βλ. λ. *αναγκαίος* (ια) ***μικρό το κακό*** δεν έγινε / δεν είναι μεγάλη ζημιά: *–Οχ! Έσπασα το ποτήρι! –Μη σκας· ~* (ιβ) ***οικεία κακά*** αρνητικές καταστάσεις ή συμφορές που αφορούν εμάς, οι δικές μας συμφορές: *αποφεύγουν συστηματικά να μιλούν για ~* **4.** το μειονέκτημα, ελάττωμα: *έχει το ~ ότι καπνίζει πολύ* || *κάθε πρόταση έχει τα καλά της και τα ~ της* ΑΝΤ. πλεονέκτημα, προτέρημα· ΦΡ. ***το κακό είναι...*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε αρνητική ιδιότητα, αρνητική συγκυρία κ.ά.: *το κακό με αυτόν τον άνθρωπο είναι ότι δεν ξέρεις πότε μιλάει σοβαρά και πότε αστειεύεται* ΑΝΤ. το καλό είναι...

κακο- κ. **κακό-** κ. **κακ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** ασχήμια ή δυσάρεστη κατάσταση: *κακο-φωνία, κακο-γράφος, κακό-κεφος, κακο-ζώ* **2.** βλάβη ή δυσμένεια: *κακό-τυχος, κακο-μεταχειρίζομαι, κακο-τάξιδος* **3.** εχθρότητα ή κακή προδιάθεση: *κακό-πιστος, κακό-βουλος, κακο-ήθεια* **4.** χαμηλή ποιότητα ή αρνητικό τρόπο: *κακ-έκτυπος, κακο-φτειαγμένος, κακο-ντυμένος, κακο-πληρωτής* **5.** ανεπάρκεια: *κακο-φωτισμένος, κακο-πληροφορημένος* **6.** επίταση τής αρνητικής σημασίας τού β' συνθετικού: *κακ-άσχημος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *κακός*].

κακοαναθρεμμένος, -η, -ο αυτός που δεν έχει λάβει καλή ανατροφή, που αγνοεί βασικούς κανόνες καλής συμπεριφοράς ΣΥΝ. ανάγωγος, κακομαθημένος ΑΝΤ. καλοαναθρεμμένος.

κακοβάζω κ. **κακοβάνω** [μεσν.] ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κακόβαλ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) βάζω κάτι σε ακατάλληλη ή αταίριαστη θέση ♦ **2.** (αμετβ.) βάζω κακό με τον νου μου: *πέντε λεπτά άργησε, μην κακοβάζεις!* ΣΥΝ. κακομελετώ, κακολογιάζω **3.** (η μτχ. ***κακοβαλμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει άσχημη (σωματική) κατασκευή, ασουλούπωτος ΑΝΤ. καλοβαλμένος.

κακόβολος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει δύσκολο χαρακτήρα, δύστροπος ΣΥΝ. στριμμένος, στρυφνός, ανάποδος ΑΝΤ. καλόβολος ● **2.** άβολος: *~ κάθισμα* ΑΝΤ. βολικός. - **κακόβολα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *-βολος* < *βολή*].

κακόβουλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που επιθυμεί ή επιδιώκει το κακό άλλου: *οι εφημερίδες έπεσαν θύματα κακόβουλων πληροφοριοδοτών* ΣΥΝ. χαιρέκακος, κακεντρεχής, κακοήθης ΑΝΤ. καλοπροαίρετος **2.** αυτός που γίνεται με κακή πρόθεση: *~ φήμη / κριτική / ενέργεια / διάδοση / δημοσίευμα*. — **κακόβουλα** επίρρ., **κακοβουλία** (η) [μτγν.].

κακογεννήτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (γυναίκα ή θηλυκό ζώο) που γεννά με μεγάλη δυσκολία. Επίσης **κακόγεννη**.

κακόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γεννά με δυσκολία ΑΝΤ. καλόγεννος, ευκολόγεννος. — **κακογεννώ** ρ. {-άς...}.

κακογερνώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {κακογερνάς... | κακογέρασ-α, -μένος} **1.** γερνώ πρόωρα, αποκτώντας ρυτίδες και άλλα σημάδια γεροντικής ηλικίας που με ασχημαίνουν **2.** έχω δυστυχισμένα γεράματα.

κακόγλωσσος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συνηθίζει να κακολογεί τους άλλους: *πάλι πέταξαν το φαρμάκι τους οι ~* ΣΥΝ. φαρμακόγλωσσος. — **κακογλωσσιά** (η) [μτγν.], **κακογλωσσεύω** ρ.

κακόγνωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει δύσκολο, ιδιότροπο χαρακτήρα· δύστροπος ΣΥΝ. στριμμένος, ανάποδος, κακόβολος ΑΝΤ. καλόγνωμος. — **κακογνωμία** [μεσν.] κ. **κακογνωμιά** (η).

κακόγουστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη καλαισθησίας, καλού γούστου: *~ ντύσιμο / φάρσα / αστείο* ΣΥΝ. ακαλαίσθητος, κιτς ΑΝΤ. καλαίσθητος. — **κακόγουστα** επίρρ., **κακογουστιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

κακογραμμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** γραμμένος με κακό γραφικό χαρακτήρα, δυσανάγνωστος: *~ επιστολή* ΑΝΤ. καλογραμμένος **2.** γραμμένος με τρόπο που παραβιάζει κανόνες τού γραπτού λόγου (π.χ. με ασυνταξίες, ανορθογραφίες, κακή διατύπωση ή έλλειψη συνοχής): *~ άρθρο / διήγημα* ΑΝΤ. καλογραμμένος.

κακογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που έχει κακό γραφικό χαρακτήρα, που γράφει δυσανάγνωστα ΑΝΤ. καλλιγράφος. — **κακογραφία** (η) [1871].

κακοδαιμονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η κακοτυχία: *η ~ που τον δέρνει δεν έχει προηγούμενο*.

κακοδαίμων, -ων, -ον [αρχ.] {κακοδαίμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) αυτός που έχει κακή τύχη, δυστυχισμένος ΑΝΤ. ευδαίμων, ευτυχής, καλότυχος. — **κακοδαιμονώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.

κακοδιάθετος, -η, -ο [1871] **1.** αυτός που δεν έχει κέφι, που έχει άσχημη διάθεση ΣΥΝ. κακόκεφος ΑΝΤ. καλοδιάθετος, κεφάτος, ευδιάθετος **2.** αυτός που αισθάνεται ελαφρώς ασθενής, αδιάθετος. — **κακοδιαθεσία** (η) [1863].

κακοδιαχείριση (η) [1897] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η αναποτελεσματική ή και επιζήμια διαχείριση: *η ~ των οικονομικών τής εταιρείας την οδήγησε σε πτώχευση* || *~ τής περιουσίας / των εθνικών ζητημάτων / τής κληρονομιάς / τού δημοσίου χρήματος*.

κακοδικία (η) [αρχ.] {κακοδικιών} ΝΟΜ. **1.** η δικαστική απόφαση που αντιβαίνει στους νόμους και στο δίκαιο ΣΥΝ. αδικοκρισία ΑΝΤ. ευθυδικία, δικαιοκρισία **2.** ***αγωγή κακοδικίας*** αγωγή με αίτημα να διαγνωστεί η αξίωση αποζημίωσης τού ενάγοντα εναντίον τού δικαστή ή τού δικαστικού υπαλλήλου ή τού δικηγόρου του που παράνομα και υπαίτια τον ζημίωσαν.

κακοδιοίκηση (η) [1888] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η κακή διοίκηση λόγω έλλειψης διοικητικής ικανότητας ή διαφθοράς: *η ~ που επικρατεί στα κρατικά νοσοκομεία στρέφει τους ασθενείς στις ιδιωτικές κλινικές*.

κακοδιοικούμαι ρ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {κακοδιοικείται... | κακοδιοική-θηκα, -μένος} διοικούμαι με εσφαλμένο και ακατάλληλο τρόπο: *κακοδιοικούμενος οργανισμός*. — **κακοδιοίκητος**, -η, -ο [1897]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κακόδοξος, -η, -ο αυτός που πιστεύει σε λανθασμένες θρησκευτικές δοξασίες ΣΥΝ. ανορθόδοξος, αιρετικός. — **κακοδοξία** (η) [αρχ.], **κακοδοξώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακο-* + *-δοξος* < *δόξα* «γνώμη, άποψη – φήμη»].

κακόζηλος, -η, -ο [μτγν.] **1.** (για πρόσ.) αυτός που μιμείται κάτι άτεχνα και ακαλαίσθητα **2.** αυτός που γίνεται με αδεξία και άτεχνη απομίμηση: *~ στίχοι*· ΦΡ. ΡΗΤΟΡ. ***κακόζηλο ύφος*** το επιτηδευμένο ύφος λόγου, που χαρακτηρίζεται από πομπώδεις λέξεις και φράσεις, κοσμητικά στοιχεία κ.τ.ό. — **κακόζηλα** επίρρ., **κακοζηλία** (η) [μτγν.].

κακοζώ ρ. αμετβ. {κακοζείς... | κακό-ζησα, -ζωισμένος} (λαϊκ.) ζω στη φτώχεια και τη μιζέρια, στη στέρηση ΣΥΝ. δυστυχώ, κακοπερνώ ΑΝΤ. καλοζώ, καλοπερνώ. - **κακοζωία** (η) [μτγν.].

κακοζώητος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ζει ή έζησε άθλια, δυστυχισμένα.
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *-ζώητος* < *ζωή*].

κακοζωισμένος, -η, -ο αυτός που περνά ή πέρασε ζωή γεμάτη στερήσεις και δυσκολίες.

κακοήθεια (η) [αρχ.] {κακοηθειών} **1.** το να έχει κανείς δόλιο, αισχρό ήθος: *οι πράξεις του δείχνουν ~* ΣΥΝ. αχρειότητα, αθλιότητα, ελεεινότητα, φαυλότητα **2.** (συνεκδ.) οποιαδήποτε ενέργεια ή λόγος χαρακτηρίζεται από την παραπάνω ιδιότητα: *όσα λέει είναι κακοήθειες* || *τέτοια ~ δεν έχω ξανακούσει*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εγκυκλοπαιδεία*.

κακοήθης, -ης, κακόηθες {κακοήθ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει κακό, ανήθικο χαρακτήρα ΣΥΝ. κακεντρεχής, φαύλος, δόλιος **2.** αυτός που αντιβαίνει στους ηθικούς κανόνες, που γίνεται με κακή πρόθεση: *~ διαγωγή / συμπεριφορά / συκοφαντία / ψευδολογία* || *~ σχόλιο / υπαινιγμός* **3.** ΙΑΤΡ. (για νόσους ή όγκους) αυτός που λόγω τής βαριάς του μορφής είναι ανίατος ή δύσκολα θεραπεύσιμος και συνήθ. έχει θανατηφόρο έκβαση: *~ όγκος* ΑΝΤ. καλοήθης. — **κακοήθως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, εγκυκλοπαιδεία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακο-* + *-ήθης* < *ήθος*. Η ιατρ. σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. malignant].

κακόηχος, -η, -ο [μτγν.] δυσάρεστος στην ακοή, αυτός που έχει ενοχλητικό ήχο: *~ σύνθεση / λέξη* ΑΝΤ. εύηχος. — **κακόηχα** επίρρ., **κακοηχία** (η).

κακοθάλασσος, -η, -ο (σκάφος) που κλυδωνίζεται εύκολα σε τρικυμισμένη θάλασσα, που δεν έχει ευστάθεια ΣΥΝ. κακοτάξιδος ΑΝΤ. καλοθάλασσος, καλοτάξιδος.

κακοθανατίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακοθανάτισα} **1.** βρίσκω οδυνηρό και ταπεινωτικό θάνατο ΑΝΤ. καλοθανατίζω **2.** καταριέμαι (κάποιον) να πεθάνει με οδυνηρό και βασανιστικό τρόπο.

κακοθάνατος, -η, -ο [μτγν.] (λαϊκ.) αυτός που είχε άσχημο θάνατο: *η ζωή του ήταν άθλια και στερημένη και ~ πήγε*. — **κακοθανατιά** (η).

κακο- *α' συνθετικό*

κακο-γυμνασμένος, -η, -ο	**κακο-καμωμένος**, -η, -ο	**κακο-μεταχειρίζομαι** ρ.	**κακ-ομορφία** (η)	**κακο-πληρωμένος**, -η, -ο
κακο-δουλεμένος, -η, -ο	**κακο-κουρεμένος**, -η, -ο	**κακο-μεταχείριση** (η)	**κακ-όμορφος**, -η, -ο	**κακο-πληρώνω** ρ.
κακο-θρεμμένος, -η, -ο	**κακο-μαγειρεμένος**, -η, -ο	**κακο-ξυρισμένος**, -η, -ο	**κακο-παιγμένος**, -η, -ο	

κακοθελητής (ο) [μεσν.], **κακοθελήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που επιθυμεί ή επιδιώκει το κακό άλλου, που χαίρεται με τη δυστυχία του ΣΥΝ. φθονερός, χαιρέκακος, κακεντρεχής (πβ. λ. *καλοθελητής*).

κακόθυμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που κατέχεται από κακή ψυχική διάθεση ΣΥΝ. βαρύθυμος, δύσθυμος, κακόκεφος ΑΝΤ. εύθυμος, ευδιάθετος. — **κακοθυμία** (η) [μτγν.].

κακοκαιρία κ. (λαϊκ.) **κακοκαιριά** (η) {κακοκαιριών} δυσμενείς καιρικές συνθήκες, άσχημος καιρός: *έρχεται νέο κύμα κακοκαιρίας* ‖ *δριμύτατη / σφοδρή ~* ‖ *η ~ μαίνεται / εντείνεται / επιδεινώνεται / υποχωρεί* ΣΥΝ. παλιόκαιρος ΑΝΤ. καλοκαιρία.

κακοκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κακοκάρδισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χάσει το κέφι του, του χαλάω τη διάθεση: *δεν ήθελε να κακοκαρδίσει τους γονείς του και δεν τους έκανε παράπονα* ΣΥΝ. στενοχωρώ, λυπώ, δυσαρεστώ ΑΝΤ. καλοκαρδίζω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω το κέφι μου, μου χαλά η διάθεση: *μην κακοκαρδίσεις με αυτά που θα σου πω* ΣΥΝ. λυπούμαι, στενοχωρούμαι ΑΝΤ. ευχαριστιέμαι, χαίρομαι. — **κακοκάρδισμα** (το).

κακόκεφος, -η, -ο αυτός που έχει κακή ψυχολογική κατάσταση, άκεφος ΣΥΝ. κακοδιάθετος, δύσθυμος, βαρύθυμος ΑΝΤ. κεφάτος, εύθυμος, ευδιάθετος. — **κακοκεφιά** (η), **κακοκεφιάζω** ρ.

κακολογιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακολόγιασα} (σπάν.) σκέφτομαι κάτι κακό, βάζω κακό με τον νου μου.

κακολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κακολογείς... | κακολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** σχολιάζω κακόβουλα, διαβάλλω ΑΝΤ. επαινώ **2.** μέμφομαι, κατηγορώ: *δεν σε ~ γι' αυτό που έκανες· κι εγώ στη θέση σου μπορεί να έκανα το ίδιο.* — **κακολογία** [αρχ.] κ. **κακολόγηση** (η), **κακολόγος**, -ος, -ο [αρχ.].

κακομαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κακόμαθ-α, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** διαπαιδαγωγώ (κάποιον) με εσφαλμένο τρόπο, ικανοποιώντας άκριτα τις απαιτήσεις του, ώστε να συμπεριφέρεται εγωιστικά, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του τις ανάγκες, τις επιθυμίες ή τις δυσκολίες που έχουν οι άλλοι: *το κακομαθαίνεις το παιδί κάνοντάς του όλα τα χατίρια* ♦ (αμετβ.) **2.** αποκτώ κακές συνήθειες: *έχει κακομάθει και τα θέλει όλα στο πιάτο* ΣΥΝ. κακοσυνηθίζω, καλομαθαίνω **3.** συνηθίζω στις ευκολίες, στην ευχάριστη ζωή: *αν κακομάθεις στην άνεση, δεν μπορείς την κούραση* **4.** (η μτχ. ***κακομαθημένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει αποκτήσει κακές συνήθειες (β) (κατ' επέκτ.) αγενής, ανάγωγος.

κακομελετώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακομελετάς... | κακομελέτησα} προαισθάνομαι δυσοίωνη έκβαση, βάζω κακό με τον νου μου: *Μην κακομελετάς! Κάτι θα του έτυχε και άργησε.*

κακομιλώ ρ. μετβ. {κακομιλάς... | κακομίλησα} μιλώ με άσχημο, με απρεπή τρόπο, μιλώ σκληρά, επιθετικά ΑΝΤ. καλομιλώ, γλυκομιλώ.

κακομοίρης, -α, -ικο [μεσν.] {κακομοίρηδες} (καθημ.) **1.** αυτός που είχε δυσμενή τύχη: *άσπρη μέρα δεν έχει δει ο ~!* ΣΥΝ. άμοιρος, κακορίζικος ΑΝΤ. καλόμοιρος, καλότυχος, καλορίζικος **2.** (κατ' επέκτ.) (α) άξιος οίκτου και συμπάθειας: *τον βλέπεις και τον λυπάσαι τον ~!* ΣΥΝ. καημένος, φουκαράς (β) (μειωτ.) για πρόσωπο αξιολύπητο, που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του: *βρε κακομοίρη, δεν καταλαβαίνεις ότι σε κοροϊδεύει;* **3.** σε κλητ. για την έκφραση απειλής: *αν σε ξαναδώ εδώ, κακομοίρα μου, αλίμονό σου!* ● ΦΡ. ***γίνεται της κακομοίρας*** επικρατεί μεγάλη φασαρία και αταξία: *τώρα με τις εκπτώσεις στα μαγαζιά ~.* Επίσης **κακόμοιρος**, -η, -ο [μτγν.] κ. **κακομοιριασμένος** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δυστυχισμένος, συμπάθεια.*

κακομοιριά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η δυσμενής κατάσταση στην οποία βρίσκεται κάποιος λόγω της φτώχιας και της δυστυχίας του: *άνθρωποι καταδικασμένοι στην ~* **2.** η αισθητική ή πνευματική μιζέρια και ευτέλεια, που προκαλεί αισθήματα οίκτου ή απέχθειας: *σπίτια ετοιμόρροπα, άθλιοι δρόμοι, σωροί σκουπιδιών, η ~ σε όλο της το μεγαλείο!* ‖ *η συνεχής γκρίνια για τα πάντα, η αρνητική κριτική σε οτιδήποτε φανερώνει ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κακομοιρία* < *κακόμοιρος* (βλ.λ.)].

κακομοίρικος, -η, -ο (καθημ.-εκφραστ.) αυτός που ταιριάζει σε κακομοίρη, κυρ. αυτός που χαρακτηρίζεται από μιζέρια, από ταπεινότητα: *~ σπίτι.*

κακομούτσουνος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει άσχημο πρόσωπο ΣΥΝ. ασχημομούρης, κακόμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

κακόνοια (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) η κακή, εχθρική διάθεση: *η ~ του δεν τον αφήνει να σκεφθεί δίκαια και αντικειμενικά· στρέφεται πάντα εναντίον όλων.* — **κακόνους**, -ους, -ουν [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακόνους* < *κακο-* + *νοῦς*].

κακόνομος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που διοικείται με κακούς νόμους, κακοδιοίκητος. — **κακονομία** (η) [αρχ.].

κακοντυμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που φοράει φτωχικά ή άκομψα ρούχα ΑΝΤ. καλοντυμένος **2.** αυτός που δεν είναι ντυμένος όπως ταιριάζει στην περίσταση, που δεν έχει την πρέπουσα περιβολή: *θα πάνε όλοι καλοντυμένοι με κοστούμι κι αυτός θέλει να πάει ~ με τα τζιν·* ΑΝΤ. καλοντυμένος.

κακονυχτισμένος, -η, -ο αυτός που ταλαιπωρήθηκε ή δεν κοιμήθηκε επαρκώς κατά τη διάρκεια της νύχτας. — **κακονυχτίζω** ρ. [μεσν.].

κακοπαθαίνω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακόπαθα κ. κακοπάθησα, κακοπαθημένος} (λαϊκ.) **1.** υποφέρω, ταλαιπωρούμαι από βάσανα και δοκιμασίες: *κακοπαθήσαμε στον πόλεμο* ΣΥΝ. βασανίζομαι, τυραννιέμαι, δεινοπαθώ **2.** (ειδικότ.) υποφέρω από φτώχια, περνώ οικονομικές δυσκολίες: *με αυτό τον ανεπρόκοπο που πήρε, κακόπαθε στον γάμο της* **3.** (μτφ.) υφίσταμαι κακή μεταχείριση: *η γλώσσα μας έχει κακοπάθει από τον Τύπο.* Επίσης (λόγ.) **κακοπαθώ** [αρχ.] {-είς...}. — **κακοπάθημα** (το) [μτγν.] κ. **κακοπάθηση** [μεσν.] κ. **κακοπάθεια** (η) [αρχ.].

κακόπαθος, -η, -ο αυτός που έχει κακοπάθει.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακοπαθής* < αρχ. *κακοπαθῶ (-έω)* < *κακο-* + *παθῶ* < ρ. *πάσχω* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἔ-παθ-ον*)].

κακοπαίρνω ρ. μετβ. {κακοπήρα} **1.** παρεξηγώ κάτι: *κακοπήρε αυτό που του είπαμε και προσβλήθηκε* **2.** αποπαίρνω κάποιον: *είναι δύστροπος· κακοπαίρνει όλους τους νέους υπαλλήλους και δεν μπορεί να στεριώσει άνθρωπος.*

κακοπαντρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {κακοπάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} παντρεύω (κόρη, αδελφή κ.λπ.) με άνθρωπο που δεν της ταιριάζει ή δεν της αξίζει (συνήθ. το μεσοπαθ.): *η μεγάλη τους κόρη κακοπαντρεύτηκε και χώρισε γρήγορα* ΑΝΤ. καλοπαντρεύω. — **κακοπαντρειά** (η).

κακοπερνώ ρ. αμετβ. {κακοπερνάς... | κακοπέρασα} **1.** ζω σε άσχημες συνθήκες **2.** περνώ δυσάρεστα τον καιρό μου ΑΝΤ. καλοπερνώ. — **κακοπέραση** (η).

κακοπέφτω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακόπεσ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** περιέρχομαι σε δυσάρεστη κατάσταση **2.** (ειδικότ. για γυναίκα) έχω άτυχο γάμο, πέφτω «σε κακά χέρια» ΣΥΝ. κακοπαντρεύομαι ΑΝΤ. καλοπέφτω· ΦΡ. ***μου κακοπέφτει*** μου έρχεται άσχημα, μου προκαλεί δυσάρεστα αισθήματα, αισθήματα απαρέσκειας (συνήθ. ειρων.): *Τι το άσχημο έχει αυτή η δουλειά; Θα σου κακοπέσουν δηλαδή 250.000 τον μήνα και τρεις μήνες διακοπές;*

κακόπιστος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που δεν έχει καλή πίστη, που είναι εκ των προτέρων αρνητικά διατεθειμένος: *~ συζητητής / κριτική.* — **κακόπιστα** επίρρ., **κακοπιστία** (η) [μτγν.].

κακοπλασία (η) {κακοπλασιών} ΙΑΤΡ. η ελαττωματική, προβληματική διάπλαση μέλους (ή και όλου) τού σώματος ΣΥΝ. δυσπλασία, δυσμορφία ΑΝΤ. ευπλασία, αρτιμέλεια.
[ΕΤΥΜ. < *κακο* + *-πλασία* < *πλάσσω*].

κακοπληρωτής (ο), **κακοπληρώτρια** (η) {κακοπληρωτριών} πρόσωπο που δείχνει ασυνέπεια στην εξόφληση των οφειλών του, που πληρώνει με καθυστέρηση τα χρέη του ΑΝΤ. καλοπληρωτής· ΦΡ. (παροιμ.) ***από κακοπληρωτή κι ένα σακί άχυρα*** από ασυνεπή οφειλέτη και το ελάχιστο είναι αρκετό.

κακοποίηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η μεταχείριση κάποιου με βλαπτικό γι' αυτόν τρόπο, η πρόκληση σωματικών βλαβών: *η ~ των απαχθέντων από τους απαγωγείς* ‖ *το παιδί είχε εμφανή σημάδια κακοποίησης* **2.** (ειδικότ.) ο βιασμός, η ασέλγεια εις βάρος κάποιου: *~ ανηλίκων* **3.** (μτφ.) η διαστρέβλωση, η αλλοίωση τής πραγματικής εικόνας ή τού περιεχομένου: *η ~ της αλήθειας από ορισμένα σκανδαλοθηρικά έντυπα.* — **κακοποιητικός**, -ή, -ό [μτγν.].

κακοποιός, -ός, -ό [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που επιφέρει ζημιά και βλάβη, που κάνει κακό: *~ στοιχεία / δράση* ‖ (στον πνευματισμό) *~ πνεύματα* ΣΥΝ. επιζήμιος, βλαπτικός ΑΝΤ. αγαθοποιός **2.** ***κακοποιός*** (ο) πρόσωπο που διαπράττει κατ' επανάληψη σοβαρά ποινικά αδικήματα, εγκληματικός τύπος ΣΥΝ. κακούργος.

κακοποιώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κακοποιείς... | κακοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** προξενώ κακό (σε κάποιον)· (ειδικότ.) κακομεταχειρίζομαι, προκαλώ σωματικές βλάβες: *οι απαγωγείς είχαν κακοποιήσει τους απαχθέντες* **2.** βιάζω, ασελγώ (εις βάρος κάποιου): *κακοποίησε ένα ανήλικο αγοράκι* ‖ *ψυχολογική υποστήριξη κακοποιημένων γυναικών* **3.** (μτφ.) διαστρεβλώνω, αποδίδω με εσφαλμένο τρόπο, χωρίς καθόλου σεβασμό: *~ την αλήθεια / τη δικαιοσύνη / τη γλώσσα / ένα μουσικό κομμάτι.*

κακοπραγία (η) {κακοπραγιών} (λόγ.-σπάν.) ατυχής συγκυρία, έλλειψη καλής τύχης ΣΥΝ. ατυχία, δυστυχία, κακοτυχία ΑΝΤ. ευπραγία, ευτυχία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακοπραγῶ (-έω)* < *κακο-* + *-πραγῶ* < *πράττω*].

κακοπροαίρετος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κακή πρόθεση (για κάποιον/κάτι): *~ σχόλιο / κριτική / άνθρωπος / δημοσίευμα* ΣΥΝ. κακόπιστος, κακόβουλος ΑΝΤ. καλοπροαίρετος.
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *προαίρετος* < *προαιρούμαι* (βλ.λ.)].

κακοπρόφερτος, -η, -ο [1819] αυτός που δεν προφέρεται σωστά ή εύκολα: *το συμφωνικό σύμπλεγμα -νθ- στη λέξη «συνονθύλευμα» ακούγεται πάντα κακοπρόφερτο.*

κακορίζικος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που δεν ευνοείται από την τύχη, που έχει κακή μοίρα ΣΥΝ. άτυχος, κακότυχος ΑΝΤ. καλορίζικος, καλότυχος ● **2.** αυτός που έχει δύσκολο και στρυφνό χαρακτήρα ΣΥΝ. ιδιότροπος, δύστροπος, στριμμένος. — **κακορίζικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια.*

κακός, -ή (λαϊκ. -ιά), -ό **1.** (γενικά) αυτός που δεν αναγνωρίζεται ως χρήσιμος, ωφέλιμος, που προκαλεί την αποδοκιμασία για το ήθος και την ποιότητά του: *~ παιδί / παρέες / έξεις / συνήθειες / συναναστροφές* ΑΝΤ. καλός **2.** (ειδικότ.) αυτός που αποδοκιμάζεται ως ανήθικος, που αντιβαίνει στην ηθική ή στα κοινωνικά πρότυπα: *~ γυναίκα* (ανήθικη ή άπιστη) ‖ *~ λέξεις* (βρισιές) ΣΥΝ. βρόμικος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***κακός δρόμος*** ο τρόπος ζωής που αποδοκιμάζεται ηθικά και κοινωνικά: *από μικρός πήρε τον κακό δρόμο* (β) ***κακοί τρόποι*** η αγενής συμπεριφορά **3.** αυτός που προκαλεί στενοχώρια, δυσφορία κ.λπ.: *~ νέα* ‖ *~ μπελάς είσαι!* ΣΥΝ. άσχημος· ΦΡ. (α) ***είμαι στις / έχω τις κακές μου*** έχω άσχημη διάθεση (β) ***κακός, ψυχρός κι ανάποδος*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον/κάτι πάρα πολύ αρνητικό, αντιπαθητικό: *δεν είναι απλώς κακός ο καιρός, είναι ~* ‖ *–Τι σόι άνθρωπος είναι ο καινούργιος διευθυντής; –~!* **4.** (με μεταφυσική έννοια) αυτός που είναι εχθρικός προς τον άνθρωπο, που συνδέεται με δυνάμεις τού κακού: *~ πνεύματα* ΣΥΝ. διαβολικός **5.** αυτός που διακατέχεται από μοχθηρή διάθεση, δυσμενής, επίβουλος, που έχει σκοπό να βλάψει: *~ άνθρωπος* ‖ *μην ακούς τι λένε οι ~ γλώσσες* ΑΝΤ. άκακος, καλός **6.** αυτός που προκαλεί βλάβη, ζημιά, φθορά: *~ τύχη*· ΦΡ. (α) ***κακιά ώρα*** (μεσν. φρ.) η στιγμή που συμβαίνει κάτι δυσάρεστο ή καταστροφικό· σύμφωνα με τις προλήψεις, εξαιτίας μοχθηρής, διαβολικής επίδρασης: *δεν έφταιγε αυτός για το ατύχημα· η ~ έφταιγε* (β) ***κακό μάτι*** το

βλέμμα ανθρώπου που φθονεί ή ζηλεύει και που πιστεύεται ότι μπορεί να προκαλέσει βλάβη σε κάποιον: *φορούσε φυλαχτό. να μην τον πιάνει το ~* ΣΥΝ. βασκανία (γ) ***κακιά αρρώστια*** η θανατηφόρος, ανίατη ασθένεια· κυρ. ο καρκίνος· (υβριστ.) (δ) ***τον κακό σου τον καιρό! / τον κακό σου τον φλάρο!*** αποδοκιμαστικά για κάποιον που λέει κάτι, το οποίο μας δυσαρεστεί: *~. που θα με πεις εμένα γέρο!* (ε) ***κακό χρόνο / κακόχρονο να 'χεις!*** βλ. λ. *κακόχρονος* **7.** αυτός που δεν κάνει σωστά αυτό για το οποίο είναι προορισμένος. αυτό το οποίο έχει αναλάβει. που αποδεικνύεται ανίκανος: *~ τεχνίτης / δάσκαλος / συνομιλητής / γονέας* **8.** αυτός που είναι χαμηλού επιπέδου: *~ ποιότητα / ενημέρωση / παροχή υπηρεσιών / παράσταση* **9. κακός** (ο) ο κακοποιός. ο μοχθηρός χαρακτήρας: *παιδιά. να χωριστούμε σε δυο ομάδες· εμείς θα είμαστε οι καλοί κι εσείς οι κακοί* || *ο παλαίμαχος ηθοποιός υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους «κακούς» τού ελληνικού κινηματογράφου.* **κακά** επίρρ., **κακότητα** [αρχ.] κ. **κακοσύνη** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. πρόκειται για εκφραστική λ.. ίσως μάλιστα τής παιδικής ηλικίας. Έχουν διατυπωθεί εικασίες περί συνδέσεως τής λ. με φρυγ. *κακκάω* «αφοδεύω», αν και αυτό παραμένει αναπόδεικτο. Η λ. χρησιμοποιήθηκε τόσο με φυσική όσο και με ηθική σημ.. αντιτιθέμενη έτσι στα επίθ. *καλός* και *ἀγαθός*].

κακοσημαδιά (η) (λαϊκ.) **1.** δυσοίωνο σημείο. κακός οιωνός **2.** (κατ' επέκτ.) αναποδιά, γρουσουζιά ΑΝΤ. γούρι. — **κακοσήμαδος,** -η, -ο.

κακόσημος, -η, -ο αυτός που έχει αποκτήσει αρνητική σημασία: *στα Νέα Ελληνικά η λέξη «συμφορά» είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «άσημος», < *κακο-* + *-σημος* < *σῆμα*. Η νεοελληνική σημ. αποτελεί απόδ. τού αγγλ. pejorative].

> **κακόσημος – εύσημος.** Η σημασία των λέξεων χαρακτηρίζεται συχνά ως «κακή» και «καλή» ή. αλλιώς. ως «αρνητική» και «θετική». Οι επιστημονικοί όροι που χρησιμοποιούν οι ξένοι για τέτοιες λέξεις είναι το pejorative (< όψιμο λατ. pejorativus. μτχ. τού pejorare «χειροτερεύω» < pejor «χειρότερος») για τις λέξεις με αρνητική / κακή σημασία και το meliorative (< όψιμο λατ. melioratus. μτχ. τού meliorare «βελτιώνω» < melior «καλύτερος») για λέξεις με καλή / θετική σημασία. Στην Ελληνική. οι αντίστοιχοι όροι που τείνουν να καθιερωθούν είναι το **κακόσημος** (= pejorative) αντί τού παλαιοτέρου *κακέμφατος* και το **εύσημος** (= meliorative). **Κακόσημη** χαρακτηρίζεται η σημ. μιας λέξης που τη χρησιμοποιούμε για να χαρακτηρίσουμε αρνητικά κάποιον ή κάτι (πράξη, ενέργεια. κατάσταση) ή για να μειώσουμε, να θίξουμε κ.τ.ό.: π.χ. *χοντρός. τέρας. -ιάρης (ψειριάρης, χτικιάρης)* κ.τ.ό. **Εύσημη** χαρακτηρίζεται. αντιθέτως. η λ. που χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει θετικά κάποιον ή κάτι (πράξη. ενέργεια. κατάσταση, ιδιότητα) ή να επαινέσει. να εξάρει κ.τ.ό.: π.χ. το αρχ. **δωροδοτώ** ήταν εύσημο (σήμαινε «δίνω σε κάποιον δώρο. προσφέρω ευχαρίστηση. ευγνωμοσύνη κ.λπ.»). ενώ το **δωροδοκώ**, ήδη στην Αρχαία. ήταν κακόσημο (σήμαινε «διαφθείρω κάποιον με την προσφορά δώρων»)· ομοίως εύσημο είναι το **διοπτροφόρος**. αλλά κακόσημο το **γυαλάκιας**. Συχνά μια λέξη μπορεί να είναι συγχρόνως εύσημη και κακόσημη, να έχει δηλ. δύο αντίθετες σημασίες (που μπορούν να προκαλέσουν και αμφισημία)· π.χ. **ευφάνταστος** σημαίνει και τον έχοντα ζωηρή και δημιουργική φαντασία *(ευφάνταστος ερευνητής / δημιουργός)* και τον έχοντα υπερβολική και εξωπραγματική φαντασία. τον φαντασιόπληκτο *(ευφάνταστο άτομο)*. Κάθε λέξη με διπλή αντίθετη σημασία λέγεται **μέση λέξη** (media vox). Άλλα παραδείγματα: **χοντρός** (κακόσημο) – **ευτραφής** (εύσημο). **γριά** (κακόσημο) – **ηλικιωμένη** (εύσημο)· **δεξιός** (εύσημο), ενώ για να αποφευχθεί η έννοια τού «μη δεξιός» που τη θεωρούσαν κακόσημη. χρησιμοποίησαν ευφημιστικές λέξεις: **αριστερός** (< *άριστος*) και (στην Αρχαία) **ευώνυμος** «με καλό όνομα». **πολιτικός** (εύσημο) – **πολιτικάντης** (κακόσημο).

κακοσμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη μυρωδιά: *~ στόματος / ποδιών* || *αποσμητικό για την ~ τής μασχάλης* ΣΥΝ. δυσοσμία, δυσωδία ΑΝΤ. ευοσμία. ευωδία. — **κάκοσμος,** -η. -ο [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *οσμή.*

κακοστημένος, -η. -ο **1.** αυτός που έχει κακή οργάνωση. ελλιπή επιμέλεια: *~ παράσταση / θέαμα / κόλπο / κείμενο* ΑΝΤ. καλοστημένος **2.** αυτός που τελικώς απογοητεύει ή προκαλεί ενόχληση.

κακοστομαχιά (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (καθημ.) διαταραχή τού στομάχου από δυσπεψία ή από παθολογικά αίτια ΣΥΝ. βαρυστομαχιά.

κακοστομαχιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοστομάχιασα} (καθημ.) **1.** (αμετβ.) υποφέρω από δυσπεψία, πάσχω από κακοστομαχιά **2.** (μετβ.) (για τροφές) προκαλώ δυσπεψία.

κακοστόμαχος, -η. -ο [μτγν.] **1.** αυτός που υποφέρει από δυσπεψία, που έχει ευαίσθητο και ασθενικό στομάχι **2.** (για τροφές) αυτός που προκαλεί δυσπεψία, δύσπεπτος ΑΝΤ. εύπεπτος, χωνευτικός.

κακοσυνεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κακοσύνεψα} **1.** (συνήθ. για τον καιρό) επιδεινώνομαι. αγριεύω ΑΝΤ. καλοσυνεύω **2.** (για πρόσ.) θυμώνω, φέρομαι άγρια και απότομα.

κακοσύνη (η) ▸ κακός

κακοσυνηθίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοσυνήθισ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αποκτώ κακές συνήθειες ΣΥΝ. κακομαθαίνω ΑΝΤ. καλοσυνηθίζω ♦ **2.** (μετβ.) συμβάλλω με τη συμπεριφορά μου. ώστε να αποκτήσει κάποιος κακές συνήθειες: *τον κακοσυνήθισε κι όλο τεμπελιάζει.*

κακοσύντακτος, -η. -ο κ. **κακοσύνταχτος** αυτός που περιέχει γλωσσικά, ιδίως συντακτικά λάθη· ο ασύντακτος: *το κείμενό σας είναι ~· πρέπει να ξαναγραφεί.*

κακοσυστήνω κ. **κακοσυσταίνω** ρ. μετβ. {κακοσύστ-ησα, -ήθηκα, -ημένος} (λαϊκ.) **1.** δίνω κακές συστάσεις για κάποιον **2.** προκαλώ κακή εντύπωση για το πρόσωπό μου: *αυτά που λέει και κάνει τον κακοσυσταίνουν σε όλους τους γνωστούς και φίλους.*

κακοσφυγμία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο μη φυσιολογικός, ανώμαλος σφυγμός. Επίσης **κακοσφυξία** [μτγν.].

κακοτάξιδος, -η, -ο (πλοίο) που έχει κακό ταξίδι λόγω των άσχημων καιρικών συνθηκών ΑΝΤ. καλοτάξιδος.

κακοτέχνημα (το) [μτγν.] {κακοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κακοφτειαγμένο κατασκεύασμα. το άκομψο και άτεχνο έργο.

κακοτεχνία (η) [αρχ.] {κακοτεχνιών} κατασκευή που δεν πληροί τις αναγκαίες προδιαγραφές· κακή ή ακαλαίσθητη κατασκευή: *οι ~ τού οδικού δικτύου ευθύνονται για πολλά τροχαία ατυχήματα.*

κακότεχνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος άτεχνα και άκομψα. ακαλαίσθητος ΣΥΝ. άτεχνος. άκομψος, κακοφτειαγμένος ΑΝΤ. καλότεχνος, καλοδουλεμένος **2.** αυτός που έχει ελαττώματα και ατέλειες στην κατασκευή του: *~ κτήριο* ΣΥΝ. ελαττωματικός. — **κακότεχνα** επίρρ.

κακοτοπιά (η) [μεσν.] **1.** έδαφος ανώμαλο και δύσβατο ΣΥΝ. κατσάβραχα **2.** (μτφ.) περίσταση που μπορεί να εκθέσει κάποιον σε κίνδυνο, που απαιτεί δύσκολους και προσεκτικούς χειρισμούς: *ένας ικανός και έμπειρος πολιτικός ξέρει να αποφεύγει τις ~ σε μια δημόσια συζήτηση.*

κακοτράχαλος, -η. -ο (καθημ.) **1.** (τόπος) που έχει ανώμαλο και δύσβατο έδαφος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα προσαρμόζεται ή συμβιβάζεται. που έχει στρυφνό χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *-τράχαλος* (με προληπτική αφομοίωση) < *τρόχαλο* «χαλίκι. πέτρα», ουδ. τού αρχ. επιθ. *τροχαλός* «αυτός που τρέχει – στρογγυλός» (πβ. μτγν. *τρόχμαλος* «κυλιόμενος λίθος». από συμφυρμό των *τροχός* και *ὁμαλός*) < θ. *τροχ-* (τού ρ. *τρέχω*) + παραγ. επίθημα *-αλός*].

κακότροπος, -η. -ο [μτγν.] αυτός που έχει επιθετική ή ανάγωγη συμπεριφορά ΑΝΤ. καλότροπος. — **κακοτροπία** [αρχ.] κ. **κακοτροπιά** (η).

κακοτυχίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κακοτύχισα} θεωρώ ή χαρακτηρίζω κάποιον κακότυχο και άμοιρο. τον οικτίρω ΑΝΤ. καλοτυχίζω, μακαρίζω.

κακότυχος, -η. -ο [μεσν.] αυτός που δεν ευνοείται από την τύχη, κακορίζικος ΣΥΝ. άτυχος. δύσμοιρος. δύστυχος ΑΝΤ. καλότυχος, τυχερός. — **κακοτυχία** [μεσν.] κ. (λαϊκ.) **κακοτυχιά** (η).

κακοτυχώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {κακοτυχείς... | κακοτύχησα} δέχομαι αλλεπάλληλα χτυπήματα από τη μοίρα ΑΝΤ. ευτυχώ, ευδαιμονώ.

κάκου στη ΦΡ. ***τού κάκου*** βλ. λ. *κακό.*
[ΕΤΥΜ. < *τού κακού.* με αναβιβασμό τού τόνου].

κακούργημα (το) [αρχ.] {κακουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΝΟΜ. κάθε πράξη που τιμωρείται με την ποινή τού θανάτου ή τής κάθειρξης (ισόβιας ή πρόσκαιρης) και διακρίνεται από το πλημμέλημα ή το πταίσμα με βάση τη βαρύτερη ποινή που επισύρει **2.** (μτφ.) απαράδεκτη ενέργεια με ιδιαίτερα ζημιογόνες συνέπειες ΣΥΝ. έγκλημα. Επίσης **κακουργία** (η) [αρχ.] (σημ. 2). — **κακουργηματικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*

κακουργιοδικείο [1833] κ. **κακουργοδικείο** (το) δικαστήριο αρμόδιο για την εκδίκαση κακουργημάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πταίσμα.*

κακουργιοδίκης (ο/η) [1833] {κακουργιοδικών} δικαστής που δικάζει κακουργήματα.
[ΕΤΥΜ. < *κακουργία* (< *κακούργος*) + *-δίκης* < *δίκη*].

κακούργος, -α. -ο **1.** αυτός που είναι πολύ κακός ή που προκαλεί κακό: *~ κοινωνία!* **2.** (ως ουσ.) (α) εγκληματίας, κακοποιός που έχει διαπράξει κακούργημα (β) (μτφ.) άνθρωπος σκληρόκαρδος και ανηλεής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κακοῦργος* < *κακο-* + *-οῦργος* < *ἔργον*].

κακουργώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {κακουργείς... | κακούργησα} διαπράττω πράξεις αξιόποινες σε βαθμό κακουργήματος, εγκληματώ.

κακουχία (η) {κακουχιών} (συνήθ. σε πληθ.) σωματική και ψυχική ταλαιπωρία, κακοπάθεια: *η ζωή του ήταν γεμάτη κακουχίες* || *κακουχίες τού πολέμου / τής φυλακής / τής εξορίας* ΣΥΝ. βάσανα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακουχῶ (-έω)* < *κακο-* + *ἔχω*].

κακοφαίνεται ρ. αποθ. [μεσν.] {κακοφάνηκε} (απρόσ.. με τις προσωπ. αντωνυμίες *μου. σου. του / της, μας, σας. τους*) **1.** αισθάνομαι ή/και εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου για λόγους, ενέργειες, παραλείψεις κ.λπ. άλλων: *της κακοφάνηκε που δεν την κάλεσαν* **2.** (κατ' επέκτ.) στενοχωρούμαι· θυμώνω και εναντιώνομαι στους άλλους: *του κακοφάνηκε που του μίλησαν τόσο προσβλητικά* || *μη σου κακοφαίνεται αυτό που λέω· είναι η αλήθεια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

κακοφανισμός (ο) (σπάν.) αίσθημα δυσαρέσκειας. παρεξήγηση· κυρ. στη ΦΡ. ***μη προς κακοφανισμό (κάποιου)*** μην κακοφανεί (κάποιου).
[ΕΤΥΜ. < *κακοφανίζω* < *κακο-* + *-φανίζω* < θ. *φαν-*. πβ. παθ. αόρ. β' *ἐφάν-ην* τού ρ. *φαίνομαι*].

κακόφημος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει αποκτήσει κακή φήμη, κακό όνομα· συνήθ. για χώρους ή περιοχές όπου επικρατεί ανηθικότητα ή συχνάζουν άνθρωποι τού υποκόσμου: *~ στέκι / μπαρ / συνοικία*· ΦΡ. ***κακόφημο σπίτι*** οίκος ανοχής. πορνείο. — **κακοφημία** (η) [μτγν.].

κακοφορμίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κακοφόρμισα} (καθημ.) ♦ **1.**

κακο- *α' συνθετικό*

κακο-ραμμένος, -η. -ο	**κακο-συντηρημένος,** -η. -ο	**κακο-σχηματισμένος,** -η. -ο	**κακο-τυπωμένος,** -η. -ο	**κακο-ψημένος,** -η. -ο
κακο-σιδερωμένος, -η. -ο	**κακο-σχεδιασμένος,** -η. -ο	**κακο-ταϊσμένος,** -η. -ο	**κακο-χτενισμένος,** -η. -ο	**κακο-ψήνω** ρ.

(αμετβ.) (για πληγές, εξανθήματα κ.λπ.) σχηματίζω φλεγμονή, ερεθίζομαι· μαζεύω πύον ΣΥΝ. (λόγ.) διαπυούμαι ♦ **2.** (μετβ.) προκαλώ στο τραύμα φλεγμονή ή διαπύηση: *αυτή η αλοιφή μού κακοφόρμισε την πληγή.*
[ΕΤΥΜ. < *κακο-* + *αφορμίζω* «ερεθίζομαι» (με διατήρηση τού -ο- ως συνδετικού φωνήεντος) < *αφορμή*].

κακοφτειαγμένος, -η, -ο **1.** (για πράγματα) κατασκευασμένος αδέξια ή και ακαλαίσθητα, ελαττωματικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει άσχημη σωματική διάπλαση, δύσμορφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.

κακόφωνος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που ηχεί παράφωνα, που προκαλεί δυσαρέσκεια στην ακοή: ~ *μελωδία / ήχος / λέξη* ΣΥΝ. κακόηχος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει λανθασμένη ως προς τη μουσικότητα φωνή, παράφωνος ΑΝΤ. καλλίφωνος. — **κακοφωνία** (η) [μτγν.].

κακοχρονιά (η) χρόνος γεμάτος συμφορές και δυστυχία ΑΝΤ. καλοχρονιά.

κακοχρονίζω ρ. μετβ. {κακοχρόνισα} καταριέμαι κάποιον να έχει κακή χρονιά, να του τύχουν πολλά βάσανα και συμφορές ΑΝΤ. καλοχρονίζω. — **κακοχρόνι(α)σμα** (το).

κακόχρονος (ο) (λαϊκ.) μόνο στη ΦΡ. ***κακόχρονο** (= κακό χρόνο) **να 'χεις!*** να σου πάει άσχημα η χρονιά· ως κατάρα ή, συνηθέστερα, ως έκφραση αποδοκιμασίας ή αγανάκτησης: *(Που) ~, παλιόπαιδο! Μου 'βγαλες την ψυχή όλη μέρα με τις αταξίες σου!*

κακοχώνευτος, -η, -ο **1.** (για τροφές) αυτός που χωνεύεται με δυσκολία, δύσπεπτος ΣΥΝ. δυσκολοχώνευτος ΑΝΤ. καλοχώνευτος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δύσκολα τον υποφέρει ή τον ανέχεται κανείς· δύστροπος ΣΥΝ. ανυπόφορος, φορτικός. — **κακοχώνευτα** επίρρ.

κακοχωνεύω ρ. μετβ. {κακοχώνεψα} χωνεύω με δυσκολία, υποφέρω από δυσπεψία ΑΝΤ. καλοχωνεύω.

κακοψύχι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) κατάρα εναντίον κάποιου να έχει οικτρό, βασανιστικό θάνατο.

κακόψυχος, -η, -ο αυτός που έχει κακή ψυχή, που εχθρεύεται τους άλλους ΣΥΝ. μοχθηρός, επίβουλος, κακός ΑΝΤ. καλόψυχος.

κακτοειδές (το) [1896] {κακτοειδ-ούς | -ή, -ών} κάθε φυτό που ανήκει στην οικογένεια των κάκτων.

κάκτος (ο) φυτό των ξηρών κλιμάτων, με παχύ σαρκώδη βλαστό και αγκάθια στη θέση των φύλλων· απαντά σε πετρώδη υψίπεδα με μεγάλη ξηρασία. — (υποκ.) **κακτάκι** (το). **κακτώδης**, -ης, -ες [1880].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, όπως και το αντίστοιχο λατ. cactus].

κακώνυμος, -η, -ο (σπάν.) αυτός που έχει κακό όνομα, κακή φήμη ΣΥΝ. κακόφημος ΑΝΤ. φημισμένος. — **κακωνυμία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κακο-* + *-ώνυμος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *όνυμα*, αιολ. τ. τής λ. *όνομα*].

κακώς επίρρ. [αρχ.] **1.** λανθασμένα· για κάτι που δεν έπρεπε να έχει συμβεί: ~ *του απάντησα· έπρεπε να τον αγνοήσω εντελώς* || ~ *έχει δημιουργηθεί αυτή η εντύπωση* || ~ *έπραξες* ΑΝΤ. ορθώς, σωστά **2.** (σπάν.) με κακό τρόπο· ΦΡ. (α) ***τα κακώς κείμενα*** βλ. λ. *κείμαι* (β) (λόγ.) ***κακήν κακώς*** βλ.λ.

κάκωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ελαφρά ή βαριά σωματική βλάβη, που προκλήθηκε από εξωτερικούς παράγοντες, κυρ. χτύπημα: *το θύμα δεν έφερε τραύματα ή κακώσεις* || ~ *στον εγκέφαλο / στη σπονδυλική στήλη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάκωσις* < *κακώ (-όω)* < *κακός*].

καλά επίρρ. [μεσν.] {καλύτερα (λαϊκ. κάλλιο), άριστα (λόγ. κάλλιστα)} **1.** με τρόπο καλό, ορθό ή σωστό, όπως πρέπει: *τους φέρθηκε τόσο ~, που δεν βρήκαν λόγια να τον ευχαριστήσουν* || *έπαιξε πολύ ~ τον ρόλο του* || *η συζήτηση δεν άρχισε καθόλου ~* || *δεν τα λέω ~;* ΣΥΝ. ωραία, σωστά, ορθά ΑΝΤ. κακά, άσχημα· ΦΡ. (α) ***καλά τού κάνω*** του φέρομαι όπως του αρμόζει, ενεργώ όπως πρέπει απέναντί του: *Καλά τού έκανε και τον χαστούκισε! Εγώ στη θέση της θα του είχα σπάσει το κεφάλι!* (β) ***καλά να (τα) πάθεις*** σου αξίζει αυτό που έπαθες, δικαίως το έπαθες: *~, γιατί, όταν σου έλεγα να προσέχεις, εσύ ήθελες να μου κάνεις τον έξυπνο* (γ) ***καλά κάνω!*** (εμφατ.) πράττω σωστά, κάνω αυτό που πρέπει: *~! Εσύ να μην ασχολείσαι!* (δ) ***καλά μου έλεγε...*** σωστά μου έλεγε, με συμβούλευε κ.λπ. κάποιος· σε περιπτώσεις που αναγνωρίζουμε εκ των υστέρων την ορθότητα των λόγων κάποιου **2.** με τρόπο όμορφο και ευχάριστο: *εύχομαι να περάσετε ~ στη χώρα μας* ΣΥΝ. όμορφα, ευχάριστα ΑΝΤ. άσχημα, δυσάρεστα· ΦΡ. ***τι καλά!*** (για τη δήλωση ικανοποίησης): *~, θα έρθει και ο Νίκος μαζί!* || *~ που θα 'τανε να ζούσαμε σε μια τέτοια χώρα!* **3.** με τρόπο φιλικό και ευγενικό: *μου μίλησε ήρεμα και ~* ΣΥΝ. φιλικά **4.** σε καλή (σωματική ή ψυχική) κατάσταση, χωρίς προβλήματα: *είναι μεγάλος στην ηλικία, αλλά στέκεται ~* || *δεν νιώθω ~* || *μου φαίνεται ότι δεν στέκει / είναι ~ στα μυαλά του*· ΦΡ. (α) ***είμαι καλά*** είμαι υγιής, βρίσκομαι σε καλή σωματική (και ψυχολογική) κατάσταση (β) (προφορ.) ***να είσαι (να 'στε) καλά*** ως απάντηση στο «ευχαριστώ», αντί τού «παρακαλώ»: *–Ευχαριστώ πολύ για τις πληροφορίες. -Να είστε καλά!* (γ) ***γίνομαι καλά*** αποκαθίσταται η υγεία μου ΣΥΝ. θεραπεύομαι, αναρρώνω (δ) ***πηγαίνω καλά*** (i) εξελίσσομαι προς θετική κατεύθυνση: ~ *στα μαθήματα* ΣΥΝ. προοδεύω, προκόβω (ii) η κατάσταση τής υγείας μου εξελίσσεται ικανοποιητικά: *τις τελευταίες ημέρες ο ασθενής πηγαίνει καλά* (ε) (εκφραστ.-συχνά το *σαν* προηγείται) ***(σαν) δεν είμαστε καλά!*** για την έκφραση απορίας, έκπληξης, συνήθ. δυσαρέστησης: *~, είπε τέτοιο πράγμα για σένα;* ΣΥΝ. Κύριε ελέησον, μνήσθητί μου Κύριε (στ) (εκφραστ.) ***είσαι καλά; / δεν είσαι καλά! / είσαι στα (με) τα καλά σου; / δεν είσαι (στα) με τα καλά σου! / πας καλά; / δεν πας καλά! / στέκεις καλά; / δεν στέκεις καλά!*** αποδοκιμαστικά για ανόητο λόγο ή πράξη: *Είσαι με τα καλά σου; Σκέφτηκες σοβαρά τι πας να κάνεις;* (ζ) ***όλα καλά*** (i) ως ερώτηση, αν όλα εξελίσσονται ομαλά, σωστά: *~; Υπάρχει κάποιο πρόβλημα:* (ii) ως απάντηση, ότι όλα εξελίσσονται ομαλά, σωστά: *–Πώς πάνε τα πράγματα: –~, δόξα τω Θεώ!* **5.** με τρόπο ολοκληρωμένο, χωρίς παραλείψεις ή ατέλειες: *πρέπει να φράξεις ~ την τρύπα με τσιμέντο* ΣΥΝ. εντελώς, πλήρως ΑΝΤ. πρόχειρα **6.** σε ικανοποιητικό βαθμό, αρκετά: *στο σκοτάδι δεν βλέπω ~* || *ήταν ~ πληροφορημένος* || *πρόσεξε ~ μην ανοίξω το στόμα μου, γιατί δεν θα ξέρεις πού να κρυφτείς* || *τον γνωρίζω ~* || *δεν κατάλαβα ~· τι είπατε;* ΣΥΝ. επαρκώς ΑΝΤ. ελλιπώς **7.** (μτφ.) με τρόπο επιδέξιο, εύστοχο και αρμονικό: *κάνω ~ τη δουλειά μου* || *συνεργαστήκαμε ~ σε όλα τα επίπεδα* ΣΥΝ. ουσιαστικά, αποτελεσματικά **8.** (προφορ.) στην αρχή ομιλίας εμφατ. γι' αυτό που ακολουθεί: ~. *τόσο άσχημη νύχτα δεν έχω ξαναπεράσει!* **9.** (προφορ.) στην αρχή ομιλίας για έκφραση εκπλήξεως: ~, *χτες δεν είπες ότι θα ερχόσουν μέχρι τις δώδεκα; Γιατί γύρισες χαράματα:* ΦΡ. ***και καλά*** (i) (στην αρχή ερώτησης, που δηλώνει έντονη απορία): ~, *πώς συνέβη, αφού είχαν ληφθεί τόσα μέτρα ασφαλείας;* (ii) (ειρ.) δήθεν, τάχα: *ήρθε ξαφνικά, ~ ότι του λείψαμε, αλλά στην πραγματικότητα ήθελε δανεικά* **10.** ως απάντηση για τη δήλωση συμφωνίας, συναίνεσης, συνήθ. με παραχωρητική διάθεση: *- Σε παρακαλώ, έλα αύριο το βράδυ από το σπίτι! - ~, θα έρθω* || *«άλλοι επιβάτες προσπαθούσαν να συνέλθουν και άλλοι έμοιαζαν να λένε "~, ρε παιδιά, πώς κάνετε έτσι;"»* || (και με απειλητική διάθεση) ~, *συνέχισε να φέρεσαι έτσι και θα δεις!* ΣΥΝ. εντάξει· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***ναι καλά!*** για να δείξουμε ότι δεν πιστεύουμε αυτά που λέει κάποιος: *–Μου είπε ότι θα σου επιστρέψει τα δανεικά σε μία εβδομάδα. –~!* (β) ***πάει καλά*** είμαστε σύμφωνοι, δέχομαι ΣΥΝ. εντάξει, έστω (γ) ***πάλι καλά*** (συνήθ. στην αρχή τής πρότασης) ευτυχώς που συνέβη μόνο αυτό ή τουλάχιστον αυτό (που περιγράφει η πρόταση· δηλ. θα μπορούσε να είχε συμβεί κάτι χειρότερο): *~ που πρόλαβες να σώσεις λίγα πράγματα από τη φωτιά* || *~ να λες που δεν πάθατε τίποτε από τη σύγκρουση!* ● ΦΡ. (α) ***κάνω καλά (κάποιον)*** (i) θεραπεύω (κάποιον): *τον πήγαν σ' έναν γιατρό και τον έκανε καλά* ΣΥΝ. γιατρεύω (ii) ελέγχω (κάποιον), μπορώ να κουμαντάρω ή να νικήσω (κάποιον) (από πλευράς δύναμης): *είναι δυο μέτρα άντρας, πού να τον κάνεις καλά;* (β) ***καλά-καλά*** (i) πολύ καλά: *με κοίταζε ~* (ερευνητικά ή με έκπληξη) (ii) (αρνητ.) μόλις και μετά βίας, σχεδόν καθόλου: *δεν είχε ξημερώσει ~ όταν έγινε η έκρηξη* (γ) ***καλά που / καλά και*** για καλή τύχη, ευτυχώς: *καλά που το θυμήθηκες· εγώ το είχα ξεχάσει!* (δ) ***για (τα) καλά*** πολύ, σε μεγάλο βαθμό: *αρρώστησε / θύμωσε ~* (ε) ***σώνει και καλά / καλά και σώνει*** βλ. λ. *σώνω* (στ) ***καλά σου!*** ως έκφραση παραπόνου προς κάποιον που δεν ικανοποίησε την επιθυμία μας, ενώ, κατά τη γνώμη μας, θα μπορούσε: *Ώστε δεν θα μου πεις τι έγινε; ~! Κι εγώ δεν πρόκειται να σου ξαναπώ τίποτα!* Επίσης (λόγ.) **καλώς** [αρχ.] (βλ.λ.).

καλά – καλώς. Το **καλώς** έχει διττή σημασία· σημαίνει σε πιο τυπικό λόγο ό,τι το **καλά** *(Μιλάει καλά τα Ελληνικά – Γνωρίζει καλώς την Αγγλική)*· χρησιμοποιείται (περισσότερο από το **καλά**) ως προτασιακό επίρρημα, για να δηλώσει «συμφωνία, επιβεβαίωση, κατάφαση» (= εντάξει, σύμφωνοι, βεβαίως, μάλιστα): *Καλώς· θα συνεργαστώ κι εγώ μαζί σας – Η σύμβαση θα υπογραφεί από τον πρόεδρο τής εταιρείας. Καλώς;*

καλααζάρ (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδης ανθρωποζωονόσος που προκαλείται από παρασιτικό πρωτόζωο και εμφανίζει ως συμπτώματα υψηλό πυρετό, αναιμία, απίσχναση, διόγκωση τού σπλήνα κ.ά., μπορεί δε να οδηγήσει στον θάνατο ΣΥΝ. λεϊσμανίαση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kala-azar < χίντι kālā-āzār «μαύρη νόσος» < χίντι kālā «μαύρος» + περσ. azar «νόσος»].

Καλαβρία (η) περιοχή τής ΝΑ. Ιταλίας. — **Καλαβρός** κ. **Καλαβρέζος** (ο), **Καλαβρή** κ. **Καλαβρέζα** (η), **καλαβρέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Calabria, αγν. ετύμου].

Καλάβρυτα (τα) {Καλαβρύτων} ιστορική κωμόπολη τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Αχαΐας, γνωστή για τη μεγάλη σφαγή τού ανδρικού πληθυσμού της στις 13 Δεκεμβρίου 1943 από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής *(η σφαγή των Καλαβρύτων)*. — **Καλαβρυτινός** (ο), **Καλαβρυτινή** (η), **καλαβρυτινός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < πιθ. *καλός* + *-βρυτα* < αρχ. *βρύω* «αναβλύζω», από όπου και το ουσ. *βρύση* (βλ.λ.). Η ετυμ. αυτή ενισχύεται από το γεγονός ότι τα Καλάβρυτα φημίζονται για τα άφθονα νερά και τις πηγές τους].

καλαγκάθι (το) {χωρ. γεν.} φλεγμονή που σχηματίζεται στη ρίζα τού νυχιού χεριού ή ποδιού και καταλήγει συχνά σε συγκέντρωση πύου και απόστημα ΣΥΝ. παρωνυχίδα.

καλάδα (η) ομαλό τμήμα τού βυθού όπου σύρεται η τράτα.
[ΕΤΥΜ. < βεν. calada < ρ. calar. Βλ. λ. *καλάρω*].

καλαθάς (ο) {καλαθάδες} (καθημ.) ο επαγγελματίας που κατασκευάζει ή εμπορεύεται καλάθια ΣΥΝ. καλαθοποιός.

καλάθι (το) {καλαθ-ιού | -ιών} **1.** σκεύος πλεκτό, συνήθ. από κλαδιά λυγαριάς, ιτιάς, από καλάμια ή και πλαστικό, κυρ. για μεταφορά ή τοποθέτηση τροφίμων, σκευών, ρούχων κ.λπ.: *έβαλε τα φρούτα σε ένα ~* || *είχε στο ~ τα άπλυτα* || *ένα ~ με αβγά* || *κουβαλούσε στο ~ φαγητό και κρασί* || *πλέκω καλάθια* ΣΥΝ. (λόγ.) κάνιστρο· ΦΡ. (α) ***καλάθι / κάλαθος των αχρήστων*** το ειδικό σκεύος εσωτερικού χώρου, που χρησιμοποιείται για την απόρριψη των άχρηστων αντικειμένων ΣΥΝ δοχείο απορριμμάτων (β) (μτφ.) (καταλήγω ή ρίχνω / πετώ κ.λπ. κάτι) ***στον κάλαθο των αχρήστων*** βλ. λ. *κάλαθος* (γ) (μτφ.) ***χάνω τ' αβγά και τα καλάθια*** βλ. λ. *αβγό* (δ) (παροιμ.) ***όπους ακούς πολλά κεράσια, κράτα και μικρό καλάθι*** όταν ακούς μεγάλα λόγια (π.χ. υποσχέσεις, περιαυτολογίες), να είσαι πολύ επιφυλακτικός: *μην εμπιστεύεσαι πολιτικούς που ισχυρίζονται ότι θα κάνουν τη χώρα παράδεισο· ~!* ΣΥΝ. κράτα πισινή (ε) (παροιμ.) ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** βλ. λ. *κοφίνι* **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα των προϊόντων που χωρά σε πλεκτό σκεύος, όπως το παραπάνω· το περιεχόμενό του: *μου έστει-*

λε δώρο ένα ~ σύκα ΣΥΝ. καλαθιά· ΦΡ. ***το καλάθι τής νοικοκυράς*** το σύνολο των αγαθών που μπορεί να αγοράσει κανείς για τις ανάγκες ενός νοικοκυριού (συνήθ. για την αγοραστική δύναμη τού μισθού): *χρόνο με τον χρόνο το ~ αδειάζει λόγω τής συνεχούς αύξησης των τιμών* **3.** ΑΘΛ. (στην καλαθοσφαίριση) (α) ο στόχος, η στρογγυλή μεταλλική στεφάνη, η οποία είναι τοποθετημένη σε ορισμένο ύψος από το έδαφος και στην οποία είναι δεμένο το μικρό δίχτυ όπου καταλήγει η μπάλα, όταν η βολή είναι εύστοχη (β) (συνεκδ.) η εύστοχη βολή τής μπάλας μέσα στον στόχο (καλάθι) τής αντίπαλης ομάδας, πράγμα που καθορίζει και το σύνολο των πόντων της: *βάζω / πετυχαίνω ~ δύο / τριών πόντων* (τρίποντο) || ~ *άγγιχτο* (χωρίς να αγγίξει η μπάλα τη στεφάνη) || *το ~ μετράει* (θεωρείται έγκυρο) **4.** καλάθι με δύο χειρολαβές και κατάλληλη επένδυση στο οποίο τοποθετούνται και μεταφέρονται τα βρέφη. — (υποκ.) **καλαθάκι** (το), (μεγεθ.) **καλάθα** κ. **καλαθούνα** (η) (κυρ. σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλάθιον*, υποκ. τού αρχ. *κάλαθος* (βλ.λ.). Η αθλ. σημ. αποδίδει το αγγλ. basket].

καλαθιά (η) (λαϊκ.) το περιεχόμενο ενός καλαθιού ή και η ποσότητα των προϊόντων που χωράει, η χωρητικότητά του: *μία ~ σταφύλια* || *δύο ~ σύκα* ΣΥΝ. καλάθι.

καλαθιάζω ρ. μετβ. {καλάθιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) (κυριολ.) τοποθετώ (προϊόντα, αντικείμενα) σε καλάθια.

καλαθοπλεκτική (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής καλαθιών ΣΥΝ. καλαθοποιία.

καλαθοποιία (η) [1870] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής καλαθιών ή και πλεκτών επίπλων και διακοσμητικών αντικειμένων από εύκαμπτες φυτικές ίνες ΣΥΝ. καλαθοπλεκτική. — **καλαθοποιός** (ο/η) [μτγν.].

κάλαθος (ο) {καλάθ-ου | -ων, -ους} **1.** (αρχαιοπρ.) το καλάθι· κυρ. στη ΦΡ. (μτφ.) (καταλήγω ή ρίχνω / πετώ κ.λπ. κάτι) ***στον κάλαθο των αχρήστων*** στα σκουπίδια, εκεί όπου ρίχνει κανείς τα άχρηστα ή αυτά που δεν λαμβάνει καθόλου υπ' όψιν· για την πλήρη αδιαφορία για τις αιτήσεις, τις αναφορές κ.λπ. κάποιου: *είχε προειδοποιήσει επανειλημμένως για τη διαρροή, αλλά οι αναφορές του κατέληγαν πάντοτε ~* **2.** δοχείο από λεπτά μεταλλικά ελάσματα, πλεγμένα μεταξύ τους, που χρησιμεύει στην ανέλκυση και τη μεταφορά μεταλλεύματος **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. το τμήμα τού κορινθιακού κιονοκράνου, που περιβάλλεται από γλυπτή διακόσμηση σε σχήμα φύλλων άκανθας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, όπου το επίθημα *-θος* εμφανίζεται όπως και στα συνώνυμα *γύργα-θος, κύα-θος*. Η λ. πιθ. συνδέεται με το ρ. *κλώθω*].

καλαθοσφαίριση (η) {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} ΑΘΛ. (επίσ.) αγωνιστικό παιχνίδι, που παίζεται από δύο ομάδες των πέντε παικτών, κατά το οποίο κάθε ομάδα προσπαθεί να ρίξει τη μπάλα στον στόχο (μια κατασκευή σε σχήμα καλαθιού) τής αντίπαλης ομάδας περισσότερες φορές από την άλλη ΣΥΝ. μπάσκετ. Επίσης **καλαθόσφαιρα**. — **καλαθοσφαιριστής** (ο), **καλαθοσφαιρίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. basket ball].

καλαθούνα (η) → καλάθι

καλάι (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) μείγμα από κασσίτερο και μολύβι το οποίο χρησιμοποιείται στη συγκόλληση υλικών. — **καλάινος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. kalay < μτγν. *κάλ(λ)αϊς* (βλ.λ.)].

καλαΐζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλάισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) καλύπτω την εσωτερική κυρ. επιφάνεια σκεύους με κασσίτερο, προκειμένου να το προφυλάξω από τη σκουριά ΣΥΝ. (επι)κασσιτερώνω, γανώνω. Επίσης **καλαϊδίζω**. — **καλάισμα** (το).

κάλαϊς (η) {καλάιδος | χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) ΟΡΥΚΤ. πολύτιμος λίθος με όμορφο γαλαζοπράσινο χρώμα ΣΥΝ. (λαϊκ.) περουζές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάλ(λ)αϊς*, αγν. ετύμου, τεχνικός όρ., για τον οποίο έχει υποστηριχθεί ότι προέρχεται από την Αίγυπτο εξαιτίας τής χρήσης αυτού τού χρώματος στην κεραμική].

καλαισθησία (η) [1857] {χωρ. πληθ.} το να διαθέτει κανείς καλό, λεπτό γούστο, το να μπορεί να διακρίνει και να εκτιμά το ωραίο: *το έργο φανερώνει έμφυτη ~* || *το καινούργιο κτήριο στο κέντρο τής πόλης προσβάλλει την ~ των πολιτών* || *ανεπτυγμένη ~* ΣΥΝ. φιλοκαλία, γούστο ΑΝΤ. ακαλαισθησία, κακογουστιά, αφιλοκαλία. — **καλαισθητικός**, -ή, -ό [1863], **καλαισθητικ-ά / -ώς** επίρρ.

καλαίσθητος, -η, -ο [1873] **1.** (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καλαισθησία, που έχει λεπτό, καλλιεργημένο γούστο: *είναι εξαιρετικά ~ στο ντύσιμό του και στη διακόσμηση τού σπιτιού του* ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος **2.** αυτός που φανερώνει καλλιεργημένο γούστο, που είναι καλόγουστος: *~ μακιγιάζ / διακόσμηση* ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, κακόγουστος. — **καλαίσθητα / καλαισθήτως** [1888] επίρρ.

καλάισμα (το) → καλαΐζω

καλαϊτζής (ο) {καλαϊτζήδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που επαλείφει την εσωτερική επιφάνεια χάλκινων σκευών με κασσίτερο, για να τα προφυλάξει από τη σκουριά ΣΥΝ. γανωματής, γανωτής, κασσιτερωτής. — **καλαϊτζήδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalayci < kalay, βλ. κ. *καλάι*].

καλακούω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλάκουσα} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) ακούω κάτι καθαρά, το αντιλαμβάνομαι όπως ακριβώς ειπώθηκε: *αυτό το τελευταίο δεν το καλάκουσα, πες το πάλι* ♦ **2.** (αμετβ.) ακούω καλά, έχω οξεία αίσθηση τής ακοής: *γέρασα και δεν ~ πια.*

καλαμάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (α) το μικρού μεγέθους καλάμι (β) μακρόστενο αιχμηρό και λεπτό ξυλάκι στο οποίο περνιούνται κομμάτια κρέατος (συχνά και λαχανικών) για ψήσιμο σε σχάρα (γ) (συνεκδ.) κρέας που ψήνεται στη σχάρα περασμένο σε ξυλάκι: *~ με πίτα* **2.** (συνήθ.) λεπτό, πλαστικό σωληνάκι για την πόση χυμών, αναψυκτικών, ποτών κ.λπ.

καλαμαράκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό καλαμάρι (βλ.λ., σημ. 1), συνήθ. ως έδεσμα: *τηγανητά ~.*

καλαμαράς (ο) {καλαμαράδες}, **καλαμαρού** (η) {καλαμαρούδες} (σημ. 2) **1.** (λαϊκ.-μειωτ.) ο άνθρωπος των γραμμάτων, ο λόγιος ΣΥΝ. γραμματιζούμενος, εγγράμματος, μορφωμένος **2.** (διαλεκτ.-συχνά σκωπτ. ή μειωτ., στην Κύπρο) ο Ελλαδίτης.

καλαμάρι (το) {καλαμαρ-ιού | -ιών} **1.** κεφαλόποδο μαλάκιο με σώμα επίμηκες και πλατύ, τριγωνικά πτερύγια στο κάτω μέρος, το οποίο φέρει δύο άνισους πλοκάμους, με τους οποίους συλλαμβάνει την τροφή του (μικρά ψάρια)· αλιεύεται σε όλες τις παράκτιες περιοχές για το νόστιμο κρέας του ● **2.** (παλαιότ.) μικρό δοχείο, όπου τοποθετούσαν το μελάνι για το γράψιμο ΣΥΝ. μελανοδοχείο **3.** (παλαιότ.) ειδική θήκη, στην οποία τοποθετούσαν τις πένες από καλάμι (βλ. λ. *κάλαμος*)· ΦΡ. (μτφ. ως επίρρ.) ***χαρτί και καλαμάρι*** με όλες τις λεπτομέρειες, καλεπτώς: *μου τα είπε όλα ~* ΣΥΝ. διεξοδικώς ΑΝΤ. σύντομα, αδρομερώς. — (υποκ.) **καλαμαράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *καλαμάριον* < λατ. (theca) calamaria «θήκη καλάμων γραφής» < αρχ. *κάλαμος* (βλ.λ.). Η ονομασία τού θαλασσινού ερμηνεύεται από την ομοιότητά του με τα μελανοδοχεία και είναι μεσν.].

Καλαμαριά (η) ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό (προσφυγικής προελεύσεως στο μεγαλύτερό του ποσοστό) δήμος τής ευρύτερης περιοχής τής Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, πιθ. από παραφθορά των φρ. *καλή μεριά* ή *σκάλα-μεριά*, που προσδιόριζαν τον βυζαντινό ναύσταθμο, ο οποίος είχε κατασκευαστεί στην περιοχή για την απόκρουση αραβικών επιδρομών].

καλαμαριά (η) (παλαιότ.) επιτραπέζιο σκεύος σε σχήμα δίσκου, που χρησίμευε ως βάση για ένα ή περισσότερα μελανοδοχεία, γραφίδες και άλλα είδη γραφείου.

καλαμαριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) αλιευτικό εργαλείο, που χρησιμοποιείται για το ψάρεμα καλαμαριών.
[ΕΤΥΜ. < *καλαμάρι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

Καλαμάς (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που εκβάλλει στον Κόλπο τής Ηγουμενίτσας· αλλιώς *Θύαμις*.
[ΕΤΥΜ. < *κάλαμος*, όν. φυτού, βλ.λ., εξού και το όν. τής αρχ. πόλεως *Καλαμαί*].

Καλαμάτα (η) πόλη τής ΝΔ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Μεσσηνίας. Επίσης (λόγ.) **Καλάμαι** (αι) {Καλαμών}. — **Καλαματιανός** (ο), **Καλαματιανή** (η), **καλαματιανός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. ονομασία τής αρχ. πόλης *Φαραί*, που μνημονεύεται στον Όμηρο. Σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή (Ν. Πολίτης), η ονομασία αυτή ανάγεται σε παλαιό βυζαντινό μοναστήρι, το οποίο ήταν γνωστό ως *Παναγία η Καλομάτα*, από όπου με αφομοίωση προήλθε το όνομα *Καλαμάτα*. Κατ' άλλη άποψη (Γ. Χατζιδάκις, Σ. Κουγέας), το τοπωνύμιο παράγεται από τ. **καλάματα*, πληθ. τού *καλάμι* (υπό την επίδρ. τού γειτονικού τοπωνυμίου *Πετροκαλάματα*), με καταβιβασμό τόνου κατά παρετυμ. προς θηλ. σε *-μάτα* (λ.χ. *μαυρο-μάτα, γαλανο-μάτα*)].

καλαματιανός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Καλαμάτα ή προέρχεται από αυτήν: *~ μαντίλι* **2.** ***καλαματιανός*** (ο) νεοελληνικός κυκλικός συρτός χορός, που χορεύεται από ομάδα προσώπων πιασμένων χέρι-χέρι.

καλαμένιος, -ια, -ιο → καλάμι

καλάμη (η) {καλαμών} (αρχαιοπρ.) **1.** το στέλεχος τού σταχυού στα δημητριακά και ιδ. στο σιτάρι **2.** (ειδικότ.) το τμήμα τού σταχυού που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλαμιά, άχυρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *κάλαμος* (βλ.λ.)].

καλαμήθρα (η) {καλαμηθρών} (λαϊκ.) **1.** ονομασία διαφόρων φυτών **2.** η μέντα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλαμίνθη* / αρχ. *καλάμινθος* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*. Το αρχ. *καλάμινθος* / *-μίνθη*, αν δεν είναι προελλην. όρ. (λόγω τού *-ινθ-*), ίσως προέρχεται από συμφυρμό των *κάλαμος* και *μίνθη*].

καλάμι (το) {καλαμ-ιού | -ιών} **1.** πολυετές φυτό που ζει σε υδροτόπους και έχει ψηλό, λεπτό, κυλινδρικό, συνήθ. κούφιο και ευλύγιστο βλαστό με μακριά φύλλα σαν ταινίες, που τυλίγονται γύρω από το στέλεχος τού βλαστού **2.** (συνεκδ.) το ξερό κούφιο στέλεχος τού παραπάνω φυτού, το οποίο χρησιμοποιείται για την κατασκευή διαφόρων αντικειμένων: *καλύβες από ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***καβαλάω το καλάμι*** αποκτώ μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου, αρχίζω να συμπεριφέρομαι αλαζονικά (συνήθ. μετά από κάποια επιτυχία): *από τότε που νίκησε στον διαγωνισμό ομορφιάς, καβάλησε το καλάμι και δεν μας μιλάει πια* **3.** ειδικό αλιευτικό όργανο που αποτελείται από μακρύ καλάμι (σημ. 2), στο άκρο τού οποίου είναι προσαρμοσμένη πετονιά με αγκίστρια: *ψαρεύω με ~* ΣΥΝ. καλαμίδι ● **4.** (ειδικότ.) το πηνίο, γύρω από το οποίο τυλίγεται το νήμα ΣΥΝ. μασούρι ● **5.** (καθημ.) το πρόσθιο οστό τής κνήμης: *μου έδωσε κλοτσιά στο ~* ΣΥΝ. αντικνήμιο. — **καλαμένιος**, -ια, -ιο κ. (λόγ.) **καλάμινος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλάμιον*, υποκ. τού αρχ. *κάλαμος* (βλ.λ.)].

καλαμιά (η) [μτγν.] **1.** το καλάμι ΣΥΝ. (λόγ.) κάλαμος· ΦΡ. ***σαν την καλαμιά στον κάμπο*** εντελώς μόνος και έρημος, σε τέλεια εγκατάλειψη, χωρίς προστασία: *έχασε τον άντρα της, έφυγαν και τα παιδιά της κι έμεινε μόνη ~* **2.** (συνεκδ.) ο τόπος όπου φυτρώνουν πολλά καλάμια ή συστάδα καλαμιών ΣΥΝ. καλαμιώνας **3.** (ειδικότ.) το στέλεχος τού σταχυού, ιδ. αυτό που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλάμι, (λόγ.) καλάμη.

καλαμίδι (το) {καλαμιδ-ιού | ιών} (λαϊκ.) **1.** ειδικό αλιευτικό εργαλείο που αποτελείται από μακρύ καλάμι, στο άκρο τού οποίου είναι προσαρμοσμένη πετονιά με αγκίστρια ΣΥΝ. καλάμι **2.** ραβδί από καλάμι μήκους ενός μέτρου, το οποίο χρησιμοποιούν οι υφάντρες, για να συ-

γκρατούν τη διασταύρωση τού νήματος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλαμίδιν* < μτγν. *καλάμιον*].

καλαμίζω ρ. μετβ. {καλάμισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (λαϊκ.) περιτυλίγω (το νήμα) στα μασούρια, ξετυλίγοντάς το ταυτόχρονα από την ανέμη ΣΥΝ. καρουλιάζω • **2.** *μαζεύω τα πεσμένα άχυρα μετά τον θερισμό.* — **καλάμισμα** (το).

καλάμινος, -η, -ο ▸ καλάμι

καλάμισμα (το) → καλαμίζω

καλαμιώνας (ο) (λαϊκ.) συστάδα καλαμιών ή έκταση γεμάτη καλάμια (στις παρυφές ελών, τελμάτων, λιμνών και γενικά ήρεμων νερών).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλαμεών* < αρχ. *κάλαμος*].

καλαμοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καλαμοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με καλάμι, που έχει σχήμα καλαμιού: ~ *βλαστός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ής, -ες.*

καλαμοκάννης (ο) {καλαμοκάννηδες}, **καλαμοκάννα** κ. **καλαμοκάννισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σκωπτ.) ο ψηλός και αδύνατος άνθρωπος, αυτός που έχει πόδια μακριά και λεπτά σαν καλάμια ΣΥΝ. καλαμοπόδαρος, λελέκι ΑΝΤ. κοντοπόδαρος.
[ΕΤΥΜ. < *καλάμι* + *-κάννης* < *καννί*].

καλαμοπόδαρος, -η, -ο **1.** (σκωπτ.) αυτός που έχει πόδια μακριά και αδύνατα σαν καλάμια, ψηλός και λεπτός ΣΥΝ. καλαμοκάννης **2.** ***καλαμοπόδαρο*** (το) κνήμη μακριά και λεπτή, που μοιάζει με καλάμι.

κάλαμος (ο) {καλάμ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το καλάμι (βλ.λ., σημ. 1) **2.** (συνεκδ.) το στέλεχος τού σταχυού, αυτό που απομένει στο έδαφος μετά τον θερισμό των σιτηρών ΣΥΝ. καλαμιά, καλάμι **3.** (παλαιότ.) ο κεράτινος κορμός τού φτερού πτηνού (συνήθ. χήνας ή κόρακα), που ακονιζόταν κατάλληλα στην άκρη του και χρησιμοποιόταν ως όργανο γραφής: (κ. μτφ.) *χειρίζεται καλώς τον ~* (είναι δεινός συγγραφέας) ΣΥΝ. πένα, κονδυλοφόρος, (λαϊκ.) καλέμι **4.** (παλαιότ.) η γραφίδα • **5.** ΜΟΥΣ. αρχαίο ελληνικό μουσικό όργανο, είδος ποιμενικού αυλού, που κατασκευαζόταν από καλάμι (βλ.λ.) • **6.** ειδικό μεταλλικό εργαλείο που το χρησιμοποιούσαν παλαιότ. πυρακτωμένο για το κατσάρωμα των μαλλιών • **7.** ΕΚΚΛΗΣ. μαρμάρινος, τετράγωνος ή κυλινδρικός στύλος, στον οποίο ακουμπά η πλάκα τής Αγίας Τράπεζας στις εκκλησίες τής Ανατολής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κόλαμος* (με προληπτική αφομοίωση) < Ι.Ε. *kolәmo- «καλάμι», πβ. λατ. *culmus* (> γαλλ. *chaume*), ρωσ. soloma, αρχ. γερμ. halam «καλάμι, πάσσαλος», γερμ. Halm, αγγλ. helm «πηδάλιο πλοίου» κ.ά. Βλ. κ. *καλέμι*].

καλαμοσάκχαρο (το) [1885] {-ου κ. -άρου | χωρ. πληθ.} (λόγ.) πολυσακχαρίτης που περιέχει γλυκόζη και φρουκτόζη· το σάκχαρο που λαμβάνεται από το στέλεχος τού καλαμώδους φυτού που είναι γνωστό ως *ζαχαροκάλαμο.*

καλαμοσίταρο (το) (λαϊκ.) το καλαμπόκι ΣΥΝ. αραβόσιτος, αραποσίτι.

καλαμόσκοινο (το) → καλαμόσχοινο

καλαμόσπιτο (το) σπίτι κατασκευασμένο από καλάμια.

καλαμόσχοινο κ. **καλαμόσκοινο** (το) σχοινί φτειαγμένο από καλάμια (βλ.λ.), με το οποίο δένονται τα δεμάτια των σταχυών.

Καλαμπάκα (η) κωμόπολη τής Θεσσαλίας στον νομό Τρικάλων, κοντά στα Μετέωρα. — **Καλαμπακιώτης** (ο), **Καλαμπακιώτισσα** (η), **καλαμπακιώτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία ανάγεται στον 10ο αι. μ.Χ. και, σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή, οφείλεται στο όνομα μιας βυζαντινής οικογένειας *Καλαμπάκη.* Προηγουμένως η πόλη ήταν γνωστή ως *Σταγοί*].

καλαμπαλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** μεγάλος θόρυβος που προκαλείται από συγκεντρωμένο πλήθος ΣΥΝ. οχλαγωγία, οχλοβοή, χάβρα **2.** ***καλαμπαλίκια*** (τα) ακατάστατος σωρός από διάφορα αντικείμενα, κυρ. πράγματα τού νοικοκυριού ΣΥΝ. τσουμπλέκια • **3.** (αργκό στον πληθ.) οι ανδρικοί όρχεις.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalabalık «πλήθος»].

καλαμποκάλευρο (το) αλεύρι που φτειάχνεται από καλαμπόκι: *ψωμί από ~* (η μπομπότα) ΣΥΝ. (λόγ.) αραβοσιτάλευρο.

καλαμποκέλαιο (το) {-ου κ. -αίου | -ων κ. -αίων} λάδι που παράγεται από καλαμπόκι ΣΥΝ. (λόγ.) αραβοσιτέλαιο.

καλαμποκήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *καλαμποκίσιος*) αυτός που παρασκευάζεται από καλαμπόκι, που έχει ως βάση το καλαμπόκι: ~ *αλεύρι / ψωμί.* Επίσης **καλαμποκένιος,** -ια, -ιο.

καλαμπόκι (το) {καλαμποκ-ιού | -ιών} **1.** μονοετές δημητριακό φυτό, από τον καρπό τού οποίου εξάγεται αλεύρι, άμυλο, λάδι κ.λπ., ενώ από τον βλαστό του χαρτί και νήματα· έχει καλαμοειδή βλαστό που φθάνει τα 2-3 μέτρα ύψος, μακρουλά, λογχοειδή και ευλύγιστα φύλλα και μικρούς κίτρινους καρπούς ΣΥΝ. καλαμποκιά, (λόγ.) αραβόσιτος· (συνεκδ.) **2.** ο εδώδιμος καρπός τού παραπάνω φυτού ΣΥΝ. (λαϊκότ.) αραποσίτι **3.** το αλεύρι που παρασκευάζεται από τον καρπό τού παραπάνω φυτού: *ψωμί από ~* ΣΥΝ. καλαμποκάλευρο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής εκδοχές: (α) < αλβ. kalambok (β) < ιταλ. calambochi (γ) < τουρκ. kalembek].

καλαμποκιά (η) το φυτό αραβόσιτος (καλαμπόκι) και κυρ. το στέλεχος, ο βλαστός του φυτού ΣΥΝ. αραποσιτιά, καλαμπόκι.

καλαμποκίσιος, -ια, -ιο → καλαμποκήσιος

καλαμπούρι (το) {χωρ. γεν.} (καθημ.) το αστείο, οτιδήποτε λέγεται για να προκαλέσει το γέλιο: *δεν σοβαρολογούσα· έτσι το 'πα, για ~* || *κάνω ~ σε κάποιον* (τον κάνω πλάκα, αστείο). — (υποκ.) **καλαμπουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calembour, αγν. ετύμου].

καλαμπουρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλαμπούρισα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) λέω αστεία: *κάτσε να καλαμπουρίσουμε λίγο, να χαλαρώσουμε* ΣΥΝ. αστειεύομαι, χαριτολογώ, χωρατεύω ΑΝΤ. σοβαρολογώ ♦ **2.** (μετβ.) στη ΦΡ. ***το καλαμπουρίζω*** δίνω εύθυμο τόνο σε κάτι, δεν αναγνωρίζω τη σοβαρότητα, τη σπουδαιότητά του: *μην το καλαμπουρίζεις, το θέμα είναι σοβαρό!* ΣΥΝ. παίρνω στ' αστεία ΑΝΤ. παίρνω στα σοβαρά. — **καλαμπουρ(ι)τζής** (ο), **καλαμπουρ(ι)τζού** (η).

καλαμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {καλαμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (τόπος) που είναι γεμάτος καλάμια, κατάφυτος από καλάμια: ~ *όχθη* **2.** αυτός που μοιάζει με καλάμι, που έχει το σχήμα και τη μορφή καλαμιού: ~ *βλαστός* ΣΥΝ. καλαμοειδής **3.** ΒΟΤ. ***καλαμώδες φυτό*** το φυτό τού οποίου ο βλαστός μοιάζει με καλάμι, δηλ. είναι ψηλός, λεπτός, ξυλώδης και ως επί το πλείστον έχει κόμπους (γόνατα), όπως λ.χ. τα σιτηρά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ής, -ες.*

καλαμώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {καλάμω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στρώνω (επιφάνεια) με καλάμια, απλώνω καλάμια: ~ *τη σκεπή* **2.** σχηματίζω φράχτη από καλάμια, φράζω (περιοχή) με καλαμωτή ΣΥΝ. περιζώνω. — **καλάμωμα** (το).

καλαμωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από καλάμια: ~ *καλύβα* ΣΥΝ. καλαμένιος **2.** ***καλαμωτή*** (η) (α) πλέγμα από καλάμια που χρησιμοποιείται ως διαχωριστικό ή για σκίαση (β) (ειδικότ.) σκεπή ή φράχτης από καλάμια.

κάλαντα (τα) {καλάντων} ευχετήρια και εγκωμιαστικά εορταστικά τραγούδια, τα οποία κατά την παράδοση τραγουδούν παιδιά, πηγαίνοντας από πόρτα σε πόρτα, την παραμονή των μεγάλων εορτών (των Χριστουγέννων, τής Πρωτοχρονιάς, των Θεοφανίων), συγκεντρώνοντας χρήματα: *λέω τα ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλάνδαι* < λατ. calendae (dies) «νουμηνία» (βλ. κ. *καλένδες*). Η περίοδος των καλενδών τού μηνός Ιανουαρίου (calendae Ianuariae), που ήταν πενθήμερη, εορταζόταν από τους Ρωμαίους με ιδιαίτερη λαμπρότητα, αφού συνέπιπτε με την είσοδο τού νέου έτους. Από αυτές τις καλένδες έλαβαν το όνομά τους τα *κάλαντα,* των οποίων η αρχαιότερη μαρτυρία ανάγεται στον 12ο αι.].

καλαντάρι κ. **καλεντάρι** (το) {καλανταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ημερολόγιο επιτραπέζιο ή τοίχου ΣΥΝ. ημεροδείκτης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλανδάριον* < λατ. calendarium < calendae «καλένδες»].

καλαποδάς (ο) {καλαποδάδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που κατασκευάζει καλαπόδια (βλ.λ.).

καλαπόδι (το) {καλαποδ-ιού | -ιών} (λαϊκ., παλαιότ.) **1.** ξύλινο ομοίωμα τού κατώτερου μέρους τού ποδιού, δηλ. τού *πέλματος,* τής *φτέρνας* και τού *αστραγάλου,* το οποίο χρησιμοποιεί ο υποδηματοποιός, για να κατασκευάσει παπούτσια ή για να φαρδύνει έτοιμα υποδήματα ΣΥΝ. ξυλοπόδαρο **2.** ξύλινο ομοίωμα τού κατώτερου μέρους τού ποδιού, που τοποθετείται μέσα στο υπόδημα, προκειμένου αυτό να διατηρήσει το σχήμα και τη φόρμα του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβέλεια, ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλαπόδιον,* υποκ. τού αρχ. *καλάπους / καλόπους* < *κᾶλον* «ξύλο» (< **κάϝ-αλον* < *καίω* < **κάϝ-jω,* βλ.λ.) + *πούς* «πόδι». Είναι αξιοσημείωτο ότι η λ. πέρασε και σε ανατολικές γλώσσες, πβ. αραβ. qālib, περσ. kālbud, τουρκ. kalıp. Βλ. κ. *καλούπι*].

καλαρέσω ρ. αμετβ. {καλάρεσα} (καθημ.) **1.** (συνήθ. ειρων.) αρέσω πολύ, είμαι πολύ αρεστός (συνήθ. σε αντίθεση με ό,τι θα περίμενε κανείς, κατά παράδοξο τρόπο): *του αρέσει και του καλαρέσει, μην κοιτάς που έφερνε αντιρρήσεις στην αρχή για τα μάτια τού κόσμου* **2.** (αρνητ. ***δεν μου καλαρέσει***) δεν το βρίσκω και τόσο καλό, δεν μου πολυαρέσει: *~ που ξενυχτά τόσο συχνά δεκαεπτά χρονών παιδί.*

καλάρω ρ. μετβ. {καλάρισα} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. **1.** (για ιστιοφόρο πλοίο) λύνω τα σχοινιά των πανιών και τα αφήνω να πέσουν, προκειμένου το πλοίο να ελαττώσει ταχύτητα ή να σταματήσει· κατεβάζω την αντένα και μαζεύω τα πανιά ΣΥΝ. μαϊνάρω • **2.** (ειδικότ. για αλιευτικά σκάφη) ρίχνω τα δίχτυα στη θάλασσα για ψάρεμα, απλώνω δίχτυα. — **καλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. calare < προβηγκ. calar < μτγν. λατ. calare < αρχ. *χαλῶ* «χαλαρώνω»].

καλάσνικοφ (το) {άκλ.} φορητό οπλοπολυβόλο που πρωτοκατασκευάστηκε στη Σοβιετική Ένωση (1947) και γνώρισε παγκόσμια διάδοση, κυρ. σε ανταρτικά κινήματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο.*
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Ρώσου κατασκευαστή τού όπλου M. Kalashnikov (1919-98)].

καλαφάτης (ο) {καλαφάτηδες} (λαϊκ.) τεχνίτης ειδικευμένος στο καλαφάτισμα (βλ. λ. *καλαφατίζω,* σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. calafato < αραβ. qalafat].

καλαφατίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλαφάτισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** επισκευάζω (πλοία ή βαρέλια), φράζοντας με στουπί τα κενά διαστήματα (τις χαραμάδες) ή τα ρήγματα ανάμεσα στις σανίδες τους και επιστρώνοντάς τα με πίσσα • **2.** (!) (αργκό για άνδρα) έρχομαι σε σεξουαλική επαφή (με γυναίκα) ΣΥΝ. (!) γαμώ. — **καλαφάτισμα** (το).

καλβινισμός (ο) [1768] ΘΡΗΣΚ. η προτεσταντική διδασκαλία τού θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Ιωάννη Καλβίνου (1509-64), που αναδεικνύει την απόλυτη αυθεντία τής Αγίας Γραφής (κυρ. τής Π.Δ.) και την απόλυτη αξία τής πίστης για τη σωτηρία τού ανθρώπου, ενώ χαρακτηρίζεται από αυστηρό και άτεγκτο πνεύμα. — **καλβινικός,** -ή, -ό, **καλβινιστής** (ο) [1632], **καλβινίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. calvinisme].

καλδέρα (η) ▸ καλντέρα

καλέ επιφών. (οικ.) **1.** ως προσφώνηση ή για την επίκληση προσώπων είτε στον ενικό είτε στον πληθυντικό αριθμό: *~ κορίτσια, πού πάτε:* (ειδικότ.) **2.** με προτρεπτική παραινετική λειτουργία: *πήγαινε ~ να μου πληρώσεις τον λογαριασμό* **3.** για την έκφραση έκπληξης, θαυμασμού ή απορίας: *~, πώς ψήλωσες έτσι;* || *~, τι ακούω;* || *~, κοίτα τι γίνεται!* **4.** δηλώνει ειρωνική διάθεση: *~, τι μας λες! Αποφάσισε να 'ρθει να μας δει!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., κλητ. τού αρχ. επιθ. *καλός,* που χρησιμοποιήθηκε ως

επιφώνημα}.

καλειά επίρρ. (λαϊκ.) στη ΦΡ ***πάω καλειά μου*** (i) καταστρέφομαι (ii) πεθαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

[ΕΤΥΜ. < φρ. *άμε καλειά σου / πάει καλειά του* από πληρέστερη φρ. *κά(με τη δου)λειά σου*].

καλειδοσκόπιο (το) [1851] {καλειδοσκοπί-ου | -ων} οπτικό όργανο που αποτελείται από επίπεδα κάτοπτρα. τοποθετημένα μέσα σε αδιαφανή σωλήνα και σε τέτοια γωνία μεταξύ τους, ώστε να σχηματίζονται συμμετρικά φαντασμαγορικά σχήματα από τις πολλαπλές ανακλάσεις κομματιών χρωματιστού γυαλιού. που βρίσκονται επίσης μέσα στον σωλήνα, και τα σχήματα που δημιουργούνται να μεταβάλλονται συνεχώς με την περιστροφή τού σωλήνα. -- **καλειδοσκοπικός,** -ή, -ό [1863].

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kaleidoscope < kal- (< *καλός*) + -eido- (< *είδος*) + -scope (< *-σκόπιο < σκοπώ*)].

καλέμι (το) {καλεμ-ιού | -ιών} **1.** ειδικό σιδερένιο εργαλείο για τη λάξευση σκληρών και συμπαγών επιφανειών, το οποίο χρησιμοποιούν οι λιθοξόοι. οι ξυλουργοί κ.ά. κατά την επεξεργασία των διαφόρων υλικών ΣΥΝ. σμίλη, γλύφανο. γλυφίδα **2.** (παλαιότ.) πένα από ινδικό καλάμι, που χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο γραφής ΣΥΝ. γραφίδα. καλάμι. (λογιότ.) κάλαμος. πένα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < τουρκ. kalem < αραβ. kalam < αρχ. *κάλαμος*].

καλένδες (οι) {καλενδών} οι πέντε ή επτά πρώτες ημέρες κάθε μήνα κατά το ρωμαϊκό ημερολόγιο. περίοδος ανάλογη με τη νουμηνία τού ελληνικού συστήματος μετρήσεως τού χρόνου· ΦΡ. (ειρων.) ***στις ελληνικές καλένδες*** (λατ. ad calendas graecas) για κάτι που δεν θα πραγματοποιηθεί ποτέ, που βρίσκεται σε διαρκή αναβολή: «*~ παραπέμπεται προφανώς η διακομματική επιτροπή που θα μελετούσε το θέμα των μονιμοποιήσεων*» (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλάνδαι / καλένδαι* < λατ. calendae «νουμηνία», ονομασία με την οποία οι Ρωμαίοι προσδιόριζαν τις πρώτες πέντε ή επτά ημέρες κάθε μηνός. Προέρχεται από τη φρ. calo luna novella («καλώ. ορίζω τη νέα σελήνη»). την οποία εκφωνούσε ανώτατος ιερέας από το Καπιτώλιο, αναγγέλλοντας έτσι τη νεομηνία].

καλεντάρι (το) ➝ καλαντάρι

καλεντούλα κ. **καλέντουλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ποώδες διακοσμητικό φυτό με έντονα κίτρινα άνθη σε ταξιανθίες.

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. calendula < λατ. calendae «καλένδες». επειδή στην κατάλληλη εποχή το φυτό ανθοφορεί κάθε μήνα].

κάλεσα ρ. ➝ καλώ

κάλεσμα (το) [μεσν.] {καλέσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (λαϊκ.) η πρόσκληση **2.** (εκφραστ.) η κλήση που απευθύνεται στην ψυχή κάποιου, στον βαθύτερο κόσμο του, στα ένστικτά του: *δεν μπόρεσε ν' αντισταθεί στο ~ τής φύσης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσκληση.*

καλεσμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει προσκληθεί σε συγκέντρωση, σε κοινωνική (λ.χ. γάμο. βάπτιση. δείπνο κ.λπ.) ή άλλη εκδήλωση (διάλεξη. βράβευση κ.λπ.): (συνήθ. ως ουσ.) *δέχομαι / περιποιούμαι τους ~ μου* || *επίσημοι ~* ΣΥΝ. προσκεκλημένος ΑΝΤ. απρόσκλητος. ακάλεστος.

καλέστηκα ρ. ➝ καλώ

καλεστής (ο) [μτγν.] (καθημ.) πρόσωπο που πραγματοποιεί την πρόσκληση, που προσκαλεί (σε συγκέντρωση. γιορτή. γάμο. βάπτιση, δεξίωση. γεύμα κ.λπ.) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) αμφιτρύων.

Καλή (η) γυναικείο όνομα.

καλημαύκι (το) ➝ καμιλαύκι

καλημέρα επιφών. **1.** ευχετ. ως χαιρετισμός που απευθύνεται από το πρωί μέχρι και το μεσημέρι· συχνά απαντά και χωρισμένο στα συνθετικά του, ανάμεσα στα οποία παρεμβάλλεται προσωπική αντων.: *καλή σας μέρα!* || (εκφραστ.) *πολύ ~ σας* (πβ. λ. *καλησπέρα, καληνύχτα*)· ΦΡ. ***με το «καλημέρα»*** από την πρώτη στιγμή. ευθύς εξαρχής: «*ο παίκτης αυτός έδειξε ~ ότι μπορεί να γίνει ο νέος ηγέτης τής ομάδας*» (εφημ.) **2.** ***καλημέρα*** (η) ο χαιρετισμός κατά τη διάρκεια τής ημέρας με το ευχετ. επιφών. «καλημέρα»: *την ~ μου στον αξιότιμο πατέρα σας!* (ενν. *διαβιβάστε*) || *πέρασα να σου πω μια ~*· ΦΡ. (α) ***κόβω την καλημέρα (σε κάποιον)*** παύω να χαιρετώ και να μιλώ (σε κάποιον). διακόπτω κάθε σχέση (με κάποιον) (β) ***δεν θέλω ούτε την καλημέρα (κάποιου)*** δεν θέλω καθόλου σχέσεις μαζί του.

[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) (ή)μέρα*].

καλημερίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλημέρισ-α, -τηκα} χαιρετώ (κάποιον) λέγοντάς του «καλημέρα»: *μπήκε γελαστός και τους καλημέρισε όλους.* — **καλημέρισμα** (το) [μεσν.].

καλημερούδια επιφών. (οικ.) ευχετ. ως χαιρετισμός από το πρωί μέχρι και το μεσημέρι· λέγεται με φιλική. τρυφερή ή και περιπαικτική διάθεση αντί τού «καλημέρα»: *~! Ακόμη κοιμάσαι;* || *~ μωρό μου!*

[ΕΤΥΜ. < *καλημέρα* + υποκ. επίθημα *-ούδι(α)*, πβ. *μαθητ-ούδι, αγγελ-ούδι, τρυφερ-ούδι* κ.ά.].

καλήν εσπέρα ➝ καλησπέρα

καληνύχτα επιφών. **1.** ευχετ. ως αποχαιρετισμός που απευθύνεται κατά τη διάρκεια τής νύχτας· συχνά απαντά και χωρισμένο στα συνθετικά του. ανάμεσα στα οποία παρεμβάλλεται προσωπική αντων.: *καλή σας νύχτα!* || *~ και όνειρα γλυκά!* **2.** (ειρων.) για την έκφραση απογοήτευσης. απελπισίας: *Τι. τελείωσαν και τα καύσιμα; Ε. τότε ~!* || *Αν δεν το ξέρεις ούτε αυτό, ~!* **3.** ***καληνύχτα*** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο βραδινός αποχαιρετισμός με το ευχετ. επιφών. «καληνύχτα»: *είπε μια ξερή ~ κι έφυγε.*

[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) νύκτα*].

καληνυχτίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καληνύχτισα} αποχαιρετώ (κάποιον) κατά τις βραδινές ώρες. λέγοντάς του «καληνύχτα»: *πριν φύγει, μας καληνύχτισε και μας ευχήθηκε όνειρα γλυκά.* -- **καληνύχτισμα** (το) [μεσν.].

καληνωρίζω ρ. μετβ. {καληνώρισα} (λαϊκ.) αποχαιρετώ με την ευχετική φρ. «*καλή σου ώρα / ώρα σου καλή*». — **καληνώρισμα** (το) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλὴν ὥραν*].

καλησπέρα επιφών. **1.** ευχετ. ως χαιρετισμός που απευθύνεται κατά τις απογευματινές και τις πρώτες βραδινές ώρες: *~ σας. τι κάνετε;* **2.** ***καλησπέρα*** (η) ο απογευματινός και εσπερινός χαιρετισμός με το ευχετικό επιφών. «καλησπέρα»: *δεν θα μείνω πολύ· πέρασα να πω απλώς μια ~.* Επίσης (διαλεκτ.) **καλήν εσπέρα**.

[ΕΤΥΜ. μεσν., σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλή(ν) έσπέρα(ν)*].

καλησπερίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλησπέρισα} χαιρετώ (κάποιον) κατά τις απογευματινές ή πρώτες βραδινές ώρες, λέγοντάς του «καλησπέρα». -- **καλησπέρισμα** (το).

καλησπερούδια (οικ.) επιφών. με φιλική ή τρυφερή ή και περιπαικτική διάθεση αντί τού «καλησπέρα».

[ΕΤΥΜ. < *καλησπέρα* + υποκ. επίθημα *-ούδι(α)*. πβ. *μαθητ-ούδι, αγγελ-ούδι. τρυφερ-ούδι* κ.ά.].

καλή ώρα επιφών. [μεσν.] παρενθετικά με ευχετική σημασία σε αφήγηση, όταν γίνεται παραβολή με τον ακροατή ή με κάτι πολύ οικείο σε αυτόν: *είχε πάει κι εκείνος στην πόλη να σπουδάσει, ~ όπως εσύ.*

καλιά επίρρ. → καλειά

καλιακούδα (η) ➝ καλοιακούδα

καλιαρντά (τα) {χωρ. γεν.} (αργκό) (κυρ. παλαιότερα) ο ιδιαίτερος γλωσσικός συνθηματικός κώδικας που χρησιμοποιούσαν οι ομοφυλόφιλοι και οι τραβεστί στις μεταξύ τους συνεννοήσεις. ώστε να μην τους καταλαβαίνουν οι υπόλοιποι, κυρ. οι αστυνομικοί. Επίσης **καλιαρντή** κ. **καλιάρντω** (η).

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < γαλλ. gaillard « τολμηρός. αναιδής» (αργκό «πέος») < ουαλ. galia «ισχύς, ορμή»].

καλιγώνω ρ. μετβ. {καλίγω-σα. -θηκα. -μένος} (λαϊκ.) προσαρμόζω και στερεώνω πέταλο (σε οπλή υποζυγίου). καρφώνω πέταλο: *~ το άλογο* ΣΥΝ. πεταλώνω· ΦΡ. (μτφ.) ***καλιγώνει και ψύλλο*** είναι πολύ έξυπνος. πονηρός και καπάτσος. — **καλίγωμα** (το) κ. **καλίγωση** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλίγιον* «υπόδημα», υποκ. τού ουσ. *καλίγα / καλίγη* < λατ. caliga].

καλιγωτής (ο) (παλαιότ. ορθ. *καλλιγωτής*)· {καλιγωτήδες} (λαϊκ.) ο τεχνίτης που έχει ως επάγγελμα να προσαρμόζει τα πέταλα στις οπλές των υποζυγίων ΣΥΝ. πεταλωτής.

καλικάντζαρος (ο) {-ου κ. -άρου | -ων κ. -άρων. -ους κ. -άρους} (λαϊκ.) δαιμόνιο που, σύμφωνα με νεοελληνικές λαϊκές δοξασίες. κατοικεί στα έγκατα τής γης και βγαίνει στην επιφάνεια την ημέρα των Χριστουγέννων προκαλώντας ζημιές και μικροαναστατώσεις, για να εξαφανιστεί στην εορτή των Θεοφανίων μετά τον αγιασμό. — (υποκ.) **καλικαντζαράκι** κ. **καλικαντζαρούδι** (το).

[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί. μεταξύ άλλων, οι εξής ετυμολογικές ερμηνείες: (α) *καλικάντζαρος < καλκάντζαρος* (με ανάπτυξη ευφωνικού *-ι-*) < *καρκάντζαρος < καρκά(ν)τζι* «καμένο, ξηρό» (πιθ. συνδ. με τη λ. *κάρκαδο < κάκαδο.* βλ.λ.) + μεγεθ. επίθημα *-αρος*, εξαιτίας τής σύνδεσης των καλικαντζάρων με τη φωτιά και το τζάκι (β) < *καλίκι* (< μτγν. *καλίγιον* «υπόδημα». βλ. κ. *καλιγώνω*) + *άντζα* «κνήμη». από το είδος υποδημάτων που. κατά την παράδοση, φορούσαν οι καλικάντζαροι (γ) < **καλικοτσάγγαρος < καλίκι + -τσάγγαρος* < μτγν. *τζάγγη* «είδος υποδήματος» (βλ. λ. *τσαγκάρης*) (δ) < *καλλικάντζαρος < καλλι-* (< *καλός*) + *κάντζαρος < κάνθαρος* «σκαθάρι». με ευφημιστική χρήση τού επιθ. *καλός*].

καλιμαύκι (το) ➝ καμιλαύκι

καλίμπρα (η) (συχνή ορθ. *καλύμπρα*) **1.** μηχάνημα με το οποίο ισιώνονται συνήθ. τρακαρισμένα μηχανάκια και αυτοκίνητα • **2.** (α) το διαμέτρημα κάννης όπλου (β) η εσωτερική διάμετρος σωλήνα, βαρελιού κ.λπ.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calibre < αραβ. qālib «καλούπι, φόρμα»].

καλιμπράρω ρ. μετβ. {καλιμπράρ-ισα, -ισμένος} **1.** ισιώνω τρακαρισμένο αυτοκίνητο ή μηχανάκι στην καλίμπρα • **2.** μετρώ την εσωτερική διάμετρο π.χ. βαρελιού. ή το διαμέτρημα, π.χ. κάννης **3.** ρυθμίζω, βάζω τις σωστές ρυθμίσεις: *~ τυπογραφική μηχανή / τα χρώματα.* -- **καλιμπράρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. calibrare < calibro < γαλλ. calibre < αραβ. qālib «καλούπι. φόρμα»].

κάλιο (το) [1880] {καλίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο αργυρόλευκου χρώματος (σύμβολο K) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.): *νιτρικό / ανθρακικό / χλωριούχο ~.* -- **καλιούχος,** -ος/-α, -ο [1876].

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. calium < αραβ. qali «ποτάσα»].

Καλιφόρνια (η) πολιτεία των ΝΔ. Η.Π.Α. στον Ειρηνικό Ωκεανό με πρωτεύουσα το Σακραμέντο. — **Καλιφορνέζος** (ο), **Καλιφορνέζα** (η), **καλιφορνέζικος,** -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. California < ισπ. California, αβεβ. ετύμου, πιθ. από συμφυρμό των λ. caliente fornella «θερμός κλίβανος». λόγω τού κλίματος τής περιοχής].

καλιφόρνιο (το) {καλιφορνίου} ΧΗΜ. τεχνητό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Cf) με χρήσεις στη βιομηχανία και την ιατρική (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. californium, επειδή παρασκευάστηκε από τέσσερεις ερευνητές τού Πανεπιστημίου τής Καλιφόρνιας το 1950].

καλκάνι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** εδώδιμο ψάρι. που μοιάζει στο σχήμα με ασπίδα • **2.** ΝΑΥΤ. η επάνω άκρη τής πρύμνης πλοίου. η κορώνα πλοίου **3.** ΑΡΧΙΤ. το τρίγωνο τής στέγης κτίσματος.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kalkan].

Καλκούτα (η) πόλη και λιμάνι τής ΒΑ. Ινδίας στον Κόλπο τής Βεγγάλης.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Calcutta, από το όν. τής ινδουιστικής θεάς των νεκρών Kali (< σανσκρ. Kālī «μαύρη»)].

κάλλα (η) {δύσχρ. καλλών} διακοσμητικό φυτό με μεγάλα καρδιόσχημα λευκά άνθη με κίτρινο ύπερο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. calla < *κάλλαια < αρχ. κάλλαιον «λειρί πετεινού» (βλ.λ.)].

κάλλαιο (το) {καλλαί-ου | -ων} **1.** (αρχαιοπρ.) το λειρί τού πετεινού ● **2.** ΑΝΑΤ. προεξοχή τού ηθμοειδούς οστού τού κρανίου, πάνω στην οποία προσφύεται η σκληρή μήνιγγα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. κάλλαιον, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λ. κάλλος, ενώ η αναμενόμενη ετυμολογική σχέση με το ουσ. κάλλαϊς «κόκορας» δεν ερμηνεύεται ικανοποιητικά].

καλλι- κ. **καλλί-** (λόγ.) λεξικό πρόθημα που προσδίδει στο β' συνθετικό το χαρακτηριστικό τού ωραίου: *καλλί-φωνος, καλλι-μάρμαρος, καλλι-έπεια.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *καλός*. Η παρουσία των δύο -λλ- προξενεί ερμηνευτικές δυσχέρειες, έχει δε αποδοθεί είτε σε εκφραστικό αναδιπλασιασμό είτε σε σύναψη τού θ. *καλ-* με επίθημα -j- μέσω αφομοίωσης (-λλ- < -λj-). Βλ. κ. *κάλλος, κάλλιστος*].

κάλλια κ. **καλλιά** επίρρ. → κάλλιο

καλλίγραμμος, -η, -ο [1890] (λόγ.) (για ανθρώπους και για μέλη τού ανθρώπινου σώματος) αυτός που διαθέτει ωραίες αναλογίες, που έχει ωραία, αρμονική διάπλαση: ~ *κοπέλα / χορεύτρια / σώμα / πόδια* ΣΥΝ. τορνευτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

καλλιγραφείο(ν) (το) (στο Βυζάντιο) οργανωμένο εργαστήριο αντιγραφής χειρογράφων.

καλλιγραφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τής όμορφης και κομψής γραφής, το να γράφει κανείς με ωραία γράμματα (που συνήθ. έχουν συγκεκριμένο τρόπο σχεδιασμού): *τετράδιο καλλιγραφίας* ΑΝΤ. κακογραφία **2.** το μάθημα κατά το οποίο οι μαθητές τού δημοτικού σχολείου διδάσκονται πώς να γράφουν όμορφα και συμμετρικά. — **καλλιγραφώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

καλλιγραφικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που είναι γραμμένος με καλλιγραφία: ~ *γράμματα* ΑΝΤ. κακογραμμένος **2.** ΤΥΠΟΓΡ. ***καλλιγραφικά στοιχεία*** τυπογραφικά στοιχεία που μιμούνται τον πλάγιο χειρόγραφο χαρακτήρα. — **καλλιγραφικ-ά / -ώς** επίρρ.

καλλιγράφος (ο/η) [μτγν.] **1.** αυτός που γράφει με όμορφα και κομψά γράμματα, που έχει ωραίο, συμμετρικό, καθαρό και ευανάγνωστο γραφικό χαρακτήρα ΑΝΤ. κακογράφος **2.** (ειδικότ.) αυτός που κατέχει την τέχνη τής καλλιγραφίας.

καλλιέπεια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) (για τον γραπτό ή τον προφορικό λόγο) η χάρη, η κομψότητα και η γλαφυρότητα τού ύφους ΣΥΝ. καλλιλογία, κομψοέπεια.

καλλιεπής, -ής, -ές {καλλιεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που ομιλεί ή/και γράφει με όμορφο τρόπο, που χειρίζεται κομψά τον λόγο: ~ *ρήτορας* ΣΥΝ. ευφραδής. — **καλλιεπώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, συνέπεια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-επής* < *έπος*].

καλλιέργεια (η) {καλλιεργειών} **1.** το σύνολο των εργασιών με τις οποίες προετοιμάζεται το έδαφος, για να δεχθεί τον σπόρο και να αποδώσει την καλύτερη δυνατή συγκομιδή: *επιδίδονται στην ~ τής γης* || *χιλιάδες στρέμματα θα παραδοθούν σύντομα προς ~* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των φροντίδων, προκειμένου ορισμένο είδος φυτού να αποδώσει προϊόντα: *πρόγραμμα για την ~ νέων ποικιλιών καπνού* || *το Υπουργείο Γεωργίας προωθεί την επέκταση τής ~ τής ελιάς* || *~ σίτου / δημητριακών / οπωρικών* **3.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) η καλλιεργούμενη έκταση ή το σύνολο των φυτών που καλλιεργούνται σε αυτήν: *το χαλάζι έβλαψε σοβαρά τις ~* || *καλλιέργειες λαχανικών / καπνών* **4.** (α) (μτφ. για έννοιες) η έντεχνη και επιμελημένη ενίσχυση, η συστηματική ανάπτυξη: *δημοσίευμα που αποσκοπεί στην ~ εντυπώσεων* || *~ σχέσεων φιλίας / έχθρας / καλαισθησίας / ελπίδων / φόβου* (β) η άσκηση, ενίσχυση και βελτίωση ιδιότητας ή ικανότητας: *η ~ τής φωνής / τού ταλέντου / τής έκφρασης* **5.** (ειδικότ.) η ανάπτυξη προκειμένου για πολιτιστικά αγαθά: *~ τής επιστήμης / των γραμμάτων / των τεχνών / τής γλώσσας / τής ποίησης / τής παράδοσης* **6.** η ανεπτυγμένη παιδεία, ο πνευματικός πλούτος που διαθέτει κανείς: *είναι άνθρωπος με ~* || *πνευματική / αισθητική / εσωτερική ~* ΣΥΝ. μόρφωση, παιδεία ΑΝΤ. αμορφωσιά, αμάθεια, απαιδευσία ● **7.** ΒΙΟΛ. ΙΑΤΡ. (α) μέθοδος απομόνωσης και πολλαπλασιασμού στην κατάλληλη θερμοκρασία και σε ειδικό θρεπτικό περιβάλλον μικροοργανισμών ή τμημάτων από ζωικούς ή φυτικούς ιστούς, με στόχο να αναγνωριστούν επαρκώς και να μελετηθούν ή να εξεταστούν τα προϊόντα τού μεταβολισμού τους: *~ μικροβίων / ιών / ιστών* (β) (συνεκδ.) σύνολο μικροοργανισμών που έχουν απομονωθεί και αναπτύσσονται σύμφωνα με τις παραπάνω προϋποθέσεις: *στον δοκιμαστικό σωλήνα έχουμε μια ~ μικροβίων* (γ) ***καλλιέργεια ούρων*** ειδική εξέταση για τη διάγνωση τής ουρολοίμωξης (βλ.λ.) (δ) ***βιολογική καλλιέργεια*** η καλλιέργεια γεωργικών φυτών με φυσικά λιπάσματα και χωρίς φυτοφάρμακα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλλιεργία* < *καλλιεργώ* (βλ.λ.). Ο τ. *καλλιέργεια* κατά τα πολλά προπαροξύτονα σε *-εια (συνέπεια, ευγένεια)*, πβ. κ. *περίεργος – περιεργία – περιέργεια*. Η βιολογική και πολιτιστική σημ., καθώς και πολλές σημ. τής γεωπονικής, αποτελούν μεταφρ. δάνεια από γαλλ. culture].

καλλιέργημα (το) [1895] {καλλιεργήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. **1.** το προϊόν τού τεχνητού πολλαπλασιασμού ιών, μικροβίων, βακτηρίων κ.ά. σε ειδικό θρεπτικό υλικό για επιστημονικούς ή/και θεραπευτικούς σκοπούς **2.** (καταχρ.) η καλλιέργεια (βλ.λ.) βιολογικού υλικού για διαγνωστικούς και πειραματικούς σκοπούς.

καλλιεργημένος, -η, -ο **1.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει πνευματικό πλούτο, μόρφωση και παιδεία: *είναι βαθιά ~ άνθρωπος, με ποικίλα ενδιαφέροντα από διάφορους τομείς τής τέχνης και τής επιστήμης* ΣΥΝ. μορφωμένος ΑΝΤ. ακαλλιέργητος, αμόρφωτος, άξεστος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από πνευματική καλλιέργεια, που αποπνέει αέρα παιδείας και πολιτισμού: *μεγάλωσε σε ~ περιβάλλον* || *~ γούστο / αισθητήριο.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cultivé].

καλλιεργήσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να καλλιεργηθεί: *~ έδαφος / έκταση / γη* ΑΝΤ. άγονος.

καλλιεργητής (ο) [1856]. **καλλιεργήτρια** (η) [1898] {καλλιεργητριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την καλλιέργεια τής γης και την παραγωγή γεωργικών προϊόντων ΣΥΝ. γεωργός, αγρότης, παραγωγός **2.** ειδικό εργαλείο ή μηχάνημα που ανασκάπτει το έδαφος και το καθιστά πρόσφορο για καλλιέργεια.

καλλιεργητικός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που σχετίζεται με την καλλιέργεια: *~ δάνειο / ικανότητα* **2.** ***καλλιεργητικά*** (τα) τα έξοδα που απαιτούνται για την καλλιέργεια εκτάσεως γης.

καλλιεργώ ρ. μετβ. {καλλιεργείς... | καλλιέργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** δουλεύω (έκταση γης), εκτελώ τις απαραίτητες γεωργικές εργασίες, ώστε το χώμα να γίνει εύφορο και να καρποφορήσει **2.** (συνεκδ.) ακολουθώ συγκεκριμένη γεωργική διαδικασία για την ανάπτυξη και καρποφορία (φυτού): *~ πατάτες / καπνά / σιτάρι* **3.** ΒΙΟΛ. προκαλώ την ανάπτυξη και τον πολλαπλασιασμό στην κατάλληλη θερμοκρασία και σε ειδικό θρεπτικό περιβάλλον (μικροοργανισμών ή τμήματος ιστών) για επιστημονικούς ή/και θεραπευτικούς σκοπούς: *~ μικρόβια / ιούς* **4.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να αναπτυχθεί: *τα παιχνίδια αυτά καλλιεργούν στα παιδιά πολεμικά ένστικτα* || *~ τις κοινωνικές μου σχέσεις* || *~ μια ιδέα* || *~ τη διχόνοια / πνεύμα* (συνεργασίας, κατανοήσεως κ.λπ.) / *τη φιλία / την έχθρα / την πίστη / τις εντυπώσεις / την αυτοπεποίθηση / τον μύθο / τους φόβους / τις ελπίδες / τα όνειρα / το κλίμα* (διχόνοιας, συμπάθειας) ΣΥΝ. αναπτύσσω **5.** (ειδικότ.) ασχολούμαι (με πολιτιστικό αγαθό) συστηματικά και επιμελώς, με στόχο να το αναπτύξω και να το διευρύνω: *~ τα γράμματα / τις τέχνες / τις επιστήμες / τη μουσική* **6.** (μτφ.) φροντίζω για την ανάπτυξη και την τελειοποίηση (μιας ικανότητας ή ιδιότητάς μου): *~ την κλίση / το χάρισμα / το ταλέντο / το πνεύμα / το γούστο / τον νου / την ψυχή / τα ενδιαφέροντα / την εξυπνάδα μου* ΣΥΝ. εξασκώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουλτουριάρης.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλλιεργῶ (-έω)* < *καλλι-* + *-εργῶ* < *ἔργον*. Πολλές σύγχρονες τεχνικές και πολιτιστικές χρήσεις αποδίδουν το γαλλ. cultiver].

καλλικέλαδος, -ος/-η, -ο **1.** (αρχαιοπρ.) (κυρ. για πτηνά) αυτός που κελαηδεί όμορφα και αρμονικά, που διαθέτει μελωδική φωνή: *~ αηδόνι* ΣΥΝ. καλλίφωνος **2.** αυτός που τραγουδά ή ψάλλει όμορφα ΣΥΝ. καλλίφωνος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καλλι-* + *κέλαδος* «θόρυβος», βλ. κ. *κελαηδώ*].

καλλίκνημος, -ος/-η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει ωραίες κνήμες: *~ κόρη.*

καλλίκομος, -ος/-η, -ο (αρχαιοπρ.-σπάν.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που διαθέτει όμορφη κόμη, πλούσια αλλά πυκνά μαλλιά: *~ κόρη* **2.** (φυτό) που διαθέτει όμορφο, υγιές και πυκνό φύλλωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-κομος* < *κόμη*].

Καλλικράτης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας αρχιτέκτονας (5ος αι. π.Χ.)· συνεργάστηκε με τον Ικτίνο στην κατασκευή τού Παρθενώνα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-κράτης* < *κράτος*].

καλλιλογία (η) [μτγν.] {καλλιλογιών} (λόγ.-σπάν.) η όμορφη και κομψή έκφραση, ο λόγος που χαρακτηρίζεται από γλαφυρότητα ΣΥΝ. καλλιέπεια, ωραιολογία, κομψοέπεια, γλαφυρότητα. **καλλιλογώ** ρ. [μτγν.].

καλλιμάρμαρος, -η, -ο [1887] (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει οικοδομηθεί με όμορφα μάρμαρα, που διαθέτει όμορφα μάρμαρα **2.** ***Καλλιμάρμαρο*** (το) το Παναθηναϊκό Στάδιο.

Καλλίμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** αρχαίος Έλληνας λόγιος και ποιητής (3ος αι. π.Χ.), έζησε στην Αλεξάνδρεια· άφησε πλούσιο συγγραφικό έργο **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-μάχος* < *μάχομαι*].

καλλίμορφος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει ωραία μορφή, όμορφη όψη ΣΥΝ. όμορφος, ευειδής ΑΝΤ. δύσμορφος, άσχημος, κακοφτειαγμένος.

Καλλινίκη (η) [μτγν.] **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.

Καλλίνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} **1.** όνομα μαρτύρων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-νικος* < *νίκη*].

καλλίνικος, -η, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που κατήγαγε λαμπρή και περιφανή νίκη: *~ μάρτυρες.*

κάλλιο επίρρ. (λαϊκ.) καλύτερα, προτιμότερο: *«κάλλιο 'ναι μιας ώρας ελεύθερη ζωή, παρά σαράντα χρόνια σκλαβιά και φυλακή»* (Ρήγας Βελεστινλής) ΑΝΤ. χειρότερα· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι, παρά δέκα και καρτέρει*** τα λιγότερα και σίγουρα είναι προτιμότερα από τα περισσότερα αλλά αβέβαια: *δεν μ' ενδιαφέρουν οι επενδύσεις και οι μετοχές· προτιμώ να έχω τα λεφτά μου στην τράπεζα και να εισπράττω έναν μικρό αλλά σίγουρο τόκο· ~!* (β) ***κάλλιο αργά παρά ποτέ*** για την έκφραση ικανοποίησης σχετικά με κάτι που γίνεται έστω και αργά ή τής ανάγκης να γίνει έστω και αργά (γ) ***κάλλιο γαϊδουρόδενε, παρά γαϊδουρογύρευε*** βλ. λ. *γαϊδουρόδενω* (δ) ***κάλλιο πρώτος στο χωριό, παρά δεύτερος στην πόλη*** καλύτερα να είναι κανείς πρώτος σε μέτριο περιβάλλον παρά δεύτερος σε καλύτερο· για την αξία που έχει η πρωτιά. Επίσης **κάλλια** κ. **καλλιά.**

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάλλιον*, επιρρ. χρήση τού επιθ. *καλλίων*, βλ. λ. *κάλλιος*].

Καλλιόπη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης, μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τού έπους και τής λυρικής ποίησης **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα • **4.** (σκωπτ.-μετωνυμ.) το αποχωρητήριο στρατοπέδου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-όπη* < **ὄψ* «φωνή» (μαρτυρούνται μόνον οι πλάγιες πτώσεις *ὀπός, ὀπί, ὄπα*), που αποτελεί την ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *ἐπ-* (βλ. λ. *ἔπος*) και συνδ. επίσης με το συνώνυμο λατ. vox. Αρχική σημ. τού ονόματος: «καλλίφωνη»].

κάλλιος, -ια, -ιο (σπάν.) καλύτερος, προτιμότερος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καλλίων* (από το ουδ. *κάλλιον*) < **καλjων* (με αφομοίωση), συγκριτ. βαθμός τού επιθ. *καλός*. Φαίνεται πως αρχικά δημιουργήθηκε τύπος ουδ. **κάλλον* (< **κάλ-jον*), που θεωρήθηκε θετική βαθμ. και χρησίμευσε ως αφετηρία σχηματισμού νέου συγκριτικού *καλλ-ίων* (πβ. *αἰσχρός – αἰσχίων, κακός – κακίων*)].

καλλιπάρειος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραία μάγουλα, όμορφο πρόσωπο: ~ *κόρη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-παρειος* < *παρειά* (βλ.λ.)].

καλλίπυγος, -ος, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ωραίους γλουτούς: ~ *Αφροδίτη*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καλλι-* + *-πυγος* < *πυγή* «γλουτός, οπίσθιο» (βλ.λ.)].

Καλλιρρόη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. όνομα πολλών γυναικών, που σχετίζονται πάντοτε με το υγρό στοιχείο, όπως η κόρη τού Ωκεανού, η κόρη τού Αχελώου, η κόρη τού Σκαμάνδρου και μητέρα τού Γανυμήδη κ.ά. **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτή που χαρακτηρίζεται από καλή ροή, από άφθονα νερά». < *καλλι-* (βλ.λ.) + *ροή*].

Καλλισθένης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Έλληνας ιστοριογράφος (370-327 π.Χ.), μαθητής τού Αριστοτέλη· ακολούθησε τον Μ. Αλέξανδρο στην εκστρατεία του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-σθένης* < *σθένος*].

κάλλιστα επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πολύ ωραία, θαυμάσια· κυρ. μετά το *μπορώ*, για να τονιστεί ότι κάτι είναι ή θα ήταν δυνατόν: *κανείς δεν σε εμπόδιζε· θα μπορούσες ~ να είχες φύγει* (ανάλογη χρήση έχει και το *θαυμάσια*).

καλλιστεία (τα) διαγωνισμός ομορφιάς: *συμμετέχω στα ~* || *υποψήφια των ~* || ~ *σκύλων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλλιστεῖον*, λ. που αρχικώς περιέγραφε έναν διαγωνισμό ομορφιάς στη Λέσβο. < *καλλιστεύω* < *κάλλιστος*].

Κάλλιστος (ο) {-ου κ. -ίστου} **1.** όνομα αγίων και πατριαρχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *κάλλιστος* (βλ.λ.)].

κάλλιστος, -ίστη, -ιστο (αρχαιοπρ.) ο πιο ωραίος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. τού επιθ. *καλός*. Για την παρουσία τού διπλού *-λλ-* (όπως και στον συγκριτ. *καλλίων*) βλ. λ. *κάλλιος*].

καλλίσωμος, -η, -ο (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που διαθέτει όμορφο, καλοφτειαγμένο σώμα ΣΥΝ. καλλίγραμμος.
[ΕΤΥΜ. < *καλλι-* (βλ.λ.) + *-σωμος* < *σώμα*].

καλλίτερος, -η, -ο → καλύτερος

καλλιτέχνημα (το) [μεσν.] {καλλιτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν τής καλλιτεχνικής δημιουργίας, ό,τι είναι ή θεωρείται έργο τέχνης **2.** (εκφραστ.) οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί με μεράκι και καλαισθησία: *οι τούρτες του είναι πραγματικά* ~ ΣΥΝ. αριστούργημα ΑΝΤ. κακοτέχνημα, τερατούργημα.

καλλιτέχνης (ο) {καλλιτεχνών}, **καλλιτέχνιδα** (η) {καλλιτεχνίδων} **1.** πρόσωπο που ασχολείται συστηματικά με την τέχνη, με κάποια από τις Καλές Τέχνες: ~ *είναι ο ζωγράφος, ο γλύπτης, ο τραγουδιστής, ο ηθοποιός, ο σκηνοθέτης, ο μουσικός, ο χορευτής κ.ά.* || *διεθνούς φήμης / πρωτοποριακός / διακεκριμένος / μεγάλος / διάσημος / εκκολαπτόμενος / αυτοδίδακτος / ταλαντούχος* ~ || *ομάδα / σωματείο / κύκλος καλλιτεχνών* (πβ. λ. *αρτίστας, δημιουργός*) **2.** (εκφραστ.) οποιοσδήποτε δουλεύει με μεράκι και καλαισθησία, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην αισθητική πλευρά τού έργου του: *ο αρχιτέκτονας που θα αναλάβει το κτήριο τού μουσείου, δεν αρκεί να είναι καλός επαγγελματίας· πρέπει να είναι αληθινός* ~ ΣΥΝ. αριστοτέχνης, (οικ.) μερακλής. Επίσης (λόγ.) **καλλιτέχνις** (η) [1888] {καλλιτέχνιδος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χειρουργός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλι-* + *-τέχνης* < *τέχνη*].

καλλιτεχνία (η) [μτγν.] {καλλιτεχνιών} **1.** το σύνολο των Καλών Τεχνών ΣΥΝ. τέχνη, δημιουργία **2.** (συνεκδ.) η άσκηση των Καλών Τεχνών, η καλλιτεχνική ενασχόληση: *από μικρός αφοσιώθηκε στην* ~ **3.** εργασία που εκτελείται με λεπτή τεχνική, επιμέλεια και καλαισθησία, που φανερώνει υψηλή αισθητική: *η ανθοκομία για μένα είναι* ~ ΣΥΝ. κομψοτεχνία ΑΝΤ. κακοτεχνία.

καλλιτεχνικός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που σχετίζεται με τις Καλές Τέχνες ή τους καλλιτέχνες: *λίγοι ξέρουν για τις ~ του δραστηριότητες, ότι δηλαδή ζωγραφίζει στον ελεύθερο χρόνο του και είναι και μέλος χορωδίας* || ~ *αξία / δημιουργία / κίνηση / ψευδώνυμο / φιλοδοξία / εκδήλωση / έκφραση / ζωή / ενδιαφέροντα / σταδιοδρομία / παραγωγή / ταλέντο / ιδιοφυΐα / γεγονός / δράση / επιμέλεια έκδοσης / στήλες των εφημερίδων / διευθυντής / κύκλος* **2.** (συνεκδ.) αυτός που γίνεται ή δημιουργείται με καλαισθησία, με μεράκι, με έμφαση στην αισθητική ΣΥΝ. ωραίος, αριστοτεχνικός, περίτεχνος, μερακλήδικος ΑΝΤ. ακαλαίσθητος, αντιαισθητικός, άτεχνος, κακότεχνος. — **καλλιτεχνικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προηγουμένως*.

καλλιτυπία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΩΤΟΓΡ. ειδική μέθοδος αναπαραγωγής φωτογραφικών αντιτύπων με τη χρησιμοποίηση αλάτων σιδήρου και αργύρου.
[ΕΤΥΜ. < *καλλι-* + *-τυπία* < *τύπος*].

καλλίφωνος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που διαθέτει ωραία φωνή, που τραγουδά, ψάλλει όμορφα και μελωδικά ΣΥΝ. γλυκόλαλος, καλλικέλαδος ΑΝΤ. κακόφωνος. — **καλλιφωνία** (η) [μτγν.].

καλλονή (η) **1.** η ωραιότητα: *γυναίκα εκπάγλου / απερίγραπτης* ~ ΣΥΝ. κάλλος, ομορφιά ΑΝΤ. ασχήμια, δυσμορφία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε εξαιρετικά ωραίο: *οι φυσικές ~ τού νησιού* ΣΥΝ. ομορφιά **3.** (συνεκδ.) γυναίκα εξαιρετικής ομορφιάς: *εξωτική / μαύρη / μελαχρινή / ξανθιά* ~ || *στα νιάτα της πρέπει να ήταν αληθινή* ~ ΣΥΝ. κούκλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *κάλλος*].

κάλλος (το) {κάλλ-ους | -η, χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λόγ.) η έννοια ή η ιδιότητα τού ωραίου, η ομορφιά: *το αρχαίο ~* || *το ~ τής ψυχής* ΣΥΝ. ομορφιά, ωραιότητα, καλλονή ΑΝΤ. ασχήμια, δυσμορφία· ΦΡ. (α) ***απείρου κάλλους*** βλ. λ. *άπειρος*[2] (β) ***εν τη απλότητι το κάλλος*** βλ. λ. *απλότητα* **2. *κάλλη*** (τα) το σύνολο των στοιχείων που καθιστούν κάποιον όμορφο, ελκυστικό: *στις παραλίες πολλά κορίτσια επιδεικνύουν τα ~ τους* || *έχει περίσσια* ~ ΣΥΝ. θέλγητρα, χάρες· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***μπρος στα κάλλη τι 'ναι ο πόνος*** βλ. λ. *εμπρός* (β) (λαϊκ.) ***πάν' τα νιάτα, πάν' τα κάλλη*** για την υπενθύμιση τού γεγονότος ότι μαζί με τη νεότητα φεύγει και η ομορφιά (γ) ***τα πάχη μου, τα κάλλη μου*** (παλαιότ., σήμερα συνήθ. ειρων.) το πάχος μου είναι στοιχείο ομορφιάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα, όμορφος, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλός* (βλ.λ.). Για το πρόβλημα τού διπλού *-λλ-*, βλ. λ. *καλλι-, κάλλιος*].

καλλυντικός, -ή, -ό [1865] **1.** αυτός που έχει την ιδιότητα να ομορφαίνει, που συντελεί στον καλλωπισμό: ~ *αλοιφή* **2. καλλυντικό** (το) οποιοδήποτε φυσικό ή χημικό παρασκεύασμα χρησιμοποιείται για την περιποίηση και τον καλλωπισμό τού προσώπου, τού σώματος, των μαλλιών, των νυχιών κ.λπ.: ~ *(περιποίησης) προσώπου / σώματος* || *φυτικά / χημικά / φαρμακευτικά* ~ || ~ *για τα νεανικά / για λιπαρά δέρματα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλλυντής* «ευτρεπιστής – κουρέας» < αρχ. *καλλύνω* < *κάλλος* (βλ.λ.). Η σημ. των καλλυντικών παρασκευασμάτων αποτελεί απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. cosmétiques (< ελλην. *κοσμητικός*)].

καλλύνω ρ. μετβ. {εκάλλυνα} (αρχαιοπρ.) καλλωπίζω (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάλλος*].

καλλωπίζω ρ. μετβ. {καλλώπισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθιστώ ωραία την όψη (κυρ. ανθρώπου, προσώπου) ΣΥΝ. ομορφαίνω, ευπρεπίζω, ευτρεπίζω ΑΝΤ. ασχημίζω **2.** (μεσοπαθ. ***καλλωπίζομαι***) προσφέρω τις απαραίτητες φροντίδες στο πρόσωπό μου, ώστε να γίνει ωραιότερο, ασχολούμαι με την εξωτερική μου εμφάνιση: *όλη την ημέρα κάθεται στον καθρέφτη και καλλωπίζεται* ΣΥΝ. φτειάχνομαι. — **καλλώπισμα** (το) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομορφαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλλ(ι)-* + *-ωπίζω* < *ὤψ* «πρόσωπο» (γεν. *ὠπός*)].

καλλωπισμός (ο) [αρχ.] **1.** το σύνολο των φροντίδων, η περιποίηση τού προσώπου ή/και τού σώματος, ώστε να φαίνονται ωραιότερα: *γυναικείος* ~ **2.** (γενικότ.) το να διακοσμεί κανείς την εξωτερική όψη (περιοχής, κτηρίου κ.λπ.), το να την καθιστά ωραιότερη: ~ *τής πόλης με πάρκα, πλατείες* ΣΥΝ. εξωραϊσμός, ευπρεπισμός, στόλισμα • **3.** ΜΟΥΣ. ***καλλωπισμοί*** (οι) ελεύθεροι ή τυποποιημένοι φθόγγοι, που προστίθενται στη βασική μελωδία συνθέσεως, για να γίνει πιο ευχάριστη ακουστικά.

καλλωπιστής (ο) [αρχ.], **καλλωπίστρια** (η) [μτγν.] {καλλωπιστριών} πρόσωπο που καλλωπίζεται υπερβολικά.

καλλωπιστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει για καλλωπισμό: ~ *φυτά* ΣΥΝ. κοσμητικός, διακοσμητικός.

κάλμα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυρ. για τη θάλασσα) νηνεμία, άπνοια: *σήμερα έχει* ~ ΣΥΝ. μπουνάτσα ΑΝΤ. τρικυμία, φουρτούνα, χαλασμός κόσμου **2.** (μτφ.) η ψυχική ηρεμία, η απουσία σύγχυσης και ταραχής ΣΥΝ. γαλήνη, ηρεμία, αταραξία, ησυχία ΑΝΤ. αναταραχή, αναμπουμπούλα, αναβρασμός, ανακάτωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άπνοια*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. calma < αρχ. *καῦμα* «μεγάλη ζέστη (που οδηγεί σε απραξία, σε λήθαργο)»].

καλμάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάλμαρ-α (λαϊκ. προστ. κάλμα) κ. -ισα, -ισμένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) ηρεμώ κάποιον/κάτι, εκτονώνω την ένταση: *είδα κι έπαθα να τον ~!* || *η μουσική καλμάρισε τα νεύρα τους* || ~ *την αγωνία / τον πόνο / τα πνεύματα* ΣΥΝ. καθησυχάζω, καταπραΰνω, κατευνάζω, ημερεύω ΑΝΤ. ανησυχώ, ταράζω, αναστατώνω, (εξ)ερεθίζω ♦ (αμετβ.) **2.** ανακτώ την ψυχική μου ηρεμία, γίνομαι ήσυχος ή ηπιότερος: *ακούγοντας αυτά τα λόγια, καλμάρισε κάπως* || *πήγαινε την βόλτα, για να καλμάρουν λίγο τα νεύρα της* || *ο θυμός του είχε καλμάρει* ΣΥΝ. ησυχάζω, ηρεμώ, γαληνεύω, μαλακώνω, καταλαγιάζω, καταπραΰνομαι, κατευνάζομαι ΑΝΤ. ταράζομαι, αναστατώνομαι, (εξ)ερεθίζομαι **3.** (ειδικότ. για τις καιρικές συνθήκες) γίνομαι γαλήνιος ή ηπιότερος: *θα περιμένουμε να καλμάρει η θάλασσα και μετά θα ξεκινήσουμε* ΣΥΝ. γαληνεύω, κοπάζω **4.** γίνομαι ηπιότερος, εκτονώνεται η ένταση μου: *το βράδυ καλμάρισε ο πυρετός* || *με το ούζο μού καλμάρισε ο πονόδοντος* ΣΥΝ. καταπραΰνομαι ΑΝΤ. οξύνομαι, εντείνομαι. — **καλμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. calmare < calma «κάλμα»].

καλντέρα κ. **καλδέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΓΕΩΛ. μεγάλη εδαφική κοιλότητα σε σχήμα χοάνης ή λέβητα, που σχηματίζεται από την υποχώρηση τού κεντρικού τμήματος ηφαιστειακού κώνου ως συνέπεια ισχυρής εκρήξεως ή από βαθμιαία διάβρωση των εσωτερικών τοιχωμάτων του: *η περίφημη ~ τής Θήρας*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. caldera «λέβητας, καζάνι» < λατ. caldaria, θηλ. τού επιθ. caldarius «θερμαντικός» < calidus «θερμός»].

καλντερίμι (το) {καλντεριμ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) λιθόστρωτος δρόμος, συνήθ. στενός, με ακανόνιστες στο σχήμα και τη μορφή πέτρες ή πλάκες: *τα ~ στους παραδοσιακούς οικισμούς των Κυκλάδων* || «*μες*

στο ~ τρέχει ο αραμπάς» (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaldırım].

καλό (το) [αρχ.] **1.** αυτό που είναι σύμφωνο με τον ηθικό νόμο και που αναγνωρίζεται ως αγαθό: *η πάλη τού ~ με το κακό* ΑΝΤ. κακό **2.** η ηθική πράξη. πράξη ανθρωπιάς, αλληλεγγύης· καλή πράξη: *προσπαθεί να κάνει το ~* || (παροιμ.) *«κάνε το ~ και ρίξ' το στον γιαλό»* (κάνε την καλή πράξη και μην περιμένεις ανταπόδοση) || *έκανε πολλά ~ στη ζωή του, αλλά δεν του το αναγνώρισαν* || *ανταποδίδω το ~* ΣΥΝ. ευεργεσία· ΦΡ. ***δεν χρωστάει καλό*** για πρόσωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο, ανάρμοστο ή αχάριστο τρόπο **3.** η ωφέλεια, το συμφέρον κάποιου: *εγώ για το ~ σου σ' τα λέω αυτά* || *αγωνιζόμαστε για το ~ τής πατρίδας* || *την περιόρισα για το ~ της* || *το ~ τής κοινωνίας επιβάλλει γενναίες αποφάσεις* || *θέλω το ~ σου·* ΦΡ. (α) ***κάνω καλό*** ωφελώ: *τα φρούτα κάνουν καλό στην υγεία* (β) ***σε καλό να μου βγει / σε καλό μου*** σε περιπτώσεις που έχουμε γελάσει για κάτι πάρα πολύ ή έχει συμβεί κάτι πολύ ευχάριστο ή μετά από χασμουρητό: *μπα, ~ το γέλιο που έκανα απόψε* || ~, *νυστάζω πολύ!* (γ) ***μου βγήκε σε καλό*** για επιλογές που τελικά μας ωφέλησαν: *στην αρχή λυπήθηκα που με απέρριψαν, αλλά τελικά ~, γιατί βρήκα καλύτερη δουλειά* (δ) ***το καλό είναι...*** για περιπτώσεις στις οποίες θέλουμε να δώσουμε έμφαση σε θετική ιδιότητα, ευχάριστη συγκυρία κ.ά.: *το καλό στην όλη υπόθεση είναι ότι δεν υπήρξαν θύματα* ΣΥΝ. το ευτύχημα είναι ΑΝΤ. το κακό είναι... (ε) ***για καλό και για κακό / καλού κακού*** για κάθε ενδεχόμενο: ~, *πάρε μαζί σου ομπρέλα* (στ) ***το καλό που σου θέλω*** για προειδοποίηση ή απειλή προς κάποιον: ~, *μη με ξαναενοχλήσεις τέτοια ώρα!* (ζ) ***(μπα) σε καλό (μου, σου κ.λπ.)*** (i) για να εκφραστεί απορία, έκπληξη (συχνά με επιτιμητικό ύφος): *Μπα σε καλό σου! Τι ώρα είναι αυτή που παίρνεις τηλέφωνο;* (ii) λέγεται μετά από χασμουρητό: ~, *τι έπαθα σήμερα και χασμουριέμαι συνέχεια;* **4.** το πλεονέκτημα, το προτέρημα: *ένα ~ αυτού τού αυτοκινήτου είναι η άνετη οδήγηση* || *ως άνθρωπος έχει και τα ~ του, έχει και τα άσχημά του* ΑΝΤ. μειονέκτημα, ελάττωμα **5.** οτιδήποτε θεωρείται σημαντικό για τη ζωή τού ανθρώπου: *ο Θεός να σου δώσει όλα τα ~!* || *«τρία ~ είναι στον ντουνιά και στον απάνω κόσμο, η νιότη και η λεβεντιά και το καλό κορίτσι»* (δημοτ. τραγ.) **6. *καλά*** (τα) αγαθά προς κατανάλωση, προϊόντα: *στο κατάστημα έβρισκες όλα τα ~* ● ΦΡ. (α) ***τα καλά μου*** τα επίσημα ρούχα μου (όχι τα καθημερινά ή πρόχειρα): *έβαλε τα καλά του και πήγε στην εκκλησία* (β) ***(είμαι) στα / με τα καλά μου*** είμαι λογικός, σκέφτομαι ως λογικός άνθρωπος· συνήθ. σε ερώτηση, όταν απορούμε με την παράξενη συμπεριφορά κάποιου: *Είσαι στα καλά σου; Τι έπαθες και φωνάζεις έτσι;* || *μου φαίνεται πως δεν είναι με τα καλά του!* (γ) ***με το καλό*** (i) με ήπιο τρόπο, ήρεμα, με το μαλακό: *προσπάθησε να τον πείσει ~, αλλά τίποτα* || *αν τον πάρεις ~, ίσως σε ακούσει* ΑΝΤ. με το άγριο (ii) ως ευχή για οτιδήποτε πρόκειται να τελεστεί σύντομα και ιδ. για γάμο (δ) ***στο καλό*** (σε αποχαιρετισμό): *~ και να μας γράφεις!* || *άντε, ~ και να μας ξανάρθετε* || *~ και με τη νίκη* (προς στρατιώτες που πάνε στο μέτωπο) (ε) ***για τα καλά*** σε πολύ μεγάλο βαθμό: *έχει κρυώσει ~* || *έβρεξε / χιόνισε ~* (στ) ***δεν το 'χω σε καλό*** θεωρώ αρνητικό οιωνό: ~, *όταν βλέπω τέτοια όνειρα* ● **7.** χαριτωμένος λόγος: *τους είπα ένα ~* (ενν. αστείο).

καλο- κ. **καλό-** κ. **καλ-** α' συνθετικό **1.** που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι έχει την ιδιότητα: (α) τού καλού: *καλό-καρδος, καλο-προαίρετος* (β) (ειδικότ.) τού ωραίου: *καλο-φτειαγμένος* **2.** για τον σχηματισμό ρημάτων, τα οποία δηλώνουν ότι κάτι γίνεται σε επαρκή ή σε απόλυτο βαθμό· συνήθ. με άρνηση π.χ. *η γιαγιά δεν καλοβλέπει πια* (βλέπει λίγο, δεν βλέπει καλά): *καλο-βράζω, καλο-νυχτώνει, καλο-πλυμένος, καλ-ακούω, καλο-δουλεμένος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *καλός*].

καλοαναθρεμμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει ανατραφεί και διαπαιδαγωγηθεί σωστά, που διαθέτει καλή αγωγή και συμπεριφορά: *~ παιδί* ΑΝΤ. κακοαναθρεμμένος, κακομαθημένος **2.** (κακόσ.) αυτός που έχει συνηθίσει να του προσφέρονται όλα έτοιμα, που δεν έχει την εμπειρία δύσκολων καταστάσεων ΣΥΝ. καλομαθημένος ΑΝΤ. σκληραγωγημένος, ψημένος.

καλοβαλμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει τοποθετηθεί στην κατάλληλη θέση, που έχει διευθετηθεί ή τακτοποιηθεί καλά και με γούστο: *~ επίπλωση στο δωμάτιο* ΑΝΤ. κακοβαλμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει επιμελημένη εμφάνιση, που ντύνεται όμορφα και κομψά ΣΥΝ. περιποιημένος, κομψός ΑΝΤ. ατημέλητος.

καλοβάμονα (τα) {καλοβαμόνων} ΖΩΟΛ. ομάδα υδρόβιων πτηνών που έχουν ψηλό λαιμό και πολύ μακριά και λεπτά πόδια, όπως λ.χ. ο πελαργός, ο γερανός κ.ά. Επίσης **καλοβατικά**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλοβάμων* «σχοινοβάτης» < *κᾶλον* «καυσόξυλο» (βλ. λ. *καλαπόδι*) + *-βάμων* < *βαίνω*. Ο τ. *καλοβατικά* < μτγν. *καλοβάτης* «σχοινοβάτης» < *κᾶλον* «καυσόξυλο» + *-βάτης* < *βαίνω*].

καλοβαστώ ρ. μετβ. {καλοβαστάς... | καλοβάστ-αξα, -ιέμαι, -αγμένος} (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) βαστώ γερά (κάτι), μπορώ να το κρατήσω, να το διατηρήσω: *~ τα πακέτα* ΑΝΤ. κακοβαστώ **2.** (συχνότ. το μεσοπαθ. ***καλοβαστιέμαι***) έχω μεγάλη ζωτικότητα (α) σε σχέση με την ηλικία ή την κατάστασή μου, βρίσκομαι σε καλή σωματική κατάσταση: *έχει πατήσει τα 70, αλλά καλοβαστιέται* ΣΥΝ. (μτφ.) κρατιέμαι καλά, διατηρούμαι ΑΝΤ. καταπέφτω, γερνώ (β) βρίσκομαι σε καλή οικονομική κατάσταση.

καλοβλέπω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {καλόειδα κ. καλοείδα κ. καλόδα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) έχω οξεία την αίσθηση τής όρασης, βλέπω και διακρίνω καλά: *τη νύχτα δεν καλοβλέπει* ♦ (μετβ.) **2.** βλέπω (κάποιον/κάτι) καλά: *δεν πρόλαβα να τον καλοδώ* **3.** βλέπω (πρόσωπο ή ενδεχόμενο, γεγονός, κατάσταση) με ευχαρίστηση ή με ευνοϊκή διάθεση: *τον καλοβλέπει για γαμπρό* ΣΥΝ. βλέπω με καλό μάτι, ευνοώ ΑΝΤ. μου κακοπέφτει, μου ξινίζει.

καλόβολος, -η, -ο αυτός που εύκολα βολεύεται ή συμβιβάζεται, που δεν προκαλεί στους άλλους δυσκολίες ή προβλήματα με τη συμπεριφορά του: *δεν χρειάζονται ιδιαίτερες προετοιμασίες για τη φιλοξενία του· είναι ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. συγκαταβατικός, βολικός, καταδεκτικός ΑΝΤ. δύσκολος. — **καλόβολα** επίρρ., **καλοβολιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < *καλό-* + *-βόλος* < *βολή* (< *βολεύω*)].

καλόβουλος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλές προθέσεις ΣΥΝ. καλοπροαίρετος ΑΝΤ. κακόβουλος, κακοπροαίρετος. - **καλόβουλα** επίρρ., **καλοβουλία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

καλόβραστος, -η, -ο αυτός που βράζει εύκολα και γρήγορα: *~ κρέας / φασόλια* ΣΥΝ. βραστερός ΑΝΤ. δυσκολόβραστος.

καλόγεννος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που γεννά χωρίς ιδιαίτερες δυσκολίες ΑΝΤ. κακόγεννος, δυσκολόγεννος. — **καλογεννώ** ρ. {-άς...}.

καλογερεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλογέρεψα} **1.** περιβάλλομαι το μοναχικό σχήμα, γίνομαι καλόγερος **2.** (μτφ.) κάνω μοναχική ζωή ή/και μένω άγαμος: (παροιμ.) *«ή μικρός-μικρός παντρέψου ή μικρός καλογερέψου»*.

καλογερικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους καλόγερους: *~ ζωή / νοοτροπία* ΣΥΝ. καλογερίστικος, μοναχικός, ασκητικός ΑΝΤ. κοσμικός **2. *καλογερική*** (η) η κατάσταση ή/και η ζωή τού καλόγερου, το να είναι κανείς καλόγερος ΣΥΝ. καλογεροσύνη· ΦΡ. ***(είναι) βαριά η καλογερική*** για εργασία, καθήκον, έργο που απαιτεί πολλούς κόπους, μεγάλες θυσίες, στερήσεις και στενοχώριες (όπως η ζωή τού καλόγερου).

καλογερίστικος, -η, -ο → καλόγερος

καλογεροπαίδι (το) {χωρ. γεν.} δόκιμος μοναχός νεαρής ηλικίας, παιδί ή έφηβος που προορίζεται για καλόγερος ΣΥΝ. καλογεράκι. Επίσης **καλογερόπαιδο**.

καλογερόπαππας (ο) [μεσν.] (λαϊκ.) ο ιερομόναχος (βλ.λ.).

καλόγερος κ. (λόγ.) **καλόγηρος** (ο) {-ου κ. -έρου | -ων κ. -έρων κ. -ήρων, -ους κ. -έρους κ. -ήρους} (καθημ.) **1.** ο άνδρας που, επιθυμώντας να αφοσιωθεί στον Θεό, παραμένει άγαμος και διάγει ασκητικό βίο εκτός των πλαισίων τής κοινωνίας, σε ειδική χριστιανική κοινότητα (μοναστήρι) ή και εντελώς μόνος ΣΥΝ. μοναχός, ασκητής ΑΝΤ. κοσμικός, λαϊκός **2.** (μτφ.-σκωπτ.) ο άνδρας που ζει μονήρη και ασκητική ζωή, που δεν έχει συνάψει γάμο· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***το μοναστήρι να 'ν' καλά (κι από καλογήρους βρίσκεις)*** βλ. λ. *μοναστήρι* (β) (λαϊκ.) ***μπήκε ο καλόγερος στο φαΐ*** κάηκε το φαγητό, τσίκνισε ● **3.** μακρόστενο, φορητό έπιπλο με ειδικές εγκοπές ή υποδοχές για το κρέμασμα ενδυμάτων, καπέλων κ.λπ. ΣΥΝ. κρεμάστρα ● **4.** απόστημα μέσα σε ιδρωτοποιό θυλάκιο, το οποίο καταλήγει σε εξογκωμένο, κοκκινωπό και οδυνηρό οίδημα στο δέρμα και εμφανίζεται στην περιοχή τού ιερού οστού ● **5.** ΝΑΥΤ. μικρός βράχος που προεξέχει από την επιφάνεια τής θάλασσας, είτε μεμονωμένος είτε με άλλους παρόμοιους βράχους ΣΥΝ. σκόπελος ● ΦΡ. (αινίγματα) (α) ***χίλιοι-μύριοι καλόγεροι σ' ένα ράσο τυλιγμένοι*** οι κόκκοι τού ροδιού (β) ***μακρύς-μακρύς / ψηλός-ψηλός καλόγερος και κόκκαλα δεν έχει*** ο καπνός (γ) ***μακρύς-μακρύς καλόγερος και πίτα η κεφαλή του*** το φτυάρι τού φούρνου (δ) ***ψηλός-ψηλός καλόγερος και πέρα η φωνή του*** το καμπαναριό τής εκκλησίας. — (υποκ.) **καλογεράκι** (το) [μεσν.], **καλογερίστικος, -η, -ο, καλογερίστικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καλόγηρος* < *καλο-* + *-γηρος* < *γῆρας*].

καλογεροσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση, η ιδιότητα ή η ζωή τού καλόγερου ΣΥΝ. καλογερική **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των καλογέρων.

καλόγηρος (ο) → καλόγερος

καλόγιαννος κ. **καλογιάννος** (ο) (λαϊκ.) ο κοκκινολαίμης (ονομασία πτηνού).

καλόγλωσσος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που λέει πάντα καλά λόγια, που μιλά ευχάριστα ΣΥΝ. γλυκομίλητος ΑΝΤ. κακόγλωσσος.

καλόγνωμη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) δίθυρο μαλάκιο που προσκολλάται στα βράχια τού βυθού.

καλόγνωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει αγαθές διαθέσεις, ΣΥΝ. καλόβουλος, καλοπροαίρετος ΑΝΤ. κακόγνωμος, κακόβουλος. — **καλογνωμία** (η) [μεσν.].

καλόγουστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από καλό γούστο, σωστή αισθητική αντίληψη: *~ διαρρύθμιση* ΑΝΤ. κακόγουστος, κιτς. — **καλόγουστα** επίρρ.

καλογραία (η) [μεσν.] {καλογραιών} η καλόγρια: *Σχολή Καλογραιών*.

καλογραμμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (κείμενο) που έχει γραφτεί με τον πρέποντα τρόπο: *~ βιβλίο / διήγημα / άρθρο* ΑΝΤ. κακογραμμένος **2.** (λαϊκ.-ευχετ.) αυτός που έχει καλή τύχη, καλό «γραφτό»: *καλότυχος να 'ναι και ~* ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζικος ΑΝΤ. κακορίζικος.

καλόγρια κ. **καλογριά** (η) [μεσν.] (καθημ.) **1.** η γυναίκα που, θέλοντας να αφοσιωθεί στον Θεό, παραμένει άγαμη και διάγει ασκητικό βίο εκτός των πλαισίων τής κοινωνίας σε ειδική χριστιανική μοναστική κοινότητα ή και εντελώς μόνη ΣΥΝ. μοναχή, ασκήτρια ΑΝΤ. κοσμική, λαϊκή **2.** (μτφ.-σκωπτ.) η γυναίκα που διάγει μονήρη και ασκη-

---

καλο- *α' συνθετικό*

καλο-βολεύομαι ρ.	**καλο-θρεμμένος**, -η, -ο	**καλο-κουρεμένος**, -η, -ο	**καλο-μεταχείριση** (η)	**καλο-ραμμένος**, -η, -ο
καλο-βολεμένος, -η, -ο	**καλο-καμωμένος**, -η, -ο	**καλο-μαγειρεμένος**, -η, -ο	**καλο-ξυριασμένος**, -η, -ο	
καλο-δουλεμένος, -η, -ο	**καλο-κάμωτος**, -η, -ο	**καλο-μεταχειρίζομαι** ρ.	**καλο-παιγμένος**, -η, -ο	

τική ζωή ή που δεν έχει παντρευτεί ΣΥΝ. άγαμη. ανύπαντρη • ΦΡ. ***το ζωνάρι τής καλογριάς*** βλ. λ. *ζωνάρι* • **3.** (στον τ. *καλογριά*) μικρό ψάρι μαύρου χρώματος με πεπλατυσμένο σώμα. ισχυρά λέπια και έντονη διχαλωτή ουρά. που ζει σε βραχώδεις βυθούς και δεν τρώγεται. – (υποκ.) **καλογριούλα** κ. **καλογρίτσα** (η).

καλογυμνασμένος, -η. -ο [μεσν.] **1.** (για πρόσ.) (α) αυτός που διαθέτει πολύ καλή σωματική κατάσταση ως αποτέλεσμα συστηματικής εκγύμνασης ή ενασχόλησης με διάφορες αθλητικές δραστηριότητες: *είναι ~, γιατί εδώ και χρόνια κάνει κολύμπι* (β) (για αθλητές ή αθλητικές ομάδες) αυτός που είναι επαρκώς προπονημένος και ασκημένος σωματικά: *η εθνική ομάδα τής ρυθμικής γυμναστικής είναι μία από τις πιο ~ ομάδες τού κόσμου* **2.** (για μυς) αυτός που έχει ενδυναμωθεί και αναπτυχθεί με εκγύμναση: *οι ~ ραχιαίοι μύες συγκρατούν καλύτερα τη σπονδυλική στήλη.*

καλογυρισμένος, -η, -ο (ταινία) που έχει γυριστεί με τέχνη και επιμέλεια: *~ πολιτικό θρίλερ.*

καλοδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοδέχ-θηκα (καθημ. -τηκα)} **1.** επιφυλάσσω θερμή υποδοχή (σε κάποιον). τον δέχομαι με μεγάλη ευχαρίστηση **2.** ακούω ή πληροφορούμαι με ευχαρίστηση και ευνοϊκή διάθεση ΣΥΝ. χαιρετίζω ΑΝΤ. κακοδέχομαι, κακοπαίρνω **3.** (η μτχ. ***καλοδεχούμενος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοδεχούμενος, -η, -ο ευπρόσδεκτος. αυτός τον οποίο δέχεται κανείς με χαρά: *όποτε κι αν έρθεις, είσαι ~ || τα νέα σου είναι ~ || κάθε πρόταση είναι ~.* Επίσης **καλόδεχτος,** -η, -ο.

καλοδιάθετος, -η. -ο αυτός που έχει καλή διάθεση. που είναι πρόσχαρος και κεφάτος: *ξύπνησε ~* ΣΥΝ. κεφάτος ΑΝΤ. κακοδιάθετος.

καλοδιατηρημένος, -η. -ο **1.** αυτός που διατηρείται καλά, που διατηρεί αναλλοίωτο τη μορφή ή το χαρακτήρα του: *~ σπίτι / χωριό / όχημα* **2.** (για πρόσ.) αυτός που φαίνεται νέος παρά την προχωρημένη ηλικία του: *είναι πενήντα χρονών αλλά ~.*

καλοδούλευτος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί κανείς να τον επεξεργαστεί εύκολα ΑΝΤ. κακοδούλευτος **2.** καλοδουλεμένος (βλ.λ.) ΑΝΤ. κακοδουλεμένος.

καλο(ε)ξετάζω ρ. μετβ. {καλο(ε)ξέτασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) εξετάζω (κάτι) με επιμέλεια και προσοχή. μελετώ όλες τις λεπτομέρειες ή/και όλες τις απόψεις του: *αν καλοεξετάσεις τα πράγματα, θα δεις ότι αυτό που σου προτείνω είναι η μοναδική λύση.*

καλοέρχεται κ. **καλόρχεται, καλοέρχονται** κ. **καλόρχονται** ρ. τριτοπρόσ. αμετβ. αποθ. (+ προσ. αντων. σε γεν.) **1.** (για ρούχα, κοσμήματα και οτιδήποτε φοριέται) εφαρμόζω ή ταιριάζω καλά (σε κάποιον): *του καλοήρθε το κοστούμι τού πατέρα του! || πάχυνα και δεν μου καλόρχεται πια η φούστα* **2.** (μτφ.) είμαι ευχάριστος, αρεστός (σε κάποιον): *φυσικά και του καλόρθε η αύξηση || δεν θα του καλοέρθει, αν μάθει ότι έφυγες έτσι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοζυγίζω κ. **καλοζυγιάζω** ρ. μετβ. {καλοζύγι(α)σ-α, -μένος} (καθημ.) **1.** ζυγίζω καλά και με ακρίβεια ΑΝΤ. λειψοζυγι(ά)ζω **2.** υπολογίζω με προσοχή, σταθμίζω στον νου μου με προσοχή και ακρίβεια: *καλοζύγιζαν όλα όσα τους έλεγε και τα συνέκριναν με όσα ήξεραν* **3.** ρυθμίζω με προσοχή. με επιμέλεια: *η παράσταση έχασε το ελαφρό, το γοργό. το καλοζυγισμένο ύφος της.*

καλοζώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοζείς... | καλοέζησα} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ζω καλά, περνώ ζωή πλούσια και ευτυχισμένη. χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες: *εκείνη την εποχή καλοζούσαμε* ΣΥΝ. καλοπερνώ ΑΝΤ. κακοζώ, κακοπερνώ ♦ **2.** (μετβ.) παρέχω (σε κάποιον) τις υλικές προϋποθέσεις για άνεση και ευτυχισμένη ζωή: *τον καλοζούν οι φίλοι και οι συγγενείς του* ΣΥΝ. διατρέφω. — **καλοζωία** (η) [1885].

καλοζωισμένος, -η, -ο αυτός που πέρασε ή περνά πλούσια και άνετη ζωή, που ζει ή έζησε χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες ΑΝΤ. κακοζωισμένος.

καλοζωιστής (ο), **καλοζωίστρια** (η) πρόσωπο που του αρέσει η ευζωία, η άνετη οικονομικά και πλούσια σε εμπειρίες και δραστηριότητες ζωή και που αναζητεί την υψηλή ποιότητα σε οτιδήποτε κάνει. [ΕΤΥΜ. < *καλοζωία* + παραγ. επίθημα *-ιστής*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bon viveur].

καλοήθης, -ης. καλόηθες {καλοήθ-ους | -εις (ουδ. -η). -ων} **1.** (λόγ.-σπάν. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αγαθότητα ήθους ΣΥΝ. ηθικός, ενάρετος. χρηστοήθης ΑΝΤ. κακοήθης. ανήθικος. αισχρός, αχρείος. φαύλος **2.** ΙΑΤΡ. [1897] (για νοσήματα, όγκους κ.λπ.) αυτός που εμφανίζεται σε ήπια μορφή και δεν συνιστά σοβαρό κίνδυνο για την υγεία· αυτός που δεν προξενεί σοβαρές αλλοιώσεις στους ιστούς και στις φυσιολογικές λειτουργίες τού οργανισμού: *~ όγκος* (αυτός που δεν κάνει μεταστάσεις) ΑΝΤ. κακοήθης. — **καλοήθεια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «αυτός που έχει καλό χαρακτήρα». < *καλο-* + *-ήθης* < *ἦθος*. Η ιατρ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. bénin (< λατ. benignus «ευμενής»)].

καλοθάλασσος, -η. -ο (πλοίο) που αντέχει στη θαλασσοταραχή. που δεν κλυδωνίζεται εύκολα: *~ γολέτα* ΣΥΝ. καλοτάξιδος ΑΝΤ. κακοθάλασσος, κακοτάξιδος.

καλοθανατίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοθανάτισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) βρίσκω καλό και ανώδυνο θάνατο ΑΝΤ. κακοθανατίζω ♦ **2.** (μετβ.) εύχομαι (σε κάποιον) καλό και ένδοξο ή ανώδυνο θάνατο ΑΝΤ. κακοθανατίζω. — **καλοθανατιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*

καλοθελητής (ο) [μεσν.] {κ. καλοθελητάδες}, **καλοθελήτρα** (η) [1796] {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) πρόσωπο που σπεύδει να μεταφέρει πληροφορίες σε κάποιον δήθεν από ενδιαφέρον, ενώ στην πραγματικότητα επιθυμεί να προκαλέσει πρόβλημα ή να διαβάλει κάποιον.

καλοθυμάμαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοθυμ-άσαι... | καλοθυμήθηκα} (σε αρνητ. προτάσεις) έχω σαφή ανάμνηση. θυμούμαι ξεκάθαρα: *δεν το ~. έχει περάσει πολύς καιρός από τότε.* Επίσης **καλοθυμούμαι** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοιακούδα (η) (σχολ. ορθ. *καλιακούδα*) {δύσχρ. καλοιακουδών} **1.** μικρόσωμο πτηνό με φτέρωμα ολόμαυρο με στιλπνές μπλε αποχρώσεις και ράμφος μακρύ. κυρτό και κόκκινο ΣΥΝ. κάργια· ΦΡ. ***μαύρη μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλοιακούδα*** (εμφατ.) για πολύ κακή κατάσταση **2.** (μτφ.) υβριστ. για γυναίκα άσχημη.
[ΕΤΥΜ. < *κάλοιακας* (+ επίθημα *-ούδα*, πβ. *πεταλ-ούδα*) < *κόλοιακας* < αρχ. *κολοιός*, ίδια σημ. (κατ' αναλογίαν προς το *κόρακας*). αγν. ετύμου].

καλοκάγαθος, -η. -ο (για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καλοσύνη, αγαθότητα και πραότητα. ενίοτε και ευπιστία: *είναι ένας ~ ανθρωπάκος, που δεν μπορεί να βλάψει ούτε μυρμήγκι || ~ χαμόγελο.* – **καλοκάγαθα** επίρρ.. **καλοκαγαθία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλοκἄγαθος*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλὸς κἀγαθός* < *καὶ ἀγαθός* (με κράση)].

καλοκάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. {καλοκάθισα} (+σε) (καθημ.) **1.** κάθομαι καλά και άνετα. καταλαμβάνω αναπαυτική και βολική θέση ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι. θρονιάζομαι. στρώνομαι. βολεύομαι **2.** (ειρων.) εγκαθίσταμαι για μεγάλο χρονικό διάστημα ή/και μόνιμα: *καλοκάθισαν οι συγγενείς σου στο σπίτι μας* ΣΥΝ. στρογγυλοκάθομαι. βολεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοκαιράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) το καλοκαίρι· ΦΡ. ***μικρό καλοκαιράκι / καλοκαιράκι τού Αγίου Δημητρίου*** οι θερμές ημέρες που ακολουθούν ενίοτε τα πρώτα κρύα τού φθινοπώρου και συμβαίνουν συνήθ. λίγο πριν ή/και λίγο μετά την εορτή τού Αγ. Δημητρίου (26 Οκτωβρίου).

καλοκαιρεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλοκαίρεψα} **1.** διαμένω ή παραμένω σε συγκεκριμένο τόπο για την περίοδο τού καλοκαιριού. περνώ κάπου το καλοκαίρι: *συνηθίζουν να καλοκαιρεύουν στο χωριό τους κοντά στη θάλασσα* ΣΥΝ. καλοκαιριάζω, παραθερίζω ΑΝΤ. διαχειμάζω. ξεχειμωνιάζω **2.** (απρόσ. ***καλοκαιρεύει***) ο καιρός βελτιώνεται. γίνεται πιο καλός και θερμός. αρχίζει το καλοκαίρι ΣΥΝ. καλοκαιριάζει ΑΝΤ. χειμωνιάζει.

καλοκαίρι (το) {καλοκαιρ-ιού | -ιών} η θερμότερη από τις τέσσερεις εποχές τού χρόνου. αυτή που ακολουθεί την άνοιξη και προηγείται τού φθινοπώρου στο Β. Ημισφαίριο. περιλαμβάνει τυπικά τους μήνες Ιούνιο. Ιούλιο και Αύγουστο και αστρονομικώς αρχίζει από το θερινό ηλιοστάσιο (21 Ιουνίου) και τελειώνει με τη φθινοπωρινή ισημερία (22 Σεπτεμβρίου): *μπήκε / έφθασε / πέρασε το ~ || στην κάψα / καρδιά τού ~ || πού θα πάτε το ~;* (στις καλοκαιρινές διακοπές) ΣΥΝ. (λόγ.) θέρος ΑΝΤ. χειμώνας· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***έξω (εκτός) τα καλοκαίρια*** για όσους αποκρύπτουν την πραγματική τους ηλικία: *είναι σαράντα χρόνων ~* (β) ***ινδιάνικο καλοκαίρι*** περίοδος καλοκαιρίας κατά την περίοδο τού φθινοπώρου: *«ήταν μέσα Οκτωβρίου. αλλά το Παρίσι μας υποδέχτηκε με ένα ~. με τριάντα βαθμούς θερμοκρασία και με "τα τραπεζάκια έξω"»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλοκαίριν* < μτγν. *καλοκαιρία* (< *καλο-* + *-καιρία* < *καιρός*) ή, κατ' άλλη άποψη. < φρ. *καλός καιρός* κατ' αναλογίαν προς τα ουδ. σε -ι- (πβ. *στολίδ-ι. παιγνίδ-ι. ταξίδ-ι*)].

καλοκαιρία [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **καλοκαιριά** (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} ο όμορφος και καλός καιρός. ο ηλιόλουστος και ζεστός καιρός: *~ σε όλη την Ελλάδα θα επικρατήσει κατά το τρέχον εικοσιτετράωρο* ΑΝΤ. κακοκαιρία. χειμωνιά· ΦΡ. (παροιμ.) ***καλοκαιριά τής Παπαντής, μαρτιάτικος χειμώνας*** ο καλός καιρός την ημέρα τής Υπαπαντής (2 Φεβρουαρίου) προοιωνίζεται βαρύ χειμώνα τον Μάρτιο.

καλοκαιριάζω ρ. αμετβ. {καλοκαίριασα} **1.** (λαϊκ.) περνώ το καλοκαίρι. παραμένω σε συγκεκριμένο τόπο για το καλοκαίρι ΣΥΝ. καλοκαιρεύω, παραθερίζω ΑΝΤ. ξεχειμωνιάζω. διαχειμάζω **2.** (απρόσ. ***καλοκαιριάζει***) αρχίζει το καλοκαίρι, ο καιρός γίνεται καλός. αρχίζουν οι καλές ημέρες ΣΥΝ. καλοκαιρεύει ΑΝΤ. χειμωνιάζει. – **καλοκαίριασμα** (το).

καλοκαιριάτικα επίρρ.· μέσα στο καλοκαίρι· για κάτι που κανονικά δεν πρέπει ή δεν είναι φυσιολογικό να συμβαίνει ή να υπάρχει το καλοκαίρι: *~ του ήρθε να φορέσει παλτό.*

καλοκαιρινός, -ή. -ό [μεσν.] **1.** αυτός που εμφανίζεται ή γίνεται το καλοκαίρι: *~ διακοπές / άδεια / περίοδος / μπάνια / ταξίδι / αεράκι / ήλιος* ΣΥΝ. (λόγ.) θερινός. καλοκαιριάτικος ΑΝΤ. χειμωνιάτικος **2.** αυτός που είναι κατάλληλος για το καλοκαίρι: *~ ρούχα / κατοικία / παπούτσια*· ΦΡ. (αργκό) ***κάνω (κάτι) καλοκαιρινό / θερινό*** διαλύω τα πάντα. δεν αφήνω τίποτα στη θέση του: *μπήκαν κλέφτες και μου έκαναν το σπίτι ~* ΣΥΝ. κάνω άνω-κάτω **3.** ***καλοκαιρινά*** (τα) τα ρούχα που φοριούνται το καλοκαίρι: *μάζεψε τα χειμωνιάτικα κι έβγαλε τ' ανοιξιάτικα και τα ~* **4.** αυτός που έχει τα στοιχεία τού καλοκαιριού (ηλιοφάνεια. ζέστη): *σήμερα είναι μια ~ μέρα || η σημερινή νύχτα είναι καλοκαιρινή* (πολύ ζεστή). Επίσης **καλοκαιριάτικος,** -η, -ο. — **καλοκαιρινά** κ. **καλοκαιριάτικα** (βλ.λ.) επίρρ.

καλοκαρδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλοκάρδισ-α. -τηκα. -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χαρεί. του φτειάχνω το κέφι. τη διάθεση ΣΥΝ. χαροποιώ ΑΝΤ. κακοκαρδίζω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ή αισθάνομαι χαρούμενος και ευτυχισμένος, βρίσκομαι σε ευθυμία, έχω καλή διάθεση: *όταν σε βλέπω, ~* ΣΥΝ. ευχαριστιέμαι, χαίρομαι. ευθυμώ ΑΝΤ. κακοκαρδίζω, δυσαρεστούμαι. — **καλοκάρδισμα** (το).

καλόκαρδος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλή καρδιά. γεμάτος καλοσύνη: *~ ανθρωπάκι / χαμόγελο* ΣΥΝ. καλοσυνάτος ΑΝΤ. κακόψυχος, άκαρδος. – **καλόκαρδα** επίρρ.

καλόκεφος, -η. -ο αυτός που έχει καλή ψυχολογική κατάσταση, ο ευδιάθετος: *μου φτειάχνει τη διάθεση όταν είμαι μελαγχολική, γιατί είναι πάντα ~* ΣΥΝ. κεφάτος, καλοδιάθετος, εύθυμος ΑΝΤ. κακόκεφος,

κακοδιάθετος, δύσθυμος, βαρύθυμος.

καλοκοιτάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοκοίτα-ξα, -χτηκα, -γμένος} (καθημ.) **1.** κοιτάζω με προσοχή, παρατηρώ λεπτομερώς: *δεν πρόφτασα να τους καλοκοιτάξω κι αυτοί εξαφανίστηκαν* ΣΥΝ. παρατηρώ **2.** κοιτάζω (κάποιον) με ευνοϊκή διάθεση ή/και ερωτικό ενδιαφέρον ΣΥΝ. γλυκοκοιτάζω, καλοβλέπω ΑΝΤ. κακοκοιτάζω, λοξοκοιτάζω.

καλοκυρά (η) {καλοκυράδες} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** (συνήθ. σε πληθ.) ευμενής μοίρα, πνεύμα με ρόλο αγαθό στη νεοελληνική λαϊκή μυθολογία και παράδοση ΣΥΝ. νεράιδα ● **2.** καλή νοικοκυρά ή γυναίκα πλούσια και με ευγενική καταγωγή ΣΥΝ. αρχόντισσα.

καλολογία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ωραία και κομψή έκφραση, το να εκφράζεται κανείς περίτεχνα και με γλαφυρότητα ΣΥΝ. καλλιλογία, ωραιολογία **2.** η ενασχόληση με το ωραίο, η σπουδή τού ωραίου ΣΥΝ. αισθητική.

καλολογικός, -ή, -ό [1850] αυτός που σχετίζεται με την καλολογία· κυρ. στη ΦΡ. ***καλολογικά στοιχεία*** τα εκφραστικά στοιχεία που κοσμούν το ύφος ενός κειμένου (κοσμητικά επίθετα, παρομοιώσεις, μεταφορές κ.λπ.). — **καλολογικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

καλομαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλόμαθ-α, -ημένος} ♦ **1.** (μετβ.) συνηθίζω (κάποιον) στην άνεση και την καλοπέραση, τον εθίζω στην τρυφή και την ευκολία: *τον είχαν καλομάθει οι γονείς του, γι' αυτό τώρα που μένει μόνος δυσκολεύεται* || *είναι καλομαθημένος για μια τόσο σκληρή δουλειά* ΣΥΝ. κακομαθαίνω, κακοσυνηθίζω ΑΝΤ. σκληραγωγώ ♦ **2.** (αμετβ.) (συχνότ.) συνηθίζω στην ευκολία, την άνεση και τη φροντίδα, γίνομαι νωθρός και τρυφηλός από την καλοπέραση: *καλόμαθε στις περιποιήσεις και δεν λέει να φύγει* ΣΥΝ. κακομαθαίνω, κακοσυνηθίζω ΑΝΤ. σκληραγωγούμαι· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***καλόμαθες-κακόμαθες*** η έξη στην ευκολία, την άνεση και την καλοπέραση βλάπτει (β) (παροιμ.) ***καλόμαθε η γριά στα σύκα (κι όλη μέρα τ' αναζήτα)*** δύσκολα αποβάλλεται η κακή αλλά και απολαυστική συνήθεια.

καλομαθημένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (εύσημο) αυτός που έχει καλή αγωγή: *είναι ~ παιδί και συμπεριφέρεται πάντα με ευγένεια* ΣΥΝ. καλοαναθρεμμένος ΑΝΤ. κακοαναθρεμένος **2.** (κακόσ.) αυτός που έχει συνηθίσει στην άνεση και την καλοπέραση: *είναι ~ και τα περιμένει όλα έτοιμα* ΣΥΝ. κακομαθημένος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλομαθαίνω* < *καλο-* + *μαθαίνω*].

καλομελετώ ρ. μετβ. {καλομελετάς... | καλομελέτη-σα, -μένος} **1.** μελετώ με προσοχή και επιμέλεια, εξετάζω (κάτι) από όλες τις πλευρές του: *καλομελετημένο σχέδιο* ΣΥΝ. καλοεξετάζω **2.** κάνω αισιόδοξες προβλέψεις· κυρ. στη ΦΡ. ***καλομελέτα κι έρχεται*** να σκέφτεσαι αισιόδοξα και γρήγορα θα πραγματοποιηθούν οι επιθυμίες σου ΑΝΤ. κακομελετώ.

καλομίλητος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που μιλά με ευγενικό τρόπο, που εκφράζεται με γλυκύτητα και προσήνεια: ~ *παιδί / κοπέλα* ΣΥΝ. γλυκομίλητος, γλυκόλογος ΑΝΤ. κακόγλωσσος, πικρόχολος.

καλομιλώ ρ. αμετβ. {καλομιλάς... | καλομίλησα} (καθημ.) μιλώ με γλυκύτητα και προσήνεια, συμπεριφέρομαι με ευγένεια και φιλοφροσύνη: *άμα του καλομιλήσεις, δεν θα φέρει αντίρρηση* ΣΥΝ. γλυκομιλώ, καλοπιάνω ΑΝΤ. κακομιλώ.

καλομοίρης, -α, -ικο [μεσν.] {καλομοίρηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει καλή μοίρα, καλή τύχη ΣΥΝ. καλότυχος, καλορίζικος, τυχερός ΑΝΤ. κακομοίρης, κακότυχος, άτυχος, κακορίζικος. Επίσης **καλόμοιρος, -η, -ο** [μεσν.]. — **καλομοιριά** (η) [μεσν.]

καλονάρχημα (το) ▸ κανοναρχώ

καλοναρχώ ρ. ▸ κανοναρχώ

καλοντυμένος, -η, -ο 1. ντυμένος με όμορφα, κομψά ρούχα ΣΥΝ. κομψός ΑΝΤ. κακοντυμένος, ατημέλητος **2.** αυτός που φοράει επίσημη ενδυμασία: *κάθε πρωί πηγαίνει ~ και περιποιημένος στο γραφείο του.*

καλοπαντρεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοπάντρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (καθημ.) παντρεύω (κόρη, αδελφή κ.λπ.) με άνθρωπο που της ταιριάζει ή της αξίζει (συνήθ. με πλούσιο σύζυγο)· (συνήθ. το μεσοπαθ. ***καλοπαντρεύομαι***): *η κόρη του καλοπαντρεύτηκε· πήρε έναν ωραίο και πλούσιο επιχειρηματία* ΑΝΤ. κακοπαντρεύω. — **καλοπαντρειά** (η).

καλοπερασάκιας (ο/η) {καλοπερασάκηδες} πρόσωπο που του αρέσει να ζει με ευκολία και άνεση: *είναι πολύ ~ για να φτειάξει οικογένεια· κάθε μέρα στις ταβέρνες θα είναι.*

καλοπέραση (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εύκολη και άνετη ζωή, χωρίς στερήσεις και κόπους: *συνηθισμένος στην ~* || *το 'χει ρίξει στην ~* || *φαίνεται πως η ~ σε χάλασε κι εσένα* ΣΥΝ. ευζωία, καλοζωία ΑΝΤ. στέρηση, μιζέρια· ΦΡ. (παροιμ.) ***η φτώχια θέλει καλοπέραση*** οι δύσκολες συνθήκες ζωής, η στέρηση αγαθών επιβάλλουν να διασκεδάζει κανείς (με όποιον τρόπο μπορεί), ώστε να γίνεται πιο υποφερτή η ζωή του **2.** το να περνά κανείς ευχάριστα, η ξένοιαστη και γεμάτη διασκεδάσεις ζωή.

καλοπερνώ ρ. αμετβ. {καλοπερνάς... | καλοπέρασα} (καθημ.) **1.** ζω άνετη και εύκολη ζωή, περνώ καλά, χωρίς στερήσεις και οικονομικές δυσχέρειες: *σήμερα οι νέοι καλοπερνούν, δεν στερούνται τίποτε* ΣΥΝ. καλοζώ ΑΝΤ. κακοπερνώ, κακοζώ **2.** (ειδικότ.) περνώ ευχάριστα και διασκεδαστικά την ώρα μου για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *καλοπεράσαμε χθες βράδυ στο πάρτι* ΣΥΝ. διασκεδάζω, ψυχαγωγούμαι, γλεντώ ΑΝΤ. κακοπερνώ, πλήττω.

καλοπέφτω ρ. αμετβ. {καλόπεσα} (λαϊκ.) πέφτω σε «καλά χέρια», δηλ. σε καλούς ανθρώπους με τον γάμο μου, συνάπτω ευτυχισμένο γάμο: *δεν καλόπεσε το κορίτσι του* ΣΥΝ. καλοπαντρεύομαι ΑΝΤ. κακοπέφτω, κακοπαντρεύομαι.

καλοπιάνω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλόπιασα} πιάνω (κάποιον) με το καλό, του φέρομαι καλά προσπαθώντας να τον κερδίσω: *κοίταξε να τον καλοπιάσεις, μήπως σου κάνει τη χάρη* ΑΝΤ. αποπαίρνω. — **καλόπιασμα** (το).

καλόπιοτος, -η, -ο (συνήθ. σε ευχή) για κάτι που ευχόμαστε να το πιουν με όρεξη, με ευχαρίστηση: ~ *το κρασί* (πβ. λ. *καλοφάγωτος*).

καλόπιστος, -η, -ο [1894] **1.** (για πρόσ.) αυτός που αντιμετωπίζει (κάποιον/κάτι) με καλή διάθεση, με εμπιστοσύνη και χωρίς προκαταλήψεις: ~ *κριτής / συζητητής / δανειστής / μελετητής / αντίπαλος* ΣΥΝ. καλοπροαίρετος, ανυστερόβουλος ΑΝΤ. κακοπροαίρετος, κακόπιστος, υστερόβουλος **2.** (γενικότ. για πράξεις, ενέργειες κ.λπ.) αυτός που γίνεται ή συντελείται με καλή πίστη και ειλικρίνεια, χωρίς δόλο και υστεροβουλία: ~ *έλεγχος / κριτική* ΑΝΤ. κακόπιστος, κακοπροαίρετος, υστερόβουλος. — **καλόπιστα / καλοπίστως** επίρρ., **καλοπιστία** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. de bonne foi].

καλοπίχερος, -η, -ο (λαϊκ. για πρόσ.) αυτός που έχει ή φέρνει τύχη ΣΥΝ. τυχερός, γουρλής, γουρλήδικος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλοπίχε(ι)ρος* < *καλο-* + *ἐπιχειρῶ*].

καλοπληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλοπλήρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) πληρώνω πλουσιοπάροχα, δίνω ικανοποιητική αμοιβή: *αυτή η εταιρεία καλοπληρώνει τους υπαλλήλους της* || *καλοπληρωμένο επάγγελμα* ΑΝΤ. κακοπληρώνω ♦ **2.** (αμετβ.) είμαι συνεπής στις οικονομικές μου υποχρεώσεις, αποδίδω τα οφειλόμενα στην καθορισμένη προθεσμία: (παροιμ.) *«δανείσου, καλοπλήρωσε, να σε ξαναδανείσουν».* — **καλοπληρωτής** (ο), **καλοπληρώτρια** (η).

καλοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που κάνει καλό ποδαρικό, που το πέρασμά ή η είσοδός του (κάπου) φέρνει τύχη (στους άλλους) ΣΥΝ. καλοπίχερος, γουρλής ΑΝΤ. (εκφραστ.) κατσικοπόδαρος, γρουσούζης.

καλοπροαίρετος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από αγαθές προθέσεις (για κάποιον/κάτι): ~ *σχόλιο / κριτική / θεατής / κριτής* ΣΥΝ. καλόπιστος, καλόβουλος ΑΝΤ. κακοπροαίρετος, κακόβουλος, προκατειλημμένος. — **καλοπροαίρετα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καλο-* + *-προαίρετος* < *προαιροῦμαι*].

καλορί (το) {άκλ.} η θερμίδα, μονάδα μέτρησης τής θερμότητας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calorie < λατ. calor, -ris «θερμότητα»].

καλορίζικος, -η, -ο [μεσν.] **1.** ευχετ. για καινούργιο σημαντικό απόκτημα: ~ *το καινούργιο σας σπίτι!* **2.** ***καλορίζικα!*** ευχετ. (α) σε γάμο προς τους νεονύμφους (β) σε εγκαίνια **3.** (σπάν. για πρόσ.) αυτός που έχει καλή τύχη, που του έρχονται τα πράγματα ευνοϊκά ΣΥΝ. τυχερός, καλότυχος ΑΝΤ. κακορίζικος, άτυχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ρρ-*.

καλοριφέρ (το) {άκλ.} **1.** σύστημα κεντρικής θέρμανσης, στο οποίο το νερό που θερμαίνεται στον καυστήρα (βλ.λ.), διοχετεύεται μέσω σωληνώσεων σε όλο το κτήριο ζεσταίνοντας τους χώρους: *στην πολυκατοικία πληρώνουμε κοινόχρηστα για το ~* || *βάζω / ανάβω / κλείνω / σβήνω το ~* || *το ~ λειτουργεί από το πρωί ώς το βράδυ* || *έχει χαλάσει το ~* **2.** (συνεκδ.) καθένα από τα μεταλλικά σώματα που χωρίζεται σε φέτες (βλ.λ.), αποτελεί μέρος τού παραπάνω συστήματος και ζεσταίνει τον χώρο, μέσα στον οποίο είναι τοποθετημένο: *αυτό το ~ θέλει εξαέρωση* || *κάθομαι κοντά στο ~, γιατί κρυώνω* **3.** (γενικότ.) ηλεκτρική συσκευή ή σώμα θερμάνσεως, συνήθ. με επιμήκες ορθογώνιο σχήμα, που χρησιμεύει για να ζεσταίνει έναν χώρο **4.** (ειδικότ.) ο μηχανισμός που θερμαίνει τον εσωτερικό χώρο αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calorifère < calori- (< λατ. calor «θερμότητα») + -fère (< λατ. fero «φέρω»)].

καλόρχεται ρ. ▸ καλοέρχεται

καλός, -ή, -ό {καλύτερος, άριστος· (λόγ.) κάλλιστος} **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, καλοσύνη, από αγαθά αισθήματα: ~ *άνθρωπος* || *τι ~ που είστε μαζί μου!* || *είναι ~ με όλους* || *έχει ~ ψυχή, δεν κρατάει κακία σε κανέναν* ΑΝΤ. κακός· ΦΡ. (α) ***καλέ μου άνθρωπε*** (i) προσφώνηση για παράκληση: ~, *θα με βοηθήσεις να περάσω απέναντι;* (ii) σε συζήτηση, όταν προσπαθούμε να χαμηλώσουμε τους τόνους, να δημιουργήσουμε πιο ήπιο ή ευνοϊκό κλίμα: ~, *εγώ δεν θέλησα να σε θίξω, μια κουβέντα είπα!* (β) ***καλός Σαμαρείτης*** βλ. λ. *Σαμαρείτης* (γ) (παροιμ.) ***ο καλός καλό δεν έχει*** οι αγαθοί άνθρωποι συχνά δυστυχούν (δ) ***καλή θέληση*** η αγαθή πρόθεση να συμβάλει κανείς σε κάτι, να βοηθήσει καλοπροαίρετα: *με λίγη ~ όλα γίνονται* || *χειρονομία καλής θελήσεως* (ε) ***καλή πίστη*** (i) η ευθύτητα και η εντιμότητα που απαιτούνται στις συναλλαγές (ii) η εμπιστοσύνη, η απουσία προκατάληψης και καχυποψίας (στ) ***καλή πράξη*** πράξη φιλανθρωπίας (ευεργεσία, ελεημοσύνη κ.λπ.): *έκανα μια ~· βοήθησα έναν τυφλό να περάσει τον δρόμο* **2.** ευνοϊκός, αυτός που προκαλεί ανακούφιση ή χαρά: *μας έφερε ~ νέα* || *ήρθαν ~ μαντάτα από το μέτωπο* || *«ρίξε μια ζαριά ~ και για μένα βρε ζωή»* (τραγ.) || *έχω ένα ~ προαίσθημα*· ΦΡ. (α) ***τέλος καλό, όλα καλά*** (αγγλ. *All's well that ends well*, τίτλος έργου τού Σαίξπηρ, 1602) το ευνοϊκό τέλος μάς κάνει να ξεχνούμε ό,τι δυσάρεστο προηγήθηκε (β) ***παίρνω (κάποιον) με καλό μάτι*** σχηματίζω για κάποιον θετική εντύπωση: *στην αρχή δεν τον είχα πάρει με καλό μάτι, τώρα όμως έχω πειστεί για την αξία του* **3.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ομαλότητα στην εξέλιξή του, από τον οποίο απουσιάζουν τα προβλήματα και εξελίσσεται κατά τον επιθυμητό τρόπο: *είχαμε ~ διακοπές* || *ήταν μια ~ μέρα η σημερινή· όλα πήγαν όπως τα θέλαμε* || *είχε ~ γεράματα*· ΦΡ. (παροιμ.) ***η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται*** (μτφ.-ειρων.) για υπόθεση, η οποία φαινόταν από την αρχή ότι δεν θα εξελισσόταν ομαλά **4.** επίσης σε πολλές φρ. με ευχετ. περιεχόμενο: ~ *καλοκαίρι / χειμώνα* (και στην αρχή κάθε εργασιακής περιόδου) || (για γάμο που θα γίνει) ~ *στέφανα!, η ώρα η ~* || ~ *χρονιά!* || ~ *Χριστούγεννα!* || ~ *τύχη!* || ~ *όρεξη!* || ~ *ανάπαυση!* || ~ *σοδειά!* || ~ *ανάρρωση!* || ~ *ταξίδι!* || ~ *κουράγιο* (σε κάποιον που αντιμετωπίζει δυσκολίες, προκειμένου να έχει αρκετό κουράγιο για να τις ξεπεράσει) || ~ *αποτελέσματα!* (σε διαγωνιζόμενους ή σε κάποιον που περιμένει τα αποτελέσματα ιατρικών εξετάσεων) || ~ *επιτυχία!* || *καλούς απογόνους!* (σε νεονύμφους) || ~ *λευτεριά!* (σε έγκυο)

|| ~ *αντάμωση!* (όταν αποχαιρετούμε κάποιον) || ~ *βόλι !* (σε πολεμιστή) || ~ *δουλειές!* (σε κάποιον που ξεκινά επιχείρηση) || *άντε. και μ᾿ έναν καλό γαμπρό!* (σε ανύπαντρη γυναίκα) || ~ *ψυχή!* (σε υπερήλικα. να παραδώσει την ψυχή του αταλλαγμένη από αμαρτίες, όταν πεθάνει)· ΦΡ. (α) ***ώρα καλή*** βλ. λ. *ώρα* (β) ***καλή ώρα (όπως τώρα)*** βλ. λ. *ώρα* (γ) ***καλή του ώρα*** βλ. λ. *ώρα* **5.** (για πρόσ.) (α) αυτός που είναι ικανός. δεινός σε κάτι: ~ *δουλευτής / μαθητής / επιστήμονας / στο είδος του / επιχειρηματίας / διαπραγματευτής* || *είναι ~ στα μαθηματικά* ΣΥΝ. επιδέξιος. άξιος ΑΝΤ. ανίκανος. αδέξιος (β) παραγωγικός: ~ *εργάτης / υπάλληλος* **6.** αυτός που αποφέρει κέρδος: ~ *συμφωνία / εμπόρευμα* **7.** σωστός. σύμφωνος με τις απαιτήσεις ή τις προδιαγραφές: *έκαναν ~ δουλειά οι εργάτες* || *ο ~ καφές θέλει τέχνη και μεράκι* || *για ~ φαγητό θα σας πάω σε μια ωραία ταβέρνα* || (παροιμ.) «*το ~ πράγμα αργεί να γίνει*» **8.** (α) ηθικός. ενάρετος: *τα ~ παιδιά δεν βρίζουν!* || *είναι ~ κοπέλα κι από σπίτι!* || *τα ~ και ψυχωφελή αναγνώσματα* || *προέρχεται από ~ οικογένεια* (β) ευπρεπής. κόσμιος: ~ *τρόποι συμπεριφοράς* (βλ. κ. λ. *σαβουάρ βιβρ*) || *επέδειξε ~ διαγωγή και αποφυλακίστηκε νωρίτερα* || *μειώθηκε η ποινή του λόγω ~ διαγωγής* **9.** αυτός που προκαλεί ευχάριστη εντύπωση (χωρίς να μπορεί απαραίτητα να θεωρηθεί ωραίος): ~ *γραμμή σώματος / χαρακτηριστικά / παρουσιαστικό* ΣΥΝ. ικανοποιητικός. αποδεκτός. ευχάριστος· ΦΡ. ***μες στην καλή / τρελή χαρά*** βλ. λ. *χαρά* **10.** αυτός που είναι ήσυχος και πειθήνιος, που δείχνει σεβασμό και υπακοή (ειδικότ. προς τους ανωτέρους του): ~ *στρατιώτης / μαθητής* || *το ~ παιδί τής οικογένειας* || *να είστε ~ παιδιά όσο λείπω* **11.** (ειδικότ.) πιστός και ευσεβής: *ένας ~ χριστιανός / μουσουλμάνος* **12.** επαινετικός (για κάποιον) ή που ικανοποιεί (κάποιον): *πες του μια ~ κουβέντα. όλο παρατηρήσεις τού κάνεις!* || *θα πείτε στον υπουργό και έναν ~ λόγο και για μας:* || *μόνο ~ λόγια άκουσα από τους καθηγητές του* || *υποψήφιος με ~ συστάσεις* **13.** ευγενής. με αριστοκρατική καταγωγή: *κατάγεται από ~ γενιά* || *οι ~ οικογένειες τής πόλης* **14.** αυτός που έχει υψηλή ποιότητα. που είναι υψηλού επιπέδου: *ένας χώρος όπου παίζεται ~ μουσική* || *παρακολουθώ το ~ θέατρο / τον ~ κινηματογράφο* || *τα ~ προϊόντα είναι ακριβά και δυσεύρετα* || *φέτος ήταν ~ χρονιά για το κρασί* || *τα Ελληνικά του είναι ~* || *όλος ο ~ ο κόσμος ήταν εκεί* || *η ~ κοινωνία* (βλ. κ. λ. *τζετ-σέτ*) || *πηγαίνει σε ~ σχολείο* || *Καλές Τέχνες* || (σε διαφημίσεις) *θα το βρείτε σε όλα τα ~ καταστήματα* **15.** κατάλληλος. βολικός (+για κάτι): *ένα ρούχο ~ για την εξοχή, όχι όμως και για την πόλη* || *αυτή η μουσική είναι ~ για χαλάρωση* **16.** αυτός που συμφέρει: *βρήκα αυτοκίνητο σε ~ τιμή* || *πρόκειται για ~ περίπτωση, μην τη χάσεις!* || ~ *επένδυση*· ΦΡ. ***τα καλά και συμφέροντα*** βλ. λ. *συμφέρον* **17.** επίσημος. όχι πρόχειρος ή καθημερινός: *το ~ μου κοστούμι* || *έβαλε τα ~ του ρούχα και βγήκε* || (κ. ως ουσ.) *τις Κυριακές. φοράει τα ~ του και πάει στην εκκλησία* **18.** ως προσδιορισμός που δηλώνει νοσταλγία για κάτι ωραίο που δεν υπάρχει πια στη ΦΡ. ***παλιός καλός***: *ο ~ κινηματογράφος* || *τον ~ καιρό* || *πάνε οι ~ μέρες!* **19.** χρήσιμος. ωφέλιμος, εποικοδομητικός: *πήρε μερικές ~ πληροφορίες* || *του έδωσε μια ~ συμβουλή* || *πολύ ~ το λεξικό· βρήκα όλα όσα έψαχνα* **20.** αυτός που θεωρείται αξιόπιστος, αξιοπρεπής και αναγνωρισμένος στο είδος του: *έχει ~ όνομα στην αγορά* || *η ~ φήμη τής εταιρείας* **21.** (χαϊδευτ.. για να δείξουμε τρυφερότητα. συμπάθεια): *το ~ μας το παιδί* || *η ~ μας η γιαγιά* || *πώς είναι σήμερα το ~ μας το κορίτσι;* **22.** έξυπνος, εύστοχος. επιτυχημένος: ~ *ιδέα! Να την υλοποιήσουμε!* || ~ *η σκέψη σου* || ~ *επιχείρημα· μπράβο σου!* || *βρήκα μια ~ δικαιολογία κι έφυγα* || ~ *το ανέκδοτο* **23.** μεγάλος σε μέγεθος ή πολύς σε ποσότητα: *μια ~ δόση ζάχαρης* || *του έβαλε μια ~ μερίδα κρέας* || *παίρνει ~ λεφτά σ' αυτή τη δουλειά* **24.** αυτός που μας δίνει ικανοποίηση. που μας αφήνει ευχαριστημένους: *βρήκε επιτέλους μια ~ δουλειά* || *βγάζει ~ μεροκάματο* || *δουλεύει σε ~ συνθήκες εργασίας* **25.** (για τις διαπροσωπικές σχέσεις) φιλικός, εγκάρδιος: *έχουμε ~ σχέσεις οι δυο μας* || *είμαστε ~ φίλοι* (στενοί) **26.** έμπιστος· κυρ. στη ΦΡ. ***(είμαι / βρίσκομαι) σε καλά χέρια*** βλ. λ. *χέρι* **27.** αυτός που χρησιμοποιούμε συνήθως: *το ~ μου χέρι είναι το δεξί* || *σούταρε τη μπάλα με το ~ του πόδι. το αριστερό* **28.** (ως επιφών. για τη δήλωση θαυμασμού και ευχάριστης έκπληξης): *Καλό! Πώς το σκέφτηκες;* **29.** (ως επιφών.) ***καλέ*** βλ.λ.· ΦΡ. (οικ.) ***βρε καλέ μου, βρε χρυσέ μου...*** σε περιπτώσεις που κάποιος μένει αμετάπειστος παρά τις έντονες και συνεχείς προσπάθειες των άλλων να του αλλάξουν γνώμη: *ώρες τον παρακαλούσα, ~, τίποτα αυτός· κεφάλι αγύριστο!* • **30.** ΦΥΣ. (για σώματα. υλικά, αγωγούς) αυτός που επιτρέπει τη μεταφορά μιας μορφής ενέργειας από το ένα σημείο του στο άλλο: ~ *αγωγός τής θερμότητας / τού ηλεκτρισμού* ΑΝΤ. κακός **31.** (σε ΦΡ. +και + δεικτική αντων.) για να δείξουμε απορία. έκπληξη, ειρωνεία κ.λπ.: *Καλό και τούτο! Σε λίγο θα με βγάλεις και φταίχτη!* || *Καλός κι αυτός! Αντί να βοηθήσει λίγο, φωνάζει κι από πάνω!* **32.** (με τη δήλωση τής ώρας ή χρονικού σημείου) συνήθ. για να δείξουμε ότι θα καθυστερήσουμε πέρα από τον καθορισμένο ή προβλεπόμενο χρόνο ή ότι το χρονικό σημείο που αναφέρουμε αποτελεί ήδη καθυστέρηση: *–Πότε θα επιστρέψεις; –Καλές δώδεκα* || *~ Μάρτιο βλέπω να τελειώνουμε τη δουλειά*· ΦΡ. (α) ***στις καλές μου*** (ενν. ημέρες, στιγμές) σε ευχάριστη ψυχική διάθεση. στα κέφια μου: *σήμερα είμαι ~, ζήτησέ μου ό.τι θες* ΑΝΤ. στις κακές μου. στις μαύρες μου (β) ***στα καλά καθούμενα / στα καλά τού καθούμενου*** βλ. λ. *καθούμενος* • ***καλός*** (ο), ***καλή*** (η) **33.** αυτός που κάνει καλές πράξεις. που γίνεται αποδεκτός ως ηθικός, τίμιος, που οι πράξεις του αποσκοπούν στο καλό (βλ.λ.): *στις αμερικανικές ταινίες ο ~ νικάει πάντα τον κακό* || (παροιμ.) *οι ~ χωράνε παντού*· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***όλοι οι καλοί μαζί κι ο ψωριάρης χώρια*** για πρόσωπο που κάθεται χωριστά από τους άλλους (ιδ. όταν οι άλλοι τον έχουν απομονώσει ή τον αποφεύγουν) (β) ***όλοι οι καλοί χωράνε*** σε περιπτώσεις στις οποίες βρίσκονται σε έναν χώρο περισσότεροι άνθρωποι από όσους κανονικά χωρούν ή στην περίπτωση που κάποιος καλείται ή έρχεται να προστεθεί σε έναν χώρο όπου υπάρχει συνωστισμός **34.** ο αγαπημένος, το πρόσωπο που αγαπά (ερωτικά) κάποιος: *παντρεύτηκε τον ~ της* || *μας επισκέφθηκε με την ~ του* **35.** (+σου. ειρων. ή σκωπτ.): *βλέπω, λοιπόν. τον ~ σου να καταφθάνει τραγουδώντας, σαν να μη συμβαίνει τίποτα!* || *να την τότε η ~ σου. πετάγεται πάνω κι αρχίζει τον χορό!* **36.** (το θηλ.) η μπροστινή πλευρά υφάσματος. ρούχου κ.λπ.. αυτή που φαίνεται εξωτερικά: *στρώσε το σεντόνι απ' την ~ του* || *είχε γυρίσει την ~ από μέσα και φορούσε τη μπλούζα απ' την ανάποδη*· ΦΡ. (α) ***απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** βλ. λ. *ανάποδη* (β) ***μια και καλή*** βλ. λ. *ένας* (γ) ***πιάνω την καλή*** βλ. λ. *πιάνω* (δ) ***(τα λέω σε κάποιον) απ' την καλή*** μιλώ σε κάποιον ευθέως. καθαρά. χωρίς φόβο (για πράγματα που είναι εναντίον του. εις βάρος του): *του τα 'πα ~ κι ησύχασα!* • ΦΡ. (α) ***για (τα) καλά*** βλ. λ. *καλά* (β) ***καλός καγαθός*** *(καλὸς κἀγαθός)* ωραίος και ενάρετος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε. δεξιός. όμορφος. παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλFός*. αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. kaly-āṇa «με ωραία μπράτσα». Ομόρρ. *κάλλος, κάλλιστος, καλλιστεία, καλλυντικός, καλλι-* (α' συνθ.) κ.ά. Για την παρουσία τού διπλού *-λλ-* στα ομόρρ., βλ. λ. *καλλι-*. Το επίθ. *καλός* δήλωνε αρχικώς τον όμορφο, τον ευειδή. στοιχεία που περιλαμβάνονταν στον αρχαίο ιδανικό τύπο προσωπικότητας *(καλὸς κἀγαθός)*, ενώ το ουδ. *καλόν* απέκτησε ηθική σημ. δηλώνοντας την ψυχική αρετή. Αυτή η σημ. μαρτυρείται και στη γλώσσα τής Κ.Δ. (λ.χ. Ιωάνν. 10. 11: *ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός*)].

κάλος (ο) **1.** η σκληρή προεξοχή στην επιφάνεια τού δέρματος (κυρ. στα δάχτυλα των ποδιών. όταν φορά κανείς στενά παπούτσια): *έβγαλε ~* ΣΥΝ. ρόζος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***πατώ τον κάλο (κάποιου) / πατώ στον κάλο (κάποιον)*** (i) εκνευρίζω, ενοχλώ (κάποιον) (ii) (ειδικότ.) θίγω (κάποιον) στο ευαίσθητο σημείο του: *δεν είναι κακός άνθρωπος, αν του πατήσεις όμως τον κάλο, γίνεται θηρίο* (β) (αργκό) ***έχω κάλο στον εγκέφαλο*** παρουσιάζω μονομανία ή αδυναμία συνεννόησης: *έχει κάλο στον εγκέφαλο ο άνθρωπος. μην προσπαθείς να τον πείσεις* **2.** (μειωτ.) πρόσωπο που έχει περιορισμένη σκέψη. ο στενόμυαλος: *είναι πολύ ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα. παρώνυμο.*

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. callo < λατ. callus].

καλοσκαμνίζω {καλοσκάμνισα} (λαϊκ.) υποδέχομαι με τιμές. περιποιούμαι κάποιον.

καλοσκέφτομαι ρ. μετβ. αποθ. {καλοσκέφτηκα} σκέπτομαι καλύτερα: *τώρα που το ~. μάλλον είχε δίκιο* ΣΥΝ καλοσυλλογίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

καλοστεκούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που. παρά τη μεγάλη ηλικία του. διατηρεί την υγεία του σε καλή κατάσταση: ~ *ο πατέρας της!* ΣΥΝ. καλοδιατηρημένος **2.** αυτός που βρίσκεται σε καλή οικονομική κατάσταση: *προερχόταν από ~ οικογένεια* ΣΥΝ. εύπορος ΑΝΤ. φτωχός.

καλοστημένος, -η, -ο αυτός που έχει φτειαχτεί. οργανωθεί με ωραίο ή αποτελεσματικό τρόπο: ~ *παγίδα / παράσταση* ΑΝΤ. κακοστημένος.

καλοστρώνω ρ. μετβ. {καλόστρω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** στρώνω όμορφα **2.** (μεσοπαθ. ***καλοστρώνομαι***) (α) εγκαθίσταμαι κάπου. χωρίς να με θέλουν: *καλοστρώθηκε και δεν έλεγε να φύγει* ΣΥΝ. θρονιάζομαι (β) ρίχνομαι σε κάτι με ζήλο: ~ *στο φαΐ / στο γλέντι / στη δουλειά.* — **καλόστρωτος,** -η. -ο [μεσν.].

καλοσυνάτος, -η. -ο [μεσν.] (καθημ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που τον διακρίνει η καλοσύνη ΣΥΝ. καλόκαρδος, καλόψυχος ΑΝΤ. κακόψυχος, μοχθηρός **2.** (για τον καιρό) αυτός που είναι ήπιος. αίθριος ΑΝΤ. ανάποδος. — **καλοσυνάτα** επίρρ.

καλοσυνεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καλοσύνεψα} μεταβάλλομαι προς το ηπιότερο. ησυχάζω. μαλακώνω: *σαν να καλοσύνεψε η θάλασσα. δεν σηκώνει κύμα* ΑΝΤ. κακοσυνεύω. — **καλοσύνεμα** (το) [μεσν.].

καλοσύνη (η) [μεσν.] (παλαιότ. ορθ. *καλωσύνη*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η καλή ψυχική διάθεση έναντι των άλλων: *δείχνω / έχω ~* || *μεγάλη / σπάνια ~* ΣΥΝ. αγαθότητα· ΦΡ. (α) ***θα είχατε την καλοσύνη να...*** (για ευγενική παράκληση): ~ *μου πείτε τι ώρα είναι;* (β) ***καλοσύνη σου / σας (που... / να...)*** (i) ως φιλοφρόνηση για ευγενική πράξη ή διάθεση άλλου: ~ *που δέχθηκες να βοηθήσεις* (ii) (ειρων.) να είσαι καλά, ευχαριστώ: *–Θα προσπαθήσω να σε βοηθήσω. παρότι είναι πολύ δύσκολο! –~!* **2.** (για καιρό) η αιθρία, η μπουνάτσα **3.** (συνεκδ.) ***καλοσύνες*** (οι) (α) οι καλές πράξεις. οι ευεργεσίες: *έκανε πολλές ~. χωρίς να το δείχνει* ΣΥΝ. καλά ΑΝΤ. κακά (β) οι υποκριτικές εκδηλώσεις ευγένειας και φιλίας: *σήμερα που ήταν κι άλλοι μπροστά, ήταν όλο ~* || *μη μου αρχίζεις τις ~ τώρα.*

καλοσυνηθίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καλοσυνήθισ-α, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αρέσκομαι σε κάτι και δυσκολεύομαι να το εγκαταλείψω: *καλοσυνήθισε στην εξοχή και δεν λέει να φύγει* || (ειρων.) *άμα καλοσυνηθίσει, μετά θα θέλει συνέχεια βόλτα* ΑΝΤ. κακοσυνηθίζω ♦ **2.** (μετβ.) κάνω κάποιον να αποκτήσει καλές. ευχάριστες συνήθειες: *θα με καλοσυνηθίσεις στην τόση περιποίηση και θα μου κακοφανεί όταν φύγω.*

καλότα (η) {δύσχρ. καλοτών} **1.** μικρός στρογγυλός σκούφος των Ρωμαιοκαθολικών για το πάνω μέρος τής κεφαλής: *οι καρδινάλιοι τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας φορούν κόκκινη ~* **2.** (στα γυναικεία καπέλα) το τμήμα που καλύπτει την κεφαλή (κατ' αντιδιαστολή προς το

καλο- *α' συνθετικό*
καλο-σιγυρισμένος, -η. -ο
καλο-σιδερωμένος, -η. -ο
καλο-συλλογίζομαι ρ.
καλο-συντηρημένος, -η, -ο
καλο-σχεδιασμένος, -η, -ο
καλο-σχηματισμένος, -η, -ο
καλο-ταΐζω ρ.
καλο-ταϊσμένος, -η. -ο
καλο-τυπωμένος, -η. -ο
καλο-τυπώνω ρ.
καλο-φορεμένος, -η. -ο
καλο-χτενισμένος, -η. -ο
καλο-ψημένος, -η. -ο
καλο-ψήνω ρ.

γείσο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. calotte < παλ. γαλλ. cale «κάλυμμα κεφαλιού» ίσως < écale «εξωκάρπιο τού κάστανου» < φραγκ. *skala].

καλοταιριάζω ρ. αμετβ. {καλοταίριασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** εφαρμόζω ταιριαστά **2.** ταιριάζω επιτυχημένα (με κάτι/κάποιον): *τα ρούχα / χρώματα αυτά δεν καλοταιριάζουν.*

καλοτάξιδος, -η, -ο 1. (για πλοία) αυτός που αντέχει στις τρικυμίες, που δεν «κουνάει» στα ταξίδια: *το «Αρκάδι» είναι ~* **2.** (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει καλό ταξίδι: *του ευχήθηκε να 'ναι ~* (β) ως ευχή για καινούργιο αυτοκίνητο.

καλότροπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που συμπεριφέρεται ευγενικά, που είναι βολικός, χωρίς ιδιοτροπίες ΣΥΝ. ευπροσήγορος, καταδεκτικός ΑΝΤ. ιδιότροπος. — **καλότροπα** επίρρ.

καλοτρώω κ. **καλοτρώγω** ρ. αμετβ. {καλόφαγ-α, -ωμένος} διατρέφομαι με καλής ποιότητας τροφές, τρώω πολύ και καλά: *καλοτρώτε. βλέπω! || πάλι πάχυνε, θα καλοτρώει φαίνεται!*

καλοτυχία (η) → καλότυχος

καλοτυχίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {καλοτύχισ-α, -μένος} **1.** εύχομαι σε (κάποιον) να έχει καλή τύχη **2.** μακαρίζω (κάποιον), επειδή έχει καλή τύχη: *τον καλοτυχίζουν όλοι για τα παιδιά του* ΑΝΤ. κακοτυχίζω, ελεεινολογώ. — **καλοτύχισμα** (το).

καλότυχος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει καλή τύχη, ευνοούμενος τής τύχης: *«καλότυχα που 'ναι τα βουνά, ποτέ τους δεν πεθαίνουν»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. καλορίζικος ΑΝΤ. κακότυχος, κακορίζικος. — **καλοτυχία** κ. (λαϊκ.) **καλοτυχιά** (η).

καλούδια (τα) {καλουδιών} (διαλεκτ.) τα δώρα, ιδ. τα γλυκύσματα για τα μικρά παιδιά: *γέμισε τα εγγόνια του με ~.*
[ΕΤΥΜ. < *καλό* + υποκ. επίθημα *-ούδι*, πβ. κ. *αγγελ-ούδι*].

καλού-κακού επίρρ.· για κάθε ενδεχόμενο (επειδή όλα μπορούν να συμβούν): *δεν νομίζω να βρέξει, όμως ~ πάρε μαζί σου ομπρέλα* ΣΥΝ. για καλό και για κακό.

καλούλης (ο) {καλούληδες}, **καλούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (χαϊδευτ.) καλός, γλυκός άνθρωπος, που μας είναι πολύ αγαπητός ή αρεστός: *είναι πολύ ~.*

καλουμάρω ρ. μετβ. {καλουμάρισα} αφήνω πιο χαλαρά τεντωμένο νήμα, σχοινί, αλυσίδα κ.λπ. — **καλουμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ιταλ. calumare < δημώδ. λατ. *chalaumare < *chalauma / *chalagma < μτγν. *χάλασμα* (< αρχ. *χαλῶ*, στη σημ. «χαλαρώνω»)].

καλούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο σπάγκος που είναι τυλιγμένος γύρω από μικρό ξύλο και με τον οποίο γίνεται το πέταγμα τού χαρταετού: *αμόλα ~!*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. caloma / caluma < δημώδ. λατ. *calauma < *chalagma < μτγν. *χάλασμα* «χαλάρωση (τού τεντωμένου σχοινιού)» < αρχ. *χαλῶ (-άω)*].

καλουπατζής (ο) {καλουπατζήδες} τεχνίτης ειδικευμένος στην κατασκευή καλουπιών, κυρ. σε οικοδομές.

καλούπι (το) {καλουπ-ιού | -ιών} **1.** το κοίλο σώμα μέσα στο οποίο στερεοποιούνται ρευστά υλικά, ώστε να αποκτήσουν συγκεκριμένο σχήμα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή πολλών ομοιόμορφων αντικειμένων: *βγάζω αντίγραφα από το ίδιο ~* ΣΥΝ. μήτρα, εκμαγείο· ΦΡ. (ειρων.) ***όταν βγήκε, ο Θεός έσπασε το καλούπι*** είναι μοναδικός, δεν υπάρχει όμοιός του **2.** (ειδικότ.) πρόχειρο ξύλινο κατασκεύασμα, μέσα στο οποίο χύνεται και στερεοποιείται το τσιμέντο (κυρ. οπλισμένο σκυρόδεμα) κατά την κατασκευή, ανέγερση οικοδομής: *τώρα βάζουν τα ~ για τα θεμέλια* **3.** (συνεκδ.) ***καλούπια*** (τα) το αντίστοιχο στάδιο κατασκευής κτηρίου: *η πολυκατοικία είναι ακόμα στα ~*· ΦΡ. ***(κάτι) είναι στα καλούπια*** για κάτι που ετοιμάζεται, που ξεκινά τώρα: *η επιχείρηση είναι μόλις στα καλούπια* ΣΥΝ. στα σκαριά **4.** (συνεκδ.) το σχήμα σώματος, αντικειμένου ως προϊόν τεχνικής εργασίας: *αυτό το αυτοκίνητο δεν έχει ωραίο ~ || δεν μου αρέσει το ~ αυτού τού καναπέ* || (εκφραστ.) (για ανθρώπινο σώμα) *έχει ωραίο ~!* **5.** (μτφ.) το έτοιμο και περιοριστικό σχήμα, που οδηγεί στην τυποποίηση: *δεν πρέπει να περιορίζουμε την έκφραση των νέων στα στενά ~ των εισαγωγικών εξετάσεων για τα Α.Ε.Ι.*· ΦΡ. ***σε καλούπια*** σε τυποποιημένα, περιοριστικά πλαίσια, που εμποδίζουν την ελεύθερη έκφραση, δράση κ.λπ.: *η σκέψη / ο λόγος του δεν μπαίνει / χωράει ~ || δεν μπορείς να βάλεις τέτοια ελεύθερα μυαλά ~.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < μεσν. *καλούπιν* < τουρκ. kalıp < αραβ. qālib < αρχ. *καλάπους / καλόπους* «ξύλινο πόδι». Βλ. κ. *καλαπόδι*].

καλουπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλούπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** χύνω ρευστές ύλες σε καλούπι κατασκευάζοντας ομοιόμορφα αντικείμενα **2.** (για οικοδομές) τοποθετώ το σκυρόδεμα (μπετόν) σε ξύλινα καλούπια ΑΝΤ. ξεκαλουπώνω **3.** (το μεσοπαθ. ***καλουπώνομαι***) (σκωπτ. για γυναίκες) περιποιούμαι, προσέχω την εμφάνισή μου ♦ **4.** (αμετβ.) κατασκευάζω καλούπι ή καλούπια. Επίσης **καλουπιάζω**. — **καλούπωμα** κ. **καλούπιασμα** (το).

καλούτσικος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι μετρίως καλός, ανεκτός: *είχε ~ βαθμούς.* — **καλούτσικα** επίρρ.

καλοφαγάς (ο) {καλοφαγάδες}, **καλοφαγού** (η) {καλοφαγούδες} (καθημ.) πρόσωπο που του αρέσουν τα εύγευστα και εκλεκτά φαγητά: *αυτοί οι μεζέδες είναι για καλοφαγάδες.* — **καλοφαγία** (η) [μεσν.].

καλοφάγωτος, -η, -ο για κάτι που ευχόμαστε να φαγωθεί με όρεξη, με ευχαρίστηση: *~ τα γλυκά!*

καλοφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μεσν.] {καλοφάνηκα} **1.** ξεχωρίζω, διακρίνομαι ευκρινώς: *είναι στη φωτογραφία, αλλά δεν καλοφαίνεται || η θάλασσα δεν καλοφαίνεται από 'δω* (απρόσ. ***καλοφαίνεται***) **2.** είναι αποδεκτό, ευχάριστο: *δεν του καλοφάνηκε που δεν του ευχηθήκατε* ΣΥΝ. καλαρέσει ΑΝΤ. κακοφαίνεται **3.** κάνει καλή εντύπωση: *δεν θα καλοφανεί να πάω μόνος, ενώ έχουν καλέσει και τους δυο μας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καλοφόρετος, -η, -ο για καινούργιο ρούχο που ευχόμαστε να φορεθεί καλά, να το φορέσει (κάποιος) και να του πηγαίνει: *άντε, ~ το καινούργιο σου σακάκι!*

καλοφτειαγμένος, -η, -ο 1. αυτός που έχει γίνει, που έχει κατασκευαστεί σωστά και με ωραίο τρόπο: *~ σπίτι / φαγητό* ΣΥΝ. καλοδουλεμένος, φιλοτεχνημένος, περίτεχνος ΑΝΤ. κακοφτειαγμένος **2.** αυτός που διαθέτει ωραία, αρμονική διάπλαση: *~ σώμα / κοπέλα* ΣΥΝ. καλοσχηματισμένος, αρμονικός ΑΝΤ. κακοφτειαγμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

καλοχειμωνιά (η) ο χειμώνας που δεν είναι πολύ βαρύς ΑΝΤ. βαρυχειμωνιά.

καλοχρονιά (η) χρονιά πλούσιας συγκομιδής, πλούσια σε κέρδη: *είχαμε ~ φέτος* ΑΝΤ. κακοχρονιά.

καλοχρονίζω ρ. μετβ. {καλοχρόνισ-α, -μένος} εύχομαι σε κάποιον να έχει καλή χρονιά ΑΝΤ. κακοχρονίζω. — **καλοχρόνισμα** (το).

καλόχυμος, -η, -ο [1761] αυτός που έχει άφθονο ή γλυκό χυμό: *~ πορτοκάλια* ΣΥΝ. ζουμερός, εύχυμος.

καλοχωνεύω ρ. μετβ. {καλοχών-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** χωνεύω καλά αυτό που έφαγα **2.** (μτφ.) αφομοιώνω γνώσεις: *δεν καλοχώνεψε το μάθημα* ΣΥΝ. κατανοώ, εμπεδώνω. - **καλοχώνευτος, -η, -ο.**

καλόψυχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει καλή ψυχή, αισθήματα καλοσύνης για τους άλλους ΣΥΝ. ευσπλαχνικός, καλόκαρδος, πονόψυχος, πονετικός ΑΝΤ. άπονος, σκληρόκαρδος. — **καλόψυχα** επίρρ., **καλοψυχία** (η) [μεσν.].

καλπάζω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. καλπάζων, -ουσα, -ον | κάλπασα} **1.** (για άλογα) τρέχω γρήγορα **2.** (για αναβάτες) ιππεύω με μεγάλη ταχύτητα **3.** (μτφ.) αναπτύσσομαι πολύ γρήγορα: *η ανεργία καλπάζει || καλπάζουσα φαντασία / φυματίωση || καλπάζων πληθωρισμός || ~ προς την καταστροφή.* — **καλπαστικός, -ή, -ό** [1890].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάλπη* «τρεχάλα, καλπασμός» (που μαρτυρείται ως μτγν.), αβεβ. ετύμου, πιθ. ονοματοποιημένη λ. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με γοτθ. hlaupan «τρέχω», γερμ. laufen κ.ά.].

καλπάκι (το) {καλπακ-ιού | -ιών} ο μάλλινος ή δερμάτινος σκούφος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kalpak, πιθ. < kalıp «καλούπι» + επίθημα -ak].

καλπασμός (ο) [μτγν.] **1.** ο γρήγορος βηματισμός τού αλόγου: *γρήγορος / ελεύθερος ~* ΣΥΝ. τριποδισμός **2.** (μτφ.) η γρήγορη, αλματώδης πορεία: *ο ~ τού κόμματος προς τη νίκη.*

κάλπη (η) {καλπών} **1.** το (συνήθ. ξύλινο) κιβώτιο, μέσα στο οποίο ρίχνουν τα ψηφοδέλτιά τους οι ψηφοφόροι: *η σχισμή τής ~ || ρίχνω το ψηφοδέλτιο στην ~ || πριν από την έναρξη τής ψηφοφορίας η εφορευτική επιτροπή ελέγχει την ~, αν είναι άδεια* ΣΥΝ. ψηφοδόχος **2.** (συνεκδ.) το εκλογικό κέντρο, όπου έχει τοποθετηθεί η κάλπη: *οι ψηφοφόροι προσήλθαν από νωρίς στις ~*· ΦΡ. (α) ***ανοίγουν οι κάλπες*** αρχίζει η ψηφοφορία: *με την ανατολή τού ηλίου ~* (β) ***κλείνουν οι κάλπες*** τελειώνει η ψηφοφορία: *με τη δύση τού ηλίου ~* **3.** (συνεκδ.) η εκλογική διαδικασία ή το περιεχόμενο τής κάλπης, τα ψηφοδέλτια: *περιμένουμε να μάθουμε τι θα βγάλει η ~* (το αποτέλεσμα τής ψηφοφορίας).
[ΕΤΥΜ. μτγν., παράλλ. τ. τού αρχ. *κάλπις* «στάμνα, δοχείο», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *kḷp-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kelp- «στάμνα, δοχείο», πβ. αρχ. ιρλ. cilornn (< *kelpurno-), ενώ, κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με ακκαδ. karpu «δοχείο». Η σημ. «ψηφοδόχος» είναι μτγν.].

κάλπης (ο) {κάλπηδες}, **κάλπισσα** (η) {δύσχρ. καλπισσών} πρόσωπο που εξαπατά τους άλλους, που είναι αφερέγγυο στις συναλλαγές του ΣΥΝ. απατεώνας, αναξιόπιστος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalp].

κάλπικος, -η, -ο 1. (για νομίσματα) αυτός που δεν είναι γνήσιος: *~ λίρα* ΣΥΝ. πλαστός, παραχαραγμένος **2.** (μτφ.) αυτός που τον χαρακτηρίζει η υποκρισία, η ψευτιά: *~ αισθήματα / αγάπη / έρωτας* ΣΥΝ. ψεύτικος, πλαστός· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***κάλπικος παράς*** (ως χαρακτηρισμός) ανειλικρινής άνθρωπος, υποκριτής, διπρόσωπος: *αποδείχτηκε ~ ο κύριος· άλλα μας έλεγε κι άλλα έκανε* (β) ***ξέρω (κάποιον) σαν κάλπικη δεκάρα*** ξέρω (κάποιον) πολύ καλά, γνωρίζω τα πάντα σχετικά με αυτόν. — **κάλπικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *κάλπης* (μέσω τού ουδ. *κάλπικο*) < τουρκ. kalp].

καλπονοθεία (η) {χωρ. πληθ.} η αλλοίωση τού εκλογικού αποτελέσματος με παραβίαση τής κάλπης (με προσθήκη ή αφαίρεση ψηφοδελτίων).

καλπονοθεύω ρ. αμετβ. [1870] {καλπονόθευσα} νοθεύω το εκλογικό αποτέλεσμα. — **καλπονόθευση** (η) [1855], **καλπονοθευτικός, -ή, -ό** [1874].
[ΕΤΥΜ. < *καλπο-* (< *κάλπη*) + *νοθεύω*].

καλπουζανιά (η) (λαϊκ.) κατεργαριά, απάτη: *είναι άσος στην ~· έχει φάει τα λεφτά πολλών ανθρώπων.*

καλπουζάνος (ο), **καλπουζάνα** (η) (λαϊκ.) απατεώνας, ψεύτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalpazan (πβ. μεσν. *καλπαζάνης*)].

καλσόν (το) → καλτσόν

καλτ επίθ. {άκλ.} αυτός που απευθύνεται σε ειδικό κοινό, που έχει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τα οποία ενδιαφέρουν ένα μικρό συνήθως σύνολο ανθρώπων: *~ ταινία / βιβλίο / θεατρική παράσταση || ένα θέαμα για ~ κοινό.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cult «λατρεία» (με θρησκ. έννοια, καθώς και με τη σημ. τής τυφλής προσωπολατρίας) < γαλλ. culte < λατ. cultus «εργασία – λατρεία» < colere «καλλιεργώ – λατρεύω»].

κάλτσα (η) {καλτσών} κάλυμμα τού ποδιού, κυρίως πλεκτό, που καλύπτει το πέλμα μέχρι και τον αστράγαλο ή το γόνατο: *φορούσε ζεστές ~, για ν' αντέχει το κρύο τού χειμώνα || πλεκτή / βαμβακερή / μάλλινη / συνθετική / ελαστική / νάιλον ~ || πλέκω / μαντάρω / μπαλ-

λώνω κάλτσες || *βάζω / βγάζω τις ~ μου* || *φοράω τρύπιες ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***δια(β)όλου κάλτσα*** άνθρωπος τετραπέρατος, πολυμήχανος, πανέξυπνος: *είναι ένα άτομο μέσα σε όλα. ~!* - (υποκ.) **καλτσάκι** (το) κ. **καλτσούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. calza < μτγν. λατ. calcea < λατ. calceus «υπόδημα»].

καλτσοβελόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η βελόνα που χρησιμοποιείται για το πλέξιμο καλτσών.

καλτσοβιομηχανία (η) {καλτσοβιομηχανιών} βιομηχανία που κατασκευάζει κάλτσες και καλσόν. — **καλτσοβιομήχανος** (ο/η).

καλτσοδέτα (η) {καλτσοδετών} η ταινία που κρατά τις γυναικείες κάλτσες ψηλά στο πόδι· ΦΡ. (παροιμ.) ***τον έχει δεμένο στην καλτσοδέτα της*** για γυναίκα που έχει κάνει κάποιον άνδρα υποχείριό της.
[ΕΤΥΜ. < *κάλτσα* + *-δέτα* < *δένω*].

καλτσομηχανή (η) {καλτσομηχανών} μηχανή για το πλέξιμο καλτσών.

καλτσόν κ. **καλσόν** (το) {άκλ.} γυναικείο μονοκόμματο, λεπτό και εφαρμοστό κάλυμμα των ποδιών και τής λεκάνης: *μάλλινο / συνθετικό / μαύρο / δικτυωτό ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. caleçon < ιταλ. calzone < calza «κάλτσα»].

καλτσοποιία (η) [1859] {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία κατασκευής καλτσών.

καλτσούνι (το) {καλτσουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** είδος πλεκτής κάλτσας **2.** είδος γλυκύσματος. — (υποκ.) **καλτσουνάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καλτσόνι / (σ)καρτσούνι* < ιταλ. calzone (βλ. κ. *κάλτσα*)].

καλτσώνω ρ. μετβ. {κάλτσω-σα, -θηκα, -μένος} φορώ σε κάποιον κάλτσες ΑΝΤ. ξεκαλτσώνω. — **κάλτσωμα** (το).

καλύβα (η) {καλυβών} **1.** το παράπηγμα, πρόχειρη κατασκευή για κατοίκηση (με ξύλα, κλαδιά, χόρτα κ.λπ.): *«Η ~ τού μπαρμπα-Θωμά»* (*Uncle Tom's Cabin*, μυθιστόρημα τής Χ. Μπίτσερ Στόου) **2.** (μτφ.-μειωτ.) η πρόχειρα φτιαγμένη κατοικία: *αυτό δεν είναι σπίτι αλλά ~!* **3.** (α) μεμονωμένη κατοικία μοναχού γύρω από το Κυριακό σκήτης (β) μικρή μεμονωμένη κατοικία που έχει παραχωρηθεί ισοβίως για τρεις μοναχούς μονής. (υποκ.) **καλυβούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλύβη* < *καλύπτω*, με ηχηρό *-β-* στη θέση τού αντίστοιχου άηχου χειλικού *-π-*].

καλύβι (το) {καλυβ-ιού | -ιών} **1.** η μικρή καλύβα **2.** (ειδικότ.) το αγροτόσπιτο, η φτωχική κατοικία ΣΥΝ. καλυβόσπιτο. — (υποκ.) **καλυβάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καλύβιον*, υποκ. τού αρχ. *καλύβη* (βλ. λ. *καλύβα*)].

καλυβόσπιτο (το) το σπίτι που είναι τόσο φτωχικό και προχειροφτειαγμένο, ώστε να μοιάζει με καλύβα: *τα ~ τού χωριού με την πρώτη μπόρα πλημμύρισαν*.

καλυδώνιος κάπρος (ο) ΜΥΘΟΛ. ο μεγάλος και δυνατός κάπρος, τον οποίο έστειλε η Άρτεμις στην Καλυδώνα, για να τιμωρήσει τους κατοίκους της, επειδή ο βασιλιάς τής πόλης δεν θυσίαζε στη θεά· τον κάπρο πλήγωσε η Αταλάντη και τον σκότωσε ο Μελέαγρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *Καλυδών* (πόλη τής Αιτωλίας), αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο].

κάλυκας (ο) {καλύκων} **1.** το μεταλλικό περίβλημα μιας σφαίρας, η θήκη μέσα στην οποία τοποθετείται το εκρηκτικό υλικό σφαίρας ή οβίδας: *οι στρατιώτες μάζευαν τους άδειους ~ από τα όπλα τους μετά τη βολή* || *απόρριψη των ~ ύστερα από βολή* **2.** (γενικότ.) κάθε μεταλλικό περίβλημα: *~ τού λαμπτήρα* **3.** ΒΟΤ. το σύνολο των σεπάλων ενός άνθους, που περικλείει τα πέταλα, τους στήμονες και τα καρπόφυλλα και προστατεύει το άνθος, όταν είναι ακόμα οφθαλμός (βλ.λ., σημ. 2) **4.** ΑΝΑΤ. ο ανατομικός σχηματισμός που μοιάζει με κάλυκα άνθους: *νεφρικοί / γευστικοί ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάλυξ*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. kalikā «μπουμπούκι», καθώς και με το ουσ. *κύλιξ* (βλ.λ.)].

καλυκοειδής, -ής, -ές [1891] {καλυκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει εξωτερικά με κάλυκα: *~ σχήμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

καλυκοποιείο (το) το εργαστήριο ή το εργοστάσιο, στο οποίο κατασκευάζονται κάλυκες όπλων. — **καλυκοποιία** (η) [1898].

καλυκοφόρος, -α, -ο αυτός που φέρει κάλυκα: *~ άνθος*.

κάλυμμα (το) {καλύμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθετί το οποίο σκεπάζει, καλύπτει (κάτι): *τα έπιπλα ήταν σκεπασμένα με πολύχρωμα ~* || *~ βιβλίου / κρεβατιού / καναπέ*· ΦΡ. ***κάλυμμα (τής) κεφαλής*** οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να καλύπτει κανείς το κεφάλι του, λ.χ. καπέλο, μαντήλι: *η γυναίκα έφερε διαφορετικό ~, ανάλογα με την κοινωνική της θέση* • **2.** ΟΙΚΟΝ. το απόθεμα σε χρυσό και συνάλλαγμα, που διαθέτει εκδοτική τράπεζα ως εγγύηση τού χαρτονομίσματος που εκδίδει **3.** ΓΕΩΛ. ***εδαφικό κάλυμμα*** οποιουδήποτε είδους (εδαφολογική, φυτική κ.λπ.) επικάλυψη σε συμπαγή επιφάνεια (π.χ. σε πέτρωμα).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλύπτω*].

καλυμμαύχι κ. **καλυμμαύκι** (το) → καμιλαύκι

καλυμμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **κεκαλυμμένος 1.** αυτός που τον καλύπτει, τον σκεπάζει (κάτι): *το πρόσωπο τού ληστή ήταν ~ με κουκούλα* || *ο καναπές είναι ~ με ύφασμα* **2.** αυτός που έχει (κάτι) απλωμένο σε όλη του την έκταση: *η επιφάνεια τής θάλασσας ήταν ~ από πετρέλαιο* **3.** αυτός που έχει λάβει τα αναγκαία μέτρα, ώστε να μην κινδυνεύει: *σ' αυτή την υπόθεση εγώ είμαι ~ απ' όλες τις πλευρές· κανείς δεν μπορεί να με κατηγορήσει για οτιδήποτε* **4.** ΣΤΡΑΤ. αυτός που προφυλάσσεται από τα εχθρικά πυρά: *οι στρατιώτες φρόντιζαν να είναι ~ καθώς προχωρούσαν* || *έχω ~ τα νώτα μου* **5.** (για ανάγκες, απαιτήσεις κ.λπ.) αυτός που είναι πλήρως ικανοποιημένος (ως προς κάτι): *είμαι ~ από αυτή τη σχέση* || *της δίνουν λεφτά οι γονείς της, οπότε οικονομικά είναι ~* **6.** (για ποσό, λογαριασμό κ.λπ.) αυτός που είναι πληρωμένος (συνήθ.) από κάποιον άλλο: *τα έξοδα κίνησης είναι ~ από την εταιρεία μου*· ΦΡ. ***καλυμμένη επιταγή*** η επιταγή που μπορεί να ρευστοποιηθεί, να πληρωθεί σε μετρητά ΑΝΤ. ακάλυπτη επιταγή **7.** (σε συζητήσεις) αυτός που θεωρεί ότι κάποιος άλλος εξέφρασε επαρκώς και τις απόψεις τού ιδίου: *ο συνάδελφος ανέλυσε όλες τις παραμέτρους τού προβλήματος· δεν έχω να προσθέσω τίποτα, είμαι ~* **8.** (για αποστάσεις) αυτός που έχει διανυθεί: *από το σύνολο τής απόστασης των 25 χιλιομέτρων που τρέχουν οι αθλητές, αυτή τη στιγμή είναι ~ μόνο το 1/4* **9.** αυτός που παρουσιάζεται, αναμεταδίδεται κ.λπ. από τα Μ.Μ.Ε.: *οι αγώνες θα έπρεπε να είναι πολύ καλύτερα ~ από τα τηλεοπτικά συνεργεία και τους σκηνοθέτες*. – **καλυμμένα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. (αρχ. *κεκαλυμμένος*), μτχ. παθ. παρακ. τού ρ. *καλύπτω*].

Κάλυμνος (η) {Καλύμνου} **1.** νησί των Δωδεκανήσων ΒΔ. τής Κω **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Καλυμνιώτης** κ. (λόγ.) **Καλύμνιος** (ο), **Καλυμνιώτισσα** κ. (λόγ.) **Καλύμνια** κ. **Καλυμνία** (η), **καλυμνιώτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κάλυμνος / Καλύδνα(ι)*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο καρικής προέλ., αφού οι Κάρες ήταν οι πρώτοι κάτοικοι τού νησιού].

καλύμπρα (η) → καλίμπρα

καλυπτήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που χρησιμεύει ως σκέπασμα.

καλυπτικότητα (η) {χωρ. πληθ.} (για χρώμα ή υγρό με χρώμα κ.λπ.) η ικανότητα κάλυψης μιας επιφάνειας.

καλύπτρα (η) [αρχ.] {καλυπτρών} **1.** το σκέπασμα τού προσώπου και τού κεφαλιού ΣΥΝ. κεφαλόδεσμος, κεφαλομάντηλο, βέλο **2.** ΒΟΤ. το προστατευτικό κάλυμμα στην κορυφή τής ρίζας των φυτών.

καλύπτω ρ. μετβ. {κάλυ-ψα, -φτηκα (λόγ. -φθηκα), -μμένος} **1.** σκεπάζω επιφάνεια ή αντικείμενο: *κάλυψε το δάπεδο τού δωματίου με μοκέτα* **2.** (μτφ.) κρύβω, κρατώ (κάτι) στην αφάνεια, κάνω (κάτι) να μη φαίνεται: *~ τα ίχνη μου* || *κάποιοι Γερμανοί ιστορικοί προσπάθησαν να καλύψουν πολλά εγκλήματα πολέμου που είχαν διαπραχθεί* || *οι συνεργάτες των ενόχων επεδίωκαν να καλύψουν την υπόθεση* ΣΥΝ. κουκουλώνω, θάβω ΑΝΤ. ξεσκεπάζω, δημοσιοποιώ, αποκαλύπτω **3.** (ειδικότ.) παρέχω προστασία (συνήθ. σε πρόσ. που διώκεται): *η διοίκηση τής εταιρείας καλύπτει τους υπευθύνους τού σκανδάλου* ΑΝΤ. εκθέτω **4.** καταλαμβάνω όλη την έκταση μιας επιφάνειας: *τα σημάδια τής αρρώστιας κάλυπταν όλο του το σώμα* || *η πετρελαιοκηλίδα κάλυψε γρήγορα όλη τη λίμνη* **5.** ΣΤΡΑΤ. προφυλάσσω κάποιον από τα εχθρικά πυρά με την εκτόξευση πυρών: *ο λοχίας πλησίασε το εχθρικό χαράκωμα, ενώ οι στρατιώτες του πίσω τον κάλυπταν* **6.** ανταποκρίνομαι ικανοποιητικά (σε κάτι): *δύσκολα καλύπτει τις βιοτικές του ανάγκες* || *~ τις απαιτήσεις κάποιου* **7.** (ειδικότ.) πληρώνω, καταβάλλω ποσό έναντι εξόδου: *η εταιρεία μού καλύπτει όλα τα έξοδα μετακίνησης* **8.** ξεπερνώ (σε μέγεθος, ένταση κ.λπ.): *η φωνή της κάλυψε όλες τις άλλες* || *τα έσοδα καλύπτουν τα έξοδα* **9.** αναφέρομαι επαρκώς, διεξοδικά σε (κάτι): *η εργασία του κάλυψε όλο το φάσμα των προβλημάτων που προκύπτουν* || *το βιβλίο καλύπτει τρεις διαφορετικές περιόδους* **10.** (σε συζητήσεις) εκφράζω και τις απόψεις άλλων συνομιλητών μου: *με κάλυψε ο συνάδελφός μου με όσα είπε* **11.** (για αποστάσεις) διανύω, διατρέχω: *ο αθλητής κάλυψε απόσταση 50 χλμ.* **12.** (για δημοσιογράφους, σχολιαστές, τηλεοπτικά συνεργεία κ.λπ.) αναλαμβάνω την παρουσίαση: *~ το αθλητικό / πολιτικό ρεπορτάζ* || *την ομιλία τού πρωθυπουργού θα καλύψουν όλα τα κανάλια σε απευθείας σύνδεση* **13.** (για τηλεπικοινωνιακά συστήματα) εκπέμπω σήμα το οποίο λαμβάνεται σε ορισμένη έκταση: *η Ε.Ρ.Τ. καλύπτει ραδιοτηλεοπτικά το σύνολο τής ελληνικής επικράτειας* **14.** ΟΙΚΟΝ. (για επιταγή) καταθέτω ποσό στην τράπεζα, ώστε να υπάρχει αντίκρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < kḷ-u-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -u-) τού Ι.Ε. *kel- «καλύπτω, κρύβω», πβ. λατ. *celo (όπως μαρτυρείται στο σύνθ. occulere «αποκρύπτω», πβ. γαλλ. celer, ισπ. celar κ.ά.), αρχ. γερμ. helan, αγγλ. helmet «κράνος», γερμ. hehlen «κρύβω», Hülle «φάκελος» κ.ά. Ομόρρ. *κάλυμ-μα, κέλυ-φος, κολ-εός, καλύ-βη (-α)*, πιθ. κ. *κλέπτω* (βλ.λ.). Αρκετές σύγχρονες οικονομικές και άλλες σημ. αποδίδουν ξέν. όρο, πβ. γαλλ. couvrir].

καλυτερεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {καλυτέρεψα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) καλύτερο: *ο τουρισμός καλυτέρεψε σημαντικά το βιοτικό τους επίπεδο* ΣΥΝ. βελτιώνω ΑΝΤ. χειροτερεύω, επιδεινώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι καλύτερος: *καλυτερεύει ο καιρός / η υγεία / η επίδοση κάποιου* ΣΥΝ. βελτιώνομαι ΑΝΤ. επιδεινώνομαι. — **καλυτέρευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.

καλύτερος, -η, -ο πιο καλός: *~ καιρός / άνθρωπος / βαθμός / αποτέλεσμα*· ΦΡ. (α) ***προς το καλύτερο*** σε περιπτώσεις που κάποιος/κάτι βελτιώνεται: *η υγεία τού ασθενούς πάει ~* || *μεταβολή ~* (β) ***ό,τι καλύτερο*** το πιο καλό σε δεδομένη περίσταση: *αυτό το νέο ήταν ~ μπορούσα ν' ακούσω αυτή την περίοδο* || *ο παίκτης αυτός δεν είναι ~ για την ομάδα μας* || (ως ευχή) *σας εύχομαι ~!* — **καλύτερα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύτερος*.
[ΕΤΥΜ. Συγκρ. βαθμ. τού αρχ. επιθ. *καλός*, σχηματισμένος κατά τον αντίστοιχο βαθμό των επιθ. σε *-ύς* (λ.χ. *βαθύς – βαθύτερος, ευρύς – ευρύτερος*). Τόσο ο σχηματισμός όσο και η ορθογράφηση με *-ύ-* (αντί τού *καλλίτερος*) προτάθηκαν το 1888 από τον Γ. Χατζιδάκι].

κάλυψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύψεως | -ύψεις, -ύψεων} **1.** το σκέπασμα επιφάνειας ή αντικειμένου: *~ δαπέδου με πλακάκια* || *~ τής πληγής με γάζα* ΣΥΝ. επικάλυψη **2.** (συνεκδ.) το υλικό ή η ουσία που καλύπτει (κάτι), η επένδυση: *χρυσή / σιδερένια / αλεξίσφαιρη ~* ΣΥΝ. κάλυμμα **3.** (μτφ.) η σκόπιμη αποσιώπηση, η απόκρυψη: *~ των ατασθαλιών* || *~ τής εγκληματικής δράσης κάποιου* ΣΥΝ. συγκάλυψη ΑΝΤ. αποκάλυψη, ξεσκέπασμα **4.** (σε περιπτώσεις ένοπλης αντιπαράθεσης, σύγκρουσης) σειρά επαναλαμβανόμενων βολών κατά τού εχθρού ή τού αντιπάλου κατά τη μετακίνηση στρατιώτη ή τμήματος στρατού, ώστε

ο εχθρός να μη μπορεί να στοχεύει εναντίον του ανενόχλητα: *η απόβαση θα γίνει με αεροπορική ~* **5.** η παροχή προστασίας σε κάποιον, ώστε να μην εκτεθεί: *έφυγε μία ώρα νωρίτερα από τη δουλειά με την ~ των συναδέλφων του* || *ο υπουργός είχε την ~ τού πρωθυπουργού για όλους τους χειρισμούς του στο θέμα* || *δίνω / προσφέρω ~ σε κάποιον* **6.** η ικανοποίηση, η προσφορά σε κάποιον τόσων όσα ο ίδιος κρίνει επαρκή: *~ των οικονομικών / ψυχολογικών / συναισθηματικών αναγκών κάποιου* || *η ~ των απαιτήσεων / των αιτημάτων / των στόχων κάποιου* || *πλήρης / μερική ~* **7.** η εξασφάλιση κάποιου από πιθανό κίνδυνο, από δύσκολη θέση ή κατάσταση με την παροχή των μέσων που θα χρειαστεί για την αντιμετώπισή της: *ασφαλιστική ~* (λ.χ. σε περιπτώσεις ατυχήματος, ασθένειας, κλοπής) || *ενδιαφερόταν για την οικονομική ~ των παιδιών της* || *«το Αιγαίο σύντομα θα έχει πλήρη ~ με πυραύλους μεσαίου και μεγάλου βεληνεκούς»* (εφημ.) **8.** (α) η χρηματική ενίσχυση, προκειμένου να πληρωθούν τα έξοδα έργου: *το Υπουργείο θα αναλάβει την ~ τής δαπάνης για την αποπεράτωση τού έργου* (β) η ισοστάθμιση (βλ.λ.): *~ των ελλειμμάτων* (γ) (ειδικότ.) η πληρωμή, η καταβολή: *για τις ημέρες που θα μέναμε, ανέλαβε αυτός την ~ των εξόδων* || *έχω πλήρη νοσηλευτική / ιατροφαρμακευτική ~ από την ασφαλιστική μου εταιρεία* ● **9.** η διεξοδική, εκτεταμένη αναφορά σε κάτι: *πολύπλευρη ~ ενός θέματος* **10.** (για τηλεοπτικά, ραδιοφωνικά προγράμματα) η μετάδοση, η παρουσίαση: *η ~ τής προεκλογικής εκστρατείας των κομμάτων από τα μεγάλα κανάλια* || *~ αθλητικών αγώνων* || *αντικειμενική ~ μιας είδησης* || *πανελλήνια τηλεοπτική ~* **11.** (για τηλεπικοινωνιακά συστήματα) η έκταση στην οποία μεταδίδεται και λαμβάνεται το εκπεμπόμενο σήμα: *η ~ τού 90% τής επικράτειας από ένα δίκτυο κινητής τηλεφωνίας* **12.** η διάνυση, η μετακίνηση από ένα σημείο σε άλλο (σε συγκεκριμένο χρόνο): *η ~ τής απόστασης μέχρι το κέντρο τής Αθήνας σε λιγότερο από μισή ώρα είναι αδύνατη* || (μτφ.) *χρειάζονται μεγάλες προσπάθειες για την ~ τής διαφοράς που έχει από τους υπολοίπους* **13.** η πλήρωση: *προκηρύχθηκε διαγωνισμός για την ~ των κενών θέσεων εργασίας* **14.** ΟΙΚΟΝ. (για επιταγή) η κατάθεση στην τράπεζα ποσού, ώστε να υπάρχει αντίκρισμα.

Καλυψώ (η) {-ώς κ. (λόγ.) -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. νύμφη, κόρη τού Άτλαντα, η οποία, κατά την *Οδύσσεια*, υποδέχθηκε και κράτησε στο νησί της (την Ωγυγία) τον Οδυσσέα επί επτά χρόνια **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *καλύπτω*, πράγμα που θα παρουσιάζε την ομηρική νύμφη *Καλυψώ* ως εκείνη που προσπάθησε να κρύψει, να «καλύψει» τον Οδυσσέα και να τον κρατήσει για πάντα κοντά της νέο και αθάνατο].

καλφαλίκι (το) {καλφαλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το να είναι κανείς κάλφας **2.** το μεροκάματο που πληρώνεται ο κάλφας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kalfalık].

κάλφας (ο) {καλφάδες} (λαϊκ.) ο μαθητευόμενος βοηθός τεχνίτη (ιδ. ράφτη ή τσαγγάρη) ΣΥΝ. παραγυιός, τσιράκι. — (υποκ.) **καλφόπουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kalfa < αραβ. ḫalīfa].

Κάλχας (ο) {Κάλχαντ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ο μάντης που ακολούθησε τους Έλληνες στον Τρωικό Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

καλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καλείς... | κάλεσα, κλήθηκα (λόγ. εκλήθην, -ης, -η..., μτχ. κληθείς, -είσα, -έν, κ. λαϊκ.-προφορ. καλέστηκα), (λόγ.) κεκλημένος} ♦ (μετβ.) **1.** απευθύνω πρόσκληση σε κάποιον, του ζητώ να έρθει σε οικείο ή δικό μου χώρο, σε εκδήλωση που διοργανώνω ή στην οποία μετέχω: *τον κάλεσαν στον γάμο τους* || *~ σε γεύμα / σε πάρτι / σε δεξίωση / στο σπίτι μου* ΣΥΝ. προσκαλώ **2.** (ειδικότ.) απευθύνω κάλεσμα ή ζητώ επισήμως, βάσει των αρμοδιοτήτων ή λόγω τής ιδιότητάς μου, από κάποιον να παρουσιαστεί, να δώσει το παρών ή γενικότ. να πράξει κάτι: *κλήθηκε στο αστυνομικό τμήμα για συμπληρωματική κατάθεση* || *~ στο δικαστήριο / στον στρατό / στα όπλα* (ή *υπό τα όπλα*) (στρατολογώ, επιστρατεύω) || *ο προϊστάμενος κάλεσε τους δύο υπαλλήλους στο γραφείο του* || (λόγ.) *κληθείς από τους δημοσιογράφους να σχολιάσει την επικαιρότητα, απέφυγε οποιαδήποτε δήλωση* || *το προεδρείο καλεί τα μέλη τού συλλόγου σε γενική συνέλευση* (συγκαλεί γενική συνέλευση) / *σε απεργία* || *εκλήθη σε απολογία* **3.** προσπαθώ να πείσω (κάποιον) να κάνει (κάτι), προτρέπω, παρακινώ: *το κήρυγμά του καλούσε τους συμπολίτες του σε επαγρύπνηση / να διαμαρτυρηθούν* || *~ σε δράση / κινητοποίηση / διαμαρτυρία / αποχή* || *ο πρωθυπουργός κάλεσε την αντιπολίτευση να εγκαταλείψει τη δημαγωγία* ΣΥΝ. ωθώ **4.** ζητώ τις υπηρεσίες ενός επαγγελματία, την εξυπηρέτησή μου από οργανισμό, εταιρεία, δημόσια υπηρεσία κ.λπ.: *~ το εκατό / την πυροσβεστική* || *~ τον γιατρό / το σέρβις / ραδιοταξί* || *πήγαινε να καλέσεις τον κλειδαρά, γιατί χάλασε η κλειδαριά* **5.** φωνάζω (σε κάποιον): *καλούσε τους φίλους του σε βοήθεια* (φώναζε «βοήθεια») **6.** (α) προσπαθώ να επικοινωνήσω (με κάποιον), χρησιμοποιώντας τεχνητό δίαυλο, λ.χ. τηλεπικοινωνιακό μέσο: *~ κάποιον στον ασύρματο / μέσω Ίντερνετ* || *Αθήνα καλεί Λονδίνο, όβερ* (β) (ειδικότ.) τηλεφωνώ (σε κάποιον): *είπε στη γραμματέα του να καλέσει τον υπεύθυνο πωλήσεων* (γ) (ειδικότ.) σχηματίζω στον δίσκο επιλογής τού τηλεφώνου έναν αριθμό: *για περισσότερες πληροφορίες καλέσατε το 131!* (δ) (για ανελκυστήρα) πατώ το κουμπί που βρίσκεται έξω από τον ανελκυστήρα δίπλα στην πόρτα του, για να έρθει ή να σταματήσει στον όροφο όπου βρίσκομαι: *κάλεσες το ασανσέρ;* ♦ (αμετβ.) **7.** (για τηλέφωνο) δίνω σήμα στην τηλεφωνική γραμμή: *το τηλέφωνο καλεί, αλλά δεν το σηκώνει κανείς* **8.** (μεσοπαθ. **καλούμαι**) (α) ονομάζομαι: *το μέρος αυτό καλείται «Φανάρι»* ΣΥΝ. προσαγορεύομαι, λέγομαι (β) μου ζητείται να πράξω (κάτι) ή υπάρχει η προσδοκία να ενεργήσω με συγκεκριμένο τρόπο: *η κυβέρνηση καλείται να αποσύρει την επίμαχη τροπολογία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-εσα, ετερόκλιτος.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλῶ (-έω)*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. δισύλλ. θ. *kalā-mi (πβ. αιολ. *κάλη-μι*) «φωνάζω, καλώ», πβ. σανσκρ. usā-kalaḥ «κόκορας» (κατά λέξη «αυτός που φωνάζει την αυγή»), λατ. calo «καλώ», clamo «φωνάζω» (> γαλλ. clamer), clarus «σαφής, καθαρός» (> γαλλ. clair, ισπ. claro), classis (βλ. λ. *κλάση*), γερμ. hell «φωτεινός, καθαρός», Hall «ήχος», αγγλ. haul «τραβώ, σέρνω» κ.ά. Ομόρρ. *κλῆ-σις (-η), κλη-τήρ(ας), ἔγ-κλη-μα, ἐκ-κλησ-ία* κ.ά.].

καλωδιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που γίνεται ή λειτουργεί με ηλεκτρικά καλώδια: *~ σύνδεση* **2.** (α) ***καλωδιακή τηλεόραση*** η τηλεόραση στην οποία τα ηλεκτρικά συστήματα τής εικόνας και τού ήχου διαβιβάζονται στους δέκτες των συνδρομητών μέσω καλωδίων και όχι με εξωτερική κεραία (β) ***καλωδιακό κανάλι*** κανάλι καλωδιακής τηλεόρασης που λειτουργεί με συνδρομητές.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *καλωδιακή τηλεόραση* αποτελεί μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cable television / cablevision].

καλώδιο (το) {καλωδί-ου | -ων} ΤΕΧΝΟΛ. σύρμα που συνιστά αγωγό ηλεκτρικής ενέργειας ή αποτελείται από ένα σύνολο αγωγών ηλεκτρικής ενέργειας, συνδεδεμένων και μονωμένων με κοινό μονωτικό υλικό: *μονωμένο / ενισχυμένο / ομοαξονικό / ηλεκτρικό / γυμνό ~* (χωρίς μονωτική κάλυψη). — (υποκ.) **καλωδιάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καλῴδιον*, υποκ. τού ουσ. *κάλως* «χορδή, σχοινί», τεχν. όρ., αγν. ετύμου. Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. cable].

καλωδιώνω ρ. μετβ. {καλωδίω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** συνδέω με καλώδια **2.** (μεσοπαθ. ***καλωδιώνομαι***) (αργκό) συνδέομαι με καλώδια με σύστημα εικονικής πραγματικότητας (φορώντας τα κατάλληλα εξαρτήματα).

καλωδίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η τοποθέτηση ηλεκτρικών καλωδίων: *ήρθε ο ηλεκτρολόγος για την ~ τής οικοδομής* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ηλεκτρικών καλωδίων μιας εγκατάστασης: *παλιά / καινούργια ~*.

καλώς επίρρ. [αρχ.] {καλύτερα, άριστα κ. (λογιότ.) κάλλιστα} (λόγ.) **1.** σωστά, λογικά: *~ έπραξες·* ΦΡ. ***καλώς ή κακώς*** σωστά ή όχι, είτε μας αρέσει είτε όχι, ανεξαρτήτως τού τι πιστεύουμε σχετικά: *~, ο γυιος σου αποφάσισε να γίνει καλλιτέχνης· το ζήτημα είναι πώς θα τον βοηθήσεις σε αυτό που διάλεξε* **2.** αισίως, ευνοϊκά: *ας ελπίσουμε ότι θα εξελιχθούν ~ τα πράγματα* || *όλα βαίνουν ~* ΣΥΝ. κατ' ευχήν, δεξιά, πρίμα· ΦΡ. ***καλώς εχόντων των πραγμάτων*** αν όλα πάνε καλά, όπως αναμένουμε ή αν οι συνθήκες είναι ευνοϊκές **3.** σε καλή κατάσταση, εντάξει: *όλα έχουν ~·* ΦΡ. ***έχει καλώς*** (αρχ. φρ.) (i) εντάξει, όλα καλά: *~ ώς εδώ* (ii) σύμφωνοι, δεκτόν: *αν μπορείς να έρθεις τώρα, ~, αλλιώς να σε περιμένω* ΣΥΝ. εντάξει, έστω, μάλιστα **4.** (για την έκφραση φιλικής διαθέσεως απέναντι σε κάποιον, ως φιλοφρόνηση, για τη διατύπωση χαιρετισμών κατά την υποδοχή κάποιου): *~ σας βρήκα* || *~ να πάτε·* ΦΡ. (α) ***καλώς τον*** ή ***καλώς τον...*** (μεσν. φρ.) ως χαιρετισμός για κάποιον που έρχεται: *βρε καλώς τα τα παιδιά!* || (για γυναίκα που βαδίζει καμαρωτά) *καλώς τηνα την πέρδικα!* (β) ***καλώς τον / τους / την κ.λπ. δέχτηκες*** (ευχετ.) για κάποιον που υποδέχθηκε αγαπητό πρόσωπο: *έμαθα ότι γύρισε ο γυιος σου· ~!* (γ) ***καλώς όρισες / καλώς ήρθες*** για την υποδοχή κάποιου που ήρθε από μακριά (επιστρέφοντας ως φιλοξενούμενος ή επισκέπτης), προκειμένου να δηλωθεί ότι είναι ευπρόσδεκτος (δ) (εκφραστ.-οικ.) ***καλώς τα μάτια μου / μας τα δυο*** (i) για την υποδοχή αγαπημένου προσώπου (ii) (ειρων.) για την υποδοχή προσώπου που λείπει πολύ καιρό ή που έχει αργήσει να εμφανιστεί (κάπου). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επίρρημα.*

κάλως (ο) {τού κάλω, τον κάλω | χωρ. πληθ.} ΝΑΥΤ. το χοντρό σχοινί των καραβιών, που χρησιμοποιείται για τις πολύ σκληρές εργασίες ΣΥΝ. παλαμάρι, καραβόσχοινο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

καλωσορίζω ρ. μετβ. {καλωσόρισ-α, -τηκα, -μένος} υποδέχομαι (κάποιον) λέγοντας «καλωσόρισες»· (κατ' επέκτ.) υποδέχομαι (κάποιον) περιποιητικά: *ο οικοδεσπότης τούς καλωσόρισε στην είσοδο τού σπιτιού* ΣΥΝ. καλοδέχομαι, δεξιώνω· ΦΡ. ***καλωσόρισες / καλωσορίσατε*** χαιρετισμός που λέγεται κατά την υποδοχή επισκέπτη, φιλοξενουμένου κ.λπ., δηλώνοντας ότι είναι ευπρόσδεκτος: *μας υποδέχθηκε η μητέρα της λέγοντας «καλωσορίσατε, καλωσορίσατε».* — **καλωσόρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *καλώς όρισες*].

καλωσύνη (η) ▸ καλοσύνη

κάμα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μαχαίρι που κόβει και από τις δύο πλευρές και είναι πολύ αιχμηρό ΣΥΝ. στιλέτο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kama].

κάμα[2] (το) {κάμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) το καύμα (βλ.λ.): *το ~ τού καλοκαιριού.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κᾶμα(ν)* < αρχ. *καῦμα*].

καμάκι (το) {καμακ-ιού | -ιών} **1.** το ξύλινο κοντάρι που απολήγει σε μεταλλική αιχμή ή τρίαινα και χρησιμοποιείται ως αλιευτικό εργαλείο **2.** (μτφ.-οικ.) (α) το απροκάλυπτο ή και φορτικό φλερτ· (γενικότ.) το φλερτ: *έκανε ~ σε τουρίστριες* (β) (συνεκδ.) ο άνδρας που φλερτάρει συστηματικά γυναίκες, επιδιώκοντας τη σεξουαλική επαφή μαζί τους: *κυκλοφορούσαν πολλά ~ στις παραλίες.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμάκιον*, υποκ. τού αρχ. *κάμαξ* «μακρύ ξύλο, κοντάρι», τεχν. όρ. με επίθημα -ak-, που συνδ. με σανσκρ. śámyā «μπαστούνι, ράβδος», αρμ. sami-k' «ζυγός», μέσ. γερμ. hamel «κορμός, κούτσουρο» κ.ά.].

καμακώνω ρ. μετβ. {καμάκω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** κτυπώ και τρυπώ με καμάκι: *καμάκωσε ένα μεγάλο χταπόδι* **2.** (μτφ.) ερωτοτροπώ, φλερτάρω ΣΥΝ. κορτάρω, (αργκό) την πέφτω, τα ρίχνω. Επίσης **καμακίζω**. — **καμάκωμα** (το) κ. **καμακιά** (η) [μεσν.] (σημ. 1).

καμαμπέρ (το) {άκλ.} γαλλικό τυρί με κρεμώδες εσωτερικό και έντο-

νη χαρακτηριστική μυρωδιά και γεύση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camembert < Camemberg. χωριό παρασκευής τού τυριού στην περιοχή Ορν (τής Νορμανδίας)].

καμάρα (η) {καμαρών} **1.** αψίδα με τοξοειδές, ημικυκλικό σχήμα, που είναι κατασκευασμένη από πέτρα και σίδερο: *περνούσαμε μέσα από καμάρες, για να βγούμε στην άλλη πλευρά τού χωριού* ΣΥΝ. θόλος, τόξο **2.** (συνεκδ.) γέφυρα που έχει αψιδωτό σχήμα **3.** το τμήμα τού πέλματος ποδιού που έχει κοίλο σχήμα ΣΥΝ. αντίκοιλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο. παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. συνδ. με αβεστ. kamāra «ζώνη», λατ. camurus «κυρτός, καμπύλος», σανσκρ. kmárati «κυρτώνω» κ.ά. Η λ. πέρασε στα λατ. camera / camara και μέσω αυτών σε διάφορες ευρωπαϊκές γλώσσες με τη σημ. «δωμάτιο». λ.χ. ιταλ. camera, ισπ. cámara, γαλλ. chambre κ.τ.ό.].

κάμαρα (η) {καμαρών} **1.** το δωμάτιο σπιτιού: *είχαν ένα μεγάλο αρχοντικό με πολλές ~* **2.** (ειδικότ.) το υπνοδωμάτιο: *είναι στην ~ της, έχει ξαπλώσει* ΣΥΝ. κρεβατοκάμαρα. Επίσης (λαϊκ.) **κάμαρη**. — (υποκ.) **καμαρούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. camara / camera < αρχ. *καμάρα* (βλ.λ.)].

καμαραϊκός, -ή, -ό ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) ***καμαραϊκά αγγεία*** τα προϊστορικά αγγεία που βρέθηκαν αρχικά κοντά στο χωριό Καμάρες τής Κρήτης και τα οποία χαρακτηρίζονται από πολύ λεπτά τοιχώματα (ωοκέλυφα), τη μίμηση αντίστοιχων μεταλλικών αντικειμένων ως προς το σχήμα και την ανοιχτή πολύχρωμη διακόσμησή τους σε σκούρο φόντο με φυτικά και αφηρημένα σχέδια (β) ***καμαραϊκός ρυθμός*** η αντίστοιχη τεχνοτροπία τής κρητικής κεραμικής (περ. 2200-1600 π.Χ.). χαρακτηριστικά δείγματα τής οποίας είναι τα παραπάνω αγγεία.
[ΕΤΥΜ. < *Καμάραι*. χωριό τής Κρήτης (στον νομό Ηρακλείου), που οφείλει το όνομά του στους θόλους τού μεγάλου σπηλαίου. όπου ανακαλύφθηκαν το 1889 τα αρχαιολογικά ευρήματα].

καμαράκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό δωμάτιο: *διάβαζε σ' ένα απόμερο ~* ΣΥΝ. καμαρούλα.

καμάρι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η υπερηφάνεια (για κάποιον/κάτι): *ένιωθε ~ για τη συμμετοχή του στους εθνικούς αγώνες* ΑΝΤ. ντροπή **2.** (συνεκδ.) καθετί για το οποίο υπερηφανεύεται κανείς: *ο γιος που σπούδαζε στο εξωτερικό, ήταν το ~ τής οικογένειας* ΣΥΝ. καύχημα ΑΝΤ. στίγμα· ΦΡ. ***ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι*** βλ. λ. *κόσμος* **3.** ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνει κανείς την υπερηφάνειά του: *περπατά / μιλά / κοιτάζει με ~* **4.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο ύφος που έχει κανείς όταν είναι υπερήφανος: *κοίτα ~ που κέρδισε η ομάδα του!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμάριν* < *καμαρώνω* (υποχωρητ.), βλ.λ. Κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *καμάριον*. υποκ. τού αρχ. *καμάρα*].

καμαριέρης (ο) {καμαριέρηδες}, **καμαριέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που καθαρίζει και τακτοποιεί τις κρεβατοκάμαρες σπιτιών ή ξενοδοχείων: *φώναξε την ~. για να φτειάξει το δωμάτιό της* ΣΥΝ. θαλαμηπόλος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. camarier < camera «δωμάτιο» < λατ. camara / camera «αψίδα, θόλος», βλ. κ. *κάμαρα*].

καμαρίλα (η) {χωρ. πληθ.} (μειωτ.) το σύνολο των συμβούλων που παρασκηνιακά επηρεάζουν τις αποφάσεις ισχυρού ατόμου με πολλές εξουσίες: *η ~ τού παλατιού έπαιξε αποφασιστικό ρόλο στη συνωμοσία* ΣΥΝ. μυστικό συμβούλιο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camarilla < ισπ. camarilla < camara «δωμάτιο» < λατ. camara / camera «αψίδα, θόλος». Η λ. πρωτοεμφανίστηκε το 1814 περιγράφοντας τον κύκλο προσώπων που περιστοίχιζαν τον βασιλιά τής Ισπανίας Φερδινάνδο Ζ', οι οποίοι συνεδρίαζαν μυστικά στον αντιθάλαμο (camarilla) παραπλεύρως τής βασιλικής αίθουσας και ασκούσαν ισχυρή επιρροή στις βασιλικές αποφάσεις].

καμαρίνι (το) {καμαριν-ιού | -ιών} **1.** το δωμάτιο των παρασκηνίων τού θεάτρου. στο οποίο αλλάζουν ρούχα και καλλωπίζονται οι ηθοποιοί: *έτρεξε στο ~ τής πρωταγωνίστριας. για να του υπογράψει ένα αυτόγραφο* **2.** ***καμαρίνια*** (τα) ο χώρος πίσω από τη σκηνή. τα παρασκήνια: *η αγωνία των ηθοποιών στα ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camerino. υποκ. τού camera «δωμάτιο»].

καμαροειδής, -ής, -ές {μτγν.} {καμαροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με καμάρα, που έχει σχήμα καμάρας ΣΥΝ. αψιδωτός, θολωτός, καμαρωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

καμαρόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πόρτα που στο πάνω μέρος της έχει αψιδωτό σχήμα: *ήταν νησιώτικο σπίτι με γραφικές ~.*

καμαρότος (ο) (παλαιότ. ορθ. *καμαρώτος*) μέλος τού πληρώματος πλοίου, που είναι υπεύθυνο για την καθαριότητα και την τακτοποίηση των καμπινών και γενικά για την εξυπηρέτηση των επιβατών ΣΥΝ. θαλαμηπόλος. — (υποκ.) **καμαροτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camarotto < camera «δωμάτιο»].

καμαρούλα (η) → κάμαρα

καμαροφρύδης (ο) {μεσν.} {καμαροφρύδηδες}, **καμαροφρύδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που έχει τοξοειδή φρύδια. Επίσης **καμαροφρυδούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

καμαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καμάρωσα} ♦ **1.** (μετβ.) έχω (κάποιον/κάτι) καμάρι, καύχημά μου: *καμάρωνε την κόρη του για την προκοπή της* || (ειρων.) *Καμάρωσε τον κανακάρη σου! Αντί να πάει για δουλειά, παίζει τάβλι!* ♦ **2.** (αμετβ.) αισθάνομαι υπερηφάνεια, επαίρομαι, κορδώνομαι: *καμάρωνε σαν γαμπρός* || *καμάρωνε για την ευρυμάθειά του* || *~ σαν παγώνι / σαν γύφτικο σκεπάρνι* ΑΝΤ. ντρέπομαι. — **καμάρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμαρῶ (-όω)* «κυρτώνω, κάμπτω» < αρχ. *καμάρα*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν., από τον χαιρετισμό με υπόκλιση που απηύθυναν συνήθως οι ευγενείς. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η σημ. αυτή ανάγεται στο κύρτωμα τού αλόγου ως δείγμα τής υπερηφάνειάς του (λ.χ. *«τράχηλον ἐκαμάρωσεν, ἐτίναξε τὴν χήτην»*, μεσν. δημώδες κείμενο)].

καμαρωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που κινείται με καμάρι, με υπερήφανο τρόπο· ευθυτενής και με αυτοπεποίθηση: *περπατούσε ~, με το κεφάλι ψηλά* || *~ βήμα* ΣΥΝ. αγέρωχος, περήφανος, κορδωμένος ● **2.** {μτγν.} αυτός που έχει αψιδωτό σχήμα: *~ θόλος* ΣΥΝ. θολωτός. — **καμαρωτά** επίρρ.

καμαρώτος (ο) → καμαρότος

κάμα-σούτρα (το) {άκλ.} **1.** κλασικό ερωτικό έργο τής σανσκριτικής φιλολογίας γραμμένο από τον Βατσιανάγια Μαλανάγκα (μεταξύ 4ου και 7ου αι. μ.Χ.) και μεταφρασμένο σε πολλές γλώσσες, στο οποίο περιέχονται κανόνες για τη σεξουαλική ζωή και περιγράφονται ποικίλες σεξουαλικές στάσεις **2.** (καθημ.) το σύνολο των γνωστών ερωτικών στάσεων και τεχνικών.
[ΕΤΥΜ. < σανσκρ. kama-sutra < kama «έρωτας, αγάπη» + sūtra «κλωστή, νήμα», οπότε η περίφραση θα σήμαινε ένα σύνολο συνδεδεμένων κανόνων ή τεχνικών για τον έρωτα].

καματάρης (ο) {καματάρηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει κοπιαστικές δουλειές, κυρ. γεωργικές: *ήταν ~ άνθρωπος, που κέρδιζε με ιδρώτα το ψωμί του* ΣΥΝ. αγρότης, εργάτης.
[ΕΤΥΜ. < *κάματος* + παραγ. επίθημα *-άρης*, πβ. *περιβολ-άρης, διαβατ-άρης, πρωτ-άρης* κ.ά.].

καματερός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που αγαπά την επίπονη εργασία: *~ εργάτης* ΣΥΝ. εργατικός, φιλόπονος **2.** ***καματερό*** (το) το βόδι που χρησιμοποιείται στην κοπιαστική εργασία τού οργώματος **3.** ***καματερή*** (η) η ημέρα εργασίας, η καθημερινή ΑΝΤ. σχόλη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καματηρός* < *κάματος*].

καματεύω ρ. αμετβ. {καμάτευσα} (λαϊκ.) **1.** καταπιάνομαι επίμονα με κάποια εργασία **2.** εργάζομαι σε αγροκτήματα. καταπιάνομαι με γεωργικές εργασίες (κυρ. το όργωμα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κάματος*].

κάματος (ο) {καμάτ-ου | -ων, -ους} η σωματική καταπόνηση που οφείλεται σε σκληρή εργασία: *δεν υπολόγιζε τον ~, προκειμένου να πετύχει στο έργο του* ΣΥΝ. μόχθος, κόπωση, εξάντληση ΑΝΤ. ξεκούραση, αναψυχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kăm-ă-to-. συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. δισύλλ. θ. *kameā-, που συνδ. με σανσκρ. śami-tár «αυτός που διευθετεί, που προετοιμάζει», ίσως και με μέσ. ιρλ. cuma «φροντίδα». Ομόρρ. *κάμνω* (> *κάνω*), *κομ-ῶ* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*), *κομ-ίζω, κόμ-μωσις, νοσο-κόμος* κ.ά.].

καμβάς (ο) {καμβάδες} **1.** το χονδρό ύφασμα που κατασκευάζεται κυρ. από λινάρι και βαμβάκι και χρησιμοποιείται ως βάση στα κεντήματα **2.** (μτφ.) το περίγραμμα τής υπόθεσης (λογοτεχνικού έργου, ιστορίας κ.λπ.): *αυτός είναι με λίγα λόγια ο ~ τής ιστορίας. που πρόσφατα ήλθε στο φως τής δημοσιότητας* || *με αδρές πινελιές ο συγγραφέας υφαίνει τον ~ τού έργου του.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. canevas < μτγν. λατ. *cannabaceus < λατ. cannabis < αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

κάμβιο (το) {καμβί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. στρώμα τού κορμού των δέντρων. που βρίσκεται ακριβώς κάτω από τον φλοιό· στην εσωτερική του πλευρά δημιουργούνται τα νέα κύτταρα, ενώ από την εξωτερική δίνει νεκρά κύτταρα στον φλοιό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. cambium «ανταλλαγή» < μτγν. λατ. cambiare «αλλάζω. ανταλλάσσω»].

κάμβριος, -ια, -ιο **1.** αυτός που σχετίζεται με το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου από 590-570 ώς 500 εκατομμύρια χρόνια πριν **2.** ΓΕΩΛ. ***Κάμβριο*** (το) {Καμβρίου} το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου με την παραπάνω διάρκεια το οποίο περιλαμβάνεται στον παλαιοζωικό αιώνα (βλ. λ. *παλαιοζωικός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cambrian < μεσν. λατ. Cambria «Ουαλία» < ουαλ. Cymry «Ουαλός»].

καμέα (η) {καμεών} σκληρός, ημιπολύτιμος λίθος (αχάτης, όνυχας, σαρδόνυχας) με ανάγλυφες παραστάσεις ή και απομίμηση τέτοιων λίθων από γυαλί: *οι ρωμαϊκές ~ έφεραν ανάγλυφες προσωπογραφίες και μυθολογικές σκηνές.* Επίσης **καμέο** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. camée (ενν. pierre) < ιταλ. cammeo < μεσν. λατ. cameus, αβεβ. ετύμου. ίσως συγκεκομμ. τ. τού λατ. *chamae-phaeus < αρχ. *χαμαί* + *φαιός*, οπότε θα πρόκειται για αντιδάν. Κατ' άλλους. ο λατ. τ. ανάγεται σε αραβ. qamā'il «μπουμπούκια»].

καμέλια (η) {καμελιών} αειθαλές δενδρύλλιο. που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό φυτό για τα εντυπωσιακά άνθη του με επικαλυπτόμενα πέταλα κόκκινου χρώματος (αλλά και λευκού ή κιτρινωπού σε καλλιεργημένες ποικιλίες) και κομψά φύλλα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λουλούδι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camélia < νεολατ. camellia, από το όνομα τού Ιησουίτη ιεραποστόλου G. J. Kamel, ο οποίος το 17ο αι. έφερε το φυτό στην Ευρώπη από την τροπική Ασία].

Καμένα Βούρλα (τα) κωμόπολη τής Α. Στερεάς Ελλάδας στον νομό Φθιώτιδας.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία τής κωμόπολης οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο έγινε η αποστράγγιση και η αποξήρανση τής ελώδους περιοχής, που κάλυπτε παλαιότερα τον χώρο].

καμένος, -η, -ο → καίω

κάμερα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *εικονοσκόπιο* (βλ.λ.) **1.** συσκευή που μετατρέπει την εικόνα σε ηλεκτρικό σήμα και χρησιμοποιείται κυρ. σε τηλεοπτικές μεταδόσεις: *φορητή / ασύρματη / κάντιντ* (βλ.λ.) *~* || *ο χώρος ελέγχεται από κάμερες* || *κρυφές. μικροσκοπικές ~ είχαν τοποθετηθεί παντού* || *εμφανίστηκε αμήχανος μπροστά στις τηλεοπτικές ~* || *στήνω την ~* || *τοποθετώ την ~ σε τρίποδα* || *οι υποψήφιες είχαν στηθεί μπροστά στις κάμερες* || *φώναξε τις κάμερες, για να κά-*

νει δηλώσεις (δηλ. τα τηλεοπτικά συνεργεία τηλεοπτικών σταθμών) ΣΥΝ. μηχανή λήψεως **2.** συσκευή που εγγράφει την εικόνα σε φιλμ (κινηματογραφικό ή βίντεο): *η ~ γράφει* || *με παίρνει η ~* (εγγράφει την εικόνα μου σε φιλμ) || *ζουμάρω με την ~* || *παίρνω λήψεις με την ~* || *η ~ τού σκηνοθέτη κινείται ακατάπαυστα ανάμεσα σε πρόσωπα και χώρους·* ΦΡ. ***πίσω από τις κάμερες*** (i) (κυριολ.) ο χώρος όπου στέκονται τα μέλη (τηλεοπτικού, κινηματογραφικού) συνεργείου. δηλ. πίσω από τις μηχανές λήψεως, έξω από τον χώρο όπου παίζουν οι ηθοποιοί (ii) (μτφ.) το παρασκήνιο: *είναι άνθρωπος που προτιμά να κινείται ~* **3.** η φωτογραφική μηχανή.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. camera < λατ. camara / camera «αψίδα, θόλος» < αρχ. *καμάρα*].

κάμερα-μαν (ο) {άκλ.} ελλην. *εικονολήπτης*· αυτός που λαμβάνει εικόνες με κάμερα, ο χειριστής κάμερας ΣΥΝ. οπερατέρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cameraman].

> **ΣΧΟΛΙΟ** Η ξενική αυτή λέξη, που είναι προτιμότερο να αποδίδεται στην Ελληνική με τον όρο **εικονολήπτης**, έχει τονικό ενδιαφέρον. Επειδή αποτελείται από τέσσερεις συλλαβές, για να προφερθεί, απαιτεί δύο τόνους, έναν κύριο (στην αρχική συλλαβή) και έναν δευτερεύοντα (υποστηρικτικό) στη ληκτική συλλαβή. Τόσο στην Αγγλική όσο και ως δάνειο στην Ελληνική, η λέξη ακούγεται με δύο τόνους: κάμερα-μάν. Φυσικά, περιλάβαμε τη λέξη στο λεξικό δηλώνοντας μόνο τη θέση τού κύριου τόνου, γιατί αλλιώς θα είχαμε μία λέξη με δύο τόνους!

καμεράτα (η) ορχήστρα δωματίου: *η ~ τής Βιέννης θα παρουσιάσει ένα κουαρτέτο τού Σούμπερτ.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camerata < camera, βλ. κ. *κάμαρα*].

Καμερούν (το) {άκλ.} (γαλλ. République du Cameroun, αγγλ. Republic of Cameroon = Δημοκρατία τού Καμερούν) ομοσπονδιακό κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Γιαουντέ, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και την Αγγλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. — **Καμερουνέζος** (ο), **Καμερουνέζα** (η), **καμερουνέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Cameroun < πορτ. camarão «καραβίδα», ονομασία που δόθηκε στη χώρα από Πορτογάλο εξερευνητή τού 16ου αι., εξαιτίας τής αφθονίας αυτών των θαλασσινών στους ποταμούς τής χώρας].

καμήλα κ. (λαϊκ.) **γκαμήλα** (η) {καμηλών} **1.** μεγαλόσωμο μηρυκαστικό τής ερήμου με μία ή δύο καμπούρες (ύβους), που μπορεί να ζήσει αρκετές ημέρες χωρίς νερό· χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο και εκτρέφεται για το κρέας, το γάλα, το δέρμα και το τρίχωμά του (αποκαλείται *πλοίο τής ερήμου*) **2.** (μτφ.-μειωτ.) η ψηλή, άχαρη και άσχημη γυναίκα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός, νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κάμηλος*, λ. σημιτ. προελ., πβ. εβρ. gāmāl, από όπου και οι αντίστοιχες λ. των ευρωπαϊκών γλωσσών, πβ. αγγλ. camel, γαλλ. chameau, γερμ. Kamel κ.ά.].

καμηλαύκι (το) ▸ καμιλαύκι

καμηλήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με την καμήλα ή προέρχεται από αυτήν: *~ δέρμα* || *~ παστουρμάς*.

καμηλιέρης (ο) [μεσν.] {καμηλιέρηδες}, **καμηλιέρισσα** (η) {καμηλιερισσών} πρόσωπο που οδηγεί καμήλα. — **καμηλιέρικος**, -η, -ο.

καμηλό (το) ▸ καμιλό

καμηλόδερμα (το) [1756] {καμηλοδέρματος} το δέρμα καμήλας.

καμηλοπάρδαλη (η) {καμηλοπαρδάλ-εις, -εων} **1.** μηρυκαστικό θηλαστικό τής Κ. Αφρικής, το ψηλότερο ζώο τής γης (με ύψος *τρία μέτρα* μέχρι τους ώμους και έξι μέτρα συνολικά), ωχροκίτρινο τρίχωμα με σκουρόχρωμες κηλίδες και με δύο χόνδρινα κέρατα ανάμεσα στα αφτιά του, καλυμμένα με δέρμα • **2.** (αργκό) η θήκη στην οποία τοποθετείται το μικρόφωνο (κυρ. σε στούντιο), για να μένει σταθερό και σε μεγάλο ύψος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμηλοπάρδαλις* «στικτή καμήλα» < *κάμηλος* + *πάρδαλις* (βλ.λ.)].

κάμηλος (η) {καμήλ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) η καμήλα· ΦΡ. ***διυλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλον*** βλ. λ. *κώνωψ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *καμήλα*].

καμηλότριχα (η) {καμηλοτριχών} το μαλλί τής καμήλας.

καμηλωτή (η) **1.** το τομάρι τής καμήλας **2.** το ύφασμα που κατασκευάζεται από καμηλότριχες.

καμία, καμιά αντων. → κανείς

καμιζόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φαρδύ και ελαφρύ γυναικείο πουκάμισο, που φτάνει ως τα γόνατα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camisole < προβηγκ. camisola, υποκ. τού camisa «γυναικείο πουκάμισο» < λατ. camicia].

καμικάζι (ο) {άκλ.} **1.** ο Ιάπωνας αεροπόρος, που κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο εκτελούσε αποστολές αυτοκτονίας, πέφτοντας με το αεροπλάνο του πάνω σε εχθρικούς στόχους **2.** (μτφ.) ο οδηγός μοτοσυκλέτας που αναπτύσσει πολύ μεγάλες ταχύτητες και συμμετέχει σε επικίνδυνες αναμετρήσεις, σε «κόντρες»: *οι ~ τής ασφάλτου.*
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. kamikaze «θεϊκός άνεμος» < kami, όνομα σιντοϊστικής θεότητας, + kaze «άνεμος». Η λ. kamikaze αναφερόταν αρχικώς σε έναν ανεμοστρόβιλο, ο οποίος κατέστρεψε τους Μογγόλους, όταν αυτοί επιχείρησαν να εισβάλουν στην Ιαπωνία το 1281. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η ίδια λ. χρησιμοποιήθηκε ως ονομασία των αποστολών αυτοκτονίας που ανελάμβαναν ειδικά σώματα Ιαπώνων αεροπόρων κατά των αμερικανικών πολεμικών πλοίων].

καμιλαύκι (κ. εσφαλμ. *καλυμμαύκι, καμηλαύκι*) (το) {καμιλαυκ-ιού | -ιών} το μαύρο κάλυμμα τής κεφαλής των ορθοδόξων κληρικών: *ο παππάς έβγαλε το ~ του και προσκύνησε την εικόνα.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμηλλαύκιον* < λατ. camellaucium < camella «ποτήρι», λόγω τού σχήματός του. Η γρ. με -η- οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση προς το ουσ. *κάμηλος* λόγω τής ομοιότητας των λατ. λ. camella «ποτήρι» και camelus «καμήλα», ενώ η γρ. *καλυμμαύκι* (ήδη μεσν.) οφείλεται επίσης σε παρετυμολογική σύνδεση προς τις λ. *κάλυμμα* και *αυχένας*. Συνεπώς, προτιμάται η απλούστερη γραφή *καμιλαύκι*].

καμιλό (το) (συνήθ. ορθ. *καμηλό*) {άκλ.} **1.** το μάλλινο και πολυτελές ύφασμα, που είναι κατασκευασμένο από τρίχες καμήλας ή κατσίκας **2.** το χρώμα που έχει το φυσικό δέρμα τής καμήλας **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει το χρώμα τού φυσικού δέρματος τής καμήλας: *το σακάκι το θες μαύρο ή ~;* || *~ παλτό.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camelot < αραβ. ḥamlat «μάλλινο ύφασμα», που συνδέθηκε παρετυμολογικά με το παλ. γαλλ. chamelot (< chameau «καμήλα»)].

καμινάδα (η) ο μακρόστενος σωλήνας, μέσα από τον οποίο περνά ο καπνός από φωτιά, τζάκι, καμίνι βιομηχανίας κ.λπ.: *από μακριά φαινόταν ο καπνός που έβγαινε από τις ~ των εργοστασίων* || *ο Αϊ-Βασίλης κατεβαίνει από την ~* ΣΥΝ. καπνοδόχος, φουγάρο, τσιμινιέρα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. caminada < λατ. caminus < αρχ. *κάμινος*].

καμινάρης (ο) [μεσν.] {καμινάρηδες} **1.** πρόσωπο που δουλεύει στα καμίνια ως εργάτης **2.** (παλαιότ.) ο αξιωματούχος παραδουνάβιων περιοχών, που εισέπραττε τους φόρους καπνού, ταμπάκου κ.λπ.

καμιονέτα (η) {δύσχρ. καμιονετών} μικρό καμιόνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camionetta, υποκ. τού camione (βλ. λ. *καμιόνι*)].

καμινέτο (το) η μικρή εστία που λειτουργεί με εύφλεκτο υλικό (οινόπνευμα, γκάζι), παράγει ρυθμιζόμενης εντάσεως φλόγα και είναι κατάλληλη για βράσιμο μικρής ποσότητας υγρών (καφέ, γάλα κ.λπ.): *ανάβω το ~ για να φτειάξω έναν καφέ.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caminetto, υποκ. τού camino «κάμινος»].

καμινεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καμίν-ευσα, -εύτηκα, -ευμένος} **1.** λειώνω μέταλλο σε καμίνι **2.** (κατ' επέκτ.) κατεργάζομαι (κάτι) μέσα σε καμίνι. — **καμίνευση** (η), **καμίνευμα** (το), **καμινευτής** (ο) [μτγν.], **καμινευτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

καμίνι (το) {καμιν-ιού | -ιών} **1.** ο κλειστός χώρος, μέσα στον οποίο αναπτύσσονται μεγάλες θερμοκρασίες και είναι κατάλληλος για την τήξη μετάλλων **2.** (συνεκδ.) ο τόπος στον οποίο επικρατεί πολλή ζέστη: *το δωμάτιο είχε γίνει ~* || *~ η πρωτεύουσα λόγω τού καύσωνα* **3.** (μτφ.) τόπος όπου επικρατούν μεγάλες εντάσεις, βίαια πάθη κ.λπ.: *το ~ τής Μ. Ανατολής.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καμίνιον*, υποκ. τού αρχ. *κάμινος* (βλ.λ.)].

κάμινος (η) {καμίν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) το καμίνι· ΦΡ. (μτφ.) ***παίδες εν καμίνω*** για ανθρώπους που αντιμετωπίζουν δύσκολα προβλήματα, που βρίσκονται σε μεγάλα βάσανα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, τεχν. όρ., πιθ. δάνειο. Ίσως συνδ. με αρχ. σλαβ. kamy «πέτρα». Η φρ. *παίδες εν καμίνω* ανάγεται στη βιβλική αφήγηση για τους τρεις νεαρούς Εβραίους (Ανανία, Αζαρία και Μισαήλ) αιχμαλώτους στη Βαβυλώνα, οι οποίοι αρνήθηκαν να προσκυνήσουν το είδωλο που είχε κατασκευάσει ο βασιλιάς Ναβουχοδονόσορ και ρίχτηκαν σε φλεγόμενη κάμινο· επέζησαν με θεϊκή παρέμβαση (Π.Δ. *Δανιήλ*, κεφ. 3)].

καμιονέτα (η) {δύσχρ. καμιονετών} μικρό καμιόνι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camionetta, υποκ. τού camione (βλ. λ. *καμιόνι*)].

καμιόνι (το) {καμιον-ιού | -ιών} το φορτηγό αυτοκίνητο: *μεταφορά υλικών με ~.* — (υποκ.) **καμιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camion, αγν. ετύμου].

καμμία, καμμιά αντων. → κανείς

καμμύω ρ. μετβ. {κάμμυσα} (διαλεκτ.) μισοκλείνω τα μάτια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταμύω* (με αιολ. συγκοπή τής προθ. και αφομοίωση) < *κατα-* + *μύω* «κλείνω (τα μάτια)» (βλ. κ. *μύωψ*)].

κάμνω ρ. → κάνω

Καμόρα (η) η ιταλική εγκληματική οργάνωση που δρα στη Νάπολη τής Ιταλίας. — **καμορράνος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. camorra < ισπ. camorra «διαμάχη, καβγάς», αγν. ετύμου].

καμουτσίκι κ. **καμ(ι)τσίκι** (το) {καμουτσικ-ιού | -ιών} το μαστίγιο, με το οποίο χτυπούν τα ζώα για να προχωρήσουν. Επίσης **καμουτσί**.
[ΕΤΥΜ. < *καμουτσί* < τουρκ. kamçı].

καμουτσικιά κ. **καμ(ι)τσικιά** (η) το χτύπημα ζώου με καμουτσίκι.

καμουφλάζ (το) {άκλ.} ελλην. *παραλλαγή* **1.** η παραπλανητική κάλυψη τμημάτων στρατιωτικής εγκατάστασης ή στρατιωτικών ομάδων, ώστε να μη μπορούν να εντοπιστούν από τον εχθρό, κυρ. από την εχθρική αεροπορία **2.** η κατασκευή παραπλανητικών αντικειμένων, που από μακριά φαίνονται σαν στρατιωτικές εγκαταστάσεις και λειτουργούν ως παραπλανητικοί στόχοι **3.** (περιληπτ.) τα ρούχα από ύφασμα με ακαθόριστα σχέδια (συνήθ. σε πράσινο και καφέ χρώμα), που επιτρέπουν σε αυτόν που τα φοράει να μη διακρίνεται από μακριά (ή χρησιμοποιούνται κυρ. στον στρατό στις στολές παραλλαγής) **4.** (μτφ.) κάθε μέσο που αποσκοπεί στην απόκρυψη τής πραγματικότητας: *χρησιμοποιούσαν την εταιρεία ως ~ για τις παράνομες συναλλαγές τους.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camouflage < camoufler < camouflet «φύσημα καπνού», από συμφυρμό των μεσ. γαλλ. chault moufflet < chault «θερμός» (< λατ. calidus) + διαλεκτ. moufler «φουσκώνω τα μάγουλα»].

καμουφλάρω ρ. μετβ. {καμουφλάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΣΤΡΑΤ. αλλάζω τεχνητά την όψη στρατιωτικών εγκαταστάσεων και ανθρώπινου δυναμικού, ώστε να μην εντοπίζονται από τον εχθρό: *ο λοχίας καμουφλάρισε τους στρατιώτες του με φούμο και κλαδιά δέντρων* ΣΥΝ. παραλλάσσω **2.** (μτφ.) καλύπτω έντεχνα μία κατάσταση με παραπλανητικά μέσα: *προσπαθούσε να καμουφλάρει τα αντιλαϊκά μέτρα με δήθεν αναπτυξιακές υποσχέσεις.* — **καμουφλάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. camoufler. βλ. λ. *καμουφλάζ*].

καμουχάς κ. **καμπουχάς** (ο) {καμουχάδες} μεταξωτό υφαντό ύφασμα με πολύχρωμα στολίδια κλαδιών και λουλουδιών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καμ(π)ο(υ)χάς* < τουρκ. kemha < περσ. kamxā «μονόχρωμο μετάξι από τη Δαμασκό»].

καμπάνα[1] (η) {καμπανών} **1.** κοίλο όργανο από μέταλλο σε σχήμα κόλουρου κώνου και σε διάφορα μεγέθη, που κρεμιέται από κρίκο και κρούεται από εσωτερικό γλωσσίδι ή με ρόπτρο, που χτυπά το όργανο στο εσωτερικό του χείλος· τίθεται σε κίνηση είτε με το χέρι είτε με ηλεκτρικό μηχανισμό και τοποθετείται στο καμπαναριό εκκλησίας ή μοναστηριού, παράγοντας ήχο με διαφορετικό τονικό ύψος: *χτύπησαν χαρμόσυνα οι ~ τής εκκλησιάς* • **2.** (μτφ.) (α) η φαρδιά απόληξη παντελονιού που θυμίζει το σχήμα τής καμπάνας: *παντελόνι ~* (β) (συνεκδ.) παντελόνι που τα μπατζάκια του φαρδαίνουν στο κάτω μέρος: *φοράω ~* **3.** (αργκό) η τιμωρία που επιβάλλεται σε κάποιον για παράπτωμα: *ο διοικητής έριξε σήμερα πολλές ~* || *αυστηρές θα είναι οι ~ τής τροχαίας στους παραβάτες οδηγούς*· ΦΡ. (ειρων.) ***για ποιον χτυπάει η καμπάνα*** βλ. λ. *κτυπώ* ΣΥΝ. ποινή, πρόστιμο. — (υποκ.) **καμπανούλα** (η) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. campana < λατ. Campania, περιοχή τής Ιταλίας, όπου μαρτυρείται για πρώτη φορά η εκκλησιαστική χρήση, πράγμα που επιβεβαιώνεται από τον συγγραφέα Ισίδωρο: «a regione Italiae nomen accepit, ubi primum usus eius repertus est». Από τη Δύση η λ. και το ίδιο το αντικείμενο εισήχθησαν στις Ανατολικές Εκκλησίες τον 9ο αι., ξεκινώντας από τον ναό τής Αγίας Σοφίας στην Κων/πολη].

καμπάνα[2] (η) {καμπανών} το μπανγκαλόου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabane < μτγν. λατ. capanna, αγν. ετύμου].

καμπανάκι (το) {χωρ. γεν.} η μικρή καμπάνα[1]· κυρ. στη ΦΡ. ***χτυπά το καμπανάκι*** (i) (κυριολ.) ΑΘΛ. ήχος από μικρή καμπάνα, που προειδοποιεί τους δρομείς τού στίβου (σε αγωνίσματα αντοχής) ότι εισέρχονται στον τελικό γύρο πριν από τον τερματισμό (ii) γίνεται προειδοποίηση ότι υπάρχει μεγάλος κίνδυνος: *μετά από τόση εντατική εργασία κάποια στιγμή ~ τού οργανισμού σου και σου λέει ότι θα πρέπει να ξεκουραστείς*.

καμπαναριό (το) αυτοτελές, εξωτερικό τμήμα τού ναού, συνήθ. με μεγάλο ύψος, από το οποίο κρέμονται οι καμπάνες: *«χιόνια στο ~ που Χριστούγεννα σημαίνει»* (τραγ.) ΣΥΝ. κωδωνοστάσιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. campanarium < campana].

καμπανιά (η) ο ήχος τής καμπάνας.

Καμπανία (η) **1.** περιοχή τής Β. Γαλλίας, γνωστή για την παραγωγή αφρώδους οίνου, τής σαμπάνιας • **2.** περιοχή τής Ν. Ιταλίας.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Campania. βλ. λ. *καμπάνια*].

καμπάνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *εκστρατεία*· η συστηματική, οργανωμένη προσπάθεια ενημέρωσης τού κοινού για συγκεκριμένο θέμα: *προεκλογική / διαφημιστική / ενημερωτική ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. campagne «εκστρατεία, εξοχή» < ιταλ. campagna «πεδιάδα, επίπεδη περιοχή» < λατ. Campania «Καμπανία», περιοχή τής Γαλλίας, < campus «πεδίο, πεδιάδα»].

καμπανίζω ρ. αμετβ. {μεσν.} {καμπάνισα} παράγω ήχο παρόμοιο με αυτόν τής καμπάνας: *τι είναι αυτό που καμπανίζει μέσα στο κουτί;* — **καμπάνισμα** (το).

καμπανιστός, -ή, -ό {μεσν.} αυτός που ηχεί όμοια με καμπάνα: *ήχος / φωνή ~* ΣΥΝ. ηχηρός, εύηχος, κουδουνιστός.

καμπανίτης (ο) {1889} {καμπανιτών} ο αφρώδης οίνος, η σαμπάνια (βλ.λ.), που παράγεται στην Καμπανία τής Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. < *Καμπανία*, περιοχή τής Γαλλίας (< λατ. Campania, σύγχρ. γαλλ. Champagne. βλ. κ. *σαμπάνια*)].

καμπανούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η μικρή καμπάνα **2.** κάθε απομίμηση καμπάνας, που χρησιμοποιείται ως παιχνίδι, στολίδι κ.λπ.: *στόλιζαν το χριστουγεννιάτικο δέντρο με πλαστικές ~* • **3.** ΒΟΤ. το διακοσμητικό φυτό, τού οποίου τα άνθη έχουν σχήμα καμπάνας και χρώμα συνήθ. μπλε.

καμπαρέ (το) {άκλ.} νυχτερινό κέντρο με πλούσιο και τολμηρό μουσικοχορευτικό πρόγραμμα (μπαλλέτα με προκλητικό ντύσιμο, στριπτίζ κ.τ.ό.), στο οποίο σερβίρονται κυρ. οινοπνευματώδη ποτά: *το Μουλέν Ρουζ είναι από τα πιο διάσημα ~ του Παρισιού* || *χορεύτρια / μπαλλέτα τού ~* || *καν-καν, ο χορός τού γαλλικού ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabaret < μέσ. ολλ. cambret < διαλεκτ. camberette «μικρό δωμάτιο» (πβ. γαλλ. chambrette) < λατ. camara / camera. Βλ. κ. *κάμαρα*].

καμπαρετζού (η) {καμπαρετζούδες} (μειωτ.) η γυναίκα που εργάζεται σε καμπαρέ· (κατ' επέκτ.) η γυναίκα ελευθερίων ηθών.

καμπαρντίνα κ. **καπαρντίνα** (η) {καμπαρντινών} **1.** ανθεκτικό, μικτό ύφασμα (μάλλινο, βαμβακερό ή μεταξωτό), που έχει σφιχτή, διαγώνια ύφανση και το υφάδι του βρίσκεται στην εσωτερική όψη του, ώστε να μη φαίνεται από την εξωτερική· προορίζεται κυρ. για τη ραφή κοστουμιών και πανωφοριών: *χοντρή / λεπτή ~* **2.** (συνεκδ.) το πανωφόρι που κατασκευάζεται από το παραπάνω ύφασμα: *χειμωνιάτικη / με επένδυση / ελαφριά / αδιάβροχη / σπορ / κλασική / γυναικεία / μεσάτη / μακριά ~*. — (υποκ.) **καμπαρντινούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. gabardina, από συμφυρμό των λ. gaban tabardina < gaban (< αραβ. qabā «ανδρικό πανωφόρι») + tabardina, υποκ. τού tabardo «επίσημος μανδύας»].

καμπαρντινέ επίθ. {άκλ.} (ρούχο) που είναι κατασκευασμένο από καμπαρντίνα: *~ παντελόνι*.

Καμπέρα (η) η πρωτεύουσα τής Αυστραλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Canberra (ορθή προφ.: *Κάνμπερα*) < nganbirra «τόπος συνάντησης» (λ. των ιθαγενών Αβοριγίνων)].

καμπή (η) **1.** η στροφή, το γύρισμα: *στο σημείο αυτό ο δρόμος / ο ποταμός έχει μία ~* **2.** (μτφ.) το χρονικό ορόσημο, το οποίο δηλώνει τη μετάβαση από μια περίοδο ή κατάσταση σε μιαν άλλη: *στην ~ τού 20ού αιώνα οι κοινωνικές εξελίξεις είναι μεγάλης σημασίας για το μέλλον* || *οι σχέσεις των δύο χωρών βρίσκονται σε κρίσιμη ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάμπτω*].

> **καμπή – γάμπα – ζαμπόν – ζάντα.** Το αρχ. ελλην. ***καμπά / καμπή*** (από το ρ. *κάμπτω*), που σήμαινε κυρίως ό,τι και το σημερινό *καμπή*, το χρησιμοποιούσαν συχνά για διάφορα μέλη τού σώματος, για να δηλώσουν «την κάμψη, το λύγισμα» (τού ποδιού, τού χεριού κ.λπ.). Από τη χρήση αυτή προέκυψε πιθανώς το μτγ. λατ. gamba «πίσω μέρος τού γονάτου — κνήμη». Αυτό, με τη σειρά του, μέσω τού ιταλ. gamba έδωσε (ως αντιδάνειο) το νεοελλ. **γάμπα** και δύο ακόμη αντιδάνεια: το **ζαμπόν** (μέσω τού γαλλ. jambon < γαλλ. gambe «κνήμη — γάμπα») και τη **ζάντα** (μέσω τού γαλλ. jante < δημ. λατ. *cambita «καμπύλη» < μτγν. λατ. gamba / camba).

καμπήσιος, -ια, -ιο αυτός που αναφέρεται ή ανήκει σε κάμπο ΣΥΝ. πεδινός.

κάμπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η προνύμφη διαφόρων εντόμων (κυρ. στις πεταλούδες), η οποία με σειρά μεταμορφώσεων εξελίσσεται σε χρυσαλλίδα και στη συνέχεια σε τέλειο άτομο τού είδους της, έχει συνήθ. κυλινδρικό και δακτυλιοειδές σώμα, πολλά κοντά πόδια και προχωρεί με κυματοειδείς, προωθητικές κινήσεις. Επίσης **κάμπη** {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάμπη*, συνδ. με σανσκρ. kapanā, λετ. kāpe «κάμπια», που ανάγονται σε Ι.Ε. *kam-p- «κάμπτω». Βλ. λ. *κάμπτω*].

καμπίνα (η) {καμπινών} **1.** μικρός θάλαμος διαμονής κατά το ταξίδι επιβατών πλοίου ή τρένου: (σε πλοίο) *δίκλινη / τετράκλινη / λουξ / εσωτερική* (χωρίς παράθυρο) / *εξωτερική* (με παράθυρο) *~* || *~ πιλότου* (το τμήμα τού αεροπλάνου, στο οποίο ο πιλότος διευθύνει ή χειρίζεται τα όργανα διευθύνσεως) **2.** (σε πλαζ, λουτρά κ.λπ.) μικρό δωμάτιο που χρησιμεύει ως αποδυτήριο, για να αλλάζει ή και να φυλάσσει (σε ειδικό ντουλάπι) κανείς τα ρούχα του.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cabina < μτγν. λατ. capanna «καλύβα»].

καμπινάτος, -η, -ο (για σκάφη) αυτός που διαθέτει καμπίνα: *~ ταχύπλοο*.

κάμπινγκ (το) {άκλ.} ελλην. *κατασκήνωση* **1.** τόπος προσωρινής εγκατάστασης κοντά στη φύση, στον οποίο εγκαθίσταται κανείς με ιδιωτική ή ενοικιαζόμενη σκηνή ή τροχόσπιτο, καταβάλλοντας ημερήσιο ενοίκιο για τον χώρο διαμονής και τις κοινόχρηστες παροχές (λουτρά, πλυντήρια κ.λπ.) **2.** η ελεύθερη κατασκήνωση στη φύση με σκηνή ή τροχόσπιτο *(ελεύθερο ~)* ή σε ειδικά οργανωμένο χώρο, όπως ο παραπάνω: *κάνω ~* || *οδηγός για τους λάτρεις τού ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. camping < ρ. camp «ζω στην ύπαιθρο, κατασκηνώνω» < μέσ. γαλλ. camp < λατ. campus «πεδιάδα, πεδίο»].

καμπινές (ο) {καμπινέδες} το δωμάτιο που περιέχει νιπτήρα και λεκάνη για τις φυσικές ανάγκες τού ανθρώπου ΣΥΝ. αποχωρητήριο, τουαλέτα, W.C., (λόγ.) αφοδευτήριο, (λαϊκ.) απόπατος, μπάνιο, μέρος. Επίσης **καμπινέ** (το) {άκλ.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τουαλέτα*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabinet < cabine «μικρό δωμάτιο» < cabane < μτγν. λατ. capanna «καλύβα»].

κάμπος (ο) **1.** πεδινή έκταση γης, που είναι γεμάτη δέντρα και φυτά: *πέρα από τα σπίτια τού χωριού απλωνόταν ένας καταπράσινος ~* • **2.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. το φόντο σε ζωγραφική παράσταση, πίνακα (κυρ. στη βυζαντινή τέχνη).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. campus «πεδιάδα, πεδίο»].

κάμποσος, -η, -ο κ. **καμπόσος** αυτός που υπάρχει σε αρκετό, ικανοποιητικό βαθμό: *διαθέτει ~ χρήματα* ΣΥΝ. πολύς, επαρκής· ΦΡ. ***κάνω τον καμπόσο*** παρουσιάζομαι σαν σπουδαίος, γενναίος: *Σαν πολύ τον καμπόσο δεν μας κάνεις; Ποιος νομίζεις ότι είσαι;* — **κάμποσο** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμπόσος* < *κἂν* + *πόσος*].

κάμποτ (το) {άκλ.} χοντρό βαμβακερό ύφασμα, το οποίο δεν έχει υποστεί λεύκανση με ειδική επεξεργασία, έχει απλή ύφανση και χρησιμοποιείται ως φθηνό και πρόχειρο υλικό για τη ραφή εσωρούχων, σεντονιών κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cabot, πιθ. εμπορική ονομασία].

καμποτάζ (το) {άκλ.} ελλην. *δικαίωμα ενδομεταφοράς*· δικαίωμα παροχής μεταφορικών υπηρεσιών (οδικών, ναυτικών, αεροπορικών) εντός των συνόρων μιας άλλης χώρας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabotage, αρχική σημ. «παρόχθιος πλους», < ρ. caboter, αβεβ. ετύμου, ίσως < ισπ. cabo «ακρωτήριο»].

Καμπότζη (η) (χμερ Preahréachéanachákr Kâmpuchea = Βασίλειο τής Καμπότζης) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα την Πνομ Πενχ, επίσημη γλώσσα τη Χμερ και νόμισμα το νέο ριέλ. - **Καμποτζιανός** (ο), **Καμποτζιανή** (η), **καμποτζιανός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cambodge < χμερ Kâmpuchea < Kâmpon, όνομα μυθικού ιδρυτή τής φυλής των Χμερ].

καμποτίνος (ο) **1.** ο ατάλαντος, πλανόδιος ηθοποιός **2.** (κατ' επέκτ.) άνθρωπος μηδαμινής αξίας, που προσπαθεί με απατεωνιές να φαίνεται σπουδαίος ΣΥΝ. αγύρτης, κομπογιαν(ν)ίτης, τσαρλατάνος. — **καμποτινισμός** (ο), **καμποτίνικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cabotin, πιθ. όνομα κωμικού ηθοποιού τού 17ου αι.].

Καμπούλ (η) η πρωτεύουσα τού Αφγανιστάν.
[ΕΤΥΜ. < πάστο Kabul, από τον ομώνυμο ποταμό που διαρρέει την πόλη, αγν. ετύμου].

καμπούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κυρτή προεξοχή στη ράχη ζώου: *~ καμήλας* (ύβος) **2.** (α) η ανώμαλη διαμόρφωση τής σπονδυλικής

στήλης, κατά την οποία παρατηρείται κύρτωση τής πλάτης: *μη σκύβεις συνέχεια, γιατί θα κάνεις ~* || *έχει ~* ΣΥΝ. κύφωση (β) (συνεκδ.) το κυρτωμένο σημείο τής πλάτης, που έχει τη μορφή εξογκώματος· ΦΡ. (α) ***έχει πολλά στην καμπούρα του*** φέρει ευθύνες για πολλά παραπτώματα (β) ***ρίχνω / φορτώνω στην καμπούρα (κάποιου)*** επιφορτίζω (κάποιον) με πρόσθετες ευθύνες, υποχρεώσεις: *τα έχουν φορτώσει όλα στην καμπούρα του* **3.** (κατ' επέκτ.) κάθε κυρτό εξόγκωμα στην επιφάνεια ενός αντικειμένου: *η πλάτη τής καρέκλας κάνει μια ~*. **καμπουρωτός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *καμπούρης* (υποχωρητ.)].

καμπούρης, -α, -ικο {καμπούρηδες} αυτός που έχει καμπούρα, που είναι κυφός· ΦΡ. ***δεν σε είπαμε και καμπούρη!*** για τον μετριασμό τής αντίδρασης ή τού θυμού κάποιου που δείχνει να έχει θυμώσει ή παρεξηγηθεί με κάτι που του είπαμε: *μην κάνεις έτσι, δεν ~!* — **καμπούρικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < τουρκ. kambur < αρχ. *καμπύλος*].

καμπουριάζω ρ. αμετβ. {καμπούριασ-α, -μένος} **1.** αποκτώ καμπούρα, παθαίνω κύφωση: *η γιαγιά άρχισε να καμπουριάζει λόγω γηρατειών* **2.** λυγίζω το σώμα μου (κυρ. την πλάτη μου) προς τα εμπρός, γέρνω μπροστά κυρτώνοντας την πλάτη (σαν καμπούρα): *κράτα ίσια το σώμα, μην καμπουριάζεις!* — **καμπούριασμα** (το).

καμπουριαστός, -ή, -ό αυτός που μοιάζει να έχει καμπούρα. — **καμπουριαστά** επίρρ.

καμπουρωτός, -ή, -ό αυτός που γέρνει προς τα εμπρός, που σχηματίζει καμπούρα.

καμπριολέ (το) {άκλ.} αυτοκίνητο επιβατηγό, ανοιχτό από πάνω ή με συρόμενη οροφή, κατάλληλο κυρ. για το καλοκαίρι. Επίσης **κάμπριο**.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cabriolet < cabriole «χορευτικό βήμα» (έτσι ονομάστηκε το συγκεκριμένο είδος αυτοκινήτου λόγω τής ευκινησίας του) < ιταλ. capriola < ρ. capriolare «βηματίζω, χοροπηδώ» < λατ. capreolus «ζαρκάδι», υποκ. τού caper «τράγος»].

καμπτήρας (ο) ΑΝΑΤ. μυς που εκτελεί κίνηση κάμψης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καμπτήρ, -ῆρος* < *κάμπτω*].

κάμπτω ρ. μετβ. {έκαμψα, κάμφθηκα (λόγ. εκάμφθην, -ης, -η..., μτχ. καμφθείς, -είσα, -έν), κεκαμμένος} **1.** κάνω (κάτι) να αποκτήσει καμπύλο ή κυρτό σχήμα, ασκώντας πίεση σε διαφορετικά σημεία του: *~ ένα σίδερο* ΣΥΝ. κυρτώνω, καμπυλώνω, λυγίζω ΑΝΤ. ισιώνω **2.** (για το σώμα) κινώ τα μέλη μου, ώστε η γωνία ανάμεσα σε δύο γειτονικά οστά να μικραίνει: *~ τα γόνατα / το κορμί / τη μέση* ΑΝΤ. τεντώνω, εκτείνω **3.** (μτφ.) κάνω (κάτι) να υποχωρήσει, κατανικώντας ή καταβάλλοντας τις αντιστάσεις που προβάλλονται: *~ το ηθικό* (καταπτοώ) */ την αντίσταση / τη σκληρότητα / τις αντιρρήσεις / την αδιαλλαξία* (κάποιου) || *δεν κάμπτεται με τίποτα· επιμένει στις θέσεις του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *kam-p- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. λετ. kampis «στρογγυλό ξύλο», λιθ. kam̃pas «γωνία, καμπυλωτό ξύλο (που χρησίμευσε ως ζυγός αλόγου)», γοτθ. hamfs «ανάπηρος», αρχ. γερμ. hamma «γλουτός», αγγλ. ham κ.ά. Ομόρρ. *καμπ-ή, κάμψ-ις (-η), καμπ-ύλος* κ.ά.].

καμπύλη (η) [αρχ.] {καμπυλών} **1.** ΜΑΘ. (α) κάθε γραμμή τής οποίας κανένα τμήμα δεν είναι ευθύγραμμο, λ.χ. ο κύκλος, η παραβολή κ.ά. (β) κάθε επιφάνεια τής οποίας κανένα τμήμα δεν είναι επίπεδο, λ.χ. η σφαίρα, η επιφάνεια κυλίνδρου, κώνου κ.ά. **2.** (σε στατιστικές μετρήσεις) γραμμή γραφήματος, που δείχνει την πορεία, την εξέλιξη (έργου, συναλλαγών, εσόδων, τιμών κ.λπ.): *η ~ τιμών* || *η ~ που δείχνει τη γεννητικότητα* ● **3. *καμπύλες*** (οι) τα καμπύλα μέρη τού γυναικείου σώματος, κυρ. η περιφέρεια και το στήθος, σε αντιδιαστολή προς το μονοκόμματο, ευθύγραμμο ή τριγωνικό ανδρικό σώμα: *γυναίκες με πλούσιες ~*.

καμπυλόγραμμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που αποτελείται από καμπύλες γραμμές, που έχει καμπύλο σχήμα, καμπυλότητα: *~ επιφάνεια* **2.** αυτός που γίνεται κατά καμπύλη γραμμή: *~ κίνηση* **3.** ΤΕΧΝΟΛ. ***καμπυλόγραμμο*** (το) ο καμπυλογράφος.

καμπυλογράφος (ο) [1870] ΤΕΧΝΟΛ. ξύλινο ή πλαστικό σχεδιαστικό όργανο, που το σχήμα του έχει πολλά τόξα με ποικίλες καμπυλότητες· χρησιμοποιείται για τη σχεδίαση καμπυλών, που δεν αποτελούν τόξα κύκλων ΣΥΝ. καμπυλόγραμμο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. curvigraphe (νόθο σύνθ.)].

καμπυλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καμπυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει (σχεδόν) καμπύλο σχήμα. — **καμπυλοειδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

καμπύλος, -η, -ο αυτός που σχηματίζει καμπύλη: *~ γραμμή* ΣΥΝ. κυρτός ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καμπή* + παραγ. επίθημα *-ύλος* (βλ.λ.)].

καμπυλότητα (η) [αρχ.] {καμπυλοτήτων} **1.** το να έχει κανείς καμπύλο σχήμα, να κυρτώνει: *η ~ σχήματος / κατασκευής / κυλινδρικής επιφάνειας* ΣΥΝ. κύρτωμα **2.** ο βαθμός στον οποίο κάτι είναι καμπύλο: *μεγάλη / μικρή ~ επιφάνειας*.

καμπυλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {καμπύλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάτι καμπύλο, γειρτό, του δίνω καμπύλο σχήμα: *~ το ξύλο / το σίδερο / το κλαδί τού δέντρου* || (μεσοπαθ.) *σε μερικούς κίονες τα περιγράμματα καμπυλώνονται ελαφρά στο κάτω μέρος* ♦ **2.** (αμετβ.) σχηματίζω καμπύλη, γίνομαι κυρτός: *στο σημείο αυτό η επιφάνεια τού εδάφους καμπυλώνει*.

καμπυλωτός, -ή, -ό [1872] αυτός που έχει καμπύλες: *~ επιφάνεια*.

καμτσίκι (το) → καμουτσίκι

καμφορά κ. **κάμφορα** (η) ΧΗΜ. άχρωμη ή λευκή οργανική ένωση με χαρακτηριστικά έντονη και διαπεραστική οσμή, η οποία είτε παρασκευάζεται χημικά με τη μορφή λευκής κρυσταλλικής σκόνης εξαιρετικά πτητικής είτε λαμβάνεται από το καμφορέλαιο (βλ.λ.) ή από άλλα αιθέρια έλαια (λ.χ. λεβάντας, χαμομηλιού, δάφνης) με τη μορφή διαφανούς εύθραυστης μάζας με λιπαρή υφή· χρησιμοποιείται στην ιατρική και τη φαρμακευτική ως πλαστικοποιητής, για την παραγωγή εντομοκτόνων, ως εντομοαπωθητικό, για την καταπολέμηση τού σκόρου κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. canfora < μεσν. λατ. camphora < αραβ. kāfūr < μαλαϊκό kāpūr].

καμφορέλαιο (το) {καμφορελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο τού καμφορόδεντρου, που χρησιμοποιείται στην παρασκευή βερνικιών, στη θεραπευτική, ως λιπαντικό κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. huile de camphre].

καμφορόδεντρο (το) δέντρο που ευδοκιμεί στην Ιαπωνία, από το οποίο παράγεται με απόσταξη η καμφορά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. camphrier].

κάμψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** (λόγ.) το λύγισμα: *παρατηρείται ~ των μετάλλων λόγω τής υψηλής θερμοκρασίας* ΣΥΝ. κύρτωση, καμπύλωμα ΑΝΤ. ευθυγράμμιση, ίσιωμα **2.** (για μέλη τού σώματος) κάθε κίνηση με την οποία ένα άκρο ή μέρος άκρου ή η σπονδυλική στήλη απομακρύνεται από τη θέση τής έκτασης, ώστε να μικραίνει η γωνία ανάμεσα σε δύο γειτονικά οστά: *~ των γονάτων / τού ποδιού / τού αγκώνα / τού κορμού / τής μέσης* ΑΝΤ. έκταση **3. *κάμψεις*** (οι) γυμναστική άσκηση κατά την οποία πέφτει κανείς μπρούμυτα, ακουμπώντας τα χέρια δίπλα στον κορμό, με τις παλάμες στο έδαφος, δίπλα στους ώμους και ανασηκώνει και χαμηλώνει διαδοχικά το σώμα του, στηριζόμενος μόνο στα χέρια του: *κάνω / παίρνω ~* ΣΥΝ. πουσάπς ● **4.** (μτφ.) η μείωση ή ελάττωση (μεγέθους, φαινομένου κ.λπ.): *η ζήτηση τού προϊόντος παρουσιάζει ~* || *~ των τιμών* (μείωση) *στο χρηματιστήριο / τής τιμής τού γερμανικού μάρκου / των εξαγωγών* || *~ τής κακοκαιρίας / των κρουσμάτων βίας* ΣΥΝ. ύφεση, πτώση ΑΝΤ. ένταση, ενίσχυση, ανάκαμψη, αύξηση **5.** (μτφ.) η υποχώρηση, κυρ. λόγω τής άσκησης πιέσεως: *~ τού φρονήματος / τής αδιαλλαξίας κάποιου / τής αντίστασης / των επιφυλάξεων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάμψις* < *κάμπτω*. Η σημ. 4 είναι απόδ. τού γαλλ. fléchissement (des prix)].

καμώματα (τα) [μεσν.] {καμωμάτων} **1.** ό,τι κατασκευάζει, φτειάχνει κανείς· κυρ. στην παροιμ. ΦΡ. ***τής νύχτας τα καμώματα τα βλέπει η μέρα και γελά*** βλ. λ. *νύχτα* **2.** (ειδικότ.) ό,τι πράττει κανείς, το σύνολο των ενεργειών (κάποιου), οι πράξεις του: *με τα χθεσινά της ~ τρέχουμε όλοι και δεν προλαβαίνουμε!* || *τα 'μαθες τα ~ τού κανακάρη σου;* ΣΥΝ. κατορθώματα **3.** κάθε συμπεριφορά επιτηδευμένη και έντονη, που αποσκοπεί να τραβήξει την προσοχή, το ενδιαφέρον ή την περιέργεια των άλλων: *περίεργα / αστεία / παιδιάστικα / παιχνιδιάρικα / γυναικεία* (συνήθ. για τη δημιουργία ερωτικού ενδιαφέροντος) */ κουτά ~* || *τι είναι αυτά τα ~ πάλι, πότε θα σοβαρευτείς;* ΣΥΝ. νάζια, πείσματα.

καμωματού (η) {καμωματούδες} γυναίκα που κάνει καμώματα ΣΥΝ. ναζιάρα, σκερτσόζα, παιχνιδιάρα.

καμωμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι πλασμένος για (κάτι): *νόμιζε πως ήταν ~ μόνο για μεγαλεία* **2.** αυτός που έχει φτειαχτεί ή διαπραχθεί (από κάποιον): *όλα είναι καλά καμωμένα στη φύση* || *έργα καμωμένα με μεράκι και φαντασία* || *«από τα πολλά που μου 'χεις καμωμένα δεν σε θέλω πια»* (τραγ.) ΣΥΝ. φτειαγμένος, τελειωμένος.

καμώνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {καμώθηκα} **1.** υποκρίνομαι, παριστάνω (κάτι που δεν είμαι): *καμωνόταν τον άρρωστο, για να μην πάει στο σχολείο* || *καμώνεται τον ανήξερο / τον καμπόσο / τον κοιμισμένο / τον αδιάφορο* ΣΥΝ. προσποιούμαι **2.** κάνω καμώματα, νάζια ΣΥΝ. ακκίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καμώνω / -ομαι* < αρχ. *κάμνω*, μέσω τού αορ. β' *ἔκαμον* + *-ώνω*].

καν επίρρ. **1.** (αρνητ.-εμφατ.) ούτε: *δεν ήξερε ~ τα βασικά* || *δεν μας είπε ~ πού πάει* **2.** (εμφατ. μετά τα *ούτε, χωρίς*) καθόλου: *πέρασε από μπροστά μας κι ούτε ~ μας κοίταξε* || *ούτε ~ το όνομά του δεν ξέρει να γράψει σωστά* || *έφυγε χωρίς ~ να μας αποχαιρετήσει* **3.** (σπάν. με επανάληψη) είτε... είτε, ή... ή: *~ καλοί, ~ κακοί, όλοι θέλουν να διορίστούν·* ΣΥΝ. αμ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κἄν* < φρ. *καὶ ἄν* (με κράση). Από την αρχική σημ. «ακόμη και» και τη χρήση τού μορίου σε υποθ. προτάσεις, η λ. απέκτησε την αρνητική σημ. «καθόλου, ούτε»].

καναβάτσο (το) → κανναβάτσο

κανάγιας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (για πρόσ.) ο παλιάνθρωπος: *ήταν ένας αδίστακτος ~, που εκμεταλλευόταν τον κοσμάκη* ΣΥΝ. κάθαρμα, αχρείος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. canagia < ιταλ. canaglia < cane «σκύλος» < λατ. canis].

Καναδάς (ο) (αγγλ. κ. γαλλ. Canada) κράτος τής Β. Αμερικής με πρωτεύουσα την Οτάβα, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Γαλλική και νόμισμα το δολάριο Καναδά. — **Καναδός** κ. (καθημ.) **Καναδέζος** (ο), **Καναδή** κ. (καθημ.) **Καναδέζα** (η), **καναδικός**, -ή, -ό κ. (καθημ.) **καναδέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Canada, πιθ. < ινδιάν. cannatha «άθροισμα καλυβών, συστοιχία καλυβόσπιτων»].

κανακάρης (ο) {κανακάρηδες} ο αγαπημένος και χαϊδεμένος γυιος, ο μεγαλωμένος με φροντίδα και περιποιήσεις: *έναν ~ τον έχουν και του κάνουν όλα τα χατίρια*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανάκι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άρης*].

κανακάρισσα (η) {κανακαρισσών} η αγαπημένη και χαϊδεμένη κόρη (συνήθ. η πρώτη). Επίσης (λαϊκ.) **κανακαρά**.

κανακεύω ρ. μετβ. {κανάκε-ψα, -μένος} **1.** (για γονείς) ανατρέφω τα παιδιά μου με χάδια και ιδιαίτερη φροντίδα: *έτσι που τα κανακεύει τα παιδιά, θα τα χαλάσει!* **2.** (γενικότ.) περιποιούμαι (κάποιον), του συμπεριφέρομαι με καλό, ευγενικό τρόπο, τον καλοπιάνω: *τι κάθεσαι και τον κανακεύεις, μίλησέ του και λίγο αυστηρά!* || *πολύ κανα-*

κεμένη την έχει η μάννα της. Επίσης **κανακίζω** [μεσν.]. - **κανάκεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανάκι* (βλ.λ.)].

κανάκι (το) {κανακ-ιού | -ιών} (κυρ. στον πληθ.) τα χάδια, τα καλοπιάσματα: *μεγάλωσαν το παιδί τους με πολλά ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καναχή* «ήχος μετάλλων και μουσικών οργάνων», ουσ. σχηματισμένο σε *-αχή* (πβ. *στον-αχή* «αναστεναγμός»), που προέρχεται από Ι.Ε. *kan- «ηχώ, τραγουδώ», πβ. λατ. cano, γαλλ. chanter, ισπ. cantar, γοτθ. hana «κόκορας», γερμ. Hahn, αγγλ. hen «κότα» κ.ά. Η σημασιολ. μεταβολή μεταξύ των λ. *καναχή* και *κανάκι* είναι παράλληλη προς αυτή τού ουσ. *χάδι* < μεσν. *ήχάδιον* «τραγούδι», υποκ. τού αρχ. *ἦχος*].

κανακίζω ρ. → κανακεύω

καναλάρχης (ο) {καναλαρχών} (λαϊκ.) ιδιοκτήτης τηλεοπτικού σταθμού.
[ΕΤΥΜ. < *κανάλι* + *-άρχης* < *ἄρχω*].

κανάλι (το) {καναλ-ιού | -ιών} **1.** ο τηλεοπτικός δίαυλος, στενή ζώνη συχνοτήτων, μέσα στην οποία είναι δυνατή η εκπομπή τού σήματος τηλεοπτικού σταθμού: *ο τηλεοπτικός σταθμός τής ΕΤ3 εκπέμπει στο ~ 31 στα UHF* (δηλ. στη συχνότητα 31) || *στο χωριό δεν πιάνω όλα τα ~* (δηλ. το σήμα των τηλεοπτικών σταθμών, τις συχνότητες εκπομπής τους) **2.** (συνεκδ.) ο ραδιοφωνικός ή τηλεοπτικός σταθμός: *παρακολουθώ συστηματικά ένα ~* || *σε ποιο ~ ακούς τις ειδήσεις;* || *το ~ εκπέμπει όλο το εικοσιτετράωρο* || *μεγάλο / σύγχρονο / μουσικό / τοπικό / εθνικό / ειδησεογραφικό ~* || *μια τηλεόραση που έχει πολλά ~* (μπορεί να αποθηκεύει τις συχνότητες πολλών τηλεοπτικών σταθμών)· ΦΡ. (α) ***παίζω με τα κανάλια*** πατώ συνεχώς τα κουμπιά επιλογής τηλεοπτικών σταθμών στο τηλεχειριστήριο αλλάζοντας διαρκώς σταθμό: *κάθεται μπροστά στην τηλεόραση και παίζει με τα κανάλια* ΣΥΝ. κάνω ζάπινγκ (β) ***αλλάζω κανάλι*** επιλέγω διαφορετικό τηλεοπτικό σταθμό (με το τηλεχειριστήριο ή από τα αντίστοιχα κουμπιά τής τηλεοπτικής συσκευής): *αν δεν σας αρέσουν οι εκπομπές μας, μην τις βλέπετε· αλλάξτε κανάλι!* **3.** ΠΛΗΡΟΦ. ο δίαυλος μέσω τού οποίου γίνεται η σύνδεση των λειτουργικών μονάδων ενός υπολογιστικού συστήματος **4.** (μτφ.) ο τρόπος ή η δίοδος επικοινωνίας, επαφής: *μέσα από το ~ τού διαλόγου ανέλυσαν πολλά προβλήματα* • **5.** κάθε βαθύ και μακρύ αυλάκι, που χρησιμοποιείται για την παροχέτευση νερού, την αποστράγγιση ή την άρδευση μιας περιοχής **6.** στενή θαλάσσια δίοδος, που χρησιμοποιείται για την επικοινωνιακή σύνδεση μιας περιοχής, ως πέρασμα: *τα ~ τής Βενετίας* **7.** (ειδικότ.) η διώρυγα: *το ~ τού Σουέζ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πορθμός*. — **καναλάκι** (το) (σημ. 2, 5).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κανάλιον* «θαλάσσιο πέρασμα» < λατ. canalis. Η σημ. τού τηλεοπτικού διαύλου αποτελεί μεταφορά τού αγγλ. channel].

καναλιζάρω ρ. μετβ. {καναλιζάρισ-α, -τηκα, -μένος} (κυρ. στην πολιτική γλώσσα) κατευθύνω κάποιον/κάτι, ώστε να έχει συγκεκριμένο τρόπο συμπεριφοράς ή αντίδρασης: *παρά τις προσπάθειές τους δεν μπόρεσαν να καναλιζάρουν τους αναποφάσιστους ψηφοφόρους* ΣΥΝ. χειραγωγώ, καθοδηγώ. — **καναλιζάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. canaliser < canal (βλ. λ. *κανάλι*)].

καναπεδάκι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μικρός καναπές • **2.** το ορεκτικό που αποτελείται από μία λεπτή φέτα ψωμιού ή άλλου αρτοσκευάσματος αλειμμένη με βούτυρο, τυρί κ.λπ. και γαρνιρισμένη με ζαμπόν, τυρί, σολομό, μπρικ κ.ά.: *για το πάρτι έφτειαξε μπουφέ με καναπεδάκια*.

καναπές (ο) {καναπέδες} το επίμηκες άνετο κάθισμα με ράχη και συνήθ. με μπράτσα, στο οποίο κάθονται πολλά άτομα: *το σαλόνι διέθετε τρεις άνετους ~* || *κλασικός / μοντέρνος / αναπαυτικός / λευκός / δερμάτινος / διθέσιος / τριθέσιος / σκαλιστός / ανατολίτικος ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < γαλλ. canapé < μεσν. λατ. canopeum < λατ. conopeum «κουνουπιέρα» < μτγν. *κωνώπιον* «κρεβάτι με κουνουπιέρα», υποκ. τού αρχ. *κώνωψ* «κουνούπι»].

κανάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό καναρίνι.

καναρινής, -ιά, -ί {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το έντονο, φωτεινό, κιτρινωπό χρώμα τού καναρινιού: *~ μπλουζάκι / μαντήλι* **2.** ***καναρινί*** (το) το έντονο, φωτεινό κιτρινωπό χρώμα τού καναρινιού.

καναρίνι (το) {καναριν-ιού | -ιών} μικρό ωδικό πτηνό με κιτρινωπό φτέρωμα, που τρέφεται με σπόρους (κανναβούρι) και το οποίο έχουν οι άνθρωποι στα σπίτια σε κλουβί. — **κανάρα** (η), (υποκ.) **καναρινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. canarin < ισπ. canario < Canarias (islas) «Κανάριοι Νήσοι», επειδή το καναρίνι είναι ιθαγενές πτηνό αυτών των νησιών].

Κανάριοι Νήσοι (οι) {Καναρίων Νήσων} νησιωτικό σύμπλεγμα τού Ατλαντικού Ωκεανού, κοντά στις ΒΔ. ακτές τής Αφρικής, που ανήκει στην Ισπανία, με κυριότερες πόλεις τη Λας Πάλμας και την Τενερίφη. Επίσης **Κανάρια Νησιά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. Canarias (Islas). Σύμφωνα με την πιο αξιόπιστη εκδοχή, η ονομασία ανάγεται στη λατ. λ. canis «σκύλος», επειδή οι Ρωμαίοι είχαν πληροφορηθεί ότι στα νησιά αυτά ζούσαν πολλοί μεγαλόσωμοι σκύλοι].

κάνας, καμιά, κάνα αντων. (προφορ.) **1.** κανένας: *να 'ταν και ~ σοβαρός άνθρωπος, να συζητήσεις μαζί του...*· ΦΡ. ***κάνα δυο*** κάποιοι, μερικοί: *θα με βοηθήσουν ~ άνθρωποι* **2.** (+ αριθμό, χρονική ένδειξη, αριθμητικό κ.λπ.) περίπου: *έφυγε κάνα μισάωρο πριν* || *-Πόσες πατάτες να βάλω; Βάλε κάνα κιλό.*
[ΕΤΥΜ. < *κανένας* (με απλολογία). Βλ. λ. *κανείς*].

κανάτα (η) → καννάτα

κανατάς (ο) → καννατάς

κανάτι (το) → καννάτι

κανείς κ. **κανένας**, καμία κ. καμιά (παλαιότ. ορθ. *καμμία*), κανένα αόρ. αντων. {κανενός (λαϊκ. θηλ. καμιανής)} **1.** (αρνητ.) ούτε ένας: *~ δεν με γνωρίζει εδώ* || *~ εφημερίδα δεν έγραψε για τον φόνο* || *δεν είδα κανέναν* || *δεν υπήρχε ~ ανακοίνωση στον τοίχο* || *κανείς από τους γείτονες δεν αντελήφθη τους διαρρήκτες* || (+γεν. προσωπικής αντων.) *κανείς τους δεν αντελήφθη τίποτα* || *καμιά σας δεν αξίζει την υποτροφία* || *κανένας μας* (από εμάς) *δεν είχε πια δυνάμεις* ΣΥΝ. (λόγ.) ουδείς ΑΝΤ. όλοι, οι πάντες· ΦΡ. (εκφραστ.) ***με καμία κυβέρνηση! / με κανέναν τρόπο*** (για επίμονη άρνηση) ποτέ, ό,τι και αν συμβεί: *~ δεν θα ενδώσω στις απαιτήσεις τους!* || *δεν αλλάζω γνώμη ~!* ΣΥΝ. με τίποτα, (λόγ.) επ' ουδενί **2.** κάποιος, όχι συγκεκριμένος, ένας (τυχαία): *υπάρχει κανένας στον κήπο;* || *βρήκατε ~ λύση;* || *ας διαβάσουμε και κανένα βιβλίο!* ΦΡ. ***καμιά φορά*** (μεσν. φρ.) βλ. λ. *φορά* **3.** (για ποσότητα ή αριθμό χωρίς σαφή προσδιορισμό) κάποιος, τουλάχιστον ένας: *πάμε να πιούμε κανένα ποτηράκι / καμιά μπιρίτσα* || *ήρθαμε ν' ακούσουμε κανένα τραγουδάκι / καμιά πενιά* **4.** (για αόριστη αναφορά στο υποκείμενο) οποιοσδήποτε: *θα μπορούσε να πει κανείς ότι...* || *αν ήθελε κανείς να καταλάβει τι συμβαίνει, θα έπρεπε να γνωρίζει το παρασκήνιο* **5.** (+αριθμό, χρονική ένδειξη, αριθμητικό κ.λπ.) περίπου: *αγόρασε καμιά δεκαριά μπουκάλια μπίρα* || *θα ήταν καμιά εικοσαριά νέοι* || *κέρδισε στα χαρτιά καμιά τρακοσαριά χιλιάδες* **6.** (σε μειωτ. φρ., στις οποίες δηλώνεται σύγκριση ή αναλογία με πρόσωπο, ιδιότητα, πράγμα): *μήπως είσαι κανένας χαζός και δεν καταλαβαίνεις;* || *δεν είναι και καμιά ωραία, για να ντύνεται έτσι* || *για κανένα σπουδαίο περνάει τον εαυτό του;* || *κανένας Ωνάσης νομίζει ότι είναι και ξοδεύει τόσα;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *κἂν εἷς / κἂν ἕνας*, που χρησιμοποιήθηκαν (όπως και σήμερα) με τις σημ. «τουλάχιστον ένας, κάποιος» και «ούτε ένας, ουδείς». Το θηλ. *καμία* (μεσν.) < *κἂν μία* θα μπορούσε τυπικώς να γραφεί με δύο *-μμ-* (*καμμία, καμμιά*) λόγω αφομοιώσεως, αλλά η γραφή αυτή θα ήταν ουσιαστικώς εσφαλμένη, διότι τα διπλά σύμφωνα δεν προφέρονταν στη Μεσν. Ελληνική].

κανέλα (η) → καννέλα

κανελής, -ιά, -ί → καννελής

κανελόνι, κανελλόνι (το) → καννελόνι

κανένας αντων. → κανείς

κάνη (η) → κάννη

κανηφόρος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που φέρει στους ώμους ή στο κεφάλι κάνιστρο **2.** ***κανηφόροι*** (οι) οι παρθένες που κατά τις εορταστικές πομπές στην αρχαία Αθήνα έφεραν στα κεφάλια τους κάνιστρα, μέσα στα οποία ήταν τοποθετημένα τα ιερά σκεύη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάνεον* «δοχείο, κάνιστρο» + *-φόρος* < *φέρω*. Το αρχ. *κάνεον* προέρχεται από το ουσ. *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.), δηλώνοντας το καλάθι που πλέκεται με καλάμια· συνδέεται με τα ομόρρ. *κάνιστρον, κάννα-βις*].

κανθαρίδα (η) σκαθάρι το οποίο εκκρίνει τη διεγερτική ουσία κανθαριδίνη· το σώμα του έχει λαμπρό πράσινο χρώμα με κυανές ανταύγειες· αλλιώς *ισπανική μύγα*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανθαρίς, -ίδος*, υποκ. τού *κάνθαρος* (βλ.λ.)].

κανθαριδίνη (η) [1842] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία η οποία εκκρίνεται από τις κανθαρίδες· είναι ισχυρό δηλητήριο και χρησιμοποιείται για ιατρικούς σκοπούς και ως αφροδισιακό.

κάνθαρος (ο) {κανθάρ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το σκαθάρι (βλ.λ.) **2.** το ψάρι σκαθάρι (βλ.λ.) **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αγγείο με βαθύ κοίλωμα, δύο κάθετες λαβές, που προεξέχουν από το χείλος του προς τα επάνω και φθάνουν στο κάτω μέρος τής κοιλιάς του, και συνήθ. ψηλό στήριγμα με πλατιά βάση· το χρησιμοποιούσαν κυρ. στην οινοποσία και ήταν σύμβολο τού Διονύσου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *κάνθων* «γάιδαρος», αν και ο μορφολογικός σχηματισμός δείχνει ότι η λ. ανήκει πιθ. στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

κανθός (ο) ΑΝΑΤ. η εσωτερική και η εξωτερική γωνία τού ματιού, το σημείο στο οποίο ενώνονται τα βλέφαρα (έσω και έξω κανθός).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *qan-tho- «καμπή, γωνία», πβ. ουαλ. cant «σιδερένια στεφάνη», ρωσ. kut «γωνία», λατ. cantus «σιδερένια στεφάνη» κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο προελλην. γλωσσικό υπόστρωμα].

κανί (το) → καννί

κανιβαλικός, -ή, -ό → κανίβαλος

κανιβαλισμός (ο) [1883] **1.** η τελετουργική ανθρωποφαγία, η οποία ήταν διαδεδομένη στις πρωτόγονες φυλές και η οποία αποσκοπούσε στην απόκτηση των ιδιοτήτων τού νεκρού, στην απόκτηση μαγικών δυνάμεων, στη διατήρηση τής ενότητας τής ομάδας (στις περιπτώσεις που το θύμα ανήκε στην ίδια φυλή, ομάδα), καθώς και στην εκδίκηση των νεκρών και την οικειοποίηση ξένων ουσιών (όταν ο νεκρός ανήκε σε ξένη φυλή, ομάδα) (πβ. λ. *ανθρωποφαγία*) **2.** (γενικότ.) η ανθρωποφαγία **3.** (μτφ.) η συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από απανθρωπιά και αγριότητα, από έλλειψη σεβασμού προς τον άνθρωπο: *ο ~ των δελτίων ειδήσεων μπροστά στον ανθρώπινο πόνο* ΣΥΝ. βαρβαρότητα **4.** ΒΙΟΛ. η βίαιη συμπεριφορά ζώου, που επιτίθεται και κατατρώγει άτομα τού ίδιου είδους: *στα μεγάλα εκτροφεία πουλερικών ορισμένα πουλιά εκδηλώνουν ~* (λόγω κακής ισορροπίας στην αναλογία των τροφών τους, υπερπληθυσμού ή οκνηρίας για αναζήτηση τροφής).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cannibalism].

κανίβαλος (ο/η) {κανιβάλ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που επιδίδεται σε κανιβαλισμό, ο ανθρωποφάγος **2.** (ως επίθ. για ζώα) αυτός που τρώει άλλα άτομα τού είδους του: *ψάρι ~* **3.** (μτφ.) ο άνθρωπος που συμπεριφέρεται με τρόπο θηριώδη και απάνθρωπο ΣΥΝ. πρωτόγονος, απολίτιστος. — **κανιβαλικός**, -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. caníbal, λ. που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Κολόμβο για τους ανθρωποφάγους κατοίκους τής Καραϊβικής. παράλλ. τ. τού caribal < carib, λ. τής αραουκικής γλώσσας, που σημαίνει «δυνατός, γενναίος»].

κανίς (το) {άκλ.} μικρόσωμος σκύλος ράτσας με σγουρό τρίχωμα. (υποκ.) **κανισάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. caniche < λατ. canis «σκύλος»].

κανίσκι (το) {κανισκ-ιού | -ιών} **1.** μικρό καλάθι από καλάμι ή λυγαριά **2.** πανέρι που περιέχει διάφορα αντικείμενα και στέλνεται ως δώρο σε γιορτές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανίσκιον*, υποκ. τού *κάνεον* «καλάθι, πανέρι», < *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

κάνιστρο (το) {κανίστρ-ου | -ων} **1.** το πλατύ και αβαθές πανέρι από καλάμι, λυγαριά ή πλαστικό: ~ *γεμάτο λουλούδια* / *με φρέσκα ψωμάκια* **2.** μπιτόνι, δοχείο για μεταφορά υγρών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάνιστρον* < αρχ. *κάνεον* «καλάθι, πανέρι» < *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

κανκάν (το) {άκλ.} ζωηρός και τολμηρός γαλλικός χορός τού περασμένου αιώνα, που χορευόταν από κοπέλες επάνω στη σκηνή τού καμπαρέ οι οποίες ανασήκωναν και κουνούσαν τις μακριές τους φούστες τινάζοντας ρυθμικά τα πόδια τους προς τα πάνω.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cancan, λ. τής παιδικής γλώσσας για το ουσ. canard «πάπια»].

καναβάτσο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** το χοντρό ύφασμα από λινάρι, βαμβάκι και κάνναβη, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή σακιών, πανιών πλοίου, εσωτερικών επενδύσεων ανδρικών ρούχων κ.λπ. **• 2.** το δάπεδο τού ρινγκ, στο οποίο γίνονται αγώνες πυγμαχίας: *σώριασε τον αντίπαλό του στο* ~.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *καν(ν)αβάτσον* < ιταλ. canavaccio < λατ. cannabis < αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

κανναβέλαιο (το) [1865] {κανναβελαί-ου | -ων} λάδι από σπόρους κάνναβης, που χρησιμοποιείται ως ξηραντική ύλη στη ζωγραφική.

κανναβένιος, -ια, -ιο → καννάβι

κάνναβη (η) {χωρ. πληθ.} φυτό που μπορεί να φτάσει σε τέσσερα μέτρα ύψος, με φύλλα σε σχήμα παλάμης και μακρύ μίσχο, από τις ίνες των βλαστών τού οποίου κατασκευάζονται κλωστές, σχοινιά, νήματα για στεγανοποίηση σε υδραυλικές εγκαταστάσεις κ.ά.· από τους αδένες των φύλλων και των άκρων των κλαδιών μιας ποικιλίας κανναβεως παράγεται το χασίς, ενώ από τα άλλα μέρη του βγαίνει η μαριχουάνα: *ινδική* ~ (βλ.λ.). Επίσης (λόγ.) **κάνναβις** {καννάβεως}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάνναβις*, δάνειο ανατολικής προελ., πβ. σουμερ. kunibu. Το λατ. cannabis προέρχεται από την Ελλην.].

καννάβι (το) {κανναβ-ιού | -ιών} **1.** η κάνναβη (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η κλωστική ύλη τού φυτού αυτού, που χρησιμοποιείται στην υφαντουργία και αλλού. — **καννάβινος**, -η, -ο κ. **κανναβένιος**, -α, -ο κ. **κανναβήσιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καννάβιον*, υποκ. τού αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

κανναβίς (η) [μτγν.] {κανναβίδ-ος | -ες, -ων} ΒΟΤ. ο σπόρος που προέρχεται από το φυτό τής κάνναβης ΣΥΝ. κανναβούρι.

κάνναβις (η) ➔ κάνναβη

κανναβόπανο (το) το κανναβάτσο (σημ. 1).

κάνναβος (ο) {κάνναβ-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. ο χωρισμός μιας επιφάνειας για σχεδίαση συνήθ. σε κανονικά τετράγωνα· βοηθεί σχεδιαστικά και μετρικά στην οργάνωση τής λειτουργίας, τής μορφής και τής κατασκευής ενός κτίσματος, συμβάλλοντας κυρ. στην αρμονία των αναλογιών του: *τρισδιάστατος* / *τετραγωνικός* / *ορθογωνικός* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάν(ν)αβος* «σχέδιο ανθρώπινου σώματος – ξύλινο πλαίσιο» < *κάννα* / -*η* (βλ.λ.) + σπάνιο παραγ. επίθημα -*βος*].

κανναβόσπορος (ο) ο σπόρος τού ποώδους φυτού τής κάνναβης.

κανναβόσχοινο κ. **κανναβόσκοινο** (το) το σχοινί που είναι κατασκευασμένο από ίνες κάνναβης.

κανναβούρι (το) {κανναβουρ-ιού | -ιών} ο καρπός τού φυτού τής κάνναβης, ο οποίος χρησιμοποιείται ως τροφή για ωδικά πτηνά. — **κανναβουριά** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κανναβούριν*, υποκ. τού αρχ. *κάνναβις* (βλ.λ.)].

καννάτα (η) (σχολ. ορθ. *κανάτα*) {καννατών} το μεγάλο πλατύστομο δοχείο από γυαλί, πηλό, πορσελάνη, πλαστικό κ.λπ., που χρησιμοποιείται στο τραπέζι για το σερβίρισμα τού νερού και τού κρασιού: *μια γυάλινη* ~ *με παγωμένο νερό* ΣΥΝ. κρωντήρι, μαστραπάς. — (υποκ.) **καννατούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < μεσν. λατ. cannata < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

καννατάς (ο) (σχολ. ορθ. *κανατάς*) {καννατάδες} επαγγελματίας που φτειάχνει ή/και εμπορεύεται καννάτες ΣΥΝ. σταμνάς.

καννάτι (το) (σχολ. ορθ. *κανάτι*) {καννατ-ιού | -ιών} μικρή καννάτα: *έφερε ένα* ~ *νερό* ΣΥΝ. λαγήνι, σταμνί· ΦΡ. ***βρέχει με το καννάτι*** βρέχει καταρρακτωδώς. — (υποκ.) **καννατάκι** (το).

Καννέλα (η) (συνήθ. ορθ. *Κανέλλα*) γυναικείο όνομα.

καννέλα (η) (σχολ. ορθ. *κανέλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θαμνόμορφο αειθαλές δέντρο, ιθαγενές τής Κεϋλάνης και γενικότ. τής ΝΑ. Ασίας, από τον φλοιό των βλαστών τού οποίου παράγεται το φερώνυμο μπαχαρικό ΣΥΝ. καννελόδεντρο **2.** το μπαχαρικό που παράγεται από τον φλοιό των κλαδιών τού παραπάνω δέντρου, το οποίο έχει ανοιχτό καφέ χρώμα, λεπτό ευχάριστο άρωμα, έντονη γεύση, χρησιμοποιείται ευρέως στη ζαχαροπλαστική και ως καρύκευμα σε πολλά μαγειρικά παρασκευάσματα και διατίθεται είτε σε μορφή σκόνης είτε σε μικρούς κυλίνδρους ή κομματάκια (από τον αποξηραμμένο φλοιό του παραπάνω δέντρου): *καπουτσίνο με* ~ || *κοπανισμένη* ~ || *έφτειαξε λαχταριστούς λουκουμάδες με μέλι και* ~ || «*στής Πάργας τον ανήφορο,* ~ *και γαρύφαλλο*» (δημοτ. τραγ.)· ΦΡ. ***από την πόλη έρχομαι και στην κορφή καννέλα*** για ασυνάρτητα λόγια, που δεν βγάζουν κανένα νόημα ΣΥΝ. τρία πουλάκια κάθονταν.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. cannella, υποκ. τού λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

καννελής, -ιά, -ί (σχολ. ορθ. *κανελής*) **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό καφέ χρώμα τής καννέλας **2.** ***καννελί*** (το) το ανοιχτό καφέ χρώμα τής καννέλας. Επίσης **καννελί** {άκλ. επίθ.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

καννελόνι (το) (σχολ. ορθ. *κανελόνι*, συνήθ. ορθ. *κανελλόνι*) {καννελον-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο κυλινδρικό ζυμαρικό **2.** ***καννελόνια*** (τα) το φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά, αφού γεμιστούν με κιμά και περιχυθούν με ντομάτα, τριμμένο τυρί και τριμμένη φρυγανιά.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cannelloni (πληθ.) < cannellone «σωλήνας» < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι»].

Καννέλος (ο) (συνήθ. ορθ. *Κανέλλος*) ανδρικό όνομα.

καννελόχρωμος, -η, -ο αυτός που έχει το χρώμα τής καννέλας ΣΥΝ. καννελής.

Κάννες (οι) {Καννών} πόλη τής ΝΑ. Γαλλίας στην Κυανή Ακτή, γνωστή από το ετήσιο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cannes (οπτικό δάνειο) < προ Ι.Ε. *kan- «ύψος», καθώς η παλαιά πόλη κείται στους πρόποδες λόφων].

κάννη (η) {καννών} ΣΤΡΑΤ. το χαλύβδινο κυλινδρικό τμήμα φερόμενου όπλου, μέσα από το οποίο περνά το βλήμα και εξακοντίζεται προς τον στόχο: *μακριά* / *κοντή* / *διπλή* ~ || *του έβαλε την* ~ *τού όπλου στον κρόταφο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι», δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. qanē, ακκαδ. qanu κ.τ.ό. Από την αρχ. λ. *κάννη* έχουν προέλθει, είτε απευθείας είτε ως αντιδάνεια, αρκετές λ., π.χ. *κάνιστρο(ν), κανίσκιο(ν), κάνναβις, κανναβούρι, καννί(ον), καννέλα* κ.ά.].

καννί (το) {κανν-ιού | -ιών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. το στρογγυλό δοχείο με τον στενόμακρο κυλινδρικό λαιμό, με το οποίο ο ιερέας ραντίζει τους πιστούς με μύρο **• 2.** (λαϊκ.) ***καννιά*** (τα) τα μακριά και ψηλά πόδια: *μάζεψε λίγο τα* ~ *σου, μη σκοντάψει κανείς και πέσει* ΣΥΝ. αρίδες, σκέλια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καννίον*, υποκ. τού αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι» (βλ.λ.)].

καννιβαλισμός (ο) → κανιβαλισμός

καννίβαλος (ο) ➔ κανίβαλος

καννοκιάλι (το) {καννοκιαλ-ιού | -ιών} μικρό φορητό τηλεσκόπιο, που χρησιμοποιούν οι ναυτικοί ΣΥΝ. διόπτρα.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < ιταλ. cannocchiale «οπτικός σωλήνας» < cann- (< λατ. canna < αρχ. *κάννα* / *κάννη*) + occhiale (βλ. λ. *κιάλι*)].

καννόνι (το) (σχολ. ορθ. *κανόνι*) {καννον-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο και βαρύ πυροβόλο όπλο, που εκτοξεύει σε μεγάλη απόσταση και σε σταθερή πορεία βλήματα μεγάλου διαμετρήματος (ώς και είκοσι εκατοστών), στηρίζεται πάνω στον κιλλίβαντα (βλ.λ.), όπου είναι προσαρμοσμένη και η διάταξη σκοπεύσεως, διαθέτει δε μηχανισμό επαναφοράς τού σωλήνα στην αρχική του θέση μετά τη βολή **2.** (ειδικότ.-παλαιότ.) πυροβόλο όπλο, που είτε ήταν σταθερό είτε στηριζόταν σε βάση με τροχούς, αποτελείτο από έναν μακρύ πυροσωλήνα, μέσα στον οποίο τοποθετούνταν οι οβίδες και πυροδοτούνταν με φιτίλι· ΦΡ. ***ρίχνω / βαράω καννόνι*** αδυνατώ να ξεπληρώσω τα χρέη μου, χρεωκοπώ: *πολλές επιχειρήσεις βάρεσαν καννόνι μέσα στον Δεκέμβρη* **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ καλός στο είδος του: *ήταν* ~ *στα μαθηματικά* || *ήταν ένα αμάξι* ~ **4.** (μτφ.) υγιής, σε άριστη κατάσταση: *ακολούθησε αυτή τη θεραπεία και σε δυο βδομάδες θα γίνεις* / *θα είσαι* ~. — (υποκ.) **καννονάκι** (το), (μεγεθ.) **καννονάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. canon < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* (βλ.λ.)].

καννονιά (η) (σχολ. ορθ. *κανονιά*) [μεσν.] **1.** η βολή τού καννονιού **2.** (συνεκδ.) ο δυνατός ήχος τού καννονιοβολισμού.

καννονίδι (το) (σχολ. ορθ. *κανονίδι*) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) οι συνεχείς βολές από καννόνια: *έπεσε άγριο* ~.

καννονιέρης (ο) (σχολ. ορθ. *κανονιέρης*) {καννονιέρηδες} **1.** ο καννονιοβολητής ΣΥΝ. πυροβολητής **• 2.** (στο ποδόσφαιρο) ο παίκτης που επιτυγχάνει συχνά γκολ, τα περισσότερα τής ομάδας του: *ο* ~ *των γηπέδων* ΣΥΝ. σκόρερ, γκολτζής.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cannoniere < cannone < λατ. canna «καλάμι» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* (βλ.λ.)].

καννονιοβολητής (ο) (σχολ. ορθ. *κανονιοβολητής*) [1847] στρατιώτης τού πυροβολικού, που είναι υπεύθυνος για τον χειρισμό πυροβόλου όπλου ΣΥΝ. πυροβολητής.

καννονιοβολισμός (ο) (σχολ. ορθ. *κανονιοβολισμός*) [1889] **1.** η βολή καννονιού, γενικότ. τηλεβόλου όπλου, η καννονιά **2.** οι συνεχείς βολές καννονιού ή καννονιών, το καννονίδι.

καννονιοβολώ ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *κανονιοβολώ*) [1897] {καννονιοβολείς... | καννονιοβόλησα} ρίχνω βολές με καννόνι.
[ΕΤΥΜ. < *καννόνι* + -*βολώ* < *βάλλω* (πβ. κ. *βολή*)].

καννονιοστάσιο (το) (σχολ. ορθ. *κανονιοστάσιο*) {καννονιοστασίου | -ων} το οχυρό σημείο στο οποίο είναι στημένο ένα καννόνι ΣΥΝ. πυροβολείο.
[ΕΤΥΜ. < *καννόνι* + -*στάσιο* (< *ἵστημι*, πβ. κ. *στάσις*), πβ. κ. *εργο-στάσιο, χοιρο-στάσιο, ενοικιο-στάσιο*].

καννονιοστοιχία (η) (σχολ. ορθ. *κανονιοστοιχία*) [1876] {καννονιοστοιχιών} η σειρά παρατεταγμένων καννονιών.
[ΕΤΥΜ. < *καννόνι* + -*στοιχία* < *στοίχος* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. batterie].

καννονιοφόρος (η) (σχολ. ορθ. *κανονιοφόρος*) [1822] το πολεμικό σκάφος που είναι εξοπλισμένο με ένα ή περισσότερα καννόνια.

καννονοθυρίδα (η) (σχολ. ορθ. *κανονοθυρίδα*) [1825] ΣΤΡΑΤ. το κοί-

λο άνοιγμα στα πλάγια πολυβολείου, μέσα από το οποίο βάλλει ένα πολυβόλο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. embrasure].

κάννουλα (η) (σχολ. ορθ. *κάνουλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} μηχανισμός που αποτελείται από σωλήνα και στρόφιγγα και χρησιμοποιείται για τον έλεγχο τής εκροής υγρού (νερού, κρασιού κ.λπ.) από βαρέλι, δοχείο, δεξαμενή κ.ά. ΣΥΝ. κρουνός, ρουμπινές, στρόφιγγα, βρύση.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. cannula, υποκ. τού canna «καλάμι, σωλήνας» < αρχ. *κάννα* / *κάννη* «καλάμι»].

κανό (το) {άκλ.} **1.** μακρόστενη ελαφριά βάρκα (που αρχικά φτειαχνόταν από έναν κορμό δέντρου σκαμμένο κατά μήκος), με μυτερή, ανασηκωμένη, καμπυλωτή άκρη στην πρύμνη και την πλώρη, κινείται με κουπί που έχει μονή ή διπλή παλάμη (πλατιά άκρη), το οποίο δεν είναι προσαρμοσμένο σε σκαρμό, αλλά το χειρίζεται ο κωπηλάτης, για να δίνει στο πλοιάριο ώθηση και κατεύθυνση: *μονοθέσιο* / *διθέσιο* ~ **2.** (ειδικότ.) πλαστικό πλοιάριο σχήματος παρόμοιου με το παραπάνω χωρίς βαθύ άνοιγμα, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. στη θάλασσα για καλοκαιρινή ψυχαγωγία: *ενοικιαζόμενα ~ στην παραλία* **3.** (συνεκδ.) άθλημα με κανό (σημ. 1) σε ήρεμα νερά (λίμνες, ποτάμια): *καναδέζικο* ~ (μονοθέσιο, διθέσιο ή ομαδικό με πηδαλιούχο) (πβ. λ. *καγιάκ, πιρόγα*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. canot < ισπ. canoa, λ. τής αραουκικής γλώσσας (των κατοίκων τής Καραϊβικής)].

κανοκιάλι (το) → καννοκιάλι

κανονάκι (το) ΜΟΥΣ. λαϊκό, νυκτό μουσικό όργανο με σχήμα τραπεζίου και σπανιότερα τριγώνου, πάνω στο οποίο τεντώνονται χορδές, που παίζονται με τα δάχτυλα (τα οποία φέρουν δαχτυλήθρες) ΣΥΝ. ψαλτήρι (πβ. κ. λ. *σαντούρι*).
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού αρχ. *κανών, -όνος* στη μτγν. σημ. «μουσικό όργανο» (πβ. *ὀκτάχορδος κανών*, Πτολεμαίος)].

κανοναρχώ κ. (λαϊκ.) **καλοναρχώ** κ. **καλαναρχώ** ρ. αμετβ. {κανοναρχείς... | κανονάρχησα} βοηθώ ψάλτη, υπαγορεύοντάς του μουσικά τους εκκλησιαστικούς ύμνους· ΦΡ. ***όπως του κανοναρχείς, ψέλνει*** για άτομα που υπακούουν άκριτα. **κανονάρχημα** κ. **καλονάρχημα** κ. **καλανάρχημα** (το), **κανονάρχος** [μεσν.] κ. **καλονάρχος** κ. **καλανάρχος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κανοναρχῶ* < *κανονάρχης* < *κανών* + *-άρχης* < *ἄρχω*. Ο τ. *καλοναρχῶ* (ήδη μεσν.) οφείλεται σε συμφωνική ανομοίωση, ενώ ο τ. *καλαναρχῶ* (επίσης μεσν.) οφείλεται σε παρετυμολογική επίδραση τής λ. *καλά*].

κανόνας (ο) [μεσν.] **1.** γενική αρχή, πρότυπο, υπόδειγμα, σύμφωνα με το οποίο σχηματίζεται, λειτουργεί ή κινείται κάτι: *γραμματικός / φυσικός / μαθηματικός / ηθικός* ~ || *θέτω / θεσπίζω / τηρώ / παραβαίνω τους* ~ || *συμμορφώνομαι με τους* ~ **2.** ΟΙΚΟΝ. (α) **χρυσός κανόνας** (κ. λόγ. **χρυσούς κανών**) βλ. λ. *χρυσός* (β) ***νομισματικός κανόνας*** η βάση τού νομισματικού συστήματος μιας χώρας **3.** (συνεκδ.) αρχή ή νόμος σύμφωνα με τα οποία πρέπει να γίνεται κάτι: *οι ~ εύρυθμης λειτουργίας τής κοινωνίας / καλής συμπεριφοράς / υγιεινής / κυκλοφοριακής αγωγής / τού Διεθνούς Δικαίου* || *δεν τηρούνται οι ~ τού παιχνιδιού / τού ανταγωνισμού / τής ελεύθερης αγοράς* **4.** το γενικό μέτρο, ό,τι ισχύει στην πλειονότητα των περιπτώσεων: *οι εξαιρέσεις επιβεβαιώνουν τον* ~· ΦΡ. ***κατά κανόνα*** συνήθως: *~ δεν επιβάλλονται αυστηρές ποινές* ΑΝΤ. εξαίρεση **5.** το όργανο χάραξης ευθειών και μετρήσεως τού μήκους: *βαθμονομημένος / λογαριθμικός* ~ ΣΥΝ. χάρακας **6.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) το σύνολο των βιβλίων τής Π.Δ. και τής Κ.Δ. που αναγνωρίστηκαν από την Εκκλησία ως θεόπνευστα, γνήσια (*κανονικά* ή *πρωτοκανονικά* βιβλία) (β) εκκλησιαστικός ύμνος, που αποτελείται από εννέα συνήθ. ωδές (γ) (στα μοναστήρια) η καθορισμένη προσευχή τού μοναχού στο κελλί του, αλλά και το επιτίμιο που ορίζεται σε παρεκτρεπόμενο μοναχό· ΦΡ. ***ιεροί κανόνες*** οι αρχές, οι νόμοι, οι διατάξεις, τα ήθη και τα έθιμα που διέπουν την οργάνωση και τη λειτουργία τής Εκκλησίας (πβ. *Κανονικό Δίκαιο*, λ. *κανονικός*) **7.** ΜΟΥΣ. μία από τις πιο απλές στην κατασκευή της και τις πιο διαδεδομένες αντιστικτικές φόρμες, κατά την οποία μια μουσική γραμμή (φωνή) προηγείται παίζοντας μια μελωδία, ενώ μία ή περισσότερες άλλες ακολουθούν παίζοντας την ίδια μελωδία, αλλά με διαφορά φάσεως ως προς την πρώτη: *τρεις ~ για πιάνο* || *~ τετράφωνος*. Επίσης (λόγ.) **κανών** {κανόνος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιδιαιτερότητα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανών, -όνος* < *κάννα* «καλάμι», οπότε η λ. *κανών* θα είχε αρχικώς τη σημ. τής «καλάμινης ράβδου». Η λ. χρησιμοποιείται ως τεχν. όρ. στα μαθηματικά και στη μουσική, ενώ έλαβε και τη μεταφορική σημ. «πρότυπο, γενική αρχή». Στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία συνηθισμένος *κανόνας* ήταν η απαγγελία ύμνων, λ.χ. ο κανονιζόμενος αναλάμβανε να πει ορισμένες φορές το *Άβε Μαρία*, ή το *Πάτερ Ημών*. Στα μοναστήρια οι *κανόνες* αυτοί εκτελούνταν στον ίδιο χώρο από μοναχούς οι οποίοι απήγγελλαν μεν τον ίδιο ύμνο, αλλά όχι ταυτόχρονα ο ένας με τον άλλον].

κάνονας (ο) {κανόνων} ΕΚΚΛΗΣ. η ποινή που επιβάλλει ο πνευματικός ως επιτίμιο σε εξομολογούμενο πιστό για την αμαρτία στην οποία έχει υποπέσει (βλ. κ. λ. *κανόνας*, σημ. 2γ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

κανόνι (το) → καννόνι

κανονιά (η) → καννονιά

κανονίδι (το) → καννονίδι

κανονιέρης (ο) → καννονιέρης

κανονίζω ρ. μετβ. {κανόνισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καθορίζω τον τρόπο με τον οποίο θα λειτουργεί (κάτι), θέτω τους κανόνες που ρυθμίζουν (κάτι): *οι νόμοι κανονίζουν τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους* || *ποιος κανονίζει τι θα γίνει;* (ποιος παίρνει τις αποφάσεις, ποιος διευθύνει;) **2.** βάζω (κάτι/κάποιον) σε ορισμένο πρόγραμμα, σε τάξη ή σειρά: *~ την κυκλοφορία των οχημάτων* || *~ τη συμπεριφορά μου ανάλογα με το περιβάλλον* || *~ τα έξοδά μου με βάση τις ανάγκες μου* **3.** (καθημ.) προετοιμάζω (κάτι), ρυθμίζω τις λεπτομέρειές του: *~ ταξίδι για το εξωτερικό / πάρτι / μαθητική εκδήλωση / φιλική συνάντηση* ΣΥΝ. οργανώνω **4.** ορίζω τον χρόνο τέλεσεως (γεγονότος, εκδήλωσης κ.λπ.): *κανόνισαν τον γάμο τους για τις 18 Ιουνίου* || *δεν κανόνισαν ακόμη το ραντεβού τους* **5.** έρχομαι σε συμφωνία (για την επίλυση προβλήματος, ρύθμιση εκκρεμότητας), τακτοποιώ: *~ ένα χρέος μου με την εφορία* || *~ τους λογαριασμούς μου* || *~ να πληρώσω με δόσεις* || *τα κανόνισαν μεταξύ τους* (τα βρήκαν)· (ο αόρ. **κανονίστηκε**) ρυθμίστηκε, έγινε, οριστικοποιήθηκε: *Λοιπόν, ~! Δευτέρα πρωί-πρωί πιάνεις δουλειά!* **6.** (ειδικότ. για παράνομες συμφωνίες) ρυθμίζω εκ των προτέρων με αθέμιτα μέσα (εξασφαλίζοντας την έκβαση, το αποτέλεσμα): *κατήγγειλε ότι κάποιοι κανονίζουν τους αγώνες τού πρωταθλήματος* || *τα είχαν κανονίσει από πριν* ΣΥΝ. στήνω • **7.** αναγκάζω (κάποιον) να συμμορφωθεί, να πειθαρχήσει (παρά τη θέλησή του) σε κανόνα· κυρ. στη ΦΡ. ***θα σε κανονίσω*** θα σε κάνω να υπακούσεις, τιμωρώντας σε ή παίρνοντας εκδίκηση: *ας μην κάνεις αυτό που σου λέω και ~ εγώ!* ΣΥΝ. θα σε μάθω, θα σου δείξω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κανών* (βλ. λ. *κανόνας*)].

κανονικός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι σύμφωνος με κανόνα (νόμο, αρχή, απόφαση κ.λπ.), που προβλέπεται ή δικαιολογείται από κανόνα: *~ απεργία / άδεια / αποδοχές / ενέργειες / παρέμβαση* ΣΥΝ. νόμιμος, επιτρεπόμενος ΑΝΤ. αντικανονικός, παράτυπος **2.** (ειδικότ.) ΓΛΩΣΣ. (για τύπο) αυτός που ακολουθεί ορισμένο κανόνα ή, συχνά, ορισμένο κλιτικό (μορφολογικό) παράδειγμα: *~ σχηματισμός τής γενικής* **3.** αυτός που είναι αναμενόμενος, για τον οποίο υπάρχει προειδοποίηση, που δεν είναι έκτακτος ή ξαφνικός: *πρόκειται για ~ διακοπή ρεύματος· είχαν στείλει ειδοποίηση* || *~ και έκτακτα δρομολόγια* ΣΥΝ. προβλεπόμενος **4.** αυτός που δεν αποκλίνει από τον μέσο όρο, από το συνηθισμένο: *~ ύψος / βάρος / διάπλαση / μάκρος ρούχου* || *πρόκειται για έναν ~ άνθρωπο, τίποτα το ιδιαίτερο* ΑΝΤ. ξεχωριστός, εξαιρετικός **5.** (ειδικότ.) ομαλός, κατ' αντιδιαστολή προς ό,τι θεωρείται ανώμαλο, παρά φύσιν: *αυτά δεν είναι ~ πράγματα* || *είναι κανονικός ή όχι;* (μήπως είναι ομοφυλόφιλος;) **6.** αυτός που εμφανίζει σταθερή τιμή, η οποία είτε έχει καθοριστεί ως φυσιολογική είτε επαναλαμβάνεται σταθερά και με τον ίδιο τρόπο: *~ σφυγμός / αναπνοή / θερμοκρασία* **7.** αυτός που γίνεται με τον σωστό, αποδεκτό τρόπο: *~ παρκάρισμα / προετοιμασία αθλητή*· κυρ. στο επίρρ. ***κανονικά***: *μίλα μου κανονικά, να σε καταλάβω* || *αν δεν κάθεσαι κανονικά, θα σε πονέσει η πλάτη σου* **8.** ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συμβατική τιμή φυσικού μεγέθους, ελαφρώς μεταβαλλόμενου, την οποία λαμβάνουμε ως σημείο αναφοράς κατά τις μετρήσεις αυτού τού μεγέθους από πείραμα σε πείραμα: *~ ατμοσφαιρική πίεση*· ΦΡ. ***κανονικές συνθήκες*** (συντομ. Κ.Σ.) βλ. λ. *συνθήκη* • **9.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***Κανονικό Δίκαιο*** το σύνολο των εκκλησιαστικών διατάξεων και πρακτικών, που αντλούν την ισχύ τους από τις συνοδικές αποφάσεις και την καθιερωμένη εκκλησιαστική πράξη (β) ***κανονικά βιβλία*** βλ. λ. *κανόνας* (σημ. 2α). — **κανονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κανών*. Οι λ. *κανών* · *κανονίζω* – *κανονικός* (πβ. γαλλ. règle – régler – régulier) εμφανίζουν όλες την αρχική σημ. τής συμμορφώσεως προς συγκεκριμένο πρότυπο (αρχικώς στον χώρο των μαθηματικών και τής τεχνοδομικής, αργότερα και σε άλλους τομείς). Η γενική σημ. «ρυθμιστική αρχή» (πβ. γαλλ. règle, αγγλ. rule) είναι επίσης αρχαία].

κανονικότητα (η) [1812] {κανονικοτήτων} **1.** η ύπαρξη κανόνων και η τήρησή τους: *υπάρχει ~ στην τήρηση τού προγράμματος* ΣΥΝ. συνέπεια, ομαλότητα **2.** η εμφάνιση συμμετρίας, κανονικών, σταθερά επαναλαμβανόμενων στοιχείων: *στη γλώσσα υπάρχουν κανονικότητες και αποκλίσεις*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. régularité].

κανονιοβολητής (ο) → καννονιοβολητής

κανονιοβολισμός (ο) → καννονιοβολισμός

κανονιοβολώ ρ. → καννονιοβολώ

κανονιοστάσιο (το) → καννονιοστάσιο

κανονιοστοιχία (η) → καννονιοστοιχία

κανονιοφόρος (ο) → καννονιοφόρος

κανόνισμα (το) [μτγν.] {κανονίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η τακτοποίηση (υποθέσεων): *ασχολήθηκε με το ~ όλων των εκκρεμών θεμάτων* ΣΥΝ. διακανονισμός, διευθέτηση, ρύθμιση.

κανονισμός (ο) [μτγν.] **1.** το σύνολο των κανόνων που ρυθμίζουν τη λειτουργία θεσμού, οργανισμού, ιδρύματος κ.λπ.: *~ τής Βουλής / νοσοκομείου / πολυκατοικίας / σχολείου / σωματείου / εργασίας / κυκλοφορίας* || *εσωτερικός ~* (που ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ των μελών συνόλου) || *ο ισχύων ~* || *συμφωνεί με / αντίκειται στον ~* **2.** (συνεκδ.) το βιβλίο στο οποίο αναγράφονται οι κανόνες αυτοί: *άνοιξε τον ~ στη σελίδα 20* • **3.** η διευθέτηση μιας υπόθεσης ΣΥΝ. κανόνισμα • **4.** (στην Ε.Ε.) ***(κοινοτικός) κανονισμός*** νομοθετική πράξη που εκδίδεται από τα όργανα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης και έχει άμεση ισχύ και απόλυτα δεσμευτικό χαρακτήρα για όλα τα κράτη-μέλη· οι κοινοτικοί κανονισμοί δημιουργούν αυτόματα (χωρίς την ανάγκη ενσωμάτωσής τους στα εθνικά δίκαια με πολιτειακή πράξη) δικαιώματα και υποχρεώσεις στο πρόσωπο των πολιτών τους, αποτελούν δε πηγή τού παράγωγου κοινοτικού δικαίου (πβ. λ. *απόφαση, οδηγία*).

κανονιστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που αποσκοπεί στον κανονισμό, στη ρύθμιση: *~ διατάξεις / μέτρα / πλαίσιο* **2.** ***κανονιστικό διάταγμα*** το διάταγμα που αναφέρει και καθορίζει τις λεπτομέρειες τής εφαρμογής ενός νόμου. — **κανονιστικ-ά / -ώς** επίρρ., **κανονιστικότητα** (η).

κανονοθυρίδα (η) → καννονοθυρίδα

κανοτιέ (το) {άκλ.} ψάθινο καπέλο με σκληρό μπορ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (chapeau) canotier < canot «κανό»].

κάνουλα (η) ▸ κάννουλα

καντάδα (η) **1.** λαϊκό τραγούδι με ερωτικό θέμα, που τραγουδιέται με συνοδεία εγχόρδων στους δρόμους: *ζακυνθινές ~* **2.** (ειδικότ.) το τραγούδι που ένας ερωτευμένος τραγουδά ο ίδιος ή με τη βοήθεια άλλων μουσικών κάτω από το παράθυρο τής αγαπημένης του: *κάθε βράδυ τής έκανε ~ κάτω από το παράθυρό της.* — **κανταδόρος** (ο), **καντατόρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < βεν. cantada < cantare < λατ. canto «τραγουδώ» (παράλλ. τ. τού αρχαιότερου cano)].

κανταΐφι κ. **καταΐφι** (το) {κανταΐφ-ιού | -ιών} **1.** το σύνολο από πολύ λεπτά νήματα ζυμαριού (σαν τις τρίχες των μαλλιών), που χρησιμοποιούνται κυρ. στη ζαχαροπλαστική **2.** (συνεκδ.) γλυκό ταψιού με γέμιση από ψίχα αμυγδάλου ή καρυδιού και καννέλα, πλούσιο σε σιρόπι και με επικάλυψη από το παραπάνω υλικό (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kadayıf].

κανταράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) το καντάρι (σημ. 2) **2.** μικρή ζυγαριά για μικρά βάρη (συνήθ. μέχρι 10 κιλά). η οποία αποτελείται από έναν γάντζο. στην άκρη τού οποίου περνά κανείς το βάρος, ένα ελατήριο συνδεδεμένο με τον γάντζο και έναν δείκτη, ο οποίος, ανάλογα με το πόσο εκτείνεται το ελατήριο, κινείται πάνω σε βαθμονομημένο κανόνα.

καντάρι (το) {κανταρ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) μονάδα βάρους ίση με 44 οκάδες (περ. 57 κιλά) ΣΥΝ. στατήρας **2.** ζυγαριά αποτελούμενη από δύο μεταλλικούς δίσκους, που ενώνονται στα άκρα οριζόντια τοποθετημένου σιδηρού κανόνα με αλυσίδα για τη μέτρηση των βαρών **3.** για τη δήλωση μεγάλης ποσότητας από κάτι: (α) σε φρ. όπως *έχει λεφτά **με το καντάρι*** (είναι πολύ πλούσιος), ***ρίχνει καντάρια*** (βρέχει καταρρακτωδώς, ρίχνει καρεκλοπόδαρα) (β) (στον πληθ.): *έχει καντάρια γνώσεις* || *«ξέρει καντάρια μπάσκετ»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cantare (ή τουρκ. kantar) < μτγν. *κεντηνάριον* < λατ. centenarius < centum «εκατό»].

καντάρτζής (ο) {κανταρτζήδες} ο κατασκευαστής κανταριών.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kantarcı].

καντάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. φωνητική σύνθεση, με χαρακτηριστικό της ότι τραγουδιέται από έναν ή περισσότερους σολίστες ή και χορωδία, κατά κανόνα με συνοδία οργάνων· αναπτύχθηκε στον 17ο αι. και διαμορφώθηκε στη μορφή που τη γνωρίζουμε σήμερα, δηλ. ως είδος μικρού ορατορίου, τον 18ο αι., κυρ. με τις καντάτες τού Μπαχ· τα θέματά της είναι συνήθ. εκκλησιαστικά, αλλά υπάρχουν και κοσμικές καντάτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cantata < canto «τραγουδώ» < λατ. canto, παράλλ. τ. τού cano].

καντέντσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΜΟΥΣ. **1.** μουσική πτώση, διαδοχή συγχορδιών η οποία, στην τονική αρμονία, οδηγεί την μουσική εξέλιξη σε μια κατάληξη, «πτώση» στην τονική συγχορδία **2.** δεξιοτεχνικό κομμάτι, το οποίο παρεμβάλλεται ανάμεσα στις τελικές συγχορδίες ενός μουσικού κομματιού, διακόπτοντας έτσι και αφήνοντας μετέωρη για ένα διάστημα τη μουσική πτώση· (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε δεξιοτεχνικό πέρασμα που διακόπτει τη μουσική ροή είτε στη φόρμα κοντσέρτου είτε και σε άλλες φόρμες, λ.χ. τη φόρμα σονάτας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cadenza «πτώση» < μεσν. λατ. cadentia < λατ. μτχ. cadens < ρ. cadere «πέφτω»].

καντήλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κρεμαστή λυχνία που χρησιμοποιείται στις εκκλησίες και στα εικονοστάσια των σπιτιών • **2.** φουσκάλα τού δέρματος με πύον ή κοκκινίλα που προκαλείται από κάψιμο ή άλλο δερματικό ερεθισμό· ΦΡ. ***βγάζω / πετάω καντήλες*** (μτφ.) εξοργίζομαι με κάτι/κάποιον ή αισθάνομαι αποστροφή: *πέταξε καντήλες απ' τον θυμό του* || *όποτε ακούω τέτοια πράγματα, ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κανδήλη* < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»].

καντηλανάφτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **καντηλανάφτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που φροντίζει για τον καθαρισμό και τον στολισμό τού ναού, καθώς και για το άναμμα των καντηλιών και των πολυελαίων ΣΥΝ. νεωκόρος.

καντηλέρι κ. **καντηλιέρι** (το) {καντηλερ-ιού | -ιών} **1.** η επιτραπέζια λυχνία • **2.** μεταλλικό σκεύος, πάνω στο οποίο τοποθετούνται τα αναμμένα κεριά στην εκκλησία ΣΥΝ. κηροπήγιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. candelier < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»].

καντηλήθρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό μεταλλικό στήριγμα για το φιτίλι τού καντηλιού.
[ΕΤΥΜ. < *καντήλι* + παραγ. επίθημα *-ήθρα*, πβ. *δαχτυλ-ήθρα, ουρ-ήθρα, κηρ-ήθρα*].

καντήλι (το) {καντηλ-ιού | -ιών} η μικρή λυχνία που καίει με λάδι μπροστά από τα εικονίσματα των αγίων ή πάνω στους τάφους των νεκρών· ΦΡ. (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***ακοίμητο καντήλι*** βλ. λ. *ακοίμητος* (β) ***σβήνει / σώνεται το καντήλι (κάποιου)*** βλ. λ. *σβήνω* (αργκό) (γ) ***μου ανάβουν τα καντήλια*** βρίσκομαι εκτός εαυτού, εξοργίζομαι ΣΥΝ. μου ανάβουν τα λαμπάκια (δ) ***κατεβάζω καντήλια*** βρίζω ασύστολα, χωρίς αιδώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μιτάτο, πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κανδήλιον*, υποκ. τού μτγν. *κανδήλη* < λατ. candela < candeo «λάμπω, καίγομαι»].

καντηλίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. **1.** κατασκευή πάνω στην οποία στέκεται αυτός που χρωματίζει ή επισκευάζει ένα πλοίο **2.** είδος ναυτικού κόμπου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. candelizza < ισπ. candeliza, υποκ. τού candela (< λατ. candela, στη σημ. «κηρωμένος σπάγκος, σχοινί)].

καντιανισμός (ο) το φιλοσοφικό σύστημα τού Καντ.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kantianismus, από το όνομα τού Γερμανού φιλοσόφου Immanuel Kant (1724-1804)].

καντιανός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Γερμανό φιλόσοφο Ι. Καντ: *~ σύστημα / θεωρία / φιλοσοφία / διδασκαλία* **2.** (για πρόσ.) αυτός που αποδέχεται τη φιλοσοφία τού Καντ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. γερμ. kantianer. βλ. κ. *καντιανισμός*].

καντίνα (η) {δύσχρ. καντινών} **1.** χώρος στον οποίο μπορεί να αγοράσει κανείς πρόχειρα φαγητά ή αναψυκτικά: *η ~ τού σχολείου / τού εργοστασίου* ΣΥΝ. κυλικείο **2.** (ειδικότ.) ημιφορτηγό τού οποίου το πίσω μέρος έχει διαμορφωθεί έτσι, ώστε να λειτουργεί ως χώρος παρασκευής και πώλησης πρόχειρου φαγητού (σουβλάκια, σάντουιτς, λουκάνικα κ.ά.) και αναψυκτικών, το οποίο σταθμεύει συνήθ. στις συμβολές μεγάλων οδών ή κοντά σε γήπεδα, νυχτερινά κέντρα ή εθνικές οδούς.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cantina < canto «γωνία» < λατ. cant(h)us «σιδερένια στεφάνη». Βλ. κ. *κανθός*].

καντίνι (το) {καντιν-ιού | -ιών} η χορδή μουσικού οργάνου που αποδίδει τον οξύτερο μουσικά ήχο· ΦΡ. (λαϊκ.) ***στο καντίνι*** (i) σε ετοιμότητα: *είναι ~* (ii) (για ντύσιμο) τέλεια, άψογα: *«στολίστηκες κυρά μου, στην πέννα, ~»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. στην τρίχα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cantino (πληθ. cantini) < cantare «τραγουδώ»].

κάντιντ κάμερα (η) **1.** μικροσκοπική κάμερα (βλ.λ.), που χρησιμοποιείται για ανεπίσημες λήψεις, κυρ. προσώπων στις καθημερινές τους δραστηριότητες (συνήθ. χωρίς να το γνωρίζουν), ώστε να υπάρχει φυσικότητα στις σκηνές που γυρίζονται **2.** (ειδικότ.) μικροσκοπική κάμερα που τοποθετείται σε συγκεκριμένα σημεία, όπου δεν μπορεί να τοποθετηθεί εύκολα μεγάλη μηχανή λήψεως, λ.χ. στο εσωτερικό δικτύων τέρματος ποδοσφαίρου ή στην κορυφή μπασκέτας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. candid camera < candid «αγνός, απροκατάληπτος, άμεσος» + camera].

κάντιο (το) {καντί-ου | -ων} ζάχαρη σε κρυστάλλους, που παράγεται από το ζαχαροκάλαμο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάντιον* < ιταλ. canti < αραβ. qandı].

Καντόνα (η) πόλη και λιμάνι τής ΝΑ. Κίνας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Canton < κινεζ. Guangdong / Kwangtung «αχανής ανατολή» (ονομασία ολόκληρης τής επαρχίας). Η πόλη φέρει το κινεζ. όνομα Guangzhou (< guang «φαρδύς» + zhou «περιοχή»)].

καντόνι (το) {καντον-ιού | -ιών} **1.** διοικητική περιφέρεια σε ορισμένες χώρες (π.χ. στη Γαλλία) **2.** (ειδικότ.) καθεμιά από τις ομόσπονδες περιφέρειες που απαρτίζουν την Ελβετία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cantone < canto «γωνία» < λατ. cant(h)us «σιδερένια στεφάνη». Βλ. κ. *κανθός*].

κάντορ (ο) αρχιμουσικός σε σύνολο εκκλησιαστικής μουσικής: *«ο Μπαχ ~ τού Αγίου Θωμά τής Λειψίας».* Επίσης **κάντορας**.
[ΕΤΥΜ. < λατ. cantor, -oris «αοιδός, μουσουργός». βλ. κ. *καννάτα*].

καντούνι (το) {καντουν-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) μικρό στενό δρομάκι, συνήθ. πλακόστρωτο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *καντόνι* (βλ.λ.)].

καντράν (το) {άκλ.} επίπεδη επιφάνεια με υποδιαιρέσεις και αριθμητικές ενδείξεις: *~ ρολογιού / αυτοκινήτου / τηλεφώνου.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cadran < μέσ. γαλλ. quadran < λατ. quadrans, μτχ. τού quadrare «σχηματίζω τετράγωνο, είμαι συμμετρικός» < quadrum «τετράγωνο»].

καντρίλια κ. **καδρίλια** (η) **1.** παλιός ευρωπαϊκός χορός που χορεύεται αντικριστά σε σχήμα τετραγώνου από τέσσερα ζευγάρια και απαρτίζεται από πέντε διαδοχικές κινήσεις ή κομμάτια **2.** (συνεκδ.) η μουσική τού παραπάνω χορευτικού είδους.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quadriglia «κουαρτέτο χορευτών» < quadro «τέσσερα»].

καντσονέτα (η) {σπάν. καντσονετών} ΜΟΥΣ. ιταλική φόρμα χορευτικού πολυφωνικού τραγουδιού τού 16ου και τού 17ου αι.· αργότερα, ο όρος χρησιμοποιήθηκε για το απλό, συνήθ. λαϊκό ή λαϊκότροπο τραγούδι, που τραγουδιέται από ένα άτομο: *ναπολιτάνικες ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. canzonetta, υποκ. τού canzone «τραγούδι»].

κάνω ρ. μετβ. {έκανα κ. έκαμα, καμώθηκα, καμωμένος} **1.** κατασκευάζω, φτειάχνω: *~ έπιπλα από ξύλο* || *~ κεντήματα / κατασκευές* **2.** (α) εκτελώ, φέρω σε πέρας, εκπληρώνω: *~ ό,τι μου λένε* || *~ το χρέος / το καθήκον μου*· ΦΡ. (α) ***κάνω τη δουλειά μου*** δεν ανακατεύομαι σε ξένες υποθέσεις: *κάνε τη δουλειά σου και μην ανακατεύεσαι!* (β) ***κάνω μισές δουλειές*** δεν ολοκληρώνω (κάτι) που έχω αναλάβει ή που έχω αρχίσει να κάνω: *μην κάνεις μισές δουλειές· αφού σκούπισες, σφουγγάρισε κιόλας!* (β) επιτυγχάνω, κατορθώνω: *με τα κλάματα δεν κάνεις τίποτα* **3.** ενεργώ (με συγκεκριμένο τρόπο)· πραγματοποιώ, διενεργώ: *~ έρευνα / ανακρίσεις / έλεγχο*· ΦΡ. (α) ***τι κάνεις;*** ως έκφραση χαιρετισμού, προκειμένου να ρωτήσουμε πόσο καλά είναι κανείς ΣΥΝ. πώς είσαι; (β) ***κάνω ό,τι μου καπνίσει / τού κεφαλιού μου*** δεν δίνω σημασία στους άλλους, ενεργώ σύμφωνα με τη δική μου βούληση, όπως μου αρέσει: *κάνε ό,τι σου λέω, μην κάνεις τού κεφαλιού σου!* || *είναι εντελώς απείθαρχος· κάνει ό,τι του καπνίσει και δεν λογαριάζει κανέναν!* (γ) ***κάνω τα δικά μου*** (i) ενεργώ όπως μου αρέσει (ii) επιδεικνύω περίεργη, ιδιόμορφη συμπεριφορά: *μην την παρεξηγείς· όταν πιει λίγο, κάνει τα δικά της!* (δ) ***κάνω το γούστο μου / το κέφι μου*** (i) πραγματοποιώ τις προσωπικές μου επιθυμίες: *απόψε θέλω να κάνω το κέφι μου* (ii) ικανοποιώ τις προσωπικές μου επιθυμίες, χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου τους άλλους: *θα κάνει το κέφι του και μετά θα την παρατήσει* (ε) ***κάνω ό,τι μου 'ρθει / ό,τι μου κατέβει / ό,τι μου περάσει απ' το μυαλό*** ενεργώ επιπόλαια, αλόγιστα, παρορμητικά: *Αυτό το παιδί κάνει ό,τι του κατέβει! Ποτέ δεν σκέφτεται τις συνέπειες!* (στ) ***(για) κάνε μου τη χάρη!*** (με αυστηρό ύφος) προς κάποιον για να σταματήσει να λέει ή να κάνει κάτι που μας ενοχλεί: *~, σε παρα-*

καλώ! Δεν έχω καμιά όρεξη για καβγάδες πρωινιάτικα! || *Λοιπόν, κάνε μου τη χάρη να ηρεμήσεις και τα ξαναλέμε αύριο!* (ζ) ***χάρη (σου / του / της...) κάνω που...*** για να δείξουμε σε κάποιον ότι θέλουμε και τον εξυπηρετούμε, ενώ θα μπορούσαμε να μην τον εξυπηρετήσουμε: *Ας μη διαμαρτύρεται, γιατί χάρη του κάνω που ασχολούμαι με το θέμα του! Θα μπορούσα να τον αφήσω να περιμένει μήνες, όπως οι υπόλοιποι* (η) ***κάνω χώρο / θέση / τόπο / παραπέρα / στην άκρη*** μετακινούμαι, παραμερίζω, ώστε να δημιουργηθεί ο απαιτούμενος χώρος: *κάντε λίγο χώρο να καθίσω κι εγώ!* || *για κάνε στην άκρη να περάσω!* (θ) ***(κάποιοι) κάνουν ουρά*** για πολλούς ανθρώπους που περιμένουν κάτι/κάποιον ο ένας πίσω από τον άλλον: *ουρά έκανε ο κόσμος έξω από το* καμαρίνι *της για να τη δει!* ||(μτφ.) οι *άντρες κάνουν ουρά για χάρη της* (ι) ***κάνω πίσω*** (i) κινούμαι προς τα πίσω: (σε παρκάρισμα) *κάνε λίγο πίσω, έχεις χώρο* (ii) υποχωρώ, κάμπτομαι: *μετά από πολλές πιέσεις, έκανε πίσω και δέχτηκε να συνεργαστεί* (ια) ***κάνω κάποιον ταίρι μου*** παντρεύομαι κάποιον (ιβ) ***κάνω την καρδιά μου πέτρα*** σκληραίνω ψυχικά, συναισθηματικά, προσπαθώ να μην επηρεάζομαι αρνητικά από δυσμενείς εξελίξεις: *παρά τις δυστυχίες που τη βρήκαν, έκανε την καρδιά της πέτρα και συνέχισε το έργο της* (ιγ) ***κάνω μετάνοιες (σε κάποιον)*** ικετεύω (κάποιον), τον παρακαλάω γονατιστός: *του 'κανε χίλιες μετάνοιες για να τον εξυπηρετήσει* (ιδ) ***κάνω κομμάτια*** (i) *(~ κάτι)* σπάω κάτι σε μικρά κομμάτια, θρυμματίζω: *έριξε το βάζο κάτω και το 'κανε κομμάτια* (ii) θλίβω, απογοητεύω (συνήθ. ερωτικά): *μου 'κανες την καρδιά κομμάτια* (iii) *(~ κάποιον)* τιμωρώ κάποιον αυστηρά: *αν σε πιάσω στα χέρια μου θα σε κάνω κομμάτια* (ιε) ***κάνω τον σταυρό μου*** (i) κάνω το σημείο τού σταυρού, π.χ. όταν βρίσκομαι στην εκκλησία (ii) σε εκφράσεις που δηλώνουν μεγάλη απορία ή θαυμασμό για κάτι: *Να κάνω τον σταυρό μου! Είναι δυνατόν να γίνονται τέτοια πράγματα;* **4.** διαπράττω: ~ *φόνο / έγκλημα / μια απαγωγή* **5.** διοργανώνω: ~ *πάρτι / γιορτή / ρεβεγιόν / δεξίωση*· ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω πάρτι*** χαίρομαι πάρα πολύ, πανηγυρίζω: *μαγειρέψαμε ψάρι σήμερα και οι γάτες θα κάνουν πάρτι!* **6.** συγκροτώ, ιδρύω: ~ *κόμμα / σωματείο / σύλλογο* **7.** γίνομαι αιτία (για κάτι), επιφέρω (συγκεκριμένη κατάσταση): ~ *κακό / καλό / ζημιά / καταστροφή / φασαρία*· ΦΡ. (α) ***κάνω καλά*** (i) (για γιατρό) θεραπεύω (ασθενή) (ii) (γενικά) αναλαμβάνω την ευθύνη: *από εδώ και πέρα, κάνε εσύ καλά μαζί του* (iii) ξεπερνώ κάποιον σε δύναμη, τον νικώ στην πάλη: *δεν τον ~ τον Γιώργο, είναι ο πιο δυνατός στην τάξη* (β) ***κάνω μπαμ / πάταγο / θόρυβο / θραύση*** προκαλώ, εκπλήσσω: *μια ταινία που έκανε πάταγο* **8.** (για τόπους, φυτά, ζώα) παράγω (ως προϊόν): *η πορτοκαλιά δεν έκανε πολλά πορτοκάλια φέτος* **9.** (για ανθρώπους) φέρνω στον κόσμο παιδιά, γεννώ: *θα κάνει δίδυμα* **10.** (α) (σε ΦΡ. όπως ***κάνω τον δάσκαλο / τον βοηθό*** κ.λπ.) εξασκώ περιστασιακά συγκεκριμένο επάγγελμα, συγκεκριμένη δουλειά: *κάνω τον δάσκαλο σε επαρχιακό σχολειό* (β) (κ. αμετβ. σε παρελθοντικό χρόνο με κατηγορούμενο) διετέλεσα, ήμουν: *έκανε για πολλά χρόνια μηχανικός στα καράβια* **11.** προσποιούμαι, παριστάνω (κάποιον άλλον ή κάτι άλλο) εξαπατώντας τους γύρω μου: *μας έκανε τον φίλο και αποδείχθηκε ο χειρότερος εχθρός μας* || *κάνει την καθηγήτρια / τον γιατρό χωρίς να έχει δίπλωμα* || (κ. + ότι) *κάνει ότι κοιμάται* (δεν κοιμάται πραγματικά)· ΦΡ. (α) ***κάνω το κορόιδο / την πάπια / τον ψόφιο κοριό*** υποκρίνομαι ότι δεν καταλαβαίνω ή ότι δεν ξέρω τίποτα (σε μια υπόθεση), ώστε να μη μπλεχτώ σε αυτήν (β) ***κάνω τον δύσκολο*** εκδηλώνω επιφυλακτικότητα, απροθυμία **12.** (για κινηματογραφικό ή θεατρικό ρόλο) υποδύομαι: *ποιος κάνει τον κακό σ' αυτή την ταινία;* **13.** μιμούμαι: ~ *τη φωνή τού προέδρου / την υπογραφή του / τα γράμματά σου* **14.** καθιστώ κάποιον κάτι: *με έκανε ευτυχισμένο*· ΦΡ. (α) ***κάνω (κάποιον) σκουπίδι / κουρέλι / τρεις παράδες*** κατεξευτελίζω (β) ***τα κάνω θάλασσα / σαλάτα / μούσκεμα / μαντάρα*** (i) έχω παταγώδη αποτυχία (ii) διαλύω τα πάντα (γ) ***τα κάνω άνω-κάτω / γυαλιά-καρφιά / γης Μαδιάμ*** προκαλώ αναστάτωση, επιφέρω καταστροφές, ισοπεδώνω τα πάντα (βλ. κ. λ. *γη*) (δ) ***τον έκανα Χριστό / Θεό / άγιο*** για θερμές παρακλήσεις που δεν εισακούονται (ε) ***κάνω (κάποιον) λούτσα / μούσκεμα / παπί*** καταβρέχω (κάποιον) με πολύ νερό, μουσκεύω (στ) ***κάνω τα αδύνατα δυνατά / ό,τι περνάει από το χέρι μου*** καταβάλλω κάθε δυνατή προσπάθεια (ζ) ***κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω*** ελέγχω απόλυτα (κάποιον) ΣΥΝ. έχω τού χεριού μου (η) ***κάνω (κάποιον) αλοιφή / λειώμα*** βλ. λ. *αλοιφή* (θ) ***κάνω (κάποιον) τ' αλατιού*** βλ. λ. *αλάτι* (ι) ***κάνω (κάποιον) με τα κρεμμυδάκια*** βλ. λ. κρεμμύδι (ια) ***κάνω γνωστό ότι...*** γνωστοποιώ, ανακοινώνω: «*ο υπουργός Τύπου έκανε γνωστό ότι η κυβέρνηση αποφάσισε πόσες άδειες θα παραχωρηθούν*» (εφημ.) (ιβ) ***κάνω (κάποιον) άνθρωπο*** συμμορφώνω (κάποιον), είτε εμφανισιακά είτε ως χαρακτήρα: *τον πήρε από τις τρώγλες όπου ζούσε και τον έκανε άνθρωπο* (ιγ) ***κάνω (κάποιον) χώμα / λειώμα*** καταρρακώνω, κάνω (κάποιον) να καταρρεύσει ψυχολογικά: *του είχαν συμβεί πολλά δυσάρεστα στον τελευταίο καιρό, ήρθε κι αυτή η αρρώστια και τον έκανε χώμα* **15.** τοποθετώ σε μια θέση ως αποτέλεσμα εκλογής ή επιλογής μεταξύ άλλων υποψηφίων: *η κυβέρνηση τον έκανε γραμματέα στο Υπουργείο Τουρισμού* || *τον έκαναν διευθυντή τής εφημερίδας / αρχηγό τού κόμματος* **16.** έχω συγκεκριμένη εντύπωση (για κάποιον), υπολογίζω κατά προσέγγιση: *πόσο την κάνεις;* || *για τι άνθρωπο τον κάνεις;* || (+για) *όποιος τον βλέπει για πρώτη φορά και δεν ξέρει την ηλικία του τον κάνει για σαραντάρη* **17.** (για θρησκευτική τελετή) τελώ: ~ *γάμο / αγιασμό / ευχέλαιο / τρισάγιο* **18.** (για αριθμητικές πράξεις, τριτοπρόσ. **κάνει, κάνουν**) ισούται, έχει τελικό εξαγόμενο: *ένα και ένα κάνουν δύο* **19.** λύνω (άσκηση, πρόβλημα), τελειώνω (σχολική εργασία): *δεν έκανα τις ασκήσεις, γιατί ήταν δύσκολες* **20.** καθαρίζω, συγυρίζω, τακτοποιώ: ~ *το σπίτι / την κουζίνα / τα τζάμια* **21.** ετοιμάζω ή παρασκευάζω (κάτι που τρώγεται ή πίνεται): ~ *μουσακά / μια ομελέτα / τα ψάρια τηγανητά / καφέ / κοκτέιλ*· επίσης σε ΦΡ. όπως ***κάνω τα χαρτιά μου*** ετοιμάζω τα απαραίτητα δικαιολογητικά για να τα υποβάλω στην αρμόδια αρχή **22.** συντάσσω (γραπτό κείμενο): ~ *τη διαθήκη μου* || *την έκθεση έκανε ο αρμόδιος υπουργός* **23.** αποκτώ: ~ *φίλους / λεφτά / περιουσία*· επίσης σε ΦΡ. όπως ***κάνω χρώμα / μάγουλα / κοιλίτσα / περιφέρεια***: *από το πολύ φαγητό έκανε κοιλίτσα* || *κάθισε αρκετή ώρα στον ήλιο και έκανε χρώμα* **24.** πληρώνω, καλύπτω τα έξοδα: ~ *τα εισιτήρια / το τραπέζι* **25.** ασχολούμαι με (κάτι) συστηματικά: ~ *κολύμπι / υποβρύχιο ψάρεμα / ορειβασία* **26.** (+ουσ.) (λειτουργεί ως περίφραση τού αντίστοιχου ρήματος): ~ *ταξίδια* (ταξιδεύω) || ~ *όνειρα* (ονειρεύομαι) || ~ *μια συζήτηση* (συζητώ) || ~ *λόγο για* (μιλώ για...) || ~ *χαρές* (χαίρομαι) || ~ *την επεξεργασία* (επεξεργάζομαι) || ~ *βόλτα* (βολτάρω) || ~ *κάτι πράξη* (πραγματοποιώ) || ~ *προκοπή* (προκόβω) **27.** (+*να* πρόταση) (α) σε ΦΡ. τού τύπου ***κάνω (κάποιον) να (κάνει κάτι)*** (μεσν. φρ.) φέρνω σε ορισμένη κατάσταση, ενεργώ έτσι, ώστε κάποιος να πράξει κάτι: *τον έκανες να θυμώσει / να φύγει / να παραιτηθεί* (β) προσπαθώ να κάνω κάτι, βρίσκομαι στην αρχή μιας ενέργειας: *έκανε να σηκωθεί και ξανακάθισε από τους πόνους* || *μην κάνεις να φύγεις, γιατί θα το μετανιώσεις* (γ) φροντίζω, βοηθώ: *Παναγίτσα μου, κάνε να γυρίσει πίσω!* **28.** ενεργώ, αντιδρώ, συμπεριφέρομαι με συγκεκριμένο τρόπο: ~ *σαν παιδί / σαν ώριμος άνθρωπος* || *έκανες λάθος που του αντιμίλησες* || *Μην κάνετε έτσι, βρε παιδιά! Δε χάθηκε κι ο κόσμος!* ΦΡ. (α) ***κάνω αμάν για... / σαν τρελός για... /*** (οικ.) ***κρα για... /*** επιθυμώ πάρα πολύ (β) ***κάνω πώς και πώς / πώς και τι*** χρησιμοποιώ όλα τα μέσα για την επίτευξη ενός σκοπού **29.** (α) μένω για κάποιο χρονικό διάστημα: *έκανε πολλά χρόνια στο Παρίσι* (β) βρίσκομαι για ορισμένη χρονική περίοδο κάπου: *πού θα κάνετε Χριστούγεννα φέτος;* **30.** (α) διανύω χρονικό διάστημα: *έκανε μία ώρα να μιλήσει* (β) καλύπτω (συγκεκριμένη απόσταση): *έκαναν ένα χιλιόμετρο σε τρεις ώρες* **31.** κοστίζω, αξίζω, έχω χρηματική αξία: *το σακάκι κάνει 50.000 δραχμές* || *πόσο κάνουν τα παπούτσια;* || *κάνει μια περιουσία* (για κάτι πολύ ακριβό) ΣΥΝ. στοιχίζω **32.** (α) (+για) έχω τις προϋποθέσεις, είμαι κατάλληλος (για κάτι): *κάνει για δάσκαλος, γιατί αγαπάει τα παιδιά* (β) ταιριάζω: *μαζί δεν κάνουνε και χώρια δεν μπορούνε* || *σου κάνει αυτή η φούστα;* **33.** ακολουθώ συγκεκριμένη κατεύθυνση: ~ *ευθεία / δεξιά / αριστερά* **34.** (για γραμματικούς τύπους) σχηματίζομαι, λέγομαι: *πώς κάνει αυτό το ρήμα στον μέλλοντα;* **35.** (για καιρικές συνθήκες): επικρατεί, είναι, έχει: *κάνει ζέστη / κρύο / συννεφιά* **36.** (συνήθ. με αρνητ. ή ερωτημ. προτάσεις): επιτρέπεται, πρέπει: *δεν κάνει να λες ψέματα / να καπνίζεις πολύ / να πίνεις αλκοόλ στην ηλικία σου* || *κάνει να μπω;* • ΦΡ. (α) ***το κάνω / κάνω έρωτα*** (μεσν. φρ.) συνουσιάζομαι (β) ***τα κάνω / κάνω (τα) κακά μου*** αφοδεύω: *από τον φόβο του τα έκανε πάνω του* (χέστηκε από τον φόβο του) (γ) ***έχει να κάνει (με κάτι)*** έχει σχέση (με κάτι): *το πρόβλημα τής ξηρασίας έχει να κάνει με την ανομβρία τής φετινής περιόδου* (δ) ***το ίδιο κάνει*** κάτι έχει την ίδια αξία, δεν διαφέρει (ε) ***το ίδιο μού κάνει*** για μένα δεν υπάρχει διαφορά: *είτε έρθετε εσείς στο σπίτι μας είτε έρθουμε εμείς στο δικό σας ~* (στ) ***έχω να κάνω (με κάποιον)*** αντιμετωπίζω (κάποιον) (ζ) ***κάνω ταμείο*** (για υπάλληλο) μετρώ εισπράξεις και έξοδα (η) ***κάνω ψιλά*** αποκτώ κέρματα ή χαρτονομίσματα μικρότερης αξίας, δίνοντας χαρτονόμισμα μεγαλύτερης αξίας (θ) ***κάνω / βάζω (κάποιον) στην άκρη*** βλ. λ. *άκρη* (ι) ***μου κάνει (κάποιος)*** (κάποιος) είναι κατάλληλος για να εκπληρώσει τον δικό μου στόχο (ια) (οικ.) ***την κάνω*** φεύγω, την κοπανάω: *μόλις κατάλαβε ότι δεν τον βλέπει κανείς, την έκανε.* Επίσης (σπάν.) **κάμνω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δημιουργώ, θυμώνω, τελώ*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κάμνω*, με απλοποίηση τού συμπλέγματος *-μν-*. Το *κάμνω* είχε αρχικώς τη σημ. «εργάζομαι, καταπονούμαι (από την εργασία)» και ανάγεται σε θ. *kam-na-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. δισύλλ. θ. *kamā-, που συνδ. με σανκρ. śam-nī-te «εργάζομαι, κοπιάζω», ίσως και με μέσ. ιρλ. cuma «φροντίδα». Ομόρρ. *κάμα-τος, κομ-ῶ* (πβ. *νοσοκόμος*), *κομ-ίζω, κόμ-μωσις* κ.ά. Ήδη μεσν. είναι η χρήση τού *κάνω* σε συνδυασμό με ουσιαστικά για τον σχηματισμό περιφραστικών εκφορών, λ.χ. *κάνω αναφορά / απόφαση / απόλυση*. Επίσης πλήθος νεοελληνικών φρ. έχουν μεσν. αφετηρία, λ.χ. *κάνω καρδιά, κάνω κομμάτια, κάνω μετάνοιες, κάνω (ο)πίσω, κάνω πέτρα την καρδιά, κάνω πράξη, κάνω προκοπή, κάνω τον σταυρό μου, κάνω ταίρι* κ.ά. Η φρ. *(δεν) έχει να κάνει* είναι ξενισμός, από το αγγλ. it has (nothing) to do (with)...].

κάνω: συνώνυμα. Μια σειρά ρημάτων τής Ν. Ελληνικής δηλώνουν ενέργεια ή πράξη (με ή χωρίς αντικείμενο) και κατασκευή. Το ρήμα που σήμερα έφθασε να δηλώνει και τις τρεις σημασίες, είναι το **κάνω** (ξεκίνησε από το αρχ. **κάμνω** που σημαίνει «κατασκευάζω» και «κοπιάζω»). Το **κάνω** είναι «λέξη-λάστιχο» που χρησιμοποιείται για πλήθος χρήσεων και στη θέση πολλών άλλων ρημάτων (βλ. λ. *απολεξικοποιημένο ρήμα*). Στην προκειμένη περίπτωση, χρησιμοποιείται σε απλούστερο λόγο (παλιότερα και «εν ονόματι τής δημοτικής» προς αποφυγή λογιότερων λέξεων) αντί όλων των συνωνύμων ρημάτων που δηλώνουν ενέργεια, πράξη ή κατασκευή. Δύο από αυτά τα ρήματα, το **ενεργώ** και το **δρω**, δηλώνουν αμετάβατη ενέργεια (χωρίς αντικείμενο τού ρήματος): *Κατάλαβε τον κίνδυνο και έδρασε σωστά – Είναι πολύ επιδέξιος και ενεργεί αστραπιαία.* Τα ρήματα **πράττω** (λογιότερης χρήσεως) και **διαπράττω** (κακόσημο) και, κυρίως, τα **διενεργώ, διεξάγω, πραγματοποιώ** και **επιτελώ** είναι μεταβατικά ρήματα (παίρνουν αντικείμενο): *Πράττω το καθήκον μου – Διέπραξε βαρύ έγκλημα – Η Επιτροπή θα διενεργήσει τις εξετάσεις των υποψηφίων – Οι αρχές διεξάγουν τιτάνιο αγώνα εναντίον των εμπόρων ναρκωτικών – Οι διαδηλωτές θα πραγματοποιήσουν συγκέντρωση στα προπύλαια τού Πανεπιστημίου – Επιτελεί σημαντικό έργο για τη χώρα.* Τέλος, τα ρήματα **κατασκευάζω** και **φτειά(χ)νω** (< μεσν. **ευθειάζω** «διορθώνω» < **ευθύς**) δηλώ-

νουν κατασκευή, επεξεργασία και πρόσδοση συγκεκριμένης μορφής και λειτουργίας σε κάτι: *Κατασκευάζουν αυτοκίνητα προηγμένης τεχνολογίας* – *Έφτειαξαν αγάλματα από πηλό*. Ας σημειωθεί εδώ η κατάχρηση που γίνεται σήμερα τού **δημιουργώ** συχνά με τη σημασία τού *κάνω* (βλ. λ. *δημιουργώ*). Επίσης, σημειωτέον ότι τα παραπάνω ρήματα (με την ίδια ή παρηλλαγμένη σημασία) είναι ήδη αρχαία, εκτός τού **πραγματοποιώ** (1833) και τού **φτειά(χ)νω**.

κανών (ο) → κανόνας

καολίνης (ο) {χωρ. πληθ.} μαλακή λευκή άργιλος, που αποτελεί το κύριο συστατικό για την παρασκευή τής κινεζικής ή άλλων ειδών πορσελάνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. kaolin < κινεζ. gāo ling «ψηλός λόφος»].

καουμπόης (ο) {καουμπόηδες}, **καουμπόισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθένας από τους καβαλάρηδες που οδηγούσαν κοπάδια αγελάδων στην αμερικανική Δύση και έχουν γίνει θρυλικοί κυρ. από τις ταινίες γουέστερν. Επίσης **κάου-μπόι** (ο) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < αμερ. cowboy < αγγλ. cow «αγελάδα» + boy «αγώρι»].

καουμπόικος, -η, -ο κ. (λαϊκ.) **καμπόικος 1.** αυτός που σχετίζεται με τον καουμπόη **2.** ***καουμπόικο*** (το) η ταινία γουέστερν (βλ.λ.). — **καουμπόικα** επίρρ.

καουμποϊλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.-συνήθ. μειωτ.) η επιθετική και αυθάδης συμπεριφορά.

καούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η αίσθηση καψίματος σε σημείο τού σώματος, η οποία προκαλείται από τροφή ή άλλον εξωτερικό ερεθισμό: ~ *στο στομάχι* ΣΥΝ. καήλα, κάψιμο· ΦΡ. ***έχω μια καούρα (να...)*** (ειρων.) ούτε που μου περνάει από το μυαλό, δεν θέλω καθόλου: *–Δεν σε κάλεσαν στη γιορτή; – Ξέρεις, είχα κι εγώ μια καούρα...* ΣΥΝ. μου είναι αδιάφορο.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κα-* + (< *καίω*) + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *θολ-ούρα, χασ-ούρα, χαιρετ-ούρα*].

καουτσούκ (το) {άκλ.} ελαστικό προϊόν, το οποίο παράγεται από τον παχύρρευστο χυμό ορισμένων φυτών (φυσικό καουτσούκ) ή ως προϊόν χημικών αντιδράσεων κυρ. σε βιομηχανική κλίμακα (συνθετικό ή τεχνητό καουτσούκ). — **καουτσουκένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. caoutchouc (οπτικό δάνειο) < ισπ. caucho < caoochu (λ. των ιθαγενών τού Ισημερινού) «ξύλο που δυνλίζει»].

καουτσουκόδεντρο (το) δέντρο τής Ν. Αφρικής, που καλλιεργείται σε φυτείες και αποτελεί την κύρια πηγή τού φυσικού καουτσούκ.

Κ.Α.Π. (η) Κοινή Αγροτική Πολιτική.

κάπα (το) → κάππα

κάπα (η) {δύσχρ. καπών} **1.** χοντρό πανωφόρι από μαλλί προβάτου ή κατσίκας, με κουκούλα και χωρίς μανίκια, το οποίο φορούν χωρικοί, κυρ. βοσκοί, για προστασία από το κρύο **2.** γυναικείο φαρδύ και μακρύ πανωφόρι, χωρίς μανίκια ΣΥΝ. μπέρτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. cappa].

καπάκι (το) {καπακ-ιού | -ιών} **1.** σκέπασμα δοχείου, σκεύους ή φιάλης: *βιδωτό* ~ || ~ *κατσαρόλας* ΣΥΝ. κάλυμμα, επικάλυμμα· ΦΡ. (α) ***κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι*** (συνήθ. ειρων.) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος βρίσκει τον όμοιό του, κάποιον που του ταιριάζει ΣΥΝ. βρήκε ο Φίλιππος τον Ναθαναήλ (β) ***φέρνω (κάποιον) καπάκι*** κάνω (κάποιον) να συμφωνήσει μαζί μου, να ενεργήσει όπως εγώ θέλω, τον τουμπάρω, τον καταφέρνω: *του τα 'πε έτσι, του τα 'πε αλλιώς, στο τέλος τον έφερε καπάκι* **2.** (οικ., ως επίρρ.) αμέσως μετά: *με το που θα τελειώσω τις σπουδές, θα πάω ~ στρατό*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kapak].

καπακώνω ρ. μετβ. {καπάκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** σκεπάζω (ένα άνοιγμα) με καπάκι **2.** πέφτω πάνω σε κάτι και το καλύπτω με το σώμα μου: *ο τερματοφύλακας καπάκωσε τη μπάλα* **3.** (μτφ.) επιτυγχάνω να υπερισχύσω (έναντι κάποιου) (συχνά με δόλια και αθέμιτα μέσα), τον κάνω να βρεθεί σε υποδεέστερη θέση ΣΥΝ. καπελώνω **4.** (μτφ.) αποκρύπτω, συγκαλύπτω (κάτι) από το φως τής δημοσιότητας: ~ *μια υπόθεση / ένα ζήτημα*. — **καπάκωμα** (το).

καπακωτός, -ή, -ό αυτός που καλύπτεται με καπάκι: ~ *βαζάκι*.

καπαμάς (ο) {καπαμάδες} φαγητό από αρνήσιο ή μοσχαρήσιο κρέας με ντομάτα και μπαχαρικά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kapama < ρ. kapamak «κλείνω, σκεπάζω»].

καπάντα ης (ο) {καπανταήδες} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) αρχηγός σπείρας νταήδων **2.** (συνήθ. μτφ.) πρόσωπο που κάνει τον ζόρικο, που εμπλέκεται σε έριδες παριστάνοντας τον παλληκαρά.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kabadayı].

κάπαρη (η) → κάππαρη

καπαρντίνα (η) → καμπαρντίνα

καπάρο (το) η προκαταβολή που δίνεται ως εγγύηση για την εξασφάλιση αγοραπωλησιών ή μισθώσεων: *παίρνω / δίνω* ~ ΣΥΝ. αρραβώνας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caparra < capo «κεφάλι, κεφάλαιο» (< λατ. caput, -itis) + arra «εγγύηση» (< μτγν. λατ. arra, συγκεκομμένος τ. τού λατ. arrabo < αρχ. *ἀρραβών*, βλ.λ.)].

καπαρώνω ρ. μετβ. {καπάρω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) εξασφαλίζω (κάτι) δίνοντας προκαταβολή ΣΥΝ. κλείνω, αγκαζάρω. — **καπάρωμα** (το).

καπάτσος, -α, -ο αυτός που κατορθώνει να τα βγάλει πέρα και να αντιπαρέρχεται κάθε δυσκολία με την εξυπνάδα και την πονηριά του: ~ *γυναίκα / επιχειρηματίας* ΣΥΝ. καταφερτζής, επιτήδειος, επιδέξιος, ικανός. — **καπατσοσύνη** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capace < λατ. capax < capio «λαμβάνω, παίρνω»].

Κ.Α.Π.Ε. (το) Κέντρο Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (εποπτεύεται από το Υπουργείο Ενέργειας).

καπελάδικο (το) κατάστημα κατασκευής, επιδιόρθωσης ή πώλησης καπέλων ΣΥΝ. (λόγ.) πιλοποιείο, πιλοπωλείο.

καπελαδούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καπέλο με πολύ μεγάλο γείσο, που καλύπτει ολόκληρο σχεδόν το πρόσωπο.
[ΕΤΥΜ. < βεν. capeladura, βλ. κ. *καπέλο*].

καπελάς (ο) {καπελάδες}, **καπελού** (η) {καπελούδες} πρόσωπο που κατασκευάζει, επιδιορθώνει ή πουλάει καπέλα.

κάπελας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} αυτός που έχει καπηλειό, ταβέρνα όπου σερβίρεται βαρελήσιο κρασί: *βάλε μας, κάπελα, κρασί!* ΣΥΝ. ταβερνιάρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάπηλος* (βλ.λ.) «ταβερνιάρης», όπου η μεταβολή *-ε-* < *-η-* οφείλεται σε επίδραση τού *-λ-* (πβ. κ. *θηλιά – θελιά*)].

καπελιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κουτί στρογγυλού σχήματος από χαρτί, πλαστικό ή δέρμα, που χρησιμοποιείται ως συσκευασία φύλαξης και μεταφοράς καπέλων.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappelliera < cappello].

καπελίνα (η) γυναικείο καπέλο με μεγάλο γύρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappellina < cappello].

καπελίνο (το) το μικρό καπέλο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappellino, υποκ. τού ουσ. cappello].

καπέλο (το) **1.** εξάρτημα τής ανδρικής και γυναικείας ενδυμασίας (διαφόρων σχημάτων και σχεδίων), που φοριέται στο κεφάλι για λόγους αισθητικούς, πρακτικούς (προστασία από το κρύο, τον ήλιο) ή λειτουργικούς (δηλωτικό αξιώματος, *επαγγέλματος* κ.λπ.) ΣΥΝ. (λόγ.) πίλος· ΦΡ. (α) ***βγάζω (σε κάποιον) το καπέλο*** αναγνωρίζω την αξία και την υπεροχή (κάποιου), τον παραδέχομαι: *αν καταφέρεις να τον πείσεις, εγώ θα σου βγάλω το καπέλο* (β) ***άλλο καπέλο*** βλ. λ. *άλλος* ΣΥΝ. έτερον εκάτερον (γ) ***παίρνω το καπέλο / καπελάκι μου και φεύγω*** ως απειλή σε (κάποιον) ότι θα φύγει, ότι δεν θα διστάσει να το κάνει: *αν επικρατήσει αυτή η γραμμή στην εταιρεία, εγώ ~!* **2.** η πέρα από τα νόμιμα και επιτρεπτά όρια αύξηση τής τιμής ενός εμπορεύματος για την επίτευξη τού μέγιστου δυνατού κέρδους: *βάζω ~ στα φρούτα* || *πουλάω λαχανικά με ~*. — **καπελάκι** (το) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappello < δημώδ. λατ. *cappelus < λατ. cappa «κάλυμμα κεφαλής»].

καπελώνω ρ. μετβ. {καπέλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) φοράω καπέλο στο κεφάλι (κάποιου) ● **2.** (μτφ.) επιβάλλω την άποψή μου εις βάρος των άλλων, καπηλεύομαι, εκμεταλλεύομαι τις προσπάθειες ή τη δράση άλλων προς όφελός μου: *οι φοιτητικές παρατάξεις κατηγορούνται ότι καπελώνονται από τα κόμματα που τις υποστηρίζουν* || ~ *μια οργάνωση / συζήτηση / την υποψηφιότητα τού δημάρχου / την εκλογή* ● **3.** (για τις τιμές των προϊόντων) βάζω καπέλο στα εμπορεύματα, κερδοσκοπώ εις βάρος τού καταναλωτή. — **καπέλωμα** (το).

Καπερναούμ (η) {άκλ.} αρχαία πόλη τής Παλαιστίνης στη Γαλιλαία, στην οποία δίδαξε ο Ιησούς Χριστός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καπερναούμ* / *Καφαρναούμ* < εβρ. Kefar-Nahúm «χωριό τού Ναούμ» (η λ. *Ναούμ* αποτελεί κύριο όνομα, που σημαίνει «παρηγοριά, ανακούφιση») < kefár «χωριό» + nahúm «παρηγοριά, ανακούφιση»].

καπ(ε)τάν- (ο) (λαϊκ.) λεξικό πρόθημα κυρίων ονομάτων, σε προσφωνήσεις ναυτικών ή οπλαρχηγών: *καπ(ε)τάν-Ανδρέα, καπ(ε)τάν-Νικόλα*· ΦΡ. ***καπετάν-φασαρίας*** πρόσωπο που κάνει μεγάλη φασαρία και προκαλεί διαρκή αναστάτωση στους γύρω του: *ο ~ τής τάξης!* ΣΥΝ. ταραχοποιός.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *καπετάνιος*].

καπετανάτο (το) **1.** ΙΣΤ. (στην Τουρκοκρατία) το αξίωμα τού καπετάνιου, που είχε υπό τη δικαιοδοσία του ένοπλους άνδρες **2.** (συνεκδ.) η εδαφική περιοχή όπου ασκούσε την εξουσία του ο καπετάνιος **3.** (μτφ.) το πεδίο δράσης ή ο χώρος όπου έχει κανείς απόλυτο έλεγχο: *μερικοί στο κόμμα έχουν δικό τους ~ και δεν ακούνε κανέναν*.

καπετάνιος (ο) {λαϊκ. καπεταναίοι} **1.** (στην Τουρκοκρατία) ο αρχηγός σώματος ενόπλων ανδρών, ο οπλαρχηγός ● **2.** ο κυβερνήτης πλοίου, ο πλοίαρχος: *πρώτος / δεύτερος* ~ || *ο ~ είναι στο τιμόνι και ο λοστρόμος στη μηχανή*· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο καλός ο καπετάνιος στη φουρτούνα φαίνεται*** βλ. λ. *φουρτούνα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. capetanio (όπως και *καπετάνος* < βεν. capetano) < μεσν. λατ. capitaneus «ο επί κεφαλής» < λατ. caput, -itis «κεφαλή»). Όμοια αρχή έχει και ο τίτλος *κατεπάνω* Βυζαντινού αξιωματούχου και διοικητή επαρχιών, που παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *κατά* και *επάνω*. Η λ. έχει ευρεία ευρωπαϊκή παρουσία, πβ. αγγλ. captain, γαλλ. capitain, ισπ. capitan, σερβ. capetan κ.ά. Ο τ. *καπετάν* πιθ. < τουρκ. kaptan (< kapudan (πβ. *καπουδάν πασάς* = ναύαρχος) < βεν. capitan].

καπετάνισσα (η) {σπάν. καπετανισσών} **1.** η σύζυγος τού πλοιάρχου ή τού οπλαρχηγού ● **2.** γυναίκα καπετάνιος **3.** η καραβοκύρισσα.

καπετανλίκι (το) {καπετανλικ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το αξίωμα και η εξουσία τού καπετάνιου ● **2.** το σύνολο των καπεταναίων, των οπλαρχηγών.

Κ.Α.Π.Η. (το) Κέντρο Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων.

καπηλεία (η) {καπηλειών} **1.** η αθέμιτη και αισχροκερδής εμπορική συναλλαγή ΣΥΝ. αισχροκέρδεια **2.** (ειδικότ.) αθέμιτη εκμετάλλευση, κυρ. ευγενών ιδεωδών, για την επίτευξη ιδίου οφέλους: *η ~ τής θρησκείας / τής πατρίδας / τής ελευθερίας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. ***ειδωλολατρία***.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καπηλεύω* (βλ.λ.)].

καπηλειό (το) ταβέρνα όπου σερβίρεται κυρ. βαρελήσιο κρασί ΣΥΝ. οινομαγειρείο, κουτούκι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καπηλεῖον* < *κάπηλος* «ταβερνιάρης» (βλ.λ.)].

καπηλεύομαι ρ. αμετβ. {καπηλεύτηκα (λόγ. -θηκα)} εκμεταλλεύομαι (κυρ. ιδεώδη, ιδανικά κ.λπ.) για ιδιοτελείς σκοπούς: ~ *την ιδέα τής πατρίδας / την προσφορά των ανώνυμων αγωνιστών* ΣΥΝ. καταχρώ-

μαι, εμπορεύομαι. — **καπήλευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία, εκμεταλλεύομαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καπηλεύω* «εμπορεύομαι – κάνω αισχροκερδείς συναλλαγές» < *κάπηλος* (βλ.λ.)].

καπηλευτής (ο) [μτγν.], **καπηλεύτρια** (η) {καπηλευτριών} πρόσωπο που εκμεταλλεύεται αδίστακτα κάθε υψηλό ιδεώδες, για να αποκομίσει δικά του οφέλη· κάπηλος. — **καπηλευτικός**, -ή, -ό [αρχ.].

καπηλικός, -ή, -ό **1.** (σπάν.) αυτός που σχετίζεται με τον κάπηλο **2.** (συνεκδ.) βάναυσος, χυδαίος: *η ~ συμπεριφορά του ενόχλησε όλους τους παρισταμένους* || *~ ύβρεις / λόγια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με το οινοπωλείο», < *κάπηλος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κάπηλος (ο/η) {καπήλ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που δεν διστάζει να εκμεταλλευθεί ευγενή και υψηλά ιδεώδη ή δύσκολες καταστάσεις για ιδιοτελείς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μικρέμπορος – οινοπώλης», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κάπη* «κουτί» < Ι.Ε. *kap- «λαμβάνω, παίρνω», πβ. λατ. capio, capabilis «ικανός» (> γαλλ. capable), γοτθ. hafjan «παίρνω», γερμ. haben «έχω», αγγλ. have κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κάπτω* «καταβροχθίζω, καταπίνω». Κατ' άλλη άποψη, η λ. *κάπηλος* αποτελεί δάνειο, όπως και το συνώνυμο λατ. caupo, -onis].

-κάπηλος β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών, που δηλώνουν πρόσωπο το οποίο εκμεταλλεύεται αυτό που δηλώνει το α' συνθετικό για ιδιοτελείς σκοπούς: *ιερο-κάπηλος, αρχαιο-κάπηλος, πολεμο-κάπηλος, πατριδο-κάπηλος.*

καπίκι (το) {καπικ-ιού | -ιών} (παλαιότ.) ρωσικό νόμισμα αξίας ίσης προς το ένα εκατοστό του ρουβλίου.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. kopéjka < kopj «ακόντιο, δόρυ», που ονομάστηκε έτσι, επειδή το πρώτο που κόπηκε (από τον τσάρο Ιβάν Δ' τον Τρομερό) απεικόνιζε έναν ιππέα με ακόντιο].

καπίστρι (το) {καπιστρ-ιού | -ιών} λουρί που περνιέται στο κεφάλι υποζυγίου, για να το ελέγχει ο αναβάτης (πβ. λ. *χαλινάρι*)· ΦΡ. ***σέρνω / τραβώ (κάποιον) από το καπίστρι*** κάνω (κάποιον) ό,τι θέλω, του επιβάλλομαι καθ' ολοκληρίαν.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καπίστριον* < λατ. capistrum < capistro].

καπιστρώνω ρ. μετβ. {καπίστρω-σα, -θηκα, -μένος} περνώ το καπίστρι στο υποζύγιο ΑΝΤ. ξεκαπιστρώνω. — **καπίστρωμα** (το).

καπιταλάκι (το) {χωρ. γεν.} ΤΥΠΟΓΡ. (συνήθ. σε πληθ.) κεφαλαίο γράμμα, μικρότερο σε μέγεθος από τα κεφαλαία που χρησιμοποιούνται στο υπόλοιπο κείμενο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (lettre) capitale «κεφαλαίο (γράμμα)» + υποκ. επίθημα -*άκι*].

καπιτάλας (ο) (ειρων.) πρόσωπο που ασπάζεται τον καπιταλισμό ή ζει σύμφωνα με τις αρχές του· συνήθ. για αυτούς που κερδίζουν πολλά χρήματα και τα ξοδεύουν επιδεικτικά.
[ΕΤΥΜ. < *καπιταλ(ιστής)* + μεγεθ. επίθημα -*ας*].

καπιτάλι (το) {καπιταλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χρηματικό ποσό, το κεφάλαιο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capitale, βλ. κ. *καπιταλισμός*].

καπιταλισμός (ο) **1.** η κεφαλαιοκρατία (βλ.λ.) **2.** ***κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός*** (στη μαρξιστική θεωρία) μορφή καπιταλισμού που χαρακτηρίζεται από τη συνένωση της δύναμης των καπιταλιστικών μονοπωλίων με τη δύναμη τού κράτους, τού οποίου ο οικονομικός ρόλος ενισχύεται με την άμεση ρυθμιστική του παρέμβαση στη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου· (ειδικότ.) στάδιο στο οποίο οδηγήθηκε το καπιταλιστικό σύστημα μετά την οικονομική κρίση τού 1929 και 1930 (βλ. κ. λ. *κραχ*), για να εξισορροπήσει τις αντιθέσεις που δημιουργήθηκαν από την εντελώς ελεύθερη λειτουργία τής αγοράς· αλλιώς *ώριμος καπιταλισμός.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. capitalisme < capital < λατ. capitalis < caput «κεφάλι». Η σημ. 2 αποτελεί απόδ. τού αγγλ. statemonopoly capitalism].

καπιταλιστής (ο), **καπιταλίστρια** (η) {καπιταλιστριών} κεφαλαιοκράτης (βλ.λ.). Επίσης (μειωτ.) **καπιταλίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. capitaliste].

καπιταλιστικός, -ή, -ό αυτός που διέπεται από τις βασικές αρχές τού καπιταλισμού, κεφαλαιοκρατικός: *~ σύστημα / κοινωνία / οικονομία.*

καπιτονέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα από μετάξι ή λινό **2.** δύο κομμάτια υφάσματος σε μορφή παπλώματος με μαλακό συνθετικό υλικό ανάμεσα (π.χ. υαλοβάμβακα), για να δίνει όγκο, που είναι γαζωμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν συνήθ. ρόμβους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. capitonné, μτχ. τ. τού ρ. capitonner < capiton < ιταλ. capitone < λατ. capito «αυτός που έχει μεγάλο κεφάλι» (< caput, -itis «κεφάλι»)].

Καπιτώλιο (το) {Καπιτωλίου} **1.** ΙΣΤ. λόφος τής αρχαίας Ρώμης, στον οποίο είχαν χτιστεί ναοί, καθώς και η ακρόπολη τής πόλης **2.** ΠΟΛΙΤ. το μέγαρο συνεδριάσεων τού Κογκρέσου των Η.Π.Α.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Capitolium (< caput «κεφάλι»), από τον ναό τού Διός Καπιτωλίου, ο οποίος υψωνόταν στον ομώνυμο λόφο].

καπλαμάς (ο) {καπλαμάδες} λεπτό φύλο από καλής ποιότητας ξύλο, που επικολλάται στην επιφάνεια επίπλων κατασκευασμένων από πιο φθηνό υλικό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaplama].

καπλάνι (το) {καπλαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η τίγρη **2.** (μτφ.) αυτός που δεν δαμάζεται εύκολα, ο σκληρός και γενναίος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaplan].

καπλαντίζω ρ. μετβ. {καπλάντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επικαλύπτω επιφάνεια με καπλαμά **2.** (ειδικότ.) ντύνω πάπλωμα με σεντόνι. — **καπλάντισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kapladım, αόρ. τού ρ. kaplamak].

καπνά (τα) → καπνός

κάπνα (η) {χωρ. πληθ.} σύννεφα καπνού, η αιθάλη: *~ από το τζάκι / το μαγκάλι.*

καπναγωγός, -ός, -ό [1853] **1.** αυτός μέσα από τον οποίο διοχετεύεται ο καπνός: *~ σωλήνας* **2.** ***καπναγωγός*** (ο) η καπνοδόχος.

καπναποθήκη (η) [1890] {καπναποθηκών} αποθήκη για τη συγκέντρωση και τη φύλαξη των καπνών.

καπνάς (ο) {καπνάδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την καλλιέργεια και την κατεργασία των φύλλων τού καπνού • **2.** παραγωγός ή έμπορος καπνών.

καπνέλαιο (το) [μτγν.] {καπνελαίου | χωρ. πληθ.} λάδι από τα σπέρματα τού καπνού.

καπνέμπορος (ο/η) [1892] {καπνεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται καπνά. Επίσης (λαϊκότ.) **καπνέμπορας** (ο). — **καπνεμπόριο** (το), **καπνεμπορικός**, -ή, -ό [1892].

καπνεργάτης (ο) {καπνεργατών}, **καπνεργάτρια** (η) {καπνεργατριών} ο εργάτης που απασχολείται στη συγκέντρωση και την κατεργασία των φύλλων τού καπνού. Επίσης **καπνεργάτισσα** (η) {καπνεργατισσών}.

καπνεργατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στους καπνεργάτες και την εργασία τους: *~ ταμείο / απεργία* • **2.** ***καπνεργατικά*** (τα) η αμοιβή των καπνεργατών, τα χρήματα που καταβάλλονται για την κατεργασία των καπνών.

καπνεργοστάσιο (το) [1883] {καπνεργοστασί-ου | -ων} το εργοστάσιο επεξεργασίας και κοπής των φύλλων καπνού για την παραγωγή τσιγάρων.

καπνιά (η) **1.** μαύρη ανθρακώδης ουσία που παράγεται κατά την ατελή καύση άνθρακα, ξύλου ή λαδιού και επικάθεται σε επιφάνειες μαυρίζοντάς τες: *η ~ τής καμινάδας* **2.** (γενικότ.) η μουντζούρα που σχηματίζεται πάνω σε διάφορες επιφάνειες από τον καπνό ΣΥΝ. κάπνα, φούμο.

καπνίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάπνισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εισπνέω και εκπνέω από το στόμα τον καπνό (από τσιγάρο, πίπα, πούρο ή άλλη επεξεργασμένη μορφή των φύλλων καπνού): *~ 10 τσιγάρα την ημέρα / πούρα Αβάνας / αρωματικό καπνό σε ναργιλέ* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρω • **2.** γεμίζω ή μαυρίζω μια επιφάνεια με καπνό ή κάπνα: *καπνισμένος ουρανός* || *τα αναμμένα κεριά καπνίζουν τα έπιπλα και το ταβάνι* || *«Καπνισμένο τσουκάλι»* (ποιητική συλλογή τού Γ. Ρίτσου) || *~ το μελίσσι* (για να μην τσιμπούν οι μέλισσες κατά τη συλλογή τού μελιού) • **3.** (κρέας, ψάρι κ.λπ.) επεξεργάζομαι και συντηρώ ορισμένες τροφές για μεγάλο χρονικό διάστημα με την έκθεσή τους στην επίδραση καπνού από φωτιά: *~ κρέας χοιρινό* ♦ (αμετβ.) **4.** βγάζω καπνό προς τα έξω, αναδίδω καπνό: *το τζάκι καπνίζει* || *τα βρεγμένα ξύλα καπνίζουν* **5.** εισπνέω και εκπνέω από το στόμα τον καπνό από τσιγάρο, πίπα, πούρο κ.λπ.: *οι επιβάτες παρακαλούνται να μην καπνίζουν κατά την προσγείωση* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρω **6.** είμαι καπνιστής: *– Καπνίζετε; - Όχι* || *~ σαν φουγάρο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φουμάρω· ΦΡ. ***καπνίζω σαν Αράπης*** βλ. λ. *Αράπης* **7.** σε φρ. για να δηλωθεί η ξαφνική επιθυμία κάποιου, η αυθαίρετη ενέργεια ή απερισκεψία: ***του κάπνισε*** *να πάει εκδρομή κι έφυγε χωρίς να πει κουβέντα,* ***κάνει ό,τι του καπνίσει*** *και δεν δίνει λογαριασμό σε κανέναν, αντί να έχει ένα σταθερό ωράριο, έρχεται και φεύγει* ***όποτε του καπνίσει.*** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «προκαλώ καπνό», < *καπνός*. Η σημερινή σημ. «εισπνέω καπνό (τσιγάρου, πούρου κ.τ.ό.)» αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. αγγλ. smoke, γαλλ. fumer].

Καπνικαρέα (η) (μετωνυμ.) για γυναίκα πολύ γηραιά, υπέργηρη.
[ΕΤΥΜ. Βυζαντινός ναός τής Αθήνας (στην οδό Ερμού), που παραδίδεται και με τα ονόματα *Καμουχαρέα, Παναγία τής Βασιλοπούλας / τού Πρίντζη*, ανάγεται δε στον 11ο αι. Η ονομασία ανάγεται στο μεσν. **καπνικάρι(ο)ς* «εισπράκτορας τού φόρου καπνού των καπνοδόχων», στους οποίους αποδίδεται η χρηματοδότηση τού κτίσματος. Η ονομασία *Καμουχαρέα* ανάγεται στο μεσν. *καμουχάς* «μεταξωτό ύφασμα (από το οποίο κατασκευάζονται άμφια και άλλοι επενδύτες ιερέων)» (< τουρκ. kemha, βλ. κ. *καμουχάς*), επειδή δίπλα στον ναό υπήρχαν εργαστήρια τέτοιων υφασμάτων].

καπνικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με τον καπνό: *~ ζήτημα.*

καπνίλα (η) {χωρ. πληθ.} η μυρωδιά τού καπνού.

κάπνισμα (το) {καπνίσματος | χωρ. πληθ.} **1.** η εισπνοή και εκπνοή τού καπνού από τσιγάρο, πίπα, πούρο ή άλλη επεξεργασμένη μορφή φύλλων καπνού: *απαγορεύεται το ~ στα νοσοκομεία* || *το ~ βλάπτει σοβαρά την υγεία* **2.** το να βγαίνει καπνός από κάπου **3.** η επεξεργασία αλατισμένου κρέατος ή ψαριού με την έκθεσή του στον καπνό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν., αρχική σημ. «θυμίαμα», < αρχ. *καπνίζω* (βλ.λ.)].

καπνιστήριο (το) [1889] {καπνιστηρί-ου | -ων} ο ιδιαίτερος χώρος (σε θέατρο, αεροπλάνο, τρένο...) που χρησιμοποιείται κατ' αποκλειστικότητα από καπνιστές.

καπνιστής (ο) [1873], **καπνίστρια** (η) [1896] {καπνιστριών} πρόσωπο που έχει τη συνήθεια να καπνίζει τσιγάρα ή πούρα: *μανιώδης / αρειμάνιος ~*· ΦΡ. ***παθητικός καπνιστής*** αυτός που, χωρίς να καπνίζει ο ίδιος, εκτίθεται σε χώρο καπνιστών, εισπνέοντας τον καπνό από τα τσιγάρα τους. — **καπνιστικός**, -ή, -ό.

καπνιστός, -ή, -ό [μτγν.] (για τροφές) που έχει υποστεί ειδική επεξεργασία με την επίδραση τού καπνού: *~ κρέας / ρέγκα / τυρί / σολομός / χοιρινό.*

καπνοβιομηχανία (η) {καπνοβιομηχανιών} **1.** ο βιομηχανικός κλάδος τής επεξεργασίας καπνού **2.** η βιομηχανική μονάδα επεξεργασίας φύλλων καπνού και παραγωγής προϊόντων καπνού (τσιγάρων, πούρων κ.λπ.) ΣΥΝ. καπνεργοστάσιο. — **καπνοβιομήχανος** (ο) [1892]. **κα-**

πνοβιομηχανικός, -ή, -ό.

καπνοβόρος, -α, -ο **1.** αυτός που απορροφά τον καπνό και εμποδίζει τον σχηματισμό του **2.** ***καπνοβόρος*** (ο) ειδική συσκευή, η οποία τοποθετείται σε άλλες συσκευές για την απορρόφηση τού καπνού που σχηματίζεται κατά την καύση διαφόρων υλών ΣΥΝ. καπνοσυλλέκτης. [ΕΤΥΜ. < *καπνός* + *-βόρος* < *βορά*. μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fumivore (νόθο σύνθ.)].

καπνογόνος, -ος, -ο [1847] **1.** αυτός που παράγει καπνό: ~ *μηχανή / αέρια / φωτοβολίδες* **2.** ***καπνογόνο*** (το) χημική ουσία που κατά την καύση της παράγει καπνό: *η αστυνομία διέλυσε το πλήθος κάνοντας χρήση καπνογόνων*.
[ΕΤΥΜ. < *καπνός* + *γόνος* (βλ.λ.). μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fumigène (νόθο σύνθ.)].

καπνοδοχοκαθαριστής (ο) [1861] ο επαγγελματίας που ασχολείται με τον καθαρισμό των καπνοδόχων από την κάπνα που σχηματίζεται στα εσωτερικά τους τοιχώματα.

καπνοδόχος (η) σωλήνας μεταλλικός ή κτιστός συνήθ. κατακόρυφα, ο οποίος επιτρέπει στα αέρια που σχηματίζονται από καύσεις σε τζάκια ή λέβητες, να διοχετεύονται στην ατμόσφαιρα ΣΥΝ. καμινάδα, καπναγωγός, καπνοσωλήνας, μπουρί, τσιμινιέρα, φουγάρο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καπνοδόκη / -δόχη* < *καπνός* + *-δόκη* < *δέχομαι / δέκομαι*].

καπνοθάλαμος (ο) [1891] {καπνοθαλάμ-ου | -ων, -ους} εξάρτημα στους ατμολέβητες, το οποίο βρίσκεται πάνω από την εστία και όπου εισέρχονται τα αέρια τής καύσης, πριν φθάσουν στην καπνοδόχο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. smoke chamber].

καπνοθήκη (η) [1886] {καπνοθηκών} το κουτί όπου οι καπνιστές τοποθετούν τον καπνό ΣΥΝ. ταμπακιέρα.

καπνοκαλλιέργεια (η) {καπνοκαλλιεργειών} η καλλιέργεια καπνών. — **καπνοκαλλιεργητής** (ο) [1890], **καπνοκαλλιεργητικός**, -ή, -ό.

καπνοκοπτήριο (το) [1833] {καπνοκοπτηρί-ου | -ων} το εργοστάσιο κοπής των φύλλων καπνού. — **καπνοκοπτικός**, -ή, -ό [1891].

καπνομάγαζο (το) η αποθήκη για την κατεργασία των φύλλων καπνού από τους καπνεργάτες.

καπνομίχλη (η) {χωρ. πληθ.} η αιθαλομίχλη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. smog, από συμφυρμό των λ. smoke «καπνός» και fog «ομίχλη». Βλ. κ. *αιθαλομίχλη*].

καπνοπαραγωγή (η) [1892] {χωρ. πληθ.} η παραγωγή καπνών.

καπνοπαραγωγός, -ός, -ό [1892] **1.** αυτός που παράγει μεγάλες ποσότητες καπνών: ~ *χώρα* **2.** ***καπνοπαραγωγός*** (ο/η) γεωργός που ασχολείται με την καλλιέργεια και παραγωγή καπνών. — **καπνοπαραγωγικός**, -ή, -ό [1894].

καπνοπωλείο (το) [1871] κατάστημα ή πρατήριο όπου πωλούνται τσιγάρα και άλλα κατεργασμένα προϊόντα καπνού. — **καπνοπώλης** (ο) [1871], **καπνοπώλισσα** (η), **καπνοπωλικός**, -ή, -ό [1891].

καπνός (ο) {κ. πληθ. καπνά (τα) (σημ. 2, 4)} **1.** μείγμα από αέρια και αιωρούμενα μόρια άνθρακα, που προκύπτει από την καύση ξύλου ή άλλης οργανικής ύλης: *από το φουγάρο βγαίνει* ~ ‖ *ο* ~ *διώχνει τα κουνούπια* ‖ *ο* ~ *από τα κεριά μαυρίζει το ταβάνι* ‖ (κ. στον πληθ.) *οι* ~ *απ' τα τσιγάρα*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***όπου υπάρχει καπνός, υπάρχει και φωτιά / δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά*** πίσω από κάθε φημολογία υπάρχει κάποια δόση αλήθειας: *δεν μπορεί να την κατηγορούν χωρίς να 'χει κάνει τίποτα*· ~! (β) ***έγινε καπνός*** εξαφανίστηκε: *ο ληστής άρπαξε τη σακούλα με τα χρήματα και* ~ (γ) ***προπέτασμα καπνού*** (i) μάζα από πυκνά σύννεφα καπνού, που παράγονται για να κρύψουν μια περιοχή ή στρατεύματα από το οπτικό πεδίο τού εχθρού (ii) (μτφ.) οτιδήποτε έχει ως προορισμό να συγκαλύψει, να αποκρύψει ή να παραπλανήσει σχετικά με ένα ζήτημα: *οι κοινές δηλώσεις των δύο υπουργών ήταν ένα* ~, *για να διασκεδάσουν τις υποψίες σχετικά με τη διαφωνία τους* ● **2.** φυτό τού οποίου τα φύλλα περιέχουν νικοτίνη και με την ξήρανση και την κατάλληλη επεξεργασία τους χρησιμοποιούνται για κάπνισμα ως συστατικό τσιγάρων, πούρων κ.λπ., για μάσημα ή εισπνοές από τη μύτη **3.** (συνεκδ.) η επεξεργασμένη ύλη από τα φύλλα τού παραπάνω φυτού, η οποία χρησιμοποιείται στην κατασκευή τσιγάρων, πούρων κ.λπ.: *ο* ~ *τής πίπας* ‖ *εκλεκτό χαρμάνι από ελληνικό* ~ ‖ *βαρύς / ελαφρύς / αρωματικός* ~ ΣΥΝ. ταμπάκο· ΦΡ. (οικ.) ***τι καπνό φουμάρει;*** ποιο είναι το ποιόν αυτού τού ανθρώπου; **4.** ***καπνά*** (τα) οι εκτάσεις, η καλλιέργεια ή η παραγόμενη ποσότητα τού φυτού καπνός: *έχει πολλά* ~ ‖ *δουλεύει στα* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τμήμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **καπ-νός* (με ανομοίωση) < **κFαπ-νός* < I.E. *kʷep- «καπνίζω, κοχλάζω», πβ. σανσκρ. kup-yati «βράζει», λετ. kvêpt «καπνίζω», πιθ. λατ. vapor «ατμός» (< I.E. *kʷap-or) κ.ά. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν οι φρ. *δεν υπάρχει καπνός χωρίς φωτιά* (< γαλλ. il n'y a pas de fumée sans feu) και *προπέτασμα καπνού* (< αγγλ. smoke-screen)].

καπνοσακούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} υφασμάτινο ή δερμάτινο σακουλάκι, στο οποίο τοποθετείται χύμα ο κομμένος καπνός.

καπνοσυλλέκτης (ο) {καπνοσυλλεκτών} συσκευή που προσαρμόζεται σε εγκαταστάσεις καλοριφέρ για τη συγκέντρωση τής παραγόμενης αιθάλης και την παρεμπόδιση τής διοχέτευσής της στον ατμοσφαιρικό αέρα.

καπνοσύριγγα (η) [1845] {καπνοσυρίγγων} **1.** (λόγ.-σπάν.) η πίπα **2.** η μακριά δερμάτινη σύριγγα τού ναργιλέ, μαρκούτσι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. των γαλλ. pipe «πίπα», τουρκ. çubuk «τσιμπούκι»].

καπνοσωλήνας (ο) [1801] κυλινδρικός μεταλλικός σωλήνας που συνδέει τις μη ηλεκτρικές συσκευές θέρμανσης με την καπνοδόχο ή απευθείας με τον ατμοσφαιρικό αέρα για την απομάκρυνση τού παραγόμενου κατά την καύση καπνού ΣΥΝ. μπουρί.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού τουρκ. çubuk «τσιμπούκι»].

καπνοτόπι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) έδαφος όπου καλλιεργούνται καπνά. Επίσης **καπνότοπος** (ο).

καπνόφυλλο (το) το φύλλο τού φυτού καπνός.

καπνοφυτεία (η) [1888] {καπνοφυτειών} η φυτεία καπνών.

καπνόχορτο (το) [1831] ποώδες φυτό με λεπτό μίσχο.

καπνοχώραφο (το) χωράφι καλλιεργημένο με καπνά.

καπό (το) {άκλ.} το σκέπαστρο τής μηχανής αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. capot, αρχική σημ. «είδος κάπας», < cape < ιταλ. cappa (βλ. λ. *κάπα*)].

καποδιστριακός, -ή, -ό [1832] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Ιωάννη Καποδίστρια, τον πρώτο κυβερνήτη τής Ελλάδας **2.** σε τίτλους ιδρυμάτων, π.χ. *Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών*.

κάποιος, -οια, -οιο αντων. **1.** (για πρόσωπα ή πράγματα) ένας (αόριστα): ~ *κύριος είναι στην πόρτα* ‖ *δώσ' του* ~ *συμβουλή* ‖ ~ *με χαιρέτησε το πρωί, αλλά δεν κατάλαβα ποιος ήταν* **2.** (μετά από αόρ. άρθρο) για πρόσωπο ή πράγμα, τα στοιχεία των οποίων δεν είναι εύκολο να προσδιοριστούν με ακρίβεια: *ένας* ~ *κύριος Κώστας σε ζητάει* ‖ *γυναίκα μιας* ~ *ηλικίας* (δηλ. μη προσδιορίσιμης, αν και αρκετά προχωρημένης) **3.** όχι πολύ σημαντικός, όχι πολύς: *κερδίζει* ~ *χρήματα* ‖ *έχεις* ~ *δίκιο* ‖ *έχει* ~ *μόρφωση* ΣΥΝ. μικρός, λίγος **4.** (καθημ. για πρόσ.) με μεγάλη αξία, σημαντικός: *θέλει να γίνει κάποιος* ‖ *νομίζει ότι είναι κάποιος* ‖ *κάνει τον κάποιο* **5.** ***κάποιοι*** μερικοί, όχι όλοι: *θα καλέσω κάποιους από τους φίλους μου το βράδυ* ‖ *κάποιοι υποστηρίζουν ότι έχεις άδικο* ● ΦΡ. ***κατά κάποιον τρόπο*** μάλλον, μέχρις ενός σημείου, εξετάζοντας τα πράγματα από μία πλευρά: *έχει* ~ *δίκιο* ΣΥΝ. (λόγ.) τρόπον τινά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. άρθρο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κἂν* + *ποῖος*. Το αρσ. *κάποιος* σχηματίστηκε με βάση το θηλ. *κάποια*, το οποίο με τη σειρά του πλάστηκε κατ' αναλογίαν προς το θηλ. *καμιά* (τής αντων. *κανείς*). Έτσι ερμηνεύεται η απουσία οποιουδήποτε ίχνους τού τελικού *-ν* (τού *κἂν*), αφού χρησίμευσε ως βάση ο τ. *καμιά* (βλ. λ. *κανείς*), όπου το *-ν* έχει αφομοιωθεί προς το επόμενο *-μ-*].

καπόνι (το) {καπον-ιού | -ιών} **1.** ευνουχισμένος κόκορας ● **2.** ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) η επωτίδα (βλ.λ.) ● **3.** εδώδιμο ψάρι με σώμα ατρακτοειδές, μεγάλο κεφάλι, μικρά σκληρά λέπια, χρώμα κοκκινωπό με βαθιά πρασινο-γάλαζη απόχρωση, μουστάκια και δύο μεγάλα πλαϊνά πτερύγια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καπόνιν*, υποκ. τού μτγν. *κάπων (ό)* < λατ. capo, ίδια σημ. Οι σημ. 2, 3 ανάγονται σε βεν. capon (< λατ. capo)].

καπότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (λαϊκ.) η κάπα (σημ. 1): «*πάνω στην* ~ *μου, συντροφιά και στρώμα μου*» ● **2.** (!) το ανδρικό προφυλακτικό (βλ.λ.). Επίσης **καπότο** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capotta. Με τη σημ. «προφυλακτικό» η λ. προέρχεται από το γαλλ. capote (όπου συνήθ. χρησιμοποιείται ως μέρος τής περίφρασης capote anglaise). Τόσο η γαλλ. όσο και η ιταλ. λ. αποτελούν υποκ. τού λατ. cappa «κάπα»].

καποτάστο (το) ΜΟΥΣ. μικρή κινητή ράβδος που προσαρτάται στην ταστιέρα έγχορδων οργάνων, ιδ. μαντολίνου και κιθάρας, και χρησιμεύει στη ρύθμιση τής οξύτητας τού ήχου των χορδών.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capotasto < capo «κεφάλι» (< λατ. caput, -itis) + tasto «ψαύση, άγγιγμα» < tastare «ψαύω, ψηλαφώ» < *taxitare (< λατ. taxare)].

κάποτε επίρρ. **1.** σε απροσδιόριστο ή ακαθόριστο χρονικό σημείο, σε κάποια χρονική στιγμή: (α) στο παρελθόν: ~ *έλεγε ότι την αγαπούσε* ‖ ~ *έκανα πολλά όνειρα* ‖ (σε παραμύθια) *ζούσε* ~ *ένας γίγαντας* (μια φορά κι έναν καιρό) ΣΥΝ. άλλοτε (β) στο μέλλον: ~ *θα καταλάβεις το λάθος σου και τότε θα 'ναι αργά* ‖ ~ *θα σου τα πω όλα* ΣΥΝ. αργά ή γρήγορα· ΦΡ. ***κάποτε-κάποτε*** από καιρό σε καιρό, κατ' αραιά χρονικά διαστήματα: *παλιά ερχόταν* ~ *να μας δει, αλλά τώρα ούτε κι αυτό γίνεται* ΣΥΝ. πότε-πότε, μερικές φορές ● **2.** (διαζευκτικά) άλλες φορές, άλλοτε... άλλοτε: ~ *λέει αλήθεια*, ~ *λέει ψέματα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κἂν* + *ποτέ*, όπου η παράλειψη τού *-ν-* οφείλεται σε αναλογία προς το *κάποιος* (βλ.λ.)].

κάπου επίρρ. **1.** (τοπικά) σε κάποιο μέρος, σε κάποιο σημείο: ~ *θα κρύβεται* ‖ ~ *θα το βρήκε και το μάζεψε* ‖ ~ *θέλει να πάει* ‖ ~ *εδώ γύρω τριγυρίζει* ● **2.** (ποσοτικά) κατά προσέγγιση: *η επισκευή μάς κόστισε* ~ *ένα εκατομμύριο* ‖ *η απόσταση είναι* ~ *200 χιλιόμετρα* ‖ *έπεσε* ~ *εκεί* ΣΥΝ. περίπου, πάνω-κάτω **3.** (καθημ.) σε κάποιον βαθμό, κατά κάποιον τρόπο: ~ *με έχει απογοητεύσει* ‖ ~ *έχω βαρεθεί να κάνω όλο τα ίδια και τα ίδια*· ΦΡ. (χρονικά) ***κάπου-κάπου*** κατ' αραιά χρονικά διαστήματα, καμιά φορά: *ερχόταν* ~ *και μας έβλεπε* ‖ *έμενε ξαπλωμένος στο κρεβάτι όλη μέρα· μόνο* ~ *σηκωνόταν και πήγαινε προς το παράθυρο* ΣΥΝ. πού και πού, πότε-πότε, κάποτε-κάποτε.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κἂν* + *πού*, όπου η παράλειψη τού *-ν-* οφείλεται σε αναλογία προς το *κάποιος* (βλ.λ.)].

καπούλια (τα) {καπουλιών} **1.** τα νώτα των μεγάλων τετραπόδων και συνήθ. αυτών που χρησιμοποιούνται ως υποζύγια: *τα* ~ *τού αλόγου* **2.** (για ανθρώπους) τα οπίσθια, συνήθ. τα οπίσθια γυναίκας που προεξέχουν.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καπούλιον*, υποκ. τού ουσ. *καπούλα* < λατ. scapulae, τ. πληθ.].

καπούτ επίθ. {άκλ.} (εκφραστ.) **1.** κατεστραμμένος, αχρηστευμένος: *το αυτοκίνητο είναι* ~ **2.** νεκρός.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. kaputt < γαλλ. (être) capot, όρος τής χαρτοπαικτικής για εκείνον ο οποίος δεν έχει κανέναν βαθμό].

καπουτσίνος (ο) {χωρ. πληθ. στη σημ. 2} **1.** (με κεφ.) μοναχός που ανήκει σε μοναστικό τάγμα τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, κλάδο τού τάγματος των Φραγκισκανών, με χαρακτηριστικό στοιχείο τής ενδυμασίας του τη μακριά κουκούλα ● **2.** καφές φίλτρου ιταλικής προελεύσεως που παρασκευάζεται με ιδιαίτερη τεχνική και σερβίρεται με γάλα ή κρέμα, συνήθ. πασπαλισμένος με σοκολάτα ή καννέλα ● **3.** πίθηκος τής Κ. και Ν. Αμερικής με χαρακτηριστικό καφέ τρίχω-

μα στο κεφάλι • **4.** ποώδες διακοσμητικό φυτό. Επίσης **καπουτσίνο** (το/ο) {άκλ.} (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cappuccino < cappuccio «κουκούλα». Η σημ. 2 προέκυψε από την ομοιότητα τού χρώματος τού καφέ με το χρώμα τής κουκούλας των καπουτσίνων (μοναχών τού τάγματος τού Αγίου Φραγκίσκου) και με την ενδυμασία τους].

κάππα κ. **κάπα** (το) {άκλ.} Κ. κ· το δέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < σημιτ. kaph «παλάμη»].

Καππαδοκία (η) περιοχή τής Κ. Μικράς Ασίας, σημαντικό κέντρο τού χριστιανισμού κατά τους πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες. — **Καππαδόκης** (ο) [αρχ.]. **Καπαδόκισσα** (η). **καππαδοκικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ασσυρ. Katpa Tuka «η πλευρά τού Tuka (;)»].

κάππαρη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** θαμνώδες αγκαθωτό φυτό με επιμήκεις βλαστούς, μεγάλα μεμονωμένα λευκά ή ροζ άνθη, που φύεται σε περιοχές με ζεστό κλίμα **2.** (συνεκδ.) ο καρπός ή τα φύλλα τού παραπάνω φυτού, ο οποίος διατηρείται σε άλμη ή ξίδι και χρησιμοποιείται ως καρύκευμα σε σαλάτες και σάλτσες ή γίνεται τουρσί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάππαρις*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

καπρίτσιο (το) **1.** ιδιότροπη συμπεριφορά, απαιτητική και εγωιστική στάση, πείσμα: *κάνω κάτι από ~* || *της κάνουν όλα τα ~* || *περαστικό / παράξενο ~* || *τα ~ τού καιρού / τής μόδας / τής τύχης* || (μτφ.) *το αυτοκίνητο μάς κάνει πάλι καπρίτσια* ΣΥΝ. παραξενιά, ιδιοτροπία, ιδιορρυθμία, πείσμα, (πληθ.) κόνξες • **2.** ΜΟΥΣ. ζωηρή μουσική σύνθεση με χαλαρή δομή, που στηρίζεται συχνά σε γνωστή μελωδία: *το «Ιταλικό Καπρίτσιο» τού Τσαϊκόφσκι*. — **καπριτσιόζος**, -α, -ο/-ικο (σημ. 1). **καπριτσιόζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. capriccio < capra «κατσίκι, τρελοκάτσικο» < λατ. capra].

κάπρος (ο) (αρχαιοπρ.) ο αγριόχοιρος: *ερυμάνθιος ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *kapro- «τράγος», πβ. λατ. caper, αρχ. σκανδ. hafr κ.ά. Επειδή στην Ελλην. χρησιμοποιήθηκε η λ. *τράγος* (βλ.λ.) με τη σημ. τού αρσενικού αιγάγρου, η λ. *κάπρος* δήλωσε τον αρσενικό χοίρο (μερικές φορές και ως επίθ.: *σῦς κάπρος*)].

κάπως επίρρ. **1.** (τροπικό) με κάποιον τρόπο: *είτε με τρένο είτε με λεωφορείο, ~ πρέπει να φύγουμε από 'δώ!* || (καθησυχαστικά) *Μην ανησυχείς! ~ θα τα βγάλουμε πέρα* • **2.** (ποσοτικό) λίγο: *σήμερα είναι ~ καλύτερα* || *είναι ~ ακριβό για μένα και δεν μπορώ να τ' αγοράσω* • **3.** περίπου: *~ έτσι είναι τα πράγματα* • **4.** (στην αργκό των νέων) σε ΦΡ. όπως: *είμαι κάπως, βρίσκω κάποιον/κάτι κάπως* κ.λπ. για κάποιον/κάτι που δίνει μια περίεργη αίσθηση, την οποία δεν μπορούμε ωστόσο να προσδιορίσουμε.
[ΕΤΥΜ. < φρ. **κἂν πώς*, κατ' αναλογίαν προς τα *κάποιος, κάποτε, κάπου* (πβ. λ. *κάπου*)].

κάρα (η) ΕΚΚΛΗΣ. η κεφαλή αγίου λειψάνου, που φυλάσσεται για ιερό προσκύνημα σε ναό: *η ~ τού Αγίου Νικολάου* ΣΥΝ. κεφάλι, κρανίο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάρα (τό / ἡ)* «κεφάλι» (ήδη μυκ. ka-ra-a-pi, τ. οργανικής πτώσεως) < θ. *καρ-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *ker- «κεφάλι», πβ. σανσκρ. śiraḥ, λατ. cervus «ελάφι» (κατά λέξη «αυτό που φέρει στο κεφάλι κέρατα»), cornu «κέρατο» (> γαλλ. corne), cerebrum «εγκέφαλος» (> ισπ. cerebro), γερμ. Horn «κέρατο», αγγλ. horn κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-ας, κρά-νος, κρα-νίο(ν), καρα-δοκῶ, καρα-τομῶ* κ.ά.].

καρα- κ. **καρά-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** (λαϊκ.) ότι κάτι είναι μαύρο: *καρα-μπογιά* **2.** ότι κάτι είναι βαρύ, βαθύ: *καρα-σεβντάς, καρα-ντουζένι* **3.** (καθημ.) επίταση τής σημασίας τού β' συνθετικού: *καρά-βλαχος, καρά-γυφτος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. kara «μαύρος» και χρησιμοποιείται είτε κυριολεκτικά (π.χ. *καρα-μπογιά*) είτε ως επιτατικό σε λ. με μειωτική χρήση (π.χ. *καρά-βλαχος*)].

καραβάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεταλλικό σκεύος μέσα στο οποίο κάθε στρατιώτης βάζει το συσσίτιό του· ΦΡ. (μτφ.) ***παλιά καραβάνα*** (i) ο παλιός στο στρατιωτικό σώμα (ii) άνθρωπος με πολλές εμπειρίες, που έχει «ψηθεί» στον τομέα του και έχει αποκτήσει πολλές πρακτικές γνώσεις.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. caravana (ή τουρκ. karavana). Βλ. κ. *καραβάνι*].

καραβανάς (ο) {καραβανάδες} (μειωτ.) **1.** ΣΤΡΑΤ. (αργκό) ο μόνιμος υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς ΣΥΝ. μονιμάς **2.** (γενικότ.) κάθε μόνιμος στρατιωτικός.

καραβάνι (το) {καραβαν-ιού | -ιών} **1.** ομάδα ταξιδιωτών (συνήθ. εμπόρων και προσκυνητών), κυρ. στην έρημο, με κοινό σκοπό και προορισμό, που ταξιδεύουν μαζί για ασφάλεια με καμήλες και υποζύγια **2.** (μτφ.-γενικότ.) μεγάλος αριθμός ανθρώπων, που μετακινούνται ταυτόχρονα προς ορισμένη κατεύθυνση: *καραβάνια τουριστών κατέκλυσαν το νησί φέτος το καλοκαίρι* || *~ προσφύγων* ΣΥΝ. πλήθος, σμήνος, ορδές.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καραβάνι / καρβάνι* < τουρκ. kervan < περσ. kārwān].

καραβάν-σαράι (το) {καραβάν-σαρα-γιού | -γιών} **1.** (παλαιότ.) κατάλυμα για τους ταξιδιώτες των καραβανιών και για τα υποζύγιά τους **2.** (μειωτ.) κτήριο ακαλαίσθητο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kervansaraj. Βλ. κ. *Αμφιλοχία (Καρβασαράς)*].

καραβέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό ιστιοφόρο πλοίο με δύο ή τρία ιστία τριγωνικού σχήματος, που χρησιμοποιήθηκε κατά τον Μεσαίωνα για τα ταξίδια Ισπανών και Πορτογάλων θαλασσοπόρων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. caravella, υποκ. τού μτγν. λατ. carabus «πλοιάριο» < αρχ. *κάραβος*. Βλ. κ. *καράβι*].

καραβήσιος, -ια, -ιο αυτός που σχετίζεται με καράβι: *~ πανιά*· ΦΡ. ***καραβήσιος καφές*** βλ. λ. *καφές*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

καράβι (το) {καραβ-ιού | -ιών} **1.** ιστιοφόρο πλοίο, συνήθ. μεγάλου εκτοπίσματος, με τρία ή περισσότερα ιστία **2.** (καθημ., κατ' επέκτ.) πλοίο οποιουδήποτε τύπου: *πότε φεύγει το ~ για Σύρο;* ΦΡ. (καθημ.) (α) ***πέσαν έξω τα καράβια (κάποιου)*** για κάποιον που χωρίς εμφανή αιτία είναι κακόκεφος: *σου ~ και είσαι έτσι κατσούφης;* (β) (ειρων.) ***εδώ καράβια χάνονται, βαρκούλες αρμενίζουν*** βλ. λ. *χάνω* (γ) ***μεγάλα καράβια, μεγάλες φουρτούνες*** βλ. λ. *μεγάλος* (δ) ***(δουλεύω / είμαι) στα καράβια*** είμαι ναυτικός, εργάζομαι στο Εμπορικό Ναυτικό (ε) ***πάω στα καράβια*** μπαρκάρω. — (υποκ.) **καραβάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλοίο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καράβιον*, υποκ. τού αρχ. *κάραβος* «καραβίδα, γαρίδα» (η σημερινή σημ. ήδη μτγν.), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ.].

καραβιά (η) το φορτίο, η ποσότητα ή τα άτομα που μπορεί να μεταφέρει ένα πλοίο· ΦΡ. ***καραβιές-καραβιές*** για να δηλώσουμε μεγάλα πλήθη: *~ έφταναν οι τουρίστες στο νησάκι*.

καραβίδα (η) εδώδιμο δεκάποδο μαλακόστρακο, κυρ. τού γλυκού νερού, που μοιάζει με μικρό αστακό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καραβίς*, υποκ. τού αρχ. *κάραβος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο μεσογειακής προελ.].

καραβιδόψιχα (η) αποφλοιωμένο και αποκεφαλισμένο σώμα μικρής θαλάσσιας καραβίδας, το οποίο προσφέρεται συνήθ. τηγανισμένο.

καράβλαχος (ο) (επιτατ.) αυτός που έχει άξεστη συμπεριφορά και άκομψη εμφάνιση (πβ. λ. *βλάχος*, σημ., 3. κ. λ. *βλάχικος*, σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. < *καρα-* (βλ.λ.) + *βλάχος*].

καραβοκύρης (ο) [μεσν.] {καραβοκύρηδες}, **καραβοκύρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ιδιοκτήτης πλοίου ΣΥΝ. πλοιοκτήτης • **2.** ο πλοίαρχος, ο καπετάνιος τού πλοίου· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο καλός καραβοκύρης στη φουρτούνα φαίνεται*** ο ικανός άνθρωπος φαίνεται στις δύσκολες περιπτώσεις, στα δύσκολα αποδεικνύεται ποιος είναι αξιόλογος.

καραβομαραγκός (ο) (λαϊκ.) ξυλουργός που δουλεύει σε ναυπηγείο.

καραβόπανο (το) **1.** το πανί των ιστίων τού καραβιού **2.** (γενικότ.) χοντρό και σκληρό πανί μεγάλη αντοχής: *τέντες από ~*.

καραβόσκαρο (το) ΝΑΥΤ. (λαϊκ.) είδος ιστιοφόρου με στρογγυλεμένη πρύμνη.

καραβόσκοινο (το) → καραβόσχοινο

καραβόσκυλος (ο) **1.** το σκυλί τού καραβιού, που μένει συνέχεια μαζί με τους ναυτικούς **2.** (μτφ. για ναυτικό) που έχει περάσει τη ζωή του στη θάλασσα, ο θαλασσόλυκος. Επίσης **καραβόσκυλο** (το).

καραβοστάσι (το) {καραβοστασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** μικρός όρμος κοντά στην ακτή, όπου προσορμίζονται και αράζουν τα πλοία ΣΥΝ. αγκυροβόλιο, αραξοβόλι, λιμάνι **2.** (γενικότ.) το ναυπηγείο.
[ΕΤΥΜ. < *καράβι* + *-στάσι* (< αρχ. *ἵστημι*), πβ. *στά-σις*].

καραβόσχοινο κ. **καραβόσκοινο** (το) το χοντρό σχοινί τού καραβιού ΣΥΝ. παλαμάρι, (λόγ.) κάλως.

καραβοτσακίζομαι ρ. αμετβ. {καραβοτσακίσ-τηκα, -μένος} **1.** ναυαγώ **2.** (μτφ.) καταστρέφομαι, συνήθ. οικονομικά, παθαίνω συμφορές: *άνθρωπος καραβοτσακισμένος*.

καραβοτσακίσματα (τα) {καραβοτσακισμάτων} (λαϊκ.) οι ατυχίες τής ζωής, ταλαιπωρίες και καταστροφές: *«βάσανα, πίκρες, φαρμάκια, ~»* (λαϊκ. τραγ.).

καραβοτσακισμένος, -η, -ο (εκφραστ.) αυτός που έχει υποστεί ολοκληρωτική καταστροφή στη ζωή του.

καραβοφάναρο (το) το φαρόπλοιο (βλ.λ.): *«έπεσε το πούσι αποβραδίς / το ~ χαμένο...»* (Ν. Καββαδίας).

καραγάτσι (το) (διαλεκτ.) **1.** η φτελιά (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) η ξυλεία που λαμβάνεται από τη φτελιά και τα συναφή δέντρα, το μαύρο ξύλο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kara ağaç «μαύρο δέντρο»].

καραγκιοζάκια (τα) {χωρ. γεν.} **1.** τα παιδιά τού καραγκιόζη **2.** οι φιγούρες τού θεάτρου σκιών **3.** (γενικότ.) κάθε είδους σχεδιασμένες ανθρωπόμορφες φιγούρες.

καραγκιόζης (ο) {καραγκιόζηδες} **1.** ο βασικός πρωταγωνιστής τού λαϊκού θεάτρου σκιών, ρακένδυτος, φαλακρός και καμπούρης, ενσαρκωτής αρετών και ελαττωμάτων τού φτωχού λαού, όπως η εξυπνάδα, η πονηριά, η καπατσοσύνη, αλλά και η κουτοπονηριά, η δουλοπρέπεια, η τεμπελιά· ΦΡ. (σκωπτ.) ***στον γάμο τού καραγκιόζη*** για κάποιον που πυροβολεί ή γενικότ. κάνει κάτι, χωρίς να έχει συγκεκριμένο στόχο **2.** (συνεκδ.) το θέατρο σκιών: *πήγαμε τα παιδιά στον ~* || *ο μπερντές τού ~* **3.** (μετωνυμ.) (α) πρόσωπο που με τις πράξεις του και την εμφάνισή του προκαλεί γελοία εντύπωση και αποτελεί αντικείμενο κοροϊδίας: *κάνω τον ~* || *με τέτοιο βάψιμο είναι σαν ~!* (β) πρόσωπο χαμηλού επιπέδου που με τη συμπεριφορά του προσπαθεί να φανεί σπουδαίο: *Είναι ένας ~! Περιφέρεται από κανάλι σε κανάλι παριστάνοντας τον παντογνώστη και βγάζοντας όλους τους άλλους άσχετους*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karagöz «μαυρομάτης», (μτφ.) «παλιάτσος»].

καραγκιοζιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ.) γελοία καμώματα, ανοησίες: *τα ~ του μας ρεζίλεψαν!* || *άρχισε πάλι τα ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karagözlük].

καραγκιοζμπερντές (ο) **1.** η σκηνή τού θεάτρου σκιών και κατ' επέκτ. το θέατρο τού καραγκιόζη **2.** (μτφ.) χώρος ακατάστατος, όπου εκτυλίσσονται ευτράπελες καταστάσεις.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karagöz-berdesi].

καραγκιοζοπαίχτης (ο) {καραγκιοζοπαιχτών} πρόσωπο που κινεί πίσω από το πανί τις φιγούρες τού θεάτρου σκιών και μιμείται τη φωνή τους.

Καραγκούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η αγρότισσα τού θεσσαλικού κάμπου (Καρδίτσας και Τρικάλων) **2.** ΜΟΥΣ. δημοτικός κύκλιος χορός σε μέτρο 2/4, που χορεύεται κυρ. στη Θεσσαλία **3.** (συνεκδ.) η χαρακτηριστική μαύρη ενδυμασία των Καραγκούνηδων. Επίσης **Καραγκούνισσα** (σημ. 1).

Καραγκούνης (ο) {-οι κ. -ηδες} ο αγρότης τού θεσσαλικού κάμπου (Καρδίτσας και Τρικάλων), ο οποίος έφερε χαρακτηριστική μαύρη εν-

δυμασία από δέρμα προβάτου. – **καραγκούνικος**, -η, -ο, **καραγκούνικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος*.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

καραγωγεύς (ο) (ορθότ. *καρραγωγεύς*) [1890] {καραγωγ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) ο οδηγός κάρου ΣΥΝ. καροτσέρης.

καραδοκώ ρ. αμετβ. {καραδοκείς... | καραδόκησα} στήνω ενέδρα, περιμένω την κατάλληλη ευκαιρία για επίθεση: *ο εχθρός καραδοκούσε στο σκοτάδι* || *«ο αρχηγός τής αντιπολίτευσης καραδοκεί να καταθέσει πρόταση μομφής, μόλις διαπιστώσει ότι μπορεί να ρίξει την κυβέρνηση»* (εφημ.) ΣΥΝ. καιροφυλακτώ, ενεδρεύω, παραμονεύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καραδοκῶ (-έω)* < *κάρα* «κεφάλι» (βλ.λ.) + *-δοκῶ* < *δέχομαι*, οπότε το ρ. θα είχε αρχικώς τη σημ. «αναμένω, παρατηρώ κάτι προτείνοντας το κεφάλι», αλλά αυτή η σημασιολ. εξέλιξη δεν είναι ικανοποιητική. Αν ληφθεί, εντούτοις, υπ' όψιν ότι το *καρα-* θα μπορούσε να είναι αντικείμενο (πβ. *δωροδοκῶ*), ίσως έχει τη σημ. «επίτευγμα»].

Καραϊβική (Θάλασσα) (η) [1854] τμήμα τού Ατλαντικού Ωκεανού μεταξύ των Β. ακτών τής Ν. Αμερικής, των Α. ακτών τής Κ. Αμερικής, των Μεγάλων και των Μικρών Αντιλλών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Caribbean < carib. λ. τής Αραουκικής (των ιθαγενών κατοίκων των Αντιλλών), που σημαίνει «δυνατός», πιθ. < kalinago ή kalino «γενναίοι άνδρες»].

καρακαηδόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ. ως χαρακτηρισμός) γυναίκα ανόητη και ενοχλητική.
[ΕΤΥΜ. < **κορακαηδόνα* (με προληπτ. αφομοίωση) < *κόρακας* + *αηδόνα*].

καρακάξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κίσσα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.-υβριστ.) για γυναίκα πολύ άσχημη και γλωσσού: *γριά ~!*
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. ηχομιμητική λ. από τον ήχο τής κραυγής τού πουλιού (πβ. κ. αρωμ. karakaksă). Η άποψη ότι προέρχεται από *καρα-* «μαύρος» και *κίσσα* «καρακάξα», παρουσιάζει φωνητικές δυσκολίες. Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται σε τ. **κορακόκισσα* (με επίδραση τής κραυγής τού πτηνού) < *κόρακας* + *κίσσα*].

Καρακατσάνος (ο) ‣ Σαρακατσάνος

καρακόλι (το) {χωρ. γεν.} (αργκό) **1.** ο αστυνομικός ΣΥΝ. μπάτσος **2.** το αστυνομικό τμήμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karakol].

καραμάνικο (το) (καθημ.) ποικιλία προβάτου με κοντή, πλατιά ουρά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Καραμανία* (< τουρκ. Karaman), περιοχή τής Μ. Ασίας].

Καραμανλής (ο) (κ. λαϊκ.-προφορ. *Καραμαλής*) {Καραμανλήδες} ο τουρκόφωνος Έλληνας τής Κ. Μικράς Ασίας, ο οποίος έγραφε και διάβαζε Τουρκικά χρησιμοποιώντας ελληνικά γράμματα. — **καραμανλήδικος**, -η, -ο, **καραμανλήδικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Karamanlı < Karaman, περιοχή τής Μ. Ασίας, όπου ο Καραμάν-μπέης είχε ιδρύσει εμιράτο το 1243].

καραμανλικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον Κωνσταντίνο Καραμανλή (1907-1998) ή υποστηρίζει την πολιτική του.

καραμανλισμός (ο) η πολιτική πρακτική και ιδεολογία τού Κωνσταντίνου Καραμανλή (1907-1998).

καραμέλα (η) {καραμελών} **1.** μικρό σκληρό ζαχαρωτό σε διάφορα σχήματα και γεύσεις, που λειώνει στο στόμα με πιπίλισμα: *~ βουτύρου / χωρίς ζάχαρη / σοκολάτας / λεμονιού*· ΦΡ. ***πιπιλίζω σαν καραμέλα*** επαναλαμβάνω συνεχώς τα ίδια (ανούσια) πράγματα: *μερικοί πολιτικοί πιπιλίζουν σαν καραμέλα την έκφραση «για το καλό τού λαού»* **2.** παχύρρευστο σιρόπι με κιτρινωπό χρώμα και ευχάριστο άρωμα καμένης ζάχαρης, που παρασκευάζεται με τον βρασμό ζάχαρης σε υψηλή θερμοκρασία και χρησιμοποιείται για τον χρωματισμό και τον αρωματισμό γλυκυσμάτων: *παγωτό ~* || *αμύγδαλα με ~.* — (υποκ.) **καραμελίτσα** (η) κ. **καραμελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., ιταλ. caramella < μτγν. λατ. calamellus, υποκ. τού λατ. calamus < αρχ. *κάλαμος*. Η λ. έλαβε τη σημερινή σημ. εξαιτίας τής επίδρασης τού μεσν. λατ. cannamella «ζαχαροκάλαμο» (νόθο σύνθ.) < canna (< αρχ. *κάννα / κάννη* «καλάμι») + mel, mellis «μέλι»].

καραμελέ επίθ. {άκλ.} (ενν. *κρέμα*) είδος κρέμας που φτιάχνεται με βραστό γάλα και περιχύνεται με σιρόπι καραμέλας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (crème) caramel + παραγ. επίθημα *-έ* (βλ.λ.)].

καραμελιάζω ρ. αμετβ. {καραμέλιασα} (για σιρόπι ή γλυκά τού κουταλιού) αποκτώ τη σκληρότητα καραμέλας, πήζω στη φωτιά: *το σιρόπι άρχισε να καραμελιάζει* (δηλ. «έδεσε», είναι έτοιμο) ΣΥΝ. δένω, πήζω, σκληραίνω. Επίσης **καραμελώνω**. — **καραμέλιασμα** (το).

καραμούζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πνευστό μουσικό όργανο με οξύ διαπεραστικό ήχο ΣΥΝ. πίπιζα **2.** (μτφ.) η διαπεραστική εκνευριστική φωνή (κάποιου): *σταμάτα επιτέλους την ~ και μη μιλάς άλλο!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corna musa «ποιμενική φλογέρα»].

καραμπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φορητό ημιαυτόματο όπλο, μικρότερο και ελαφρότερο από το τουφέκι, που προορίζεται για κυνήγι, σκοποβολή ή σπανιότ. για πολεμική χρήση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carabina < μέσ. γαλλ. carabine < carabin, οπλισμένος ιππέας τού 17ου αι., πιθ. περιπαικτικώς, < (e)scarabin «νεκροθάφτης θυμάτων πανούκλας» < escarbot «κοπριά σκαθαριού» < λατ. scarabaeus (βλ. λ. *σκαραβαίος*)].

καραμπινάτος, -η, -ο αυτός για τον οποίο δεν χωρεί αμφιβολία, ολοφάνερος: *~ περίπτωση διασπάθισης δημοσίου χρήματος* || *~ δεξιός / αριστερός* ΣΥΝ. αναμφισβήτητος, τρανταχτός. — **καραμπινάτα** επίρρ.

καραμπινιέρος (ο) ο Ιταλός αστυνομικός που φέρει όπλο. — **καραμπινιερία** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carabiniere < carabina].

καραμπογιά (η) η μαύρη μπογιά ή καθετί που είναι βαμμένο κατάμαυρο: *μαλλιά / μουστάκι ~.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karaboya].

καραμπόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ισχυρή σύγκρουση περισσότερων από δύο οχημάτων, η διαδοχική πρόσκρουση τού ενός πάνω στο άλλο: *~ στην εθνική οδό Αθηνών – Λαμίας λόγω ολισθηρότητας τού οδοστρώματος* ● **2.** (στο μπιλιάρδο) επιτυχημένο χτύπημα μπάλας, κατά το οποίο ο παίκτης χτυπάει με μία κίνηση τις δύο άλλες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carambole, ονομασία τής κόκκινης μπάλας τού μπιλιάρδου, < ισπ. carambola, καρπός τού μαλαισιακού δέντρου carambil, που μοιάζει με πορτοκάλι].

καραμπουζουκλής (ο) {καραμπουζουκλήδες} (λαϊκ., ως φιλική προσφώνηση σε κάποιον): *γεια σου Θύμιο, τσίφτη, λεβέντη και καραμπουζουκλή!*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < επιτατ. *καρα-* + τουρκ. bozuk «χαλασμένος, κατεστραμμένος» (πβ. κ. *μπουζούκι*) + *-λής* (βλ.λ.)].

καραντίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** σύνολο υγειονομικών μέτρων που συνίστανται στην προληπτική απομόνωση πλοίων, ατόμων, ζώων ή ολόκληρων περιοχών, όταν υπάρχουν υποψίες ή ενδείξεις ότι είναι φορείς μεταδοτικών ασθενειών: *είμαι / μπαίνω σε ~* **2.** (μτφ.) η απομόνωση (κάποιου), ο οποίος θεωρείται ότι μπορεί να προκαλέσει προβλήματα: *σε ~ από χθες ο βουλευτής που διαφώνησε με τη γραμμή τού κόμματος* ΣΥΝ. περιορισμός, επιτήρηση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quarantina, περίοδος επιφυλακής και απομόνωσης σαράντα ημερών, στην οποία ετίθεντο τα πληρώματα των πλοίων, προτού τους επιτραπεί να αποβιβαστούν, < μέσ. γαλλ. quarantaine, πβ. γαλλ. quarant «σαράντα»].

καραούλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η φρούρηση ενός χώρου και ο χρόνος που αυτή διαρκεί: *κρατάω / φυλάω / στήνω ~* ΣΥΝ. φρουρά, βάρδια **2.** (συνεκδ.) η θέση από την οποία φρουρείται ένας χώρος ΣΥΝ. σκοπιά, βίγλα.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < τουρκ. karakol «αστυνομικό τμήμα» ή < σλαβ. karaul].

καραπουτάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) (επιτατ.) η πουτάνα (βλ. κ. λ. *καρα-*). — (μεγεθ.) **καραπουτανάρα** (η).

καρατάρω {καρατάρισα} θεωρώ, υπολογίζω κατ' εκτίμηση: *τον καρατάρισα ότι δεν ήταν διατεθειμένος να βοηθήσει και διέκοψα τη συζήτηση* ΣΥΝ. ζυγι(ά)ζω, εκτιμώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. caratare «υπολογίζω τα καράτια» < ιταλ. carato (βλ. λ. *καράτι*)].

καράτε (το) {άκλ.} ιαπωνική μέθοδος αυτοάμυνας, που συνίσταται σε γρήγορα ισχυρά χτυπήματα εναντίον τού αντιπάλου με τα χέρια, τους αγκώνες, τα γόνατα ή τα πόδια: (κ. ως επιθ.) *ταινία καράτε.* — **καρατίστας** κ. **καρατέκα** {άκλ.} (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. karate «άδειο χέρι» < kara «άδειος» + te «χέρι»].

καρατερίστας (ο), **καρατερίστα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ηθοποιός που ειδικεύεται στην ερμηνεία πολύ συγκεκριμένων ρόλων (π.χ. τού κακού, τού σκληρού, τού ηλίθιου κ.λπ.): *«την παράσταση κλέβει ο θαυμάσιος Νεοϋορκέζος ~ Στάνλεϋ Τούτσι, στον ρόλο ενός γκαφατζή μικροκακοποιού»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. caratterista < carattere < λατ. character < αρχ. *χαρακτήρ*].

καρατζόβας (ο) αγροίκος, άξεστος, βλάχος: *ήταν ένας σκέτος ~ που παρίστανε στην παρέα τον σνομπ και τον πρωτευουσιάνο.*
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

καράτι (το) {καρατ-ιού | -ιών κ. -ίων} **1.** μονάδα μετρήσεως τής καθαρότητας των κραμάτων χρυσού με δεδομένο ότι τα 24 καράτια αντιστοιχούν στον απολύτως καθαρό χρυσό: *χρυσός 24 / 18 / 14 καρατίων* ● **2.** μονάδα βάρους για τους πολύτιμους λίθους, ίση προς το 1/5 τού γραμμαρίου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. carato < μεσν. λατ. caratus < αραβ. qīrāt «μονάδα βάρους» < αρχ. *κεράτιον* (η σημ. *καράτι* ήδη μτγν.), υποκ. τού *κέρας* (βλ.λ.)].

καρατίστας (ο) ‣ καράτε

καρατομώ ρ. μετβ. {καρατομείς... | καρατόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. μτχ. καρατομηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} **1.** κόβω το κεφάλι (κάποιου), ειδικότ. σε περίπτωση εκτέλεσης τής θανατικής ποινής με λαιμητόμο ΣΥΝ. αποκεφαλίζω **2.** (μτφ.) επιβάλλω σκληρή τιμωρία σε (κάποιον) **3.** (μτφ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση την οποία κατέχει, τον απολύω ή τον διαγράφω: *καρατομήθηκαν οι διαφωνούντες μετά τη συνεδρίαση τού πειθαρχικού τού κόμματος* ΣΥΝ. παύω, αποπέμπω, απολύω. — **καρατόμηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καρατομῶ (-έω)* < *κάρα* «κεφάλι» (βλ.λ.) + *-τομῶ* < *τομή*].

καράφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζια φιάλη με στενό λαιμό και εξογκωμένη κοιλία για νερό, κρασί, ούζο ή άλλα ποτά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caraffa < διαλεκτ. αραβ. gharrāfāh «φλασκί» < ρ. gharafa «αντλώ νερό»].

καραφάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή καράφα, συνήθ. για ούζο.

καράφλα (η) η φαλάκρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φαλάκρα*, με αντιμετάθεση].

καράφλας (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο φαλακρός. Επίσης **καραφλάκιας**.

καραφλιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καράφλιασα} **1.** (αμετβ.) αποκτώ καράφλα **2.** (αργκό-εμφατ.) (α) (μετβ.) προκαλώ μεγάλη έκπληξη, αφήνω κάποιον άναυδο (λέγοντας ή κάνοντας κάτι παράλογο, ασυνάρτητο κ.λπ.) (β) (αμετβ.) εκπλήσσομαι πάρα πολύ, μένω άναυδος (από λόγο ή πράξη παράλογη, ασυνάρτητη κ.λπ.).

καραφλός, -ή, -ό φαλακρός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *φαλακρός*, με αντιμετάθεση].

καρβέλι (το) {καρβελ-ιού | -ιών} **1.** ψωμί στρογγυλού σχήματος σε αντιδιαστολή προς τη φραντζόλα ή την κουλλούρα **2.** (μτφ.) τα προς το ζην, τα απολύτως αναγκαία για επιβίωση: *δουλεύω για το ~* || *ίσαίσα που βγάζει το ~ του* **3** (μτφ.) σε φράσεις που δηλώνουν τη διάρ-

κεια τής ζωής ή την εμπειρία που θα αποκτήσει κανείς (βλ. κ. λ. *ψωμί*): *λίγα είναι τα ~ του* (δηλ. θα ζήσει λίγο ή γρήγορα θα χάσει αυτά που έχει) || *έχεις να φας πολλά ~ ακόμα* (έχεις ακόμα να κάνεις ή να μάθεις πολλά). — (υποκ.) **καρβελάκι**.
[ETYM. μεσν. < σλαβ. karvalj < korvalj. πβ. κ. αλβ. karabele «στρατιωτικός άρτος»].

καρβονικός, -ή. -ό ΧΗΜ. ***καρβονικό οξύ*** οργανική ένωση, τα μόρια τής οποίας περιέχουν μία ή περισσότερες ομάδες καρβοξυλίου ΣΥΝ. καρβοξυλικός.
[ETYM. < γαλλ. carbonique < carbon «άνθρακας» < λατ. carbo].

καρβοξύλιο (το) {καρβοξυλί-ου | -ων} ΧΗΜ. μονοσθενής οργανική ρίζα που αποτελεί τη χαρακτηριστική ομάδα των καρβονικών οξέων. — **καρβοξυλικός,** -ή. -ό.
[ETYM. Μεταφορά τού γαλλ. carboxyle (νόθο σύνθ.) < carbon «άνθρακας» + ox(ygène) + παραγ. επίθημα -yle].

καρβουνάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** το μικρό κάρβουνο που τοποθετείται στα θυμιατήρια· (στον πληθ.) **2.** η ψήκτρα (βλ.λ.) **3.** εξάρτημα ηλεκτρικής μηχανής από γραφίτη, που μεταφέρει το ρεύμα από ένα τμήμα σε άλλο: *τα ~ τού αυτοκινήτου.*

καρβουναποθήκη (η) {καρβουναποθηκών} αποθήκη για κάρβουνα.

καρβουναρειό (το) (λαϊκ.) αποθήκη για κάρβουνα ΣΥΝ. καρβουναποθήκη. ανθρακαποθήκη.
[ETYM. < *κάρβουνο* + παραγ. επίθημα *-αρειό* (βλ.λ.)].

καρβουνέμπορος (ο) ο ανθρακέμπορος (βλ.λ.).

καρβουνιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καρβούνιασ-α, -τηκα. -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καίω (κάτι). ώστε να γίνει κάρβουνο ΣΥΝ. απανθρακώνω ♦ **2.** (αμετβ.) μεταβάλλομαι σε κάρβουνο. παίρνω το χρώμα και την όψη τού κάρβουνου: *το κρέας έχει καρβουνιάσει!* ΣΥΝ. απανθρακώνομαι. μαυρίζω. — **καρβούνιασμα** (το).

καρβουνιάρης (ο) [μεσν.] {καρβουνιάρηδες}. **καρβουνιάρισσα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αυτός που παρασκευάζει ή πουλάει κάρβουνα **2.** (μτφ.) ο κατάμαυρος από την κάπνα. ο μουντζούρης.

καρβουνιάρικος, -η, -ο **1.** αυτός που αναφέρεται στα κάρβουνα ή στον καρβουνιάρη: *~ εμφάνιση / πρόσωπο / καΐκι* **2.** ***καρβουνιάρικο*** (το) μαγαζί όπου πωλούνται κάρβουνα ΣΥΝ. ανθρακοπωλείο.

καρβουνίδι (το) {καρβουνιδ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) σκόνη από κάρβουνο ΣΥΝ. καρβουνόσκονη **2.** ΤΕΧΝΟΛ. σκουριά από κάρβουνο που χρησιμοποιείται ως θερμομονωτικό υλικό.

κάρβουνο (το) **1.** ανθρακώδες υλικό που λαμβάνεται με την καύση οργανικών ουσιών. όπως το ξύλο. σε συνθήκες απουσίας ατμοσφαιρικού αέρα και χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ. άνθρακας. γαιάνθρακας, λιγνίτης, λιθάνθρακας, ξυλάνθρακας, πετροκάρβουνο, τύρφη· ΦΡ. (μτφ.) ***κάθομαι σε αναμμένα κάρβουνα*** βρίσκομαι σε κατάσταση υπερβολικής ανησυχίας και αγωνίας. περιμένω με ανυπομονησία: *140.000 μαθητές κάθονται σε αναμμένα κάρβουνα περιμένοντας την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων των πανελλαδικών εξετάσεων* ΣΥΝ. αδημονώ. ανυπομονώ. ανησυχώ **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε απανθρακωμένο: *το κρέας / το δάσος έγινε ~* • **3.** (στη ζωγραφική) ειδικός άνθρακας σε σχήμα κοντυλιού, χρησιμοποιούμενος για σχέδιο. – (υποκ.) **καρβουνάκι** (το) (βλ.λ.).
[ETYM. < μεσν. *κάρβουνον* < μτγν. *κάρβων, -ωνος* < λατ. carbo, -onis «άνθρακας»].

καρβουνόσκονη (η) σκόνη από κάρβουνα.

κάργα (λειτουργεί ως επίθ. ή επίρρ.) (λαϊκ.) **1.** (για δοχεία, χώρους κ.λπ.) εντελώς γεμάτος: *το ντεπόζιτο τής βενζίνης ήταν ~* || *τα ποτήρια ήταν ~ κρασί* (ξέχειλα, ώς επάνω στα χείλη τού δοχείου) || *το θέατρο / η αίθουσα Τύπου είναι ~ από κόσμο* ΣΥΝ. φύσκα. τίγκα • **2.** (σπάν.) πολύ σφιχτά και δυνατά. με όλη τη δύναμη: *τέντωσέ το ~ το σχοινί!* || *~ τα κουπιά!* (ναυτικό πρόσταγμα για τους κωπηλάτες).
[ETYM. < βεν. carga < ρ. cargar «φορτώνω, γεμίζω» < μτγν. λατ. carricare < λατ. carrus «κάρρο»].

καργάρω ρ. μετβ. {κάργαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** γεμίζω (κάτι) ώς επάνω. το φορτώνω σε υπερβολικό βαθμό: *~ τα ποτήρια / τις βαλίτσες / τα σακιά / το αυτοκίνητο με πράγματα* ΣΥΝ. παραγεμίζω, παραφορτώνω, φυσκάρω. τιγκάρω **2.** σφίγγω με όλη μου τη δύναμη ή τεντώνω: *~ τα σκοινιά / τα πανιά.*
[ETYM. < βεν. cargar, βλ. κ. *κάργα*].

κάργας (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-σκωπτ.) αυτός που επιδεικνύεται ως σπουδαίος. ο παλληκαράς: *αλλού να κάνεις τον ~, εκεί που σε παίρνει* ΣΥΝ. νταής.

κάργια (η) (λαϊκ.) **1.** η καλοιακούδα (βλ.λ.): «*θάνατος είν' οι ~ που χτυπιούνται στους μαύρους τοίχους και στα κεραμίδια*» (Κ. Καρυωτάκης) **2.** υβριστ. για γυναίκα μοχθηρή και ζηλιάρα.
[ETYM. μεσν. < τουρκ. karga].

κάρδαμο (το) {κ. καρδάμ-ου | -ων} ποώδες κηπευτικό, τού οποίου τα φύλλα έχουν πικάντικη γεύση και χρησιμοποιούνται σε σαλάτες ή ως γαρνίρισμα σε διάφορα φαγητά.
[ETYM. < αρχ. *κάρδαμον* (ήδη μυκ. ka-da-mi-ja). αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η σύνδεση με το σανσκρ. kardamaḥ είναι αμφίβολη, αφού η σανσκρ. λ. περιέγραφε ένα εντελώς άγνωστο φυτό].

καρδαμώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καρδάμω-σα. -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ανακτώ τις χαμένες μου δυνάμεις, αισθάνομαι γερός και ανανεωμένος: *έφαγα και καρδάμωσα* ΣΥΝ. αναζωογονούμαι ♦ **2.** (μετβ.) δυναμώνω (κάποιον) σωματικά: *οι διακοπές στην εξοχή με καρδάμωσαν* || *γύρισε καρδαμωμένος* ΣΥΝ. τονώνω. δυναμώνω, αναζωογονώ. – **καρδάμωμα** (το).
[ETYM. < *κάρδαμο*, το οποίο τρώγεται στις σαλάτες και ως δυναμωτικό].

καρδάρι (το) {καρδαρ-ιού | -ιών} ξύλινο δοχείο. μέσα στο οποίο αρμέγουν το γάλα. Επίσης **καρδάρα** (η).
[ETYM. < μεσν. *καρδάριν* < **καλδάριν* < λατ. caldarium «θερμαντικό σκεύος λουτρών» < caldor «θερμότητα». πβ. κ. αρωμ. cardare / caldare «το δοχείο (των ποιμένων) για το άρμεγμα». αλβ. kaldar. ρουμ. căldare].

καρδερίνα (η) {δύσχρ. καρδερινών} μικρό ωδικό αποδημητικό πτηνό με λεπτό μυτερό ράμφος και χαρακτηριστικές κίτρινες φτερούγες. — (υποκ.) **καρδερινούλα** (η).
[ETYM. < γενουατ. carderina < νεολατ. carduelis. υποκ. τού λατ. carduus «γαϊδουράγκαθο» (το χρώμα τού άνθους του μοιάζει με τής καρδερίνας)].

καρδιά (η) {-άς κ. (λόγ.) -ίας} **1.** κοίλο μυϊκό όργανο που λειτουργεί ως αντλία στην κυκλοφορία τού αίματος και το οποίο βρίσκεται (στον άνθρωπο) στο αριστερό μέρος τού θώρακα: *υποφέρει από την ~ της* || *συγκοπή / ανακοπή καρδίας* || *μεταμόσχευση καρδιάς* || *έπαψε να χτυπάει η ~ του* (πέθανε)· ΦΡ. (α) ***εγχείρηση ανοιχτής καρδιάς*** βλ. λ. *εγχείρηση* (β) ***καρδιά μου!*** ως προσφώνηση προς κάποιον για τον οποίο τρέφουμε συναισθήματα αγάπης και τρυφερότητας **2.** (συνεκδ.) καθετί που έχει περίπου το σχήμα τού παραπάνω οργάνου και που θεωρείται σύμβολο τής ερωτικής αγάπης: *ζωγράφισε μια ~ μ' ένα βέλος* **3.** (συνεκδ.) ο άνθρωπος σε σχέση με το πόση καλοσύνη έχει μέσα του: *είναι ~ μάλαμα* || *είναι καλή ~* (δεν παρεξηγεί) **4.** (μτφ.) η έδρα των παρορμήσεων. των συναισθημάτων, των συγκινησιακών αντιδράσεων, τής συμπεριφοράς τού ατόμου· ΦΡ. (α) ***ό,τι τραβάει / θέλει η καρδιά σου*** ό.τι θέλεις. ό.τι επιθυμείς (β) ***(κάποιος) έχει ανοιχτή καρδιά*** για άνθρωπο καταδεκτικό, γενναιόδωρο (γ) ***(κάποιος) έχει καλή / χρυσή / ευγενική καρδιά*** για άνθρωπο καλοκάγαθο, καλόψυχο. καλοσυνάτο (δ) ***(κάποιος) έχει καρδιά μαύρη / σκληρή / από πέτρα*** για άνθρωπο σκληρό, χωρίς οίκτο (ε) ***(κάποιος) έχει πονετική καρδιά*** για άνθρωπο συμπονετικό. πονόψυχο (στ) ***έχω καθαρή καρδιά*** είμαι αγνός. άδολος (ζ) ***αγγίζω την καρδιά κάποιου*** συγκινώ κάποιον (η) ***καρδιά παραπονιάρα*** για πρόσωπο που παραπονιέται (θ) ***ο πόνος τής καρδιάς (κάποιου)*** η θλίψη, η στενοχώρια (κάποιου) (ι) ***ματώνει η καρδιά μου*** θλίβομαι βαθύτατα (ια) ***η καρδιά μου έβγαλε φτερά*** αναθάρρησα (ιβ) ***ανοίγω την καρδιά μου / την ψυχή μου σε κάποιον*** βλ. λ. *ανοίγω* (ιγ) ***τρέμει η καρδιά μου*** φοβάμαι πολύ (ιδ) ***η καρδιά μου χοροπηδάει / πάει να σπάσει*** για μεγάλη ψυχική αναστάτωση: *η καρδιά μου πάει να σπάσει από την αγωνία / από την ταραχή* (ιε) ***έχω (κάποιον) στην καρδιά μου*** συμπαθώ (κάποιον) πάρα πολύ, μου είναι πολύ αγαπητός (ιστ) ***κλέβω / παίρνω / κατακτώ / καίω την καρδιά (κάποιου)*** ασκώ γοητεία (σε κάποιον) ή κάνω (κάποιον) να με ερωτευτεί: *αυτό το κορίτσι μού έχει κλέψει την καρδιά* (ιζ) ***ραγίζω την καρδιά (κάποιου)*** θλίβω (κάποιον) (ιη) ***χαρίζω / δίνω / προσφέρω την καρδιά μου (σε κάποιον)*** αφοσιώνομαι πλήρως σε κάποιον, του δίνω την αγάπη μου (ιθ) ***(κάτι είναι) αγκάθι στην καρδιά*** για κάτι που υπάρχει στην ψυχή μας και προκαλεί θλίψη (κ) ***μαχαίρι / μαχαιριά στην καρδιά*** για κάτι που προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο (κα) ***κλαίει η καρδιά μου (για κάτι)*** θλίβομαι βαθύτατα (για κάτι) (κβ) ***φύλλα τής καρδιάς*** το φυλλοκάρδι (βλ.λ.) (κγ) ***με τι καρδιά;*** πού βρήκες το κουράγιο, την ψυχική δύναμη, πώς μπορείς (να κάνεις κάτι); (σε περίπτωση που απορούμε πώς μπορεί κανείς να κάνει κάτι. συνήθ. ιδιαίτερα σκληρό. χωρίς να διστάζει): *~ θα με αποχωριστείς;* (κδ) ***με μισή καρδιά*** απρόθυμα: *~ μού έδωσε τα χρήματα* (κε) ***εκ περισσεύματος καρδίας*** βλ. λ. *περίσσευμα* (κστ) ***έξω καρδιά*** ως χαρακτηρισμός εξωστρεφούς ανθρώπου (κζ) ***πήγε η καρδιά (κάποιου) στην Κούλουρη*** βλ. λ. *Κούλουρη* **5.** το κουράγιο, η υπομονή: *κάνω καρδιά* (θάρρος) || *κάνω την ~ μου πέτρα* (υπομένω) || *μεγάλη ~* (γενναίος ή μεγαλόψυχος, πονετικός) || *δεν το βαστά η ~ μου* (δεν το αντέχω, δεν έχω κουράγιο)· ΦΡ. (α) ***βάστα καρδιά!*** ως προτροπή προς τον εαυτό μας να κάνουμε υπομονή: *~ μου και όλα θα περάσουν!* (β) (μτφ.) ***το λέει η καρδιά μου*** έχω πολύ θάρρος. κουράγιο, δείχνω γενναιότητα: *είναι παλληκάρι και το λέει η καρδιά του!* **6.** (α) διάθεση. επιθυμία (για κάτι): *δεν του κάνει ~ να φύγει* || *δεν του κάνει ~ για δουλειά* || *το κάνω με μισή ~* (χωρίς να το θέλω) (β) (ειδικότ.) η καλή ψυχική διάθεση: *δεν θα χαλάσουμε τις ~ μας για μικροπράγματα*· ΦΡ. (α) ***με ελαφριά καρδιά*** / (λόγ.) ***ελαφρά τη καρδία*** βλ. λ. *ελαφρός* (β) ***με βαριά καρδιά*** με δυσφορία. χωρίς να το θέλω: *πήγε για δουλειά ~* || *άφησε την παρέα του ~* (γ) ***κάνω την καρδιά (κάποιου) περιβόλι*** βλ. λ. *περιβόλι* **7.** (σε ΦΡ. για τη δήλωση ειλικρινών αισθημάτων): *λόγια τής ~*· ΦΡ. (α) ***με το χέρι στην καρδιά*** με απόλυτη ειλικρίνεια. τίμια: *θα του μιλήσω ~* (β) ***από καρδιάς / μέσα από την καρδιά μου*** / (λόγ.) ***εκ βάθους καρδίας / από βάθους καρδίας*** με απόλυτη ειλικρίνεια (γ) ***με όλη την καρδιά μου*** με απόλυτη ειλικρίνεια και αγάπη: *του το χάρισε με όλη της την καρδιά* • **8.** το μέσον μιας εποχής. περιόδου, κατάστασης, χώρου. το κεντρικότερο σημείο. ο πυρήνας: *βρισκόμαστε στην ~ τής Αθήνας / τού χωριού / τού χειμώνα / τού Αυγούστου / τής νύχτας / τού θέματος / τής συζήτησης / τού προβλήματος / των γεγονότων* || *εδώ χτυπά η ~ τής Ελλάδας / τού αθλητισμού* **9.** (α) (ειδικότ. για καρπούς ή φυτά) το εσωτερικό και τρυφερό κεντρικό κομμάτι τους: *τρυφερός σαν την ~ ενός μαρουλιού* || *η ~ τού καρπουζιού* (β) (*~ κορμού δέντρου*) το πιο ανεπτυγμένο μέρος τού κορμού. που βρίσκεται μεταξύ τής εντεριώνης (βλ.λ.) και τού σομφού (βλ.λ.) και που προτιμάται στην ξυλουργική για την ποιότητά του. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος, συνίζηση.*
[ETYM. < αρχ. *καρδία* < *kr̥d-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kērd- «καρδιά». πβ. σανσκρ. hárdi (αιτ.), λατ. cor (γεν. cordis). γαλλ. cœur, ισπ. corazón, ιταλ. cuore. πορτ. coração. γερμ. Herz. αγγλ. heart κ.ά. Πλήθος φρ. έχουν μεσαιωνική αφετηρία. λ.χ. *αγγίζω την καρδιά. ανοίγω την καρδιά. έχω (κάτι) στην καρδιά μου. καίω την καρδιά. κάνω καρδιά, ραγίζει / -εται η καρδιά μου, από καρδιάς* κ.ά.].

καρδιαγγειακός, -ή. -ό → καρδι(ο)αγγειακός

καρδιακός, -ή κ. -ιά, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την καρδιά και τη λειτουργία της: ~ *επεισόδιο / νόσημα / ανεπάρκεια / προσβολή* **2.** (ως ουσ.) πρόσωπο που υποφέρει από την καρδιά του. — **καρδιακ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκρεμός*.

καρδιαλγία (η) [μτγν.] {καρδιαλγιών} ΙΑΤΡ. πόνος στην καρδιακή χώρα, οφειλόμενος συχνά σε νευραλγικά αίτια ΣΥΝ. καρδιόπονος. — **καρδιαλγικός**, -ή, -ό [αρχ.].

καρδινάλιος (ο) {καρδιναλί-ου | -ων, -ους} ανώτερος κληρικός τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας· ΦΡ. ***με ύφος (δέκα / εκατό / χιλίων κ.λπ.) καρδιναλίων*** για κάποιον που εμφανίζεται με ύφος πομπώδες και αλαζονικό, κάνοντας τον σπουδαίο: *μας μιλούσε ~, λες και εμείς δεν ξέραμε τίποτα!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. λατ. cardinalis, τίτλος επισκόπου, < cardo «άξονας, βάση», οπότε το επίθ. cardinalis θα σήμαινε αρχικά εκείνον στον οποίο άλλοι βασίζονται].

καρδιο- κ. **καρδιό-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την καρδιά: *καρδιο-πάθεια, καρδιο-πνευμονικός, καρδιό-σχημος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *καρδία*].

καρδι(ο)αγγειακός, -ή, -ό [1894] αυτός που αναφέρεται στην καρδιά και στα αιμοφόρα αγγεία: ~ *σύστημα / πάθηση / νοσήματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cardiovascular (νόθο σύνθ.) < cardio- (< αρχ. *καρδία*) + vascular «αγγειακός» < λατ. vasculum «μικρό αγγείο»].

καρδι(ο)αγγειογραφία (η) αγγειογραφία των καρδιακών κοιλοτήτων και των μεγάλων αγγείων, ύστερα από έγχυση ειδικής ουσίας.

καρδιοαναπνευστικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την καρδιά και το αναπνευστικό σύστημα: ~ *προβλήματα*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cardiorespiratory (νόθο σύνθ.)].

καρδιογνώστης (ο) [μτγν.] {καρδιογνωστών}, **καρδιογνώστρια** (η) [1892] {καρδιογνωστριών} αυτός που μπορεί να εισχωρήσει στην ψυχή τού ανθρώπου, να γνωρίζει τις πιο κρυφές σκέψεις και επιθυμίες του.

καρδιογράφημα (το) {καρδιογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. γραφική απεικόνιση τής λειτουργίας τής καρδιάς ΣΥΝ. ηλεκτροκαρδιογράφημα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiogram].

καρδιογραφία (η) ΙΑΤΡ. η μέθοδος εξέτασης τής καρδιακής λειτουργίας με τον καρδιογράφο. — **καρδιογραφικός**, -ή, -ό. **καρδιογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiographie].

καρδιογράφος (ο) [1885] όργανο με το οποίο παριστάνονται γραφικά οι καρδιακές συστολές για τον έλεγχο τής σωστής καρδιακής λειτουργίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiographe].

καρδιοδυναμική (η) ΙΑΤΡ. μελέτη των δυναμικών συνθηκών στις κοιλότητες τής καρδιάς και στα μεγάλα αγγεία.

καρδιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {καρδιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα ή μορφή καρδιάς: ~ *καμπύλη* ΣΥΝ. καρδιόσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ής, -ές*.

καρδιοκατακτητής (ο) [1869] ο άνδρας τον οποίο ερωτεύονται οι γυναίκες, ο γόης ΣΥΝ. δονζουάν, καζανόβας.

καρδιοκλέφτης (ο) {καρδιοκλεφτών}, **καρδιοκλέφτρα** (η) {καρδιοκλεφτρών} πρόσωπο που κάνει τους άλλους να το ερωτεύονται.

καρδιολογία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την ανατομία, τη φυσιολογία και τις παθήσεις τής καρδιάς. - **καρδιολόγος** (ο/η) [1891], **καρδιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiologie].

καρδιομεγαλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. συγγενής ή επίκτητη αύξηση τού όγκου τής καρδιάς σε σχέση με τον θώρακα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomegaly].

καρδιομυοπάθεια (η) {καρδιομυοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε ασθένεια προσβάλλει τον καρδιακό μυ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardiomyopathy].

καρδιοπάθεια (η) [1876] {καρδιοπαθειών} ΙΑΤΡ. οποιαδήποτε δυσλειτουργία και πάθηση τής καρδιάς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiopathie].

καρδιοπαθής (ο/η) [1888] {καρδιοπαθ-ούς | -είς} πρόσωπο που πάσχει από την καρδιά του, ο καρδιακός.

καρδιοπνευμονικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία τής καρδιάς και των πνευμόνων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cardio-pulmonaire (νόθο σύνθ.)].

καρδιόσχημος, -η, -ο [1892] αυτός που έχει σχήμα καρδιάς, καρδιοειδής: ~ *διάκοσμος κιονοκράνου*.

καρδιοτομία (η) {καρδιοτομιών} ΙΑΤΡ. **1.** η ανατομική εξέταση τής καρδιάς ● **2.** η χειρουργική διάνοιξη των καρδιακών κοιλοτήτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiotomie].

καρδιοτονωτικός, -ή, -ό αυτός που αποβλέπει στην ενίσχυση τής απόδοσης τής καρδιακής λειτουργίας: ~ *φάρμακα*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardiotonique].

καρδιοχειρουργική (η) ΙΑΤΡ. η χειρουργική τής καρδιάς για τη μερική ή ολική αποκατάσταση τής υγιούς λειτουργίας της. - **καρδιοχειρουργός** (ο/η), **καρδιοχειρουργικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cardiosurgery (νόθο σύνθ.)].

καρδιοχτύπι κ. **καρδιοκτύπι** (το) {χωρ. γεν.} **1.** γρήγορος και έντονα αισθητός χτύπος τής καρδιάς ΣΥΝ. χτυποκάρδι, ταχυπαλμία **2.** (συνεκδ.) μεγάλη ταραχή και ανησυχία μπροστά σε αναμενόμενο ευχάριστο ή δυσάρεστο γεγονός: *είχε ~ στις εξετάσεις / στο πρώτο ραντεβού / μήπως τον ανακαλύψουν* ΣΥΝ. άγχος, αγωνία, φόβος, αδημονία, ανυπομονησία, λαχτάρα. — **καρδιοχτυπώ** κ. **καρδιοκτυπώ** ρ. {-άς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

καρδίτιδα (η) [1873] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής καρδιάς και ειδικότ. τού περικαρδίου, τού ενδοκαρδίου και τού μυοκαρδίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cardite].

Καρδίτσα (η) {-ας κ. -ης} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Καρδίτσας* κ. *Καρδίτσης*). — **Καρδιτσιώτης** (ο), **Καρδιτσιώτισσα** (η), **καρδιτσιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **Γαρδίτσα / *Γραδίτσα* < σλαβ. gordica «μικρό κάστρο, πολίχνη», πιθ. κατά παρετυμολ. προς τη λ. *καρδιά*)].

καρδούλα (η) [μεσν.] **1.** (υποκ., συνήθ. χαϊδευτ.) η καρδιά (ως έδρα των συναισθημάτων και αντιδράσεων τού ατόμου): *η ~ μου το ξέρει πόσο τρόμαξα* || *το λέει η ~ του* (είναι άνθρωπος τολμηρός και θαρραλέος) || *τρέμει η ~ μου* (βρίσκομαι σε μεγάλη αγωνία και ταραχή)· ΦΡ. ***καρδούλα μου!*** ως προσφώνηση σε αγαπημένα πρόσωπα ΣΥΝ. αγάπη μου, ψυχή μου ● **2.** οποιοδήποτε μικρό αντικείμενο ή σχήμα έχει τη μορφή καρδιάς.

καρέ (το) {άκλ.} **1.** το τετράγωνο ● **2.** (σε χαρτοπαίγνια) (α) ομάδα από τέσσερεις συνήθως παίκτες: *κάνω ~ για παιχνίδι* (β) κανόνας τού παιχνιδιού για τη συγκέντρωση τεσσάρων ομοίων φύλλων: ~ *τού άσου / τής ντάμας* **3.** σύνολο τεσσάρων όμοιων πραγμάτων: *«πέτυχε το ~ των γκολ»* (εφημ.) || *«λέγοντας κι αυτός ανακρίβειες, συμπλήρωσε το ~ τής παράνοιας»* (εφημ.) **4.** το μέρος τού σώματος πάνω από τους μαστούς: *αδύνατο / κοκκαλιάρικο ~* ● **5.** (για ρούχα) ορθογώνιο άνοιγμα στον λαιμό: *μπλούζα με ~* ΣΥΝ. ντεκολτέ (για το άνοιγμα στα γυναικεία φορέματα) ● **6.** κόμμωση με ίσομηκες μάκρος των μαλλιών: *κούρεμα ~* || *κόβω ένα κοντό ~* ● **7.** κέντημα για τραπέζι σε σχήμα τετραγώνου ● **8.** (στον κινηματογράφο) καθένα από τα τετράγωνα κομμάτια με εικόνα, από τα οποία αποτελείται το φιλμ: *μηχανή προβολής προβάλλει 24 ~ το δευτερόλεπτο*· ΦΡ. (α) ***στοπ καρέ*** σταμάτημα τής ροής τού φιλμ σε μια εικόνα (β) ***καρέ-καρέ*** τρόπος αναπαραγωγής τής εικόνας από βίντεο ή μηχανή προβολής, σύμφωνα με τον οποίο η ταινία δεν προβάλλεται στην κανονική ταχύτητα, ώστε να αναπαράγεται κινούμενη εικόνα, αλλά σταματώντας σε καθένα από τα τετράγωνα κομμάτια (εικόνες, σκηνές), από τα οποία αποτελείται η ταινία, το φιλμ ● **9.** ΑΘΛ. ο χώρος γύρω από το τέρμα μιας ομάδας: *οι γηπεδούχοι δεν επέτρεπαν την είσοδο των αντιπάλων τους στα ~ τους* ● **10.** κομμάτι κρέατος (χοιρινού, μοσχαρήσιου ή αρνήσιου) από την πλάτη τού ζώου κοντά στον λαιμό. — (υποκ.) **καρεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carré «τετράγωνο» < λατ. quadratus < quadrum «τετράγωνο» < quattuor «τέσσερα»].

καρέκλα (η) {καρεκλών} **1.** κάθισμα για ένα άτομο, με τέσσερα συνήθ. πόδια για στήριξη στο πάτωμα και ένα στήριγμα για την πλάτη: *πάνινη / ξύλινη / πτυσσόμενη / περιστρεφόμενη ~* || ~ *σκηνοθέτη* (ξύλινη πτυσσόμενη καρέκλα με καραβόπανο στη θέση και στην πλάτη) ΣΥΝ. κάθισμα· ΦΡ. ***ηλεκτρική καρέκλα*** βλ. λ. *ηλεκτρικός* ● **2.** (συνεκδ.) το αξίωμα, η θέση την οποία θέλει κανείς να αποκτήσει ή να διατηρήσει: *δεν είναι λίγοι οι πολιτικοί που αγωνίζονται μόνο για την ~, αδιαφορώντας για τα προβλήματα τού λαού* || *κανένας συνδικαλιστής δεν πρόκειται να κινηθεί· για τις ~ τους νοιάζονται όλοι* ΣΥΝ. θέση, αξίωμα, εξουσία. Επίσης (παλαιότ.-λόγ.) **καθέκλα**. — (υποκ.) **καρεκλάκι** (το) κ. **καρεκλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. charegla < cadegla < *cadegra < λατ. cathedra < αρχ. *καθέδρα*].

καρεκλάδικο (το) **1.** το εργαστήριο όπου κατασκευάζονται ή επιδιορθώνονται καρέκλες ● **2.** (παλαιότ.-αργκό) νυχτερινό κέντρο με μουσική ντίσκο.

καρεκλάς (ο) {καρεκλάδες} **1.** πρόσωπο που κατασκευάζει, επιδιορθώνει ή πουλάει καρέκλες ● **2.** (παλαιότ.-αργκό) πρόσωπο που αγαπά φανατικά ή και χορεύει τη ντίσκο μουσική.

καρεκλοθήρας (ο/η) {καρεκλοθηρών} πρόσωπο που επιδιώκει με αθέμιτα μέσα να καταλάβει δημόσια θέση ή αξίωμα: *ο υπουργός περιβάλλεται από καρεκλοθήρες, που σπεύδουν να δηλώσουν υποταγή*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.
[ΕΤΥΜ. < *καρέκλα* + *-θήρας* < θήρα «κυνήγι», πβ. κ. *βαθμο-θήρας*].

καρεκλοκένταυρος (ο) (κακόσ.) ο γραφειοκράτης υπάλληλος δημόσιας υπηρεσίας, ο οποίος από τη θέση που κατέχει ταλαιπωρεί τους πολίτες.

καρεκλοπόδαρο (το) το πόδι καρέκλας· στη ΦΡ. ***ρίχνει καρεκλοπόδαρα*** βρέχει καταρρακτωδώς.

καρένα (η) ▸ *καρίνα*

καρέτα (η) {άκλ.} ΖΩΟΛ. γένος θαλάσσιων χελωνών: *χελώνα καρέτα-καρέτα* (είδος θαλάσσιων χελωνών).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. caretta < μαλαϊκ. karah].

Κάρες (οι) {Καρών} ΙΣΤ. αρχαίος λαός τής ΝΔ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κάρ, Καρός*, αγν. ετύμου, προελλην. λ.].

κάρι (το) {άκλ.} καρύκευμα ινδικής προελεύσεως σε μορφή σκόνης, συνήθ. με καυτερή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. curry < γλ. Ταμίλ kari].

καριέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *σταδιοδρομία*· η γενική πορεία τής επαγγελματικής δραστηριότητας κάποιου και ειδικότ. η επαγγελματική του καταξίωση και αναγνώριση: *έκανε λαμπρή ~ στο εξωτερικό ως δημοσιογράφος* || *διπλωμάτης καριέρας* || *κάνω ~* (καταξιώνομαι επαγγελματικά).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carriera < μεσν. λατ. carraria «δρόμος για οχήματα» < λατ. carrus «κάρο, άμαξα»].

καριερίστας (ο), **καριερίστρια** (η) {καριεριστριών} (κακόσ.) πρόσωπο που με κάθε μέσο (θεμιτό ή αθέμιτο) επιζητεί την επαγγελματική του άνοδο και καταξίωση, αδιαφορώντας για τις όποιες συνέπειες των ενεργειών του: ~ *πολιτικός* ΣΥΝ. αριβίστας. Επίσης **καριερί-**

στα (η). — **καριεριαμός** (ο), **καριερίστικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carrierista < carriera].

καρικατούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γελοιογραφία **2.** (μτφ.) οτιδήποτε αντιγράφει ανεπιτυχώς ένα πρότυπο ΣΥΝ. σκιά. — **καρικατουρίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caricatura, αρχική σημ. «υπερβολή, διόγκωση», < caricare «φορτώνω» < μτγν. λατ. carricare < λατ. carrus «κάρρο, άμαξα»].

καρικώνω ρ. μετβ. {καρίκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** διορθώνω με κλωστή τα φθαρμένα μέρη (υφάσματος) ΣΥΝ. μαντάρω • **2.** ράβω με κλωστή κατά μήκος τα άκρα (υφάσματος), για να μην ξεφτύσει το στρίφωμά του. — **καρίκωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carico «φορτώνω» (κατά τα ρ. σε -ώνω) < μτγν. λατ. carricare < λατ. carrus «κάρρο, άμαξα»].

καρίνα κ. **καρένα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κατώτατο μέρος τού σκελετού πλοίου ή βάρκας: *«βάρκα τού βάλτου ανάστροφη, φτενή χωρίς ~»* (Ν. Καββαδίας) ΣΥΝ. (λόγ.) τρόπις.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. carina «κέλυφος» < μτγν. *καρύινος* «αυτός που μοιάζει με καρυδότσουφλο» < αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.)].

καριόκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος μικρού γλυκύσματος με σοκολάτα και καρύδια ή αμύγδαλα, τυλιγμένο σε ασημόχαρτο.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. carioca, λ. τής γλ. Τούπι (ιθαγενών τής Βραζιλίας)].

καριόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** παλαιού τύπου μεγάλο ξύλινο κρεβάτι • **2.** (!) η ανήθικη γυναίκα, η πόρνη· γενικότ. υβριστ. για γυναίκα. — **καριόλικος**, -η/-ια, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. carriola «κρεβάτι» < λατ. carrus «κάρο, άμαξα»].

καριόλης (ο) {καριόληδες} (λαϊκ.-!) υβριστ. για ανήθικο άνδρα.

καριοφίλι (το) {καριοφιλ-ιού | -ιών} μακρύκαννο εμπροσθογεμές τουφέκι, που πυροδοτείται με πυριτόλιθο (τσακμακόπετρα) και το οποίο χρησιμοποιήθηκε σε ευρεία κλίμακα από τους Έλληνες κατά την Επανάσταση τού 1821. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των ιταλ. Carlo e figli «Καρόλου και υιών», ονομασία εργοστασίου όπλων].

κάρκαδο (το) → κάκαδο

καρκινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον καρκίνο: ~ *κύτταρα / όγκος* • **2.** ***καρκινικός στίχος*** στίχος που μπορεί να διαβαστεί είτε κανονικά είτε από το τέλος προς την αρχή, διατηρώντας το ίδιο νόημα, π.χ. *ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ* (από το περιρραντήριο τής Αγίας Σοφίας στην Πόλη).

καρκινοβατώ ρ. αμετβ. [1856] {καρκινοβατείς... | καρκινοβάτησα} προχωρώ με πολύ αργούς ρυθμούς ή κάνω βήματα προς τα πίσω, δεν παρουσιάζω καμία πρόοδο, μένω στάσιμος: *καρκινοβατεί η διεύρυνση τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* ΣΥΝ. οπισθοδρομώ, αποτυγχάνω, καθυστερώ. — **καρκινοβασία** (η) [1897].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρκινοβάτης* «αυτός που βαδίζει σαν κάβουρας» < *καρκίνος* (βλ.λ.) + *-βάτης* < *βαίνω*].

καρκινογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των διαδικασιών ή μηχανισμών, των οποίων ο πιθανός συνδυασμός μπορεί να οδηγήσει στην πρόκληση καρκίνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. carcinogenesis].

καρκινογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. (για χημικές ουσίες ή φυσικούς παράγοντες) αυτός που μπορεί να προκαλέσει ή να ευνοήσει την εμφάνιση καρκίνου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. carcinogen].

καρκινοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {καρκινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με καρκίνο, δηλ. κάβουρα **2.** ΖΩΟΛ. ***καρκινοειδές*** (το) κάθε οστρακόδερμο που ανήκει σε ομοταξία αρθροπόδων, τα οποία ζουν στη θάλασσα ή στο γλυκό νερό • **3.** ΙΑΤΡ. ***καρκινοειδές*** (το) όγκος μειωμένης κακοήθειας, που συνήθ. βρίσκεται στο πεπτικό σύστημα ή στους πνεύμονες.

καρκινολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την έρευνα και τη θεραπεία τού καρκίνου ΣΥΝ. ογκολογία. — **καρκινολόγος** (ο/η), **καρκινολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cancerology (νόθο σύνθ.)].

καρκινόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η καταστροφή κυττάρων που προσβλήθηκαν από καρκίνο. — **καρκινολυτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. carcinolyse].

καρκινοπαθής, -ής, -ές [1866] {καρκινοπαθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που πάσχει από καρκίνο.

καρκινοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η μεταλλαγή προϋπάρχουσας καλοήθους βλάβης σε καρκίνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cancérisation].

καρκίνος (ο) **1.** ΙΑΤΡ. (α) κάθε κακοήθης όγκος που μπορεί να εμφανιστεί σε οποιονδήποτε από τους ιστούς τού οργανισμού και έχει την τάση να επανεμφανίζεται μετά από κάθε αφαίρεσή του ή να σχηματίζει μεταστάσεις σε γειτονικά ή και απομακρυσμένα σημεία τού σώματος: ~ *τού πνεύμονα / των μαστών / τού στομάχου* (β) κάθε ασθένεια που χαρακτηρίζεται από τέτοιου είδους όγκους: *έχει* ~ **2.** (συνεκδ.) καθετί που μπορεί να προκαλέσει καρκίνο: *κάθε μέρα αναπνέουμε τον* ~ (αέρα με καρκινογόνες ουσίες)· ΦΡ. (μτφ.-κακόσ.) ***βγάζω τον καρκίνο*** δεν μπορώ να ανεχθώ άλλο, υποφέρω από τη συνεχή πίεση που ασκούν πάνω μου πρόσωπα ή καταστάσεις: *ο διευθυντής μου ήταν τόσο απαιτητικός, που μου 'βγαλε τον καρκίνο* ΣΥΝ. πρήζω • **3.** ΖΩΟΛ. ο κάβουρας, το καβούρι • **4.** ΓΕΩΓΡ. ***τροπικός τού Καρκίνου*** βλ. λ. *τροπικός* • **5.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου, τοποθετημένος ανάμεσα στους αστερισμούς τού Λέοντος και των Διδύμων **6.** ΑΣΤΡΟΛ. το τέταρτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί στην περίοδο από 21 Ιουνίου μέχρι 22 Ιουλίου **7.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου: *είναι* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάβολος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κάβουρας», < I.E. *kar-kar- «σκληρός, τραχύς» (αναδιπλ. θ.), πβ. σανσκρ. karkaṭaḥ «κάβουρας», λατ. cancer (< *car-cros) > γαλλ. cancer «καρκίνος» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *κράτος* (βλ.λ.) Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. και απαντά στον Ιπποκράτη].

καρκινοφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ιδιότητα ορισμένων οργάνων και ιστών να αναπτύσσουν καρκίνο ή μεταστάσεις από καρκίνωμα που υπάρχει στον οργανισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cancerophilia (νόθο σύνθ.)].

καρκινοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} η αγχώδης κατάσταση κατά την οποία κάποιος φοβάται ότι έχει ή πρόκειται να προσβληθεί από καρκίνο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cancerophobia (νόθο σύνθ.)].

καρκινώδης, -ης, -ες [αρχ.] {καρκινώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά, ως προς τη φύση ή τη μορφή, τού καρκίνου: ~ *όγκος / εξόγκωμα* ΣΥΝ. κακοήθης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

καρκίνωμα (το) [αρχ.] {καρκινώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο κακοήθης όγκος που αποτελείται από επιθηλιακό ιστό, ο καρκίνος **2.** (μτφ.) οτιδήποτε παίρνει τη μορφή μόνιμου κακού, από το οποίο δεν μπορούμε να απαλλαγούμε, αλλά υπομένουμε παθητικά την καταστροφική του εξάπλωση: *το ρουσφέτι αποτελεί ~ τού δημόσιου βίου*. — **καρκινωματώδης**, -ης, -ες [1853].

Καρλσρούη (η) πόλη τής ΝΔ. Γερμανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Karlsruhe («ανάπαυση τού Καρόλου»). Η πόλη ιδρύθηκε το 1715, όταν ο ευγενής Κάρολος Γουλιέλμος ανήγειρε εκεί έναν πύργο με κυνηγετικό κατάλυμα].

κάρμα (το) {άκλ.} (κατά την ινδουιστική διδασκαλία για την ύπαρξη μιας αλληλουχίας ζωών) η ηθική ενέργεια που απορρέει από τις πράξεις ή τις επιλογές ενός ατόμου, κατά τρόπον ώστε (μηχανικά και χωρίς θεία επέμβαση) να επηρεάζει τις περιστάσεις που θα αντιμετωπίσει στις επόμενες ζωές του (στις μελλοντικές μετενσαρκώσεις του), πράγμα που προκαθορίζει την ευτυχία ή τη δυστυχία του.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. karma < σανσκρ. karma «πράξη, ενέργεια»].

καρμανιόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η λαιμητόμος, μηχανισμός για τον αποκεφαλισμό των θανατοποινιτών (καθιερώθηκε στη Γαλλία), ο οποίος διέθετε μια μεγάλη λεπίδα, που έπεφτε κατακόρυφα από ψηλά και απέκοπτε το κεφάλι από τον λαιμό ΣΥΝ. γκιλοτίνα • **2.** (μτφ.) ο δρόμος ή το σημείο δρόμου, όπου γίνονται πολλά τροχαία ατυχήματα: *οι αφύλακτες διαβάσεις / αυτή η στροφή είναι ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carmagnole, κοντό χιτώνιο που φορούσαν στη Ν. Γαλλία οι Ιταλοί εργάτες από την πόλη Carmagnola. Αργότερα υιοθετήθηκε από τους επαναστάτες το 1792, οπότε δημιουργήθηκε και λαϊκό επαναστατικό τραγούδι με το ίδιο όνομα. Αυτό το τραγούδι γνώρισε ευρεία διάδοση κατά την περίοδο τής Τρομοκρατίας (Terreur), οπότε συνδέθηκε με τις δι' αποκεφαλισμού εκτελέσεις].

καρμίνι (το) {καρμινί-ου | -ων} βαθυκόκκινη φυτική χρωστική ύλη, που χρησιμοποιείται στη βαφική, τη ζαχαροπλαστική, την αρωματοποιία και τη ζωγραφική ΣΥΝ. κρεμέζι.
[ΕΤΥΜ. < βεν. carmin < μεσν. λατ. carminium, πιθ. από συμφυρμό των λ. *carmesinum «βυσσινί χρώμα» (< αραβ. qirmiz) και minium «μίνιο» (βλ. λ. *μίνιο, κρεμεζής*)].

καρμοίρης (ο) {καρμοίρηδες}, **καρμοίρω** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνθρωπος μίζερος, κακομοίρης, που δεν χαίρεται τη ζωή του, για να μην ξοδέψει χρήματα ΣΥΝ. φιλάργυρος, τσιγγούνης. — **καρμοιριά** (η), **καρμοίρικος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός, τσιγγούνης*.
[ΕΤΥΜ. < *κάρμοιρος (πβ. *κακομοίρης – κακόμοιρος*) < μτγν. *καρίμοιρος* «τιποτένιος – μισθοφόρος» < *καρί* (δοτ. τού αρχ. *Κάρ*, πράγμα που εξηγείται από το γεγονός ότι οι Έλληνες αντιμετώπιζαν περιφρονητικά τους Κάρες και τους χρησιμοποιούσαν ως δούλους) + *-μοιρος* < *μοίρα*].

καρμπιρατέρ (το) (παλαιότ. ορθ. *καρμπυρατέρ*) {άκλ.} ο εξαεριωτής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carburateur < carburer < carbone «άνθρακας» < λατ. carbo].

καρμπόν (το) {άκλ.} ελλην. *χημικός χάρτης*· χαρτί διαποτισμένο με μελάνι, το οποίο χρησιμοποιείται ανάμεσα σε δύο λευκά φύλλα χαρτιού, για να αναπαραχθεί στο χαρτί που βρίσκεται από κάτω οτιδήποτε γράφεται στο χαρτί επάνω.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carbone < λατ. carbo «άνθρακας»].

καρμπονάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** λευκή σάλτσα για ζυμαρικά που περιέχει πανσέτα ή μπέικον, αβγό ή κρέμα γάλακτος και τριμμένο μαύρο πιπέρι **2.** η μακαρονάδα που περιέχει την παραπάνω σάλτσα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. (alla) carbonara, αρχικώς «(στα) κάρβουνα», < carbone «άνθρακας, κάρβουνο» (< λατ. carbo, -onis)].

καρναβάλι (το) {καρναβαλ-ιού | -ιών} **1.** ο εορτασμός τής αποκριάς με εκδηλώσεις μεταμφιεσμένων, οινοποσία και διασκεδάσεις: *χιλιάδες άνθρωποι συμμετέχουν κάθε χρόνο στο ~ τής Πάτρας || το ~ τού Ρίο στη Βραζιλία είναι το διασημότερο στον κόσμο* **2.** (συνεκδ.) η ίδια η γιορτή τής αποκριάς: *πλησιάζει όπου να 'ναι το ~* ΣΥΝ. αποκριές, τριώδιο. — **καρναβαλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. carnevale < πρώιμο ιταλ. carne-levare «αφαιρώ, απομακρύνω το κρέας» < carne «κρέας» (< λατ. caro, carnis) + levare < λατ. levare «σηκώνω, απομακρύνω». Βλ. κ. *απόκρεως*].

καρναβαλιστής (ο), **καρναβαλίστρια** (η) {καρναβαλιστριών} πρόσωπο που συμμετέχει στις εκδηλώσεις τού καρναβαλιού (συνήθ. ως μέλος οργανωμένης ομάδας μεταμφιεσμένων).

καρναβαλίστικος, -η, -ο αυτός που θυμίζει καρναβάλι.

καρνάβαλος (ο) **1.** η κεντρική φιγούρα (ομοίωμα προσώπου ή θεού) τού καρναβαλιού: *ο βασιλιάς ~ || ο γελαστός ~* **2.** άρμα τής καρναβαλικής πομπής που προπορεύεται και πάνω στο οποίο βρίσκεται το παραπάνω ομοίωμα **3.** η πομπή των καρναβαλικών αρμάτων και των

μεταμφιεσμένων κατά τις αποκριάτικες εκδηλώσεις: *περνάει ο ~!* **4.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο με γελοία εμφάνιση ή συμπεριφορά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. carnaval, από τη φρ. Sa Majesté le Carnaval «η Αυτού Μεγαλειότης ο Καρνάβαλος», με την οποία προσδιοριζόταν το ανδρείκελο που προσωποποιεί το *καρναβάλι* (βλ.λ.)].

καρναβίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) σκληρό θήλωμα που παρουσιάζεται στην άκρη των δαχτύλων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. karnabit «κουνουπίδι»].

καρνάγιο κ. **καρενάγιο** (το) (λαϊκ.) ο χώρος όπου επισκευάζεται η καρένα μικρών πλοίων ΣΥΝ. (λογ.) τροπιστήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carenaggio < γαλλ. carénage < ρ. caréner < carène < ιταλ. carena «καρίνα» (βλ. λ. *καρίνα*)].

καρνέ (το) {άκλ.} **1.** σημειωματάριο, όπου σημειώνονται τα ατομικά στοιχεία (διεύθυνση, αριθμός τηλεφώνου κ.ά.) φίλων, συνεργατών, συγγενών κ.λπ. **2.** μικρό τεύχος με τυπωμένες όμοιες σελίδες για τις συναλλαγές: *το ~ των επιταγών.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carnet < μτγν. λατ. quaternum «τετράδα» (πβ. κ. *τετράδιο*) < λατ. quater «τετράκις, τέσσερεις φορές»].

καρντάσης (ο) {καρντάσηδες} (διαλεκτ.) ο αδελφικός, γκαρδιακός φίλος. Επίσης (σπανιότ.) **αρκαντάσης** (ο) κ. (οικ.) **καρντάσι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kardaş / kardeş «(ομογάστριος) αδελφός» < karın «κοιλιά, γαστήρ» + επίθημα -daş].

Κάρντιφ (το) {άκλ.} η πρωτεύουσα και λιμάνι τής Ουαλίας.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Cardiff < ουαλ. Caerdydd < Caer Taff «ποταμός Ταφ», στις όχθες τού οποίου είναι χτισμένη η πόλη].

καρό (το) {άκλ.} ελλην. *τετράγωνο* **1.** το τετράγωνο, κυρ. ως διακοσμητικό σχέδιο υφάσματος ή ενδυμασίας: *το πουλόβερ είχε μεγάλα κόκκινα ~* **2.** (συνεκδ.) ύφασμα με διακοσμητικά σχέδια σε σχήμα τετραγώνου: *αγόρασα μια φούστα ~* ‖ (κ. ως επίθ.) *~ πουκάμισο / τραπεζομάντηλο* **3.** το ένα από τα τέσσερα χαρακτηριστικά σχέδια τής τράπουλας που έχει σχήμα ρόμβου **4.** τραπουλόχαρτο πάνω στο οποίο είναι τυπωμένο αυτό το σχέδιο: *έριξε ένα οχτώ ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carreau < λατ. quadrum «τετράγωνο» < quattuor «τέσσερα»].

κάρο (το) (ορθότ. *κάρρο*) **1.** δίτροχο ή τετράτροχο όχημα (συνήθ. ξύλινο) για τη μεταφορά φορτίων, που αποτελείται από ακάλυπτη ορθογώνια καρότσα και θέσεις για τους επιβαίνοντες και τον οδηγό και σύρεται συνήθ. από ζώα (άλογα, μουλάρια κ.ά.) ΣΥΝ. άμαξα, αμάξι **2.** (συνεκδ.) το φορτίο που μπορεί να χωρέσει μέσα σε ένα κάρο: *χρειάζεται ένα ~ χαλίκι* **3.** (μτφ.-προφορ.) μεγάλη ποσότητα: *έχω να κάνω ένα ~ δουλειές αύριο* ΣΥΝ. σωρός **4.** (μτφ.) άτομο ανήμπορο (συνήθ. λόγω μεγάλης ηλικίας) ΣΥΝ. σαράβαλο **5.** (μτφ.) αυτοκίνητο παμπάλαιο ή αχρηστευμένο από την πολλή χρήση: *καιρός ν' αφήσει αυτό το ~ και να πάρει ένα καινούργιο αμάξι* ΣΥΝ. σαράβαλο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάρρον* < λατ. carrus, που συνδ. με αρχ. ιρλ. carr «όχημα». Η λ. *κάρο*, ως μτγν. δάνειο, θα έπρεπε να γράφεται με δύο *-ρρ-* (πβ. *κελλί*), όπως και τα παράγωγά της (*καρρόδρομος, καρροποιός* κ.ά.). Ωστόσο, το γεγονός ότι μερικές λέξεις όπως *καρότσα, καροσερί* κ.ά. γράφονται με ένα *-ρ-*, αναγόμενες απευθείας σε ξένους τύπους, και για να μην υπάρχει διαφορά από το υπόλοιπο σύνθετα και παράγωγα, προτιμήθηκε η απλογράφηση ολόκληρης τής λεξιλογικής οικογένειας].

καρόδρομος (ο) (ορθότ. *καρρόδρομος*) **1.** δρόμος κατάλληλος μόνο για κάρα **2.** (ειρων.) δρόμος κακοφτειαγμένος ή σε κακή κατάσταση.

Καρολίνα (η) **1.** πολιτεία των Η.Π.Α. στον Ατλαντικό Ωκεανό· χωρίζεται σε Β. και Ν. Καρολίνα **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Το κύρ. όν. είναι θηλ. τού *Κάρολος* (βλ.λ.) και ανάγεται στο ιταλ. Carolina. Οι δύο πολιτείες των Η.Π.Α. (αγγλ. Carolina) οφείλουν την ονομασία τους στον βασιλιά τής Γαλλίας *Κάρολο Θ'*, ο οποίος τις παραχώρησε στους Άγγλους το 1629].

καρολίνα (η) {χωρ. πληθ.} ποικιλία ρυζιού.
[ΕΤΥΜ. Εμπορική ονομασία, από τις δύο πολιτείες (*Β.* και *Ν. Καρολίνα*) των Η.Π.Α.].

Κάρολος (ο) {-ου κ. -όλου} **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα ηγεμόνων τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. ονόματος, πβ. γερμ. Karl < αρχ. γερμ. charal «δυνατός άνδρας», όνομα κοινό στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Charles, γαλλ. Charles, ισπ. Carlos, ιταλ. Carlo κ.ά.].

καροποιός (ο) (ορθότ. *καρροποιός*) [1892] ο κατασκευαστής κάρων.

καροσερί (η) {άκλ.} το αμάξωμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carrosserie < carrosse < ιταλ. carrozza, βλ. κ. *καρότσα*].

καροτίνη (η) → καρωτίνη

καρότο (το) ▸ καρώτο

καροτόζουμο (το) ▸ καρωτόζουμο

καροτοσαλάτα (η) → καρωτοσαλάτα

καρότσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** δίτροχη ή τετράτροχη άμαξα που σέρνεται από άλογα ΣΥΝ. άμαξα, κάρο **2.** το πίσω μέρος φορτηγών αυτοκινήτων ή σιδηροδρομικού οχήματος (στο οποίο τοποθετούνται φορτία): *φόρτωσαν τα μπάζα στην ~ τού φορτηγού* **3.** (ειδικότ.) το αμάξωμα των οχημάτων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. carrozza < λατ. carrus «κάρο, άμαξα»].

καροτσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό καρότσι· ΦΡ. ***πάω (κάποιον) καροτσάκι*** σέρνω (κάποιον) σε μεγάλη απόσταση ή τον αναγκάζω να κινείται αργά (συνήθ. σε αυτοκινητόδρομο) ακολουθώντας στη σειρά άλλους: *ήταν μπροστά μας μια νταλίκα και μας πήγε καροτσάκι ως την πόλη* **2.** (α) το καρότσι για τη μεταφορά μωρών: *ανοιχτό / σκεπαστό ~* ‖ *έβγαλε το μωρό βόλτα με το ~* (β) η ειδική μηχανοκίνητη ή χειροκίνητη συσκευή, η οποία επιτρέπει σε άτομα με κινητικές δυσκολίες να μετακινούνται: *αναπηρικό ~* (βλ. κ. λ. *καρότσι*).

καροτσέρης κ. **καροτσιέρης** (ο) {καροτσέρηδες} ο οδηγός καρότσας, ο αμαξάς ΣΥΝ. αμαξηλάτης, καραγωγεύς.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. carrozziere < carrozza, βλ. κ. *καρότσα*].

καρότσι (το) {καροτσ-ιού | -ιών} **1.** ξύλινη ή μεταλλική ορθογώνια κατασκευή για τη μεταφορά αντικειμένων, συνήθ. με δύο ρόδες στα πλάγια και δύο επιμήκεις χειρολαβές στο πίσω μέρος, από τις οποίες τη σπρώχνει ο χειριστής για να κινείται **2.** κάθε ανάλογο χειροκίνητο αντικείμενο με δύο ή περισσότερες μικρές ρόδες για τη μεταφορά αντικειμένων: *~ για τη μεταφορά αποσκευών στο αεροδρόμιο* ‖ *~ για τα ψώνια στο σούπερ μάρκετ ή τη λαϊκή* **3.** (ειδικότ.) μικρό κάθισμα (σαν καρέκλα) με τέσσερεις μικρές ρόδες στα πλάγια και χειρολαβές στο πίσω μέρος για τη μεταφορά νηπίων / βρεφών· καροτσάκι (βλ.λ.) **4.** ανάλογο κάθισμα μεγαλύτερου μεγέθους για άτομα με κινητικές δυσκολίες, το οποίο κινείται είτε με ώθηση από τις χειρολαβές του στο πίσω μέρος είτε με αυτόματο μηχανισμό είτε από τον ίδιο τον χρήστη, ο οποίος κινεί με τα δύο του χέρια τις δύο μεγάλες ρόδες στα πλάγια πιάνοντάς τες συνήθ. από τις ακτίνες τους ΣΥΝ. καροτσάκι.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού *καρότσα* (βλ.λ.)].

καρούλι (το) {καρουλ-ιού | -ιών} **1.** ξύλινος, μεταλλικός ή πλαστικός κύλινδρος ή κώνος γύρω από τον οποίο τυλίγεται νήμα, κλωστή, σύρμα, ταινία, φιλμ κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το νήμα που τυλίγεται γύρω από αυτό τον κύλινδρο ΣΥΝ. μασούρι **3.** καθένας από τους μικρούς τροχούς στο άκρο των ποδιών διαφόρων επίπλων ή συσκευών που διευκολύνει τη μετακίνησή τους ΣΥΝ. ροδίτσα **4.** (μειωτ.) παλιό όχημα, σαράβαλο: *πάρε το ~ σου από 'δώ.* - (υποκ.) **καρουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < μτγν. λατ. carrulus, υποκ. τού λατ. carrus «κάρο, άμαξα»].

καρουλιάζω ρ. μετβ. {καρούλιασα} τυλίγω (νήμα ή κλωστή) γύρω από καρούλι.

καρούμπαλο (το) (καθημ.) οίδημα στο κεφάλι που προκαλείται από χτύπημα: *βγάζω / κάνω ~.* Επίσης **καρούμπαλος** (ο). - (υποκ.) **καρουμπαλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **καρύμβαλο(ν)* < μτγν. *καρύμβαλος* < αρχ. *κόρυμβος* «κορυφή», που συνδ. ετυμολογικά με το ουσ. *κορυφή*].

καρπαζιά (η) (λαϊκ.) δυνατό και ηχηρό χτύπημα με την παλάμη στο κεφάλι και ιδ. στον σβέρκο: *ρίχνω / δίνω / τρώω ~* ‖ *πέφτουν καρπαζιές* ‖ *ταράζω κάποιον στις ~* ΣΥΝ. σφαλιάρα, σβερκιά, κατραπακιά· ΦΡ. (α) ***είναι για καρπαζιές*** για πρόσωπο εντελώς ανυπόληπτο, που δεν αξίζει να το πάρει κανείς στα σοβαρά (β) ***παίζω καρπαζιές (με κάποιον)*** για να δηλωθεί η μεγάλη οικειότητα που υπάρχει (με κάποιον): *με τον Χρίστο παίζαμε καρπαζιές στο δημοτικό.*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < τουρκ. kepaze «γελοίος, ξευτιλισμένος»].

καρπαζοεισπράκτορας (ο) {καρπαζοεισπρακτόρων} (οικ.) πρόσωπο που προκαλεί την αποδοκιμασία ή την περιφρόνηση των άλλων, που εισπράττει την απόρριψη από τους γύρω του χωρίς να μπορεί να αντισταθεί και να διατηρήσει την αξιοπρέπειά του.

καρπαζώνω ρ. μετβ. {καρπάζωσα} (οικ.) δίνω καρπαζιές (σε κάποιον). — **καρπάζωμα** (το).

Καρπάθια (Όρη) (τα) {Καρπαθίων (Ορέων)} όρη τής Α. Ευρώπης που εκτείνονται στην Ουκρανία, τη Ρουμανία, την Πολωνία και τη Σλοβακία.

Καρπάθιο (Πέλαγος) (το) {Καρπαθίου (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή στα Δωδεκάνησα Β. τής Καρπάθου.

Κάρπαθος (η) {Καρπάθου} **1.** νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ. τής Ρόδου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού· αλλιώς *Πηγάδια* (τα). — **Καρπάθιος** (ο), **Καρπάθια** (η), **καρπαθιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κάρπαθος / Κράπαθος*, αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

carpe diem λατ. (προφέρεται *κάρπε ντίεμ*) ελλην. *άδραξε την ημέρα* (βλ. λ. *αδράχνω*).

Καρπενήσι (το) {-ίου κ. -ιού} ορεινή κωμόπολη τής ΒΔ. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Ευρυτανίας. — **Καρπενησιώτης** (ο), **Καρπενησιώτισσα** (η), **καπερνησιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Η πόλη, που ιδρύθηκε κατά την Τουρκοκρατία, οφείλει το όνομά της στο αρωμ. cárpinu «οστρύα», είδος δέντρου με σκληρό ξύλο, που αφθονεί στην περιοχή (< λατ. carpinus), το οποίο παρετυμολογήθηκε προς το ελλην. *νησί*. Έχει υποστηριχθεί και η αναγωγή σε τουρκ. Karbenis].

καρπερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που δίνει πολλούς καρπούς· γόνιμος: *~ γη / χωράφι / δέντρο* ΣΥΝ. εύφορος, προσοδοφόρος, πολύκαρπος ΑΝΤ. άγονος, άκαρπος **2.** (για άνθρωπο ή ζώο) αυτός που κάνει πολλά παιδιά ή ζώα, που γεννά συχνά: *~ γυναίκα / αγελάδα.*

καρπέτα (η) **1.** βαρύ μάλλινο κλινοσκέπασμα **2.** ταπέτο μικρών διαστάσεων, από μαλλί ή από μαλλί και καννάβι, χωρίς χνούδι. Επίσης ***καρπέτο*** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carpette < μέσ. γαλλ. carpite < παλαιότ. ιταλ. carpita < δημώδ. λατ. *carpire < λατ. carpere «μαδώ, κόβω»].

καρπεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {κάρπεψα} (για καρποφόρα φυτά ή έδαφος) παράγω καρπούς, γίνομαι γόνιμος ΣΥΝ. καρπίζω. — **κάρπευμα** (το) [μτγν.].

καρπίζω ρ. [αρχ.] αμετβ. {κάρπισ-α, -μένος} σχηματίζω και δίνω καρπούς: *τα δέντρα είναι έτοιμα να καρπίσουν* ΣΥΝ. καρποφορώ. — **κάρπισμα** (το) [μεσν.].

καρποκάψα (η) έντομο που η κάμπια του τρέφεται με καρπούς δέντρων.

καρπολόγος (ο) [μεσν.] **1.** αυτός που συλλέγει καρπούς **2.** γεωργικό εργαλείο με το οποίο συλλέγονται οι καρποί ψηλών δέντρων.

καρπολογώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καρπολογείς... | καρπολόγησα} **1.** μα-

ζεύω (καρπούς) ΣΥΝ. τρυγώ **2.** (ειδικότ.) συλλέγω τους καρπούς που απέμειναν μετά τον τρύγο ή τον θερισμό. — **καρπολόγημα** (το) κ. **καρπολογία** (η) [μτγν.].

καρπός (ο) **1.** το εδώδιμο σαρκώδες ή ξηρό μέρος φυτού, στο οποίο περιέχονται ένα ή περισσότερα σπέρματα και το οποίο προέρχεται από την ωοθήκη, ανεπτυγμένη και μετασχηματισμένη μετά τη γονιμοποίηση· ΦΡ. (α) ***απαγορευμένος καρπός*** βλ. λ. *απαγορεύω* (β) ***ξηροί καρποί*** βλ. λ. *ξηρός* **2.** (ειδικότ.) ο σπόρος των σιτηρών, των δημητριακών **3.** (ειδικότ. για παιδιά) γέννημα, γόνος: *~ ενός παράνομου έρωτα* (από γονείς που δεν ήταν νόμιμο ζευγάρι)· ΦΡ. ***ο καρπός τής κοιλίας*** (*εὐλογημένη σὺ ἐν γυναιξὶ καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου*. Κ.Δ. Λουκ. 1. 42) το τέκνο **4.** (μτφ.) καθετί που παράγεται, που προκύπτει ως προϊόν (κάποιου πράγματος), ως αποτέλεσμα διαδικασίας, ενέργειας κ.λπ.: *το σημερινό επίτευγμα είναι ~ πολυετούς προσπάθειας / μεγάλου αγώνα* || *καιρός να δρέψεις τους ~ των κόπων σου* **5.** ΝΟΜ. το όφελος που παρέχει ορισμένο πράγμα ή δικαίωμα είτε άμεσα είτε με βάση μια έννομη σχέση ● **6.** ΑΝΑΤ. το τμήμα τού χεριού ανάμεσα στο αντιβράχιο και στο μετακάρπιο: *λυγίζω τον ~*. — **καρπικός**, -ή, -ό (σημ. 6).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)krp-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)ker-p- «κόβω», πβ. σανσκρ. krpāṇa «ξίφος», λατ. carpo «κόβω καρπούς, μαδώ» (> ιταλ. carpita > γαλλ. carpette «χαλί»), curtus «βραχύς, κοντός» (> γαλλ. court, ισπ. corto), αρχ. γερμ. herbist «φθινόπωρο» (> γερμ. Herbst), αγγλ. harvest «θερισμός», αρχ. γερμ. scurz «βραχύς, κοντός», γερμ. kurz, αγγλ. short κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κείρ-ω* «κόβω», *κουρ-ά, κουρεύω, κέρ-μα, κορ-μός* κ.ά.].

καρποσυλλέκτης (ο) {καρποσυλλεκτών}, **καρποσυλλέκτρια** (η) {καρποσυλλεκτριών} ο άνθρωπος, στο πρώιμο στάδιο τής εξέλιξής του, κατά το οποίο επιβίωνε συλλέγοντας καρπούς (πβ. λ. *τροφοσυλλέκτης*). — **καρποσυλλεκτικός**, -ή, -ό.

καρποσυλλογή (η) [1894] {χωρ. πληθ.} η συλλογή καρπών (συνήθ. από καρποσυλλέκτη για την εξασφάλιση τής τροφής του).

καρπούζι (το) {καρπουζ-ιού | -ιών} ο καρπός τής καρπουζιάς, χυμώδης σφαιρικός ή ελλειψοειδής καρπός, στο μέγεθος περίπου τού ανθρώπινου κεφαλιού, με πράσινη, λεία, χοντρή φλούδα, κόκκινη, υδαρή, δροσερή και γλυκιά ψίχα και μαύρους σπόρους ΣΥΝ. (λόγ.) υδροπέπων· ΦΡ. (α) ***σκάω (κάτω) σαν καρπούζι*** πέφτω κάτω απότομα και με θόρυβο (β) (παροιμ.) ***δεν χωρούν δύο καρπούζια σε μία μασχάλη*** δεν πρέπει κανείς να υπερεκτιμά τις δυνατότητές του, αναλαμβάνοντας ευθύνες πέρα από τις δυνάμεις του, γιατί τότε αποτυγχάνει (γ) ***μάππα το καρπούζι*** για περιπτώσεις που κάτι αποδεικνύεται κατώτερο από το αναμενόμενο ΣΥΝ. άνθρακες ο θησαυρός. — (υποκ.) **καρπουζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karpuz < περσ. xarbuz(a)].

καρπουζιά (η) ετήσιο ποώδες φυτό, το οποίο καλλιεργείται σε περιοχές με θερμό κλίμα και σε ελαφρά, αμμουδερά εδάφη· έχει πλατιά φύλλα, κωδωνοειδή φωτεινά κίτρινα άνθη, ο βλαστός του έρπει στο έδαφος, όπως τής κολοκυθιάς και τής πεπονιάς, και ο καρπός του (καρπούζι) ωριμάζει το καλοκαίρι.

καρπουζοκέφαλος, -η, -ο (μειωτ.) **1.** αυτός που έχει κεφάλι μεγάλο σαν καρπούζι **2.** (μτφ.) κουτός, χαζός.

καρπούμαι ρ. → καρπώνομαι

καρποφάγος (ο/η) [αρχ.] πρόσωπο που έχει ως βάση τής διατροφής του τους καρπούς. — **καρποφαγία** (η) [1890].

καρποφορία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** παραγωγή καρπών από τα φυτά **2.** (μτφ.) οποιαδήποτε καλλιτεχνική, συγγραφική κ.ά. παραγωγή.

καρποφόρος, -α, -ο **1.** αυτός που παράγει καρπούς, εύφορος: *~ δέντρο* ΣΥΝ. γόνιμος, καρπερός, καρπώδης, παραγωγικός ΑΝΤ. άφορος, άγονος, άκαρπος **2.** (μτφ.) αποτελεσματικός, επικερδής, ωφέλιμος: *~ συνεργασία / συνομιλία / συζήτηση / έρευνα* ΣΥΝ. επιτυχής, προσοδοφόρος, χρήσιμος, συμφέρων ΑΝΤ. μάταιος, άσκοπος, ασύμφορος, ανωφελής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γόνιμος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καρπός* + *-φόρος* < *φέρω*].

καρποφορώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {καρποφορείς... | καρποφόρησα} **1.** παράγω καρπούς, είμαι καρποφόρος ΣΥΝ. καρπίζω **2.** (μτφ.) φέρνω αποτέλεσμα, τελεσφορώ: *οι προσπάθειές του δεν καρποφόρησαν* ΣΥΝ. (καθημ.) πιάνω τόπο.

καρπόφυλλο (το) [μτγν.] {καρποφύλλ-ου | -ων} ΒΟΤ. το θηλυκό αναπαραγωγικό όργανο ενός άνθους, το οποίο συνήθ. αποτελείται από ένα στίγμα, τον στύλο και την ωοθήκη.

καρπώνομαι ρ. μετβ. αποθ. {καρπώθηκα} **1.** έχω την επικαρπία **2.** αποκομίζω κέρδος ή ωφέλεια από (κάτι): *~ οικονομικά ωφελήματα / οφέλη / κέρδη* ΣΥΝ. επωφελούμαι. Επίσης (λόγ.) **καρπούμαι** [αρχ.] {-ούσαι...}. — **κάρπωση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, εκμεταλλεύομαι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καρποῦμαι (-όο-)* < *καρπός*].

καρπωτής (ο), **καρπώτρια** (η) {καρπωτριών} **1.** πρόσωπο που παίρνει τους καρπούς, που έχει την επικαρπία **2.** (μτφ.) πρόσωπο που αποκομίζει οφέλη, που επωφελείται από κάτι.

κάρρο (το) → κάρο

καρρώ (το) → καρό

καρσί επίρρ. (λαϊκ.) απέναντι, αντικριστά ΣΥΝ. βιζαβί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karsı].

καρσιλαμάς (ο) {καρσιλαμάδες} λαϊκός αντικριστός χορός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. karşılama < karşı «αντίκρυ»].

καρστ (το) {άκλ.} πέτρωμα ευδιάλυτο στο νερό. — **καρστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Karst, ονομασία περιοχής κοντά στο Τριέστε (Σλοβενία), όπου έγιναν μελέτες για πετρώματα τέτοιου τύπου. Το όν. σημαίνει «σωρός λίθων»].

καρτ (το) {άκλ.} μικρό (αγωνιστικό) αυτοκίνητο που αναπτύσσει αρκετά μεγάλη ταχύτητα και τρέχει σε ειδικά διαμορφωμένη πίστα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kart / cart «άρμα, κάρρο» ως μέρος τής φραστικής λ. go-kart].

κάρτα (η) {καρτών} **1.** ορθογώνιο κομμάτι από λεπτό χαρτόνι μικρών διαστάσεων, συνήθ. εικονογραφημένο, που χρησιμοποιείται ως ταχυδρομικό δελτάριο: *ευχετήριες / χριστουγεννιάτικες ~* || *στέλνω / ταχυδρομώ / ανταλλάσσω κάρτες* ΣΥΝ. καρτ-ποστάλ **2.** μικρό και λεπτό ορθογώνιο κομμάτι χαρτιού που περιέχει τα ατομικά στοιχεία προσώπου (όνομα, διεύθυνση, τηλέφωνο κ.λπ.) ή την επωνυμία και τα στοιχεία επιχείρησης, εταιρείας, συλλόγου κ.λπ. και έχει σκοπό ενημερωτικό, διαφημιστικό ή λειτουργεί ως επισκεπτήρια κάρτα: *πάρε την ~ μου, αν με χρειαστείς* **3.** δελτίο με τα στοιχεία τού κατόχου του για ποικίλες χρήσεις· ΦΡ. (α) ***κάρτα εισόδου / εξόδου*** δελτίο με το οποίο επιτρέπεται η είσοδος σε ιδρύματα, οργανισμούς κ.λπ. ή η έξοδος από αυτά (β) ***(χρονική) κάρτα απεριορίστων διαδρομών*** ατομικό δελτίο με τη φωτογραφία, την υπογραφή τού κατόχου και κωδικό αριθμό, ορισμένης διάρκειας (συνήθ. μηνιαίας), που παρέχει στον κάτοχό του το δικαίωμα να πραγματοποιεί απεριόριστο αριθμό διαδρομών στα μέσα αστικών συγκοινωνιών για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα (γ) ***πιστωτική κάρτα*** δελτίο που εκδίδει διεθνής ή εθνικός οικονομικός οργανισμός σε άτομα με οικονομική φερεγγυότητα, έναντι (ετήσιας) συνδρομής, και το οποίο χρησιμοποιείται στις συναλλαγές αντί ρευστού χρήματος ΣΥΝ. πλαστικό χρήμα (δ) ***κάρτα εργασίας*** ατομικό δελτίο εργαζομένου, στο οποίο δηλώνεται προς τον Ο.Α.Ε.Δ. η πρόσληψή του στον ιδιωτικό ή δημόσιο τομέα (ε) ***κάρτα μπιάνκα*** (ιταλ. carta bianca) η υπογραφή εν λευκώ, η απόλυτη πληρεξουσιότητα (στ) ***κάρτα νέων*** ατομικό δελτίο που χορηγείται σε νέους 14-26 ετών, παρέχοντάς τους τη δυνατότητα πραγματοποίησης διακοπών, ταξιδιών, αγορών κ.λπ. σε μειωμένες τιμές (ζ) ***κάρτα μέλους*** ατομικό δελτίο που πιστοποιεί ότι ο κάτοχός του είναι μέλος σωματείου, ομίλου, λέσχης κ.λπ. (η) ***πράσινη κάρτα*** κάρτα που χορηγείται σε αλλοδαπούς για προσωρινή παραμονή και εργασία σε μια χώρα (θ) ***κάρτα καυσαερίων*** κάρτα που εκδίδει εξουσιοδοτημένο συνεργείο αυτοκινήτων, με την οποία πιστοποιείται ότι τα εκπεμπόμενα καυσαέρια βρίσκονται εντός τού επιτρεπτού ορίου **4.** η πιστωτική κάρτα (βλ. παραπάνω): *πληρώνω με ~* **5.** (ειδικότ.) ατομικό δελτίο εργαζομένου, στο οποίο αναγράφεται από ειδικό μηχάνημα η ώρα προσέλευσης και αποχώρησης από τον εργασιακό χώρο· ΦΡ. ***χτυπάω κάρτα*** εγγράφω σε ειδικό μηχάνημα πάνω στο ατομικό μου δελτίο την ώρα προσέλευσης και αποχώρησης από τον εργασιακό μου χώρο· (γενικότ.) ελέγχομαι εργασιακά ως προς το ωράριο, τις ώρες απασχόλησής μου **6.** (στο ποδόσφαιρο) (α) η κίτρινη ή η κόκκινη κάρτα που δείχνει ο διαιτητής στους ποδοσφαιριστές: *ήταν πρόβλημα για την ομάδα ότι τόσοι παίκτες της είχαν κάρτες* (είχαν δεχθεί κίτρινες ή κόκκινες κάρτες κατά τη διάρκεια των αγώνων) (β) ***κίτρινη κάρτα*** μικρή κίτρινη κάρτα (βλ. παραπάνω σημ. 1), την οποία δείχνει ο διαιτητής σε παίκτη ως παρατήρηση για αντικανονική συμπεριφορά (γ) ***κόκκινη κάρτα*** μικρή κόκκινη κάρτα, την οποία δείχνει ο διαιτητής σε παίκτη που κατά τους κανονισμούς πρέπει να αποβληθεί και συνεκδ. η αντίστοιχη ποινή (δ) ***βγάζω (κίτρινη / κόκκινη) κάρτα σε κάποιον*** (i) δείχνω σε ποδοσφαιριστή κίτρινη ή κόκκινη κάρτα (ii) (μτφ.) προειδοποιώ κάποιον για παράβαση που έχει κάνει **7.** το τραπουλόχαρτο **8.** (α) μικρό επίπεδο πλαστικό αντικείμενο το οποίο φέρει επικολλημένο μικροτσίπ ή μαγνητική ταινία στο πίσω μέρος του και χρησιμοποιείται για τηλεφωνικές κλήσεις: *~ προπληρωμένου χρόνου ομιλίας* (β) πλαστική κάρτα κινητής τηλεφωνίας που φέρει κωδικό αριθμό, τον οποίο αφού καταχωρίσει ο χρήστης στο κινητό τηλέφωνο, μπορεί να πραγματοποιεί κλήσεις και να αποστέλλει μηνύματα αξίας ίσης με την αξία τής κάρτας (γ) κάρτα που τοποθετείται στη συσκευή κινητής τηλεφωνίας με την οποία γίνεται από την τηλεφωνική εταιρεία η αναγνώριση τού συνδρομητή της (κάρτα SIM) **9.** ΠΛΗΡΟΦ. (α) ***κάρτα ήχου*** κάρτα που δίνει στον προσωπικό υπολογιστή τη δυνατότητα να αναπαράγει και να επεξεργάζεται ήχους (β) ***κάρτα βίντεο*** κάρτα επέκτασης που δίνει στον υπολογιστή τη δυνατότητα να αναπαράγει εικόνα από την οθόνη του. — (υποκ.) **καρτούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. carta < λατ. charta < αρχ. *χάρτης*. Ορισμένοι όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *πιστωτική κάρτα* (< αγγλ. credit card), *κάρτα ήχου* (< αγγλ. sound card), *κάρτα βίντεο* (< αγγλ. video card)].

καρτέλ (το) {άκλ.} **1.** σύμπραξη, συνήθ. αθέμιτη, μεταξύ ολιγοπωλιακών επιχειρήσεων για κοινό καθορισμό τιμών ή προώθηση των συμφερόντων τους: *το ~ των πετρελαιοπαραγωγών χωρών* **2.** (ειδικότ.) σύμπραξη (όπως η παραπάνω) παραγωγών και εμπόρων ναρκωτικών: *το κολομβιανό ~ της κοκαΐνης*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. cartel < ιταλ. cartello, υποκ. τού ουσ. carta < λατ. charta < αρχ. *χάρτης*].

καρτέλα (η) {καρτελών} δελτίο, συνήθ. ταξινομημένο, όπου αναγράφονται τα ατομικά στοιχεία πελάτη ή ασθενούς, λογιστικοί και στατιστικοί πίνακες ή άλλα στοιχεία: *όλα τα βιβλία ήταν περασμένα σε καρτέλες* || *ο γιατρός κοίταξε την ~ τού ασθενούς*. — (υποκ.) **καρτελίτσα** (η) κ. **καρτελάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cartella, υποκ. τού carta, βλ. κ. *κάρτα*].

καρτελοθήκη (η) {καρτελοθηκών} θήκη αρχείου για την τοποθέτηση και την ταξινόμηση καρτελών.

κάρτερ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλικό ή πλαστικό περίβλημα που προστατεύει τα περιστρεφόμενα μέρη ενός μηχανισμού, κυρ. των αυτοκινήτων, από την εισχώρηση ξένων σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Άγγλου εφευρέτη J.H. Carter].

καρτερεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καρτέρεψα} (λαϊκ.) δείχνω καρτερία, υπομένω ΣΥΝ. αντέχω. — **καρτέρεμα** (το).

καρτέρι (το) {καρτερ-ιού | -ιών} (καθημ.) ενέδρα, παραφύλαξη ΣΥΝ.

παραμόνευση· ΦΡ. ***στήνω / φυλάω καρτέρι*** ενεδρεύω, παραμονεύω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καρτερῶ (-έω)* (υποχωρητ.)].

καρτερία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού καρτερικού, η υπομονή, η εγκαρτέρηση ΣΥΝ. ανοχή, καρτερικότητα ΑΝΤ. ανυπομονησία, αδημονία.

καρτερικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αντιμετωπίζει με υπομονή και εγκαρτέρηση δύσκολες ή δυσάρεστες περιστάσεις: ~ *ύφος / στάση / αντιμετώπιση* ΣΥΝ. υπομονετικός ΑΝΤ. ανυπόμονος. — **καρτερικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

καρτερικότητα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού καρτερικού, η αντιμετώπιση των δύσκολων ή δυσάρεστων περιστάσεων με υπομονή και εγκαρτέρηση.

καρτερόψυχος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που διαθέτει γενναιότητα και ευψυχία ΣΥΝ. γενναιόψυχος, ανδρείος. — **καρτερόψυχα** επίρρ., **καρτεροψυχία** (η) [μτγν.].

καρτερώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καρτερ-είς... κ. -άς...} ♦ **1.** (μετβ.) περιμένω υπομονετικά: *με καρτερούσε με ανοιχτή αγκαλιά* || *χρόνια τον καρτερούμε* ΣΥΝ. αναμένω· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάλλιο πέντε και στο χέρι παρά δέκα και καρτέρει*** το μικρό αλλά βέβαιο όφελος είναι προτιμότερο από το μεγαλύτερο αλλά αβέβαιο ♦ **2.** (αμετβ.) υπομένω, υποφέρω με υπομονή: *καρτέρα λίγο κι όλα θα διορθωθούν* ΑΝΤ. ανυπομονώ, αδημονώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καρτερῶ (-έω)* «υπομένω, αντέχω (υπομονετικά)» < *καρτερός / κρατερός* < *κράτος*].

καρτεσιανισμός (ο) [1812] {χωρ. πληθ.} το φιλοσοφικό σύστημα τού Γάλλου φιλοσόφου Καρτεσίου (Ρενέ Ντεκάρτ, 1596-1650) και των οπαδών του, που βασίζεται στην αμφιβολία και στον ορθό λόγο για την εύρεση τής αλήθειας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cartésianisme].

καρτεσιανός, -ή, -ό [1799] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Γάλλο φιλόσοφο Καρτέσιο και τις θεωρίες του: ~ *συντεταγμένες / πνεύμα / σκέψη / θεωρία* **2.** (ως ουσ.) ο οπαδός τού φιλοσοφικού συστήματος τού Καρτεσίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cartésien < λατ. Cartesius, εκλατινισμένος τ. τού ονόματος τού Γάλλου φιλοσόφου René Descartes (1596-1650)].

καρτίνι (το) {καρτιν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. (στις υποδιαιρέσεις ανεμολογίου παλαιού τύπου) το τέταρτο τού ρόμβου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. quartin (ιταλ. quartino) < μεσν. λατ. quartinum < λατ. quartum «τέταρτο»].

καρτοδέκτης (ο) {καρτοδεκτών} μηχανισμός που ενεργοποιείται με ειδική κάρτα (π.χ. στα καρτοτηλέφωνα).

καρτοκινητό (το) κινητό τηλέφωνο που λειτουργεί με κάρτα.

καρτολίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η κάρτα· (συνήθ.) διαφημιστική κάρτα που τοποθετείται στις προθήκες καταστημάτων για την προώθηση προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cartolina < λατ. chartula, υποκ. τού charta < αρχ. *χάρτης*].

καρτοτηλέφωνο (ο) {καρτοτηλεφών-ου | -ων} τηλεφωνική συσκευή που λειτουργεί με τηλεκάρτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cardphone].

καρτούν (το) {άκλ.} ελλην. *κινούμενα σχέδια*· ο τεχνικός συνδυασμός (στον κινηματογράφο και στο βίντεο) χιλιάδων μορφών τού ίδιου ήρωα οι οποίες διαφέρουν ελάχιστα μεταξύ τους, ώστε, όταν διαδέχονται η μία την άλλη με μεγάλη ταχύτητα, να δίνουν την εντύπωση τής κίνησης, τής ομιλίας κ.λπ. (βλ. κ. λ. *κινούμενα σχέδια*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cartoon < ιταλ. cartone «χαρτόνι», μεγεθ. τού carta «κάρτα». Βλ. κ. *κάρτα*].

καρτούτσο κ. **κατρούτσο** (το) (λαϊκ.) **1.** ποσότητα υγρού, συνήθ. κρασιού, ίση με το 1/4 τού κιλού **2.** (συνεκδ.) το μικρό δοχείο κρασιού που χωρά ποσότητα ίση με το 1/4 τού κιλού. — (υποκ.) **καρτουτσάκι** κ. **κατρουτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quartuccio < μεσν. λατ. quartuccium, υποκ. τού λατ. quartum «τέταρτο»].

καρτ ποστάλ (η) {άκλ.} ταχυδρομικό δελτάριο, συνήθ. εικονογραφημένο, στο πίσω μέρος τού οποίου γράφει κανείς σύντομο μήνυμα, ευχές κ.λπ. προς τον παραλήπτη· κάρτα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. carte postale «ταχυδρομική κάρτα» < carte «κάρτα» + postale < poste «ταχυδρομείο»].

κάρυ (το) ➤ κάρι

Καρυάτιδες (οι) {-ων κ. -ατίδων} ΑΡΧΑΙΟΛ. μαρμάρινες κολόνες οικοδομημάτων, κυρ. μνημείων, σε μορφή γυναικών, οι οποίες υποβάσταζαν τον θριγκό, συνήθ. ναών: ~ *τού Ερεχθείου*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καρυᾶτις* (πληθ. *-ιδες*), που οφείλουν την ονομασία τους στις χορεύτριες λειτουργούς τής Αρτέμιδος στις Καρυές τής Πελοποννήσου].

καρύδα (η) **1.** καρύδι μεγάλου μεγέθους ● **2.** ***ινδική καρύδα*** ο καρπός τού κοκοφοίνικα με σκληρό εξωτερικό περίβλημα, εδώδιμη υπόλευκη ψίχα και γαλακτώδες υγρό στο εσωτερικό (το «γάλα τής ινδικής καρύδας»).

καρυδάκι (το) **1.** γλυκό τού κουταλιού από πολύ μικρά άγουρα καρύδια ● **2.** πολυγωνικό εξάρτημα διαφόρων διαστάσεων, το οποίο προσαρμόζεται σε μανέλα για ξεβίδωμα.

καρυδάτος, -η, -ο [μεσν.] (καθημ.) **1.** αυτός που έχει το σχήμα ή το μέγεθος καρυδιού **2.** αυτός που παρασκευάζεται από καρύδια: *γλυκό* ~ **3.** (σπάν.) αυτός που το καρύδι τού λαιμού εξέχει, ένδειξη έντονης αρρενωπότητας: *πήρα έναν άντρα καρυδάτο*.

καρυδέλαιο (το) [μτγν.] {καρυδελαί-ου | -ων} λάδι που εξάγεται από την ψίχα των καρυδιών.

καρυδένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο καρυδιάς: ~ *τραπέζι* **2.** αυτός που είναι φτειαγμένος με καρύδια: ~ *μπακλαβάς*.

καρύδι (το) {καρυδ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τής καρυδιάς, ο οποίος αποτελείται από σκληρό περίβλημα (τσόφλι) και εδώδιμα λοβωτά σπέρματα, πλούσια σε θρεπτικές ουσίες ΣΥΝ. (επιστημ.) κάρυον· ΦΡ. (α) ***σκληρό καρύδι*** βλ. λ. *σκληρός* (β) (μειωτ.) ***κάθε καρυδιάς καρύδι*** κάθε λογής άνθρωποι: *εκεί συναντάς* ~ ΣΥΝ. (λαϊκ.) η σάρα και η μάρα ● **2.** (καθημ.) η προεξοχή τού λάρυγγα στον λαιμό· αλλιώς *μήλο τού Αδάμ* (βλ. λ. *μήλο*) ● **3.** ***καρύδια*** (τα) οι όρχεις. — (υποκ.) **καρυδάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρύδιον*, υποκ. τού αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.)].

καρυδιά (η) **1.** φυλλοβόλο δέντρο, η εξημερωμένη μορφή τού οποίου απαντά σε όλη την Ελλάδα, καλλιεργείται για τους εδώδιμους καρπούς του, το συμπαγές, ελαστικό ξύλο του που χρησιμοποιείται ευρέως στην επιπλοποιία και τα φύλλα του που διαθέτουν θεραπευτικές ιδιότητες· (συνεκδ.) **2.** το ξύλο τού παραπάνω δέντρου **3.** οτιδήποτε είναι κατασκευασμένο από το ξύλο τού παραπάνω δέντρου: *το κρεβάτι και τα έπιπλα τού σαλονιού είναι όλα* ~.

καρυδόξυλο (το) το ξύλο τής καρυδιάς.

καρυδόπιτα (η) {δύσχρ. καρυδοπιτών} γλυκό ταψιού φτειαγμένο από ψίχα καρυδιού, αλεύρι, αβγά κ.λπ., που σιροπιάζεται.

καρυδότσουφλο (το) **1.** ο ξυλώδης φλοιός τού καρυδιού **2.** (μτφ.) πολύ ελαφρύ σκάφος που μπορεί να το παρασύρουν εύκολα τα κύματα.

καρυδόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο εξωτερικός πράσινος φλοιός των νωπών καρυδιών **2.** ο ξυλώδης φλοιός τού καρυδιού ΣΥΝ. καρυδότσουφλο.

καρυδόφυλλο (το) το φύλλο τής καρυδιάς.

καρυδόψιχα (η) η ψίχα τού καρυδιού.

καρυδώνω ρ. μετβ. {καρύδω-σα, -θηκα, -μένος} (καθημ.) σκοτώνω (κάποιον) με στραγγαλισμό, του «στρίβω το λαρύγγι». — **καρύδωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *καρύδι*, άσχετο προς το μτγν. *καρυδῶ (-όω)* «ευνουχίζω (άλογο)»].

καρύκευμα (το) [μτγν.] {καρυκεύμ-ατος | -ατα, -άτων} καθετί που προστίθεται κατά το μαγείρεμα στο φαγητό, για να το νοστιμίσει ΣΥΝ. (λόγ.) άρτυμα, μπαχαρικό· ΦΡ. (μτφ.) ***καρύκευμα λόγου*** λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται για να κάνει τον λόγο πιο λογοτεχνικό, να τον διανθίσει.

καρυκεύω ρ. μετβ. {καρύκ-ευσα κ. -εψα, -ευμένος} **1.** προσθέτω κατά το μαγείρεμα μπαχαρικά, για να νοστιμίσει το φαγητό **2.** (μτφ. για τον λόγο) διανθίζω με λογοτεχνικά σχήματα και καλολογικά στοιχεία. — **καρύκευση** (η), **καρυκευτικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *καρύκη* «είδος σάλτσας», αγν. ετύμου, πιθ. λυδικό δάνειο].

καρύκι (το) {καρυκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η κάψα τού βαμβακιού.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καρύκιον*, υποκ. τού αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.)].

κάρυνος, -η, -ο [μεσν.] καρυδένιος (βλ.λ.).

κάρυο (το) {καρύ-ου | -ων} **1.** ΒΟΤ. μονόσπερμος καρπός, τού οποίου το σκληρό περικάρπιο δεν συμφύεται με το σπέρμα (λ.χ. τα βελανίδια, τα κάστανα, τα φουντούκια) **2.** (λόγ.) το καρύδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κάρ-Fον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με την Ι.Ε. ρίζα *kar- «σκληρός, τραχύς» (για την οποία βλ. λ. *καρκίνος*). Βλ. κ. *καρίνα*].

καρυοθραύστης (ο) {καρυοθραυστών} (λόγ.) μεταλλικό επιτραπέζιο όργανο σε μορφή μοχλού, που χρησιμοποιείται για τη θραύση τού σκληρού περιβλήματος των καρυδιών και άλλων ξηρών καρπών.
[ΕΤΥΜ. < *κάρυον* (βλ.λ.) + *-θραύστης* < *θραύω*, μεταφρ. δάνειο από γαλλ. casse-noisette].

καρυοφύλλι (το) ➤ καριοφίλι

καρυόφυλλο (το) {καρυοφύλλ-ου | -ων} **1.** αρωματικό φυτό που το αποξηραμμένο άνθος του χρησιμεύει ως άρτυμα· γαρύφαλλο **2.** το φύλλο τής καρυδιάς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γαρύφαλλο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρυόφυλλον* < *κάρυον* + *φύλλον*. Βλ. κ. *γαρύφαλλο*].

Κάρυστος (η) {Καρύστου} πόλη τής ΝΔ. Εύβοιας, γνωστή για τα πετρώματά της *(πλάκες Καρύστου)*. — **Καρυστινός** (ο), **Καρυστινή** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που, σύμφωνα με τη μυθολογία, ανάγεται στον *Κάρυστο*, γυιο τού Χείρωνος και τής Χαρικλούς. Ίσως συνδ. με τη λ. *καρύα* «καρυδιά», αν δεν πρόκειται για προελληνικό τοπωνύμιο].

καρφάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** μικρό καρφί **2.** οτιδήποτε μοιάζει στο σχήμα με μικρό καρφί: *ένα* ~ *γαρύφαλλο*.

καρφί (το) {καρφ-ιού | -ιών} **1.** λεπτό και μακρόστενο μεταλλικό κομμάτι, αιχμηρό στο ένα άκρο και με πλατιά κεφαλή στο άλλο, το οποίο χρησιμοποιείται για την σύνδεση και τη στήριξη ξύλινων, μεταλλικών ή άλλων αντικειμένων ΣΥΝ. (λόγ.) ήλος· ΦΡ. (α) ***δεν μου καίγεται καρφί*** αδιαφορώ εντελώς (β) ***κάθομαι / είμαι / στέκομαι σε / στα καρφιά*** είμαι ανήσυχος, αδημονώ (γ) ***τα κάνω γυαλιά-καρφιά*** τα σπάζω όλα, καταστρέφω τα πάντα (δ) ***μια στο καρφί και μια στο πέταλο*** επικρίνοντας και επαινώντας διαδοχικά ή λέγοντας άλλα τη μια φορά κι άλλα την άλλη (ε) ***γίνομαι / είμαι καρφί στο μάτι (κάποιου)*** κάνω (κάποιον) να με φθονήσει με τις επιτυχίες και τις επιδόσεις μου ΣΥΝ. μπαίνω στο μάτι (κάποιου) (βλ. κ. λ. *κάρφος*) **2.** οτιδήποτε έχει ανάλογο σχήμα και χρησιμεύει συνήθ. για πρόσθετη στήριξη, σταθερότητα κ.λπ.: *τα* ~ *των αθλητικών παπουτσιών* **3.** (μτφ.) πρόσωπο που εκθέτει κάποιον φανερώνοντας κάποιο στοιχείο εις βάρος του, ο καταδότης: *είναι μεγάλο* ~ ΣΥΝ. προδότης, χαφιές **4.** έξυπνο και δηκτικό σχόλιο που θίγει έμμεσα αλλά σαφώς κάποιο προσωπικό ή γενικότερο πρόβλημα τού συνομιλητή, που τον «χτυπάει εκεί που πονάει»: *ο δημοσιογράφος τού πέταγε συνεχώς καρφιά για την υπόθεση δωροδοκίας, στην οποία είχε εμπλακεί το όνομά του* ΣΥΝ. υπαινιγμός, σπόντα **5.** (συνεκδ.) αυτός που έχει ετοιμότητα και δηκτικότητα στα σχό-

λιά του • **6.** (στο βόλεϊ) δυνατή και κατακόρυφη βολή τής μπάλας στον χώρο τής αντίπαλης ομάδας: *θεαματικό / δυνατό ~ || το αμυντικό μπλοκ έκοψε το ~ των αντιπάλων.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρφίον*, υποκ. τού αρχ. *κάρφος* «ξερόχορτο, άχυρο» (βλ.λ.). πιθ. λόγω τού σχήματος των πρώτων (ξύλινων) καρφιών. Η λ. αντικατέστησε βαθμηδόν το αρχ. ουσ. *ήλος*].

καρφίδα (η) [1889] η καρφίτσα· ΦΡ. ***καρφίδα ασφαλείας*** η καρφίτσα ασφαλείας (βλ. λ. *καρφίτσα*).

καρφίτσα (η) {καρφιτσών} **1.** μικρή επιμήκης μεταλλική βελόνα, αιχμηρή στο ένα άκρο και με μικρή κεφαλή στο άλλο, που χρησιμοποιείται για την πρόχειρη σύνδεση κομματιών υφάσματος ή χαρτιού· ΦΡ. (α) ***καρφίτσα ασφαλείας*** καρφίτσα που η αιχμηρή της άκρη εισέρχεται σε ειδική κοιλότητα, ώστε η σύνδεση να έχει μεγαλύτερη ασφάλεια (β) ***δεν πέφτει καρφίτσα*** βλ. λ. *πέφτω* **2.** κόσμημα με βελόνα και διακοσμητική κεφαλή, που στερεώνεται συνήθ. στο πέτο των γυναικείων ρούχων. — (υποκ.) **καρφιτσούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *καρφί* + υποκ. επίθημα *-ίτσα*].

καρφιτσοθήκη (η) θήκη για τη φύλαξη των καρφιτσών.

καρφιτσώνω ρ. μετβ. {καρφίτσω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** συνδέω με καρφίτσες: *~ τη φωτογραφία στην αίτηση* ΑΝΤ. ξεκαρφιτσώνω **2.** τρυπάω με καρφίτσα: *πρόσεξε με την καρφίτσα, μην καρφιτσώσεις το δάχτυλό σου.* — **καρφίτσωμα** (το).

καρφιτσωτός, -ή, -ό αυτός που στερεώνεται με καρφίτσα, ο καρφιτσωμένος. — **καρφιτσωτά** επίρρ.

καρφοβελόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} λεπτό και επίμηκες σιδερένιο καρφί που χρησιμοποιείται στην ξυλουργική και την οικοδομική για τη σύνδεση αντικειμένων ΣΥΝ. καρφί. Επίσης **καρφοβελόνη**.

καρφολάτης (ο) {καρφολατών} εργαλείο που χρησιμοποιείται αντί για τον πριτσιναδόρο (βλ.λ.), προκειμένου να δοθεί χειροποίητος χαρακτήρας σε σύνδεση.
[ΕΤΥΜ. < *καρφί* + *-λάτης* (< *ελαύνω*), πβ. κ. μεσν. *καρφο-λασία* «ίχνη καρφιών από πέταλα αλόγου»].

κάρφος (το) ξερό χόρτο, άχυρο ΣΥΝ. φρύγανο· ΦΡ. ***κάρφος οφθαλμών*** (*τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ*, Κ.Δ. Ματθ. 7, 3) (i) (κυριολ.) ξυλαράκι / ακίδα / κομματάκι από άχυρο στο μάτι κάποιου (ii) (μτφ.) αντικείμενο φθόνου και ζηλοτυπίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήλος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)krb(h)-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *(s)kerb(h)- «κάμπτω, ζαρώνω», πβ. ρωσ. korobiti «κάμπτω», αρχ. ισλ. skorpna «ζαρώνω» κ.ά. Το ουσ. *κάρφος* δήλωνε αρχικά το ξερόχορτο ή το άχυρο, καθώς και οποιοδήποτε αιχμηρό κομμάτι ξύλου].

κάρφωμα (το) [μεσν.] {καρφώμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** το στερέωμα (κάποιου πράγματος πάνω σε άλλο) με το μπήξιμο καρφιών **2.** (γενικότ.) το μπήξιμο αιχμηρού αντικειμένου μέσα σε ένα σώμα **3.** (μτφ.) το να μένει κάτι ακίνητο, σταθερό: *το ~ τού βλέμματός του πάνω της || το ~ τής κάμερας στο πρόσωπο τού νικητή* **4.** ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) το δυνατό κτύπημα τής μπάλας, ώστε να κατέβει σχεδόν κάθετα στο αντίπαλο τερέν (β) (στο μπάσκετ) κίνηση με την οποία ένας παίκτης βάζει με δύναμη τη μπάλα στο καλάθι κρατώντας τη είτε με το ένα είτε και με τα δύο του χέρια: *εντυπωσιακό / δυνατό ~* **5.** η κατάδοση ενός ατόμου για πράξεις ή κυρ. ιδέες του ΣΥΝ. χαφιεδισμός.

καρφώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κάρφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** στερεώνω κάτι πάνω σε κάτι άλλο, μπήγοντας καρφιά **2.** (γενικότ.) μπήγω σε σώμα (μαχαίρι ή άλλο αιχμηρό αντικείμενο): *χύμηξε πάνω του και του κάρφωσε το μαχαίρι στο στήθος*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***καρφώνω τα μάτια μου / το βλέμμα μου (κάπου)*** κοιτάζω επίμονα (κάπου), προσηλώνω τα μάτια μου: *κάρφωσε το βλέμμα του στο κενό* (β) ***μου καρφώνεται / μπαίνει στο μυαλό (κάτι)*** βλ. λ. *μυαλό* (γ) (αργκό) ***μου την καρφώνει να...*** μου έρχεται ξαφνικά η ιδέα ή η ισχυρή επιθυμία να κάνω κάτι: *καθόταν μια χαρά, όταν ξαφνικά του την κάρφωσε να πάρει το αυτοκίνητο και να φύγει!* **3.** (μτφ.) φανερώνω τις, συνήθ. παράνομες, πράξεις κάποιου, προδίδω (κάποιον): *κάρφωσε στην αστυνομία την κρυψώνα και τον συνέλαβαν* ΣΥΝ. καταδίδω **4.** (μτφ.) καθηλώνω (κάποιον) στη θέση του, ακινητοποιώ: *μόλις άκουσε την είδηση, καρφώθηκε στη θέση του* ΣΥΝ. προσηλώνω **5.** ΑΘΛ. (α) (στο βόλεϊ) χτυπώ δυνατά τη μπάλα, ώστε να πέσει με ορμή και κατακόρυφα στον χώρο τής αντίπαλης ομάδας (β) (στο μπάσκετ) βάζω με δύναμη τη μπάλα στο αντίπαλο καλάθι κρατώντας τη είτε με το ένα είτε με τα δύο μου χέρια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-.*

καρφωτικός, -ή, -ό αυτός που χρησιμοποιείται για κάρφωμα: *~ μηχανή || φορητό ~ μηχάνημα.*

καρφωτός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που είναι στερεωμένος με καρφιά, καρφωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που προκύπτει με καταδοτική ενέργεια: *~ είδηση || (αργκό) η πληροφορία πήγε καρφωτή στην Ασφάλεια* **3.** (μτφ.) διαπεραστικός και έντονος: *~ βλέμμα.* — **καρφωτά** επίρρ.

καρχαρίας (ο) {καρχαριών} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ.) **1.** αδηφάγο, σαρκοβόρο ψάρι με επιμήκες, υδροδυναμικό σώμα με ισχυρή ουρά και χαρακτηριστικό πτερύγιο **2.** (μτφ.) άρπαγας, πρόσωπο που συμμετέχει σε διάφορες επιχειρήσεις, για να αποκομίσει μεγάλα οφέλη.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάρχαρος* < **χάρ-χαρ-ος* (με ανομοίωση), αναδιπλ. μορφή τού θ. *χαρ-* < I.E. *khar- «σκληρός, κοφτερός», πβ. σανσκρ. khára-, περσ. xār(ā) «βράχος, αγκάθι» κ.ά.].

Καρχηδόνα (η) σημαντική πόλη τής αρχαιότητας στις Β. ακτές τής Αφρικής, αποικία των Φοινίκων. — **Καρχηδόνιος** (ο), **Καρχηδόνια** (η), **καρχηδονιακός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Καρχηδών* (πβ. κ. λατ. Carthago) < φοιν. Qart Hadāš «νέα πόλη»].

κάρωση (η) {χωρ. πληθ.} (σπάν.) υπνηλία, νάρκωση ΣΥΝ. λήθαργος. Επίσης **κάρωμα** (το). — **καρωτικός, -ή, -ό** [αρχ.], **καρώνω** ρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάρωσις* < *καρῶ (-όω)* «αποκοιμίζω, ναρκώνω, βυθίζω σε λήθαργο» < θ. *καρ-* < *kr-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *ker- «κεφάλι», για το οποίο βλ. λ. *κάρα* «κεφάλι»].

καρωτίδα (η) ΑΝΑΤ. καθεμιά από τις τέσσερεις κύριες αρτηρίες που τροφοδοτούν τον λαιμό και τον εγκέφαλο με αίμα (έσω και έξω καρωτίδα, δεξιά και αριστερά). — **καρωτιδικός, -ή, -ό** [1887].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καρωτίς (αρτηρία)* < αρχ. *καρῶ* «αποκοιμίζω, ναρκώνω» (βλ. λ. *κάρωση*). Η ετυμ. σύνδεση με το ουσ. *κάρα* «κεφάλι» ερμηνεύει και τη σημ. τής λ. *καρωτίς*, η οποία προσδιορίζει την αρτηρία που μεταφέρει το αίμα από την καρδιά στον εγκέφαλο].

καρωτίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. καθεμιά από τις ενώσεις τής ομάδας των καρωτινοειδών· πρόκειται για ομάδα χρωστικών ενώσεων διαφόρων χρωμάτων, οι οποίες είναι αδιάλυτες στο νερό αλλά διαλυτές στα λίπη και περιέχονται στα πράσινα μέρη των φυτών ή στις ρίζες τους· ένα από τα καρωτινοειδή, το β-καρωτίνιο, διασπώμενο δίνει τη βιταμίνη Α.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. carotène < παλαιότ. carottine < carotte < λατ. carota (βλ. λ. *καρότο*)].

καρότο (το) (σχολ. ορθ. *καρότο*) **1.** ποώδες φυτό που καλλιεργείται για την επιμήκη εδώδιμη πορτοκαλόχρωμη ρίζα του, πλούσια σε βιταμίνη Α (ενισχύει την όραση) **2.** η εδώδιμη ρίζα αυτού τού φυτού, η οποία χρησιμοποιείται ως λαχανικό, βρασμένο ή ωμό: *ψιλόκοψε τα ~ για το γαρνίρισμα*· ΦΡ. ***(κυβερνώ) με μαστίγιο / ραβδί και καρότο*** (κυβερνώ) χρησιμοποιώντας άλλοτε τη βία και άλλοτε τον δελεασμό: *κυβερνά το κόμμα του ~.* — (υποκ.) **καρωτάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. carota < λατ. carota < μτγν. *καρωτόν* (πληθ. *καρωτά*) < αρχ. *κάρα* «κεφάλι»].

καρωτόζουμο (το) χυμός καρότου.

καρωτοσαλάτα (η) {δύσχρ. καρωτοσαλατών} σαλάτα από καρότο.

Κ.Α.Σ. (το) Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο.

κάσα (η) {κασών} **1.** ξύλινο κιβώτιο που χρησιμεύει για την αποθήκευση ή τη μεταφορά πραγμάτων: *δυο κάσες βιβλία* ΣΥΝ. κασόνι **2.** σιδερένιο χρηματοκιβώτιο και (συνεκδ.) ταμείο **3.** το φέρετρο νεκρού ΣΥΝ. νεκροκρέβατο **4.** ΤΥΠΟΓΡ. η στοιχειοθήκη (βλ.λ.) **5.** (στα τυχερά παιχνίδια) το ποσό που κατατίθεται για να αρχίσει η χαρτοπαιξία ΣΥΝ. μπάνκα **6.** το ξύλινο ή σιδερένιο πλαίσιο κουφωμάτων, όπου στηρίζονται τα θυρόφυλλα ή τα παραθυρόφυλλα ΣΥΝ. τελάρο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassa < λατ. capsa (βλ. λ. *κάψα*)].

κασάτο (το) παγωτό που είναι συσκευασμένο σε τετράγωνο κουτί και προσφέρεται κομμένο σε φέτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassata < αραβ. qaṣa «βαθύ πιάτο» (μέσω τού διαλεκτ. qaṣat)].

κασέ (το) {άκλ.} **1.** η αμοιβή, κυρ. καλλιτέχνη ή αθλητή, για τη συμμετοχή του σε οργάνωση, εκδήλωση κ.λπ.: *χαμηλό / ακριβό ~ || το ~ του για τέτοιες έξτρα εμφανίσεις είναι πολύ υψηλό* **2.** (μτφ.) κοινωνική αναγνώριση: *ανέβηκε το ~ του* (αναγνωρίστηκε κοινωνικά) **3.** ΤΥΠΟΓΡ. λεπτομερειακό προσχέδιο (υπόδειγμα) τού εντύπου, βιβλίου κ.λπ. που πρόκειται να τυπωθεί· επάνω στο κασέ σημειώνονται όλες οι τεχνικές οδηγίες, ώστε να αποτελέσει πλήρη οδηγό για τους τεχνικούς σε όλα τα στάδια παραγωγής τού εντύπου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cachet «αποτύπωμα σφραγίδας» (κατά λέξη: «κάτι που συμπιέζεται, ώστε να μικρύνει το σχήμα του») < cacher «κρύβω» < λατ. coactare].

κασέλα (η) {κασελών} κιβώτιο επίμηκες και βαθύ, συνήθ. ξύλινο, όπου φυλάγονταν παλαιότερα τα είδη ρουχισμού: *καρυδένια / νυφική ~* ΣΥΝ. μπαούλο, σεντούκι, κάσα. — (υποκ.) **κασελίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cassela, υποκ. τού cassa «κάσα»].

κασελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή κασέλα **2.** το φορητό κιβώτιο που χρησιμοποιούν οι λούστροι για τη μεταφορά των εργαλείων τους. Επίσης **κασέλι**.

κασελιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κασέλια-σα, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ μέσα σε κασέλες.

κασέρι (το) {κασερ-ιού | -ιών} ημίσκληρο κίτρινο τυρί, που παρασκευάζεται από ανάμικτο γάλα προβάτου και αγελάδας ΣΥΝ. κασκαβάλι. — (υποκ.) **κασεράκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί.*
[ΕΤΥΜ. < αρωμ. kasare «τυροποιείο, στρούγκα» (πληθ. kasari) (με τροπή a > e σε περιβάλλον υγρού) < kašu «τυρί» < λατ. caseus].

κασερόπιτα (η) {δύσχρ. κασεροπιτών} πίτα με γέμιση από κασέρι.

κασέτα (η) {κασετών} **1.** μικρή πλαστική, πλακοειδής θήκη παραλληλόγραμμου σχήματος, όπου βρίσκεται τυλιγμένη σε δύο μπομπίνες ταινία μαγνητοφώνου ή βίντεο, στις οποίες τυλίγεται και ξετυλίγεται αναλόγως για την εγγραφή οπτικού / ηχητικού υλικού ή την αναπαραγωγή του: *~ ήχου / βίντεο / για βιντεοκάμερα || παίζω την ~ στο κασετόφωνο / στο βίντεο || γυρίζω την ~ στην αρχή || γράφω κάτι σε ~* (μαγνητοφωνώ / μαγνητοσκοπώ)· ΦΡ. (καθημ.) ***βάζω την κασέτα*** αρχίζω να λέω ξανά τα ίδια πράγματα: *Έβαλε πάλι την κασέτα! Πες του να σταματήσει, τα ξέρουμε!* **2.** (ειδικότ.) γενική ονομασία διαφόρων διατάξεων τύπου δοχείου που συνήθ. αποτελούνται από πλαστικό περίβλημα και μαγνητική μονάδα αποθήκευσης δεδομένων. — (υποκ.) **κασετούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassetta, υποκ. τού cassa «κάσα»].

κασετίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό κουτί πολυτελούς κατασκευής για τη φύλαξη κοσμημάτων ή άλλων μικροαντικειμένων αξίας **2.** μικρό κουτί, με ή χωρίς θέσεις, ποικίλου μεγέθους για τη φύλαξη των σχολικών ειδών (μολυβιών, χάρακα, γόμμας κ.λπ.) από τους μαθητές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cassetina, υποκ. τού cassetta].

κασετοθήκη (η) {κασετοθηκών} θήκη για κασέτες.

κασετοπειρατεία (η) {χωρ. πληθ.} η αντιγραφή και η εμπορία κασετών κατά παράβαση τού νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας. — **κασετοπειρατής** (ο).

κασετόφωνο (το) το μαγνητόφωνο (βλ.λ.) που αναπαράγει (παίζει) κασέτες (ήχου). — (υποκ.) **κασετοφωνάκι** (το).

κασία (η) {κασιών} **1.** φυτό από τα φύλλα τού οποίου προέρχεται το καθαρτικό φάρμακο σιναμική (βλ.λ.) **2.** δένδρο ή θάμνος των τροπικών χωρών που καλλιεργείται ως καλλωπιστικό ή για το ξύλο του. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κασία* (επίσης μτγν. *κασσία*) < εβρ. qǝṣi'ā].

κάσια (η) {χωρ. πληθ.} καφέ χρώματος χρωστική ύλη σε σκόνη, που διαλύεται σε νερό και χρησιμοποιείται στη βαφή κυρ. ξύλινων επιφανειών.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. cassia < λατ. cas(s)ia < αρχ. *κασία* (βλ.λ.)].

κασιακός, -ή, -ό ▸ Κάσος

κάσκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κάθε κράνος που φοριέται σε διάφορες περιστάσεις (από εργάτες σε οικοδομές, μοτοσυκλετιστές κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. casca < γαλλ. casque «κράνος» < ισπ. casco < cascar < λατ. quasso «σείω, πάλλω»].

κασκαβάλι (το) το κασέρι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaşkaval < ιταλ. caciocavallo < cacio «τυρί» + cavallo «άλογο»].

κασκαντέρ (ο) {άκλ.} επαγγελματίας ειδικά γυμνασμένος, ώστε να αντικαθιστά τον ηθοποιό στις επικίνδυνες σκηνές μιας κινηματογραφικής ταινίας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cascadeur < cascader < cascade «καταρράκτης, ορμητική πτώση (νερών)» < ιταλ. cascata < cascare «πέφτω» < δημώδ. λατ. *cāsicāre < λατ. casus «πτώση»].

κασκαρίκα (η) αστείο πάθημα από απερισκεψία ή τέχνασμα, φάρσα ΣΥΝ. καζούρα, φιάσκο.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. ίσως < τουρκ. kaşkariko ή < ιταλ. cascare «σπάζω» < λατ. quasso «σείω, πάλλω»].

κασκέτο (το) χαμηλό καπέλο με γείσο, που φοριέται κυρ. από στρατιωτικούς, ναυτικούς και εργάτες. — (υποκ.) **κασκετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. caschetto < γαλλ. casquette, υποκ. τού casque, βλ. λ. *κάσκα*].

κασκόλ (το) {άκλ.} μακρύ πλεχτό ή υφασμάτινο περιλαίμιο που προστατεύει τον λαιμό από το κρύο. — (υποκ.) **κασκολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cache-col < cacher «κρύβω» + col < λατ. collum «τράχηλος»].

κασκορσές (ο) {κασκορσέδες} φανέλα με τιράντες, μάλλινη ή βαμβακερή, που φοριέται κατάσαρκα ως εσώρουχο. Επίσης **κασκορσέ** (το) {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cache-corset < cacher «κρύβω» + corset «στηθόδεσμος» (βλ. κ. *κορσές*)].

κασμάς κ. (καθημ.) **γκασμάς** (ο) {κασμάδες} εργαλείο για σκάψιμο σε σκληρό έδαφος, με ξύλινο στέλεχος και σιδερένια κεφαλή, η οποία έχει μία τρύπα στη μέση, όπου μπαίνει το στέλεχος, και τής οποίας το ένα άκρο είναι αιχμηρό και το άλλο πεπλατυσμένο ΣΥΝ. σκαπάνη, αξίνα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kazma].

κασμίρι (το) {κασμιρ-ιού | -ιών} λεπτό μάλλινο ύφασμα πολυτελείας, με το οποίο κατασκευάζονται ανδρικά και γυναικεία ενδύματα. — **κασμιρένιος**, -ια, -ιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cashmere < Kashmir, περιοχή μοιρασμένη ανάμεσα στο Πακιστάν και στην Ινδία. Η αίγα τού Κασμίρ είναι γνωστή για το μαλακό τρίχωμά της, από το οποίο παράγεται το ύφασμα *κασμίρι*].

κασμιροφανέλα (η) {χωρ. πληθ.} ύφασμα από φανέλα και κασμίρι, που χρησιμοποιείται κυρ. για ανδρικά κοστούμια και ταγέρ.

κασόνι (το) {κασον-ιού | -ιών} ξύλινο κιβώτιο που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση ή τη μεταφορά εμπορευμάτων ΣΥΝ. κάσα. — (μεγεθ.) **κασόνα** (η), (υποκ.) **κασονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cassone, μεγεθ. τού cassa «κάσα»].

κασονιάζω ρ. μετβ. {κασόνιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) τοποθετώ (κάτι) μέσα σε κασόνι. — **κασόνιασμα** (το).

Κάσος (η) το νοτιότερο νησί των Δωδεκανήσων ΝΔ. τής Καρπάθου. — **Κασιώτης** κ. (λόγ.) **Κάσιος** (ο), **Κασιώτισσα** κ. (λόγ.) **Κασία** (η), **κασιώτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **κασιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. ετύμου, πιθ. < φοιν. ikāš «αφρός»].

casus belli λατ. (προφέρεται *κάζους μπέλι*) ελλην. *αιτία πολέμου* (βλ. λ. *αιτία*).

Κασπία Θάλασσα (η) αλμυρή λίμνη μεταξύ τής ΝΑ. Ευρώπης και τής Ασίας, ο μεγαλύτερος υδάτινος όγκος εντός ξηράς στον κόσμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., από ονομασία φυλών που κατοικούσαν στην περιοχή τού Καυκάσου και ήταν γνωστές στους Ρωμαίους ως Caspii].

κασπό (το) {άκλ.} διακοσμητικό δοχείο, συνήθ. πήλινο, μέσα στο οποίο τοποθετείται γλάστρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cache-pot < cacher «κρύβω» + pot «δοχείο»].

Κασσάνδρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού βασιλιά τής Τροίας Πριάμου, η οποία προφήτευε δυσάρεστα γεγονότα χωρίς να γίνεται πιστευτή **2.** (μετωνυμ.) πρόσωπο που προλέγει δυσάρεστες εξελίξεις, που προειδοποιεί για επερχόμενους κινδύνους, καταστροφές, τα οποία οι άλλοι αντιμετωπίζουν με δυσπιστία: *οι ~ τής πολιτικής* ‖ *«οι τηλεθεατές ανέκραξαν "αμάν πια" παρακολουθώντας τις ~ των δελτίων ειδήσεων να μιλούν για τους κινδύνους από τη χολέρα στη γειτονική χώρα»* (εφημ.) **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πιθ. ότι ο σπάνιος τ. *Κεσ(σ)άνδρα* είναι αρχαιότερος (πβ. κ. μυκ. ke-sa-da-ra) και ότι το α' συνθ. ίσως συνδ. με το ρ. *κέκασμαι* «λάμπω, υπερέχω» (< **κέ-κασ-μαι*, αναδιπλ. παρακ. με ενεστωτική χρήση. < *kas-, που συνδ. με λατ. censeo «τιμώ», σανσκρ. śaṁ-sayati «αναγγέλλει» κ.ά.). Το β' συνθ. είναι η αρχ. λ. *ἀνήρ, ἀνδρός* (πβ. κ. *Κάσσανδρος*)].

Κασσιανή (η) **1.** Βυζαντινή ποιήτρια και οσία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (9ος αι.), η οποία φέρεται ότι έγραψε το γνωστό τροπάριο που ψάλλεται το βράδυ τής Μεγάλης Τρίτης (*«Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή...»*) **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν., θηλ. τού όν. *Κάσσιος* (< λατ. Cassius)].

κασσίδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση τού τριχωτού τής κεφαλής, με αποτέλεσμα την τριχόπτωση· η αλωπεκίαση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κασσίδιον*, υποκ. τού *κάσσις* < λατ. cassis «περικεφαλαία»].

κασσίδης (ο) πρόσωπο που πάσχει από κασσίδα, ο φαλακρός· ΦΡ. ***(μαθαίνω) στού κασσίδη το κεφάλι*** αποκτώ εμπειρία πειραματιζόμενος σε κάποιον, ο οποίος υφίσταται / υπομένει τις επιλογές ή τα λάθη μου: *~ θα μάθεις γιατρός!*

κασσιδιάζω ρ. αμετβ. {κασσίδιασ-α, -μένος} προσβάλλομαι ή υποφέρω από κασσίδα (βλ.λ.).

κασσιδιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {κασσιδιάρηδες} **1.** αυτός που πάσχει από κασσίδα, ο φαλακρός ΣΥΝ. κασσίδης **2.** (μτφ.) ψωροπερήφανος, ακατάδεκτος.

κασσιτέρινος, -η, -ο [αρχ.] κατασκευασμένος από κασσίτερο.

κασσιτεροκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η συγκόλληση μετάλλινων τεμαχίων με κασσίτερο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. tin soldering].

κασσίτερος (ο) {κασσιτέρου | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μέταλλο αργυρόλευκο και στιλπνό (σύμβολο Sn) που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση μετάλλων, την επένδυση μαγειρικών σκευών, την κατασκευή θερμαντικού γυαλιού κ.λπ. (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *kassi-ti-ra, λ. που υποδηλώνει την προέλευση τού μετάλλου από τη χώρα των Κασσιτών, λαού τής Μεσοποταμίας. Από την Ελλην. προέρχεται το λατ. cassiterum και το αραβ. qazdir «κασσίτερος»].

κασσιτερώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κασσιτέρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω (την επιφάνεια σκεύους) με κασσίτερο, γανώνω ΣΥΝ. επικασσιτερώνω. — **κασσιτέρωμα** (το) [1847], **κασσιτέρωση** (η) [1847].

κασσιτερωτής (ο) [1886] ο τεχνίτης που επικαλύπτει μαγειρικά σκεύη και άλλα μεταλλικά αντικείμενα με κασσίτερο ΣΥΝ. γανωτής, γανωματής, καλαϊτζής.

καστ (το) {άκλ.} το σύνολο των ηθοποιών που επιλέγονται για ένα κυρ. κινηματογραφικό έργο: *ταινία με διεθνές ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cast, βασική σημ. «ρίχνω, πετώ» (επίσης «διανέμω θεατρικούς ρόλους»), < μέσ. αγγλ. casten < αρχ. σκανδ. kasta, που συνδ. με αρχ. σκανδ. kös «σωρός».]

κάστα (η) {δύσχρ. καστών} **1.** κάθε κλειστή ομάδα ανθρώπων που έχουν τις ίδιες πολιτικές και θρησκευτικές αρχές ή την ίδια επαγγελματική δραστηριότητα και στην οποία δεν επιτρέπεται να εισέλθουν εύκολα άλλα μέλη διαφορετικής προελεύσεως **2.** (παλαιότ.) τύπος κοινωνικής οργάνωσης κατά κλειστές κοινωνικές ομάδες, ο οποίος απαντούσε κυρ. στην Ινδία και ο οποίος αποσκοπούσε στη διατήρηση τής πολιτιστικής και βιολογικής καθαρότητας κάθε ομάδας **3.** (συνεκδ.) καθεμιά από τις κλειστές κοινωνικές ομάδες, στις οποίες διαρθρωνόταν μια κοινωνία: *η ~ των βραχμάνων στην αρχαία Ινδία / των ιερέων στην αρχαία Αίγυπτο*.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. casta, θηλ. τού casto «αγνός, καθαρός» < λατ. castus (< careo «απέχω, στερούμαι»)].

Κασταλία (η) ιερή πηγή κοντά στον ναό τού Απόλλωνα στους Δελφούς, το νερό τής οποίας χρησιμοποιούταν για καθαρμούς.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

Κασταμονή (η) πόλη και περιοχή Β. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. Kastamonu < μεσν. *Κασταμών*, αγν. ετύμου].

καστανάς (ο) {καστανάδες} υπαίθριος πωλητής που πουλάει κάστανα, τα οποία ψήνει σε ειδική συσκευή με κάρβουνα, τη φουφού: *η φουφού τού ~* ΣΥΝ. καστανοπώλης.

καστανιά (η) **1.** αιωνόβιο, ψηλό (20-30 μέτρα ύψος) φυλλοβόλο δένδρο των ορεινών περιοχών, που απαντά σε μικρά ή μεγάλα δάση, παράγει εδώδιμο καρπό (το κάστανο), έχει πλούσιο φύλλωμα, φύλλα ανοιχτοπράσινα λογχοειδή και έντονα οδοντωτά· το ξύλο του χρησιμοποιείται για την κατασκευή επίπλων, παρκέ κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το ξύλο τού δένδρου αυτού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καστανέα* < *κάστανον* (βλ.λ.)].

καστανιέτα (η) {καστανιετών} καθένα από τα δύο μικρά ξύλινα στρογγυλά (σε σχήμα μυδιού) και κοίλα κρόταλα, που κρατιούνται στην παλάμη και με το κροτάλισμά τους, καθώς ο χορευτής χτυπάει το ένα πάνω στο άλλο, δίνουν τον ρυθμό στον χορό (κυρ. στην Ισπανία, τη Ν. Ιταλία και τη Λατινική Αμερική): *χτυπάω τις ~* ΣΥΝ. χειροκρόταλα.
[ΕΤΥΜ. < παλαιότ. ισπ. castañeta (σήμερα castañuela), υποκ. τού castaña «κάστανο»].

κάστανο (το) ο εδώδιμος καρπός τού δέντρου τής καστανιάς, με μαλακή φλούδα σκούρου χρώματος και γευστική και θρεπτική υποκίτρινη σάρκα· ΦΡ. (α) ***δεν χαρίζω κάστανα*** δεν κάνω υποχωρήσεις ή εξαιρέσεις: *δεν είναι από αυτούς που χαρίζουν κάστανα· μην περιμένεις να υποχωρήσει, αν έχει δίκιο* (β) (μτφ.) ***βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά*** αναλαμβάνω να εκτελέσω μια δύσκολη πράξη, από την οποία θα ωφεληθούν άλλοι ΣΥΝ. βγάζω το φίδι από την τρύπα (γ) ***δεν τρέχει κάστανο*** ως ένδειξη αδιαφορίας ή έλλειψης ανησυχίας (για κάτι). — (υποκ.) **καστανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάστανον*, αγν. ετύμου, λ. μικρασιατικής προελ., από όπου και τα συνώνυμα αρμ. kask, kaskeni. Το λατ. castanea προέρχεται από την Ελληνική. Η φρ. *βγάζω τα κάστανα από τη φωτιά* αποτελεί απόδ. τής γαλλ. φρ. tirer les marrons du feu].

καστανομάλλης, -α, -ικο {καστανομάλληδες} αυτός που έχει καστανά μαλλιά.

καστανομάτης, -α, -ικο αυτός που έχει καστανά μάτια.
καστανόξανθος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει πολύ ανοιχτό καστανό χρώμα: ~ *μαλλιά* **2.** αυτός που τα μαλλιά του έχουν χρώμα μεταξύ καστανού και ξανθού: ~ *κορίτσι*.
καστανοπώλης (ο) {καστανοπωλών}, **καστανοπώλισσα** (η) {καστανοπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει κάστανα. ΣΥΝ. καστανάς.
καστανός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού κάστανου, καστανόχρωμος: ~ *μάτια / μαλλιά* **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει καστανά μαλλιά, καστανομάλλης.
καστανόχρωμος, -η, -ο **1.** καστανός, αυτός που έχει καστανό χρώμα **2.** καστανομάλλης.
καστανόχωμα (το) {καστανοχώματος | χωρ. πληθ.} χώμα που χρησιμοποιείται στην ανθοκομία και σχηματίζεται κοντά στις ρίζες των καστανιών από τα φύλλα τους που πέφτουν στη γη και αποσυντίθενται: *η γαρδένια θέλει* ~.
καστανωπός, -ή, -ό [1884] αυτός που το χρώμα του τείνει προς το καστανό.
[ΕΤΥΜ. < *καστανός* + παραγ. επίθημα *-ωπός* (βλ.λ.)].
καστέλι (το) {καστελ-ιού | -ιών} μικρό κάστρο, οχυρός πύργος. Επίσης **καστέλο** (το) [μεσν.] κ. **κάστελος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καστέλ(λ)ιον* < λατ. castellum].
Καστελόριζο (το) **1.** ακριτικό νησί των Δωδεκανήσων κοντά στη Ρόδο και στα μικρασιατικά παράλια· αλλιώς *Μεγίστη* (η) **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Καστελορίζιος** κ. **Καστελοριζιός** (ο), **Καστελορίζια** κ. **Καστελοριζιά** (η).
[ΕΤΥΜ. Η αρχ. ονομασία τού νησιού είναι *Μεγίστη*, ίσως επειδή ήταν το μεγαλύτερο από τα γύρω νησιά. Η σημερινή ονομασία είναι μεσν. (14ος αι.) και οφείλεται στο γεγονός ότι τότε χτίστηκε εκεί ένα κάστρο από τους Ιωαννίτες ιππότες τής Ρόδου. Βλ. κ. καστέλι].
Καστίλλη (η) ιστορική περιοχή τής Κ. Ισπανίας. — **Καστιλλιάνος** (ο), **Καστιλλιάνα** (η), **καστιλλιάνικος**, -η, -ο, **Καστιλλιάνικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. λατ. castilla < λατ. castella, πληθ. τού castellum «κάστρο, φρούριο» (πβ. μεσν. *καστέλλι(ν), καστίλλι(ν)*, ίδια σημ.), καθώς η περιοχή αυτή τής Ισπανίας ήταν διάσημη για τα κάστρα της].
κάστινγκ (το) {άκλ.} η επιλογή των προσώπων, κυρ. ηθοποιών, για ένα έργο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. casting, βλ. κ. *καστ*].
κάστορας (ο) {καστόρων} αμφίβιο, τρωκτικό θηλαστικό με θαυμάσια γούνα, που ζει μέχρι πενήντα χρόνια, έχει νηκτική μεμβράνη στα πίσω πόδια του και πλατιά ουρά που χρησιμεύει ως πηδάλιο. τρέφεται με φλοιούς και φύλλα και είναι γνωστό για την ικανότητά του να φτειάχνει φράγματα μέσα στο νερό των ποταμών, πριονίζοντας με τα δόντια του τους κορμούς των δέντρων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάστωρ* < **κάδ-τωρ* < *kad-, που συνδ. με σανσκρ. śāśaduḥ «υπερέχω, ξεχωρίζω». Το όνομα τού ζώου προέρχεται από τον μυθικό ήρωα *Κάστορα*, γιο τού Δία, ο οποίος ήταν προστάτης των γυναικών, καθώς το ζώο *κάστορας* είναι γνωστό για τα τρυφερά μητρικά του αισθήματα].
καστορέλαιο (το) [1891] {καστορελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. μη πτητικό έλαιο που χρησιμοποιείται ευρέως κυρ. στη βιομηχανία για την παραγωγή χημικών προϊόντων ΣΥΝ. ρετσινόλαδο, (παλαιότ.) κικινέλαιον.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. castor oil].
καστόρι (το) {καστορ-ιού | -ιών} **1.** κατεργασμένο δέρμα κάστορα **2.** μαλακό δέρμα (συνήθ. από αρνί ή μοσχάρι) ή ύφασμα που μοιάζει στην υφή με αυτό τού κάστορα: *παπούτσια / γάντια από* ~.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καστόριον* < αρχ. *κάστωρ*].
Καστοριά (η) **1.** πόλη τής Δ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Καστοριάς)* **2. λίμνη τής Καστοριάς** ή **Ορεστιάς** λίμνη στην περιοχή τής Καστοριάς. — **Καστοριανός** (ο), **Καστοριανή** (η), **καστοριανός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Καστορία*, πόλη χτισμένη από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό, < αρχ. *κάστωρ*· το όνομά της εξαιτίας τής εντυπωσιακής δραστηριότητας εμπορίου γούνας που διεξάγεται στην περιοχή].
καστόρινος, -η, -ο αυτός που είναι κατασκευασμένος από καστόρι: ~ *τσάντα / παπούτσια*.
καστόριο (το) [μτγν.] {καστορί-ου | -ων} έκκριμα γύρω από τα γεννητικά όργανα των αδένων τού κάστορα που χρησιμοποιείται ως αντισπασμωδικό φάρμακο ή στην αρωματοποιία υπό μορφή βάμματος.
καστράτο (ο) {άκλ.} άνδρας τραγουδιστής τού 16ου, 17ου και κυρ. τού 18ου αι., που είχε ευνουχιστεί πριν από την εφηβεία, για να εμποδιστεί η αλλοίωση τής φωνής του (κυρ. σοπράνο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καστράτος* < λατ. castratus < ρ. castrare «ευνουχίζω, αποτέμνω»].
καστρί (το) {καστρ-ιού | -ιών} μικρό κάστρο, καστέλι.
κάστρο (το) **1.** ψηλό και οχυρωμένο κτίσμα (πύργος) που χρησίμευε για τη φρούρηση των πόλεων ΣΥΝ. φρούριο, οχυρό **2.** (συνεκδ.) τείχος που περιέβαλλε τις πόλεις και τις προφύλασσε από τις εχθρικές επιδρομές **3.** (μτφ.) αυτός που έχει ισχυρή βάση και ακλόνητη στήριξη, που δεν μπορεί να χτυπηθεί ή αντιστέκεται με αποτελεσματικότητα: *πρέπει να πέσουν και τα τελευταία ~ τού κομματικού κατεστημένου στη δημόσια διοίκηση* **4.** (συνεκδ.) καθετί που λειτουργεί ως υπερασπιστής και εγγυητής (αξιών, ιδεολογίας, θεσμού κ.λπ.): *Άγιον Όρος, το ~ τής ορθοδοξίας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κάστρον* < λατ. castrum].
καστρόπορτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πύλη τού κάστρου: *μεγάλη / κρυφή* ~.
Κάστωρ (ο) {Κάστορ-ος, -α} **1.** ΜΥΘΟΛ. ο ένας από τους Διόσκουρους, γιος τού Δία και τής Λήδας, δίδυμος αδελφός τού Πολυδεύκη (βλ. κ. λ. *Πολυδεύκης, Διόσκουροι, δίδυμος*) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας. Επίσης **Κάστορας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κάστορας*].
Κ.Α.Τ. (το) Κέντρο Αποκαταστάσεως Τραυματιών· ΦΡ. ***στέλνω (κάποιον) στο Κ.Α.Τ.*** χτυπώ (κάποιον) πολύ, του προκαλώ μεγάλη σωματική βλάβη.
κατά κ. **κατ'** (μπροστά από φωνήεν) κ. **καθ'** (μπροστά από λέξη που παλαιότ. δασυνόταν) πρόθ. (+γεν.) δηλώνει: **1.** τόπο: (α) κατεύθυνση κίνησης ή προσανατολισμένου αντικειμένου (+αιτ., +γεν., +επίρρ.): *πάμε ~ τη θάλασσα* || *έτρεχε ~ πέρα* || *~ πού λες να πάμε;* || *το σπίτι έχει παράθυρα ~ την ανατολή*· ΦΡ. (α) ***κατά μέτωπο(ν)*** (i) ΣΤΡΑΤ. με το μέτωπο τής παράταξης: *~ επίθεση εναντίον τού εχθρού* (ii) (μτφ.) ευθέως: *του έκανε ~ επίθεση μπροστά σε όλους* (β) ***κατά πρόσωπον*** προσωπικά σε κάποιον, ευθέως: *~ επίθεση* (γ) (μτφ.) ***πάω κατά διαβόλου / (σπάν.) κατά κρημνών*** (*κατά κρημνών ῥιφέντες*, Πλάτ. *Νόμοι* 944a) έχω πολύ κακή εξέλιξη: *τα οικονομικά μου πάνε κατά διαβόλου* (β) τοπική εγγύτητα, προσέγγιση (+αιτ., +επίρρ.): *μένει ~ τα Φάρσαλα* || *μένει ~ 'κεί* (γ) τόπο όπου γίνεται / ισχύει κάτι ή έκταση στον χώρο (+αιτ.): *τοποθετούνται βίδες ~ τον οριζόντιο άξονα* || *~ μήκος τής ακτής έχουν πετάξει σκουπίδια*· ΦΡ. (α) ***κατά μέρος*** (*κατὰ μέρος*, Αριστοτ. *Ποιητική* 1456a) στην άκρη: *άφησαν τις προσωπικές τους διαφορές ~ και συμφιλιώθηκαν* (β) ***καθ' οδόν*** στον δρόμο, στην πορεία: *~ προς το εξοχικό μας είχε πολλή κίνηση* || *ας ξεκινήσουμε και όποια προβλήματα προκύψουν ~ θα τα λύσουμε* (γ) ***κατ' οίκον*** στο σπίτι: *παραδίδονται ~ μαθήματα* || *δωρεάν ~ παράδοση παραγγελιών* (δ) ***κατά γη(ν) / ξηρά(ν) και θάλασσα(ν)*** στη στεριά και στη θάλασσα: *μάχες ~* (ε) ***έχω κατά νου*** σκέφτομαι να…, έχω στο μυαλό μου: *έχω ~ να σε επισκεφτώ* || *δεν σε ξέχασα, το θέμα σου το έχω ~* (στ) ***κατά φαντασίαν*** στη φαντασία κάποιου και όχι στην πραγματικότητα: «*Ο ~ ασθενής*» (κωμωδία τού Μολιέρου) || *ούτε ~ δεν θα μπορούσε να συμβεί αυτό που λες!* **2.** χρόνο: (α) τοποθέτηση σε χρονικό διάστημα ή διάρκεια (+αιτ.): *~ τη διάρκεια τής συναυλίας* || *~ την ομιλία τού προέδρου, δεν ακουγόταν τίποτα*· ΦΡ. ***κατ' αρχάς*** στην αρχή, αρχικά: *~ θα ήθελα να σας ευχαριστήσω που με καλέσατε* (β) χρονική εγγύτητα, προσέγγιση (+αιτ.): *θα έρθω ~ το μεσημέρι* || *~ το Πάσχα θα έχουμε τελειώσει* || *~ τα μεσάνυχτα ακούστηκε ένας φοβερός κρότος* (γ) συχνότητα εμφάνισης, περιοδικότητα, επανάληψη (+αιτ.): *θα σημειωθούν βροχοπτώσεις ~ διαστήματα* || *~ περιόδους παρατηρούνται ελλείψεις σε είδη πρώτης ανάγκης* || *μας επισκέπτεται ~ καιρούς*· ΦΡ. (α) ***κατά το πλείστον*** τις περισσότερες φορές: *είναι ~ ήρεμος, αν όμως θυμώσει, γίνεται πραγματικά επικίνδυνος* (β) ***καθ' εκάστην*** κάθε μέρα: *δεχόμαστε το κοινό ~ από τις 10 έως τις 11 π.μ.* || *πατσάς ~* (από επιγραφή εστιατορίων) **3.** τρόπο (+αιτ.) (κυρ. σε λόγ. εκφράσεις) ΦΡ. (α) ***κατ' εξακολούθησ-ιν / -η*** βλ. λ. *εξακολούθηση* (β) ***κατ' επάγγελμα*** βλ. λ. *επάγγελμα* (γ) ***κατ' επέκτασ-ιν / -η*** βλ. λ. *επέκταση* (δ) ***κατ' επιλογή(ν)*** βλ. λ. *επιλογή* (ε) ***κατ' επιταγή(ν)*** με διαταγή κάποιου (στ) ***κατ' οικονομία(ν)*** βλ. λ. *οικονομία* (ζ) ***κατά σύστημα*** βλ. λ. *σύστημα* (η) ***κατά σύμπτωση*** βλ. λ. *σύμπτωση* (θ) ***κατά παράβαση τού νόμου*** παραβαίνοντας τον νόμο: *πέρασε με κόκκινο ~ τού Κ.Ο.Κ.* (ι) ***κατ' επανάληψ-ιν / -η*** βλ. λ. *επανάληψη* (ια) ***κατά τύχη*** βλ. λ. *τύχη* (ιβ) ***κατ' ανάγκην*** βλ. λ. *ανάγκη* (ιγ) ***κατά βάσ-ιν / -η*** βλ. λ. *βάση* (ιδ) ***κατά βάθος*** βλ. λ. *βάθος* (ιε) ***κατά γράμμα*** βλ. λ. *γράμμα* (ιστ) ***κατά λέξ-ιν / -η*** βλ. λ. *λέξη* (ιζ) ***κατ' επίφασ-ιν / -η*** βλ. λ. *επίφαση* (ιη) ***κατά διαδοχή(ν)*** βλ. λ. *διαδοχή* (ιθ) ***κατά κανόνα*** βλ. λ. *κανόνα* (κ) ***κατά κόρον*** βλ. λ. *κόρος*[1] (κα) ***κατά κράτος*** βλ. λ. *κράτος* (κβ) ***κατά πρώτον / μείζονα / κύριο λόγο*** βλ. λ. *λόγος* (κγ) ***κατά λάθος*** βλ. λ. *λάθος* (κδ) ***κατά σειρά(ν)*** βλ. λ. *σειρά* (κε) ***κατ' αντιδιαστολή(ν)*** αντιδιαστέλλοντας κάτι προς κάτι άλλο (κστ) ΝΟΜ. ***κατ' αντιμωλίαν*** βλ. λ. *αντιμωλία* (κζ) ***κατ' αντιπαράσταση*** βλ. λ. *αντιπαράσταση* (κη) ***κατ' ιδίαν*** βλ. λ. *ίδιος*[1] (κθ) ***κατά μόνας*** βλ. λ. *μόνος* (λ) ***κατά διάνοια*** βλ. λ. *διάνοια* (λα) ***κατ' αναλογία(ν)*** βλ. λ. *αναλογία* (λβ) ***καθ' έξιν*** βλ. λ. *έξη* (λγ) ***κατ' εξοχήν / κατεξοχήν*** βλ. λ. *κατεξοχήν* (λδ) ***κατ' εικόνα και καθ' ομοίωσιν*** βλ. λ. *ομοίωση* (λε) ***κατά πόδας*** βλ. λ. *πους* (λστ) ***καθ' υπαγόρευσιν*** βλ. λ. *υπαγόρευση* (λζ) ***κατά παραγγελία(ν)*** βλ. λ. *παραγγελία* (λη) ***κατ' αποκοπή(ν)*** βλ. λ. *αποκοπή* (λθ) ***καθ' ολοκληρίαν*** βλ. λ. *ολόκληρος* (μ) ***κατ' εξαίρεσ-ιν / -η*** βλ. λ. *εξαίρεση* (μα) ***κατ' ευφημισμόν*** βλ. λ. *ευφημισμός* **4.** εχθρική κίνηση ή στάση / διάθεση (εναντίωση) (+γεν. κ. απολύτως, ως επίρρ.): *επίθεση ~ τού εχθρού* || *είναι ~ τής συμβιβαστικής λύσης* || *εσείς μπορεί να συμφωνείτε, εγώ όμως είμαι ~* || *ψηφίζω ~* **5.** αναφορά (σε σχέση με, αναφορικά με, σχετικά με, ως προς) (+αιτ.): *διαφέρουν ~ το ύψος και το μήκος* || *σ' αυτό το θέμα υπάρχει πρόβλημα, ~ τα άλλα είμαστε σύμφωνοι* || *οικιστική ανάπτυξη καθ' ύψος* (ως προς το ύψος, δηλ. με ψηλά κτήρια) || *δημοκρατία κατ' όνομα και όχι κατ' ουσίαν* (ως προς το όνομα μόνο, όχι ως προς την ουσία)· ΦΡ. (α) ***τα καθ' ημάς*** οι δικές μας υποθέσεις, αυτά που μας αφορούν: *μετά την ξένη ειδησεογραφία, ας περάσουμε τώρα και στα ~* (β) ***η καθ' ημάς Ανατολή*** βλ. λ. *ανατολή* (γ) ***κατά κόσμον*** (για το κοσμικό όνομα ιερωμένου ή μοναχού): *ο πατήρ Φιλόθεος, ~ Ανδρέας* (δ) ***καθ' ύλην αρμόδιος*** ο αρμόδιος σχετικά με κάποιο θέμα: *με το θέμα αυτό θα ασχοληθεί ο ~ υπουργός* (ε) ***κατ' αρχήν*** βλ. λ. *αρχή* **6.** συμφωνία (= σύμφωνα με), αναφορά σε άποψη / θεωρία / έργο ενός προσώπου (+αιτ.): *~ τον νόμο, δε δικαιούται άδεια* || *~ τον Φιλήντα, η λέξη είναι αρχαιοελληνική. ~ άλλους όμως είναι ξένη* || *το ~ Μάρκον Ευαγγέλιο* || *~ τη γνώμη μου, χρειάζεται προσοχή*· ΦΡ. (α) ***κατά βούλησ-ιν / -η*** (λατ. ad libitum) σύμφωνα με την επιθυμία κάποιου: *ο πρόεδρος τού κόμματος άφησε τους βουλευτές του να ψηφίσουν ~* || *πυρ ~!* (β) ***κατά πως*** σύμφωνα με: *~ λες, δεν πρέπει να ανησυχούμε καθόλου* || *~ μας είπε, δεν υπάρχουν χρήματα* (γ) ***κατά γενική ομολογία*** όπως όλοι ομολογούν: *~, είναι ο καταλληλότερος γι' αυτή τη θέση* (δ) ***το κατά δύναμιν*** (*κατὰ δύναμιν*, Ηροδ. 3,142) όσο και όπως μπορεί κανείς: *δεν σου υπόσχομαι επιτυχία, όμως θα κάνω ~ για να βοηθή-*

σω (ε) ***κατά παράδοση*** σύμφωνα με την παράδοση: *ο πρόεδρος εκλέγεται ~ διά βοής* (στ) ***κατά προτίμηση*** σύμφωνα με τις προτιμήσεις κάποιου: *θα ήθελα κρέας ~ μοσχαρήσιο* (ζ) ***κατά συνείδηση*** σύμφωνα με αυτό που κάποιος νομίζει σωστό στη συνείδησή του: *ψήφος ~* (η) ***κατά τα λεγόμενα*** σύμφωνα με όσα λέει κάποιος: *~ της, για όλα ευθύνεται ο άντρας της* (θ) ***κατά τα θρυλούμενα*** σύμφωνα με όσα λέγονται, διαδίδονται: *~, η επιχείρηση θα κλείσει* (ι) (λόγ.) ***κατά το δη λεγόμενον*** σύμφωνα με την επικρατούσα αντίληψη (ια) (αρχαιοπρ.) ***κατά το δοκούν*** βλ. λ. *δοκούν* (ιβ) (αρχαιοπρ.) ***κατ' έθος*** βλ. λ. *έθος* (ιγ) (λόγ.) ***κατά το δέον / πρέπον*** όπως πρέπει (ιε) (λόγ.) ***κατά το σύνηθες /*** (αρχαιοπρ.) ***κατά τα ειωθότα*** όπως συνηθίζεται (ιστ) ***κατά φύσιν*** σύμφωνα με τη φύση (ιζ) ***κατ' ευχήν*** (*κατ' εὐχήν*, Αριστοτ. *Πολιτικά* 1295a) όπως εύχεται κάποιος, ευνοϊκά: *ελπίζω όλα να σου έρθουν ~!* (ιη) ***κατ' εμέ*** (*τὸ κατ' ἐμέ*, Δημοσθ.) κατά τη γνώμη μου, όπως εγώ νομίζω: *~, η λύση είναι απλή* (ιθ) ***κατά πάσα(ν) πιθανότητα*** βλ. λ. *πιθανότητα* (κ) ***κατά τεκμήριο*** βλ. λ. *τεκμήριο* (κα) ***κατά το ήμισυ*** βλ. λ. *ήμισυ* (κβ) ***κατά περίπτωσ-ιν / -η*** βλ. λ. *περίπτωση* (κγ) ***καθ' όλα*** βλ. λ. *καθ' όλα* **7.** ομοιότητα, αναλογία (+αιτ.): *~ μάνα, ~ κύρη, ~ γυιο και θυγατέρα* || *~ τον νιο και τ' άρματα* || *~ τον μαστρο-Γιάννη και τα κοπέλια του* **8.** επιμερισμό, διαμονή (+αιτ.): *μοιράζω, τα τρόφιμα ~ άτομο* || *προχωρούσαν ~ ομάδες* || *~ κεφαλήν εισόδημα* || *ψήφιση τού νομοσχεδίου κατ' άρθρο* **9.** κριτήριο επιμερισμού / κατανομής (+αιτ.): *προήχθη κατ' αρχαιότητα* || *τους χώρισαν ~ φύλο / ηλικίες / ομάδες* **10.** ποσότητα διαφοράς (+αιτ.): *οι απόψεις τους διαφέρουν ~ πολύ* || *ο Δείκτης Τιμών ανέβηκε ~ τρεις μονάδες* || *η διαδρομή από αυτό τον δρόμο είναι ~ μία ώρα συντομότερη* || *~ πόσο ανέβηκαν οι τιμές των καυσίμων τον τελευταίο μήνα;* ΦΡ. (α) ***κατά το μάλλον ή ήττον*** (*κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον*, Αριστοτ. *Ρητορική* 1397b) λίγο-πολύ, πάνω-κάτω, περίπου: *έλεγαν τα ίδια πράγματα ~* (β) ***ούτε κατ' ελάχιστον*** καθόλου: *δεν μοιάζουν ~ κι ας είναι αδέλφια* (γ) ***κατά τι*** κάπως: *οι τιμές των κρεάτων είναι ~ ακριβότερες φέτος σε σχέση με πέρυσι* **11.** (με άρθρο στον πληθ.) ***τα κατά*** τα αρνητικά στοιχεία: *βρίσκει πάντα ~ μιας άποψης και στέκεται με πείσμα σε αυτά* ΑΝΤ. υπέρ· ΦΡ. ***τα υπέρ και τα κατά*** τα θετικά και τα αρνητικά **12.** με το άρθρο «το» για την ουσιαστικοποίηση φράσεων: *το ~ πόσον είναι εφικτή αυτή η λύση είναι συζητήσιμο.* (Βλ. λ. *πρόθεση*. ΠΙΝ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενάντια, εαυτός, μοιράζω, περίπου.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *kmta- «κοντά, προς τα κάτω, κατά μήκος», πβ. ουαλ. cant «με», αρχ. ιρλ. cet, πιθ. κ. λατ. cum. Ομόρρ. *κάτω* (βλ.λ.). Εκτός από τις αρχ. και μεσν. φρ. αρκετές άλλες είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *κατεξοχήν* (< par excellence), *κατά πάσαν πιθανότητα* (< selon toute probabilité), *κατά γενικό κανόνα* (< en règle générale), *κατ' αρχήν* (< en principe), *κατ' ακολουθίαν* (< à la suite), *κατά βάθος* (< au fond), *κατά προτίμηση* (< de préférence) κ.ά.].

κατα- κ. **κατά-** κ. **κατ- / καθ-** α' συνθετικό λέξεων, το οποίο δηλώνει: **1.** διεύθυνση προς τα κάτω: *κατά-βαση* **2.** ότι κάτι γίνεται, συμβαίνει ή υπάρχει με ιδιαίτερα έντονο τρόπο, σε μεγάλο βαθμό ή εκδηλώνεται με επίταση: *κατα-κλέβω, κατα-γοητεύω, κατα-κομματιάζω, κατα-λερώνω, κατα-ντροπιάζω, κατά-φωτος, κατά-πτυστος* **3.** ότι κάτι γίνεται εναντίον κάποιου, με βιαιότητα ή με τρόπο που θίγει κάποιον: *κατα-γελώ, κατα-δίκη, κατ-αναγκάζω.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από την πρόθ. *κατά* (βλ.λ.) και εμφανίζεται με τις εξής μορφές: (α) ως *κατα-* προ συμφώνου (π.χ. *κατα-βροχθίζω, κατα-διώκω*) (β) ως *κατ-* προ φωνήεντος (π.χ. *κατ-αγγέλλω, κάτ-οψη*), (γ) ως *καθ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (π.χ. *καθ-έδρα, καθ-οδηγία*)].

κατάβαθα 1. επίρρ. πάρα πολύ βαθιά ● **2.** ***κατάβαθα*** (τα) τα βάθη, τα έγκατα, τα μύχια: *τα ~ τής γης / τής ψυχής.*

καταβάλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέβαλα, καταβλή-θηκα (λόγ. κατεβλήθην, -ης, -η..., μτχ. καταβληθείς, -είσα, -έν), καταβεβλημένος} **1.** υπερνικώ (κάποιον), βγαίνω νικητής από μια αντιπαράθεση: *καταβληθήκαμε από υπέρτερες δυνάμεις* || *κατόρθωσε να καταβάλει όλους τους αντιπάλους του* ΣΥΝ. καταρρίπτω **2.** εξαντλώ (κάποιον), ώστε να μειώνονται ή να παύουν οι σωματικές ή ψυχικές του δυνάμεις: *τον κατέβαλε η αρρώστια / ο θάνατος τού γυιου του / η αποτυχία* **3.** (η μτχ. ***καταβεβλημένος***, *-η, -ο*) αυτός που βρίσκεται σε κατάσταση μεγάλης εξάντλησης, εξασθένησης: *~ από την κούραση / την αρρώστια / τα βάσανα* **4.** (εμφατ.) σε περιφράσεις για να δηλώσει ότι κάποιος χρησιμοποιεί έντονα τις (ψυχικές ή σωματικές) δυνάμεις του γι' αυτό που κάνει, ότι κάνει κάτι με μεγάλη ένταση: *~ κόπους* (κοπιάζω) / *προσπάθειες* (προσπαθώ) / *φροντίδες* (φροντίζω) / *ενέργεια* (ενεργώ) / *προσοχή* (προσέχω) **5.** (για χρήματα) πληρώνω, καταθέτω: *~ φόρο / εισφορά / αποζημίωση / το αντίτιμο τής αξίας / αναδρομικά / ασφάλιστρα / παράβολο / τα δεδουλευμένα / τόκο / τίμημα / εγγύηση ύψους πολλών εκατομμυρίων* ΑΝΤ. εισπράττω.

καταβαραθρώνω ρ. μετβ. [1890] {καταβαράθρω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) καταστρέφω εντελώς, χαντακώνω: *καταβαράθρωσε το κόμμα του / την οικονομία τής χώρας* || *«το εθνικό νόμισμα καταβαραθρώθηκε λόγω τής οικονομικής κρίσης»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. abîmer].

καταβαράθρωση (η) [1894] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η ολοκληρωτική, οριστική καταστροφή: *η ~ τής παιδείας μιας χώρας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαντάκωμα.

κατάβαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** η καθοδική πορεία, το κατέβασμα: *η ~ διήρκεσε δυο ώρες* || *ελεύθερη / τεχνική ~* (από σκιέρ σε χιονισμένη πλαγιά, χιονοδρομική πίστα) || *~ στα άγρια νερά ενός ποταμού* ΣΥΝ. κάθοδος, κατηφόρισμα ΑΝΤ. άνοδος, ανέβασμα, ανηφόρισμα **2.** (συνεκδ.) δρόμος ή μέρος από όπου κατεβαίνει κάποιος **3.** ΜΟΥΣ. η κίνηση τής φωνής από τους οξείς προς τους χαμηλότερους φθόγγους τής κλίμακας.

καταβασία (η) [μτγν.] {καταβασιών} ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) η επανάληψη τού ειρμού τού κανόνα μετά από την ολοκλήρωση των τροπαρίων κάθε ωδής.

καταβαυκαλίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καταβαυκάλισ-α, -τηκα, -μένος} (επιτατ.) **1.** κοιμίζω κάποιον με νανουρίσματα ΣΥΝ. νανουρίζω **2.** (μτφ.) αποκοιμίζω με τεχνάσματα, εξαπατώ κάποιον, πλανεύω: *τον καταβαυκαλίζουν και του τα παρουσιάζουν όλα ρόδινα.* — **καταβαυκαλισμός** (ο).

καταβεβλημένος, -η, -ο ▸ καταβάλλω

καταβιβάζω ρ. ▸ κατεβάζω

καταβίβαση (η) ▸ κατεβάζω

καταβλήθηκα ρ. ▸ καταβάλλω

καταβλητέος, -α, -ο αυτός που πρέπει να καταβληθεί: *~ ποσό.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. ρηματικό επίθ. τού *καταβάλλω*].

καταβλητικός, -ή, -ό αυτός που καταβάλλει, καταπονεί, εξαντλητικός: *~ αρρώστια.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταβάλλω*].

καταβοή (η) [αρχ.] η κατακραυγή. — **καταβοώ** ρ. [αρχ.] {-άς...}.

καταβόθρα (η) {καταβοθρών} **1.** υπόγειος φυσικός οχετός, από όπου τα νερά λιμνών ή ποταμών διοχετεύονται στη θάλασσα ή σε κάποιο άλλο σημείο τής ξηράς **2.** υπόγειος τεχνητός βόθρος, όπου διοχετεύονται τα νερά τής βροχής ή οι ακαθαρσίες ΣΥΝ. οχετός, υπόνομος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που τρώει συχνά και υπερβολικές ποσότητες φαγητού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατα-* + *-βόθρα* < *βόθρος*].

καταβολάδα (η) **1.** το τμήμα ενός βλαστού με μάτι στην άκρη, το οποίο βυθίζεται στο έδαφος, χωρίς να κοπεί από τον κορμό, και αποκόπτεται, αφού βγάλει ρίζες **2.** (συνεκδ.) το φυτό που δημιουργείται από πολλαπλασιασμό με τον παραπάνω τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβολάς, -άδος* < αρχ. *καταβολή*, πβ. *τετρ-άς*].

καταβολεύω ρ. μετβ. φυτεύω στη γη καταβολάδες για πολλαπλασιασμό ενός είδους. Επίσης **καταβολιάζω**. — **καταβόλεμα** κ. **καταβόλιασμα** (το).

καταβολή (η) **1.** η άσκηση, αξιοποίηση (των δυνάμεων, τού κόπου κ.λπ. κάποιου, προκειμένου να επιτευχθεί κάτι): *η ~ μεγάλων προσπαθειών από όλες τις πλευρές, ώστε να βρεθεί μια συμβιβαστική λύση* **2.** η εξάντληση, η εξουθένωση **3.** η πληρωμή ποσού: *η ~ αποζημίωσης / τιμήματος / δεδουλευμένων / εγγύησης / τόκων / ενοικίου / φόρου* **4.** ***καταβολές*** (οι) τα στοιχεία ενός ανθρώπου, τα οποία αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα τής γενικότερης συγκρότησής του και τα οποία είτε έχει κληρονομήσει είτε έχει διαμορφώσει με βάση τις προσωπικές του εμπειρίες και εργεθίσματα: *οι άνθρωποι από διαφορετικές πόλεις δεν έχουν κοινές ~* || *οι ~ ενός ποιητή / καλλιτέχνη* || *έχει ελληνικές ~* ΦΡ. ***από καταβολής κόσμου*** (*κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου*, Κ.Δ. Ματθ. 25, 34) από την αρχή τής δημιουργίας τού κόσμου, δηλ. από παμπάλαια εποχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρίψη σπόρου — γενετική προέλευση, πατρότητα». < *καταβάλλω*].

καταβολιάζω ρ. → καταβολεύω

καταβολισμός (ο) ΒΙΟΛ. μία από τις δύο φάσεις τού μεταβολισμού, κατά την οποία οι σύνθετες χημικές ουσίες διασπώνται σε απλούστερες, απελευθερώνοντας ενέργεια και υποπροϊόντα, όπως νερό και διοξίδιο τού άνθρακα ΑΝΤ. αναβολισμός. — **καταβολικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. catabolism].

καταβοώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταβοάς... | καταβό-ησα} (αρχαιοπρ.) αποδοκιμάζω με φωνές κάποιον: *η κοινή γνώμη καταβοά εναντίον των υπουργών που εισηγούνται νέα μέτρα λιτότητας* ΣΥΝ. καταφέρομαι, επιτίθεμαι, (λαϊκ.) ξεφωνίζω. — **καταβοή** (η) [αρχ.].

κατάβρεγμα (το) [1871] {καταβρέγμ-ατος | -ατα, -άτων} το βρέξιμο (προσώπου / πράγματος) από απόσταση ή εντελώς: *το ~ των ρούχων πριν από το σιδέρωμα.* Επίσης **κατάβρεξη** (η) [μτγν.].

καταβρεχτήρας (ο) [1893] **1.** ειδικό όχημα, το οποίο είναι εφοδιασμένο με κατάλληλο εξάρτημα που καταβρέχει τον δρόμο **2.** (συνεκδ.) το εξάρτημα αυτό **3.** το καταβρεχτήρι (βλ.λ.).

καταβρεχτήρι (το) [1884] {καταβρεχτηρ-ιού | -ιών} φορητό δοχείο, κατάλληλο για κατάβρεγμα ή για πότισμα (αυλής, γλάστρας, κήπου κ.λπ.).

καταβρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάβρε-ξα, -χτηκα, -γμένος} **1.** βρέχω (κάποιον/κάτι) από απόσταση (συνήθ. από πάνω προς τα κάτω) με νερό: *~ τα ρούχα πριν από το σιδέρωμα* || *~ την αυλή, για να κατακαθίσει η σκόνη* **2.** βρέχω (κάτι/κάποιον) εντελώς, μουσκεύω (κάτι/κάποιον): *περνούσα την ώρα που έριχνε τα νερά στον δρόμο και με κατάβρεξε.*

καταβροχθίζω ρ. μετβ. {καταβρόχθισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τρώω με βουλιμία, καταπίνω λαίμαργα: *το άγριο ζώο καταβρόχθισε το θύμα του στη στιγμή* ΣΥΝ. κατατρώγω **2.** (μτφ.) καταναλώνω μέχρι τέλους, ξοδεύω, κατασπαταλώ: *καταβρόχθισε την περιουσία τού πατέρα του* ΣΥΝ. κατατρώω, ξεκοκκαλίζω **3.** (μτφ.) καταστρέφω, αφανίζω: *οι φλόγες καταβρόχθισαν στο λεπτό το δάσος.* — **καταβρόχθιση** (η) [1856].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *βροχθίζω* < *βρόχθος* «λαιμός», πιθ. < Ι.Ε. *gʷrogh- «λαιμός», πβ. μέσ. γερμ. krage, μέσ. αγγλ. crawe «πρόλοβος πτηνού», αρχ. ιρλ. brāgae «λαιμός, τράχηλος» κ.ά. Ομόρρ. *βρόγχος* (βλ.λ.)].

καταβύθιση (η) [1876] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η ολοκληρωτική βύθιση, ο καταποντισμός **2.** ΓΕΩΛ. η κατακόρυφη προς τα κάτω μετακίνηση τής γήινης επιφάνειας που οφείλεται σε φυσικά ή ανθρωπογενή αίτια **3.** ΧΗΜ. διεργασία κατά την οποία μέσα σε ένα διάλυμα σχηματίζεται μια αδιάλυτη στερεά ουσία. Επίσης **καταβύθισμα** (το) [1840]. — **καταβυθίζω** ρ. [αρχ.].

καταβυθιστής (ο) [1888] αυτός που καταβυθίζει (κάτι): *~ ναρκών.*

καταγγείλω (να/θα) ρ. → καταγγέλλω

καταγγελία (η) [μτγν.] {καταγγελιών} **1.** η υποβολή μήνυσης εναντίον (γνωστού ή άγνωστου) προσώπου για παράνομη πράξη ή δράση του: *προβαίνω σε / κάνω καταγγελίες·* ΦΡ. ***καταγγελία σύμβασης*** διαπλαστικό δικαίωμα τού συμβαλλομένου να προκαλέσει μονομερώς τη λύση μιας διαρκούς σύμβασης που έχει ήδη λειτουργήσει για το μέλλον **2.** (ειδικότ.) η γνωστοποίηση στην αρμόδια αρχή ή την κοινή γνώμη παράνομης πράξης ή απαράδεκτης κατάστασης: *καταγγελίες εναντίον τής κριτικής επιτροπής για μεροληψία υπέρ υποψηφίων || επώνυμη / ανώνυμη ~ || «την πρώτη θέση κατέχουν οι ~ για καθυστερήσεις στα αεροδρόμια και ακολουθούν αυτές για την ποιότητα των φαγητών και για αισχροκέρδεια»* (εφημ.).

καταγγέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {(λόγ.) κατήγγειλα κ. κατάγγειλα (να/θα καταγγείλω), καταγγέλθηκα, κατηγγελμένος} **1.** καταθέτω μήνυση (εναντίον γνωστού ή άγνωστου προσώπου) για παράνομη πράξη του ή αναφέρω αρμοδίως παράνομη πράξη: *κατήγγειλαν την υπεξαίρεση στον εισαγγελέα* **2.** (ειδικότ.) γνωστοποιώ στην αρμόδια αρχή και στην κοινή γνώμη παράνομες πράξεις ή απαράδεκτη κατάσταση: *~ την αυθαιρεσία των υπαλλήλων μιας υπηρεσίας || κατήγγειλαν την απάνθρωπη στάση των δυνάμεων καταστολής* ΣΥΝ. δημοσιοποιώ **3.** (ειδικότ.) (για συνθήκες, συμβάσεις, συμφωνίες κ.λπ.) ανακοινώνω στον συμβαλλόμενο τη διακοπή, τη λήξη ή την ακύρωση τής ισχύος τής μεταξύ τους συμφωνίας: *η Ελλάδα κατήγγειλε τη σύμβαση λόγω παρατυπιών.*

καταγγελτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται ή καταφεύγει σε καταγγελία πράξεων, γεγονότων, καταστάσεων που θεωρούνται ύποπτα: *η ~ στάση των συνδικαλιστών ενόχλησε τη διοίκηση τού Οργανισμού.*

καταγέλαστος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που προκαλεί τον χλευασμό και την περιφρόνηση των άλλων: *~ συμπεριφορά || κατέληξε ~* ΣΥΝ. γελοίος, φαιδρός. — **καταγέλαστα** επίρρ.

καταγελώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταγελάς... | καταγέλασ-α, -τηκα, -μένος} γελώ ειρωνικά και με ιδιαίτερη ένταση σε βάρος (κάποιου) ΣΥΝ. περιγελώ, χλευάζω, εμπαίζω. — **καταγελαστικός,** -ή, -ό [μτγν.].

καταγής επίρρ. (λαϊκ.) στη γη, πάνω στο έδαφος: *κάθομαι / πέφτω / σωριάζομαι ~* ΣΥΝ. χάμω, χάμου, κατάχαμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *κατά γῆς*].

καταγίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** επιδίδομαι με αφοσίωση σε κάτι, ασχολούμαι: *όλο το πρωί καταγινόταν με τον κήπο του || καταγίνεται με τη συγγραφή ενός βιβλίου* **2.** έχω ως επάγγελμα: *καταγίνεται με τις τουριστικές επιχειρήσεις.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

καταγκρεμού επίρρ. (λαϊκ.) στον γκρεμό· (μτφ.) στην καταστροφή: *η χώρα πηγαίνει ~* ΣΥΝ. (λόγ.) κατά κρημνόν.

κάταγμα (το) {κατάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. (για οστό) το σπάσιμο οστού: *εγκάρσιο / συντριπτικό / επιπεπλεγμένο* (με ανοιχτό τραύμα) *~ || φέρει πολλαπλά ~ στη λεκάνη και στα κάτω άκρα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατάγνυμι* «κομματιάζω, συντρίβω» < *κατ(α)- + ἄγνυμι* «σπάζω, θρυμματίζω» < **Fάγ-νυ-μι*, που συνδ. με τοχ. wāk- «διαρρηγνύω, διαχωρίζω», ίσως και με λατ. vāgina «θήκη, κάλυκας»].

κατάγομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} προέρχομαι (από γένος ή περιοχή), έλκω την καταγωγή (οικογενειακή ή τοπική) μου: *κατάγεται από γενιά μεγάλων πολιτικών || ~ από τη Λήμνο* ΣΥΝ. κρατώ, βαστώ, (λαϊκ.) κρατά η σκούφια μου / το σόι μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., μέση φωνή τού ρ. *κατάγω* (βλ.λ.)].

καταγραφέας (ο/η) [μεσν.] {καταγραφ-είς, -έων} **1.** πρόσωπο που καταγράφει (στοιχεία, δεδομένα, προφορική ομιλία κ.λπ.) **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή για την (αυτόματη) καταγραφή στοιχείων και μεγεθών σε χαρτί, μαγνητοταινία, φιλμ κ.λπ: *αυτόματος ~ τηλεφωνημάτων* (γνωστός ως *κοριός*).

καταγραφή (η) [αρχ.] **1.** η καταχώριση ανά κατηγορίες σε κατάλογο ή βιβλίο: *~ των ακινήτων τής εταιρείας / των εγγράφων τού αρχείου* **2.** η γραπτή σημείωση (συχνά και η απαρίθμηση): *η ~ των αναγκών των κατοίκων μιας περιοχής || στο βιβλίο βρίσκει κανείς μια λεπτομερή ~ των γεγονότων* **3.** (για συσκευές) (α) η αποτύπωση σε ειδικό χαρτί ή ταινία των τιμών φυσικών μεγεθών: *η ~ τής έντασης των σεισμικών δονήσεων από τους σεισμογράφους* (β) η εγγραφή ήχου ή και εικόνας: *η ~ των συνομιλιών σε κασέτες || το ρεπορτάζ αποτελεί μια παραστατική ~ τής καθημερινότητας των φυλακισμένων* **4.** (ειδικότ.) η διατήρηση με ακρίβεια στη μνήμη (κάποιου πράγματος, γεγονότος κ.λπ.): *η ~ τού περιστατικού στη μνήμη τού παιδιού.*

καταγραφικός, -ή, -ό [1893] αυτός που σχετίζεται με την καταγραφή ή τον καταγραφέα.

καταγράφω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέγραψα, καταγρά-φηκα (λόγ. κατεγράφην, -ης, -η...), -μμένος (λόγ. καταγεγραμμένος)} **1.** καταχωρίζω (στοιχεία) ανά κατηγορίες σε κατάλογο ή βιβλίο: *ανέλαβε να καταγράψει τα περιουσιακά στοιχεία* **2.** (καταχρ.) κάνω απογραφή, απογράφω **3.** σημειώνω (ή και απαριθμώ): *~ τα προβλήματα των κατοίκων μιας περιοχής || ~ τα κρούσματα βίας σε ένα σχολείο* **4.** (για συσκευές) (α) αποτυπώνω σε ειδικό χαρτί ή ταινία τις τιμές φυσικών μεγεθών: *οι σεισμογράφοι κατέγραψαν αλλεπάλληλες ασθενείς σεισμικές δονήσεις* (β) εγγράφω ήχο ή και εικόνα: *~ τις συνομιλίες σε κασέτες || η σκηνή τής δολοφονίας είναι καταγεγραμμένη στις κάμερες* **5.** (ειδικότ.) σημειώνω, ώστε να διατηρηθεί στη μνήμη: *~ ένα περιστατικό στη μνήμη μου || πρόκειται για κατόρθωμα που πρέπει να καταγραφεί* **6.** (μτφ.) διαπιστώνω, επισημαίνω: *οι διεθνείς παρατηρητές καταγράφουν την αδυναμία των δύο κοινοτήτων να συνυπάρξουν || οι στατιστικές καταγράφουν θεαματική βελτίωση των δεικτών τής οικονομίας || στα εκλογικά αποτελέσματα καταγράφονται οι τάσεις τού εκλογικού σώματος.*

κατάγω ρ. μετβ. {κατήγαγα} (λόγ.) φέρω εις πέρας, επιτυγχάνω· στις ΦΡ. (α) ***κατάγω νίκη / θρίαμβο*** νικώ, θριαμβεύω: *η δημοκρατική παράταξη κατήγαγε σαρωτική / περιφανή νίκη* (β) ***κατάγω κτύπημα*** (εναντίον αντιπάλου) καταφέρω πλήγμα, χτύπημα ΣΥΝ. πετυχαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατεβάζω, οδηγώ προς τα κάτω», < *κατ(α)- + ἄγω*].

καταγωγή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η οικογενειακή, εθνική, φυλετική κ.λπ. προέλευση: *ευγενής / αριστοκρατική / βασιλική / λαϊκή / ταπεινή ~* ΣΥΝ. γενιά, σόι, ρίζα, ράτσα, γενεαλογία· ΦΡ. (λόγ.) ***έλκω την καταγωγή*** κατάγομαι, προέρχομαι: *έθιμα τα οποία έλκουν την καταγωγή τους από την αρχαιότητα* **2.** (συνεκδ.) ο τόπος ή το έθνος από όπου προέρχεται κάποιος/κάτι: *έχει συνείδηση τής ελληνικής του καταγωγής || πρόκειται για έθιμα αγνώστου καταγωγής || η ~ τού πατέρα μου είναι από τη Ρούμελη* **3.** ΒΙΟΛ. η αναγωγή ενός είδους σε άλλο που θεωρείται πρόγονός του: *η ~ τού ανθρώπου από τον πίθηκο αμφισβητείται.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αποβίβαση – καταγώγιο», < *κατάγω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στον Πλούταρχο ως μέρος τής φρ. *καταγωγὴ τοῦ γένους*].

> **καταγωγή: -όπουλος, -άκης, -άτος κ.λπ.** Στην Ελληνική και σε όλες σχεδόν τις γλώσσες η κατάληξη αρκετών επωνύμων δηλώνει τον **τόπο καταγωγής** αυτού που φέρει το επώνυμο. Έτσι λ.χ. επώνυμα σε **-άκης** (*Θεοδωράκης, Μυλωνάκης, Χριστάκης* κ.λπ.) δηλώνουν Έλληνα που κατάγεται από την Κρήτη. Επώνυμα σε **-άτος** δηλώνουν καταγωγή από την Κεφαλληνία (*Πετράτος, Μαρκάτος, Τζουγανάτος* κ.λπ.), σε **-έλ(λ)ης** από τη Μυτιλήνη (*Αλεπουδέλης* –το πραγματικό όνομα τού Οδ. Ελύτη–, *Ζουγανέλης, Παπαδέλης* κ.ά.), σε **-έας** και **-άκος** από τη Μάνη (*Μαυρέας, Σκαλκέας, Σκοπετέας* κ.λπ. *Βασιλάκος, Πετράκος, Καργάκος* κ.λπ.) κ.ο.κ. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πολύ διαδεδομένη κατάληξη σε **-(ό)πουλος**, που δηλώνει καταγωγή από την Πελοπόννησο και προέρχεται από το μεσαιωνικό *πούλ(λ)λος* (< λατ. pullus «νεοσσός»). Η κατάληξη αυτή δήλωσε αρχικά «το παιδί τού ...», για ζώα (*λύκος – λυκόπουλο*), και έπειτα για ανθρώπους (*άρχοντας – αρχοντόπουλο*), προσλαμβάνοντας και υποκοριστική σημασία (*αετόπουλο* = μικρός αετός, *σπιτόπουλο* = μικρό σπίτι). Ανάλογη σημασία έχουν τα **-ογλου / -όγλου** (από το -oglu τής Τουρκικής) και το αγγλ. **Mac** (MacDonald) και **O'** (O'Connor) που σημαίνουν «το παιδί» ή «τον απόγονο τού...». Τέλος, καταγωγή δηλώνουν και τα οικογενειακά ονόματα σε **-ίδης / -άδης** (*Ιωαννίδης, Καστοριάδης*), καταγωγή Ελλήνων από τον Πόντο και τη Μ. Ασία.

καταγώγιο (το) {καταγωγί-ου | -ων} (μειωτ.) κλειστός χώρος, συνήθ. κατάστημα, όπου συχνάζουν άνθρωποι τού υποκόσμου ΣΥΝ. άντρο, κέντρο διαφθοράς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταγώγιον* < *κατ(α)- + -αγώγιον* < *ἀγωγός*].

καταδεικνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέδειξα, καταδείχ-θηκα (λογιότ. κατεδείχθην, -ης, -η..., μτχ. καταδειχθείς, -είσα, -έν), καταδεδειγμένος} (λόγ.) δείχνω με σαφήνεια κάτι (συνήθ. με παράθεση αποδείξεων), φανερώνω κάτι ξεκάθαρα (επιτατ. τού *δείχνω*): *τα αδιάσειστα στοιχεία τής διεθνούς επιτροπής καταδεικνύουν την έλλειψη σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα αυτή* ΣΥΝ. φανερώνω, δείχνω. Επίσης **καταδείχνω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δείχνω.*

κατάδειξη (η) [1843] {-ης κ. -είξεως | -είξεις, -είξεων} η απόδειξη με ασφαλή στοιχεία, με ισχυρά τεκμήρια: *η ~ τής αλήθειας.*

καταδεκτικός, -ή, -ό [μεσν.] κ. **καταδεχτικός** αυτός που καταδέχεται τους άλλους, που φέρεται με συγκαταβατικότητα και καλοσύνη, ενώ είναι ανώτερος (κοινωνικά, οικονομικά, πνευματικά κ.ά.) ΣΥΝ. προσηνής, συγκαταβατικός ΑΝΤ. ακατάδεκτος, υπερήφανος, υπερόπτης. — **καταδεκτικά** επίρρ.

καταδεκτικότητα (η) [1889] {χωρ. πληθ.} η αντιμετώπιση (κάποιου) χωρίς υπεροψία ΣΥΝ. συγκαταβατικότητα.

κατάδεσμος (ο) [αρχ.] {καταδέσμ-ου | -ων, -ους} ΛΑΟΓΡ. μαγική πράξη που πιστεύεται ότι προκαλεί εμπόδιο ή βλάβη σε κάποιον ή ότι τον αναγκάζει να κάνει κάτι.

καταδέχομαι ρ. μετβ. αποθ. {καταδέ-χθηκα κ. -χτηκα} **1.** (για σχέσεις ανθρώπων διαφορετικής κοινωνικής θέσης) αντιμετωπίζω (κάποιον) χωρίς υπεροψία, δέχομαι να έχω κοινωνική συναναστροφή (με κάποιον): *ο αδελφός του μας καταδέχεται, ενώ αυτός ούτε που μας μιλάει* **2.** δέχομαι (κάτι) ως άξιο να ασχοληθώ με αυτό: *δεν ~ να δώσω απάντηση σε τέτοια κακόβουλα σχόλια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δέχομαι πίσω, παραδέχομαι», < *κατα- + δέχομαι*. Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

κατάδηλος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που είναι εντελώς φανερός, ολοφάνερος: *~ υπεροχή / ήττα* ΣΥΝ. πασιφανής, καταφανής πασίδηλος ΑΝΤ. άδηλος.

καταδίδω ρ. μετβ. {κατέδωσα} αποκαλύπτω στην αστυνομία ή στους φορείς εξουσίας (κάποιον που διώκεται) (συνήθ. έναντι αμοιβής) ΣΥΝ. προδίδω, μαρτυρώ, (κακόσ.) καρφώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταδίδωμι*, αρχική σημ. «(για ποταμό, λιμνοθάλασσα)

κατα- *επιτατικό*

κατ(α)-ευχαριστώ ρ.	**κατα-γεμάτος,** -η, -ο	**κατα-δαπανώ** ρ.	**κατα-δημαγωγώ** ρ.	**κατα-δυναστευτικός,** -ή, -ό
κατα-γάλανος, -η, -ο	**κατα-γοητεύω** ρ.	**κατα-δημαγώγηση** (η)	**κατα-δυνάστευση** (η)	**κατα-δυναστεύω** ρ.

εκβάλλω», < *κατα-* + *δίδωμι*. Η σημ. «καταγγέλλω, προδίδω» είναι μεσν.|.

καταδικάζω ρ. μετβ. |αρχ.| {καταδίκασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για δικαστήριο) κρίνω (κάποιον) ένοχο και (του) επιβάλλω τιμωρία. εκδίδω καταδικαστική απόφαση: ~ *σε θάνατο / σε φυλάκιση / να καταβάλει αποζημίωση / σε κάθειρξη* ΑΝΤ. αθωώνω, απαλλάσσω **2.** σχολιάζω δυσμενώς, αποδοκιμάζω: *το έργο καταδικάστηκε από τους κριτικούς* || *μη με καταδικάζεις· σκέψου να ήσουν εσύ στη θέση μου!* ΣΥΝ. απορρίπτω. κατακρίνω, επικρίνω ΑΝΤ. επιδοκιμάζω, εγκρίνω **3.** (μτφ.) έχω ή θέτω τις προϋποθέσεις. ώστε να μην υπάρξει ευνοϊκή έκβαση: *οι έριδες και τα διοικητικά προβλήματα καταδίκασαν το εγχείρημα σε αποτυχία* || *με τέτοια μυαλά είναι καταδικασμένος ν' αποτύχει.*

καταδικάσιμος, -η, -ο |μτγν.| αυτός που είναι δυνατόν ή πρέπει να καταδικαστεί.

καταδικαστέος, -α. -ο |1886| αυτός που πρέπει να καταδικαστεί ή να επικριθεί: *κρίθηκε ~* || *τέτοιες πράξεις είναι ~.*

καταδικαστικός, -ή. -ό |μτγν.| **1.** αυτός που καταδικάζει, που έχει ως αποτέλεσμα την καταδίκη κάποιου: ~ *απόφαση / ψήφισμα* ΣΥΝ. ενοχοποιητικός ΑΝΤ. αθωωτικός, απαλλακτικός **2.** (μτφ.) αυτός που επικρίνει, που αποδοκιμάζει πρόσωπα. γεγονότα ή καταστάσεις: ~ *σχόλια* ΣΥΝ. κατακριτικός, αποδοκιμαστικός.

καταδίκη (η) |αρχ.| {καταδικών} **1.** η ποινή που επιβάλλει το δικαστήριο με απόφασή του για παράβαση νόμου ΑΝΤ. αθώωση, απαλλαγή, δικαίωση· ΦΡ. ***υπογράφω την καταδίκη μου*** οδηγώ ο ίδιος τον εαυτό μου στην καταστροφή: *με αυτή του τη δήλωση ουσιαστικά υπέγραψε την πολιτική του καταδίκη* **2.** (μτφ.) μεγάλη δοκιμασία, ταλαιπωρία· μαρτύριο, συμφορά: *η εργασία κάτω από τόσο δυσμενείς συνθήκες είναι ~* ΣΥΝ. φρίκη **3.** η έντονη αποδοκιμασία: *η ~ τού πραξικοπήματος από την παγκόσμια κοινή γνώμη* || *φραστική / ξεκάθαρη / απερίφραστη ~* ΑΝΤ. επιδοκιμασία, επικρότηση, αποδοχή.

καταδικός, -ή/-ιά, -ό (σε συνεκφορά με την προσ. αντων. μου, σου. του κ.λπ.) αυτός που ανήκει ολοκληρωτικά σε μένα· εντελώς, ολωσδιόλου δικός μου, σου κ.λπ. ΣΥΝ. ολόδικος.

κατάδικος (ο/η) |μτγν.| {καταδίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που έχει καταδικαστεί για εγκληματική πράξη και εκτίνει ποινή φυλάκισης· ο φυλακισμένος: *εξέγερση καταδίκων στις φυλακές τής Κέρκυρας.*

καταδιωκτικό (το) μαχητικό αεροσκάφος τής Πολεμικής Αεροπορίας με μεγάλη ικανότητα οριζόντιας πτήσης και ευελιξίας κατά τους ελιγμούς, που του επιτρέπει την καταστροφή εχθρικών αεροπλάνων στον αέρα και δευτερευόντως την προσβολή επίγειων στόχων. λ.χ. το «Φάντομ».

καταδιωκτικός, -ή, -ό **1.** (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με την καταδίωξη: *το ~ έργο τής αστυνομίας* **2.** αυτός που έχει ως αποστολή του να καταδιώκει: ~ *απόσπασμα* || ~ *αρχές* (οι αστυνομικές αρχές που καταζητούν και συλλαμβάνουν κακοποιούς) **3.** ***καταδιωκτικό*** (το) βλ.λ.

|ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταδιώκω.* Η φρ. *καταδιωκτικό* (αεροπλάνο) είναι απόδ. τού γαλλ. chasseur / avion de chasse|.

καταδιώκω ρ. μετβ. {καταδίω-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα). -γμένος} **1.** κυνηγώ (κάποιον) για να τον συλλάβω ή να τον εξοντώσω: ~ *τους ληστές / τον εχθρό* ΣΥΝ. διώκω **2.** (κατ' επέκτ.) προσπαθώ να βλάψω. να ζημιώσω (κάποιον): *ζει με τον φόβο πως όλοι τον καταδιώκουν* ΣΥΝ. κατατρέχω **3.** (μτφ.) κυνηγώ, δεν αφήνω σε ησυχία (κάποιον): *τον καταδιώκει ο φόβος τής αποτυχίας* || (συχνά μεσοπαθ.) *καταδιώκεται από έμμονες ιδέες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διώχνω.*

|ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *-διώκω.* Στην Κ.Δ. απαντά και η σημ. «τρέχω από πίσω, ακολουθώ» (Μαρκ. 1. 36: *καὶ κατεδίωξεν αὐτὸν Σίμων καὶ οἱ μετ᾽ αὐτοῦ*)|.

καταδίωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις. -ώξεων} **1.** το κυνηγητό (κάποιου) με σκοπό τη σύλληψη ή την εξόντωσή του: *τον πιάσαμε ύστερα από πολύωρη ~* **2.** (κατ' επέκτ.) η προσπάθεια (που καταβάλλεται από κάποιον) να προξενήσει κακό στον άλλο: *υφίσταται ανηλεή ~ από τους προϊσταμένους του* ΣΥΝ. κατατρεγμός· ΦΡ. ΨΥΧΟΛ. ***μανία καταδιώξεως*** η έμμονη ιδέα που ταλαιπωρεί (κάποιον) ότι όλοι επιθυμούν να τον βλάψουν **3.** ΝΟΜ. δικαστική ενέργεια κατά προσώπου που διέπραξε αδίκημα· αλλιώς *ποινική δίωξη*· ΦΡ. ***υπηρεσία καταδιώξεως*** ειδική υπηρεσία τής δημόσιας τάξης που παρακολουθεί και συλλαμβάνει πρόσωπα. τα οποία βαρύνονται με ποινικό αδίκημα **4.** ΣΤΡΑΤ. η τελευταία φάση νικηφόρου μάχης, κατά την οποία ο νικητής καταδιώκει τον αντίπαλό του που υποχωρεί, με σκοπό την πλήρη συντριβή του.

|ΕΤΥΜ. < *καταδιώκω.* Η φρ. *μανία καταδιώξεως* αποδίδει το γαλλ. délire de persécution|.

καταδολιεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {καταδολιεύ-τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** χρησιμοποιώ δόλο για την εξαπάτηση (κάποιου) **2.** ΝΟΜ. καταστρατηγώ, παραβαίνω: ~ *τον νόμο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.* — **καταδολιευτικός,** -ή, -ό |1897|.

|ΕΤΥΜ. < *κατα-* + *δολιεύομαι* < *δόλιος.* απόδ. τού γαλλ. frauder|.

καταδολίευση (η) |1879| {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η χρήση δόλου για την εξαπάτηση (κάποιου) **2.** ΝΟΜ. ***καταδολίευση δανειστών*** η σκόπιμη μεταβίβαση από τον οφειλέτη περιουσιακών στοιχείων του σε τρίτους, προκειμένου να μην ικανοποιηθούν από αυτά οι απαιτήσεις των δανειστών του.

κατάδοση (η) {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η αποκάλυψη στις αρμόδιες αρχές στοιχείων για καταζητούμενο πρόσωπο ΣΥΝ. προδοσία. (λαϊκ.) σπιουνιά. χαφιεδισμός. κάρφωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

|ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάδοσις* < αρχ. *καταδίδωμι*|.

καταδότης (ο) |μεσν.| {καταδοτών}. **καταδότρια** (η) {καταδοτριών} πρόσωπο που καταδίδει (κάποιον): *οι ~ των Γερμανών* ΣΥΝ. προδότης, (λαϊκ.) σπιούνος. χαφιές. — Επίσης **καταδότρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω.*

καταδρομέας (ο) |1838| {καταδρομ-είς. -έων} ΣΤΡΑΤ. ειδικά εκπαιδευμένος στρατιώτης μονάδας που αναλαμβάνει επικίνδυνες και αιφνιδιαστικές αποστολές (καταδρομές) ΣΥΝ. λοκατζής. κομάντο.

|ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. commando (βλ. κ. *κομάντος*)|.

καταδρομή (η) |αρχ.| **1.** ΣΤΡΑΤ. (α) στρατιωτική ενέργεια με δυνάμεις καταδρομών (β) ***δυνάμεις καταδρομών*** ειδικά εκπαιδευμένες μονάδες στρατού για δύσκολες και αιφνιδιαστικές επιχειρήσεις (π.χ. Λ.Ο.Κ. = Λόχος Ορεινών Καταδρομών) **2.** (μτφ.) κατατρεγμός. δυσμένεια· ΦΡ. ***καταδρομή τής τύχης*** η εναντιότητα των περιστάσεων· η αναποδιά ΣΥΝ. κατατρεγμός τής τύχης.

καταδρομικό (το) |1837| ταχύπλοο πολεμικό πλοίο. εξοπλισμένο με πυροβόλα και συστήματα εκτόξευσης πυραύλων. που προστατεύει τους εμπορικούς δρόμους και υποστηρίζει τη δράση των φιλικών πολεμικών πλοίων.

καταδρομικός, -ή, -ό |1837| **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταδρομή **2.** κατάλληλος για καταδρομή. καταδιωκτικός: ~ *δυνάμεις.*

καταδύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {καταδύθηκα} **1.** βυθίζομαι μέσα στο νερό: *το υποβρύχιο ετοιμάζεται να καταδυθεί* ΑΝΤ. αναδύομαι **2.** ***καταδυόμενο*** (το) (α) (παλαιότ.) το υποβρύχιο (β) αυτόνομο επανδρωμένο σκάφος. που χρησιμοποιείται στην ωκεανολογία για την παρατήρηση τού βένθους, δηλ. τού βυθού και τού κόσμου του (πβ. λ. *βαθυσκάφος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

|ΕΤΥΜ. αρχ.. μέση φωνή τού ρ. *καταδύω* «βυθίζω, βουλιάζω» < *κατα-* + *δύω* (βλ.λ.)|.

κατάδυση (η) |μτγν.| {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η βύθιση μέσα στο νερό (κυρ. στη θάλασσα): ~ *υποβρυχίου* ΑΝΤ. ανάδυση **2.** ΑΘΛ. άθλημα που συνίσταται στη γρήγορη. τεχνική και σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες βουτιά τού αθλητή στο νερό από καθορισμένο ύψος: ~ *από ελαστικό βατήρα* || *αγώνες κατάδυσης ανδρών / γυναικών* || *ολυμπιονίκης στις ~* **3.** υποβρύχια κολύμβηση με τη βοήθεια ή μη αναπνευστικής συσκευής: *ελεύθερη / αυτόνομη ~.* — **καταδυτικός,** -ή. -ό |1833|.

καταδύτης (ο) {καταδυτών}. **καταδύτρια** (η) {καταδυτριών} πρόσωπο που κάνει καταδύσεις.

καταζητούμενος, -η, -ο αυτός που καταζητείται από τις δημόσιες αρχές για να συλληφθεί: *ο ~ έχει επικηρυχθεί.*

καταζητώ ρ. μετβ. {καταζητείς... | καταζήτ-ησα, -ούμαι (μτχ. καταζητούμενος. -η, -ο). -ήθηκα} **1.** (για όργανα τής δημόσιας τάξης) αναζητώ με επιμονή (πρόσωπο που διέπραξε αδίκημα και διαφεύγει τη σύλληψη): *καταζητείται για φόνο* **2.** (η μτχ. ***καταζητούμενος,*** *-η, -ο*) βλ.λ. — **καταζήτηση** (η) |1897|.

|ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταζητῶ (-έω)* «αναζητώ. ψάχνω» < *κατα-* + *ζητῶ.* Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. poursuivre|.

καταζώστης (ο) {καταζωστών} η ίγκλα (βλ.λ.).

|ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταζώννυμι* < *κατα-* + *ζώννυμι* «ζώνω»|.

κατάθεση (η) |μτγν.| {-ης κ. -έσεως | -έσεις. -έσεων} **1.** η τοποθέτηση στο έδαφος, η απόθεση: ~ *στεφάνου από επισήμους στο μνημείο τού αγνώστου στρατιώτου*· ΦΡ. ΣΤΡΑΤ. ***κατάθεση όπλων*** ο τερματισμός εχθροπραξιών μετά από ήττα ή συνθηκολόγηση • **2.** (α) *(~ χρημάτων)* διαρκής σύμβαση. ορισμένου ή αορίστου χρόνου μεταξύ τής τράπεζας και τού αντισυμβαλλομένου της, βάσει τής οποίας η τράπεζα αφενός παραλαμβάνει χρήματα τού αντισυμβαλλομένου της που πρέπει να αποδοθούν. αφετέρου υποχρεούται είτε να τα φυλάσσει (με ή χωρίς αντάλλαγμα) είτε μόνον να τα επιστρέψει μετά τη χρήση τους (καταβάλλοντας ή και μη καταβάλλοντας τόκο) (β) (συνεκδ.) το κατατιθέμενο χρηματικό ποσό: ~ *όψεως / υπό προθεσμία / ταμιευτηρίου* || *βιβλιάριο καταθέσεων* || *έχω καταθέσεις στην τράπεζα* ΑΝΤ. ανάληψη • **3.** ΝΟΜ. γραπτή ή προφορική μαρτυρία ενώπιον δικαστηρίου ή ανακριτικής αρχής: *η ~ ενός μάρτυρα κατηγορίας* || *επιβαρυντική / ένορκη ~* || *παίρνω ~ από αυτόπτη μάρτυρα* || *δίνω ~ στην αστυνομία* **4.** (α) η υποβολή σε αρμόδια αρχή: ~ *νομοσχεδίου / υπομνήματος / πρότασης για ψήφιση / χωροταξικής μελέτης / αιτήσεως / αγωγής διαζυγίου* (β) ΠΟΛΙΤ. ***κατάθεση εντολής*** (σχηματισμού κυβέρνησης) η παραίτηση υποψήφιου πρωθυπουργού από την προσπάθεια σχηματισμού κυβερνήσεως. επειδή δεν κατάφερε να δημιουργήσει ένα βιώσιμο κυβερνητικό σχήμα (που να πάρει ψήφο εμπιστοσύνης στη Βουλή) **5.** (για γνώμη, άποψη) η παρουσίαση. η έκθεση: *η ~ των απόψεών του στην εκπομπή μας* **6.** (μτφ.) (για το έργο κάποιου) αυτό το οποίο δίνει. προσφέρει κανείς: *αυτό το βιβλίο αποτελεί ~ ψυχής* ΣΥΝ. προσφορά • **7.** ΕΚΚΛΗΣ. η πανηγυρική απόθεση ιερού λειψάνου ή ιερού αντικειμένου σε ναό: *στις 31 Αυγούστου γιορτάζεται η ~ τής Τιμίας Ζώνης τής Παναγίας.*

καταθέτης (ο) |1865| {καταθετών}. **καταθέτρια** (η) {καταθετριών} πρόσωπο που καταθέτει χρήματα σε πιστωτικό ίδρυμα με σκοπό τη φύλαξη και τον τοκισμό τους. — **καταθετικός,** -ή. -ό.

|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. déposant|.

καταθέτω ρ. μετβ. {κατέθεσα, κατατέθ-ηκα (λόγ. κατετέθην. -ης, -η..., μτχ. κατατεθείς, -είσα. -έν). μτχ. παρακ. κατατεθειμένος, -η. -ο} **1.** (γενικά) τοποθετώ (κάτι) κάτω, αποθέτω. ακουμπώ (στο έδαφος ή στη βάση ενός μνημείου): ~ *στεφάνι στο μνημείο των πεσόντων*· ΦΡ. ***καταθέτω τα όπλα*** (*κατατίθημι τὰ ὅπλα,* Ξενοφ. *Κύρου Ἀνάβ.* 2,1.14) (i) τερματίζω τις εχθροπραξίες λόγω αδυναμίας ή κατόπιν συνθηκολόγησης: *τα κυβερνητικά στρατεύματα έδωσαν προθεσμία τριών ημερών στους αντάρτες για να καταθέσουν τα όπλα* ΣΥΝ. παραδίδομαι, ειρηνεύω (ii) (μτφ.) εγκαταλείπω τις προσπάθειές μου. παραδίδομαι στην τύχη μου: *μην καταθέτεις τα όπλα τόσο εύκολα· προσπάθησε περισσότερο* • **2.** παραδίδω χρήματα σε πιστωτικό ίδρυμα με σκοπό τη φύλαξη και τον τοκισμό τους: ~ *ποσό στην τράπεζα* • **3.** ΝΟΜ. δίνω μαρτυρία σε δικαστήριο ή ανακριτική αρχή: ~ *υπέρ / εναντίον τού*

κατηγορουμένου || *ο μάρτυρας κατέθεσε για τον φόνο* ΣΥΝ. δίνω κατάθεση **4.** (α) υποβάλλω σε αρμόδια αρχή: ~ *νομοσχέδιο προς / για ψήφιση* || ~ *υπόμνημα / ερώτηση / μελέτη / πόρισμα έρευνας / αίτηση / αγωγή*· ΦΡ. (για υποψήφιο πρωθυπουργό) ***καταθέτω την εντολή*** παραιτούμαι από την προσπάθεια για τον σχηματισμό κυβέρνησης, επειδή δεν μπορώ να σχηματίσω βιώσιμη κυβέρνηση (β) επιστρέφω επίσημο έγγραφο στην αρχή που το εξέδωσε: *όταν συνταξιοδοτήθηκε, κατέθεσε την υπηρεσιακή του ταυτότητα* || (κ. ως ένδειξη διαμαρτυρίας) *«αν υλοποιηθεί η απόφαση [...] οι Πάτμιοι τονίζουν ότι θα καταθέσουν ομαδικά τις αστυνομικές τους ταυτότητες...»* (εφημ.) **5.** παρουσιάζω, εκθέτω: ~ *την προσωπική μου άποψη / τις σκέψεις μου για την επίλυση ενός προβλήματος* **6.** ***σήμα κατατεθέν*** βλ. λ. *σήμα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κατατίθημι*. Βλ. λ. *θέτω*, *τίθεμαι*. Το ρ. *κατατίθημι* σήμαινε αρχικώς «τοποθετώ κάτω, στο έδαφος», από όπου προέκυψαν πολλές μτφ. σημ., όπως *κατατίθημι χρήματα* «τοποθετώ χρήματα σε ασφαλές μέρος» (Αντιφών *Σοφ.* 54), *κατατίθημι ἐνέχυρα* (επιγραφή 3ου αι. π.Χ.), *χρὴ γνώμην ταύτην καταθέσθαι* (Θεόγν. 717), *κατατίθημι ὄνομα* «επιβάλλω τη χρήση συγκεκριμένου ονόματος» (πβ. *σήμα κατατεθέν*) (Παρμενίδης 19,3)].

καταθλίβω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατέθλιψα, καταθλιμμένος} **1.** προκαλώ υπερβολική λύπη σε (κάποιον) ΣΥΝ. καταστενοχωρώ • **2.** καταπιέζω, ασκώ τυραννική εξουσία ΣΥΝ. καταδυναστεύω, κατατυραννώ.

καταθλιπτικός, -ή, -ό [1815] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάθλιψη: ~ *επεισόδιο / ψύχωση* ΑΝΤ. αντικαταθλιπτικός **2.** αυτός που προκαλεί βαθιά θλίψη, κατάθλιψη: ~ *καιρός / έργο* **3.** ιδιαιτέρως πιεστικός, επαχθής: ~ *φόροι* ΣΥΝ. δυσβάσταχτος, καταπιεστικός • **4.** ΜΗΧΑΝ. ***καταθλιπτική αντλία*** αντλία με έμβολο που λειτουργεί με μεγάλη πίεση ΑΝΤ. αναρροφητική. — **καταθλιπτικά** επίρρ.

κατάθλιψη (η) {-ης κ. -ίψεως | -ίψεις, -ίψεων} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση που εκδηλώνεται με αισθήματα βαθιάς απογοήτευσης και απαισιοδοξίας για τη ζωή, υποτίμηση τής προσωπικής αξίας τού πάσχοντος και μείωση των δραστηριοτήτων του: *παροδική / ελαφρά / νευρωτική / ψυχωτική* ~· ΦΡ. ***(κάποιον) τον πιάνει κατάθλιψη*** για τα δυσάρεστα, αρνητικά συναισθήματα που προκαλεί κάτι/κάποιος σε κάποιον: *όταν βλέπω πεινασμένα και ρακένδυτα παιδιά, με πιάνει κατάθλιψη!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάθλιψις* «πίεση» < *καταθλίβω* «ασκώ πίεση». Η ψυχολ. σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. dépression].

καταιγίδα (η) **1.** η δυνατή βροχή (που μερικές φορές συνοδεύεται από σφοδρό άνεμο, αστραπές και κεραυνούς): *ξέσπασε ξαφνική / καλοκαιρινή / καταστροφική* ~ ΣΥΝ. νεροποντή, δρολάπι **2.** (μτφ.) η έντονη και απειλητική αναταραχή, η μεγάλη αναστάτωση: *η δήλωσή του ήταν αρκετή, για να ξεσπάσει ~ στο εσωτερικό τού κόμματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιγίδα, βροχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταιγίς, -ίδος* < *καταιγίζω* «εφορμώ σαν θύελλα» < *κατ(α)- + αἰγίζω* «σχίζω» < *αἰγίς* (βλ.λ.)].

καταιγιδοφόρος, -α, -ο αυτός που προκαλεί καταιγίδα: ~ *σύννεφο*.

καταιγισμός (ο) **1.** (γενικά) ορμητική και συνεχής ρίψη αντικειμένων (εναντίον στόχου) σαν να πρόκειται για συνεχή και δυνατή βροχή: ~ *βελών / σφαιρών / λίθων*· ΦΡ. (ειδικότ.) ΣΤΡΑΤ. ***καταιγισμός πυρός / πυρών*** ταυτόχρονη και αλλεπάλληλη ρίψη πολλών βλημάτων εναντίον ορισμένου στόχου ΣΥΝ. ομοβροντία **2.** (μτφ.) ασταμάτητη ροή: ~ *καταγγελιών / παρατηρήσεων / ύβρεων* || *ο κυβερνητικός εκπρόσωπος δέχτηκε ~ ερωτήσεων* ΣΥΝ. πληθώρα, χείμαρρος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταιγίζω*, βλ. κ. *καταιγίδα*].

καταιγιστικός, -ή, -ό αυτός που έχει τη μορφή καταιγισμού: ~ *πυρά / (μτφ.) ερωτήσεις*. — **καταιγιστικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

καταϊδρωμένος, -η, -ο μούσκεμα στον ιδρώτα: *ξύπνησε* ~· ΦΡ. ***ήρθε / έφτασε τελευταίος*** (ή ***δεύτερος, τρίτος*** κ.λπ.) ***και καταϊδρωμένος*** πειρακτικά για κάποιον που έρχεται αργοπορημένος αλλά και ταλαιπωρημένος: *μετά από μία ώρα ήρθαν και αυτοί, τελευταίοι και καταϊδρωμένοι* ΣΥΝ. κάθιδρος.

καταιονητήρας κ. **καταιονιστήρας** (ο) [1879] συσκευή κατάλληλη για καταιονήσεις· ντουζιέρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. irrigateur].

καταιονίζω ρ. μετβ. {καταιόνισ-α, -τηκα, -μένος} εξακοντίζω νερό (κρύο, ζεστό ή εναλλασσόμενης θερμοκρασίας) στο σώμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταιονῶ (-άω)* (κατά τα ρ. σε *-ίζω*) «καταβρέχω» < *κατ(α)- + αἰονῶ* «υγραίνω, υποδαυλίζω», αγν. ετύμου].

καταιονισμός (ο) η εξακόντιση νερού (κρύου, ζεστού ή εναλλασσόμενης θερμοκρασίας) στο σώμα· ντους. Επίσης **καταιόνηση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < *καταιονίζω* (βλ.λ.). Η λ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. douche (βλ. κ. *ντους*)].

καταισχύνη (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (λόγ.) μεγάλη ντροπή, εξευτελισμός: *η ~ τής ήττας* ΣΥΝ. ρεζίλεμα, όνειδος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ντροπή*.

καταισχύνω ρ. [αρχ.] {καταίσχυν-α, -θηκα (λόγ. κατησχύνθην κ. καταισχύνθην, -ης, -η..., καταισχυνθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) ντροπιάζω εντελώς, ατιμάζω, κατεξευτελίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

καταΐφι (το) ▸ κανταΐφι

κατακαημένος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που έχει υποφέρει πολλά στη ζωή του, δυστυχισμένος: ~ *Ρούμελη, τι σου 'μελλε να πάθεις!*

κατακάθημαι ρ. → κατακάθομαι

κατακάθι (το) {κατακαθ-ιού | -ιών} **1.** οι στερεές ουσίες που βρίσκονται μέσα σε υγρό και κατασταλάζουν στον πυθμένα ενός δοχείου: *το ~ τού καφέ / τού κρασιού* ΣΥΝ. ίζημα, υποστάθμη **2.** (μτφ.) άτομο πολύ χαμηλής ηθικής υποστάσεως: ~ *τής κοινωνίας* ΣΥΝ. απόβρασμα, κάθαρμα.
[ΕΤΥΜ. < *κατακαθίζω* (υποχωρητ.)].

κατακαθίζω ρ. → κατακάθομαι

κατακάθισμα (το) {κατακαθίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η καθίζηση, η συγκέντρωση αιωρούμενης στερεάς ουσίας στον βυθό, στον πάτο λίμνης, δοχείου κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) το κατακάθι, το ίζημα **3.** (μτφ.) το καταλάγιασμα, ο κατευνασμός, η ηρεμία.

κατακάθομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κατακάθισα (να/θα κατακάτσω)} **1.** (για στερεή ουσία που βρίσκεται μέσα σε υγρό ή αέριο) συγκεντρώνομαι λόγω τού βάρους μου στον πυθμένα τού δοχείου ή στο έδαφος, κατασταλάζω: *τα σωματίδια που περιείχε το νερό κατακάθισαν στον πάτο τού δοχείου* || *μόλις κατακάτσει η σκόνη, θα προχωρήσουμε* **2.** (ειδικότ. για κτίσμα, έδαφος κ.λπ.) υφίσταμαι καθίζηση, υποχωρώ υπό την πίεση τού βάρους μου ΣΥΝ. βουλιάζω. Επίσης **κατακάθημαι** κ. **κατακαθίζω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κατακαίω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάκα-ψα (λόγ. κατέκαψα), -ηκα, -μένος} καίω ολοσχερώς, αφανίζω: *η φωτιά κατέκαψε το πευκοδάσος* ΣΥΝ. καταστρέφω, κάνω στάχτη, αποτεφρώνω.

κατακαλόκαιρο (το) {χωρ. πληθ.} η περίοδος στα μέσα τού καλοκαιριού, που χαρακτηρίζεται συνήθ. από υψηλές θερμοκρασίες: *η χθεσινή βροχή έδωσε μια φθινοπωρινή νότα μέσα στο ~.* — **κατακαλόκαιρα** επίρρ.

κατακαμπής κ. **κατάκαμπα** επίρρ. (λαϊκ.) στο μέσο τού κάμπου.

κατάκαρδα επίρρ. **1.** ακριβώς στην καρδιά, στο κέντρο τής καρδιάς: *η σφαίρα τον βρήκε ~* **2.** (μτφ.) στα βάθη τής καρδιάς: *ο θάνατός του λύπησε όλους ~* ΣΥΝ. πάρα πολύ, ειλικρινά· ΦΡ. ***παίρνω κατάκαρδα (κάτι)*** δίνω μεγάλη σημασία, θλίβομαι βαθιά (για κάτι), επηρεάζομαι πολύ (από αυτό): *προσαρμόσου στις περιστάσεις και μην παίρνεις τα πράγματα κατάκαρδα.*

κατακεραυνώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατακεραύνω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) χτυπώ με κεραυνό, κεραυνοβολώ **2.** (συνήθ. μτφ.) (α) κάνω (κάποιον) να μείνει άφωνος, αποστομώνω: *μας κατακεραύνωσε με τα λόγια του* ΣΥΝ. αποσβολώνω, αφήνω άναυδο (β) απευθύνω κατηγορίες με έντονο τρόπο: *στο άρθρο του κατακεραυνώνει την κυβέρνηση για την πολιτική της.*

κατακερματίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατακερμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω σε πολλά κομμάτια, κατατεμαχίζω **2.** (συνήθ. μτφ.) διαλύω σε μικρά μέρη: *οι εκλογές βρήκαν τις πολιτικές δυνάμεις κατακερματισμένες* || *η αυτοκρατορία κατακερματίστηκε σε πολλά μικρά κράτη.*

κατακερματισμός (ο) [μτγν.] ο τεμαχισμός σε πολλά κομμάτια: *ο ~ τής αυτοκρατορίας σε αυτόνομα κράτη.*

κατακέφαλα επίρρ. [μτγν.] **1.** καταμεσής στο κεφάλι, κατευθείαν στο κεφάλι: *η μπάλα τού ήρθε ~* **2.** με το κεφάλι προς τα κάτω ή προς τα μπρος: *έπεσε ~.*

κατακεφαλιά (η) (λαϊκ.) χτύπημα πάνω στο κεφάλι: *του 'δωσε μια ~* ΣΥΝ. κατραπακιά.

κατακλέβω ρ. μετβ. {κατάκλεψα κ. κατέκλεψα} **1.** κλέβω τα πάντα, ό,τι έχει και δεν έχει (κάποιος): *του κατάκλεψαν το σπίτι όσο έλειπε· του πήραν ακόμη και τα μαχαιροπίρουνα!* **2.** κλέβω τους πάντες: *κατάκλεψε όλη τη γειτονιά· δεν άφησε σπίτι για σπίτι.*

κατακλείδα (η) η καταληκτική φράση, ο επίλογος μιας κειμενικής ενότητας (αφήγησης, ποιήματος, επιστολής, παραγράφου κ.λπ.): *στην ~ ανέφερε το συμπέρασμα*· ΦΡ. (λόγ.) ***εν κατακλείδι*** τελικά: *όλη αυτή η υπόθεση αποδείχθηκε ~ επωφελής* ΣΥΝ. τελικώς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακλείς, -εῖδος* «εργαλείο σφραγίσματος θυρών» < *κατα- + κλείς* «κλειδί». Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κατάκλειστος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κλειστεί από παντού, εντελώς κλεισμένος: ~ *σπίτι* ΣΥΝ. κλεισμένος, κλειδωμένος **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που μένει κλεισμένος σε έναν χώρο, που έχει απομονωθεί, χωρίς να βγαίνει έξω ή να δέχεται επισκέψεις **3.** αυτός που έχει περιφραχθεί από κάθε πλευρά, ο αποκλεισμένος από παντού ΣΥΝ. πνιγμένος, περικυκλωμένος. — **κατάκλειστα** επίρρ.

κατάκλιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το ξάπλωμα σε κρεβάτι: *νυχτερινή / υποχρεωτική* ~ || (στη γυμναστική) *πλάγια* (με το πλευρό) / *ύπτια* ~ **2.** ΙΑΤΡ. ***έλκος εκ κατακλίσεως*** η πληγή που προκαλείται στο σώμα τού ασθενούς από την παρατεταμένη κατάκλιση και την ακινησία, λόγω τής ανεπαρκούς αιματώσεώς του στα σημεία όπου κυρίως συγκεντρώνεται το βάρος τού σώματος ΣΥΝ. (καθημ.) άνοιγμα **3.** (στη ναυπηγική) το πλάγιασμα πλοίου για λόγους καθαρισμού, για επιθεώρηση ή επισκευές ΣΥΝ. τροπισμός. — **κατακλίνομαι** ρ. [αρχ.].

κατακλύζω ρ. μετβ. {κατέκλυσ-α, κατακλύσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** καλύπτω σε όλη την έκταση με νερό, πλημμυρίζω: *όλη η περιοχή* κατακλύζεται *συχνά από τη θάλασσα* **2.** (μτφ.) γεμίζω (έναν χώρο) ασφυκτικά, εμφανιζόμενος ομαδικά, μαζικά: *χιλιάδες τουρίστες κατακλύζουν κάθε χρόνο τα νησιά μας* || *τα γραφεία τής εφημερίδας έχουν κατακλυστεί από γράμματα συμπαράστασης.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα- + κλύζω* «πλένω με νερό» (βλ. κ. *κλύσμα*)].

κατάκλυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η υπερκάλυψη χώρου με νερά.

κατακλυσμιαίος, -α, -ο [1871] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με την εποχή τού βιβλικού κατακλυσμού: ~ *ζώα* • **2.** αυτός που μπορεί να επιφέρει κατακλυσμό, που προκαλεί ή συνοδεύεται από απότομη και

κατα- *επιτατικό*

κατα-θορύβηση (η)	**κατα-καίνουργ(ι)ος**, -α, -ο	**κατα-κόβω** ρ.	**κατα-κομματιάζω** ρ.	**κατά-κρυος**, -α, -ο
κατα-θορυβώ ρ.	**κατα-κίτρινος**, -η, -ο	**κατα-κόκκινος**, -η, -ο	**κατα-καυράζω** ρ.	
κατα-κάθαρος, -η, -ο	**κατα-κιτρινίζω** ρ.	**κατα-κοκκινίζω** ρ.	**κατα-κουρελιάζω** ρ.	

μεγάλη αύξηση τής στάθμης τού νερού: ~ *βροχές και καταιγίδες* ΣΥΝ. ραγδαίος. Επίσης **κατακλυσμικός**, -ή, -ό [1889].

κατακλυσμός (ο) **1.** (με κεφ.) η υπερκάλυψη τής επιφάνειας τής Γης με νερά (που μαρτυρείται στις ποικίλες παραδόσεις λαών τής Μεσογείου και τής Εγγύς Ανατολής)· ιστορικά εντοπίζεται στην τελευταία παγετώδη περίοδο (κατά το λειώσιμο των πάγων) και κατά τη βιβλική περιγραφή διήρκεσε 40 μέρες, εξαφανίζοντας κάθε μορφή ζωής εκτός από τα είδη που έσωσε ο Νώε με την Κιβωτό **2.** (μτφ.) καταρρακτώδης βροχή που προκαλεί πλημμύρα: *η κίνηση στο κέντρο επανέρχεται σιγά-σιγά στους καθημερινούς της ρυθμούς μετά τον χθεσινό* ~ ΣΥΝ. νεροποντή· ΦΡ. (μτφ.-εκφραστ.) (α) ***κατακλυσμός τού Νώε*** για ραγδαία και μεγάλης διάρκειας βροχόπτωση, που προκαλεί προβλήματα στην καθημερινή ζωή: *τον κατακλυσμό τού Νώε έκανε πάλι χθες, βούλιαξε η Αθήνα* (β) ***φέρνω τον κατακλυσμό*** παρουσιάζω την πιο απαισιόδοξη εκδοχή ΣΥΝ. φέρνω τη συντέλεια τού κόσμου, φέρνω την καταστροφή **3.** (μτφ.) ο πολύ μεγάλος αριθμός, η πληθώρα: ~ *διαμαρτυριών / καταγγελιών / επισημάνσεων* ΣΥΝ. καταιγισμός, πλήθος ΑΝΤ. έλλειψη, ανυπαρξία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατακλύζω* (βλ.λ.). Στη βιβλική αφήγηση για τον κατακλυσμό τού Νώε οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν τη λ. ως απόδ. τού εβρ. mabbūl].

κατάκοιτος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που βρίσκεται σε χρόνια ή μόνιμη κατάκλιση λόγω αρρώστιας ή γηρατειών.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατα-* + *-κοιτος* < *κοίτη*].

κατακόμβη (η) {κατακομβών} **1.** καθένα από τα υπόγεια νεκροταφεία, που αποτελούνταν από ένα συνήθ. πολύπλοκο, δαιδαλώδες σύστημα σηράγγων και θαλάμων με σκαμμένες εσοχές για την τοποθέτηση των νεκρών· χρησιμοποιήθηκαν από τους χριστιανούς, κυρ. κατά την περίοδο των διωγμών τους, ως τόπος μυστικής συνάθροισης και λατρείας **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε υπόγειος και σκοτεινός χώρος, κάθε ανήλιαγο και υγρό υπόγειο, που χρησιμοποιείται κυρ. για μυστικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. πληθ. *κατακοῦμβαι* < μτγν. λατ. catacumbae < cata tumbas «κοντά στις τάφρους» < cata (< αρχ. *κατά*) + tumba «τάφρος» < αρχ. *τύμβος* (βλ.λ.)].

κατάκοπος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που είναι πολύ κουρασμένος, που έχει εξαντληθεί από την κούραση: ~ *απ' τη δουλειά / απ' το ξενύχτι* ΣΥΝ. ξεθεωμένος, αποκαμωμένος, καταπονημένος, εξαντλημένος ΑΝΤ. ξεκούραστος, φρέσκος.

κατακόρυφος, -η (λόγ. -ος), -ο [1843] **1.** αυτός που έχει τη διεύθυνση τού νήματος τής στάθμης προς το κέντρο τής Γης: ~ *πτώση / κίνηση / άνοδος / απογείωση* **2.** ***κατακόρυφος*** (η) (ενν. γραμμή) (α) η νοητή κάθετη προς τον ορίζοντα γραμμή, που θεωρείται πως τέμνει την ουράνια σφαίρα σε δύο αντιδιαμετρικά σημεία της (β) (συνεκδ.) (ενν. στάση σώματος) η γυμναστική άσκηση κατά την οποία ο αθλούμενος ευθυγραμμίζει το σώμα του στηρίζοντας τα χέρια στο έδαφος και τεντώνοντας στον αέρα τα πόδια **3.** (μτφ.) απότομος, έντονος: ~ *πτώση τιμών στο χρηματιστήριο* **4.** ***κατακόρυφο*** (το) το ανώτατο σημείο: *η ένταση έφτασε στο* ~ ΣΥΝ. αποκορύφωμα. — **κατακόρυφα / κατακορύφως** [1876] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάθετος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vertical].

κατακούτελα επίρρ. (λαϊκ.) κατευθείαν στο κούτελο: *τον χτύπησε ο ήλιος / ο έρωτας* ~.

κατακράτηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** έγκλημα τού οποίου ο δράστης με πρόθεση κατακρατεί άλλον χωρίς τη θέλησή του ή με άλλον τρόπο του στερεί την ελευθερία κινήσεώς του: *μήνυσε τον διοικητή τού αστυνομικού τμήματος για παράνομη* ~ ΣΥΝ. παρακράτηση, κατάσχεση ΑΝΤ. απόδοση, επιστροφή **2.** η συγκράτηση ορισμένων συστατικών από το σώμα, η μη αποβολή τους: ~ *υγρών / ούρων* ΣΥΝ. επίσχεση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατακράτησις* «υπερίσχυση, καθυπόταξη» < αρχ. *κατακρατῶ (-έω)*. Η σημ. «κράτηση προσώπου» αποδίδει το γαλλ. détention, ενώ η ιατρ. σημ. αποδίδει το γαλλ. rétention].

κατακρατώ ρ. μετβ. {κατακρατείς... | κατακράτ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ΝΟΜ. (α) κρατώ, περιορίζω παράνομα ή με τη βία (κάποιον) (β) έχω παράνομα στην κατοχή μου (κάτι) **2.** ΙΑΤΡ. (για το σώμα) συγκρατώ ορισμένα συστατικά, δεν τα αποβάλλω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακρατῶ (-έω)* (< *κατα-* + *κρατῶ*), αρχική σημ. «υπερισχύω, κατισχύω χωνεύω (τροφή)». Ο νομ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. détenir, ο δε ιατρ. όρ. από γαλλ. retenir].

κατακραυγή (η) [μεσν.] **1.** αποδοκιμασία που εκδηλώνεται με έντονο ή και βίαιο τρόπο, με ξέσπασμα οργής και ζωηρές διαμαρτυρίες: *η προκλητική του τοποθέτηση ξεσήκωσε την* ~ *τού πλήθους* ΑΝΤ. επευφημία, ζητωκραυγή, επιδοκιμασία **2.** (μτφ.) η έκφραση εντονότατης αντίθεσης, αποδοκιμασίας, δυσανασχέτησης: *η επιβολή νέων φόρων αναμένεται να προκαλέσει την* ~ *τής κοινής γνώμης* || «*μετά από τη δημόσια* ~, *το προϊόν αποσύρθηκε*» (εφημ.).

κατακρεουργώ ρ. μετβ. {κατακρεουργείς... | κατακρεούργ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** φονεύω με μαχαιριές, κομματιάζοντας κάποιον: *το πτώμα βρέθηκε κατακρεουργημένο* ΣΥΝ. σφαγιάζω, κατασφάζω **2.** (μτφ.) ερμηνεύω ανεπιτυχώς έργο ή ρόλο, καταστρέφοντας την αισθητική, καλλιτεχνική του αξία: *οι κριτικοί έγραψαν ότι ο σκηνοθέτης κατακρεούργησε την αρχαία τραγωδία με τις ακραίες και αντιαισθητικές επιλογές του* ΣΥΝ. σκοτώνω, καταστρέφω, εκτελώ ΑΝΤ. αναδεικνύω. — **κατακρεούργηση** (η) [1872].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακρεουργῶ (-έω)* < *κατα-* + *κρεουργῶ* «σφάζω» < *κρέας* + *-εργῶ* < *ἔργον*].

κατακρήμνιση (η) [1812] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** το ρίξιμο από ψηλά, το γκρέμισμα (αντικειμένου ή προσώπου) ΣΥΝ. καταβαράθρωση, γκρεμοτσάκισμα **2.** η καταστροφή μέσω κατεδάφισης, το γκρέμισμα: ~ *των τειχών* || (μτφ.) *η* ~ *τής αγοράς* ΣΥΝ. καταβαράθρωση, κατεδάφιση, καταστροφή ΑΝΤ. ανέγερση, οικοδόμηση. — **κατακρημνίζω** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακρημνίζω* < *κατα-* + *κρημνίζω* < *κρημνός*].

κατακρήμνισμα (το) [1812] {κατακρημνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ίζημα, ό,τι κατακάθεται ως κατάλοιπο ΣΥΝ. κατακάθι **2.** ό,τι πέφτει από τα σύννεφα σε υγρή ή και στερεή μορφή (βροχή, χιόνι, χαλάζι): *η μοναδική πηγή γλυκού νερού είναι τα* ~ *νεφών* || *ο ετήσιος μέσος όρος κατακρημνισμάτων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή*.

κατακρίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέκρινα, κατακρίθηκα} κρίνω αρνητικά (κάποιον/κάτι), αποδοκιμάζω: *κατακρίνουν τις αλόγιστες δαπάνες σε καιρούς λιτότητας* || *ο Τύπος κατέκρινε την υποκρισία τής εξουσίας* ΣΥΝ. επικρίνω, κατηγορώ, μέμφομαι, επιτιμώ, στιγματίζω ΑΝΤ. εγκρίνω, επιδοκιμάζω, επαινώ. - **κατάκριση** (η) [μτγν.], **κατακριτικός**, -ή, -ό [1888], **κατακριτικά** επίρρ.

κατακριτέος, -α, -ο [1859] αυτός που χρειάζεται ή πρέπει να κατακριθεί, που είναι άξιος κατάκρισης, στιγματισμού: ~ *συμπεριφορά / δήλωση / άποψη* ΣΥΝ. επιλήψιμος, αξιόμεμπτος, αξιοκατάκριτος ΑΝΤ. αξιέπαινος.

κατάκτηση [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **κατάχτηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η απόκτηση αγαθού, η επίτευξη στόχου (υλικού, πνευματικού, επιστημονικού, κοινωνικού κ.λπ.) με μεθοδικές προσπάθειες: *η* ~ *υψηλής κοινωνικής θέσης / τής εξουσίας / πλούτου / τής εθνικής ανεξαρτησίας / τής προσωπικής ελευθερίας / τής αυτογνωσίας / τού Παγκοσμίου Κυπέλλου / τής πρώτης θέσης / τού Έβερεστ* (η ανάβαση στην κορυφή τού όρους) / *τής Σελήνης / τού Διαστήματος / τής μητρικής γλώσσας* (κατ' αντιδιαστολή προς την εκμάθηση ξένης γλώσσας) ΣΥΝ. επίτευξη, απόκτηση **2.** (συνεκδ.) αυτό που επιτυγχάνει κανείς, κάθε επίτευγμα: *νέες επιστημονικές* ~ || *λαϊκές / συνδικαλιστικές / κοινωνικές* ~ **3.** η κατάληψη μιας χώρας με χρήση στρατιωτικών δυνάμεων: *η* ~ *τής Ελλάδας από τα γερμανικά στρατεύματα* || *η* ~ *εχθρικών εδαφών* ΣΥΝ. καθυπόταξη, κυρίευση, κατοχή **4.** (συνεκδ., συνήθ. στον πληθ.) κατακτημένη χώρα ή περιοχή που έχει υποταχθεί σε ξένη δύναμη: *οι* ~ *των Άγγλων στη Ν. Αφρική* ΣΥΝ. υποτελής χώρα, αποικία **5.** (ειδικότ.) το πρόσωπο που κερδίζουμε ερωτικά, τού οποίου καταφέρνουμε να ελκύσουμε το ερωτικό ενδιαφέρον, η ερωτική επιτυχία: *έχει πολλές* ~ *στο ανδρικό φύλο* || *η καινούργια του* ~ ΣΥΝ. φλερτ, δεσμός.

> **κατάκτηση - εκμάθηση.** Οι λέξεις χρησιμοποιούνται ως όροι σε σχέση με τη γλώσσα. ***Κατάκτηση*** (αγγλ. acquisition) *είναι* η εκμάθηση τής μητρικής γλώσσας, η οποία γίνεται εξ απαλών ονύχων, αρχίζοντας από τα πρώτα χρόνια τής ζωής τού παιδιού και συνεχιζόμενη σε όλη τη ζωή τού ανθρώπου, αφού στην πραγματικότητα η κατάκτηση τής (μητρικής) γλώσσας είναι «έργο ζωής». **Εκμάθηση** (αγγλ. learning) είναι η γνώση που μπορεί να αποκτήσει κανείς σε σχέση με μια ξένη γλώσσα, γνώση η οποία δύσκολα μπορεί να φτάσει τη γνώση τής μητρικής γλώσσας, γιατί η γλώσσα είναι συνάρτηση τού περιβάλλοντος (κοινωνικού, μορφωτικού, εθνικού κ.λπ.) και τής νοοτροπίας τού λαού που τη μιλάει.

κατακτητής [1826] κ. (λαϊκ.) **καταχτητής** (ο), **κατακτήτρια** (η) [1886] {κατακτητριών} **1.** πρόσωπο που κατακτά (κάτι), που κυριεύει ξένα εδάφη, χώρες ή επιτυγχάνει αξιόλογα κατορθώματα: *η Ελλάδα γνώρισε πολλούς* ~ || *τολμηροί* ~ *των αιθέρων* || *ορειβάτες*, ~ *των ψηλότερων κορυφών τού κόσμου* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που έχει πολλές ερωτικές κατακτήσεις, που είναι ιδιαίτερα επιθυμητός ερωτικά: ~ *γυναικών* ΣΥΝ. δονζουάν, καζανόβας, γόης.

κατακτητικός, -ή, -ό [1831] κ. (λαϊκ.) **καταχτητικός** **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάκτηση ή τον κατακτητή: ~ *δυνάμεις / εξουσία* ΣΥΝ. κατοχικός **2.** αυτός που αποσκοπεί, αποβλέπει σε κατακτήσεις: ~ *βλέψεις* (κυρ. στρατιωτικές) / *πόλεμος / εκστρατεία / επίθεση / πολιορκία / στρατηγική / πολιτική* ΣΥΝ. επιθετικός, επεκτατικός. — **κατακτητικ-ά / -ώς** [1893] επίρρ.

κατακτώ κ. (λαϊκ.) **καταχτώ** ρ. μετβ. {κατακτάς... | κατέκτη-σα, κατακτ-ώμαι, -άσαι... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποκτώ (κάτι), επιτυγχάνω στόχο (συνήθ. καταβάλλοντας μεγάλες και επίπονες προσπάθειες): ~ *την ελευθερία μου με αίμα και αγώνες* || ~ *το χρυσό μετάλλιο / κάθε δυνατή διάκριση* ΣΥΝ. επιτυγχάνω, αποκτώ **2.** καταλαμβάνω χώρα ή περιοχή με τη χρήση στρατιωτικής δύναμης: ~ *μια χώρα / γειτονικά εδάφη* ΣΥΝ. υποτάσσω **3.** δημιουργώ σε (κάποιον) ισχυρή έλξη, κερδίζω τη συμπάθεια, την εκτίμηση ή την ερωτική του προτίμηση: *κατακτούσε τις γυναίκες με τους τρόπους και τη γοητεία του* || *μέσα σε λίγα λεπτά κατέκτησε το δύσκολο ακροατήριο* ΣΥΝ. γοητεύω, κερδίζω, προσελκύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακτῶμαι (-άο-)* < *κατα-* + *κτῶμαι* «αποκτώ, κατέχω» (βλ. κ. *κτήση*)].

κατακυριεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατακυρίευ-σα, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} κυριεύω (κάποιον/κάτι) απολύτως, κυριαρχώ ολοκληρωτικά (συνήθ. μτφ.): *τον είχε κατακυριεύσει το πάθος τής εκδίκησης* ΣΥΝ. καθυποτάσσω, εξουσιάζω.

κατακυρώνω ρ. μετβ. {κατακύρω-σα, -θηκα, -μένος} (για δημοπρασίες) επικυρώνω ως οριστική τη μεταβίβαση ή πώληση αντικειμένου, έργου κ.λπ. στον πλειοδότη: *ο πίνακας κατακυρώθηκε στον κύριο για δέκα χιλιάδες λίρες*. — **κατακύρωση** (η) [1833], **κατακυρωτικός**, -ή, -ό [1871].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατακυρῶ (-όω)* < *κατα-* + *κυρῶ* < *κῦρος*].

κατάλαβα ρ. → καταλαβαίνω

καταλαβαίνω ρ. μετβ. {κατάλαβα} **1.** αντιλαμβάνομαι τη σημασία, το νόημα, κατανοώ: *δεν κατάλαβα τι μου είπε* || *δεν* ~ *Ιταλικά, λυπάμαι!*

|| *εξήγησέ μου πιο καθαρά για να σε καταλάβω* || *δεν μπορώ να καταλάβω αυτό το αστείο!* ΣΥΝ. εννοώ, μπαίνω στο νόημα, (λαϊκ.) σκαμπάζω· ΦΡ. (α) ***αφήνω (κάποιον) να καταλάβει*** δίνω σε (κάποιον) στοιχεία ή ενδείξεις, ώστε να δημιουργήσει συγκεκριμένη εντύπωση, καθοδηγώ (κάποιον) σε ορισμένο συμπέρασμα: *με άφησε να καταλάβω πως θα τον ενδιέφερε η πρότασή μου* ΣΥΝ. αφήνω να εννοηθεί (β) ***δίνω (σε κάποιον) να καταλάβει*** (i) εξηγώ (κάτι σε κάποιον), δίνω διευκρινίσεις ή πληροφορίες ενημερώνοντάς τον: *μετά από πολλές εξηγήσεις τού έδωσε επιτέλους να καταλάβει πώς είχε η κατάσταση και ποια ήταν τα σχέδιά του* (ii) δημιουργώ (σε κάποιον) συγκεκριμένη εντύπωση: *μου έδωσε να καταλάβω πως πρόκειται για άνθρωπο συνεννοήσιμο* (γ) ***του δίνω και καταλαβαίνει*** (i) ξυλοφορτώνω: *τον στρύμωξε σε μια γωνιά και του 'δωσε και κατάλαβε* (ii) κάνω υπερβολική χρήση ή κατανάλωση: *δεν βγαίνει συχνά, όμως όταν βγει, του δίνει και καταλαβαίνει· γλεντάει ώς το πρωί!* || *Αν έφαγε, λέει! Του 'δωσε και κατάλαβε!* (δ) ***μαζί μιλάμε και χώρια καταλαβαινόμαστε / καταλαβαίνουμε*** βλ. λ. *μαζί* (ε) (οικ.) ***τι καταλαβαίνω (που...);*** τι κέρδος έχω, σε τι ωφελούμαι (από κάτι): *και τι κατάλαβες τώρα που τσακωθήκατε;* || *τι θα καταλάβω δηλαδή, αν δουλεύω από το πρωί ώς το βράδυ;* **2.** (ειδικότ.) προσεγγίζω το περιεχόμενο μιας έννοιας με προσωπικό τρόπο, αντιλαμβάνομαι (κάτι) με τον δικό μου τρόπο: *εγώ τον άνθρωπο τον καταλαβαίνω να είναι πάνω απ' όλα φιλότιμος* ΣΥΝ. εννοώ **3.** αντιλαμβάνομαι μέσω των αισθήσεων: *δεν τον καταλαβαίνεις πότε έρχεται, έτσι αθόρυβα που περπατά* ΣΥΝ. νιώθω, παίρνω είδηση **4.** (για πρόσ.) επικοινωνώ, αισθάνομαι τα ιδιαίτερα προβλήματα και τις ανησυχίες (κάποιου): *οι νέοι παραπονούνται πως οι μεγαλύτεροι δεν τους καταλαβαίνουν* || *τον καταλαβαίνεις κι αυτόν τον κακομοίρη τι περνά* || (μεσοπαθ. ***καταλαβαινόμαστε*** ως αλληλοπαθές) *εμείς καταλαβαινόμαστε με μια ματιά* (συνεννοούμαστε, επικοινωνούμε) ΣΥΝ. νιώθω, συμμερίζομαι **5.** (+από) (α) έχω γνώσεις, ιδέα για (κάτι): *δεν καταλαβαίνει από μουσική* (β) είμαι επιδεκτικός σε κάτι, αντιλαμβάνομαι: *δεν καταλαβαίνει από λόγια και ευγένειες* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαμπαρίζω, παίρνω από (κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταλαμβάνω*, με την έννοια «συλλαμβάνω, κυριεύω (με τον νου)», οπότε «κατανοώ». Η σημ. αυτή υπάρχει ήδη στην Κ.Δ. (*Εφεσ.* 3. 18: *...καταλαβέσθαι... τί τὸ πλάτος καὶ μῆκος καὶ ὕψος καὶ βάθος*). Όμοια σημασιολογική εξέλιξη συναντούμε και στο λατ. comprehendere «συλλαμβάνω, πιάνω – κατανοώ» (> γαλλ. comprendre, ισπ. comprender, ιταλ. comprendere, όλα με τη σημ. «καταλαβαίνω»)].

> **καταλαβαίνω – καταλαμβάνω.** Τα δύο σύνθετα διαφέρουν σημασιολογικά (**καταλαβαίνω** «αντιλαμβάνομαι, εννοώ» – **καταλαμβάνω** «επιβάλλω κυριαρχία, κάνω κατάληψη»), αλλά και μορφολογικά (στον αόριστο): **κατά-λαβα** είναι ο αόρ. τού *καταλαβαίνω*, **κατ-έλαβα** είναι ο αόρ. τού *καταλαμβάνω* (*Δεν κατάλαβα τι μου είπε – Οι αντάρτες κατέλαβαν την πόλη*).

καταλαγιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {καταλάγιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) ηρεμώ, κάνω (κάτι) πιο ήπιο στην εκδήλωσή του: *καταλάγιασε τον θυμό του με τα λόγια της* ΣΥΝ. ησυχάζω, κατευνάζω, καταπραΰνω ΑΝΤ. φουντώνω, ανάβω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι ηπιότερος, λιγότερο έντονος ή οξύς: *καταλάγιασε λίγο η θάλασσα κατά το μεσημέρι* || *καταλάγιασε ο θόρυβος γύρω από το σκάνδαλο* || *σιγά-σιγά καταλάγιαζε ο πόνος και γινόταν υποφερτός* ΣΥΝ. μαλακώνω, πέφτω. — **καταλάγιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατα-* + *λαγιάζω* «ησυχάζω, ηρεμώ», μεταπλ. τ. τού *λαγάζω* < μτγν. *λαγαίω* (κατά τα ρ. σε *-άζω*) «αφήνω, ελευθερώνω» < θ. *λαγ-* < *(s)lag-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)lēg- «χαλαρός, άτονος», για το οποίο βλ. λ. *λήγω*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το αρχ. *καταλλαγή* «συνδιαλλαγή, συμβιβασμός», οπότε θα έπρεπε να γράφεται με δύο *-λλ-* (*καταλλαγιάζω*)].

καταλαλιά (η) [μτγν.] (λαϊκ.) λόγος εις βάρος άλλου, η κατακραυγή: *μην ακούς την ~ τού κόσμου* ΣΥΝ. κακολογία, κατηγορία, κακογλωσσιά. Επίσης **καταλαλητό** (το).

καταλαλώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταλαλείς... | καταλάλησα} μιλώ δυσφημιστικά, διαβάλλω (κάποιον) στη συνείδηση τρίτων ΣΥΝ. κακολογώ, δυσφημώ, συκοφαντώ.

καταλαμβάνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέλαβα, καταλήφθηκα (λόγ. κατελήφθην, -ης, -η..., μτχ. καταληφθείς, -είσα, -έν), κατειλημμένος} (λόγ.) **1.** κυριεύω ύστερα από έντονη προσπάθεια (συχνά με χρήση στρατιωτικής βίας): *~ μια χώρα / μια πόλη / ένα φρούριο* || *με αιφνιδιαστική επίθεση κατέλαβαν το κάστρο μετά από πολύμηνη πολιορκία* ΣΥΝ. κυριεύω, κατακτώ, πορθώ, εκπορθώ **2.** κάνω κατάληψη: *απελπισμένοι άστεγοι κατέλαβαν εγκαταλελειμμένο σπίτι* **3.** πιάνω κάποιον, τον βρίσκω σε συγκεκριμένη κατάσταση: *τον κατέλαβε εξ απροόπτου / εξαπίνης και δεν μπορούσε να δώσει κάποια απάντηση* ΣΥΝ. πιάνω **4.** (για επισήμως οριοθετημένες εκτάσεις ή αντικείμενα) έχω συνολικό εμβαδόν· εκτείνομαι σε συγκεκριμένο χώρο: *το κτήμα καταλαμβάνει είκοσι στρέμματα* || *τα γραφεία καταλαμβάνουν ολόκληρο τον όροφο τού συγκροτήματος* **5.** καλύπτω συγκεκριμένο σημείο ή χώρο· τοποθετούμαι σε καθορισμένο πλαίσιο: *καλούνται οι αθλητές να καταλάβουν τις θέσεις τους στην αφετηρία* || *οι καλεσμένοι κατέλαβαν τις θέσεις τους γύρω από τον εορτάζοντα* || *«ιδιώτες επιχειρηματίες καταλαμβάνουν τους ελεύθερους χώρους στις παραλίες με ομπρέλες και καντίνες»* (εφημ.) **6.** αποκτώ μετά από διεκδίκηση ή με βίαιο τρόπο: *οι στρατιωτικοί κατέλαβαν την εξουσία*· ΦΡ. ***καταλαμβάνω θέση / αξίωμα*** ανέρχομαι σε αξίωμα, σε υψηλή ιεραρχικά θέση **7.** (για αισθήματα, ιδέες) κυριεύω, κυριαρχώ στον ψυχικό, συναισθηματικό κόσμο ή στη σκέψη (κάποιου): *τον κατέλαβε τρόμος / φρίκη / φόβος / πανικός / μανία / τύψεις* **8.** (η μτχ. ***κατειλημμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταλαβαίνω, λαμβάνω, μετοχή*.

Καταλανία (η) ▸ Καταλωνία

καταλανικός, -ή, -ό → Καταλωνία

καταλέγω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατ-έλεξα, -ελέχθην, -ης, -η... κ. -ελέγην} (λόγ.) συμπεριλαμβάνω σε κατάταξη, καταγράφω μαζί με άλλους επιλεγμένους: *καταλέγεται στους πλουσιότερους ανθρώπους τού πλανήτη* || *τα ελληνικά κρασιά καταλέγονται στα καλύτερα τού κόσμου* ΣΥΝ. συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω, περιλαμβάνω, κατατάσσω ΑΝΤ. εξαιρώ, αποκλείω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκλέγω*.

καταλείπω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέλιπα} (λόγ.) **1.** (για αποθανόντες) αφήνω (κάτι) ως κληρονομιά, κληροδότημα: *κατέλιπε την περιουσία του σε φιλανθρωπικά ιδρύματα* ΣΥΝ. κληροδοτώ **2.** αφήνω (κάτι) άθικτο, χωρίς να του προκαλέσω φθορά, αλλοίωση ή τροποποίηση.

καταλεπτώς επίρρ. (λόγ.) με εξαιρετικά μεγάλη ακρίβεια, με επιμονή στην κάθε λεπτομέρεια: *του αφηγήθηκε ~ την υπόθεση* || *εξέτασε ~ όλα τα στοιχεία πριν από την έκδοση τής απόφασης* ΣΥΝ. λεπτομερώς, λεπτομερειακά, ακριβώς ΑΝΤ. αδρομερώς, γκρόσο μόντο, γενικά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *καταλεπτῶς*, από την αρχ. φρ. *κατὰ λεπτόν*].

καταλήγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέληξα} **1.** απολήγω, φθάνω σε συγκεκριμένο τελικό σημείο: *ο ποταμός καταλήγει στη θάλασσα* || *ο χωματόδρομος κατέληγε σ' ένα ερημοκκλήσι* ΣΥΝ. φτάνω, εκβάλλω, οδηγώ **2.** (μτφ.) οδηγούμαι σε συγκεκριμένη έκβαση, θετικό ή αρνητικό αποτέλεσμα ή συμπέρασμα: *μετά από πολύωρες διαπραγματεύσεις κατέληξαν σε απόφαση / συμφωνία / συμβιβασμό* || *δεν καταλαβαίνω πού θέλεις να καταλήξεις* || *κατέληξε στο συμπέρασμα ότι...* **3.** (για πρόσ.) καταντώ· οδηγούμαι σε κατάσταση προσβλητική ή μειωτική για μένα: *θα καταλήξει στη φυλακή* || *πού θα καταλήξει, αν συνεχίσει μ' αυτές τις παρέες;* || *κατέληξε να παίρνει χάπια, για να κοιμηθεί* **4.** (μτφ.) γίνομαι κάτι διαφορετικό από αυτό που ήμουν προηγουμένως, αποκτώ άλλο χαρακτήρα, μορφή, ιδιότητα, σχέση κ.λπ.: *η πολιτισμένη συζήτηση κατέληξε σε καβγά* || *αρχίσαμε εχθροί και καταλήξαμε φίλοι* **5.** ΓΛΩΣΣ. τελειώνω σε: *το ρήμα «λέω» καταλήγει σε φωνήεν*.

καταληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός με τον οποίο τελειώνει κάτι· που σχετίζεται με το τέλος, την κατάληξη: *η ~ ημερομηνία για την υποβολή αιτήσεων* || *~ διαδικασία / προσπάθεια* ΑΝΤ. αρχικός, εναρκτήριος **2.** ΜΕΤΡ. ***καταληκτικός στίχος*** ο στίχος που έχει ατελή τον τελευταίο πόδα, που του λείπουν μία ή δύο συλλαβές (βλ. κ. λ. *ακατάληκτος*). - **καταληκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κατάληξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήξεως | -ήξεις, -ήξεων} **1.** το τέλος, το τελευταίο τμήμα μιας διαδικασίας, ο τρόπος με τον οποίο τελειώνει (κάτι): *η ~ τού λόγου του ενθουσίασε τους ακροατές* || *να ευχηθούμε η ~ να είναι ανάλογη τής αρχής* ΣΥΝ. τελείωμα, (καθημ.-εκφραστ.) φινάλε ΑΝΤ. αρχή, έναρξη **2.** (ειδικότ.) το αποτέλεσμα μιας εξέλιξης: *όλοι αναρωτιούνται ποια θα είναι η ~ όλων αυτών των διαβουλεύσεων* || *αίσια / θετική / ευνοϊκή / τραγική / θλιβερή / αναπάντεχη ~* ΣΥΝ. έκβαση, απόληξη • **3.** ΓΛΩΣΣ. (στις κλιτές γλώσσες) το τμήμα τής λέξης που αλλάζει κατά την κλίση: *~ απλή / σύνθετη* || *η ~ τού «λέγω» είναι το -ω*.

καταληπτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει τη δύναμη ή τη δυνατότητα να κατακτήσει (κάτι) ή (μτφ.) να αντιληφθεί (κάτι) στην πλήρη του έκταση, να κατανοήσει πλήρως • **2.** [1889] αυτός που αναφέρεται στην καταληψία (βλ.λ.) ή τη χαρακτηρίζει: *~ φαινόμενα*. — **καταληπτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

καταληπτός, -ή, -ό αυτός που γίνεται εύκολα κατανοητός, που τον αντιλαμβάνεται κανείς με ευκολία: *έτσι όπως διατυπώθηκε το ερώτημα / το θέμα, δεν γίνεται εύκολα καταληπτό* ΣΥΝ. εύληπτος, ευνόητος, κατανοητός, αντιληπτός ΑΝΤ. ακατάληπτος, ακαταλαβίστικος, ακατανόητος. — **καταληπτ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταλαμβάνω*].

καταλήφθηκα ρ. ▸ καταλαμβάνω

κατάληψη (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} **1.** η κυρίευση εδαφών ή μεμονωμένων στρατηγικών στόχων με χρήση στρατιωτικής δύναμης: *~ πόλης / φρουρίου / υψώματος / πλοίου / χώρας από εχθρικές μονάδες* ΣΥΝ. κατάκτηση, κυρίευση, άλωση, εκπόρθηση, κατοχή, προσάρτηση ΑΝΤ. απελευθέρωση **2.** η απόκτηση μετά από διεκδίκηση ή με βίαιο τρόπο: *η ~ τής εξουσίας από τους επαναστάτες* **3.** ο οργανωμένος τρόπος διαμαρτυρίας και διεκδίκησης, κυρ. συλλογικών αιτημάτων, σύμφωνα με τον οποίο όσοι μετέχουν σε αυτόν καταλαμβάνουν έναν χώρο ή κτήριο (δημόσιου ή ιδιωτικού οργανισμού, ιδρύματος κ.λπ.) αρνούμενοι να τον εγκαταλείψουν και εμποδίζοντας τη λειτουργία του ή την εξυπηρέτηση τού κοινού μέσω αυτού: *κάνω / προβαίνω σε ~* || *η ~ πανεπιστημιακών σχολών από φοιτητές* || *η ~ των γραφείων τής εταιρείας από απεργούς* || *κύκλος / κύμα καταλήψεων* || *~ τής εθνικής οδού από καπνοπαραγωγούς* || *~ διαρκείας*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.

καταληψία (η) [1888] {καταληψιών} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση που χαρακτηρίζεται από σωματική καθήλωση, ακαμψία και πνευματική αποχαύνωση και συνδέεται με συγκεκριμένες δυσλειτουργίες τού εγκεφάλου (λ.χ. την υστερία, τη σχιζοφρένεια ή διάφορες ψυχώσεις).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catalepsie].

καταληψίας (ο/η) {καταληψιών} πρόσωπο που μετέχει σε κατάληψη (ενν. κτηρίου ή χώρου): *οι ~ αρνούνται να εγκαταλείψουν το κτήριο χωρίς εγγυήσεις*.

καταλλαγή (η) {χωρ. πληθ.} συμφιλίωση, συνδιαλλαγή, ειρήνευση: *«η Ορθοδοξία κηρύσσει την ~, τον σεβασμό των ιδιαιτεροτήτων...»* (εφημ.) || *«τα χρόνια ζητήματα στις σχέσεις των δύο Εκκλησιών πρέπει ν' αντιμετωπιστούν σε πνεύμα αλληλοκατανόησης και καταλλα-*

γής» (εφημ.) || ο νέος δήμαρχος με την ήπια τακτική του συνέβαλε σημαντικά στην ~ των παθών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χρηματική συναλλαγή – ναύλος» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ.). < *καταλλάσσω*, στη σημ. «μεταβάλλω κάτι από κακό σε καλό – συμφιλιώνω». < *κατ(α)-* + *ἀλλάσσω*].

κατάλληλος, -η, -ο αυτός που πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις, που έχει τις προδιαγραφές για κάτι, που ανταποκρίνεται σε ό,τι χρειάζεται ή ζητείται: *ρούχα ~ για την περίσταση* || *είναι η ~ στιγμή για την επίσημη αναγγελία τού γεγονότος* || *βιβλίο ~ για αρχαρίους* || *~ ώρα* (που δεν συμπίπτει με ώρα κοινής ησυχίας) || *σίγουρα δεν είμαι εγώ ο ~ να κρίνει* ΣΥΝ. ταιριαστός, πρόσφορος, αρμόδιος, πρέπων ΑΝΤ. ακατάλληλος, αναρμόδιος, απρόσφορος· ΦΡ. ***ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση*** για πρόσωπο που ανταποκρίνεται με απόλυτη επιτυχία, κυρ. στις επαγγελματικές του υποχρεώσεις. - **καταλληλότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αντίστοιχος», σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *κατ' ἀλλήλους*. Η φρ. *ο κατάλληλος άνθρωπος στην κατάλληλη θέση* αποδίδει το αγγλ. the right man in the right place].

> **κατάλληλος: συνώνυμα.** Η γενική έννοια ότι «κάποιος/κάτι είναι αναγκαίος, χρήσιμος, απαιτούμενος για κάτι» αποδίδεται με τη λ. **κατάλληλος**. Αρχική σημ. τής λ. είναι «αυτός που στέκεται απέναντι στον άλλον, που αντιστοιχεί στον άλλον» (*κατά* + *ἀλλήλων* / *ἀλλήλους* > *κατάλληλος*, πβ. *παρ' ἀλλήλους* > *παράλληλος*, *υπ' ἀλλήλους* > *υπάλληλος*): *κατάλληλη θεραπεία* είναι αυτή που αντιστοιχεί καλύτερα ή περισσότερο σε ορισμένη ασθένεια, *κατάλληλη συμπεριφορά* είναι αυτή που αντιστοιχεί καλύτερα ή περισσότερο (συγκριτικά με άλλες) προς ορισμένες περιστάσεις ή περιβάλλον. Έτσι, συνώνυμο προς τη γενική σημ. τού *κατάλληλος* είναι το **ανάλογος**: *Το Υπουργείο θα προβεί στις ανάλογες ενέργειες* (δηλ. στις κατάλληλες, αυτές που απαιτούνται στη συγκεκριμένη περίπτωση). Με την ίδια γενική σημ. χρησιμοποιείται και το **πρόσφορος**: *Έδωσε την πιο πρόσφορη λύση, η οποία και το πρόβλημα έλυσε και συγχρόνως ευχαρίστησε και τις δύο πλευρές.* Ενώ τα *κατάλληλος*, *ανάλογος* και *πρόσφορος* σημαίνουν από κοινού «αυτό(ν) που απαιτείται στη συγκεκριμένη περίπτωση και που οδηγεί σε αποτέλεσμα», τα **πρέπων** και **αρμόζων** κυριολεκτούνται περισσότερο σε θέματα ηθικής, συμπεριφοράς κ.λπ.: *Αν η συμπεριφορά του ήταν η πρέπουσα / αρμόζουσα στην περίπτωση, θα είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη τους.* Τέλος, τα **ενδεδειγμένος** και **ενδεικνυόμενος** χρησιμοποιούνται επίσης με γενικότερη σημασία: *Η Πολιτεία θα λάβει όλα τα ενδεικνυόμενα μέτρα – Η θεραπεία με το νέο φάρμακο θεωρείται η πλέον ενδεδειγμένη.*

καταλλήλως επίρρ. [αρχ.] κατά τον σωστό, απαιτούμενο τρόπο: *του απάντησε ~, βάζοντάς τον στη θέση του* ΣΥΝ. δεόντως. Επίσης **κατάλληλα**.

καταλογάδην επίρρ. (λόγ.) κατά τον τρόπο τής φυσικής ομιλίας, σε καθημερινό, πεζό λόγο, χωρίς (ποιητικό) μέτρο: *να αποδοθεί το απόσπασμα ~* || *~ μετάφραση* ΣΥΝ. πεζά ΑΝΤ. εμμέτρως, με μέτρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *λογάδην*, επίρρ. τ. τού ουσ. *λογάς* «διαλεγμένος λόγος» < *λέγω* «επιλέγω»].

καταλογή (η) ΦΙΛΟΛ. δημοτικό αφηγηματικό ποίημα που απαγγέλλεται χωρίς να τραγουδιέται.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταλέγω*].

καταλογίζω ρ. μετβ. {καταλόγισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} (+σε / +γεν.) **1.** επιρρίπτω ευθύνες για γεγονός ή κατάσταση σε (κάποιον), αποδίδω αρνητικό γεγονός σε (κάποιον): *του καταλόγισαν ευθύνες για την απώλεια κερδών* || *καταλόγισαν στον προπονητή την ήττα τής ομάδας* || *καταλόγισαν το ατύχημα σε σφάλμα τού πιλότου* **2.** (επίσ.) χρεώνω κάτι εις βάρος κάποιου: *τους καταλόγισαν τα έξοδα τής δίκης* || *ο διαιτητής καταλόγισε πέναλτι εις βάρος των γηπεδούχων* **3.** επισημαίνω αρνητικό στοιχείο, αποδίδω σε (κάποιον) (κάτι): *της καταλογίζουν επιπολαιότητα και έλλειψη πνεύματος συνεργασίας* ΣΥΝ. χρεώνω. — **καταλογιστέος**, -α, -ο [1833].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταλογίζομαι* < *κατα-* + *λογίζομαι* < *λόγος*].

καταλογισμός (ο) [μτγν.] **1.** η απόδοση ευθυνών για πράξη ή γεγονός: *~ ευθυνών για το ατύχημα* || *ο ~ τού ελλείμματος στην κακή διαχείριση των κονδυλίων* **2.** ΝΟΜ. η απόδοση σε κάποιον τής ευθύνης για άδικη πράξη και (κατ' επέκτ.) η δυνατότητα επιβολής ανάλογων ποινών στον δράστη: *τα μικρά παιδιά θεωρούνται ανίκανα προς ~ λόγω έλλειψης πνευματικής ωριμότητας* ΣΥΝ. κατηγορία **3.** η επίσημη λογιστική εκτίμηση τής αξίας μιας ιδιοκτησίας, η οποία χρησιμοποιείται ως βάση για την επιβολή φόρου, καθώς και το πληρωτέο ποσό που εκτιμάται **4.** η χρέωση σε κάποιον παράβασης, παραπτώματος: *ο ~ ποινής* || *ο ~ πέναλτι εις βάρος μιας ομάδας.*

καταλογιστό(ν) (το) [1871] (λόγ.) η υπαιτιότητα νομικής ή ηθικής φύσεως, κυρ. κατ' αντιδιαστολή προς το ακαταλόγιστο (βλ.λ.).

καταλογογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταχώριση (στοιχείων, τίτλων κ.λπ.) σε κατάλογο. Επίσης **καταλογογραφία** (η) [1891].

καταλογογραφώ ρ. μετβ. {καταλογογραφείς... | καταλογογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} εγγράφω σε κατάλογο: *~ βιβλία.*

κατάλογος (ο) [αρχ.] {καταλόγ-ου | -ων, -ους} **1.** κάθε κατάσταση ονομάτων (προσώπων ή πραγμάτων), που αναγράφονται κατά συγκεκριμένη σειρά (λ.χ. αλφαβητική, σειρά αξιολόγησης) για πρακτικούς λόγους: *υπηρεσιακοί / βαθμολογικοί ~* || *~ θυμάτων / αγνοουμένων / επιλαχόντων / επιτυχόντων* (σε εξετάσεις, διαγωνισμό) || *~ των βιβλίων που διαθέτει μια βιβλιοθήκη* || *τηλεφωνικός ~* (με ονόματα και αριθμούς τηλεφώνων συνδρομητών, χρυσός οδηγός) || *φτειάχνω / καταρτίζω ~* || *~ για ψώνια* || *βάζω / εγγράφω κάποιον στον ~* (τον συμπεριλαμβάνω) || (μτφ.) *«πέντε νέοι άνθρωποι προστέθηκαν στον μακάβριο ~ των θυμάτων τής τραγωδίας»* (εφημ.) ΣΥΝ. κατάσταση, πίνακας, λίστα· ΦΡ. (α) ***εκλογικός κατάλογος*** καθένας από τους πίνακες που χρησιμοποιεί η εφορευτική επιτροπή σε εκλογική διαδικασία και στους οποίους αναγράφονται τα ονοματεπώνυμα των εκλογέων κατά τμήμα ή περιφέρεια: *ελέγχουν τους ~ για διπλοεγγεγραμμένους* (β) ***ενημέρωση καταλόγων*** η συμπλήρωσή τους με νέα στοιχεία και η επισήμανση αλλαγών ή λαθών· η ανανέωσή τους (γ) ***φωνάζω τον κατάλογο*** διαβάζω φωναχτά τα ονόματα που είναι καταχωρισμένα σε κατάσταση προς επιβεβαίωση τής παρουσίας τους: *δεν ήταν εδώ όταν φώναξαν τον κατάλογο και πήρε απουσία* **2.** (ειδικότ.) ο τιμοκατάλογος καταστήματος (λ.χ. εστιατορίου), που προσφέρεται στους πελάτες με πληροφορίες για τις τιμές των προσφερόμενων ειδών: *~ κρασιών / φαγητών / ορεκτικών* ΣΥΝ. μενού **3.** το ενημερωτικό φυλλάδιο που εκδίδεται από φορέα με κατάσταση όλων των εκδόσεών του (προκειμένου για εκδοτικό οίκο), των εκθεμάτων του (προκειμένου για μουσείο, πινακοθήκη) κ.λπ.: *~ χειρογράφων / βιβλίων* **4.** το προσωπικό βιβλιαράκι κάθε καθηγητή με τα ονόματα των μαθητών του (κατ' αλφαβητική σειρά και κατά τμήμα) και την αντίστοιχη κατά εξέταση βαθμολογία τους: *όλοι τρέμουν την ώρα που βγάζει τον ~ για την εξέταση* ΣΥΝ. βαθμολόγιο **5.** ΠΛΗΡΟΦ. τμήμα τού συνόλου των αρχείων το οποίο αφορά σε σχετικά θέματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μενού*.

κατάλοιπος, -η, -ο **1.** αυτός που απομένει, υπόλοιπος **2.** ***κατάλοιπο*** (το) (α) το υπόλοιπο, αυτό που μένει ως υπόλειμμα κυρ. μετά από βιομηχανική, εργαστηριακή επεξεργασία ή μετά από διαδικασία φυσικής ή χημικής μεταβολής: *~ καύσης* || *βιομηχανικό ~* || *ραδιενεργά ~* (πυρηνικής έκρηξης) ΣΥΝ. υπόλειμμα, περίσσευμα (β) (μτφ.) οτιδήποτε απομένει από προηγούμενη κατάσταση ή περίοδο: *ο νόμος είναι ~ παλαιών νομοθετημάτων* || *το βράχνιασμα τής φωνής είναι ~ τής πρόσφατης γρίπης* || *τα κατάλοιπα τού πολέμου στον ψυχισμό των ευρωπαϊκών λαών* ΣΥΝ. απομεινάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταλείπω*. Στη σημ. τού βιομηχανικού καταλοίπου η λ. αποδίδει ξέν. όρο, πβ. γαλλ. résidu].

κατάλυμα (το) {καταλύμ-ατος | -ατα, -άτων} οποιοσδήποτε στεγασμένος χώρος προσφέρεται για προσωρινή διαμονή, στον οποίο μπορεί να καταλύσει κανείς για σύντομο χρονικό διάστημα: *βρήκαν πρόχειρο ~ για τη νύχτα λίγο έξω απ' το χωριό* || *~ στρατιωτών / σε πανδοχείο* || *εξασφαλίζω / παρέχω / δίνω ~ σε κάποιον* ΣΥΝ. στέγη, σταθμός, καταφύγιο.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταλύω*].

καταλυπώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καταλυπείς... | καταλύπ-ησα, -άμαι / -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προκαλώ έντονη λύπη, βαθιά θλίψη (σε κάποιον), τον στενοχωρώ πολύ: *μας καταλύπησε ο θάνατός του* ΣΥΝ. καταστενοχωρώ ΑΝΤ. χαροποιώ, ευχαριστώ.

κατάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} **1.** η ριζική ανατροπή, η κατάργηση, η παύση: *η ~ των δημοκρατικών θεσμών / τού κράτους / τής έννομης τάξης από τους πραξικοπηματίες* ΣΥΝ. καταστροφή, διάλυση ΑΝΤ. εγκαθίδρυση **2.** ΧΗΜ. η πρόκληση ή επιτάχυνση χημικής αντίδρασης με την παρουσία καταλύτη ● **3.** η στάση και η προσωρινή στέγαση μονάδας κατόπιν διαταγής ή οδηγίας αρμοδίου, λ.χ. για ξεκούραση, διανυκτέρευση ● **4.** ΕΚΚΛΗΣ. η άδεια κατανάλωσης συγκεκριμένων τροφών κατά τη διάρκεια νηστείας: *~ οίνου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάλυσις* < *καταλύω*. Ο χημ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. catalysis].

καταλύτης (ο) {καταλυτών} **1.** ΧΗΜ. ουσία, η οποία προστιθέμενη σε πολύ μικρές ποσότητες στο σύστημα μιας χημικής αντίδρασης επιταχύνει την αντίδραση λαμβάνοντας μέρος σε αυτήν, χωρίς όμως να αλλοιώνεται τόσο η ποσότητά του όσο και η σύστασή του μετά το τέλος τής αντίδρασης: *τα ένζυμα αποτελούν βιολογικούς ~* **2.** (μτφ.) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε επιταχύνει τις εξελίξεις (προκαλώντας συνήθ. αντιπαραθέσεις ή ανατροπή μιας κατάστασης), που επιδρά καθοριστικά: *στην ταινία «Θεώρημα» ένας νέος εισέρχεται σε μια πλούσια οικογένεια ως ~ και προκαλεί την απελευθέρωση των παθών της* ● **3.** (στα αυτοκίνητα) συσκευή η οποία τοποθετείται μπροστά από την εξάτμιση τού αυτοκινήτου, κατακρατώντας τις ρυπογόνες ουσίες των καυσαερίων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταλύω*. Ο επιστ. όρ. είναι ελληνογενής, < αγγλ. catalyst].

καταλυτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΧΗΜ. αυτός που σχετίζεται με τον καταλύτη: *~ δράση ουσίας* **2.** (μτφ.) αυτός που επισπεύδει τις εξελίξεις, συνήθ. ανατρεπτικές καταστάσεις ή προκαλώντας συγκρούσεις: *~ παρουσία / επέμβαση / ρόλος* || *η πρόσφατη κρίση είχε ~ συνέπειες στην πορεία των εξαγωγών* || *η ~ επίδραση τής τηλεόρασης στη διαμόρφωση τής κοινής γνώμης* ● **3.** (για όχημα) αυτός που διαθέτει καταλύτη: *~ αυτοκίνητο / μηχανή.* — **καταλυτικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

καταλύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κατέλυσα, καταλύ-θηκα (λόγ. κατελύθην, -ης, -η...), -μένος} **1.** προβαίνω στην κατάλυση, στην οριστική ανατροπή, επιφέρω την παύση τής λειτουργίας (θεσμού, συστήματος, εξουσίας κ.λπ.): *με την επικράτηση τέτοιων μεθόδων καταλύεται κάθε έννοια έννομης τάξης* || *έχει καταλυθεί η δημοκρατία* ΣΥΝ. καταργώ, ανατρέπω, καταστρέφω, διαλύω ΑΝΤ. εγκαθιδρύω, αποκαθιστώ ● **2.** τρώω σε περίοδο νηστείας και κατ' εξαίρεση τροφές μη νηστήσιμες ● **3.** (αμετβ.) (κυρ. για στρατιωτικές μονάδες, ταξιδιώτες κ.λπ.) σταθμεύω προσωρινά (λ.χ. για διανυκτέρευση ή ξεκούραση) σε ένα μέρος: *κατέλυσαν για το βράδυ σ' ένα μικρό πανδοχείο* ΣΥΝ. σταθμεύω, διανυκτερεύω, φιλοξενούμαι **4.** ΧΗΜ. επιταχύνω μια χημική αντίδραση: *τα οξέα καταλύουν την υδρόλυση των σακχάρων.*

Καταλωνία κ. **Καταλανία** (η) αυτόνομη διοικητικά περιοχή τής ΒΑ. Ισπανίας, που συνορεύει Β. με τη Γαλλία, βρέχεται Α. από τη Μεσό-

γειο Θάλασσα και έχει πρωτεύουσα τη Βαρκελώνη. — **Καταλανός** (ο). **Καταλανή** (η). **καταλανικός,** -ή. -ό, **Καταλανικά** (τα).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Catalonia (πβ. ισπ. Cataluña, καταλ. Catal-unya) < Catalan (ονομασία τού λαού που κατοικεί στην περιοχή), πιθ. συνδ. με κελτ. catu «μάχη»].

καταμαράν (το) {άκλ.} **1.** μηχανοκίνητο ή ιστιοφόρο σκάφος. που ο σκελετός του στερεώνεται σε δύο παράλληλους πλωτήρες και χρησιμοποιείται ευρέως (ειδικότ.) για αθλητισμό και ψυχαγωγία: *αγώνες ~* **2.** μεγάλων διαστάσεων μηχανοκίνητο μεταφορικό σκάφος με ανάλογο σχεδιασμό. το οποίο χρησιμοποιείται για τη γρήγορη και ασφαλέστερη, συγκριτικά με άλλα πλωτά μέσα συγκοινωνίας. μεταφορά επιβατών (π.χ. στα νησιά): *τα δρομολόγια των ~* || *πήγαν στην Τήνο με το ~.*

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. catamaran < ταμίλ kaṭṭu-maram «δεμένο ξύλο» < kaṭṭu «δένω» + maram «δέντρο. ξύλο»].

καταμαρτυρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμαρτυρείς... | καταμαρτύρ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα} καταθέτω επιβαρυντικά στοιχεία. βαρύνω κάποιον με αρνητικές μαρτυρίες: *του καταμαρτυρούν έλλειψη υπευθυνότητας και σθένους τις κρίσιμες στιγμές* ΣΥΝ. κατηγορώ. καταλογίζω. επιβαρύνω. — **καταμαρτύρηση** (η) [1890].

κατάματα επίρρ. [μεσν.] **1.** κατευθείαν στα μάτια: *τον κοίταξε ~ με θαυμασμό* **2.** (μτφ.) ευθέως, με κάθε ειλικρίνεια και τιμιότητα: *πρέπει να κοιτάξουμε ~ την αλήθεια.*

καταμερίζω ρ. μετβ. {καταμέρισ-α, -τηκα / -θηκα. -μένος} κατανέμω σε επιμέρους τομείς ή πρόσωπα: *οι ευθύνες πρέπει να καταμερισθούν σε όλους τους αρμοδίους* ΣΥΝ. διανέμω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταμερίζομαι* < κατα- + *μερίζω* < *μέρος*].

καταμερισμός (ο) [μτγν.] **1.** η κατανομή σε επιμέρους τομείς ή πρόσωπα: *πρέπει να υπάρξει ~ αρμοδιοτήτων* || *για το αποτέλεσμα θα υπάρξει ~ ευθυνών, ο καθένας έχει το μερίδιό του* ΣΥΝ. κατανομή, διαίρεση. διανομή, μοιρασιά **2.** ***καταμερισμός εργασίας*** η κατανομή των αρμοδιοτήτων και τής ευθύνης για επιμέρους στάδια παραγωγής ενός έργου σε διαφορετικά άτομα ή υπηρεσίες, προκειμένου να επιτευχθεί πρακτικότερος και ταχύτερος τρόπος παραγωγής και υψηλότερη ποιότητα έργου. Επίσης (σπανιότ.) **καταμέριση** (η) [μτγν.].

καταμεσήμερο (το) {χωρ. πληθ.} το μέσο τού μεσημεριού. το χρονικό σημείο στο οποίο ο ήλιος μεσουρανεί και η θερμοκρασία βρίσκεται στον μέγιστο βαθμό της ΣΥΝ. ντάλα μεσημέρι.

καταμεσής επίρρ. (συνήθ. + γεν.) στη μέση. ακριβώς στο κέντρο: *στάθηκε ~ τού δρόμου!*

[ΕΤΥΜ. < *κατα-* + *μέση*, κατά το *καταγής*].

κατάμεστος, -η. -ο αυτός που είναι εντελώς γεμάτος: *~ αίθουσα / γήπεδο* || *η αγορά ήταν ~ από μικροπωλητές* ΣΥΝ. υπερπλήρης. φύσκα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατα-* + *-μεστος* < *μεστός* (βλ.λ.)].

καταμετρητής (ο) [1871]. **καταμετρήτρια** (η) {καταμετρητριών} **1.** πρόσωπο που καταμετρεί (π.χ. ψήφους): *στις αρχαιρεσίες τού συλλόγου ορίστηκαν τρεις ~. ένας από κάθε παράταξη* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που καταγράφει τις ενδείξεις τής κατανάλωσης (ρεύματος. νερού κ.λπ.) από κάθε οικιακό μετρητή: *~ τής Δ.Ε.Η.* **3.** το όργανο που χρησιμοποιείται για τη μηχανική καταμέτρηση ΣΥΝ. μετρητής.

καταμετρώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμετρ-άς... κ. -είς... | καταμέτρ-ησα, -ούμαι, άσαι... κ. -είσαι... / -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} **1.** μετρώ με ακρίβεια, μετρώ ένα προς ένα: *η εφορευτική επιτροπή καταμετρά τα ψηφοδέλτια* ΣΥΝ. καταριθμώ **2.** καταγράφω με ακρίβεια τις ενδείξεις των μετρητών (ρεύματος, νερού κ.λπ.). — **καταμέτρηση** (η) [μτγν.].

καταμήνιος, -ος. -ον [αρχ.] (αρχαιοπρ.) **1.** αυτός που έχει μηνιαία συχνότητα, που προκύπτει. εμφανίζεται κάθε μήνα: *~ κύκλος* (τής εμμηνορρυσίας) **2.** ***καταμήνια*** (τα) {καταμηνίων} η εμμηνορρυσία ΣΥΝ. έμμηνα, περίοδος (πβ. λ. *αμηνόρροια*).

καταμηνύω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταμήνυ-σα, -θηκα} (λόγ.) καταθέτω μήνυση (εναντίον κάποιου) για παράνομη. άδικη πράξη. κάνω καταγγελία εις βάρος (κάποιου): *τον καταμήνυσε για απάτη* ΣΥΝ. κατηγορώ, μηνύω, καταγγέλλω. ενοχοποιώ ΑΝΤ. συνηγορώ. υπερασπίζομαι / υπερασπίζω. – **καταμήνυση** (η) [μτγν.], **καταμηνυτής** (ο) [1836].

κατά μόνας επίρρ. **1.** χωριστά από τους υπολοίπους. ιδιαιτέρως: *είχαν μια μακρά συζήτηση ~. μακριά από τρίτους* **2.** ο καθένας μόνος του. ένας-ένας. μεμονωμένα: *θα μελετάτε ~. όχι κατά ομάδες.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατά μόνας* < *μόνος*].

κατάμονος, -η. -ο αυτός που είναι εντελώς μόνος. χωρίς καμιά παρέα, συντροφιά: *~ σαν την καλαμιά στον κάμπο* ΣΥΝ. καταμόναχος. ολομόναχος. Επίσης **καταμόναχος**.

καταμόσχευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ο πολλαπλασιασμός φυτών με τη μέθοδο των καταβολάδων (φυτεύοντας στη γη κλαδί που δεν έχει κοπεί από τον κορμό τού φυτού). — **καταμοσχεύω** ρ. [μτγν.].

κατάμουτρα επίρρ. (εμφατ.-καθημ.) **1.** κατευθείαν στο πρόσωπο: *τον έφτυσε ~!* || *του έκλεισε ~ την πόρτα* ΣΥΝ. καταπρόσωπο ΑΝΤ. πισώπλατα • **2.** χωρίς τη ντροπή ή τη συστολή που θα ενέπνεε η παρουσία τού προσώπου στο οποίο απευθυνόμαστε: *τον κορόιδευε ~!* || *της πέταξε ~ την αλήθεια* ΣΥΝ. στα ίσια. (λόγ.) ανενδοίαστα ΑΝΤ. ευγενικά. προσεκτικά, διακριτικά.

καταναγκάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανάγκασ-α, -τηκα. -μένος} αναγκάζω (κάποιον) να κάνει κάτι. υποχρεώνω (κάποιον) να πράξει κάτι με τη βία: *οι νικητές κατανάγκαζαν τους αιχμαλώτους να κάνουν βαριές δουλειές* ΣΥΝ. εξαναγκάζω.

καταναγκασμός (ο) η χρήση βίας (ψυχολογικής ή σωματικής) για την εξασφάλιση τής συγκατάθεσης (κάποιου), τη συμμόρφωση παρά τη θέλησή του: *χρησιμοποίησε μέσα καταναγκασμού, εφόσον εκείνοι δεν πείθονταν διαφορετικά* || *«συχνά η διαφήμιση δημιουργεί έναν ψυχολογικό ~»* (εφημ.) ΣΥΝ. εξαναγκασμός.

καταναγκαστικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για καταναγκασμό: *~ μέσο* ΣΥΝ. εξαναγκαστικός, εκβιαστικός **2.** αυτός που επιβάλλεται με καταναγκασμό. που εκτελείται ή τίθεται σε εφαρμογή καταπιεστικά. με χρήση βίας: *~ εργασία / εισφορά* ΣΥΝ. υποχρεωτικός ΑΝΤ. εκούσιος· ΦΡ. ***καταναγκαστικά έργα*** (i) βαρύτατη ποινή για εγκληματίες. που βασιζόταν σε εξαντλητική σωματική εργασία τού καταδίκου σε δημόσια έργα (συνήθ. με αλυσίδες δεμένες στα πόδια του) (ii) (μτφ.) οποιαδήποτε εργασία γίνεται υπό δυσβάστακτους όρους. που μειώνουν την αξία ή την ελευθερία τού απασχολουμένου σε αυτήν: *κάθε μέρα δουλεύει υπερωρίες· αυτό κατάντά πια ~* ΣΥΝ. βασανιστήριο, μαρτύριο. — **καταναγκαστικ-ά / -ώς** [1871] επίρρ.

καταναλώνω ρ. μετβ. {κατανάλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (α) (για οργανισμούς, συστήματα βιολογικά, μηχανικά κ.λπ.) απορροφώ (για τη λειτουργία. την απόδοσή μου), αναλώνω (κάτι) χρησιμοποιώντας το ως πηγή ενέργειας: *τα αυτοκίνητα καταναλώνουν βενζίνη* || *η συσκευή καταναλώνει ηλεκτρική ενέργεια* || *ο οργανισμός καταναλώνει θερμίδες* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ ΑΝΤ. παράγω (β) χρησιμοποιώ (κάτι) για τις ανάγκες μου: *~ τροφή / φάρμακα / νερό* **2.** χρησιμοποιώ (κάτι) για ορισμένο σκοπό. διαθέτω (επενδύοντας ή ξοδεύοντας): *~ χρήματα για ρούχα* || *~ πολλές ώρες μελέτης* || *~ χρόνο και χρήμα!* ΣΥΝ. αναλίσκω. αναλώνω. ξοδεύω ΑΝΤ. εξοικονομώ **3.** αγοράζω (συνήθ. τακτικά) κάτι: *~ βιβλία / ταινίες / βιντεοπαιχνίδια.* Επίσης (λόγ.) **καταναλίσκω** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δαπανώ.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταναλίσκω* (από τον αόρ. *κατηνάλωσα* και τον παθ. αόρ. *κατηναλώθην*, που συνέπιπταν ως προς την κατάληξη με τα ρ. σε *-όω / -ώνω.* πβ. *ὀρθῶ – ὤρθωσα – ὠρθώθην*) < *κατ(α)-* + *ἀναλίσκω* (βλ.λ.)].

κατανάλωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η χρησιμοποίηση (ενέργειας, πρώτων υλών κ.λπ.) για ορισμένο σκοπό: *~ καυσίμων / ηλεκτρικής ενέργειας / θερμίδων / δυνάμεων* (πνευματικών και σωματικών) ΣΥΝ. ξόδεμα ΑΝΤ. παραγωγή. εξοικονόμηση **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που καταναλώνεται: *αυτός ο τύπος αυτοκινήτου έχει μεγάλη ~ βενζίνης* **3.** ΟΙΚΟΝ. η απορρόφηση αγαθού (προϊόντος. υπηρεσίας κ.λπ.) για την κάλυψη αναγκών και ο βαθμός απορρόφησής του από τους καταναλωτές: *η ~ τροφίμων / ποτών / φαρμάκων / βοείου κρέατος / λαχανικών / ελαιολάδου* || *η μέγιστη ~ αναψυκτικών παρατηρείται κατά τους θερινούς μήνες* || *πέφτει / ανεβαίνει η ~* || *προϊόντα περιορισμένης / ευρείας ~* || *ιδιωτική / εγχώρια / δημόσια ~* || *από την παραγωγή στην ~* || *«τα παιδιά μπαίνουν δυναμικά στον χορό τής ~ και αποτελούν μια ισχυρή και υπολογίσιμη πληθυσμιακή ομάδα αγοραστών»* (εφημ.) || *ζούμε στην κοινωνία τής μαζικής ~*· ΦΡ. ***για εσωτερική κατανάλωση*** για λόγους που σχετίζονται με το πώς θα δεχθεί κάτι ο λαός μιας χώρας. το πώς θα παρουσιαστεί κάτι στο εσωτερικό μιας χώρας: *«ο αμερικανός ηγέτης κήρυξε εμπάργκο κατά τού Ιράν περισσότερο για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης, καθώς κανείς από τους συμμάχους του δεν του συμπαραστάθηκε»* (εφημ.) **4.** το μέρος τού εισοδήματος οικονομικής μονάδας ή υπηρεσίας. που διατίθεται για την αγορά προϊόντων ή υπηρεσιών· ΦΡ. ***φόρος κατανάλωσης*** έμμεσος φόρος που ενσωματώνεται στην τιμή πώλησης ενός προϊόντος, επιβαρύνοντας τον καταναλωτή.

καταναλώσιμος, -η. -ο [1871] αυτός που μπορεί να καταναλωθεί, που είναι κατάλληλος για κατανάλωση: *~ νερό / βενζίνη.*

καταναλωτής (ο) [1852] {-ή κ. -ού}, **καταναλώτρια** (η) [1887] {καταναλωτριών} κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο για το οποίο προορίζονται τα προϊόντα ή οι υπηρεσίες που προσφέρονται στην αγορά ή το οποίο κάνει χρήση τέτοιων προϊόντων ή υπηρεσιών, εφόσον αποτελεί τον τελικό αποδέκτη τους· καταναλωτής είναι και κάθε αποδέκτης τού διαφημιστικού μηνύματος: *οι ~ έχουν υψηλές απαιτήσεις ποιότητας* || *καταναλωτές οινοπνευματωδών / ηλεκτρικών συσκευών* || *Ινστιτούτο Καταναλωτών (ΙΝ.ΚΑ.)* || *σύγχρονος / ενημερωμένος / απαιτητικός ~* || *τα δικαιώματα τού ~* || *οδηγίες χρήσης για τους ~* || *προστασία τού ~.*

καταναλωτικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τη διαδικασία τής κατανάλωσης (ή με τον καταναλωτή). που συμβάλλει σε αυτήν ή προκύπτει από αυτήν: *~ προϊόν / συνεταιρισμός / συνήθεια / τάση / οικονομία / πολιτική / διαδικασία / δαπάνες / ανάγκες / προτιμήσεις / συμπεριφορά / συνείδηση* || *«ένας επιστήμονας χαρακτήρισε την ~ φρενίτιδα φαινόμενο αντίστοιχο τού αλκοολισμού και των ναρκωτικών»* (εφημ.) || *«στη δεκαετία τού '80 διαμορφώνονται νέα ~ ήθη»* (εφημ.) ΣΥΝ. αγοραστικός· ΦΡ. (α) ***καταναλωτικό κοινό*** το σύνολο των καταναλωτών, η αγορά στην οποία στοχεύει ένα προϊόν, οι αγοραστές: *το απληροφόρητο ~ πέφτει εύκολα θύμα επιτήδειων διαφημιστών* ΣΥΝ. αγοραστικό κοινό (β) ***καταναλωτική κοινωνία*** η κοινωνία στην οποία η απόκτηση υλικών αγαθών προβάλλεται ως αξία, στην οποία κάθε στοιχείο της μπορεί να μετατρέπεται σε καταναλωτικό αγαθό και η ζήτηση από την πλευρά των καταναλωτών καθορίζεται όχι τόσο από τις πραγματικές τους ανάγκες όσο από τη διαφήμιση ΣΥΝ. κοινωνία τής αφθονίας (γ) ***καταναλωτικά αγαθά*** αγαθά. όπως τα προϊόντα ενδύσεως και διατροφής, που παράγονται για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών και μετά τη χρησιμοποίησή τους δεν αξιοποιούνται σε περαιτέρω παραγωγική διαδικασία (παύουν να

κατα- *επιτατικό*

κατά-λευκος, -η, -ο — **κατα-λερώνω** ρ. — **κατα-μαγεύω** ρ. — **κατά-μαυρος**, -η. -ο — **κατα-μαυρίζω** ρ. — **κατα-ντρέπομαι** ρ. — **κατα-ντροπιάζω** ρ. — **κατά-ξανθος**, -η. -ο — **κατά-ξερος**, -η. -ο — **κατα-ξοδεύω** ρ.

είναι χρήσιμα) (δ) ***καταναλωτική πίστη*** η πίστωση που παρέχεται από κατάστημα, τράπεζα κ.λπ. για την αγορά καταναλωτικών αγαθών (είτε με τη μορφή δανείου από τα καταστήματα είτε με τη μορφή δανείου από τις τράπεζες) (ε) ***καταναλωτικό δάνειο*** δάνειο τράπεζας προς καταναλωτή για τη χρηματοδότηση των υποχρεώσεων καταβολής τιμήματος πραγμάτων ή υπηρεσιών. — **καταναλωτικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταναλίσκω* (βλ. κ. *καταναλώνω*). Οι σύγχρονες φρ. και σημ. αποδίδουν ξέν. όρους, λ.χ. *καταναλωτική κοινωνία / πίστη* (< αγγλ. consumer society / credit), *καταναλωτικά αγαθά* (< αγγλ. consumer goods), *καταναλωτική οικονομία* (< αγγλ. consumption economy) κ.ά.].

καταναλωτισμός (ο) **1.** η τάση για απεριόριστη κατανάλωση, η έμφαση στην κατανάλωση αγαθών, η οποία υποστηρίζεται συνήθ. από τη διαφήμιση και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης **2.** (κατ' επέκτ.) η τάση να ξοδεύει κανείς χρήματα για απόκτηση αγαθών, ακόμη και όταν δεν τα έχει ανάγκη.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. consumerism].

καταναυμαχώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταναυμαχείς... | καταναυμάχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) επιτυγχάνω ολοκληρωτική νίκη σε ναυμαχία. — **καταναυμάχηση** (η) [1852].

κατανεμήθηκα ρ. ▸ κατανέμω

κατανεμημένος, -η, -ο → κατανέμω

κατανεμητής (ο) **1.** αυτός που κατανέμει (π.χ. τηλεοπτικό σήμα σε διάφορους τηλεοπτικούς δέκτες) ΣΥΝ. διαμοιραστής **2.** ΤΕΧΝΟΛ. η συσκευή που συνδέει τις γραμμές συνδρομητών με τους αντίστοιχους αριθμούς τηλεφωνικού κέντρου: *τηλεφωνικός / τηλεγραφικός ~* || *ενδιάμεσος* (λ.χ. μεταξύ των βαθμίδων επιλογής ενός τηλεφωνικού κέντρου) / *κύριος ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. répartiteur].

κατανέμω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατένειμα, κατανεμή-θηκα, -μένος} **1.** υποδιαιρώ, χωρίζω σε μέρη: *η πληρωμή τού χρέους κατανεμήθηκε σε δύο δόσεις* || *κατένειμαν τη λεία σε ίσα μερίδια* ΣΥΝ. διαιρώ, χωρίζω, επιμερίζω, καταμερίζω ΑΝΤ. συγκεντρώνω, συνενώνω, μαζεύω **2.** μοιράζω (κάτι) σε πολλούς, διανέμω: *κατένειμε αρμοδιότητες στα μέλη τού προσωπικού* ΣΥΝ. διαμοιράζω, νέμω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοιράζω*.

κατανεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατένευσα} συγκατατίθεμαι με νεύμα: *κατένευσε στο σχόλιο τού συναδέλφου του* ΣΥΝ. συναινώ, εγκρίνω, αποδέχομαι, παραδέχομαι, επιδοκιμάζω ΑΝΤ. επικρίνω, αποδοκιμάζω, απορρίπτω. — **κατάνευση** (η) [μτγν.].

Κατάνη (η) πόλη τής Α. Σικελίας, αρχαία ελληνική αποικία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αβεβ. ετύμου, ίσως < φοιν. qaṭon «μικρή» (λόγω συγκρίσεως με τις Συρακούσες). Όμοια προέλευση έχει η ιταλ. ονομασία Catania].

κατανικώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανικάς... | κατανίκ-ησα, -ώμαι, -άσαι... κ. -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** νικώ με συντριπτικό, ξεκάθαρο τρόπο· επιτυγχάνω ολοκληρωτική, καταφανή νίκη: *κατανίκησε τους αντιπάλους του σε όλα τα μέτωπα* ΣΥΝ. κατατροπώνω, νικώ κατά κράτος, κατασυντρίβω **2.** (μτφ.) καταφέρνω να ξεπεράσω οριστικά (πρόβλημα, δυσκολία κ.λπ.): *δεν μπορούσε να κατανικήσει το πάθος του για το ποτό* || *κατανίκησε την επιθυμία του να τη δει ξανά* ΣΥΝ. ξεπερνώ. **κατανίκηση** (η) [1878].

κατανόηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πλήρης, σαφής και σε βάθος αντίληψη που παρέχει τη δυνατότητα ασφαλούς γνώσης, διάκρισης και συσχετισμού δεδομένων· το να κατανοεί κανείς: *τα πολλά παραδείγματα διευκόλυναν την ~ τού μαθήματος* || *η διατύπωση δυσχέραινε την ~ τού θέματος* || *πλήρης / εις βάθος / σαφής ~* **2.** η συναίσθηση τής θέσης κάποιου, μιας κατάστασης· η προσέγγιση με διάθεση επιείκειας: *αυτό που χρειάζεται είναι ~ και όχι κριτική* || *είναι άνθρωπος με ~* || *χαμόγελο / κίνηση / χειρονομία κατανόησης* ΣΥΝ. ευμένεια, συμπόνια, συμπάθεια.

κατανοητός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να κατανοηθεί, να γίνει αντιληπτός: *το ζήτημα δεν έγινε απόλυτα ~ στις διαστάσεις του* || *~ διατύπωση / θέση / άποψη / κουβέντα* || *θα το εξηγήσει, μέχρι να γίνει ~* || *οι προθέσεις του έγιναν ~* ΣΥΝ. εύληπτος, σαφής, αντιληπτός, καταληπτός, ευνόητος ΑΝΤ. ακατανόητος, ακατάληπτος, αδιανόητος **2.** αυτός για τον οποίο μπορεί να υπάρξει κατανόηση, ο οποίος δικαιολογείται, εξηγείται με βάση συγκεκριμένα δεδομένα: *είναι κατανοητή η αντίδρασή του* || *είναι κατανοητοί οι δισταγμοί και οι αμφιβολίες του, αλλά κάποτε πρέπει να αναλάβει πρωτοβουλία* ΣΥΝ. εξηγήσιμος, δικαιολογήσιμος, δεκτός ΑΝΤ. απαράδεκτος.

κατανομή (η) **1.** το μοίρασμα, ο καταμερισμός επιμέρους τμημάτων συνόλου: *~ κερδών / πλούτου / εργασίας / αρμοδιοτήτων / πόρων / εθνικού προϊόντος / εθνικού εισοδήματος* || *δίκαιη / άνιση ~ κερδών* ΣΥΝ. μοιρασιά, διανομή **2.** (σε εκλογικά συστήματα ενισχυμένης αναλογικής) (α) ο καθορισμός των εδρών που λαμβάνει κάθε κόμμα ή παράταξη με βάση την αντιστοιχία ψήφων και εδρών που ορίζει ο ισχύων νόμος: *πρώτη ~* (β) ***δεύτερη κατανομή*** για τις έδρες που έχουν μείνει αδιάθετες από την πρώτη κατανομή (γ) ***τρίτη κατανομή*** για τη διάθεση των εδρών, οι οποίες δεν έχουν κατανεμηθεί ακόμη στα κόμματα που μετείχαν στη δεύτερη κατανομή.
[ΕΤΥΜ. < *κατανέμω*, απόδ. τών γαλλ. répartition, distribution].

κατανοώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κατανοείς... | κατανό-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** αντιλαμβάνομαι σε βάθος, καταλαβαίνω ξεκάθαρα: *έχει κατανοήσει το μάθημα / το κείμενο / την άσκηση / τη θεωρία* || *μένει να κατανοήσουν όλοι τη διαφορά σε αυτό το λεπτό σημείο* ΣΥΝ. καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι, εννοώ **2.** δείχνω κατανόηση, αντιμετωπίζω με επιείκεια και συμπάθεια: *όλοι κατανοούν το πρόβλημά του και είναι διακριτικοί* || *~ τον εφηβικό του ενθουσιασμό, αλλά εδώ χρειάζεται λογική* ΣΥΝ. συμπονώ, συναισθάνομαι, νιώθω.

κατάντημα (το) [μτγν.] {καταντήματος | χωρ. πληθ.} η κακή κατάσταση στην οποία οδηγείται (κάποιος/κάτι), η μειωτική κατάληξη, ο ξεπεσμός: *το ~ τής οικονομίας* ΣΥΝ. εξευτελισμός, ρεζίλι. Επίσης **κατάντια** (η).

κατάντης, -ης, κάταντες {κατάντ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (αρχαιοπρ.-σπάν.) αυτός που έχει κατεύθυνση προς τα κάτω: *τα κατάντη τού ποταμού* (τα μέρη τού ποταμού που βρίσκονται προς τις εκβολές) ΣΥΝ. κατηφορικός, κατωφερής ΑΝΤ. ανάντης, ανηφορικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *καταντώ*].

κατάντια (η) ▸ κατάντημα

καταντικρύ [αρχ.] κ. **κατάντικρυ** επίρρ.· ακριβώς απέναντι, κατευθείαν αντικριστά: *ήρθε και στάθηκε ~ μου* || *το εκκλησάκι βρίσκεται ~ στο σπίτι μας* ΣΥΝ. αντίκρυ / αντικρύ, απέναντι, αντικριστά.

καταντίπ επίρρ. (λαϊκ.) ολωσδιόλου, πέρα από κάθε αμφισβήτηση, παντελώς: *είναι ~ ηλίθιος· ό,τι και να του πεις, δεν καταλαβαίνει!* || (εμφατ.) *ντιπ ~* ΣΥΝ. εντελώς.
[ΕΤΥΜ. < *κατα-* + *ντιπ*].

καταντώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καταντάς... | κατάντησα κ. (λόγ.) κατήντησα} ♦ (αμετβ.) **1.** καταλήγω σε ανεπιθύμητη κατάσταση: *με τόσες αργίες θα καταντήσουμε τεμπέληδες* || *πώς κατάντησε να πάρει είκοσι κιλά σε έξι μήνες!* **2.** (ειδικότ.) οδηγούμαι σε σημείο εξευτελιστικό για την αξιοπρέπειά μου, σε ξεπεσμό (ηθικό, οικονομικό, κοινωνικό κ.λπ.): *κατάντησε να ζητιανεύει στους δρόμους για να ζήσει* || *κατήντησε να παζαρεύει την ψήφο του για έναν διορισμό!* || *κατάντησε πρεζάκιας* ΣΥΝ. ξεπέφτω, παίρνω την κάτω βόλτα **3.** αλλάζω, εξελίσσομαι αποκτώντας αρνητική μορφή, υφίσταμαι μεταλλαγή: *να μην καταντάει η ελευθερία ασυδοσία* || *τόση σκληρότητα καταντά σαδισμός!* ΣΥΝ. γίνομαι ♦ **4.** (μετβ.) οδηγώ (κάποιον) σε δυσάρεστη κατάσταση, ειδικότ. σε ξεπεσμό: *κατάντησαν τη χώρα ξέφραγο αμπέλι* || *τρελό τον κατάντησε με τα καμώματά της!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταντώ (-άω)* «καταλήγω, φθάνω» < αρχ. *κατάντης* «κατωφερής, επικλινής» < *κατ(α)-* + *-άντης* < *ἄντί* (βλ.λ.). Η αρχική σημ. απαντά στην Κ.Δ. (*Πράξ.* 18.19: *κατήντησαν δὲ εἰς Ἔφεσον*)].

κατανυκτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που προκαλεί αίσθημα βαθιάς θρησκευτικής συγκίνησης και ευλάβειας ή προκαλείται από αυτήν: *~ προσευχή / δέηση / εσπερινός* ΣΥΝ. υποβλητικός **2.** (ακολουθία, τροπάριο) με το οποίο ζητείται η συγχώρηση από τον Θεό και εκφράζεται η οδύνη για τον ανθρώπινο ξεπεσμό: *~ εσπερινός*. — **κατανυκτικ-ά / -ώς** επίρρ.

κατάνυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} το αίσθημα βαθιάς θρησκευτικής πίστης και ευλάβειας (των πιστών): *~ ψυχών* || *οι πιστοί παρακολουθούσαν με ~* ΣΥΝ. έκσταση, ψυχική ανάταση / έξαρση ΑΝΤ. ασυγκινησία, απάθεια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάνυξις* < *κατανύσσω* «τρυπώ με αιχμηρό αντικείμενο» (και μεταφορικά «συγκινώ, διεγείρω ευλαβικά αισθήματα») < *κατα-* + *νύσσω* «τρυπώ, διαπερνώ» (βλ. λ. *νύξη*)].

καταξεριάς (ο) {καταξεριάδες} (λαϊκ.) νότιος άνεμος, που συνοδεύεται από υψηλές θερμοκρασίες ΣΥΝ. λίβας.

καταξιώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταξίω-σα, -θηκα, -μένος} παραδέχομαι την αξία (προσώπου ή πράγματος), αναγνωρίζω (κυρ. το μεσοπαθ. ***καταξιώνομαι***): *καταξιώθηκε με τους αγώνες και την προσφορά του* || *καταξιωμένος πολιτικός / δημοσιογράφος* || *καταξιώθηκε κοινωνικά / ηθικά / καλλιτεχνικά*.

καταξίωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η αναγνώριση των ικανοτήτων, τής αξίας (κάποιου): *ύστερα από τόσους κόπους ήρθε και η ~* || *προσωπική / επαγγελματική / κοινωνική / επιστημονική / ηθική / διεθνής ~* || *~ πολιτικού / καλλιτέχνη στη συνείδηση τού λαού* || *επιτυγχάνω / κερδίζω την ~* ΣΥΝ. δικαίωση.

καταπακτή (η) άνοιγμα στο δάπεδο (σπιτιού, κτηρίου ή πλοίου), που κλείνει με πόρτα οριζόντια και οδηγεί σε χώρο κάτω από το πάτωμα, υπόγειο ή αμπάρι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπακτή (θύρα)*, θηλ. τού επιθ. *καταπακτός* < αρχ. *καταπήγνυμι* «εμπήγω, εμφυτεύω» < *κατα-* + *πήγνυμι* (βλ. λ. *πήζω*)].

καταπάνω κ. **κατεπάνω** επίρρ. [μεσν.] κατευθείαν πάνω (σε κάποιον/κάτι, κυρ. με ορμή ή επιθετική διάθεση): *κλότσησε ~ μου τη μπάλα* || *χύμηξε ~ του, να τον σκοτώσει* || *το κύμα ήρθε ~ μας* ΣΥΝ. ενάντια.

καταπάτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η κατά αυθαίρετο τρόπο κατάληψη και κατοχή εδάφους· κάθε παράνομη οικειοποίηση, σφετερισμός: *~ δασικών εκτάσεων* || *συνεχείς ~ δημοσίων γαιών* || *~ ξένης περιουσίας* **2.** η παραβίαση και η καταστρατήγηση: *καταγγελίες για ~ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* || *~ θεσμών / νόμων / τού συντάγματος* **3.** η παραβίαση ή η αθέτηση δέσμευσης οποιασδήποτε μορφής και ισχύος: *~ των όρων τού συμβολαίου* || *~ συμφωνίας* ΣΥΝ. αθέτηση, μη τήρηση, σπάσιμο.

καταπατητής (ο), **καταπατήτρια** (η) {καταπατητριών} πρόσωπο που κάνει καταπάτηση, που καταλαμβάνει και οικειοποιείται συγκεκριμένη έκταση παράνομα και αυθαίρετα: *πρέπει να τιμωρούνται παραδειγματικά οι ~ δασικών εκτάσεων* ΣΥΝ. οικοπεδοφάγος.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ανιχνευτής, κατάσκοπος» (μεσν. σημ. «κλέφτης»), < αρχ. *καταπατῶ*].

καταπατώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταπατείς... | καταπάτ-ησα, -ούμαι, -άται... / -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** καταλαμβάνω και οικειοποιούμαι παρανόμως εδαφική έκταση: *~ καμένες περιοχές / οικόπεδο / ακίνητο* ΣΥΝ. σφετερίζομαι **2.** παραβιάζω τα νομικώς ή εθιμικώς κατοχυρωμένα και αποδεκτά, καταστρατηγώ: *~ τους νόμους / τις ελευθερίες / τα ανθρώπινα δικαιώματα* || *καταγγέλλουν ότι καταπατούνται οι συμβάσεις* || *καταπάτησε κάθε ίχνος αξιοπρέπειας* ΣΥΝ. παραβαίνω, παραβιάζω **3.** είμαι ασυνεπής, δεν τηρώ (υποχρέωση ή υπόσχεση): *καταπάτησε τον όρκο / την υπόσχεσή του* || *καταπατώ μια*

συμφωνία ΣΥΝ. αθετώ ΑΝΤ. τηρώ, κρατώ, σέβομαι.

κατάπαυση (η) [αρχ.] {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} η πλήρης παύση, ο οριστικός τερματισμός: ~ *των εχθροπραξιών* / *τού πολέμου* / *τού πυρός* ΣΥΝ. λήξη, σταματημός, τέλος, τελειωμός. — **καταπαύω** ρ. [αρχ.].

καταπείθω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατέπεισα, καταπείσθηκα} πείθω (κάποιον) εντελώς, τον απαλλάσσω από κάθε αμφιβολία ή αναστολή, εμπνέω απόλυτη πίστη (για κάτι): *είχε καταπείσει τους πάντες για την αθωότητά του* ΣΥΝ. πείθω. — **καταπειατικός,** -ή, -ό [1790], **καταπειατικά** επίρρ.

καταπέλτης (ο) {καταπελτών} **1.** (κατά την αρχαιότητα) πολεμική πολιορκητική μηχανή, την οποία αποτελούσε ένας μεγάλος μοχλός στερεωμένος πάνω σε συνήθ. ξύλινη, τροχοφόρο βάση, ώστε όταν έκοβαν τα σχοινιά που έδεναν το άκρο τού μοχλού στη βάση, αυτός να εκτινάσσεται με δύναμη, εκτοξεύοντας σε μακρινή απόσταση βέλη, λίθους, φλεγόμενα αντικείμενα κ.λπ. εναντίον εχθρικών στόχων (κυρ. για το γκρέμισμα τειχών ή την πυρπόλησή τους) **2.** (μτφ.) καθετί (πρόσωπο, λόγος, κείμενο κ.λπ.) που επιφέρει συντριπτικά αποτελέσματα εις βάρος συγκεκριμένου στόχου, που λειτουργεί καταλυτικά: *στην απαντητική του αγόρευση υπήρξε* ~ || *τα άρθρα του ήταν* ~ *κατά τής διαφθοράς των πολιτικών* **3.** μεγάλη μεταλλική πόρτα στην πρύμνη ή πλώρη πλοίου που ανοίγει από πάνω πέφτοντας στην προβλήτα και επιτρέπει την επιβίβαση και την αποβίβαση επιβατών και οχημάτων **4.** (στα αεροπλανοφόρα) μηχανισμός που χρησιμοποιείται για την επιτάχυνση τής εκτόξευσης, τής απογείωσης αεροπλάνου από το κατάστρωμα τού πλοίου **5.** μεσαιωνικό όργανο βασανισμού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπάλτης* / *καταπέλτης* < *κατα-* + *-πάλτης* < *πάλλω*].

καταπέτασμα (το) {καταπετάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμοποιείται σε έναν χώρο ως κάλυμμα και διαχωριστικό, στερεωμένο έτσι ώστε να πέφτει προς τα κάτω· το παραπέτασμα· ΦΡ. ***τρώω το καταπέτασμα*** καταναλώνω πολύ φαγητό ΣΥΝ. τρώω τον περίδρομο / τον αγλέορα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (ειδικότ.) το παραπέτασμα τού ναού, που χωρίζει το Άγιο Βήμα από τον κυρίως ναό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταπετάννυμι* «ξεδιπλώνω, καλύπτω» < *κατα-* + *πετάννυμι* (βλ. λ. *πετώ*). Η λ. χρησιμοποιήθηκε από τους Εβδομήκοντα ως απόδ. τού εβρ. parohéth, για να δηλώσει το χώρισμα ανάμεσα στα Άγια και τα Άγια των Αγίων τού ναού. Ακόμη, η φρ. *τρώει το καταπέτασμα* αναφερόταν αρχικώς σε κλέφτες που δεν δίσταζαν να επεκτείνουν τις βλέψεις τους ακόμη και σε ιερά πράγματα].

καταπέφτω ρ. → καταπίπτω

καταπιάνομαι ρ. μετβ. αποθ. [μεσν.] {καταπιάστηκα} (+με) ασχολούμαι εντατικά και συστηματικά με (κάτι): *καταπιάστηκε με το εμπόριο και πρόκοψε* || *καιρός είναι πια να καταπιαστεί κι αυτός με τις σπουδές του στα σοβαρά* || *καταπιάνεται με πολλά συγχρόνως και διασπάται!* ΣΥΝ. ενασχολούμαι, καταγίνομαι, μπλέκω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ αποθετικός.

καταπιέζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καταπίεσ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} περιορίζω πιεστικά· εμποδίζω την ελεύθερη, αυθόρμητη έκφραση, ασκώντας σωματικό ή ψυχολογικό εξαναγκασμό: *έχει καταπιεστεί τόσο πολύ από τον πατέρα του, που ακόμα και σήμερα δεν τολμά να του αντιμιλήσει* || *δεν άντεχε άλλο να καταπιέζει τα αισθήματά του* || ~ *επιθυμίες* || *καταπίεζε τον λαό του* / *τους φτωχούς* / *τις μειονότητες* / *τους εργαζομένους* ΣΥΝ. καταδυναστεύω, τυραννώ.

καταπίεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** ο περιορισμός τής ελευθερίας (κάποιου), ο σωματικός ή ψυχολογικός εξαναγκασμός του: *ασκεί μεγάλη* ~ *στα παιδιά της* / *στους υπαλλήλους του* / *στους πολίτες τής χώρας* || *η συνεχής* ~ *των επιθυμιών δημιουργεί απωθημένα* ΣΥΝ. καταδυνάστευση **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη ή κατάσταση που καταπιέζει (κάποιον): *αυτός ο διαρκής έλεγχος, πού πάει, με ποιον και τι ώρα θα γυρίσει, είναι μεγάλη* ~. — **καταπιεστής** (ο) [1859], **καταπιέστρια** (η).

καταπιεστικός, -ή, -ό [1856] **1.** αυτός που ασκεί καταπίεση, που καταπιέζει: ~ *νόμος* / *καθεστώς* || ~ *τρόπος διακυβέρνησης* || ~ *συμπεριφορά* || *ο* ~ *προστατευτισμός* || ~ *φορολογία* / *απαγόρευση* || ~ *αγωγή* / *αγάπη* ΣΥΝ. δεσμευτικός, περιοριστικός, ασφυκτικός ΑΝΤ. φιλελεύθερος, ελαστικός **2.** (για πρόσ.) αυτός που ενεργεί καταδυναστευτικά, ως καταπιεστής: *θα έπρεπε ν' αφήνει τα παιδιά και λίγο ελεύθερα, να μην είναι τόσο καταπιεστικός!* ΣΥΝ. καταδυναστευτικός, τυραννικός. — **καταπιεστικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

καταπίνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {κατάπια, καταπιωμένος} ♦ **1.** (αμετβ.) κατεβάζω (ποτό ή τροφή) από το στόμα και μέσω τού φάρυγγα στο στομάχι: *τον πονούσε ο λαιμός του και δεν μπορούσε να καταπιεί* ♦ (μετβ.) **2.** κατεβάζω (κάτι) στο στομάχι από το στόμα και τον φάρυγγα: *καταπίνω το γάλα* / *το φάρμακο* / *τα χάπια* / *τη μπουκιά μου* **3.** (μτφ.) κάνω κάτι να χαθεί στο εσωτερικό μου: *τους κατάπιαν τ' άγρια κύματα* ΣΥΝ. ρουφώ· ΦΡ. (α) ***άνοιξε η γη και τον κατάπιε*** βλ. λ. *ανοίγω* (β) ***ν' σνοίξει η γη και να με καταπιεί*** βλ. λ. *ανοίγω* **4.** (μτφ.-κακόσ.) αποδέχομαι αφελώς, χωρίς ερωτηματικά ή υποψίες: *τους πλάσαρε την ιστορία με λίγο μελοδραματισμό και αυτοί τα κατάπιαν όλα* || *το κατάπιε το ψέμα* **5.** (μτφ.) αποδέχομαι παθητικά, χωρίς αντίρρηση, ανέχομαι χωρίς διαμαρτυρία, χωρίς να προβάλω αντίσταση: *δεν μπορώ να καταπιώ τέτοια προσβολή* || *όλα τα κατάπινε κι έκανε υπομονή* ΣΥΝ. υπομένω· ΦΡ. ***καταπίνω τη γλώσσα μου*** (i) αποδέχομαι παθητικά κάτι, δεν τολμώ να εκφράσω την αντίρρησή μου: *μόλις της έβαλε τις φωνές, κατάπιε τη γλώσσα της και δεν ξαναμίλησε* ΣΥΝ. αποστομώνομαι, το βουλλώνω, δεν λέω λέξη (ii) σταματώ να μιλώ, μένω σιωπηλός: *έχει καταπιεί τη γλώσσα του, από το πρωί δεν έχει πει λέξη* **6.** (μτφ.) καταπιέζω (κάτι), δεν επιτρέπω την εκδήλωσή του (συγκρατώντας τον εαυτό μου): *ένιωσε να φουντώνει, αλλά κατάπιε τον θυμό του και συνέχισε!* || ~ *τα δάκρυα* / *τους λυγμούς μου.*

κατάπιομα (το) (λαϊκ.) {καταπιόμ-ατος | -ατα, -άτων} η κατάποση.
[ΕΤΥΜ. < *καταπιώ*, υποτ. αορ. τού ρ. *καταπίνω*].

καταπιόνας (ο) (λαϊκ.) ο φάρυγγας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπιών*, μτχ. αορ. β' *(κατέπιον)* τού ρ. *καταπίνω*].

καταπίπτω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέπεσα} (λόγ.) **1.** παύω να ισχύω: *η κατηγορία καταπίπτει υπό το βάρος των αθωωτικών αποδείξεων* ΣΥΝ. γκρεμίζομαι, τσακίζομαι, καταρρέω, κατακρημνίζομαι, πέφτω **2.** (κυρ. στον αόρ.) πέφτω εντελώς (συνήθ. από μεγάλος ύψος): *οι τοίχοι είχαν καταπέσει* || *ένα μεταγωγικό αεροσκάφος κατέπεσε στην Αττική* **3.** (για καιρικά φαινόμενα) κοπάζω, καταπαύω, γίνομαι πιο ασθενής, χαμηλότερης έντασης: *οι βόρειοι άνεμοι θα καταπέσουν συντόμως* ΣΥΝ. καταλαγιάζω, γαληνεύω ΑΝΤ. αγριεύω, φουντώνω, ανταριάζω **4.** (μτφ.) χάνω την ενεργητικότητά μου, τις δυνάμεις μου, εξαντλούμαι: *ύστερα από το ατύχημα είχε καταπέσει εντελώς* || *κατέπεσε ψυχολογικά* / *βιολογικά* / *από τα χρόνια* / *απ' την αρρώστια* ΣΥΝ. εξασθενώ, καταβάλλομαι, παρακμάζω, εξαντλούμαι ΑΝΤ. δυναμώνω. Επίσης (καθημ.) **καταπέφτω** [μεσν.].

καταπίατευμα (το) [1840] {καταπιστεύμ-ατος | -ατα, -άτων} ΝΟΜ. θεσμός ο οποίος παρέχει στον διαθέτη την ευχέρεια να καθορίσει απώτερο κληρονόμο στον οποίον και περιέρχεται η κληρονομιά εφόσον, συνήθως, πεθάνει ο αρχικός κληρονόμος: *κληρονομικό* / *καθολικό* ~ (αυτό που προβλέπει και επιβάλλει παράδοση τμήματος ή τού συνόλου κληρονομιάς σε άλλο πρόσωπο) || *προφορικό* ~ (αυτό που μαρτυρείται μόνο προφορικά) || *μυστικό* ~ (αυτό που ορίζεται σε συμπληρωματικό έγγραφο τού κληροδότη και όχι στη διαθήκη του). — **καταπιστευματικός,** -ή, -ό [1887].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού νεολατ. fideicommissum].

καταπιστευματοδόχος (ο) [1871] ΝΟΜ. ο δέκτης τού καταπιστεύματος.
[ΕΤΥΜ. < *καταπίστευμα* + *-δόχος* < *δέχομαι*, απόδ. τού λατ. fiduciarius].

καταπίστευση (η) [1840] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} ΝΟΜ. σύμβαση μεταβίβασης δικαιώματος με την οποία ωστόσο δεν αποσκοπείται η επαύξηση τής περιουσίας τού προσώπου που αποκτά το δικαίωμα (δηλ. τού καταπιστευματοδόχου), αλλά είτε η εξασφάλιση απαίτησης την οποία αυτός έχει κατά τού μεταβιβάζοντος το δικαίωμα είτε η απλή διαχείριση τού δικαιώματος· αλλιώς *καταπιστευτική δικαιοπραξία.*

καταπίστομα επίρρ. (λαϊκ.) έχοντας ή φέρνοντας το στόμα προς τη γη, σκύβοντας ή πέφτοντας εντελώς μπρούμυτα: *προσκύνησε* ~ ΑΝΤ. ύπτια, ανάσκελα.

καταπλακώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {καταπλάκω-σα, -θηκα, -μένος} πλακώνω εντελώς: *τόνοι χιονιού καταπλάκωσαν τους ορειβάτες.*

κατάπλασμα (το) {καταπλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} πολτώδης μάζα που παρασκευάζεται από φαρμακευτικά διαλύματα με βάση τον λιναρόσπορο και χρησιμοποιείται ως επίθεμα για την καταπολέμηση τού πόνου ή των φλεγμονών ΣΥΝ. έμπλαστρο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταπλάσσω* < *κατα-* + *πλάσσω* (βλ.λ.)].

κατάπλατα επίρρ.· κατευθείαν στην πλάτη, ακριβώς στο μέσο τής πλάτης: *τον χτύπησε* ~ *μ' ένα μαχαίρι.*

κατοπλεύσω (να/θα) ρ. → καταπλέω

καταπλέω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέπλευσα} (για πλοίο) κατευθύνομαι ή φθάνω στον προορισμό μου, πλέοντας μέσω θαλάσσης ή ποταμού: *τα πλοία τού αγγλικού στόλου αναμένεται να καταπλεύσουν αύριο στο λιμάνι μας* || *ο «Ποσειδών» κατέπλευσε με καθυστέρηση δύο ωρών* ΣΥΝ. εισπλέω ΑΝΤ. αποπλέω, εκπλέω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*

καταπληκτικός, -ή, -ό [μτγν.] (σε χαρακτηρισμούς προσώπων, πραγμάτων, γεγονότων, καταστάσεων) αυτός που προκαλεί κατάπληξη λόγω εξαιρετικής σπουδαιότητας ή ποιότητας: ~ *περίπτωση ανθρώπου* / *ταλέντο* / *χαρακτήρας* / *ομοιότητα* / *κατόρθωμα* / *παράσταση* / *ερμηνεία* / *ομορφιά* / *χιούμορ* / *μέρα* / *ταινία* ΣΥΝ. εκπληκτικός, απίστευτος, αφάνταστος, φοβερός, μοναδικός, φανταστικός. — **καταπληκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κατάπληκτος, -η, -ο αυτός που αισθάνεται μεγάλη έκπληξη, που μένει εμβρόντητος μπροστά σε απροσδόκητες εξελίξεις, θαυμαστά πράγματα, καταστάσεις και συμβάντα: *η κοινή γνώμη παρακολουθεί* ~ *τον νέο πόλεμο δηλώσεων* || *μένω* ~ *από την τροπή που πήραν τα πράγματα* || ~ *από το θέαμα* ΣΥΝ. έκθαμβος, άναυδος, εκστατικός, άφωνος, έκπληκτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταπλήσσω* / *-ττω*].

κατάπληξη (η) {-ης κ. -ήξεως | χωρ. πληθ.} η μεγάλη έκπληξη, το αίσθημα βαθιάς αναστάτωσης, απορίας και θαυμασμού (κάποτε μαζί με κάποιον φόβο) από απρόβλεπτα πράγματα, γεγονότα ή εξελίξεις: *η* ~ *τού ακροατηρίου ήταν μεγάλη, όταν ο ομιλητής ξέσπασε σε ύβρεις* ΣΥΝ. έκπληξη, σάστισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπλήσσω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάπληξις* < *καταπλήσσω*].

καταπληξία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το σοκ, η ξαφνική και βίαιη διαταραχή τής νευρικής ισορροπίας, που οφείλεται σε συγκινησιακά, συναισθηματικά αίτια και εντοπίζεται στην απώλεια τού μυϊκού τόνου και των αντανακλαστικών κινήσεων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cataplexie].

καταπλήσσω κ. **καταπλήττω** ρ. μετβ. {κατ-έπληξα, (λόγ.) -επλάγην, -ης, -η...} προκαλώ κατάπληξη σε κάποιον, δημιουργώ έντονη έκπληξη· κάνω μεγάλη εντύπωση: *τα νέα του σχέδια κατέπληξαν τους ειδικούς με τη φαντασία και την πρωτοτυπία τους* || *μας κατέπληξε το πείσμα και η αποφασιστικότητά του* || *με έχει καταπλήξει η αδιαφορία του!* ΣΥΝ. εκπλήσσω, εντυπωσιάζω, θαμπώνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκπλήσσω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *πλήσσω* / *-ττω* (βλ.λ.)].

κατάπλους (ο) {κατάπλ-ου, -ου(ν) | -οι, -ων, -ους} (επίσ.) **1.** η άφιξη

πλοίου στο λιμάνι προορισμού του: *ο ~ τού στόλου* ΣΥΝ. ελλιμενισμός, είσπλους ΑΝΤ. έκπλους, απόπλους **2.** (ειδικότ.) ο πλους κατά το ρεύμα τού ποταμού, προς τα κάτω, προς τις εκβολές του ΑΝΤ. ανάπλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλέω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταπλέω*].

κατάπλωρος, -η, -ο (κυρ. για ανέμους) αυτός που έχει φορά ακριβώς κατά τη διεύθυνση τής πλώρης, που πέφτει κατευθείαν πάνω στην πλώρη κατά τον πλου τού πλοίου. — **κατάπλωρα** επίρρ.

καταπνίγω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέπνιξα, καταπνίγηκα (λόγ. κατεπνίγην. -ης, -η.... μτχ. καταπνιγείς. -είσα, -έν)} **1.** πνίγω (κάποιον) **2.** (μτφ.) εμποδίζω την εκδήλωση ή την επικράτηση (κάποιου) με βίαιο τρόπο. ανατρέποντας τη φυσική πορεία. δρώντας κατασταλτικά: *~ τον θυμό / τα αισθήματα / τις παρορμήσεις μου* || *~ την εξέγερση / την επανάσταση / την ανταρσία* ΣΥΝ. καταστέλλω. συντρίβω, αφανίζω. σταματώ, διαλύω. εξοντώνω. — **κατάπνιξη** (η) [αρχ.], **καταπνικτικός,** -ή, -ό [1891].

κατά πόδας επίρρ. **1.** ακριβώς στα ίχνη, στα βήματα κάποιου: *τον ακολουθούσε ~, όπου κι αν πήγαινε* || *τον παρακολουθούσαν ~· είχαν γίνει η σκιά του* ΣΥΝ. ξοπίσω **2.** ως άμεση συνέπεια, ως άμεσο αποτέλεσμα: *μετά τον πόλεμο έρχεται ~ η δυστυχία* **3.** (μτφ.) με απόλυτη ακρίβεια, σύμφωνα με προδιαγεγραμμένη πορεία: *ακολουθούσε τις οδηγίες ~* || *εφαρμόζει ~ τις εντολές των ανωτέρων του.* Επίσης (λαϊκ.) **καταπόδι** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατά πόδας < πούς, ποδός* «πόδι»].

καταπολέμηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η προσπάθεια για τη δραστική αντιμετώπιση (επικίνδυνων ή ανεπιθύμητων καταστάσεων, γεγονότων, φαινομένων κ.λπ.): *ο αγώνας για την ~ των ναρκωτικών / τού καρκίνου / τού έιτζ / τής ανεργίας / μιας πυρκαγιάς* || *~ τής φοροδιαφυγής / τού πληθωρισμού / τής τρομοκρατίας / τού εγκλήματος* || *συστηματική / αποτελεσματική / ολοκληρωτική / συνδυασμένη* (βλ.λ.) ~ ΣΥΝ. εξάλειψη. εξολόθρευση. εξόντωση, εξουδετέρωση, καταστολή. εξαφάνιση..

καταπολεμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταπολεμάς... κ. -είς... | καταπολέμησα. -ούμαι. -ήθηκα} προσπαθώ να αντιμετωπίσω δραστικά. να εξουδετερώσω κάτι/κάποιον ανεπιθύμητο ή επικίνδυνο: *~ τους αντιπάλους μου / τους εχθρούς* || *~ τις ασθένειες με δραστικά φάρμακα* || *την κερδοσκοπία / τα ναρκωτικά / την ανεργία.*

καταπόνηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η πολύ έντονη κούραση. η εξάντληση λόγω υπερβολικής καταβολής δυνάμεων: *~ μυών* || *η ~ από την έντονη εργασία* || *η ~ τού πνεύματος* ΣΥΝ. κούραση. εξάντληση. εξασθένηση, εξουθένωση **2.** η έντονη ή βαριά χρήση αντικειμένου η οποία μπορεί να το φθείρει: *η ~ των αναρτήσεων / των ελαστικών τού αυτοκινήτου.*

καταπονητικός, -ή, -ό [1886] αυτός που προκαλεί εξάντληση επειδή απαιτεί έντονη προσπάθεια, που προξενεί καταπόνηση: *~ άσκηση / δουλειά / αποσχόληση / διαδικασία* ΣΥΝ. κουραστικός, εξαντλητικός, κοπιαστικός, κοπιώδης. επίπονος. βαρύς, (λόγ.) επαχθής ΑΝΤ. ξεκούραστος, άκοπος. άνετος. — **καταπονητικ-ά / -ώς** [1886] επίρρ.

καταποντίζω ρ. μετβ. {καταπόντισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βυθίζω· (συνήθ. μεσοπαθ. ***καταποντίζομαι***): *το πλοίο καταποντίστηκε αύτανδρο* ΣΥΝ. καταβυθίζω. βουλιάζω. (λαϊκ.) φουντάρω, πνίγω **2.** (μτφ.) παθαίνω μεγάλη καταστροφή, δέχομαι σοβαρότατο πλήγμα, καίριο χτύπημα: *το κόμμα του καταποντίστηκε στις εκλογές* ΣΥΝ. καταστρέφομαι, αφανίζομαι, εξολοθρεύομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα- + ποντίζω < πόντος* «θάλασσα» (βλ.λ.)].

καταποντισμός (ο) [αρχ.] **1.** καταβύθιση στη θάλασσα ΣΥΝ. βούλιαγμα **2.** μεγάλη καταστροφή, πλήγμα, αφανισμός: *ο ~ ενός κόμματος στις εκλογές*· ΦΡ. ***σεισμοί, λοιμοί, λιμοί και καταποντισμοί*** βλ. λ. *σεισμός*. Επίσης **καταπόντιση** (η) [μτγν.].

καταπονώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταπονείς... | καταπόν-ησα. -ούμαι. -ήθηκα. -ημένος} προκαλώ καταπόνηση: *τον είχε καταπονήσει το μακρύ ταξίδι* || *καταπονημένος από την ταλαιπωρία* || *~ τα μάτια / το σώμα / το μυαλό μου* ΣΥΝ. κατακουράζω. εξαντλώ, καταβάλλω ΑΝΤ. αναπαύω. ξεκουράζω. χαλαρώνω.

κατάποση (η) [αρχ.] {-ης κ. -όσεως | -όσεις, -όσεων} η προώθηση τροφής από το στόμα στο στομάχι διά μέσου τού φάρυγγα και τού οισοφάγου: *τον πονάει ο λαιμός του και δυσκολεύεται στην ~* ΣΥΝ. κατάπιομα.

καταποτήρας (ο) [1888] (λόγ.) **1.** η καταβόθρα (βλ.λ., σημ. 1) **2.** ο στρόβιλος που δημιουργείται σε υδάτινη μάζα λόγω διαφοράς πιέσεως, ο νεροστρόβιλος ΣΥΝ. δίνη. μάτι. ρουφήχτρα.
[ΕΤΥΜ. < *κατάποση* (βλ. λ. *πόση*) + παραγ. επίθημα *-τήρ(ας)*].

καταπότι (το) {καταποτ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χάπι, γενικότ. οτιδήποτε παραλαμβάνεται σε στερεά μορφή και σε σχήμα σφαιριδίου από το στόμα με κατάποση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταπότιον*. υποκ. τού *κατάποτον < καταπίνω*].

καταπραϋντικός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που καταπραΰνει. που καθησυχάζει και ανακουφίζει: *~ λόγια* ΣΥΝ. καθησυχαστικός, ανακουφιστικός. κατευναστικός ΑΝΤ. διεγερτικός **2. *καταπραϋντικά*** (τα) ΙΑΤΡ. φάρμακα που χρησιμοποιούνται για την καταστολή διαφόρων διεγερτικών καταστάσεων τού οργανισμού ή σε περιπτώσεις παροξυσμικού βήχα, υψηλού πυρετού. δυνατού πόνου κ.λπ.: *~ χάπια* ΣΥΝ. ηρεμιστικός. — **καταπραϋντικ-ά / -ώς** [1891] επίρρ.

καταπραΰνω ρ. μετβ. {καταπράυν-α, -θηκα} μειώνω την πίεση, απαλλάσσω από την αρνητική ένταση προσδίδοντας γαλήνη και ηρεμία. ανακουφίζω: *παυσίπονα που καταπραΰνουν τους πόνους* || *προσπάθησε να καταπραΰνει τον θυμό του* ΣΥΝ. καθησυχάζω, κατευνάζω. γαληνεύω. καλμάρω. — **καταπράυνση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα- + πραΰνω < πρᾶος* (βλ.λ.)].

καταπρόσωπο επίρρ. **1.** κατευθείαν στο πρόσωπο: *του 'δωσε ~ ένα χαστούκι* ΣΥΝ. κατάμουτρα, κατάφατσα **2.** (μτφ.) με θάρρος, ευθέως: *της είπε ~ να φύγει!* ΣΥΝ. κατάμουτρα. με παρρησία. Επίσης **καταπρόσωπα** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. φρ. *κατά πρόσωπον*].

κατάπρυμ(ν)ος, -η. -ο (για θαλασσινό άνεμο) αυτός που πνέει από το μέρος τής πρύμνης, που είναι ευνοϊκός για ταξίδι ΣΥΝ. ούριος, πρίμος ΑΝΤ. κατάπλωρος. — **κατάπρυμ(ν)α** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. φρ. *κατά πρύμνην*].

καταπτοώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καταπτοείς... | καταπτό-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) ρίχνω το ηθικό (κάποιου), τον απογοητεύω εντελώς: *τον έχουν καταπτοήσει οι συνεχείς αποτυχίες και η αδιαφορία τού κοινού* || *είχε καταπτοηθεί από την ήττα του στις εκλογές* ΣΥΝ. κατατρομάζω, φοβίζω, καταφοβίζω ΑΝΤ. ενισχύω, ενθαρρύνω, αναθαρρύνω. — **καταπτόηση** (η) [1766].

κατάπτυστος, -η. -ο (λόγ.) αυτός που δεν αξίζει παρά περιφρόνηση, φτύσιμο: *~ λιβελογράφημα / συμπεριφορά / σχόλιο / δημοσίευμα* ΣΥΝ. αχρείος. — **κατάπτυστα / καταπτύστως** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταπτύω < κατα- + πτύω* «φτύνω»].

κατάπτωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** (κυριολ.) το ολοκληρωτικό γκρέμισμα κατασκευής ΑΝΤ. ανέγερση. ανόρθωση· (μτφ.) **2.** η απώλεια σημαντικού βαθμού σωματικής ενέργειας, η πλήρης σωματική εξασθένηση: *η έντονη προσπάθεια που κατέβαλε. τον έφερε στα όρια τής ~* ΣΥΝ. εξασθένηση, εξάντληση ΑΝΤ. ενδυνάμωση **3.** η εκδήλωση κυρ. καταθλιπτικών τάσεων συμπεριφοράς ως αποτέλεσμα τής αδυναμίας (κάποιου) να διατηρήσει την ψυχική, πνευματική. συναισθηματική του ισορροπία (συνήθ. λόγω μεγάλης ψυχικής ή σωματικής κόπωσης): *ήταν σε ~ ύστερα απ' το διαζύγιο* || *η ~ εκδηλώθηκε με νευρικά ξεσπάσματα και κλάματα* ΣΥΝ. κατάθλιψη, αθυμία **4.** η παρακμή, η εμφάνιση εκφυλιστικών φαινομένων: *ηθική / κοινωνική ~* || *~ των ηθών* || *~ αξιών / προτύπων* ΣΥΝ. παρακμή, μαρασμός. ευτέλεια ΑΝΤ. ακμή. ευδοκίμηση.

καταπώς επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) συμφώνως προς. κατά τον τρόπο που: *~ τα λες. έχεις δίκιο!* || *~ τα παρουσιάζουν. ήταν ατύχημα* || *θα βρέξει, ~ φαίνεται* ΣΥΝ. όπως, καθώς.

Κατάρ (το) {άκλ.} (αραβ. Dawlát Qatar = Κράτος τού Κατάρ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας. στη Δ. ακτή τού Περσικού Κόλπου, με πρωτεύουσα τη Ντόχα. επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το ριάλ Κατάρ.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Qatar. αβεβ. ετύμου. πιθ. < αραβ. qatura «εκκρίνω» < qatran «ρητίνη», πράγμα που συνδ. με τα πλούσια κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου τής χώρας].

κατάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ευχή να πάθει κάποιος κάτι κακό· κάθε σύντομη φράση που εκφωνείται με πίστη στη μαγική της δύναμη. δηλ. με την πεποίθηση ότι θα βγει αληθινή, και με σκοπό την πρόκληση κακού στο άτομο προς το οποίο απευθύνεται: *τον έδιωξε με κατάρες για το κακό που έκανε!* || *την ~ μου να 'χεις!* ΣΥΝ. αρά, αναθεματισμός. ανάθεμα ΑΝΤ. ευχή, ευλογία· ΦΡ. (α) ***γυρίζει σαν την άδικη κατάρα*** για άνθρωπο που περιπλανάται άσκοπα ή χωρίς να καταλήγει κάπου, χωρίς να σταματά ποτέ η περιπλάνησή του: *δεν έχει ησυχία αυτός ο άνθρωπος.* ~ (β) ***δίνω / αφήνω (σε κάποιον) ευχή και κατάρα*** αφήνω σε κάποιον άλλο (συνήθ. ζητώντας του αυτό ως τελευταία χάρη, ως διαθήκη) να εκτελέσει επιθυμία μου. δίνοντάς του την ευλογία μου αν το πράξει και τον αναθεματισμό μου αν δεν το πράξει: *ευχή και κατάρα του 'δωσε η μάννα του να μην πουλήσει το πατρικό τους* **2.** (μτφ.) η συμφορά που έρχεται σε κάποιον και γενικότ. κάθε δυσάρεστο φαινόμενο: *η ~ τού πολέμου επανέρχεται* ΣΥΝ. κακή περίσταση, δυστυχία, μάστιγα ΑΝΤ. ευτυχία. χαρά, ευλογία **3.** (ως επιφών.) ανάθεμα: *~ τη στιγμή που σε γνώρισα!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταρῶμαι (-άο-)* (υποχωρητ.)].

καταραμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει δεχτεί κατάρα. που τον βαραίνει κατάρα ΣΥΝ. αφορισμένος, αναθεματισμένος. επάρατος **2.** αυτός που συμπεριφέρεται κατά τρόπο που θα μπορούσε να προκαλέσει κατάρες εναντίον του. μισητός ΣΥΝ. αξιοκατάρατος, κατάρατος. επικατάρατος **3. *καταραμένοι ποιητές*** (poètes maudits) ποιητές περιφρονημένοι από την κοινωνία· (ειδικότ.) χαρακτηρισμός των ποιητών οι οποίοι έχουν περιέλθει σε κατώτερη κοινωνική θέση, έχουν περιθωριοποιηθεί και γίνονται αντικείμενο περιφρόνησης από τους κρατούντες. οι οποίοι φοβούνται τη διεισδυτική τους ματιά (ο όρος πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον Πωλ Βερλαίν το 1885 ως τίτλος συλλογής δοκιμίων του για την τραγική ζωή ποιητών όπως ο Στεφάν Μαλλαρμέ. ο Αρθούρος Ρεμπώ κ.ά.).

κατάρατος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που συμπεριφέρεται κατά τρόπο που επιφέρει κατάρα. αυτός που αξίζει κατάρες: *~ φονιάς / εχθρός*. ΣΥΝ. αξιοκατάρατος. μισητός ΑΝΤ. ευλογημένος.

-κάταρτος, -η. -ο λεξικό επίθημα που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό καταρτιών: *τρικάταρτο πλοίο.*

καταράχι (το) {καταραχ-ιού | -ιών} το πιο ψηλό σημείο τής κορυφής βουνού και κατ' επέκτ. η κορυφογραμμή: «*να πάω πάνω στα βουνά, ψηλά στα ~*» (δημοτ. τραγ.). Επίσης **κατάραχο**. — **κατάραχα** επίρρ. [μεσν.].

κατάργηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η άρση τής ισχύος: *~ νόμου / νομικής διάταξης / των εισαγωγικών εξετάσεων / φοροαπαλλαγών / προνομίων / συνοριακών ελέγχων / τής επετηρίδας των εκπαιδευτικών / τού πανεπιστημιακού ασύλου / οργανικής θέσεως* ΣΥΝ. ακύρωση ΑΝΤ. επικύρωση, καθιέρωση, έγκριση.

καταργώ ρ. μετβ. {καταργείς... | κατάργη-σα (λόγ. κατήργησα). -θηκα, -μένος} αίρω την ισχύ. ακυρώνω κάτι: *~ τους νόμους τής προηγούμενης κυβέρνησης* || *~ τις εξετάσεις / τα τεκμήρια φορολόγησης / διατάξεις* ΣΥΝ. καταλύω ΑΝΤ. επαναφέρω. καθιερώνω. θέτω σε ισχύ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταργῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ακινητοποιώ (κάτι). το καθιστώ αδρανές», < *κατ(α)- + ἀργῶ < ἀργός*. Η σημερινή σημ. πρωτο-

απαντά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Ρωμ.* 3,31: *νόμον οὖν καταργοῦμεν διὰ τῆς πίστεως;*)].

καταριέμαι ρ. μετβ. αποθ. {καταρά-στηκα, -μένος} απευθύνω κατάρα σε (κάποιον), του εύχομαι να υποστεί κάτι κακό (ο ίδιος ή αγαπημένα του πρόσωπα): *καταριέται την ώρα και τη στιγμή που τον παντρεύτηκε* || *τον καταράστηκε η ίδια του η μάννα* || ~ *τους εχθρούς / τα ξένα* ΣΥΝ. αναθεματίζω. Επίσης (λόγ.) **καταρώμαι** [αρχ.] {-άσαι...}. [ΕΤΥΜ. μεσν., μεταπλ. τ. τού αρχ. *καταρῶμαι (-άο-)* (κατά τα ρ. μέσης φωνής σε *-ιέμαι*) < *κατ(α)-* + *ἀρῶμαι* < *ἀρά* «ανάθεμα, συμφορά» (αρχική σημ. «προσευχή, επίκληση») < **ἀρϜά*. αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρμ. uranam «αρνούμαι», λατ. oro «ικετεύω, αιτούμαι», καθώς και με το ρ. *ἀρνοῦμαι* (βλ.λ.)].

καταριθμώ ρ. μετβ. [αρχ.] {καταριθμείς... | καταρίθμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) αριθμώ με προσοχή, καταγράφοντας τα δεδομένα σε κατάλογο, απαριθμώ ένα προς ένα: *καταριθμήθηκαν τουλάχιστον είκοσι κομμάτια τής συλλογής με ανάγλυφες παραστάσεις* ΣΥΝ. καταμετρώ, καταγράφω. — **καταρίθμηση** (η) [μτγν.].

καταρώμαι ρ. → καταριέμαι

καταρράκτης κ. **καταρράχτης** (ο) {καταρρακτών} **1.** η κατακόρυφη πτώση από ύψος των νερών ποταμού ή χειμάρρου, η οποία προκαλείται από τη διακοπή τής κοίτης του λόγω τής ανώμαλης διαμόρφωσης τού εδάφους με μεγάλες υψομετρικές διαφορές: *καταρράκτες τού Νιαγάρα / τής Έδεσσας* || ~ *με κρυστάλλινα νερά* || *κλιμακωτός* ~ ΦΡ. ***ανοίγουν οι καταρράκτες τού ουρανού*** (*οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἠνεῴχθησαν*, Π.Δ. *Γένεσις* 7,11) για περιπτώσεις ραγδαίας βροχόπτωσης, κατακλυσμιαίας βροχής: *άνοιξαν πάλι χθες οι καταρράκτες τού ουρανού, με αποτέλεσμα να πλημμυρίσει το κέντρο τής Αθήνας* ΣΥΝ. ρίχνει καρεκλοπόδαρα **2.** (μτφ.) η ασταμάτητη και ασυγκράτητη ροή: ~ *ύβρεων / φλυαρίας / πληροφοριών / στοιχείων / γνώσεων* ΣΥΝ. χείμαρρος, θύελλα ● **3.** ΙΑΤΡ. νόσος των ματιών, που χαρακτηρίζεται από τη θόλωση τού φακού τού οφθαλμού, με αποτέλεσμα τη μείωση ή και την απώλεια τής όρασης: *εγχείρηση / επέμβαση καταρράκτη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταρράσσω* «εφορμώ βίαια» < *κατ(α)-* + *ῥάσσω*, αβεβ. ετύμου. Ήδη στη Μτγν. Ελλην. παρατηρείται σύγχυση μεταξύ των συνωνύμων *ῥάσσω* «ορμώ, κλονίζω» και *ἀράσσω* «χτυπώ, συντρίβω» (εξού και η διττογραφία *κατα-ρράκτης* και *κατ-αράκτης*), των οποίων η ετυμολογική σχέση δεν μπορεί να αποδειχθεί. Σε ό,τι αφορά το ρ. *ῥάσσω*, ίσως ανάγεται σε τ. **Ϝράχ-jω* < I.E. *wrāgh- χτυπώ», πβ. ρωσ. raziti, τσεχ. ráz «χτύπημα», σύνδεση που οδηγεί σε υπόθεση ετυμολογικής συγγένειας και με το ρ. *ῥήγνυμι* (βλ. λ. *ρήγμα*). Η ιατρ. σημ. οφείλεται στο γαλλ. αντιδάν. cataracte].

καταρρακτώδης, -ης, -ες [1884] {καταρρακτώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με καταρράκτη: ~ *βροχή* (πολύ δυνατή, ορμητική). — **καταρρακτωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

καταρρακώνω ρ. μετβ. {καταρράκω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κάνω κάτι κουρέλια, κατακομματιάζω: *πανιά καταρρακωμένα από τον άνεμο* ΣΥΝ. κουρελιάζω, καταξεσχίζω, διαλύω **2.** (μτφ.) προκαλώ ισχυρό πλήγμα, οδηγώ σε διάλυση ή ευτελισμό: *οι συνεχείς αποτυχίες τούς έχουν καταρρακώσει το ηθικό* || *καταρρακωμένες ελπίδες* || *καταρρακώθηκε η τιμή και η υπόληψή του* ΣΥΝ. εξευτελίζω, ταπεινώνω, (καθημ.) στραπατσάρω ΑΝΤ. ενισχύω, μεγαλώνω, αναδεικνύω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταρρακῶ (-όω)* < *κατα-* + *-ρακῶ* < *ῥάκος* (βλ.λ.)].

καταρράκωση (η) [1886] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.-μτφ.) το κουρέλιασμα: *η ~ τού ηθικού των στρατιωτών ύστερα από τις πρώτες ήττες* || ~ *τού κύρους / τής αξιοπρέπειας / τής δημόσιας εικόνας κάποιου* ΣΥΝ. ταπείνωση, εξευτελισμός.

κατάρρευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** η πλήρης πτώση, η απώλεια κάθε στήριξης και συνεπώς το γκρέμισμα (κατασκευής, οικοδομήματος): *η ~ τού τείχους / τού σπιτιού / τού φράγματος* ΣΥΝ. γκρέμισμα, σώριασμα, κατάπτωση ΑΝΤ. ανέγερση **2.** (μτφ.) η απώλεια εσωτερικής (ψυχικής, πνευματικής) ισορροπίας, η ψυχική εξάντληση: *βρίσκεται στα πρόθυρα τής ~* || *νευρική ~ από υπερκόπωση* ΣΥΝ. εξασθένηση **3.** (μτφ.) η απώλεια τής εσωτερικής δομής στηρίξεως, τής συνοχής ή τής ισχύος· η παρακμή και η διάλυση που επέρχεται σε οποιοδήποτε σύστημα: *η ~ τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας / τού υπαρκτού σοσιαλισμού / τής οικονομίας / τού καθεστώτος / μιας επιχείρησης / ελπίδων / σχεδίων* ΣΥΝ. αποσύνθεση, πτώση.

καταρρέω ρ. αμετβ. {κατέρρευσα} (λόγ.) **1.** (για κτήρια, κατασκευές κ.λπ.) γκρεμίζομαι: *εξαιτίας τού σεισμού κατέρρευσαν πολλά σπίτια* ΣΥΝ. διαλύομαι, σωριάζομαι, (λόγ.) καταπίπτω **2.** (μτφ.) εξαντλούμαι φυσικά και ψυχικά, χάνω τις δυνάμεις μου: *μετά από τόση προσπάθεια είναι έτοιμος να καταρρεύσει* || *δεν άντεξε στη θέα τού νεκρού γυιου της και κατέρρευσε* **3.** αποδυναμώνομαι πλήρως, χάνω την ισχύ και τη συνοχή μου: *η παλιά διοικητική δομή έχει καταρρεύσει* || *η εταιρεία καταρρέει υπό το βάρος των χρεών* || *στον αιώνα μας κατέρρευσαν πολλές ιδεολογίες και πολιτικά συστήματα* ΣΥΝ. διαλύομαι, φθείρομαι, καταστρέφομαι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ρέω καθοδικά, προς τα κάτω», < *κατα-* + *ῥέω*].

καταρρίπτω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέρριψα, καταρρίφθηκα (λόγ. κατερρίφθην, -ης, -η...), μτχ. καταρριφθείς, -είσα, -έν} (λόγ.) **1.** ρίχνω ιπτάμενο αντικείμενο στο έδαφος (χτυπώντας το με πυρά): *καταρρίφθηκαν τρία εχθρικά αεροσκάφη* **2.** (μτφ.) αποδεικνύω ότι μια θεωρητική κατασκευή είναι λανθασμένη, την ανατρέπω με λογικά επιχειρήματα: *κατέρριψε όλα τα επιχειρήματα τής αντίπαλης πλευράς* || *τα νέα δεδομένα καταρρίπτουν όλες τις ισχύουσες θεωρίες* ΣΥΝ. ανασκευάζω, ανατρέπω, αντικρούω ΑΝΤ. ενισχύω, ισχυροποιώ, τεκμηριώνω, αποδεικνύω **3.** (μτφ.) ξεπερνώ όριο αθλητικών επιδόσεων: ~ *ρεκόρ* ΣΥΝ. υπερβαίνω. — **κατάρριψη** (η) [μτγν.], **καταρριπτικός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρίχνω*.

καταρροή (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή των βλεννογόνων τής αναπνευστικής οδού, που προκαλεί έκκριση υδαρούς ή βλεννώδους υγρού ΣΥΝ. κατάρρους.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταρρέω*].

καταρροϊκός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταρροή: ~ *φλεγμονή* **2.** (ως ουσ.) πρόσωπο που παρουσιάζει συμπτώματα καταρροής.

κατάρρους (ο) {κατάρρ-ου, -ουν | χωρ. πληθ.} η καταρροή (βλ.λ.): *ρινικός / βρογχικός ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταρρέω*].

κατάρρυτος, -ος, -ον (αρχαιοπρ. – για εδάφη, εκτάσεις) αυτός που διαρρέεται από πολλά ρυάκια, ποτάμια κ.λπ., που ποτίζεται από πολλά νερά: ~ *αγρός / γη*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *ῥυτός* < *ῥέω*].

κατάρτι (το) {καταρτ-ιού | -ιών} ψηλό και γερό κυλινδρικό κοντάρι ή ανάλογη κατασκευή, που υψώνεται κάθετα στον άξονα πλοίου πάνω στο κατάστρωμα και στο οποίο αναρτώνται τα ιστία (πανιά), τα ξάρτια και οι κεραίες ΣΥΝ. ιστός, άλμπουρο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάρτιον*, ουδ. τού επιθ. *κατάρτιος* «αυτός που προσαρμόζεται» (πιθ. ως μέρος τής περίφρασης *κατάρτιος ἱστός*) < *κατ(α)-* + *ἄρτιος* (βλ.λ.)].

καταρτίζω ρ. μετβ. {κατάρτισ-α (λόγ. κατήρτισα), -μένος (λόγ. κατηρτισμένος)} **1.** συντάσσω, οργανώνω: ~ *τους εκλογικούς καταλόγους / τη λίστα των υποψηφίων / σχέδιο δράσης / τα δρομολόγια / σύνταγμα / οικονομική έκθεση / νομοσχέδιο* **2.** παρέχω χρήσιμες γνώσεις σε έναν τομέα, εκπαιδεύω: *ανέλαβε να καταρτίσει τους εργαζομένους σε θέματα νέας τεχνολογίας* **3.** (καταχρ.) συγκροτώ: *κατάρτισαν ειδική επιτροπή για τη μελέτη τού προβλήματος* **4.** (η μτχ. **καταρτισμένος,** *-η, -ο* κ. **κατηρτισμένος**) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *ἀρτίζω* «προσαρμόζω, τακτοποιώ» < *ἄρτι* (βλ.λ.)· πβ. Κ.Δ. Μάρκ. 1, 19: *καταρτίζοντας τὰ δίκτυα*. Η σημ. «εφοδιάζω» ήδη αρχ.].

κατάρτιση (η) {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η συγκρότηση, η σύνταξη ολοκληρωμένου συνόλου: ~ *καταλόγων / νομοσχεδίου / επιτροπής / λόχου / ερευνητικής ομάδας* || ~ *προγράμματος* ΣΥΝ. καταρτισμός, εκπόνηση **2.** η εκπαίδευση σε ορισμένο τομέα, η κάλυψη των μαθησιακών αναγκών (του): ~ *στελεχών / εργαζομένων* || *μονάδα / κέντρο κατάρτισης* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των γνώσεων που έχει αποκομίσει κάποιος σε συγκεκριμένο τομέα, οι βασικές σπουδές σε επιστήμη ή ορισμένο πεδίο γνώσεως για επαγγελματικούς σκοπούς: *έχει γερή ~ στα μαθηματικά* || *τα στελέχη μας φημίζονται για την άρτια επιστημονική τους ~ και το υψηλό τους ήθος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάρτισις* < αρχ. *καταρτίζω* (βλ.λ.). Στην Κ.Δ. συναντούμε τη σημ. «προκοπή, πρόοδος, αρτίωση» (*Β' Κορινθ.* 13, 9: *τοῦτο καὶ εὐχόμεθα, τὴν ὑμῶν κατάρτισιν*)].

> **κατάρτιση – επιμόρφωση – μετεκπαίδευση.** Και οι τρεις λέξεις αναφέρονται σε σπουδές. **Κατάρτιση** ειδικότερα σημαίνει τις βασικές προπτυχιακές σπουδές που πραγματοποιεί κανείς σε επιστήμη ή σε ορισμένο πεδίο γνώσεως για επαγγελματικούς σκοπούς: *Η κατάρτιση που παρέχουν ορισμένα Πανεπιστήμια στους αποφοίτους τους είναι ελλιπής – Ινστιτούτο Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.).* **Επιμόρφωση** είναι κάθε μορφής ενημέρωση που γίνεται άπαξ ή περιοδικά με παρακολούθηση μαθημάτων, σεμιναρίων κ.τ.ό. για ποικίλο χρονικό διάστημα. Η *επιμόρφωση* προϋποθέτει το στάδιο τής *κατάρτισης*: *Όλοι οι επιστήμονες χρειάζονται επιμόρφωση κάθε 5 χρόνια.* **Μετεκπαίδευση** είναι οι οργανωμένες μεταπτυχιακές σπουδές που πραγματοποιούνται μετά την *κατάρτιση* (προπτυχιακές σπουδές): *Η μετεκπαίδευση των δασκάλων γινόταν παλαιότερα στο Διδασκαλείο τού Πανεπιστημίου Αθηνών.*

καταρτισμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **κατηρτισμένος** [αρχ.] **1.** αυτός που έχει καταρτιστεί σε κάτι: ~ *στην επιστήμη του* **2.** (γενικότ.) αυτός που έχει πολλές γνώσεις, μορφωμένος: *άνθρωπος ~, με υψηλό επίπεδο γνώσεων*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

καταρτισμός (ο) [μτγν.] **1.** η συγκρότηση συνόλου, η οργάνωση σε ενότητα: ~ *σχεδίων δράσεως / επιτροπής / λόχου / προγραμμάτων* ΣΥΝ. κατάρτιση, συγκρότηση, εκπόνηση **2.** η απόκτηση μόρφωσης, ο εμπλουτισμός γνώσεων ΣΥΝ. εκπαίδευση, επιμόρφωση.

κατ' αρχάς επίρρ. ▸ αρχή

κατ' αρχήν επίρρ. ▸ αρχή

κατάσαρκα επίρρ. [μεσν.] (καθημ.) ακριβώς πάνω στη σάρκα: *του έδωσε ένα φυλαχτό, που το φορούσε ~* || *φορούσε ένα μπλουζάκι ~*.

κατασάρκιο (το) {κατασαρκί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το λινό λευκό κάλυμμα, που τοποθετείται απευθείας πάνω στην Αγία Τράπεζα μετά τον καθαγιασμό της και το οποίο συμβολίζει το νεκρικό σεντόνι τού Χριστού.

κατάσβεση (η) [μτγν.] {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} **1.** το σβήσιμο πυρκαγιάς, φωτιάς: *στην προσπάθεια κατασβέσεως έλαβαν μέρος και μονάδες τού στρατού και πυροσβεστικά αεροπλάνα* ΣΥΝ. πυρόσβεση ΑΝΤ. αναζωπύρωση, άναμμα **2.** (μτφ.) η αποτροπή οποιασδή-

ποτε εκδήλωσης, η έντονη και αισθητή μείωση τής έντασης. η καταστολή: *η ~ τού πάθους* ΣΥΝ. κατάπνιξη.

κατασβεστήρας (ο) φορητή συσκευή, που περιέχει ειδικές χημικές ύλες (επιβραδυντικό, κατασβεστικό υγρό), τις οποίες και εκτοξεύει κατά τής φωτιάς ΣΥΝ. *πυροσβεστήρας*.

κατασβεστικός, -ή, -ό [1887] αυτός που χρησιμοποιείται για κατάσβεση: *τα ~ οχήματα τής πυροσβεστικής* || *~ αεροπλάνα* || *~ υγρό* || *~ παρέμβαση*. — **κατασβεατικ-ά / -ώς** επίρρ.

κατασβήνω κ. (λόγ.) **κατασβένω** ρ. μετβ. {κατέσβησα κ. κατ-έσβεσα, κατασβήσ-τηκα (λόγ. κατεσβέσθην, -ης, -η..., μτχ. κατασβεσθείς, -είσα, -έν), -μένος} **1.** (για πυρκαγιά) σβήνω εντελώς: *τα πυροσβεστικά κατέσβεσαν την πυρκαγιά* **2.** (μτφ.) καταπνίγω ένα έντονο συναίσθημα: *δεν του ήταν εύκολο να κατασβέσει το πάθος του για εκδίκηση* ΣΥΝ. κατασιγάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατασβέννυμι* < *κατα-* + *σβέννυμι* (βλ. λ. *σβήνω*)].

κατασιγάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατασίγασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (κυριολ.) κάνω (κάποιον/κάτι) να σιγάσει, να σιωπήσει, μειώνω την ένταση τού ήχου που βγάζει ΣΥΝ. χαμηλώνω **2.** (συνήθ. μτφ.) μειώνω την ένταση, κάνω πιο ήπιο: *δεν μπορούσε να κατασιγάσει το πάθος τού λαού για ελευθερία* ΣΥΝ. κατευνάζω ♦ (αμετβ.) **3.** εξασθενώ: *δεν έχει κατασιγάσει ακόμα η θύελλα* ΣΥΝ. παύω, σταματώ, σιωπώ **4.** (μτφ.) παύω να υφίσταμαι, γίνομαι πιο ήπιος ή λιγότερο βασανιστικός, πιεστικός, εκτονώνομαι: *δεν έχει κατασιγάσει το πάθος της γι' αυτόν* ΣΥΝ. σβήνω, πεθαίνω. — **κατασίγαση** (η), **κατασιγαστικός,** -ή, -ό [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σιγάζω* < *σιγή*].

κατασκάβω κ. **κατασκάπτω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέσκαψα | κατασκάφθηκα (καθημ. -φτηκα), -μμένος} **1.** σκάβω σε μεγάλο βάθος, σκάβω καλά **2.** καταστρέφω εκ θεμελίων, ισοπεδώνω ΣΥΝ. ξεθεμελιώνω, γκρεμίζω. — **καταακαφή** (η) [αρχ.].

κατασκευάζω ρ. μετβ. {κατασκεύασ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** δημιουργώ (κάτι) με υλικά μέσα, εφαρμόζοντας συγκεκριμένη τεχνική: *~ έπιπλα / ενδύματα / μηχανουργικά προϊόντα* ΣΥΝ. παρασκευάζω, φτειάχνω, παράγω, βγάζω, κάνω ΑΝΤ. καταστρέφω, διαλύω **2.** (μτφ.-κακόσ.) επινοώ κάτι (εις βάρος κάποιου, για κακό σκοπό), δημιουργώ κάτι ψευδές: *οι μυστικές υπηρεσίες είχαν κατασκευάσει ένα σενάριο για τη συκοφάντηση τού αντιπάλου* || *κατασκευασμένες πληροφορίες / εικόνες* ΣΥΝ. επινοώ, μηχανεύομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σκευάζω* < σκεῦος (βλ.λ.)].

κατασκεύασμα (το) [αρχ.] {κατασκευάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε έχει κατασκευαστεί ΣΥΝ. δημιούργημα, έργο, τεχνούργημα, πλάσμα **2.** (συνήθ. μειωτ.) οτιδήποτε δεν έχει γίνει σωστά: *ο μελέτα λες αυτό το ~!* || *άθλιο / γελοίο ~*.

κατασκευαστής (ο) [μτγν.], **κατασκευάστρια** (η) [μτγν.] {κατασκευαστριών} πρόσωπο που κατασκευάζει, που δημιουργεί ή επινοεί κάτι: *«29 κατασκευαστές πλυντηρίων συνιστούν...»* (διαφήμιση) || *ο ~ των πληροφοριών* || (κ. ως επίθ.) *η κατασκευάστρια εταιρεία* ΣΥΝ. δημιουργός. — **κατασκευαστικά** επίρρ.

κατασκευαστικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με την κατασκευή ή συμβάλλει στην κατασκευή: *~ κόστος / πρόγραμμα / εταιρεία*.

κατασκευή (η) **1.** η διαδικασία κατά την οποία δημιουργείται κάτι με υλικά μέσα: *~ τού δρόμου / τής γέφυρας / τού φράγματος / τού ψυγείου / τού πλυντηρίου* || *εταιρεία κατασκευών* || *παιχνίδια με παιδικές ~* ΣΥΝ. φτειάξιμο, δημιουργία, επινόηση ΑΝΤ. καταστροφή, διάλυση **2.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο έχει δημιουργηθεί κάτι, το σύνολο των ειδικών τεχνικών χαρακτηριστικών του: *καλή / εξαίρετη / ελλιπής / ελαττωματική ~* ΣΥΝ. φτειάξιμο, δημιουργία **3.** (κατ' επέκτ.) η μορφή αντικειμένου, όταν ολοκληρωθεί η διαδικασία δημιουργίας του: *η ~ τού σώματος* || *χρήσιμο αντικείμενο, αλλά άκομψο· η ~ του είναι αντιαισθητική* ΣΥΝ. φτειαξιά, σχήμα, κόψιμο **4.** (μτφ.) οτιδήποτε επινοείται από τον ανθρώπινο νου: *πρόκειται για μια ενδιαφέρουσα θεωρητική ~* **5.** η δημιουργία ψευδών δεδομένων (συχνά εις βάρος άλλου): *~ ειδήσεων αποσκοπεί στην παραπλάνηση τού κοινού*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σκευή* (βλ.λ.)].

κατασκηνώνω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατασκήνω-σα, -μένος} **1.** στήνω τη σκηνή μου και μένω (προσωρινά) μέσα σε αυτή: *κατασκηνώσαμε κοντά στη θάλασσα* ΣΥΝ. κάνω κάμπινγκ **2.** (μτφ.) εγκαθίσταμαι για πολύ (κάπου), παραμένω κάπου περισσότερο χρόνο από όσο πρέπει: *οι συγγενείς σου κατασκήνωσαν στο σπίτι μας και δεν λένε να φύγουν!* || ΑΘΛ. *ο παίκτης κατασκήνωσε στην αντίπαλη περιοχή και σφυρίχτηκε οφσάιντ* ΣΥΝ. σταθμεύω.

κατασκήνωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το στήσιμο σκηνών και η εγκατάσταση σε αυτές: *αυτό το καλοκαίρι θα κάνουμε ~* ΣΥΝ. κάμπινγκ **2.** (συνεκδ.) (α) το σύνολο των σκηνών και των εγκαταστάσεων για διαμονή: *~ σε παραθαλάσσια τοποθεσία* ΣΥΝ. κάμπινγκ (β) η παραπάνω εγκατάσταση και οι κατασκηνωτές που μένουν εκεί: *όλη η ~ ήταν ανάστατη* **3.** (ειδικότ., συνήθ. στον πληθ.) σύνολο εγκαταστάσεων σε εξοχική τοποθεσία για παραθερισμό, αλλά και άθληση, εκπαίδευση κ.λπ. παιδιών, υπό την επίβλεψη και καθοδήγηση ενηλίκων στο πλαίσιο θεσμών: *παιδικές ~ τού Δήμου Αθηναίων* || *μαθητικές ~* || *οι ~ νέων τής Αρχιεπισκοπής Αθηνών*.

κατασκηνωτής (ο), **κατασκηνώτρια** (η) {κατασκηνωτριών} πρόσωπο που κατασκηνώνει, που διαμένει σε σκηνή για μικρό χρονικό διάστημα. — **κατασκηνωτικός,** -ή, -ό.

κατασκοπεία (η) → κατασκοπία

κατασκόπευση (η) ‣ κατασκοπεύω

κατασκοπευτικός, -ή, -ό [1884] αυτός που σχετίζεται με την κατασκοπία: *~ αποστολή / δράση / αεροπλάνο / δορυφόρος* ΣΥΝ. κατασκοπικός. — **κατασκοπευτικ-ά / -ώς** *επίρρ.*

κατασκοπεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατασκόπευσα} **1.** παρακολουθώ κρυφά (εχθρό, αντίπαλο, ανταγωνιστή) για τη συλλογή πληροφοριών (σχετικά με απόρρητες κρατικές υποθέσεις, πολιτικά, στρατιωτικά κ.λπ. μυστικά αντίπαλης χώρας ή για μυστικά σχέδια και τεχνογνωσία ανταγωνίστριας εταιρείας / βιομηχανίας): *ξένοι πράκτορες κατασκόπευαν τις κινήσεις τού στρατού* || *με τους νέους δορυφόρους οι μεγάλες δυνάμεις μπορούν να κατασκοπεύουν τους εχθρούς τους εκ τού ασφαλούς* **2.** (μτφ.) παρακολουθώ με προσοχή και χωρίς να γίνομαι αντιληπτός, για να συλλέξω πληροφορίες ή να ανακαλύψω τα μυστικά (κάποιου): *Τι θέλεις και με ακολουθείς συνέχεια; Με κατασκοπεύεις;* || *από πότε με κατασκοπεύεις και διαβάζεις την προσωπική μου αλληλογραφία;* — **κατασκόπευση** (η) [μεσν.].

κατασκοπία (η) (σχολ. ορθ. *κατασκοπεία*) {χωρ. πληθ.} **1.** η παρακολούθηση τού εχθρού για την απόσπαση μυστικών, η οποία διενεργείται με μυστικούς πράκτορες (κατασκόπους), κρυφές μεθόδους και μέσα υψηλής τεχνολογίας: *καταδικάσθηκε σε θάνατο για ~ σε καιρό πολέμου* || *επιδίδομαι σε / κάνω ~* || *δίκτυο / ένοχος κατασκοπίας* ΣΥΝ. κατασκόπευση **2.** (συνεκδ.) η ειδική κρατική υπηρεσία που συλλέγει πληροφορίες για απόρρητα ζητήματα άλλων κρατών: *αμερικανική / σοβιετική / βρετανική ~* ΣΥΝ. αντικατασκοπία **3.** (ειδικότ.) η μυστική συλλογή πληροφοριών μέσω πρακτόρων ή τεχνικών μέσων για λογαριασμό επιχείρησης, εταιρείας κ.λπ., που αποσκοπεί στην οικειοποίηση των σχεδίων ή τής τεχνογνωσίας των ανταγωνιστών της: *βιομηχανική ~* (π.χ. πρωτότυπων βιομηχανικών σχεδίων) **4.** (γενικότ.-εκφραστ.) η μυστική παρακολούθηση.

κατασκοπικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με κατασκοπία ή κατασκόπους: *~ ταινία* (τής οποίας η πλοκή σχετίζεται με τη δράση κατασκόπων).

κατάσκοπος (ο/η) {κατασκόπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που διενεργεί κατασκοπία ΣΥΝ. (μυστικός) πράκτορας **2.** (γενικότ.-εκφραστ.) πρόσωπο που κατασκοπεύει, που παρακολουθεί κρυφά (κάποιον).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *σκοπός* (βλ.λ.)].

κατασκορπίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατασκόρπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ρίχνω, πετάω εδώ κι εκεί, διασκορπίζω **2.** (μτφ.) καταξοδεύω εδώ κι εκεί, σπαταλώ ΑΝΤ. συγκεντρώνω, μαζεύω, συλλέγω **3.** τρέπω σε φυγή: *~ τους εχθρούς* **4.** κάνω κάτι να εξαφανιστεί (φόβο, αμφιβολία κ.λπ.) **5.** αφήνω κάτι να εξαπλωθεί, π.χ. μυρωδιά, ιδέες.

κατασκοτώνω ρ. μετβ. {κατασκότω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ μεγάλο σωματικό πόνο χτυπώντας δυνατά σημείο τού σώματος: *Πρόσεχε πού πατάς! Με κατασκότωσες!* (μεσοπαθ. ***κατασκοτώνομαι***) **2.** τραυματίζομαι σοβαρά: *δεν είδα το χαντάκι, έπεσα και κατασκοτώθηκα* **3.** (συνήθ. η μτχ. ***κατασκοτωμένος,*** *-η, -ο*) πολύ εξαντλημένος, ταλαιπωρημένος σωματικά: *γύρισε από τη δουλειά κατασκοτωμένος και έπεσε αμέσως για ύπνο* • **4.** (+να) προσπαθώ με πολύ μεγάλο ζήλο να ικανοποιήσω κάποιον ή να φανώ χρήσιμος (σε κάτι): *μόλις του είπα τι ψάχνω, κατασκοτώθηκε να μ' εξυπηρετήσει*.

κατασπαράζω κ. (λόγ.) **κατασπαράσσω** ρ. μετβ. [αρχ.] {κατασπάρα-ξα, -χτηκα (λόγ. -χθηκα), -γμένος} **1.** σχίζω σε κομμάτια το σώμα (ανθρώπου ή ζώου) και το τρώω: *το λιοντάρι κατασπάραξε το θήραμά του* **2.** (μτφ.) εξοντώνω: *αντί να σε βοηθήσουν, κοιτάζουν πώς θα σε κατασπαράξουν*. — **κατασπάραξη** (η).

κατάσπαρτος, -η, -ο **1.** σπαρμένος σε όλη του την έκταση: *κάμπος ~ με δημητριακά* || (μτφ.) *ουρανός ~ με αστέρια* ΣΥΝ. κατεσπαρμένος, φυτεμένος ΑΝΤ. άσπαρτος • **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει σκορπιστεί παντού, που έχει απλωθεί σε μεγάλη έκταση ΣΥΝ. διάσπαρτος, διασκορπισμένος, σκόρπιος ΑΝΤ. συγκεντρωμένος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. parsemé].

καταστάθηκα ρ. ‣ καθιστώ

κατασταλάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {καταστάλα-ξα, -γμένος} **1.** (για υλικά σώματα) σχηματίζω ίζημα ΣΥΝ. κατακάθομαι, κατακαθίζω **2.** (μτφ.) καταλήγω κάπου ύστερα από μια σειρά διεργασιών, σχηματίζω τελική άποψη: *έχω κατασταλάξει σε ορισμένα συμπεράσματα* ΣΥΝ. απολήγω **3.** (η μτχ. ***κατασταλαγμένος,*** *-η, -ο*) (α) αυτός που έχει αποκρυσταλλώσει συγκεκριμένες απόψεις, που δεν έχει πια αμφιβολίες ή αμφιταλαντεύσεις: *πρόκειται για άνθρωπο κατασταλαγμένο, που ξέρει τι θέλει από τη ζωή* || *~ νέος* (β) αυτός που έχει καταλήξει οριστικά σε κάτι, αποκρυσταλλωμένος: *~ σκέψη / ιδέες*. — **καταατάλαγμα** (το).

κατασταλτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που χρησιμοποιείται για καταστολή ή σχετίζεται με αυτήν: *ελήφθησαν ~ μέτρα για τον περιορισμό τής εγκληματικότητας* || *~ μέσα / μέθοδοι / κρατικοί μηχανισμοί* ΑΝΤ. προληπτικός **2.** (μτφ.) αυτός που κατευνάζει, καταπραΰνει: *φάρμακο ~ τού πόνου* ΣΥΝ. κατευναστικός, καταπραϋντικός, ηρεμιστικός ΑΝΤ. διεγερτικός. — **κατασταλτικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καταστέλλω*].

κατάσταση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** ο τρόπος με τον οποίο υπάρχει (κάποιος/κάτι) σε δεδομένη στιγμή: *η ~ των τραυματιών παραμένει κρίσιμη* || *οι δυνάμεις μας διατάχθηκαν να βρίσκονται σε ~ ετοιμότητας* || *φυσική / ψυχική / σωματική / διανοητική ~* || *σήμερα δεν είμαι σε ~ να κάνω μάθημα* (δεν μπορώ, δεν είμαι σε θέση) || *καλή / κακή / ευχάριστη / δυσάρεστη / θλιβερή / αρνητική / θετική / οικτρή / απαράδεκτη / αφόρητη / δραματική / περίπλοκη / ακραία / σοβαρή / πρωτοφανής / κρίσιμη / κωματώδης ~* || *αντιμετώπιση / βελτίωση / έκθεση / εξέταση / όξυνση / εκτίμηση / κρισιμότητα / διευθέτηση τής ~* || *σε ~ ενθουσιασμού / αυτοελέγχου / άμυνας / αβεβαιότητας / συναγερμού / αφασίας / βρασμού / απελπισίας / ύφεσης / βαρβαρότητας* || *εκτιμώ / περιπλέκω / επιδεινώνω / εξετάζω / ξεκαθαρίζω / ανατρέπω την ~* **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των φυσικών, κοινωνικών, οικονομικών ή άλλων συνθηκών που επικρατούν σε δεδομένη στιγμή: *η περιοχή κηρύχθηκε σε ~ πολιορκίας* || *άσχημη χαρακτη-*

ρίζεται η οικονομική ~ τής χώρας || *τεταμένη / έκρυθμη / χαώδης / ομαλή / κοινωνική / διεθνής / καιρική / ατμοσφαιρική / στρατιωτική / εμπόλεμη / ειρηνική ~*· ΦΡ. (α) ***δεν είναι κατάσταση αυτή / τι κατάσταση είναι αυτή;*** για κάτι που δεν μπορεί να γίνει ανεκτό, που προκαλεί απογοήτευση ή/και αγανάκτηση: *«δεν είναι κατάσταση αυτή!», φώναξε, όταν της ζήτησαν να προσκομίσει άλλα δύο δικαιολογητικά* (β) (αργκό) ***κάνω κατάσταση*** (i) φέρνω σε γνωριμία δύο πρόσωπα, δημιουργώ τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε να αναπτυχθεί αισθηματικός δεσμός μεταξύ τους: *τι λες, να σας ~;* (ii) δημιουργώ ευχάριστο κλίμα, οργανώνω κάτι που θα προκαλέσει ευφροσύνη και θα διασκεδάσει όσους συμμετέχουν: *απόψε ~· θα μαζευτούμε πολλοί φίλοι στο σπίτι και θα το κάψουμε!* (γ) ***παίρνω την κατάσταση στα χέρια μου / γίνομαι κύριος τής καταστάσεως*** παίρνω την ευθύνη των εξελίξεων, αναλαμβάνω να χειριστώ ένα σοβαρό θέμα (δ) ***η κατάσταση ξεφεύγει από τα χέρια μου*** χάνω τον έλεγχο των εξελίξεων, παύω να είμαι σε θέση να επιβάλω τον νόμο, την τάξη κ.λπ. (ε) ***κατάσταση έκτακτης / εκτάκτου ανάγκης*** βλ. λ. *ανάγκη* (στ) ***η κατάσταση των πραγμάτων*** η περίσταση, οι συνθήκες **3.** (κατ᾽ επέκτ.) κάθε γεγονός, περίσταση με αντίξου χαρακτήρα: *δεν έμαθες ακόμη να αντιμετωπίζεις καταστάσεις* || *έχω περάσει εγώ καταστάσεις και καταστάσεις!* (πολλές δυσκολίες, περιπέτειες) **4.** (σπανιότ.) η περιουσία, τα πλούτη: *δούλεψε και έκανε ~ στην Αμερική* || *ποια είναι η ~ του;* (ενν. η οικονομική) **5.** (για στρατιωτικούς και δημοσίους υπαλλήλους) η θέση προσώπου σε σχέση με την υπηρεσία του και τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από τη θέση αυτή: *~ αργίας / διαθεσιμότητας / αποστρατείας* || *θέτω κάποιον σε ~ διαθεσιμότητας* • **6.** (συνεκδ.) πίνακας όπου αναγράφονται ονόματα και λοιπά στοιχεία προσώπων ή πραγμάτων κατά ορισμένη σειρά και σύμφωνα με την ιδιότητα, τη λειτουργία τους κ.λπ.: *μισθοδοτική / μισθολογική ~* || *~ απασχολουμένων / δαπανών / οδοιπορικών / εξόδων / εσόδων / κερδών / ζημιών* ΣΥΝ. κατάλογος, λίστα **7.** ΦΥΣ. ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζονται τα διάφορα υλικά σώματα στη φύση, όσον αφορά στη μορφή και τη σύνθεσή τους: *στερεή / υγρή / αέρια ~* || *άμορφη / κρυσταλλική ~* **8.** ΓΛΩΣΣ. ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζεται η ρηματική ενέργεια χωρίς καμιά εσωτερική μεταβολή και εξέλιξη, με χαρακτήρα δηλ. στατικό, π.χ. στην πρόταση *τα παιδιά κοιμούνται από τις 8*, το ρήμα «κοιμάμαι» δηλώνει ότι το υποκείμενο τελεί υπό τις συνθήκες τού ύπνου, χωρίς άλλη μεταβολή.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάστασις* < *καθίστημι*, βλ. κ. *καθιστώ*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. état, ενώ μεταφρ. δάνεια αποτελούν αρκετές φρ., λ.χ. *είμαι κύριος τής καταστάσεως* (< γαλλ. être maître de la situation), *κατάσταση πραγμάτων* (< γαλλ. l'état des choses), *κατάσταση έκτακτης ανάγκης / συναγερμού / πολιορκίας* (< αγγλ. state of emergency / alert / siege) κ.ά.].

καταστασιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τις καταστάσεις μέσα στις οποίες υπάρχει ή γίνεται κάτι: *~ περιβάλλον.*

καταστασιακότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα τού κειμένου να μην είναι απομονωμένο από πρόσωπα, πράγματα και, γενικότ., από καταστάσεις, δηλ. από ένα καταστασιακό περιβάλλον, το οποίο προσδιορίζει σημαντικά την πρόσληψη (κατανόηση) ενός κειμένου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. situationality].

καταστατικό (το) [1889] ΝΟΜ. **1.** σύμβαση με την οποία συστήνεται το νομικό πρόσωπο εταιρείας· με αυτή τη σύμβαση καθορίζονται και ρυθμίζονται σημαντικά θέματα τα οποία αφορούν στη λειτουργία, εξατομίκευση και οργάνωση τού νομικού προσώπου: *~ συλλόγου / σωματείου / οργανισμού / κόμματος* || *η ενέργειά τους είναι αντίθετη προς τις διατάξεις τού ~* || *εγκρίνω / ψηφίζω / εκπονώ / αναθεωρώ / παραβιάζω / συντάσσω / αναγνωρίζω / καταθέτω / εφαρμόζω το ~* **2.** (συνεκδ.) το έγγραφο το οποίο περιέχει την παραπάνω σύμβαση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. statut· άσχετο το μτγν. *καταστατικόν* «αμοιβή για ζύγιση»].

καταστατικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την ίδρυση, θεμελίωση ή ρύθμιση κατάστασης, θεσμού κ.λπ.: *~ αρχές / διατάξεις / διαδικασία / συνθήκη*· ΦΡ. ***καταστατικός χάρτης*** (i) το σύνολο των νόμων, με τους οποίους ιδρύεται ένας οργανισμός: *~ τού Ο.Η.Ε. / τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* (ii) (ειδικότ.) το σύνταγμα, ο θεμελιώδης νόμος ενός κράτους. — **καταστατικώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. statutaire. Ο *καταστατικός χάρτης* αποδίδει το γαλλ. constitution].

καταστέλλω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστειλα, κατεστάλ-ην, -ης, -η,... -μένος} (λόγ.) ανακόπτω την ορμή, περιορίζω τη δύναμη, αποδυναμώνω εντελώς ή εξουδετερώνω την επιρροή: *οι δυνάμεις τής τάξεως κατόρθωσαν να καταστείλουν την ανταρσία* || *~ εξέγερση / επανάσταση / κίνημα / στάση / πραξικόπημα* || *~ τα πάθη / τις εντάσεις / τις ορμές κάποιου* ΣΥΝ. συγκρατώ, αναχαιτίζω, δαμάζω, καταπνίγω.

κατάστερος, -η, -ο [μεσν.] (λογοτ.) γεμάτος με αστέρια: *~ ουρανός / νύχτα / άμφια* ΣΥΝ. έναστρος ΑΝΤ. ανάστερος.

κατάστηθα επίρρ. (καθημ.) ακριβώς επάνω στο στήθος, στο κέντρο τού στήθους: *τα βόλια τον βρήκαν ~* ΑΝΤ. πισώπλατα.

κατάστημα (το) {καταστήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ο χώρος στον οποίο εμπορική επιχείρηση εκθέτει προς πώληση τα εμπορεύματά της και γενικότ. ο τόπος όπου ασκείται εμπορική δραστηριότητα, όπου πωλούνται προϊόντα: *μεγάλο / μικρό / κεντρικό / γωνιακό / τουριστικό ~* || *ανοίγουν / κλείνουν / αργούν τα ~* || *~ ανδρικών ειδών / νεωτερισμών / χονδρικής πώλησης / λειανικής πώλησης* || *έχω / διατηρώ ~* ΣΥΝ. μαγαζί, εμπορικό, πρατήριο (εμπορευμάτων) **2.** το κτήριο όπου στεγάζεται μόνιμα δημόσια υπηρεσία, κοινωφελές ίδρυμα, τράπεζα, οργανισμός κ.λπ.: *δημόσιο / φιλανθρωπικό / αστυνομικό / αναμορφωτικό* (βλ.λ.) */ σωφρονιστικό / ιατρικό ~* || *κεντρικό ~ τής Εθνικής Τράπεζας / των Ελληνικών Ταχυδρομείων*· ΦΡ. (α) ***κατάστημα εργασίας*** ίδρυμα για τον σωφρονισμό και την ομαλή επανένταξη στην κοινωνία ανηλίκων παραβατών (β) ***θεραπευτικό κατάστημα*** ίδρυμα όπου κρατούνται επικίνδυνοι εγκληματίες, που θεωρούνται ότι έχουν το ακαταλόγιστο (λόγω ψυχολογικών προβλημάτων, νοητικών διαταραχών κ.λπ.). — (υποκ.) **καταστηματάκι** (το), (μεγεθ.) **καταστηματάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «κατάσταση» (αργότερα «καιρός – συμπεριφορά»). < αρχ. *καθίστημι*, βλ. κ. *καθιστώ*. Οι σημερινές σημ. αποδίδουν το γαλλ. établissement].

καταστηματάρχης (ο) [1871] {καταστηματαρχών}, **καταστηματάρχισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που διατηρεί ή/και διευθύνει εμπορικό κατάστημα.

καταστίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστι-ξα, -γμένος} (λόγ.) γεμίζω (κάποιον/κάτι) με στίγματα· κάνω τατουάζ ΣΥΝ. διαστίζω. — **κατάστιξη** (η) [μτγν.].

κατάστικτος, -η, -ο [αρχ.] (λόγ.) γεμάτος στίγματα: *δέρμα ~* ΣΥΝ. **διάστικτος**.

κατάστιξη (η) ➝ καταστίζω

κατάστιχο (το) {καταστίχων} το λογιστικό βιβλίο, στο οποίο παλαιότερα καταγράφονταν λογαριασμοί ή άλλα στοιχεία για το εμπόριο: *ξέθαψε παλιά ~ χρεών* || *τήρηση εμπορικών ~* ΣΥΝ. εμπορικό βιβλίο, τεφτέρι· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***γράφω (κάποιον) στού διαβόλου το κατάστιχο*** αδιαφορώ πλήρως, δεν δίνω δεκάρα: *«στού διαβόλου τα 'γραψα, όλα το κατάστιχο / και γλεντώ τα νιάτα μου, πριν με πιάσει λάστιχο»* (λαϊκ. τραγ.) (β) ***γράφω στα μαύρα (τα) κατάστιχα*** συγκαταλέγω (κάποιον) ανάμεσα στους ανθρώπους που πρέπει να αποφεύγω, στους εχθρούς μου ΣΥΝ. γράφω στη μαύρη λίστα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατάστιχον* < φρ. *κατά στίχον* (ενν. «καταγράφω τους λογαριασμούς»)].

καταστολή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να περιορίζεται ή να συγκρατείται (κάτι) σε λογικά όρια: *~ πάθους / έντασης* ΣΥΝ. περιορισμός, περιστολή, συγκράτηση ΑΝΤ. αύξηση, έξαψη, διέγερση **2.** (κατ᾽ επέκτ.) η ανακοπή τής ορμής, ο περιορισμός τής δύναμης, η αποδυνάμωση ή εξουδετέρωση: *~ τής εξέγερσης / τής πυρκαγιάς / τής βίας / τού εγκλήματος* || *οι δυνάμεις καταστολής* (στρατιωτικές, αστυνομικές ή ειδικά εκπαιδευμένες δυνάμεις που είναι διαθέσιμες σε μια χώρα για την καταστολή εξεγέρσεων) || *το καθεστώς επιχειρεί με τη βία και την ~ να δαμάσει τις κοινωνικές αντιδράσεις* ΣΥΝ. κατάπνιξη, περιστολή ΑΝΤ. διέγερση, ξεσηκωμός **3.** ΙΑΤΡ. (α) η μείωση με φαρμακευτικό τρόπο των αντανακλαστικών και των λειτουργιών τού οργανισμού ασθενούς, με ταυτόχρονη μηχανική υποστήριξη, μέχρι την πιθανή αποκατάσταση σοβαρών βλαβών τής υγείας (β) ***καταστολή ανοσίας*** η ανοσοκαταστολή (βλ.λ.) **4.** ΨΥΧΙΑΤΡ. η μείωση ή απάλειψη ψυχοκινητικής διέγερσης ψυχασθενών με φαρμακευτικά μέτρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταστέλλω*].

καταστρατηγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {καταστρατηγείς... | καταστρατήγησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) παραβιάζω (νόμο ή συμφωνία): *~ διατάξεις / νόμο / το σύνταγμα* ΣΥΝ. παραβαίνω, καταπατώ, αθετώ ΑΝΤ. τηρώ, φυλάσσω, σέβομαι. — **καταστρατήγηση** (η) [1877].

καταστρεπτικός, -ή, -ό [1855] αυτός που καταστρέφει, που προξενεί ανεπανόρθωτη φθορά, καταστροφή: *~ τυφώνας / επίδραση / συνήθεια / πλημμύρα / φαινόμενο / επίπτωση / εξέλιξη / πολιτική / βόμβα / πυρκαγιά / έργο / πόλεμος / τακτική / πορεία / επιρροή / δράση / σεισμός / μανία* ΣΥΝ. ολέθριος ΑΝΤ. ευεργετικός, σωτήριος. — **καταστρεπτικά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **καταστρεπτικότητα** (η) [1896].

καταστρέφω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέστρεψα, καταστράφηκα, κατεστραμμένος} **1.** (α) φθείρω (κάποιον/κάτι) εντελώς από υλικής πλευράς, ώστε να πάψει να υπάρχει, να χάσει την υλική του υπόσταση: *ο σεισμός κατέστρεψε εκατοντάδες σπίτια* || *η Πομπηία καταστράφηκε από την έκρηξη τού Βεζούβιου* || *το χαλάζι κατέστρεψε τη σοδειά* || *~ οχυρές θέσεις τού εχθρού / τα τείχη / μνημεία* ΣΥΝ. αφανίζω ΑΝΤ. σώζω, διασώζω, περισώζω (β) προξενώ σε (κάποιον/ κάτι) ανεπανόρθωτη βλάβη, ζημιά, που δεν αποκαθίσταται: *το ποτό κατέστρεψε την υγεία του* || *θα καταστρέψεις τα μάτια σου, αν κοιτάς από τόσο κοντά την οθόνη* **2.** (μτφ.) (α) ενεργώ με τρόπο που εμποδίζει τη θετική εξέλιξη, προκαλώ την αποτυχία: *~ το μέλλον κάποιου / κάθε προοπτική για εξέλιξη / τις πιθανότητες για επιτυχία* || ΑΘΛ. *~ το παιχνίδι τού αντιπάλου* (παίζω αμυντικά εμποδίζοντας τον αντίπαλο να παίζει όπως σχεδίαζε) (β) φθείρω ηθικά: *τον κατέστρεψαν οι κακές παρέες* || *κατέστρεψε την τιμή της* ΣΥΝ. διαφθείρω, χαλώ **3.** (μτφ.) επιδρώ βλαπτικά (σε κάποιον/κάτι): *~ την καριέρα / το καλό όνομα κάποιου* (δυσφημώ) || *το σκάνδαλο κατέστρεψε την καλή κοινωνική του εικόνα* **4.** (για περιουσία, επιχείρηση, γενικότ. για οικονομικά στοιχεία και αγαθά) προκαλώ οικονομική καταστροφή: *η οικονομική πολιτική τής κυβέρνησης κατέστρεψε τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις* || *ο πόλεμος κατέστρεψε την οικονομία των χωρών που αναμίχθηκαν σε αυτόν*· (ειδικότ. για πρόσ. το μεσοπαθ. ***καταστρέφομαι***) χάνω την περιουσία μου, τα υλικά στηρίγματα τής ζωής μου: *στην Κατοχή καταστράφηκε ολόκληρη η οικογένεια* ΣΥΝ. χρεωκοπώ, μένω στον δρόμο ΑΝΤ. περισώζω **5.** (η μτχ. ***κατεστραμμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

καταστροφέας (ο/η) {καταστροφ-είς, -έων} αυτός που καταστρέφει, που εξοντώνει, που προκαλεί ανεπανόρθωτες ζημιές: *οι ~ τής εθνικής οικονομίας* ΣΥΝ. εξολοθρευτής, αφανιστής, χαλαστής ΑΝΤ. σωτή-

κατα- επιτατικό

κατα-στενοχωρώ ρ.	**κατα-συκοφάντηση** (η)	**κατα-συντρίβω** ρ.	**κατ-ασώτευση** (η)	**κατα-ταλαιπωρώ** ρ.
κατα-συγκινώ ρ.	**κατα-συκοφαντώ** ρ.	**κατα-σφάζω** ρ.	**κατ-ασωτεύω** ρ.	**κατα-ταράζω** ρ.

ρας, λυτρωτής, μεσσίας. Επίσης (λόγ.) **καταστροφεύς** [μτγν.] {καταστροφέως}.

καταστροφή (η) [αρχ.] **1.** η πρόκληση ολοκληρωτικής φθοράς ή ανεπανόρθωτης βλάβης: *τα πυρηνικά όπλα απειλούν το ανθρώπινο γένος με ολοκληρωτική ~* || *η ~ ενός δάσους έχει σήμερα ανυπολόγιστες συνέπειες* || *πλήρης / ολοσχερής / οικονομική / οικολογική / ηθική / βιβλική ~* (μεγάλη καταστροφή που προκαλείται συνήθ. από φυσικά φαινόμενα, λ.χ. σεισμούς, κατακλυσμούς κ.λπ.) ΣΥΝ. αφανισμός, εξόντωση, εξολόθρευση, όλεθρος ΑΝΤ. σωτηρία, διάσωση **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει καταστρεπτικές συνέπειες, οποιαδήποτε πολύ μεγάλη ζημιά: *οι ~ από τον μεγάλο σεισμό* || *η χθεσινοβραδινή πλημμύρα προξένησε εκτεταμένες ~* || *αυτή η γυναίκα θα είναι η ~ του* || *~! Και τώρα τι θα κάνουμε;* ΣΥΝ. συμφορά, δυστύχημα ΑΝΤ. ευτύχημα· ΦΡ. ***στο χείλος τής καταστροφής*** πολύ κοντά στον αφανισμό και τον όλεθρο: *η επιχείρηση είχε φτάσει ~, όταν την ανέλαβε.*

καταστροφικός, -ή, -ό καταστρεπτικός (βλ.λ.). — **καταστροφικά** επίρρ., **καταστροφικότητα** (η).

καταστροφισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. **1.** θεωρία κατά την οποία η οργανική ζωή τής Γης έχει καταστραφεί και αναδημιουργηθεί πολλές φορές, επομένως οι διαφορές που παρατηρούνται στα απολιθώματα των διαφόρων στρωμάτων τής ίδιας στρωματογραφικής σειράς, οφείλονται ακριβώς σε αυτές τις αλλεπάλληλες καταστροφές και αναδημιουργίες (πβ. *θεωρία τής εξέλιξης*, λ. *εξέλιξη*) **2.** (ειδικότ.) θεωρία που ερμηνεύει τη γεωλογική ιστορία τής Γης ως σειρά από σχηματισμούς ορέων, επικλύσεις και αποσύρσεις θαλασσών, επιβιώσεις και εξελίξεις ορισμένων οργανισμών και εξαφάνισης άλλων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. catastrophism].

καταστροφολογία (η) {καταστροφολογιών} λόγος που περιέχει αρνητικές προβλέψεις, που μιλά για καταστροφή· κάθε υπερβολικά απαισιόδοξη πρόβλεψη ή παρατήρηση: *η ανεύθυνη ~ τής αντιπολίτευσης αποθαρρύνει τους ξένους επενδυτές.* — **καταστροφολόγος** (ο/η), **καταστροφολογικός, -ή, -ό, καταστροφολογικά** επίρρ.

κατάστρωμα (το) {καταστρώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το οριζόντιο τμήμα που στηρίζεται στα ζυγά ενός σκάφους και καλύπτει ολόκληρο το κύτος τού πλοίου, προστατεύοντάς το από τα κύματα και από τα νερά τής βροχής: *οι ναύτες πλένουν το ~* || *ανεβήκαμε στο ~ να δούμε το ηλιοβασίλεμα* || *πρωραίο / πρυμναίο / επάνω / κάτω ~* || *«Ημερολόγιο Καταστρώματος»* (ποιητική συλλογή τού Γ. Σεφέρη) ΣΥΝ. κουβέρτα· ΦΡ. ***ταξιδεύω κατάστρωμα*** ταξιδεύω στην τρίτη, τη φθηνότερη θέση πλοίου **2.** (γενικότ.) το τεχνητώς επιστρωμένο ανώτερο τμήμα τής επιφάνειας πράγματος (λ.χ. οδού)· η επιφάνεια τού δρόμου, που είναι στρωμένη με άσφαλτο, πέτρες, πλάκες, χαλίκια ή άλλα υλικά ΣΥΝ. οδόστρωμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταστρώννυμι*, βλ. κ. *καταστρώνω*].

καταστρώνω ρ. μετβ. {κατάστρωσ-α (κ. κατέστρωσα), -θηκα, -μένος} σχεδιάζω ή προετοιμάζω (κάτι) με επιμέλεια και προσοχή, ασχολούμαι με τον καταρτισμό (προγράμματος, σχεδίου κ.λπ.): *δεν έχουμε ακόμη καταστρώσει συγκεκριμένα σχέδια για τις διακοπές μας* ΣΥΝ. συντάσσω, καταρτίζω, προσχεδιάζω, ετοιμάζω, προπαρασκευάζω. — **κατάστρωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταστρώννυμι* «εξαπλώνω, καλύπτω» (η σημερινή σημ. είναι μεσν.) < *κατα-* + *στρώννυμι* «στρώνω»].

καταστώ (να/θα) ρ. → καθιστώ

κατασχέθηκα ρ. → κατάσχω

κατάσχεσα ρ. → κατάσχω

κατάσχεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΝΟΜ. διαδικαστική πράξη με την οποία περιουσιακά στοιχεία τού οφειλέτη δεσμεύονται υλικά και νομικά κατά τους κανόνες τής δικονομίας, προκειμένου να εκπλειστηριαστούν και από το πλειστηρίασμα να ικανοποιηθεί η απαίτηση τού δανειστή: *αναγκαστική / συντηρητική / προσωρινή ~* || *~ περιουσίας / εντύπου / φορτίου / πλοίου / αυτοκινήτου / εισπράξεων / ακινήτου* || *κάνω / ενεργώ / ζητώ / επιβάλλω / διατάζω / αναστέλλω / προβαίνω σε ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάσχεσις* «περιορισμός, συγκράτηση» < *κατέχω* (από το θ. τού αόρ. β' *κατέσχον – κατάσχ-ω*). Η σημ. «κατοχή» είναι μτγν. και πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα (λ.χ. Π.Δ. *Λευϊτικόν* 25,25)].

κατασχέσιμος, -η, -ο [1856] αυτός που μπορεί να κατασχεθεί, κατασχετός.

κατασχετήριος, -α, -ο [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατάσχεση: *~ έκθεση* **2.** ***κατασχετήριο*** (το) {κατασχετηρί-ου | -ων} (α) δικαστικό έγγραφο, με την επίδοση τού οποίου συντελείται κατάσχεση περιουσιακών στοιχείων (β) δικαστικό έγγραφο, με το οποίο διατάσσεται η σύλληψη και η προφυλάκιση κατηγορουμένου, που απουσιάζει ή θεωρείται φυγάς.

κατασχέτης (ο) [1840] {κατασχετών}, **κατασχέτις** (η) {κατασχέτιδος} ΝΟΜ. πρόσωπο που ενεργεί κατάσχεση, που είναι εξουσιοδοτημένο να προβεί σε κατάσχεση, όπως ορίζει ο νόμος. Επίσης **κατασχέτρια** (η).

κατασχετός, -ή, -ό αυτός που μπορεί να κατασχεθεί: *~ σπίτι / μαγαζί / έπιπλο* ΣΥΝ. κατασχέσιμος.

κατάσχω ρ. μετβ. [1833] {κατάσχε-σα (κ. κατέσχεσα), -θηκα} κάνω κατάσχεση (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Από την υποτ. αορ. β' *(κατάσχω – κατέσχον)* τού αρχ. *κατέχω*, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως οριστική ενεστώτα. Ως νομ. όρ. η λ. αποδίδει το γαλλ. saisir].

κατάσχω – κατέχω, κατάσχεση – κατοχή. Και τα δύο ρήματα (το **κατάσχω** προήλθε από το **κατέχω**) δηλώνουν κτήση, αλλά το μεν *κατέχω* σημαίνει «μόνιμη και νόμιμη, κατά τεκμήριο, κτήση», ενώ το *κατάσχω* σημαίνει «προσωρινή και, συχνά αιφνίδια έως και βίαιη, κτήση»: *Ό,τι κατέχεις νομίμως δεν μπορεί να σου το πάρει κανείς, ωστόσο, αν χρωστάς πολλά χρήματα στο Δημόσιο, μπορεί σε ορισμένες περιπτώσεις να σου κατάσχει μέρος ή και όλη την περιουσία σου.* Το *κατάσχω* προήλθε από την υποτακτική αορίστου τού *κατέχω* (*κατέχω – κατέσχον να κατάσχω > κατάσχω*) και η σχέση του προς το *κατέχω* είναι σχέση «δυναμικού ρήματος» (το *κατάσχω* δηλώνει διαδικασία) έναντι «στατικού ρήματος» (το *κατέχω* δηλώνει κατάσταση). Το *κατάσχω* έχει από την προέλευσή του δυσκολία στον σχηματισμό των χρόνων του: έχει αόρ. **κατάσχεσα / κατέσχεσα** και μέλλοντα **θα κατάσχω / θα κατασχέσω**. Ο παρατατικός, ενίοτε και ο ενεστώτας, αντικαθιστώνται με τη χρήση τής περιφραστικής εκφοράς: *κάνω κατάσχεση – έκανα κατάσχεση* κ.τ.ό. Η διαφορά ανάμεσα στο **κατοχή** και το **κατάσχεση** είναι ό,τι και ανάμεσα στα αντίστοιχα ρήματα: **κατοχή** = «μόνιμη και νόμιμη, κατά τεκμήριο, κτήση» *(Έχει στην κατοχή του τρία ακίνητα)* – **κατάσχεση** = «προσωρινή και, συχνά αιφνίδια και βίαιη ακόμη, κτήση» *(Του έκαναν κατάσχεση στον εξοπλισμό τού μαγαζιού με δικαστικό κλητήρα).*

κατατακτήριος, -α, -ο [1889] αυτός που σχετίζεται με την κατάταξη: *~ διαγωνισμός*· ΦΡ. ***κατατακτήριες εξετάσεις*** εξετάσεις για την εισαγωγή πτυχιούχων σε διαφορετική σχολή ή τμήμα σχολής από αυτό που αποφοίτησαν.

κατάταξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} **1.** η τοποθέτηση σε θέση, σειρά, κλίμακα ή κατηγορία σύμφωνα με ορισμένο κριτήριο και συγκεκριμένη πράξη (είδος, περιεχόμενο, χρονολογία κ.λπ.): *βαθμολογική / μισθολογική ~* || *~ βιβλίων / περιοδικών / εγγράφων / εμπορευμάτων* || *η ~ των μαθητών σύμφωνα με την επίδοσή τους* ΣΥΝ. ταξινόμηση, τακτοποίηση **2.** (για πρόσ.) η εγγραφή σε κατάλογο ή η ένταξη σε ορισμένη πληθυσμιακή ομάδα, τάξη κ.λπ.: *φορολογική / κοινωνική ~* ΣΥΝ. ταξινόμηση, κατηγοριοποίηση· ΦΡ. ΕΚΚΛΗΣ. ***κατάταξη μεταξύ των αγίων*** η αγιοποίηση **3.** ΣΤΡΑΤ. (α) (γενικά) η προσέλευση στις τάξεις τού στρατεύματος: *φέτος έγινε η ~ πενήντα χιλιάδων στρατευσίμων* || *αναβολή κατατάξεως* || *~ εθελοντών* ΣΥΝ. στράτευση (β) (ειδικότ.) η τοποθέτηση στρατευσίμου σε Σώμα Στρατού (Στρατός Ξηράς, Πολεμική Αεροπορία, Πολεμικό Ναυτικό), Όπλο (Πεζικό, Πυροβολικό κ.λπ.) ή στη δύναμη στρατιωτικής μονάδας: ~ (κάποιου) *στο Πεζικό / στο Πυροβολικό / στο Ναυτικό / στην Αεροπορία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάταξις* < αρχ. *κατατάσσω*].

κατατάσσω ρ. μετβ. {κατέτ-αξα, κατατά-χθηκα (καθημ. -χτηκα) (λόγ. κατετάγην, -ης, -η...), να/θα καταταγώ), -αγμένος} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) στην κατάλληλη θέση σύμφωνα με ορισμένη σειρά, χωρίζω κατά είδη, κατηγορίες κ.λπ.: *~ βιβλία ανά θεματικές ενότητες* || *πού κατατάσσεις τον Α. Εμπειρίκο ως ποιητή;* (δηλ. σε ποιο λογοτεχνικό ρεύμα;) ΣΥΝ. ταξινομώ, τακτοποιώ, κατανέμω **2.** (κατ' επέκτ.) τοποθετώ (πρόσωπο, πράγμα, αντικείμενο κ.λπ.) μαζί με άλλα τού ίδιου είδους, τής ίδιας ποιότητας κ.λπ.: *αυτόν τον κατατάσσεις στους φίλους ή τους εχθρούς σου;* || *κατατάσσεται μεταξύ των ευεργετών* ΣΥΝ. συγκαταριθμώ, συγκαταλέγω, συμπεριλαμβάνω **3.** ΣΤΡΑΤ. ενεργώ την κατάταξη (κάποιου), τον εγγράφω στη δύναμη Σώματος Στρατού, Όπλου ή στρατιωτικής μονάδας: *τον κατέταξαν στο Πεζικό / στο Πυροβολικό / στο Κέντρο Νεοσυλλέκτων Κορίνθου / στην Αεροπορία* **4.** (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***κατατάσσομαι***) (α) ΣΤΡΑΤ. παρουσιάζομαι στον στρατό για να υπηρετήσω τη θητεία μου: *διέκοψα την αναβολή μου και θα καταταγώ σε δύο μήνες* (β) ΑΘΛ. τοποθετούμαι σε μια θέση σε σειρά (αξιολόγησης, επίδοσης): *κατετάγη στην έβδομη θέση τής παγκόσμιας κατάταξης σε τέτοιου τύπου σκάφη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *τάσσω* / *-ττω* (βλ.λ.)].

κατατεθειμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει κατατεθεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταθέτω, μετοχή.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατατίθημι* (βλ. κ. *καταθέτω*)].

κατατεθέν → καταθέτω, σήμα

κατατέθηκα ρ. → καταθέτω

κατατείνω ρ. αμετβ. {κατέτεινα} (λόγ.) (+σε) έχω την τάση να φθάσω κάπου, αποσκοπώ: *οι προσπάθειες τής οικολογικής οργάνωσης κατατείνουν στο να ματαιωθεί η λειτουργία τού πυρηνικού εργοστασίου* ΣΥΝ. στοχεύω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *τείνω*. Το ρ. είχε αρχικώς τη σημ. «τεντώνω», πολύ γρήγορα όμως απέκτησε τη σημ. «εντείνω τις προσπάθειές μου για συγκεκριμένο στόχο»].

κατατέμνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέταμα, κατετμήθην, -ης, -η... (μτχ. κατατμηθείς, -είσα, -έν), κατατετμημένος} (λόγ.) κατατεμαχίζω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

κατατετμημένος, -η, -ο → κατατέμνω

κατατμήθηκα ρ. → κατατέμνω

κατάτμηση (η) [1881] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (γενικά) ο χωρισμός σε τμήματα, η διαίρεση σε πολλά τεμάχια: *~ ηφαιστειακών πετρωμάτων κατά πλάκες* || *η ~ τής Φιλοσοφικής Σχολής σε τρία τμήματα* ΣΥΝ. κατακομμάτιασμα, κατακερματισμός, κατατεμαχισμός **2.** ΒΙΟΛ. (α) οι συνεχείς και αλλεπάλληλες κυτταρικές διαιρέσεις τού γονιμοποιημένου ωαρίου κατά τη φάση τής ανάπτυξής του σε έμβρυο ΣΥΝ. αυλάκωση (βλ.λ.) (β) ***πολλαπλή κατάτμηση*** ο πολλαπλασιασμός με μονογονία κατώτερων ζωικών οργανισμών **3.** ΓΛΩΣΣ. η μία από τις δύο βασικές διαδικασίες για τη γραμματική περιγραφή γλώσσας σύμφωνα με τον αμερικανικό δομισμό, κατά την οποία επισημαίνονται τα ελάχιστα συστατικά στοιχεία που αποτελούν τη δομή τής γλώσσας σε φωνολογικό, μορφολογικό και συντακτικό επίπεδο πριν από την ταξινόμησή τους.
[ΕΤΥΜ. < *κατατέμνω*, βλ. κ. *τμήση*. Η γλωσσολογική χρήση τού όρου αποτελεί απόδοση τού αγγλ. segmentation].

κατατμήσω (να/θα) ρ. → κατατέμνω

κατατομή (η) [μτγν.] {σπάν. στον πληθ.} **1.** (λόγ.) η πλάγια όψη (προσώπου ή αντικειμένου), κατ' αντιδιαστολή προς την ευθεία, την κατά μέτωπο όψη: *ευγενική / αριστοκρατική ~ || ελληνική ~* (όταν η μύτη είναι ίσια) ΣΥΝ. προφίλ ΑΝΤ. ανφάς **2.** (για σχέδιο ή μακέτα οικοδομήματος, αντικειμένου, σκεύους κ.λπ.) κατακόρυφη τομή που γίνεται για να παρασταθεί το εσωτερικό τού αντικειμένου ή τα μέρη ενός όλου: *~ οικίας / αεροσκάφους / μηχανής* ΣΥΝ. τομή.

κατατονία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχοκινητικό σύνδρομο (απαντά κυρίως σε σχιζοφρενή άτομα), που χαρακτηρίζεται από μυϊκή ακαμψία ή δυσκαμψία και συνοδεύεται από τη λήψη παράξενων στάσεων, από βίαιες συνήθως παρορμήσεις ή διεγερτικότητα (κατατονική διέγερση), ανωμαλία στην ομιλία (με στερεοτυπικές επαναλήψεις), καθώς και από αρνητισμό (άρνηση τού ασθενούς να συμμορφωθεί σε οποιαδήποτε υπόδειξη). — **κατατονικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάτονος* «καταπιεσμένος, κατεσταλμένος» < *κατα-* + *τόνος*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catatonic].

κατατόπια (τα) {χωρ. γεν.} οι λεπτομέρειες τοποθεσίας ή εσωτερικού χώρου, ιδ. τα κρυφά ή απόκεντρα σημεία περιοχής: *ξέρει καλά τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατατόπιον* < φρ. *κατά τόπον*].

κατατοπίζω ρ. μετβ. [1871] {κατατόπισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** δείχνω (σε κάποιον) τις λεπτομέρειες τοποθεσίας ή χώρου, του υποδεικνύω τη σωστή κατεύθυνση, τον δρόμο που πρέπει να ακολουθήσει ΣΥΝ. καθοδηγώ, προσανατολίζω, κατευθύνω, οδηγώ, δείχνω τα κατατόπια **2.** (συνήθ. μτφ.) δίνω λεπτομερείς πληροφορίες σε (κάποιον) για ό,τι τον ενδιαφέρει, τον εισάγω στις λεπτομέρειες θέματος, ζητήματος, προβλήματος κ.λπ.: *ο συνάδελφός σας θα σας κατατοπίσει σχετικά με τα καθήκοντά σας || ~ κάποιον για τις νέες εξελίξεις* ΣΥΝ. πληροφορώ, ενημερώνω, διαφωτίζω, καθοδηγώ **3.** (ειδικότ. η μτχ. ***κατατοπισμένος,*** *-η, -ο*) αυτός που έχει ενημερωθεί καλά, σωστά και με λεπτομέρειες: *είναι πολύ ~ γύρω από τους υπολογιστές* ΑΝΤ. ακατατόπιστος. — **κατατόπιση** (η) κ. **κατατοπισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *κατά τόπον*. απόδ. τού γαλλ. localiser].

κατατοπιστικός, -ή, -ό αυτός που κατατοπίζει, που συντελεί στην ενημέρωση, τη διαφώτιση (για θέμα, ζήτημα κ.λπ.): *οι οδηγίες που μου έδωσε ήταν πολύ ~· δεν χρειάστηκε να ρωτήσω κανέναν || ~ σημείωμα / εισήγηση / απάντηση / ανάλυση / χάρτης* ΣΥΝ. ενημερωτικός, διαφωτιστικός.

κατατρεγμένος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κυνηγηθεί και βασανιστεί: *φτωχός και ~ άνθρωπος* ΣΥΝ. βασανισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατατρύχω.*

κατατρεγμός (ο) η υποβολή (κάποιου) σε συνεχείς δοκιμασίες, διώξεις κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατατρύχω.*

κατατρέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέτρεξα, κατατρεγμένος} καταδιώκω (κάποιον), τον υποβάλλω σε συνεχείς δοκιμασίες, τον ταλαιπωρώ: *η αδικία / η ατυχία με κατατρέχει* ΣΥΝ. κυνηγώ, βασανίζω, δεν αφήνω σε χλωρό κλαρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατατρύχω.*

κατατρίβω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέτριψα, κατατρί-φθηκα (καθημ. -φτηκα), κατα(τε)τριμμένος} **1.** τρίβω πάρα πολύ κάτι • **2.** (συχνότ. το μεσοπαθ. ***κατατρίβομαι***) δαπανώ άσκοπα τις σωματικές ή/και πνευματικές μου δυνάμεις, σπαταλώ τον χρόνο μου και φθείρομαι, συνήθ. χωρίς λόγο ή για κάτι ασήμαντο: *κατατρίβεται σε λεπτομέρειες και χάνει την ουσία* ΣΥΝ. καταπονούμαι, φθείρομαι, αναλώνομαι. — **κατατριβή** (η) [μτγν.].

κατατροπώνω ρ. μετβ. {κατατρόπω-σα, -θηκα, -μένος} νικώ κατά κράτος και τρέπω τον αντίπαλο σε φυγή, κατάγω συντριπτική νίκη: *στη μάχη τού Μαραθώνα, οι Έλληνες κατατρόπωσαν τους Πέρσες* ΣΥΝ. κατανικώ ΑΝΤ. (κατα)νικώμαι, ηττώμαι. — **κατατρόπωση** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατατροπώ (-όω)* < *κατα-* + *τροπώ* «τρέπω» < *τρόπος*].

κατατρύχω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρίες και βάσανα, κάνω (κάποιον) να υποφέρει (κυρ. το μεσοπαθ. ***κατατρύχομαι***): *κατατρύχεται από έμμονες ιδέες* ΣΥΝ. βασανίζω, τυραννώ, καταπονώ, ταλαιπωρώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *τρύχω* «καταπονώ – ερειπώνω», παράλλ. τ. τού ρ. *τρύω* «βασανίζω, ταλαιπωρώ» < *tr-u-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -u-) τού Ι.Ε. *ter- «τρυπώ, τρίβω», πβ. λατ. terere «τρίβω», terebra «τρυπάνι», ισπ. taladro, ιταλ. trivello, αρχ. γερμ. draan «στρέφω, τρυπώ», γερμ. drehen, αγγλ. thrash «θερίζω», throw «ρίχνω» κ.ά. Ομόρρ. *τρυ-πώ*, αρχ. *τι-τρώ-σκω* «χτυπώ, πλήττω», *τρώ-σις (-η), τρωτός, τραύ-μα, τόρ-νος* «κύκλος» (> λατ. tornus > γαλλ. tour) κ.ά.].

κατατρέχω – κατατρύχω. Τα δύο ρήματα συγχέονται συχνά στη χρήση, ενώ διαφέρουν σημασιολογικά. Το **κατατρέχω** σημαίνει «διάκειμαι εχθρικά απέναντι σε κάποιον, προσπαθώ να του κάνω κακό»: *Δεν ξέρω αν φταίει ο ίδιος· η αλήθεια, πάντως, είναι ότι συχνά ορισμένοι συνάδελφοι και γνωστοί τον κατατρέχουν, φανερά ή κρυφά, και βρίσκεται πάντοτε εκτεθειμένος.* Από το *κατατρέχω* και το παράγωγο **κατατρεγμός** και τη μετοχή **κατατρεγμένος**, το οποίο έχει και την ειδικότερη σημ. τού «άτυχου», τού «κυνηγημένου από τη μοίρα». Το **κατατρύχω** σημαίνει «βασανίζω, ταλαιπωρώ»: *Τον κατατρύχουν συνεχώς οι αρρώστιες, η ανέχεια, οι συμφορές.*

κατατρώγω [αρχ.] κ. **κατατρώω** ρ. μετβ. {κατέφαγα} φθείρω, βασανίζω: *οι αμφιβολίες τον κατέτρωγαν* ΣΥΝ. τυραννώ, βασανίζω.

καταυγάζω ρ. μετβ. {καταύγασ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) φωτίζω δυνατά, προσδίδω έντονη λάμψη σε (κάτι): *πυροτεχνήματα καταύγασαν τον ουρανό || ~ τον στόχο πυραύλου* ΣΥΝ. καταφωτίζω, καταλάμπω, καταφέγγω ΑΝΤ. κατασκοτίζω, συσκοτίζω, σκοτεινιάζω. — **καταυγασμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατ(α)-* + *αὐγάζω* < *αὐγή*].

καταυγαστήρας (ο) [1886] το αμπαζούρ (βλ.λ.).

καταυλισμός (ο) [1886] **1.** η πρόχειρη διαμονή σε σκηνές ή άλλα προσωρινά καταλύματα στην ύπαιθρο ΣΥΝ. κατασκήνωση, στρατοπέδευση **2.** (συνεκδ.) πρόχειρες εγκαταστάσεις στην ύπαιθρο για τη στέγαση και την περίθαλψη αναξιοπαθούντων ή την προσωρινή παραμονή στρατεύματος: *προσφυγικός ~ || ~ σεισμοπλήκτων* ΣΥΝ. κατασκήνωση. — **καταυλίζομαι** ρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. campement].

καταφαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {καταφάνηκα} γίνομαι καταφανής, ολοφάνερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, διαφαίνομαι.*

καταφάνηκα ρ. → καταφαίνομαι

καταφανής, -ής, -ές {καταφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή) | καταφανέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) τελείως φανερός, ολοφάνερος: *~ απροθυμία / νευρικότητα / ψέμα / διαφορά / επιδείνωση / θλίψη / αδικία / παραβίαση* ΣΥΝ. εμφανέστατος, κατάδηλος, πρόδηλος, προφανής, πασιφανής, εξόφθαλμος ΑΝΤ. αφανής, αφανέρωτος, ανεκδήλωτος, δυσδιάκριτος. — **καταφανώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταφαίνω* < *κατα-* + *φαίνω / -ομαι*].

κατάφαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} **1.** θετική απάντηση: *σε πολλές γλώσσες η διπλή άρνηση ισοδυναμεί με ~ || το «βέβαια» δηλώνει έντονη ~* ΑΝΤ. άρνηση **2.** η θετική τοποθέτηση απέναντι σε (κάτι): *ο αθλητισμός αποτελεί ~ στη ζωή, ενώ τα ναρκωτικά άρνησή της.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάφασις* < *κατάφημι* < *κατα-* + *φημί* «λέγω, μιλώ» (βλ. λ. *φήμη*), όχι από το ρ. *καταφάσκω*, που παραδίδεται ως μτγν.].

καταφάσκω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} ♦ (αμετβ.) **1.** (λόγ.-σπάν.) λέω «ναι», δίνω καταφατική απάντηση ΑΝΤ. αποφάσκω, αρνούμαι ♦ **2.** (μετβ.) (σπανιότ.) (κατ' επέκτ.) δίνω τη συγκατάθεσή μου, εκφράζω την αποδοχή μου: *το έργο τού ποιητή καταφάσκει τον άνθρωπο και τη ζωή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατα-* + *φάσκω* (βλ.λ.)].

καταφατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που εκφράζει κατάφαση: *~ απάντηση / κίνηση / έκφραση* ΣΥΝ. επιβεβαιωτικός, βεβαιωτικός, συναινετικός, επιδοκιμαστικός ΑΝΤ. αποφατικός, αρνητικός· ΦΡ. ***καταφατική πρόταση*** οποιαδήποτε πρόταση δεν περιλαμβάνει άρνηση ή ερώτηση, λ.χ. *ο Πέτρος γράφει* **2.** ΘΕΟΛ. ***καταφατική θεολογία*** μέθοδος γνωσιολογικής προσέγγισης τού Θεού από τον άνθρωπο, η οποία αξιοποιεί τη γνωστική ικανότητα τού ανθρώπινου νου για τη συστηματική προβολή των βασικών αληθειών τής χριστιανικής πίστης και χρησιμοποιεί τον αποδεικτικό ή και τον διαλεκτικό συλλογισμό για την αποδεικτική επιβεβαίωσή τους, ιδ. κατά την αντιπαράθεση τής θεολογίας προς αιρετικές δοξασίες (πβ. κ. *αποφατική θεολογία*, λ. *αποφατικός*). — **καταφατικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατάφασις*].

κατάφατσα επίρρ. (οικ.) **1.** ακριβώς στο πρόσωπο, στη φάτσα κάποιου **2.** κατά πρόσωπο: *τον χτύπησε ~ || του τα είπε ~* ΣΥΝ. κατάμουτρα, ευθέως ΑΝΤ. πισώπλατα.

καταφέρνω ρ. μετβ. {κατάφερα} **1.** οδηγώ σε καλό τέλος, επιτυγχάνω (στόχο, σκοπό): *η επιστήμη έχει καταφέρει σπουδαία πράγματα σ' αυτό τον τομέα || κατάφερε να διοριστεί με μέσον στο δημόσιο || κατάφερα να τον κάνω να μου πει τι συνέβη* ΣΥΝ. κατορθώνω, πραγματοποιώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω, αστοχώ· ΦΡ. ***τα καταφέρνω*** (i) είμαι επαρκής, ικανός για κάτι: *τα καταφέρνει μια χαρά στη νέα του δουλειά || δεν θέλω βοήθεια, ~ και μόνος μου!* (ii) επιτυγχάνω: *επιτέλους τα κατάφερα, πέρασα στην Ιατρική! || Τι λες; Θα τα καταφέρεις;* ΑΝΤ. αποτυγχάνω, τα κάνω θάλασσα (iii) αντεπεξέρχομαι στις οικονομικές μου ανάγκες: *δεν κερδίζουμε πολλά, αλλά τα καταφέρνουμε* ΣΥΝ. τα βγάζω πέρα, τα φέρνω βόλτα **2.** χειρίζομαι (κάτι) με επιτυχία: *δεν χρειάζομαι βοήθεια, το καταφέρνω μόνος μου το μηχάνημα || την ~ μια χαρά τη βάρκα* ΣΥΝ. το φέρνω βόλτα **3.** (για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να δεχτεί τη γνώμη μου, να υποχωρήσει στη θέλησή μου: *είδα κι έπαθα να τον καταφέρω να έλθει μαζί μας || στο τέλος τον κατάφερε και υπέγραψε το συμβόλαιο* ΣΥΝ. πείθω, (καθημ.) ρίχνω, τουμπάρω· ΦΡ. (καθημ.) ***του την κατάφερα*** τον εξαπάτησα, τον κορόιδεψα με έξυπνο τρόπο: *πώς του την κατάφερε και τον άφησε άφραγκο, κανείς δεν κατάλαβε!* ΣΥΝ. του την έφερα, του την έσκασα **4.** (μτφ.) μπορώ να νικήσω (κάποιον), να αντιμετωπίσω με επιτυχία ή να κατορθώσω (κάτι δύσκολο): *τον καταφέρνει στο πάλεμα* ΣΥΝ. καταβάλλω, κατανικώ ΑΝΤ. καταβάλλομαι, νικιέμαι **5.** (για μεγάλη ποσότητα φαγητού) μπορώ να καταναλώσω: *καταφέρνει ένα ολόκληρο αρνί στην καθισιά του* (δηλ. κατορθώνει να φάει ένα ολόκληρο αρνί) **6.** (καταχρ. αντί τού *καταφέρω*, για πρόσ.) δίνω χτύπημα: *δεν προλαβαίνει να διαμαρτυρηθεί και ο άλλος του καταφέρνει μια γροθιά στο πρόσωπο* ΣΥΝ. καταφέρω, χτυπώ, πλήττω (βλ. λ. *καταφέρω* κ. ΣΧΟΛΙΟ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταφέρω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταφέρω*, αρχική σημ. «οδηγώ προς τα κάτω – επιρρίπτω, χτυπώ», < *κατα-* + *φέρω*].

καταφερτζής (ο) {καταφερτζήδες}, **καταφερτζού** (η) {καταφερτζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που πετυχαίνει πρακτικούς σκοπούς με έξυπνο και κάποτε πονηρό τρόπο, που καταφέρνει τους άλλους, που τους πείθει: *μην αφήσεις να σε ρίξει πάλι αυτός ο ~* ΣΥΝ. επιτήδειος,

κατα- *επιτατικό*

κατα-τεμαχίζω ρ.	**κατα-τρομοκράτηση** (η)	**κατα-τυραννώ** ρ.	**κατα-χαίρομαι** ρ.	**κατά-χλομος,** -η, -ο
κατα-τεμαχισμός (ο)	**κατα-τρομοκρατώ** ρ.	**κατα-ϋποχρεώνω** ρ.	**κατα-χαρούμενος,** -η, -ο	
κατα-τρομάζω ρ.	**κατα-τρυπώ** ρ.	**κατα-φοβίζω** ρ.	**κατα-χειροκροτώ** ρ.	

καπάτσος ΑΝΤ. αδέξιος, ανίκανος. — **καταφερτζήδικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *καταφέρ(νω)* + παραγ. επίθημα *-τζής*].

καταφέρω ρ. μετβ. {κατέφερα κ. κατάφερα} **1.** (για χτυπήματα) δίνω με ορμή, χτυπώ με δύναμη: *του κατέφερε δύο απανωτά χτυπήματα στο κεφάλι || το πυροβολικό κατέφερε ισχυρά πλήγματα στον εχθρό* || (μτφ.) *ο πληθωρισμός κατέφερε ισχυρό πλήγμα στον οικονομικό προγραμματισμό τής κυβέρνησης* **2.** (μεσοπαθ. **καταφέρομαι**) (+εναντίον / +κατά) κατηγορώ (κάποιον) με δριμύτητα: *όταν πήρε τον λόγο, άρχισε να καταφέρεται εναντίον των κομμάτων και των αρχηγών τους* ΣΥΝ. κατακρίνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οδηγώ προς τα κάτω - επιρρίπτω, χτυπώ». < *κατα-* + *φέρω*. Ήδη αρχ. οι φρ. *καταφέρω πληγήν* / *ψόγον*, που οδήγησαν στις σημερινές χρήσεις, ενώ επίσης αρχ. η σημ. τού μέσου *καταφέρομαι* (+γεν.) «εναντιώνομαι (σε κάποιον)»].

> **καταφέρω – καταφέρνω.** Τα δύο ρήματα διαφέρουν στη σημασία τους. Το ρ. **καταφέρω**, λόγιας προέλευσης, χρησιμοποιείται για χτυπήματα και σημαίνει «χτυπώ, πλήττω», ενώ το ρ. **καταφέρνω** σημαίνει «πετυχαίνω (τον στόχο, τον σκοπό μου)»: *Τα καταφέρνει καλά στα μαθήματά του· πάντοτε αριστεύει – Καταφέρει αλλεπάλληλα πλήγματα στην οικονομία τής χώρας.* Η σημασιολογική διαφορά στο θέμα τού ενεστώτα δηλώνεται με την παρουσία – απουσία τού -ν- (*καταφέρνω* αλλά *καταφέρω*) και στο θέμα τού αορίστου με την παρουσία – απουσία εσωτερικής αύξησης *(-ε-)*: *Τα κατάφερε και τον προσέλαβαν στο Δημόσιο – Του κατέφερε αλλεπάλληλα χτυπήματα και τον τραυμάτισε σοβαρά.* Άρα, τόσο το *καταφέρω* διαφέρει από το *καταφέρνω*, όσο και το *κατ**ά**φερα* από το *κατ**έ**φερα*.

καταφεύγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κατέφυγα} **1.** πηγαίνω κάπου αναζητώντας ασφάλεια και προστασία, βρίσκω καταφύγιο: *κατέφυγαν στα βουνά, για να αποφύγουν τη σύλληψη* **2.** (μτφ.) απευθύνομαι (σε πρόσωπο / οργανισμό / υπηρεσία κ.λπ.) για βοήθεια ή προστασία ή για να βρω το δίκιο μου (σε περιπτώσεις που αδικούμαι ή βλάπτομαι και κάποιος φορέας μπορεί να αποκαταστήσει την αδικία ή τη βλάβη που μου συνέβη): *ο παθών κατέφυγε στις αρμόδιες αρχές και κατήγγειλε το συμβάν* ΣΥΝ. προσφεύγω, προστρέχω **3.** (ειδικότ.) μεταχειρίζομαι (συγκεκριμένο μέσο) από ανάγκη, κάνω οτιδήποτε για να αντεπεξέλθω σε έκτακτη περίσταση: *η κυβέρνηση είναι έτοιμη ανά πάσα στιγμή να καταφύγει στην επιστράτευση τού λαού* || *~ στη βία / σε τέχνασμα / σε ύπουλα μέσα* ΣΥΝ. χρησιμοποιώ, μετέρχομαι, μεταχειρίζομαι, προσφεύγω, κάνω το παν.

καταφθάνω κ. **καταφτάνω** ρ. αμετβ. [μτγν.] {κατέφθασα} φθάνω εγκαίρως ή ξαφνικά (κάπου): *τα ασθενοφόρα κατέφθασαν αμέσως στον τόπο τού δυστυχήματος* || *η Πυροσβεστική Υπηρεσία κατέφθασε πάνω στην ώρα* ΣΥΝ. έρχομαι, (λόγ.) αφικνούμαι ΑΝΤ. φεύγω, αποχωρώ, απομακρύνομαι, ξεμακραίνω, απέρχομαι, αποσύρομαι.

καταφορά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η φορά προς τα κάτω, το να παίρνει (πρόσωπο, πράγμα) κατεύθυνση προς τα κάτω ΣΥΝ. κατέβασμα, κάθοδος, καταβίβαση ΑΝΤ. ανέβασμα, άνοδος, αναβίβαση • **2.** η έντονη έκφραση αποδοκιμασίας: *«κάλλιο το γκρέμισμα τού σπιτιού σου παρά η ~ τού κόσμου»* (παροιμ.) ΣΥΝ. δυσμένεια, κατάκριση, αποδοκιμασία, επίκριση, κατακραυγή, καταλαλιά ΑΝΤ. επιδοκιμασία, έπαινος, εγκώμιο, επευφημία.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καταφέρω*].

κατάφορτος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.-σπάν.) αυτός που είναι πάρα πολύ φορτωμένος (με κάτι), που δεν μπορεί να δεχθεί άλλο φορτίο: *λεμονιές ~ με λεμόνια* ΣΥΝ. καταφορτωμένος, παραφορτωμένος. — **καταφορτώνω** ρ.

κατάφρακτος, -η, -ο κ. (καθημ.) **κατάφραχτος 1.** φραγμένος ή κλεισμένος από όλες τις πλευρές, αυτός που δεν αφήνει δίοδο προς το εσωτερικό του: *~ σπίτι / κήπος* ΣΥΝ. περιφραγμένος, περίφρακτος, κατάκλειστος, περίκλειστος ΑΝΤ. άφρακτος, απερίφρακτος, ξέφραγος, απερίτείχιστος **2.** ΙΣΤ. (στον Μεσαίωνα) αυτός που προστατεύεται ή περιβάλλεται από μεταλλικό θώρακα ή γενικότ. περίβλημα: *~ ιππείς / άλογα / πλοία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *-φρακτος* < *φράσσω* / *-ττω*].

καταφρονεμένος, -η, -ο → καταφρονώ

καταφρόνεσα ρ. → καταφρονώ

καταφρόνηση (η) → καταφρονώ

καταφρονητής [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **καταφρονετής** (ο), **καταφρονήτρια** (η) {καταφρονητριών} πρόσωπο που καταφρονεί, που περιφρονεί τους άλλους ΣΥΝ. περιφρονητής. Επίσης (λαϊκ.) **καταφρονήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.

καταφρονητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φανερώνει περιφρόνηση: *~ πράξη / ενέργεια / συμπεριφορά* ΣΥΝ. περιφρονητικός **2.** (ειδικότ. για πρόσ.) αυτός που έχει την τάση να περιφρονεί τους άλλους, που φέρεται υπεροπτικά: *~ άνθρωπος / οικογένεια* ΣΥΝ. περιφρονητικός, υπερόπτης. — **καταφρονητικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ.

καταφρόνια (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περιφρονητική, υποτιμητική στάση κάποιου απέναντι σε άλλον ή η κατάσταση ανυποληψίας στην οποία ζει κάποιος: *πέθανε μέσα στη φτώχια και την ~ τού κόσμου* ΣΥΝ. καταφρόνηση, περιφρόνηση, υποτίμηση ΑΝΤ. εκτίμηση, υπόληψη, σεβασμός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ια.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταφρονώ*].

καταφρονώ ρ. μετβ. {καταφρονείς... | καταφρόν-ησα (λαϊκ. -εσα), -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα (λαϊκ. -έθηκα), -ημένος (λαϊκ. -εμένος)} δείχνω περιφρόνηση (για (κάποιον/κάτι), δεν εκτιμώ: *πέθανε καταφρονεμένος* ΣΥΝ. περιφρονώ, υποτιμώ ΑΝΤ. εκτιμώ, σέβομαι, υπολήπτομαι. — **καταφρόνηση** [αρχ.] κ. (λαϊκ.) **καταφρόνεση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταφρονῶ (-έω)* < *κατα-* + *φρονῶ* (βλ.λ.)].

καταφτάνω ρ. → καταφθάνω

καταφυγή (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να καταφεύγει κάποιος σε κάποιον τόπο ή αρχή για προστασία, βοήθεια ή ασφάλεια **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο, ο τόπος και γενικά οτιδήποτε στο οποίο καταφεύγει κάποιος: *οι αγωνιστές βρήκαν ~ σε μια απόμερη σπηλιά τού βουνού* || *~ της τόσα χρόνια ήταν το εκκλησάκι τού Αγίου Νικολάου· εκεί μέσα έλεγε τα βάσανά της στους αγίους* ΣΥΝ. καταφύγιο.

καταφύγιο (το) {καταφυγί-ου | -ων} **1.** ο τόπος ή το πρόσωπο, στο οποίο καταφεύγει κανείς για να προφυλαχθεί από κινδύνους, να προστατευθεί από δυσμενείς συνθήκες, να κρυφτεί από διώκτες κ.λπ.: *η θύελλα τον ανάγκασε να ζητήσει ~ σε κάποια σπηλιά* || *πλήθος Εβραίων τής Γερμανίας αναζήτησε ~ στην ελεύθερη Ευρώπη, για να γλυτώσει από τη σφαγή* || *ιδεώδες / ασφαλές ~* **2.** (ειδικότ.) υπόγειος χώρος, που κατασκευάζεται ειδικά για να καταφύγει σε αυτόν στρατιωτικό προσωπικό ή άμαχος πληθυσμός σε καιρό πολέμου: *αντιαεροπορικό / πυρηνικό ~* **3.** (μτφ.) κάθε χώρος στον οποίο οδηγείται κανείς, για να βρει λύση σε πρόβλημά του: *«αναζητούν ~ σχεδόν παντού, στη θρησκεία, στα ναρκωτικά, στην εξορία ή στην επανάσταση»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταφύγιον*, υποκ. τού ουσ. *καταφυγή*].

καταφύγω (να/θα) ρ. → καταφεύγω

κατάφυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΑΝΑΤ. η πρόσφυση τού άκρου μυός (συνήθ. τένοντος) στο κινούμενο από αυτόν μέρος τού σώματος, καθώς επίσης και το σημείο τού σκελετού από όπου φύεται ο μυς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατάφυσις* < *καταφύω* / *-ομαι* < *κατα-* + *φύω* / *-ομαι* (βλ.λ.)].

κατάφυτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει πάρα πολλά φυτά ή που είναι φυτεμένος σε όλη του την έκταση: *λόφοι ~ από αμπέλια* || *~ έκταση / κάμπος / νησί* ΣΥΝ. πυκνοφυτεμένος ΑΝΤ. άδεντρος, γυμνός, αποψιλωμένος.

κατάφωρος, -η, -ο ολοφάνερος: *~ αδικία / παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων / λαθροχειρία* ΣΥΝ. καταφανής, εξόφθαλμος, κατάδηλος, οφθαλμοφανής, χειροπιαστός. — **κατάφωρα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο συλληφθείς επ' αυτοφώρω», < *κατα-* + *-φωρος* < *φώρ* «κλέφτης» (< *φέρω*)].

κατάφωτος, -η, -ο αυτός που φωτίζεται πολύ καλά, ο γεμάτος φως: *~ δρόμος / αίθουσα / κάμαρα / πλατεία* ΣΥΝ. ολόφωτος, φωτόλουστος, φωταγωγημένος, φωτισμένος ΑΝΤ. σκοτεινός, αφώτιστος, αφωταγώγητος. Επίσης **καταφώτιστος** [1863].

κατάχαμα επίρρ. [μεσν.] ακριβώς πάνω στη γη ή (καταχρ.) στο δάπεδο: *έστρωσαν να κοιμηθούν ~* ΣΥΝ. καταγής.

καταχέζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατάχεσ-α, -τηκα, -μένος} (!) (μτφ.) προσβάλλω με βαριές εκφράσεις, βρίζω με αισχρό τρόπο.

καταχείμωνο (το) {χωρ. πληθ.} η καρδιά τού χειμώνα, το μέσο τού χειμώνα.

καταχεριά (η) (λαϊκ.-καθημ.) χτύπημα με την παλάμη, χαστούκι ΣΥΝ. μπάτσος, (λόγ.) ράπισμα.

καταχερίζω κ. **καταχεριάζω** ρ. μετβ. {καταχέρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) χτυπώ (κάποιον) με το χέρι, με την παλάμη: *όταν έκανε αταξίες, ο πατέρας του τον καταχέριζε* ΣΥΝ. δέρνω. — **καταχέρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καταχειρίζομαι* «παίρνω στα χέρια μου» < *κατα-* + *χειρίζομαι*].

καταχθόνιος, -α, -ο 1. (κυριολ.) αυτός που υπάρχει, που ζει ή συντελείται κάτω από την επιφάνεια τής γης, κάτω από το έδαφος ΣΥΝ. υπόγειος, υποχθόνιος ΑΝΤ. επίγειος, υπέργειος **2.** (μτφ.) αυτός που ενεργεί κρυφά και ύπουλα, ο δόλιος και ραδιούργος ΣΥΝ. σκοτεινός, κακόβουλος, μηχανορράφος, σατανικός, διαβολικός ΑΝΤ. καλόβουλος, ανυστερόβουλος. — **καταχθόνια / καταχθονίως** [1888] επίρρ., **καταχθονιότητα** (η) [1865]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατα-* + *χθόνιος* < *χθών, χθονός* «έδαφος, γη»].

καταχνιά (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη καθαρότητας στην ατμόσφαιρα, ο ομιχλώδης καιρός: *η ~ δίνει στο τοπίο έναν τόνο βελούδινο* ΣΥΝ. ομίχλη, αχλύς, αντάρα, πούσι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατ(α)-* + *-αχνιά* < *ἄχνη*].

καταχνιάζει ρ. αμετβ. τριτοπρόσ. {καταχνιασμένος} πέφτει ομίχλη. — **κατάχνιασμα** (το).

καταχράσθηκα / καταχράστηκα ρ. → καταχρώμαι

καταχρασθώ / καταχραστώ (να/θα) ρ. → καταχρώμαι

καταχραστής (ο) [1839], **καταχράστρια** (η) {καταχραστριών} **1.** πρόσωπο που ιδιοποιείται ξένα χρήματα ή άλλα περιουσιακά στοιχεία και τα χρησιμοποιεί για δικό του όφελος: *~ τού δημόσιου χρήματος* ΣΥΝ. σφετεριστής **2.** (μτφ.) πρόσωπο που εκμεταλλεύεται την εμπιστοσύνη, την καλοσύνη, την αδυναμία κ.λπ. των άλλων: *~ τής οικογενειακής φιλίας* ΣΥΝ. εκμεταλλευτής.
[ΕΤΥΜ. Από τον νεότ. αόρ. *κατεχράσθην* (αντί τού αρχ. *κατεχρήσθην*) τού αρχ. *καταχρῶμαι* (βλ.λ.)].

κατάχρηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η υπερβολική ή αντικανονική χρήση, η χρήση που ξεπερνά το φυσιολογικό ή νόμιμο όριο: *~ οινοπνευματωδών ποτών / φαρμάκων* || (μτφ.) *μην κάνεις ~ τής καλοσύνης / τής υπομονής μου* || *δεν θέλουμε να κάνουμε ~ τής φιλοξενίας σας* || *~ ελευθερίας* || *γλωσσικές ~* (β) ***κατάχρηση εξουσίας*** αξιόποινη πράξη την οποία τελεί υπάλληλος στα καθήκοντα τού οποίου ανάγεται η δίωξη ή η ανάκριση αξιόποινων πράξεων: (i) αν μεταχειρίστηκε παρανόμως εκβιαστικά μέσα για να πετύχει οποιαδήποτε έγγραφη ή προφορική κατάθεση κατηγορουμένου, μάρτυρα ή πραγματογνώμονα (ii) αν εν γνώσει του εξέθεσε σε δίωξη ή τιμωρία κάποιον αθώο ή παρέλειψε να διώξει κάποιον υπαίτιο ή προκάλεσε την απαλλαγή του από την τιμωρία (γ) ***κατάχρηση δικαιώματος*** η

άσκηση δικαιώματος έτσι, ώστε να παραβιάζονται τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός τού δικαιώματος **2.** (ειδικότ.) ιδιοποίηση, σφετερισμός ξένων περιουσιακών στοιχείων από πλευράς αυτού στον οποίο τα έχουν εμπιστευθεί για φύλαξη ή διαχείριση: *παρουσιάστηκαν φαινόμενα καταχρήσεων* ΣΥΝ. εκμετάλλευση, ιδιοποίηση **3.** ***καταχρήσεις*** (οι) ζωή χωρίς εγκράτεια και περιορισμούς· (ειδικότ.) οι σαρκικές ηδονές: *τον έφθειραν οι ~* || *είχε κάνει πολλές ~ στη ζωή του* ΣΥΝ. *ασωτία, ακολασία* ΑΝΤ. εγκράτεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατάχρησις* < *καταχρῶμαι*].

καταχρηστικά επίρρ. **1.** κάνοντας κατάχρηση **2.** ΓΛΩΣΣ. για λέξη ή φράση που δεν χρησιμοποιείται με την κανονική της σημασία ή σύνταξη, που δεν χρησιμοποιείται σωστά: *το ρήμα «παραιτούμαι» δεν έχει ενεργητική φωνή. ~ όμως χρησιμοποιείται για χιουμοριστικούς λόγους σε φράσεις όπως «τον παραίτησαν»*. Επίσης **καταχρηστικώς** [μτγν.].

καταχρηστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που γίνεται με τρόπο υπέρμετρο, ξεπερνώντας το κανονικό ή το τυπικά και θεσμικά σωστό: *~ προσφυγή στις αρχές* || *~ χρήση τής στίξης στον γραπτό λόγο* || *η απεργία κρίθηκε καταχρηστική* || *~ άσκηση αρμοδιοτήτων* || *~ όρος* ΣΥΝ. αντικανονικός, υπερβολικός ΑΝΤ. κανονικός, τυπικός, ομαλός **2.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***καταχρηστική δίφθογγος*** η δίφθογγος που αποτελείται από φθόγγο [i] *(ι, η, υ, ει, οι)*, ο οποίος έχει υποστεί συνίζηση, και από δεύτερο φωνήεν, με *αποτέλεσμα* να προφέρονται μαζί ως μία συλλαβή, π.χ. το *-ια* στο *λεμονιά*, το *-ιο* στο *θεριό* κ.λπ. (β) ***καταχρηστική πρόθεση*** (παλαιότ.) για προθέσεις τής Ελληνικής τού τύπου *μέχρι, χωρίς, ένεκα, πλην* κ.ά., που δεν απαντούν σε σύνθεση με ρήματα.

καταχρώμαι ρ. μετβ. *αποθ.* {καταχράσαι... | καταχράστηκα} **1.** κάνω κατάχρηση, χρησιμοποιώ υπερβολικά ή με αθέμιτο τρόπο (κάτι): *καταχράστηκε τη φιλία μου, για να ανέλθει κοινωνικά* || *δεν θα καταχραστώ την καλοσύνη / τη γενναιοδωρία σας* ΣΥΝ. εκμεταλλεύομαι **2.** σφετερίζομαι (ξένα χρήματα, λεφτά που μου έχουν εμπιστευθεί): *ο ταμίας καταχράστηκε τα χρήματα τού σωματείου* ΣΥΝ. ιδιοποιούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, κλέβω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καταχρῶμαι* «χρησιμοποιώ στο πλήρες – εξαντλώ» < *κατα- + χρῶμαι (-ήο-)*, βλ. κ. *χρήση*].

κατάχτηση (η) → κατάκτηση

καταχτητής (ο) ▸ κατακτητής

καταχτητικός, -ή, -ό ▸ κατακτητικός

καταχτώ ρ. ▸ κατακτώ

καταχωνιάζω ρ. μετβ. {καταχώνιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** χώνω βαθιά στη γη **2.** (γενικότ.) τοποθετώ (κάτι) σε μέρος όπου είναι δύσκολο να το βρει κανείς: *πού το καταχώνιασες πάλι το βιβλίο μου;* ΣΥΝ. κρύβω, εξαφανίζω ΑΝΤ. βρίσκω, αποκαλύπτω. — **καταχώνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταπλασμένος τ. (κατά τα ρ. σε *-ιάζω*) τού μεσν. *καταχώνω*].

καταχωρίζω ρ. μετβ. {καταχώρισ-α, -θηκα (καθημ. -τηκα), -σμένος} καταγράφω με *αναλυτικό* τρόπο (στοιχεία) στην κατάλληλη θέση (σε κατάλογο, πίνακα, βιβλίο, λογαριασμό, έντυπο): *είπε στον γραμματέα του να μην καταχωρίσει την τελευταία φράση στα πρακτικά* || *η εφημερίδα μας καταχωρίζει δωρεάν τέτοιου είδους αγγελίες* || *η αίτησή σας καταχωρίσθηκε* ΣΥΝ. εγγράφω, πρωτοκολλώ, περνώ ΑΝΤ. διαγράφω, σβήνω. Επίσης (εσφαλμ.) **καταχωρώ** {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τοποθετώ στην κατάλληλη θέση», < *κατα- + χωρίζω*. Η σημ. «καταγράφω, εγγράφω σε κατάλογο, αρχειοθετώ» είναι μτγν. Το μτγν. *καταχωρῶ (-έω)* «υποχωρώ ως προς κάτι, παραιτούμαι από διεκδικήσεις μου» (< *κατα- + χωρῶ < χῶρος*) δεν ταυτίζεται σημασιολογικά προς το αρχ. *καταχωρίζω* και, ως εκ τούτου, δεν πρέπει να προτιμάται *αντί* τού αρχ. ρ.].

> **καταχωρίζω ή καταχωρώ;** Είναι προτιμότερο να χρησιμοποιούμε τον τύπο **καταχωρίζω** (αντί τού **καταχωρώ**), όταν θέλουμε να δηλώσουμε την καταγραφή «κατά χώραν» (στην οικεία θέση) μιας επίσημης ή τυπικής πληροφορίας: *Το αγοραστήριο καταχωρίζεται στα βιβλία τής εταιρείας – Όλες οι συναφείς πληροφορίες είναι καταχωρισμένες στα αρχεία τής Κοινότητας*. Το *καταχωρίζω* (< *κατά χώραν θέτω*) διαφέρει *από* τα σύνθετα τού **χωρώ** «προχωρώ, βαδίζω» που δηλώνουν κατά βάσιν **κίνηση**: *ανα-χωρώ, προ-χωρώ, προσ-χωρώ, υπο-χωρώ, οπισθο-χωρώ, απο-χωρώ, εισ-χωρώ, συγχωρώ* («συμβαδίζω, συγκλίνω, συμφωνώ, απαλλάσσω), *υπανα-χωρώ, παρα-χωρώ, εκ-χωρώ*. Το *καταχωρίζω* δηλώνει θέση (τοποθέτηση σε ορισμένη θέση) με σκοπό την ταξινόμηση και διάκριση των πληροφοριών· πβ. και **χωρίζω**, *δια-χωρίζω, απο-χωρίζω, ξε-χωρίζω* τα *οποία* δηλώνουν «διάκριση θέσεως» και, κατ' επέκτασιν, διάκριση. Βεβαίως, το *καταχωρίζω* προσδιορίζει ως προτιμότερες τις χρήσεις *καταχώριση* (και όχι *καταχώρηση*), *καταχωρισμός, καταχωρίσιμος, καταχωρισμένος* (και όχι *καταχωρημένος*).

καταχώριση (η) [1782] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις, -ίσεων} **1.** η καταγραφή στοιχείων στην κατάλληλη θέση σε κατάλογο, πίνακα, λογιστικό βιβλίο, λογαριασμό ή βάση δεδομένων: *~ κονδυλίων / δαπανών στα βιβλία* ΣΥΝ. εγγραφή, πέρασμα, πρωτοκόλληση ΑΝΤ. διαγραφή, σβήσιμο **2.** (ειδικότ.) η δημοσίευση (αγγελίας, διαφήμισης κ.λπ.) σε εφημερίδα ή περιοδικό: *η ~ τής αγγελίας στην εφημερίδα* || *διαφημιστική ~* **3.** (συνεκδ.) οποιοδήποτε κείμενο δημοσιεύεται σε εφημερίδα, περιοδικό ή άλλο έντυπο: *οι σημερινές ~ έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον* ΣΥΝ. δημοσίευμα, *αγγελία*. Επίσης **καταχωρισμός** (ο) κ. (εσφαλμ.) **καταχώρηση**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καταχωρίζω*.

καταχωρίσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να καταχωριστεί κάπου.

καταχωρώ ρ. → καταχωρίζω

κατάχωση (η) ▸ καταχώνω

καταψηφίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {καταψήφισ-α, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} δίνω αρνητική ψήφο, ψηφίζω εναντίον, δηλώνω με την ψήφο μου την αποδοκιμασία μου προς (κάποιον/κάτι): *οι βουλευτές τής αντιπολίτευσης θα καταψηφίσουν το νομοσχέδιο* || *τα μέλη αποφάσισαν να καταψηφίσουν την πρόταση τού προεδρείου* ΣΥΝ. αποδοκιμάζω, απορρίπτω, (οικ.) μαυρίζω ΑΝΤ. υπερψηφίζω.

καταψήφιση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ίσεως | χωρ. πληθ.} η *αποδοκιμασία* με ψήφο: *~ νομοσχεδίου / πρότασης* ΑΝΤ. υπερψήφιση.

καταψηφιστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την καταψήφιση, την αρνητική ψήφο **2.** ΝΟΜ. ***καταψηφιστική αγωγή*** αγωγή με την οποία επιδιώκεται η καταδίκη τού εναγομένου σε πράξη, παράλειψη ή ανοχή αντίστοιχη προς την αξίωση που έχει ο ενάγων· η ισχύς της αναγνωρίζεται έμμεσα από το δικαστήριο.

καταψυγμένος, -η, -ο → κατεψυγμένος

καταψύκτης (ο) {καταψυκτών} συσκευή βαθείας καταψύξεως, η οποία χρησιμοποιείται για να διατηρούνται τρόφιμα ή άλλα ευπαθή υλικά *αναλλοίωτα* για μεγάλο χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < *καταψύχω*, απόδ. τού αγγλ. freezer].

κατάψυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να ψύχεται κάτι σε μεγάλο βαθμό: *η ~ των προϊόντων* **2.** μέθοδος διατήρησης τροφίμων, βιολογικών ιστών ή άλλων ευπαθών ουσιών με διαρκή παραμονή τους σε περιβάλλον εξαιρετικά χαμηλής θερμοκρασίας **3.** (συνεκδ.) το τμήμα ψυκτικού μηχανήματος (λ.χ. ψυγείου) ή ο ειδικός θάλαμος, στον οποίο η ψύξη είναι βαθύτερη: *έβαλε το κρέας στην ~, για να μη χαλάσει*. — **καταψυκτικός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < *αρχ. κατάψυξις < καταψύχω*].

καταψύχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατέψυξα, καταψύχθηκα, κατεψυγμένος} (λόγ.) **1.** τοποθετώ (κάτι) σε περιβάλλον πολύ χαμηλής θερμοκρασίας (βλ. λ. *κατάψυξη*): *~ φρούτα / λαχανικά* ΣΥΝ. παγώνω ΑΝΤ. υπερθερμαίνω **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***κατεψυγμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.

κατεβάζω ρ. μετβ. {κατέβασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** φέρνω *από* υψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο, κινώ προς τα κάτω: *οι ναυτικοί κατέβασαν τη ναυαγοσωστική λέμβο από την πλευρά τού πλοίου* || *~ τα ρολά τού μαγαζιού / το παντελόνι / τη φούστα / την ασφάλεια τού ρεύματος / το ακουστικό / τα πράγματα στο ισόγειο / τη σημαία από τον ιστό / τον γιακά τού παλτού* ΑΝΤ. *ανεβάζω, ανυψώνω*· ΦΡ. (α) ***κατεβάζω τα μούτρα*** χάνω το κέφι και τη διάθεσή μου, γίνομαι σκυθρωπός και κατηφής ΣΥΝ. σκυθρωπάζω, κατσουφιάζω, μουτρώνω, κακιώνω (β) ***κατεβάζω τα μάτια / το κεφάλι*** κοιτάζω προς τα κάτω από ντροπή, ενοχή ή αμηχανία (γ) (κακόσ.-οικ.) ***τα κατεβάζω*** (!) (ενν. τα παντελόνια, τα εσώρουχα) (i) είμαι παθητικός ομοφυλόφιλος (ii) συμπεριφέρομαι δουλικά, κάθομαι να με ταπεινώνουν: *μόλις μας απειλούν με πόλεμο, εμείς τα κατεβάζουμε και δεχόμαστε τα πάντα* (δ) (για θηλυκό ζώο) ***κατεβάζω γάλα*** βλ. λ. *γάλα* (ε) (αργκό) ***κατεβάζω τα ρολά*** για μαγαζί ή άτομο που σταματούν προσωρινά ή οριστικά τη δραστηριότητά τους • **2.** (μτφ.) (α) μειώνω, ελαττώνω: *~ τον τόνο τής φωνής μου* (γίνομαι λιγότερο επιθετικός) || *~ τον τόνο στη μουσική κλίμακα* || *~ το θερμόμετρο* (το τινάζω με κινήσεις τού χεριού, ώστε να επανέλθει ο υδράργυρος στην αρχική ένδειξη) || *δεν τρώει λιπαρά, για να κατεβάσει τη χοληστερίνη του* ΣΥΝ. χαμηλώνω ΑΝΤ. ανεβάζω, δυναμώνω, υψώνω (β) κάνω (κάτι) φθηνότερο: *τα σούπερ μάρκετ θα κατεβάσουν τις τιμές των ειδών πρώτης ανάγκης* ΣΥΝ. μειώνω, ρίχνω, φτηναίνω ΑΝΤ. *ανεβάζω, αυξάνω*, ακριβαίνω **3.** (*για* μεταφορικό μέσο) αποβιβάζω (επιβάτη): *ο ελεγκτής είπε στους νεαρούς που έκαναν φασαρία ότι θα τους κατεβάσει στην επόμενη στάση* || (στον οδηγό) *μπορείτε να μας κατεβάσετε εδώ* **4.** (ειδικότ.) πηγαίνω (κάποιον) σε μέρος που βρίσκεται πιο χαμηλά από το σημείο στο οποίο βρισκόμαστε ή προς το κέντρο πόλεως: *θα σας κατεβάσω στην Αθήνα με το αυτοκίνητο* **5.** (για ιδέες) παράγω, βρίσκω (διεξόδους, λύσεις κ.λπ.): *σε τέτοιες στιγμές οι εφευρετικοί κατεβάζουν πάντοτε έξυπνες ιδέες* || *λες ό,τι κατεβάζει το μυαλό σου* (μιλάς απερίσκεπτα) || (ειρων. σε πρόσ. που κάνει ότι τα ξέρει ή τα καταλαβαίνει όλα): *«εσύ που ξέρεις τα πολλά κι ο νους σου κατεβάζει, χίλια καντάρια σίδερο πόσες βελόνες βγάζει;»* (αίνιγμα) ΣΥΝ. επινοώ, γεννώ· ΦΡ. (λαϊκ.) ***κατεβάζει ο νους / το κεφάλι / η κούτρα / το ξερό / η γκλάβα μου*** (μτφ.) παράγω πολλές ιδέες, είμαι γόνιμος σε ιδέες **6.** (μτφ.-λαϊκ. για πρόσ.) τρώω ή πίνω βιαστικά ή λαίμαργα: *κατέβασε το κρασί του μονορούφι* || *πάμε στην παραλία να κατεβάσουμε καμιά μπίρα;* || *δεν πρόλαβε να κατεβάσει δυο μπουκιές κι αναγκάστηκε πάλι να φύγει* || *κατεβάζει τον περίδρομο* (τρώει πάρα πολύ) ΣΥΝ. καταπίνω, καταβροχθίζω • **7.** αφαιρώ (από κάποιον) το αξίωμα, τον ρίχνω από τη θέση που κατέχει ΣΥΝ. καθαιρώ ΑΝΤ. ανεβάζω· ΦΡ. (μτφ.) ***ανεβάζω και κατεβάζω / κατεβάζω κι ανεβάζω*** έχω τη δύναμη να καθορίζω τις εξελίξεις σε κάποιον τομέα: *τέτοιοι επιχειρηματίες ανεβάζουν και κατεβάζουν κυβερνήσεις* **8.** χαρακτηρίζω (κάποιον) με παρόμοιους χαρακτηρισμούς· σε φρ. τού τύπου: *ανόητη μ' ανεβάζει, χαζή με κατεβάζει* **9.** ρίχνω σε χαμηλότερο επίπεδο, υποβιβάζω: *η κοινωνία άλλους τους ανεβάζει κι άλλους τους κατεβάζει* || *μ' αυτά που λες, κατεβάζεις το επίπεδο τής συζήτησης* • **10.** (στην πολιτική, στον συνδικαλισμό κ.λπ.) προτείνω πρόσωπο ως υποψήφιο σε εκλογική ή άλλη αναμέτρηση: *οι δύο παρατάξεις θα κατεβάσουν κοινό υποψήφιο στις δημοτικές εκλο-*

κατα- *επιτατικό*

κατά-χρεωμένος, -η, -ο	**κατά-χρυσος**, -η, -ο	**κατ-εξευτελίζω** ρ.	**κατ-ερειπώνω** ρ.	**κάτ-ωχρος**, -η, -ο
κατα-χρεώνω ρ.	**κατ-ενθουσιάζω** ρ.	**κατ-εξουσιάζω** ρ.	**κατ-ερείπωση** (η)	

γές· ΦΡ. (στη συνδικαλιστική γλώσσα) ***κατεβάζω πρόταση*** αντί κάνω / υποβάλλω πρόταση **11.** (για θεατρικά έργα ή γενικά θεάματα) διακόπτω τις παραστάσεις ενός έργου (συνήθ. γιατί δεν κατόρθωσε να προσελκύσει την προσοχή τού κοινού): *λίγες εβδομάδες μετά την πρεμιέρα κατέβασαν το έργο* **12.** (για ύψωμα. πλαγιά. βουνό) φυσά δυνατός και παγωμένος αέρας από αυτό: *το βουνό κατεβάζει πολύ κρύο* || (κ. αμετβ.) *κάνει πολύ κρύο. γιατί είναι δίπλα το βουνό και κατεβάζει* ΣΥΝ. φέρνω **13.** (για ποταμό. χείμαρρο) μεταφέρω (νερό. λάσπη κ.λπ.) με ορμή: *ο χείμαρρος είχε φουσκώσει από τη βροχή και κατέβαζε πολύ νερό·* ΦΡ. ***ό,τι βρέξει ας κατεβάσει*** βλ. λ. *βρέχει* **14.** (για βρισιές) εκστομίζω τη μία μετά την άλλη: *όταν θυμώσει. κατεβάζει καντήλια και αγίους* **15.** απαριθμώ. αναφέρω συσσωρευτικά: *άρχιζε να κατεβάζει ονόματα και ημερομηνίες, για να κάνει τον έξυπνο* • **16.** ΓΛΩΣΣ. (για τόνο) μεταφέρω τον τόνο από την προπαραλήγουσα στην παραλήγουσα ή τη λήγουσα (λ.χ. η θάλασσα · των θαλασσών) **17.** ΑΘΛ. εμφανίζω στο γήπεδο αθλητή ή ομάδα για αγώνα: *ο σύλλογός μας κατέβασε ένα καλογυμνασμένο σύνολο παικτών* ΣΥΝ. παρατάσσω **18.** ΠΛΗΡΟΦ. (αργκό) φέρνω στην οθόνη τού υπολογιστή: *~ στοιχεία / αρχεία από το Διαδίκτυο.* Επίσης (λόγ.-σπάν.) **καταβιβάζω** [αρχ.]. — **κατέβασμα** (το) [μεσν.], **καταβίβαση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανεβάζω, εκπίπτω.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταβιβάζω* (με απώλεια τού ενεστωτικού αναδιπλασιασμού *-βι-* και διατήρηση τού *-ε-* από τους παρωχημένους χρόνους, πβ. αόρ. *κατ-ε-βί-βα-σα*) < *κατα-* + *βιβάζω.* βλ. κ. *βάζω.* Στην πληροφορική η λ. αποδίδει το αγγλ. download].

κατεβαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατέβηκα} ♦ (μετβ.) **1.** οδηγούμαι ή μετακινούμαι προς τα κάτω. πηγαίνω από υψηλότερο σημείο σε χαμηλότερο: *~ τη σκάλα* ΣΥΝ. κατέρχομαι ΑΝΤ. ανεβαίνω, ανέρχομαι· ΦΡ. (α) ***μου κατεβαίνει*** μου έρχεται ξαφνικά και χωρίς προετοιμασία στο μυαλό. έχω αίφνης την ιδέα: *σκέψου μήπως σου κατέβει καμιά λύση* || *πώς σου κατέβηκε αυτό;* || *κάνει ό,τι του κατέβει* (ενεργεί απερίσκεπτα, κάνει ό,τι του έλθει στο μυαλό) ΣΥΝ. μου έρχεται (β) ***κατεβαίνω στους δρόμους*** κάνω πορεία διαμαρτυρίας: *όλοι οι εργαζόμενοι είναι αποφασισμένοι να κατέβουν στους δρόμους, για να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους* **2.** (μτφ.-αργκό για πρόσ.) δίνω (χρήματα): *κατέβαινε το χαρτζιλίκι να το μοιραστούμε!* ♦ (αμετβ.) **3.** εξέρχομαι από μέσο συγκοινωνίας ή άλλο όχημα: *~ από το αυτοκίνητο / το τρένο / το λεωφορείο / το πλοίο / το αεροπλάνο* ΣΥΝ. κατέρχομαι. αποβιβάζομαι ΑΝΤ. ανεβαίνω, επιβιβάζομαι **4.** κινούμαι από τον Βορρά προς στον Νότο ή κατευθύνομαι από τα μεσόγεια προς τα παράλια· πηγαίνω σε μέρος που βρίσκεται πιο χαμηλά από το σημείο που είμαι ή προς το κέντρο πόλης: *κατέβηκε από το χωριό του στην Αθήνα και πλούτισε* ΣΥΝ. κατέρχομαι ΑΝΤ. ανέρχομαι. ανεβαίνω· ΦΡ. ***θα κατέβηκε από τα Κράβαρα*** βλ. λ. *Κράβαρα* **5.** (ειδικότ. για ήχο. κύματα, συχνότητες) πέφτω σε χαμηλότερο σημείο από πλευράς εντάσεως. γίνομαι πιο σιγανός: *δεν κατεβαίνει άλλο ο ήχος* ΣΥΝ. χαμηλώνω. πέφτω ΑΝΤ. ανεβαίνω. δυναμώνω **6.** (ειδικότ. για οτιδήποτε αγοράζεται ή αποκτάται με αντίτιμο) ελαττώνεται η αξία μου. γίνομαι φθηνότερος ή λιγότερο ακριβός: *πρόκειται να κατέβουν οι τιμές των οπωροκηπευτικών* ΣΥΝ. μειώνομαι. υποτιμώμαι. φτηναίνω ΑΝΤ. ανεβαίνω, υπερτιμώμαι, αυξάνομαι. ακριβαίνω **7.** (ειδικότ. + σε + ουσ.) περίφραση που σημαίνει ό,τι και το αντίστοιχο ρήμα (βλ. λ. *απολεξικοποιημένο ρήμα*): *κατεβαίνω σε απεργία* (απεργώ) || *κατεβαίνω σε διαδήλωση* (διαδηλώνω) || *κατεβαίνω στον αγώνα* (αγωνίζομαι) || *κατεβαίνω στην πολιτική* (πολιτεύομαι. γίνομαι πολιτικός) **8.** (κατ' επέκτ. για μεγέθη. αξίες κ.λπ.) γίνομαι λιγότερος, μειώνομαι σε ποσότητα. ένταση κ.λπ.: *τα νερά κατέβηκαν και φάνηκαν τα πλημμυρισμένα χωράφια* || *η θερμοκρασία κατέβηκε στους -10°C* || *ο δείκτης παιδικής θνησιμότητας έχει κατέβει πολύ την τελευταία εικοσαετία* ΣΥΝ. ελαττώνομαι. μικραίνω (αμετβ.), πέφτω (μτφ.). υποχωρώ. περιορίζομαι ΑΝΤ. ανεβαίνω, αυξάνομαι, μεγαλώνω • **9.** ΑΘΛ. εισέρχομαι στον στίβο. στο γήπεδο ή αλλού. για να αγωνιστώ: *η ελληνική εθνική ομάδα κατεβαίνει με την εξής σύνθεση...* ΣΥΝ. κατέρχομαι **10.** (μτφ. στην πολιτική) λαμβάνω μέρος στον εκλογικό αγώνα, συμμετέχω στις εκλογές: *κατέβηκα στις δημοτικές εκλογές και απέτυχα* || *τα δύο κόμματα είχαν κατέβει ως συνδυασμός συνεργασίας* ΣΥΝ. κατέρχομαι **11.** (μτφ.-σπάν. για πρόσ.) αποχωρώ από τη θέση ή το αξίωμα που κατέχω: *σύντομα ο βασιλιάς κατέβηκε από τον θρόνο* ΑΝΤ. ανεβαίνω **12.** για θεατρικά έργα ή γενικότ. για θεάματα των οποίων σταματούν οριστικά οι παραστάσεις (συχνά λόγω ελλείψεως κοινού): *η παράσταση κατεβαίνει στο τέλος τού μήνα* • ΦΡ. ***κατέβα να φάμε*** λέγεται χαριτολογώντας σε πολύ ψηλό άνθρωπο.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καταβαίνω* (με διατήρηση τής αύξησης *-ε-* από τους παρωχημένους χρόνους. πβ. παρατ. *κατ-έβαινον*, αόρ. β' *κατ-έβην*) < *κατα-* + *βαίνω*].

κατέβαλα ρ. → καταβάλλω

κατεβασιά (η) **1.** άφθονη και ορμητική ροή υδάτων (σε ποτάμι. ρεύμα κ.λπ. ως αποτέλεσμα δυνατής βροχόπτωσης): *«με την ~ σου σέρνεις λιθάρια ριζιμιά»* (δημοτ. τραγ.) • **2.** δρόμος ή μονοπάτι με κατηφορική κλίση ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφοριά ΑΝΤ. ανήφορος, ανηφοριά • **3.** (στα ομαδικά αθλήματα) γρήγορη επίθεση των παικτών μιας ομάδας προς την εστία των αντιπάλων. με σκοπό την παραβίασή της: *έκαναν μια ~ και έβαλαν γκολ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βροχή.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβασία* (< αρχ. *κατάβασις*) κατ' επίδραση τού ρ. *κατεβάζω*].

κατέβασμα (το) → κατεβάζω

κατεβατός, -ή, -ό **1.** (γενικά) αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που κατευθύνεται προς τα κάτω: *~ δρόμος / ποταμός* ΣΥΝ. κατωφερής. κατηφορικός. καθοδικός ΑΝΤ. ανεβατός, ανωφερής, ανηφορικός. ανοδικός **2. *κατεβατό*** (το) μεγάλο κείμενο, τμήμα γραπτού λόγου μεγάλης έκτασης: *έγραψε ~ ολόκληρα γι' αυτό το θέμα.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καταβατός* (< αρχ. *καταβαίνω*) κατ' επίδραση τού ρ. *κατεβάζω*].

κατεδαφίζω ρ. μετβ. {κατεδάφισ-α. -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** ρίχνω (κτήριο) στο έδαφος. γκρεμίζω: *το συνεργείο τού δήμου είχε εντολή να κατεδαφίσει τα αυθαίρετα* ΣΥΝ. γκρεμίζω ΑΝΤ. ανεγείρω, οικοδομώ. χτίζω **2.** (μτφ.) προκαλώ ριζική καταστροφή. καταστρέφω ολοκληρωτικά: *αισθάνεται τον κόσμο γύρω του να κατεδαφίζεται* ΣΥΝ. καταστρέφω. φθείρω. — **κατεδαφιστικός**, -ή, -ό [1886].

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κατ(α)-* + *-εδαφίζω* < *ἔδαφος*].

κατεδάφιση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ίσεως | -ίσεις. -ίσεων} (λόγ.) το γκρέμισμα: *~ κτηρίου / πολυκατοικίας με δυναμίτες* || *προσεχώς ~* (σε ενημερωτική πινακίδα για το μελλοντικό γκρέμισμα κτηρίου) || (μτφ.) *~ αξιών* ΣΥΝ. (λόγ.) κατακρήμνιση. χάλασμα. ισοπέδωση ΑΝΤ. ανέγερση, ανοικοδόμηση. θεμελίωση.

κατεδαφιστέος, -α. -ο [1889] (για κτήριο) αυτός που πρέπει να κατεδαφιστεί: *μετά τον σεισμό πολλές κατοικίες κρίθηκαν κατεδαφιστέες.*

κατέδειξα ρ. → καταδεικνύω

κατέδωσα ρ. → καταδίδω

Κ.Α.Τ.Ε.Ε. *(τα)* (παλαιότ.) Κέντρα Ανωτέρας Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως.

κατέθεσα ρ. → καταθέτω

κατειλημμένος, -η, -ο (και ως φωτεινή κυρ. ένδειξη σε χώρους, μηχανήματα μεταφοράς με κοινή χρήση) αυτός που έχει ήδη χρησιμοποιηθεί. πιαστεί από κάποιον άλλο. που δεν είναι διαθέσιμος: *ο ανελκυστήρας είναι ~* || *η θέση είναι ~ από τον κ. Παύλο* || *η γραμμή είναι ~. μιλάει συνέχεια !* || *~ θάλαμος / τουαλέτα* || *όλες οι θέσεις στην πλατεία είναι ήδη ~. μόνο ο εξώστης μένει!* ΣΥΝ. πιασμένος ΑΝΤ. διαθέσιμος. ελεύθερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω. μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταλαμβάνω.* απόδ. τού γαλλ. occupé].

κατείχα ρ. → κατέχω

κατέλαβα ρ. → καταλαμβάνω

κατέλθω (να/θα) ρ. → κατέρχομαι

κατελήφθην ρ. → καταλαμβάνω

κατέναντι επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ακριβώς απέναντι. από την τελείως αντικρινή πλευρά ΣΥΝ. καταντικρύ.

κατενάταιο (το) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) αγωνιστικό σύστημα, που αναπτύχθηκε στην Ιταλία. το οποίο έδινε προτεραιότητα στην άμυνα.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. catenaccio «σιδερένια αμπάρα σε παραθυρόφυλλα» (< catena «αλυσίδα»). Ο όρ. εφαρμόστηκε αρχικά στο σκληρό αμυντικό ποδόσφαιρο τής Ιταλίας κατά τη δεκαετία τού 1960].

κατένειμα ρ. → κατανέμω

κατενώπιον επίρρ. [μτγν.] (λόγ.) ακριβώς ενώπιον κάποιου, τελείως κατά πρόσωπο ΑΝΤ. καταπίσω. πισώπλατα.

κατεξοχήν κ. **κατ' εξοχήν** [μτγν.] επίρρ. (λόγ.) σε μεγαλύτερο βαθμό, περισσότερο από όλα ή πρώτα από όλα. κατά κύριο λόγο: *οι αξίες αυτές στηρίζονται ~ στο φρόνημα τού λαού μας* || *οι διώξεις κατά του Τύπου είναι ένα ~ παράδειγμα αυταρχικής πολιτικής* ΣΥΝ. προπάντων, πάνω απ' όλα. κυρίως.

κατεπάνω επίρρ. [μεσν.] ενάντια σε κάποιον/κάτι: *προχωρούσαν απειλητικά ~ μου* (βλ. κ. λ. *καταπάνω*).

κατεπάνω *(ο)* {άκλ.} ΙΣΤ. (στο Βυζάντιο) το αξίωμα τού πολιτικού και στρατιωτικού διοικητή θέματος (βλ.λ.) τής Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και ο φορέας αυτού.

[ΕΤΥΜ. μεσν.. βλ. λ. *καπετάνιος*].

κατεπείγω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο στον ενεστ.} **1.** πιέζω τόσο. ώστε δεν επιδέχομαι αναβολή· απαιτώ (για τη διεκπεραίωσή μου) μεγάλη ταχύτητα, βιασύνη: *τα έγγραφα αυτά κατεπείγουν* ΣΥΝ. βιάζω. προέχω **2.** (μεσοπαθ. ***κατεπείγομαι***) βιάζομαι πολύ: *~ να φθάσω στον σταθμό. γιατί κινδυνεύω να χάσω το τρένο* ΣΥΝ. βιάζομαι. επείγομαι **3.** (η μτχ. ***κατεπείγων,*** *-ουσα. -ον*) (για δημόσια έγγραφα, επιστολές και διαδικασίες) αυτός τού οποίου η διεκπεραίωση πρέπει να γίνει ή να λυθεί το ταχύτερο δυνατόν: *~ γράμμα / τηλεγράφημα / υπόθεση.* — **κατεπειγόντως** επίρρ. [1861].

κατεπλάγην ρ. → καταπλήσσω

κατέπλευσα ρ. → καταπλέω

κατέπληξα ρ. → καταπλήσσω

κατεργάζομαι ρ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {κατεργάσ-τηκα (λόγ. -θηκα). -μένος} υποβάλλω (κάτι) σε προσεκτική επεξεργασία, ώστε να καταστεί κατάλληλο για χρήση: *~ χαλκό / πολύτιμους λίθους / βαμβάκι* ΣΥΝ. επεξεργάζομαι· ΦΡ. ***πενία τέχνας κατεργάζεται*** βλ. λ. *πενία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

κατεργάρης, -α/-ισσα. -ικο {-ηδες κ. -αίοι (θηλ. χωρ. γεν. πληθ.)} αυτός που σκέπτεται και ενεργεί με πονηριά. που χρησιμοποιεί τεχνάσματα. για να επιτύχει τους σκοπούς του: *είδες ο ~ πώς τα κατάφερε!* || *τα κατάφερε η ~ και τον τύλιξε!* ΣΥΝ. παμπόνηρος· ΦΡ. (α) ***κάθε κατεργάρης στον πάγκο του*** για περιπτώσεις στις οποίες τα πράγματα επανέρχονται στην αρχική τους τάξη μετά από διάλειμμα ή διακοπή: οι *διακοπές τελειώνουν· από μεθαύριο ~!* (β) ***μεταξύ κατεργαραίων ειλικρίνεια*** άνθρωποι που μεταχειρίζονται τις ίδιες πονηριές, οφείλουν τουλάχιστον να είναι ειλικρινείς μεταξύ τους και να μην προσποιούνται τους αθώους. — (υποκ.) **κατεργαράκος** κ. **κατεργαρούλης** (ο), **κατεργαρούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. μεσν.. αρχική σημ. «κωπηλάτης σε κάτεργο», < *κάτεργον* + *-άρης.* Η σημ. «*πανούργος, πονηρός*» ήδη μεσν.].

κατεργάρης: δηλώσεις συμπάθειας / επιδοκιμασίας. Στην Ελληνική και σε άλλες γλώσσες μερικές λέξεις που δηλώνουν αρνητι-

κούς χαρακτηρισμούς και ανήκουν στον κύκλο των λεγόμενων «κακόσημων λέξεων» (pejorative. βλ. λ. *κακόσημος*), χρησιμοποιούνται συχνά στον καθημερινό προφορικό λόγο και σε ύφος οικειότητας, για να δηλώσουν επίσης «εύσημο χαρακτηρισμό», την ανεκτικότητα, τη συμπάθεια, την επιδοκιμασία, ενίοτε και θαυμασμό τού ομιλητή για τον χαρακτηριζόμενο με αυτές τις λέξεις: *Ρε τον κατεργάρη, δεν του ξεφεύγει τίποτε! – Βρε τον αθεόφοβο, τα κατάφερε πάλι! – Μπόρεσε, η αφιλότιμη, να παντρευτεί και να κάνει τέσσερα παιδιά, να διακριθεί στην επιστήμη και στο επάγγελμά της και να φτάσει τώρα, με την αξία της, να γίνει και υπουργός!* Πρόκειται για λέξεις όπως **κατεργάρης, αθεόφοβος, αφιλότιμος, κερατούκλης, μπαγάσας** κ.ά., που χρησιμοποιούνται και με θετικό περιεχόμενο (αντίθετα προς λ. όπως *απατεώνας, ψεύτης, αχρείος, αλήτης* κ.τ.ό., που έχουν πάντοτε αρνητική σημασία). Τέτοιες λέξεις έφτασαν στην επιδοκιμαστική δήλωση, περνώντας από χρήσεις που δήλωναν ειρωνεία, επιφυλακτικότητα, ανεκτικότητα κ.λπ.

κατεργαριά (η) πονηριά, τέχνασμα: *τι κατεργαριές κάνεις εκεί πέρα;*

κατεργάρικος, -η, -ο αυτός που γίνεται με δόλο και πονηριά: ~ *κόλπα / πράξη* ΣΥΝ. πονηρός, πανούργος ΑΝΤ. τίμιος, ευθύς. — **κατεργάρικα** επίρρ.

κατεργασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η επεξεργασία υλικού, αντικειμένου κ.λπ., ώστε να γίνει κατάλληλο για χρήση: ~ *μετάλλων / ξύλου / δέρματος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δουλειά*.

κατεργάσιμος, -η, -ο αυτός που είναι δυνατόν να υποστεί κατεργασία: ~ *υλικό / μέταλλο* ΣΥΝ. επεξεργάσιμος.

κάτεργο (το) **1.** (παλαιότ.) ιστιοφόρο πολεμικό ή πειρατικό πλοίο με δύο ή τρεις σειρές κουπιών και αργότερα παροπλισμένο και αχρηστευμένο πολεμικό σκάφος, άλλοτε μόνιμα ελλιμενισμένο, που χρησίμευε ως φυλακή καταδίκων, κι άλλοτε ως πλωτός στρατώνας **2.** (στον πληθ.-μτφ.) η φυλακή (και οι σκληρές καταναγκαστικές εργασίες που συνεπάγεται συχνά η φυλάκιση): *στέλνω κάποιον στα ~* (τον φυλακίζω) || *χρόνια στα ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κάτεργον*, ουδ. τού επιθ. *κάτεργος* «καλλιεργημένος, οργωμένος» < *κατ(α)-* + *-εργος* < *έργον*. Η σημ. «ιστιοφόρο πλοίο» είναι μεσν.].

Κατερίνα (η) → Αικατερίνη

Κατερίνη (η) πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού νομού Πιερίας. — **Κατερινιώτης** (ο), **Κατερινιώτισσα** (η), **κατερινιώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. μεσν. ονομασία (14ος αι.) μικρού οικισμού, ο οποίος ονομάστηκε έτσι επειδή, κατά την παράδοση, υπήρχε εκεί μετόχι τής μονής τής Αγίας Αικατερίνης τού Σινά, ενώ φαίνεται ότι αρκετοί πρόσφυγες από τη Χερσόνησο τού Σινά εγκαταστάθηκαν στην πόλη].

κατέρρευσα ρ. → καταρρέω

κατέρχομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. [αρχ.] {κατήλθα} (λόγ.) (αμετβ.) **1.** κινούμαι ή κατευθύνομαι προς τα κάτω: *ο παγετώνας κατέρχεται αργά προς τη θάλασσα* || (κ. μετβ.) *κατήλθε τις σκάλες έντρομος* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανέρχομαι, ανεβαίνω **2.** συμμετέχω, παίρνω μέρος: ~ *στις εκλογές / σε απεργιακή κινητοποίηση* ΣΥΝ. κατεβαίνω **3.** πηγαίνω: *κατήλθαν πάνοπλοι στο πεδίο τής μάχης.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κατεσπαρμένος, -η, -ο (λόγ.) διασκορπισμένος εδώ κι εκεί: *οικισμοί ~ σε όλη την έκταση τής επαρχίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατασπείρω*].

κατεσπευσμένος, -η, -ο αυτός που γίνεται ή συντελείται με μεγάλη βιασύνη: ~ *ενέργεια / ανάκληση* ΣΥΝ. βιαστικός, εσπευσμένος ΑΝΤ. αβίαστος, άνετος. - **κατεσπευσμέν-α / -ως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κατασπεύδω*].

κατεστημένο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** (κακόσ.) η επικρατούσα κατάσταση πραγμάτων στην κοινωνία, το σύστημα που παραδοσιακά ισχύει σε κάθε τομέα τής ζωής ΣΥΝ. status quo, καθεστηκυία τάξη (πραγμάτων) **2.** (συνεκδ.) κοινωνική ομάδα ή τάξη ανθρώπων με πολιτική, κοινωνική, οικονομική ή άλλη ισχύ, η οποία ασκεί έλεγχο στις κοινωνικές εξελίξεις, υποστηρίζοντας με σθένος το παραδοσιακά αποδεκτό και αποθαρρύνοντας οποιαδήποτε αλλαγή: *το πολιτικο-στρατιωτικό ~* || *δεν ήταν πρόθυμος να συνδιαλλαγεί με το κομματικό ~* || *τα έβαλε με το ~ τής εποχής του και γι' αυτό πολεμήθηκε.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *καθίσταμαι* με βάση τον αόρ. β' *κατέστην*. Το ουδ. ως ουσιαστικό *(κατεστημένο)* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. establishment και εμφανίζεται στην Ελλην. από τη δεκαετία τού 1950].

κατεστημένος, -η, -ο 1. αυτός που ισχύει από παλιά, που έχει επικρατήσει: ~ *δομές / μορφές εξουσίας* **2. *κατεστημένο*** (το) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καθίστημι* από το θ. τού αόρ. β' *κατέ-στην* (αρχ. παθ. παρακ. *καθεστώς*). Απόδ. τού αγγλ. established].

κατέστην ρ. → καθιστώ

κατέστησα ρ. → καθιστώ

κατεστραμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που έχει καταστραφεί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταστρέφω*].

κατεσχημένος, -η, -ο → κατάσχω

κατέσχον ρ. → κατέχω

κατέτμησα ρ. → κατατέμνω

κατευθείαν κ. **κατ' ευθείαν** επίρρ. (δηλώνει κατεύθυνση) **1.** σε ευθεία γραμμή προς κάτι, χωρίς στροφές ή παρεκκλίσεις: *πήραν τον κεντρικό δρόμο που οδηγούσε ~ στο δημαρχείο* ΣΥΝ. ίσια, ολόισια· (μτφ.) **2.** με τρόπο άμεσο και γρήγορο, χωρίς διακοπές ή καθυστερήσεις: *δεν θα σταματήσεις πουθενά· θα πας ~ στο σπίτι* ΣΥΝ. αμέσως, γρήγορα **3.** χωρίς μεσολαβήσεις: *παίρνει εντολές ~ από τον πρωθυπουργό* ΣΥΝ. απευθείας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. φρ. *κατ' εὐθεῖαν (γραμμήν)*].

κατεύθυνση (η) [1874] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η πορεία την οποία ακολουθεί οτιδήποτε κινείται, η φορά τής κίνησης: *το πλοίο άλλαξε ~ και έπλευσε προς ανατολάς* || *κινούμαι προς άγνωστη ~* ΣΥΝ. φορά, πορεία, ρότα· ΦΡ. **δρόμος διπλής κατευθύνσεως** βλ. λ. *διπλός* **2.** το σημείο προς το οποίο κατευθύνεται συγκεκριμένη δραστηριότητα: *οι έρευνες τής αστυνομίας στρέφονται προς όλες τις ~* || *οι διοικητικές ενέργειες είναι στη σωστή ~* **3.** ο αντικειμενικός σκοπός πράξης ή ενέργειας, το σημείο που αποτελεί τον στόχο μιας προσπάθειας: *η μείωση τού πληθωρισμού οφείλει να είναι η βασικότερη ~ τής οικονομικής μας πολιτικής* || *οι σύγχρονες ~ τής ιατρικής / τής έρευνας / τής επιστήμης* || *πολιτική / κοινωνική / οικονομική / ιδεολογική ~* ΣΥΝ. στόχος, σκοπός.

κατευθυντήριος, -α, -ο [μτγν.] ικανός ή κατάλληλος να κατευθύνει, αυτός που χρησιμεύει στον καθορισμό συγκεκριμένης κατεύθυνσης: *οι ~ γραμμές τής πολιτικής μας* || ~ *σκέψη / αρχές* ΣΥΝ. διευθυντικός, οδηγητικός.

κατευθυντικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΤΕΧΝΟΛ. η ιδιότητα των κεραιών να ακτινοβολούν εντονότερα προς μία ή περισσότερες κατευθύνσεις στον χώρο.

κατευθύνω ρ. μετβ. {κατεύθυν-α (λόγ. κατηύθυνα), -θηκα} **1.** καθορίζω την πορεία, οδηγώ προς συγκεκριμένη κατεύθυνση, δίνω τον κατάλληλο προσανατολισμό ή σκοπό: ~ *σκάφος / αεροπλάνο* || *κατευθύνεται ολοταχώς προς την πρωθυπουργία* ΣΥΝ. διευθύνω, οδηγώ, προσανατολίζω **2.** ασκώ καταλυτική επίδραση (σε κάποιον/κάτι), καθορίζω απόλυτα τις ενέργειες, τις πράξεις ή την πορεία του: *δεν αναπτύσσει καμία πρωτοβουλία, τον κατευθύνει σε όλα η μητέρα του* || *ο Μωάμεθ ισχυριζόταν ότι τον κατηύθυνε ο Θεός* || *επηρέαζε και συχνά κατηύθυνε τις εξελίξεις* ΣΥΝ. διευθύνω, καθοδηγώ, επηρεάζω **3.** (μεσοπαθ. ***κατευθύνομαι***) πηγαίνω προς ορισμένο σημείο, ακολουθώ ορισμένη κατεύθυνση: ~ *προς την πλατεία / προς τα ανατολικά* || *κατευθύνθηκε προς τα σύνορα* || *κατευθυνόμενος προς Θεσσαλονίκη, στάθμευσε στην Κατερίνη* || *τα δημοσιεύματα αυτά είναι κατευθυνόμενα κι έχουν σκοπό να πλήξουν το κύρος τού πρωθυπουργού* ΣΥΝ. υπαγορεύομαι **4.** ακολουθώ ορισμένη πορεία ή ενεργώ σύμφωνα με τις υποδείξεις άλλου: *οι ενέργειες αυτές κατευθύνονται από άγνωστα κέντρα* **5.** (η μτχ. ***κατευθυνόμενος, -η, -ο***) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *εὐθύνω* < *εὐθύς*].

κατευνάζω ρ. μετβ. {κατεύνασ-α, κατευνάσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} μειώνω την ένταση και την οξύτητα, ηρεμώ, καταπραΰνω (κάποιον/κάτι): *αυτό το φάρμακο κατευνάζει τους πόνους* || *προσπαθούν να κατευνάσουν τη λαϊκή δυσαρέσκεια* || *ο χρόνος κατευνάζει τα μίση και τα πάθη* ΣΥΝ. αμβλύνω, μαλακώνω, καλμάρω, ηρεμώ ΑΝΤ. εξάπτω, διεγείρω, εξερεθίζω. — **κατευνασμός** (ο) [μτγν.], **κατευναστής** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *εὐνάζω* «βάζω στο κρεβάτι, κοιμίζω» < *εὐνή* (βλ.λ.)].

κατευναστικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ικανός και κατάλληλος να κατευνάζει, να καθησυχάζει ή να ανακουφίζει: ~ *φάρμακο / ένεση* || ~ *δήλωση / χειρονομία / προσπάθεια / τακτική / ρόλος / ύφος* ΣΥΝ. καθησυχαστικός, ηρεμιστικός, καταπραϋντικός, κατασταλτικός ΑΝΤ. διεγερτικός, (εξ)ερεθιστικός, παροξυντικός **2. *κατευναστικό*** (το) φάρμακο που χρησιμοποιείται για κατευνασμό των νεύρων. - **κατευναστικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

κατευόδιο (το) {χωρ. πληθ.} καλό και ευχάριστο ταξίδι, καλός δρόμος, συνήθ. ως ευχή: *εύχομαι σε κάποιον καλό ~.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατευόδιον* < μτγν. *κατευοδῶ* (βλ.λ.)].

κατευοδώνω ρ. μετβ. {κατευόδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εύχομαι (σε πρόσωπο που αναχωρεί) καλό ταξίδι, λέω «καλό κατευόδιο» **2.** (γενικότ.) συνοδεύω με ευχές (κάποιον που φεύγει για ταξίδι): *πλήθος κόσμου τον κατευόδωσε με εκδηλώσεις αγάπης* ΣΥΝ. ξεπροβοδίζω, προπέμπω, ξεβγάζω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατευοδῶ (-όω)* < *κατ(α)-* + *εὐοδῶ*, βλ. λ. *ευοδώνω*].

κατευόδωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} η προπομπή, το ξεπροβόδισμα με ευχές κάποιου που πρόκειται να ταξιδέψει. Επίσης **κατευόδωμα** (το) [μεσν.].

κατέφυγα ρ. → καταφεύγω

κατέχω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατείχα (παρατ. που χρησιμοποιείται κ. ως αόρ.), αόρ. κατέσχον, -ες, -ε... (να/θα κατάσχω), παρακ. έχω κατάσχει} **1.** είμαι κύριος (πράγματος), έχω στην κατοχή μου (κάτι): ~ *αξιόλογη κτηματική περιουσία* ΣΥΝ. έχω, κρατώ, κρατώ στα χέρια μου ΑΝΤ. στερούμαι **2.** έχω υπό την εξουσία μου, έχω υπό την κυριαρχία μου: *ο εχθρός κατέχει την πόλη* **3.** (η μτχ. ***κατεχόμενος, -η, -ο***) αυτός που τελεί υπό ξενική κατοχή: *τα ~ από το Ισραήλ παλαιστινιακά εδάφη·* και το ουδ. ***κατεχόμενα*** (τα) {κατεχομένων}: *ένταση και ανταλλαγή πυροβολισμών στα ~ στην Κύπρο* **4.** κυριαρχώ στο μυαλό ή στην ψυχή (κάποιου): *ένας φόβος τον κατέχει, μήπως γίνει γνωστό το παρελθόν του* || (κ. μεσοπαθ.) *κατέχεται από πάθη / ανασφάλεια / συμπλέγματα* ΣΥΝ. διακατέχω **5.** βρίσκομαι σε ορισμένη θέση: *το οχυρό κατέχει δεσπόζουσα θέση στην πεδιάδα* || *τα ελληνικά νησιά κατέχουν εξέχουσα θέση στα αναπτυξιακά προγράμματα τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* || *κατείχε επί πολλά χρόνια το αξίωμα τού πρυτάνεως* || *κατέχει την πρώτη θέση στην υπαλληλική ιεραρχία τού υπουργείου* || *«η Γαλλία κατέχει την παγκόσμια πρωτιά στην κατανάλωση ψυχοτρόπων»* (εφημ.) • **6.** (μτφ.) γνωρίζω στην εντέλεια: *οι ηθοποιοί οφείλουν να κατέχουν την υποκριτική τέχνη* || *κατέχει τρεις ξένες γλώσσες* ΑΝΤ. αγνοώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατάσχω, έχω, απέχω, παρέχω.*

κατέχων, -ουσα, -ον αυτός που έχει στην κατοχή του (κάτι), κύριος,

ιδιοκτήτης πράγματος· ΦΡ. **μακάριοι οι κατέχοντες** βλ. λ. *μακάριος*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *κατέχω*].

κατεψυγμένος, -η, -ο κ. **καταψυγμένος 1.** αυτός που έχει παγώσει πάρα πολύ, που έχει παραμείνει για αρκετό χρόνο σε μεγάλη ψύξη ΣΥΝ. παγωμένος **2.** (α) (ειδικότ. για τρόφιμα και άλλα αναλώσιμα είδη) αυτός που έχει διατηρηθεί στην κατάψυξη: ~ *κρέατα / ψάρια* (β) ΓΕΩΓΡ. **κατεψυγμένες ζώνες** περιοχές τής Γης, που βρίσκονται κοντά στους δύο πόλους λόγω των πολύ χαμηλών θερμοκρασιών που επικρατούν εκεί· η αρκτική ζώνη και η ανταρκτική ζώνη. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταψύχω*].

κατήγγειλα ρ. → καταγγέλλω

κατηγγελμένος, -η, -ο αυτός που τον έχουν καταγγείλει (βλ. λ. *καταγγέλλω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταγγέλλω*].

κατηγόρημα (το) {κατηγορήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΓΛΩΣΣ. ό,τι λέγεται μέσα σε μια ρηματική πρόταση (π.χ. ο ήλιος λάμπει - ο ταχυδρόμος χτύπησε το κουδούνι) ή σε μια ονοματική / συνδετική πρόταση (π.χ. ο Πέτρος είναι φοιτητής) για να χαρακτηρίσει (να «κατηγορήσει») το υποκείμενο τής πρότασης: το «λάμπει» στο «ο ήλιος λάμπει», το «χτύπησε το κουδούνι» στο «ο ταχυδρόμος χτύπησε το κουδούνι» και το «είναι φοιτητής» στο «ο Πέτρος είναι φοιτητής» **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) ουσιαστική ιδιότητα μιας υπόστασης, ό,τι αποτελεί κύριο και ουσιαστικό στοιχείο της: *τα ~ τού Θεού* (στη μεταφυσική) (β) (ειδικότ. στη Λογική τού Αριστοτέλη) αυτό που λέγεται για το υποκείμενο τής κρίσης και απορρέει αναγκαία από τη φύση του, δηλ. η ενέργεια, η ιδιότητα, το πάθος κ.λπ. που αποδίδεται στο υποκείμενο ΣΥΝ. γνώρισμα. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κατηγορία, ψόγος», < *κατηγορῶ*].

κατηγορηματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διατυπώνεται ρητά και απερίφραστα, που λέγεται με σαφήνεια και καθαρότητα, χωρίς αοριστίες ή επιφυλάξεις: *στα ερωτήματά μας έδωσε ~ απαντήσεις* || ~ *διαβεβαίωση / απόφαση / υπόσχεση / άρνηση / δήλωση / γνώμη / άποψη / εντολή / διάψευση / βεβαίωση / θέση / τόνος / πληροφορία / κατάθεση / ύφος / απόρριψη* ΣΥΝ. απερίφραστος, ρητός, ανεπιφύλακτος, σαφής, καθαρός ΑΝΤ. ασαφής, διφορούμενος, αόριστος **2.** ΓΛΩΣΣ. **κατηγορηματικός προσδιορισμός** προσδιορισμός που αποδίδει σε ουσιαστικό ιδιότητα ή χαρακτηριστικό με εμφατικό τρόπο (σε αντίθεση προς τον επιθετικό προσδιορισμό), π.χ. το «μεσίστια» στην πρόταση *το πλοίο μπήκε στο λιμάνι με τη σημαία μεσίστια*, το «αλμυρό» στην πρόταση *έκανε το φαγητό αλμυρό* (βλ. κ. *επιθετικός προσδιορισμός*, λ. *επιθετικός*). — **κατηγορηματικ-ά / -ώς** [1844] επίρρ., **κατηγορηματικότητα** (η) [1895]. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. catégorique].

κατηγόρηση (η) [1766] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} λογική διαδικασία, σύμφωνα με την οποία ένα κατηγορούμενο (Κ) αποδίδεται σε ένα υποκείμενο (Υ).

κατηγορητήριο (το) [1871] {κατηγορητηρί-ου | -ων} **1.** ΝΟΜ. η έγγραφη διατύπωση αξιόποινων πράξεων, που αποδίδονται σε κάποιον ή/και η προφορική ανάπτυξη αυτών κατά την έναρξη τής δίκης: *το ~ είναι πολύ βαρύ* || *σύμφωνα με το ~, ο κατηγορούμενος διέπραξε κλοπές και ένοπλες ληστείες* || *ο συνήγορος ανέτρεψε το κατηγορητήριο* **2.** (συνεκδ.) το δικονομικό έγγραφο, το οποίο περιλαμβάνει την αξιόποινη πράξη που αποδίδεται σε κάποιον, κατόπιν αποφάσεως των αρμοδίων συμβουλίων πλημμελειοδικών ή εφετών **3.** (γενικότ.) το σύνολο των κατηγοριών.

κατηγορητικός, -ή, -ό [αρχ.] ΝΟΜ. αυτός που αποδίδει κατηγορίες (σε κάποιον), που κατηγορεί: ~ *λόγος / πράξη* ΑΝΤ. απολογητικός, δικαιολογητικός.

κατηγορία (η) {κατηγοριών} **1.** πρόταση που ενοχοποιεί (κάποιον για κάτι): *η ~ τού χρηματισμού εκτοξεύεται συχνά εναντίον εφοριακών υπαλλήλων* || *δεν υπάρχει αξιόπιστη μαρτυρία, η οποία να στηρίξει την ~* || *τον βαρύνει η ~ τής υπεξαιρέσεως χρημάτων* || *μια ~ απαγγέλλεται / ευσταθεί / απορρίπτεται / διατυπώνεται / αποσύρεται / αντικρούεται / αποσείεται / προσάπτεται* || *απαλλάσσω από την ~* || *είμαι / τελώ υπό ~* || *βαριά / κακόβουλη / ψευδής / ανυπόστατη ~* ΣΥΝ. αιτίαση, μομφή **2.** (συνήθ. στον πληθ.) οτιδήποτε λέγεται εναντίον (κάποιου): *άκουσα πολλές ~ εναντίον σου* || *χαρακτήρισε αστήρικτες και ανυπόστατες τις ~ που διατυπώθηκαν εναντίον του* ΣΥΝ. επίκριση, κατάκριση, ψόγος, αποδοκιμασία ΑΝΤ. επιδοκιμασία, έπαινος **3.** ΝΟΜ. η απόδοση (σε κάποιον) αξιόποινης πράξης ή παράλειψης· ΦΡ. **μάρτυς / μάρτυρας κατηγορίας** ο μάρτυρας που προσάγεται από τον ανακριτή ή τον μηνυτή, για να στηρίξει τις αποδιδόμενες κατηγορίες • **4.** σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που χαρακτηρίζονται ως ομοιογενή, έχουν δηλαδή κοινά χαρακτηριστικά και ταξινομικώς ανήκουν στην ίδια ομάδα: *οι κρατικές επιχειρήσεις χωρίζονται σε δύο βασικές ~, τις κερδοφόρες και τις προβληματικές* || *κατατάσσω / ταξινομώ / διακρίνω σε (τρεις) ~* || *τόσο οι δάσκαλοι, όσο και οι καθηγητές εντάσσονται στην ~ των ανεπαρκώς αμειβομένων δημοσίων υπαλλήλων* ΣΥΝ. τάξη, κλάση, ομοταξία, συνομοταξία **5.** σύνολο ομοειδών πραγμάτων που τοποθετούνται στο ίδιο επίπεδο αξιολόγησης: *ξενοδοχείο / εστιατόριο πρώτης / δεύτερης ~* (ανάλογα με το πόσες υπηρεσίες προσφέρουν) || *ομάδα τής πρώτης ~ στο μπάσκετ* || *υποβιβάστηκε στη δεύτερη κατηγορία* • **6.** ΦΙΛΟΣ. **κατηγορίες** (οι) (α) (στον Αριστοτέλη) τα γενικότατα γένη, στα οποία υπάγονται όλα τα όντα και από τα οποία δέχονται προσδιορισμούς· οι αριστοτελικές κατηγορίες είναι οι εξής δέκα: *ουσία, ποσότητα, ποιότητα, σχέση, τόπος, χρόνος, θέση, κατοχή, ενέργεια* και *πάθος* (β) (στον Καντ) τρόποι με τους οποίους λειτουργεί η νόηση ως γνωστική ικανότητα· οι κατηγορίες είναι δώδεκα και ομαδοποιούνται ανά τρεις σε τέσσερα υποσύνολα: ποσόν, ποιόν, αναφορά, τρόπος. Επίσης (λαϊκ.) **κατηγόρια** (σημ. 1, 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ια*, -*ία*. [ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «μομφή, ψόγος». < *κατηγορῶ*. Η σημ. «σύνολο ομοιογενών στοιχείων» ήδη ως όρος τής Λογικής στον Αριστοτέλη. Με αυτή τη σημ. η λ. πέρασε σε αρκετές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. category, γαλλ. catégorie, γερμ. Kategorie κ.ά.].

κατηγοριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κατηγορία στην οποία τοποθετούνται πρόσωπα ή πράγματα.

κατηγοριάρης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που συνηθίζει να κατηγορεί, να συκοφαντεί ΣΥΝ. συκοφάντης, φαρμακόγλωσσος. [ΕΤΥΜ. < *κατηγορία* + παραγ. επίθημα -*ιάρης*, άσχετο από το μεσν. *κατηγοριάρης* «εκκλησιαστικός αξιωματούχος»].

κατηγορικός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.-σπάν.) **1.** κατηγορηματικός **2.** ΦΙΛΟΣ. (α) **κατηγορική κρίση** η κρίση με την οποία διατυπώνεται συμπέρασμα χωρίς όρους ή επιφυλάξεις, δηλ. η πρόταση στην οποία το υποκείμενο συνδέεται με το κατηγορούμενο μέσω τού συνδετικού ρήματος *είμαι*, λ.χ. *η αγελάδα είναι θηλαστικό* (β) **κατηγορικός συλλογισμός** ο συλλογισμός στον οποίο το συμπέρασμα συνάγεται από κατηγορικές κρίσεις (γ) **κατηγορική προσταγή** (γερμ. kategorischer Imperativ, όρος τής ηθικής τού Καντ) ηθικού περιεχομένου εντολή, που διατυπώνεται χωρίς όρους και παίρνει τη μορφή καθολικής απαίτησης τού ηθικού νόμου, η οποία έχει γενικό, αντικειμενικό, απόλυτο και υποχρεωτικό χαρακτήρα (λ.χ. «πράττε μόνο έτσι, ώστε να μπορείς να θέλεις το υποκειμενικό αξίωμα τής πράξης σου να γίνει καθολικός νόμος») **3.** ΓΛΩΣΣ. **κατηγορικός δείκτης** η λ. *ως* (βλ.λ., σημ. 2) που χρησιμοποιείται ως δείκτης για να δηλώσει το κατηγορούμενο σε μια πρόταση, π.χ. *μίλησε ως ειδικός – υπηρετεί ως αξιωματικός – τον προσέλαβαν ως σύμβολο*.

κατηγοριοποιώ ρ. μετβ. {κατηγοριοποιείς... | κατηγοριοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} χωρίζω ή εντάσσω σε κατηγορίες: ~ *την ύλη τού βιβλίου θεματικά* ΣΥΝ. ταξινομώ. — **κατηγοριοποίηση** (η). [ΕΤΥΜ. < *κατηγορία* + *ποιώ*, απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. categorise].

κατήγορος (ο/η) {κατηγόρ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που διατυπώνει κατηγορίες, που κατακρίνει: *ενώ παλιότερα τον επαινούσε, τώρα έχει μεταβληθεί σε κατήγορό του* ΣΥΝ. κατακριτής, επικριτής ΑΝΤ. επαινέτης **2.** πρόσωπο που καταγγέλλει αξιόποινη πράξη, υποβάλλοντας στις δικαστικές αρχές μήνυση εναντίον τού δράστη ΣΥΝ. μηνυτής, ενάγων ΑΝΤ. κατηγορούμενος· ΦΡ. **δημόσιος κατήγορος** βλ. λ. *δημόσιος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *-ήγορος* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά* (> *ἀγορεύω*), πβ. *δικ-ηγόρος, συν-ήγορος, παρήγορος* κ.ά.].

κατηγορούμενο (το) {κατηγορουμέν-ου | -ων} ΓΛΩΣΣ. ο όρος τής πρότασης, ο οποίος φανερώνει την ιδιότητα ή το χαρακτηριστικό που αποδίδεται στο υποκείμενο ή το αντικείμενο, εκφράζει δηλ. αυτό που λέγεται για το υποκείμενο ή για το αντικείμενο με τη μεσολάβηση συνδετικού ρήματος (είμαι, γίνομαι, εκλέγομαι κ.λπ.), π.χ. το «έξυπνος» στην πρόταση *ο Αντώνης είναι έξυπνος*, το «πρόεδρο» στην πρόταση *εξέλεξαν τον Γιάννη πρόεδρο* (βλ. κ. *επιρρηματικό κατηγορούμενο*, λ. *επιρρηματικός* και *προληπτικό κατηγορούμενο*, λ. *προληπτικός*). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατηγορούμενον*, ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *κατηγοροῦμαι*].

κατηγορούμενος (ο) {κατηγορουμέν-ου | -ων, -ους}, **κατηγορουμένη** (η) ΝΟΜ. **1.** (γενικά) πρόσωπο εναντίον τού οποίου απαγγέλλεται κατηγορία από ιδιώτη ή από την πολιτεία στο δικαστήριο, επειδή θεωρείται ένοχος αξιόποινης πράξης ΑΝΤ. κατήγορος **2.** (ειδικότ.) ο ύποπτος εγκληματικής πράξης, που έχει ήδη παραπεμφθεί σε δίκη ή εναντίον τού οποίου έχει ήδη ασκηθεί ποινική δίωξη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένοχος*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *κατηγορῶ (-έω)*].

κατηγορώ ρ. μετβ. {κατηγορείς... | κατηγόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** αποδίδω σε (κάποιον/κάτι) πράξη ή συμπεριφορά αξιόμεμπτη: *οι εχθροί του τον κατηγόρησαν για καταχρήσεις* || *κατηγορήθηκε για αντισημιτισμό* || *τον κατηγορούν ως ξενόδουλο* || ~ *την κοινωνία / το σύστημα / την τηλεόραση* ΣΥΝ. ενοχοποιώ, μέμφομαι, αιτιώμαι, καταγγέλλω, κατακρίνω ΑΝΤ. υπερασπίζομαι, υποστηρίζω, συνηγορώ **2.** ΝΟΜ. ασκώ δικαστική δίωξη για αξιόποινη πράξη, απαγγέλλω κατηγορία εναντίον (κάποιου): *κατηγορείται για ανθρωποκτονία εκ προθέσεως* || *τον κατηγορούν για σωρεία παραβάσεων* ΣΥΝ. μηνύω, ενάγω, διώκω **3. κατηγορώ** (το) το σύνολο των αιτιάσεων και των μομφών που εκτοξεύονται εναντίον κάποιου: *εξαπέλυσε δριμύ ~ εναντίον των αντιπάλων του* ΣΥΝ. κατηγορητήριο **4.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. **κατηγορείται, κατηγορούνται**, π.χ. *αυτό κατηγορείται στο τάδε*) κάτι αποτελεί κατηγορούμενο (Κ) ενός υποκειμένου (Υ) και αποδίδεται σε αυτό μέσω ενός συνδετικού (Υ-Κ). [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατηγορῶ (-έω)* < *κατήγορος*].

κατήλθα ρ. → κατέρχομαι

κατηρτισμένος, -η, -ο → καταρτισμένος

κατής κ. **καδής** (ο) {κατήδες} (παλαιότ.) Τούρκος δικαστής που δίκαζε με βάση το θρησκευτικό (ισλαμικό) δίκαιο οικογενειακές υποθέσεις ΣΥΝ. ιεροδικαστής. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. kadı].

κατηχυμμένος, -η, -ο (λόγ.) καταντροπιασμένος (βλ. λ. *καταισχύνω*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*. [ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καταισχύνω*].

κατήφεια (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η ψυχική κατάσταση ή η όψη κάποιου όταν είναι σκυθρωπός, μελαγχολικός: *η ~ ήταν ζωγραφισμένη στο ασθενικό του πρόσωπο* ΣΥΝ. σκυθρωπότητα, κατσούφιασμα, ακεφιά, δυσθυμία, βαρυθυμία ΑΝΤ. ευθυμία, φαιδρότητα, διαχυτικότητα.

κατηφής, -ής, -ές {κατηφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει χάσει το κέφι του, που δείχνει μελαγχολικός: *τα μέλη τού υπουργικού συμ-*

βουλίου βγήκαν κατηφή από την αίθουσα συνεδριάσεων ΣΥΝ. σκυθρωπός, κατσούφης, δύσθυμος ΑΝΤ. εύθυμος, πρόσχαρος, ευδιάθετος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. *κατ(α)-* + *-ηφής* < *ἁφή* (< *ἅπτω*), οπότε το επίθ. *κατηφής* θα είχε αρχικώς τη σημ. «αυτός που κοιτάζει προς τα κάτω, που έχει το βλέμμα του κολλημένο στο έδαφος»].

κατηφόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έδαφος με κλίση προς τα κάτω: *η πλαγιά έχει μια μεγάλη ~* ΣΥΝ. κατωφέρεια ΑΝΤ. ανωφέρεια **2.** (ειδικότ.) δρόμος με κλίση προς τα κάτω: *πρόσεχε τα φρένα σου στην ~!* ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφόρι ΑΝΤ. ανηφόρα, ανήφορος, ανηφοριά, ανηφόρι **3.** (μτφ.) η πορεία προς τα κάτω, η συνεχής επιδείνωση μιας κατάστασης: *η οικονομία έχει πάρει την ~* ΣΥΝ. κατρακύλισμα. Επίσης **κατήφορος** (ο) [μεσν.] (βλ.λ.) κ. **κατηφοριά** (η) [μεσν.]. — (υποκ.) **κατηφορίτσα** (η).

κατηφόρι (το) {χωρ. γεν.} **1.** δρόμος με κλίση προς τα κάτω ΣΥΝ. κατήφορος, κατηφόρα, κατηφοριά ΑΝΤ. ανηφόρι, ανήφορος, ανηφόρα, ανηφοριά, (λόγ.) ανωφέρεια **2.** μικρή κατηφόρα ΣΥΝ. κατηφορίτσα.

κατηφορίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κατηφόρισα} ♦ **1.** (μετβ.) ακολουθώ δρόμο με κλίση προς τα κάτω, κινούμαι σε κατηφορικό έδαφος: *κατηφορίσαμε την έρημη λεωφόρο μέχρι το γήπεδο* || *σε λίγο αρχίσαμε να κατηφορίζουμε την πλαγιά και το τοπίο άλλαξε* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανηφορίζω, ανεβαίνω ♦ **2.** (αμετβ.) (για έδαφος, δρόμο κ.λπ.) παρουσιάζω κλίση προς τα κάτω, είμαι επικλινής: *το μονοπάτι κατηφόριζε προς το ποτάμι* ΣΥΝ. κατεβαίνω ΑΝΤ. ανηφορίζω, ανεβαίνω. — **κατηφόρισμα** (το).

κατηφορικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω, που κατηφορίζει: *~ δρόμος / μονοπάτι / οδός* ΣΥΝ. επικλινής, κατωφερής, κατερχόμενος, πρανής ΑΝΤ. ανηφορικός, ανωφερής, ανερχόμενος. — **κατηφορικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*

κατηφόρισμα (το) ▸ κατηφορίζω

κατήφορος (ο) **1.** έδαφος ή δρόμος που παρουσιάζει κλίση προς τα κάτω, που κατηφορίζει ΣΥΝ. κατηφόρα ΑΝΤ. ανήφορος **2.** (μτφ.) ο τρόπος ζωής που οδηγεί στην καταστροφή, στον ξεπεσμό· κυρ. στη ΦΡ. ***παίρνω τον κατήφορο***: *έχει πάρει τον κατήφορο* (ζει έκλυτη ζωή) || *άρχισε να πίνει και η καριέρα του πήρε τον κατήφορο* || *η επιχείρηση άρχισε να παίρνει τον κατήφορο* ΣΥΝ. κατρακύλισμα, οδός τής απωλείας **3.** (μτφ.) οτιδήποτε παρουσιάζεται εύκολο, μοιάζει απλό να συντελεστεί ή να κατορθωθεί: *στον ανήφορο σε θέλω, όχι στον ~* || (παροιμ.) *«βρήκε ο κουτσός ~»* (βρήκε ευκολία αυτός που την έχει πράγματι ανάγκη) ΣΥΝ. ευκολία, ευχέρεια, άνεση ΑΝΤ. δυσκολία, δυσχέρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κατώφορος* (με επίδραση τής ανώμαλης ρηματικής αύξησης *κατ-ή-φερε* αντί *κατ-έ-φερε* τού ρ. *καταφέρω*), μεταπλ. επίθ. τού αρχ. *κατωφερής* (βλ.λ.)].

κατήχηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) η συστηματική διδασκαλία και μύηση σε θρησκευτικό δόγμα (β) (στον χριστιανισμό) η ιερή ιστορία από τη δημιουργία τού κόσμου μέχρι την ενανθρώπηση τού Χριστού για τη λύτρωση τού ανθρώπου, όπως επίσης και η ιδιαίτερη διδασκαλία κάθε κλάδου τού χριστιανισμού *(ορθόδοξη / ρωμαιοκαθολική / προτεσταντική ~)* **2.** (κακόσ.) η συστηματική προσπάθεια να προσχωρήσει κανείς σε κάποιον συγκεκριμένο τρόπο σκέψης, ιδεολογία κ.λπ. ΣΥΝ. καθοδήγηση, προσηλυτισμός **3.** συμβουλές που δίνονται με τρόπο επίμονο και ενοχλητικό: *δεν θέλουμε άλλη ~. μπορούμε να κρίνουμε από μόνοι μας.*

κατηχητήριος, -α, -ο ▸ κατηχητικός

κατηχητής (ο) [μτγν.], **κατηχήτρια** (η) [1813] {κατηχητριών} **1.** (γενικά) πρόσωπο που επιδιώκει με συστηματική διδασκαλία και καθοδήγηση να μεταδώσει τις βασικές αρχές πίστεως, θρησκείας, ιδεολογίας ΣΥΝ. διδάσκαλος, μυητής, καθοδηγητής, προσηλυτιστής, μυσταγωγός **2.** ΕΚΚΛΗΣ. πρόσωπο που διδάσκει τα βασικά δόγματα και αρχές τής χριστιανικής θρησκείας στα οργανωμένα κατηχητικά σχολεία ενορίας ή περιοχής.

κατηχητικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κατήχηση, ο ικανός ή κατάλληλος να κάνει κατήχηση: *~ λόγος* ΣΥΝ. διδασκαλικός, μυητικός **2.** ***κατηχητικό (σχολείο)*** το οργανωμένο εκκλησιαστικό σχολείο, που λειτουργεί στο πλαίσιο ενορίας και στο οποίο γίνεται συστηματική κατήχηση, δηλ. οι νέοι διδάσκονται τα δόγματα και τις ηθικές αρχές τού χριστιανισμού· ΦΡ. ***(κάποιος είναι) τού κατηχητικού*** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που είναι πολύ σεμνός, συνεσταλμένος και συντηρητικός στην εμφάνιση ή άβγαλτος, που δεν πάει το μυαλό του στο πονηρό: *άσ' την αυτήν· δεν καταλαβαίνει από τέτοια, είναι τού κατηχητικού!* **3.** ΘΕΟΛ. ***κατηχητική*** (η) επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη θεωρία και την ιστορία τής κατήχησης, καθώς επίσης και με τις διδακτικές μεθόδους και τα παιδαγωγικά μέσα, με τα οποία επιτυγχάνεται η διδασκαλία τής πίστης και η μόρφωση τής προσωπικότητας τού χριστιανού μέσα στο ειδικό πλαίσιο και στις ανάγκες κάθε κοινωνίας. Επίσης **κατηχητήριος, -α, -ο** [μτγν.].

κατηχούμενος (ο) [μτγν.] {κατηχουμέν-ου | -ων, -ους}, **κατηχουμένη** (η) ΙΣΤ. (κατά τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες) αυτός που διδασκόταν συστηματικά και άκουγε προπαρασκευαστικά τα δόγματα και τις αρχές τής χριστιανικής θρησκείας προτού βαπτιστεί και γίνει έτσι οριστικά δεκτός στους κόλπους τής Εκκλησίας (ο σχετικός θεσμός παρήκμασε τον 6ο αι., οπότε και επικράτησε ο νηπιοβαπτισμός).

κατηχώ ρ. μετβ. {κατηχείς... | κατήχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. κατηχήθην, -ης, -η...)} **1.** (α) διδάσκω συστηματικά και μυώ (κάποιον) σε θρησκευτικό δόγμα (β) (ειδικότ.) διδάσκω τα βασικά δόγματα και αρχές τής χριστιανικής θρησκείας στα κατηχητικά σχολεία **2.** συμβουλεύω, παροτρύνω με τρόπο επίμονο και ενοχλητικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κατηχῶ (-έω)*, αρχική σημ. «ηχώ έντονα, θορυβώ», < *κατ(α)-* + *ἠχῶ*. Ήδη μτγν. η σημ. «διδάσκω», ενώ η σημ. «καταρτίζω κάποιον ως προς θρησκευτικές διδασκαλίες» απαντά συχνά στην Κ.Δ. (λ.χ. *Πράξ.* 18, 25: *οὗτος ἦν κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου*)].

κάτι αόρ. αντων. {άκλ.} **1.** κάποιο πράγμα, κάποιο αντικείμενο ή γενικότ. οτιδήποτε αόριστο: *έχω ~ να σου πω* || *~ μου συμβαίνει, μα δεν λέγεται* || *~ υπάρχει εκεί έξω· δεν ξέρω τι ακριβώς, αλλά ~ υπάρχει* || *βρήκε ~ μέσα στο κουτί·* ΦΡ. (α) ***κάτι είναι κι αυτό!*** για να δείξουμε μέτρια ικανοποίηση, ότι μπορεί να μην έγινε το προσδοκώμενο, αλλά έγινε τουλάχιστον ένα μέρος (β) με άρθρο στη ΦΡ. ***είναι το κάτι άλλο*** βλ. λ. *άλλος* **2.** (+ τέτοιοι, -οιες, -οιο / -οια) για πρόσωπα, πράγματα, ενέργειες ή καταστάσεις, που μοιάζουν με άλλα που έχουν ήδη αναφερθεί: *~ τέτοιοι άνθρωποι με εκνευρίζουν* || *~ τέτοια εγώ δεν τα καταλαβαίνω!* || *αν συνέβαινε ~ τέτοιο, θα ήταν καταστροφή* **3.** (ως επίρρ. μετά από έκφραση που δηλώνει μέτρηση) λίγο (είτε περισσότερο είτε λιγότερο): *απέχει δύο δάχτυλα και ~* || *ζύγιζε τρία κιλά και ~* || *ήταν δύο κιλά παρά ~* • **4.** (ως επίθ. συνάπτεται με ονόματα και αντικαθιστά τις αόρ. αντων. *κάποιος / -α / -ο* κ. *μερικοί, -ές, -ά*): *σε ζητούν ~ ξένοι* || *είδαμε ~ φοβερά πράγματα* || *έξω φωνάζουν ~ παιδιά* **5.** (ειρων.) για πρόσωπο ή πράξη που εμφανίζεται ως σπουδαία: *νομίζει ότι είναι ~!* || *θαρρεί πως ~ κάνει* **6.** για έκφραση θαυμασμού, έκπληξης, απορίας: *έχει ~ μάτια!* || *αγόρασα ~ ψάρια!* || *έκανε ~ μούτρα!* || *τα λιοντάρια έχουν ~ δόντια!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *κἄν τι* (βλ. κ. *κάποιος* για την απουσία τού *-ν-*)].

κατιδεασμός (ο) η συλλογική διαδικασία (συνήθ. μεταξύ στελεχών επιχειρήσεων) που ακολουθείται για την επίλυση προβλημάτων, την παραγωγή πρωτότυπων ιδεών, την ενεργοποίηση και ενθάρρυνση τής δημιουργικής σκέψης κ.λπ., κατά την οποία όσοι παρίστανται μετέχουν στη συζήτηση διατυπώνοντας απόψεις και σκέψεις ελεύθερα και αυθόρμητα, ώστε να προκύπτει ένα πρωτογενές υλικό, το οποίο μπορεί να τύχει περαιτέρω επεξεργασίας και αξιοποιήσεως.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. brainstorming].

κατιμάς (ο) {κατιμάδες} (λαϊκ.) κομμάτι κατώτερης ποιότητας κρέατος ή μέρος από τα οστεώδη τμήματα τού σφαγίου, το οποίο προσθέτει ο κρεοπώλης στο κρέας που έχει διαλέξει ο πελάτης, για να μην του μένει κρέας απούλητο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. katma «πρόσθετος» < ρ. katmak «προσθέτω»].

κατιμέρι (το) {κατιμερ-ιού | -ιών} γλύκυσμα ζυμαρικού με διπλωμένο φύλλο, μέσα στο οποίο τοποθετείται ωμό αβγό.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. katmer «φύλλο, στρώμα» < kat «δίπλωση - στρώμα»].

Κατίνα (η) **1.** χαϊδευτ. τού ονόμ. *Κατερίνα* (βλ. λ. *Αικατερίνη*) **2.** (μετωνυμ.-μειωτ.) η λαϊκή, χαμηλού επιπέδου και μικροπρεπής γυναίκα, συνήθ. κουτσομπόλα: *άρχισαν τα σχόλια οι (κυρα-)Κατίνες τής γειτονιάς.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γαλλ. Catin (με την πεπαλαιωμένη σημ. «πόρνη, πρόστυχη γυναίκα»), υποκ. τού ον. Catherine «Κατερίνα». Ως προς τη σύνδεση κυρίων ονομάτων (ιδ. υποκοριστικών) με μειωτικές συνδηλώσεις, παράλληλη πορεία συναντούμε και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. jacques «απλοϊκός, χωριάτης» (< κύρ. όν. Jacques)].

κατινιά (η) χαμηλού επιπέδου, μικροπρεπές σχόλιο και γενικότ. μικροπρεπής συμπεριφορά.

κατινισμός (ο) η τάση να κάνει κάποιος μικροπρεπή σχόλια και συνεκδ. τα ίδια τα μικροπρεπή σχόλια.

κατινίστικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από κατινιά· μικροπρεπής, κουτσομπολίστικος κ.λπ. — **κατινίστικα** επίρρ.

κατιόν (το) {κατιόντ-ος | -α, -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. θετικά φορτισμένο σωματίδιο, που προκύπτει όταν ένα άτομο ή ένα συγκρότημα ατόμων αποβάλλει ηλεκτρόνια· κατά την ηλεκτρόλυση οδεύει προς την κάθοδο ΑΝΤ. ανιόν. — **κατιονικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ουδ. μτχ. ενεστ. τού ρ. *κάτειμι* «κατέρχομαι». Η επιστημ. σημ. είναι αντιδάν. από αγγλ. cation. βλ. λ. *κατιών*].

κατίσχνανση (η) {-ης κ. -άνσεως· χωρ. πληθ.} (λόγ.) το υπερβολικό αδυνάτισμα.

κάτισχνος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος, εντελώς ισχνός: *οι κάτισχνες από τη νηστεία μορφές των καλόγερων* ΣΥΝ. σκελετωμένος, αδυνατισμένος, κοκκαλιάρης ΑΝΤ. παχουλός.

κατίσχυση (η) [1892] {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) η πλήρης επικράτηση, η υπερίσχυση.

κατισχύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κατίσχυσα} (λόγ.) ♦ **1.** (μετβ.) (+γεν.) επικρατώ, επιβάλλω τη δύναμή μου: *το έθιμο κατισχύει τού νόμου* || *με την προηγμένη τεχνική τους κατίσχυσαν των αντιπάλων τους* ΣΥΝ. υπερισχύω, υπερνικώ, καταβάλλω ΑΝΤ. καταβάλλομαι, υποκύπτω, υποτάσσομαι ♦ **2.** (αμετβ.) επικρατώ: *στο τέλος τού έργου κατισχύουν οι δυνάμεις τού καλού* ΣΥΝ. υπερισχύω, υπερνικώ ΑΝΤ. καταβάλλομαι, υποκύπτω, υποτάσσομαι.

κατιτί (το) [μεσν.] {άκλ.} (μετριαστικά) κάτι (λίγο ή πολύ μικρό): *έχει το ~ του* (διαθέτει λίγα περιουσιακά στοιχεία) || *να σου πω ~* || *θα σου φέρω ~ από το παζάρι.* Επίσης (λαϊκ.) **κατιτίς.**

κατιφένιος, -ια, -ιο κ. **κατιφεδένιος** **1.** αυτός που έχει κατιφέδες (σημ. 1): *«ο ~ σου μπαξές»* (δημοτ. τραγ.) **2.** αυτός που έχει την υφή μεταξωτού βελούδου ΣΥΝ. βελούδινος, βελουδένιος.

κατιφές (ο) {κατιφέδες} (παλαιότ. ορθ. *και(ν)τηφές*) **1.** καλλωπιστικό φυτό με λουλούδια που μοιάζουν με αυτά τού γαρύφαλλου και με αποχρώσεις από το πορτοκαλί ώς το καφέ, με ιδιάζουσα μυρωδιά τού φυλλώματος και των λουλουδιών και ανθοφορία από το καλοκαίρι ώς το φθινόπωρο· αλλιώς *τσετσέκι* • **2.** το μεταξωτό βελούδο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. katife].

κατιών, -ούσα, -όν {κατι-όντος, -όντα | -όντες (ουδ. -όντα), -όντων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που οδηγεί ή οδηγείται προς τα κάτω ΣΥΝ. κατερχόμενος, καθοδικός ΑΝΤ. ανιών, ανοδικός **2.** ***κατιούσα*** (η)

(χωρ. πληθ.) η πορεία προς τα κάτω· (μτφ.) πορεία προς την καταστροφή ή την πτώση: *οι επιχειρήσεις του έχουν πάρει την ~* ΣΥΝ. κατολίσθηση, παρακμή, κάτω βόλτα, κατηφόρα ΑΝΤ. ανιούσα, ακμή, πρόοδος, άνοδος **3.** ΜΟΥΣ. αυτός που έχει φορά από οξύτερο προς χαμηλότερο φθόγγο: *κατιόν διάστημα* || *κατιούσα κλίμακα* ΑΝΤ. ανιών **4.** ***κατιόντες*** (οι) οι συγγενείς που αποτελούν άμεσους ή έμμεσους απογόνους κάποιου (παιδιά, εγγόνια, δισέγγονα) ΑΝΤ. ανιόντες • **5.** ΦΥΣ. ΧΗΜ. ***κατιόν*** (το) βλ.λ.

[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *κάτειμι* «κατέρχομαι, κατεβαίνω» < *κατ(α)-* + *εἶμι*, για το οποίο βλ. λ. *ανιών, -ούσα, -όν*].

κατοίκηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η διαμονή σε κατοικία.

κατοικήσιμος, -η, -ο [1856] αυτός μέσα στον οποίο μπορεί να διαμείνει κανείς: *το σπίτι δεν είναι ακόμα ~· οι εργάτες έχουν πολλά να κάνουν* || *~ έκταση*.

κατοικητήριο (το) [μτγν.] {κατοικητηρί-ου | -ων} (λόγ.) χώρος διαμονής, κατοικία.

κατοικία (η) [μτγν.] {κατοικιών} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος και στεγασμένος χώρος όπου διαμένει κανείς: *ευρύχωρη / υπόγεια / πρώτη / εξοχική / σύγχρονη / προεδρική / επίσημη / αγροτική / μόνιμη / εργατική / λυόμενη / ιδιόκτητη / φτωχική / άνετη ~* || *ανέγερση / επίδομα κατοικίας* ΣΥΝ. σπίτι, σπιτικό, εστία, στέγη, οικία **2.** το τμήμα οικήματος (λ.χ. το διαμέρισμα πολυκατοικίας) στο οποίο διαμένει κανείς **3.** ΝΟΜ. ο τόπος τής κύριας και μόνιμης εγκατάστασης (κάποιου)· κατ' αντιδιαστολή προς τη *διαμονή*, την προσωρινή παραμονή (κάποιου) σε έναν τόπο: *~ εκούσια* (που μένει το πρόσωπο με τη θέλησή του) / *αναγκαία* (λ.χ. η κατοικία των παιδιών) • ΦΡ. (α) ***άσυλο κατοικίας*** βλ. λ. *άσυλο* (β) ***τελευταία κατοικία*** βλ. λ. *τελευταίος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπίτι*.

κατοικίδιος, -α, -ο [μτγν.] (για ζώα και πουλιά) αυτός που ζει (εξημερωμένος) μέσα στο σπίτι ή σε ειδικά κατασκευασμένο οίκημα ή γενικότ. κοντά στον άνθρωπο: *οι κότες και τα κατσίκια είναι ~ ζώα* ΣΥΝ. εξημερωμένος, οικόσιτος, ήμερος ΑΝΤ. άγριος.

κατοικίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατοίκισ-α, -μένος} (σπάν.) στέλνω (κάποιον) να κατοικήσει σε ορισμένο τόπο, ιδρύω αποικία, στέλνω αποίκους ΣΥΝ. αποικίζω. — **κατοίκιση** (η) [αρχ.].

κατοικοδημότης (ο) [1887] {κατοικοδημοτών}, **κατοικοδημότισσα** (η) {κατοικοδημοτισσών} πρόσωπο που κατοικεί σε μια πόλη και είναι ταυτόχρονα και δημότης της: *~ Αθηνών* ΑΝΤ. ετεροδημότης.

κατοικοεδρεύω ρ. αμετβ. [1887] {κατοικοέδρευσα} **1.** κατοικώ και έχω την έδρα τής εργασίας μου στον ίδιο τόπο: *από τα χαρτιά τής Εφορίας φαίνεται ότι κατοικοεδρεύει στην Αθήνα* **2.** (μτφ. κ. ειρων.) συχνάζω ή διαμένω σε χώρο που δεν μπορεί να θεωρηθεί ως κατοικία μου, ως έδρα μου: *εγκατέλειψε το σπίτι της και κατοικοεδρεύει στής γειτόνισσας* || *πολλοί άνεργοι κατοικοεδρεύουν έξω από το γραφείο ευρέσεως εργασίας*.

κάτοικος (ο/η) {κατοίκ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που κατοικεί σε έναν τόπο: *μόνιμος / γηγενής / φιλόξενος ~* || *~ τού συνοικισμού / τής περιοχής / τής υπαίθρου* || *~ Πατρών / Ξάνθης*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *οἶκος*].

κατοικώ ρ. αμετβ. {κατοικείς... | κατοίκ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** είμαι εγκατεστημένος κάπου και μένω εκεί μόνιμως: *η περιοχή κατοικείται από Άραβες* || (καταχρ.-μετβ.) *αυτή την περιοχή την κατοικούν Άραβες* || *είναι υποχρεωμένος να κατοικεί στην έδρα τής σχολής όπου διδάσκει* ΣΥΝ. διαμένω, κάθομαι **2.** έχω το σπίτι μου (κάπου): *κατοικεί σε απόμερη περιοχή* ΣΥΝ. μένω **3.** (μεσοπαθ. ***κατοικούμαι***) (α) (για οικία) έχω κάτοικο: *το σπίτι αυτό κατοικείται* (β) (για τόπο) έχω κατοίκους: *κατοικημένη περιοχή* || *το χωριό δεν κατοικείται πια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, σπίτι*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατοικῶ (-έω)* < *κάτοικος*].

κατολίσθηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** ΓΕΩΛ. το φαινόμενο κατά το οποίο μάζες εδαφών ή πετρωμάτων, που βρίσκονται σε ψηλά και επικλινή σημεία, αποσπώνται (συνήθ. λόγω βροχοπτώσεων ή χιονοπτώσεων) και πέφτουν προς τα κάτω: *η συγκοινωνία διεκόπη εξαιτίας κατολισθήσεων* **2.** (μτφ.) το κύλισμα προς τα κάτω, η πτωτική πορεία: *η ~ τής ηγεσίας συμπαρασύρει συχνά και ολόκληρο το κόμμα*. — **κατολισθαίνω** ρ. [μτγν.].

κατονομάζω ρ. μετβ. [αρχ.] {κατονόμασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (κυριολ.) λέω το όνομα (κάποιου) ΣΥΝ. ονοματίζω, ονομάζω **2.** καταγγέλλω κάποιον αποκαλύπτοντας το όνομά του: *η εφημερίδα έγραψε για καταχραστές τού δημοσίου χρήματος, χωρίς ωστόσο να τους κατονομάσει* ΣΥΝ. μαρτυρώ. — **κατονομασία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.

κατόπιν πρόθ. (+γεν.) δηλώνει: **1.** το υστερόχρονο (= ύστερα, μετά): *ενέκριναν το σχέδιο ~ εισηγήσεως τής επιτροπής* || *δεν εμφανίσθηκε στο δικαστήριο· ~ τούτου, καταδικάστηκε ερήμην* || *~ εντολής τού εισαγγελέα διενεργείται έρευνα*· ΦΡ. ***κατόπιν εορτής*** (*κατόπιν ἑορτῆς ἥκομεν*, Πλάτ. *Γοργίας* 447b) αφού τελείωσε η γιορτή· αφού έπαψε να υπάρχει η ανάγκη (π.χ. για βοήθεια) ή αφού τελείωσε κάτι· καθυστερημένα: *Τι να σε κάνω τώρα; Ήρθες ~ να με βοηθήσεις!* • **2.** (ως επίρρ.) τόπο· πίσω από (κάποιον)· (μόνο στον τ. ***κατόπι***)· ΦΡ. ***παίρνω στο κατόπι*** ακολουθώ ή παρακολουθώ (κάποιον): *την έχει πάρει στο κατόπι εδώ και μια ώρα*. (Βλ. λ. *πρόθεση*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατ(α)-* + *-όπιν* < θ. *ὀπι-* (πβ. επίρρ. *ὀπί* «επί, πάνω»), για το οποίο βλ. λ. *ὄπισθεν*].

κατοπινός, -ή, -ό **1.** αυτός που συμβαίνει μετά από άλλον, που ακολουθεί (χρονικά): *αν και στην αρχή ο καλλιτέχνης είχε δώσει λαμπρά έργα, η ~ του εξέλιξη μας απογοήτευσε* ΣΥΝ. μεταγενέστερος, επόμενος, ακόλουθος ΑΝΤ. προηγούμενος **2.** ***κατοπινοί*** (οι) οι μεταγενέστεροι: *παρακαταθήκη έμπνευσης για τους ~*. — **κατοπινά** επίρρ.

κατόπτευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} (λόγ.) **1.** (για χώρο) η προσεκτική παρατήρηση από ψηλά ΣΥΝ. εποπτεία, επιθεώρηση **2.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο των ενεργειών για την ανίχνευση τής θέσης τού εχθρού συνήθ. με τη χρήση οπτικών ή και ηλεκτρονικών μέσων. — **κατοπτευτικός, -ή, -ό** [1886] κ. **κατοπτευτήριος, -α, -ο** [μτγν.].

κατοπτεύω ρ. μετβ. {κατόπτευ-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εξετάζω από ψηλά, παρακολουθώ με προσοχή: *οι ανιχνευτές κατόπτευσαν την περιοχή, για να βρουν πώς θα ελιχθεί το στράτευμα* ΣΥΝ. εποπτεύω, επιθεωρώ **2.** ΣΤΡΑΤ. κάνω κατόπτευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποπτεύομαι*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατόπτης* < *κατ(α)-* + *-όπτης* < θ. *-οπ-*, από όπου και παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. κ. *όψη*)].

κατοπτρίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κατόπτρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για γυαλιστερή επιφάνεια) καθρεφτίζω πάνω μου το είδωλο ενός αντικειμένου: *η λίμνη κατοπτρίζει στα νερά της τους γύρω λόφους* ΣΥΝ. αντανακλώ, καθρεφτίζω **2.** (μτφ.) παριστάνω, περιγράφω με πιστότητα: *το διάγραμμα κατοπτρίζει την πορεία τής επιχείρησης* ΣΥΝ. απεικονίζω **3.** (μεσοπαθ. ***κατοπτρίζομαι***) καθρεφτίζομαι. — **κατοπτρισμός** (ο) [1864].

κάτοπτρο (το) {κατόπτρ-ου | -ων} **1.** κάθε επίπεδη και στιλπνή επιφάνεια, πάνω στην οποία σχηματίζονται τα είδωλα των αντικειμένων λόγω τής ανάκλασης των φωτεινών ακτίνων: *επίπεδο / σφαιρικό / κοίλο / κυρτό ~* || *οι πλαϊνοί καθρέφτες των αυτοκινήτων είναι συνήθως κυρτά ~* || *ο Αρχιμήδης με ένα σύστημα κατόπτρων έκαψε τα πλοία τού ρωμαϊκού στόλου* **2.** (ειδικότ.) ο κοινός καθρέφτης (το επίπεδο κάτοπτρο, που δείχνει μια συμμετρική εικόνα χωρίς παραμορφώσεις). — **κατοπτρικός, -ή, -ό** [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάτοπτρον* < *κατ(α)-* + *-οπτρον* < θ. *-οπ-*, από όπου και παρακ. *ὄπ-ωπ-α* (βλ. κ. *όψη*)].

κατόρθωμα (το) [αρχ.] {κατορθώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η επιτυχία που είναι αποτέλεσμα επίπονης και επίμονης προσπάθειας: *ήταν ~ που άντεξαν με τόση ζέστη κι έφτασαν ώς την κορυφή!* || *ομαδικό / μεγάλο ~* ΣΥΝ. επίτευγμα, άθλος ΑΝΤ. αποτυχία **2.** γενναία πράξη: *δημοτικά τραγούδια που υμνούν τα ~ των ηρώων τού '21* || *ιστορικό / πρωτάκουστο / στρατιωτικό / τολμηρό ~* ΣΥΝ. ανδραγάθημα, ηρωισμός **3.** (ειρων.) πράξη που στερείται σοβαρότητας ή λογικής: *έμαθες τα ~ τού γυιόκα σου;* — (υποκ.) **κατορθωματάκι** (το).

κατορθώνω ρ. μετβ. {κατόρθω-σα, -θηκα} επιτυγχάνω (κάτι θετικό) ύστερα από προσπάθεια και κόπο: *ύστερα από δύο ώρες κατόρθωσα να βγάλω γραμμή για το εξωτερικό* ΣΥΝ. καταφέρνω, πετυχαίνω, πραγματοποιώ ΑΝΤ. αποτυγχάνω· ΦΡ. ***κατορθώνω το ακατόρθωτο*** επιτυγχάνω κάτι που φαίνεται πολύ πάνω από τις δυνάμεις, τις ικανότητές μου: *κατόρθωσε το ακατόρθωτο: εκεί που ήταν τελευταίος, έκανε μια εκπληκτική βολή και κέρδισε το χάλκινο μετάλλιο!*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατορθῶ (-όω)* < *κατ(α)-* + *ὀρθῶ* < *ὀρθός*].

κατορθωτός, -ή, -ό [1871] αυτός τον οποίο μπορεί να κατορθώσει, να επιτύχει κανείς: *~ στόχος / σχέδιο* ΣΥΝ. επιτεύξιμος, εφικτός ΑΝΤ. ανέφικτος, ακατόρθωτος.

κατοστάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** εκατό (δραχμές ή χιλιάδες δραχμές): *του 'δωσε μια ~ για μισό μήνα δουλειάς* (ενν. εκατό χιλιάδες δρχ.) **2.** (στο μπάσκετ) εκατό πόντοι: *έφαγαν ~ από τους αντιπάλους τους* (δέχτηκαν εκατό πόντους).

κατοστάρης (ο) {κατοστάρηδες}, **κατοστάρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αθλητής, δρομέας που τρέχει σε αγώνες δρόμου εκατό μέτρων **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) μηχανή εκατό κυβικών εκατοστών (β) (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εκατό χιλιάδων δραχμών: *είναι ωραίο βάζο αλλά έδωσα μια ~ για να το αγοράσω* (γ) ΑΘΛ. (αργκό) σκορ εκατό πόντων και άνω στο μπάσκετ (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < *(ε)κατοστή* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

κατοστάρι (το) {κατοσταρι-ού | -ών} **1.** κέρμα ή χαρτονόμισμα αξίας εκατό δραχμών ΣΥΝ. κατοστάρικο **2.** ποσότητα υγρού που ανέρχεται σε εκατό δράμια: *ένα ~ κρασί* **3.** (συνεκδ.) μεταλλικό δοχείο με χωρητικότητα εκατό δράμια υγρού **4.** αγώνας δρόμου εκατό μέτρων: *τρέχει ~* **5.** (λαϊκ.) χρηματικό ποσό εκατό χιλιάδων δραχμών. — (υποκ.) **κατοσταράκι** (σημ. 2, 3) (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *ἑκατοστάριν* «ποσότητα υγρού βάρους εκατό δραμίων» < αρχ. *ἑκατοστός* + παραγ. επίθημα *-άρι(ν)*].

κατοσταριά (η) {χωρ. πληθ.} εκατό πρόσωπα ή πράγματα· μόνο στη ΦΡ. ***καμιά κατοσταριά*** περίπου εκατό: *για προκαταβολή αρκεί να δώσεις ~ χιλιάδες* (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < *εκατοστή* + παραγ. επίθημα *-αριά*].

κατοστάρικο (το) κέρμα ή χαρτονόμισμα αξίας εκατό δραχμών ΣΥΝ. εκατοντάδραχμο, κατοστάρι (βλ. λ. *αριθμός*, ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < *(ε)κατοστάρι* (βλ.λ.) + *-ικο*].

κατοστίζω ρ. → εκατοστίζω

κάτου επίρρ. → κάτω

κατούρημα (το) [μεσν.] {κατουρήματος | χωρ. πληθ.} (οικ.) **1.** η ούρηση: *νυχτερινό / συχνό ~* || *πάω για ~* **2.** η ανάγκη να ουρήσει κανείς: *τον έπιασε ~ κι έψαχνε για τουαλέτα*.

κατουρλής κ. **κατρουλής** (ο) {κατουρλήδες}, **κατουρλού** [μεσν.] κ. **κατρουλού** (η) {κατουρλούδες} (οικ.) **1.** το άτομο που δεν μπορεί να συγκρατήσει τα ούρα του, που κατουριέται συχνά πάνω του **2.** (μτφ.) το άτομο που δείχνει δειλία: *δεν περίμενα να 'ναι τέτοιος ~ και να το βάλει στα πόδια* ΣΥΝ. δειλός, φοβητσιάρης, (οικ.) κότα, λαγός ΑΝΤ. γενναίος.

[ΕΤΥΜ. < *κατουρώ* + παραγ. επίθημα *-λής* (< τουρκ. *li*)].

κατουρλιάρης, -α, -ικο κ. **κατρουλιάρης** {κατουρλιάρηδες} (οικ.) αυτός που κατουριέται συνέχεια.

κατουρλιό κ. **κατρουλιό** (το) (οικ.) **1.** (συνήθ. στον πληθ.) το προϊόν τής ούρησης, τα ούρα ΣΥΝ. κάτουρο **2.** η τάση για συχνή ούρηση: *τον έπιασε ~ από τις πολλές μπίρες* ΣΥΝ. κατούρημα.

[ΕΤΥΜ. < *κατουρλής* + -ιό, πβ. κ. *τσιρλ-ιό*].

κάτουρο (το) [μεσν.] το προϊόν τής ούρησης, τα ούρα ΣΥΝ. κατουρλιό, ούρα.

κατουρώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κατουράς... | κατούρ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) αποβάλλω τα ούρα μου ΣΥΝ. ουρώ· ΦΡ. ***(εγώ) στο πηγάδι κατούρησα;*** βλ. λ. *πηγάδι* ♦ (μετβ.) **2.** βρέχω (κάποιον) με τα ούρα μου: *το μωρό με κατούρησε* **3.** (μτφ.-αργκό) δείχνω την περιφρόνησή μου για κάποιον: *Τι ασχολείσαι μαζί του; Κατούρα τον!* **4.** (μτφ. στην προστ.) αφήνω κάποιον στην ησυχία του: *Τι γυρνάς συνέχεια στα πόδια μας; Κατούρα μας! Λίγε του!* ΣΥΝ. παρατάω· (μεσοπαθ. ***κατουριέμαι***) **5.** δεν μπορώ να συγκρατήσω τα ούρα μου και ουρώ πάνω μου: *πάσχει από ακράτεια ούρων και κάθε βράδυ κατουριέται*· ΦΡ. (α) ***κατουριέμαι από το γέλιο / στο γέλιο / στα γέλια*** γελάω υπερβολικά: *κατουρηθήκαμε στο γέλιο με το αστείο που μας είπε* ΣΥΝ. ξεκαρδίζομαι (β) ***φιλάω κατουρημένες ποδιές*** παρακαλώ με τρόπο εξευτελιστικό, προκειμένου να εξυπηρετηθώ: *εγώ δεν ~ ό,τι παίρνω, το παίρνω με την αξία μου!* **6.** νιώθω πιεστική ανάγκη να ουρήσω: *κατουριόμουν και δεν έβρισκα τουαλέτα!* **7.** (μτφ.) φοβάμαι υπερβολικά: *κατουρηθήκαμε από τον φόβο μας, όταν είδαμε τους ληστές ξαφνικά μπροστά μας* ΣΥΝ. (!) χέζομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κατουρῶ (-έω)* < *κατ(α)-* + *οὐρῶ*].

κατοχή (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (α) η ιδιοκτησία, το να έχει κάποιος ένα πράγμα: *έχω στην ~ μου ένα έγγραφο πολύτιμο* ΣΥΝ. κτήση, κυριότητα ΑΝΤ. ακτημοσύνη (β) το να φέρει κανείς κάτι πάνω του: *βρέθηκαν στην ~ του ναρκωτικές ουσίες* (γ) ΑΘΛ. το να έχει παίκτης ομάδας τη μπάλα στα πόδια ή τα χέρια του σε δεδομένη στιγμή: *οι ηττημένοι είχαν στην ~ τους τη μπάλα περισσότερο, αλλά δεν ήταν απειλητικοί* **2.** ΝΟΜ. φυσική εξουσίαση επί ενσώματου αντικειμένου: *εφόσον έχει το οικόπεδο στην ~ του τόσα χρόνια, μπορεί να διεκδικήσει και την κυριότητά του* **3.** η προσωρινή κατάληψη μιας χώρας και η άσκηση εξουσίας σε αυτήν από εχθρικά στρατεύματα: *η ~ τής Β. Κύπρου από τουρκικά στρατεύματα* || *διεθνής / μερική / πολύχρονη / στυγνή ~* || *οι δυνάμεις κατοχής σε μια χώρα* || *μια χώρα που τελεί υπό ξένη κατοχή* **4.** ΙΣΤ. ***Κατοχή*** (η) η περίοδος 1941-1944, κατά την οποία η Ελλάδα ήταν υποδουλωμένη στους Γερμανούς και τους Ιταλούς: *στην Κατοχή ο κόσμος υπέφερε από την πείνα* || *εμείς ζήσαμε την Κατοχή και τον Εμφύλιο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω, κατάσχω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατέχω*].

κατοχικός, -ή, -ό 1. αυτός που αναφέρεται στη στρατιωτική κατοχή μιας χώρας: *τα ~ στρατεύματα* || *οι ~ δυνάμεις* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη γερμανοϊταλική Κατοχή στην Ελλάδα: *η ~ περίοδος* **3.** (ειδικότ.) ***κατοχικός*** (ο), ***κατοχική*** (η) πρόσωπο που έχει ζήσει την περίοδο τής γερμανοϊταλικής Κατοχής στην Ελλάδα.

κάτοχος (ο/η) {κατόχ-ου | -ων, -ους} **1.** (α) αυτός που έχει στην κατοχή του κάτι: *~ πτυχίου / μεγάλης περιουσίας / τίτλου* || *αναγνωρισμένος / νόμιμος / προσωρινός ~* ΣΥΝ. ιδιοκτήτης (β) αυτός που βρίσκεται νόμιμα σε ορισμένη θέση: *~ αξιώματος* ● **2.** πρόσωπο που γνωρίζει κάτι πολύ καλά: *~ ξένων γλωσσών* ΣΥΝ. γνώστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατέχω*].

κατοχυρώνω ρ. μετβ. {κατοχύρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** εξασφαλίζω πλήρως, προστατεύω από κάθε κίνδυνο: *~ δικαιώματα / τη θέση μου* || *η ελευθερία τού Τύπου είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη* ΣΥΝ. προστατεύω, διασφαλίζω, διαφυλάττω **2.** (μεσοπαθ. ***κατοχυρώνομαι***) (μτφ.) αναγνωρίζομαι οριστικά: *το έργο αυτό κατοχυρώθηκε στη συνείδηση τού αναγνωστικού κοινού ως το μανιφέστο τού συμβολισμού.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατοχυρῶ* < *κατ(α)-* + *ὀχυρῶ (-όω)* < *ὀχυρός*].

κατοχύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η εξασφάλιση (από κίνδυνο, αμφισβήτηση κ.λπ.)· η λήψη μέτρων για την προστασία (προσώπου / πράγματος): *η ~ των κεκτημένων / των δικαιωμάτων των εργαζομένων* || *η νομοθετική ~ τής Α.Τ.Α.* || *δεν μπορώ να σου δώσω χρήματα χωρίς να μου υπογράψεις μια απόδειξη· χρειάζομαι μια ~*· ΦΡ. ***κατοχύρωση βαθμολογίας*** (στις Γενικές Εξετάσεις) η δυνατότητα υποψηφίου να κρατήσει τη βαθμολογία που πήρε σε κάποιο μάθημα για όσες φορές τού επιτρέπεται να συμμετάσχει στις εξετάσεις. — **κατοχυρωτικός**, -ή, -ό [μτγν.].

κάτοψη (η) [μτγν.] {-ης κ. -όψεως | -όψεις, -όψεων} **1.** η θέα ενός τόπου ή αντικειμένου από μακριά και ψηλά ● **2.** ΑΡΧΙΤ. το σχέδιο κτηρίου ή μηχανήματος που δείχνει πώς φαίνεται αυτό από επάνω, αν του κάνουμε μια οριζόντια τομή: *αλλού βρισκόταν η σκάλα στην ~ κι αλλού στην πραγματικότητα!*

κατρακύλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κύλισμα σε κατηφορικό μέρος: *έφαγα μια ~ ξεγυρισμένη κι έσπασα το πόδι μου* ΣΥΝ. κατρακύλισμα, κουτρουβάλα ΑΝΤ. ανέβασμα, σκαρφάλωμα **2.** (μτφ.) η καθοδική πορεία, η πορεία προς το χειρότερο (από οικονομική ή ηθική άποψη): *μετά την ~ τού 1929, η επιχείρηση δεν ξανασήκωσε κεφάλι* || *η δραχμή έχει πάρει την ~* (χάνει την αξία της) || *αυτό το παιδί το πήρε η ~* ΣΥΝ. πτώση, κάτω βόλτα ΑΝΤ. άνοδος.

κατρακυλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατρακυλάς... | κατρακύλησα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι/κάποιον) να κυλήσει με ταχύτητα προς τα κάτω: *τα δύο αδέλφια παίζοντας κατρακύλησαν τις πέτρες στον γκρεμό* ♦ (αμετβ.) **2.** κυλώ με μεγάλη ταχύτητα και ορμή προς τα κάτω: *κατρακύλησε στις σκάλες, με αποτέλεσμα να τραυματιστεί* ΣΥΝ. κουτρουβαλιάζομαι **3.** (μτφ.) ακολουθώ καθοδική πορεία, χειροτερεύω συνεχώς: *κατρακύλησε στον βούρκο* || *οι αξίες στο χρηματιστήριο κατρακυλούν καθημερινά* || *στους 3° κατρακύλησε η θερμοκρασία το πρωί* ΑΝΤ. ανεβαίνω. — **κατρακύλημα** κ. **κατρακύλισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **κατλακυλῶ* (με ανομοίωση τού -λ- σε -ρ-) < *κατακυλῶ* (με ανάπτυξη -λ- προληπτικώς) < *κατα-* + *κυλῶ*].

κατράμι (το) {κατραμιού | χωρ. πληθ.} **1.** μαύρο και παχύρρευστο απόσταγμα από διάφορες ύλες, που χρησιμοποιούνται ως καύσιμα· η πίσσα: *«στα νύχια μπαίνει το ~ και τ' ανάβει»* (Ν. Καββαδίας) **2.** (μτφ.) μαύρος και σκοτεινός: *το πρόσωπό του ήταν ~ απ' την καπνιά!* || *μαύρος σαν ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. catrame < αραβ. qatrā (πβ. κ. τουρκ. katran)].

κατραμόπανο (το) ΝΑΥΤ. αδιάβροχο πανί, που το έχουν αλείψει με πίσσα.

κατραμόχαρτο (το) είδος χαρτιού με μεγάλο πάχος, που το έχουν αλείψει με πίσσα και χρησιμεύει ως επικάλυμμα ΣΥΝ. πισσόχαρτο.

κατραμώνω ρ. μετβ. {κατράμω-σα, -θηκα, -μένος} περνώ μια επιφάνεια με πίσσα, ώστε να γίνει αδιάβροχη: *~ την καρίνα τού πλοίου* ΣΥΝ. πισσώνω. Επίσης **κατραμίζω** κ. **κατραμιάζω**. — **κατράμωμα** (το).

κατραπακιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (κυριολ.) χτύπημα στον σβέρκο ή τον λαιμό με την παλάμη: *του 'ριξε μια ~ κι αυτός έπαψε να φωνάζει* ΣΥΝ. καρπαζιά, κατακεφαλιά **2.** (συνηθέστ. μτφ.) ηθικό ή υλικό πλήγμα: *μετά την ~ που έφαγε από τους συναδέλφους της, μειώθηκε ο εγωισμός της* ΣΥΝ. (μτφ.) κόλαφος.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, ίσως αποτέλεσμα ηχομιμήσεως].

κατραπακιάζω ρ. μετβ. {κατραπάκιασα} (λαϊκ.) δίνω κατραπακιά, χτυπώ (κάποιον).

κατρουλής (ο) → κατουρλής

κατρουλιάρης, -α, -ικο → κατουρλιάρης

κατρουλιό (το) → κατουρλιό

κατς (το) {άκλ.} είδος ελεύθερης πάλης, κατά το οποίο επιτρέπεται σχεδόν κάθε είδους λαβή και χτύπημα.
[ΕΤΥΜ. Από την αγγλ. περίφραση catch-as-catch-can «πιάσε όπως μπορείς», αφού σε αυτό το είδος πάλης επιτρέπονται σχεδόν κάθε είδους λαβές].

κατσαβίδι (το) {κατσαβιδ-ιού | -ιών} εργαλείο που χρησιμεύει για το βίδωμα ή το ξεβίδωμα ΣΥΝ. βιδολόγος, κοχλιοστρόφιο. — (υποκ.) **κατσαβιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. cazzavide / ιταλ. cacciavite < ρ. cacciare (< δημώδ. λατ. *captiāre, μεταπλ. τ. τού ρ. capio «παίρνω, πιάνω») + -vite «βίδα» (βλ. λ. *βίδα*)].

κατσάβραχα (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** τόπος με άγρια και απότομα βράχια, με δύσβατο έδαφος: *μας πήγε σπίτι του από κάτι ~ και κινδυνέψαμε να σκοτωθούμε!* ΣΥΝ. κακοτοπιά ΑΝΤ. πεδιάδα, ίσωμα **2.** (μτφ.) περιοχή μακριά από τον πολιτισμό: *στα ~ όπου ζούσαν δεν είχαν ακούσει για τρόπους καλής συμπεριφοράς!*
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κατά-βραχα* (< *κατα-* + *βράχος*) ή < **ακανθό-βραχα* (< *άκανθα* + *βράχος*)].

κατσάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) επίπληξη προς κάποιον με αυστηρό τρόπο για εσφαλμένες πράξεις ή παραλείψεις του: *από τότε που τους έριξε μια ~ η προϊσταμένη, όλα δουλεύουν ρολόι στο γραφείο* || *πατάω / βάζω ~ σε κάποιον* ΣΥΝ. επίπληξη, επιτίμηση, μάλωμα ΑΝΤ. έπαινος.
[ΕΤΥΜ. < βεν. cazzada, αρχική σημ. «εκδίωξη, καταδίωξη», < λατ. captata, τού ρ. capto «κυνηγώ, θηρεύω» (πβ. γαλλ. chasser), επιτατ. τού capio «παίρνω, πιάνω»].

κατσαδιάζω ρ. μετβ. {κατσάδιασα} επιπλήττω έντονα ΣΥΝ. επιτιμώ, μαλώνω. — **κατσάδιασμα** (το).

κατσαμπρόκος (ο) (λαϊκ.) **1.** εργαλείο που χρησιμοποιούν οι τσαγκάρηδες, για να ανοίγουν τρύπες στα δέρματα που χρησιμοποιούν **2.** (μειωτ. για πρόσ.) ανθρωπάκι: *για δες τον ~!*
[ΕΤΥΜ. < *κατσα-* (που αποσπάστηκε από το συνώνυμο *κατσαβίδι*) + ιταλ. brocco «ξερόκλαδο, μεταλλική αιχμή – μέτριος σε επιδόσεις άνθρωπος» < λατ. broccus, κελτ. αρχής, πβ. ιρλ. brocc].

κατσαπλιάς (ο) {κατσαπλιάδες} (λαϊκ.) **1.** ο κλέφτης, αυτός που κάνει πλιάτσικο **2.** (παλαιότ.-μειωτ. από μέρους των αντιπάλων) ο αντάρτης τού Ε.Λ.Α.Σ. (την περίοδο τού Εμφυλίου).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

κατσαρίδα (η) έντομο με σκληρό και γυαλιστερό δέρμα μαύρου ή σκούρου καφέ χρώματος, λεπτές κεραίες στο μέγεθος περίπου τού σώματος, που κινείται με μεγάλη ταχύτητα ή ανάλογα με το είδος πετά και ζει στις αποχετεύσεις, στα σπίτια και στις αυλές: *τις έπιασε υστερία μόλις είδαν την ~* || *φάρμακο για τις ~*· ΦΡ. ***πιάνω κατσαρίδες*** για περιπτώσεις στις οποίες υπάρχει κάπου πολλή βρομιά· για την απουσία καθαριότητας σε έναν χώρο: *καθάρισε επιτέλους το σπίτι, γιατί θα πιάσουμε κατσαρίδες!* - (υποκ.) **κατσαριδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κανθαρίς, -ίδος* (μέσω τ. **κατθαρίδα*) < *κάνθαρος* «σκαθάρι» (βλ.λ.)].

κατσαριδάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η μικρή κατσαρίδα ΣΥΝ. κατσαριδούλα **2.** τύπος ιδιωτικού αυτοκινήτου που κατασκευάστηκε από την εταιρεία Φολκσβάγκεν μεταπολεμικά και έγινε διάσημο για τον πολύ μικρό όγκο του και τη μεγάλη αντοχή του: *«~ αγάπη μου»* (τίτλος ταινίας).

κατσαριδοκτόνο (το) ειδικό εντομοκτόνο που στοχεύει στην εξολόθρευση των κατσαρίδων: *πανίσχυρο / αποτελεσματικό ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κατσαρίδα* + *-κτόνο* < αρχ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

κατσαρόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεταλλικό μαγειρικό σκεύος με στρογγυλή βάση, ψηλά συνήθ. τοιχώματα και καπάκι, που χρησιμεύει κυρ. για το βράσιμο φαγητών: *ψητό τής ~* || *βράσε νερό στην ~* || *αλουμινένια / βρόμικη / πλυμένη / εμαγέ / χαλκωματένια ~* ΣΥΝ. τέντζερης. — (υποκ.) **κατσαρόλι** κ. **κατσαρολάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. cazzarola (πβ. κ. ιταλ. casseruola), υποκ. τού ουσ. cazza «μεταλλικό σκεύος» < μτγν. λατ. cattia, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. *ἀκάτιον* «πλοιάριο» (< *ἄκατος*)].

κατσαρολικά (τα) το σύνολο των μαγειρικών σκευών: *πλένω / μαζεύω τα ~* ΣΥΝ. τεντζερέδια.

κατσαρομάλλης, -α, -ικο {κατσαρομάλληδες} αυτός που έχει κατσαρά μαλλιά ΣΥΝ. σγουρομάλλης, κατσαρός.

κατσαρός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν είναι ίσιος, που σχηματίζει πτυχές ή έχει σχήμα ελικοειδές: ~ *μαλλιά / νήματα / φύλλα / μαρούλι* (με συνεστραμμένα φύλλα) ΣΥΝ. σγουρός, κατσαρωτός ΑΝΤ. ίσιος· ΦΡ. ***τρίχες κατσαρές*** για πράγματα χωρίς αξία ΣΥΝ. κουραφέξαλα, ανοησίες **2.** ***κατσαρός*** (ο), ***κατσαρή*** (η) πρόσωπο που έχει σγουρά μαλλιά: *οι περισσότεροι ήταν μελαχρινοί και ~, αλλά υπήρχαν και μερικοί ξανθοί με ίσια μαλλιά* ΣΥΝ. κατσαρομάλλης.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *ἀκανθηρός* (< *ἄκανθα*). Κατ' άλλη άποψη, < *κατσί* «γατί» (υποκ. τού μεσν. *κάτα*, βλ. κ. *γάτα*) + *-αρός*].

κατσαρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κατσάρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μετατρέπω κάτι (κυρ. μαλλιά) από ίσιο σε κατσαρό: *πήγε στην κομμώτρια, για να κατσαρώσει τα μαλλιά της* ΣΥΝ. σγουραίνω ΑΝΤ. ισιώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι κατσαρός, παύω να είμαι ίσιος: *με την υγρασία κατσαρώνουν τα μαλλιά, όσο κι αν τα 'χει κανείς ισιώσει* ΣΥΝ. σγουραίνω ΑΝΤ. ισιώνω. — **κατσάρωμα** (το).

κατσαρωτός, -ή, -ό κατσαρός (βλ.λ.).

κάτσε ρ. ‣ κάθομαι

κατσέρ (ο) {άκλ.} αθλητής τού κατς (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. catcheur < αγγλ. catch (βλ. λ. *κατς*)].

κατσιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κάτσιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάποιον να χάσει το σφρίγος, τη ζωντάνια του: *μην το πιάνεις συνέχεια το φύλλωμα, γιατί θα το κατσιάσεις το φυτό* || (μτφ.-εκφραστ.) *σταμάτα πια τα χάδια· θα το κατσιάσεις το παιδί!* ΣΥΝ. μαραίνω, αδυνατίζω ΑΝΤ. αναπτύσσω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω την αρχική μου μορφή, το σφρίγος ή τη ζωντάνια μου: *με το πολύ νερό, το φυτό αντί να λουλουδιάσει, κάτσιασε* ΣΥΝ. συρρικνώνομαι, ζαρώνω, μαραίνομαι ΑΝΤ. αναπτύσσομαι, ανθίζω, ανθώ. — **κάτσιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κατσί* «γατί» (υποκ. τού *κάτα*, βλ. κ. *γάτα*) + *-ιάζω*].

κατσιβελιά (η) (λαϊκ.) **1.** η βρόμικη και απεριποίητη εμφάνιση ΣΥΝ. βρομιά, απλυσιά ΑΝΤ. καθαριότητα • **2.** συμπεριφορά που χαρακτηρίζεται από μικρότητα, φιλαργυρία ΑΝΤ. αρχοντιά.

κατσίβελος (ο), **κατσιβέλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο Γύφτος (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που είναι απεριποίητος και βρόμικος: *ήρθε κι ένας ~, για να ζητιανέψει* ΣΥΝ. βρομιάρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Τσιγγάνοι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cattivello «σκλάβος, δυστυχής», υποκ. τού cattivo < λατ. captivus, τού ρ. capio «κυνηγώ, θηρεύω», επιτατ. τού capio «παίρνω, πιάνω». Κατ' άλλους, < αρωμ. cacivel, με όμοια λατινογενή προέλευση].

κατσίκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μηρυκαστικό ζώο γένους θηλυκού, με γένι και κάποιες φορές κέρατα, που απαντά σε πολλά σημεία τού πλανήτη, ζει είτε πάνω σε βουνό σε άγρια κατάσταση είτε ως οικόσιτο σε αγροτικές περιοχές (ορεινές και μη) και εκτρέφεται για το γάλα και το κρέας του: *γαλατερή / κουτσοκέρατη / μαλτέζικη / μαύρη ~* ΣΥΝ. γίδα, (αρχαιοπρ.) αίγα **2.** (μτφ.) γυναίκα με δύσκολο χαρακτήρα ΣΥΝ. στριμμένη, κακιασμένη. - (υποκ.) **κατσικούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < αλβ. kats ή < τουρκ. keçi].

κατσικάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το νεογνό τής κατσίκας ή μικρό κατσίκι **2.** (συνεκδ.) φαγητό από κρέας μικρού κατσικιού: *~ στον φούρνο με πατάτες*.

κατσικάς (ο) {κατσικάδες} (διαλεκτ.) **1.** ο γιδοτρόφος ή ο γιδοβοσκός • **2.** ο καλικάντζαρος.

κατσικήσιος, -ια, -ιο (σχολ. ορθ. *κατσικίσιος*) αυτός που σχετίζεται με το κατσίκι ή προέρχεται από αυτό: *~ γάλα / κρέας*.

κατσίκι (το) [μεσν.] {κατσικ-ιού | -ιών} μικρής ηλικίας κατσίκα: *χοροπηδάει σαν ~* || *σφάζω ένα ~* ΣΥΝ. γίδι, ρίφι· ΦΡ. ***θα γελάσει και το παρδαλό κατσίκι*** για περιπτώσεις στις οποίες προβλέπεται ότι κάποιος θα γελοιοποιηθεί, ότι θα γίνει περίγελως των άλλων: *μόλις μαθευτούν οι γκάφες που έχει κάνει, ~!* (υποκ.) **κατσικάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χοιρινός*.

κατσικίσιος, -ια, -ιο ‣ κατσικήσιος

κατσικόδρομος (ο) δρόμος στενός και με ανώμαλη, πετρώδη επιφάνεια (όπου μόνο κατσίκια μπορούν να κινηθούν).

κατσικοκλέφτης (ο) {κατσικοκλεφτών} **1.** ο κλέφτης κατσικιών **2.** (μειωτ.) μικροαπατεώνας ΣΥΝ. ζωοκλέφτης.

κατσικοπόδαρος, -η, -ο **1.** ο Διάβολος ή ο καλικάντζαρος (επειδή, κατά τη λαϊκή αντίληψη, έχουν πόδια κατσίκας) ΣΥΝ. τραγοπόδαρος • **2.** άνθρωπος που θεωρείται ότι φέρνει γρουσουζιά: *μόλις εμφανίστηκε ο ~, άρχισαν οι συμφορές!* ΣΥΝ. γρουσούζης, γκαντέμης ΑΝΤ. καλότυχος. Επίσης (ως ουσ.) **κατσικοπόδης** (ο).

κατσικούλα (η) ‣ κατσίκα

κατσικοχώρι (το) {χωρ. γεν.} χωριό χτισμένο σε βραχώδη και δύσβατη τοποθεσία: *μένει σ' ένα ~, όπου μόνο με ελικόπτερο μπορείς να πας*.

κατσιποδιά (η) (λαϊκ.) **1.** έλλειψη τύχης, κακοτυχία ΣΥΝ. γρουσουζιά, ατυχία, γκαντεμιά ΑΝΤ καλοτυχία • **2.** η δύστροπη συμπεριφορά ΣΥΝ. γκρίνια ΑΝΤ. καλοσύνη, γλυκύτητα. — **κατσιποδιάζω** ρ. [μεσν.] (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κατσικο-ποδιά* (με συγκοπή τής συλλαβής *-κο-*) ή, κατ' άλλη άποψη, < *κακο-ποδιά*].

κατσούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** τριγωνικό κάλυμμα τού κεφαλιού **2.** λοφίο στο κεφάλι πουλιών **3.** οροφή άμαξας • **4.** η γάτα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατσούλι* «γατάκι» < *κατσί(ον)* < *κατίον*, υποκορ. τού *κάτα* (βλ. λ. *γάτα*)].

κατσούφης, -α/-ισσα, -ικο {κατσούφηδες} (για πρόσ.) που δεν έχει καλή διάθεση και έχει σκυθρωπό πρόσωπο: *όταν τον βλέπουμε να μπαίνει ~ στο γραφείο, ξέρουμε ότι η μέρα θα κυλήσει μέσα στη γκρίνια* ΣΥΝ. κατηφής, σκυθρωπός ΑΝΤ. χαρούμενος, κεφάτος. — **κατσουφιά** (η), **κατσούφικος,** -η, -ο, **κατσούφικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *κατσουφιάζω* (υποχωρητ.) < **κατσουφός* < αρχ. *κατηφής* (βλ.λ.)].

κατσουφιάζω ρ. αμετβ. {κατσούφιασ-α, -μένος} γίνομαι κατσούφης, σκυθρωπιάζω: *μόλις άκουσε ότι δεν θα πάρει άδεια, κατσούφιασε*. — **κατσούφιασμα** (το).

κάττυμα (το) {καττύμ-ατος | -ατα, -άτων} (αρχαιοπρ.) **1.** η σόλα των παπουτσιών **2.** (συνεκδ.) το δέρμα που αντικαθιστά φθαρμένη σόλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κάσσυμα / κάττυμα* < *κασσύω / -ττύω* «εφαρμόζω σόλες, μεταποιώ ένδυμα», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ρ. που σημαίνουν «συρράπτω, ράβω», πβ. λατ. suo, γαλλ. couture «ραφή», ισπ. costura (< *cosutura), αγγλ. sew «ράβω», γερμ. säumen κ.ά. Οι συνδέσεις αυτές προϋποθέτουν ότι το ρ. αποτελεί σύνθετο με (αιολική:) συγκοπή < *κατ(α)-* + **σύω*].

κάτω επίρρ. **1.** προς ή στο ίδιο επίπεδο με το έδαφος: *μ' ένα χτύπημα τον ξάπλωσε ~* || *μην ετοιμάζετε το κρεβάτι· θα κοιμηθούμε ~* || *κάθισε ~* || *έριξε τα μάτια ~* ΣΥΝ. χάμω ΑΝΤ. πάνω, ψηλά, (λόγ.) άνω· ΦΡ. (α) ***άνω-κάτω*** βλ. λ. *άνω* (β) ***πάνω-κάτω*** βλ. λ. *επάνω* (γ) ***στο κάτω-κάτω τής γραφής / στο κάτω-κάτω*** σε τελική ανάλυση: *~ δεν έκανε κανένα έγκλημα: απλώς ερωτεύτηκε!* (δ) ***βάζω (κάποιον) κάτω*** (i) νικώ στην πάλη: *βάζει κάτω όλα τα παιδιά τής ηλικίας του* (ii) επιβάλλομαι σε (κάποιον), φέρνω σε μειονεκτική θέση, από όπου δεν μπορεί να ξεφύγει: *τον έβαλε κάτω και του τα 'ψαλε για τα καλά!* (ε) ***το βάζω κάτω*** παραιτούμαι, υποχωρώ, εμφανίζω αδυναμία να συνεχίσω κάτι: *μην το βάζεις κάτω τώρα που πλησιάζεις στο τέλος!* ΣΥΝ. καταβάλλομαι ΑΝΤ. αγωνίζομαι, επιμένω, πεισμώνω (στ) ***τα βάζω κάτω*** βλ. λ. *βάζω* (ζ) ***με παίρνει από κάτω*** απογοητεύομαι από μια αρνητική εξέλιξη, χάνω το κουράγιο μου: *μη σε παίρνει από κάτω μια μικρή αποτυχία!* (η) ***παίρνω την κάτω βόλτα*** βλ. λ. *βόλτα* (θ) ***πέφτω κάτω*** (i) καταλήγω στο κρεβάτι λόγω ασθενείας, πέφτω άρρωστος: *έπεσε κάτω με υψηλό πυρετό και πόνους* (ii) σωριάζομαι στο έδαφος: *στραβοπάτησε και έπεσε κάτω* ΣΥΝ. «τρώω τούμπα» ΑΝΤ. ρίχνω κάτω (ι) ***κάτω κόσμος*** ο Άδης, ο κόσμος των νεκρών: *τον έστειλε στον ~* (τον σκότωσε) (ια) ***μια και κάτω*** με τη μία, ιδ. όταν πρόκειται για υγρό που πίνεται: *ήπιε το φάρμακο / το ποτό του ~* ΣΥΝ. μονορούφι (ιβ) ***μπαμ και κάτω*** με τη μία, απότομα και ξαφνικά: *την ερωτεύτηκε με την πρώτη ματιά· ~!* (ιγ) ***έχω κάποιον από κάτω*** τον έχω υπό την εξουσία μου ή δεν τον αφήνω να ενεργεί χωρίς την άδειά μου (συνήθ. για πρόσωπο αυταρχικό) (ιδ) ***κάτω τα χέρια (από κάποιον/κάτι)!*** (κυρ. σε σύνθημα) μακριά! μην πειράξει κανείς, μην τολμήσει κανείς να βλάψει: *~ τα χέρια από τα κεκτημένα δικαιώματα των εργαζομένων* || *~ τα χέρια από την Κύπρο!* **2.** (μτφ. +από) σε χαμηλό ή χαμηλότερο επίπεδο: *άφηναν τα σκουπίδια τους ~ από το παράθυρο των γειτόνων τους* || *άδειασε τη δεξαμενή μέχρι ~* ΑΝΤ. πάνω· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***είμαι / βρίσκομαι από κάτω*** είμαι σε μειονεκτική θέση: *εσύ δεν πρέπει να μιλάς, γιατί μ' αυτά που έκανες τώρα είσαι από κάτω* (β) ***από κάτω*** από τον λαό, από τα κατώτερα στρώματα: *«η σύγχρονη άποψη δεν προέρχεται από καθέδρας και αφ' υψηλού, αλλά ~, από τον λαϊκό συνθέτη»* (εφημ.) ΑΝΤ. από πάνω, άνωθεν **3.** σε σημείο που βρίσκεται σε χαμηλότερο υψόμετρο (στην πεδιάδα ή την παραλία): *βλέπεις τα φώτα εκεί ~;* || *~ στα χωριά τού κάμπου γίνεται πανηγύρι* || *δεν άντεχαν άλλο το κρύο στο βουνό και κατέβηκαν ~* || *«~ στο γιαλό, ~ στο περιγιάλι»* (δημοτ. τραγ.) ΑΝΤ. πάνω, ψηλά· ΦΡ. ***πιο κάτω*** (i) λίγο πιο πέρα, πιο μακριά: *θα σε πάω με το αυτοκίνητο λίγο ~* (ii) (σε κείμενο) σε σημείο που ακολουθεί: *~ θα αναλύσω εκτενώς όσα συνοπτικά αναφέρω εδώ* **4.** σε σημείο που βρίσκεται νότια: *πότε έφυγαν από τη Θεσσαλονίκη για ~;* (για την Αθήνα) ΑΝΤ. πάνω, βόρεια **5.** λιγότερο: *δεν έχουν δικαίωμα ψήφου οι ~ των δεκαοκτώ ετών* || *η θερμοκρασία θα πέσει στους πέντε βαθμούς ~ από το μηδέν* ΣΥΝ. υπό ΑΝΤ. περισσότερο, πάνω **6.** (ως έκφραση αποδοκιμασίας) να εκδιωχθεί κάποιος από τη θέση που κατέχει: *~ οι κλέφτες!* || *~ η χούντα* ΑΝΤ. ζήτω **7.** (ως επίθ.) (α) αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο: *η ~ γειτονιά* || *ο ~ όροφος* (ο αμέσως χαμηλότερος όροφος ή το ισόγειο) || *η ~ Ηλιούπολη* || *τα ~ έδρανα* ΣΥΝ. χαμηλότερος ΑΝΤ. άνω, ψηλότερος· ΦΡ. **ο από κάτω** αυτός που μένει στον αμέσως χαμηλότερο όροφο: *οι από κάτω συνέχεια καβγαδίζουν* (β) (με κεφ. σε τοπωνύμια) αυτός που βρίσκεται στις εκβολές ποταμού ή κοντά στη θάλασσα: *οι ~ Χώρες* (η Ολλανδία) || *ο ~ Νείλος* || *η ~ Αίγυπτος* (στις εκβολές τού Νείλου) **8.** ΑΝΑΤ. ***κάτω άκρα*** τα πόδια. Επίσης (λαϊκ.) **κάτου**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένδον*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κατά* (βλ.λ.), πβ. κ. *ἄνω – ἀνά*. Η φρ. *στο κάτω-κάτω τής γραφής* είναι τού 19ου αι. (η λ. *γραφή* έχει τη σημ. «επιστολή», ήδη αρχ.). Οι επιστολές εκείνης τής εποχής ήταν μακροσκελείς και περιελάμβαναν πλήθος τυπικών εκφράσεων και χαιρετισμών, με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να πληροφορείται τον σκοπό τής επιστολής στις τελευταίες γραμμές της (*στο κάτω-κάτω τής γραφής*)].

κατω- κ. **κατώ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάτι: **1.** βρίσκεται κάτω, από κάτω: *κατω-σάγονο, κατω-σέντονο* **2.** κατευθύνεται ή έχει κλίση προς τα κάτω: *κατω-φερής*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *κατω-βλέπων*, μεσν. *κατω-μάγουλον*), που προέρχεται από το επίρρ. *κάτω*].

κατώγι κ. **κατώι** (το) {κατωγ-ιού | -ιών} ο χώρος που βρίσκεται κάτω από το σπίτι, ο ημιυπόγειος ή υπόγειος όροφος που λειτουργεί ως αποθήκη στα αγροτικά σπίτια: *φέρε κρασί απ' το ~* || *δροσερό / βαθύ / ανήλιαγο ~* ΣΥΝ. υπόγειο ΑΝΤ. ανώ(γ)ι· ΦΡ. (παροιμ.) ***ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια*** βλ. λ. *ανώγι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατώγιν* < μτγν. *κατώγαιον*, υποκ. τού επιθ. *κατώγαιος* < *κάτω* + *-γαιος* < *γαῖα*].

κάτωθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από κάτω ΑΝΤ. άνωθεν. Επίσης (λαϊκ.) **κάτωθε**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-θεν*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάτω* + *-θεν* (βλ.λ.)].

κάτωθι επίρρ. (λόγ.) πιο κάτω, παρακάτω· κυρ. ως έναρθρο ή άναρθρο επίθετο: *από το υπουργείο εξεδόθη η ~ ανακοίνωση* || *~ αριθμοί / συμπεράσματα / ψήφισμα / πληροφορία* || *ο ~ υπογεγραμμένος* ΣΥΝ. κατωτέρω ΑΝΤ. ανωτέρω.
[ΕΤΥΜ. < *κάτω* + *-θι* (βλ.λ.)].

κατωμέρι (το) {κατωμερ-ιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περιοχή και τα χωριά κάτω από τα ψηλώματα, στην πεδιάδα. Επίσης **κατώμερο**.
[ΕΤΥΜ. < *κάτω* + *-μέρι* < *μέρος*].

κατωμερίτης (ο) {κατωμεριτών}, **κατωμερίτισσα** (η) {δύσχρ. κατωμεριτισσών} πρόσωπο που κατάγεται από πεδινό μέρος, ο καμπήσιος ΑΝΤ. ορεινός, βουνήσιος. — **κατωμερίτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *κάτω* + *-μερίτης* < *μέρος*, πβ. κ. *ξω-μερίτης*].

κατωσάγονο (το) [μεσν.] το μέρος ανάμεσα στο σαγόνι και τον λαιμό: *έχει παχύνει τόσο, που το ~ του φαίνεται διπλό* ΣΥΝ. προγούλι, διπλοσάγονο.

κατωσέντονο (το) το σεντόνι που στρώνει κανείς πάνω από το στρώμα και (πάνω) στο οποίο κοιμάται (κατ' αντιδιαστολή προς αυτό με το οποίο σκεπάζεται): *πολύχρωμο / λερωμένο / συνθετικό ~* ΑΝΤ. πανωσέντονο.

κατώτατος, -η (λόγ. -άτη), -ο **1.** αυτός που βρίσκεται στο πιο χαμηλό σημείο: *~ όριο / βαθμίδα / κοινωνική τάξη / τιμή προϊόντος* ΣΥΝ. χαμηλότερος, τελευταίος ΑΝΤ. ανώτατος **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι πολύ κακής ποιότητας: *~ στάθμης / υποστάσεως* ΣΥΝ. ευτελέστατος ΑΝΤ. ανώτατος. - - **κατώτατα** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού *κάτω*].

κατώτερος, -η (λόγ. -έρα), -ο {κ. (λόγ.) -έρου (θηλ. -έρας) | -έρων, -έρους} **1.** αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο σε σύγκριση με άλλον: *~ στάθμη / επίπεδο / υδάτινο στρώμα* ΣΥΝ. χαμηλότερος ΑΝΤ. ανώτερος **2.** αυτός που δεν φθάνει την ποιότητα άλλου, που υπολείπεται: *είναι κατώτερός της απ' όλες τις πλευρές* || *~ ποιότητα / απόδοση / αντίπαλος / ένστικτα / άνθρωπος* || *αποδείχθηκε κατώτερος των περιστάσεων / των προσδοκιών μου* ΣΥΝ. ευτελέστερος, υποδεέστερος ΑΝΤ. ανώτερος, άξιος **3.** αυτός που βρίσκεται σε χαμηλότερη βαθμίδα ιεραρχίας: *~ αξιωματικός / προσωπικό / στέλεχη / τάξη* ΑΝΤ. ανώτερος **4.** (για οργανισμούς) αυτός που δεν έχει εξελιχθεί σε σχέση με άλλους: *~ όντα* **5. *κατωτέρα*** (η) βαθμίδα στη μουσική εκπαίδευση: *έδωσε εξετάσεις από την ~ για τη μέση* || *είναι στη δευτέρα ~ στο βιολί* **6. *κατωτέρα εκπαίδευση*** το δημοτικό **7.** ΒΙΟΛ. ***κατώτερα φυτά*** τα μη εξελιγμένα φυτά που δεν έχουν βλαστούς και ρίζες και που αποτελούνται από ταυτόσημα ή πολύ λίγο διαφοροποιημένα κύτταρα ΑΝΤ. ανώτερα φυτά. — **κατώτερα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., συγκρ. βαθμός τού *κάτω*].

κατωτερότητα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η κατάσταση κατά την οποία (κάποιος/κάτι) υστερεί, είναι κατώτερος από (κάποιον/κάτι) άλλο (κυρ. σε ποιότητα): *η ~ των βιομηχανικών προϊόντων μιας αναπτυσσόμενης χώρας σε σχέση με τα προϊόντα μιας ανεπτυγμένης* || *αναμφισβήτητη / ποιοτική / φανερή ~* ΑΝΤ. ανωτερότητα **2.** ΨΥΧΟΛ. (α) ***σύμπλεγμα κατωτερότητας*** η κατάσταση κατά την οποία ένα άτομο αισθάνεται έντονη ανασφάλεια και ανεπάρκεια σε σχέση με τους άλλους, νιώθει ότι είναι κατώτερο σε ικανότητες και αξία ή ως προς ιδιότητά του και προσπαθεί με διάφορους τρόπους να αισθανθεί επιβεβαίωση για τον εαυτό του (συχνά και με επιθετικότητα) ή παραιτείται από κάθε προσπάθεια (β) ***αίσθημα κατωτερότητας*** η εντύπωση που έχει το άτομο ότι μειονεκτεί σε σχέση είτε με άλλους είτε με μια ιδανική κατάσταση που το ίδιο έχει πλάσει (χωρίς, όμως, τις σοβαρές επιπτώσεις τού συμπλέγματος).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. infériorité].

κατωτέρω επίρρ. [αρχ.] (λόγ.) πιο κάτω: *~ παρατίθεται πλήρης κατάλογος* || *λαμβάνω την τιμή να αναφέρω τα ~* ΣΥΝ. κάτωθι ΑΝΤ. ανωτέρω.

κατωφέρεια (η) [μτγν.] {κατωφερειών} **1.** η κλίση τού εδάφους προς τα κάτω ΑΝΤ. ανωφέρεια **2.** (συνεκδ.) το τμήμα τού εδάφους που έχει κλίση προς τα κάτω: *επικίνδυνη / ομαλή / απότομη ~* ΣΥΝ. κατηφοριά ΑΝΤ. ανωφέρεια, ανηφοριά.

κατωφερής, -ής, -ές {κατωφερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει κλίση προς τα κάτω: *~ οδός* ΣΥΝ. κατηφορικός ΑΝΤ. ανωφερής, ανηφορικός. — **κατωφερώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κάτω* + *-φερής* < *φέρω*].

κατώφλι (το) {κατωφλ-ιού | -ιών} **1.** το κομμάτι (ξύλινο ή πέτρινο) που συνδέει τις δύο κάθετες πλευρές τής πόρτας και βρίσκεται στο ίδιο ή σε λίγο ψηλότερο επίπεδο από το πάτωμα: *στάθηκε στο ~ και δίστασε να προχωρήσει μέσα* || *δρασκελίζω / πατάω / περνάω το ~* || *στέκομαι στο ~* || *μαρμαρένιο / φαρδύ / ψηλό ~* ΑΝΤ. ανώφλι· ΦΡ. ***δεν έχω διαβεί / περάσει / πατήσει το κατώφλι (κάποιου)*** δεν έχω μπει στο σπίτι του: *Πώς λέει ότι μ' έχει φιλοξενήσει; Εγώ δεν έχω καν διαβεί το κατώφλι του!* **2.** (μτφ.) το οριακό σημείο, εκεί όπου αρχίζει μια καινούργια φάση: *το ~ των γηρατειών / τής ζωής (ο θάνατος) / τής τρέλας / τού αιώνα / μιας νέας σταδιοδρομίας / τής εξουσίας / τής δόξας / μιας νέας εποχής*. Επίσης (λόγ.) **κατώφλιο** {κατωφλίου}.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κατώφλιον* < *κάτω* + *-φλιον* < αρχ. *φλιά* «παραστάδα τής πόρτας», αγν. ετύμου. Πβ. κ. *ανώφλι*].

Κάτω Χώρες (οι) (Βασίλειο των Κάτω Χωρών) η Ολλανδία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. Netherlands, γαλλ. Pays Bas].

καυγαδίζω ρ. → καβγαδίζω

καυγάς (ο) → καβγάς

καυγατζής (ο) → καβγατζής

καυδιανός, -ή, -ό → καβδιανός

καυκαλήθρα (η) {δύσχρ. καυκαληθρών} ποώδες αρωματικό φυτό, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική (ειδικότ. σε πίτες). Επίσης **καυκαλίδα**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καυκαλίς*, *-ίδος*, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι πρόκειται για μεταπλασμό τού μτγν. *δαῦκος (ἄγριος)* (με επίδρ. τού ρ. *καίω*), το οποίο δήλωνε βότανα διαφόρων ειδών. Την υπόθεση ενισχύει ενδεχόμενη αναγωγή τού *δαῦκος* στο ρ. *δαίω* «φλέγω»].

καύκαλο (το) {καυκάλ-ου | -ων} **1.** (σπάν. για ανθρώπους, συνήθ. για ζώα) τα οστά τής κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο **2.** το όστρακο τής χελώνας και των οστρακοδέρμων: *η χελώνα μάζεψε το κεφάλι και τα άκρα στο ~ της* || *γερό / γυαλιστερό / στρογγυλό ~* ΣΥΝ. καβούκι, κέλυφος, καυκί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καύκαλον* < *καῦκος* «είδος ποτηριού» (αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *βαυκάλιον* «βάζο» με αφομοίωση, αν και απουσιάζει ενδιάμεσος τ. **βαῦκος*) + παραγ. επίθημα *-αλον*].

Καυκασία (η) [μεσν.] η περιοχή γύρω από τον Καύκασο.

Καύκασος (ο) {Καυκάσου} οροσειρά που εκτείνεται στη ΝΔ. Ρωσία και την ΒΑ. Τουρκία, μεταξύ τού Εύξεινου Πόντου και τής Κασπίας Θάλασσας, φυσικό όριο μεταξύ τής Ασίας και τής Ευρώπης. — **Καυκάσιος** (ο) [μτγν.], **Καυκάσια** (η), **καυκασιανός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < kaz-kaz, χεττιτική ονομασία λαού που κατοικούσε στις ακτές τού Εύξεινου Πόντου. Κατ' άλλη άποψη, ανάγεται σε πελασγ. λ. kau «όρος». Από την Ελλην. προέρχεται η ονομασία τής οροσειράς στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. Caucasus, γαλλ. Caucase, ρωσ. Kavkaz κ.ά.].

καυκί (το) **1.** (α) μαγειρικό σκεύος, ξύλινο ή λίθινο, με μικρό βάθος ΣΥΝ. γαβάθα (β) βαθιά πιατέλα, γαβάθα ● **2.** το όστρακο τής χελώνας και των οστρακοειδών ΣΥΝ. καβούκι, κέλυφος, καύκαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καυκίον*, υποκ. τού *καῦκος* «είδος ποτηριού», για το οποίο βλ. λ. *καύκαλο*].

καύλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!) **1.** η στύση **2.** (γενικότ. και συνήθ. στον πληθ.) έντονη επιθυμία για σεξουαλική συνεύρεση: *έχω ~*.

καυλί (το) {καυλ-ιού | -ιών} (!) το ανδρικό γεννητικό όργανο, κ. ειδικότ. η βάλανος τού πέους.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυλίον*, υποκ. τού ουσ. *καυλός* (βλ.λ.)].

καυλιάρης, -α, -ικο {καυλιάρηδες} (!) αυτός που έχει συχνή και έντονη διάθεση για συνουσία.

καυλιτζέκι (το) {δύσχρ. καυλιτζεκ-ιού | χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ.) για αντικείμενο, συνήθ. μακρόστενο, το όνομα τού οποίου δεν ξέρουμε ή δεν θέλουμε να αναφέρουμε.
[ΕΤΥΜ. < *καυλί* + *-τζέκι*, αγν. ετύμου].

καυλός (ο) **1.** το μέρος τού φυτού που βρίσκεται πάνω από την επιφάνεια τής γης ΣΥΝ. κορμός, βλαστός **2.** (ειδικότ.) τα τρυφερά και νέα κλωνάρια ενός φυτού ΣΥΝ. βλαστάρι ● **3.** (!) το καυλί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στέλεχος φυτού, κοτσάνι». < I.E. *kau-l- «βλαστός, κοτσάνι», πβ. λατ. caulis, γαλλ. chou «λάχανο», ισπ. col, αγγλ. hole «τρύπα», γερμ. Höhle «σπηλιά» κ.ά.].

καυλόσπυρο (το) (!) καθένα από τα σπυράκια τής ακμής που εμφανίζονται συνήθ. κατά την εφηβεία στους νέους.

καυλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {καύλω-σα, -μένος} (!) ♦ (αμετβ.) **1.** έχω στύση **2.** νιώθω έντονη ερωτική επιθυμία, διεγείρομαι σεξουαλικά ♦ **3.** (μετβ.) διεγείρω (κάποιον) σεξουαλικά. — **καύλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καυλός* (βλ.λ.)].

καύμα κ. (καθημ.) **κάμα** (το) {καύμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) υψηλή θερμοκρασία, κάποτε πάνω από τα φυσιολογικά επίπεδα: *το ~ τού μεσημεριού / τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. καύσωνας ΑΝΤ. παγωνιά· ΦΡ. ***κυνικά καύματα*** η υπερβολική ζέστη που παρατηρείται μερικές φορές στη διάρκεια τού καλοκαιριού (ιδ. κατά τον Ιούλιο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καῦμα* (< **κάϜ-μα*) < *καίω* (< **κάϜ-jω*)].

καϋμένος, -η, -ο → καημένος

καϋμός (ο) → καημός

καυσαέριο (το) {καυσαερί-ου | -ων} (κ. στον πληθ.) το σύνολο των αερίων που παράγονται από την καύση τής βενζίνης, τού πετρελαίου και γενικότ. κάθε καύσιμης ύλης: *τα ~ των αυτοκινήτων και τής βιομηχανίας δημιουργούν το νέφος* || *σύστημα ελέγχου εκπομπής καυσαερίων*.
[ΕΤΥΜ. < *καύση* + *αέριο*].

καυσαλγία (η) {καυσαλγιών} ΙΑΤΡ. ιδιαίτερα έντονη νευραλγία που εντοπίζεται στην απόληξη νεύρων των άκρων και δίνει την αίσθηση μεγάλης θερμότητας, ως αποτέλεσμα αλλαγών θερμοκρασίας, θορύβου, άγχους κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *καύση* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. causalgie].

καύση (η) {-ης κ. -αύσεως | -αύσεις, -αύσεων} **1.** το κάψιμο: *η ~ των σκουπιδιών*· ΦΡ. ***καύση νεκρών*** βλ. λ. *νεκρός* **2.** ΧΗΜ. η αντίδραση κατά την οποία μια ουσία ενώνεται με το οξυγόνο και από την ταχεία αυτή ένωση προκαλείται φλόγα και θερμότητα: *αργή / ατελής ~* || *μηχανή εσωτερικής ~* ΣΥΝ. οξείδωση **3.** ΦΥΣΙΟΛ. ***καύσεις (τού οργανισμού) / οργανικές καύσεις*** το σύνολο των χημικών αντιδράσεων που περιλαμβάνουν οξυγόνο, συντελούνται στα κύτταρα των ιστών τού οργανισμού και παρέχουν στο σώμα την αναγκαία θερμική ενέργεια: *το βραδινό φαγητό δεν ωφελεί, γιατί ο οργανισμός δεν κάνει καύσεις*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καῦσις* (< **κάϜ-σις*) < *καίω* (< **κάϜ-jω*). Ο επιστημονικός όρ. *οργανικές καύσεις* αποδίδει το γαλλ. combustions organiques].

καύσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που μπορεί να καεί, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί, ώστε να παραχθεί ενέργεια για βιομηχανική ή οικιακή χρήση: *~ ύλη / αέριο* ΣΥΝ. αναφλέξιμος, εύφλεκτος ΑΝΤ. άφλεκτος, αφλεγής **2. *καύσιμο*** (το) {καυσίμ-ου | -ων} κάθε είδους υλικό που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την παραγωγή θερμικής κυρ. ενέργειας: *τεχνητά / υγρά / εύφλεκτα / στερεά ~* || *κατανάλωση / πρατήριο υγρών ~* || *έλλειψη καυσίμων* || *ανεφοδιασμός σε καύσιμα* || *~ για αυτοκίνητα / αεροπλάνα* || *ακριβαίνουν τα ~*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καῦσις*. Το *καύσιμο* αποδίδει το γαλλ. carburant].

καυσόξυλο (το) [1843] ξύλο που χρησιμοποιείται ως καύσιμη ύλη: *το δασαρχείο επιτρέπει στους ορεινούς πληθυσμούς την υλοτόμηση για καυσόξυλα.*

καύσος (ο) (λόγ.) **1.** ενοχλητικό αίσθημα υπερβολικής θερμότητας, συνήθ. σύμπτωμα πάθησης **2.** το αίσθημα που προκαλείται από τον πολύ υψηλό πυρετό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καῦσος* < *καίω*].

καυστήρας (ο) **1.** συσκευή μέσα στην οποία συντελείται η χημική ένωση μεταξύ ενός καύσιμου υλικού και οξυγόνου για την παραγωγή ενέργειας: ~ *κεντρικής θέρμανσης / μηχανής* || ~ *υγραερίου* || *ηλεκτρικός / θερμικός / χημικός* ~ || *συντήρηση τού* ~ • **2.** ο καυτήρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυστήρ, -ῆρος* < *καίω*].

καυστηρατζής (ο) {καυστηρατζήδες} (λαϊκ.) ο τεχνικός καυστήρων· πρόσωπο που εγκαθιστά και συντηρεί καυστήρες.
[ΕΤΥΜ. < *καυστήρας* + παραγ. επίθημα *-α(τ)ζής*].

καυστικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που καίει πολύ, που προκαλεί εγκαύματα **2.** ΧΗΜ. (για τα υδροξείδια κυρ. των μετάλλων των αλκαλίων) αυτός που προκαλεί διάβρωση και ερεθισμό: ~ *νάτριο / κάλιο / σόδα* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από δηκτικότητα: ~ *κριτική / απάντηση / σάτιρα / φράση / σχόλια / χιούμορ / παρατήρηση / ειρωνεία / γελοιογραφία* || *απάντησε στον ίδιο* ~ *τόνο και με υψωμένη τη φωνή* ΣΥΝ. τσουχτερός, δριμύς ΑΝΤ. ήπιος. — **καυστικότητα** (η) [1807].

καύσωνας (ο) {καυσώνων} η υπερβολική ζέστη (που διαρκεί συνήθ. αρκετές ημέρες): *ενέσκηψε* ~ || *ο* ~ *εντείνεται* || *αφόρητος / θερινός* ~ || *κύμα καύσωνα* || *μέτρα για τον* ~ ΣΥΝ. λάβρα, λιοπύρι, κάψα ΑΝΤ. παγωνιά, παγετός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καύσων, -ωνος* < αρχ. *καίω* (πβ. κ. *καῦσ-ις*)].

καυτερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που καίει πολύ, που μπορεί να προκαλέσει έγκαυμα ή αίσθημα καψίματος στη γεύση: ~ *πιπεριά / σουβλάκι* (με πολλά καρυκεύματα) ΣΥΝ. καυτός ΑΝΤ. δροσερός **2.** *καυτερά* (τα) φαγητά με έντονα καυστική γεύση (με καρυκεύματα, πιπέρι κ.λπ.): *μου αρέσουν τα* ~ **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από καυστικότητα: ~ *γλώσσα / λόγια* ΣΥΝ. καυστικός, δριμύς, πειραχτικός, τσουχτερός ΑΝΤ. ήπιος, γλυκός.

καυτήρας (ο) ειδικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στην ιατρική για καυτηρίαση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυτήρ, -ῆρος* < *καίω*].

καυτηριάζω ρ. μετβ. [μτγν.] {καυτηρίασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** ΙΑΤΡ. υποβάλλω σε καυτηριασμό, θεραπεύω καίγοντας κύτταρα με ειδικό εργαλείο (τον καυτήρα) ή/και χημικά φάρμακα: ~ *την πληγή* **2.** (μτφ.) ασκώ δριμεία κριτική σε (κάτι/κάποιον): ~ *τη στάση / τη διαγωγή / τις ενέργειες / τη συμπεριφορά / τις δηλώσεις κάποιου* ΣΥΝ. επικρίνω, κατακρίνω ΑΝΤ. επαινώ. — **καυτηρίαση** (η) [μεσν.] κ. **καυτηριασμός** (ο).

καυτήριο (το) {καυτηρί-ου | -ων} ουσία που χρησιμοποιείται για καυτηριάσεις.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *καυτήριον* «σημάδι από κάψιμο» < *καυ-* (ρ. *καίω*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

καυτός, -ή, -ό **1.** αυτός που βρίσκεται σε πολύ μεγάλη θερμοκρασία, που καίει: ~ *νερό / φαγητό / αέρας / ανάσα / άμμος* ΣΥΝ. ζεματιστός ΑΝΤ. δροσερός, παγωμένος **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από μεγάλη ένταση, από πάθος: ~ *βλέμμα / φιλί* ΣΥΝ. έντονος ΑΝΤ. υποτονικός **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ πρόσφατος, που έχει μόλις συντελεστεί ή που είναι ιδιαίτερα οξύς και κρίσιμος και απαιτεί άμεση αντιμετώπιση: ~ *προβλήματα / επικαιρότητα / νέα / είδηση* || *ξεκινά μια* ~ *εβδομάδα με κινητοποιήσεις εργαζομένων* || ~ *θέμα / ερώτημα* ΣΥΝ. φλέγων **4.** σεξουαλικά προκλητικός, σκανδαλιστικός: ~ *κορμιά / φωτογραφίες.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυστός / καυτός* < **καϝ-τός* < *καίω*].

καύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μέρος ενός υλικού που είναι αναμμένο ή καίγεται: *η* ~ *τού τσιγάρου.*
[ΕΤΥΜ. < θ. *καυ-* (πβ. *καύ-ση, καύ-μα*) + επίθημα *-τρα*].

καύχημα (το) [αρχ.] {καυχήμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό για το οποίο νιώθει κανείς υπερηφάνεια: *το άγαλμα τής Αφροδίτης είναι το* ~ *τού μουσείου* || *εθνικό / μοναδικό* ~ || *το νέο* ~ *τής ομάδας* ΣΥΝ. καμάρι, (λόγ.) αγλάισμα ΑΝΤ. ντροπή, όνειδος.

καυχηματίας (ο/η) [μτγν.] {καυχηματιών} (λόγ.) πρόσωπο που καυχάται ΣΥΝ. κομπορρήμων.

καύχηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το να καυχιέται, να περιαυτολογεί κάποιος με τρόπο αλαζονικό ΣΥΝ. κομπασμός, έπαρση, κομπορρημοσύνη ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπείνωση. Επίσης (λαϊκ.) **καυχησιά** [μεσν.].

καυχησιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {καυχησιάρηδες} (για πρόσ.) που έχει την τάση να υπερηφανεύεται, να επαίρεται με τα λόγια ή/και τη συμπεριφορά του ΣΥΝ. παινεσιάρης, φανφαρόνος, καυχησιολόγος, κομπορρήμων ΑΝΤ. μετριόφρων, ταπεινόφρων.

καυχησιάρικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζει τον καυχησιάρη: ~ *λόγια / ύφος.* — **καυχησιάρικα** επίρρ.

καυχησιαλογία (η) [1890] {καυχησιολογιών} **1.** το να μιλάει κανείς με έπαρση για τον εαυτό του ΣΥΝ. κομπορρημοσύνη, (λόγ.) μεγαλαυχία ΑΝΤ. σεμνότητα, ταπείνωση **2.** ΨΥΧΟΛ. η τάση κυρ. των παιδιών (και όχι σπάνια των εφήβων και των ενηλίκων) να περιαυτολογούν ως αποτέλεσμα υπερβολικής εκδήλωσης εγωκεντρισμού ή συναισθήματος μειονεξίας **3.** (συνεκδ.) λόγος που εκφράζει αλαζονική διάθεση: *οι* ~ *τού ψευτοπαλληκαρά στις κωμωδίες τού Πλαύτου* ΣΥΝ. καυχησιολόγημα.

καυχησιολόγος (ο/η) [1888] πρόσωπο που του αρέσει να καυχάται, να μιλάει με έπαρση για τον εαυτό του ΣΥΝ. καυχηματίας, κομπορρήμων, οιηματίας.
[ΕΤΥΜ. < *καύχηση* + *-λόγος* < *λέγω*].

καυχησιολογώ ρ. αμετβ. {καυχησιολογείς... | καυχησιολόγησα} μιλώ προβάλλοντας υπερβολικά τον εαυτό μου, τους δικούς μου ανθρώπους, τα επιτεύγματά μου ή τα αγαθά μου: *όποιος καυχησιολογεί συνέχεια, γίνεται αντιπαθής στους άλλους* ΣΥΝ. καυχιέμαι, κομπορρημονώ. — **καυχησιολόγημα** (το) [1844].

καυχιέμαι ρ. αμετβ. αποθ. {καυχήθηκα} μιλώ προβάλλοντας τον εαυτό μου, τα επιτεύγματά μου ή τα αγαθά μου, υπερηφανεύομαι: *καυχιέται σ' όλους τους γνωστούς για τις επιτυχίες των παιδιών του* ΣΥΝ. καυχησιολογώ, επαίρομαι, κομπορρημονώ ΑΝΤ. είμαι μετριόφρων / ταπεινόφρων. Επίσης (λόγ.) **καυχώμαι** [αρχ.] {-άσαι...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *καυχῶμαι (-άο-)* < I.E. *qhauk- «κραυγάζω» (με μετάθεση τής δασύτητας), πβ. σανσκρ. hávate, αρμ. xausim «μιλώ», αρχ. σλαβ. zovą «φωνάζω», λιθ. šaukiù «κραυγάζω» κ.ά.].

ΚΑΦΑΟ (το) κιβώτιο τού Οργανισμού Τηλεπικοινωνιών στο οποίο υπάρχει ο κατανεμητής των τηλεφωνικών καλωδίων.
[ΕΤΥΜ. Από τα αρχικά K.V. τού γερμ. όρου Kabel Verteiler «κατανεμητής καλωδίων»].

καφάσι[1] (το) {καφασ-ιού | -ιών} **1.** κιβώτιο για μεταφορά και φύλαξη οπωροκηπευτικών, ξύλινο ή πλαστικό, δικτυωτό ή με κενά ανάμεσα στις σανίδες που το αποτελούν: *ο μανάβης στοίβαξε τα* ~ *στη γωνία και κλείδωσε το μαγαζί* ΣΥΝ. τελάρο, πανέρι • **2.** δικτυωτό πλέγμα που τοποθετείται κυρ. στα παράθυρα των μουσουλμανικών σπιτιών, για να μη βλέπουν οι διαβάτες τους ενοίκους και κυρ. τις γυναίκες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kafes].

καφάσι[2] (το) {καφασ-ιού | -ιών} τα οστά τής κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο, καύκαλο· ΦΡ. (οικ.) ***μου φεύγει το καφάσι*** εκπλήσσομαι, τρελαίνομαι: *θ' ακούσεις νέα, να σου φύγει το καφάσι* ΣΥΝ. (οικ.) παθαίνω πλάκα ΑΝΤ. αδιαφορώ, μένω ήρεμος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kafa «κεφάλι»].

καφασωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που αποτελείται από δικτυωτό πλέγμα **2.** ***καφασωτό*** (το) παράθυρο με ξύλινο πλέγμα, χαρακτηριστικό των σπιτιών τής Εγγύς Ανατολής: *οι χανούμισσες κοίταζαν τον δρόμο πίσω απ' τα* ~.

καφέ (το) {άκλ.} η καφετέρια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café < τουρκ. kahve < αραβ. qahwah. βλ. κ. *καφές*].

καφέ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού καφέ, τής ανοιχτής σοκολάτας ή τού φρέσκου χώματος, τής γης: ~ *απόχρωση* ΣΥΝ. καφετής, καστανός **2.** ***καφέ*** (το) το ίδιο το χρώμα τού καφέ, τής ανοιχτής σοκολάτας ή τού φρέσκου χώματος, τής γης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café, βλ. κ. *καφές*].

καφέα (η) {καφεών} ποώδες φυτό των τροπικών κλιμάτων, που δίνει τους καρπούς από τους οποίους παράγεται το γνωστό αφέψημα τού καφέ· το καφεόδεντρο.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. coffea (Arabica), βλ. κ. *καφές*].

καφέ-αμάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) μουσικό καφενείο των αστικών περιοχών τής Ελλάδας, όπου παιζόταν λαϊκή και δημοτική μουσική και ακούγονταν αμανέδες (πβ. λ. *καφέ-σαντάν, καφωδείο*).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kahve-aman < kahve «καφές» + aman «αμάν», επιφώνημα].

καφεδάκι (το) → καφές

καφεδάκος (ο) → καφές

καφεζαχαροπλαστείο (το) [1895] κατάστημα στο οποίο σερβίρονται καφές και γλυκά.

καφεζυθεστιατόριο (το) {καφεζυθεστιατορί-ου | -ων} κατάστημα στο οποίο σερβίρεται καφές, μπίρα και φαγητό και το οποίο λειτουργεί από το πρωί ώς το βράδυ: *στο χωριό υπήρχε ένα μοναδικό* ~ *που πρόσφερε τα πάντα.*

καφεθέατρο (το) {καφεθεάτρ-ου | -ων} αίθουσα αναψυχής, συνήθ. υπόγεια και μικρή, στην οποία μπορεί κάποιος να παρακολουθήσει θεατρικό έργο ή άλλου είδους συναφή ψυχαγωγία, πίνοντας ταυτόχρονα τον καφέ του (ή άλλο ποτό ή και τρώγοντας).

καφεΐνη (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ουσία που περιέχεται στον καφέ, στο τσάι, στην κόλα και στο κακάο και η οποία προκαλεί διέγερση τού κεντρικού νευρικού συστήματος και άνοδο τής γλυκόζης στο αίμα: *αφαιρούν την* ~ *από τον καφέ, για να πειράζει λιγότερο τα νεύρα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. caféine < café. Βλ. κ. *καφές*].

καφεϊνισμός (ο) ΙΑΤΡ. χρόνια τοξική δηλητηρίαση, που οφείλεται σε υπερβολική κατανάλωση καφεΐνης και εκδηλώνεται με αυξημένους παλμούς και πίεση, εκνευρισμό, δυσκολία στην πέψη και στον ύπνο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. caféisme].

καφεκοπτείο (το) [1894] κατάστημα στο οποίο αλέθουν και ψήνουν τους κόκκους τού καφέ, ώστε να είναι έτοιμοι για χρήση: *το στενό μύριζε φρεσκοκομμένο καφέ από το* ~. — **καφεκόπτης** (ο).

καφεκούτι (το) {σπάν. καφεκουτ-ιού | -ιών} κουτί μέσα στο οποίο φυλάσσεται καφές (μερικές φορές και ζάχαρη), για να μη χάνει το άρωμά του και να μην πάρει υγρασία: *κατέβασε το* ~ *και το μπρίκι, για να φτιάξει καφέ.*

καφεμαντεία (η) {καφεμαντειών} η υποτιθέμενη πρόβλεψη τού μέλλοντος με την παρατήρηση τού υπολείμματος (κατακάθι) τού ελληνικού καφέ στον πάτο τού φλιτζανιού ή των φυσαλλίδων του (φουσκάλες).

καφέ μπαρ (το) {άκλ.} κατάστημα στο οποίο σερβίρονται καφές και οινοπνευματώδη ποτά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café bar].

καφέμπρικο (το) το μπρίκι στο οποίο ψήνει κανείς καφέ. Επίσης **καφεμπρίκι**.

καφενείο (το) [1818] **1.** (α) κατάστημα στο οποίο σερβίρουν κυρ. κα-

φέ αλλά και αναψυκτικά, ποτά, γλυκά και όπου συχνά μπορεί κανείς να παίξει χαρτιά, τάβλι και γενικά να περάσει την ώρα του: *παραδοσιακό / πολύβουο ~* || *«την Κυριακή από νωρίς στα ~»* (τραγ.) || *καλλιτεχνικό ~* || *ωδικό ~* (με μουσική· τον 19ο αι. τα «καφέ σαντάν» και τα «καφέ αμάν») (β) ***φιλολογικό καφενείο*** (παλαιότ.) καφενείο ή άλλος χώρος στον οποίο συχνάζουν καλλιτέχνες και σχολιάζουν τα σύγχρονα πνευματικά θέματα (το γλωσσικό, αισθητικά και καλλιτεχνικά ζητήματα), κρίνουν τις νέες εκδόσεις, διαβάζουν νέα ανέκδοτα έργα τους και προγραμματίζουν δημόσιες εκδηλώσεις ή εκδόσεις **2.** χώρος όπου επικρατεί φασαρία, υπάρχει εύθυμη ατμόσφαιρα χωρίς τάξη: *Καφενείο το κάναμε εδώ πέρα; Πιο σιγά, παρακαλώ!* Επίσης (λαϊκ.) **καφενές** (ο) {καφενέδες}. — (υποκ.) **καφενεδάκι** (το) (βλ. κ. λ. *καφετέρια*).
[ΕΤΥΜ. < *καφενές* (< τουρκ. kahvehane < kahve «καφές») + *-είο*].

καφενόβιος, -α, -ο [1895] (κακόσ.) **1.** αυτός που συχνάζει σε καφενεία: *οι συνηθισμένοι ~ ήταν μαζεμένοι στο τραπέζι κι έπαιζαν πρέφα* **2.** ***καφενόβιος*** (ο), ***καφενόβια*** (η) πρόσωπο που δεν ασχολείται με επάγγελμα ή άλλη συστηματική ενασχόληση, αλλά συχνάζει σε καφενεία: *στα νιάτα του είχε μπλέξει με καφενόβιους και αλήτες* ΣΥΝ. αργόσχολος, τεμπέλης ΑΝΤ. εργατικός.

καφεόδεντρο (το) {-ου κ. -έντρου | -ων κ. -έντρων} το ποώδες φυτό από το οποίο παίρνουμε τους σπόρους τού καφέ: *φυτεία με καφεόδεντρα* ΣΥΝ. καφέα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. coffee tree].

καφεοφυτεία (η) {καφεοφυτειών} μεγάλη έκταση όπου καλλιεργούνται καφεόδεντρα: *εκτεταμένη / πλούσια / κατεστραμμένη ~*.

καφεπότης (ο) [1889] {καφεποτών}, **καφεπότρια** (η) {καφεποτριών} πρόσωπο που πίνει συνήθως μεγάλες ποσότητες καφέ. — **καφεποσία** (η) [1857].

καφεπώλης (ο) [1871] {καφεπωλών}, **καφεπώλισσα** (η) {καφεπωλισσών} (λόγ.) πρόσωπο που πουλάει καφέ· (ειδικότ.) ο καφετζής: *ο ~ πήρε την παραγγελία και ετοίμασε τους καφέδες* || *σύνδεσμος καφεπωλών* ΣΥΝ. καφετζής.

καφές (ο) {καφέδες} **1.** ο καρπός τού καφεόδεντρου: *κόκκοι καφέ* || *μύλος (για το άλεσμα) τού καφέ* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το καφεόδεντρο: *φυτείες καφέ* **3.** (συνεκδ.) ποσότητα τού παραπάνω καρπού, που παράγεται από την επεξεργασία του (ψήσιμο, άλεσμα), ώστε να είναι κατάλληλος για βράσιμο και πόση: *καβουρντισμένος / φρεσκοκομμένος / μυρωδάτος ~* **4.** (συνεκδ.) το ρόφημα που προκύπτει από το βράσιμο τού καφέ (σημ. 1) σε νερό ή ατμό: *πίνω / φτιάχνω καφέ* || *ο ~ φούσκωσε / έβρασε / χύνεται* || *σερβίρω / απολαμβάνω τον ~* **5.** το συγκεκριμένο ρόφημα ανάλογα με τον τρόπο παρασκευής ή την προέλευση των κόκκων τού καφέ: *~ γαλλικός / γερμανικός / βραζιλιάνικος / δυνατός / ξεθυμασμένος / ζεστός / βιενουά / βαρύς / γλυκύβραστος / εσπρέσο / ιταλικός / μερακλήδικος / μέτριος / περιποιημένος / ελληνικός / τούρκικος / με πολλές φουσκάλες / με καϊμάκι / με γάλα / φραπέ / ναι και όχι* (χωρίς ζάχαρη) || *~ φίλτρου* ΦΡ. ***καραβήσιος καφές*** ακριβός καφές (όπως αυτός που σερβίρεται στα καράβια) **6.** (συνεκδ.) το ρόφημα που παράγεται από οποιονδήποτε καρπό, ο οποίος έχει υποστεί την ίδια επεξεργασία (άλεσμα, ψήσιμο), ώστε να υποκαταστήσει τον καφέ: *στην κατοχή έφτειαχναν ~ από ρεβίθι* **7.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο μιας δόσης καφέ (κούπας ή φλιτζανιού): *πίνω καθημερινά δύο ~* || *κερνάω καφέ· έρχεστε;* || *πάμε για καφέ;* **8.** (συνεκδ.) η κατανάλωση (τού ροφήματος τού) καφέ: *οι πολλοί ~ κάνουν κακό στην υγεία·* ΦΡ. (α) ***λέω τον καφέ*** προβλέπω το μέλλον κάποιου, μελετώντας το κατακάθι τού ελληνικού καφέ που έχει πιει (β) ***καφές τής παρηγοριάς*** βλ. λ. *παρηγοριά*. - (υποκ.) **καφεδάκι** (το) κ. **καφεδάκος** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kahve < αραβ. qahwah, από την αιθιοπ. επαρχία Kaffa, η οποία θεωρείται η περιοχή παραγωγής του. Από την τουρκ. λ. προήλθε και το γαλλ. café].

καφέ-σαντάν (το) {άκλ.} (παλαιότ.) λαϊκό κέντρο διασκεδάσεως με ευρωπαϊκή μουσική, στο οποίο οι θεατές μπορούσαν να τρώνε και να πίνουν ακούγοντας κυρ. γυναίκες (σαντέζες) να τραγουδούν και να χορεύουν (πβ. λ. *καφέ-αμάν, καφωδείο*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. café-chantant < café «καφές» + chantant < ρ. chanter «τραγουδώ»].

καφετέρια κ. **καφετερία** (η) {καφετεριών} το κατάστημα στο οποίο σερβίρουν καφέ, αλλά και αναψυκτικά, γλυκά ή φαγώσιμα είδη (και που απευθύνεται κυρ. στη νεολαία).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cafeteria < ισπ. cafeteria (στη Ν. Αμερική) < ισπ. cafetero «καφεπώλης» < café «καφές»].

καφετζής (ο) {καφετζήδες}, **καφετζού** (η) {καφετζούδες} **1.** ο ιδιοκτήτης καφενείου ή ο υπάλληλος που ετοιμάζει και σερβίρει τους καφέδες: *ο ~ έβγαλε το μπρίκι απ' τη φωτιά και σέρβιρε τους καφέδες* **2.** (ειδικότ. το θηλ.) (α) η γυναίκα που ασχολείται με την καφεμαντεία (βλ.λ.): *έχει ξοδέψει ένα σωρό λεφτά στις ~* (β) (μειωτ.) πρόσωπο που κάνει προβλέψεις για το μέλλον, συνήθ. χωρίς να είναι ειδικός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kahveci].

καφετής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα τού καφέ ή τού φρέσκου χώματος, τής γης: *~ παπούτσια / μπουφάν* **2.** ***καφετί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού καφέ ΣΥΝ. καφέ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.
[ΕΤΥΜ. < *καφεδής* (κατά το *σταχτής*) < *καφές, καφέδ-ες*].

καφετιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** συσκευή που χρησιμοποιείται για την παρασκευή διαφόρων τύπων καφέ (π.χ. γαλλικού, εσπρέσο): *ηλεκτρική / σύγχρονη / καινούργια / χαλασμένη ~* **2.** το σκεύος που χρησιμοποιείται για το σερβίρισμα και τη διατήρηση τής θερμοκρασίας τού καφέ: *πορσελάνινη / πρόχειρη ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cafetière < café «καφές»].

Καφηρέας (ο) ακρωτήριο στο ΝΑ. άκρο τής Εύβοιας στο Αιγαίο Πέλαγος· αλλιώς (λαϊκ.) *κάβο-ντ' Όρο* (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Καφηρεύς*, ίσως < *καθαιρῶ*, στη σημ. «καταστρέφω ολοσχερώς», πράγμα που δικαιολογεί και το μεσν. προσωνύμιο *Ξυλοφάγος*, με το οποίο ήταν γνωστό το ακρωτήριο].

καφκικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τον συγγραφέα Φραντς Κάφκα (1883-1924) και το έργο του **2.** (μτφ.) αυτός που εκφράζει τις ανησυχίες τού ανθρώπου τού 20ού αι., την αίσθηση απομόνωσης, την αδυναμία του να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα, στοιχεία που προβάλλονται έντονα στο έργο τού Κάφκα. — **καφκικά** επίρρ.

καφρίλα (η) {χωρ. πληθ.} (εκφραστ.) η άξεστη συμπεριφορά, η συμπεριφορά που χαρακτηρίζει ανθρώπους χαμηλού επιπέδου.

κάφρος (ο) (κακόσ.) **1.** πρόσωπο αμόρφωτο, άξεστο, χαμηλού πολιτιστικού επιπέδου, χαμηλής ποιότητας: *για κάφρους μας περνάνε και μας συμπεριφέρονται έτσι σ' αυτή την υπηρεσία;* || *μας έχουν τόση ώρα και περιμένουμε μέσα στη βροχή· καλά, με κάφρους νομίζουν ότι έχουν να κάνουν;* ΣΥΝ. βάρβαρος, άξεστος, απολίτιστος ΑΝΤ. πολιτισμένος, ευγενής **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται ανάγωγα, προσβλητικά, χωρίς να λαμβάνει υπ' όψιν του τους άλλους: *αν δεν διώξουμε τους ~ από τα γήπεδα, η βία θα διαιωνίζεται* || *τον συνόδευαν στην περιοδεία του κάτι κάφροι που έβριζαν και ασχημονούσαν.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cafro < αραβ. kāfir «άπιστος», παλαιά ονομασία των λαών Κόζα ή Ξόζα τής ΝΑ. Αφρικής, όπως τους αποκαλούσαν οι μουσουλμάνοι].

καφτάνι (το) {καφταν-ιού | -ιών} πολυτελές, μακρύ ανδρικό ένδυμα, που συνήθιζαν να φορούν οι άντρες στην Ανατολή (Τουρκία, Ρωσία κ.α.): *πλούσιο / ποδήρες / χρυσοκεντημένο ~*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kaftan < περσ. qaftān].

κάφτρα (η) → καύτρα

καφωδείο (το) [1886] **1.** το καφέ-σαντάν (βλ.λ.) **2.** (γενικότ.) κάθε χώρος στον οποίο σερβίρεται καφές (ή και ποτά) και στον οποίο παρουσιάζεται μουσικό πρόγραμμα (πβ. λ. *καφέ-σαντάν, καφέ-αμάν*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. café-chantant].

καχεξία (η) {χωρ. πληθ.} η ασθενική κράση, η έλλειψη υγιούς ανάπτυξης: *σωματική / παθολογική* / (μτφ.) *οικονομική ~* ΣΥΝ. ασθενικότητα, αναιμία, αδυναμία ΑΝΤ. υγεία, ακμή, ευρωστία, ευεξία. — **καχεκτικότητα** (η) [1885], **καχεκτικός, -ή, -ό** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έχω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καχέκτης* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *κακ(ο)-* + *-έκτης* < *ἔχω*, με τροπή τού *-κ-* στο αντίστοιχο δασύ *-χ-* λόγω δασέος φθόγγου στο ρ. *ἔχω* (πβ. μέλλ. *ἕξω*). Βλ. κ. *ευ-εξία*].

καχύποπτας, -η, -ο αυτός που νομίζει συνεχώς ότι κάτι ύποπτο συμβαίνει, που υποψιάζεται ότι τα πράγματα δεν είναι όπως δείχνουν, που δυσπιστεί προς όλα: *η ~ στάση του έδιωξε μακριά όλους τους φίλους του* || *είναι τόσο ~, που ούτε τους δικούς του δεν εμπιστεύεται* ΣΥΝ. φιλύποπτος, δύσπιστος ΑΝΤ. ευκολόπιστος, εύπιστος, απονήρευτος. — **καχύποπτα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κακ(ο)-* (με τροπή τού *-κ-* σε *-χ-* λόγω υπάρξεως δασέος φθόγγου στο επίθ. *ὕποπτος*) + *ὕποπτος*].

καχυποψία (η) [μεσν.] {καχυποψιών} η διαρκής υποψία ότι κάτι άλλο κρύβεται πίσω από τα φαινόμενα, η έλλειψη εμπιστοσύνης: *τον κοίταξε με ~*.

κάψα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. ειδικό δοχείο από πυρίμαχο υλικό και με σφαιρικό σχήμα, που χρησιμοποιείται στα εργαστήρια για τις χημικές αντιδράσεις ● **2.** ΒΟΤ. ξηρό, εύθραυστο περίβλημα φυτού, το οποίο περιέχει πολλούς καρπούς ΣΥΝ. περικάρπιο ● **3.** ΦΑΡΜ. το περίβλημα από ζύμη ή ζελατίνη, που τοποθετείται γύρω από δόση φαρμάκου με δυσάρεστη γεύση ΣΥΝ. κάψουλα ● **4.** ΑΝΑΤ. (α) ***κρανιακή κάψα*** τα οστά τής κεφαλής ΣΥΝ. κρανίο, καύκαλο (β) το περίβλημα διαφόρων οργάνων τού σώματος: *νεφρική ~* || *ηπατική ή γλισώνειος ~*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. capsa «θήκη, θύλακος» < capio «παίρνω, πιάνω»].

κάψα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η υπερβολική ζέστη που οφείλεται σε φυσικά φαινόμενα: *η ~ τού καλοκαιριού* ΣΥΝ. καύσωνας, λιοπύρι, λάβρα ΣΥΝ. παγωνιά, δροσιά **2.** η υψηλή θερμοκρασία τού σώματος: *ένιωσε ~ και ξάπλωσε να συνέλθει* ΣΥΝ. πυρετός, θέρμη **3.** (μτφ.) έντονη επιθυμία: *τον έπιασε η ~ να πάει διακοπές, μόλις είδε πως έφυγαν όλοι!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. καίω (πβ. αόρ. *ἔκαυσα* — *ἔκαψα*)].

καψαλίζω ρ. μετβ. {καψάλισ-α, -τηκα, -μένος} καίω (κάτι) ελαφρά στην άκρη ή στην εξωτερική επιφάνεια: *~ τις φέτες απ' το ψωμί στη θράκα* || *απ' όλη την περιπέτεια τής πυρκαγιάς το μόνο που έπαθε ήταν να καψαλιστούν λίγο τα μαλλιά του* ΣΥΝ. τσουρουφλίζω. — **καψάλισμα** (το), **καψαλιστός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < *καψάλα* < *κάψα* + μεγεθ. επίθημα *-άλα*].

καψερός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ.-οικ.) αυτός που δυστυχεί και είναι άξιος οίκτου: *η ~ έμεινε χήρα σε νεαρή ηλικία κι είχε να μεγαλώσει τρία παιδιά!* ΣΥΝ. κακόμοιρος, καημένος, αξιολύπητος, άτυχος, φουκαράς, συφοριασμένος ΑΝΤ. καλότυχος, τυχερός, ευτυχής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συμπάθεια*.

καψιματιά (η) (καθημ.) το έγκαυμα, το κάψιμο.
[ΕΤΥΜ. < *κάψιμο, -ατος* + επίθημα *-ιά*, πβ. κ. *σταλαγματ-ιά, σκισιματ-ιά, ραγισματ-ιά, χαραματ-ιά*].

καψιμί (το) {άκλ.} ειδικά διαμορφωμένος χώρος μέσα στο στρατόπεδο, που λειτουργεί ως χώρος αναψυχής για τους στρατιώτες ΣΥΝ. εντευκτήριο.
[ΕΤΥΜ. Από το ακρωνύμιο Κ.Ψ.Μ. (= Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδος)].

καψιμιτζής (ο) {καψιμιτζήδες} ο στρατιώτης που είναι υπεύθυνος για τη λειτουργία τού Κ.Ψ.Μ. (καψιμί) και για την εξυπηρέτηση των στρατιωτών σε αυτό.

κάψιμο (το) {καψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η καύση: *το ~ των σχολικών*

βιβλίων από τους μαθητές στο τέλος τής χρονιάς είναι μια απαράδεκτη χειρονομία ΣΥΝ. καύση **2.** το έγκαυμα και το έντονο αίσθημα πόνου, που προκαλούνται όταν μέρος τού σώματος έρθει σε επαφή με τη φωτιά ή με κάποιο υλικό σε υψηλή θερμοκρασία ή με μεγάλη καυστικότητα: *το ~ από την καύτρα τού τσιγάρου* || *τον χτύπησε μια σφαίρα και ένιωσε ένα ~ στο μπράτσο* ΣΥΝ. έγκαυμα **3.** (συνεκδ.) το σημάδι που αφήνει ένα έγκαυμα: *είχε ένα ~ πάνω από το φρύδι* **4.** δυσάρεστο συναίσθημα που προέρχεται από δυσπεψία. ιδ. όταν έχει κανείς φάει κάτι καυτερό: *νιώθω ένα ~ στο στομάχι* ΣΥΝ. καούρα **5.** (ειδικότ.) το τσούξιμο. η έντονη ενόχληση (κυρ. στον λαιμό): *αισθάνθηκε ένα ~ στον λαιμό.* Επίσης **καψιματιά** (η) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *καύσιμος*].

καψόνι (το) → καψώνι

κάψουλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ειδικό περίβλημα μικρού μεγέθους από ζύμη ή ζελατίνη. που χρησιμεύει ως περίβλημα για φάρμακα με δυσάρεστη γεύση. τα οποία ο ασθενής πρέπει να καταπιεί: *προτιμάτε το φάρμακο να είναι σε σιρόπι ή σε κάψουλα;*
[ΕΤΥΜ. < λατ. capsula. υποκ. τού capsa «θήκη. θύλακος»].

καψούλι (το) {καψουλ-ιού | -ιών} **1.** μικρό μεταλλικό περίβλημα γεμάτο με εκρηκτικό υλικό. που προορίζεται για την πυροδότηση τού βλήματος ή σε παιδικά (ψεύτικα) πιστόλια. για την απομίμηση τής εκπυρσοκρότησης **2.** (α) μεταλλικός ή πλαστικός δακτύλιος που λειτουργεί ως επένδυση για τις τρύπες από τις οποίες περνούν τα κορδόνια (των παπουτσιών ή των ρούχων) (β) μικροί. διακοσμητικοί. μεταλλικοί δίσκοι που τοποθετούνται στις ενώσεις των υφασμάτων. Επίσης (λόγ.) **καψύλλιο** [1833].
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. capsule < λατ. capsula «κάψουλα»].

καψούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο σφοδρός έρωτας και το πάθος που νιώθει κανείς για άλλο πρόσωπο: *έπεσε στην ~ για μια μελαχρινή* **2.** (συνεκδ.) το πρόσωπο για το οποίο νιώθει κανείς σφοδρό έρωτα: *είναι η ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < *κάψα* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα, κα-ούρα*].

καψουρεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {καψουρ-εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) νιώθω καψούρα για κάποιον: *την καψουρεύτηκε για τα καλά.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

καψούρης (ο) {καψούρηδες}, **καψούρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που είναι πολύ ερωτευμένο, «τυφλό από έρωτα»: *είναι ~ μαζί της.*
[ΕΤΥΜ. < *κάψα* + παραγ. επίθημα *-ούρης*. πβ. *μουρμ-ούρης. μουντζ-ούρης*].

καψούρικος, -η. -ο αυτός που εκφράζει έντονα ερωτικά συναισθήματα: *~ τραγούδι.* — ***καψούρικα*** *επίρρ.*

καψουροτράγουδο (το) (λαϊκ.-σκωπτ.) λαϊκό τραγούδι που εκφράζει με γεμάτους υπερβολή στίχους και φωνητικά τσακίσματα έντονα ερωτικά συναισθήματα.

καψύλλιο (το) → καψούλι

κάψω (να/θα) ρ. → καίω

κάψωμα (το) → καψώνω

καψώνι (το) {καψων-ιού | -ιών} **1.** επίπονη άσκηση ή ταλαιπωρία (συχνά εξευτελιστική). που επιβάλλεται σκόπιμα στους στρατιώτες από τους ανωτέρους τους ή από παλαιότερους στρατιώτες με σκοπό την εμπέδωση τού στρατιωτικού πνεύματος και τής πειθαρχίας: *οι παλιοί τρελαίνουν τους νεοσύλλεκτους στα ~!* || *για ~ έβαλαν τον νεοσύλλεκτο να μετρήσει τον θάλαμο με τις παλάμες* **2.** (γενικότ.) κάθε σκόπιμη ταλαιπωρία, στην οποία υποβάλλει κανείς κάποιον: *το αφεντικό μού κάνει συνεχώς καψώνια· ό.τι κάνω με βάζει συνεχώς και το ξαναφτειάχνω!*
[ΕΤΥΜ. < *καψώνω* (βλ.λ.)].

καψώνω ρ. αμετβ. {κάψω-σα, -μένος} νιώθω έντονη θερμότητα, ζέστη: *περπατούσα ώρα κάτω απ᾽ τον ήλιο και κάψωσα* ΣΥΝ. ζεσταίνομαι. ανάβω ΑΝΤ. κρυώνω. — **κάψωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *καυσῶ (-όω)* < αρχ. *καῦσις*].

καώ (να/θα) ρ. → καίω

κβάζαρ (το) {άκλ.} ΑΣΤΡΟΝ. ο ημιαστέρας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quasar. ακρωνύμιο τής φρ. quas(i stell)ar (radio source) «ημιαστρική ραδιοπηγή»].

κβάντο (το) ΦΥΣ. η ελάχιστη διακεκριμένη ποσότητα φυσικού μεγέθους (ενέργειας. στροφορμής. ηλεκτρικού φορτίου κ.λπ.). — **κβαντικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. quantum < λατ. quantum «πόσο;»].

κβαντομηχανική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης την κίνηση των σωματιδίων. τα οποία είναι μικρότερα από το άτομο (ηλεκτρονίων. πρωτονίων. νετρονίων). και που βασίζεται στη διαπίστωση ότι τα σωματίδια έχουν και κυματικό και σωματιδιακό χαρακτήρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. quantum mechanics (νόθο σύνθ.)].

Κ.Β.Ε. (το) Κέντρο Βυζαντινών Ερευνών.

Κ.Δ. (η) Καινή Διαθήκη.

Κ.Δ.Γ. (η) Κίνηση Δημοκρατικών Γυναικών.

CE (γαλλ. Communauté Européenne) (για εισαγόμενα στην Ε.Ε. προϊόντα) σήμανση ορισμένης ποιότητας. ελεγμένη από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

κε (το) {άκλ.} φθόγγος τής βυζαντινής μουσικής κλίμακας. που αντιστοιχεί στο λα τής ευρωπαϊκής.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *πα*].

Κ.Ε. (η) Κεντρική Επιτροπή.

Κέα (η) **1.** νησί των ΒΔ. Κυκλάδων κοντά στο ακρωτήριο Σούνιο· αλλιώς (λαϊκ.) *Τζια* (βλ.λ.) **2.** παλαιότερη ονομασία τής πρωτεύουσας τού παραπάνω νησιού, η σημερινή Ιουλίς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κέως*. αγν. ετύμου. Η παράδοση ανάγει την ονομασία στον ήρωα Κέω, ο οποίος τέθηκε επί κεφαλής Λοκρών αποίκων και έφθασε στο νησί τον 12ο αι. π.Χ. Η ονομασία *Κέα* προέρχεται από το λατ. Cea. που επίσης είναι ελληνογενές. ενώ η κοινή ονομασία *Τζια* (απαντά ήδη τον 13ο αι. η φραγκική λ. *Zía*) οφείλεται σε τσιτακισμό και συνίζηση τού ονόματος Κέα].

Κ.Ε.Α.Δ.Ε.Α. (η) Κίνηση για την Εθνική Ανεξαρτησία. τη Διεθνή Ειρήνη και τον Αφοπλισμό.

Κ.Ε.Β.Ο.Π. (το) Κέντρο Εκπαίδευσης Βαρέων Όπλων Πεζικού.

Κ.Ε.Γ. (το) Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.

Κ.Ε.Γ.Ε. (η) Κεντρική Επιτροπή Γενικών Εξετάσεων.

Κ.Ε.Δ. (η) **1.** Κτηματική Εταιρεία Δημοσίου **2.** Κεντρική Επιτροπή Δανείων.

ΚΕ.Δ.Α.Κ. (το) Κέντρο Διαφύλαξης Αγιορείτικης Κληρονομιάς.

Κ.Ε.Δ.Κ.Ε. (η) Κεντρική Ένωση Δήμων και Κοινοτήτων Ελλάδος.

κέδρινος, -η, -ο → κέδρος

κεδρόμηλο (το) ο καρπός τού κέδρου.

κεδρόξυλο (το) το ξύλο τού κέδρου: *έπιπλα / μυρωδιά από ~.*

κέδρος (ο) κωνοφόρο δέντρο που μοιάζει με το έλατο, έχει ψηλό και ίσιο κορμό και κοκκινωπό. αρωματικό ξύλο, που δεν σαπίζει εύκολα: *αιωνόβιος / καταπράσινος / μεγαλοπρεπής ~* || *οι ~ τού Λιβάνου.* Επίσης **κέδρο** (το). — **κέδρινος,** -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κέδρος (ἡ)*, αβεβ. ετύμου, ίσως < I.E. *qēd- «αχνίζω. βγάζω καπνό». πβ. λιθ. kadagȳs «κέδρος». αρχ. σλαβ. kaditi «βγάζω καπνό», σανσκρ. kadrú- «καστανός» κ.ά. Το λατ. cedrus (> γαλλ. cèdre, αγγλ. cedar. γερμ. Zeder κ.ά.) είναι δάνειο από την Ελληνική. Βλ. κ. *κίτρο*].

Κ.Ε.Ε. (το) Καλλιτεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος.

Κ.Ε.Ε.Λ. (το) Κέντρο Ελέγχου Ειδικών Λοιμώξεων.

Κ.Ε.Ε.Μ. (το) **1.** Κέντρο Εξαγωγικών Ερευνών και Μελετών **2.** Κέντρο Εκπαίδευσης Εφοδιασμού και Μεταφορών.

ΚΕ.Θ.Ε.Α. (το) Κέντρο Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων.

Κ.Ε.Θ.Ι. (το) Κέντρο Έρευνας Θεμάτων Ισότητας.

'κεί επίρρ. → εκεί

κείθε επίρρ. → εκείθε

κέικ κ. **κεκ** (το) {άκλ.} γλυκό που παρασκευάζεται με ζύμη από αλεύρι. βούτυρο / λάδι. ζάχαρη. αβγά και άλλα συστατικά και ψήνεται σε ειδικά σκεύη (φόρμες) στον φούρνο: *νόστιμο / χορταστικό ~* || *~ πορτοκάλι / σοκολάτα / με σταφίδες.* — (υποκ.) **κεκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cake < αρχ. σκανδ. kaka. που συνδ. με αρχ. γερμ. kuocho > γερμ. Kuchen «γλύκυσμα»].

κείμαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνον στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) **1.** βρίσκομαι, είμαι τοποθετημένος: *το χωριό κείται μεταξύ δύο ψηλών ορεινών όγκων* • **2.** είμαι θαμμένος. στη ΦΡ. ***ενθάδε κείται*** π.χ. *~ ο ένδοξος αγωνιστής...* ΣΥΝ. κείτομαι • **3.** (η μτχ. ***κείμενος,*** *-η. -ο*) (α) αυτός που υπάρχει. που ισχύει· ΦΡ. ***τα κακώς κείμενα*** το σύνολο των κακών. αρνητικών πλευρών μιας κατάστασης: *στην εκπομπή του θίγει τα ~ τού δημοσίου βίου* (β) ΝΟΜ. αυτός που είναι σε ισχύ: *οι ~ νόμοι / διατάξεις* ΣΥΝ. ισχύων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα, αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεῖμαι* < I.E. *kei- «κείμαι. βρίσκομαι», πβ. σανσκρ. śéte «κείμαι. είμαι ξαπλωμένος». πιθ. κ. λατ. civis «πολίτης», civitas «πολιτεία» (< γαλλ. citoyen «πολίτης». αγγλ. citizen. ισπ. ciudad «πόλη», ciudadano «πολίτης»), γοτθ. haims «χωριό», αγγλ. home «σπίτι». γερμ. Heim κ.ά. Ομόρρ. *κοί-τη, κοι-τών(ας), κοιτ-άζω, κοιμ-ῶμαι, κειμή-λιο(ν), κείμενο(ν)* κ.ά.].

κειμενικός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ.-ΦΙΛΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με το κείμενο **2.** (ειδικότ.) αυτός που απαντά ή περιλαμβάνεται μέσα σ᾽ ένα κείμενο ΣΥΝ. ενδοκειμενικός ΑΝΤ. εξωκειμενικός· ΦΡ. **κειμενικό επίρρημα** (ή «κειμενικός δείκτης») επίρρημα που χρησιμοποιείται στο κείμενο για να συνδέσει μεταξύ τους μεγαλύτερα πληροφοριακά σύνολα· π.χ. *έτσι. ωστόσο, ειδικότερα. συγκεκριμένα* κ.ά. (βλ. ΣΧΟΛΙΟ. λ. *επίρρημα*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. textual].

κειμενικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. το σύνολο των ιδιοτήτων, παραγόντων και λειτουργιών (τής προθετικότητας. τής καταστασιακότητας, τής πληροφορητικότητας. τής διακειμενικότητας. τής συνοχής, τής συνεκτικότητας και τής αποδεκτότητας) που δείχνουν ότι μια αλυσίδα εκφωνημάτων (ένα κομμάτι γραπτού ή προφορικού λόγου) αποτελεί κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. textuality].

κείμενο (το) {κειμέν-ου | -ων} **1.** κάθε μεγαλύτερο (συνήθως) ή και μικρότερο κομμάτι συνεχούς προφορικού ή γραπτού λόγου που χαρακτηρίζεται από νοηματική και γλωσσική αλληλουχία και που η όλη συγκρότησή του διέπεται από συγκεκριμένες επικοινωνιακές προθέσεις τού παραγωγού τού κειμένου: *θεωρία / ανάλυση / δημιουργία / προβληματική τού ~* || *αινιγματικό / ακατανόητο / απόκρυφο / μεταφρασμένο / επίσημο / πλαστό / νομικό / ιερό / πρωτότυπο / δακτυλογραφημένο / βατό / άγνωστο* (κείμενο για εξετάσεις, το οποίο δεν έχει εκ των προτέρων γνωστοποιηθεί στους εξεταζομένους) / *αντίστροφο* (κείμενο το οποίο πρέπει να μεταφραστεί από τους διαγωνιζομένους στη γλώσσα στην οποία εξετάζονται) / *εικονογραφημένο / αποκαλυπτικό / γλαφυρό / δημοσιευμένο / επίμαχο / ξένο / αυθεντικό / σαιξπηρικό / κλασικό / έμμετρο ~* || *ο μεταφραστής / ο κινηματογραφιστής έμεινε πιστός στο ~* || *καταχωρίζω ~ σε εφημερίδα* **2.** το μέρος ενός βιβλίου ή το τμήμα μιας σελίδας που περιλαμβάνει γραπτό λόγο: *μη σε τρομάζει ο όγκος τού βιβλίου· το μισό μόνο είναι ~. το υπόλοιπο είναι φωτογραφίες και πίνακες!* **3.** ΦΙΛΟΛ. το καθ᾽ αυτό έργο ενός συγγραφέα χωρίς τον σχολιασμό. την ερμηνεία ή/και τη μετάφραση των σχολιαστών του: *το ποιητικό ~ συνοδεύεται από κριτικό υπόμνημα και ερμηνευτικά σχόλια.* — (υποκ.) **κειμενάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κείμενον*, ουσιαστικοπ. ουδ. μτχ. τού ρ. *κεῖμαι*. Η σημε-

ρινή σημ. είναι μτγν.].

κειμενογράφος (ο/η) **1.** πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τη συγγραφή κειμένων για πρόσκαιρη χρήση και χωρίς υψηλές φιλολογικές απαιτήσεις: ~ *επιθεωρήσεων* / *διαφημίσεων* ΣΥΝ. συγγραφέας **2.** πρόσωπο που πληκτρολογεί κείμενα σε ηλεκτρονικό υπολογιστή. στοιχειοθέτης **3.** πρόγραμμα Η/Υ με το οποίο γράφει κανείς κείμενα σε Η/Υ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. copywriter].

κειμενογλωσσολογία (η) ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που μελετά επιστημονικά το κείμενο και τα θεωρητικά και μεθοδολογικά προβλήματα ανάλυσεώς του (συνοχή, συνεκτικότητα, ενδογλωσσικό και εξωγλωσσικό περιβάλλον. σχέσεις δείξεως και αναφοράς, προοπτική. επανορθωτικούς μηχανισμούς κ.λπ.). — **κειμενογλωσσολογικός**, -ή, -ό. **κειμενογλωσσολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. text linguistics].

κείμενος, -η, -ο → κείμαι

κειμήλιο (το) {κειμηλί-ου | -ων} το αντικείμενο που έχει απομείνει από μια ιστορική περίοδο και φυλάσσεται ως αναμνηστικό, έχοντας μεγάλη ιστορική, καλλιτεχνική ή συναισθηματική αξία: *ιερό* / *γραπτό* / *ιστορικό* / *προγονικό* / *ανεκτίμητο* / *άφθαρτο* / *πολύτιμο* / *οικογενειακό* ~ ΣΥΝ. ενθύμιο. — **κειμηλιακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *κειμήλιον*, ουδ. τού σπανιότερου επιθ. *κειμήλιος* < *κεῖμαι* + παραγ. επίθημα *-ήλιος*, πβ. *γαμ-ήλιος*].

κειμηλιοθήκη (η) [1847] {κειμηλιοθηκών} η θήκη ή ο χώρος όπου φυλάσσονται κειμήλια.

κείνος, -η, -ο αντων. ▸ εκείνος

κεϊνσιανισμός (ο) ΟΙΚΟΝ. η οικονομική θεωρία τού Τζον Κέυνς για την αντιμετώπιση τής ανεργίας με ενίσχυση τής ζήτησης μέσω επεκτατικής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. keynesianism, από το όνομα τού Άγγλου οικονομολόγου John M. Keynes (1883-1946)].

κείρω ρ. μετβ. {έκάρην, -ης, -η,... κεκαρμένος} (αρχαιοπρ.) **1.** κόβω τα μαλλιά: «*Οι κεκαρμένοι*» (μυθιστόρημα τού Ν. Κάσδαγλη) ΣΥΝ. κουρεύω· ΦΡ. ***εν χρω κεκαρμένος*** βλ. λ. *χρως* **2.** (μεσοπαθ. **κείρομαι**) εγκαταλείπω τα εγκόσμια, στη ΦΡ. ***κείρομαι μοναχός***.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κέρ-σ-jω* < Ι.Ε. *(s)qer- «κόβω», πβ. σανσκρ. kr-n-t-áti «κόβει», αρμ. k'erem «γδέρνω», λατ. carpo «κόβω (καρπούς)» (> γαλλ. écharper «κομματιάζω», ισπ. escarbar), γερμ. scheren, αγγλ. shear κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-μα, καρ-πός, κορ-μός, κουρ-εύω* κ.ά.].

κείτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** είμαι ξαπλωμένος (στο έδαφος): *κείτεται στο χώμα νεκρός* **2.** βρίσκομαι, είμαι τοποθετημένος: *η πόλη κείτεται στη μέση τής κοιλάδας* ΣΥΝ. κείμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κεῖμαι*. πιθ. κατ' αναλογίαν προς ρ. σε *-το-μαι*, πβ. *θέ-τομαι*].

Κ.Ε.Κ. (το) Κέντρο Ελέγχου Καυσαερίων.

κεκαλυμμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που είναι καλυμμένος από κάτι, που δεν γίνεται απροκάλυπτα, αλλά χρησιμοποιεί προσχήματα: *ο λόγος τού προέδρου ήταν μια ~ πρόκληση προς τους πολιτικούς του αντιπάλους και όχι ένας απλός απολογισμός* ΣΥΝ. συγ(κε)καλυμμένος ΑΝΤ. απροκάλυπτος, φανερός. — **κεκαλυμμέν-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *καλύπτω*].

κεκαμμένος, -η, -ο ▸ κάμπτω

κεκαρμένος, -η, -ο ▸ κείρω

κεκεδίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μιλώ τραυλίζοντας, λέγοντας πολλές φορές μία συλλαβή κατά την εκφορά τού λόγου. — **κεκέδισμα** (το).

κεκές (ο) {κεκέδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) πρόσωπο που κεκεδίζει.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. keke].

κεκλεισμένων των θυρών ▸ θύρα

κεκλιμένος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που έχει κλίση, που γέρνει: ~ *επιφάνεια* / *οροφή* || *ο ~ πύργος τής Πίζας* ΣΥΝ. επικλινής, γειρτός **2.** ΦΥΣ. ***κεκλιμένο επίπεδο*** επίπεδη επιφάνεια με κλίση ως προς το οριζόντιο επίπεδο με τη βοήθεια τού οποίου μπορούμε να ανυψώσουμε ένα σώμα καταβάλλοντας δύναμη μικρότερη τού βάρους του· χρησιμοποιείται για να ανυψώνονται βαριά αντικείμενα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κλίνω*].

κεκοιμημένος, -η, -ο (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει πεθάνει· ο αποθανών, ο εκλιπών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κοιμῶ* / *-ῶμαι*].

κεκορεσμένος, -η, -ο (λόγ.) κορεσμένος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. παρακ. τού αρχ. *κορέννυμι* «χορταίνω, γεμίζω» (βλ. κ. *κορεσμός*)].

κεκράκτης (ο) {κεκρακτών} **1.** (αρχαιοπρ.) το άτομο που είναι επιφορτισμένο να ειδοποιεί τους συμπολίτες του διαλαλώντας δυνατά είδηση σε διάφορα σημεία τής πόλης ΣΥΝ. κήρυκας, κράχτης, ντελάλης **2.** το άτομο που προκαλεί επίτηδες θόρυβο και φασαρία σε δημόσια συγκέντρωση δρώντας προβοκατόρικα ή που είναι βαλτός από αυτούς που διοργανώνουν τη συγκέντρωση ΣΥΝ. εγκάθετος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αναδιπλ. τ. τού θ. *κράγ-* τού ρ. *κράζω* (βλ.λ.)].

Κέκροψ (ο) {Κέκροπ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ο πρώτος αυτόχθων βασιλιάς τής Αττικής, ο οποίος ήταν από τη μέση και πάνω άνθρωπος και από τη μέση και κάτω φίδι· οργάνωσε τη ζωή τής Αθήνας και θέσπισε νόμους. Επίσης **Κέκροπας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. πιθ. < **Κέρκ-οψ* (με αντιμετάθεση) < *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.) + *-οψ* (ομόρρ. τού *ὄψις*), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτόν που εμφανίζει ουρά»].

κεκρύφαλος (ο) {κεκρυφάλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΖΩΟΛ. το δεύτερο από τα τέσσερα στομάχια τού πεπτικού συστήματος των μηρυκαστικών • **2.** κεφαλόδεσμος από δικτυωτό υλικό μέσα στο οποίο έβαζαν τα μαλλιά τους οι γυναίκες ΣΥΝ. μπόλια, τσεμπέρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο ασιατικής προελ., κατ' επίδραση των λ. *κρύπτω, κρυφός*].

κεκτημένος, -η, -ο αυτός τον οποίο έχει κανείς ήδη επιτύχει και διατηρεί: *δεν μπορούν να θιγούν τα ~ δικαιώματα των εργαζομένων*· ΦΡ. ***κεκτημένη ταχύτητα*** (i) η ταχύτητα με την οποία εξακολουθεί να κινείται ένα σώμα, όταν πάψει να επενεργεί πάνω του η αιτία που την προκάλεσε αρχικά (ii) (μτφ.) για ενέργεια που γίνεται αυθόρμητα, χωρίς αυτός που την εκτελεί να την έχει σκεφθεί όσο πρέπει και κυρ. χωρίς να υπάρχει πλέον λόγος: *συγγνώμη, από ~ το έκανα· δεν το ήθελα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *κτῶμαι* «αποκτώ». Η φρ. *κεκτημένα δικαιώματα* αποδίδει το γαλλ. droits acquis, η δε φρ. *κεκτημένη ταχύτητα* αποδίδει τη γαλλ. vitesse acquise].

κεκυρωμένος, -η, -ο → κυρώνω

κελάδα (η) {κελαδών} πτηνό με καστανές ραβδώσεις, με λευκή ή γκρίζα βάση στην ουρά και στα φτερά και μακρύ νύχι στο πίσω δάχτυλο, που κινείται με ζωηρό τρόπο, συχνά κουνώντας την ουρά (πβ. λ. *σουσουράδα*) ΣΥΝ. σεισοπυγίς.
[ΕΤΥΜ. < *κέλαδος* (βλ. λ. *κελαϊδῶ*)].

κελαϊδιστός, -ή, -ό αυτός που ακούγεται σαν κελάιδισμα. — **κελαϊδιστά** επίρρ.

κελαϊδώ (κ. -άω) κ. (συνήθ. ορθ.) **κελαηδώ** ρ. αμετβ. {κελαϊδάς... | κελάιδησα} **1.** (για πουλιά) βγάζω ήχο που έχει μουσικότητα και είναι ευχάριστος: «*δεν κελαϊδούσε σαν πουλί μηδέ σαν χελιδόνι, μόνον μιλούσε κι έλεγε μ' ανθρώπινη λαλίτσα*» (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. τραγουδώ, λαλώ **2.** (μτφ.) μιλάω πολύ και ευχάριστα: *τι κελαϊδάς συνέχεια;* ΦΡ. (ειρων.) ***το πουλάκι κελάιδησε*** για πρόσωπο που προδίδει μυστικά, συνήθ. αφού του ασκηθεί πίεση: *τώρα που τον συνέλαβε η αστυνομία, θα κελαϊδήσει το πουλάκι*. — **κελά(ι)δημα** κ. **κελά(ι)δισμα** (το) κ. **κελα(ϊ)δισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κελαδῶ (-έω)* (ο τ. *κελα-η-δῶ* οφείλεται στην παρετυμολογική επίδραση τής λ. *αηδόνι*) < *κέλαδος* «θόρυβος, βοή» < θ. *κελα-*, για το οποίο βλ. λ. *κελαρύζω*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. συνδ. με το ρ. *καλῶ*].

κελάρης (ο) → κελλάρης

κελάρι (το) ▸ κελλάρι

κελαρύζω ρ. αμετβ. {κελάρυσα} (για νερό) ηχώ ευχάριστα καθώς κυλώ. — **κελάρυσμα** (το) [μτγν.] κ. **κελαρυσμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κέλαρ* (παράλλ. τ. τού ουσ. *κέλωρ* «φωνή», πιθ. ηχομιμητική λ.) + *-ύζω*, πβ. *ὀλολ-ύζω, τονθορ-ύζω*].

κελαρυστός, -ή, -ό (για νερό) που ηχεί ευχάριστα καθώς κυλάει, που κελαρύζει. — **κελαρυστά** επίρρ.

κελεμπέκι (το) {κελεμπεκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο σφένδαμος (βλ.λ.).

κελεμπία (η) {κελεμπιών} **1.** μακρύ και φαρδύ ένδυμα των Αράβων σε λευκό συνήθ. χρώμα: *οι κελεμπίες αποτελούν ιδανική προστασία για τη ζέστη τής ερήμου* **2.** κάθε μακρύ και φαρδύ ένδυμα, που δεν χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη κομψότητα και δεν αναδεικνύει τη γραμμή τού σώματος: *κυκλοφορούσε με κελεμπίες, για να κρύψει τα κιλά που είχε πάρει*.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. kelebia].

κελεπούρι (το) {κελεπουρ-ιού | -ιών} **1.** χρήσιμο αντικείμενο που το βρίσκει κανείς κατά τύχη, και ειδικότ. καλής ποιότητας προϊόν που πωλείται σε πολύ χαμηλή τιμή: *σπουδαίο* / *απροσδόκητο* / *πρώτης τάξεως* ~ ΣΥΝ. ευκαιρία, προσφορά **2.** πρόσωπο με ξεχωριστές ικανότητες, το οποίο ανακαλύπτει κάποιος: *ο καινούργιος υπάλληλος είναι πραγματικό ~· στον ίδιο χρόνο με τους άλλους βγάζει διπλή δουλειά* **3.** (κ. με ειρωνική χροιά) για ακατάλληλο για μια δουλειά ή αστείο πρόσωπο: *Είναι αυτός ένας! ~ που μας πέτυχε!*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kelepir].

κέλευσμα (το) [αρχ.] {κελεύσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) προσταγή στην οποία δεν μπορεί κανείς παρά να υπακούσει (συνήθ. στον πληθ.): *τα ~ τής φύσης* / *τής ηθικής* / *τής πατρίδας* ΣΥΝ. διαταγή, πρόσταγμα ΑΝΤ. παράκληση.

κελευστής (ο/η) υπαξιωματικός τού Πολεμικού Ναυτικού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κελεύω*. Η λ. προσδιόριζε αρχικώς τον υπεύθυνο των κωπηλατών, ο οποίος τους έδινε τον ρυθμό].

κελεύω ρ. μετβ. {εκέλευσα} (λόγ.) δίνω διαταγή: *ο νόμος κελεύει τον σεβασμό τής ελευθερίας τού λόγου* ΣΥΝ. προστάζω, διατάζω, ορίζω ΑΝΤ. παρακαλώ· ΦΡ. ***άλλαι μεν βουλαί ανθρώπων άλλα δε Θεός κελεύει*** βλ. λ. *βουλή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «παροτρύνω, καθοδηγώ», που συνδ. με τα ρ. *κέλλω* «θέτω σε κίνηση», *κέλομαι* «προστάζω», καθώς και με το ουσ. *κέλευθος (ἡ)* «οδός, ταξίδι». Το ρ. *κέλλω* / *κέλομαι* ανάγεται σε Ι.Ε. *kel- «κινώ, θέτω σε κίνηση», πβ. σανσκρ. kalayati «σπρώχνει», λατ. celer «ταχύς», γαλλ. accélérer «επιταχύνω» (< λατ. ad + celer), πιθ. κ. γοτθ. haldan «ποιμαίνω, βόσκω», αγγλ. hold «κρατώ», γερμ. halten «σταματώ» κ.ά.].

κέλητας (ο) {κελήτων} **1.** το άλογο που είναι κατάλληλο για ιππασία και τρέξιμο, όχι για εργασίες ΣΥΝ. δρομικός • **2.** ΝΑΥΤ. μικρή, μακρόστενη λέμβος, που κινείται με κουπιά και επιτυγχάνει μεγάλη ταχύτητα ΣΥΝ. φαλαινίς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κέλης, -ητος* < *κέλλω* «θέτω σε κίνηση», για το οποίο βλ. λ. *κελεύω*].

κελί (το) → κελλί

κελλάρης (ο) [μτγν.] {κελλάρηδες}, **κελλάρισσα** (η) {κελλαρισσών}

πρόσωπο που είναι υπεύθυνο για την αποθήκη τροφίμων (ενός μοναστηριού ή άλλου χώρου, στον οποίο διαμένουν πολλοί άνθρωποι) ΣΥΝ. αποθηκάριος, οικονόμος.

κελλάρι (το) {κελλαρ-ιού | -ιών} μικρός, συνήθ. υπόγειος, δροσερός και σκοτεινός χώρος, στον οποίο φυλάσσονται τρόφιμα και κρασί: *το ~ ήταν γεμάτο γεννήματα και βαρέλια με κρασί* ΣΥΝ. αποθήκη. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *κελλάριον* < λατ. cellarium, υποκ. τού cella «θάλαμος, μικρό δωμάτιο»].

κελλί (το) {κελλ-ιού | -ιών} **1.** (α) μικρό δωμάτιο σε μοναστήρι για τη διαμονή μοναχού (β) αυτοτελές ευρύχωρο οικοδόμημα με ενσωματωμένο ναΐδριο, που εξαρτάται από μονή, δεν υπάγεται σε σκήτη και είναι μεγαλύτερο από καλύβα (βλ.λ.) **2.** ο χώρος διαμονής ή κράτησης φυλακισμένων ή κρατουμένων σε φυλακή: *καγκελόφραχτο / μικροσκοπικό / στενόχωρο / ανήλιαγο / υγρό / ανθυγιεινό ~* ΣΥΝ. θάλαμος **● 3.** καθένα από τα μικρά βαθουλωτά χωρίσματα που σχηματίζουν οι μέλισσες στην κηρήθρα, στα οποία τοποθετούν τα αβγά ή αποθηκεύουν το μέλι τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*. [ΕΤΥΜ. < μτγν. *κελλίον*, υποκ. τού *κέλλα* < λατ. cella «θάλαμος, μικρό δωμάτιο»].

κελλιώτης (ο) [μεσν.] {κελλιωτών} ο μοναχός που ζει σε κελλί.

κελουλοΐτης (ο) {κελουλοϊτών} εύφλεκτο πλαστικό υλικό που χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην κατασκευή φωτογραφικών και κινηματογραφικών φιλμ, αλλά και χτενών, παιχνιδιών κ.ά.· αλλιώς *σελουλόιντ* (το). [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σελουλόιντ*].

κελοφάνη (η) {κελοφανών} υλικό που προέρχεται από τη σταδιακή επεξεργασία ξυλοπολτού, έχει τη μορφή πολύ λεπτών διαφανών φύλλων και χρησιμοποιείται για το ερμητικό σφράγισμα τού στομίου δοχείων ή φιαλιδίων ή τη συσκευασία τροφίμων· αλλιώς *σελοφάν* (το). [ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *σελοφάν*].

Κελσίου βαθμός (ο) καθένας από τους βαθμούς τής κλίμακας που επινόησε ο A. Celsius για τη μέτρηση τής θερμοκρασίας (σύμβολο °C). [ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Σουηδού αστρονόμου Κελσίου (Anders Celsius, 1701-1744)].

Κέλτης (ο) {Κελτών}, **Κέλτισσα** (η) {Κελτισσών} μέλος αρχαίας ομάδας φυλών που έζησαν σε διάφορες περιοχές τής Ευρώπης, από την Ιρλανδία, τη Βρετανία, την Κ. Ευρώπη, την Ιβηρική Χερσόνησο ώς τα Βαλκάνια και τη Μ. Ασία· γλωσσικά και πολιτισμικά τους στοιχεία επιβιώνουν κυρ. στην Ιρλανδία, τη Βρετανία (Ουαλία, Σκωτία) κ.α. — **Κελτικά** κ. **Κέλτικα** (τα). [ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κέλται* / αρχ. *Κελτοί* (πβ. λατ. Celtae), πιθ. συνδ. με το λατ. επίθ. celsus «εξέχων, υψηλός». Βλ. κ. *Γαλάτες*, το οποίο είναι κελτ. προελ.].

κελτικός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **κέλτικος**, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τους Κέλτες: *~ γλώσσες / επιδρομές / τέχνη* || *~ σταυρός* (που έχει έναν κύκλο γύρω από το σημείο ενώσεως των κεραιών τού σταυρού). — **κελτικά** κ. **κέλτικα** επίρρ.

κέλυφος (το) {κελύφ-ους | -η, -ών} **1.** το φυσικό σκληρό περίβλημα καρπών, αβγών ή οργανισμών: *το ~ αβγού / οστράκου* ΣΥΝ. τσόφλι, καβούκι, καύκαλο **2.** (μτφ.) κάθε κατάσταση που λειτουργεί προστατευτικά και στην οποία επαναπαύεται κανείς: *η κόρη του πρέπει να σπάσει το οικογενειακό ~ και να βγει στη ζωή*. — **κελυφωτός**, -ή, -ό. [ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *kel-u-, για το οποίο βλ. λ. *καλύπτω* (< *k̥l-u-), + επίθημα *-φος*].

Κ.Ε.Μ.Ε. (το) Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης.

ΚΕ.ΜΕ.Π.Ε. (το) Κέντρο Μελέτης Προβλημάτων τού Ελληνισμού.

κεμετσές κ. **κεμετζές** (ο) {κεμετσέδες} έγχορδο μουσικό όργανο, διαδεδομένο στον Πόντο και στην Καππαδοκία, που μοιάζει με την κρητική λύρα και παίζεται με δοξάρι. [ΕΤΥΜ. < τουρκ. kemençe < περσ. kamānča «δοξάρι»].

κεμπάπ (το) {άκλ.} πικάντικος κιμάς πλασμένος σε μακρόστενα κομμάτια, που σερβίρεται πάνω σε πίτα με κόκκινη σάλτσα ή ψητή ντομάτα και κρεμμύδι. — **κεμπαπτζής** (ο), **κεμπαπτζήδικο** (το). [ΕΤΥΜ. < τουρκ. kebap «ψητό κρέας»].

Κ.Ε.Ν. (το) Κέντρο Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων.

κενό (το) [αρχ.] **1.** χώρος ή διάστημα στο οποίο δεν υπάρχει τίποτα: *το διαστρικό ~* || *νιώθω ένα ~ στο στομάχι μου* (πεινάω) || *αφηρημένος κάρφωσε το βλέμμα του στο ~* || (μτφ.) *απευθύνομαι στο ~* (δεν βρίσκω ανταπόκριση) || *γύρω τους δεν υπήρχε κανείς και τίποτα, παρά μόνο το απόλυτο ~!* **2.** ο χώρος μεταξύ ενός ψηλού και ενός χαμηλού σημείου, στον οποίο δεν υπάρχει κανένα αντικείμενο: *έπεσε στο ~ με το αλεξίπτωτο* || *πισωπάτησε και βρέθηκε στο ~*· ΦΡ. ***πέφτω στο κενό*** αποτυγχάνω: *οι προσπάθειες για διάλογο έπεσαν στο κενό* **3.** καθετί που διακόπτει μια συνέχεια, που δεν επιτρέπει να είναι κάτι συνεχές, ολοκληρωμένο: *έχει κενά στις γνώσεις του* || *η κατάθεσή του έχει ορισμένα ~* || *χρονικό / λογικό ~* ΣΥΝ. χάσμα **4.** θέση που δεν έχει καλυφθεί: *ο υπουργός υποσχέθηκε να πληρωθούν τα οργανικά ~ των σχολείων* || *τα ~ στην άμυνα τής ομάδας επέφεραν την ήττα* **5.** ΦΥΣ. χώρος στον οποίο δεν υπάρχει αέρας ή άλλου είδους υλικό: *οι αστροναύτες αιωρούνταν στο ~* || *τα προϊόντα διατηρούνται καλύτερα σε συσκευασία κενού* || *βαρομετρικό / τεχνητό ~* || *το αεροπλάνο έπεσε σε κενά αέρος και είχε σκαμπανεβάσματα* **6.** (μτφ.) η αίσθηση ελλείψεως που δημιουργείται όταν χάνει κανείς (κάποιον/κάτι): *ο θάνατός του άφησε δυσαναπλήρωτο ~* || *συμπληρώνω / καλύπτω / γεφυρώνω ένα ~* || *γεμίζω το ~ τής απουσίας σου* || *νιώθω μέσα μου ~*.

κενόδοξος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που δεν έχει ουσιαστικούς στόχους στη ζωή του, που κυνηγά εφήμερα πράγματα και πρόσκαιρη δόξα: *ο ~ άνθρωπος ικανοποιείται να βλέπει τη φωτογραφία του στις κοσμικές στήλες* ΣΥΝ. ματαιόδοξος, κενόσπουδος ΑΝΤ. μετριόφρων. — **κενόδοξα** επίρρ., **κενοδοξία** (η) [μτγν.].

κενολογία (η) [μτγν.] {κενολογιών} λόγος χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο αλλά με επιτηδευμένο ύφος: *κουραστική / υπερβολική / μεγαλόστομη / ηχηρή / στομφώδης / φραστική ~* ΣΥΝ. μωρολογία, αερολογία, ματαιολογία. — **κενολογώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.

κενολόγος, -ος, -ο [μτγν.] αυτός που λέει λόγια χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο.

κενός, -ή, -ό **1.** αυτός που δεν περιέχει τίποτα: *όλοι απόρησαν διαπιστώνοντας ότι το κιβώτιο που τους είχε σταλεί ήταν ~* ΣΥΝ. άδειος ΑΝΤ. γεμάτος, πλήρης **2.** αυτός που δεν έχει καταληφθεί, δεν έχει συμπληρωθεί: *~ μητροπολιτική έδρα* (χηρεύουσα) / *δωμάτια ξενοδοχείου / ώρες στο σχολικό πρόγραμμα* (ώρες χωρίς μάθημα) ΣΥΝ. άδειος, διαθέσιμος ΑΝΤ. πλήρης **3.** (μτφ.) αυτός που στερείται ουσιαστικού περιεχομένου και νοήματος: *η προειδοποίηση είναι σοβαρή και όχι ~ λόγια* || *~ υποσχέσεις / ελπίδες / σύνθημα* || *εξεφώνησε έναν λόγο πομπώδη αλλά κενό περιεχομένου* ΣΥΝ. άσκοπος, (μτφ.) κούφιος ΑΝΤ. ουσιαστικός· ΦΡ. ***κενό γράμμα*** βλ. λ. *γράμμα* **4. *κενό*** (το) βλ.λ. — **κενά** επίρρ., **κενότητα** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*. [ΕΤΥΜ. αρχ. < **κενϜ-ός* < **κεν-εϜ-ός* (με συγκοπή), πιθ. < Ι.Ε. *ken- «άδειος» και συνδ. με αρμ. sin].

κενόσοφος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που νομίζει ότι γνωρίζει, αλλά δεν ξέρει ουσιαστικά τίποτα (κ. ως ουσ.): *εμφανίζονται συχνά ψευδοπροφήτες και κενόσοφοι, που εντυπωσιάζουν τα πλήθη* ΣΥΝ. δοκησίσοφος, ψευδόσοφος ΑΝΤ. σοφός. — **κενόσοφα** επίρρ., **κενοσοφία** (η).

κενόσπουδος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που ασχολείται ή σχετίζεται με πράγματα άνευ ουσίας: *~ δραστηριότητες, που μόνο φθορά μάς προκαλούν* ΣΥΝ. κενόδοξος, ματαιόδοξος.

κενοτάφιο (το) [αρχ.] {κενοταφί-ου | -ων} ο εν είδει μνημείου τάφος που δεν περιέχει νεκρό, αλλά έχει ανεγερθεί προς τιμήν ανθρώπων (συνήθ. αγωνιστών), των οποίων δεν βρέθηκαν τα πτώματα ή έχουν ταφεί αλλού: *~ προς τιμήν των πεσόντων στη μάχη*.

κενότητα (η) ▸ κενός

κενοφοβία (η) {κενοφοβιών} ΨΥΧΙΑΤΡ. ο παθολογικός φόβος κάποιου όταν βρεθεί σε ανοιχτό και ακατοίκητο χώρο ΑΝΤ. κλειστοφοβία. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cenophobia].

κενταύρια (η) ποώδες εδώδιμο φυτό με παχιά φύλλα και μοβ ή κίτρινα άνθη. Επίσης **κενταύριο** (το) [μτγν.].

κενταυρομαχία (η) [μτγν.] {κενταυρομαχιών} ΜΥΘΟΛ. μάχη στην οποία μετείχαν Κένταυροι. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κενταυρία*, επειδή, κατά τη μυθολογία, ο Κένταυρος Χείρων χρησιμοποίησε αυτό το φυτό για να θεραπεύσει μια πληγή από βέλος].

Κένταυρος (ο) {-ου κ. -αύρου | -ων κ. -αύρων, -ους κ. -αύρους} **1.** ΜΥΘΟΛ. ον το οποίο από τη μέση και πάνω ήταν άνθρωπος και από τη μέση και κάτω άλογο: *ο ~ Χείρων υπήρξε δάσκαλος τού Αχιλλέα* **● 2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός ορατός από το Ν. Ημισφαίριο: *το «άλφα» τού ~* (ο λαμπρότερος αστέρας του). [ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Έχουν προταθεί διάφορες μη πειστικές ερμηνείες, μεταξύ των οποίων η σύνδεση με σανσκρ. Gandharvá «όνομα μυθικού όντος» και με το λατ. februus «καθαρτικός». Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για σύνθετο (< *κεντῶ* + *αὔρα*), το οποίο ωστόσο εμφανίζει σημασιολογικές δυσκολίες. Ίσως η λ. να μην είναι Ι.Ε. προελ.].

κέντημα (το) [αρχ.] {κεντήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η διακόσμηση υφασμάτων με σχέδια που γίνονται με βελόνα και κλωστή: *μου αρέσει το ~* || *περνάω ευχάριστα τις ώρες μου με το ~ μου* **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το ύφασμα ή/και το σχέδιο που έχει διακοσμηθεί με την παραπάνω διαδικασία: *δύσκολο / εντυπωσιακό / πολύχρωμο ~* || *~ για πουκαμίσες / κουρτίνες / μαξιλάρι / πίνακα / τραπεζομάντηλο* ΣΥΝ. εργόχειρο **3.** (μτφ.) για εργασία υψηλής ποιότητας (ιδίως γραφική) **● 4.** το τσίμπημα: *το ~ τής μέλισσας* **● 5.** ΜΟΥΣ. σημείο τού συστήματος παραστάσεως των ήχων στη βυζαντινή μουσική.

κεντηματιά (η) {δυσχρ. κεντηματιών} η βελονιά στο κέντημα.

κεντήστρα κ. **κεντήτρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή εργοχείρων, τα οποία γίνονται με χρωματιστές κλωστές πάνω σε ύφασμα. Επίσης **κεντήτρια**.

κεντητική (η) [μτγν.] η τέχνη τής κατασκευής εργοχείρων πάνω σε ύφασμα με χρωματιστές κλωστές.

κεντητός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει διακοσμηθεί με κέντημα: *~ τραπεζομάντηλο / σεντόνια / φόρεμα* **2.** αυτός που έχει κεντηθεί σε ύφασμα: *~ λουλούδια / σχέδια*.

κεντήτρια (η) ▸ κεντήστρα

κεντιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** τσίμπημα από μυτερό αντικείμενο ή όργανο: *έδωσε ~ στο άλογο και εκείνο άρχισε να καλπάζει* ΣΥΝ. νυγμός, κέντρισμα **2.** (συνεκδ.) ο δυνατός πόνος και η ενόχληση που προκαλεί (κάτι): *δεν λέει να με αφήσει η ~ στο στομάχι* ΣΥΝ. σουβλιά **3.** (μτφ.) ενοχλητικά λόγια γεμάτα υπαινιγμούς.

κεντίδι (το) {κεντιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το στολίδι που είναι διακοσμημένο με κέντημα: *φορεσιά γεμάτη κεντίδια* ΣΥΝ. πλουμίδι, πλούμισμα. [ΕΤΥΜ. < *κεντώ* + παραγ. επίθημα *-ίδι*].

κεντιστός, -ή, -ό [μεσν.] κεντητός (βλ.λ.).

κέντο (το) {άκλ.} η ιαπωνική πολεμική τέχνη τής ξιφομαχίας, στην οποία οι ξιφομάχοι φορούν παραδοσιακά ενδύματα τής περιόδου των σαμουράι και προσπαθούν να πλήξουν τον αντίπαλο σε δύο σημεία με ξύλινα σπαθιά. [ΕΤΥΜ. < ιαπων. kendo < ken «ξίφος» + do «τέχνη»].

κεντράδι (το) {κεντραδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το τμήμα φυτού που εμβολιάζεται στον κορμό άλλου δέντρου ή φυτού για τη βελτίωση τού τελευταίου ή τη δημιουργία νέου είδους: *νέο / ασθενικό / γερό ~* ΣΥΝ. μπόλι.

[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *κέντρο* «αγκάθι»].

κεντράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό κατάστημα διασκεδάσεως: *παραλιακό / ύποπτο / υπόγειο / συμπαθητικό ~*.

κεντραριστός, -ή, -ό αυτός που είναι τοποθετημένος στο κέντρο. — **κεντραριστά** επίρρ.

κεντράρω ρ. μετβ. {κέντραρα κ. κεντράρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (κάτι) έτσι, ώστε το κέντρο του να είναι στην ίδια ευθεία με το κέντρο άλλου πράγματος (που το περιέχει ή το περιβάλλει): *το πλάνο δεν είναι κεντραρισμένο καλά* (το αντικείμενο τής φωτογραφικής ή τής κινηματογραφικής λήψης δεν βρίσκεται στο κέντρο τού οπτικού πεδίου τής μηχανής λήψης) **2.** τοποθετώ (κάτι) στο κέντρο: *~ μια εικόνα στην οθόνη / στη σελίδα*. — **κεντράρισμα** (το).

κεντρί (το) {κεντρ-ιού | -ιών} **1.** το αιχμηρό όργανο στο κεφάλι ή στην ουρά εντόμων με το οποίο τρυπούν το σώμα άλλου οργανισμού και χύνουν μέσα του δηλητήριο ή άλλη τοξική ουσία: *το ~ τής μέλισσας / τού σκορπιού* ΣΥΝ. σουβλί, αγκίδα **2.** οτιδήποτε αιχμηρό μπορεί να προκαλέσει τσίμπημα ή πόνο **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που με τα λόγια ενοχλεί, που έχει δηκτικό λόγο **4.** (μτφ.) η ίδια η νύξη, ο δηκτικός υπαινιγμός ΣΥΝ. καρφί.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεντρίον*, υποκ. τού αρχ. *κέντρον* «αιχμή, αγκάθι»].

κεντρίζω ρ. μετβ. {κέντρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τρυπώ με κεντρί: *τον κέντρισε μια μέλισσα* ΣΥΝ. τσιμπώ, κεντώ, αγκυλώνω **2.** (μτφ.) παρακινώ, αφυπνίζω: *η πλοκή τού έργου έχει μεταπτώσεις που κεντρίζουν το ενδιαφέρον τού θεατή* || *~ τη ζηλοτυπία / τη φιλοδοξία / το φιλότιμο / την περιέργεια / τη φαντασία* ΣΥΝ. κεντώ, ερεθίζω, εξάπτω ΑΝΤ. αποκοιμίζω ● **3.** σχίζω τον κορμό δέντρου και τοποθετώ μπόλι (οφθαλμό) από άλλο είδος, με σκοπό τη βελτίωση τού αρχικού φυτού ή τη δημιουργία νέου: *κέντρισαν τις πορτοκαλιές με μια νέα ποικιλία* ΣΥΝ. μπολιάζω, εγκεντρίζω, κεντρώνω. — **κέντρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέντρον*].

κεντρικός, -ή, -ό 1. αυτός που βρίσκεται στο κέντρο (μιας χώρας, ηπείρου κ.λπ.): *~ Αφρική / Ευρώπη / Ελλάδα / Ασία / οροσειρά* ΣΥΝ. μεσαίος **2.** (ειδικότ.) αυτός που βρίσκεται στο κέντρο τής πόλης: *~ δρόμος / αρτηρία / πλατεία / κατάστημα / βιβλιοπωλείο* ΑΝΤ. απόκεντρος, περιφερειακός **3.** αυτός που έχει τη μεγαλύτερη σημασία, που παρουσιάζει το μεγαλύτερο ενδιαφέρον: *~ ρόλος / ήρωας / ιδέα / στόχος / θέμα* || *ο ~ νοηματικός άξονας ενός δοκιμίου* || *~ δελτίο ειδήσεων* ΣΥΝ. βασικός, κύριος, πρωτεύων, αρχικός, θεμελιώδης ΑΝΤ. δευτερεύων **4.** αυτός που αποτελεί το σημείο από το οποίο ξεκινά η τροφοδοσία, η παροχή των υπολοίπων: *~ θέρμανση / αγωγός ύδρευσης / κεραία τηλεόρασης* ΑΝΤ. περιφερειακός **5.** (α) αυτός που έχει τον έλεγχο και τον συντονισμό: *~ διεύθυνση εξαγωγών* || *η ~ μονάδα επεξεργασίας ενός υπολογιστή* (ο επεξεργαστής) || *η ~ εξουσία βρίσκεται σε σύγκρουση με τους ιδιοκτήτες των Μ.Μ.Ε.* || *η ~ Τράπεζα μιας χώρας* (β) ***Κεντρική Επιτροπή*** (συντομ. Κ.Ε.) ανώτατο πολιτικό όργανο των δημοκρατικών κομμάτων με καθοδηγητική λειτουργία, που αποτελεί τον σύνδεσμο ανάμεσα στην κομματική ηγεσία και τη λαϊκή βάση **6.** ***κεντρικά*** (τα) τα γραφεία εταιρείας ή οργανισμού που αποτελούν τη διοικητική βάση, εκεί όπου λαμβάνονται οι αποφάσεις: *τα ~ μεταφέρθηκαν εκτός Αθηνών*. — **κεντρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **κεντρικότητα** (η) [1834].
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ο αναφερόμενος σε σημείο τού ορίζοντα», < αρχ. *κέντρον* (βλ.λ.), ακολουθώντας τη σημασιολ. μεταβολή τής λ. *κέντρον*].

κέντρισμα (το) → κεντρίζω

κέντρο (το) **1.** το σημείο ή το μέρος που βρίσκεται στο μέσον ενός χώρου ή πράγματος: *το άγαλμα είχε στηθεί στο ~ τής πλατείας* || *ταξίδι στο ~ τής Γης* ΣΥΝ. μέσο ΑΝΤ. άκρο **2.** το επίκεντρο: *η διάσκεψη για τον αφοπλισμό βρίσκεται στο ~ τού ενδιαφέροντος* **3.** (α) ΜΑΘ. το σημείο από το οποίο απέχουν εξίσου όλα τα σημεία ενός γεωμετρικού σχήματος ή ως προς το οποίο βρίσκονται ανά ζεύγη σε συμμετρία: *το ~ τού κύκλου / τής σφαίρας* || *~ συμμετρίας* ΦΡ. ***χτυπάω κέντρο*** πετυχαίνω τον στόχο μου ή κάνω μια εύστοχη επισήμανση (β) σημείο ως προς το οποίο αναφερόμαστε: *~ ομοιοθεσίας* || *ριζικό ~* **4.** ΦΥΣ. ***κέντρο βάρους*** (*κέντρον βάρεος*, Αρχιμήδ. *Περί Ἰσορροπιῶν* I.4) (i) το νοητό σημείο ενός σώματος, στο οποίο θεωρείται ότι συγκεντρώνεται ολόκληρο το βάρος του: *άξονας τού κέντρου βάρους* || *το ~ τού σώματός του είναι χαμηλά* (ii) (μτφ.) το σημείο στο οποίο πρέπει να εστιαστεί το ενδιαφέρον, η προσοχή: *το ~ τής πολιτικής μας πρέπει να είναι η κοινωνική πρόνοια* **5.** ΦΥΣΙΟΛ. το βασικό σημείο ενός οργάνου ή οργανισμού, το οποίο ρυθμίζει όλες τις λειτουργίες και τις σχέσεις του: *νευρικό / οπτικό / αισθητικό / ακουστικό ~* || *τα διάφορα ~ τού εγκεφάλου* **6.** το μέρος στο οποίο αναπτύσσεται πλούσια και σημαντική δραστηριότητα σε συγκεκριμένο τομέα: *τα ~ τού ελληνισμού τής διασποράς* || *το εμπορικό ~ τής πόλης* || (συνεκδ.) *η πόλη μας αποτελεί διεθνές επιστημονικό / βιομηχανικό / καλλιτεχνικό / τουριστικό ~* ΣΥΝ. πυρήνας· ΦΡ. (α) ***αστικό κέντρο*** βλ. λ. αστικός (β) ***κέντρο αποκέντρο*** βλ. λ. απόκεντρος **7.** χώρος ο οποίος διαθέτει εγκαταστάσεις και υπηρεσίες για την υλοποίηση συγκεκριμένου σκοπού: *~ Εκπαίδευσης Νεοσυλλέκτων* || *η εταιρεία συγκρότησε ~ ανάπτυξης λογισμικού* || *~ εξυπηρέτησης πελατών* || *~ πυρηνικών δοκιμών / αδυνατίσματος* || *ερευνητικό / θεραπευτικό ~*· ΦΡ. (α) ***κέντρο νεότητας*** χώρος κατάλληλα διαμορφωμένος για νεανικές συγκεντρώσεις και δραστηριότητες (με παιχνίδια, βιβλιοθήκες, διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα κ.ά.) (β) ***κέντρο / ινστιτούτο αισθητικής*** βλ. λ. αισθητική (γ) ***πνευματικό / πολιτιστικό κέντρο*** χώρος που διατίθεται για πνευματικές / πολιτιστικές δραστηριότητες (λ.χ. για ομιλίες, μουσικές εκδηλώσεις, εκθέσεις ζωγραφικής κ.ά.): *το ~ τού Δήμου Αθηναίων φιλοξενεί έκθεση έργων υπερρεαλιστών καλλιτεχνών* (δ) ***εμπορικό κέντρο*** βλ. λ. εμπορικός (ε) ***εξεταστικό κέντρο*** σχολείο, σχολή ή άλλο κτήριο στο οποίο διεξάγονται εξετάσεις (συνήθ. μαθητών): *οι μαθητές προσέρχονται νωρίς στα ~ για τις πανελλήνιες εξετάσεις* (στ) ***τηλεφωνικό κέντρο*** ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται όλες οι εσωτερικές και εξωτερικές τηλεφωνικές γραμμές ενός κτηρίου ή μιας περιοχής και από όπου γίνονται εσωτερικές και εξωτερικές συνδέσεις (ζ) ***εκλογικό κέντρο*** κτήριο (συνήθ. σχολείο) που ορίζεται ως χώρος στον οποίο ψηφίζουν οι πολίτες στις εκλογές **8.** (ειδικότ.) ίδρυμα, οργανισμός, εταιρεία με συγκεκριμένη επαγγελματική, πολιτική, καλλιτεχνική, εθνική κ.λπ. δραστηριότητα: *Κέντρο Αποκατάστασης Αναπήρων* || *~ Ελληνικού Κινηματογράφου* || *~ Ελληνικής Γλώσσας* **9.** (συνεκδ.) (α) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται ένα τέτοιο ίδρυμα, οργανισμός κ.λπ. (β) ***Κέντρο Υγείας*** ο υγειονομικός σταθμός που βρίσκεται σε κάθε κεντρικό σημείο τής επικράτειας και καλύπτει ανάγκες τής περιοχής σε θέματα υγείας **10.** το κατάστημα στο οποίο συγκεντρώνονται άνθρωποι για ψυχαγωγικούς λόγους: *~ διασκεδάσεως* || *εξοχικό / κοσμικό / λαϊκό / νυχτερινό / χορευτικό / απόμερο / κακόφημο / πολυτελές ~* ΣΥΝ. μαγαζί **11.** ο χώρος από τον οποίο προέρχονται οι εντολές που ρυθμίζουν τη ζωή ή τη λειτουργία (πόλης, οργανισμού, υπηρεσίας κ.λπ.): *~ προπαγάνδας / εξουσίας* || *διοικητικό ~* || *το ~ ελέγχου αεροπορικών πτήσεων τού αεροδρομίου* || *Κέντρο Αεροπορικών Επιχειρήσεων*· ΦΡ. ***κέντρο αποφάσεων*** σύνολο προσώπων ή φορέας που αποφασίζει τι θα γίνει κάπου (σε πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό επίπεδο): *κατηγόρησε την κυβέρνηση ότι υπακούει σε ξένα κέντρα αποφάσεων* ● **12.** ***Κέντρο*** (το) ο πολιτικός χώρος που βρίσκεται μεταξύ τής Δεξιάς και τής Αριστεράς και που χαρακτηρίζεται από την απόρριψη ακραίων και την πρόταξη συμβιβαστικών λύσεων: *οι οπαδοί τού ~* || *πολιτικά ανήκει στο ~* **13.** ΑΘΛ. (κυρ. στο ποδόσφαιρο) (α) το μέσο τού γηπέδου (β) (συνεκδ.) οι παίκτες που αγωνίζονται στην περιοχή μεταξύ τής άμυνας και τής επίθεσης: *μια ομάδα με ισχυρό ~* || *παίκτης κέντρου*· ΦΡ. ***παιχνίδι κέντρου*** για περιπτώσεις στις οποίες η μπάλα παίζεται στην περιοχή ανάμεσα στις δύο άμυνες (γύρω από τη σέντρα τού γηπέδου). — (υποκ.) **κεντράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κέντρον*, αρχική σημ. «αιχμή, αγκάθι, κεντρί», < *κεντῶ* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. χρησιμοποιήθηκε ως γεωμετρικός όρος κυρ. από τον Ευκλείδη (3ος αι. π.Χ.). Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. centre, γερμ. Zentrum κ.ά. Ορισμένες φρ. και όροι είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *εμπορικό / πολιτιστικό / βιομηχανικό κέντρο* (< γαλλ. centre commercial / culturel / industriel), *κέντρο διασκεδάσεως* (< αγγλ. recreation centre) κ.ά. Ο πολιτικός όρ. είναι επίσης δάνειο από το γαλλ. centre].

κεντροαριστερός, -ή (λόγ. -ά), **-ό 1.** αυτός που ακολουθεί την αριστερή απόκλιση τής πολιτικής παράταξης τού Κέντρου ή, ενώ ανήκει στην Αριστερά, προσεγγίζει τις θέσεις τού Κέντρου **2.** ***Κεντροαριστερά*** (η) ο πολιτικός χώρος με τα παραπάνω χαρακτηριστικά: *άνοιγμα τής κυβέρνησης προς την ~* ΑΝΤ. Κεντροδεξιά.

Κεντροαφρικανική Δημοκρατία (η) (γαλλ. République Centrafricaine) κράτος τής Κ. Αφρικής με πρωτεύουσα το Μπάγκι, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. République Centrafricaine, ονομασία που οφείλεται στο γεγονός ότι η χώρα βρίσκεται στο κέντρο τής αφρικανικής ηπείρου].

κεντροβαρής, -ής, -ές [1889] {κεντροβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το κέντρο βάρους του στο μέσο τού σώματός του: *~ σώμα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

κεντροδεξιός, -ά, -ό 1. αυτός που ακολουθεί τη δεξιά απόκλιση τής πολιτικής παράταξης τού Κέντρου ή, ενώ ανήκει στη Δεξιά, προσεγγίζει τις θέσεις τού Κέντρου **2.** ***Κεντροδεξιά*** (η) ο πολιτικός χώρος με τα παραπάνω χαρακτηριστικά: *προσπάθεια ανασυγκρότησης τής ~* ΑΝΤ. Κεντροαριστερά.

κεντρομόλος, -ος, -ο [1766] ΦΥΣ. αυτός που κατευθύνεται προς το κέντρο γύρω από το οποίο πραγματοποιείται η κίνηση: *~ δύναμη / επιτάχυνση*.
[ΕΤΥΜ. < *κέντρο* + *-μόλος*, από το θ. τού αρχ. *ἔ-μολ-ον*, αόρ. β' τού ρ. *βλώσκω* «έρχομαι» (βλ. λ. *αυτομολία*). Η λ. χρησιμοποιήθηκε ως απόδ. τού γαλλ. centripète (νόθο σύνθ.)].

κεντρόσωμα (το) {κεντροσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. κυτταροπλασματικό οργανίδιο, που σχηματίζει τον πόλο τής ατράκτου (βλ.λ.) σε όλα τα ζώα, σε πολλά κατώτερα φυτά και πρωτόζωα. Επίσης **κεντροσωμάτιο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξεν. όρ., < γαλλ. centrosome].

κεντροφόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** [μτγν.] αυτός που έχει κεντρί: *~ έντομο*.

κεντρόφυγος, -η, -ο αυτός που έχει την τάση να πηγαίνει από το κέντρο προς την περιφέρεια: *~ δύναμη* ΣΥΝ. φυγόκεντρος ΑΝΤ. κεντρομόλος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. centrifuge (νόθο σύνθ.)].

κεντρώνω ρ. μετβ. {κέντρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** κεντρίζω, τρυπώ με κεντρί ΣΥΝ. τσιμπώ, αγκυλώνω ● **2.** σχίζω τον κορμό δέντρου και τοποθετώ μπόλι (οφθαλμό) από άλλο είδος, με στόχο τη βελτίωση τού αρχικού φυτού ή τη δημιουργία ενός νέου: *~ τις λεμονιές / τις ροδακινιές / τις τριανταφυλλιές* ΣΥΝ. κεντρίζω, μπολιάζω, εγκεντρίζω. — **κέντρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεντρῶ (-όω)* < *κέντρον*].

κεντρώος, -α, -ο [1766] (λόγ.) **1.** αυτός που βρίσκεται στο κέντρο χώρου ή έκτασης: *Επίσκοπος Κεντρώας Αφρικής* ΣΥΝ. κεντρικός ΑΝΤ. περιφερειακός, απόμερος **2.** ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με το Κέντρο (βλ. λ. *κέντρο*): *~ κόμμα / ιδεολογία / ψηφοφόρος / πολιτική*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. central].

κεντώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κεντάς... | κέντ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (α) διακοσμώ ύφασμα χρησιμοποιώντας βελόνα και κλωστή: ~ *παραδοσιακά σχέδια* || ~ *σταυροβελονιά* (β) απεικονίζω διάφορες παραστάσεις χρησιμοποιώντας την τέχνη τού κεντήματος: *κέντησε στο φόρεμά της τον ουρανό με τ' άστρα* **2.** (μτφ.) επεξεργάζομαι λεπτομερώς, δουλεύω δίνοντας μεγάλη προσοχή στη λεπτομέρεια • **3.** χτυπώ ελαφρά με αιχμηρό όργανο: ~ *το άλογο με τα σπιρούνια* ΣΥΝ. τσιμπώ, αγκυλώνω **4.** (συνεκδ.) προκαλώ πόνο, ενοχλώ: *με κεντάνε σουβλιές στο σημείο όπου χτύπησα* ΣΥΝ. ερεθίζω ΑΝΤ. καταπραΰνω **5.** (μτφ.) αφυπνίζω, παρακινώ: ~ *το φιλότιμο / τη φαντασία / το ενδιαφέρον / τη φιλοδοξία / την περιέργεια* || *με κεντά το βλέμμα κάποιου* ΣΥΝ. παροτρύνω, ερεθίζω ΑΝΤ. αποκοιμίζω, εφησυχάζω **6.** (αργκό) αποδίδω άριστα ή κάνω κάτι εξαιρετικό: *ο σεφ κέντησε στη δεξίωση* || *οι επιθετικοί τής ομάδας κεντάνε σήμερα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεντῶ (-έω)*, αρχική σημ. «τσιμπώ, ερεθίζω, κεντρίζω», < Ι.Ε. *kent- «κεντρίζω, τσιμπώ», πβ. αρχ. γερμ. hantag «αιχμηρός». Το λατ. centrum προέρχεται από το αρχ. *κέντρον* (< *κεντῶ*) και λατινογενείς είναι οι κελτικοί τ., π.χ. ουαλ. cethr «καρφί», ιρλ. cinteir, βρετον. kentr «σπιρούνι» κ.ά. Ομόρρ. *κέντρο(ν), κεντρ-ίο(ν), κέντ-ημα, κοντ-ός* (βλ.λ.), *κοντ-άρι(ον)* κ.ά.].

Κένυα (η) (σουαχίλι Jamhuri ya Kenya, αγγλ. Republic of Kenya = Δημοκρατία τής Κένυας) κράτος τής Α. Αφρικής με πρωτεύουσα το Ναϊρόμπι, επίσημες γλώσσες τη Σουαχίλι και την Αγγλική και νόμισμα το σελίνι Κένυας. — **Κενυάτης** (ο), **Κενυάτισσα** (η), **κενυατικός**, -ή, -ό κ. **κενυάτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < σουαχίλι Kenya, από το φερώνυμο βουνό, τού οποίου το όνομα πιθ. σημαίνει απλώς «βουνό, όρος»].

κενώνω ρ. μετβ. {κένω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** αδειάζω, δημιουργώ κενό: *υπήρχαν τρεις υποψήφιοι για τη θέση που κενώθηκε* || *οι βουδιστές μοναχοί προσπαθούν να κενώσουν τον νου τους από κάθε σκέψη* ΣΥΝ. αδειάζω ΑΝΤ. πληρώ, γεμίζω • **2.** αφοδεύω, αποπατώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κενῶ (-όω)* < *κενός*].

κένωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** το άδειασμα **2.** ΘΕΟΛ. η απογύμνωση και η άρνηση τής δόξας που είχε ο Χριστός, προκειμένου να αποδεχθεί την ανθρώπινη φύση (ενσάρκωση) **3.** (συνήθ. στον πληθ.) η αφόδευση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση.*

> **κένωση – εκκένωση.** Οι δύο λέξεις διαφέρουν πολύ στη σημασία τους, χρησιμοποιούνται, ωστόσο, συχνά λανθασμένα ως συνώνυμα. **Κένωση** (συνήθ. σε πληθ.) είναι η «αφόδευση, η αποβολή κοπράνων» *(Ο ασθενής είχε κανονικές κενώσεις)*, ενώ **εκκένωση** είναι το «άδειασμα» *(Ο επί κεφαλής αστυνομικός διέταξε την εκκένωση τού κτηρίου)*. Ίσως η σύγχυση να οφείλεται, εν μέρει, στη φράση *«εκκενώσεις βόθρων»*, που πλησιάζει σημασιολογικώς προς το *κένωση*. Ας σημειωθεί ότι η λ. *κένωση*, με διαφορετικό σημασιολογικό περιεχόμενο, χρησιμοποιείται ως όρος στη θεολογία, για να δηλώσει τη θεία συγκατάβαση για τη σάρκωση τού Υιού και Λόγου τού Θεού.

κ.εξ. και εξής· (συνήθ. σε βιβλίο) για κάτι που υπάρχει ή γίνεται από το σημείο στο οποίο αναφερόμαστε και μετά: *σχετικές πληροφορίες θα βρείτε στη σελίδα 20 κ. εξ. τού βιβλίου.*

Κ.Ε.Ο.Σ.Ο.Ε. (η) Κεντρική Ένωση Οινοποιητικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων Ελλάδος.

Κ.Ε.Π.Ε.Κ. (το) Κέντρο Επιστημονικής Προστασίας και Ενημέρωσης Καταναλωτή.

κεράδικο (το) (λαϊκ.) εργαστήριο στο οποίο κατασκευάζονται κεριά ΣΥΝ. κηροποιείο.

κεραία (η) {κεραιών} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (στις τηλεπικοινωνίες) (α) διάταξη από αγωγούς (μεταλλικούς) που επιτρέπει την εκπομπή και τη λήψη ηλεκτρομαγνητικών κυμάτων (β) μεταλλικός αγωγός, συνήθ. με τη μορφή μακριάς, μεταλλικής ράβδου, για τη λήψη σήματος: ~ *τού ραδιοφώνου / τού αυτοκινήτου* || *η ~ τού σταθμού / τής τηλεόρασης / τού τηλεφώνου* || *σηκώνω / κατευθύνω την ~* ΣΥΝ. αντένα **2.** όργανο τής κεφαλής ορισμένων εντόμων, που έχει το σχήμα λεπτού μακριού κέρατος και λειτουργεί ως αισθητήριο όργανο: *οι κεραίες των μυρμηγκιών / μελισσών* **3.** ΝΑΥΤ. μακρύ, κυλινδρικό ξύλο, το οποίο τοποθετείται κάθετα στους ιστούς τού πλοίου και από το οποίο κρέμονται τα πανιά ή σημαίες και σήματα ΣΥΝ. αντένα **4.** ***κεραίες*** (οι) (μτφ.) η ιδιαίτερη αντιληπτική ικανότητα, το να συλλαμβάνει κανείς τα ερεθίσματα τού περιβάλλοντός του ή τής εποχής του: *«ως αληθινός δημιουργός με λεπτότατες ~, αισθάνεται βαθύτατα και κάποτε προφητεύει»* (εφημ.) • **5.** σημείο του γραπτού λόγου με τη μορφή μικρής οριζόντιας γραμμής (–), που τοποθετείται στην αρχή τής ομιλίας κάποιου σε διάλογο ή στην αρχή και στο τέλος παρενθετικού λόγου· ΦΡ. (λόγ.) ***μέχρι κεραίας*** χωρίς καμία παράλειψη: *θα κάνω το καθήκον μου ~!* ΣΥΝ. ακριβέστατα ΑΝΤ. ελλιπώς. — (υποκ.) **κεραιούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέρας*. Αρχικώς η λ. σήμαινε κυρ. τα προεξέχοντα αισθητικά άκρα ορισμένων αρθροπόδων, καθώς και οτιδήποτε αιχμηρό σαν κέρατο. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. antenne].

κεραμέας (ο) {-α κ. -έως | -είς, -έων} (λόγ.) ο κεραμοποιός ΣΥΝ. αγγειοπλάστης, κεραμιδάς, κεραμουργός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραμεύς* < *κέραμος*].

κεραμεικός, -ή, -ό → κεραμικός

κεραμευτική (η) [μτγν.] η τέχνη τής επεξεργασίας τού πηλού και τής κατασκευής αντικειμένων από αυτόν ΣΥΝ. κεραμική.

κεραμίδα (η) μεγάλη ψημένη ημικυλινδρική πλάκα που χρησιμοποιείται στην κατασκευή τής στέγης: *κοκκινωπή / άθραυστη / σπασμένη ~*· ΦΡ. ***μου 'ρχεται κεραμίδα*** λαμβάνω απροσδόκητη είδηση ή μου συμβαίνει ξαφνικά (κάτι): *του ήρθε κεραμίδα, όταν έμαθε ότι τον απέλυσαν!* ΣΥΝ. ξαφνιάζομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραμίς, -ίδος* < *κέραμος* (βλ.λ.)].

κεραμιδάδικο (το) το κεραμοποιείο (βλ.λ.) ΣΥΝ. κεραμιδαρειό, (λόγ.) κεραμουργείο.
[ΕΤΥΜ. < *κεραμίδι* + παραγ. επίθημα *-άδικο*, πβ. κ. *δισκ-άδικο*].

κεραμιδαρειό (το) (λαϊκ.) **1.** ο χώρος στον οποίο κατασκευάζονται κεραμίδια και άλλα πήλινα αντικείμενα ΣΥΝ. κεραμείο, κεραμιδάδικο· ΦΡ. ***έγιναν όλα κεραμιδαρειό*** έγινε μεγάλη υλική καταστροφή, μεγάλες ζημιές: *με τον σεισμό ~!* **2.** (ως χαρακτηρισμός) υπηρεσία, τομέας στον οποίο επικρατεί χάος: *«το ταλαίπωρο αυτό υπουργείο με τις εξαγγελίες και τις διαψεύσεις, τις δηλώσεις και τις αντιδηλώσεις (τού υπουργού) έχει γίνει ~ ...»* (εφημ).
[ΕΤΥΜ. < *κεραμίδι* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *παππαδ-αρειό*].

κεραμιδάς (ο) {κεραμιδάδες} (λαϊκ.) **1.** ο τεχνίτης που κατασκευάζει κεραμίδια ή άλλα πήλινα αντικείμενα ΣΥΝ. κεραμέας, κεραμοποιός, αγγειοπλάστης • **2.** ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην τοποθέτηση κεραμιδιών στις στέγες.

κεραμιδένιος, -α, -ο αυτός που είναι φτειαγμένος με κεραμίδια: ~ *στέγη.*

κεραμιδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ψημένου πηλού· κοκκινωπός, πορτοκαλής: ~ *γάτος* **2.** ***κεραμιδί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού ψημένου πηλού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

κεραμίδι (το) {κεραμιδ-ιού | -ιών} **1.** η ψημένη πήλινη, συνήθ. ημικυλινδρική, πλάκα (πολλές φορές και με αυλακώσεις) που χρησιμοποιείται στην κάλυψη τής στέγης: *γερό / ανθεκτικό / μονωτικό / σπασμένο / κοίλο / πτυχωτό* ~ **2.** (συνεκδ.) η στέγη που είναι φτειαγμένη από κεραμίδια: *ανέβηκε στα ~* **3.** (συνεκδ.) σπίτι, κατοικία: *μάζευαν με κόπο τα λεφτά, για να αποκτήσουν ένα ~ πάνω απ' το κεφάλι τους!* ΣΥΝ. σπιτικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεραμίδιον*, υποκ. τού αρχ. *κεραμίς* < *κέραμος* (βλ.λ.)].

κεραμιδόγατος (ο) ο αδέσποτος γάτος.

κεραμιδόχωμα (το) {κεραμιδοχώμ-ατος | -ατα, -άτων} μείγμα, κυρ. αργιλικών χωμάτων, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή πηλού.

κεραμιδώνω ρ. μετβ. {κεραμίδω-σα, -θηκα, -μένος} τοποθετώ κεραμίδια στη στέγη σπιτιού. — **κεραμίδωμα** (το) κ. **κεραμίδωση** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραμιδῶ (-όω)* < *κεραμίς, -ίδος*].

κεραμικός, -ή, -ό κ. **κεραμεικός** **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από πηλό ή σχετίζεται με την τέχνη αυτή: *παραδοσιακά ~ σκεύη* ΣΥΝ. πήλινος **2.** ***κεραμική*** (η) η τέχνη τής επεξεργασίας τού πηλού και τής κατασκευής αντικειμένων από αυτόν ΣΥΝ. κεραμευτική **3.** ***κεραμικό*** (το) αντικείμενο, συνήθ. διακοσμητικό, κατασκευασμένο από πηλό **4.** ***Κεραμεικός*** (ο) γνωστή ιστορική συνοικία των Αθηνών (συνοικία των κεραμέων) με αρχαίο νεκροταφείο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέραμος*. Η γρ. με *-ει-* από αναλογική επίδρ. άλλων παραγώγων (*κεραμεία, κεραμεῖον, κεράμειος* κ.ά.)].

κεραμίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, **κεραμίστρια** (η) {κεραμιστριών} ο κεραμοποιός (βλ.λ.) ΣΥΝ. κεραμουργός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < ιταλ. ceramista].

κεραμοποιία (η) [1889] {κεραμοποιιών} **1.** η τέχνη τής κεραμικής, τής κατασκευής κεραμικών ειδών ΣΥΝ. κεραμευτική **2.** εργαστήριο ή βιομηχανία παραγωγής κεραμικών ειδών. Επίσης **κεραμοποιείο** (το) [1886] (σημ. 2).

κεραμοποιός (ο/η) [μτγν.] ο τεχνίτης που ασχολείται επαγγελματικά με την κατασκευή κεραμικών ειδών ΣΥΝ. κεραμουργός, κεραμέας, (λαϊκ.) κεραμιδάς.

κέραμος (ο) {κεράμ-ου | -ων, -ους} (αρχαιοπρ.) το κεραμίδι (βλ.λ.)· κυρ. στη ΦΡ. ***λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** βλ. λ. *λίθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η προφανής σύνδεση με το ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω» παρουσιάζει σημασιολογικές δυσχέρειες. Έχει προταθεί επίσης η σύνδεση με λατ. cremo «καίω», λιθ. karštas «καυτός, φλεγόμενος», γοτθ. hauri «κάρβουνο», αρχ. γερμ. herd «εστία, τζάκι» κ.ά. Τέλος, δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα μικρασιατικού δανείου].

κεραμοσκεπή (η) σκεπή με κεραμίδια.

κεραμοσκεπής, -ής, -ές [1874] {κεραμοσκεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (οικοδόμημα) τού οποίου η στέγη καλύπτεται από κεραμίδια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κεραμουργός (ο/η) [μτγν.] ο κεραμοποιός (βλ.λ.). — **κεραμουργία** (η), **κεραμουργείο** (το) [1866].

κεράμωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κάλυψη επιφάνειας με κεραμίδια. Επίσης **κεράμωμα** (το).

κεραμωτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (κυρ. για στέγες) αυτός που έχει επενδυθεί με κεραμίδια, που έχει οροφή ή επίστρωση από κεραμίδια: ~ *οροφή / γκαράζ / σπίτι / υπόστεγο* **2.** ***κεραμωτή*** (η) σκεπή καλυμμένη με κεραμίδια: *έφτειαξε μια ~, για να προστατεύει τα μηχανήματα από κάτω.*

κεράς (ο) {κεράδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κατασκευάζει, πουλάει ή εμπορεύεται κεριά.

κέρας (το) {κέρ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) **1.** το κέρατο· ΦΡ. ***κέρας τής Αμάλθειας*** βλ. λ. *Αμάλθεια* **2.** ΓΕΩΓΡ. παραθαλάσσια περιοχή τής οποίας το σχήμα θυμίζει κέρας: *το ~ τής Αφρικής* (βλ. λ. *Αφρική*) **3.** ΣΤΡΑΤ. η πτέρυγα στρατιωτικής διάταξης, κάθε προσπάθεια ανάπτυξης στρατού, στόλου κ.λπ. σε παράταξη μάχης: *πρώτα λύγισε το δεξιό κέρας, δεχόμενο το κύριο βάρος τής επίθεσης* **4.** (α) πνευστό μουσικό όργανο που μοιάζει με σάλπιγγα και κατασκευάζεται από μέταλλο ή κέρατο ζώου· το χρησιμοποιούσαν κατά την αρχαιότητα για στρατιωτικούς λόγους (μετάδοση παραγγελμάτων): *ταχυδρομικό / φυσικό ~* (β) ***κυνηγετικό κέρας*** η πρώιμη μορφή τού σύγχρονου πνευ-

στού οργάνου, που έχει επιστόμιο όπως αυτό τής σάλπιγγας· σήμερα χρησιμοποιείται κυρ. από κυνηγούς (γ) ***αγγλικό κέρας*** το αγγλικό κόρνο (βλ.λ.) **5.** ΝΑΥΤ. η κεραία που κατευθύνεται προς την πρύμνη και στην οποία στηρίζεται η κορυφή τού τραπεζοειδούς πανιού ΣΥΝ. πίκι ΑΝΤ. ράντα[1]. κέρκος **6.** (α) ΑΝΑΤ. κάθε ανατομικό στοιχείο που μοιάζει στο σχήμα με κέρατο: ~ *νωτιαίου μυελού* / *των πλαγίων κοιλιών τού εγκεφάλου* (β) ΙΑΤΡ. παθολογική έκφυση ή νεοπλασία, που έχει κερατώδη σύσταση και εμφανίζεται στα ακάλυπτα τμήματα τού σώματος, ιδ. ηλικιωμένων ατόμων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *ker-ā-so- < I.E. *ker- «κεφάλι», πβ. σανσκρ. śirah, λατ. cornu «κέρας» (> γαλλ. corne), αγγλ. horn, γερμ. Horn κ.ά. Ομόρρ. *κάρ-α* (βλ.λ.), *κρά-νος, κρα-νίο(ν), κρ-ιός, καρα-δοκώ* κ.ά.].

κέρασα ρ. ➔ κερνώ

κερασάκι (το) {χωρ. γεν.} το μικρό κεράσι· ΦΡ. ***το κερασάκι στην τούρτα*** η τελευταία, χαρακτηριστική λεπτομέρεια που προστίθεται στο τέλος ολοκληρώνοντας την εικόνα μιας κατάστασης, το απαραίτητο συμπλήρωμά της: *η εξαγγελία τού νέου φόρου ήταν το ~ των κυβερνητικών μέτρων.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *το κερασάκι στην τούρτα* είναι μεταφρ. δάνειο (πβ. αγγλ. the cherry on the cake, γαλλ. la cerise sur le gâteau)].

κερασένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο κερασιάς ή έχει παρασκευαστεί με κεράσια, που έχει κεράσια στη σύνθεσή του: ~ *έπιπλα* || ~ *τούρτα* / *μαρμελάδα* / *γλύκυσμα* **2.** αυτός που έχει χαρακτηριστικές ιδιότητες, οι οποίες θυμίζουν κεράσι (ως προς το σχήμα, το χρώμα, τη γεύση κ.λπ.): ~ *χείλη* (κόκκινα σαν κεράσι).

κερασής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το χρώμα τού κερασιού: ~ *φόρεμα* / *κραγιόν* / *μολύβι* **2. κερασί** (το) το ίδιο το χρώμα τού κερασιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

κεράσι (το) {κερασ-ιού | -ιών} ο σφαιρικός καρπός τής κερασιάς, ο οποίος έχει κόκκινο ώς σκούρο κόκκινο χρώμα, χυμώδη, γλυκιά και αρωματική σάρκα, η οποία περιβάλλει ένα απλό κουκούτσι· ΦΡ. (παροιμ.) ***όπου ακούς πολλά κεράσια, κράτα και μικρό καλάθι*** βλ. λ. *καλάθι.* — (υποκ.) **κερασάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεράσιον*, υποκ. τού αρχ. *κέρασος*, που φαίνεται να αποτελεί μικρασιατικό δάνειο (πβ. και το τοπωνύμιο *Κερασοῦς*) και μάλιστα αρχαιότατο, αν λάβουμε υπ' όψιν το μυκ. ανθρωπωνύμιο Ke-ra-so. Η ακριβής καταγωγή τού δανείου είναι άγνωστη, ίσως σχετίζεται με το ασσυρ. karšu. Μέσω τού λατ. cerasus (< αρχ. *κέρασος*) η λ. διαδόθηκε σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. γαλλ. cerise, αγγλ. cherry, γερμ. Kirsche κ.ά.].

κερασιά (η) {μτγν.} ψηλό φυλλοβόλο, οπωροφόρο δέντρο με λείο και ίσιο κορμό, που ευδοκιμεί στα μέσα εύκρατα κλίματα και καλλιεργείται ευρύτατα για τους εύγευστους καρπούς του.

Κερασία (η) γυναικείο όνομα.

κέρασμα (το) {κεράσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η προσφορά (συνήθ. ποτού, γλυκού, δείπνου κ.λπ.) είτε για λόγους τυπικούς (λ.χ. σε επίσκεψη) είτε ως χειρονομία καλής διάθεσης, συμπάθειας (προς κάποιον): *πήρε μισό κιλό σοκολατάκια για* ~ || *στη γιορτή του έβγαλε λικέρ στο* ~ || *για το* ~ *τους πήγε στο πιο ακριβό κέντρο* ΣΥΝ. (λαϊκ.) τρατάρισμα **2.** η πληρωμή των εξόδων για μια έξοδο, συνάντηση κ.λπ. από ένα πρόσωπο για όλους όσοι παρευρέθησαν: *λόγω τής περίστασης τους έκανε το γεύμα ~!* || *ανταποδίδω το* ~ **3.** (συνεκδ.) ό,τι προσφέρεται τυπικά ή ως έκφραση φιλικής διάθεσης σε κάποιον: *το κρασί είναι ~ απ' το κατάστημα!* || *το ~ της ήταν γλυκό τού κουταλιού.* — (υποκ.) **κερασματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «μείγμα, ανάμειξη», < αρχ. *κεράννυμι* (βλ. κ. *κερνώ*). Η λ. ακολούθησε τη σημασιολ. μεταβολή τού ρήματος].

Κερασούς (η) {Κερασούντ-ος, -α} πόλη τής ΒΑ. Τουρκίας στον Εύξεινο Πόντο, σημαντικό κέντρο τού ποντιακού ελληνισμού. Επίσης **Κερασούντα.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κερασοῦς, -οῦντος* < *κέρασος*. Αξίζει να σημειωθεί ότι από εκεί έφερε ο Λούκουλλος το πρώτο δέντρο κερασιάς στη Ρώμη. Η τουρκ. ονομασία Giresun προέρχεται από την Ελληνική].

κεραστής (ο) {μτγν.}, **κεράστρια** (η) {κεραστριών} πρόσωπο που έχει αναλάβει να κερνά, να σερβίρει.

κερασφόρος, -α, -ο {αρχ.} (λόγ.) **1.** (ζώο) που φέρει κέρατα: ~ *θηλαστικό* **2.** (ειρων.) ο κερατάς.

κερατάς (ο) {κερατάδες} (υβριστ.) **1.** ο σύζυγος που τον απατά η γυναίκα του ΣΥΝ. (λόγ.) κερασφόρος **2.** (ως προσφώνηση ή προσβλητικός χαρακτηρισμός προσώπου): *κάθεται κι ακούει τον κάθε ~!* ΦΡ. (α) ***τού κερατά!*** (εμφατ.) για αυτονόητο συλλογισμό, συμπέρασμα, δήλωση κ.λπ., για περιπτώσεις που κατά πρέπει να θεωρείται δεδομένο: ~ *πια· πάνε τρεις μέρες που τον περιμένουμε, δεν θα έρθει επιτέλους;* (β) (παροιμ.) ***όσο καθίζει ο κερατάς, το κέρατό του αυξάνει*** η ανοχή τής συζυγικής απιστίας και γενικότ. κάθε κατάστασης υποτιμητικής τής αξιοπρέπειας κάποιου, φέρνει ακόμα χειρότερα αποτελέσματα. — (υποκ.) **κερατάκος** κ. **κερατούκλης** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κέρατο* (βλ.λ.). Εξακολουθεί να εγείρει πολλές ερμηνευτικές δυσκολίες η σημερινή σημ. που συνδέεται με τη μοιχεία, τη συζυγική απιστία. Κατά τον Μ. Ψελλό, η σύνδεσή της με το κέρατο οφείλεται στο γεγονός ότι τα κερασφόρα ζώα δεν χαρακτηρίζονται από συζυγική ζηλοτυπία, δηλ. από επιθυμία για αποκλειστική αφοσίωση, αλλά μοιράζονται τους συντρόφους τους ελεύθερα (*τὰ δέ γε... κερασφόρα σχεδὸν εἰπεῖν ξύμπαντα ῥᾷστα τὸ πάθος ὑφίστανται· ἐντεῦθεν γοῦν τὸν μὴ περὶ τὴν ἰδίαν γαμετὴν ζηλοτυποῦντα μηδ' ἄλλως ἀγανακτοῦντα ἐπὶ τῷ πράγματι κερατᾶν ὁ ὀνοματοθέτης ὠνόμασεν*). Αξίζει να σημειωθεί ότι στον Αρτεμίδωρο (2ος αι. μ.Χ.) απαντά η φρ. *κέρατα ποιεῖν τινί* με τη σημ. «απατώ τον σύζυγο»].

κερατέα (η) {κερατεών} η χαρουπιά (βλ.λ.). Επίσης **κερατιά.**
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κέρας*].

κερατένιος, -ια, -ιο 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από κέρατο: ~ *λαβή* / *διακοσμητικό* ΣΥΝ. κεράτινος **2.** (οικ.) αυτός που προκαλεί ενόχληση και γίνεται εξαιρετικά δυσάρεστος, κυρ. λόγω τής δυσκολίας που χαρακτηρίζει την αντιμετώπισή του: *αυτές οι ~ οι ασκήσεις πολύ με παίδεψαν!* ΣΥΝ. δύσκολος, δυσάρεστος.

κεράτιαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. δερματική πάθηση που προκύπτει από την υπερβολική σκλήρυνση τού εξωτερικού και σκληρότερου τμήματος τής επιδερμίδας, λόγω υπερτροφίας τής κεράτινης στιβάδας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratiasis].

κερατιάτικος, -η, -ο (οικ.) αυτός που έχει σχέση με τα κέρατα ή τον κερατά, στη ΦΡ. ***πληρώνω τα κερατιάτικα*** πληρώνω τις συνέπειες για κάτι, για το οποίο δεν ευθύνομαι.

κερατίνη (η) {χωρ. πληθ.} η ινώδης σκληρή και αδιάλυτη πρωτεΐνη, που είναι το κύριο δομικό συστατικό των τριχών, των νυχιών, των κεράτων, των οπλών κ.λπ., καθώς και τού εξωτερικού στρώματος τής επιδερμίδας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratin].

κεράτινος, -η, -ο 1. αυτός που είναι κατασκευασμένος από κέρατο: ~ *ομοίωμα* / *διακόσμηση* ΣΥΝ. κερατένιος **2.** ΑΝΑΤ. ***κεράτινη στιβάδα*** το σκληρό εξωτερικό τμήμα τής επιδερμίδας, που σχηματίζεται από τα υπολείμματα των νεκρών κυττάρων, τα οποία παράγονται συνεχώς κατά την ανάπτυξη των βαθύτερων στιβάδων τού δέρματος ΣΥΝ. κερατοειδής στιβάδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κέρας, -τος*. Η *κεράτινη στιβάδα* αποδίδει τον αγγλ. όρο corneal layer].

κεράτιο (το) [αρχ.] {κερατί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) **1.** το μικρό κέρατο ΣΥΝ. κερατάκι **2.** ο καρπός τής χαρουπιάς, το ξυλοκέρατο **3.** ΜΟΥΣ. κάθε μουσικό όργανο, που το σχήμα του μοιάζει με κέρατο, λ.χ. το κορνέτο.

Κεράτιος Κόλπος (ο) κόλπος τής Κωνσταντινούπολης στον Βόσπορο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, γνωστό και ως *Κέρας τῶν Βυζαντίων*, από όπου και η βεν. ονομασία Chrysokeras «χρυσούν κέρας» λόγω τής σημασίας τού κόλπου αυτού για την εμπορική δραστηριότητα τής Κων/πολης. Η τουρκ. ονομασία Haliç σημαίνει απλώς «κόλπος»].

κερατίτιδα (η) [μτγν.] {-ας κ. -ίτιδος | -ίτιδες, -ιτίδων} ΙΑΤΡ. η φλεγμονή τού κερατοειδούς (βλ.λ.), που μπορεί να προκαλείται από ξηρότητα, εξάπλωση αιμοφόρων αγγείων στην επιφάνειά του, μόλυνση από ιό, απώλεια τής αισθητικότητάς του κ.λπ. Επίσης **κερατοειδίτιδα.**

κέρατο (το) {κεράτ-ου | -ων} **1.** κάθε σκληρή οστεοειδής και συνήθ. κοίλη έκφυση, που αναπτύσσεται μόνιμα και συχνά ζευγαρωτά στο κεφάλι συγκεκριμένων θηλαστικών· (γενικότ.) κάθε έκφυση παρόμοιου σχήματος στο κεφάλι ζώου (όπως ο χαρακτηριστικός όγκος συμπαγούς τριχώματος στους ρινόκερους ή οι χαυλιόδοντες τού αγριόχοιρου κ.λπ.): *τα ~ τού αρσενικού ελαφιού* **2.** (μτφ.-οικ.) οτιδήποτε εξέχει αντιαισθητικά ή κατά τρόπο ανεπιθύμητο: *κοίτα πώς πετάει αυτό το ~ στα μαλλιά, δεν ξέρω πώς να το ισιώσω* || *βγάλε αυτό το ~ από τον τοίχο, γιατί θα χτυπήσει κανείς πάνω του* **3.** (οικ.) οτιδήποτε δημιουργεί μεγάλη δυσκολία ή πρόβλημα (πρόσωπο, κατάσταση, ζήτημα κ.λπ.): *είναι ~ αυτή η άσκηση* || *έχει έναν διευθυντή πολύ ~!* ΣΥΝ. (!) παλούκι, αγγούρι· ΦΡ. (ειδικότ. για πρόσ.) ***κέρατο βερνικωμένο*** εξαιρετικά δύστροπος και άκαμπτος στις απαιτήσεις του, που επιβάλλεται κατά απόλυτο και πιεστικό τρόπο **4.** (ειρων.) το εξόγκωμα που υποτίθεται ότι φυτρώνει στο κούτελο όσων πέφτουν θύματα συζυγικής ή ερωτικής απιστίας (βλ. λ. *κερατάς*) **5.** (συνεκδ.) η ερωτική ή συζυγική απιστία: *το ~ πάει σύννεφο!* || *της ρίχνει ~ πότε με τη μία, πότε με την άλλη!* ΣΥΝ. κεράτωμα· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***φοράω / βάζω κέρατα (σε κάποιον)*** απατώ σύζυγο ή ερωτικό σύντροφο: *μικρή και ζωηρή η γυναίκα του, δεν άργησε να του τα φορέσει τα κέρατα!* ΣΥΝ. κερατώνω (β) (!) ***(γαμώ) το κέρατό μου*** (έκφραση εντονότατης οργής, αγανάκτησης): ~ *πια μ' αυτή την ατυχία!* (γ) (οικ.) ***τα κέρατά μου*** (για υπερβολική ποσότητα, που γίνεται δυσβάσταχτη, ανεπιθύμητη): *αύριο δίνω εξετάσεις κι έχω να διαβάσω ακόμα τα ~!* ΣΥΝ. τ' άντερά μου, τα μαλλιοκέφαλά μου (δ) (οικ.) ***στού διαόλου το κέρατο*** για εξαιρετικά μακρινή απόσταση, απομακρυσμένη τοποθεσία, σημείο: *πού να τρέχουμε ~ δεν υπάρχει άλλο μαγαζί πιο κοντά;* ΣΥΝ. στού διαόλου τη μάννα, στην άκρη τού κόσμου (ε) ***και στού βοδιού το κέρατο να κρυφτείς*** και στο πιο απίθανο μέρος, όπου και αν κρυφτείς (θα σε βρω). — (υποκ.) **κερατάκι** (το), (μεγεθ.) **κερατάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κέρατον* < αρχ. *κέρας, -τος*. Βλ. κ. *κερατάς*].

κερατοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κερατοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που ως προς το σχήμα ή τη σύσταση του μοιάζει με κέρατο: ~ *γωνία* / *απόφυση* / *προεξοχή* **2.** ΑΝΑΤ. (α) ***κερατοειδής στιβάδα*** η κεράτινη στιβάδα (βλ. λ. *κεράτινος*) (β) ***κερατοειδής (χιτώνας / υμένας)*** το διαφανές, εμπρόσθιο τμήμα τού εξώτατου χιτώνα τού οφθαλμού, που καλύπτει την ίριδα και την κόρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κερατοτομία (η) {κερατοτομιών} ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση κατά την οποία γίνονται μικροσκοπικές τομές στον κερατοειδή χιτώνα για τη διόρθωση ελαφράς ή μέτριας μυωπίας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. keratotomy].

κερατούκλης (ο) {κερατούκληδες} (υποκ.) ο κερατάς· συχνά στον προφορ. λόγο για την δήλωση συμπάθειας, επιδοκιμασίας, θαυμασμού: *βρε τον ~, κοίτα τι σκέφτηκε!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κατεργάρης.*
[ΕΤΥΜ. < *κέρατο* + παραγ. επίθημα *-ούκλης* < *-ούκλα* (πβ. *χερ-ούκλα, ψαρ-ούκλα*) < λατ. -uc(u)la].

κερατώνω ρ. μετβ. {κεράτω-σα, -θηκα, -μένος} (οικ.) διαπράττω συζυγική απιστία, απατώ τον ερωτικό μου σύντροφο: *κάθε τόσο κερατώνει τη γυναίκα του!* ΣΥΝ. απατώ, μοιχεύω. — **κεράτωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κερατῶ (-όω)* < αρχ. *κέρας, -τος*. Η σημερινή σημ. ήδη

μεσν. Βλ. κ. *κερατάς*].

κεραύνιος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που σχετίζεται με τον κεραυνό, που προκαλείται από κεραυνό.

κεραυνοβολημένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει χτυπηθεί από κεραυνό **2.** (μτφ.) αυτός που έχει δοκιμάσει ισχυρή έκπληξη, που έμεινε άναυδος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.

κεραυνοβόληση (η) [1896] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** πλήγμα από κεραυνό και, κατ' επέκτ., οποιαδήποτε έκθεση σε ισχυρό ηλεκτρικό ρεύμα, ιδ. η ηλεκτροπληξία **2.** (μτφ.) ο αιφνιδιασμός: *η στρατηγική του στόχευε στην ~ των αντιπάλων με καίριες και πάντα απρόβλεπτες επιλογές.* Επίσης **κεραυνοβόλημα** (το) [1790].

κεραυνοβολία (η) [μτγν.] {κεραυνοβολιών} (λόγ.) **1.** η προσβολή ανθρώπου ή ζώου από κεραυνό ΣΥΝ. κεραυνοβόληση, κεραυνοβόλημα **2.** (ειδικότ.) η ηλεκτροπληξία, η έντονη ηλεκτρική εκκένωση σε σώμα, με θανατηφόρα συχνά αποτελέσματα.

κεραυνοβόλος, -ος (καθημ. -α), -ο **1.** αυτός που εκδηλώνεται με αιφνίδιο και καταλυτικό τρόπο, πέρα από κάθε δυνατή πρόβλεψη: *~ επίθεση τού στρατεύματος* || *~ αντίδραση / ενέργεια* || *~ χτύπημα εναντίον ανυποψίαστου αντιπάλου* ΣΥΝ. ξαφνικός, απρόοπτος, ακαριαίος, απρόσμενος· ΦΡ. ***κεραυνοβόλος έρωτας*** ο έρωτας που εκδηλώνεται αμέσως μόλις δει κάποιος ένα πρόσωπο, με έντονη και ξαφνική έλξη χωρίς προηγούμενη γνωριμία ή συνάντηση **2.** (ειδικότ. ασθένεια) τής οποίας τα συμπτώματα εκδηλώνονται αιφνίδια, χωρίς προηγούμενη ένδειξη, επιφέροντας ακόμα και τον θάνατο τού ασθενούς **3.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη ένταση, που καθηλώνει με τη δύναμή του: *τον κοίταξε μ' ένα αυστηρό, ~ βλέμμα.* — **κεραυνοβόλα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-βόλος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κεραυνός* + *-βόλος* < *βάλλω*. Ο *κεραυνοβόλος έρωτας* αποτελεί απόδ. τής ελλειπτικής γαλλ. φρ. le coup de foudre. Μεταφρ. δάνειο είναι και η φρ. *κεραυνοβόλο βλέμμα* (< γαλλ. regard foudroyant)].

κεραυνοβολώ ρ. μετβ. [μτγν.] {κεραυνοβολείς... | κεραυνοβόλησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** πλήττω με κεραυνό και, κατ' επέκτ., με ισχυρότατο ρεύμα, κυρ. από ηλεκτρική εκκένωση **2.** (μτφ.) προκαλώ την έντονη κατάπληξη, τον αιφνιδιασμό (κάποιου), καθιστώ αδύνατη κάθε αντίδρασή του: *τον κεραυνοβόλησε με το βλέμμα* || *κεραυνοβόλησε τους αντιπάλους του με έναν σκληρό και επιθετικό λόγο* ΣΥΝ. καταπλήσσω, αποσβολώνω, κοκκαλώνω (πβ. λ. *κατακεραυνώνω*).

κεραυνόπληκτος, -η, -ο [1877] **1.** αυτός που έχει χτυπηθεί από κεραυνό ΣΥΝ. κεραυνοβολημένος **2.** (μτφ.) αυτός που νιώθει μεγάλη κατάπληξη, που έχει μείνει εμβρόντητος: *κοιτούσε ~, μη μπορώντας να ξεπεράσει το σοκ* ΣΥΝ. κατάπληκτος, εμβρόντητος.
[ΕΤΥΜ. < *κεραυνός* + *-πληκτος* < *πλήττω*].

κεραυνοπληξία (η) {χωρ. πληθ.} η κεραυνοβολία (βλ.λ., σημ. 1).

κεραυνός (ο) **1.** ΜΕΤΕΩΡ. η ισχυρότατη ηλεκτρική εκκένωση (σπινθήρας), που προκαλείται μεταξύ των κατώτερων τμημάτων των νεφών και τού αντίθετα φορτισμένου εδάφους, η οποία συνοδεύεται από λάμψη και βροντή ΣΥΝ. αστροπελέκι· ΦΡ. (λόγ.-μτφ.) ***κεραυνός εν αιθρία*** *(κεραυνὸς ἐν αἰθρίᾳ)* για οτιδήποτε προκύπτει ξαφνικά, χωρίς να μαρτυρείται ή να προμηνύεται από ανάλογα δεδομένα, που δημιουργεί κατάπληξη ως απροσδόκητο και εντυπωσιακό γεγονός: *η παραίτησή του ήρθε ως ~* || *η είδηση τής κήρυξης πολέμου έπεσε ως ~* || *το διαζύγιο έπεσε ως ~ στους κοσμικούς κύκλους* **2.** (μτφ.) άνθρωπος ή ζώο μεγάλης ταχύτητας και γενικότ. κάθε πράγμα, ενέργεια κ.λπ. που εκδηλώνεται κατά αιφνιδιαστικό τρόπο χωρίς να αφήνει περιθώρια αντίδρασης: *ο ~ των γηπέδων* || *με σουτ-κεραυνό τίναξε τα δίχτυα τής αντίπαλης ομάδας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κερα-Ϝν-ός* < θ. *κερα-* (πβ. αρχ. *κεραΐζω* «καταστρέφω, χτυπώ») < Ι.Ε. *ker-ə- «καταστρέφω» (άσχετο προς το ομώνυμο Ι.Ε. θ. που σημαίνει «κεφάλι», βλ. λ. *κέρας*), πβ. σανσκρ. śṛṇāti «χτυπώ», αρχ. ιρλ. do-cer «έπεσε». Ομόρρ. *ἀ-κέρα-ιος* (βλ.λ.)].

κεραυνώνω ρ. μετβ. {κεραυνω-σα, -θηκα, -μένος} κεραυνοβολώ (βλ.λ.). — **κεραύνωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεραυνῶ (-όω)* < *κεραυνός*].

Κέρβερος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. τερατόμορφο σκυλί με πολλά κεφάλια και φίδι αντί για ουρά, το οποίο φύλαγε τις Πύλες τού Άδη **2.** (μετωνυμ. για πρόσ. επιφορτισμένα με καθήκοντα φύλαξης ή επιτήρησης) πρόσωπο που προσπαθεί να παρακολουθεί τα πάντα, να μην του ξεφεύγει τίποτα, να έχει τα πάντα υπό έλεγχο: *κάθισε ~ από πάνω τους και έλεγχε κάθε τους κίνηση* || *ο πατέρας τους ήταν σωστός ~ σε ζητήματα ηθικής* ΣΥΝ. μπαμπούλας, άγρυπνο μάτι, ακοίμητος φρουρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. Έχει προταθεί η σύνδεση τής λ. με το σανσκρ. karbarā- / śárvara- «στικτός, παρδαλός», όνομα αρχ. ινδικών υποχθόνιων τεράτων. Ίσως και οι δύο όροι να αποτελούν προελλην. δάνειο μεσογειακής προελεύσεως].

κερδήθηκα ρ. → κερδίζω

κερδίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κέρδ-ισα, -ίστηκα κ. -ήθηκα, -ισμένος} ♦ (μετβ.) **1.** έχω όφελος, κέρδος από κάτι: *κέρδισε μεγάλη δόξα από τον πόλεμο* || *τι θα κερδίσεις αν αρνηθείς;* || *βγαίνω κερδισμένος από μια γνωριμία / συνεργασία* ΣΥΝ. ωφελούμαι ΑΝΤ. χάνω· ΦΡ. ***κερδίζω έδαφος*** βλ. λ. *έδαφος* **2.** εισπράττω αμοιβή (κυρ. χρηματική) για την εργασία μου: *πόσα κερδίζει απ' τη δουλειά του;* || *~ το ψωμί μου* ΣΥΝ. εξασφαλίζω τα προς το ζην **3.** αποκτώ (κάτι) λόγω τής τύχης ή των ικανοτήτων μου: *~ στο λαχείο τον πρώτο αριθμό* || *κέρδισε τιμητικό βραβείο για τη συμμετοχή του στο φεστιβάλ* || *κέρδισε επάξια τον τίτλο τού πιο ακριβοπληρωμένου ηθοποιού* || *ο παίκτης κέρδισε πέναλτι / κόρνερ*· ΦΡ. ***κερδίζω την αιωνιότητα*** βλ. λ. *αιωνιότητα* **4.** βγαίνω νικητής σε μια αναμέτρηση: *~ τον πόλεμο / τη μάχη των εντυπώσεων / τις εκλογές / τον αγώνα* ΣΥΝ. νικώ ΑΝΤ. ηττώμαι **5.** καταφέρνω να αποκτήσω κάτι που θέλω: *~ την εμπιστοσύνη / την εκτίμηση / τη φιλία / την καρδιά κάποιου* ΣΥΝ. (μτφ.) αποκτώ, εισπράττω **6.** κατακτώ: *κέρδισαν όλες τις εκτάσεις τής παλιάς αυτοκρατορίας* || (μτφ.) *σε κερδίζει με τη διακριτικότητα και την ευγένειά της* ΣΥΝ. κυριεύω **7.** αξιοποιώ πλήρως ή σε μεγάλο βαθμό (κάτι): *ας κερδίσουμε αυτές τις μέρες που θα είμαστε μαζί* ΣΥΝ. αξιοποιώ ♦ (αμετβ.) **8.** ωφελούμαι, αποκομίζω κέρδος: *κέρδισε από τη σχέση μαζί του* **9.** αποδεικνύομαι νικητής (είτε λόγω τύχης είτε λόγω ικανότητας): *το κόμμα του κέρδισε από τον πρώτο γύρο με σημαντική διαφορά*· ΦΡ. ***όποιος χάνει στα χαρτιά, κερδίζει στην αγάπη*** βλ. λ. *χάνω* **10.** πλεονεκτώ ως προς κάποιον, είμαι υπέρτερός του: *σε σχέση με τους υπολοίπους κερδίζει και σε επιδόσεις και σε ήθος* ΣΥΝ. υπερτερώ ΑΝΤ. μειονεκτώ **11.** φαίνομαι πιο ελκυστικός: *κερδίζει πολύ με αυτό το χτένισμα / το φόρεμα / το χρώμα* || *φαίνεται ψυχρός στην τηλεόραση, αλλά από κοντά κερδίζει πολύ* ΣΥΝ. αναδεικνύομαι **12.** προηγούμαι: *η Α.Ε.Κ. κερδίζει στο ημίχρονο ένα-μηδέν.*

κερδομανής, -ής, -ές {κερδομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που κατέχεται από το πάθος τού κέρδους: *~ επιχειρηματίας* ΣΥΝ. φιλοχρήματος, φιλοκερδής, φιλάργυρος, παραδόπιστος ΑΝΤ. αφιλοκερδής. — **κερδομανία** (η) [1801]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κέρδος (το) {κέρδ-ους | -η, -ών} **1.** (α) οτιδήποτε αποκομίζει κάποιος υπέρ του, καθετί που αποκτά κανείς επιπλέον σε σχέση με ό,τι έδωσε: *τα ~ από τα έργα υποδομής θα φανούν μελλοντικά* || *τι ~ θα είχα εγώ από μια τέτοια ενέργεια;* || *τα ~ τής επιχείρησης ανέρχονται σε 10 εκατομμύρια μηνιαίως* || *φορολογήσιμο / εύκολο / μεγάλο / ελάχιστο / έκτακτο / προσωπικό / συλλογικό / πρόσκαιρο / περιστασιακό / παράνομο / αθέμιτο / επιπρόσθετο / μονοπωλιακό ~* ΣΥΝ. όφελος, ωφέλεια, ωφέλημα ΑΝΤ. ζημιά, απώλεια, (λαϊκ.) χασούρα· ΦΡ. ***αφήνω / αποφέρω / βγάζω / δίνω κέρδος*** (για κάθε οικονομική δραστηριότητα, μαγαζιά, επιχειρήσεις κ.λπ.) είμαι κερδοφόρος: *το περίπτερο δεν αφήνει τόσο κέρδος όσο παλιά* || *οι επενδύσεις σε ομόλογα δίνουν σταθερό κέρδος* (β) ***μικτό / ακαθάριστο κέρδος*** βλ. λ. *ακαθάριστος* (γ) ***καθαρό κέρδος*** τα τελικά, πραγματικά έσοδα επιχείρησης ή προσώπου, απαλλαγμένα από κάθε είδους επιβάρυνση (παραγωγής, διάθεσης, πληρωμής προσωπικού κ.λπ.) (δ) ***θεμιτό / νόμιμο κέρδος*** το κέρδος που αποκτάται με νόμιμες ενέργειες κατά τις ισχύουσες αγορανομικές διατάξεις ΑΝΤ. αθέμιτο, παράνομο κέρδος (ε) ***μεγιστοποίηση κερδών*** βασική υπόθεση τής οικονομικής θεωρίας, που αποδέχεται ως σκοπό τής επιχειρηματικής δραστηριότητας την επίτευξη τής μέγιστης απόδοσης εσόδων (στ) ***κατακράτηση κερδών*** η συσσώρευση εσόδων προς αύξηση τού κεφαλαίου και τής χρηματοδοτικής ανεξαρτησίας επιχειρήσεως (ζ) ***συμμετοχή στα κέρδη*** σύστημα πρόσθετης πληρωμής μισθωτών (ανεξαρτήτως μισθού και ημερομισθίου) ανάλογα με τα έσοδα τής επιχείρησης στην οποία απασχολούνται (η) ***διαφυγόν κέρδος*** η απώλεια από την μη ανάληψη μιας ενέργειας **2.** (μτφ.) καθετί ωφέλιμο, κάθε χρήσιμο γεγονός, εμπειρία κ.λπ.: *μια συζήτηση μαζί του αποτελεί ~ για τον καθένα* || *όποιο βιβλίο και να διαβάσεις, έχεις ~* || *η διεθνής επιτυχία του αποτελεί τεράστιο ~ για τη χώρα μας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με αρχ. ιρλ. cerd «τέχνη, εργασία», αλλά και «ποιητής, αγγειοπλάστης», ουαλ. cerdd «τραγούδι», οπότε θα μπορούσε να αναχθεί σε Ι.Ε. *kerda- «επιδέξιος, επιτήδειος»].

κερδοσκοπία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} σειρά ενεργειών που γίνονται με βάση προβλέψεις σχετικά με τη διακύμανση των τιμών και στοχεύουν στην επίτευξη κέρδους πάνω από τα νόμιμα ή συνηθισμένα όρια: *ορισμένα σουπερμάρκετ εμφανίζουν τεχνητές ελλείψεις προϊόντων που πρόκειται να ανατιμηθούν σε μια προσπάθεια κερδοσκοπίας* || *συστηματικοί έλεγχοι τής αγορανομίας για την αντιμετώπιση των κρουσμάτων κερδοσκοπίας* ΣΥΝ. αισχροκέρδεια, σπέκουλα, σπεκουλάρισμα. — **κερδοσκόπος** (ο/η) [1825].
[ΕΤΥΜ. < *κέρδος* + *-σκοπία* < *σκοπώ*, απόδ. τού γαλλ. spécu-lation].

κερδοσκοπικός, -ή, -ό [1856] αυτός που σχετίζεται με την κερδοσκοπία, που στοχεύει στην απόκτηση κέρδους με χρήση θεμιτών ή κυρ. αθέμιτων μέσων: *~ κίνητρα / τεχνάσματα / κίνηση / κεφάλαια / επιχείρηση* || *ίδρυμα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα* || *η δραχμή υφίσταται ~ πιέσεις / επιθέσεις.* — **κερδοσκοπικ-ά / -ώς** [1878] επίρρ.

κερδοσκοπώ ρ. αμετβ. [1871] {κερδοσκοπείς... | κερδοσκόπησα} χρησιμοποιώ οποιοδήποτε θεμιτό ή κυρ. αθέμιτο μέσο για την επίτευξη ή μεγιστοποίηση κερδών· ενεργώ κερδοσκοπικά, κυρ. προκαλώντας διακύμανση τιμών κατά τεχνητό τρόπο, παραβιάζοντας τους νόμους τής προσφοράς και ζήτησης: *κερδοσκοπεί ασύστολα εις βάρος των καταναλωτών* ΣΥΝ. αισχροκερδώ.

κερδοφορία (η) {χωρ. πληθ.} η εξασφάλιση κέρδους: *υψηλή ~ βλέπει η Κτηματική Τράπεζα για το τρέχον έτος.*

κερδοφόρος, -α (λόγ. -ος), -ο [μτγν.] αυτός που εξασφαλίζει κέρδος, που αποφέρει έσοδα υψηλότερα των εξόδων: *~ επιχείρηση / επένδυση* ΣΥΝ. επικερδής. — **κερδοφόρως** επίρρ.

κερδώος, -α, -ον [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που αποδίδει κέρδη, που φέρνει κέρδος· κυρ. ως επίθετο τού θεού Ερμή (θεού τού εμπορίου): *~ Ερμής* ΑΝΤ. λόγιος.

κερένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που κατασκευάστηκε από κερί: *~ λαμπάδα / κούκλα / ομοίωμα* ΣΥΝ. κέρινος **2.** αυτός που έχει το χρώμα τού κεριού, το οποίο δεν έχει υποστεί χρωματική επεξεργασία: *~ πρόσωπο* ΣΥΝ. χλωμός, ωχρός, ωχρόλευκος, ωχροκίτρινος.

κερί (το) {κερ-ιού | -ιών} **1.** η στερεά, κιτρινωπή ουσία, συγγενής με τα λίπη και τα έλαια, που εκκρίνεται από τις μέλισσες κατά την κατασκευή των κηρηθρών και χρησιμοποιείται από τον άνθρωπο για την παραγωγή λαμπάδων, καλουπιών, αλοιφών κ.λπ. **2.** κάθε παρόμοια με την παραπάνω ουσία, τεχνητή ή φυσική, όπως οι εκκρίσεις συγκεκριμένων εντόμων και φυτών **3.** (συνεκδ.) το επίμηκες, συνήθ. λεπτό

και κυλινδρικό κομμάτι από την παραπάνω στερεά και εύτηκτη ουσία (σημ. 1) ή άλλη υποκατάστατή της, στο εσωτερικό τού οποίου υπάρχει φιτίλι το οποίο προεξέχει από τη μία άκρη και καίγεται παρέχοντας φως· χρησιμοποιείται στις εκκλησίες για λατρευτικούς σκοπούς, αλλά και σε ιδιωτικούς και δημόσιους χώρους για διακόσμηση ή για τη δημιουργία ευχάριστης ή υποβλητικής ατμόσφαιρας: *λευκό / μικρό / αναμμένο / σβηστό ~* || *ανάβω ~* ΣΥΝ. λαμπάδα· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***κίτρινος / άσπρος σαν το κερί*** για κάποιον που για οποιονδήποτε λόγο χάνει το χρώμα του, κυρ. λόγω ασθένειας, εξάντλησης ή φόβου (β) (εκφραστ.) ***λειώνω σαν το κερί*** (μεσν. φρ.) για άνθρωπο άρρωστο ή καταβεβλημένο σωματικά, ο οποίος υποφέρει ψυχικά, που χάνει συνεχώς δυνάμεις (γ) (παροιμ.) ***μην τάξεις σ' άγιο κερί και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** βλ. λ. τάζω (δ) ***τάζω τής Παναγιάς κερί, τού διάβολου λιβάνι*** βλ. λ. τάζω (ε) ***ψάχνω με το κερί*** ψάχνω να βρω δυσεύρετα πράγματα: *στις μέρες μας ψάχνεις με το κερί να βρεις τίμιο άνθρωπο* (στ) ***κεριά και λιβάνια!*** ως απάντηση δασκάλου/δασκάλας σε μαθητή που ενοχλητικά και επίμονα φωνάζει «κύριε, κύριε» ή «κυρία, κυρία» ζητώντας τον λόγο **4.** (συνεκδ.) το φως που εκπέμπει η φλόγα τού κεριού: *δεν γίνεται να διαβάζεις με ~, θα στραβωθείς* **5.** (στον άνθρωπο) η κιτρινωπή έκκριση συγκεκριμένων αδένων τού εξωτερικού ακουστικού σωλήνα τού αφτιού ● **6.** τρόπος αποτρίχωσης, χαλάουα (βλ.λ.): *κάνω κρύο / ζεστό ~.* Επίσης (παλαιότ.) **κηρίο** (βλ.λ.). — (υποκ.) **κεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κηρίον* (βλ.λ.), με φωνητική μεταβολή τού /i/ σε /e/ προ τού *-ρ-* (π.χ. *σίδηρος – σίδερο, χείρ – χέρι* κ.ά.)].

κέρινος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από κερί: *το περίφημο μουσείο των ~ ομοιωμάτων τής μαντάμ Τυσσώ στο Λονδίνο* ΣΥΝ. κερένιος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ χλωμός, που έχει το χρώμα τού κεριού: *πρόσωπο ~ από τον φόβο και την εξάντληση* ΣΥΝ. κερένιος, ωχρός.

κερκέλι (το) {κερκελ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) ο κρίκος: «*να 'χεν η γης πατήματα* (στηρίγματα, σκαλοπάτια) *κι ο ουρανός κερκέλια*» (ριζίτικο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κρικέλ(λ)ιον* (με μετάθεση τού *-ρ-*), υποκ. τού *κρίκελ(λ)ος* (αντιδάν.) < λατ. circellus, υποκ. τού circulus < circus < αρχ. *κίρκος* (βλ. λ. *κρίκος*)].

κερκίδα (η) **1.** ΑΡΧΙΤ. καθεμιά από τις σειρές καθισμάτων που αναπτύσσονται βαθμιδωτά μεταξύ των κλιμάκων (διαδρόμων με σκάλες) χώρου αμφιθεατρικής κατασκευής (θεάτρου, σταδίου κ.λπ.) και στις οποίες κάθονται οι θεατές: *η προσέλευση δεν ήταν η αναμενόμενη, με αποτέλεσμα πολλές ~ να μη γεμίσουν* || *οι ~ τού σταδίου ήταν από μάρμαρο* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ανθρώπων που παρακολουθούν μια (αθλητική, καλλιτεχνική, πνευματική) εκδήλωση από τις παραπάνω αμφιθεατρικές θέσεις: *οι ~ τού σταδίου πάλλονται από ενθουσιασμό* || *το μέτριο παιχνίδι δεν ικανοποίησε την ~* ΣΥΝ. θεατές· ΦΡ. (οικ.) ***κάνω κερκίδα*** (για πλήθος) παρακολουθώ παιχνίδι ή θέαμα, εκδηλώνοντας έντονα την προτίμησή μου προς κάποιον από όσους συμμετέχουν **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. κατασκευή τριγωνικού σχήματος (τα δύο ημίσεα τού αετώματος) ● **4.** το εργαλείο τού αργαλειού, με το οποίο περνιέται το υφάδι από τα νήματα ΣΥΝ. σαΐτα ● **5.** ΑΝΑΤ. το πιο μεγάλο από τα δύο μακρά οστά τού πήχυ (μέρους τού χεριού), αυτό που σχηματίζει το εξωτερικό του τμήμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κερκίς, -ίδος* < *κέρκος* «ουρά» (αρχική σημ. «ραβδί, μπαστούνι»). Βλ. κ. *κέρκος*].

Κερκίνη (η) **1.** όρος τής Κ. Μακεδονίας στα σύνορα με τη Βουλγαρία· αλλιώς *Μπέλες* (το) **2.** λίμνη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Σερρών.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. παράγωγο τού αρχ. *κέρκος* «ουρά» (βλ.λ.)].

κερκόπορτα (η) **1.** η πύλη στο τείχος τής Κωνσταντινούπολης από όπου εισέβαλαν οι Τούρκοι και κατέλαβαν την πόλη, επειδή τη βρήκαν αφύλακτη **2.** (μτφ.) καθετί που από απροσεξία ή αμέλεια γίνεται αφορμή για να συμβεί κάτι κακό, επιζήμιο: «*Στην πορεία τής Ελλάδας υπήρξε κατά καιρούς μια ~, μικρή μεν, αρκετή όμως για να διεισδύσει σε δεδομένη στιγμή ο εχθρός – ο οποιοσδήποτε εχθρός.*» (Α. Σαμαράκης).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *κέρκος* «ουρά» + *πόρτα*, συνεπώς «πίσω πόρτα», «παραπόρτι»].

κέρκος (η) (αρχαιοπρ.) **1.** η ουρά των ζώων **2.** ΝΑΥΤ. η κεραία που κατευθύνεται προς την πρύμνη και στηρίζεται σε αυτήν η βάση τού τραπεζοειδούς πανιού ΣΥΝ. ράντα[1] ΑΝΤ. κέρας, πίκι. — **κερκοειδής, -ής, -ές** [1839].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ραβδί, μπαστούνι», αγν. ετύμου, αφού οι υποθέσεις συνδέσεως με λ. όπως *κρίκος, κέρας* κ.ά. δεν έχουν πειστική βάση].

κερκοφόρος, -α, -ο [αρχ.] (ζώο) που έχει ουρά ΑΝΤ. άκερκος.

Κέρκυρα (η) {-ας κ. -ύρας} **1.** το δεύτερο σε έκταση νησί των Επτανήσων **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Κερκύρας)*. — **Κερκυραίος** (ο) [αρχ.], **Κερκυραία** (η), **κερκυραίικος, -η, -ο** κ. (λόγ.) **κερκυραϊκός, -ή, -ό** [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. ιλλυρικής προελεύσεως. Κατά την επικρατέστερη άποψη, το όνομα τού νησιού ανάγεται στην ιλλυρική λ. για τη βαλανιδιά (πβ. λατ. quercus «δρυς», γοτθ. fairguni «οροσειρά»), ενώ, κατ' άλλη άποψη, ως αρχικός τ. πρέπει να θεωρηθεί το *Κέρκυρες* (πβ. *Ἰλλυρες*), ονομασία φύλου που κατοίκησε εκεί. Η λ. που χρησιμοποιούν οι ευρωπαϊκές γλώσσες (πβ. γαλλ. Corfou, γερμ. Korfu) οφείλεται στην οχυρή χερσόνησο τού Παλαιού Φρουρίου, η οποία είχε δύο κορυφές. Εκεί μεταφέρθηκε η πόλη τον 6ο αι. μ.Χ., για να προστατευθεί από τις βαρβαρικές επιδρομές, το δε νησί έλαβε το όνομα *Κορυφώ* (> Corfou). Άλλες αρχ. ονομασίες τής Κέρκυρας: *Φαιακία, Δρεπάνη, Μάκρις, Σχερία*].

κέρμα (το) {κέρμ-ατος | -ατα, -άτων} μεταλλικό νόμισμα, κατασκευασμένο κυρ. από μη πολύτιμο μέταλλο και σε στρογγυλό σχήμα, που αντιστοιχεί σε μικρή χρηματική αξία: *το μηχάνημα παίρνει κέρματα των 100 δραχμών* || *το κατοστάρικο κυκλοφορεί και σε ~ και σε χαρτονόμισμα* || *το τηλέφωνο λειτουργεί με ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κείρω* (βλ.λ.)].

κερματισμός (ο) [μτγν.] ο διαμελισμός, το κόψιμο σε μικρότερα επιμέρους κομμάτια, η διάσπαση ευρύτερου, μεγαλύτερου συνόλου σε μικρά τμήματα: *~ τού πάγου σε παγάκια* ΣΥΝ. τεμαχισμός, κομμάτιασμα, κόψιμο, σπάσιμο ΑΝΤ. ενοποίηση, συνένωση (πβ. *κατακερματισμός*). — **κερματίζω** ρ. [αρχ.].

κερματοδέκτης (ο) {κερματοδεκτών} ο μηχανισμός από τον οποίο μια συσκευή δέχεται τα κέρματα που απαιτούνται, προκειμένου να τεθεί σε λειτουργία: *για να πάρεις τον καφέ, ρίχνεις στον ~ το αντίστοιχο ποσό* || *τηλέφωνο με ~* ΣΥΝ. νομισματοδέκτης.

κερνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κερνάς... | κερ-νιέμαι, -άστηκα, -ασμένος} **1.** προσφέρω κάτι (γλύκυσμα, ποτό κ.λπ.) σε επισκέπτες ή καλεσμένους: *~ σοκολατάκια τους επισκέπτες* || *να σας κεράσω ένα λικέρ;* ΣΥΝ. προσφέρω **2.** πληρώνω τα έξοδα που αναλογούν σε όποιον ήταν μαζί μου ή συμμετείχε σε εκδήλωση που οργάνωσα, του κάνω τα έξοδα: *~ όλη την παρέα σουβλάκια* || *τους κέρασε τα ποτά, επειδή γιόρταζε* || *κέρασε όλο τον κόσμο στο κατάστημα* || *πάρτε ό,τι θέλετε, ~ εγώ!* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φιλεύω, (καθημ.) τρατάρω, (λόγ.) προσφέρω, (λόγ.) φιλοδωρώ· ΦΡ. ***Γιάννης κερνάει, Γιάννης πίνει*** για καταστάσεις που είναι έτσι διαμορφωμένες, ώστε να λειτουργούν προς όφελος μόνο ενός, ώστε να εξυπηρετείται μόνο ένας.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κερνῶ* < αρχ. *κιρνῶ (-άω)*, αρχική σημ. «αναμειγνύω νερό με κρασί», < *κίρ-νη-μι* (το *-ι-* αποτελεί φωνήεν στηρίξεως). Μεταπτωτ. βαθμ. τής δισύλλαβης ρίζας *ker-a-, για την οποία βλ. λ. *κράση, κράμα*].

κεροδοσία κ. **κηροδοσία** (η) [μεσν.] {κεροδοσιών} ΕΚΚΛΗΣ. **1.** η προσφορά, το άναμμα κεριού σε εκκλησία προς εκπλήρωση τάματος **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των κεριών που προσφέρονται από την οικογένεια και ανάβονται σε θρησκευτική τελετή (τέλεση κηδείας).

κερόπανο (το) ύφασμα αδιάβροχο λόγω ειδικής επικάλυψης με ουσία που περιέχει κερί, ο μουσαμάς (βλ.λ.).

Κέρος (η) νησί των Κυκλάδων ΒΔ. τής Αμοργού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κέρεια / Κέρος*, αγν. ετύμου].

κέρσορας (ο) {κερσόρων} ΠΛΗΡΟΦ.-Η/Υ λεπτή κάθετη γραμμή που χρησιμεύει ως δείκτης θέσης στην οθόνη τού Η/Υ και δηλώνει πού θα τυπωθεί ή θα σβηστεί ο επόμενος χαρακτήρας· αλλιώς *δρομέας, δείκτης*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cursor, αρχική σημ. «δρομέας», < λατ. cursor «δούλος που έτρεχε μπροστά από άμαξα» < cursus «δρόμος, πορεία»].

Κερύνεια (η) πόλη στις Β. ακτές τής Κύπρου, πρωτεύουσα τής ομώνυμης επαρχίας, που κατέχεται από τουρκικά στρατεύματα. — **Κερυν(ε)ιώτης** (ο), **Κερυν(ε)ιώτισσα** (η), **κερυν(ε)ιώτικος, -η, -ο**. Βλ. κ. λ. *Αττίλας, Κυπριακό, πράσινος, ψευδοκράτος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που απαντά επίσης ως *Κερυνία* (Διόδωρος Σικελιώτης), *Κυρήνεια, Κινυρία* κ.ά., είναι δε αγν. ετύμου, παρότι επιχειρήθηκε να συνδεθεί με τη λ. *κέρας*].

κερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) καλύπτω (κάτι) με κερί, επαλείφοντάς το ή βυθίζοντάς το σε κερί ή σε ανάλογων ιδιοτήτων υγρό, ώστε να καλυφθούν οι πόροι του και να γίνει αδιάβροχο: *~ το ξύλο τού πατώματος* ♦ **2.** (αμετβ.) (μτφ.) γίνομαι ωχρός σαν το κερί, χάνω το χρώμα μου (λόγω μεγάλης αναστάτωσης ή αμηχανίας): *μόλις τον είδε, κέρωσε και δεν μπορούσε να πει οτιδήποτε!* ΣΥΝ. χλωμιάζω, αποσβολώνομαι, τα χάνω. — **κέρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κηρῶ (-όω)* (αρχ. *κηροῦμαι*) < αρχ. *κηρός* (βλ. λ. *κηρίο*)].

κεσάτι (το) (συνήθ. στον πληθ.) η παντελής έλλειψη εμπορικής κίνησης, η πτώση τής εμπορικής δραστηριότητας, η αναδουλειά: *κι από δουλειές τίποτα· κεσάτια!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kesat].

κεσέμι (το) → γκεσέμι

Κ.Ε.Σ.Ε.Ν. (το) Κέντρο Επιμορφώσεως Στελεχών Εμπορικού Ναυτικού.

κεσές (ο) {κεσέδες} **1.** μικρό στρογγυλό δοχείο με επίπεδη βάση και χαμηλά τοιχώματα, οικιακής, ειδικότ. μαγειρικής, χρήσεως από διάφορα υλικά (πηλό, γυαλί, πλαστικό) **2.** (ειδικότ.) (α) το μικρό πήλινο δοχείο, που χρησιμοποιείται για την τοποθέτηση και πήξη τού γιαουρτιού: *δυο ~ γεμάτοι γιαούρτι* (β) κάθε τέτοιου σχήματος μικρό πλαστικό δοχείο στο οποίο τοποθετείται γιαούρτι, ρυζόγαλο, κρέμα κ.ά.: *αγόρασε έναν ~ γιαούρτι πρόβειο* **3.** (συνεκδ.) η ποσότητα γιαουρτιού που χωράει στο παραπάνω δοχείο: *έφαγε δυο ~ στην καθισιά του.* — (υποκ.) **κεσεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kâse].

κέσιο (το) → καίσιο

ΚΕ.Σ.Υ. (το) Κεντρικό Συμβούλιο Υγείας.

Κ.Ε.Τ.Α. (η) Κοινοπραξία Επαγγελματιών Τουριστικών Αυτοκινήτων.

Κ.Ε.Τ.Ε. (το) Κέντρο Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαιδεύσεως.

κέτερινγκ (το) [άκλ.] παρασκευή και προμήθεια εδεσμάτων και εξοπλισμού για παράθεση γεύματος ή δεξιώσεων με συγκεκριμένη αμοιβή: *επιχείρηση / εταιρεία ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. catering < cater «τροφοδοτώ, εφοδιάζω» < απηρχ. αγγλ. cater «αγοραστής προμηθειών» < μέσ. αγγλ. catour < αρχ. γαλλ. acatour < acater «αγοράζω» (> γαλλ. acheter) < δημώδ. λατ. accaptare < λατ. captare «κυνηγώ»].

κετόνη (η) {κετονών} ΧΗΜ. καθεμία από τις οργανικές χημικές ενώσεις που περιέχουν στο μόριό τους την καρβονυλική ομάδα, το άτο-

μο άνθρακα τής οποίας συνδέεται με δύο διαφορετικά άτομα άνθρακα· χρησιμοποιούνται ως διαλύτες ή ως πρώτες ύλες στη χημική βιομηχανία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Keton, παρεφθαρμένος τ. τού ουσ. Aketon «ακετόνη». Βλ. λ. *ακετόνη*].

κέτσαπ (το/η) {άκλ.} πικάντικη σάλτσα. που παρασκευάζεται από πολτοποιημένες ντομάτες. κρεμμύδια. ξίδι. ζάχαρη και καρυκεύματα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. ketchup < μαλαϊκό kĕchap «σάλτσα για ψάρι», πιθ. < διαλεκτ. κινεζ. kéjāp / ke-tsiap < qié «μελιτζάνα» + chī «χυμός»].

κετσεδένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που είναι κατασκευασμένος από κετσέ ή που μοιάζει με κετσέ (βλ.λ.).

κετσές (ο) {κετσέδες} (λαϊκ.) ύφασμα από πεπιεσμένο μαλλί ή τρίχες και συνεκδ. ο τάπητας που κατασκευάζεται από το ύφασμα αυτό ΣΥΝ. πίλημα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. keçe].

Κεϋλάνη (η) (παλαιότ.) η Σρι Λάνκα (βλ.λ.).

κεφαλαιαγορά (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) το σύνολο ιδρυμάτων (τραπεζών, χρηματιστηρίων κ.λπ.). μέσω των οποίων συμφωνούνται οι όροι (κυρ. μακροπρόθεσμου) δανεισμού και επιτυγχάνεται η συγκέντρωση και διοχέτευση κεφαλαίων για επενδύσεις παραγωγικού χαρακτήρα: *η απόφαση τής Ε.Ε. αναμένεται να επηρεάσει θετικά τη δανειοληπτική μας θέση στη διεθνή ~ || Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς.*

κεφαλαιμάτωμα (το) [1893] {κεφαλαιματώμ-ατος | -ατα. -άτων} ΙΑΤΡ. παροδική διόγκωση τού κρανίου νεογνού, που εντοπίζεται στη βρεγματική χώρα μετά τη γέννησή του και έχει προκληθεί από ταλαιπωρία του κατά τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. cephalhaematoma].

κεφαλαίο (το) παράσταση γράμματος που το διαφοροποιεί μορφικά ως προς το μέγεθος ή και το σχήμα από το αντίστοιχο μικρό του (π.χ. στην αρχή κυρίων ονομάτων, κατά την έναρξη περιόδου κ.λπ.): *ο τίτλος τού βιβλίου είναι με κεφαλαία* || (κ. ως επίθ.) *το ~ σίγμα είναι Σ || το ~ Ρ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεφάλαιος* (με μετακίνηση τού τόνου υπό την επίδραση των πλαγίων πτώσεων) < *κεφαλή*].

κεφάλαιο (το) {κεφαλαί-ου | -ων} **1.** ΟΙΚΟΝ. το απόθεμα πόρων που μπορούν να αξιοποιηθούν (με δανεισμό. ενοικίαση ή επένδυση) για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών· το σύνολο των αξιοποιήσιμων χρηματικώς περιουσιακών στοιχείων ενός προσώπου: *ο ένας έβαλε το ~ και ο άλλος την προσωπική εργασία. για να στήσουν την εταιρεία || ρευστοποίησαν μέρος τού ~ για την αγορά νέων εγκαταστάσεων || μετοχικό / χρηματιστικό ~ || ανθρώπινο* (βλ.λ.) / *υλικό ~* **2.** ΟΙΚΟΝ. χρηματικό ποσό που αξιοποιείται ως κατάθεση ή επένδυση (σε τράπεζα ή επιχείρηση): *χρειάστηκαν τα ~ των ξένων επενδυτών. για να ξεπεραστεί το οικονομικό αδιέξοδο τής επιχείρησης || έχει ρίξει μεγάλα ~ σ' αυτό το μαγαζί για διακόσμηση και διαφήμιση·* ΦΡ. (α) ***αμοιβαίο κεφάλαιο*** βλ. λ. *αμοιβαίος* (β) ***συγκέντρωση κεφαλαίου*** βλ. λ. *συγκέντρωση* **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών (ως οργανωμένης ομάδας συμφερόντων): *το ~ αντιδρά στη μείωση των ωρών εργασίας || εκφραστής τού ~ || απαιτήσεις τού ~ || το μεγάλο / ξένο / ντόπιο ~* ΣΥΝ. καπιταλιστές, κεφαλαιοκράτες, πλουτοκράτες **4.** (μτφ.) πρόσωπο μεγάλης σημασίας. τού οποίου η αξία και η προσφορά αξιοποιούνται υπέρ τού συνόλου ή υπέρ ιδιωτικής επιχείρησης: *τέτοιοι επιστήμονες διεθνούς κύρους αποτελούν ~ για τον τόπο || «οι δύο αυτοί τραγουδιστές αποτελούν δύο αυτόνομα ~ στα εξαγωγικά πλάνα τής δισκογραφικής εταιρείας»* (εφημ.) || *ο παίκτης αυτός αποτελεί ~ για την ομάδα* • **5.** καθεμιά από τις επιμέρους ενότητες βιβλίου, συγγράμματος κ.λπ.: *το βιβλίο διαιρείται σε δέκα ~ || το πρώτο ~ είναι μια εισαγωγή στη θεωρία τής λογοτεχνίας* ΣΥΝ. ενότητα, (για διδακτικά βιβλία) μάθημα· ΦΡ. ***ανοίγω νέο κεφάλαιο*** βλ. λ. *ανοίγω* **6.** (μτφ.) το σύνολο των γεγονότων που έχουν ιστορική ενότητα, αλλά και η χρονική περίοδος στην οποία συνέβησαν: *η έξοδος τού Μεσολογγίου είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα ~ τής νεότερης ελληνικής ιστορίας* ΣΥΝ. (μτφ.) σελίδα, περίοδος • **7. *Κεφάλαιο*** (το) (γερμ. *Das Kapital*) το πιο γνωστό έργο τού Καρλ Μαρξ, στο οποίο περιγράφεται η λειτουργία των μηχανισμών παραγωγής και διανομής τού πλούτου κατά τον 19ο αι. και η εξέλιξη των οικονομικών θεσμών. — (υποκ.) **κεφαλαιάκι** (το). **κεφαλαιακός,** -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παραπομπή. παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κεφάλαιον*. ουδ. τού επιθ. *κεφάλαιος* < *κεφαλή*. Ο οικονομικός όρ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. capital].

κεφαλαιογράμματος, -η. -ο **1.** γραμμένος με κεφαλαία γράμματα **2. *κεφαλαιογράμματη γραφή*** (στην παλαιογραφία) η γραφή τής οποίας τα γράμματα (που είναι κεφαλαία) περιλαμβάνονται μόνο στο διάστημα δύο παράλληλων γραμμών χωρίς να το υπερβαίνουν και που χρησιμοποιήθηκε για τη γραφή των φιλολογικών κειμένων τής αρχαιότητας ώς τον 9ο αι. μ.Χ. (οπότε ξεκινάει ο μεταχαρακτηρισμός. δηλ. η μεταγραφή πολλών έργων στη μικρογράμματη): *επιγραφική / βακχυλίδεια / βιβλική / κοπτική / οξυκόρυφη / στρογγυλόσχημη ~* ΑΝΤ. μικρογράμματη (γραφή).

κεφαλαιογραφώ ρ. αμετβ. [1829] {κεφαλαιογραφείς... | κεφαλαιογράφ-ησα. -ούμαι. -ήθηκα, -ημένος} γράφω (λέξη) με κεφαλαίο το αρχικό γράμμα: *η λέξη «γένος» συχνά κεφαλαιογραφείται ως «Γένος».*

κεφαλαιοκράτης (ο) [1891] {κεφαλαιοκρατών}, **κεφαλαιοκράτισσα** (η) {κεφαλαιοκρατισσών} **1.** πρόσωπο που εκμεταλλεύεται τα κεφάλαια που διαθέτει. εξασφαλίζοντας σταθερό εισόδημα από αυτά ΣΥΝ. καπιταλιστής **2.** (καταχρ.) πρόσωπο που υποστηρίζει το οικονομικό σύστημα τής κεφαλαιοκρατίας, ο οπαδός τού καπιταλισμού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capitaliste].

κεφαλαιοκρατία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} **1.** ΟΙΚΟΝ. χαρακτηρισμός τού οικονομικού συστήματος τής αγοράς (συνήθ. με αρνητική σημασία) που υπερτονίζει τον ρόλο τού κεφαλαίου· το καπιταλιστικό σύστημα **2.** (περιληπτ.-συνεκδ.) το σύνολο των κεφαλαιοκρατών, κυρ. ως οργανωμένης ομάδας συμφερόντων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capitalisme].

κεφαλαιοκρατικός, -ή, -ό [1888] αυτός που σχετίζεται με την κεφαλαιοκρατία ή τον κεφαλαιοκράτη: *~ κοινωνία* ΣΥΝ. καπιταλιστικός. — **κεφαλαιοκρατικ-ά / -ώς** επίρρ.

κεφαλαιοκρατισμός (ο) [1889] ΟΙΚΟΝ. η κεφαλαιοκρατία (βλ.λ.) ως οικονομικό και κοινωνικό σύστημα ΣΥΝ. καπιταλισμός.

κεφαλαιοποίηση (η) [1861] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΟΙΚΟΝ. **1.** (α) η μετατροπή εισοδήματος ή αποθεματικών σε (κυρ. μετοχικό) κεφάλαιο: *~ κερδών* (β) ***κεφαλαιοποίηση τόκων*** ο συνυπολογισμός των τόκων και των ανατοκισμών συγκεκριμένου κεφαλαίου **2.** (στις ασφάλειες) η σύμβαση με την οποία μια ασφαλιστική εταιρεία δεσμεύεται μετά από ορισμένο χρονικό διάστημα να καταβάλει σε ασφαλιζόμενο το ποσό που προκύπτει από τους τόκους των εισφορών του. — **κεφαλαιοποιώ** ρ. [1861] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. capitalisation].

κεφαλαιουχικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον κεφαλαιούχο **2.** (α) ***κεφαλαιουχικός εξοπλισμός*** τα υλικά περιουσιακά στοιχεία μιας παραγωγικής διαδικασίας (β) ***κεφαλαιουχικά αγαθά*** το σύνολο των οικονομικών αγαθών που απαιτούνται ή χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων και στα οποία συμπεριλαμβάνονται ο κτηριακός και μηχανολογικός εξοπλισμός τής επιχείρησης (πάγια ή διαρκή *αγαθά*). τα αγαθά προς *επεξεργασία* και τα αγαθά *για* την τροφοδότηση και λειτουργία τής παραγωγικής διαδικασίας (π.χ. των μηχανών).

κεφαλαιούχος (ο/η) [1840] πρόσωπο που διαθέτει κεφάλαιο.
[ΕΤΥΜ. < *κεφάλαιο* + *-ούχος* < *έχω*].

κεφαλαιώδης, -ης. -ες [μτγν.] {κεφαλαιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει καθοριστική σημασία, που αναγνωρίζεται ως απόλυτα βασικός και ουσιαστικός: *η ακριβής και τυπική διατύπωση είναι κεφαλαιώδους σημασίας για τη σύνταξη διπλωματικών εγγράφων* ΣΥΝ. πρωταρχικός. ουσιώδης, κύριος. θεμελιώδης. πρωτεύων, σημαντικός ΑΝΤ. επουσιώδης. δευτερεύων, ασήμαντος. — **κεφαλαιωδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κεφαλαλγία (η) {κεφαλαλγιών} ΙΑΤΡ. κάθε πόνος τής κεφαλής. ανεξαρτήτως των αιτίων που τον προκαλούν και τής εντάσεώς του ΣΥΝ. πονοκέφαλος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κεφαλή* + *-αλγία* < *ἄλγος* «πόνος»].

κεφαλάρι (το) {κεφαλαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η πηγή από την οποία αναβλύζει μεγάλος όγκος νερού· νερομάννα ΣΥΝ. κεφαλόβρυσο • **2.** το υπερυψωμένο μέρος τού κρεβατιού από ξύλο, μέταλλο ή ύφασμα, προς τη μεριά τού οποίου τοποθετείται το μαξιλάρι **3.** (ειδικότ.) η μαξιλάρα που τοποθετείται πάνω από το κυρίως προσκέφαλο τού κρεβατιού • **4.** το κιονόκρανο (βλ.λ.) **5.** ο ακρογωνιαίος λίθος οικοδομικής κατασκευής, το αγκωνάρι (βλ.λ.) ΣΥΝ. γωνιόλιθος • **6.** (λαϊκ.) τίτλος που επαναλαμβάνεται στην κορυφή τής σελίδας βιβλίου.
[ΕΤΥΜ. < *κεφάλι* + παραγ. επίθημα *-άρι*].

κεφάλας (ο) **1.** άνθρωπος με συγκριτικά μεγάλο κεφάλι σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα· ΦΡ. (παροιμ.) ***είπε ο γάιδαρος τον πετεινό κεφάλα*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** (σκωπτ.) ο χοντροκέφαλος. αυτός που δεν καταλαβαίνει γρήγορα και αντιδρά με καθυστέρηση. αργά: *ακόμα να καταλάβει ο ~· τόση ώρα του το εξηγώ!* ΣΥΝ. νωθρός, χαζός. (εκφραστ.) μπουμπούνας, βλάκας. (λόγ.) μωρός ΑΝΤ. έξυπνος. (οικ.) σπίρτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

κεφαλή (η) **1.** το κεφάλι· ΦΡ. (α) ***(δεν έχω) πού την κεφαλήν κλίναι*** (*οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ,* Κ.Δ. Λουκ. 9, 58) (i) δεν έχω κανένα περιουσιακό στοιχείο, είμαι άπορος. άστεγος: *έχασε όλη του την περιουσία και τώρα δεν έχει ~!* (ii) δεν έχω κανένα στήριγμα, δεν μπορώ να βασιστώ πουθενά για βοήθεια, συμπαράσταση: *έμεινε μόνη κι έρημη χωρίς να έχει ~!* (β) ***ζητώ την κεφαλή (κάποιου) επί πίνακι*** βλ. λ. *ζητώ* (γ) ***κυνηγός κεφαλών*** βλ. λ. *κυνηγός* (δ) ***επί κεφαλής*** βλ.λ. **2.** (συνεκδ.) ο κάθε άνθρωπος. το κάθε πρόσωπο: *κακή ~!* (ο ξεροκέφαλος)· ΦΡ. ***κατά κεφαλήν*** (*κατὰ κεφαλήν*. Αριστοτ. *Πολιτικά* 1272a) ανά άτομο, για κάθε πρόσωπο ξεχωριστά: *~ εισόδημα* **3.** ο αρχηγός. αυτός που προΐσταται οργανωμένου σώματος. συνόλου: *οι ~ τής Εκκλησίας / τού κράτους || η ~ τής οικογένειας* ΣΥΝ. ηγέτης **4.** το πλέον προβεβλημένο τμήμα ή σημείο (αντικειμένου). το οποίο είναι το πιο σημαντικό, χρήσιμο ή έχει σχήμα που μοιάζει με κεφάλι: *η ~ τού τραπεζιού* (το σημείο όπου κάθεται το σημαντικότερο πρόσωπο) / *τής φάλαγγας / τής πομπής || ~ πυραύλου* **5.** ο τύπος με τον οποίο καταχωρίζεται μια λέξη στο λεξικό (συνήθ.) με έντονα γράμματα **6.** ΤΕΧΝΟΛ. καθένα από τα τμήματα (εξαρτήματα) κασετοφώνου ή βίντεο, που εγγράφει. σβήνει (διαγράφει). αναπαράγει μαγνητικά σήματα σε ακουστικές κασέτες ή βιντεοκασέτες **7.** ΑΝΑΤ. (α) το διογκωμένο μέρος οργάνου: *~ τής επιδιδυμίδας / τού παγκρέατος* (β) το άκρο οστών: *~ τού μηριαίου οστού* **8.** ΙΑΤΡ. μεταλλική πρόθεση που τοποθετείται με εγχείρηση σε κατάγματα τού ισχίου **9.** ΜΟΥΣ. (α) (στα έγχορδα) το άκρο τού μπράτσου. στο οποίο τοποθετούνται τα κλειδιά για το κούρντισμα των χορδών (β) το άνω κινητό τμήμα τού φλάουτου και τής φλογέρας. στο οποίο υπάρχει το υποχείλιο ράμφος **10. *κεφαλές*** (οι) τα πρώτα αποστάγματα αλκοολούχων υγρών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *ghebh(e)l- «κεφάλι». πβ. λατ. caput, ιταλ. capo, ισπ. cabeza. γοτθ. haubit. αγγλ. head. γερμ. Haupt κ.ά.].

πού την κεφαλήν κλίναι; Η φρ. από την Κ.Δ. είναι *«ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ»* (Ματθ. 8, 20. Λουκ. 9, 58), δηλ. χρησιμοποιείται τ. υποτακτικής που συμφωνεί με το υποκείμενο τού ρήματος *(ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου... κλίνῃ).* Ωστόσο. ο τ. τής υποτακτικής στη χρήση τής συγκεκριμένης φράσης βαθμηδόν

υποκαταστάθηκε από τ. απαρεμφάτου *κλίναι*. Έτσι. ολόκληρη η φρ. διαμορφώθηκε *«δεν έχω (ουκ έχω) πού την κεφαλήν κλίναι»*. Γραμματικά ορθότερο θα ήταν λοιπόν να λέμε *«δεν έχω πού την κεφαλήν κλίνω»* για το α' πρόσωπο. *«δεν έχεις πού την κεφαλήν κλίνης»* για το β' πρόσωπο κ.ο.κ. Η χρήση κι εδώ έχει επιβάλει τον άκλιτο τ. *κλίναι*, που ούτε γραμματικά δικαιολογείται ούτε παραδίδεται στο κείμενο τής Κ.Δ.

κεφαλήσιος, -ια. -ιο αυτός που σχετίζεται με το κεφάλι. που μοιάζει με κεφάλι ως προς το σχήμα του: ~ *τυρί* (κεφαλοτύρι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί, -ήσιος*.

κεφάλι (το) {κεφαλ-ιού | -ιών} **1.** το ανώτερο άκρο τού ανθρώπινου σώματος. που περιλαμβάνει το κρανίο με τα μάτια, το στόμα, τα αφτιά, τη μύτη και τον εγκέφαλο: *με πονάει το ~ μου* (έχω πονοκέφαλο) || *γυρίζει / βουίζει / πάει να σπάσει το ~ μου* (έχω δυνατό πονοκέφαλο) || *στρέφω το ~ μου* || *ακουμπώ το ~ στο μαξιλάρι* || *φορώ καπέλο στο ~* || *κρατώ το ~ μου* (το στηρίζω με τα χέρια μου)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κόβω το κεφάλι μου*** βλ. λ. *κόβω* (β) ***βάζω το κεφάλι μου στον ντορβά*** βλ. λ. *ντορβάς* (γ) (παροιμ.) ***σηκώθηκαν τα πάδια να χτυπήσουν το κεφάλι*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος απειθαρχεί ή εναντιώνεται προς ανώτερό του στην ιεραρχία ή προς κάποιον που θεωρείται κοινωνικά ανώτερος: *όταν ο λαός ξεσηκώθηκε και άρχισε να απαιτεί τα δικαιώματά του, οι άρχοντες είπαν: ~!* (δ) ***χτυπώ / βαράω το κεφάλι μου (στον τοίχο)*** μετανιώνω οικτρά για κάτι: *κοίτα να κάνεις το σωστό, γιατί θα (το) χτυπάς το κεφάλι σου αργότερα* (ε) ***πάει να μου φύγει το κεφάλι*** (i) έχω δυνατό πονοκέφαλο (ii) για μεγάλη ψυχική αναστάτωση, όταν κανείς δεν μπορεί να συνηθίσει στην ιδέα ότι συνέβη κάτι ανεπιθύμητο (στ) ***πονάει κεφάλι, κόβει κεφάλι*** για περιπτώσεις στις οποίες καταργεί κανείς αυτό που έχει πρόβλημα αντί να αντιμετωπίσει το ίδιο το πρόβλημα: *επειδή το μάθημα αυτό πάσχει στον τρόπο εξέτασής του, σκοπεύουν να το καταργήσουν· δηλαδή ~!* (ζ) ***στέκομαι / κάθομαι πάνω από το κεφάλι (κάποιου)*** (i) στέκομαι ακριβώς δίπλα σε (κάποιον) που κάθεται ή είναι ξαπλωμένος, προκαλώντας του δυσφορία ή κάνοντάς τον να αισθάνεται άβολα (ii) επιτηρώ (κάποιον) πολύ στενά: *το αφεντικό στεκόταν όλη μέρα πάνω απ' το κεφάλι της* (η) ***έχω (κάποιον) πάνω από το κεφάλι μου*** δέχομαι την πίεση ή τον έλεγχο κάποιου. λ.χ. λόγω τού ότι είναι ανώτερός μου ιεραρχικά ή λόγω στενής συγγενικής σχέσης: *κάνε μια δική σου δουλειά, να μην έχεις κανέναν πάνω απ' το κεφάλι σου* (θ) ***φύγε απ' το κεφάλι μου!*** μη με πιέζεις. άσε με στην ησυχία μου! (ι) ***σηκώνω κεφάλι*** (μεσν. φρ.) (i) εξεγείρομαι, επαναστατώ, εκδηλώνω απείθεια: *όσο ήταν αυτός πρόεδρος, κανείς δεν τολμούσε να σηκώσει κεφάλι στο κόμμα* ΣΥΝ. αντιμιλώ. αντιτίθεμαι (ii) (κυρ. για οικονομική κατάσταση) βελτιώνομαι: *με τόσα χρέη που πληρώνουμε. θα χρειαστεί καιρός για να σηκώσουμε κεφάλι* ΣΥΝ. παίρνω τα πάνω μου (ια) ***δεν σηκώνω κεφάλι*** (i) εργάζομαι εξαντλητικά. αφοσιώνομαι ολοκληρωτικά σε κάτι: *απ' το πρωί που ξεκίνησε το διάβασμα. δεν έχει σηκώσει κεφάλι!* (ii) βρίσκομαι σε συνεχή άσχημη οικονομική. συναισθηματική κ.λπ. κατάσταση: *από τότε που πέθανε ο άντρας της, δεν σήκωσε κεφάλι* (ιβ) ***μου έρχεται (κάτι) στο κεφάλι*** (i) με πλήττει ξαφνική συμφορά, αναπάντεχο κακό: *τον τελευταίο χρόνο του 'ρθαν πολλά στο κεφάλι, η μία συμφορά μετά την άλλη* (ii) έχω μια ξαφνική ιδέα, μια έμπνευση: *τι του 'ρθε πάλι στο κεφάλι;* ΣΥΝ. σκέφτομαι (ιγ) ***άνοιξαν κεφάλια*** υπήρξαν βιαιοπραγίες (ιδ) (οικ.) ***τα κεφάλια μέσα!*** έκφραση που χρησιμοποιείται όταν κάποιος επιστρέφει στην εργασία του ή σε δραστηριότητα στην οποία δεν έχει τη δυνατότητα να ενεργεί όπως θέλει ο ίδιος: *οι διακοπές τελείωσαν. από αύριο ~* **2.** το αντίστοιχο μπροστινό μέρος ή το ανώτερο άκρο τού σώματος, κυρ. των σπονδυλωτών: *το ~ τού αλόγου / τής γάτας*· ΦΡ. (παροιμ.) ***το ψάρι βρομάει απ' το κεφάλι*** η διαφθορά ενός συνόλου ξεκινάει από την ηγεσία του **3.** (συνεκδ.) το μήκος που κατά προσέγγιση αντιστοιχεί σε μία κεφαλή (ανθρώπου ή ζώου): *κέρδισε μ' ένα ~ διαφορά* (σε αγώνα δρόμου ή ταχύτητας)· ΦΡ. (α) ***παίρνω κεφάλι*** αρχίζω να προηγούμαι. ξεπερνώ τους άλλους λίγο. τίθεμαι επί κεφαλής (σε αγώνα δρόμου. σε ιπποδρομία κ.λπ.): *ο Έλληνας δρομέας έχει πάρει κεφάλι* (β) ***περνάω κάποιον ένα κεφάλι /*** (οικ.) ***ρίχνω σε κάποιον ένα κεφάλι*** είμαι ψηλότερος από κάποιον ένα κεφάλι **4.** (συνεκδ.) ό,τι έχει σχήμα που μοιάζει με αυτό τής κεφαλής ή που αναπαριστά κεφαλή (λ.χ. ένα γλυπτό έργο): *το ~ μιας κούκλας* **5.** (στρογγυλό. σφαιρικό) οτιδήποτε λόγω τού σχήματος ή τής θέσης του θυμίζει κεφάλι (σημ. 1): *το ~ τής καρφίτσας* || *ένα ~ τυρί* || *ένα ~ σκόρδο* || *το ~ τού σπυριού* (για την πυώδη απόληξη εξανθήματος) **6.** (οικ.) η βάλανος τού πέους· λέγεται και (σκωπτ.) ***κάτω κεφάλι***: *το ~ τρώει το πάνω* (η σεξουαλική επιθυμία είναι κακός σύμβουλος για τις επιλογές κάποιου) **7.** (συνεκδ.) πρόσωπο ή ζώο που αποτελεί μία μονάδα ενός συνόλου, πλήθους ή κοπαδιού: *έχει γύρω στα εκατό ~ γιδοπρόβατα*· ΦΡ. ***μετράω κεφάλια*** κάνω καταμέτρηση (προσώπων ή ζώων) **8.** (συνεκδ.) το μυαλό ως κέντρο τής ανθρώπινης νόησης. των διανοητικών λειτουργιών· ο προσωπικός τρόπος σκέψης: *έχει καλό / γερό / μαθηματικό ~*· ΦΡ. (α) ***αλλάζω / γυρίζω κεφάλι*** αλλάζω γνώμη, άποψη, θέση: *αν αποφασίσει κάτι. δεν του αλλάζεις εύκολα κεφάλι* (β) ***παίρνω το κεφάλι (κάποιου)*** (i) (με τα λόγια / τη φλυαρία μου κ.λπ.) τρελαίνω (κάποιον), του γίνομαι ανυπόφορος: *πάψε λίγο να μιλάς, μου πήρες το κεφάλι* (ii) αποκεφαλίζω (κάποιον): *συγκέντρωσαν όσους είχαν συνεργαστεί με τους εχθρούς και τους πήραν τα κεφάλια* (iii) (μτφ.) διώχνω (κάποιον) από τη θέση που κατέχει: *δεν θα του πάρουμε και το κεφάλι για ένα μικρό λαθάκι!* (γ) ***κάνω τού κεφαλιού μου*** κάνω ό,τι θέλω χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου συμβουλές και υποδείξεις άλλων. κυρ. κατά τρόπο απερίσκεπτο: *ό,τι και να του πεις. αυτός κάνει πάντα τού κεφαλιού του* ΣΥΝ. κάνω ό,τι μου κατέβει (δ) ***κατεβάζει το κεφάλι μου*** είμαι επινοητικός. έχω δημιουργική σκέψη (ε) ***σπάω το κεφάλι μου*** καταβάλλω μεγάλη προσπάθεια να θυμηθώ ή να καταλήξω σε κάτι: *όσο κι αν σπάσεις το κεφάλι σου. δεν βρίσκεις τη λύση στο αίνιγμα* (στ) ***μου μπαίνει (κάτι) στο κεφάλι*** αποκτώ μια έμμονη ιδέα (ζ) ***λέω / βγάζω (κάτι) απ' το κεφάλι μου*** επινοώ (κάτι), κατασκευάζω (κάτι) με το μυαλό μου: *τίποτε απ' όσα λέει δεν είναι αλήθεια, όλα τα βγάζει απ' το κεφάλι του* (η) (αργκό) ***κάνω κεφάλι*** ζαλίζομαι ελαφρά. λ.χ. λόγω τής κατανάλωσης αλκοόλ. τής χρήσης ναρκωτικών ουσιών, από την πολλή και έντονη πνευματική εργασία κ.λπ. (θ) (μτφ. για ποτά) ***χτυπώ στο κεφάλι*** βλ. λ. *κτυπώ* (ι) ***έχω πολλές σκοτούρες / πολλά στο κεφάλι μου*** έχω πολλές υποχρεώσεις, έγνοιες που με πιέζουν ψυχολογικά: *δεν θέλω να του φορτώσω κι άλλα· ήδη έχει πολλά στο κεφάλι του* (ια) ***κάτι φεύγει πάνω από το κεφάλι μου*** απαλλάσσομαι από έγνοια. υποχρέωση: *«ζητάνε βοήθεια από το κράτος. για να φύγει οριστικά αυτό το άγχος πάνω από το κεφάλι τους»* (εφημ.) (ιβ) ***από το κεφάλι μου τα τραβάω / τα παθαίνω (όλα)*** ό,τι παθαίνω οφείλονται σε δικές μου πράξεις και επιλογές: *αυτή φταίει που ήταν τόσο χαλαρή με τα παιδιά της· από το κεφάλι της τα τραβάει* || *απ' το κακό του το κεφάλι τα τραβάει όλ' αυτά· ποιος του είπε να ανακατευτεί με επιχειρήσεις τώρα στα γεράματα:* **9.** (συνεκδ.) κάθε πρόσωπο ως προς τις διανοητικές του ικανότητες, τα χαρακτηριστικά του γνωρίσματα: *είναι γερό ~* (άνθρωπος έξυπνος) || *είναι από τα μεγάλα ~ τής εταιρείας* (από τους σημαντικούς της παράγοντες λόγω γνώσεων. ικανοτήτων κ.λπ.) || *ξερό / αγύριστο / αρβανίτικο* (βλ.λ.) / *μουλαρήσιο ~* (άνθρωπος ξεροκέφαλος) **10.** η ανθρώπινη ζωή· σε τυποποιημένες ΦΡ. όπως (α) ***βάζω (στοίχημα) το κεφάλι μου*** (μεσν. φρ.) για τη βεβαίωση τής πίστης κάποιου σε όσα υποστηρίζει (β) ***(το) τρώω το κεφάλι μου*** κάνω επιλογές. που είναι καταστροφικές για μένα: *έτσι που πάει. θα το φάει το κεφάλι του!* (γ) ***πέφτουν κεφάλια*** βλ. λ. *πέφτω* (δ) ***γλυτώνω το κεφάλι μου*** σώζω τη ζωή ή τη θέση που κατέχω: *ο καθένας κοιτάζει πρώτα πώς θα γλυτώσει το κεφάλι του* **11.** η ηθική και ψυχική υπόσταση ενός ανθρώπου. ο άνθρωπος ως συνειδητή ύπαρξη· σε συγκεκριμένες ΦΡ. όπως (α) ***έχω / περπατώ με το κεφάλι ψηλά*** είμαι υπερήφανος. αισθάνομαι σίγουρος για την τιμή και την υπόληψή μου: *δεν κάνω ατιμίες, γιατί θέλω να περπατάω με το κεφάλι ψηλά* (β) ***κρατώ το κεφάλι ψηλά*** διατηρώ την υπερηφάνειά μου (γ) ***σκύβω το κεφάλι*** (i) υποτάσσομαι σε κάποιον: *οι Έλληνες δεν σκύβουν το κεφάλι σε κανέναν* (ii) παραδέχομαι (κάτι) σιωπηλά ή συνειδητοποιώ με απογοήτευση (κάτι): *κατάλαβε το σφάλμα του κι έφυγε με σκυμμένο το κεφάλι* (δ) ***έχω το κεφάλι μου ήσυχο*** δεν έχω εκκρεμότητες ούτε προβλήματα, έχω την ησυχία μου: *ακολούθησα όλες τις νόμιμες διαδικασίες. για να 'χω το κεφάλι μου ήσυχο* (ε) ***κακό τού κεφαλιού του*** για ανθρώπους ή ζώα. που με λανθασμένες επιλογές, πράξεις βλάπτουν τον εαυτό τους: *εγώ του είπα τι τον συμφέρει· αν δεν το κάνει. ~!* || (παροιμ.) *«λαγός τη φτέρη έσειε, ~!»*. -- (υποκ.) **κεφαλάκι** (το) {μεσν.}, (μεγεθ.) **κεφάλα** κ. **κεφαλάρα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έξυπνος*.

{ΕΤΥΜ. < μτγν. *κεφάλιον*, υποκ. τού αρχ. *κεφαλή* (βλ.λ.)}.

κεφαλιά (η) **1.** (στο ποδόσφαιρο) χτύπημα τής μπάλας με το κεφάλι: *το γκολ μπήκε με θεαματική ~* || *δυνατή / καρφωτή ~* || *κεφαλιά-ψαράκι* (όταν ο παίκτης οριζοντιώνεται προς το έδαφος κάνοντας βουτιά μπροστά και χτυπά τη μπάλα με το κεφάλι) **2.** χτύπημα με το κεφάλι: *του έριξε μια ~ στο πρόσωπο* ΣΥΝ. κουτουλιά. — (υποκ.) **κεφαλίτσα** (η).

κεφαλιάτικος, -η. -ο {μεσν.} **1.** αυτός που προσδιορίζεται κατά κεφαλήν. που προκύπτει από υπολογισμό κατ' άτομο: ~ *φόρος / συμμετοχή* **2. *κεφαλιάτικο*** (το) ο κεφαλικός φόρος (βλ. λ. κεφαλικός) ΣΥΝ. χαράτσι.

κεφαλίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος} **1.** ο τίτλος έντυπης έκδοσης ή επιμέρους κεφαλαίου της, όπως αναγράφεται στην κορυφή των σελίδων της· επίσης, σε λεξικό. η πρώτη και τελευταία λέξη κάθε σελίδας που αναγράφονται και στην κορυφή της **2.** η φράση γνωμικού. αποφθεγματικού χαρακτήρα (συνήθ. λόγιας προελεύσεως ή και πρωτότυπη), που παρατίθεται κατά εισαγωγικό ή αφιερωματικό τρόπο πριν από το κείμενο άρθρου. κεφαλαίου ή βιβλίου επιστημονικού ή μη.

{ΕΤΥΜ. < αρχ. κε*φαλίς, -ίδος*. υποκ. τού ουσ. *κεφαλή*}.

κεφαλικός, -ή. -ό {μτγν.} **1.** αυτός που σχετίζεται με το κεφάλι: ~ *φλέβα* || ~ *προβολή* (τής κεφαλής τού εμβρύου κατά τον τοκετό) **2.** ΙΑΤΡ. ο λόγος τού μέγιστου μήκους προς το μέγιστο πλάτος τού κεφαλιού επί εκατό. που χρησιμοποιείται για τον χαρακτηρισμό ατόμου ως προς το μέγεθος τού κεφαλιού του **3.** ΙΣΤ. (α) ***κεφαλικός φόρος*** (i) φόρος που επιβαρύνει κάθε άτομο ξεχωριστά, ανεξάρτητα από την περιουσία ή το εισόδημά του (ii) (ειδικότ.) το χαράτσι (βλ.λ.). ο φόρος που επί Τουρκοκρατίας επιβαλλόταν κατά κεφαλήν στους υποδούλους για την απαλλαγή τους από στρατιωτικές υποχρεώσεις (β) ***κεφαλική ποινή*** η κατόπιν δίκης επιβολή τής θανατικής ποινής ή η πλήρης στέρηση των πολιτικών κυρ. ελευθεριών τού καταδικασμένου.

κεφαλίσιος, -ια. -ιο → κεφαλήσιος

Κεφαλληνία (η) (λόγ.) **1.** η Κεφαλ(λ)ονιά (βλ.λ.) **2. *νομός Κεφαλληνίας*** νομός τού Ιονίου Πελάγους, που περιλαμβάνει την Κεφαλ(λ)ονιά και την Ιθάκη με πρωτεύουσα το Αργοστόλι. — **Κεφαλλήν(-ας)** (ο), **κεφαλληνιακός,** -ή, -ό.

{ΕΤΥΜ. αρχ. < *Κεφαλλήν, -ῆνος*. Κατά την παράδοση, η ονομασία οφείλεται στον μυθικό ήρωα *Κέφαλο*, ο οποίος έφθασε στο νησί ως πρόσφυγας από την Αθήνα και εκδίωξε τους παλαιότερους κατοίκους Ταφίους ή Τηλεβόες}.

Κεφαλ(λ)ονιά (η) το μεγαλύτερο νησί των Επτανήσων. — **Κεφαλ(λ)ονίτης** (ο). ***Κεφαλ(λ)ονίτισσα*** (η), **κεφαλ(λ)ονίτικος,** -η. -ο.

{ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Κεφαλληνία*}.

κεφαλόβρυση (η) (λαϊκ.) το κεφαλάρι ΣΥΝ. νερομάννα, πηγή. Επί-

σης **κεφαλόβρυασο** (το).

κεφαλογραβιέρα (η) σκληρό επιτραπέζιο τυρί.
[ΕΤΥΜ. < *κεφαλοτύρι + γραβιέρα*, με συμφυρμό].

κεφαλόδεσμος (ο) [μτγν.] {-ου κ. -έσμου | -ων κ. -έσμων, -ους κ. -έσμους} (λόγ.) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να συγκρατήσει τα μαλλιά ή ως κάλυμμα τού γυναικείου κυρ. κεφαλιού για πρακτικούς ή καλλωπιστικούς λόγους, όπως τα κάθε είδους μαντίλια, οι κορδέλες κ.λπ. Επίσης (λαϊκ.) **κεφαλόδεμα** (το) [μεσν.] {κεφαλοδέμ-ατος | -ατα, -άτων}.

κεφαλοκλείδωμα (το) {κεφαλοκλειδώμ-ατος | -ατα, -άτων} λαβή στην πάλη κατά την οποία ο παλαιστής πιάνει από πίσω σφιχτά τον λαιμό τού αντιπάλου του με την κλείδωση τού αγκώνα του και τον ακινητοποιεί.

κεφαλομάντηλο (το) (καθημ.) μαντήλι που δένεται στο κεφάλι για να συγκρατήσει τα μαλλιά ή για καλλωπιστικούς λόγους: *στους κρητικούς γάμους η νύφη μοιράζει λευκά ~.*

κεφαλοπάνι (το) {κεφαλοπαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αραχνοΰφαντο κάλυμμα τού κεφαλιού.

κεφαλόποδο (το) [1873] {κεφαλοπόδων} ΖΩΟΛ. κάθε θαλάσσιο μαλάκιο, που ανήκει στην ομοταξία στην οποία εντάσσονται το χταπόδι, η σουπιά και το καλαμάρι.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. cephalopoda].

κεφαλόπονος (ο) [μεσν.] ο πονοκέφαλος, η ελαφρά κεφαλαλγία (βλ. λ. *πονοκέφαλος*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κεφαλόπουλο (το) μικρός κέφαλος.
[ΕΤΥΜ. < *κέφαλος* + υποκ. επίθημα *-πουλο* (βλ.λ.)].

κέφαλος (ο) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλων, -ους κ. -άλους} ασημόχρωμο ψάρι των εύκρατων θαλασσών και τού γλυκού νερού· το εξαιρετικής ποιότητας κρέας του τρώγεται φρέσκο, παστό ή καπνιστό και από το θηλυκό του βγαίνει το αβγοτάραχο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κεφαλή*].

-κέφαλος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει συγκεκριμένο αριθμό κεφαλών: *δικέφαλος αετός* || *τετρακέφαλος μυς* **2.** σχετίζεται με το κεφάλι: *μακρυκέφαλος, χοντρο-κέφαλος, α-κέφαλος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δι-κέφαλος*, μτγν. *τρι-κέφαλος*), που προέρχεται από το ουσ. *κεφαλή*].

κεφαλόσκαλο (το) (καθημ.) το τελευταίο σκαλοπάτι μιας σκάλας, αυτό που βρίσκεται στο πιο ψηλό της σημείο.

κεφαλοτύρι (το) {κεφαλοτυρ-ιού | -ιών} σκληρό και ελαφρώς αλμυρό τυρί, που παρασκευάζεται από πρόβειο γάλα· καταναλώνεται σκέτο ή τριμμένο σε ζυμαρικά ΣΥΝ. κεφαλήσιο τυρί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.

κεφαλοχώρι (το) {κεφαλοχωρ-ιού | -ιών} το χωριό που λόγω τού αριθμού των κατοίκων του, των διοικητικών υπηρεσιών ή γενικότ. τής ανάπτυξής του, έχει πρωτεύουσα σημασία, κυρίαρχο ρόλο σε μια περιοχή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πόλη*.

κεφάρω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ., κυρ. για πρόσ.) μου αρέσει (κάποιος) πολύ: *σαν να σε κεφάρει ο τύπος απέναντι, τι λες;*
[ΕΤΥΜ. < *κέφι* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

κεφάτος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κέφι, που βρίσκεται σε καλή διάθεση: *~ ήρθες σήμερα, όλο πειράγματα και γέλια* ΣΥΝ. ευδιάθετος, εύθυμος, γελαστός, χαρωπός, χαρούμενος ΑΝΤ. λυπημένος **2.** αυτός που βγάζει κέφι, που δημιουργεί ευδιαθεσία: *~ πείραγμα / τραγούδι* ΑΝΤ. καταθλιπτικός. — **κεφάτα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κέφι*.

κέφι (το) {κεφ-ιού | -ιών} (καθημ.) η εκδήλωση ευδιαθεσίας, η χαρούμενη διάθεση: *πού πήγε το ~ σου, γιατί είσαι μουτρωμένος;* || *έρχομαι στο ~* || *κάνω μια δουλειά με ~* ΣΥΝ. ευδιαθεσία, διάθεση, όρεξη ΑΝΤ. ακεφιά· ΦΡ. (α) ***κάνω κέφι*** δημιουργώ ευδιαθεσία ή γίνομαι ευδιάθετος: *έλα, κάνε κέφι, μην είσαι κακόκεφος* (β) (οικ.) ***κάνω κέφι (κάποιον)*** βρίσκω (κάποιον) τού γούστου μου, μου αρέσει: *πολύ τον κάνω κέφι τον αδελφό σου, έχει μεγάλη πλάκα!* (γ) ***κάνω το κέφι μου*** κάνω ό,τι θέλω, ό,τι μου αρέσει: *αυτός, για να κάνει το κέφι του, μπορεί να διαλύσει το σπίτι* || *μέχρι τώρα είχε συνηθίσει πάντα να κάνει το κέφι της και κανείς να μην της λέει τίποτε* (δ) ***πώς πάνε τα κέφια;*** πώς είσαι· πώς αισθάνεσαι; (ε) ***ανάβει το κέφι / το γλέντι*** βλ. λ. *ανάβω* (στ) ***τσακίρ κέφι*** το κορύφωμα τού κεφιού, τής ευθυμίας: *φτάνω / έρχομαι / βρίσκομαι στο ~.* — (υποκ.) **κεφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. keyif «ευθυμία» < αραβ. kayf].

> **κέφι – εγκεφής – εγκέφιος(!).** Στο κύμα τού καθαρισμού (τής ελληνικής γλώσσας από ξένες λέξεις, ιδίως τουρκικές) που επικράτησε κατά τον 19ο αι. σύμφωνα με διδάγματα τού Κοραή, μερικές φορές προχώρησαν, από υπερβάλλοντα ζήλο, σε ακρότητες, πλάσσοντας υβρίδια (νόθα σύνθετα) εξεζητημένης μορφής. Έτσι, για να λογιοποιήσουν τη λ. **κέφι** (από τουρκ. keyif «ευθυμία») έπλασαν αντί τού **κεφάτος** το **εγκεφής** (1881) και **εγκέφιος** (1893), για να δηλώσουν τον άνθρωπο που βρίσκεται σε κατάσταση ευθυμίας, κεφιού. Για τους ατυχείς αυτούς νεολογισμούς (που καταδίκασε η χρήση σε αφάνεια) ο λεξικογράφος Στέφανος Κουμανούδης (*Συναγωγή νέων λέξεων...*, 1900) παρατηρεί: *«τὰ δύο ταῦτα ἐπίθετα εἰς τὸ κέφιν ὢν βέβαια τὰ ἐποίησεν ὁ ποιήσας».* ‣ *ταψί*

κεφίρ (το) {άκλ.} πόσιμο υποκίτρινο, όξινο υγρό ή σε κρεμώδη μορφή, από γάλα που έχει υποστεί ζύμωση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. képhir, λ. καυκασιανής προελ.].

κεφτές κ. (λαϊκ.) **κιοφτές** (ο) {κεφτέδες} μικρό κομμάτι από κιμά ζυμωμένο με άλλα υλικά (αβγά, ψωμί, μαϊντανό κ.λπ.) και καρυκεύματα, σε σφαιροειδές ή πεπλατυσμένο σχήμα, που τρώγεται συνήθ. τηγανισμένο. — (υποκ.) **κεφτεδάκι** κ. **κιοφτεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. köfte < περσ. kōfta].

κεχαγιάς (ο) {κεχαγιάδες} **1.** τιτλούχος τής σουλτανικής αυλής ή υψηλόβαθμος αξιωματούχος (γραμματέας, αξιωματικός τού ιππικού, προϊστάμενος, επίτροπος ή επιτηρητής) **2.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο που επιβάλλεται ως αρχηγός ή ρυθμιστής των πραγμάτων ΣΥΝ. δερβέναγας. — **κεχαγιαλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kehaya (διαλεκτ. τ. αντί τού kahya) < περσ. kethuda].

κεχαριτωμένος, -η, -ο [μτγν.] (αρχαιοπρ.) αυτός που διακρίνεται από χάρη και λεπτότητα, ευγένεια μορφής και χαρακτήρα· (συνήθ. επίθ. τής Παναγίας) αυτή που έχει δεχθεί τη θεία χάρη: *«χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ»* (Κ.Δ. Λουκ. 1, 28) ΣΥΝ. χαριτωμένος.

κεχηνώς, -υία, -ός {κεχην-ότος, -ότα | -ότες (ουδ. -ότα), -ότων} (αρχαιοπρ.) (κυρ. στο αρσ.) (μτφ.-αρχαιοπρ.) αυτός που χάσκει, που έχει μείνει με ανοικτό το στόμα από την έκπληξη: *κοίταζε κεχηνώς* ΣΥΝ. κατάπληκτος. — **κεχηνότως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Μτχ. τού παρακ. *κέχηνα* (δωρ. *κέ-χᾱ-να*) τού ρ. *χάσκω* (βλ.λ.), πβ. κ. *ἀ-χα-νής*].

κεχρί (το) {κεχρ-ιού | -ιών} φυτό που καλλιεργείται για τους μικρούς και εδώδιμους σπόρους του, οι οποίοι καταναλώνονται ως δημητριακά (ξηροί καρποί από ανθρώπους) ή ως ζωοτροφή, κυρ. των πουλιών· ΦΡ. ***ο νους του στο κεχρί*** για όσους σταθερά ασχολούνται με τα πονηρά και ευχάριστα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κεγχρίον*, υποκ. τού αρχ. *κέγχρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κέρχ-νος* (με μετάθεση) < **κέρκ-σ-νος*, που συνδ. με αρχ. γερμ. hirso «κεχρί» (> γερμ. Hirse). Κατ' άλλη άποψη, *κέγχρος* < *gher-ghro- (με αναδιπλασιασμό και ανομοίωση r-r > n-r), που συνδ. ίσως με μέσ. γερμ. gru-z «καλαμπόκι» κ.ά.].

κεχριμπαρένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από κεχριμπάρι: *~ κομπολόι* **2.** αυτός που το χρώμα του μοιάζει με τού κεχριμπαριού: *~ ρετσίνα / σταφύλια.*

κεχριμπάρι (το) {κεχριμπαρ-ιού | -ιών} **1.** το ήλεκτρο (βλ.λ.) **2.** το χρώμα τού ηλέκτρου και (συνεκδ.) ό,τι έχει ανάλογο χρώμα (κυρ. λόγω διαύγειας, εξαιρετικής καθαρότητας, υψηλής ποιότητας): *κρασί / ρετσίνα ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αντιδάνειο*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kehribar < περσ. kāhrubā «κίτρινο ήλεκτρο»].

κηδεία (η) {κηδειών} **1.** η εθιμοτυπική τελετή, θρησκευτικού συνήθ. χαρακτήρα, που τελείται για νεκρό πρόσωπο πριν από την ταφή (ή την αποτέφρωση τού σώματός του), το σύνολο των εθιμοτυπιών που έχουν χαρακτήρα φροντίδας τού νεκρού: *η ~ θα γίνει δημοσία δαπάνη* ΣΥΝ. εκφορά, ενταφιασμός, ταφή, θάψιμο **2.** (συνεκδ.) η πομπή που ακολουθεί το φέρετρο κατά την τελετή: *η ~ πέρασε από μπροστά τους* **3.** (αργκό) κατάσταση από την οποία απουσιάζει η ευθυμία, η ζωντάνια, το κέφι· καταθλιπτικό, μονότονο περιβάλλον ή πρόσωπο που στερείται ενεργητικότητας, ευδιαθεσίας, ταχύτητας: *το μαγαζί απόψε ήταν σκέτη ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συγγένεια από γάμο», < *κηδεύω*. Η σημερινή σημ. είναι μτγν.].

κηδειόσημο (το) **1.** το κηδειόχαρτο (βλ.λ.) **2.** (στην αργκό των στρατιωτών) (υβριστ.) προς στρατιώτη που κινείται αργά, νωχελικά χωρίς ζωντάνια.
[ΕΤΥΜ. < *κηδεία + -σημο < σήμα*, πβ. κ. *γραμματό-σημο*].

κηδειόχαρτο (το) τυπωμένο χαρτί με το οποίο αναγγέλλεται ο θάνατος (κάποιου) και στο οποίο αναγράφονται πληροφορίες για τον τόπο και τον χρόνο τής κηδείας· επικολλάται συνήθ. σε χώρους που σχετίζονται με τον αποθανόντα ΣΥΝ. κηδειόσημο.

κηδεμόνας (ο/η) **1.** το πρόσωπο (φυσικός ή μη γονέας), που κατά τον νόμο έχει αναλάβει την επιμέλεια ανηλίκου ή γενικότ. μη αυτεξούσιου προσώπου, τη διαχείριση τής περιουσίας και την εκπροσώπησή του: *ο δάσκαλος ζήτησε να δει τους ~ των μαθητών του* || *ο σύλλογος γονέων και κηδεμόνων τού σχολείου μας* ΣΥΝ. προστάτης, επιτηρητής, φροντιστής, επιμελητής **2.** (μτφ.-κακόσ.) αυτός που έχει τον ρόλο προστάτη άλλου, επιβάλλοντας ουσιαστικά τη θέλησή του: *το συνδικαλιστικό κίνημα δεν έχει ανάγκη από κηδεμόνες* ● **3.** ορθοπαιδικό μηχάνημα για υποβοήθηση κινητικής λειτουργίας ή αποκατάσταση προβλήματος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηδεμών, -όνος < κήδομαι* «φροντίζω» (βλ.λ.)].

κηδεμονεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κηδεμόνευ-σα, -τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** αναλαμβάνω την κηδεμονία προσώπου **2.** (μτφ.) καθοδηγώ (κάποιον/κάτι), υποδεικνύοντάς του τι πρέπει να κάνει: *ο σύλλογός τους δεν κηδεμονεύεται από κανένα κόμμα* **3.** ΝΟΜ. ***κηδεμονευόμενες περιοχές, κηδεμονευόμενοι πληθυσμοί*** κ.λπ. (περιοχές, πληθυσμοί κ.λπ.) που έχουν υπαχθεί σε καθεστώς διεθνούς κηδεμονίας (βλ. λ. *κηδεμονία*).

κηδεμονία (η) [αρχ.] {κηδεμονιών} **1.** η κατά τον νόμο ανάληψη τής επιμέλειας και επίβλεψης ανηλίκου ή υπεξουσίου, με ευθύνη για τη διαχείριση τής περιουσίας του και την εκπροσώπησή του, το σύνολο των υποχρεώσεων και των ενεργειών που απορρέουν από τον ρόλο τού κηδεμόνα **2.** ***διεθνής κηδεμονία*** το καθεστώς που ισχύει στις πρώην αποικίες κατά τη μετάβασή τους από το προηγούμενο στάδιο τής πλήρους εξάρτησης και υποταγής τους στις αποικιακές δυνάμεις, σε άλλου είδους καθεστώς οικονομικής, πολιτικής κ.λπ. κυριαρχίας των αποικιακών χωρών σε αυτές.

κηδεμονικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον κηδεμόνα ή την κηδεμονία, που χαρακτηρίζει το έργο τού κηδεμόνα: *~ ρόλος / αποστολή / υποχρέωση* ΣΥΝ. προστατευτικός, επιβλεπτικός. — **κηδεμονικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κηδεστής (ο) (αρχαιοπρ.) ο εξ αγχιστείας συγγενής ΣΥΝ. συγγενής εξ επιγαμίας ΑΝΤ. εξ αίματος συγγενής. — **κηδεστία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῆδος* «φροντίδα» < *κήδω / -ομαι* (βλ.λ.)].

κηδεύω ρ. μετβ. {κήδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} τελώ την κηδεία (κά-

ποιου), προβαίνω στην εκφορά και ταφή ή αποτέφρωση νεκρού: *κηδεύτηκε με τιμές και μεγαλοπρέπεια* ΣΥΝ. ενταφιάζω, θάβω, τελώ νεκρώσιμη τελετή. — **κήδευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῆδος* «φροντίδα» < *κήδω* / *-ομαι* (βλ.λ.). Η λ. είχε τη γενική σημ. «φροντίζω», αλλά χρησιμοποιήθηκε και με τις σημ. «νυμφεύομαι – συνάπτω γάμο» και «θάβω, παρίσταμαι κατά την ταφή», αναφερόμενη στις προετοιμασίες που απαιτούσαν τέτοιες τελετές].

κήδομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) (+γεν.) εκδηλώνω μέριμνα (για κάποιον/κάτι), έχω πραγματικό ενδιαφέρον: *φιλέλλην ο οποίος κήδεται των εθνικών μας δικαίων και συμφερόντων* ΣΥΝ. ενδιαφέρομαι, νοιάζομαι, φροντίζω ΑΝΤ. αδιαφορώ, αμελώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κήδω* / *-ομαι* < I.E. *kād-os- «φροντίδα - λύπη», πβ. αβεστ. sādra- «δυστυχία, συμφορά», μέσ. ιρλ. caiss «μίσος», ουαλ. cawdd «οργή», γοτθ. hatis «μίσος», γερμ. Haß, αγγλ. hate κ.ά. Ομόρρ. *κηδ-εία, κηδε-μών, κηδ-εύω* (βλ.λ.) κ.ά.].

κηλεπίδεσμος (ο) [1839] {κηλεπιδέσμ-ου | -ων, -ους} ΙΑΤΡ. ελαστικό εξάρτημα που εφαρμόζει σαν ζώνη, συγκρατώντας σε συγκεκριμένα σημεία το σώμα ατόμου που πάσχει από κήλη: *στα βρέφη που πάσχουν από ομφαλοκήλη, χρησιμοποιείται ~*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bandage herniaire].

κήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η μετακίνηση οργάνου από την ανατομική κοιλότητα στην οποία περιέχεται φυσιολογικά· συνηθισμένες μορφές της είναι η βουβωνοκήλη, η ομφαλοκήλη κ.ά. – **κηλικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kāF-el-a < I.E. *qāw-el- «οίδημα, πρήξιμο», πβ. αρχ. σλαβ. kyla, ρωσ. kilá, αρχ. γερμ. hōla, αρχ. αγγλ. hēala κ.ά.].

κηλίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος} **1.** οτιδήποτε εμφανίζεται σε μια επιφάνεια ως στίγμα είτε λόγω χρωματικής αντίθεσης είτε ως λεκές, ρύπος: *στο σημείο τής πληγής το πουκάμισο είχε μια μεγάλη ~ από αίμα* || *~ από μελάνι / χρώμα* || *μπλε / μαύρη ~* || *~ πετρελαίου* (πετρελαιοκηλίδα στη θάλασσα) ΣΥΝ. (λόγ.) σπίλος **2.** ΑΝΑΤ. στίγμα που εμφανίζεται στην επιδερμίδα λόγω τοπικής αλλοίωσης τού χρώματός της από φυσικά ή παθολογικά αίτια ΣΥΝ. πανάδα **3.** ΒΙΟΛ. ***οπτική κηλίδα*** η έντονα χρωματισμένη περιοχή μονοκύτταρων οργανισμών, η οποία λειτουργεί ως φωτοδέκτης και αντιπροσωπεύει βασικό αισθητήριο όργανο των οργανισμών αυτών **4.** ΑΣΤΡΟΝ. σκοτεινός σχηματισμός τής φωτόσφαιρας τού Ηλίου: *ηλιακές κηλίδες* **5.** (μτφ.) οτιδήποτε πλήττει ως μελανό σημείο το ηθικό κύρος, τη συνολική αξία, την τιμή, την υπόληψη κάποιου: *τα πρόσφατα κρούσματα ρατσιστικής βίας αποτελούν μαύρη ~ για τον πολιτισμό τής Ευρώπης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηλίς, -ῖδος* < I.E. *qāl- «σκούρα κηλίδα», πβ. λατ. cālidus «σημαδεμένος (για βόδια)», αρχ. ιρλ. caile «κηλίδα», αρχ. σλαβ. kalŭ «πηλός» κ.ά.].

κηλιδώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κηλίδω-σα, -θηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** αφήνω στίγματα· λερώνω (κάτι): *το πουκάμισο είχε κηλιδωθεί από αίμα* ΣΥΝ. λεκιάζω, ρυπαίνω, στιγματίζω **2.** (μτφ.) προσβάλλω την τιμή, την ηθική (κάποιου): *οι πράξεις του κηλιδώνουν την οικογενειακή μας τιμή* || *δεν θα επέτρεπε σε κανέναν να κηλιδώσει το όνομά του* ΣΥΝ. αμαυρώνω, ατιμάζω, σπιλώνω, καταισχύνω, ντροπιάζω ΑΝΤ. τιμώ, λαμπρύνω. — **κηλίδωση** (η) [μεσν.].

κήνσορας (ο) {κηνσόρων} (λόγ.) πρόσωπο που εμφανίζεται και δρα ως τιμητής των άλλων, που τους αξιολογεί και τους κατατάσσει, κυρ. με επιφανειακά και ανελαστικά κριτήρια και διάθεση επικριτική: *μερίδα διανοουμένων επιλέγει τον ασφαλή ρόλο τού ~ τής δημόσιας ζωής*. Επίσης (λογιότ.) **κήνσωρ** [μτγν.] {κήνσορος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κήνσωρ* / *κένσωρ, -ορος* < λατ. censor, αξιωματούχος (στην αρχ. Ρώμη) επιφορτισμένος με την απογραφή των πολιτών και των περιουσιών τους, < census «απογραφή»].

κηπαίος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με τον κήπο (συνήθ. για απορρίμματα από τον καθαρισμό των κήπων, δηλ. κλαδιά, φύλλα κ.λπ.): *η συλλογή ~ απορριμμάτων*.

κηπάριο (το) → κήπος

κήπευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} **1.** (γενικά) η μετατροπή έκτασης σε κήπο, η καλλιέργεια φυτών σε ήμερη μορφή **2.** (ειδικότ.) η δημιουργία ήμερης παραλλαγής άγριου φυτού σε κήπο με ειδικές δενδροκομικές μεθόδους κατά επιστημονικό τρόπο **3.** η απομάκρυνση των γερασμένων ή ξεραμένων δέντρων από καλλιεργούμενο δάσος για την αραίωσή του.

κηπεύσιμος, -η, -ο [μτγν.] κηπευτός (βλ.λ.).

κηπευτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που χρησιμοποιείται στην κήπευση ή παράγεται με αυτή: *~ προϊόντα / εργαλεία / καλλιέργειες* **2.** ***κηπευτικά*** (τα) τα λαχανικά, γενικότ. τα φυτικά προϊόντα που παράγονται στον κήπο **3.** ***κηπευτική*** (η) η τέχνη τής καλλιέργειας φυτών στον κήπο, τής ανάπτυξης των ήμερων ποικιλιών τους, η τέχνη τού κηπουρού ΣΥΝ. κηπουρική.

κηπευτός, -ή, -ό [μτγν.] (φυτό) που αναπτύσσεται σε κήπο με ελεγχόμενη καλλιέργεια, που ανήκει σε ήμερη, καλλιεργήσιμη ποικιλία ΣΥΝ. περιβολήσιος, ήμερος ΑΝΤ. άγριος, αυτοφυής.

κηπεύω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κήπευ-σα, -θηκα, -μένος} καλλιεργώ κήπο, επιμελούμαι την ανάπτυξη φυτών σε κήπο· ασχολούμαι με την κηπουρική.

κηποκομία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΠ. η τέχνη και επιστήμη τής συστηματικής καλλιέργειας φυτών για εμπορικούς λόγους ή για καθαρά προσωπική ευχαρίστηση ΣΥΝ. κηπουρική. — **κηποκόμος** (ο/η) [μτγν.], **κηποκομικός, -ή, -ό**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κηποκόμος* < *κῆπος* + *-κόμος* < *κομῶ* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κήπος (ο) **1.** η συνήθ. περιφραγμένη έκταση γης, μπροστά ή πίσω από κατοικία, όπου φυτεύονται και καλλιεργούνται λουλούδια, δέντρα, χόρτα, λαχανικά, θάμνοι κ.λπ. για καλλωπιστικούς ή καταναλωτικούς, πρακτικούς λόγους (οπότε και αναλόγως χαρακτηρίζεται ως ανθόκηπος, δενδρόκηπος, λαχανόκηπος κ.λπ.): *ιδιωτικός / σχολικός / εσωτερικός ~* || *αρχιτεκτονική κήπων* || *οι ολάνθιστοι, ανοιξιάτικοι ~ τής γειτονιάς* || *μαραμένος και απεριποίητος ~* || *ο ~ ήθελε πότισμα* ΣΥΝ. περιβόλι, μπαξές **2.** (ειδικότ.) (α) έκταση εδάφους ή τεχνητού χώρου με διακοσμητικά φυτά, δέντρα κ.λπ., η οποία διατίθεται για κοινή χρήση ως πάρκο ή γενικότ. ως χώρος αναψυχής: *δημόσιος ~* || *ο εθνικός ~ στο κέντρο τής Αθήνας* (β) ***βοτανικός κήπος*** βλ. λ. *βοτανικός* (γ) ***ζωολογικός κήπος*** βλ. λ. *ζωολογικός* (δ) ***κρεμαστοί κήποι*** οι κήποι που διαμορφώνονται σε συνεχή, ανισόπεδα επίπεδα με αυξανόμενη κλίση τού εδάφους: *οι ~ τής Βαβυλώνας* (ένα από τα επτά θαύματα τής αρχαιότητας, πιθ. είδος ζιγκουράτ το οποίο σχημάτιζε καταπράσινο τεχνητό λόφο από κατάφυτα επίπεδα) **3.** ***Κήπος τής Εδέμ*** βλ. λ. *Εδέμ*. — (υποκ.) **κηπάκι** κ. (λόγ.) **κηπάριο** (το) κ. **κηπάκος** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τύχη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῆπος* < I.E. *kāp-á «κομμάτι γης, οικόπεδο», πβ. αρχ. γερμ. huoba, αρχ. σαξ. hōba, ολλ. hoeve «αγροτεμάχιο», αλβ. kopshtë «κήπος» κ.ά.].

κηποτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού σχεδιασμού κήπων και τής διαμόρφωσης και διατήρησης χώρων πρασίνου στις πόλεις για διακοσμητικούς λόγους.

κηπούπολη κ. (ορθότ.) **κηπόπολη** (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} πόλη ή προάστιο με μεγάλους φυσικά διαμορφωμένους κήπους, πάρκα και ανοιχτές εκτάσεις, αλλά και κάθε συνοικισμός με επαύλεις, οι οποίες περιβάλλονται από κήπο: *η ~ τής Κηφισιάς*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιούπολη*.

κηπουρικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον κηπουρό ή την εργασία του: *~ εργαλεία / εξοπλισμός* **2.** ***κηπουρική*** (η) η τέχνη τού κηπουρού, το σύνολο γνώσεων και τεχνικών για την περιποίηση κήπου, την καλλιέργεια λουλουδιών, δέντρων ή λαχανικών ΣΥΝ. κηπευτική.

κηπουρός (ο/η) το πρόσωπο που επί πληρωμή αναλαμβάνει την καλλιέργεια και τη φροντίδα ενός κήπου, που έχει ειδικευθεί στην περιποίηση δημόσιων ή ιδιωτικών κήπων ΣΥΝ. περιβολάρης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κηπο-Fορός κῆπος* + *-ουρός* < *ὁρῶ* «βλέπω, φροντίζω», πβ. *οἰκ-ουρός*].

κηπόχωμα (το) [1808] {κηποχώματος | χωρ. πληθ.} χώμα που χρησιμοποιείται στην κηπουρική.

κηραλοιφή (η) [1871] κ. (λαϊκ.) **κεραλοιφή** (λόγ.) αλοιφή με βάση το κερί και το λάδι.

κηρήθρα (η) κ. (λαϊκ.) **κερήθρα** {κηρηθρών} τμήμα τής κυψέλης που κατασκευάζουν οι μέλισσες, το οποίο αποτελείται από σειρές ομοιόμορφων εξαγωνικών κέρινων κελλιών για την αποθήκευση τού μελιού, τής γύρης, καθώς και για την τοποθέτηση των αβγών τους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κηρός* «κερί» + *-ήθρα*, πβ. *δαχτυλ-ήθρα, κολυμβ-ήθρα, μπουρμπουλ-ήθρα* κ.ά.].

κηρίο (το) μονάδα μετρήσεως τής ισχύος, τής έντασης τής φωτεινότητας που εκπέμπει μια φωτεινή πηγή (σύμβολο cd).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηρίον*, υποκ. τού *κηρός* «κερί», αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο ανατολικής προελεύσεως, όπως επιμαρτυρείται και από το παράγωγο *κήρινθος*. Η σύνδεση με βαλτικές λ. για το μέλι (πβ. λιθ. korỹs, λετ. kãres) εμφανίζει φωνητικές δυσχέρειες. Δάνειο από την ίδια πηγή με το αρχ. *κηρός* αποτελεί πιθ. και η αντίστοιχη λατ. λ. cēra (> γαλλ. cire)].

κηρογραφία (η) [μτγν.] {κηρογραφιών} ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. **1.** ζωγραφική τεχνική, που χρησιμοποιεί χρώματα διαλυμένα σε λειωμένο κερί (βλ. κ. λ. *εγκαυστική*) **2.** (συνεκδ.) κάθε έργο ζωγραφικής που δημιουργείται με την παραπάνω μέθοδο: *του χάρισε μια από τις ωραιότερες ~ της* **3.** μέθοδος ιχνογράφησης για τον σχεδιασμό χαρτών ή την αποτύπωση χωρογραφικών μετρήσεων με τη βοήθεια κεριού, καθώς και (συνεκδ.) η εικόνα ή ο χάρτης που σχεδιάζεται με αυτή τη μέθοδο.

κηρόδετος, -η, -ο ο συγκολλημένος με κερί.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κηρός* + *δετός*].

κηροδόχος, -ος, -ο **1.** αυτός στον οποίο γίνεται η τήξη τού κεριού: *~ λέβητας* **2.** ο δίσκος στον οποίο στερεώνουν τα αναμμένα κεριά στο μανουάλι.
[ΕΤΥΜ. < *κηρός* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

κηροζίνη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα υγρών υδρογονανθράκων, που λαμβάνεται στα ελαφρύτερα κλάσματα κατά την απόσταξη τού πετρελαίου και χρησιμοποιείται ευρέως ως καύσιμη ύλη (λ.χ. στα αεροπλάνα) και ως καθαριστικό διάλυμα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. kerosine < αρχ. *κηρός*].

κηρομπογιά (η) κ. (λαϊκ.) **κερομπογιά** είδος μπογιάς που χρησιμοποιείται στη ζωγραφική και που έχει ως βάση της το κερί.

κηροπήγιο (το) {-ίου | -ίων} εκκλησιαστικό, λατρευτικό ή διακοσμητικό σκεύος, συνήθ. επιτραπέζιο, με μία ή περισσότερες υποδοχές για τη στερέωση κεριών: *χρυσό / σκαλιστό ~* || *διπλό / κλασικό ~* || *τα αναμμένα ~ τής εκκλησίας* ΣΥΝ. καντηλέρι, μανουάλι.
[ΕΤΥΜ. < *κηρός* «κερί» + *-πήγιο* < αρχ. *πήγνυμι* (βλ. κ. *πήξω*)].

κηροπλάστης (ο) [αρχ.] {κηροπλαστών}, **κηροπλάστρια** (η) {κηροπλαστριών} ο κηροποιός.

κηροπλαστική (η) [μτγν.] η τέχνη τής κατασκευής κεριών.

κηροποιείο (το) [1871] εργαστήριο κατασκευής κεριών και λαμπάδων με τη χρήση ειδικών καλουπιών, μέσα στα οποία χύνεται και αφήνεται να κρυώσει το κερί, για να πάρει το σχήμα του.

κηροποιός (ο) [μτγν.] ο τεχνίτης που ασχολείται με την κατασκευή κεριών ΣΥΝ. κηροπλάστης, κεράς. — **κηροποιία** (η).

κηροπωλείο (το) [μεσν.] κατάστημα που πουλά κεριά.

κηρός (ο) (αρχαιοπρ.) **1.** το κερί **2.** ***ισπανικός κηρός*** ρητινώδες παρασκεύασμα που ρευστοποιείται όταν θερμαίνεται και χρησιμοποιεί-

ται για το σφράγισμα επιστολών, εγγράφων κ.λπ. ΣΥΝ. βουλλοκέρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κηρίο*].

κηροσβέστης κ. **κεροσβήστης** (ο) {κηροσβεστών} σκεύος (ιδίως εκκλησιαστικό) που χρησιμεύει για το σβήσιμο των κεριών.
[ΕΤΥΜ. < *κηρός* + *σβέστης* < αρχ. *σβέννυμι* (βλ. κ. *σβήνω*)].

κηροστάτης (ο) [1893] {κηροστατών} σκεύος με ειδικές υποδοχές για την τοποθέτηση, στερέωση κεριών, που χρησιμοποιείται για οικιακούς, διακοσμητικούς ή εκκλησιαστικούς, λειτουργικούς σκοπούς ΣΥΝ. κηροπήγιο, μανουάλι.
[ΕΤΥΜ. < *κηρός* «κερί» + *-στάτης* (< αρχ. *ἵσταμαι*)].

κήρυγμα (το) [αρχ.] {κηρύγμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) ο θρησκευτικού περιεχομένου λόγος που εκφωνείται σε εκκλησίες από τους ιερείς ή τους επισκόπους ή και επιφορτισμένους προς τούτο πολίτες βάσει αποστολικών και ευαγγελικών λατρευτικών αναγνωσμάτων για την προβολή βασικών χριστιανικών αρχών και ο χρόνος που αυτός διαρκεί: *~ από τον άμβωνα* || *το ~ τής Κυριακής* (β) ΘΕΟΛ. ο λόγος των Αποστόλων ως μέσο διάδοσης τής λυτρωτικής αποστολής τού Χριστού, όπως καταγράφηκε στα Ευαγγέλια τής Κ.Δ., αναπτύσσοντας τις βασικές αλήθειες τού χριστιανισμού **2.** ο λόγος που απευθύνεται ως διδασκαλία και με τη δηλωμένη πρόθεση να φανερώσει την αλήθεια ορισμένης διδασκαλίας ή ορισμένων θέσεων και να εμπνεύσει πίστη σε αυτές (επειδή θεωρεί σαφή την ανάγκη παραδοχής τους): *το ~ μιας νέας πολιτικής βρήκε απήχηση στους ψηφοφόρους* || *το ~ για τη φυλετική ισότητα έχει επηρεάσει σημαντικά τη σκέψη του* **3.** (κακόσ.) ο εκτεταμένος λόγος με τον οποίο επιδιώκει κανείς να προβάλει ορισμένες θέσεις (με τρόπο φορτικό, ενοχλητικό): *τέτοιος που είναι, καλά θα κάνει ν' αφήσει τα ~ περί ηθικής* || *μια απλή γνώμη τού ζήτησα κι αυτός μου έκανε ολόκληρο ~.* — (υποκ.) **κηρυγματάκι** (το).

κήρυκας (ο/η) {κηρύκων} **1.** πρόσωπο που κάνει κήρυγμα, κυρ. θρησκευτικό: *ο ~ ανέλυε το νόημα τής ευαγγελικής περικοπής* **2.** πρόσωπο που προβάλλει συστηματικά και δημόσια ένα δόγμα, μια ιδέα, μια φιλοσοφική θεωρία κ.λπ.: *~ τής αδελφοσύνης των λαών* || *~ μίσους και εκδίκησης* || *σε όλη τη ζωή του υπήρξε ~ των νέων ιδεών και τής ανάγκης εκσυγχρονισμού* ΣΥΝ. προπαγανδιστής **3.** το πρόσωπο που αναλαμβάνει τη δημόσια αναγγελία είδησης, αυτός που διαλαλεί (κάτι) στο πλήθος: *έστειλε κήρυκες σε όλη τη χώρα, να μεταφέρουν τα μαντάτα* ΣΥΝ. διαλαλητής, ντελάλης **4.** πρόσωπο που αποστέλλεται μεταξύ εμπολέμων, μεταφέροντας προτάσεις ειρήνευσης, ανακωχής ΣΥΝ. πρεσβευτής, ειρηνευτής ● **5.** πρόσωπο που πρυβαίνει στην κήρυξη των δημόσιων πλειστηριασμών, δημοπρασιών, καθώς και στη δημοσίευση των προγραμμάτων τους στον τοπικό Τύπο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῆρυξ, -υκος*, που συνδ. με σανσκρ. kāru- «τραγουδιστής, ποιητής», οπότε πιθ. ανάγεται σε Ι.Ε. *kār- «υμνώ, τραγουδώ», πβ. κ. σανσκρ. car-kar-ti «επαινώ, υμνώ»].

κηρύκειο (το) [αρχ.] {κηρυκεί-ου | -ων} **1.** το ραβδί που έφεραν οι κήρυκες και οι πρέσβεις **2.** το έμβλημα τού θεού Ερμή και γενικότ. σύμβολο ομόνοιας και παύσης των διαφορών κατά την αρχαιότητα, που απετελείτο από λεπτή ράβδο ελιάς ή δάφνης, με δύο μικρά φτερά και δύο φίδια, που ήταν τυλιγμένα γύρω από τη ράβδο και μάχονταν το ένα το άλλο.

κήρυξη (η) [μτγν.] {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} η δημόσια και επίσημη ανακοίνωση, γνωστοποίηση: *~ πολέμου* (ανακοίνωση τής έναρξης εχθροπραξιών εναντίον κράτους) || *~ τής έναρξης των Ολυμπιακών Αγώνων* || *~ πτωχεύσεως* ΣΥΝ. διακήρυξη, εξαγγελία, αναγγελία.

κηρύσσω κ. **κηρύττω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κήρυ-ξα, -χθηκα, -γμένος} **1.** κάνω κήρυγμα, διαδίδω ιδέες και δόγματα (φιλοσοφικά, θρησκευτικά, πολιτικά κ.λπ.): *τα έργα του κήρυτταν την πίστη στον άνθρωπο* || *οι Απόστολοι κήρυξαν στον κόσμο τον λόγο τού Ιησού Χριστού* || *~ το Ευαγγέλιο* || *η οργάνωση αυτή κηρύσσει τον ρατσισμό και τη μισαλλοδοξία* ΣΥΝ. προπαγανδίζω, διαδίδω, διδάσκω ♦ (μετβ.) **2.** ανακοινώνω επίσημα και δημόσια κάτι (κυρ. στο πλαίσιο καθιερωμένης νομικά ή εθιμικά διαδικασίας): *μας κήρυξαν τον πόλεμο* || *ο νομός κηρύχθηκε σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης* || *κήρυξε την έναρξη των εργασιών τής συνδιάσκεψης·* ΦΡ. (α) **κηρυγμένος εχθρός** ο εχθρός τού οποίου οι αρνητικές, επιθετικές διαθέσεις είναι ξεκάθαρες και εκ των προτέρων δεδηλωμένες: *ανήκε στους ~ τού καθεστώτος και του απαγορεύθηκε η είσοδος στη χώρα* || *είναι ~ τής φαυλοκρατίας* (β) (μτφ.) **κηρύσσω (σε κάποιον) τον πόλεμο** (κηρύσσω πόλεμον, Όμηρ. *Ιλ.* Β 443) δηλώνω την εχθρότητά μου, εκδηλώνομαι αρνητικά (απέναντι σε κάποιον), τον αντιμετωπίζω ως εχθρό: *του έχει κηρύξει τον πόλεμο και προσπαθεί να τον μειώσει με κάθε τρόπο* ΣΥΝ. πολεμώ, κοντράρω, εχθρεύομαι ♦ **3.** (αμετβ.) κάνω κήρυγμα, είμαι ή γίνομαι κήρυκας: *όλοι τον θαύμαζαν, όταν κήρυττε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῆρυξ* (βλ.λ.)].

κηρώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κηρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει την υφή τού κεριού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κηρωμένος, -η, -ο αυτός που είναι επιχρισμένος με κερί: *~ πινακίδες*.

κηρωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει επάλειψη κεριού, ώστε να είναι αδιάβροχος: *~ ύφασμα / χαρτί* **2. κηρωτό έμπλαστρο** σκεύασμα από λεπτό ύφασμα επαλειμμένο με διάφορες θεραπευτικές ουσίες με βάση το κερί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κηρώ (-όω)* < *κηρός* «κερί»].

κητέλαιο (το) {κητελαί-ου | -ων} ΧΗΜ. ζωικό έλαιο που χρησιμοποιείται ως λιπαντικό, στην κατασκευή σαπουνιών και σαπωνίτ. εδώδιμων λιπών και το οποίο προμηθευόμαστε από τη λιπαρή στιβάδα των κητών (κυρ. τής φάλαινας) με τήξη.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. whale oil].

κητοειδής, -ής, -ές [1873] {κητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κήτος. Επίσης **κητώδης, -ης, -ες** [αρχ.]. — **κητοειδώς** κ. **κητωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κήτος (το) {κήτ-ους | -η, -ών} **1.** υδρόβιο θηλαστικό μεγάλων διαστάσεων, π.χ. η φάλαινα, το δελφίνι κ.ά. **2.** (μτφ.-μειωτ.) αυτός που είναι πολύ παχύς και δυσκίνητος: *πού να χωρέσει τέτοιο ~ σ' αυτό το φουστανάκι!* ΣΥΝ. φάλαινα, θηρίο, θωρηκτό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῆτος*, αγν. ετύμου].

κητόσπερμα (το) [1839] {κητοσπέρμ-ατος | -ατα, -άτων} ΧΗΜ. συστατικό τού κητελαίου με ευρεία χρήση στη φαρμακευτική και την αρωματοποιία, καθώς και στην κατασκευή κεριών πολυτελείας κ.λπ. ΣΥΝ. σπερματσέτο. Επίσης **κήτειο σπέρμα**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. sperm oil].

κηφηναρειό (το) [1839] (μειωτ.) **1.** (περιληπτ.) ομάδα αργόσχολων ανθρώπων, που ζουν παρασιτικά καταχρώμενοι την εργατικότητα και ανοχή των υπόλοιπων μελών ενός συνόλου ΣΥΝ. τεμπέληδες, παράσιτα, τεμπελχανάδες, αργόσχολοι **2.** (συνεκδ.) ο χώρος στον οποίο συχνάζουν οι αργόσχολοι: *αυτή η υπηρεσία τού υπουργείου από χώρος εργασίας έχει μεταβληθεί σε ~.*

κηφήνας (ο) **1.** η αρσενική μέλισσα και γενικότ. κάθε έντομο τού οποίου η αποκλειστική συμβολή και αποστολή είναι η γονιμοποίηση τής βασίλισσας **2.** (μτφ.-μειωτ.) πρόσωπο που συντηρείται εις βάρος των υπολοίπων, απομυζώντας το προϊόν τής εργασίας τους, αυτός που δρα παρασιτικά: *έχει διορίσει και δύο-τρεις ~, που κάθονται όλη μέρα και γυρίζουν από γραφείο σε γραφείο* ΣΥΝ. παράσιτο, τεμπέλης, ακαμάτης, χαραμοφάης ΑΝΤ. (μτφ.) μέλισσα, σκυλί, δουλευταράς, εργατικός, δραστήριος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κηφήν, -ῆνος* < **κηφός*, που πιθ. συνδ. με το επίθ. *κωφός* και με το όνομα *Κηφεύς*].

κηφηνοτροφείο (το) [1851] (ειρων.) χώρος όπου τρέφονται κηφήνες, όπου συντηρούνται οι τεμπέληδες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστήμιο*.

Κηφισιά (η) προάστιο και δήμος τής Περιφέρειας Πρωτευούσης Β. των Αθηνών στους πρόποδες τής Πεντέλης. — **Κηφισιώτης** (ο), **Κηφισιώτισσα** (η), **κηφισιώτικος, -η, -ο**.
[ΕΤΥΜ. < *Κηφισός* (βλ.λ.)].

Κηφισός (ο) **1.** ποταμός τής Στερεάς Ελλάδας, που πηγάζει από τον Παρνασσό, διαρρέει τη Βοιωτία, την οποία και αρδεύει, και εκβάλλει στη λίμνη Υλίκη **2.** ποταμός τού λεκανοπεδίου τής Αττικής.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο].

Κ.Θ.Β.Ε. (το) Κρατικό Θέατρο Βορείου Ελλάδος.

κι σύνδ. [μεσν.] και (βλ.λ.) (μπροστά από φωνήεν): *και μιλούσε κι έτρωγε.* Επίσης (παλαιότ.) **κ'** κ. **κι'**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *και*.

C.I.A. (η) (προφέρεται *Σι Άι Έι* ή *Σία*) η Κεντρική Υπηρεσία Πληροφοριών των Η.Π.Α.· ασχολείται με τη συλλογή πληροφοριών σχετικά με άλλες χώρες.
[ΕΤΥΜ. Ακρωνύμιο τού αγγλ. Central Intelligence Agency].

κιαλάρω ρ. μετβ. {κιάλ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) **1.** παρατηρώ (κάτι) με τα κιάλια, εστιάζω σε αυτό από απόσταση· (γενικότ.) εντοπίζω (κάτι) από μακριά, ξεχωρίζω παρατηρώντας: *έτσι όπως το κιαλάρισε από μακριά, της καλάρεσε* ΣΥΝ. διοπτεύω, διακρίνω **2.** (αργκό) αντιλαμβάνομαι παρατηρώντας από μακριά, εντοπίζω: *αμέσως τον κιάλαρε ότι έψαχνε για κάποιον γνωστό* || *μισή μέρα την κιάλαρε τη μηχανή, χρώμα, κατασκευή, μάρκα· δεν ξεκολλούσε τα μάτια του από πάνω της* ΣΥΝ. καρφώνω, κόβω.

κιάλι (το) {κιαλ-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) οπτικό όργανο για τη διευκόλυνση τής μακρινής παρατήρησης, που αποτελείται από δύο μικρά τηλεσκόπια προσαρμοσμένα το ένα δίπλα στο άλλο, το καθένα από τα οποία διαθέτει δύο πρίσματα για τη διόρθωση και επαναφορά τού οπτικού ειδώλου: *ένα ζευγάρι κιάλια* || *στρατιωτικά ~* || *~ όπερας* || *έβαλε τα ~ στα μάτια και ανίχνευσε τον ορίζοντα* ΣΥΝ. διόπτρα, τηλεσκόπιο· ΦΡ. (εκφραστ.) ***ούτε με τα κιάλια*** για οτιδήποτε θεωρείται πέρα από τις δυνατότητες κάποιου, άπιαστο, αδύνατον να πραγματοποιηθεί: *με τις νέες τιμές δεν βλέπουμε αυτοκίνητο ~!* ΣΥΝ. ούτε με σφαίρες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *οκκιάλι* < ιταλ. occhiali, πληθ. τού occhiale «οπτικός» < λατ. oculus «μάτι»].

κιβδηλεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού κίβδηλου, το να είναι ή να γίνεται κάτι κίβδηλο ΣΥΝ. πλαστότητα ΑΝΤ. γνησιότητα **2.** (ειδικότ.) αξιόποινη πράξη την οποία τελεί όποιος ελαττώνει την εσωτερική αξία μεταλλικού νομίσματος με οποιονδήποτε τρόπο (ρίνισμα, κοπή κ.λπ.) με σκοπό να το θέσει σε κυκλοφορία σαν να είχε πλήρη την εσωτερική του αξία, καθώς και εκείνος που προμηθεύεται κίβδηλο νόμισμα για τον ίδιο σκοπό **3.** (μτφ.-λόγ.) η προσποίηση στη συμπεριφορά, η έλλειψη ειλικρίνειας και γνησιότητας στις εκδηλώσεις: *η ~ των κοσμικών τρόπων* ΣΥΝ. ανειλικρίνεια ΑΝΤ. ειλικρίνεια, γνησιότητα.

κιβδηλεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) **1.** κάνω νοθεία, παραποιώ σκοπίμως ευγενή μέταλλα ή (κυρ.) νομίσματα, στοχεύοντας στην απόκτηση προσωπικού κέρδους μέσω τής νοθείας ΣΥΝ. νοθεύω, παραποιώ, παραχαράσσω **2.** (μτφ. για συναισθήματα, αρετές) καθιστώ (κάτι) ευτελές, αλλοιώνω την υφή, τη χαρακτηριστική του ποιότητα ΣΥΝ. ψευτίζω, εξευτελίζω.

κιβδηλοποιός (ο) [1871] ο παραχαράκτης, πρόσωπο που κατασκευάζει κίβδηλα νομίσματα. — **κιβδηλοποιία** (η) [1871].

κίβδηλος, -η, -ο **1.** (για ευγενή μέταλλα και νομίσματα, κυρ. μεταλλικά) αυτός που έχει νοθευτεί, που έχει υποστεί ή προέλθει από πρόσμειξη με ευτελή μέταλλα· που έχει παραχαραχθεί ΣΥΝ. κάλπικος, πλαστός, νοθευμένος, νόθος, παραχαραγμένος, παραποιημένος, ψεύτικος, (λαϊκ.) μαϊμού ΑΝΤ. γνήσιος, αληθινός, πραγματικός, ανόθευτος **2.** (μτφ.) αυτός που κατά δόλιο τρόπο εμφανίζεται με ψεύτικες ιδιό-

τητες, που στερείται ειλικρίνειας και γνησιότητας: ~ *αισθήματα / χαρακτήρας* ΣΥΝ. ψεύτικος, δόλιος, ανειλικρινής, απατηλός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κίβδος* «σκουριά», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κίβον* «κουφό, άναυδο» και, κατ' επέκτ., με τεχνικούς όρους τής μεταλλουργίας, όπως γαλλ. (pierre) sourde «κουφή πέτρα» (δηλ. «χωρίς ανταύγειες»), γερμ. taub «κουφός» (ως τεχν. όρ. «αμέταλλος»)].

κιβούρι (το) {κιβουρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το φέρετρο, το κυρ. ξύλινο κιβώτιο, στο οποίο κατά παράδοση τοποθετείται το σώμα τού νεκρού για την ταφή ΣΥΝ. νεκροκρέβατο, νεκροσέντουκο **2.** ο τάφος, το άνοιγμα γης, στο οποίο τοποθετείται ο νεκρός, καθώς και η ταφόπλακα: *«τρία πουλάκια κάθονταν στού Διάκου το ~»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. μνήμα, μνημούρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κιβούριον* < μτγν. *κιβώριον*, δάνειο πιθ. αιγυπτιακής προελ., όπως επιμαρτυρείται και από την ερμηνεία τής λ. από τον Ησύχιο: «*Αἰγύπτιον ὄνομα ἐπὶ ποτηρίου*»].

κιβώτιο (το) {κιβωτί-ου | -ων} **1.** θήκη κάθε μεγέθους και υλικού (συνήθ. από χαρτόνι, ξύλο ή πλαστικό), που έχει ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο σχήμα και χρησιμοποιείται για τη φύλαξη, τοποθέτηση ή μεταφορά αντικειμένων: *το φορτηγό ξεφόρτωσε δέκα ~ με ηλεκτρικές συσκευές* || *γέμισε ένα ~ ρούχα για τους αστέγους* ΣΥΝ. κουτί, κάσα, κασόνι, κασέλα, μπαούλο, σεντούκι **2.** ***κιβώτιο ταχυτήτων*** (στα αυτοκίνητα) η συμπαγής, ενσωματωμένη μονάδα ταχυτήτων ή άλλη ανάλογη διάταξη, που επιτυγχάνει τη μεταβίβαση ισχύος μεταξύ μηχανών ή μηχανισμών, συνήθ. με αλλαγές τής ροπής στρέψεως και τής ταχύτητας: *αυτόματο* ~ ΣΥΝ. σασμάν. — (υποκ.) **κιβωτιάκι** (το), (μεγεθ.) **κιβωτιάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιβώτιον*, υποκ. τού ουσ. *κιβωτός* (βλ.λ.). Ορισμένοι τεχνικοί όροι αποτελούν μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κιβώτιο ταχυτήτων* (< γαλλ. boîte de vitesses)].

κιβωτιόσχημος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα κιβωτίου, δηλ. ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου: ~ *τάφοι*.

κιβωτός (η) **1.** κάθε κιβώτιο μεγάλου μεγέθους, που αξιοποιείται κυρ. ως θήκη για τη φύλαξη ιερών κειμηλίων **2.** (α) ***Κιβωτός τής Διαθήκης / τού Μαρτυρίου / τού Θεού*** η φορητή κιβωτός των Εβραίων, στην οποία φυλάσσονταν οι δύο πλάκες τού Μωυσή (Δέκα Εντολές), η Στάμνος τού μάννα και η Ράβδος τού Ααρών, και είχε καθιερωθεί στη συνείδηση τού λαού ως σύμβολο τής παρουσίας τού Θεού (β) ***Κιβωτός τού Νώε*** το τεράστιο πλοίο που κατά την Π.Δ. κατασκεύασε ο Νώε και με το οποίο κατάφερε να διασωθεί ο ίδιος, η οικογένειά του, καθώς και ένα ζεύγος από κάθε ζωικό είδος, επιβιώνοντας από τον Κατακλυσμό **3.** (μτφ.) κάθε χώρος ή μέσο διατήρησης και φύλαξης τής πολιτισμικής ή πολιτιστικής κληρονομιάς, χώρος ιερής παρακαταθήκης: *η Εκκλησία υπήρξε ~ των ελληνικών παραδόσεων κατά την Τουρκοκρατία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο σημιτ. προελ., πβ. συρ. qābūthā, μολονότι υπάρχει η άποψη ότι η συριακή λ. προέρχεται από την Ελληνική. Οι Εβδομήκοντα χρησιμοποίησαν στη μετάφραση τής Π.Δ. τη λ. *κιβωτός* ως απόδ. των εβρ. λ. tēbāh (για την Κιβωτό τού Νώε, σημαίνει «κουτί, κιβώτιο») και 'arōn (ως μέρος τής φρ. 'arōn habberit «Κιβωτός τής Διαθήκης»)].

κιγκαλερία (η) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) τα κάθε είδους μετάλλινα βιομηχανικά προϊόντα, που προορίζονται κυρ. για οικιακή χρήση, όπως οι βίδες, οι πρόκες, τα λουκέτα, τα κάγκελα κ.λπ.· τα σιδηρικά είδη: *κατάστημα ειδών κιγκαλερίας.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. quincaillerie, άλλος τ. τού clinqu-aille < παλαιότ. γαλλ. clinquer «θορυβώ», ονοματοπ. λ.].

κιγκλίδωμα (το) {κιγκλιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} η σειρά κιγκλίδων με τις οποίες σχηματίζεται ένα περίφραγμα, η περίφραξη από κάγκελα: ~ *σκάλας / κήπου / τζακιού* || *πολλοί τραυματίστηκαν, όταν κατέρρευσε το προστατευτικό ~ τού σταδίου* ΣΥΝ. περίφραγμα, περίφραξη, κάγκελα. — **κιγκλιδώνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κιγκλίς, -ίδος*, αβεβ. ετύμου, ίσως < **κιλ-κλί-δες* (πβ. *δι-κλί-δες*) με ανομοίωση, οπότε η λ. θα συνδέεται με το ρ. *κλίνω*. Κατ' άλλη άποψη, *κιγκλίς* < *κιγκλίζω* «ταρακουνώ, ανασηκώνω» < *κίγκλος* «μικρό πτηνό που κουνάει συνεχώς την ουρά», οπότε η λ. *κιγκλίς* θα είχε αρχικώς τη σημ. «πόρτα που ανασηκώνεται, που ανοιγοκλείνει»].

κιγκλιδωτός, -ή, -ό [1888] αυτός που είναι κατασκευασμένος με κιγκλίδωμα ή που περιβάλλεται από κιγκλίδωμα: ~ *παράθυρα.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. grillagé].

κιγκλίς (η) {κιγκλίδ-ος | -ων} (σπάν.-αρχαιοπρ.) **1.** το κάγκελο, κάθε ράβδος περιφράγματος ή χωρίσματος **2.** ***κιγκλίδες*** (οι) το κιγκλίδωμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. κάγκελα. Επίσης **κιγκλίδα**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κιγκλίδωμα*].

Κ.Ι.Ε. (το) Καπνολογικό Ινστιτούτο Ελλάδας.

Κίεβο (το) {Κιέβου} η πρωτεύουσα τής Ουκρανίας.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Kiyev / ουκρ. Kyiv, αγν. ετύμου. Η παράδοση συνδέει την πόλη με το όνομα τού Kiy, μυθικού ιδρυτή τής πόλεως τον 9ο αι. μ.Χ.].

Κίελο (το) {Κιέλου} πόλη τής ΒΑ. Γερμανίας στη Βαλτική Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Kiel < αρχ. σκανδ. kill «όρμος – ασφαλές σημείο για πλοία», όπως ονομαζόταν η πόλη από την ίδρυσή της το 1242].

κιθάρα (η) {δύσχρ. κιθαρών} **1.** έγχορδο μουσικό όργανο με έξι ή δώδεκα χορδές, μακρύ βραχίονα, αχλαδόσχημο ηχείο που θυμίζει εκείνο τού βιολιού, επίπεδη ράχη και οπή στο πάνω μέρος: *ηλεκτρική / κλασική / ακουστική* ~ **2.** (συνεκδ.) το να παίζει κανείς αυτό το έγχορδο όργανο: *μαθαίνει ~ εδώ και έξι μήνες.* — (υποκ.) **κιθαρίτσα** κ. **κιθαρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, δάνειο ανατολ. προελεύσεως. Από την Ελλην. μέσω λατινικών και αραβικών τύπων προήλθαν οι αντίστοιχες λ. στις ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. γαλλ. cithare / guitare, ισπ. guitarra, αγγλ. guitar κ.ά.].

κιθαρίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} παίζω κιθάρα. **κιθάρισμα** (το) [αρχ.] κ. **κιθαρισμός** (ο) [μτγν.].

κιθαριστής (ο) [αρχ.], **κιθαρίστρια** (η) [αρχ.] {κιθαριστριών} ο μουσικός που εκτελεί μουσικά κομμάτια σε κιθάρα, πρόσωπο που παίζει κιθάρα. Επίσης (καθημ.) **κιθαρίστας** (ο).

κιθαρωδός (ο) ο κιθαριστής που τραγουδά τα κομμάτια που παίζει στην κιθάρα. -- **κιθαρωδώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιθαρῳδός* < *κιθάρα* + *-ῳδός* < *ᾠδή*].

κικιρίκου κ. **κοκορίκου** (το) {άκλ.} η φωνή τού κόκορα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

κικ μπόξινγκ (το) {άκλ.} ΑΘΛ. άθλημα στο οποίο επιτρέπεται στους συμμετέχοντες να δίνουν γροθιές φορώντας στα χέρια τους γάντια και να κλοτσούν με γυμνά πόδια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kick boxing].

Κιλικία (η) περιοχή τής ΝΑ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κιλικία (γῆ)* < *Κίλικες*, ονομασία τού λαού που κατοικούσε εκεί (πβ. *Κίλιξ*, μυθικό πρόσ.), αγν. ετύμου].

Κιλιμάντζαρο (το) ηφαιστειακό όρος τής Α. Αφρικής.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Kilimanjaro < σουαχίλι Kilima «όρος» + njaro «θεός τού ψύχους»].

κιλίμι (το) {κιλιμ-ιού | -ιών} χειροποίητος υφαντός τάπητας χαρακτηριστικός τής ανατολίτικης και βαλκανικής υφαντουργίας χωρίς πέλος ΣΥΝ. χαλί, στρωσίδι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kilim < περσ. kilīm].

Κιλκίς (το) {άκλ.} πόλη τής Κ. Μακεδονίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Κιλκίς)*.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου. Επί Τουρκοκρατίας ήταν ένα ασήμαντο χωριό, όπου κατοικούσαν κυρίως Βούλγαροι (οι οποίοι το θεωρούσαν ιερό). Ήταν δε γνωστό με τις ονομασίες *Καλκίς* και *Κουκούσι*].

κιλλίβαντας (ο) {κιλλιβάντων} ΣΤΡΑΤ. μεταλλικό δίτροχο όχημα, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και τη στήριξη πυροβόλου όπλου, κυρ. για τη συγκράτηση, τον περιορισμό τής οπισθοδρόμησής του κατά τη ρίψη βολής: *ορειβατικός / πεδινός / φρουριακός / επάκτιος / ναυτικός* ~ || *η σορός τού εκλιπόντος θα τοποθετηθεί τιμητικά σε κιλλίβαντα πυροβόλου για τη μεταφορά του στο νεκροταφείο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιλλίβας, -αντος* < *κίλλος* «όνος» (αρχική σημ. «σταχτής, γκρίζος», δηλ. «ο φέρων το χρώμα τού γαϊδάρου», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. επίθ. *κελαινός* «σκοτεινός, μαύρος») + *-βας* < *βαίνω*].

κιλό (το) **1.** μονάδα βάρους ή μάζας, που αντιστοιχεί σε χίλια γραμμάρια ΣΥΝ. χιλιόγραμμο **2.** (συνεκδ.) το βάρος σώματος υπολογισμένο εμπειρικά, χωρίς μέτρηση: *έχει παραπάνω κιλά, θα πρέπει ν' αδυνατίσει κι άλλο!* || *έχει περιττά ~*· ΦΡ. (α) ***παίρνω / χάνω κιλά*** παχαίνω / αδυνατίζω, γίνομαι πιο παχύς / λεπτός: *πήρε μερικά ~ τον τελευταίο χρόνο* (β) ***έρχομαι στα κιλά μου*** αποκτώ το κανονικό ή συνηθισμένο μου βάρος: *κάνει δίαιτα, για να ξανάρθει στα κιλά της* (γ) ***με το κιλό*** (i) με καθορισμό τής τιμής αναλόγως τού τελικού βάρους τού προϊόντος: *πουλάει ~ , όχι με το κομμάτι* || *βιβλία / σεντόνια ~* (ii) για μεγάλη ποσότητα, με τον σωρό: *αυτός τις υποσχέσεις τις δίνει ~* ΣΥΝ. αβέρτα (δ) ***τα έχει τα κιλάκια του*** έχει μερικά παραπανήσια κιλά (ευφημ. για υπέρβαρο άτομο) (ε) ΑΘΛ. ***κατηγορία (π.χ. 85) κιλών*** στα αγωνίσματα πάλης, πυγμαχίας και άρσης βαρών, τρόπος ένταξης των αθλητών σε επιμέρους κατηγορίες με κριτήριο το σωματικό τους βάρος: *πήρε χρυσό μετάλλιο στην κατηγορία των 90 κιλών / στα 90 κιλά* (στ) ***βρίσκω κάποιον στα κιλά μου*** βρίσκω κάποιον ισάξιό μου (ζ) ***(κάποιος) δεν είναι για τα κιλά μου*** (κάποιος αντίπαλος) είναι ανώτερός μου. — (υποκ.) **κιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. kilo (αποσπασμένο από τη λ. kilo-gramme «χιλιόγραμμο») < ελλην. *χίλιοι*].

κιλο- α' συνθετικό που δηλώνει χίλιες από τις μονάδες τής τάξης τού β' συνθετικού: *κιλο-τζάουλ, κιλο-χέρτς, κιλο-τόνος.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από απόσπαση ξέν. όρων (συνήθ. ελληνογενών), πβ. γαλλ. kilo-gramme, kilo-mètre κ.ά. Βλ. κ. *κιλό*].

κιλοβάτ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα ισχύος ηλεκτρικού ρεύματος ίση προς χίλια βατ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. kilowatt (νόθο σύνθ.) < kilo- (< *χίλιοι*) + watt «βατ» (βλ. λ. *βατ*)].

κιλοβατώρα (η) {δύσχρ. κιλοβατωρών} ΦΥΣ. η μονάδα έργου ή ενέργειας, που αντιστοιχεί στο έργο το οποίο παράγεται από μηχανή ισχύος ενός κιλοβάτ σε χρονικό διάστημα μίας ώρας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. kilowatt-hour].

κιλομπάιτ (το) {άκλ.} ΠΛΗΡΟΦ. μονάδα μέτρησης τής μνήμης τού ηλεκτρονικού υπολογιστή, που ισούται με χίλια μπάιτ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kilobyte < kilo- (βλ. λ. *κιλο-*) + byte (βλ. λ. *μπάιτ*)].

κιλοπόντ (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα βάρους ίση με το βάρος που παρουσιάζει ένα σώμα με μάζα ενός χιλιογράμμου, όταν βρίσκεται σε υψόμετρο μηδέν και γεωγραφικό πλάτος 45°.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kilopond < Kilo- (βλ. λ. *κιλο-*) + -pond < λατ. pondus «βάρος, φορτίο»].

-κιλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο βάρος σε κιλά: *πεντόκιλο δοχείο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *κιλό*]

κιλότα (η) {κιλοτών} **1.** το γυναικείο εσώρουχο, που καλύπτει τα γεννητικά όργανα και τους γλουτούς ΣΥΝ. βρακί **2.** (και για άνδρες) το παντελόνι ιππασίας, που έχει κόψιμο πολύ άνετο στους γοφούς, παρτό στα γόνατα και στενό ώς σφιχτό από τα γόνατα μέχρι τους αστρα-

γάλους (ειδικότ.) το παντελόνι τής στολής των ανδρών τού ιππικού, η στρατιωτική περισκελίδα: ~ *ιππασίας* || *ανδρική* ~. — (υποκ.) **κιλοτάκι** (το) κ. **κιλοτίτσα** (η) (σημ. 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εσώρουχο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. culotte < cul «οπίσθια» < λατ. culus «πρωκτός»].

κιλότο (το) μοσχαρήσιο άπαχο κρέας εκλεκτής ποιότητας, που προέρχεται από το τελευταίο τμήμα τής ράχης τού ζώου πίσω από το φιλέτο και πάνω από το μπούτι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. culotte. Βλ. λ. *κιλότα*].

κιλοχέρτς (το) (συνήθ. γράφεται και προφέρεται *κιλοχέρτζ*) {άκλ.} ΦΥΣ.-ΠΛΗΡΟΦ. ο χιλιόκυκλος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kilohertz (νόθο σύνθ.). Βλ. λ. *κιλο-*, *χερτς*].

κιλτ (το) {άκλ.} η παραδοσιακή, χαρακτηριστική φούστα των Σκωτσέζων, από μάλλινο καρό ύφασμα, που φθάνει μέχρι το γόνατο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kilt < μέσ. αγγλ. kylte, πιθ. σκανδ. προέλ., πβ. αρχ. σκανδ. kjalta «δίπλα, πιέτα υφάσματος ή φούστας», δαν. kilte «πτυχώνω, διπλώνω»].

κιμαδιάζω ρ. μετβ. {κιμάδιασα} (λαϊκ.) κόβω το κρέας κιμά, συνήθ. με ειδική μηχανή.

κιμαδόπιτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πίτα με γέμιση από κιμά.

κιμάς (ο) {κιμάδες} κρέας κομμένο (αλεσμένο) σε πολύ λεπτά επιμήκη κομμάτια (σαν χοντρά μακαρόνια), συνήθ. με ειδική μηχανή: *περνώ το κρέας από τη μηχανή τού* ~· ΦΡ. (λαϊκ.) ***κάνω (κάποιον) κιμά*** δέρνω (κάποιον) ανηλεώς, τον «σπάζω στο ξύλο».
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kiyma < kıymak «κόβω, κομματιάζω»].

κιμονό (το) {άκλ.} **1.** παραδοσιακή ιαπωνική ρόμπα με φαρδύ, άνετο κόψιμο, κυρ. στα χέρια, χωρίς ραφές, που φθάνει μέχρι τους αστραγάλους και περιτυλίσσεται στο σώμα σταυρωτά από αριστερά προς τα δεξιά στο στήθος, ενώ στη μέση συγκρατείται με μια πολύ φαρδιά υφασμάτινη ζώνη **2.** (γενικά) κάθε ανάλογο ένδυμα με παρόμοιο σχέδιο (κυρ. για γυναίκες).
[ΕΤΥΜ. < ιαπων. kimono «ρούχο» < ki «φορώ» + mono «πράγμα»].

κιμπάρης (ο) {κιμπάρηδες}, **κιμπάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) γενναιόδωρος, ειλικρινής και περήφανος άνθρωπος. — **κιμπάρικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kibar].

κιμπαρλίκι (το) {κιμπαρλικιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η ιδιότητα και συμπεριφορά τού κιμπάρη.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kibarlık].

κιμπούτς (το) {άκλ.} αγροτική ή βιομηχανική κοινότητα στο Ισραήλ, οργανωμένη κατά τα πρότυπα τού κολεκτιβισμού, αυτοχρηματοδοτούμενη βάσει των κερδών της και με κάλυψη των αναγκών περίθαλψης και πρόνοιας των μελών της, στην οποία η οργάνωση και ο καταμερισμός εργασίας γίνεται από εκλεγμένη επιτροπή.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kibbutz < εβρ. qibbūṣ «συγκέντρωση, σύναξη»].

κιμωλία (η) {κιμωλιών} **1.** μαλακό, συνήθ. λευκό πέτρωμα, με υψηλή περιεκτικότητα σε ανθρακικό ασβέστιο· χρησιμοποιείται ευρέως ως χρωστική ουσία, ως λίπασμα, ως στιλβωτικό, ως μέσο σχεδίασης και γραφής σε πίνακες κ.α. **2.** (συνεκδ.) το μικρό, κυλινδρικό κομμάτι από αυτό το πέτρωμα, που χρησιμοποιείται για γράψιμο σε μαυροπίνακα ή οποιαδήποτε άλλη σκουρόχρωμη και λεία επιφάνεια ή για ζωγραφική σε διάφορες επιφάνειες: *γράφω με ~ στον πίνακα || χρωματιστή / σπασμένη* ~.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιμωλία (γῆ)* < *Κίμωλος* (βλ.λ.)].

Κίμωλος (η) {Κιμώλου} **1.** νησί των ΝΔ. Κυκλάδων μεταξύ τής Μήλου και τής Σίφνου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. (μη Ι.Ε.) τοπωνύμιο. Κατά τη μυθολογία, το όνομα τής νήσου οφείλεται στον *Κίμωλον*, σύζυγο τής Σίδης, τής οποίας ο πατέρας οίκισε το νησί].

Κίμων (ο) {Κίμων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος στρατηγός και πολιτικός (506-449 π.Χ.), γυιος τού Μιλτιάδη **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Κίμωνας**. — **κιμώνειος**, -ος, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η λ. προέρχεται από επίθ. που αρχικώς δήλωνε το σκούρο χρώμα (πβ. *Μιλτιάδης* < *μίλτος* «κοκκινάδι») και συνδέθηκε με λατ. cimex «κοριός» (αρχική σημ. «χρώμα σκούρο καφέ») και με σανσκρ. śyāmá- «σταχτής»].

Κίνα (η) [1728] (κινεζ. Zhonghua Renmin Gongheguo = Λαϊκή Δημοκρατία τής Κίνας) κράτος τής Α. Ασίας με πρωτεύουσα το Πεκίνο, επίσημη γλώσσα τη μανδαρινική Κινεζική και νόμισμα το γιουάν. **Κινέζος** (ο) [1867]. **Κινέζα** (η), **κινεζικός**, -ή, -ό (βλ.λ.) κ. (καθημ.) **κινέζικος**, -η, -ο. **Κινεζικά** κ. (καθημ.) **Κινέζικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. όρου (πβ. γερμ. China), που πιθ. ανάγεται στην κινεζ. λ. Qin ή Ts'in, ονομασία δυναστείας, η οποία κυβέρνησε τη χώρα τον 2ο αι. π.Χ. Ωστόσο, η χώρα ήδη τον 4ο αι. π.Χ. αποκαλείτο Tsinstan, οι δε Βραχμάνοι χρησιμοποιούσαν για την Κίνα τη σανσκρ. ονομασία cīna. Φαίνεται πιθανότερη η άποψη ότι το όνομα ανάγεται στην περιοχή Shaanxi τής ΒΔ. Κίνας (η ονομασία Shaanxi σημαίνει «Δυτικό Shaan»), η οποία απετέλεσε τον πυρήνα τής χώρας. Η καθ' εαυτήν κινεζ. ονομασία είναι Zhonghua «Μέσο Βασίλειο»].

κίνα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ιθαγενές δέντρο τής Ν. Αμερικής, που καλλιεργείται κυρ. για τον φλοιό του, ο οποίος έχει πλούσιες θεραπευτικές ιδιότητες (κατά τής ελονοσίας, τής αρρυθμίας τής καρδιάς, του πυρετού) και από τον οποίο εξάγεται το κινίνο (βλ.λ.) **2.** ο φλοιός τού δέντρου αυτού: *σταχτόχρωμη / κίτρινη / κόκκινη* ~.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quina < ισπ. quina < kina «φλούδα, φλοιός», λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα].

κιναιδισμός (ο) η συμπεριφορά των κιναίδων.

κίναιδος (ο) (αρχαιοπρ.-μειωτ.) ο παθητικός ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. (!) πούστης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. ετυμολογικό λεξικό «*παρὰ τὸ κινεῖσθαι τὴν αἰδῶ ἢ παρὰ τὸ κινεῖσθαι τὰ αἰδοῖα*», εκδοχή που θεωρεί τη λ. σύνθετη των *κινῶ* και *αἰδώς* ή *αἰδοῖον*. Εντούτοις, σημαντικό πρόβλημα εξακολουθεί να συνιστά η ποσότητα τού *-ι-* (*κῑναιδος* — *κῐνῶ*)].

κιναισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η συνολική αίσθηση διά μέσου τής οποίας αντιλαμβανόμαστε τις κινήσεις των μυών, των τενόντων και των αρθρώσεων, τού σώματος συνολικά. Επίσης **κινησιοαίσθηση**. — **κιναισθητικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kinesthésie].

κινάρα (η) → αγκινάρα

κινγκ-σάιζ επίθ. {άκλ.} πολύ μεγάλου μεγέθους: ~ *συσκευασία*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. king-size (με ατελή προφορά)].

κινδυνεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {κινδύνεψα κ. (λόγ.) κινδύνευσα} ♦ (αμετβ.) **1.** διατρέχω κίνδυνο· απειλούμαι ή βρίσκομαι σε επικίνδυνη κατάσταση: *η εταιρεία κινδυνεύει με χρεωκοπία || το χωριό κινδύνεψε από την πυρκαγιά* **2.** (ειδικότ.) απειλούμαι από πλήρη φθορά, καταστροφή· (για ανθρώπους) απειλείται η ζωή μου: *σ' αυτή τη δουλειά κινδυνεύει ανά πάσα στιγμή || αν συνεχίσει να καπνίζει, κινδυνεύει η υγεία του || δεν μπορεί να κυκλοφορήσει χωρίς σωματοφύλακα, γιατί κινδυνεύει* ♦ (μετβ.) (+να) **3.** βρίσκομαι πολύ κοντά σε δυσάρεστη, ανεπιθύμητη εξέλιξη ή κατάσταση, αντιμετωπίζω κίνδυνο: *κινδυνεύει να χάσει τη δουλειά του || ~ να τρελαθώ μ' αυτά που βλέπω και ακούω!* ΣΥΝ. κοντεύω **4.** διακινδυνεύω: *κινδύνεψε να τα χάσει όλα γι' αυτή την υπόθεση || κινδυνεύει να τα τινάξει όλα στον αέρα* ΣΥΝ. ριψοκινδυνεύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

κινδυνολογία (η) {κινδυνολογιών} (κακόσ.) λόγος που αναφέρεται σκόπιμα σε (υπαρκτούς ή ανύπαρκτους) κινδύνους, για εκφοβισμό ή αποτροπή από συγκεκριμένες επιλογές: *η ~ αποτελεί συνηθισμένη πολιτική πρακτική || οι ~ δεν πρόκειται να πείσουν.* — **κινδυνολόγος** (ο/η), **κινδυνολογικός**, -ή, -ό.

κινδυνολογώ ρ. αμετβ. {κινδυνολογείς... | κινδυνολόγησα} (κακόσ.) προβάλλω κατά συστηματικό και έντονο τρόπο υπαρκτούς ή πιθανούς κινδύνους προς εκφοβισμό ή αποτροπή μιας επιλογής: *κινδυνολογεί ασύστολα σε μια περίοδο που η χώρα χρειάζεται ηρεμία και αίσθημα ασφάλειας.*

κίνδυνος (ο) {κινδύν-ου | -ων, -ους} **1.** το αρνητικό ενδεχόμενο, πιθανότητα να συμβεί κάτι κακό: *όταν οδηγείς μεθυσμένος, υπάρχει αυξημένος ~ ατυχήματος || ~ πολέμου / προκλήσεως επεισοδίων / καταστροφής / αποτυχίας / πνιγμού / ηλεκτροπληξίας || ο ~ τής καταστροφής των τροπικών δασών απειλεί όλο τον πλανήτη·* ΦΡ. (α) (λόγ.) ***κρούω τον κώδωνα τού κινδύνου*** βλ. λ. *κώδων* (β) ***εκπέμπω σήμα κινδύνου*** (i) ΝΑΥΤ. το σήμα που εκπέμπει ένα πλοίο καλώντας σε επείγουσα βοήθεια όταν βρεθεί σε κίνδυνο (το σήμα S.O.S. με τον ασύρματο, το V με οπτικό ή σημαίες και το MAYDAY με το τηλέφωνο): *εξέπεμψε ~ στα ανοιχτά τής Ινδονησίας* (ii) (μτφ.) εμφανίζω σαφή σημεία ότι βρίσκομαι στα πρόθυρα καταστροφής: *το περιβάλλον εκπέμπει σήμα κινδύνου λόγω τής μόλυνσης* (γ) ***έξοδος κινδύνου*** (σε επιγραφές) βοηθητική έξοδος που χρησιμοποιείται για την ασφαλή εκκένωση αίθουσας ή κτηρίου από τον κόσμο που βρίσκεται μέσα, σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης (λ.χ. πυρκαγιάς): *κατάφερε να σωθεί, βγαίνοντας από την* ~ **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε (πράξη, κατάσταση, συμπεριφορά κ.λπ.) μπορεί να προκαλέσει καταστροφή, να επιφέρει απώλειες και φθορές ή μπορεί να φέρει σε επικίνδυνη θέση (κάποιον/κάτι): *οι ~ από το κάπνισμα είναι μεγάλοι || οι ~ τής θάλασσας* (δηλ. η πιθανότητα ναυαγίου, φθορών, πειρατείας κ.λπ.) *|| αυτή η διαδρομή έχει πολλούς ~ || η νύχτα κρύβει κινδύνους || ο ~ των ναρκωτικών·* ΦΡ. (α) ***προσοχή-κίνδυνος!*** (σε επιγραφές προϊόντων, ενδείξεις χρήσεως κ.λπ.) για την επισήμανση τής επικινδυνότητας τής επαφής ανθρώπου με συγκεκριμένο αντικείμενο ή τής εισόδου, τής προσέγγισης σε έναν χώρο (β) ***κίνδυνος-θάνατος*** για πρόσωπα και πράγματα που αξιολογούνται ως επιβλαβή, με αρνητικές επιπτώσεις στο σύνολο: *η μόλυνση σήμερα είναι ~!* (γ) ***δημόσιος κίνδυνος*** βλ. λ. *δημόσιος* (δ) ***υπ' αριθμόν ένα κίνδυνος*** ο πλέον απειλητικός, αρνητικός παράγοντας· η μέγιστη απειλή: *τα ναρκωτικά αποτελούν τον υπ' αριθμόν ένα κίνδυνο για τη νεολαία μας* **3.** το κακό που απειλεί τη ζωή, την αρτιμέλεια, την υγεία, την προσωπικότητα ή την περιουσία (κάποιου): *διατρέχω / εκτίθεμαι σε ~ || εγκυμονώ κινδύνους || γλυτώνω / ξεπερνώ / ξεφεύγω τον ~ || βάζω σε / βρίσκομαι σε ~·* ΦΡ. (α) ***φέρω τον κίνδυνο*** φέρω την ευθύνη, δέχομαι τις αρνητικές επιπτώσεις, τη ζημιά από αρνητική εξέλιξη (β) ***επαγγελματικός κίνδυνος*** το σύνολο των απειλητικών, αρνητικών ενδεχομένων που προκύπτουν κατά τη διάρκεια εκτελέσεως εργασίας και εξαιτίας της (γ) ΟΙΚΟΝ. ***επιχειρηματικός κίνδυνος*** η πιθανότητα για οικονομική ζημιά, σε περίπτωση που ένας επιχειρηματίας κάνει επένδυση ή πάρει δάνειο ΣΥΝ. ρίσκο **4.** η διακινδύνευση: *κάνω κάτι με προσωπικό ~ || με ~ τής ζωής του και αυτοθυσία αγωνίστηκε να σώσει τα παιδιά* ΣΥΝ. ρίσκο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. συνδέεται με το μτγν. *κίνδαξ* «ευκίνητος» και αναλύεται σε θ. *κι-* + πρόσφυμα *-νδ-*, οπότε και οι δύο λ. ίσως ανάγονται στο αρχ. ρ. *κίω* «κινούμαι, φεύγω» (< θ. *κι-*, για το οποίο βλ. λ. *κινῶ*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για ανομοιωμένη λ., η οποία προέρχεται από τ. **κύν-δυν-ος*, που αναλύεται σε *κύων* «σκύλος - καλή ζαριά» και σε θ. **δυ-* (που δεν απαντά στην Ελληνική) με τη σημ. «παιχνίδι με ζάρια», πβ. σανσκρ. dīvyati, dyūta- «παιχνίδι με ζάρια». Η λ. χρησιμοποιήθηκε συχνά ως όρος τού παιχνιδιού των ζαριών με την έννοια τής αβέβαιης τύχης].

κινδυνώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κινδυνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που ενέχει πολλούς κινδύνους: ~ *βίος / κατάβαση / πορεία* ΣΥΝ. επικίνδυνος, επισφαλής ΑΝΤ. ακίνδυνος, ασφαλής. — **κινδυνωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κινεζικός, -ή, -ό [1897] κ. (καθημ.) **κινέζικος**, -η, -ο **1.** αυτός που

σχετίζεται με την Κίνα ή τους Κινέζους: ~ *θρησκεία / γλώσσα / παράδοση / ιστορία* || ~ *βάζο / πίνακας / τεχνοτροπία / παροιμία* (βλ. κ. λ. *σινικός*) **2.** (μτφ. στον τ. ***Κινέζικα***) ακαταλαβίστικα λόγια: *άσε τα ~ και μίλα καθαρά. για να καταλάβω* || *αυτά μου φαίνονται ~* ΣΥΝ. αλαμπουρνέζικα **3.** ***κινέζικο*** (το) (α) εστιατόριο όπου προσφέρεται κινεζικό φαγητό (κινεζικές σπεσιαλιτέ) (β) το ίδιο το κινεζικό φαγητό.

Κινέζος (ο) → Κίνα

κίνημα (το) |αρχ.| {κινήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η συλλογική και μεθοδευμένη πολιτική ενέργεια, που εκδηλώνεται κατά ξαφνικό και αποφασιστικό τρόπο. κυρ. αυτή που στοχεύει σε ανατροπή μιας κυβέρνησης με παράνομο τρόπο ή με χρήση βίας: ~ *των συνταγματαρχών* || *το ~ στο Γουδί εκδηλώθηκε το 1909* || *η επικράτηση τού ~ σήμαινε και την κατάλυση των δημοκρατικών θεσμών* ΣΥΝ. πραξικόπημα. στάση. επανάσταση **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των προσώπων και των οργανώσεων (συχνά από διαφορετικούς και ανομοιογενείς κοινωνικούς. πολιτικούς. επαγγελματικούς χώρους), που δραστηριοποιούνται για την εξυπηρέτηση ή την επίτευξη κοινού σκοπού και (κατ' επέκτ.) η δράση αυτών των προσώπων και οργανώσεων και το σύνολο των αγώνων και των διεκδικήσεών τους: *το ~ για την παγκόσμια ειρήνη* || *μέλος τού ~ για τον διεθνή αφοπλισμό* || *εργατικό / φοιτητικό / συνδικαλιστικό / φεμινιστικό / οικολογικό / ειρηνιστικό ~* || *~ διανοουμένων* || *Κίνημα των Αδεσμεύτων* (βλ. λ. *αδέσμευτος*) **3.** (ειδικότ.) το πολιτιστικό ή ιδεολογικό ρεύμα που διέπεται από κοινούς κανόνες και αρχές έκφρασης και έχει κοινούς εκπροσώπους: ~ *τού Διαφωτισμού / τού υπερρεαλισμού* || *ο στρουκτουραλισμός είναι ~ των αρχών τού 20ού αι.* ΣΥΝ. ρεύμα **4.** (σπάν.) το να κινείται (κάποιος/κάτι). η κίνηση **5.** (μτφ.) η στιγμιαία και αυθόρμητη αντίδραση σε ερεθίσματα των αισθήσεων, το σκίρτημα: ~ *τής καρδιάς / τής ψυχής / τού νου / τής φαντασίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *επανάσταση.*

κινηματίας (ο) {κινηματιών} πρόσωπο που μετέχει σε ανατρεπτικό κίνημα, που προβαίνει σε στασιαστικές πράξεις εναντίον του νομίμου καθεστώτος: *εκκρεμεί η σύλληψη των ~* ΣΥΝ. στασιαστής, πραξικοπηματίας. επαναστάτης.

κινηματικός, -ή, -ό [1880] **1.** (α) ΠΟΛΙΤ. αυτός που σχετίζεται με κίνημα εναντίον κυβέρνησης (β) αυτός που σχετίζεται με πολιτικό / κοινωνικό ρεύμα ή οργάνωση: *οργάνωση ~ χαρακτήρα* • **2.** αυτός που σχετίζεται με την κίνηση: ~ *επιδόσεις στρατιωτικού βλήματος* || *η ~ γλώσσα* (η νοηματική γλώσσα). — **κινηματικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématique (σημ. 2)].

κινηματογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αποτύπωση εικόνας και ήχου σε ειδικό φιλμ (κινηματογραφικό) και με συγκεκριμένο τρόπο, ώστε να είναι δυνατή η αναπαραγωγή της σε κινούμενη εικόνα με τη μέγιστη δυνατή πιστότητα κατά την προβολή της σε οθόνη ΣΥΝ. γύρισμα. τράβηγμα **2.** (ειδικότ.) η λήψη κινηματογραφικών πλάνων. το γύρισμα ταινίας. — **κινηματογραφώ** ρ. {-είς...}.

κινηματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η τέχνη τού κινηματογράφου, τής αποτύπωσης διαδοχικών εικόνων σε ειδικό φιλμ και τής αναπαραγωγής τους σε κινούμενη εικόνα, ώστε να καθίσταται δυνατή η αναπαράσταση τής πραγματικότητας: *επαγ-γελματική / ερασιτεχνική ~* **2.** (γενικότ.) η παραγωγή και εμπορία κινηματογραφικών ταινιών: *χώρα με ανεπτυγμένη ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographie].

κινηματογραφικός, -ή, -ό [1897] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον κινηματογράφο. την παραγωγή, διάθεση και προβολή ταινιών τού κινηματογράφου: ~ *ταινία / σενάριο / διασκευή / κριτική / παραγωγή / επιτυχία / καριέρα* || ~ *αστέρας / ηθοποιός / παραγωγός* || ~ *μηχανή λήψεως / προβολή* || ~ *αίθουσα* (σινεμά) / *μουσική* (σάουντρακ) / *φεστιβάλ / σχολή / παιδεία / βιομηχανία* **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από γρήγορο ρυθμό εναλλαγής και εξέλιξης: *οι εξελίξεις τρέχουν πια με ~ ταχύτητα* ΣΥΝ. αστραπιαίος, γρήγορος, γοργός ΑΝΤ. αργός. — **κινηματογραφικ-ά / -ώς** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographique].

κινηματογραφιστής (ο), **κινηματογραφίστρια** (η) {κινηματογραφιστριών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται με την κινηματογραφία, που γνωρίζει τον χειρισμό κινηματογραφικής μηχανής, που τραβάει κινηματογραφικά πλάνα (επαγγελματικά ή ερασιτεχνικά) **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που γυρίζει κινηματογραφική ταινία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographiste].

κινηματογράφος [1893] κ. (λαϊκ.-σπάν.) **κινηματόγραφος** (ο) **1.** (α) η τεχνική τής αποτύπωσης σε φιλμ εικόνων και η προβολή τους σε οθόνη από ειδική μηχανή με πολύ μεγάλη ταχύτητα εναλλαγής. που να ξεπερνά την ταχύτητα τού ματιού, ώστε να δημιουργείται η ψευδαίσθηση τής φυσικής κίνησης: *τεχνικές τού ~* || *ασπρόμαυρος / έγχρωμος / βωβός ~* (χωρίς ήχο) (β) η τέχνη τής παρουσίασης μιας ιστορίας, ενός γεγονότος. θέματος κ.λπ. με την παραπάνω τεχνική: *καλλιτεχνικός / εξπρεσιονιστικός / σύγχρονος / εμπορικός ~* || *~ τού δημιουργού* || *θεωρία / περιοδικό / φεστιβάλ κινηματογράφου* ΣΥΝ. σινεμά **2.** (συνεκδ.) κλειστή αίθουσα ή ανοιχτός χώρος που διατίθεται για την προβολή κινηματογραφικών ταινιών: *χειμερινός / θερινός ~* || *ο ~ ήταν γεμάτος κόσμο* || *η ταινία παίζεται σε δύο μόνο ~* ΣΥΝ. κινηματοθέατρο. σινεμά. (σκοτεινή) αίθουσα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cinématographe].

κινηματογραφόφιλος, -η, -ο αυτός που είναι λάτρης τού κινηματογράφου. που του αρέσει να βλέπει πολλές ταινίες. που γενικά ασχολείται με την τέχνη τού κινηματογράφου ΣΥΝ. σινεφίλ. — **κινηματογραφοφιλικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. cinéphile].

κινηματοθέατρο (το) {κινηματοθεάτρ-ου | -ων} κινηματογράφος ο οποίος λειτουργεί και ως θέατρο.

κίνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η αλλαγή τής θέσης αντικειμένου ή προσώπου σε συγκεκριμένο χρόνο και σε σχέση με κάποιο άλλο σώμα (που είναι ακίνητο και λαμβάνεται ως σημείο αναφοράς)· προϋποθέτει ή συνοδεύεται από εξειδικεύσεις που αναφέρονται στον χώρο (απόσταση. κατεύθυνση. απομάκρυνση-προσέγγιση): *μικρή / ξαφνική / αργή / ρυθμική ~* || *η ~ τού αυτοκινήτου / των αερίων μαζών / τής μπάλας* || *σταματώ / επιβραδύνω την ~ ενός σώματος* || *ευθύγραμμη / κυκλική / περιστροφική / παλινδρομική / ομαλή ~* (που σε ίσους χρόνους διανύει ίσα διαστήματα) || *η περιοδική ~ τού εκκρεμούς* || *επιταχυνόμενη ~* (που σε ίσους χρόνους διανύει όλο και μεγαλύτερα διαστήματα) ΣΥΝ. μετατόπιση. μετακίνηση ΑΝΤ. ακινησία, στάση, ηρεμία. αδράνεια· ΦΡ. ***αναπνευστικές κινήσεις*** βλ. λ. *αναπνευστικός* **2.** ΦΙΛΟΣ. η συνεχής αλλαγή τής θέσης ενός σώματος σε συνάρτηση με τον χρόνο και με ορισμένη ταχύτητα: *απόλυτη / σχετική ~* **3.** (συνεκδ.) το διάστημα που διανύει ένα κινούμενο σώμα: *η ~ του δεν ήταν παραπάνω από 10 εκατοστά* **4.** ΒΙΟΛ. η αυτόνομη μετακίνηση ενός οργανισμού με δική του ενέργεια: *οι φυτικοί οργανισμοί δεν έχουν το χαρακτηριστικό τής ~* **5.** ΑΣΤΡΟΝ. ***ανάδρομη κίνηση*** βλ. λ. *ανάδρομος* **6.** το αποτέλεσμα τής αντίδρασης ζωικού οργανισμού στα εσωτερικά ή εξωτερικά ερεθίσματα που δέχεται: *αντανακλαστικές ~* || *η ~ που κάνουν τα μάτια σε μια ξαφνική λάμψη* **7.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο κινείται κάποιος ή κινεί κάτι: *μην πεις τίποτα. απάντησέ μου με μία ~ τού κεφαλιού* || *προκλητική / τρυφερή / προστατευτική / βίαιη / αέρινη / χορευτική / συγκρατημένη / άτσαλη / φοβισμένη ~* **8.** η μετατόπιση ενός σώματος: *αισθάνθηκε μια ~ από πίσω της* || *είδε μια ~ στους θάμνους / στο μισοσκόταδο* **9.** η μετακίνηση ανθρώπων, κυρ. ταξιδιωτών. από ένα μέρος σε άλλο. κυρ. με μέσα μαζικής μεταφοράς: *παρατηρείται μεγάλη ~ τουριστών από τις χώρες τού Βορρά* || *το γραφείο κινήσεως μιας επιχείρησης* (που φροντίζει για τη μετακίνηση των υπαλλήλων της) **10.** η μεταφορά, διακίνηση εμπορευμάτων. προϊόντων από έναν τόπο σε άλλον, από μία χώρα σε άλλη: *~ αγαθών / προϊόντων* || *το υπάρχον προσωπικό δεν επαρκεί για την εξυπηρέτηση τής μεγάλης ~ τού αεροδρομίου* **11.** (συνεκδ.) ο αριθμός, το σύνολο των επιβατών. των προϊόντων κ.λπ. που διακινούνται: *μεγάλη / αναμενόμενη / περιορισμένη ~* || *η ~ των ξενοδοχείων έχει περιοριστεί κατά 20% σε σχέση με τα περσινά επίπεδα* **12.** η κυκλοφορία οχημάτων και πεζών στους δρόμους μιας πόλης, σε μια περιοχή: *αν μπλέξεις με την ~. θα καθυστερήσεις τουλάχιστον μία ώρα* || *η ~ στους δρόμους διεξάγεται ομαλά* || *το μεσημέρι το κέντρο έχει μεγάλη ~* || *έστριψε σε κάτι στενά, για ν' αποφύγει την ~* || *πυκνή / αραιή ~* **13.** η λειτουργία ενός μηχανικού συστήματος: *το τζιπ λειτουργεί με ~ στους τέσσερις τροχούς* || *με αυτό τον μοχλό μπαίνουν σε ~ όλες οι μηχανές τού εργοστασίου*· ΦΡ. (α) ***θέτω σε κίνηση*** (i) ενεργοποιώ έναν μηχανισμό. θέτω σε λειτουργία μηχανή (ii) (μτφ.) κινητοποιώ. προκαλώ τη δραστηριοποίηση (κάποιου): *όλος ο προεκλογικός μηχανισμός τού κόμματος έχει τεθεί σε κίνηση για την αυριανή συγκέντρωση* ΣΥΝ. δραστηριοποιώ (β) ***αργή κίνηση*** βλ. λ. *αργός* **14.** το σύνολο των δραστηριοτήτων. πρωτοβουλιών και εκδηλώσεων σε έναν χώρο δράσης: *πολιτιστική / τουριστική / θεατρική / επιστημονική ~* ΑΝΤ. στασιμότητα. (μτφ.) νέκρα **15.** (α) η δραστηριοποίηση ενός συνόλου ανθρώπων με κοινές θέσεις, κοινή ιδεολογία ή κοινές επιδιώξεις για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *ενισχύω / μετέχω σε οικολογική ~* || *~ για την επιστροφή των μαρμάρων τού Παρθενώνα* || *δημοκρατική / αριστερή / χριστιανική / πολιτική ~* (β) (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που μετέχουν σε αυτή τη δραστηριοποίηση: *μαζική / δραστήρια ~* **16.** οι τρέχουσες εξελίξεις, τα νέα σε ορισμένο τομέα δράσης: *παρακολουθεί την αθλητική ~ από τις εφημερίδες* **17.** (κυρ. σε επιτραπέζια παιχνίδια) η προμελετημένη μετακίνηση πιονιού: *ματ σε τρεις ~* (στο σκάκι) **18.** (μτφ.) η χειρονομία. κάθε πράξη που εκφράζει ή επιδιώκει μια αντίδραση: *όλες του οι ~ ήταν προμελετημένες* || *μεθοδικές / αυθόρμητες / έξυπνες / αποτελεσματικές / λεπτές ~* || *η επίσπευση των εκλογών θα είναι λανθασμένη ~* || *όλοι περιμένουν την επόμενη ~ του* || *έκανε μια ~ καλής θελήσεως* ΣΥΝ. χειρισμός, πρωτοβουλία· ΦΡ. (α) ***ελευθερία / άνεση κινήσεων*** δράση χωρίς περιοριστικές δεσμεύσεις: *τα πολλά λεφτά τής εξασφαλίζουν μια ~* (β) ***κάνω την πρώτη κίνηση*** παίρνω την πρωτοβουλία **19.** η σωματική δραστηριότητα, η κινητικότητα: *θέλει δουλειά που να έχει ~. ταξίδια. μετακινήσεις* ΑΝΤ. αδράνεια. ηρεμία, στατικότητα **20.** το σύνολο των οικονομικών πράξεων. συναλλαγών. δοσοληψιών κ.λπ.: *η ~ τής αγοράς / τού χρηματιστηρίου παρουσιάζει κάμψη* || *η εμπορική ~ θα αυξηθεί κατά την περίοδο των εκπτώσεων* **21.** η στατιστική καταγραφή των γεγονότων ή συναλλαγών συγκεκριμένης χρονικής περιόδου: *~ πληθυσμού* (γεννήσεις, γάμοι. θάνατοι) || *ο Πειραιάς είναι το λιμάνι με τη μεγαλύτερη ~ στην Ελλάδα* || *~ ταμείου / λογαριασμού / μετοχών / κεφαλαίων / καταθέσεων / εισοδημάτων* **22.** (στις εικαστικές τέχνες) η παραστατικότητα τού σχεδίου, η ζωντανή απεικόνιση: *η ~ στον πίνακα τονίζεται από τις έντονες φωτοσκιάσεις* **23.** ***κινήσεις*** (οι) το σύνολο των ενεργειών (κάποιου) σε ορισμένο χρονικό διάστημα, η δράση του: *οι ~ του παραξένεψαν τον φύλακα τής τράπεζας* || *ύποπτες / περίεργες / ασυνήθιστες ~* || *οι ~ τού εχθρού έχουν θέσει τον στρατό σε επιφυλακή* • **24.** η έναρξη δίκης, η αρχή δικαστικού αγώνα: ~ *αγωγής / μηνύσεως.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία. τελώ.*

κινησιογραφία (η) {χωρ. πληθ.} η καταγραφή των κινήσεων των οργάνων και των μελών τού σώματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία.*

κινησιοθεραπεία (η) [1894] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος τής σύγχρονης θεραπευτικής με προληπτική και θεραπευτική λειτουργία. που στηρίζεται στην εκτέλεση συγκεκριμένων κινήσεων των άκρων ή τού κορμού για τη θεραπεία παθήσεων τού ερειστικού και κινητήριου συστήματος: *ενεργητική / παθητική ~* (αναλόγως τού αν οι κινήσεις εκτελούνται με τις δυνάμεις τού αρρώστου ή όχι). Επίσης **κινησιθε-**

ραπεία [1894]. - **κινησιοθεραπευτής** (ο), **κινησιοθεραπεύτρια** (η), **κινησιοθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. kinésithérapie].

κινησιολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. η μελέτη τής ανατομίας τού σώματος και τής φυσιολογίας των κινήσεων, κυρ. για την αξιοποίηση των συμπερασμάτων της στη σωματική αγωγή και στη θεραπευτική • **2.** ο τρόπος με τον οποίο κινούνται οι ηθοποιοί ή οι χορευτές σε μια παράσταση: *«Οι "Όρνιθες" παρουσιάζονται σε μετάφραση Ν.Σ., σκηνικά-κοστούμια Τ.Κ., μουσική Β.Λ., ~ Ε.Π.»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδησεογραφία, φρασεολογία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kinesiology].

κινητήρας (ο) ΜΗΧΑΝ. **1.** κάθε μηχανή που χρησιμοποιείται για τη μετάδοση κίνησης σε άλλον μηχανισμό· κάθε συσκευή που αντλεί ενέργεια από φυσική ή τεχνητή πηγή, μετατρέποντάς τη σε μηχανική: *δωδεκακύλινδρος / περιστροφικός / ηλεκτρικός / αερόψυκτος / υδρόψυκτος* ~ ΣΥΝ. μοτέρ **2.** (α) ***κινητήρας εσωτερικής καύσεως*** μηχανή που αποτελείται από έναν ή περισσότερους κυλίνδρους, μέσα στους οποίους επιτελείται η διαδικασία τής καύσεως για παραγωγή ενέργειας (β) ***δίχρονος / τρίχρονος / τετράχρονος κινητήρας*** (για αυτοκίνητα, μηχανάκια κ.λπ.) μηχανή εσωτερικής καύσεως, στην οποία το έμβολο μετακινείται πάνω-κάτω, συμπληρώνοντας κάθε φορά δύο / τρεις / τέσσερεις διαδρομές ανάμεσα σε κάθε ανάφλεξη τού αναφλεκτήρα (μπουζιού) (γ) ***αριθμός κινητήρα*** βλ. λ. *αριθμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κινητήρ, -ῆρος* «κινητής» < *κινῶ*. Η σημερινή σημ. αποδίδει τα γαλλ. moteur, αγγλ. motor].

κινητήριος, -α (λόγ. -ος), -ο [αρχ.] αυτός που μπορεί να θέτει (κάτι) σε κίνηση, να το μετακινεί, που μεταδίδει κίνηση: ~ *ιμάντας / άξονας*· ΦΡ. ***κινητήρια (-ος) δύναμη*** (i) η ενέργεια που καταναλώνεται, προκειμένου να τεθεί (κάτι) σε κίνηση: ~ *τού νερόμυλου είναι το νερό* (ii) (μτφ.) (κ. ***κινητήριος μοχλός***) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει τη δύναμη να επηρεάζει, να προκαλεί εξελίξεις, λειτουργώντας ως μέσο υλοποιήσεως στόχων, επιδιώξεων: ~ *τής καταναλωτικής κοινωνίας είναι το χρήμα* || *η νέα γενιά τού επιστημονικού προσωπικού είναι και η ~ τής επιχείρησης*.

-κινητήριος, -α, -ο β' συνθετικό που δηλώνει την ύπαρξη συγκεκριμένου αριθμού κινητήρων: *μονοκινητήριο αεροπλάνο*.

κινητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κίνηση, που επιτρέπει ή καθιστά δυνατή την κίνηση, που θέτει σε κίνηση ή μετακινεί (κάτι): ~ *ενέργεια / ίνα* (για κίνηση μυός ή σπλάγχνου) / *νεύρώνας* **2.** αυτός που κινείται, που δραστηριοποιείται, που δεν μένει ακίνητος ή αδρανής: *είναι ~ τύπος· δεν κάθεται στιγμή* **3.** ΦΥΣ. ***κινητική*** (η) ο τομέας τής μηχανικής που μελετά τις κινήσεις των σωμάτων. — **κινητικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κινητικότητα (η) [1858] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα (κάποιου) να κινείται ή να κινεί (κάτι): ~ *αρθρώσεων* **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το σύνολο των επιμέρους βιολογικών λειτουργιών, που καθιστούν δυνατή την κίνηση ενός οργανισμού, που του επιτρέπουν να κινείται: *διαταραχές κινητικότητας, σε διάφορες νευρολογικές παθήσεις* **3.** (μτφ.) η ανάπτυξη έντονης δραστηριότητας, η ενεργοποίηση λειτουργιών και μηχανισμών σε έναν τομέα δράσης για την επίτευξη συγκεκριμένου αποτελέσματος: *παρατηρείται έντονη ~ για την επίλυση τού Κυπριακού* || *κοινωνική* ~ ΣΥΝ. δραστηριοποίηση, ενεργοποίηση ΑΝΤ. αδράνεια.

κινητισμός (ο) **1.** ΦΙΛΟΣ. θεωρία που αποδέχεται ως μεταβλητή και κινητή την ουσία των πραγμάτων, απορρίπτοντας την ύπαρξη σταθερών νόμων **2.** ΓΕΩΛ. θεωρία που εξηγεί τον σχηματισμό των οροσειρών βάσει τής μετατόπισης των ηπείρων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mobilisme].

κινητό (το) → κινητός

κινητοποίηση (η) [1840] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η ενεργοποίηση, κυρ. σε συλλογικό επίπεδο και κατά οργανωμένο τρόπο, προκειμένου να επιτευχθεί συγκεκριμένος σκοπός: *χρειάζεται ~ όλων των δυνάμεων τού έθνους για την αντιμετώπιση τής εξωτερικής απειλής* || ~ *τού κρατικού μηχανισμού σε όλα τα επίπεδα* ΣΥΝ. δραστηριοποίηση, επιστράτευση ΑΝΤ. ακινητοποίηση **2.** (ειδικότ. σε οργανώσεις, συλλόγους κ.λπ.) η οργανωτική υποδομή και ο αντίστοιχος μηχανισμός για την ενημέρωση και δραστηριοποίηση των μελών: *υπεύθυνος κινητοποίησης σε κομματική οργάνωση*.

κινητοποιώ ρ. μετβ. {κινητοποιείς... | κινητοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω κάτι να εκδηλωθεί, να ενεργοποιηθεί, προκαλώ τη δραστηριοποίηση του: *κατάφερε να κινητοποιήσει χιλιάδες ανθρώπους διαφορετικής φυλής και καταγωγής* **2.** θέτω έναν μηχανισμό, μια οργάνωση σε ετοιμότητα, προετοιμάζω για συντονισμένη δράση σε συλλογικό επίπεδο, με βάση καθορισμένο σχέδιο ή τρόπο: *κινητοποιήθηκαν όλες οι δυνάμεις τής πυροσβεστικής για την κατάσβεση τής πυρκαγιάς* ΣΥΝ. δραστηριοποιώ, ενεργοποιώ **3.** (ειδικότ.) θέτω σε πολεμική ετοιμότητα, επιστρατεύω: *κινητοποιήθηκαν δυνάμεις στρατού και ναυτικού για την αντιμετώπιση τής εξωτερικής απειλής* **4.** θέτω (κάτι) σε κίνηση, το κάνω να κινείται ΑΝΤ. ακινητοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. mobiliser].

κινητόπτερο (το) {κινητοπτέρ-ου | -ων} κάθε αεροσκάφος τού οποίου οι πτέρυγες κινούνται, λ.χ. το ελικόπτερο.

κινητός, -ή, -ό **1.** αυτός που μπορεί να κινείται ή να μετακινείται από ένα μέρος ή σημείο σε ένα άλλο: *το ~ στέλεχος ενός μηχανισμού* || ~ *πληθυσμός* (που δεν έχει μόνιμο τόπο διαμονής) / *διάφραγμα* || ~ *γέφυρα* (γέφυρα που με ειδικό μηχανισμό μπορεί είτε ολόκληρη είτε τμηματικώς να ανασηκώνεται ή να πέφτει, για να εμποδίσει τη διέλευση πάνω από αυτήν· σε άλλες περιπτώσεις αποτελείται από δύο χωριστά μέρη, που μπορούν να αποσύρονται προς αντίθετες κατευθύνσεις, λ.χ. επιτρέποντας τον διάπλου σκαφών από τον ποταμό, τις όχθες τού οποίου κανονικά ενώνει) ΑΝΤ. ακίνητος, σταθερός **2.** αυτός που χρησιμοποιεί μηχανοκίνητο όχημα ή βρίσκεται μέσα σε αυτό, ώστε να επιτρέπεται η εύκολη μετακίνησή του από τόπο σε τόπο: ~ *συνεργείο τηλεοπτικών μεταδόσεων / καντίνα*· ΦΡ. ***κινητή μονάδα*** μονάδα πλήρως εξοπλισμένη για ορισμένη αποστολή (τηλεοπτικές μεταδόσεις, ιατρική φροντίδα κ.ά.) που μεταφέρεται μέσα σε ειδικά διαρρυθμισμένο όχημα: *«οι νέες ~ προληπτικής ιατρικής, ειδικά οχήματα εξοπλισμένα με ιατρικά μηχανήματα»* (εφημ.) **3.** (θρησκευτική εορτή) που δεν εορτάζεται σε καθορισμένη ημερομηνία, αλλά μετατίθεται χρονικώς, λ.χ. το Πάσχα **4.** (α) (ειδικότ. για περιουσιακά στοιχεία) αυτός που μπορεί να μεταφερθεί ή να μετακινηθεί, κατ' αντιδιαστολή προς τα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία (δηλ. οικόπεδα, σπίτια, μαγαζιά κ.λπ.): *έχει μεγάλη ~ περιουσία σε καταθέσεις σε ξένες τράπεζες* (β) ***κινητά*** (τα) το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων τού παραπάνω τύπου, που κατέχει κάποιος: *ό,τι περιουσία έχει είναι σε* ~ ΑΝΤ. ακίνητα (γ) ***κινητή αξία*** βλ. λ. *αξία* **5.** (α) ***κινητό (τηλέφωνο)*** φορητό τηλέφωνο που λειτουργεί χωρίς καλωδιακή σύνδεση, με φορτιζόμενη μπαταρία, χρησιμοποιώντας ένα δίκτυο ραδιοφωνικών πομπών (καθένας από τους οποίους καλύπτει διαφορετική γεωγραφική περιοχή), καθώς και ηλεκτρονικών συστημάτων, που επιτρέπουν τη μεταβίβαση μιας κλήσης από μια περιοχή σε άλλη (μετάδοση): *απενεργοποιώ το ~ μου* ΑΝΤ. σταθερό (τηλέφωνο) (β) ***κινητή τηλεφωνία*** η τηλεφωνική επικοινωνία μέσω κινητών τηλεφώνων: *εταιρεία κινητής τηλεφωνίας* || *συστήματα κινητής τηλεφωνίας* **6.** (μτφ.) σε ΦΡ. όπως ***κινητή βιβλιοθήκη / κινητό λεξικό / κινητή εγκυκλοπαίδεια*** κ.λπ. για ανθρώπους με πολλές γνώσεις, με σφαιρική και πλούσια μόρφωση.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κινῶ*. Στις σύγχρονες τεχνολογικές σημ. η λ. αποδίδει το αγγλ. mobile].

-κίνητος, -η, -ο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι: **1.** κινείται (π.χ. με ορισμένο τρόπο): *ευ-κίνητος, δυσ-κίνητος, αει-κίνητος* **2.** τίθεται σε κίνηση με ορισμένο μέσο ή τρόπο: *ατμο-κίνητος, ηλεκτρο-κίνητος, αυτο-κίνητος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἀει-κίνητος, εὐ-κίνητος*), που προέρχεται από το ρ. *κινῶ* και απαντά επίσης σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. *ατμο-κίνητος* < αγγλ. steam-driven)].

κίνητρο (το) {κίνητρ-ου | -ων} **1.** ό,τι ωθεί ένα πρόσωπο να ενεργήσει κατά συγκεκριμένο τρόπο, να προβεί σε μια πράξη, να υιοθετήσει ορισμένη συμπεριφορά κ.λπ.: *ήξερε να δίνει στους μαθητές του κίνητρα για έρευνα και μελέτη* || *προσφέρω / θεσπίζω κίνητρα* || *κατώτερα / ταπεινά / ευγενή / ανθρωπιστικά / ύποπτα / πιθανά / ιδιοτελή / οικονομικά / πολιτικά / κοινωνικά / ψυχολογικά* ~ ΣΥΝ. λόγος, αίτιο, ελατήριο, ερέθισμα **2.** (ειδικότ.) οι παράγοντες που επιτρέπουν, ενισχύουν και ευνοούν τη δραστηριοποίηση, την ανάπτυξη πρωτοβουλιών κ.λπ. στον οικονομικό τομέα: *εφαρμόζω πολιτική κινήτρων* || *εμπορικά* ~ ΑΝΤ. αντικίνητρο • **3.** σιδερένιο όργανο, που χρησιμοποιείται κυρ. από τους μεταλλουργούς, για να μετακινούν ύλες ή αντικείμενα, τα οποία βρίσκονται σε θερμοκρασία πυράκτωσης ή τήξης.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κίνητρον* «αναδευτήρας» < αρχ. *κινῶ*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. motif].

κινίνο (το) **1.** ΦΑΡΜ. λευκό κρυσταλλικό αλκαλοειδές, το οποίο στην καθαρή μορφή του είναι άμορφη ή κρυσταλλική σκόνη και έχει χαρακτηριστικά πικρή γεύση· χρησιμοποιείται ευρέως στη φαρμακευτική για τη θεραπεία τής ελονοσίας και (κυρ. παλαιότ.) τής αρρυθμίας, καθώς και στη βιομηχανία τροφίμων (για την παρασκευή αεριούχων ποτών) **2.** (μτφ.) οτιδήποτε έχει έντονα πικρή γεύση: ~ *είναι ο καφές όπως τον έκανες, δεν πίνεται* ΣΥΝ. δηλητήριο. Επίσης **κινίνη** (η) (σημ. 1) [1842].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. quinine < ισπ. quina < kina «φλούδα, φλοιός», λ. τής ινδιάν. φυλής Κετσούα].

κιννάβαρι (το) {κινναβάρεως | χωρ. πληθ.} ΟΡΥΚΤ. θειούχο ορυκτό τού υδραργύρου, που είναι το σπουδαιότερο από τα μεταλλεύματά του, έχει καστανό έως κόκκινο χρώμα και απαντά συνήθ. κοντά σε ηφαιστειακά πετρώματα. Επίσης **κινναβαρίτης** (ο).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. δάνειο ανατολικής προελ.].

κιννάμωμον (το) (αρχαιοπρ.) η καννέλα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιννάμωμον* < εβρ. qinnāmōn. Η κατάλ. τής ελληνικής λ. οφείλεται πιθ. σε ομωνυμία με το φυτό *ἄμωμον*].

κινούμενος, -η, -ο **1.** αυτός που κινείται ή που τον χαρακτηρίζει η κίνηση: *σημάδευαν σταθερούς και ~ στόχους* || *η ~ κινηματογραφική εικόνα*· ΦΡ. ***κινούμενη άμμος*** (i) η άμμος που περιλαμβάνει ποσότητα νερού, με αποτέλεσμα να βυθίζεται όποιος ή ό,τι πατήσει επάνω της (ii) (μτφ.) αριθμός ατόμων που μετακινείται από μια μορφή συμπεριφοράς (πολιτική, κοινωνική) σε μια άλλη **2.** ***κινούμενα σχέδια*** {κινουμένων σχεδίων} (α) κινηματογραφική ή τηλεοπτική ταινία, που απαρτίζεται από μια ακολουθία συνεχώς κινουμένων κυρ. ζωγραφικών σχεδίων, το καθένα από τα οποία διαφέρει ελαφρώς από το προηγούμενο έτσι, ώστε η γρήγορη διαδοχική προβολή τους στην οθόνη να δημιουργεί στον θεατή την ψευδαίσθηση ότι οι σχεδιασμένες φιγούρες κινούνται: *η «Φαντασία» είναι από τα πιο γνωστά ~ τού Ουόλτ Ντίσνεϋ* (β) (κ. στον ενικό) καθεμιά από τις φιγούρες που παρουσιάζονται σε τέτοιου είδους ταινίες: *ο Ντόναλντ Ντακ είναι από τα πιο γνωστά* ~ ΣΥΝ. καρτούν (γ) (συνεκδ.) το αντίστοιχο είδος ταινιών, κυρ. ως μορφή τέχνης: *τον αρέσουν τα* ~ (δ) (συνεκδ.) ο αντίστοιχος κλάδος τής κινηματογραφικής βιομηχανίας, που ασχολείται με την παραγωγή τέτοιων ταινιών.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *κινῶ* (βλ.λ.). Ο όρος *κινούμενα σχέδια* αποτελεί απόδ. τού αγγλ. animation].

κινώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κινείς... | κίν-ησα, -ούμαι, -ήθηκα (λόγ. εκινήθην, -ης, -η..., μτχ. κινηθείς, -είσα, -έν), -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** βγάζω (κάτι/κάποιον) από μια κατάσταση αδράνειας, στασιμότητας, (το/τον) κάνω να αλλάζει θέση, να μετατοπίζεται: ~ *τον δρομέα στην οθόνη*

τού υπολογιστή· ΦΡ. (α) ***κινώ γη και ουρανό / κινώ θεούς και δαίμονες*** χρησιμοποιώ κάθε μέσο και δυνατότητα που διαθέτω. προκειμένου να πετύχω κάτι: *είχε κινήσει γη και ουρανό για τον διορισμό τής γυναίκας του* (β) ***συν Αθηνά και χείρα κίνει*** βλ. λ. *χειρ* **2.** (συνεκδ.) μπορώ. έχω τη δυνατότητα ή την ικανότητα να κάνω κάτι να αλλάζει θέση. να μετατοπίζεται: *μετά το ατύχημα δεν κινεί καθόλου τα κάτω άκρα. έμεινε παράλυτος* **3.** (κυρ. για μηχανές. μεταφορικά μέσα) (α) θέτω (κάτι) σε λειτουργία, το ενεργοποιώ: *η μηχανή δεν έχει αρκετή ενέργεια, για να κινήσει την αντλία τής γεώτρησης* (β) (για μηχανές. μεταφορικά μέσα) αποτελώ πηγή ενέργειας, ειδικότ. ως καύσιμο: ο *αέρας κινεί τα ιστιοφόρα* || *τα τρόλεϊ κινούνται με ηλεκτρισμό* **4.** (μτφ.) αποτελώ το ερέθισμα, την αιτία για κάτι, λειτουργώ ως κίνητρο (βλ.λ.): *η παράξενη συμπεριφορά του τους κίνησε την περιέργεια* || (κ. μεσοπαθ.) *έκανε ό.τι έκανε κινούμενος από ζήλια / φθόνο / πάθος / μίσος* || *κινείται από τα πιο αγνά αισθήματα* ΣΥΝ. (λόγ.) ορμώμαι· ΦΡ. (λόγ.) ***το κινούν αίτιον*** βλ. λ. *αίτιο* **5.** προβαίνω στις ενέργειες που απαιτούνται για την εξέλιξη μιας διαδικασίας: ~ *τις προβλεπόμενες διαδικασίες για κάτι / την έρευνα ενός θέματος / λογαριασμό* (τον χρεωπιστώνω, βλ.λ.) / *αγωγή* (ξεκινώ τη δικαστική δίωξη κάποιου)· ΦΡ. ***κινώ ένα θέμα*** διερευνώ, καθιστώ επίκαιρο ένα θέμα: *κάποιοι επιχειρούν να κινήσουν εκ νέου το θέμα με αναδημοσιεύσεις παλαιότερων πληροφοριών* **6.** εντείνω τους ρυθμούς σε έναν τομέα οργανωμένης δραστηριότητας (λ.χ. στην πολιτική. την οικονομία κ.λπ.): *οι εκπτώσεις θα κινήσουν λίγο την αγορά* || *πώς κινήθηκαν σήμερα οι μετοχές στο χρηματιστήριο;* **7.** καθορίζω τη δράση, τον τρόπο συμπεριφοράς (κάποιου), εμφανίζω (κάποιον/κάτι) να ενεργεί με συγκεκριμένο τρόπο: *πολλές φορές είναι η τύχη που κινεί τις ζωές των ανθρώπων*· ΦΡ. ***κινώ τα νήματα*** βλ. λ. *νήμα* **8.** επιλέγω τον τρόπο κινήσεως με βάση καθορισμένους κανόνες συνήθ. στο πλαίσιο παιχνιδιού ή στρατηγικής: ~ *το πιόνι μου σε μια παρτίδα σκάκι* || ~*τα στρατεύματά μου στο πεδίο τής μάχης* ♦ (αμετβ.) **9.** (λογοτ.) ξεκινώ: *κίνησε για μέρη μακρινά* **10.** (μτφ.-σπάν.) απομακρύνομαι: *«ποτέ από το χρέος μη κινούντες»* (Κ.Π. Καβάφης) **11.** (μεσοπαθ. ***κινούμαι***) (για ανθρώπους και ζώα) αλλάζω θέση, αλλάζω τη στάση τού σώματός μου: *ο γιατρός είπε να μην κινηθείς για λίγες ώρες* || *κινείται με χάρη χορεύτριας* **12.** πηγαίνω κάπου. διανύω απόσταση έχοντας συγκεκριμένη κατεύθυνση ή πορεία: *πολλοί θα κινηθούν προς την Πάτρα για το καρναβάλι* || *τα ραντάρ εντόπισαν άγνωστο αεροσκάφος να κινείται προς τα ανατολικά* ΣΥΝ. πηγαίνω. κατευθύνομαι προς **13.** (ειδικότ. για μεταφορικά μέσα) (α) τίθεμαι ή βρίσκομαι σε κίνηση: *τα αυτοκίνητα κινούνται με βενζίνη ή πετρέλαιο* || *το όχημα κινείται με μικρή ταχύτητα* (β) εκτελώ δρομολόγιο: *τα τρόλεϊ δεν θα κινηθούν αύριο λόγω τής απεργίας* **14.** ΦΥΣ. ακολουθώ κάποια τροχιά, μετατοπίζομαι ως προς κάποιο σημείο: *η Γη κινείται γύρω από τον Ήλιο* || *τα ηλεκτρόνια κινούνται γύρω από τον πυρήνα τού ατόμου* **15.** ενεργώ, δρω για την επίτευξη σκοπού. αποτελέσματος: *κινήθηκε πολύ έξυπνα και με μυστικότητα* || *τα κόμματα έχουν αρχίσει να κινούνται εν όψει εκλογών* || *η εχθρική διπλωματία κινείται εναντίον μας* || *οι στασιαστές κινήθηκαν εναντίον τού Κοινοβουλίου* **16.** (ειδικότ.) αναπτύσσω δράση. δραστηριοποιούμαι: *κινείται πάντα σε κύκλους καλλιεργημένων ανθρώπων / στην υψηλή κοινωνία* **17.** (μτφ.) κυμαίνομαι, διαφοροποιούμαι ελαφρώς εντός ορισμένων πλαισίων ή αναφορικά με ένα σημείο: *ο πληθωρισμός / ο δείκτης τιμών θα κινηθεί στα ίδια επίπεδα / πάνω από τους αρχικούς υπολογισμούς* || *η συζήτηση κινήθηκε γύρω από θέματα εξωτερικής πολιτικής / σε καθαρά φιλικό επίπεδο* || *οι σχετικές εισηγήσεις κινούνται σε εντελώς διαφορετικό τόνο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τελώ*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κινῶ (-έω)* < **κῑ-νέϜ-ω*. που αντιστοιχεί στον τ. *κῑ-νυμαι* «κινούμαι, τίθεμαι σε κίνηση». Παρότι το μακρό -*κῑ*- παραμένει δυσεξήγητο, απαντά επίσης στο αρχ. ρ. *κί-ω* «κινούμαι. φεύγω». Το θ. *κῑ*-. μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kei- «θέτω σε κίνηση, κινούμαι». πβ. λατ. citus «ταχύς, γρήγορος». cīō / cieo «κινώ». cito «ανακινώ. παροτρύνω» (> γαλλ. citer) κ.ά. Ομόρρ. *κίνη-μα, κίνη-σις*. πιθ. κ. *κίνδυνος* (βλ.λ.)].

κιόλας επίρρ. **1.** ήδη. σε τόσο σύντομο χρονικό διάστημα, νωρίς: *πριν από λίγο άρχισες και τέλειωσες ~;* || *έφτασε ~ στο Λονδίνο;* ΣΥΝ. τόσο γρήγορα / νωρίς, από τώρα **2.** (συνήθ. μετά από χρον. επίρρ.) αυτήν ακριβώς τη στιγμή. αμέσως: *θα το ψάξω και θα σου το πω τώρα ~, για να μην περιμένεις* || *αύριο ~ φεύγω για Μόναχο* **3.** (α) επιπροσθέτως: *δεν φτάνει που μας έστησε μισή ώρα. φωνάζει ~* ΣΥΝ. επιπλέον. επίσης (β) και για τον λόγο ακόμη ότι...: *θα του αρέσει το δώρο, του το πήραν ~ τα παιδιά του* **4.** (συνήθ. μετά το *μόνο*) αλλά ακόμη. αλλά και: *όχι μόνο βοήθησε. έπεισε ~ και άλλους να βοηθήσουν* **5.** (εμφατ.) από την άλλη. όμως: *δεν ήθελε να τους χαλάσει την παρέα. αλλά τι να κάνει ~ που έπρεπε να ξυπνήσει πρωί την άλλη μέρα;* **6.** λοιπόν, εξάλλου: *γι' αυτό ~ σου έλεγα να προσέχεις*. Επίσης (λαϊκ.) **κιόλα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ήδη, και*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < φρ. *καὶ ὅλα* με την επίδραση των επιρρ. σε -ς].

κίονας (ο) {κιόνων} ΑΡΧΙΤ. ο στύλος. γενικότ. κάθε κατακόρυφη, επιμήκης και συνήθ. κυλινδρική κατασκευή από πέτρα. μάρμαρο ή άλλο υλικό. που χρησιμοποιείται για να στηρίζει την οροφή και αποτελείται από τη βάση, το σώμα (κορμό) και το κιονόκρανο. — (υποκ.) **κιονίσκος** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κίων. -ονος*, που συνδ. με το συνώνυμο αρμ. siwn. Ίσως και οι δύο γλώσσες δανείστηκαν τη λ. από κοινή πηγή].

κιονοειδής, -ής, -ές [μεσν.] {κιονοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει το σχήμα κίονα. που μοιάζει με κολόνα, στύλο: ~ *κατασκευή / υποστήριγμα.* **κιονοειδώς** επίρρ.

κιονόκρανο (το) {κιονοκράν-ου | -ων} ΑΡΧΙΤ. το ανώτατο τμήμα κίονα και γενικότ. οποιουδήποτε κατακόρυφου στηρίγματος οικοδομικής κατασκευής: ~ *δωρικού / ιωνικού / κορινθιακού ρυθμού.*

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κιονόκρανον* < *κίων* (βλ.λ.) + -*κρανον* < **κρᾱνον*. για το οποίο βλ. λ. *κρανίο*].

κιονοστοιχία (η) [1861] {κιονοστοιχιών} σειρά κιόνων πανομοιότυπης κατασκευής, οι οποίοι είναι τοποθετημένοι σε τακτές αποστάσεις στηρίζοντας την οροφή κτίσματος: ~ *κατά μήκος εξωτερικού διαδρόμου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *στοίχος*.

[ΕΤΥΜ. < *κίονας* + -*στοιχία* < *στοίχος*].

κιόσκι (το) {δύσχρ. κιοσκ-ιού | -ιών} **1.** στέγαστρο σε υπαίθριο χώρο, κυρ. για δημιουργία σκιάς. προστασία από τη βροχή ή για πώληση προϊόντων: *το ~ στον κήπο* || *ένα ~ με εφημερίδες και περιοδικά* ΣΥΝ. περίπτερο **2.** το εξοχικό, συνήθ. πολυτελούς κατασκευής, η έπαυλη που χρησιμεύει για εξοχική διαμονή.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. köşk < περσ. kūšk «παλάτι, έπαυλη»].

κιοτεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κιότεψα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) χάνω το θάρρος μου. εγκαταλείπω (κάτι) από δειλία. από φόβο: *στα λόγια ήταν όλοι γενναίοι. μα μπροστά στον εχθρό πολλοί κιότεψαν* ΣΥΝ. δειλιάζω, φοβάμαι ♦ **2.** (μετβ.) (σπάν.) εμπνέω σε κάποιον τον τρόμο κάνοντάς τον να δειλιάσει: *δεν τον κιοτεύεις με απειλές!* ΣΥΝ. τρομάζω. τρομοκρατώ. - **κιότεμα** (το).

κιοτής (ο) {κιοτήδες} (λαϊκ.) ο δειλός, πρόσωπο που εγκαταλείπει εύκολα από φόβο ΣΥΝ. φοβητσιάρης.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kötü «κακός»].

κιούγκι (ο) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο υδροσωλήνας. συνήθ. από πυρίμαχο πηλό, που χρησιμοποιείται στους υπονόμους, σωλήνας τού συστήματος αποχέτευσης.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. künk < περσ. kunk «υδροσωλήνας»].

κιούπι (το) {κιουπ-ιού | -ιών} το πιθάρι (βλ.λ.). — (υποκ.) **κιουπάκι** (το).

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. küp].

κιουρί (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα μέτρησης τής ραδιενέργειας χώρου.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία δόθηκε προς τιμήν των διαπρεπών Γάλλων φυσικοχημικών Pierre και Marie Curie].

κιούριο (το) {κιουρίου} ΧΗΜ. τεχνητό μεταλλικό στοιχείο με αργυρό χρώμα (σύμβολο Cm) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*. ΠΙΝ.).

[ΕΤΥΜ. < νεολατ. curium. βλ. κ. *κιουρί*].

κιούρτος (ο) το δικτυωτό συρμάτινο καλάθι, μέσα στο οποίο τοποθετείται δόλωμα για ψάρεμα. τέτοιας κατασκευής ώστε να εγκλωβίζει τα ψάρια που μπαίνουν από το πάνω μέρος του.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύρτος* «καλάθι» (με διαλεκτ. προφορά τού -*υ*- ως -*ιου*-), άσχετο προς το επίθ. *κυρτός*. Το ουσ. *κύρτος* προέρχεται από θ. *kr̥t-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνήεν στηρίξεως -*υ*-) τού Ι.Ε. *kert- «σύρω, τραβώ». πβ. σανσκρ. kāṭa- «δικτυωτό πλέγμα. ψάθα», λατ. cratis «πλέγμα», αρχ. γερμ. hurt «κιούρτος», γερμ. Horst «φωλιά», αγγλ. hurst κ.ά.].

κιοφτές (ο) ➝ κεφτές

Κιργιζία (η) (κιργιζ. Kyrgyz Respublikasy = Δημοκρατία τής Κιργιζίας) κράτος τής Κ. Ασίας, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μπισκέκ. επίσημη γλώσσα την Κιργιζιανή και νόμισμα το σομ Κιργιζίας. Επίσης **Κιργιστάν** (το) {άκλ.}. — **Κιργίζιος** (ο), **Κιργίζια** (η). **κιργιζιανός,** -ή, -ό, **Κιργιζιανά** (τα).

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. Kirgizija. το οποίο προέρχεται από τους ιθαγενείς Kyrgyz. Το όνομα Kyrgyz (τουρκ. Kırgız) ανάγεται στις τουρκ. λ. kır «στέπα» και gezmek «περιπλανώμαι», πράγμα που χαρακτηρίζει τη φυλή ως νομαδική].

Κιριμπάτι (το) {άκλ.} (αγγλ. Republic of Kiribati = Δημοκρατία τού Κιριμπάτι) νησιωτικό κράτος τού Κ. Ειρηνικού Ωκεανού με πρωτεύουσα το Μπαϊρίκι. επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το αυστραλιανό δολάριο.

[ΕΤΥΜ. Παρεφθαρμένος τ. τής αγγλ. ονομασίας Gilbert Islands, που είχαν προηγουμένως τα νησιά από τον Άγγλο θαλασσοπόρο Thomas Gilbert, ο οποίος ταξίδεψε εκεί το 1788].

κιρκάδιος, -α, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με βιολογικό ρυθμό. ο οποίος έχει περίοδο εικοσιτετραώρου: ~ *ρυθμός / δοσολογία*. Επίσης **κιρκαδιανός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. circadian < λατ. circa «περίπου» + dies «ημέρα»].

κιρκάνιος, -α. -ο αυτός που σχετίζεται με βιολογικό ρυθμό ετήσιας περιόδου. που επανέρχεται κάθε χρόνο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. circannual < λατ. circa «περίπου» + annual «ετήσιος» < λατ. annus «έτος»].

Κιρκασία (η) περιοχή τής ΝΔ. Ρωσίας στον Καύκασο. — **Κιρκάσιος** (ο) [1835], **Κιρκάσια** (η).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Circassia < ρωσ. Čerkesy «Κιρκάσιοι», πιθ. < οσετ. čarkas «αετός». Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Adygei < αμπχαζ. adi «νερό»].

Κίρκη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μάγισσα, κόρη τού Ήλιου. η οποία κατά την *Οδύσσεια* μεταμόρφωσε σε χοίρους τους συντρόφους τού Οδυσσέα **2.** (μετωνυμ.) η παραπλανητική και καταλυτική γοητεία. που αλλοιώνει την ανθρώπινη φύση με ύπουλο τρόπο. που δεσμεύει. αιχμαλωτίζει κάποιον, κάνοντάς τον όργανό της: *η ~ τής εξουσίας* || *υπέκυψαν στην ~ τής δημοσιότητας και τού πλουτισμού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν.. που πιθ. ανάγεται στο ουσ. *κίρκος* «γεράκι», αβεβ. ετύμου, ίσως πρόκειται για ονοματοποιημένη λ.. που συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *κρέξ*. καθώς και με άλλες Ι.Ε. ονομασίες πτηνών. πβ. σανσκρ. kṛkara- «πέρδικα». μέσ. ιρλ. cerec «όρνιθα». αρχ. πρωσ. kerko «γλάρος», ρωσ. krečet «γεράκι»].

κιρκινέζι (το) {κιρκινεζ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αρπακτικό πτηνό, ειδικότ. το γεράκι.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kerkenez, ίσως < αρχ. *κίρκος* «γεράκι» (βλ. κ. *Κίρκη*)].

κίρρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. χρόνια ασθένεια τού ήπατος, η οποία χαρακτηρίζεται από νέκρωση κυττάρων και ανάπτυξη συνδετικού ιστού μέσα στο ήπαρ, ενώ ταυτοχρόνως υπάρχει αναγέννηση τού ηπατικού παρεγχύματος· προκαλείται από ηπατίτιδες ή τοξικές ουσίες, συνεπάγεται δε έκπτωση τής λειτουργίας τού ήπατος και αναστολή ή μείωση σωματικών λειτουργιών. — **κιρρωτικός**, -ή, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κιρρός* «κιτρινωπός» (εξαιτίας τής κιτρινωπής εμφάνισης τού προσβεβλημένου ήπατος), αβεβ. ετύμου. Με πολλές επιφυλάξεις προτείνεται η σύνδεση με λιθ. širmas «γκρι, γκρι-μπλε», καθώς και με μέσ. ιρλ. ciar «φαιός» και ρωσ. sĕryj «γκρι». Αξίζει να σημειωθεί ότι το επίθ. *κιρρός* δεν εμφανίζει τη γνωστή συμφωνική ποικιλία *-ρρ-* / *-ρσ-* λόγω φωνητικής συμπτώσεως προς το ουσ. *κιρσός* (προφύλαξη). Η λ. *κίρρωση* εμφανίστηκε αρχικώς ως ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cirrhose].

κιρσοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κιρσοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ο κιρσώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

κιρσοκήλη (η) ΙΑΤΡ. διεύρυνση των φλεβών τού σπερματικού τόνου τού όρχεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cirsocele].

κιρσός (ο) ΙΑΤΡ. η μόνιμη, παθολογικής φύσεως, διεύρυνση φλέβας, συνήθ. των κάτω άκρων: *έχει κιρσούς στα πόδια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κίρκ-jος*, οπότε συνδ. με το ουσ. *κρίκος* / *κίρκος* (βλ.λ.) λόγω τού σχήματος των κιρσών].

κιρσώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κιρσώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με κιρσό ΣΥΝ. κιρσοειδής **2.** αυτός που έχει κιρσούς ή που προκαλείται από την ύπαρξη κιρσών: *~ έλκος / διεύρυνση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

κίσηρη (η) πορώδες ηφαιστειογενές υλικό αφρώδους υφής, που σχηματίζεται από την απότομη έκλυση αερίων, κατά την ψύξη τής λάβας σε χαμηλές πιέσεις.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κίσηρις*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

κις λορέν (το) (συνήθ. ορθ. *κις λωραίν*) {άκλ.} αλμυρή τάρτα, συνήθ. με τυρί, ζαμπόν, κρέμα γάλακτος.

κισμέτ (το) {άκλ.} (στον ισλαμισμό) η μοίρα, το πεπρωμένο, ό,τι θεωρείται γραφτό σε κάθε άνθρωπο ΣΥΝ. το ριζικό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοίρα*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kısmet < αραβ. qismäh «μερίδιο, μοίρα»].

κίσσα (η) {κισσών} (λόγ.) μικρόσωμο πτηνό με μακριά ουρά, μαύρο πτέρωμα και άσπρη κοιλιά, γνωστό για τη συνήθειά του να «κλέβει» μικρά αντικείμενα που συνήθ. γυαλίζουν: *«Κλέφτρα ~»* (τίτλος όπερας τού Ροσσίνι) ΣΥΝ. καρακάξα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κίκ-jα* (ρίζα ονοματοπ.), που συνδ. με σανσκρ. kiki-, αρχ. γερμ. hehara (> γερμ. Häher), αρχ. αγγλ. higora κ.ά., όλα με τη σημ. «κίσσα»].

Κίσσαβος (ο) η Όσσα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βουλγ. kišav «υγρός»].

κισσός (ο) αειθαλές αναρριχητικό, ξυλώδες φυτό, ιθαγενές τής Ευρώπης, τής Ασίας και τής Β. Αφρικής· έχει γρήγορη ανάπτυξη, φύλλα στιλπνά και βαθυπράσινα· καλλιεργείται κυρ. για καλλωπιστικούς λόγους (κάλυψη τοίχων) τόσο σε εξωτερικούς όσο και εσωτερικούς χώρους.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου].

κισσοστεφής, -ής, -ές [αρχ.] {κισσοστεφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει στεφανωθεί με κισσό, που περιβάλλεται από κισσό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.

κιστέρνα κ. **κινστέρνα** (η) {κιστερνών} υπόγεια συνήθ. δεξαμενή για το βρόχινο νερό, στέρνα.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μτγν. < λατ. cisterna «δεξαμενή» < αρχ. *κίστη* «κιβώτιο, καλάθι» (βλ.λ.)].

κίστη (η) {κιστών} (επίσ.) ΣΤΡΑΤ. κιβώτιο που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά και τοποθέτηση πυρομαχικών και το οποίο κατασκευάζεται από χάλυβα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με αρχ. ιρλ. cess «καλάθι» και, επομένως, ανάγεται σε I.E. *kistā «πλεχτό καλάθι». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. συνδ. με το ρ. *κεῖμαι*, αφού το παράγωγο ουσ. *κοίτη* σημαίνει επίσης «κουτί». Ίσως να πρόκειται για αρχ. δάνειο].

κιτάπι (το) {κιτάπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) βιβλίο ή τετράδιο που χρησιμοποιείται για σημειώσεις: *άνοιξε τα ~ σου, να δούμε αν είναι περασμένο το όνομά του!* ΣΥΝ. βιβλίο, τετράδιο.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kitap < αραβ. qitäb «ιερό βιβλίο»].

κιτρέλαιο (το) [1879] {κιτρελαί-ου | -ων} το αιθέριο έλαιο που εξάγεται από τις φλούδες των κίτρων.

κιτριά (η) ΒΟΤ. εσπεριδοειδές δέντρο με ακανόνιστα, απλωτά και αγκαθωτά κλαδιά, μεγάλα ωχροπράσινα φύλλα, άνθη είτε λευκά είτε πορφυρά στο εξωτερικό τους και λευκά στο εσωτερικό τους, επιμήκεις και ωοειδείς καρπούς, για τους οποίους καλλιεργείται κυρ. στις χώρες τής Μεσογείου και στις Δ. Ινδίες.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κιτρέα* < *κίτρον* (βλ.λ.)].

κιτρικός, -ή, -ό [1802] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κίτρο, γενικότ. με τα εσπεριδοειδή, που παρασκευάζεται, προέρχεται από το κίτρο **2.** ΧΗΜ. ***κιτρικό οξύ*** άκυκλη οργανική ένωση, που εμφανίζεται ως άχρωμο και άγευστο κρυσταλλικό στερεό με έντονα όξινη γεύση και χρησιμοποιείται ευρύτατα στη βιομηχανία τροφίμων ως συντηρητικό, στα αναψυκτικά και τα φάρμακα **3.** αυτός που σχετίζεται με το κιτρικό οξύ: *~ νάτριο / εστέρας / ασβέστιο*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. citrique].

κιτρινάδα (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** το κίτρινο χρώμα, η κίτρινη απόχρωση **2.** η χλομάδα, το ωχρό χρώμα (λόγω κούρασης, αρρώστιας κ.λπ.): *δεν μου αρέσει αυτή η ~ στο πρόσωπό της, να πάει σε γιατρό* ΣΥΝ. ωχρότητα.

κιτρινάδι (το) {κιτριναδ-ιού | -ιών} **1.** κίτρινο στίγμα: *κάπου ακούμπησε και γέμισε κιτρινάδια τα ρούχα του!* **2.** ο κρόκος τού αβγού, λόγω τού κίτρινου χρώματός του (πβ. λ. *ασπράδι*).

κιτρινιάρης, -α, -ικο [μεσν.] {κιτρινιάρηδες} (κακόσ.) **1.** αυτός που έχει άτονο κίτρινο χρώμα: *~ ήλιος* **2.** (για πρόσ.) αυτός που λόγω αρρώστιας ή ιδιοσυγκρασίας έχει χλομό χρώμα, αρρωστιάρης. — **κιτρινιάρικος**, -η, -ο.

κιτρινίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κιτρίνισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** βάφω (κάτι) κίτρινο ή (μειωτ.) δίνω σε (κάτι) κίτρινη απόχρωση: *μην αφήνεις τα ρούχα πολύ στον ήλιο, γιατί τα κιτρινίζει* || *δάχτυλα κιτρινισμένα από το κάπνισμα* **2.** (αργκό, στο ποδόσφαιρο για διαιτητές) σημειώνω παίκτη με κίτρινη κάρτα ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ κίτρινο χρώμα, γίνομαι κίτρινος: *τα φύλλα κιτρινίζουν, όταν φθινοπωριάζει* **4.** (μτφ.) χλομιάζω: *κιτρίνισε ολόκληρος από τον φόβο* **5.** (για χαρτιά) ξεθωριάζω από την πολυκαιρία. — **κιτρίνισμα** (το).

κιτρινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο λεκές που φαίνεται σαν κίτρινο σημάδι: *το απορρυπαντικό εξαφανίζει τις ~ των λερωμένων ρούχων* **2.** η κίτρινη απόχρωση • **3.** η ωχρότητα τού προσώπου ΣΥΝ. χλόμιασμα.

κιτρίνισμα (το) → κιτρινίζω

κιτρινισμός (ο) η προβολή στον Τύπο θεμάτων που εξάπτουν την περιέργεια τού κοινού (φόνων, σεξουαλικών σκανδάλων κ.λπ.), συνήθ. χωρίς να τηρείται η δημοσιογραφική δεοντολογία, με υπερβολές, συκοφαντικές επιθέσεις, κατασκευασμένα ρεπορτάζ κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. yellow journalism].

κιτρινοπράσινος, -η, -ο [1851] αυτός που έχει απόχρωση μεταξύ κίτρινου και πράσινου χρώματος: *~ παπαγάλος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κίτρινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ώριμου λεμονιού: *τα ~ πέταλα τής μαργαρίτας* || *ο ~ κρόκος τού αβγού* || *~ φθινοπωρινά φύλλα* || *~ πουκάμισο* || *το ~ φως τής λάμπας* **2.** (α) ***κίτρινη φυλή*** η ανθρώπινη φυλή στην οποία ανήκουν οι Κινέζοι, οι Ιάπωνες, οι Κορεάτες, οι Μογγόλοι κ.ά., που έχει ως βασικά της χαρακτηριστικά το χλομό χρώμα τής επιδερμίδας και τα σχιστά μάτια (β) ***Κίτρινη Θάλασσα*** τμήμα τής Σινικής Θάλασσας μεταξύ τής Κορέας και των ΒΑ. ακτών τής Κίνας· αλλιώς *Βόρεια Σινική Θάλασσα* (γ) ΙΑΤΡ. ***κίτρινος πυρετός*** οξύ λοιμώδες νόσημα των τροπικών και υποτροπικών κλιμάτων, το οποίο προκαλείται από ιό που προσβάλλει τον άνθρωπο, τους πιθήκους και άλλα μικρά θηλαστικά, μεταδίδεται με το δάγκωμα διαφόρων κουνουπιών και καταστρέφει τα ηπατικά κύτταρα προκαλώντας ίκτερο (εξού και «κίτρινος»)· συμπτώματα τού νοσήματος είναι ο πονοκέφαλος, οι πόνοι στη ράχη, ο ξαφνικός και υψηλός πυρετός, η ναυτία και (στα βαριά περιστατικά) οι αιματεμέσεις **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που έχει χλομιάσει, που είναι ωχρός: *έγινε κίτρινη απ' τη ζήλια της* || *~ σαν το λεμόνι* (κατάχλομος) **4.** ***κίτρινο*** (το) το χρώμα τού ώριμου λεμονιού: *απαλό / βαθύ / έντονο / φωτεινό ~* • ΦΡ. (α) ***κίτρινος Τύπος*** (i) η πρακτική τού κιτρινισμού (βλ.λ.) (ii) (συνεκδ.) το σύνολο των εφημερίδων και των περιοδικών που μετέρχονται τις μεθόδους τού κιτρινισμού (β) ***κίτρινο συνδικάτο*** καθεμιά από τις συνδικαλιστικές οργανώσεις που εμφανίστηκαν στα τέλη τού 19ου και στις αρχές τού 20ού αι. στη Γαλλία, με σκοπό την καταπολέμηση των εργατικών συνδικάτων (γ) (κατ' επέκτ.) ***κίτρινος εργάτης*** ο απεργοσπάστης. — (υποκ.) **κιτρινάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κίτρον* (βλ.λ.)].

κιτρινωπός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει περίπου κίτρινο χρώμα ΣΥΝ. υποκίτρινος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι κάπως χλομός ΣΥΝ. χλομούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *κίτρινος* + *-ωπός* < αρχ. **ὤψ*, *ὠπός* «όψη, βλέμμα»].

κίτρο (το) ο εδώδιμος επιμήκης, ωοειδής και ρυτιδωμένος καρπός τής κιτριάς (βλ.λ.), ο οποίος έχει μήκος δώδεκα με δεκαπέντε εκατοστά, λεπτό, κιτρινοπράσινο και αρωματικό φλοιό με παχύ, λευκό σαρκώδες εσωτερικό, σφιχτή, όξινη ή γλυκιά σάρκα και μοιάζει με μεγάλο λεμόνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κίτρον* < λατ. citrus, ετρουσκικό δάνειο].

κιτρολεμονιά (η) ΓΕΩΠ. το φυσικό υβρίδιο λεμονιάς που παράγει καρπούς όμοιους με κίτρα, οι οποίοι έχουν ξινό χυμό και άρωμα λεμονιού.

κιτρολέμονο (το) ο καρπός που παράγει η κιτρολεμονιά.

κίτρος (η) κάθε δέντρο που ανήκει στο ίδιο γένος, στο οποίο ανήκουν η λεμονιά, η μανταρινιά, η κιτριά, η πορτοκαλιά κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. citrus, ετρουσκικό δάνειο].

κιτς (το) {άκλ.} **1.** το κακό γούστο, όπως εκδηλώνεται με παράταιρους, φανταχτερούς συνδυασμούς σχεδίων ή χρωμάτων, καθώς και (συνεκδ.) ό,τι χαρακτηρίζεται από φανταχτερό και παραφορτωμένο σχεδιασμό, εμφάνιση ή περιεχόμενο και ικανοποιεί κυρ. το ακαλλιέργητο γούστο: *πολλές διαφημίσεις συνιστούν αποθέωση τού ~* || *τόση υπερβολή και τέτοιος μελοδραματισμός καταντά ~* || *στοιχεία / λάτρεις τού ~* || *η τέχνη τού ~* (η τέχνη τού ευτελούς) ΣΥΝ. κακογουστιά ΑΝΤ. καλαισθησία **2.** (ως επίθ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κακογουστιά, φανταχτερός και παραφορτωμένος: *τι ~ φόρεμα είναι αυτό που φοράει!* || *μια ~ διακόσμηση, όπου συνυπήρχαν βαριοί νεοκλασικοί καθρέφτες με πλαστικά πολύχρωμα τραπεζάκια* ΣΥΝ. κακόγουστος, κιτσάτος ΑΝΤ. καλαίσθητος, σικ.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Kitsch < διαλεκτ. ρ. kitschen «αναμειγνύω πρόχειρα, ανακατεύω»].

κιτσαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κυρ. για «προϊόντα» τής τέχνης, τής μουσικής και τής λογοτεχνίας) οτιδήποτε ακαλαίσθητο, αισθητικά κατώτερο και αταίριαστο, κακόγουστο: *αυτό το κτήριο είναι σκέτη ~* ΣΥΝ. κιτς **2.** (περιληπτ.-μειωτ.) το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που χαρακτηρίζονται από κακογουστιά: *πήγε και γέμισε το σπίτι της με όλη την ~ που βρήκε* || *σ' αυτό το μπαρ πηγαίνει όλη η ~*.

κιτσάτος, -η, -ο αυτός που είναι κιτς, κακόγουστος: *~ φούστα / ντύ-*

σιμο ΑΝΤ. σικ, καλόγουστος.

K.I.Φ.A. (η) Κοινοπραξία Ιδιοκτητών Φορτηγών Αυτοκινήτων.

κιχ (το) {άκλ.} (οικ.-αρνητ.) ο παραμικρός ήχος ή λόγος, τσιμουδιά: *τα παιδιά τον φυβούνται και όσο είναι μέσα στην τάξη δεν βγάζουν ~* || *να μην ακούσω / δεν θέλω ~!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κίχλη (η) {κιχλών} (λόγ.) το πουλί τσίχλα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αναδιπλασιασμένος τ., < **χί-χλ-η* (με ανομοίωση) τού θ. **χλ-*, που απαντά και στο ουσ. *χελιδών* (βλ.λ.)].

K.K. (το) Κομουνιστικό Κόμμα.

κ.κ. κύριοι / κυρίες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

K.K.E. (το) Κομουνιστικό Κόμμα Ελλάδος· κόμμα τής Αριστεράς που ιδρύθηκε το 1918 με την αρχική ονομασία «Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα Ελλάδος» (Σ.Ε.Κ.Ε.).

K.K.E. – A.A. (το) Κομουνιστικό Κόμμα Ελλάδος - Ανανεωτική Αριστερά.

κλαβανή (η) → γκλαβανή

κλαβιέ (το) {άκλ.} ΜΟΥΣ. το πληκτρολόγιο των πληκτροφόρων οργάνων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clavier < λατ. clavis «κλειδί»].

κλαγγή (η) ο δυνατός και διαπεραστικός ήχος που παράγουν συγκρουόμενα όπλα (σπαθιά, ασπίδες κ.λπ.): *όλοι εφησυχάζουν, μέχρι ν' ακουστεί η ~ των όπλων.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλάζω* «στριγγλίζω, ουρλιάζω» (υποχωρητ.) < **κλάγγ-jω* < *klang-, ηχομιμητική I.E. ρίζα, που επανασυντίθεται επίσης με τις μορφές *klēg-, *klog-, *kleig-, πβ. λατ. clango «κραυγάζω», γερμ. klingeln «κουδουνίζω», αγγλ. clang «ήχος» κ.ά. Η σύνδεση με τις λ. *καλώ* και *κέλαδος* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

κλάδα (η) {κλαδών} **1.** το μεγάλο κλαδί ΣΥΝ. κλάρα **2.** ύφασμα πάνω στο οποίο είναι σχεδιασμένα κλαδιά και άνθη και το οποίο χρησιμοποιείται ως κάλυμμα επίπλων.

κλάδεμα (το) {κλαδέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο των περιττών κλαδιών από δέντρα ή φυτά, ώστε να βοηθηθεί η ανάπτυξη, η ανθοφορία ή η καρποφορία τους: *~ αμπελιών* **2.** (μτφ. στο ποδόσφαιρο) το βίαιο χτύπημα στα πόδια τού αντίπαλου παίκτη και η ανατροπή του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλάδευμα* < *κλαδεύω* < αρχ. *κλάδος*].

κλαδερός, -ή, -ό [μεσν.] (λαϊκ. για δέντρα και φυτά) αυτός που έχει πολλά κλαδιά.

κλάδευση (η) [μτγν.] {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} το κλάδεμα δέντρου ή φυτού.

κλαδευτήρα (η) το μεγάλο κλαδευτήρι.

κλαδευτήρι (το) [μτγν.] {κλαδευτηρ-ιού | -ιών} η σιδερένια κοφτερή γεωργική ψαλίδα, που χρησιμοποιείται για το κλάδεμα κυρ. των μικρών κλαδιών δέντρων ή φυτών.

κλαδευτής (ο) [μτγν.], **κλαδεύτρα** (η) ο εργάτης που κλαδεύει δέντρα ή φυτά. Επίσης **κλαδεύτρια** (η) {κλαδευτριών}.

κλαδευτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κλάδεμα.

κλαδεύω ρ. μετβ. [μτγν.] {κλάδ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** κόβω τα ξερά ή τα ανεπιθύμητα κλαδιά δέντρων ή φυτών: *~ τη λεμονιά / το αμπέλι* **2.** (μτφ. στο ποδόσφαιρο) κλοτσώ βίαια τα πόδια αντίπαλου παίκτη ανατρέποντάς τον.

κλαδί (το) {κλαδ-ιού | -ιών} **1.** το επίμηκες τμήμα δέντρου ή θάμνου, που εξέχει από τον κορμό και έχει φορά ανοδική ή πλάγια, από το οποίο φυτρώνουν τα φύλλα και οι καρποί: *χλωρά / ξερά ~* || *μάζεψε κλαδιά κι άναψε φωτιά* ΣΥΝ. κλαρί, κλωνάρι, κλωνί· ΦΡ. ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαδί / κλαρί*** βλ. λ. *χλωρός* **2.** (συνεκδ.) το δέντρο: «*κάθε ~ και κλέφτης*» (δημοτ. τραγ.). — (υποκ.) **κλαδάκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλαδίον*, υποκ. τού αρχ. *κλάδος* (βλ.λ.)].

κλαδικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ορισμένο κλάδο, με επιμέρους τομέα: *~ έκθεση* (που αφορά σε προϊόντα τα οποία ενδιαφέρουν έναν μόνο επαγγελματικό κλάδο) / *οργάνωση / σωματείο / περιοδικό*· ΦΡ. ***κλαδική πολιτική*** η πολιτική παρέμβαση σε ορισμένο τομέα πολιτικής δράσης (λ.χ. στην οικονομία, την υγεία, την παιδεία κ.λπ.) **2.** ***κλαδική*** (η) η κομματική οργάνωση για τα μέλη ορισμένου επαγγελματικού κλάδου: *ήταν γραμμένος στην ~ των δικηγόρων.*

κλάδος (ο) **1.** (λόγ.) το κλαδί δέντρου ή θάμνου ΣΥΝ. κλαρί, κλωνάρι· ΦΡ. (α) ***κλάδος ελαίας*** βλ. λ. *ελαία* (β) ***μετά βαΐων και κλάδων*** (από τροπάριο τής Κυριακής των Βαΐων: *δεῦτε μεγαλύνωμεν Χριστόν, μετὰ βαΐων καὶ κλάδων, ὕμνους κραυγάζοντες*) με θριαμβευτικό τρόπο, με μεγάλο ενθουσιασμό ή και με μεγάλη επισημότητα: *τον υποδέχτηκαν ~* (γ) ***γενεαλογικοί κλάδοι*** οι ομάδες των οικογενειών που κατάγονται από κοινό γενάρχη (όπως αναπαριστώνται σαν κλαδιά δέντρου στο «γενεαλογικό δέντρο») **2.** ο τομέας ενός οργανωμένου συνόλου: *ανήκει στον παραγωγικό ~* || *η ζωολογία είναι ~ τής βιολογίας* || *επαγγελματικός / επιστημονικός ~* ΣΥΝ. υποδιαίρεση, τμήμα **3.** (ειδικότ.) συγκεκριμένη επαγγελματική ομάδα: *ο ιατρικός ~* || *τα αιτήματα / οι διεκδικήσεις / τα συμφέροντα τού ~.* — (υποκ.) **κλαδίακος** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *qḷd-os, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *kel(a)- «χτυπώ», πβ. λατ. clādēs «καταστροφή», αρχ. σλαβ. klada «δοκός», αρχ. αγγλ. holt «ξύλο», γερμ. Holz κ.ά. Το ίδιο I.E. θ. απαντά και στο αρχ. ρ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω» (βλ. λ. *κλάση, κλάσμα*). Η σημ. τού επαγγελματικού ή μορφωτικού τομέα αποδίδει το γαλλ. branche].

κλαδώνω ρ. αμετβ. {κλάδω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** (για δέντρα ή φυτά) αποκτώ κλαδιά ΣΥΝ. ανακλαδώνομαι **2.** (για μεταξοσκώληκες) ανεβαίνω σε κλαδί, για να πλέξω κουκούλι. — **κλάδωμα** (το).

κλαδωτός, -ή, -ό [1836] **1.** (για δέντρα ή φυτά) αυτός που έχει πολλά κλαδιά **2.** αυτός που έχει σχήμα κλαδιού: *~ σχέδιο* **3.** (για ύφασμα) αυτό που έχει σχεδιασμένα πάνω του κλαδιά και λουλούδια: *~ κάλυμμα / φούστα* ΣΥΝ. κλαρωτός.

Κλαζομενές (οι) αρχαία ιωνική πόλη στη Λυδία τής Μικράς Ασίας, κοντά στη Σμύρνη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κλαζομεναί*, αγν. ετύμου. Σύμφωνα με αρχ. παράδοση, η ονομασία οφείλεται στις αγριόπαπιες που πετούσαν *μεγάλα κλάζουσαι*, δηλ. με δυνατές κραυγές].

Κλαζομένιος (ο) [αρχ.] ο κάτοικος, ο καταγόμενος από τις Κλαζομενές. στη ΦΡ. ***έξεστι Κλαζομενίοις ασχημονείν*** βλ. λ. *ασχημονώ*.

κλαίγω ρ. ▸ κλαίω

κλαίουσα (ιτιά) (η) ιτιά που φύεται συνήθ. δίπλα σε μικρές λίμνες ή αυλάκια και χαρακτηρίζεται από τα πολύ λεπτά, μακρουλά, λυγισμένα προς τα κάτω κλαδιά της.

κλαίω κ. (σπάν.) **κλαίγω** ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κλαις... | έκλαψα, κλαύτηκα, κλαμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** χύνω δάκρυα (από λύπη, φόβο, πόνο, χαρά κ.λπ.): *~ με λυγμούς / αναφιλητά* || *κλαίει για την αδελφή του που πέθανε τόσο νέα* || *~ από συγκίνηση / από χαρά* || *όταν καθαρίζω κρεμμύδια, ~* || *με μάτια κλαμένα* ΑΝΤ. γελώ· ΦΡ. (α) ***κλαίω και οδύρομαι*** εκδηλώνω τη λύπη μου με έντονο κλάμα (β) (απειλητικά) ***θα κλάψεις πικρά*** θα το μετανιώσεις, θα το πληρώσεις (αυτό που έκανες): *~ γι' αυτό που είπες* (γ) (μτφ.-απειλητικά) ***θα κλάψουν μαννούλες*** θα συμβούν πολύ δυσάρεστα πράγματα, θα συμβεί μεγάλο κακό (δ) (σκωπτ.) ***τραβάτε με κι ας κλαίω*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος κάνει ότι δεν θέλει αυτό που του προτείνουν οι άλλοι (ενώ κατά βάθος το θέλει) (ε) ***κλαίνε οι χήρες, κλαίνε κι οι παντρεμένες;*** (ειρων.) για κάποιον που παραπονιέται, ενώ δεν θα έπρεπε (στ) (παροιμ.) ***αν δεν κλάψει το παιδί, δεν το ταΐζει η μάννα / δεν του δίνουνε βυζί*** για την ανάγκη να ζητά κανείς ό,τι χρειάζεται, να μην περιμένει τους άλλους να ενεργήσουν από μόνοι τους (ζ) ***ας τα κλαίει αυτός που τα 'χει*** ας λυπάται για απώλεια περιουσίας μόνο ο ιδιοκτήτης, όχι και οι τρίτοι (η) ***ούτε κλαίει ούτε γελάει*** για ανέκφραστο άνθρωπο ή για κάτι ουδέτερο, ούτε καλό ούτε άσχημο ♦ (μετβ.) **2.** εκδηλώνω τη βαθιά μου θλίψη για τον χαμό (προσώπου ή πράγματος), θρηνώ (κάποιον/κάτι): *όλο το χωριό έκλαψε το άτυχο παλληκάρι* || *~ τη χαμένη μου νιότη* || (εκφραστ.) *~ τα λεφτά μου* (μετάνιωσα για κάτι που αγόρασα, που πλήρωσα, επειδή αποδείχθηκε σκάρτο)· ΦΡ. (α) ***κλαίω τη μοίρα μου*** (i) παραπονούμαι για όσα μου συνέβησαν, για όσα υποφέρω: *~ για το κακό που μου έτυχε / για το κατάντημά μου* (ii) είμαι μοιρολάτρης: *μια ζωή κλαίει τη μοίρα του, χωρίς να κάνει το παραμικρό για να φτιάξει τη ζωή του* ΣΥΝ. θρηνώ (β) ***ασ' τα κλαίει που τα 'χει*** για να δηλωθεί η αδιαφορία για τα προβλήματα των άλλων, ότι όποιος έχει πρόβλημα, αυτός υποφέρει **3.** (εκφραστ.) αισθάνομαι οίκτο, λύπηση για (κάποιον): *τον ~ με όλ' αυτά που τραβάει* ΣΥΝ. λυπάμαι, οικτίρω· ΦΡ. (α) ***(κάποιος / κάτι) είναι να (τον) κλαις / να τον κλαίνε οι ρέγκες*** είναι σε κατάσταση αξιοθρήνητη (βλ. κ. λ. *ρέγκα*) ΣΥΝ. είναι για κλάματα (β) ***κλαύ' τα Χαράλαμπε*** για απελπιστική κατάσταση: *αν δεν έχω βρει τα λεφτά μέχρι τότε, ~!* ΣΥΝ. άσ' τα να πάνε (γ) ***(εμένα / αυτόν κ.λπ.) μη με / τον κλαις*** δεν έχω ανάγκη από συμπόνια: *εμένα μη με κλαις, ξέρω πώς θα τα βγάλω πέρα· αυτός να δούμε τι θα κάνει* **4.** (μειωτ. το μεσοπαθ. ***κλαίγομαι***) παραπονούμαι, μεμψιμοιρώ, κυρ. επιζητώντας τον οίκτο τού άλλου: *κλαίγεται πως δεν του φτάνει ο μισθός του* || *ήρθε και μου κλάφτηκε να βοηθήσω την κόρη του, που δεν βρίσκει δουλειά.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλάϝ-jω*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με το συνώνυμο αλβ. klanj (< *qlau-n-yō)].

κλακ (το) {άκλ.} ψηλό κυλινδρικό ανδρικό καπέλο, που συμπληρώνει επίσημη στολή και μπορεί να συμπτύσσεται και να επανέρχεται στο αρχικό του σχήμα με ελατήρια που είναι τοποθετημένα στο εσωτερικό του.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. claque, ονοματοποιημένη λ.].

κλάκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κακόσ.) **1.** η ομάδα εγκαθέτων, που πληρώνονται για να παρίστανται σε δημόσιο χώρο ή θέαμα και επευφημούν ή αποδοκιμάζουν (κάποιον), δημιουργώντας εντυπώσεις και επηρεάζοντας τους παρισταμένους **2.** (συνεκδ.) η αποδοκιμασία ή η επιδοκιμασία από εγκαθέτους.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. claque < ρ. claquer «χτυπώ», ηχομιμητική λ.].

κλακαδόρος (ο) (κακόσ.) ο εγκάθετος που έχει πληρωθεί για να επευφημήσει ή να αποδοκιμάσει πρόσωπο σε δημόσιο χώρο ή θέαμα.
[ΕΤΥΜ. < *κλάκα* + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.), πβ. *κομπινα-δόρος, τσιλια-δόρος, τορνα-δόρος*].

κλακέτα (η) {κλακετών} **1.** μικρό μουσικό όργανο, που αποτελείται από ξύλινα πλακίδια, τα οποία κρουόμενα μεταξύ τους παράγουν ήχο **2.** ***κλακέτες*** (οι) (α) μεταλλικά πλακίδια, που προσαρμόζονται στις μύτες και στα τακούνια υποδημάτων ειδικών για χορό, ώστε με το ρυθμικό χτύπημά τους στο πάτωμα να παράγουν ήχο κρουστών οργάνων (β) (συνεκδ.) ο χορός με τα παραπάνω παπούτσια • **3.** (στον κινηματογράφο) όργανο αποτελούμενο από ξύλινο πίνακα με κινητό βραχίονα, το οποίο χρησιμοποιείται για να σηματοδοτεί με τον ήχο που παράγει την έναρξη τού γυρίσματος ταινίας· πάνω της αναγράφονται στοιχεία τής ταινίας και τής σκηνής που πρόκειται να γυριστεί και φωτογραφίζεται πριν από την έναρξη κάθε πλάνου. — **κλακετίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. claquette < ρ. claquer «χτυπώ», ηχομιμητική λ.].

κλάμα (το) {κλάμ-ατος | -ατα, -άτων} το να κλαίει κανείς: *το ~ τού μωρού* || *βαλλαντώνω / πλαντάζω / λειώνω στο ~* (κλαίω πολύ) || *μόλις πληροφορήθηκε τον θάνατο τού πατέρα της, ξέσπασε σε κλάματα* || *Τι ωφελούν τα ~; Δεν μπορείς να τον ξαναφέρεις πίσω στη ζωή* || *σιγανό / δυνατό / γοερό ~* ΣΥΝ. κλάψιμο ΑΝΤ. γέλιο· ΦΡ. (α) ***(κάποιος / κάτι) είναι για κλάματα*** (κάποιος/κάτι) είναι σε αξιοθρήνητη, σε πολύ άσχημη κατάσταση: *η οικονομική του κατάσταση / η υγεία του είναι για κλάματα* ΣΥΝ. είναι να τον κλαις (β) ***βάζω τα κλάματα / με παίρνουν τα κλάματα*** αρχίζω να κλαίω: *με το που θα τον μαλώσεις*

λίγο, βάζει τα ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλαῦμα* < *κλαίω*].

κλαμένος, -η, -ο → κλαίω

κλαμπ (το) {άκλ.} **1.** σύλλογος. λέσχη: *το ~ των οπαδών μιας ομάδας* **2.** (μτφ.-συχνά σκωπτ.) κάθε σύνολο ανθρώπων με κοινό χαρακτηριστικό: *ανήκει κι αυτός στο ~ των παντρεμένων* • **3.** νυχτερινό κέντρο διασκέδασης με μουσικό πρόγραμμα και συνήθ. πίστα για χορό. στο οποίο διατίθενται οινοπνευματώδη ποτά: *κοσμικό / τής μόδας / κεντρικό / μουσικό / χορευτικό / μεγάλο / ακριβό ~ || τέτοια ώρα όλα τα ~ είναι γεμάτα.* — (υποκ.) **κλαμπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. club, αρχική σημ. «ραβδί, κλομπ». < μέσ. αγγλ. clubbe < αρχ. σκανδ. klubba. που συνδ. με αρχ. γερμ. kolbo «ραβδί. ρόπαλο». Δεν είναι απολύτως σαφής ο τρόπος με τον οποίο προέκυψε η σημερινή σημ. «λέσχη. εντευκτήριο». Πιστεύεται ότι οφείλεται στο ρ. club με τη σημ. «συγκεντρώνω, συνενώνω» και μαρτυρείται από τον 17ο αι.].

κλάμπινγκ (το) {άκλ.} **1.** η έξοδος σε κλαμπ (σημ. 3): *το Σάββατο είναι η κατάλληλη μέρα για ~* **2.** το να συχνάζει κανείς σε κλαμπ, σε κέντρα με χορευτική μουσική: *εσύ, κάνεις ~;*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clubbing].

κλαμπ σάντουιτς (το) {άκλ.} σάντουιτς με πολλαπλές στρώσεις από φέτες ψωμιού τού τοστ και ζαμπόν. τυρί, μπέικον, ντομάτα κ.λπ., που κόβεται κάθετα στα τέσσερα, σχηματίζοντας τέσσερεις όμοιες τριγωνικές στήλες. οι οποίες περνιούνται σε λεπτά ξυλάκια και σερβίρονται με τηγανητές πατάτες (ως πιάτο κυρ. σε καταστήματα έτοιμου φαγητού).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. club sandwich].

κλανιά (η) (οικ.) η συνήθ. ηχηρή απελευθέρωση από τον πρωκτό ποσότητας δύσοσμων αερίων. που προέρχονται από τα έντερα: *αφήνω / αμολάω κλανιές || κούφια ~* ΣΥΝ. πορδή, κλάσιμο.

κλανιάρης, -α, -ικο {κλανιάρηδες} **1.** (οικ.) αυτός που κλάνει πολύ **2.** (!) (μτφ.) δειλός. φοβητσιάρης ΣΥΝ. χέστης.

κλάνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έκλασα, κλασμένος} (οικ.) ♦ **1.** (αμετβ.) αφήνω κλανιά ΣΥΝ. πέρδομαι. (αργκό) την αφήνω, την αμολάω ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) περιφρονώ επιδεικτικά ή αδιαφορώ προκλητικά για (κάποιον): *τους έκλασε όλους κι έκανε αυτό που ήθελε* • ΦΡ. (!) (α) ***κλάνω μαλλί / πατάτες / μέντες*** τρομοκρατούμαι, πανικοβάλλομαι ΣΥΝ. τα χρειάζομαι, μου κόβονται τα ήπατα (β) ***τσ 'κλασε*** φοβήθηκε πάρα πολύ. — **κλάσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω», από τον αόρ. *ἔκλασα* κατά το σχήμα *ἔφθασα – φθάνω. ἔχασα – χάνω* κ.τ.ό. Η σημερινή σημ. είναι μεσν. και οφείλεται στη σύνδεση ορισμένων θορύβων με δυσάρεστες οσμές (βλ. κ. *βρομώ*)].

κλάξον (το) {άκλ.} η κόρνα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Η λ. προήλθε από την ονομασία Claxon τού πρώτου αμερικανικού εργοστασίου. το οποίο παρήγε ηχητικά όργανα αυτοκινήτων].

κλάπα (η) {δύσχρ. κλαπών} **1.** το ξύλο ή το σίδερο που συνήθ. καρφώνεται ανάμεσα σε λίθους ή σανίδες. ώστε να συγκρατούνται μαζί **2.** το μικρό σίδερο σε σχήμα «Π», όπου εφαρμόζει ο σύρτης τής πόρτας **3.** ο μεντεσές πόρτας ή παραθύρου • **4.** καθεμιά από τις παρωπίδες αλόγου • **5.** ΜΟΥΣ. μουσικό κλειδί που ρυθμίζει το άνοιγμα και το κλείσιμο των οπών τού σωλήνα πνευστού μουσικού οργάνου. — (υποκ.) **κλαπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλάπαι* (πληθ.) «ξύλινα υποδήματα». αβεβ. ετύμου. ίσως ονοματοπ. λ. από τον θόρυβο αυτών των υποδημάτων].

κλαπάτσα (η) → χλαπάτσα

κλαπατσίμπανο κ. **κλαπατσίμπαλο** (το) **1.** κρουστό μουσικό όργανο. είδος κυμβάλου ΣΥΝ. τάσια (τα) **2.** (συνήθ. στον πληθ.) κάθε θορυβώδες, ενοχλητικό μουσικό όργανο: *άρχισαν τα ~ από το πρωί και δεν έχουμε βρει ησυχία.*
[ΕΤΥΜ. Παρεφθαρμένος τ. τού ουσ. *κλαβικύμβαλο*, που αποτελεί απόδ. τού ιταλ. clavicembalo. Βλ. κ. την ορθότερη απόδοση *κλειδοκύμβαλο*].

κλάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο κλαρί **2.** η μικρή ασημένια ή χρυσή βέργα, που έχει σχήμα κλαδιού. στο γείσο των στρατιωτικών πηληκίων των αξιωματικών **3.** (συνεκδ.) ύφασμα που το σχέδιο του έχει κλαδιά και λουλούδια.

κλαρί (το) {κλαρ-ιού | -ιών} το μικρό κλαδί δέντρου ή θάμνου ΣΥΝ. κλωνάρι· ΦΡ. (α) ***βγαίνω στο κλαρί*** (i) βγαίνω στην παρανομία· (παλαιότ.) ανεβαίνω στο βουνό ως αντάρτης (ii) (για γυναίκα) αρχίζω να εκδίδομαι ως πόρνη (β) ***βγάζω στο κλαρί*** βλ. λ. *βγάζω* (γ) ***δεν αφήνω (κάποιον) σε χλωρό κλαρί / κλαδί*** βλ. λ. *χλωρός*. - (υποκ.) **κλαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κλαρίν*. αβεβ. ετύμου. πιθ. < μτγν. *κλάδιον* «κλαδί» με την επίδρ. τού επιθήματος *-άριος* (< λατ. arius). Κατ' άλλη εκδοχή, *κλαρίν* < **κλάριον* < **κλαάριον* < **κλαδάριον*, υποκ. τού *κλάδιον*. Τέλος, υπάρχει η άποψη ότι πρόκειται για υποκ. τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κλάρας· φοῖνιξ*. που πλάστηκε ως μεγεθυντικό κατ' αναλογίαν προς το *κλάδας*. μεταπλ. τ. τού *κλάδος*].

κλαρινετίστας (ο) {κλαρινετιστών} μουσικός που παίζει κλαρίνο ΣΥΝ. (λαϊκ.) κλαριντζής.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. clarinettista].

κλαρινέτο (το) πνευστό μουσικό όργανο. συνήθ. ξύλινο, κυλινδρικού σχήματος με δεκατέσσερεις οπές και μεταλλικά κλειδιά, που η απόληξή του έχει σχήμα κώδωνα και διαθέτει ραβδοειδές επιστόμιο με μονή γλωττίδα ΣΥΝ. ευθύαυλος (πβ. λ. *κλαρίνο*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. clarinetto. υποκ. τού clarino].

κλαρίνο (το) **1.** το κλαρινέτο· ΦΡ. (μτφ.) ***στέκομαι κλαρίνο*** στέκομαι σε στάση προσοχής: *ο φαντάρος στάθηκε κλαρίνο μόλις είδε τον διοικητή!* ΣΥΝ. στέκομαι σούζα **2.** (συνεκδ.) λαϊκός οργανοπαίκτης τού κλαρίνου: *είναι το καλύτερο ~ τής περιοχής* ΣΥΝ. κλαριντζής **3.** (συνεκδ.) ***κλαρίνα*** (τα) το λαϊκό κέντρο διασκέδασης. όπου υπάρχει ορχήστρα με κλαρίνο, η οποία παίζει δημοτικά τραγούδια: *πάμε απόψε στα ~;* **4.** αυτός που έχει ηχηρή. καθαρή και ευλύγιστη φωνή: *έχει φωνή ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. clarino < claro < λατ. clarus «καθαρός. ηχηρός»].

κλαριντζής κ. **κλαριτζής** (ο) {κλαριντζήδες} (λαϊκ.) οργανοπαίκτης που παίζει κλαρίνο.

κλαρκ (το) {άκλ.} όχημα με ρόδες και με δύο βραχίονες. που χρησιμεύει για τη μεταφορά ή τη φόρτωση εμπορευμάτων.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < αγγλ. Clarke. εμπορική ονομασία].

κλαρωτός, -ή, -ό (για εμπριμέ υφάσματα, φούστες) που έχει σχέδια με κλαδιά. λουλούδια: *«φούστα ~ και γαρύφαλλο στ' αφτί»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *κλαρί* + παραγ. επίθημα *-ωτός*].

κλασάρω ρ. μετβ. {κλασάρισ-α. -τηκα. -μενος} ταξινομώ έγγραφα (σε φάκελο αρχείου). — **κλασάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. classer < classe «τάξη, σειρά»].

κλασαυχενίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. και παρατ.} *(λόγ.)* έχω μεγάλη ιδέα για τον εαυτό μου ΣΥΝ. κορδώνομαι, επαίρομαι. ξυπάζομαι. καμαρώνω. κομπάζω. — **κλασαυχενισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού μτγν. *κλασαυχενεύομαι* «περπατώ με τον αυχένα λυγισμένο». μτφ. «με επιτηδευμένο ύφος» (με αναφορά στον γυιο τού Αλκιβιάδη) < *κλασ-* (< αρχ. *κλῶ* «σπάζω». πβ. αόρ. *ἔκλασα*) + *-αυχενεύομαι* < *αὐχήν. -ένος*].

κλασέρ (το) {άκλ.} ο (πλαστικός ή χάρτινος) χαρτοφύλακας με έλασμα στη ράχη. για να τοποθετούνται, αφού τρυπηθούν κατάλληλα, έγγραφα και γενικότ. χαρτιά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. classeur < classer «ταξινομώ» < classe, βλ. κ. *κλάση*[2]].

κλάση[1] (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} (λόγ.-σπάν.) το σπάσιμο. ο τεμαχισμός ενός αντικειμένου σε κομμάτια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλάσις* < *κλῶ (-άω)*. βλ. κ. *κλάσμα*].

κλάση[2] (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις. -άσεων} **1.** το σύνολο προσώπων ή πραγμάτων που συγκροτούν ένα σύνολο, κάθε σειρά κατατάξεως ΣΥΝ. τάξη. ομάδα, κατηγορία **2.** ΒΙΟΛ. μονάδα βιολογικής ταξινόμησης. ανώτερη τής τάξης ΣΥΝ. ομοταξία **3.** ΣΤΡΑΤ. το σύνολο όσων στρατεύονται το ίδιο έτος **4.** (μτφ.) υψηλή ποιότητα. μεγάλη αξία: *αθλητής διεθνούς κλάσης || είναι μεγάλης ~ πολιτικός, με λόγο. συγκρότηση, κατάρτιση. παιδεία || είναι κλάσεις ανώτερος.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. classis. αρχική σημ. «κλήση (στον στρατό)». < calo «καλώ», βλ. κ. *καλώ*].

κλασικίζω ρ. αμετβ. [1869] {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** μιμούμαι τους κλασικούς (συγγραφείς, καλλιτέχνες κ.λπ.) στο ύφος: *~ στην έκφραση* **2.** προτιμώ. αξιολογώ ως σημαντικότερη την κλασική παιδεία, κατ' αντιδιαστολή προς άλλες πολιτιστικές παραδόσεις (λ.χ. βυζαντινή παράδοση. χριστιανική διδασκαλία).

κλασικισμός (ο) [1864] {χωρ. πληθ.} **1.** η τεχνοτροπία που βασίζεται στη μίμηση αρχαίων Ελλήνων ή Λατίνων συγγραφέων και καλλιτεχνών στο ύφος και στους αισθητικούς κανόνες **2.** (γενικότ.) η τάση προς μίμηση των κλασικών **3.** η συστηματική σπουδή των κλασικών συγγραφέων. οι κλασικές σπουδές **4.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική τάση που χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση συμμετρίας. αρμονίας των μορφών, την επιδίωξη ισόρροπων και σταθερών συνθέσεων. — **κλασικιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. classicisme].

κλασικιστής (ο) [1888], **κλασικίστρια** (η) {κλασικιστριών} **1.** πρόσωπο που μιμείται την τεχνοτροπία των κλασικών: *~ συγγραφέας* • **2.** πρόσωπο που ασχολείται επιστημονικά με τη μελέτη των κλασικών έργων. με τις κλασικές σπουδές.

κλασικός, -ή, -ό **1.** αυτός που θεωρείται αξεπέραστος σε ορισμένο τομέα: *ανήκει στους ~ τού είδους || το βιβλίο αυτό είναι πλέον ~ || αυτός ο θιάσος παίζει όλο το ~ ρεπερτόριο* ΣΥΝ. άριστος. ανυπέρβλητος **2.** (α) ***κλασική μουσική*** (i) το σύνολο των δημιουργιών των μεγάλων συνθετών τής δυτικοευρωπαϊκής μουσικής παράδοσης (λ.χ. Μπετόβεν. Μότσαρτ. Τσαϊκόφσκι κ.ά.) ΣΥΝ. (καταχρ.) σοβαρή μουσική (ii) (γενικότ.) η μουσική που κινείται στο ύφος των παραπάνω δημιουργών, στη σύνθεση τής ορχήστρας, στα όργανα που χρησιμοποιούνται κ.λπ. (π.χ. συνθέσεις τού Λ. Μπέρνσταϊν. τού Μ. Θεοδωράκη. τού Γ. Κουρουπού κ.ά.) (β) ***κλασικό μπαλλέτο*** μπαλλέτο με καθορισμένες κινήσεις τού σώματος, θέμα ρομαντικό. ρεαλιστικό ή μυθολογικό, που έχει επενδυθεί μουσικά από κλασική σύνθεση (γ) ***κλασικά εικονογραφημένα*** περιοδικά που κυκλοφορούσαν παλιότερα και περιείχαν κλασικά μυθιστορήματα σε μορφή κόμικς **3.** (συνεκδ.) αυτός που σχετίζεται με την κλασική μουσική: *~ μουσικός / συνθέτης / ερμηνευτής / πιανίστας* **4.** αυτός που συνιστά το πρότυπο. τον κανόνα. τη βάση για κάτι **5.** (α) αυτός που σχετίζεται με την αρχαία ελληνική λογοτεχνία και τέχνη στην περίοδο ακμής τους: *~ αρχιτεκτονική / περίοδος* (β) ***κλασική εποχή*** ο 5ος και 4ος αι. π.Χ. στην αρχαία Αθήνα. περίοδος που χαρακτηρίστηκε από την εντυπωσιακή ανάπτυξη των γραμμάτων και των τεχνών (γ) ***κλασική παιδεία*** (i) η αγωγή που βασίζεται στα διδάγματα και στις αρχές. όπως προκύπτουν από τα έργα των αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων (ii) οι κλασικές σπουδές (δ) ***κλασικές σπουδές*** οι σπουδές που έχουν ως αντικείμενό τους τη μελέτη των κλασικών συγγραφέων, Ελλήνων και Λατίνων (ε) ***κλασική φιλολογία*** ο επιστημονικός κλάδος που μελετά επιστημονικά τα έργα των αρχαίων Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων (στ) ***κλασικό λύκειο*** λύκειο θεωρητικής κατεύθυνσης. στο οποίο διδάσκονται περισσότερο εκτεταμένα (σε σχέση με τους άλλους τύπους λυκείου) τα μαθήματα των Αρχαίων Ελληνικών και των Λατινικών ΑΝΤ. πρακτικό (λύκειο) **6.** ***κλασικοί*** (οι) (i) οι αρχαίοι Έλληνες και Λατίνοι συγ-

γραφείς: *διαβάζει Έλληνες και Λατίνους* ~ (ii) (γενικότ.) οι δημιουργοί (λογοτέχνες ή καλλιτέχνες) που κατέχουν εξέχουσα θέση λόγω τού σπουδαίου τους έργου σε μια περίοδο: *η δισκοθήκη των* ~ || *οι Ρώσοι* ~ *τού 19ου αι.* || *οι σύγχρονοι* ~ **7.** (μτφ.) συνηθισμένος, που λέγεται ή γίνεται πολύ συχνά: *αυτό είναι το ~ επιχείρημα, που μονότονα προβάλλει η αντίπαλη ομάδα* **8.** (μτφ.) μεγάλος στο είδος του, πρώτης τάξεως: ~ *ψεύτης* **9.** χαρακτηριστικός στο είδος του: ~ *περίπτωση απάτης* || *ο παίκτης έχασε ~ ευκαιρία για γκολ* **10.** (για ντύσιμο) σοβαρό και χωρίς εξεζητημένα στοιχεία, μετρημένο και ισορροπημένο, μερικές φορές και αυστηρό· (γενικότ.) χωρίς πρωτοτυπία ή ιδιαιτερότητα: *παντελόνι με ~ γραμμή* / *στυλ* **11.** (για έπιπλα, διακόσμηση) που θυμίζουν παλιές εποχές ή που δεν είναι μοντέρνα, εξεζητημένα, πρωτοποριακά κ.λπ.· με ισορροπημένο και σοβαρό ύφος: *το σαλόνι τους ήταν* ~ || ~ *επίπλωση* **12.** παραδοσιακός και αποδεκτός: *αυτή είναι η ~ μέθοδος διδασκαλίας* || *«το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο εξομοιώθηκε από νομική άποψη με το ~ ταχυδρομείο»* (εφημ.) ΑΝΤ. μοντέρνος, πρωτοποριακός. — **κλασικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < λατ. classicus, όρος που πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον A. Gellius με αναφορά στους συγγραφείς τής αρχαιότητας ως συγγραφείς «πρώτης τάξεως». < classis «τάξη, σειρά». Βλ. κ. *κλάση*[2]].

> **κλασικός ή κλασσικός;** Επειδή η λ. **κλασικός**, λατινικής προελεύσεως (βλ. ετυμολογία), δεν χρησιμοποιήθηκε στην αρχαία γλώσσα, πράγμα που θα δικαιολογούσε γραφή με δύο -σσ-, αλλά είναι νεότερο δάνειο, είναι ορθό να γράφεται με ένα -σ-. Ας σημειωθεί ότι η λέξη από τη Λατινική πρωτοχρησιμοποιήθηκε στη Γαλλική (classique, 1548) και από εκεί στην Αγγλική (classic, 1605-15).

κλασικούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ειρων.) **1.** πρόσωπο με κλασικές προτιμήσεις, λ.χ. που ακολουθεί την κλασική γραμμή στη μόδα, που ακούει κλασική μουσική ΑΝΤ. μοντέρνος **2.** οτιδήποτε έχει κλασικό στυλ: *δεν φοράω εγώ τέτοιες* ~ || *δεν μου αρέσει αυτό το σαλόνι· είναι πολύ* ~.
[ΕΤΥΜ. < *κλασικός* + παραγ. επίθημα *-ούρα* (βλ.λ.)].

κλάσιμο (το) → κλάνω

κλάσμα (το) {κλάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΑΘ. το πηλίκο δύο αριθμών *α* και *β* (ο *β* δεν είναι μηδέν), το οποίο συμβολίζεται με την παράσταση $\frac{\alpha}{\beta}$ (αλλιώς: *αλγεβρικό κλάσμα, λόγος τού α προς τον β*), όπου ο *α* λέγεται *αριθμητής*, ο *β παρονομαστής* και οι *α, β όροι τού κλάσματος*: *πρόσθεση* / *πολλαπλασιασμός κλασμάτων* || ~ *ομώνυμα* (που έχουν τον ίδιο παρονομαστή) / *ετερώνυμα* (με διαφορετικό παρονομαστή) / *αντίστροφα* (βλ.λ.) || *νόθο* ~ (βλ. λ. *νόθος*)· ΦΡ. ***σε κλάσματα δευτερολέπτου*** πάρα πολύ γρήγορα, αστραπιαία: *εξαφανίστηκε σε* ~ ΣΥΝ. στο πει και φει **2.** τμήμα, μέρος ενός όλου: *«οι Ένοπλες Δυνάμεις πήραν ~ αυτών που ζητούσαν από τα κονδύλια»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «σπάσιμο, θραύσμα», < αρχ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω, χτυπώ» < *ql-s- , συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qel(ə)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. klati «χωρίζω, τσιμπώ», λατ. per-cello «χτυπώ βίαια, θρυμματίζω», clades «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *κλῆρος, κλών* «κλωνάρι», *κλῆ-μα* κ.ά. Η μαθηματική σημ. τής λ. οφείλεται στο γεγονός ότι το *κλάσμα* αντιπροσωπεύει την πράξη τής διαιρέσεως].

κλασματικός, -ή, -ό [1749] **1.** ΜΑΘ. αυτός που έχει τη δομή (συνεπώς και τις ιδιότητες) τού κλάσματος ή αποτελεί ο ίδιος κλάσμα: ~ *αριθμός* / *εξίσωση* ΑΝΤ ακέραιος **2.** ΧΗΜ. ***κλασματική απόσταξη*** η διαδικασία απόσταξης κατά την οποία καθώς αυξάνει η θερμοκρασία βρασμού τού μείγματος αποστάζει διαφορετικό συστατικό του.

κλασσικίζω ρ. → κλασικίζω

κλασσικισμός (ο) → κλασικισμός

κλασσικιστής (ο) → κλασικιστής

κλασσικός, -ή, -ό → κλασικός

κλατάρω ρ. αμετβ. {κλάτ-αρα κ. -άρισα, -αρισμένος} (λαϊκ.) **1.** (για λάστιχα αυτοκινήτων) σκάω από πίεση **2.** (μτφ.) φέρω επάνω μου υπερβολικό βάρος ή ξεφουσκώνω από αυτό: *το γραφείο έχει κλατάρει από τα βιβλία* **3.** (μτφ. για πρόσ.) εξουθενώνομαι από την πολλή κούραση: *κλάταρε από το πολύ διάβασμα* ΣΥΝ. εξαντλούμαι. — **κλατάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. éclater < φρανκον. slaitan «σχίζω, καταστρέφω»].

κλαυθμός (ο) (λόγ.) το κλάμα από λύπη ή πόνο: ~ *και οδυρμός* ΑΝΤ. γέλως.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλαϝ-θμός* < *κλαίω* (< **κλάϝ-jω*)].

κλαυθμυρίζω ρ. αμετβ. {κλαυθμύρισα} (λόγ.) κλαψουρίζω. — **κλαυθμυρισμός** (ο) [αρχ.] κ. **κλαυθμύρισμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλαυθμός* + *μύρομαι* «θρηνώ, κλαίω», κατά τα ρ. σε *-ίζω*].

κλαυθμών (ο) {κλαυθμών-ος | -ες} (λόγ.) ο τόπος στον οποίο θρηνεί (κάποιος): *πλατεία Κλαυθμώνος* (στην οποία κατά παράδοση συγκεντρώνονταν οι απολυμένοι δημόσιοι υπάλληλοι μετά από κάθε αλλαγή τής κυβέρνησης που τους είχε διορίσει, πριν ο Ελ. Βενιζέλος καθιερώσει τη μονιμότητα των δημοσίων υπαλλήλων)· ΦΡ. ***κοιλάς τού κλαυθμώνος*** η κόλαση.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλαυθμός* (βλ.λ.)].

κλαυσίγελως (ο) {κλαυσιγέλ-ωτος, -ωτα | -ωτες, -ώτων} (αρχαιοπρ.) γέλιο μαζί με κλάμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλαυσίγελως* < *κλαῦσις* (< *κλαίω*) + *γέλως* (< *γελῶ*)].

κλαύτηκα ρ. → κλαίω

κλαυτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που είναι δακρυσμένος ΣΥΝ. κλαμένος **2.** αυτός που τον θρηνούν, τον κλαίνε. — **κλαυτά** επίρρ.

κλάψα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.-κακόσ.) **1.** το κλάμα, ο θρήνος: *δεν αντέχω άλλο την ~ της* ΣΥΝ. μοιρολόι **2. κλάψες** (οι) έκφραση παραπόνου με ενοχλητικό τρόπο, επίμονη αναφορά στο τι έπαθε κανείς με συνεχή παράπονα και διαμαρτυρίες: *προσπαθούσε με ~ να ελαφρύνει τη θέση του* || *άρχισε τις* ~.

κλαψιάρης, -α, -ικο {κλαψιάρηδες} **1.** αυτός που βάζει τα κλάματα εύκολα, με ασήμαντη αφορμή • **2.** αυτός που είναι μεμψίμοιρος, παραπονιάρης.
[ΕΤΥΜ. < *κλάψα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης* (βλ.λ.), πβ. κ. *παραπον-ιάρης*].

κλαψιάρικος, -η, -ο αυτός που γίνεται με κλάψες ή μοιάζει με αυτές: ~ *ύφος* / *τραγούδι* ΣΥΝ. θρηνητικός. — **κλαψιάρικα** επίρρ.

κλάψιμο (το) [μεσν.] {κλαψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να κλαίει κανείς, το κλάμα (βλ.λ.) **2.** (μειωτ.) η μεμψιμοιρία ΣΥΝ. κλάψα.

κλαψοπούλι (το) {κλαψοπουλ-ιού | -ιών} η κουκουβάγια.

κλαψούρα (η) (λαϊκ.) το συνεχές, μονότονο κλαψούρισμα.
[ΕΤΥΜ. < *κλάψα* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. κ. *θολ-ούρα*].

κλαψουρίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κλαψούρισα} **1.** κλαίω συνεχώς και από λίγο ΣΥΝ. κλαυθμυρίζω, σιγοκλαίω, μυξοκλαίω **2.** παραπονούμαι συνέχεια με μονότονο και κουραστικό τρόπο: *τι έχει πια και κλαψουρίζει συνέχεια;* ΣΥΝ. μεμψιμοιρώ. — **κλαψούρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κλάψ-* (από τον αόρ. *ἔκλαψα*) + *-ουρίζω* μέσω τ. **κλαψούρα* (πβ. κ. *μουρμούρα – μουρμουρίζω*)].

Κλεάνθης (ο) {-η κ. -ους} **1.** αρχαίος Έλληνας στωικός φιλόσοφος (331-232 π.Χ.), μαθητής και διάδοχος τού Ζήνωνα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.) + *-άνθης* < *ἄνθος*].

Κλέαρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης στρατηγός (β' μισό τού 5ου αι. π.Χ.), που εκστράτευσε επί κεφαλής των *μυρίων* (βλ.λ.) κατά τού Πέρση βασιλιά **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ένδοξος άρχοντας», < *κλέος* + *-αρχος* < *ἄρχω*].

κλέβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκλεψα, κλέφτηκα (λόγ. εκλάπην), κλεμμένος} ♦ (μετβ.) **1.** αφαιρώ παράνομα και ιδιοποιούμαι ξένο πράγμα: *είχα τα λεφτά στην πίσω τσέπη τού παντελονιού και κάποιος μου τα έκλεψε* || *ένας μοτοσυκλετιστής τής έκλεψε την τσάντα* || ~ *πορτοφόλια* / *αυτοκίνητα*· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***ο κλέψας τού κλέψαντος*** βλ. λ. *κλέψας* (β) ***κλέβω την καρδιά (κάποιου)*** (μεσν. φρ.) (i) κάνω (κάποιον) να με ερωτευθεί (ii) καταγοητεύω (κάποιον): *πολλές πόλεις τής Ευρώπης μου άρεσαν, αλλά αυτή που μου έκλεψε την καρδιά ήταν η Πράγα* (γ) ***κλέβω την παράσταση*** κερδίζω την προσοχή, τις εντυπώσεις των άλλων, καταφέρνω να προσέξουν εμένα και όχι άλλους: *στη δεξίωση έκλεψε την παράσταση με τη γοητεία της* || *την παράσταση έκλεψε ένας καινούργιος ηθοποιός, παρά τον μικρό ρόλο που είχε* (δ) ***κλέβω την προσοχή / τα βλέμματα*** έλκω την προσοχή, κάνω κάποιους να με προσέξουν περισσότερο από τους άλλους: *«σε εκείνη την κινηματογραφική κωμωδία είχε κλέψει τα βλέμματα θεατών και κριτικών»* (εφημ.) (ε) ***άρπαξε να φας και κλέψε να 'χεις*** ως έκφραση διαμαρτυρίας ενάρετου ανθρώπου ο οποίος βρίσκεται σε δύσκολη οικονομική κατάσταση εξαιτίας τής αρετής του ή για να δείξουμε ότι η απόκτηση πλούτου συνδέεται με την κλοπή **2.** (κατ' επέκτ.) εξαπατώ για οικονομικό όφελος: *ο εργοδότης του τον κλέβει· δεν του καταβάλλει τα ένσημα* || ~ *την εφορία* **3.** (μτφ.) ιδιοποιούμαι, χρησιμοποιώ (κάτι που αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία άλλου): ~ *την ιδέα* / *την πατέντα άλλου* **4.** καταφέρνω να πάρω, να μου δώσουν (κάτι): *της έκλεψε ένα φιλί* **5.** (α) απάγω: *έκλεψαν το παιδί του* (β) (ειδικότ.) απάγω (γυναίκα), για να τη νυμφευθώ: *ορκίστηκε ότι, αν δεν του τη δώσουν, θα την κλέψει* (γ) (μεσοπαθ. **κλέφτηκαν**) για ερωτευμένους που έφυγαν κρυφά από τα σπίτια τους, για να παντρευτούν, χωρίς τη συγκατάθεση των γονιών τους ♦ (αμετβ.) **6.** κάνω κλοπές: *αναγκάστηκε να κλέβει, για να ζήσει* || *δεν κλέβει· είναι τίμιος* || *για να αποκτήσει τέτοια περιουσία ξαφνικά, σίγουρα έκλεβε* || *έκλεβε συνέχεια από το ταμείο τής εταιρείας* ΣΥΝ. (λόγ.) υπεξαιρώ **7.** κάνω απάτες, εξαπατώ τους άλλους: ~ *στα χαρτιά* / *στο ζύγι* **8.** (στα ομαδικά αθλήματα με μπάλα) αποσπώ τη μπάλα από αντίπαλο παίκτη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλέπτω* (πβ. *ράπτω - ράβω*) < **κλέπ-jω* < Ι.Ε. *klep- «κρύβω, κλέβω», πβ. λατ. clepo, μέσ. ιρλ. cluain «απάτη» κ.ά. Ομόρρ. *κλοπ-ή, κλέπ-της* (> *κλέφτης*), *κλεψί-τυπος, κλεψ-ύδρα* κ.ά. Η ετυμολογική συγγένεια με το ρ. *καλύπτω* δεν μπορεί να αποκλειστεί. Η φρ. *κλέβω την παράσταση* αποδίδει το αγγλ. steal the show].

> **κλέβω: συνώνυμα.** Τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά υπάρχουν στη σημασία τού **κλέβω**: αφαιρώ + παράνομα + κρυφά + κάτι που δεν μου ανήκει (ξένη ιδιοκτησία). Η σημασία «αφαιρώ» υπάρχει σε όλα τα συνώνυμα τού *κλέβω*. Το χαρακτηριστικό τής παρανομίας δηλώνεται από τα συνώνυμα: **ιδιοποιούμαι – οικειοποιούμαι – σφετερίζομαι**. Και τα τρία δηλώνουν την παράνομη αφαίρεση για ίδιο όφελος (*ιδιο-, οικειο-, σφετερι-*). Δύο συνώνυμα, το **υπεξαιρώ** και το **καταχρώμαι** δηλώνουν παράνομη αφαίρεση από πρόσωπα που έχουν (θεσμικά, τυπικά κ.λπ.) την ευθύνη τής φύλαξης ή διαχείρισης (χρημάτων κ.τ.ό.): *Ο ταμίας υπεξαίρεσε τα χρήματα για την πληρωμή των μισθών – Ο διευθυντής καταχράστηκε μεγάλα ποσά από τα διαθέσιμα τής εταιρείας.* Η έννοια τού «κρυφά» τονίζεται στο συνώνυμο **υφαρπάζω**: *Υφάρπαξε τις καταθέσεις των συνταξιούχων.* Μια σειρά από συνώνυμα δηλώνουν σχολιαστικά (ειρωνικά, υποτιμητικά, περιπαικτικά κ.τ.ό.) τη σημασία τού *κλέβω*. Πρόκειται για τα ρήματα: **βουτάω, σουφρώνω, ξαφρίζω** και **γδύνω**: *Βούτηξε τα λεφτά από το ταμείο κι εξαφανίστηκε - Αυτός τα σούφρωσε και δεν πήρε χαμπάρι κανείς – Ξάφρισε το ταμείο κι έγινε καπνός – Τον έγδυσαν στο καζίνο.*

κλείδα (η) {κλειδών} (λόγ.) **1.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα δύο μακρά οστά,

που βρίσκονται στο εμπρόσθιο άνω τμήμα τού θώρακα, συνδέοντας την ωμοπλάτη με το στέρνο, ώστε να κινείται ο ώμος • **2.** ΑΡΧΙΤ. ο μεσαίος λίθος τής αψίδας • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. διακόπτης που ρυθμίζει τη λειτουργία τηλεπικοινωνιακών κυκλωμάτων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλείς. -δός* < *κληΐς* < **κλᾱF-ί-δ-ς* < I.E. *klaw- /klew- «αγκιστρώνω, κλείνω», πβ. λατ. clavis «κλειδί» (> γαλλ. clef, ισπ. llave κ.ά.), claudo «κλείνω», αρχ. σλαβ. ključĭ «κλειδί» (> σερβοκρ. ključka), ίσως και αρχ. γερμ. sliozan «κλείνω», γερμ. Schlüssel «κλειδί», schließen «κλείνω», που θα προϋπέθεταν την ενδεχόμενη προσθήκη αρχικού -s- στο I.E. θ. *(s)klaw- / *(s)klew- κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλείω* «κλείνω» (< **κλᾱF-jω*). *κλεῖ-θρο(ν), κλεῖ-στρο(ν). κλείδ-ωσις (-η)* κ.ά.].

κλειδαμπαρώνω ρ. μετβ. {κλειδαμπάρω-σα, -θηκα. -μένος} **1.** (α) κλειδώνω και συγχρόνως τοποθετώ την αμπάρα με ασφάλεια (β) (κατ' επέκτ.) κλείνω ερμητικά, ασφαλίζω όλες τις πόρτες και τα παράθυρα ΣΥΝ. κλειδομανταλώνω **2.** (μεσοπαθ. ***κλειδαμπαρώνομαι***) κλείνομαι κάπου καλά είτε για να εργαστώ ήσυχα είτε για να αποφύγω κίνδυνο: *κλειδαμπαρώθηκε στο γραφείο και διάβαζε απ' το πρωί ώς το βράδυ.*

κλειδαράδικο (το) (λαϊκ.) το κατάστημα τού κλειδαρά ΣΥΝ. (λόγ.) κλειθροποιείο.

κλειδαράς (ο) {κλειδαράδες} επαγγελματίας που κατασκευάζει και επιδιορθώνει κλειδιά και κλειδαριές ή ξεκλειδώνει την πόρτα. σε περίπτωση που ο ιδιοκτήτης έχει κλειστεί έξω από το σπίτι: *πήγε σε ~. να του βγάλει αντικλείδι* ΣΥΝ. (λόγ.) κλειθροποιός.

κλειδαριά (η) [μεσν.] μεταλλικός μηχανισμός ο οποίος λειτουργεί με κλειδί ή συνδυασμό (κλειδάριθμο) και που επιτρέπει να κλείνει με ασφάλεια κάτι: *~ πόρτας / συρταριού / αυτοκινήτου / ντουλάπας / χρηματοκιβωτίου / θυρίδας* || *αλλάζω / σπάω την ~* ΣΥΝ. κλειδωνιά· ΦΡ. (α) ***κλειδαριά ασφαλείας*** ειδική κλειδαριά με πίρους οι οποίοι προσαρμόζονται σε υποδοχές στην κάσα τής πόρτας και η οποία λειτουργεί με ειδικό κλειδί με πολλές εγκοπές (β) ***ηλεκτρονική κλειδαριά*** κλειδαριά που κλειδώνει αυτόματα με τηλεχειριστήριο (λ.χ. σε αυτοκίνητο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*

κλειδάριθμος (ο) {κλειδαρίθμ-ου | -ων, -ους} **1.** ο συνθηματικός αριθμός κρυπτογραφικών κωδίκων. στον οποίο στηρίζεται η αποκρυπτογράφηση κειμένων **2.** ο συνθηματικός κωδικός με τον οποίο ανοίγει αντικείμενο που έχει ασφαλιστεί (κλειδωθεί) με συνδυασμό (συνήθ. αριθμών): *~ χρηματοκιβωτίου / βαλίτσας / τσάντας γραφείου.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. key number].

κλειδαρότρυπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η τρύπα τής κλειδαριάς. στην οποία μπαίνει και εφαρμόζει το κλειδί: *κρυφοκοιτούσαν από την ~.*

κλειδί (το) {κλειδ-ιού | -ιών} **1.** μικρό μεταλλικό αντικείμενο, με άκρο που έχει σχήμα τέτοιο. ώστε να προσαρμόζεται στην οπή ή τη σχισμή κλειδαριάς και περιστρεφόμενο σε αυτή να την ανοίγει: *~ πόρτας / αυτοκινήτου / ντουλάπας* || *βάζω / γυρίζω το ~ στην κλειδαριά* || *κρατούσε ένα μάτσο / μια αρμαθιά ~*· ΦΡ. ***με το κλειδί στο χέρι*** (για νεόδμητο διαμέρισμα, αυτοκίνητο...) ετοιμοπαράδοτος. χωρίς πρόσθετη επιβάρυνση **2.** παρόμοιο με το παραπάνω μικροσκοπικό αντικείμενο. που εφαρμόζει στην επιφάνεια κουτιού κονσέρβας και περιστρεφόμενο αφαιρεί την άνω επιφάνειά της • **3.** ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο χειρός για τη σύσφιξη κοχλιών και περικοχλίων, που παρουσιάζεται με διάφορες μορφές: *πολυγωνικά / γαλλικά ~* (βλ. λ. *γαλλικός*) • **4.** (στους σιδηροδρόμους) το μηχάνημα με το οποίο αλλάζει η φορά των σιδηροτροχιών • **5.** ΜΟΥΣ. σημείο τής μουσικής σημειογραφίας τής ευρωπαϊκής μουσικής. το οποίο τοποθετείται σε μια γραμμή τού πενταγράμμου και ορίζει το απόλυτο μουσικό ύψος που αντιπροσωπεύουν οι νότες που ακολουθούν· φέρει την ονομασία μιας νότας *(~ τού ντο / τού φα / τού σολ)* και δηλώνει ότι η νότα από την οποία έχει ονομαστεί γράφεται στην ίδια γραμμή τού πενταγράμμου που γράφεται και το ίδιο (λ.χ. όταν το κλειδί τού ντο γράφεται στην τρίτη γραμμή τού πενταγράμμου, στην ίδια γραμμή γράφεται και η νότα ντο κ.ο.κ.) **6.** (α) μικρά κοκκάλινα, μεταλλικά ή και ξύλινα (συνήθ. κυλινδρικά) αντικείμενα, προσαρμοσμένα στο άκρο τού βραχίονα (την κεφαλή) έγχορδων οργάνων, στα οποία περνιέται το ένα άκρο των χορδών, ώστε περιστρεφόμενα να τις τεντώνουν ή να τις χαλαρώνουν κατά το κούρδισμά τους (β) μηχανισμός για την αυξομείωση τού ύψους τής αέρινης στήλης πνευστών οργάνων **7.** (μτφ.) (α) οποιοσδήποτε ή οτιδήποτε έχει καθοριστική σημασία σε σύστημα, διαδικασία κ.λπ. ή συμβάλλει καθοριστικά στην επίλυση προβλήματος: *αυτός ο πράκτορας είναι ~ στην υπόθεσή μας* || *«το ~ τής αμερικανικής ευημερίας βρίσκεται σε μια απλή φράση: λιγότερο κράτος»* (εφημ.) || *το ~ τής ανθρώπινης ευτυχίας* || *το ~ τής υπόθεσης ήταν ο έλεγχος των πετρελαίων τής περιοχής* || *το ~ τής ερμηνείας / τής κατανόησης κειμένου* || *το ~ τού παραδείσου* (ό,τι οδηγεί ή συμβάλλει στην ευτυχία) || *το στοιχείο αυτό είναι το ~ τού μυστηρίου* (β) σε πολλές φραστικές λέξεις. όπως ***θέση-κλειδί*** σπουδαίας σημασίας θέση ή νευραλγική τοποθεσία με στρατηγική σημασία: *η Ελλάδα έχει ~ στη Μεσόγειο* || *κατέχει μια ~ στο υπουργείο*, ***άνθρωπος-κλειδί*** ο άνθρωπος που διαδραματίζει καίριο ρόλο από τη θέση στην οποία βρίσκεται: *ήταν ο ~ στο κύκλωμα εμπορίας βρεφών*. ***στοιχείο-κλειδί*** (σε υπόθεση), ***φράση-κλειδί*** (σε ένα κείμενο) κ.ά. — (υποκ.) **κλειδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλειδίον*, υποκ. τού *κλείς. -δός*. βλ. κ. *κλείδα*. Ο μουσικός και ο τεχνολογικός όρ. αποδίδουν ανάλογες χρήσεις τού γαλλ. clef. Μεταφρ. δάνεια αποτελούν ορισμένες φρ.. λ.χ. *θέση-κλειδί* (< γαλλ. position / poste-clef), *το κλειδί τού μυστηρίου / τής υπόθεσης* (< γαλλ. la clef du mystère / de l'affaire)].

κλειδί: ομόρριζα. Οι λέξεις που ακολουθούν συνδέονται ετυμολογικά με το **κλείνω**. Από την αρχαία λ. **κλείς, κλειδ-ός** «κλειδί» σχηματίστηκε αρχ. ρ. **κλειδῶ** (> **κλειδώνω**), από όπου το αρχ. **κλείδωση** «ο αρμός, η συναρμογή (των οστών)» και το νεότ. **κλειδωνιά** (< *κλειδώνω*) «κλειδαριά». Το **κλεισούρα**. μεσαιωνική λ., σήμαινε αρχικά «το στενό πέρασμα ανάμεσα σε δύο βουνά» και προήλθε από το λατ. clausura «κλείσιμο» (αυτό, όπως και το *κλείς*, ανάγονται σε I.E. *klau- «άγκιστρο / διχαλωτό κλειδί – αγκιστρώνω / κλείνω»: **κλᾱF-ις > κλᾶις > κληίς* > **κλείς** λατ. clav-is «κλειδί», clau-do «κλείνω», claus-us «κλειστός» > clausura). Το ίδιο το *κλεισούρα* έδωσε το μεσν. **κλεισ-ώρεια** κατά τα *υπ-ώρεια. κρημν-ώρεια*. Τέλος, το **κλειτορίδα**. λέξη αρχαία που δηλώνει τμήμα τού γυναικείου αιδοίου, έχει επηρεαστεί ετυμολογικά από το **κλείω**. ενώ η αρχική σημασία του φαίνεται πιθανότερο να ήταν «εξόγκωμα. λοφίσκος» (μαρτυρείται αρκαδικό τοπωνύμιο **Κλείτωρ**, που σήμαινε «λόφος»).

κλειδοθήκη (η) {κλειδοθηκών} ειδική θήκη για κλειδιά, μπρελόκ.

κλειδοκράτορας (ο) [1766] {κλειδοκρατόρων}, **κλειδοκράτειρα** (η) {κλειδοκρατειρών} πρόσωπο που κρατάει τα κλειδιά ενός κτηρίου, ο φύλακας ΣΥΝ. κλειδούχος.

κλειδοκύμβαλο (το) [1812] {κλειδοκυμβάλ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. το πιάνο.
[ΕΤΥΜ. < *κλειδί* + *κύμβαλο*, απόδ. τού ιταλ. clavicembalo < μεσν. λατ. clavicymbalum (νόθο σύνθ.) < clavis «κλειδί» + cymbalum < αρχ. *κύμβαλον* (βλ.λ.)].

κλειδομανταλώνω ρ. μετβ. {κλειδομαντάλω-σα, -θηκα, -μένος} κλειδώνω και τραβώ τον σύρτη ΣΥΝ. κλειδαμπαρώνω.

κλειδούχος (ο/η) **1.** ο κλειδοκράτορας (βλ.λ.) **2.** σιδηροδρομικός υπάλληλος που ρυθμίζει με ειδικά κλειδιά τη θέση των σιδηροτροχιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλειδοῦχος* < *κλείς. -δός* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

κλείδωμα (το) → κλειδώνω

κλειδωνιά (η) [μεσν.] η κλειδαριά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*

κλειδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κλείδω-σα, -θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** ασφαλίζω (κάτι) με κλειδί. ώστε να μην ανοίγει, να μην παραβιάζεται: *~ την πόρτα / το συρτάρι / το σπίτι* (δηλ. την πόρτα τού σπιτιού) / *το αυτοκίνητο* ΑΝΤ. ξεκλειδώνω **2.** τοποθετώ (κάτι) σε χώρο κλεισμένο με κλειδί: *~ τους φακέλους / το αρχείο / τα πράγματά μου σε θυρίδα* **3.** (μτφ. κυρ. για πρόσ.) κρατώ (κάποιον/κάτι) σε περιορισμό: *έχει κλειδώσει μέσα τα παιδιά* **4.** ΤΕΧΝΟΛ. ασφαλίζω κάτι (ψηφιακό δίσκο. Η/Υ κ.λπ.), συνήθ. με τη χρήση ειδικού κωδικού, ώστε να εμποδίζω την πρόσβαση τρίτων στα περιεχόμενά του: (κυρ. η μτχ.) *το σιντί δεν αντιγράφεται γιατί είναι κλειδωμένο* (β) ασφαλίζω το πληκτρολόγιο (κινητών τηλεφώνων). συνήθ. με ειδικό πλήκτρο, ώστε να μη μπορούν να πατηθούν τα πλήκτρα του κατά λάθος **5.** ΝΑΥΤ. συνδέω με κλειδί τα τμήματα τής αλυσίδας τής άγκυρας ♦ **6.** (αμετβ.) ασφαλίζομαι με κλειδί, ώστε να μην ανοίγω, να μην παραβιάζομαι: *δεν κλειδώνει η πόρτα* (έχει χαλάσει η κλειδαριά) **7.** οριστικοποιούμαι, καθορίζεται αμετάκλητα η κατάσταση στην οποία θα βρίσκομαι: *κλείδωσε η ισοτιμία τής δραχμής* **8.** (μεσοπαθ. ***κλειδώνομαι***) απομονώνομαι σε ορισμένο χώρο. συνήθ. στο σπίτι μου. αποφεύγω τις εξόδους και τις συναναστροφές: *έχει κλειδωθεί μέσα και δεν βλέπει άνθρωπο* || *κλειδώνεται με τις ώρες στο γραφείο του.* — **κλείδωμα** (το) [μτγν.].

κλείδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} **1.** το σημείο συναρμογής δύο πραγμάτων ΣΥΝ. σύνδεση **2.** ΑΝΑΤ. η άρθρωση οστών: *~ χεριού / ποδιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλείδωσις* «κλείδωμα» (η σημ. «άρθρωση» μεσν.) < *κλειδῶ (-όω)* < αρχ. *κλείς, -δός*].

κλειδωτός, -ή, -ό αυτός που έχει κλειδωθεί ή μπορεί να κλειδωθεί.

κλείθρο (το) (λόγ.) η κλειδαριά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλεῖθρον* < *κλείω* + παραγ. επίθημα *-θρον*].

κλειθροποιός (ο) [μτγν.] (λόγ.) ο κλειδαράς (βλ.λ.). — **κλειθροποιία** (η) [1898]. **κλειθροποιείο(ν)** (το) [1889].

κλεινός, -ή, -όν (αρχαιοπρ.) γεμάτος δόξα και αίγλη ΣΥΝ. ονομαστός. περίφημος, ένδοξος· ΦΡ. ***κλεινόν άστυ*** η πόλη των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ αρχ. < **κλεFεσ-νός* (με σίγηση τού *-F-* και συναίρεση. καθώς και με σίγηση τού *-σ-*) < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.)].

κλείνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκλεισα. κλείσ-τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** φέρνω πόρτα. φύλλο παραθύρου, σκέπασμα κ.λπ. σε τέτοια θέση. ώστε να μη μείνει ελεύθερη η δίοδος (είσοδος ή έξοδος) ή να καλύπτεται το εσωτερικό επίπλου ή συσκευής: *~ την πόρτα / το παράθυρο / το μπαούλο / τη ντουλάπα / το ψυγείο* || (κ. αμετβ.) *η πόρτα έκλεισε μόνη της* || *δεν κλείνει το παντζούρι*· ΦΡ. (μτφ.) ***κλείνω την πόρτα (σε κάποιον)*** (i) απαγορεύω ή εμποδίζω την είσοδο: *προσπάθησε να μπει στο σπίτι. αλλά τού έκλεισαν την πόρτα*· (εμφατ.) ***κλείνω την πόρτα στα μούτρα / κλείνω κατάμουτρα την πόρτα:*** *ζήτησα να μιλήσω στον διευθυντή, αλλά η γραμματέας του μου έκλεισε την πόρτα στα μούτρα* (ii) αρνούμαι κάτι σε κάποιον ή τον απορρίπτω: *σε όποιον κι αν απευθυνθήκαμε για βοήθεια. μας έκλεισε την πόρτα* || *η σύνοδος κορυφής έκλεισε την πόρτα τής Ευρώπης για αυτή τη χώρα, ωσότου υπάρξει βελτίωση στο θέμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων* **2.** τοποθετώ σε άνοιγμα κάτι. ώστε να το καλύπτει (ώστε να μην είναι ανοιχτό): *~ το μπουκάλι με φελλό / πώμα* || *~ την κατσαρόλα με το καπάκι της* || *~ μια τρύπα με μια σχάρα* **3.** (ειδικότ.) γεμίζω τρύπα, άνοιγμα στο έδαφος. όρυγμα (λ.χ. με χώμα). ώστε να μη μένει ανοιχτό: *έκλεισαν πρόχειρα την τρύπα στον δρόμο ρίχνοντας μέσα χώμα*· ΦΡ. ***κλείνω τις τρύπες*** καλύπτω ελλείμματα ή αποκαθιστώ προβλήματα, κενά σε ένα σύστημα: *με νέους φόρους προσπαθούν να κλείσουν τις τρύπες τού προϋπολογισμού* **4.** (για συρτάρι) σύρω (κάτι). ώστε να μπει μέσα (σε υποδοχή): *~ τα συρτάρια* || (κ. αμετβ.) *το συρτάρι δεν κλείνει εύκολα. κάπου μαγγώνει* **5.** (για ρούχο) κουμπώνω ή ανεβάζω το φερμουάρ ή ενώνω με κόπιτσες, παραμάνα κ.λπ. τα δύο

μέρη ρούχου που δεν είναι ενωμένα: ~ *το σακάκι / τη ζακέτα / το παντελόνι* **6.** διπλώνω (κάτι): ~ *τον χάρτη / την εφημερίδα·* ΦΡ. ***κλείνω τα βιβλία*** (i) σταματώ να μελετώ: *κλείσε πια τα βιβλία και ξεκουράσου* (ii) κάνω ισολογισμό (βλ.λ.): *στο τέλος τού χρόνου κλείνουμε τα βιβλία* **7.** (λαϊκ.) αποκαθιστώ με ραφή τομή από εγχείρηση: *πρώτα τον άνοιξαν και μετά τον έκλεισαν* **8.** αποκλείω. διακόπτω τη συγκοινωνία· κυρ. στη ΦΡ. ***κλείνω τούς δρόμους*** *οι αγρότες έκλεισαν πάλι τους δρόμους* **9.** (α) διακόπτω οριστικά τη λειτουργία: ~ *το γραφείο που είχα / το κατάστημα / ίδρυμα* || *λόγω των αντικειμενικών κριτηρίων αναγκάστηκε να κλείσει το μαγαζί* (β) κάνω προσωρινή διακοπή. διάλειμμα στην εργασία (πριν ανοίξω πάλι, κατά τον νόμο): *τα εμπορικά καταστήματα κλείνουν τα μεσημέρια και ανοίγουν το απόγευμα* || (κ. αμετβ.) *τα σχολεία κλείνουν τον Ιούνιο και ανοίγουν τον Σεπτέμβριο* (γ) απαγορεύω τη λειτουργία: *του έκλεισε το μαγαζί η αστυνομία, γιατί βρέθηκαν ναρκωτικά σε αυτό* **10.** διακόπτω τη ροή (νερού, ηλεκτρικού ρεύματος) σε μηχανικό σύστημα, ηλεκτρικό κύκλωμα ή ηλεκτρική συσκευή: ~ *τη βρύση / το φως / την τηλεόραση / το ράδιο* **11.** περιορίζω (κάποιον) σε χώρο (από όπου δεν μπορεί να ξεφύγει): *τους έκλεισαν σ᾽ ένα στενό πέρασμα και τους αποδεκάτισαν* || *μια νταλίκα μάς έκλεισε σε μια στροφή και παραλίγο να σκοτωθούμε* **12.** περιορίζω τη θέα: *έχτισαν πολυκατοικίες γύρω μας και μας έκλεισαν από παντού* **13.** (ειδικότ.) στερώ την ελευθερία (κάποιου). περιορίζοντάς τον σε ανάλογο χώρο: ~ *στο κρατητήριο / στο πειθαρχείο / στη φυλακή / στη στενή / στο μπουντρούμι·* ΦΡ. ***κλείνω (κάποιον) μέσα*** φυλακίζω (κάποιον): *αν μάθουν τι έχει κάνει, θα τον κλείσουν μέσα* **14.** εμποδίζω (κάποιον) στην κίνηση, ειδικότ. όχημα: *μας έχει κλείσει ένα φορτηγό και δεν μπορούμε να περάσουμε* **15.** (α) κάνω κράτηση (σε εστιατόριο. ξενοδοχείο. μέσο μεταφοράς κ.λπ.): ~ *θέση σε συναυλία* || ~ *τραπέζι σε νυχτερινό κέντρο* || ~ *δωμάτιο σε ξενοδοχείο* (β) εξασφαλίζω από πριν: ~ *μια παρτίδα εμπορεύματος* || ~ *αρκετή ποσότητα πρώτης ύλης σε χαμηλή τιμή* **16.** κανονίζω (λ.χ. ραντεβού). καθορίζοντας τον τόπο και τον χρόνο: *κλείσαμε ραντεβού για το Σάββατο το βράδυ* || *το κλείνουμε από τώρα για αύριο;* || *οι δύο ομάδες έκλεισαν φιλικό αγώνα μεταξύ τους τον Αύγουστο* **17.** (για υποθέσεις) τελειώνω οριστικά, διευθετώ: *την κλείσαμε αυτή την υπόθεση και τη στείλαμε στο αρχείο* || *ας την κλείσουμε τώρα αυτή την εκκρεμότητα. για να μη χρονίζει* **18.** οριστικοποιώ (κάτι): *χθες έκλεισαν τη συμφωνία για την πώληση τής εταιρείας* || (κ. μεσοπαθ.) *οι διαπραγματεύσεις τελείωσαν νωρίς και κλείστηκε τελικά η δουλειά* **19.** (για λόγο, ομιλία, βιβλίο, συνέδριο κ.λπ.) παρουσιάζω το τμήμα με το οποίο ολοκληρώνεται. τελειώνει κάτι: *έκλεισε τη διάλεξη με μια παροιμία* || (κ. αμετβ., για βιβλία, ταινίες κ.λπ.) *η ταινία κλείνει με μια σκηνή από το μέλλον* || *το βιβλίο κλείνει με μια συγκινητική σκηνή αποχωρισμού·* ΦΡ. ***κλείνω ένα κεφάλαιο*** δίνω τέλος σε μια υπόθεση: *με τη συνθήκη ειρήνης τα δύο κράτη έκλεισαν ένα κεφάλαιο σκληρών συγκρούσεων και ανταγωνισμών* **20.** (για ηλικία, χρόνια) συμπληρώνω: *σε έναν μήνα κλείνει τα είκοσι* (ενν. *χρόνια*) || *πότε κλείνεις τα τριάντα;* || (κ. αμετβ. για επετείους, σημαντικά προσωπικά ή κοινωνικά γεγονότα): *φέτος κλείνουν εκατό χρόνια από τον θάνατο τού μεγάλου ποιητή* || *έκλεισαν ήδη είκοσι χρόνια τουρκικής κατοχής στην Κύπρο* ♦ (αμετβ.) **21.** εφαρμόζω καλά, ώστε να ενώνονται δύο άκρα (λ.χ. ρούχου): *το σακάκι δεν (σου) κλείνει μπροστά. γιατί πάχυνες* || *δοκίμασε τη φούστα. να δεις αν κλείνει στη μέση* **22.** (για πληγή, τραύμα) επουλώνομαι: *η πληγή έκλεισε γρήγορα* || *αυτά τα τραύματα δεν κλείνουν εύκολα* **23.** (για ηλεκτρικές συσκευές) παύω να λειτουργώ (αυτόματα): *η οθόνη τού υπολογιστή κλείνει μόνη της, αν περάσει πολλή ώρα χωρίς να έχεις γράψει* τίποτα **24.** (για συμφωνία εμπορική. πολιτική κ.ά.) οριστικοποιούμαι, παίρνω τελική και επίσημη μορφή: *έκλεισε η συμφωνία για τους πυραύλους* || *από ώρα σε ώρα κλείνει η συμφωνία για εκλογική συνεργασία των δύο κομμάτων* **25.** (α) διακόπτω τη λειτουργία μου (συνήθ. λόγω αργίας, απεργίας ή ωραρίου): *πολλά σχολεία τής Αττικής έχουν κλείσει λόγω καταλήψεων* || *τα μαγαζιά τού κέντρου κλείνουν σε ένδειξη διαμαρτυρίας για τα κυκλοφοριακά μέτρα* (β) (ειδικότ. για καταστήματα. επιχειρήσεις) παύω να λειτουργώ λόγω οικονομικών προβλημάτων: *χιλιάδες μικρομεσαίες επιχειρήσεις έκλεισαν τη χρονιά που πέρασε* ΣΥΝ. πτωχεύω **26.** (για κέντρο διασκέδασης. θέατρο. ξενοδοχείο) δεν μπορώ να δεχθώ άλλον κόσμο, έχουν κρατηθεί όλες οι θέσεις (ή τα τραπέζια, τα δωμάτια κ.λπ.): *από το ξενοδοχείο μάς είπαν ότι έχουν κλείσει για την περίοδο των Χριστουγέννων* **27.** εμποδίζω τη διέλευση, απαγορεύω να προσέλθει ή να περάσει κανείς: *έκλεισε το κέντρο τής Αθήνας από διαμαρτυρόμενους αγροτοπαραγωγούς* **28.** (μτφ., συνήθ. στον αόρ. ή παρακ.) παύω να έχω ή να λειτουργώ υπό συγκεκριμένη ιδιότητά μου: *μετά τη θητεία του στην προεδρία έχει κλείσει ως πολιτικός* || *δήλωσε πως μετά τον θάνατο τού συζύγου της έκλεισε ως γυναίκα!* **29.** (στο χρηματιστήριο) έχω συγκεκριμένη τιμή στο τέλος τής ημέρας: *οι μετοχές τής εταιρείας έκλεισαν στις τρεις χιλιάδες δραχμές* **30.** (στη χαρτοπαιξία) ολοκληρώνω τον αριθμό και τον συνδυασμό των χαρτιών που απαιτούνται, για να τελειώσω επιτυχώς μια παρτίδα: *«έκλεισα», είπε. και κατέβασε τις τριάδες των χαρτιών* **31.** (για φυτά) γυρίζω τα πέταλα προς τα μέσα: *το νυχτολούλουδο κλείνει την ημέρα και ανοίγει το βράδυ* **32.** (για τον καιρό) χειροτερεύω, γίνομαι σκοτεινός και ψυχρός: *τώρα που κλείνει ο καιρός, πού θα συναντιόμαστε;* (μεσοπαθ. ***κλείνομαι***) **33.** μένω μέσα (στο σπίτι, σε κλειστό χώρο). δεν βγαίνω: *έχει κλειστεί τον τελευταίο καιρό στο σπίτι και δεν βλέπει άνθρωπο·* ΦΡ. ***κλείνομαι στον εαυτό μου*** εκδηλώνω εσωστρέφεια. δεν επικοινωνώ με άλλους **34.** ΣΤΡΑΤ. εγκλωβίζομαι σε χώρο από τον οποίο δεν μπορώ να φύγω: *η περίπολος κλείστηκε σε μια ορεινή διάβαση και εξοντώθηκε από τους αντάρτες* **35.** (ειδικότ.) εισέρχομαι κάπου, για να προστατευθώ από τους διώκτες μου: *οι διαδηλωτές κλείστηκαν στο Πολυτεχνείο. για να αποφύγουν τα Μ.Α.Τ.* **36.** ΑΘΛ. παίζω αμυντικά. δεν εκδηλώνω επιθετικές προσπάθειες: *η ομάδα έχει κλειστεί στα καρέ της και. όπως φαίνεται, θα δεχθεί γκολ* **37.** περιβάλλομαι, ώστε να μην έχω θέα: *το χωριό κλείνεται από ψηλά βουνά* ● ΦΡ. (α) ***κλείνω το μάτι (σε κάποιον)*** κάνω (σε κάποιον) νόημα (συνεννόησης. χαιρετισμού ή και με ερωτικό περιεχόμενο): *της έκλεισε το μάτι με σημασία* (β) ***κλείνω τα μάτια*** βλ. λ. *μάτι* (γ) ***κλείνω τα μάτια (κάποιου)*** βλ. λ. *μάτι* (δ) ***κλείνουν τα μάτια μου*** αισθάνομαι νύστα. δεν μπορώ να μείνω ξύπνιος (ε) ***κλείνω το στόμα (κάποιου)*** βλ. λ. *στόμα* (στ) (αγενώς) ***κλείσ' το!*** (ενν. *το στόμα σου*) μη μιλάς ή πάψε να φλυαρείς! (ζ) ***κλείνει η μύτη μου*** συναχώνομαι. δεν μπορώ να εισπνεύσω καλά: *κρύωσα και μου έχει κλείσει η μύτη* (η) ***κλείνω τη μύτη μου*** πιάνω τη μύτη με τα δάχτυλα. ώστε να ενωθούν τα ρουθούνια και να μην αναπνέω (συνήθ. δυσάρεστες οσμές): *όσοι περνούσαν δίπλα στα σκουπίδια. έκλειναν τη μύτη τους* (θ) ***κλείνει η φωνή μου*** δεν μπορώ να μιλήσω (λόγω βλάβης στις φωνητικές χορδές, κρυολογήματος. λαρυγγίτιδας κ.λπ.) (ι) ***κλείνω τα αφτιά μου (σε κάτι)*** δεν ακούω (κάτι). δεν το λαμβάνω υπ᾽ όψιν μου. δεν του δίνω σημασία: *κλείνουν τα αφτιά τους στην προπαγάνδα / στις σειρήνες τού καταναλωτισμού* (ια) ***κλείνουν τ' αφτιά μου*** με πονούν τα αφτιά και δεν ακούω καλά (λόγω κρύου ή διαφοράς στο υψόμετρο). Επίσης (λαϊκ.-λογοτ.) **κλειώ** [μεσν.] {-είς, -εί...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω. εργαστικός. μετοχή, ομόηχος. κλειδί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλείω* < *κλῄω* < **κλᾱ́F-jω* < *κλείς. -δός* «κλειδί». βλ. κ. *κλείδα*].

> **κλείνω – κλείω.** Όπως συμβαίνει και με άλλα ρήματα (*δίνω - δίδω. λύνω – λύω. στέλνω – στέλλω* κ.λπ.). τα περισσότερα σύνθετα διατηρούν τον αρχικό τύπο τού ρήματος (εδώ τού **κλείω**) και όχι τον νεότερο τύπο **(κλείνω)**. Έτσι έχουμε: *απο-κλείω. εγ-κλείω. εμ-περι-κλείω, περι-κλείω* και (το νεότ.) *εσω-κλείω*. ενώ από το *κλείνω* έχουμε μόνο το νεότ. *ανοιγοκλείνω.*
> Συχνά συγχέεται ο αόριστος τού *κλείνω* με το ομόηχο *κλίνω*. που έχει διαφορετική σημασία. Έτσι ακούγονται φράσεις όπως «*έκλεισα όλα τα ρήματα*» (!) αντί τού «*έκλινα όλα τα ρήματα*» ή «*κλείσε το όνομα χειμώνας*» (!) αντί «*κλίνε το όνομα χειμώνας*». Αυτό συμβαίνει προφανώς γιατί τα δύο ρήματα συμπίπτουν ακουστικά στον ενεστώτα *(κλείνω = κλίνω)* και στον παρατατικό *(έκλεινα = έκλινα).*

κλεις (η) {κλειδ-ός | -δες. -δών} (λόγ.) **1.** το κλειδί ή η κλείδα **2.** κάθε μέθοδος που εξασφαλίζει κάτι: *η ~ τού παραδείσου* (ο τρόπος για να βρει κανείς τον παράδεισο) || «*Η ~ τής Βυζαντινής Φιλολογίας*» (τίτλος συγγράμματος).
[ΕΤΥΜ. αρχ.. βλ. λ. *κλείδα*].

Κλεισθένης (ο) {-η κ. -ένους} αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (6ος αι. π.Χ.). που εισήγαγε σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο πολιτειακό σύστημα τής Αθήνας. συμβάλλοντας στον εκδημοκρατισμό του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **κλεFε-σθένης* < *κλέος* «δόξα» + *σθένος*].

κλείσιμο (το) {κλεισίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) η ενέργεια που κάνει κανείς, ώστε να κλείσει (κάτι) που είναι ανοιχτό: *το ~ τής πόρτας / τού παραθύρου / τής ντουλάπας / τής βρύσης* ΑΝΤ. άνοιγμα (β) (ειδικότ. για ηλεκτρικές / ηλεκτρονικές συσκευές ή κυκλώματα) ο τερματισμός τής λειτουργίας: *το ~ τού υπολογιστή / τού ραδιοφώνου / τής τηλεόρασης / τού ρεύματος* (γ) (ειδικότ.) η απαλοιφή ενός αρχείου ή ενός προγράμματος από την πρόσκαιρη μνήμη τού υπολογιστή: *το ~ των παραθύρων / των εφαρμογών που δεν χρησιμοποιούνται* **2.** ο αποκλεισμός. η εμπόδιση τής προσέλευσης ή διέλευσης: *το ~ των εθνικών οδών από διαμαρτυρόμενους αγρότες* || *το ~ των συνόρων* ΑΝΤ. άνοιγμα, απελευθέρωση **3.** ο περιορισμός σε χώρο (από όπου κανείς δεν βγαίνει έξω ή δεν μπορεί να διαφύγει): *το ~ σε ψυχιατρείο / στη φυλακή* || *το ~ στο σπίτι τής προκάλεσε κατάθλιψη* ΑΝΤ. έξοδος **4.** η διακοπή τής λειτουργίας (π.χ. καταστήματος): *το ~ των καταστημάτων / των σχολείων λόγω απεργιών* || *το ~ μικρομεσαίας επιχείρησης λόγω πτώχευσης* **5.** η σύναψη: *το ~ συμφωνίας για στρατιωτική συνεργασία* **6.** η τακτοποίηση, η οριστική διευθέτηση: *το ~ μιας υπόθεσης που εκκρεμεί / ενός λογαριασμού με καταβολή τού ποσού* **7.** η επούλωση (πληγής. τραύματος) ΣΥΝ. θρέψιμο. γιάτρεμα.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κλεισ-* (πβ. αόρ. *έ-κλεισ-α*) + επίθημα -ιμο. πβ. κ. *στήσ-ιμο, λύσ-ιμο*].

κλεισούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** στενή δίοδος μεταξύ βουνών ΣΥΝ. δερβένι **2.** οχυρή τοποθεσία, που βρίσκεται σε στενό ορεινό πέρασμα: *οι ~ τού Μοριά* ● **3.** η συνεχής παραμονή (κάποιου) σε κλειστό χώρο. κυρ. στο σπίτι, χωρίς κοινωνικές εξόδους. εξόδους για διασκέδαση κ.λπ.: *βαρέθηκα την ~ στο σπίτι. άντε να βγούμε έξω να ξεσκάσουμε* **4.** η έντονη, αποπνικτική μυρωδιά κλειστού χώρου, που δεν αερίζεται: *μυρίζει ~ το δωμάτιο. άνοιξε κανένα παράθυρο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. clausura (< ρ. claudo «κλείνω»). με παρετυμολ. επίδραση τού αρχ. ρ. *κλείω*].

κλειστός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που δεν έχει τη δίοδο που οδηγεί στο εσωτερικό του ελεύθερη: ~ *δωμάτιο / σπίτι / σεντούκι / ντουλάπα* **2.** αυτός που είναι σε τέτοια θέση. ώστε να μην επιτρέπει την είσοδο σε εσωτερικό (χώρου, σκεύους. επίπλου) ή να μην επιτρέπει να φαίνεται το εσωτερικό: ~ *παράθυρο / ρολό / πόρτα / καπάκι* || ~ *φερμουάρ* **3.** (ρούχο) που δεν έχει άνοιγμα: *μπλούζα ~ στον λαιμό* **4.** αυτός που είναι σφραγισμένος: ~ *φάκελος / μπουκάλι* **5.** αυτός στον οποίο δεν επιτρέπεται ή δεν είναι δυνατή η πρόσβαση ή η διέλευση: *η εθνική οδός παρέμεινε ~ επί δύο ώρες λόγω κατολισθήσεως* || *η πλατεία είναι ~ λόγω έργων* || ~ *σύνορα / διόδια / διώρυγα·* ΦΡ. (ειδικότ.) ***κλειστός***

δρόμος ο δρόμος που δεν έχει διέξοδο **6.** (ειδικότ. για μάτι) που έχει τα βλέφαρα κατεβασμένα: *κολυμπά με τα μάτια ~*· ΦΡ. ***με κλειστά μάτια*** χωρίς επιφύλαξη ή χωρίς την παραμικρή δυσκολία: *τον εμπιστεύομαι ~* || *αυτή τη διαδρομή την κάνω ~* **7.** (για μηχάνημα. υπηρεσία κ.λπ.) αυτός που δεν βρίσκεται σε λειτουργία: *~ τηλεόραση / ραδιόφωνο / υπολογιστής* || *~ κατάστημα / υπηρεσία / θέατρο* **8.** αυτός που είναι στεγασμένος: *το νέο ~ γυμναστήριο στη Γλυφάδα* || (κ. ως ουσ.) *οι αγώνες διεξήχθησαν στο ~* (ενν. *γήπεδο*) *των ολυμπιακών εγκαταστάσεων* **9.** (μτφ.) αυτός στον οποίο δεν μπορεί να εισέλθει όποιος θέλει. αφού ελέγχεται αυστηρά από τα μέλη του· αυτός που δεν επιτρέπει εύκολα την είσοδο νέων μελών: *~ λέσχη / σωματείο* || *έχει κάρτα μέλους σε ~ κλαμπ* **10.** περιορισμένος. ακριβώς καθορισμένος: *~ αριθμός υποψηφιοτήτων / φοιτητών / συνέδρων / εισηγητών* **11.** αυτός που γίνεται με περιορισμένη ή αυστηρά επιλεγμένη συμμετοχή ανθρώπων: *γιορτή / βαφτίσια / γάμος σε ~* (οικογενειακό) *κύκλο* **12.** (για χαρακτήρα) εσωστρεφής. μη εκδηλωτικός: *~ τύπος / άνθρωπος* **13.** αυτός που βρίσκεται έξω από κάθε επίδραση ή σχέση, αυτός που λειτουργεί απομονωμένα και εσωστρεφώς: *~ οικονομία / κοινωνία* **14.** κρυφός: *κρατώ ~ τα χαρτιά μου* (δεν αποκαλύπτω τις προθέσεις μου) **15.** (για καταθέσεις σε τράπεζα) αυτός που δεν μπορεί κάποιος να αποσύρει πριν από τη λήξη καθορισμένου χρονικού διαστήματος: *έβαλε τρία εκατομμύρια την τράπεζα κλειστά για έξι μήνες* **16.** ΗΛΕΚΤΡ. ***κλειστό κύκλωμα*** (α) σύνολο και διάταξη ηλεκτρικών εξαρτημάτων, μέσα από τα οποία περνά ηλεκτρικό ρεύμα (β) (ειδικότ.) εγκατάσταση τηλεόρασης. τής οποίας το σήμα μεταδίδεται με ηλεκτρικά καλώδια σε περιορισμένο αριθμό δεκτών και σε μία συνήθ. τοποθεσία **17.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***κλειστοί φθόγγοι*** οι φθόγγοι που προφέρονται με τη δημιουργία φραγμού (κλεισίματος) στο στόμα. ο οποίος παρεμποδίζει τη διέλευση τού αέρα και γεννά αίσθημα κρότου και αδυναμία διάρκειας κατά την εκφώνηση τού φθόγγου (λ.χ. *π, μπ, ντ, γκ* κ.ά.) ΣΥΝ. στιγμιαίοι, έκκροτοι, φραγμογενείς (β) ***κλειστά σύμφωνα*** τα σύμφωνα π, μπ, τ. ντ, κ. γκ **18.** ΝΟΜ. (στο διεθνές δίκαιο) ***κλειστή*** (ή ***ημίκλειστη***) ***θάλασσα*** κόλπος. λεκάνη ή θάλασσα που περιβάλλεται από δύο ή περισσότερα κράτη και συνδέεται με άλλη θάλασσα ή με τον ωκεανό με στενό δίαυλο ή που αποτελείται καθ᾽ ολοκληρίαν ή κυρίως από τις χωρικές θάλασσες ή τις αποκλειστικές ζώνες δύο ή περισσοτέρων παρακτίων κρατών· στην κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα υπάρχει υποχρέωση για συνεργασία των παρακτίων κρατών σχετικά με τους ζώντες πόρους. το θαλάσσιο περιβάλλον και την επιστημονική έρευνα ΑΝΤ. ανοικτή θάλασσα **19.** ΦΥΣ. ***κλειστό σύστημα*** σύστημα που δεν ανταλλάσσει ύλη ή ενέργεια με το περιβάλλον • ΦΡ. ***κλειστή στροφή*** η στροφή που δεν έχει μεγάλη καμπύλη. που σχηματίζει οξεία γωνία.

κλειστοφοβία (η) {χωρ. πληθ.} ο παθολογικός φόβος που αισθάνεται κανείς για τους κλειστούς χώρους: *δεν μπαίνει στον ανελκυστήρα, γιατί έχει ~ και φοβάται μήπως κλειστεί μέσα* (πβ. λ. *αγοραφοβία*). — **κλειατοφοβικός,** -ή. -ό. **κλειστοφοβικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεύρωση*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. claustrophobic (νόθο σύνθ.) < claustro- (< λατ. claustrum «κλείστρο» < claudo «κλείνω») + -phobie < *φοβία*].

κλείστρο (το) **1.** ΣΤΡΑΤ. το μεταλλικό εξάρτημα που βρίσκεται στο οπίσθιο άκρο τής κάννης οπισθογεμών όπλων. για να ανοίγει και να κλείνει κατά τη γέμιση και την απογέμισή της • **2.** (στις φωτογραφικές μηχανές) το εξάρτημα που ανοίγει και κλείνει το διάφραγμα. ώστε το φιλμ να εκτίθεται στο εισερχόμενο φως για ορισμένο χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλεῖστρον* < θ. *κλεισ-* (ρ. *κλείω*) + παραγ. επίθημα *-τρον*].

κλεισώρεια (η) {κλεισωρειών} (λόγ.) το στενό πέρασμα ανάμεσα σε όρη ΣΥΝ. *κλεισούρα. διάσελο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κλεισούρα* + *-ώρεια* (< *-ωρος*), πβ. κ. *υπ-ώρεια*].

κλειτορίδα (η) ΑΝΑΤ. ευαίσθητο στυτικό όργανο, που βρίσκεται στο πάνω μέρος και ανάμεσα στα χείλη τού γυναικείου αιδοίου και διογκώνεται κατά τη σεξουαλική διέγερση. — **κλειτοριδικός,** -ή. -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλειδί*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλειτορίς, -ίδος*. που συνδ. με το αρχ. ρ. *κλίνω*. όπως μαρτυρεί το αρκαδικό τοπωνύμιο *Κλείτωρ* «λόφος». καθώς και το ρηματικό παράγωγο *κλει-τύς* «πλευρικός, πλαγιασμένος. κεκλιμένος». οπότε η λ. *κλειτορίς* θα σήμαινε «μικρό ύψωμα, εξόγκωμα». Η σύνδεση με το ρ. *κλείω* δεν μπορεί να αποκλειστεί].

κλειτοριδεκτομή (η) **1.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση τής κλειτορίδας **2.** η περιτομή τής κλειτορίδας, κυρ. ως έθιμο αφρικανικών φυλών (πβ. λ. *περιτομή*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. clitoridectomy].

κλειτοριδισμός (ο) ΙΑΤΡ. η παθολογική στύση τής κλειτορίδας, ανάλογη με τον πριαπισμό των ανδρών. Επίσης **κλειτορισμός** [1861].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. clitorisme].

Κλειώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. κόρη τού Δία και τής Μνημοσύνης. μία από τις εννέα Μούσες, προστάτιδα τής ιστορίας **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < ρ. *κλείω* «ονομάζω, καλώ» < *κλέος* «δόξα, υπόληψη»].

Κλεόβουλος (ο) {-ου κ. -ούλου} **1.** τύραννος τής Λίνδου (6ος αι. π.Χ.), ένας από τους επτά σοφούς τής αρχαιότητας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κλέος* + *-βουλος* < *βουλή*].

Κλεομένης (ο) {-η κ. -ους} **1.** βασιλιάς τής αρχαίας Σπάρτης (235-222 π.Χ.), ο οποίος πραγματοποίησε σημαντικές πολιτειακές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα» + *-μένης* < *μένος*].

Κλεονίκη (η) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν.. θηλ. τού *Κλεόνικος* (βλ.λ.)].

Κλεόνικος (ο) {-ου κ. -ίκου} **1.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα» (βλ.λ.) + *-νικος* < *νίκη*].

Κλεοπάτρα (η) **1.** κόρη τού Πτολεμαίου ΙΒ΄. η τελευταία βασίλισσα τής Αιγύπτου πριν από την κατάκτησή της από τους Ρωμαίους **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν.. αρχική σημ. «αυτή που κατάγεται από ένδοξο πατέρα», < *κλέος* + *-πάτρα* < *πατήρ*].

κλέος (το) {κλέ-ους | -η, -ών} (αρχαιοπρ.) η τιμητική φήμη (κάποιου). η δόξα κυρ. που προέρχεται από ηρωικά κατορθώματα: *τους ενέπνευσε το ~ των προγόνων τους* ΣΥΝ. εύκλεια, αίγλη. όνομα ΑΝΤ. ασημότητα. αφάνεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλέϝ-ος* < I.E. *klew- «ακούω» (οπότε η λ. θα δήλωνε τη φήμη που προέρχεται από κάτι. για το οποίο ακούει κανείς πολλά), πβ. σανσκρ. śrávas- «δόξα». αρχ. σλαβ. slovo «λέξη, ομιλία» (> πολ. słowo «λόγος»). λατ. cluo «έχω φήμη. υπόληψη». αρχ. γερμ. hlūt «δυνατός (ήχος)», γερμ. laut. αγγλ. loud κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλύ-ω* «ακούω», *κλει-νός* (βλ.λ.), *-κλῆς* (πβ. *Περι-κλῆς. Σοφο-κλῆς*). *κλεο-* (πβ. *Κλεο-πάτρα*) κ.ά.].

κλεπταποδόχος (ο/η) [1782] το πρόσωπο που εν γνώσει του αποδέχεται και διακινεί. αποκρύπτει ή χρησιμοποιεί προϊόντα κλοπής, κλοπιμαία. — **κλεπταποδοχή** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κλέπτω* + *-αποδόχος* < *αποδοχή*. αντί τού αναμενομένου *κλεπτο-δόχος*].

κλέπτης (ο) → κλέφτης

κλεπτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον κλέφτη ή την κλοπή (πβ. λ. *αντικλεπτικός*).

κλεπτομανής, -ής. -ές [1889] {κλεπτομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που διακατέχεται από παθολογική επιθυμία να κλέβει. — **κλεπτομανία** (η) [1852]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. cleptomane].

κλεφτά επίρρ. [μεσν.] **1.** με τρόπο κρυφό. χωρίς να γίνει (κάτι) αντιληπτό: *όπως του μιλούσε, κοίταξε ~ στον καθρέφτη πίσω του* || *δυο άγνωστοι περπατούσαν ~ στο σκοτάδι* || *μπήκε στο δωμάτιο ~ και άρπαξε ό,τι βρήκε* **2.** βιαστικά: *διάβασε ~ την εφημερίδα του κι έφυγε για το γραφείο*.

κλεφταράς (ο) {κλεφταράδες}. **κλεφταρού** (η) {κλεφταρούδες} (μειωτ.) πρόσωπο που κλέβει πολύ. κατ᾽ εξακολούθηση. Επίσης **κλέφταρος** (ο).

κλέφτηκα ρ. → κλέβω

κλέφτης (ο) {κλεφτών}. **κλέφτρα** (η) [μεσν.] {κλεφτρών} **1.** πρόσωπο που διαπράττει κλοπή: *οι ~ μπήκαν στο σπίτι και σήκωσαν ό,τι χρυσαφικό βρήκαν* || *κάποιος ~ τού πήρε το πορτοφόλι μεσ᾽ από την τσέπη* (πβ. λ. *ληστής. διαρρήκτης*)· ΦΡ. (α) ***μια τού κλέφτη, δυο τού κλέφτη, τρεις και η κακή του μέρα*** κανείς δεν μπορεί να ξεφεύγει για πάντα για τις απατεωνιές και τα κόλπα του, κάποια στιγμή θα συλληφθεί και θα τιμωρηθεί (β) ***φωνάζει ο κλέφτης, να φοβηθεί ο νοικοκύρης*** για ανθρώπους που. ενώ φταίνε οι ίδιοι. επιρρίπτουν με θράσος τις ευθύνες για τις πράξεις τους σε εκείνους που πλήττονται από αυτές (γ) ***κλέφτες κι αστυνόμοι*** παιδικό παιχνίδι. που παίζεται από δύο ομάδες εκ των οποίων η μία κυνηγά την άλλη (δ) ***σαν τον κλέφτη*** αθόρυβα και μυστικά. προσέχοντας να μην υπάρξουν ίχνη: *έτσι όπως περπατά ~. δεν τον άκουσα που μπήκε* || *γιατί μπήκε ~ από το παράθυρο, αφού είχε κλειδί;* (ε) (παροιμ.) ***ο Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπάει και τον νοικοκύρη*** βλ. λ. *νοικοκύρης* **2.** ΙΣΤ. κάθε μέλος των ατάκτων στρατιωτικών σωμάτων. που συγκροτήθηκαν κατά τη διάρκεια τής Τουρκοκρατίας αρχικώς ως ομάδες ληστών, ενώ αργότερα απετέλεσαν τον πυρήνα τής *αντίστασης* των υπόδουλων Ελλήνων εναντίον τής οθωμανικής εξουσίας και την πιο αξιόπιστη μάχιμη δύναμη κατά την Ελληνική Επανάσταση τού 1821· διακρίθηκαν για τα ηρωικά τους κατορθώματα, τα οποία εξύμνησαν τα δημοτικά τραγούδια και η παράδοση: *κλέφτες και αρματολοί* • **3.** κάθε σπέρμα φυτού, που έχει λεπτά. λευκά. μεταξώδη νημάτια γύρω-γύρω. ώστε να μπορεί να πετά στον αέρα και να μεταφέρεται σε απόσταση. — (υποκ.) **κλεφτάκος** κ. **κλεφτράκος** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλέπτης* < *κλέπτω*].

κλέφτικα επίρρ. [μεσν.] με τρόπο συνθηματικό. σαν κλέφτης· ΦΡ. ***σφυρίζω κλέφτικα*** κάνω τον αδιάφορο.

κλέφτικος, -η. -ο [μεσν.] (κατά την Τουρκοκρατία) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους κλέφτες και την Ελληνική Επανάσταση: *~ αρματωσιά / λημέρι / σκοπός*· ΦΡ. ***κλέφτικο (τραγούδι)*** δημοτικό τραγούδι που παρουσιάζει και εγκωμιάζει τα ηρωικά κατορθώματα των κλεφτών κατά τη διάρκεια τής Τουρκοκρατίας και ιδ. κατά τη διάρκεια τής Επανάστασης τού '21 **2.** ***κλέφτικος*** *(ο)* ο τσάμικος χορός **3.** ***κλέφτικο*** (το) φαγητό που παρασκευάζεται από κομμάτια κρέατος χωρίς κόκκαλα, με διάφορα καρυκεύματα. και ψήνεται στον φούρνο μέσα σε λαδόκολλα ή αλουμινόχαρτο ή σε λάκκο που έχει υπερθερμανθεί με κάρβουνα.

κλεφτοκοτάς (ο) {κλεφτοκοτάδες} **1.** πρόσωπο που κλέβει κότες ΣΥΝ. ορνιθοκλέφτης **2.** (μτφ.) πρόσωπο που κλέβει μικρής αξίας αντικείμενα.

κλεφτοπόλεμος (ο) {κλεφτοπολέμ-ου | -ων. -ους} ο πόλεμος που βασίζεται στην τακτική τής ενέδρας και τού αιφνιδιασμού. την οποία εφαρμόζουν ομάδες ατάκτων ή ανταρτών.

κλεφτόπουλο (το) ο νεαρός κλέφτης (βλ.λ.. σημ. 2): *«και σεις παιδιά. κλεφτόπουλα, παιδιά τής Σαμαρίνας»* (δημοτ. τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < *κλέφτης* + *-πουλο* < λατ. pullus «νεοσσός»].

κλεφτός, -ή. -ό [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κλαπεί ΣΥΝ. κλοπιμαίος **2.** (μτφ.) αυτός που γίνεται στα κρυφά, στα πεταχτά: *έριξε μια ~ ματιά*

στις σημειώσεις της· ΦΡ. ***στα κλεφτά*** βιαστικά και κρυφά: *της έδωσε ένα φιλί ~.* -- **κλεφτά** επίρρ. (βλ.λ.).

κλεφτουριά (η) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των κλεφτών κατά την Τουρκοκρατία: *αθάνατη ~!*
[ΕΤΥΜ. < *κλέφτης* + -*ουριά* (< παραγ. επίθημα -*ούρα*)].

κλεφτοφάναρο (το) φαναράκι ή μικρός φακός που λειτουργεί με μπαταρίες και το χρησιμοποιούν κυρ. οι κλέφτες, για να φωτίζουν στο σκοτάδι.

κλέφτρα (η) → κλέφτης

κλεφτρόνι (το) {κλεφτρον-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρής ηλικίας και άνευ αξίας (ψιλολόγος) κλέφτης.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κλεφτρ-* (πβ. *κλέφτρα*) + παραγ. επίθημα -*όνι* (< ιταλ. -one), πβ. *καδρ-όνι, κασ-όνι, παιχτρ-όνι*].

κλέψας (ο) {κλέψαντος} (σκωπτ.) αυτός που έχει κλέψει, στη ΦΡ. ***ο κλέψας τού κλέψαντος*** για περιπτώσεις γενικευμένης παρανομίας και ασυδοσίας, στις οποίες ο ένας κλέβει τον άλλον: *μην περιμένεις να βρεις τίμιο άνθρωπο, εκεί μέσα είναι ~!*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. αορίστου τού αρχ. ρ. *κλέπτω*].

κλεψιά (η) [μεσν.] (καθημ.) η κλοπή.

κλεψιγαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η σύναψη παράνομων ερωτικών σχέσεων μεταξύ άνδρα και γυναίκας, η μοιχεία.

κλεψίγαμος (ο) [μτγν.] **1.** αυτός που είναι τέκνο ανύπαντρων γονέων ΣΥΝ. νόθος, μπάσταρδος **2.** (παλαιότ.) αυτός που είχε παράνομες ερωτικές σχέσεις, ο μοιχός.

κλεψιμαίικος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός που προέρχεται από κλοπή: *με ~ αρνιά έκανε το τραπέζι τού γάμου* ΣΥΝ. κλοπιμαίος **2.** ***κλεψιμαίικα*** (τα) τα κλοπιμαία. Επίσης **κλεψιμαίος, -α, -ο** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλεψιμαῖος* + παραγ. επίθημα -*ικος*].

κλέψιμο (το) [μεσν.] {κλεψίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλοπή (βλ.λ.) **2.** η απαγωγή γυναίκας με σκοπό τον γάμο **3.** (στο ποδόσφαιρο, στο μπάσκετ κ.λπ.) το να αποσπάσει κανείς τη μπάλα από τον αντίπαλο παίκτη: *έξυπνο / πονηρό ~* (τής μπάλας).

κλεψιτυπία (η) [1886] {κλεψιτυπιών} η παράνομη ανατύπωση και διάθεση σε κυκλοφορία πνευματικού έργου χωρίς την έγκριση τού συγγραφέα ή τού εκδότη.

κλεψίτυπος, -η, -ο [1870] (για πνευματικά έργα, βιβλία, συγγράμματα) αυτός που έχει ανατυπωθεί παράνομα, χωρίς δηλ. την άδεια τού δημιουργού ή τού εκδότη του.

κλεψύδρα (η) {κλεψυδρών} **1.** (στην αρχαιότητα) αγγείο με στενό στόμιο και πλατιά βάση με μικρές οπές, το οποίο χρησιμοποιούσαν ως όργανο μετρήσεως τού χρόνου, ιδ. κατά τις αγορεύσεις των ρητόρων στα δικαστήρια, υπολογίζοντας τον χρόνο μέσα στον οποίο εξαντλούνταν το νερό με το οποίο ήταν γεμάτο καθώς έσταζε αργά σε σταγόνες **2.** όργανο μετρήσεως τού χρόνου, που αποτελείται από δύο γυάλινους κώνους ενωμένους σε ένα πολύ στενό σημείο, ώστε η άμμος που βρίσκεται στον έναν κώνο να πέφτει στον άλλον κόκκο προς κόκκο μέσα σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα: *~ των δύο / πέντε λεπτών* || *γυρίζω ανάποδα την ~* (για να αρχίσει τη μέτρηση τού χρόνου από την αρχή) ΣΥΝ. αμμόμετρο. — (υποκ.) **κλεψυδρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κλεψ-* (< *κλέπτω*, πβ. αόρ. *ἔ-κλεψ-α*) + -*ύδρα* < *ὕδωρ*].

Κλέων (ο) {Κλέων-ος, -α} **1.** αρχαίος Αθηναίος πολιτικός (β' μισό τού 5ου αι. π.Χ.), που θεωρήθηκε δημαγωγός **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Κλέωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κλέος* «δόξα, υπόληψη» (βλ.λ.)].

κλήδονας (ο) {χωρ. πληθ.} πανελλήνιο λαϊκό έθιμο, το οποίο τελείται κατά τη γιορτή τού Αγ. Ιωάννη (24 Ιουνίου) και στο οποίο οι άγαμες κοπέλες μαντεύουν το όνομα τού μελλοντικού τους συζύγου μέσω τού «αμίλητου νερού» και οι πανηγυριώτες ανάβουν και πηδούν φωτιές· ΦΡ. ***αυτά τα λεν στον κλήδονα*** για ψέματα και υπερβολές, για πράγματα που δεν είναι σοβαρά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κληδών, -όνος*, αρχική σημ. «πρόρρηση, μήνυμα». < **κλεϝ-ηδών* (με σίγηση τού *ϝ* και συναίρεση) < *κλέος* (βλ.λ.)].

κλήθηκα ρ. → καλώ

κλήθρα (η) → σκλήθρα

κλήμα (το) {κλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** καθένα από τα κλαδιά τού αμπελιού ΣΥΝ. κληματόβεργα· ΦΡ. (παροιμ.) ***ήταν(ε) στραβό το κλήμα, το 'φαγε κι ο γάιδαρος*** βλ. λ. *γάιδαρος* **2.** το φυτό τού αμπελιού: *το ~ αυτό βγάζει κόκκινα σταφύλια.* — **κληματένιος, -ια, -ιο** κ. **κληματίνος, -η, -ο** [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῆμα* < *κλῶ (-άω)* «σπάζω, χτυπώ», βλ. κ. *κλάσμα*].

κληματαριά (η) **1.** το αμπέλι που κλαδεύεται και υποβοηθείται με στηρίγματα, ώστε το φύλλωμά του να απλώνεται πάνω από το έδαφος, σε τοίχο, φράχτη κ.λπ., σχηματίζοντας σκιερό στρώμα ΣΥΝ. κρεβατίνα **2.** (συνεκδ.) το κατασκεύασμα από δοκάρια, πάνω στα οποία απλώνεται το αναρριχώμενο αμπέλι.
[ΕΤΥΜ. < *κλήμα, -ατος* + παραγ. επίθημα -*αριά*, πβ. *συκωτ-αριά*].

κληματένιος, -ια, -ιο → κλήμα

κληματίδα (η) [αρχ.] **1.** το κλαδί τού αμπελιού ΣΥΝ. κληματόβεργα, κληματσίδα **2.** κάθε φυτό που αναρριχάται, όπως λ.χ. το κλήμα, το αγιόκλημα, ο κισσός.

κληματίνος, -η, -ο → κλήμα

κληματόβεργα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κλαδί τού αμπελιού ΣΥΝ. κληματίδα.

κληματόφυλλο (το) το φύλλο τού αμπελιού ΣΥΝ. αμπελόφυλλο.

κληματσίδα (η) (λαϊκ.) η κληματόβεργα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κληματίς, -ίδος*, με τσιτακισμό].

Κλημεντίνη (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού *Κλήμης* (βλ.λ.), πβ. γαλλ. Clémentine].

κλημεντίνη (η) {δύσχρ. κλημεντινών} ποικιλία μανταρινιού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. clémentine, από το όν. τού κληρικού και γεωπόνου *Κλήμεντος* (Clément), ο οποίος ανέπτυξε αυτή την ποικιλία το 1902].

Κλήμης (ο) {Κλήμεντ-ος, -α} **1.** όνομα αγίων και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** *ο Αλεξανδρεύς*· ένας από τους σημαντικότερους θεολόγους συγγραφείς τού 2ου αι. **3.** όνομα παπών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Clemens < επίθ. clemens, -ntis «πράος, ήπιος, γαλήνιος»].

κλήρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** κληρονόμος **2.** τέκνο, γόνος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κληρώνω* (υποχωρητ.), κατά το σχήμα *σανίδα - σανιδώνω, κηλίδα - κηλιδώνω, λέρα - λερώνω*].

κληρικαλισμός (ο) {χωρ. πληθ.} η κληρικοκρατία (βλ.λ.). Επίσης **κληρικισμός**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cléricalisme].

κληρικοκρατία [1895] κ. **κληροκρατία** (η) [1845] {κληρικοκρατιών} **1.** η τάση τού κλήρου να υπεισέρχεται καταχρηστικώς σε θέματα τού δημόσιου ή ιδιωτικού βίου, επιβάλλοντας με την επιρροή του συγκεκριμένο χειρισμό **2.** (ειδικότ.) το πολιτικό ρεύμα που αποσκοπεί στην εδραίωση και επέκταση τής εξουσίας τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας και στους υπόλοιπους τομείς τής ζωής (πολιτικό, κοινωνικό, πολιτιστικό) (πβ. κ. λ. *καισαροπαπισμός*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cléricalisme].

κληρικολαϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον κλήρο και τον λαό, που αποτελείται από κληρικούς και λαϊκούς: *το ~ συνέδριο αποτελεί το ανώτατο νομοθετικό σώμα τής Εκκλησίας.*

κληρικός (ο) κάθε μέλος τού κλήρου (βλ.λ., σημ. 6)· ο ιερωμένος ανεξαρτήτως τού βαθμού που κατέχει (είτε είναι λ.χ. διάκονος είτε πρεσβύτερος είτε επίσκοπος), κατ' αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς», τους κοσμικούς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλῆρος* (βλ.λ.)].

ΣΧΟΛΙΟ Με τον όρο «κληρικοί» νοείται το σύνολο τού ανώτερου και τού κατώτερου κλήρου. Στον ανώτερο, συγκαταλέγονται οι **επίσκοποι**, οι **πρεσβύτεροι** και οι **διάκονοι**, οι οποίοι αναλαμβάνουν με χειροτονία το έργο τής τελέσεως των μυστηρίων και τής ποιμάνσεως. Στον κατώτερο κλήρο, ανήκουν οι **αναγνώστες**, οι **υποδιάκονοι**, οι **ψάλτες** και οι **κατηχητές**, που χειροθετούνται έξω από το Άγιο Βήμα. Με τον ανώτερο κλήρο συνδέονται οι τρεις **βαθμοί τής ιεροσύνης**. Αυτοί κλιμακώνονται από τον κατώτερο προς τον ανώτερο ως εξής: **διάκονος, πρεσβύτερος, επίσκοπος**. Ειδικότερα, ο *διάκονος* (λαϊκ. **διάκος**) μπορεί κατά τη διάρκεια τής υπηρεσίας του να φέρει τον τίτλο τού **αρχιδιακόνου** (ο πρώτος τη τάξει διάκονος, που είθισται να ακολουθεί τον μητροπολίτη) και προσφωνείται **Ευλαβέστατος** ή **Ιερολογιότατος** (εφόσον διαθέτει πανεπιστημιακή μόρφωση). Ο *πρεσβύτερος* (**ιερέας**, λαϊκ. **παππάς**) φέρει διαφόρους τίτλους ανάλογα με το αν είναι έγγαμος ή άγαμος· αν είναι έγγαμος, μπορεί να φέρει τον τίτλο τού **πρωτοπρεσβύτερου** (πρώτος ανάμεσα στους πρεσβυτέρους, που φέρει σταυρό και επιγονάτιο) ή τού **οικονόμου** (που φέρει επιγονάτιο). Προσφωνείται **Αιδεσιμότατος** ή, αν έχει πανεπιστημιακή μόρφωση, **Αιδεσιμολογιότατος**. Στην περίπτωση που ο *πρεσβύτερος* είναι άγαμος, μπορεί να φέρει τον τίτλο τού **αρχιμανδρίτη**. Επιπλέον, ο λόγιος (με πανεπιστημιακή μόρφωση) *αρχιμανδρίτης* προσφωνείται **Πανοσιολογιότατος**, ενώ ο *αρχιμανδρίτης* απλώς **Πανοσιότατος**. Οι **επίσκοποι** (τρίτος βαθμός) μπορεί να είναι: (α) βοηθοί επίσκοποι, που τελούν υπό τον μητροπολίτη, τον αρχιεπίσκοπο ή τον πατριάρχη και προσφωνούνται **Θεοφιλέστατοι** (β) **αρχιεπίσκοποι**, αρχηγοί αυτοκέφαλης ή μη Εκκλησίας· στην πρώτη περίπτωση (αυτοκέφαλης Εκκλησίας), προσφωνούνται **Μακαριότατοι**, ενώ στη δεύτερη (μη αυτοκέφαλης Εκκλησίας) **Σεβασμιότατοι** (γ) **μητροπολίτες**, που ποιμαίνουν τους πιστούς μιας επαρχίας, διαθέτουν διοικητική εξουσία και προσφωνούνται **Σεβασμιότατοι** (λαϊκ. **δεσπότες**) και **μητροπολίτες τιτουλάριοι** (χωρίς επαρχία, δηλ. μητρόπολη που υπήρχε παλιότερα αλλά καταργήθηκε), που προσφωνούνταν παλαιότ. **Πανιερότατοι** και τώρα **Θεοφιλέστατοι** (δ) πατριάρχες: ο **Οικουμενικός** (Κων/πόλεως και Νέας Ρώμης), που προσφωνείται **Παναγιότατος**, και οι λοιποί, που προσφωνούνται **Μακαριότατοι**. Ειδικότερα, οι προκαθήμενοι των τεσσάρων πρεσβυγενών (των πρώτων που ιδρύθηκαν) πατριαρχείων (Κων/πόλεως, Αλεξανδρείας, Αντιόχειας, Ιεροσολύμων) προσαγορεύονται και **Θειότατοι** (ο Αλεξανδρείας και **Πάπας**).
Οι **ιερομόναχοι** (μοναχοί που έχουν χειροτονηθεί ιερείς) και **μοναχοί** προσφωνούνται **Οσιότατοι** και οι λόγιοι ιερομόναχοι και μοναχοί **Οσιολογιότατοι**.

κλήρινγκ (το) → κλίρινγκ

κληροδοσία (η) [μτγν.] {κληροδοσιών} ΝΟΜ. **1.** η παροχή σε κάποιον περιουσιακής ωφέλειας με διάταξη διαθήκης, χωρίς αυτός να είναι κληρονόμος, άρα και χωρίς να ευθύνεται για τα χρέη τής κληρονομίας **2.** (συνεκδ.) η ίδια η διάταξη τής διαθήκης, βάσει τής οποίας γίνεται κανείς κληροδόχος, καθώς και το δικαίωμα τού κληροδόχου που αυτή η διάταξη ορίζει.

κληροδότημα (το) [1851] {κληροδοτήμ-ατος | -ατα, -άτων} το χρηματικό ποσό ή το περιουσιακό στοιχείο που μεταβιβάζεται σε κάποιον, συνήθ. στο Δημόσιο ή σε άλλο νομικό πρόσωπο με κληροδοσία (βλ.λ.) ή προσφέρεται από κάποιον (κληροδότη) για κοινωφελή σκοπό (ανεξαρτήτως τού αν ο κληροδότης βρίσκεται εν ζωή ή περιλαμβάνει σχετική διάταξη στη διαθήκη του).

κληροδότης (ο/η) [μτγν.] {κληροδοτών}, **κληροδότρια** (η) {κληροδοτριών} αυτός που κληροδοτεί, που αφήνει (σε κάποιον) κληροδό-

τημα ΑΝΤ. κληροδόχος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρονομώ.*

κληροδοτώ ρ. μετβ. {κληροδοτείς... | κληροδότ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** μεταβιβάζω (σε κάποιον) περιουσιακό μου στοιχείο με κληροδοσία, παραχωρώ (κάτι) ως κληροδότημα **2.** (ειδικότ.) μεταβιβάζω περιουσιακό μου στοιχείο στο Δημόσιο ή σε νομικό πρόσωπο για κοινωφελείς σκοπούς **3.** (μτφ.) αφήνω (κάτι) ως πνευματική ή ηθική παρακαταθήκη για τις μεταγενέστερες γενιές: *ο Θουκυδίδης κληροδότησε το έργο του στις μελλοντικές γενεές ως «κτήμα ές άεί».* — **κληροδότηση** (η) [1851]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, κληρονομώ.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κληροδοτῶ (-έω)* < *κλῆρος* + *-δοτῶ* < *δότης*].

κληροδόχος (ο) [1833] το πρόσωπο στο οποίο μεταβιβάζεται κληροδότημα ΑΝΤ. κληροδότης.
[ΕΤΥΜ. < *κλῆρος* + *-δόχος* < *δέχομαι*].

κληρονομητήριο (το) {κληρονομητηρί-ου | -ων} ΝΟΜ. πιστοποιητικό για το δικαίωμα τού κληρονόμου ή καταπιστευματοδόχου ή κληροδόχου ή εκτελεστή διαθήκης, το οποίο εκδίδεται από τον γραμματέα τού δικαστηρίου ύστερα από απόφαση τού δικαστηρίου αυτού.

κληρονομιά (η) **1.** (κ. στον τ. *κληρονομία*) το σύνολο ή το μέρος περιουσίας, που μετά τον θάνατο τού κατόχου, τού κυρίου ή τού νομέως της περιέρχεται στην κυριότητα, νομή ή κατοχή άλλου ή άλλων προσώπων (φυσικών ή νομικών) είτε σύμφωνα με την έγγραφη έκφραση τής βούλησης τού αποθανόντος (διαθήκη) είτε σύμφωνα με τα κρατούντα (κληρονομικό ή εθιμικό δίκαιο): *άφησε πίσω του μεγάλη ~ || το σπίτι αυτό είναι ~ από τον πατέρα του || διεκδικώ / παίρνω / μοιράζομαι / ξοδεύω την ~ || πατρική ~ || σχολάζουσα* (βλ. λ. *σχολάζω*) *κληρονομία || φόρος κληρονομίας* **2.** το να κληρονομεί κανείς μια περιουσία ή τμήμα περιουσίας: *όλη αυτή την περιουσία την απέκτησε με ~ απ' τον θείο του* **3.** (μτφ.) ό,τι αφήνει κανείς ως παρακαταθήκη, πνευματική ή ηθική, στους μεταγενεστέρους: *η ιστορική ~ των Ελλήνων* (ο ελληνικός πολιτισμός, η ιστορία και η παράδοσή μας) || *η πνευματική μας ~* (το σύνολο των έργων, των συγγραμμάτων των προγόνων μας) || *πολιτιστική / εθνική ~ || η περηφάνια και η πίστη στη ζωή είναι η μόνη ~ που μου άφησαν οι δικοί μου.* Επίσης (λόγ.) **κληρονομία** [αρχ.] (κυρ. ΝΟΜ.)

κληρονομιαίος, -α, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που σχετίζεται με κληρονομιά ή μεταβιβάζεται με κληρονομιά: *~ μέσα / αντικείμενα.*

κληρονομικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κληρονομιά ή τον κληρονόμο: *~ δικαίωμα / υποθέσεις / διαφορές* **2.** ΝΟΜ. (α) ***Κληρονομικό Δίκαιο*** το σύνολο των διατάξεων τού Αστικού Κώδικα, που ρυθμίζουν την τύχη τής περιουσίας τού θανόντος (β) ***κληρονομικώ δικαίω / δικαιώματι*** *(κληρονομικῷ δικαίῳ)* με βάση το τι ισχύει στο Κληρονομικό Δίκαιο, με το δικαίωμα που αποκτά κάποιος ως κληρονόμος κάποιου: *«έγινε αρχηγός κληρονομικώ δικαίω και λόγω συνθηκών και όχι χάρη στη δική του αξία»* (εφημ.) (γ) ***κληρονομικό αξίωμα / κληρονομικός τίτλος*** το αξίωμα / ο τίτλος που μετά τον θάνατο τού προσώπου που το/τον κατέχει κληρονομείται από τους απογόνους του: *η βασιλεία είναι ~* **3. *κληρονομικά*** (τα) οι υποθέσεις που σχετίζονται με το μέρος τής κληρονομιάς που αφήνει κάποιος σε καθέναν από τους κληρονόμους του: *τσακώθηκαν για τα ~* **4.** ΒΙΟΛ. (για ιδιότητες σωματικές ή ψυχικές) αυτός που μεταβιβάζεται μέσω των γονιδίων από τους γονείς στα παιδιά, γενικότ. από τους προγόνους στους απογόνους: *~ ελάττωμα / χαρακτηριστικό / νόσος || τα ~ χαρακτηριστικά ενός ατόμου* (γονότυπος) **5.** (καθημ.) ***κληρονομικό*** (το) χαρακτηριστικό που υπάρχει σε όλα τα μέλη μιας οικογένειας και μεταδίδεται από τους γονείς ή τους προγόνους: *η τσιγγουνιά είναι ~ τους || η εφευρετικότητα είναι ~ τους.* — **κληρονομικ-ά / -ώς** [1849] επίρρ.

κληρονομικότητα (η) [1849] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. **1.** η μεταβίβαση των μορφολογικών και λειτουργικών χαρακτηριστικών από τους γονείς στους απογόνους μέσω των γονιδίων: *οι νόμοι τής ~ διατυπώθηκαν από τον Μέντελ* **2.** το σύνολο των εγγενών, έμφυτων χαρακτηριστικών ενός ατόμου: *η ~ πρέπει να ληφθεί σοβαρά υπ' όψιν κατά τη διαπαιδαγώγηση ενός παιδιού.*

κληρονόμος (ο/η) το φυσικό ή νομικό πρόσωπο, στο οποίο περιέρχεται η περιουσία (κάποιου) μετά τον θάνατό του: *ορίζω / αφήνω κάποιον ~ μου || νέος / μοναδικός ~ || είμαι / γίνομαι ~ κάποιου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρονομώ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλῆρος* + *νόμος* < *νέμω* «μοιράζω - διοικώ»].

κληρονομώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κληρονομείς... | κληρονόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** γίνομαι κληρονόμος περιουσίας ή τμήματος περιουσίας μετά τον θάνατο τού διαθέτη (βλ.λ.): *το σπίτι το κληρονόμησε από τους γονείς του || αν πεθάνει ο θείος του, αυτός θα τον κληρονομήσει* (σε αυτόν θα περιέλθει όλη του η περιουσία) ΑΝΤ. κληροδοτώ **2.** (ειδικότ.) διαδέχομαι (κάποιον) στη θέση ή στο αξίωμα που κατείχε: *κληρονόμησε τον τίτλο τού δούκα από τον πατέρα του || μαζί με τα λεφτά κληρονόμησε και τη θέση τού προέδρου τής εταιρείας* **3.** (μτφ.) αποκτώ τα ψυχικά, σωματικά, διανοητικά χαρακτηριστικά των προγόνων μου (λόγω κληρονομικότητας): *το ύψος και το ξανθό μαλλί το κληρονόμησε από τον πατέρα του || δεν κληρονόμησε ούτε την εξυπνάδα ούτε την ομορφιά τής μάννας της* ΣΥΝ. παίρνω **4.** (μτφ.-ειδικότ.) γίνομαι φορέας τής κληρονομιάς των προγόνων: *γεννήθηκε στη Γαλλία· κληρονόμησε όμως από τη μάννα του το δαιμόνιο τού Έλληνα || έχουμε κληρονομήσει τον πολιτισμό των αρχαίων Ελλήνων* **5.** μου μεταβιβάζεται κάτι από τον προηγούμενο που βρισκόταν στη θέση μου: *ως κυβέρνηση κληρονομήσαμε τα προβλήματα των προκατόχων μας.*

> **κληρονομώ – κληροδοτώ.** Η διαφορά ανάμεσα στα δύο ρήματα είναι ό,τι μεταξύ των ρημάτων **παίρνω** και **δίνω**: το **κληρονομώ** σημαίνει «παίρνω κάτι που έχει προδιατεθεί από κάποιον για μένα», ενώ το **κληροδοτώ** σημαίνει «δίνω κάτι σε κάποιον, του αφήνω κάτι να το έχει». **Κληρονόμος** είναι αυτός που παίρνει κάτι, **κληροδότης** είναι αυτός που δίνει κάτι. Μερικές φορές χρησιμοποιείται το *κληρονομώ* και με τη σημ. τού *κληροδοτώ*: *Του κληρονόμησε μεγάλη περιουσία.* Στις περιπτώσεις αυτές είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται το *κληροδοτώ* *(Του κληροδότησε μεγάλη περιουσία)* ή, σε απλούστερη γλώσσα, το **αφήνω (κληρονομιά)**: *Του άφησε (κληρονομιά) μεγάλη περιουσία.* Σύμφωνα με αυτά, προτιμότερη είναι η φρ. *«Οι πρόγονοί τους κληροδότησαν σε αυτούς θεμελιώδεις ηθικές αξίες και σημαντικό υλικό πολιτισμό»* αντί *«Οι πρόγονοί τους κληρονόμησαν σε αυτούς...».*

κλήρος (ο) **1.** ο λαχνός που κληρώνεται, που βγαίνει από την κληρωτίδα: *μου πέφτει ο ~* (κερδίζω σε κλήρωση) || *του έπεσε ο ~ και κέρδισε πολυτελείς διακοπές* (κέρδισε τις διακοπές, κέρδισε με κλήρωση ως έπαθλο τις διακοπές)· ΦΡ. ***ρίχνω τον κλήρο*** (για κάτι) κάνω κλήρωση, προκειμένου να οριστεί αυτός που θα κάνει, θα πάρει κ.λπ. (κάτι): *«και τότε ρίξανε τον κλήρο, να δούνε ποιος θα φαγωθεί...»* (παιδικό τραγ.) **2.** (συνεκδ.) η κλήρωση: *αποφάσισαν να οριστεί το προεδρείο με ~ || η διανομή των εργατικών κατοικιών θα γίνει με ~*· ΦΡ. ***βάζω (κάτι) σε κλήρο*** θέτω (κάτι) ως έπαθλο κλήρωσης, κληρώνω: *έβαλαν σε κλήρο ένα οικόπεδο* **3.** (μτφ.) η τύχη τού κάθε ανθρώπου, ο προορισμός που έχει στη ζωή του, κυρ. στη ΦΡ. ***(μου) έλαχε ο κλήρος (να...)*** μου έτυχε, ήταν η μοίρα μου, ήταν γραφτό μου: *τέτοιος κλήρος να μη σου λάχει || σε αυτούς έλαχε ο κλήρος να υπερασπιστούν την πατρίδα* **4.** (παλαιότ.) το κομμάτι γης που απονέμεται σε καλλιεργητή με λαχνό **5.** (α) το μερίδιο που παίρνει κανείς από το σύνολο μιας περιουσίας, η νόμιμη μοίρα, η κληρονομιά: *μεγάλος / πλούσιος ~* (πβ. λ. *άκληρος*) (β) ΝΟΜ. ***κλήρου αγωγή*** η αγωγή με την οποία ο αληθινός κληρονόμος στρέφεται εναντίον αυτού που αντιποιείται ολικώς ή μερικώς το κληρονομικό του δικαίωμα (δηλ. παρακρατεί το σύνολο ή μέρος τής κληρονομιάς) ● **6.** ΕΚΚΛΗΣ. το σύνολο των ιερέων, κατ' αντιδιαστολή προς τους «λαϊκούς»: *εκπρόσωπος τού ~ || ανώτερος ~* (επίσκοποι, πρεσβύτεροι, διάκονοι) || *κατώτερος ~* (υποδιάκονοι, ψάλτες κ.λπ.) ΣΥΝ. ιερατείο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῆρος*, αρχική σημ. «κομμάτι, τεμάχιο (ξύλου, πέτρας)», < *κλῶ (-άω)* «σπάζω, χτυπώ» < *ql-s-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qūl(e)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. ιρλ. clar «κομμάτι ξύλου», ουαλ. claur, λατ. clā-d-es «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. *κλά-σις (-η), κλάσμα, κλῆ-μα,* αρχ. *κλών* «κλωνάρι» κ.ά. Η εκκλησιαστική σημ. είναι μτγν. (πρωτοαπαντά στη φρ. *διδόναι κλήρους* «ορίζω σε εκκλησ. αξιώματα»), ενώ οι ξέν. λέξεις που αναφέρονται στους κληρικούς είναι ελληνογενείς, π.χ. αγγλ. clergy < παλ. γαλλ. clerge < μτγν. λατ. clericus < μτγν. *κληρικός*].

κληρουχία (η) [αρχ.] {κληρουχιών} **1.** η κατοχή κλήρου (μεριδίου γης) ● **2.** ΣΤΡΑΤ. (στο Πολεμικό Ναυτικό) η σειρά νέων που καλούνται να υπηρετήσουν τη στρατιωτική τους θητεία.

κληρούχος (ο) **1.** το πρόσωπο που κατέχει ή δικαιούται να λάβει κλήρο, μερίδιο γης, ύστερα από κλήρωση **2.** ΙΣΤ. (ειδικότ. στην αρχαιότητα) ο Αθηναίος πολίτης που λάμβανε κλήρο στις συμμαχικές ή υποτελείς πόλεις των Αθηνών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κληροῦχος* < *κλῆρος* + *-οῦχος* < *ἔχω*].

κληρώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κλήρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** τοποθετώ σε κληρωτίδα λαχνούς ή αντικείμενα με διακριτικό σημάδι και τραβώ έξω στην τύχη έναν λαχνό ή ένα αντικείμενο, τού οποίου ο κάτοχος κερδίζει ή αναλαμβάνει κάτι σημαντικό: *στην αρχαία Αθήνα τα μέλη τής Ηλιαίας κλήρωναν τους δικαστές || αυτός κληρώθηκε να μιλήσει πρώτος || ο Ολυμπιακός κληρώθηκε* (ενν. *να παίξει*) *με εύκολο αντίπαλο || το προεδρείο θα κληρώσει τον νικητή σε περίπτωση ισοβαθμίας* **2.** μοιράζω, δίνω (κάτι) με κλήρο, διανέμω με κλήρωση (κάτι): *αύριο θα κληρώσουν τα δύο μεγάλα δώρα και το υπόλοιπα την επόμενη εβδομάδα* **3.** θέτω (κάτι) ως έπαθλο ή βραβείο σε κλήρωση: *στον διαγωνισμό κληρώνουν ένα αυτοκίνητο* ΣΥΝ. βάζω σε κλήρο ♦ **4.** (αμετβ., τριτοπρόσ. ***κληρώνει***) (για λαχείο) γίνεται η κλήρωσή (του): *προλάβετε, αύριο ~ το Λαϊκό Λαχείο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κληρῶ (-όω)* < *κλῆρος*].

κλήρωση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το να επιλέγεται (κάποιος/κάτι) από ένα σύνολο με κλήρο, βγάζοντας τυχαία από την κληρωτίδα λαχνό: *η ~ των αρχόντων δεν εξασφαλίζει την αξιοκρατική τους επιλογή ούτε εμπεδώνει τη δημοκρατική λειτουργία τόσο όσο η ψήφισή τους || η ~ των ενόρκων* **2.** η εξαγωγή από την κληρωτίδα τού λαχνού ή τού σημαδεμένου αντικειμένου που κερδίζει: *η ~ τού λαχείου είναι αύριο* **3.** η διανομή, το μοίρασμα με κλήρο: *η ~ των δώρων θα γίνει μετά την κοπή τής πίτας.*

κληρωτίδα (η) [μτγν.] **1.** κάθε δοχείο μέσα στο οποίο τοποθετούνται οι λαχνοί για την κλήρωση: *βάζω στην ~ || βγάζω από την ~* **2.** (ειδικότ.) το μηχανικό σύστημα με τον σφαιρικό, περιστρεφόμενο, μεταλλικό κάδο, μέσα στον οποίο τοποθετούνται και ανακατεύονται τα μπαλάκια με τους αριθμούς για την κλήρωση τού λαχείου **3.** (συνεκδ.) η κλήρωση: *τι θα βγάλει η ~;* (ποιο θα είναι το αποτέλεσμα τής κλήρωσης;).

κληρωτός, -ή, -ό **1.** ο νέος που καλείται να υπηρετήσει τη στρατιωτική του θητεία ΣΥΝ. στρατεύσιμος **2.** αυτός που εκλέγεται με κλήρο: *~ δικαστές / άρχοντες.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κληρῶ (-όω)*. Η λ. χρησιμοποιήθηκε για τους στρατευσίμους, επειδή αρχικώς προέκυπταν με κλήρωση].

κλήση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) το επίσημο έγγραφο που αποστέλλεται ή επιδίδεται από αρχή ή δημόσια υπηρεσία σε ιδιώτη, με το οποίο ειδοποιείται να προσέλθει σε συγκεκριμένο γραφείο ή υπηρεσία: *~ στρατευσίμων* (η γραπτή πρόσκληση από τη στρα-

τολογία, με την οποία καλούνται οι στρατεύσιμοι νέοι να παρουσιαστούν για κατάταξη) || *του ήρθε ~ από την εφορία* (β) (ειδικότ.) ΝΟΜ. έγγραφο με το οποίο καλούνται οι μάρτυρες να προσέλθουν σε ορισμένη ημέρα και ώρα για κατάθεση (ενώπιον δικαστηρίου. ανακριτή ή προανακριτή) ή οι κατηγορούμενοι (για απολογία ή για να δικαστούν) ΣΥΝ. κλήτευση (γ) (ειδικότ.) έγγραφο τής τροχαίας. στο οποίο αναγράφεται πρόστιμο για παράβαση των κανόνων οδικής κυκλοφορίας ή για παράνομη στάθμευση (οπότε μπορεί να επιδοθεί και από αντίστοιχη υπηρεσία τού δήμου, λ.χ. δημοτική αστυνομία): *πήρε ~. επειδή πέρασε με κόκκινο* || *είδε την ~ που άφησε ο τροχονόμος στο παρμπρίζ·* ΦΡ. (καθημ.) ***σβήνω την κλήση*** βλ. λ. *σβήνω* **2.** το ηχητικό ή φωτεινό σήμα ενός μέσου επικοινωνίας (λ.χ. τηλεφώνου, τηλεγράφου, ασυρμάτου. συστήματος συναγερμού). με το οποίο καλείται ο χειριστής ή ο χρήστης του να απαντήσει. δηλ. να μπει στο κύκλωμα τηλεπικοινωνίας που τον καλεί: *το τηλέφωνο χάλασε. δεν δίνει ~* (δεν δίνει σήμα) || *αποδοχή / αναμονή κλήσεων* (σε κινητά τηλέφωνα) **3.** (συνεκδ.) το μήνυμα που μεταβιβάζει κανείς μέσω ενός συστήματος επικοινωνίας, ζητώντας από κάποιον, κυρ. από αρμόδια υπηρεσία ή αρχή, να επέμβει. να έρθει σε βοήθεια κ.λπ.: *η πυροσβεστική έλαβε πολλές ~ για απεγκλωβισμό από ανελκυστήρες λόγω των διακοπών ρεύματος* || *η Άμεση Δράση δεν προλάβαινε ν' απαντά στις ~ το τριήμερο* (λ.χ. για διαρρήξεις) || *το ασθενοφόρο έλαβε ~ για επείγον περιστατικό* **4.** (κυριολ.) το να καλεί, να προσφωνεί κανείς (κάποιον): *στην ομιλία μας. για την ~ κάποιου χρησιμοποιούμε την κλητική πτώση* ΣΥΝ. προσφώνηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος. ομόηχος. πρόσκληση.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῆσις < καλῶ.* Η χρήση τής λ. στα μέσα επικοινωνίας είναι απόδ. ξέν. όρου. πβ. αγγλ. call].

κλητεύω ρ. μετβ. {κλήτευ-σα, -θηκα. -μένος} ΝΟΜ. καλώ (κάποιον) να εμφανιστεί στο δικαστήριο. τον ανακριτή ή τον προανακριτή ως μάρτυς ή διάδικος: *οι μάρτυρες κλητεύονται εγγράφως για ορισμένη μέρα και ώρα* ΣΥΝ. επιδίδω κλήση, καλώ. — **κλήτευση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρόσκληση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλητός*].

κλητήρας (ο/η) {θηλ. γεν. κλητήρος} κατώτερος υπάλληλος (δημόσιος ή ιδιωτικός) που διεκπεραιώνει βοηθητικές εργασίες (μεταφορές εγγράφων από γραφείο σε γραφείο, εξωτερικές δουλειές κ.λπ.): *~ γραφείου* || *οι ~ τής Βουλής·* ΦΡ. (α) ***σπό δήμαρχος κλητήρας*** βλ. λ. *δήμαρχος* (β) ***δικαστικός κλητήρας*** δικαστικός υπάλληλος αρμόδιος για την επίδοση κλήσεων σε μάρτυρες και διαδίκους. την κοινοποίηση δημοσίων εγγράφων. δικογράφων. την εκτέλεση κατασχέσεων κ.λπ. ΣΥΝ. δικαστικός επιμελητής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλητήρ. -ῆρος* < θ. *κλη-* (< *καλῶ.* πβ. *κλῆ-σις*) + επίθημα *-τήρ*].

κλητήριος, -ος. -ο [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κλήτευση **2.** ΝΟΜ. ***κλητήριο (θέσπισμα)*** βλ. λ. *θέσπισμα.*

κλητικός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με κλήση. πρόσκληση ή προσφώνηση. που καλεί: *~ προσφώνηση* **2.** ΓΛΩΣΣ. ***κλητική*** (η) πτώση των ονομάτων τής Ν. Ελληνικής. η οποία χρησιμοποιείται μόνο σε προσφωνήσεις. όταν κανείς απευθύνεται (ονομαστικά ή με αναφορά σε ιδιότητα. αξίωμα κ.λπ.) σε κάποιον άλλο· διαφέρει από τις άλλες (συντακτικές) πτώσεις στη λειτουργία της και στη γραφή ακολουθείται συνήθ. από θαυμαστικό ή τοποθετείται ανάμεσα σε κόμματα, λ.χ. *μαμμά, πεινάω!* || *κύριε Άγγελε. σας ζητούν στο τηλέφωνο* || *κυρίες και κύριοι...* || *κύριε νομάρχα / πρόεδρε / δήμαρχε* || *κυρία πρόεδρε / βουλευτά / δήμαρχε.*

κλητός, -ή. -ό αυτός που έχει προσκληθεί. καλεσμένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *καλῶ*].

κλιβανισμός (ο) η διαδικασία απολύμανσης μέσα σε κλίβανο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. étuvage (αντιδάν.) < étuve «κλίβανος» < ρ. étuver «εξατμίζω» < δημώδ. λατ. extufare < ex- + *tufus < αρχ. *τῦφος.* αρχική σημ. «ατμός. καπνός»].

κλίβανος (ο) {κλιβάν-ου | -ων, -ους} ΤΕΧΝΟΛ. **1.** (επίσ.) ο φούρνος. κάθε συσκευή στο εσωτερικό τής οποίας θερμαίνονται διάφορα υλικά. προκειμένου να προκύψουν φυσικές διεργασίες (αφύγρανση. αφυδάτωση, ξήρανση σωμάτων) ή χημικές αντιδράσεις: *~ αρτοποιίας* (στους φούρνους) / *οικιακός* (λ.χ. θερμομονωμένος θάλαμος, που θερμαίνεται με αέριο. ηλεκτρισμό ή μικροκύματα) / *βιομηχανικός* (λ.χ. για την κατεργασία ξύλου. στη βιομηχανία αλλαντικών. στην τυροκομία) **2.** (ειδικότ.) στεγανός θάλαμος. στο εσωτερικό τού οποίου υπάρχει ρυθμισμένη σταθερή θερμοκρασία και χρησιμοποιείται λ.χ. για την εργαστηριακή καλλιέργεια μικροβίων στις ευνοϊκότερες γι' αυτά συνθήκες θερμοκρασίας. για την αποστείρωση χειρουργικών εργαλείων κυρ. στα νοσοκομεία, για την απολύμανση μολυσμένων ρούχων, σεντονιών. ειδών από δέρμα και καουτσούκ κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλίβανος / κρίβανος.* αβεβ. ετύμου, ίσως δάνειο που συνδ. με γοτθ. hlaifs «ψωμί». αρχ. γερμ. hleib, πιθ. και με το λατ. libum «είδος αρτοσκευάσματος»].

κλικ (το) {άκλ.} **1.** ο ήχος που ακούγεται όταν κάτι εφαρμόζει πλήρως σε εγκοπή. όταν το κλειδί περιστραφεί για να κλειδώσει την πόρτα κ.λπ.: *κάποιος πρέπει να μπήκε στη γραμμή* (ενν. τού *τηλεφώνου*). *γιατί άκουσα ένα ~* || *όταν κλείνει η ζώνη* (ασφαλείας). *ακούγεται ένα ~* **2.** ΣΤΡΑΤ. μηχανισμός στα όπλα που ρυθμίζει τη θέση (ύψος κ.λπ.) που θα λάβει η κάννη για τη σκόπευση: *δύο ~ κάτω. ένα δεξιά* || (μτφ.) «*απείχε μόνο ένα ~ από το να αξιώσει τον απόλυτο έλεγχο των νησιών*» (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clic. ηχομιμητική λ.].

κλίκα (η) {δύσχρ. κλικών} **1.** μικρή ομάδα ανθρώπων. που δρουν συντονισμένα με αλληλοϋποστήριξη και αμοιβαίες εξυπηρετήσεις. προκειμένου να εξασφαλίσουν τα συμφέροντα και τις ιδιοτελείς επιδιώξεις τους. συχνά εις βάρος τού γενικού καλού και με τρόπο αθέμιτο ή παράνομο: *έχουν φτειάξει μια ~ γύρω από τον πρόεδρο και ελέγχουν το κόμμα* **2.** (κατ' επέκτ.-κακόσ.) κάθε μικρή ομάδα. που συγκροτείται από μέλη ευρύτερου συνόλου στη βάση κοινών επιδιώξεων ή θέσεων: *η ~ των δημοσιογράφων / των ηθοποιών* || *αν δεν ελέγξει τις ~ που υπάρχουν. δεν θα μείνει για πολύ επί κεφαλής.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clique < παλ. γαλλ. cliquer «ηχώ. θορυβώ». ονοματοποιημένη λ.].

κλίμα (το) {κλίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των μετεωρολογικών φαινομένων που επικρατούν κατά τη διάρκεια μιας μακράς περιόδου σε συγκεκριμένη περιοχή, χαρακτηρίζοντας τόσο τη μέση κατάσταση τής ατμόσφαιρας (στον τόπο αυτόν) όσο και τη συχνότητα και την ένταση των μεταβολών της: *τροπικά ~ σαβάνας / υψηλών περιοχών* || *~ ερημικό* (στις ερήμους) / *υποτροπικό και ωκεάνιο νησιωτικό* (λ.χ. στη Χαβάη) / *μεσογειακό* (θερμό και εύκρατο. με ξηρά καλοκαίρια, υγρούς και συχνά με καταιγίδες χειμώνες) / *θαλάσσιο και ηπειρωτικό / παράκτιο / ορεινό / στέπας και λιβαδιών / ψυχρό* (λ.χ. τούνδρας) **2.** (α) (συνεκδ.) η περιοχή που χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες καιρικές συνθήκες: *στα ψυχρά ~ είναι αυξημένη η κατανάλωση οινοπνευματωδών ποτών* (β) ***αστικό κλίμα*** οι καιρικές συνθήκες που επικρατούν στις περισσότερες μεγάλες αστικές περιοχές, οι οποίες διαφέρουν από αυτές των γύρω περιοχών και χαρακτηρίζονται από υψηλή συγκέντρωση ρυπαντών λόγω των βιομηχανικών δραστηριοτήτων, τής πυκνοκατοίκησης, των αλλαγών στη μορφολογία τής πόλης και τής μόλυνσης (γ) ***τεχνητό κλίμα*** οι ατμοσφαιρικές συνθήκες που δημιουργούνται με ανθρώπινη παρέμβαση. λ.χ. στα θερμοκήπια για τις γεωργικές καλλιέργειες, από κλιματιστικές συσκευές (σε κλειστούς χώρους) **3.** (μτφ.) το σύνολο των συνθηκών που επικρατούν σε συγκεκριμένο χώρο. τομέα δράσης. το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σχέσεις μεταξύ δύο ή περισσοτέρων πλευρών: *το ~ στην κοινοβουλευτική ομάδα ήταν ιδιαίτερα βαρύ* || *το πολιτικό / οικονομικό ~ τής χώρας ευνοεί τις επενδύσεις* || *το ευχάριστο / ζεστό ~ μιας συζήτησης* || *ευνοϊκό το ~ στις Η.Π.Α. για την προώθηση των ελληνικών θέσεων* || *άσχημο ~ στις σχέσεις των δύο χωρών* || *~ ομοψυχίας / ευφορίας / μυστικότητας / αντιπαράθεσης / ανησυχίας / εφησυχασμού / έντασης* ΣΥΝ. περιρρέουσα ατμόσφαιρα· ΦΡ. (α) ***δεν με σηκώνει το κλίμα*** (i) είναι δυσάρεστη ή ανθυγιεινή για μένα η ατμόσφαιρα ενός χώρου ή μιας περιοχής: *δεν τον σηκώνει το κλίμα τής Αθήνας. αυτός χρειάζεται καθαρό αέρα* (ii) (μτφ.) μου είναι αφόρητη μια κατάσταση. δεν μπορώ να υποφέρω ένα περιβάλλον: *ύστερα από τη σύγκρουσή του με τον πρόεδρο. λογικό ήταν να παραιτηθεί. δεν τον σήκωνε άλλο το κλίμα* (β) ***μπαίνω στο κλίμα*** προσαρμόζομαι σε συνθήκες, εγκλιματίζομαι: *οι νέοι μαθητές μπήκαν γρήγορα στο κλίμα τού καινούργιου τους σχολείου* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ. μεγάλη περιφέρεια. που αποτελεί ξεχωριστή εκκλησιαστική διοίκηση: *το ~ τού Οικουμενικού Πατριαρχείου / τού Πατριαρχείου Αλεξανδρείας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, ομόηχος.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλίμα / κλῖμα.* αρχική σημ. «κλίση. κατωφέρεια». < *κλίνω.* Η λ. απέκτησε σύντομα τη σημ. «τόπος, περιοχή» (ήδη αρχ.). καταλήγοντας να προσδιορίζει και τις καιρικές συνθήκες που επικρατούν σε έναν τόπο (πβ. Κ.Δ. *Γαλ.* 1, 21: *ἔπειτα ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας*). Οι αρχαίοι απέδιδαν τις καιρικές συνθήκες στην κλίση τής Γης προς τους πόλους (αργότερα αποδείχθηκε ότι οι εποχές οφείλονται πράγματι στην κλίση 23,5 μοιρών που παρουσιάζει η Γη ως προς τον άξονά της). χωρίζοντας τη Γη σε παράλληλες ζώνες. καθεμιά από τις οποίες απεκαλείτο *κλίμα.* Η μτφ. σημ. αποδίδει το γαλλ. climat (αντιδάν.)].

κλίμακα (η) {κλιμάκων} **1.** σειρά υποδιαιρέσεων χαραγμένη σε όργανο μετρήσεως (λ.χ. χάρακα. θερμόμετρο κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) σύστημα με αριθμητική διαίρεση για τη μέτρηση φυσικών μεγεθών / φαινομένων: *σεισμός έξι βαθμών τής ~ Ρίχτερ* || *σεισμός δέκα βαθμών στην ~ Μερκάλι* || *η ~ ενός βαρομέτρου* **3.** αριθμητική ή βαθμολογική διάταξη που καθορίζει ποιος βαθμός ή ποιο ποσό αντιστοιχεί σε κάποιον ανάλογα με ορισμένο κριτήριο (λ.χ. με την επίδοσή του. τα χρόνια υπηρεσίας. την ηλικία κ.λπ.): *μισθολογική / βαθμολογική / φορολογική ~* **4.** (μτφ.) το εύρος. η έκταση ή το μέγεθος ενός (μη μετρήσιμου συνήθ.) πράγματος: *η ~ των συναισθημάτων μας* || *η ~ των κοινωνιών* (η ιεραρχημένη δομή των αξιών συγκεκριμένης τοπικά και χρονικά κοινωνίας) || *το έργο του κινείται σε μια πλατιά χρωματική ~* || *σε όλη την ~ τής κοινωνικής δράσης* ΣΥΝ. ποικιλία· ΦΡ. ***σε μεγάλη / ευρεία κλίμακα*** ή ***μεγάλης / ευρείας κλίμακας*** σε μεγάλη έκταση. ευρέως: *σημειώθηκαν κοινωνικές αναταραχές ~* || *ευρείας κλίμακας επεισόδια μετά την πορεία* **5.** (σε αρχιτεκτονικά. κατασκευαστικά σχέδια, χάρτες κ.λπ.) ο σταθερός λόγος ενός μήκους πάνω σε γραφική. χαρτογραφική ή φωτογραφική αναπαράσταση προς το αντίστοιχο πραγματικό μήκος. η αναλογία τής έκτασης που καταλαμβάνει κάτι σε μια παράσταση προς την πραγματική του έκταση: *ο χάρτης έχει σχεδιαστεί σε ~ 1:1.000.000* (ένα προς ένα εκατομμύριο, δηλ. ένα εκατοστό στον χάρτη αντιστοιχεί σε 1.000.000 εκατοστά στην πραγματικότητα) || *χάρτης υπό ~ 1:10.000* **6.** ΜΟΥΣ. (α) η διάταξη των φθόγγων που χρησιμοποιούνται σε έναν μουσικό τρόπο (βλ.λ.) σε ανιούσα ή κατιούσα σειρά· στο πλαίσιο τής κλίμακας (σκάλας), οι φθόγγοι ονομάζονται βαθμίδες (σκαλοπάτια)· οι κλίμακες στο τονικό σύστημα τής ευρωπαϊκής μουσικής είναι δύο ειδών, ***μείζονες*** και ***ελάσσονες*** (εξού και το σύστημα αυτό ονομάζεται *σύστημα μείζονος* – ελάσσο*νος*). και ονομάζονται από τον εναρκτήριο φθόγγο τους και το είδος τους: *ντο μείζων. ντο ελάσσων. λα ύφεση ελάσσων κ.λπ.* (β) ***κλίμακες*** (οι) ιδιαίτερη τεχνική παιξίματος ενός μουσικού οργάνου. με τη σάρωση όλων των φθόγγων μέσα σε μιαν ορισμένη έκταση· τεχνική άσκηση και προάσκηση στην εκτέλεση κλιμάκων στο πλαίσιο μουσικών έργων: *μελετά τις ~ του* ΣΥΝ. σκάλα **7.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ορισμένη σει-

ρά ύμνων (β) η πνευματική κλίμακα των αρετών ή τής πνευματικής πορείας τού ανθρώπου: *Κλίμαξ Ιωάννου τού Σιναΐτου* **8.** ΑΡΧΙΤ. η σκάλα: *ελικοειδής / μαρμάρινη / ξύλινη / μηχανική / κυλιόμενη / περιστρεφόμενη ~.* — **κλιμακοειδής,** -ής, -ές [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλῖμαξ, -ακος* < *κλίνω.* Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «σκάλα» λόγω τής κλίσης της. Η μουσ. σημ. αποδίδει το ιταλ. scala και το γαλλ. gamme. Η φρ. *σε ευρεία κλίμακα* είναι απόδ. τής γαλλ. sur une vaste échelle].

κλιμακηδόν επίρρ. (λόγ.) βαθμηδόν, κλιμακωτά: ~ *έπεσε η ένταση που είχε προκληθεί στις σχέσεις μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κλῖμαξ, -ακος* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.)].

κλιμάκιο (το) {κλιμακί-ου | -ων} **1.** η υποδιαίρεση σε πλαίσιο βαθμολογικής, ιεραρχικής κλίμακας (λ.χ. των υπαλλήλων): *πήρε προαγωγή, ανεβαίνοντας σε ανώτερο ~ τής δημοσιοϋπαλληλικής ιεραρχίας* || *μισθολογικό ~* (καθεμιά από τις διαβαθμίσεις τής μισθολογικής κλίμακας των δημοσίων υπαλλήλων) **2.** (γενικότ.) το τμήμα ευρύτερης ομάδας: *ένα ~ τού Υπουργείου Εσωτερικών περιόδευσε στις σεισμόπληκτες περιοχές* || *κυβερνητικό ~* **3.** ΣΤΡΑΤ. μονάδα ή τμήμα στρατού, που εκτελεί συγκεκριμένο στρατιωτικό έργο, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλιμάκιον,* υποκ. τού *κλῖμαξ, -ακος.* Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. échelon].

κλιμακοειδής, -ής, -ές → κλίμακα

κλιμακοστάσιο (το) {κλιμακοστασί-ου | -ων} ο χώρος οικοδομής, κτηρίου στον οποίο είναι κτισμένη και βρίσκεται η σκάλα: *το ~ τής πολυκατοικίας.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < *κλίμακα* «σκάλα» + *-στάσιο* < *-στάτης* (< αρχ. *ἵστημι*)].

κλιμακτήριος (η) {κλιμακτηρί-ου | -ων, -ους} η περίοδος τής ζωής τής γυναίκας, κατά την οποία σταματά η έμμηνη ρύση (μεταξύ των ετών 45-50) και συνοδεύεται από οργανικές και ψυχολογικές μεταβολές: *βρίσκομαι στην / περνώ την ~* ΣΥΝ. εμμηνόπαυση, εμμηνοληξία. — **κλιμακτηρικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. climacter < αρχ. *κλιμακτήρ, -ῆρος* «σκαλοπάτι» < *κλῖμαξ*].

κλιμακώνω ρ. μετβ. {κλιμάκω-σα, (λόγ. μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. κλιμακούμενος, -η, -ο), -θηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ στη σειρά, διατάσσω σε κλίμακα (λ.χ. από το ειδικό στο γενικό, από το μέρος στο όλον, από το απλό στο σύνθετο και αντίστροφα): *κλιμάκωνε σε παραγράφους τις ιδέες του* **2.** αυξάνω σταδιακά: *οι φοιτητές κλιμακώνουν τις κινητοποιήσεις τους* || *κλιμακώνονται οι συγκρούσεις στο εσωτερικό τού κόμματος* || *η Τουρκία κλιμακώνει την ένταση στις σχέσεις της με την Ελλάδα* || *κλιμακούμενες προκλήσεις κατά τής χώρας* ΣΥΝ. οξύνω ΑΝΤ. αποκλιμακώνω, αμβλύνω **3.** ΣΤΡΑΤ. παρατάσσω στρατιωτικές μονάδες κατά την έννοια τού πλάτους ή τού βάθους μιας στρατιωτικής ενέργειας (άμυνα, επίθεση κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. escalate].

κλιμάκωση (η) [1854] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η διάταξη σε βαθμίδες: ~ *τού χώρου σε διαδοχικά επίπεδα* **2.** η σταδιακή αύξηση: ~ *των επιθέσεων / των συγκρούσεων / των εχθρικών προκλήσεων / τής έντασης / των κινητοποιήσεων / τής κρίσης* ΑΝΤ. αποκλιμάκωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα.*

κλιμοκωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει διάταξη κλίμακας, που αποτελείται από βαθμίδες: ~ *επίπεδα / χωράφια* **2.** αυτός που γίνεται σταδιακά, κατά βαθμίδες, που αναπτύσσεται σε κλίμακα: ~ *ανάπτυξη ιδεών* **3.** ΜΕΤΡ. (α) ***κλιμακωτό ποίημα*** ποίημα τού οποίου οι στίχοι καταλήγουν με την επανάληψη τής ίδιας λέξης (β) ***κλιμακωτός στίχος*** στίχος στον οποίο κάθε λέξη του έχει μία συλλαβή περισσότερη από την προηγούμενή της. — **κλιμακωτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλῖμαξ, -ακος.* Η σημ. 2 αποδίδει το αγγλ. escalatory].

κλιματίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρ. στον ενεστ. και στη μτχ. *κλιματιζόμενος, -η, -ο*} (συνήθ. τριτοπρόσ.) διαθέτω κλιματισμό: *η αίθουσα κλιματίζεται* || *κλιματιζόμενος χώρος.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatiser].

κλιμοτικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κλίμα: ~ *συνθήκες / μεταβολές* **2.** ΜΕΤΕΩΡ. ***κλιματικός χάρτης*** χάρτης που παρουσιάζει τη γεωγραφική κατανομή των μέσων μηνιαίων ή ετήσιων τιμών, λ.χ. τής θερμοκρασίας, τής υγρασίας, τής ηλιοφάνειας, τού ύψους των κατακρημνισμάτων, τής ταχύτητας και τής διεύθυνσης τού ανέμου κ.λπ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*

κλιματισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η ρύθμιση τού περιβάλλοντος κλειστού χώρου (συνήθ. κτηρίου, αλλά και μεταφορικού μέσου) μέσω ειδικών συσκευών, δηλαδή η θέρμανση, ο εξαερισμός, η ελάττωση τής θερμοκρασίας (ψύξη), η αυξομείωση τής υγρασίας και ο καθαρισμός τού αέρα ανεξαρτήτως των εξωτερικών καιρικών συνθηκών: *σύστημα / αυτοδύναμη μονάδα κλιματισμού* (κλιματιστικό) || *ο δυνατός / καλός ~ ενός χώρου / μιας αίθουσας* || ~ *σε πούλμαν / αεροπλάνα / τρένα / θέατρα / κινηματογράφους / νυχτερινά κέντρα* **2.** (συνεκδ.) κάθε συσκευή κλειστού χώρου, που επιτυγχάνει ρύθμιση τής ατμόσφαιρας τού χώρου αυτού, κυρ. τη θέρμανση ή την ψύξη του αναλόγως των καιρικών συνθηκών, καθώς και η εγκατάσταση κλιματιστικών συσκευών σε ένα κτήριο: *ο ~ δεν λειτουργεί καλά και ο χώρος δεν ζεσταίνεται όσο πρέπει* || *το διαμέρισμα διαθέτει ~.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatisation].

κλιματιστικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον κλιματισμό: ~ *μηχανισμός / σώμα* (β) ***κλιματιστική εγκατάσταση*** το σύνολο των μηχανημάτων κλιματισμού ενός χώρου, που περιλαμβάνει σώματα, τα οποία αναρροφούν τον εξωτερικό αέρα και τον διοχετεύουν (ζεστό ή κρύο) στον κλειστό χώρο **2.** ***κλιματιστικό*** (το) κάθε συσκευή κλιματισμού, που αποτελείται από μία εξωτερική και από μία εσωτερική μονάδα, διαθέτει πίνακα ενδείξεων λειτουργίας, πλαίσιο με περσίδες, από όπου εισέρχεται ο αέρας στον εσωτερικό χώρο (με φίλτρο αέρα για την αφαίρεση τής σκόνης και των αιωρούμενων σωματιδίων) και περσίδα εξαγωγής αέρα (για τη διοχέτευση τού αέρα στον χώρο στη θερμοκρασία που επιλέχθηκε). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*

κλιματογραφία (η) {χωρ. πληθ.} ο κλάδος τής κλιματολογίας, που μελετά και καταγράφει τις κλιματολογικές συνθήκες μιας περιοχής.

κλιματοθεραπεία (η) [1894] {κλιματοθεραπειών} η χρησιμοποίηση των ευεργετικών ιδιοτήτων τού κλίματος μιας περιοχής για τη διατήρηση ή τη βελτίωση τής υγείας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatothérapie].

κλιματολογία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που περιγράφει, αναλύει και εξηγεί τις κλιματολογικές μεταβολές και μελετά τις πρακτικές τους εφαρμογές.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatologie].

κλιματολογικός, -ή, -ό [1861] αυτός που σχετίζεται είτε με την επιστήμη τής κλιματολογίας είτε με το κλίμα μιας περιοχής: ~ *έρευνες / συνθήκες / μεταβολές.* — **κλιματολογικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. climatologique].

κλινάμαξα (η) {κλιναμαξών} βαγόνι αμαξοστοιχίας με κλίνες σε κάθε καμπίνα ΣΥΝ. βαγκόν-λι.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. wagon lit (βλ. λ. *βαγκόν-λι*)].

κλινάρι (το) {κλιναρ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) η μικρή κλίνη ΣΥΝ. κρεβατάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλινάριον,* υποκ. τού ουσ. *κλίνη*].

κλίνη (η) {κλινών} (λόγ.) το κρεβάτι: *το νοσοκομείο δεν διέθετε επαρκείς ~ για τους ασθενείς* || *ξενοδοχείο πεντακοσίων ~·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***προκρούστεια κλίνη*** βλ. λ. *προκρούστειος* (β) ***ναυπηγική κλίνη*** βλ. λ. *ναυπηγικός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ.< *κλίνω*].

κλινήρης, -ης, -ες {κλινήρ-ους | -εις (ουδ. -η), -ων} (λόγ.) αυτός που είναι άρρωστος και αναγκάζεται να μείνει ξαπλωμένος στο κρεβάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κλίνη* + επίθημα *-ήρης,* πβ. *ποδ-ήρης, μον-ήρης*].

κλινικά επίρρ.· από κλινικής απόψεως· ΦΡ. ***κλινικά νεκρός*** για ασθενή που έχει περιέλθει σε κατάσταση κλινικού θανάτου (βλ. λ. *κλινικός*) ΣΥΝ. (άρρωστος) φυτό. Επίσης **κλινικώς** [1879].
[ΕΤΥΜ. Η φρ. *κλινικά νεκρός* αποδίδει το αγγλ. clinically dead].

κλινική (η) **1.** αυτοτελές διαγνωστικό και θεραπευτικό τμήμα νοσοκομείου: *χειρουργική ~ τού Ευαγγελισμού* || *ψυχιατρική / παιδιατρική ~* **2.** (καταχρ.) το νοσοκομείο ΣΥΝ. νοσηλευτήριο, θεραπευτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. clinique < μτγν. *κλινικός* < αρχ. *κλίνη*].

κλινικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την πρακτική εφαρμογή τής ιατρικής για τη θεραπεία ασθενούς: ~ *εξέταση / πείραμα / διάγνωση* (στην οποία ο γιατρός δεν χρησιμοποιεί εργαστηριακά ή ακτινολογικά δεδομένα, παρά μόνο τις φυσικές μεθόδους εξέτασης, την επισκόπηση, την ψηλάφηση, την επίκρουση και την ακρόαση) **2.** (α) ΨΥΧΟΛ. ***κλινική ψυχολογία*** ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη διάγνωση και τη θεραπεία ψυχοδιανοητικών διαταραχών (β) ***κλινικός γιατρός*** (i) ο γιατρός που ασχολείται με τη θεραπεία αρρώστων, κατ' αντιδιαστολή προς τον εργαστηριακό (ii) γιατρός με μεγάλη πείρα στη θεραπεία αρρώστων και ικανότητα στη διάγνωση (γ) ΙΑΤΡ. ***κλινικός θάνατος*** κατάσταση ανθρώπου, που χαρακτηρίζεται από τη νέκρωση τού φλοιού τού εγκεφάλου και κατά την οποία μπορούν να διατηρούνται ορισμένες λειτουργίες (π.χ. αναπνοή και κυκλοφορία) μόνο με μηχανική υποστήριξη. — **κλινικ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλίνη.* Η λ. απαντά στον Γαληνό αναφερόμενη στον γιατρό που επισκέπτεται τους κλινήρεις ασθενείς. Οι σύγχρονες σημ. αποδίδουν το ελληνογενές γαλλ. clinique].

-κλινος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει χώρο (συνήθ. δωμάτιο) που περιλαμβάνει συγκεκριμένο αριθμό κρεβατιών: *τρίκλινο δωμάτιο* || *τετράκλινη καμπίνα* || (το ουδ. ως ουσ.) *έκλεισα δύο δίκλινα.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τετράκλινος (οἶκος), τρίκλινον*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *κλίνη*].

κλινοσκέπασμα (το) [1859] {κλινοσκεπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} (λόγ.) (συνήθ. στον πληθ.) το σκέπασμα τού κρεβατιού (σεντόνι, κουβέρτα κ.λπ.): *λινά / καλοκαιρινά ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bettdecke].

κλινοστρωμνή (η) [1851] (λόγ.) τα στρωσίδια που απλώνονται πάνω στο κρεβάτι (σεντόνια, κουβέρτες, μαξιλάρια).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Bettmatratze].

κλίνω ρ. αμετβ. και μετβ. {παρατ. κ. αόρ. έκλινα, κεκλιμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** έχω κλίση, γέρνω προς ορισμένη κατεύθυνση: *η ζυγαριά έκλινε προς τα δεξιά·* ΦΡ. (ως γυμναστικό ή στρατιωτικό παράγγελμα) ***κλίνατ' επί δεξιά / επ' αριστερά!*** στρέψτε το σώμα σας προς τα δεξιά / αριστερά **2.** (μτφ.) εμφανίζω ροπή, τάση προς κάτι: *οι πολιτικές του απόψεις έκλιναν προς τον δημοκρατικό σοσιαλισμό* || ~ *προς την αποδοχή τής πρότασής σας* ♦ (μετβ.) **3.** ΓΛΩΣΣ. σχηματίζω τύπους τού παραδείγματος κλιτού μέρους τού λόγου: ~ *ένα ουσιαστικό σε ενικό και πληθυντικό* || ~ *ένα ρήμα στην υποτακτική αορίστου* **4.** κάνω (κάτι) να στραφεί, να γυρίσει προς τα κάτω ή τα πλάγια: ~ *το κεφάλι / το σώμα μου·* ΦΡ. (α) ***κλίνω το γόνυ*** βλ. λ. *γόνυ* (β) ***κλίνω τον τράχηλο*** υποχωρώ, παραδίδομαι, λυγίζω (γ) ***(δεν έχω) πού την κεφαλήν κλίναι*** βλ. λ. *κεφαλή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος, ομόηχος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλί-ν-jω,* μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *klei- «κλίνω, στρέφω», πβ. λατ. clino «κλίνω», σανσκρ. śráyati «στηρίζει», αρχ. γερμ. hlinen «κλίνω», αγγλ. lean «στηρίζω, ακουμπώ» (< αρχ. αγγλ. hlæne), γερμ. Leiter «κλίμακα» κ.ά. Ομόρρ. *κλί-νη, κλί-μα, κλῖ-μαξ (-κα), κλί-*

σις (-η), αρχ. *κλι-τύς* «πλαγιά» κ.ά.].

> **κλίνω: παράγωγα – σύνθετα.** Η λ. **κλίνω** είναι από τις πιο παραγωγικές λέξεις τής Ελληνικής σε διαχρονικό επίπεδο. Η λ. ανάγεται σε μια αρχική Ι.Ε. ρίζα *klei- «κλίνω, στηρίζω». Από τη συνεσταλμένη μορφή **κλῐ-** με έρρινο πρόσφυμα *-ν-* και ενεστωτική κατάληξη *-jω* προήλθε το **κλίνω**: **κλῐ-ν-jω > κλῑνω* (με μακρό στην Αρχαία ῑ, από την αντέκταση τού *ῐ* σε *ι* μετά την απλοποίηση τού συμπλέγματος *-νj-* με σίγηση τού *-j-*, βλ. κ. λ. *κλιτύς*, ΣΧΟΛΙΟ). **Παράγωγα**: (α) θέμα **κλι-**: *κλί-ση (κλίσις), κλί-μα (κλιματ-ικός, κλιματ-ισμός, κλιματ-ιστικός, κλιματ-ίζομαι), κλίμακα* (< αρχ. *κλίμαξ, κλίμακος < κλίμα· κλιμάκ-ιο, κλιμακ-ώνω, κλιμάκ-ωση, κλιμακ-ωτός, κλιμακ-τήριος, κλιμακ-οστάσιο*). *κλι-τός (ετερόκλιτος, άκλιτος), κλι-τύς, κλί-τος, δι-κλί-δ-ες* (< *κλι-* + πρόσφυμα *-δ-*· *δικλίδες* «δίφυλλες πόρτες») (β) θέμα **κλιν-**: *κλίν-η* (*κλιν-ικός, κλιν-ήρης, κλιν-οσκεπάσματα), δί-κλινος, μονό-κλινος, κλιν-άρι, -κλιν-ής (επι-κλιν-ής, γονυ-κλινής), ανά-κλιν-τρο.* **Σύνθετα**: *απο-κλίνω (απόκλιση), εγ-κλίνω (έγκλιση, εγκλιτικός), παρ-εκ-κλίνω (παρέκκλιση), παρ-εγ-κλίνω (α-παρέγκλιτος), κατα-κλίνομαι (κατάκλιση), υπο-κλίνομαι (υπόκλιση), ανα-κλίνομαι (ανάκλιση).*
> Η μετοχή **κεκλιμένος** *(κεκλιμένο επίπεδο, κεκλιμένη επιφάνεια)* γράφεται με ένα *-μ-*, αφού ο παρακείμενος και οι άλλοι χρόνοι τής μεσοπαθητικής φωνής σχηματίστηκαν στην Αρχαία από το θέμα *κλι-* (χωρίς *ν*): *κέ-κλι-μαι > κεκλι-μένος* (όχι *κεκλιμμένος*!)· πβ. *κρί-νω – κέ-κρι-μαι > κε-κρι-μένος (συγ-κεκριμένος, δια-κεκριμένος, εγ-κεκριμένος).*

κλιπ[1] (το) → βιντεοκλίπ

κλιπ[2] (το) {άκλ.} αντικείμενο μικρού μεγέθους με ελατήριο, που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση δύο ή περισσότερων μικρών αντικειμένων (λ.χ. χαρτιών).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clip].

κλίρινγκ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. σύστημα συμψηφισμών για τη διευθέτηση των οφειλών που προκύπτουν κατά τις συναλλαγές μεταξύ διαφορετικών εμπορικών τραπεζών με την παρέμβαση ενός κεντρικού μηχανισμού εκκαθάρισης, σύμφωνα με τον οποίο οι νομισματικές αρχές κάθε χώρας (κυρ. οι κεντρικές τράπεζες) δέχονται τις χρεωπιστώσεις των συναλλασσομένων και συμψηφίζουν τα χρεωστικά και πιστωτικά υπόλοιπα, καταβάλλοντας μόνο τη διαφορά που προκύπτει, ώστε να μειώνεται ο αριθμός των απαιτούμενων συναλλαγών.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clearing < clear «(εκ)καθαρίζω»].

κλισέ (το) {άκλ.} **1.** ΤΥΠΟΓΡ. (κυριολ.) η μεταλλική ανάγλυφη πλάκα, με την οποία αναπαράγεται ό,τι είναι αποτυπωμένο πάνω της (κείμενο ή εικόνα) **2.** κάθε πολυχρησιμοποιημένη έκφραση, που έχει γίνει στερεότυπη για ορισμένη περίπτωση: *φραστικά ~* || *οι προεκλογικοί λόγοι είναι γεμάτοι από τα γνωστά ~ για λαϊκή κυριαρχία, πρόοδο, δημοκρατία κ.λπ.* **3.** η τυποποιημένη μορφή, ο συμβατικός τρόπος έκφρασης: *ακολουθεί τα ~* || *λογοτεχνικά ~* ΣΥΝ. στερεότυπο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cliché < ρ. clicher, ηχομιμητική λ.].

κλίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το να γέρνει (κάτι) προς τη μία πλευρά: *ενώ το πλοίο ταξίδευε, παρουσίασε ~* || *ξαφνικά πήρε το λεωφορείο απότομη ~* || *επικίνδυνη ~* ΣΥΝ. πλάγιασμα **2.** η στροφή: *~ (επί) δεξιά! / (επ') αριστερά!* || *η κλίση τού κεφαλιού* **3.** (μτφ.) η έφεση, η έμφυτη τάση, το ζωηρό ενδιαφέρον για κάτι: *από μικρός είχε ~ προς τα μαθηματικά / τη μουσική / τη ζωγραφική* || *δεν αρκεί να έχει κανείς δημιουργικές ~· πρέπει και να τις καλλιεργεί* ΣΥΝ. ροπή • **4.** ΓΛΩΣΣ. ο σχηματισμός των τύπων μιας κλιτής λέξης, καθώς και το αντίστοιχο σύστημα («παράδειγμα») βάσει τού οποίου κλίνεται. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ετερόκλιτος, κλίνω, ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλίσις* < *κλίνω*].

κλισιοσκόπιο (το) [1876] {-ίου | -ίων} (λόγ.) το σκοπευτικό όργανο πυροβόλου όπλου, που τοποθετείται στην κάννη του.
[ΕΤΥΜ. < *κλίση* + *-σκόπιο* < *σκοπός*].

κλιτικός, -ή, -ό [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. αυτός που σχετίζεται με την κλίση των γραμματικών κλιτών τύπων: *~ σύστημα*.

κλιτός, -ή, -ό ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που κλίνεται ή που έχει κλίσεις **2.** ***κλιτό μέρος τού λόγου*** καθεμιά από τις γραμματικές κατηγορίες μιας γλώσσας, που για τη δήλωσή της χρησιμοποιούνται περισσότερα από ένα ληκτικά στοιχεία (καταλήξεις): *τα κλιτά μέρη τού λόγου τής Ν. Ελληνικής είναι το άρθρο, το ουσιαστικό, το επίθετο, η αντωνυμία, το ρήμα και η μετοχή* ΑΝΤ. άκλιτος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλίνω*].

κλίτος (το) {κλίτ-ους | -η, -ών} ΑΡΧΙΤ. καθεμιά από τις επιμήκεις διαιρέσεις τής παλαιοχριστιανικής βασιλικής: *κεντρικό / πλευρικό ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω, κλιτύς, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλεῖτος / κλῖτος* < θ. *κλει-*, βλ. λ. *κλιτύς*].

-κλιτος, -η, -ο (για ναό) β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κλιτών: *ο ναός τής ενορίας μας είναι τρίκλιτη βασιλική*.

κλιτύς (η) {κλιτ-ύος, -ύ | -ύες, -ύων, -ύς} (λόγ.) η πλαγιά βουνού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κλίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλιτύς / κλειτύς, -ύος* < θ. *κλει-* (απαθής βαθμ. < Ι.Ε. *klei-, βλ. λ. *κλίνω*) + επίθημα *-τύς*].

> **κλιτύς ή κλειτύς;** Η λ. είναι αρχαία (και απαντά ήδη στον Όμηρο) και παραδίδεται τόσο με *-ει- (κλειτύς)* όσο και με *-ι- (κλιτύς)*. Η λ. στην Αρχαία σχηματίστηκε από την πλήρη βαθμίδα τής ρίζας *κλει-* και όχι από τη συνεσταλμ. βαθμ. που θα έδινε *κλῐ- (ῐ)*, πράγμα που δεν θα επέτρεπε τη σύγχυση τού *-ει-* με το *-ι-* (ιωτακισμός) σε πρώιμη περίοδο. Όπως είναι φανερό, η γραφή *κλιτύς* είναι προϊόν ιωτακισμού. Στην προκειμένη περίπτωση, το ρ. *κλίνω* (< αρχ. *κλῑνω*) φαίνεται ότι επέδρασε έντονα στη γραφή *κλιτύς* (αρχ. *κλῑτύς*). Οπωσδήποτε, στις περιπτώσεις που έχουμε διπλή παράδοση, προτιμάται πάντα η απλούστερη γραφή, εν προκειμένω η γραφή με *-ι-*. Το ίδιο συνέβη και με την αρχ. λέξη *κλεῖτος / κλῖτος*.

κλοιός (ο) **1.** κάθε στεφάνη (από οποιοδήποτε υλικό) **2.** κάθε κυκλικός σχηματισμός που αναπτύσσεται συνήθ. γύρω από πρόσωπο ή πράγματα, περικλείοντας ή περιορίζοντας ό,τι βρίσκεται μέσα στον χώρο που ορίζει: *προστατευτικός ~ τής αστυνομίας γύρω από τον χώρο των επισήμων* || *οι κυβερνητικές δυνάμεις έχουν θέσει σε ασφυκτικό ~ από χθες την ομάδα των ανταρτών* || *ο πολιορκητικός ~ σφίγγει όλο και περισσότερο γύρω από τους υπερασπιστές τού οχυρού.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κλωϝιός*, αγν. ετύμου· υπάρχουν υποθέσεις αναγωγής του στις λ. *κλείς* «κλειδί», *κλείω*].

κλομπ (το) {άκλ.} το βαρύ μικρό ρόπαλο, που χρησιμοποιούν οι αστυνομικοί ως όπλο χειρός: *οι αστυνομικοί ξυλοκόπησαν με ~ τους διαδηλωτές.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. club «ρόπαλο, ραβδί» < μέσ. αγγλ. clubbe < αρχ. σκανδ. klubba, που συνδ. με αρχ. γερμ. kolbo. Βλ. κ. *κλαμπ*].

κλονίζω ρ. μετβ. {κλόνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** σείω έντονα, συνταράζω (κάποιον/κάτι): *ο σεισμός κλόνισε συθέμελα το σπίτι* ΣΥΝ. ταράζω **2.** διαταράσσω την ομαλότητα και την αρμονία, προκαλώ αστάθεια ή αβεβαιότητα, ώστε κάτι να φαίνεται λιγότερο σίγουρο, αξιόπιστο κ.λπ.: *η απιστία κλόνισε τις συζυγικές τους σχέσεις* || *κατάφερε να κλονίσει τα επιχειρήματα τού συνομιλητή του* || *η πίστη του κλονίστηκε, μόλις διάβασε ένα ανατρεπτικό βιβλίο* || *η εμπιστοσύνη του προς τους πολιτικούς έχει κλονιστεί* || *η υγεία της κλονίστηκε από τις πολλές ταλαιπωρίες* || *κλονίζεται το δημόσιο σύστημα υγείας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κλονῶ (-έω)* (υποχωρητ.) «αποσταθεροποιώ, ταράζω» < *κλόνος* «ταραχή, ορυμαγδός (τής μάχης) – βίαιη κίνηση» < θ. *κλ-* (μηδενισμ. βαθμ. τού θ. *κελ-* τού ρ. *κέλλω* < **κέλ-jω* «θέτω σε κίνηση», βλ. λ. *κελεύω*) + επίθημα *-όνος*, που εμφανίζεται και στις λ. *θρ-όνος, χρ-όνος*].

κλονισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** (κυριολ.) το τράνταγμα **2.** (συνήθ. μτφ.) η διαταραχή τής ομαλότητας, τής αρμονίας και τής βεβαιότητας: *ο ~ τής εμπιστοσύνης / τής οικονομίας / τής υγείας* ΣΥΝ. αποσταθεροποίηση, διασάλευση **3.** (μτφ.-συνεκδ.) κάθε ενέργεια ή κατάσταση που επιφέρει αποσταθεροποίηση και διαταραχή, που κλονίζει: *τα τελευταία εκλογικά αποτελέσματα ήταν ισχυρός ~ τού αρχηγικού του προφίλ* **4.** η διατάραξη τής ψυχικής ισορροπίας (κάποιου): *λόγω τού σοβαρού ατυχήματος υπέστη ισχυρό νευρικό ~.*

κλόουν (ο) {άκλ.} **1.** ο κωμικός τύπος τής παντομίμας ή τού τσίρκου, που προκαλεί το γέλιο με το παράξενο μακιγιάρισμα, τα φανταχτερά και περίεργα ρούχα και τα αστεία φερσίματά του ΣΥΝ. παλιάτσος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που λέει πολλά αστεία και κάνει πολλές χειρονομίες και μορφασμούς, προκειμένου να εντυπωσιάσει ή να προκαλέσει το γέλιο· συνήθ. στη ΦΡ. ***κάνω τον κλόουν*** γελοιοποιούμαι, για να κάνω τους άλλους να γελάσουν **3.** (κακόσ.) πρόσωπο που γελοιοποιεί με τη συμπεριφορά του σοβαρές καταστάσεις ή θεσμούς: *πρόκειται για έναν ~ τής πολιτικής.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. clown, αβεβ. ετύμου, < αρχ. αγγλ. cloyne, πιθ. συνδ. με αρχ. σκανδ. klunni «αγροίκος, χωριάτης». Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή στο λατ. colonus «έποικος – γεωργός»].

κλοπή (η) **1.** η αφαίρεση ξένου κινητού πράγματος (ολικά ή εν μέρει) από την κατοχή άλλου με σκοπό την παράνομη ιδιοποίηση: *συνελήφθη για ~* || *κατηγορείται για σωρεία κλοπών* || *~ πνευματικής ιδιοκτησίας* ΣΥΝ. κλέψιμο, κλεψιά, υπεξαίρεση **2.** (μτφ.) το να μην παίρνει κανείς αυτό που δικαιούται, λόγω παράνομης, σκόπιμης ή ακούσιας ενέργειας άλλου: *πρόκειται αναμφισβήτητα για ~ τής νίκης από τους διαιτητές, οι οποίοι έκαναν ό,τι μπορούσαν για να χάσει η ομάδα μας* **3.** (συνεκδ.) κάθε πράξη ή κατάσταση, που έχει ως αποτέλεσμα να στερείται κανείς κάτι που του ανήκει ή δικαιούται: *τέτοιες αυξήσεις καταντούν ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλέπτω*].

κλοπιμαίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που περιήλθε στην κατοχή κάποιου με κλοπή (συνήθ. στον πληθ. τού ουδ.): *η αστυνομία έψαχνε να βρει τα ~* ΣΥΝ. κλεψιμαίικος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλοπιμαῖος* < *κλοπή* + παραγ. επίθημα *-ιμαῖος*, πβ. *ὑποβολ-ιμαῖος*].

κλος επιθ. {άκλ.} (ένδυμα, συνήθ. φούστα, φόρεμα) που είναι στενό στο επάνω μέρος και στο κάτω μέρος φαρδαίνει.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cloche, βασική σημ. «καμπάνα» (η σημ. τού ενδύματος από το σχήμα), < δημώδ. λατ. clocca, κελτ. λ. που αντικατέστησε το εκκλησ. λατ. signum].

κλοτσηδόν επίρρ. με κλοτσιές, βίαια: *τον πέταξε έξω ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κλοτσώ* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν* (βλ.λ.)].

κλότσημα (το) {κλοτσήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κλοτσιά **2.** η εκτίναξη τού πυροβόλου όπλου προς τα πίσω, όταν εκπυρσοκροτεί.

κλοτσιά (η) [μεσν.] το βίαιο χτύπημα με το πόδι: *δίνω μια ~ σε κάποιον / στη μπάλα* ΣΥΝ. λάκτισμα· ΦΡ. (μτφ.) ***με τις κλοτσιές*** με τη βία: *τον έδιωξαν ~* ΣΥΝ. κλοτσηδόν (βλ. κ. λ. *κλότσος*, ΕΤΥΜ.).

κλοτσοπατινάδα (η) (λαϊκ.) **1.** σειρά από δυνατές κλοτσιές και ποδοπατήματα **2.** κάθε παιχνίδι (λ.χ. ποδοσφαίρου), στο οποίο οι παίκτες κλοτσούν τη μπάλα ή άλλο αντικείμενο που χρησιμεύει πρόχειρα ως μπάλα, συνήθ. με βίαιο και άτεχνο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < *κλότσος* + *μαντινάδα*, με παρετυμολ. επίδρ. τού ρ. *πατώ*].

κλοτσοπατώ ρ. μετβ. [μεσν.] {κλοτσοπατάς... | κλοτσοπάτ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κλοτσώ και πατώ (κάποιον) με βίαιο τρόπο συγχρόνως.

κλότσος (ο) (λαϊκ.) η δυνατή κλοτσιά, το χτύπημα με το πόδι: *του*

'δωσε έναν ~' ΦΡ. **τού κλότσου και τού μπάτσου** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον τον οποίο κάνουν οι άλλοι ό,τι θέλουν, τον περιφρονούν, του φέρονται βάναυσα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. calcio «λάκτισμα, φτέρνα» (ίσως μέσω τ. *colcio) < λατ. calx, -cis «φτέρνα». Η γρ. με -ω- (*κλωτσιά, κλωτσώ* κ.ο.κ.) δεν έχει ετυμολ. βάση].

κλοτσοσκούφι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (παλαιότ.) παιδικό παιχνίδι, που παιζόταν με το κλότσημα σκούφου **2.** (μτφ.) το περιφρονημένο πρόσωπο, που του φέρονται βάναυσα: *δεν του έδιναν καμιά σημασία, τον είχαν για ~* **3.** (μειωτ.) (α) το ποδόσφαιρο: *άλλη δουλειά δεν έχω, με το ~ θα ασχολούμαι τώρα;* (β) το κακής ποιότητας ποδόσφαιρο: *αυτό δεν είναι ποδόσφαιρο, είναι ~.*

κλοτσώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κλοτσάς... | κλότσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω κλοτσιά (σε πρόσωπο ή πράγμα): *~ τη μπάλα || το άλογο κλότσησε τον ιπποκόμο || από τα νεύρα του κλότσησε την πόρτα* **2.** (μτφ.) δείχνω περιφρόνηση σε (κάποιον/κάτι): *του βρέθηκε τέτοια καλή τύχη και την κλότσησε* ΣΥΝ. αποδιώχνω ♦ (αμετβ.) **3.** (μτφ.) προβάλλω αντίσταση ή εκφράζω αντιρρήσεις ή δισταγμούς (για κάτι): *προσπαθούμε να τον πείσουμε, αλλά ακόμη κλοτσάει || ήταν έτοιμος να υπογράψει, αλλά στο τέλος κλότσησε* **4.** (για έμβρυα) μετακινούμαι, κάνω κινήσεις μέσα στη μήτρα: *έβαλε το χέρι πάνω στην κοιλιά τής εγκύου και ένιωσε το μωρό να κλοτσάει* **5.** (για όπλα) τινάζομαι προς τα πίσω λόγω τής εκπυρσοκρότησης: *η καραμπίνα κλότσησε στον ώμο του || κράτα σταθερά και δυνατά το όπλο, γιατί κλοτσάει* (βλ. κ. λ. *κλότσος*, ΕΤΥΜ.).

κλου (το) {άκλ.} το πιο ενδιαφέρον και εντυπωσιακό σημείο: *το ~ τής ιστορίας || το ~ τής βραδιάς ήταν ένα υπερθέαμα με ακροβάτες και χορευτικά νούμερα.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. clou < λατ. clavus «καρφί»].

κλούβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλου μεγέθους κλουβί **2.** το ειδικό αστυνομικό λεωφορείο, με το οποίο μεταφέρονται οι κρατούμενοι ή χρησιμοποιείται για τη μετακίνηση των ανδρών των Μ.Α.Τ. ή τής αστυνομίας: *στα επεισόδια έφτασαν τέσσερεις ~ || τους μάζεψε η ~* (τους συνέλαβαν) **3.** (μτφ.) η φυλακή.

κλουβί (το) {κλουβ-ιού | -ιών} **1.** κατασκευή σε σχήμα κουτιού από σύρμα ή λεπτές ράβδους, μέσα στην οποία κλείνονται πουλιά ή ζώα: *καναρίνι στο ~ || τα ~ των ζώων τού τσίρκου / τού ζωολογικού κήπου* ΦΡ. **σαν θηρίο στο κλουβί** ως χαρακτηρισμός για κάποιον που αισθάνεται περιορισμένος σε έναν χώρο και αντιδρά γι' αυτό έντονα **2.** (μτφ.) ο στενός χώρος, το πολύ μικρό δωμάτιο: *πώς να μείνουν τρεις άνθρωποι σ' αυτό το ~;* — (υποκ.) **κλουβάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλουβίον* < *κλωβίον*, υποκ. τού *κλωβός* (βλ.λ.)].

κλουβιάζω ρ. αμετβ. {κλούβιασ-α, -μένος} **1.** (για αβγά) γίνομαι κλούβιος (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) γίνομαι χαζός, αποβλακώνομαι. — **κλούβιασμα** (το).

κλούβιος, -ια, -ιο **1.** (για αβγά) χαλασμένος, μπαγιάτικος **2.** (μτφ.) ανόητος: *έχει μυαλό ~· είναι ανεπίδεκτος μαθήσεως.*
[ΕΤΥΜ. < *κλουβί*, με τη σημ. «κοτέτσι», που είναι ήδη μεσν.].

κλοφέν (το) {άκλ.} εξαιρετικά τοξική χημική ουσία, σε υγρή μορφή.
[ΕΤΥΜ. Συντετμ. τ. τού αγγλ. χημ. όρου poly(chlo)rinated bi(phen)yl «πολυχλωρινωμένο διφαινύλιο», το οποίο απαντά συντομογραφικά και ως PCB].

κ.λπ. κ. (εσφαλμ.) **κ.λ.π.** και λοιπά.

κλύδων (ο) {κλύδ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. η μεγάλη φουρτούνα, η θαλασσοταραχή ΣΥΝ. σάλος **2.** (μτφ.) η κατάσταση μεγάλης αναταραχής στον πολιτικό και κοινωνικό τομέα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κλυδωνίζομαι*].

κλυδωνίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κλυδωνίσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** (για πλοίο) ταρακουνιέμαι από τη θαλασσοταραχή: *το πλοίο κλυδωνιζόταν επικίνδυνα* **2.** (κατ' επέκτ.) ταλαιπωρούμαι από τη φουρνούνα **3.** (μτφ.) βρίσκομαι σε κατάσταση αστάθειας και αναταραχής: *η οικογένειά τους κλυδωνιζόταν από τις ξαφνικές συμφορές || η οικονομία μας κλυδωνίζεται από τις απεργίες.* — **κλυδωνισμός** (ο) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κλύδων*, *-ωνος* «κύμα, θαλασσοταραχή» < I.E. *klu-d-, παρεκτεταμένη μορφή τής μηδενισμ. βαθμ. *klu- τού I.E. θ. *kleu- «πλένω, καθαρίζω», πβ. λατ. cluo, cloaca «υπόνομος», γοτθ. hlūtrs «καθαρός», γερμ. lauter, ουαλ. clir κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλύζω* «πλένω, καθαρίζω (με νερό)» (< **κλύδ-jω*), *κλύσ-μα, κατα-κλυσμός* κ.ά.].

κλύσμα (το) {κλύσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΙΑΤΡ. το υγρό που εισάγεται με ειδική συσκευή σε σωματική κοιλότητα για τον καθαρισμό της **2.** (συνεκδ.) ο καθαρισμός σωματικής κοιλότητας, κυρ. των εντέρων, με την έγχυση υγρού με ειδική συσκευή: *κάνω ~ || καθαρτικό ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ένεση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλύζω* «πλένω, καθαρίζω (με νερό)» < **κλύδ-jω* < *κλύδων* «κύμα, θαλασσοταραχή», βλ. κ. *κλυδωνίζομαι*].

κλυστήρας (ο) ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή, η οποία απολήγει σε κατάλληλο ρύγχος και χρησιμοποιείται για την έγχυση υγρού (κλύσματος) σε κοιλότητα τού σώματος για τον καθαρισμό της. Επίσης (λαϊκ.) **κλυστήρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κλυστήρ*, *-ῆρος* < *κλύζω*, βλ. κ. *κλύσμα*].

Κλυταιμ(ν)ήστρα (η) ΜΥΘΟΛ. η σύζυγος τού Αγαμέμνονα, τον οποίο σκότωσε μετά την επιστροφή του από τον Τρωικό Πόλεμο με συνεργό της τον εραστή της Αίγισθο· αργότερα τη δολοφόνησε ο γιος της Ορέστης, εκδικούμενος τον φόνο τού πατέρα του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κλυταιμήστρα* < *κλυτός* «ακουστός, φημισμένος» + *-μήστρα*, θηλ. τού ουσ. *μήστωρ* «σύμβουλος, εμπνευστής» (< ρ. *μήδομαι* «σκέφτομαι, προετοιμάζω»)].

κλωβός (ο) (λόγ.) το κλουβί.
[ΕΤΥΜ. μτγν., δάνειο σημιτ. προελ., πβ. εβρ. kelūv «καλάθι, κλουβί», συρ. kelub «κλουβί πουλιού»].

κλώζω ρ. αμετβ. {έκλωσα} (λόγ.-για κότες) κακαρίζω.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ονοματοποιημένη λ., βλ. κ. *κρώζω*].

κλωθογυρίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κλωθογύρισ-α, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** περιστρέφω (μαλλί, βαμβάκι κ.λπ.), για να κάνω νήμα **2.** (μτφ.) κάνω συνέχεια κύκλους, στριφογυρίζω ♦ **3.** (μετβ.) γυρίζω γύρω από (κάποιον/κάτι): *τον κλωθογύριζε, για να του μιλήσει·* ΦΡ. **τα κλωθογυρίζω** προσπαθώ να αποφύγω τη συζήτηση, αντιδρώ με υπεκφυγές, δεν παίρνω σαφή θέση. — **κλωθογύρισμα** (το).

Κλωθώ (η) {-ώς κ. -ούς} ΜΥΘΟΛ. μία από τις Μοίρες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κλώθω* (βλ.λ.)].

κλώθω ρ. μετβ. {έκλωσα, κλώσ-τηκα, -μένος} φτειάχνω νήμα από μαλλί ή βαμβάκι, περιστρέφοντάς τα με ειδικά σύνεργα ΣΥΝ. γνέθω· ΦΡ. (α) (μτφ.) **τα κλώθω** υπεκφεύγω τη συζήτηση (β) **κλώθω στον νου μου** κάτι με απασχολεί έντονα και το σκέφτομαι συνέχεια. — **κλώσιμο** (το) κ. **κλώση** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πλάθω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *κάλαθος*, πράγμα που, ωστόσο, προϋποθέτει ασυνήθιστη (αν και όχι αμάρτυρη) μεταπτωτική μεταβολή].

κλωνάρι (το) {κλωναρ-ιού | -ιών} ο μικρός και τρυφερός βλαστός: *~ ελιάς.* — (υποκ.) **κλωναράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *κλών* (βλ. κ. *κλώνος*)].

κλωνί (το) {κλων-ιού | -ιών} (λογοτ.) **1.** το κλαδί, το κλωνάρι (συνήθ. το ανθισμένο) **2.** η κλωστή ή το νήμα που χρησιμοποιείται για ράψιμο. Επίσης **κλωνιά** (η) (σημ. 2) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλωνίον*, υποκ. τού αρχ. *κλών* (βλ. κ. *κλώνος*)].

κλωνοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΒΙΟΛ. τεχνική με την οποία είναι δυνατόν να αναπαραχθούν γενετικά όμοιοι οργανισμοί προς έναν αρχικό (ζώο ή φυτό) με παρέμβαση στη γενετική δομή ενός κυττάρου του (ωαρίου)· εφαρμόζεται ήδη (επιτυχώς) στα ζώα, όχι όμως και στον άνθρωπο, επειδή γεννά ηθικά και κοινωνικά προβλήματα σχετικά με τον κίνδυνο γενετικής ομοιομορφίας και επέμβασης στη δημιουργία ορισμένου τύπου ανθρώπων. Επίσης **κλωνισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς αγγλ. cloning].

κλωνοποιώ ρ. μετβ. {κλωνοποιείς... | κλωνοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} διενεργώ κλωνοποίηση: *~ πρόβατο / φυτό.*

κλώνος (ο) **1.** το κλαδί (συνήθ. μεγάλο) **2.** ΒΙΟΛ. ο πληθυσμός γενετικά ταυτόσημων οργανισμών ή κυττάρων, που προήλθε από ένα μόνο άτομο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κλῶνος*, μεγεθ. τού μτγν. *κλωνίον*, υποκ. τού αρχ. *κλών*, *-νός* < **κλα-ών* < *ql-, συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *qel(ə)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. klati «χωρίζω», λατ. clades «καταστροφή» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κλῶ (-άω)* «σπάζω, χτυπώ», *κλά-σις (-η), κλάσ-μα, κλῆ-ρος, κλῆ-μα* κ.ά.].

-κλωνος, -η, -ο β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν: **1.** συγκεκριμένο αριθμό κλώνων: *μονόκλωνο φυτό* **2.** συγκεκριμένο αριθμό κλωστών: *τρίκλωνο νήμα.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *μονό-κλωνος, τρί-κλωνος*), το οποίο προέρχεται από το αρχ. *κλών, -νός* (βλ. λ. *κλώνος*)].

κλώσα (η) → κλώσσα

κλώση (η) → κλώθω

κλώσιμο (το) → κλώθω

κλώσμα (το) {κλώσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το νήμα που προέρχεται από γνέσιμο **2.** (μτφ.) το στριφογύρισμα, η στροφή, το απότομο γύρισμα: *~ ποταμού.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλῶσμα* < αρχ. *κλώθω*].

κλώσσα (η) {κλωσσών} **1.** η κότα που κλωσσά τα αβγά της **2.** (μτφ.-μειωτ.) φλύαρη γυναίκα: *γριά ~!*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλώσσω* (υποχωρητ.). Βλ. λ. *κλωσσώ*].

κλωσσοπούλι (το) {κλωσσοπουλ-ιού | -ιών} το μικρό πουλάκι που γεννά η κότα: *μάζεψε δίπλα της τα παιδιά της, όπως η κλώσσα τα ~.* Επίσης **κλωσσόπουλο**.

κλωσσώ ρ. μετβ. {κλωσσάς... | κλώσσ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (για πτηνά, κότες) κάθομαι πάνω στα αβγά μου, ζεσταίνοντάς τα, ώσότου εκκολαφθούν τα νεογνά: *οι κότες κλωσσούν τα αβγά.* — **κλώσσημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κλώσσω* «κακαρίζω» < αρχ. *κλώζω* (βλ.λ.)].

κλωστή (η) **1.** το νήμα, σύνολο λεπτών ινών από φυσικό (βαμβάκι, μαλλί) ή τεχνητό (νάιλον) υλικό, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή υφασμάτων ή σχοινιών: *~ για ράψιμο || χρωματιστή / μεταξωτή / βαμβακερή ~ || στερέωσε καλά το κουμπί με διπλή ~ || έφυγε μια ~ απ' το στρίφωμα || πολλά παραμύθια άρχιζαν με τη στερεότυπη φράση «κόκκινη ~ δεμένη, στην ανέμη τυλιγμένη, δώσε κλότσο να γυρίσει, παραμύθι ν' αρχινίσει»·* ΦΡ. **κρέμομαι από μία κλωστή** βρίσκομαι σε κρίσιμη κατάσταση: *η υγεία του / η ζωή του κρέμεται από μία κλωστή* ΣΥΝ. είμαι στο χείλος τού γκρεμού **2.** (στα φασολάκια) η λεπτή απόφυση στις άκρες των φασολιών, που μοιάζει με λεπτό νήμα. — (υποκ.) **κλωστούλα** κ. **κλωστίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., θηλ. (ως ουσ.) τού μτγν. επιθ. *κλωστός* < αρχ. *κλώθω*].

κλωστήριο (το) [1838] {κλωστηρί-ου | -ων} το εργοστάσιο ή το εργαστήριο, στο οποίο κατασκευάζονται κλωστές.

κλώστης (ο) [μεσν.] {κλωστών}, **κλώστρια** (η) {κλωστριών} (σημ. 1) **1.** ο εργάτης που φτειάχνει νήματα σε κλωστήριο **2.** εργαλείο τής κλωστοϋφαντουργίας. Επίσης (λαϊκ.) **κλώστρα** (η) [μεσν.] {κλωστρών} (σημ. 1).

κλωστικός, -ή, -ό [1851] αυτός που σχετίζεται με το κλώσιμο ή τον κλώστη: *~ μηχανή.*

κλωστοβιομηχανία (η) {κλωστοβιομηχανιών} η βιομηχανία που κα-

τασκευάζει κλωστές.

κλωστοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η μετατροπή ινών σε κλωστή.

κλωστοϋφαντήριο (το) |1887| {κλωστοϋφαντηρί-ου | -ων} το κλωστοϋφαντουργείο (βλ.λ.).

κλωστοϋφαντικός, -ή, -ό |1898| αυτός που σχετίζεται με την τεχνική κατασκευής νημάτων και υφασμάτων.

κλωστοϋφαντουργείο (το) εργοστάσιο που επεξεργάζεται νήματα και παράγει υφάσματα ΣΥΝ. κλωστοϋφαντήριο.

κλωστοϋφαντουργία (η) {κλωστοϋφαντουργιών} **1.** η τεχνική τής βιομηχανικής επεξεργασίας νημάτων και παραγωγής υφασμάτων ΣΥΝ. κλωστοϋφαντική **2.** (συνεκδ.) η βιομηχανική μονάδα, όπου γίνεται η παραπάνω διαδικασία **3.** ο βιομηχανικός κλάδος που περιλαμβάνει τις μονάδες κλωστοϋφαντουργίας: *περικοπές στις επιδοτήσεις τής ελληνικής ~.* — **κλωστοϋφαντουργός** (ο), **κλωστοϋφαντουργικός**, -ή, -ό.

κλωτσιά (η) ➤ κλοτσιά

κλωτσώ ρ. ➤ κλοτσώ

Κ.Μ.Π.Φ. (η) Κινητή Μονάδα Προνοσοκομειακής Φροντίδας.

Κ.Ν.Ε. (η) Κομουνιστική Νεολαία Ελλάδας.

κνήμη (η) {κνημών} ΑΝΑΤ. **1.** το τμήμα τού σκελετού των κάτω άκρων, που βρίσκεται μεταξύ τού μηρού και των αστραγάλων· η γάμπα **2.** (ειδικότ.) το ένα από τα δύο επιμήκη οστά που αποτελούν το παραπάνω τμήμα (αλλιώς *κνημιαίο οστό·* το άλλο είναι η *περόνη*), που ενώνεται στο πάνω μέρος του με το μηριαίο οστό και στο κάτω με τον αστράγαλο· πβ. κ. λ. *περόνη.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *knam-, μεταπτωτ. βαθμ. τού δισύλλαβου Ι.Ε. θ. *konәm- «κνήμη». πβ. αρχ. ιρλ. cnāim «πόδι, οστό», αρχ. γερμ. hamma «κνήμη», αρχ. αγγλ. hamm κ.ά.].

κνημιαίος, -α, -ο [αρχ.] κ. **κνημαίος** [μτγν.] ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με την κνήμη: ~ *μυς.*

κνημίδα (η) (αρχαιοπρ.) η περικνημίδα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνημίς, -ῖδος* < *κνήμη*].

κνησμός (ο) φαγούρα που μας κάνει να θέλουμε να ξύσουμε το ερεθισμένο σημείο· ο δυσάρεστος ερεθισμός τού δέρματος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κναίω / κνώ (-άω)* «τρίβω, ξύνω» < kn-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «τρίβω, ξύνω». πβ. αρχ. γερμ. nuoen «γυαλίζω», αρχ. γερμ. hnuo «αρμός, άρθρωση», αλβ. krromë «πιτυρίδα, ψώρα» κ.ά. Ομόρρ. *κνώ-δ-αλο(ν)*, αρχ. *κνί-ζω* «τρίβω, ερεθίζω», *κνῖ-σα, κνίψ* (> *σκνίπα*) κ.ά.].

κνησμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κνησμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που προκαλεί κνησμό: ~ *αίσθημα / ιδιότητα.*

κνίδη (η) {κνιδών} (λόγ.) η τσουκνίδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < κνίζω (< *κνίδjω), για το οποίο βλ. λ. *κνίδωση, τσουκνίδα*].

κνίδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) ο ερεθισμός τού δέρματος (π.χ. από την επαφή με τσουκνίδα) κατά τον οποίο εμφανίζονται εξανθήματα, που συνοδεύονται από κνησμό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνίδωσις* < *κνιδῶ* < *κνίδη* «τσουκνίδα», που συνδ. με το ρ. *κνίζω* «ερεθίζω, τρίβω». Το αρχ. *κνίζω* < **κνίδ-jω* < *kn-id-, παρεκτεταμένη μορφή τού θ. *kn-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «τρίβω, ξύνω», πβ. λετ. knidêt «κατατρώγω», αρχ. νορβ. hnīta «πληγώνομαι», μέσ. ιρλ. cned «πληγή» κ.ά. Ομόρρ. *κνη-σμός, κνώ-δ-αλο(ν), κνῖ-σα, κνίψ* (> *σκνίπα*)].

κνίζω ρ. μετβ. {έκνισα} (λόγ.) προκαλώ φαγούρα, ερεθίζω το δέρμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κνίδ-jω*, βλ. λ. *κνίδωση*, πβ. *κνισμός*].

κνίσα (η) {χωρ. πληθ.} ο καπνός και η μυρωδιά από κρέας που ψήνεται ΣΥΝ. τσίκνα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνῖσα / κνίση* < **κνῖδ-σα* < *kn-īd-, παρεκτεταμένη μορφή τού θ. *kn-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ken- «τρίβω, ξύνω», πβ. λατ. nidor «οσμή κρέατος, ατμός» (< *qnīdos-), αρχ. σκανδ. hniss (< ρ. hnītan «αγγίζω»· παρόμοια σημασιολογική μεταβολή στο γοτθ. stigqan «αγγίζω» ➤ αρχ. γερμ. stincan «μυρίζω άσχημα, βρομώ») κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *κνίζω* «τρίβω, ερεθίζω» (< **κνίδ-jω*), *κνη-σμός, κνώ-δ-αλο(ν), κνίδωσις (-η), κνίψ* (> *σκνίπα*) κ.ά.].

κνίτης (ο) {κνιτών}, **κνίτισσα** (η) {κνιτισσών} μέλος τής Κ.Ν.Ε. (βλ.λ.). — **κνίτικος**, -η, -ο, **κνίτικα** επίρρ.

κνούτο (το) μαστίγιο από δερμάτινες λουρίδες που καταλήγουν σε μεταλλικά σφαιρίδια· όργανο μαστίγωσης στην τσαρική Ρωσία: *«ένας υπανάπτυκτος βασιβουζούκος που μόνο από κνούτο καταλαβαίνει»* (εφημ.) ΣΥΝ. φραγγέλιο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. knut].

κνώδαλο (το) (αρχαιοπρ.) ανόητος και τιποτένιος άνθρωπος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κνώδαλον*, αρχική σημ. «άγριο ζώο που δαγκώνει», αβεβ. ετύμου, πιθ. < θ. *κνω-*, που συνδ. με το ρ. *κνῶ / κναίω* «τρίβω, ξύνω» (για το οποίο βλ. λ. *κνησμός*). Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για παράγωγο συγκεκομμένου τ. **κνυώδων* < *κυνόδων* «κυνόδοντας»].

Κνωσός κ. **Κνωσσός** (η) αρχαία πόλη τής Κρήτης, κέντρο τού μινωικού πολιτισμού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κνωσ(σ)ός*, αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο. Εντούτοις, έχουν διατυπωθεί και προτάσεις Ι.Ε. καταγωγής. Κατά τον V. Georgiev, το τοπωνύμιο ανάγεται σε Ι.Ε. *knex-t-yo «τάφρος, λάκκος» (πβ. σανσκρ. khaṭa-ḥ «τάφρος, λάκκος» < Ι.Ε. *kŋx-to-), πράγμα που, κατά τον ίδιο, επιμαρτυρείται από το παλαιότερο όνομα τής Κνωσού *Καίρατος* (το οποίο επίσης συνδέει με σανσκρ. kevaṭa-ḥ «λάκκος»). Κατά τον W. Merlingen, το τοπωνύμιο ανάγεται σε Ι.Ε. *knōtsoḥ- με τη σημ. «βασιλική πόλη», που το παραβάλλει με λατ. (g)natus «γεννημένος» (βλ. λ. *γνή-σιος*), αρχ. γερμ. kuning «βασιλιάς» (> γερμ. König) κ.ά.].

Κ.Ο. (η) **1.** Κοινοβουλευτική Ομάδα **2.** Κομματική Οργάνωση.

Κ.Ο.Α. (η) Κρατική Ορχήστρα Αθηνών.

κοάζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** (για βάτραχο) βγάζω τη χαρακτηριστική φωνή (κοάξ-κοάξ) **2.** (για πρόσ.) μιλώ όπως ο βάτραχος, μιμούμαι τη φωνή τού βατράχου. — **κόασμα** (το) |1782| κ. **κοασμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόαξ*, ηχομιμητική λ. από την κραυγή τού βατράχου. πβ. κ. λατ. coaxo, γερμ. quak κ.ά.].

κοάλα (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. μικρό ζώο τής Αυστραλίας, που μοιάζει με αρκουδάκι, ανεβαίνει στα δέντρα και δεν έχει ουρά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. koala < αυστραλ. koola(h), το οποίο στη γλώσσα των ιθαγενών σημαίνει «όχι νερό», αφού αυτό το είδος μαρσιποφόρου δεν πίνει ποτέ νερό].

κοάξ-κοάξ (το) {άκλ.} η φωνή τού βατράχου (πβ. *βρεκεκέξ*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., ηχομιμητ. λ.].

Κ.Ο.Β. (η) Κομουνιστική Οργάνωση Βάσης.

κοβάλτιο (το) |1812| {κοβαλτί-ου | -ων} ΧΗΜ. μέταλλο αργυρόλευκο με κυανή χροιά (σύμβολο Co), που αποτελεί ένα από τα απαραίτητα στον οργανισμό ιχνοστοιχεία και συστατικό πολλών πυρίμαχων και μαγνητικών κραμάτων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. kobalt < μέσ. γερμ. kobolt, ονομασία δαίμονα των ορυχείων στους παλαιούς γερμανικούς μύθους, επειδή κατά την εξόρυξη τού μετάλλου προκαλούνταν επικίνδυνες αναθυμιάσεις].

κόβερ-γκερλ (το) {άκλ.} νέα και όμορφη κοπέλα, τής οποίας η φωτογραφία εμφανίζεται ως εξώφυλλο σε περιοδικό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cover-girl].

κόβω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {γ' ενεστ. κόβει κ. λαϊκ. κόφτει | έκοψα (προστ. κόψε κ. κόφ' το), κόπηκα, κομμένος} ♦ (μετβ.) **1.** χωρίζω (κάτι) σε δύο ή περισσότερα κομμάτια (με κατάλληλο εργαλείο, λ.χ. μαχαίρι, τανάλια, ψαλίδι, κόφτη κ.ά.): *~ το σκοινί / την κορδέλα / τα καλώδια / τα δεσμά || ~ τη ντομάτα στα τέσσερα / την πίτα σε μικρά κομμάτια / μια φέτα στα δύο || ~ την τούρτα / τη βασιλόπιτα* (τη χωρίζω σε κομμάτια) **2.** ξεχωρίζω ένα κομμάτι από το βασικό τμήμα (κάποιου πράγματος): *κόψε μου μια φέτα ψωμί || ~ μια μερίδα κρέας || ~ ένα μπούτι από το κοτόπουλο* **3.** (+σε) δίνω (σε κάτι) συγκεκριμένη μορφή με τη βοήθεια μαχαιριού ή άλλου αιχμηρού αντικειμένου: *~ το ύφασμα σε τετράγωνα || ~ το κρεμμύδι / την πιπεριά σε ροδέλες* **4.** (α) αφαιρώ, συνήθ. με κοφτερό εργαλείο, από κάτι ένα τμήμα του: *έκοψε το νεκρό τμήμα τού φυτού και το πέταξε || ~ τις κορυφές από τα στάρια || ~ ένα κλαδί απ' το δέντρο || ~ ένα άρθρο από την εφημερίδα || ~ τις άκρες απ' τα φύλλα* (ξακρίζω) *|| ~ τις σελίδες με τον χαρτοκόπτη* (β) (ειδικότ.) για αποκοπή μέλους τού σώματος και ακρωτηριασμό: *ο δήμιος του έκοψε το κεφάλι || τα παλιά χρόνια έκοβαν τα αφτιά ή τη μύτη των κακούργων για τιμωρία* **5.** (ειδικότ.) αποσπώ (κάτι) από το σημείο όπου βρίσκεται (τραβώντας το): *~ τα σταφύλια / τα μήλα || ~ λεμόνια από τη λεμονιά || ~ δύο σελίδες από το τετράδιο* **6.** αφαιρώ τμήμα ταινίας, ομιλίας, γραπτού κειμένου κ.λπ. (επειδή ίσως προσβάλλει κάποιους ή παραβιάζει κάποιον νόμο): *έκοψαν από την ταινία τις τολμηρές σκηνές || η επιτροπή έκοψε ένα μέρος τής ομιλίας στο μοντάζ, γιατί περιείχε ύβρεις κατά τού πολιτεύματος || στην καινούργια έκδοση τού μυθιστορήματος υπάρχουν και τα κομμάτια που είχε κόψει η λογοκρισία* ΣΥΝ. λογοκρίνω **7.** (για δέντρο) πελεκώ ή πριονίζω τον κορμό του, ώστε να πέσει κάτω: *οι ξυλοκόποι με τα τσεκούρια κόβουν δέντρα || ~ ξύλα* (δέντρα ή κλαδιά από τα δέντρα για θέρμανση) **8.** (για μέλος ή σημείο τού σώματός μου) πληγώνω (σκόπιμα ή από απροσεξία, συνήθ. όταν ένα αιχμηρό αντικείμενο ή επιφάνεια προκαλεί άνοιγμα στο δέρμα, ώστε να τρέξει αίμα): *~ το δάχτυλό μου || έκοψα το χέρι μου με το μαχαίρι καθώς ετοίμαζα το φαγητό·* ΦΡ. (α) ***κόβω τις φλέβες μου*** (i) για απόπειρα αυτοκτονίας (ii) (μτφ.-αργκό) για να δείξει κανείς ότι έχει περιέλθει σε απελπιστική κατάσταση: *δεν αντέχω πια αυτή την κατάσταση, θα κόψω τις φλέβες μου!* (β) ***κόψε τον λαιμό σου!*** βρες τη λύση μόνος σου, χωρίς να με εμπλέκεις: *δεν ξέρω πού θα βρεις τα λεφτά που μου χρωστάς· ~! || κόψτε τον λαιμό σας να τελειώσετε εγκαίρως τη δουλειά!* **9.** (για τιμή προϊόντος) μειώνω, κάνω έκπτωση: *πόσα θα μου κόψετε, αν αγοράσω και τα δύο; || του έκοψε πέντε χιλιάδες δρχ. από την αρχική τιμή* ΣΥΝ. κάνω έκπτωση **10.** μειώνω τη διάρκεια: *το φιλμ διαρκεί πολύ, πρέπει να το κόψουμε || έκοψε δέκα λεπτά από την ομιλία του, γιατί ξεπερνούσε τον χρόνο* **11.** μειώνω σε μήκος: *~ τα μαλλιά μου / τα νύχια / τα γένια / τις φαβορίτες || ~ το γρασσίδι* **12.** αφαιρώ εντελώς, ξυρίζω: *από τότε που έκοψε το μουστάκι, άλλαξε το πρόσωπό του || έβαλε στοίχημα ότι θα κόψει το μούσι του, αν χάσουν στις εκλογές* **13.** (για περιοχή) χωρίζω, διαιρώ: *το ποτάμι κόβει την κοιλάδα στα δύο || ο δρόμος κόβει το χωριό στη μέση* **14.** (για νόμισμα) παράγω και θέτω στην κυκλοφορία: *η κυβέρνηση θα αναγκαστεί να κόψει πληθωριστικό νόμισμα || η Κεντρική Τράπεζα ανακοίνωσε ότι θα κόψει νέο νόμισμα* **15.** (για μισθό, επίδομα) εγκρίνω και καταβάλλω, πληρώνω: *του έκοψε μηνιάτικο διακόσιες χιλιάδες || ο εργάτης ζήτησε να του κόψουν επίδομα ανθυγιεινής εργασίας* **16.** (για εισιτήριο) (α) εκδίδω σε (κάποιον): *πόσα εισιτήρια κόβει το θέατρό σας τα σαββατοκύριακα;* (β) ζητώ να μου εκδώσουν, βγάζω (από ταμείο / εκδοτήριο): *τον έστειλαν να κόψει εισιτήρια για όλη την παρέα* **17.** διακόπτω (κάποιον) κατά τη διάρκεια μιας πράξης: *μου τηλεφώνησε την ώρα που η ταινία έφτανε στην κορύφωση· μ' έκοψε πάνω στο καλύτερο || μη με κόβεις την ώρα που μιλάω!* **18.** (λαϊκ.) σχηματίζω μια εντύπωση για (κάποιον/κάτι), καταλαβαίνω τον χαρακτήρα του: *αμέσως τον έκοψα τι κουμάσι ήταν!* **19.** (λαϊκ.) κοιτάζω με προσοχή, παρατηρώ: *καθόταν στην άκρη τής πλατείας κι έκοβε κίνηση || περνούσε μπροστά από τους υποψήφιους κι έκοβε φάτσες* **20.** εμποδίζω: *φύγε από μπροστά· μου κόβεις τη θέα! || τα ψηλά κτήρια έκοβαν τον ήλιο ||* (μτφ.) *μπήκε στη μέση και μου έκοψε τον δρόμο || αυτή η ήττα τού έκοψε τον δρό-*

μο προς την προεδρία **21.** απορρίπτω. θεωρώ ότι κάποιος δεν πληροί τις προϋποθέσεις (για κάτι): *ο καθηγητής έκοψε στις εξετάσεις είκοσι φοιτητές* **22.** ελαττώνω: *κόψε ταχύτητα. ο δρόμος στενεύει απότομα* **23.** παύω να κάνω (κάτι). διακόπτω (συνήθεια. πάθος κ.λπ.): *~ το χαρτί* (τη χαρτοπαιξία) / *το κάπνισμα / το ποτό* **24.** (για όργανα τού σώματος. λειτουργίες κ.λπ.) σταματώ απότομα κάτι. το κάνω να πάψει να λειτουργεί: *η ταινία έχει σκηνές δράσης που κόβουν την ανάσα* **25.** σε ΦΡ. που δηλώνουν μεγάλο φόβο, όπως ***κόβω τη χολή / τα ήπατα (κάποιου)*** προκαλώ μεγάλο φόβο (σε κάποιον): *ήρθε πίσω μου αθόρυβα στο σκοτάδι και μου 'κοψε τη χολή* || *μου 'κοψε τα ήπατα μόλις μου είπε πως κάτι έπαθες!* **26.** περικόπτω ή σταματώ: *πρέπει να κόψουμε τις περιττές δαπάνες* || *έκοψαν όλες τις επιδοτήσεις προς τους αγρότες* || *λένε ότι θα μας κόψουν το οικογενειακό επίδομα* **27.** διακόπτω. σταματώ κάτι που υπάρχει μέχρι σήμερα: *πρέπει να κόψουμε τις οικειότητες / τα πολλά-πολλά / τα πάρε-δώσε* || *τσακώθηκε μαζί του και του έκοψε και την καλημέρα* || *έκοψε κάθε επαφή / κάθε σχέση μαζί της·* ΦΡ. (εκφραστ.) ***κομμένα αυτά!*** (i) για να επισημανθεί (σε κάποιον) ότι πρέπει να σταματήσει αυτά που συνηθίζει να κάνει και ότι πρέπει να αλλάξει στάση ή συμπεριφορά (απέναντι σε κάποιον/κάτι): *Δεν θα κάνεις εσύ ό.τι θέλεις! ~!* (ii) για να προειδοποιηθεί (κάποιος) ότι η (κακή) συμπεριφορά του θα προκαλέσει αρνητική αντίδραση (από κάποιον άλλο): *Με τέτοιος θράσος που έχεις, νομίζεις ότι θα σου κάνω κι άλλα χατίρια: ~!* **28.** διακόπτω τη ροή ή την παροχή αγαθού. σταματώ την τροφοδότηση: *αν δεν πληρώσετε εγκαίρως τον λογαριασμό, θα σας κόψουμε το ρεύμα* || *τους έκοψαν το νερό* **29.** στρίβω (συνήθ. με απότομη κίνηση): *έκοψε το τιμόνι δεξιά και μπήκε στο αντίθετο ρεύμα* **30.** αλέθω: *~ καφέ / κιμά / πιπέρι* **31.** ΑΘΛ. εμποδίζω τη συνέχεια τής πορείας. διακόπτω την κίνηση (παίκτη ή μπάλας): *ο αμυντικός έκοψε τον επιθετικό τής αντίπαλης ομάδας* || *έκοψε τη μπάλα με το χέρι* **32.** (για χτύπημα με το χέρι): *θα σου κόψω κάνα χαστούκι!* || *του 'κοψε μια ανάποδη* (με την εξωτερική πλευρά τής παλάμης). *που τη θυμάται ακόμη* **33.** σε ΦΡ. που δηλώνουν επιβολή σε κάποιον ή περιορισμό τού θάρρους ή τού θράσους του: *πρέπει να του κόψεις λίγο τον βήχα, γιατί έχει γίνει πολύ θρασύς* || *θα του κόψω τον αέρα. γιατί αυθαδιάζει* || *πολλά λες και θα στην κόψω τη γλώσσα σύρριζα!* || *αν ξαναπλώσεις χέρι στο φαγητό, θα στα κόψω τα χέρια!* || *αν ξαναπατήσεις στη γειτονιά, θα στα κόψω τα πόδια!* **34.** (λαϊκ.) για έντονο και ξαφνικό αίσθημα πείνας: *κατά το μεσημέρι με έκοψε μια πείνα!* || *δεν είχαν φάει και τους είχε κόψει λόρδα* **35.** (για φιλμ ή βιντεοταινία) σταματώ (τη μετάδοση) σε ορισμένο σημείο: *κόψε το εδώ να το δούμε καλύτερα* (ενν. *το φιλμ*) **36.** τέμνω σε ένα σημείο: *μία ευθεία κόβει τις δύο άλλες στο σημείο αυτό* **37.** τεμαχίζω με ορισμένο τρόπο ή σχέδιο: *~ ίσια / στραβά το χαρτί* || *~ ύφασμα για κουρτίνες / για σακάκι* ♦ (αμετβ.) **38.** (για τράπουλα) χωρίζω το σύνολο των τραπουλόχαρτων σε δύο μέρη (στην έναρξη τού παιχνιδιού): *εσύ κόβεις* (ενν. *την τράπουλα*) **39.** (για ρευστές τροφές) αλλοιώνεται η σύνθεσή μου. χαλάω: *το γάλα έκοψε. δεν πίνεται πια* || *χρειάζεται προσοχή όταν φτειάχνεις τη μαγιονέζα. για να μην κόψει* **40.** (για εργαλείο με αιχμή, κόψη. ακμή) είμαι κοφτερός. οξύς. μπορώ να χρησιμοποιηθώ για κοπή: *το μαχαίρι στόμωσε και δεν κόβει* || *ένα ξυράφι που κόβει πολύ* (πολύ κοφτερό) || *πρόσεχε τη λάμα· κόβει σαν ξυράφι!* **41.** μειώνεται η έντασή μου: ευτυχώς *έκοψε ο αέρας* || *στο λιμανάκι το κύμα κόβει αρκετά* || *να κόψει πρώτα η βροχή και μετά φεύγουμε* **42.** σταματώ (τις επαφές μου με κάποιον), διακόπτω (τις σχέσεις): *έχουμε κόψει, δεν βλεπόμαστε πια* **43.** (λαϊκ.) αλλοιώνομαι. παίρνω χειρότερη όψη: *έκοψε η μούρη του απ' τη δίαιτα* ΣΥΝ. ρεύω **44.** σε ΦΡ. που δηλώνουν οξεία αντίληψη: *κόβει το μυαλό του* (ή *του κόβει*) || *κόβει το μάτι σου* (βλέπεις καλά, παρατηρείς λεπτομέρειες) **45.** (για καθηγητή. εξεταστή) απορρίπτω (μαθητές, υποψηφίους), βαθμολογώ κάτω από τη βάση: *ένας εξεταστής που έχει τη φήμη ότι κόβει·* (μεσοπαθ. ***κόβομαι***) **46.** απορρίπτομαι: *κόπηκε στις εξετάσεις με τέσσερα* **47.** παύω να αισθάνομαι κάτι: *μόλις έμαθα τα δυσάρεστα νέα. μου κόπηκε η όρεξη* **48.** (για όργανα τού σώματος. λειτουργία του κ.λπ.) σταματώ (απότομα) ή παύω να λειτουργώ: *μόλις δεις το βάθος τού γκρεμού θα σου κοπεί η αναπνοή* || *απ' την πολλή πεζοπορία μου είχε κοπεί η ανάσα* **49.** σε ΦΡ. για τη δήλωση μεγάλου φόβου: *μόλις είδαν τους εχθρούς. τους κόπηκαν τα γόνατα / τα πόδια* || *από το μεγάλο σοκ τής κόπηκε η μιλιά* || *μου κόπηκαν τα ήπατα απ' τον φόβο* **50.** διακόπτομαι: *καθώς συνομιλούσαν, κόπηκε ξαφνικά η γραμμή* || *όταν έχει κακοκαιρία, κόβεται συχνά η δορυφορική σύνδεση* **51.** παύω να έχω (κάτι): *της κόπηκε το γάλα και δεν μπορεί πλέον να θηλάσει* || *ξαφνικά της κόπηκε η περίοδος* **52.** (για υλικό που είναι πολύ μαλακό) μπορώ να τεμαχιστώ εύκολα: *το βούτυρο κόβεται εύκολα* || *το κρέας έχει παγώσει και δεν κόβεται με τίποτα* ● ΦΡ. (α) ***κόβω δρόμο*** ακολουθώ συντομότερη διαδρομή: *στρίψε από 'δώ για να κόψουμε δρόμο* (β) (αργκό) ***κόβω λάσπη*** φεύγω από μια δυσάρεστη κατάσταση. την κοπανάω: *μόλις είδε τα σκούρα. έκοψε λάσπη* (γ) ***κόβω τα φτερά (κάποιου)*** τον αποθαρρύνω. τον κάνω να απογοητευθεί (σε μια προσπάθεια που καταβάλλει): *η αναπάντεχη αποτυχία του στον διαγωνισμό τού έκοψε τα φτερά* (δ) (μτφ.) ***κόβω το κεφάλι μου*** είμαι απολύτως σίγουρος για (κάποιον/κάτι), δεν έχω την παραμικρή αμφιβολία: *αποκλείεται να συμπεριφέρθηκε αυτός έτσι· κόβω το κεφάλι μου γι' αυτόν* || *μπορεί να έγιναν κι έτσι όπως τα λες τα πράγματα· δεν κόβω το κεφάλι μου!* (ε) ***το κόβω με τα πόδια*** πηγαίνω κάπου πεζός: *απελπίστηκα να περιμένω το λεωφορείο και το 'κοψα με τα πόδια* (στ) ***κόβω βόλτες*** πηγαίνω πέρα-δώθε: *ένας νεαρός έκοβε βόλτες μπροστά απ' το σπίτι σου* (ζ) (οικ.) ***κόφ' το*** ή ***κόψ' το!*** σταμάτα (να κάνεις ή να λες αυτό που κάνεις ή λες): *~! Δεν θέλω άλλα αστεία εις βάρος μου* (η) ***με κόβει / λούζει κρύος ιδρώτας*** βλ. λ. *ιδρώτας* (θ) (μτφ.) ***κόβω / γκρεμίζω τις γέφυρες*** βλ. λ. *γέφυρα* (ι) (ειρων.) ***κόψε κάτι!*** (i) προς κάποιον που λέει πολλές υπερβολές, που διηγείται (συνήθ. για τον εαυτό του) απίστευτα πράγματα: *σαν πολλά μας τα λες. ~!* (ii) (προς έμπορο) κάνε μια μικρή έκπτωση (ια) ***κόβω και ράβω*** για κάποιον που μπορεί να κάνει ό.τι θέλει σε έναν χώρο, έναν τομέα: *στην υπηρεσία του κόβει και ράβει* ΣΥΝ. λύνει και δένει (ιβ) (μτφ.) ***κομμένος και ραμμένος στα μέτρα (κάποιου)*** φτειαγμένος ή απόλυτα προσαρμοσμένος στις επιθυμίες. τις ικανότητες τις δυνατότητες (κάποιου): *ο ρόλος ήταν ~ αυτής τής ηθοποιού* || *οι εκλογικοί νόμοι είναι συνήθως κομμένοι και ραμμένοι στα μέτρα τού κυβερνώντος κόμματος* (ιγ) ***τι σε κόφτει εσένα;*** τι σε νοιάζει. γιατί σε απασχολεί: (με τη σημ. «δεν σου πέφτει λόγος. δεν σε αφορά κάτι»): *Εσένα τι σε κόφτει αν θα πληρώσουν πρόστιμο; Εσύ θα τα δώσεις τα λεφτά;* (ιδ) (λαϊκ.) ***κόβω καρφιά*** για πολύ κρύο καιρό, για πολύ ψύχος: *κόψαμε καρφιά μες στο χιόνι* (ιε) (λαϊκ.) ***κόβω ρόδα μυρωμένα*** (γενικά) φεύγω. αποχωρώ· (ειδικότ.) εγκαταλείπω μια κατάσταση ξαφνικά, κυρ. όταν θα έπρεπε να μείνω (ιστ) ***με κόβει η κοιλιά μου*** παθαίνω διάρροια, κόψιμο (ιζ) ***κόβω το αίμα (κάποιου)*** βλ. λ. *αίμα* (ιη) ***κόβω την ανάσα (κάποιου)*** (i) για να δηλωθεί ο έντονος θαυμασμός που προκαλείται από τη θέα ενός εντυπωσιακού και συνήθ. αχανούς τοπίου: *το απέραντο πέλαγος που αντικρίσαμε από την κορυφή τού βουνού, μας έκοψε την ανάσα* (ii) για την περιγραφή καταστάσεων που προκαλούν φόβο, τρόμο. έκπληξη ή συναρπάζουν: *το θρίλερ είχε κάτι τρομακτικές σκηνές που σου έκοβαν την ανάσα* || *μόλις τον είδα να πέφτει στο κενό. μου κόπηκε η ανάσα* **53.** (α) με ενδιαφέρει πολύ: *θέλω να πάω. αλλά δεν ~ κιόλας!* (β) επιμένω (για κάτι): *δεν ήρθε στη συνάντηση και κοβόταν ότι δεν είχε ενημερωθεί.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κόπτω* (βλ.λ.), πβ. *ράβω – ράπτω. σκάβω – σκάπτω. νίβω – νίπτω* κ.ά. Ήδη μεσν. είναι οι φρ. *μὲ κόπτει ἵδρος, κόβονται τὰ πόδια / τὰ μέλη μου, μὲ κόφτει διὰ κάποιον*].

κογιονάρω ρ. μετβ. {κογιονάρισα} (λαϊκ.) κοροϊδεύω. εμπαίζω.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. cogionar (ιταλ. coglionare) < cogion «(κυριολ.) όρχις – (μτφ.) ανόητος. ηλίθιος» < μτγν. λατ. coleo < λατ. culeus].

κογιότ (το) {άκλ.} ΖΩΟΛ. μικρός λύκος που ζει στη δυτική Β. Αμερική (Η.Π.Α. και Μεξικό).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coyote < μεξ. coyote < koyotl, γλώσσα Ναχουάτλ (των Αζτέκων)].

Κογκό (το) → Κονγκό

κογκλάβιο (το) → κονκλάβιο

κογκρέσο (το) → κονγκρέσο

κόγχη (η) {κογχών} **1.** ΑΝΑΤ. κάθε κοιλότητα οστού ή οργάνου τού σώματος: *~ οφθαλμού* (καθεμιά από τις κοιλότητες τού κρανίου, στις οποίες βρίσκονται τα μάτια) || *~ ωτός* (ονομασία τής βαθιάς κοιλότητας τού πτερυγίου τού αφτιού) **2.** κοίλωμα τοίχου για την τοποθέτηση διαφόρων αντικειμένων ή για διακοσμητικούς χώρους **3.** ΕΚΚΛΗΣ. το ημικυκλικό τμήμα τού Αγίου Βήματος, που προεξέχει προς την ανατολή και στο οποίο τοποθετείται η Αγία Τράπεζα. όπως επίσης και τα πλάγια μικρότερα ημικυκλικά στοιχεία τού Ιερού Βήματος **4.** ΓΕΩΛ. κοίλωμα με αμφιθεατρικό και ημικυκλικό σχήμα, που βρίσκεται στην επιφάνεια τού εδάφους και που σχηματίστηκε από τις διαβρωτικές διεργασίες παγετώνα. Επίσης **κόχη** (κυρ. σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κομίζω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., που συνδ. με σανσκρ. śaṅkhá- «μύδι», καθώς και με το αρχ. ουσ. *κόχλος* «κυχλίας»].

-κογχος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει πόσες κόγχες έχει ένα κτήριο: *το ιερό τής εκκλησίας μας είναι τρίκογχο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *τρί-κογχος*), που προέρχεται από το αρχ. *κόγχη*].

ΚΟ.ΔΗ.ΣΟ. (το) Κόμμα Δημοκρατικού Σοσιαλισμού.

Κ.Ο.Ε.Μ. (η) Κρατική Ορχήστρα Ελληνικής Μουσικής.

Κοζάκος (ο) μέλος νομαδικού πληθυσμού στα νότια σύνορα τής Ρωσίας, με στρατό περίφημο για τη μαχητικότητά του. ο οποίος φρουρούσε τα σύνορα τής χώρας και. μετά την επανάσταση τού 1917, ενσωματώθηκε στον Κόκκινο Στρατό. — **κοζάκικος,** -η, -ο [1896].
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cosaque < ουκραν. Kozak < τουρκ. Kazak «στρατιώτης ιππικού»].

Κοζάνη (η) πόλη τής Δ. Μακεδονίας. πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού *(νομός Κοζάνης).* — **Κοζανίτης** (ο), **Κοζανίτισσα** (η), **κοζανίτικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < σλαβ. kožani < koža «γίδα. δέρμα γίδας»].

Κόζα Νόστρα (η) {άκλ.} η ονομασία τής μαφίας στις Η.Π.Α.· (γενικότ.) ως χαρακτηρισμός κλειστών μυστικών ομάδων τού οργανωμένου εγκλήματος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cosa nostra «δική μας υπόθεση»].

κοζάρω ρ. μετβ. {κοζάρισα} (λαϊκ.) **1.** κοιτάζω (κάποιον/κάτι) με προσοχή. συνήθ. κρυφά **2.** βλέπω (από μακριά), διακρίνω (κάποιον/κάτι). βάζω (κάποιον/κάτι) στο μάτι ΣΥΝ. μπανίζω.
[ΕΤΥΜ. < *κόζι* (βλ.λ.)].

κόζι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} **1.** (σε ορισμένα χαρτοπαίγνια) το ισχυρό φύλλο που νικάει **2.** το προσεκτικό κοίταγμα. η παρατήρηση· ΦΡ. (α) ***κάνω κόζι*** διακρίνω, βλέπω (κάποιον): *τον έκανες κόζι αυτόν που πέρασε;* (β) ***παίρνω κόζι*** κοιτάζω επίμονα και με ερωτική διάθεση ΣΥΝ. μπανίζω. παίρνω μάτι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. koz].

Κ.Ο.Θ. (η) Κρατική Ορχήστρα Θεσσαλονίκης.

κόθορνος (ο) {κοθόρν-ου | -ων. -ους} **1.** υπόδημα με ψηλό και παχύ πέλμα. το οποίο φορούσαν οι υποκριτές τής αρχαίας τραγωδίας υποδυόμενοι ρόλους ηρώων **2.** (μτφ.) (α) (μειωτ.) για άκομψο υπόδημα (β) άνθρωπος αναξιόπιστος που αλλάζει απόψεις και θέσεις από ιδιοτέλεια.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. λυδικό δάνειο].

κοιλάδα (η) το κοίλωμα εδάφους που περικλείεται από βουνά ή υψώματα και που σχηματίστηκε λόγω τής διαβρωτικής ενέργειας τού νερού· ΦΡ. ***κοιλάς τού κλαυθμώνος*** βλ. λ. *κλαυθμών*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοιλάς, -άδος* < *κοῖλος*].

κοιλαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κοίλαν-α, -θηκα} (λόγ.) βαθουλώνω, κάνω (κάτι) κοίλο. — **κοίλανση** (η) [μτγν.].

κοιλαράς, -ού, -άδικο {κοιλαράδες (θηλ. κοιλαρούδες)} (μεγεθ.-μειωτ.) αυτός που έχει μεγάλη και προτεταμένη κοιλιά ΣΥΝ. προκοίλης, χοντρός.

κοιλάρφανος, -η, -ο (λαϊκ.) ορφανός από τη στιγμή τής γέννησής του.

κοιλεντερωτά (τα) [1877] ΖΩΟΛ. ομοταξία υδρόβιων ασπονδύλων, που περιλαμβάνει τα κοράλλια, τις μέδουσες, τους σπόγγους κ.ά. Επίσης **κοιλέντερα** [μεσν.].

κοιλιά (η) **1.** η περιοχή τού ανθρώπινου σώματος ανάμεσα στον θώρακα και στη λεκάνη, η οποία περιέχει τα σπλάχνα ΣΥΝ. γαστέρα· ΦΡ. (α) ***πέφτω με την κοιλιά*** πέφτω μπρούμυτα, οριζόντια προς το έδαφος: *έπεσε στο νερό με την κοιλιά* (β) ***χορός τής κοιλιάς*** ανατολίτικος χορός που βασίζεται στην κίνηση τής κοιλιάς και των γοφών (γ) ***η κοιλιά μου παίζει βιολί / ταμπουρά*** πεινάω πολύ (και ακούγονται από την κοιλιά οι χαρακτηριστικοί ήχοι, γουργούρισμα) **2.** (συνεκδ.) το μπροστινό τοίχωμα τής παραπάνω περιοχής: *έχει ράμματα στην ~ από την εγχείρηση*· ΦΡ. ***πιάνω την κοιλιά μου απ' τα γέλια*** ξεκαρδίζομαι, γελάω πάρα πολύ **3.** (συνεκδ.) (α) το στομάχι ή τα έντερα: *κοιμήθηκε με άδεια ~* (β) (στα ζώα, ψάρια κ.λπ.) η αντίστοιχη περιοχή τού σώματός τους· (ειδικότ.) το κάτω μαλακό μέρος τού σώματός τους: *ανοίγω το ψάρι από την ~* || *μαγειρεμένες ~ ζώων* || *κοιλιές και ποδαράκια για πατσά* • **4.** η μήτρα: (καθημ.) *αισθανόταν το έμβρυο να κλοτσάει στην ~ της* || *μια έγκυος με φουσκωμένη ~*· ΦΡ. ***από την κοιλιά τής μάννας του*** βλ. λ. *μάννα* **5.** (μτφ.) κοίλωμα προς τα μέσα ή προς τα έξω: *τέντωσε το σχοινί, γιατί κάνει ~* • **6.** το πάχος (στην περιοχή τής κοιλιάς): *δεν έχεις καθόλου ~, είσαι μια χαρά*· ΦΡ. ***κάνω κοιλιά*** (i) παχαίνω: *λένε ότι η μπίρα φουσκώνει και κάνει κοιλιά* (ii) χαλαρώνω (σε προσπάθεια, εργασία κ.λπ.): *οι εργασίες για τη διάνοιξη οδού κάνουν κοιλιά* (δεν προχωρούν εντατικά) || *αυτή την περίοδο η ομάδα έχει κάνει κοιλιά* **7.** το κάτω μέρος τού αεροσκάφους: *δεν λειτούργησε το σύστημα των τροχών και το αεροπλάνο προσγειώθηκε με την ~*. Επίσης (λόγ.) **κοιλία** (βλ.λ.). — (υποκ.) **κοιλίτσα** (η), (μεγεθ.) **κοιλάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοιλία* (< *κοῖλος*), που αρχικώς δήλωνε κάθε σωματική κοιλότητα, για να καταλήξει στη σημ. «κοιλότητα των σπλάχνων» (ήδη αρχ.)].

κοιλία (η) {κοιλιών} ΑΝΑΤ. ονομασία διαφόρων κοιλοτήτων των οργάνων τού σώματος: *κοιλίες τής καρδιάς* (οι δύο κοιλότητες τής καρδιάς, όπου συγκεντρώνεται το αίμα που προέρχεται από τους κόλπους) || *κοιλίες τού εγκεφάλου*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοῖλος*].

κοιλιακός[1], -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κοιλιά: *~ χώρα* || *~ μύες (άνω / κάτω / πλάγιοι)* **2.** ***κοιλιακοί*** (οι) (α) οι κοιλιακοί μύες (β) ποικίλες ασκήσεις γυμναστικής για την εκγύμναση των μυών τής κοιλιάς: *κάνω κοιλιακούς* **3.** ***κοιλιακά*** (τα) νόσος των εντέρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κοιλιακός[2], -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με κοιλία (τής καρδιάς): *~ αορτή*.

κοιλιαλγία (η) {κοιλιαλγιών} πόνος στην κοιλιά, κοιλόπονος.
[ΕΤΥΜ. < *κοιλιά* + *-αλγία* < *άλγος* «πόνος», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cœlialgie].

κοιλιόδουλος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που υποκύπτει στη λαιμαργία του, ο φαγάς ΣΥΝ. λαίμαργος.

κοιλιοκήλη (η) [1853] ΙΑΤΡ. η πρόπτωση κοιλιακού σπλάγχνου (λ.χ. εντέρου) μέσα από ασθενές σημείο τού κοιλιακού τοιχώματος ή μέσα από ουλή προηγούμενης επέμβασης *(μετεγχειρητική ~)*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cœliocèle].

κοιλόπονος (ο) πόνος στην κοιλιά ΣΥΝ. πονόκοιλος, κοιλιαλγία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κοιλοπονώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {κοιλοπονάς... | κοιλοπόνεσα} **1.** πονώ στην κοιλιά **2.** (για επίτοκη γυναίκα) έχω ωδίνες τοκετού.

κοίλος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει βαθουλωμένη επιφάνεια: *~ κάτοπτρο* ΣΥΝ. βαθουλός, βαθουλωτός • **2.** αυτός που έχει εσωτερικό κενό, κούφιος ΑΝΤ. συμπαγής **3.** ***κοίλο(ν)*** (το) το μέρος τού αρχαίου θεάτρου που προοριζόταν για τους θεατές.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοῖλος* < **κοϝ-ιλος* (πβ. μυκ. ko-wi-ro-) < *kow-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kew- «κοίλωμα, οίδημα», πβ. λατ. cavus «κοίλος» (> γαλλ. cave «σπηλιά»), cavitas «κοιλότητα» (> ισπ. cavidad), αρμ. soyl, αλβ. thelë «βαθύς» κ.ά. Πιθ. ομόρρ. *κώθων* (βλ. λ. *κωθώνι*)].

κοιλότητα (η) [αρχ.] {κοιλοτήτων} βαθούλωμα στην επιφάνεια τής γης ή μεγάλου επίπεδου αντικειμένου.

κοίλωμα (το) [αρχ.] {κοιλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το κοίλο μέρος μιας επιφάνειας, το βαθούλωμα: *~ εδάφους* ΣΥΝ. κοιλότητα, κούφωμα, λάκκωμα.

κοιμάμαι κ. (σπανιότ.) **κοιμούμαι** ρ. αμετβ. αποθ. {κοιμάσαι... | κοιμ-ήθηκα, -ισμένος} **1.** βρίσκομαι στην κατάσταση τού ύπνου: *~ καλά / ήσυχα / βαθιά / ανήσυχα / σαν πουλάκι* (ήσυχα) */ στο πλάι με γυρισμένη την πλάτη / ανάσκελα / λίγο / ελαφρά / με τα ρούχα / με τα μάτια ανοιχτά*· ΦΡ. (α) ***κοιμάμαι κι ονειρεύομαι / κοιμάμαι τού καλού καιρού*** (i) για ύπνο βαθύ (ii) (μτφ.) για πρόσωπο που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του (β) ***κοιμάμαι όρθιος*** (i) είμαι εξαντλημένος και κλείνουν τα μάτια μου από τη νύστα (ii) δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει γύρω μου, δεν παίρνω χαμπάρι, είμαι χαζός (γ) ***κοιμάμαι τον ύπνο τού δικαίου*** (i) (μτφ.) κοιμάμαι ήρεμα και ανέμελα (ii) (μτφ.) δεν καταλαβαίνω τι μου γίνεται, είμαι αφελής, δεν παίρνω είδηση (δ) ***κοιμάμαι με τις κότες*** πηγαίνω πολύ νωρίς για ύπνο (ε) ***κοιμάμαι σαν αρνάκι*** κοιμάμαι ξέγνοιαστος (στ) ***κοιμήσου και παρήγγειλα*** αρχή νανουρίσματος· (μτφ.-ειρων.) σε πρόσωπο που δεν αντιλαμβάνεται τι συμβαίνει γύρω του (ζ) ***κοιμάται (κάποιος) κι η τύχη του δουλεύει*** βλ. λ. *τύχη* (η) (παροιμ.) ***όπως έστρωσες, θα κοιμηθείς*** βλ. λ. *στρώνω* (θ) (παροιμ.) ***με στραβό αν κοιμηθείς, το πρωί θα αλληθωρίσεις*** για την επίδραση που ασκούν οι παρέες στον άνθρωπο, κυρ. οι κακές **2.** (συνεκδ.) ΕΚΚΛΗΣ. (για αγίους, ιερείς, μοναχούς κ.λπ., αλλά και για λαϊκούς) πεθαίνω: *ο άγιος εκοιμήθη στα εξήντα του χρόνια* ΣΥΝ. αποδημώ εις Κύριον **3.** (μτφ.) (α) αδρανώ, μένω άπρακτος: *μην κοιμάσαι!* (ενεργοποιήσου!) (β) είμαι τεμπέλης και αργοκίνητος • **4.** κάνω έρωτα: *έχει κοιμηθεί με πολλούς* || *κοιμηθήκατε μαζί;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός, θυμάμαι, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοιμοῦμαι* < αρχ. *κοιμῶμαι* «ξαπλώνω, πέφτω για ύπνο», μέση φωνή τού ρ. *κοιμῶ (-άω)* «κοιμίζω, ηρεμώ», βλ. λ. *κοιμίζω*. Ο μεσν. τ. *κοιμᾶμαι* σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το γ' πρόσωπο *κοιμᾶται* τού αρχ. *κοιμῶμαι*].

κοίμηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (σπάν.) η κατάσταση τού ύπνου • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο θάνατος: *στις 15 Αυγούστου γιορτάζουμε την Κοίμηση τής Θεοτόκου* (β) ***Κοίμηση τής Θεοτόκου*** (i) το αντίστοιχο εικονογραφικό θέμα (ii) (συνεκδ.) ο ναός που είναι αφιερωμένος στην Κοίμηση τής Θεοτόκου.

κοιμήσης (ο) {κοιμήσηδες} αυτός που είναι νωθρός, που δεν έχει ζωντάνια στις κινήσεις του: *χρειαζόμαστε έναν δραστήριο άνθρωπο· αυτός είναι ~, δεν κάνει για τη δουλειά*. — **κοιμήσικος,** -η, -ο, **κοιμήσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ύπνος*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κοιμησ-* (ρ. *κοιμούμαι*) + καταλ. *-ης*].

κοιμητήριο (το) [μτγν.] {κοιμητηρί-ου | -ων} ΕΚΚΛΗΣ. το νεκροταφείο (βλ.λ.). Επίσης **κοιμητήρι**. — **κοιμητηριακός,** -ή, -ό.

κοιμίζω ρ. μετβ. {κοίμισ-α, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να κοιμηθεί: *επί δύο ώρες προσπαθούσε να κοιμίσει το μωρό* ΣΥΝ. αποκοιμίζω **2.** (η μτχ. ***κοιμισμένος,*** *-η, -ο*) οκνηρός, αργοκίνητος, βραδύς στη σκέψη και στις κινήσεις ΑΝΤ. ξεφτέρι, τζιμάνι. — **κοιμιστικός,** -ή, -ό [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι, κόμμα, ύπνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κοίμᾱ* / **κοῖμος*, που εκφράζει την ιδέα τής κατάκλισης για ύπνο, < *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

κοιμίσης (ο) → κοιμήσης

κοιμούμαι ρ. → κοιμάμαι

κοινά (τα) οι υποθέσεις και τα προβλήματα που απασχολούν το σύνολο των πολιτών: *αδιαφορεί τελείως για τα ~* || *η ενασχόληση με τα ~ είναι δημοκρατικό καθήκον*· (ειδικότ.) η διαχείριση των δημοσίων υποθέσεων, των προβλημάτων που απασχολούν τους πολίτες τοπικής ή εθνικής κοινότητας: *αναμειγνύομαι / συμμετέχω στα ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πληθ. ουδ. τού επίθ. *κοινός* (βλ.λ.), που ήδη στην Αρχ. χρησιμοποιείται με τη σημ. των δημοσίων υποθέσεων, λ.χ. *πρός τὰ κοινὰ προσελθεῖν* «μετέχω τού δημοσίου βίου» (Δημοσθ.)].

κοιναισθησία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η αόριστη και γενική αίσθηση που έχει κάθε άνθρωπος για την ύπαρξή του, ανεξάρτητα από τις πληροφορίες που δίνουν τα αισθητήρια όργανα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. coenesthesia].

κοινό (το) **1.** κάθε χαρακτηριστικό που απαντά σε περισσότερους από έναν ανθρώπους, καταστάσεις κ.λπ.: *δεν έχουν τίποτα το ~ μεταξύ τους* • (περιληπτ.) **2.** το σύνολο των ανθρώπων που παρακολουθεί μια εκδήλωση, αυτοί στους οποίους απευθύνεται κάτι (βιβλίο, εκδήλωση, παράσταση κ.λπ.): *τα εισιτήρια θα διατίθενται στο ~ από αύριο* || *το έργο του αγαπήθηκε από το ευρύ / μεγάλο ~* || *αναγνωστικό / αγοραστικό / θεατρόφιλο / νεανικό / λαϊκό / απαιτητικό / εκδηλωτικό / φίλαθλο ~* || *το ~ καταχειροκρότησε τον δημοφιλή πιανίστα* || *το συντηρητικό ~ αποδοκίμασε έντονα τους τολμηρούς σκηνικούς πειραματισμούς τού εκκεντρικού σκηνοθέτη* || *το νοήμον ~* **3.** (ειδικότ.) ομάδα ανθρώπων που τρέφουν θαυμασμό προς έναν λογοτέχνη, καλλιτέχνη ή επιστήμονα: *ο διάσημος τραγουδιστής ζήτησε τη συνδρομή τού ~ του για τα παιδιά τού Τρίτου Κόσμου*.
[ΕΤΥΜ. Η λ. απαντά ήδη στους εκκλησ. συγγραφείς ως μέρος των περιφράσεων *τὸ κοινὸν τῆς ἐκκλησίας* (Ι. Χρυσόστομος), *εἰς τὸ κοινὸν εἰσελθεῖν* (Ωριγένης), αναφερόμενη στη συνάθροιση των πιστών, στο εκκλησίασμα].

κοινο- κ. **κοινό-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σημαίνουν ότι κάτι: **1.** σχετίζεται με τα κοινά, την πολιτική: *κοινο-βούλιο* **2.** σχετίζεται με αυτό που γίνεται από κοινού με κάποιον: *κοινο-πραξία, κοινό-χρηστος* **3.** σχετίζεται με την κοινή γλώσσα: *κοινό-λεκτος, κοινο-λεξία* **4.** σχετίζεται με τον δημόσιο βίο: *κοινο-λογώ, κοινο-ποιώ* **5.** στερείται πρωτοτυπίας: *κοινό-τυπος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *κοινο-λογία*, μτγν. *κοινο-βούλιον*), που προέρχεται από το επίθ. *κοινός* (βλ.λ.)].

κοινοβιάζω ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} εγκαθίσταμαι σε κοινοβιακή μονή και γίνομαι μέλος της. Επίσης **κοινοβιώ** [1868] {-οίς...}.

κοινόβιο (το) [μτγν.] {κοινοβί-ου | -ων} **1.** μορφή μοναστικής ζωής, κατά την οποία όλοι οι μοναχοί ακολουθούν κοινό πρόγραμμα ζωής και λατρείας και διοικούνται από ηγούμενο, τον οποίο εκλέγουν οι ίδιοι **2.** (κατ' επέκτ.) η από κοινού συμβίωση πολλών ανθρώπων σε χώρο όπου υπάρχει συνήθ. αυτονομία και ελευθερία κινήσεων και επικρατεί πνεύμα κοινοκτημοσύνης: *τα νεανικά ~ στην Αμερική τής δεκαετίας τού '60*. — **κοινοβιακός,** -ή, -ό [μτγν.], **κοινοβιακά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή*.

κοινοβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η κοινή διαβίωση πολλών ανθρώπων ή οργανισμών στον ίδιο χώρο, η ζωή σε κοινόβιο.

κοινοβουλευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με το Κοι-

νοβούλιο: ~ *εκπρόσωπος* (βουλευτής που εκπροσωπεί το κόμμα του στις συνεδριάσεις τής Βουλής) / *δημοκρατία* (που έχει Κοινοβούλιο· όχι άμεση δημοκρατία) / *σύστημα* / *πρακτική* / *έλεγχος* (εβδομαδιαία συνεδρίαση, όπου εξετάζονται επερωτήσεις) / *περίοδος* / *επιτροπή* / *όργανο* / *ομάδα κόμματος* / *πλειοψηφία*. — **κοινοβουλευτικ-ά / -ώς** [1839] επίρρ.

κοινοβουλευτισμός (ο) [1887] το πολιτικό σύστημα που βασίζεται στην ύπαρξη Κοινοβουλίου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. parlementarisme].

Κοινοβούλιο (το) {Κοινοβουλί-ου | -ων} **1.** το ανώτατο συλλογικό πολιτικό όργανο, που συγκροτείται από εκλεγμένους αντιπροσώπους τού λαού και ασκεί τη νομοθετική εξουσία, ενώ παράλληλα ελέγχει την εκτελεστική ΣΥΝ. Βουλή **2.** το σύνολο των βουλευτών, η Βουλή: *το ~ αρνήθηκε να δώσει ψήφο εμπιστοσύνης στην κυβέρνηση* **3.** (συνεκδ.) το κτήριο όπου συνεδριάζει η Βουλή ΣΥΝ. βουλευτήριο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βουλή*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοινοβούλιον* < *κοινόβουλος* < *κοινός* + *-βουλος* < *βουλή*].

κοινογαμία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} μορφή πολυγαμίας, κατά την οποία δύο ή περισσότεροι άνδρες έχουν κοινές συζυγικές σχέσεις με δύο ή περισσότερες γυναίκες (πβ. λ. *πολυγαμία*) ΑΝΤ. μονογαμία.

κοινοκτημοσύνη (η) [1856] {χωρ. πληθ.} **1.** η από κοινού κυριότητα υλικών αγαθών **2.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. βασική αρχή των σοσιαλιστικών κοινωνιών, που καταργεί την ατομική ιδιοκτησία και υποστηρίζει την από κοινού χρήση ή απόλαυση των υλικών αγαθών.
[ΕΤΥΜ. < *κοινοκτήμων* < *κοινός* + *-κτήμων* < αρχ. *κτῶμαι* «αποκτώ, κατέχω», μεταφρ. δάνειο από γερμ. Gütergemeinschaft].

κοινόλεκτος (η) [μτγν.] {κοινολέκτ-ου | -ων, -ους} ΓΛΩΣΣ. η κοινή γλώσσα που ομιλείται σε μια χώρα από όλους (συμπεριλαμβανομένων, κατά κανόνα, και αυτών που μιλούν διαλεκτικά και ιδιωματικά). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.

κοινολεκτώ ρ. αμετβ. {κοινολεκτείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) λέω κοινά, συνηθισμένα πράγματα. — **κοινολεξία** (η) [μτγν.], **κοινολεκτικός**, -ή, -ό [1819].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοινολεκτῶ (-έω)* < *κοινός* + *-λεκτῶ* < *λέγω*].

κοινολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {κοινολογείς... | κοινολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) διαδίδω ευρέως, γνωστοποιώ στο κοινό (συνήθ. κάτι που δεν πρέπει να μαθευτεί αμέσως): *υπάρχουν πράγματα που δεν πρέπει να κοινολογούνται* ΣΥΝ. κοινοποιώ, διαλαλώ, ανακοινώνω ΑΝΤ. αποκρύπτω, συγκαλύπτω, αποσιωπώ. — **κοινολόγηση** (η) [1821].

κοινόν (το) [αρχ.] (στην αρχαιότητα) συνομοσπονδία πόλεων-κρατών με ίσα δικαιώματα και ενιαία κεντρική διοίκηση: *το ~ των Αχαιών*.

κοινοποίηση (η) [μεσν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} κάθε γνωστοποίηση ανεξάρτητα από τον τρόπο με τον οποίο γίνεται.

κοινοποιώ ρ. μετβ. [μτγν.] {κοινοποιείς... | κοινοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κάνω (κάτι) δημόσια γνωστό, ανακοινώνω: *η κυβέρνηση δεν κοινοποίησε ακόμη το νέο φορολογικό νομοσχέδιο* ΣΥΝ. κοινολογώ, γνωστοποιώ ΑΝΤ. αποκρύπτω, συγκαλύπτω **2.** αποστέλλω ή επιδίδω δημόσιο ή άλλο επίσημο έγγραφο, με το οποίο γνωστοποιώ διορισμό, απόλυση, καταγγελία κ.λπ.: *κοινοποιήθηκε στο τοπικό γραφείο η απόφαση τού κεντρικού συμβουλίου*.

κοινοπολιτεία (η) {κοινοπολιτειών} **1.** (γενικότ.) η ισότητα πολιτικών δικαιωμάτων • **2.** η ένωση ανεξαρτήτων κρατών, που συνεργάζονται μεταξύ τους σε θέματα αμοιβαίων συμφερόντων, π.χ. οι χώρες τής παλαιότ. *Βρετανικής ~* (τώρα μόνο *Κοινοπολιτείας*), *η ~ Ανεξάρτητων Κρατών* (Ρωσία, Ουκρανία, Λευκορωσία κ.ά.). — **κοινοπολιτειακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κοινός* + *πολιτεία*. Ο όρ. (*Βρετανική*) Κοινοπολιτεία (σημ. 2) αποτελεί απόδ. τού αγγλ. Commonwealth].

κοινοπραξία (η) [μεσν.] {κοινοπραξιών} **1.** η από κοινού ανάπτυξη δραστηριότητας από μεμονωμένα άτομα ή σύνολο ατόμων, που αποβλέπει στην επίτευξη ορισμένου σκοπού **2.** η ένωση που αποτελείται από μέλη τού ίδιου επαγγέλματος και αποσκοπεί στην προώθηση επαγγελματικών στόχων: *~ καπνοπαραγωγών*. — **κοινοπρακτικός**, -ή, -ό [1896].

κοινός, -ή, -ό **1.** αυτός που ανήκει σε πολλούς, χρησιμοποιείται ή προορίζεται για πολλούς ή όλους: *~ φίλος / λογαριασμός / αγαθά / καλό*· (ειδικότ.) για χώρο που τον χρησιμοποιούν, τον μοιράζονται περισσότερα τού ενός άτομα: *ενοικιαζόμενα δωμάτια με ~ μπάνιο / κουζίνα / αυλή / κήπο*· ΦΡ. (α) ***κοινό μυστικό*** βλ. λ. *μυστικό* (β) ***σε κοινή θέα*** μπροστά σε όλους, μπροστά στα μάτια όλων (ώστε να βλέπουν όλοι): *δεν είναι δυνατόν πλευρές τής ιδιωτικής ζωής των πολιτών να εκτίθενται ~* (από τα μέσα ενημέρωσης) (γ) ***κοινή γυναίκα*** η πόρνη (δ) ***κοινή ησυχία*** το διάστημα μεταξύ 14.30-17.30 και 23.30-07.00 το καλοκαίρι και από 15.00-17.00 και 22.30-06.30 τον χειμώνα: *συνελήφθη για διατάραξη τής ~* **2.** αυτός που αποτελεί γνώρισμα και χαρακτηριστικό πολλών: *αποτελεί ~ αντίληψη / πεποίθηση / πείρα ότι...* || *έχουμε ~ απόψεις / ιδέες / αντιλήψεις / συμφέροντα / όφελος* || *αυτοί οι δύο έχουν πολλά ~ σημεία / στοιχεία* ΣΥΝ. αμοιβαίος· ΦΡ. ***κοινός παρονομαστής*** βλ. λ. *παρονομαστής* **3.** αυτός που δεν έχει κάτι το ιδιαίτερο ή εξαιρετικό· συνηθισμένος: *είναι ένα ~ ύφασμα* || *πρόκειται για έναν ~, κοινότατο άνθρωπο* || *επέδειξε εργατικότητα πέρα από το ~ μέτρο* || *λόγος ακατανόητος από τον ~ αναγνώστη*· ΦΡ. (α) ***κοινός νους*** (*κοινὸς νοῦς*, Φιλόδημος *Ῥητορ.*. 1,37) η κοινή λογική (βλ. λ. *λογική*) (β) ***κοινός θνητός*** για καθημερινούς, συνηθισμένους ανθρώπους, κατ' αντιδιαστολή προς αυτούς που ανήκουν στην υψηλή κοινωνία ή είναι πολύ σημαντικά πρόσωπα: *αυτά τα σπίτια δεν είναι για μας τους κοινούς θνητούς* || (ειρων.) *αυτά είναι υψηλά νοήματα· δεν μπορεί να τα καταλάβει ένας ~!* **4.** (για πράγμ.) μέτριος ή κατώτερος σε ποιότητα: *γράψε σ' ένα ~ χαρτί, ένα ό,τι να 'ναι...* ΣΥΝ. πρόχειρος, ευτελής **5.** αυτός που γίνεται από κοινού, που καθορίζεται από τη συμμετοχή και συμφωνία πολλών: *~ επιχείρηση / πολιτική / αγώνας / προσπάθεια / ανακοινωθέν / διάβημα / εμφάνιση / απόφαση / έκδοση* || *τα συνδικάτα θα συγκροτήσουν ~ μέτωπο κατά τής κυβέρνησης*· ΦΡ. (α) ΓΛΩΣΣ. ***Κοινή*** (η) (ενν. *γλώσσα*) η καθομιλουμένη, η μορφή γλώσσας που χρησιμοποιούν όλοι στην προφορική επικοινωνία τους, κατ' αντιδιαστολή προς τη λόγια γλώσσα· η δημοτική, η καθημερινή γλώσσα· (ειδικότ.) (i) ***Κοινή Ελληνιστική / Αλεξανδρινή*** η ελληνική γλώσσα που διαμορφώθηκε κατά την ελληνιστική περίοδο, κατ' αντιδιαστολή προς την αττική διάλεκτο (ii) ***Κοινή Νεοελληνική*** η γλωσσική μορφή τής Ν. Ελληνικής που ομιλείται και γράφεται στην Ελλάδα (από το 1976 και ως επίσημη γλώσσα τής Εκπαίδευσης και τής Διοίκησης που γενικεύθηκε σταδιακά από τότε σε όλες τις μορφές γραπτού και προφορικού λόγου)· ιστορικά, είναι καρπός σύνθεσης τής μητροδίδακτης γλώσσας (δημοτικής) με τη λόγια μορφή τής Ελληνικής (καθαρεύουσα) από τη μακρόχρονη παράλληλη χρήση και αλληλεπίδραση ΣΥΝ. δημοτική (βλ. κ. ΣΧΟΛΙΟ για το *γλωσσικό ζήτημα*, λ. *γλωσσικός* (iii) ***κοινό όνομα*** το προσηγορικό (βλ.λ.) κατ' αντιδιαστολή προς το κύριο όνομα (β) ***κοινός τόπος*** η κοινοτοπία (βλ.λ.) (γ) ΝΟΜ. ***κοινή συναινέσει*** για διαζύγιο που εκδίδεται σε σύντομο χρονικό διάστημα με τη σύμφωνη γνώμη και των δύο εν διαστάσει συζύγων: *πήραν διαζύγιο ~* (δ) ***μέγιστος κοινός διαιρέτης*** βλ. λ. *μέγιστος* (ε) ***ελάχιστο κοινό πολλαπλάσιο*** βλ. λ. *ελάχιστος* (στ) ***Κοινή Αγορά*** η Ευρωπαϊκή Ένωση (βλ. κ. λ. *Ε.Ο.Κ.*, *ένωση*, *αγορά*) (ζ) ***από κοινού*** (*ἀπὸ κοινοῦ λαμβάνειν*, Απολλώνιος ο Δύσκολος, *Περὶ συντάξεως* 122.14) μαζί, σε συνεργασία, με κοινή προσπάθεια: *θα αντιμετωπίσουμε το πρόβλημα ~* (η) (μτφ.) ***βρίσκω κοινό έδαφος (με κάποιον)*** συμφωνώ (με κάποιον) για κάτι, κυρ. όταν υπάρχουν διαφωνίες σχετικά με άλλα θέματα: *οι δυο πλευρές βρήκαν κοινό έδαφος επικοινωνίας στο επίμαχο ζήτημα* • **6.** αυτός που αναφέρεται στο κοινωνικό σύνολο (το κοινό), δημόσιος: *οργανισμός κοινής ωφελείας* || *εργάζεται για το ~ καλό / συμφέρον*· ΦΡ. (α) ***κοινή γνώμη*** η άποψη που επικρατεί σε μεγάλο μέρος των μελών μιας κοινωνίας για συγκεκριμένο κοινωνικό θέμα, η συλλογική στάση τού κοινωνικού συνόλου και συνεκδ. ο μέσος άνθρωπος, οι καθημερινοί άνθρωποι: *η πράξη του καταδικάστηκε από την ~* || *ο ρόλος / η διαμόρφωση / σφυγμομέτρηση / η στάση τής ~* (βλ. κ. λ. *γνώμη*) ΣΥΝ. η γνώμη τού κόσμου (β) ***κοινό αίσθημα*** βλ. λ. *αίσθημα*. — **κοινώς** [αρχ.] **/ κοινά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κον-jός* (με επένθεση) < *kom-jos < I.E. επίρρ. *kom- «μαζί», πβ. λατ. cum (ευρεία σύνθεση, όπου απαντά ως com-, con- και co-), γαλλ. co-, ισπ. con, ιταλ. con, γοτθ. ga-, αρχ. ιρλ. com-, co-, αλβ. kë- κ.ά. Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή εκδοχή, το επίθ. *κοινός* εμφανίζει την ετεροιωμένη βαθμ. τού θ. *kei-, το οποίο απαντά επίσης στην ομηρική λ. *κείων* «διαμοιραστής», πβ. κ. σανσκ. śéva- «φιλικός, αγαπητός». Ήδη μτγν. είναι η σημ. «ακάθαρτος» (Κ.Δ. *Ρωμ.* 14, 14: *οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ ὅτι οὐδὲν κοινὸν δι' ἑαυτοῦ. εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν*). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κοινή γνώμη* (< γαλλ. opinion publique), *κοινό συμφέρον* (< γαλλ. intérêt commun), *κοινή συναινέσει* (< γαλλ. de commun accord), *Κοινή Αγορά* (< αγγλ. Common Market), *κοινό έδαφος* (< αγγλ. common ground)].

κοινοτάρχης (ο/η) {κοινοταρχών} ο εκλεγμένος πρόεδρος κοινότητας. Επίσης **κοινοτάρχισσα** (η) {κοινοταρχισσών}.

κοινοτάφιο (το) [μτγν.] {κοινοταφί-ου | -ων} ο κοινός τάφος, το κοινό μνήμα: *το ~ των Εβραίων στο Άουσβιτς*.

κοινότητα (η) {κοινοτήτων} **1.** ένωση προσώπων που τα συνδέουν κοινά στοιχεία (π.χ. καταγωγή, γλώσσα, χρώμα, ιδέες κ.ά.): *οι ελληνικές ~ τής Αμερικής* || *το ερώτημα είναι αν οι δύο ~, οι λευκοί και οι μαύροι, μπορούν να συνυπάρξουν αρμονικά* • **2.** η κατώτερη βαθμίδα διοικητικής διαιρέσεως τού κράτους σε επίπεδο τοπικής αυτοδιοίκησης: *οι δήμοι και οι ~ τής Ελλάδος* || *πρόεδρος κοινότητας*· ΦΡ. ***μαθητικές κοινότητες*** σχολικός θεσμός, σύμφωνα με τον οποίο οι μαθητές εκλέγουν συμβούλια που τους εκπροσωπούν σε επίπεδο τμήματος και σε επίπεδο σχολείου για τα διάφορα προβλήματα που αντιμετωπίζουν **3.** (με κεφ.) η Ευρωπαϊκή Ένωση: *η διεύρυνση τής Κοινότητας προς Ανατολάς* • **4.** ΕΚΚΛΗΣ. διοικητικός οργανισμός μοναστηριού ή μοναστικής πολιτείας: *~ τού Αγίου Όρους* **5.** ***Βουλή των Κοινοτήτων*** (αγγλ. House of Commons) το ένα από τα δύο νομοθετικά σώματα τού αγγλικού Κοινοβουλίου (βλ. κ. λ. *βουλή*) **6.** ***θεραπευτική κοινότητα*** οργανωμένη ομάδα η οποία αποσκοπεί σε θεραπευτικούς σκοπούς, κυρ. την απεξάρτηση τοξικομανών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοινότης* < *κοινός*. Η σημ. τού οργανωμένου συνόλου χωρών ή προσώπων αποδίδει το γαλλ. communauté (λ.χ. Communauté Européene = Ε.Ο.Κ.)].

κοινοτικός, -ή, -ό [1833] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κοινότητα: *~ μηχανισμός / αλληλεγγύη / συμβούλιο / συγκέντρωση / δεσμοί / πνεύμα* **2.** (α) (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, την Ευρωπαϊκή Ένωση: *~ πολιτική / στόλος / πηγές / νομοθεσία / εταίρος / κονδύλια / χρηματοδοτήσεις / πρόγραμμα / εισφορές / επίτροπος / διάταξη* || (ως ουσ.) *σ' αυτή την ομάδα παίζουν τρεις κοινοτικοί* (ενν. *παίκτες*) (β) ***Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης*** (Κ.Π.Σ.) διαδικασία συντονισμού των περιφερειακών δράσεων τής Ε.Ε. όπου εμπίπτουν τα τέσσερα διαρθρωτικά ταμεία και η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. communautaire].

κοινοτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** η θεωρία ή το σύστημα διακυβέρνησης, στο οποίο σημαντικές νομοθετικές, εκτελεστικές κ.λπ. εξουσίες παραχωρούνται από την κεντρική κυβέρνηση στις επιμέρους κοινότητες, ώστε η κάθε κοινότητα να αποτελεί ουσιαστικά ανεξάρτητο

κράτος και η κεντρική διοίκηση να είναι η ομοσπονδία αυτών των κρατών **2.** το φαινόμενο, κατά το οποίο το άτομο εκδηλώνει τάσεις υποταγής και αφοσίωσης περισσότερο στη δική του (εθνική) κοινότητα (ομάδα), παρά στην κοινωνία ως σύνολο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. communalisme].

κοινοτοπία (η) [1896] {κοινοτοπιών} λόγος ή σκέψη που στερείται πρωτοτυπίας. πεζολογία: *βαρεθήκαμε τις ~ του.*
[ΕΤΥΜ. < φρ. *κοινός τόπος*. μεταφρ. δάνειο από αγγλ. common-place].

> **κοινοτοπία ή κοινοτυπία;** Το σωστό είναι **κοινοτοπία** (με -ο-). Από τη φρ. **κοινός τόπος** σχηματίστηκε το σύνθετο *κοινότοπος*, απ' όπου το παράγωγο *κοινοτοπία*. Με βάση το σημασιολογικά αντίθετο **πρωτότυπος** και το παράγωγό του **πρωτοτυπία** δημιουργήθηκε το αίσθημα ότι το β' συνθετικό είναι όχι το **τόπος** αλλά το **τύπος** *(πρωτότυπος, πρωτοτυπία)* εξού και *κοινότυπος – κοινοτυπία*, που είναι φανερό ότι δεν είναι ορθά.

κοινότοπος, -η, -ο αυτός που δεν έχει πρωτοτυπία και ενδιαφέρον: *~ ιδέα / άποψη / σενάριο / συμπέρασμα / θέμα* ΑΝΤ. πρωτότυπος. — **κοινότοπα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία.*

κοινοτυπία (η) εσφαλμ. τ. τού κοινοτοπία. — **κοινότυπος**, -η, -ο, **κοινότυπα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κοινοτοπία.*

κοινόχρηστος, -η, -ο **1.** αυτός που χρησιμοποιείται από πολλούς, που είναι κοινής χρήσεως: *~ χώρος* **2.** ***κοινόχρηστα*** (τα) {κοινοχρήστων} μηνιαίο χρηματικό ποσό που καταβάλλεται αναλογικώς από τους ενοίκους πολυκατοικίας για τα κοινά έξοδα (ηλεκτρικό ρεύμα, συντήρηση ανελκυστήρα κ.λπ.): *βγαίνουν / αναρτώνται / ανακοινώνονται τα ~ ‖ πληρώνω τα ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κοινός* + *-χρηστος* < αρχ. *χρῶμαι* «χρησιμοποιώ»].

κοινωνία (η) {κοινωνιών} **1.** οργανωμένο σύνολο ανθρώπων που συνδέονται με θρησκευτικούς, πολιτικούς, εθνικούς κ.λπ. δεσμούς και συμβιώνουν σε ορισμένο τόπο και χρόνο: *τα χαρακτηριστικά τής ελληνικής ~ ‖ η μικρή ~ τού χωριού μας ‖ ανεκτική / φιλελεύθερη / συντηρητική / δημοκρατική ~* **2.** (α) ***τοπική κοινωνία*** δήμος ή κοινότητα (β) ***Κοινωνία των Εθνών*** (αγγλ. League of Nations) διεθνής οργανισμός ειρηνευτικού χαρακτήρα, που συνέβαλε στην ανάπτυξη των διακρατικών σχέσεων· μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αντικαταστάθηκε από τον Ο.Η.Ε. (γ) ***κοινωνία πολιτών*** (i) το σύνολο των εθελοντικών, μορφωτικών, επαγγελματικών και οικονομικών ενώσεων ή οργανισμών μέσα σε μια κοινωνία (εκπαιδευτικά και μορφωτικά ιδρύματα, εκκλησίες, επιμελητήρια, μορφωτικοί σύλλογοι, συνδικάτα, μέσα ενημέρωσης κ.λπ.) (ii) η σφαίρα εκτός κρατικού καταναγκασμού ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και το μεμονωμένο άτομο **3.** σύνολο ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά: *υψηλή / καλή ~* (αριστοκρατία, πλούσιοι) ‖ *απόκληροι τής ~ ‖ στο περιθώριο τής ~ ‖ κατακάθι / απόβρασμα τής ~ ‖ η ~ των μεγάλων / των ενηλίκων* **4.** το σύνολο των ανθρώπων στους οποίους επιδρούν και αναφέρονται οι σύγχρονες εξελίξεις: *~ τού θεάματος / τής αφθονίας / των δύο τρίτων* (με κοινωνικές ανισότητες, όπου το ένα τμήμα της είναι υποβαθμισμένο) / *δύο ταχυτήτων / τής βίας ‖ καταναλωτική / ταξική / αταξική ~ ‖ ~ των πολιτών / τής πληροφόρησης*· ΦΡ. ***μαζική κοινωνία*** η κοινωνία τής οποίας τα μέλη ακολουθούν ομοιόμορφη και κατευθυνόμενη συμπεριφορά **5.** ομάδα εντόμων ή ζώων που χαρακτηρίζεται από εσωτερική οργάνωση (ρόλους, ιεραρχία κ.λπ.): *η ~ των μελισσών / των μυρμηγκιών* • **6.** (λόγ.) επικοινωνία, σχέση ανθρώπινη, επαφή: *πρόκειται να έλθουν εις γάμου ~* **7.** ΕΚΚΛΗΣ. ***Θεία / Αγία Κοινωνία*** (κοινωνία *τοῦ αἵματος / τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ*. Κ.Δ. *Α' Κορινθ.* 10,16) (α) το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας, κατά το οποίο οι πιστοί μεταλαμβάνουν το σώμα και το αίμα τού Χριστού (βλ. κ. λ. *μετάληψη, Θεία Ευχαριστία*) (β) η συμμετοχή στο μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας και κατ' επέκτ. ο άρτος και ο οίνος που μεταλαμβάνει ο πιστός σε αυτό **8.** η ενότητα τής Εκκλησίας που δηλώνεται με την κοινή συμμετοχή στη Θεία Ευχαριστία και αποτελεί τον σκοπό τού θεολογικού διαλόγου των Εκκλησιών τού διεσπασμένου χριστιανικού κόσμου: *αποκατάσταση τής κοινωνίας Ορθοδόξου και Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοινωνός* (βλ.λ.). Το εκκλησ. μυστήριο ονομάζεται «κοινωνία», διότι με αυτό ο μετέχων γίνεται «κοινωνός» τού (σώματος και αίματος τού) Χριστού, όπως φαίνεται από την πρώτη χρήση τής λ. στον Παύλο (*Α' Κορινθ.* 10, 16: *τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία ἐστὶν τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ; τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν;*)].

κοινωνικό(ν) (το) [μεσν.] (στη βυζαντινή μουσική) ύμνος ψαλλόμενος πριν από το τέλος τής λειτουργίας, κατά τη διάρκεια τού οποίου κοινωνούν των Αχράντων Μυστηρίων οι ιερείς («Αινείτε τον Κύριον... Σώμα Χριστού μεταλάβετε...»).

κοινωνικοοικονομικός, -ή, -ό αυτός που αναφέρεται στην κοινωνία και στην οικονομία ταυτόχρονα: *~ αλλαγές / συνθήκες / σύστημα.* – **κοινωνικοοικονομικ-ά / -ώς** επίρρ.

κοινωνικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. η διαδικασία με την οποία ένα άτομο αφομοιώνει τις κοινωνικές επιταγές, εντάσσεται και προσαρμόζεται στο κοινωνικό σύνολο, τού οποίου γίνεται στο εξής συνειδητό και ενεργό μέλος • **2.** η μετατροπή των μέσων παραγωγής και των φυσικών πόρων από αγαθά ατομικής ιδιοκτησίας σε αγαθά τού κοινωνικού συνόλου. — **κοινωνικοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. socialisation].

κοινωνικοπολιτικός, -ή, -ό [1884] αυτός που αναφέρεται στην κοινωνία και την πολιτική: *~ αλλαγές / συνθήκες.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. sozialpolitisch].

κοινωνικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την κοινωνία (βλ.λ.): *~ οργάνωση / φαινόμενα / επιστήμες* (λ.χ. κοινωνιολογία, οικονομία, ψυχολογία κ.ά., που μελετούν τις ανθρώπινες ομάδες, τη συμπεριφορά, την εξέλιξή τους κ.λπ.) (β) ***κοινωνική ανθρωπολογία*** βλ. λ. *ανθρωπολογία* **2.** (ειδικότ.) αυτός που αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στο άτομο και στα υπόλοιπα μέλη τής κοινωνίας: *~ ζωή / σχέσεις / δράση / προσφορά / συνοχή / γαλήνη / ειρήνη / έκρηξη / ευημερία / κρίση* **3.** αυτός που αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στις διάφορες ομάδες ή τάξεις που συνθέτουν την κοινωνία: *~ συναίνεση / διαστρωμάτωση / ιεραρχία / στρώματα ‖ οι πολύτεκνοι, οι συνταξιούχοι, οι εργαζόμενες μητέρες κ.ά. αποτελούν ~ ομάδες*· ΦΡ. (α) ***κοινωνική τάξη*** καθένα από τα τμήματα στα οποία διαιρείται η κοινωνία με βάση τη σχέση των ατόμων προς τα μέσα παραγωγής και τον έλεγχο τής παραγωγικής διαδικασίας, καθώς και με άλλα κριτήρια, όπως το ύψος τού εισοδήματος, το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, το κοινωνικό γόητρο κ.ά. (β) ***κοινωνική θέση*** η θέση που κατέχει ένα άτομο στην κοινωνική ιεραρχία σύμφωνα με κοινώς αποδεκτή κλίμακα ιεράρχησης αξιών (λ.χ. με βάση το χρήμα ή το γόητρο κ.λπ.) ή η θέση που κατέχει σε συγκεκριμένο σύστημα ρόλων (λ.χ. γονέα προς παιδί) (γ) ***κοινωνική δομή*** οι σχέσεις μεταξύ των θέσεων, των ρόλων ή των θεσμών που συνθέτουν ένα σύστημα μέσα στην κοινωνία· ο τρόπος με τον οποίο οργανώνεται εσωτερικά η κοινωνία (δ) ***κοινωνική κινητικότητα*** η μεταβολή τής κοινωνικής θέσης ενός παιδιού σε σχέση με τον γονέα (λ.χ. ο γυιος αγρότη που έγινε έμπορος) ή η μεταβολή τής κοινωνικής θέσης ενός ατόμου κατά τη διάρκεια τής ζωής του (λ.χ. έμπορος που έγινε βιομήχανος) (ε) ***κοινωνικός κανόνας*** πρότυπο συμπεριφοράς με βάση το τι θεωρεί το κοινωνικό σύνολο ως παραδεδεγμένο τρόπο ενέργειας ή δράσης (στ) ***κοινωνικός έλεγχος*** το σύνολο των μέσων που χρησιμοποιεί η κοινωνία, για να εξασφαλίσει τη συμμόρφωση των μελών της προς τους κανόνες και τα πρότυπα που ισχύουν σε δεδομένη στιγμή (ζ) ***κοινωνική διαφοροποίηση*** η αναγνώριση και καθιέρωση στην κοινωνία διαφορών ανάμεσα σε άτομα ή κατηγορίες ατόμων με βάση τον κοινωνικό τους ρόλο ή την κοινωνική κατηγορία στην οποία ανήκουν (η) ***κοινωνική παθολογία / κοινωνικό πρόβλημα*** η απουσία κοινωνικής ομαλότητας, το σύνολο των προβλημάτων μιας κοινωνίας ή η κοινωνική αποδιοργάνωση, λ.χ. οι νεανικές αυτοκτονίες, τα ναρκωτικά, ο αλκοολισμός κ.ά. (θ) ***κοινωνικό κίνημα*** κάθε κίνημα που προβάλλει αιτήματα για διάφορα κοινωνικά προβλήματα, όπως τις φυλετικές διακρίσεις, την απελευθέρωση τής γυναίκας, την επίλυση τού εργατικού ζητήματος παλαιότερα κ.λπ. (ι) ***κοινωνική ανισότητα*** βλ. λ. *ανισότητα* **4.** αυτός που έχει την τάση να ζει μέσα σε κοινωνία: *ο άνθρωπος είναι ον / ζώο ~* **5.** αυτός που αποσκοπεί στη βελτίωση των συνθηκών ζωής και ιδ. των υλικών συνθηκών των μελών τής κοινωνίας· ΦΡ. (α) ***κοινωνική πρόνοια*** η προσφορά εκ μέρους τού κράτους (ή άλλων δημόσιων ή ελεγχόμενων από το κράτος οργανισμών ή υπηρεσιών) παροχών σε χρήμα ή σε είδος ή υπηρεσιών σε μεμονωμένα άτομα (απροστάτευτους ανηλίκους, γέροντες, αναπήρους κ.ά.) ή σε κατηγορίες ατόμων (λ.χ. πρόσφυγες), που δεν μπορούν να αντιμετωπίσουν με δικά τους μέσα τις βιοτικές τους ανάγκες και δεν καλύπτονται από ασφαλιστικό οργανισμό (β) ***κοινωνική ασφάλιση*** σύστημα προστασίας διαφόρων κατηγοριών εργαζομένων απέναντι σε ασθένειες, στα γηρατειά, στην ανεργία κ.λπ., με έσοδα που προέρχονται από εισφορές των ιδίων των εργαζομένων και των εργοδοτών, καθώς και από κρατικές επιχορηγήσεις (γ) ***κοινωνική πολιτική*** η πολιτική που αποσκοπεί στην άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και την προαγωγή τής κοινωνικής δικαιοσύνης (κοινωνική ασφάλιση, υγεία και πρόνοια, απασχόληση, κατοικία) (δ) ***κοινωνικό κράτος*** το κράτος που ασκεί *κοινωνική πολιτική* (βλ. παραπάνω) (ε) ***κοινωνικός λειτουργός*** πρόσωπο με ειδική επιστημονική κατάρτιση και εκπαίδευση, που ασχολείται επαγγελματικά με την άσκηση τής *κοινωνικής πρόνοιας* (βλ. παραπάνω) (στ) ***κοινωνική εργασία*** (i) η εργασία των κοινωνικών λειτουργών (βλ. παραπάνω) (ii) η εργασία που έχει το δικαίωμα να κάνει αυτός που υπηρετεί εναλλακτική θητεία αντί τής κανονικής στρατιωτικής του θητείας (σε νοσοκομεία, κοινωφελή ιδρύματα κ.α.) (ζ) ***κοινωνικός τουρισμός*** η δυνατότητα που παρέχει το κράτος στις ασθενέστερες κοινωνικά τάξεις να κάνουν διακοπές φθηνότερα ή δωρεάν (η) ***κοινωνικό συμβόλαιο*** βλ. λ. *συμβόλαιο* (θ) ***κοινωνικές υπηρεσίες*** ειδικές υπηρεσίες που παρέχονται από την κυβέρνηση ή την τοπική αυτοδιοίκηση, για να βοηθηθούν οι πολίτες σε θέματα εκπαίδευσης, περίθαλψης κ.λπ. (ι) ***κοινωνική συνείδηση*** το ενδιαφέρον για τους φτωχότερους ανθρώπους και την ποιότητα ζωής τους, η ευαισθητοποίηση για τα κοινωνικά προβλήματα: *έχει ανεπτυγμένη ~ και συμμετέχει ενεργά σε οργανώσεις για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων* (ια) ***κοινωνική δικαιοσύνη*** η κατανομή των υλικών αμοιβών σύμφωνα με αποδεκτούς ηθικούς κανόνες, με τάση την ισότητα (ιβ) ***κοινωνικός διάλογος*** συναντήσεις των εκπροσώπων των εργοδοτών και των εργαζομένων («των κοινωνικών εταίρων») για τη δημιουργία εργασιακών όρων κοινώς αποδεκτών (ιγ) ***κοινωνικοί εταίροι*** οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι **6.** για δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν πολλοί άνθρωποι, που φέρνουν σε επαφή πολλούς ανθρώπους: *~ εκδηλώσεις / συναναστροφές / σχέσεις ‖ κάνει έντονη ~ ζωή*· ΦΡ. ***κοινωνικές υποχρεώσεις*** εκδηλώσεις όπως οι γάμοι, τα βαφτίσια, οι ονομαστικές γιορτές κ.τ.ό., στις οποίες οφείλει κανείς να παρευρεθεί **7.** αυτός που του αρέσουν οι κοινωνικές συναναστροφές, φιλικός και ανοιχτός προς τους άλλους: *είναι πολύ ~· γνωρίζει και συναναστρέφεται πολλούς* ΑΝΤ. αντικοινωνικός, ακοινώνητος **8.** ***κοινωνικά*** (τα) στήλη σε εφημερίδα ή περιοδικό, όπου αναγράφονται διάφορα κοινωνικά γεγονότα, όπως αναγγελίες γεννήσεων, γάμων, θανάτων κ.λπ. **9.** αυτός που σχηματίζει ομάδες και ζει σε αυτές μαζί με τους άλλους: *τα μυρμήγκια είναι ~ έντομα* **10.** αυτός που αναφέρεται σε θέματα τής καθημερινής συμβίωσης των μελών τής κοι-

νωνίας, που θίγει κοινωνικά προβλήματα: ~ *ταινία / έργο / σίριαλ / μυθιστόρημα* **11. κοινωνικό(ν)** (το) βλ.λ. — **κοινωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοινωνία* (βλ.λ.). Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κοινωνική τάξη / θέση / δομή* (< γαλλ. classe / position / structure sociale), *κοινωνική λειτουργός* (< γαλλ. assistante sociale), *κοινωνική ασφάλιση* (< γαλλ. sécurité sociale), *κοινωνικές σχέσεις / επιστήμες / υποχρεώσεις* (< γαλλ. rapports sociaux, sciences / obligations sociales), *κοινωνική ανισότητα* (< γαλλ. inégalité sociale) κ.ά.].

κοινωνικότητα (η) [1836] {χωρ. πληθ.} **1.** (συνήθ. έμφυτη) τάση για συναναστροφή με άλλους ανθρώπους **2.** η γνώση των τρόπων καλής συμπεριφοράς και η εφαρμογή τους κατά τη διεξαγωγή κοινωνικών σχέσεων.

κοινωνιογλωσσολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης τον κοινωνικό χαρακτήρα τής γλώσσας και τη σύνδεσή της με τις ποικίλες μορφές συμπεριφοράς τού ανθρώπου στη γλωσσική επικοινωνία του (βλ. κ. *διακλαδική γλωσσολογία*, λ. *γλωσσολογία*). — **κοινωνιογλωσσολόγος** (ο/η), **κοινωνιογλωσσολογικός**, -ή, -ό, **κοινωνιογλωσσολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociolinguistics].

κοινωνιόγραμμα (το) {κοινωνιογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. τα αποτελέσματα μιας κοινωνιομετρικής έρευνας σε μορφή γραφικής παράστασης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociogram (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιόδραμα (το) {κοινωνιοδράμ-ατος | -ατα, -άτων} ΨΥΧΟΛ.-ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. θεραπευτική τεχνική, ομαδικής συνήθ. θεραπείας, που συνίσταται στη δραματοποίηση δεδομένου θέματος από άτομα που βρίσκονται σε αμοιβαία σχέση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociodrame (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. θεραπεία που αποβλέπει στην αποκατάσταση τής ψυχικής υγείας τού ατόμου, με την ένταξή του σε κοινωνική ομάδα, φυσική ή τεχνητή.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociothérapie (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιόλεκτος (η) {κοινωνιολέκτ-ου | -ων, -ους} το γλωσσικό ιδίωμα που χρησιμοποιείται από συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα· αλλιώς *κοινωνική διάλεκτος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociolect (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιολογία (η) [1869] {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά την καταγωγή, την ανάπτυξη, την οργάνωση και τη λειτουργία των ανθρώπινων κοινωνιών: ~ *αγροτική / αστική / τής οικογένειας / τής εργασίας / τού ελεύθερου χρόνου / τού δικαίου*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociologie].

κοινωνιολογικός, -ή, -ό [1869] αυτός που σχετίζεται με την κοινωνιολογία: ~ *ανάλυση* || *τα πορίσματα τής έρευνας παρουσιάζουν ~ ενδιαφέρον*. — **κοινωνιολογικά** επίρρ.

κοινωνιολογισμός (ο) {χωρ. πληθ.} θεωρία κατά την οποία η κοινωνιολογία είναι ικανή να ερμηνεύσει την κοινωνική πραγματικότητα, ανεξάρτητα από την ψυχολογία και τη φυσιολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociologism].

κοινωνιολόγος (ο/η) [1849] ο επιστήμονας που έχει ως αντικείμενο μελέτης την κοινωνιολογία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. sociologue (νόθο σύνθ.)].

κοινωνιομετρία (η) {χωρ. πληθ.} η μελέτη των σχέσεων που δημιουργούνται στην εσωτερική δομή των κοινωνικών ομάδων με μεθόδους που αποσκοπούν στη μέτρηση των προτιμήσεων, τής αντιπάθειας κ.λπ. των μελών μιας κοινωνικής ομάδας για άλλα άτομα ή ομάδες. — **κοινωνιομετρικός**, -ή, -ό, **κοινωνιομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. sociometry (νόθο σύνθ.)].

κοινωνισμός (ο) [1834] {χωρ. πληθ.} παλαιότ. αντί τού όρου *κομουνισμός*. — **κοινωνιστής** (ο) [1877].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. socialisme. Ο όρ. χρησιμοποιήθηκε και στις αρχές τού 20ού αι. ως απόδ. τού γαλλ. communisme, ωσότου επικράτησε ο όρ. *κομουνισμός*].

κοινωνός (ο/η) πρόσωπο που μετέχει σε κάτι, που αποκτά γνώση ενός θέματος συμμετέχοντας: *μας έκανε κοινωνούς τής χαράς του* || *μας κατέστησε κοινωνούς των γνώσεών του*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοινωνῶ* (υποχωρητ.)].

κοινωνώ (λαϊκ. κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κοινων-είς κ. (λαϊκ.) -άς...} | κοινών-ησα, (σπανιότ. -ούμαι, -ήθηκα), -ημένος} ΕΚΚΛΗΣ. ♦ **1.** (αμετβ.) συμμετέχω στο μυστήριο τής Θείας Κοινωνίας, μεταλαβαίνω: *μετά από πολυήμερη νηστεία κοινώνησε* ♦ **2.** (μετβ.) (για ιερέα) δίνω τη Θεία Κοινωνία: *ο ιερέας τον εξομολόγησε και τον κοινώνησε*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοινωνῶ (-έω)* < *κοινών, -ῶνος* «κοινωνός, συμμέτοχος» < *κοινός*. Η σημ. «μεταλαμβάνω» είναι μτγν.].

κοινωφελής, -ής, -ές {κοινωφελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· κοινωφελέστερος, -ατος} αυτός που ωφελεί την κοινωνία, που εξυπηρετεί το κοινωνικό σύνολο: ~ *ίδρυμα / σκοπός / δράση / έργο*. — **κοινωφελώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες, σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κοινός* + *-ωφελής* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ὄφελος*].

κοιτάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (παλαιότ. ορθ. *κυττάζω*) {κοιτάς... | κοίταξα, -χτηκα, -γμένος} ♦ (μετβ.) **1.** στρέφω το βλέμμα μου προς (κάποιον), τον βλέπω, τον παρατηρώ: *κοίταξε ποιος έρχεται!* || *κοίταζε το θέαμα με το στόμα ανοιχτό* || ~ *κάποιον με άγριες διαθέσεις*· ΦΡ. (α) **κοιτάζω (κάποιον) από την κορυφή ώς τα νύχια** εξετάζω λεπτομερώς (β) **κοιτάζω αφ' υψηλού** βλέπω με υπεροψία τους άλλους (γ) **κοιτάζω με μισό μάτι** βλέπω κάποιον με κακία, τον περιφρονώ (δ) (μτφ.) **κοιτάζω στα μάτια / κατάματα (κάποιον)** είμαι απόλυτα ειλικρινής απέναντί του, δεν έχω να του κρύψω τίποτα: *ντρεπόταν τόσο, που δεν τολμούσε να τον κοιτάξει στα μάτια* ● **2.** φροντίζω, νοιάζομαι, μεριμνώ για (κάτι/κάποιον): *δεν απέκτησε παιδιά και ποιος θα τον κοιτάξει στα γεράματά του;* || *να κοιτάζεις τον κήπο μου, όσο θα λείπω* || ~ *τον εαυτό μου / το συμφέρον μου / το μέλλον μου*· ΦΡ. **κοιτάζω τη δουλειά μου** δεν ανακατεύομαι: *κοίτα τη δουλειά σου και άσε να τα βρουν μόνοι τους* **3.** εξετάζω με προσοχή, ελέγχω: *κοίταξε αυτά τα έγγραφα!* **4.** (ειδικότ. για γιατρό) εξετάζω ασθενή: *ο γιατρός με κοίταξε και μου έγραψε μερικά φάρμακα*· (ειδικότ. το μεσοπαθ. **κοιτάζομαι**) υποβάλλομαι σε ιατρική εξέταση, για να διαπιστωθεί αν πάσχω από κάτι: *δεν πας για να κοιταχτείς, να δεις τι έχεις;* ΦΡ. **δεν πας να σε κοιτάξει κανένας γιατρός / να κοιταχτείς;** λέγεται σε πρόσωπα που υποστηρίζουν παράλογα πράγματα ή έχουν παράλογη ή αντικοινωνική συμπεριφορά ● **5.** δίνω προσοχή, λαμβάνω υπ' όψιν μου, παίρνω τα μέτρα μου για κάτι: *να κοιτάξουμε να τελειώσουμε τη δουλειά νωρίς* || *κοίτα να μην αργήσεις!* || *κοίτα μη σου ξεφύγει κουβέντα!* **6.** ψάχνω με το βλέμμα: *κάπου θα σου έπεσαν τα κλειδιά, για κοίτα εδώ γύρω* ΣΥΝ. ρίχνω μια ματιά **7.** δείχνω ενδιαφέρον: *μάλλον του αρέσεις, σε κοιτάζει συνέχεια* ♦ (αμετβ.) **8.** στρέφω το βλέμμα μου κάπου, παρατηρώ: *πώς κοιτάς έτσι;* || *στεκόταν και κοίταζε* **9.** βλέπω εξεταστικά, με ενδιαφέρον: *κάτι θέλει ν' αγοράσει· τον βλέπω να κοιτάζει* || *κοιτάζει προς τα εδώ, μάλλον μας συμπάθησε* **10.** χαζεύω, βλέπω χωρίς να αντιδρώ: *κοίταζε σαν χαζός* || *όλη μέρα είναι στο παράθυρο και κοιτάει* **11.** (α) (για έκπληξη, απορία) σε ΦΡ. όπως **για κοίτα! / (για) κοίτα να δεις!** για σκέψου, για φαντάσου: *κοίτα να δεις ποιος ήρθε!* || *για κοίτα που τα κατάφερε τελικά να νικήσει!* (β) ο τ. **κοίτα** κ. η φρ. **κοίτα / κοίταξε να δεις** στην αρχή τού λόγου ως στοιχείο μετάβασης σε μια σκέψη, ως δηλωτικό διστακτικότητας κ.ά.: *–Τι σκοπεύεις να κάνεις τώρα; –~, είναι δύσκολο να αποφασίσω· θα περιμένω λίγο ακόμη*. Επίσης **κοιτώ** (κ. -άω) {-άς...}. — **κοίταγμα** (το) {μεσν.}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλέπω, κόμμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «βάζω κάποιον στο κρεβάτι, ξαπλώνω». < *κοίτη* (βλ.λ.) Η σημερινή σημ. (ήδη μεσν.) οφείλεται στην πρακτική των φρουρών να έχουν την κοίτη τους στο φυλάκιο, από το οποίο επαγρυπνούσαν ως σκοποί].

κοίτασμα (το) [1873] {κοιτάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η συσσώρευση σε ορισμένα στρώματα τής γης ορυκτών κατάλληλων για εκμετάλλευση: ~ *χρυσού / πετρελαίου / ουρανίου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «κλίνη, κρεβάτι». < αρχ. *κοιτάζω* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποτελεί απόδ. τού γαλλ. gisement (< gésir «ξαπλώνω»)].

κοιτασματολογία (η) ΓΕΩΛ. ο κλάδος που μελετά τα κοιτάσματα, τους τρόπους δημιουργίας τους, τους ιστούς και την υφή τους, την οικονομική τους αξιολόγηση και των υπολογισμό των αποθεμάτων τους.

κοίτη (η) {κοιτών} **1.** (λόγ.) το κρεβάτι ΣΥΝ. κλίνη· ΦΡ. **χωρισμός από κοίτης και τραπέζης** βλ. λ. *χωρισμός* ● **2.** κοιλότητα τού εδάφους, όπου ρέουν τα νερά χειμάρρου, ποταμού ή ρυακιού ΣΥΝ. αυλάκι **3.** (~ *ανέμου*) η κύρια, μέση διεύθυνση από την οποία πνέει ο άνεμος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με ετεροίωση τού θ. και επίθημα *-τη*) < *κεῖμαι* (βλ.λ.)].

κοιτίδα (η) (λόγ.) ο τόπος όπου για πρώτη φορά γεννήθηκε, αναπτύχθηκε ή καλλιεργήθηκε κάτι· η γενέτειρα: *η πατρίδα μας είναι η ~ τού ευρωπαϊκού πολιτισμού* ΣΥΝ. λίκνο, αφετηρία, εστία, πηγή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοιτίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *κοίτη*].

κοιτώ (κ. -άω) ρ. → κοιτάζω

κοιτώνας (ο) (λόγ.) υπνοδωμάτιο, κρεβατοκάμαρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοιτών, -ῶνος* < *κοίτη*].

κοκ (το) (συνήθης ορθ. *κωκ*) {άκλ.} **1.** είδος γλυκίσματος, συνήθ. στρογγυλού σχήματος, που αποτελείται από δύο φέτες παντεσπάνι, με κρέμα μεταξύ τους και επικάλυψη σοκολάτας ● **2.** προϊόν που λαμβάνεται με την επεξεργασία γαιανθράκων και χρησιμοποιείται ως καύσιμο ή πρώτη ύλη για την παραγωγή διαφόρων προϊόντων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coke < αγγλ. coke, αβεβ. ετύμου, πιθ. < μέσ. αγγλ. colke < cole «κάρβουνο» (> αγγλ. coal) ή συνδ. με σουηδ. kälk «ψίχα», ίσως και με το αρχ. *γέλγις* «βολβός» (βλ. λ. *γάγγλιο*)].

Κ.Ο.Κ. (ο) Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας (βλ. λ. *κυκλοφορία*).

κ.ο.κ. και ούτω καθεξής.

κόκα (η) **1.** (α) το φυτό από το οποίο παράγεται η κοκαΐνη (β) (συνεκδ.) η ίδια η κοκαΐνη ● **2.** συντομ. τού αναψυκτικού «κόκα-κόλα» (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. coca < kuka, λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα (Περού)].

κοκαΐνη (η) [1890] {χωρ. πληθ.} λευκό αλκαλοειδές ναρκωτικό που εξάγεται από τα φύλλα τού φυτού «κόκα» και χρησιμοποιείται στην ιατρική ως τοπικό αναισθητικό· θεωρείται επικίνδυνο λόγω τής ισχυρής ψυχικής εξάρτησης που προκαλεί.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cocaine, βλ. κ. *κόκα*].

κοκαϊνομανής, -ής, -ές [1895] {κοκαϊνομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (κ. ως ουσ.) αυτός που υποφέρει από μανία για συχνή λήψη κοκαΐνης, που πάσχει από κοκαϊνομανία.
[ΕΤΥΜ. < *κοκαΐνη* + *-μανής* < *μαίνομαι*, μεταφορά τού γαλλ. cocaïnomane (νόθο σύνθ.)].

κοκαϊνομανία (η) {χωρ. πληθ.} τοξικομανία που οφείλεται στη χρόνια χρήση κοκαΐνης. Επίσης **κοκαϊνισμός** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cocaïnomanie (νόθο σύνθ.)].

κόκα-κόλα (η) **1.** εμπορική ονομασία αεριούχου σκουρόχρωμου και γλυκού αναψυκτικού ποτού, που παρασκευάζεται από εκχυλίσματα φύλλων κόκας και από άλλα συστατικά **2.** (συνεκδ.) η συσκευασία με το παραπάνω αναψυκτικό, το κουτί ή το μπουκάλι: *αγόρασα δύο κόκα-κόλες*.

[ΕΤΥΜ. < αμερ. Coca Cola, επωνυμία τής αμερικανικής εταιρείας που ιδρύθηκε το 1892 και έκτοτε προωθεί το ομώνυμο καφεϊνούχο αναψυκτικό, < coca (βλ. λ. *κόκα*) + cola (βλ. λ. *κόλα*)].

κόκαλο (το) → κόκκαλο

κόκερ (το) {άκλ.} αγγλικής προέλευσης μικρόσωμο σκυλί με μακριά κρεμαστά αφτιά, σγουρό τρίχωμα, κοντά πόδια, ουρά κομμένη κοντή και συχνά ξανθοκόκκινο μετάξινο τρίχωμα, που χρησιμοποιείται στο κυνήγι πουλιών. — (υποκ.) **κοκεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cocker < ρ. cock «(κυνηγώ) μπεκάτσες» (αγγλ. woodcock «μπεκάτσα») < cock «πετεινός»].

κοκεταρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η διάθεση τού να είναι κανείς κοκέτης **2.** (συνεκδ.) ο κοκέτης / η κοκέτα: *είναι πολύ ~ η κυρία.* — **κοκεταρίζομαι** κ. **κοκετάρομαι** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. coquetterie. Βλ. κ. *κοκέτης*].

κοκέτης, -α, -ικο {κοκέτηδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που φροντίζει πολύ το ντύσιμό του και γενικά την εμφάνισή του, φιλάρεσκος. — **κοκέτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coquet / -tte < coq «κόκορας»].

κοκίτης (ο) → κοκκύτης

κοκκάλα (η) (σχολ. ορθ. *κοκάλα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μεγάλο κόκκαλο **2.** (ειδικότ.) το μεγάλο κόκκαλο ζώου, που το βράζουμε και χρησιμοποιούμε το ζουμί του στο μαγείρεμα.

κοκκαλάκι (το) (σχολ. ορθ. *κοκαλάκι*) {μεσν.} (υποκ.) **1.** μικρό κόκκαλο· ΦΡ. ***έχω το κοκκαλάκι τής νυχτερίδας*** είμαι πολύ τυχερός, ό,τι θέλω πραγματοποιείται **2.** (ειδικότ.) μικρό, συνήθ. κοκκάλινο αντικείμενο, με το οποίο στερεώνουν οι γυναίκες τα μαλλιά τους.

κοκκαλιάζω ρ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *κοκαλιάζω*) {κοκκάλιασ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι σκληρός σαν κόκκαλο, κοκκαλώνω **2.** παθαίνω ακαμψία, γίνομαι άκαμπτος: *κοκκάλιασαν τα δάχτυλά μου από το κρύο.* — **κοκκάλιασμα** (το).

κοκκαλιάρης, -α, -ικο (σχολ. ορθ. *κοκαλιάρης*) {κοκκαλιάρηδες} (μειωτ.) αυτός που είναι τόσο αδύνατος, ώστε φαίνονται τα κόκκαλά του ΣΥΝ. ισχνός, λιπόσαρκος. (λαϊκ.) πετσί και κόκκαλο.

κοκκάλινος, -η, -ο [1812] αυτός που είναι φτειαγμένος από κόκκαλο: *~ σκελετός γυαλιών.* Επίσης **κοκκαλένιος**, -ια, -ιο [μεσν.].

κόκκαλο (το) (σχολ. ορθ. *κόκαλο*) {-ου κ. -άλου | -ων κ. -άλων} **1.** το οστό· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***μένω κόκκαλο*** μένω άναυδος, αποστομώνομαι: *μόλις του είπα τι συζητούσαν εις βάρος του, έμεινε κόκκαλο!* (β) ***είμαι / μένω πετσί και κόκκαλο*** αδυνατίζω, είμαι πολύ λιπόσαρκος (γ) ***αφήνω τα κόκκαλά μου*** πεθαίνω και ενταφιάζομαι κάπου: *άφησε τα κόκκαλά του στην ξενιτειά* (δ) ***είμαι βρεγμένος / παγωμένος ώς το κόκκαλο*** είμαι εντελώς βρεγμένος / παγωμένος (ε) ***το μαχαίρι φτάνει ώς το / στο κόκκαλο*** βλ. λ. *μαχαίρι* (στ) (παροιμ.) ***η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει*** βλ. λ. *γλώσσα* (ζ) ***ώς το κόκκαλο*** φανατικός: *είναι ΠΑΟΚτσής ~* (η) (μτφ.) ***γερό κόκκαλο*** άτομο με μεγάλη σωματική ή και ψυχική αντοχή (θ) ***κόκκαλα έχει...;*** για να δείξουμε ότι κάτι που ζητήσαμε ή παραγγείλαμε καθυστερεί υπερβολικά: *~ αυτός ο καφές;* (ακόμη να έρθει;) **2.** (συνεκδ.) εργαλείο ή εξάρτημα κατασκευασμένο από οστό **3.** (ειδικότ.) εργαλείο από μέταλλο ή κόκκαλο, σε σχήμα γλώσσας, με το οποίο υποβοηθείται η είσοδος τού ποδιού στο παπούτσι **4.** ο πυρήνας των καρπών, το κουκούτσι. — (υποκ.) **κοκκαλάκι** (το) (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόκκος, πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κόκκαλον* (με αλλαγή γένους κατά το αρχ. ουδ. *ὀστοῦν*) < αρχ. *κόκκαλος*, αρχική σημ. «κουκούτσι», < *κόκκος* + επίθημα *-αλος*].

κοκκαλώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. (σχολ. ορθ. *κοκαλώνω*) {κοκκάλω-σα, -μένος} ♦ **1.** (αμετβ.) μένω άναυδος, μένω ακίνητος: *κοκκάλωσε από τον φόβο της* || *~ απ' το κρύο* (κρυώνω υπερβολικά) ΣΥΝ. μένω με το στόμα ανοιχτό, κερώνω, μαρμαρώνω ♦ **2.** (μετβ.) ακινητοποιώ: *πάτησε φρένο και κοκκάλωσε το αυτοκίνητο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.

κοκκάρι (το) {κοκκαρ-ιού | -ιών} είδος μικρών βολβών που προέρχονται από τον κρεμμυδόσπορο και μεταφυτευόμενοι παράγουν τα κρεμμύδια.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοκκάριον*, υποκ. τού αρχ. *κόκκος*].

κοκκίαση (η) → κοκκίωση

κοκκιδίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η γαστρεντερική λοίμωξη που προκαλείται από κυτταρική μόλυνση με κοκκίδια. Επίσης **κοκκιδίαση**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. coccidiosis].

κοκκινάδα (η) [μεσν.] **1.** η ιδιότητα τού κόκκινου, ερυθρότητα ΣΥΝ. κοκκινίλα **2.** κόκκινη κηλίδα.

κοκκινάδι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** κόκκινο στίγμα, κοκκινίλα (συνήθ. αποτύπωμα από κόκκινο κραγιόν): *τον φίλησε και τον γέμισε κοκκινάδια* • **2.** καλλυντικό που προσδίδει κόκκινο χρώμα στα μάγουλα ή τα χείλη των γυναικών· αλλιώς *φτειασίδι* • **3.** το φυσικό κόκκινο χρώμα που έχουν τα μάγουλα ή τα χείλη των γυναικών • **4.** κοκκινίλα που προκαλείται από τοπική φλεγμονή ή άλλη αιτία.

κοκκινέλι (το) {χωρ. γεν.} κρασί με κοκκινωπό χρώμα.

κοκκινιά (η) κόκκινη κηλίδα, κοκκινάδα.

κοκκινίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κοκκίνισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) κόκκινο, του δίνω κόκκινο χρώμα: *του 'δωσε ένα χαστούκι και του κοκκίνισε το μάγουλο* **2.** (για γραπτό μαθητή) γεμίζω με διορθώσεις με κόκκινο στυλό, με κοκκινίλες: *ο διορθωτής κοκκίνισε το διαγώνισμα τού μαθητή* • **3.** (στο ποδόσφαιρο) δείχνω κόκκινη κάρτα σε παίκτη (τον αποβάλλω) ♦ (αμετβ.) **4.** (α) αποκτώ κόκκινη απόχρωση: *όσο ο ήλιος πήγαινε προς τη δύση του, ο ουρανός κοκκίνιζε όλο και πιο πολύ* || *το χωράφι κοκκίνιζε από τις παπαρούνες* (β) (για πρόσ.) παίρνω κόκκινο χρώμα (συνήθ. στο πρόσωπο και στον λαιμό) από ντροπή ή θυμό: *κοκκινίζει όταν μιλάει μπροστά στον κόσμο* || *κοκκίνισε από τον θυμό του* || *κάνω κάποιον να κοκκινίσει από ντροπή* || *~ σαν το παντζάρι* || *είναι πολύ σεμνή κοπέλα· της μιλάς και κοκκινίζει* **5.** (για καρπούς) ωριμάζω: *κοκκίνισαν οι ντομάτες.* — **κοκκίνισμα** (το).

κοκκινίλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κοκκινάδα, μικρό κόκκινο στίγμα **2.** (ειδικότ.) ***κοκκινίλες*** (οι) κόκκινες κηλίδες που εμφανίζονται στο δέρμα και προκαλούνται από δερματικές παθήσεις ή άλλες ασθένειες **3.** η διόρθωση σε γραπτό με κόκκινο στυλό: *η έκθεσή του ήταν γεμάτη κοκκινίλες.*

κοκκινιστός, -ή, -ό **1.** μαγειρεμένος με σάλτσα ντομάτας: *~ κοτόπουλο / κρέας* **2.** ***κοκκινιστό*** (το) κρέας μαγειρεμένο με σάλτσα ντομάτας: *~ με μακαρόνια / πουρέ / πατάτες τηγανητές.*

κοκκινογένης (ο) {κοκκινογένηδες} άνδρας που έχει κόκκινα γένια.

κοκκινογούλι (το) {κοκκινογουλ-ιού | -ιών} το παντζάρι.
[ΕΤΥΜ. < *κόκκινος* + *γουλί* (βλ.λ.)].

κοκκινολαίμης (ο) {κοκκινολαίμηδες} μικρό παχουλό πουλί, τού οποίου ο λαιμός δεν ξεχωρίζει από το σώμα και που έχει σκούρο πορτοκαλί χρώμα από την κεφαλή ώς και το στήθος· ζει στα δάση, στα πάρκα και στους κήπους.

κοκκινομάλλης, -α, -ικο {κοκκινομάλληδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει κοκκινωπά μαλλιά ΣΥΝ. κοκκινοτρίχης.

κόκκινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού αίματος, τής ώριμης ντομάτας: *~ φουστάνι / τριαντάφυλλο / ανταύγεια / μελάνι / μαλλιά* ΣΥΝ. ερυθρός, πορφυρός· ΦΡ. (α) ***κόκκινο πανί*** οτιδήποτε προκαλεί την έντονη αντίδραση (θυμό, επιθετικότητα κ.λπ.) κάποιου, ό,τι τον εξερεθίζει: *μετά τις δηλώσεις του κατά τού προέδρου, ο βουλευτής αποτελούσε πια το ~ για τους οπαδούς τού κόμματος* (β) ***κόκκινα φανάρια*** οι οίκοι ανοχής, τα πορνεία (γ) ***κόκκινος σαν αστακός*** βλ. λ. *αστακός* (δ) ***κόκκινος πλανήτης*** ο πλανήτης Άρης **2.** ***κόκκινο*** (το) (α) το χρώμα τού αίματος: *το ~ συνδυάζεται με πολλά χρώματα* || *το ~ θεωρείται το χρώμα τού πάθους* (β) το χρώμα τής ένδειξης τού φωτεινού σηματοδότη στην οδική κυκλοφορία, που απαγορεύει τη διέλευση σε οχήματα ή πεζούς: *ανάβει ~* || *περνάω με ~* (κάνω παράβαση) ΣΥΝ. Σταμάτης ΑΝΤ. πράσινο, Γρηγόρης (γ) (στη ρουλέτα) ένα από τα δύο χρώματα στα οποία στοιχηματίζει κανείς: *τα έπαιξε όλα στο ~ και κέρδισε!* (δ) ***χτυπάω κόκκινο*** φτάνω στο ανώτατο όριο: *τη στιγμή που ανακοινώνονταν τα αποτελέσματα τής ψηφοφορίας, η τηλεθέαση χτύπησε κόκκινο* **3.** (α) ΠΟΛΙΤ. αριστερός, κομουνιστής: *ο καγκελάριος απέπεμψε τον ~ υπουργό του, ο οποίος θα τον έφερνε σε σύγκρουση με τους βιομηχάνους* (β) ***Κόκκινοι*** (οι) οι κομουνιστές και ειδικότ. οι Ρώσοι: *τότε που κυβερνούσαν οι ~* || *«οι Κόκκινοι»* (τίτλος κινηματογραφικής ταινίας) (γ) ***Κόκκινος Στρατός*** (ρωσ. Krasnaja Armija) ο Σοβιετικός Στρατός που δημιουργήθηκε μετά την Οκτωβριανή Επανάσταση: *ήρωας τού ~* **4.** αυτός που γίνεται από ντομάτα και έχει το χρώμα της: *μακαρόνια με ~ σάλτσα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα, κόκκος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόκκος*. Η σημ. «ερυθρός» οφείλεται στη χρησιμοποίηση ορισμένων κόκκων πρίνου, από τους οποίους έφτειαχναν το κόκκινο χρώμα. Η φρ. *κόκκινο πανί* αποδίδει το αγγλ. red rag].

κοκκινοσκουφίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μετωνυμ.) για κορίτσι που είναι ντυμένο στα κόκκινα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Rotkäppchen, ηρωίδα ενός από τα φημισμένα παραμύθια που συνέλεξαν τον 19ο αι. οι αδελφοί Grimm].

κοκκινοτρίχης, -α, -ικο {κοκκινοτρίχηδες} (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει κόκκινο τρίχωμα, κοκκινομάλλης.

κοκκινόχωμα (το) {δύσχρ. κοκκινοχώματος | χωρ. πληθ.} χώμα κόκκινου χρώματος κατάλληλο για την αγγειοπλαστική· αλλιώς *κόκκινη άργιλος*.

κοκκινόψαρο (το) εδώδιμο παχύ ψάρι τού Β. Ατλαντικού Ωκεανού με κόκκινο χρώμα και αγκάθια στο κεφάλι.

κοκκινωπός, -ή, -ό αυτός που το χρώμα του τείνει προς το κόκκινο, ερυθρωπός.
[ΕΤΥΜ. < *κόκκινος* + *-ωπός* (βλ.λ.)].

κοκκίο (το) [μτγν.] **1.** πολύ μικρός κόκκος • **2.** ΒΙΟΛ. μικροσκοπικά υποκυτταρικά σωμάτια, που περιέχονται στο πρωτόπλασμα τού κυττάρου.

κοκκιόμορφος, -ος, -ο κοκκιώδης (βλ.λ.).

κοκκιώδης, -ης, -ες [1887] {κοκκιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από κοκκία ή που έχει ανάλογη σύσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κοκκίωμα (το) {κοκκιώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. μικρός ογκοειδής σχηματισμός από φλεγμονώδη κύτταρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. granuloma].

κοκκιωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση που χαρακτηρίζεται από την εμφάνιση πολλαπλών κοκκιωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. granulomatosis].

κοκκίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η ανάπτυξη κοκκίων (βλ. λ. *κοκκίο*, σημ. 2) σε επιφάνειες τού δέρματος που φέρουν τραύματα. Επίσης **κοκκίαση**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. granulation].

κόκκος (ο) **1.** (α) καρπός ελαχίστου μεγέθους, που συνήθ. μαζί με άλλους αποτελεί τον κυρίως καρπό, σπυρί (β) (ειδικότ.) το σπέρμα των δημητριακών: *~ ρυζιού / σιταριού* || *η μουστάρδα γίνεται από κόκκους σιναπιού*· ΦΡ. ***κόκκος σινάπεως*** (*εἰ ἔχετε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως*, Κ.Δ. Λουκ. 17, 6) για κάτι που υπάρχει σε ελάχιστη ποσότητα, είναι πολύ λίγο ή πολύ μικρό **2.** πυρήνας καρπού, το κουκούτσι **3.** (συνεκδ.) κάθε μικρός σφαιροειδής όγκος ή τρίμμα: *~ άμμου / χρυσού / σκόνης* **4.** (μτφ.) ελάχιστη ποσότητα: *δεν υπάρχει ~ αλήθειας σε όλα αυτά* ΣΥΝ. κουκούτσι • **5.** ΙΑΤΡ. μικρόβιο στρογγυλού σχήματος, συνήθ. παθογόνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. μεσογειακό δάνειο, που συνδ. με ισπ.

cuesco «καρυδάκι, φουντουκάκι»].

κόκκος: παράγωγα. Το αρχ. **κόκκος** «κουκούτσι» ήδη στην αρχαία γλώσσα έδωσε μια σειρά παραγώγων, που η χρήση τους με την ίδια ή και ελαφρώς τροποποιημένη σημασία συνεχίζεται και σήμερα: *κοκκ-ίον > κουκκί· κόκκινος* «ο έχων κόκκινο χρώμα» (από τους *κόκκους τού πρίνου*, από τους οποίους έφτειαχναν το κόκκινο χρώμα· το *κόκκινος*, ήδη αρχαίο, αντικατέστησε βαθμηδόν το *ερυθρός*)· *κόκκ-αλος (ο)*, αρχική σημ. «κουκκουνάρι» > *κόκκαλο (το)* (σε ουδέτερο γένος αναλογικά προς το *οστούν*). Όπως είναι φανερό, όλες αυτές οι λέξεις γράφονται κανονικά με δύο -κ-.

κοκκοφοίνικας (ο) ▸ κοκοφοίνικας

κόκκυγας (ο) {-α κ. -ος | κοκκύγων} ΑΝΑΤ. το κατώτατο ακραίο οστό τής σπονδυλικής στήλης τού ανθρώπου: *κύστη κόκκυγος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) ουρίτσα. — **κοκκυγικός**, -ή, -ό [1836].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόκκυξ, -υγος* «κούκκος» < επιφών. *κόκκυ* «η κραυγή τού κούκκου», ονοματοποιημένη λ. από τον ήχο ku-ku, πβ. σανσκρ. kokilá- «κούκκος», kukkuṭá «κόκορας», λατ. cucūlus «κούκκος», αγγλ. cuckoe, γερμ. Kuckuck κ.ά. Η ανατομική σημ. είναι μτγν. (πβ. λατ. os coccygis), επειδή το οστό μοιάζει με το ράμφος τού κούκκου].

κοκκύτης (ο) [1879] (σχολ. ορθ. *κοκίτης*) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μεταδοτική νόσος τής παιδικής ηλικίας, που εκδηλώνεται με επίμονο και ξερό βήχα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επιφών. *κόκκυ* «η κραυγή τού κούκκου», με την οποία θεωρήθηκε ότι μοιάζει ο επίμονος βήχας ασθενούς (πβ. μτγν. *κοκκυσμός* «βαριά, δυνατή φωνή»)].

κοκκώδης, -ης, -ες [1843] {κοκκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που αποτελείται από κόκκους ή έχει ανάλογη σύσταση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κόκκωση (η) [1889] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η διάταξη και ο όγκος των κόκκων που αποτελούν την επιφάνεια λειαντικού φύλλου: *γυαλόχαρτο με πυκνή ~*.

κοκό (το) {χωρ. πληθ.} **1.** η φωνή που βγάζει η κότα, το κακάρισμα (βλ.λ.) **2.** (στη γλώσσα των νηπίων) το αβγό ή το γλυκό: *φάε το ~ σου* **3.** (!-λαϊκ.) η ερωτική πράξη: *θέλει ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coco, ονομασία τού αβγού στην παιδική γλώσσα, που προέρχεται από την κραυγή τής κότας (γαλλ. cot! cot!)].

κοκόνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) **1.** ονομασία γυναικών αριστοκρατικής καταγωγής ΣΥΝ. κυρία, κυρά, δέσποινα **2.** (χαϊδευτ.) προσφώνηση συζύγου ή γυναίκας: *~ μου!*
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. cocoană].

κοκοράκι *(το)* {χωρ. γεν.} **1.** μικρός κόκορας ΣΥΝ. *κοκορόπουλο* **2.** τούφα μαλλιών στο μπροστινό μέρος τού κεφαλιού, που υψώνεται πιο πάνω από τα υπόλοιπα μαλλιά (θυμίζοντας το λειρί τού κόκορα).

κόκορας (ο) {-α κ. -όρου | -ες κ. -όροι, -όρων} **1.** (καθημ.) ο πετεινός ΣΥΝ. (λόγ.) αλέκτωρ· ΦΡ. (α) ***κάνω τον κόκορα*** κάνω τον γενναίο, τον παλληκαρά, ενώ δεν είμαι (β) ***κοκόρου γνώση*** έλλειψη εξυπνάδας, λίγο μυαλό: *ούτε ~ δεν έχει* (καθόλου μυαλό) (γ) ***σαράντα πέντε Γιάννηδες ενός κοκόρου γνώση*** όταν θέλουμε να πούμε ότι κάποιος που λέγεται Γιάννης δεν είναι έξυπνος, δεν δείχνει πολλή εξυπνάδα (δ) ***σηκώνομαι με τα κοκόρια*** σηκώνομαι πολύ πρωί (ε) (παροιμ.) ***όπου λαλούν πολλοί κοκόροι / πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει*** όταν ανακατεύονται πολλοί σε μια δουλειά, τα αποτελέσματα συνήθως δεν είναι καλά (στ) ***τα φορτώνω στον κόκορα*** εγκαταλείπω κάθε περαιτέρω προσπάθεια (ζ) ***τρώγονται σαν τα κοκόρια*** τσακώνονται με έντονη αντιπαλότητα (συνήθ. λόγω εγωισμού) **2.** (μτφ.) άντρας με έντονη σεξουαλική ζωή • **3.** (παλαιότ.) ο επικρουστήρας των κυνηγετικών και των πυροβόλων όπλων. Επίσης **κοκόρι** (το) {δύσχρ. κοκορ-ιού | -ιών}. — (υποκ.) **κοκοράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ. από την κραυγή τού πετεινού].

κοκορέτσι (το) {κοκορετσ-ιού | -ιών} ορεκτικό από σπλάχνα ζώου, συνήθ. αρνιού, τυλιγμένα με έντερα, που ψήνεται στη σούβλα. — (υποκ.) **κοκορετσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. kukurec. Στην αλβ. λ. ανάγεται και το αρωμ. kukuretšu, ενώ το τουρκ. kokoreç προέρχεται από την Ελληνική].

κοκορεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κοκορεύτηκα} καυχώμαι, υπερηφανεύομαι: *~ για τις γνώσεις μου*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κοκόρι (το) → κόκορας

κοκορομαχία (η) {κοκορομαχιών} **1.** αγώνας μεταξύ δύο πετεινών, που σε μερικές χώρες συνοδεύεται από στοιχήματα **2.** (μτφ.) τσακωμός με επίδειξη παλληκαριάς μεταξύ δύο ή περισσότερων αντιπάλων.

κοκορόμυαλος, -η, -ο (για πρόσ.) ελαφρόμυαλος, ανόητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κοκορόπουλο (το) (υποκ.) μικρός κόκορας, πετεινάρι.

κοκότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** γυναίκα ελευθερίων ηθών, πόρνη **2.** (μειωτ.) γυναίκα που την ενδιαφέρει μόνο ο καλλωπισμός της. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ιντερβιού*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cocotte «πουλάδα», θηλ. τού coq «κόκορας»].

κοκοφοίνικας (ο) {κοκοφοινίκων} τροπικό φυτό με μεγάλο ύψος, λεπτό και γειρτό κορμό και πολύ μεγάλα μακριά πτεροειδή φύλλα στην κορυφή, που παράγει τις ινδικές καρύδες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. coconut palm. Το λεξικό πρόθημα *κοκο-* προέρχεται από το ισπ. coco < πορτ. côco «γκριμάτσα», εξαιτίας τής μορφής που σχηματίζουν οι τρεις τρύπες στη βάση τού καρπού].

κοκτέιλ (το) {άκλ.} **1.** ποτό που παρασκευάζεται με την ανάμειξη οινοπνευματωδών ή γλυκών ποτών σε συνδυασμό με κομμάτια καρπών, φρούτων κ.λπ. **2.** (συνεκδ.) ημιεπίσημη βραδινή δεξίωση περιορισμένης διάρκειας, κατά την οποία προσφέρονται ποτά: *μας κάλεσαν σε ένα ~ || πήγαμε σε ένα ~-πάρτι* **3.** (γενικότ.) καθετί που προκύπτει από την ανάμειξη διαφορετικών πραγμάτων: *~ φαρμάκων || ~ από μπλουζ και τζαζ-ποπ || ~ πάθους και θυμού / βίας και ερωτισμού* **4.** ***κοκτέιλ μολότοφ*** εμπρηστική αυτοσχέδια βόμβα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ.-αμερ. cocktail, αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μια άποψη, η λ. αποτελεί σύντμηση τής φρ. cocktailed horse, η οποία αναφερόταν σε άλογα όχι ιδιαίτερα μεγάλης αξίας, που τους έκοβαν την ουρά (tail), προκειμένου να στηλώνεται όρθια (ρ. cock «στηλώνω, ορθώνω») και να μην κρέμεται. Η σημασιολ. εξέλιξη που οδήγησε στη σημερινή σημ. παραμένει άγνωστη].

κοκωβιός (ο) ψάρι μικρού ώς μέτριου μεγέθους που ζει σε όλες τις θάλασσες αλλά και σε ποτάμια (κοκωβιός των Φιλιππίνων), με κοντόχοντρο σώμα, μεγάλα μάτια που εξέχουν τοποθετημένα το ένα κοντά στο άλλο στο πάνω μέρος και στόμα με παχιά χείλη και δόντια στα σαγόνια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωβιός* (βλ.λ.), με επανάληψη τής πρώτης συλλαβής].

κόλα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΒΟΤ. αγγειόσπερμο δικότυλο φυτό, τού οποίου οι καρποί χρησιμοποιούνται ως συστατικό αναψυκτικών και στη φαρμακοποιία **2.** (συνεκδ.) κάθε αναψυκτικό που περιέχει το παραπάνω συστατικό: *«την πρώτη θέση στις προτιμήσεις των Ελλήνων καταναλωτών κατέχουν τα αναψυκτικά τύπου ~»* (εφημ.). Επίσης **κολά** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αμερ. Cola, αποσπασμένο από τις εμπορικές επωνυμίες Coca-Cola, Pepsi-Cola. Η λ. ταυτίζεται με την αφρικανική λ. kola, η οποία αναφέρεται στο ομώνυμο δέντρο, που ο καρπός του περιέχει καφεΐνη].

κολάζ (το) → κολλάζ

κολάζω ρ. μετβ. {κόλασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** βάζω (κάποιον) σε πειρασμό, σκανδαλίζω: *πάλι με κόλασες με τα καμώματά σου*· ΦΡ. ***κολάζω και άγιο*** βλ. λ. *άγιος* **2.** περιορίζω, μετριάζω: *οι επίσημες εξηγήσεις που δόθηκαν είχαν για να κολάσουν την ανησυχία τού κοινού / τις εντυπώσεις και την αποτυχία τού χειρισμού τού θέματος* **3.** επιτιμώ, ψέγω: *όλοι κολάζουν δημόσια τέτοιες μορφές συμπεριφοράς, αλλά στην πραγματικότητα τις ανέχονται* **4.** (μεσοπαθ. ***κολάζομαι***) σκανδαλίζομαι, μπαίνω σε πειρασμό: *και ποιος δεν κολάστηκε, όταν την είδε με τέτοια εμφάνιση;* • **5.** επιβάλλω σε (κάποιον) ποινή, τιμωρώ: *η πράξη αυτή κολάζεται από τον νόμο* **6.** (η μτχ. ***κολασμένος***, *-η, -ο*) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόλος* «βραχύς, κολοβός» (βλ. λ. *κολοβός*). Το ρ. *κολάζω* είχε αρχικώς τη σημ. «κολοβώνω, ακρωτηριάζω, αποκόπτω τα άκρα», από όπου γρήγορα εξελίχθηκε στη σημ. «ελέγχω, διορθώνω» (λ.χ. «*~ τὰς ἐπιθυμίας*», Πλάτων). Η σημ. «τιμωρώ» είναι ήδη αρχ. και με αυτή χρησιμοποιείται η λ. τις δύο φορές που απαντά στην Κ.Δ. (πβ. *Πράξ.* 4,21: *οἱ δὲ προσαπειλησάμενοι ἀπέλυσαν αὐτούς, μηδὲν εὑρίσκοντες τὸ πῶς κολάσωνται αὐτούς...*)].

κολάι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (καθημ.) ευκολία, ευχέρεια ΣΥΝ. άνεση· συνήθ. στη ΦΡ. ***παίρνω το κολάι*** παίρνω τον αέρα μιας δουλειάς, μαθαίνω να την αντιμετωπίζω με άνεση και αυτοπεποίθηση: *στην αρχή δυσκολεύτηκα με αυτό που μου ζήτησε να κάνω, γρήγορα όμως πήρα το κολάι*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kolay].

κόλακας (ο/η) {κολάκων} πρόσωπο που κολακεύει κάποιον, συνήθ. ανώτερό του, με σκοπό να κερδίσει την εύνοιά του ΣΥΝ. (οικ.) γαλίφης, γλείφτης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόλαξ, -ακος*, αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με το αρχ. ρ. *κηλῶ (-έω)* «γοητεύω, θέλγω» ή, κατ' άλλη εκδοχή, με το ρ. *κέλλω* «θέτω σε κίνηση, ενθαρρύνω»].

κολακεία (η) [αρχ.] {κολακειών} λόγος υπερβολικά επαινετικός, που λέγεται για την απόκτηση τής εύνοιας (κάποιου): *αρχίζω τις ~ || δεν είναι ~, πρόκειται για την αλήθεια* ΣΥΝ. φιλοφρόνηση, (οικ.) γαλιφιά, γλείψιμο.

κολακευτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που αποσκοπεί στην κολακεία: *~ σχόλιο / λόγος / έκφραση* (β) (ειδικότ.) επαινετικός, που κάνει κάποιον να αισθάνεται ωραία για τον εαυτό του: *οι εφημερίδες έγραψαν πολύ ~ σχόλια για την ερμηνεία της || ήταν πολύ κολακευτικό για εκείνη το γεγονός ότι της πρότεινε να συνεργαστούν || είναι ιδιαίτερα κολακευτικό για μια γυναίκα το να της στέλνει κάποιος λουλούδια* **2.** αυτός που προσδίδει ομορφιά και χάρη, που αναδεικνύει τα ωραία χαρακτηριστικά: *πολύ ~ φωτογραφία, την κάνει να φαίνεται σαν μοντέλο*. — **κολακευτικά** επίρρ.

κολακεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {κολάκ-εψα, -εύτηκα, -ευμένος} **1.** επαινώ υπερβολικά (κάποιον), για να κερδίσω την εύνοιά του και να επωφεληθώ προσωπικά: *συνηθίζει να κολακεύει τα πρόσωπα που έχει ανάγκη* ΣΥΝ. καλοπιάνω, θωπεύω **2.** δημιουργώ ικανοποίηση, κάνω κάποιον να αισθάνεται υπερήφανος: *η πρόσκλησή του με κολακεύει ιδιαίτερα* **3.** (μεσοπαθ. ***κολακεύομαι***) αρέσκομαι, ικανοποιούμαι: *~ που ακούω ότι το ντύσιμό μου αρέσει σε κάποιον με τόσο καλό γούστο* • **4.** προσδίδω ομορφιά και χάρη, τονίζω την αξία ή την ομορφιά (κάποιου): *αυτό το ντύσιμο / αυτή η φωτογραφία σε κολακεύει πολύ*.

κολάν (το) → κολλάν

κολαντρίζω ρ. → κουλαντρίζω

κολαούζος (ο) (λαϊκ.) αυτός που προπορεύεται και δείχνει τον δρόμο προς έναν τόπο, ο οδηγός· ΦΡ. (παροιμ.) ***χωριό που φαίνεται κολαούζο δεν θέλει*** τα γνωστά και αυτονόητα πράγματα δεν χρειάζονται επεξηγήσεις.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kılavuz].

κολάπσους (το) {άκλ.} ΙΑΤΡ.-ΨΥΧΟΛ. παθολογική κατάσταση κατά την οποία σημειώνεται πλήρης κατάρρευση τού οργανισμού και ψυχική καταβολή.
[ΕΤΥΜ. < λατ. collapsus «κατάρρευση», μτχ. τού ρ. collabor «καταρρέω, καταπίπτω» < con- + labor «ολισθαίνω, πέφτω»].

κολαρίζω ρ. → κολλαρίζω

κολαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλος κολλαριστός άσπρος γιακάς. [ΕΤΥΜ. < βεν. colarina, βλ. κ. *κολάρο*].

κολαριστός, -ή, -ό → κολλαριστός

κολάρο (το) **1.** ο σκληρός γιακάς των πουκαμίσων **2.** (ειδικότ.) πρόσθετος γιακάς σε πουκάμισο **3.** το περιλαίμιο (λ.χ. των ζώων)· ΦΡ. ***φοράω (κάτι) κολάρο (σε κάποιον)*** χτυπώ (κάποιον) στο κεφάλι με μεγάλης επιφάνειας αντικείμενο, ώστε να περάσει από το κεφάλι του και να σταθεί στους ώμους του: *πάνω στον καβγά τού φόρεσε τον πίνακα κολάρο!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. collaro < μτγν. λατ. collarius < λατ. collum «τράχηλος, λαιμός»].

κόλαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} **1.** (σε διάφορες θρησκείες) η κατάσταση ή και ο τόπος στον οποίο θα καταλήξουν οι ψυχές των κακών ανθρώπων (αμαρτωλών) μετά τον θάνατό τους (συνήθ. τόπος τιμωρίας): *η ~ στον ισλαμισμό είναι ένας κρατήρας φωτιάς, όπου βασανίζονται οι κολασμένοι* **2.** (ειδικότ. στον χριστιανισμό) (α) η κατάσταση πνευματικής τιμωρίας στην οποία θα περιέλθουν μετά την τελική κρίση όσοι πέθαναν χωρίς να έχουν μετανοήσει για τις αμαρτίες τους (β) (σύμφωνα με ορισμένες αντιλήψεις) ο τόπος όπου καταλήγουν μετά θάνατον οι αμαρτωλοί, ο οποίος συχνά απεικονίζεται ως χώρος τιμωρίας και βασανισμού τους (πύρινα καμίνια, σκότος, βασανιστήρια κ.λπ.) και στον οποίο θεωρείται ότι κυριαρχούν ο Διάβολος και οι άλλοι δαίμονες: *τον απειλούσε ότι μ' αυτά που κάνει, θα πάει κατευθείαν στην ~* ΑΝΤ. παράδεισος **3.** (μτφ.) χώρος τιμωρίας και βασανισμού: *η ~ των φυλακών / τού αναμορφωτηρίου / τής εξορίας* **4.** (μτφ.) περιστάσεις ή συνθήκες ζωής μέσα στις οποίες υποφέρει και δυστυχεί κανείς, καθώς και ο τόπος όπου επικρατούν τέτοιες συνθήκες: *η ~ τού πολέμου* || *σε ~ μεταβλήθηκε το κέντρο τής πόλης από τις συγκρούσεις αστυνομίας και αναρχικών* || *κατάφερε να ξεφύγει από την ~ των ναρκωτικών / τής πορνείας* || *οι πυροσβέστες βγήκαν σώοι από την πύρινη ~* (την καταστροφική πυρκαγιά) **5.** (μτφ.) συνθήκες καύσωνα και ταλαιπωρίας: *ο καύσωνας και το νέφος μετέτρεψαν την Αθήνα σε ~* **6.** (μτφ.-αργκό) κατάσταση ελευθεριότητας, έντασης και εκτόνωσης, στην οποία καταργούνται οι ηθικές αναστολές: *κάθε βράδυ γίνεται ~ στα παραλιακά κλαμπ* ΣΥΝ. το σώσε, χαμός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόλασις* «τιμωρία - εκκοπή» < *κολάζω* (βλ.λ.)].

κολάσιμος, -η, -ο [1833] αυτός που τιμωρείται, άξιος κολασμού: *~ πράξη* ΣΥΝ. αξιόποινος, καταδικαστέος.

κολασμένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει καταδικαστεί μετά θάνατον σε τιμωρία **2.** (κατ' επέκτ.) αμαρτωλός, διεφθαρμένος, άσωτος: *~ ψυχή* **3.** (μτφ. ως ουσ.) αυτός που ζει υπό άθλιες συνθήκες ζωής, ο κοινωνικά καταδικασμένος στη φτώχια, τη μιζέρια και τη δυστυχία: *«εμπρός τής Γης οι ~»* (ο πρώτος στίχος τής ελληνικής απόδοσης τού ύμνου τής Α' Διεθνούς) ΣΥΝ. απόκληρος, απόβλητος.

κολασμός (ο) [μτγν.] η ποινή που επιβάλλεται για σωφρονισμό, τιμωρία.

κολαστήριο (το) [μτγν.] {κολαστηρί-ου | -ων} τόπος τιμωρίας και βασανισμού, βασανιστήριο: *στο ~ τού ψυχιατρικού ιδρύματος κατεγράψαμε απάνθρωπες σκηνές.*

κολαστήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον κολασμό.

κολαστής (ο) [αρχ.], **κολάστρια** (η) [μτγν.] {κολαστριών} **1.** πρόσωπο που κολάζει, τιμωρεί ΣΥΝ. τιμωρός ● **2.** πρόσωπο που παρασύρει σε αμαρτία.

κολατσίζω ρ. μετβ. {κολάτσισα} τρώω κολατσιό (βλ.λ.).

κολατσιό (το) σύντομο γεύμα πριν από το μεσημεριανό φαγητό, το πρόγευμα: *οι εργάτες έκαναν μια διακοπή για ~* ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) προάριστον. Επίσης **κολατσό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γεύμα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. colazion < ρ. colar «καλλιεργώ» < λατ. colo].

κόλαφος (ο) {κολάφων} **1.** ράπισμα στο πρόσωπο, χαστούκι **2.** (μτφ.) λόγος ή πράξη που ταπεινώνει· προσβολή: *ήταν ~ γι' αυτή τη χώρα η απόφαση τού Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου* || *«η εισήγηση τού εισαγγελέα τού Αρείου Πάγου αποτελεί ~ για την τακτική των τραπεζών να επιβάλλουν τόκους επί των τόκων χωρίς κανέναν περιορισμό»* (εφημ.). Επίσης **κολάφισμα** (το) [μτγν.] {κολαφίσμ-ατος | -ατα, -άτων} κ. **κολαφισμός** (ο) [μτγν.]. — **κολαφίζω** ρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κολάπτω* «χτυπώ, τρυπώ» (για το οποίο βλ. λ. *εκκολάπτω*) ίσως υπό την επίδραση τού ουσ. *κρόταφος*. Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. colap(h)us και στις υπόλοιπες λατινογενείς γλώσσες, πβ. γαλλ. coup «χτύπημα», ιταλ. colpo, ισπ. golpo κ.ά. Βλ. κ. *κόλπο*].

κολ-γκέρλ (το) (παλαιότ. ορθ. *κωλ-γκέρλ*) {άκλ.} νεαρή πόρνη που επισκέπτεται τους πελάτες σε ιδιωτικό χώρο (μετά από τηλεφωνική συνεννόηση).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. call girl].

κολεγιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κολέγιο· ΦΡ. ***κολεγιακή μπλούζα*** βαμβακερή μπλούζα, η εσωτερική επιφάνεια τής οποίας είναι χνουδωτή, για να έχει μεγαλύτερη απορροφητικότητα ΣΥΝ. φούτερ.

κολέγιο (το) {κολεγί-ου | -ων} **1.** εκπαιδευτικό ίδρυμα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, που διαθέτει συνήθ. και οικοτροφείο, δηλ. οι μαθητές μπορούν να τρώνε και να μένουν εκεί **2.** (κυρ. στη Μ. Βρετανία και στις Η.Π.Α.) ίδρυμα ανώτατης εκπαίδευσης (συχνά και οικοτροφείο), με φροντιστήρια προπαρασκευής και άσκησης των φοιτητών **3.** (μτφ.-ειρων.) κάθε ίδρυμα ή χώρος, λ.χ. φυλακή ή στρατόπεδο, όπου, παρά τα αναμενόμενα, επικρατούν συνθήκες ιδιαίτερης άνεσης και φροντισμένης διαβίωσης: *εδώ δεν είναι στρατώνας, είναι ~.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. college < λατ. collegium «σύλλογος, συγκυριαρχία» < collēga «συγκυρίαρχος, συνεργός» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω». Το μτγν. *κολλήγιον* (μεσν. *κολλέγιον*) είχε τη σημ. «ανώτατο δικαστικό συμβούλιο»].

κολεγιόπαιδο (το) **1.** ο σπουδαστής κολεγίου **2.** (κατ' επέκτ.) νέος με επιτηδευμένη συμπεριφορά και εμφάνιση, όπως τα παιδιά των κολεγίων. Επίσης (λόγ.) **κολεγιόπαις** (ο) {κολεγιό-παιδος | -παίδων}.

κολέϊ (το) {άκλ.} μεγάλο σκυλί, συνήθ. κατοικίδιο, με μακρύ τρίχωμα, οξύ ρύγχος, όρθια αφτιά και αμυγδαλωτά μάτια.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. collie < διαλεκτ. αγγλ. colly «μαυρειδερός» < μέσ. αγγλ. col «κάρβουνο»].

κολεϊσμός (ο) ΙΑΤΡ. (παλαιότ.) ο κολπόσπασμος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. vaginisme].

κολεκτίβα κ. **κολεχτίβα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εργατική ή αγροτική ένωση, οι αρχές τής οποίας βασίζονται σε σοσιαλιστικές θεωρίες (πβ. λ. *κολχόζ*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ρωσ. kolektiv < γαλλ. collectif (-ve) < λατ. collectivus «συγκεντρωτικός, περιληπτικός» < colligo «συνάγω, συγκεντρώνω» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

κολεκτιβισμός κ. **κολεχτιβισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} μορφή κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης, που βασίζεται στον σοσιαλισμό και στην οποία όλα τα μέσα παραγωγής αποτελούν ιδιοκτησία ενός συλλογικού οργάνου (τού κράτους, μιας συνεταιριστικής οργάνωσης κ.λπ.). — **κολεκτιβιστικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. collectivisme, βλ. κ. *κολεκτίβα*].

κολεκτιβοποίηση κ. **κολεχτιβοποίηση** (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η εφαρμογή τού κολεκτιβισμού.

κολεξιόν (η) {άκλ.} **1.** το σύνολο των ενδυμάτων που παρουσιάζουν σχεδιαστές μόδας για κάθε εποχή: *η νέα ~ τού Υβ Σαιν Λωράν για το καλοκαίρι* **2.** (συνεκδ.) η εκδήλωση στην οποία παρουσιάζονται τα ενδύματα σχεδιαστή μόδας: *στην ~ έδωσαν το «παρών» πολλοί κοσμικοί Αθηναίοι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. collection «συλλογή» < λατ. collectio < colligo «συλλέγω, συναθροίζω» < col- (< cum) + lego].

κολεόπτερο (το) [αρχ.] {κολεοπτέρ-ου | -ων} ΖΩΟΛ. καθένα από τα έντομα που ανήκουν στην τάξη εντόμων που είναι εφοδιασμένα με δύο ζεύγη ανόμοιων φτερών, λ.χ. η πεταλούδα.

κολεός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. ο κόλπος (βλ.λ., σημ. 4) **2.** ΒΟΤ. στα αγρωστώδη, η πεπλατυσμένη βάση των φύλλων που περιβάλλει ένα τμήμα τού βλαστού ● **3.** θήκη μαχαιριού ή ξίφους, θηκάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κολεόν* «θήκη» < **κολεϝόν*, που πιθ. συνδ. με το ρ. *καλύπτω* και με το παράγωγο ουσ. *κέλυφος*].

κολεόσπασμος (ο) ΙΑΤΡ. ο κολπόσπασμος (βλ.λ.).

κολεχτίβα (η) ▸ κολεκτίβα

κολεχτιβισμός (ο) → κολεκτιβισμός

κολίανδρο κ. **κορίανδρο** (το) {κολιάνδρ-ου | -ων} ποώδες αρωματικό φυτό, τού οποίου τα φύλλα και οι καρποί χρησιμοποιούνται στη μαγειρική, τη ζαχαροπλαστική και τη φαρμακευτική. Επίσης **κολίαντρο** (το) κ. **κόλιαντρος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολίανδρον* < *κορίανδρον* (με παρετυμ. επίδρ. τής λ. *ἀνήρ, ἀνδρός*) < αρχ. *κορίαννον* (ήδη μυκ. ko-ri-ja-do-no), αγν. ετύμου, λ. τού μεσογειακού υποστρώματος].

Κόλιας (ο) ο Αρβανίτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Kolje, που ανάγεται στο όν. *Νικόλαος* (βλ.λ.)].

κολιγιά (η) → κολληγιά

κολίγος / κολίγας (ο) ▸ κολλήγας

κολιέ (το) {άκλ.} γυναικείο κόσμημα που φοριέται γύρω από τον λαιμό, περιδέραιο (συνήθ. με πολύτιμες πέτρες, χάντρες). Επίσης (λαϊκ.) **κολιές** (ο). — (υποκ.) **κολιεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. collier < λατ. collarium < collum «τράχηλος, λαιμός»].

κολικόπονος (ο) → κωλικόπονος

κολικός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το κόλον (παχύ έντερο): *~ καμπή* || *~ κυψέλες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. colic].

κολιμπρί (το) {άκλ.} πολύ μικρό αποδημητικό πτηνό των τροπικών περιοχών, που πετάει γρήγορα, με μακρύ ράμφος και γυαλιστερό φτέρωμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. colibri, λ. τής Καραϊβικής].

κολιός (ο) ▸ κολοιός

κολίτιδα (η) [1854] φλεγμονή τού παχέος εντέρου, που προκαλείται από μικρόβια, παράσιτα ή άλλες αιτίες και προξενεί πόνο, φούσκωμα («μετεωρισμό»), διαταραχές των κενώσεων κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < *κόλον* «τμήμα τού παχέος εντέρου», ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. colitis].

κολιτσίνα (η) ▸ κολτσίνα

κόλλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** γενική ονομασία ρευστής συνήθ. ή στερεάς ουσίας, που έχει την ιδιότητα να κολλά δύο ή περισσότερες επιφάνειες, τις οποίες φέρνουμε σε επαφή: *ζωική / συνθετική / φυτική ~* **2.** (συνεκδ.) κάθε συσκευασία (σωληνάριο συνήθ.) που περιέχει τέτοια ουσία και διατίθεται στο εμπόριο ● **3.** ακέραιο φύλλο χαρτιού: *μου ζήτησε μια ~ χαρτί και άρχισε να γράφει την επιστολή·* ΦΡ. ***κόλλα αναφοράς*** τετρασέλιδο χαρτί συγκεκριμένου μεγέθους με γραμμές, που χρησιμοποιείται στα διαγωνίσματα των μαθητών ή σε υποβολή αιτήσεων κ.λπ. ● **4.** λευκή σκόνη από άμυλο ή άλλη ουσία, που χρησιμοποιείται για το κολλάρισμα των ρούχων πριν από το σιδέρωμα ● **5.** ουσία που κάνει το κρασί διαυγές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κόλ-jα* < I.E. *kol(e)i- «κόλλα», πβ. αρχ. σλαβ. klejĭ, ρωσ. klej, μέσ. κάτω γερμ. helen «κολλώ» κ.ά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. γαλλ. colle, ιταλ. colla κ.ά.].

κολλαγόνο (το) ΧΗΜ. **1.** πρωτεΐνη που αποτελεί το συστατικό των ινών που βρίσκονται στους τένοντες, τους συνδέσμους, στον συνδετικό ιστό τού δέρματος, στην οδοντίνη και στους χόνδρους **2.** ***μάσκα κολλαγόνου / ενέσεις κολλαγόνου*** (στην αισθητική) κολλαγόνο που

τοποθετείται στο πρόσωπο για την ανάπλαση των κυττάρων, την καταπολέμηση τής γήρανσης κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. collagen].

κολλαγόνωση (η) ΙΑΤΡ. σύνολο παθήσεων με κοινό χαρακτηριστικό τον εκφυλισμό των κολλαγόνων τού συνδετικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. collagénose].

κολλάζ (το) {άκλ.} ελλην. *χαρτεπικόλληση* **1.** τεχνική ζωγραφικής κατά την οποία χρησιμοποιούνται, εκτός από χρώματα, ετερόκλιτα υλικά (φωτογραφίες, υφάσματα, αποκόμματα εφημερίδας κ.λπ.), που επικολλώνται σε επιφάνεια **2.** (μτφ.) κάθε συνδυασμός διαφορετικών μεταξύ τους στοιχείων: *«υλικά προερχόμενα από διαφορετικές περιοχές και εποχές βρήκαν τη θέση τους σ' αυτό το μεγάλο ~ των οικοδομικών υλικών»* (εφημ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ζωγραφική*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. collage < coller < colle < αρχ. *κόλλα*].

> **κολλάζ ή κολάζ;** Όπως δείχνει η ετυμολογία τής λέξης, πρόκειται για αντιδάνειο (υβρίδιο) που ανάγεται στο ήδη αρχ. ελληνικό **κόλλα** (βλ. ετυμολογία). Το ίδιο ισχύει και στη λ. **κολλάν** (βλ. ετυμολογία). Οι λ. γράφονται με δύο -*λλ*-, γιατί θα ήταν οξύμωρο οι μεν Γάλλοι να γράφουν τις λ. collant και collage με δύο -*λλ*- λόγω τής προέλευσής τους από το ελληνικό *κόλλα*, εμείς δε οι Έλληνες παίρνοντας αυτές τις λέξεις να τις γράφουμε με ένα -*λ*-!

κολλάν (το) {άκλ.} **1.** εφαρμοστό παντελόνι από ελαστικό υλικό: *ποδηλατικό* ~ ‖ ~ *χορού* ‖ ~ *ώς το γόνατο* **2.** το καλσόν **3.** (ως επίθ.) εφαρμοστός, που κολλάει στο σώμα: ~ *παντελόνι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κολλάζ*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. collant τού ρ. coller < colle < αρχ. *κόλλα*].

κολλαρίζω ρ. μετβ. {κολλάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μουσκεύω σε διάλυμα αμύλου (κόλλα) λινό ή βαμβακερό ύφασμα (ρούχο, σεντόνι, τραπεζομάντηλο κ.λπ.), για να γίνει σκληρό και σταθερό με το σιδέρωμα • **2.** προσθέτω άμυλο στο κρασί, για να γίνει διαυγές. Επίσης **κολλάρω**. — **κολλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κόλλα* + παραγ. επίθημα -*άρω*].

κολλαριστός, -ή, -ό **1.** (για ρούχα) αυτός που έχει κολλαριστεί ΣΥΝ. κολλαρισμένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που φοράει πάντα ρούχα καλοσιδερωμένα ή και κολλαρισμένα: *γυρίζει πάντα* ~ **3.** (για χαρτονόμισμα) αυτό που είναι καινούργιο, που μόλις δόθηκε στην κυκλοφορία, αχρησιμοποίητο, ατσαλάκωτο: ~ *χιλιάρικο / πεντοχίλιαρο*.

κολλεγιά (η) (λαϊκ.) ο συνεταιρισμός ΣΥΝ. κολληγιά.

κολλήγας (ο) (σχολ. ορθ. *κολίγας*) **1.** πρόσωπο που καλλιεργεί ξένο κτήμα ή βόσκει ξένο κοπάδι και μοιράζεται τα παραγόμενα προϊόντα με τον ιδιοκτήτη: *η εξέγερση των ~ στο Κιλελέρ* ΣΥΝ. σέμπρος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που δουλεύει με επαχθείς όρους σε ξένη ιδιοκτησία ΣΥΝ. είλωτας. Επίσης **κολλήγος**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βούλλα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. collega «συγκυρίαρχος, συνεργός» < colligo «συλλέγω, συγκεντρώνω» < con- (< cum «μαζί») + lego «συλλέγω, συγκεντρώνω»].

κολληγιά (η) (σχολ. ορθ. *κολιγιά*) **1.** η σχέση που έχουν μεταξύ τους οι κολλήγοι, η επίμορτη καλλιέργεια (πβ. κ. λ. *επίμορτος*) **2.** (γενικότ.) ο συνεταιρισμός, η κολλεγιά.

κόλλημα (το) [αρχ.] {κολλήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κόλληση (βλ.λ.) **2.** (καθημ.) η ερωτική προσέγγιση, το φλερτάρισμα **3.** η επίμονη και φορτική προσκόλληση (κάποιου) σε άλλους· η ενοχλητική προσπάθεια (κάποιου) να βρίσκεται συνεχώς μαζί με (κάποιον/κάποιους) **4.** (οικ.) η εμμονή (κάποιου) σε (κάτι): *έχει ~ με την ομάδα του*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

κολλημένος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που έχει κολλήσει κάπου: *δύο χαρτιά ~ μεταξύ τους* ‖ *μια αφίσα ~ στον τοίχο* **2.** (οικ.-αργκό) αυτός που παρουσιάζει εμμονή σε κάτι: *είναι ~· δεν μπορεί να σκεφτεί διαφορετικά* ΣΥΝ. βαρεμένος (με κάτι).

κόλληση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η ένωση δύο αντικειμένων ή η σταθερή προσαρμογή ενός αντικειμένου πάνω σε άλλο με τη χρήση κόλλας, κολλώδους ουσίας ή άλλης τεχνικής (λ.χ. ηλεκτροκόλληση) ΣΥΝ. συγκόλληση, κόλλημα ΑΝΤ. αποκόλληση.

κολλητήρι (το) {κολλητηρ-ιού | -ιών} **1.** ηλεκτρικό εργαλείο που βοηθεί στη συγκόλληση μεταλλικών αντικειμένων με θέρμανση ώς το σημείο τήξεως (στο οποίο λειώνει) τού συγκολλητικού υλικού **2.** κράμα μετάλλων, συνήθ. από μόλυβδο και κασσίτερο, που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση μεταλλικών αντικειμένων **3.** (μτφ.) φορτικό πρόσωπο, που δεν μπορεί κανείς να το ξεφορτωθεί εύκολα ΣΥΝ. βδέλλα • **4.** (στο θέατρο σκιών) ένας από τους γυιους τού Καραγκιόζη.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολλητήριον* «κόλλα» < αρχ. *κολλῶ* + παραγ. επίθημα -*τήριον*, πβ. κ. *κοιμη-τήριον, σιωπη-τήριον*].

κολλητηρ(ι)τζής (ο) {κολλητηρ(ι)τζήδες} (μειωτ.) ο εφαψίας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κολλητήρι* + παραγ. επίθημα -*τζής* (< τουρκ. -ci)].

κολλητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμεύει για κόλληση, που έχει την ιδιότητα να κολλά: ~ *ταινία* ΣΥΝ. συγκολλητικός • **2.** αυτός που μεταδίδεται εύκολα: *το χασμουρητό είναι ~* **3.** (ειδικότ. για αρρώστια) μεταδοτικός, μολυσματικός: *η ανεμοβλογιά είναι ~ αρρώστια*. — **κολλητικότητα** (η) [1873]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κολλητός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει κολληθεί με κάτι άλλο, κολλημένος ΣΥΝ. συνδεδεμένος **2.** (ειδικότ.) αυτός που εφάπτεται σε κάποιον άλλο: *τα σπίτια μας είναι ~· ένας τοίχος μάς χωρίζει* ΣΥΝ. πλαϊνός, συνεχόμενος **3.** (ειδικότ. για ενδύματα) αυτός που εφαρμόζει απόλυτα στο σώμα: *φοράει ~ φούστες / παντελόνια / μπλουζάκια* ‖ (στον πληθ. κ. ως ουσ.) *φοράει συνεχώς κολλητά* ‖ *όλο με κολλητά τη βλέπεις* • **4.** (μτφ.-οικ.) ***κολλητός*** (ο), ***κολλητή*** (η) πολύ αγαπητός και στενός φίλος, αχώριστος σύντροφος. — **κολλητά** επίρρ.

κολλητσίδα (η) (σχολ. ορθ. *κολλιτσίδα*) **1.** ΒΟΤ. κοινή ονομασία διαφόρων φυτών, των οποίων οι βλαστοί ή τα σπέρματα περιέχουν κολλητική ουσία **2.** (μτφ.) φορτικός και ενοχλητικός άνθρωπος: *από τότε που τον γνώρισα μου έχει γίνει ~* ΣΥΝ. (μτφ.) βεντούζα, βδέλλα, τσιμπούρι, (εκφραστ.) στενός κορσές, κολλητήρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κολλητίδα* (με τσιτακισμό) < *κολλητός / -τής* < *κολλῶ*].

κολλοειδής, -ής, -ές [1839] {κολλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τη μορφή και τη σύσταση τής κόλλας, που είναι πηχτός και κολλάει ΣΥΝ. κολλώδης **2.** ΧΗΜ. (α) ***κολλοειδή συστήματα*** συστήματα διασποράς, όπου τεμαχίδια στερεών, υγρών ή αερίων σωμάτων μεγέθους εκατομμυριοστού τού εκατοστού διασπείρονται σε στερεά, υγρά ή αέρια σώματα (β) αυτός που σχετίζεται με *τα κολλοειδή* συστήματα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -*ης*, -*ης*, -*ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. colloïde].

κόλλυβα (τα) {κολλύβων} βρασμένο σιτάρι με ζάχαρη, σταφίδα, ρόδι και άλλα αρτύματα, που τοποθετείται σε δίσκο κατά την τέλεση μνημοσύνου και προσφέρεται στους παρισταμένους για μακαρισμό τού νεκρού· ΦΡ. (α) ***θα φάμε κόλλυβα*** (για κάποιον) θα πεθάνει (β) ***με ξένα κόλλυβα*** σε περιπτώσεις που κάποιος παρουσιάζει κάτι σαν δικό του, ενώ το πέτυχε με τη βοήθεια άλλων (γ) ***κερνάω με ξένα κόλλυβα*** κερνάω ή καλύπτω υποχρεώσεις μου με χρήματα άλλων, αφήνοντας να εννοηθεί ότι είναι δικά μου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόλλυβον / -α* (πληθ.) «γλυκύσματα από βρασμένο σιτάρι» < αρχ. *κόλλυβος* «νόμισμα μικρής αξίας» (που μερικές φορές τοποθετούσαν πάνω στον τάφο), αβεβ. ετύμου, πιθ. < εβρ. ḥalp «αλλάζω – συναλλάσσομαι»].

Κολλυβάδες (οι) ΕΚΚΛΗΣ.-ΙΣΤ. **1.** αυτοί που κατά την *έριδα των Κολλυβάδων* υποστήριζαν την *τέλεση των μνημοσύνων* μόνο το Σάββατο· οι Κολλυβάδες υπήρξαν ο αντίποδας των ευρωπαϊστών (των επηρεασμένων από τις αρχές τού Γαλλικού Διαφωτισμού και τού Εγκυκλοπαιδισμού) **2.** ***Κολλυβάδων έριδα*** η έριδα τού 18ου αι. για την τέλεση των μνημοσύνων μόνο το Σάββατο και όχι την Κυριακή, η οποία συνδεόταν με το ζήτημα τής συχνής Θείας Κοινωνίας και είχε εκπροσώπους μεγάλες πνευματικές μορφές (Μακάριο Νοταρά, Αθανάσιο Πάριο, Νικόδημο Αγιορείτη κ.ά.) **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) συντηρητικοί, προσκολλημένοι στη θρησκευτική παράδοση.

κολλυβιστής (ο) [αρχ.] πρόσωπο που κάνει ανταλλαγές νομισμάτων ΣΥΝ. αργυραμοιβός, σαράφης.

κολλυβογράμματα (τα) {χωρ. γεν.} **1.** η στοιχειώδης γνώση γραφής και ανάγνωσης, το να ξέρει κανείς ίσα-ίσα να γράφει και να διαβάζει: *έμαθε μερικά ~ και νομίζει ότι κάτι έκανε* ΣΥΝ. κουτσογράμματα • **2.** κακογραμμένα και δυσανάγνωστα γράμματα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κολοβο-γράμματα* (< *κολοβός* + *γράμματα*), με την *παρετυμολογική επίδραση τής λ. κόλλυβα. Η παρετυμολογία οφείλεται στο γεγονός ότι τα κολοβά* (δηλ. ατελή) *γράμματα* περιελάμβαναν στοιχειώδεις γνώσεις από «σχολεία» εκκλησιαστικού τύπου].

κολλυβόζουμο (το) το ζουμί από το βράσιμο των υλικών για τα κόλλυβα. Επίσης **κολλυβοζούμι** {κολλυβοζουμ-ιού | -ιών}.

κολλύριο (το) {κολλυρί-ου | -ων} υγρό φάρμακο τοπικής χρήσης για τη θεραπεία παθήσεων των ματιών και των αφτιών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κολλύριον*, υποκ. τού ουσ. *κολλύρα* «κουλλούρα», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με το αρχ. συνώνυμο *κόλλιξ*. Η σημερινή σημ. είναι ήδη αρχ. (στον Ιπποκράτη)].

κολλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κολλάς... | κόλλ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) ενώνω με κολλητική ουσία δύο ή περισσότερες επιφάνειες: ~ *το γραμματόσημο στον φάκελο* ‖ ~ *τα κομμάτια στο σπασμένο βάζο* ‖ ~ *προεκλογικές αφίσες* ΣΥΝ. συγκολλώ (β) συνδέω με διάφορες μεθόδους (θέρμανση, συρραφή, κάρφωμα, συγκόλληση κ.λπ.) δύο ή περισσότερα αντικείμενα ή μέρη τού ίδιου αντικειμένου: *ο σιδεράς κόλλησε με ηλεκτροκόλληση το κάγκελο* ‖ ~ *δύο χαρτιά με σελοτέιπ* ‖ (και για μέλη τού ανθρώπινου σώματος) *οι γιατροί κόλλησαν το κομμένο χέρι τού εργάτη* ΣΥΝ. προσαρμόζω, συνενώνω, συγκολλώ· ΦΡ. (α) ***κολλάω ρετσινιά*** προσάπτω σε κάποιον κατηγορία: *του κόλλησαν τη ρετσινιά ότι ήταν καταδότης των Γερμανών στην Κατοχή* (β) (μτφ.) ***δεν μου κολλάει ύπνος*** δεν μπορώ να κοιμηθώ (γ) (παροιμ.) ***στη βράση κολλάει το σίδερο*** βλ. λ. *βράση* (δ) ***κολλάω κάποιον στον τοίχο*** τον αποστομώνω, βγαίνω νικητής σε λεκτική αντιπαράθεση: *με τα επιχειρήματά του τους κόλλησε στον τοίχο* **2.** (μτφ.) (α) προσκολλώμαι φορτικά (σε κάποιον), γίνομαι ενοχλητικός: *κολλάει συνέχεια στην παρέα μας, ενώ ξέρει ότι δεν τον θέλουμε* (β) προσεγγίζω κάποιον συστηματικά (συνήθ. για να επωφεληθώ προσωπικά): *του κολλάει εδώ και καιρό, για να τον διορίσει στο Δημόσιο* (γ) ερωτοτροπώ, φλερτάρω επίμονα: *κολλάει στη γραμματέα του* **3.** (μτφ.) μεταδίδω αρρώστια ή κακή συνήθεια: *μη με πλησιάζεις, γιατί έχω γρίπη και θα σε κολλήσω* ‖ *του κόλλησε το πάθος του για τα χαρτιά / για το ποτό* **4.** (μτφ.) πλησιάζω πολύ, έρχομαι σε άμεση επαφή (σωματικά) με κάποιον ή κάτι: *το μικρό κόλλησε στο φουστάνι τής μητέρας του, μόλις είδε τον σκύλο να πλησιάζει* ‖ *κόλλησε τα χείλη του στα χείλη της* ‖ *κόλλησε το σώμα της πάνω του*· ΦΡ. ***κόλλα το!*** (i) λέγεται για επισφράγιση συμφωνίας, προτείνοντας το χέρι προς τον άλλον για χειραψία: *αφού τα βρήκαν στη μοιρασιά, άπλωσε το χέρι και του είπε: ~!* (ii) (γενικά για κάθε χειραψία που γίνεται με αφορμή κάτι ευχάριστο): *καλά τα καταφέραμε πάλι· ~!* **5.** προσθέτω πρόχειρα: *στον πρόλογο τού βιβλίου του κόλλησε κι ένα «ευχαριστώ» για τους συνεργάτες του* **6.** πειράζω ή ενοχλώ κάποιον μέχρι εκνευρισμού: *μη μου κολλάς, γιατί θα σε χτυπήσω!* ‖ *όλο του κολλάει στις συζητήσεις και πάντα τσακώνονται* ♦ (αμετβ.) **7.** επικεντρώνω την προσοχή μου σε κάτι για πολύ χρόνο ή υποστηρίζω κάτι με επιμονή: *κολλάει σε λεπτομέρειες και χάνει άδικα τον καιρό του* ‖ *του κόλλησε* (ενν. *η ιδέα*) *ότι είναι άρρωστος* **8.** δεν μπορώ να ανταποκριθώ στις απαιτήσεις μιας κατάστασης: *σε τέτοια θέματα κολλάει* ‖ *αν του αλλάξεις λίγο τη διατύπωση, κολλάει και δεν μπορεί να απαντήσει!* ΣΥΝ. μπλοκάρω, κομπλάρω ΑΝΤ.

ξεκολλάω **9.** η επιφάνειά μου γίνεται κολλώδης: *το πάτωμα κολλάει από τα ποτά που χύθηκαν* **10.** (α) (για φαγητό) καίγεται το τμήμα τού φαγητού που εφάπτεται στον πάτο τού σκεύους: *ρίξε νερό στο φαγητό γιατί θα κολλήσει* (β) για μαγειρικό σκεύος που προκαλεί κάψιμο στο φαγητό που μαγειρεύεται σε αυτό, αν δεν υπάρχει η απαιτούμενη ποσότητα νερού ή λαδιού κατά το μαγείρεμα: *μη φτειάξεις την ομελέτα σε αυτό το τηγάνι, γιατί κολλάει· πάρε το άλλο που είναι αντικολλητικό* **11.** δεν μπορώ να προχωρήσω, μένω στο ίδιο σημείο: *κολλήσαμε μία ώρα στα διόδια* || *η ομάδα έχει κολλήσει στην τελευταία θέση τής βαθμολογίας* || *κόλλησαν οι συνομιλίες για την άρση τού εμπάργκο* || *έχει κολλήσει στις ιδέες τού καιρού του* || *ο γενικός δείκτης έχει κολλήσει στο -8%* **12.** ασχολούμαι υπερβολικά και συνεχώς με κάτι: *έχει κολλήσει από το πρωί στην τηλεόραση* **13.** δεν ενεργοποιείται ο μηχανισμός λειτουργίας μου, μπλοκάρω: *κόλλησε το παράθυρο / το συρτάρι και δεν ανοίγει* || *κόλλησε το φρένο!* *το γκάζι και δεν μπορώ να σταματήσω το αυτοκίνητο* || *κόλλησε ο υπολογιστής και δεν παίρνει τις εντολές που του δίνω* || *έχει κολλήσει το μυαλό μου και δεν μπορώ να σκεφτώ τίποτα* **14.** (για οχήματα) συγκρούομαι ελαφρά: *είχε γλίτσα ο δρόμος και το πίσω αυτοκίνητο κόλλησε στο μπροστινό του* **15.** αισθάνομαι έντονα την παρουσία τού ιδρώτα στο σώμα μου (όταν κάνει πολλή ή αποπνικτική ζέστη): *το πουκάμισό του κολλούσε πάνω του από τη ζέστη* || *έχει κουφόβραση κι έχω κολλήσει* **16.** συσχετίζομαι ή ταιριάζω, συνδέομαι λογικά με κάτι: *αυτές οι πληροφορίες κολλάνε μεταξύ τους*· ΦΡ. ***αυτό τώρα πού κολλάει;*** για κάτι που είναι άσχετο με ό,τι λέγεται ή γίνεται εκείνη τη στιγμή **17.** ταιριάζω (με κάποιον), δένομαι συναισθηματικά μαζί του ή κάνω στενή παρέα: *γνωριστήκαμε στο γυμνάσιο και έκτοτε κολλήσαμε* || *δύσκολα κολλάει με τους άλλους ανθρώπους.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κολλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κολλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που είναι όμοιος στη σύσταση και στις ιδιότητες με κόλλα, αυτός που κολλάει. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κολοβακτηρίδιο (το) {κολοβακτηριδί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. βακτήριο που εγκαθίσταται στο έντερο τού ανθρώπου και υπό την επίδραση ορισμένων συνθηκών καθίσταται παθογόνο και προκαλεί ποικιλία νόσων. Επίσης **κολοβακτήριο**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. colibacillus (νόθο σύνθ.) < coli- (< αρχ. *κόλον*) + νεολατ. bacillus «βάκιλος»].

κολόβιο (το) [μτγν.] {κολοβί-ου | -ων} κοντό, αμάνικο ένδυμα, συνήθ. πλεκτό ΣΥΝ. καζάκα.

κολοβός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κομμένη ουρά: *~ σκύλος* ΣΥΝ. κόλουρος **2.** (μτφ.) αυτός που είναι ακρωτηριασμένος, ελλιπής· ΦΡ. (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ***φίδι κολοβό*** ύπουλος και μοχθηρός άνθρωπος **3.** ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) ***κολοβός κώδικας*** κώδικας που του λείπουν οι τελευταίες σελίδες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόλος* «βραχύς, ακρωτηριασμένος» < kol-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qel(ə)- «σπάζω, χτυπώ», πβ. αρχ. σλαβ. kolŭ «πάσσαλος», ρωσ. kol κ.ά. Ομόρρ. *κολ-άζω, κόλ-ουρος*, αρχ. *κολ-άπτω* «χτυπώ, τρυπώ» (βλ. κ. *εκ-κολάπτω*), αρχ. *κλῶ* «σπάζω, χτυπώ» (βλ. λ. *κλάσμα*) κ.ά.].

κολόβωμα (το) [αρχ.] {κολοβώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να κάνει κανείς (κάτι/κάποιον) κολοβό, ο ακρωτηριασμός **2.** (συνεκδ.) τμήμα μέλους ή οργάνου που απομένει μετά τον ακρωτηριασμό. Επίσης **κολόβωση** (η) [αρχ.] (σημ. 1).

κολοβώνω ρ. μετβ. {κολόβω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) κολοβό, ακρωτηριάζω ΣΥΝ. κουτσουρεύω, κόβω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κολοβῶ (-όω)* < *κολοβός*].

κολοιός (ο) (σχολ. ορθ. *κολιός*) το σκουμπρί (βλ.λ.)· ΦΡ. (παροιμ.) ***κάθε πράγμα στον καιρό του κι ο κολοιός τον Αύγουστο*** καθετί πρέπει να γίνεται στην κατάλληλη ώρα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η γρ. με *-ι- (κολιός)* δεν έχει ετυμολογική βάση].

κολοκοτρωναίικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την ιστορική οικογένεια των Κολοκοτρωναίων· ΦΡ. ***σουγιάς κολοκοτρωναίικος*** είδος σουγιά με ξύλινη λαβή και καμπυλωτή λεπίδα.

κολοκύθα (η) [μεσν.] {δύσχρ. κολοκυθών} **1.** μεγάλο κολοκύθι, συνήθ. κιτρινωπού ή κοκκινοκίτρινου χρώματος και στρογγυλού σχήματος· οι λευκοί και πεπιεσμένοι σπόροι που περιέχει τρώγονται αλατισμένοι και καβουρντισμένοι και είναι γνωστοί με το όνομα *πασατέμπος* (βλ.λ.) **2.** η νεροκολοκύθα· κολοκύθι με στρογγυλή φαρδιά βάση και μακρόστενο λαιμό, το οποίο χρησιμοποιείται, αφού αποξηρανθεί, ως δοχείο υγρών, συνήθ. νερού ΣΥΝ. φλασκί.

κολοκύθας (ο) (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) ελαφρόμυαλος, άμυαλος, πρόσωπο που λέει ανοησίες, λόγια τού αέρα.

κολοκύθι (το) {κολοκυθ-ιού | -ιών} **1.** ο εδώδιμος καρπός τού φυτού κολοκυθιά, με κυλινδρικό ή σφαιρικό σχήμα και πρασινωπό συνήθ. χρώμα, με σκληρή σάρκα, που περιέχει πολλούς σπόρους **2.** ***κολοκύθια / (υποκ.) κολοκυθάκια*** (τα) είδος φαγητού που έχει ως βάση του το κολοκύθι: *~ γεμιστά / σαλάτα*· ΦΡ. (ειρων.) ***κολοκύθια! / κολοκύθια με τη ρίγανη / κολοκύθια στο πάτερο!*** ως χαρακτηρισμός για λόγια ανόητα **3.** δοχείο υγρών που κατασκευάζεται από τον αποξηραμμένο καρπό ενός είδους τού φυτού κολοκυθιά (βλ. λ. *κολοκύθα*). — (υποκ.) **κολοκυθάκι** (το), **κολοκυθένιος,** -ια, -ιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολοκύνθιον*, υποκ. τού αρχ. *κολοκύνθη*, αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. λ. Η σύνδεση με σανσκρ. kālindam «καρπούζι» και με το λατ. cucumis «κολοκυθιά» δεν είναι ικανοποιητική μορφολογικώς].

κολοκυθιά (η) **1.** ΒΟΤ. αναρριχητικό φυτό με μεγάλα κίτρινα άνθη, καρπό τού οποίου αποτελεί το κολοκύθι **2.** είδος παιχνιδιού, που χαρακτηρίζεται από όμοιες και αλλεπάλληλες ερωταποκρίσεις, π.χ. Α: –Ποιος θα πάει για νερό; Β: –Να πάει ο Γ. Γ: –Και γιατί εγώ; Α: –Και ποιος να πάει; Γ: –Να πάει ο Β. Β: –Και γιατί να πάω εγώ; Να πας εσύ (απευθυνόμενος στον Λ) κ.λπ.· ΦΡ. ***παίζουμε την κολοκυθιά*** επανερχόμαστε στον λόγο στα ίδια πράγματα με τη μορφή ερωταποκρίσεων: *τώρα την κολοκυθιά θα παίξουμε ή θα συζητήσουμε σοβαρά;*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κολοκυνθέα* < αρχ. *κολοκύνθη* (βλ. λ. *κολοκύθι*)].

κολοκυθοκεφτές (ο) {κολοκυθοκεφτέδες} κεφτές από κολοκύθι.

κολοκυθοκορφάδες (οι) τα άνθη και οι τρυφεροί βλαστοί τής κολοκυθιάς· (συνεκδ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από αυτά.
[ΕΤΥΜ. < *κολοκύθι* + *κορφάδες* < *κορ(υ)φή*].

κολοκυθόπιτα (η) {δύσχρ. κολοκυθοπιτών} πίτα, συνήθ. γλυκιά, με κολοκύθια.

κολοκυθόσπορος (ο) ο σπόρος τής κολοκύθας, από τον οποίο παράγεται ο πασατέμπος.

κολοκύνθη (η) [αρχ.] (λόγ.) η κολοκυθιά.

Κολομβία (η) (ισπ. República de Colombia = Δημοκρατία τής Κολομβίας) κράτος τής Ν. Αμερικής με πρωτεύουσα τη Μπογκοτά, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Κολομβίας. — **Κολομβιανός** (ο), **Κολομβιανή** (η), **κολομβιανός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Colombia, ονομασία που οφείλεται στον Χριστόφορο Κολόμβο, ο οποίος εξερεύνησε τις ακτές της στο τέταρτο ταξίδι του (1502-1504)].

κολομπαράς (ο) {κολομπαράδες} (αργκό) **1.** ο ενεργητικός ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. αρσενοκοίτης **2.** παιδεραστής (αγοριών).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kulambara, με παρετυμολογική επίδρ. τής λ. *κώλος*].

κολομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (θεατρικός τύπος τής παλαιότερης ιταλικής κωμωδίας) αυθάδης και επιδέξια υπηρέτρια **2.** (συνεκδ.) αποκριάτικη γυναικεία στολή, που αντιστοιχεί στην εμφάνιση τού παραπάνω θεατρικού τύπου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. colombina, υποκ. τού ουσ. colomba «περιστέρι» < λατ. columba].

κόλον (το) το τμήμα τού παχέος εντέρου από το τυφλό μέχρι την αρχή τού απευθυσμένου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Κατά μία άποψη, η λ. συνδέεται με το επίθ. *κυλλός* «κυρτός», ενώ δεν υπάρχει ετυμολογική σχέση με το αρχ. ουσ. *κῶλον* «οπίσθια»].

κολόνα (η) {κολονών} **1.** στύλος από μάρμαρο, ξύλο, τσιμέντο κ.λπ., που χρησιμεύει για στήριξη ή για διακόσμηση: *οι ~ τής Δ.Ε.Η.* || *πέφτω / τρακάρω σε ~* || *το σπίτι έχει πολλές ~, δεν διατρέχει κίνδυνο να πέσει σε σεισμό* || *οι ~ των αρχαίων ναών*· ΦΡ. (μτφ.) ***κολόνα τού σπιτιού*** αυτός που στηρίζει την οικογενειακή ζωή, που συμβάλλει στην επιβίωση ενός νοικοκυριού (παλαιότ. προσφώνηση για τον άνδρα ως σύζυγο και πατέρα) **2.** αυτός που μοιάζει στο σχήμα με κολόνα: *~ πάγου / φωτισμού*. — (υποκ.) **κολονάκι** (το) κ. **κολονίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. colonna < λατ. columna «κίονας, στήλη» (< columen «άκρα, κορυφή»)].

κολονάτος, -η, -ο αυτός που έχει κολόνες ή σχήμα κολόνας: *~ ποτήρι* (με λεπτή ψηλή βάση).

κολονέλος (ο) (σκωπτ.) ο συνταγματάρχης: *το πραξικόπημα των ~*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. colonnello < colonna (βασική σημ. «στύλος, κολόνα»), στη σημ. «φάλαγγα στρατιωτών - μεγάλη μονάδα στρατιωτικών επιχειρήσεων»].

κολόνια (η) (συνήθης ορθ. *κολώνια*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αρωματικό παρασκεύασμα από αλκοολικό διάλυμα αιθέριων ελαίων: *τι ~ φοράς;* **2.** (συνεκδ.) το μπουκάλι που περιέχει τέτοιο υγρό: *αγόρασα μια ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. (eau de) Cologne «νερό τής Κολονίας», από την ομώνυμη γερμανική πόλη (γαλλ. Cologne, γερμ. Köln), όπου παρασκευάζονταν αρωματικές ουσίες από το 1709].

κολονοσκόπηση (η) (κ. εσφαλμ. *κολοσκόπηση*) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού παχέος εντέρου (κόλον) με ειδικό ενδοσκόπιο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. γαλλ. coloscopie].

κολοσσιαίος, -α, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι όμοιος στο μέγεθος με κολοσσό, υπερμεγέθης ΣΥΝ. τεράστιος, πελώριος, γιγαντιαίος **2.** (εμφατ.) πολύ μεγάλος: *~ διαφορά / σφάλμα / επίτευγμα / περιουσία*. — **κολοσσιαία** επίρρ.

κολοσσός (ο) **1.** ανδριάντας υπερφυσικού μεγέθους, τεράστιο άγαλμα: *ο ~ τής Ρόδου* **2.** (κατ' επέκτ.) πελώριος, τεράστιος σε διαστάσεις, ισχύ ή οικονομικά δεδομένα: *στάθηκε μπροστά τους πραγματικός ~* || *εταιρεία-~* || *βιομηχανικός ~* || *«η συγχώνευση των γιγάντων Έξχον και Mobil σε έναν ~ αξίας 240 δισ. δολαρίων»* (εφημ.) **3.** (α) (για πρόσ.) αυτός που έχει μια ιδιότητα σε υπέρτατο βαθμό: *~ γνώσεων* || *πολιτικός / οικονομικός / επιχειρηματικός / ποδοσφαιρικός / στρατιωτικός / τουριστικός / δημοσιογραφικός ~* (β) πανίσχυρος, πολύ μεγάλος ΣΥΝ. μεγαθήριο, γίγαντας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. μεσογειακής προελ., που συνδέεται με τα τοπωνύμια *Κολοσσαί* και *Κολοφών*].

κολούμπρα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.-λαϊκ.) στις ΦΡ. ***παθαίνω / με πιάνει κολούμπρα*** για πολύ έντονο συναίσθημα (ευχάριστο ή δυσάρεστο), που προκαλεί μεγάλη έκπληξη ή/και αμηχανία: *μόλις τον είδα έτσι όμορφα ντυμένο, έπαθα κολούμπρα!*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. colubro (με αλλαγή γένους κατά τα ον. φιδιών, λ.χ. *οχιά, κόμπρα, δεντρογαλιά*) < λατ. columbra, αγν. ετύμου].

κόλουρος, -ος, -ο **1.** αυτός που έχει κομμένη ουρά, κολοβός **2.** ΓΕΩΜ. στερεό γεωμετρικό σώμα (σχήμα), τού οποίου η κορυφή έχει αποκοπεί έτσι, ώστε να σχηματίζει επίπεδη επιφάνεια παράλληλη προς τη βάση του: *~ κώνος / πυραμίδα*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κόλος* «κολοβός» (βλ. λ. *κολοβός*) + *-ουρος* < *οὐρά*].

κολοφώνας (ο) **1.** το ύψιστο σημείο, το έπακρο: *έφθασε στον ~ τής δόξας / τής καριέρας του / τής ακμής του* ΣΥΝ. κορωνίδα, αποκορύφωμα, άκρον άωτον, ζενίθ • **2.** το υψηλότερο οριζόντιο δοκάρι τής στέγης· αλλιώς *καβαλάρης* • **3.** σύντομο υπόμνημα, που παρατίθεται

στην τελευταία σελίδα τού βιβλίου και αναφέρει στοιχεία σχετικά με την έκδοσή του.
|ΕΤΥΜ. < αρχ. *κολοφών, -ῶνος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη λ. *κολωνός* «ύψωμα, λόφος» με ενδιάμεσο τ. **κολαφών*. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. έχει μικρασιατική καταγωγή και είναι προελληνική. Η λ. δήλωνε αρχικά το υψηλότερο δοκάρι τής στέγης, επομένως και το ανώτατο σημείο, το επιστέγασμα|.

κολοφώνιο (το) {κολοφωνίου} ΧΗΜ. στερεό υπόλειμμα από την απόσταξη τής ρητίνης ορισμένων κωνοφόρων δέντρων, που χρησιμοποιείται στην παραγωγή κόλλας χαρτιών, τη σαπωνοποιία, στις πλαστικοποιήσεις κ.α.
|ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < νεολατ. colophonium < αρχ. *Κολοφών*, πόλη τής Ιωνίας, όπου αυτό το είδος ρητίνης παραγόταν κατά την αρχαιότητα|.

κολπατζής (ο) {κολπατζήδες}, **κολπατζού** (η) {κολπατζούδες} (καθημ.) πρόσωπο που ξέρει και κάνει διάφορα κόλπα (για να διασκεδάσει ή να εξαπατήσει τους άλλους). Επίσης **κολπαδόρος** (ο). — **κολπατζήδικος**, -η, -ο, **κολπατζήδικα** επίρρ.

κολπικός, -ή, -ό ΙΑΤΡ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον γυναικείο κόλπο: ~ *υγρά / τοίχωμα / οργασμός* • **2.** αυτός που σχετίζεται με τους κόλπους τής καρδιάς: ~ *μαρμαρυγή*. — **κολπικά** επίρρ.
|ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρων. ανάλογα με τη σημ. τού *κόλπου* στον οποίο αναφέρεται. Ως όρος τής γυναικολογίας η λ. αποδίδει το αγγλ. vaginal (< vagina «κόλπος»). Ο καρδιολογικός όρος αποτελεί απόδ. τού αγγλ. atrial < atrium «κόλπος (τής καρδιάς)»|.

κολπίσκος (ο) [1891] (υποκ.) μικρός θαλάσσιος κόλπος.

κολπισμός (ο) ΙΑΤΡ. ακούσια παθολογική σύσπαση των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου. *που δυσχεραίνει τη συνουσία* ΣΥΝ. κολεϊσμός, κολεόσπασμος. κολπόσπασμος.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. vaginismus|.

κολπίτιδα (η) [1876] ΙΑΤΡ. οξεία ή χρόνια φλεγμονή τού βλεννογόνου τού γυναικείου κόλπου. που εκδηλώνεται με ροή λευκού υγρού, πόνο κατά τη συνουσία κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vaginite|.

κόλπο (το) **1.** έξυπνο τέχνασμα, επινόηση: *σκαρφίστηκε ένα ~, για ν' ανοίξει την πόρτα* || *σκέφτηκαν ένα ~. για να μπουν στο κλαμπ χωρίς να πληρώσουν* **2.** (συνεκδ.) το αντικείμενο ή ο μηχανισμός με τον οποίο επιτυγχάνει κανείς εύκολη λύση σε πρόβλημα: *«τι ~ είναι πάλι τούτο;» είπε μόλις είδε το μικροσκοπικό μηχάνημα* **3.** επινόηση που αποσκοπεί στον εντυπωσιασμό, στην προσέλκυση τού ενδιαφέροντος ή και την εξαπάτηση (κάποιου): *διαφημιστικό / δημοσιογραφικό ~* || *ταχυδακτυλουργικό ~* || *ο μαθητής είχε βρει ένα ~, για να ξεγελάει τον δάσκαλο* ΣΥΝ. τρικ **4.** (ειδικότ.) οργανωμένο σχέδιο για παράνομες δραστηριότητες· (συνεκδ.) η ίδια η παράνομη δραστηριότητα που βασίστηκε στο σχέδιο αυτό: *μεγάλο ~ σε γνωστή τράπεζα: δισεκατομμύρια έκαναν φτερά!* || *όλοι μιλούν για το ~ τού αιώνα* ΣΥΝ. κομπίνα· ΦΡ. (α) ***είμαι στο κόλπο*** συμμετέχω σε παράνομη δραστηριότητα: *στο κόλπο ήταν και αστυνομικοί* (β) ***δεν έπιασε το κόλπο*** για αποτυχημένη απόπειρα εξαπάτησης, για σχέδιο παράνομης επιχείρησης που απέτυχε: *~ και τους συνέλαβαν* **5.** ***κόλπα*** (τα) (α) τα μυστικά, οι ειδικές γνώσεις για μια δουλειά: *του έμαθε όλα τα ~ τής δουλειάς* || *ξέρει καλά τα ~ τού επαγγέλματος* ΣΥΝ. τερτίπια, παγίδες, χειρισμοί (β) για συμπεριφορά. λόγια ή πράξεις που αποσκοπούν στο να κάνουν τον άλλο να υποχωρήσει στις επιθυμίες μας ή και να πειραχτεί: *«μη μου κάνεις κόλπα που τα ξέρω»* (λαϊκ. τραγ.) || *αυτά τα ~ δεν πιάνουν σε μένα* || *κάνω κόλπα σε κάποιον* || *άσε τα κόλπα!* || *ρίχνω κάποιον* (τον πείθω) *με κόλπα*. — (υποκ.) **κολπάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απάτη*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *κόλπον* «χτύπημα» < ιταλ. colpo < λατ. colaphus < αρχ. *κόλαφος* (βλ.λ.)].

κολποειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κολποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα θαλάσσιου κόλπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κολποκήλη (η) ΙΑΤΡ. πρόπτωση των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου έξω από το αιδοίο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. colpocèle|.

κολποκοιλιακός, -ή, -ό [1879] αυτός που σχετίζεται με τους κόλπους και τις κοιλίες τής καρδιάς.
|ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. atrioventriculaire|.

κολπορραγία (η) {κολπορραγιών} ΙΑΤΡ. η αιμορραγία που προκαλείται από τη ρήξη των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου.
[ΕΤΥΜ. < *κόλπος* + *-ραγία* (με διπλασιασμό τού αρχικού *-ρ-* εν συνθέσει) < θ. *ραγ-*, πβ. παθ. αόρ. β' *ἐρ-ράγ-ην* τού αρχ. ρ. *ῥήγνυμι* (βλ. κ. *ρήγμα*)].

κολπορραφή (η) {κολπορραφών} ΙΑΤΡ. χειρουργική επέμβαση για τη συρραφή των τοιχωμάτων τού γυναικείου κόλπου. Επίσης **κολπορραφία** {κολπορραφιών}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. colporrhaphy].

κολπόρροια (η) {κολπορροιών} ΙΑΤΡ. η ροή βλεννώδους υγρού από τον κόλπο τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. < *κόλπος* + *-ρροια* < *ρέω*].

κόλπος[1] (ο) **1.** εσωτερική κοιλότητα τής ακτογραμμής, στην οποία εισχωρεί η θάλασσα: *Σαρωνικός Κόλπος* || *ο πόλεμος τού (Περσικού) Κόλπου* || *το ρεύμα τού Κόλπου* (το θαλάσσιο ρεύμα τού Κόλπου τού Μεξικού) **2.** (μτφ.) το τμήμα τού ανθρώπινου σώματος μεταξύ των βραχιόνων και τού στήθους· κόρφος ΣΥΝ. στήθος, αγκαλιά **3.** (μτφ.) ***κόλποι*** (οι) το άμεσο περιβάλλον, το εσωτερικό (ενός τομέα, ομάδας, κόμματος κ.λπ.): *επανήλθε στους κόλπους τής Εκκλησίας* || *ξέσπασε κρίση στους ~ τού κυβερνώντος κόμματος* || *υπήρξαν διαφωνίες στους ~ των Συμβουλίων Υπουργών Εξωτερικών και Οικονομίας* • **4.** ΑΝΑΤ. επιμήκης κοιλότητα μεταξύ τού αιδοίου και τής μήτρας τής γυναίκας, τμήμα τού γεννητικού της συστήματος ΣΥΝ. κολεός **5.** (γενικότ.) ονομασία διαφόρων κοιλοτήτων τού ανθρώπινου σώματος: ~ *καρδιάς / αορτής* || *στεφανιαίος ~* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **πόλπος* (με ανομοίωση) < **κϜόλπος* (πβ. κ. *καπνός*), που συνδ. με αρχ. σκανδ. hualf «θολός, θολωτός», αρχ. αγγλ. hwealf, αρχ. γερμ. (h)welben «σχηματίζω θόλο, καμάρα» (> γερμ. wölben) κ.ά. Ομόρρ. *ἐγ-κόλπ-ιον*].

κόλπος[2] (ο) **1.** ο θάνατος από εγκεφαλικό επεισόδιο, η αποπληξία ΣΥΝ. συμφόρηση, εγκεφαλικό **2.** (μτφ.) απότομο ξάφνιασμα. κατάπληξη· στη ΦΡ. ***μου ήρθε κόλπος*** για πολύ έντονη έκπληξη, για αναπάντεχο γεγονός που προκαλεί κατάπληξη ή σοκάρει: ~ *όταν το άκουσα* ΣΥΝ. έκπληξη. (οικ.) ταμπλάς.
|ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. colpo < λατ. colaphus < αρχ. *κόλαφος* (βλ.λ.)].

κολποσκόπηση (η) [1895] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η κλινική εξέταση τού τραχήλου τής μήτρας με τη βοήθεια μεγεθυντικής συσκευής που εκπέμπει φως. Επίσης **κολποσκοπία**.
|ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. colposcopie|.

κολποσκόπιο (το) {κολποσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ιατρικό όργανο για την εξέταση τού κόλπου τής γυναίκας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. colposcope|.

κολπόσπασμος (ο) [1879] ΙΑΤΡ. επώδυνος ακούσιος σπασμός τού κόλπου τής γυναίκας, που δυσκολεύει ή καθιστά αδύνατη τη συνουσία ΣΥΝ. κολεόσπασμος. κολπισμός. κολεϊσμός.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vaginisme].

κόλπωμα (το) [μτγν.] {κολπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΝΑΤ. κοιλότητα, εσοχή: *το οπτικό ~ στον εγκέφαλο*.

κόλπωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το κόλπωμα (βλ.λ.) • **2.** ο σχηματισμός θαλάσσιου κόλπου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.

κολτσίνα κ. **κολιτσίνα** κ. **κοντσίνα** (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) χαρτοπαίγνιο που παίζεται με δύο ή τέσσερεις παίκτες με όλα τα χαρτιά τής τράπουλας και στο οποίο κάθε παίχτης προσπαθεί να συγκεντρώσει όσο το δυνατόν περισσότερα από τα χαρτιά που βρίσκονται στο τραπέζι, ανάλογα με τον αριθμό και τη φιγούρα αυτών που έχει στα χέρια του.
[ΕΤΥΜ. < βεν. concina (*με ανομοίωση*)].

κολυμβήθρα κ. **κολυμπήθρα** (η) {κολυμβηθρών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ιερό χάλκινο σκεύος σε σχήμα κρατήρα, όπου τελείται η βάπτιση **2.** (μτφ.) ο ιδεολογικός χώρος: *αναβαπτίσθηκε στην ~ των αρχών τού κόμματος* (ασπάστηκε / αποδέχθηκε ξανά τις αρχές τού κόμματος. ξαναγύρισε)· ΦΡ. (μτφ.) ***κολυμβήθρα τού Σιλωάμ*** οτιδήποτε λειτουργεί ως χώρος ή μέσο. για να πάψει κανείς να θεωρείται ένοχος (για κάτι που έχει κάνει): *δεν μπορεί το συνέδριο τού κόμματος να μετατρέπεται σε ~ για πρόσωπα που έβλαψαν στο παρελθόν την παράταξή μας*.
|ΕΤΥΜ. αρχ. < *κολυμβῶ* + παραγ. επίθημα *-ήθρα* (πβ. κ. *κηρ-ήθρα, δακτυλ-ήθρα*). Η *κολυμβήθρα τού Σιλωάμ* ήταν μια δεξαμενή νερού στην Ιερουσαλήμ. όπου ο Ιησούς σε ένα θαύμα του έστειλε έναν τυφλό να πλυθεί. προτού βρει το φως του (Κ.Δ. Ιωάνν. 9, 7: *...ὕπαγε νίψαι εἰς τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλωάμ [...]. ἀπῆλθεν οὖν καὶ ἐνίψατο καὶ ἦλθε βλέπων*)|.

κολύμβηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} **1.** η κίνηση μέσα στο νερό (θάλασσα. ποτάμι. λίμνη, πισίνα) με κατάλληλες κινήσεις τού σώματος (κυρ. χεριών και ποδιών)· το κολύμπι: *ακτή κατάλληλη για ~* **2.** ΑΘΛ. το άθλημα στο οποίο οι αθλητές διαγωνίζονται κινούμενοι στο νερό ως προς την ταχύτητα κατά την κάλυψη αποστάσεων ή ως προς την επιδεξιότητα και τη χάρη στις κινήσεις: *συγχρονική* (βλ.λ.) / *συγχρονισμένη ~*.

κολυμβητήριο (το) [1855] {κολυμβητηρί-ου | -ων} ανοιχτός ή στεγασμένος χώρος με πισίνες. όπου γίνονται προπονήσεις και αγώνες κολύμβησης.

κολυμβητής (ο) [αρχ.], **κολυμβήτρια** (η) {κολυμβητριών} **1.** πρόσωπο που ξέρει να κολυμπάει. ικανός στην κολύμβηση· ΦΡ. (α) ***χειμερινός κολυμβητής*** πρόσωπο που συνηθίζει να κολυμπάει και κατά τη διάρκεια τού χειμώνα (β) ***δήλιος κολυμβητής*** βλ. λ. *δήλιος* **2.** πρόσωπο που ασχολείται με την κολύμβηση ως άθλημα.

κολυμβητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον κολυμβητή ή την κολύμβηση: ~ *αγώνες*.

κολυμπήθρα (η) → κολυμβήθρα

κολύμπι (το) {χωρ. γεν.} **1.** η κολύμβηση (συνήθ. για λόγους αναψυχής): *το ~ γυμνάζει όλο το σώμα* || *~ σε θάλασσα / ποτάμι / λίμνη* || *~ στ' ανοιχτά* **2.** το θαλάσσιο μπάνιο: *πηγαίνω για ~* || *μου αρέσει το απογευματινό ~*.
[ΕΤΥΜ. < *κολυμπώ* (υποχωρητ.). πβ. κ. *κυνήγι – κυνηγώ*].

κολυμπώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. {κολυμπάς... | κολύμπησα} **1.** κινούμαι στο νερό με κατάλληλες κινήσεις των άκρων (χεριών, ποδιών). ώστε να επιπλέω: *έμαθε να κολυμπάει από μικρός* || *~ σαν ψάρι / σαν δελφίνι* || *~ ανάσκελα / ύπτια / με το κεφάλι έξω από το νερό*· ΦΡ. ***κολυμπάω / πέφτω στα βαθιά (νερά)*** καταπιάνομαι με κάτι δύσκολο: *αναγκάστηκε απ' την αρχή τής καριέρας του να κολυμπήσει στα βαθιά νερά τής διπλωματίας* **2.** (μτφ.-εμφατ.) (α) είμαι βυθισμένος σε υγρό ή γεμάτος από αυτό: *η σαλάτα κολυμπάει στο λάδι* || *κολυμπάς στον ιδρώτα* (β) (ειδικότ.) με χαρακτηρίζει κάτι σε πολύ μεγάλο βαθμό. το έχω σε μεγάλη ποσότητα: *~ στα πλούτη / στο χρυσάφι / στο χρήμα / στα χρέη*. — **κολύμπημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κολυμπῶ* < αρχ. *κολυμβῶ (-άω)* < *κόλυμβος*, είδος πτηνού, πιθ. «αγριόπαπια», αλλά η λ. περιγράφει συνήθ. καρπούς δέντρων (συνήθ. ελαιοδένδρων), οι οποίοι επιπλέουν στο νερό. Το αρχ. *κόλυμβος* είναι αβεβ. ετύμου. πιθ. < I.E. *kolu-mb(h)-. ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *kel- «μαύρος, σκοτεινός». πβ. λατ. columba «περιστέρι». ίσως και αρχ. *κελαινός* «σκοτεινός. μαύρος»].

κολχόζ (το) {άκλ.} αγροτικός παραγωγικός συνεταιρισμός τής Σοβιετικής Ένωσης. — **κολχόζνικος**, -η. -ο.

[ΕΤΥΜ. < ρωσ. αρκτικόλεξο kolkhoz < kol(lektivnoe) khoz(yaistvo) «συγκεντρωτική (κολεκτιβιστική) διαχείριση, οικονομία»].

κολώνα (η) → κολόνα

Κολωνάκι (το) {Κολωνακίου} **1.** περιοχή των Αθηνών κοντά στη Βουλή, που θεωρείται τόπος κατοικίας ευπόρων και όπου συχνάζουν κοσμικοί Αθηναίοι **2.** (συνεκδ.) η υψηλή κοινωνία, οι πλούσιοι: *λαός και ~* ‖ *«τι σημασία έχει αυτό, αν είμαι φτωχαδάκι, και συ αν είσαι πλούσια από το ~»* (λαϊκ. τραγ.). — **Κολωνακιώτης** (ο), **Κολωνακιώτισσα** (η). **κολωνακιώτικος**, -η, -ο.

[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται σε μια στήλη (παλαιότ. *Κολώνα*) που βρισκόταν στην Πλατεία Δεξαμενής κατά την Τουρκοκρατία].

Κολωνία (η) πόλη τής Δ. (ενωμένης) Γερμανίας.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Colonia (Agrippensis), αρχική σημ. «αποικία τής Αγριππίνας» (όπου ανάγονται και τα γερμ. Köln, γαλλ. Cologne). Την πόλη ίδρυσε μια παροικία Ρωμαίων αποστράτων τον 1ο αι. μ.Χ., στους οποίους ο αυτοκράτορας Κλαύδιος έδωσε την παροικία προς τιμήν τής Αγριππίνας, μητέρας τού Νέρωνος].

κολώνια (η) → κολόνια

κομάντο (ο) {άκλ.· στον πληθ. απαντά ο τ. *κομάντος, οι*} **1.** ΣΤΡΑΤ. ο καταδρομέας (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) ***κομάντος*** (οι) ολιγομελές σώμα υπηρεσίας, που ειδικεύεται στη διαλεύκανση δύσκολων υποθέσεων: *οι ~ τού Υπουργείου Οικονομικών εξορμούν για τον εντοπισμό φοροφυγάδων* ‖ *«ο αρμόδιος υφυπουργός αποφάσισε να στέλνει τους ~ τής δημόσιας διοίκησης για έλεγχο σε δήμους και κοινότητες»* (εφημ.).

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. commandos < αφρικάανς kommando < πορτ. comando < ρ. comandar «διατάσσω» < μεσν. λατ. commandāre < com (< cum «μαζί») + mandāre (βλ. κ. *μαντάτο*)].

κόμαρος (η) [αρχ.] {κομάρ-ου | -ων, -ους} η κουμαριά (βλ.λ.).

κομβικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με κόμβο: *~ αυτοκινητόδρομος* / *λιμάνι* ‖ *~ σημείο ενός οδικού δικτύου* ‖ *«τα Δωδεκάνησα αποτελούν κύριο ~ σημείο στα πολιτισμικά δίκτυα τού Αρχιπελάγους»* (εφημ.) **2.** (μτφ.) αυτός από τον οποίο εξαρτάται η περαιτέρω πορεία (συζήτησης, διαπραγματεύσεων κ.λπ.): *το πρόσωπο τού υποψηφίου υπήρξε ~ θέμα στις συζητήσεις για τη συνεργασία των τριών κομμάτων.* **κομβικότητα** (η).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. nodal].

κομβιοδόχη (η) [1858] {κομβιοδοχών} (λόγ.) η κουμπότρυπα (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. boutonnière].

κομβίον (το) (λόγ.) το κουμπί (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κομβίον*, υποκ. τού ουσ. *κόμβος*].

κομβόι (το) ▸ κονβόι

κόμβος (ο) **1.** το σημείο όπου συναντώνται πολλές οδικές ή σιδηροδρομικές αρτηρίες **2.** (γενικότ.) κάθε σημείο (υπαρκτό ή νοητό) όπου διασταυρώνονται ή από όπου ξεκινούν ή συγκλίνουν άνθρωποι, προϊόντα, ιδέες: *το λιμάνι τού Πειραιά είναι εμπορικός ~* ‖ *το Παρίσι αποτελεί πολιτιστικό ~* **3.** ΓΛΩΣΣ. γλωσσικό στοιχείο από το οποίο εξαρτώνται (νοηματικά, συντακτικά) άλλοι όροι τής πρότασης ή τού κειμένου: *συντακτικός ή νοηματικός ~ σε μια πρόταση* ● **4.** ΝΑΥΤ. μονάδα μέτρησης τής ταχύτητας στα πλοία.

[ΕΤΥΜ. μτγν., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με λιθ. kabìnti «θηλυκώνω, κρεμώ», αρχ. σλαβ. skoba «περόνη, πόρπη»].

-κομείο λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουδέτερων ουσιαστικών που δηλώνουν χώρο κατάλληλα εξοπλισμένο: **1.** για τη φροντίδα (κάποιου): *βρεφο-κομείο, γηρο-κομείο* **2.** για τη διαδικασία εκτροφής, παραγωγής κ.λπ. (ενός πράγματος): *μελισσο-κομείο, τυρο-κομείο.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *χοιρο-κομεῖον*, μτγν. *νοσο-κομεῖον*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» μέσω των συνθ. σε *-κόμος, -κομῶ* (βλ.λ.)].

ΚΟ.Μ.ΕΚΟΝ. (η) (παλαιότ.) οργανισμός των κομουνιστικών κρατών που ιδρύθηκε το 1949 με σκοπό τη στενότερη οικονομική συνεργασία μεταξύ τους και διαλύθηκε το 1991.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Co(uncil for) M(utual) Econ(omic Assistance) «Συμβούλιο Αμοιβαίας Οικονομικής Βοήθειας»].

κομέντια ντελ άρτε (η) {άκλ.} ιταλικό είδος λαϊκής κωμωδίας που βασιζόταν στον αυτοσχεδιασμό και που άνθησε από τον 16ο ώς τα μέσα τού 18ου αι.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. commedia dell'arte].

κομεντί (η) {άκλ.} θεατρικό ή κινηματογραφικό έργο με εύθυμα και δραματικά στοιχεία: *η ταινία «Η Χάννα και οι αδελφές της» είναι μια ενδιαφέρουσα ~ τού Γούντυ Άλλεν.*

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. comédie. βλ. κ. *κωμωδία*].

κόμη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (λόγ.) οι τρίχες τού κεφαλιού, τα μαλλιά ● **2.** ΦΥΣ. μικρή φωτεινή κηλίδα, που καταλήγει σε ουρά *(θύσανο)* ● **3.** ΑΣΤΡΟΝ. η αραιή άλως που σχηματίζεται γύρω από έναν κομήτη όταν αυτός φθάσει σε μικρή απόσταση από τον Ήλιο· ΦΡ. ***κόμη τής Βερενίκης*** βλ. λ. *Βερενίκη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος, όμορφος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ότι η λ. *κόμη* προσδιόριζε τα περιποιημένα, χτενισμένα μαλλιά (εν αντιθέσει με τις λ. *θρίξ, τρίχες*), τότε ίσως προέρχεται από το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω» (υποχωρητ.). Εντούτοις, από το ουσ. *κόμη* προέρχεται το μετονοματικό παράγωγο ρ. *κομῶ (-άω)*, που σημαίνει «έχω μακριά μαλλιά» (πβ. Όμηρος «*κάρη κομόωντες Ἀχαιοί*»), αλλά δεν μαρτυρείται πουθενά με τη σημ. «φροντίζω»].

κόμη (κομμώ, κόμμωση) – κώμη (κωμόπολη) – κόμμι (γόμμα). Πρόκειται για ομόηχες λέξεις, που διαφέρουν στην ετυμολογική προέλευση και τη σημασία τους. Το αρχ. **κόμη** σημαίνει «μαλλιά» και μάλιστα «περιποιημένα μαλλιά», συνδεόμενο ετυμολογικά με το αρχ. **κομῶ** «περιποιούμαι» (πβ. *γηροκομῶ, νοσοκόμος* κ.λπ.). Από το αρχ. *κομῶ* προήλθε και το αρχ. **κομμώ** (η) «η ιέρεια που φρόντιζε το άγαλμα τής θεάς Αθηνάς στον Παρθενώνα» (τα δύο *-μ-* οφείλονται σε εκφραστικό διπλασιασμό), απ' όπου το ρ. **κομμῶ** «καλλωπίζω, περιποιούμαι (τα μαλλιά)» με παράγωγα **κόμμωση, κομμώτρια, κομμωτήριο** κ.ά. Σήμερα το *κόμη* σώζεται μόνο σε αρχαιοπρεπείς εκφράσεις *(Τρέφει πλούσια κόμη)*. Το **κώμη** σημαίνει «κατοικημένη περιοχή, μικρότερη από την πόλη και μεγαλύτερη από το χωριό», αυτό που είναι ευρύτερα γνωστό ως **κωμόπολη**. Η λ. είναι αρχαία και συνδέεται πιθ. ετυμολογικά με το **κεῖ-μαι** (από την ίδια ρ. είναι τα λατ. civis «πολίτης», γοτθ. haims «χωριό», λιθ. uaima(s) «χωριό» κ.ά.). Τέλος, ομόηχο, αλλά διαφορετικό ως προς το γένος, είναι το αρχ. **κόμμι** (το) από αιγυπτ. kmjt, γνωστό ως «ελαστικό κόμμι», το οποίο από το ελλην. *κόμμι* έδωσε το λατ. gummi, απ' όπου το ιταλ. gomma, που ξαναγύρισε στα Ελληνικά ως **γόμμα**!

κόμης (ο) {-η κ. (λόγ.) -ητος, -η κ. (λόγ.) -ητα | -ηδες κ. (λόγ.) -ητες, -ηδων κ. (λόγ.) -ήτων}, **κόμισσα** {δύσχρ. κομισσών} (η) (κ. εσφαλμ. *κόμησ[σ]α*) **1.** ευγενής τής Δ. Ευρώπης, ο οποίος στην ιεραρχία των ευγενών κατατάσσεται αμέσως μετά τον μαρκήσιο ή τον δούκα: *ο ~ τής Φλάνδρας* **2.** ο ανώτατος πολιτικός, διοικητικός και στρατιωτικός αξιωματούχος στο Βυζάντιο: *ο ~ των σχολών* (αρχηγός τής φρουράς τού παλατιού) ‖ *ο ~ των βασιλικών στάβλων* (κοντόσταβλος). Επίσης (παλαιότ.) **κόμις** {κόμιτ-ος, -α} κ. **κόμητας** (ο).

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. comes, -itis «οπαδός, εταίρος», τίτλος που δόθηκε για πρώτη φορά τον 1ο αι. μ.Χ. από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Αύγουστο στους ακολούθους του, οι οποίοι τον συνόδευαν στα ταξίδια του (λατ. comites Caesaris Augusti)].

κομητεία (η) [1856] {κομητειών} **1.** ο τίτλος και το αξίωμα τού κόμη **2.** (συνεκδ.) η περιοχή που ανήκει στη δικαιοδοσία τού κόμη.

κομήτης (ο) {κομητών} ΑΣΤΡΟΝ. ουράνιο σώμα μικρής μάζας και διαστάσεων, το οποίο αποτελείται κυρίως από πάγο και σκόνη και κινείται στις παρυφές τού ηλιακού μας συστήματος· όταν πλησιάζει προς τον Ήλιο, λόγω τής αύξησης τής θερμοκρασίας του, αποκτά ένα αεριώδες περίβλημα, την κόμη, που επεκτείνεται και σχηματίζει την ουρά του· ΦΡ. (μτφ.) ***έρχομαι / εμφανίζομαι σαν κομήτης*** εμφανίζομαι σπάνια, είμαι ακριβοθώρητος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κομήτης (ἀστήρ)* < *κομῶ (-άω)* «έχω μακριά μαλλιά» (< *κόμη*, βλ.λ.), σημασία που εξηγείται από την ομοιότητα τής ουράς τού κομήτη με μαλλιά. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. comet, γαλλ. comète κ.ά.].

-κομία λεξικό επίθημα που δηλώνει την καλλιέργεια, την οργανωμένη φροντίδα ή παραγωγή προϊόντος: *ανθο-κομία, γαλακτο-κομία.*

[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, όπως και οι μορφές *-κόμος, -κομεῖον* (πβ. *ἱππο-κόμος, νοσο-κομεῖον* κ.ά.), που προέρχεται από το αρχ. ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω», μεταπτωτ. βαθμ. τού θ. *kam-, για το οποίο βλ. λ. *κάμνω*].

κομίζω ρ. μετβ. {(ε)κόμισα} φέρνω μαζί μου, μεταφέρω· ΦΡ. (παροιμ.) ***κομίζω γλαύκα ες Αθήνας*** (*κομίζω γλαῦκα ἐς Ἀθήνας*, Αριστοφ. *Ὄρνιθες* 301) βλ. λ. *γλαύκα.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., παρεκτεταμένο παράγωγο τού ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω» (βλ. λ. *-κομία*)].

κομίζω – κομιδή. Από το αρχ. ρ. **κομίζω** «φέρω, μεταφέρω» πλάστηκε ως αντίστροφος σχηματισμός (όνομα από ρήμα αντί ρήμα από όνομα) το αρχ. ουσ. **κομιδή**. Μόνα τους τα *κομίζω* και *κομιδή* δεν χρησιμοποιούνται σήμερα, αλλά σώζονται ως σύνθετα. Ειδικότερα, το **αποκομιδή** δηλώνει μεταφορά (πραγμάτων) μακριά από τον τόπο τού ομιλητή (π.χ. απορριμμάτων, εξορυχθέντων μεταλλευμάτων κ.ά.), ενώ η **προσκομιδή** σημαίνει, αντίθετα, τη μεταφορά στον τόπο τού ομιλητή, την προσαγωγή, την προσφορά, έχοντας μάλιστα περιοριστεί σχεδόν αποκλειστικά στην εκκλησιαστική χρήση, στην *«προσκομιδή των Τιμίων Δώρων»*, στην «πρόθεση» ή «προσφορά» (των Τιμίων Δώρων), δηλ. στη διαδικασία προετοιμασίας τού μυστηρίου τής Θείας Ευχαριστίας και στον τόπο (κόγχη) τού Αγ. Βήματος όπου επιτελείται αυτή η διαδικασία. Ομοίως, τα **ανακομιδή** και **μετακομιδή** έχουν προσλάβει ειδική σημασία· το **ανακομιδή** δηλώνει «τη μεταφορά των οστών νεκρού από τον τάφο στο οστεοφυλάκιο», ενώ το **μετακομιδή** και, λιγότερο, το **ανακομιδή** δηλώνει τη «μεταφορά λειψάνων αγίων από έναν τόπο σε άλλον» *(η μετακομιδή τής κάρας, των λειψάνων, τού σκηνώματος τού Αγίου...)*. Αντίθετα προς τα **προσκομιδή, ανακομιδή** και **μετακομιδή** που έχουν αποκτήσει ειδική σημασία, περιορισμένη στη γλώσσα τής λατρείας ή στις αναφορές σε ιερού περιεχομένου έννοιες (λέξεις ταμπού), τα **διακομιδή** και **συγκομιδή** (όπως και το *αποκομιδή*) διατηρούν την καθημερινή σημασία τους. Το *διακομιδή* σημαίνει και μεταφορά (ιδίως με τη χρήση μεταφορικών μέσων), τη μετακίνηση από έναν τόπο σε άλλον *(η διακομιδή τραυματιών από το μέτωπο στα μετόπισθεν - διακομιδή ασθενούς στο νοσοκομείο)*. Τέλος, το *συγκομιδή* σημαίνει τη συλλογή, το μάζεμα, ειδικότερα τη μεταφορά και συγκέντρωση προϊόντων τής γης σε γεωργικές αποθήκες, το σόδιασμα και τη σοδειά που ακολουθεί τον αμητό, τη *συγκομιδή* καρπών μετά τον θερισμό. Σήμερα, όταν πρόκειται να τονιστεί περισσότερο η πράξη ή η ενέργεια τής μεταφοράς (παρά το αποτέλεσμα) χρησιμοποιούνται συχνά παράγωγα τού **κομίζω: μετακόμιση, διακόμιση, προσκόμιση, αποκόμιση** κ.λπ. με κυριολεκτική ή μεταφορική σημασία, που συνήθως διαφέρει από τη σημ. των συνθέτων τού **κομιδή**.

κόμικς κ. **κόμιξ** (τα) {άκλ.} (συχνά κ. σε εν. *κόμικ, το*) σειρά από ασπρόμαυρα ή έγχρωμα σχέδια που αφηγούνται ποικίλου περιεχο-

μένου ιστορίες και δημοσιεύονται είτε σε συνέχειες σε εφημερίδες και περιοδικά είτε σε αυτοτελείς εκδόσεις.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αμερ. comics (1915-20), πληθ. τού comic (από συμφυρμό comic s[trips]) < λατ. comicus < αρχ. *κωμικός*].

κόμις (ο) → κόμης

κομισάριος (ο) {κομισαρί-ου | -ων, -ους} ο επίτροπος, ο πληρεξούσιος: *ο ~ τής Διεθνούς Ομοσπονδίας Καλαθοσφαίρισης*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. commissario «επιθεωρητής απεσταλμένος» < μτγν. λατ. commissarius < λατ. committo «συμβάλλω, συνάπτω» < con- (< cum «μαζί») + mitto «στέλνω»].

Κομισιόν (η) {άκλ.} η Ευρωπαϊκή Επιτροπή· θεσμικό όργανο τής Ευρωπαϊκής Ένωσης, που αποτελείται από επιτρόπους διορισμένους κατόπιν συμφωνίας των κρατών-μελών, οι οποίοι λειτουργούν ανεξάρτητα από τα κράτη προελεύσεώς τους για τα συμφέροντα τής Ένωσης έχοντας πολλές αρμοδιότητες (νομοθετικές πρωτοβουλίες, έλεγχο τηρήσεως των συνθηκών, εκτέλεση αποφάσεων, συντονιστικό και διαχειριστικό έργο, διεθνή εκπροσώπηση κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Commission < λατ. commissio «ανάθεση, αποστολή» (βλ. λ. *κομισάριος*)].

κόμισσα (η) → κόμης

κομιστής (ο), **κομίστρια** (η) [μτγν.] {κομιστριών} **1.** πρόσωπο που κομίζει, μεταφέρει (κάτι): *~ επιστολής / ειδήσεων / αγγελιών / σχεδίου / απόψεων / προτάσεων / εντολών / μηνύματος / τελεσιγράφου* ΣΥΝ. μεταφορέας, φορέας, μεταγωγός, κουβαλητής **2.** (ειδικότ.) ΝΟΜ. κάτοχος ανώνυμου χρεωγράφου, ο οποίος έχει το δικαίωμα να απαιτήσει από τον εκδότη τού χρεωγράφου την πληρωμή τού αναγραφόμενου σε αυτό ποσού με την επίδειξη αυτού και μόνο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κομίζω* (βλ.λ.)].

κόμιστρο (το) {κομίστρ-ου | -ων} το χρηματικό ποσό που καταβάλλεται σε πρόσωπο ή εταιρεία ως αμοιβή για τη μεταφορά προσώπων ή πραγμάτων: *η κυβέρνηση μελετά την αύξηση τού ~ των ταξί* ΣΥΝ. μεταφορικά, μεταγωγικά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόμιστρον* < *κομίζω*].

κόμιτας (ο) → κόμης

κομιτατζής (ο) {κομιτατζήδες} **1.** το μέλος κομιτάτου (αντάρτικης ή επαναστατικής οργάνωσης) **2.** (ειδικότ.) το ένοπλο μέλος τού βουλγαρικού κομιτάτου, που έδρασε εναντίον των ελληνικών πληθυσμών τής Β. Ελλάδας κατά τις πρώτες δεκαετίες τού 20ού αι.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. komitacı < komita < ιταλ. comitato, βλ. κ. *κομιτάτο*].

κομιτάτο (το) [1883] **1.** (γενικά) ομάδα προσώπων που συγκροτούν επιτροπή και συνεργάζονται για την επίτευξη κοινού πολιτικού ή άλλου σκοπού ΣΥΝ. συμβούλιο, επιτροπή **2.** (συνήθ. ειδικότ.) αντάρτικη ή επαναστατική οργάνωση, που αγωνίζεται για την επίτευξη συγκεκριμένων σκοπών (λ.χ. πατριωτικών) χρησιμοποιώντας ως επί το πλείστον βίαιες μεθόδους (λ.χ. επιθέσεις, σφαγές κ.λπ.): *βουλγαρικό / νεοτουρκικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. comitato < γαλλ. comité < αγγλ. committee < commit «εμπιστεύομαι, αναθέτω» < λατ. committo «συνδέω, εμπιστεύομαι» < con- (< cum «μαζί») + mitto «στέλνω»].

κομιτεία (η) → κομητεία

κόμμα (το) [1871] {κόμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ***(πολιτικό κόμμα)*** εκούσια ένωση φυσικών προσώπων με βασική οργάνωση, που επιδιώκει ενεργώς την άσκηση επίδρασης στον σχηματισμό τής πολιτικής θέλησης τού λαού και τού κράτους ως λειτουργίας τού πολιτεύματος και να συμπράττει στην εκπροσώπηση τού λαού στο αντιπροσωπευτικό σώμα: *φιλελεύθερο / δημοκρατικό / λαϊκό / αγροτικό / εργατικό / συντηρητικό / σοσιαλιστικό / κομουνιστικό / χριστιανοδημοκρατικό ~ || ενιαίο / ομοιογενές / κυβερνών / αντιπολιτευόμενο ~ || αρχηγός / ηγέτης / ηγεσία / εκπρόσωπος / στέλεχος κόμματος || σύσκεψη / αναμέτρηση / γραμμή / πολιτική / ενότητα / διάσπαση κόμματος || ένα ~ οργανώνεται / συστήνεται / διαλύεται || ~ αρχών*· ΦΡ. ***αρχηγικό κόμμα*** στο οποίο ο αρχηγός καθορίζει και εκφράζει τη γραμμή που θα ακολουθηθεί, ενώ οι συλλογικές διαδικασίες απουσιάζουν ή υπολειτουργούν **2.** (μτφ.-κακόσ.) η σύμπραξη δύο ή περισσότερων ατόμων που επιδιώκουν τους ίδιους σκοπούς· στη ΦΡ. ***κάνω κόμμα*** (εναντίον κάποιου) ενεργώ συντονισμένα μαζί με άλλον/άλλους (εναντίον κάποιου): *μάννα και κόρη έχουν κάνει κόμμα εναντίον μου || μερικοί συνάδελφοί του έχουν κάνει κόμμα και τον κατηγορούν με κάθε ευκαιρία* • **3.** ΓΛΩΣΣ. συντακτικό σημείο στίξεως (,) που αντιστοιχεί σε μικρή παύση φωνής και χρησιμοποιείται στον γραπτό λόγο, για να χωρίζει προτάσεις ή τα μέλη πρότασης (βλ. λ. *στίξη*) **4.** ΜΑΘ. το σύμβολο (,) που χωρίζει τα ακέραια από τα δεκαδικά ψηφία ενός δεκαδικού αριθμού (λ.χ. 2,5 δισ. δρχ. = δύο ~ πέντε δισ. δρχ.) ΣΥΝ. υποδιαστολή **5.** ΜΟΥΣ. (α) το μικρότερο διάστημα μεταξύ δύο μουσικών φθόγγων που μπορεί να αντιληφθεί το ανθρώπινο αφτί (β) ***πυθαγόρειο κόμμα*** το διάστημα που προκύπτει ως διαφορά ανάμεσα σε επτά αλλεπάλληλα διαστήματα οκτάβας (1/2) και δώδεκα αλλεπάλληλα διαστήματα πέμπτης (3/2) (γ) ***διδύμειο κόμμα*** ή ***σύντομο κόμμα*** η διαφορά ανάμεσα στον μείζονα τόνο (9/8) και στον ελάσσονα (10/9) (δ) (στην βυζαντινή μουσική) το αποτέλεσμα τής διαίρεσης τής οκτάβας σε 72 (κατ' άλλους 68) ίσα μέρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισαγωγικά, εμφύλιος, ομόηχα, παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σφραγίδα κομμένου νομίσματος», < *κόπτω* (βλ.λ.). Η πολιτική σημ. αποτελεί απόδ. ξέν. όρων, πβ. αγγλ. party, γαλλ. partie, γερμ. Partei κ.ά.].

κόμμα – κώμα. Ομόηχες λέξεις, διαφορετικής ετυμολογικής προέλευσης και σημασίας. Το **κόμμα** από το *κόβω (κόπτω)* σήμαινε στην Αρχαία «αυτό που κόβεται, το κομμένο τμήμα, το κομμάτι». Ήδη στην Αρχαία σήμαινε το σημείο (στίξεως) που χωρίζει μία πρόταση σε δύο κομμάτια (μέρη) ή μία περίοδο σε δύο προτάσεις. Στα νεότερα χρόνια χρησιμοποιήθηκε ως **πολιτικό κόμμα**, για να αποδώσει το γαλλ. partie. Το **κώμα**, αρχαία λέξη και αυτό, σήμαινε τον βαθύ ύπνο, τον λήθαργο. Η λ. συνδέεται ετυμολογικά με το *κεί-μαι (*κωι-μα > κῶ-μα* από ρίζα *κει-*), πιθ. και με το *κοι-μῶμαι*. Από το *κεί-μαι* «ξαπλώνω» σχηματίστηκαν παράγωγα με -τ- (*κοί-τη*, αρχ. *κοῖ-τος > κατά-κοιτος, κοι-τίδα, κοι-τάζω*) και παράγωγα με -μ- (**κοι-μα > κοι-μάω / κοι-μῶμαι / κοι-μίζω*).

κομμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το αίσθημα κόπωσης και δυσφορίας, που προκαλείται από γενικότερη εξάντληση τού οργανισμού: *αισθάνομαι κομμάρες* ΣΥΝ. ατονία.
[ΕΤΥΜ. < *κόβω* (πβ. *κόμμα, κομμένος*) + παραγ. επίθημα *-άρα*].

κομμάτα (η) → κομμάτι

κομματάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** μικρό τεμάχιο, μικρό τμήμα στερεού σώματος: *ένα ~ πέτρας / κρέας / τυρί / ξύλο / πίτα || κόβω το κρέας σε κομματάκια ||* (ως απειλή) *δεν θα μου γλυτώσει, θα τον κάνω κομματάκια!* • **2.** (ως επίρρ.) (α) για λίγο, για μικρό χρονικό διάστημα: *περίμενε ~ και θα τα πούμε* ΣΥΝ. λίγο (β) λιγάκι, κάπως περισσότερο: *χαμογέλασε ~, να σε χαρούμε!*

κομματάρα (η) → κομμάτι

κομματάρχης (ο) [1853] {κομματαρχών} **1.** παράγοντας ή στέλεχος πολιτικού κόμματος, κυρ. στην επαρχία, που διαθέτει μεγάλη επιρροή στους ψηφοφόρους τής περιοχής: *οι ~ τού νομού κινητοποίησαν όλους τους ψηφοφόρους τού κόμματος εν όψει τής περιοδείας τού αρχηγού* **2.** (σπανιότ.) ο αρχηγός πολιτικού κόμματος.

κομμάτι (το) {κομματ-ιού | -ιών} **1.** τμήμα αντικειμένου (συνήθ. στερεού σώματος), οτιδήποτε αποκόπτεται ή αποσπάται από ένα σύνολο: *ένα ~ κρέας / από πέτρα / τυρί / πίτα / σίδερο / χαρτί / τούρτα || ανασυνθέτει ποιητικά ~ τής επαρχιακής ζωής* (όψεις, πλευρές) *|| οι νέοι είναι το πιο ζωντανό και ευαίσθητο ~ τής κοινωνίας || προσπάθησε να ηρεμήσει και να μαζέψει τα ~ τού εαυτού της* (να ξαναγίνει συγκροτημένο άτομο) ΣΥΝ. μέρος, τμήμα, τεμάχιο, μέλος· ΦΡ. (μτφ.) (για πρόσ.) ***ένα κομμάτι μάλαμα*** χαρακτηρισμός για καλούς και αγαθούς ανθρώπους **2.** (ειδικότ.) τμήμα πράγματος ή αντικειμένου που έσπασε, που καταστράφηκε: *το βάζο έπεσε κάτω και έγινε χίλια ~ || έξαλλος άρπαξε το χαρτί και το έκανε χίλια ~ ||* (μτφ.) *την άκουσα να κλαίει και η καρδιά μου έγινε κομμάτια* ΣΥΝ. θραύσμα, συντρίμμι· ΦΡ. (α) ***κομμάτια να γίνει*** (i) (δηλώνει αδιαφορία) δεν με νοιάζει, «να πάει να χαθεί»: *~ το αυτοκίνητο· σημασία έχει που σώθηκες εσύ* (ii) (συχνότ.) δηλώνει συγκατάθεση μετά δυσκολίας ή συγκατάβαση: *τέλος πάντων, ~, θα στο αφήσω μισοτιμής!* ΣΥΝ. έστω, δεν πειράζει (β) (υβριστ.) ***πήγαινε / άι στα κομμάτια!*** (μεσν. *ἄγωμε στὰ κομμάτια*) φύγε από μπροστά μου, δεν θέλω να σε βλέπω ούτε να σε ακούω ΣΥΝ. ά(ι) να χαθείς!, στα τσακίδια! (γ) (για πρόσ.) ***γίνομαι (χίλια) κομμάτια*** δείχνω εξαιρετική προθυμία να βοηθήσω, να εξυπηρετήσω κάποιον: *μόλις μας είδε, έγινε χίλια κομμάτια για να μας περιποιηθεί* (δ) ***πόσα κομμάτια θα γίνω;*** απάντηση που δηλώνει αγανάκτηση και απευθύνεται προς όσους έχουν πολλές και μεγάλες απαιτήσεις (ε) ***τι στα κομμάτια;*** για να δηλώσουμε αγανάκτηση (τίθεται παρενθετικά σε παρατηρήσεις, επιπλήξεις κ.λπ.): *~ κάνεις τόση ώρα; Ακόμη να τελειώσεις;* • **3.** καθένα από πολλά όμοια ή παρόμοια αντικείμενα, που κατασκευάστηκαν για να εκτεθούν ή να πουληθούν: *φέτος στις εκπτώσεις τα μαγαζιά έχουν πολύ ωραία ~* ΣΥΝ. εμπόρευμα, προϊόν· ΦΡ. ***με το κομμάτι*** τρόπος πωλήσεως προϊόντος ή αμοιβή για εργασία, ανάλογα με την αξία μεμονωμένου προϊόντος ή με τον αριθμό των προϊόντων που κατασκευάστηκαν: *δεν παίρνει μισθό, δουλεύει ~: όσα παιχνίδια φτειάχνει, για τόσα πληρώνεται || κόβει φασόν και πληρώνεται με το ~ || (πωλείται) πίτσα ~* (όχι ολόκληρη) • **4.** ΜΟΥΣ. τμήμα μουσικής σύνθεσης ή ολοκληρωμένο μουσικό έργο: *το πρόγραμμα τής συναυλίας περιλαμβάνει μόνο το πρώτο ~ τής συμφωνίας || κάθε βράδυ το ραδιόφωνο παίζει ωραία ~* ΣΥΝ. έργο, σύνθεση, τραγούδι • **5.** (στο σκάκι) ο αξιωματικός, ο πύργος και ο ίππος: *συχνά στις παρτίδες η απώλεια κομματιού ισοδυναμεί με ήττα* • **6.** (λαϊκ.) για όμορφη, καλλίγραμμη και ελκυστική γυναίκα: *είναι πολύ ωραίο ~!* ΣΥΝ. κόμματος • **7.** (λαϊκ. ως επίρρ.) (α) λίγο, κάπως, όχι τελείως: *θέλει κι αυτό ~ λάδωμα || το κατάλαβαν πως τα 'χει ~ χαμένα || στο τέλος ησύχασαν ~* (β) για λίγο χρόνο: *ειδοποίησε ότι μπορεί ν' αργούσε ~ || κάθισα ~ να ξεκουραστώ* • ΦΡ. ***κάνω το κομμάτι μου*** κάνω φιγούρα, κάνω επίδειξη ΣΥΝ. επιδεικνύομαι. — (μεγεθ.) **κομματάρα** κ. **κομμάτα** (η), (υποκ.) **κομματάκι** (το) (βλ.λ.) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κομμάτιον*, υποκ. τού αρχ. *κόμμα*].

κομματιάζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κομμάτιασ-α, -τηκα, -μένος} κάνω (κάτι) κομμάτια, τεμαχίζω: *~ το χαρτί / το κρέας || απείλησε ότι θα τον σχίσει στα δύο, θα τον κομματιάσει || η παράταξη έχει κομματιαστεί σε ομάδες και ομαδούλες* ΣΥΝ. διαμελίζω, θραύω, σπάζω, (κατα)κερματίζω. — **κομμάτιασμα** (το).

κομματιαστός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κοπεί σε τεμάχια, που έχει γίνει κομμάτια ΣΥΝ. κομματιασμένος, τεμαχισμένος, διαιρεμένος, διαμελισμένος ΑΝΤ. ακομμάτιαστος, ατεμάχιστος, ακατάτμητος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που αποτελείται από διαφορετικά τεμάχια, που έχει κατασκευαστεί με συναρμολόγηση τεμαχίων: *~ συσκευή / μηχάνημα* ΣΥΝ. συναρμολογημένος, αρθρωτός ΑΝΤ. ολόκληρος, μονοκόμματος. **κομματιαστά** επίρρ.

κομματίζομαι ρ. αμετβ. [1888] {κομματίσ-τηκα, -μένος} είμαι ή γίνομαι ενεργό μέλος (ή οπαδός) πολιτικού κόμματος, υπηρετώ με αφοσίωση τα συμφέροντά του: *πολλοί κομματίζονται τόσο, που παραβλέπουν το κοινό συμφέρον.* — **κομματισμός** (ο) [1871].

κομματικοποιώ ρ. μετβ. {κομματικοποιείς... | κομματικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** χρησιμοποιώ τη διοργάνωση κοινωνικής,

πολιτικής ή άλλης δραστηριότητας, για να προωθήσω τα κομματικά συμφέροντα και τους σκοπούς μου, αλλοιώνοντας έτσι το πραγματικό της περιεχόμενο: *ορισμένοι προσπάθησαν να κομματικοποιήσουν τις εκδηλώσεις για την επέτειο τού Πολυτεχνείου* **2.** (ειδικότ.) διορίζω σε υπηρεσία, δημόσιο οργανισμό κ.λπ. στελέχη που έχουν την ίδια πολιτική ιδεολογία με εμένα ή ελέγχω κρατικές υπηρεσίες μέσω των κομματικών ή συνδικαλιστικών μου οργάνων: *αντιδράσεις στην προσπάθεια τής κυβέρνησης να κομματικοποιήσει τις Ένοπλες Δυνάμεις.* — **κομματικοποίηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτικοποιώ.*

κομματικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται σε πολιτικό κόμμα, που σχετίζεται με αυτό: ~ *οργάνωση* / *μέλος* / *στέλεχος* / *πειθαρχία* / *παράγοντας* / *πυρήνας* / *όργανο* / *ιεραρχία* / *νεολαία* / *ηγεσία* / *καθοδήγηση* / *μηχανισμός* / *ταυτότητα* / *τακτική* / *κριτήρια* / *επιρροή* || ~ *κράτος* (όταν το κυβερνών κόμμα ταυτίζεται με την εκτελεστική εξουσία) **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που εξυπηρετεί πολιτικό κόμμα, που γίνεται για το συμφέρον ενός κόμματος: ~ *ενέργεια* / *θέση* / *εισφορά* / *εκμετάλλευση* / *εμπάθεια* / *συμφέρον* / *ομιλία* / *σκοπιμότητα* / *ελιγμός* / *πίστη* / *έλεγχος* / *επέμβαση* / *εντολή* / *κρίση* / *διαμάχη* / *αντιδικία* / *φανατισμός.* — **κομματικ-ά / -ώς** [1858] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός.*

-κομματικός, -ή, -ό β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κομμάτων: *πολυκομματική δημοκρατία, δικομματικό σύστημα.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόμμα* και απαντά σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. multi-partite «πολυκομματικός»)].

κομματισμός (ο) → κομματίζομαι

-κομματισμός β' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν σύστημα με συγκεκριμένο αριθμό κομμάτων: *στην πολιτική ζωή τής χώρας επικρατεί ο δικομματισμός.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόμμα* και απαντά σε μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. bi-partisme «δικομματισμός»)].

κόμματος (ο) (λαϊκ. με θαυμασμό) εύσωμη, καλλίγραμμη και όμορφη γυναίκα: *πρώτης τάξεως ~!* ΣΥΝ. (μτφ.) κομμάτι.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού ουσ. *κομμάτι*].

κομματόσκυλο (το) (μειωτ.) φανατικό στέλεχος κόμματος, που υπηρετεί πιστά τις εντολές των κομματικών αρχηγών του.

κομμένος, -η, -ο → κόβω

κομμεορητίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. φυσικό μείγμα, που περιέχει κόμμι (βλ.λ.), ρητίνη και άλλες οργανικές ουσίες σε διάφορες αναλογίες και χρησιμοποιείται στην παρασκευή εμπλάστρων.
[ΕΤΥΜ. < *κόμμι* (βλ.λ.) + *ρητίνη*, απόδ. τού γαλλ. gomme-résine].

κόμμι (το) {κόμμ-εος | -εα, -έων} κολλώδης ουσία, που εκκρίνεται συνήθ. από εγκοπές ή τυχαία τραύματα στον φλοιό ορισμένων δέντρων και θάμνων και η οποία χρησιμοποιείται ευρύτατα στη φαρμακευτική, καθώς επίσης και στην παραγωγή καλλυντικών προϊόντων και τροφίμων: *αραβικό* ~ (βλ. λ. *αραβικός*) || *ελαστικό* ~ (το ακατέργαστο φυσικό καουτσούκ). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη, ομόηχα, παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., δάνειο αιγυπτιακής προελ., πβ. αιγυπτ. kmjt, κοπτ. komi, komme. Βλ. κ. *γόμμα*].

κομμίωση (η) [1894] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ασθένεια που προσβάλλει τα φυτά, κυρ. τα οπωροφόρα δέντρα και τα εσπεριδοειδή, και παρουσιάζει ως κύριο σύμπτωμα την υπερβολική παραγωγή και έκκριση κόμμεος (βλ. λ. *κόμμι*).
[ΕΤΥΜ. < **κομμιώ* < αρχ. *κόμμι* (βλ.λ.)].

κομμό (το) → κομό

κομμός (ο) ΦΙΛΟΛ. θρηνητική ωδή που ανήκει στο λυρικό στοιχείο τής αρχαίας τραγωδίας· ψάλλεται από τον χορό ή από τον υποκριτή ή και από τους δύο εναλλάξ και αποκαλύπτει συνήθ. το βαθύτερο ήθος τού τραγικού ήρωα και το ουσιαστικό πρόβλημα, στο οποίο βασίζεται η τραγική σύγκρουση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «στηθοκόπημα», < *κόπτω*].

κομμούνα (η) → κομούνα

κομμουναλισμός (ο) → κομουναλισμός

κομμούνι (το) → κομούνι

κομμουνίζω ρ. → κομουνίζω

κομμουνισμός (ο) → κομουνισμός

κομμουνιστής (ο) → κομουνιστής

κομμουνιστικός, -ή, -ό → κομουνιστικός

κόμμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) **1.** η περιποίηση, ο καλλωπισμός τής κόμης, των μαλλιών: *επιμελείται πάντοτε με προσοχή την ~ της* ΣΥΝ. χτένισμα **2.** (ειδικότ.) ο συγκεκριμένος τρόπος με τον οποίο φτειάχνει κανείς τα μαλλιά του, το είδος τού χτενίσματος: *εμφανίστηκε με καινούργια ~* || *σύγχρονη* / *συνηθισμένη* / *εκκεντρική ~* ΣΥΝ. κουπ, μιζανπλί. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόμμωσις* < αρχ. *κομμῶ (-όω)* < *κομμώ (ή)*, λ. που προσδιόριζε την ιέρεια, η οποία φρόντιζε το άγαλμα τής Αθηνάς στην Ακρόπολη, < **κομῶ* (με εκφραστικό διπλασιασμό *-μμ-*) < *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι», με σημασιολογική επίδραση τού ουσ. *κόμη* «μαλλιά». Για το αρχ. *κομῶ (-έω)* βλ. λ. *-κομία*].

κομμωτήριο (το) [1888] {κομμωτηρί-ου | -ων} το ειδικό κατάστημα για την κοπή, το χτένισμα, τον καλλωπισμό και γενικότ. την περιποίηση των μαλλιών: *έχω* / *ανοίγω ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη.*

κομμωτής (ο) [μτγν.], **κομμώτρια** (η) [αρχ.] {κομμωτριών} πρόσωπο ειδικευμένο στην κοπή, στο χτένισμα και γενικότ. στην περιποίηση των μαλλιών· αυτός που ασκεί το ανάλογο επάγγελμα.

κομμωτικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κομμωτική ή τον κομμωτή: ~ *εργαλείο* / *τεχνική* **2. *κομμωτική*** (η) η τέχνη και οι γνώσεις που σχετίζονται με την περιποίηση και τον καλλωπισμό των μαλλιών.

κομό (το) {άκλ.} έπιπλο με τέσσερα κοντά πόδια και οριζόντια επάλληλα συρτάρια, συνήθ. από ξύλο ΣΥΝ. ιματιοθήκη. Επίσης **κομός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. como, συγκεκομμ. τ. τού ουσ. comodino. Βλ. κ. *κομοδίνο*].

κομοδίνο (το) μικρό, συνήθ. ξύλινο έπιπλο με συρτάρια, που τοποθετείται κοντά στο κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. comodino < comodo «άνετος» < λατ. commodus «κατάλληλος, εύχρηστος» < con- (< cum «μαζί») + modus «τρόπος»].

Κομόρες Νήσοι (οι) (αραβ. Jumhūrīyat Juzur al Qamar al Ittiḥādīyah al Islāmīyah, γαλλ. République Fédérale Islamique des Comores = Ομοσπονδιακή Ισλαμική Δημοκρατία των Κομορών) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό, κοντά στις ΝΑ. ακτές τής Αφρικής, με πρωτεύουσα τη Μορονί, επίσημες γλώσσες την Κομορική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Κομορών. — **κομορικός, -ή, -ό, Κομορικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Comores (οπτικό δάνειο) < αραβ. qamar «σελήνη»].

κομός (ο) → κομό

-κόμος, -κόμος / -κόμα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό αρσενικών και θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο: **1.** το οποίο φροντίζει (κάποιον): *βρεφο-κόμος, γηρο-κόμος, νοσο-κόμα* **2.** που ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή προϊόντος, την εκτροφή κ.λπ.: *τυρο-κόμος, μελισσο-κόμος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἱππο-κόμος*, μτγν. *μελισσο-κόμος*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κομότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το κομό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. commode «έπιπλο» < λατ. commodus «κατάλληλος, εύχρηστος»].

Κομοτηνή (η) πόλη τής Δ. Θράκης, πρωτεύουσα τού νομού Ροδόπης.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. από επώνυμο Βυζαντινών οικογενειών που κατοικούσαν εκεί (τον 14ο αι. μνημονεύεται ως *Κομοτηνῶν πολίχνη*). Οι κάτοικοι τής πόλεως είναι γνωστοί κατά τον Μεσαίωνα ως *Κουμουτζηνοί* και αυτή η ονομασία διατηρήθηκε παρεφθαρμένη στο τουρκ. Gümülcine, που χρησιμοποιείται και σήμερα από τους μουσουλμάνους κατοίκους της].

κομούνα (η) (συνήθης ορθ. *κομμούνα*) [1871] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κοινότητα ως ανώτατη πολιτική (δηλ. νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική) εξουσία **2.** ΙΣΤ. ***κομούνα τού Παρισιού / παρισινή κομούνα*** (i) η δημοτική αρχή τής πόλης τού Παρισιού κατά τη διάρκεια τής Γαλλικής Επανάστασης (ii) γαλλική επαναστατική κυβέρνηση που ανέλαβε την εξουσία στις 18 Μαρτίου τού 1871 και ανατράπηκε στις 27 Μαΐου τού ίδιου έτους· θεωρείται επαναστατική απόπειρα των εργατών να διαχειριστούν τα κοινά σε δημοτικό επίπεδο και χωρίς τη βοήθεια τού (επίσημου) κράτους **3.** (ειδικότ.) μορφή τοπικής οργάνωσης των αγροτών με εκτεταμένες οικονομικές και κοινωνικές αρμοδιότητες στο πλαίσιο τού κινεζικού κομουνιστικού καθεστώτος· αλλιώς *λαϊκή κομούνα* **4.** (μειωτ. ως χαρακτηρισμός) ο κομουνιστής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. commune (de Paris), βλ. κ. *κομουνισμός*].

κομουναλισμός (ο) (συνήθης ορθ. *κομμουναλισμός*) {χωρ. πληθ.} ο κοινοτισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. communalisme < communal < λατ. communalis < communis «κοινός»].

κομούνι (το) (συνήθης ορθ. *κομμούνι*) {χωρ. γεν.} (μειωτ.-υβριστ.) ο κομουνιστής.

κομουνίζω ρ. αμετβ. (συνήθης ορθ. *κομμουνίζω*) {μόνο σε ενεστ.} ρέπω προς τον κομουνισμό (βλ.λ.).

κομουνισμός (ο) (συνήθης ορθ. *κομμουνισμός*) {χωρ. πληθ.} **1.** το οικονομικοκοινωνικό σύστημα, που βασίζεται στην κοινοκτημοσύνη των μέσων παραγωγής και στην ολοκληρωτική κατάργηση των κοινωνικών τάξεων και διακρίσεων, στοχεύει στην κατανομή των καταναλωτικών αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες τού καθενός και στην προσφορά εργασίας ανάλογα με τις ικανότητες τού καθενός **2.** (ειδικότ.) το πολιτικό δόγμα ή κίνημα που βασίστηκε στον μαρξισμό (βλ.λ.) και αναπτύχθηκε από τον Λένιν *(επιστημονικός ~)* και άλλους πολιτικούς διανοητές και επαναστάτες και το οποίο επιδιώκει την ανατροπή των καπιταλιστικών καθεστώτων και την εγκαθίδρυση αταξικής κοινωνίας και κοινοκτημοσύνης των αγαθών **3.** (ειδικότ.) το παραπάνω οικονομικοκοινωνικό σύστημα, όπως εφαρμόστηκε σε ορισμένες χώρες, όπου όλη η οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα ελέγχεται από την κρατική μηχανή, η οποία με τη σειρά της διοικείται και κατευθύνεται από ένα και μόνο πολιτικό κόμμα, το κομουνιστικό ΣΥΝ. υπαρκτός σοσιαλισμός (πβ. λ. *σοσιαλισμός*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. communisme < commun «κοινός» < λατ. communis < con- (< cum «μαζί») + -munis < munus «καθήκον, εξουσία, υπούργημα»].

κομουνιστής (ο), **κομουνίστρια** (η) {κομουνιστριών} (συνήθης ορθ. *κομμουνιστής*) πρόσωπο που ασπάζεται τα δόγματα και τις αρχές τού πολιτικοκοινωνικού συστήματος τού κομουνισμού (βλ.λ.) και αγωνίζεται για την επικράτησή τους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμφύλιος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. communiste, βλ. κ. *κομουνισμός*].

κομουνιστικός, -ή, -ό (συνήθης ορθ. *κομμουνιστικός*) αυτός που σχετίζεται με τον κομουνισμό και τους κομουνιστές: *Κομουνιστικό Κόμμα Ελλάδας* || *το ~ μανιφέστο* || ~ *ιδεολογία* / *κίνημα* / *κίνδυνος* / *καθεστώς* / *προπαγάνδα* / *επανάσταση.*

κομουνιστοσυμμορίτης (ο) {κομουνιστοσυμμοριτών} (μειωτ.) ως χαρακτηρισμός που απέδιδαν οι κυβερνητικές δυνάμεις στους αριστερούς αντάρτες κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο. — **κομουνιστοσυμμορίτικος, -η, -ο.**

κομπάζω ρ. αμετβ. {κόμπασ-α, -μένος} μιλώ με υπερηφάνεια για τον εαυτό μου ή για άλλους, χωρίς να έχω την ανάλογη αξία, καυχώμαι: *μια ζωή κοίταζε τους άλλους αφ' υψηλού και κόμπαζε για την κατα-*

γωγή της ΣΥΝ. υπερηφανεύομαι, αλαζονεύομαι, καυχησιολογώ, μεγαλαυχώ, κομπορρημονώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόμπος* «θόρυβος, καύχηση», πιθ. ονοματοποιημένη λ. (πβ. κ. *βόμβος*), αγν. ετύμου].

κομπαλάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρό, συνήθ. στρογγυλό, εκβλάστημα τού οργανισμού κάτω από την επιφάνεια τού δέρματος ΣΥΝ. γρουμπούλι.
[ΕΤΥΜ. < *κόμπος* + υποκ. επίθημα -*αλάκι*, πβ. κ. *ρουχ-αλάκι*].

κομπάλτ (το) {άκλ.} ψυχρό σκούρο μπλε χρώμα που παρασκευάζεται από άλατα κοβαλτίου· το χρώμα τού μπλε σμάλτου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cobalt < γερμ. Kobalt, βλ. λ. *κοβάλτιο*].

κομπανία (η) {κομπανιών} (λαϊκ.) **1.** όμιλος ανθρώπων που συνδέονται με φιλική σχέση και συναναστρέφονται συχνά ο ένας τον άλλον: *η ~ μαζεύεται κάθε βράδυ για γλέντι* ΣΥΝ. παρέα, συντροφιά, συνοδεία, ακολουθία, ομάδα **2.** (ειδικότ.) ομάδα καλλιτεχνών (συνήθ. λαϊκών οργανοπαικτών): *ρεμπέτικη ~* **3.** (παλαιότ.) εμπορική εταιρεία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. compagnia < μτγν. λατ. companio < con (< cum «με, μαζί») + -panio < panis «ψωμί» (πβ. κ. *σύν-τροφος*)].

κομπάρσος (ο) **1.** (στο θέατρο, στον κινηματογράφο ή στην τηλεόραση) πρόσωπο χωρίς σπουδές ηθοποιίας, που εμφανίζεται σε πολύ μικρό και χωρίς υποκριτικές απαιτήσεις ρόλο, συνήθ. χωρίς λόγια (βουβός ρόλος): *οι πρωταγωνιστές και οι ~* **2.** (μτφ.) πρόσωπο ή ομάδα που διαδραματίζει δευτερεύοντα ή ασήμαντο ρόλο στον χώρο που κινείται: *αισθάνεται ότι είναι ~ στην παρέα / στη σχέση τους* || *μεταβάλλατε το κόμμα μας σε ~ τής πολιτικής ζωής.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. comparsa (θηλ.) < ρ. comparire «συνεμφανίζομαι, παρουσιάζομαι» < λατ. compareo < con- (< cum «με, μαζί») + pareo «εμφανίζομαι, φανερώνομαι»].

κομπασμός (ο) [μτγν.] η καυχησιολογία, η έπαρση (για κάτι): *άρχισε τους ~ για την επιτυχία του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια.*

κομπαστής (ο) [μτγν.], **κομπάστρια** (η) [1815] {κομπαστριών} πρόσωπο που κομπάζει ΣΥΝ. καυχησιάρης, καυχησιολόγος, κομπορρήμων, αλαζόνας, φανφαρόνος.

κομπαστικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που λέγεται ή γίνεται με υπερηφάνεια, που φανερώνει αλαζονεία: *~ λόγια / (αυτο)έπαινοι* ΣΥΝ. καυχησιάρικος, αλαζονικός, κομπορρήμων ΑΝΤ. ταπεινός, ταπεινόφρων. — **κομπαστικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κομπέρ (ο) {άκλ.} **1.** (σε θεατρική επιθεώρηση) το πρόσωπο που παρουσιάζει τους ηθοποιούς στο κοινό, συνδέει τις σκηνές μεταξύ τους και συμμετέχει κάποτε και στα νούμερα **2.** (γενικότ.) ο παρουσιαστής τού προγράμματος ενός θεάματος επί σκηνής ή σε κέντρο διασκέδασης.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compère < com- (< λατ. cum «με, μαζί») + père «πατέρας»].

κομπιάζω ρ. αμετβ. {κόμπιασα} **1.** συναντώ δυσκολίες στην ομιλία ή την ανάγνωση, ο λόγος μου δεν έχει συνεχή ροή, αλλά παρουσιάζει συχνές διακοπές και ακούσιες παύσεις είτε λόγω φυσικής αδυναμίας ή από έντονο συναίσθημα: *ο ομιλητής κόμπιασε μια στιγμή και μετά συνέχισε τον λόγο του* || *διάβασε δυνατά δέκα σελίδες κείμενο, χωρίς να κομπιάσει πουθενά* || *όταν μιλάει γι' αυτήν, κομπιάζει από τη συγκίνηση* ΣΥΝ. πνίγομαι, ξεροκαταπίνω, συλλαβίζω, τραυλίζω ΑΝΤ. τρέχει η γλώσσα μου, διαβάζω νεράκι • **2.** αισθάνομαι ξαφνική δυσκολία στην κατάποση τού φαγητού, το φαγητό δεν κατεβαίνει στο στομάχι • **3.** (για φυτά) βγάζω κόμπους (βλ.λ.), αποκτώ μπουμπούκια: *κόμπιασαν όλα τα δέντρα* ΣΥΝ. μπουμπουκιάζω. — **κόμπιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κόμπος*², βλ.λ.].

κομπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** κάθε οργανωμένη επιχείρηση εξαπάτησης, κάθε μέσο που αποβλέπει στην απόκτηση παράνομου κέρδους: *κατάφερε να θησαυρίσει με κομπίνες* || *ζει με χίλιες δυο ~* || *κάνω / σκαρώνω / στήνω ~* ΣΥΝ. απάτη, τέχνασμα, κόλπο **2.** κάθε μικροπονηριά, τρόπος για να ξεγελάσει κανείς τον άλλον: *άκου τι ~ σκαρφίστηκε ο μικρός, για να του αγοράσω το παιχνίδι* **3.** έξυπνη ενέργεια, περίτεχνος συνδυασμός που ξεγελά τον αντίπαλο: *οι δυο παίκτες με μια ~ πέρασαν τη μπάλα μέσα στην περιοχή των αντιπάλων.* — (υποκ.) **κομπινούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απάτη.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. combine, συντετμημένος τ. τού ουσ. combinaison «συνδυασμός» (βλ. κ. *κομπινεζόν*)].

κομπιναδόρος (ο) (καθημ.) πρόσωπο που συνηθίζει να κάνει κομπίνες, που προσπαθεί να κερδίζει χρήματα με τρόπο παράνομο ΣΥΝ. απατεώνας, μικροαπατεώνας. — **κομπιναδόρικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < *κομπίνα* + -*δόρος* (βλ.λ.), πβ. *ταβλα-δόρος, τορνα-δόρος*].

κομπινεζόν (το) (παλαιότ. ορθ. *κομπιναιζόν*) {άκλ.} γυναικείο εσώρουχο από λεπτό ύφασμα (νάιλον ή μετάξι), που φοριέται πάνω από τα κυρίως εσώρουχα, με σχήμα κοντού και άνετου φορέματος με ράντες και μεγάλο ντεκολτέ στο στήθος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. combinaison «συνδυασμός» < combiner < μτγν. λατ. combinare «συνδυάζω, ενώνω δύο πράγματα» < com- (< cum «με, μαζί») + -binare < bis «δις, δύο φορές»].

κομπιούτερ (ο/το) {άκλ.} **1.** ο ηλεκτρονικός υπολογιστής (βλ. λ. *υπολογιστής*) **2.** (μτφ. για πρόσ.) ως χαρακτηρισμός για κάποιον που έχει πάρα πολύ καλή μνήμη και την ικανότητα να κάνει εύκολα αριθμητικούς υπολογισμούς: *αυτός ο άνθρωπος είναι σκέτο ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ρεπόρτερ.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. computer < compute «υπολογίζω, προσδιορίζω μαθηματικώς» < λατ. computo < com- (< cum «με, μαζί») + puto «σκέπτομαι, νομίζω»].

κομπιουτεράκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρός υπολογιστής για αριθμητικές πράξεις και σύνθετους υπολογισμούς.

κομπιουτεράκιας (ο) {κομπιουτεράκηδες} (καθημ.) πρόσωπο που ασχολείται υπερβολικά με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

κομπιουτεράς (ο) {κομπιουτεράδες} (αργκό) πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές (πώληση, χειρισμό, προγραμματισμό κ.λπ.) ή απλώς πρόσωπο που του αρέσουν σε μεγάλο βαθμό οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές.

κομπλάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κόμπλαρα κ. κομπλάρισ-α, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** χάνω το θάρρος μου, αισθάνομαι αμηχανία ή συστολή μπροστά σε άλλο πρόσωπο, κατάσταση κ.λπ.: *όταν βρεθεί μπροστά σε πολύ κόσμο, κομπλάρει* ΣΥΝ. σαστίζω, δειλιάζω, τα χάνω **2.** (οικ. για μηχάνημα) μπλοκάρω: *εκεί που δούλευα, ξαφνικά ο υπολογιστής μου κομπλάρισε* ♦ **3.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) να χάσει το θάρρος του, να αισθανθεί αμηχανία ή συστολή μπροστά μου: *μου κάνει κάτι αδιάκριτες ερωτήσεις και με κομπλάρει!* ΣΥΝ. φέρνω σε δύσκολη θέση. — **κομπλάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < γαλλ. combler «γεμίζω, πληρώ» (βλ. λ. *κομπλέ*), με τη σημασιολ. επίδρ. τής λ. *κόμπλεξ* (βλ.λ.)].

κομπλέ επίθ. κ. επίρρ. {άκλ.} ελλην. *πλήρης / πλήρως* **1.** αυτός που έχει γεμίσει, που δεν έχει χώρο ελεύθερο: *τον Δεκαπενταύγουστο τα ξενοδοχεία είναι ~· δύσκολα βρίσκεις δωμάτιο* || *η αίθουσα / το κέντρο διασκέδασης ήταν ~* ΣΥΝ. γεμάτος ΑΝΤ. άδειος **2.** (ειδικότ.) αυτός που περιέχει όλα όσα θα μπορούσε να έχει: *παρήγγειλε ένα πρωινό ~* || *ο εργολάβος μού παρέδωσε το διαμέρισμα ~* (χωρίς να λείπει τίποτα, με όλα τα κομφόρ) ΣΥΝ. ολοκληρωμένος ΑΝΤ. ελλιπής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. complet < λατ. completus «πλήρης» < ρ. compleo «πληρώ» < com- (< cum «μαζί») + pleo «γεμίζω»].

κόμπλεξ (το) {άκλ.} ΨΥΧΟΛ. το σύμπλεγμα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. complex < λατ. complexus «εναγκαλισμός» < ρ. complector «περιβάλλω, αγκαλιάζω» < com- (< cum «μαζί») + plecto, θαμιστ. τ. τού ρ. plico «πλέκω, διπλώνω»].

κομπλεξάρω ρ. μετβ. {κομπλεξάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) προκαλώ (σε κάποιον) κόμπλεξ (βλ.λ.)· κυρ. κάνω (κάποιον) να αισθάνεται κατώτερος: *μη σε κομπλεξάρουν οι διασημότητες· άνθρωποι είναι κι αυτοί κι έχουν τα ελαττώματά τους!*

κομπλεξικός, -ή, -ό αυτός που κυριαρχείται από ψυχικό σύμπλεγμα (βλ.λ.), τού οποίου η συμπεριφορά φανερώνει προβληματική, διαταραγμένη προσωπικότητα: *μη δίνεις βάση στα σχόλιά του· ένας ~ είναι και τίποτε παραπάνω!* || *Ο ένας προσπαθεί να μειώσει το έργο τού άλλου! Είναι όλοι τους ~!*

κομπλιμάν (το) {άκλ.} το κομπλιμέντο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compliment (βλ. λ. *κομπλιμέντο*)].

κομπλιμεντάρω ρ. μετβ. {κομπλιμεντάρισα} (λαϊκ.) κάνω κομπλιμέντα (σε κάποιον). — **κομπλιμεντάρισμα** (το).

κομπλιμέντο κ. **κοπλιμέντο** (το) (καθημ.) επαινετικός, κολακευτικός λόγος (συνήθ. χωρίς υστεροβουλία): *ό,τι είπα για την ομορφιά σας δεν είναι ~, αλλά η καθαρή αλήθεια!* || *ευχαριστώ για το ~* ΣΥΝ. κομπλιμάν, φιλοφρόνηση, κολακεία, καλός λόγος ΑΝΤ. βρισιά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. complimento < ισπ. cumplimiento < cumplir «εκπληρώνω - δείχνω ευγένεια» < λατ. complere (βλ. κ. *κομπλέ*)].

κομπλιμεντόζος, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που εκφράζεται συνήθ. με κομπλιμέντα ΣΥΝ. φιλοφρονητικός, κόλακας, γαλίφης ΑΝΤ. τραχύς, απότομος. — **κομπλιμεντόζικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. complimentoso < complimento].

κομπογιαν(ν)ίτης (ο) {κομπογιαν(ν)ιτών}, **κομπογιαν(ν)ίτισσα** (η) {κομπογιαν(ν)ιτισσών} **1.** ο πρακτικός και εμπειρικός γιατρός ή αυτός που παριστάνει τον γιατρό, που διαθέτει μερικές γνώσεις ιατρικής και ασκεί την ιατρική, χωρίς να έχει σπουδάσει και χωρίς να κατέχει την ειδική άδεια: *τα γιατροσόφια των ~* ΣΥΝ. ψευτογιατρός, ψευτοεπιστήμονας **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που εξαπατά, που προσποιείται ότι θεραπεύει, ότι κάνει θαύματα κ.λπ. ΣΥΝ. απατεώνας, αγύρτης, γόης, θαυματοποιός, τσαρλατάνος. — **κομπογιαν(ν)ίτικος, -η, -ο, κομπογιαν(ν)ίτικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κομπώνω* «εξαπατώ» (< μτγν. *κομβώ* «περιδένω - ξεγελώ» < *κόμβος*) + -*γιανίτης* < (*γ*)*ιαίνω* «θεραπεύω». Κατ' άλλη εκδοχή, < *κόμπος* «κομπόδεμα με θεραπευτικά βότανα» + *γιαννίτης* < *Γιάννενα*, που δήλωνε την καταγωγή τού πρακτικού γιατρού, οπότε η λ. πρέπει να γράφεται με δύο -*νν*- (*κομπογιαννίτης*)].

κομπογιαν(ν)ιτισμός (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) οι τρόποι και οι μέθοδοι που χρησιμοποιεί ο κομπογιαν(ν)ίτης, δηλ. η χρήση απάτης και αγυρτείας για την επίτευξη κέρδους, την προσέλκυση τής προσοχής, τού θαυμασμού κ.λπ. ΣΥΝ. αγυρτεία, απάτη, τσαρλατανισμός, καμποτινισμός, μπαγαποντιά ΑΝΤ. τιμιότητα.

κομπόδεμα (το) [μεσν.] {κομποδέμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) οι οικονομίες, τα χρήματα που έχουν αποταμιευθεί (από κάποιον): *ξόδεψε και την τελευταία πεντάρα από το ~ του* || *κάνω ~* || *μικρό / καλό / παχύ ~* || *έχει γερό ~* (έχει αρκετά χρήματα, είναι πλούσιος) ΣΥΝ. οικονομίες, πουγκί.

κομποδένω ρ. μετβ. [μεσν.] {κομπόδε-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) σχηματίζω κόμπο, δένω κάτι σε κόμπο ΑΝΤ. λύνω. — **κομπόδεση** (η).

κομπολόι (το) {κομπολο-γιού | -γιών} **1.** αντικείμενο που αποτελείται από χάντρες (από κεχριμπάρι, γυαλί, μέταλλο κ.λπ.) περασμένες σε κλωστή ή λεπτή αλυσίδα, η οποία δένεται στα άκρα της κόμπο και οι οποίες γυρίζονται αργά με τα δάχτυλα, διαδοχικά η μία μετά την άλλη, ως ευχάριστη ενασχόληση στις ώρες τής ανίας ή για την απασχόληση των χεριών σε στιγμές αμηχανίας: *έπαιζε στα δάχτυλα ένα κεχριμπαρένιο ~ με μαύρη φούντα στην άκρη* **2.** (μτφ.) σειρά πράξεων, καταστάσεων, γεγονότων, λόγων κ.λπ. που διαδέχονται το ένα το άλλο: *τον τελευταίο καιρό ευτυχώς πάνε ~ οι επιτυχίες.* — (υποκ.-χαϊδευτ.) **κομπολογάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κομπολόγι* < *κομβολόγιον* < *κόμβος* + -*λόγιον* < *λόγος*].

κομπορρήμων, -ων, -ον {κομπορρήμ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (λόγ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που εκφράζεται με περηφάνια για τον εαυτό του και τις ιδιότητές του, που καυχάται ΣΥΝ. καυχησιάρης,

κομπαστής, αλαζόνας, φανφαρόνος, μεγαλορρήμων ΑΝΤ. ταπεινός, ταπεινόφρων, μετριόφρων. — **κομπορρημοσύνη** (η) [μεσν.], **κομπορρημονώ** ρ. {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ων, -ων, -ον.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κόμπος* «καύχηση» (βλ. λ. *κομπάζω*) + *-ρήμων* (με διπλασιασμό τού -ρ- εν συνθέσει) < *ρήμα* «λόγος, εκφώνημα»].

κόμπος¹ (ο) (αρχαιοπρ.) η καυχησιά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπερηφάνεια*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «θόρυβος – καύχηση», πιθ. ονοματοποιημένη λ. (πβ. κ. *βόμβος*), αγν. ετύμου].

κόμπος² (ο) **1.** ο συνήθ. σφαιροειδής σχηματισμός που προκύπτει από το δέσιμο τής άκρης σχοινιού, νήματος ή άλλου μακρόστενου αντικειμένου και το σφίξιμο στο σημείο τού δεσίματος: *σχηματίζω ~* || *~ κλωστής / σπάγκου·* ΦΡ. (α) ***δένω (κάτι) κόμπο*** βλ. λ. *δένω* (β) ***ο κόμπος έφτασε στο χτένι*** βλ. λ. *φθάνω* **2.** (συνεκδ.) κάθε παρόμοιο δέσιμο μακρόστενου αντικειμένου: *διπλός / τριπλός ~* **3.** ΝΑΥΤ. (α) ειδικό δέσιμο σχοινιών μεταξύ τους ή ενός σχοινιού με κατάλληλη διαπλοκή των άκρων του, καθώς και οι παρόμοιοι τέτοιοι δεσμοί σχοινιών με γάντζους, ξύλα και κρίκους, που χρησιμοποιούνται για την καλύτερη στερέωση οποιουδήποτε αντικειμένου τού πλοίου (πανιών, άλλων σχοινιών κ.λπ.) ή την ασφαλέστερη εξάρτηση (κρέμασμα) ή ανύψωση αντικειμένων: *ο σταυρόκομπος και η καντηλίτσα είναι είδη ναυτικών ~* (β) μονάδα μέτρησης ταχύτητας πλοίων σε ναυτικά μίλια, ο κόμβος (βλ.λ.) **4.** (μτφ.) το σημείο τού βλαστού σε ορισμένα φυτά, από το οποίο φύονται τα φύλλα και τα άνθη ΣΥΝ. ρόζος, γόνατο • **5.** (μτφ.) η άρθρωση δακτύλου, ιδ. η μεσαία: *μετρώ τους ~ των χεριών μου* • **6.** (μτφ.) οτιδήποτε εμποδίζει την επιτέλεση πράξεως / ενέργειας ή δυσχεραίνει ένα έργο: *Θα τα δεχθεί ή θα θυμώσει χειρότερα: Εδώ είναι ο ~* || *ο ~ τής υποθέσεως* ΣΥΝ. εμπόδιο, δυσκολία, δυσχέρεια ΑΝΤ. ευκολία, ευχέρεια • **7.** (μτφ.) σπασμός στον οισοφάγο ή τον φάρυγγα, αιφνίδια δυσκολία στην αναπνοή ή την κατάποση τής τροφής, που προκαλείται από φυσική ή συγκινησιακή αιτία: *νιώθω έναν ~ στον λαιμό* || *δεν μπορούσα να κλάψω· μονάχα ένας ~ ανέβαινε ώς τον λαιμό* • **8.** ΛΑΟΓΡ. δέσιμο που θεωρείται ότι περικλείει μαγική δύναμη, η οποία χρησιμοποιείται για πρόκληση κακού ή, αντίθετα, για επίτευξη καλού • **9.** πολύ λίγο, μια σταγόνα: *κάνω δίαιτα, βάλε μόνο έναν~ λάδι στη σαλάτα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κόμβος* (βλ.λ.)].

κομποσκοίνι κ. **κομποσχοίνι** (το) {κομποσκοιν-ιού | -ιών} **1.** σχοινί (μαύρου χρώματος) με κόμπους, συνήθ. εκατό, το οποίο χρησιμοποιούν οι μοναχοί στις προσευχές τους, μετρώντας τους κόμπους και λέγοντας για καθένα και μία ευχή • **2.** μακρύ σχοινί που αποτελεί τη ζώνη στο ένδυμα των Φραγκισκανών μοναχών τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας.

κομπόστα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλύκυσμα που παρασκευάζεται βράζοντας φρούτα (μήλα, ροδάκινα κ.ά.) σε αραιό διάλυμα ζάχαρης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. composta < λατ. compositus «σύνθετος» < ρ. compono «συνθέτω» < com- (< cum «με, μαζί») + pono «θέτω, τοποθετώ»].

κόμπρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} εξαιρετικά δηλητηριώδες φίδι που ζει στις θερμές περιοχές τής Ασίας και τής Αφρικής· έχει ως κύριο χαρακτηριστικό του ότι, όταν αμύνεται, σηκώνει το μπροστινό τμήμα τού σώματός του και εκτείνει την ανώτερη επιφάνεια τού λαιμού, σχηματίζοντας καλύπτρα ΣΥΝ. νάγια.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. cobra (de capello) «φίδι (με καπέλο)», λόγω τής μεγάλης καλύπτρας του, < λατ. colubra «φίδι»].

κομπρέσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ψυχρό ή θερμό κομμάτι γάζας ή υφάσματος, το οποίο εμποτίζεται με νερό, οινόπνευμα ή άλλη ουσία και τοποθετείται εξωτερικά πάνω στο δέρμα για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. compressa < γαλλ. compresse < ρ. compresser «συμπιέζω» < λατ. compresso < com- (< cum «με, μαζί») + presso «πιέζω»].

κομπρεσέρ (το) {άκλ.} ΤΕΧΝΟΛ. εργαλείο που αποτελείται από αεραντλία και από μυτερό τρυπάνι στο άκρο του, το οποίο πάλλεται από τον συμπιεσμένο αέρα και χρησιμοποιείται για τη διάτρηση ή για τη θραύση σκληρών πετρωδών εδαφών ή τσιμεντένιων επιφανειών, για εκσκαφές κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compresseur < ρ. compresser «συμπιέζω», βλ. κ. *κομπρέσα*].

κομφετί κ. **κονφετί** (το) {άκλ.} σύνολο από μικρά στρογγυλά ή πολυγωνικά κομματάκια χαρτιού σε πολλά χρώματα, τα οποία είναι έθιμο να ρίχνονται με τις χούφτες στον αέρα ή μεταξύ των συνδαιτυμόνων στα γλέντια τής αποκριάς ΣΥΝ. χαρτοπόλεμος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. confetti < ιταλ. confetto < λατ. confactus < conficere «προετοιμάζω» < con- (< cum «με, μαζί») + -ficere < facio «κάνω»].

κομφόρ (τα) {άκλ.} οι ανέσεις τής καθημερινής ζωής, κυρ. αυτές που παρέχει ο σύγχρονος τρόπος διαβίωσης: *σπίτι / ξενώνας με όλα τα ~* || *πωλείται αυτοκίνητο με όλα τα ~* (κλιματισμό, ραδιοκασετόφωνο κ.λπ.) ΣΥΝ. ευκολίες, ανέσεις.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. comfort < ρ. comforter < μτγν. λατ. comfortare «ενισχύω» < com- (< cum «με, μαζί») + -fortare < fortis «ισχυρός»].

κομφορμισμός κ. **κονφορμισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ελλην. *συμβατισμός* **1.** η τάση τού ατόμου να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του στις αντιλήψεις, τις συνήθειες, στα έθιμα κ.λπ. τής κοινωνίας στην οποία ανήκει (ακόμη και αν δεν το εκφράζουν) **2.** (γενικότ.-μειωτ.) το να κάνει κανείς ό,τι κάνουν οι άλλοι ΑΝΤ. αντικομφορμισμός, αντισυμβατικότητα, αντισυμβατισμός. — **κομφορμιστής / κονφορμιστής** κ. **κομφορμίστας / κονφορμίστας** (ο), **κομφορμίστρια** κ. **κονφορμίστρια** (η), **κομφορμιστικός**, -ή, -ό κ. **κονφορμιστικός**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. conformisme < ρ. conformer «διαμορφώνω, συμμορφώνω» < λατ. conformo < con- (< cum «με, μαζί») + formo < forma «μορφή»].

κομφούζιο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) χαώδης, μπερδεμένη κατάσταση, μεγάλη αναστάτωση: *με τον συνωστισμό επήλθε ~* || *μέσα στο γενικό ~ μερικοί επωφελήθηκαν και άρχισαν να λεηλατούν καταστήματα* || *ο συντονιστής τής συζήτησης έχασε τον έλεγχο και επικράτησε ~ με φωνές και αντεγκλήσεις από όλες τις πλευρές* ΣΥΝ. αναστάτωση, αναταραχή, αταξία ΑΝΤ. τάξη, ευταξία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. confusion < confuse «ανακατεύω, συγχύζω, αναστατώνω» < γαλλ. confus «συγκεχυμένος, αναστατωμένος» < λατ. confūsus, μτχ. τού ρ. confundere «συγχέω, αναμειγνύω» < con- (< cum «μαζί») + fundere «χύνω, ρίχνω»].

κομφουκιανισμός κ. **κομφουκισμός** (ο) η διδασκαλία και οι φιλοσοφικές και ηθικές αρχές τού Κινέζου φιλοσόφου Κομφούκιου (6ος-5ος αι. π.Χ.), που αποτελούν το περιεχόμενο μιας από τις σπουδαιότερες θρησκείες και φιλοσοφικές θεωρίες τής Κίνας με έντονο ανθρωπιστικό και ηθικό χαρακτήρα (έμφαση στην αρετή, την αγάπη, τη μεγαλοθυμία, την ευπρέπεια, τη δικαιοσύνη και σε άλλες παρόμοιες αρχές). — **κομφουκιανιστής** (ο), **κομφουκιανίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Confucianisme < Confucius «Κομφούκιος» < κινεζ. K'ung Futsu «δάσκαλος Κουνγκ»].

κομψαίνω ρ. αμετβ. {κόμψυνα} **1.** (για ρούχο) κάνω (κάποιον) να φαίνεται κομψός: *σε κομψαίνει πολύ αυτό το φόρεμα* **2.** (για πρόσ.) χάνω βάρος, αδυνατίζω: *έχεις κομψύνει πολύ, από την τελευταία φορά που σε είδα.*

κομψεπίκομψος, -η, -ο (λόγ.) (συνήθ. ειρων.) αυτός που χαρακτηρίζεται από επιτηδευμένη κομψότητα στην εμφάνιση αλλά και στον τρόπο συμπεριφοράς: *~ νέος* ΣΥΝ. δανδής, κομψευόμενος.
[ΕΤΥΜ. < *κομψός* + *επί* + *κομψός*, επιτατ. σύνθετο].

κομψεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [αρχ.] {κομψεύθηκα} (λόγ.) **1.** φροντίζω να έχω ωραία εμφάνιση, να είμαι ή να φαίνομαι όμορφος και χαριτωμένος ΑΝΤ. παραμελώ τον εαυτό μου **2.** (η μτχ. ***κομψευόμενος***, -η, -ο) (συχν. ειρων.) αυτός που επιμελείται υπερβολικά την εμφάνισή του, που ντύνεται με εκζήτηση, επιτηδευμένη κομψότητα: *~ γυναίκα / νεαρός* ΣΥΝ. κομψός, δανδής (για άνδρες) ΑΝΤ. άκομψος, ατημέλητος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

κομψοεπής, -ής, -ές {κομψοεπ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που τον χαρακτηρίζει εκφραστική κομψότητα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κομψός* + *-επής* < *έπος* «λόγος»].

κομψολόγος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που μιλά ή γράφει με κομψό και καλλιεργημένο τρόπο.

κομψός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) όμορφος και λεπτός στο παρουσιαστικό, αυτός που διαθέτει καλαίσθητη και επιμελημένη εμφάνιση: *τα καινούργια μοντελάκια πηγαίνουν θαύμα στις ~ κυρίες* || *ήταν ~ και γόης* ΣΥΝ. όμορφος, καλαίσθητος, ωραίος, εμφανίσιμος ΑΝΤ. άκομψος, άσχημος, ακαλαίσθητος, ασουλούπωτος **2.** (γενικότ.) αυτός που διέπεται από λεπτότητα και χάρη, που προκαλεί αισθητική ευχαρίστηση στη θέα, στο άκουσμα κ.λπ.: *~ ρούχο / σπίτι / σιλουέτα / μοντέλο / αυτοκίνητο / εμφάνιση / σώμα / βιβλίο / τρόποι* ΣΥΝ. λεπτός, χαριτωμένος, νόστιμος, ευχάριστος, (λόγ.) χαριτόβρυτος ΑΝΤ. άχαρος, ατσούμπαλος **3.** (ειδικότ.) αυτός που γίνεται με έμμεσο και διακριτικό τρόπο, που αποφεύγει την πρόκληση δυσάρεστων εντυπώσεων: *προσπαθούσε με ~ εκφράσεις να της πει ότι η αίτησή της απορρίφθηκε* || *«μη πόλεμος» είναι μία ~ έκφραση πολιτικής σκοπιμότητας* ΣΥΝ. έντεχνος, λεπτός, διακριτικός, ευγενικός, εύσχημος ΑΝΤ. ευθύς, άμεσος **4.** (ειδικότ. για το ύφος λόγου) που χαρακτηρίζεται από γλαφυρότητα, χάρη, επιμελημένη επεξεργασία: *η αφήγηση είναι άνετη, ~ και ακριβής* ΣΥΝ. γλαφυρός, καλλιεργημένος, καλλιεπής ΑΝΤ. άκομψος, χοντροκομμένος. — **κομψ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κομ-σός*, που συνδ. με το ρ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κομψοτέχνημα (το) [1886] {κομψοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** όμορφο και χαριτωμένο έργο τέχνης ή εξαιρετικά επιμελημένο αντικείμενο βιομηχανικής παραγωγής **2.** (γενικότ.) χαρακτηρισμός για κάθε αντικείμενο πρακτικής ή διακοσμητικής χρήσης, που έχει κατασκευαστεί με επιμέλεια, προσοχή και μεράκι ΣΥΝ. λεπτούργημα ΑΝΤ. κακοτέχνημα, χοντροκοπιά.

κομψοτεχνία (η) [1887] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής επιμελημένων διακοσμητικών αντικειμένων ή καλλιτεχνημάτων. — **κομψοτέχνης** (ο), (λόγ.) **κομψοτέχνις** (η) {κομψοτέχνιδος}, **κομψοτεχνικός**, -ή, -ό [1889].

κομψότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χάρη και η λεπτότητα (στην εμφάνιση, στο ντύσιμο, στους τρόπους): *η ~ των ρούχων* || *το σπίτι τους το χαρακτηρίζει η ~* || *~ συμπεριφοράς* **2.** η επιμελημένη χάρη, ιδ. στο ύφος κειμένου **3.** ο διακριτικός τρόπος με τον οποίο εκφράζει κανείς δύσκολα ή δυσάρεστα πράγματα: *μια τέτοια πολιτική ανακοίνωση χρειάζεται ~ στη διατύπωση.*

-κομώ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν ότι κάποιος: **1.** φροντίζει ή περιποιείται (κάποιον): *γηρο-κομώ, βρεφο-κομώ* **2.** ασχολείται επαγγελματικά με την παραγωγή, κατεργασία (ενός πράγματος): *γαλακτο-κομώ, τυρο-κομώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *γηροκομῶ*, μτγν. *ἀνθο-κομῶ*), που προέρχεται από το αρχ. *κομῶ (-έω)* «φροντίζω, περιποιούμαι» (βλ. λ. *-κομία*)].

κονάκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο χώρος μόνιμης ή προσωρινής διαμονής, ο τόπος όπου καταλύει ή κατοικεί (κάποιος): *τραγουδώντας τράβηξε αργά προς το ~ του* || *καλωσήρθατε στο ~ μας!* || *στήνω το ~ μου* ΣΥΝ. κατοικία, κατάλυμα, ενδιαίτημα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κονάκιν* < τουρκ. konak].

κονβέκτορας (ο) {κονβεκτόρων} ΤΕΧΝΟΛ. τύπος θερμαντικού σώματος που λειτουργεί με ζεστό νερό, περιλαμβάνει ανεμιστήρα και παράγει μεγάλη ποσότητα θερμού αέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. convector < ρ. convect «θερμαίνω μεταφέροντας αέρα» < convection (υποχωρητ.) < μτγν. λατ. convectio < λατ.

convectus, τού ρ. convehere «συγκομίζω, συγκεντρώνω»].

κονβόι κ. **κομβόι** (το) {άκλ.} **1.** ομάδα από οχήματα (κυρίως φορτηγά) που ταξιδεύουν μαζί ΣΥΝ. φάλαγγα **2.** η νηοπομπή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. convoy < παλ. γαλλ. conveier «συνοδεύω» < δημώδ. λατ. *conviare < con- (< cum «με. μαζί») + via «οδός»].

Κονγκό (το) {άκλ.} (γαλλ. République populaire du Congo = Λαϊκή Δημοκρατία τού Κονγκό) χώρα τής ΚΔ. Αφρικής, που βρέχεται από τον Ατλαντικό Ωκεανό, με πρωτεύουσα τη Μπραζαβίλ, επίσημη γλώσσα τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο τής Γαλλικής Αφρικανικής Κοινότητας. **Κονγκολέζος** (ο), **Κονγκολέζα** (η), **κονγκολέζικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Congo, από τον ομώνυμο ποταμό, τού οποίου η ονομασία ταυτίζεται (στη γλώσσα Μπαντού) με τη λ. kongo «βουνό»].

Κονγκρέσο (το) το νομοθετικό όργανο των Η.Π.Α., το οποίο αποτελείται από τη Βουλή των Αντιπροσώπων και τη Γερουσία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. congress < λατ. congressus «συνάντηση», μτχ. τού ρ. congredior «συνέρχομαι, συγκεντρώνομαι»].

κόνδορας (ο) {κονδόρων} ΖΩΟΛ. μεγαλόσωμος γύπας τής Αμερικής, με γυμνό λαιμό και κεφάλι και μαύρο τρίχωμα, που τρέφεται με θνησιμαία και άρρωστα ζώα· πιο γνωστός είναι ο κόνδορας των Άνδεων, που το άνοιγμα των φτερών του φθάνει τα τρία μέτρα. Επίσης **κόνδωρ** [1858] {κόνδορος}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. condor < kúntur, λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα].

κονδύλι (το) {κονδυλί-ου | -ων} το χρηματικό ποσό που διατίθεται για συγκεκριμένο σκοπό και αναγράφεται ως έξοδο σε προϋπολογισμό επιχείρησης, εταιρείας, κράτους κ.λπ.: *φέτος προβλέπεται να αυξηθούν τα ~ για την παιδεία* || *απορρόφηση των ~ από τα ταμεία τής Ε.Ε.* || *τεράστια ~ έχουν διατεθεί για σημαντικά έργα* || *εγκρίθηκαν τα ~ για την υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων* || *μυστικά ~* ΣΥΝ. δαπάνη, έξοδο. Επίσης **κονδύλιο**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κονδύλιον*, υποκ. τού αρχ. *κόνδυλος* «γροθιά - άρθρωση, εξόγκωμα», παράγωγο τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κόνδοι· ἀστράγαλοι*. Η σημ. «γραφίδα» είναι μεσν., επειδή ως όργανο γραφής χρησιμοποιούσαν καλάμι κομμένο μεταξύ δύο *κονδύλων* («αρθρώσεων»)].

κονδυλοειδής, -ής, -ές → κονδυλώδης

κονδυλόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει σχήμα κονδύλου: *~ ρίζα φυτού.*

κονδυλόρριζος, -η, -ο [1887] ΒΟΤ. (φυτό) τού οποίου οι ρίζες σχηματίζουν κονδύλους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. tuberosa].

κόνδυλος (ο) {κονδύλ-ου | -ων, -ους} **1.** ΒΟΤ. σαρκώδες διόγκωμα στον βλαστό, στη ρίζα, στο ρίζωμα ή στις διακλαδώσεις τους, στο οποίο περιέχονται αποταμιευτικές ουσίες, απαραίτητες για το φυτό, που εξασφαλίζουν τον πολλαπλασιασμό τού φυτού (γνωστοί κόνδυλοι είναι η πατάτα, το καρώτο, το τεύτλο κ.ά.) • **2.** ΑΝΑΤ. κυρτό υποστρόγγυλο ή ωοειδές εξόγκωμα τού οστού στο σημείο τής άρθρωσης, όπως λ.χ. στο οστό τής κάτω γνάθου *(γναθικός ~)*, στο κάτω άκρο τού μηριαίου οστού κ.α.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. κ. *κονδύλι*].

κονδυλοφόρος, -ος, -ο [1851] κ. **κοντυλοφόρος** (λόγ.) **1.** (για φυτά) αυτός που σχηματίζει, που φέρει κονδύλους (βλ.λ.) **2.** ***κονδυλοφόρος*** (ο) (α) το καλάμι που χρησιμοποιούσαν παλαιότ. ως όργανο γραφής και ιδ. το ξύλινο ή μεταλλικό στέλεχος, στο άκρο τού οποίου προσαρμοζόταν η γραφίδα (β) (συνεκδ.-μειωτ.) το πρόσωπο που χρησιμοποιεί το παραπάνω αντικείμενο για να γράφει, ο συγγραφέας ή ο δημοσιογράφος: *πληρωμένος / πουλημένος / ασήμαντος ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. porte-plume].

κονδυλώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κονδυλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που μοιάζει με κόνδυλο (βλ.λ.), που έχει το σχήμα και τη μορφή κονδύλου: *~ ρίζα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που φέρει κονδύλους ή οιδήματα, που έχει εξογκωθεί από κονδύλους: *~ μύτη* ΣΥΝ. εξογκωμένος, πρησμένος. Επίσης **κονδυλοειδής**, -ής, -ές [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κονδύλωμα (το) {κονδυλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (γενικά) σκληρό εξόγκωμα στο δέρμα ανθρώπων και ζώων ΣΥΝ. πρήξιμο, καρούμπαλο, όγκος **2.** (για φυτά) μικρό εξόγκωμα στον βλαστό ορισμένων φυτών· το σημείο από όπου φύονται τα φύλλα και τα άνθη ΣΥΝ. ρόζος, οφθαλμός **3.** ΙΑΤΡ. (α) (καθημ.) ***κονδυλώματα*** (τα) αφροδίσιο νόσημα που προκαλείται από ιό και εκδηλώνεται με γκριζωπές, σαρκώδεις και υγρές εκβλαστήσεις ποικίλου μεγέθους στα γεννητικά όργανα και στην πρωκτική χώρα ΣΥΝ. θηλωμάτωση (β) ***πλατύ κονδύλωμα*** υπερτροφική βλεννογόνος πλάκα υπό μορφήν εκβλαστήσεως, που παρατηρείται στο αιδοίο και στην πρωκτική χώρα κατά το δεύτερο στάδιο τής σύφιλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόνδυλος* «άρθρωση, εξόγκωμα», βλ. λ. *κονδύλι*].

κονεύω ρ. μετβ. {κόνεψα} (λαϊκ.) φιλοξενώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kon(mak) «καταλύω προσωρινά, σταθμεύω» + παραγ. επίθημα -εύω].

κονίο (η) {κονιών} **1.** κάθε συγκολλητική ύλη που χρησιμοποιείται σε μορφή πολτού, για να συγκολληθούν μεταξύ τους τα διάφορα υλικά στις οικοδομές (λ.χ. πέτρες, τούβλα, άμμος κ.λπ.) και η οποία στερεοποιείται είτε με την επίδραση τού αέρα (λ.χ. ο ασβέστης και ο γύψος) είτε μέσα στο νερό (λ.χ. το τσιμέντο) ή γίνεται ημίρρευστη όταν θερμαίνεται και στερεοποιείται όταν ψύχεται (λ.χ. η πίσσα και η άσφαλτος) **2.** (συνεκδ.) το επίχρισμα των τοίχων οικοδομής με κονίαμα διαφόρων τύπων ΣΥΝ. κονίαση, σοβάντισμα • **3.** (ειδικότ.) η στάχτη που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα στο πλύσιμο των ρούχων ΣΥΝ. αλισίβα, σταχτόνερο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόνις* «σκόνη» (βλ. λ. *σκόνη*)].

κονιόκ (το) {άκλ.} οινοπνευματώδες ποτό που παράγεται με διπλή απόσταξη εκλεκτών κρασιών και παλαίωση αυτών για ορισμένο χρονικό διάστημα σε δρύινα βαρέλια (από τα πολλά παρόμοια είδη ποτών η ονομασία *κονιάκ* δίδεται μόνο σε αυτό που παράγεται στους νομούς Σαράντ και Σαράντ Μαριτίμ τής Γαλλίας, όπου και η ομώνυμη πόλη) ΣΥΝ. μπράντι. — (υποκ.) **κονιακάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cognac, από το όνομα τής γαλλικής πόλης Cognac (< λατ. Compiniacum), που είναι παγκοσμίως γνωστή για τα αποστακτήρια τού ομώνυμου οινοπνευματώδους ποτού].

κονίαμα (το) {κονιάμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ημίρρευστο ομοιογενές μείγμα από νερό, λεπτόκοκκη άμμο και κονία (βλ.λ.) σε συγκεκριμένες αναλογίες, που στερεοποιείται και σκληραίνει έπειτα από ορισμένο χρόνο και το οποίο χρησιμοποιείται ανάλογα με τη σύνθεση σε οικοδομικές κατασκευές, σε στεγανοποίηση δεξαμενών, για σοβάντισμα τοίχων, για θερμικές ή ηχητικές μονώσεις κ.ά. ΣΥΝ. (καθημ.) λάσπη **2.** (κατ' επέκτ.) παρόμοιο μείγμα, με το οποίο επιχρίονται οι τοίχοι και τα ταβάνια οικοδομής, για να γίνουν λείες και στεγανές οι επιφάνειές τους ΣΥΝ. σοβάς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κονιῶ (-άω)* < *κονία* (βλ.λ.)].

κονίαση (η) {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} (λόγ.) **1.** η επίχριση των επιφανειών οικοδομής με κονίαμα (βλ.λ.)· σοβάντισμα, ασβέστωμα • **2.** ΙΑΤΡ. νόσος που προκαλείται από την εισπνοή διαφόρων ειδών σκόνης και παρατηρείται κυρ. σε όσους ασκούν βαριά και ανθυγιεινά επαγγέλματα στην ύπαιθρο και σε εξόρυξη ή επεξεργασία ορυκτών ΣΥΝ. πνευμονοκονίαση. — **κονιαστής** (ο) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κονίασις* < αρχ. *κονιῶ (-άω)* < *κονία* (βλ.λ.)].

κόνιδα (η) (περιληπτ.) τα αβγά των παρασιτικών εντόμων (ψείρας, ψύλλου, κοριού κ.λπ.). Επίσης **κονίδα**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κονίς*, *-ίδος* (με αναβιβασμό τού τόνου κατ' αναλογίαν προς το –άσχετο ετυμολογικώς– ουσ. *κόνις* «σκόνη») < Ι.Ε. *knid- «ψείρα» (το -ο- τής ελλην. λ. επίσης κατ' αναλογίαν προς το ουσ. *κόνις* «σκόνη»), πβ. αρχ. αγγλ. hnitu «ψείρα», αρχ. γερμ. (h)niz (> γερμ. Niss), ρωσ. gnida, αλβ. thëni κ.ά.].

κόνικλος (ο) {κονίκλ-ου | -ων, -ους} (επίσ.) το κουνέλι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόνικλος* / *κύνικλος* < λατ. cuniculus].

κονικλοτροφείο (το) [1866] (επίσ.) το σύνολο των εγκαταστάσεων για μαζική και επιστημονική εκτροφή κουνελιών.

κονικλοτροφία (η) {χωρ. πληθ.} η μαζική εκτροφή κουνελιών με επιστημονικές μεθόδους. — **κονικλοτρόφος** (ο/η).

κονιοποίηση (η) [1897] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} (λόγ.) η μετατροπή στερεάς ουσίας σε σκόνη: *μηχανή κονιοποιήσεως.*

κονιοποιώ ρ. μετβ. [1886] {κονιοποιείς... | κονιοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) μεταβάλλω στερεά ουσία σε σκόνη με διάφορες μεθόδους, λ.χ. με τρίψιμο, άλεσμα, σύνθλιψη, κοπάνισμα κ.λπ. ΣΥΝ. τρίβω, αλέθω, κοπανίζω, ψιλοκοπανίζω.

κονιορτοβριθής, -ής, -ές [1888] {κονιορτοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που είναι γεμάτος σκόνη: *ανέσυρε το έγγραφο από τα ~ άδυτα των αρχείων* ΣΥΝ. σκονισμένος, κατασκονισμένος ΑΝΤ. ασκόνιστος, καθαρός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. < *κονιορτός* + *-βριθής* < *βρίθω*].

κονιορτοθύελλα (η) [1898] {κονιορτοθυελλών} ΜΕΤΕΩΡ. θύελλα που μεταφέρει μεγάλες ποσότητες σκόνης και άμμου (λ.χ. στην έρημο): *η χειμερινή ~ τής Σαχάρας.*

κονιορτοποιώ ρ. μετβ. {κονιορτοποιείς... | κονιορτοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) **1.** κάνω κάτι σκόνη, το μετατρέπω σε σκόνη: *~ καρπούς / κρέας / μάρμαρο* **2.** (μτφ.) διαλύω (αντίπαλο), τον συντρίβω, τον «κάνω σκόνη»: *οι μηχανοκίνητες δυνάμεις των Γερμανών κονιορτοποίησαν κάθε εστία αντίστασης στην Πολωνία* **3.** (μτφ.) κάνω κάποιον να διαλυθεί, να διασπαστεί: *συχνά η προσωπικότητα τού ανθρώπου κονιορτοποιείται υπό το βάρος των υποχρεώσεών του.* — **κονιορτοποίηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pulvériser].

κονιορτός (ο) {χωρ. πληθ.} (αρχαιοπρ.) **1.** σκόνη που σηκώνεται στον αέρα και μεταφέρεται εδώ και εκεί με τη δράση τού ανέμου ή από άλλες αιτίες (λ.χ. όταν περνά όχημα κινούμενο με μεγάλη ταχύτητα σε χωματόδρομο) ΣΥΝ. κουρνιαχτός, σκόνη, (λαϊκ.) μπουχός **2.** το σύνολο πολύ λεπτών σωματιδίων, που αποσπώνται από διάφορα υλικά λόγω βιομηχανικής ή άλλης κατεργασίας (τριβή, χτύπημα, ανάφλεξη κ.λπ.) και καθίστανται επικίνδυνα για την ανθρώπινη υγεία, εφόσον εισαχθούν στον οργανισμό με την εισπνοή ή επικαθίσουν στο δέρμα **3.** ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των σωματιδίων τής σκόνης, που αιωρούνται στα κατώτερα κυρ. στρώματα τής ατμόσφαιρας και μπορούν να μεταφερθούν σε μεγάλες αποστάσεις με τη δράση τού ανέμου.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόνις* «σκόνη» (βλ. λ. *σκόνη*) + *ὀρτός*, ρηματικό επίθ. τού αρχ. *ὄρνυμι* «εγείρω, σηκώνω» (βλ. λ. *ορμή*)].

κόνις (η) {-ιος κ. -εως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η σκόνη (βλ.λ.) **2.** οποιαδήποτε μορφή σκόνης μετάλλου ή κράματος, που χρησιμοποιείται ή παράγεται κατά τις μεταλλουργικές κατεργασίες **3.** πολύ εύφλεκτο μείγμα νίτρου, άνθρακα και θείου σε μορφή σκόνης, που χρησιμοποιούσαν παλαιότερα ως καύσιμο για την προώθηση των πυραύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *σκόνη*].

κονισάλεος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που έχει σκονιστεί σε μεγάλο βαθμό, που έχει γεμίσει σκόνη: *~ ερμάριο* ΣΥΝ. κονιορτοβριθής, κατασκονισμένος ΑΝΤ. ασκόνιστος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κονίσαλος* < *κόνις* «σκόνη» + *σάλος*].

κονίστρα (η) {κονιστρών} (λόγ.) **1.** το τμήμα τής αρχαίας παλαίστρας και τού ρωμαϊκού αμφιθεάτρου, που ήταν στρωμένο με λεπτή άμμο και χρησίμευε στις προπονήσεις και στους αγώνες των παλαιστών ΣΥΝ. παλαίστρα **2.** (μτφ.) κάθε πεδίο δράσεως, στο οποίο υφίσταται ανταγωνισμός για την επικράτηση ή για τα πρωτεία: *ο τέως υπουρ-*

γός δήλωσε ότι η επιστροφή του στην πολιτική ~ είναι μόνο ζήτημα χρόνου || *«στη διεθνή ~ ελάχιστα επηρεάζουν συμπάθειες, φιλία και γοητεία»* (εφημ.) ΣΥΝ. στίβος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κονίω / κονίζω* < *κόνις* «σκόνη»].

Κόνιτσα (η) πόλη τής Ηπείρου στον νομό Ιωαννίνων κοντά στα σύνορα με την Αλβανία.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. Konica «αλογότοπος»].

κονκάρδα κ. **κογκάρδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό σήμα σε σχήμα ρόδακα από ύφασμα, πλαστικό ή μέταλλο, που τοποθετείται στο καπέλο ή στο στήθος ανθρώπου ή και στην εξωτερική επιφάνεια βιομηχανικού προϊόντος και δηλώνει, συνήθ. με όσα αναγράφονται επάνω του, ότι ο φορέας του έχει συγκεκριμένα γνωρίσματα ή ιδιότητες και (προκειμένου για πρόσ.) ότι είναι οπαδός ορισμένης πολιτικής ή άλλης κίνησης, μουσικού ρεύματος κ.λπ. ΣΥΝ. έμβλημα **2.** (ειδικότ.) το σήμα που είναι τοποθετημένο στο πηλήκιο των στρατιωτικών και εικονίζει τη σημαία ΣΥΝ. εθνόσημο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. cocarde < παλαιότ. γαλλ. coquard «ματαιόδοξος, εγωιστής» < coq «πετεινός». Η λ. χρησιμοποιήθηκε αρχικώς ως μέρος περιφράσεων που σήμαιναν «το λειρί τού πετεινού» (λ.χ. bonnet à la coquarde «σκούφος που μοιάζει με λειρί κόκορα», Rabelais) και αργότερα «σήμα σε καπέλο». Φαίνεται πως το γαλλ. cocard μεταφέρθηκε αρχικώς ως *κογκάρδα* (με ηχηροποίηση, πβ. κ. *μπουρμπουάρ* < pourboire, *ντέντεκτιβ* < detective) και στη συνέχεια, με υπερδιόρθωση (υπό την επίδρ. άλλων δανείων, λ.χ. *κον-σέρβα, κον-σόλα, κον-τρόλ*), κατέληξε *κον-κάρδα*].

κονκλάβιο κ. **κονγκλάβιο** (το) {κονκλαβί-ου | -ων} **1.** αίθουσα τού Βατικανού, στην οποία συνέρχονται οι καρδινάλιοι για την εκλογή νέου Πάπα **2.** (συνεκδ.) η ίδια η σύνοδος των καρδιναλίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, για να εκλέξουν νέο Πάπα **3.** (μτφ.-μειωτ.) κάθε σύνοδος ή συγκέντρωση μελών (συνήθ. πολιτικής παράταξης) για τη λήψη σημαντικών αποφάσεων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. conclave < λατ. conclave / -is «κλειδωμένο δωμάτιο» < con- (< cum «με, μαζί») + clavis «κλειδί»].

κονκορδάτο (το) **1.** η συμφωνία που υπογράφεται ανάμεσα στον Πάπα, αρχηγό τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας, και σε πολιτικό αρχηγό κράτους, με την οποία ρυθμίζονται θρησκευτικά και εκκλησιαστικά ζητήματα στην επικράτεια τού κράτους αυτού **2.** ΝΟΜ. όρος τού Διεθνούς Δικαίου, ο οποίος προσδιορίζει τις συμφωνίες που υπογράφονται ανάμεσα στην εκκλησιαστική και την κοσμική αρχή στις χώρες τής Δύσης.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concordato < μεσν. λατ. concordatum «συμφωνία» < ρ. concordo «ομονοώ, συμφωνώ»].

κον μότο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη εκτέλεσης ενός μουσικού κομματιού «με κίνηση», χωρίς να καθυστερεί.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. con moto].

κον μπρίο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη εκτέλεσης ενός κομματιού εύθυμα και ζωηρά: *αλέγκρο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. con brio].

κόνξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πεισματώδης αντίδραση, εγωιστική εμμονή σε πράξη, ενέργεια, συμπεριφορά, λόγο κ.λπ.: *την πείραξε αυτό που είπες κι άρχισε τις ~* || *άσε τις ζήλιες και τις ~!* ΣΥΝ. πείσμα, καπρίτσιο, ιδιοτροπία, παραξενιά **2.** (γενικότ.) αντιδραστική ενέργεια ή συμπεριφορά: *συνηθίζει να κάνει κόνξες, όταν δεν της αρέσει κάτι* ΣΥΝ. αντίδραση, αντίπραξη, εναντίωση.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. conks, γ' εν. πρόσ. τού ρ. conk, το οποίο ως μέρος τής περιφράσεως conk out αναφέρεται σε μηχανές και σημαίνει «παθαίνω βλάβη» (λ.χ. στη φρ. the car conks out «το αυτοκίνητο δεν λειτουργεί, καταρρέει»)].

κονόμο (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η απόκτηση πολλών χρημάτων: *νοιάζεται μόνο για την ~* || *μυρίστηκε ~ κι έτρεξε.*
[ΕΤΥΜ. < *κονομάω* (υποχωρητ.) < *οικονομώ*].

κονομάω ρ. μετβ. {κονομάς | κονόμη-σα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** αποκτώ υλικό κέρδος, γίνομαι πλούσιος: *~ γερά λεφτά* || *πόσα κονομάς τον μήνα;* ΣΥΝ. κερδίζω, πλουτίζω· ΦΡ. ***τα κονομάω*** βγάζω πολλά λεφτά, κερδίζω πολλά: *το 'ριξε στο εμπόριο και τα κονόμησε* || *τα κονομάει χοντρά* **2.** (η μτχ. ***κονομημένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει αποκτήσει ή διαθέτει πολλά χρήματα ΣΥΝ. πλούσιος, ευκατάστατος.
[ΕΤΥΜ. Μεταπλ. τ. τού ρ. *οικονομώ*].

κονομησιά (η) (λαϊκ.) η κονόμα (βλ.λ.).

κονσεπτουαλισμός (ο) η εννοιοκρατία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. conceptualisme < conceptuel < μεσν. λατ. conceptualis < λατ. conceptus «σύλληψη, ιδέα», μτχ. τ. τού ρ. concipere «συλλαμβάνω» < con- (< cum «με, μαζί») + -cipio < capio «λαμβάνω»].

κονσέρβα (η) {κονσερβών} **1.** προϊόν για φαγητό, που παραμένει για μεγάλο χρονικό διάστημα σε καλή κατάσταση (κατάλληλο για κατανάλωση), καθώς διατηρείται σε μεταλλικό, αεροστεγές δοχείο, το οποίο έχει υποστεί ειδική επεξεργασία: *έφαγε ψάρι ~ για βραδινό* ΑΝΤ. νωπό (προϊόν), φρέσκο **2.** (συνεκδ.) το ειδικό μεταλλικό δοχείο που έχει κλειστεί αεροστεγώς και χρησιμεύει για διατήρηση τροφίμων ή άλλων ευπαθών ουσιών: *άνοιξε μία ~ και φάε* ΣΥΝ. κονσερβοκούτι **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) οτιδήποτε είναι εκ των προτέρων έτοιμο για ορισμένη χρήση ή για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών, καθετί που παρουσιάζεται, προβάλλεται κ.λπ. σε μεταγενέστερο χρόνο από αυτόν που έγινε: *η συνέντευξη θα μεταδοθεί ~* (μαγνητοσκοπημένη, όχι απευθείας).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. conserva < ρ. conservare < λατ. conservare «διατηρώ, συντηρώ» < con- (< cum «με, μαζί») + servo «υπηρετώ, φρουρώ»].

κονσερβαρισμένος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι τοποθετημένος σε κονσέρβα ΣΥΝ. κονσερβοποιημένος.

κονσερβατουάρ (το) {άκλ.} ίδρυμα στο οποίο διδάσκεται συστηματικά η μουσική σε όλους τους κλάδους της ΣΥΝ. ωδείο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. conservatoire < ιταλ. conservatorio, ονομασία ωδείων που ιδρύθηκαν αρχικώς στην Ιταλία, προκειμένου να εκπαιδεύονται τα ορφανά παιδιά, < ρ. conservare «διατηρώ». Βλ. κ. *κονσέρβα*].

κονσερβοκούτι (το) {κονσερβοκουτ-ιού | -ιών} το μεταλλικό κουτί στο οποίο διατηρούνται τα τυποποιημένα τρόφιμα και ιδ. το άδειο (από το οποίο έχει αφαιρεθεί το περιεχόμενο): *γέμισαν οι παραλίες και οι ακρογιαλιές με κονσερβοκούτια* ΣΥΝ. κονσέρβα.

κονσερβοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} μέθοδος συντήρησης τροφίμων ή άλλων ευπαθών ουσιών σε πολύ καλή κατάσταση, η οποία συνίσταται σε συνδυασμό σφραγίσματος των προϊόντων εντός μεταλλικών, αεροστεγών δοχείων και υπερθέρμανσής τους, ώστε να εξοντωθούν πλήρως οι μικροοργανισμοί τού περιβάλλοντος, που επιφέρουν αλλοιώσεις. — **κονσερβοποιώ** ρ. {-είς...}.

κονσερβοποιία (η) {χωρ. πληθ.} η βιομηχανία κονσερβών. Επίσης **κονσερβοποιείο** (το). — **κονσερβοποιός** (ο/η).

κονσέρτο (το) • κοντσέρτο

κονσόλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ΤΕΧΝΟΛ. (α) επίπεδη βάση πάνω στην οποία προσαρμόζονται χειριστήρια ή ενδεικτικά όργανα (λυχνίες, οθόνες), πληκτρολόγια και λοιπός εξοπλισμός, με τον οποίο γίνεται ο χειρισμός και ο έλεγχος ηλεκτρομηχανολογικών εγκαταστάσεων, ηλεκτρονικών συσκευών κ.ά. (λ.χ. η κονσόλα τού ήχου στα στούντιο ηχογράφησης) (β) (ειδικότ.) οι περιφερειακές ή τερματικές μονάδες υπολογιστή, που είναι εξοπλισμένες συνήθ. με πληκτρολόγιο και οθόνη και χρησιμεύουν για τον «διάλογο» χειριστή – μηχανής **2.** ΜΟΥΣ. (α) ο ακουστικός μείκτης στην ηλεκτρονική μουσική (β) το ανώτερο τμήμα τής άρπας, όπου βρίσκονται οι καβίλιες των χορδών (γ) το τμήμα τού εκκλησιαστικού οργάνου, κινητό ή ενσωματωμένο στο κύριο σώμα του, όπου βρίσκεται το πληκτρολόγιο και το ποδόπληκτρο • **3.** τραπέζι με διακοσμημένο το μπροστινό του μέρος, το οποίο τοποθετείται δίπλα σε τοίχο και συνήθ. στηρίζεται σε αυτόν· πάνω του τοποθετούνται μεγάλα ρολόγια, καθρέφτες, ανθοδοχεία κ.ά. **4.** ΑΡΧΙΤ. ορθογώνια προεξοχή οικοδομήματος από ξύλο, πέτρα, μάρμαρο κ.λπ., η οποία στηρίζει θριγκό, εξώστη κ.ά. ή χρησιμεύει ως βάση αγάλματος, αγγείου ή άλλου διακοσμητικού στοιχείου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. console, αβεβ. ετύμου, πιθ. συγκεκομμένος τ. τού επιθ. consolateur «βραχίονας» (αρχικώς «παρηγορητής») < λατ. consolor «παρηγορώ» < con- (< cum «με, μαζί») + solor «παρηγορώ, καταπραΰνω»].

κονσομασιόν (η) {άκλ.} (απλή ή ερωτική) συντροφιά σε κέντρα διασκεδάσεως από γυναίκες, επαγγελματίες τού είδους, η οποία στοχεύει στη μεγαλύτερη δυνατή κατανάλωση ποτών και φαγητών εκ μέρους τού πελάτη προς όφελος τού καταστήματος.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. consommation «κατανάλωση – παραγγελία ποτού σε μπαρ» < ρ. consommer «καταναλώνω – εκπληρώνω» < λατ. consummare «αθροίζω», που το συνέχεαν με το λατ. consumo «καταναλώνω» < con- (< cum «με, μαζί») + sumo «λαμβάνω, χρησιμοποιώ»].

κονσομέ (το) {άκλ.} ζωμός βρασμένου κρέατος ή κοτόπουλου και η απλή, σκέτη σούπα που παρασκευάζεται από αυτόν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. consommé, στις σημ. «ραφιναρισμένος – χρησιμοποιημένος», μτχ. τ. τού ρ. consommer «καταναλώνω – εκπληρώνω» (< λατ. consummare)].

κονσόρτσιουμ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. **1.** οικονομική σύμπραξη επιχειρήσεων, εταιρειών, οργανισμών κ.λπ., που έχει σκοπό την οικονομική συνεργασία στην εκτέλεση ενός ορισμένου έργου και λύνεται μετά την περάτωση τού έργου: *~ τεχνικών εταιρειών για την κατασκευή τής γέφυρας Ρίου – Αντιρρίου* **2.** συνεταιρισμός τραπεζών που διενεργεί εμπορικές ή χρηματιστηριακές πράξεις για λογαριασμό όλων των συμβαλλόμενων μελών του· κυρ. δραστηριοποιείται στην περίπτωση χορήγησης δανείων σε χώρες που προσφεύγουν σε εξωτερικό δανεισμό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. consortium < λατ. consortium «κοινωνία» < consors «κοινός, συγγενής, συγκληρονόμος» < con- (< cum «με, μαζί») + sors «κλήρος, μοίρα»].

κονστρουκτιβισμός (ο) {χωρ. πληθ.} μεγάλο καλλιτεχνικό (ζωγραφική, θέατρο, λογοτεχνία, αρχιτεκτονική κ.λπ.) κίνημα, που αναπτύχθηκε στη Ρωσία των αρχών τού 20ού αι. (πριν από την Οκτωβριανή Επανάσταση) και κατόπιν διαδόθηκε στην Αγγλία, τη Γερμανία και την Αμερική και το οποίο θεωρείται ότι επηρεάστηκε αρχικά από τον κυβισμό (βλ.λ.) και τον φουτουρισμό (βλ.λ.)· κύριο χαρακτηριστικό του είναι ο θαυμασμός για τις μηχανές, την τεχνολογία και τα σύγχρονα βιομηχανικά υλικά (γυαλί, πλαστικό κ.λπ.), καθώς και η αρχή ότι η τέχνη δεν είναι «μίμηση» αλλά «δημιουργία». — **κονστρουκτιβιστής** (ο), **κονστρουκτιβίστρια** (η).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. constructivisme < constructif < μεσν. λατ. constructivus < λατ. constructus «κατασκευασμένος», μτχ. τού ρ. construo «κατασκευάζω, χτίζω» < con- (< cum «με, μαζί») + struo «κατασκευάζω, συναρμόζω»].

κοντά επίρρ. {κοντύτερα} **1.** σε μικρή απόσταση: *κάπου εδώ ~ θα πήγε* || *κατοικεί ~ στη μητέρα της* || (μτφ.) *είμαι βέβαιος ότι βρίσκομαι πολύ ~ στη λύση τού προβλήματος* ΣΥΝ. σιμά, (λόγ.) πλησίον, εγγύς ΑΝΤ. μακριά· ΦΡ. (α) ***από κοντά*** (i) από μικρή απόσταση ή χωρίς μεσολαβήσεις: *θέλω να παρακολουθήσω ~ την προσπάθειά σας* || *ο βουλευτής πήγε στην περιοχή του, για να εξετάσει ~ τα αιτήματα των κατοίκων* ΣΥΝ. (λόγ.) εκ τού σύνεγγυς (ii) (μτφ.) σε στενή παρακολούθηση: *την παίρνει πάντα ~, για να δει πού πάει* ΣΥΝ. κατά πόδας (iii) για να δηλωθεί ότι κάποιος ακολουθεί, μιμείται άλλον, κάνει ό,τι και εκείνος: *αγοράζει κάτι ο Νίκος, ~ κι ο Πέτρος* (β) ***κοντά-κοντά*** σε

ελάχιστη απόσταση ΣΥΝ. δίπλα-δίπλα, παραπλεύρως • **2.** (+ μου, σου, του, μας κ.λπ.) συντροφικά με κάποιον, σε μικρή απόσταση: *πόσο ευτυχισμένη θα ένιωθε ~ σου!* || *πέρασε μια ζωή ολόκληρη ~ τους* ΣΥΝ. μαζί, δίπλα, στο πλάι • **3.** περίπου: *η συνεδρίαση τελείωσε ~ στα ξημερώματα* || *είναι ~ δύο ώρες που ακούγονται εκρήξεις* || *ψάρεψε ~ πέντε κιλά λυθρίνια* || *ήλθαν ~ δέκα άτομα* ΣΥΝ. σχεδόν, πάνω-κάτω, ίσαμε, κάπου ΑΝΤ. ακριβώς· ΦΡ. (α) ***τώρα κοντά*** πριν ή μετά από μικρό χρονικό διάστημα: *έφτασε ~* || *τον περιμένουμε ~* ΣΥΝ. προσεχώς, όπου να 'ναι • **4.** επιπλέον, μαζί με: *~ στα άλλα, είχαμε και την αρρώστια* ΣΥΝ. εκτός από· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***κοντά στα ξερά, καίγονται και τα χλωρά*** βλ. λ. *ξερός* (β) ***κοντά στον νου κι η γνώση*** βλ. λ. *γνώση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. επίρρ. τού μτγν. επιθ. *κοντός* (βλ.λ.)].

κονταίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κόντυνα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) πιο κοντό, μειώνω το ύψος ή το μήκος του: *~ το φουστάνι / το παντελόνι* ΣΥΝ. μαζεύω ΑΝΤ. μακραίνω, επιμηκύνω ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι πιο κοντός, μικραίνει το μέγεθός μου: *έπλυνα τη μπλούζα και κόντυνε* ΣΥΝ. μαζεύω ΑΝΤ. μακραίνω, επιμηκύνομαι **3.** (προφορ.) χαμηλώνω, σκύβω, ώστε να φαίνομαι πιο κοντός: *για κόντυνε λίγο, για να σε βλέπουμε, παραείσαι ψηλός!* — **κόντεμα** κ. **κόντυμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.

κοντάκι (το) [μεσν.] {κοντακ-ιού | -ιών} το κοντάκιο (βλ.λ., σημ. 1).

κοντακιά (η) χτύπημα με το κοντάκι: *του έριξε μια ~ στο πρόσωπο*.

κοντακιανός, -ή, -ό (λαϊκ.) μικρόσωμος, κοντούλης.
[ΕΤΥΜ. < *κοντός* + παραγ. επίθημα *-ακιανός*, κατ' αναλογίαν προς το *ξερακιανός* (βλ.λ.)].

κοντάκιο (το) {κοντακί-ου | -ων} **1.** το ξύλινο, οπίσθιο τμήμα των ντουφεκιών, πάνω στο οποίο προσαρμόζεται η κάννη • **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ύμνος που αποτελείται από προοίμιο, αρκετά τροπάρια (τους «οίκους»), ψάλλεται κυρ. κατά την ακολουθία τού όρθρου και περιέχει συνοπτικά το εγκώμιο τού εορταζόμενου αγίου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοντάκιον*, υποκ. τού *κόνταξ* «κοντάρι» < αρχ. *κοντός* «κοντάρι» (βλ.λ.). Η σημ. τού εκκλησιαστικού ύμνου οφείλεται στο ξύλο, όπου τύλιγαν τον πάπυρο (ειλητάριο) με το κείμενο τού ύμνου].

κοντάκτ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. η φωτοτεχνική παραγωγή εικόνας, κειμένου κ.λπ., που γίνεται με τη μέθοδο τής επαφής, δηλ. στην ίδια ακριβώς διάσταση με το πρωτότυπο: *θετικό / αρνητικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contact < λατ. contactus «αφή, επαφή», μτχ. τ. τού ρ. contingo «αγγίζω, άπτομαι» < con- (< cum «με, μαζί») + -tingo < tango «αγγίζω, ψαύω»].

κοντανασαίνω ρ. αμετβ. {κοντανάσανα} (για πρόσ.) αναπνέω δύσκολα, με σύντομες και διακεκομμένες αναπνοές (λόγω έντονης κίνησης, προσπάθειας κ.λπ.) ΣΥΝ. ασθμαίνω, λαχανιάζω, αγκομαχώ. — **κοντανάσασμα** (το).

κοντάρι (το) {κονταρ-ιού | -ιών} **1.** οποιοδήποτε μακρύ, ίσιο και σκληρό ξύλο, πάνω στο οποίο προσδένεται κάτι: *το ~ τής σημαίας* ΣΥΝ. κοντός, δοκός, ιστός **2.** (παλαιότ.) μακρύ, επίμηκες και σκληρό ξύλο με αιχμή στο ένα του άκρο, που το χρησιμοποιούσαν ως επιθετικό όπλο· το ακόντιο ΣΥΝ. δόρυ **3.** (ειδικότ.) όργανο τού ίδιου σχήματος, κατασκευασμένο από ποικίλα υλικά (κυρ. πλαστικό), το οποίο χρησιμοποιούν οι αθλητές του ακοντισμού ή τού άλματος επί κοντώ ΣΥΝ. ακόντιο **4.** (ειδικότ.) μακριά ράβδος με έγχρωμες σημάνσεις (συνήθ. χρώματος κόκκινου), που χρησιμοποιείται σε τοπογραφικές ή γεωμετρικές μετρήσεις. — **κονταριά** (η) [μεσν.] (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κοντάριον*, υποκ. τού αρχ. ουσ. *κοντός* (για το οποίο βλ. το επίθ. *κοντός, -ή, -ό*)].

κονταροκτύπημα (το) ▸ κονταροχτύπημα

κονταρομαχία (η) {κονταρομαχιών} η μάχη στην οποία οι αντίπαλοι φέρουν κοντάρια, ακόντια ΣΥΝ. κονταροχτύπημα.

κονταροχτύπημα κ. **κονταροκτύπημα** (το) [μεσν.] {κονταροχτυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} μονομαχία στο πλαίσιο πολεμικής γιορτής στη Δ. Ευρώπη (από τον 11ο ώς τα μέσα τού 16ου αι.), κατά την οποία έφιπποι ιππότες με πανοπλίες και οπλισμένοι με μακριά και βαριά κοντάρια προσπαθούσαν να ρίξουν τους αντιπάλους τους από το άλογο ΣΥΝ. κονταρομαχία.

κονταροχτυπιέμαι ρ. αμετβ. {κονταροχτυπή-θηκα, -μένος} **1.** μετέχω σε ιππικό αγώνα με κοντάρια, διαγωνίζομαι σε κονταροχτύπημα (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αγωνίζομαι με πάθος και αποφασιστικότητα, πολεμώ με νύχια και με δόντια: *οι αντίπαλοι κονταροχτυπήθηκαν σκληρά στη χθεσινή συζήτηση* ΣΥΝ. μονομαχώ.

κοντέινερ (το) {άκλ.} **1.** το εμπορευματοκιβώτιο (βλ.λ.): *η παραλαβή ενός ~ με πέντε τόνους γάλα* || *οι εκτελωνιστές άνοιγαν τα ~, ώστε να ελεγχθούν από τους τελωνειακούς* || *στέγασαν προσωρινά τους σεισμοπαθείς σε ~* **2.** ο περιέκτης (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. container < ρ. contain «περιέχω, περιλαμβάνω» < γαλλ. contenir < λατ. continere].

κόντεμα (το) → κονταίνω

κοντέρ (το) {άκλ.} ο χιλιομετρητής (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. compteur < ρ. compter «υπολογίζω, αριθμώ» < λατ. computare (βλ. κ. *κομπιούτερ*)].

κόντες (ο) {κόντηδες}, **κοντέσα** (η) [μεσν.] {κοντεσών} (λαϊκ.) **1.** τίτλος ευγενείας στη φεουδαρχική Δύση και στις περιοχές που βρίσκονταν υπό δυτική κυριαρχία (λ.χ. τα Επτάνησα)· ο κόμης (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο που ντύνεται με καλαίσθητο τρόπο, με κομψότητα: *με το καινούργιο του κουστούμι είναι ~*. Επίσης **κόντης** (ο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. conte < λατ. comes «κόμης» (βλ. κ. *κόμης*)].

κοντεσίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νεαρή, άγαμη γυναίκα, που φέρει τον τίτλο τής κοντέσας (βλ. λ. *κόντες*).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contessina, υποκ. τού contessa].

κοντεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κόντεψα} ♦ **1.** (αμετβ.) βρίσκομαι ή έρχομαι κοντά σε συγκεκριμένο σημείο (χρονικό): *κοντεύει χρόνος σχεδόν από τότε που γυρίσαμε στην πατρίδα* || *κοντεύουν τα Χριστούγεννα* || *θα κόντευε πια μεσημέρι* ΣΥΝ. πλησιάζω, προσεγγίζω, ζυγώνω, σιμώνω ΑΝΤ. μακραίνω, ξεμακραίνω, απομακρύνομαι **2.** (+να) (α) βρίσκομαι κοντά σε ορισμένο (τοπικό, χρονικό ή άλλο) σημείο, πλησιάζω να...: *ο πόλεμος κόντευε να τελειώσει* || *κόντεψα να πεθάνω από τον φόβο μου* || *η καρδιά μου κόντεψε να σπάσει* || *~ να τρελαθώ από τη χαρά μου* ΣΥΝ. κινδυνεύω να..., λίγο έλειψε να..., λίγο θέλω να... ♦ **3.** (μετβ.) προσεγγίζω συγκεκριμένη ηλικία ή άλλο χρονικό σημείο: *–Πόσων ετών είστε; –~ τα σαράντα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίρρ. *κοντά* (βλ.λ.)].

κόντης (ο) → κόντες

κοντινός, -ή, -ό **1.** αυτός που είναι κοντά, που βρίσκεται σε μικρή απόσταση: *η φωτιά έφτασε ώς το ~ δάσος* ΣΥΝ. γειτονικός, διπλανός, εγγύς, πλησίον ΑΝΤ. μακρινός, απόμακρος, απομακρυσμένος **2.** αυτός που καλύπτει μικρή απόσταση ή γίνεται σε σύντομο χρονικό διάστημα: *από εδώ ξεκινά το πιο ~ μονοπάτι για το χωριό* ΣΥΝ. σύντομος, μικρός ΑΝΤ. μακρύς, μεγάλος • **3.** αυτός που βρίσκεται στα πρόθυρα, που πρόκειται να συμβεί σε μικρό χρονικό διάστημα: *πρόκειται να πραγματοποιηθεί στο ~ μέλλον* ΣΥΝ. προσεχής, επικείμενος, επί θύραις, εγγύς **4.** (μτφ.) αυτός με τον οποίο έχει κανείς στενούς δεσμούς αίματος ή συναισθηματικές σχέσεις: *~ συγγενής*. — **κοντινά** επίρρ.

conditio sine qua non λατ. (προφέρεται *κοντίτιο σίνε κβα νον*) ελλην. *συνθήκη άνευ τής οποίας δεν (γίνεται ή νοείται κάτι)*· για την αναγκαία προϋπόθεση (για να γίνει κάτι) (βλ. κ. *εκ των ων ουκ άνευ*, λ. *άνευ*).

κοντο- κ. **κοντό-** κ. **κοντ-** α' συνθετικό λέξεων το οποίο δηλώνει: **1.** μικρό ύψος: *κοντό-σωμος, κοντο-βράκι, κοντο-γούνι, κοντό-καννος* **2.** εγγύτητα στον χώρο: *κοντο-χωριανός, κοντο-ζυγώνω* **3.** ότι κάτι γίνεται κατά μικρά χρονικά διαστήματα ή για λίγο: *κοντ-ανασαίνω, κοντο-στέκομαι*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το μτγν. επίθ. *κοντός* «βραχύς» (βλ.λ.)].

κοντοβράκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κοντό παντελόνι, που φθάνει μέχρι το γόνατο ή λίγο πιο κάτω.

κοντογούνι (το) {κοντογουν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) τμήμα τής νεοελληνικής λαϊκής φορεσιάς· πρόκειται για κοντό γυναικείο (και σπανιότ. ανδρικό) παλτό, φτειαγμένο από προβιά ή γούνα.

κοντοζυγώνω ρ. αμετβ. {κοντοζύγωσα} (λαϊκ.) **1.** έρχομαι κοντά, μειώνω την απόσταση ΣΥΝ. ζυγώνω, πλησιάζω, προσεγγίζω, σιμώνω ΑΝΤ. απομακρύνομαι **2.** (για χρονικό σημείο) πλησιάζω, είμαι κοντά: *κοντοζυγώνουν τα Χριστούγεννα* || *κοντοζυγώνει μεσημέρι* ΣΥΝ. κοντεύω. — **κοντοζύγωμα** (το).

κοντόθωρος, -η, -ο **1.** (σπάν.) αυτός που δεν βλέπει καθαρά σε απόσταση, που πάσχει από μυωπία ΣΥΝ. μύωπας, κοντόφθαλμος **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που διαθέτει περιορισμένη αντίληψη ή διαίσθηση των πραγμάτων, που δεν έχει εύρος σκέψεως: *~ συζητητής* || *~ ματιά / άποψη / νοοτροπία* ΣΥΝ. στενόμυαλος, κοντόφθαλμος ΑΝΤ. ανοιχτόμυαλος.
[ΕΤΥΜ. < *κοντο-* (βλ.λ.) + *-θωρος* < *θωρώ*].

κοντόκαννος, -η, -ο [1893] (για όπλο) αυτός που έχει κοντή κάννη: *~ κυνηγετική καραμπίνα*.

κοντόκορμος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που έχει κοντό κορμί ή (για δέντρο) κοντό κορμό.

κοντοκουρεμένος, -η, -ο αυτός που έχει κόψει τα μαλλιά του κοντά.

κοντολαίμης (ο) {κοντολαίμηδες} (λαϊκ.) αυτός που έχει κοντό λαιμό. — **κοντόλαιμος**, -λαιμα, -ο.

κοντολογίς επίρρ. (καθημ.) με λίγα λόγια, εν συντομία· χωρίς ανάπτυξη ή μακρηγορία: *~, περάσαμε υπέροχα* || *αυτές είναι ~ οι περίφημες ελαιογραφίες του* ΣΥΝ. με δυο λόγια, εν συντομία, εν ολίγοις, μ' έναν λόγο ΑΝΤ. διά μακρών.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κοντόλογος* «ολιγόλογος» < *κοντο-* + *λόγος*].

κοντομάνικος, -η, -ο (για ενδύματα) αυτός που έχει κοντά μανίκια, που τα μανίκια του φθάνουν μέχρι πάνω από τον αγκώνα: *~ πουκάμισο / φόρεμα* || (κ. ως ουσ.) *φοράω κοντομάνικο* ΑΝΤ. μακρυμάνικος.

κοντόμυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) ο περιορισμένης διανοητικής ικανότητας, αυτός που έχει περιορισμένη αντίληψη ΣΥΝ. κουτός, χαζός, βλάκας, ανόητος, (λόγ.) αμβλύνους ΑΝΤ. έξυπνος. — **κοντόμυαλα** επίρρ.

κοντόξυλο (το) (λαϊκ.) μικρό, κοντό και σκληρό κομμάτι ξύλου, με το οποίο δίνονται χτυπήματα ΣΥΝ. ρόπαλο, κλομπ.

κοντοπίθαρος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι πολύ κοντός ΣΥΝ. κοντοστούπης, μια σταλιά, κοντορεβιθούλης ΑΝΤ. ψηλός.

κοντόπνοος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που έχει περιορισμένη εμβέλεια ή που προορίζεται να διαρκέσει λίγο: *~ ορμή / προσπάθεια* ΑΝΤ. μακρόπνοος.

κοντοπόδαρος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει κοντά πόδια.

κοντοπόδης (ο) [μεσν.] {κοντοπόδηδες} ο κοντοπόδαρος.

κοντορεβιθούλης (ο) {κοντορεβιθούληδες} (μετωνυμ.) για άνθρωπο πολύ κοντό και μικρόσωμο.
[ΕΤΥΜ. < *κοντο-* (βλ.λ.) + *ρεβίθι* + υποκορ. επίθημα *-ούλης*, από τον ήρωα τού ομώνυμου παραμυθιού, που ήταν μικρόσωμος σαν ρεβίθι].

κοντός (ο) (λόγ.) **1.** οποιοδήποτε μακρύ, ίσιο και σκληρό ξύλο, το οποίο χρησιμοποιείται ως (υπο)στήριγμα (βλ. κ. λ. *κοντάρι*) ΣΥΝ. δοκάρι, δοκός **2.** (ειδικότ.) το μακρύ ξύλινο στέλεχος τού δόρατος **3.** ΑΘΛ. το μακρύ λεπτό κυλινδρικό κοντάρι των αθλητών τού άλματος επί κοντώ (πβ. λ. *άλμα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. επίθ. *κοντός*].

κοντός, -ή, -ό {κοντύτερος} **1.** αυτός που είναι μικρού μήκους ή ύψους, που δεν είναι μακρύς ή ψηλός: *~ φουστάνι / πιτζάμα / παντε-*

λόνι / μανίκι / φούστα / μαλλί / πάσσαλος ΣΥΝ. μικρός, βραχύς ΑΝΤ. μακρύς, μακρός, μακρουλός, ψηλός **2.** αυτός που δεν διαθέτει μεγάλη σωματική ανάπτυξη, που το ανάστημα και γενικά οι διαστάσεις του είναι μικρές: *τον υποδέχθηκε ένας ~ και γερασμένος ανθρωπάκος, ο φύλακας τού κτηρίου* ΣΥΝ. βραχύσωμος, κοντόσωμος, μικρόσωμος ΑΝΤ. ψηλός, μεγαλόσωμος· ΦΡ. (α) ***το μακρύ και το κοντό του*** βλ. λ. *μακρύς* (β) ***κοντός ψαλμός αλληλούια*** βλ. λ. *αλληλούια* (γ) ***Κυριακή κοντή γιορτή*** βλ. λ. *γιορτή.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα, κουτσός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. επίθ. *κοντός* < αρχ. ουσ. *κοντός (ό)* «κοντάρι». Η σημ. «βραχύς» άρχισε από τα μτγν. σύνθετα με α' συνθ. *κοντο-* (λ.χ. *κοντοφόρος*), όπου εμφανιζόταν ο βραχύτερος *κοντός* σε αντιδιαστολή προς το *δόρυ* (πβ. *δορυ-φόρος*), με αποτέλεσμα η σημ. «βραχύς» να επεκταθεί σε όλα τα μετρήσιμα μεγέθη. Το ίδιο το αρχ. *κοντός* < *κεντῶ* (βλ.λ.)].

κοντοσούβλι (το) {δυσχρ. κοντοσουβλ-ιού | -ιών} **1.** μικρή σούβλα για ψήσιμο μικρών κομματιών κρέατος **2.** (συνεκδ.) χοιρινό κρέας κομμένο σε κομμάτια που ψήνεται σε μικρή σούβλα.

κοντόσταβλος (ο) {κοντοστάβλ-ου | -ων, -ους} ανώτατος τιτλούχος, υπεύθυνος των αυτοκρατορικών στάβλων στο Βυζάντιο και τού βασιλικού στάβλου στους Φράγκους· (γενικότ.) ανώτατος αξιωματούχος στη Γαλλία (ώς τον 19ο αι.) και στον αγγλοσαξονικό κόσμο (Αγγλία - Η.Π.Α.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοντόσταβλος* < βεν. contestabile < μεσν. λατ. conestabulus < μτγν. λατ. comes stabuli «σταβλάρχης»].

κοντοστέκομαι ρ. αμετβ. [μεσν.] {κοντοστάθηκα} σταματώ για λίγο ενώ περπατώ, στέκομαι απότομα ή με δισταγμό: *κοντοστάθηκε για μια στιγμή και κοίταξε με ανησυχία γύρω του.* Επίσης **κοντοστέκω**.

κοντοστούπης, -α, -ικο {κοντοστούπηδες} (μειωτ.) (κ. ως ουσ.) μικρού αναστήματος άνθρωπος ΣΥΝ. κοντορεβιθούλης, κοντοπίθαρος, μια σταλιά, τοσοδούλης ΑΝΤ. ψηλός, λέλεκας.
[ΕΤΥΜ. Νόθο σύνθ. < *κοντο-* + *-στού(μ)πης* < όψιμο μεσν. *στοῦμπος (ό)* «κόπανος» < σλαβ. stonpa].

κοντόσωμος, -η, -ο αυτός που έχει κοντό σώμα, μικρό ανάστημα ΣΥΝ. κοντός, βραχύσωμος ΑΝΤ. μεγαλόσωμος, ψηλός.

κοντότα (η) {κοντοτών} ΙΣΤ. το συμβόλαιο με το οποίο οι κοντοτιέροι (βλ.λ.) έθεταν τον εαυτό τους στην υπηρεσία μιας πόλης ή ενός χωροδεσπότη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. condotta, θηλ. τού επιθ. condotto < λατ. conductus «μισθωτός», μτχ. τού ρ. conduco «συνάγω - λαμβάνω μισθό»].

κοντοτιέρος (ο) ΙΣΤ. αρχηγός ομάδας μισθοφόρων πολεμιστών, που αναλάμβαναν με συμβόλαιο (*κοντότα*, βλ.λ.) την υποχρέωση να πολεμήσουν υπέρ μιας πόλης ή ενός χωροδεσπότη στους πολέμους μεταξύ των διαφόρων ιταλικών πόλεων (από τον 14ο ώς τον 16ο αι.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. condottiero, βλ. κ. *κοντότα*].

κοντούλης, -α, -ικο {κοντούληδες} **1.** (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει σχετικά μικρό ανάστημα· κάπως κοντός: *«όλες οι μελαχρινές κι όλες οι μαυρομάτες, κοντούλες και γιομάτες»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κοντούτσικος ΑΝΤ. ψηλούτσικος ● **2.** ΓΕΩΠ. ***κοντούλα*** (η) εκλεκτή ποικιλία αχλαδιού μετρίου μεγέθους, εξαιρετικά εύγευστου και αρωματικού, με πολύ κοντό κοτσάνι.

κοντούλικος, -η, -ο κοντούτσικος.
[ΕΤΥΜ. < *κοντός* + υποκ. επίθημα *-ούλικος*, πβ. κ. *μικρ-ούλικος*].

κοντούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΤΥΠΟΓΡ. σχεδιαστικό γραμμικό «τελείωμα» εικόνας ή αντικειμένου· περίγραμμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. contour < ιταλ. contorno «περιγράφω, σχεδιάζω το περίγραμμα» < λατ. *contornare < con- (< cum «με, μαζί») + torno «τορνεύω, επεξεργάζομαι»].

κοντούτσικος, -η, -ο (κ. ως ουσ.) αυτός που είναι κάπως κοντός ΣΥΝ. κοντούλης, κοντούλικος ΑΝΤ. ψηλούτσικος.

κοντόφαρδος, -η, -ο (για ενδύματα ή άλλα αντικείμενα) **1.** αυτός που έχει μικρό μήκος ή ύψος και συγχρόνως είναι πλατύς: *~ παλτό* ΑΝΤ. στενόμακρος ● **2.** αυτός που έχει μικρό φάρδος: *~ ύφασμα.*

κοντόφθαλμος, -η, -ο **1.** αυτός που δεν βλέπει καθαρά σε μακρινή απόσταση, που πάσχει από μυωπία ΣΥΝ. μύωπας, κοντόθωρος **2.** (μτφ.) αυτός που δεν αντιλαμβάνεται ή δεν διαισθάνεται εύκολα καταστάσεις, που χαρακτηρίζεται ή διέπεται από μειωμένη ικανότητα κρίσεως ή αδυναμία προβλεπτικότητας, διορατικότητας: *~ συζητητής / κριτήριο / πολιτική / νοοτροπία* ΣΥΝ. αμβλύνους, κοντόθωρος ΑΝΤ. οξύνους, ανοιχτόμυαλος. — **κοντόφθαλμα** επίρρ.

κοντόχοντρος, -η, -ο [1844] κοντός και συγχρόνως παχύς ΣΥΝ. κοντόπαχος, κοντοπίθαρος, κοντοστούπης ΑΝΤ. ψηλόλιγνος.

κοντοχωριανός, -ή, -ό (λαϊκ.) (κυρ. ως ουσ.) αυτός που κατοικεί ή κατάγεται από γειτονικό χωριό: *ο Γιάννης είναι ~ μου.*

κόντρα επίρρ. (καθημ.) **1.** με τρόπο αντίθετο ή με κατεύθυνση αντίθετη (σε κάτι): *είχαμε τον άνεμο ~* || *δεν μπορεί να πάει κανείς ~ στη μοίρα του!* || *ξυρίζομαι ~* (με φορά αντίθετη προς αυτή των τριχών) ΣΥΝ. αντίθετα, εναντίον, ενάντια ΑΝΤ. σύμφωνα με· ΦΡ. (α) ***πηγαίνω κόντρα*** (μεσν. φρ.) αντιστέκομαι, φέρνω αντιρρήσεις, εναντιώνομαι: *ό,τι κι αν πω, μου πάει κόντρα!* ΣΥΝ. αντιδρώ ΑΝΤ. συμφωνώ (β) ***κρατάω κόντρα*** βοηθώ στην εκτέλεση κινήσεως, εργασίας, κατασκευής κ.λπ., κρατώντας ή σπρώχνοντας αντικείμενο προς την αντίθετη κατεύθυνση από την οποία ασκείται η μεγαλύτερη πίεση (γ) ***πηγαίνω / ταξιδεύω κόντρα (στον άνεμο / στον καιρό)*** (i) (για πλοία) έχω πορεία αντίθετη προς την κατεύθυνση τού ανέμου (ii) (μτφ.) ενεργώ ή συμπεριφέρομαι αντίθετα προς το συνηθισμένο ή το συμβατικό **2.** με τρόπο στραβό ή αντίξοο, σε κατεύθυνση αντίθετη από την αναμενόμενη: *όλα μού έρχονται ~* ΣΥΝ. ανάποδα, ενάντια, στραβά, αντίξοα, δυσμενώς ΑΝΤ. ευνοϊκά, αισίως, δεξιά, μια χαρά, κατ' ευχήν.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. contra < λατ. contrā].

κόντρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η εναντίωση (σε κάποιον), το να εκφράζει κανείς αντίθετες θέσεις (συχνά και με επιθετική διάθεση)· η σύγκρουση (μεταξύ δύο ή περισσότερων προσώπων, εταιρειών κ.λπ.): *έντονη ~ των αντίπαλων βουλευτών στη συζήτηση τού νομοσχεδίου* || *εκτονώνεται η ~ των δύο υπουργών με παρέμβαση τού πρωθυπουργού* || *μάννα και κόρη βρίσκονται σε μόνιμη ~* **2.** ξύρισμα που γίνεται με κατεύθυνση αντίθετη προς τη φορά των τριχών, προκειμένου να επιτευχθεί ριζικότερη αφαίρεση των τριχών **3.** αυτοσχέδιος ή οργανωμένος και προγραμματισμένος, συχνά παράνομος αγώνας ταχύτητας μεταξύ τροχοφόρων οχημάτων (συνήθ. αυτοκινήτων ή μοτοσυκλετών): *τη νύχτα στις μεγάλες λεωφόρους γίνονται επικίνδυνες ~* || *η ~ οδήγησε σε πολύνεκρο δυστύχημα·* ΦΡ. (αργκό) ***πάμε (μια) κόντρα;*** διαγωνιζόμαστε σε (κάτι;): *Εγώ τρέχω πιο γρήγορα από σένα! ~* **4.** (στο ποδήλατο) φρενάρισμα με ανάποδο πάτημα τού πεταλιού: *πατάω ~* **5.** (στο ποδόσφαιρο) (α) το χτύπημα τής μπάλας πάνω σε παίκτη και η αλλαγή πορείας της: *στο χτύπημα φάουλ η μπάλα έκανε ~ πάνω σε έναν αμυντικό και ξεγελώντας τον τερματοφύλακα κατέληξε στα δίχτυα* (β) η τοποθέτηση τού ποδιού ποδοσφαιριστή πάνω στη μπάλα την ώρα που την έχει στην κατοχή του αντίπαλος παίκτης, ώστε να τον εμποδίσει στη μεταβίβαση ή στο σουτ: *ο αμυντικός έκανε δυνατή ~ πάνω στον αντίπαλό του και τον έριξε στο έδαφος.*
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *κόντρα* (βλ.λ.)].

κοντράλτο (η) {χωρ. πληθ.} ΜΟΥΣ. η γυναικεία και παιδική φωνή με τη χαμηλότερη έκταση και τη βαθύτερη χροιά· (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει αυτή τη φωνή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contralto < contra + alto < λατ. altus «βαθύς - υψηλός»].

κοντραμπαντιέρης (ο) ➤ κοντραμπατζής

κοντραμπάντο (το) (λαϊκ.) **1.** το λαθρεμπόριο **2.** (συνεκδ.) το λαθραίο εμπόρευμα, το προϊόν τού λαθρεμπορίου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. contrabbando < μεσν. λατ. contrabbannum < contra + bannum «διάταγμα, ψήφισμα»].

κοντραμπασίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} καλλιτέχνης που παίζει κοντραμπάσο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrabbasista, βλ. λ. *κοντραμπάσο*].

κοντραμπάσο (το) ΜΟΥΣ. ογκώδες έγχορδο όργανο, το μεγαλύτερο και βαθύτερο σε ήχο μέλος τής οικογένειας τού βιολιού· έχει τέσσερεις χορδές, ύψος περίπου εκατόν ογδόντα εκατοστά, και κατέχει ιδιαίτερη θέση στη συμφωνική ορχήστρα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrabbasso < contra + basso (βλ. λ. *μπάσος*)].

κοντραμπατζής (ο) {κοντραμπατζήδες} (λαϊκ.) ο λαθρέμπορος (κυρ. στα νησιά με πλοία). Επίσης **κοντραμπαντιέρης**.
[ΕΤΥΜ. < *κοντραμπάντο* + παραγ. επίθημα *-τζής*. Ο τ. *κοντραμπαντιέρης* αποτελεί μεταφορά τού ιταλ. contrabbandiere < contrabbando (βλ. κ. *κοντραμπάντο*)].

κοντραπλακέ (το) {άκλ.} λεία σανίδα που κατασκευάζεται από τρία ή περισσότερα στρώματα λεπτών φύλλων ξύλου, τα οποία συγκολλώνται μεταξύ τους έτσι, ώστε οι ίνες τους να διασταυρώνονται (δηλ. να σχηματίζουν ορθή γωνία).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contre-plaqué (βλ. κ. *πλακέ*)].

κοντραπούντο (το) {άκλ.} ελλην. *αντίστιξη·* ΜΟΥΣ. η τέχνη τού συνδυασμού δύο ή περισσότερων μελωδιών, διαφορετικών μεταξύ τους, σε μία και μοναδική μουσική σύνθεση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrappunto < μεσν. λατ. contrapunctum < contra + punctum «σημείο, στιγμή»].

κοντράρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόντραρα κ. κοντράρισ-α, -τηκα} ♦ (μετβ.) **1.** πηγαίνω κόντρα (σε κάποιον), εναντιώνομαι: *με κοντράρει συνεχώς, ό,τι κι αν πω* || *ζητάει αφορμή για να τον κοντράρει* **2.** (στο ποδόσφαιρο) κάνω κόντρα (σε αντίπαλο): *ο αμυντικός κοντράρισε δυνατά τον αντίπαλο παίκτη ρίχνοντάς τον στο έδαφος* ♦ **3.** (αμετβ.) χτυπώ πάνω σε κάτι και αλλάζω κατεύθυνση: *η μπάλα κοντράρισε σε ένα πόδι και ξεγέλασε τον τερματοφύλακα.*
[ΕΤΥΜ. < *κόντρα* + *-άρω*, πβ. κ. *μπουκάρω, μποϊκοτάρω*].

κοντράστ (το) (προφέρεται *κον-τράστ*) {άκλ.} **1.** οπτική αντίθεση φωτός και σκιάς, ιδ. στις εικαστικές τέχνες (ζωγραφική, γλυπτική, κεραμική κ.λπ.) και στη φωτογραφία **2.** ο μηχανισμός τηλεοπτικής συσκευής, που ρυθμίζει την αντίθεση φωτός και σκιάς: *ρυθμίζω το ~ τής εικόνας* **3.** (ειδικότ.) η ανάπτυξη οπτικής αντίθεσης σε εικόνα, που επιτυγχάνεται με την προσέγγιση των σκουρόχρωμων τόνων προς το μαύρο και των ανοιχτόχρωμων προς το λευκό έτσι, ώστε να μειώνεται η χρωματική ποικιλία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contraste < λατ. contra stare «στέκομαι αντίθετα»].

κοντραστάρω ρ. αμετβ. {σε ενεστ. κ. παρατ.} (αργκό) αντιτίθεμαι (σε κάποιον), εκφράζω έντονες αντιρρήσεις (για θέσεις, απόψεις, πράξεις ενός άλλου) ΣΥΝ. αντιτάσσομαι, κοντράρω, πάω κόντρα ΑΝΤ. (λαϊκ.) σιγοντάρω.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. contrastare < λατ. contra stare «στέκομαι αντίθετα»].

κοντρόλ (το) {άκλ.} ελλην. *χειριστήριο* **1.** το χειριστήριο ηλεκτρονικής συσκευής: *το ~ τής τηλεόρασης / τού βίντεο* (πβ. λ. *τηλεχειριστήριο*) ● **2.** ΑΘΛ. (α) ο έλεγχος τής μπάλας: *ο παίκτης έχασε το ~ τής μπάλας* || *κάνω κακό / καλό ~* (β) η ικανότητα ελέγχου τής μπάλας με τα χέρια ή τα πόδια: *παίκτης με καλό ~ τής μπάλας* **3.** (γενικότ.) ο έλεγχος: *έχασε το ~ τού εαυτού του / τού τιμονιού·* ΦΡ. ***ντόπινγκ κοντρόλ*** βλ. λ. *ντόπινγκ.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. contrôle < μέσ. γαλλ. contreroller «αντίγραφο ρόλου» < contre + rolle «ρόλος, λογαριασμός»].

κοντρολάρω ρ. μετβ. {κοντρόλαρα κ. κοντρολάρισ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ελέγχω (κάτι), το κατευθύνω όπως εγώ θέλω: *δεν κοντρολάρισε καλά το τιμόνι και το αυτοκίνητο έπεσε στον γκρεμό* || *κοντρολάρισε τη μπάλα με άψογο τρόπο και σούταρε* ΣΥΝ. κατευθύνω, διευθύνω, οδηγώ. — **κοντρολάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. controllare < controllo, βλ. κ. *κοντρόλ*].

κοντσερτάντε επίρρ.· ελλην. *σε τρόπο κοντσέρτου* ΜΟΥΣ. η γραφή μέρους οργάνου στο πλαίσιο οργανικού συνόλου, κατά τρόπον ώστε να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα, λόγω των δεξιοτεχνικών του στοιχείων ή γενικότ. τού ιδιαίτερου μουσικού του περιεχομένου.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concertante < ρ. concertare < concerto].

κοντσερτίνο (το) ΜΟΥΣ. **1.** ομάδα σόλο οργάνων, η οποία, στις παλιότερες μορφές κοντσέρτου (βλ.λ.), αντιπαρατίθεται με το συνοδευτικό ορχηστρικό σύνολο **2.** όργανο τής ορχήστρας, συνήθ. το πρώτο βιολί, όταν παίζει σολιστικά μέρη **3.** κοντσέρτο, συνήθ. μικρότερο σε έκταση, σε απλοποιημένη φόρμα και περιεχόμενο: *το ~ για δύο πιάνα τού Σκαλκώτα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concertino, υποκ. τού concerto].

κοντσέρτο κ. **κονσέρτο** (το) **1.** εκτέλεση μουσικής σύνθεσης, ιδ. τής κλασικής μουσικής, μπροστά σε κοινό: *έδωσαν κοντσέρτα σε διάφορες πόλεις* ΣΥΝ. συναυλία **2.** μουσική φόρμα, η οποία στηρίζεται στην αντιπαράθεση ενός ή περισσοτέρων σόλο οργάνων και ενός οργανικού συνόλου· στη σημερινή, τριμερή (γρήγορο-αργό-γρήγορο) μορφή του, αναπτύσσεται από τον 18ο αι., με τα κοντσέρτα για βιολί τού Βιβάλντι και, στη συνέχεια, με τα κοντσέρτα των Μπαχ και Χάντελ· σπάνια, χρησιμοποιείται ο όρος κοντσέρτο για ορχήστρα: *τα δύο ~ για πιάνο τού Μπραμς* || *το τριπλό ~ για πιάνο, βιολί και τσέλο τού Μπετόβεν* || *το ~ για ορχήστρα τού Μπάρτοκ* **3.** ***κοντσέρτο γκρόσο*** πρώιμη μορφή κοντσέρτου γραμμένου για περισσότερα σολιστικά όργανα και οργανικό σύνολο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. concerto < ρ. concertare «εναρμονίζω (μουσικά όργανα)» < λατ. concerto «διαγωνίζομαι» < con- (< cum «με, μαζί») + certo «αγωνίζομαι, αμιλλώμαι»].

κοντσίνα (η) ➝ κολτσίνα

κοντυλένιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που διαθέτει τέτοια ομορφιά και χάρη, ώστε μοιάζει σαν να μην είναι πραγματικός, σαν να ζωγραφίστηκε με κοντύλι (βλ.λ.): *~ δάκτυλα / μύτη / μέση / χείλη* ΣΥΝ. όμορφος, λεπτός, λεπτοκαμωμένος, χαριτωμένος ΑΝΤ. χοντρός, χοντροκαμωμένος.

κοντύλι (το) {κοντυλ-ιού | -ιών} **1.** (παλαιότ.) καλαμένιο όργανο γραφής ΣΥΝ. γραφίδα, μολύβι **2.** η γραφίδα από σχιστόλιθο, με την οποία έγραφαν οι μικροί μαθητές πάνω στην πλάκα ● **3.** (μτφ.-σπάν.) το κονδύλι. — **κοντυλιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κονδύλιον* (βλ.λ.)].

κοντυλογραμμένος, -η, -ο αυτός που έχει ωραίες γραμμές, που μοιάζει σαν να έχει ζωγραφιστεί με κοντύλι (βλ.λ.): *~ χείλη / φρύδια* ΣΥΝ. κοντυλένιος, καλλίγραμμος, όμορφος, λεπτός, λεπτοκαμωμένος, χαριτωμένος ΑΝΤ. χοντρός, αδρός, χοντροκαμωμένος.

κοντυλομάχαιρο (το) [μεσν.] (παλαιότ.) μικρό μαχαίρι για το ξύσιμο κοντυλιού (βλ.λ.).

κοντυλοφόρος (ο) ➝ κονδυλοφόρος

κονφερα(ν)σιέ (ο) {άκλ.} παρουσιαστής σε επιθεωρησιακές παραστάσεις που παρεμβάλλεται ανάμεσα στα νούμερα, ανοίγει διάλογο με το κοινό, λέει ανέκδοτα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. conférencier < conférence «συζήτηση, επίσημη συνάντηση και συνομιλία» < λατ. conferentia. Η γαλλ. λ. δήλωνε επίσης τη δημόσια διάλεξη επί συγκεκριμένου επιστημονικού, καλλιτεχνικού ή άλλου θέματος].

κονφετί (το) ➝ κομφετί

κονφορμισμός (ο) ➝ κομφορμισμός

κονφορμιστής (ο) ➝ κομφορμισμός

κον φουόκο επίρρ. ΜΟΥΣ. εκφραστική ένδειξη εκτέλεσης ενός κομματιού «με φλόγα», με ζέστη, με ορμή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. con fuoco].

κοοπερατίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} συνεταιρισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. (société) coopérative < ρ. coopérer «συνεταιρίζομαι, συνεργάζομαι» < δημώδ. λατ. co-operari < co- (< λατ. cum «με, μαζί») + operari «εργάζομαι»].

κοοπτάτσια (η) (σπάν.) μέθοδος εκλογής νέων μελών σε επιτροπή, συμβούλιο ή άλλο συλλογικό σώμα, κατά την οποία ψηφίζουν τα ήδη υπάρχοντα μέλη υπέρ ή κατά τού υποψηφίου.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. kooptatsia < λατ. cooptatio «αναπληρωματική εκλογή» < ρ. coopto < co- (< cum «με, μαζί») + opto «εκλέγομαι»].

κόουτς (ο) {άκλ.} ο προπονητής στα ομαδικά αθλήματα (αλλά και στα ατομικά), το πρόσωπο που φροντίζει για την τεχνική κατάρτιση των παικτών και για τον τρόπο με τον οποίο θα αγωνιστεί η ομάδα του (ή ο αθλητής του) ΣΥΝ. τεχνικός.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. coach < μέσ. γαλλ. coche (> ισπ. coche «αυτοκίνητο») < γερμ. Kutsche / Kotsche «άμαξα, καρότσα» < ουγγρ. kocsi (szekér) «άμαξα τού Kocs», κωμόπολης τής Ουγγαρίας. Η σημασιολογική μεταβολή είναι δυσερμήνευτη· συνήθ. εξηγείται μεταφορικά από τη θεώρηση τού εκπαιδευτή ως κάποιου που οδηγεί τον μαθητή του, ώστε να περάσει τις εξετάσεις].

κοουτσάρω ρ. μετβ. {κοουτσάρισα} (λαϊκ.) φροντίζω για την τεχνική κατάρτιση και για τον τρόπο με τον οποίο θα αγωνιστεί η ομάδα ή ο αθλητής μου: *την ομάδα κοουτσάρει σήμερα για πρώτη φορά ο ξένος προπονητής*. — **κοουτσάρισμα** (το).

C.O.P.A. (η) (προφέρεται *κοπά*) (γαλλ. Comité des Organisations Professionelles Agricoles de la Communauté Européenne) Επιτροπή Επαγγελματικών Γεωργικών Οργανισμών τής Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

κοπάδι (το) {κοπαδ-ιού | -ιών} **1.** αγέλη από ζώα τού ίδιου είδους: *ένα ~ πρόβατα / βόδια / κατσίκια* || *τα ψάρια κοπάδι-κοπάδι έρχονταν κοντά στο φως τής βάρκας* || *βόσκω το ~* || *πηγαίνουν οι τσομπάνηδες τα ~ για βοσκή* ΣΥΝ. αγέλη, ποίμνιο **2.** (μτφ.) κάθε σύνολο ατόμων τού ίδιου είδους: *έχει να φροντίζει ένα ~ παιδιά* **3.** (μτφ.-κακόσ. για πρόσ.) ασύντακτο πλήθος ανθρώπων, πολύς κόσμος χωρίς τάξη, οργάνωση ή αρχηγό: *από τα απόκεντρα δρομάκια ξεχύνονταν κοπάδια ολόκληρα πανηγυριστών και κατευθύνονταν προς την κεντρική πλατεία* ΣΥΝ. όχλος, μπουλούκι, συρφετός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπάδιον*, υποκ. τού ουσ. *κοπή* «τεμάχιο, τμήμα» (< αρχ. *κόπτω*), οπότε η αρχική σημ. τής λ. θα ήταν «τμήμα ποιμνίου»].

κοπαδιαστός, -ή, -ό (κακόσ. για πλήθος) που κινείται και συμπεριφέρεται σαν κοπάδι ΣΥΝ. αγελαίος. — **κοπαδιαστά** επίρρ.

κοπάζω ρ. αμετβ. {κόπασα} ελαττώνεται η ένταση μου, παρουσιάζομαι ασθενέστερος: *η θύελλα κόπασε* || *κόπασε ο θυμός του* || *έμεινε στο εξωτερικό, μέχρι να κοπάσει ο σάλος από το σκάνδαλο* ΣΥΝ. γαληνεύω, καταλαγιάζω, ξεθυμαίνω, εξασθενώ ΑΝΤ. εντείνομαι, επιτείνομαι, δυναμώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπος*].

κοπάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η χωρίς άδεια απουσία από τον χώρο εργασίας ή από το σχολικό μάθημα: *κάνω ~* ΣΥΝ. το σκάω, κάνω σκασιαρχείο.

κοπανατζής (ο) {κοπανατζήδες}, **κοπανατζού** (η) {κοπανατζούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που κάνει κοπάνα (βλ.λ.).

κοπανέλι (το) {κοπανελλ-ιού | -ιών} **1.** μικρό ατρακτοειδές ξύλο για το πλέξιμο δαντέλας **2.** (συνεκδ.) είδος δαντέλας που πλέκεται με το παραπάνω όργανο.
[ΕΤΥΜ. < *κόπανος* + παραγ. επίθημα *-έλλι* (βλ.λ.)].

κοπανίζω ρ. μετβ. {κοπάνισ-α, -τηκα, -μένος} μετατρέπω (κάτι) σε σκόνη, χτυπώντας το μέσα στο γουδί: *~ σκόρδα / πιπέρι / καρύδια* || *σ' αυτά τα πέτρινα γουδιά κοπάνιζαν οι νοικοκυρές το σιτάρι τους* ΣΥΝ. τρίβω, συντρίβω, λειανίζω, θρυμματίζω, στουμπίζω· ΦΡ. ***κοπανίζω αέρα*** (i) λέω αερολογίες ΣΥΝ. αερολογώ (ii) ασχολούμαι με ανόητες πράξεις ή δεν κάνω τίποτε ΣΥΝ. αεροκοπανίζω, ματαιοπονώ. — **κοπάνισμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόπανον* (βλ. κ. *κόπανος*)].

κοπανιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που έχει κοπανιστεί, που έχει γίνει σκόνη με τα χτυπήματα κοπάνου στο γουδί: *~ καρύδια / αμύγδαλα* ΣΥΝ. κοπανισμένος, τριμμένος, (λόγ.) κονιορτοποιημένος ΑΝΤ. ακοπάνιστος· ΦΡ. ***αέρας κοπανιστός*** λόγος ή πράξη τελείως ασήμαντη ή ανόητη, χωρίς αξία **2.** ***κοπανιστή*** (η) μαλακό τυρί σε χρώμα λευκό ή υποκίτρινο με πιπεράτη και πολύ πικάντικη γεύση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τυρί*.

κόπανος (ο) **1.** (παλαιότ.) χοντρό ξύλο, πλατύ στο ένα άκρο, με το οποίο χτυπούσαν τα ρούχα τής μπουγάδας, για να καθαρίσουν **2.** μικρό ξύλινο ή σιδερένιο ραβδί, πλατύ στο ένα άκρο, που χρησιμοποιείται για τρίψιμο ή λειώσιμο τροφών ή άλλων ουσιών μέσα στο γουδί ΣΥΝ. γουδοχέρι· ΦΡ. ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπογιατζή ο κόπανος*** βλ. λ. *λίρα* ● **3.** το οπίσθιο μέρος τού ξύλινου τμήματος πυροβόλου όπλου (συνήθ. τουφεκιού), πάνω στο οποίο προσαρμόζεται η κάννη (βλ. κ. λ. *κοντάκιο*) ΣΥΝ. υποκόπανος ● **4.** εργαλείο που χρησιμοποιείται για την ισοπέδωση τού εδάφους στις οικοδομικές εργασίες ● **5.** (μειωτ.) πρόσωπο περιορισμένης αντιλήψεως ή με άξεστους τρόπους και συμπεριφορά ΣΥΝ. κούτσουρο, χοντροκέφαλος, βλάκας, ανόητος ΑΝΤ. έξυπνος, ευγενικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόπανον* < *κοπή* + παραγ. επίθημα *-ανον* (πβ. *ξόανον, ἕδρ-ανον*)].

κοπανώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κοπανάς... | κοπάν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} (καθημ.) **1.** δίνω χτυπήματα με τον κόπανο (βλ.λ.)· χρησιμοποιώ τον κόπανο ή παρεμφερές εργαλείο για να χτυπήσω **2.** χτυπώ κάποιον (είτε με γροθιά είτε με οποιοδήποτε αντικείμενο): *του κοπανάει μια και τον ξαπλώνει φαρδύ-πλατύ στο πάτωμα* **3.** (μτφ.) επιβάλλω αυστηρό χρηματικό πρόστιμο ή χρεώνω κάτι πολύ ακριβά: *τον κοπάνησε για τα καλά φέτος η εφορία* || *πήγαμε σε μια ταβέρνα και μας κοπάνησαν στον λογαριασμό!* ● **4.** μετατρέπω υλικό σε σκόνη, χτυπώντας το μέσα στο γουδί ΣΥΝ. τρίβω, θρυμματίζω, στουμπίζω ● **5.** υπενθυμίζω διαρκώς κάτι, το επαναλαμβάνω επίμονα, συνήθ. υπό μορφήν επιπλήξεως: *ένα λάθος έκανα και μου το κοπανάς συνέχεια!* || *χρόνια τώρα μας κοπανάτε τα ίδια πράγματα· δεν βαρεθήκατε πια;* **6.** εκφράζω έντονη αποδοκιμασία για πράξη ή συμπεριφορά ανθρώπου και τον επιτιμώ έντονα: *καλά έκανες και τους τα κοπάνησες* ΣΥΝ. τα ψέλνω, τα λέω από την καλή ● ΦΡ. (α) (λαϊκ.) ***την κοπανάω*** (i) αφήνω δουλειά, έργο, καθήκον κ.λπ. στη μέση και φεύγω χωρίς άδεια: *μόλις έφυγε ο προϊστάμενος, ο υπάλληλος την κοπάνησε* ΣΥΝ. (αργκό) την κάνω (ii) (γενικότ.) φεύγω, εγκαταλείπω ένα μέρος: *«λόγω του φόβου για νέο σεισμό, πολλοί Αθηναίοι την κοπάνησαν από την Αθήνα»* (εφημ.) (β) ***τα κοπανάω*** πίνω σε μεγάλη ποσότητα οινοπνευματώδη ποτά: *κάθε βράδυ πάει στην ταβέρνα και τα κοπανάει* || *τα 'χει κοπανήσει* (έχει μεθύσει) ΣΥΝ. μεθώ, σουρώνω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπανίζω* (βλ.λ.)].

Κοπεγχάγη (η) η πρωτεύουσα τής Δανίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Köpenhagen «λιμάνι των εμπόρων», όπως είναι και η σημ. τού δαν. København].

κοπέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** νεαρή (συνήθ. άγαμη) γυναίκα: *όμορφη / άσχημη / ντροπαλή / απλοϊκή / καλοφτειαγμένη ~* || *~ τής παντρειάς* (σε ηλικία γάμου) || *~ για σπίτι* (κατάλληλη για να την παντρευτεί κάποιος και να κάνει οικογένεια μαζί της) ΣΥΝ. κόρη, κορίτσι, νέα **2.** (γενικότ.) κάθε γυναίκα (ανεξάρτητα από ηλικία): *μια χαρά ~ είσαι· τι σε νοιάζει η ηλικία;* **3.** (ειδικότ.) η γυναίκα με την οποία διατηρεί κάποιος αισθηματικό, ερωτικό δεσμό: *μάλωσαν, γιατί του πείραξε την ~* ΣΥΝ. ερωμένη, (λαϊκ.) γκόμενα. Επίσης (μόνο για νεαρές) **κοπελιά** (η) [μεσν.]: (συχνό σε προσφωνήσεις): *Κοπελιά! Να σε ρωτήσω κάτι;* — (μεγεθ.) **κοπελάρα** (η), (υποκ.) **κοπελίτσα** [μεσν.] κ. (σπανιότ.) **κοπελούδα** (η) [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «υπηρέτρια, ψυχοκόρη», < *κόπελος*· βλ. λ. *κοπέλι*].

κοπέλι (το) {κοπελ-ιού | -ιών} (διαλεκτ.) **1.** το αρσενικό παιδί ΣΥΝ. αγώρι, τέκνο ΑΝΤ. κορίτσι, κοπελιά **2.** (συχνότ.) ο νεαρός στην ηλικία (και συνήθ. άγαμος) άνδρας ΣΥΝ. νέος, νεαρός, παιδί, αγώρι ΑΝΤ. γέρος· ΦΡ. (παροιμ.) **λέγε-λέγε το κοπέλι, κάνει τη γριά (την κυρά) να / και θέλει** με την επιμονή μπορούν να πραγματοποιηθούν και τα πιο δύσκολα ή απίθανα πράγματα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοπέλιον* / *κόπελος* «παιδί (σε ταβέρνα), υπηρέτης, ψυχογυιός» < ιταλ. coppella «μικρή κούπα - υπηρέτρια, ερωμένη» < λατ. copo «κάπελας»· πβ. αλβ. copile, βουλγ. kopelak, ρουμ. copil].

κοπελιά (η) → κοπέλα

κοπελίτσα (η) → κοπέλα

κοπελούδα (η) → κοπέλα

κοπερνίκειος, -α, -ο [1812] αυτός που αναφέρεται στον Κοπέρνικο: ~ *σύστημα* (το ηλιοκεντρικό σύστημα).
[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Πολωνού αστρονόμου Mikolaj Kopernik (1473-1543), που έγινε γνωστός με το λατ. όν. Nicolaus Copernicus].

κοπετός (ο) (λόγ.) δυνατό κλάμα που συνοδεύεται συνήθ. από χτυπήματα στο στήθος και γοερές κραυγές: *θρήνος και ~ έπεσε, όταν έμαθαν τα θλιβερά νέα* ΣΥΝ. οδυρμός, ολοφυρμός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπτω* (πβ. κ. *ὑετός* < *ὕει* «βρέχει»)].

κοπή (η) **1.** (λόγ.) το κόψιμο: ~ *μαλλιών / μετάλλων / βασιλόπιτας / υφάσματος* **2.** (για νομίσματα) η έκδοση και καθιέρωση (νέας) νομισματικής μονάδας: *η ~ χάλκινου νομίσματος άρχισε στην Αθήνα επί άρχοντος Καλλία* ΣΥΝ. έκδοση, κυκλοφορία **3.** (ειδικότ.) το κούρεμα των προβάτων και η εποχή που γίνεται αυτό ΣΥΝ. κουρά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπτω*].

κόπια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ελλην. *αντίγραφο* **1.** αντίγραφο εγγράφου, εντύπου, καλλιτεχνήματος κ.λπ., το οποίο εμφανίζεται πανομοιότυπο με το πρωτότυπο: *η ~ ενός διάσημου πίνακα* ΑΝΤ. πρωτότυπο **2.** το φωτοαντίγραφο: *κάνω κόπιες* (βγάζω φωτοαντίγραφα) || *βγάζω το βιβλίο ~* ΣΥΝ. φωτοτυπία **3.** (ειδικότ.) (α) κάθε αντίτυπο κινηματογραφικής ταινίας, που διανέμεται στους κινηματογράφους: *η βλάβη στη μηχανή προβολής κατέστρεψε την ~* (β) κάθε αντίγραφο ταινίας ή εκπομπής ή προγράμματος σε κασέτα βίντεο ή ήχου ή προγράμματος, αρχείου σε μέσο αποθήκευσης για Η/Υ: *έχω μια ~ τής εκπομπής που ζητάς* ΑΝΤ. πρωτότυπο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. copia < λατ. copia «αφθονία, πλήθος» < cops, -is «άφθονος» < *co-ops < co- (< cum «με, μαζί») + *ops «δύναμη, πλούτος»].

κοπιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {κόπιασα (λόγ. κοπίασα)} **1.** καταβάλλω μόχθο, μεγάλη προσπάθεια για την εκτέλεση έργου, την επιτέλεση καθήκοντος κ.λπ.· εργάζομαι σκληρά για την επίτευξη σκοπού: *κοπίασε πολύ, να τα βγάλει πέρα με τους αντιδίκους || άδικα κοπιάζεις, δεν πρόκειται να πετύχεις! || άραγε αξίζει να κοπιάζω τόσο, για να κερδίσω στον διαγωνισμό;* ΣΥΝ. μοχθώ, παιδεύομαι, αγωνίζομαι, ταλαιπωρούμαι ΑΝΤ. κάθομαι, τεμπελιάζω **2.** έρχομαι, επισκέπτομαι (κάποιον), πηγαίνω στο σπίτι του, ανταποκρίνομαι σε πρόσκληση του (για επίσκεψη, φαγητό κ.λπ.): *κοπιάστε να σας δούμε λίγο κι από κοντά! || κοπιάστε να φάμε! || κόπιασε να τα πούμε!* ● **3.** έρχομαι κοντά, έχω την τόλμη να προχωρήσω: *για κόπιασε, αν σου βαστάει, και θα δεις τι θα πάθεις!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κάνω*.

κοπιάρω ρ. μετβ. {κοπιάρισα} **1.** βγάζω κόπια, αντιγράφω, φτειάχνω αντίγραφο από πρωτότυπο: ~ *μια σελίδα κείμενο / ένα βιβλίο / μια ταινία* **2.** (μτφ.) ακολουθώ κατά γράμμα τις πράξεις, τη συμπεριφορά, το ύφος κ.λπ. (κάποιου): *κοπιάρει το ύφος τού Καβάφη* ΣΥΝ. μιμούμαι, απομιμούμαι, αντιγράφω. — **κοπιάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. copiare < copia «κόπια»].

κοπιαστικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που, για να πραγματοποιηθεί, απαιτεί ή προκαλεί κούραση, μόχθο: ~ *δουλειά / έργο / εργασία / μελέτη / πορεία / ταξίδι / προσπάθεια* ΣΥΝ. κουραστικός, κοπιώδης, επίπονος, καταπονητικός, (λόγ.) εργώδης ΑΝΤ. άκοπος, άμοχθος. — **κοπιαστικ-ά / -ώς** επίρρ.

κοπίδι (το) {κοπιδ-ιού | -ιών} **1.** το επίμηκες εργαλείο από σίδηρο ή χάλυβα, με κοφτερό το ένα άκρο του, το οποίο χρησιμοποιείται για κοπή και κατεργασία διαφόρων σκληρών υλικών ΣΥΝ. κοπτήρας, σμίλη, (λαϊκ.) σκαρπέλο **2.** (ειδικότ.) είδος μαχαιριού, που χρησιμοποιούν οι υποδηματοποιοί.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοπίδιν*, υποκ. τού αρχ. *κοπίς, -ίδος* < *κοπή*].

κοπιράιτ (το) {άκλ.} διεθνής όρος που δηλώνει την πνευματική ιδιοκτησία και το δικαίωμα αποκλειστικής εκμετάλλευσης λογοτεχνικού, μουσικού ή άλλου έργου τέχνης εκ μέρους συγκεκριμένου προσώπου ή φορέα, όπως καθορίζεται από τον νόμο και για ορισμένο χρονικό διάστημα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. copyright «δικαίωμα αντιγραφής, αναπαραγωγής»].

κόπιτσα (η) {δύσχρ. κοπιτσών} (καθημ.) μικρή, μεταλλική πόρπη, που αποτελείται από δύο τμήματα, τα οποία έχουν τοποθετηθεί σε διαφορετικά κομμάτια υφάσματος και χρησιμοποιείται για να κουμπώνει γυναικεία κυρ. ρούχα ΣΥΝ. θηλύκωμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kopça].

κοπιώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κοπιώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών | κοπιωδέστερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που προκαλεί κούραση, που απαιτεί μόχθο για να πραγματοποιηθεί: ~ *έργο / προσπάθεια / έρευνα / πορεία / εργασία / αναζήτηση* ΣΥΝ. κουραστικός, επίπονος, επίμοχθος, καταπονητικός, εργώδης ΑΝΤ. άκοπος, άμοχθος. — **κοπιωδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κοπλιμέντο (το) → κομπλιμέντο

κόπος (ο) **1.** η κούραση που προκαλεί η καταβολή προσπάθειας (για κάτι), το αίσθημα τής σωματικής ή και πνευματικής καταπόνησης: *η ταινία γυρίστηκε με μεγάλο ~ και ελάχιστα έξοδα* **2.** η καταβολή προσπάθειας (για κάτι): *το εγχείρημα κόστισε πολλά χρήματα και πολύ ~ || το ακροατήριο ας υποβληθεί στον ~ να σκεφθεί την ουσία τού ζητήματος || κατασπατάλησε σε λίγο καιρό ό,τι με χίλιους ~ δημιούργησαν οι γονείς του || δεν φείδεται κόπων, κινδύνων και χρημάτων, προκειμένου να βοηθήσει αναξιοπαθούντες* ΣΥΝ. κάματος, μόχθος· ΦΡ. (α) **βάζω σε κόπο (κάποιον)** (μεσν. φρ.) υποβάλλω σε ταλαιπωρία, κάνω (κάποιον) να κουραστεί (συνήθ. με άρνηση, ως ευγενική απάντηση σε πρόσκληση φιλοξενίας ή σε προσφορά βοήθειας, που δηλώνει ότι δεν θα επιθυμούσαμε να ταλαιπωρηθεί κανείς, προκειμένου να μας φιλοξενήσει ή να μας εξυπηρετήσει γενικά): *ευχαριστώ για την πρόσκληση, αλλά μη σας βάλω σε κόπο! || ας μη σας βάλω στον κόπο να ψάχνετε, θα περάσω άλλη μέρα! || -Να βάλω να φάμε: -Μη σας βάλουμε σε κόπο!* (β) **με κόπο** με μεγάλη προσπάθεια, με δυσκολία: *ο φύλακας ~ συγκρατούσε τα σκυλιά, που ήταν έτοιμα να ορμήσουν* ΑΝΤ. εύκολα (γ) (ειδικότ. ως παρακλητ.) **κάνω τον / μπαίνω στον κόπο** (+να) αφιερώνω χρόνο ή προσπάθεια για (κάτι), δείχνω την καλή διάθεση να κάνω (κάτι): *θα μπείτε στον κόπο να μου τηλεφωνήσετε, όταν υπάρξει κάτι νεότερο; || κάντε τον κόπο και ρωτήστε τι συμβαίνει || μη μπαίνετε στον κόπο, θα φτειάξω μόνος μου καφέ || κανένας επίσημος δεν μπήκε στον κόπο να ενημερώσει τους συγγενείς των θυμάτων* (δ) **χαμένος / άδικος / μάταιος / τζάμπα κόπος** για πράξη ή ενέργεια χωρίς αποτέλεσμα ή καταδικασμένη εκ των προτέρων να αποτύχει: *μην προσπαθείς να τους πείσεις· ~! Αυτοί δεν ακούνε κανέναν!* ΣΥΝ. ματαιοπονία (ε) **τ' αγαθά κόποις κτώνται** (τ' ἀγαθὰ κόποις κτῶνται, Επίχαρμος, απόσπ. 36) χρειάζεται μόχθος και προσπάθεια, για να αποκτηθεί ή να επιτευχθεί κάτι καλό (στ) **αξίζει τον κόπο** βλ. λ. αξίζω **3.** (ειδικότ.) η σωματική ή πνευματική εργασία ή η προσπάθεια που καταβάλλεται (συνήθ. έναντι τιμήματος, χρηματικού ή άλλου): *πάρε κάτι για τον ~ σου || απολαμβάνω την αμοιβή των ~ μου* ΣΥΝ. δουλειά, προσπάθεια, συμβολή **4.** (συνεκδ.) ό,τι δικαιούται κανείς ως αμοιβή για την προσπάθεια που κατέβαλε: *δεν θα τον αφήσω να μου φάει τον ~ μου || θα σου καταβάλω τους ~ σου στο ακέραιο* ΣΥΝ. αμοιβή, ανταμοιβή, χρήματα, μισθός, δεδουλευμένα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «χτύπημα, πλήγμα», < *κόπτω*. Η σημ. «μόχθος, κούραση» ήδη αρχ.].

-κοπος / -κόπος λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών και επιθέτων που δηλώνουν ότι: **1.** κάτι σχετίζεται με την κοπή: *ξυλο-κόπος, δί-κοπος* **2.** κάτι σχετίζεται με τον κόπο, την κούραση: *κατάκοπος* **3.** (α) κάποιος έχει τη συνήθεια ή την τάση να κάνει κάτι συχνά: *γλεντο-κόπος, φαντασιο-κόπος* (β) κάποιος κάνει κάτι συνεχώς: *στρατο-κόπος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *νεό-κοπος*, μτγν. *κατά-κοπος*, αρχ. *ξυλο-κόπος*), που προέρχεται από το ρ. *κόπτω* (βλ. κ. *κόπος*)].

κόππα (το) {άκλ.} **1.** ΓΛΩΣΣ. σύμφωνο των πρώιμων αρχαίων ελληνικών αλφαβήτων, που απέδιδε στη γραφή έναν φθόγγο παρόμοιο με το *κ* (γραφόταν ϙ)· διασώθηκε μόνο σε επιγραφές, πάντοτε πριν από το φωνήεν *ο* ή *υ* (λ.χ. ϙόρινθος), και στην αλφαβητική σειρά των γραμμάτων καταλάμβανε τη θέση ανάμεσα στο *π* και το *ρ*· το γράμμα έχει διατηρηθεί στην εξελιγμένη μορφή τού χαλκιδικού αλφαβήτου, δηλ. στο λατινικό αλφάβητο (είναι το γράμμα q· πβ. λατ. quo, αγγλ. queen) **2.** (ειδικότ.) αριθμητικό που παριστάνει τον αριθμό ενενήντα (σύμβολο ϟ') ή ενενήντα χιλιάδες (σύμβολο ͵ϟ).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. qōph, βλ. κ. *κάππα*].

κόπρανα (τα) {κοπράνων} τα στερεά, άχρηστα προϊόντα τής πέψης, που αποβάλλονται μετά τη χώνευση φυσιολογικά από τον οργανισμό τού ανθρώπου και των ζώων από τον πρωκτό· τα περιττώματα ΣΥΝ. ακαθαρσίες, αφόδευμα, (καθημ.) σκατά, κακά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόπρος*].

κοπριά (η) [αρχ.] **1.** ακαθαρσίες που αποτελούνται από περιττώματα, ιδ. των οικιακών ζώων: *ο στάβλος μύριζε ~ || το γουρούνι κυλίστηκε μέσα στις ~* ΣΥΝ. κόπρος **2.** (ειδικότ.) τα αποξηραμένα περιττώματα οικιακών ζώων με ή χωρίς τα απορρίμματα των στάβλων τους (λ.χ. κομμάτια από άχυρο, σανό κ.λπ.), που χρησιμοποιούνται ως ζωικό λίπασμα για τον εμπλουτισμό καλλιεργούμενων εδαφών: *χωνεμένη / αχώνευτη ~* ΦΡ. (παροιμ.) **όμοιος τον όμοιο και η κοπριά τα λάχανα / όμοιος στον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα** βλ. λ. *λάχανο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπρία* < *κόπρος*].

κοπρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {κόπρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** εμπλουτίζω το χώμα με κοπριά, ρίχνω κοπριά για λίπασμα ΣΥΝ. λιπαίνω **2.** (μτφ.) γεμίζω χώρο ή περιοχή με βρομιές και ακαθαρσίες ΣΥΝ. βρομίζω, λερώνω, ρυπαίνω ΑΝΤ. καθαρίζω ♦ **3.** (αμετβ.) αποβάλλω τα περιττώματά μου, βγάζω τις άχρηστες ουσίες τής πέψης: *το μουλάρι ήλθε και κόπρισε μπροστά στην πόρτα!* ΣΥΝ. αφοδεύω, (λόγ.) αποπατώ, (καθημ.) τα κάνω, χέζω. — **κόπρισμα** (το).

κοπρίτης (ο) [μεσν.] {κοπριτών}, **κοπρίτισσα** (η) {δύσχρ. κοπριτισσών} (κακόσ.) **1.** άνθρωπος που ζει, που δεν εργάζεται ούτε προσφέρει κάποιου είδους υπηρεσία ΣΥΝ. τεμπέλης, φυγόπονος, κοπρόσκυλο, τεμπελόσκυλο **2.** (ειδικότ. για σκύλους) αυτός που προέρχεται από επιμιξία, που δεν είναι ράτσας και γυρίζει αδέσποτος στους δρόμους ΣΥΝ. κόπρος, κοπρόσκυλο ΑΝΤ. καθαρόαιμο, σκυλί ράτσας.

κοπρολαγνία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική διαστροφή τού γενετήσιου ενστίκτου, κατά την οποία παρατηρείται σεξουαλική διέγερση κατά τη θέα, την όσφρηση ή και την ψηλάφηση των περιττωμάτων τού ερωτικώς επιθυμητού προσώπου. — **κοπρολάγνος, -α, -ο**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. coprolagnia].

κοπρολαλία (η) [1893] {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική τάση για συνεχή χρησιμοποίηση άσεμνων, χυδαίων και υβριστικών εκφράσεων, είτε για να αισθανθεί κανείς ηδονή κατά τη σεξουαλική πράξη είτε

για αντικοινωνική διαμαρτυρία ΣΥΝ. κυπρολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coprolalie].

κοπρολογία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η χρήση άσεμνων και χυδαίων λέξεων και εκφράσεων εκ μέρους προσώπου ΣΥΝ. βωμολοχία, αισχρολογία **2.** η ψυχοπαθολογική τάση για χρήση άσεμνων και χυδαίων λέξεων και εκφράσεων ΣΥΝ. κοπρολαλία. — **κοπρολόγος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coprologie].

κόπρος (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (περιληπτ.) τα κόπρανα ΣΥΝ. περίττωμα, αφόδευμα, αποπάτημα, ακαθαρσία. (λαϊκ.) σκατό **2.** (συνεκδ.) η κοπριά (βλ.λ.) **3.** (γενικότ.) κάθε δύσοσμη ακαθαρσία που προέρχεται από τον άνθρωπο ή τα ζώα και συνιστά εστία μολύνσεως ΣΥΝ. βρομιά **4.** (μτφ.) ακαθαρσία σε ηθικό επίπεδο. ηθικά επιλήψιμη ενέργεια ή υπόθεση: *χρειάζεται δικαστής με σθένος. για να καθαρίσει την ~ των σκανδάλων* ΣΥΝ. βρομιά. δυσοσμία· ΦΡ. ***η κόπρος τού Αυγεία / Αυγείου*** (i) η τεράστια ποσότητα συσσωρευμένης κοπριάς στους στάβλους τού μυθικού βασιλιά τής Ήλιδος Αυγεία. την οποία καθάρισε ο Ηρακλής. πραγματοποιώντας έναν από τους δώδεκα άθλους του (ii) (μτφ.) συσσωρευμένα σκάνδαλα. παρανομίες και καταχρήσεις: *ας ελπίσουμε ότι ο νέος υπουργός θα κατορθώσει να καθαρίσει την ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kokwr- / n-. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kek^{w}r̥ -/n- «κοπριά», πβ. σανσκρ. śákr̥t. λιθ. šikti «αποπατώ». ενώ δεν μπορεί να αποκλειστεί η σύνδ. με τη λ. *σκῶρ. σκατός* «περίττωμα»].

κόπρος (ο) σκύλος αδέσποτος ΣΥΝ. κοπρόσκυλο, κοπρίτης.
[ΕΤΥΜ. < *κόπρος (η)*. με αλλαγή γένους κατά το *κοπρίτης*].

κοπροσκυλιάζω ρ. αμετβ. {κοπροσκύλιασα} (εκφραστ.-κακόσ.) **1.** περιφέρομαι αργόσχολος. δεν εργάζομαι ούτε προσφέρω οποιαδήποτε υπηρεσία ΣΥΝ. τεμπελιάζω, αράζω ΑΝΤ. δουλεύω, εργάζομαι, προσπαθώ. κοπιάζω, είμαι επιμελής **2.** (για εργαζομένους) αποφεύγω να δουλέψω ή δεν έχω αντικείμενο εργασίας και περιφέρομαι άσκοπα στον χώρο εργασίας: *έχουν διοριστεί τόσοι πολλοί υπάλληλοι, που δεν ξέρουν τι να κάνουν κι όλη μέρα κοπροσκυλιάζουν* ΣΥΝ. κάθομαι. βωλοδέρνω. (αργκό) κωλοβαράω. Επίσης **κοπροσκυλάω** {-άς...}.

κοπρόσκυλο (το) (κακόσ.) **1.** ο σκύλος που ζει στη βρομιά τού δρόμου. που περιφέρεται αδέσποτος και δεν ανήκει σε συγκεκριμένη ράτσα ΣΥΝ. κοπρίτης. βρομόσκυλο **2.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που τεμπελιάζει. που δεν ασχολείται με τίποτε και όλη μέρα περιφέρεται χωρίς σκοπό ΣΥΝ. τεμπέλης, τεμπελόσκυλο. κοπρίτης. άχρηστος ΑΝΤ. εργατικός. δουλευταράς.

κοπροφαγία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ΙΑΤΡ. η βρώση περιττωμάτων, η οποία αποτελεί φυσιολογικό φαινόμενο σε ορισμένα είδη ζώων (λ.χ. ο λαγός. το κουνέλι, το ινδικό χοιρίδιο κ.ά.), ενώ στον άνθρωπο παρατηρείται σε περιπτώσεις βαρείας άνοιας ή ψύχωσης. — **κοπροφάγος**, -ος. -ο [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. coprophagie].

κοπροφιλία (η) {χωρ. πληθ.} ψυχοπαθολογική έλξη για τα περιττώματα ΣΥΝ. κοπρολαγνία. **κοπρόφιλος** (ο), **κοπρόφιλη** (η), **κοπροφιλικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. coprophilia].

κοπρόχωμα (το) {κοπροχώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το προϊόν τής αποσύνθεσης των περιττωμάτων των ζώων (δηλ. τής κοπριάς) ή φυτικών ουσιών **2.** (κατ' επέκτ.) χώμα αναμεμειγμένο με αποξηραμμένα περιττώματα ζώων (κοπριά). που χρησιμοποιείται ως λίπασμα σε κήπους. χωράφια κ.λπ. ΣΥΝ. φουσκί.

κοπρώνας (ο) {-α κ. -ώνος} **1.** ο τόπος όπου συσσωρεύονται περιττώματα, κοπριές και άλλες δύσοσμες ακαθαρσίες **2.** (ειδικότ.) ο χώρος όπου συγκεντρώνεται και αποθηκεύεται η κοπριά. η οποία προορίζεται για τη λίπανση των καλλιεργούμενων εδαφών • **3.** ο υπαίθριος χώρος που χρησιμοποιείται για την ανάγκη αφόδευσης μεγάλου αριθμού προσώπων (στρατιωτών κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπρών. -ῶνος < κόπρος* (βλ.λ.)].

κοπτήρας (ο) **1.** κάθε μεταλλικό όργανο, που χρησιμοποιείται για την κοπή διαφόρων υλικών **2.** (ειδικότ.) μαχαίρι με αμβλεία ακμή από ξύλο, μέταλλο, πλαστικό, κόκκαλο ή άλλη ύλη, το οποίο χρησιμοποιείται για το κόψιμο φύλλων χαρτιού· ο χαρτοκόπτης • **3.** ΑΝΑΤ. καθένα από τα μπροστινά δόντια σε κάθε ημιμόριο των δύο γνάθων (συνολικά οκτώ), στους ανθρώπους και σε ορισμένα ζώα. με τα οποία οι τροφές κόβονται σε τεμάχια και στη συνέχεια περνούν στα υπόλοιπα δόντια για τη μάσηση.
[ΕΤΥΜ. < *κόπτω + -τήρας*, πβ. κ. *χρωσ-τήρας, αναπ-τήρας*].

Κόπτης[1] (ο) {Κοπτών} ΘΡΗΣΚ. μέλος τής Χριστιανικής Εκκλησίας τής Αιγύπτου ή τής Αιθιοπίας. η οποία είναι γνωστή ως Κοπτική Εκκλησία (βλ. κ. λ. *μονοφυσιτισμός*).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < αραβ. qupi/gupt, συγκεκομμένος τ. τού αρχ. *Αἰγύπτιος*].

κόπτης[2] κ. (καθημ.) **κόφτης** (ο) [1893] {κοπτών}, **κόπτρια** (η) {κοπτριών} (σημ. 1) (επίσ.) **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στο κόψιμο υφασμάτων ή δερμάτων για την κατασκευή ενδυμάτων ή υποδημάτων: ~ *υφασμάτων / δέρματος* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. μεταλλική λαβίδα με σιαγόνες σε σχήμα ψαλιδιού και ηλεκτρικά μονωμένες λαβές για το κόψιμο συρμάτων και συρματοπλεγμάτων **3.** (ο τ. ***κόφτης***) (στο ποδόσφαιρο) παίκτης με αμυντικό ρόλο. που έχει ως αποστολή του να ανακόπτει τις επιθέσεις των αντιπάλων **4.** (ο τ. ***κόφτης***) (οικ.) ως χαρακτηρισμός προσώπου που κάνει τους άλλους να ενδίδουν στις επιθυμίες του. Επίσης **κόφτρα** (η) (σημ. 1).

κοπτικός[1], -ή, -ό ΘΡΗΣΚ. αυτός που σχετίζεται με τους Κόπτες (βλ.λ.). τους μονοφυσίτες χριστιανούς τής Αιγύπτου και τής Αιθιοπίας: *Κοπτική Εκκλησία* || ~ *γλώσσα / λατρεία / μουσική / τέχνη.*

κοπτικός[2], -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει την ικανότητα να κόβει, που χρησιμεύει στο να κόβει· αυτός που σχετίζεται με τον κόπτη ή την κοπτική: ~ *εργαλείο / μέθοδος / μηχανή* **2.** ***κοπτική*** (η) [1848] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κοπής υφασμάτων και δερμάτων για την κατασκευή ενδυμάτων και υποδημάτων.

κόπτομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) δείχνω υπερβολικό και υποκριτικό ενδιαφέρον για κάτι. προσποιούμαι ότι αγωνίζομαι υπέρ αυτού: *όλοι κόπτονται για την αλήθεια, κανένας όμως δεν τη θέλει πραγματικά* ΣΥΝ. ενδιαφέρομαι, θυσιάζομαι, κουράζομαι. μοχθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόπτω* < **κόπ-jω*. πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kep- «κόβω, σπάζω», πβ. λιθ. kápti «πελεκώ», λατ. capus «ευνουχισμένος κόκορας, καπόνι» (> γαλλ. chapon) κ.ά. Ομόρρ. *κόπ-ος, κοπ-άζω, κοπ-ή. κόμ-μα. κομ-μός. κοπ-ετός*, πιθ. κ. *σκάπ-τω, σκέπ-αρνον* (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ορθό το αρχικό Ι.Ε. *s-].

κοπτορράπτης (ο). **κοπτορράπτρια** (η) {κοπτορραπτριών} (σημ. 1, 2) **1.** πρόσωπο που κόβει τα υφάσματα για να ραφτούν ενδύματα **2.** ράπτης **3.** είδος ραπτομηχανής με μηχανικό ψαλίδι για την κοπή και ταυτόχρονη ραφή τής άκρης των υφασμάτων για να μην ξεφτύζουν. Επίσης **κοπτορραπτού** (η) {κοπτορραπτούδες} (στις σημ. 1, 2).

κόπτω ρ. ▸ κόβω

κοπυράιτ (το) → κοπιράιτ

-κοπώ λεξικό επίθημα ρημάτων που δηλώνει ότι (κάτι) γίνεται συνεχώς ή με ένταση: *γλεντο-κοπώ. μεθο-κοπώ. ξυλο-κοπώ. λαμπο-κοπώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα ρημάτων τής Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το ρ. *κόπτω*. Το *-κοπῶ* απαντά και σε αρχ. ρ. ως παρασύνθετο από ονόματα σε *-κόπος* (λ.χ. *ξυλο-κόπος - ξυλο-κοπῶ*). όπου διατηρείται η κυριολεκτική σημ. τού *κόπτω*. Η σημερινή επαναληπτική-εμφατική χρήση του είναι ήδη αρχ.. αλλά το *-κοπώ* στη Ν. Ελληνική επεκτάθηκε αναλογικώς σε ρ. που δεν προέρχονται από ουσ. σε *-κόπος* (λ.χ. *λαμπο-κοπώ. μεθο-κοπώ*)].

κόπωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κούραση (βλ.λ.): *η ~ και η νύστα μπορούν να αποβούν μοιραίες για τον οδηγό κάθε οχήματος* || *στο δεύτερο ημίχρονο οι παίκτες τής εθνικής έδειξαν σημεία κοπώσεως* || *αίσθημα / ίχνος / σύμπτωμα / φαινόμενο / συνέπεια κοπώσεως* || *ηθική / ψυχική / σωματική / πνευματική / φυσική / υπερβολική* ~ ΣΥΝ. κούραση. κάματος, κόπος. εξάντληση. αποκάμωμα **2.** ΙΑΤΡ. ***τεστ κοπώσεως*** τεστ για τον έλεγχο τής αντοχής τής καρδιάς **3.** ΤΕΧΝΟΛ. η αλλοίωση των φυσικών ιδιοτήτων υλικού, που οφείλεται σε επανειλημμένες μηχανικές καταπονήσεις, τις οποίες έχει δεχθεί το υλικό αυτό: ~ *μετάλλου* (στα αεροπλάνα).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόπωσις* < αρχ. *κοπῶ (-όω) < κόπος*].

κόρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η εξωτερική, σκληρή επιφάνεια τού ψημένου ψωμιού ΑΝΤ. ψίχα **2.** (γενικότ.) κάθε επιφάνεια που καλύπτει μαλακή ύλη και έχει σκληρυνθεί υπό την επίδραση των συνθηκών τού περιβάλλοντος (λ.χ. ο ήλιος, ο αέρας κ.λπ.): *η πληγή έκανε* ~ ΣΥΝ. πέτσα. κρούστα.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. korá. με αναβιβασμό τού τόνου κατά το *ψίχα*].

κόρακας (ο) {-α κ. -άκου | -άκων. -άκους} πουλί μέσου μεγέθους (περίπου εξήντα εκατοστά). με ισχυρό ράμφος και χαρακτηριστικό μαύρο φτέρωμα. που τρέφεται κυρ. με πτώματα κατοικίδιων ζώων. επιτίθεται όμως και σε μικρά (ζωντανά) πουλιά και σε νεοσσούς· ΦΡ. (παροιμ.) (α) ***κόρακας κοράκου μάτι δεν βγάζει*** μεταξύ ανθρώπων που είναι το ίδιο φαύλοι και κακόβουλοι υπάρχει αλληλεγγύη (β) (υβριστ.) ***(άντε) στον κόρακα!*** (αρχ. *ἐς κόρακας!*) (πήγαινε) στον διάβολο! ΣΥΝ. άντε να χαθείς! (γ) (παροιμ.) ***όταν ασπρίσει ο κόρακας και γίνει περιστέρι*** για κάτι που είναι αδύνατο να πραγματοποιηθεί (δ) (λόγ.) ***κακού κόρακος, κακόν ωόν*** (από κακό κόρακα. βγαίνει κακό αβγό) από κακό δάσκαλο προέρχεται κακός μαθητής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόραξ. -ακος*, ηχομιμητική λ., που συνδ. με λατ. corvus «κοράκι». cornix «κουρούνα». καθώς και με τα αρχ. *κορ-ώνη. κράζω / κρώζω* (βλ.λ.). πράγμα που οδηγεί σε κοινό Ι.Ε. ηχομιμητικό θ. *ker- / *kor-].

κορακήσιος, -ια. -ιο αυτός που έχει χρώμα μαύρο σαν το φτέρωμα τού κόρακα (βλ.λ.): ~ *μαλλιά / γένια / μουστάκι* ΣΥΝ. κατάμαυρος, ολόμαυρος ΑΝΤ. άσπρος, λευκός. κατάλευκος.

κοράκι (το) {κορακ-ιού | -ιών} **1.** ο κόρακας (βλ.λ.) • **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο υπάλληλος γραφείου τελετών, που βαστάζει το φέρετρο ή ο ιδιοκτήτης γραφείου τελετών (επειδή το εισόδημά του προέρχεται από τους νεκρούς. όπως τα κοράκια τρέφονται με πτώματα) ΣΥΝ. νεκροθάφτης **3.** αυτός που επωφελείται από ανώμαλες καταστάσεις ή από τη δυστυχία των άλλων: *«κερδοσκόποι και "κοράκια" τής χρηματαγοράς από το εξωτερικό»* (εφημ.) • **4.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα ακρότατα σημεία στην πλώρη και την πρύμνη των πλοίων. των ιστιοφόρων και των λέμβων: *το ~ τής πλώρης / τής πρύμνης* **5.** (μειωτ.-υβριστ.) ο διαιτητής (ή και ο επόπτης) ποδοσφαιρικών αγώνων λόγω τής μαύρης στολής του.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοράκιον*. υποκ. τού *κόραξ, -ακος* (βλ. κ. *κόρακας*)].

κορακιάζω ρ. αμετβ. {κοράκιασ-α. -μένος} (λαϊκ.) **1.** γίνομαι μαύρος σαν τον κόρακα ΣΥΝ. μαυρίζω, μελανιάζω ΑΝΤ. ασπρίζω • **2.** βήχω με συνεχή, έντονο και ξερό βήχα, όπως λ.χ. αυτοί που πάσχουν από κοκκύτη • **3.** διψώ υπερβολικά. έχει ξεραθεί ο λαιμός μου από τη δίψα: *έχω κορακιάσει απ' τη δίψα.*

κορακίστικα (τα) **1.** απλή συνθηματική γλώσσα, που χρησιμοποιούν κυρ. τα παιδιά. για να μη γίνονται τα λόγια τους κατανοητά από ανεπιθύμητους και η οποία συνήθ. συνίσταται στην παρεμβολή συγκεκριμένης συλλαβής (λ.χ. τού *-κα-*) ύστερα από κάθε συλλαβή των λέξεων τής κανονικής ομιλίας (λ.χ. *κα-κα-λη-κα-σπέ-κα-ρα-κα* = καλησπέρα) ή και σε αντιστροφή των συλλαβών των λέξεων (λ.χ. *ρέπα το λάριμου* = *πάρε το μουλάρι*) κ.λπ. **2.** λόγια ακατάληπτα, μπερδεμένα (σκοπίμως ή μη). ακατανόητες φράσεις: *άσε τα ~ και μίλα καθαρά!* ΣΥΝ. ακαταλαβίστικα, αλαμπουρνέζικα **3.** (μειωτ.) η καθαρεύουσα για τους δημοτικιστές.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. επίρρ. *κορακιστί* < αρχ. *κόραξ*].

κοράκλα (η) • κόρη

κορακοζώητος, -η, -ο (λαϊκ.-εκφραστ.) αυτός που ζει ή έχει ζήσει πολλά χρόνια σαν τον κόρακα (κατά τη λαϊκή αντίληψη), που είναι πολύ μεγάλης ηλικίας: *γριά ~* ΣΥΝ. μαθουσάλας.

κοράλ (το) {άκλ.} χορικό, λατρευτικό μέλος των Διαμαρτυρομένων· αρχικά, μελοποίηση στίχων τού Λούθηρου και άλλων εκκλησιαστικών ποιητών σε απλό, συλλαβικό τρόπο· στη συνέχεια, έτυχε είτε απλής αρμονικής επεξεργασίας για την εκτέλεσή του από τετράφωνη χορωδία, είτε πολυφωνικής επεξεργασίας με την ανάπτυξή του σε εκτεταμένες αντιστικτικές φόρμες.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Choral < μεσν. λατ. choralis < λατ. chorus < αρχ. *χορός*].

Κοραλία (η) (συνήθης ορθ. *Κοραλλία*) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Coralie, που πλάστηκε από το λατ. corallium < μτγν. *κοράλλιον* (βλ.λ.)].

κοραλλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] **1.** αυτός που αποτελείται ή έχει κατασκευαστεί από κοράλλι: *~ περιδέραιο / κόσμημα / κομψοτέχνημα* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που διαθέτει την υφή και το κοκκινωπό χρώμα τού κοραλλιού (βλ.λ.): *~ χείλη*. Επίσης **κοράλλινος,** -η, -ο.

κοράλλι (το) {κοράλλ-ιού | -ιών κ. -ίων} **1.** ζωόφυτο που απαντά προσκολλημένο στους βράχους ή στον βυθό εύκρατων και θερμών θαλασσών· συνήθ. σχηματίζει αποικία πολυπόδων πάνω σε ασβεστολιθικό άξονα διαφόρων χρωμάτων, κυρ. ερυθρού, κυανού και σπανιότ. μαύρου, αλιεύεται συστηματικά γι' αυτό ακριβώς το υλικό, το οποίο θεωρείται πολύτιμο και χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία **2.** (κατ' επέκτ.) το υλικό από το ασβεστολιθικό στέλεχος και τους κλάδους τού ομώνυμου ζωόφυτου, το οποίο έχει συνήθ. όμορφο κοκκινωπό χρώμα και μεγάλη σκληρότητα και γι' αυτό χρησιμοποιείται στην κατασκευή κοσμημάτων και κομψοτεχνημάτων **3.** (συνεκδ.) το κόσμημα ή το κομψοτέχνημα που έχει κατασκευαστεί από τον ασβεστολιθικό σκελετό τού ομώνυμου ζωόφυτου τής θάλασσας • **4.** κοινή ονομασία θαμνώδους καλλωπιστικού φυτού, που φυτεύεται συνήθ. σε γλάστρες και καλλιεργείται για τα κόκκινα άνθη του.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοράλλιον*, πιθ. σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. gōrāl «πετραδάκι». Αστήρικτη η άποψη περί συνθέτου εκ συναρπαγής από τη φρ. *κόρη ἁλός* «κόρη τής θάλασσας». Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. corallium και σε άλλες γλώσσες, πβ. γερμ. Koralle, γαλλ. corail κ.ά.].

κοράλλινος, -η, -ο • κοραλλένιος

κοραλλιογενής, -ής, -ές [1888] {κοραλλιογεν-ούς | -είς (ουσ. -ή)} **1.** αυτός που έχει σχηματιστεί από κολλημένα μεταξύ τους κοράλλια: *~ βράχος* **2.** ΓΕΩΛ. (α) ***κοραλλιογενής σχηματισμός*** γεωλογικός σχηματισμός, συχνά μεγάλης έκτασης, που δημιουργείται από τον ασβεστολιθικό σκελετό των κοραλλιών (β) ***κοραλλιογενής νήσος*** γεωλογικός σχηματισμός από κοράλλια στο μέσο τού ωκεανού, ο οποίος εξέχει από την επιφάνεια τής θάλασσας και στον οποίο συχνά αναπτύσσεται βλάστηση και πανίδα (γ) ***κοραλλιογενής ύφαλος*** υποθαλάσσιος γεωλογικός σχηματισμός που δημιουργείται από τον ασβεστολιθικό σκελετό κυρ. κοραλλιών, αλλά και άλλων ζωικών και φυτικών ειδών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κορανικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το Κοράνιο: *«η σχεδιαζόμενη εκπαιδευτική μεταρρύθμιση στην Τουρκία θα αποβεί εις βάρος των κορανικών σχολών»* (εφημ.).

Κοράνιο (το) {Κορανίου} η ιερή βίβλος τού Ισλάμ, που θεωρείται από τους μουσουλμάνους ότι περιλαμβάνει τον αλάθητο λόγο τού Θεού, τον οποίο αποκάλυψε ο αρχάγγελος Γαβριήλ στον προφήτη Μωάμεθ σε διάστημα είκοσι ετών· αποτελείται από 114 σούρες (κεφάλαια) και είναι συλλογή δογμάτων και εντολών. Επίσης **Κοράνι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοράνιον* < αραβ. qur'ān «ανάγνωσμα» < ρ. qara'a «διαβάζω, παραθέτω»].

κοράσι (το) {κορασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** νεαρή και άγαμη γυναίκα, μικρό κορίτσι: *«να δεις ~ πλια όμορφα παρά την Αρετούσαν»* (Ερωτόκριτος) || *«κοράσι(ον) ετραγούδαγε από ψηλό παλάτι»* (παραδοσιακό τραγ. τής Καππαδοκίας) ΣΥΝ. κοπέλα, κορίτσι, κορασίδα, κοριτσάκι, παιδούλα **2.** (ειδικότ.) το τέκνο θηλυκού γένους: *ανέθρεψε δύο ~* ΣΥΝ. κόρη, θυγατέρα, κορίτσι ΑΝΤ. γυιος, αγώρι. Επίσης **κορασιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοράσιον*, υποκ. τού αρχ. *κόρη*].

κορασίδα (η) πολύ μικρής ηλικίας γυναίκα, νεαρή και άγαμη κοπέλα: *ο σύλλογός μας έχει ομάδα γυναικών και κορασίδων* ΣΥΝ. κορίτσι, κόρη, κοπέλα, παιδούλα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κορασίς, -ίδος*, υποκ. τού αρχ. *κόρη*].

κορβανάς (ο) {κορβανάδες} **1.** ο χώρος, το κιβώτιο, όπου φυλάσσονται χρήματα και άλλα πολύτιμα αντικείμενα ΣΥΝ. ταμείο, θησαυροφυλάκιο, χρηματοκιβώτιο, κάσα **2.** (ειδικότ.) το ταμείο, ο χώρος στον οποίο συγκεντρώνονται τα έσοδα: *λιγότερα έσοδα φέτος για τον κρατικό ~ || τα χρέη των Δ.Ε.Κ.Ο. καλείται να καλύψει ο δημόσιος ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. κορβανᾶς, αρχική σημ. «ο θησαυρός τού ναού στην Ιερουσαλήμ» (πβ. Κ.Δ. Ματθ. 27, 6: *οἱ δὲ ἀρχιερεῖς λαβόντες τὰ ἀργύρια εἶπον· οὐκ ἔξεστιν βαλεῖν αὐτὰ εἰς τὸν κορβανᾶν, ἐπεὶ τιμὴ αἵματός ἐστι*) < κορβᾶν < εβρ. qorbān «προσφορά, δώρο»].

κορβέτα (η) {κορβέτων} ΝΑΥΤ. **1.** ιστιοφόρο πολεμικό πλοίο με τρία κατάρτια, που ανήκε σε ενδιάμεση κατηγορία, μεταξύ φρεγάτας και μπρικιού, είχε δηλ. εξάρτιση φρεγάτας, αλλά μικρότερο εκτόπισμα και ελαφρύτερο οπλισμό και τη χρησιμοποιούσαν κυρ. για ανιχνευτικές αποστολές **2.** σύγχρονο, μικρό πολεμικό πλοίο με αντιαεροπορικό και ανθυποβρυχιακό εξοπλισμό, που χρησιμοποιείται συνήθ. ως συνοδεία ασφαλείας σε νηοπομπές.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. corvetta < γαλλ. corvette < μέσ. ολλ. corver «καταδιωκτικό πλοίο» < αρχ. κάτω γερμ. korf «ψαρόβαρκα – καλάθι»].

κόρδα (η) η νευρά (βλ.λ.).

κορδακίζω ρ. αμετβ. {κορδακίστηκα} (αρχαιοπρ.) ντύνομαι και συμπεριφέρομαι με τρόπο άσεμνο και προκλητικό: (κ. μεσοπαθ.) *ανέχθηκαν τον υιό να κορδακίζεται αναιδώς μπροστά στους επισκέπτες* ΣΥΝ. ασχημονώ. — **κορδακισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κόρδαξ, -ακος*, αρχαίος άσεμνος χορός, δωρ. όρος, αγν. ετύμου. Έχουν προταθεί συνδέσεις τής λ. με σανσκρ. kurdati «πηδώ», καθώς και με το ρ. *κραδαίνω*. Ίσως πρόκειται για μη Ι.Ε. δάνειο].

κορδέλα (η) (παλαιότ. ορθ. *κορδέλλα*) {κορδελών} **1.** μακριά λεπτή ταινία από ύφασμα, δέρμα ή οποιοδήποτε άλλο υλικό, η οποία χρησιμοποιείται κυρ. για διακοσμητικούς σκοπούς: *στόλιζε τα μαλλιά της με ~* • **2.** στενή ταινία μέτρησης από κηρωτό ύφασμα, που φέρει τυπωμένες τις βασικές μονάδες μέτρησης μήκους και τις υποδιαιρέσεις τους και η οποία χρησιμεύει στην καταμέτρηση εκτάσεων (οικοπέδων, αγροτεμαχίων κ.λπ.) • **3.** το χαλύβδινο και σε σχήμα ταινίας πριόνι που υπάρχει στα μηχανικά πριονιστήρια και συνεκδ. το ίδιο το πριονιστήριο, στο οποίο βρίσκεται αυτό ΣΥΝ. πριονοταινία, πριονοκορδέλα • ΦΡ. ***και τράβα / πάει κορδέλα*** και πάει λέγοντας· για κάτι που συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο. — (υποκ.) **κορδελίτσα** (η) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < βεν. cordela, υποκ. τού corda < λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

κορδελάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρή σε μήκος κορδέλα • **2.** (λαϊκ.) ***κορδελάκια*** (τα) τα νάζια, τα καμώματα, για να επιτευχθεί ή να αποφευχθεί κάτι: *«τα ναζάκια σου και τα ~ σου με τουμπάρανε και με κογιονάρανε»* (λαϊκ. τραγ.).

κορδελάς (ο) [μεσν.] {κορδελάδες} (λαϊκ.) ο χειριστής της πριονοκορδέλας.

κορδελιάζω ρ. μετβ. {κορδέλιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** προσαρμόζω στο άκρο υφάσματος ή δέρματος κορδέλα, κορδόνι κ.λπ. ράβοντάς τα ΣΥΝ. ρελιάζω, βάζω σιρίτι **2.** (ειδικότ.) ράβω και ενώνω σε ειδική ραπτομηχανή τα διάφορα κομμάτια δέρματος, από τα οποία αποτελείται το παπούτσι ΣΥΝ. γαζώνω. — **κορδέλιασμα** (το).

κορδελιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η εργάτρια υποδηματοποιείου, που έχει ειδικευθεί στο να γαζώνει στη ραπτομηχανή τα διάφορα κομμάτια δέρματος, από τα οποία αποτελούνται τα υποδήματα.

Κορδελιό (το) προάστιο τής Σμύρνης.

κορδιλιέρα (η) {κορδιλιερών} η οροσειρά (στις ισπανόφωνες χώρες).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ισπ. cordillera < cordilla, υποκ. τού cuerda «χορδή, αλυσίδα» < λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

Κορδιλιέρες (οι) {Κορδιλιερών} οροσειρές των Άνδεων που εκτείνονται στο Περού και στη Χιλή.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Cordilleras (με νοτιοαμερικανική προφ.), βλ. λ. *κορδιλιέρα*].

Κόρδοβα (η) πόλη τής Ν. Ισπανίας.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Córdoba < φοιν. qorteb «ελαιοτριβείο»].

κορδονέτο (το) (υποκ.) πολύ λεπτό κορδόνι ΣΥΝ. σιρίτι, τρέσα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cordonetto < γαλλ. cordonnet, υποκ. τού cordon, βλ. κ. *κορδόνι*].

κορδόνι (το) {κορδον-ιού | -ιών} **1.** μακρόστενο λεπτό πλέγμα από νήματα ή κλωστές, που έχουν στριφτεί προς συγκεκριμένη κατεύθυνση και τόσο σφιχτά, ώστε να αποτελούν ένα σώμα· χρησιμοποιείται για διακοσμητικούς σκοπούς ή ως εξάρτημα συσκευής: *~ κουδουνιού / κουρτίνας / υφάσματος* ΣΥΝ. (λαϊκ.) γαϊτάνι, σιρίτι· ΦΡ. ***παίρνω / δένω (κάτι) σκοινί κορδόνι / γαϊτάνι*** βλ. λ. σχοινί **2.** (ειδικότ.) πλέγμα από νήματα ή μικρό σχοινί ή μακρόστενο κομμάτι δέρματος, που χρησιμοποιείται για να δένονται τα παπούτσια: *δένω / λύνω / βάζω τα ~ των παπουτσιών* **3.** (ειδικότ.) ***κορδόνια*** (τα) τέτοια πλέγματα ως διακριτικά σήματα που φέρουν γύρω από τον ώμο και τη μασχάλη οι αξιωματικοί τού στρατού και των σωμάτων ασφαλείας ΣΥΝ. σιρίτια • **4.** (ως επίρρ.) συνεχώς, χωρίς διακοπή: *τον τελευταίο μήνα ήλθαν ~ οι αυξήσεις || θα περάσουν τις εξετάσεις όλοι ~ || αυτό το πράγμα τραβάει ~ έναν χρόνο τώρα.* — (υποκ.) **κορδονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. cordon, υποκ. τού λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*].

κορδώνομαι ρ. αμετβ. κ. μετβ. αποθ. {κορδώ-θηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) στέκομαι ή περπατώ με τεντωμένο το κορμί και υψωμένο το κεφάλι, περπατώ καμαρωτά ♦ **2.** (μετβ.) (μτφ.) παριστάνω τον σπουδαίο, φέρομαι αλαζονικά, υπερηφανεύομαι: *όλη την ώρα μάς κορδώνεται ότι μόνο αυτός ξέρει από μαστορέματα || ~ για τους τίτλους μου || μας κορδώνεται σαν τον λόρδο.* — **κόρδωμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < *κόρδα* < λατ. c(h)orda < αρχ. *χορδή*. Από τη σημ. «τεντώνω τη χορδή» η λ. έλαβε και τη σημ. τής έπαρσης, που τονίζεται από το υπερήφανο τέντωμα τού κορμιού].

κορδωτός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** αυτός που περπατεί με τεντωμένο, ίσιο το σώμα και ψηλά το κεφάλι, που κινείται με καμάρι: *βαδίζει ~ σαν εύζωνος* **2.** αυτός που έχει τέτοιο ύφος λόγω υπεροψίας, αλαζονείας ΣΥΝ. υπερήφανος, αλαζονικός. — **κορδωτά** επίρρ.

Κορέα (η) **1.** (κορεατ. Chosŏn Minjujuŭi Inmin Konghwaguk = Βόρεια Κορέα ή Λαϊκή Δημοκρατία τής Κορέας) κράτος τής Α. Ασίας με πρωτεύουσα την Πιόνγκγιανγκ, επίσημη γλώσσα την Κορεατική και νόμισμα το γουόν Β. Κορέας **2.** (κορεατ. Taehan-min'guk = Νότια Κορέα ή Δημοκρατία τής Κορέας) κράτος Ν. τής Βόρειας Κορέας με πρωτεύουσα τη Σεούλ, επίσημη γλώσσα την Κορεατική και νόμισμα το γουόν Ν. Κορέας. — **Κορεάτης** (ο) [1854], **Κορεάτισσα** (η), **κορεατικός,** -ή, -ό [1894] κ. **κορεάτικος,** -η, -ο, **Κορεατικά** κ. **Κορεάτικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Korea, ονομασία που οφείλεται στην παλαιά κορεατική δυναστεία Koryo (918-1392) και ανάγεται σε κινεζ. gaoli «υψηλή γαλήνη». Η κορεατ. ονομασία Chosŏn σημαίνει «χώρα τής πρωινής γαλήνης»].

κορεννύω ρ. μετβ. {κόρεσ-α, -θηκα, -μένος} (αρχαιοπρ.) **1.** γεμίζω (κάτι) όσο το δυνατόν περισσότερο, το φθάνω στο όριο τής περιεκτικότητάς του: *η θάλασσα έχει κορεσθεί από χημικά και βιομηχανικά απόβλητα* || *η αγορά έχει κορεσθεί από δικηγόρους* ΣΥΝ. παραγεμίζω, υπερπληρώνω ΑΝΤ. αδειάζω, (εκ)κενώνω **2.** ικανοποιώ πλήρως το αίσθημα τής πείνας: *μια μερίδα δεν μου έφθασε για να κορέσω την πείνα μου* ΣΥΝ. χορταίνω **3.** (μτφ.) (για φυσικό αίσθημα ή ψυχικό πάθος) ικανοποιώ πλήρως: ~ *το μίσος / την εκδίκηση / τη μανία / την περιέργεια / τον πόθο μου* || *«νέες μορφές Τέχνης [...] προσφέρονται για να κορέσουν τη δίψα τού ανθρώπου για ομορφιά...»* (Ευ. Παπανούτσος) ΣΥΝ. ικανοποιώ, καταπαύω, κατασιγάζω **4.** ΧΗΜ. διαλύω σε διαλύτη τη μεγαλύτερη δυνατή ποσότητα ουσίας, ώστε να παρασκευάσω κορεσμένο διάλυμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Παράλλ. τ. τού αρχ. *κορέννυμι*, για το οποίο βλ. λ. *κορεσμός*].

κορέος (ο) → κοριός

κόρεσα ρ. ▸ κορεννύω

κορεσμένος, -η, -ο κ. (λόγ.) **κεκορεσμένος 1.** (λόγ.) αυτός που έχει κορεστεί, που έχει φθάσει στο ανώτατο όριο τής περιεκτικότητάς του, που δεν χωράει άλλο: *η αγορά είναι κορεσμένη από τέτοιου είδους προϊόντα* || *η Αθήνα είναι κορεσμένη από δικηγόρους* || *το κοινό είναι κορεσμένο από τα τηλεοπτικά θεάματα* || ~ *επαγγέλματα* ΣΥΝ. πλήρης ΑΝΤ. ακόρεστος **2.** ΧΗΜ. ***κορεσμένο / (λόγ.) κεκορεσμένο διάλυμα*** το διάλυμα που περιέχει την πιο μεγάλη ποσότητα τής ουσίας που μπορεί να διαλυθεί σε υγρό.

κορεσμός (ο) [1897] **1.** το σημείο στο οποίο κάτι είναι πλήρες, εντελώς γεμάτο **2.** (μτφ.) η πλήρης ικανοποίηση (έλλειψης, ανάγκης): ~ *τής δίψας / τής πείνας / τού πάθους* || *ο ~ τής αγοράς από ορισμένα αγαθά* || *σε ορισμένα επαγγέλματα έχει επέλθει ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***σημείο κορεσμού*** το σημείο στο οποίο αισθάνεται κανείς γεμάτος, πλήρης (από κάτι), που δεν μπορεί να δεχθεί πλέον τίποτε άλλο: *η αγορά έχει φθάσει στο ~ από τέτοια περιοδικά* || *έχω φθάσει στο ~ και δεν μπορώ να βλέπω άλλο τέτοια σίριαλ*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω», που σχηματίστηκε βάσει τού αρχαιότατου ενσίγμου αορίστου *κορ-έ-σαι* (απρφ.). Το βασικό Ι.Ε. θέμα είναι *kor-(ə)-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker(ə)- «αυξάνω, πληρώ», πβ. αρμ. ser «καταγωγή, προέλευση», λατ. Cerēs, όνομα θεάς τής βλάστησης που ταυτίζεται με τη θεά Δήμητρα, creo «δημιουργώ» (< γαλλ. créer), cresco «αυξάνω» (< γαλλ. croître), αλβ. thjer «βαλανίδι» (αρχική σημ. «τροφή») κ.ά. Ομόρρ. *κόρ-ος*].

κόρη (η) {κορών} **1.** τέκνο θηλυκού γένους, κατ' αντιδιαστολή προς το αρσενικό, το αγώρι: *έχει δύο γυιους και μία ~* || *φυσική / θετή / μονάκριβη ~* ΣΥΝ. θυγατέρα, κορίτσι ΑΝΤ. γυιος, αγώρι **2.** γυναίκα νεαρής ηλικίας και κυρ. άγαμη: *«~ πανώρια κι όμορφη και στα φλωριά χωσμένη»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. κοπέλα, νέα, κορασίδα **3.** (ειρων.-παλαιότ.) γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί ή δεν έχει σεξουαλικές εμπειρίες: *είναι ακόμη ~*; ΣΥΝ. παρθένα, ανύπαντρη, ελεύθερη, κορίτσι ΑΝΤ. γυναίκα, παντρεμένη • **4.** ΑΡΧΑΙΟΛ. αρχαϊκός τύπος αγάλματος γυναίκας με επιτύμβιο και αναθηματικό χαρακτήρα, που κατασκευαζόταν κυρ. από τον 7ο ώς τον 5ο π.Χ. αιώνα και παρίστανε γυναικεία μορφή όρθια και ντυμένη: *αρχαϊκή ~* • **5.** ΑΝΑΤ. η οπή στο κέντρο τής ίριδας τού οφθαλμού, μέσα από την οποία περνούν οι φωτεινές ακτίνες, για να φθάσουν στον κρυσταλλοειδή φακό τού ματιού, η οποία έχει σχήμα στρογγυλό στον άνθρωπο και επίμηκες στα περισσότερα ζώα, ενώ βασική της ιδιότητα είναι η διαστολή στο σκοτάδι για την όραση μακρινών αντικειμένων και η συστολή στο φως για την όραση κοντινών αντικειμένων· ΦΡ. ***ως κόρη οφθαλμού*** βλ. λ. *οφθαλμός* — (υποκ.) **κορούλα** (η) (σημ. 1, 2), (μεγεθ.-λαϊκ.) **κοράκλα** (η) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *κόρος* < **κόρFα*, βλ. κ. *κούρος*. Η λ. σήμαινε τη νεαρή κοπέλα, σημ. με την οποία συνδέεται και το «κόρη οφθαλμού», που πιθ. σήμαινε αρχικά τη μικρή εικόνα ως αντανάκλαση τού οπτικού ειδώλου].

κοριάζω[1] ρ. αμετβ. {κόριασ-α, -μένος} (λαϊκ. κυρ. για τραύματα, αμυχές κ.λπ.) σχηματίζω κρούστα, πέτσα πάνω από το τραυματισμένο σημείο: *η πληγή του κόριασε* ΣΥΝ. κακαδιάζω.
[ΕΤΥΜ. < *κόρα* (βλ.λ.)].

κοριάζω[2] ρ. αμετβ. {κόριασ-α, -μένος} (λαϊκ. κυρ. για σπίτια, κρεβάτια κ.λπ.) γεμίζω κοριούς: *το στρώμα κόριασε* ΑΝΤ. ξεκοριάζω.
[ΕΤΥΜ. < *κοριός* (βλ.λ.)].

Κορίνα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Αν και χρησιμοποιείται ως χαϊδευτικό διαφόρων γυναικείων ονομάτων, προφανώς ανάγεται στο αρχ. *Κόριννα* (βλ.λ.) μέσω των αγγλ. Corinna, γαλλ. Corinne κ.λπ.].

κορίνα (η) → κορύνα

Κορινθία (η) περιοχή και νομός τής ΒΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα την Κόρινθο.

Κορινθιακός (Κόλπος) (ο) κόλπος μεταξύ τής ΒΑ. Πελοποννήσου (στον νομό Κορινθίας) και τής Στερεάς Ελλάδας.

κορινθιακός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την Κόρινθο και τους κατοίκους της ή τον νομό Κορινθίας: ~ *πόλεμος / έθιμο / κόλπος / σπεσιαλιτέ / σταφίδα / αγγείο / προϊόν* **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. (α) ***κορινθιακός ρυθμός*** ο νεότερος από τους τρεις βασικούς αρχιτεκτονικούς ρυθμούς τής αρχαίας Ελλάδας (βλ. κ. λ. *ιωνικός, δωρικός*), ο οποίος προέκυψε ως εξέλιξη τού ιωνικού, από τον οποίο και διαφοροποιείται ως προς το πιο περίπλοκα διακοσμημένο κιονόκρανό του (β) αυτός που σχετίζεται με τον κορινθιακό ρυθμό.

Κόρινθος (η) {Κορίνθου} πόλη τής ΒΑ. Πελοποννήσου, πρωτεύουσα τού νομού Κορινθίας: *ο ισθμός τής ~*· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***ου παντός πλειν ες Κόρινθον*** (*οὐ παντὸς πλεῖν ἐς Κόρινθον*, Ζηνοβ. *Παροιμ.* V 37) δεν μπορεί ο καθένας να πλεύσει στην Κόρινθο, δηλ. δεν είναι όλοι ικανοί για έναν δύσκολο στόχο. — **Κορίνθιος** (ο) [αρχ.], **Κορίνθια** κ. (λόγ.) **Κορινθία** (η), **κορινθιακός,** -ή, -ό [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. προελλην. τοπωνύμιο (μη Ι.Ε). Κατά την άποψη τού F. Solmsen, το όνομα *Κόρινθος* έχει καρική προέλευση (πβ. πελασγ. kar «κορυφή, άκρο»). Ο P. Chantraine, όμως, υποστηρίζει ότι θα μπορούσε να συνδεθεί με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κόρυνθος· μάζης ψωμός* και, ως εκ τούτου, με το αρχ. ουσ. *κόρυς* «περικεφαλαία, κράνος» (βλ. κ. *κορυφή*)].

Κόριννα (η) αρχαία Ελληνίδα ποιήτρια (6ος ή 3ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόρη* + παραγ. επίθημα *-ιννα* (< **-ιν-jα*), πβ. βοιωτ. *κόριλλα*].

κοριός (ο) **1.** νυκτόβιο έντομο, το οποίο ζει στις κατοικίες και παρασιτεί στον άνθρωπο και σε μερικά θηλαστικά και πουλιά· έχει πλατύ σώμα χωρίς φτερά, μήκος περίπου πέντε χιλιοστών, καφέ χρώμα και τρέφεται με το αίμα των θυμάτων του τσιμπώντας τα ενώ κοιμούνται· ΦΡ. (α) ***θα πιάσουμε κοριούς*** έκφραση δυσφορίας σε περιστάσεις αφόρητου συνωστισμού πολλών ανθρώπων σε μικρό χώρο (β) ***κάνω / παριστάνω τον ψόφιο κοριό*** προσποιούμαι ότι δεν γνωρίζω ή ότι δεν καταλαβαίνω κάτι που με αφορά (συνήθ. όταν γίνεται συζήτηση για αυτό ενώπιόν μου) ΣΥΝ. κάνω την *πάπια* • **2.** μικροσκοπική συσκευή, που εντοιχίζεται ή τοποθετείται στο τηλέφωνο ή το τηλεφωνικό δίκτυο για την υποκλοπή συνομιλιών ή τηλεφωνικών συνδιαλέξεων. Επίσης (λαϊκ.) **κορέος** (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορεός* < αρχ. *κόρις (ό)* < *kor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- / *(s)quer- «κόβω, τέμνω» (για το οποίο βλ. κ. *κείρω*). Η λ. ταυτίζεται μορφολογικώς με το ρωσ. korĭ «σκόρος». Στις σημ. 2, 3 η λ. αποδίδει το αγγλ. bug].

κορίστας (ο) {κοριστών}, **κορίστα** (η) {κοριστών} ΜΟΥΣ. καλλιτέχνης τού τραγουδιού, που αποτελεί μέλος χορωδίας, κυρ. στο μελόδραμα (όπερα).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. corista < coro «χορός» < λατ. chorus < αρχ. *χορός*].

Κoριτσά (η) → Κορυτσά

κοριτσάκι (το) ▸ κορίτσι

κορίτσαρος (ο) (εκφραστ.) όμορφο και γεροδεμένο ή πρόωρα ανεπτυγμένο σωματικώς κορίτσι. Επίσης **κοριτσάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κορίτσι* + μεγεθ. επίθημα *-αρος*, πβ. *κλέφτ-αρος, ψεύτ-αρος*].

κορίτσι (το) {κοριτσ-ιού | -ιών} **1.** γυναίκα νεαρής ηλικίας και ως επί το πλείστον άγαμη: *όμορφο / ανέμελο / ανεπιτήδευτο / ανεπτυγμένο / χαριτωμένο / μελαγχολικό / άβγαλτο / ευαίσθητο / εργαζόμενο ~* || *~ τής παντρειάς* ΣΥΝ. κοπέλα, κοπελιά, νέα, δεσποινίδα **2.** (ειδικότ.) τέκνο θηλυκού γένους, κατ' αντιδιαστολή προς το αρσενικό, το αγώρι: *μετά από δύο αγώρια, έφερε στον κόσμο και ένα ~* ΣΥΝ. κόρη, θυγατέρα ΑΝΤ. αγώρι, γυιος • **3.** (σπανιότ.) γυναίκα που δεν έχει παντρευτεί ή δεν έχει έλθει σε σεξουαλική επαφή με άνδρα: *είναι ακόμη ~* ΣΥΝ. παρθένα, ανύπαντρη, ελεύθερη, άγαμη, κόρη ΑΝΤ παντρεμένη, έγγαμη, γυναίκα **4.** η γυναίκα με την οποία διατηρεί κανείς αισθηματικό δεσμό: *έφερε μαζί και το ~ του* ΣΥΝ. φιλαινάδα, ερωμένη, κοπέλα, (αργκό) γκόμενα. — (υποκ.) **κοριτσάκι** κ. **κοριτσόπουλο** (το), (μεγεθ.) **κοριτσάρα** (η) κ. **κορίτσαρος** (ο) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κορίτσιν*, υποκ. τού αρχ. *κόρη* (βλ.λ.)].

κοριτσίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με κορίτσι, που ταιριάζει σε αυτό: ~ *συμπεριφορά / καμώματα / χτένισμα / φόρεμα / φωνή / καρδιά / μάτια / γλυκύτητα / ύφος / εργόχειρο* ΑΝΤ. αγωρίστικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος*.

κοριτσομάνι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} μεγάλο πλήθος κοριτσιών.
[ΕΤΥΜ. < *κορίτσι* + *-μάνι* (βλ.λ.)].

κοριτσομάννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που γεννά ή που έχει όλο κορίτσια.

κοριτσόπουλο (το) ▸ κορίτσι

κορμάκι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν.} **1.** (χαϊδευτ.) το κορμί **2.** γυναικείο εφαρμοστό ρούχο, που καλύπτει μόνο τον κορμό τού σώματος, και που φοριέται συχνά στη γυμναστική ή στον χορό (μπαλέτο) ή και ως εσώρουχο.

κορμανθία (η) ΒΟΤ. φαινόμενο κατά το οποίο τα άνθη αναπτύσσονται πάνω στον κορμό δέντρου.
[ΕΤΥΜ. < *κορμός* + *-ανθία* < *άνθος*].

κορμί (το) {κορμ-ιού | -ιών} **1.** το ανθρώπινο σώμα (και σπάν. ζώου): *γεροδεμένο / κυπαρισσένιο / φιδήσιο / καλοσχηματισμένο / νεανικό / γερασμένο / δυνατό ~* || *μάζεψαν τα άψυχα ~ των πολεμιστών* **2.** (συνεκδ.) ο ίδιος ο άνθρωπος: *στη μάχη πέσανε πολλά ~*· ΦΡ. (α) (μειωτ.-υβριστ.) ***χαμένο κορμί*** βλ. λ. *χαμένος* (β) ***θα πέσουν κορμιά*** θα γίνει μάχη σώμα με σώμα ή θα υπάρξουν θύματα **3.** (ειδικότ.) ο κορμός (χωρίς τα άκρα) τού σώματος στον άνθρωπο και σε πολλά ζώα: *ίσιωσε το ~ σου!* — (υποκ.) **κορμάκι** (το) [μεσν.], (μεγεθ.) **κορμάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κορμίον*, υποκ. τού αρχ. *κορμός* (βλ.λ.)].

κορμοράνος (ο) υδρόβιο πτηνό, που το μέγεθός του φθάνει τα 90 εκατοστά, έχει σκούρο φτέρωμα και εξαιρετικές ικανότητες στη σύλληψη τής θαλάσσιας λείας του (μπορεί να μείνει κάτω από το νερό επί ένα λεπτό)· στην Κίνα και την Ιαπωνία χρησιμοποιείται στο ψάρεμα· αλλιώς (λαϊκ.) *φαλακροκόρακας*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cormorano < παλαιότ. γαλλ. cormareng < corp «κοράκι» (< λατ. corvus) + marenc «θαλασσινός» (< λατ. marinus)].

κορμός (ο) **1.** το κύριο μέρος τού δέντρου από την επιφάνεια τού εδάφους μέχρι εκεί όπου αρχίζει να χωρίζεται σε κλαδιά ή ώς την κορυφή του, αν δεν διακλαδώνεται: *γέρικος / λείος / χοντρός ~* ΣΥΝ. βλαστός **2.** το κύριο μέρος τού δέντρου όπως απομένει, όταν κοπεί από τη ρίζα και του αφαιρεθούν τα κλαδιά: *έφτειαξε μια σχεδία από κορμούς δέντρων* || *πελεκημένος / κομμένος ~* **3.** (μτφ.) το σώμα ανθρώπου ή ζώου χωρίς το κεφάλι και τα άκρα: *εμφανίστηκε με κα-*

λυμμένο τον ~ και γυμνά τα άκρα || *έγειρε ελαφρά τον ~ μπροστά* ΣΥΝ. κορμί **4.** (μτφ.) το κύριο μέρος, το βασικό τμήμα: *ο κύριος ~ τού στρατεύματος προχώρησε δυτικά* || *ο νέος παίκτης εντάχθηκε στον ~ τής ομάδας* || *ο ~ τού πλοίου* (το πλοίο χωρίς τα εξαρτήματά του) **5.** συγκοινωνιακός άξονας που περιλαμβάνει κεντρικές αρτηρίες, κατ' αντιδιαστολή προς το τοπικό δίκτυο: *λεωφορεία / δρομολόγια κορμού* **6.** (παλαιότ. στην τρίτη τάξη Λυκείου) σύνολο μαθημάτων κοινών για όλους τους μαθητές, ανεξάρτητα από τη δέσμη (βλ.λ.) που είχαν επιλέξει: *μαθήματα κορμού και μαθήματα δέσμης* **7.** γλυκό σε κυλινδρικό σχήμα: *τούρτα / πάστα ~* || *φρέσκος / νόστιμος ~* ΣΥΝ. ρολό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κορ-* (ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ρ. *κείρω* «κόβω», βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-μός*, πβ. κ. *συρ-μός*].

κορμοστασιά (η) η στάση τού κορμιού, το παράστημα: *λεβέντικη / περήφανη / ίσια / καμαρωτή / ωραία ~* ΣΥΝ. στήσιμο, θωριά.
[ΕΤΥΜ. < *κορμί* + *-στασιά* < *στάση*].

κόρνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το εξάρτημα των οχημάτων με το οποίο παράγεται δυνατός και χαρακτηριστικός ήχος, ώστε να ειδοποιούνται οι άλλοι οδηγοί και οι διαβάτες κατά την κυκλοφορία: *πατάω την ~* ΣΥΝ. κλάξον **2.** (συνεκδ.) το κορνάρισμα: *δεν αντέχω τις ~ πρωί-πρωί.* — **κορνάρω** ρ., **κορνάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. corna < λατ. cornua, ονομ. πληθ. τού ουσ. cornu «κέρας»].

κορνέ (το) {άκλ.} **1.** όργανο ζαχαροπλαστικής, σε σχήμα μικρού κωνικού ασκού από ύφασμα ή πλαστικό, με λεπτό στόμιο στην άκρη, που γεμίζεται με σαντιγί και χρησιμοποιείται για το γαρνίρισμα με αυτή • **2.** γλύκυσμα από ζύμη σε σχήμα κώνου γεμισμένο με σαντιγί και κερασάκι στην κορυφή. — (υποκ.) **κορνεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cornet, υποκ. τού corne «κέρας» < λατ. cornua, πληθ. τού cornu].

κόρνερ (το) {άκλ.} **1.** (στο ποδόσφαιρο) (α) καθεμιά από τις τέσσερεις γωνίες τού γηπέδου στα σημεία που τέμνονται κάθετα οι λευκές γραμμές που ορίζουν τον αγωνιστικό χώρο: *ο παίκτης έστησε τη μπάλα στο σημείο τού ~* (β) το να βγει η μπάλα έξω από τον αγωνιστικό χώρο, πίσω από τη γραμμή τού τέρματος τής ομάδας που αμύνεται, αφού προσκρούσει σε αμυνόμενο παίκτη ή αποκρουστεί από αυτόν: *ο αμυντικός έστειλε τη μπάλα ~* || *η μπάλα βγήκε ~* (γ) (συνεκδ.) η ποινή η οποία επιβάλλεται στην παραπάνω περίπτωση και συνίσταται στην επαναφορά τής μπάλας στον αγωνιστικό χώρο από παίκτη τής επιτιθέμενης ομάδας, ο οποίος κλοτσά τη μπάλα από μία από τις δύο γωνίες τού γηπέδου, δεξιά ή αριστερά τού τέρματος τής αμυνόμενης ομάδας: *ο επόπτης γραμμών υπέδειξε ~* || *ο διαιτητής σφύριξε / έδωσε ~* || *ο παίκτης εκτελεί / χτυπάει το ~* • **2.** ΟΙΚΟΝ. η συντονισμένη ενέργεια κερδοσκόπων, οι οποίοι, κατόπιν μυστικής συμφωνίας, αγοράζουν ένα προϊόν σε μεγάλες ποσότητες, ώστε να δημιουργηθεί τεχνητή έλλειψη και να το πουλήσουν μετά σε πολύ μεγαλύτερη τιμή και με μεγάλο κέρδος **3.** το πρόβλημα που αντιμετωπίζει ένας αγοραστής μετοχών, ο οποίος φαίνεται να έχει αγοράσει τίτλους, τους οποίους οφείλει να παραδώσει, αλλά στην πραγματικότητα ούτε κατέχει ούτε μπορεί να εξασφαλίσει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corner «γωνία» < παλ. γαλλ. cornere < corne «γωνία, κέρατο» (βλ. λ. *κορνέ*)].

κορνέτα (η) {δύσχρ. κορνετών} **1.** μικρό ξύλινο πνευστό όργανο σε σχήμα κέρατος **2.** χάλκινο πνευστό όργανο με επιστόμιο και τρία πιστόνια, που μοιάζει με την τρομπέτα, αλλά είναι μικρότερο και με λιγότερο καθαρό ήχο· χρησιμοποιείται κυρ. στα εμβατήρια. Επίσης **κορνέτο** (το). — **κορνετίστας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cornetta < corno «κέρας, κέρατο» < λατ. cornu].

κορνέτο (το) → κορνέτα

Κορνηλία (η) {μτγν.} γυναικείο όνομα.

Κορνήλιος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** όνομα Ρωμαίων αξιωματούχων **2.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Cornelius, πιθ. < λατ. cornu «κέρας»].

κορνιαχτός (ο) → κουρνιαχτός

κορνίζα (η) {δύσχρ. κορνιζών} **1.** το διακοσμητικό πλαίσιο, στο οποίο τοποθετείται ζωγραφικό έργο, φωτογραφία ή δίπλωμα (πτυχίο): *ασημένια / οβάλ / τετράγωνη / ξύλινη / μεταλλική ~* ΣΥΝ. κάδρο **2.** κάθε ζώνη που εξέχει ως πλαίσιο σε κατασκευή (κτήριο, έπιπλο κ.λπ.) για λόγους διακοσμητικούς: *μαρμάρινη / λειτουργική ~* ΣΥΝ. περίζωμα, στεφάνη. — (υποκ.) **κορνιζούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. cornise < λατ. cornix, -icis «κουρούνα» < αρχ. *κορώνη* (πβ. *κορωνίς, -ίδος* «καμπή, κορωνίδα»)].

κορνιζάδικο (το) (λαϊκ.) το κορνιζοποιείο.

κορνιζάρω ρ. μετβ. {κορνίζαρα κ. κορνιζάρισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** τοποθετώ (ζωγραφικό πίνακα, φωτογραφία ή πτυχίο) μέσα σε ξύλινο, γύψινο ή μεταλλικό πλαίσιο για διακοσμητικούς λόγους, ώστε να εκτεθεί σε κοινή θέα: *~ το δίπλωμα, για να το κρεμάσω στο ιατρείο* ΣΥΝ. καδράρω **2.** βάζω κορνίζα σε (αρχιτεκτονικό έργο, έπιπλο κ.λπ.). Επίσης **κορνιζώνω**. — **κορνιζάρισμα** κ. **κορνίζωμα** (το).

κορνιζάς (ο) {κορνιζάδες} (λαϊκ.) **1.** ο τεχνίτης που επαγγελματικά τοποθετεί φωτογραφίες, πίνακες ή διπλώματα μέσα σε κορνίζα ΣΥΝ. κορνιζοποιός **2.** ο κατασκευαστής και έμπορος κορνιζών για πίνακες, φωτογραφίες ή διπλώματα.

κορνιζοποιείο (το) **1.** το εργαστήριο όπου κατασκευάζονται παντός είδους κορνίζες **2.** το εργαστήριο όπου τοποθετούνται ζωγραφικοί πίνακες, φωτογραφίες ή διπλώματα μέσα σε κορνίζες ΣΥΝ. κορνιζάδικο. — **κορνιζοποιός** (ο).

κορνίζωμα (το) → κορνιζάρω

κορνιζώνω ρ. → κορνιζάρω

κορν-μπίφ (το) (παλαιότ. ορθ. *κορν-μπήφ*) {άκλ.} ψιλοκομμένο βοδινό κρέας που διατηρείται σε κονσέρβα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corn beef < corn «παστώνω (σε κονσέρβα)» + beef «βοδινό»].

κόρνο (το) ΜΟΥΣ. πνευστό όργανο, τής ευρύτερης οικογένειας των χάλκινων· στη σημερινή ορχήστρα, τα κόρνα σχηματίζουν ιδιαίτερη υποοικογένεια, που αντιπαρατίθεται στα «βαρέα χάλκινα» (τρομπέτες, τρομπόνια, τούμπα)· αν και η λ. έχει χρησιμοποιηθεί για τον χαρακτηρισμό μεγάλου αριθμού διαφορετικών τύπων οργάνων, ξύλινων (λ.χ. *αγγλικό ~*) ή χάλκινων, η κύρια σημασία της αφορά όργανα των οποίων το σπειροειδές σχήμα και ο ήχος θυμίζουν κέρατα ζώων και τον ήχο που παραγόταν όταν φυσούσαν σε αυτά από μια άκρη ΣΥΝ. κέρας.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. corno < λατ. cornu «κέρας, κέρατο»].

Κορνουάλη (η) περιοχή τής ΝΔ. Αγγλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Cornwall < λατ. Cornovii, ονομασία κελτικού φύλου που κατοικούσε εκεί (< cornu «κέρας», λόγω τού σχήματος τής χερσονήσου), + αγγλοσαξ. walh «ξένος», εξαιτίας τής κελτικής γλώσσας, που ήταν ξένη στούς Αγγλοσάξονες (γερμανόφωνοι). Βλ. κ. *Ουαλία*].

κορν-φλάουρ (το) {άκλ.} πολύ καλά επεξεργασμένο αλεύρι από καλαμπόκι ή άλλα σιτηρά, που έχει τη μορφή λεπτής λευκής σκόνης και την ιδιότητα να φουσκώνει τη ζύμη: *συσκευασμένο ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corn flour < corn «καλαμπόκι» + flour «αλεύρι»].

κορν-φλέικς (τα) {άκλ.} ψημένες νιφάδες καλαμποκιού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. corn flakes < corn «δημητριακά» + flake «νιφάδα»].

κόρο (το) ελλην. *χορωδία* **1.** η χορωδία (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το χορωδιακό έργο ή τμήμα έργου: *το ~ τής ενάτης τού Μπετόβεν.*
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. coro < λατ. chorus < αρχ. *χορός*].

κορόζο (το) λευκή και σκληρή ουσία, που παράγεται από καρπούς φυτών και χρησιμοποιείται για την κατασκευή κουμπιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. corozo < ισπ. - αμερ. corozo, πιθ. < δημώδ. λατ. *carudium «κουκούτσι»].

κορόιδεμα (το) → κοροϊδία

κοροϊδευτικός, -ή, -ό αυτός που γίνεται για κοροϊδία, για τη γελοιοποίηση, τον χλευασμό (κάποιου): *~ χειρονομίες / γκριμάτσες / λόγια* ΣΥΝ. περιπαικτικός, ειρωνικός, χλευαστικός. — **κοροϊδευτικά** επίρρ.

κοροϊδεύω ρ. μετβ. {κορόιδεψα} **1.** γελάω εις βάρος (κάποιου): *τον κορόιδευαν για την προφορά του / για τη δειλία του* ΣΥΝ. περιγελώ, εμπαίζω ΑΝΤ. επαινώ **2.** κάνω γκριμάτσες, μιμήσεις κ.λπ. εις βάρος (κάποιου), ώστε να προκαλέσω το γέλιο: *όταν ο δάσκαλος γυρνά την πλάτη, τα παιδιά τον κοροϊδεύουν* **3.** κάνω (κάποιον) να δεχθεί (κάτι) ως αληθινό ή αξιόλογο, ενώ γνωρίζω ότι είναι ψεύτικο ή ασήμαντο, εξαπατώ: *τον κορόιδεψε και του πήρε τα λεφτά* || *δεν μπορείς να κοροϊδέψεις εμένα!* ΣΥΝ. ξεγελώ.

κοροϊδία (η) {δύσχρ. κοροϊδιών} **1.** το να κοροϊδεύει κανείς (κάτι/κάποιον): *αρχίζω / πιάνω την ~* ΣΥΝ. εμπαιγμός **2.** το να εξαπατά κανείς, η σκόπιμη παραπλάνηση (κάποιου): *κάθε φορά μού λέει ότι η υπόθεσή μου θα τακτοποιηθεί, αλλά τελικά δεν κάνει τίποτα· αυτό είναι σκέτη ~* ΣΥΝ. εξαπάτηση, απάτη. Επίσης **κορόιδεμα** (το).

> **κοροϊδία: συνώνυμα.** Ανάλογα με το αν προκαλούν την αίσθηση τού γέλιου ή τού γελοίου, οι λέξεις που δηλώνουν **κοροϊδία** διακρίνονται χονδρικά σε δύο ομάδες: σ' αυτές που ενέχουν το γέλιο, έμμεσα ή άμεσα (κοροϊδία – ειρωνεία – σάτιρα – διακωμώδηση – γελοιοποίηση – περιγέλασμα – σκώμμα) και σ' αυτές που δεν συνδέονται με την έννοια τού γέλιου ή τού γελοίου (σαρκασμός – χλεύη/χλευασμός – εμπαιγμός). Η **ειρωνεία** διαφέρει των άλλων· είναι έμμεσος τρόπος κοροϊδίας, όπου το νόημα κρύβεται κάτω από τα λόγια, δεν παύει όμως να είναι κατανοητό για τον ακροατή. Η **σάτιρα** έχει άμεσο χαρακτήρα και δημόσιο, κατά κανόνα, βήμα (θέατρο, Μ.Μ.Ε.)· κοροϊδεύει πρόσωπα και πράγματα, προκαλώντας γέλιο, με σκοπό συνήθ. να διορθώσει τα κακώς κείμενα. Η **διακωμώδηση** πλησιάζει πολύ στη σημ. τής σάτιρας, έχοντας άμεσο χαρακτήρα και δημόσια, συνήθως, εκφορά. Η **γελοιοποίηση** έχει γενικότερο χαρακτήρα, προκαλεί δυσμενή εντύπωση για κάποιον που φθάνει τα όρια τού γελοίου. Το ίδιο και το **περιγέλασμα**, που χρησιμοποιείται σε απλούστερο λόγο ή στη λογοτεχνία. Το **σκώμμα** είναι το κοροϊδευτικό πείραγμα που αποσκοπεί κι αυτό στην πρόκληση δυσμενών εντυπώσεων εις βάρος κάποιου προσώπου. Η άλλη σειρά των κοροϊδευτικών λέξεων δεν συνδέεται με γέλιο, αλλά με έντονη επίκριση κάποιου, που στην οξύτερη μορφή της φθάνει στον **σαρκασμό** (κυριολ. σημ. «ξέσχισμα», το σκίσιμο τής σάρκας), την έντονα επιθετική και σκληρή επίκριση κάποιου. Η **χλεύη** και ο **χλευασμός** ενέχουν επίκριση με έντονο τον χαρακτήρα τής περιφρόνησης και τής μείωσης, ενώ στον **εμπαιγμό** η επίκριση έχει έντονα προσβλητικό χαρακτήρα. Η λέξη **κοροϊδία** (από το **κορόιδο** < *κουρό-γιδο «κουρεμένο γίδι») είναι η γενική νεότερη λ. που δηλώνει, στον προφορικό ιδίως λόγο, όλο το φάσμα της επίκρισης και τής πρόκλησης δυσμενών εντυπώσεων, με ή χωρίς γέλιο.

κοροϊδιλίκι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** η κοροϊδία: *Βαρέθηκα πια το ~. Ή μου δίνεις τώρα τα χρωστούμενα ή θα σε πάω στα δικαστήρια!* **2.** οτιδήποτε μπορεί να προκαλέσει γελοιοποίηση ή εξευτελισμό: *Τι κοροϊδιλίκια είναι αυτά; Πώς ντύθηκες έτσι;* ΣΥΝ. ρεζιλίκι.
[ΕΤΥΜ. < *κορόιδο* + παραγ. επίθημα *-(ι)λίκι*].

κοροϊδίστικα επίρρ. χωρίς να αξίζει ή να έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα: *χάσαμε τη νίκη ~!* ΣΥΝ. άδικα, τζάμπα.

κοροϊδίστικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με την κοροϊδία· κυρ. στη ΦΡ. ***κοροϊδίστικα λεφτά*** χρήματα που δαπανήθηκαν χωρίς λόγο, χωρίς αποτέλεσμα και συνεκδ. ό,τι αγοράστηκε με αυτά τα χρήματα:

αυτό το ψυγείο δεν αξίζει, είναι ~ ΣΥΝ. πεταμένα λεφτά.

κορόιδο (το) **1.** αυτός που γίνεται αντικείμενο χλευασμού: *με τα καμώματά του έγινε το ~ τού χωριού* ΣΥΝ. περίγελως, τρελός, ψώνιο **2.** αυτός που μπορεί εύκολα να εξαπατηθεί, να πέσει θύμα εκμετάλλευσης: *για ~ με περνάς και πας να μου πουλήσεις ψεύτικο πράγμα;* || *είναι μεγάλο ~· αυτός δουλεύει σαν σκυλί κι οι υπόλοιποι του τρώνε τα λεφτά!* || *Ξύπνα ~! Δεν βλέπεις ότι σε εκμεταλλεύονται;* ΣΥΝ. αφελής, χαζός, θύμα ΑΝΤ. ξύπνιος· ΦΡ. (α) ***κάνω το κορόιδο*** προσποιούμαι ότι δεν αντιλαμβάνομαι τι συμβαίνει: *τον είδα από μακριά, αλλά έκανα το κορόιδο, για να τον αποφύγω* || *όλα τα ξέρει και τα καταλαβαίνει, αλλά κάνει το κορόιδο σκόπιμα!* ΣΥΝ. κάνω την πάπια, τον χαζό (β) ***πιάνω (κάποιον) κορόιδο*** εξαπατώ (κάποιον): *πήγε να με πιάσει κορόιδο, αλλά δεν την πάτησα!* (γ) ***εις υγείαν / στην υγεία τού κορόιδου*** σε περιπτώσεις που κάποιοι καλοπερνούν εις βάρος άλλου, τον εκμεταλλεύονται ή τον εξαπατούν: *σκοτώνεται στη δουλειά να τους στέλνει λεφτά κι αυτοί τα τρώνε και τα πίνουν ~.* — (υποκ.) **κοροϊδάκι** (το), (μεγεθ.) **κοροϊδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < **κουρόγιδο* «κουρεμένο γίδι» (αρχικώς για διαπομπευμένη γυναίκα) < *κουρά* + *-γιδο* < *γίδι*].

κορόμηλο (το) ο εδώδιμος καρπός τής κορομηλιάς, που είναι μεγαλύτερος από κεράσι και μικρότερος από βερίκοκο, έχει λεπτή λεία φλούδα κοκκινωπού χρώματος και η σάρκα του έχει γλυκόξινη γεύση ΣΥΝ. τζάνερο· ΦΡ. ***(τρέχει) το δάκρυ κορόμηλο*** για συνεχές, ασταμάτητο κλάμα. — **κορομηλιά** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίφθογγος*.
[ΕΤΥΜ. < **καρόμηλο* (με προληπτική αφομοίωση) < **καρυό-μηλον* < αρχ. *κάρυον* (βλ.λ.) + *μῆλον*. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το μτγν. **ὀρόμηλον* (*ὄρος* + *μῆλον*, μαρτυρείται μόνον ο δωρ. τ. *ὀρομαλίδες*) με την επίδρ. τού συνωνύμου *κοκκύμηλον*].

κορόνα (η) → κορώνα

κοροπλάστης (ο) {κοροπλαστών} ο τεχνίτης ή καλλιτέχνης που είναι ειδικευμένος στην κατασκευή μικρών αγαλμάτων από πηλό ή γύψο, τα οποία συνήθ. παριστάνουν κόρες. — **κοροπλαστική** (η).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κορο-* (< *κόρη*) + *πλάστης*].

κόρος[1] (ο) **1.** η απόλυτη πλήρωση ΣΥΝ. πλησμονή, υπερπλήρωση, χόρταση ΑΝΤ. άδειασμα, εκκένωση **2.** (κατ' επέκτ.) το συναίσθημα δυσφορίας και αηδίας, που ακολουθεί την απόλυτη πλήρωση ΣΥΝ. κορεσμός, (οικ.) μπούχτισμα, υπερκορεσμός ΑΝΤ. έλλειψη, πείνα· ΦΡ. ***κατά κόρον*** σε υπερβολικό βαθμό: *η υπόθεση προβλήθηκε ~ από τα μέσα ενημέρωσης* ΣΥΝ. υπερβολικά ΑΝΤ. λίγο, ελάχιστα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κορ-*, πβ. *κορ-έ-σαι*, απρφ. αορ. τού ρ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω» (βλ. κ. *κορεσμός*)].

κόρος[2] (ο) (παλαιότ. στη ναυπηγική) μονάδα μετρήσεως τής χωρητικότητας των πλοίων: *πλοίο είκοσι χιλιάδων κόρων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < εβρ. kōr «στρογγυλό δοχείο». Η εβρ. λ. αποτελεί επίσης μονάδα μετρήσεως (κυρ. υγρών), που ισοδυναμεί με 220 λίτρα].

corpus (το) λατ. (προφέρεται *κόρπους*) {συχνά πληθ. corpora} σώμα (γλωσσικού) υλικού: *η επιλογή τού λημματολογίου βασίστηκε σε ~.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. corpus «σώμα»].

κορσάζ (το) {άκλ.} το τμήμα γυναικείου ρούχου που καλύπτει την περιοχή τού στήθους και γενικότ. τον άνω κορμό: *εφαρμοστό / πλούσιο / αποκαλυπτικό / κεντητό ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. corsage < corps «σώμα (< λατ. corpus)].

κορσές (ο) {κορσέδες} πλατιά ελαστική ζώνη που φοριέται κατάσαρκα περιβάλλοντας τη μέση και τους γλουτούς, ενίοτε και μέρος τού θώρακα (για λόγους αισθητικής ή υγείας): *γυναικείος / ανδρικός / ορθοπαιδικός / δετός ~·* ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι στενός κορσές*** γίνομαι φορτικός, ενοχλητικός: *στενός κορσές μού έγινε· όλο ρωτάει πού πάω και τι κάνω* ΣΥΝ. παρενοχλώ, πιέζω. — (υποκ.) **κορσεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. corset < corps «σώμα» (< λατ. corpus)].

Κορσική (η) (γαλλ. Corse) γαλλικό νησί τής Δ. Μεσογείου, κοντά στις ακτές τής Δ. Ιταλίας, με πρωτεύουσα το Αιάκιο (Αγιάτσο). — **Κορσικανός** (ο) [1888], **Κορσικανή** (η), **κορσικανικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Corsica, αβεβ. ετύμ., ίσως συνδ. με φοιν. horsi «ξύλινος, δασώδης». Ήδη μτγν. είναι οι ονομασίες *Κύρνος, Κόρση, Κορσίκα*].

κορτάκιας (ο) {κορτάκηδες} (λαϊκ.-μειωτ.) το άτομο που κάνει κόρτε, που φλερτάρει γυναίκες κατά σύστημα ΣΥΝ. ερωτιάρης.
[ΕΤΥΜ. < *κόρτε* + παραγ. επίθημα *-άκιας*, πβ. *ματ-άκιας, γκομενάκιας*].

κορτάρω ρ. μετβ. {κόρταρα κ. κορτάρισα} κάνω κόρτε, φλερτάρω. — **κορτάρισμα** (το).

κόρτε (το) {άκλ.} η έμμεση έκφραση ερωτικής επιθυμίας προς κάποιον, κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να επιδιώκεται και η ανταπόκρισή του: *κάνω ~* ΣΥΝ. φλερτ, ερωτοτροπία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corte «αυλή παλατιού» (< λατ. cohors «αυλή, περίβολος»). Η σημερινή σημ. προήλθε από την έκφραση fare la corte «συμπεριφέρομαι ευγενικά (όπως αρμόζει σε αυλικούς) - ερωτοτροπώ». Παρόμοια σημασιολ. εξέλιξη συναντούμε και στο γερμ. höflich «ευγενικός» (< Hof «αυλή»)].

κορτιζόνη (η) {κορτιζονών} ορμόνη που παράγεται από τον φλοιό των επινεφριδίων, η οποία κατασκευάζεται τεχνητά και χρησιμοποιείται όπως και τα παράγωγά της στη θεραπεία αλλεργικών παθήσεων και ρευματισμών, κυρ. λόγω τής αντιφλεγμονώδους δράσης της: *κάνω ενέσεις κορτιζόνης.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. cortisone, συντετμημένος τ. τού corticosterone (βλ. κ. *κορτικοστερόνη*)].

κορτιζονούχος, -ος, -ο (φάρμακο, ουσία κ.λπ.) που περιέχει κορτιζόνη: *~ κολλύριο.*
[ΕΤΥΜ. < *κορτιζόνη* + *-ούχος* < *έχω*].

κορτικοειδή (τα) οργανικές ενώσεις, που απαντούν στη φλοιώδη ουσία των επινεφριδίων. Επίσης **κορτικοστεροειδή**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. corticoid (νόθο σύνθ.)].

κορτικοστερόνη (η) {κορτικοστερονών} ΒΙΟΛ. στεροειδής ορμόνη που εκκρίνεται από τον φλοιό των επινεφριδίων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. corticosterone (νόθο σύνθ.) < cortico- (< λατ. cortex «φλοιός») + -ster- (< αρχ. *στερεός*) + κατάλ. -one].

Κορύβαντες (οι) {Κορυβάντων} ΜΥΘΟΛ. οι πρώτοι άνθρωποι που γεννήθηκαν από την ίδια τη Γη· λόγω τής χορευτικής τους ικανότητας συνδέθηκαν με τις Μούσες και συχνά ταυτίζονταν με τους Καβείρους και τους Κουρήτες.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κορυβαντιώ*].

κορυβαντισμός (ο) {μτγν.} η κατάσταση τού φρενήρους ενθουσιασμού. — **κορυβαντικός**, -ή, -ό {μτγν.}.

κορυβαντιώ ρ. αμετβ. {κορυβαντιάς...· μόνο σε ενεστ. και παρατ.} (αρχαιοπρ.) είμαι έξαλλος από (θρησκευτικό) ενθουσιασμό ή φανατισμό: «*μόνο με "Σατανά" δεν παρομοίασαν τον επικοινωνιακό σύμβουλο τού προέδρου οι κορυβαντιώντες δημογέροντες τού κόμματος*» (εφημ.) ΣΥΝ. μαίνομαι, φρενιάζω ΑΝΤ. ηρεμώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυβαντιῶ* (*-άω*) < *Κορύβαντες*, ιερείς τής Κυβέλης στη Φρυγία, οι οποίοι θορυβούσαν έξαλλα, όταν τελούσαν τα καθήκοντά τους. Η λ. *Κορύβαντες* είναι αγν. ετύμου, ίσως φρυγικής προελ., αν και έχει προταθεί η σύνδεση με αρχ. σκανδ. hverfa «στρέφω, στριφογυρίζω» (που θα μπορούσε να συσχετιστεί με τους κορυβαντικούς χορούς)].

Κορυδαλλός (ο) **1.** δήμος τής Αττικής, ΝΑ. τού όρους Αιγάλεω **2.** (συνεκδ.) (α) το συγκρότημα φυλακών που βρίσκεται στον παραπάνω δήμο: *δραπέτευσε από τον ~* || *έχει κάνει στον ~* (ενν. *φυλακή*) (β) (γενικότ.) η φυλακή: *πάω / μπαίνω / κλείνω* (κάποιον) *στον ~.*
[ΕΤΥΜ. Στην ίδια περιοχή βρισκόταν ο αρχ. δήμος *Κορυδαλλοῦ* ή *Κορυδαλλέων*, από το ομώνυμο πτηνό].

κορυδαλλός (ο) μικρό ωδικό πτηνό, που μοιάζει με σπουργίτι, έχει μήκος περίπου 20 εκατοστά, γκρίζο φτέρωμα με σχέδια στο στήθος, χαρακτηριστικό λοφίο στο πίσω μέρος τού κεφαλιού, κατασκευάζει τις φωλιές του σε κοιλότητες τού εδάφους, τρέφεται με έντομα, κάμπιες, σκουλήκια και σπόρους και το κυνηγούν για το νόστιμο κρέας του ΣΥΝ. (λαϊκ.) σιταρήθρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυδαλ(λ)ός* < *κόρυδος* / *κορυδός* < *κόρυς, -υθος* «περικεφαλαία» (για το οποίο βλ. λ. *κορυφή*)].

κόρυζα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** κρυολόγημα που συνοδεύεται από ρινική καταρροή ΣΥΝ. συνάχι **2.** λοιμώδης νόσος των πουλερικών και των βοοειδών.
[ΕΤΥΜ. αρχ. λ., που συνδ. με αρχ. αγγλ. hrot «βλέννα, μύξα», αρχ. γερμ. (h)roz, ρ. hrūzzan «γρυλίζω, ροχαλίζω» κ.ά.].

κορύνη κ. **κορύνα** (σημ. 2-3) (η) {κορυνών} **1.** ρόπαλο που χρησίμευε ως πολεμικό ή κυνηγετικό όπλο και είχε τη μία πλευρά παχύτερη και ενισχυμένη με σιδερένια επένδυση: *η ~ τού Ηρακλή / των μονομάχων* || *σιδερένια / θανατηφόρα ~* **2.** (α) ελαφρό, ξύλινο, γυμναστικό όργανο με μήκος 0,75 μ. και διάμετρο 10-11 εκ. στην ογκωδέστερη πλευρά και 4 εκ. στη λαβή, που χρησιμοποιείται κυρ. στην ενόργανη γυμναστική γυναικών στις ασκήσεις εδάφους (β) αντίστοιχο όργανο που χρησιμοποιείται στο τσίρκο από ζογκλέρ (γ) ξύλινο αντικείμενο σχήματος μπουκαλιού που χρησιμοποιείται στο μπόουλινγκ (βλ.λ.) **3.** ΑΘΛ. ***κορύνες*** (οι) αγώνισμα τής ρυθμικής γυμναστικής γυναικών, στο οποίο χρησιμοποιούνται τα παραπάνω όργανα. — **κορυνηφόρος**, -ος, -ον {αρχ.}.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόρυς, -υθος* «περικεφαλαία, κράνος» (βλ. κ. *κορυφή*)].

Κορυτσά (η) (ορθότ. *Κορίτσά*) πόλη τής ΝΑ. Αλβανίας (Β. Ηπείρου), γνωστή από τον ελληνοϊταλικό πόλεμο τού 1940 (*Έπος τής Αλβανίας*).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Korçë / Korça < goritsa «αγριαχλαδιά»].

κορυφαίος, -α, -ο {αρχ.} **1.** αυτός που βρίσκεται στην κορυφή σε σχέση με άλλους, που τους ξεπερνά: *~ επιστήμων / παίκτης / παράγοντας / έργο / στέλεχος / συνθέτης / γιατρός / εκδήλωση / ρόλος* ΣΥΝ. εξέχων, ξεχωριστός ΑΝΤ. τελευταίος, έσχατος, ασήμαντος **2.** (ειδικότ. στο αρχ. δράμα) **κορυφαίος** (ο) το μέλος τού χορού που διευθύνει, οδηγεί τον χορό (δίνοντας τον ρυθμό στο τραγούδι και στην όρχηση) και συνδιαλέγεται (στα διαλογικά μέρη) με τους υποκριτές: *ο ~ τού χορού* ΣΥΝ. προεξάρχων (πβ. λ. *υποκριτής*).

κορυφή κ. **κορφή** {μεσν.} (η) (σημ. 1-3) **1.** το υψηλότερο σημείο: *η ~ τού κεφαλιού / των δέντρων / τής σκάλας / τού κύματος* ΣΥΝ. άκρη ΑΝΤ. βάση· ΦΡ. ***από την πόλη έρχομαι και στην κορφή κανέλα*** βλ. λ. *κανέλα* **2.** (ειδικότ.) το υψηλότερο σημείο ενός βουνού: *απάτητη / απρόσιτη / χιονισμένη / απότομη / ψηλή ~* ΣΥΝ. βουνοκορφή, άκρη ΑΝΤ. (πεδιάδα) πλαγιά· ΦΡ. ***απ' την κορ(υ)φή ώς τα νύχια*** ολόκληρος, από πάνω ώς κάτω: *τον εξέταζε προσεκτικά ~* ΣΥΝ. πατόκορφα **3.** (στον τ. ***κορφή***) η τρυφερή άκρη τού βλαστού των φυτών (βλ. κ. λ. *κορφάδα*) **4.** (α) ΓΕΩΜ. το σημείο γεωμετρικού σχήματος, το οποίο απέχει περισσότερο από τη βάση και στο οποίο τέμνονται δύο πλευρές (ευθείες) ή τρία ή περισσότερα επίπεδά του: *οι ~ τού τριγώνου / τού κώνου / τής καμπύλης / τής πυραμίδας* (β) το σημείο στο οποίο συναντώνται οι ημιευθείες (πλευρές) που ορίζουν μία γωνία (γ) ***κατά κορυφήν γωνίες*** (*κατά κορυφὴν γωνίαι*, Ευκλείδ. 1,15) δύο γωνίες που έχουν κοινή κορυφή και οι πλευρές τής μιας είναι προεκτάσεις των πλευρών τής άλλης **5.** (μτφ.) το πρόσωπο ή θεσμικό όργανο που ασκεί τον έλεγχο ή την εξουσία: *η ~ τής ιεραρχίας / τής ηγεσίας / τού κόμματος* || *συνδιάσκεψη* (βλ.λ.) / *συνομιλίες / σύνοδος* (βλ.λ.) / *συνάντηση* (βλ.λ.) *κορυφής* ΣΥΝ. κεφαλή, ηγεσία ΑΝΤ. βάση **6.** (μτφ.) το πιο υψηλό, το πιο επιτυχημένο σημείο όπου μπορεί να φθάσει κανείς: *η ~ τής βαθμολογίας / τής επιτυχίας / τής επιστήμης / τής σταδιοδρομίας* **7.** (ως χαρακτηρισμός) ο κορυφαίος: *είναι ~ στο είδος του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόρυς, -υθος* «περικεφαλαία, κράνος» < θ. *kor-, πιθ. ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», οπότε η λ. συνδέεται με το

ουσ. *κέρας* (βλ.λ.), ίσως και με αρχ. γερμ. hiruz «ελάφι», λατ. cerus (> γαλλ. cerf) κ.ά. Κατ' άλλη άποψη, οι λ. *κορυφή* και *κόρυμβος* είναι πελασγικής αρχής].

κορυφογραμμή (η) [1874] η γραμμή που σχηματίζεται νοητά και ενώνει τις κορυφές (και τις κοιλότητες) γειτονικών βουνών: *οι ~ τής Πίνδου* ΣΥΝ. βουνοκορφή ΑΝΤ. πλαγιά.

κορυφώνω ρ. μετβ. {κορύφω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** οδηγώ (κάτι) στο ανώτατο σημείο: *η απροσδόκητη τροπή που πήρε η υπόθεση κορύφωσε την αγωνία τού κοινού·* (μεσοπαθ. **κορυφώνομαι**) **2.** φθάνω στο ανώτατο σημείο, στο ζενίθ: *κορυφώνεται η πίστη / η περιέργεια / η κρίση / το ενδιαφέρον / ο ανταγωνισμός / η ηδονή* **3.** φθάνω στο πιο σημαντικό σημείο μου: *οι εκδηλώσεις θα κορυφωθούν με την ομιλία τού πρωθυπουργού.* — **κορύφωμα** (το) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. κορυφῶ (-όω) < *κορυφή*].

κορύφωση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το υψηλότερο σημείο, ο ανώτατος βαθμός (ιδιότητας, κατάστασης κ.λπ.): *η ~ τής αγωνίας των θεατών ενός διαγωνισμού* || *με τον χαμό και τού δεύτερου παιδιού έφθασε το οικογενειακό δράμα στην ~ του* || *η ~ τής απόλαυσης / τού πάθους / τής έντασης* ΣΥΝ. αποκορύφωση, αποκορύφωμα **2.** το σημαντικότερο σημείο: *~ των πολιτιστικών εκδηλώσεων αύριο με τη συναυλία τού μεγάλου συνθέτη* || *η ~ τής δράσης στην αρχαία τραγωδία* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποτελεί την κορυφαία στιγμή, το ανώτατο σημείο: *η χθεσινή συγκέντρωση αποτέλεσε την ~ τής προεκλογικής εκστρατείας...* || *η αποψινή διαδήλωση θα είναι η ~ μιας σειράς ενεργειών διαμαρτυρίας για την κυβερνητική πολιτική στο θέμα των συντάξεων.*

κορφάδα (η) **1.** η τρυφερή άκρη τού βλαστού των φυτών, κυρ. τής κολοκυθιάς: *δροσερή / τρυφερή ~* ΣΥΝ. κορυφή **2. κορφάδες** (οι) φαγητό που παρασκευάζεται από τις τρυφερές άκρες των βλαστών χορταρικών και κολοκυθιών ΣΥΝ. κολοκυθοκορφάδες.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορυφάς, -άδος* < *κορυφή*].

κορφή (η) → κορυφή

Κορφιάτης (ο), **Κορφιότισσα** (η) (λαϊκ.) ο Κερκυραίος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Κορφοί*. βλ. λ. *Κέρκυρα*].

κορφιάτικος, -η, -ο [μεσν.] (λαϊκ.) αυτός που σχετίζεται με την Κέρκυρα ή τους Κερκυραίους: *~ καντούνια / χορός / γλυκύσματα* ΣΥΝ. κερκυραϊκός.

κορφοβούνι (το) {χωρ. γεν.} (λογοτ.) το ψηλότερο σημείο ενός βουνού: *απάτητο / ψηλό / άγριο ~* ΣΥΝ. βουνοκορφή.

κορφολόγος (ο) **1.** αυτός που κόβει τα βλαστάρια φυτού • **2.** ΤΕΧΝΟΛ. μηχάνημα που χρησιμοποιείται για τον αποχωρισμό τού ανθόγαλου από το γάλα.

κορφολογώ ρ. μετβ. [μεσν.] {κορφολογείς... | κορφολόγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} κόβω τις τρυφερές άκρες, τα βλαστάρια φυτού (συνήθ. για φαγητό). — **κορφολόγημα** (το).

κόρφος (ο) **1.** το μέρος τής θάλασσας που μπαίνει μέσα στην ξηρά και είναι προστατευμένο: *γαλήνιος / σκοτεινός ~* ΣΥΝ. κόλπος **2.** (μτφ.) τα στήθη τής γυναίκας ή το στέρνο τού άντρα: *κοιμήθηκε γαλήνια στον ~ του* || *έκρυψε βιαστικά το μήνυμα στον ~ της* ΣΥΝ. αγκαλιά, στήθος· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***(έχω / ζεσταίνω) φίδι στον κόρφο μου*** προστατεύω ή βοηθώ άνθρωπο, που θα αποδειχθεί αγνώμων ή εχθρός μου: *άργησε να καταλάβει τι φίδι είχε στον κόρφο του!* (β) ***ούτε ψύλλος στον κόρφο μου*** βλ. λ. *ψύλλος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κόλφος* < αρχ. *κόλπος* (βλ.λ.)].

-κορφος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κορυφών: *δί-κορφος, τρί-κορφος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κορ(υ)φή* (πβ. κ. μτγν. *τρι-κόρυφος*, αρχ. *δι-κόρυφος*)].

κόρωμα (το) → κορώνω

κορώνα (η) (σχολ. ορθ. *κορόνα*) {δύσχρ. κορωνών} **1.** κόσμημα που φέρεται στην κεφαλή συνήθ. βασιλέων· κατασκευάζεται από ευγενές μέταλλο, διακοσμείται περίτεχνα με πολύτιμους λίθους και έχει σχήμα στεφάνης ΣΥΝ. στέμμα **2.** κάθε κόσμημα κεφαλής που μοιάζει με στέμμα: *αποκριάτικη ~* || *η ~ μιας νικήτριας καλλιστείων·* ΦΡ. (μτφ.) ***έχω (κάποιον) κορώνα στο κεφάλι μου*** τιμώ πάρα πολύ και φροντίζω (κάποιον): *εγώ τη γυναίκα μου την ~* **3.** (συνεκδ.) καθετί που φέρει απεικόνιση τού παραπάνω κοσμήματος (λ.χ. οικόσημο, θυρεός, νόμισμα)· (ειδικότ.) νόμισμα χωρών τής Ευρώπης: *η ~ τής Σουηδίας / τής Δανίας·* ΦΡ. (α) ***κορώνα-γράμματα*** βλ. λ. *γράμμα* (β) ***παίζω τη ζωή μου κορώνα-γράμματα*** βλ. λ. *ζωή* **4.** θήκη από ειδικό υλικό (πορσελάνη, πολύτιμο μέταλλο κ.λπ.), που τοποθετείται από οδοντίατρο πάνω σε φυσικό δόντι, καλύπτοντάς το όλο για την προστασία του: *πορσελάνινη / χρυσή ~* ΣΥΝ. θήκη, επίθεση • **5.** ΜΟΥΣ. σημείο που δηλώνει επιμήκυνση ενός φθόγγου και σημειώνεται πάνω από αυτόν· (συνεκδ.) η αυξημένη χρονική διάρκεια και ένταση τής φωνής σε συγκεκριμένο σημείο τής μελωδίας: *βγάζω ~* **6.** (μτφ.) τα μεγάλα λόγια, συνήθ. για εντυπωσιασμό, επιθετικές ή έντονες εκφράσεις: *δημαγωγικές / πολεμοχαρείς ~* || *στον λόγο του πέταξε και μερικές εθνικιστικές ~* ΣΥΝ. μεγαλοστομία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < λατ. corona «στεφάνι» < αρχ. *κορώνη* «κουρούνα» < θ. kor-ōn-, παρεκτεταμένος τ. τού *kor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker-, ηχομιμητική ρίζα που αποδίδει κραυγές ορισμένων πτηνών, πβ. λατ. cornix «κουρούνα», corvus «κοράκι», αγγλ. crow, σουηδ. kraka, γαλλ. corbeau κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *κόρ-αξ* (βλ.λ.), *κορ-ωνίς (-ίδα)*].

Κορώνη (η) κωμόπολη τής ΝΔ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας, γνωστή για το μεσαιωνικό της κέντρο· ΦΡ. (μτφ.) ***έχω μπάρμπα στην Κορώνη*** έχω μεγάλο μέσον, έχω ισχυρούς προστάτες: *δεν έχει ανάγκη από διαγωνισμούς για να διοριστεί· ~!* ΣΥΝ. έχω δόντι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κωμόπολη < αρχ. *κορώνη* (βλ. λ. *κορώνα*). Η φρ. *έχω μπάρμπα στην Κορώνη* ερμηνεύεται από τη σπουδαιότητα τής πόλης κατά την Τουρκοκρατία και από την εξουσία τού διοικητή της].

κορωνίδα (η) {-ας κ. -ίδος} **1.** το πιο υψηλό σημείο ενός οικοδομήματος ΣΥΝ. κορυφή, άκρο ΑΝΤ. βάση, βάθρο, θεμέλιο **2.** (κατ' επέκτ.) (α) το μέρος τής στέγης που προεξέχει από τους τοίχους ΣΥΝ. γείσο (β) το μέρος επίπλου που προεξέχει ΣΥΝ. κορνίζα **3.** (μτφ.) το πιο υψηλό σημείο, ο ανώτατος βαθμός αξιολογικής κλίμακας **4.** (συνεκδ.) καθετί που θεωρείται κορυφαίο, σημαντικότερο σε έναν τομέα: *είναι η ~ των φιλοσόφων* || *ο άνθρωπος είναι η ~ τής δημιουργίας* ΣΥΝ. αφρός, κορυφή ΑΝΤ. μετριότητα **5.** ΓΛΩΣΣ. (στην Αρχαία Ελληνική) το σημείο, όμοιο στο σχήμα με την ψιλή, το οποίο τοποθετείται πάνω από μακρό φωνήεν ή δίφθογγο, που έχει προέλθει από κράση: *καὶ ἐγώ > κἀγώ* • **6.** ΜΟΥΣ. σημείο τής ευρωπαϊκής μουσικής που δηλώνει ότι ο φθόγγος ή η παύση μπορεί να διαρκέσει όσο χρόνο θέλει ο εκτελεστής ΣΥΝ. κορώνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος, συγκοπή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κορωνίς, -ίδος* < *κορώνη* (βλ. λ. *κορώνα*)].

κορώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόρω-σα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (σπάν.) μεταδίδω τόση θερμότητα, ώστε να κάνω (κάτι) να καίει ΣΥΝ. πυρακτώνω **2.** (μτφ.) κάνω (κάποιον) να βρεθεί εκτός εαυτού: *το κρασί τον κόρωσε* ΣΥΝ. ερεθίζω, εξάπτω ΑΝΤ. παγώνω, δροσίζω ♦ **3.** (αμετβ.) αποκτώ τόση θερμότητα, ώστε να καίω: *η αλουμινένια στέγη κόρωσε από τις ακτίνες τού ηλίου* ΣΥΝ. πυρακτώνομαι ΑΝΤ. παγώνω, δροσίζω· ΦΡ. (μτφ.) ***ανάβω και κορώνω*** εξοργίζομαι, γίνομαι έξαλλος, εκτός εαυτού: *άναψε και κόρωσε μ' αυτά που άκουσε* ΣΥΝ. εξάπτομαι ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω. — **κόρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κόρος*[1] «κορεσμός - θυμός (βλ.λ.)»].

Κ.Ο.Σ. (το) Κεντρικό Οικονομικό Συμβούλιο.

κόσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγάλο δρεπάνι με μεγάλη λαβή.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. kosa].

κοσάρι (το) → εικοσάρικο

κοσάρικο (το) → εικοσάρικο

κοσκινάς (ο) [μεσν.] {κοσκινάδες}, **κοσκινού** (η) {κοσκινούδες} τεχνίτης ειδικός στην κατασκευή κόσκινων.

κοσκινίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κοσκίνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** περνώ (κάτι) από κόσκινο: *~ το αλεύρι / το στάρι* ΣΥΝ. καθαρίζω **2.** (μτφ.) περνώ από εξονυχιστικό έλεγχο: *οι εφοριακοί οφείλουν να κοσκινίζουν τις δηλώσεις* (υπόνοιες για φοροδιαφυγή) ΣΥΝ. εξετάζω, ελέγχω, κρησαρίζω, περνώ από ψιλό κόσκινο· ΦΡ. (παροιμ.) ***όποιος δεν θέλει / βαριέται να ζυμώσει, δέκα μέρες κοσκινίζει*** βλ. λ. *ζυμώνω*. — **κοσκίνισμα** (το), **κοσκινιστός, -ή, -ό**.

κόσκινο (το) στρογγυλό σκεύος με τρυπητό πλέγμα στη βάση και φαρδιά περίμετρο, μέσα από το οποίο περνάμε κοκκώδη υλικά (π.χ. αλεύρι), για να καθαριστούν από ξένα σώματα ή να κατακρατηθούν οι μεγαλύτεροι κόκκοι: *ξύλινο / ψιλό / λεπτό ~* ΣΥΝ. κρησάρα· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***περνώ (κάποιον / κάτι) από (ψιλό) κόσκινο*** εξετάζω (κάποιον/κάτι) εξονυχιστικά: *η αίτησή του πέρασε από κόσκινο, πριν γίνει δεκτή* ΣΥΝ. κοσκινίζω (β) (σκωπτ.) ***θα σου βάλω κόσκινο / κρησάρα*** (ενν. στο πρόσωπο) (για άνθρωπο που ντρέπεται να παρουσιαστεί δημοσίως) δεν θα αφήσω να σε δουν, θα σε καλύψω: *τι ντρέπεσαι, την επόμενη φορά ~!* (γ) ***κάνω (κάτι / κάποιον) κόσκινο*** κάνω (κάτι/κάποιον) διάτρητο από σφαίρες (πυροβολώντας): *πυροβολούσαν από παντού και του έκαναν το αυτοκίνητο ~!* (δ) ***παλιά μου τέχνη κόσκινο*** βλ. λ. *τέχνη* (ε) ***καινούργιο κοσκινάκι μου και πού να σ' ακουμπήσω / να σε κρεμάσω*** βλ. λ. *καινούργιος*. — (υποκ.) **κοσκινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόσκινον*, αγν. ετύμου. Καμιά από τις προταθείσες απόψεις δεν ικανοποιεί, όπως λ.χ. η σύνδεση με λιθ. kõšti «στραγγίζω» ή με λατ. scindō «διασχίζω, διασπώ». Η λ. είναι πιθ. μεσογειακής καταγωγής].

κοσκινίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κόσκινο που χρησιμοποιείται για το κοσκίνισμα τού χώματος ή άλλων υλικών.
[ΕΤΥΜ. < θ. *κοσκινισ-* (ρ. *κοσκινίζω*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *σφουγγαρίσ-τρα*].

κοσμαγάπητος, -η, -ο [1888] αυτός που είναι σε όλους αγαπητός: *~ παρουσία / προσωπικότητα / αστέρας / νησί* ΣΥΝ. δημοφιλής, λαοφιλής ΑΝΤ. λαομίσητος, λαοκατάρατος.

κοσμάκης (ο) [1894] {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) οι απλοί άνθρωποι, τα μη προνομιούχα λαϊκά στρώματα, ο «απλός λαός»: *ποιος ενδιαφέρεται για τα προβλήματα τού ~;* || *αυτά είναι λόγια του ~· μην τ' ακούς!* ΣΥΝ. λαός, λαουτζίκος, όχλος ΑΝΤ. αριστοκρατία, πλουτοκρατία· ΦΡ. ***κόσμος και κοσμάκης*** μεγάλο πλήθος ανθρώπων ή άνθρωποι κάθε κοινωνικής τάξεως και προέλευσης: *μαζεύτηκε ~, να δει τι τρέχει.*

κοσμάρα (η) → κόσμος

Κοσμάς (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων και μοναχών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας: *οι Άγιοι ~ και Δαμιανός* || *ο Άγιος ~ ο Αιτωλός* **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κοσμᾶς* < αρχ. *κόσμος*].

κοσμετολογία (η) → κοσμητολογία

κόσμημα (το) {κοσμήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε χρησιμεύει για διακόσμηση ή στολισμό: *~ οροφής* (σχέδιο ζωγραφισμένο ή ανάγλυφο, που διακοσμεί την επιφάνεια οροφής κτηρίου) || *τυπογραφικό ~* (το σχέδιο στο εξώφυλλο) ΣΥΝ. στολίδι, καλλωπισμός **2.** (ειδικότ.) τα στολίδια που φορούν πάνω τους οι άνθρωποι: *γυναικείο / πολύτιμο / ψεύτικο / αγαπημένο / χρυσό / ασημένιο / παραδοσιακό / περίτεχνο ~* ΣΥΝ. (ξέν.) μπιζού **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ομορφαίνει κάτι: *το νεοκλασικό κτήριο αποτελούσε ~ τής πόλης μας* ΣΥΝ. στολίδι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοσμῶ* (βλ.λ.)].

κοσμηματογράφος (ο/η) [1863] **1.** τεχνίτης ειδικευμένος στη διακόσμηση εσωτερικών τοίχων, οροφών, δαπέδων ή προσόψεων κτηρίων **2.** τεχνίτης ειδικευμένος στον σχεδιασμό κοσμημάτων. — **κοσμηματογραφία** (η) [1848], **κοσμηματογραφικός, -ή, -ό** [1886].

κοσμηματοθήκη (η) [1882] {κοσμηματοθηκών} ειδική θήκη, στην

οποία φυλάσσονται και με την οποία μεταφέρονται κοσμήματα: *σκαλιστή / κλειδωμένη / πολύτιμη ~* ΣΥΝ. μπιζουτιέρα.

κοσμηματοποιία (η) [1801] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατασκευής κοσμημάτων.

κοσμηματοποιός (ο/η) ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην κατασκευή κοσμημάτων: *επιδέξιος / λεπτολόγος ~.*

κοσμηματοπωλείο (το) [1889] κατάστημα στο οποίο εκτίθενται και πωλούνται κοσμήματα.

κοσμηματοπώλης (ο) [1875] {κοσμηματοπωλών}. **κοσμηματοπώλισσα** (η) {κοσμηματοπωλισσών} έμπορος που ασχολείται με την πώληση κοσμημάτων, ο ιδιοκτήτης κοσμηματοπωλείου.

κόσμηση (η) ▸ κοσμώ

κοσμητεία (η) {κοσμητειών} **1.** το αξίωμα τού κοσμήτορα **2.** (συνεκδ.) η θητεία τού κοσμήτορα, ο χρόνος κατά τον οποίο ασκεί αυτό το αξίωμα: *κατά την ~ του ελήφθησαν σημαντικές αποφάσεις στη σχολή* **3.** (συνεκδ.) το γραφείο τού καθηγητή που κατέχει το αξίωμα αυτό: *η συνάντηση θα γίνει στην ~.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κοσμητής*, αξιωματούχος των Αθηνών, υπεύθυνος επί των εφήβων, < *κοσμῶ*].

κοσμητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που χρησιμεύει ως διακοσμητικό στοιχείο: *~ αρχιτεκτονικά σχέδια* ΣΥΝ. διακοσμητικός ΑΝΤ. λειτουργικός· ΦΡ. (λογοτ.) ***κοσμητικό επίθετο*** (i) επίθετο που (υπερ)τονίζει τις ιδιότητες τού ουσιαστικού το οποίο προσδιορίζει: *οι μαθητές βρίσκουν τα ~ τού διηγήματος* (ii) (ευφημ.) υβριστικές ή προσβλητικές φράσεις: *τον στόλισε με διάφορα ~* || (κ. μόνο στον τ. ***κοσμητικά***) *του είπε διάφορα ~ και τον εξόργισε* **2.** ***κοσμητική*** (η) το σύνολο των μεθόδων που έχουν ως αντικείμενο τη βελτίωση τής εικόνας που παρουσιάζει το πρόσωπο και το σώμα τού ανθρώπου.

κοσμητολογία κ. **κοσμετολογία** (η) {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο την παρασκευή καλλυντικών. — **κοσμητολόγος** (ο/η), **κοσμητολογικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmétologie].

κοσμήτορας (ο/η) {(θηλ. κοσμήτορος) | κοσμητόρων} **1.** ο καθηγητής ή η καθηγήτρια ανώτατου εκπαιδευτικού ιδρύματος, που εκλέγεται για ορισμένο διάστημα (συνήθ. έναν χρόνο), για να συγκαλεί και να προεδρεύει στις συνεδριάσεις τής σχολής, να αντιπροσωπεύει τη σχολή στην πρυτανεία, να υπογράφει τις αποφάσεις κ.λπ.: *ο ~ τής Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών* **2.** τίτλος μέλους τού προεδρείου τής Βουλής, το οποίο αποτελείται από τον πρόεδρο, πέντε αντιπροέδρους, τρεις κοσμήτορες και έξι γραμματείς **3.** ένας από τους επόπτες αθλητικής συνάντησης, στον οποίο έχουν ανατεθεί επιπλέον καθήκοντα: *ο ~ των Μεσογειακών Αγώνων.* Επίσης (λόγ.) **κοσμήτωρ** {κοσμήτορος}.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοσμήτωρ*, αρχική σημ. «στρατιωτικός διοικητής», < *κοσμῶ* «παρατάσσω, διατάσσω»].

κοσμικογράφος (ο/η) δημοσιογράφος που συντάσσει την κοσμική στήλη σε εφημερίδα ή περιοδικό. — **κοσμικογραφία** (η), **κοσμικογραφικός, -ή, -ό.**

κοσμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τον κόσμο, την επίγεια ζωή, κατ' αντιδιαστολή προς την θρησκευτική ή εκκλησιαστική ζωή: *~ εξουσία / τέχνη / μουσική / άρχοντας* ΣΥΝ. εγκόσμιος, επίγειος, υλικός ΑΝΤ. ουράνιος, εκκλησιαστικός (β) μη θεοκρατικός, λαϊκός: *ο στρατός στην Τουρκία προασπίζει τον ~ χαρακτήρα τού κράτους* **2.** αυτός που σχετίζεται με την κοινωνική ζωή τής υψηλής κοινωνίας: *μετά τον θάνατο τού πατέρα της εξαφανίστηκε από την ~ ζωή τής Αθήνας* || *~ συγκέντρωση / σαλόνια / γεγονός / πρεμιέρα / κέντρο / στήλες περιοδικών* **3.** αυτός που αγαπά τις κοινωνικές επαφές: *~ τύπος / κυρία* ΣΥΝ. κοινωνικός ΑΝΤ. απόκοσμος, απομονωμένος **4.** (α) αυτός που σχετίζεται με το σύμπαν: *~ χώρος / διάστημα / κενό / άπειρο / φαινόμενο / θόρυβος / σκόνη* (σωματίδια που εντοπίζονται στον πυθμένα τού ωκεανού) / *σύστημα* (κάθε θεωρία που ασχολείται με το πώς διαμορφώθηκε το σύμπαν) ΣΥΝ. συμπαντικός, διαστημικός ΑΝΤ. γήινος (β) ΑΣΤΡΟΝ. ***κοσμική ακτινοβολία*** σύνολο σωματιδίων υψηλής ενέργειας που φθάνουν στη Γη από το διάστημα **5.** ΓΕΩΛ. ***Κοσμικός Αιώνας*** το διάστημα τού γεωλογικού χρόνου κατά το οποίο η Γη βρισκόταν σε διάπυρη κατάσταση και το οποίο τελείωσε με τον πιθανό σχηματισμό τού γήινου φλοιού. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληθυσμικός.*

κοσμικότητα (η) [1888] {κοσμικοτήτων} η κοινωνικότητα, το ενδιαφέρον ή η συμμετοχή σε κοσμικές συναναστροφές, εκδηλώσεις κ.λπ.

κόσμιος, -α (λόγ. -ία), **-ο** αυτός που είναι σύμφωνος προς τους κανόνες καλής συμπεριφοράς και κοινωνικής ηθικής: *~ αμφίεση / συμπεριφορά / περιβολή / τρόποι* ΣΥΝ. σεμνός, ευπρεπής ΑΝΤ. άκοσμος, άσεμνος, άπρεπος· ΦΡ. (α) ***διαγωγή κοσμία*** (i) δυσμενής χαρακτηρισμός τής διαγωγής μαθητή, ο οποίος αναγράφεται στον έλεγχο και στο ενδεικτικό του, κατ' αντιδιαστολή προς την άριστη διαγωγή (κοσμιότατη) (ii) (γενικότ.) η κακή συμπεριφορά (β) ***διαγωγή κοσμιοτάτη*** διαγωγή που αξιολογείται (στα σχολεία) ως η ενδεδειγμένη, η πρέπουσα για μαθητή ή μαθήτρια· (κατ' επέκτ.) η σωστή συμπεριφορά, αυτή που είναι σύμφωνη προς τους κανόνες τής κοινωνικής ηθικής. — **κόσμια / κοσμίως** [αρχ.] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόσμος*].

κοσμιοτάτη (διαγωγή) (η) ▸ κόσμιος

κοσμιότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} ευπρέπεια, καλή διαγωγή: *έχει ~ στη συμπεριφορά / στις αντιδράσεις / στον τρόπο που φέρεται στους άλλους* ΣΥΝ. ευκοσμία, ευγένεια ΑΝΤ. ακοσμία, απρέπεια.

κοσμο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** σύνολο ανθρώπων: *κοσμο-πλημμύρα* • **2.** τον πλανήτη, τον κόσμο, την οικουμένη: *κοσμο-γυρισμένος, κοσμο-κράτορας* **3.** το διάστημα: *κοσμο-ναύτης, κοσμογραφία* • **4.** την επίγεια ζωή, κατ' αντιδιαστολή προς την ουράνια ή την εκκλησιαστική: *κοσμο-καλόγερος.*

[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *κοσμο-γονία, κοσμο-γραφία*), που προέρχεται από το ουσ. *κόσμος* (βλ.λ.) και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. αγγλ. cosmo-logy, cosmo-naut)].

κοσμοαντίληψη (η) {-ης κ. -ήψεως | -ήψεις, -ήψεων} το σύνολο των πεποιθήσεων ενός ατόμου σχετικά με τις αρχές που διέπουν τη λειτουργία τού φυσικού κόσμου ή τη ζωή και τις σχέσεις μεταξύ των ατόμων: *σύμφωνα με την ~ του, το καλό θριαμβεύει πάντα* ΣΥΝ. κοσμοθεωρία, κοσμοείδωλο.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Weltanschauung].

κοσμοβιολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. επιστημονικός κλάδος, ο οποίος ασχολείται με την επίδραση που ασκούν στη ζωή τού πλανήτη οι ηλιακές κηλίδες και οι ακτινοβολίες από τον Ήλιο, τον γαλαξία ή έξω από αυτόν, που είναι εξαιρετικά υψηλής ενέργειας και διεισδυτικότητας (κοσμική ακτινοβολία).

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. cosmobiology].

κοσμοβριθής, -ής, -ές [1892] {κοσμοβριθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που είναι γεμάτος από ανθρώπους: *~ αίθουσα τελετών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

[ΕΤΥΜ. < *κοσμο-* + *-βρίθης* < *βρίθω* (βλ.λ.)].

κοσμογνωσία (η) [1884] {χωρ. πληθ.} η γνώση τού κόσμου, των τόπων και των κλιμάτων τής Γης.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Weltkenntnis].

κοσμογονία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η προέλευση και ο σχηματισμός τού σύμπαντος ή ενός επιμέρους συστήματός του **2.** οι μύθοι που σχετίζονται και ερμηνεύουν τη δημιουργία τού κόσμου: *ησιόδεια ~* **3.** (μτφ.) κάθε γεγονός που αλλάζει ριζικά την κατάσταση: *η άφιξη τού νέου διευθυντή έφερε ~ στο γραφείο.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κόσμος* + *-γονία* < *γόνος*].

κοσμογονικός, -ή, -ό [1861] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κοσμογονία: *~ μύθοι / θεωρίες* **2.** (μτφ.) αυτός που επιδρά ριζικά σε κάτι: *~ αλλαγές / ανακατατάξεις.* — **κοσμογονικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmogonique].

κοσμογραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** οι βασικές γνώσεις αστρονομίας, για τις οποίες είναι απαραίτητα απλά μαθηματικά και φυσική και οι οποίες αποβλέπουν σε μια γενική περιγραφή τού σύμπαντος ΣΥΝ. κοσμολογία **2.** (συνεκδ.) το αντίστοιχο μάθημα, το οποίο διδάσκεται στα σχολεία. — **κοσμογραφικός, -ή, -ό** [1766].

κοσμογυρισμένος, -η, -ο αυτός που έχει επισκεφθεί πολλούς τόπους: *μαζεύτηκαν γύρω από τον ~ ναυτικό, ν' ακούσουν τις ιστορίες του* ΣΥΝ. πολυταξιδεμένος, κοσμοπολίτης ΑΝΤ. αταξίδευτος.

κοσμοδρόμιο (το) {κοσμοδρομί-ου | -ων} ειδικά διαμορφωμένες εγκαταστάσεις για την εκτόξευση διαστημοπλοίων: *εξοπλισμένο / φρουρούμενο / σημαντικό ~.*

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cosmodrome].

κοσμοείδωλο (το) {κοσμοειδώλ-ου | -ων} η συνολική αντίληψη που σχηματίζει ο άνθρωπος για τον γύρω του φυσικό κόσμο, με βάση τα συμπεράσματα των επιστημονικών θεωριών, πειραμάτων και ερευνών ΣΥΝ. κοσμοαντίληψη, κοσμοθεωρία.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Weltbild].

κοσμοζωικός, -ή, -ό ΓΕΩΛ. αυτός που σχετίζεται με τη ζωή πάνω στη Γη· ΦΡ. ***κοσμοζωική θεωρία*** η θεωρία σύμφωνα με την οποία η ύπαρξη ζωής στον πλανήτη Γη οφείλεται σε σπόρους, οι οποίοι έφθασαν εδώ από άλλους πλανήτες.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cosmozoic].

κοσμοθεωρία (η) {κοσμοθεωριών} η συνολική φιλοσοφική στάση που υιοθετεί κανείς απέναντι στα μεγάλα υπαρξιακά προβλήματα: *σύμφωνα με την ~ του, δεν αξίζει τον κόπο να στενοχωριόμαστε για τίποτα* || *υλιστική / λαϊκή / μεγαλόπνοη / βασική / χριστιανική ~.* — **κοσμοθεωρητικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Weltanschauung].

κοσμοϊστορικός, -ή, -ό [1848] αυτός τού οποίου η σπουδαιότητα οφείλεται στο ότι επέδρασε καταλυτικά στην ιστορία, στην πορεία τής ανθρωπότητας: *~ γεγονός / διάσκεψη / έργο / συνέπειες / σημασία / επέτειος / μάχη / είδηση / καμπή* ΣΥΝ. σημαντικός ΑΝΤ. ασήμαντος.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. weltgeschichtlich].

κοσμοκαλόγερος (ο) ο άνθρωπος που ζει μέσα στην κοινωνία, έχοντας απαρνηθεί τις εγκόσμιες απολαύσεις, αλλά χωρίς να έχει πάρει επίσημα το μοναχικό σχήμα: *ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ο ~ τής λογοτεχνίας μας* || *«ο καπτάν-Λιας ο ~ που ιστόρησε την Παναγιά τη Γοργόνα...»* (Στρ. Μυριβήλης).

κοσμοκράτορας (ο) {κοσμοκρατόρων}, **κοσμοκράτειρα** (η) [1884] {κοσμοκρατειρών} πρόσωπο (ή κράτος) που κυριαρχεί στο μεγαλύτερο μέρος τού κόσμου ή και σε ολόκληρη την οικουμένη: *ο ~ Μέγας Αλέξανδρος* ΣΥΝ. κυρίαρχος, εξουσιαστής. Επίσης **κοσμοκρατόρισσα** (η) {κοσμοκρατορισσών} — **κοσμοκρατορία** (η) [μτγν.], **κοσμοκρατορικός, -ή, -ό** [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοσμοκράτωρ, -ορος* < *κόσμος* + *-κράτωρ* < *κρατῶ*].

κοσμολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. ο κλάδος που ασχολείται με τη μελέτη τού σύμπαντος και ειδικότερα με την οργάνωση και την προέλευσή του ΣΥΝ. κοσμογραφία. — **κοσμολογικός, -ή, -ό** [μτγν.], **κοσμολογικά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmologie].

κοσμοναύτης (ο) {κοσμοναυτών} πρόσωπο που ταξιδεύει στο διάστημα, το εκπαιδευμένο μέλος πληρώματος διαστημοπλοίου ΣΥΝ. αστροναύτης.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. cosmonaut, ρωσ. kosmo-navt (όρος που πρώτοι χρησιμοποίησαν οι Σοβιετικοί για τα μέλη των διαστημικών αποστολών)].

κοσμοξακουσμένος, -η, -ο αυτός που είναι ξακουστός σε όλο τον κόσμο ΣΥΝ. περιλάλητος. Επίσης **κοσμοξάκουστος.**

κοσμοπλημμύρα (η) [1895] {χωρ. πληθ.} η συνάθροιση μεγάλου αριθ-

μού ανθρώπων: *χάθηκαν μέσα στην ~* || *πρωτοφανής ~* ΣΥΝ. κοσμοσυρροή, ανθρωποθάλασσα, πολυκοσμία, λαοθάλασσα, ανθρωποπλημύρα ΑΝΤ. ερημιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Menschenmenge].

κοσμοπολίτης (ο) [μτγν.] {κοσμοπολιτών}, **κοσμοπολίτισσα** (η) {κοσμοπολιτισσών} **1.** ο άνθρωπος που έχει ταξιδέψει πολύ και σε πολλά μέρη: *με τον αέρα τού ~ γοήτευσε τους πάντες!* ΣΥΝ. πολυταξιδεμένος, κοσμογυρισμένος **2.** ο άνθρωπος που υιοθετεί συνήθειες ξένων λαών και πολιτισμών ή είναι εξοικειωμένος με αυτές: *σαν ~ που είναι, του αρέσει να τρώει σε εστιατόρια με εξωτική κουζίνα* • **3.** ο άνθρωπος που δεν θεωρεί συγκεκριμένο τόπο ως πατρίδα του, αλλά ολόκληρη τη Γη, και πιστεύει στην κατάργηση των διαφορών μεταξύ των κρατών ΑΝΤ. εθνικιστής, τοπικιστής.

κοσμοπολιτικός, -ή, -ό [1851] **1.** αυτός που χαρακτηρίζει τον κοσμοπολίτη: *~ ύφος / συνήθεια / ζωή / χαρακτήρας / ατμόσφαιρα* **2.** (για τόπο) αυτός που προσελκύει ανθρώπους από όλο τον κόσμο: *η Μύκονος είναι ~ νησί* • **3.** αυτός που σχετίζεται με τον κοσμοπολιτισμό (σημ. 1): *~ αντίληψη / θεωρία / άποψη* ΣΥΝ. διεθνιστικός ΑΝΤ. τοπικιστικός, εθνικιστικός • **4.** ΒΟΤ. αυτός που ευδοκιμεί σε πολλά σημεία τού πλανήτη: *~ δέντρα / φυτά* ΣΥΝ. παγκόσμιος ΑΝΤ. τοπικός. Επίσης **κοσμοπολίτικος,** -η, -ο. — **κοσμοπολίτικα** επίρρ.

κοσμοπολιτισμός (ο) [1831] {χωρ. πληθ.} **1.** θεωρία σύμφωνα με την οποία ο άνθρωπος είναι κατ' αρχήν πολίτης τού κόσμου και δευτερευόντως μέλος ενός κράτους ή έθνους ΣΥΝ. διεθνισμός ΑΝΤ. τοπικισμός, εθνικισμός **2.** ο τρόπος ζωής τού κοσμοπολίτη, ο οποίος χαρακτηρίζεται από υπέρβαση των εθνικών παραδόσεων, ταξίδια σε διάφορες χώρες τού κόσμου, απόκτηση εμπειριών και αφομοίωση επιρροών από πολλές και διαφορετικές κοινωνίες και πολιτισμούς: *ο ~ των Ευρωπαίων Διαφωτιστών / των Ελλήνων πεζογράφων τής γενιάς τού '30* **3.** το χαρακτηριστικό αυτού που αποτελείται από λαούς, στοιχεία κ.λπ. διαφορετικών μερών τού κόσμου: *ο ~ τού Βυζαντίου / τής Νέας Υόρκης.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cosmopolitisme].

κόσμος (ο) **1.** ολόκληρος ο πλανήτης Γη, το σύνολο των ανθρώπων, των πόλεων, των γεωγραφικών περιοχών κ.λπ.: *ο γύρος / τα πέρατα / τα περίεργα τού ~* ΣΥΝ. Γη, κτίση, πλάση, υδρόγειος, υφήλιος, οικουμένη· ΦΡ. (α) ***έφαγα / σήκωσα / χάλασα τον κόσμο*** αναστάτωσα τα πάντα και τους πάντες γύρω μου: *έχασε το ρολόι του και χάλασε τον κόσμο για να το βρει* (β) ***μικρός που είναι ο κόσμος!*** (i) για περιπτώσεις στις οποίες συναντά κανείς κάποιον σε μέρος όπου ήταν απίθανο να τον συναντήσει (ii) για περιπτώσεις στις οποίες προκύπτει σε συζήτηση με κάποιον άγνωστο να υπάρχουν κοινοί γνωστοί κ.λπ.: *ο ιδιοκτήτης τής πανσιόν, όπου μείναμε στις διακοπές, προέκυψε παλιός φίλος τού πατέρα μου· ~!* || *~! Στο πρώτο του ταξίδι στο εξωτερικό, έπεσε πάνω σε έναν συνάδελφό του!* (γ) ***δεν χάλασε (κι) ο κόσμος... / δε θα χαλάσει (κι) ο κόσμος*** βλ. λ. *χαλώ* (δ) ***ο κόσμος να χαλάσει*** βλ. λ. *χαλώ* (ε) ***και τι στον κόσμο!*** για να εκφράσουμε την έντονη επιθυμία μας να πραγματοποιηθεί κάτι που θεωρούμε εκ των πραγμάτων πολύ δύσκολο: (για κάποιον που είναι φανατικός εργένης) *να τον δω παντρεμένο ~!* (στ) ***εδώ ο κόσμος καίγεται...*** βλ. λ. *καίω* • **2.** (α) το σύμπαν, το σύνολο των αστέρων, γαλαξιών κ.λπ.: *η συντέλεια τού ~* (βλ. λ. *συντέλεια*)· ΦΡ. (α) ***από κτίσεως κόσμου*** από τότε που ο Θεός δημιούργησε το σύμπαν, από την αρχή ή από πάρα πολύ παλιά (β) η Κτίση (βλ.λ., σημ. 3) ΣΥΝ. Δημιουργία (β) ***από καταβολής κόσμου*** από την αρχή τού κόσμου, από πάντοτε **3.** κάθε πλανήτης ή γαλαξίας με τις μορφές ζωής που πιθανώς διαθέτει: *ορισμένοι επιστήμονες υποστηρίζουν πως υπάρχουν και άλλοι ~ εκτός από τον δικό μας* • **4.** το σύνολο των ανθρώπων τού πλανήτη μας: *η είδηση συντάραξε τον ~* || *ο ~ προοδεύει / αλλάζει* ΣΥΝ. οικουμένη, ανθρωπότητα· ΦΡ. (α) ***Νέος Κόσμος*** η αμερικανική ήπειρος: *φυτά / προϊόντα / φυλές τού ~* (β) ***Παλαιός Κόσμος*** η Ευρώπη, η Ασία και η Αφρική **5.** ο κοινωνικός περίγυρος, οι άλλοι (γείτονες, γνωστοί ή γενικότ. η κοινή γνώμη): *η κακία τού ~* || *άδικος ~* || *η γλωσσοφαγιά τού ~* || *πρόσεχε πώς μιλάς· τι θα πει ο ~;* || *δεν με νοιάζει η γνώμη τού ~*· ΦΡ. (α) ***ο κόσμος το 'χει τούμπανο κι εμείς κρυφό καμάρι*** για πράγματα που είναι γνωστά σε όλους και των οποίων οι πρωταγωνιστές προσπαθούν μάταια να τα κρύψουν ή έχουν την εντύπωση ότι παραμένουν μυστικά (β) ***(κάνω κάτι) για τα μάτια τού κόσμου*** (κάνω κάτι) για να το δουν οι άλλοι, επιφανειακά, όχι επειδή το θέλω εγώ, για λόγους κοινωνικής συμβατικότητας: *τον παντρεύτηκε ~* ΣΥΝ. για το θεαθήναι (γ) ***ο πολύς ο κόσμος*** η πλειονότητα των ανθρώπων: *~ δεν καταλαβαίνει τέτοιες συζητήσεις* (δ) ***κόσμος και κοσμάκης*** βλ. λ. *κοσμάκης* (ε) ***χαλάει ο κόσμος*** βλ. λ. *χαλώ* (στ) ***χαλάω κόσμο*** βλ. λ. *χαλώ* **6.** η ζωή, οι ανθρώπινες σχέσεις και δραστηριότητες, η καθημερινότητα: *όλοι θα φύγουμε κάποτε από τον μάταιο τούτο ~* || *δεν ξέρεις τον ~· κρύβει παγίδες* || *είναι έμπειρος άνθρωπος· ξέρει σε τι ~ ζούμε*· ΦΡ. (α) ***ο πάνω κόσμος*** οι ζωντανοί (β) ***ο κάτω κόσμος*** οι πεθαμένοι (γ) *αφήνω τον κόσμο* πεθαίνω (δ) ***φέρνω στον κόσμο*** γεννώ: *έφερε στον κόσμο ένα κοριτσάκι* (ε) ***έρχομαι στον κόσμο*** γεννιέμαι: *ήλθε στον κόσμο εν μέσω πολέμου* (στ) ***ατον άλλο κόσμο*** (μεσν. φρ.) στον Άδη, εκεί όπου φαντάζεται κανείς ότι πηγαίνουν οι άνθρωποι πεθαίνοντας: το *φάρμακο που μου έδωσε, παραλίγο να με στείλει ~* (να με σκοτώσει) **7.** (ειδικότ.) η ζωή ανάμεσα στους ανθρώπους και στις δραστηριότητές τους, κατ' αντιδιαστολή προς τη μοναστική ή ασκητική ζωή: *εγκατέλειψε τον ~ και αφιερώθηκε στον Θεό* ΣΥΝ. εγκόσμια **8.** νοητό σύστημα ομοειδών στοιχείων, σύνολο πραγμάτων που συναποτελούν το πλαίσιο μέσα στο οποίο γίνεται (κάτι): *ο ~ των ηθικών αξιών / των ιδεών* || *ο ~ τού παιδιού* || *ο εσωτερικός ~ τού ανθρώπου* (το βαθύτερο είναι του) ΣΥΝ. περιβάλλον· ΦΡ. ***(κάποιος ζει) στον κόσμο του /*** (οικ.-εμφατ.) ***στην κοσμάρα του*** (κάποιος) δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα **9.** το σύνολο ανθρώπων που ασκούν το ίδιο επάγγελμα, ανήκουν στην ίδια τάξη ή έχουν κοινά ενδιαφέροντα: *καλλιτεχνικός / πνευματικός / ιατρικός / φίλαθλος ~* || *μαζεύτηκε όλος ο καλός ~* (οι ανώτερες κοινωνικά τάξεις) || *ο ~ τού θεάματος / τής πολιτικής / τής τηλεόρασης / τής τέχνης* **10.** σύνολο ανθρώπων ή λαών με κοινά κυρ. πολιτισμικά χαρακτηριστικά ή/και πολιτικο-οικονομικό σύστημα: *ιστορία τού ελληνιστικού ~* || *ένα βιβλίο που μας ξεναγεί στον ~ τής Βίβλου* || *τα προβλήματα τού αραβικού ~*· ΦΡ. ***Τρίτος Κόσμος*** το σύνολο των υπανάπτυκτων χωρών, κυρ. τής Ασίας, τής Αφρικής και τής Ν. Αμερικής (κατ' αντιδιαστολή προς τον *Πρώτο Κόσμο*, τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, και τον *Δεύτερο Κόσμο*, που ήταν οι χώρες τού πρώην ανατολικού μπλοκ) **11.** πλήθος ανθρώπων: *στις δεξιώσεις της μαζεύεται πάντα ~* || (εμφατ.) *~ και ντουνιάς* || *είχε πολύ ~ στη στάση / στο λεωφορείο* || *πού πηγαίνει όλος αυτός ο ~ νυχτιάτικα;* **12.** (περιληπτ.) οι πελάτες: *το μαγαζί δεν έχει ~* || *πώς πάμε από ~;* || *πάει ~ σ' αυτό το καταγώγιο;* ΣΥΝ. κίνηση· ΦΡ. ***πάρε / περάστε κόσμε!*** (i) προτροπή πωλητών προς τους πελάτες να αγοράσουν τα προϊόντα τους: *~! Εδώ τα φτηνά ρούχα!* (ii) (ειρων.) για περιπτώσεις στις οποίες κάτι προσφέρεται σε όλους, ενώ δεν θα έπρεπε (συνήθ. για χαριστικές παροχές δημοσίου χρήματος): *~! Άρχισαν πάλι τις παροχές στους ημετέρους!* **13.** (η γεν. ***τού κόσμου*** ως χαρακτηρισμός, ήδη μεσν. φρ.) (i) για μεγάλο πλήθος πραγμάτων: *έχει ~ τις ευθύνες στο κεφάλι του* || *φέρνει ~ τ' αγαθά στο σπίτι* || *μας είπε ~ τις ανοησίες* (ii) τής αριστοκρατίας: *φαίνεται ότι είναι μια κυρία ~.* — (μεγεθ.-οικ.) **κοσμάρα** (η) (σημ. 8, ΦΡ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τάξη, διευθέτηση», αβεβ. ετύμου. Τρεις είναι κυρίως οι προτεινόμενες ετυμολογικές κατευθύνσεις: (α) *κόσμος* < **κόν-σμος* < *kon-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *ken- «διευθετώ αρμονικά», πβ. λατ. censeo «τιμώ», σανσκρ. śáṃsati κ.ά. (β) *κόσμος* < **κόδ-σμος*, που συνδ. με το αρχ. επίθ. *κεδνός* «σοβαρός, εξαιρετικός» (γ) *κόσμος* < **χόθ-μος* < I.E. *ghodh- «συνδέω, συναρμόζω». Η λ. απέκτησε τη σημ. τού συνόλου των πραγμάτων στο Σύμπαν και στην οικουμένη λόγω τής τάξης και τής αρμονίας που χαρακτηρίζει το φυσικό υλικό σύστημα. Επιπλέον, δήλωσε και το σύνολο των έμβιων όντων που κατοικούν στον πλανήτη μας].

-κοσμος β' συνθετικό που δηλώνει: **1.** πλήθος ανθρώπων, με κοινή ιδιότητα: *εργατό-κοσμος, μαθητό-κοσμος, παλιό-κοσμος* **2.** τον κόσμο ή το Σύμπαν: *μακρό-κοσμος, μικρό-κοσμος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κόσμος* και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρ. (λ.χ. γαλλ. macrocosme) και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γερμ. Arbeits-leute «εργατό-κοσμος»)].

κοσμοσυρροή (η) [1896] {χωρ. πληθ.} η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων: *παρατηρήθηκε ~ στη συναυλία* ΣΥΝ κοσμοπλημύρα, ανθρωποθάλασσα, λαοθάλασσα, ανθρωποπλημύρα ΑΝΤ. ερημιά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Menschenandrang].

κοσμοσύχναστος, -η, -ο [1895] (για τόπο) αυτός στον οποίο συχνάζει πολύς κόσμος: *τα ~ μπαρ τής Αθήνας* || *η Ύδρα είναι ένα ~ νησί.*

κοσμοσωτήριος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που συντελεί στη σωτηρία τού ανθρώπινου γένους: *~ άγγελμα / μήνυμα / έργο / επιδίωξη* ΣΥΝ. σωτήριος ΑΝΤ. καταστροφικός.

κοσμοχαλασιά (η) {χωρ. πληθ.} **1.** μεγάλη αναστάτωση ή καταστροφή, που προέρχεται από την έξαρση των στοιχείων τής φύσης: *ο άνεμος λυσσομανούσε και τα κύματα ήταν τεράστια: σωστή ~!* ΣΥΝ. συντέλεια, θεομηνία ΑΝΤ. αιθρία, γαλήνη **2.** θόρυβος και αναστάτωση που προέρχεται από εκδηλώσεις τού πλήθους: *μόλις ανέβηκε στη σκηνή ο τραγουδιστής, έγινε ~!* ΣΥΝ. πανδαιμόνιο, πανζουρλισμός, χαλασμός κόσμου ΑΝΤ. ησυχία, ηρεμία • **3.** μεγάλη καταστροφή.

κοσμώ ρ. μετβ. {κοσμείς... | κόσμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** κάνω (κάτι) όμορφο με την παρουσία μου: *πίνακες κοσμούν το κτήριο* || *τα βιβλία κοσμούνται με εικόνες* ΣΥΝ. στολίζω, ομορφαίνω, καλλωπίζω, εξωραΐζω, διακοσμώ ΑΝΤ. ασχημίζω • **2.** προσδίδω τιμή και δόξα με την ύπαρξή μου: *λαμπρά ονόματα κοσμούν την ιστορία τής πόλης* ΣΥΝ. τιμώ, δοξάζω ΑΝΤ. υποβιβάζω. — **κόσμηση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοσμῶ (-έω)* < *κόσμος*].

Κόσοβο (το) {Κοσόβου} περιοχή τού Ν. τμήματος τής Σερβίας, πρώην αυτόνομη επαρχία τής ενιαίας Γιουγκοσλαβίας, που αποτέλεσε ιστορική εστία τού σερβικού έθνους. — **Κοσοβάρος** (ο), **Κοσοβάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < σερβοκρ. Kosovo < kos «κοτσύφι»].

Κοσσυφοπέδιο (το) [1859] {Κοσσυφοπεδίου} το Κόσοβο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόσσυφος* «κοτσύφι» + *πεδίο* (πβ. γερμ. Amselfeld), το πεδίο τής μάχης όπου ηττήθηκαν οι Σέρβοι από τους Τούρκους το 1389. Σερβοκρ. ονομασία Kossovo Polje «πεδίο των μαύρων πουλιών»].

κόστα (η) {δύσχρ. κοστών} ελλην. *ακτή*· το μέρος τής ξηράς που βρίσκεται δίπλα στη θάλασσα: *φιλική / απότομη ~* ΣΥΝ. παραλία.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. costa < λατ. costa].

Κόστα Ρίκα (η) (ισπ. República de Costa Rica = Δημοκρατία τής Κόστα Ρίκα) κράτος τής Κ. Αμερικής με πρωτεύουσα το Σαν Χοσέ, επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το κολόν Κόστα Ρίκα. — **Κοσταρικανός** (ο), **Κοσταρικανή** (η).
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Costa Rica «πλούσια ακτή», ονομασία που δόθηκε στην περιοχή από τον Κολόμβο το 1502 λόγω των άφθονων νερών και τής πλούσιας βλάστησής της].

κοστίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κόστισα} ♦ (μετβ.) **1.** έχω (συγκεκριμένη) τιμή, χρηματικό αντίτιμο, συγκεκριμένη εμπορική αξία: *το καινούργιο αυτοκίνητο του κόστισε μια ολόκληρη περιουσία* || *~ ακριβά / φθηνά* ΣΥΝ. στοιχίζω, αξίζω, τιμώμαι, κάνω **2.** (μτφ.) έχω (δυσβάστακτο) τίμημα: *το ατύχημα του κόστισε τη ζωή του* || *ο ξενιτεμός των παιδιών του, του κόστισε πολύ* ΣΥΝ. στοιχίζω, στενοχωρώ, θλίβω ΑΝΤ. χαροποιώ· ΦΡ. ***δεν μου κοστίζει τίποτε να...*** δεν αντιμετωπίζω δυσκολία ή κώλυμα να κάνω (κάτι): *~ να τα πω έξω από τα δόντια!* ΣΥΝ.

δεν το 'χω σε τίποτε ΑΝΤ. φοβάμαι. διστάζω, (!) κωλώνω ♦ **3.** (αμετβ.) έχω κόστος, απαιτώ μεγάλα έξοδα ή καταβολή κόπου και ψυχικού πόνου: *η νυχτερινή ζωή κοστίζει* || *η ελευθερία, όπως και κάθε σπουδαίο πράγμα, κοστίζει.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. costare < λατ. constāre, τού ρ. consisto «συνίσταμαι»].

κοστολόγηση (η) → κοστολογώ

κοστολόγιο (το) {κοστολογί-ου | -ων} η λογιστική κατάσταση, στην οποία αναγράφεται η αξία προϊόντος, όπως προκύπτει από τον συνυπολογισμό άμεσων και έμμεσων δαπανών, χωρίς όμως να λαμβάνεται υπ' όψιν το κέρδος: *εμπορικό ~.*

κοστολόγος (ο) οικονομολόγος ειδικός στην κοστολόγηση.

κοστολογώ ρ. μετβ. {κοστολογείς... | κοστολόγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} προσδιορίζω την αξία, το κόστος σε (κάτι): *~ εμπορεύματα / προϊόντα* ΣΥΝ. εκτιμώ. — ***κοστολόγηση*** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κόστος* + *-λογώ* (βλ.λ.)].

κόστος (το) {κόστους | συνήθ. χωρ. πληθ.· μερικοί χρησιμοποιούν τον τ. *κόστη*} **1.** η αξία προϊόντος ή υπηρεσίας χωρίς την επιβάρυνση τού εμπορικού κέρδους: *εκπτώσεις σε τιμή κόστους* || *μείωση / διαφορά τού ~* || *το ~ τού χρήματος* ΣΥΝ. αξία ΑΝΤ. κέρδος **2.** (γενικότ.) οι συνολικές δαπάνες που απαιτούνται για κάτι: *~ συντήρησης / κατασκευής / χρήσης / εργασιών / μεταφοράς* ΣΥΝ. αξία· ΦΡ. ***κόστος ζωής*** βλ. λ. *ζωή* **3.** (μτφ.) οι επιπτώσεις μιας επιλογής, μιας απόφασης ή ενός φαινομένου: *η απόφαση αυτή έχει σημαντικό ψυχικό ~* || *δεν είναι εύκολη απόφαση, έχει ~* || *το κοινωνικό ~ των επιλογών τής κυβέρνησης* || *το ~ τής ρύπανσης / των πυρκαγιών για το περιβάλλον·* ΦΡ. (α) ***πολιτικό κόστος*** οι δυσμενείς συνέπειες σε πολιτικό επίπεδο για κάποιον (κυβέρνηση, πολιτικό κόμμα, πολιτικό), που παίρνει μια απόφαση, η οποία δυσαρεστεί τους ψηφοφόρους: *συχνά οι κυβερνήσεις δεν τολμούν να πάρουν μέτρα εξυγίανσης τού δημόσιου τομέα, γιατί φοβούνται το ~* (β) (μτφ.) ***μετρώ το κόστος (ενός πράγματος)*** βλ. λ. *μετρώ.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. costo < costare (βλ. κ. *κοστίζω*)].

κοστούμι κ. **κουστούμι** (το) {κοστουμ-ιού | -ιών} **1.** συνδυασμός ρούχων που περιλαμβάνει παντελόνι, σακάκι και μερικές φορές γιλέκο: *εγγλέζικο / παλιομοδίτικο / κομψό / καλοραμμένο / καθημερινό / γαμπριάτικο ~·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***του έραψε / έκοψε ένα κοστούμι!*** (συνήθ. για τεχνίτη που παρέχει υπηρεσίες) απαίτησε πολλά χρήματα ως αμοιβή (β) (οικ.) ***ξύλινο κοστούμι*** το φέρετρο **2.** ***κοστούμια*** (τα) ενδυμασίες που προορίζονται κυρ. για θεατρική ή κινηματογραφική χρήση: *τα σκηνικά και τα ~ τής παράστασης επιμελείται γνωστός ζωγράφος* ΣΥΝ. φορεσιά. — (υποκ.) **κουστουμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. costume «έθιμο - ειδική ενδυμασία (σε συγκεκριμένες περιστάσεις)» < λατ. *cō(n)suētūmen < consuetudo «συνήθεια» < consuetus «συνήθης», μτχ. τού ρ. consuesco «συνηθίζω»].

κότα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κατοικίδιο πτηνό, που εκτρέφεται για το κρέας και τα αβγά του· η όρνιθα: *αλανιάρα ~* (ελεύθερης βοσκής)· ΦΡ. (α) ***(περνώ) ζωή και κότα*** (περνώ) ζωή ανέμελη, χωρίς δυσκολίες και φροντίδες, γεμάτη απολαύσεις: *παντρεύτηκαν και περνούν ~ οι δυο τους!* ΣΥΝ. ζωή χαρισάμενη, ντόλτσε βίτα ΑΝΤ. βάσανο, μαρτύριο (β) ***κοιμάμαι με τις κότες*** πέφτω νωρίς για ύπνο: *~, για να είμαι φρέσκος στη δουλειά μου* ΑΝΤ. ξενυχτώ (γ) ***βρήκα την κότα με τα χρυσά αβγά*** απολαμβάνω κέρδη, χωρίς να καταβάλλω προσπάθεια, συνήθ. εκμεταλλευόμενος άλλους (δ) (παροιμ.) ***η γριά (η) κότα έχει το ζουμί*** η ώριμη γυναίκα είναι καλύτερη ερωμένη (ε) ***όποιος ανακατεύεται με τα πίτουρα, τον τρων' οι κότες*** βλ. λ. *ανακατεύω* (στ) ***γελούν και οι κότες μαζί μου*** έχω γίνει ο περίγελως: *με τα καμώματά του γελούν κι οι κότες μαζί του!* (ζ) ***να φάν' κι οι κότες*** σε πολύ μεγάλη ποσότητα: *Αν έχει λεφτά; ~!* (η) ***αλλού τα κακαρίσματα κι αλλού γεννούν οι κότες*** αλλού φαίνεται να συντελείται κάτι και αλλού γίνεται στην πραγματικότητα (θ) ***η κότα έκανε το αβγό ή το αβγό την κότα; / είναι σαν την κότα και τ' αβγό*** βλ. λ. *αβγό* (ι) (παροιμ.) ***σαν την κότα στον μύλο*** έχοντας τα πάντα έτοιμα, διαθέσιμα, χωρίς την καταβολή προσπάθειας, όπως βρίσκει εύκολα η κότα τροφή στον μύλο, από τα σιτηρά που πηγαίνουν για άλεσμα **2.** (μτφ.-μειωτ.) άνθρωπος δειλός ΣΥΝ. φοβητσιάρης ΑΝΤ. γενναίος, λιοντάρι **3.** (α) γυναίκα ανόητη, με επιτηδευμένη εμφάνιση, που συνήθ. χαρακτηρίζεται από υποκρισία, έπαρση ή έλλειψη προσωπικότητας (β) (γενικότ.) υβριστ. για γυναίκα. — (υποκ.) **κοτούλα** κ. **κοτίτσα** (η), (μεγεθ.) **κοτάρα** (η) (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. Θηλ. τού αρχ. *κόττος*, πιθ. «πετεινός». Η λ. *κόττος* χρησιμοποιήθηκε με αρκετές διαφορετικές σημ., όπως «πετεινός» (Ησύχιος), «κύβος» (Ιουστινιανός), «ψάρι τού ποταμού» (Αριστοτέλης) κ.ά., πράγμα που καθιστά την ετυμολόγησή της αβέβαιη. Ίσως συνδ. με τις λ. *κοτύλη* «κοιλότητα» και *κότταβος* (πιθ. αρχική σημ. «είδος δοχείου»), ενώ σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για λ. ισπανο-καυκασιανή (μη Ι.Ε.), που απαντά στη βασκική γλώσσα. Φαίνεται πως η λ. *κόττος* δήλωνε αρχικώς την κάθε μορφής κοιλότητα, από όπου εξελίχθηκε στη σημ. «κεφάλι – λόφος». Η σημ. «πετεινός» οφείλεται μάλλον στο λειρί που φέρει στο κεφάλι· αυτή είναι και η ερμηνεία τού Ησυχίου: *καὶ οἱ ἀλεκτρυόνες κοττοὶ διὰ τὸν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ λόφον.* Η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία τής λ. οδηγεί στο να προτιμηθεί η απλούστερη γρ. με ένα -τ-].

κοτάω ρ. → κοτώ

κοτερά (τα) (λαϊκ.) το σύνολο των οικόσιτων πτηνών και κυρ. οι κότες: *τάισες τα ~;* ΣΥΝ. πουλερικά.
[ΕΤΥΜ. < *κότα* + παραγ. επίθημα *-ερά*, πβ. *λαδ-ερά*].

κότερο (το) μικρό, μηχανοκίνητο ή/και ιστιοφόρο σκάφος, που χρησιμοποιείται κυρ. σε ταξίδια αναψυχής (και που αποτελεί σύμβολο οικονομικής άνεσης): *υπερπολυτελές / πλούσιο ~* ΣΥΝ. θαλαμηγός, γιοτ, ιστιοπλοϊκό.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cotero < αγγλ. cutter < cut «κόβω, διασχίζω»].

κοτέτσι (το) {κοτετσ-ιού | -ιών} **1.** ο ειδικά διαμορφωμένος χώρος, όπου ζουν και κοιμούνται οι κότες ΣΥΝ. (επίσ.) ορνιθώνας **2.** (μτφ.) πολύ μικρός και άβολος χώρος ή σπίτι: *μάλλον ~ παρά σπίτι θα το έλεγες το μέρος όπου μένει.*
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. kotets].

κοτζάμ επίθ. {άκλ.} (καθημ.-εκφραστ.) ολόκληρος: *δεν ντρέπεσαι ~ άντρας να κλαίγεσαι για ασήμαντα πράγματα;* ΑΝΤ. τόσος δα. Επίσης (λαϊκ.) **κοτζάμου** κ. **κοτζαμάν.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. koca, συντετμ. τ. τού kocaman «πελώριος, τεράστιος» (βλ. κ. *κοτζαμάνης*)].

κοτζαμπάσης (ο) {κοτζαμπάσηδες} **1.** ο αρχηγός κοινότητας (επί Τουρκοκρατίας): *οι ~ τού Μοριά* ΣΥΝ. προεστός, άρχοντας, προύχοντας **2.** (μτφ.) άνθρωπος που φέρεται με αυταρχικότητα και αυθαιρεσία ΣΥΝ. σατράπης, δερβέναγας. Επίσης **κοτζάμπασης.**
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kocabaşı].

κοτήσιος, -ια, -ιο αυτός που προέρχεται από κότα.

κοτιγιόν (το) {άκλ.} **1.** εύθυμος ευρωπαϊκός χορός **2.** τα διάφορα μικροαντικείμενα, συνήθ. χάρτινα, που μοιράζονται σε όσους παίρνουν μέρος σε χοροεσπερίδα ή σε καρναβάλι (σερπαντίνες, χάρτινα καπέλα κ.ά.): *χάρτινα / πολύχρωμα / αστεία ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cotillon < cotte «μανδύας, μάλλινο ρούχο» < φρανκον. *kotta, που συνδ. με αρχ. γερμ. chozza «μάλλινος μανδύας»].

κότινος (ο) {κοτίν-ου | -ων, -ους} **1.** στεφάνι από κλαδί αγριελιάς, με το οποίο στεφάνωναν τους νικητές των αγώνων στην αρχαιότητα **2.** (συνεκδ.) η τιμή, η ηθική ικανοποίηση που νιώθει ο νικητής.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

κοτλέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα στού οποίου το πέλος εναλλάσσονται βελούδινες και απλές λείες ρίγες: *ψιλό / ανθεκτικό ~* || *~ με ψιλή / χοντρή ρίγα* **2.** (συνεκδ.) κάθε ρούχο που έχει κατασκευαστεί από αυτό το ύφασμα: *το ~ που φοράει της πάει πολύ* **3.** (ως επίθ.) κατασκευασμένος από το παραπάνω υλικό: *~ παντελόνι / φούστα / μπουφάν.* — (υποκ.) **κοτλεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. côtelé < côte «πλευρό, παΐδι» (< λατ. costa)].

κοτολέτα (η) {κοτολετών} μικρή φέτα κρέατος (συνήθ. από τον λαιμό βοδινού, αρνιού ή χοιρινού) που τρώγεται τηγανισμένη ή ψητή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. côtelette, υποκ. τού côte «πλευρά, παΐδι» (< λατ. costa)].

κοτομπουκιά (η) (συνήθ. στον πληθ.) μικρό κομμάτι από ψαχνό κοτόπουλου, συνήθ. πανέ, που προορίζεται για ψήσιμο.

κοτόπιτα (η) {δύσχρ. κοτοπιτών} πίτα με κρέας από κοτόπουλο. — (υποκ.) **κοτοπιτάκι** (το).

κοτοπουλίλα (η) {χωρ. πληθ.} (οικ.) η χαρακτηριστική δυσάρεστη μυρωδιά τού κοτόπουλου, ιδ. όταν αυτό μαγειρεύεται: *ρίχνω λίγο μοσχοκάρυδο, να κόψει την ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κοτόπουλο* + παραγ. επίθημα *-ίλα*].

κοτόπουλο (το) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρή κότα που εκτρέφεται κυρ. για το κρέας της: *~ ψητό / με πατάτες στον φούρνο / σούβλας / κοκκινιστό·* ΦΡ. (α) (μτφ.) ***σαν κοτόπουλο*** για κάποιον που είναι πολύ ζαλισμένος, που δεν έχει συνέλθει ακόμη από κάτι: *μόλις ξύπνησα και είμαι ~· πρέπει να πιω έναν καφέ για να συνέλθω* || *ήταν ~ από το μεθύσι* (β) ***τον μάδησαν σαν κοτόπουλο*** του πήραν όλα τα χρήματα (συνήθ. σε χαρτοπαίγνιο). — (υποκ.) **κοτοπουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κότα* + *-πουλο* (< λατ. pullus «νεοσσός»), πβ. *αρχοντό-πουλο, βασιλό-πουλο* κ.ά.].

κοτοσαλάτα (η) {δύσχρ. κοτοσαλατών} σαλάτα τής οποίας βασικό συστατικό είναι το κοτόπουλο.

κοτόσουπα (η) {δύσχρ. κοτοσουπών} σούπα από ζωμό κότας ή κοτόπουλου.

κοτόψειρα (η) {δύσχρ. κοτοψειρών} κάθε είδους παράσιτο που βρίσκεται στα οικόσιτα πτηνά.

κοτρώνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) μεγάλη πέτρα: *με τον σεισμό κύλησαν κοτρώνες και έκλεισαν τον δρόμο.* Επίσης **κοτρώνι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κοτρώνι* < **κροτώνιον* < αρχ. *κροτώ*].

κοτσαδόρος (ο) εξάρτημα που εξέχει από το πίσω μέρος οχήματος, αποτελείται από μεταλλικό γάντζο και ασφάλεια και χρησιμοποιείται για να συνδέεται με άλλο όχημα, ώστε να το ρυμουλκεί: *με τη σύγκρουση ο ~ βούλιαξε τον προφυλακτήρα τού πίσω αυτοκινήτου.*
[ΕΤΥΜ. < *κοτσάρω* + λεξικό επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

κότσαλο (το) (λαϊκ.) το μέρος τού σταχυού που δεν θρυμματίστηκε στο αλώνισμα.
[ΕΤΥΜ. < αρωμουν. cotsală. Η σύνδ. με υποθ. τ. **κόψανον* (< θ. *κοψ-* τού ρ. *κόπτω*) δεν ευσταθεί].

κοτσάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (καθημ.) το μεγάλο κοτσάνι ΣΥΝ. μίσχος **2.** (συνήθ. μτφ.-οικ.) κουβέντα ανόητη: *την πέταξε πάλι την ~ του!* ΣΥΝ. κουταμάρα, ανοησία ΑΝΤ. εξυπνάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

κοτσάνι (το) {κοτσαν-ιού | -ιών} (καθημ.) το στέλεχος που συνδέει τον κορμό ενός φυτού με τα φύλλα, τα άνθη, τους καρπούς: *λεπτό / τρυφερό / αγκαθωτό ~* ΣΥΝ. μίσχος· ΦΡ. (ως επίρρ.) ***την περνάω κοτσάνι*** περνάω πολύ ευχάριστα, πολύ ωραία.
[ΕΤΥΜ. < **κοψάνιον*, υποκ. τού **κόψανον* < αρχ. *κόπτω*. Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το σλαβ. kocan].

κοτσάρω ρ. μετβ. {κότσαρ-α κ. -ισα} (λαϊκ.) **1.** συνδέω στον κοτσαδόρο: *~ την τροχοσκηνή στο αυτοκίνητο* ΑΝΤ. ξεκοτσάρω, ξεκρεμώ **2.** συνδέω (κάτι συμπληρωματικό ή συνήθ. άσχετο) με το υπόλοιπο σύνολο: *τι μου κοτσάρισες αυτό τον φιόγκο στο πέτο;* || (μτφ.) *κότσαρε και δύο ρητά στο τέλος, για να φανεί σοβαρός* ΣΥΝ. προσθέτω ● **3.** δίνω: *του ζητάω ξεκάθαρα το προϊόν Α κι αυτός μου κοτσάρει άλλη μάρκα!* ΣΥΝ. πασάρω. — **κοτσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. cozzare «χτυπώ (με κέρατα)» < coccio «κέρα-

το» < λατ. coccyx < αρχ. *κόκκυξ* (βλ. λ. *κόκκυγας*)].

κότσι (το) {κοτσ-ιού | -ιών} **1.** (καθημ.) ο αστράγαλος **2.** το σημείο τού πέλματος στη ρίζα τού μεγάλου δακτύλου και (συνεκδ.) το εξόγκωμα από την παραμόρφωσή του: *είναι στενά τα παπούτσια και πονάει το ~ μου* **3.** ***κότσια*** (τα) (μτφ.) σωματική και ηθική δύναμη: *έχει τα ~ για τέτοια δουλειά;* || *πρέπει να βαστούν τα ~ σου, για να τα βάλεις μαζί του* ΣΥΝ. κουράγιο ΑΝΤ. αδυναμία • **4.** (παλαιότ.) παιχνίδι που παίζεται με τον αστράγαλο ζώου. ο οποίος χρησιμοποιείται σαν ζάρι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κότσιν* < **κόττιον*, υποκ. τού αρχ. *κόττος* (βλ. κ. *κότα*). Κατ' άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το σλαβ. koštitsa «κοκκαλάκι»].

κοτσίδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μέρος των μαλλιών που αποτελείται από τρίχες. οι οποίες έχουν πλεχθεί μεταξύ τους: *μακριά / πλούσια / κοντή ~* ΣΥΝ. πλεξούδα, πλεξίδα. — (υποκ.) **κοτσίδι** κ. **κοτσιδάκι** (το). **κοτσιδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοττίς, -ίδος* «κεφαλή» (δωρ. λ.), υποκ. τού *κόττος* (βλ. λ. *κότα*)].

κοτσονάτος (ο), **κοτσονάτη** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (κυρ. για άνδρα) πρόσωπο που έχει ακόμα σωματική και ηθική αντοχή: *~ γέρος* ΣΥΝ. ακμαίος, δυνατός ΑΝΤ. αδύναμος. Επίσης **κοτσανάτος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < *κοτσανάτος* (με προχωρητική αφομοίωση) < κοτσάνι].

κότσος (ο) **1.** είδος χτενίσματος των μαλλιών, κατά το οποίο τα μαλλιά μαζεύονται ψηλά στο κεφάλι σε διάφορα σχήματα: *δένω / κάνω τα μαλλιά μου ~* ΦΡ. (οικ.) ***πιάνομαι κότσος / με πιάνουν κότσο*** αποδεικνύομαι αφελής, πέφτω σε παγίδα: *πήγε να κάνει τον έξυπνο, αλλά τελικά πιάστηκε κότσος* ΣΥΝ. (οικ.) με πιάνουν κορόιδο. μου τη φέρνουν **2.** (συνεκδ.) το μέρος των μαλλιών που έχει μαζευτεί στο επάνω μέρος τού κεφαλιού. — (υποκ.) **κοτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κόττος* (με τσιτακισμό), βλ. κ. *κότα*].

κότσυφας (ο) {κοτσύφων} μικρό, ωδικό πτηνό με μαύρο φτέρωμα και κιτρινωπό ράμφος. Επίσης **κοτσύφι** (το). — **κοτσυφίνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κόσσυφας* < αρχ. *κόσσυφος* < **κόψυφος* (με ανομοίωση, πβ. αττ. *κόψ-ιχος*), που συνδ. με ρωσ. και αρχ. σλαβ. kosŭ «κοτσύφι» και ανάγεται σε Ι.Ε. *kopso-].

κοτύλη (η) {κοτυλών} (αρχαιοπρ.) **1.** κάθε κοίλο σχήμα ΣΥΝ. κοιλότητα ΑΝΤ. καμπύλη • **2.** μικρό αγγείο με δύο αντικριστές λαβές που ξεκινούν από τη βάση και καταλήγουν στο στόμιο: *κλασική / γεωμετρική ~* ΣΥΝ κύπελλο, ποτήρι • **3.** ΑΝΑΤ. κάθε κοιλότητα που σχηματίζουν οι αρθρώσεις τού σώματος και ιδ. αυτές που συνδέουν τα μηριαία οστά με τη λεκάνη • **4.** ΖΩΟΛ. καθεμία από τις μυζητικές θηλές που βρίσκονται στις άκρες των πλοκαμιών των κεφαλοπόδων ΣΥΝ. βεντούζα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *κοττίς* «κεφαλή» (για το οποίο βλ. λ. *κότα*). Άλλες εκδοχές είναι η πρόταση για σύνδεση με το τσεχ. kotlati «κάμπτομαι. γίνομαι κοίλος». καθώς και η θεώρηση τής λ. ως πελασγικού δανείου. Η συσχέτιση με λατ. catinus «πιάτο, δοχείο» δεν ευσταθεί].

κοτυληδόνα (η) ΒΟΤ. το πρώτο ή τα πρώτα φύλλα που προβάλλουν. όταν βλαστήσει το σπέρμα· (γενικότ.) μέρος τού εμβρύου που υπάρχει ήδη στο σπέρμα φυτού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοτυληδών, -όνος* < *κοτύλη* (βλ.λ.)].

κοτυλοειδής, -ής. -ές [αρχ.] {κοτυλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κοτύλη (βλ.λ.).

κοτυλοφόρος, -ος. -ο (λόγ.) (για χταπόδια, πολύποδες κ.λπ.) αυτός που έχει κοτύλες, βεντούζες.
[ΕΤΥΜ. < *κοτύλη* + *-φόρος* < *φέρω*].

κοτώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κοτάς... | κότησα} (οικ.) έχω το κουράγιο: *κοτούσα, νομίζεις, να βγάλω τσιμουδιά;* || *αν κοτάς, πες τίποτα!* ΣΥΝ. τολμώ ΑΝΤ. δειλιάζω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοτῶ (-έω)* «οργίζομαι» (< *κότος* «οργή») ή < μεσν. **κοττῶ* (με τη σημ. «ρίχνω τους κύβους. τα ζάρια – διακινδυνεύω») < αρχ. *κόττος* «κύβος» (βλ. κ. *κότα*). Η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία οδηγεί στην υιοθέτηση τής απλούστερης γραφής με ένα *-τ-*].

κουάκερ (το) {άκλ.} αλεσμένα δημητριακά (κυρ. βρόμη), που χρησιμοποιούνται στην παρασκευή χυλού ή πρωινού.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Quaker (εμπορ. ονομασία), επειδή στην ετικέτα τού δοχείου εικονιζόταν ένα μέλος τής θρησκευτικής ομάδας των *Κουακέρων* (< αγγλ. quake «τρέμω. σείω»), οι οποίοι αυτοαποκαλούνταν Society of Friends «Εταιρεία των Φίλων»].

κουάρκ (το) {χωρ. γεν.} (συνήθ. στον πληθ. *κουάρκς*, τα) υποατομικό σωματίδιο που θεωρείται ότι ανήκει στα θεμελιώδη συστατικά τής ύλης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quark. όρ. τού Αμερικανού φυσικού M. Gell-Mann (1929-), ο οποίος τον δανείστηκε από το έργο τού Ιρλανδού συγγραφέα James Joyce *Finnegans Wake* (1939). Η λ. πλάστηκε «επ' αυτώ» (nonce-word) από τον J. Joyce και δεν έχει ετυμολογική διαφάνεια].

κουαρτέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από τέσσερεις εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ εγχόρδων οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για τέσσερα όργανα ή τέσσερεις φωνές (ενδεχομένως, με συνοδία ορχήστρας): *το ~ από τον «Ριγκολέτο» τού Βέρντι.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quartetto < quarto «τέταρτος» < λατ. quartus].

κουασιμόδος (ο) (μετωνυμ.) εξαιρετικά δύσμορφος άνθρωπος ΣΥΝ. αποκρουστικός. κακάσχημος. τέρας ΑΝΤ. κούκλος. πανέμορφος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά (οπτικό δάνειο) τού γαλλ. ονόματος Quasimodo, ήρωα τού μυθιστορήματος *Η Παναγία των Παρισίων* (γαλλ. *Notre-Dame de Paris*) τού V. Hugo, όπου προσωποποιεί την τερατώδη ασχήμια].

κουάφ (η) {άκλ.} είδος διαδήματος που φορά η νύφη στο κεφάλι. συνήθ. από λουλούδια.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coiffe < δημώδ. λατ. cofea < αρχ. γερμ. kufia «κράνος»].

Κούβα (η) (ισπ. República de Cuba = Δημοκρατία τής Κούβας) **1.** το μεγαλύτερο νησί τής Καραϊβικής Θάλασσας **2.** νησιωτικό κράτος τής Κ. Αμερικής. που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί και άλλα μικρότερα, με πρωτεύουσα την Αβάνα. επίσημη γλώσσα την Ισπανική και νόμισμα το πέσο Κούβας. — **Κουβανός** κ. (καθημ.) **Κουβανέζος** (ο). **Κουβανή** κ. (καθημ.) **Κουβανέζα** (η), **κουβανικός**, -ή. -ό κ. (καθημ.) **κουβανέζικος**, -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Cuba < ινδιάν. Cubacanán, αγν. ετύμου και σημ.].

κουβαλητής (ο). **κουβαλήτρια** (η) {κουβαλητριών} **1.** πρόσωπο που κουβαλάει πράγματα ΣΥΝ. μεταφορέας • **2.** το άτομο που φροντίζει την οικογένειά του και το σπιτικό του. φέρνοντας πλούσια αγαθά. Επίσης (λαϊκ.) **κουβαλήτρα** (η).

κουβαλητός, -ή. -ό [μεσν.] **1.** αυτός που τον μεταφέρουν (γιατί δεν μπορεί να κινηθεί μόνος του): *έχει σπάσει το πόδι του και τον έφεραν κουβαλητό* **2.** αυτός που τον πηγαίνουν (κάπου) με το ζόρι: *τον πήγαν στο τμήμα κουβαλητό!*

κουβαλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουβαλάς... | κουβάλ-ησα. -ιέμαι. -ήθηκα. -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταφέρω (κάτι) ως φορτίο: *κουβαλά τα ψώνια στα χέρια* || *~ στην πλάτη / με το καρότσι* || *τα φορτηγά κουβάλησαν μπάζα* || (μτφ.) *το ποτάμι κουβαλούσε λάσπη και κλαδιά δέντρων* || *«οι λέξεις αυτές κουβαλούσαν όλο το βάρος τους»* (εφημ.) ΣΥΝ. μεταφέρω • **2.** εμφανίζω (κάτι ή κάποιον ανεπιθύμητο): *Τι μου τα κουβάλησες αυτά τώρα; Δεν έχω πού να τα βάλω!* || *μας κουβάλησε όλη την παρέα της στο σπίτι* ♦ **3.** (αμετβ.) μετακομίζω **4.** (μεσοπαθ. ***κουβαλιέμαι***) πηγαίνω κάπου χωρίς να με έχουν καλέσει ή χωρίς να είμαι επιθυμητός: *κουβαλήθηκε όλο το σόι και δεν έχουμε χώρο ούτε για μας* ΣΥΝ. φορτώνομαι. — **κουβάλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουβαλῶ* < μτγν. *κοβαλεύω* < αρχ. *κόβαλος* «ληστής που μετέφερε τα κλοπιμαία», αγν. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί μη ικανοποιητικές υποθέσεις, όπως η σύνδεση με το αρχ. *κοάλεμος* «ηλίθιος» (επίσης αγν. ετύμου). καθώς και με το λατ. caballus «ίππος αχθοφόρος». Ίσως πρόκειται για φρυγική λ.].

κουβάρι (το) {κουβαρ-ιού | -ιών} **1.** κλωστή ή νήμα τυλιγμένα έτσι, ώστε να σχηματίζουν σφαίρα: *τα ~ με το νήμα για το πλέξιμο*· ΦΡ. (μτφ.) ***γίνομαι κουβάρι*** (μεσν. φρ.) (i) διπλώνομαι στα δύο, παίρνω σχήμα σφαιρικό: *ο σκαντζόχοιρος έγινε κουβάρι* ΣΥΝ. κουλλουριάζομαι, κουβαριάζομαι. διπλώνομαι ΑΝΤ. τεντώνομαι (ii) για σύνολο ανθρώπων που έχουν έρθει κοντά ο ένας στον άλλον και δεν ξεχωρίζουν: *οι παίκτες έγιναν ένα κουβάρι και πανηγύριζαν* **2.** (α) για πράγματα που τοποθετούνται άτακτα: *είχε αφήσει το καινούργιο φόρεμα ~ σε μια γωνιά* (τσαλακωμένο) (β) για πράγματα ανακατεμένα μεταξύ τους: *βρήκα τα ρούχα ένα ~ στο ντουλάπι*· ΦΡ. (α) ***μαλλιά κουβάρια*** για μεγάλη αναστάτωση: *οι ληστές έκαναν το σπίτι ~* ΣΥΝ. μπάχαλο (β) ***γίνομαι μαλλιά κουβάρια*** εμπλέκομαι σε καβγά, τσακώνομαι άγρια: *αφότου έγιναν μαλλιά κουβάρια, δεν ξαναμίλησαν* ΣΥΝ. καβγαδίζω ΑΝΤ. συμφιλιώνομαι. τα βρίσκω (γ) ***ξετυλίγω το κουβάρι*** (i) αρχίζω να ξεκαθαρίζω, να ξεδιαλύνω (μια μπερδεμένη υπόθεση): *με τα όσα μας είπε. άρχισε σιγά-σιγά να ξετυλίγεται το κουβάρι τής ιστορίας* (ii) διηγούμαι γεγονότα: *«δυο φίλοι ενώνουν τις αναμνήσεις τους και ξετυλίγουν μπροστά μας το κουβάρι μιας λαμπερής εποχής»* (εφημ.). — (υποκ.) **κουβαράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κουβάριον* < μτγν. *κουβαρίς*. είδος ζωυφίου, που κουλλουριάζεται μπροστά στον κίνδυνο και κυλιέται σαν το κουβάρι. Η λ. είναι υποκ. τής «γλώσσας» τού Ησυχίου *κόβαρος· ὄνος* και είναι αγν. ετύμου].

κουβαριάζω ρ. μετβ. {κουβάριασ-α. -τηκα, -μένος} **1.** τυλίγω νήμα ή κλωστή σε σφαιρικό σχήμα, ώστε να σχηματιστεί κουβάρι: *~ τον σπάγκο* ΑΝΤ. ξεκουβαριάζω **2.** μαζεύω (κάτι) χωρίς ιδιαίτερη επιμέλεια ή τάξη ΑΝΤ. τακτοποιώ **3.** (μεσοπαθ. ***κουβαριάζομαι***) διπλώνομαι στα δύο από πόνο ή γηρατειά: *είχε κουβαριαστεί πάνω στο κρεβάτι από τους δυνατούς πόνους στο στομάχι* ΣΥΝ. κουλλουριάζομαι. γίνομαι κουβάρι. μαζεύομαι. ζαρώνω ΑΝΤ. απλώνομαι, ορθώνομαι. — **κουβάριασμα** (το).

κουβαρίστρα (η) {δύσχρ. κουβαριστρών} μικρό κυλινδρικό στέλεχος από ξύλο, χαρτί ή πλαστικό. γύρω από το οποίο τυλίγεται η κλωστή τής ραπτικής ΣΥΝ. καρούλι, μασούρι.

κουβαρνταλίκι (το) → χουβαρνταλίκι

κουβαρντάς (ο) → χουβαρντάς

κουβάς (ο) {κουβάδες} **1.** κυλινδρικό δοχείο. τσίγκινο ή πλαστικό. με στενότερη βάση και φαρδύτερο χείλος. με χερούλι. το οποίο χρησιμεύει για την άντληση ή τη μεταφορά υγρών: *ανέβασε τον ~ γεμάτο νερό απ' το πηγάδι* || *βουτάω το σφουγγαρόπανο στον ~ με το νερό* ΣΥΝ. (λόγ.) κάδος. αντλία. μαστέλο **2.** (σκωπτ.) μικρό αυτοκίνητο. — (υποκ.) **κουβαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kova].

Κουβέιτ (το) {άκλ.} (αραβ. Dawlat al Kuwayt = Κράτος τού Κουβέιτ) κράτος τής ΝΔ. Ασίας στην Αραβική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Κουβέιτ, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Κουβέιτ. — **Κουβεϊτιανός** (ο). **Κουβεϊτιανή** (η). **κουβεϊτιανός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < αραβ. Kuwayt, υποκ. τού kut, το οποίο στη διάλεκτο των κατοίκων τής Α. Αραβικής Χερσονήσου υποδηλώνει ένα είδος οχυρού σπιτιού περιστοιχισμένου από άλλα μικρότερα].

κουβέλι (το) {κουβελ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κυψέλη • **2.** μέτρο χωρητικότητας των σιτηρών: *δύο ~ στάρι.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κυβέλιον* υποκ. τού μτγν. *κύβελα* «σπήλαιο, φωλιά άγριων θηρίων». αγν. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη. η λ. προέρχεται από αρχ. σλαβ. kùblŭ (πβ. σλοβ. kobelj)].

κουβέντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) **1.** η ανταλλαγή λόγων, η συζήτηση: *ανακατεύομαι σε / απορροφώμαι από την ~* || *μια και το 'φε-*

ρε η ~ (για να αναφέρουμε κάτι σχετικό με αυτό που έχει μόλις αναφερθεί) || *έχω όρεξη για* ~ || *δεν έχω ώρα για* ~ || *ήρθε η* ~ *και στην πολιτική* ΣΥΝ. συνομιλία, διάλογος, ομιλία, συνδιάλεξη· ΦΡ. (α) ***αλλάζω (την) κουβέντα*** βλ. λ. *αλλάζω* (β) ***γυρίζω την κουβέντα*** αλλάζω το θέμα τής συζήτησης (συνήθ. επειδή με ενοχλεί το συζητούμενο θέμα) (γ) ***ανοίγω / πιάνω κουβέντα (με κάποιον)*** αρχίζω με δική μου πρωτοβουλία συζήτηση (με κάποιον) (δ) ***ψιλή κουβέντα*** συζήτηση που διαρκεί πολλή ώρα: *έχουν πιάσει ~ και δεν τελειώνουν* (ε) ***κουβέντα να γίνεται*** βλ. λ. *γίνομαι* (στ) ***μην κάνεις κουβέντα*** μην αναφέρεις (κάτι) (σε κάποιον): *ό,τι είπαμε να μείνει μεταξύ μας· μην κάνεις κουβέντα παραέξω!* **2.** καθετί που λέει κανείς, λόγος: *μετρημένες / μεγάλες* ~ (υπερβολικές υποσχέσεις, που δεν μπορούν να πραγματοποιηθούν) || *βαριά* ~ (προσβλητική) || *μισές* ~ (υπαινικτικές) || *δεν του παίρνεις* ~ (δεν μπορείς να τον κάνεις να μιλήσει) || *θέλω έναν άνθρωπο να πω κι εγώ δυο κουβέντες* || *πετάω μια* ~ (μιλώ λίγο ή υπαινικτικά) || *θα σου πω καμιά ~!* (θα σε βρίσω) || ~ *τού αέρα* (χωρίς νόημα) ΣΥΝ. λόγια, λόγος· ΦΡ. ***αλλάζω κουβέντες / λόγια (με κάποιον)*** βλ. λ. *αλλάζω* **3.** η έκφραση γνώμης· ΦΡ. (α) ***δεν μου πέφτει κουβέντα*** δεν δικαιούμαι να εκφέρω γνώμη (β) ***χωρίς δεύτερη κουβέντα*** χωρίς αντιρρήσεις ή χρονοτριβή (γ) ***δεν ακούω κουβέντα*** είμαι ανένδοτος, δεν δέχομαι καν να συζητήσω (για κάτι) (δ) ***δεν σηκώνω κουβέντα*** (i) δεν ανέχομαι να μου κάνει κάποιος παρατηρήσεις ή να μου λέει κάτι με το οποίο δεν συμφωνώ και γι' αυτό νευριάζω: *θέλει προσοχή πώς θα του μιλήσεις γι' αυτό το θέμα, γιατί δεν σηκώνει κουβέντα* (ii) δεν δέχομαι να συζητήσω για κάτι, είμαι απόλυτος σε κάτι: *σε θέματα ηθικής δεν σηκώνει κουβέντα* (ε) ***δεν σηκώνω πολλές κουβέντες*** δεν δέχομαι συζήτηση για κάτι ή δεν ανέχομαι υποδείξεις **4.** (κατ' επέκτ.) συναναστροφή, επαφή με άλλους: *δεν έχω πολλές κουβέντες μαζί του* (δεν έχω ιδιαίτερες σχέσεις) || *δεν θέλω κουβέντες μαζί σου* (δεν θέλω να έχουμε σχέσεις)· ΦΡ. ***μια κουβέντα είπα!*** δεν υπάρχει λόγος να προσβάλλεσαι, να θυμώνεις γι' αυτό που είπα· το λέμε κυρ. για να μετριάσουμε τη δυσάρεστη εντύπωση από κάτι που είπαμε. — (υποκ.) **κουβεντούλα** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνομιλία*.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κομβέντος* < λατ. conventus «συνέλευση» < convenio «συνέρχομαι, συναθροίζομαι»].

κουβεντιάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κουβέντιασ-α, -τηκα, -μένος} (καθημ.) ♦ **1.** (αμετβ.) ανταλλάσσω λόγια με άλλον, συζητώ: *κουβεντιάζαμε περί τέχνης μέχρι αργά* ΣΥΝ. συνομιλώ ♦ (μετβ.) **2.** (ειδικότ.) συζητώ γύρω από ένα θέμα, προκειμένου να καταλήξω κάπου· στη ΦΡ. ***τα / το κουβεντιάζω***: *κάτσε να τα / το κουβεντιάσουμε και θα δεις ότι έχεις άδικο* || *αν πέσει λίγο η τιμή, το κουβεντιάζω· ειδάλλως, ούτε συζήτηση να το αγοράσω!* ΣΥΝ. διαπραγματεύομαι ● **3.** σχολιάζω αρνητικά: *τον κουβεντιάζει όλη η γειτονιά για τα ξενύχτια και τις διασκεδάσεις του* ΣΥΝ. κουτσομπολεύω ΑΝΤ. επαινώ **4.** (μεσοπαθ. ***κουβεντιάζομαι***) είμαι συνεννοήσιμος, διαθέσιμος για συζήτηση: *ματαιοπονείς μαζί του· δεν κουβεντιάζεται!* — **κουβέντιασμα** (το) [μεσν.].

κουβεντιαστά επίρρ. **1.** με κουβέντα, με συζήτηση **2.** με τρόπο που θυμίζει προφορικό λόγο.

κουβεντιαστός, -ή, -ό αυτός που γίνεται κουβεντιαστά· ΦΡ. ***στο κουβεντιαστό*** με κουβέντα, κουβεντιαστά.

κουβεντολόι (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (εκφραστ.) συζήτηση με μεγάλη διάρκεια και χωρίς συγκεκριμένο θέμα, για ασήμαντα πράγματα: *πιάσαμε το ~ και ξεχαστήκαμε* ΣΥΝ. κουβεντούλα, φλυαρία.

[ΕΤΥΜ. < *κουβέντα* + *-λό(γ)ι* < *λέγω*].

κουβέρ (το) {άκλ.} **1.** οτιδήποτε περιλαμβάνεται στο σερβίρισμα και προσφέρεται στους πελάτες εστιατορίου, ανεξαρτήτως τού τι έχουν παραγγείλει, π.χ. ψωμάκια, βούτυρο κ.λπ. **2.** το ποσό με το οποίο τα εστιατόρια χρεώνουν τους πελάτες για το σερβίρισμα και την όλη εξυπηρέτηση που παρέχουν.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couvert < ρ. couvrir «καλύπτω, σκεπάζω» < λατ. cooperire (βλ. κ. *κουβέρτα*)].

κουβερνάντα (η) → γκουβερνάντα

κουβέρτα (η) {κουβερτών} **1.** σκέπασμα κρεβατιού που τοποθετείται πάνω από το πανωσέντονο και με το οποίο σκεπάζεται κανείς όταν κοιμάται ή, σε άλλες περιστάσεις, όταν κρυώνει: *στρώνω την* ~ || *ζεστή / μάλλινη / υφαντή* ~ || *είχε σκεπαστεί στο κάθισμά του με μια ελαφριά κουβέρτα* || *τύλιξαν τους ναυαγούς με κουβέρτες και τους πρόσφεραν ζεστό τσάι* ΣΥΝ. κλινοσκέπασμα ● **2.** ΝΑΥΤ. το κατάστρωμα. — (υποκ.) **κουβερτούλα** (η) κ. **κουβερτάκι** (το) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. coverta < λατ. coopertus, μτχ. τού ρ. co-operire «συγκαλύπτω, σκεπάζω» < co- (< cum) + operio «καλύπτω, σκεπάζω»].

κουβερτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το κάλυμμα βιβλίου, τετραδίου κ.λπ.: *πλαστική / δερμάτινη* ~ ΣΥΝ. περικάλυμμα, εξώφυλλο ΣΥΝ. εσώφυλλο ● **2.** σκληρή και πικρή σοκολάτα, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική για επικάλυψη γλυκών.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couverture < λατ. coopertura, μτχ. τ. τού ρ. cooperio «συγκαλύπτω, σκεπάζω» < co- (< cum) + operio «καλύπτω, σκεπάζω»].

κουβούκλιο (το) {κουβουκλί-ου | -ων} **1.** θολωτή κατασκευή, που στηρίζεται σε λεπτούς στύλους: ~ *επιταφίου* (το ομοίωμα τάφου, στο οποίο τοποθετείται η εικόνα τής ταφής τού Χριστού και με το οποίο γίνεται η περιφορά της) **2.** (γενικότ.) μικρός θάλαμος με ανοιχτή μόνον τη μία πλευρά, ώστε να χωρούν λίγα άτομα: *τηλεφωνικό* ~.

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουβούκλιον* (μτγν. *κουβουκλεῖον*) < λατ. cubiculum «κοιτώνας» < ρ. cubo «κείμαι, κατακλίνομαι»].

κουδουνάτος (ο) ΛΑΟΓΡ. άνθρωπος που μεταμφιέζεται για τις Αποκριές φορώντας (ανάμεσα στα άλλα) και κουδούνια: *παραδοσιακός / Μακεδονίτης* ~ ΣΥΝ. μασκαράς. Επίσης **κουδουναραίος**.

κουδούνι (το) {κουδουν-ιού | -ιών} **1.** μικρό μεταλλικό όργανο σε σχήμα κώνου, με ανοιχτή την πλατύτερη πλευρά και με γλωσσίδι που παράγει ήχο, όταν χτυπά τα πλευρικά τοιχώματα: *χτυπώ το* ~· ΦΡ. ***κρεμάω σε κάποιον κουδούνια*** (i) διατυμπανίζω ελαττώματα, άσχημες πράξεις κάποιου, τον κουτσομπολεύω (ii) κατηγορώ δημόσια κάποιον για κάτι **2.** (συνεκδ.) ο ήχος τού παραπάνω οργάνου: *από μακριά ακούγονταν τα γέλια των βοσκών και τα ~ των προβάτων* **3.** ηλεκτρικός μηχανισμός που, με το πάτημα ενός κουμπιού, παράγει ήχο μεταλλικό και διαπεραστικό, παρόμοιο με αυτόν τού μεταλλικού κουδουνιού: ~ *τής πόρτας / τού σχολείου / τού διαλείμματος* || *ηλεκτρικό* ~ || *χτυπώ / πατώ το* ~ ● ΦΡ. ***γίνομαι κουδούνι*** ζαλίζομαι από το πολύ ποτό ή από φασαρία ή από τον ήλιο: *χθες το βράδυ τα ήπιαμε κι έγινα κουδούνι* ΣΥΝ. μεθώ ΑΝΤ. είμαι νηφάλιος. — (υποκ.) **κουδουνάκι** (το), (μεγεθ.) **κουδούνα** (η) (σημ. 1).

[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουδούνιον* < μτγν. *κωδώνιον*, υποκ. τού αρχ. *κώδων, -ωνος*, που πιθ. συνδ. με το αρχ. *κώδεια / κώδυια* «κεφαλή τής παπαρούνας» (πβ. κ. *αἴθων - αἴθυια*), το οποίο είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το μτγν. *κῶος* «κοίλος»].

κουδουνίζω ρ. αμετβ. {κουδούνισα} βγάζω μεταλλικό ήχο σαν τού κουδουνιού: *τα τηλέφωνα / τα βραχιόλια / τα κλειδιά κουδουνίζουν* ΣΥΝ. ηχώ· ΦΡ. (α) ***τα αφτιά μου κουδουνίζουν*** έχω βόμβο στα αφτιά μου (β) ***το κεφάλι μου κουδουνίζει*** είμαι ζαλισμένος: *με τόσο θόρυβο το κεφάλι μου άρχισε να κουδουνίζει* ΣΥΝ. παραζαλίζομαι. — **κουδούνισμα** (το), **κουδουνιστός, -ή, -ό, κουδουνιστά** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωδωνίζω* < *κώδων* (βλ. κ. *κουδούνι*)].

κουδουνίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} παιχνίδι που, όταν το κουνήσει κανείς, παράγει ήχο και προορίζεται για τα μωρά ΣΥΝ. (λόγ.) σείστρο.

κουζίνα (η) {δύσχρ. κουζινών} **1.** ο χώρος σπιτιού ή καταστήματος, όπου παρασκευάζονται τα φαγητά: *έπιπλα / ποδιά κουζίνας* **2.** συσκευή που περιλαμβάνει φούρνο ψησίματος και εστίες (μάτια) και χρησιμοποιείται για το μαγείρεμα: *ηλεκτρική* ~ || ~ *υγραερίου* **3.** (γενικότ.) ο τρόπος με τον οποίο μαγειρεύει κανείς: *το εστιατόριο φημίζεται για την εκλεκτή ~ του* ΣΥΝ. μαγειρική ● **4.** τρόπος μαγειρέματος που συνδέεται με συγκεκριμένο τόπο ή υλικά: *ελληνική / διεθνής / γαλλική / θαλασσινή* ~ ΣΥΝ. γαστρονομία. — **κουζινούλα** κ. **κουζινίτσα** (η) (σημ. 1, 2) κ. **κουζινάκι** (το) (βλ.λ.).

[ΕΤΥΜ. < βεν. cusina < μτγν. λατ. cocina < λατ. coquina < ρ. coquere «ψήνω, μαγειρεύω». Η σημ. «τρόπος μαγειρέματος» αποδίδει το γαλλ. cuisine (όμοιας ετυμ.)].

κουζινάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρή συσκευή μαγειρέματος, που συνήθ. δουλεύει με υγραέριο και που περιλαμβάνει μία ή δύο εστίες ΣΥΝ. κουζινέτο[1].

κουζινέτο[1] (το) (υποκ.) το κουζινάκι (βλ.λ.): *πρόχειρο / εκδρομικό* ~.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cuisinette, υποκ. τού cuisine (βλ. κ. *κουζίνα*)].

κουζινέτο[2] (το) βάση μηχανήματος στην οποία στηρίζεται εξάρτημα το οποίο περιστρέφεται.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cuscinetto < γαλλ. coussinet, υποκ. τού coussin < λατ. coxa «ισχίο, οσφύς, μηρός»].

κουζινικά (τα) (ενν. σκεύη) σχεδόν όλα τα σκεύη τής κουζίνας.

κουζινικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κουζίνα: ~ *σκεύη*.

κουζινομάχαιρο (το) μεγάλο μαχαίρι που χρησιμοποιείται για την κοπή κρεάτων.

κουζινόπανο (το) κομμάτι απορροφητικού υφάσματος (είδος πετσέτας), που χρησιμοποιείται για τις δουλειές στην κουζίνα.

κουζουλός (ο) (διαλεκτ.) ο τρελός. — **κουζουλάδα** (η) [μεσν.], **κουζουλαίνω** ρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.

[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < κυπρ. *κούζα* «στάμνα χωρίς χέρι ή με ένα μόνο χερούλι» (< γαλλ. courge «κολοκύθα» < λατ. cucurbita) + παραγ. επίθημα *-ουλός* (πβ. *στρουμπ-ουλός, παχ-ουλός*). Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από συμφυρμό των επιθ. *κουλλός* και *ζαβός* ή *ζουρλός*].

κουίζ (το) {άκλ.} **1.** το ερώτημα που απαιτεί γνώσεις ή εξυπνάδα για να απαντηθεί ΣΥΝ. αίνιγμα, γρίφος **2.** διαγωνισμός κατά τον οποίο οι συμμετέχοντες κερδίζουν απαντώντας σωστά σε ερωτήσεις: *ραδιοφωνικό / τηλεοπτικό* ~.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. quiz, αγν. ετύμου].

κουίντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} καθεμιά από τις μεγάλες, κάθετες επιφάνειες στις άκρες τής σκηνής τού θεάτρου, που εμποδίζουν τους θεατές να δουν τι συμβαίνει στα παρασκήνια: *πίσω από την* ~ ΣΥΝ. παραπέτασμα.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quinta, θηλ. τού quinto «πέμπτος» < λατ. quintus].

κουιντέτο (το) ΜΟΥΣ. **1.** μουσικό σύνολο, που αποτελείται από πέντε εκτελεστές (όργανα ή φωνές): *μουσική για ~ πνευστών οργάνων* **2.** (συνεκδ.) μουσικό έργο γραμμένο για πέντε όργανα ή πέντε φωνές (ενδεχομένως, με συνοδεία ορχήστρας): *το ~ για τέσσερα έγχορδα και πιάνο τού Σούμπερτ* ΣΥΝ. πενταφωνία.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. quintetto < quinto «πέμπτος» < λατ. quintus].

κουίσλινγκ (ο) {άκλ.} (μετωνυμ.) πρόσωπο (συνήθ. πολιτικός) που συνεργάζεται με τους κατακτητές τής χώρας του.

[ΕΤΥΜ. Από το όν. τού Νορβηγού πολιτικού V. Quisling (1887-1945), ο οποίος συνέστησε στον Χίτλερ την κατοχή τής Νορβηγίας και κατόπιν σχημάτισε φιλοναζιστική κατοχική κυβέρνηση (1940-45)].

κουκέτα (η) {κουκετών} κρεβάτι σε καμπίνα πλοίου ή τρένου.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. cuccetta < ρ. cucciare «κατακλίνω, ξαπλώνω» < λατ. collocare «τοποθετώ, βάζω» (> γαλλ. coucher)].

κουκκί (το) {κουκκ-ιού | -ιών} **1.** ο καρπός τού φυτού κουκκιά, όσπριο με μεγάλο, πλατύ, καφέ λοβό: *ξερά / φρέσκα* ~· ΦΡ. (α) ***–Γεια σου Πάννη! / –Τι κάνεις Γιάννη; –Κουκκιά σπέρνω!*** για περιπτώσεις όπου άλλα λέει ο ένας και άλλα απαντά ο άλλος (β) (παροιμ.) ***κουκκί-κουκκί γεμίζει το σακί*** για να δηλωθεί ότι λίγο-λίγο μπορεί να μαζευτεί μεγάλη ποσότητα, κυρ. για να δηλωθεί η αξία τής αποταμίευσης ΣΥΝ. φασούλι το φασούλι γεμίζει το σακούλι **2.** (γενικότ.-διαλεκτ.) κάθε είδος σπόρου ΣΥΝ. σπυρί ● **3.** (λαϊκ.) η ψήφος: *δεν φτάνουν τα ~, για*

να βγει βουλευτής· ΦΡ. ***κουκκιά μετρημένα*** για πράγματα που είναι υπολογισμένα με ακρίβεια, συνεπώς και για κάτι στο οποίο δεν μπορεί να γίνει λάθος: *στο χωριό οι ψήφοι είναι ~· εύκολα βρίσκεις ποιος θα βγει στις εκλογές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόκκος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. κουκκίν < μτγν. κοκκίον, υποκ. τού αρχ. *κόκκος*].

κουκκιά (η) φυτό γνωστό για τους εδώδιμους καρπούς του, το οποίο αναπτύσσεται αναρριχώμενο σε στηρίγματα, συνήθ. από καλάμι, τοποθετημένα από τους καλλιεργητές του σε μικρή απόσταση το ένα από το άλλο και μέσα σε αυλάκια· (επιστ.) κύαμος.

κουκκίδα (η) **1.** μικρό, στρογγυλό σημάδι: *μια ~ στον χάρτη έδειχνε το σημείο συνάντησης* ΣΥΝ. στίγμα **2.** η τελεία· ΦΡ. ***τρεις κουκκίδες (...)*** τα αποσιωπητικά **3.** ΤΥΠΟΓΡ. η μικρότερη εκτυπωτική μονάδα των γνωστών εκτυπωτικών συστημάτων (βλ. κ. λ. *ράστερ*).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοκκίς, -ίδος* υποκ. τού αρχ. *κόκκος*].

κούκκος (ο) **1.** πουλί που ζει σε δασώδεις ή έρημες περιοχές τής Ευρώπης, έχει φαιό χρώμα, δεν χτίζει φωλιές και αποθέτει τα αβγά του σε φωλιές άλλων πουλιών, τα οποία και τα κλωσσούν· (μτφ.) ΦΡ. (α) ***σαν τον κούκκο*** εντελώς μόνος, μόνος και έρημος (β) (σκωπτ.) ***τρεις κι ο κούκκος*** πολύ λίγα άτομα: *στη διαδήλωση ήταν ~· ήταν μια αποτυχία* (γ) (παροιμ.) ***ένας κούκκος δεν φέρνει την άνοιξη*** βλ. λ. *άνοιξη* (δ) ***(μου κοστίζει / στοιχίζει / έρχεται) ο κούκκος αηδόνι*** βλ. λ. *αηδόνι* ● **2.** (παλαιότ.) είδος μάλλινου σκούφου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοῦκκος*, ηχομιμητική λ. από τη φωνή τού πουλιού, όπως και η αρχ. ονομασία *κόκκυξ* (βλ.λ.)].

κούκλα (η) {δύσχρ. κουκλών} **1.** μικρό ομοίωμα ανθρώπου (συνήθ. κοριτσιού ή μωρού), με το οποίο παίζουν τα παιδιά (συνήθ. τα κορίτσια): *πορσελάνινη / πάνινη / πλαστική ~ || παίζω με τις ~·* ΦΡ. ***παίζει ακόμη με τις κούκλες*** για πρόσωπο, συνήθ. κοπέλα, που δεν έχει ωριμάσει, που παιδιαρίζει **2.** (ειδικότ.) ομοίωμα ανθρώπου σε φυσικό μέγεθος, πάνω στο οποίο οι ράφτες και οι ράφτριες κάνουν πρόβα στα ρούχα ή στο οποίο φορούν ρούχα και το τοποθετούν στην προθήκη καταστήματος: *κοίταζε τις ~ στις βιτρίνες* **3.** (μτφ.) πολύ όμορφη γυναίκα ΣΥΝ. καλλονή· ΦΡ. ***απέξω κούκλα κι από μέσα πανούκλα*** βλ. λ. *πανούκλα* **4.** ως θωπευτική προσφώνηση σε κορίτσι ή γυναίκα, που φανερώνει φιλική διάθεση και οικειότητα: *~ μου, να 'σαι καλά!* ΣΥΝ. αγάπη, μωρό **5.** (μτφ.) ως χαρακτηρισμός για κάτι πολύ ωραίο: *αυτό το σαράβαλο θα το κάνω εγώ ~!* ● **6.** νήμα τυλιγμένο σε δέσμη: *χρειάζεστε πέντε ~ για ένα πουλόβερ.* - (υποκ.) **κουκλάκι** (το), **κουκλίτσα** (η), (μεγεθ.) **κουκλάρα** (η) (σημ. 3). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα.*
[ΕΤΥΜ. < λατ. cucullа «κάλυμμα κεφαλής, κουκούλα» (βλ. κ. *κουκούλα*), από τα ανδρείκελα τού κουκλοθεάτρου].

κουκλί (το) {κουκλ-ιού | -ιών} **1.** μικρή κούκλα (ομοίωμα ανθρώπου): *το παιδί έπαιζε με τα ~ του* **2.** (μτφ.) (α) πολύ όμορφο νεαρό άτομο: *το μωρό τους είναι ~* (β) ως χαρακτηρισμός για κάτι πολύ ωραίο, μικρό και συμπαθητικό: *το σπιτάκι τους είναι σκέτο ~.*

κουκλίστικος, -η, -ο 1. αυτός που ανήκει ή ταιριάζει σε κούκλα: *~ ρούχα* ● **2.** αυτός που έχει μικρό μέγεθος και είναι χαριτωμένος: *~ διαμέρισμα / σπιτάκι* ΣΥΝ. γλυκούλης, μικρούλης ΑΝΤ. άχαρος ● **3.** πολύ όμορφος: *~ χείλια* ΣΥΝ. πανέμορφος ΑΝΤ. πανάσχημος. — **κουκλίστικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ίστικος.*

κουκλοθέατρο (το) **1.** θέατρο με μαριονέτες ή κούκλες οποιουδήποτε τύπου **2.** (συνεκδ.) κάθε παράσταση που γίνεται με μαριονέτες ή κούκλες: *είδαμε ~ στο θέατρο τού σχολείου.*

κουκλοπαίκτης κ. (καθημ.) **κουκλοπαίχτης** (ο) {κουκλοπαικτών} ο καλλιτέχνης που κάνει παράσταση με κούκλες (κουκλοθέατρο).

κούκλος (ο) **1.** μικρό ομοίωμα άνδρα, με το οποίο παίζουν τα παιδιά **2.** (μτφ.) πολύ όμορφος άντρας: *παντρεύτηκε έναν ~* ΣΥΝ. παίδαρος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όμορφος.*

κουκλόσπιτο (το) **1.** παιδικό παιχνίδι, αντίγραφο (υπό κλίμακα) σπιτιού, όπου τοποθετούνται οι κούκλες των παιδιών **2.** μικρό όμορφο και με γούστο διακοσμημένο σπίτι.

Κου-Κλουξ-Κλαν (η) {άκλ.} ρατσιστική οργάνωση στις Η.Π.Α. με τρομοκρατική δράση (χαρακτηριστική η εμφάνιση των μελών της με μεγάλες κωνικές κουκούλες)· αντιμάχεται την ισότητα λευκών και μαύρων, τον καθολικισμό, τους Εβραίους, τους κομουνιστές και γενικά οτιδήποτε ξένο προς αυτό που θεωρεί αμιγώς αμερικανικό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. - αμερ. Ku Klux Klan < Ku Klux (παραφθορά τού αρχ. *κύκλος*) + klan, πιθ. < αγγλ. clan «φυλή, πατριά»].

κούκος (ο) → κούκκος

κούκου επιφών. **1.** ηχομιμητική λέξη τού χαρακτηριστικού ήχου που παράγει ο κούκκος· ΦΡ. ***ρολόι κούκου*** ρολόι ελβετικής προελεύσεως, που σημαίνει τις ώρες με ένα ομοίωμα κούκκου (που εξέρχεται από κάποια κρύπτη) και παράγει τον παραπάνω χαρακτηριστικό ήχο τόσες φορές όσες και οι ώρες που σημαίνει **2.** λέγεται για να δηλώσει κανείς την παρουσία του, την άφιξή του ή την ξαφνική, απρόσμενη εμφάνισή του: *~! Να 'μαι κι εγώ!*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κουκουβάγια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} νυκτόβιο αρπακτικό πουλί με ραβδωτό σκούρο πτέρωμα, στρογγυλό, πεπλατυσμένο κεφάλι και μάτια με έντονο βλέμμα: *η ~ είναι σύμβολο τής θεάς Αθηνάς / τής σοφίας·* ΦΡ. ***άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας*** βλ. λ. *άλλος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κουκουβάου*, ηχομιμητική λ. από τη φωνή του πουλιού (πβ. αρχ. *κικκαβαῦ*)].

κουκουβάου επιφών. {μεσν.} (ηχομιμητική λέξη) χαρακτηριστική κραυγή τής κουκουβάγιας.

κουκουβίζω ρ. αμετβ. {μεσν.} {κουκούβισα} (για πτηνά) μαζεύομαι σε ένα μέρος: *τα σπουργίτια κουκούβισαν στην αυλή* ΣΥΝ. κουρνιάζω. - **κουκούβισμα** (το).

κουκουές (ο) {κουκουέδες} (λαϊκ.-συχνά μειωτ.) οπαδός ή μέλος τού Κομουνιστικού Κόμματος Ελλάδος (Κ.Κ.Ε.) ΣΥΝ. κομουνιστής.

κουκούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κάλυμμα τής κεφαλής (συχνά προσαρμοσμένο σε ρούχο), το οποίο περιβάλλει όλο το κεφάλι εκτός από το πρόσωπο και χρησιμοποιείται συνήθ. για προστασία από τη βροχή ή το κρύο: *αγόρασε ένα παλτό με ~ || οι περαστικοί είχαν φτειάξει πρόχειρες ~ για τη βροχή από νάιλον σακούλες* **2.** (γενικότ.) το προστατευτικό κάλυμμα: *έβαλε ~ στο αυτοκίνητο, για να το προστατέψει από την υγρασία.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. cucullа, λ. ιλλυρική ή κελτική].

κουκουλάρικος, -η, -ο αυτός που έχει φτειαχτεί από τα υπολείμματα του κουκουλιού τού μεταξοσκώληκα: *~ ύφασμα.*

κουκούλι (το) {κουκουλ-ιού | -ιών} **1.** θήκη την οποία κατασκευάζουν ορισμένα έντομα με εκκρίσεις τού σώματός τους και μέσα στην οποία παραμένουν κατά τη διάρκεια τής νυμφικής φάσης: *το ~ τής πεταλούδας* **2.** (ειδικότ.) η θήκη που κατασκευάζει ο μεταξοσκώληκας και από την οποία προέρχεται το μετάξι ΣΥΝ. (λόγ.) βομβύκιο.
[ΕΤΥΜ. μεσν., υποκ. τού *κουκούλα* (βλ.λ.)].

κουκουλοφόρος (ο/η) πρόσωπο που έχει σκεπασμένο το κεφάλι του με κάλυμμα, για να μην είναι δυνατή η αναγνώρισή του: *άγνωστοι ~ λήστεψαν την τράπεζα.*

κουκουλώνω ρ. μετβ. {μεσν.} {κουκούλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** καλύπτω με ειδικό κάλυμμα από όλες τις πλευρές: *κουκούλωσε τα έπιπλα, να μην σκονιστούν* ΣΥΝ. σκεπάζω ΑΝΤ. ξεσκεπάζω **2.** (μτφ.) αποκρύπτω (κάτι δυσάρεστο ή κακό): *την κουκούλωσαν την υπόθεση, για να μην επέμβει η δικαιοσύνη || προσπάθησαν να κουκουλώσουν το σκάνδαλο* ΣΥΝ. συγκαλύπτω, σκεπάζω ΑΝΤ. αποκαλύπτω, ξεσκεπάζω, βγάζω στη φόρα· ΦΡ. ***τα κουκουλώνω*** συγκαλύπτω, αποκρύπτω, προσπαθώ να μη γίνει γνωστό κάτι κακό: *όταν άρχισαν να γίνονται γνωστές λεπτομέρειες για την υπόθεση, μερικοί αρμόδιοι προσπάθησαν να τα κουκουλώσουν* ● **3.** (για γυναίκα) κάνω (κάποιον) να με παντρευτεί (με τη θέλησή του ή με πονηριά, με απάτη ή υπό μεγάλη πίεση): *πρόσεξε, γιατί αυτή η πονηρή πάει να σε κουκουλώσει.* — **κουκούλωμα** (το).

κουκουνάρα (η) {μεσν.} {χωρ. γεν. πληθ.} (μεγεθ.) κουκουνάρι· ΦΡ. ***άρες μάρες κουκουνάρες*** βλ. λ. *άρες μάρες* ΣΥΝ. ανοησίες, χαζομάρες.

κουκουνάρι (το) {κουκουναρ-ιού | -ιών} **1.** ο κωνικός καρπός τού πεύκου ή τού ελάτου **2.** καθένα από τα μικρά, λευκά, μακρόστενα, εδώδιμα σπέρματα, που βρίσκονται μέσα στον καρπό τού (ήμερου) πεύκου: *γέμιση με κουκουνάρια.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουκουνάριον* < **κοκκωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *κόκκων* < *κόκκος*. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για αναδιπλασιασμένο τ. τού μτγν. *κόνναρος*, αγν. ετύμου· η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία τής λ. οδηγεί στην υιοθέτηση τού τ. με ένα -*κ*- ως απλούστερης γραφής].

κουκουναριά (η) {μεσν.} ήμερο πεύκο, το οποίο παράγει κωνικούς καρπούς με εδώδιμα σπέρματα: *καταπράσινη / ψηλή ~.*

κουκούτσι (το) {κουκουτσ-ιού | -ιών} **1.** ο σκληρός πυρήνας ή ο σπόρος των καρπών: *το ~ τού σταφυλιού / τού κερασιού* **2.** (μτφ.) πολύ λίγο: *δεν έχει ~ μυαλό* ΣΥΝ. ίχνος, μόριο. – (υποκ.) **κουκουτσάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουκούτσιν* < ιταλ. cucuzzo < μτγν. λατ. cucutium (πβ. κ. βουλγ. kokútška)].

κουλ επίθ. {άκλ.} ελλην. *ήρεμος, ψύχραιμος·* (αργκό) αυτός που διατηρεί την ψυχραιμία του, που δεν συγκινείται εύκολα και κατ' επέκτ. αυτός που συμπεριφέρεται με φυσικότητα, χωρίς βεβιασμένες αντιδράσεις: *το άτομο είναι ~· δεν χαμπαριάζει τίποτα!* ΣΥΝ. ήρεμος, ψύχραιμος ΑΝΤ. νευρικός, αγχωτικός. — **κουλάρω** ρ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cool «ψυχρός - ψύχραιμος»].

κουλάκος (ο) ΙΣΤ. ο αγρότης μικροϊδιοκτήτης στη Ρωσία μέχρι τη δεκαετία τού '30, ο κάτοχος μικρής γαιοκτησίας, που αποτελούσε μέλος κοινωνικής τάξης η οποία αντιτασσόταν στην κολεκτιβοποίηση.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. kulak «γροθιά»].

κουλαντρίζω κ. **κολαντρίζω** ρ. μετβ. {κουλάντρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) χειρίζομαι επιδέξια: *«το σαραβαλάκι μου πώς το ~»* (τραγ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kulandım, αόρ. τού ρ. kulanmak «χρησιμοποιώ»].

κουλέρ-λοκάλ (το) {άκλ.} το σύνολο των στοιχείων (σπίτια, είδη φαγητών, είδη ενδυμασίας, τρόπος συμπεριφοράς, ήθη, έθιμα κ.λπ.) που χαρακτηρίζουν το τοπικό χρώμα μιας περιοχής.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couleur locale «τοπικό χρώμα»].

κουλές (ο) (λαϊκ.) πύργος, φρούριο: *οι φυλακές τού Γεντί Κουλέ* (Επταπυργίου).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kule. Η λ. απαντά ως μεσν. στον τ. *κουλάς*].

κούλης (ο) {κούληδες} ο αχθοφόρος (κυρ. στη ΝΑ. Ασία). — **κούλικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. coolie «αχθοφόρος, ανειδίκευτος εργάτης (τής Άπω Ανατολής)» < χίντι kulī].

κουλλάδι (το) {κουλλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το χέρι: (συνήθ. στον πληθ.) *μάζεψε τα ~ σου από πάνω μου!* ΣΥΝ. κουλλό.
[ΕΤΥΜ. < *κουλλός* + παραγ. επίθημα *-άδι*, πβ. κ. *ξερ-άδι*].

κουλλαίνω ρ. → κουλλός

κουλλαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (μτφ.-κακόσ.) η αδεξια χρήση των χεριών· κυρ. στη ΦΡ. ***κουλλαμάρα έχεις;***: *~ και σου έπεσε το ποτήρι;*
[ΕΤΥΜ. < *κουλλός* + παραγωγικό επίθ. *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτα-μάρα, στραβω-μάρα*].

κουλλό (το) (σχολ. ορθ. *κουλό*) (αργκό-κακόσ.) **1.** το χέρι: *κάτω τα ~ σου από πάνω μου!* ΣΥΝ. ξερό **2.** το άτομο που έχει πνευματική αναπηρία ΣΥΝ. χαζό, (μειωτ.) βλαμμένο ΑΝΤ. κανονικός, υγιής **3.** (αργκό) χαζομάρα, ανοησία: *τι κουλλά είναι αυτά που μας λες;* Επίσης **κουλλάδι** (το) (σημ. 1).

κουλλός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *κουλός*) **1.** αυτός που του λείπει το ένα ή και τα δύο χέρια ΣΥΝ. κουλλοχέρης ΑΝΤ. αρτιμελής **2.** (μτφ.) αυτός που δεν χρησιμοποιεί τα χέρια του επιδέξια: *του πετάω την μπάλα*

και δεν την πιάνει· άμα είναι ~, δεν φταίω εγώ! — **κουλλαίνω** ρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κυλλός* (χρησιμοποιήθηκε κυρ. με τη σημ. «χωλός», αλλά στην Κ.Δ. απαντά η σημερινή σημ.· πβ. Ματθ. 18, 8: *καλόν σοί ἐστιν εἰσελθεῖν εἰς τὴν ζωὴν κυλλὸν ἢ χωλόν*), που μάλλον συνδέεται με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κελλόν· στρεβλόν, πλάγιον*, καθώς και με το αρχ. ρ. *κυλίνδω* (βλ. κ. *κύλινδρος*). Εκτός τής Ελλην., η λ. *κυλλός* συνδέεται πιθ. με σανσκρ. kuṇi- «παράλυση τού βραχίονα», οπότε η αναγωγή στο Ι.Ε. θ. *(s)qel- «κάμπτω, λυγίζω» δεν πρέπει να αποκλειστεί].

κουλλούρα (η) (σχολ. ορθ. *κουλούρα*) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ψωμί ζυμωμένο σε στρογγυλό σχήμα με τρύπα στη μέση (σαν δαχτυλίδι): *αφράτη / νόστιμη / άψητη ~* **2.** σωσίβιο σε σχήμα δακτυλίου, ώστε να μπορεί κανείς να το περνά στη μέση του **3.** το πλαστικό ή ξύλινο στεφάνι, που καλύπτει το χείλος τής λεκάνης τού αποχωρητηρίου ● **4.** το στεφάνι τού γάμου: *τη φόρεσε / την έβαλε την κουλλούρα* (παντρεύτηκε) ● **5.** (σκωπτ.) το μηδέν ως σχολικός βαθμός: *στην ορθογραφία πήρε ~* ΣΥΝ. κουλλούρι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κολλούρα* < αρχ. *κολλύρα* (βλ. κ. *κολλύριο*)].

κουλλουράς (ο) (σχολ. ορθ. *κουλουράς*) {κουλλουράδες}, **κουλλουρού** (η) {κουλλουρούδες} πρόσωπο που πουλάει κουλλούρια. Επίσης **κουλλουρτζής** {κουλλουρτζήδες}.

κουλλούρι (το) (σχολ. ορθ. *κουλούρι*) {κουλλουρ-ιού | -ιών} **1.** μικρού μεγέθους αρτοσκεύασμα σε σχήμα κουλλούρας με σουσάμι στην επιφάνειά του· λέγεται και *κουλλούρι Θεσσαλονίκης*· ΦΡ. (παροιμ.) ***μην τάξεις σ' άγιο κερί και σε παιδί κουλλούρι / παιχνίδι*** βλ. λ. *τάζω* **2.** μικρό βούτημα σε διάφορα σχήματα: *~ σμυρνέικα / πασχαλινά / καννέλας / με σουσάμι* **3.** (σκωπτ.) το μηδέν ως σχολικός βαθμός ΣΥΝ. κουλλούρα. — (υποκ.) **κουλλουράκι** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κολλούριον* < αρχ. *κολλύριον* (βλ.λ.)].

κουλλουριάζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *κουλουριάζω*) [μεσν.] {κουλλούριασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (σπάν.) δίνω σε (κάτι) κυκλικό σχήμα, όπως τού κουλλουριού **2.** (συνήθ. το μεσοπαθ. ***κουλλουριάζομαι***) στρέφομαι γύρω από κάτι, μαζεύομαι: *το φίδι κουλλουριάστηκε γύρω από το θύμα του* || *η γάτα κουλλουριάστηκε στα πόδια μου* ΑΝΤ. απλώνω. — **κουλλούριασμα** (το), **κουλλουριαστός, -ή, -ό, κουλλουριαστά** επίρρ.

κουλλουρτζής (ο) → κουλλουράς

κουλλοχέρης (ο) (σχολ. ορθ. *κουλοχέρης*) {κουλλοχέρηδες} **1.** (μειωτ.) ο άνθρωπος που του λείπει το ένα ή και τα δύο χέρια ΣΥΝ. κουλλός, χωλός ΑΝΤ. αρτιμελής ● **2.** συσκευή για τυχερά παιχνίδια, που λειτουργεί με κέρματα και έχει έναν μοχλό, τον οποίο ο παίκτης τραβά και περιμένει να εμφανιστούν τρία όμοια σύμβολα στην οθόνη, για να κερδίσει ΣΥΝ. ο ληστής με το ένα χέρι.

κουλός, -ή, -ό → κουλλός

κουλουάρ (το) {άκλ.} καθεμιά από τις οκτώ ζώνες στις οποίες τρέχουν οι δρομείς στους αγώνες στίβου.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couloir < ρ. couler «κυλώ, ρέω» < λατ. colare].

κουλουβάχατα (τα) {άκλ.} **1.** η μεγάλη αναστάτωση: *«τα ~ τής Ιστορίας»* (τίτλος ταινίας) **2.** (και ως επίρρ.) άνω-κάτω: *γίναμε ~* (αναστατωθήκαμε).
[ΕΤΥΜ. < αραβ. kullu-wahad «όλα ένα». Η λ. διαδόθηκε από τον τίτλο πολιτικού φυλλαδίου τού Θ.Ι. Κολοκοτρώνη, εγγονού τού ήρωα τής Επανάστασης, *«Ἡ κουλουβάχατα ἢ αἱ φύρδην μίγδην σημεριναὶ ἰδέαι»*].

Κούλουμα (τα) {χωρ. γεν.} το έθιμο τού εορτασμού τής Καθαράς Δευτέρας, κατά το οποίο οι άνθρωποι βγαίνουν στην εξοχή, πετούν χαρταετούς και τρώνε νηστίσιμα εδέσματα, για να εορτάσουν την έναρξη τής Μεγάλης Σαρακοστής.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *κούμουλον* (με αντιμετάθεση) < λατ. cumulus «σωρός» ή *κούλουμα* < αλβ. colum «καθαρός»].

κουλούρα (η) → κουλλούρα

κουλουράς (ο) → κουλλουράς

Κούλουρη (η) (λαϊκ.) η Σαλαμίνα (βλ.λ.)· ΦΡ. ***πήγε η καρδιά / η ψυχή (κάποιου) στην Κούλουρη*** τρόμαξα πάρα πολύ για κάτι/κάποιον: *Ευτυχώς που μου τηλεφώνησες ότι είσαι καλά! ~ μόλις άκουσα για το δυστύχημα!* — **Κουλουριώτης** (ο), **Κουλουριώτισσα** (η), **κουλουριώτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεσν. ονομασία τής Σαλαμίνας. Η ονομ. *Κούλουρη* ανάγεται στο μτγν. *Κόλουρος* και οφείλεται ίσως στο σχήμα τού νησιού].

κουλούρι (το) → κουλλούρι

κουλουριάζω ρ. → κουλλουριάζω

κουλουρτζής (ο) → κουλλουράς

κουλτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το σύνολο τής πνευματικής παράδοσης και δημιουργίας ενός λαού: *οφείλουμε σεβασμό στις ~ όλων των λαών* || *στο έργο του υπάρχουν επιδράσεις ξένης ~* ΣΥΝ. πολιτισμός **2.** η πνευματική καλλιέργεια ενός ατόμου: *είναι άνθρωπος με βαθιά ~* || *η ~ του διαμορφώθηκε από το σχολικό και το οικογενειακό περιβάλλον* ΣΥΝ. παιδεία, μόρφωση, καλλιέργεια· (κακόσ.) **3.** η επιφανειακή και για λόγους επιδείξεως ενασχόληση με πνευματικά ή πολιτιστικά ζητήματα: *πολλή ~ μάς πουλά και δεν μ' αρέσει* ΣΥΝ. ψευτοδιανόηση **4.** η δημιουργία, που χαρακτηρίζεται από βαθιά νοήματα, δυσκολία κατανόησης και που προκαλεί συχνά πλήξη: *δεν θέλω ~· να πάμε σινεμά, αλλά για καμιά κωμωδία!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παιδεία*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. cultūra < colo «καλλιεργώ»].

κουλτουριάρης, -α, -ικο {κουλτουριάρηδες} (συνήθ. ως ουσ.) (μειωτ.) αυτός που ασχολείται επιφανειακά και επιδεικτικά με πολιτιστικά ή πνευματικά θέματα, που παριστάνει τον διανοούμενο ή που εκφράζεται με τρόπο δυσνόητο, χρησιμοποιώντας εξεζητημένες εκφράσεις: *τον λόγο είχε πάρει ένας ~, που με περισπούδαστο ύφος ανέλυε την κρίση τού ελληνικού κινηματογράφου* ΣΥΝ. ψευτοδιανοούμενος. — **κουλτουριάρικος, -η, -ο, κουλτουριάρικα** επίρρ.

> **κουλτουριάρης: *συναφείς όροι.*** Η λ. **διανοούμενος** (πβ. αγγλ. intellectual) δηλώνει πρόσωπο με ευρεία μόρφωση, ισχυρές πνευματικές δυνάμεις, εμφανή ιδεολογική τοποθέτηση και δημόσια παρουσία που το κάνει ευρύτερα γνωστό και του επιτρέπει συγχρόνως να ασκεί επιρροή σε μεγαλύτερο ή μικρότερο τμήμα τής κοινής γνώμης. Στον πληθ. *(οι διανοούμενοι)* η λ. δηλώνει μια ευρύτερη ομάδα ανθρώπων με τα χαρακτηριστικά που αναφέραμε, ομάδα πνευματικά και κοινωνικά προβεβλημένη (ξέν. intelligentia > **ιντελιγκέντσια**). Ακόμη πιο ισχυρό (και πιο περιορισμένο σε αριθμό προσώπων) είναι το **στοχαστής** και το **διανοητής** *(Ο Νίτσε υπήρξε ένας από τους μεγαλύτερους Γερμανούς στοχαστές / διανοητές)*. Με αρνητική-μειωτική σημ. χρησιμοποιείται το **κουλτουριάρης** (η κατάλ. **-ιάρης** έχει γενικότερα μειωτική σημασία· πβ. *ψειρ-ιάρης, χτικιάρης, κιτριν-ιάρης* κ.τ.ό.), δηλώνοντας «τον δήθεν διανοούμενο», αυτόν που παριστάνει τον διανοούμενο και τον καλλιεργημένο, χωρίς να είναι πραγματικά. Γενικότερη δήλωση, που χρησιμοποιείται θετικά, είναι το **πνευματικός άνθρωπος** (ή **άνθρωποι τού πνεύματος**, σε πληθ.) καθώς και το **άνθρωπος των γραμμάτων**· το β' χρησιμοποιείται συχνά για να χαρακτηρίσει διανοούμενους από τον χώρο τής λογοτεχνίας. Τέλος, η λ. **καλλιεργημένος** χρησιμοποιείται ευρύτερα για να χαρακτηρίσει ανθρώπους με κουλτούρα, με παιδεία και πνευματικές αναζητήσεις. Τέλος, το **λόγιος** (αγγλ. scholar) χρησιμοποιείται για να δηλώσει τον μορφωμένο άνθρωπο, τον ασχολούμενο με τα γράμματα ή την επιστήμη είτε από απλή αγάπη προς αυτά είτε επαγγελματικά.

κουμανταδόρος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει το γενικό πρόσταγμα: *από σήμερα θα εποπτεύεις τις εργασίες εδώ· θα είσαι ο ~* ΣΥΝ. υπεύθυνος, προϊστάμενος, διαχειριστής.
[ΕΤΥΜ. < *κουμάντο* + λεξικό επίθημα *-δορος* (βλ.λ.)].

κουμανταρία (η) γλυκό, κόκκινο, δυνατό κρασί από την Κύπρο, που πίνεται και ως ηδύποτο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < γαλλ. (vin de) Commanderie, η ονομασία τάγματος Ιωαννιτών ιπποτών].

κουμαντάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κουμαντάρισα} (λαϊκ.) ♦ **1.** (αμετβ.) διοικώ, έχω το γενικό πρόσταγμα: *αυτός κουμαντάρει, αυτός αποφασίζει* ΣΥΝ. κάνω κουμάντο ♦ **2.** (μετβ.) χειρίζομαι (*κάτι/κάποιον*) επιτυχώς, ελέγχω: *είναι πολύ μεγάλο αυτό το αυτοκίνητο, δεν μπορώ να το κουμαντάρω* || *αν δεν μπορείς να κουμαντάρεις την ομάδα, παραιτήσου!* || *ο γιος του έγινε πια κοτζάμ άντρας, πού να τον κουμαντάρει!* — **κουμαντάρισμα** (το).

κουμάντο (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) η οργάνωση και διοίκηση, η διαχείριση· κυρ. στη ΦΡ. (α) ***κάνω κουμάντο*** διοικώ, διευθύνω: *δεν μπορείς να κάνεις κουμάντο σε ξένο βιος* || *ποιος κάνει κουμάντο εδώ μέσα τέλος πάντων;* ΣΥΝ. διαφέντεμα, διεύθυνση (β) ***κάνω το κουμάντο μου*** μεριμνώ εκ των προτέρων για όσα θα χρειαστώ στο μέλλον, προνοώ: *είχε κάνει το κουμάντο του και δεν χρωστούσε πουθενά.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. comando < μτγν. λατ. commando < λατ. commendo «επιτρέπω, συνιστώ» < com- (< cum) + -mendo < mando «επιτρέπω, αγγέλλω»].

κουμάρι[1] (το) {κουμαρ-ιού | -ιών} δοχείο νερού από πηλό, γυαλί ή μέταλλο: *μετέφερε δύο ~ νερό* ΣΥΝ. αγγείο, δοχείο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κουκουμάριον* < λατ. cucuma].

κουμάρι[2] (το) τυχερό παιχνίδι που παίζεται με χρήματα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kumar].

κουμαριά (η) θάμνος με κόκκινους στρογγυλούς καρπούς, που χρησιμοποιείται ως τροφή για τα οικόσιτα μηρυκαστικά ή για το στόλισμα τού σπιτιού τα Χριστούγεννα. Επίσης **κόμαρος** [αρχ.].

κούμαρο (το) ο μικρός, στρογγυλός και κόκκινος καρπός τού φυτού κουμαριά, ο οποίος χρησιμεύει ως τροφή των ανθρώπων ή ως αρωματικό στη ζαχαροπλαστική: *ζουμερό / κατακόκκινο ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κόμαρον* < αρχ. *κόμαρος*, ίσως < *κόμη* «φύλλωμα δέντρου»].

κουμαρτζής (ο) {κουμαρτζήδες} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που παίζει τυχερά παιχνίδια ΣΥΝ. τζογαδόρος **2.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που χαρτοπαίζει επαγγελματικά ΣΥΝ. χαρτοπαίκτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kumarcı].

κουμάσι (το) {κουμασ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο χωρίς ηθικούς περιορισμούς, χαμηλού επιπέδου: *να δούμε τι σόι ~ μάς κουβάλησες αυτή τη φορά!* || *καλό ~ είσαι και τού λόγου σου!* ΣΥΝ. κάθαρμα, τιποτένιος ΑΝΤ. αξιοπρεπής, σωστός ● **2.** το κοτέτσι, ο ορνιθώνας.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kumaş «ύφασμα, πανί – χαρακτήρας (ανθρώπου)» < αραβ. qumāš].

κουμκάν (το) {άκλ.} παιχνίδι με την τράπουλα, κατά το οποίο νικητής ανακηρύσσεται αυτός που απαλλάσσεται πρώτος από τα φύλλα του, αφού έχει κάνει τους κατάλληλους συνδυασμούς. — (υποκ.) **κουμκανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cooncan < ισπ. con quién «με ποιον;»].

κουμκανατζού (η) {κουμκανατζούδες} (καθημ.) γυναίκα που παίζει κατά σύστημα κουμκάν.

κουμκουάτ (το) {άκλ.} **1.** εσπεριδοειδές με έντονο πράσινο φύλλωμα και μικρούς πορτοκαλί καρπούς **2.** ο καρπός τού παραπάνω δέντρου, που μοιάζει με μικρό πορτοκάλι: *έκανε γλυκό τού κουταλιού από ~* **3.** ηδύποτο που παρασκευάζεται στην Κέρκυρα, από τους παραπάνω καρπούς.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kumquat < κινεζ. kam kwat < kam «χρυσός» + kwat «πορτοκάλι»].

κουμούλα (η) {δύσχρ. κουμουλών} (λαϊκ.) σωρός.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουμούλι* / μτγν. *κούμουλον* < λατ. cumulus].

κούμουλος, -η, -ο (λαϊκ.) (συνήθ. για δοχείο) αυτός που είναι γεμάτος μέχρι επάνω, που δεν χωρά τίποτε άλλο, που ξεχειλίζει: ~ *καλάθι* ΣΥΝ. πλήρης, ξέχειλος ΑΝΤ. άδειος, λειψός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κούμουλον* < λατ. cumulus «σωρός»].

κουμπαράς (ο) {κουμπαράδες} μικρό κουτί, πήλινο ή μεταλλικό, στο οποίο φυλάσσονται οι οικονομίες, χωρίς να μπορεί να τις βγάλει κανείς από εκεί, παρά μόνο σπάζοντάς τον ή ανοίγοντάς τον με κλειδί.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kumbara «όλμος – ταμιευτήρας χρημάτων» (από το σχήμα του) < περσ. xumbara «μικρό δοχείο»].

κουμπαριά (η) [μεσν.] η οικογενειακή και κοινωνική σχέση ανάμεσα σε αυτόν που βαφτίζει ή στεφανώνει κάποιον και αυτόν που βαφτίζεται ή στεφανώνεται: *έχω κάνει ~ με το σόι τους*. Επίσης **κουμπαριλίκι** (το). — **κουμπαριάζω** ρ.

κουμπάρος (ο), **κουμπάρα** (η) **1.** πρόσωπο που συνδέεται με πνευματική συγγένεια με κάποιον μετά από κουμπαριά: *βγήκα με τους ~ μου, τους γονείς τού βαφτισιμιού μου*· ΦΡ. (α) ***παίζουμε τις κουμπάρες*** ασχολούμαι με ελαφρά πράγματα, δεν παίρνω (κάτι) στα σοβαρά (η έκφραση προέρχεται από το παιδικό παιχνίδι «κουμπάρες»): *όταν δει το ποσό για το οποίο μιλάμε, θα καταλάβει ότι εδώ δεν παίζουμε τις κουμπάρες* (β) ***θα σε πάρω, με παπά και με κουμπάρο*** θα σε παντρευτώ με όλους τους τύπους **2.** (κλητ. ***κουμπάρε***· ως προσφώνηση που δείχνει οικειότητα, ιδ. σε μικρές κοινότητες): *~, πώς από τα μέρη μας;* — (υποκ.) **κουμπαράκος** κ. **κουμπαρούλης** (ο), (υποκ.) **κουμπαρούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. compare < μτγν. λατ. compater < com- (< cum) + pater «πατέρας»].

κουμπάσο (το) ΝΑΥΤ. όργανο μέτρησης αποστάσεων στον ναυτικό χάρτη ΣΥΝ. ναυτικός διαβήτης.

κουμπές (ο) {κουμπέδες} (λαϊκ.) ο τρούλος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kubbe].

κουμπί (το) {κουμπ-ιού | -ιών} **1.** μικρό, στρογγυλού συνήθ. σχήματος, εξάρτημα τής ενδυμασίας, το οποίο ράβεται μόνιμα πάνω στα ρούχα και μπορεί εύκολα να περάσει από αντίστοιχη τρύπα ή θηλιά (κουμπότρυπα), είτε για να ανοίγει και να κλείνει άνοιγμα τού ρούχου (σε παντελόνι, παλτό, πουκάμισο κ.λπ.) είτε για να διευκολύνει την εφαρμογή τού ρούχου στο σώμα είτε απλώς για διακοσμητικούς λόγους: *ράβω / ξηλώνω / κουμπώνω ένα ~ || περνώ το ~ από την κουμπότρυπα || πολύχρωμο / κοκκάλινο / διακοσμητικό ~ || τα ~ τού παλτού / τού πουκαμίσου / τού φορέματος* ΣΥΝ. (λόγ.) κομβίο(ν)· ΦΡ. ***τα κουμπιά τής Αλέξαινας*** δύσκολη ή μπερδεμένη κατάσταση **2.** μικρό, στρογγυλού συνήθ. σχήματος, εξάρτημα ηλεκτρικής συσκευής ή ηλεκτρικού κυκλώματος, με το οποίο ρυθμίζεται η παροχή ρεύματος, καθώς και η ένταση ορισμένων χαρακτηριστικών (π.χ. ένταση ήχου): *πατάω / γυρίζω / πιέζω το ~ || το ~ τού ραδιοφώνου / τού ήχου / τού ασανσέρ || πάτα το ~, ν' ανοίξει η τηλεόραση* **3.** (μτφ.) ένα στοιχείο τού χαρακτήρα / τής προσωπικότητας (κάποιου), το οποίο, αν ξέρεις πώς να το χρησιμοποιήσεις, τον παίρνεις με το μέρος σου, τον «κερδίζεις»: *φαίνεται ζόρικος, αλλά άμα ξέρεις τα ~ του, σου κάνει όλα τα χατίρια*· ΦΡ. ***βρίσκω το κουμπί (κάποιου)*** βρίσκω σε κάποιον το στοιχείο τού χαρακτήρα του που μου επιτρέπει να τον χειρίζομαι όπως θέλω: *έχει βρει το ~ του και τον κάνει ό,τι θέλει*. — (υποκ.) **κουμπάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κομβίον* (με κώφωση τού -ο- και κλειστοποίηση τού συμφωνικού συμπλέγματος -μβ- > -μπ-), υποκ. τού μτγν. *κόμβος* (βλ.λ.)].

κουμπότρυπα (η) {δύσχρ. κουμποτρυπών} **1.** τρύπα ειδικά ανοιγμένη στα ρούχα και ραμμένη, ώστε να μην ξεφτύζει, για να μπαίνουν και να στερεώνονται τα κουμπιά: *ανοίγω κουμπότρυπες || τα μάτια του από την κούραση και τη νύστα είχαν γίνει σαν κουμπότρυπες* **2.** (αργκό) οπή, διαμπερές τραύμα από σφαίρα, σε ΦΡ. όπως ***θα σε γεμίσω κουμπότρυπες!***

κουμπούρα (η) πιστόλι παλαιού τύπου. — (υποκ.) **κουμπούρι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κουμπί* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, που οφείλεται στο γεγονός ότι τοποθετούσαν το πιστόλι σε κουμπωτό περιστήθιο. Το τουρκ. kubur είναι μάλλον δάνειο από την Ελληνική].

κουμπούρας (ο) (μειωτ.) **1.** ο κακός μαθητής, ο μαθητής που δεν παίρνει τα γράμματα ΣΥΝ. (μτφ.) κούτσουρο, τούβλο ΑΝΤ. (μτφ.) αϊτός, ξουράφι, ξεφτέρι **2.** (γενικότ.) άνθρωπος χωρίς παιδεία: *όταν έφτασε η συζήτηση στην τέχνη, φάνηκε τι ~ ήταν ο νεόπλουτος τής παρέας!*

κουμπουριά (η) ο πυροβολισμός πιστολιού: *«μπαμ και μπουμ οι ~ / φυτεύεις βόλια στις καρδιές»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. πιστολιά.

κουμπώνω ρ. μετβ. {κούμπω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περνώ τα κουμπιά (ρούχου) μέσα από τις ειδικά διαμορφωμένες τρύπες (κουμπότρυπες) ή εφαρμόζω το κουμπί στην ειδική υποδοχή αντικειμένου (λ.χ. τσάντας): *~ το παντελόνι / το πουκάμισο / τη φούστα / το παλτό* ΑΝΤ. ξεκουμπώνω· (μεσοπαθ. ***κουμπώνομαι***) **2.** κλείνω το ρούχο μου περνώντας τα κουμπιά μέσα στις κουμπότρυπές τους: *κουμπώσου γρήγορα και άνοιξε την πόρτα!* ΑΝΤ. ξεκουμπώνομαι **3.** (μτφ.) είμαι επιφυλακτικός, διστακτικός: *είναι κουμπωμένος απέναντι σε αγνώστους || Κουμπώσου! Μη λες πολλά λόγια!* ΣΥΝ. φυλάγομαι, έχω τον νου μου, είμαι αναποφάσιστος. — **κούμπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κομβῶ (-όω)* < *κόμβος* (βλ. κ. *κουμπί*)].

κουμπωτός, -ή, -ό αυτός που κλείνει με κουμπιά: *~ φόρεμα*.

κουνάβι (το) {κουναβ-ιού | -ιών} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) άγριο ασπρόμαυρο θηλαστικό σε μέγεθος γάτας με δυσάρεστη, χαρακτηριστική μυρωδιά· (λόγ.) ικτίς: *βρομάει σαν ~* ΣΥΝ. νυφίτσα. Επίσης (διαλεκτ.) **κουνάδι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνάδι*, υποκ. τού σλαβ. kuna].

κουνάμενος, -η, -ο αυτός που περπατά με επιτηδευμένη χάρη· κυρ. στις ΦΡ. ***κουνάμενος-λυγάμενος / σεινάμενος*** (i) ως χαρακτηρισμός προσώπου που λικνίζεται υπερβολικά: *τους πλησίασε κουνάμενη-λυγάμενη επιδεικνύοντας τις καμπύλες της* (ii) (σκωπτ.) για πρόσωπο που εμφανίζεται κάπου επιδεικνύοντας ιδιαίτερη άνεση (ενώ υπάρχει πρόβλημα με αυτό): *εμφανίστηκε ξαφνικά κουνάμενη-σεινάμενη, λες και δεν είχαμε τσακωθεί ποτέ!*
[ΕΤΥΜ. < *κουνώ* + επίθημα *-άμενος*, που ξεκίνησε από αρχ. ρ. σε *-αμαι* (π.χ. *ἱπτ-άμενος, ἱστ-άμενος, κρεμ-άμενος*) και από τον αόρ. άλλων ρ. (π.χ. *χαρισ-άμενος*), αργότερα δε επεκτάθηκε και σε τ. όπως *τρεχ-άμενος, τρεμ-άμενος, χηρευ-άμενος* κ.ά.].

κουνγκ-φου (το) {άκλ.} κινεζική τεχνική αμυντικής πάλης.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. kung fu < κινεζ. gongfu «ικανότητα, επιδεξιότητα» < quán fǎ «αρχές τής πυγμαχίας»].

κουνέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κουνέλι γένους θηλυκού **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) γυναίκα που γεννά πολλά παιδιά: *είναι ~· γεννοβολάει το ένα κουτσούβελο πίσω απ' το άλλο.*

κουνελάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό ή νεαρό κουνέλι **• 2.** γυναίκα με τολμηρή εμφάνιση, τής οποίας φωτογραφίες δημοσιεύονται σε περιοδικά ή η οποία εργάζεται ως κράχτης σε νυχτερινά κέντρα.

κουνέλι (το) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) {κουνελιού | -ιών} οικόσιτο θηλαστικό που μοιάζει με τον λαγό, γεννά πολύ συχνά πολλά μικρά και εκτρέφεται κυρ. για το κρέας ή το δέρμα του: *κλουβί για τα κουνέλια || ~ στυφάδο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. coniglio (διαλεκτ. cunelo) < λατ. cuniculus, πιθ. ιβηρ. προελ., πβ. βασκ. kui-untxi (όπου -txi υποκ. επίθημα)].

κούνελος (ο) το αρσενικό κουνέλι.

κουνενές (ο) {κουνενέδες} (μειωτ.) **1.** το νεογέννητο βρέφος: *νταντεύουν τον ~ τους* **2.** (μτφ.) άνθρωπος ξεμωραμένος ή μαμμόθρεφτος.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου, πιθ. συνδέεται με το ρ. *κουνώ*].

κούνημα (το) {κουνήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να ταλαντώνεται κάτι γύρω από τον άξονα ή το κέντρο του: *το ~ τού πλοίου με ζαλίζει* ΣΥΝ. ταλάντωση, κίνηση **2.** η κίνηση τής περιφέρειας περισσότερο από το κανονικό κατά το βάδισμα ή τον χορό, πράγμα που θεωρείται χαρακτηριστικό των γυναικών και συνιστά ερωτική πρόκληση.

κούνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρό κρεβάτι μέσα στο οποίο κοιμίζουν τα μωρά και το οποίο μπορεί να ταλαντεύεται: *το μωρό κοιμόταν ήσυχο στην ~ του* ΣΥΝ. λίκνο· ΦΡ. ***από κούνια*** εκ γενετής, εκ φύσεως: *είναι τρελός ~* ΣΥΝ. παιδιόθεν **• 2.** κάθισμα (με ή χωρίς στήριγμα για την πλάτη) αναρτημένο με σχοινιά ή αλυσίδες από σιδερένια κατασκευή ή δέντρο, ώστε να ταλαντώνεται με ωθήσεις ΣΥΝ. αιώρα· ΦΡ. (α) ***κούνια που σε κούναγε*** για ανθρώπους που έχουν άγνοια τού κινδύνου ή τής σοβαρότητας μιας κατάστασης ή υπερτιμούν τις δυνάμεις τους: *Νομίζεις πως είναι εύκολη δουλειά: ~!* ΣΥΝ. γελιέσαι (β) ***κούνια μπέλα...*** (i) η αρχή παιδικού τραγουδιού που συνοδεύει την κίνηση πάνω στην κούνια (ii) (ως ουσ.) η ίδια η κούνια, ιδ. για τα παιδιά: *έλα να σε κάνω ~!* **3.** ***κούνιες*** (οι) μέρος ειδικά διαμορφωμένο με κούνιες (σημ. 2) για τα παιδιά: *θα πάω το παιδί στις ~* ΣΥΝ. παιδική χαρά.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κούνα* < λατ. cunae «η νηπιακή ηλικία» (πβ. κ. cunabula «λίκνο νηπίων»). Η άποψη ότι *κούνια* < *κουνῶ* δεν εξηγεί την παρουσία τού τ. *κούνα* ήδη τον 7ο αι., δηλ. πριν από το ρ. *κουνῶ*, ενώ αφήνει ανερμήνευτο το μτγν. υποκ. *κουνίον* «λίκνο, κούνια»].

κουνιάδι (το) {χωρ. γεν.} (οικ.) ο κουνιάδος / η κουνιάδα: *βγήκα έξω με τα κουνιάδια μου.*

κουνιάδος (ο), **κουνιάδα** (η) ο αδερφός τού/τής συζύγου ΣΥΝ. ανδράδελφος / γυναικάδελφος. — (υποκ.) **κουνιαδάκι** (το), **κουνιαδούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cognado < λατ. cognatus «συγγενής»].

κουνιστός, -ή, -ό 1. αυτός που μπορεί να λικνίζεται, να κινείται προς τη μία και την άλλη κατεύθυνση σε συνεχή κίνηση: *~ πολυθρόνα* ΑΝΤ. σταθερός **2.** αυτός που κινείται με επιτηδευμένες κινήσεις, που λικνίζει υπερβολικά το σώμα: *μπήκε στο κατάστημα κουνιστή και λυγιστή* ΣΥΝ. σκερτσόζος, ναζιάρης ΑΝΤ. μονοκόμματος **3.** (για άνδρες κ. ως ουσ.) αυτός που κινεί το σώμα όπως οι γυναίκες· ομοφυλόφιλος ΣΥΝ. θηλυπρεπής, κίναιδος ΑΝΤ. ανδροπρεπής.

κουνίστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (μειωτ.) γυναίκα που κουνάει το σώμα της προκλητικά **• 2.** η κουνιστή καρέκλα.
[ΕΤΥΜ. < *κουνώ* + παραγ. επίθημα *-ίστρα*, πβ. κ. *γυρ-ίστρα*].

κουνούπι (το) {κουνουπ-ιού | -ιών} (κοινό όν. κ. για το αρσ. κ. για το θηλ. έντομο) έντομο φτερωτό, που φέρει προβοσκίδα, με την οποία ρουφά αίμα από ζώα ή τον άνθρωπο και μπορεί να μεταδώσει βλαβερές ασθένειες, όπως ελονοσία, κίτρινο πυρετό κ.ά. — (υποκ.) **κουνουπάκι** (το), (μεγεθ.) **κουνουπάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνούπιον* < μτγν. *κωνώπιον*, υποκ. τού αρχ. *κώνωψ*, αβεβ. ετύμου, ίσως δάνειο, πβ. αιγυπτ. hamś, ενώ το *κωνώπιον* θα μπορούσε να έχει προέλθει παρετυμολογικώς από τ. **κανώπιον* < *Κάνωπος*, όνομα αρχ. αιγυπτ. πόλης].

κουνουπίδι (το) {κουνουπιδ-ιού | -ιών} εδώδιμο λαχανικό σφαιρικού σχήματος με πυκνή, τραγανή –όταν είναι ωμή– σάρκα φαιού χρώματος, που φύεται απευθείας στο έδαφος και καταναλώνεται συχνότ. μαγειρεμένο: *~ βραστό / γιαχνί*· ΦΡ. ***έγινα κουνουπίδι*** μέθυσα πάρα πολύ, έγινα στουπί. — (υποκ.) **κουνουπιδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνουπίδιν*, πιθ. < **κανωπίδιον* (με κώφωση και αφομοίωση), υποκ. τού μτγν. *κάνωπον*, αγν. ετύμου].

κουνουπιέρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ύφασμα λεπτό ή από τούλι, το οποίο κρεμιέται από ψηλά και καλύπτει το κρεβάτι έτσι, ώστε να μην ενοχλούν τα κουνούπια αυτούς που κοιμούνται: *πυκνή / αποτελεσματική / κάτασπρη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *κουνούπι* + παραγ. επίθημα *-ιέρα*].

κουντεπιέ κ. **κουτεπιέ** (το) {άκλ.} **1.** το πάνω μέρος τής καμάρας

τού πέλματος ανάμεσα στα δάχτυλα και στους αστραγάλους: *έχει χοντρό ~, γι' αυτό δεν της πάνε τα κλειστά παπούτσια* || *το παπούτσι τον χτύπησε στο ~* **2.** (συνεκδ.) το τμήμα παπουτσιού ή κάλτσας που καλύπτει αυτό το σημείο τού ποδιού: *τον στενεύει λίγο το ~*. (Βλ. κ. λ. *κουτουπιέ*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coup de pied «χτύπημα τού ποδιού»].

κουντρίζω ρ. αμετβ. {κούντρισα} πέφτω με το κεφάλι σε σκληρή επιφάνεια. κουτουλάω.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουντρώ* (με ηχηροποίηση κατ' επίδρ. τής λ. *κόντρα*) < *κούτρα* (βλ.λ.)].

κουνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουνάς... | μτχ. κουνάμενος, -η, -ο | κούν-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) να κινηθεί σε μια διεύθυνση: *~ το κεφάλι πέρα-δώθε* || *~ τους ώμους μου πάνω-κάτω* || *μιλούσε κουνώντας απειλητικά το δάχτυλό του* **2.** (ειδικότ.) (α) σείω (κάποιον/κάτι). πηγαίνω πέρα-δώθε (κάποιον/κάτι): *μας κούνησε για τα καλά ο σεισμός* (β) προκαλώ ταλάντωση: *~ το μωρό στην κούνια* ΣΥΝ. λικνίζω **3.** αλλάζω θέση σε (κάποιον/ κάτι), μετατοπίζω από σταθερό σημείο· συνήθ. σε προειδοποίηση: *μην κουνήσεις τίποτε από τη θέση του!* ΣΥΝ. μετακινώ, μεταφέρω· ΦΡ. (α) ***δεν το κουνάω (ρούπι)*** βλ. λ. *ρούπι* (β) ***κουνώ το δαχτυλάκι μου*** καταβάλλω την ελάχιστη δυνατή προσπάθεια: *αρκεί να κουνήσει το δαχτυλάκι της και τρέχουν οι άντρες πίσω της* || *απ' το πρωί κάθεται· δεν έχει κουνήσει το δαχτυλάκι της ούτε τόσο δα* (γ) ***κουνώ την ουρά μου*** προκαλώ, ιδ. ερωτικώς: *όμορφη είσαι· αλλά αν δεν κουνήσεις την ουρά σου, δεν θα σε προσέξει κανείς* (δ) ***μέχρι να κουνήσει το ένα πόδι, βρομάει τ' άλλο*** για άνθρωπο που είναι υπερβολικά αργός (ε) (αργκό) ***την κούνησα την αχλαδιά*** είχα σεξουαλική επαφή ή (για άντρα) ήρθα σε ομοφυλοφιλική επαφή: *«από παιδάκι έπαιζα με τις κούκλες, συμπεριφερόμουν σαν κοριτσάκι και στα δεκατέσσερα ~ μ' έναν ναύτη»* (εφημ.) ♦ **4.** (αμετβ.) βρίσκομαι σε ταλάντωση, πηγαίνω πέρα-δώθε ή/και πάνω-κάτω: *το πλοίο κουνούσε πολύ* (λόγω θαλασσοταραχής) ΣΥΝ. ταλαντεύομαι, λικνίζομαι ΑΝΤ. ακινητώ, ηρεμώ· (μεσοπαθ. ***κουνιέμαι***) **5.** κινούμαι, δεν μένω ακίνητος στο ίδιο μέρος, αλλάζω θέση: *έχει πεισμώσει και δεν κουνιέται από τη θέση του με τίποτα* ΣΥΝ. μετακινούμαι· ΦΡ. (α) ***κουνήσου από τη θέση σου!*** προς αποτροπή τού κακού, που ο συνομιλητής έχει προβλέψει: *μη λες τέτοια πράγματα για θανάτους· ~!* ΣΥΝ. χτύπα ξύλο (β) ***δεν κουνιέται φύλλο*** (i) επικρατεί απόλυτη νηνεμία, άπνοια: *πολλή ζέστη και άπνοια· ~!* (ii) (γενικότ.) δεν παρατηρείται καμία δραστηριότητα ή κίνηση: *~ στην αγορά και οι έμποροι διαμαρτύρονται* **6.** ενεργώ με βιασύνη: *κουνήσου· θ' αργήσουμε!* ΣΥΝ. κάνω γρήγορα, βιάζομαι, σπεύδω **7.** δείχνω αυξημένη δραστηριότητα: *πρέπει να κουνηθείς και συ, για να πας μπροστά επαγγελματικά· μη βασίζεσαι μόνο στους άλλους* ΣΥΝ. δραστηριοποιούμαι, ενεργοποιούμαι ΑΝΤ. αδρανώ, απρακτώ **8.** (αργκό) προκαλώ, φέρομαι υπεροπτικά, κάνω τον σπουδαίο (σε κάποιον): *μη μου κουνιέσαι, γιατί δεν σε παίρνει* || *εμένα δεν μπορεί κανείς να μου κουνηθεί στην πιάτσα* **9.** (η μτχ. ***κουνημένος, -η, -ο***) αυτός που τον έχουν κουνήσει· (ειδικότ.) φωτογραφία ή εικόνα τηλεοπτική, κινηματογραφική κ.λπ. που δεν έχει τραβηχτεί καλά, με σταθερό χέρι και εμφανίζει είδωλα ή είναι θολή· ΦΡ. ***είναι κουνημένος στο μυαλό*** είναι τρελός, δεν στέκει στα καλά του (πβ. λ. *κινώ*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουνώ* < αρχ. *κινώ* (βλ.λ.)].

κουπ (η) {άκλ.} **1.** τρόπος κοψίματος τού ρούχου: *η ~ τού φορέματος είναι ξεπερασμένη* ΣΥΝ. κοπή **2.** τρόπος κουρέματος των (γυναικείων) μαλλιών: *αυτή η ~ είναι πολύ τολμηρή* ΣΥΝ. κούρεμα, κοπή.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coupe < ρ. couper «κόβω, χωρίζω» < παλ. γαλλ. colper < colp < δημώδ. λατ. colpus < λατ. colaphus < αρχ. *κόλαφος*].

κούπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** σκεύος με φαρδύ στόμιο, που χρησιμοποιείται για να πίνει κανείς ροφήματα: *χρωματιστή / πορσελάνινη / σπασμένη / πήλινη ~* || *μία ~ φρέσκο γάλα* ΣΥΝ. φλιντζάνα **2.** (συνεκδ.) ποσότητα συνήθ. υγρού που χρησιμοποιείται συμβατικά στη μαγειρική **3.** ΑΘΛ. (αργκό) το κύπελλο που κερδίζει ομάδα σε διοργάνωση: *«Φέρτε την ~» ήταν ο τίτλος αθλητικής εφημερίδας απευθυνόμενης προς τους παίκτες τής ομάδας που έπαιζε στον τελικό τού Κυπέλλου Ευρώπης* • **4.** ένα από τα τέσσερα είδη φύλλων τής τράπουλας (χρώματα), που φέρει το σχήμα τής καρδιάς: *σ' αυτή την παρτίδα τα ατού είναι οι ~* || *ντάμα ~* • ΦΡ. ***την κάνω από κούπες*** βρίσκομαι σε δυσάρεστη θέση, αποτυγχάνω στην προσπάθειά μου ΣΥΝ. την πατάω ΑΝΤ. τα καταφέρνω. — (υποκ.) **κουπάκι** (το) κ. **κουπίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. cupa, που συνδ. πιθ. με σανσκρ. kūpah «λάκκος, κοιλότητα», αρχ. ισλ. húfr «αγγείο»].

κουπαστή (η) **1.** το χοντρό ξύλο στην κορυφή προστατευτικού κιγκλιδώματος, ιδ. γύρω από το κατάστρωμα πλοίου **2.** (γενικότ.) κάθε είδος προστατευτικού κιγκλιδώματος (π.χ. σε σκάλα, μπαλκόνι).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < **έγκωπαστή* < μτγν. *έγκωπον*, το πλάγιο μέρος τού πλοίου ανάμεσα στα πρόσθια και τα οπίσθια κουπιά, < *έγ-* (< *έν*) + *-κωπον* < αρχ. *κώπη* «κουπί»].

κουπέ (το) {άκλ.} **1.** κλειστή άμαξα, που έχει δύο ή τέσσερεις θέσεις • **2.** διαμέρισμα τρένου, που έχει μόνο μία σειρά καθισμάτων • **3.** δίθέσιο ή δίπορτο αυτοκίνητο: *πολυτελές / ακριβό ~* **4.** (ως επίθ.) αυτοκίνητο τού οποίου το πίσω μέρος τού αμαξώματος είναι στρογγυλοποιημένο • **5.** (παλαιότ.) ως χαρακτηρισμός ποιότητας ελαιολάδου που παρασκευάζεται από ένα μέρος παρθένο ελαιόλαδο και δύο μέρη ραφινέ (δηλ. επεξεργασμένο λάδι κατώτερης ποιότητας).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. coupé, μτχ. τού ρ. couper «χτυπώ, κόβω» < coup «χτύπημα» < λατ. *colpus < colaphus < αρχ. *κόλαφος*].

κουπεπέ (το) {άκλ.} λέξη που εκφέρεται τραγουδιστά από κάποιον καθώς κινεί ρυθμικά τις παλάμες του προς ένα βρέφος.
[ΕΤΥΜ. Πλαστή λ. τής παιδικής γλώσσας].

κουπί (το) {κουπ-ιού | -ιών} επίμηκες, συνήθ. ξύλινο, όργανο με φαρδύτερη τη μία του πλευρά, ώστε να λειτουργεί ως μοχλός· το χειρίζονται οι κωπηλάτες, για να κινείται ένα σκάφος πάνω στο νερό· ΦΡ. ***τραβώ κουπί*** (i) κωπηλατώ (ii) (μτφ.) καταβάλλω έντονη προσπάθεια: *τραβά κουπί στην καινούργια της δουλειά* ΣΥΝ. ζορίζομαι, πιέζομαι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουπίον* < αρχ. *κωπίον*, υποκ. τού ουσ. *κώπη* (βλ.λ.)].

κουπιά (η) **1.** η ώθηση που παίρνει σκάφος ή πλοίο, όταν κινηθεί με το κουπί • **2.** το χτύπημα με κουπί.

κουπλέ (το) {άκλ.} μέρος τής τυπικής απλής φόρμας τού τραγουδιού, το οποίο εναλλάσσεται με το ρεφρέν (βλ.λ.)· τραγουδιέται, σε κάθε επανόδό του, στην ίδια μελωδία και σε διαφορετικούς στίχους, ενώ στο ρεφρέν οι στίχοι παραμένουν οι ίδιοι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. couplet (προβηγκ. cobla «δύο στροφές») < couple «ζεύγος» < λατ. copula «σχοινί· δεσμός (στίχων)»].

κουπολάτης (ο) {κουπολατών} ο κωπηλάτης (βλ.λ.).

κουπόνι (το) {κουπον-ιού | -ιών} **1.** χαρτί που έχει αποκοπεί από έγγραφο χρηματιστηριακής ή άλλης αξίας, από έντυπο (περιοδικό ή εφημερίδα) ή από χάρτινη συσκευασία προϊόντος και αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη χρηματική αξία ή δώρο: *συγκεντρώνοντας τρία ~ από τη συσκευασία τού απορρυπαντικού μας, κερδίζετε ένα δώρο* ΣΥΝ. απόκομμα **2.** το απόκομμα με το οποίο ο κάτοχος αποκτά δικαίωμα σε έκπτωση ή σε δωρεάν παροχή αγαθού: *οι φοιτητές τρώνε στο φοιτητικό εστιατόριο με κουπόνια* **3.** το απόκομμα που αντιστοιχεί σε ορισμένο ποσό, το οποίο έχει δοθεί σε έρανο ή για οικονομική ενίσχυση.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coupon < ρ. couper «χτυπώ, κόβω» (βλ. κ. *κουπέ*)].

κουρά (η) (λόγ.) **1.** το κόψιμο των μαλλιών· το κούρεμα **2.** (ειδικότ.) τελετή, κατά την οποία κείρεται η κόμη τού δόκιμου μοναχού, ώστε να εισέλθει επισήμως πλέον στη μοναχική ζωή ως μέλος τής αδελφότητας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κείρω* (βλ.λ.)].

κούρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η φροντίδα ασθενούς ύστερα από ιατρική εντολή με σκοπό την αποκατάσταση τής υγείας του: *του συνέστησε μια ~ με πολλή ξεκούραση και υγιεινή διατροφή* ΣΥΝ. θεραπεία, νοσηλεία **2.** η επίσκεψη γιατρού σε ασθενή: *ο γιατρός ήρθε για την εβδομαδιαία ~ του.* — **κουράρω** ρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. cura < λατ. cura].

κουράγιο (το) {χωρ. πληθ.} η ψυχική δύναμη, το θάρρος: *αντλώ / δίνω ~* || *μου λείπει το ~* || *βρίσκω / χάνω το ~ μου* || (ως ενθάρρυνση) *~! Λίγο ακόμη έμεινε!* || *Μην απελπίζεσαι, κάνε ~!* ΣΥΝ. σθένος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. coraggio < λατ. *coraticum < cor «καρδιά»].

κουράδα (η) (!) περίττωμα, αποπάτημα ΣΥΝ. (!) σκατό. Επίσης **κουράδι** (το). — (υποκ.) **κουραδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουράδιον* < **σκωράδιον*, υποκ. τού αρχ. *σκώρ* (βλ. κ. *σκουριά*)].

κουράδας (ο), **κουράδω** (η) (λαϊκ.-υβριστ.) άνθρωπος δειλός, τιποτένιος.

κουραδόμαγκας (ο) (λαϊκ.-υβριστ.) ψευτοπαλληκαράς (βλ.λ.).

κουραδομηχανή (η) (λαϊκ.-υβριστ. ως χαρακτηρισμός) για πρόσωπο αδρανές και τεμπέλικο.

κουράζω ρ. μετβ. {κούρασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** επιφέρω (σε κάποιον) κόπωση: *με κούρασε αυτή η εργασία* || *κουράστηκαν τα μάτια μου από την πολλή τηλεόραση* || *νιώθω κουρασμένος από τη δουλειά* ΣΥΝ. καταπονώ, καταβάλλω ΑΝΤ. ξεκουράζω, αναπαύω **2.** προκαλώ (σε κάποιον) ενόχληση: *με κουράζεις επαναλαμβάνοντάς μου συνέχεια τις ίδιες ιστορίες* ΣΥΝ. ενοχλώ, δυσαρεστώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ξε-*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «τιμωρώ με καταναγκαστικό κούρεμα», < αρχ. *κουρά* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

κουραμάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (αργκό-παλαιότ.) το ψωμί που έτρωγαν οι στρατιώτες.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου. Ορισμένοι έχουν αναγάγει τη λ. στο γαλλ. επίρρ. couramment «τροχάδην», υπονοώντας ότι οι στρατιώτες παραλάμβαναν τροχάδην το συσσίτιο. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από το ουσ. *κόρα* (τού ψωμιού) / (διαλεκτ. *κούρα*) + *μάννα*, δηλώνοντας την αφθονία, την πλησμονή].

κουραμπιές (ο) {κουραμπιέδες} **1.** γλύκυσμα που παρασκευάζεται από σιμιγδάλι και βούτυρο, πασπαλίζεται με ζάχαρη άχνη και συνηθίζεται πολύ τα Χριστούγεννα: *φρέσκος / χριστουγεννιάτικος ~* • **2.** (μτφ.-μειωτ.) στρατιώτης που δεν έχει λάβει μέρος σε μάχη: *οι ~ είχαν πανικοβληθεί στην ιδέα τής μάχης* ΣΥΝ. απόλεμος, απειροπόλεμος, άκαπνος ΑΝΤ. εμπειροπόλεμος **3.** (γενικότ.) ο δειλός, φοβητσιάρης άνθρωπος. — (υποκ.) **κουραμπιεδάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kurabiye < αραβ. gurāb].

κουράριο (το) {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. ουσία φυτικής προελεύσεως με ισχυρή παραλυτική επίδραση, η οποία σε ακατέργαστες μορφές παρασκευαζόταν από τους Ινδιάνους τής Ν. Αμερικής, για να το χρησιμοποιούν ως δηλητήριο στα βέλη τους. Επίσης **κουράρε** {άκλ.}.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. curare < kurari, λ. των Ινδιάνων τής Ν. Αμερικής].

κουράρω ρ. μετβ. {κουράρισα} κάνω κούρα (βλ.λ.), επιβλέπω (ασθενή), τον παρακολουθώ για την τήρηση τής θεραπευτικής του αγωγής. — **κουράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. curare, βλ. κ. *κούρα*].

κουρασάνι (το) {κουρασανιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το μείγμα άμμου και τριμμένης κεράμου, είδος αμμοκονιάματος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. horasan, από το όν. τής περσ. πόλης Khorasan].

κούραση (η) {μεσν.} {χωρ. πληθ.} το αίσθημα εξάντλησης και αδυναμίας, που προέρχεται συνήθ. από προηγούμενη έντονη δραστηριότητα ή από δυσάρεστη ψυχολογική κατάσταση, η οποία διαρκεί ή επαναλαμβάνεται: *νιώθω μια ~· δεν μπορώ να πάρω τα πόδια μου!* || *δεν μπορεί να συνέλθει από την ~ τής μονότονης δουλειάς στο γραφείο* ΣΥΝ. κόπωση, καταπόνηση ΑΝΤ. ξεκούραση, χαλάρωση.

κουραστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που προκαλεί σωματική, ψυχική ή

πνευματική εξάντληση: ~ *ημέρα / γυμναστική / επανάληψη / θέαμα / εργασία* ΣΥΝ. κοπιώδης ΑΝΤ. ξεκούραστος **2.** αυτός που προκαλεί ενόχληση: *γίνεσαι κουραστικός με τις επίμονες ερωτήσεις σου* ΣΥΝ. ενοχλητικός, πιεστικός ΑΝΤ. ευχάριστος. — **κουραστικά** επίρρ.

κουραφέξαλα (τα) (λαϊκ.) οι ανοησίες, οι χωρίς ουσιαστικό νόημα κουβέντες ή ενέργειες, που δεν έχουν καμιά σημασία, αξία: *Αυτά είναι ~! Δεν ξέρεις τι λες!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < **κουρφοξυλα*, από συμφυρμό των λ. *κουφόξυλα* και *αφρόξυλα*].

κούρβα (η) (υβριστ.) (λαϊκ.) η επί πληρωμή εκδιδόμενη γυναίκα, η πόρνη ΣΥΝ. πουτάνα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. curva, θηλ. τού curvus «κυρτός, καμπύλος». Ο Ν. Πολίτης ερμηνεύει τη σημασιολογική εξέλιξη σημειώνοντας ότι η λ. «πλὴν τοῦ καμπύλου ἐλάμβανεν ἐνίοτε καὶ τὴν μεταφορικὴν σημασίαν τοῦ στρεβλοῦ καὶ διαστρόφου ἐπὶ ἠθικῆς ἐννοίας» (*Παροιμίαι Γ'*, σελ. 441)].

κούρβουλο (το) (λαϊκ.) **1.** ο κορμός φυτού, κυρ. τού κλήματος, που έχει ξεραθεί και χρησιμοποιείται για προσάναμμα και (γενικότ.) ως καύσιμη ύλη ΣΥΝ. χαμόκλαδο, ξερόκλαδο **2.** (κατ' επέκτ.) το ίδιο το φυτό στο σύνολό του, το κλήμα, το αμπέλι.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κούρβουλον* < *κοῦρβος* < λατ. curvus «κυρτός, καμπύλος»].

κουρδίζω κ. **κουρντίζω** κ. **χορδίζω** ρ. μετβ. {κούρδισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** θέτω σε λειτουργία μηχανισμό γυρίζοντας, περιστρέφοντας το κλειδί που συσπειρώνει το ελατήριό του: ~ *το ρολόι* || *είναι από τα παιχνίδια που τα κουρδίζεις και περπατάνε* ΑΝΤ. ξεκουρδίζω **2.** ρυθμίζω μουσικό όργανο, ώστε οι νότες που παράγει να έχουν τη σωστή ή επιθυμητή τονικότητα: ~ *την κιθάρα / το πιάνο* || *δώσε ένα «λα», για να κουρδίσω το μπουζούκι* **3.** (μτφ.) προκαλώ ένταση ή εκνευρισμό (σε κάποιον) με λόγια ή πράξεις μου, τον πειράζω επιμένοντας στο αδύνατο σημείο του: *πες-πες, τον κούρδισε για τα καλά και βλέπω καβγάδες!* || *τι θέλει κι όλο τον κουρδίζει και δεν τον αφήνει να ηρεμήσει λίγο!* ΣΥΝ. πειράζω, ερεθίζω, εκνευρίζω, ανάβω ΑΝΤ. ηρεμώ, γαληνεύω **4.** (μεσοπαθ. ***κουρδίζομαι***) (σκωπτ.) φροντίζω την εμφάνισή μου επιδιώκοντας τον εντυπωσιασμό, την επίδειξη: *για πού κουρδίστηκες να πας πρωί-πρωί με το μαύρο φουστάνι;* — **κούρδισμα** κ. **κούρντισμα** κ. **χόρδισμα** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < *κορδίζω* < μτγν. *κόρδα* < λατ. corda < αρχ. *χορδή*].

Κουρδιστάν (το) {άκλ.} **1.** ορεινή περιοχή στα υψίπεδα τής ΝΑ. Τουρκίας, τού ΒΔ. Ιράν και τού ΒΑ. Ιράκ, που κατοικείται κυρ. από Κούρδους **2.** (ειδικότ.) επαρχία τού ΒΔ. Ιράν.
[ΕΤΥΜ. < κουρδ. Kurdistan «χώρα των Κούρδων»].

κουρδιστήρι κ. **κουρντιστήρι** (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) **1.** εργαλείο ή εξάρτημα για το κούρδισμα (μουσικών οργάνων ή μηχανημάτων): *το ~ τού ρολογιού* **2.** (μειωτ.) κάθε παλαιάς τεχνολογίας μηχάνημα ΣΥΝ. καβουρντιστήρι.

κουρδιστής κ. **κουρντιστής** (ο) → χορδιστής

κουρδιστός, -ή, -ό κ. (λαϊκ.) **κουρντιστός** αυτός που λειτουργεί με κούρδισμα: ~ *παιχνίδι / αυτοκινητάκι / ρολόι* ΑΝΤ. αυτόματος.

Κούρδος (ο), **Κούρδη** (η) μέλος λαού τής ΝΔ. Ασίας, που κατοικεί στο Κουρδιστάν (βλ.λ., σημ. 1). Επίσης **Κούρδισσα** (η) {Κουρδισσών}. — **κουρδικός, -ή, -ό** κ. **κούρδικος, -η, -ο**, **Κουρδικά** κ. **Κούρδικα** (τα).
[ΕΤΥΜ. Ξέν. όρ., πβ. αγγλ. Kurd, αβεβ. ετύμου. Οι Κούρδοι μνημονεύονται ήδη στον Ξενοφώντα ως *Καρδοῦχοι*, ενώ ο γεωγράφος Στράβων τους ονομάζει *Κάρδακες*, προτείνοντας την εξής ετυμολογία: «*καλοῦνται δὲ οὗτοι Κάρδακες, ἀπὸ κλοπείας τρεφόμενοι· κάρδα γὰρ τὸ ἀνδρῶδες καὶ πολεμικὸν λέγεται*». Η λ. εμφανίζεται σε αρχ. ασσυριακές σφηνοειδείς επιγραφές ως Kurti / Hurti / Karti, πράγμα που ανακαλεί στη μνήμη την ασσυρ. λ. gardú / kardú «πολεμιστής» (πβ. κ. περσ. kiurt «ήρωας», kard «δραστήριος, ενεργός»)].

κουρέας (ο) {κουρ-είς, -έων} πρόσωπο που επαγγελματικά ασχολείται με το κούρεμα, την περιποίηση των μαλλιών και το ξύρισμα των πελατών του ΣΥΝ. μπαρμπέρης, κομμωτής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κουρεύς* < *κουρά* (βλ.λ.)].

κουρείο (το) [αρχ.] κομμωτήριο για άνδρες, το κατάστημα στο οποίο κόβει κανείς τα μαλλιά του, χτενίζεται ή ξυρίζεται, ο χώρος εργασίας τού κουρέα ΣΥΝ. μπαρμπέρικο, κομμωτήριο.

κουρέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (ως χαρακτηρισμός συνήθ. αθλητικής ομάδας) αυτός που διασύρεται συχνά, που υφίσταται εξευτελιστικές ήττες: ~ *ομάδα, έφαγε τέσσερα γκολ!* ΣΥΝ. ξευτίλα.

κουρέλας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) (ως χαρακτηρισμός) ο οπαδός αθλητικής ομάδας που ηττάται συχνά.

κουρελαρία (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (περιληπτ.) φτηνά ή φθαρμένα ρούχα, που δεν αξίζει να φοριούνται, που θυμίζουν κουρέλια: *μ' αυτή την ~ που φορά, πού να τον παρουσιάσεις;* ΣΥΝ. παλιατσαρία, κουρέλια, παλιόρουχα **2.** (συνεκδ.) το σύνολο όσων ντύνονται φτωχικά με παλιά, φθαρμένα ρούχα: *δεν μπορεί, λέει, να συναναστρέφεται με την ~* ΣΥΝ. ρακένδυτοι, (λαϊκ.) λέτσοι, κουρελιάρηδες • **3.** (οικ.) ομάδα (αθλητική, κομματική κ.λπ.) χωρίς κύρος ή υψηλές επιδόσεις, με αξιολύπητη παρουσία και απόδοση: *δεν ξαναπαίζει σ' αυτή την ~, είπε!* ΣΥΝ. κουρέλα.
[ΕΤΥΜ. < *κουρέλι* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. *παλιατσ-αρία, αλαναρία, αλητ-αρία*].

κουρελέ επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.-συνήθ. για αθλητική ομάδα) που χάνει συνέχεια, που δεν παίζει καλά.

κουρελής (ο) {κουρελήδες}, **κουρελού** (η) {κουρελούδες} **1.** (μειωτ.) πρόσωπο που φορά κουρέλια, που ντύνεται πολύ φτωχικά, με φθαρμένα ή παλιά ρούχα: *γέρος / φτωχός* ~ || *κατάντησε να τριγυρνά ~ στους δρόμους* ΣΥΝ. κουρελιάρης, ρακένδυτος **2.** ***κουρελού*** (η) (α) πρόχειρο χαλί από πολλά επιμέρους κομμάτια υφασμάτων διαφορετικού χρώματος, σχήματος ή υλικού ραμμένων μεταξύ τους: *στρώσανε μια ~ στο πάτωμα* || *καθισμένοι σε μια ~* (β) (μτφ.) καθετί παλιό και πρόχειρο ή μεταχειρισμένο και ταλαιπωρημένο: «*η τράτα μας η ~, η χιλιομπαλλωμένη*» (δημοτ. τραγ.) || *αυτό δεν είναι σάλι, είναι ~!*

κουρέλι (το) {κουρελ-ιού | -ιών} **1.** ύφασμα πολύ φθαρμένο, σκισμένο ή παλιό, χωρίς γερή και ενιαία ύφανση ΣΥΝ. (λόγ.) ράκος, τζάντζαλο **2.** (μειωτ.) ρούχο κακοραμμένο ή φθαρμένο, που δεν αξίζει ή δεν μπορεί να φορεθεί: *σε γιορτή θα πας μ' αυτό το ~!* || *αυτά τα ~ που φοράνε σήμερα οι νέοι, είναι εντελώς άκομψα!* ΣΥΝ. παλιόρουχο **3.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) ο εξουθενωμένος (σωματικά ή ψυχικά) άνθρωπος, που έχει υποστεί έντονο εξευτελισμό, ταπείνωση: *πώς να μη γίνει ~ μετά από τέτοια προσβολή!* || *από χθες είναι ~, όλο πίνει και αναστενάζει!* ΣΥΝ. ράκος (ψυχικό). ‑ ‑ (υποκ.) **κουρελάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουρέλ(λ)ιν* < **κουρέλιον*, υποκ. τού μτγν. λατ. corellum < coriellum, υποκ. τού λατ. corium «δέρμα ζώου, σκουτί»].

κουρελιάζω ρ. μετβ. {κουρέλιασ-α, -τηκα, -μένος} **1.** (για υφάσματα) κάνω κουρέλι: *έχει κουρελιάσει όλα του τα ρούχα στη δουλειά* ΣΥΝ. χαλώ, ταλαιπωρώ, φθείρω, ξεφτύζω **2.** (μτφ.) υποβάλλω σε εξαντλητική δοκιμασία: *η συμπεριφορά του μου έχει κουρελιάσει τα νεύρα* ΣΥΝ. σμπαραλιάζω, διαλύω, σπάω, εξευτελίζω, καταρρακώνω. — **κουρέλιασμα** (το).

κουρελιάρης (ο) {κουρελιάρηδες}, **κουρελιάρα** (η) ο κουρελής ΣΥΝ. (λόγ.) ρακένδυτος.

κουρελιάρικος, -η, -ο (λαϊκ.) (για υφάσματα) αυτός που φτειάχνεται από κουρέλια, που μοιάζει με κουρέλι ΣΥΝ. φθαρμένος, σκισμένος, κουρελιασμένος. — **κουρελιάρικα** επίρρ.

κουρελοντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά κουρέλια ΣΥΝ. κουρελιάρης, (λόγ.) ρακένδυτος.

κουρελού (η) → κουρελής

κουρελόχαρτο (το) **1.** χαρτί κακής ποιότητας ή σε κακή κατάσταση: *πεταμένο ~* ΣΥΝ. παλιόχαρτο **2.** (μτφ.) επίσημο έγγραφο ή νόμισμα ασήμαντης αξίας, χωρίς ουσιαστικό αντίκρισμα, αναγνώριση ή χρησιμότητα στην καθημερινή συναλλαγή: *τα πτυχία μας θα καταντήσουν κουρελόχαρτα.*

κούρεμα (το) [μεσν.] {κουρέμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το κόψιμο των μαλλιών (για ανθρώπους), τού τριχώματος (για ζώα) ή των χόρτων (που έχουν ψηλώσει): *πόσο κάνει το ~;* || *μηχανή για το ~ τού γκαζόν* || *με γεια το ~!* || *μόνο ~ ή και χτένισμα θέλετε;* ΣΥΝ. κόψιμο **2.** (ειδικότ.) ο τρόπος με τον οποίο κάποιος κόβει και χτενίζει τα μαλλιά του: *ωραίο / κοντό / νεανικό / γυναικείο / παιδικό* ~ || *αυτό το ~ τον κολακεύει στο πρόσωπο.* — (υποκ.) **κουρεματάκι** (το).

κουρευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που χρησιμοποιείται για το κούρεμα: ~ *μηχανή / είδη* ΣΥΝ. κομμωτικός.

κουρεύω ρ. μετβ. {κούρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** (για πρόσ.) κόβω τα μαλλιά (κάποιου) σε διαφορετικό μήκος, του αλλάζω χτένισμα· (για ζώα, κυρ. πρόβατα) κόβω ή ψαλιδίζω το τρίχωμα, το μαλλί ή το χνούδι: *στον στρατό τούς κουρεύουν με την ψιλή* || *κουρεύομαι τακτικά·* ΦΡ. (α) ***άσ' τον να κουρεύεται!*** μην ενδιαφέρεσαι για τις ενέργειές του, άσ' τον να κάνει ό,τι θέλει και μην ασχολείσαι: *αφού είδες ότι δεν παίρνει από λόγια, κάνε ό,τι νομίζεις εσύ κι ~!* (β) (υβριστ.) ***άντε να κουρεύεσαι! / άι να κουρεύεσαι! / άι κουρέψου*** άσε με στην ησυχία μου, παράτα με ΣΥΝ. στον διάβολο (γ) ***πιάσ' / πάρ' το αβγό και κούρευ' το*** βλ. λ. *αβγό* (δ) ***κουρεμένο γίδι*** βλ. λ. *γίδι* (ε) ***πήγε για μαλλί και βγήκε κουρεμένος*** βλ. λ. *μαλλί* **2.** (για χλοοτάπητα ή φυτά) κόβω ή ψαλιδίζω τα φύλλα ή τις κορυφές που εξέχουν, δίνοντάς τους το επιθυμητό μέγεθος και σχήμα: *~ το γκαζόν* (πβ. λ. *κλαδεύω*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κουρεύομαι* < αρχ. *κουρά* (βλ.λ.)].

κούρη (η) → κούρος

Κουρήτες (οι) {Κουρήτων} ΜΥΘΟΛ. θεότητες, συνοδοί νυμφών και σατύρων, που συνδέονταν με την παιδική ηλικία τού Δία στην Κρήτη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κουρῆτες / Κωρῆτες* (δωρ.) < *κοῦρος* (βλ.λ.)].

κούριερ (το/ο) {άκλ.} **1.** η ταχυδιανομή (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) ***κούριερ*** (ο) πρόσωπο που εκτελεί ταχυδιανομές, ο ταχυδιανομέας: *δουλεύει ως ~ σε μια εταιρεία.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. courier < μέσ. γαλλ. courier < ιταλ. corriere < ρ. correre «τρέχω» < λατ. currere].

Κουρίλες (οι) {Κουριλών} συστάδα νησιών τού ΒΔ. Ειρηνικού Ωκεανού Α. τής Ρωσίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Kuril (Islands), πιθ. < γλ. Αϊνού Kuri «σύννεφο, ομίχλη»].

κούρκος (ο) γαλοπούλα, κυρ. η μικρή ΣΥΝ. γαλόπουλο, διάνος.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. curcă < σλαβ. kurka].

κουρκουμπίνι (το) {δύσχρ. κουρκουμπιν-ιού | -ιών} (συνήθ. στον πληθ.) είδος πολύ μικρού κυλινδρικού σιροπιαστού γλυκού.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

κουρκούτης (ο) {κουρκούτηδες}, **κουρκούτα** (η) (λαϊκ.-μειωτ.) πρόσωπο που έχει κουρκουτιάσει, που τα έχει χαμένα: *πώς κατάντησε κι αυτός, ένας γέρος ~!* ΑΝΤ. αποβλακωμένος.

κουρκούτι (το) {κουρκουτ-ιού | -ιών} χυλός, κυρ. από αλεύρι, νερό και αλάτι· ΦΡ. ***γίνομαι κουρκούτι / έχω μυαλό κουρκούτι*** κουρκουτιάζω, γίνομαι νωθρός, τα χάνω: *μετά από τόσες ώρες μελέτη το μυαλό του έχει γίνει ~!* ΣΥΝ. χαζεύω, αποβλακώνομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορκότον*, αγν. ετύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, < περσ. kükürt «θειάφι», λόγω τής ομοιότητας τού χρώματος].

κουρκουτιάζω ρ. αμετβ. {κουρκούτιασα} (μτφ.) χάνω την πνευματική μου διαύγεια, παύω να σκέφτομαι ή να αντιδρώ λογικά, τα χάνω: *γέρασε κι αυτός και κουρκούτιασε* || *άμα κουρκουτιάσει ο άνθρωπος, μη γυρεύεις συνεννόηση!* ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, χαζεύω, γίνομαι

κουρκούτι.

κούρμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) καμπή, καμπύλη: *πρόκειται για μια επιφάνεια που στη μέση κάνει μια ~.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. courbe (πβ. μεσν. *κούρβα* «πόρνη») < λατ. curva, θηλ. τού επιθ. curvus «κυρτός, καμπύλος – διεστραμμένος»].

κουρμπαδόρος (ο) χειροκίνητη υδραυλική συσκευή πάνω σε τρίποδο, σε υποδοχή τής οποίας τοποθετείται σωλήνας, τον οποίο μπορούμε να κάμψουμε σε καμπύλη όσων μοιρών επιθυμούμε (μέχρι 180 μοιρών).
[ΕΤΥΜ. < *κούρμπα* «καμπύλη» + παραγ. επίθημα *-δόρος* (βλ.λ.)].

κουρμπάνι (το) {κουρμπαν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σφαχτό σε γάμο ή πανηγύρι: *«γάμος δεν γίνεται χωρίς ~»* (τα μεγάλα έργα απαιτούν θυσίες).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kurban «θυσία», από μουσουλμανική γιορτή, στην οποία γίνεται θυσία ζώου].

κουρμπαριστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει κούρμπα, καμπύλη: ~ *τραπέζι.* — **κουρμπαριστά** επίρρ.

κουρμπάτσι κ. **κιρμπάτσι** κ. **κριμπάτσι** (το) {κουρμπατσ-ιού | -ιών} το μαστίγιο, ο βούρδουλας (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kırbaç].

κουρμπέτι (το) (λαϊκ.) η σκληρή, η δύσκολη ζωή, αυτή που είναι γεμάτη βάσανα: *από μικρός στο ~, δουλειά και πάλι δουλειά·* ΦΡ. (α) ***βγαίνω στο κουρμπέτι*** βγαίνω στη βιοπάλη, αρχίζω να μαθαίνω τις δυσκολίες τής ζωής (β) ***βγάζω κάποιον στο κουρμπέτι*** εκπορνεύω κάποιον (γ) ***χρόνια στο κουρμπέτι*** για να δηλωθεί μεγάλη πείρα: *αυτή έχει ~, μην της πουλάς εξυπνάδες.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. gurbet «ξενιτειά»].

κούρνια (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** βέργα ή στύλος που τοποθετείται οριζόντια, για να κουρνιάζουν τα πουλιά,-κυρ. οι κότες, και γενικότ. κάθε σειρά από τέτοιες βέργες ή χώρος στον οποίο φωλιάζουν πτηνά, ζώα ΣΥΝ. κοτέτσι **2.** (για πρόσ.) το πρόχειρο κατάλυμα ΣΥΝ. καταφύγιο, κοιτώνας.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κουρουνιά* < *κορωνιά* < *κορογωνιά* «γωνιά όπου ανέβαν φωτιά, αναμμένο τζάκι» (διαλεκτ.) < *κόρος* + *γωνία.* Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται σε παλ. σλαβ. kurnija].

κουρνιάζω ρ. αμετβ. {κούρνιασ-α, -μένος} **1.** (κυριολ. για πτηνά, κυρ. κότες) μαζεύομαι για ύπνο, φωλιάζω κάπου για το βράδυ, κυρ. τοποθετώντας το κεφάλι ανάμεσα στις φτερούγες: *τα περιστέρια κούρνιαζαν κάτω απ' τις στέγες των σπιτιών* ΣΥΝ. φωλιάζω **2.** (μτφ.) γέρνω τρυφερά στην αγκαλιά (κάποιου), μαζεύομαι δίπλα σε (κάποιον): *«~ σαν αδύναμο πουλί στην αγκαλιά σου»* (λαϊκ. τραγ.) ΣΥΝ. ηρεμώ, ησυχάζω, γέρνω, μαζεύομαι. — **κούρνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κούρνια* (βλ.λ.) ή, κατ' άλλη άποψη, < *κουρούνα*].

κουρνιαχτός κ. **κορνιαχτός** (ο) το σύννεφο σκόνης που σηκώνεται από το έδαφος (από τον αέρα ή κατά τη διέλευση ανθρώπων, ζώων, οχημάτων): *κατακάθισε ο ~ από το πέρασμα τής άμαξας* || (μτφ.) *ο ~ των σκανδάλων* ΣΥΝ. κονιορτός, μπουχός, σκόνη.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορνιακτός* (με παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *στάχτη*) < **κορνιορτός* < **κορνιοτός* (με μετάθεση τού *-ρ-* και ανομοίωση) < αρχ. *κονιορτός* (βλ.λ.)].

κουρντίζω ρ. ▸ κουρδίζω

κούρντισμα (το) ▸ κουρδίζω

κουρντιστήρι (το) ▸ κουρδιστήρι

κούρος (ο), **κούρη** (η) **1.** καθένα από τα αγάλματα τής αρχαϊκής εποχής, που παριστάνει γυμνό έφηβο σε όρθια στάση με χέρια τεντωμένα σε γροθιές ή κολλημένα στα πλευρά και με το αριστερό πόδι ελαφρώς μπροστά **2.** (συνεκδ.) το κλασικό πρότυπο ανδρικού παραστήματος και αρρενωπής ομορφιάς: *σωστός ~!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοῦρος,* ιων. τ. τού *κόρος* < **κόρϜος* (πβ. μυκ. ko-wo), πιθ. < θ. *κορε-* τού ρ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω», που θα είχε τη σημ. «τρέφω, αυξάνω» (βλ. λ. *κορεσμός*)].

κούρο σίβο (το) {άκλ.} θερμό θαλάσσιο ρεύμα τού Β. Ειρηνικού Ωκεανού, το οποίο ξεκινά από τις Α. ακτές τής Ιαπωνίας: *«μας έζωσε το ~ σαν μια ζώνη»* (Ν. Καββαδίας).
[ΕΤΥΜ. < ιαπ. kuroshio «μαύρος ποταμός»].

κουρούνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) κοράκι τής Δ. και Κ. Ευρώπης· ΦΡ. ***κουρούνα στο μεθύσι*** για άνθρωπο πολύ μεθυσμένο ΣΥΝ. τύφλα στο μεθύσι, σκνίπα, φέσι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κορώνη* (με επίδρ. τού επιθήματος *-ούνα*) < θ. korōn-, παρεκτετ. τ. τού *kor-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker-, ηχομιμητική ρίζα, που αποδίδει κραυγές ορισμένων πτηνών, πβ. λατ. cornix «κουρούνα», corvus «κοράκι», μέσ. ιρλ. crū, αγγλ. crow, σουηδ. kråka, γαλλ. corbeau κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *κόρ-αξ* (βλ.λ.), *κορ-ωνίς (-ίδα)*].

κουρούπι (το) {κουρουπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) πήλινο δοχείο. — (μεγεθ.) **κουρούπα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κυρύπη* (πβ. κυπρ. *κορύπα, ή*), πιθ. < αρχ. *κόρυμβος* «κορυφή» (πληθ. *κόρυμβα, τά*), που συνδ. με τη λ. *κορυφή* (βλ.λ.), με τις σημ. «ανθοδέσμη, κότσος μαλλιών», από όπου και η σημ. «αγγείο» (λόγω σχήματος)].

curriculum vitae (το) λατ. (προφέρεται *κουρίκουλουμ βίτε*) το βιογραφικό σημείωμα (βλ. λ. *βιογραφικός*).

κούρσα (η) {δύσχρ. κουρσών} **1.** κάθε αγώνας ταχύτητας (κυρ. επίσημα οργανωμένος), τρεξίματος, οδήγησης, ναυσιπλοΐας ή ιπποδρομίας: *κέρδισε την ~ των εκατό μέτρων* || *~ κατάταξης* || *άλογο κούρσας* (κατάλληλο ή εκπαιδευμένο για ιπποδρομίες) || *δοκιμαστική ~* ΣΥΝ. ιπποδρομία, αγώνας δρόμου, γκραν-πρι **2.** το τρέξιμο ή η κάλυψη τής διαδρομής σε αγώνα δρόμου: *γρήγορη / αργή ~* || *ο Έλληνας δρομέας τέθηκε επί κεφαλής στην ~ στα πρώτα 400 μέτρα* || *οδηγώ την ~* (είμαι πρώτος) || *η έκπληξη στην ~ έγινε στα τελευταία μέτρα* **3.** (μτφ.) κάθε διαδικασία έντονου ανταγωνισμού για την κατάκτηση τής νίκης έναντι των υπολοίπων: *ξεκίνησε η ~ τής διαδοχής στην ηγεσία τού κόμματος* || *η διεθνής ~ των στρατιωτικών εξοπλισμών* ΣΥΝ. ανταγωνισμός, συναγωνισμός, διαγωνισμός **4.** (καθημ. για οδηγό ταξί) (α) η μεταφορά επιβάτη με ταξί στο σημείο που επιθυμεί: *πήρε πρωί-πρωί μια ~ Πειραιά-Κηφισιά* || *η τελευταία ~ ήταν κοντά στο σπίτι του* (β) (συνεκδ.) το κόστος τής αντίστοιχης διαδρομής: *πήρε μια ~ γύρω στα πέντε χιλιάρικα* (γ) (συνεκδ.) ο ίδιος ο πελάτης: *η προηγούμενη ~ ήταν ένας κύριος γύρω στα εξήντα* ΣΥΝ. διαδρομή, πελάτης **5.** (γενικά) κάθε αυτοκίνητο· (ειδικότ. το μεγεθ. ***κουρσάρα***) κάθε μεγάλο, πολυτελές και γρήγορο αυτοκίνητο: *πέρασε μια ~ άλλο πράγμα!* ΣΥΝ. λιμουζίνα. — (μεγεθ.) **κουρσάρα** (η) (σημ. 5).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corsa / γαλλ. course < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κουρσάρικος, -η, -ο [μεσν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με κουρσάρους ή γίνεται από αυτούς: *~ επιδρομή / λεηλασία / σημαία / καράβι* ΣΥΝ. πειρατικός **2.** ***κουρσάρικο*** (το) το γρήγορο και ευκίνητο καράβι που χρησιμοποιείται από πειρατές για τις επιδρομές, τις επιθέσεις τους: *φάνηκαν τα ~ με τις γνωστές τους σημαίες* ΣΥΝ. πειρατικό.

κουρσάρος (ο) **1.** (παλαιότ.) ναυτικός, μέλος πληρώματος κυρ. ταχύπλοου σκάφους, που με επίσημη εντολή ή έγκριση κυρίευε εμπορικά πλοία ξένης, εχθρικής χώρας, αποδίδοντας τμήμα των λαφύρων στην κυβέρνησή του: *οι πιο γνωστοί ~ ήταν παλιοί αξιωματικοί τού πολεμικού ναυτικού* ΣΥΝ. κουρσευτής **2.** (κατ' επέκτ.) ο πειρατής· μέλος ναυτικού πληρώματος με παράνομη δράση στη θάλασσα και στις παράκτιες περιοχές: *Σαρακηνός ~.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. corsaro < μεσν. λατ. cursārius < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κουρσευτής (ο) πρόσωπο που κουρσεύει, που αποσπά λεηλατώντας, ο κυριευτής, ο κατακτητής: *ο ~ τής Τροίας, ο Οδυσσέας.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κοῦρσος (τό)* «πειρατεία, ληστρική επιδρομή» < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κουρσεύω ρ. μετβ. [μεσν.] {κούρσε-ψα, -μένος} λεηλατώ με πειρατεία, αρπάζω με βίαιο τρόπο, με καταδρομές, επιτιθέμενος εναντίον χώρας, πλοίου, περιοχής (συνήθ. παράκτιας): *οι πειρατές κούρσευαν τα παράλια, αναγκάζοντας τους κατοίκους να χτίζουν κάστρα* || *κουρσεμένο πλοίο / χωριό* ΣΥΝ. λαφυραγωγώ, αρπάζω, ληστεύω, λεηλατώ. — **κούρσεμα** (το) [μεσν.].

κούρσος (το) (λαϊκ.) **1.** το κούρσεμα, η πειρατεία, κάθε πράξη βίαιης αρπαγής και οικειοποίησης αγαθών ΣΥΝ. καταδρομή, ληστεία, πειρατεία **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε αποσπά κάποιος ως λάφυρο από παράνομη ενέργεια (πειρατεία, ληστεία, επιδρομή) ΣΥΝ. λάφυρα, λεία, πλιάτσικο. Επίσης **κούρσο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κοῦρσος* < λατ. cursus < ρ. curro «τρέχω»].

κούρταλο (το) (διαλεκτ.) το κρόταλο.

κουρταλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουρταλείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λογοτ.-διαλεκτ.) ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ (κάτι), ώστε να κροταλίζει κάνοντας συνέχεια θόρυβο: *«δεν είναι εύκολες οι θύρες, όταν η χρεία τες κουρταλεί»* (Δ. Σολωμός) ♦ **2.** (αμετβ.) κάνω θόρυβο, καθώς κτυπώ παλινδρομικά σε στενά τοιχώματα: *ο αέρας κουρταλεί στο φαράγγι* (πβ. το *Κουρταλιώτικο Φαράγγι* στον νομό Ρεθύμνης, που ονομάστηκε έτσι από τον κρότο που κάνουν τα δυνατά ρεύματα αέρα, τα οποία περνούν μέσα από αυτό).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουρταλίζω* < αρχ. *κροταλίζω* (βλ.λ.)].

κουρτίνα (η) {κουρτινών} κομμάτι υφάσματος που κρεμιέται κυρ. μπροστά από παράθυρα, εμποδίζοντας την είσοδο τού φωτός και χρησιμοποιείται για να απομονώσει έναν χώρο και να εξασφαλίσει διακριτικότητα και ησυχία: *κλείνω / ανοίγω / τραβώ τις ~* || *χώρισε το καθιστικό απ' το σαλόνι με κουρτίνες* || *κεντητή / βελούδινη / βαριά ~* || *κρύφτηκε πίσω από τις ~* ΣΥΝ. παραπέτασμα, (λαϊκ.) μπερντές· ΦΡ. ***πίσω από τις κουρτίνες*** στο παρασκήνιο, μακριά από αδιάκριτα βλέμματα, εν κρυπτώ. — (υποκ.) **κουρτινίτσα** κ. **κουρτινούλα** (η) κ. **κουρτινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κορτίνα* < μεσν. λατ. cortina < λατ. cohors «περίφραγμα, περίβολος»].

κουρτινόξυλο (το) το δοκάρι από το οποίο κρεμιέται η κουρτίνα και κατά μήκος τού οποίου σύρεται ανοίγοντας ή κλείνοντας: *μεταλλικό / ξύλινο ~.* Επίσης **κουρτινόβεργα** (η).

κουσκούς[1] (το) {άκλ.} το κουτσομπολιό, ανάλαφρη κουβέντα με πληροφορίες και σχόλια γύρω από γνωστά πρόσωπα και πράγματα.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κουσκούς[2] (το) {άκλ.} σιμιγδάλι από σκληρό σιτάρι που χρησιμοποιείται κυρίως σε αραβικά φαγητά και γλυκά, καθώς και το παραδοσιακό φαγητό που φτιάχνεται με αυτό. Επίσης **κουσκούσι** (το) κ. **κουσκουσές** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kuskus < αραβ. gusgus].

κουσκουσούρης (ο) {κουσκουσούρηδες}, **κουσκουσούρα** (η) κουτσομπόλης, κακολόγος. — **κουσκουσουριά** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κουσκούς* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-ούρης,* πβ. κ. *ανακατωσούρης*].

κουσούρι (το) (λαϊκ.) {κουσουρ-ιού | -ιών} **1.** σταθερό και χαρακτηριστικό ελάττωμα κάποιου: *έχει πολλά ~, αλλά ζηλιάρης δεν είναι* || *του έμεινε η γκρίνια ~* ΣΥΝ. μειονέκτημα, ατέλεια ΑΝΤ. προσόν, αρετή, προτέρημα, χάρισμα **2.** (ειδικότ.) το σωματικό ή και πνευματικό μειονέκτημα που εμφανίζει κάποιος ως κατάλοιπο από αρρώστια, νόσο, ως αναπηρία: *πέρασε μεγάλη ταλαιπωρία με την αρρώστια του, ευτυχώς όμως δεν του άφησε ~.* — (υποκ.) **κουσουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. kusur].

κουστουμαρίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κουστουμαρίστ-ηκα, -μένος} (για άντρα) ντύνομαι με κουστούμι και γραβάτα, με ιδιαίτερα επιμε-

λημένο τρόπο: *πού πηγαίνει έτσι κουστουμαρισμένος;*

κουστούμι (το) → κοστούμι

κουστουμιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) ως χαρακτηρισμός για ωραίο κοστούμι: *Ωραία ~ βλέπω! Κούκλος είσαι!*

κουστωδία (η) {κουστωδιών} η επίσημη συνοδεία από ομάδα αστυνομικών και στρατιωτών που παρέχεται σε (συνήθ. δημόσιο) πρόσωπο· (γενικότ.) η συνοδεία κάποιου, το σύνολο των ατόμων που τον ακολουθούν στις μετακινήσεις του: *~ χωροφυλάκων* || *κατέφθασε μαζί με όλη την ~ του* || *~ παρατρεχάμενων.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. custodia < custos, -odis «φρουρός, φύλακας»].

κούτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μεγάλο κουτί, κυρ. από σκληρό χαρτόνι, σε σχήμα ορθογωνίου παραλληλεπιπέδου που χρησιμοποιείται συνήθ. σε συσκευασίες: *μια ~ με δώρα.*

κουτάβι (το) {κουταβ-ιού | -ιών} **1.** το μικρό ζώο, κυρ. σκύλου (ή και λύκου, αλεπούς): *δύο ημερών ~ δεν έχει ανοίξει ακόμα τα μάτια του* ΣΥΝ. (για σκύλο) σκυλάκι, (για λύκο) λυκόπουλο, (για αλεπού) αλεπουδάκι, νεογνό **2.** (μτφ.-μειωτ.) ο άβγαλτος και αδέξιος άνθρωπος, που δυσκολεύεται να καταλάβει και να ενεργήσει γρήγορα, που δεν είναι ιδιαίτερα εύστροφος και ικανός ΣΥΝ. χαζός, κοιμισμένος, (υβριστ.) ζώο ΑΝΤ. ξύπνιος, αϊτός, τσακάλι. — (υποκ.) **κουταβάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουτάβιν*. αβεβ. ετύμου, ίσως υποκ. του σλαβ. kut-. Η αναγωγή στο αρχ. ουσ. *κότταβος* «είδος παιχνιδιού» δεν ευσταθεί σημασιολογικώς].

κουτάλα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** το μεγάλο κουτάλι· αυτό που χρησιμοποιείται κατά το μαγείρεμα για το ανακάτεμα τού φαγητού ή για το κοινό σερβίρισμα (λ.χ. σούπας) **2.** (καθημ.-κακόσ.) οι ωφέλειες που παράνομα ή καταχρηστικά κερδίζει κανείς από την άσκηση των καθηκόντων του: *Γιατί νομίζεις θέλουν να γίνουν βουλευτές; Όλοι για την ~ πηγαίνουν!* ΣΥΝ. μάσα, κονόμα **3.** (λαϊκ.) το κόκκαλο τής ωμοπλάτης και η εξοχή που σχηματίζει στην πλάτη.

κουταλάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** το μικρό κουτάλι, που χρησιμοποιείται κυρ. για το σερβίρισμα γλυκών και ροφημάτων και όχι τού κυρίως φαγητού: *~ τού γλυκού* || *ανακάτεψε τον καφέ με το ~* **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωράει σε μικρό κουτάλι: *ένα ~ καφέ και δύο ζάχαρη.*

κουτάλι (το) {κουταλ-ιού | -ιών} **1.** το σκεύος με το οποίο τρώγονται οι υγρές, πολτώδεις ή κρεμώδεις τροφές, αποτελείται από μια μικρή, ρηχή κοιλότητα με λαβή και χρησιμοποιείται και για το ανακάτεμα, το σερβίρισμα και τη μέτρηση τής ποσότητας υλικών: *ταΐζω το παιδί μου με το ~* || *ασημένιο / ξύλινο / πλαστικό ~* || *γεμάτο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) κοχλιάριο· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***τρώω (κάτι) με το κουτάλι*** (i) τρώω (κάτι) με μεγάλες μπουκιές: *της αρέσει τόσο πολύ η ρώσικη σαλάτα που την τρώει με το κουτάλι* (ii) (κ. ***έχω φάει κάτι με το κουταλάκι τού γλυκού***) γυρίζω ένα μέρος απ' άκρη σ' άκρη, το μαθαίνω απ' όλες τις πλευρές: *την έχει φάει τη θάλασσα με το κουτάλι, τόσα χρόνια ναυτικός* (iii) χορταίνω από (κάτι), μπουχτίζω: *και όσο για υποσχέσεις και μεγάλα λόγια, τα φάγαμε με το κουτάλι* (β) ***(γλυκό) τού κουταλιού*** παραδοσιακό, συνήθ. σπιτικό γλυκό που παρασκευάζεται από όλα σχεδόν τα φρούτα (κεράσι, φράουλα, σταφύλι, βύσσινο κ.λπ.), αλλά και ορισμένα άνθη (λεμονιάς) ή λαχανικά (μελιτζάνες, ντομάτες), που βράζονται και αφήνονται μέσα σε σιρόπι, ωσότου αποβάλουν τον χυμό τους και απορροφήσουν τη ζάχαρη τού σιροπιού· σερβίρεται σε μικρό γυάλινο πιατάκι μαζί με το κουταλάκι (γ) ***κρεμάω (σε κάποιον) το κουτάλι*** για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος έρχεται καθυστερημένος για φαγητό, ενώ οι υπόλοιποι έχουν ήδη αρχίσει: *έλα κάθισε να φας, εμείς όπως βλέπεις σου κρεμάσαμε το κουτάλι* (δ) ***τρώω με χρυσά κουτάλια*** βλ. λ. *χρυσός* **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που χωρά στην κοιλότητα τού παραπάνω σκεύους: *ένα ~ τής σούπας ζάχαρη* ΣΥΝ. κουταλιά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουτάλιν* < **κωτάλιον*, υποκ. τού μτγν. *κώταλις* «κουτάλα», αγν. ετύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, η λ. προέρχεται από **κυτάλιον*, υποκ. τού **κύταλον* < μτγν. *κύταρον* «κόρα ψωμιού» < *κύτος* «κοιλότητα» (βλ.λ.)].

κουταλιά (η) [μεσν.] η ποσότητα που χωράει σε ένα κουτάλι: *μια μεγάλη ~ παγωτό* || *κοφτή / μισή / γεμάτη / κανονική / μικρή ~* || *μια ~ ζάχαρη / καφέ / σούπα* ΣΥΝ. κουτάλι· ΦΡ. (παροιμ.) ***πνίγομαι σε μια κουταλιά νερό*** αδυνατώ να αντιμετωπίσω και την παραμικρή δυσκολία, δεν μπορώ να αντεπεξέλθω και στις πιο ασήμαντες δυσχέρειες: *μα είναι τόσο εύκολο, απορώ πώς πνίγεστε σε μια κουταλιά νερό.* (υποκ.) **κουταλίτσα** (η).

κουταλιανός (ο) (λαϊκ.-μετωνυμ.) ο πολύ δυνατός άνδρας, αυτός που διαθέτει μεγάλη μυϊκή δύναμη.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Παναγή Κουταλιανού, τού οποίου οι επιδείξεις δύναμης στα τέλη τού 19ου αι. έμειναν παροιμιώδεις και ο οποίος διακρίθηκε στην Αμερική στην πάλη και την άρση βαρών].

κουταμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η έλλειψη εξυπνάδας, ευστροφίας: *με το που σου μιλά λίγο, καταλαβαίνεις την ~ του* || *η ~ της δεν υποφέρεται* ΣΥΝ. βλακεία, ανοησία, χαζομάρα, (λόγ.) μωρία ΑΝΤ. εξυπνάδα, πονηριά **2.** (συνεκδ.) η χωρίς νόημα, άστοχη ενέργεια ή κουβέντα, αυτή που στερείται σοβαρότητας ή λογικής: *σταμάτα τις ~* || *τέτοιες ~ κάνει και θέλει να τον παίρνουν στα σοβαρά* || *με τις ~ που λέει γελοιοποιείται.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός* + παραγ. επίθημα *-αμάρα*, παρεκτεταμένος τ. τού επιθήματος *-μάρα* (πβ. *βουβ-αμάρα, κρυ-αμάρα*)].

κουτελίτης (ο) (λαϊκ.) κρασί κακής ποιότητας που χτυπάει στο κεφάλι.
[ΕΤΥΜ. < *κούτελο* + παραγ. επίθημα *-ίτης*].

κούτελο (το) (καθημ.) το τμήμα τού προσώπου πάνω από τα φρύδια και μέχρι τη φύτρα των μαλλιών, το μέτωπο: *ανοιχτό / φαρδύ / ρυτιδιασμένο / ιδρωμένο ~*· ΦΡ. ***το κούτελο ψηλά / καθαρό κούτελο*** χωρίς να μπορεί να μου καταλογιστεί πράξη ηθικώς μεμπτή: *εγώ δεν κάνω τέτοιες ατιμίες, θέλω να έχω το κούτελό μου καθαρό στην κοινωνία* ΣΥΝ. το κεφάλι / μέτωπο ψηλά.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κούτελον* < **κύτελον* < αρχ. *κύτος* «κοιλότητα» (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. προέρχεται από το μτγν. *κότυλον* < αρχ. *κότυλος* < *κοτύλη* «κοιλότητα» (για το οποίο βλ. λ. *κοτυληδόνα*)].

κουτεντές (ο) {κουτεντέδες} (λαϊκ.-σκωπτ.) ο κουτός, αυτός που συμπεριφέρεται χαζά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός*, κατά τα *κουνενές, παρακεντές*].

κουτεπιέ (το) → κουντεπιέ

κουτί (το) {κουτ-ιού | -ιών} **1.** κάθε δοχείο συνήθ. από στερεό υλικό (ξύλο, χαρτόνι, πλαστικό, μέταλλο κ.ά.), με επίπεδη και συνήθ. τετράγωνη ή κυκλική βάση, με ή χωρίς σκέπασμα από πάνω (καπάκι), που χρησιμοποιείται για να βάζουμε μέσα πράγματα (υλικά, ουσίες κ.λπ.) για τη φύλαξη, τη συσκευασία, τη μεταφορά, τη διατήρησή τους κ.λπ.: *μικρό / μεγάλο / ψηλό* (με μεγάλο βάθος) / *κοντό / ρηχό / κυλινδρικό* (με στρογγυλή βάση) / *τετράγωνο / πολύπλευρο / φαρδύ / στενό ~* || *ταχυδρομικό ~* (όπου τοποθετείται από τον ταχυδρόμο η αλληλογραφία κάποιου ή ρίχνει κανείς τις ταχυδρομικές επιστολές) || *τα ~ με τα δώρα* || *το ~ των τσιγάρων* ΣΥΝ. κούτα· ΦΡ. (α) ***τού κουτιού*** για κάτι που δεν έχει χρησιμοποιηθεί, που είναι ολοκαίνουργιο, όπως αγοράστηκε: *παιχνίδι / ρολόι ~* || *κοστούμι / γραβάτα ~* (β) ***ντύνομαι τού κουτιού*** ντύνομαι με ρούχα καινούργια και ατσαλάκωτα, άψογα, χωρίς ατέλεια ΣΥΝ. ντύνομαι στην τρίχα / στην πένα (γ) ***μου έρχεται / πέφτει κουτί*** (i) (για ρούχο) μου εφαρμόζει τέλεια ΣΥΝ. μου έρχεται γάντι (ii) ταιριάζει απόλυτα στις ανάγκες ή τις επιθυμίες μου, είναι ακριβώς αυτό που ζητούσα: *αυτό το διήμερο αργίας μου 'ρθε κουτί* || *η αλλαγή στο ωράριο της ήρθε κουτί, για να προλαβαίνει τα παιδιά απ' το σχολείο* (δ) ***(ανοίγω) το κουτί τής Πανδώρας*** βλ. λ. *Πανδώρα* (ε) ***κουτί παραπόνων*** κιβώτιο που τοποθετείται σε δημόσιες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις στους χώρους εξυπηρέτησης τού κοινού, για να τοποθετούν εκεί οι πελάτες έντυπα με τα παράπονά τους προς την επιχείρηση ΣΥΝ. (λόγ.) κυτίο παραπόνων (στ) ***μουσικό κουτί*** μικρή κασετίνα με ειδική συσκευή στο εσωτερικό της, ώστε, όταν ανοίγει, να παίζει έναν μουσικό σκοπό **2.** (ειδικότ.) κάθε δοχείο στο οποίο συσκευάζονται υγρά, για να διατεθούν στο εμπόριο: *~ φρέσκου γάλακτος* || *τα ~ από μπίρες και αναψυκτικά μπορούν να ανακυκλωθούν* ΣΥΝ. (για τα μεταλλικά) τενεκεδάκι **3.** (συνεκδ.) το περιεχόμενο κάθε παραπάνω δοχείου: *έφαγε ένα ~ σοκολατάκια μόνος του* || *ήπιε ένα ~ μπίρα* || *καπνίζει δύο ~ την ημέρα* (ενν. τσιγάρα) **4.** (κακόσ.) (α) το μικρό και άβολο σπίτι: *πώς μένουν πέντε άνθρωποι σ' αυτό το ~;* || *οι άνθρωποι στις μεγαλουπόλεις ζουν σε τσιμεντένια ~* (β) η συσκευή τής τηλεόρασης: *έκατσε να χαζέψει μπροστά στο ~, μέχρι να τον πάρει ο ύπνος* || *ανοίγω / κλείνω το ~* ΣΥΝ. χαζοκούτι ● ΦΡ. ***μαύρο κουτί*** βλ. λ. *μαύρος.* — (υποκ.) **κουτάκι** (το) [μεσν.], (μεγεθ.) **κουτάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **κυτίον*, υποκ. τού αρχ. *κύτος* «κοιλότητα» (βλ.λ.)].

κουτιαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (λαϊκ.) {κούτια-να, -θηκα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον) κουτό ΣΥΝ. αποβλακώνω, αποχαυνώνω, ζαβλακώνω, (λαϊκ.) μωραίνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι κουτός ΣΥΝ. αποβλακώνομαι, ξεκουτιαίνω.

κούτικας (ο) το ινιακό οστό, το κοίλο σύνθετο οστό που σχηματίζει το πίσω τμήμα τού κρανίου και μέρος τής βάσης του.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. *κόττικοι* «περικεφαλαίες» («γλώσσα» τού Ησυχίου) < αρχ. *κοττίς* «κεφαλή» (βλ. λ. *κότα*)].

κουτομόγιας (ο) (λαϊκ.-κακόσ.) ανόητος που παριστάνει τον σπουδαίο, τον σοβαρό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός*, κατά το *λαμόγιας* (βλ.λ.)].

κουτοπονηριά (η) (κακόσ.) **1.** η πονηριά που χαρακτηρίζει τον κουτό άνθρωπο, ο οποίος νομίζει ότι καταλαβαίνει τις προθέσεις των άλλων και ότι μπορεί να τους ξεγελάσει ή να φανεί εξυπνότερος, εκδηλώνοντας καχυποψία και ενεργώντας με τρόπο που τελικώς τον εκθέτει **2.** (συνεκδ.) κάθε πράξη, ενέργεια που γίνεται με τον παραπάνω τρόπο: *άρχισε τις ~, για να αποφύγει τη δύσκολη εργασία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

κουτοπόνηρος, -η, -ο (κακόσ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που σκέφτεται και ενεργεί με κουτοπονηριά (βλ.λ.): *~ χωριάτης* **2.** αυτός που με πονηριά επιδιώκει κουτά πράγματα: *~ τρόποι / φέρσιμο / σχέδιο.* — **κουτοπόνηρα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*

κουτορνίθι (το) {κουτορνιθ-ιού | -ιών} (μειωτ.-εμφατ.) ο εξαιρετικά αφελής και χαζός: *τέτοιο ~ που είναι, ό,τι και να του πεις το πιστεύει!* ΣΥΝ. κουτός, κουτάβι, ζωντόβολο, όρνιο, ζώον ΑΝΤ. αϊτός, τσακάλι, γάτα, αλεπού. — (υποκ.) **κουτορνιθάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτός* + *ορνίθι*, υποκ. τού *όρνιθα*].

κουτός, -ή, -ό 1. (για πρόσ.) αυτός που έχει μειωμένη πνευματική ικανότητα: *δεν καταλαβαίνει ο άνθρωπος, είναι ~!* ΣΥΝ. βλάκας, χαζός, ανόητος, ζώον, (λόγ.) μωρός ΑΝΤ. έξυπνος, (λόγ.) ευφυής· ΦΡ. ***κάνω τον κουτό*** προσποιούμαι τον αφελή ή τον άσχετο, προκειμένου να έχω όφελος από μια κατάσταση: *κάνει τον κουτό, για να μην του δίνουν πολλή δουλειά* **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν είναι πονηρός, ο αφελής: *σ' αυτά τα οικονομικά είμαι εντελώς ~* || *ήταν πολύ ~ που πίστεψε σε υποσχέσεις* ΣΥΝ. απονήρευτος **3.** αυτός που δεν έχει καμία σκοπιμότητα, καμία αξία, κανένα περιεχόμενο: *~ συζήτηση / παρεξήγηση / λάθος*· ΦΡ. ***είναι κουτό να...*** δεν έχει κανένα νόημα να (κάνεις κάτι), είναι ανούσιο: *~ προσποιείσαι, όταν όλοι γνωρίζουν την αλήθεια.* — (υποκ.) **κουτούτσικος**, -η/-ια, -ο. **κουτά** κ. (υποκ.) **κουτούτσικα** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. Λ. που αποσπάστηκε ως α' συνθ. από το σύνθετο *κουτο-μυαλος* < **κοττό-μυαλος* < αρχ. *κόττος* «πετεινός» (βλ. κ. *κότα*) + *μυαλό*].

κουτούκι (το) {κουτουκ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρή, συνήθ. υπόγεια ταβέρνα, όπου προσφέρεται κυρ. βαρελίσιο κρασί, συχνά και φαγητό

σε χαμηλές τιμές: *συχνάζει σ' ένα ~ με βαρέλια γύρω-γύρω* (βλ. κ. λ. *καπηλειό*). — (υποκ.) **κουτουκάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. küŭk, αρχική σημ. «κορμός δέντρου. κούτσουρο» (ως χαρακτηρισμός μεθυσμένου)].

κουτουλιά (η) (λαϊκ.) το χτύπημα (που δίνει άνθρωπος ή ζώο) στο μέτωπο ή με το μέτωπο σε άλλον άνθρωπο ή ζώο, το να κουτουλήσει κάποιος (κάποιον/κάτι): *του 'δωσε μια ~, που πονά ακόμα* ‖ *γερή / δυνατή ~* ‖ *έδωσα κατά λάθος μια ~ στην πόρτα κι έβγαλα καρούμπαλο!* ΣΥΝ. κεφαλιά, χτύπημα.

κουτούλιακας (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) εντελώς κουτός ΣΥΝ. θεόχαζος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < *κουτός* + *-ούλιακας*. πβ. κ. *στραβ-ούλιακας*].

κουτουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. (λαϊκ.) {κουτουλάς... | κουτούλησα} ♦ **1.** (μετβ.) χτυπώ με το κούτελο: *τον κουτούλησε* ♦ (αμετβ.) **2.** έρχομαι σε κατά μέτωπο σύγκρουση. χτυπώ με ή στο κούτελο: *δεν πρόσεξε βγαίνοντας και κουτούλησε στο δοκάρι* ‖ *έσκυψαν κι οι δύο απότομα και κουτούλησαν* **3.** γέρνω το κεφάλι μου και κλείνουν τα μάτια μου από τη νύστα: *πρέπει να πάει για ύπνο· δεν τον βλέπεις πώς κουτουλάει!* — **κουτούλημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **κούτουλο* < *κούτελο* (με αφομοίωση)].

κουτουπιέ (το) {άκλ.} **1.** το κουντεπιέ (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) χτύπημα με το σημείο αυτό τού ποδιού: *έστειλε τη μπάλα στα δίχτυα μ' ένα φοβερό ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. coup de pied «χτύπημα τού ποδιού»].

κουτουπώνω ρ. μετβ. {κουτούπω-σα, -θηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ενεργώ επιθετικά, βίαια (απέναντι σε κάποιον/κάτι) **2.** επιβάλλω τις ερωτικές μου διαθέσεις (σε κάποιον/κάποια) ΣΥΝ. (!) πηδώ. απαυτώνω. — **κουτούπωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

κουτουράδα (η) (λαϊκ.) η απερισκεψία. η άστοχη και άσκοπη πράξη: *με τέτοιες ~ δεν μπορεί να πάει μπροστά* ΣΥΝ. ανοησία, βλακεία ΑΝΤ. πονηριά, εξυπνάδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *κουτουρού*].

κουτουρού επίρρ. (λαϊκ.) στην τύχη· κυρ. στη ΦΡ. ***στα κουτουρού*** χωρίς προηγούμενο υπολογισμό ή προγραμματισμό. κατά τρόπο τυχαίο ή απερίσκεπτο: *αγόραζε ~ ό,τι έβρισκε-μπροστά του* ‖ *έλεγε ονόματα ~. χωρίς να σκέφτεται καθόλου* ‖ *ενεργούσε πάντα ~* ΣΥΝ. στα τυφλά, απερίσκεπτα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. götürü «στην τύχη»].

κουτοφέρνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} μοιάζω για κουτός ΣΥΝ. χαζοφέρνω. αγαθοφέρνω.

κουτόφραγκος (ο) (λαϊκ.-μειωτ.) ο αγαθός και εύπιστος Ευρωπαίος, που θεωρείται ότι υστερεί σε πονηριά και καπατσοσύνη από τους Έλληνες, οι οποίοι μπορούν να τον ξεγελούν εύκολα: *νομίζουν ότι οι εταίροι μας είναι ~ και μπορούμε να τους κοροϊδεύουμε με φτηνά κόλπα* (πβ. λ. *αμερικανάκι*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εθνικός*.

κουτόχορτο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το χόρτο που υποτίθεται πως προκαλεί κουταμάρα σε όποιον το τρώει· κυρ. στη ΦΡ. ***τρώω κουτόχορτο*** είμαι κουτός. βλάκας: *επειδή ξέρει πέντε πράγματα, νομίζει πως οι άλλοι τρώνε κουτόχορτο* ‖ *πες της πως δεν τρώμε κουτόχορτο και την έχουμε καταλάβει πια!*

κούτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το μέτωπο, το κούτελο· (συνεκδ.) το κεφάλι: *κάπου χτύπησε και τον πονά η ~ του!* ΣΥΝ. γκλάβα **2.** (μτφ.) το μυαλό, ο εγκέφαλος: *δουλεύει η ~ του!* (είναι έξυπνος) ‖ *πολλά βάζει με την ~ του* (σκέφτεται διάφορα γύρω από ένα θέμα) ΣΥΝ. διάνοια, πνεύμα· ΦΡ. (α) ***κατεβάζει η κούτρα μου*** είμαι εύστροφος. έξυπνος, κατεβάζω εύκολα και γρήγορα ιδέες: *θα τα καταφέρει. θα δεις· κατεβάζει η κούτρα του!* ΣΥΝ. παίρνω στροφές (β) ***ό,τι κατεβάσει η κούτρα μου*** ό,τι μπει στο μυαλό μου: *είναι πεισματάρης, θα κάνει ό,τι κατεβάσει η κούτρα του και δεν του αλλάζεις γνώμη με τίποτα* ΣΥΝ. ό,τι σκεφτεί, ό,τι του κατέβει (γ) (παροιμ.) ***αλί που το 'χει η κούτρα του να κατεβάζει ψείρες*** για άτομο που πάντα ατυχεί σε ό,τι δοκιμάζει, που μπλέκεται από μόνο του σε λάθη και αποτυγχάνει.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. υποχωρητ. < *κουτρώ* < **κουτλώ* < **κουτελώ* < *κούτελο*. Έχουν διατυπωθεί επίσης οι ακόλουθες απόψεις: (α) < λατ. scutra «δίσκος, πιάτο» (β) < μεσν. *κύτρα*. διαλεκτ. τ. τού αρχ. *χύτρα* (βλ.λ.) (γ) < **κούτα* < **κύτα* < αρχ. *κύτος* «κοιλότητα»].

κουτρίζω ρ. μετβ. {κούτρισα} (λαϊκ.) **1.** (για κερασφόρα ζώα) χτυπώ με τα κέρατα, κουτουλώ **2.** (για ανθρώπους) χτυπώ με το κεφάλι, με κεφαλιά (κάποιον) (κατά λάθος ή σκόπιμα). Επίσης **κουτρώ** {-άς...}. — **κούτρημα** (το) κ. **κουτριά** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κούτρα* (βλ.λ.)].

κουτρουβάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το μεγάλο και επικίνδυνο πέσιμο με πολλές τούμπες. συνήθ. με το κεφάλι και από ύψος: *έφαγε μια ~ από τις σκάλες μέχρι κάτω* **2.** (ως επίρρ.) με πολλές τούμπες: *πήγε ~ μέχρι κάτω*. Επίσης **κουτρουβάλημα** (το) (σημ. 1) κ. **κουτρουβάλιασμα** (το) (σημ. 1).

κουτρουβαλώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κουτρουβαλάς... | κουτρουβάλησα} (λαϊκ.-οικ.) ♦ **1.** (μετβ.) ρίχνω (κάποιον) κάτω με το κεφάλι, τον κάνω να κατρακυλήσει, να πάει κουτρουβάλα: *με τη φόρα που τον χτύπησε, τον κουτρουβάλησε δύο μέτρα* ΣΥΝ. αναποδογυρίζω. τουμπάρω, ανατρέπω ♦ **2.** (αμετβ.) κατρακυλώ, πέφτω κάτω με το κεφάλι, κάνω κουτρουβάλα: *γλίστρησε και κουτρουβάλησε μέχρι κάτω στις σκάλες* ΣΥΝ. κατρακυλώ. Επίσης **κουτρουβαλιάζω**.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < **κοττοβολώ* «ρίχνω κύβους» (πβ. μτγν. *κοττίζω* «κυβεύω. παίζω τους κύβους». βλ. κ. *κότα*) με παρετυμολ. επίδραση τής λ. *κούτρα*, ενώ είναι πιθ. ότι η λ. συνδέεται με ρουμ. cotrobăi. Τέλος. σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. ανάγεται στο μεσν. *κουτρούβιν* «πήλινο δοχείο» < **κουτρούφιον*, διαλεκτ. τ. τού *κρουτάφιον*, υποκ. τού αρχ. *κρόταφος*].

κουτρούλης (ο) {κουτρούληδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει πολύ κοντά ή καθόλου μαλλιά. ο κοντοκουρεμένος ή ο φαλακρός· συνήθ. στη ΦΡ. ***τού Κουτρούλη ο γάμος*** για καταστάσεις που υπάρχει μεγάλη φασαρία. σαματάς: *έγινε πάλι χθες ~ με τους καβγάδες τους* ΣΥΝ. αναμπουμπούλα, χαμός.
[ΕΤΥΜ. μεσν.. αβεβ. ετύμου, πιθ. < **κουτρο-τρούλης* < *κούτρα* + *-τρούλης* < *τρούλος*. ενώ. κατ' άλλη άποψη. από συμφυρμό των λατ. scutra «δίσκος. πιάτο» και scutula, με παρετυμολογική επίδρ. τής λ. *κούτρα*. Η φρ. «*τού Κουτρούλη ο γάμος*» ανάγεται σε λαογραφική παράδοση, κατά την οποία ο Κουτρούλης ήταν πραγματικό πρόσωπο, που τέλεσε τους γάμους του στη Μεθώνη (έπειτα από πολυετή αναμονή) με ασυνήθιστη λαμπρότητα και θόρυβο. Την ιστορία του διακωμώδησε το 1845 ο Αλέξ.-Ρίζος Ραγκαβής στο θεατρικό έργο *Τού Κουτρούλη ο γάμος*].

κουτσαβάκης (ο) {κουτσαβάκηδες} (λαϊκ.) **1.** λαϊκός μάγκας των αρχών τού αιώνα, κυρ. στην Αθήνα. με χαρακτηριστικό μουστάκι, ντύσιμο και τρόπο ομιλίας ΣΥΝ. παλληκαράς. ψευτοπαλληκαράς, μάγκας, νταής **2.** (ως χαρακτηρισμός) πρόσωπο που κάνει τον μάγκα, που παριστάνει το παλληκάρι. Επίσης (υποκ.) **κουτσαβάκι** (το). — **κουτσαβάκικος**, -η. -ο. **κουτσαβάκικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < επώνυμο *Κουτσαβάκης*, που το ντύσιμο και, κυρίως, το βάδισμά του έγινε αντικείμενο μιμήσεως από πολλούς συγχρόνους του. αβεβ. ετύμου, ίσως < *κούτσαβος* < αρχ. *κότταβος* «παιγνίδι με κύβους». Μολονότι η αρχική σημ. δεν είναι δυνατόν να προσδιοριστεί επακριβώς, είναι χαρακτηριστικό ότι η αρχ. λ. *κότταβος* δημιούργησε παράγωγα με περιπαικτική χρήση. όπως λ.χ. *κοτταβίζω* «κάνω εμετό». *μεθυσο-κότταβος* κ.ά. Η ετυμολογία της είναι αβέβαιη, αλλά πιθ. συνδ. με τα ουσ. *κοττίς* «κεφαλή» (βλ. κ. *κότα*) και *κοτύλη* «κοιλότητα»].

κουτσαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {κούτσα-να. -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον) κουτσό ΣΥΝ. σακατεύω, αφήνω ανάπηρο **2.** κάνω (κάποιον) να περπατά χωρίς να πατά κανονικά το πόδι του. λ.χ. χτυπώντας τον: *του 'δωσε μια κλοτσιά στο καλάμι. τόσο δυνατή, που τον κούτσανε!* ♦ **3.** (αμετβ.) περπατώ σαν κουτσός, χωρίς να πατώ κανονικά το πόδι μου από χτύπημα ή πόνο: *ο αθλητής κουτσαίνει και μάλλον θα εγκαταλείψει την προσπάθεια* ‖ *κουτσαίνει. γιατί τον χτυπάει το παπούτσι* ΣΥΝ. χωλαίνω. πηγαίνω κουτσό. — **κούτσαμα** (το).

κούτσα-κούτσα επίρρ. **1.** κουτσαίνοντας. χωλαίνοντας στο περπάτημα: *παρότι είχε χτυπήσει, κατάφερε ~ να πάει μέχρι το σπίτι* **2.** (γενικότ.) με δυσκολία και αργοπορία· κατά τρόπο κουραστικό. με προσπάθεια: *~ θα τελειώσει κι αυτός κάποτε τις σπουδές του!* ΣΥΝ. με ζόρι. σιγά-σιγά, αργά.
[ΕΤΥΜ. < επίρρ. *κουτσά* (< *κουτσός*), με αναβιβασμό τού τόνου].

κουτσάλογο (το) (λαϊκ.) **1.** άλογο που κουτσαίνει **2.** (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που κουτσαίνει. που έχει ελαττωματικό βάδισμα.

κουτσαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να είναι κανείς κουτσός. να μη μπορεί να περπατήσει καλά.
[ΕΤΥΜ. < *κούτσαμα* + παραγ. επίθημα *-άρα*].

κουτσά-στραβά επίρρ. (καθημ.) ξεπερνώντας δυσκολίες σιγά-σιγά και συνήθ. με ατέλειες: *μαζευτήκαμε περισσότεροι από το αναμενόμενο. αλλά ~ θα βολευτούμε κάπως!* ‖ *έκανε γκάφα στην αρχή, αλλά μετά ~ τα μπάλλωσε!* ‖ *~ δυο γλώσσες τις μιλάει* ΣΥΝ. όπως-όπως. έτσι κι έτσι.

κουτσάφτης (ο) {κουτσάφτηδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που είναι κομμένο το ένα ή και τα δύο αφτιά του.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσ(ο)-* (< *κοψο-*. βλ. λ. *κουτσός*) + *-άφτης* < *αφτί*].

κούτσικος, -η, -ο (λαϊκ. ως χαρακτηρισμός) πολύ μικρός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. küçük «μικρό». με υποκ. επίθημα *-ούτσικος* και απλολογική αποβολή τής β' συλλ.].

κουτσο- κ. **κουτσό-** κ. **κουτσ-** α' συνθετικό που δηλώνει: **1.** αυτό που έχει κοπεί, αφαιρεθεί ή μείνει λειψό: *κουτσ-άφτης (αφτί), κουτσο-νούρης (ουρά), κουτσο-δόντης, κουτσο-χέρης* **2.** κάτι πλημμελές ή ανεπαρκές, που βρίσκεται σε ποσότητες ή μεγέθη μη ικανοποιητικά: *κουτσο-δουλειά, κουτσο-γράμματα. κουτσο-φλέβαρος* **3.** (κυρ. για ρήματα. ρηματικούς τύπους) που γίνεται με δυσκολία ή με αργούς ρυθμούς. χωρίς απόλυτη επιτυχία: *κουτσο-καταφέρνω. κουτσο-πίνω, κουτσο-καταλαβαίνω. κουτσο-βρέχει* ΣΥΝ. μισο-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *κουτσός*].

Κουτσόβλαχος (ο) ο Βλάχος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *βλάχος*.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < *κουτσός* «λίγος» + *Βλάχος*. οπότε ο όρος θα εσήμαινε «λίγο Βλάχος, που μιλάει λίγο τα Βλάχικα», ή. κατ' άλλη –λιγότερο πιθ.– άποψη, πρόκειται για νόθο σύνθ. < τουρκ. küçük «μικρός» + *Βλάχος*, οπότε ο όρος θα περιέγραφε τον χώρο εγκαταστάσεως τού πληθυσμού (Μικρή Βλαχία). Βλ. κ. *μπουρτζόβλαχος*].

κουτσοβολεύω ρ. μετβ. {κουτσοβόλ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ανταποκρίνομαι σε ανάγκες ή υποχρεώσεις μόλις και μετά βίας· κυρ. στη ΦΡ. ***τα κουτσοβολεύω***: *δεν έχω καθόλου χρόνο. αλλά ~ με το διάβασμα* ‖ *λόγω τής οικονομικής κρίσης. τα κουτσοβολεύουμε όλοι μας* ΣΥΝ. κουτσοκαταφέρνω, ψιλοβολεύω.

κουτσογράμματα (τα) (λαϊκ.) {κουτσογραμμάτων} η πρόχειρη και επιφανειακή, η μη ολοκληρωμένη ή συστηματική μόρφωση: *σχολείο δεν τελείωσε, αλλά κάτι ~ τα ξέρει από 'δώ κι από 'κεί* (πβ. λ. *κολυβογράμματα*). – (υποκ.) **κουτσογραμματάκια** (τα).

κουτσοδόντης, -α/-ισσα, -ικο (καθημ.) (κ. ως ουσ.) αυτός που έχει χάσει ή δεν έχει βγάλει ακόμα (κάποιο ή κάποια από) τα δόντια του.

κουτσοδουλειά (η) (λαϊκ.) η πρόχειρη και κακοπληρωμένη δουλειά, που μόλις επαρκεί για τις τρέχουσες ανάγκες τού εργαζομένου: *βρήκε μια ~. μπας και τα βγάλει πέρα*.

κουτσοκαταφέρνω ρ. μετβ. {κουτσοκατάφερα} (λαϊκ.) καταφέρνω

κάτι κουτσά-στραβά. χωρίς ευκολία ή απόλυτη επιτυχία: *με τα λίγα Αγγλικά που ήξερε, τα κουτσοκατάφερνε να συνεννοείται με τους ξένους* ΣΥΝ. κουτσοβολεύω, ψιλοβολεύω.

κουτσομούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) παραλλαγή τού μπαρμπουνιού. με απότομη κοψιά τού κεφαλιού και μουστάκια, που ζει στα βαθιά νερά σε λασπώδεις βυθούς και αλιεύεται για το νόστιμο κρέας του.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσο-* (βλ.λ.) + *μούρα* < *μούρη* «πρόσωπο»].

κουτσομπολεύω ρ. μετβ. {κουτσομπόλεψα} (καθημ.) κάνω κουτσομπολιό: *όλο το χωριό τον κουτσομπολεύει από τότε που χώρισε!* || *προσέχει. γιατί δεν θέλει να την κουτσομπολεύουν.*
[ΕΤΥΜ. < *κουτσομπολιό* (βλ.λ.)].

κουτσομπόλης (ο) {κουτσομπόληδες}, **κουτσομπόλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που κουτσομπολεύει κατά σύστημα. — **κουταομπόλικος,** -η. -*ο*, **κουτσομπόλικα** επίρρ.

κουτσομπολιό (το) **1.** ο σχολιασμός πράξεων και υποθέσεων τρίτων (συχνά με αρνητική, κακόβουλη διάθεση ή με τρόπο υπερβολικό) **2.** (συνεκδ.) κάθε σχόλιο ή διάδοση γύρω από τη ζωή και τις πράξεις (κάποιου), συνήθ. με τρόπο που παραποιεί την πραγματικότητα (είτε διογκώνοντας είτε παρερμηνεύοντας γεγονότα): *να μην πιστεύεις τα ~!* ΣΥΝ. βρόμα. (λαϊκ.) ξόμπλιασμα. φαρμακογλωσσιά.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσομπολιάζω* (υποχωρητ.) < **κοψο-μπολιάζω* < *κοψο-* (βλ. κ. *κουτσός*) + *μπολιάζω*].

κουταομπολίστικος, -η. -ο αυτός που σχετίζεται με το κουτσομπολιό και όσους κουτσομπολεύουν: ~ *διάθεση / συνήθεια / σχόλιο / ύφος / περιοδικό* ΣΥΝ. κατινίστικος. — **κουτσομπολίστικα** επίρρ.

κουτσομύτης, -α. -ικο [μεσν.] {κουτσομύτηδες} (κ. ως ουσ.) (οικ.) **1.** αυτός που έχει κομμένη μύτη **2.** (για πρόσ. ως χαρακτηρισμός) αυτός που έχει μικρή και πλακουτσωτή μύτη.

κουτσονούρης, -α, -ικο {κουτσονούρηδες} (λαϊκ.) αυτός που του έχουν κόψει την ουρά ΣΥΝ. κολοβός· ΦΡ. (μτφ.-σκωπτ.) ***κουτσονούρα αλεπού*** άνθρωπος επιδέξιος και πονηρός. που χειρίζεται με άνεση και επιτυχία καταστάσεις. που ξέρει να ελίσσεται: *είναι αυτός ~!* ΣΥΝ. καταφερτζής. παμπόνηρος, γάτα.
[ΕΤΥΜ. < *κουτσο-* + *-ούρης* < *ουρά*. με παρεμβολή τού ευφωνικού *-ν-* ή < *κουτσο-* + *-νούρης* < *νουρά* < *(τη)ν ουρά*, με εσφαλμ. μορφολογικό χωρισμό].

κουτσοπίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (κυρ. για οινοπνευματώδη) πίνω με μικρές γουλιές, με αργό ρυθμό· (γενικά) πίνω περιστασιακά από λίγο (περνώντας την ώρα μου): (μετβ.) *το κουτσοπίνει το ούζο αν βρεθεί με παρέα* || (αμετβ.) *καθόταν και κουτσόπινε.*

κουτσοπόδαρος, -η. -ο (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που έχει κουτσό πόδι **2.** (ειδικότ. για έπιπλο) αυτός που του λείπει ένα πόδι: ~ *καρέκλα / καναπές.*

κουτσός, -ή, -ό (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που χωλαίνει ή είναι ανάπηρος στο ένα ή και στα δύο πόδια. (λόγω ελαττωματικής ανάπτυξης. ατυχήματος ή αρρώστιας): *έμεινε ~ απ' το δεξί* ΣΥΝ. χωλός, ανάπηρος. σακάτης· ΦΡ. (α) ***κουτσοί στραβοί στον Άγιο Παντελεήμονα*** για τη συγκέντρωση πλήθους ανθρώπων κάθε είδους στον ίδιο χώρο. για τον ίδιο σκοπό, δηλ. για να ωφεληθούν. να βοηθηθούν (β) ***κι η κουτσή Μαρία*** βλ. λ. *Μαρία* (γ) (παροιμ.) ***ο κουτσός με το 'να πόδι δίνει μια και πάει στην Πόλη*** τα πάντα γίνονται, μην αποκλείεις τίποτα, ποτέ δεν ξέρεις τι γίνεται **2.** (ειδικότ. για αντικείμενα. κυρ. έπιπλα) αυτός που του λείπει ή έχει σπάσει κάποιο στήριγμα (πόδι): ~ *καρέκλα / τραπεζάκι* **3.** (μτφ.) αυτός που δεν είναι ολόκληρος. λειψός: *οι ~ αράδες σε ένα κείμενο* **4.** ***κουτσό*** (το) {χωρ. γεν. κ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι. στόχος τού οποίου είναι η εκτέλεση καθορισμένων βημάτων μέσα σε συγκεκριμένα (σχεδιασμένα στο δάπεδο) σχήματα, ισορροπώντας στο ένα πόδι και με μικρά πηδηματάκια: *τα παιδιά παίζουν ~ στην αυλή.* — **κουτσά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν.. αβεβ. ετύμου. Πιθ. σχηματίστηκε κατ' απόσπαση από σύνθετα με λεξικό πρόθημα *κοψο-* (< αρχ. *κόπτω*). πβ. *κοψο-χέρης*, *κοψο-μύτης*, με ανομοιωτική τροπή τού *-ψ-* σε *-τσ-*, όταν ακολουθούσε χειλικό σύμφωνο. και κώφωση -ο- > *-ου-*. Κατ' άλλη άποψη. πρόκειται για απεσπασμένη λ. από το επίθ. *κουτσοπόδης* (που μάλλον είναι ήδη μεσν., αν λάβουμε υπ' όψιν τα μεσν. κουτσοποδάτος, κουτσοποδίζω), διατηρώντας τη σημ. ολόκληρου τού συνθέτου].

κουτσός < κοψο-, γαμψός < γαμψο-, λειψός, αψύς, κοντός, φυρός. Όλα αυτά τα επίθετα τής Ελληνικής σχηματίστηκαν «υποχωρητικώς» από σύνθετες λέξεις. Αποσπάστηκε από αυτές το α' συνθετικό (ρηματικό ή ονοματικό) και απαρτίστηκε το αντίστοιχο επίθετο. Έτσι από το **γαμψο-** (σε σύνθετα όπως **γαμψο-ονυξ* > *γαμψώνυξ*), αρχικώς *γναμψο-* από το ρ. *γνάμπτω* «κάμπτω», σχηματίστηκε επίθ. σε *-σος*: **γαμψός** (πβ. *λοξός*). Ομοίως από σύνθετα όπως *λειψόθριξ, λείψανδρος, λειψυδρία* κ.ά. αποσπάστηκε και σχηματίστηκε επίθ. **λειψός**. Από σύνθετα *αψίθυμος, αψίχολος. αψικάρδιος* αποσπάστηκε και σχηματίστηκε υποχωρητικά επίθ. **αψύς**. όπως *οξύς*. Ομοίως από σύνθετα όπως *κοψο-μύτης. κοψο-χείλης. κοψο-πόδαρος, κοψο-νούρης* κ.λπ. σχηματίστηκε στη Μεσαιωνική επίθετο **κοψός* > *κοτσός* (με τροπή τού *-ψ-* σε *-τσ-*) > **κουτοός** (η μεταβολή στην προφορά μπορεί να έγινε ήδη στα σύνθετα: *κοψο-πόδης* > κουτσο-*πόδης* > **κουτσός**). Ομοίως από σύνθετα με το αρχ. **κοντός** (κοντάρι), όπως *κοντο-μάχος, κοντο-βόλος / κοντο-βολώ*. σχηματίστηκε επίθ. **κοντός** με τη σημ. «βραχύς, μικρός, σύντομος». Ομοίως και το επίθ. **φυρός** «λειψός» αποσπάστηκε από σύνθετα όπως *φυρό-μυαλος* από ρ. **φυρώ** «λιγοστεύω» (< αρχ. *φυρώ* «ζυμώνω»)· από το ίδιο ρ. και το **φύρα** (η).

κουτσούβελο (το) (λαϊκ.-σκωπτ.) το μικρής ηλικίας παιδί, κυρ. αυτό που εξαρτάται ακόμα πλήρως από τους γονείς του: *παντρεύτηκε κι έκανε μάνι-μάνι και δύο ~!* ΣΥΝ. παιδάκι, μωρό.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < *κατσίβελος* (βλ.λ.) με τη σημ. «γύφτος – ατημέλητος»].

κουτσουκέλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-οικ.) η πονηρή και κρυφή πράξη. η κατεργαριά: *για να συμπεριφέρεται έτσι. θα την έχει κάνει την ~ του!* || *πρόσεχέ τον. μη σου κάνει καμιά ~ πίσω απ' την πλάτη σου* ΣΥΝ. απάτη, πονηριά, δουλειά.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αγν. ετύμου].

κουτσουλιά κ. **κοτσιλιά** (η) (λαϊκ.) **1.** το περίττωμα πτηνού: ~ *από περιστέρι* **2.** (μτφ.) κάθε μικρή και ασήμαντη ποσότητα· οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε έχει μικρό μέγεθος, ασήμαντες διαστάσεις: *μια ~ άνθρωπος και μας κάνει τον νταή!* — (υποκ.) **κουτσουλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < *κουτσιλιά* < **κοττο-τσιλιά* < *κόττα* + *τσιλιά* (< μεσν. *τσιλῶ* < αρχ. *τιλῶ (-άω)* < *τῖλος* «διάρροια» < I.E. *ti- «κοπριά, υγρασία». πβ. αρμ. t'rik «κοπριά. λίπασμα», αρχ. αγγλ. thīnan «υγρός», αρχ. σλαβ. tina. ρωσ. tina «κοπριά». κ.ά.)].

κουτσουλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κουτσουλάς... | κουτσούλ-ησα. -ιέμαι. -ήθηκα, -ημένος} (για πτηνά) αφήνω κουτσουλιές. λερώνω με περιττώματα: *τα περιστέρια είχαν κουτσουλήσει όλη την αυλή.* Επίσης **κουτσουλίζω**.

κουτσουμπός, -ή. -ό (λαϊκ.) αυτός που του λείπει η κορυφή, κάποιο από τα άκρα του ή τμήμα άκρου του ΣΥΝ. ακέφαλος, κολοβός.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < αρχ. *κόσυμβος*. είδος αρχ. ενδύματος. αγν. ετύμου].

κουτσουπιά (η) φυλλοβόλο δέντρο τής ελληνικής χλωρίδας με ρόδινα ή λευκά άνθη, που χαρακτηρίζεται από το φαινόμενο τής κορμανθίας (τα άνθη αναπτύσσονται ακόμη και πάνω στον κορμό).
[ΕΤΥΜ. < *κουτσούπι* «κομμάτι κορμού δέντρου», αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. *κούτσουρο*].

κουτσουρεύω ρ. μετβ. {κουτσούρ-εψα. -εύτηκα, -εμένος} (λαϊκ.) **1.** (για δέντρο) κόβω τα κλαδιά, κλαδεύω πολύ **2.** χτυπώ ή πληγώνω (κάποιον) στα άκρα του με βάναυσο τρόπο. τον αφήνω ανάπηρο, μισό ΣΥΝ. σακατεύω, κολοβώνω, ακρωτηριάζω **3.** (μτφ.) περιορίζω την έκταση, την αξία. μειώνω, περικόπτω: *κουτσούρεψαν μισθούς και συντάξεις* || *η λογοκρισία είχε κουτσουρέψει όλα τα επίμαχα σημεία τού άρθρου* || *αξιολογούσαν με κομματικά κριτήρια και κουτσούρευαν όποιον δεν ήταν δικός τους* ΑΝΤ. αυξάνω, προσθέτω. ενισχύω, πριμοδοτώ. — **κουτσούρεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κούτσουρο*].

κούτσουρο (το) **1.** το τμήμα κορμού δέντρου. κυρ. κομμένου, χωρίς κλαδιά: *έτσι που το κλάδεψε. το άφησε σκέτο ~* || *βρήκε ένα ~ και κάθισε* ΣΥΝ κορμός, χοντρόξυλο· ΦΡ. ***στέκομαι σαν (το) κούτσουρο*** απομένω άφωνος και ακίνητος, χωρίς να αντιδρώ ή να εκδηλώνομαι: *και που ήρθε στη γιορτή. σαν το κούτσουρο στεκόταν!* **2.** (ειδικότ.) το κομμένο κομμάτι ξύλου. κυρ. από κορμό δέντρου. που χρησιμοποιείται για προσάναμμα: *τα ~ έκαιγαν στο τζάκι* ΣΥΝ. ξύλο. καυσόξυλο **3.** (μτφ.) ο μοναχικός. χωρίς φίλους ή γνωστούς, άνθρωπος: *απέμεινε ~ μετά τον θάνατο τής γυναίκας του* ΣΥΝ. ερημίτης, μοναχικός **4.** (μτφ.) ο ακαλλιέργητος, ο απαίδευτος. αυτός που δεν έχει αποκτήσει μόρφωση· (ειδικότ. για μαθητές) αυτός που δεν παίρνει από γράμματα, που δεν προοδεύει στα μαθήματά του: *ό,τι και να του πεις, αυτός ~ θα μείνει μια ζωή* || *τέτοιο ~, πού να περάσει την τάξη!* || *~ μπήκε και ~ βγήκε απ' το σχολείο* ΣΥΝ. αμόρφωτος, ξύλο απελέκητο. (λόγ.) βραδύνους. (λαϊκ.) μπουμπούνας. τούβλο. — (υποκ.) **κουτσουράκι** (το).
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. < **κόψουρον* < *κόψ-* (< *κόπτω*) + *-ουρον* < *οὐρά*].

κουτσοφλέβαρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ο Φεβρουάριος (επειδή έχει λιγότερες μέρες από τους υπόλοιπους μήνες).

κουτσοχέρης, -α. -ικο [μεσν.] {κουτσοχέρηδες} (κ. ως ουσ.) **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει κομμένο ή ανάπηρο το ένα ή και τα δύο του χέρια ΣΥΝ. κουλλός, κουλλοχέρης **2.** (για σκεύη, αντικείμενα) αυτός από τον οποίο λείπει η λαβή. το χερούλι: ~ *τσουκάλι / μπρίκι.*

κουφαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {κούφα-να, -θηκα} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάποιον) ανίκανο να αντιλαμβάνεται ήχους (προσωρινά ή μόνιμα) **2.** εκθέτω (κάποιον) σε ήχο υψηλής έντασης (που θα μπορούσε να αφήσει κάποιον κουφό): *μας κούφανε απ' το πρωί με τα μεγάφωνα στη διαπασών* || *θα με* κουφάνει *με τις αγριοφωνάρες του* **3.** (αργκό) προκαλώ (σε κάποιον) έντονη απορία και αμηχανία. αφήνω εμβρόντητο: *είπε μια κοτσάνα στο τέλος και μας κούφανε όλους* || *με κούφανε με τη στάση του. δεν την περίμενα με τίποτα* ΣΥΝ. καταπλήσσω, αφήνω άναυδο, σοκάρω ♦ **4.** (αμετβ.) προκαλώ κώφωση: *αυτά τα μηχανήματα κουφαίνουν.*

κουφάλα (η) (λαϊκ.) **1.** το φυσικό κοίλωμα που σχηματίζεται σε κορμούς δέντρων ή βράχια (κυρ. με την πάροδο τού χρόνου ή λόγω διαβρώσεως) **2.** η κοιλότητα δοντιού που προκαλείται από την τερηδόνα • **3.** (!-υβριστ.) η πόρνη. η εκδιδόμενη γυναίκα ΣΥΝ. πουτάνα **4.** (! ως χαρακτηρισμός κ. για άντρα) αυτός που χειρίζεται με μεγάλη πονηριά και ικανότητα δύσκολες υποθέσεις. που ξέρει να ελίσσεται και να αποφεύγει τις κακοτοπιές: *σε τέτοια κόλπα και συνεννοήσεις είναι μεγάλη ~!* ΣΥΝ. (!) πούστης, καταφερτζής. μαννούλα. — (υποκ.) **κουφαλίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοῦφος* «κενός, άδειος» (βλ. κ. *κούφιος*) + παραγ. επίθημα *-άλα*].

κουφάλογο (το) (λαϊκ.) (μτφ.-υβριστ.) πρόσωπο που δεν ακούει καλά, που βαριακούει.

κουφαμάρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η αναπηρία τού κουφού, το να είναι κάποιος κουφός ΣΥΝ. κωφότητα **2.** (κατ' επέκτ.) το να μην ακούει κάποιος καλά, να μην καταλαβαίνει καλά τι λένε οι άλλοι.
[ΕΤΥΜ. < *κουφός* + παραγ. επίθημα *-αμάρα* (βλ.λ.)].

κουφάρι (το) {κουφαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το άψυχο σώμα νεκρού: *η θάλασσα ξέβρασε τα ~ των άτυχων ναυτικών* ΣΥΝ. πτώμα, λείψανο,

(λόγ.) σορός **2.** ΝΑΥΤ. το σκάφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νεκρός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κουφάριν*, υποκ. τού αρχ. *κοῦφος* «κενός, άδειος» (βλ. κ. *κούφιος*)].

κουφέτο (το) **1.** κάθε μικρό και σκληρό ζαχαρωτό από καρπό αμυγδάλου ή φουντουκιού περιχυμένου με λευκό ή άλλου χρώματος γλάσο· κουφέτα προσφέρονται κατά τα έθιμα σε γάμους ή βαφτίσια, για να πάνε όλα καλά, καθώς επίσης σε κηδείες όσων δεν έχουν συνάψει γάμο, αντί για κόλλυβα: *τα ~ τα πρόσφεραν σε δαντελωτή μπομπονιέρα*· ΦΡ. ***και στα κουφέτα σου / να φάμε κι από σένα κουφέτα*** (ως τυπική ευχή προς ανύπαντρο νέο ή κοπέλα) να χαρούμε και στον γάμο σου ΣΥΝ. και στους γάμους, και στις χαρές σου, και στα δικά σου **2.** (αργκό) η σφαίρα (επειδή μοιάζει στο σχήμα με κουφέτο): *τράβηξε το περίστροφο και τον γέμισε κουφέτα!* **3.** (ευφημ.) χάπι δυσάρεστο στη γεύση, αλλά με φαρμακευτικές ιδιότητες. — (υποκ.) **κουφετάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. confetto < γαλλ. confit < p. confir < λατ. conficere «παρασκευάζω, κατεργάζομαι» (πβ. μτχ. confectus) < con- (< cum) + facio «κάνω, πράττω»].

κουφίζω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} έχω πρόβλημα ακοής, δεν ακούω καθαρά: *κουφίζει λίγο απ' το δεξί αφτί* ΣΥΝ. βαριακούω.

κουφιοδόντης (ο) {κουφιοδόντηδες}, **κουφιοδόντα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) πρόσωπο που έχει κούφια, χαλασμένα δόντια ΣΥΝ. σαπιοδόντης.

κουφιοκεφαλάκιας (ο) {κουφιοκεφαλάκηδες} (λαϊκ.) ο κουφιοκέφαλος. Επίσης **κουφιοκεφαλάκης**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κουφιοκέφαλος, -η, -ο (λαϊκ.-μειωτ.) (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που ενεργεί χωρίς να σκέφτεται, ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. ανόητος, άμυαλος, επιπόλαιος, κοκορόμυαλος ΑΝΤ. βαθυστόχαστος **2.** ο ανόητος άνθρωπος ΣΥΝ. κουφιοκεφαλάκιας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.

κούφιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που είναι κενός εσωτερικά, που είναι άδειος από μέσα: *σ' αυτό το σημείο το τοίχωμα είναι ~. δεν υπάρχει τίποτα από πίσω* **2.** αυτός που έχει αλλοιωθεί εσωτερικά, που είναι χαλασμένο το εσωτερικό του: *~ αμύγδαλα* || *το δόντι του είναι ~* ΣΥΝ. χαλασμένος, σάπιος, τζούφιος **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που δεν έχει περιεχόμενο (πνευματικό, ψυχικό), που στερείται πνευματικής και ψυχικής καλλιέργειας: *ως άνθρωπος είναι εντελώς ~* || *~ άτομο* ΣΥΝ. ρηχός, ελαφρός, επιπόλαιος • **4.** (για ήχους) ο υπόκωφος, αυτός που ακούγεται μακρινός, που δεν είναι πολύ έντονα αισθητός: *~ έκρηξη* ΣΥΝ. βαθύς **5.** (μτφ.) αυτός που δεν έχει ουσιαστικό περιεχόμενο ή αντίκρισμα: *~ λόγια / υποσχέσεις / ελπίδες / ρητορείες* ΣΥΝ. ψεύτικος, επιφανειακός· ΦΡ. (α) ***(κάτι) μου βγαίνει κούφιο*** διαψεύδομαι στις προσδοκίες ή στα σχέδιά μου, αποδεικνύεται ότι είχα κάνει λάθος στις εκτιμήσεις μου (β) ***κούφια η ώρα*** για εξορκισμό συγκεκριμένης προοπτικής, για την αποτροπή κακού, για να μην πραγματοποιηθεί μια πρόβλεψη, εκτίμηση: *~ που το λέμε, αλλά, όπως τα βλέπω, πάμε για πόλεμο!* || *~ και η στιγμή που είπες τέτοιο λόγο* || *–Λες να χωρίσουν, ακόμα δεν παντρευτήκανε; –Κούφια η ώρα που τ' ακούει!* (γ) ***στα κούφια*** για κάτι που περνά απαρατήρητο, χωρίς συνέπειες, χωρίς να φέρει αποτέλεσμα ή να ακουστεί: *η υπόθεση πέρασε ~, για να μη γίνει σκάνδαλο* ΣΥΝ. στο ντούκου, κρυφά • **6.** (παλαιότ. για βεντούζα) αυτή με την οποία δεν βγαίνει αίμα ΑΝΤ. κοφτή • **7.** (!) **κούφια** (η) η άοσμη πορδή: *αμόλησε μια ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοῦφος* (βλ.λ.). Η φρ. *κούφια η ώρα* αποτελεί παραλλαγή τής παλαιότ. *κουφή η ώρα (που τ' ακούει)*, όπου η ώρα θεωρείται στη λαϊκή αντίληψη προσωποποίηση δαίμονα].

κουφοβράζω ρ. αμετβ. {κουφόβρασα} (για έντονα συναισθήματα) δεν εκδηλώνομαι, υποβόσκω και ετοιμάζομαι να εκραγώ: *κουφόβραζε μέσα τους το πάθος για εκδίκηση*.

κουφόβραση (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η επικράτηση υψηλής θερμοκρασίας και υγρασίας και η αποπνικτική ατμόσφαιρα που δημιουργούν ΣΥΝ. νεφόκαμα.

κουφοκαίω ρ. αμετβ. {κουφοκαίς, κουφοκαίει...} (για φωτιά) καίω από κάτω χωρίς να φαίνομαι.

κουφόμυαλος, -η, -ο (λαϊκ.) κουφιοκέφαλος, ελαφρόμυαλος ΣΥΝ. ανόητος, άμυαλος.

Κουφονήσια (τα) {Κουφονησιών} συστάδα νησιών των Κυκλάδων μεταξύ τής Νάξου και τής Κέρου.
[ΕΤΥΜ. Η ονομασία οφείλεται πιθ. στη μτγν. σημ. «άδειος, κενός» τού αρχ. επιθ. *κοῦφος*, λόγω τού ότι ελάχιστα από τα εν λόγω νησιά κατοικούνται].

κουφόνους, -ους, -ουν {κουφόνο-ος | -ες (ουδ. -α), -ων} (αρχαιοπρ.) αυτός που δεν έχει λογική συγκρότηση ή συνέπεια στις αντιδράσεις, στις ενέργειές του, ο ελαφρόμυαλος ΑΝΤ. βαθύνους, βαθυστόχαστος. — **κουφόνοια** (η) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κοῦφος* «κενός, ελαφρός» + *νοῦς*].

κουφοξυλιά (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ο σαμπούκος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κουφοξυλέα* (πβ. *μηλ-έα, συκ-έα*) < *κοῦφος* «κενός, άδειος» + *-ξυλέα* < *ξύλον*].

κουφόπιετα (η) {χωρ. πληθ.} η πιέτα που σχηματίζουν (στην εσωτερική όψη υφάσματος) δύο άλλες αντικριστές.
[ΕΤΥΜ. < *κουφο-* (< αρχ. *κοῦφος* «ελαφρός, ευκίνητος - κενός», βλ. λ. *κούφιος*) + *πιέτα*].

κουφός, -ή, -ό κ. (λόγ.) **κωφός** (κ. ως ουσ.) **1.** αυτός που δεν έχει την αίσθηση τής ακοής, που δεν μπορεί να ακούσει καθόλου ή να ακούσει καλά· (γενικότ.) αυτός που έχει πρόβλημα ακοής: *ο παππούς είναι ~ από το δεξί αφτί* || *μη φωνάζεις, δεν είμαι ~!* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***στου κουφού την πόρτα όσο θέλεις βρόντα*** βλ. λ. *βροντώ* (β) ***στα κουφά*** χωρίς κανένα αποτέλεσμα, χωρίς θόρυβο ή συζήτηση ΣΥΝ. στα κούφια • **2.** (αργκό) **κουφό** (το) ό,τι δεν έχει λογική, νόημα, που προκαλεί απορία και αμηχανία, το περίεργο, παράδοξο: *είπε πάλι κάτι ~ κι έμεινα με ανοιχτό το στόμα!* || *ώρες-ώρες πετάει μερικά ~!* || *άρχισε πάλι τα ~!* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός, άσχετος. — **κουφά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κωφός*, μεταπτωτ. βαθμ. θέματος που απαντά στο αρχ. *κηφήν* (βλ.λ.)].

κούφος, -η, -ον (αρχαιοπρ.) αυτός που στερείται σοβαρότητος, ελαφρόμυαλος, μάταιος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοῦφος* «κενός, άδειος», λ. που θεωρείται Ι.Ε., αν και δεν έχει αντιστοιχίες με άλλες γλώσσες. Πιθ. προήλθε από αρχαιότερο ουσ.].

κουφότητα (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη σοβαρότητας ή πραγματικής σημασίας, η επιπόλαιη ή ματαιόδοξη στάση: *η ~ των λόγων του ταιριάζει με την ~ τού ήθους του* ΣΥΝ. ελαφρότητα, ανευθυνότητα, επιπολαιότητα ΑΝΤ. βαρύτητα, ουσία, σοβαρότητα, υπευθυνότητα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κουφότης, -ητος* < *κοῦφος* (βλ. κ. *κούφιος*)].

κούφωμα (το) [μεσν.] {κουφώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** κάθε είδους κοίλωμα, φυσικό ή χτισμένο ΣΥΝ. κοιλότητα, κουφάλα, βαθούλωμα **2.** (συνήθ.) το κενό στον τοίχο οικοδομής, που προορίζεται για την εγκατάσταση πόρτας ή παραθύρου: *το σπίτι δεν έχει τελειώσει, είναι ακόμα στα ~* (πριν τοποθετηθούν πόρτες, παράθυρα κ.λπ.) **3.** (συνεκδ.) το πλαίσιο πόρτας, παραθύρου, καθώς και η ίδια η πόρτα, το παράθυρο.

κουφωματάς (ο) {κουφωματάδες} ο κατασκευαστής των κουφωμάτων, ο τεχνίτης κουφωμάτων ή ο έμπορος που τα πωλεί.

κουφώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κούφωσα} ♦ (μετβ.) **1.** δημιουργώ (σε κάτι) βαθούλωμα, κοιλότητα, κάνω κοίλο: *ήθελε να κουφώσει λίγο τον τοίχο, να κάνει μια κόγχη* ΣΥΝ. κοιλαίνω, βαθουλώνω ΑΝΤ. προεκβάλλω **2.** ενώνω (τα φύλλα παραθύρου), χωρίς να τα κλείσω εντελώς: *κούφωσε τα παράθυρα, για να μπαίνει και λίγο φως* ♦ **3.** (αμετβ.) (σπάν.) σχηματίζω βαθούλωμα ή κοιλότητα, αποκτώ κουφάλα (για δόντια), γίνομαι βαθουλωτός: *κούφωσαν τα μάγουλα από τη νηστεία και την πείνα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κοῦφος* (βλ. κ. *κούφιος*)].

κουφωτός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχηματίζει κοιλότητα κάνοντας βαθούλωμα ή αφήνοντας κενό (ιδ. παράθυρο, που τα παραθυρόφυλλά του δεν είναι τελείως κλειστά, αλλά μισόκλειστα) ΣΥΝ. μισάνοιχτος. — **κουφωτά** επίρρ.

κόφα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (μεγεθ.) κοφίνι μεγάλων διαστάσεων, κυρ. για μεταφορά καρπών ΣΥΝ. κοφίνα **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενό του: *μια ~ σταφύλια* **3.** ΝΑΥΤ. το θωράκιο πλοίου (βλ. λ. *θωράκιο*).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. cofa, πιθ. < αραβ. quffa < αρχ. *κόφινος* (οπότε πρόκειται για αντιδάν.) ή < λατ. cuppa «κύπελλο»].

κοφινάς (ο) {κοφινάδες}, **κοφινού** (η) {κοφινούδες} κοφινοποιός ή έμπορος κοφινιών.

κοφίνι (το) {κοφιν-ιού | -ιών} **1.** μεγάλο, πλεχτό καλάθι από κλαδιά λυγαριάς ή καλαμιάς, που χρησιμοποιείται για τη μεταφορά κυρ. καρπών ΣΥΝ. πανέρι, κάνιστρο, κόφα, κανίσκι· ΦΡ. ***στο καλάθι δεν χωρεί, στο κοφίνι περισσεύει*** για άνθρωπο που μονίμως δυσανασχετεί και μένει ανικανοποίητος ό,τι και να γίνει: *όλο γκρίνια είναι ό,τι και να του δώσεις·~!* ΣΥΝ. τρώγεται με τα ρούχα του, δεν ξέρει τι του φταίει **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που αντιστοιχεί στο περιεχόμενό του: *μισό ~ σταφίδα*. — (υποκ.) **κοφινάκι** (το), (μεγεθ.) **κοφίνα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοφίνιον*, υποκ. τού αρχ. *κόφινος*, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. cophinus και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. γαλλ. couffin, αγγλ. coffin, γερμ. Koffer κ.ά.].

κοφινιάζω ρ. μετβ. (λαϊκ.) {κοφινιασ-α, -τηκα, -μένος} συσκευάζω, τοποθετώ σε κοφίνια: *~ τα σταφύλια*.

κοφινοποιός (ο) ο κατασκευαστής κοφινιών ΣΥΝ. κοφινάς.

κοφτερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (για αντικείμενα, εργαλεία, όργανα) αυτός που είναι πολύ αιχμηρός, που κόβει καλά και εύκολα: *~ μαχαίρια / ψαλίδια* ΣΥΝ. οξύς, μυτερός, αιχμηρός, ακονισμένος **2.** (μτφ.) ιδιαίτερα εύστροφος και οξύς, που χαρακτηρίζεται από μεγάλη δεινότητα: *~ σκέψη / νους / μυαλό* ΣΥΝ. έξυπνος, ικανός, (λόγ.) οξύνους. — **κοφτερά** επίρρ.

κοφτήρι (το) {κοφτηρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** χώρος χαρτοπαιξίας (νόμιμος ή παράνομος), στον οποίο επιτήδειοι κλέβουν τους άπειρους παίκτες **2.** κάθε πολύ ακριβό κατάστημα. Επίσης **κοφτήριο**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοπτήριον*, αρχική σημ. «το μέρος όπου κοπανιζόταν το σιτάρι», < αρχ. *κόπτω*].

κόφτης (ο) → κόπτης

κοφτός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που είναι κομμένος, που είναι σε κομμάτια: *~ μακαρονάκι* (είδος ζυμαρικού κομμένου εγκαρσίως σε μικρά κομμάτια) (β) αυτός που δεν είναι ολόκληρος, που μοιάζει σαν να του έχουν αφαιρέσει ένα κομμάτι *~ βράχος* **2.** (ειδικότ.) αυτός που (για να πετύχει, να σχηματιστεί ή να λειτουργήσει σωστά) χρειάζεται να του κόψουν κάτι ή να του γίνει τομή σε ένα σημείο: *~ κέντημα* (το σχέδιο σχηματίζεται με κόψιμο του υφάσματος) || *~ βεντούζα* (με την οποία βγαίνει αίμα) ΑΝΤ. (για βεντούζα) κούφια **3.** (για δόση φαγητού, ποτού κ.λπ.) αυτή που δεν είναι πολύ γεμάτη, που αντιστοιχεί σε ποσότητα, η οποία δεν ξεπερνά το χείλος τού δοσομετρητή: *μια ~ κουταλιά ζάχαρη* **4.** (μτφ.) αυτός που γίνεται με τρόπο απότομο, με πολύ γρήγορη κίνηση: *~ κίνηση / ματιά* **5.** (ειδικότ.) άμεσος και απόλυτος, που δεν αφήνει περιθώρια, απότομος και ξεκάθαρος: *~ απάντηση, που δεν άφηνε αμφιβολίες για τις προθέσεις του* || *~ κουβέντες* (σύντομες και σαφείς) ΑΝΤ. έμμεσος, πλάγιος· ΦΡ. ***ορθά-κοφτά*** απερίφραστα, χωρίς υπαινιγμούς, ξεκάθαρα, σταράτα. — **κοφτά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κοπτός* < *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

κόφτρα (η) → κόπτης

κόφτω ρ. μετβ. [μεσν.] (λαϊκ.) κόβω· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***δεν με κόφτει***

δεν με αφορά. δεν με ενδιαφέρει, δεν με απασχολεί: ~ *τι κάνουν οι άλλοι* (β) ***τι σε κόφτει εσένα;*** τι σε νοιάζει εσένα, τι σε ενδιαφέρει; (γ) ***πού σε πονεί και πού σε κόφτει / σφάζει*** βλ. λ. *πονώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κόπτω* (βλ. κ. *κόβω*)].

κόχη (η) ➝ κόγχη

κοχλάδι κ. **κοχλίδι** κ. **χοχλάδι** κ. **χοχλίδι** (το) {κοχλαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** όστρακο μικρών διαστάσεων, το σκληρό περίβλημα κοχυλιού **2.** η μικρή, λεία και συνήθ. στρογγυλή πέτρα, το μικρό βότσαλο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κοχλάδιον* / *κοχλίδιον*, υποκ. τού αρχ. *κόχλος* «οστρακόδερμο με κοχλιοειδές όστρακο» (βλ. κ. *κοχλίας*)].

κοχλάζω κ. **χοχλάζω** ρ. αμετβ. {κόχλασα} **1.** (για υγρά, κυρ. νερό) βρίσκομαι σε σημείο βρασμού, αναταράσσομαι από τον βρασμό: *όταν το νερό αρχίσει να κοχλάζει, ρίχνετε τα μακαρόνια* ΣΥΝ. αναβράζω, βράζω **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε έντονη αναστάτωση, σε μεγάλη ένταση: ~ *από θυμό* || *η αγανάκτηση κόχλαζε μέσα του!* || *ήταν στην εφηβεία, τότε που κοχλάζει το αίμα στις φλέβες* (τότε που είναι κανείς θερμόαιμος) ΣΥΝ. εξάπτομαι ΑΝΤ. ηρεμώ. Επίσης **χοχλακιάζω** κ. **χοχλακίζω** [μεσν.]. — **κοχλασμός** (ο) κ. **κόχλασμα** (το) [μτγν.] κ. **κοχλάκιαμα** κ. **χοχλάκισμα** κ. **χοχλάκιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *καχλάζω* (με προληπτική ανομοίωση), αναδιπλασιασμένος τ. θέματος, που είναι προϊόν ονοματοποιίας (πβ. *πα-φλάζω*). Ίσως συνδέεται με τη λ. *χάλαζα*].

κοχλαστός, -ή, -ό αυτός που κοχλάζει: ~ *νερό*.

κοχλιακός, -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον κοχλία τού αφτιού: ~ *πυρήνας* / *νεύρο* / *πόρος*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. cochlear].

κοχλιάριο (το) (αρχαιοπρ.) {κοχλιαρί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** το κουτάλι ΣΥΝ. (λαϊκ.) χουλιάρι **2.** κάθε εργαλείο ανάλογου σχήματος με τού κουταλιού που χρησιμοποιούν τεχνίτες ή χειρουργοί.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *κοχλιάριον* < λατ. cochlear, είδος κοίλου σκεύους που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι για να αδειάζουν τα σαλιγκάρια *(κοχλίες)*, < αρχ. *κοχλίας* (βλ.λ.). Στο λατ. cochlear ανάγονται διάφορες λ. με τη σημ. «κουτάλι», λ.χ. γαλλ. cuiller, ισπ. cuchara, ιταλ. cucchiaio κ.ά.].

κοχλίας (ο) {κοχλιών} **1.** (λόγ.) το σαλιγκάρι ● **2.** ΑΝΑΤ. το σπειροειδές τμήμα τού εσωτερικού τού αφτιού (λαβυρίνθου) στο κάτω και πίσω τμήμα του, το οποίο περικλείει το ακουστικό όργανο ● **3.** ΜΗΧΑΝ. (α) η βίδα (β) ***ατέρμων κοχλίας*** βλ. λ. *ατέρμων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κόχλος* «οστρακόδερμο με σπειροειδές όστρακο, σαλιγκάρι», που συνδ. με τη λ. *κόγχη* και ανάγεται σε Ι.Ε. *konkho- «μύδι, κοχύλι», πβ. σανσκρ. śaṅkhá- «μύδι»].

κοχλιοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κοχλιοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στο σχήμα με κοχλία ΣΥΝ. σπειροειδής, ελικοειδής. — **κοχλιοειδώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κοχλιός [μτγν.] κ. **χοχλιός** (ο) (διαλεκτ.) το σαλιγκάρι: *βγήκαν να μαζέψουν κοχλιούς*. — (υποκ.) **κοχλιδάκι** κ. **χοχλιδάκι** (το).

κοχλιοστρόφιο (το) [1858] {κοχλιοστροφί-ου | -ων} το κατσαβίδι ΣΥΝ. βιδολόγος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. tourne-vis].

κοχλίωση (η) [1897] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} (λόγ.) το βίδωμα ΑΝΤ. ξεβίδωμα. — **κοχλιώνω** ρ. [1861].

κοχλιωτός, -ή, -ό [1870] **1.** αυτός που έχει το σχήμα κοχλία ΣΥΝ. κοχλιοειδής, ελικοειδής, σπειροειδής **2.** αυτός που βιδώνεται, που στερεώνεται ή συνδέεται με βίδωμα ΣΥΝ. βιδωτός. — **κοχλιωτά** επίρρ.

κόχλος κ. **χόχλος** (ο) η φούσκα που κάνει το υγρό όταν βράζει: *κόχλους κόχλαζε καζάνι* (αγγλ. fire burn, and cauldron bubble, *Μάκβεθ*, Ουίλ. Σαίξπηρ). Επίσης **κοχλός** κ. **χοχλός**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κοχλάζω* (υποχωρητ., βλ.λ.)].

κοχύλα (η) {κοχυλών} (λαϊκ.) όστρακο μεγάλου κοχυλιού, που χρησιμοποιείται για την παραγωγή ήχου ως ένα είδος σάλπιγγας, τηλεβόα ΣΥΝ. μπουρού. Επίσης **κόχυλας** (ο).

κοχύλι (το) {κοχυλ-ιού | -ιών} **1.** θαλάσσιο μαλάκιο που έχει σκληρό ελικοειδές όστρακο, συνήθ. σε ποικίλους χρωματισμούς, με πλατύ εξωτερικό χείλος: ~ *τού Ειρηνικού* **2.** (συνεκδ.) το όστρακο τού κοχυλιού: *συλλογή κοχυλιών* || *μαζεύω κοχύλια στην παραλία* ΣΥΝ. κέλυφος. — (υποκ.) **κοχυλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κογχύλιον*, υποκ. τού *κογχύλη* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *κόγχη*].

κοψαχείλης κ. **κοψοχείλης** (ο) {κοψαχείληδες}, **κοψαχείλα** κ. **κοψοχείλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** πρόσωπο που το χείλι του είναι κομμένο **2.** αντικείμενο που έχει σπασμένο χείλος.

κόψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η αιχμηρή γωνία που προκύπτει όταν τέμνονται δύο επιφάνειες **2.** (ειδικότ.) το κοφτερό τμήμα εργαλείου, οργάνου που χρησιμοποιείται για κόψιμο: *η ~ τού μαχαιριού* / *ψαλιδιού* || *«σε γνωρίζω από την ~ τού σπαθιού την τρομερή»* (Εθν. Ύμνος) ΣΥΝ. ακμή, (λόγ.) αθέρας, στόμα· ΦΡ. ***στην κόψη τού ξυραφιού*** βλ. λ. *ξυράφι*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κόψις* < θ. *κοψ-* τού ρ. *κόβω* (πβ. αόρ. *έ-κοψ-α*)].

κοψιά (η) (λαϊκ.) **1.** το άνοιγμα (συνήθ. επίμηκες) που προκαλεί αιχμηρό αντικείμενο (μαχαίρι, νυστέρι κ.ά.), καθώς εισέρχεται και σύρεται σε επιφάνεια· (ειδικότ. για σώματα) η πληγή, ο τραυματισμός από κόψιμο με τέτοιο εργαλείο: ~ *από σουγιά* ΣΥΝ. πληγή, κόψιμο, τραύμα **2.** (συνεκδ.) το σημάδι που αφήνει τέτοιο κόψιμο: ~ *από παλιό καβγά* || *του είχαν μείνει κοψιές στο δεξί του χέρι* ΣΥΝ. ουλή, χάραγμα, σημάδι **3.** (περιληπτ.) το σύνολο των εξωτερικών χαρακτηριστικών (κάποιου), η κατασκευή του: *άσχημη* / *άγρια* ~ || *πατέρας και γυιος είναι μια* ~ (έχουν πολύ μεγάλη ομοιότητα).

κοψίδι (το) {κοψιδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** κάθε μικρό κομμάτι από ψημένο κρέας: *μοσχαρήσια* ~ || *του αρέσουν πολύ τα* ~ **2.** μικρό κομμάτι που μένει μετά από το κόψιμο (χαρτιού, ξύλου κ.λπ.). — (υποκ.) **κοψιδάκι** (το), (μεγεθ.) **κοψιδάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < θ. *κοψ-* τού ρ. *κόβω* (πβ. αόρ. *έ-κοψ-α*) + παραγ. επίθημα *-ίδι*, πβ. *στολ-ίδι*, *παιγν-ίδι*].

κόψιμο (το) [μεσν.] {κοψίμ-ατος | -ατα, -άτων} (καθημ.) **1.** ο τεμαχισμός, η διαίρεση σε κομμάτια: *το ~ τής πίτας* / *τού κρέατος* ΣΥΝ. (λόγ.) κοπή **2.** (γεν.) η αφαίρεση τμήματος (από πράγμα)· το κούρεμα ή (για φυτά) το κλάδεμα: *το ~ των μαλλιών* / *των νυχιών* || *το ~ των λουλουδιών* **3.** (ειδικότ.) η περικοπή: *το ~ στα έξοδα* / *στους μισθούς και στις συντάξεις* **4.** (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο έχει κοπεί ή τεμαχιστεί (κάτι): *σωστό* / *δίκαιο* ~ (ενν. σε ίσα μέρη) **5.** το σχέδιο (κάποιου πράγματος), η κατασκευή του: *αυτό το ρούχο έχει ωραίο* ~ || *μπλούζα με στενό ~ στους ώμους* || *αμάξι με μοντέρνο* ~ || *φαρδύ* / *άνετο* / *εφαρμοστό* / *νεανικό* ~ **6.** (συνεκδ.) το χάραγμα, το αποτύπωμα που αφήνει στην επιφάνεια ή σε σώμα ένα αιχμηρό αντικείμενο· (για ανθρώπους) η πληγή, το τραύμα: ~ *από ξύρισμα* || *βαθύ* / *επικίνδυνο* / *ελαφρύ* ~ **7.** η διακοπή, το σταμάτημα δραστηριότητας, συνήθειας: *το ~ τού τσιγάρου* / *τού ποτού* **8.** (στα χαρτιά) η αφαίρεση τραπουλόχαρτων από το πάνω μέρος τής τράπουλας πριν από το μοίρασμα των χαρτιών για το παιχνίδι: *κάνω* ~ **9.** (σε εξετάσεις, διαγωνισμούς) η απόρριψη υποψηφίου: *το ~ του στα μαθηματικά ήταν αναμενόμενο* **10.** (σε ομαδικά αθλήματα) η παρεμπόδιση αντιπάλου να ολοκληρώσει την ενέργειά του: *το ~ τής μπάλας με προβολή τού αμυντικού παίκτη* **11.** η αλλοίωση τής σύστασης κυρ. υγρών ή ρευστών προϊόντων: *το ~ τού γάλακτος* / *τού αβγολέμονου* / *τής σούπας* **12.** (οικ.) η διάρροια: *με πιάνει* ~· ΦΡ. (μτφ.) ***με πιάνει κόψιμο (για κάτι)*** έχω μεγάλο ενδιαφέρον, νοιάζομαι, με κόφτει: *η αλήθεια είναι πως με ~ γι' αυτή τη θέση* **13.** (μτφ.) μεγάλη και επείγουσα ανάγκη: *Γιατί κάνει έτσι για τα λεφτά; Δεν έχει κανένα* ~.

κοψομεσιάζω ρ. μετβ. {κοψομέσιασ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) **1.** υποβάλλω (κάποιον) σε έντονη σωματική κούραση, ώστε να έχει πόνους στη μέση, τον καταπονώ βάζοντάς τον να σηκώσει μεγάλα ή πολλά βάρη: *μας κοψομέσιασε αυτή η μετακόμιση, όλα τα έπιπλα τα μεταφέραμε μόνοι* || (κυρ. μεσοπαθ.) *κοψομεσιάστηκα από το πρωί να τρέχω από γραφείο σε γραφείο και από όροφο σε όροφο* ΣΥΝ. ξεμεσιάζω, μεσοκόβω **2.** κάνω (κάποιον) να πονέσει χτυπώντας τον στη μέση. — **κοψομέσιασμα** (το).

κοψοχείλης (ο) ➝ κοψαχείλης

κοψοχέρης (ο) [μεσν.] {κοψοχέρηδων}, **κοψοχέρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-συνήθ. σκωπτ.) πρόσωπο που έχει μετανιώσει για τις εκλογικές του επιλογές (που θεωρεί καλύτερο να κόψει το χέρι με το οποίο ψήφισε ένα κόμμα ή έναν υποψήφιο, παρά να το ξαναψηφίσει): *ψηφίστε μας, για να μη γίνετε πάλι ~!*

κοψοχολιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κοψοχόλιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) τρομάζω (κάποιον) ξαφνικά: *εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά μου στο σκοτάδι και με κοψοχόλιασε* ΣΥΝ. λαχταρώ ♦ **2.** (αμετβ.) τρομάζω πολύ, νιώθω έντονη αναστάτωση: *είχαμε κοψοχολιάσει, γιατί νομίζαμε ότι πρόκειται για σοβαρή αρρώστια!* ΣΥΝ. κατατρομάζω, καταθορυβούμαι. **κοψοχόλιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κοψο-* (< *κόβω*) + *χολιάζω* < *χολή*].

κοψοχρονιά επίρρ. (λαϊκ.) σε πολύ χαμηλή τιμή (λόγω ανάγκης)· κυρ. στις ΦΡ. ***αγοράζω / πουλάω κοψοχρονιά*** αγοράζω / πουλώ (κάτι) σε τιμή μικρότερη τής κανονικής, πάρα πολύ φτηνά: *αγόρασε ένα σαλόνι κοψοχρονιά από μαγαζί που ξεπουλούσε*.

Κ.Π.Ε.Ε. (το) Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Επιμόρφωσης.

Κ.Π.Σ. (το) Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης (βλ. λ. *κοινοτικός*).

κρα (το) [μεσν.] {άκλ.} ο ήχος που βγάζει το κοράκι ή άλλο πτηνό· κυρ. (αργκό) στη ΦΡ. (μτφ.) ***κάνω κρα*** (για κάτι) επιθυμώ σφοδρά (κάτι), τόσο ώστε γίνεται φανερή η επιθυμία μου: *αυτός κάνει κρα για κουβέντα* / *για γυναίκα*.

Κράβαρα (τα) (λέγεται κ. *Γκράβαρα*) ορεινή περιοχή τής επαρχίας Ναυπακτίας τού νομού Αιτωλοακαρνανίας· ΦΡ. ***κατέβηκε από τα Κράβαρα*** για άνθρωπο άξεστο, που αγνοεί βασικά πράγματα, δεν συμπεριφέρεται σωστά. — **Κραβαρίτης** (ο), **Κραβαρίτισσα** (η), **κραβαρίτικος, -η, -ο**.

κραγιόν (το) {άκλ.} **1.** μικρό, κυλινδρικού σχήματος καλλυντικό προϊόν με λιπαρή σύσταση (από κερί και έλαια, χρωστική ουσία και άρωμα) για τον χρωματισμό των χειλιών, σε σωληνοειδή συσκευασία με ρυθμιζόμενο ύψος για κάθε χρήση του: *φοράω* / *βάζω* ~ (βάφω τα χείλη μου) || ~ *κόκκινο* / *σταθερό* / *ματ* ΣΥΝ. κοκκινάδι **2.** (συνεκδ.) η απόχρωση που αφήνει αυτό το καλλυντικό πάνω στα χείλη: *αυτό το ~ δεν κρατάει πολύ* || *έχεις λίγο ~ στο μάγουλο!* || *υπάρχει ~ στο φλιτζάνι!* || *μου φεύγει το* ~ (ξεθωριάζει γρήγορα) **3.** μικρό μακρόστενο μολύβι, συνήθ. από χρωματιστή κιμωλία ή κερί, που χρησιμοποιείται για τον σχεδιασμό ή τον χρωματισμό στη ζωγραφική, στην ιχνογραφία κ.α. Επίσης **κραγιόνι** (σημ. 3) {κραγιον-ιού | -ιών}. — (υποκ.) **κραγιονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crayon «μολύβι» < craie «γύψος» < λατ. creta].

κραδαίνω ρ. μετβ. {εύχρ. μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) κουνώ (κάτι) απειλητικά ή με έμφαση, σείω με έντονο τρόπο, επιδεικτικά: *όρμησε κραδαίνοντας το χαρτί τής απόλυσής του και απαιτούσε να μάθει την αιτία γι' αυτό* || ~ *το σπαθί* / *τη γροθιά* / *το μπαστούνι μου* ΣΥΝ. πάλλω, δονώ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κραδῶ (-άω)* < *κράδη*, αρχική σημ. «ανατάραξη» (δεν είναι βέβαιο αν το *κραδῶ* προήλθε από το ουσ. *κράδη* ή αντιστρόφως). Η λ. συνδ. πιθ. με το αρχ. ουσ. *κόρδαξ*, είδος άσεμνου δωρικού χορού, καθώς και με το λατ. cardo «στρόφιγγα», οπότε θα μπορούσε να αποτελεί τη συνεσταλμ. βαθμ. αμάρτυρου ρ. **κέρδ-ω* «πηδώ». Η σύνδεση με την αρχ. λ. *κῆρ* «καρδιά» δεν μπορεί να αποκλειστεί. Βλ. κ. *κορδακίζω*].

κραδασμός (ο) **1.** η παλμική κίνηση σώματος, το ταρακούνημα που

προκαλεί κάποιος: *οι ~ τής γης από σεισμό || οι ~ τού αυτοκινήτου, όταν κινείται σε χωματόδρομο* ΣΥΝ. δόνηση, τράνταγμα, κούνημα **2.** (μτφ.) ο αρνητικός αντίκτυπος γεγονότος, που θέτει σε δοκιμασία διαμορφωμένες ισορροπίες: *η παρέμβαση τού προέδρου μείωσε τους ~ από τις πρόσφατες καταγγελίες || οι ~ συνεχίζονται στο κυβερνών κόμμα μετά την παραίτηση τού υπουργού || η απόφασή της προκάλεσε κραδασμούς στη σχέση τους* ΣΥΝ. κλονισμός, τριβές. — **κραδαστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κραδαίνω*].

κράζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {έκραξα, κράχτηκα, κραγμένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πτηνά, κυρ. για τον κόρακα) βγάζω φωνή, κρώζω ΣΥΝ. (κυριολ.) κάνω κρα **2.** (για ανθρώπους-εκφραστ.) φωνάζω με δυνατή και ενοχλητική φωνή· βγάζω κραυγή: *αν τον ακούσεις, δεν τραγουδά, κράζει! || με τόση φασαρία έκραζε για ν' ακουστεί || έκραζε απ' τον πόνο!* ΣΥΝ. κραυγάζω, ξεφωνίζω ΑΝΤ. σιγομιλώ, ψιθυρίζω ♦ (μετβ.) **3.** (σπάν.-συνήθ. λογοτ.) καλώ με δυνατή φωνή, φωνάζω (κάποιον) προς το μέρος μου, κοντά μου: *του έκραξε από απέναντι να πλησιάσει* **4.** (αργκό) επιπλήττω με έντονο τρόπο, εκθέτω δημοσίως (κάποιον), στιγματίζοντας αρνητική του ιδιότητα, ελάττωμα: *βγήκαν όλες οι εφημερίδες και τον έκραξαν για τις δηλώσεις του* ΣΥΝ. αποδοκιμάζω, γιουχάρω **5.** (λαϊκ.-μειωτ. η μτχ. ***κραγμένος***) για άνδρα ομοφυλόφιλο που επιδεικνύει την ομοφυλοφιλία του και αποδοκιμάζεται γι' αυτό ΣΥΝ. ξεφωνημένος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κράγ-jω* (πβ. παρακ. *κέ-κρāγ-α*), συνεσταλμ. βαθμ. θ. *kre-g-, παρεκτεταμένος τ. τού Ι.Ε. *ker-/*kre-, που αποτελεί προϊόν ηχομιμήσεως, πβ. λατ. crōciō «κρώζω», αρχ. σκανδ. hrōkr «κουρούνα», λατ. cornix «κοράκι» κ.ά. Ομόρρ. *κρώ-ζω* (βλ.λ.), *κραυγ-ή, κορώνη* (> *κουρούνα*), *κόρ-αξ (-ακας)* κ.ά.].

κραιπάλη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η ανεξέλεγκτη και ασυγκράτητη παράδοση σε καταχρήσεις· η οργιώδης, ασύδοτη ζωή: *ζώντας μέσα στην ~ με ξενύχτια και μεθύσια. έφθειρε τα νιάτα του || βουτηγμένος στην ~ και τη διαφθορά* ΣΥΝ. ασωτία, παραλυσία, ακολασία, όργια ΑΝΤ. εγκράτεια, σεμνότητα, μετρημένη ζωή **2.** (γενικότ.) η κάθε είδους περιττή, υπερβολική και επιζήμια σπατάλη: *να σταματήσουν οι ~ τού Δημοσίου.* — **κραιπαλώδης,** -ης, -ες [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η άποψη τού Γαληνού «*κραιπάλη, ἀπὸ τοῦ κάρηνον πάλλεσθαι*», δηλ. «από το κούνημα τού κεφαλιού», που θα δικαιολογούσε την αρχική σημ. τής λ. *κραιπάλη* «υπερβολική οινοποσία, πονοκέφαλος που οφείλεται στην κατάχρηση τού ποτού», προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες (συσχετισμός τού θ. *κραι-* με τη λ. *κάρα* «κεφαλή»). Σύμφωνα με άλλη άποψη, τόσο η λ. *κραιπάλη* όσο και η συνώνυμη λατ. crāpula αποτελούν δάνεια από μη Ι.Ε. γλώσσα με αρχική σημ. το ρετσίνι που βάζουν στο κρασί].

κρακ[1] (το) {άκλ.} ο ήχος που κάνει κάτι όταν σπάει: *το κλαδί έκανε ~ κι έσπασε || τα χέρια μου κάνουν συνέχεια ~ από την αρθρίτιδα.*
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

κρακ[2] (το) {άκλ.} ναρκωτική ουσία· παράγωγο τής κοκαΐνης, υψηλής καθαρότητας, η οποία προκαλεί έντονο εθισμό στον χρήστη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. crack < ρ. crack «σπάζω»].

κράκερ (το) {άκλ.} τραγανό ορεκτικό που παρασκευάζεται με αλεύρι, νερό, μαγιά και βούτυρο, μοιάζει με λεπτό μπισκότο, διατίθεται στην αγορά συνήθ. συσκευασμένο σε κουτί και τρώγεται σκέτο ή χρησιμοποιείται ως βάση σε καναπεδάκια: *τετράγωνο / τρίγωνο / στρογγυλό / αλμυρό / ανάλατο ~.* — (υποκ.) **κρακεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cracker < ρ. crack «σπάζω»].

Κρακοβία (η) πόλη τής ΝΑ. Πολωνίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Cracovie < πολ. Kraków, αβεβ. ετύμου, πιθ. από κάποιον ευγενή Krak, ο οποίος την ίδρυσε κατά τον 10ο αι.].

κράμα (το) {κράμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το προϊόν τής ανάμειξης διαφορετικών στοιχείων (συχνά αντιφατικών): *είναι ένα σπάνιο ~ μεσογειακού πάθους και γερμανικής μεθοδικότητας || ο πληθυσμός τής αυτοκρατορίας ήταν ένα ~ λαών* ΣΥΝ. μείγμα **2.** ΧΗΜ. προϊόν, ουσία που έχει προκύψει από τη σύντηξη μετάλλων με παράλληλη προσθήκη κάποιες φορές και αμετάλλων στοιχείων και έχει συγκεκριμένες ιδιότητες, επιθυμητές από τους κατασκευαστές του: *ο μπρούντζος είναι ~ χαλκού || οι χάλυβες και οι χυτοσίδηροι είναι κράματα σιδήρου || ~ πυρίμαχο / βιομηχανικό / εύτηκτο* ΣΥΝ. (ειδικότ.) αμάλγαμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρᾶμα* < θ. *κρā-* < Ι.Ε. *kr-a (> αρχ. *κέραμαι*, αρχαιότερος τ. τού ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω (κυρ. κρασί με νερό), ανακατεύω»), πβ. σανσκρ. śri-nāti (πβ. το αρχαϊκό συνώνυμο *κίρ-νη-μι*), śritá- «ανάμειξη». Ομόρρ. *ἄ-κρα-τος, κρᾶ-σις (-η), κρα-τήρ[ας], εὔ-κρατος,* πιθ. *ἀ-κέρα-ιος, κρα-σί, κερ-νῶ* κ.ά.].

κράμβη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΒΟΤ. οικογένεια ποωδών, ως επί το πλείστον διετών φυτών τής εύκρατης ζώνης, στην οποία ανήκουν το λάχανο, το κουνουπίδι κ.ά.
[ΕΤΥΜ. αρχ., παράλλ. τ. τού ουσ. *κράμβος* «ξηρός» (επειδή τα ζαρωμένα φύλλα τής *κράμβης* έδιναν την εντύπωση ότι έχουν ξεραθεί), μεταπτωτ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kre(m)b- «ζαρώνω, κυρτώνω», πβ. αρχ. γερμ. (h)rimfan, μέσ. γερμ. ramp «σπασμός, σύσπαση», γερμ. schrumpfen «συμμαζεύομαι» κ.ά.].

κράμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ακούσια και συνήθ. επώδυνη σύσπαση ή σπασμός μυός ή πολλών μυών, που έχει παροδικό χαρακτήρα: *παθαίνω / με πιάνει ~ || καθώς κολυμπούσα, έπαθα ~ στο πόδι.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crampe < γερμ. krampf «σύσπαση, σπασμός»].

κραμπολάχανο κ. **κραμβολάχανο** (το) λάχανο που έχει κατσαρά φύλλα· αλλιώς *μάππα* (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κραμπο-* (< *κράμβη*) + *λάχανο*].

κραμπόφυλλο (το) [μεσν.] το φύλλο κράμβης.

κρανένιος, -α, -ο **1** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο κρανιάς: *~ ξυλόγλυπτο* **2.** αυτός που παρασκευάζεται από τον καρπό τής κρανιάς. Επίσης **κρανήσιος,** -ια, -ιο.

κρανιά (η) δέντρο γνωστό για το σκληρό ξύλο του, που έχει μικρούς κόκκινους καρπούς με ξινή γεύση.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρανέα* < αρχ. *κράνεια* < *κράνον* «κράνο, καρπός τής κρανιάς» (μαρτυρείται ως μτγν.). Βλ. κ. *κράνο*].

κρανιακός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που σχετίζεται με το κρανίο: *~ οστά / κακώσεις.*

κρανίο (το) **1.** το οστέινο πλαίσιο τού κεφαλιού των σπονδυλωτών, που περιβάλλει τον εγκέφαλο και τα αισθητήρια όργανα, στο οποίο περιλαμβάνονται και οι σιαγόνες: *κάταγμα κρανίου* **2.** (συνεκδ.) ολόκληρο το κεφάλι (κυρ. των ανθρώπων): *η σφαίρα τον πέτυχε στο ~* ΣΥΝ. κεφάλι, κεφαλή, (λαϊκ.) καύκαλο· ΦΡ. (αργκό) ***τα παίρνω στο κρανίο*** εκνευρίζομαι πάρα πολύ **3.** η νεκροκεφαλή: *ανακαλύφθηκε ανθρώπινο ~ σε τάφο προϊστορικής εποχής·* ΦΡ. ***κρανίου τόπος*** (Κ.Δ. Ματθ. 27, 33) ο Γολγοθάς· (μτφ.) για τόπο όπου η ζωή είναι δυσβάσταχτη ή τόπος που θυμίζει σεληνιακό τοπίο: *«~ είναι πλέον οι περισσότερες περιοχές τής Πεντέλης, όπου χιλιάδες στρέμματα δάσους έχουν υποστεί ολική καταστροφή»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρανίον*, υποκ. τού αμάρτυρου **κρᾶνον* (που, εντούτοις, απαντά στα σύνθετα, λ.χ. *κιονό-κρανον, δί-κρανον*) < *κάρα* «κεφαλή» (γεν. *κρα-τός*). Βλ λ. *κάρα*].

κρανιοανάτρηση (η) ΙΑΤΡ. η ανάτρηση (βλ.λ.).

κρανιοεγκεφαλικός, -ή, -ό [1892] αυτός που σχετίζεται με το κρανίο και τον εγκέφαλο: *~ κακώσεις.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. craniocérébral (νόθο σύνθ.) < cranio- (< αρχ. *κρανίον*) + cerebral (< λατ. cerebrum «εγκέφαλος»)].

κρανιολογία (η) [1836] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με την εξέταση τού μεγέθους, τού σχήματος και άλλων χαρακτηριστικών τού ανθρώπινου κρανίου. — **κρανιολογικός,** -ή, -ό [1852], **κρανιολογικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniologie].

κρανιολόγος (ο/η) [1871] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στην κρανιολογία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniologue].

κρανιομετρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ο επιστημονικός κλάδος που ασχολείται με τη μέτρηση κρανίων, κυρ. για να καθοριστεί η χαρακτηριστική σχέση τους με το φύλο, τον σωματότυπο ή την κληρονομικότητα των ατόμων στα οποία ανήκαν τα κρανία. — **κρανιομετρικός,** -ή, -ό [1889], **κρανιομετρικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniométrie].

κρανιοσκοπία (η) [1851] {χωρ. πληθ.} η επιστημονική επισκόπηση και μελέτη τού ανθρώπινου κρανίου. — **κρανιοσκοπικός,** -ή, -ό [1873], **κρανιοσκοπικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cranioscopie].

κρανιοτομή (η) [1894] ΙΑΤΡ. η χειρουργική διάνοιξη τού κρανίου κυρ. για την αποσυμπίεση τού εγκεφάλου, λ.χ. με την αφαίρεση όγκου, βλήματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. craniotomie].

κράνο (το) ο μικρός, κόκκινος και ξινός καρπός τής κρανιάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κράνον* < *kr̥-n-om, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κράνο, κεράσι» (λόγω τής ομοιότητας των δύο καρπών), πβ. λατ. cornum, λιθ. kirnis (ονομασία θεότητας που προστάτευε τις κερασιές). Βλ. κ. *κεράσι* (που θεωρείται δάνειο)].

κρανοειδής, -ής, -ές {κρανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που το σχήμα του μοιάζει με τού κράνους.

κράνος (το) {κρανών} προστατευτικό κάλυμμα τού κεφαλιού από σκληρό υλικό (που φορούν στρατιώτες, πυροσβέστες, μοτοσυκλετιστές κ.λπ.): *οι στρατιώτες φορούν συχνά διπλό ~, ένα πλαστικό εσωτερικό κι ένα μεταλλικό εξωτερικό || επιβάλλεται οι οδηγοί μοτοσυκλέτας να φορούν ~* ΣΥΝ. κάσκα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kr̥-n-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -n-) τού Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», πβ. σανσκρ. śiraḥ, λατ. cornu «κέρας» (> γαλλ. corne), cerebrum «εγκέφαλος» (> γαλλ. cerveau), αρχ. γερμ. horn «κέρας», αγγλ. horn κ.ά. Ομόρρ. *κάρ-α* (βλ.λ.), *κέρ-ας, κρα-νίο(ν), κερ-αία, καρα-δοκῶ* κ.ά.].

κρανοφόρος, -α, -ο [1854] αυτός που φορά κράνος (κυρ. ως εξάρτημα υπηρεσιακής στολής), για την εκτέλεση υπηρεσιακής αποστολής: *οι ~ δυνάμεις τής αστυνομίας.*

κράξιμο (το) [μεσν.] {κραξίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η φωνή, ο κρωγμός ορισμένων πτηνών (π.χ. κόρακα, πετεινού) **2.** (κακόσ.) η διαπεραστική και έντονη φωνή ΣΥΝ. κραυγή **3.** (αργκό) η προσβλητική και κοροϊδευτική δημοσιοποίηση των ελαττωμάτων ή των επιλήψιμων πράξεων (κάποιου): *έφαγε ~ απ' όλες τις εφημερίδες* ΣΥΝ. αποδοκιμασία, γιουχάισμα, ξεμπρόστιασμα. Επίσης (λαϊκ.) **κραξιά** (η) (σημ. 1).

κράπφεν (το) {άκλ.} ημίγλυκο παρασκεύασμα από ειδική ζύμη με αλεύρι, βούτυρο, αβγά, ζάχαρη, γάλα και μαγιά τής μπίρας, που γεμίζεται με διάφορες μαρμελάδες.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Krapfen < αρχ. γερμ. krapfo «αγκίστρι, νύχι»].

κρασάς (ο) {κρασάδες} (λαϊκ.-σπάν.) πρόσωπο που παράγει ή εμπορεύεται κρασί.

κρασάτος, -η, -ο [μεσν.] **1.** (φαγητό) αυτό που μαγειρεύεται με κρασί: *~ χταπόδι / κουνέλι / κόκορας* **2.** αυτός που έχει το βαθυκόκκινο χρώμα τού κρασιού.

κράση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το σύνολο των φυσικών και ψυχολογικών χαρακτηριστικών ενός προσώπου· ο φυσικός χαρακτήρας τού σώματός του (όσον αφορά στη δύναμη, την υγεία κ.λπ.): *η γερή του ~ τον βοήθησε να αναρρώσει γρήγορα || μελαγχολική / αδύνατη / καλλιτεχνική ~* ΣΥΝ. ιδιοσυγκρασία, ιδιοσυστασία, σκαρί, φύση **2.** η ανάμειξη στοιχείων (κυρ. μετάλλων σε υγρή ή ρευστή κατάσταση) για την παραγωγή κράματος, που θα έχει τις ιδιότητες των στοιχεί-

ων αυτών αθροιστικά: ~ *μετάλλων* ΣΥΝ. ανάμειξη, σύνθεση. συνένωση, συγκερασμός **3.** ΓΛΩΣΣ. (στην Αρχαία Ελληνική) το φωνητικό φαινόμενο κατά τη συνεκφορά δύο λέξεων. όταν το ληκτικό φωνήεν ή η δίφθογγος τής μιας και το αρκτικό φωνήεν ή η δίφθογγος τής επομένης συγχωνεύονται σε φωνήεν ή δίφθογγο· στη γραφή δηλώνεται με την κορωνίδα (᾿), π.χ. *καὶ ἐγώ* > *κἀγώ* ΣΥΝ. συγχώνευση, συναίρεση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόστροφος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρᾶσις* < θ. *κρā-* (πβ. παθ. αόρ. *ἐ-κρά-θην* τού ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»). για το οποίο βλ. λ. *κράμα*. Η σημ. «ιδιοσυστασία τού ανθρώπου. το σύνολο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών τού ατόμου» ανάγεται στην άποψη των αρχαίων ότι η γενική κατάσταση ενός ατόμου προκύπτει από την αρμονική εξισορρόπηση *(συγ-κερασμός)* των σωματικών χυμών (ήδη στον Ιπποκράτη)].

κρασί (το) {κρασ-ιού | -ιών} αλκοολούχο ποτό που παράγεται με ζύμωση τού χυμού των σταφυλιών (με περιεκτικότητα σε αλκοόλ μέχρι 15%): *ροζέ / κόκκινο / λευκό ~* || *γλυκό / ξηρό / αφρώδες / φυσικό / γαλλικό / επιτραπέζιο ~* || *~ κοινής κατανάλωσης / ονομασίας προελεύσεως* ΣΥΝ. οίνος· ΦΡ. (α) ***κρασί γιοματάρι*** από βαρέλι καινούργιο. που μόλις το άνοιξαν (β) ***κρασί σώσμα*** από βαρέλι που αδειάζει, από τα τελειώματα (γ) (μτφ.) ***βάζω νερό στο κρασί μου*** γίνομαι διαλλακτικός, υποχωρητικός. συμβιβάζομαι. μειώνω τις απαιτήσεις μου: *δεν μπορεί πάντα να περνάει το δικό του. πρέπει να βάλει κι αυτός λίγο νερό στο κρασί του* ΣΥΝ. υποχωρώ (δ) (σκωπτ.) ***καλά κρασιά!*** ως κοροϊδευτική ή ειρωνική απάντηση σε κάποιον που μιλά με ασυναρτησίες ή λέει πράγματα άσχετα με το υπό συζήτηση θέμα (ε) ***μιλάει το κρασί*** για μεθυσμένο, που δεν έχει τον έλεγχο των λόγων του: *μη δίνεις σημασία σ᾿ αυτά που λέει· τώρα ~!* (στ) ***σαν το παλιό καλό κρασί*** για κάτι που αξιολογείται ως ιδιαίτερα υψηλής ποιότητας και αισθητικής. που προσφέρει μεγάλη απόλαυση (ζ) ***παλιό τ' αμπέλι, λίγο το κρασί*** βλ. λ. *αμπέλι*. — (υποκ.) **κρασάκι** (το) [μεσν.] (βλ. κ. λ. *οίνος*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρασίον*. υποκ. τού αρχ. *κρᾶσις* «ανάμειξη», που δήλωνε αρχικά την ανάμειξη οίνου και νερού. δηλ. τον *κεκραμένον οἶνον* (που χρησιμοποιούσαν στα συμπόσια). για να επεκταθεί αργότερα σε κάθε είδους οίνο. Η αρχ. λ. *οἶνος* διατηρήθηκε κυρίως ως μέρος τού θρησκευτικού λεξιλογίου. προσδιορίζοντας το κρασί που προοριζόταν για τη μετάληψη].

κρασίλα (η) {χωρ. πληθ.} (κακόσ.) η χαρακτηριστική οσμή τού κρασιού (κυρ. όπως γίνεται αισθητή σε χώρους όπου καταναλώνεται πολύ κρασί ή στην αναπνοή μεθυσμένων): *τα έπινε πάλι όλο το βράδυ στην ταβέρνα και βρομάει ~ ολόκληρος!*

κρασοβάρελο (το) (καθημ.) βαρέλι που χρησιμοποιείται για την αποθήκευση κρασιού.

κρασοκανάτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η κανάτα για την τοποθέτηση και το σερβίρισμα κρασιού **2.** (μτφ.-σκωπτ.) πρόσωπο που αντέχει στη μεγάλη κατανάλωση κρασιού· που πίνει πολύ κρασί. που μεθά συχνά: *μεγάλη ~!* ΣΥΝ. κρασοκανάτας. μέθυσος. μπεκρής. κρασοπατέρας, μπεκροκανάτας.

κρασοκανάτας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-σκωπτ.) πρόσωπο που πίνει συχνά και πολύ κρασί. που μεθά συχνά ΣΥΝ. κρασοκανάτα, μπεκρής, μέθυσος. κρασοπατέρας. μπεκροκανάτας.

κρασοκατάνυξη (η) {-ης κ. -ύξεως | -ύξεις, -ύξεων} (σκωπτ.) η μεγάλη και πολύωρη οινοποσία, το γερό μεθύσι με κρασί: *από ~ σε ~ το πάει τελευταία* || *γενναία ~!* ΣΥΝ. μεθοκόπι.

κρασοπατέρας (ο) [μεσν.] ο μεγάλος πότης, πρόσωπο που πίνει πολύ κρασί, που μεθά συχνά ΣΥΝ. κρασοκανάτας, μέθυσος. μπεκρής, οινοπότης, γερό ποτήρι.

κρασοπότηρο (το) το ποτήρι τού κρασιού.

κρασοπότι (το) {χωρ. γεν. πληθ.} η κατανάλωση κρασιού (κυρ. σε μεγάλες ποσότητες): *όλη νύχτα κράτησε το ~* || *μεγάλο / γερό ~* ΣΥΝ. οινοποσία, μεθοκόπι.

κρασοπουλειό (το) (λαϊκ.) μαγαζί (κυρ. ταβέρνα) στο οποίο πωλείται κρασί ΣΥΝ. οινοπωλείο. — **κρασοπούλος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρασοπωλεῖον* (με τροπή τού *-ω-*. καταβιβασμό τού τόνου και συνίζηση) < *κρασο-* (< *κρασίον*. βλ.λ.) + *-πωλεῖον* < *πωλῶ*].

κράσος (ο) (λαϊκ.) **1.** το πολύ δυνατό κρασί, με υψηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλ **2.** μεγάλο και γεμάτο κρασοπότηρο, καθώς και (συνεκδ.) το περιεχόμενό του: *κατέβασε δύο ~ σαν να ήταν νεράκι*.

κρασοστάφυλο (το) σταφύλι που είναι κατάλληλο για την παραγωγή κρασιού.

κράσπεδο (το) {κρασπέδ-ου | -ων} **1.** η άκρη, το τελευταίο όριο πράγματος. επιφάνειας **2.** η πέτρινη ή συνήθ. τσιμεντένια άκρη πεζοδρομίου από την πλευρά τού οδοστρώματος: *πάρκαρε πολύ κοντά στο ~ τού πεζοδρομίου* **3.** (ειδικότ.) το τελείωμα υφάσματος με πύκνωση τής ύφανσης (ούγια) ή το γύρισμα. δίπλωμα στο τελείωμα ρούχου (γύρος, ποδόγυρος) **4.** οι πρόποδες βουνού ΣΥΝ. υπώρεια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κράσπεδον* < *κρᾶσ-* (< *κάρα* «κεφάλι». γεν. *κρατός / κρᾶατος*) + *πέδον* «πεδιάδα, έδαφος». οπότε η λ. *κράσπεδον* θα δήλωνε αρχικώς «το υψηλότερο σημείο»].

κρασπεδώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {κρασπέδωσα} κατασκευάζω κράσπεδο περιβάλλοντας κάτι. — **κρασπέδωση** (η) [1894].

κραταιός, -ή/-ά. -ό αυτός που διαθέτει μεγάλη ισχύ. δύναμη: *~ δυναστεία / αυτοκρατορία / οικονομία / θέληση / εχθρός / πίστη* ΣΥΝ. δυνατός, ισχυρός, ρωμαλέος ΑΝΤ. ασθενής, ανίσχυρος. — **κραταιώς** επίρρ. [μτγν.], **κραταιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κράτος* (βλ.λ.). πβ. κ. *παλαιός*].

κραταιώνω ρ. μετβ. [μτγν.] {κραταίω-σα. -θηκα, -μένος} (λόγ.) καθιστώ ισχυρό, αυξάνω τη δύναμη, την ισχύ: *κραταιώνεται ένα καθεστώς αυθαίρετου ανταγωνισμού και παρανομίας* ΣΥΝ. ισχυροποιώ, ενδυναμώνω, ενισχύω, δυναμώνω ΣΥΝ. αδυνατίζω, αποδυναμώνω. — **κραταίωση** (η) [μτγν.].

κράτει ρ. → κρατώ

κρατερός, -ή/-ά, -ό (σπάν.-λογοτ.) **1.** κραταιός. αυτός που έχει μεγάλη δύναμη, ισχύ: *~ αντίπαλος* || *~ θέληση / πίστη* ΣΥΝ. ισχυρός, δυνατός. ρωμαλέος **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από ένταση, ισχυρό πείσμα. σφοδρότητα: *~ μάχη / αντίσταση* ΣΥΝ. σφοδρός, λυσσώδης, πεισματώδης. — **κρατερώς** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ < *κράτος* (βλ.λ.)].

κρατέρωμα (το) [μτγν.] {κρατερώμ-ατος | -ατα. -άτων} ο μπρούντζος, κράμα χαλκού και κασσιτέρου: *~ πυριτίου* (μπρούντζος πυριτίου).

κράτημα (το) [μτγν.] {κρατήμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το να κρατάει κανείς (κάτι) ή να κρατιέται από (κάπου), το πιάσιμο: *βίαιο / τρυφερό ~ από το μπράτσο* || *το σωστό ~ τού σπαθιού απαιτεί μεγάλη δύναμη* || *το ~ τού χεριού είναι ένδειξη οικειότητας* || *το ~ από τις χειρολαβές εξασφαλίζει ισορροπία* ΣΥΝ. βάσταγμα, στήριξη, κράτηση, άρπαγμα ΑΝΤ. παράτημα **2.** (συνεκδ.) οτιδήποτε χρησιμεύει για το πιάσιμο αντικειμένου, για να κρατήσει (κάποιος) (κάτι) ή να κρατηθεί (από αυτό): *το μειονέκτημα αυτού τού λεωφορείου είναι ότι δεν έχει αρκετά ~ για τη μεταφορά επιβατών* ΣΥΝ. χερούλι, λαβή ● **3.** η διατήρηση, η συγκράτηση σε συγκεκριμένη θέση ή κατάσταση: *για έναν χορευτή το ~ τής ισορροπίας είναι βασικό* ΑΝΤ. χάσιμο, απώλεια· ΦΡ. ***κράτημα των τιμών*** η διατήρηση των τιμών σε επιθυμητά και σταθερά επίπεδα: *χρειάστηκε η επέμβαση τού υπουργείου για το ~ στα ενοίκια* || *το ~ στα επίπεδα αυτά εξασφαλίζει χαμηλό τιμάριθμο* **4.** (στα αυτοκίνητα) η ιδιότητα των τροχών να διατηρούν σταθερή επαφή με το έδαφος ανεξάρτητα από την ταχύτητα τού αυτοκινήτου και την κατάσταση τού οδοστρώματος, η δυνατότητα προσφύσεως: *τα λάστιχα αυτά εξασφαλίζουν γερό / σταθερό ~ ακόμα και σε βρεγμένους δρόμους* || *αυτοκίνητο με γερά ~* **5.** η υπεύθυνη παρακολούθηση, η φροντίδα, η μέριμνα για κάτι: *το ~ λογιστικών βιβλίων εταιρείας* || *μπέιμπι-σίτερ για το ~ τού παιδιού* ΣΥΝ. επιμέλεια, τήρηση **6.** ΜΟΥΣ. (στη βυζαντινή μουσική) εκκλησιαστικό μέλος. που αντί για κείμενο έχει συλλαβές. οι οποίες δεν έχουν σημασία (λ.χ. «νενενά», «τερερέμ». βλ.λ.) και χρησιμοποιείται για να παρατείνει τη διάρκεια των κύριων συνθέσεων. — (υποκ.) **κρατηματάκι** (το).

κρατημός (ο) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} η ικανότητα συγκράτησης· κυρ. στη ΦΡ. ***δεν έχει κρατημό*** (μεσν. φρ.) δεν μπορεί να συγκρατηθεί, να ελέγξει τον εαυτό του ή να πειθαρχήσει (σε κάτι): *φεύγει αύριο για διακοπές και ~!*

κρατήρας (ο) **1.** μεγάλο, αρχαιοελληνικό αγγείο, μέσα στο οποίο γινόταν η ανάμειξη κρασιού (οίνου) με νερό: *πήλινος / χάλκινος / μετάλλινος ~* **2.** η κοιλότητα στην επιφάνεια τής γης. που σχηματίζεται κατά χαρακτηριστικό τρόπο στο στόμιο ηφαιστείου· το άνοιγμα τής γης στο άκρο τού ηφαιστειακού πόρου: *οι έντονες αναθυμιάσεις στον ~ τού ηφαιστείου δημιουργούν φόβους για επανενεργοποίησή του* || *η λίμνη έχει σχηματιστεί στον ~ τού σβησμένου ηφαιστείου* **3.** ΓΕΩΛ. (στη Γη, στη Σελήνη ή σε άλλο ουράνιο σώμα) βαθούλωμα κυκλικού σχήματος με υπερυψωμένο χείλος ή σειρά διαδοχικών χειλέων. το οποίο σχηματίστηκε από την πρόσκρουση μετεωρίτη στο έδαφος τού πλανήτη.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρατήρ, -ῆρος* < θ. *κρὰ-* (πβ. παθ. αόρ. *ἐ-κρά-θην* τού ρ. *κεράννυμι* «αναμειγνύω, ανακατεύω»). για το οποίο βλ. λ. *κράμα*].

-κράτης, -κράτισσα λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν το πρόσωπο τού οποίου η ζωή. η συμπεριφορά κ.λπ. καθορίζονται από ορισμένες αντιλήψεις. κοινωνικές δομές, στόχους κ.λπ.: *τεχνο-κράτης, αποικιο-κράτης, τρομο-κράτης, αριστο-κράτης. φαλλο-κράτης*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *ἀριστο-κράτης*). που προέρχεται από το αρχ. *κρατῶ* «εξουσιάζω» και εμφανίζεται επίσης σε αποδ. ξέν. όρων και νόθων συνθέτων (λ.χ. *αποικιο-κράτης* < αγγλ. colonialist. *γραφειο-κράτης* < γαλλ. bureau-crate)].

κράτηση (η) [μτγν.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις. -ήσεων} **1.** το να κρατιέται, να περιορίζεται ή να δεσμεύεται (κάτι), να μην αφήνεται ελεύθερο: *~ υγρών / ούρων* ΣΥΝ. συγκράτηση. παρεμπόδιση, αναχαίτιση. σταμάτημα. κράτημα, βάσταγμα (βλ. λ. *κατακράτηση*) ● **2.** (ειδικότ. συνήθ. στον πληθ.) το ποσό που παρακρατείται από τον μισθό εργαζομένου για την ασφάλιση, τη σύνταξη ή την ιατροφαρμακευτική περίθαλψή του: *η εξόφληση τού δανείου θα γίνει σταδιακά με κρατήσεις από τον μισθό του* **3.** η προσωπική συμφωνία για την εκ των προτέρων εξασφάλιση παροχής υπηρεσιών από ξενοδοχείο, θέατρο, μεταφορικό μέσο, εστιατόριο κ.λπ.: *για να βρεις δωμάτιο. πρέπει να κάνεις ~ δύο μήνες πριν* || *για κρατήσεις θέσεων απευθυνθείτε στη γραμματεία τουρισμού* || *έχει γίνει ~ στο όνομά σας για τέσσερα άτομα* ΣΥΝ. κλείσιμο **4.** ΝΟΜ. δικαστική ποινή προσωρινής στερήσεως τής ελευθερίας φυσικού προσώπου για πράξεις που συνιστούν πταίσματα: *τιμωρήθηκε με ~ 30 ημερών* || *προσωρινή ~* (κατά την προδικασία) || *προσωπική ~* (η προσωποκράτηση. βλ.λ.) || *ένταλμα κρατήσεως* || *έχει τεθεί υπό ~ για παράβαση στρατιωτικών καθηκόντων*.

κρατητήριο (το) [1888] {κρατητηρί-ου | -ων} ο ειδικός χώρος αστυνομικού τμήματος για την κράτηση προσώπων κατόπιν δικαστικής απόφασης· (γενικότ.) κάθε τόπος κράτησης (σε στρατόπεδο. στρατιωτικό νοσοκομείο κ.λπ.) ΣΥΝ. πειθαρχείο. φυλακή. δεσμωτήριο, (λόγ.) ειρκτή. (λαϊκ.) φρέσκο, στενή.

-κρατία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό θηλυκών ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** ότι κάποιος/κάτι επικρατεί κάπου: *δημο-κρατία, τρομο-κρατία* **2.** την περίοδο κατά την οποία κυριαρχούν κάποιοι: *Ενετο-κρατία. Τουρκο-κρατία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἀριστο-κρατία. δημο-κρατία*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κρατῶ* «εξουσιάζω» και κληροδοτήθηκε σε διάφορες γλώσσες (λ.χ. αγγλ. -cracy, γαλλ. -cratie)].

κρατίδιο (το) [1855] {κρατιδί-ου | -ων} **1.** το μικρής έκτασης (ή και οργανωτικής υποδομής) κράτος: *το ~ των Σκοπίων / τού Βατικανού* **2.** καθένα από τα μέλη ομόσπονδης πολιτείας: *ήταν από τα πλουσιότερα ~ τής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας τής Γερμανίας.*

κρατικοδίαιτος, -η, -ο **1.** αυτός που συντηρείται οικονομικώς από το κράτος **2.** (συνήθ. μειωτ.) αυτός που απομυζά τον κρατικό προϋπολογισμό, που (παρασιτικά) χρηματοδοτείται από κρατικές υπηρεσίες: *~ επιχειρήσεις / συνδικαλισμός / οικονομία.*
[ΕΤΥΜ. < *κρατικός* + *-διαιτος* < *διαιτώμαι* «διάγω τον βίο, διαβιώ»].

κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός (ο) ➝ καπιταλισμός

κρατικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η μεταβίβαση στο κράτος τής ιδιοκτησίας και τού διαχειριστικού ελέγχου επιχείρησης ή οργανισμού ΣΥΝ. εθνικοποίηση ΑΝΤ. αποκρατικοποίηση, ιδιωτικοποίηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatisation].

κρατικοποιώ ρ. μετβ. {κρατικοποιείς... | κρατικοποί-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} θέτω (επιχείρηση, οργανισμό κ.λπ.) υπό τον διοικητικό έλεγχο τού κράτους, καθιστώ ιδιοκτησία τού κράτους: *η κυβέρνηση κρατικοποίησε ορισμένες προβληματικές επιχειρήσεις* || *κρατικοποιημένη οικονομία* ΣΥΝ. εθνικοποιώ ΑΝΤ. αποκρατικοποιώ, ιδιωτικοποιώ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatiser].

κρατικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με το κράτος, που εντάσσεται στο σύστημα λειτουργίας τού κράτους: *~ υπάλληλος / υπηρεσία / περιουσία / μηχανισμός / ασφάλεια / τράπεζα / αρχείο / έγγραφο / φορέας / τηλεόραση / θέατρο* || *~ μηχανή* (το σύνολο των υπηρεσιών που υπάγονται στο κράτος) ΣΥΝ. δημόσιος, κυβερνητικός ΑΝΤ. ιδιωτικός **2.** (α) αυτός που πραγματοποιείται, παρέχεται ή προκύπτει από το κράτος (τις λειτουργίες τού κράτους) ή τελείται για το κράτος: *~ διαγωνισμός / προϋπολογισμός / ομόλογα / παρέμβαση / προστασία / έλεγχος / δαπάνες / έργα / δάνεια / επιχορήγηση* (β) ***κρατικός καπιταλισμός*** (κατά τη λενινιστική θεωρία) η οικονομία στην οποία η ιδιοκτησία και η διαχείριση τής παραγωγής ανήκει σε ιδιώτες, οι οποίοι υπόκεινται σε εκτεταμένους κρατικούς ελέγχους.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatique].

Κρατίνος (ο) αρχαίος Έλληνας κωμικός ποιητής (5ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κρατῖνος* < *κράτος* + επίθημα *-ῖνος*].

κρατισμός κ. **κρατικισμός** (ο) θεωρία που προβάλλει τον παρεμβατικό και ρυθμιστικό ρόλο τού κράτους στη διαμόρφωση τής οικονομικής και πολιτικής ζωής μιας κοινότητας. — **κρατικιστικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. étatisme (< état «κράτος»), άσχετο προς το μεσν. *κρατισμός* «κρατημός»].

κράτιστος, -ίστη, -ιστον (υπερθ.) (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει τη μέγιστη δύναμη, ισχύ, το μεγαλύτερο κύρος ΣΥΝ. δυνατότατος, ισχυρότατος, άριστος ΑΝΤ. χείριστος· ΦΡ. ***κατά το κράτιστον / από τού κρατίστου*** (*κατὰ τὸ κράτιστον*, Διονυσ. Αλικαρν. 2,22· *ἀπὸ τοῦ κρατίστου*, Πολύβ. 8.17.4) κατά άριστο τρόπο: *έπραξε ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού *κρείσσων / -ττων* (< **κρέτ-jων*, που απαντά στην κανονική βαθμίδα *κρέτ-ος*, παράλλ. τ. τού *κράτος*, βλ.λ.). Ο τ. *κράτιστος* < *κράτος* + υπερθ. επίθημα *-ιστος*].

κράτος (το) {κράτ-ους | -η, -ών} **1.** ενότητα ανθρώπων, ανεξαρτήτως φύλου, φυλής, θρησκείας, γλώσσας ή εθνικότητας (λαός), εγκατεστημένη σε οριοθετημένη εδαφική έκταση (χώρα) και οργανωμένη πολιτικά σε πρόσωπο δημοσίου δικαίου για την άσκηση τής εξουσίας και αναγνωρισμένη από τη διεθνή κοινότητα: *σκοπός τού ~ είναι η διασφάλιση και η απονομή δικαιοσύνης* || *κατά τον αναρχισμό το ~ είναι βλαβερό και περιττό* || *~ ομοσπονδιακό / αποικιακό* (προτεκτοράτο) / *κυρίαρχο* (με πλήρη εξωτερική ελευθερία) **2.** (συνεκδ.) η εδαφική έκταση που καταλαμβάνει το κράτος, το σύνολο τής επικράτειας: *ελληνικό / μεγάλο ~* || *~ τής κεντρικής Ευρώπης* || *νότιο / μεσογειακό ~* || *~-μέλος τής Ευρωπαϊκής Ένωσης* ΣΥΝ. χώρα, πολιτεία, επικράτεια **3.** το σύστημα διακυβέρνησης, ο τρόπος άσκησης τής κρατικής εξουσίας: *~ δημοκρατικό / αυταρχικό / θεοκρατικό* (η ιδεολογία και η πρακτική του βασίζονται σε θρησκευτικό δόγμα) / *φιλελεύθερο* (με λειτουργία τού πολυκομματισμού και τής ελεύθερης αγοράς) / *ολοκληρωτικό* **4.** (συνεκδ.) η πολιτική εξουσία· το σύνολο (των ανώτερων) διοικητικών αρχών που ασκούν τη διακυβέρνηση, που ρυθμίζουν τη λειτουργία των κρατικών υπηρεσιών, καθώς και η λειτουργία των υπηρεσιών αυτών: *χωρισμός Εκκλησίας και κράτους* || *κλονίζεται η εμπιστοσύνη τού πολίτη στο ~* || *απρόσωπο / δαιδαλώδες / γραφειοκρατικό / σύγχρονο / αξιόπιστο ~* || *οι αναρχικοί κατέλυσαν το ~ στα επεισόδια τού Πολυτεχνείου* ΣΥΝ. εξουσία, αρχή, κυβέρνηση, διοίκηση, Δημόσιο· ΦΡ. (α) ***το κράτος είμαι εγώ*** (γαλλ. l'état c'est moi) φράση τού Λουδοβίκου ΙΔ' τής Γαλλίας, που εκφράζει τη φιλοσοφία τού απολυταρχισμού στην πιο ακραία εκδοχή (β) ***κράτος εν κράτει*** (λατ. imperium in imperio) (i) μικρό ανεξάρτητο κράτος μέσα στα όρια άλλου: *το Βατικανό είναι ~* (ii) οποιαδήποτε ομάδα ή δύναμη που συμπεριφέρεται ως αυτόνομη εξουσία στο πλαίσιο αυτόνομου κράτους: *η γραφειοκρατία έχει γίνει ~* (γ) ***αστυνομικό κράτος*** βλ. λ. *αστυνομικός* (δ) ***κράτος δικαίου*** το κράτος όπου κυριαρχεί το δίκαιο, όπου το δίκαιο αποτελεί ένα καθοριστικό πλαίσιο συμπεριφοράς για το κράτος (ε) ***κυρίαρχο / ανεξάρτητο κράτος*** κράτος που είναι κυρίαρχο εντός των ορίων του και είναι αναγνωρισμένη η διεθνής του προσωπικότητα (στ) ***υποτελές κράτος*** κράτος που βρίσκεται υπό την κηδεμονία ή προστασία άλλου ισχυρότερου κράτους (ζ) ***αυτόνομο κράτος*** κράτος εντός άλλου κράτους που απολαμβάνει καθεστώς αυτονομίας εντός των ορίων του, αλλά δεν είναι κυρίαρχο, ανεξάρτητο έναντι άλλων κρατών (η) ***κράτος πρόνοιας*** βλ. λ. *πρόνοια* **5.** το καθεστώς κυριαρχίας, η εξουσιαστική δύναμη: *το ~ τού νόμου* || (μτφ.) *«όπου είχε ~ κι εξουσία η Άνοιξη»* (Οδ. Ελύτης) ΣΥΝ. ισχύ, εξουσία, δύναμη, επιβολή· ΦΡ. (α) ***υπό το κράτος*** (+γεν.) υπό την επήρεια· υπό τον απόλυτο έλεγχο: *ήταν αδύνατο να αποφασίσει ψύχραιμα ~ τού φόβου* ΣΥΝ. υπό την επιβολή (κάποιου) (β) ***κατά κράτος*** (*κατὰ κράτος*, Θουκ. 8,100) καθ' ολοκληρίαν, εντελώς: *ηττήθηκαν ~ σε όλα τα μέτωπα* ΣΥΝ. ολοσχερώς. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ισχύς, δύναμη, εξουσία», < **kr̥-t-*, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. **ker-t-* «ισχύς, δύναμη» (πβ. αιολ. *κρέτ-ος*), πβ. σανσκρ. krátu- «ισχύς, θέληση» (πβ. αρχ. *κρατ-ύς* «ισχυρός»), γοτθ. hardus «σκληρός», γερμ. hart, αγγλ. hard, αρχ. γερμ. cræft «ρώμη, δύναμη», γερμ. Kraft κ.ά. Ομόρρ. *κρατ-ῶ, κρατ-αιός, κρατ-ερός / καρτ-ερός, κράτ-ιστος, κράτ-ημα, κρατητήριο* κ.ά., πιθ. κ. *καρκίνος* (βλ.λ.)].

κρατούμενο (το) {κρατουμέν-ου | -ων} ΜΑΘ. ο αριθμός που δείχνει τις δεκάδες, εκατοντάδες κ.λπ. που περισσεύουν από μία στήλη και υπολογίζονται (μεταφέρονται) στην αμέσως επόμενη κατά τις στοιχειώδεις αριθμητικές πράξεις (τής πρόσθεσης, τής αφαίρεσης, τού πολλαπλασιασμού και τής διαίρεσης)· ΦΡ. ***ένα το κρατούμενο*** για δεδομένο που κατά την πορεία μιας συστηματικής διερεύνησης και επεξεργασίας στοιχείων απομονώνεται ως ιδιαίτερα σημαντικό για την απόδειξη ή ενίσχυση μιας θέσης: *Δεν ξέρει από μαγαζί: έρχεται πελάτης, δεν τον καλωσορίζει: ~! Μετά τον σερβίρει βαριεστημένα...*

κρατούμενος (ο) {κρατουμέν-ου | -ων, -ους}, **κρατουμένη** (η) πρόσωπο που παρά τη θέλησή του (νομίμως ή μη) στερείται τής προσωπικής του ελευθερίας και κρατείται σε φυλακή ή κρατητήριο: *ανταρσία / απόδραση / καταγγελίες κρατουμένων* || *πολιτικοί / ποινικοί ~* ΣΥΝ. φυλακισμένος.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. μέσης φωνής τού αρχ. ρ. *κρατῶ*, απόδ. τού γαλλ. détenu].

κρατς (το) {άκλ.} ο ήχος τού μασήματος τραγανιστής τροφής, τού τριξίματος, τού τσαλακώματος χαρτιού, πλαστικού κ.λπ. Επίσης (εμφατ.) **κρατς-κρουτς** κ. **κράτσα-κρούτσα** κ. **κριτς-κράτς**.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

κρατύνω ρ. μετβ. {εκράτυνα} (σπάν.-αρχαιοπρ.) (λόγ.) ενισχύω, ισχυροποιώ: *με την πολιτική του εκράτυνε την αυτοκρατορία και επέβαλε παντού την ισχύ του* ΣΥΝ. κραταιώνω.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κράτος*].

κρατώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρατ-άς... κ. -είς... | κράτ-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω (κάτι) με το χέρι, κυρ. για να το μεταφέρω, να το στερεώσω ή να ελέγξω την κίνησή του: *~ ένα λουλούδι / το πιρούνι / το χέρι κάποιου / το τιμόνι / το κεφάλι* || *~ κάτι με προσοχή / απαλά / δυνατά / γερά* || *~ τσάντα* (λ.χ. κρεμασμένη στον ώμο μου) || *~ το κλειδί για κάτι* (έχω τον έλεγχο) || *~ κάτι στο ράφι* (βλ. λ. *ράφι*)· ΦΡ. (α) ***κρατώ (κάποιον) (στο χέρι)*** (μεσν. φρ.) διαθέτω στοιχεία εις βάρος (κάποιου), με τα οποία μπορώ να τον ελέγξω: *δεν μπορεί να κάνει τίποτα· έχουμε πολλά στοιχεία και τον κρατάμε γερά* (β) (παροιμ.) ***όπου ακούς πολλά κεράσια, κράτα / πάρε και μικρό καλάθι*** βλ. λ. *καλάθι* (γ) ***κρατώ (σφιχτά) / αφίγγω τα λουριά (σε κάποιον)*** βλ. λ. *λουρί* (δ) (παροιμ.) ***κράτα με να σε κρατώ (ν' ανεβούμε στο βουνό)*** βοήθησέ με, για να σε βοηθήσω (ε) ***κρατώ το φανάρι*** βλ. λ. *φανάρι* **2.** (γενικά) στηρίζω, μπορώ να αντέξω το βάρος (από κάτι): *δεν νομίζω ότι αυτό το συρματάκι μπορεί να κρατήσει τόσο βάρος / τα δύο κομμάτια μαζί* || *δεν με κρατούν τα χέρια / τα πόδια μου* || *δεν με κρατάει η μέση μου* (κουράζομαι να στέκομαι, πονάω στη μέση) || (μτφ.) *τον κράτησε ζωντανό η ελπίδα τής σωτηρίας* **3.** έχω (κάποιον/κάτι) αγκαλιά: *κράτα με, φοβάμαι!* || *κράτησε τρυφερά το παιδί της* **4.** συγκρατώ (με τα χέρια ή το σώμα): *τον κρατούσαν, για να μην τον χτυπήσει!* **5.** έχω (κάτι) πάνω μου, μαζί μου: *κρατάς καθόλου λεφτά / αναπτήρα / ταυτότητα;* **6.** έχω (κάποιον) υπό κράτηση: *τον κρατούν στο αστυνομικό τμήμα* **7.** συγκρατώ, απορροφώ: *ο οργανισμός του δεν κρατά τα απαραίτητα συστατικά* || *το φράγμα κρατάει τα νερά τού ποταμού* || *το σφουγγάρι κρατάει πολύ νερό* || *οι ρίζες των δέντρων κρατούν το χώμα στις πλαγιές τού βουνού* || (μτφ.) *η μνήμη μου δεν κρατά πια τίποτα* **8.** φυλάω κάτι, το προφυλάσσω από την κατανάλωση: *κράτα λίγα λεφτά στην άκρη* || *κρατάει το καλό κρασί για τους ξένους* **9.** διατηρώ (κάτι/κάποιον) σε συγκεκριμένη θέση ή κατάσταση: *μη με κρατάς σε αγωνία!* || *~ το φως αναμμένο / το σώμα ζεστό / το σπίτι καθαρό* || *~ σταθερή πορεία* (έχω σταθερές επιλογές)· ΦΡ. (α) ***κρατώ / αφήνω απόσταση*** βλ. λ. *απόσταση* (β) ***κρατώ (κάποιον) σε απόσταση*** βλ. λ. *απόσταση* (γ) ***κρατώ / τηρώ τις αποστάσεις*** βλ. λ. *απόσταση* (δ) ***κρατώ (κάποιον) μακριά (μου)*** δεν ενθαρρύνω την επαφή, την προσέγγιση με κάποιον (ε) ***κρατώ ψηλά το κεφάλι*** (i) διατηρώ την αξιοπρέπειά μου (ii) αντέχω, διατηρώ τις ψυχικές μου δυνάμεις: *πέρασε πολλές δοκιμασίες, αλλά κράτησε ψηλά το κεφάλι* (στ) ***κρατώ κλειστό το στόμα μου*** βλ. λ. *στόμα* **10.** εξακολουθώ να έχω (κάτι), κάνω (κάτι) να εξακολουθεί να υπάρχει: *~ την αξιοπρέπειά μου / τα προσχήματα / το ποσοστό μου* || *σε αυτές τις περιπτώσεις η λέξη κρατά τον τόνο της* || *η εταιρεία αυτή κρατά την πρώτη θέση στην αγορά* || *~ κακία* (βλ. λ. *κακία*) / *πισινή* (βλ. λ. *πισινή*) || *~ τα μάτια κλειστά μπροστά σ' ένα πρόβλημα* (αρνούμαι να παραδεχτώ κάτι, υποκρίνομαι πως δεν υπάρχει κάτι) || *~ τσίλιες* (βλ. λ. *τσίλια*) || *~ τα μπόσικα* (βλ. λ. *μπόσικος*)· ΦΡ. (α) ***κρατώ τη θέση μου*** (i) συμπεριφέρομαι και ενεργώ κατά τρόπο που ταιριάζει στην κοινωνική μου θέση ή την αξιοπρέπειά μου: *μια κυρία ξέρει να κρατά τη θέση της* (ii) επιμένω στη θέση μου, δεν αλλάζω τη γνώμη μου (β) ***κρατώ τη σειρά*** ακολουθώ την καθορισμένη σειρά στις ενέργειές μου: *θα γίνουν όλα, αλλά θα κρατήσουμε τη σειρά που έχουμε* (γ) ***κρατώ καλή σειρά*** έχω καλό προγραμματισμό: *ξέρει και κρατά καλή σειρά στη δουλειά του* (δ) ***κρατώ μια σειρά*** ταξινομώ τις ενέργειές μου, ακολουθώ μία σειρά (ε) ***κρατώ χαρακτήρα*** ακολουθώ σταθερή στάση, χωρίς να υποκύπτω σε πιέσεις, πειρασμούς: *είπα να κρατήσω χαρακτήρα, αλλά τελικά δεν άντεξα και ενέδωσα* (στ) ***κρατώ μούτρα***

(σε κάποιον) εξακολουθώ να εκφράζω τη δυσαρέσκειά μου απέναντι σε κάποιον για προηγούμενη σύγκρουση. διαφωνία μας, δείχνοντάς το με την έκφραση τού προσώπου μου (ζ) ***κρατώ το παιδί*** (i) αποφασίζω να μην κάνω έκτρωση, να γεννήσω το παιδί που έχω συλλάβει: *παρά την αντίδραση τού οικογενειακού της περίγυρου, η νεαρή κοπέλα αποφάσισε να κρατήσει το παιδί* (ii) προσέχω ένα παιδί όσο λείπουν οι γονείς του. κάνω μπέιμπι-σίτινγκ (η) ***κρατώ (κάποιον) στη ζωή*** (i) βοηθώ (κάποιον) να μην πεθάνει: *μόνο τα μηχανήματα πλέον τον κρατούσαν στη ζωή*, *τους περιποιήθηκε, τους έδωσε ό,τι είχε και κατάφερε να τους κρατήσει στη ζωή* (ii) δίνω τη δύναμη σε κάποιον να επιβιώσει σε αντίξοες συνθήκες: *η ελπίδα της να δει ξανά τα παιδιά της την κράτησε στη ζωή, παρά τα όσα πέρασε* **11.** διατηρώ (κάτι) στη μνήμη μου: ~ *τις ωραίες μόνο στιγμές, τα άλλα τα αφήνω* || *εγώ τα ~ αυτά. μη νομίζεις πως ξεχνώ*· ΦΡ. (α) ***κρατάω (κάτι) μανιάτικο / γινάτι*** βάζω (κάτι) πείσμα. θυμούμαι με εκδικητική διάθεση: *πάνε χρόνια από τότε. αλλά αυτός το κρατάει μανιάτικο!* ΑΝΤ. ξεχνώ (β) ***κρατάω (κάτι) αμανάτι*** βλ. λ. *αμανάτι* (γ) ***κρατάω κακία (σε κάποιον)*** δεν ξεχνώ κάτι κακό που μου έκανε (κάποιος) και επιθυμώ να του το ανταποδώσω **12.** διατηρώ την κυριότητα (πράγματος), εξακολουθώ να χρησιμοποιώ ή να κατέχω (κάτι): *μου κρατάτε τη θέση / τη σειρά για ένα λεπτό, να μην ξαναπεριμένω στην ουρά;* || *μετακόμισε στο ρετιρέ, αλλά θα κρατήσει και το διαμέρισμα τού πρώτου* || *πήραν εντολή να κρατήσουν τις θέσεις πάση θυσία* **13.** έχω στην κατοχή μου: ~ *πολλά στοιχεία γι' αυτή την υπόθεση* **14.** τηρώ (κάτι). είμαι συνεπής (σε κάτι): ~ *υπόσχεση / δέσμευση / τον όρκο μου* || ~ *μυστικό* (είμαι εχέμυθος, δεν διαδίδω μυστικό)· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***δάσκαλε που δίδασκες (και νόμο δεν εκράτεις)*** βλ. λ. *διδάσκω* (β) ***κρατώ τον λόγο μου*** πραγματοποιώ τις υποσχέσεις που δίνω (γ) ***κρατώ (κάτι) κρυφό*** δεν αποκαλύπτω κάτι: *τόσα χρόνια το κρατούσαν κρυφό ότι είχε πρόβλημα υγείας* **15.** είμαι ή γίνομαι συνεχιστής ενός πράγματος: ~ *τις παραδόσεις / τα ήθη και έθιμα ενός τόπου* || *το παιδί κρατάει το όνομα τού πατέρα του* **16.** (μτφ.) συνέχω. διατηρώ (κάτι) ενωμένο. κυρ. στηρίζοντας και ενισχύοντάς το: *μετά τον χαμό τού άνδρα της αυτή κράτησε την οικογένεια* || *σ' αυτό το παιχνίδι ήταν ο παίκτης που κράτησε την ομάδα* **17.** συγκρατώ χωρίς να εκφράζω, δεν εξωτερικεύω (κάτι): *κράτα τη γνώμη σου για τον εαυτό σου!* || *τα κρατάει όλα μέσα του* || ~ *τον θυμό / την οργή / την αγανάκτησή μου*· ΦΡ. ***κράτα τα λόγια σου*** κ. ***κράτα / κρύβε λόγια*** (μεσν. φρ.) μη λες όσα ξέρεις ή θέλεις να πεις, να είσαι συγκρατημένος σε αυτά που λες: ~, *δεν ξέρεις τι γίνεται αύριο* || ~, *γιατί και οι τοίχοι έχουν αφτιά!* **18.** (στο β' πρόσ. προστ. ***κράτα***) μη μου δίνεις (κάτι). πάρε πίσω. σου επιστρέφω (κάτι): ~ *τα ρέστα!* || (μειωτ.) ~ *τη συγγνώμη σου / το δώρο σου, δεν το θέλω!* **19.** σημειώνω. καταγράφω (κάτι): *κράτα το τηλέφωνό μου και πάρε με αύριο!* || *η γραμματέας μου θα κρατήσει τα στοιχεία σας* **20.** καταχωρίζω, σημειώνω συστηματικά: ~ *τις απουσίες των μαθητών / τα πρακτικά των συνεδριάσεων / ημερολόγιο* **21.** αναλαμβάνω την ευθύνη ενός πράγματος. διαχειρίζομαι ή διοικώ (κάτι): ~ *το ταμείο μιας επιχείρησης* || ~ *το απουσιολόγιο* || *αυτή κρατάει μόνη της το μαγαζί / το περίπτερο* || *κρατάει το νοικοκυριό* **22.** αναλαμβάνω υπό την προστασία μου (κάποιον/κάτι). φροντίζω: *η μάννα της τους κρατάει τα παιδιά όταν εργάζονται* **23.** ελέγχω και κατευθύνω (συνήθ. ομάδα ατόμων): *ο έμπειρος ομιλητής ξέρει να κρατά το ακροατήριό του* **24.** δεσμεύω τον χρόνο (κάποιου). καθιστώντας υποχρεωτική την παρουσία του: *τα παιδιά την κρατούν στο σπίτι* || *τους κράτησαν στο γραφείο μέχρι αργά λόγω τής πολλής δουλειάς* || *μη με κρατάς άλλο, πρέπει να φύγω* **25.** διακόπτω, ανακόπτω· ΦΡ. ***κρατώ / βαστώ την αναπνοή μου*** βλ. λ. *αναπνοή* **26.** προπληρώνω ή δεσμεύω προκαταβολικά (κάτι) για μελλοντική χρήση: *έχουμε κρατήσει δίκλινο δωμάτιο σε ξενοδοχείο* || *να κρατήσεις θέσεις για την πρωινή πτήση* || (κ. μεσοπαθ.) *το τραπέζι είναι κρατημένο* (ρεζερβέ) **27.** παρακρατώ. αφαιρώ ένα τμήμα από το χρηματικό ποσό που δικαιούται κανείς: *του κρατάνε πολλά για ασφάλεια και σύνταξη* || *δεν μου έδωσες σωστά τα ρέστα, κράτησες ένα χιλιάρικο παραπάνω* **28.** υπεξαιρώ. αφαιρώ ή αποκρύπτω (κάτι) από τον νόμιμο κάτοχό του: *κατήγγειλε ότι οι αρχές τού κρατούν παράνομα την αλληλογραφία του* || *του έστειλε δώρο έναν χρυσό αναπτήρα, αλλά τον κράτησε κάποιος από το ταχυδρομείο* || *η λογοκρισία επιλέγει ποιες πληροφορίες θα κρατήσει και ποιες θα δημοσιευθούν* **29.** κατέχω: *οι επαναστάτες εξακολουθούν να κρατούν το βόρειο τμήμα τής πόλης* **30.** σε σειρά τυποποιημένων φρ. σχηματίζοντας περιφράσεις, όπως: ~ *λογαριασμό* (λογαριάζω) || ~ *σημειώσεις* (σημειώνω) || ~ *ισορροπία* (ισορροπώ) || ~ *συντροφιά / παρέα* (συντροφεύω) || ~ *δροσιά / ζέστη* (διατηρώ δροσιά ή ζέστη. διατηρώ σταθερή τη θερμοκρασία) **31.** κάνω (κάτι) να διαρκέσει: *μην κρατήσεις πολύ το τηλεφώνημα* || *η υψίφωνος κράτησε την κορώνα για ένα λεπτό* ♦ (αμετβ.) **32.** κατάγομαι. έχω την προέλευσή μου από κάπου: *από πού κρατάς;* || *από πού κρατάει η σκούφια σου;* || *κρατά από μεγάλο σόι / αριστοκρατική οικογένεια* **33.** μένω αναλλοίωτος, δεν φθείρομαι με τη χρήση: *κράτησε αυτό το παλτό, δέκα χρόνια το έχω και είναι σαν καινούργιο!* || *πόσο κρατάει το γάλα εκτός ψυγείου;* **34.** (μτφ.) αντέχω, διατηρώ τις ψυχικές μου δυνάμεις και αντιστάσεις: *πόσο θα κρατήσει κι η μάννα τους να τους βλέπει σ' αυτό το χάλι;* || *πώς κρατά αυτός ο άνθρωπος ακόμα και δεν τρελαίνεται;* **35.** έχω διάρκεια: *πόσο θα κρατήσει η ταινία / η συζήτηση;* || *πολύ κράτησε αυτή η ιστορία / αυτό το βιολί* || *η προετοιμασία τους κράτησε δύο μήνες* ΣΥΝ. διαρκώ· ΦΡ. ***(κάτι / κάποιος) καλά κρατεί*** (κάτι/κάποιος) συνεχίζει να βρίσκεται σε ακμή, σε ισχύ, σε υψηλό επίπεδο. να διαρκεί με αμείωτη ένταση κ.λπ.: *«αν στην Ελλάδα το καλοκαίρι ακόμη ~, στη Γερμανία το μόνο που παραμένει καυτό για την ώρα είναι η προεκλογική περίοδος»* (εφημ.) || *«ο αντίπαλός τους. το Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα, ~»* (εφημ.) || *ο χορός ~* (βλ. λ. *χορός*) **36.** (για καιρό) διατηρούμαι: *το καλοκαίρι κρατάει μέχρι και τον Οκτώβριο συνήθως* ΣΥΝ. παρατείνομαι **37.** προβάλλω αντίσταση: *η πόλη κρατά ακόμα παρά τη στενή πολιορκία τού εχθρού* ΣΥΝ. αντιστέκομαι **38.** (προστ. ***κράτει!***) ως ναυτικό παράγγελμα προς τον μηχανικό μηχανής για να σταματήσει τις μηχανές· κυρ. στη ΦΡ. ***κάνω κράτει*** (σε κάτι) δείχνω συγκράτηση σε κάτι. σταματώ: *να κάνουμε λίγο κράτει στα έξοδα, γιατί φεύγουν πολλά λεφτά!* (μεσοπαθ. ***κρατιέμαι***) **39.** πιάνομαι από (κάπου): ~ *από το τραπέζι / από τη χειρολαβή, για να μην πέσω* || (μτφ.) *από πού να κρατηθείς, όταν όλα ανατρέπονται τόσο γρήγορα;* ΣΥΝ. στηρίζομαι **40.** βρίσκομαι σε καλή κατάσταση (από οικονομικής ή κοινωνικής πλευράς, ως προς τη φυσική μου κατάσταση. την υγεία ή την εμφάνισή μου κ.λπ.): *δεν είναι και ο Ωνάσης. αλλά κρατιέται καλά!* || *για άνθρωπο εβδομήντα χρονών κρατιέται θαυμάσια!* || *το πρόσωπό της κρατιέται υπέροχα. ούτε μια ρυτίδα!* **41.** συγκρατούμαι: *δεν κρατιέμαι, θα το πω!* || *δεν κρατήθηκε και έβαλε τα γέλια* **42.** ΝΟΜ. ***κρατείται*** έκφραση που χρησιμοποιείται στη δικαστηριακή πράξη και σημαίνει ότι η εκδίκαση μίας υπόθεσης μετατίθεται για το τέλος τής σειράς χωρίς να αναβληθεί, είτε γιατί κάποιος από τους συνηγόρους έχει προσωρινό κώλυμα είτε για άλλον λόγο.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρατῶ (-έω)* «εξουσιάζω – κατέχω» < κράτος (βλ.λ.). Ο τ. *κράτει* είναι προστ. ενεστ. β' προσώπου τού *αρχ. κρατῶ (-έω)*. Ως ναυτ. πρόσταγμα αποδίδει το ιταλ. ferma].

-κρατώ / -κρατούμαι β' συνθετικό για τον σχηματισμό ρημάτων που δηλώνουν: **1.** το καθεστώς υποτέλειας που επιβάλλεται σε κάποιους: *ενετο-κρατούμαι. φραγκο-κρατούμαι* **2.** αριθμητική υπεροχή: *γυναικο-κρατούμαι, ανδρο-κρατούμαι.*

[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *ἐπι-κρατῶ, ἀριστο-κρατοῦμαι*), το οποίο προέρχεται από το ρ. *κρατῶ* «εξουσιάζω»].

κρατών, -ούσα. -ούν {κρατούντ-ος (θηλ. κρατούσης) | -ες (ουδ. *-α*). -ων (θηλ. -ουσών)} (λόγ.) **1.** αυτός που επικρατεί. που κυριαρχεί: *τα κρατούντα κοινωνικά πρότυπα* || *η κρατούσα άποψη / θέση / θεωρία* **2.** ***κρατούντες*** (οι) αυτοί που επισήμως ασκούν την εξουσία. οι κυβερνώντες.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρατῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *κρατῶ* «εξουσιάζω, κυριαρχώ» (βλ.λ.)].

κραυγάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κραύγασα} βγάζω κραυγή, φωνάζω με ένταση, με δύναμη: *το πλήθος κραύγαζε κατά των συνωμοτών* || ~ *από πόνο* || *όρμησε κραυγάζοντας και χειρονομώντας έξαλλος!* || *«φύγε!», κραύγασε με μίσος* ΣΥΝ. σκούζω, ωρύομαι, ουρλιάζω, κράζω, ξεφωνίζω ΑΝΤ. σιγομιλώ. ψιθυρίζω. — **κραυγασμός** (ο) [μτγν.].

κραυγαλέος, -α, -ο [1659] εξαιρετικά έντονος. ολοφάνερος: ~ *αδικία / ανισότητα / παράδειγμα · περιπτώσεις λαθών* || *τέτοιες ~ παρατυπίες αφήνουν υποψίες για την ακεραιότητα των ελεγκτών* ΣΥΝ. χτυπητός. πρόδηλος. **κραυγαλέ-α / -ως** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γοερός*.

[ΕΤΥΜ. < *κραυγή* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

κραυγή (η) **1.** η πολύ δυνατή και βίαιη φωνή. το έντονο κάλεσμα, ξεφωνητό: *βγάζω ~ πόνου / απελπισίας / αγωνίας / αποδοκιμασίας* || *ακούστηκε η ~ μιας γυναίκας* || ~ *βοήθειας* ΣΥΝ. φωνή, ξεφώνημα **2.** η οξεία και δυνατή φωνή που βγάζουν ορισμένα πτηνά: *η ~ τού βατράχου είναι κοάξ-κοάξ* || *η ~ τού κορακιού.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kr̥-ug-, συνεσταλμ. βαθμ. (με παρέκταση -ug-) τού Ι.Ε. *ker-, ηχομιμητική ρίζα κραυγών ορισμένων πουλιών. πβ. αρχ. σκανδ. hraukr «κορμοράνος». γοτθ. hrūk «λάλημα πετεινού», ρωσ. kruk. λατ. corvus «κόρακας» κ.ά. Ομόρρ. *κρά-ζω, κρώ-ζω. κόρ-αξ (-ακας), κορώνη* (> *κουρούνα*) κ.ά.].

κραχ (το) {άκλ.} ΟΙΚΟΝ. **1.** η αιφνίδια και ραγδαία πτώση των τιμών τού χρηματιστηρίου εξαιτίας πανικού που δημιουργείται στον χώρο τής οικονομίας (από οικονομικά ή πολιτικά γεγονότα): *το μεγάλο ~ τού 1929 στην Αμερική* || *στο ~ τού 1987 ο δείκτης τιμών Dow Jones έχασε 22% στο χρηματιστήριο τής Ν. Υόρκης* **2.** η ξαφνική κατάρρευση επιχείρησης (με μεγάλη οικονομική δύναμη) ΣΥΝ. πτώχευση.

[ΕΤΥΜ. < γερμ. Krach «γδούπος. πτώση». πβ. κ. *αγγλ.* crack «σπάζω», γαλλ. craquer κ.τ.ό., ονοματοποιημένοι όροι].

κράχτης (ο) {κραχτών} **1.** πρόσωπο που διαλαλεί. ο τελάλης: *έστειλε κράχτες σ' όλη τη χώρα για τα μαντάτα* ΣΥΝ. κήρυκας. διαλαλητής **2.** (α) όποιος ή ό,τι μαζεύει κόσμο, κυρ. σε θέαμα. παράσταση. που προσελκύει το ενδιαφέρον πελατών: *σ' ένα νυχτερινό κέντρο πρέπει να υπάρχει ένα μεγάλο όνομα. ένας διάσημος τραγουδιστής, για ~* (β) οτιδήποτε χρησιμοποιείται για να ελκύσει την προσοχή των άλλων, ιδ. στο εμπόριο: *έβαλε το ωραίο φουστάνι στη βιτρίνα για ~. αλλά μέσα πουλούσε δεύτερα πράγματα* (γ) πτηνό ή ζώο που χρησιμοποιείται στο κυνήγι. για να τραβάει άλλα ζώα σε παγίδα **3.** (κακόσ.) υπάλληλος (μερικές φορές κακόφημου ή παράνομου) μαγαζιού. που προσελκύει (ψαρεύει) πελάτες.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κράκτης*, μεταγενέστερος τ. τού αρχ. *κεκράκτης*. αναδιπλασιασμένη μορφή θέματος που απαντά στο ρ. *κράζω*].

κρέας (το) {κρέ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η σάρκα των ζώων· η συνολική μάζα μυών, λίπους. τενόντων και συνδέσμων μεταξύ τού δέρματος και τού σκελετού στο σώμα σπονδυλωτού ή άλλου ζώου (κυρ. ο μυϊκός ιστός)· ΦΡ. (α) ***δεν πιάνει κρέας πάνω του*** για άνθρωπο πολύ αδύνατο, κοκκαλιάρη. που δεν παχαίνει: *όσο και να φάει. ~!* ΣΥΝ. δεν πιάνει ξίγγι (πάνω του) (β) (εκφραστ.) ***ένα μάτσο κρέας*** για άνθρωπο αγύμναστο, δυσκίνητο και χοντρό. με νωθρές αντιδράσεις και παθητικότητα: *από το καθισιό και το φαγητό όλη μέρα κατάντησε ~* ΣΥΝ. λαπάς (γ) (εκφραστ.) ***κάνω τα μούτρα (κάποιου) κρέας*** (i) χτυπώ (κάποιον) πολύ, δέρνω με αγριότητα (και ως απειλή): *αν σε πιάσω. θα σου κάνω τα μούτρα κρέας* ΣΥΝ. σπάω κάποιον στο ξύλο, (λαϊκ.-σκωπτ.) χαλάω την πρόσοψη (σε κάποιον) (ii) (ειρων.) εξευτελίζω (κάποιον) εντελώς. τον ντροπιάζω: *τώρα μάλιστα, του έκανες τα μούτρα*

κρέας με αυτό που είπες! ΣΥΝ. κάνω (κάποιον) να μη μπορεί να σταθεί, προσβάλλω, θίγω, κάνω (κάποιον) να ντραπεί **2.** (ειδικότ. για το ανθρώπινο σώμα) η πλούσια σάρκα, όγκος μυών και λίπους: *βλέπω έχεις ~ πάνω σου!* (είσαι εύσωμος, εύσαρκος) **3.** τα εδώδιμα τμήματα τού σώματος των σφαγίων, η σάρκα συγκεκριμένων ζώων, που χρησιμοποιείται για τη διατροφή των ανθρώπων (κυρ. η σάρκα των θηλαστικών, κατ' αντιδιαστολή προς τη σάρκα ψαριών και πουλερικών ή προς τα όσπρια, τα χορταρικά, τα φρούτα, τα ζυμαρικά κ.λπ.): *~ βοδινό / μοσχαρήσιο / χοιρινό / πρόβειο* || *~ κόκκινο* (από αρνί, μοσχάρι, κατσίκι) / *λευκό* (από ψάρι, πουλερικά, χοιρινό) || *~ νωπό / κατεψυγμένο / καπνιστό / κονσερβοποιημένο / αλεσμένο* (κιμάς)· ΦΡ. (παροιμ.) ***το φτηνό το κρέας το τρών' οι σκύλοι*** κάτι ευτελές, κατώτερης ποιότητας αποδεικνύεται άχρηστο **4.** καθένα από τα παραπάνω εδώδιμα τμήματα τού σώματος των σφαγίων, παρασκευασμένο και μαγειρεμένο ως φαγητό: *~ κοκκινιστό / ψητό / βραστό / στα κάρβουνα* || *οι γιατροί συνιστούν την αποφυγή τής υπερκατανάλωσης κρέατος* || *μία μερίδα ~.* — (υποκ.) **κρεατάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *qrew- «ωμό κρέας», πβ. σανσκρ. kraviṣ-, kravyam, λατ. cruor «πηγμένο αίμα», crudus «αιματηρός, βίαιος» (> crudelis > γαλλ. cruel), πολ. krew «αίμα», αρχ. γερμ. hrao «ωμός», αγγλ. raw, γερμ. roh κ.ά.].

κρεαταγορά (η) **1.** η αγορά κρεάτων· τόπος αγοραπωλησίας κρεάτων **2.** (ειδικότ.) μεγάλο κατάστημα που πουλάει κρέας, κρεοπωλείο.

κρεατάκια (τα) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) σαρκώδεις, αδενοειδείς εκβλαστήσεις, που αναπτύσσονται στη μύτη εμποδίζοντας την αναπνοή και αφαιρούνται με χειρουργική επέμβαση.

κρεατάλευρο (το) {-ου κ. -εύρου | -ων κ. -εύρων} σκόνη που προέρχεται μετά από επεξεργασία, από τα μη βρώσιμα μέρη κρεάτων (κόκκαλα κ.λπ.) και χρησιμοποιείται ως ζωοτροφή.

κρεατής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού ανθρώπινου δέρματος **2.** ***κρεατί*** (το) το χρώμα τού ανθρώπινου δέρματος.

κρεατίλα (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική οσμή τού (νωπού κυρ.) κρέατος.

κρεατινή (η) ▸ κρεάτινος

κρεατίνη (η) [1880] {κρεατινών} ΒΙΟΛ. πρωτεϊνική ουσία που συντίθεται από αμινοξέα, απαντά στο αίμα, στον εγκέφαλο και στους μυς και είναι σημαντικό απόθεμα ενέργειας για τη μυϊκή συστολή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. créatine].

κρεατινίνη (η) {κρεατινινών} ΒΙΟΛ. μεταβολικό παράγωγο τής κρεατίνης (βλ.λ.), που βρίσκεται στο αίμα και στα ούρα, από όπου απεκκρίνεται σε σταθερή ποσότητα ανά 24ωρο ανεξαρτήτως τής διατροφής τού ατόμου και δίνει ενδείξεις για την ομαλή λειτουργία των νεφρών.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. créatinine].

κρεάτινος, -η, -ο **1.** αυτός που είναι από κρέας, που αποτελείται από κρέας, σάρκα **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***κρεατινή (εβδομάδα)*** η προτελευταία εβδομάδα τής Αποκριάς, κατά την οποία επιτρέπεται να τρώει κανείς κρέας (β) ***κρεατινή Κυριακή*** η Κυριακή τής Κρεοφάγου, η τρίτη Κυριακή τής Αποκριάς. Επίσης **κρεατινός,** -ή, -ό (σημ. 2) κ. **κρεατένιος,** -ια, -ιο (σημ. 1).

κρεατοελιά (η) μικρό, φυσικό, συνήθ. σκουρόχρωμο και εκ γενετής, σαρκώδες εξόγκωμα στο ανθρώπινο δέρμα (που μοιάζει με μικρή ελιά)· (επιστημ.) ο μελαγχρωματικός σπίλος.

κρεατομηχανή (η) η μηχανή με την οποία αλέθουμε το κρέας, για να γίνει κιμάς.

κρεατόμυγα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η μεγάλη μύγα που αφήνει τα αβγά της στο κρέας μέχρι την επώασή τους.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. mouche de la viande].

κρεατόπιτα (η) {δύσχρ. κρεατοπιτών} πίτα με γέμιση από μικρά κομμάτια κρέατος ή κιμά, (συνήθ.) ρυζιού και μυρωδικά.

κρεατόσουπα (η) {δύσχρ. κρεατοσουπών} σούπα για την παρασκευή τής οποίας χρησιμοποιείται ο ζωμός βρασμένου κρέατος.

κρεατοφαγία (η) {χωρ. πληθ.} η κατανάλωση κρέατος (κυρ. στην καθημερινή διατροφή) ΑΝΤ. χορτοφαγία.

κρεατοφάγος, -ος, -ο [1894] αυτός που η διατροφή του στηρίζεται στην κατανάλωση κρέατος, που τρώει πολύ ή συχνά κρέας ΣΥΝ. κρεοφάγος. Επίσης **κρεατοφαγάς** (ο) {κρεατοφαγάδες}.

κρεατωμένος, -η, -ο αυτός που έχει σώμα πλούσιο σε σάρκα (λόγω μυών ή λίπους), που «έχει κρέας πάνω του» ΑΝΤ. κοκκαλιάρης.

κρεβάτι (το) (παλαιότ. ορθ. *κρεββάτι*) {κρεβατ-ιού | -ιών} **1.** έπιπλο με επίπεδη βάση, στην οποία τοποθετείται στρώμα για την ανάπαυση και τον ύπνο ανθρώπου πάνω σε αυτό: *βάζω* (κάποιον) *στο ~* (τον κοιμίζω) || *σηκώνομαι από το ~* (ξυπνάω) || *σηκώνω κάποιον από το ~* (τον ξυπνάω) || *τα πόδια τού ~* (το κάτω μέρος του) || *το κεφαλάρι τού ~* || *~ σκαλιστό / μπρούντζινο / ξύλινο / στρωμένο / πτυσσόμενο / μονό / διπλό* (για δύο άτομα) / *με κολόνες / με ουρανό* (με σκεπή) / *παιδικό / νοσοκομείου / νυφικό* (που έχει στρωθεί και στολιστεί για την πρώτη νύχτα τού γάμου) ΣΥΝ. (λόγ.) κλίνη, (για μωρά) κούνια, (πρόχειρο) ράντζο, (αρχαιοπρ.) ευνή, (λαϊκ.) ντιβάνι· ΦΡ. (α) ***(είμαι / μένω) στο κρεβάτι*** είμαι κλινήρης, αδυνατώ λόγω ασθενείας να ακολουθήσω το καθημερινό πρόγραμμα δραστηριοτήτων μου: *~ με 40 πυρετό* || *ο γιατρός τού είπε να μείνει στο κρεβάτι ακόμα λίγες μέρες* (β) ***πέφτω στο κρεβάτι*** πέφτω για ύπνο: *πέφτει στο κρεβάτι από τις εννιά* ΣΥΝ. κοιμάμαι (γ) ***ρίχνω (κάποιον) στο κρεβάτι*** (i) (για αρρώστια κ.λπ.) καταβάλλω (κάποιον): *για έναν μήνα τον έριξε στο κρεβάτι η υπερκόπωση* (ii) (για πρόσ.) καταφέρνω να κάνω κάποιον να δεχθεί να συνευρεθεί μαζί μου ερωτικά: *με τις υποσχέσεις του κατάφερε να τη ρίξει στο κρεβάτι* (δ) ***κάνω / στρώνω / φτειάχνω το κρεβάτι*** στρώνω σεντόνια και κουβέρτες, τακτοποιώ τα κλινοσκεπάσματα μετά τον ύπνο: *έφυγε βιαστικά το πρωί και δεν πρόλαβε να κάνει το κρεβάτι* ΣΥΝ. στρώνω, φτειάχνω τα σεντόνια (ε) ***κρεβάτι τού πόνου*** το κρεβάτι στο οποίο ο άρρωστος υπομένει τους πόνους, την ταλαιπωρία μιας ασθένειας: *ήταν δίπλα του στο ~ ώς την τελευταία μέρα* || *δεν έχασε το χιούμορ του ούτε και στο ~* **2.** κλίνη ξενοδοχείου ή νοσοκομείου και συνεκδ. δωμάτιο ξενοδοχείου ή νοσοκομείου και οι αντίστοιχες υπηρεσίες και η εξυπηρέτηση που παρέχονται σε πελάτη, ασθενή κ.λπ.: *δεν μπορούσε να βρει ~ για τη νύχτα· όλα τα ξενοδοχεία ήταν πλήρη* ΣΥΝ. δωμάτιο, (λόγ.) κλίνη **3.** έθιμο τού γάμου, κατά το οποίο συγγενείς και φίλοι, αφού στρωθεί το κρεβάτι των μελλονύμφων, αφήνουν επάνω χρήματα, πετάνε ρύζι κ.ά. **4.** η ερωτική συνεύρεση, οι επιδόσεις των εραστών κατά τη διάρκεια τής σεξουαλικής πράξης: *είναι καλός / βίαιος / τρυφερός στο ~* || *κάνω ~* (κάνω έρωτα) || *ταιριάζουν στο ~* ΣΥΝ. έρωτας, σεξ· ΦΡ. ***πάω στο κρεβάτι (με κάποιον)*** συνευρίσκομαι σεξουαλικά με κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *φάκελος.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρεβάτιον* < μτγν. *κραβάτιον,* υποκ. τού ουσ. *κράβ(β)ατος,* αβεβ. ετύμου, πιθ. ανατολικό δάνειο, όπως και το συνώνυμο λατ. grabatus].

κρεβατίνα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** οριζόντιο καφασωτό, διχτυωτό πλαίσιο, στο οποίο μπλέκεται και στερεώνεται η κληματαριά: *μεταλλική / ξύλινη ~* || *~ από καλάμι* **2.** (συνεκδ.) η κληματαριά: *τα φύλλα τής ~.*

κρεβατοκάμαρα (η) {δύσχρ. κρεβατοκαμαρών} το υπνοδωμάτιο, το δωμάτιο που χρησιμοποιείται για τον ύπνο, για την ανάπαυση των ενοίκων: *πεντάρι διαμέρισμα με τρεις ~.*

κρεβατομουρμούρα (η) {χωρ. πληθ.} η φορτική και κουραστική έκφραση παραπόνων μεταξύ συζύγων / εραστών, η γκρίνια στο κρεβάτι (πριν από τον ύπνο): *η γυναίκα του δεν τον αφήνει να κοιμηθεί με την ~ κάθε βράδυ!*

κρεβάτωμα (το) {κρεβατώμ-ατος | -ατα, -άτων} το να αναγκάζεται κάποιος να μένει στο κρεβάτι λόγω ασθενείας.

κρεβατώνω ρ. μετβ. {κρεβάτω-σα, -θηκα, -μένος} κάνω (κάποιον) να πέσει άρρωστος στο κρεβάτι: *αυτή η γρίπη μάς κρεβάτωσε* || *είναι κρεβατωμένος με πυρετό* ΣΥΝ. αρρωσταίνω, ρίχνω στο κρεβάτι.

κρείσσων, -ων, -ον κ. **κρείττων** {κρείσσ-ονος, -ονα | -ονες (ουδ. -ονα), -όνων} (αρχαιοπρ.) αυτός που διαθέτει μεγαλύτερη ισχύ, δύναμη, που πλεονεκτεί σε δυνάμεις, καλύτερος ΑΝΤ. χειρότερος, ασθενέστερος· ΦΡ. ***κατά το κρεῖττον*** κατά τον τρόπο που υπαγορεύει η ηθική: *ομιλεί και πράττει ~* ΣΥΝ. ηθικά, σωστά. — **κρεισσόνως** κ. **κρειττόνως** επίρρ. [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. αττ. *κρείσσων / -ττων* (κατ' αναλογίαν προς το *ἀμείνων*) < *κρέσσων* (ιων.) < **κρέτ-jων,* που εμφανίζει το θ. **κρετ-,* από όπου και *κρέτ-ος,* αιολ. τ. τής λ. *κράτος* (βλ.λ.). Η λ., εκφράζοντας τη σημ. «ισχυρότερος», χρησιμοποιήθηκε ως συγκρ. βαθμός τού επιθ. *ἀγαθός*].

κρεμ επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τής κρέμας, υπόλευκος, κιτρινωπός: *~ πουκάμισο / ύφασμα / χαρτί* **2. *κρεμ*** (το) το ίδιο το χρώμα τής κρέμας.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crème, βλ. κ. *κρέμα*].

κρέμα (η) {κρεμών} **1.** το λίπος τού γάλακτος, που ανεβαίνει στην επιφάνεια, όταν σταματήσουμε να το αναταράσσουμε· το αφρόγαλα, το καϊμάκι: *βάζει πάντα ~ στον καφέ του* || *~ γάλακτος* || *μια κουταλιά ~ με τη σοκολάτα* **2.** κάθε μείγμα που έχει ως βάση βούτυρο, αβγά, άμυλο, ζάχαρη και γάλα και στο οποίο προστίθενται και άλλα συστατικά και σερβίρεται ως επιδόρπιο ή γλύκυσμα: *~ καραμελέ / σοκολάτα / βανίλιας / με φρούτα και μαρέγκα / σαντιγί / μους* || *η ~ τού γαλακτομπούρεκου / τής μπουγάτσας / τής τάρτας*· ΦΡ. (ειρων.) ***φάε την κρέμα / την κρεμούλα σου*** για την υποτίμηση τού συνομιλητή, για να δείξουμε ότι ο συνομιλητής είναι άπειρος: *~, παιδάκι μου, και μη μπλέκεσαι με τέτοιες ιστορίες* ΣΥΝ. πιες το γαλατάκι σου **3.** μη ρευστό φαρμακευτικό παρασκεύασμα, η δομή τού οποίου επιτρέπει την επάλειψή του στο σώμα για φαρμακευτικούς ή καλλωπιστικούς σκοπούς: *~ προσώπου / σώματος / καθαρισμού / ενυδατική / για την ακμή / για τις ρυτίδες / για ξηρά ή λιπαρά ή κανονικά δέρματα / υποαλλεργική / νυκτός / ημέρας / ξυρίσματος / μαλακτική* (για τα μαλλιά). — (υποκ.) **κρεμούλα** κ. **κρεμίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. crema < παλ. γαλλ. cresme < λατ. chrisma < αρχ. *χρῖσμα* (βλ.λ.)].

κρεμαγιέρα (η) {δύσχρ. κρεμαγιερών} το σύστημα διεύθυνσης των τροχών αυτοκινήτου.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. crémaillère < παλ. γαλλ. carmeillère < cramail < δημώδ. λατ. *crama(s)culus < μτγν. *κρεμαστήρ, -ῆρος,* αρχικώς «οι μύες που υποστηρίζουν τους όρχεις»].

κρεμάζω ρ. → κρεμώ

κρεμάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κατασκευή συνήθ. σε σχήμα ορθής γωνίας, στην άκρη τής οποίας κρεμούσαν σκοινί με θηλειά (βρόχο), την οποία περνούσαν στον λαιμό καταδίκου για την θανάτωσή του (απαγχονισμός) ΣΥΝ. αγχόνη **2.** (συνεκδ.) ο απαγχονισμός, το κρέμασμα (κάποιου) από τον λαιμό (για την εκτέλεση θανατικής ποινής)· ΦΡ. (α) ***στέλνω κάποιον στην κρεμάλα*** αποφασίζω την εκτέλεση κάποιου με απαγχονισμό (β) ***πάω στην κρεμάλα*** καταδικάζομαι σε θάνατο με απαγχονισμό: *αν τον συλλάβουν, θα πάει σίγουρα στην κρεμάλα* (γ) ***γλυτώνω την κρεμάλα*** καταφέρνω να μην καταδικαστώ σε θάνατο με απαγχονισμό: *με τέτοια εγκλήματα που έχει διαπράξει δεν τη γλυτώνει την κρεμάλα* (δ) ***η υπόθεση σηκώνει / είναι για / θέλει κρεμάλα*** κάποιος πρέπει να τιμωρηθεί αυστηρότατα (ε) ***είναι λες και τον πάνε στην κρεμάλα*** κάποιος είναι πολύ στενοχωρημένος ● **3.** παιχνίδι στο οποίο ο ένας παίκτης γράφει το πρώτο και το τελευταίο γράμμα μιας λέξης, σημειώνοντας με παύλες από πόσα γράμματα αποτελείται και ο άλλος παίκτης μαντεύει ποια γράμματα έχει, μέχρι να τη βρει ολόκληρη· για κάθε λανθασμένο γράμμα που λέει, σχημα-

τίζεται σταδιακά σε μια ζωγραφιά ένα κρεμασμένο ανθρωπάκι (πρώτα το κεφάλι, τα μαλλιά, ο λαιμός του κ.λπ.), που αν σχεδιαστεί ολόκληρο πριν ο παίκτης βρει τη λέξη, αυτός χάνει • **4.** (σκωπτ.) ο γάμος.
[ΕΤΥΜ. < *κρεμώ* + παραγ. επίθημα *-άλα*, πβ. κ. *φεύγω – φευγάλα, τρέχω – τρεχάλα*].

κρεμάμενος, -η, -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που κρέμεται (από κάπου)· μόνο στη ΦΡ. ***επί ξύλου κρεμάμενος*** βλ. λ. *ξύλο*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *κρέμαμαι*, για το οποίο βλ. λ. *κρεμώ*].

κρεμανταλάς (ο) {κρεμανταλάδες}, **κρεμανταλού** (η) {κρεμανταλούδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) ψηλός και αδέξιος άνθρωπος, χωρίς χάρη.
[ΕΤΥΜ. < **κρεμανταρ-άς* (< *κρεμώ*), με πιθ. επίδρ. τού *μπουνταλάς* ή, κατ' άλλη άποψη, < **κρεμο-μανταλάς* (με απλολογία)].

κρέμασμα (το) [μτγν.] {κρεμάσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να κρεμάσει κάποιος κάτι: *το ~ διακοσμητικών φώτων στους δρόμους* || *το ~ σκουλαρικιού στο αφτί* **2.** η εκτέλεση με απαγχονισμό, ο πνιγμός στην κρεμάλα· ΦΡ. ***(κάποιος) θέλει κρέμασμα*** (κάποιος) πρέπει να τιμωρηθεί με την πιο αυστηρή ποινή, του αξίζει παραδειγματική τιμωρία: *τέτοιοι εγκληματίες θέλουν κρέμασμα, όχι φυλακή* • **3.** (σκωπτ.) ο γάμος.

κρεμασμένος, -η, -ο 1. αυτός που κρέμεται από κάπου, που έχει κρεμαστεί: *πάνω από τα ράφια των προϊόντων υπήρχαν ~ ετικέτες με τις τιμές* ΣΥΝ. αναρτημένος **2.** (για πρόσ.) αυτός που έχει απαγχονιστεί, που έχει πεθάνει στην κρεμάλα: *οι ~ αφήνονταν σε κοινή θέα ως παράδειγμα προς αποφυγήν*· ΦΡ. (παροιμ.) ***στο σπίτι τού κρεμασμένου δεν μιλάνε για σχοινί*** (i) πρέπει να αποφεύγει κανείς να θυμίζει στους άλλους επώδυνες για αυτούς καταστάσεις με αναφορές σε παρόμοια θέματα: *Μιλούσε για χρεωκοπία σε άνθρωπο που είχε πτωχεύσει! Μα μιλάνε για σχοινί στο σπίτι τού κρεμασμένου:* (ii) άνθρωποι που έχουν διαπράξει σφάλματα ή αδικήματα δεν πρέπει να κατηγορούν άλλους για τα ίδια σφάλματα ή αδικήματα: *ας μη μιλάει το κόμμα σας για νοθεία· ~!*
[ΕΤΥΜ. Η παροιμία *στο σπίτι τού κρεμασμένου δεν μιλάνε για σχοινί* είναι μετάφρ. τού γαλλ. on ne parle pas de corde dans la maison du pendu].

κρεμαστάρι (το) {κρεμασταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** οτιδήποτε κρεμιέται (κυρ. στο ανθρώπινο σώμα, όπως τα σκουλαρίκια, τα βραχιόλια κ.λπ.) **2.** η κρεμάστρα· ΦΡ. (παροιμ.) ***όσα δεν φτάνει η αλεπού, τα κάνει κρεμαστάρια*** βλ. λ. *αλεπού* **3.** καρπός που κρεμιέται (από το ταβάνι), για να συντηρηθεί ή να ωριμάσει **4.** (σκωπτ.-μειωτ.) για πεσμένο γυναικείο στήθος. (υποκ.) **κρεμασταράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρεμαστάριον* «καντηλέρι» < *κρεμαστός* + παραγ. επίθημα *-άρι(ον)*].

κρεμαστήρι (το) {κρεμαστηρ-ιού | -ιών} η κρεμάστρα για τα ρούχα στη ντουλάπα: *ξύλινο / πλαστικό / μεταλλικό ~* ΣΥΝ. κρεμαστάρι. (υποκ.) **κρεμαστηράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κρεμαστός* + παραγ. επίθημα *-ήρι*, πβ. κ. *τρυπητ-ήρι*].

κρεμαστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που κρεμιέται, που αναρτάται: *~ ρολόι* (ρολόι τοίχου) / *ράφι / καθρέπτης / τσάντα* (που περνιέται στον ώμο) ΣΥΝ. κρεμασμένος, αναρτημένος **2.** αυτός που δεν στηρίζεται κάπου, αλλά αιωρείται· μετέωρος: *~ φωτιστικό / γλάστρα / γέφυρα* (χωρίς υποστυλώματα, καμάρες κ.λπ.) / *βεράντα / βράχια* (αυτά που προεξέχουν, που φαίνεται πως δεν ακουμπούν αλλού) / *κήποι* (βλ. λ. *κήπος*) ΣΥΝ. αιωρούμενος. — **κρεμαστά** επίρρ.

κρεμάστρα (η) [μτγν.] {κρεμαστρών} **1.** μικρό αντικείμενο που αποτελείται από ένα κομμάτι ξύλου, μετάλλου ή πλαστικού, συνήθ. κυρτό ή σε σχήμα περίπου αμβλυγώνιου τριγώνου, με άγκιστρο στο πάνω μέρος του και συνήθ. με γαντζάκια στις άκρες του για το κρέμασμα των ρούχων ή εξαρτημάτων ενδύσεως (λ.χ. ζωνών) κυρ. στις ντουλάπες ΣΥΝ. κρεμαστάρι, κρεμαστήρι **2.** μικρό έπιπλο που κρεμιέται στον τοίχο ή στηρίζεται μόνο του και έχει άγκιστρα για το πρόχειρο κρέμασμα ρούχων, καπέλων κ.λπ. ΣΥΝ. καλόγερος.

κρεματόριο (το) {κρεματορί-ου | -ων} **1.** ειδικό οικοδόμημα για την αποτέφρωση των νεκρών **2.** (ειδικότ. στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως των Ναζί) ανάλογο οικοδόμημα με κλίβανο, στο οποίο αποτέφρωναν μαζικά τα πτώματα των αιχμαλώτων που προέρχονταν από τους θαλάμους αερίων: *τα ~ τού Άουσβιτς*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Krematorium < λατ. cremo «καίω»].

κρεμεζής, -ιά, -ί 1. αυτός που έχει το κόκκινο χρώμα τού κρεμεζιού: *~ πουκάμισο* **2.** ***κρεμεζί*** (το) {κρεμεζ-ιού | -ιών} το κόκκινο χρώμα στην απόχρωση τού κρεμεζιού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κιρμιζής* < τουρκ. kırmızı < αραβ. qirmiz, βλ. κ. λ. *καρμίνι*].

κρεμέζι (το) {κρεμεζ-ιού | -ιών} κόκκινη φυσική χρωστική ουσία, που παράγεται από το έντομο κέρμης.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. kırmızı].

κρεμμύδι κ. (λαϊκ.) **κρομμύδι** (το) {κρεμμυδ-ιού | -ιών} **1.** διετές ποώδες φυτό, τού οποίου οι έντονα αρωματικοί σαρκώδεις βολβοί τρώγονται νωποί ή μαγειρεμένοι, φρέσκοι ή ξεροί, και περιέχουν θειούχα πτητικά έλαια, που ερεθίζουν τα μάτια προκαλώντας δάκρυα **2.** (συνεκδ.) οι βολβοί αυτού τού φυτού: *ψιλοκομμένα ~* || *το στιφάδο είναι φαγητό που βασίζεται στα ~* || *χλωρό / φρέσκο / ξερό ~*· ΦΡ. (α) ***κάνω (κάποιον) με τα κρεμμυδάκια*** χτυπώ (κάποιον) αλύπητα, τον περνώ από εξονυχιστικό έλεγχο, από αυστηρή κριτική, τον εξουδετερώνω πλήρως, ώστε να μη μπορεί να αντιδράσει: *έχει τόσο ακλόνητα επιχειρήματα, που αν μιλήσει, θα τους κάνει με τα κρεμμυδάκια!* || *τους έκαναν με τα κρεμμυδάκια στον χθεσινό αγώνα· έξι γκολ τούς έβαλαν!* ΣΥΝ. κολλάω στον τοίχο (β) ***(ντυμένος) σαν το κρεμμύδι*** με πολλά ρούχα (το ένα πάνω στο άλλο). — (μεγεθ.) **κρεμμύδα** κ. **κρομμύδα** (η), (υποκ.) **κρεμμυδάκι** κ. **κρομμυδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κρομμύδιον*, υποκ. τού αρχ. *κρόμμυον* (το διπλό *-μμ-* δεν έχει ερμηνευθεί ικανοποιητικά) < θ. *krom-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *krem- «κρεμμύδι, σκόρδο», πβ. μέσ. ιρλ. crim «σκόρδο», αρχ. αγγλ. hramsan (πληθ.. > αγγλ. ramsons), ρωσ. čeremšá κ.ά.].

κρεμμυδίλα κ. (λαϊκ.) **κρομμυδίλα** (η) {χωρ. πληθ.} η δυσάρεστη μυρωδιά, κυρ. τού κομμένου ή μαγειρεμένου κρεμμυδιού.

κρεμμυδοειδής, -ής, -ές {κρεμμυδοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει σχήμα κρεμμυδιού· ιδ. στη ρωσική αρχιτεκτονική: *~ τρούλος ναού*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ο όρ. τής αρχιτεκτονικής αποδίδει το γερμ. zwiebel-förmig].

κρεμμυδόπιτα (η) {δύσχρ. κρεμμυδοπιτών} πίτα με γέμιση κυρ. από κρεμμύδια.

κρεμμυδόσουπα (η) {δύσχρ. κρεμμυδοσουπών} σούπα με κύριο συστατικό τα κρεμμύδια.

κρεμμυδότσουφλο κ. (λαϊκ.) **κρομμυδότσουφλο** (το) η φλούδα τού κρεμμυδιού.

κρέμομαι ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} **1.** είμαι στερεωμένος σε σταθερό σημείο σε απόσταση από το έδαφος και αιωρούμαι: *το φωτιστικό κρέμεται από το ταβάνι* **2.** (μτφ.) εξαρτώμαι από κάποιον παράγοντα: *όλοι κρεμόμαστε από σένα*· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***κρέμομαι / κρεμιέμαι από τον λαιμό (κάποιου)*** αποθέτω σε κάποιον κάθε ελπίδα μου, βασίζομαι ολοκληρωτικά σε αυτόν: *μια οικογένεια κρέμεται απ' τον λαιμό του, για να ζήσει* (β) ***κρέμομαι από το στόμα / τα χείλη (κάποιου)*** είμαι γοητευμένος από τον τρόπο που μιλάει κάποιος ή έχω στρέψει όλη μου την προσοχή στα λόγια κάποιου: *όλοι κρέμονταν από το στόμα τού καθηγητή την ώρα που εξηγούσε τα θέματα των εξετάσεων* (γ) ***κρέμομαι από μία κλωστή*** βλ. λ. *κλωστή*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κρέμαμαι*, μέσ. φωνή τού ρ. *κρεμῶ* (βλ.λ.)].

κρεμοσάπουνο (το) ρευστό κρεμώδες σαπούνι: *αρωματικό ~*.

κρεμώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρεμάς... | κρέμ-ασα, -ιέμαι κ. (λαϊκ.) -ιούμαι, -άστηκα, -ασμένος} ♦ (μετβ.) **1.** στερεώνω (κάτι) από ψηλά, από σημείο κατάλληλο, ώστε να ισορροπεί με το βάρος του, στηρίζω (κάτι) από πάνω, από την κορυφή του: *~ τον πίνακα στον τοίχο / το φωτιστικό απ' το ταβάνι / τα στολίδια στο δέντρο / καρτέλες στα ρούχα / τις κουρτίνες / την τσάντα στον ώμο / το παλτό στην κρεμάστρα / τη σημαία στο κοντάρι* ΑΝΤ. ξεκρεμώ· ΦΡ. ***κρεμάω / λύνω / έχω λυτό / αμολάω το ζωνάρι μου για καβγά*** βλ. λ. *ζωνάρι* **2.** αφήνω (κάτι να πέσει προς τα κάτω χαλαρά, χωρίς να το συγκρατώ καθόλου): *~ τα χέρια απ' την κούραση* ΣΥΝ. ρίχνω, αφήνω· ΦΡ. ***κρεμάω μούτρα*** εκδηλώνω τη δυσαρέσκειά μου (για κάτι): *δεν του πήρα το παιχνίδι που μου ζήτησε κι αμέσως κρέμασε μούτρα!* **3.** εκτελώ με απαγχονισμό, πηγαίνω (κάποιον) στην κρεμάλα: *κρέμασαν τους προκρίτους τής περιοχής* || *αν σε πιάσει, θα σε κρεμάσει!* **4.** εγκαταλείπω την επαγγελματική μου απασχόληση σε έναν τομέα ή οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα: *ο μεγάλος ποδοσφαιριστής θα κρεμάσει τα παπούτσια του μετά τον τελικό* (θα σταματήσει το ποδόσφαιρο) || *ο διαιτητής κρέμασε τη σφυρίχτρα του* (έπαψε να διαιτητεύει) || *τα κρέμασε τα εργαλεία του* (σταμάτησε να δουλεύει) || *~ το πετραχήλι μου* (για κληρικό· παύω να ιερουργώ, τιμωρούμαι με αργία) || *~ τ' άρματα* (σταματώ τον πόλεμο, τις εχθροπραξίες) ♦ (αμετβ.) **5.** (λαϊκ. κυρ. για το σώμα, τους μυς) χαλαρώνω, χάνω την ικανότητα μυϊκού ελέγχου, τη σφριγηλότητά μου: *σταμάτησε τη γυμναστική και κρέμασε εντελώς* || *είχε κρεμάσει η γλώσσα του από την κούραση* **6.** (λαϊκ.-εκφραστ. για ύφασμα/ρούχο) σακουλιάζω· περισσεύω από τη μία πλευρά ή δεν εφαρμόζω καλά: *το σακάκι κρεμάει λίγο στην ωμοπλάτη και στα μανίκια* || *σπρώξε το τραπεζομάντιλο να ισιώσει, γιατί κρεμάει απ' αυτή την πλευρά* (μεσοπαθ. **κρεμιέμαι**) **7.** πιάνομαι από κάπου, ώστε να αιωρούμαι: *ο πυροσβέστης κρεμάστηκε με το ένα χέρι απ' τη σκάλα, για να σώσει το παγιδευμένο κοριτσάκι* || *το παιδί κρεμάστηκε στον λαιμό τής μάννας του* (την πήρε αγκαλιά, περνώντας τα χέρια του γύρω από τον λαιμό της) **8.** μπορώ να τοποθετηθώ σε σημείο που βρίσκεται ψηλά, ώστε να αιωρούμαι: *ο πολυέλαιος κρεμιέται στο ταβάνι* **9.** απαγχονίζομαι, αυτοκτονώ με κρεμάλα: *κρεμάστηκε στο κελί του* || *κρεμάστηκε από τις ενοχές*· ΦΡ. ***άι κρεμάσου / να πας να κρεμαστείς!*** για να διώξουμε κάποιον, για άνθρωπο που οι πράξεις του παύουν να μας ενδιαφέρουν ή να μας δεσμεύουν στο παραμικρό ΣΥΝ. κόψ' τον σβέρκο σου, άι πνίξου **10.** (σκωπτ.) παντρεύομαι, νυμφεύομαι: *κρεμάστηκε κι αυτός· άργησε, αλλά τον χόρεψε τον Ησαΐα!* ΣΥΝ. βάζω στεφάνι, στεφανώνομαι. Επίσης (σπάν.) **κρεμάζω**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σπάζω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρεμῶ (-άω)* < *κρεμάννυμι*, αβεβ. ετύμου. Φαίνεται πως το αρχικό θ. τής λ. είναι *κρεμα-* (πβ. αόρ. *κρεμά-σαι*), αλλά η μεν σύνδεση με το χιθ. kariu «κρέμομαι, αναρτώ» προσκρούει σε μορφολογικά προβλήματα, η δε αναφορά τού σανσκρ. śrāmyati «κουράζω» αφήνει σημασιολογικά κενά. Ομόρρ. *κρημ-νός* (που εμφανίζει την εκτεταμένη βαθμ.) > *γκρεμός, κρεμά-στρα, κρεμα-στός* κ.ά.].

> **κρεμώ – κρέμομαι – κρεμιέμαι.** Το ρήμα **κρεμώ** (αρχ., μεταπλασμένος τ. τού *κρεμάννυμι*) έχει μεταβατική χρήση (παίρνει αντικείμενο), π.χ. *κρεμώ τον πίνακα στον τοίχο, κρεμώ τα ρούχα στη ντουλάπα* κ.λπ. με μεσοπαθητικό τ. το **κρεμιέμαι** που σημαίνει «κρατιέμαι ή πιάνομαι από κάπου, ώστε να μην ακουμπώ / στηρίζομαι στο έδαφος» (π.χ. *κρεμιέμαι από το μονόζυγο, το μενταγιόν κρεμιέται σε μια αλυσίδα*). Το **κρέμομαι** διαφέρει στη σημασία και την προέλευσή του από το *κρεμιέμαι* και σημαίνει «αιωρούμαι πιασμένος ή στερεωμένος από κάπου»: *Το φωτιστικό κρέμεται από το ταβάνι* – (μτφ.) *Κρέμομαι από τα χείλη κάποιου*. Μερικές φορές αντί τού ρήματος *κρεμώ* χρησιμοποιείται ο τ. *κρεμάζω* (μτγν. από τον αόρ. *εκρέμασα* τού αρχ. ρ. *κρεμάννυμι*).

κρεμώδης, -ης, -ες {κρεμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει

την υφή κρέμας: ~ *ουσία* / *σαπούνι*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.

κρέντο (το) {άκλ.} **1.** οι πεποιθήσεις, αυτά που πιστεύει κάποιος **2.** ΜΟΥΣ. το τρίτο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας (Κύριε, γκλόρια, κρέντο, σάνκτους-μπενεντίκτους, άγκνους ντέι) που μελοποιείται πάνω σε λατινική απόδοση τού Πιστεύω (credo in unum Deum, πιστεύω εις ένα Θεόν): *το ~ από τη Λειτουργία τού Μότσαρτ*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. credo «πιστεύω»].

κρένω ρ. αμετβ. {εύχρ. σε ενεστ. κ. παρατ.} (λαϊκ.) μιλώ σε κάποιον, του απευθύνω τον λόγο: *«Αγγέλω μ', κρένει η μάννα σου, δεν ξέρω τι σε θέλει»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. λέγω.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κρίνω*].

κρεολός (ο), **κρεολή** (η) **1.** (παλαιότ.) λευκός γεννημένος στις ισπανικές κτήσεις τής Αμερικής ή καταγόμενος από τους πρώτους Γάλλους αποίκους στον Νότο των Η.Π.Α. (π.χ. στη Νέα Ορλεάνη) **2.** (γενικότ.) καθένας από τους ανθρώπους που ανήκει στον πολιτισμό των λαών τής Καραϊβικής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. créole < ισπ. criollo < πορτ. crioulo, ονομασία τού λευκού που γεννήθηκε στις αποικίες, < ρ. criar «ανατρέφω» < λατ. creāre «δημιουργώ»].

κρεολός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με κρεολό **2.** ΓΛΩΣΣ. ***κρεολή (γλώσσα)*** παρεφθαρμένη μορφή γλώσσας από την ανάμειξη δύο ή περισσοτέρων γλωσσών (= πίτζιν γλώσσα), η οποία επικράτησε ως μητρική μιας γλωσσικής κοινότητας. Επίσης **κρεολικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πίτζιν*.

κρεοπωλείο (το) [μτγν.] κατάστημα ή τμήμα καταστήματος, όπου πωλείται κρέας ΣΥΝ. χασάπικο.

κρεοπώλης (ο) [μτγν.] {κρεοπωλών}, **κρεοπώλισσα** (η) {κρεοπωλισσών} πρόσωπο που πουλά κρέας· ο ιδιοκτήτης κρεοπωλείου ΣΥΝ. χασάπης, μακελλάρης.

κρεοφαγία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} κρεατοφαγία.

κρεοφάγος, -ος, -ο [αρχ.] κρεατοφάγος.

κρεπ (το) {άκλ.} **1.** ακατέργαστο καουτσούκ, πεπιεσμένο σε πτυχωμένα φύλλα, που χρησιμοποιείται κυρ. για την κατασκευή πελμάτων στα παπούτσια: *μποτάκια με ~* ● **2.** ελαφρό ύφασμα από μετάξι, βαμβάκι ή άλλη ίνα με ελαφρά πτυχωμένη, κυματοειδή ή ανάγλυφη επιφάνεια ΣΥΝ. κρέπι· ΦΡ. ***νήμα κρεπ*** νήμα που έχει συστραφεί, το σγουρό νήμα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêpe < παλ. γαλλ. cresp «σγουρός, πτυχωτός» < λατ. crispus «τραχύς»].

κρέπα (η) {κρεπών} μαγειρικό και ζαχαροπλαστικό παρασκεύασμα από ειδικό μείγμα πηχτής ζύμης (από αλεύρι, γάλα ή νερό και αβγά), που απλώνεται πάνω σε ειδική θερμαινόμενη πλάκα, ώστε να ψηθεί και να γίνει μια πολύ λεπτή πίτα, η οποία γεμίζεται με πικάντικη ή γλυκιά γέμιση και τυλίγεται ρολό ή στα δύο ή στα τέσσερα: *~ με μανιτάρια και ζαμπόν* || *~ με σοκολάτα / με μπανάνες*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêpe < παλ. γαλλ. cresp «σγουρός, πτυχωτός» < λατ. crispus «τραχύς»].

κρεπάρω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κρέπ-αρα κ. -άρισα} (λαϊκ.) ♦ (αμετβ.) **1.** σπάζω σε κομμάτια, κόβομαι σε μικρά μέρη: *έτσι που το φόρτωσες το αυτοκίνητο, θα κρεπάρει από το βάρος* ΣΥΝ. σχίζομαι, θραύομαι ● **2.** (μτφ.) καταρρέω λόγω μεγάλης ψυχολογικής πίεσης, αντιδρώ με έντονο ξέσπασμα: *δεν αντέχω τόσο μεγάλη πίεση και άγχος, θα ~!* ΣΥΝ. σκάζω ♦ (μετβ.) **3.** αυξάνω τον όγκο τού χτενίσματος ή μιας τούφας μαλλιών: *ο κομμωτής τής πρότεινε να κρεπάρει λίγο το μαλλί, για να μη φαίνεται πεσμένο* ΣΥΝ. ξαίνω. — **κρεπάρισμα** (το), (υποκ.) **κρεπαρισματάκι** (το) (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. crepare < λατ. crepare «κροτώ, θορυβώ». Η σημ. 3 αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. crêper (les cheveux)].

κρεπερί (η) {άκλ.} κατάστημα παρασκευής και πώλησης κρεπών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêperie].

κρέπι (το) {κρεπ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το κρεπ, το λεπτό ύφασμα με τη χαρακτηριστική ανάγλυφη, κυματοειδή επιφάνεια **2.** η συνήθ. μαύρη ταινία ή άλλο κομμάτι από κρεπ ύφασμα, που φοριέται ως περιβραχιόνιο ή χρησιμοποιείται στα σπίτια ως συμβολική ένδειξη πένθους: *κρέμασαν τα ~* **3.** το μαύρο πέπλο που φορούσαν παλιότερα οι χήρες, για να δηλώσουν το βαρύ τους πένθος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. crêpe. Βλ. κ. *κρεπ*].

κρεπ-ντε-σίν (το) {άκλ.} το ελαφρό, μαλακό μεταξωτό ή συνθετικό κρεπ, που χρησιμοποιείται κυρ. για τη ραφή φορεμάτων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crêpe de Chine «κρεπ τής Κίνας»].

κρεσέντο κ. **κρετσέντο** (το) {άκλ.} **1.** ΜΟΥΣ. η βαθμιαία αύξηση τής έντασης κατά την εκτέλεση μουσικού κομματιού **2.** (συνεκδ.) τμήμα μουσικού κομματιού που εκτελείται με βαθμιαία αύξηση τής έντασης **3.** (μτφ.) η σταθερή αύξηση στη δύναμη ή στην ένταση· το κορυφαίο σημείο σε μια κλιμάκωση: *βρισκόμαστε σε ένα ~ πολιτικολογίας εν όψει εκλογών* || *στο ~ τού πάθους* ΣΥΝ. κορύφωση.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. crescendo < λατ. crescendum, γερούνδιο τού ρ. cresco «αυξάνω»].

κρετινισμός (ο) **1.** ΙΑΤΡ. η διανοητική καθυστέρηση τού ατόμου που οφείλεται σε εκ γενετής ανεπάρκεια στις εκκρίσεις τού θυρεοειδούς αδένα, η οποία έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση τής ανατομικής και λειτουργικής ανάπτυξης **2.** η συμπεριφορά τού παθολογικώς ηλίθιου ατόμου **3.** (υβριστ.) η μεγάλη βλακεία και συνεκδ. κάθε πράξη ή ενέργεια που οφείλεται σε βλακεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. crétinisme. Βλ. κ. *κρετίνος*].

κρετίνος (ο/η) **1.** πρόσωπο που πάσχει από κρετινισμό ΣΥΝ. ιδιώτης, βλάκας **2.** (υβριστ.) για πρόσωπο ηλίθιο, μειωμένης αντίληψης ή αγροίκο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *νοικοκύρης*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. crétin < διαλεκτ. γαλλ. crestin, προσωνυμία που δόθηκε σε νοητικώς καθυστερημένα άτομα, τα οποία κατοικούσαν στις Άλπεις, με τη σημ. «αγαθιάρης, χαζούλης» και με ευφημιστικό σχηματισμό (πβ. γαλλ. bonhomme, innocent κ.ά., όλα με μειωτική χρήση), < λατ. christianus < μτγν. *χριστιανός*].

κρετόν (το) {άκλ.} λεπτό βαμβακερό ύφασμα, με έντονα χρώματα, που χρησιμοποιείται κυρ. για κουρτίνες και καλύμματα επίπλων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. cretonne < Creton, χωριό τής Νορμανδίας, όπου κατασκευαζόταν αυτό το ύφασμα].

Κρέων (ο) {Κρέοντ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. **1.** βασιλιάς τής Κορίνθου, ο οποίος δέχθηκε στην αυλή του τη Μήδεια και τον Ιάσονα **2.** βασιλιάς τής Θήβας, γιος τού Μενοικέα· μετά τη μάχη των Επτά εναντίον τής Θήβας απαγόρευσε την ταφή τού Πολυνείκη. Επίσης **Κρέοντας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., σχηματισμένο κατά τις μτχ. σε *-ων, -οντος* < *κρε(ί)ων* «ισχυρός, κυρίαρχος», που συνδ. με σανσκρ. śréyas- «ισχυρότερος», αβεστ. srayah-].

κρημνίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {κρήμνισ-α, -θηκα, -μένος} (λόγ.) γκρεμίζω (βλ.λ.) (πβ. λ. *κατακρημνίζω*). — **κρήμνισις** (η) [μτγν.] κ. **κρημνισμός** (ο) [μτγν.] κ. **κρήμνισμα** (το) [μτγν.].

κρημνός (ο) (αρχαιοπρ.) ο γκρεμός· κυρ. στη ΦΡ. ***βαίνω κατά κρημνών*** βλ. λ. *βαίνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *κρημ-*, εκτεταμ. βαθμ. θέματος, που απαντά στο ρ. *κρέμαμαι* (για το οποίο βλ. λ. *κρεμώ*). Βλ. κ. *γκρεμός*].

κρημνώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κρημνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** (έκταση) που έχει ανώμαλη διαμόρφωση, με γκρεμούς **2.** αυτός που θυμίζει γκρεμό, που έχει τα χαρακτηριστικά γκρεμού: *~ όχθη* ΣΥΝ. απότομος, απόκρημνος, κατακόρυφος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρηναίος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που βγαίνει, που πηγάζει από κρήνη: *~ ύδωρ*.

κρήνη (η) {κρηνών} **1.** η φυσική πηγή νερού **2.** η κατασκευή από την οποία ξεπηδά το νερό φυσικής πηγής ή τεχνητού πίδακα, λ.χ. πέτρινη ή μαρμάρινη τετράπλευρη κατασκευή με κρουνούς στις πλευρές της ή τοίχος, στην πρόσοψη τού οποίου υπάρχει κρουνός και χτιστή ή σκαλισμένη λεκάνη στην οποία χύνεται το νερό ή δεξαμενή με βάθρο, πάνω στο οποίο υπάρχει γλυπτή μορφή ή σύνθεση, από την οποία εκρέει νερό (συνήθ. σε κήπους ή δημόσιους χώρους) **3.** (μτφ.-λογοτ.) το σημείο από το οποίο εκπορεύεται, πηγάζει κάτι· οτιδήποτε τροφοδοτεί: *η ~ τού ηλίου* (από όπου πηγάζει το φως) ΣΥΝ. πηγή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κράσνα*, πιθ. < *kr̥snā- < I.E. *krosno- «πηγή», πβ. αρχ. αγγλ. hroen, hoern κ.ά. Ομόρρ. *κρουνός* (βλ.λ.). Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. *κρήνη* συνδέεται ετυμολογικώς με το ουσ. *κάρα* «κεφαλή» (πβ. τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κράνα· κεφαλή*) και έχει τη σημ. «κεφαλόβρυσο», πβ. λατ. caput fontis «κεφαλόβρυσο»].

κρηπίδα (η) {-ας κ. (λόγ.) -ίδος} (λόγ.) **1.** η λιθόκτιστη επίπεδη επιφάνεια σε όχθη ποταμού, η προκυμαία, το πλάτωμα αποβάθρας ΣΥΝ. κρηπίδωμα **2.** το θεμέλιο κτίσματος· κάθε βάθρο ή υπόβαθρο, με το οποίο ενισχύεται η αντοχή, η ανθεκτικότητα κτηρίου **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η βαθμιδωτή βάση των αρχαίων ναών **4.** χτισμένο σκαλοπάτι (κυρ. στη μπροστινή πλευρά τής Αγίας Τράπεζας) **5.** το τμήμα τού θαλάσσιου βυθού κοντά στην ακτή: *ηπειρωτική ~* (υφαλοκρηπίδα).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρηπίς, -ῖδος*, τεχνικός όρ., αγν. ετύμου. Ίσως πρόκειται για δάνειο. Το λατ. crēpida είναι δάνειο από την Ελλην.].

κρηπίδωμα (το) [μτγν.] {κρηπιδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** θεμέλιο υποστήριξης οικοδομήματος: *~ ναού* ΣΥΝ. υπόβαθρο **2.** (μτφ.) η βάση, τα θεμέλια στα οποία στηρίζεται (κάτι): *οι μελέτες του αυτές αποτέλεσαν το ~ τής μετέπειτα επιστημονικής του θεωρίας* **3.** η πλατφόρμα σιδηροδρομικού σταθμού ή λιμανιού, το πλάτωμα επιβίβασης και αποβίβασης ΣΥΝ. αποβάθρα, (για λιμάνι) προκυμαία.

κρηπιδώνω ρ. μετβ. {κρηπίδωσα} **1.** κατασκευάζω κρηπίδα, θεμέλια **2.** (ειδικότ.) κατασκευάζω προκυμαία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρηπιδῶ (-όω)* < αρχ. *κρηπίς, -ῖδος* (βλ.λ.)].

κρησάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} κόσκινο με πολύ λεπτό δίχτυ, κατάλληλο για ψιλό κοσκίνισμα, συνήθ. για τον καθαρισμό τού αλευριού από τα πίτουρα· ΦΡ. (α) ***(περνώ κάτι) από την ψιλή κρησάρα*** (εξετάζω κάτι) λεπτομερώς, (περνώ κάτι) από εξονυχιστικό έλεγχο (β) ***θα σου βάλω κρησάρα / κόσκινο*** βλ. λ. *κόσκινο*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρησέρα*, αβεβ. ετύμου. Το επίθημα *-έρα* παρουσιάζεται και σε άλλες συναφείς λ. (πβ. *διφθ-έρα, χολ-έρα*), αλλά το θ. *κρησ-* παραμένει ανερμήνευτο. Έχει εικασθεί ότι προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. **κρῆσις* / **κρῆσος* και συνδέεται με λατ. crētus «χωρισμένος», αλλά η ίδια η λατ. λ. είναι δυσεξήγητη ως προς την προέλευσή της. Η συνώνυμη λατ. λ. cribrum «κρησάρα, κόσκινο» δεν συνδέεται με την Ελλην.].

κρησαρίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κρησάρισ-α, -τηκα, -μένος} περνώ κάτι από την κρησάρα, κοσκινίζω. Επίσης **κρησάρω**. — **κρησάρισμα** (το).

κρησαριστός, -ή, -ό αυτός που έχει κοσκινιστεί με κρησάρα: *~ αλεύρι / ψωμί* (που φτειάχνεται από κρησαρισμένο αλεύρι) ΣΥΝ. κρησαρισμένος, κοσκινιστός.

κρησφύγετο (το) το μέρος στο οποίο μπορεί κανείς να κρυφτεί, χωρίς να διατρέχει κίνδυνο να τον πιάσουν, το ασφαλές καταφύγιο: *οι αντάρτες είχαν το ~ τους σε μια απόμερη και δυσβατη ορεινή περιοχή* ΣΥΝ. κρυψώνας, κρύπτη, λημέρι (πβ. λ. *καταφύγιο*).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρησφύγετον*, αβεβ. ετύμου. Το β' συνθ. *-φύγετον* προέρχεται από το ρ. *φεύγω* (πβ. αόρ. β' *φυγ-εῖν*). Ως προς το α' συνθ. *κρησ-* έχουν διατυπωθεί ποικίλες απόψεις. Ήδη αρχ. είναι η εκδοχή ότι *κρησ-* < *Κρής* «Κρητικός», με την ιδέα ότι στην Κρήτη οι κάτοικοι κατέφευγαν σε σπηλιές. Οι P. Kretschmer και F. Solmsen ανάγουν το *κρησ-* / *κρᾱσ-* στην ετυμολογική οικογένεια τού ουσ. *κάρα* «κεφαλή», οπότε η λ. θα προσδιόριζε τον τόπο όπου καταφεύγει κανείς, για να σώσει το κεφάλι του (άποψη που προσκρούει σε σοβαρά φωνητικά προβλήματα). Ο J. Wackernagel υποστηρίζει ότι *κρησφύγετον* < **χρησφύγετον* (με ανομοίωση των δασέων συμφώνων) < θ. **χρησ-* (< *χρῆος*

«χρέος»), οπότε η λ. θα αναφερόταν στην προσπάθεια να αποφύγει κανείς την πληρωμή ενός χρέους (άποψη ισχυρή μορφολογικώς, αλλά με σημασιολογικά κενά). Ο Ε. Καψωμένος, τέλος, προτείνει αρχικό τύπο **πρησ-φύγετον* (με ανομοίωση), όπου το θ. **πρησ-* εμφανίζει την εκτεταμ. βαθμ. τού *πρεσ-* (< *πρός*, πβ. κ. *πρέσβυς*, βλ.λ.), οπότε η λ. προέρχεται από το ρ. *προσ-φεύγω* (άποψη με ισχυρά επιχειρήματα)].

Κρήτη (η) το μεγαλύτερο (σε έκταση και πληθυσμό) νησί τής Ελλάδας, που βρίσκεται μεταξύ τού Κρητικού και τού Λιβυκού Πελάγους. — **Κρητικός** (ο) [αρχ.], **Κρητικιά** (η), **κρητικός**, -ή/-ιά, -ό. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο. Πιστεύεται ότι η πρώτη μνεία τής νήσου γίνεται στη λ. ka-pta-ra, που απαντά στα ασσυροβαβυλωνιακά σφηνοειδή κείμενα. Επίσης η Κρήτη ταυτίζεται με την εβρ. λ. Kaphtōr, με την οποία κατονομάζεται στην Π.Δ. η πατρίδα των Φιλισταίων. Για το ιταλ. Candia, βλ. λ. *Ηράκλειο*].

κρητίδα (η) (λόγ.) **1.** ωχρό ή λευκό, εύθρυπτο πέτρωμα από ασβεστολιθικά κελύφη μικρών ζώων· η κιμωλία **2.** (συνεκδ.) κάθε μικρό κομμάτι αυτού τού πετρώματος, το οποίο χρησιμοποιείται κυρ. ως γραφική ύλη. Επίσης (λογιότ.) **κρητίς** [1856] {κρητίδος}.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γερμ. Kreide < μτγν. *κρήτη* «κιμωλία» < λατ. creta < Crēta «Κρήτη» < αρχ. τοπωνύμιο *Κρήτη*].

κρητιδικός, -ή, -ό [1867] **1.** αυτός που σχετίζεται με την κρητίδα, δηλαδή την κιμωλία **2.** ΓΕΩΛ. ***Κρητιδικό*** (το) η γεωλογική περίοδος τού μεσοζωικού αιώνα, κατά την οποία σχηματίστηκαν τα ιζηματογενή πετρώματα τής κρητίδας (κιμωλίας), πριν από περ. 130-140 εκατομμύρια χρόνια, όταν εξαφανίστηκαν τα μεγάλα ερπετά και προς το τέλος της κυριαρχούσαν τα φυτά με άνθη (αγγειόσπερμα).

κρητιδογραφία (η) [1896] {κρητιδογραφιών} **1.** η ζωγραφική πάνω σε ειδικό πορώδες χαρτί με χρωματιστές κρητίδες (κιμωλίες) ΣΥΝ. παστέλ **2.** (συνεκδ.) το ζωγραφικό έργο που φιλοτεχνείται με τον παραπάνω τρόπο ΣΥΝ. παστέλ. — **κρητιδογραφικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. pastel (βλ. κ. *παστέλ*)].

κρητιδογράφος (ο) αυτός που φιλοτεχνεί κρητιδογραφίες.

Κρητίκαρος (ο) (μεγεθ.) μεγαλόσωμος και περήφανος Κρητικός: *ένας λεβέντης ~*.

Κρητικό (Πέλαγος) (το) [αρχ.] {Κρητικού (Πελάγους)} η θαλάσσια περιοχή μεταξύ τής Κρήτης και των Κυκλάδων.

κρητικός, -ή/-ιά, -ό → Κρήτη

κρητίς (η) → κρητίδα

κρητολογία (η) η επιστημονική εξέταση θεμάτων που σχετίζονται με την Κρήτη. — **κρητολόγος** (ο/η) [1889], **κρητολογικός**, -ή, -ό.

κρητομυκηναϊκός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την Κρήτη και τις Μυκήνες: *~ πολιτισμός / γραφή*.

κριάρι (το) {κριαρ-ιού | -ιών} **1.** το αρσενικό πρόβατο ΣΥΝ. κριός ● **2.** (λαϊκ.-προφορ.) πρόσωπο που ανήκει στο ζώδιο τού Κριού: *ταιριάζω πολύ με τα ~*. — (υποκ.) **κριαράκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κριάριον*, υποκ. τού αρχ. *κριός* (βλ.λ.)].

κριθάλευρο (το) [μεσν.] το αλεύρι από αλεσμένο κριθάρι.

κριθαράκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ζυμαρικό τού οποίου το σχήμα μοιάζει με τού κόκκου τού κριθαριού **2.** (περιληπτ.) το φαγητό που παρασκευάζεται από τέτοια ζυμαρικά: *κρέας με ~ στον φούρνο* ΣΥΝ. μανέστρα **3.** ΙΑΤΡ. μικρό απόστημα με πύον κοντά στις βλεφαρίδες, το οποίο αναπτύσσεται όταν εισβάλλουν βακτηρίδια στον θύλακο μιας βλεφαρίδας, προκαλώντας οίδημα ή φλεγμονή και πόνο.

κριθαρένιος, -ια, -ιο αυτός που είναι κατασκευασμένος από κριθάρι ΣΥΝ. κρίθινος. Επίσης **κριθαρήσιος**, -ια, -ιο.

κριθάρι (το) {κριθαρ-ιού | -ιών} δημητριακό που μοιάζει με το σιτάρι, αλλά με πιο φωτεινό πράσινο χρώμα, και τού οποίου οι κόκκοι χρησιμοποιούνται στη διατροφή τού ανθρώπου, στη ζυθοποιία, σε υποκατάστατα τού καφέ και ως ζωοτροφή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κριθάριον*, υποκ. τού αρχ. *κριθή* (βλ.λ.)].

κριθαρόψωμο (το) το ψωμί που έχει γίνει από κριθάλευρο.

κριθή (η) (λόγ.) το κριθάρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ki-ri-ta), παρεκτεταμένος τ. (σε *-θή*) αρχαιότατου συνωνύμου **κρῖθ*, τού οποίου μαρτυρείται μόνο η αιτ. *κρῖ*. Το *κρῖ* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως < I.E. θ. *ghr̥d(h)- / *gherzd- «κριθάρι», πβ. αλβ. drith, αρμ. gari, λατ. hordeum (> γαλλ. orge), γερμ. Gerste κ.ά. Οι ερμηνευτικές δυσκολίες που εγείρει το μακρό -ῑ- (τού *κρῖ*), έχουν οδηγήσει ορισμένους μελετητές στην άποψη ότι πρόκειται για προελλην. λ.].

κρίθινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από κριθάρι: *~ ψωμί* ΣΥΝ. κριθαρένιος, κριθαρήσιος.

κρικέλλα (η) {κρικελλών} (λαϊκ.) ο κρίκος μεγάλων διαστάσεων ΣΥΝ. χαλκάς.

κρικέλλι (το) {κρικελλ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μικρός χαλκάς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρικέλ(λ)ιον*, υποκ. τού *κρίκελλος* (αντιδάν.) < λατ. circellus < circulus < circus < αρχ. *κίρκος / κρίκος* (βλ.λ.)].

κρίκετ (το) {άκλ.} πολύπλοκο παιχνίδι (δημοφιλές κυρ. στην Αγγλία) που παίζεται από δύο ομάδες με έντεκα παίκτες η καθεμιά, με ξύλινα ρόπαλα σε σχήμα κουπιού και μπάλες από σκληρό δέρμα, σε γήπεδο με δύο φράχτες που απέχουν μεταξύ τους 20 μέτρα.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. cricket < μέσ. γαλλ. criquet «δοκός», πιθ. < ολλ. krick(e) «αγχόνη, μπράτσο»].

κρικοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κρικοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κρίκο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρίκος (ο) **1.** δακτύλιος από μέταλλο ή άλλο υλικό: *οι ~ μιας αλυσίδας* ΣΥΝ. (λαϊκ.) χαλκάς **2.** (μτφ.) η σχέση που συνδέει πρόσωπα, πράγματα ή καταστάσεις: *ο δικαστής αναζητούσε τον συνδετικό ~ που συνέδεε τα επιμέρους στοιχεία τής υπόθεσης* ΣΥΝ. σύνδεσμος· ΦΡ. ***συνδετικός κρίκος*** πρόσωπο ή στοιχείο που συνδέει άλλα πρόσωπα ή στοιχεία μεταξύ τους, ώστε να έχουν ενότητα, συνοχή: *αυτός είναι ο ~ ανάμεσα στην κυβέρνηση και το κόμμα* || *υπάρχουν πολλά στοιχεία, αλλά δεν υπάρχει ο ~ που θα ενώσει τα κομμάτια τού παζλ* **3.** ΓΥΜΝΑΣΤ. ***κρίκοι*** (οι) (α) όργανο που αποτελείται από δύο κρίκους, οι οποίοι κρέμονται από υψηλό σημείο (συνήθ. με σχοινιά), από τους οποίους πιάνεται ο αθλητής και εκτελεί διάφορες ασκήσεις επιδεξιότητας (β) (συνεκδ.) το άθλημα που βασίζεται στο παραπάνω όργανο γυμναστικής: *αγωνίζομαι στους ~* || *στους ~ βαθμολογήθηκε με 9.95* ● **4.** σκουλαρίκι σε σχήμα δακτυλίου: *φορούσε κρίκους*. — (υποκ.) **κρικάκι** (το) (σημ. 1, 4), **κρικωτός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ο τ. *κίρκος* είναι υστερογενής) < *krik-os < αναδιπλασιασμένο θ. *ki-kr-o- < θ. *kr-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *(s)ker- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. λατ. curvus «κυρτός», γαλλ. courbe, ισπ. corvo κ.ά. Ομόρρ. *κυρ-τός* (βλ.λ.). Το λατ. circus προέρχεται από τον αρχ. παράλλ. τύπο *κίρκος* και βάσει αυτού σχηματίστηκαν αρκετές λ., πβ. λατ. circus «κύκλος, κρίκος», circa «γύρω», circulus «κύκλος» (> ισπ. círculo), γαλλ. cirque «κρίκος», cercle «κύκλος» (> αγγλ. circle), λατ. circare «κάνω τον γύρο» (> γαλλ. chercher «αναζητώ, ψάχνω») κ.ά.].

κρι-κρι (το) {άκλ.} ο κρητικός αίγαγρος, άγριο κατσίκι που ζει στα βουνά τής Κρήτης και στα γύρω νησάκια, φέρει μεγάλα τοξωτά κέρατα γυρισμένα προς τα πίσω, ζει κατά κοπάδια και αποτελεί προστατευόμενο είδος.
[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητική λ.].

κρίμα (το) {κρίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η άδικη πράξη: *πλήρωσε για τα ~ του* ΣΥΝ. φταίξιμο, παράπτωμα, λάθος, αμάρτημα· ΦΡ. ***το κρίμα στον λαιμό μου*** η ευθύνη για την αδικία είναι δική μου: *το κρίμα στον λαιμό σου για το κακό που μου 'κανες!* **2.** ό,τι γίνεται / συμβαίνει άδικα, προκαλώντας μεγάλη λύπη, στενοχώρια, συμπάθεια, οίκτο γι' αυτόν που το υφίσταται: *είναι ~ να πάνε χαμένες τόσες προσπάθειες*· ΦΡ. ***τι κρίμα!*** σε περιπτώσεις που κάτι θεωρείται άδικο, προκαλεί θλίψη, οίκτο κ.λπ.: *~ να τον βρει τέτοια συμφορά σε τόσο μικρή ηλικία!* || *~ που έφυγε ο Νίκος! Δεν τον πρόλαβα για δύο λεπτά!* **3.** ως επίρρ. που δηλώνει απογοήτευση ή συμπάθεια: *~ τα νιάτα σου!* || *~ τα λεφτά που ξόδεψα για να σε σπουδάσω!* || *~ που δεν σε είδε ο πατέρας σου να σε καμαρώσει!* Επίσης (λαϊκ.) **κρίμας** (σημ. 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κρίση, απόφαση», < *κρίνω* (βλ.λ.). Η σημ. τής καταδικαστικής κρίσεως πρωτοαπαντά στους Εβδομήκοντα, λ.χ. Π.Δ. *Δευτερ.* 21,22: *ἐὰν δὲ γένηται ἔν τινι ἁμαρτία κρίμα θανάτου καὶ ἀποθάνῃ...*].

Κριμαία (η) [1862] χερσόνησος τής Ουκρανίας στον Εύξεινο Πόντο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Crimée < ρωσ. Krym, αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με μογγολ. herem «ισχύς, δύναμη», ονομασία που δόθηκε στην περιοχή από τους Τατάρους κατακτητές της το 1427].

κριμαϊκός, -ή, -ό [1858] αυτός που σχετίζεται με την περιοχή τής Κριμαίας: *~ πόλεμος*.

κριματίζω ρ. μετβ. [μεσν.] {κριμάτισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κάνω (κάποιον) να αμαρτήσει, τον κολάζω ΣΥΝ. αμαρτάνω, κολάζομαι **2.** (η μτχ. ***κριματισμένος***, *-η, -ο*) αυτός που έχει υποπέσει σε αμαρτήματα.

κρινάκι (το) → κρίνο

κρινένιος, -ια, -ιο αυτός που μοιάζει με κρίνο (στο σχήμα ή το χρώμα): *~ χέρια*.

Κρινιώ (η) γυναικείο όνομα.

κρίνο (το) **1.** κάθε φυτό που ανήκει στο ίδιο γένος, στο οποίο περιλαμβάνεται και ο κρίνος (βλ.λ.) **2.** το άνθος αυτού τού φυτού. — (υποκ.) **κρινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρίνον*, δάνειο, αγν. ετύμου].

κρινοδάχτυλος, -η, -ο [1823] (λογοτ.) αυτός που έχει μακριά, λεπτά και λευκά δάχτυλα: *~ κόρη*.

κρινοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κρινοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κρίνο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρινόλευκος, -η, -ο [1856] αυτός που έχει το χρώμα τού λευκού κρίνου· που είναι άσπρος σαν κρίνος.

κρινολίνο (το) (παλαιότ.) η μακριά, φαρδιά φούστα φορέματος, η οποία υποστηριζόταν με ειδικό σκελετό από λεπτά, χαλύβδινα ελάσματα και φοριόταν ως μεσοφόρι, για να «φουσκώνει» η φούστα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. crinolino < crino- (< λατ. crinis «τρίχα») + lino (< λατ. linum «λινό»)].

κρινολούλουδο (το) το άνθος τού κρίνου.

κρίνος (ο) [μεσν.] **1.** φυτό με λογχοειδή φύλλα και αρωματικά άνθη σε σχήμα χωνιού ή καμπάνας και χρώματος λευκού, κίτρινου ή ερυθρού, το οποίο χρησιμοποιείται από πολύ παλιά ως διακοσμητικό **2.** το άνθος αυτού τού φυτού: *έβαλε τους ~ στο βάζο*· ΦΡ. (σκωπτ.) ***με τον κρίνο*** με τον πιο αγνό, αθώο τρόπο, χωρίς καμιά σεξουαλική επαφή: *Και το παιδί πώς το έκανε; ~;*

κρίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έκρινα, κρίθηκα, κριμένος} ♦ (μετβ.) **1.** (α) εκφράζω τη γνώμη μου για (κάτι), κάνω εκτίμηση: *έκριναν αναγκαία τη λήψη αποφασιστικών μέτρων* ΣΥΝ. θεωρώ, φρονώ, νομίζω· ΦΡ. ***(κρίνω) εξ ιδίων τα αλλότρια*** βλ. λ. *αλλότριος* (β) (κρίνω κάποιον/κάτι ως...) θεωρώ ότι κάποιος/κάτι είναι...: *το οικονομικό επιτελείο κρίνει ως ασύμφορη την επένδυση* || (κ. μεσοπαθ.) *η συμφωνία κρίνεται ως ανεπαρκής* **2.** ασκώ κριτική: *δεν επιθυμώ να ~ ενέργειες συναδέλφων* || *~ εκ του ασφαλούς* (χωρίς να κινδυνεύω) || *~ ευμενώς / με επιφυλάξεις* ● **3.** (για δικαστήριο) εκδίδω απόφαση, αποφαίνομαι: *το Σ.τ.Ε. έκρινε αντισυνταγματικές τις περισσότερες διατάξεις τού νομοσχεδίου* || *~ ορθά / τελεσίδικα* || *και οι κρίνοντες* (ενν. οι δικαστές) *κρίνονται* ● **4.** (α) διαδραματίζω αποφασιστικό ρόλο για την έκβαση υποθέσεως: *η πολύχρονη πείρα και το υψηλό ηθικό των αθλητών έκρινε τον αγώνα* || (κ. μεσοπαθ.) *από τη σημερινή ψηφοφορία κρίνεται η τύχη τής κυβέρνησης* (β) (στον αόρ. κ. παρακ.) για την οριστική έκβαση υποθέσεως, αγώνα κ.λπ.: *όσον αφορά στην πρόκριση στον επόμενο γύρο, τί-*

ποτα δεν έχει ακόμη κριθεί || *η εκλογική αναμέτρηση κρίθηκε ήδη πριν από τα μεσάνυχτα* (φάνηκε καθαρά ποιος θα είναι ο νικητής) **5.** αξιολογώ (κάποιον ως προς την καταλληλότητά του), περνάω (κάποιον) από κρίση: (κ. μεσοπαθ.) *σήμερα θα κριθούν οι υποψήφιοι για τις κενές θέσεις* ♦ **6.** (αμετβ.) εκφέρω κρίσεις (για άλλους), σχολιάζω (συνήθ. αρνητικά): *μην κρίνεις, αν δεν ξέρεις* || *«μή κρίνετε, ἵνα μή κριθῆτε»* (Κ.Δ. Ματθ. 7, 1). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διακεκριμένος, ενδοκρινής, κλίνω, μετοχή, νομίζω.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κρί-ν-jω* < θ. *κρι-* < *(s)kri-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)ker-i- «κόβω, χωρίζω», πβ. λατ. cerno «αποφασίζω», crimen «κατηγορία, έγκλημα» (> γαλλ. crime), certus «αποφασισμένος, βέβαιος» (> γαλλ. certes, ισπ. cierto), cribrum «κόσκινο» (> γαλλ. crible, ισπ. cribo) κ.ά. Ομόρρ. *κρί-μα, κρί-σις, κρι-τής, κρι-τήριο(ν), Κρί-των* κ.ά. Εφόσον το ρ. ανάγεται στην ευρεία λεξιλογική οικογένεια τού Ι.Ε. *(s)ker- «κόβω, χωρίζω», συνδέεται επίσης με το ρ. *κείρω* (βλ.λ.) και τα παράγωγά του. Η αρχική σημ. τού ρ. *κρίνω* ήταν πιθανώς «κοσκινίζω», που προσέλαβε αργότερα και μεταφορική χρήση: «ζυγίζω προσεκτικά μιαν απόφαση, αποφασίζω»].

κριόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μοιάζει με κριό.

κριός (ο) (λόγ.) **1.** (α) το αρσενικό πρόβατο ΣΥΝ. κριάρι (β) ***πολιορκητικός κριός*** (i) η πολεμική μηχανή που γκρέμιζε τα τείχη ή τις πύλες πολιορκούμενης πόλης και την οποία αποτελούσε ένα μακρύ δοκάρι με ένα μεταλλικό κεφάλι κριού στην άκρη (ii) (μτφ.) αυτός που αποτελεί τη δύναμη κρούσεως κάποιου: *«η νεολαία τού κόμματος αποτελούσε τον ~ τής πολιτικής επέλασής του τη δεκαετία τού '80»* (εφημ.)· ***Κριός*** (ο) ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. (α) αμφιφανής αστερισμός που βρίσκεται στο Β. Ημισφαίριο (β) το πρώτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο από 21/3-19/4 **3.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου ΣΥΝ. (λαϊκ.-προφορ.) κριάρι.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κρῑ-Fός* < *kr-iə-Fός < θ. *kr-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ker- «κεφάλι», πβ. λατ. cervus «ελάφι» (> γαλλ. cerf), cornu «κέρατο» κ.ά. Ομόρρ. *κέρ-ας, κάρ-α, κρά-νος, κρα-νίο(ν)* κ.ά. Κατ' άλλη, λιγότερο πιθανή άποψη, η λ. συνδέεται με βαλτοσλαβικές λέξεις, οι οποίες σημαίνουν «γαμψός, κυρτός», πβ. λιθ. kreĩvas «κυρτός», αρχ. σλαβ. krivŭ «σκολιός» κ.ά.].

κριοφόρος (ο) ΑΡΧΑΙΟΛ. τύπος αρχαιοελληνικού αγάλματος που παριστάνει συνήθ. τον θεό Ερμή να κρατά στους ώμους του ένα κριάρι.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κριός + -φόρος* < *φέρω*].

κρίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ικανότητα τού ανθρώπου να εμβαθύνει λογικά και να καταλήγει σε ορθά συμπεράσματα: *έκανε άστοχες εκτιμήσεις, γιατί δεν διέθετε ~* || *σκοπός τού νέου συστήματος είναι να καλλιεργηθεί η ~ στους μαθητές* || *ερώτηση κρίσεως* (που απαιτεί ικανότητα ανάλυσης, εμβάθυνσης και συσχετισμού εννοιών) || *εμπιστεύομαι την ~ σου* ΣΥΝ. κριτική ικανότητα, ορθοφροσύνη ΑΝΤ. ακρισία **2.** (α) η άποψη, η εκτίμηση που εκφέρει κανείς για πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις: *επιπόλαιη / βιαστική / βεβιασμένη / πολιτική / αντιφατική / προκατειλημμένη / ρατσιστική / αξιόλογη ~* || *η ~ τής επιτροπής* (β) ΓΛΩΣΣ. ***πρόταση κρίσεως*** βασικό είδος πρότασης, κατά τη διατύπωση τής οποίας ο ομιλητής σιωπηρώς δεσμεύεται ότι τα λεγόμενά του αληθεύουν (θετικά ή αρνητικά): *γνωρίζει καλά την αγγλική γλώσσα* **3.** ΣΤΡΑΤ. ***κρίσεις*** (οι) η διαδικασία κατά την οποία αποφασίζονται από αρμόδια επιτροπή οι προαγωγές και οι αποστρατείες των αξιωματικών· (συνεκδ.) ο χρόνος κατά τον οποίο διενεργούνται οι κρίσεις αξιωματικών ● **4.** η απόφαση δικαστηρίου: *ήλπιζαν ότι η ~ τού δικαστηρίου θα ήταν αθωωτική* ΣΥΝ. ετυμηγορία **5.** ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η πρόταση που αποφαίνεται αν μια έννοια μπορεί ή όχι να αποδοθεί σε μια άλλη: *αποφατική / καταφατική / συνθετική* (βλ.λ.) ~ **6.** (στον χριστιανισμό) η τιμωρία ή η δικαίωση των ανθρώπων από τον Θεό, που πρόκειται να συμβεί, σύμφωνα με την Αγία Γραφή, κατά τη συντέλεια τού κόσμου: *μέλλουσα ~* || *ημέρα τής κρίσεως* ● **7.** η διατάραξη τής ομαλής πορείας μιας διαδικασίας, η κακή λειτουργία ή η έμπρακτη αμφισβήτηση καθιερωμένων (δομών, αξιών, θεσμών κ.λπ.): *η ~ τής οικογένειας / τής πολιτικής / αξιών / θεσμών* || *ενεργειακή / εκπαιδευτική / οικονομική / τουριστική / χρηματιστηριακή / στρατιωτική ~* || *η ~ εκδηλώνεται / ξεσπά / διαφαίνεται / διαγράφεται / σοβεί / επεκτείνεται / αντιμετωπίζεται* || *επιτροπή χειρισμού / διαχείρισης κρίσεων* || *διέρχομαι ~* ΣΥΝ. δοκιμασία **8.** (για πρόσ.) κατάσταση στην οποία χάνει κανείς την εμπιστοσύνη στον εαυτό του ή σε ό,τι κάνει, αμφιβάλλει για τον εαυτό του και τη ζωή του (λόγω προβλημάτων οικονομικών, συναισθηματικών κ.ά.): *περνάω μια ~ αυτή την εποχή* || *η ~ τής μέσης ηλικίας* || *περνάει ~ συνειδήσεως / ταυτότητας* **9.** (α) ΙΑΤΡ. η έντονη εκδήλωση παθολογικής κατάστασης: *~ επιληψίας / άσθματος* || *υπερτασική ~* || *παθαίνω ~* (β) (ειρων.) η εμφάνιση θετικών χαρακτηριστικών, τα οποία δεν έχει κάποιος: *τώρα τελευταία έχει πάθει μια ~ ειλικρίνειας!* (συνήθ. δεν είναι ειλικρινής) || *περνάει ~ εξυπνάδας* (για κάποιον που δεν λέει συνήθ. έξυπνα πράγματα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *απόφαση, γνώμη.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρίσις* < *κρίνω* (βλ.λ.). Η λ. πέρασε σε πολλές γλώσσες μέσω τού λατ. crisis, πβ. αγγλ. crisis, γαλλ. crise, γερμ. Krise κ.ά.].

κρίσιμος, -η, -ο **1.** αυτός που παίζει αποφασιστικό ρόλο για την εξέλιξη μιας κατάστασης: *~ διαβουλεύσεις / συνδιάσκεψη / τετραήμερο / εκλογές / συμπεράσματα / ερώτημα / περίοδος / ματς / αποφάσεις / φάση / στιγμές* ΣΥΝ. καθοριστικός **2.** (συνεκδ.) αυτός που ενέχει κίνδυνο: *η υγεία του βρίσκεται σε ~ κατάσταση* || *οι σχέσεις τους είναι σε ~ σημείο* ΣΥΝ. επικίνδυνος, σοβαρός.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρίσις*].

κρισιμότητα (η) [1833] **1.** το να βρίσκεται κάποιος/κάτι σε επικίνδυνο σημείο τής πορείας του: *η ~ των πολιτικών εξελίξεων μας αναγκάζει να λάβουμε πρόσθετα μέτρα* || *η ~ μιας κατάστασης* **2.** η σοβαρότητα, η αποφασιστική σημασία πράγματος ή γεγονότος: *η ~ τής διεθνούς διάσκεψης.*

κρις-κραφτ (το) {άκλ.} μικρό ταχύπλοο σκάφος για αγώνες ή αναψυχή.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Chris Craft (εμπορική ονομασία σκαφών)].

κρίταμο (το) ποώδες εδώδιμο φυτό με ιδιότυπο άρωμα.

[ΕΤΥΜ. Πιθ. αντιδάν. < λατ. crithmum < αρχ. *κρῆθμον / κρίθμον*, αγν. ετύμου].

κριτήριο (το) {κριτηρί-ου | -ων} **1.** καθετί με βάση το οποίο εκφέρουμε μια κρίση, το μέτρο αξιολόγησης ή επιλογής: *ζήτησαν να γίνουν αυστηρότερα τα ~ επιλογής στα Α.Ε.Ι.* || *τροποποιώ / θεσπίζω κριτήρια* || *η ποιότητα τού φαγητού είναι ένα από τα ~ με τα οποία επιλέγω ένα εστιατόριο* || *σαφή / ομοιογενή / ηθικά / κοινωνικά ~* **2.** (α) ΟΙΚΟΝ. ***αντικειμενικά κριτήρια*** βλ. λ. *αντικειμενικός* (β) ***κριτήρια σύγκλισης*** βλ. λ. *σύγκλιση.*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κριτήριον* < θ. *κρι-* (βλ. λ. *κρίνω*) + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

κριτής (ο) **1.** αυτός ο οποίος, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, αποφασίζει για κάτι ή αποφαίνεται για ένα ζήτημα: *αυστηρός / επιεικής ~* || *οι ~ τού έδωσαν παμψηφεί το α' βραβείο* || *ο Μέγας Κριτής* (ο Θεός) **2.** αυτός που εκφέρει κρίσεις για (κάποιον/ κάτι): *έγιναν αυτόκλητοι ~ των πάντων* **3.** Π.Δ. κυβερνήτης των Ιουδαίων **4.** ***Κριταί*** (οι) το έβδομο βιβλίο τής Π.Δ., το οποίο ονομάστηκε έτσι από τον διορισμό (Κριτής) που έδωσε ο Θεός στους ανθρώπους που κυβέρνησαν τους Ισραηλίτες από τον Ιησού τού Ναυή μέχρι τον Σαμουήλ.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρίνω* (βλ.λ.). Με τη λ. *Κριταί* ως ονομασία τού ομώνυμου βιβλίου τής Π.Δ. απέδωσαν οι Εβδομήκοντα τον εβρ. τίτλο Shophetim «κριτές»].

κριτικάρω ρ. μετβ. {κριτίκαρ-α κ. -ισα} (κακόσ.-καθημ.) ασκώ κριτική σε (κάποιον/κάτι), κυρ. με την πρόθεση να τονίσω τις αρνητικές πλευρές του και να υποτιμήσω τις θετικές του: *ξέρει μόνο να κριτικάρει τους άλλους, λες κι αυτός δεν κάνει ποτέ του λάθος.* — **κριτικάρισμα** (το).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. criticare < critica «κριτική»].

κριτική (η) **1.** η έκφραση γνώμης για (κάποιον/κάτι), συνήθ. ο εντοπισμός των θετικών και αρνητικών του στοιχείων: *ασκώ / διατυπώνω ~* ΣΥΝ. σχολιασμός, κρίση, εκτίμηση, αξιολόγηση **2.** (ειδικότ.) (α) η τεκμηριωμένη αξιολόγηση ενός έργου και των συντελεστών του, η θετική ή αρνητική αποτίμησή του με βάση συγκεκριμένα κριτήρια: *~ θεάτρου / κινηματογράφου* || *η παράσταση πήρε καλές ~* (β) ***Νέα Κριτική*** βλ. λ. *νέος* **3.** (συνεκδ.) κείμενο σε εφημερίδα, περιοδικό, που εκφράζει τη γνώμη ενός ειδικού για τις θετικές ή αρνητικές ιδιότητες ενός (λογοτεχνικού, θεατρικού, κινηματογραφικού κ.λπ.) έργου: *διαβάζω / γράφω ~* || *λαμβάνω υπ' όψιν μου τις ~ των εφημερίδων* || *η ~ βιβλίου βρίσκεται στη σελ. 10* || *σε πινακίδα στην είσοδο τού θεάτρου είχαν αναρτηθεί οι ~ των εφημερίδων* **4.** (περιληπτ.) το σύνολο των προσώπων που ασκούν κριτική επαγγελματικά: *η ~ σύσσωμη επαίνεσε το έργο* **5.** (κακόσ.) η επισήμανση των αρνητικών στοιχείων: *ασκώ / κάνω ~ σε κάποιον* || *γίνομαι αντικείμενο κριτικής* ΑΝΤ. εγκώμιο.

[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *κριτικός* (βλ.λ.). Η χρήση τού θηλ. *κριτική* ως ουσ. είναι ήδη αρχ. (απαντά στον Πλάτωνα ως *κριτική τέχνη*) και έδωσε λαβή για τον σχηματισμό πολλών δανείων στις ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. και γαλλ. critique, γερμ. Kritik κ.ά.].

κριτικισμός (ο) [1886] {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΣ. φιλοσοφικό σύστημα που στηρίζεται στο έργο τού Γερμανού φιλοσόφου Ι. Καντ (1724-1804), σύμφωνα με το οποίο, πριν προχωρήσει κανείς στην εξέταση ενός αντικειμένου, θέτει ερωτήματα για τον τρόπο με τον οποίο γνωρίζουμε κάτι και τη γνώση αυτή καθ' εαυτήν.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. criticisme].

κριτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κρίση, την κριτική ή τον κριτή: *η ~ επιτροπή τού απένειμε το πρώτο βραβείο* || *~ παρουσία / διάθεση / πνεύμα* (που δεν δέχεται κάτι, πριν το εξετάσει συστηματικά) / *σκέψη / ανάλυση / δοκίμιο / ικανότητα* **2. κριτικός** (ο/η) πρόσωπο που σχολιάζει και αξιολογεί καλλιτεχνικά έργα: *~ θεάτρου / κινηματογράφου / λογοτεχνίας* || *αμερόληπτος / οξυδερκής ~* **3.** ΦΙΛΟΛ. (α) ***κριτική έκδοση*** (νεολατ. editio critica) έκδοση κειμένου, που βασίζεται στη μελέτη τής χειρόγραφης παράδοσης (β) ***κριτικό υπόμνημα*** βλ. λ. *υπόμνημα.* — **κριτικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κριτός* < *κρίνω*].

κρίτρα (τα) τα χρήματα που λαμβάνει ως αμοιβή κάθε μέλος κριτικής επιτροπής.

[ΕΤΥΜ. < *κρίνω* + παραγ. επίθημα *-τρο / -τρα*, πβ. *εξέτασ-τρα, δίδακτρα*].

κριτσανίζω ρ. αμετβ. {κριτσάνισα} (οικ.) (για το μάσημα σκληρής, τραγανής τροφής) κάνω κριτς-κράτς. — **κριτσάνισμα** (το).

κριτσανιστός, -ή, -ό αυτός που είναι τραγανός, που όταν τον τρώει κανείς ακούγεται ο ήχος «κριτς-κράτς»: *~ κουλλούρι.*

κριτσίνι (το) {κριτσιν-ιού | -ιών} λεπτό μακρόστενο κουλλούρι από φρυγανισμένο ψωμί.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. grissini, πληθ. τού grissino, με την επίδρ. τού ηχομιμητ. *κριτς*].

κριτς-κράτς (το) {άκλ.} ο ήχος που παράγεται από το μάσημα τραγανής τροφής. Επίσης **κριτς-κρίτς**.

[ΕΤΥΜ. Ηχομιμητ. λ.].

Κρίτων (ο) {Κρίτων-ος, -α} **1.** πλούσιος αρχαίος Αθηναίος, φίλος τού Σωκράτη **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης **Κρίτωνας**.

[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *κρίνω*].

Κροατία (η) (κροατ. Republika Hrvatska = Δημοκρατία τής Κροατίας) κράτος τής ΝΑ. Ευρώπης στη Βαλκανική Χερσόνησο με πρωτεύουσα το Ζάγκρεμπ, επίσημη γλώσσα την Κροατική και νόμισμα το κούνα

Κροατίας. — **Κροάτης** (ο), **Κροάτισσα** (η). **κροατικός**, -ή, -ό κ. **κροάτικος**, -η, -ο, **Κροατικά** κ. (καθημ.) **Κροάτικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*, *-α*, *-ο*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. Croatia < σερβοκρ. Hrvatska < Hrvati, όνομα σλαβικής φυλής που κατοίκησε στην περιοχή και σημαίνει «ορεσίβιος». Ίσως συνδ. με ρωσ. khrebet «οροσειρά»].

κροίσος (ο) ο εξαιρετικά πλούσιος άνθρωπος, ο μεγιστάνας τού πλούτου: *ένας σύγχρονος ~*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κροῖσος*, όνομα τού τελευταίου βασιλιά τής Λυδίας (560-597 π.Χ.), ο οποίος ήταν γνωστός για τον εξαιρετικό πλούτο του. Το όνομα είναι αγν. ετύμου, μολονότι από μερικούς συνδ. με το αρχ. *κρείσσων* «ισχυρότερος»].

κροκάδι (το) {κροκαδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο κρόκος τού αβγού.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *κρόκος*].

κροκάλα (η) στρογγυλό, λείο χαλίκι τής ακροποταμιάς ή τής ακρογιαλιάς.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροκάλη* < *κρόκη* «στρογγυλό βότσαλο», αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με σανσκρ. śárkarā- «βότσαλο» ή, κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από το ρ. *κρέκω* «κρούω, χτυπώ, υφαίνω» < Ι.Ε. *krek- «χτυπώ, κρούω», πβ. αρχ. σκανδ. hroell «ράβδος για ύφανση», αρχ. αγγλ. hrēol «ανέμη» (> αγγλ. reel), αρχ. γερμ. hregil «ένδυμα» κ.ά.].

κροκαλοπαγής, -ής, -ές [1887] {κροκαλοπαγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για πετρώματα) αυτός που αποτελείται από στερεοποιημένες κροκάλες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης*, *-ης*, *-ες*.
[ΕΤΥΜ. < *κροκάλη* + *-παγής* (< αρχ. *πήγνυμι*, βλ. κ. *πήζω*), απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. conglomerate].

κροκάτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει το κίτρινο χρώμα τού κρόκου: *«ω! τής αυγής ~ γάζα...»* (Κ. Βάρναλης).

κροκέ (το) {άκλ.} είδος παιχνιδιού που παίζεται με ένα ραβδί και μια ξύλινη μπάλα, την οποία ο παίκτης προσπαθεί να περάσει μέσα από μια σειρά μικρά τόξα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croquet < αγγλ. crocket < μέσ. γαλλ. croquet «σκληρό χτύπημα», ηχομιμητ. λ.].

κροκέτα (η) {κροκετών} παρασκεύασμα σφαιρικού σχήματος από πουρέ πατάτας και κιμά ή αλεσμένο ψάρι ή τυρί κ.λπ., το οποίο έχει τηγανιστεί σε λάδι, αφού έχει βουτηχτεί πρώτα σε κρόκο αβγού και αλευρωθεί (πβ. *τυρο-κροκέτα*).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croquette < ρ. croquer «θορυβώ, τρίζω», ονοματοποιημένη λ.].

κροκί (το) {άκλ.} το χρώμα τού κρόκου τού αβγού: (ως επίθ.) ~ *πουκάμισο*.

κροκίδωση κ. **κροκύδωση** (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΧΗΜ. η συσσωμάτωση και η καταβύθιση των στερεών συστατικών αιωρήματος ΣΥΝ. θρόμβωση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. coagulation «πήξη». Ανάγεται στο μτγν. *κροκίς* / αρχ. *κροκύς* < *κρόκη* < *κρέκω* «υφαίνω», βλ. λ. *κροκάλα*].

κρόκινος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που είναι φτειαγμένος από κρόκο **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το κίτρινο χρώμα τού κρόκου.

κροκοβαφής, -ής, -ές [αρχ.] {κροκοβαφ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει βαφεί με χρωστική ουσία, η οποία εξάγεται από το φυτό τού κρόκου ΣΥΝ. ξανθοκόκκινος.

κροκοδίλιος, -α, -ο [1892] αυτός που σχετίζεται με τον κροκόδιλο· ΦΡ. ***κροκοδίλια δάκρυα*** ψεύτικα, υποκριτικά δάκρυα.

κροκόδιλος κ. **κορκόδιλος** κ. (εσφαλμ.) **κροκόδειλος** (ο) {-ου κ. -ίλου | -ων κ. -ίλων, -ους κ. -ίλους} (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο). **κροκοδιλίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μεγαλόσωμο, σαρκοβόρο ερπετό με δυνατά σαγόνια, τέσσερα κοντά πόδια και μακριά ουρά, που ζει στα νερά των τροπικών και υποτροπικών περιοχών (πβ. λ. *αλιγάτορας*). — (υποκ.) **κροκοδιλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροκόδιλος* / *κορκόδιλος* (ο τ. σε *-δειλος* είναι αποτέλεσμα σύγχυσης των *-ι-* και *-ει-* εξαιτίας τού ιωτακισμού) < **κροκόδριλος* (με ανομοιωτική σίγηση τού δεύτερου *-ρ-*) < *κρόκη* «βότσαλο» + *δρῖλος* «σκουλήκι» (αγν. ετύμου). Ακολουθώντας την ερμηνεία τού Ηροδότου, πιστεύεται σήμερα ότι η λ. αποδόθηκε αρχικά σε ορισμένα είδη σαύρας και αργότερα στους κροκοδίλους τού Νείλου].

κροκοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κροκοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με κρόκο **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το ίδιο χρώμα με κρόκο ΣΥΝ. κρόκινος, κροκάτος.

κρόκος (ο) **1.** ποώδες φυτό με μοβ, κίτρινα ή λευκά άνθη, που καλλιεργείται για τις φαρμακευτικές και χρωστικές του ιδιότητες **2.** (συνεκδ.) η κίτρινη σκόνη που προέρχεται από τα στίγματα τού φυτού και χρησιμοποιείται ως αρτυματική, βαφική, φαρμακευτική ύλη ΣΥΝ. ζαφορά, σαφράν ● **3.** η λέκιθος, το κιτρινάδι τού αβγού ΣΥΝ. κροκάδι. Επίσης **κροκός** (σημ. 3) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. σημιτ. δάνειο, πβ. εβρ. karkōm, αραβ. kurkum, ακκαδ. kurkanu. Το λατ. crocus είναι δάνειο από την Ελλην.].

κροκώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κροκώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει (στο χρώμα ή στην υφή) με κρόκο αβγού.

κροκωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φτειάχνεται από κρόκο **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει το χρώμα τού κρόκου.

κρομμύδι (το) ➝ κρεμμύδι

κρομμυδίλα (η) ➝ κρεμμυδίλα

κρόμμυον (το) [αρχ.] {κρομμύ-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) το κρεμμύδι.

κρονόληρος (ο) {κρονολήρ-ου | -ων, -ους} (λόγ.) ο φλύαρος ή ο ξεμωραμένος γέροντας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Κρόνος* + *λῆρος* «ανόητος» (βλ.λ.)].

Κρόνος (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Ουρανού και τής Γαίας, πατέρας τού Δία και άλλων θεών, ο οποίος έτρωγε τα παιδιά του, ώσπου με τέχνασμα εκθρονίστηκε από τον Δία ● **2.** ΑΣΤΡΟΝ. πλανήτης τού ηλιακού μας συστήματος, ανάμεσα στον Δία και τον Ουρανό, γνωστός για τους εντυπωσιακούς του δακτυλίους.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η αναγωγή στο ρ. *κραίνω* «επιτυγχάνω» (οπότε η σημ. θα ήταν «εκπληρωτής, εκείνος που φέρει εις πέρας»), συσχέτιση που προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες (αφού *κραίνω* < *κρᾱ-αίνω*, που συνδέεται με το ουσ. *κάρα* «κεφάλι»). Η αναγωγή στα ρ. *κορέννυμι* «πληρώ, γεμίζω» και *κεραΐζω* «καταστρέφω» δεν ευσταθεί. Σε παρετυμολογία οφείλεται η άποψη των αρχαίων ότι *Κρόνος = Χρόνος* (έτσι στον Αριστοτέλη)].

κροντήρι (το) ➝ κρωντήρι

κρόουλ (το) {άκλ.} τρόπος γρήγορης κολύμβησης, κατά τον οποίο ο αθλητής κινεί εναλλάξ τα χέρια του πάνω από το κεφάλι του προς τα μπρος και κινεί ρυθμικά τα τεντωμένα πόδια του ΣΥΝ. ελεύθερο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. crawl < μέσ. αγγλ. crawlen < αρχ. σκανδ. krafla, πβ. γερμ. krabbeln «έρπω»].

κροσέ (το) {άκλ.} **1.** βελόνα πλεξίματος με αγκιστρωτή απόληξη **2.** (συνεκδ.) το είδος πλέξης που γίνεται με αυτή τη βελόνα ● **3.** είδος χτυπήματος στην πυγμαχία.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. crochet < παλ. γαλλ. crockes, πληθ. τού croc «γάντζος» < φρανκον. *krok].

κρόσσι (το) {κροσσ-ιού | -ιών} **1.** η δέσμη νημάτων που προεξέχει στην άκρη υφασμάτων και ενδυμάτων για λόγους διακοσμητικούς: *τραπεζομάντηλο με κρόσσια* ● **2.** το λειρί τού κόκορα. Επίσης **κροσσός** (ο) [μτγν.]. — **κροσσωτός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κροσσίον* (με αναβιβασμό τού τόνου), υποκ. τού *κροσσός* < *κροσσωτός* (υποχωρητ.) < αρχ. *κρόσσαι* «σκαλοπάτια, επάλξεις» < **κρόκ-jα*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *krek- «προεξέχω», πβ. πολ. krok «βήμα» κ.ά.].

κροταλίας (ο) {κροταλιών} δηλητηριώδες φίδι τής Αμερικής, τού οποίου η ουρά έχει κεράτινα αρθρωτά τμήματα, που κροταλίζουν όταν αυτή πάλλεται, και το οποίο κινείται με λοξούς σχηματισμούς αφήνοντας χαρακτηριστικά ίχνη στην άμμο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ξέν. όρ. (πβ. γαλλ. crotale) < λατ. crotalum < αρχ. *κρόταλον* (βλ.λ.)].

κροταλίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κροτάλισα} ♦ **1.** (αμετβ.) παράγω έντονο ήχο χτυπώντας κρόταλα ή παρόμοιο ήχο με αυτόν που κάνουν τα κρόταλα όταν χτυπούν: *τα δόντια του κροτάλιζαν από το κρύο!* ♦ **2.** (μετβ.) κινώ (κάτι), ώστε να παραγάγω ήχο παρόμοιο με αυτόν των κροτάλων: *κροταλίζω τα δάχτυλά μου.* — **κροτάλισμα** (το) [μεσν.] κ. **κροταλισμός** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρόταλον* (βλ.λ.)].

κρόταλο (το) {κροτάλ-ου | -ων} ΜΟΥΣ. (συνήθ. στον πληθ.) κρουστό όργανο που αποτελείται από δύο κομμάτια ξύλου, μετάλλου, οστού ή άλλου υλικού, τα οποία, όταν τα χτυπά κανείς μεταξύ τους κατάλληλα, παράγουν χαρακτηριστικό ήχο (λ.χ. τα «κουταλάκια», οι καστανιέτες κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρόταλον* < *κροτῶ* + παραγ. επίθημα *-αλον*, πβ. *πέταλον*, *ῥόπ-αλον*, *σέπ-αλον*].

κροταφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τον κρόταφο: ~ *χώρα* / *οστό* / *λοβός* / *μυς* / *αρτηρία*. Επίσης **κροταφιαίος**, -α, -ο.

κρόταφος (ο) {κροτάφ-ου | -ων} **1.** το δεξιό και αριστερό πλάγιο τμήμα τού κεφαλιού από το μάτι ώς το αφτί: *τον απείλησε με το περίστροφο στον* ~ ΣΥΝ. μηνίγγι **2.** (συνεκδ.) τα μαλλιά που καλύπτουν το τμήμα αυτό: *η γοητεία των γκρίζων* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρότος* + παραγ. επίθημα *-αφος* (πβ. *κόλ-αφος*). Η λ. είχε πιθανόν ως αρχική σημ. «το χτύπημα, τον ρυθμικό παλμό των κροταφικών αρτηριών» ή, κατ' άλλη άποψη, «το θανατηφόρο χτύπημα που καταφέρεται σε αυτό το μέρος τού κεφαλιού»].

κρότημα (το) ➝ κροτώ

κροτίδα (η) [1870] το πυροτέχνημα που περιέχει μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης και προκαλεί κρότο: *μετά το «Χριστός Ανέστη» έριξαν πολλές* ~ ΣΥΝ. βαρελότο.

κροτικός, -ή, -ό αυτός που παράγει κρότο.

κρότος (ο) **1.** ΦΥΣ. σύντομος ήχος χωρίς οξύτητα, απότομος και ξερός (λ.χ. από την εκπυρσοκρότηση όπλου, από βροντή, πτώση αντικειμένου κ.λπ.) **2.** (καταχρ.) κάθε δυνατός ήχος περιορισμένης διάρκειας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κροτῶ* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

κροτώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κροτείς... | κρότησα} ♦ **1.** (αμετβ.) προκαλώ κρότο ♦ **2.** (μετβ.) (σπάν.) κάνω κάτι να βγάλει κρότο, να αντηχήσει: ~ *τη λύρα.* — **κρότημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροτῶ (-έω)* < *kr̥t- (με ανάπτυξη φωνήεντος στηρίξεως *-ο-*), συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kre-n-t «θορυβώ, χτυπώ με θόρυβο», πβ. νορβ. hrinda «χτυπώ», αρχ. αγγλ. hrindan κ.ά. Ομόρρ. *κρόταλο(ν)*, *κρότ-ος*, *κρότ-αφος*, *κροτ-αλίας* κ.ά.].

Κρότων (ο) {Κρότων-ος, -α} πόλη τής ΝΔ. Ιταλίας, αρχαία ελληνική αποικία. Επίσης **Κρότωνας**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (> ιταλ. Crotone), αποικία Αχαιών τον 7ο αι. π.Χ., πιθ. < *κροτών*, *-ῶνος* «τσιμπούρι – είδος ρητίνης» (βλ. κ. *κρότωνας*)].

κρότωνας (ο) {κροτώνων} **1.** καλλωπιστικό φυτό εσωτερικών χώρων με παχιά λεία φύλλα και έντονους χρωματισμούς (συνήθ. σε αποχρώσεις τού κόκκινου) **2.** το τσιμπούρι που παρασιτεί κυρίως στο δέρμα τού σκύλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροτών*, *-ῶνος*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το ουσ. *κρότος* (αλλά αυτό δεν εξηγεί τη σημασιολογική μεταβολή) ή με το ουσ. *κράτος* (υπόθεση εξίσου αμφίβολη)].

κρουαζέ {άκλ. επίθ.} (για μπλούζα ή φουστάνι) ραμμένος έτσι, ώστε το ένα φύλλο τού κορσάζ να σκεπάζει σταυρωτά το άλλο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croisé «σταυρωτός» < croix «σταυρός» < λατ. crux, -cis].

κρουαζιέρα (η) {κρουαζιερών} το θαλάσσιο ταξίδι αναψυχής με

κρουαζιερόπλοιο, κατά το οποίο οι ταξιδιώτες διαμένουν σε καμπίνες και επισκέπτονται συνήθ. για λίγες ώρες τα διάφορα λιμάνια προορισμού: ~ *στη Μεσόγειο*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croisière < ρ. croiser «(δια)σταυρώνω, περιπλέω» < croix «σταυρός» < λατ. crux, -cis].

κρουαζιερόπλοιο (το) πλοίο που χρησιμοποιείται για κρουαζιέρες.

κρουασάν (το) {άκλ.} αρτοσκεύασμα από αφράτη ζύμη σε σχήμα μισοφέγγαρου, με γλυκιά ή αλμυρή γεύση και συχνά με γέμιση (σοκολάτας, κρέμας, τυριού κ.ά.). — (υποκ.) **κρουασανάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croissant «το χρονικό διάστημα κατά το οποίο γεμίζει, αυξάνει η σελήνη» και συνεκδ. «ημισέληνος» < ρ. croître «γεννιέμαι, μεγαλώνω, αυξάνω». Το ομώνυμο γλυκό αρτοποιείου έγινε γνωστό μέσω τής γαλλικής του ονομασίας, που αποτελεί μετάφραση τού γερμ. Hörnchen «μικρό κέρατο, κερατάκι», ονομασία που δόθηκε (στη Βιένη) σε γλύκυσμα φούρνου, σχήματος ημισελήνου, εις ανάμνησιν τής νίκης επί των Τούρκων που πολιόρκησαν την πόλη το 1689 και των οποίων έμβλημα ήταν η ημισέληνος].

κρουασαντερί (η) {άκλ.} κατάστημα στο οποίο παρασκευάζονται και σερβίρονται κρουασάν.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croissanterie].

κρουνηδόν επίρρ. (λόγ.) με κρουνούς, δηλ. άφθονα, ραγδαία: *έβρεχε* ~ (πβ. λ. *κρουνός*. ΦΡ. *άνοιξαν οι κρουνοί τού ουρανού*) ΣΥΝ. καταρρακτωδώς.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κρουνός* + επιρρ. επίθημα *-ηδόν*, πβ. *πρην-ηδόν, βαθμηδόν*].

κρουνός (ο) η κάννουλα με διακόπτη που ρυθμίζει τη ροή τού νερού ή άλλου υγρού· ΦΡ. ***άνοιξαν οι κρουνοί τού ουρανού*** άρχισε να βρέχει καταρρακτωδώς.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κροσ-νός* < I.E. *krosno- «πηγή», πβ. αρχ. αγγλ. hroen / hoern κ.ά. Ομόρρ. *κρήνη* (< *krsnā-), βλ.λ.].

κρουπιέρης (ο) {κρουπιέρηδες}. **κρουπιέρισσα** (η) {κρουπιερισσών} υπάλληλος καζίνου ή χαρτοπαικτικής λέσχης που διευθύνει τυχερό παιχνίδι και ασχολείται γενικά με την τήρηση των κανόνων τού παιχνιδιού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croupier, αρχική σημ. «εκείνος που ιππεύει στα καπούλια τού αλόγου, που ιππεύει πίσω από άλλον» < croupe «καπούλια, οπίσθια αλόγου» < φρανκον. kruppa. Από το 1690 μαρτυρείται η σημ. «αυτός που συνεταιρίζεται με κάποιον, που συμμετέχει στο παιχνίδι με κάποιον παίκτη»].

κρούση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το χτύπημα ενός αντικειμένου πάνω σε άλλο **2.** ΦΥΣ. (α) η βίαιη και αιφνίδια συνάντηση δύο σωμάτων (β) ***δοκιμασία κρούσεως*** (αγγλ. crash test) η δοκιμασία που γίνεται για την εξακρίβωση τής αντοχής ενός υλικού στη θραύση • **3.** ΣΤΡΑΤ. η κύρια εφαρμογή μιας επιθετικής ενέργειας: *ταξιαρχία / δύναμη κρούσεως* **4.** (μτφ.) η διερεύνηση με στόχο την εξακρίβωση των προθέσεων (κάποιου): *στο παρελθόν τού είχαν γίνει κρούσεις από ξένους επενδυτές για αγορά τού 51% των μετοχών* • **5.** ΜΟΥΣ. το παίξιμο των χορδών μουσικού οργάνου: ~ *λύρας / κιθάρας*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροῦσις* < *κρούω*].

κρούσμα (το) {κρούσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η εκδήλωση συμπτωμάτων προσβολής από μολυσματική νόσο: ~ *ηπατίτιδας / τύφου* **2.** (μτφ.) το σύμπτωμα ποινικών ή ηθικών παραβάσεων: *εσχάτως παρατηρήθηκαν αυξημένα ~ κλοπών* ΣΥΝ. φαινόμενο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κροῦσμα / κροῦμα* < *κρούω*].

κρούστα (η) {κρουστών} **1.** η λεία και στερεοποιημένη επιφάνεια που σχηματίζεται πάνω από ρευστές ουσίες: ~ *γάλακτος* (πέτσα) / *πάγου*· ΦΡ. ***φύλλο κρούστας*** λεπτό φύλλο ζύμης, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική • **2.** η κόρα τού ψωμιού.
[ΕΤΥΜ. < λατ. crusta «όστρακο, λέπι»].

κρουσταλλένιος, -ια, -ιο → κρυσταλλένιος

κρουσταλλιάζω ρ. → κρυσταλλιάζω

κρούσταλλο (το) [μεσν.] {κρουστάλλων} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** το κρύσταλλο (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) το νερό που είναι παγωμένο σαν κρύσταλλο, ο πάγος που σχηματίζεται από το πολύ κρύο τού χειμώνα: *«να λειώσουνε τα χιόνια απ' τα φτερά μου και τα ~ από τ' ακράνυχά μου»* (δημοτ. τραγ.).

κρουστικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται ή γίνεται με κρούση: ~ *όπλο / δράπανο* ΣΥΝ. επικρουστικός **2.** ΦΥΣ. ***κρουστικό κύμα*** ισχυρό κύμα πιέσεως που δημιουργείται όταν ένα σώμα κινείται σε ρευστό με ταχύτητα μεγαλύτερη από την ταχύτητα διάδοσης τού κύματος, π.χ. ένα υπερηχητικό αεροπλάνο ή ένα βλήμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κροῦσις*. Το *κρουστικό κύμα* αποδίδει τον αγγλ. όρο shock wave].

κρουστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (για ύφασμα) αυτός που είναι πυκνοϋφασμένος ΑΝΤ. αγανός, αραιός, αραιοϋφασμένος • **2.** αυτός που είναι σκληρός και πυκνός: ~ *σταφύλι / χαρτί* • **3.** ΜΟΥΣ. ***κρουστά (όργανα)*** τα μουσικά όργανα από τα οποία παράγεται ήχος, όταν τα χτυπά κανείς (μεταξύ τους, με σφυρί, με το χέρι ή με μπαγκέτα), λ.χ. κύμβαλα, τύμπανα κ.λπ.

κρουτόν (το) {άκλ.} μικροί κύβοι ψωμιού τηγανισμένοι σε βούτυρο ή λάδι που συνήθ. τρώγονται μέσα σε σούπες.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. croûton < croûte «κρούστα» (< λατ. crusta)].

κρούω ρ. μετβ. {έκρουσα, κρούσ-τηκα, -μένος} (λόγ.) **1.** χτυπώ μια επιφάνεια (και παράγω ήχο): *έκρουσε τη θύρα*· ΦΡ. ***κρούω τον κώδωνα τού κινδύνου*** βλ. λ. *κώδων* **2.** ΜΟΥΣ. χτυπώ κατάλληλα τις χορδές οργάνου: ~ *τη λύρα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κρούσ-jω* < θ. *krous-, ετεροιωμ. βαθμ. τού I.E. *kreu-s- «χτυπώ, σπάζω», πβ. αρχ. σλαβ. sŭ-krušo «χτυπώ, συνθλίβω», ρωσ. krochá «κομμάτι» κ.ά. Ομόρρ. *κροῦσ-ις, κροῦ(σ)-μα* κ.ά.].

κρύα επίρρ.· χωρίς εγκαρδιότητα, με ψυχρότητα: *μας χαιρέτισε* ~ ΣΥΝ. ψυχρά.

κρυάδα (η) [μεσν.] **1.** η αίσθηση τού κρύου ΑΝΤ. ζεστασιά· ΦΡ. ***παίρνω την κρυάδα / παίρνω την πρώτη κρυάδα*** (i) έρχομαι σε επαφή με το κρύο (συνήθ. θαλασσινό) νερό (ii) ακούω απότομα κάτι δυσάρεστο: *τώρα που μου το είπες και πήρα την κρυάδα, πες μου και τα υπόλοιπα* (iii) (κατ' επέκτ.) αποκτώ εμπειρία μιας δύσκολης ή δυσάρεστης κατάστασης: *οι νέοι υπάλληλοι, αφού πήραν την κρυάδα την πρώτη μέρα βλέποντας τον όγκο τής δουλειάς, ήρθαν προετοιμασμένοι ψυχολογικά την επομένη* **2.** (μτφ.) η απροθυμία για την εκτέλεση μιας πράξης: *το δέχτηκε, αλλά με* ~ ΑΝΤ. προθυμία, ζέση **3.** ***κρυάδες*** (οι) (α) τα ρίγη, οι ανατριχίλες: *δεν αισθανόταν καλά· είχε ~ σ' όλο του το κορμί* (β) (σκωπτ.) τα άνοστα αστεία: *λέει όλο κρυάδες*.

κρυαμάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το ανόητο («κρύο») αστείο: *άσε τις κρυαμάρες και μίλα σοβαρά* ΣΥΝ. κρυάδα.
[ΕΤΥΜ. < *κρύ(ος)* + *-αμάρα*, παρεκτεταμένος τ. τού επιθήματος *-μάρα* (βλ.λ.), πβ. κ. *κουτ-αμάρα*].

κρύβω ρ. μετβ. {έκρυψα, κρύφτηκα, κρυμμένος} **1.** τοποθετώ (κάποιον/κάτι) σε μέρος τέτοιο, ώστε να μη φαίνεται ή να εντοπίζεται από τους άλλους: *τον έκρυψε σ' ένα υπόγειο* || ~ *δραπέτη / θησαυρό / κλοπιμαία / απόρρητα έγγραφα* ΣΥΝ. αποκρύπτω, καλύπτω, καταχωνιάζω, σκεπάζω, τρυπώνω, εξαφανίζω ΑΝΤ. εμφανίζω, αποκαλύπτω **2.** αποφεύγω να πω, να δημοσιοποιήσω (κάτι που γνωρίζω): *κάτι μου κρύβεις* || ~ *την αλήθεια / τα συναισθήματα / τις σκέψεις / τις ιδέες μου* ΣΥΝ. αποσιωπώ, φυλάω ΑΝΤ. εκδηλώνω, εξωτερικεύω· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***κρύβω τα χαρτιά μου*** δεν αποκαλύπτω τις προθέσεις μου ΣΥΝ. κρατάω τα χαρτιά μου κλειστά ΑΝΤ. ανοίγω τα χαρτιά μου (β) ***δεν κρύβω (κάτι)*** αφήνω να φανεί (κάτι), επιτρέπω να εκδηλώνεται: *κυβερνητικοί κύκλοι δεν έκρυβαν τον προβληματισμό τους για το εκλογικό αποτέλεσμα* || *ο ηθοποιός δεν έκρυβε την ικανοποίησή του για την ανταπόκριση τού κοινού* (γ) ***κρύβε λόγια*** βλ. λ. *λόγια* **3.** περιέχω στοιχεία τα οποία δεν είναι ορατά, αλλά μπορεί να φανούν κάποια στιγμή: *η συζήτηση έκρυβε μεγάλες εκπλήξεις* || *τι μυστικά κρύβει η υπόθεση τού ναυαγίου;* || *τέτοιες επιχειρήσεις κρύβουν πολλές παγίδες* ΣΥΝ. επιφυλάσσω **4.** (μεσοπαθ. ***κρύβομαι***) (μτφ.) δεν εκδηλώνω τις σκέψεις και τα συναισθήματά μου στους άλλους ή αποφεύγω να εμφανιστώ δημόσια: *βγες από το δωμάτιό σου, τι κρύβεσαι;* || *κρύβεται από τους δανειστές του* || *δεν μας λέει τι πιστεύει, μας κρύβεται!* || (παροιμ.) *«ο έρωτας κι ο βήχας δεν κρύβονται»*· ΦΡ. (α) ***ας μην κρυβόμαστε!*** συνήθ. στην αρχή λόγου, για να προετοιμάσουμε ή να προτρέψουμε σε ειλικρινείς δηλώσεις, ομολογίες κ.λπ.: *«και, ~, οι επιλογές μας στον αγροτικό τομέα δεν δικαιώθηκαν», ομολόγησε ο υπουργός* (β) ***κρύβομαι πίσω από το δάχτυλό μου*** προσπαθώ να μην παραδεχτώ κάτι ήδη φανερό, εθελοτυφλώ: *ας μην κρυβόμαστε πίσω από το δάχτυλό μας, οι εσωκομματικές διαμάχες είναι που μας οδήγησαν στην ήττα και όχι τα μέσα ενημέρωσης* **5.** υπάρχω χωρίς να φαίνομαι, χωρίς να μπορεί να με αντιληφθεί εύκολα κανείς: *κανείς δεν ξέρει τι κρύβεται πίσω από τις ενέργειές του* || *πίσω από το σκάνδαλο κρυβόταν μια ιστορία πολιτικών και οικονομικών συγκρούσεων*. — **κρύψιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κρύπτω* (από τον αόρ. *ἔ-κρυψα*, που συνέπιπτε φωνητικά με ρ. σε *-βω*, λ.χ. *θλίβω – ἔθλιψα, τρίβω – ἔτριψα*) < *kru-bh-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -bh-) του I.E. *kra(u)- «καλύπτω, κρύβω», πβ. αρχ. σλαβ. kryjo, αρχ. ιρλ. crau «καλύβα» κ.ά. Ομόρρ. *κρυφ-ός, κρυπ-τός* κ.ά.].

κρύο (το) **1.** η χαμηλή θερμοκρασία και η παγωνιά που τη συνοδεύει: *έχει ~ εδώ μέσα· άναψε το καλοριφέρ!* || *άρχισε να κάνει* ~ || *βρήκαν ~ στο χωριό* || *φέρνει ~ η πόρτα· κλείσ' την!* || *ψιλό* (διαπεραστικό, έντονο) / *χοντρό* (ανεκτό, όχι διαπεραστικό) / *τσουχτερό / δριμύ* ~ ΣΥΝ. ψύχος ΑΝΤ. ζέστη, ζεστασιά· ΦΡ. (α) ***στα κρύα τού λουτρού*** για περιπτώσεις στις οποίες διαψεύδονται οι προσδοκίες κάποιου τη στιγμή ακριβώς που είχε αρχίσει να πιστεύει ότι θα εκπληρωθούν: *πάνω που έκανε σχέδια για το μέλλον τους, εκείνη έφυγε ξαφνικά και τον άφησε* ~ || *μένω* ~ (β) ***αρπάζω κρύο*** κρυολογώ (γ) ***(δεν μου κάνει) ούτε κρύο ούτε ζέστη*** βλ. λ. *ζέστη* **2.** (συνεκδ.) ο ψυχρός, συνήθ. χειμωνιάτικος, καιρός: *μόλις αρχίζουν / πιάνουν τα ~, το χωριό αδειάζει* || *αντέχω στο* ~.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κρύος (τό)*, βλ. κ. επίθ. *κρύος*].

κρυογονική (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που ασχολείται με την παραγωγή χαμηλών θερμοκρασιών και την αξιοποίηση των φαινομένων που παρατηρούνται σε χαμηλές θερμοκρασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryogenics].

κρυοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η χρησιμοποίηση τού ψύχους για θεραπευτικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryotherapy].

κρυόκωλος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που είναι πολύ ψυχρός, ανιαρός και αντιπαθητικός: *ο ίδιος είναι συμπαθητικός, αλλά η αδελφή του είναι πολύ* ~.

κρυόλιθος (ο) {κρυολίθ-ου | -ων, -ους} το φθοριούχο ορυκτό τού νατρίου και τού αργιλίου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryolite].

κρυολόγημα (το) {κρυολογήμ-ατος | -ατα, -άτων} προσβολή τού αναπνευστικού συστήματος από ιό, στη μετάδοση τού οποίου συμβάλλει η εξασθένηση τού οργανισμού λόγω τού ψυχρού καιρού· συνοδεύεται από καταρροή, φτερνίσματα, πονοκέφαλο, πονόλαιμο, ρίγη κ.ά. ΣΥΝ. κρύωμα.

κρυολογώ ρ. αμετβ. {κρυολογείς... | κρυολόγη-σα, -μένος} παθαίνω κρυολόγημα: *κρυολόγησα στην εκδρομή στα χιόνια* || *είμαι κρυολογημένος, γι' αυτό δεν πάω στη δουλειά*.

κρυομαγνητισμός (ο) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. το σύνολο των μαγνητικών ιδιοτήτων των υλικών, οι οποίες εκδηλώνονται στις πολύ χαμηλές

θερμοκρασίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryomagnétisme].

κρυόμπλαστος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζεται από ψυχρότητα, που δεν εκδηλώνει έντονα συναισθήματα: *είναι κρυόμπλαστη· είτε μιλάς σε τοίχο είτε σ' αυτήν, είναι το ίδιο!* — **κρυόμπλαστα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *κρύο* + *-πλαστος* < *πλάσσω*. Η παρουσία τού *-μ-* (*κρυό-μ-πλαστος*) οφείλεται σε παρετυμολ. επίδρ. τού ουσ. *κρυόμπλαστρο* (βλ.λ.)].

κρυόμπλαστρο (το) (λαϊκ.) **1.** το ψυχρό έμπλαστρο (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) πρόσωπο ψυχρό στις εκδηλώσεις του· ο κρυόμπλαστος.
[ΕΤΥΜ. < κρύο + *έμπλαστρο*].

κρυοπάγημα (το) {κρυοπαγήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. η προσβολή από το ψύχος οργάνου ή τμήματος τού σώματος, το πάγωμα των ιστών τού σώματος από απώλεια θερμότητας, όταν η θερμοκρασία πέφτει κάτω από 0° Κελσίου, και από έλλειψη επαρκούς ενδύσεως και γενικότ. μέσων προφυλάξεως από το ψύχος: *οι στρατιώτες στην Αλβανία υπέφεραν από κρυοπαγήματα* || *έπαθε γάγγραινα από τα ~.*
[ΕΤΥΜ. Απόδ. ξέν. όρου, πβ. αγγλ. frostbite].

κρυοπηξία (η) {κρυοπηξιών} ΙΑΤΡ. μέθοδος που χρησιμοποιεί την τοπική ψύξη σε πολύ χαμηλή θερμοκρασία για καταστροφή παθολογικών σχηματισμών (λ.χ. στη γυναικολογία, για προβλήματα στον τράχηλο τής μήτρας), σε αιμορραγούσες επιφάνειες, σε νόσους τού κερατοειδούς τού ματιού κ.λπ. ΑΝΤ. θερμοπηξία.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cryocoagulation (νόθο σύνθ.)].

κρυοπληξία (η) {κρυοπληξιών} ΙΑΤΡ. η προσβολή τού οργανισμού από το ατμοσφαιρικό ψύχος ΑΝΤ. θερμοπληξία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryoplexie].

κρύος, -α, -ο **1.** αυτός που βρίσκεται σε χαμηλή θερμοκρασία: ~ *δωμάτιο / ποτό / θάλασσα / αέρας* ΣΥΝ. ψυχρός, παγωμένος ΑΝΤ. ζεστός, θερμός· ΦΡ. (α) ***σαν τα κρύα (τα) νερά*** για πολύ ωραίο και ευχάριστο πρόσωπο, όλο ζωντάνια: *ένα κορίτσι ~* (β) ***με κόβει / λούζει κρύος ιδρώτας*** για έντονο φόβο που νιώθω ξαφνικά: *μόλις κατάλαβε τι τον περίμενε, τον έλουσε κρύος ιδρώτας* **2.** (για τον καιρό) που έχει θερμοκρασία κοντά ή κάτω από το μηδέν, που η θερμοκρασία τού αέρα είναι πολύ χαμηλή **3.** (για χρονικό διάστημα) το οποίο χαρακτηρίζεται από πολύ χαμηλή θερμοκρασία: *ο πιο ~ μήνας τού χρόνου* || *ένα ~ απόγευμα* || *οι ~ νύχτες τού χειμώνα* **4.** (για φαγητά, τροφές) (α) αυτός που δεν είναι ζεστός (όπως όταν έχει μόλις βγει από τον φούρνο, την κατσαρόλα κ.λπ.): *τρώω τη σούπα ~* || *φάε τώρα το φαγητό που είναι ζεστό, γιατί δεν αξίζει ~* (β) αυτός που έχει διατηρηθεί στο ψυγείο: ~ *φρούτα / σαλάτα / νερό / μπίρα*· ΦΡ. ***κρύο πιάτο*** (σε εστιατόρια) πιάτο που περιλαμβάνει εδέσματα, τα οποία έχουν παρασκευαστεί από πριν και διατηρούνται στο ψυγείο **5.** (α) αυτός που έχει χαμηλή θερμοκρασία: *τα χέρια / πόδια σου είναι ~*· ΦΡ. (μτφ.) ***με κρύα καρδιά*** χωρίς όρεξη, χωρίς να έχω ιδιαίτερη επιθυμία για κάτι: *συμφώνησε ~* || *ήρθε μαζί μας ~* (β) (για πρόσ.) αυτός που δεν δείχνει ενδιαφέρον, φιλικότητα, εγκαρδιότητα, που κρατάει τους άλλους σε απόσταση: *είναι ~ άνθρωπος, δεν σε αφήνει να τον πλησιάσεις* ΣΥΝ. ψυχρός, κρυόμπλαστος ΑΝΤ. εγκάρδιος, θερμός **6.** (α) (για αστεία, ανέκδοτα κ.λπ.) αυτός που είναι άνοστος, ανόητος, που δεν τον διακρίνει η εξυπνάδα, το χιούμορ (β) (για πρόσ.) αυτός που λέει ανόητα ή άνοστα, χωρίς χάρη λόγια: *άκου τον ~ τι λέει!* || *άντε να χαθείς, κρύε!* ΣΥΝ. σαχλός, άχαρος **7.** αυτός που δεν έχει προθερμανθεί: *ο αθλητής δεν είχε κάνει προθέρμανση και μπήκε ~ στον αγώνα* || *η μηχανή δεν παίρνει μπρος, γιατί είναι ~.* — (υποκ.) **κρυούτσικος**, -η/-ια, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θερμότητα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *qrus-os, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *qreus- «πάγος, κρούστα», πβ. σανσκρ. krurá- «ωμός, αιματηρός», λατ. crusta «κρούστα» (> γαλλ. croûte), αρχ. γερμ. hroso «πάγος», αρχ. σκανδ. hriósa «παγώνω», ιρλ. crūaid «στερεός» κ.ά. Ομόρρ. *κρύσ-τ-αλλος* (βλ.λ.), *κρέας* κ.ά.].

κρυοσκοπία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. μέθοδος προσδιορισμού τού μοριακού βάρους μιας χημικής ένωσης μέσω τής μέτρησης τής μείωσης τού σημείου πήξεως συγκεκριμένου διαλύτη, που προκαλείται από διάλυση σε αυτόν ορισμένης ποσότητας τής χημικής ένωσης. — **κρυοσκοπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryoscopy].

κρυοσκόπιο (το) {κρυοσκοπί-ου | -ων} ΦΥΣ.-ΧΗΜ. το όργανο με το οποίο μετρούμε τη θερμοκρασία πήξεως ενός διαλύματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryoscope].

κρυοστάτης (ο) {κρυοστατών} ΦΥΣ. η συσκευή που χρησιμοποιείται για τη διατήρηση σταθερής χαμηλής θερμοκρασίας με τη βοήθεια υγροποιημένου αερίου. - **κρυοστατικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < κρύο + *-στάτης* (< αρχ. *ἵ-στα-μαι*), ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryostat].

κρυούτσικος, -η/-ια, -ο → κρύος

κρυοφθορισμός (ο) ΦΥΣ. το φυσικό φαινόμενο εκπομπής φωτεινής αντινοβολίας από ορισμένα σώματα ως αποτέλεσμα τής ψύξης τους στη θερμοκρασία τού υγροποιημένου αέρα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. cryoluminiscence (νόθο σύνθ.) < cryo- (< *κρύος*) + luminiscence «φθορισμός»].

κρύπτη (η) [μτγν.] {κρυπτών} **1.** ο τόπος στον οποίο κρύβεται κανείς ή έχει κρύψει (κάτι): *στο σπίτι τους ανακαλύφθηκε υπόγεια ~ με μεγάλες ποσότητες ναρκωτικών* ΣΥΝ. κρυψώνας **2.** ΑΡΧΑΙΟΛ. η υπόγεια και θολωτή συνήθ. κατασκευή, που χρησιμοποιούσαν ως καταφύγιο και ως λατρευτικό χώρο οι πρώτοι χριστιανοί.

κρυπτο- α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάποιος είναι ή κάνει κάτι στα κρυφά: *κρυπτο-χριστιανός, κρυπτοκομουνιστής.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (πβ. μτγν. *κρύπτ-ορχος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *κρυπτός* (βλ.λ.) και εμφανίζεται επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους (λ.χ. γαλλ. crypto-graphie, cryptogamie)].

κρυπτόγαμα (τα) [1897] {κρυπτογάμων} ΒΟΤ. τα φυτά που πολλαπλασιάζονται με σπόρια και δεν παράγουν άνθη και σπέρματα (φύκια, μύκητες κ.ά.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptogame].

κρυπτογράφημα (το) [1845] {κρυπτογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κείμενο που έχει γραφεί με μυστική συνθηματική γραφή.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptogramme].

κρυπτογράφηση (η) → κρυπτογραφώ

κρυπτογραφία (η) [1813] {κρυπτογραφιών} η σύνταξη κειμένων με μυστικό συνθηματικό κώδικα. — **κρυπτογράφος** (ο) [1894], **κρυπτογραφικός**, -ή, -ό [1878], **κρυπτογραφικ-ά / -ώς** [1897] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptographie].

κρυπτογραφώ ρ. μετβ. [1897] {κρυπτογραφείς... | κρυπτογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} γράφω με μυστικό, συνθηματικό κώδικα γραφής (συνήθ. για στρατιωτικούς ή κατασκοπευτικούς λόγους) ΑΝΤ. αποκρυπτογραφώ. — **κρυπτογράφηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποκρυπτογραφώ*.

κρυπτολογία (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που ασχολείται με τους τρόπους μετάδοσης με ασφάλεια μυστικών μηνυμάτων ή την εξουδετέρωση τού απορρήτου των επικοινωνιών τού αντιπάλου. — **κρυπτολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cryptology].

κρυπτόν (το) ΧΗΜ. αμέταλλο στοιχείο (σύμβολο Kr), που ανήκει στα ευγενή αέρια τής ατμόσφαιρας (βλ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. krypton < αρχ. *κρυπτόν*. Ονομάστηκε έτσι επειδή η παρουσία του στον ατμοσφαιρικό αέρα είναι ελάχιστη].

κρυπτορχιδία (η) → κρυψορχία

κρυπτός, -ή, -ό (λόγ.) κρυφός· συνήθ. στις ΦΡ. (α) ***εν κρυπτώ (και παραβύστω)*** (*ἐν κρυπτῷ [καὶ παραβύστῳ]*) στα κρυφά: *συσκέφθηκαν ~* ΣΥΝ. απορρήτως (β) ***ουδέν κρυπτόν υπό τον ήλιον*** βλ. λ. *ήλιος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *καινός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρύπτω*. Η φρ. *εν κρυπτώ (και παραβύστω)* συντίθεται από δύο αρχ. φρ.: *ἐν κρυπτῷ* και *ἐν παραβύστῳ (παράβυστος)* «αθηναϊκό δικαστήριο, τού οποίου τα 11 μέλη συνεδρίαζαν σε σκοτεινό και απόμερο τόπο»)].

κρυπτοχριστιανός (ο), **κρυπτοχριστιανή** (η) χριστιανός ο οποίος, μετά την τουρκική κατάκτηση των περιοχών όπου κατοικούσε, αναγκάστηκε να ασπαστεί τον μουσουλμανισμό, διατήρησε όμως τη χριστιανική πίστη του, ασκώντας κρυφά τα θρησκευτικά του καθήκοντα. — **κρυπτοχριστιανισμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. Crypto-Christian].

κρύπτω ρ. μετβ. (λόγ.) κρύβω (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κρύβω*].

κρυσταλλένιος, -ια, -ιο [μεσν.] κ. (λογοτ.) **κρουσταλλένιος** κρυστάλλινος (βλ.λ.): *«μια κρουσταλλένια σφαίρα στη μέση τής κάμαρας»* (Γ. Σεφέρης) || *«κρουσταλλένιο πολυκάντηλο είν' ο νους»* (Άγγ. Σικελιανός) || (μτφ.) *κρυσταλλένια βρύση* (που έχει καθαρό και παγωμένο νερό) || (μτφ.) *κόρη με κρουσταλλένιο λαιμό.*

Κρυσταλλία (η) γυναικείο όνομα.

κρυσταλλιάζω κ. (λογοτ.) **κρουσταλλιάζω** ρ. αμετβ. {κρυστάλλιασ-α, -μένος} γίνομαι παγωμένος σαν κρύσταλλο. - **κρυστάλλιασμα** κ. **κρουστάλλιασμα** (το).

κρυσταλλικός, -ή, -ό [1886] αυτός που αποτελείται από κρύσταλλο ή έχει τη μορφή κρυστάλλου: ~ *άλατα.*

κρυσταλλικότητα (η) {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ΧΗΜ. η ιδιότητα ορισμένων υλικών να συγκρατούνται τα άτομά τους στον χώρο σε καθορισμένες θέσεις ισορροπίας.

κρυστάλλινος, -η, -ο [αρχ.] κ. (λογοτ.) **κρουστάλλινος 1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από κρύσταλλο: ~ *ποτήρι / κανάτα* || *«κρουστάλλινο παλάτι»* (Άγγ. Σικελιανός) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια παρόμοια με τού κρυστάλλου: *είχε ~ απόψεις για το συγκεκριμένο θέμα* || ~ *νερό* (που είναι διαυγές και παγωμένο σαν κρύσταλλο) || ~ *φωνή* (καθαρή και διαπεραστική) ΣΥΝ. ξεκάθαρος, σαφής.

κρύσταλλο κ. (λογοτ.) **κρούσταλλο** (σημ. 1, 2, 4) (το) {κρυστάλλ-ου | -ων} **1.** κομμάτι από διαφανή και καθαρό πάγο, που σχηματίζεται από τη μεγάλη πτώση τής θερμοκρασίας στο εξωτερικό περιβάλλον: *το νερό έγινε ~ από το κρύο* **2.** το διαφανές γυαλί που έχει υποστεί μηχανική επεξεργασία: *ποτήρια από ~* **3.** (συνεκδ.) καθετί που έχει κατασκευαστεί από τέτοιο υλικό (λ.χ. ποτήρι, τζάμι κ.λπ.): *φούρνος υψηλής τεχνολογίας με τριπλό ~ ασφαλείας* **4.** (ως επίθ.) παγωμένος, πολύ κρύος: *το νερό τής πηγής ήταν ~.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρύσταλλον* < αρχ. *κρύσταλλος (ὁ)*, με αλλαγή γένους, βλ.λ.].

κρυσταλλογραφία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά την εξωτερική μορφή των κρυστάλλων, την εσωτερική οργάνωση των ατόμων τους, τον μηχανισμό σχηματισμού τους και τις φυσικές τους ιδιότητες. — **κρυσταλλογραφικός**, -ή, -ό [1880].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cristallographie].

κρυσταλλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κρυσταλλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που μοιάζει με κρύσταλλο ή έχει τις ιδιότητές του **2.** αυτός που επιδέχεται κρυστάλλωση (βλ.λ.) **3.** ΑΝΑΤ. ***κρυσταλλοειδής φακός*** κύριο διαθλαστικό μέσο τού ματιού, που έχει σχήμα αμφίκυρτου φακού και βρίσκεται πίσω από την ίριδα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρυσταλλολυχνία (η) {κρυσταλλολυχνιών} το τρανζίστορ των ηλεκτρονικών κυκλωμάτων (βλ. λ. *τρανζίστορ*).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. transistor].

κρυσταλλονομία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η σπουδή των νόμων τής κρυστάλλωσης.

κρύσταλλος (ο) {κρυστάλλ-ου | -ων, -ους} **1.** (λόγ.) το κρύσταλλο **2.**

ΧΗΜ. (α) κάθε στερεό σώμα με υψηλή κρυσταλλικότητα (β) **κρύσταλλοι λουτρού** οι αρωματικές κρυσταλλικές ενώσεις, που κυκλοφορούν υπό μορφήν κόκκων ή σκόνης, και που χρησιμοποιούνται για να αρωματίζουν το νερό τού λουτρού **3. υγροί κρύσταλλοι** υλικό που χαρακτηρίζεται από ρευστότητα και ταυτόχρονα τα μόριά του έχουν κανονική διάταξη στον χώρο· χρησιμοποιούνται σε ηλεκτρονικές συσκευές: *οθόνη υγρών κρυστάλλων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κρύσ-τ-αλλος* (με ανερμήνευτη παρέκταση -τ- και αναδιπλασιασμένο επίθημα *-αλλος*) < *κρύος* (< **κρύσ-ος*, βλ.λ.), οπότε η λ. *κρύσταλλος* θα σήμαινε τον «διαυγή πάγο». Η λ. πέρασε μέσω τού λατ. crystallus και σε άλλες γλώσσες, λ.χ. αγγλ. crystal, γαλλ. cristal, γερμ. Kristall κ.ά. Οι επιστημονικοί όροι είναι μεταφρ. δάνεια: *κρύσταλλοι λουτρού* (< αγγλ. bath crystals), *υγροί κρύσταλλοι* (< αγγλ. liquid crystals)].

κρυσταλλοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τής κατεργασίας φυσικών κρυστάλλων ή τής κατασκευής τεχνητών.

κρυσταλλώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κρυσταλλώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** κρυσταλλοειδής (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από διαύγεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κρυστάλλωμα (το) [μεσν.] {κρυσταλλώμ-ατος | -ατα, -άτων} το σώμα που κρυσταλλώθηκε, που μεταβλήθηκε σε κρύσταλλο.

κρυσταλλώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρυστάλλω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) μετατρέπω (κάτι) σε κρύσταλλο ♦ **2.** (αμετβ.) παγώνω από το κρύο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κρυσταλλῶ (-όω)* < αρχ. *κρύσταλλος* (βλ.λ.)].

κρυστάλλωση (η) [1766] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΦΥΣ. ο σχηματισμός κρυστάλλων κατά τη μετάβαση ενός σώματος από την υγρή στη στερεά κατάσταση **2.** το πάγωμα, το κρυστάλλιασμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cristallisation].

κρυφά επίρρ. [μεσν.] με τρόπο απαρατήρητο, ώστε να μη γίνεται αντιληπτό (κάτι) από τους άλλους: *κινείται ~ και ύπουλα* ΣΥΝ. μυστικά, παρασκηνιακά.

κρυφακούω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κρυφακού-ς, -ει, -με, -τε, -ν(ε) | κρυφάκουσα} ακούω κρυφά τις συνομιλίες των άλλων: (μετβ.) *τον έπιασα πάλι να κρυφακούει πίσω απ' την πόρτα* || (αμετβ.) *στάθηκε πίσω από την πόρτα κι άρχισε να κρυφακούει*.

κρύφιος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που κρατείται μυστικός, που δεν αποκαλύπτεται στους άλλους ΣΥΝ. απόκρυφος, απόρρητος· ΦΡ. **άδηλα και κρύφια** (*τὰ ἄδηλα καὶ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι*, Π.Δ. *Ψαλμ.* 50,8) πράγματα ασαφή και αφανέρωτα: *εδώ συμβαίνουν ~*. — **κρυφίως** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κρυφός* (βλ.λ.)].

κρυφο- κ. **κρυφ-** α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι υπάρχει ή συμβαίνει κρυφά: *κρυφο-κοιτάζω, κρυφο-γελάω, κρυφ-ακούω*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *κρυφός* (βλ.λ.)].

κρυφογελώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [μεσν.] {κρυφογελάς... | κρυφογέλασα} γελώ κρυφά από τους άλλους: *όταν η δασκάλα έκανε μάθημα, οι μαθητές κρυφογελούσαν*.

κρυφοκαίω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (εκφραστ.) (για έντονα συναισθήματα, καταστάσεις κ.λπ.) υπάρχω και αναπτύσσομαι, χωρίς να εκδηλώνομαι: *κρυφόκαιγε μέσα τους η ελπίδα*.

κρυφοκοιτάζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {κρυφοκοίταξα} κοιτάζω κρυφά (κάποιον/κάτι), χωρίς να γίνω αντιληπτός: (αμετβ.) *κρυφοκοίταζε στο γραπτό τού διπλανού του* || (μετβ.) *έκανε ότι διάβαζε εφημερίδα, αλλά κρυφοκοίταζε τα κορίτσια που έπαιζαν αμέριμνα στην παραλία*. — **κρυφοκοίταγμα** (το).

κρυφομιλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. [μεσν.] {κρυφομιλάς... | κρυφομίλησα} μιλώ με σιγανή φωνή, ψιθυριστά, προσπαθώντας να μη γίνω αντιληπτός. — **κρυφομίλημα** (το).

κρυφός, -ή, -ό 1. αυτός που δεν φανερώνεται στους άλλους, που κρατείται μυστικός: *έμεινε ~ η μεταξύ τους αλληλογραφία* || *~ καημός / πόθος / ελπίδα / όνειρο* ΣΥΝ. ενδόμυχος· ΦΡ. (α) **κρυφό σχολειό** βλ. λ. *σχολείο* (β) **στο κρυφά** χωρίς να γίνεται κάποιος αντιληπτός: *κανόνισε τη δουλειά ~* **2.** (για πρόσ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει μυστικά σε άλλους ή που δεν εξωτερικεύει τις ιδέες ή τα συναισθήματά του ΣΥΝ. εχέμυθος, κρυψίνους, μυστικοπαθής **3.** (αργκό) **κρυφός** (ο) ο μυστικός αστυνομικός: *τον σταμάτησε στον δρόμο ένας ~ και του ζήτησε τα στοιχεία του*. - **κρυφά** επίρρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μυστικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίθ. (αν και η παρουσία του σε αρχ. χειρόγραφα είναι αμφισβητούμενη), που σχηματίστηκε κατ' αναλογίαν προς το επίθ. *κρυπτός* και αποσπάστηκε από σύνθ. τού τύπου *ἀπό-κρυφος, κρυφο-γενής* κ.ά.].

κρυφοσμίγω ρ. αμετβ. {κρυφοέσμιξα} σμίγω (με κάποιον) κρυφά από τους άλλους.

κρυφτό (το) {χωρ. πληθ.} παιδικό παιχνίδι, στο οποίο ένα παιδί προσπαθεί να βρει πού κρύβονται οι συμπαίκτες του (βλ. κ. *κρυφτούλι*).

κρυφτός, -ή, -ό αυτός που είναι κρυμμένος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *κρυπτός* < *κρύπτω*].

κρυφτούλι (το) [μεσν.] {χωρ. γεν. κ. πληθ.} (υποκ.) το κρυφτό· μόνο στη ΦΡ. **παίζω (το) κρυφτούλι** (μεσν. φρ.) προσπαθώ να αποκρύψω στοιχεία που με αφορούν ή να αποφύγω κάποιον που με ψάχνει: *του τηλεφωνώ, δεν απαντάει, τον επισκέπτομαι, δεν ανοίγει· μου παίζει το κρυφτούλι*.

κρυψίβουλος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που δεν αποκαλύπτει στους άλλους την πραγματική του βούληση, τους σκοπούς των ενεργειών του. — **κρυψιβουλία** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κρυψι-* (< *κρύπτω*) + *-βουλος* < *βουλή*].

κρυψίγαμος (ο) [1867] {κρυψιγάμ-ου | -ων, -ους} αυτός που συνήψε κρυφό και παράνομο γάμο. — **κρυψιγαμία** (η) [μτγν.].

κρύψιμο (το) ▸ κρύβω

κρυψίνους (ο/η) [αρχ.] {κρυψίν-οος, -ουν | -οες, -όων} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που δεν αποκαλύπτει στους άλλους τις πραγματικές του σκέψεις και προθέσεις **2.** πρόσωπο που συμπεριφέρεται υποκριτικά και δόλια ΣΥΝ. ανειλικρινής. — **κρυψίνοια** (η) [μεσν.].

κρυψορχία (η) {κρυψορχιών} ΙΑΤΡ. η ανδρική πάθηση που συνίσταται στην κατακράτηση τού ενός ή και των δύο όρχεων στο εσωτερικό τής κοιλιάς ή στον βουβωνικό πόρο και στη μη κάθοδό τους στο όσχεο. Επίσης **κρυψορχιδία** κ. **κρυπτορχιδία**. – **κρύψορχις** [μτγν.] κ. **κρυψόρχης** (ο) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cryptorchidie].

κρυψώνας (ο) [1816] το μέρος στο οποίο κρύβεται κάποιος. Επίσης **κρυψώνα** (η).

κρύωμα (το) [μεσν.] {κρυώμ-ατος | -ατα, -άτων} το κρυολόγημα (βλ.λ.): *άρπαξε ένα γερό ~*.

κρυώνω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μεσν.] {κρύω-σα, -μένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για πρόσ.) αισθάνομαι κρύο: *κλείσε την πόρτα, γιατί ~* ΑΝΤ. ζεσταίνομαι **2.** γίνομαι κρύος: *κρύωσε ο καιρός / ο καφές*· ΦΡ. **το φυσάω και δεν κρυώνει** δεν μπορώ να λησμονήσω το πάθημά μου και νιώθω πικρία: *πού να φανταστεί ότι θα τον εξαπατούσαν οι δικοί του άνθρωποι· τώρα το φυσάει και δεν κρυώνει!* ● **3.** παθαίνω κρυολόγημα: *άφησα τα παράθυρα ανοιχτά και κρύωσα* ΣΥΝ. κρυολογώ **4.** (μτφ. για σχέσεις, αισθήματα κ.λπ.) χαρακτηρίζομαι από ψυχρότητα, από έλλειψη εγκαρδιότητας και φιλικής διάθεσης: *κρύωσε η φιλία τους* ♦ (μετβ.) **5.** κάνω (κάτι) κρύο: *βάλ' το σε παγάκια, να το κρυώσεις λίγο* ΣΥΝ. παγώνω ΑΝΤ. ζεσταίνω **6.** (μτφ.) προκαλώ δυσαρέσκεια (σε κάποιον): *μας κρύωσε η συμπεριφορά του*.

κρώζω ρ. αμετβ. {έκρωξα} **1.** (λόγ.) (για κόρακα και άλλα πτηνά) φωνάζω κρα-κρα ΣΥΝ. κράζω **2.** (μτφ. για πρόσ.) φωνάζω με βραχνή φωνή. — **κρωγμός** (ο) [μτγν.] κ. **κρώξιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κρώγ-jω*, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού θ. *kre-g-, παρεκτεταμένου τύπου τού Ι.Ε. *ker-/*kre-, που αποτελεί προϊόν ηχομιμήσεως, πβ. λατ. crōciō «κρώζω», αρχ. σλαβ. kraču, αρχ. σκανδ. hrōkr «κουρούνα», λατ. cornix «κοράκι» κ.ά. Ομόρρ. *κρά-ζω, κραυγ-ή, κορ-ώνη* (> *κουρούνα*), *κόρ-αξ (-ακας)* κ.ά.].

κρωντήρι (το) {κρωντηρ-ιού | -ιών} **1.** το πήλινο κανάτι για νερό **2.** το ξύλινο δοχείο για κρασί: *οι Αχαιοί γέμισαν τα ~ τους κρασί, για να γιορτάσουν τη νίκη τους*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κρυωντήριν* < *κρυωτήριον* «πήλινο αγγείο / δοχείο, που κρυώνει το περιεχόμενό του» < αρχ. *κρύος* + παραγ. επίθημα *-τήριον*].

Κ.Σ.Ε.Δ. (το) Κέντρο Συντονισμού Έρευνας και Διάσωσης (στην αεροπορία).

Κ.Τ.Ε. (η) Κοινωνία των Εθνών.

Κ.Τ.Ε.Λ. (το) Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Λεωφορείων.

κτένα (η) ▸ χτένα

κτενάκι (το) ▸ χτενάκι

κτένι (το) ▸ χτένι

κτενίζω ρ. ▸ χτενίζω

κτένισμα (το) → χτένισμα

Κ.Τ.Ε.Ο. (το) Κέντρο Τεχνικού Ελέγχου Οχημάτων.

κτέρισμα (το) {κτερίσμ-ατος | -ατα, -άτων} (συνήθ. στον πληθ.) καθεμία από τις νεκρικές προσφορές που καίγονταν κατά την αρχαιότητα μαζί με τον νεκρό ή τοποθετούνταν στον τάφο του και είχαν τη μορφή κοσμημάτων και άλλων αντικειμένων που αγαπούσε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κτερίζω* / *κτερεΐζω* «ενταφιάζω τιμητικά» < *κτέρεα* «νεκρικά δώρα, επικήδειες τιμές», πληθ. τού ουσ. *κτέρας* «κτήμα, ιδιοκτησία, δώρο», αγν. ετύμου, καθώς δεν αποδεικνύεται η σύνδεση τής λ. ούτε με το ουσ. *κτῆμα* ούτε με θ. *κτερ-* «καίω»].

Κ.Τ.Ε.Υ.Λ. (το) Κοινό Ταμείο Εισπράξεων Υπεραστικών Λεωφορείων.

Κ.Τ.Ε.Φ.Α. (το) Κοινό Ταμείο Ενώσεων Φορτηγών Αυτοκινήτων.

κτήμα κ. **χτήμα** (το) {κτήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε αποτελεί ιδιοκτησία κάποιου: *δεν είμαι ~ σου να με κάνεις ό,τι θέλεις*· ΦΡ. **κτήμα ες αιεί** (*κτῆμα ἐς αἰεί*, Θουκ. I,22) το αιώνιο απόκτημα: *ο Θουκυδίδης μάς παρέδωσε την Ιστορία του ως ~* **2.** (ειδικότ.) το ιδιόκτητο αγρόκτημα: *έχω ένα ~ στο χωριό δύο στρέμματα* **3. κτήματα** (τα) οι αγροτικές εκτάσεις (ελαιώνες, αμπελώνες κ.λπ.): *έχει πολλά ~ στη Ρούμελη* **4.** (μτφ.) οτιδήποτε μαθαίνει κανείς καλά και για πάντα, η γνώση που αφομοιώνεται: *έκανε ~ του τα διδάγματα τού δασκάλου του*. — **κτηματικός, -ή, -ό** [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῆμα* < *κτῶμαι (-άο-)* (βλ.λ.)].

κτηματαγορά (η) ο τόπος στον οποίο γίνονται αγοραπωλησίες κτημάτων.

κτηματίας (ο) [1831] {κτηματιών} πρόσωπο που κατέχει μεγάλη ακίνητη, αγροτική συνήθ., περιουσία και ζει από την εκμετάλλευσή της.

κτηματικός, -ή, -ό ▸ κτήμα

κτηματογράφηση (η) [1889] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η απογραφή και χαρτογράφηση τής ακίνητης περιουσίας: *μετά την ~ τής ακίνητης περιουσίας θα πραγματοποιηθεί η αποτίμησή της*.

κτηματολόγιο (το) [1836] {κτηματολογί-ου | -ων} **1.** το δημόσιο / επίσημο βιβλίο, στο οποίο απογράφονται τα ακίνητα (θέση, έκταση, αξία και κυριότητα) και καταχωρίζονται οι δικαιοπραξίες που αφορούν σε ακίνητα: *ένα έντυπο τής Υπηρεσίας Κτηματολογίου* **2. Εθνικό Κτηματολόγιο** η γενική, ενιαία, συστηματική και διαρκώς ενημερωνόμενη καταγραφή, που περιγράφει γεωμετρικά κάθε τμήμα γης καθώς και το ιδιοκτησιακό του καθεστώς, με την ευθύνη και την εγγύηση του Δημοσίου: *τονίστηκε η επιτακτική ανάγκη συντάξεως Εθνικού Κτηματολογίου*. — **κτηματολογικός, -ή, -ό** [1854].

κτηματομεσίτης (ο) [1891] {κτηματομεσιτών}, **κτηματομεσίτρια** (η) {κτηματομεσιτριών} πρόσωπο που μεσολαβεί επ' αμοιβή για την

αγοραπωλησία κτημάτων. — **κτηματομεσιτικός,** -ή, -ό.

κτηνάνθρωπος (ο) [1890] {κτηνανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνθρωπος άγριος, μοχθηρός, που συμπεριφέρεται σαν κτήνος.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. *La Bête humaine (Το ανθρώπινο κτήνος)*, τίτλος μυθιστορήματος τού É. Zola].

κτηνιατρείο (το) [1892] ιατρείο περίθαλψης ζώων.

κτηνιατρική (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενό της την πρόληψη, τη διάγνωση και τη θεραπεία των ασθενειών των (συνήθ. κατοικίδιων) ζώων. — **κτηνίατρος** (ο/η) [μεσν.], **κτηνιατρικός,** -ή, -ό.

κτηνοβασία (η) {κτηνοβασιών} η συνουσία ανθρώπου με ζώο. — **κτηνοβάτης** (ο) [μτγν.], **κτηνοβατώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κτηνοβάτης* < *κτῆνος* + *-βάτης* < *βαίνω*].

κτηνόμορφος (ο) [μεσν.] αυτός που μοιάζει με κτήνος ΣΥΝ. ζωόμορφος.

κτήνος κ. (λαϊκ.) **χτήνος** (το) {κτήν-ους | -η, -ών} **1.** (λόγ.) το ζώο: *οι άνθρωποι και τα ~*· (μτφ. για πρόσ.) **2.** αυτός που συμπεριφέρεται σκληρά και απάνθρωπα: *ήταν ένα ~, που δεν υπολόγιζε κανέναν και τίποτε* ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, βάναυσος, κακοήθης **3.** αυτός που δεν έχει την εξυπνάδα και τη λογική σκέψη που χαρακτηρίζει τους ανθρώπους ΣΥΝ. βλάκας, ανόητος **4.** (ειδικότ.) αυτός που ζει απολίτιστα, με πρωτόγονο και βάρβαρο τρόπο και δεν μπορεί να συμβιώσει με άλλους ανθρώπους: *ζούσε σε μια τρώγλη μακριά από τον κόσμο. ~ πραγματικό* **5.** αυτός που διαπράττει ασέλγειες με τη χρήση βίας: *το ανθρωπόμορφο ~ που τη βίασε* **6.** ο πολύ γυμνασμένος, αυτός που έχει πολύ μεγάλες σωματικές διαστάσεις. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῆνος*, αρχική σημ. «ζώο που βρίσκεται στην κατοχή ανθρώπου, που είναι απόκτημά του». < *κτῶμαι* (βλ.λ.)].

κτηνοτροφή (η) η κατάλληλα παρασκευασμένη φυσική ή τεχνητή τροφή, που είναι απαραίτητη για τη διατροφή των ζώων.

κτηνοτροφία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η αναπαραγωγή και η εκτροφή ζώων, που αποσκοπεί στην οικονομική εκμετάλλευση αυτών και των προϊόντων τους. — **κτηνοτρόφος** (ο/η) [μτγν.], **κτηνοτροφικός,** -ή, -ό [1850].

κτηνώδης, -ης, -ες [μτγν.] {κτηνώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών· κτηνωδέστ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που μοιάζει με κτήνος είτε εξωτερικά είτε στη συμπεριφορά: *~ πρόσωπο* ΣΥΝ. απάνθρωπος, βάναυσος, αγροίκος **2.** αυτός που αρμόζει σε ζώο: *ήταν άτομο απολίτιστο, με ~ ένστικτα / φέρσιμο* ΣΥΝ. ζωώδης. — **κτηνωδώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κτηνωδία (η) {κτηνωδιών} πράξη σκληρή και απάνθρωπη ΣΥΝ. βαναυσότητα, παλιανθρωπιά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κτηνώδης*].

κτηριακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με το κτήριο: ~ *εξοπλισμός / εγκατάσταση / συγκρότημα*.

κτήριο (το) (σχολ. ορθ. *κτίριο*) {κτηρί-ου | -ων} κάθε οικοδόμημα, κτίσμα: *συντήρηση κτηρίων*.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < μτγν. *εὐ-κτήριον* «οίκος προσευχών» (< αρχ. *εὔχομαι*) ή, κατ' άλλη άποψη, < μτγν. *οἰκητήριον* «κατοικία», με αποβολή τού μονοφθογγισμένου αρχικού φωνήεντος και ανομοιωτική συγκοπή τού -*η*-, < αρχ. *οἰκῶ*. Ανεξάρτητα από την ορθότητα τής μίας ή τής άλλης άποψης, είναι προφανές ότι η γρ. *κτήριο* είναι η μόνη ορθή, ενώ η γρ. *κτίριο* (με -*ι*-) οφείλεται σε παρετυμολογική σύνδεση με το ρ. *κτίζω* (που όμως δεν θα ήταν δυνατόν ποτέ να δώσει παράγωγο σε *-ριο(ν)*. Η αναγωγή σε τ. *οἰκητήριον* υποστηρίζεται και από τη χρήση τής λ. στην Κ.Δ. (*Β' Κορινθ.* 5, 2: (...) *τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπιποθοῦντες*), όπου η λ. συνδ. με τα ουσ. *οἰκοδομή*, *οἰκία* τού προηγούμενου εδαφίου].

> **κτήριο ή κτίριο;** Το ρ. **κτίζω** δεν μπορεί να δώσει παράγωγα με ανύπαρκτη κατάληξη **-ριο**! Δεν μπορούμε δηλ. να έχουμε **κτί-ριο**. Το *κτίζω* θα μπορούσε μόνο να δώσει **κτιστήριο** (πβ. *φροντίζω – φροντιστήριο, καθαρίζω – καθαριστήριο, σκαλίζω – σκαλιστήρι(ο)* κ.τ.ό.), τύπος που ούτε κι αυτός μαρτυρείται να υπάρχει. Άρα η λ. έχει διαφορετική ετυμολογική προέλευση και, επομένως, διαφορετική ορθογραφία. Παράγεται είτε από το *οικώ* > **οικητήριο** > **οικτήριο* (με συγκοπή τού -*η*-) > **κτήριο** (με σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος· πβ. *ημέρα > μέρα, υγεία > γεια, ερωτώ > ρωτώ, αιγιαλός > γιαλός* κ.λπ.) είτε από το **ευκτήριον** (οίκημα) = [efktirion] **φκτήριο* = [fktirio] (με σίγηση τού άτονου αρκτικού φωνήεντος) > **κτήριο**. Είτε παράγεται από το *οικητήριο* είτε από το *ευκτήριο*, η λέξη πρέπει να γράφεται με -*η*-: *κτήριο*.

κτηριολογία (η) {χωρ. πληθ.} κλάδος τής αρχιτεκτονικής. — **κτηριολογικός,** -ή, -ό.

κτήση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** καθετί που ανήκει σε κάποιον **2.** (ειδικότ.) περιοχή ή χώρα που ανήκει σε άλλη, ελέγχεται στρατιωτικά και διοικητικά από άλλη: *οι ~ τής Γαλλίας στην Αφρική*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελγίνεια*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῆσις* < *κτῶμαι* (βλ.λ.). Η σημ. 2 αποδίδει τον γαλλ. όρο dominion].

κτητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει την τάση να κατέχει (κάποιον/κάτι), που θέλει να έχει κτήμα του, δικό του (κάποιον/κάτι): ~ *συμπεριφορά / συναίσθημα / επιθυμία* ‖ *η ζηλοτυπία είναι συχνό σύμπτωμα τής ~ διάθεσης τού ανθρώπου* ΣΥΝ. αποκτητικός **2.** ΓΛΩΣΣ. αυτός που δηλώνει ή αναφέρεται σε κτήση: *γενική ~* ‖ ~ *αντωνυμίες / σύνθετο* (βλ. λ. *σύνθετος*). — **κτητικά** επίρρ.

κτήτορας (ο) {κτητόρων} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι κύριος, ιδιοκτήτης πράγματος (κινητού ή ακίνητου) **2.** (παλαιότ.) ιδρυτής, κτίτορας (βλ.λ.) ναού, μονής, ιερού ιδρύματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κτήτωρ, -ορος* < αρχ. *κτῶμαι* (βλ.λ.)].

κτητορικός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που ανήκει ή αναφέρεται στον κτήτορα: ~ *περιγραφή* **2.** αυτός που προέρχεται από τον κτήτορα (βλ.λ., σημ. 2)· ΦΡ. (α) ***κτητορική μονή*** η μονή που έχει ιδρυθεί από ιερωμένο ή ιδιώτη, ο οποίος φροντίζει και για τη συντήρησή της (β) ***κτητορικό τυπικό*** το τυπικό που περιέχει τις διατάξεις στις οποίες διατυπώνεται η βούληση τού κτήτορα σχετικά με τη λειτουργία τής μονής, τού ιδρύματος κ.λπ. (γ) ***Κτητορικό Δίκαιο*** το Δίκαιο που ρυθμίζει τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τού κτήτορα ναού ή μοναστηρίου (δ) ***κτητορικός ναός*** ο ιδιόκτητος ναός που ιδρύεται από φυσικό πρόσωπο με άδεια τού μητροπολίτη και που προορίζεται αποκλειστικά για εξυπηρέτηση των θρησκευτικών αναγκών τού ίδιου και τής οικογένειάς του **3.** ***κτητορικό*** (το) το βιβλίο που περιλαμβάνει τα σχετικά με την ίδρυση ναού, μονής, ιδρύματος κ.λπ.

κτίζω κ. **χτίζω** ρ. μετβ. [μεσν.] {έκτισα, κτίσ-τηκα, -μένος} **1.** ανεγείρω οικοδόμημα, χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα δομικά υλικά: *παλιότερα στο νησί έκτιζαν τα σπίτια με χώμα και πέτρα* ‖ ~ *σπίτι / παλάτι / γεφύρι / ναό* ‖ *χτισμένος με τούβλα*· ΦΡ. (μτφ.) ***χτίζω στην άμμο*** βλ. λ. *άμμος* **2.** (μτφ.) συμβάλλω στη θεμελίωση, εδραίωση και ανάπτυξη (σχέσης, επιχείρησης, κινήματος κ.λπ.): *μαζί κτίσαμε τον όμιλο επιχειρήσεων* ‖ *λιθαράκι-λιθαράκι κτίστηκε μια ωραία σχέση αγάπης* ‖ *με κατάλληλες ενέργειες έκτισε σταδιακά τη δημόσια εικόνα του* ΣΥΝ. οικοδομώ **3.** (μτφ.) φτειάχνω, δημιουργώ: *ο Θεός έκτισε τον κόσμο σε εφτά ημέρες* **4.** ιδρύω: *ο Μ. Αλέξανδρος έχτισε πολλές πόλεις* **5.** φράζω ή περικλείω ανοιχτό χώρο με τοίχο: ~ *το παράθυρο* ‖ *έκτισαν το άνοιγμα στον φράχτη* **6.** (ειδικότ.) φυλακίζω (κάποιον) μέχρι θανάτου μέσα σε τοίχους που οικοδομώ· (παλαιότ.) ως βασανιστήριο, ποινή ή και στο πλαίσιο αντιλήψεων για το στέριωμα οικοδομημάτων: *δεν απαρνήθηκε την πίστη του και τον έκτισαν ζωντανό* ‖ *για να στεριώσει το γιοφύρι, έχτισαν ζωντανή στα θεμέλια τη γυναίκα τού πρωτομάστορα*. — **κτίσιμο** κ. **χτίσιμο** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δομή*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., τού οποίου η αρχική σημ. θα ήταν «καλλιεργώ, εκχερσώνω» (όπως διασώζεται στη μυκ. μτχ. ki-ti-me-no = *κτίμενος*). Η λ. συνδ. με σανσκρ. pari-kṣit «αυτός που κατοικεί τριγύρω», αβεστ. anašita- «ακατοίκητος», αρμ. šēn «κατοικημένος χώρος», ίσως και με το αρχ. *κτῶμαι (-άο-)* (βλ.λ.)].

κτίριο (το) → κτήριο

κτίση (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** η ανέγερση οικοδομήματος ή η ίδρυση πόλεως: *από κτίσεως Ρώμης* (753 π.Χ. - αφετηρία χρονικής μέτρησης των αρχαίων Ρωμαίων) ΣΥΝ. οικοδόμηση, κτίσιμο • **2.** η δημιουργία τού κόσμου από τον Θεό: *από κτίσεως κόσμου* **3.** ***Κτίση*** (η) το σύμπαν, η οικουμένη, ό,τι έπλασε ο Θεός.
[ΕΤΥΜ < αρχ. *κτίσις* < *κτίζω*].

κτίσιμο κ. **χτίσιμο** (το) → κτίζω

κτίσμα [αρχ.] κ. **χτίσμα** (το) {κτίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** αυτό που έχει κτιστεί, το οικοδόμημα **2.** αυτό που έχει δημιουργηθεί, το δημιούργημα: *ο άνθρωπος είναι ~ τού Θεού* ΣΥΝ. πλάσμα.

κτίστης [αρχ.] κ. **χτίστης** (ο) {κτιστών} **1.** ο εργάτης που εργάζεται στην ανέγερση οικοδομών ΣΥΝ. οικοδόμος **2.** ***Κτίστης*** (ο) ο Δημιουργός, ο Θεός.

κτιστικά κ. **χτιστικά** (τα) [μεσν.] τα χρήματα που καταβάλλονται για τα έξοδα που απαίτησε το κτίσιμο οικοδομήματος.

κτιστός, -ή, -ό [μτγν.] κ. **χτιστός 1.** αυτός που έχει οικοδομηθεί (κυρ. με τοιχοποιία) **2.** ΘΕΟΛ. αυτός που έχει αρχή: ~ *κόσμος* ΑΝΤ. άκτιστος.

κτίτορας (ο) {-α κ. -ορος | -όρων} ο κτήτορας (βλ.λ., σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. γραφή τού μτγν. *κτήτωρ* (βλ.λ.) κατ' επίδρ. τού ρ. *κτίζω*].

κτιτορικός, -ή, -ό ο κτητορικός (βλ.λ.)· ΦΡ. ***κτιτορική επιγραφή*** η επιγραφή στην οποία αναγράφονται στοιχεία για τη θεμελίωση ναού, μονής, ιδρύματος κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Εσφαλμ. γραφή τού μεσν. *κτητορικός* κατ' επίδρ. τού ρ. *κτίζω*].

κ.τ.λ. και τα λοιπά.

κ.τ.ό. και τα όμοια.

-κτονία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον φόνο προσώπου: *μητρο-κτονία, πατρο-κτονία, αδελφο-κτονία, αυτο-κτονία* **2.** τη θανάτωση ή τη δραστική καταπολέμηση αυτού: *μυο-κτονία, ζωο-κτονία* **3.** τον θάνατο από κάποια αιτία: *λιμο-κτονία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω» < **κτέν-jω*, συνδ. με σανσκρ. kṣa-ṇó-mi «χτυπώ», a-kṣa-ta «αυτός που δεν χτυπήθηκε», ίσως και με το αρχ. συνώνυμο *καίνω* «σκοτώνω»].

-κτόνος λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** τον φονιά: *μητρο-κτόνος, πατρο-κτόνος, τυραννο-κτόνος* **2.** αυτόν ή αυτό που καταστρέφει ή καταπολεμά δραστικά κάτι: *μικροβιο-κτόνος, ζιζανιο-κτόνος*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το αρχ. ρ. *κτείνω* «φονεύω» (βλ. λ. *-κτονία*)].

> **-κτόνος.** Λεξικό επίθημα πολλών αρχαίων και νέων σύνθετων λέξεων, που σημαίνει «τον φονιά». Το θ. **κτον-** είναι ετεροιωμένη βαθμίδα τού θεμ. **κτεν-** (αρχ. *(ἀπο)κτείνω* «φονεύω» < **κτέν-jω*). Σύνθετα σε *-κτόνος* (ουσιαστικά και επίθετα), που χρησιμοποιούνται και σήμερα, είναι: *πατροκτόνος, μητροκτόνος, αδελφοκτόνος, παιδοκτόνος, συζυγοκτόνος, εντομοκτόνος, εθνοκτόνος, ανθρωποκτόνος, μικροβιοκτόνος, ζιζανιοκτόνος, τυραννοκτόνος, πνευματοκτόνος, παρασιτοκτόνος, βρεφοκτόνος, ψυχοκτόνος, ζωοκτόνος* κ.ά.

Κ.Τ.Σ. (το) Κοινό Ταμείο Στρατού.

κτύπημα [αρχ.] κ. **χτύπημα** (το) {κτυπήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η κρούση αντικειμένου από άλλο αντικείμενο: *το ~ τής πόρτας με το*

ρόπτρο || *το ~ με το χέρι στο τζάμι* **2.** (συνεκδ.) ο ήχος που παράγεται όταν χτυπάει κανείς (κάτι) ή γενικά από κρούση: *με ξύπνησε το ~ τής πόρτας* || *το ~ τής καμπάνας* || *το ~ τής βροχής στα κεραμίδια* **3.** (ειδικότ.) ο ήχος από ρολόι, τηλέφωνο κ.λπ.: *το ~ τού τηλεφώνου / τού ρολογιού* **4.** η δυνατή κρούση δύο επιφανειών, ώστε να παραχθεί ήχος: *το ~ των πιατινιών* **5.** η ελαφριά επαφή τού χεριού με σημείο τού σώματος: *του έδωσε ένα φιλικό ~ στην πλάτη* **6.** η επιθετική ενέργεια, κατά την οποία χτυπάει κανείς (κάποιον) (με τα χέρια, με αντικείμενο κ.λπ.): *~ σπαθιού / μαστιγίου / σφυριού* || *δέχτηκε ένα ~ στο πρόσωπο / στο κεφάλι / στον ώμο* || *η παιδαγωγική απορρίπτει το ~ των παιδιών* || *ο δράστης τού κατάφερε ένα γερό ~ πισώπλατα* || *ποιος από τους δύο έδωσε το πρώτο ~;* || *έφαγε ένα άσχημο ~ στην κοιλιά* **7.** (ειδικότ.) πυγμαχικό χτύπημα, γροθιά: *δέχθηκε ένα ~ στο πρόσωπο*· ΦΡ. (μτφ.) ***χτύπημα κάτω από τη μέση / τη ζώνη*** βλ. λ. *ζώνη* **8.** (συνεκδ.) το μέρος όπου έχει χτυπηθεί κάποιος/κάτι και το σημάδι ή το αποτύπωμα που μένει: *είχε ένα ~ στο κεφάλι* || *όλο του το σώμα ήταν κατάμαυρο από τα ~* || *η πλάτη του ήταν γεμάτη χτυπήματα από μαστίγιο* || *το αυτοκίνητό της είναι όλο χτυπήματα* ΣΥΝ. τραύμα, πληγή **9.** επιθετική ενέργεια που στρέφεται κατά τού αντιπάλου: *καταστροφικό / καίριο ~* || *κατάφεραν ένα καθοριστικό ~ κατά των βάσεων πυραύλων τού εχθρού* || *τρομοκρατικό ~ κατά ξένης πρεσβείας* **10.** (μτφ.) ενέργεια που προκαλεί απώλειες, μειώνει την ισχύ κ.λπ., αποδυνάμωση: *«η υποβάθμιση τής πιστοληπτικής ικανότητας πέντε κορυφαίων ευρωπαϊκών τραπεζών αποτέλεσε ~ στο ευρωπαϊκό τραπεζικό σύστημα»* (εφημ.) **11.** (μτφ.) οτιδήποτε προκαλεί μεγάλο ψυχικό πόνο: *ο θάνατός του ήταν σκληρό ~ για όλους μας* ΣΥΝ. κακό, συμφορά.

κτυπητός, -ή, -ό ▸ χτυπητός

κτύπος κ. **χτύπος** (ο) **1.** ο ήχος που προκαλείται από κτύπημα: *ο ~ τής βροχής στα κεραμίδια* || *ακούστηκε ένας δυνατός ~ στην πόρτα* ΣΥΝ. κρότος **2.** το χτύπημα: *έδωσε έναν ~ στην πόρτα* ΣΥΝ. κρούση **3.** ήχος που επαναλαμβάνεται ρυθμικά: *οι ~ τού ρολογιού / τού εκκρεμούς* **4.** (ειδικότ.) ο παλμός: *οι ~ τής καρδιάς* ΣΥΝ. χτυποκάρδι, καρδιοχτύπι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. εκφραστικός αναδιπλασιασμός ηχομιμητικού θέματος, πβ. *(γ)δοῦπος*. Σύμφωνα με άλλη άποψη, ο ορθός χωρισμός είναι *κ-τύπος* (οπότε < *τύπτω*) με προτακτικό σύμφωνο κ- (πβ. *κάπρος*)].

κτυπώ κ. **χτυπώ** [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κτυπάς... | κτύπησα, -ιέμαι (κ. χτυπιούμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** κρούω (κάτι), ώστε να ακουστεί ήχος: *~ την πόρτα / το παράθυρο / το κουδούνι / την καμπάνα / το τύμπανο* || *μπήκε μέσα χωρίς να κτυπήσει την πόρτα* || *~ τα πλήκτρα τού πιάνου* || *~ τα χέρια / παλαμάκια* (χειροκροτώ) || *~ τα πόδια* (ποδοκροτώ, ως έκφραση αδημονίας ή αποδοκιμασίας)· ΦΡ. (α) ***χτυπάω πόρτες*** απευθύνομαι σε πολλούς και διαφορετικούς ανθρώπους για βοήθεια: *αναγκάστηκε να χτυπήσει πολλές πόρτες, για να σώσει το παιδί της* (β) ***χτυπώ κάρτα*** τοποθετώ ειδική κάρτα σε συσκευή, για να καταγραφεί η ώρα προσελεύσεως και αναχωρήσεώς μου από την εργασία (γ) ***χτύπα ξύλο! / να χτυπήσω ξύλο!*** (προληπτικά) για την αποτροπή κακού, για να μη συμβεί κάτι κακό που είπε κάποιος: *-Μέχρι αύριο, ποιος ζει, ποιος πεθαίνει! -Μη λες τέτοια λόγια, ~!* (δ) (μτφ.) ***(κάποιος / κάτι) χτυπάει την πόρτα (κάποιου)*** για δυσάρεστη κατάσταση που προκύπτει σε κάποιον: *«όταν αδιαφορείς για την αγριότητα, επειδή πλήττει άλλους, αύριο, που θα χτυπήσει τη δική σου πόρτα, δεν θα υπάρχει κανείς να σε βοηθήσει»* (εφημ.) **2.** καταφέρνω πλήγμα εναντίον προσώπου ή ζώου: *με χτύπησε στο πρόσωπο / στο σαγόνι / ύπουλα / δόλια / αντικανονικά / άσχημα* || *ποιος από τους δύο αντιπάλους χτύπησε τον άλλον πρώτος;* || *ο αγωγιάτης χτυπούσε το άλογο με το καμουτσίκι*· ΦΡ. (α) (μτφ.) ***χτυπώ (κάποιον) εκεί που (τον) πονάει*** καταφέρω καίριο πλήγμα εναντίον (κάποιου), πλήττω το αδύνατό του σημείο: *δεν ξαναείπε τίποτα, γιατί μ' αυτό που του είπα τον χτύπησα εκεί που τον πονάει* (β) ***χτυπώ το κεφάλι μου (στον τοίχο)*** βλ. λ. *κεφάλι* (γ) ***χτυπώ το κακό στη ρίζα του*** εξουδετερώνω κάτι κακό ή επιβλαβές εν τη γενέσει του, μόλις πρωτοεμφανιστεί ή καταστρέφοντας ό,τι το προκαλεί και το αναπαράγει (δ) ***πάρε τον έναν (και) χτύπα τον άλλον*** βλ. λ. *άλλος* **3.** πέφτω με δύναμη πάνω σε (κάτι): *η βροχή χτυπάει τη στέγη* || *ο αέρας χτυπούσε τα παραθυρόφυλλα* || (μτφ.) *σ' αυτό το σημείο με χτυπάει ο ήλιος* || *το πλοίο το κτυπούσαν τα κύματα* || *τον χτύπησε κεραυνός* **4.** κουνώ με γρήγορες αλλεπάλληλες κινήσεις, αναταράζω: *~ κρέμα / αβγολέμονο* || *~ τα αβγά, για να φτιάξω μαρέγκα* ΣΥΝ. ανακινώ **5.** κινώ (κάτι) ρυθμικά ή παλινδρομικά: *ο ταύρος χτυπούσε θυμωμένος την ουρά του* || *το πουλί χτύπησε τα φτερά του και έφυγε* **6.** βάλλω με όπλο, σημαδεύω στόχο: *οι ελεύθεροι σκοπευτές χτυπούσαν όποιον περνούσαν για αντίπαλο* || *μας χτύπησαν με τόξα και ακόντια* || *η σφαίρα τον χτύπησε στο πόδι* || *~ εχθρικό πλοίο / αεροπλάνο* ΣΥΝ. πλήττω, πυροβολώ, βομβαρδίζω, βάλλω **7.** προκαλώ τραύμα, πληγή ή επιφέρω θάνατο με βολή ή χρήση όπλου: *τον χτύπησε πισώπλατα με το μαχαίρι* || *~ το θήραμα στο κυνήγι* || *σήμερα δεν χτυπήσαμε φτερό* (δηλ. δεν σκοτώσαμε κανένα πουλί ή, μτφ., αποτύχαμε τελείως, δεν κατορθώσαμε τίποτε) ΣΥΝ. πληγώνω, τραυματίζω, σκοτώνω **8.** (α) επιτίθεμαι εναντίον κάποιου, προσβάλλω εχθρικό στόχο: *μας κύκλωσαν και μας χτυπούσαν από παντού* || *θα χτυπήσουμε τον εχθρό από τρεις πλευρές* || *~ κάποιους κατά μέτωπο / πλαγίως* ΣΥΝ. επιτίθεμαι (β) (μτφ.) καταπολεμώ, αντιμετωπίζω αποτελεσματικά: *πιστεύεται ότι τα νέα μέτρα θα χτυπήσουν τη φοροδιαφυγή* || *το υπουργείο επιδιώκει να χτυπήσει τις συντεχνίες* **9.** (α) (μτφ.) προκαλώ ζημιά σε (κάποιον/κάτι), επενεργώ αρνητικά, βλάπτω: *ο πληθωρισμός μάς χτύπησε σκληρά όλους* || *η φτώχια και η ανεργία χτυπούν και τις οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες* || *η ύφεση χτύπησε τους μικρομεσαίους* (β) (ειδικότ.) για ασθένεια ή δυσάρεστο γεγονός, εκδηλώνομαι ή συμβαίνω (σε κάποιον/κάτι): *στην οικογένειά μας η επιδημία τής γρίπης μάς χτύπησε όλους* || *τον χτύπησε παράλυση* || *εφέτος τις ελιές τις χτύπησε ο δάκος* || *δεν μπορεί να συνέλθει από τη συμφορά που τον χτύπησε* || *χτυπήθηκε σκληρά από τη μοίρα* ΣΥΝ. προσβάλλω, πλήττω, θίγω· ΦΡ. ***χτυπώ στο κεφάλι*** (για οινοπνευματώδες ποτό) προκαλώ ζάλη και πονοκέφαλο, φέρνω κάποιον εύκολα σε κατάσταση μέθης: *αυτό το κρασί χτυπάει στο κεφάλι· μην πιεις πολύ!* **10.** ανταγωνίζομαι με επιτυχία (κάποιον): *η χώρα μας δεν μπορεί να χτυπήσει χώρες όπως η Γερμανία και η Γαλλία στη βιομηχανική παραγωγή* **11.** (ειδικότ. για αυτοκίνητο ή οδηγό) προκαλώ σύγκρουση (οχήματος με όχημα) ή τραυματίζω (πεζό): *χτύπησε με το αυτοκίνητο έναν πεζό* || *μου χτύπησαν το αμάξι στο φτερό* **12.** (ειδικότ.) βγάζω ήχο ο οποίος αντιστοιχεί σε συγκεκριμένη πληροφορία ή εντολή: *το ρολόι μόλις χτύπησε μεσάνυχτα* || *η σάλπιγγα χτύπησε εγερτήριο / σιωπητήριο / προσκλητήριο / επίθεση / υποχώρηση / συναγερμό* ΣΥΝ. σημαίνω **13.** εκτοξεύω κατηγορίες εναντίον κάποιου, τον επικρίνω με δριμύτητα: *ο Τύπος χτύπησε τα νέα μέτρα* || *οι κριτικοί χτυπούν το έργο μου, γιατί δεν μπορούν να το κατανοήσουν* || *το νομοσχέδιο χτυπήθηκε από όλα τα κόμματα τής αντιπολίτευσης* ΣΥΝ. κατηγορώ, μέμφομαι, πολεμώ ΑΝΤ. επαινώ, εγκωμιάζω **14.** υπενθυμίζω κακόβουλα σε κάποιον κάτι δυσάρεστο ή επώδυνο, κάνω αδιάκριτους υπαινιγμούς: *ένα σφάλμα έκανα κι εγώ σαν άνθρωπος κι εσύ μου το χτυπάς συνέχεια!* **15.** επιτυγχάνω, πραγματοποιώ: *αυτή η εκπομπή χτυπάει πολύ υψηλά ποσοστά τηλεθέασης* || *με το καινούργιο της προϊόν η εταιρεία χτύπησε ρεκόρ πωλήσεων*· ΦΡ. ***χτυπάω νούμερα*** για τηλεοπτική εκπομπή η οποία έχει υψηλή τηλεθέαση: *η χθεσινοβραδινή εκπομπή του χτύπησε απίστευτα νούμερα* **16.** (ειδικότ. για οικονομικές αξίες) ελαττώνω απότομα, μειώνω σε μεγάλο βαθμό: *η εταιρεία μας θα χτυπήσει τις τιμές, για να παρέμβει στον ανταγωνισμό* **17.** (για παπούτσια) δεν εφαρμόζω καλά και τραυματίζω το πόδι: *οι καινούργιες μπότες μου με χτυπάνε* **18.** (μτφ.-αργκό) (α) μπορώ να επιτύχω κάτι: *φέτος χτυπάμε πρωτάθλημα!* (β) αποκτώ κάτι σε συμφέρουσα τιμή ή πλειοδοτώ σε πλειστηριασμό: *χτύπησα ένα φοβερό σακάκι* || *χτύπησε ένα σπάνιο κινέζικο βάζο στη δημοπρασία* (γ) κατακτώ: *χτύπησε την καλύτερη γκόμενα* (δ) καταναλώνω: *χτύπησε δέκα σφηνάκια στη σειρά* || *πάμε να χτυπήσουμε κάνα σουβλάκι;* ♦ (αμετβ.) **19.** παράγω θόρυβο, βγάζω δυνατό ή χαρακτηριστικό ήχο: *όλη τη νύχτα ακούγαμε τα παντζούρια να χτυπούν απ' τον αέρα* || *χτυπάει το τηλέφωνο / το κουδούνι / η καμπάνα / το ξυπνητήρι / η σάλπιγγα* || *ακούσαμε τα τύμπανα τών ιθαγενών να χτυπάνε* || *τα σπαθιά τους χτυπούσαν δυνατά καθώς μονομαχούσαν* || *χτυπούν τα δόντια μου* (έχω ρίγη, κρυώνω πάρα πολύ) ΣΥΝ. ηχώ, κροτώ, σημαίνω· ΦΡ. (ειρων.) ***για ποιον χτυπάει η καμπάνα*** (*For Whom the Bell Tolls*, τίτλος έργου τού E. Hemingway) για επικείμενη τιμωρία, ανάληψη ευθύνης κ.λπ.: *ο υπουργός δήλωσε ότι θα τιμωρηθούν αυστηρά οι ένοχοι· άραγε, ~* **20.** κινούμαι παλμικά, δονούμαι γρήγορα ή δυνατά: *η καρδιά μου χτυπούσε από χαρά / από αγωνία* || *χτυπάει ακόμη η καρδιά του* || *τα νέα έκαναν το αίμα να χτυπά δυνατά στις φλέβες του* ΣΥΝ. πάλλομαι, σφύζω **21.** προσκρούω σε αντικείμενο ή πρόσωπο, συγκρούομαι με κάτι και υφίσταμαι μώλωπες ή βαρύτερα πλήγματα: *χτύπησε στην κολόνα τής Δ.Ε.Η. και τραυματίστηκε* || *πρόσεχε μην πέσεις και χτυπήσεις* ΣΥΝ. μωλωπίζομαι, τραυματίζομαι **22.** προξενώ ορισμένη εντύπωση, γίνομαι αφορμή σχολίων: *αυτό που είπες χτυπάει άσχημα* || *δεν (μου) χτυπάει καλά ούτε ο τρόπος του ούτε η συμπεριφορά του* ΣΥΝ. φαίνομαι, μοιάζω· ΦΡ. (α) ***μου χτυπάει στο μάτι*** βλ. λ. *μάτι* (β) ***(κάποιος / κάτι) μου χτυπάει / δίνει στα νεύρα*** βλ. λ. *νεύρο*· (ειδικότ. το μεσοπαθ. ***χτυπιέμαι***) **23.** έρχομαι στα χέρια με (κάποιον), συμμετέχω σε συμπλοκή δύο ή περισσοτέρων προσώπων: *οι αναρχικοί χτυπήθηκαν με την αστυνομία* || *από το πρωί χτυπιούνται δυνάμεις των δύο πλευρών στο ύψωμα* ΣΥΝ. συγκρούομαι, συμπλέκομαι **24.** δίνω χτυπήματα στο στήθος μου ή το κεφάλι μου από θλίψη ή απελπισία, συνταράσσομαι από λυγμούς εξαιτίας απόγνωσης: *χτυπιέται ολημερίς πάνω στον τάφο τού παιδιού της* ΣΥΝ. δέρνομαι, στηθοκοπιέμαι **25.** (μτφ.) υφίσταμαι δοκιμασίες, περνώ βάσανα και ταλαιπωρίες: *μια ζωή χτυπιέται μ' αυτά τα προβλήματα* || *άδικα χτυπιέται τόσα χρόνια ο κακομοίρης* ΣΥΝ. βασανίζομαι, ταλαιπωρούμαι, υποφέρω **26.** (καθημ.) διαμαρτύρομαι έντονα, εκδηλώνω την οργή, την αγανάκτηση ή την απαίτησή μου κ.λπ. με φωνές και χειρονομίες: *όσο και να χτυπιέσαι, δεν θα γίνει το δικό σου* || *δεν του το δίνω, που να χτυπιέται!* **27.** κάνω έντονες και απότομες χορευτικές κινήσεις: *ανεβαίνουν στην πίστα και χτυπιούνται σαν τρελοί.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτυπῶ (-έω)* < *κτύπος* (βλ.λ.)].

-κτώ / -κτώμαι ρ. τής Αρχ. Ελληνικής που σήμαινε «παίρνω στην κατοχή μου, αποκτώ» και το οποίο απαντά σήμερα ως β' συνθετικό ρημάτων τής Ν. Ελληνικής: *απο-κτώ / -κτώμαι, κατα-κτώ / -κτώμαι, ανα-κτώ / -κτώμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κτῶμαι* < *κτάομαι*, υστερογενής μορφή τού θ. *κτη-* (πβ. παρ. *κέ-κτη-μαι*), εκτεταμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kte(i)- «κατέχω, εξουσιάζω», πβ. σανσκρ. kṣáyati, αβεστ. xšayeiti. Ομόρρ. *κτῆ-μα, κτῆ-σις (-η), κτή-τωρ, κτη-τικός* κ.ά.].

Κ.Υ. (η) Κρατική Υπηρεσία.

κυάλι (το) → κιάλι

κυαμισμός (ο) ΙΑΤΡ. η κληρονομική πάθηση που οφείλεται στην έλλειψη ενός ενζύμου και εκδηλώνεται με αιμόλυση (καταστροφή τού αίματος), όταν το άτομο φάει κουκκιά ή έρθει σε επαφή με κουκκιά, ναφθαλίνη, ορισμένα φάρμακα κ.λπ. ΣΥΝ. κυάμωση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο, πβ. αγγλ. favism].

κύαμος (ο) {κυάμ-ου | -ων, -ους} **1.** το φυτό κουκκιά **2.** ο καρπός τής κουκκιάς, το κουκκί (βλ.λ.)· ΦΡ. ***κυάμων απέχεσθαι*** (*κυάμων ἀπέχεσθαι*, πυθαγόρειος ρήτρα) (i) να μη γίνεται χρήση κυάμων ως τροφής

(ii) (υπαινικτικά) να μην αναμειγνύεται κανείς στην πολιτική. [ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο, αν και υπάρχει ισχυρή πιθανότητα να συνδέεται με το ρ. *κυέω* (βλ. λ. *κύηση*)].

κυάμωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο κυαμισμός (βλ.λ.).

Κυανή Ακτή (η) τουριστική περιοχή τής ΝΑ. Γαλλίας στις ακτές τής Μεσογείου από τα σύνορα με την Ιταλία μέχρι τη Μασσαλία. [ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. Côte d'Azur (λόγω τού βαθυγάλανου χρώματος τού ουρανού, που αντανακλάται στη θάλασσα). Είναι γνωστή και ως French Riviera (αγγλ.), ήτοι «γαλλική ακτή»].

κυάνιο (το) [1880] {κυανί-ου | -ων} ΧΗΜ. η αρνητικά φορτισμένη μονοσθενής ρίζα που αποτελείται από άνθρακα και άζωτο (CN^-). [ΕΤΥΜ. < *κυανός* (βλ.λ.), ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Cyan. Η ονομασία οφείλεται στις αποχρώσεις ορισμένων κυανιούχων ενώσεων].

κυανιούχος, -ος, -ο ΧΗΜ. αυτός που περιέχει τη ρίζα κυάνιο (βλ.λ.). [ΕΤΥΜ. < *κυάνιο* + *-ούχος* < *έχω*].

κυανόκρανος (ο) {κυανοκράν-ου | -ων, -ους} στρατιώτης τής ειρηνευτικής δύναμης τού Ο.Η.Ε., που αποστέλλεται σε εμπόλεμες περιοχές και φοράει γαλάζιο (κυανό) κράνος. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. Les Casques Bleus].

κυανόλευκος, -η, -ο [1836] **1.** αυτός που έχει χρώμα γαλάζιο και λευκό **2.** (συνεκδ.) ***κυανόλευκη*** (η) η ελληνική σημαία, που συνδυάζει το γαλάζιο και το λευκό χρώμα ΣΥΝ. γαλανόλευκη.

Κυανοπώγων (ο) [1883] {Κυανοπώγ-ωνος, -ωνα | -ωνες, -ώνων} (μετωνυμ.) άνδρας ο οποίος νυμφεύεται και στη συνέχεια σκοτώνει τις συζύγους του τη μία μετά την άλλη. [ΕΤΥΜ. < *κυανός* + *πώγων* «γενειάδα, πιγούνι». Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. Barbe-bleu, ήρωα τού ομώνυμου παραμυθιού τής συλλογής τού Charles Perrault (1628-1703)].

κυανός, -ή, -ό αυτός που έχει βαθυγάλαζο χρώμα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυανοῦς* < *κυανός* «σμάλτο, αζουρίτης» (ήδη μυκ. ku-wa-no), πιθ. μικρασιατικό δάνειο, πβ. χεττ. kuwanna].

κυανόφυτο (το) κατώτερος φυτικός οργανισμός που αναπτύσσεται όπου υπάρχει νερό και ιδιαίτερα σε ζεστές περιοχές· τα κυανόφυτα αποτελούν φυσικούς λιπαντές ή δείκτες για τον βιολογικό καθορισμό τού βαθμού ρύπανσης μιας περιοχής.

κυανωπός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που αποκλίνει χρωματικά προς το βαθυγάλαζο.

κυάνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ο κυανός χρωματισμός τού δέρματος και των βλεννογόνων λόγω ελλιπούς οξυγονώσεως τού αίματος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cyanose].

κυβεία (η) {κυβειών} (αρχαιοπρ.) **1.** το παίξιμο των ζαριών ● **2.** ο προσπορισμός παράνομων κερδών από το χρηματιστήριο. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυβεύω* < *κύβος*].

Κυβέλη (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. θεά τής γονιμότητας, μητέρα θεών και ανθρώπων, τής οποίας η λατρεία γνώρισε μεγάλη διάδοση στη Μ. Ασία και στη συνέχεια και στην Ελλάδα και την Ιταλία **2.** γυναικείο όνομα. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κυβέλη* / *Κυβήβη*, πιθ. ανατολ. δάνειο, πβ. χεττ. Kubaba].

κυβερνείο (το) [1824] το κτήριο στο οποίο κατοικεί ο κυβερνήτης.

κυβέρνηση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** (α) (ως όργανο τού κράτους) ο πρωθυπουργός, οι αντιπρόεδροι τής κυβέρνησης (εφόσον υπάρχουν) και το σύνολο των υπουργών όλων των κατηγοριών (αναπληρωτών υπουργών, υπουργών επικρατείας, υπουργού παρά τω πρωθυπουργώ, υπουργών χωρίς χαρτοφυλάκιο) και ενδεχομένως (υπό ορισμένες προϋποθέσεις που προβλέπει το Σύνταγμα), όλων ή ορισμένων υφυπουργών, ως ενιαίο συλλογικό όργανο άσκησης τής κυβερνητικής λειτουργίας· υπ' αυτήν την έννοια ταυτίζεται με την έννοια τού υπουργικού συμβουλίου: *ορκίστηκε χθες η νέα ~ || δεν γνωρίζουμε ποια ~ θα προκύψει από τις εκλογές || ο νικητής των εκλογών πήρε εντολή από τον πρόεδρο τής Δημοκρατίας να σχηματίσει ~ || η δομή / η σύνθεση μιας ~ || ο πρόεδρος / τα μέλη τής ~ || παραιτήθηκε η ~ || δέσμευση / εξαγγελία / ανασχηματισμός / αναδόμηση τής ~ || πολυμελής / ολιγομελής / προσωρινή / μεταβατική ~ || συντηρητική / προοδευτική / συμμαχική ~ || ~ σωτηρίας / μειοψηφίας /συνασπισμού / εθνικής ενότητας || η πολιτική / η τακτική / η στάση τής ~ σε ένα ζήτημα* (β) ***υπηρεσιακή κυβέρνηση*** βλ. λ. *υπηρεσιακός* (γ) ***οικουμενική κυβέρνηση*** βλ. λ. *οικουμενικός* (δ) ***σκιώδης κυβέρνηση*** βλ. λ. *σκιώδης* (ε) ***κυβέρνηση συνεργασίας / συμμαχική κυβέρνηση*** κυβέρνηση στην οποία συμμετέχουν δύο ή και περισσότερα κόμματα (στ) ***Εφημερίδα τής Κυβερνήσεως*** βλ. λ. *εφημερίδα*· ΦΡ. ***με καμιά κυβέρνηση*** με τίποτε, με κανέναν τρόπο: *δεν πρόκειται να δεχτώ ~ τέτοια λύση* **2.** (ως λειτουργία τού κράτους) η διακυβέρνηση τής χώρας· η κυβερνητική λειτουργία η οποία μαζί με τη διοίκηση αποτελούν την εκτελεστική λειτουργία.

κυβερνήτης (ο/η) [αρχ.] {(θηλ. γεν. κυβερνήτου) προστ. κυβερνήτα | κυβερνητών} **1.** ο ανώτατος πολιτειακός άρχοντας: *ο πρώτος ~ τής Ελλάδας ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας* **2.** (ειδικότ.) πρόσωπο που καθορίζει την πορεία και ηγείται τού πληρώματος (σε πλοίο, αεροπλάνο, διαστημόπλοιο). Επίσης **κυβερνήτρια** (η) {κυβερνητριών}.

κυβερνητική (η) {χωρ. πληθ.} η επιστήμη που μελετά τις διασυνδέσεις, τους χειρισμούς και τον έλεγχο στα τεχνικά συστήματα και στους ζωντανούς οργανισμούς από την άποψη των αναλογιών τους και η οποία επεκτείνει τις εφαρμογές της στην οικονομία, τη βιολογία, την ιατρική κ.α. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cybernetics. Η λ. πλάστηκε το 1948 από τον N. Wiener από το ρ. *κυβερνώ*, για να δηλώσει τις θεωρίες μελέτης και ελέγχου τής ροής πληροφοριών μεταξύ ζώντων ή τεχνητών επικοινωνούντων συστημάτων].

κυβερνητικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με την κυβέρνηση και τα μέλη της: *~ απόφαση / μέτρο / πολιτική / εξουσία / έργο / πρόγραμμα / στέλεχος / επιτελείο / παράταξη / αξιωματούχος / συνασπισμός / χειρισμός / κρίση / ανασχηματισμός* (β) ***κυβερνητικός εκπρόσωπος*** ο υπουργός που ενημερώνει τον Τύπο για τις επίσημες θέσεις τής κυβέρνησης (γ) ΝΟΜ. ***κυβερνητική πράξη*** ειδική διοικητική πράξη, που δεν υπόκειται σε ακυρωτικό έλεγχο (δ) ***Μη Κυβερνητικός Οργανισμός /-ή Οργάνωση*** βλ. λ. *οργανισμός* **2.** αυτός που πρόσκειται φιλικά προς την κυβερνώσα παράταξη: *~ Τύπος || ~ βουλευτής* **3.** αυτός που σχετίζεται με τη διακυβέρνηση σκάφους.

κυβερνοναύτης (ο) {κυβερνοναυτών} πρόσωπο που κινείται στον κυβερνοχώρο. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cybernaut].

κυβερνοπάνκ (το) {άκλ.} η δημιουργία ιστοριών επιστημονικής φαντασίας με την αξιοποίηση των υπολογιστών και τής εικονικής πραγματικότητας. [ΕΤΥΜ. < αγγλ. cybernopank (νόθο σύνθ.)].

κυβερνοπειρατής (ο) {άκλ.} ο δικτυοπειρατής (βλ.λ.). - - **κυβερνοπειρατεία** (η).

κυβερνοχώρος (ο) (στην επιστημονική φαντασία) ο χώρος στον οποίο διακινούνται εικόνες, μηνύματα, πληροφορίες από τον έναν υπολογιστή προς τον άλλο: *σερφάρω στον ~*. [ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. cybernospace (νόθο σύνθ.). Η λ. πλάστηκε το 1984 από τον συγγραφέα επιστημονικής φαντασίας W. Gibson στο βιβλίο τού *Necromancer*, για να αποδοθεί με μία λέξη το όραμά του για ένα παγκόσμιο δίκτυο υπολογιστών που συνενώνει ανθρώπους και πληροφορίες. Βλ. κ. *κυβερνητική*].

κυβερνώ (κ. -άω) ρ. μετβ. {κυβερνάς..., μτχ. κυβερνών, -ώσα, -ών | κυβέρν-ησα, -ώμαι, -άται... κ. (καθημ.) -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διοικώ (ως εκτελεστική εξουσία): *~ χώρα / κράτος || «τελικά, ποιος κυβερνά αυτό τον τόπο;»* (φράση που αναφώνησε ο Κ. Καραμανλής το 1963 [πρωθυπουργός τής Ελλάδας] μετά τη δολοφονία από παρακρατικούς στη Θεσσαλονίκη τού βουλευτή τής Ε.Δ.Α. Γρηγόρη Λαμπράκη) ΣΥΝ. διευθύνω, άρχω, εξουσιάζω **2.** (ειδικότ.) οδηγώ σκάφος (και ηγούμαι τού πληρώματός του): *~ πλοίο / αεροπλάνο* ΣΥΝ. κατευθύνω **3.** (μτφ.) διαδραματίζω καθοριστικό ρόλο (για την πορεία, τις πράξεις, τη συμπεριφορά κάποιου): *το χρήμα κυβερνούσε τη ζωή τους*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυβερνῶ (-άω)*, αρχική σημ. «οδηγώ άρμα, πλοίο» (η σημερινή σημ. ήδη αρχ.), < **κυμερνῶ* (όπως διασώζεται στο κυπρ. kume-re-nai), αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο. Το λατ. guberno είναι δάνειο από την Ελλην. και πέρασε σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. govern].

κυβερνών, -ώσα, -ών αυτός που κυβερνά: *το κυβερνών κόμμα || η κυβερνώσα παράταξη*. [ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυβερνῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *κυβερνῶ*].

κυβευτής (ο) [αρχ.] (αρχαιοπρ.) αυτός που παίζει ζάρια.

κυβεύω ρ. αμετβ. {εκύβευσα} (αρχαιοπρ.) παίζω ζάρια. [ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύβος*].

κυβίζω ρ. αμετβ. [μτγν.] {κύβισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** μετρώ τον όγκο που καταλαμβάνει (κάτι) σε κυβικά μέτρα ● **2.** υψώνω αριθμό στην τρίτη δύναμη, στον κύβο ● **3.** συναρμολογώ αντικείμενα μεταξύ τους, ώστε να αποτελέσουν σύνολο διαιρετό σε κυβικά μέτρα.

κυβικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που έχει το σχήμα τού κύβου **2.** (α) ***κυβικό μέτρο*** η μονάδα μετρήσεως τού όγκου, ίση με κύβο τού οποίου η ακμή είναι ένα μέτρο (β) ***κυβικό εκατοστό*** μονάδα μετρήσεως τού όγκου, ίση με κύβο τού οποίου η ακμή είναι ένα εκατοστό **3.** ***κυβικό*** (το) το κυβικό μέτρο: *πόσα ~ νερό κατανάλωσες;*

κυβισμός (ο) **1.** ΜΗΧΑΝ. η εκτίμηση τού όγκου (ενός αντικειμένου) σε κυβικά μέτρα· (ειδικότ.) ο συνολικά εκτοπιζόμενος όγκος σε έναν χρόνο λειτουργίας τού κινητήρα, στού οποίου τον προσδιορισμό υπολογίζονται το πλήθος κυλίνδρων τού κινητήρα, η διάμετρος εμβόλου και η διαδρομή σε εκατοστόμετρα: *μοτοσυκλέτα μεγάλου ~* **2.** ΜΑΘ. η ύψωση αριθμού στην τρίτη δύναμη, στον κύβο: *2^3* ΣΥΝ. κύβος αριθμού ● **3.** ΚΑΛ. ΤΕΧΝ. η καλλιτεχνική τάση που εμφανίστηκε στη Γαλλία στις αρχές τού 20ού αι. και χαρακτηρίζεται από την αφαιρετική αναγωγή τού πραγματικού σε βασικά σχήματα και όγκους. — **κυβιστικός, -ή, -ό** (σημ. 3). [ΕΤΥΜ. μτγν. < *κυβίζω* < αρχ. *κύβος*. Η σημ. τού καλλιτεχνικού κινήματος αποδίδει το γαλλ. cubisme, ενώ η μηχανολογική σημ. αποδίδει το αγγλ. cubic capacity].

κυβιστάς (ο) {κυβιστών}, **κυβίστρια** (η) {κυβιστριών} καλλιτέχνης που ανήκει στο κίνημα τού κυβισμού (βλ.λ., σημ. 3). Επίσης **κυβιστής**. [ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cubiste].

κυβίστημα (το) [μτγν.] {κυβιστήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΑΘΛ. **1.** το γυμναστικό άλμα που γίνεται με τη στήριξη των χεριών στο έδαφος ΣΥΝ. τούμπα **2.** ακροβατική άσκηση πάνω σε δοκό ή μονόζυγο (εμπρόσθια και οπίσθια). Επίσης **κυβίστηση** (η) [μτγν.]. [ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κυβιστῶ (-άω)* «αναστρέφομαι (με τούμπα), βουτώ», αβεβ. ετύμου. ίσως συνδέεται με τη σπάνια λ. *κύβη* «κεφάλι» (στο *Etymologicum Magnum*), καθώς και με τη λ. *κύβος*, οπότε το ρ. *κυβιστῶ* θα σήμαινε «κυλώ (κουτρουβαλιαστά) σαν το ζάρι»].

κυβιστικός, -ή, -ό → κυβισμός

κυβοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κυβοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύβο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυβόλεξο (το) [1891] {κυβολέξ-ου | -ων} το παιχνίδι κατά το οποίο τοποθετούνται αρχικά λέξεων στις πλευρές κύβου, ώστε να προκύψουν νέες λέξεις.

κύβος (ο) **1.** (α) ΜΑΘ. το ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, τού οποίου οι δώδεκα ακμές είναι ίσες και οι έξι έδρες του ίσα τετράγωνα (β) καθετί που έχει το σχήμα αυτό: *κύβοι πάγου / ζάχαρης*· ΦΡ. **ο κύβος ερρίφθη** *(ὁ κύβος ἐρρίφθη)* σε περιπτώσεις που μια καθοριστική από-

φαση λαμβάνεται οριστικά και αμετάκλητα (βλ. κ. λατ. alea jacta est) 2. ΜΑΘ. (α) **κύβος αριθμού** η ύψωση αριθμού στην τρίτη δύναμη, που ισούται με τριπλό πολλαπλασιασμό τού αριθμού αυτού με τον εαυτό του: *υψώνουμε το 4 στον ~* (4^3) ΣΥΝ. τρίτη δύναμη (αριθμού) (β) **τέλειος κύβος** ο αριθμός που είναι κύβος ενός ακέραιου αριθμού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο λυδικής προελ., όπως και το αντίστοιχο λατ. cubus].

Κ.Υ.Δ.Ε.Π. (η) Κεντρική Υπηρεσία Διαχείρισης Εγχώριας Παραγωγής.

κυδωνάτο (το) το φαγητό που παρασκευάζεται από κρέας και κυδώνι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυδωνᾶτον* «ποτό από κυδώνια» < αρχ. *κυδώνιον* (βλ.λ.)].

κυδώνι (το) {κυδων-ιού | -ιών} 1. ο καρπός τού δέντρου τής κυδωνιάς, μεγάλος, σφαιρικός, κίτρινου χρώματος, με δυνατό άρωμα και στυφή γεύση, που χρησιμοποιείται στη ζαχαροπλαστική και γενικότ. στη μαγειρική: *ζελέ / κομπόστα / γλυκό ~ || ~ ψητό στον φούρνο* • 2. κοινή ονομασία οστρακοειδούς μαλακίου, είδους αχηβάδας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυδώνια (μῆλα)*, που συνδ. με το αρχαιότερο ουσ. *κυδύμαλον*, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο, που συνδέθηκε με το τοπωνύμιο *Κυδωνία* (τα σημερινά Χανιά)].

κυδωνιά (η) ΒΟΤ. οπωροφόρο δέντρο ή θάμνος με μεγάλα χνουδωτά φύλλα και ροζ άνθη, που παράγει κυδώνια (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *κυδωνέα* < αρχ. *κυδώνιον* (βλ.λ.)].

Κυδωνίες (οι) {Κυδωνιών} το Αϊβαλί (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Αϊβαλί*].

κυδωνόπαστο (το) το γλυκό που αποτελείται από βρασμένα κυδώνια και ζάχαρη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

κύημα (το) [αρχ.] {κυήμ-ατος | -ατα, -άτων} το έμβρυο που κυοφορείται στη μήτρα τής μητέρας κατά το διάστημα ανάμεσα στη σύλληψη και στον τοκετό ΣΥΝ. κυοφορούμενο.

κύηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η διαδικασία ανάπτυξης τού εμβρύου μέσα στη μήτρα των θηλαστικών κατά τον χρόνο που μεσολαβεί ανάμεσα στη σύλληψη και τον τοκετό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύησις* < *κυῶ (-έω)* < θ. *κυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι». πβ. σανσκρ. śvāyati «ενισχύομαι, είμαι δυνατός», λατ. cumulus «σωρός», ουαλ. cyw «μικρό ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *κύ-ημα, κῦ-μα, ἔγ-κυ-ος, κυο-φορῶ* κ.ά.].

Κύθηρα (τα) {Κυθήρων} 1. νησί Ν. τής Λακωνίας (γεωγραφικά υπάγεται στα Επτάνησα και διοικητικά στον νομό Πειραιώς)· αλλιώς (λαϊκ.) *Τσιρίγο* (το) (βλ.λ.) 2. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού 3. (μτφ.) ιδεατός τόπος βουκολικής και ερωτικής ατμόσφαιρας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο].

Κύθνος (η) 1. νησί των Δ. Κυκλάδων μεταξύ τής Κέας και τής Σερίφου 2. η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. **Κύθνιος** (ο), **Κύθνια** (η), **κύθνιος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, που οφείλεται στον μυθικό ήρωα *Κύθνον*, αρχηγό των Δρυόπων αποίκων από την Εύβοια. Εξαιτίας αυτού το νησί ονομαζόταν επίσης *Δρυοπίς*].

κυκεώνας (ο) (λόγ.) η ανάμειξη ανόμοιων πραγμάτων, η ανακατωσούρα, η αναταραχή: *~ επαγγελματικών, οικογενειακών και κοινωνικών υποχρεώσεων || ~ ειδήσεων / γεγονότων*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυκεών, -ῶνος* < *κυκῶ (-άω)* «αναμειγνύω, ανακατεύω», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με λιθ. šaukštas «κουτάλι», σανσκρ. khájati «ανακατεύω»].

Κυκλάδες (οι) 1. νησιωτικό σύμπλεγμα στο Κ. και Ν. Αιγαίο Πέλαγος 2. **νομός Κυκλάδων** νομός τού Κ. και Ν. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει τα νησιά Αμοργό, Ανάφη, Άνδρο, Αντίπαρο, Θήρα, Κίμωλο, Κύθνο, Μήλο, Μύκονο, Νάξο, Πάρο, Σέριφο, Σίκινο, Σίφνο, Σύρο, Τήνο και Φολέγανδρο, με πρωτεύουσα την Ερμούπολη τής Σύρου. — **Κυκλαδίτης** (ο) [1890], **Κυκλαδίτισσα** (η), **κυκλαδίτικος**, -η, -ο κ. (λόγ.) **κυκλαδικός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κυκλάδες (νῆσοι)*, όπως απαντά στον Ηρόδοτο, επειδή τα νησιά βρίσκονται γύρω από την ιερή Δήλο].

κυκλαδικός, -ή, -ό [1893] 1. αυτός που σχετίζεται με τις Κυκλάδες: *~ τέχνη / ειδώλιο / αρχιτεκτονική* 2. ΙΣΤ. **κυκλαδικός πολιτισμός** ο πολιτισμός που αναπτύχθηκε στις Κυκλάδες κατά την εποχή τού χαλκού· ιδιαίτερα χαρακτηριστική είναι η πρώιμη περίοδος του (*Πρωτοκυκλαδική*), που αντιστοιχεί με τους τελευταίους νεολιθικούς χρόνους και την πρώιμη εποχή τού χαλκού (3000-2000 π.Χ.)· η μέση και η ύστερη κυκλαδική περίοδος αντιστοιχούν περίπου με τους χρόνους ακμής τού μινωικού και μυκηναϊκού πολιτισμού. Επίσης **κυκλαδίτικος**, -η, -ο.

κυκλάμινο (το) καλλωπιστικό φυτό, με άνθη χρώματος λευκού ή ροζ, βαθυκόκκινου ή μοβ και λεπτό άρωμα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κυκλάμινον* < μτγν. *κυκλάμινος (ἡ)* < αρχ. *κύκλος* (κατά το *σησάμινος*), πιθ. εξαιτίας τού σχήματος των βολβών τής ρίζας του].

κυκλικός, -ή, -ό [αρχ.] 1. αυτός που έχει σχήμα κύκλου: *~ χορός / περίβολος* 2. αυτός που σχετίζεται με τον επικό ποιητικό κύκλο: *~ ποιητής / ποίημα*. **κυκλικά** επίρρ.

κύκλιος, -α, -ο [αρχ.] (αρχαιοπρ.) ο κυκλικός, αυτός που σχηματίζει κύκλο: *~ χοροί / άσματα*.

κυκλοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κυκλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύκλο ΣΥΝ. κυκλοτερής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυκλοθυμία (η) {χωρ. πληθ.} ΨΥΧΟΛ. η συχνή εναλλαγή ψυχικής διάθεσης (από τη θλίψη στην ευθυμία κ.λπ.) (πβ. λ. *αμφιθυμία*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Zyclothymie].

κυκλοθυμικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με την κυκλοθυμία: *~ συμπτώματα* 2. αυτός τού οποίου η ιδιοσυγκρασία κυμαίνεται ανάμεσα στη θλίψη και την ευθυμία. — **κυκλοθυμικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Zyclothyme].

κύκλος (ο) 1. ΜΑΘ. η (κλειστή καμπύλη) γραμμή, τής οποίας κάθε σημείο απέχει εξίσου από το κέντρο της: *τριγωνομετρικός ~ || ομόκεντροι ~ || η ακτίνα / η περιφέρεια / το εμβαδόν ενός ~ || σχεδιάζω / σχηματίζω έναν ~*· ΦΡ. **τετραγωνισμός τού κύκλου** πρόβλημα που αναφέρεται στην κατασκευή τετραγώνου με εμβαδόν ίσο με το εμβαδόν δεδομένου κύκλου και το οποίο θεωρείται άλυτο με τη χρήση διαβήτη και κανόνα· (μτφ.) κάθε δυσεπίλυτο ή άλυτο πρόβλημα: *τα νέα μέτρα τής κυβέρνησης αποσκοπούν στον ~ στην οικονομία* 2. (συνεκδ.) η επίπεδη επιφάνεια που περικλείεται από την παράπανω καμπύλη: *κάθονται μέσα σε κύκλους σχεδιασμένους στο έδαφος || κύκλοι βαμμένοι με διάφορα χρώματα* 3. (συνεκδ.) οτιδήποτε έχει τέτοιο σχήμα: *ρούχα με σχέδια από κύκλους και τετράγωνα || τα άκρα τους ενώνονταν και σχημάτιζαν κύκλους || είχε μαύρους ~ γύρω από τα μάτια* (από την κούραση ή από οργανικό πρόβλημα) 4. (α) η κυκλική πορεία, η πορεία που αρχίζει και τελειώνει στο ίδιο σημείο: *το αεροπλάνο διέγραφε κύκλους στον αέρα* (β) η πορεία γύρω-γύρω από τον προορισμό, που δεν είναι η συντομότερη πορεία: *το ταξί έκανε κύκλους μέσα από στενά και η διαδρομή κόστισε πολλά χρήματα* 5. σειρά γεγονότων που επαναλαμβάνονται σταθερά (μετά το τελευταίο συμβαίνει το αρχικό κ.ο.κ.): *ορισμένοι θεωρούν ότι η ιστορία κάνει κύκλους*· ΦΡ. **φαύλος κύκλος** βλ. λ. *φαύλος* 6. (ειδικότ.) (α) αλυσίδα φαινομένων που επαναλαμβάνονται: *ο ~ τής ζωής || ο ~ των εποχών*· ΦΡ. (α) **κύκλος τού αίματος** βλ. λ. *αίμα* (β) **τού κύκλου τα γυρίσματα** για τις εναλλαγές που φέρνει ο χρόνος, η ζωή, για το άστατο τής τύχης (γ) **βιολογικός κύκλος** η γέννηση, η ανάπτυξη κ.λπ. ώς τον θάνατο 7. η περίοδος τής έμμηνης ρύσης των γυναικών: *έχω άστατο ~* 8. το σύνολο των μετασχηματισμών που υφίσταται ένα σύστημα και που το επαναφέρουν στην αρχική του κατάσταση: *ο τροφικός ~ || ο ~ τού αζώτου* 9. η πορεία που ακολουθεί κάτι μέχρι την εξασθένησή του, ώσπου να πάψει να υπάρχει: *ο ιός πρέπει να κάνει τον ~ του, για να περάσει η αρρώστια* 10. σειρά μαθημάτων, διαλέξεων, εκδηλώσεων με κοινό θέμα: *~ διαλέξεων για την αρχαία ζωγραφική || τρεις κύκλους εκδηλώσεων αφιερωμένους στο Βυζάντιο περιλαμβάνει το πρόγραμμα τού Ιδρύματος* 11. (ειδικότ.) υποδιαίρεση τού προγράμματος σπουδών σε ολοκληρωμένα στάδια: *η δευτεροβάθμια εκπαίδευση στη Γαλλία περιλαμβάνει δύο ~ σπουδών* 12. σύνολο ανθρώπων με κοινό γνώρισμα (επαγγελματικό, συγγενικό, οικονομικό κ.ά.): *ο ~ των δικηγόρων / των δημοσιογράφων || ανήκει στους ~ τής υψηλής κοινωνίας || ακούγεται πολύ στους ~ τής μόδας || παντρεύτηκε κάποιον από τον ~ της* (την τάξη της) || *δεν είναι τού ~ μας αυτή η συμπεριφορά* 13. (ειδικότ.) η παρέα (κάποιου), οι συναναστροφές, οι άνθρωποι που περιβάλλουν (κάποιον): *ο ~ του είναι άνθρωποι τής τάξης του || από τους ~ τού πρωθυπουργού ακούστηκε ότι... || προεδρικοί ~ μιλούν για εκλογές || γάμος σε στενό ~* (συνήθ. οικογενειακό ή φιλικό, χωρίς πολλούς καλεσμένους) 14. καλλιτεχνική ή επιστημονική ομάδα με κοινές αρχές (που συχνά οργανώνεται γύρω από ένα πρόσωπο): *«Ο ~ των χαμένων ποιητών»* (τίτλος ταινίας) || *ο ~ των υπερρεαλιστών || ο θεατρικός ~ φοιτητών* 15. ΛΟΓΟΤ. (α) το σύνολο των πεζών ή έμμετρων αφηγήσεων διαφορετικών συγγραφέων, που αναφέρονται σε έναν μυθικό ήρωα: *επικός ~ || ο Θηβαϊκός ~ αναφέρεται στον Οιδίποδα και στους απογόνους του* (β) το σύνολο των έργων ενός συγγραφέα γύρω από θέμα, πρόσωπο ή ομάδα προσώπων: *ο ~ είκοσι μυθιστορημάτων τού Ε. Ζολά γύρω από τη ζωή τής οικογένειας Ρουγκόν-Μακάρ* 16. ΦΙΛΟΛ. σχήμα λόγου κατά το οποίο μία πρόταση, μία περίοδος, ένας στίχος, ποίημα ή πεζό κείμενο αρχίζουν και τελειώνουν με την ίδια λέξη 17. ΦΙΛΟΣ. (στη Λογική) η χρησιμοποίηση τής θέσης, που πρέπει να αποδειχθεί, ως επιχειρήματος (*λήψη τού ζητουμένου*) 18. το πεδίο στο οποίο εκτείνεται κάτι, ό,τι περιλαμβάνεται σε αυτό: *ο ~ των ενδιαφερόντων κάποιου || ο ~ των δραστηριοτήτων μου* ΣΥΝ. φάσμα, εύρος 19. ΟΙΚΟΝ. **κύκλος εργασιών** το σύνολο των εισπράξεων μιας επιχείρησης σε ορισμένο χρονικό διάστημα, που προέρχονται από πωλήσεις ή από παροχή υπηρεσιών: *Φόρος Κύκλου Εργασιών* (Φ.Κ.Ε.) 20. ΑΣΤΡΟΛ. **ζωδιακός κύκλος / ζωδιακή ζώνη** βλ. λ. *ζωδιακός* 21. ΓΕΩΓΡ. **αρκτικός κύκλος** βλ. λ. *αρκτικός*. — (υποκ.) **κυκλάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μοτοσυκλέτα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *k^{w}e-k^{w}l-o-, αναδιπλ. μορφή τού θ. *k^{w}l-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *k^{w}el- «περιστρέφω, γυρίζω». πβ. σανσκρ. cakráḥ «κύκλος», αρχ. αγγλ. hweol (> αγγλ. wheel «τροχός»), αρχ. σκανδ. huel, αρχ. σλαβ. kolo κ.ά. Ομόρρ. *πόλ-ος* (βλ.λ.), *ἐγ-κύκλ-ιος, κυκλο-φορῶ, κύλ-ινδρος, κυλ-ίω*].

-κυκλος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει ότι ένα όχημα έχει ορισμένο αριθμό τροχών: *δίκυκλο όχημα* || (το ουδ. ως ουσ.) *οδηγούσε ένα τρίκυκλο*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *τετρά-κυκλον*, μτγν. *δί-κυκλον [ἅρμα]*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κύκλος*].

κυκλοτερής, -ής, -ές {κυκλοτερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει σχήμα όμοιο με τού κύκλου, που μοιάζει με κύκλο: *~ ναός / τείχος / κίνηση* ΣΥΝ. κυκλικός, στρογγυλός ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς. — **κυκλοτερώς** επίρρ. [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύκλος* + *-τερής* < *τείρω* «εξαντλώ» (βλ. κ. *τρίβω*)].

κύκλοτρο (το) {κυκλότρ-ου | -ων} ΦΥΣ. επιταχυντική διάταξη που χρησιμοποιείται στην πυρηνική φυσική, με την οποία επιτυγχάνεται η επιτάχυνση στοιχειωδών σωματιδίων (λ.χ. πρωτονίων, σωματιδίων α, βαρέων ιόντων κ.λπ.), τα οποία διαγράφουν κυκλική τροχιά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cyclotron].

κυκλοφέρνω ρ. μετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} τριγυρίζω κάποιον επιδιώκοντας συγκεκριμένο σκοπό: *την κυκλοφέρνουν διάφοροι για τα λεφτά της* ΣΥΝ. γυροφέρνω.

κυκλοφορητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. αντλία που ρυθμίζει την κυκλοφορία τού νερού ή τού αέρα στο σύστημα θέρμανσης: *η πολυκατοικία έχει μείνει χωρίς θέρμανση λόγω βλάβης στον ~ τού καλοριφέρ* || *φούρνος με ~ ψυχρού αέρα στα τοιχώματα.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. circulator].

κυκλοφορία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η ροή μέσων συγκοινωνίας / μεταφοράς (οχημάτων, σκαφών, αεροπλάνων κ.λπ.), πεζών από ή προς τον προορισμό τους: *πολλοί εξακολουθούν να σταθμεύουν παράνομα και να εμποδίζουν την ~ των αυτοκινήτων* || *ρυθμίζω / δυσχεραίνω / διαταράσσω / παρακωλύω την ~* || *η ~ χωλαίνει / παραλύει* || *άδεια / απαγόρευση / συμφόρηση / αποσυμφόρηση τής κυκλοφορίας* || *ομαλή / ανώμαλη / αραιή ~* || *~ πεζών / οχημάτων / τροχοφόρων / πλοίων / αεροπλάνων* ΣΥΝ. διακίνηση, μετακίνηση· ΦΡ. (α) ***Κώδικας Οδικής Κυκλοφορίας*** (Κ.Ο.Κ.) σύνολο διατάξεων και κανονισμών που ρυθμίζουν την κίνηση στους δρόμους και καθορίζουν την οδική συμπεριφορά των οδηγών και των πεζών (β) ***αριθμός κυκλοφορίας*** βλ. λ. *αριθμός* (γ) ***δίνω στην κυκλοφορία*** (για δρόμο) επιτρέπω να κυκλοφορούν οχήματα: *ο υπουργός έδωσε σήμερα στην κυκλοφορία ένα από τα σημαντικότερα οδικά έργα* **2.** η διαρκής κίνηση προϊόντων, καταναλωτικών αγαθών (από την παραγωγή στην κατανάλωση, η εισαγωγή ή η εξαγωγή τους κ.λπ.): *~ πλούτου / εμπορευμάτων* ΣΥΝ. ανταλλαγή, διακίνηση **3.** η διάδοση, η γνωστοποίηση τής ύπαρξης: *φήμες τίθενται έντεχνα σε ~* || *~ ενός μυστικού / προπαγάνδας / ψευδών ειδήσεων* ΣΥΝ. διάδοση, επέκταση ΑΝΤ. απόκρυψη **4.** (ειδικότ. για έντυπα, δίσκους μουσικής κ.ά.) (α) η παρουσία και η διακίνηση στην αγορά: *ο καινούργιος του δίσκος θα τεθεί στην ~ τον επόμενο μήνα* || *τα κακέκτυπα αποσύρθηκαν από την ~* || *αφαίρεσαν τη σκηνή από όλες τις κόπιες που βρίσκονταν σε κυκλοφορία* (β) (συνεκδ.) ο αριθμός των αντιτύπων που αγοράστηκαν από το κοινό: *εφημερίδα / περιοδικό ευρείας ~* || *ο δίσκος του είχε υψηλή / μεγάλη / μικρή ~* ΣΥΝ. πώληση, κατανάλωση (γ) (συνεκδ.) το έντυπο (ή ο μουσικός δίσκος) που βγαίνει στην αγορά: *στο κατάστημά μας θα βρείτε όλες τις νέες ~* **5.** (ειδικότ. για οικονομικά μεγέθη) η μεταβίβαση χρήματος, ομολογιών κ.λπ. από φυσικό ή νομικό πρόσωπο σε άλλο, μέσω αγοραπωλησίας, δωρεάς κ.λπ.: *~ κεφαλαίων* ΣΥΝ. συναλλαγή, μεταβίβαση **6.** ΒΙΟΛ. (α) η συνεχής ροή και κίνηση υγρού στο εσωτερικό ζωικού ή φυτικού οργανισμού, με την οποία εξασφαλίζεται η παροχή οξυγόνου και θρεπτικών ουσιών στα διάφορα τμήματα τού οργανισμού, η απέκκριση διοξιδίου τού άνθρακα και των καταβολιτών, η κατανομή των ορμονών (β) ΦΥΣΙΟΛ. (στον άνθρωπο) η συνεχής κίνηση και ροή τού αίματος στον οργανισμό από την καρδιά προς τα όργανα και τα άκρα τού σώματος διά μέσου των αρτηριών και αντιστρόφως από τα άκρα και τα όργανα προς την καρδιά διά μέσου των φλεβών (γ) ***εξωσωματική κυκλοφορία*** βλ. λ. *εξωσωματικός* **7.** ΦΥΣ. η κίνηση υγρού ή αερίου μέσα σε κλειστό κύκλωμα **8.** ΜΕΤΕΩΡ. το σύνολο των κινήσεων των μεγάλων αερίων μαζών στην ατμόσφαιρα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυκλική κίνηση», < *κυκλοφοροῦμαι*. Οι σύγχρονες σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. circulation].

κυκλοφοριακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κυκλοφορία, την οδική κίνηση (πεζών και τροχοφόρων), καθώς και την κίνηση πλοίων και αεροπλάνων: *~ συμφόρηση / χάος / σύστημα / ανωμαλία / φόρτος /* (οδική) *αρτηρία / αγωγή / συνθήκες / κόμβος* • **2.** αυτός που σχετίζεται με τις πωλήσεις (εντύπου, δίσκου μουσικής ή άλλου προϊόντος), το πώς κινείται στην αγορά: *το βιβλίο σημείωσε εξαιρετική ~ επιτυχία* || *ο τελευταίος του δίσκος ήταν ~ αποτυχία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κυκλοφορικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με το κυκλοφορικό σύστημα, το σύστημα όλων των οργάνων τού σώματος (δηλ. των αιμοφόρων και των λεμφικών αγγείων και τής καρδιάς), στα οποία συντελείται η κυκλοφορία τού αίματος και τής λέμφου **2.** αυτός που σχετίζεται με το κυκλοφορικό σύστημα τού ανθρώπου και των ζώων: *~ προβλήματα / διαταραχές.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.

κυκλοφορώ ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυκλοφορείς... | κυκλοφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** θέτω σε κυκλοφορία: *κατηγορήθηκε ότι κυκλοφόρησε πλαστά χαρτονομίσματα* || *το Δημόσιο θα κυκλοφορήσει καινούργια ομόλογα τρίμηνης διάρκειας* **2.** (ειδικότ. για προϊόντα) διαθέτω (κάτι) στην αγορά προς πώληση ή κατανάλωση: *η δισκογραφική εταιρεία κυκλοφόρησε τον νέο δίσκο τού γνωστού συγκροτήματος* || *δίκτυο λαθρεμπόρων κυκλοφόρησε λαθραία τσιγάρα στην αγορά* ΣΥΝ. πωλώ **3.** (ειδικότ. για έντυπα) εκτυπώνω και δημοσιεύω: *γνωστός εκδοτικός οίκος θα κυκλοφορήσει σύντομα νέα σειρά μεταφράσεων των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων* ΣΥΝ. εκδίδω **4.** (α) (οικ.) συνοδεύω (κάποιον): *πότε θα έρθεις να σε κυκλοφορήσω στα μέρη μας;* ΣΥΝ. περπατώ (β) (κακόσ.-αμετβ.) περιφέρομαι με ανάρμοστη συντροφιά ή πηγαίνω σε κακόφημα μέρη: *αν και παντρεμένος, κυκλοφορεί πότε με τη μία και πότε με την άλλη* **5.** (οικ.) οδηγώ (συνήθ. επιδεικτικά) όχημα: *κυκλοφορούσε μια Μερσεντές νέας τεχνολογίας στην παραλιακή λεωφόρο* ♦ (αμετβ.) **6.** (για πεζούς, οχήματα ή μέσα μεταφοράς) βρίσκομαι σε κίνηση, κινούμαι, είμαι σε κυκλοφορία: *στους διαδρόμους δεν κυκλοφορούσε κανείς* || *τα σταθμευμένα αυτοκίνητα δεν αφήνουν χώρο να κυκλοφορούν οι πεζοί* || *στις ώρες αιχμής τα λεωφορεία κυκλοφορούν με μεγάλη δυσκολία* ΣΥΝ. κινούμαι, μετακινούμαι **7.** (ειδικότ.) κινούμαι ή περιφέρομαι σε εξωτερικό χώρο (όχι στο σπίτι μου) ή σε συγκεκριμένο περιβάλλον: *δεν επιτρέπεται να κυκλοφορείς χωρίς ταυτότητα* || *πώς κυκλοφορείς σε αυτά τα χάλια;* || *κυκλοφορεί πολύ τώρα τελευταία και φωτογραφίζεται συνεχώς σε κοσμικές εκδηλώσεις* ΣΥΝ. γυρνώ, περιφέρομαι, βγαίνω· ΦΡ. (εκφραστ.-ειρων.) ***τι κυκλοφορεί στον κόσμο!*** για ανθρώπους ή φαινόμενα που προξενούν μεγάλη εντύπωση **8.** (μτφ.) διαδίδομαι από στόμα σε στόμα, αποκτώ ευρεία διάδοση: *ο υπουργός διέψευσε τις φήμες που κυκλοφόρησαν για την υγεία του* || *η είδηση τού θανάτου του κυκλοφόρησε αστραπιαία* || *κυκλοφορούν νέα / διαδόσεις / πληροφορίες / σενάρια* (για κάποιον/κάτι) || *άκουσες το νέο ανέκδοτο που κυκλοφορεί;* ΣΥΝ. μεταδίδομαι, ακούγομαι **9.** τίθεμαι σε κυκλοφορία: *από το 1996 κυκλοφορούν και διακοσάρικα* **10.** διατίθεμαι στην αγορά προς πώληση ή κατανάλωση: *το φάρμακο δεν κυκλοφορεί πια, γιατί κρίθηκε επικίνδυνο* **11.** τυπώνομαι και τίθεμαι σε κυκλοφορία: *οι εφημερίδες θα κυκλοφορήσουν αύριο κανονικά* || *έχει κυκλοφορήσει μια νέα μελέτη για τα απειλούμενα είδη ζώων και φυτών στην Ελλάδα* **12.** (για μεταδοτική ασθένεια) βρίσκομαι σε έξαρση: *κυκλοφορεί ίωση που προκαλεί πόνους στο στομάχι και υψηλό πυρετό.* — **κυκλοφόρηση** (η). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυκλοφοροῦμαι (-έο-)* «περιστρέφομαι» < *κύκλος* + *-φοροῦμαι* < *φόρος* < *φέρω*. Στις σύγχρονες σημ. η λ. ακολούθησε τη σημασιολογική εξέλιξη τού ουσ. *κυκλοφορία* (βλ.λ.)].

> **κυκλοφορώ ή κυκλοφορούμαι;** Ορισμένοι προσεκτικοί ομιλητές τής Ελληνικής, ακολουθώντας παλαιότερα φιλολογικά διδάγματα, χρησιμοποιούν τον μεσοπαθητικό τ. **κυκλοφορούμαι** αντί τού ενεργ. **κυκλοφορώ**: *Το βιβλίο του για την Κύπρο θα κυκλοφορηθεί τον Σεπτέμβριο - Τελευταία κυκλοφορούνται φήμες περί παραιτήσεως τού υπουργού από την κυβέρνηση.* Όσοι χρησιμοποιούν τον τ. *κυκλοφορούμαι* ακολουθούν τον τ. με τον οποίο εμφανίζεται το ρ. στην Αρχαία Ελληνική, όπου υπήρχε μόνο τ. *κυκλοφορούμαι* με τη σημ. «περιστρέφομαι» (ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί και ουσ. **ή κυκλοφορία** με την αρχ. σημασία «η κυκλική κίνηση» ως αντίθετο τού αρχ. **εὐθυφορία**). Έτσι θεωρήθηκε ότι ο «σωστός» τύπος τού ρ. είναι *κυκλοφορούμαι*. Ωστόσο, σε νεότερους χρόνους σχηματίστηκε και ενεργ. τ. *κυκλοφορώ* με αμετάβατη (χωρίς αντικείμενο) και μεταβατική (με αντικείμενο) χρήση: *Κυκλοφόρησε ένα καινούργιο περιοδικό για τους νέους - Κυκλοφόρησε προκηρύξεις εναντίον των πολιτικών αντιπάλων του.* Ο τ. *κυκλοφορώ* σχηματίστηκε πιθανότατα με βάση το *κυκλοφορία* κατά το σχήμα *αδιαφορία – αδιαφορώ, οπλοφορία – οπλοφορώ, πληροφορία – πληροφορώ, δυσφορία – δυσφορώ*, από περιπτώσεις δηλ. ουσιαστικών σε *-ορία*, παραγώγων από ρήματα. Επειδή δε η χρήση είναι αυτή που καθορίζει τα γλωσσικά πράγματα, το *κυκλοφορώ* (με ή χωρίς αντικείμενο) είναι αυτό που έχει σήμερα επικρατήσει.

κύκλω επίρρ. (αρχαιοπρ.) κυκλικά, γύρω-γύρω: *~ τού ναού σώζονται υπολείμματα πέτρινου μαντρότοιχου.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύκλῳ*, επιρρ. χρήση τής δοτ. τού ουσ. *κύκλος*].

κύκλωμα (το) {κυκλώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΦΥΣ. (στον ηλεκτρισμό) σύνολο συσκευών και διατάξεων (λ.χ. μπαταρία, καλώδια, διακόπτες, λαμπτήρες, αντιστάσεις κ.λπ.), που συνδέονται μεταξύ τους, επιτρέποντας τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος: *κλειστό ~* (που επιτρέπει τη διέλευση ηλεκτρικού ρεύματος) || *ανοιχτό ~* (στο οποίο διακόπτεται η ροή ηλεκτρικού ρεύματος) || *ολοκληρωμένο* (βλ. λ. *ολοκληρώνω*) / *τριφασικό / ψηφιακό / τηλεγραφικό / τηλεφωνικό* (ό,τι απαιτείται για την εγκατάσταση ή την αποκατάσταση ευθείας τηλεφωνικής επικοινωνίας μεταξύ δύο τηλεφωνικών κέντρων και, κατ' επέκτ., δύο τηλεφωνικών συσκευών) / *μαγνητικό / ψυκτικό ~* (για την παραγωγή ψύχους σε ψυκτικές μηχανές) **2.** (μτφ.-κακόσ.) ομάδα προσώπων, συνήθ. από τον ίδιο επαγγελματικό ή κοινωνικό χώρο, που έχουν κοινές επιδιώξεις και συμφέροντα, για την προώθηση των οποίων αλληλοϋποστηρίζονται, προωθούν τους δικούς τους ανθρώπους και εμποδίζουν με κάθε θεμιτό και αθέμιτο μέσο καθέναν και καθετί που αντιτίθεται στα συμφέροντά τους: *αυτός ο επαγγελματικός χώρος είναι κλειστό ~* (προωθούνται μόνο οι γνωστοί και οι συγγενείς) || *θα κατορθώσει άραγε να διαλύσει τα ~ που λυμαίνονται τις κοινοτικές επιχορηγήσεις;* || *τα ~ τής νύχτας* || *τα καλλιτεχνικά ~* || *~ διακίνησης ναρκωτικών* ΣΥΝ. δίκτυο, σπείρα, (μτφ.) μαφία **3.** (σπάν.) η κύκλωση, η περικύκλωση: *το ~ τού εχθρού από ισχυρές στρατιωτικές δυνάμεις.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «οτιδήποτε κυκλικό», < *κυκλῶ (-όω)*. Ο επιστ. όρ. αποτελεί μεταφρ. δάνειο από γαλλ. circuit. Η σημ. «δίκτυο προσώπων» αποδίδει το αγγλ. ring].

κυκλώνας (ο) [1887] ΜΕΤΕΩΡ. θυελλώδης άνεμος που δημιουργεί γιγαντιαία δίνη και συνοδεύεται από καταρρακτώδεις βροχές (τροπικός κυκλώνας ή τυφώνας) ΑΝΤ. αντικυκλώνας· ΦΡ. ***μάτι τού κυκλώνα*** (i) μικρή έκταση στο κέντρο τού κυκλώνα όπου επικρατεί νηνεμία και στον ουρανό δεν υπάρχουν ανώτερα και μέσα νέφη (ii) (μτφ.) *(στο μάτι τού κυκλώνα)* στο επίκεντρο μιας κρίσης, μιας αναστάτωσης, στην πλέον δυσχερή θέση: *ύστερα από τις νέες αποκαλύψεις για τον ρόλο του στο σκάνδαλο, βρέθηκε ~.* — **κυκλωνικός, -ή, -ό** [1896].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < αγγλ. cyclone < αρχ. *κυκλῶν*, μτχ. ενεστ. τού ρ. *κυκλῶ (-όω)* (< *κύκλος*)].

κυκλώνω ρ. μετβ. {κύκλω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** περιβάλλω (κάποιον/κάτι) από όλες τις πλευρές, σχηματίζω κλοιό γύρω του: *μεγάλος αριθμός αστυνομικών κύκλωσε την περιοχή* || *τους κύκλωσαν οι εχθροί* ΣΥΝ. περικυκλώνω, περιτριγυρίζω, περικλείω, ζώνω, βάζω στη μέση **2.** βάζω (κάτι) μέσα σε κύκλο, σχεδιάζω κύκλο γύρω (από κάτι): *κυκλώστε τη σωστή απάντηση!* — **κύκλωση** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυκλῶ (-όω)* < *κύκλος*].

Κύκλωπας (ο) {Κυκλώπων} **1.** ΜΥΘΟΛ. (α) (στον Ησίοδο) καθένας από τους τρεις γιους τού Ουρανού και τής Γαίας (τερατόμορφα όντα με γιγαντιαίες διαστάσεις και έναν οφθαλμό) που σφυρηλατούσαν τους κεραυνούς τού Δία και τον βοήθησαν στην Τιτανομαχία (β) καθένα από τα μέλη τής φυλής τερατόμορφων μονόφθαλμων όντων με γνωστότερο τον μονόφθαλμο γίγαντα Πολύφημο, γιο τού Ποσειδώνα και τής νύμφης Θόωσας, τον οποίο τύφλωσε ο Οδυσσέας: *οι σικελικοί ~*

(γνωστοί από τον Όμηρο, σύντροφοι τού Πολυφήμου που κατοικούσαν στις ακτές τής Ιταλίας) || οι *λυκιακοί* ~ (κατοικούσαν αρχικά στη Λυκία και τάχθηκαν κατόπιν στην υπηρεσία μυθικών ηρώων· πβ. κ. λ. *κυκλώπειος*) **2.** (μετωνυμ.) (α) γιγαντόσωμος, θεόρατος, τεραστίων διαστάσεων (β) (σκωπτ.) πρόσωπο που έχει χάσει το ένα του μάτι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κύκλωψ, -ωπος < κύκλος + ὤψ* «οφθαλμός» (βλ. κ. *όψη*), οπότε η λ. θα σήμαινε (όπως την ανέλυαν ήδη οι αρχαίοι) εκείνον που έχει «ένα μεγάλο στρογγυλό μάτι» (*κυκλοτερὴς ὀφθαλμός*, Ησιόδ. *Θεογονία* 144) και χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην *Οδύσσεια* ως χαρακτηρισμός τού Πολυφήμου].

κυκλώπειος, -α, -ο [αρχ.] (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Κύκλωπες **2.** ΑΡΧΙΤ. ***κυκλώπεια τείχη*** ονομασία που δόθηκε σε τείχη τής μυκηναϊκής περιόδου (λ.χ. σε αυτά που βρίσκονται στην ακρόπολη των Μυκηνών, τής Τίρυνθας κ.α.) εξαιτίας των πολύ μεγάλων ογκολίθων από τους οποίους είναι κατασκευασμένα· σύμφωνα με τη μυθολογία, χτίστηκαν από τους Κύκλωπες τής Λυκίας.

κύκλωση (η) → κυκλώνω

κυκλωτικός, -ή, -ό [1887] **1.** αυτός που κυκλώνει, που σχηματίζει κλοιό, που κλείνει από όλες τις μεριές: ~ *κίνηση των εχθρικών δυνάμεων* **2.** αυτός που σχηματίζει κύκλο: «*με χορούς κυκλωτικούς...*» (Δ. Σαββόπουλος). — **κυκλωτικ-ά / -ώς** [1889] επίρρ.

κύκνειος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με κύκνο· ΦΡ. ***κύκνειο άσμα*** {κύκνειου άσματος} το τελευταίο έργο πνευματικού δημιουργού, ιδ. ποιητή, καλλιτέχνη ή συγγραφέα, πριν από τον θάνατό του· η φρ. προήλθε από την παράδοση ότι ο συνήθ. κακόφωνος κύκνος (βλ.λ.), όταν διαισθανθεί τον θάνατό του, κελαηδεί με γλυκιά φωνή: *το μυθιστόρημα «Το Δέκα» υπήρξε το ~ τού Μ. Καραγάτση.*
[ΕΤΥΜ. Η φρ. αποδίδει το γαλλ. chant du cygne].

κύκνος (ο) **1.** μεγαλόσωμο νηκτικό, χηνόμορφο πτηνό, συνήθ. με μακρύ λαιμό, βαρύ σώμα και μεγάλα πόδια, το οποίο ζει σε υγροτόπους, συνήθ. με γλυκά νερά και πλούσια βλάστηση, τρέφεται με υδρόβια φυτά και διακρίνεται για την κομψότητα και τη χάρη του: «*Η λίμνη των ~*» (μπαλλέτο τού Π.Ι. Τσαϊκόφσκι) **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός που γίνεται ορατός στο Β. Ημισφαίριο και τα αστέρια που τον αποτελούν σχηματίζουν έναν μεγάλο σταυρό, πράγμα που θυμίζει τη σιλουέτα κύκνου με τα φτερά του ανοιγμένα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *kuk-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *keuk- «λάμπω, είμαι φωτεινός». πβ. σανσκρ. śócati «λάμπω», śuk-rá- «φωτεινός, λευκός», οπότε η αρχική σημ. τής λ. θα ήταν «λευκός». Μέσω τού λατ. cycnus (< αρχ. *κύκνος*) η λ. πέρασε σε ξένες γλώσσες, πβ. γαλλ. cygne, ιταλ. cigno, ισπ. cisne κ.ά.].

κύλικας (ο) {κυλίκων} (λόγ.) (στην αρχαιότητα) ποτήρι με λεπτή και χαμηλή βάση, μεγάλο άνοιγμα και δύο λαβές, στο οποίο συνήθ. έβαζαν κρασί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύλιξ (ή)*, που συνδ. με λατ. calix «βαθύ δοχείο», σανσκρ. kaláśa- «ποτήρι», πιθ. κ. αρχ. *κάλυξ* (βλ.λ.). Αν οι συσχετισμοί αυτοί είναι έγκυροι, τότε η λ. *κύλιξ* πιθ. εμφανίζει τη συνεσταλμένη βαθμ. *kl̥- (με φωνήεν στηρίξεως -υ-, πβ. *μύλη, φύλλον*) τού Ι.Ε. *kel- «ποτήρι, κάλυκας»].

κυλικείο (το) ειδικά διαμορφωμένος χώρος κτηρίου, πλοίου ή τρένου, στον οποίο πωλούνται καφές, αναψυκτικά, τυποποιημένες τροφές, ποτά και άλλα συναφή προϊόντα ΣΥΝ. καντίνα, μπαρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυλικεῖον < κύλιξ* (βλ.λ.)].

κυλινδρικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει σχήμα και μορφή κυλίνδρου: ~ *αντικείμενο / σώμα / σωλήνας* ΣΥΝ. κυλινδροειδής. — **κυλινδρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

κυλίνδρισμα (το) {κυλινδρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΠ. ειδική κατεργασία των καλλιεργούμενων εδαφών, που γίνεται λίγο πριν ή λίγο μετά τη σπορά και συνίσταται στο πέρασμα ενός βαριού, σιδερένιου κυλίνδρου πάνω από το οργωμένο και σβαρνισμένο χωράφι, ώστε να θρυμματιστούν οι σβώλοι τού χώματος και να συμπιεστεί η επιφάνεια τού εδάφους και οι σπόροι να συναντήσουν τις καλύτερες δυνατές συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας για να φυτρώσουν.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. roulage].

κυλινδρισμός (ο) ΤΕΧΝΟΛ. ο όγκος μέσα στον κύλινδρο μηχανής εσωτερικής καύσεως ή ατμομηχανής, ο οποίος εξαρτάται από την εσωτερική διάμετρο τού κυλίνδρου και τη διαδρομή τού εμβόλου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cylindrée].

κυλινδροειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κυλινδροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κύλινδρο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή κυλίνδρου: ~ *σωλήνας* ΣΥΝ. κυλινδρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυλινδρόμυλος (ο) μύλος που αλέθει το σιτάρι με περιστρεφόμενους μηχανικούς κυλίνδρους (και όχι με μυλόπετρες).

κύλινδρος (ο) {κυλίνδρ-ου | -ων, -ους} **1.** ΜΑΘ. το στερεό γεωμετρικό σώμα που αποτελείται από μία (κυρτή) σωληνοειδή επιφάνεια και από δύο ίσα, παράλληλα μεταξύ τους επίπεδα κυκλικού ή ελλειψοειδούς σχήματος *(βάσεις)*, που τέμνουν την κυρτή επιφάνεια **2.** (κατ' επέκτ.) η κυρτή, σωληνοειδής επιφάνεια τού γεωμετρικού αυτού σώματος **3.** (συνεκδ.) κάθε αντικείμενο ή συσκευή που μοιάζει με το παραπάνω σώμα, που έχει παρεμφερές σχήμα: ~ *χαρτιού / χαλιού* ΣΥΝ. ρολό **4.** (στην αρχαιότητα) χειρόγραφο από πάπυρο ή περγαμηνή το οποίο (σε αντιδιαστολή με τους κώδικες) ήταν τυλιγμένο γύρω από ένα κυλινδρικό ξύλο **5.** ΜΗΧΑΝ. κάθε τμήμα μηχανής με κυλινδρικό σχήμα, μέσα στο οποίο κινείται παλινδρομικά ένα έμβολο: ~ *ατμομηχανής / αεραντλίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυλίνδω* (+ επίθημα *-ρος*) < θ. *κυλ-* (< *kʷl-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *kʷel- «περιστρέφω, γυρίζω», για το οποίο βλ. λ. *κύκλος*) + επίθημα *-ίνδω*. Ο μηχανολογικός όρ. είναι αντιδάν. από γαλλ. cylindre].

κυλινδρώνω ρ. μετβ. {κυλίνδρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** δίνω σε πράγμα ή αντικείμενο σχήμα και μορφή κυλίνδρου (βλ.λ.) ΣΥΝ. ρολάρω **2.** υποβάλλω την επιφάνεια εδάφους ή άλλου αντικειμένου στην πίεση βαρέος, σιδερένιου, περιστρεφόμενου κυλίνδρου (βλ.λ.) έτσι, ώστε να γίνει λεία και ομαλή: ~ *το οδόστρωμα* ΣΥΝ. λειαίνω, ισοπεδώνω. — **κυλίνδρωση** (η) [1888].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυλινδρῶ (-όω) <* αρχ. *κύλινδρος*].

κυλινδρωτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που έχει ισοπεδωθεί με το πέρασμα περιστρεφόμενου κυλίνδρου (βλ.λ.): ~ *δρόμος.*

κυλιόμενος, -η, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που μετακινείται, περιστρεφόμενος πάνω σε επιφάνεια· ΦΡ. ***κυλιόμενη σκάλα / κλίμακα*** μηχανική κλίμακα, η οποία αποτελείται από σκαλοπάτια που κυλούν πάνω σε κυλίνδρους και η οποία χρησιμοποιείται ως μεταφορικό μέσο για την άνοδο ή την κάθοδο των αναβατών μεταξύ δύο επιπέδων με υψομετρική διαφορά, χωρίς οι ίδιοι να καταβάλλουν σωματική προσπάθεια· χρησιμοποιείται σε κτηριακά συγκροτήματα, υπόγειους σιδηροδρόμους, εμπορικά κέντρα και γενικά όπου σημειώνεται μαζική κίνηση πεζών **2.** (μτφ.) αυτός που επαναλαμβάνεται ανά τακτά χρονικά διαστήματα: ~ *απεργίες / στάσεις εργασίας*· ΦΡ. ***κυλιόμενο ωράριο*** το ωράριο λειτουργίας καταστημάτων ή εργασίας υπαλλήλων που κλιμακώνεται ή γίνεται σε βάρδιες αντιστοίχως.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μεσοπαθ. ενεστ. τού αρχ. *κυλίω* (βλ. λ. *κυλώ*). Οι σύγχρονες σημ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *κυλιόμενη σκάλα* (< γαλλ. escalier roulant), *κυλιόμενο ωράριο* (< γαλλ. horaire roulant)].

κυλισιοτριβέας (ο) (λόγ.) το ρουλεμάν (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *κύλιση + τριβέας*, απόδ. τού γαλλ. roulement].

κύλισμα (το) [μτγν.] {κυλίσμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η περιστροφική κίνηση σώματος που κυλιέται πάνω σε επιφάνεια: *το ~ τής πέτρας στην πλαγιά* ΣΥΝ. τσούλημα **2.** (για υγρά, ρευστά) η ροή (κυρ. η αργή): *το ~ τού ποταμού.* Επίσης **κύλιση** (η) [αρχ.].

κυλιστός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μετακινείται κυλώντας, που μπορεί να μετακινηθεί με περιστροφή πάνω σε επιφάνεια: ~ *εξέδρα* ΣΥΝ. κυλιόμενος, (οικ.) τσουλιστός **2.** (σπανιότ.) κατάλληλος για κύλισμα (βλ.λ.), αυτός που μπορεί εύκολα να κυλιστεί: ~ *πέτρα* ΑΝΤ. ακλόνητος. — **κυλιστά** επίρρ.

κυλίστρα (η) [μτγν.] {δύσχρ. κυλιστρών} **1.** η τσουλήθρα (βλ.λ.) **2.** (ειδικότ.) ειδικά διαμορφωμένος χώρος, στρωμένος με χώμα ή άμμο, πάνω στον οποίο κυλιούνται τα άλογα και γενικά τα ζώα.

κυλίω ρ. → κυλώ

Κυλλήνη (η) **1.** όρος τής ΒΑ. Πελοποννήσου στον νομό Κορινθίας· αλλιώς *Ζήρεια* **2.** ακρωτήριο τής ΒΔ. Πελοποννήσου στο Ιόνιο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου].

κυλόττα (η) → κιλότα

κυλώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυλάς... | κύλ-ησα, -ιέμαι, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ **1.** (μετβ.) κινώ (κάτι), κάνοντάς το να περιστρέφεται πάνω στο έδαφος ή σε λεία επιφάνεια: *κύλησε τον βράχο μέχρι το στόμιο τού πηγαδιού και το έφραξε || οι πολιορκημένοι κυλούσαν από τα τείχη μεγάλες πέτρες, που έπεφταν στα κεφάλια των πολιορκητών* ΣΥΝ. (καθημ.) τσουλώ ♦ (αμετβ.) **2.** (συνήθ. για σώματα κυκλικά ή κυλινδρικά) κινούμαι με περιστροφή τού σώματός μου πάνω σε λεία (ευθεία ή κατηφορική) επιφάνεια: *βράχια κύλησαν από την πλαγιά και έφραξαν τον δρόμο* ΣΥΝ. κατρακυλώ, (οικ.) κουτρουβαλώ, τσουλώ **3.** (ειδικότ. για υγρά) κινούμαι αργά και ήρεμα, ρέω: *τα νερά τού ποταμού κυλούσαν ήρεμα || σταγόνες ιδρώτα κύλησαν από το μέτωπο || τα δάκρυα κυλούσαν στα μάγουλα*· ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***κύλησε ο τέντζερης και βρήκε το καπάκι*** βλ. λ. *καπάκι* (β) (μτφ.) ***κύλησε πολύ νερό στο αυλάκι*** βλ. λ. *αυλάκι* ● **4.** (μτφ. για τον χρόνο) περνώ: *οι μέρες κυλούσαν μονότονα || οι ώρες κύλησαν ωραία με τη συζήτηση* ΣΥΝ. παρέρχομαι, φεύγω, διαβαίνω **5.** (μτφ.) εξελίσσομαι: *άσε τα πράγματα να κυλήσουν μόνα τους || η συνάντηση κύλησε χωρίς κανένα απρόοπτο*· (μεσοπαθ. **κυλιέμαι**) **6.** περιστρέφω το σώμα μου πάνω σε επιφάνεια ή μέσα σε ρευστό υλικό: ~ *στο πάτωμα / στην άμμο / στο χώμα / στη λάσπη* **7.** (μτφ.) ζω με συγκεκριμένο (συνήθ. ανήθικο) τρόπο: ~ *στον βούρκο / στην αμαρτία* **8.** (για το κάτω μέρος υφασμάτων) έρχομαι σε επαφή με το έδαφος, σέρνομαι: *παραμάκρυνες τις κουρτίνες και κυλιούνται κάτω.* Επίσης (σπάν.) **κυλίω**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κυλώ* < αρχ. *κυλίω* (υποχωρητ.)].

κύμα (το) {κύμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** μάζα νερού υδάτινης επιφάνειας (θάλασσας, λίμνης, ποταμού), η οποία ανυψώνεται και υποχωρεί διαδοχικά λόγω τής επίδρασης τού ανέμου ή άλλης δύναμης: *ώρες πάλευε με τα ~, μέχρι να φτάσει στο λιμάνι || τα πελώρια ~ έσκαγαν πάνω στα βράχια || ο παφλασμός / ο αφρός των ~ || παλιρροϊκό ~ || η θάλασσα σήκωσε ~*· ΦΡ. ***περνώ από σαράντα κύματα*** αντιμετωπίζω πολλά εμπόδια, δυσκολίες κ.λπ. **2.** (συνεκδ. σε ΦΡ. όπως *δίπλα / πάνω στο ~*) στην ακρογιαλιά: *πωλούνται οικόπεδα δίπλα στο ~* **3.** οτιδήποτε παρόμοιο με το κύμα (σημ. 1) ως προς το σχήμα, τη μορφή ή την κίνηση: *η πόλη θάφτηκε κάτω από τα ~ τής λάβας || αφήσαμε το ανθρώπινο ~ να μας παρασύρει || ~ άμμου / λαού / προσφύγων || οι φίλαθλοι συνέρρεαν κατά κύματα* **4.** (μτφ.) κάθε φαινόμενο φυσικό ή κοινωνικό ή τάση, που εκδηλώνεται ξαφνικά με μεγάλη ένταση ή με μαζικό τρόπο: ~ *ψύχους ενέσκηψε την τελευταία εβδομάδα || ~ ζέστης / καύσωνα || παρατηρείται τα τελευταία χρόνια μεγάλο ~ αστυφιλίας || η είδηση διαδόθηκε αστραπιαία και ξεσήκωσε ~ ενθουσιασμού || ~ οργής / απεργιών / διαμαρτυριών / επικρίσεων / φημών / πανικού / τρομοκρατίας / ιδιωτικοποιήσεων / μετανάστευσης*· ΦΡ. ***νέο κύμα*** βλ. λ. *νέος* κ. *νουβέλ βαγκ* **5.** ΦΥΣ. μεταφορά ορμής και ενέργειας που διαδίδεται με ορισμένη ταχύτητα από μόριο σε μόριο, προκαλώντας ταλαντώσεις των μορίων τού μέσου διαδόσεως ή περιοδική μεταβολή τής θερμοκρασίας και τής πίεσης τού χώρου διαδόσεως ή ακόμη και μεταβολή τού ηλεκτρικού, μαγνητικού πεδίου: *φωτεινό /*

ηχητικό / ηλεκτρομαγνητικό / ωστικό ~ || μεσαία (βλ.λ.) / *βραχέα* (βλ. λ. *βραχύς*) ~· ΦΡ. (α) ***μήκος κύματος*** (i) ΦΥΣ. η σταθερή απόσταση μεταξύ δύο διαδοχικών κορυφών ή δεσμών ή κοιλιών ενός κύματος που ταξιδεύει στον χώρο (ii) (στη ραδιοφωνία) αντί τής συχνότητας: *σε ποιο ~ εκπέμπει το Τρίτο Πρόγραμμα:* (αντί *σε ποια συχνότητα*) (iii) (μτφ.) σε φρ. σχετικές με το κατά πόσον μπορούν να επικοινωνήσουν δύο ή περισσότερα πρόσωπα. λ.χ. *δεν έχουμε το ίδιο μήκος κύματος / δεν βρισκόμαστε στο ίδιο μήκος κύματος / εκπέμπω στο ίδιο μήκος κύματος (με κάποιον)* ΣΥΝ. είμαι / δεν είμαι στην ίδια συχνότητα (με κάποιον). — (υποκ.) **κυματάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θάλασσα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῦμα* < *κυῶ (-έω)* < θ. *κυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι». πβ. σανσκρ. śváyati «ενισχύομαι. είμαι δυνατός». λατ. cumulus «σωρός», ουαλ. cyw «μικρό ζώο» κ.ά. Ομόρρ. *κύησις, κύ-ημα, ἔγ-κυ-ος* κ.ά. Ήδη αρχ. οι μεταφορικές χρήσεις τής λ.: *κῦμα στρατοῦ* (Αισχύλος). *κῦμα κακῶν* (Αισχύλος). *κῦμα συμφορᾶς* (Ευριπίδης) κ.ά.].

κυμαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {κυμάνθηκα} παρουσιάζω συνεχείς αυξομειώσεις στο μέγεθος. στην ένταση. τη διάρκειά μου κ.λπ.. καθώς κινούμαι εντός συγκεκριμένων ορίων: *η θερμοκρασία θα κυμανθεί μεταξύ 5 βαθμών η ελάχιστη και 12 βαθμών η μέγιστη || «τα ενοίκια κυμαίνονται σήμερα από 3 έως 5 ευρώ το τετραγωνικό μέτρο»* (εφημ.) || *κυμαινόμενο επιτόκιο || η αύξηση τής βιομηχανικής παραγωγής κυμάνθηκε πέρυσι γύρω στο 8%* ΣΥΝ. αυξομειώνομαι. ανεβοκατεβαίνω ΑΝΤ. παγιώνομαι. σταθεροποιούμαι. — **κύμανση** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδοιασμός. παρώνυμο. αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυμαίνω* < *κῦμα* (βλ.λ.)].

κυματίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κυμάτισα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω κάτι να κινείται κυματοειδώς: ~ *το μαντήλι μου στον άνεμο* ♦ **2.** (αμετβ.) κινούμαι κυματιστά: *στο κεντρικό κατάρτι τού σκάφους κυμάτιζε η γαλανόλευκη || σε ένδειξη πένθους οι σημαίες κυματίζουν μεσίστιες.* — **κυμάτισμα** (το) κ. **κυματισμός** (ο) [1857]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *κυματίζομαι* < *κῦμα*].

κυματικός, -ή, -ό [1872] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με το κύμα (βλ.λ.): ~ *κίνηση* **2.** ΦΥΣ. ***κυματική*** (η) ο επιστημονικός κλάδος που ερευνά όλα τα φαινόμενα τα οποία σχετίζονται με τα κύματα ή προκαλούνται από αυτά.

κυμάτιο (το) [αρχ.] {κυματί-ου | -ων} (λόγ.) **1.** μικρό σε μέγεθος κύμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. κυματάκι **2.** ΑΡΧΙΤ. γλυφή ή προεξοχή με σχήμα και μορφή κύματος (βλ.λ.). που αποτελεί τμήμα τής διακόσμησης αρχιτεκτονικών κατασκευών.

κυματισμός (ο) → κυματίζω

κυματιστός, -ή, -ό [1889] **1.** αυτός που έχει σχήμα και μορφή κύματος. που διαθέτει καμπυλώσεις, όπως το κύμα: ~ *γραμμή / μαλλιά* ΣΥΝ. κυματώδης, κυματοειδής ΑΝΤ. ευθύς, ίσιος **2.** (μτφ.) αυτός που κινείται σαν το κύμα (βλ.λ.). που αυξομειώνεται ή παλινδρομεί: ~ *περπατησιά / φωνή.* — **κυματιστά** επίρρ.

κυματογενής, -ής, -ές {κυματογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που δημιουργείται ή προέρχεται από τα κύματα: ~ *σχηματισμός.*
[ΕΤΥΜ. < *κύμα* + *-γενής* < *γένος*].

κυματογόνος, -ος, -ο (λόγ.) αυτός που δημιουργεί. που παράγει κύματα ή κυματοειδείς κινήσεις.

κυματογράφος (ο) **1.** ΙΑΤΡ. ειδική συσκευή για την παράσταση, τη μηχανική καταγραφή και την καταμέτρηση των ρυθμικών κινήσεων τής καρδιάς, τής αναπνοής, τού σφυγμού κ.λπ. στον άνθρωπο ή στα ζώα ● **2.** ειδική συσκευή για την καταγραφή τής ομιλίας για φωνητικές έρευνες. Επίσης **κυμογράφος**.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. kymograph].

κυματοδρομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {κυματοδρομείς... | κυματοδρόμησα} κινούμαι στην επιφάνεια τής θάλασσας με ιστιοσανίδα· κάνω γουίντ σέρφινγκ. — **κυματοδρομία** (η). **κυματοδρόμος** (ο/η) [μτγν.]. **κυματοδρομικός, -ή, -ό.**

κυματοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {κυματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κύμα. που έχει σχήμα και μορφή κύματος: ~ *γραμμή / λοφοσειρά / κίνηση* ΣΥΝ. κυματώδης. κυματιστός. — **κυματοειδώς** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κυματοθραύστης (ο) [1883] {κυματοθραυστών} τεχνικό λιμενικό έργο κατασκευασμένο από μεγάλους ογκόλιθους ή κύβους από σκυρόδεμα (μπετόν). οι οποίοι τοποθετούνται είτε ως προέκταση τού λιμενοβραχίονα είτε παράλληλα ή διαγώνια προς την ακτή με σκοπό την προστασία τού λιμανιού και των ελλιμενισμένων σκαφών από τα κύματα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. brise-lames].

κυματομηχανική (η) ΦΥΣ. ο κλάδος που μελετά τη συμπεριφορά και τις ιδιότητες κίνησης. κυρ. των υποατομικών σωματιδίων και στηρίζεται στο γεγονός ότι τα κινούμενα σωματίδια εμφανίζουν και κυματική φύση (δυϊσμός τής ύλης).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wave mechanics].

κυματομορφή (η) το γεωμετρικό σχήμα, το οποίο δείχνει πώς μεταβάλλεται η ενέργεια τού κύματος. καθώς αυτό κινείται στον χώρο. και βάσει τού οποίου προσδιορίζεται λ.χ. ο τόνος τού ήχου: *στην οθόνη τού παλμογράφου βλέπουμε την ~ ενός ηχητικού σήματος.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. wave form].

κυματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κυματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που έχει πολλά κύματα: ~ *θάλασσα / λίμνη* ΣΥΝ. ταραγμένος. φουρτουνιασμένος ΑΝΤ. ακύμαντος. γαλήνιος **2.** (σπανιότ.) αυτός που έχει σχήμα και μορφή κύματος ΣΥΝ. κυματοειδής. κυματιστός ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς. — **κυματωδώς** επίρρ. [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κυμβαλίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {κυμβάλισα} (αρχαιοπρ.) παίζω μουσικό σκοπό χρησιμοποιώντας ένα ή περισσότερα κύμβαλα. — **κυμβαλισμός** (ο) [μτγν.] κ. **κυμβάλισμα** (το) [1874].

κυμβαλιστής (ο) [μτγν.]. **κυμβαλίστρια** (η) {κυμβαλιστριών} μουσικός που παίζει κύμβαλο.

κύμβαλο (το) {κυμβάλ-ου | -ων} (λόγ.) κρουστό μουσικό όργανο που αποτελείται από δύο όμοιους μεταλλικούς δίσκους. οι οποίοι ηχούν όταν κρούονται ο ένας με τον άλλον· αρχαιότατο στην καταγωγή του. έχει επιβιώσει στη σύγχρονη ορχήστρα (ιταλ. piatti), στην οποία παίζεται με πολλούς τρόπους. λ.χ. κρούεται με διάφορα πλήκτρα κ.λπ. ΣΥΝ. πιάτα, πιατίνια· ΦΡ. (μτφ.) ***κύμβαλον αλαλάζον*** (*κύμβαλον αλαλάζον*, Κ.Δ. *Α΄ Κορινθ.* 13, 1) ο θορυβώδης αλλά κενός. κούφιος. επιφανειακός άνθρωπος που στερείται περιεχομένου. υιοθετεί και επαναλαμβάνει άκριτα απόψεις άλλων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύμβαλον* < *κύμβη* «ποτήρι. αγγείο», αβεβ. ετύμου, πιθ. δάνειο. που εμφανίζεται επίσης στα σανσκρ. kumbhá- «δοχείο». μέσ. ιρλ. cummal κ.ά. Πβ. κ. *κύπελλο*].

Κύμη (η) πόλη και λιμάνι τής Α. Εύβοιας στο Αιγαίο Πέλαγος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο. πιθ. < *κυῶ (-έω)* «κυοφορώ, φουσκώνω» (βλ. κ. *κύηση*), ονομασία που ίσως οφείλεται στην εύφορη γη τής περιοχής].

κύμινο (το) **1.** ΒΟΤ. μικρό. ποώδες. ετήσιο και αρωματικό φυτό. με στενά, λεπτά φύλλα, το οποίο καλλιεργείται για τους καρπούς του **2.** ο επιμήκης. ωοειδής και καστανοκίτρινος καρπός τού φυτού αυτού, που αποξηραμμένος χρησιμοποιείται ευρύτατα ως καρύκευμα στη μαγειρική· ΦΡ. (μτφ.) ***ώσπου / μέχρι να πεις κύμινο*** πάρα πολύ γρήγορα. σε πολύ μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. τάχιστα, αμέσως.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύμινον*, δάνειο σημιτ. προέλ., πβ. εβρ. kammōn. φοιν. kmn. ακκαδ. kamūnu(m) κ.τ.ό. Το λατ. cuminum είναι δάνειο από την Ελλην.].

κυνάγχη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) ΙΑΤΡ. **1.** φλεγμονή τού βλεννογόνου τού φάρυγγα και τού ισθμού του (δηλ. των άνω αναπνευστικών οδών), που προκαλείται από μικρόβιο· συνήθ. προκαλεί καταρροή, δυσχέρεια στην αναπνοή και την κατάποση ή και πυρετό ΣΥΝ. συνάχι **2.** (ειδικότ.) θανατηφόρος ασθένεια των σκύλων, κατά την οποία φλογίζονται οι πνεύμονες και κρέμεται η γλώσσα τού ζώου.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αρχική σημ. «περιλαίμιο σκύλου». < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *-άγχη* < *ἄγχω* «πνίγω»].

κυνηγετικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το κυνήγι ή τον κυνηγό: ~ *όπλο / σύλλογος / άδεια / περίοδος* ΣΥΝ. θηρευτικός **2.** (για ζώα) αυτός που έχει εκπαιδευτεί για κυνήγι: ~ *σκυλί / γεράκι* ΣΥΝ. θηρευτικός. (λαϊκ.) κυνηγιάρης.

κυνήγημα (το) [μεσν.] {κυνηγήματος | συνήθ. χωρ. πληθ.} **1.** το κυνηγητό (βλ.λ.) ΣΥΝ. καταδίωξη **2.** (μτφ.) το να επιδιώκει ή να αναζητεί κάποιος κάτι με επιμονή και πάθος: ~ *πελατείας / δόξας / πλούτου || θέλει ~ η υπόθεση. για να πετύχει.*

κυνηγητό (το) **1.** η δίωξη ανθρώπου ή ζώου. ακολουθώντας τα ίχνη ή την πορεία του με σκοπό τη σύλληψη: *ύστερα από άγριο ~ συνέλαβαν τον δράστη* ΣΥΝ. καταδίωξη. κυνήγι. κυνήγημα **2.** (μτφ.) η επίμονη και συστηματική επιδίωξη. που εκδηλώνεται με συνεχή προσπάθεια και φροντίδα: *μετά από πολύ ~ κατόρθωσα να βρω τα στοιχεία που χρειαζόμουν* ΣΥΝ. αναζήτηση. ψάξιμο. έρευνα ● **3.** παιδικό παιχνίδι. κατά το οποίο τα παιδιά κυνηγιούνται μεταξύ τους και προσπαθούν να πιάσει το ένα το άλλο: *παίζω ~.*

κυνήγι (το) {κυνηγ-ιού | -ιών} **1.** η αναζήτηση, η καταδίωξη και η σύλληψη ή θανάτωση αγρίων ζώων ή πουλιών, που ζουν ελεύθερα στο φυσικό τους περιβάλλον **2.** η παραπάνω δραστηριότητα ως ψυχαγωγία, χόμπι: *το μοναδικό του πάθος ήταν το ~ || αυτή την εποχή απαγορεύεται το ~ || πηγαίνω (για) ~ || βγαίνω στο ~* ΣΥΝ. (λόγ.) θήρα, άγρα **3.** (συνεκδ.) το άγριο ζώο που φονεύεται ή συλλαμβάνεται στο πλαίσιο αυτής τής δραστηριότητας: *αυτή τη φορά γύρισε χωρίς ~* ΣΥΝ. θήραμα. άγρα. λεία **4.** (συνεκδ.) το ψημένο ή μαγειρεμένο κρέας τού ζώου ή τού πουλιού που φονεύθηκε κατά την κυνηγετική δραστηριότητα: *θα πάμε σε εκείνη την ταβέρνα να φάμε ~* **5.** (συνεκδ.) το ποσοστό ή ο αριθμός ζώων ή πουλιών που υπάρχουν και επιτρέπεται να φονευθούν, μπορούν δηλ. να θεωρηθούν θηράματα: *φέτος στο βουνό έχει πολύ ~* **6.** (κατ' επέκτ.) η επίμονη δίωξη ανθρώπου με σκοπό τη σύλληψη. ακόμη και τον φόνο του: *άρχισε άγριο ~ τής συμμορίας στους δρόμους* ΣΥΝ. καταδίωξη. κυνήγημα, κυνηγητό. ανθρωποκυνηγητό· ΦΡ. (α) ***παίρνω στο κυνήγι (κάποιον)*** τον κυνηγώ με επιμονή, καθώς προσπαθεί να διαφύγει: *μόλις συνειδητοποίησαν ότι τους κορόιδεψε. τον πήραν στο κυνήγι* ΣΥΝ. διώκω. καταδιώκω (β) ***το κυνήγι τού χαμένου θησαυρού*** είδος ψυχαγωγικής δραστηριότητας (παιχνιδιού) για παιδιά και ενήλικες. κατά το οποίο ομάδες παικτών ψάχνουν σε διάφορα μέρη να βρουν κάτι πολύτιμο που είναι κρυμμένο (γ) ***κυνήγι μαγισσών*** βλ. λ. *μάγισσα* **7.** (μτφ.) επίμονη και συστηματική επιδίωξη: *θέλει πολύ ~ η δουλειά για να πετύχει || ~ τής τύχης / τού πλούτου / τού κεφιού / τής ευτυχίας / των εντυπώσεων / τού κέρδους / τού πρωταθλήματος* ΣΥΝ. αναζήτηση, κυνήγημα. κυνηγητό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυνήγιον* < αρχ. *κυνηγός*].

κυνηγιάρικος, -η, -ο κ. **κυνηγάρικος** (λαϊκ.) αυτός που είναι κατάλληλος για κυνήγι (κυρ. για σκύλο) ΣΥΝ. κυνηγετικός. θηρευτικός.
[ΕΤΥΜ. < *κυνήγι* + παραγ. επίθημα *-ιάρικος* (πβ. μεσν. *κυνηγ-άρης*)].

κυνηγός (ο/η) **1.** πρόσωπο που προσπαθεί να σκοτώσει ή να συλλάβει άγρια ζώα ή πουλιά στο φυσικό τους περιβάλλον: *μανιώδης / δεινός / δυναμικός / περίφημος / πανούργος / άστοχος* ~ ΣΥΝ. θηρευτής **2.** (ειδικότ. για ζώα) αυτός που έχει εξασκηθεί στην καταδίωξη και τη σύλληψη αγρίων ζώων ή πουλιών: *αυτός ο σκύλος είναι ~* ΣΥΝ. θηρευτής **3.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο που καταδιώκει κάποιον/κάτι (κυρ. για προσωπικό όφελος)· ΦΡ. (α) ***κυνηγός κεφαλών*** (i) ΑΝΘΡΩΠΟΛ. πολεμιστής ορισμένων φυλών των Ινδιών, τής Βιρμανίας κ.λπ.. ειδικευμένος στην αποκοπή και τη διατήρηση ανθρώπινων κεφαλών για μαγικοθρησκευτικούς λόγους (ii) (κατ' επέκτ.) κακοποιός που πληρώνεται (με «συμβόλαιο») για να δολοφονήσει ένα ή περισσότερα άτομα:

~ *ταλέντων / χρυσού / διαμαντιών / γυναικών* (β) ***κυνηγός επικηρυγμένων*** πρόσωπο που αναζητεί επικηρυγμένους, προκειμένου να εισπράξει την αμοιβή για τη σύλληψή τους **4.** (μτφ.) πρόσωπο που επιζητεί ή επιδιώκει (κάτι) με επιμονή και πάθος, που προσπαθεί να το επιτύχει με κάθε τρόπο: ~ *τής τύχης / τού πλούτου / τού κέρδους / τού ονείρου / τής ευτυχίας* **5.** ΑΘΛ. ο επιθετικός παίκτης τού ποδοσφαίρου, τού οποίου ο ρόλος συνίσταται στο να δημιουργεί ευκαιρίες για γκολ ή να σημειώνει ο ίδιος γκολ υπέρ τής ομάδας του ● **6.** ψάρι με κοφτό κεφάλι, που ζει στα πελάγη και τρέφεται με ζαργάνες και αφρόψαρα και αλιεύεται για το εξαιρετικό του κρέας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «αυτός που οδηγεί τους (κυνηγετικούς) σκύλους», < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *-ηγός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἄγω*].

κυνηγόσκυλο (το) σκυλί συγκεκριμένης ράτσας, που έχει εκπαιδευτεί ειδικά για να ανακαλύπτει θηράματα, να συλλέγει τα φονευμένα ζώα και γενικά να βοηθεί στο κυνήγι ΣΥΝ. κυνηγετικό σκυλί.

κυνηγότοπος (ο) **1.** τόπος κυνηγιού, περιοχή στην οποία αφθονούν τα θηράματα και επιτρέπεται το κυνήγι κατά την καθορισμένη από τον νόμο περίοδο τού χρόνου **2.** (ειδικότ.) περιοχή από την οποία διαβαίνουν αποδημητικά πτηνά δύο φορές τον χρόνο ΣΥΝ. *πέρασμα*.

κυνηγώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. [αρχ.] {κυνηγάς... | κυνήγ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα, -ημένος} ♦ **1.** (αμετβ.) ασχολούμαι με το κυνήγι, είμαι κυνηγός: ~ *από μικρό παιδί* ΣΥΝ. πηγαίνω για/στο κυνήγι ♦ (μετβ.) **2.** ψάχνω για θηράματα, σκοτώνω ή συλλαμβάνω ζώα: ~ *λαγούς / αγριογούρουνα / πέρδικες* ΣΥΝ. θηρεύω **3.** (ειδικότ.) ακολουθώ τα ίχνη ενός θηράματος (για να το συλλάβω και να το σκοτώσω): *τρεις μέρες κυνηγούσαν ένα σπάνιο θήραμα* ΣΥΝ. καταδιώκω **4.** (κατ' επέκτ.) καταδιώκω πρόσωπο: *η αστυνομία κυνηγούσε τον δραπέτη όλη τη νύχτα* ‖ *κυνηγούσε επί χρόνια τον φονιά τής γυναίκας του* ‖ *έφυγε σαν να τον κυνηγούσαν·* ΦΡ. ***με κυνηγά ο χρόνος*** βιάζομαι πολύ, δεν προλαβαίνω **5.** διώχνω ανεπιθύμητο πρόσωπο, προσπαθώ να το απομακρύνω (συνήθ. με χρήση βίας): *τον κυνήγησε με το σκουπόξυλο* ‖ *κυνηγούσε με πέτρες τα παιδιά που τον κορόιδευαν* **6.** διάκειμαι εχθρικώς προς (κάποιον), προσπαθώ να τον βλάπτω, να τον προσβάλλω κάθε στιγμή, δεν τον αφήνω ποτέ σε ησυχία: *με κυνηγάει ο προϊστάμενός μου* ‖ *η κατάρα μάς κυνηγάει διακόσια χρόνια τώρα* ‖ *μια ζωή θα σε κυνηγούν οι τύψεις* ΣΥΝ. κατατρέχω, καταδιώκω· ΦΡ. ***με κυνηγά η ατυχία*** είμαι συνεχώς άτυχος, με βρίσκουν απανωτές κακοτυχίες ή συμφορές ● **7.** παρακολουθώ (κάτι) με μεγάλο ενδιαφέρον, ασχολούμαι με συστηματικό τρόπο και πάθος: *κυνηγάει τη δουλειά του, γι' αυτό έχει τόσο μεγάλη πελατεία* ΣΥΝ. νοιάζομαι, ενδιαφέρομαι, παρακολουθώ, αφοσιώνομαι ● **8.** (μτφ.) επιδιώκω συστηματικά και επίμονα (κάτι): *χρόνια κυνηγούσε να πιάσει την καλή* ‖ ~ *τη δόξα / το χρήμα / τον πλούτο / το κέρδος / τα αξιώματα / την ομορφιά / χίμαιρες / ιδανικά / την ουτοπία / το όνειρο* ΣΥΝ. επιζητώ ● **9.** τρέχω πίσω από (κάποιον) (προκειμένου να πετύχω κάτι), πιέζω (κάποιον) με την παρουσία και τα λόγια μου: *μήνες κυνηγούμε τον βουλευτή, για να συζητήσουμε το θέμα μας* ‖ *μάταια κυνηγούσε τον εκδότη, για να δημοσιεύσει τα κείμενά του* ‖ *αν δεν κυνηγήσεις τον γιο σου, δεν πρόκειται να διαβάσει* **10.** (μτφ.) επιδιώκω να γοητεύσω και να κατακτήσω ερωτικά (κάποιον): *κυνηγάει γυναίκες* ΣΥΝ. (μτφ.) κολλάω.

κυνικός, -ή, -ό 1. ΦΙΛΟΣ. (α) αυτός που σχετίζεται με τη φιλοσοφική σχολή την οποία ίδρυσε ο μαθητής τού Σωκράτη Αντισθένης και η οποία ονομάστηκε «κυνική» από το γυμναστήριο Κυνόσαργες, όπου δίδασκε ο ιδρυτής της, αλλά και από τον σκληρό και γεμάτο στερήσεις τρόπο ζωής των οπαδών της: ~ *φιλόσοφος* (β) ***Κυνικοί*** (οι) ο κύκλος των αρχαίων φιλοσόφων που αποτέλεσαν την ομώνυμη σχολή και οι οποίοι υποστήριζαν ότι θεμέλιο για την ευτυχία και την αρετή είναι η επιστροφή σε μια απλή ζωή κοντά στη φύση, με ικανοποίηση μόνο των στοιχειωδών αναγκών, απόλυτη εγκράτεια και αδιαφορία προς τους νόμους, τα δόγματα, τις ιδέες και οποιαδήποτε κοινωνική συμβατικότητα και καθιερωμένη αξία (πλούτο, δόξα, ομορφιά, ευγένεια καταγωγής κ.λπ.) **2.** αυτός που τον χαρακτηρίζει η ωμή ειλικρίνεια και η απόρριψη των κοινώς παραδεδεγμένων: ~ *απάντηση / συμπεριφορά / ομολογία* ΣΥΝ. ωμός ● **3.** αυτός που σχετίζεται με τους κυνόδοντες: ~ *μυς* ● **4.** ΑΣΤΡΟΝ. αυτός που σχετίζεται με τον αστερισμό τού Κυνός: ~ *καύματα* (οι πολύ θερμές μέρες τού καλοκαιριού). — **κυνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύων* «σκύλος» (βλ.λ.)].

κυνικότητα (η) [1887] ο κυνισμός (σημ. 1): *ο δολοφόνος περιέγραψε τις πράξεις του με* ~.

κυνισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** λόγος, πράξη ή συμπεριφορά, που χαρακτηρίζεται από ωμή ειλικρίνεια, απουσία σεβασμού στους τύπους και στα κοινώς αποδεκτά, από περιφρόνηση των συμβατικών κοινωνικών κανόνων: *επιδεικνύω* ~ ‖ *απροκάλυπτος* ~ ΣΥΝ. κυνικότητα, αναίδεια **2.** ΦΙΛΟΣ. το φιλοσοφικό σύστημα και ο τρόπος ζωής των κυνικών φιλοσόφων τής αρχαιότητας.

κυνόγλωσσο (το) ποώδες εδώδιμο φυτό με λογχοειδή χοντρά φύλλα και μοβ άνθη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cynoglosse].

κυνόδοντας (ο) {κυνοδόντων} ΑΝΑΤ. καθένα από τα δόντια των θηλαστικών, που βρίσκονται ανάμεσα στους τομείς και τους προγομφίους· στον άνθρωπο είναι τέσσερα, ένα σε κάθε ημιμόριο τής άνω και κάτω γνάθου, μυτερά και δεν υπερβαίνουν σε μήκος τα άλλα δόντια.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυνόδους, -οντος* < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *ὀδούς*].

κυνοδρομία (η) {κυνοδρομιών} αγώνας δρόμου σκύλων.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «κυνήγι με συνοδεία σκύλων», < *κυνο-* (< *κύων, κυνός*) + *-δρομία* < *δρόμος*].

κυνοκέφαλος, -η, -ο [αρχ.] **1.** (λόγ.) αυτός που έχει κεφάλι σκύλου: *ο ~ θεός Θωθ των αρχαίων Αιγυπτίων* ● **2.** ***κυνοκέφαλος*** (ο) ο πίθηκος μπαμπουίνος.

κυνοκτονία (η) {κυνοκτονιών} (λόγ.) ο φόνος σκύλων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κυνοκτόνος* < *κύων* «σκύλος» (γεν. *κυνός*) + *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω» (βλ. κ. *-κτονία*)].

κυνομαχία (η) [1867] {κυνομαχιών} (παράνομο) αγώνισμα στο οποίο αντίπαλοι είναι εκπαιδευμένοι σκύλοι.

κυοφορώ ρ. μετβ. {κυοφορείς... | κυοφόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} **1.** (για γυναίκες και θηλυκά ζώα) φέρω στη μήτρα μου έμβρυο, είμαι έγκυος ΣΥΝ. εγκυμονώ **2.** (μεσοπαθ. ***κυοφορούμαι***) (μτφ.) βρίσκομαι σε στάδιο πριν από την εκδήλωσή μου, επίκειμαι: *κυοφορείται η ίδρυση νέου κόμματος* ‖ *κυοφορούνται εξελίξεις* ‖ *κυοφορούμενες αλλαγές / ειρηνευτική πρωτοβουλία*. — **κυοφορία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυοφορῶ (-έω)* < *κυοφόρος* < *κυο-* < *κυῶ* (βλ. κ. *κύηση*) + *-φόρος* < *φέρω*].

Κ.Υ.Π. (η) Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών (σήμερα Ε.Υ.Π.).

κυπαρισσάκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (υποκ.) μικρό κυπαρίσσι **2.** ποώδες μονοετές φυτό με φαρμακευτικές ιδιότητες.

κυπαρισσέλαιο (το) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. αιθέριο έλαιο που εξάγεται από το ξύλο τού κυπαρισσιού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. cypress oil].

κυπαρισσένιος, -ια, -ιο 1. (κυριολ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από ξύλο κυπαρισσιού: ~ *ταβάνι / πάτωμα / θήκη* **2.** (μτφ.) υψηλός και ευθυτενής σαν κυπαρίσσι, αυτός που διαθέτει λεπτότητα και λυγεράδα: ~ *ανάστημα / κορμί*.

κυπαρίσσι (το) {κυπαρισσ-ιού | -ιών} **1.** αειθαλές, κωνοφόρο δέντρο, ψηλό και ευθυτενές, με ίσιο κορμό και οξύ πυραμιδοειδές σχήμα, το οποίο έχει πολύ μικρά, λεπτοειδή φύλλα, που φύονται επάλληλα και καλύπτουν σχεδόν τελείως τα νεαρά κλαδιά και καλλιεργείται ως καλλωπιστικό και για το εύκολα κατεργάσιμο, ανθεκτικό και αρωματικό ξύλο του· σύμφωνα με τη λαϊκή αντίληψη, θεωρείται δέντρο των νεκρών και γι' αυτό φυτεύεται στα νεκροταφεία· ΦΡ. ***(πηγαίνω) στα κυπαρίσσια*** πεθαίνω ΣΥΝ. (πηγαίνω) στα θυμαράκια **2.** (ειδικότ.) ο κορμός τού ομώνυμου δέντρου, που χρησιμοποιείται στην οικοδομική: *το ταβάνι είναι* ~ ΣΥΝ. κυπαρισσόξυλο **3.** (μτφ.) αυτός που μοιάζει με κυπαρίσσι, που διαθέτει ύψος, στητό παράστημα και λυγεράδα: *είχε κορμί* ~ ΣΥΝ. κυπαρισσένιος, ψηλός, λυγερός, ευθυτενής. Επίσης (λόγ.) **κυπάρισσος** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυπαρίσσιον*, υποκ. τού αρχ. *κυπάρισσος* (ήδη μυκ. πληθ. ku-pa-ri-se-ja), αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατικό δάνειο. Το λατ. cupressus (> γαλλ. cyprès, αγγλ. cypress, γερμ. Zypresse κ.ά.) είναι δάνειο από την Ελλην.].

Κυπαρισσία (η) πόλη τής Δ. Πελοποννήσου στον νομό Μεσσηνίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο (< *κυπάρισσος*), που μνημονεύεται στον Όμηρο ως *Κυπαρισσήεις*].

κυπαρισσόμηλο (το) [μεσν.] (λαϊκ.) ο καρπός τού κυπαρισσιού (βλ.λ.), στρογγυλός, σχετικά μικρός, σκληρός, ξυλώδης και με χαρακτηριστικό άρωμα.

κυπαρισσόξυλο (το) [μεσν.] το ξύλο τού κυπαρισσιού, το οποίο χρησιμοποιείται στην οικοδομική και την αρωματοποιία ΣΥΝ. κυπαρίσσι.

κυπαρισσώνας (ο) [μτγν.] περιοχή κατάφυτη από κυπαρίσσια, φυσικό ή τεχνητό δάσος κυπαρισσιών.

κυπατζής (ο) {κυπατζήδες}, **κυπατζού** (η) {κυπατζούδες} (λαϊκ.-κακόσ.) πρόσωπο που ανήκει στην Κρατική Υπηρεσία Πληροφοριών (Κ.Υ.Π., σήμερα Εθνική Υπηρεσία Πληροφοριών, Ε.Υ.Π.), που εργάζεται για αυτήν, δηλ. συλλέγει πληροφορίες για λογαριασμό της ΣΥΝ. πράκτορας, μυστικός, (μειωτ.) χαφιές. — **κυπατζήδικος, -η, -ο**.

κυπελλάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) **1.** μικρό κύπελλο **2.** μικρό πλαίσιο σε σχήμα κυπέλλου από χαρτόνι, πλαστικό ή σκληρή ζύμη, μέσα στο οποίο συσκευάζεται ή τοποθετείται παγωτό και συνεκδ. η ποσότητα παγωτού που χωρά σε αυτό.

κύπελλο (το) {κυπέλλ-ου | -ων} **1.** κυκλικό ποτήρι συνήθ. με λαβή από διάφορα υλικά (πηλό, πορσελάνη, γυαλί, μέταλλο κ.λπ.), το οποίο χρησιμοποιείται για να πίνει κανείς καφέ, γάλα, τσάι ή και κρασί: *υψώνω το ~ εις υγείαν τού οικοδεσπότη* ΣΥΝ. κούπα, φλιτζάνι, ποτήρι **2.** (συνεκδ.) η ποσότητα που περιέχεται μέσα σε αυτό το ποτήρι: *πίνω ένα ~ νερό* **3.** (ειδικότ.) περίτεχνο αγγείο από πολύτιμο συνήθ. μέταλλο σε σχήμα κύλικα ή αμφορέα, που δίδεται ως έπαθλο στον νικητή (συνήθ. αθλητικού) αγώνα: *ο υφυπουργός Αθλητισμού θα απονείμει τα ~ στους νικητές* ΣΥΝ. βραβείο **4.** (συνεκδ.) η αθλητική διοργάνωση, στον νικητή τής οποίας απονέμεται ως βραβείο πολυτελές και περίτεχνο κύπελλο: *οι αγώνες τού ~ Ελλάδος* ‖ *παγκόσμιο ~ ποδοσφαίρου* ‖ ~ *πρωταθλητριών* (εννο. *ομάδων*)· ΦΡ. ***επαμειβόμενο κύπελλο / έπαθλο*** βλ. λ. *επαμειβόμενος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύπελλον* (ήδη μυκ. πληθ. [kuj-pe-ra), πιθ. < *κύπη* (μαρτυρείται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *κύπη· τρώγλη*), που συνδ. με λατ. cūpa «κούπα, ποτήρι», σανσκρ. kūpa- «λάκκος, κοιλότητα», ίσως και με τα αρχ. *κυφός, κύπτω* (βλ.λ.). Η σημ. τής αθλητικής διοργάνωσης αποδίδει το αγγλ. cup].

κυπελλοειδής, -ής, -ές {κυπελλοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύπελλο, που έχει σχήμα και μορφή κυπέλλου: ~ *περικάρπιο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κυπελλοστάτης (ο) {κυπελλοστατών} σκεύος με εξοχές όπου μπορούν να κρεμαστούν από τις λαβές τους κύπελλα: *μεταλλικός / ξύλινος / πλαστικός* ~.
[ΕΤΥΜ. < *κύπελλο* + *-στάτης* < *ἵ-στα-μαι* (+ παραγ. επίθημα *-της*), πβ. κ. *λυχνο-στάτης*].

κυπελλούχος (ο/η) (στον αθλητισμό) για ομάδα που έχει νικήσει σε διοργάνωση, στην οποία απονέμεται ως έπαθλο πολύτιμο κύπελλο: *ο ~ Ευρώπης στο μπάσκετ* ‖ *Κύπελλο Κυπελλούχων Ευρώπης* (στην ευ-

ρωπαϊκή διοργάνωση μεταξύ των ομάδων που έχουν κατακτήσει κύπελλο στη χώρα τους).
[ΕΤΥΜ. < *κύπελλο* + *-ούχος* < *έχω*].

κυπελλοφόρα (τα) [μτγν.] ΒΟΤ. οικογένεια φυτών, οι καρποί των οποίων περιβάλλονται από ξυλώδη και αγκαθωτή θήκη, όπως η βαλανιδιά, η καστανιά, η φουντουκιά κ.ά.· μαζί με τα κωνοφόρα αποτελούν τη βάση των δασών τού Β. Ημισφαιρίου.

κυπέλλωση (η) [1892] {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. μεταλλουργική μέθοδος που χρησιμοποιείται για τον χωρισμό ενός ή περισσοτέρων στοιχείων από ρευστό μείγμα, εφόσον η χημική συγγένεια των στοιχείων αυτών είναι διαφορετική ως προς το οξυγόνο (λ.χ. τού αργύρου από τα μολυβδούχα ορυκτά)· συνίσταται στην τήξη τού μείγματος μέσα σε δοχείο σχήματος κυπέλλου με πορώδη, πυρίμαχα και ανθεκτικά στη θερμότητα τοιχώματα, οπότε οι ανεπιθύμητες προσμείξεις οξιδώνονται και εξατμίζονται ή εν μέρει απορροφώνται και απομένουν τα καθαρά στοιχεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. coupellation].

κύπερη (η) {χωρ. πληθ.} ζιζάνιο, φυτό με αρωματική ρίζα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύπειρον* / *κύπειρις* / *κύπερος* / *κύπαιρος* (ήδη μυκ. kupa-ro). αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

κυπραίικος, -η, -ο (λαϊκ.) κυπριακός ΣΥΝ. κυπριώτικος, κύπριος· ΦΡ. (μειωτ.) ***κυπραίικο γαϊδούρι*** (i) μεγαλόσωμο (κ. πεισματάρικο) γαϊδούρι (ii) (μειωτ.) άνθρωπος άξεστος, αναιδής και αγροίκος.

κυπρί (το) {κυπρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) μικρό, χάλκινο κουδούνι, που κρεμιέται στον λαιμό των κατσικιών, για να αναγνωρίζονται από τον βοσκό ΣΥΝ. κυπροκούδουνο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κύπριον* (πβ. «γλώσσα» τού Ησυχίου *κύπριον· ἀρνόγλωσσον*) < αρχ. *Κύπρος*].

Κύπρια έπη (τα) [αρχ.] {Κυπρίων επών} ΦΙΛΟΛ. αποσπασματικά σωζόμενο ποίημα τού επικού κύκλου (βλ. λ. *επικός*), που περιέχει τα προ τής *Ιλιάδος* γεγονότα τού Τρωικού πολέμου και αποδίδεται στον Στασίνο τον Κύπριο (ή στον Ηγησία ή Ηγησίνο τον Σαλαμίνιο).

Κυπριακό (το) το ζήτημα τής αυτοδιάθεσης και τής εθνικής αποκατάστασης τού ελληνισμού τής Κύπρου, ο οποίος αποτελούσε και αποτελεί τη συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων της· από το 1974, το πρόβλημα τής εισβολής τουρκικών στρατευμάτων στην Κύπρο και τής βίαιης κατοχής έκτοτε τού 37% τού εδάφους της (βλ. κ. λ. *Κύπρος*, *Αττίλας*, *εισβολή*).

Κυπριανός (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. κύρ. όν. < αρχ. *Κύπρος*].

κυπρίνος (ο) μεγαλόσωμο εδώδιμο ψάρι των γλυκών νερών, παμφάγο (τρέφεται κυρ. με σκουλήκια και μαλάκια τού βυθού), που εκτρέφεται για το κρέας του ΣΥΝ. (λαϊκ.) γριβάδι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυπρῖνος* < *κύπρος* «είδος δέντρου, η χέννα» < εβρ. kōfer].

κυπροκούδουνο (το) το κυπρί (βλ.λ.).

Κύπρος (η) **1.** νησί τής Μεσογείου, το τρίτο σε μέγεθος μετά τη Σικελία και τη Σαρδηνία, που βρίσκεται κοντά στις τουρκικές και τις συριακές ακτές ΣΥΝ. νησί τής Αφροδίτης, Μεγαλόνησος **2.** κράτος ανεξάρτητο από το 1960, μέλος τού Ο.Η.Ε., τής Ε.Ε. και άλλων Διεθνών Οργανισμών, με πρωτεύουσα τη Λευκωσία, επίσημες γλώσσες την Ελληνική και την Τουρκική και νόμισμα την κυπριακή λίρα· το Β. τμήμα τού νησιού, που τελεί υπό τουρκική κατοχή από το 1974, αυτοανακηρύχθηκε παράνομα το 1983 σε «Τουρκική Δημοκρατία τής Βόρειας Κύπρου», αναγνωριζόμενη μόνο από την Τουρκία και καταδικασμένη με αλλεπάλληλα ψηφίσματα τού Ο.Η.Ε. ως νομικά και πολιτικά ανύπαρκτη. — **Κύπριος** [αρχ.] κ. **Κυπραίος** [μεσν.] κ. **Κυπριώτης** [μτγν.] (ο), **Κύπρια** κ. **Κυπρία** κ. **Κυπραία** κ. **Κυπριώτισσα** (η), **κυπριακός**, -ή, -ό [μτγν.] κ. **κυπριώτικος**, -η, -ο κ. **κυπραίος**, -α, -ο [μεσν.] κ. **κυπραίικος**, -η, -ο, **Κυπριακά** κ. **Κυπριώτικα** κ. **Κυπραίικα** (τα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εισβολή*. Βλ. κ. λ. *Αττίλας*, *Κυπριακό*, *ψευδοκράτος*, *πράσινος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., ήδη μυκ. Kupirijo = *Κύπριος*, πβ. κ. κύρ. όν. *Κύπρις* (Αφροδίτη). ίσως συνδ. με σουμερ. kabar/gabar «χαλκός, κασσίτερος», λόγω των φημισμένων ορυχείων χαλκού που υπήρχαν στο νησί. Το όν. τού νησιού μέσω τού λατ. (aes) cyprium «(μέταλλο) κυπριακό» παρήγαγε τις λ. που σημαίνουν τον χαλκό σε ορισμένες ευρωπαϊκές γλώσσες, πβ. αγγλ. copper, γερμ. Kupfer, γαλλ. cuivre κ.ά. Από την Ελλην. προέρχεται και η τουρκ. ονομασία Kıbrıs].

κύπτω ρ. αμετβ. {έκυψα} κλίνω το κεφάλι ή το πάνω μέρος τού κορμού προς τα εμπρός και κάτω, προς το έδαφος· σκύβω (συνήθ. απαντά σε επίσημες επιγραφές, λ.χ. στον σιδηρόδρομο): «*μην κύπτετε έξω*» (επιγραφή στα παράθυρα των βαγονιών).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυφός* < *ku-bh-ός, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -bh-) τού Ι.Ε. *keu- «κάμπτω, σκύβω», πβ. σανσκρ. kubjá- «κυρτός, καμπούρης», πιθ. κ. αρχ. γερμ. hovar, αρχ. σλαβ. kupŭ κ.ά. Ομόρρ. *κυφ-ός*, *κύφ-ωσις*, πιθ. κ. *κύπελλο(ν)*, *κυψέλη*].

κυρ- λεξικό πρόθημα κυρίων και προσηγορικών ονομάτων· σε προσφωνήσεις αντί τού «κύριε»: *κυρ-Γιώργο, τι κάνεις;* || *κυρ-δάσκαλε*, *κυρ-λοχία*, *κυρ-αστυνόμε*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *κύρι* (με σίγηση τού τελικού φωνήεντος), κλητ. τού μτγν. *κύρις* < αρχ. *κύριος*].

κυρά [μτγν.] κ. (λαϊκότ.) **κερά** (η) {κυράδες} (λαϊκ.) **1.** γυναίκα (κυρ. παντρεμένη) **2.** (ειδικότ.) έγγαμη γυναίκα (που ανήκει σε ανώτερη κοινωνική και οικονομική τάξη και στην οποία αποδίδεται ιδιαίτερος σεβασμός): *την πήρε παρακόρη και την έκανε ~* || *κι αρχόντισσα* || (παλαιότ.) *η ~ τής Άκοβας / τής Νάξου / τής Ρω* ΣΥΝ. αφέντρα, αφέντισσα, αρχόντισσα· ΦΡ. ***κυρά Δέσποινα*** προσφώνηση τής Παναγίας: «*σώπασε κυρά Δέσποινα και μην πολυδακρύζεις*» (δημοτ. τραγ.) **3.** (λαϊκ.) η κυρία τού σπιτιού, σε αντιδιαστολή προς το υπηρετικό προσωπικό: *πήγαινε να μου φωνάξεις την ~ σου* ΣΥΝ. κυρία, οικοδέσποινα ΑΝΤ. υπηρέτρια, δουλικό **4.** (μειωτ.) ως προσφώνηση προς άγνωστη ή ασήμαντη γυναίκα: *πήγαινε πιο 'κεί. ~ μου!* || *κάνε τη δουλειά σου, ~ μου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.

Κύρα (η) **1.** αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης **Κυρά**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < *κυρά* (βλ. λ. *κυρία*, *κύριος*)].

κυρα- λεξικό πρόθημα κυρίων και προσηγορικών ονομάτων· σε προσφώνηση αντί τού «κυρία»: *κυρα-Θοδώρα*, *κυρα-Μαρία*, *κυρα-δασκάλα*, *κυρα-δημαρχίνα*· ΦΡ. ***κυρα-Κατίνα*** ως χαρακτηρισμός για πρόσ. που κουτσομπολεύει, κυρ. για γυναίκα: *δεν θα δίνουμε σημασία τι λέει η κάθε ~!*

κυράτσα κ. **κεράτσα** (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** (μειωτ.-ειρων.) γυναίκα κατώτερης κοινωνικής και οικονομικής τάξης, που μιμείται άτεχνα το ντύσιμο, την ομιλία, τη συμπεριφορά γυναίκας των ανώτερων κοινωνικών στρωμάτων **2.** (κατ' επέκτ.) γυναίκα που κακολογεί και κουτσομπολεύει τους άλλους: *έπιασαν ψιλή κουβέντα οι ~ τής γειτονιάς* ΣΥΝ. κουτσομπόλα.

κυρηναϊκός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** (γενικά) αυτός που σχετίζεται με την Κυρήνη (βλ.λ.) **2.** ***Κυρηναϊκή*** (η) ολόκληρη η περιοχή όπου βρισκόταν η ελληνική πόλη Κυρήνη (βλ.λ.) κατά την αρχαιότητα και η οποία αποτέλεσε στους νεότερους χρόνους αποικία τής Ιταλίας, ενώ σήμερα είναι τμήμα τής Λιβύης **3.** ΦΙΛΟΣ. ***Κυρηναϊκή Σχολή*** μία από τις τέσσερεις ελάσσονες σωκρατικές σχολές, την οποία ίδρυσε ο Αρίστιππος από την Κυρήνη (βλ.λ.) και κατά την οποία σκοπός τής ζωής θεωρείται η απόλαυση των αισθητικών και αισθησιακών ηδονών **4.** ***κυρηναϊκός*** (ο) μέλος ή οπαδός τής Σχολής αυτής.

Κυρήνη (η) αρχαία ελληνική πόλη τής Β. Αφρικής. — **Κυρηναίος** (ο), **Κυρηναία** (η), **κυρηναϊκός**, -ή, -ό (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. ονομασία, που οφείλεται σε ομώνυμη θεά θηραϊκής καταγωγής, αγν. ετύμου].

κύρης (ο) {κύρηδες} (λαϊκ.) **1.** ο πατέρας, ο γονέας: *ποιος είναι ο ~ σου;* ΦΡ. (παροιμ.) ***κατά μάννα, κατά κύρη (κατά γυιο και θυγατέρα)*** τα παιδιά μοιάζουν στους γονείς τους όσον αφορά στον χαρακτήρα ή και στην εξωτερική εμφάνιση • **2.** αυτός που εξουσιάζει, διαφεντεύει (σπίτι / άνθρωπο / περιοχή): *ο ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. κύριος, αφέντης, οικοδεσπότης, νοικοκύρης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κύρις* < αρχ. *κύριος* (βλ.λ.)].

κυρία (η) {κυριών} **1.** (α) (ως προσφώνηση) κάθε γυναίκα (συνήθ. έγγαμη, κατ' αντιδιαστολή προς το «δεσποινίς»): *τι επιθυμεί η ~;* || *πείτε στην ~ να περάσει μέσα* || *σύλλογος κυριών* (β) (ειδικότ.) προσφώνηση που συνοδεύει την επαγγελματική ιδιότητα ή το αξίωμα γυναίκας: *η ~ βουλευτής* || *η ~ πρόεδρος* (γ) (μπροστά από το όνομα ή/και το επώνυμο γυναίκας κατά κανόνα έγγαμης, κατ' αντιδιαστολή προς το *δεσποινίς*): *η ~ Μαίρη* || *η ~ Παπαϊωάννου* || *η ~ Άννα Μακρή*· ΦΡ. ***κυρία επί των τιμών*** (ως τίτλος ευγενείας) γυναίκα μέλος τής ακολουθίας βασίλισσας, πριγκίπισσας κ.λπ. **2.** (ειδικότ.) γυναίκα αξιοπρεπής ή υψηλής κοινωνικής τάξης, που συμπεριφέρεται με ευγένεια και σοβαρότητα ή που διαθέτει κύρος: *πρόσεξε πώς φέρεσαι σε μία ~* || *έχεις να κάνεις με ~, όχι με αλήτισσα* || *αξιότιμη / αξιοσέβαστη / κοσμική ~* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, ευυπόληπτη, αρχόντισσα **3.** η γυναίκα στον γάμο, η σύντροφος τού άνδρα στον έγγαμο βίο, το έτερον ήμισυ: *τι κάνει η ~ σας;* || *τους χαιρετισμούς μου στην ~ σας* ΣΥΝ. σύζυγος (η), γυναίκα, συμβία **4.** (ειδικότ.) η σύζυγος τού οικοδεσπότη, η νοικοκυρά τού σπιτιού, η μητέρα σε μια οικογένεια: *γι' αυτό που ζητάτε, απευθυνθείτε στην ~ τού σπιτιού* ΣΥΝ. οικοδέσποινα, δέσποινα, νοικοκυρά, κυρά **5.** (παλαιότ. για το υπηρετικό προσωπικό) ως προσφώνηση οικοδέσποινας (που έδειχνε σεβασμό και υποταγή): *η ~ απουσιάζει* || *τι επιθυμεί η ~;* ΣΥΝ. δέσποινα, αφέντρα, κυρά ΑΝΤ. υπηρέτρια, δούλα **6.** (ως προσφώνηση από μαθητές / μαθήτριες σε δασκάλα ή καθηγήτρια): *~, να πω το μάθημα;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., θηλ. τού *κύριος* (βλ.λ.). Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. madame].

κύρια επίρρ. ▸ κυρίως

κυριακάτικος, -η, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με την Κυριακή, που συντελείται κατά την ημέρα Κυριακή: *~ εφημερίδα / παράσταση / ξύπνημα / φαγητό* **2.** (γενικότ.) αυτός που σχετίζεται με εορτάσιμη ημέρα ή περίσταση: *~ ντύσιμο / διάθεση / εκδρομή* ΣΥΝ. γιορτινός, (λόγ.) εορταστικός, επίσημος ΑΝΤ. καθημερινός, κοινός **3.** ***κυριακάτικα*** (τα) τα «καλά» ρούχα, αυτά που φοριούνται στις γιορτές και στις επίσημες περιστάσεις. · **κυριακάτικα** επίρρ.

Κυριακή (η) **1.** η πρώτη ημέρα τής εβδομάδας (η αφιερωμένη στον Κύριο, δηλ. τον Ιησού Χριστό)· ΦΡ. (α) ***τής Κυριακής χαρά και τής Δευτέρας λύπη*** για πράγματα περιορισμένης διάρκειας, εφήμερα (β) ***Κυριακή κοντή γιορτή*** βλ. λ. *γιορτή* (γ) ***Κυριακή των Νηστειών*** βλ. λ. *νηστεία* **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** [μτγν.] γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «ημέρα τού Κυρίου», ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *κυριακός* < αρχ. *κύριος*. Η χρήση τής λ. ως ονομασίας τής πρώτης ημέρας τής εβδομάδας ξεκίνησε από τους πρώτους αιώνες μ.Χ. προς αντικατάσταση τού ιουδαϊκού Σαββάτου. Όμοια προέλευση και ερμηνεία έχει και η ονομασία τής ημέρας στις λατινογενείς γλώσσες, λ.χ. ιταλ. domenica, γαλλ. dimanche, ισπ. domingo, ρουμ. duminică (< λατ. dies dominica «ημέρα τού Κυρίου»). Στη ρωμαϊκή εορτή τού Ηλίου ανάγεται η ονομασία τής ημέρας στις γερμ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. sunday, γερμ. Sonntag, σουηδ. söndag (< αρχ. γερμ. sunnuntag, μετάφρ. τού λατ. dies solis «ημέρα τού ηλίου»)].

Κυριακή προσευχή (η) η προσευχή που διδάχθηκε από τον ίδιο τον Χριστό στους Αποστόλους στην επί τού Όρους ομιλία ΣΥΝ. Πάτερ

ημών (το) (βλ.λ.. σημ. 1).

> **ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ**
> (Κ.Δ. Ματθ. 6, 9-13, Λουκ. 11, 2-4)
> *Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς·*
> *ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·*
> *ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·*
> *γενηθήτω τὸ θέλημά σου,*
> *ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ [τῆς] γῆς·*
> *τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον·*
> *καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν,*
> *ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·*
> *καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,*
> *ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.*

κυριακό (το) ο κεντρικός ναός τής σκήτης, όπου συγκεντρώνονται οι μοναχοί της τις Κυριακές και τις εορτές για κοινή ακολουθία· συμπεριλαμβάνει και το αρχονταρίκι τής σκήτης.

Κυριακοδεύτερο (το) η Κυριακή και η Δευτέρα μαζί.

κυριακοδρόμιο (το) [μεσν.] {κυριακοδρομίου | χωρ. πληθ.} ΕΚΚΛΗΣ. εκκλησιαστικό βιβλίο που περιέχει θρησκευτικούς λόγους και κηρύγματα ως επεξήγηση και ανάλυση στις περικοπές τού Ευαγγελίου, καθώς επίσης και στις Πράξεις και τις Επιστολές των Αποστόλων, που αναγιγνώσκονται όλες τις Κυριακές τού έτους στις εκκλησίες.

Κυριάκος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < επίθ. *κυριακός* (< αρχ. *κύριος*), οπότε το όν. θα σήμαινε εκείνον που αναφέρεται στον Θεό].

κυριάρχηση (η) → κυριαρχώ

κυριαρχία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η εξουσία που έχει κανείς σε πρόσωπο, περιοχή, αγαθά, η δύναμη επιβολής: *οι κατακτητές προσπάθησαν με τη βία να εδραιώσουν την ~ τους* || *ασκώ / επιβάλλω / αποκτώ / επεκτείνω / μονοπωλώ την ~* **2.** (συνεκδ.) η κατάσταση κατά την οποία κάποιος είναι κυρίαρχος, το καθεστώς τής απόλυτης επιβολής και ελέγχου: *ένα μέρος τού νησιού τελεί υπό ξένη ~* **3.** ΝΟΜ. (α) το κατοχυρωμένο δικαίωμα κάθε κράτους να αποφασίζει ελεύθερα και ανεξάρτητα για το πολιτικό, κοινωνικό και οικονομικό του σύστημα, να διατηρεί αυτόνομη παρουσία στον διεθνή χώρο και παράλληλα να ασκεί ελεύθερα την κρατική εξουσία επί των υπηκόων του στο πλαίσιο των νόμων και τού δικαίου (β) ***λαϊκή κυριαρχία*** μία από τις θεμελιώδεις αρχές τού Συντάγματος και τού δημοκρατικού πολιτεύματος, που δηλώνει ότι όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον λαό και ασκούνται υπέρ αυτού και τού έθνους, επισφραγίζονται δε μέσα από θεσμούς και διαδικασίες (λ.χ. εκλογές), αλλά και με την καθημερινή συλλογική δράση (γ) ***περιορισμένη κυριαρχία*** δόγμα πολιτικών ή και νομικών κύκλων, κατά το οποίο, στο σημερινό στάδιο των διεθνών σχέσεων, η κυριαρχία ενός κράτους, όπως ορίστηκε παραπάνω, είναι πρακτικώς αδύνατη ή τουλάχιστον περιορίζεται εξαιτίας σειράς εσωτερικών και εξωτερικών λόγων.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κύριος* + *-αρχία* < *ἄρχω*].

κυριαρχικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την κυριαρχία ή τον κυρίαρχο: *~ δικαιώματα* (τα δικαιώματα τού κράτους που απορρέουν από την κυριαρχία του) ΣΥΝ. εξουσιαστικός, δεσποτικός. · **κυριαρχικ-ά / -ώς** [1851] επίρρ.

κυρίαρχος, -η, -ο 1. αυτός που επικρατεί σε έναν χώρο έναντι των άλλων: *το ~ πρότυπο στη μόδα* || *η ~ αντίληψη / ιδεολογία / άποψη / γλώσσα* ΣΥΝ. κρατών **2.** αυτός που είναι ή θεωρείται ο πιο σημαντικός, που ασκεί αποφασιστική επίδραση: *η Ελλάδα επιδιώκει να διαδραματίσει ~ ρόλο στα Βαλκάνια* || *~ παράγων / θέση / στοιχείο* ΣΥΝ. βασικός, θεμελιώδης, κύριος **3. *κυρίαρχος*** (ο), ***κυρίαρχη*** (η) αυτός που κυριαρχεί: *~ αυτού τού κόσμου / τής Γης / των θαλασσών / μιας περιοχής* ΣΥΝ. κύριος, αφέντης, εξουσιαστής **4.** αυτός που κατέχει το δικαίωμα τής αυτοδιάθεσης: *~ λαός / κράτος* (ανεξάρτητο κράτος τού οποίου η κυβέρνηση δεν υπόκειται σε ξένο έλεγχο ή κηδεμονία).
[ΕΤΥΜ. < *κυριαρχία* (βλ.λ.). Η σημ. 3 αποδίδει το αγγλ. dominant].

> **κυρίαρχος – επικρατών – επικρατέστερος.** Τελευταία παρατηρείται ευρύτερη χρήση τού **κυρίαρχος** ως επιθέτου: *Αποτελεί την κυρίαρχη μορφή βίας ανά τον κόσμο – Αυτός είναι ο κυρίαρχος τύπος κατασκευών στο λεκανοπέδιο.* Η χρήση αυτή –ιδίως σε μεταφράσεις– αποσκοπεί να αποδώσει την ξένη λ. dominant, που χρησιμοποιείται ευρύτατα σε ξένες γλώσσες. Χρησιμοποιείται αντί τής μετοχής **κυριαρχών, κυριαρχούσα, κυριαρχούν** ή αντί τού ρήματος **κυριαρχώ**: *Αποτελεί την κυριαρχούσα μορφή... – Είναι ο κυριαρχών τύπος... ή Είναι η μορφή βίας που κυριαρχεί... – Είναι ο τύπος που κυριαρχεί...* Στη θέση τού *κυρίαρχος* θα μπορούσαν να χρησιμοποιούνται –τουλάχιστον εναλλάξ– οι λ. ***επικρατών, επικρατούσα, επικρατούν*** (μετοχή τού **επικρατώ**) ή ακόμη καλύτερα το επίθ. **επικρατέστερος**, -η, -ο. Με αυτό τον τρόπο θα περιοριζόταν η χρήση τού *κυρίαρχος*, που συμπίπτει με το ουσιαστικό *κυρίαρχος (ο κυρίαρχος των θαλασσών).*

κυριαρχώ ρ. αμετβ. [μεσν.] {κυριαρχείς... | κυριάρχ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαθέτω και ασκώ εξουσία σε οποιονδήποτε τομέα, έχω κυριαρχικά δικαιώματα, επιβάλλω τη θέληση και την άποψή μου: *οι Άραβες πειρατές κυριαρχούσαν στην Α. Μεσόγειο* ΣΥΝ. είμαι κυρίαρχος, εξουσιάζω, άρχω, δυναστεύω, βασιλεύω **2.** (μτφ.) συγκρατώ, θέτω υπό τον έλεγχό μου: *με δυσκολία κατόρθωσε να κυριαρχήσει στα νεύρα της* ΣΥΝ. επιβάλλομαι **3.** κατέχω τη σημαντικότερη θέση, διαδραματίζω πρωτεύοντα ρόλο, ασκώ αποφασιστική επίδραση: *το αεροπορικό δυστύχημα κυριάρχησε στην ειδησεογραφία* || *το πράσινο χρώμα αυτή την εποχή κυριαρχεί παντού* || *κυριαρχεί η αντίληψη / η νοοτροπία / η ιδέα / η εντύπωση / η τάση / η άποψη* ΣΥΝ. επικρατώ, δεσπόζω, υπερισχύω, κρατώ. — **κυριάρχηση** (η) [μεσν.].

κύριε (το) {άκλ.} (λατ. Kyrie) το πρώτο τυπικό μέρος τής λατινικής λειτουργίας που μελοποιείται πάνω στις ελληνικές φράσεις «Κύριε ελέησον, Χριστέ ελέησον» (Kyrie eleison, Christe eleison).

κυριεύω ρ. μετβ. {κυρίευ-σα (καθημ. -εψα), -θηκα (καθημ. -τηκα), -μένος} **1.** γίνομαι κύριος ή κάτοχος (πράγματος) κατόπιν αγώνων, θέτω υπό την εξουσία μου, ασκώ δύναμη ή επίδραση με βίαιο τρόπο: *οι εχθροί κυρίευσαν την πόλη μετά από πολύμηνη πολιορκία* || *~ κάστρο / φρούριο / οχυρές θέσεις* ΣΥΝ. κατακτώ, εκπορθώ, πατώ, εξουσιάζω, καταλαμβάνω, καθυποτάσσω **2.** (μτφ.-κυρ. για συναισθήματα, ιδέες, πάθη) επικρατώ στον ψυχικό ή πνευματικό κόσμο (κάποιου), καταλαμβάνω (κάποιον): *με κυριεύει μια ιδέα / πανικός / η επιθυμία / ταραχή / αγανάκτηση / αγωνία / φόβος / άγχος / θυμός / απελπισία / νοσταλγία / μανία / μελαγχολία / απογοήτευση / μίσος / περιέργεια / ανησυχία.* — **κυρίευση** (η) [μτγν.]
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κύριος*].

κυριλέ επίθ. {άκλ.} (λαϊκ.) **1.** αυτός που αρμόζει σε κύριο, που χαρακτηρίζεται από επισημότητα, σοβαρότητα ή πολυτέλεια: *~ ντύσιμο / εμφάνιση / συμπεριφορά* || *~ μαγαζί* ΣΥΝ. αστικός, καθωσπρέπει **2.** (ως επίρρ.) με τρόπο που ταιριάζει σε κύριο, σε ευκατάστατο και συντηρητικό αστό: *ντύνεται πολύ ~* ΣΥΝ. επίσημα, καθωσπρέπει. Επίσης **κυριλάτος**, -η, -ο (σημ. 1). — **κυριλίκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κύριος*, κατ' αναλογία προς άκλ. λ. γαλλικής προελ., λ.χ. *μπρασελέ, κομπλέ* κ.ά. Βλ. κ. *-έ*].

κυριλλικός, -ή, -ό (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τον Κύριλλο, τον επονομαζόμενο «Απόστολο των Σλάβων» **2.** ΓΛΩΣΣ. ***κυριλλικό αλφάβητο*** το αλφάβητο που επινοήθηκε από τον Κύριλλο, για να αποδώσει τη γλώσσα των Σλάβων· βασίζεται στην ελληνική μεγαλογράμματη γραφή τού 9ου αι. και με κάποιες τροποποιήσεις χρησιμοποιείται σήμερα από τους Βουλγάρους, τους Σέρβους, τους Ρώσους κ.ά.

Κύριλλος (ο) {-ου κ. -ίλλου} **1.** ιεραπόστολος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας (827-863) που μαζί με τον αδελφό του Μεθόδιο κήρυξε τον χριστιανισμό στους σλαβικούς λαούς **2.** όνομα αγίων, πατριαρχών και επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. *κύριος*].

κυριολεκτικός, -ή, -ό [1871] αυτός που λέγεται, γράφεται ή εννοείται κατά κυριολεξία, που αποδίδει την ακριβή έννοια των λεγομένων ή γραφομένων και όχι τη μεταφορική: *~ σημασία / νόημα λέξης ή φράσης* ΑΝΤ. μεταφορικός. - **κυριολεκτικ-ά / -ώς** επίρρ.

κυριολεκτώ ρ. αμετβ. {κυριολεκτείς... | κυριολεκτούμαι} **1.** μιλώ με κυριολεξία, με σαφή και ακριβή τρόπο, χωρίς υπερβολές ή μεταφορές: *~ σε ό,τι λέω, τα πράγματα έχουν ακριβώς έτσι* ΣΥΝ. ακριβολογώ ΑΝΤ. ακυρολεκτώ **2.** (μεσοπαθ. τριτοπρόσ. ***κυριολεκτείται, κυριολεκτούνται***) χρησιμοποιούμαι με κυριολεκτικό τρόπο, έχω κυριολεκτική σημασία: *η λέξη «ανισόρροπος» κυριολεκτείται στη σημασία αυτού που δεν έχει ισορροπία.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κυριολεκτῶ* (*-έω*) < *κυριο-* + *-λεκτῶ* < *λέγω*].

> **κυριολεκτώ – ακυρολεκτώ** ή **ακυριολεκτώ, κυριολεξία – ακυρολεξία** ή **ακυριολεξία;** Η Αρχαία Ελληνική ήδη διέθετε δύο ειδικά ρήματα σχετικά με τη χρήση τής γλώσσας: το **κυριολεκτώ**, με τη σημ. «χρησιμοποιώ την αρχική, κύρια σημασία των λέξεων», όχι τη μεταφορική που μπορεί να γεννά και ασάφεια, άρα «ακριβολογώ», και το **ακυρολογώ**, με τη σημ. «χρησιμοποιώ τις λέξεις με μη έγκυρο (με άκυρο) τρόπο», άρα εσφαλμένα. Χρησιμοποιούσαν επίσης το **κυριολεξία** και το **ακυρολογία** αντιστοίχως («κυριολεκτική, μη μεταφορική, άρα ακριβολόγος χρήση τής σημ. των λέξεων» και «εσφαλμένη, άκυρη χρήση»). Κοντά στο *ακυρολογία* πλάστηκε επίσης και τύπος **ακυρολεξία** με την ίδια σημασία («εσφαλμένη χρήση»), από όπου αργότερα και ρ. **ακυρολεκτώ** «χρησιμοποιώ τη γλώσσα εσφαλμένα, μη έγκυρα, μη δόκιμα». Από αυτά είναι φανερό ότι δεν υπάρχουν (δεν σχηματίστηκαν) ούτε ρ. **ακυριολεκτώ** (!) σύνθεση τού *κυριολεκτώ* με το *α-* δεν μπορεί να υπάρξει– ούτε παράγωγο **ακυριολεξία** (!). Τα σωστά αντιστοίχως είναι **ακυρολεκτώ** και **ακυρολεξία**.

κυριολεξία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η χρησιμοποίηση των λέξεων και των φράσεων με τη βασική, την ακριβή σημασία τους· η απόδοση μιας έννοιας με τον όρο που αντιστοιχεί ακριβώς προς αυτήν, ώστε να αποφεύγονται οι ασάφειες στον προφορικό ή γραπτό λόγο: *η ~ δεν είναι πολύ συνηθισμένη στον ποιητικό λόγο* ΣΥΝ. ακριβολογία ΑΝΤ. ακυρολεξία, ακυρολογία, μεταφορά **2.** (ειδικότ.) η βασική και ακριβής σημασία λέξεως ή φράσεως, αυτή που αποδίδει την έννοια ή το πράγμα αυτό καθ' αυτό, σε αντιδιαστολή με τη μεταφορική σημασία· ΦΡ. (α) ***κατά κυριολεξία*** σύμφωνα με την αρχική και βασική σημασία των λέξεων: *αν ερμηνεύσουμε τη φράση ~, δεν βγαίνει νόημα* ΑΝΤ. μεταφορά (β) (εμφατ.) ***στην κυριολεξία*** ακριβώς όπως τα λέω: *έτσι έγιναν, ~!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κυριολεκτώ*.

κύριος, -α (λόγ. -ία), **-ο 1.** αυτός που κατέχει την πρώτη και σημαντικότερη θέση, που έχει τη μεγαλύτερη σπουδαιότητα, που ασκεί την αποφασιστικότερη επίδραση κ.λπ.: *ο εισηγητής ανέλυσε τα ~ σημεία τής πρότασής του* || *η εξωτερική πολιτική τής χώρας απετέλεσε το ~ αντικείμενο των χθεσινών συζητήσεων στη Βουλή* || *~ νόημα / μέλημα / αποστολή / στόχος / ζήτημα / ρόλος / υπαίτιος / προμηθευτής / χαρακτηριστικό / παράγων / αντίπαλος / καθήκον / προϋπόθεση / αιτία / συνεργάτης / θέμα / πηγή / προϊόν / εμπόδιο / φταίχτης / εκπρόσωπος / ομιλητής / επάγγελμα* ΣΥΝ. ο σπουδαιότερος, ο σημαντικότερος, βασικός, θεμελιώδης, κεφαλαιώδης, πρωτεύων, ζωτικός ΑΝΤ.

επουσιώδης, δευτερεύων. δευτερευούσης σημασίας· ΦΡ. (α) ***πρώτον και κύριον*** κατά πρώτο λόγο, ως πιο σημαντικό από όλα όσα θα ακολουθήσουν: *~ το νομοσχέδιο στερείται ουσίας* ΣΥΝ. πρώτιστα. εν πρώτοις, πρώτα-πρώτα. προπαντός, κυρίως (β) ***κυρία είσοδος*** η βασική, μπροστινή είσοδος (πολυκατοικίας, σπιτιού) κατ' αντιδιαστολή προς άλλες εισόδους / εξόδους· η πόρτα από όπου συνήθ. μπαίνουν οι επισκέπτες (γ) ***κύριο άρθρο*** το βασικό θέμα εφημερίδας ή το κεντρικό άρθρο εφημερίδας ή περιοδικού (σε σημείο που προβάλλεται ιδιαίτερα) **2.** (για πρόσ.) αυτός που κατέχει δύναμη και κύρος, που μπορεί να εξουσιάζει: *οι ίδιοι είναι ~ τής τύχης τους* || *είμαι ~ των αποφάσεών μου* || *ο στρατός είναι ~ τής καταστάσεως* ΣΥΝ. εξουσιαστής. κυρίαρχος. άρχων. δεσπότης. επικυρίαρχος. δυνάστης. αφέντης, αφεντικό ΑΝΤ. δούλος. υποτελής· ΦΡ. ***(είμαι) κύριος τού εαυτού μου*** (μεσν. φρ.) (i) δεν κηδεμονεύομαι από κανέναν, είμαι αυτεξούσιος ΣΥΝ. είμαι ανεξάρτητος (ii) έχω την ικανότητα να συγκρατώ τον εαυτό μου, να ελέγχω τη συμπεριφορά μου. να μην εκδηλώνω συναισθήματα, πάθη κ.λπ. **3.** αυτός που κατέχει (κάτι): *είναι ~ εκτεταμένων φυτειών καπνού* ΣΥΝ. κάτοχος. ιδιοκτήτης **• 4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***κύριο όνομα*** το ιδιαίτερο όνομα, με το οποίο συγκεκριμένο πρόσωπο. ζώο ή πράγμα διακρίνεται από τα άλλα, προσφωνείται με αυτό και το πρώτο γράμμα τού οποίου γράφεται πάντοτε με κεφαλαίο: *ο Γιάννης / η Μαρία / ο Αλφειός / ο Όλυμπος / η Πάτρα / η Αθήνα / ο σκύλος μου ο Μαξ* ΑΝΤ. κοινό/προσηγορικό όνομα (β) ***κύρια πρόταση*** (στην παραδοσιακή γραμματική) πρόταση η οποία έχει αυτοτελές νόημα και μπορεί να σταθεί αυτόνομα στον λόγο, κατ' αντιδιαστολή προς τη λεγόμενη «δευτερεύουσα ή εξαρτημένη» πρόταση. λ.χ. *ο καιρός είναι ωραίος / τώρα γράφω* (κύριες προτάσεις). ενώ η πρόταση «*ότι πήγε στην Αμερική*» (δευτερεύουσα) χρειάζεται εξάρτηση από ρήμα: «*άκουσα / έμαθα*» κ.λπ.· κάθε κύρια πρόταση εκφέρεται είτε μόνη της είτε συνδεόμενη παρατακτικώς με άλλη κύρια πρόταση / προτάσεις: *κάθε πρωί πηγαίνω σχολείο και κάθε απόγευμα πηγαίνω για προπόνηση.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **κῦρος* < *ku-r-, μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -r) τού Ι.Ε. *keu- «φουσκώνω, πρήζομαι», πβ. σανσκρ. śūra «ισχυρός. ήρωας», ουαλ. cawr «γίγαντας» κ.ά. Ομόρρ. *κῦρ-ος, κυρ-ῶ. κυρι-εύω. κύ-ησις* (βλ.λ.), *κῦ-μα* κ.ά.]

Λέξεις από κύρια ονόματα. Αρκετές λέξεις τής Ελληνικής και άλλων γλωσσών οφείλουν την προέλευσή τους σε κύρια ονόματα ανθρώπων (ανθρωπωνύμια) ή τόπων (τοπωνύμια). που είναι, κατά κανόνα, άγνωστα στον ομιλητή τής γλώσσας. Τέτοιες λέξεις στην Ελληνική. πρωτότυπες ή δάνειες από άλλες γλώσσες, είναι: **βιβλίο** (*Βύβλος*. φοινικική πόλη), **βανδαλισμός** *(Βάνδαλοι)*, **άτλαντας** (*Άτλας*, μυθικό πρόσωπο), **αυνανισμός** (*Αυνάν*, πρόσωπο τής Π. Διαθήκης), **αμφιτρύωνας** (*Αμφιτρύων*, ήρωας κωμωδίας τού Μολιέρου). **βατ** (*Watt*. Άγγλος μηχανικός). **βακελίτης** (*Bacueland*. Βέλγος χημικός), **γαϊτάνι** (*Gaeta*. πόλη), **γκιλοτίνα** (*Guillotin*. Γάλλος γιατρός). **γραβάτα** *(Κροάτης)*, **γραβιέρα** (*Gruyère*. περιοχή τής Ελβετίας), **μορφίνη** (*Μορφεύς*. θεός τού ύπνου). **μέντορας** (*Μέντωρ*. ομηρικό πρόσωπο), **λιντσάρω** (*Lynch*. Αμερικανός δικαστής), **μποέμ** *(Βοημία)*, **μέντιος** «γάιδαρος» (*Μένδη*, πόλη τής Μακεδονίας), **μαυσωλείο** (*Μαύσωλος*, βασιλιάς τής Ικαρίας), **μέγαιρα** (*Μέγαιρα*. μία από τις Ερινύες), **μποϊκοτάζ** (*Boycott*. Άγγλος κτηματίας), **νικοτίνη** (*Nicot*. Γάλλος πρέσβης). **νίκελ** (*Nickel*, στοιχειό σκανδιναβικών μεταλλείων). **πακτωλός** (*Πακτωλός*. ποταμός τής Λυδίας). ***παλάτι*** (*Palatinum*, λόφος στη Ρώμη). **πριαπισμός** (*Πρίαπος*. μυθικός θεός), **πανικός – πανίδα** (*Παν*. θεός των δασών). **παξιμάδι** (*Πάξαμος*, αρχ. συγγραφέας βιβλίου μαγειρικής), **περγαμηνή** *(Πέργαμος)*. **πιλατεύω** *(Πιλάτος)*, **πραλίνα** (*Plessis-Praslin*, στρατηγός). **ροκφόρ** (*Roquefort*. χωριό τής Γαλλίας), **ρουφιάνος** (πιθ. *Ρούφος ο Εφέσιος*, αρχαίος Έλληνας γιατρός), **σαρδέλα** *(Σαρδηνία)*, **σιβυλλικός** (*Σίβυλλα*, μάντις στην αρχαία Ελλάδα). **σιλουέτα** (*Étienne de Silhouette*, Γάλλος υπουργός των Οικονομικών), **σαντιγί** (*Chantilly*. ανάκτορο σε γαλλική κωμόπολη). **σάντουιτς** (*Sandwich*. Άγγλος κόμης), **σκήτη** (*Σκήτις*, τοπωνύμιο τής Αιγύπτου). **σατέν** (*Tsiatung*, λιμάνι τής Κίνας), **σαξόφωνο** (*Adolf Sax*. Βέλγος κατασκευαστής τού οργάνου). **τσελεμεντές** (*Τσελεμεντές*. Έλληνας μάγειρας), **σωσίας** (*Σωσίας*, ήρωας κωμωδίας τού Πλαύτου). ***παστεριώνω*** (*L. Pasteur*. Γάλλος χημικός), ***πούλμαν*** (*G. Pullman*, Αμερικανός εφευρέτης), **καριοφίλι** (*Carlo e figlio*, ονομασία εργοστασίου όπλων). **βολτ** (*Al. Volta*, Ιταλός φυσικός), **σύφιλη** (*Σύφιλος*, όνομα βοσκού στον Οβίδιο). **σοβινισμός** (*N. Chauvin*, Γάλλος πατριώτης). **τάλιρο** (*Joachimsthaler*. περιοχή τής Βοημίας). **τσιγγούνης** *(Τσιγγάνος)*. **φασιανός** (*Φάσις*, ποταμός στον Εύξεινο Πόντο).

κύριος (ο) {κυρί-ου | -ων, -ους} **1.** (α) (ως προσφώνηση) κάθε άνδρας, κάθε ενήλικο πρόσωπο αρσενικού γένους: *τι επιθυμεί ο ~;* || *τρεις ~ περιμένουν στον προθάλαμο* ||*πείτε στον ~ να περάσει μέσα* (β) (ειδικότ.) προσφώνηση που συνοδεύει συχνά την επαγγεματική ιδιότητα ή το αξίωμα ενός άνδρα: *παρακαλούνται οι ~ βουλευτές να προσέλθουν στην ψηφοφορία* || *ο ~ υπουργός* (γ) (μπροστά από το όνομα ή/και το επώνυμο άνδρα): *ο ~ Νίκος* || *ο ~ Παπαδόπουλος* || *ο ~ Ιωάννης Παππάς* **2.** (για μαθητές ως ένδειξη σεβασμού) ο δάσκαλος ή ο καθηγητής: ο *~ μού είπε να σηκωθώ στον πίνακα* || *φέτος αλλάξαμε κύριο στο σχολείο* **• 3.** (παλαιότ.) ο ιδιοκτήτης τού σπιτιού. μιας επιχείρησης κ.λπ., ο ανώτερος ιεραρχικά: *ο ~ δεν είναι εδώ· λείπει σε ταξίδι* || *ο ~ ζήτησε τον μπάτλερ* ΣΥΝ. αφέντης. αφεντικό. οικοδεσπότης ΑΝΤ. δούλος. υπηρέτης **• 4.** (σπάν.) ο σύντροφος τής γυναίκας στον έγγαμο βίο, το έτερον ήμισυ: «*Η κυρία τού κυρίου*» (τίτλος ταινίας) ΣΥΝ. σύζυγος (ο). άνδρας **• 5.** άνδρας που διαθέτει αξιοπρέπεια, τυπικότητα, σοβαρότητα και εντιμότητα: *ο γυιος σας είναι ~, πολύ τυπικός και διακριτικός* || *είναι ~ σε όλα του· πάντα εντάξει στις υποχρεώσεις του* ΣΥΝ. αξιοπρεπής, ευυπόληπτος. σοβαρός. αξιόπιστος· ΦΡ. ***συμφωνία κυρίων*** συμφωνία που βασίζεται και κυρώνεται μόνο με τον λόγο τής τιμής των συμβαλλομένων. χωρίς επίσημο συμφωνητικό, συμβόλαιο κ.λπ. **• 6.** ***Κύριος*** (ο) ο Θεός· ΦΡ. (α) ***Θεέ και Κύριε!*** για έντονη έκπληξη και απορία (β) ***Κύριε ελέησον!*** (Κ.Δ., λ.χ. Ματθ. 15,22: *ἐλέησόν με, κύριε*) για μεγάλη απορία. έκπληξη. θαυμασμό ή και φόβο: *~! Τι άλλο θα μας συμβεί απόψε!* (γ) (παροιμ.) ***το πολύ το «Κύριε ελέησον» το βαριέται κι ο Θεός / ο παπάς*** ό,τι επαναλαμβάνεται συχνά. καταντά ανιαρό και ενοχλητικό. ακόμη και γι' αυτούς που κατεξοχήν το επαναλαμβάνουν, το χρησιμοποιούν ή γι' αυτούς προς τιμήν των οποίων λέγεται (δ) ***ήμαρτον Κύριε!*** σε περιπτώσεις στις οποίες κάποιος συναισθάνεται σφάλμα. παράβαση τού θείου νόμου, ζητώντας ταυτοχρόνως συγχώρηση (ε) ***Κύριος οίδε*** *(Κύριος οἶδε)* ο Θεός ξέρει (ενν. πότε θα γίνει κάτι)· είναι άγνωστο: *~ πότε θα τελειώσει αυτό το μαρτύριο* (στ) ***χαλασμός Κυρίου*** βλ. λ. *χαλασμός* (ζ) ***θου, Κύριε, φυλακήν τω στόματί μου!*** βλ.λ. *φυλακή* (η) (παροιμ.) ***όποιος πρόλαβε, τον Κύριον είδε*** βλ. λ. *προλαβαίνω* (θ) ***μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι*** *(μωραίνει Κύριος ὃν βούλεται ἀπολέσαι)* (μωραίνει ο Θεός αυτόν που θέλει να καταστρέψει) για περιπτώσεις κατά τις οποίες παρατηρούνται συνεχή σφάλματα, άστοχες ενέργειες εκ μέρους κάποιου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. επίθ. κύριος (βλ.λ.). Σε μτγν. κείμενα η λ. χρησιμοποιείται ως κλητική προσφώνηση σεβασμού (λ.χ. Κ.Δ. Ιωάνν. 12,21: *κύριε. θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν·* 20,15: *ναὶ κύριε. σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε*). Η σημ. 1 μαρτυρείται ήδη σε μεσν. κείμενα αναφερόμενη σε ευγενείς ή στον αυτοκράτορα τού Βυζαντίου (λ.χ. *τοῦ βασιλέως Ρωμαίων κυρίου Μανουὴλ τοῦ Παλαιολόγου*)].

κύριος – κυρία, δεσπότης – δέσποινα – δεσποινίς, μάστορας, μαιτρέσα, ντάμα, σενιόρ. Η έννοια τού «κύριος – κυρία» στην Ελληνική και σε συγγενείς ευρωπαϊκές γλώσσες έχει ενδιαφέρουσα προέλευση και εξέλιξη. Η έννοια τού «κύρους» έδωσε στην Αρχαία Ελληνική τις λ. **κύριος** και **κυρία**, από μια αμάρτυρη αρχ. λ. **κῦρος* (από όπου τα *ά-κυρος. κύρ-ιος* κ.ά.), που μαρτυρείται λ.χ. στο σανσκρ. śūra- «δυνατός, ήρωας». Από το *κύριος* προήλθαν τα βυζαντινά **κύρις**. γραφόμενο **κύρης** κατά τα *ναύτης. εργάτης* (πβ. *Αντώνιος > Αντώνις*). **κυρ** (< κλητική *κύρι* < *κύρις* < *κύριος*), **κύρος / κυρός** (*κύριοι > κύροι > κύρος / κυρός*), **κυρά** (< *κυρός*). *Κύριος* ήταν ο κύριος τού οίκου και *κυρία* η κυρία τού οίκου. Στην Αγία Γραφή **Κύριος** (με κεφαλαίο) είναι ο *Θεός* (Π.Δ.)· είναι επίσης ο Ιησούς Χριστός (Κ.Δ.). *Κύρης* είναι ο «πατέρας» ως κύριος τού οίκου (μεσν.. διάλεκτοι). «Κύριος τού οίκου» είναι και ο **δεσπότης** (< **δεμ-σ-πότης < δεμ-* «δόμος, σπίτι» + *πότης* «κύριος») και «κυρία τού οίκου» η **δέσποινα** (< **δεμ-σ-πότνια*), από όπου το μεσν. **δεσποιν-ίς** «η νεαρή δέσποινα». Βαθμηδόν, το *δεσπότης* έχασε τη σημ. τού «κυρίου τού σπιτιού» και πέρασε (τον Μεσαίωνα) στη δήλωση εκκλησιαστικού αξιώματος (*δεσπότης* = επίσκοπος. μητροπολίτης), ήδη δε στην Αρχαία (μεταγενέστερους χρόνους) δημιουργήθηκαν οι λ. **οικοδεσπότης / οικοδέσποινα**, που δήλωσαν σαφέστερα την αρχική σημ. τής λ. Το λατ. **magister** «δάσκαλος» (< magis «μείζων, μεγαλύτερος») έδωσε το αρχ. αγγλ. maister, από όπου το αγγλ. master «κύριος» και εν συνεχεία το mister με θηλ. mistress «κυρία» (και συγκεκομμένο τ. miss «δεσποινίς») από το γαλλ. maitresse «κυρία – ερωμένη» (πβ. το νεοελλ. **μαιτρέσα** < γαλλ. maitresse). Από το magister προήλθε. βεβαίως, το μεσν. **μαΐστωρ**, από όπου το (μεσν.) **μάστορας**. Το λατ. senior («πρεσβύτερος, γεροντότερος», συγκρ. τού senex «πρεσβύτης, ηλικιωμένος») έδωσε το ιταλ. signore «κύριος» και το ισπ. señor (πβ. το δάνειο στην Ελλην. **σενιόρ**). το γαλλ. (και αγγλ.) sire «κύριος - τίτλος ευγενείας» και αγγλ. sir «κύριος», καθώς και γαλλ. sieur «κύριος» (< seior < senior). από όπου το γαλλ. **monsieur** «κύριος» (< mon + sieur «κύριέ μου»). Το λατ. **domina** «κυρία» (θηλ. τού dominus, από τη ρ. dom- τού **δόμ-ος**, **δεμ-σ-πότης > δεσπότης*) έδωσε τα γαλλ. dame «κυρία» (από όπου το δάνειο **ντάμα** στην Ελληνική) και madame (ma + dame «κυρία μου»). Τα αγγλ. lord και lady ανάγονται στην έννοια τού ψωμιού (loaf «καρβέλι ψωμιού»): lord < loaf + ward «ο φυλάσσων το ψωμί» – lady < loaf + dige «αυτή που πλάθει τα καρβέλια τού ψωμιού».
Συντομογραφημένοι τύποι. Στην αναγραφή τού ονόματος σε φακέλους επιστολών. σε προσκλήσεις κ.λπ. χρησιμοποιούνται συνήθ. οι συντομογραφίες: **Κος** = *Κ(ύρι)ος* και αιτ. **Κον** = *Κ(ύρι)ον·* **Κα** = *Κ(υρί)α*. **Καν** = *Κ(υρί)αν·* **Δις** = *Δ(εσποιν)ίς*, **Δίδα** = *Δ(εσποιν)ίδα* (πβ. αγγλ. **Mr** = M(iste)r, **Mrs** = M(ist)r(es)s. **Miss** ή **Ms** = Mi(stre)ss· γαλλ. **M** = M(onsieur). **Mme** / $\mathbf{M^{me}}$ = M(ada)me, **Mlle** / $\mathbf{M^{lle}}$ = M(ademoise)lle. Στον Τύπο ή σε βιβλία μπροστά από όνομα ή τίτλο / αξίωμα χρησιμοποιείται η συντομογραφία **κ.** *(Ο **κ.** πρωθυπουργός - Οι εκπρόσωποι συνάντησαν τον **κ.** Στεφανόπουλο)*. Η χρήση **κ.κ.** για πληθυντικό είναι ξενισμός (γαλλ. MM = κύριοι) και πρέπει να αποφεύγεται: Όχι: «*Παρακαλούνται οι **κ.κ.** βουλευτές*»!. αλλά «*Παρακαλούνται οι **κ.** βουλευτές*».

κυριότητα (η) {μτγν.} {χωρ. πληθ.} **1.** η άμεση, απόλυτη και ολοκληρωτική εξουσία προσώπου πάνω σε πράγμα (όπως αναγνωρίζεται από τον νόμο): *απέκτησα δι' αγοράς την πλήρη ~ τού ακινήτου* || *τίτλος κυριότητας* || *περιορισμένη / αποκλειστική ~* || *αμφισβήτηση / μεταβίβαση / επιδίκαση κυριότητας* ΣΥΝ. κατοχή, ιδιοκτησία ΑΝΤ. ακτησία **2.** ΝΟΜ. ***ψιλή κυριότητα*** βλ. λ. *ψιλός*.

κυριούλης (ο) {κυριούληδες}, **κυριούλα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ως χαρακτηρισμός για ηλικιωμένο που προκαλεί συμπάθεια ή λύπηση.

κυριωνύμιο (το) {κυριωνυμί-ου | -ων} το κύριο όνομα (κάποιου). Επίσης **κυριώνυμο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *όνομα*.
[ΕΤΥΜ. < *κυριο-* + *-ωνύμιο* (πβ. κ. *τοπ-ωνύμιο. εθν-ωνύμιο*) < αρχ. *ὄνυμα*. αιολ. τ. τής λ. *ὄνομα*].

κυρίως επίρρ. [αρχ.] **1.** κατά πρώτον και κύριο λόγο, κατεξοχήν: *τα θέματα που συζητήθηκαν ήταν ~ οργανωτικής φύσεως* || *το υπουργικό συμβούλιο θα ασχοληθεί ~ με το οικονομικό πρόβλημα* ΣΥΝ. πρώτιστα, προπαντός **2.** κατά ιδιαίτερο λόγο, με ιδιαίτερη σημασία: *να αποφεύγεται κάθε κατάχρηση και ~ τα οινοπνευματώδη* || *ο έλεγχος τής εφορίας στράφηκε ~ κατά των μεγάλων αυτοκινήτων* ΣΥΝ. ιδίως, ιδιαζόντως, ιδιαιτέρως. Επίσης **κύρια**.

κυρός (ο) **1.** (στο Βυζάντιο) ως προσωνυμία προσώπων ανώτερης κοινωνικής τάξης **2.** ΕΚΚΛΗΣ. ως προσωνυμία πατριάρχη ή μητροπολίτη που απεβίωσε.
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τη μτγν. γεν. *κυροῦ* τού ουσ. *κύρις* (< αρχ. *κύριος*) με μεταπλασμό].

Κύρος (ο) **1.** όνομα αρχαίων Περσών βασιλέων **2.** όνομα αγίων. πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κῦρος* < αρχ. περσ. Kuruš].

κύρος (το) {κύρους | χωρ. πληθ.} **1.** (γενικά) η εγκυρότητα. η αναγνωρισμένη αξία. η υπόληψη: *το συμβούλιο αποτελείται από ειδικούς με αδιάβλητο ~* || *προσπαθούν να πλήξουν το ~ τού προέδρου τής κυβερνήσεως* || *εταιρεία διεθνούς ~* || *το ~ ενός θεσμού* ΣΥΝ. βαρύτητα. ισχύς, γόητρο. εκτίμηση ΑΝΤ. απαξία **2.** ΝΟΜ. η ισχύς. η επικυρωμένη από τον νόμο αξία: *το συμβόλαιο αυτό δεν έχει ~* || *το έγγραφο αποκτά ~ μετά τη θεώρησή του* ΣΥΝ. εγκυρότητα ΑΝΤ. ακυρότητα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῦρος* < θ. *κυρ-*, από όπου και *κύριος* (βλ.λ.)].

κυρούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η ηλικιωμένη γυναίκα. ιδιαίτ. των λαϊκών στρωμάτων ΣΥΝ. (κακόσ.) κυράτσα.

κυρταίνω ρ. → κυρτώνω

κυρτός, -ή, -ό **1.** αυτός τού οποίου η επιφάνεια σχηματίζει καμπύλη. που δεν εκτείνεται σε ευθεία γραμμή: *~ τοίχος / μύτη* ΣΥΝ. καμπύλος, καμπουρωτός. κυρτωμένος ΑΝΤ. ευθύς. ίσιος, άκαμπτος **2.** (ειδικότ.) αυτός τού οποίου η επιφάνεια προεξέχει σχηματίζοντας καμπύλη προς τα έξω σε ορισμένο τμήμα της: *~ φακός / κάτοπτρο* ΑΝΤ. κοίλος. βαθουλός **3.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από κύφωση, που έχει καμπουριάσει: *~ γέροντας / ώμοι* ΣΥΝ. καμπούρης. καμπουριασμένος ΑΝΤ. ευθυτενής, ίσιος **4.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει λυγίσει: *~ ράβδος / τόξο* ΣΥΝ. λυγισμένος ΑΝΤ. ίσιος. άκαμπτος **5.** αυτός που κλίνει προς τη μία πλευρά. προς τα πλάγια: *~ γράμματα / γραφή* ΣΥΝ. πλάγιος, λοξός. γειρτός ΑΝΤ. κάθετος, ίσιος. — **κυρτ-ά / -ώς** επίρρ., **κυρτότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)kr̥-, συνεσταλμ. βαθμ. (με φωνήεν στηρίξεως *υ-*) τού Ι.Ε. *(s)ker- «κάμπτω. λυγίζω», πβ. λατ. curvus «κυρτός» (> *γαλλ.* courbe), ιρλ. cor «κύκλωμα», αρχ. σλαβ. krivŭ κ.ά. Ομόρρ. *κρίκ-ος* (βλ.λ.), *κορ-ώνη* κ.ά.].

κύρτωμα (το) [αρχ.] {κυρτώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το να γίνεται κάτι κυρτό. να αποκτά καμπύλωμα στην επιφάνειά του: *το ~ τής ράχης* ΣΥΝ. καμπούριασμα, λύγισμα. κύρτωση. κύφωση ΑΝΤ. ίσιωμα, ευθυγράμμιση **2.** (συνεκδ.) το κυρτό μέρος (σώματος, σχηματισμού, κατασκευής κ.λπ.): *το ~ τής αψίδας* ΣΥΝ. κοίλωμα. βαθούλωμα.

κυρτώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κύρτω-σα. -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** καθιστώ (κάτι) κυρτό, το λυγίζω ώσπου να σχηματίσει καμπύλη: *~ το τόξο / το κλαδί* ΣΥΝ. λυγίζω. καμπυλώνω ΑΝΤ. ισιώνω. ευθυγραμμίζω **2.** (ειδικότ.) καθιστώ (κάτι) καμπύλο προς τα έξω. το κάνω να αποκτήσει προεξοχή: *~ τον φακό / το κάτοπτρο* ΑΝΤ. κοιλαίνω, βαθουλώνω ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι καμπούρης. γέρνω προς τα μπρος: *οι ώμοι του κύρτωσαν από τα χρόνια* ΣΥΝ. καμπουριάζω ΑΝΤ. είμαι ευθυτενής. Επίσης **κυρταίνω** [μτγν.]. — **κύρτωση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυρτῶ (-όω) < κυρτός*].

κυρώνω ρ. μετβ. {κύρω-σα. -θηκα, -μένος (λόγ. κεκυρωμένος)} (για επίσημο φορέα) πιστοποιώ την εγκυρότητα (εγγράφου. κειμένου κ.λπ.): *«η Βουλή κύρωσε ομόφωνα τη διεθνή σύμβαση περί ναρκών»* (εφημ.) || *κεκυρωμένο αντίγραφο*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κυρῶ (-όω) < κῦρος*].

κύρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** η πιστοποίηση τής εγκυρότητας (εγγράφου, κειμένου κ.λπ. από επίσημο φορέα): *η Βουλή προχώρησε στην ~ τής σύμβασης* ΣΥΝ. επικύρωση. επιβεβαίωση. επαλήθευση, αναγνώριση ΑΝΤ. ακύρωση. κατάργηση **2.** ***κυρώσεις*** (οι) η ποινή που προβλέπεται για συγκεκριμένο αδίκημα ή παράπτωμα: *επιβολή κυρώσεων* || *υφίσταμαι κυρώσεις* || *νόμιμες / προβλεπόμενες / δέουσες / αυστηρές / δίκαιες ~* ΣΥΝ. τιμωρία, ποινή, συνέπειες **3.** κάθε μέσο καταναγκασμού (στρατιωτικού, οικονομικού ή πολιτικού χαρακτήρα). το οποίο επιβάλλεται από τη διεθνή κοινότητα σε κρατικό οργανισμό. όταν διαπιστώνεται παράβαση των διεθνών νομίμων και συνθηκών.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύρωσις < κυρῶ (-όω) < κῦρος* (βλ.λ.). Στη νομική σημ. η λ. αποδίδει τον γαλλ. όρο sanction (συνήθ. πληθ.)].

κυρωτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που προσδίδει νομικό κύρος και ισχύ και κατ' επέκτ. αυτός που επιβεβαιώνει, που επικυρώνει: *~ νόμος / διάταξη / δήλωση* ΣΥΝ. επικυρωτικός, επιβεβαιωτικός, επαληθευτικός ΑΝΤ. ακυρωτικός. αναιρετικός.

Κ.Υ.Σ.Δ.Ε. (το) Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Δημοτικής Εκπαιδεύσεως.

ΚΥ.Σ.Ε.Α. (το) Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικών (εξωτερικής πολιτικής) και Άμυνας.

Κ.Υ.Σ.Μ.Ε. (το) Κεντρικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Μέσης Εκπαίδευσης.

Κ.Υ.Σ.Π.Ε. (το) Κρατικό Υπηρεσιακό Συμβούλιο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

κυστεκτομή (η) ΙΑΤΡ. **1.** η χειρουργική επέμβαση για την αφαίρεση τμήματος *(μερική ~)* ή ολόκληρης τής ουροδόχου κύστεως (*ολική* ή *ριζική ~*) σε περιπτώσεις ύπαρξης όγκων **2.** χειρουργική αφαίρεση οποιασδήποτε κύστεως για θεραπευτικούς λόγους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystectomie].

κυστεοσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η ιατρική εξέταση τού εσωτερικού τής ουροδόχου κύστεως με τη βοήθεια ειδικού οργάνου. Επίσης **κυστεοσκοπία**. — **κυστεοσκοπικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoscopie].

κυστεοσκόπιο (το) [1898] {κυστεοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ειδικό όργανο, με το οποίο γίνεται λεπτομερειακή εξέταση τού εσωτερικού τοιχώματος τής ουροδόχου κύστεως, με τη μορφή σκληρού μεταλλικού καθετήρα. στο άκρο τού οποίου υπάρχει ηλεκτρικός λαμπτήρας, για να φωτίζει το εσωτερικό τής κύστεως.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoscope].

κυστεοτομία (η) [1857] {κυστεοτομιών} ΙΑΤΡ. η εγχειρητική διάνοιξη τής ουροδόχου κύστεως, που γίνεται για διερευνητικούς ή θεραπευτικούς σκοπούς (λ.χ. για αφαίρεση λίθου ή άλλου ξένου σώματος, για αποκατάσταση βλάβης).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystotomie].

κύστη (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** ΑΝΑΤ. υμενώδης θύλακος τού σώματος των ζώων σε σχήμα σάκου. μέσα στον οποίο συγκεντρώνεται οργανικό υγρό (ή αέριο): *χοληδόχος* (βλ.λ.) / *ουροδόχος ~* (όπου συγκεντρώνονται τα ούρα) ΣΥΝ. (λαϊκ.) φούσκα **2.** (α) παθολογική ανάπτυξη σε όργανο τού σώματος με μορφή θυλάκου και ρευστό ή ημίρρευστο περιεχόμενο (βλεννώδες. κολλοειδές. σμηγματώδες κ.λπ.): *πνευμονική / περικαρδιακή ~* (β) σχηματισμός στον οποίο εγκλείονται ορισμένα παράσιτα για μακρότερη διατήρησή τους: *κύστες αμοιβάδων*. — **κυστικός**, -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύστις*, πιθ. παράγωγο (με επίθημα *-τι-*) ρήματος που θα σήμαινε «φυσώ» και συνδ. με σανσκρ. śvas-iti].

κυστίτιδα (η) [1843] ΙΑΤΡ. φλεγμονή τής ουροδόχου κύστεως, που προκαλείται από διάφορα μικρόβια (ιούς. μύκητες. βακτήρια, παράσιτα κ.λπ.): *οξεία / χρονία / παρασιτική ~*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystite].

κυστοειδής, -ής, -ές [1867] {κυστοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύστη. που έχει σχήμα και μορφή κύστεως: *~ σχηματισμός / εκβλάστηση*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης. -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cystoïde].

ΚΥ.ΣΥΜ. (το) Κυβερνητικό Συμβούλιο.

κυταίος, -α, -ο (λόγ.) αυτός που τοποθετείται σε κάδο: *~ απορρίμματα*.
[ΕΤΥΜ. < *κυτ(ίον)* + παραγ. επίθημα *-αίος*].

κυτίο (το) [1833] (λόγ.) το κουτί: *~ παραπόνων*.
[ΕΤΥΜ. < *κύτος* (βλ.λ.)].

κυτιοποιείο (το) [1896] βιοτεχνία που κατασκευάζει κουτιά.

κυτιοποιία (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.) **1.** η κατασκευή κουτιών **2.** το εργοστάσιο που κατασκευάζει κουτιά.

κυτόλυση (η) → κυτταρόλυση

κυτόπλασμα (το) → κυτταρόπλασμα

κύτος (το) {κύτ-ους | -η. -ών} (λόγ.) **1.** η κοιλότητα που σχηματίζεται σε αγγείο, σκεύος ή σε οποιαδήποτε άλλη επιφάνεια: *~ λέβητα* ΣΥΝ. κοίλωμα, βαθούλωμα. κούφωμα ΑΝΤ. κύρτωμα, εξόγκωμα. προεξοχή **2.** (ειδικότ. για πλοία) το κοίλο μέρος τού σκάφους κάτω από το κατάστρωμα. το αμπάρι **3.** ΑΝΑΤ. ονομασία κοιλότητας τού σώματος. που περικλείεται από οστά: *το ~ τού θώρακα*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *(s)qu-t-. μηδενισμ. βαθμ. (με παρέκταση -t-) τού Ι.Ε. *(s)qeu- «καλύπτω. κρύβω». πβ. σανσκρ. skūnati «κρύβει», λατ. cutis «δέρμα» (> ιταλ. cute). γερμ. Haut. αγγλ. hide «δέρμα – κρύβω», hut «καλύβα» κ.ά. Ομόρρ. *σκῦτ-ος* (βλ.λ.), αρχ. *κεύ-θω* «κρύβω», πιθ. κ. *σκυτ-άλη* κ.ά.].

κυττάζω ρ. → κοιτάζω

κυτταρικός, -ή. -ό [1885] αυτός που σχετίζεται με το κύτταρο: *~ δομή / λίπος / μεμβράνη / τοίχωμα*.

κυτταρίνη (η) [1883] {χωρ. πληθ.} πολύπλοκος υδατάνθρακας ή πολυσακχαρίτης, που αποτελεί το βασικό δομικό συστατικό των κυτταρικών τοιχωμάτων (δηλ. τής κυτταρικής μεμβράνης) στα φυτικά κύτταρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cellulose].

κυτταρίτιδα (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού συνδετικού ιστού, που βρίσκεται ανάμεσα στα όργανα τού ανθρώπινου σώματος· (συνήθ.) η διόγκωση τού χαλαρού υποδόριου συνδετικού ιστού, που προκαλείται από υπερβολική φόρτωσή του με νερό και λίπος. παρατηρείται κυρ. στο γυναικείο σώμα και έχει ως αποτέλεσμα να εμφανίζονται στην επιφάνεια τού δέρματος πυκνά. ακανόνιστα εξογκώματα: *καταπολέμηση τής ~*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. cellulite].

κύτταρο (το) {κυττάρ-ου | -ων} **1.** ΒΙΟΛ. η πιο μικρή βασική, λειτουργική μονάδα των έμβιων όντων. που αποτελείται από τρία κυρ. μέρη: το κυτταρόπλασμα, τον πυρήνα και την κυτταρική μεμβράνη και, στα φυτικά κύτταρα. από παχύτερο σκελετικό περίβλημα, το κυτταρικό τοίχωμα **2.** το φωτοκύτταρο (βλ.λ.) **3.** (μτφ.) κάθε βασική δομική μονάδα (οργανισμού, θεσμού. επιχείρησης κ.λπ.): *η οικογένεια είναι το ~ τής κοινωνίας*.
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. *κύτταρος*. αρχική σημ. «κελλί κυψέλης». αγν. ετύμου, αφού η σύνδεση με το ουσ. *κύσσαρος* «πρωκτός» (μέσω τ. **κύτϜαρος*) δεν ικανοποιεί σημασιολογικώς. Η επιστημονική σημ.

αποδίδει το γαλλ. cellule].

κυτταρο- κ. **κυτταρό-** α΄ συνθετικό λέξεων τής ιατρικής ορολογίας, που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με το κύτταρο: *κυτταρο-γένεση, κυτταρο-γόνος, κυτταρο-λογία, κυτταρό-πλασμα* κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από τη λ. *κύτταρο* και χρησιμοποιείται κυρ. στη μεταφορά ξέν. όρων, είτε ως απόδοση (λ.χ. γαλλ. cellulite «κυτταρίτιδα») είτε σε ελληνογενή σύνθετα. Σε αυτά χρησιμοποιείται (στις ξέν. γλώσσες) το α΄ συνθ. cyto- (λ.χ. αγγλ. cyto-diagnostic, cyto-genetic), που προέρχεται από τη λ. *κύτος* (βλ.λ.). προφανώς από σύγχυση των λ. *κύτταρο* και *κύτος* λόγω εσφαλμ. ετυμολογικής συνδέσεως].

κυτταρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή ή γένεση νέων κυττάρων από τα ήδη υπάρχοντα, ομοίων προς αυτά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytogonie].

κυτταροειδής, -ής, -ές [1887] {κυτταροειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κύτταρο, που έχει σχήμα και μορφή κυττάρου.

κυτταρολογία (η) [1882] {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η επιστήμη που μελετά τη φύση, τη μορφή και τη δομή των κυττάρων, καθώς και τις φυσικές, χημικές και φυσιολογικές ιδιότητες, τις λειτουργίες, την εξέλιξη και τον πολλαπλασιασμό τους. — **κυτταρολόγος** (ο/η), **κυτταρολογικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytologie].

κυτταρόλυση κ. **κυτόλυση** (η) {-ης κ. -ύσεως | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. η διάσπαση και διάλυση των συστατικών των κυττάρων υπό την επίδραση ενός ενζύμου, τής λυσίνης, ή διαφόρων τοξικών ουσιών. Επίσης **κυτταρολυσία.** — **κυτταρολυτικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytolyse].

κυτταρόπλασμα κ. **κυτόπλασμα** (το) {κυτταροπλάσματος | χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. το παχύρευστο ζωντανό υλικό τού κυττάρου εκτός από τον πυρήνα· περικλείεται από την κυτταρική μεμβράνη και είναι συνδυασμός νερού, ανόργανων αλάτων, πρωτεϊνών, υδατανθράκων και λιπαρών ουσιών. — **κυτταροπλασματικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. cytoplasme].

κυτταροφαγία (η) η φαγοκυττάρωση (βλ.λ.).

κυτταρώδης, -ης, -ες [1843] {κυτταρώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που αποτελείται από κύτταρα: ~ *ιστός.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κυφός, -ή, -ό (αρχαιοπρ.) αυτός που γέρνει προς τα εμπρός, που καμπουριάζει: ~ *άνθρωπος* / *πλάτη* ΣΥΝ. καμπούρης, σκυφτός, κυρτός ΑΝΤ. ίσιος, ευθυτενής. — **κυφότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κύπτω*].

κύφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. ανωμαλία κατά την οποία παρατηρείται έντονη κύρτωση τής σπονδυλικής στήλης προς τα μπροστά στην περιοχή τής πλάτης ΣΥΝ. (οικ.) καμπούρα ΑΝΤ. (λόγ.) ευθυτένεια, λόρδωση.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κύφωσις* < *κυφοῦμαι (-όο-)* < *κυφός* (βλ.λ.)].

κυφωτικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με την κύφωση: ~ *δυσμορφία* / *ασθενής.*

κυψέλη (η) {κυψελών} **1.** φυσικό κοίλωμα ή τεχνητό κατασκεύασμα σε σχήμα κιβωτίου, που χρησιμεύει ως κατοικία αποικίας μελισσών και χώρος αποθήκευσης τού μελιού που παράγουν ΣΥΝ. μελισσοκόφινο, κουβέλι **2.** (συνεκδ.) ο συνολικός πληθυσμός αποικίας μελισσών (βασίλισσα, εργάτριες και κηφήνες), που είναι εγκατεστημένος σε φυσικό ή τεχνητό κοίλωμα **3.** ΑΝΑΤ. μικρός χώρος με μορφή κοιλότητας, που βρίσκεται στο εσωτερικό ορισμένων οστών και πολλών ιστών: *μαστοειδείς* / *ηθμοειδείς* ~ (αεροφόροι χώροι των ομώνυμων οστών τού κρανίου) **4.** (μτφ.) μέρος κτηρίου ή κτηριακού συγκροτήματος, στο οποίο υπάρχει ομοιόμορφη διαρρύθμιση χώρων, γραφείων κ.λπ.: *σε ποια ~ βρίσκεται ο τομέας τής Νεοελληνικής Φιλολογίας;* **5.** (μτφ.) εργασιακός χώρος (γραφείο, εργαστήριο κ.λπ.), όπου πολλοί άνθρωποι εργάζονται και συνεργάζονται εντατικά: *τα γραφεία τού υπουργείου μεταβλήθηκαν σε ~ εργασίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμιο Ku-pe-se-ro), πιθ. συνδ. με τις λ. *κύπελλον, κύπτω* (βλ.λ.). πράγμα που θα δικαιολογούσε ως αρχική τη σημ. «κοιλότητα»].

κυψελίδα (η) [αρχ.] **1.** ΑΝΑΤ. μικρός χώρος σε σχήμα σάκου, ο οποίος σχηματίζεται στον πνεύμονα κατά τη στιγμή τής γέννησης και στον οποίο καταλήγουν οι τελικές διακλαδώσεις τού βρογχικού δένδρου των πνευμόνων· στις πνευμονικές κυψελίδες, που εμφανίζονται σε ομάδες των πέντε ή των έξι, συντελείται η αναπνευστική λειτουργία **• 2.** ΦΥΣΙΟΛ. κηρώδης λιπαρή ουσία που εκκρίνεται από ειδικούς σμηγματογόνους αδένες τού δέρματος στην είσοδο τού έξω ακουστικού πόρου τού αφτιού.

κυψελοειδής, -ής, -ές {κυψελοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με κυψέλη, που έχει σχήμα και μορφή κυψέλης: ~ *αδένας.* — **κυψελοειδώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

κύψελος (ο) {-ου κ. -έλου | -ων κ. -έλων, -ους κ. -έλους} μικρό εντομοφάγο πτηνό, που μοιάζει με χελιδόνι ΣΥΝ. πετροχελίδονο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κυψελίς, -ίδος* < *κυψέλη*].

κυψελώδης, -ης, -ες [1879] {κυψελώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που έχει κοιλότητες που μοιάζουν με κυψέλες: ~ *ιστός* (ο συνδετικός ιστός τού σώματος) ΣΥΝ. κυψελωτός.

κυψελωτός, -ή, -ό [1879] αυτός που έχει κοιλότητες που μοιάζουν με κυψέλες ΣΥΝ. κυψελώδης.

κύων (ο/η) {κυν-ός, -α | -ες, -ών, -ας} (αρχαιοπρ.) ο σκύλος· ΦΡ. ***μη δώτε τα άγια τοις κυσίν*** βλ. λ. *άγιος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *kwon- «σκύλος», πβ. σανσκρ. śuvā, αρμ. šun, ιρλ. cú, λατ. canis (> γαλλ. chien, ιταλ. cane), αρχ. γερμ. hunt (> γερμ. Hund) κ.ά.].

Κ.Φ.Σ. (ο) Κώδικας Φορολογικών Στοιχείων.

Κ.Ψ.Μ. (το) (προφέρεται *καψιμί*) Κέντρο Ψυχαγωγίας Μονάδας.

κωβιός κ. **γωβιός** (ο) ο κοκωβιός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, μεσογ. δάνειο].

κωδεΐνη (η) [1880] {χωρ. πληθ.} ΦΑΡΜ. αλκαλοειδές παράγωγο τού οπίου, το οποίο χρησιμοποιείται στην παρασκευή αναλγητικών ή αντιβηχικών φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. codéine < νεολατ. codeinum < αρχ. *κώδεια* / *κώδυια* «κεφαλή παπαρούνας», που συνδ. με τη λ. *κώδων* (βλ.λ.)].

κώδικας (ο) {κωδίκων} **1.** συναγωγή νόμων και Νομικών Διατάξεων, που ανήκουν στον ίδιο κλάδο τού Δικαίου και οι οποίοι παρουσιάζονται συντεταγμένοι με μέθοδο και σύστημα: *Αστικός* / *Ποινικός* / *σωφρονιστικός* / *αγορανομικός* / *συνταξιοδοτικός* ~ || ~ *Πολιτικής Δικονομίας* / *φορολογικών στοιχείων* **2.** (ειδικότ.) συλλογή νόμων και νομικών διατάξεων, που συντάχθηκε υπό την επίβλεψη ανώτατου άρχοντα: *Ιουστινιάνειος* / *Ναπολεόντειος* ~ || ~ *τού Χαμουραμπί* / *Κανονικού Δικαίου* (τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας) **3.** (κατ΄ επέκτ.) σύνολο αρχών, κανόνων και διατάξεων που αναφέρονται σε συγκεκριμένο ζήτημα ή ρυθμίζουν τις σχέσεις ομάδας ανθρώπων: *ηθικός* / *υπαλληλικός* / *άγραφος* / *επαγγελματικός* ~ || ~ *ευγενείας* / *μονομαχίας* / *τιμής* / *καλής συμπεριφοράς* / *εργασίας* / *περί Δήμων και Κοινοτήτων* / *Οδικής Κυκλοφορίας* (Κ.Ο.Κ.) **4.** (ειδικότ.) (α) σύστημα συμβόλων (λέξεων, αριθμών, σχημάτων κ.λπ.), με τα οποία κρυπτογραφείται και αποκρυπτογραφείται μήνυμα ή κατατάσσονται πληροφορίες, στοιχεία, δεδομένα κ.λπ.: *κρυπτογραφικός* / *μυστικός* / *ταχυδρομικός* (ορθότ. *κωδικός*) ~ (β) ΝΑΥΤ. ***διεθνής κώδικας σημάτων*** ειδικό λεξικό σημάτων, με τα οποία οι ναυτικοί διαφόρων σκαφών συνεννοούνται μεταξύ τους, όταν βρίσκονται εν πλω (γ) ΠΛΗΡΟΦ. ***κώδικας A.S.C.I.I.*** (προφέρεται *Άσκι*) πίνακας που περιέχει τις αντιστοιχίες διαφόρων αριθμητικών ψηφίων, γραμμάτων και συμβόλων σε ακολουθίες δυαδικών ψηφίων 0 και 1 **5.** (ειδικότ.) σύστημα σημάτων (λ.χ. τα σήματα Μορς) που αντιστοιχεί πλήρως και με συγκεκριμένο τρόπο προς ένα άλλο, διαφορετικό σύστημα (λ.χ. το αλφάβητο): *τηλεγραφικός* / *γενετικός* ~ || *σπάω τον* ~ (ανακαλύπτω τις αντιστοιχίες και τον αποκωδικοποιώ) **• 6.** ΦΙΛΟΛ. (στην παλαιογραφία) συλλογή ή σύνολο σελίδων από πάπυρο, περγαμηνή ή χαρτί, οι οποίες είναι συγκροτημένες σε ένα σώμα, συρραμμένες σε σχήμα βιβλίου (κατ΄ αντιδιαστολή προς τους κυλίνδρους) και περιέχουν ένα ή περισσότερα έργα: *αρχαίος* / *παλαιός* / *χαμένος* / *χειρόγραφος* ~ (συντομ. cod. < λατ. codex).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κῶδιξ, -ικος* < λατ. cōdex / caudex «συγγραφή, βιβλίο (σε περγαμηνή ή πάπυρο)». Η σημερινή σημ. αποδίδει ξέν. όρο, πβ. αγγλ. code].

κωδίκελλος (ο) {κωδικέλλ-ου | -ων, -ους} ΝΟΜ. (παλαιότ.) η διάταξη τελευταίας βουλήσεως, η μη περιέχουσα εγκατάσταση κληρονόμου ή αποκλήρωση αλλά άλλο οιοδήποτε περιεχόμενο (π.χ. κληροδότημα).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. codicillus, υποκ. τού codex (βλ. κ. *κώδικας*)].

κωδικογράφος (ο/η) (κυρ. στον Μεσαίωνα και στο Βυζάντιο) πρόσωπο που αντέγραφε συστηματικά αρχαία χειρόγραφα (κώδικες), για να τα διασώσει από τη φθορά.

κωδικολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΦΙΛΟΛ. κλάδος τής παλαιογραφίας που ασχολείται με την ιστορία των κωδίκων, δηλ. τον χώρο, τον χρόνο και τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αντιγράφηκε ο κάθε κώδικας.

κωδικοποίηση (η) [1833] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η μεθοδική συλλογή, καταγραφή και κατάταξη αρχών, κανόνων, ρυθμιστικών κειμένων κ.λπ. σε ομοειδή ύλη, ώστε να αποτελέσουν ενιαίο σώμα (κώδικα): *εργασιακή* / *διοικητική* ~ || *η ~ των βασικών γνωρισμάτων τής κωμωδίας* **2.** ΝΟΜ. η συστηματική και μεθοδική συγκέντρωση και κατάταξη κανόνων δικαίου (νομοθετικών κειμένων, διατάξεων, συνηθειών κ.λπ.), που σχετίζονται με το ίδιο αντικείμενο, ώστε να συγκροτήσουν ενιαίο κείμενο με λογική σειρά και εσωτερική αλληλουχία, χωρίς περιττές, επαναλαμβανόμενες ή αλληλοσυγκρουόμενες διατάξεις: *η ~ τής φορολογικής νομοθεσίας* **• 3.** (στην επικοινωνία) η διαδικασία μετατροπής τής υφής πληροφοριακού μηνύματος με βάση ένα σύνολο κανόνων, προκειμένου το μήνυμα να μεταδοθεί αναλλοίωτο από μέσο επικοινωνίας: ~ *τηλεφωνικού μηνύματος.* — **κωδικοποιώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. codification].

κωδικοποιητής (ο) ΤΕΧΝΟΛ. κάθε μηχάνημα ή συσκευή που μετατρέπει πληροφοριακό υλικό (κείμενο, σήματα κ.λπ.) σε συγκεκριμένο κώδικα και το μεταδίδει ή το διαδίδει με αυτή τη μορφή ΑΝΤ. αποκωδικοποιητής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. codifier].

κωδικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με κώδικα, δηλ. με σύστημα συμβόλων, που συγκροτείται για να κατατάξει ή να κρυπτογραφήσει πληροφορίες, στοιχεία, δεδομένα κ.λπ.: ~ *όνομα* / *γράμμα* / *αριθμός*· ΦΡ. (ειδικότ.) ***κωδικός αριθμός / κωδικός*** (i) αριθμός ή συνδυασμός αριθμών, με την εφαρμογή των οποίων σε ειδική υποδοχή μια συσκευή τίθεται σε λειτουργία ή επιτυγχάνεται το επιθυμητό αποτέλεσμα: *ο τηλεφωνικός ~ για την Αθήνα είναι 01* (ii) αριθμός ή συνδυασμός αριθμών, διαφορετικός για κάθε άτομο, με βάση τον οποίο το άτομο λαμβάνει σειρά ή εντάσσεται σε διαδικασία: *πρώτα θα σας δοθεί ο ~ και με βάση αυτόν θα έλθετε αργότερα να κάνετε αίτηση* **2.** (ειδικότ.) ΠΛΗΡΟΦ. ***κωδικός*** (ο) σύνολο από γράμματα, αριθμούς και άλλα σύμβολα, με τού οποίου την πληκτρολόγηση επιτρέπεται στον χρήστη η πρόσβαση σε Η/Υ, αρχείο ή πρόγραμμα: *ο ~ πρόσβασης σε αρχείο* ΣΥΝ. κλειδάριθμος.
[ΕΤΥΜ. < *κώδικας* + παραγ. επίθημα *-ικός*, απόδ. τού αγγλ. code].

κώδων (ο) {κώδ-ωνος, -ωνα | -ώνων} (αρχαιοπρ.) το κουδούνι (βλ.λ.)· ΦΡ. ***κρούω τον κώδωνα τού κινδύνου*** προειδοποιώ για επερχόμενο κίνδυνο: *ειδικοί κρούουν τον κώδωνα τού κινδύνου για την πορεία*

τής οικονομίας (πβ. λ. *κρούω*).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κουδούνι*].

κωδωνίζω ρ. μετβ. {κωδώνισα} (λόγ.) χτυπώ την καμπάνα. — **κωδωνισμός** (ο) [1839].

κωδωνοειδής, -ής, -ές [1871] {κωδωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (αρχαιοπρ.) αυτός που μοιάζει με κώδωνα ΣΥΝ. κωδωνόσχημος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κωδωνοκρουσία (η) [1856] {κωδωνοκρουσιών} η συνεχής κρούση τής καμπάνας ναού: *το γεγονός χαιρετίστηκε με ~* ΣΥΝ. καμπανοκρουσία. — **κωδωνοκρούστης** (ο) [1849], **κωδωνοκρούστρια** (η).

κωδωνοστάσιο (το) [1867] {κωδωνοστασί-ου | -ων} αρχιτεκτονική κατασκευή σε σχήμα πυργίσκου, που κτίζεται είτε πάνω σε ναό είτε δίπλα σε αυτόν, στην οροφή τού οποίου είναι αναρτημένες οι καμπάνες ΣΥΝ. καμπαναριό. Επίσης **κωδωνοστάσι**.
[ΕΤΥΜ. < *κώδων* + *-στάσιο* (< *στάση*)].

κωδωνόσχημος, -η, -ο [1864] ο κωδωνοειδής: *~ αγγείο*.

κωθώνι (το) {κωθων-ιού | -ιών} πρόσωπο χωρίς εξυπνάδα και οξυδέρκεια ΣΥΝ. ανόητος, βλάκας, ηλίθιος, χαζός, τούβλο ΑΝΤ. έξυπνος, ξύπνιος, οξυδερκής, σπίρτο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωθώνιον*, υποκ. τού *κώθων*, *-ωνος* «είδος ποτηριού των Σπαρτιατών – συμπόσιο», αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *κῶος* «φυλακή – κοίλωμα», *κοῖλος* (βλ.λ.)].

κωλάντερο (το) (λαϊκ.) το τελευταίο τμήμα τού παχέος εντέρου, το ορθόν έντερο.

κωλαράς (ο) {κωλαράδες}, **κωλαρού** (η) {κωλαρούδες} (!) άτομο με μεγάλα, παχιά και εξογκωμένα οπίσθια.

κωλ-γκέρλ (το) → κολ-γκέρλ

κωλί (το) {κωλ-ιού | -ιών} (υποκ.-!) ο κώλος (βλ.λ.).

κωλιά (η) {δύσχρ. κωλιών} (προφορ.) **1.** χτύπημα με τον κώλο • **2.** (σε αυτοκίνητο) χειρισμός τού οδηγού που κάνει το αυτοκίνητο να σταματήσει απότομα και να κινηθεί το πίσω μέρος προς τα μπρος.

κωλικόπονος (ο) ΙΑΤΡ. οξύς πόνος στα έντερα και ενίοτε και στην κοιλιά.

κωλικός (ο) ΙΑΤΡ. **1.** σπασμωδικός πόνος στην κοιλιά, που εκδηλώνεται ξαφνικά και συνήθ. προκαλείται από απόφραξη τού εντέρου ή από πέτρες τής χολής ή των νεφρών **2.** κάθε πόνος που γίνεται αισθητός στην *εντερική* χώρα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κῶλον*, εσφαλμ. γραφή τού αρχ. *κόλον* (βλ.λ.)].

κωλο- κ. **κωλό-** (!-μειωτ., υβριστ.) α΄ συνθετικό λέξεων που δείχνει ότι: **1.** κάτι σχετίζεται με τα οπίσθια ανθρώπου ή ζώου: *κωλό-χαρτο, κωλό-πανο, κωλο-μέρι* **2.** κάτι είναι κακής κατασκευής, χαμηλής ποιότητας: *κωλο-μηχάνημα, κωλο-φυλλάδα, κωλό-σπιτο* **3.** κάτι προκαλεί έντονη δυσαρέσκεια, αρνητική φόρτιση και εκνευρισμό στον ομιλητή: *κωλο-κατάσταση, κωλο-εξετάσεις, κωλο-δουλειά, κωλο-συγκοινωνίες* **4.** κάποιος είναι πολύ κακού χαρακτήρα: *κωλό-παιδο, κωλογλείφτης, κωλό-γερος*.
[ΕΤΥΜ. Α΄ συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ουσ. *κῶλος* (βλ.λ.)].

κωλοβαράω ρ. αμετβ. {κωλοβαράς... | κωλοβάρεσα} (!) δεν ασχολούμαι με παραγωγική ή δημιουργική εργασία ή δεν κάνω τίποτε, μένω άπρακτος και αργός: *κάθεται και κωλοβαράει απ' το πρωί χωρίς να κάνει τίποτα!* || *το κωλοβαρά* (καθυστερεί, κωλυσιεργεί). — **κωλοβάρεμα** (το).

κωλόγερος (ο), **κωλόγρια** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ενοχλητικό και αντιπαθητικό ηλικιωμένο πρόσωπο **2.** (ειδικότ.) ανήθικο ηλικιωμένο πρόσωπο.

κωλογλείφτης (ο) {κωλογλειφτών}, **κωλογλείφτρα** (η) {κωλογλειφτρών} (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πρόσωπο που επιζητεί την εύνοια ισχυρού προσώπου με αναξιοπρεπείς τρόπους (συνήθ. κολακεία, δουλοπρέπεια κ.λπ.) ΣΥΝ. κόλακας, γλείφτης, τσαννακογλείφτης. — **κωλογλείφω** ρ.

κωλοδάχτυλο (το) (!-λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** χειρονομία με σεξουαλικό υπονοούμενο, που γίνεται με την πρόταξη τού μεσαίου δαχτύλου τού χεριού **2.** σε φρ. που δηλώνουν ταλαιπωρία, τιμωρία ή πάθημα κάποιου, π.χ. *έφαγε ~, του έβαλαν ~*.

κωλοκάθομαι ρ. αμετβ. {κωλοκάθισα} (λαϊκ.-αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) πέφτω ή κάθομαι κάπου με τα οπίσθια.

κωλόκουρο (το) **1.** το κακής ποιότητας μαλλί τού προβάτου • **2.** η δωροδοκία (ειδικότ. το χρηματικό ποσό που παίρνει κάποιος για να απομακρυνθεί από δημοπρασία προς όφελος άλλου συμμετέχοντος).
[ΕΤΥΜ. < *κῶλος* + *-κουρο* < *κουρεύω*].

κωλομέρι (το) {κωλομερ-ιού | -ιών} (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) ο καθένας από τους δύο γλουτούς: *το δεξί ~* ΣΥΝ. γλουτός. (στον πληθ.) καπούλια.

κωλομπαράς (ο) → κολομπαράς

κώλο(ν) (το) (αρχαιοπρ.) **1.** μέλος τού σώματος ανθρώπου ή ζώου, και κυρ. το άνω ή κάτω άκρο: *τα άνω ~* (οι βραχίονες) / *τα κάτω ~* (τα σκέλη)· ΦΡ. ***τίναξε τα κώλα*** πέθανε **2.** ΓΛΩΣΣ. (στην παραδοσιακή γραμματική) τμήμα περιόδου, το οποίο έχει αυτοτελές νόημα, αποτελείται από μία ή περισσότερες προτάσεις και βρίσκεται ανάμεσα σε δύο τελείες ή ανάμεσα σε άνω και κάτω τελεία ή, αντιστρόφως, ανάμεσα σε κάτω και άνω τελεία ΣΥΝ. περίοδος • **3.** ΜΕΤΡ. τμήμα τού μέτρου στίχου, το οποίο αποτελείται από δύο ή περισσότερους πόδες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶλον* < θ. kōl-, εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)kel- «κάμπτω, κυρτός», πβ. αρχ. σλαβ. kolěno «γόνατο, κορμός» κ.ά. Ομόρρ. *σκέλ-ος* (βλ.λ.), *σκολ-ιός* κ.ά.].

κωλονούρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) το κάτω άκρο τής σπονδυλικής στήλης, το ακροτελεύτιο οστό ΣΥΝ. κόκκυγας.
[ΕΤΥΜ. < *κωλο-* + *νούρι* < *νουρά* < *ουρά*, με απόσπαση (εσφαλμ. μορφολογικός χωρισμός) από την αιτ. *την ουρά* → *τη νουρά*].

κωλόπαιδο (το) (!-υβριστ.) **1.** το άτακτο παιδί, αυτό που εκνευρίζει και ενοχλεί με τη συμπεριφορά του **2.** (κατ' επέκτ.) νεαρό συνήθ. πρόσωπο, που προκαλεί και ενοχλεί με τη συμπεριφορά του **3.** (κατ' επέκτ.) πρόσωπο οποιασδήποτε ηλικίας με κακό και ανήθικο χαρακτήρα και ανάρμοστη συμπεριφορά. Επίσης **κωλοπαίδι**. — (μεγεθ.) **κωλοπαιδαράς** (ο).

κωλόπανο (το) [μεσν.] (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** (παλαιότ.) το κομμάτι υφάσματος που τυλιγόταν γύρω από τα πόδια και την κοιλιά τού βρέφους και απορροφούσε τις ουσίες που απεξέκρινε ο οργανισμός του (ούρα, κόπρανα κ.λπ.) ΣΥΝ. πάνα, σπάργανο **2.** (υβριστ.) άνθρωπος ευτελής και τιποτένιος.

κωλοπετσωμένος, -η, -ο (λαϊκ.) άνθρωπος πολύ ευφυής, επιδέξιος, καταφερτζής και ικανός στη ζωή: *δεν θα τα βγάλεις εύκολα πέρα μαζί του, είναι ~* ΣΥΝ. πανμόνηρος, τετραπέρατος, καπάτσος ΑΝΤ. αφελής, άπειρος, ανόητος, αδέξιος.

κωλοπηλάλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** η επιτάχυνση τού βήματος, το τρέξιμο λόγω τής πιεστικής ανάγκης για αφόδευση (ιδ. για όσους πάσχουν από διάρροια) **2.** (!) (μτφ.) μεγάλη βιασύνη ή ανησυχία και αγωνία για επείγουσα δράση, εργασία κ.λπ.: *τους έπιασε ~ να τελειώσουμε σε μία βδομάδα!* ΣΥΝ. πρεμούρα, ανάγκη.
[ΕΤΥΜ. < *κῶλος* + *πηλάλα* (βλ. λ. *πηλαλώ*)].

κώλος (ο) (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** το κατώτατο άκρο τού εντερικού σωλήνα, από όπου εξέρχονται τα κόπρανα ΣΥΝ. πρωκτός, πυγή **2.** (κατ' επέκτ.-συνήθ.) ο πρωκτός και η γύρω από αυτόν περιοχή, δηλ. τα οπίσθια και οι γλουτοί ΣΥΝ. πισινός, οπίσθια, ποπός, (αργκό) πάτος· ΦΡ. (!) (α) (για πράγματα / καταστάσεις / λόγια κ.λπ.) ***τού κώλου*** χωρίς αξία, για πέταμα: *αυτά είναι λόγια ~!* || *βιβλία ~!* (β) ***τού κώλου τα εννιάμερα*** για κατάσταση ανάξια λόγου, άσχημη και ευτελή (γ) ***γίνομαι κώλος*** (i) (με κάποιον) έρχομαι σε οξεία διαφωνία και διαμάχη με κάποιον, διαλύω τις σχέσεις μου μαζί του: *δεν τσακωθήκαμε απλώς, γίναμε κώλος!* (ii) λερώνομαι πάρα πολύ (δ) (συνήθ. ως απειλή) ***αν σου βαστάει ο κώλος*** αν έχεις τα κότσια, αν τολμάς (ε) ***είναι κώλος και βρακί*** για πρόσωπα πολύ στενά συνδεδεμένα, σε βαθμό που να μην ξεχωρίζουν το ένα από το άλλο ή να μη νοούνται το ένα χωρίς το άλλο (στ) ***τα θέλει ο κώλος του*** γι' αυτούς που με συγκεκριμένες ενέργειες ή πράξεις δείχνουν να επιζητούν διαμάχη / φιλονικία κ.λπ. ή να προκαλούν αντίδραση που θα στραφεί εναντίον τους (ζ) ***μου βγαίνει ο κώλος*** εργάζομαι και κουράζομαι πάρα πολύ, εξουθενώνομαι (η) ***στρώνω κώλο*** (συνήθ. +να) αποφασίζω να εργαστώ εντατικά: *αν δεν στρώσεις κώλο να διαβάσεις, δεν περνάς την τάξη!* (θ) ***κόβω τον κώλο (κάποιου)*** του επιβάλλω αυστηρότατη ποινή ή επιπλήττω σκαιότατα (κάποιον): *αν δεν συμμορφωθείς, θα σου κόψω τον κώλο!* ΣΥΝ. κόβω τα πόδια (ι) (παροιμ.) ***έκανε κι η μύγα κώλο κι έχεσε τον κόσμο όλο*** για πρόσωπα που απέκτησαν όψιμα και ξαφνικά αξία και άρχισαν να συμπεριφέρονται αλαζονικά (ια) (παροιμ.) ***μιλάνε όλοι, μιλάν κι οι κώλοι*** για ανθρώπους που εκφέρουν γνώμη ή ασκούν κριτική χωρίς να δικαιούνται ή να το αξίζουν (ιβ) ***πότε ο Γιάννης δεν μπορεί, πότε ο κώλος του πονεί*** για άνθρωπο οκνηρό, που προφασίζεται συνεχώς ασθένεια (ιγ) (παροιμ.) ***τα μεταξωτά βρακιά θέλουν κι επιδέξιους κώλους*** βλ. λ. *βρακί* (ιδ) (παροιμ.) ***αν δεν βρέξεις κώλο, ψάρι δεν τρως*** βλ. λ. *βρέχω* **3.** (μτφ.) το οπίσθιο μέρος των ενδυμάτων, αυτό που εφάπτεται ή αντιστοιχεί στα οπίσθια και στους γλουτούς: *τρύπησε ο ~ τού παντελονιού μου*. — (υποκ.) **κωλαράκι** (το) κ. **κωλαράκος** (ο), (μεγεθ.) **κωλάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *κῶλος* < αρχ. *κῶλον* (βλ.λ.), με αλλαγή γένους πιθ. κατά το αρσ. *πρωκτός* ή επειδή θεωρήθηκε αιτιατική].

κωλοσφούγγι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) το κωλόχαρτο.

κωλοτούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τούμπα κατά την οποία πέφτει κανείς με την πλάτη στο έδαφος και γυρίζει προς τα πίσω, φέρνοντας τα πόδια πάνω από το κεφάλι ΣΥΝ. (λόγ.) κυβίστηση.

κωλοτρυπίδα (η) (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) η τρύπα τού πρωκτού, το σημείο δηλ. από όπου εξέρχονται τα κόπρανα.

κωλότσεπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} τσέπη στο πίσω μέρος παντελονιού (ή φούστας), στο σημείο όπου είναι οι γλουτοί.

κωλοφαρδία (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) πολύ μεγάλη και απρόσμενη τύχη. — **κωλόφαρδος**, -η, -ο.

κωλοφυλλάδα (η) (λαϊκ.-υβριστ.) έντυπο και ιδ. εφημερίδα πολύ χαμηλής ποιότητας, με ρυπαρό, υβριστικό, σκανδαλοθηρικό περιεχόμενο: *πάρε από 'δώ αυτή την ~!* || *μην πιστεύεις αυτά που γράφουν οι ~* ΣΥΝ. παλιοφυλλάδα, ψευτοφυλλάδα.

κωλοφωτιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) η πυγολαμπίδα.

κωλοχανείο (το) (λαϊκ.) **1.** χώρος όπου επικρατεί αταξία, ασυδοσία ή ανηθικότητα, όπου τίποτε δεν λειτουργεί σωστά • **2.** (σπάν.) καταγώγιο στο οποίο ασκείται πορνεία.
[ΕΤΥΜ. < *κωλο-* + *-χανείο* < τουρκ. hane «κατοικία», πβ. και *τεμπελχανείο*].

κωλόχαρτο (το) (λαϊκ., αποφεύγεται σε τυπικές μορφές επικοινωνίας) **1.** ειδικό χαρτί, το οποίο χρησιμοποιείται για το σκούπισμα τού πρωκτού μετά την αφόδευση ΣΥΝ. χαρτί υγείας, χαρτί τουαλέτας, κωλοσφούγγι **2.** (μτφ.) κάθε χαρτί (έγγραφο, έντυπο κ.λπ.), το οποίο θεωρείται ευτελούς αξίας, χωρίς χρησιμότητα (συνήθ. περιφρονητικός χαρακτηρισμός για το πτυχίο μέσης ή ανώτερης / ανώτατης σχολής).

κώλυμα (το) [αρχ.] {κωλύμ-ατος | -ατα, -άτων} αυτό που εμποδίζει προσωρινώς ή οριστικώς την εκτέλεση έργου, τη διεξαγωγή δραστηριότητας ή οποιαδήποτε πράξη: *η τυπική ρύθμιση τού ζητήματός σας*

δεν προσκρούει σε κανένα ~ || δήλωσε ~ και δεν μετέσχε στη συνεδρίαση || νομικό / τυπικό / έκτακτο / σοβαρό / απρόοπτο / συνταγματικό / ηθικό / υπηρεσιακό / προσωπικό ~ || ~ γάμου (εμπόδια που δεν επιτρέπουν την τέλεση γάμου. λ.χ. το να είναι κανείς ήδη παντρεμένος) || *το ~ υπάρχει / υφίσταται / αίρεται || επικαλούμαι / προφασίζομαι ~* ΣΥΝ. εμπόδιο. πρόσκομμα, δυσχέρεια. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.

κωλυσιεργία (η) {σπάν. κωλυσιεργιών} κάθε ενέργεια που αποσκοπεί στην παρεμπόδιση τής διεξαγωγής διαδικασίας ή ολοκλήρωσης έργου: *ο πρόεδρος τού δικαστηρίου παρατήρησε την υπεράσπιση για ~ τής διαδικασίας* ΣΥΝ. παρεμπόδιση. παρακώλυση ΑΝΤ. διευκόλυνση. εξυπηρέτηση. — **κωλυσιεργός**, -ός. -όν [μτγν.].

κωλυσιεργώ ρ. αμετβ. {κωλυσιεργείς... | κωλυσιέργησα} (λόγ.) **1.** παρεμβάλλω σκοπίμως εμπόδια στην κανονική διεξαγωγή των εργασιών (νομοθετικού ή άλλου σώματος, λ.χ. Βουλής. Γερουσίας. δικαστηρίου κ.λπ.), υποβάλλοντας ενστάσεις. απεραντολογώντας κ.λπ. ΣΥΝ. παρακωλύω **2.** (γενικότ.) παρεμβάλλω εμπόδια. παρακωλύω σκόπιμα και για προσωπικό όφελος την εκτέλεση νόμιμου και ωφέλιμου έργου: *η ανακριτική αρχή σκοπεύει να εμποδίσει την ταχεία διαλεύκανση τού θέματος και γι' αυτό κωλυσιεργεί συστηματικώς* ΣΥΝ. εμποδίζω, παρεμποδίζω. καθυστερώ, υπονομεύω ΑΝΤ. υποβοηθώ, διευκολύνω. ενισχύω. συντρέχω.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κωλυσιεργῶ (-έω) < κωλυσιεργός < κωλύω* (πβ. αρχ. *κώλυσις*) + *-εργός < ἔργον*].

κωλύω ρ. μετβ. {κώλυ-σα, -θηκα} **1.** (αρχαιοπρ.) παρεμβάλλω εμπόδια. δημιουργώ φραγμούς στην εκτέλεση έργου, τη διεξαγωγή δραστηριότητας κ.λπ. ή δεν επιτρέπω σε συγκεκριμένο φυσικό ή νομικό πρόσωπο να προβεί σε πράξη: *έχουμε τη γνώμη ότι επείγει η άρση κάθε εμποδίου, που κωλύει την επέκταση τής βιομηχανίας* ΣΥΝ. εμποδίζω, παρεμποδίζω, παρακωλύω. ανακόπτω, δυσκολεύω. δυσχεραίνω ΑΝΤ. υποβοηθώ, διευκολύνω. συντρέχω. επισπεύδω. ενισχύω. αφήνω, επιτρέπω **2.** (το μεσοπαθ. ***κωλύομαι***) δεν είμαι σε θέση να προβώ σε πράξη ή να ανταποκριθώ σε απαίτηση (εξαιτίας εξωτερικών δυσμενών συνθηκών ή εσωτερικών. ψυχολογικών προβλημάτων): *δυστυχώς δεν μπορώ να σας απαντήσω. ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. ίσως προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. **κῶλος* «πάσσαλος» (πβ. λιθ. kuõlas «πάσσαλος») + *-ύω* (πβ. κ. *λύω*), ενώ, σύμφωνα με άλλη εκδοχή. συνδέεται με το αρχ. ρ. *κολούω* «ακρωτηριάζω. κολοβώνω» (βλ. κ. *κολοβός*)].

κωλώνω ρ. αμετβ. {κώλωσα} (λαϊκ.-οικ.) σταματώ μόλις συναντήσω εμπόδιο ή δυσκολία, διστάζω να συνεχίσω: *Τον απείλησαν ότι θα του κάνουν μήνυση και κώλωσε! Αλλιώς θα συνέχιζε να γράφει ψέματα στην εφημερίδα.* — **κώλωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *κώλος*].

κώμα (το) {κώματος | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. παθολογική κατάσταση λήθαργου ή ύπνου. στην οποία πέφτει ο άνθρωπος μετά από εγκεφαλική βλάβη. αλλά και αιφνίδια προσβολή, δηλητηρίαση από αλκοόλ κ.λπ.. κατά την οποία στον ασθενή παρατηρείται πλήρης ή μερική απώλεια τής συνειδήσεως. τής νοήσεως. τής εκούσιας κινητικότητας και τής αισθητικότητας, με παράλληλη διατήρηση όμως των βασικών λειτουργιών τής ζωής (αναπνοής, κυκλοφορίας κ.λπ.): *πέφτω / βυθίζομαι σε ~* ΣΥΝ. λήθαργος, νάρκη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶμα*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < *kō[i]-mn̥. εκτεταμένη βαθμ. θέματος που απαντά στη λ. *κεῖμαι* (βλ.λ.), οπότε μπορούμε να υποθέσουμε ότι ακολουθήθηκε η σημασιολ. μεταβολή τού ρ. *κοιμῶμαι*].

κωμαστής (ο) (στην αρχαιότητα) πρόσωπο που συμμετέχει σε κώμο (βλ.λ.). — **κωμαστικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κωμάζω* «ευθυμώ - γλεντώ» < *κῶμος* (βλ.λ.)].

κωματώδης, -ης, -ες [αρχ.] {κωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που σχετίζεται με το κώμα: *~ κατάσταση / νάρκη* ΣΥΝ. ληθαργικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κωμειδύλλιο (το) [1889] {κωμειδυλλί-ου | -ων} (παλαιότ.) ελαφρά μουσική κωμωδία με εύθυμη πλοκή, αισθηματικό / ηθογραφικό περιεχόμενο και σάτιρα που βασίζεται κυρ. στα υπονοούμενα και τα διφορούμενα λόγια και συνήθ. αποτελείται από δίστιχα. — **κωμειδυλλιογράφος** (ο/η) [1891]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. < **κωμωδειδύλλιο* (με απλολογική αποβολή τής συλλαβής) < *κωμωδία + ειδύλλιο*. απόδ. τού γαλλ. comédie-vaudeville].

κώμη (η) {κωμών} (αρχαιοπρ.) οικιστική περιοχή με έκταση και πληθυσμό μεγαλύτερο τού χωριού και μικρότερο τής πόλεως· συνήθ. μικρή κωμόπολη, χωριό το οποίο ωστόσο διαθέτει ανεπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική ζωή. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ.. αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδέεται με τη λεξιλογική ομάδα τού ρ. *κεῖμαι*. πβ. γοτθ. haims «χωριό». λατ. civis «πολίτης». Σύμφωνα με λιγότερο πιθανή άποψη. η λ. εμφανίζει την εκτεταμένη-ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *kei- «μοιράζω» (πβ. μυκ. μτχ. ke-ke-me-na) και συνδ. με το αρχ. *κεάζω* «σχίζω, διαρρηγνύω»].

κωμικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την κωμωδία: *~ ηθοποιός / ποιητής / ερμηνεία / ντουέτο / ταλέντο / σκηνή / ρόλος* **2. κωμικός** (ο/η) ηθοποιός που ειδικεύεται σε ρόλους κωμωδίας. που υποδύεται πρόσωπα κωμωδιών: *μεγάλος / διάσημος / γνωστός / εξαίρετος / δημοφιλής ~* **3.** (κατ' επέκτ.) αυτός που προκαλεί γέλιο. ευθυμία: *~ κίνηση / γκριμάτσα / ρόλος / επεισόδιο / εντύπωση / στοιχείο / ταινία / μορφασμός / έκφραση / όψη / στάση / σκηνή / πάθημα / αφήγηση / περιστατικό / χειρονομία / εμφάνιση / υπόθεση / κατάσταση / θέαμα / φιγούρα / σκετς / ομιλία* ΣΥΝ. αστείος, φαιδρός, εύθυμος. ευτράπελος, διασκεδαστικός. ιλαρός ΑΝΤ. σοβαρός. αυστηρός, περισπούδαστος, δραματικός **4. *κωμικό*** (το) καθετί που προκαλεί γέλιο: *το ~ τής υπόθεσης είναι ότι κανείς μας δεν ήξερε πώς να πάμε στο σημείο συνάντησης || «το ~ των μορφών και των κινήσεων, το ~ των καταστάσεων και των λέξεων, το ~ των χαρακτήρων»* (εφημ.) **5.** (κακόσ.) αυτός που στερείται κύρους και σοβαρότητας, που θεωρείται ανάξιος προσοχής ή ασήμαντος: *~ δικαιολογία / επιχείρημα / ισχυρισμός / επιμονή / τροπή / προσπάθεια / αντίδραση / αξίωση / δημοσίευμα / κατηγορία / αντίφαση / μέσα / επισημότητα* ΣΥΝ. αστείος. φαιδρός. γελοίος. ανάξιος λόγου, ασήμαντος ΑΝΤ. σοβαρός. αξιοπρόσεκτος. — **κωμικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ., **κωμικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *κῶμος* (βλ.λ.). αντί τού αρχαιότερου επιθ. *κωμωδικός*. Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. comic. γαλλ. comique κ.ά.].

κωμικοτραγικός, -ή, -ό [1888] κωμικός και τραγικός ταυτόχρονα. αυτός που προκαλεί συγχρόνως γέλιο και θλίψη. ευθυμία και οίκτο: *~ επεισόδιο / σκηνή / κατάσταση / μορφή / συνθήκες / γεγονότα / αποτέλεσμα* ΣΥΝ. ιλαροτραγικός.

κωμόπολη (η) {-ης κ. -πόλεως | -πόλεις, -πόλεων} οικιστική περιοχή με έκταση και πληθυσμό μεγαλύτερο τού χωριού και μικρότερο τής πόλης ή τής κώμης (βλ.λ.). καθώς επίσης και σχετικώς ανεπτυγμένη οικονομική και πολιτιστική ζωή· ως κωμόπολη θεωρείται επισήμως η οικιστική μονάδα που έχει πληθυσμό από 1.000 έως 9.999 κατοίκους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κόμη, πόλη*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κωμόπολις < κώμη + πόλις*].

κώμος (ο) **1.** (στην αρχαιότητα) λαϊκή και αγροτική εορτή, αφιερωμένη στις παραγωγικές δυνάμεις τής φύσης και προς τιμήν τού θεού Διονύσου και τής ακολουθίας του, η οποία γινόταν κατά την εποχή τού τρύγου και συνίστατο σε εύθυμη πομπή φαλλοφόρων ανδρών, στεφανωμένων με άνθη και κισσό, που τραγουδούσαν χαρούμενα τραγούδια και έλεγαν άσεμνα πειράγματα **2.** (κατ' επέκτ.) η θορυβώδης έξοδος των συμποσιαστών από το σπίτι και η εύθυμη περιπλάνησή τους στους δρόμους με τη συνοδεία λαμπάδων, φανών και οργάνων (κυρ. αυλού)· οι συμποσιαστές ήταν στεφανωμένοι με κισσό, έφεραν προσωπίδες, τραγουδούσαν και αστεΐζονταν, αλλά κυρ. χόρευαν υπό τους ήχους τής μουσικής.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶμος*, αβεβ. ετύμου. Αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η λ. προσδιόριζε ομάδες, ομίλους νέων ανδρών, οι οποίοι διασκέδαζαν και τραγουδούσαν (στις διονυσιακές γιορτές). τότε η λ. θα μπορούσε αρχικώς να σημαίνει «αγέλη, συνάθροιση» και να συνδ. με το Ι.Ε. θ. *kei- «μοιράζω» (βλ. τη δεύτερη ετυμολ. εκδοχή στις λ. *κοινός* και *κώμη*)].

κωμωδία (η) {κωμωδιών} **1.** έργο (θεατρικό. κινηματογραφικό, τηλεοπτικό) με ευχάριστο και ανάλαφρο χαρακτήρα, που προκαλεί το γέλιο: *ευχάριστη / αισθηματική / ανθρώπινη / καλή / ωραία / απολαυστική / ενδιαφέρουσα / σατιρική / πρωτότυπη / επίκαιρη / ελαφρή / σπαρταριστή / αστυνομική / μουσική / ξεκαρδιστική ~* ΑΝΤ. δράμα, τραγωδία **2.** (α) (στην αρχαία Ελλάδα) θεατρικό είδος που αποτελεί ένα από τα τρία είδη τού αρχαίου δράματος (τα άλλα είναι η τραγωδία και το σατυρικό δράμα) και έχει εύθυμο περιεχόμενο· η κλασική αττική κωμωδία (Αριστοφάνης) αποσκοπούσε στην πολιτική σάτιρα και χαρακτηριζόταν από εξαιρετική ελευθεροστομία· χρονικά. την αρχαία κωμωδία διαδέχθηκε η *μέση* και η *νέα* κωμωδία, με διαφορετικό όμως περιεχόμενο και στοχεύσεις (β) το ίδιο θεατρικό είδος, όπως εξελίχθηκε στη νεότερη και σύγχρονη εποχή: *~ ηθών* (είδος δραματικής κωμωδίας με πνευματώδη και εγκεφαλικό χαρακτήρα. που απεικονίζει και σατιρίζει τα ήθη και την κοινωνική συμπεριφορά) || *θρηνητική ~* (γαλλικό αισθηματικό δράμα τού 18ου αιώνα με όχι πάντα εύθυμο περιεχόμενο) || *ιταλική ~ ή commedia dell'arte* (κωμωδία που βασίζεται στον αυτοσχεδιασμό και συνδυάζει τον διάλογο με την παντομίμα) || *~ μπαλλέτο* (αυτή που περιλαμβάνει χορευτικά εμβόλιμα) || *~ παρεξηγήσεων* (αυτή που περιλαμβάνει χαρακτηριστικούς τύπους ηρώων. οι οποίοι εμπλέκονται σε περίπλοκες. γελοίες και εξωφρενικές καταστάσεις, αλλιώς *φαρσοκωμωδία*) **3.** (μτφ.) πράξη, ενέργεια. γεγονός ή κατάσταση που προκαλεί το γέλιο ή ενέχει εμπαιγμό: *κάποτε πρέπει να τελειώσει αυτή η ~ || μιλούσα χωρίς να ξέρω πως όλα αυτά ήταν μία ~* · ΦΡ. ***παίζω κωμωδία*** υιοθετώ υποκριτική συμπεριφορά για να επιτύχω στόχο. λέω ψέματα ΣΥΝ. προσποιούμαι, υποκρίνομαι. — (υποκ.) **κωμωδιούλα**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωμῳδία < κωμῳδός* (βλ.λ.). Μέσω τού λατ. comoedia η λ. πέρασε σε πολλές ξέν. γλώσσες. πβ. αγγλ. comedy, γαλλ. comédie, γερμ. Komödie κ.ά.].

κωμωδία – σατυρικό δράμα – ιλαροτραγωδία – φάρσα – φαρσοκωμωδία – μπουρλέσκ – παρωδία – κωμειδύλλιο. Το γέλιο είτε ως εκδήλωση χαράς και ψυχικής ευφορίας είτε ως όπλο στιγματισμού ανεπιθύμητων μορφών κοινωνικής, ηθικής ή πολιτικής συμπεριφοράς είναι ουσιαστικό κομμάτι τής ζωής και τής τέχνης τού ανθρώπου. Συνδέεται με ό,τι γενικότερα ονομάζεται **κωμωδία**. Με τον όρο **κωμωδία** δηλώνουμε γενικότερα κάθε μορφή λογοτεχνικού ή θεατρικού έργου που μέσα από τους χαρακτήρες των προσώπων και την πλοκή τού έργου σατιρίζει πρόσωπα, πράγματα και καταστάσεις τής κοινωνίας ή τού πολιτικού και γενικότερα τού δημόσιου βίου. με σκοπό να καυτηριάσει τα κακώς κείμενα και να διδάξει έμμεσα. διά τής γελοιοποίησης και τού γέλιου που προκαλεί. το σωστό και να διορθώσει κατά το δυνατόν τα κακώς έχοντα. Ήδη στην αρχαία ελληνική τραγωδία, στα τρία δράματα που διδάσκονταν προσετίθετο και πιο χαλαρό και ευχάριστο δράμα. το **σατυρικό δράμα**, στο οποίο περιλαμβάνονταν τα κωμικά στοιχεία των μύθων και στο οποίο γινόταν. τρόπον τινά. η απομυθοποίηση, η παρωδία των μυθικών προσώπων και πραγμάτων. Ήδη ορισμένα αρχαία δράματα (όπως λ.χ. η *Άλκηστις* τού Ευριπίδη) είχαν τον χαρακτήρα τής **ιλαροτραγωδίας**, τής φαιδράς όψης ορισμένων τραγικών στοιχείων (προσώπων, καταστάσεων). Με τη **φάρσα** περνάμε νωρίς σχετικά στη διακωμώδηση τύπων τής καθημερινής ζωής με έντονο το στοιχείο τής αυθαίρετης υπερβολής και των απίθα-

νων συγκυριακών καταστάσεων. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε αρχικά για να δηλώσει τις αστείες κωμικές σκηνές (= ιντερμέδια) που παρεμβάλλονταν ως παραγεμίσματα (< ρ. farcire = πληρώ, γεμίζω) στα «Θρησκευτικά Μυστήρια». Άλλη μορφή κωμωδίας, η «κωμωδία των διαθέσεων» (*comedy of humours*) έδωσε τη λ. **χιούμορ** από το λατ. humor, πληθ. humores «οι χυμοί τού σώματος» (αίμα – φλέγμα – κίτρινη χολή – μαύρη χολή), τα «υγρά» τού ανθρώπινου οργανισμού, των οποίων η εξισορρόπηση, όπως πίστευαν στον Μεσαίωνα, καθιστούσε τον άνθρωπο υγιή. Στην περίπτωση όμως που κάποιος από τους χυμούς υπερίσχυε, αυτός προσδιόριζε και το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τού ατόμου (π.χ. φλεγματικός, χολερικός, μελαγχολικός τύπος). Με την εισαγωγή τού τραγουδιού στην κωμωδία διαμορφώνεται το **κωμειδύλλιο**, ενώ στα νεότερα χρόνια δημιουργούνται και διάφορα άλλα είδη κωμωδιών (**αισθηματική κωμωδία, δακρύβρεχτη κωμωδία, κωμική όπερα** κ.ά.). Ένα άλλο δημοφιλές είδος είναι η **παρωδία**, όπου ευτελίζεται και γελοιοποιείται κάτι σοβαρό και υψηλό (π.χ. ένας συγγραφέας, ένα είδος ή μια λογοτεχνική σχολή), συχνά με τρόπο αμείλικτο, χυδαίο, που συγγενεύει με το γαλλικό **μπουρλέσκ** (burlesque < ιταλ. burlesco < burla «κακόγουστο αστείο»). Τέλος, στο ελληνικό θέατρο δημιουργείται και μια ανάμικτη μορφή κωμωδίας, που στηρίζεται στη φάρσα **(φαρσοκωμωδία)**.

κωμωδιογράφος (ο/η) [μτγν.] πρόσωπο που γράφει κωμωδίες, ο συγγραφέας (ή ποιητής) κωμωδιών ΣΥΝ. κωμωδοποιός.

κωμωδοποιός (ο/η) [αρχ.] ο κωμωδιογράφος.

κωμωδός (ο/η) (αρχαιοπρ.) **1.** ο ηθοποιός που ενσαρκώνει ήρωες κωμωδιών ΣΥΝ. κωμικός **2.** (μτφ.) πρόσωπο που προκαλεί το γέλιο με διάφορα μέσα, που γελοιοποιεί ή εμπαίζει πρόσωπα, πράγματα, καταστάσεις κ.λπ. ΣΥΝ. γελωτοποιός.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωμῳδός* < *κῶμος* (βλ.λ.) + *-ῳδός* < *ᾠδή*, πβ. *τραγ-ῳδός, ῥαψ-ῳδός, ψαλμ-ῳδός*].

κωνάριο (το) {κωναρί-ου | -ων} ΒΙΟΛ. ενδοκρινής αδένας τού μεσεγκεφάλου σε σχήμα κουκουναριού, ο οποίος επιτελεί κάποιες ενδοκρινικές λειτουργίες σχετικές με την έκκριση τής μελατονίνης (βλ.λ.) ΣΥΝ. επίφυση.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *κωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *κῶνος* (βλ.λ.)].

κώνειο (το) {χωρ. πληθ.} **1.** ποώδες φυτό, μονοετές ή διετές, που απαντά στην Ευρώπη, την Ασία και την Αφρική, έχει γλαυκοπράσινο βλαστό, λευκά άνθη και χαρακτηριστική βαριά και δυσάρεστη οσμή, περιέχει δε ισχυρότατο δηλητήριο, που προκαλεί αρχικά παράλυση των κινητικών κέντρων και κατόπιν θάνατο από ασφυξία σε ανθρώπους και ζώα **2.** (συνεκδ.) το δηλητήριο που παράγεται από το παραπάνω φυτό και που χρησιμοποιήθηκε στην αρχαιότητα για τη θανάτωση των καταδικασμένων στην εσχάτη των ποινών: *ο Σωκράτης θανατώθηκε πίνοντας το ~* **3.** (μτφ.) η μεγάλη πίκρα που δοκιμάζει κανείς από τα λόγια ή τα έργα άλλου.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κώνειον*, πιθ. < *κῶνος* (βλ.λ.), αν θεωρηθεί ότι τα φύλλα τού φυτού μοιάζουν με τον καρπό τού πεύκου ή, κατ' άλλη ερμηνεία, επειδή παράγει μια όζουσα υγρή ουσία, η οποία έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με το ρετσίνι τού πεύκου].

κωνικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που μοιάζει με κώνο (βλ.λ.), που έχει σχήμα και μορφή κώνου: ~ *όγκος* ΣΥΝ. κωνοειδής. — **κωνικ-ά / -ώς** επίρρ., **κωνικότητα** (η) [1897].

κωνίο (το) ΒΙΟΛ. καθένα από τα φωτοευαίσθητα κύτταρα τού αμφιβληστροειδούς χιτώνα τού ματιού των σπονδυλωτών ζώων, με το οποίο γίνεται διάκριση των χρωμάτων υπό το έντονο φως τής ημέρας ΣΥΝ. κώνος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. cone, γαλλ. cône].

κωνοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {κωνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με κώνο, που έχει σχήμα και μορφή κώνου ΣΥΝ. κωνικός.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

κώνος (ο) **1.** ΜΑΘ. στερεό γεωμετρικό σώμα, που αποτελείται από κυκλική βάση και κυρτή επιφάνεια, η οποία απολήγει σε οξεία κορυφή: *ορθός / κόλουρος* (βλ.λ.) / *ελλειπτικός* ~ **2.** (κατ' επέκτ.) οποιοδήποτε σώμα έχει κωνοειδές σχήμα ή απολήγει σε κωνοειδή κορυφή: ~ *ηφαιστείου / βουνού / στέγης*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κῶνος*, αρχική σημ. «ο καρπός τού πεύκου, το κουκουνάρι», που συνδ. με σανσκρ. śāṇa- «ακονόπετρα», ρ. śi-śā-ti «ακονίζω», πιθ. και με λατ. cōs «ακόνι». Σύμφωνα με διαφορετική άποψη, πρόκειται για αρχ. δάνειο].

κωνοφόρος, -ος, -ο ΒΟΤ. **1.** αυτός που διαθέτει ή παράγει καρπούς σε σχήμα κώνου, δηλ. κουκουνάρια **2.** (α) ***κωνοφόρος*** (η) (ενν. *πεύκη*) το πεύκο (β) ***κωνοφόρο*** (το) κάθε ξυλώδες, πολυετές συνήθ. φυτό, που ευδοκιμεί σε ψυχρές και εύκρατες περιοχές, έχει βελονοειδή φύλλα, μικρά άνθη και σχηματίζει κουκουνάρια, μέσα στα οποία αποθηκεύονται και προστατεύονται η γύρη και τα σπέρματα· ανήκει στην ίδια κατηγορία, στην οποία περιλαμβάνονται το πεύκο, το έλατο, ο κέδρος, το κυπαρίσσι κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *κῶνος* + *-φόρος* < *φέρω*].

Κωνστάντζα (η) πόλη και λιμάνι τής ΝΑ. Ρουμανίας στον Εύξεινο Πόντο.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. Constanta, καθώς έλαβε το όνομά της από τον αυτοκράτορα Μ. Κωνσταντίνο, ο οποίος ξαναέκτισε την πόλη τον 4ο αι.].

Κωνσταντίνα (η) γυναικείο όνομα.

κω(ν)σταντινάτο (το) (λαϊκ.) χρυσό νόμισμα που παριστάνει κατά παράδοση τον Μ. Κωνσταντίνο και την Αγ. Ελένη στις δύο πλευρές του και φοριέται ως κόσμημα ή ως φυλαχτό: *φλουρί ~*.

Κωνσταντίνος (ο) **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** όνομα αυτοκρατόρων τού Βυζαντίου (*~ ο Μέγας, ~ ο Παλαιολόγος*) και ηγεμόνων τού Βυζαντίου και τής Ευρώπης **3.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Κώστας**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κωνσταντῖνος* < λατ. Constantinus < επίθ. constans «σταθερός, βέβαιος»].

Κωνσταντινούπολη (η) {-ης κ. *-πόλεως*} (τουρκ. Istanbul) η μεγαλύτερη πόλη και το σημαντικότερο λιμάνι τής ΒΔ. Τουρκίας, εκτεινόμενη και στις δύο πλευρές τού Βοσπόρου· υπήρξε η πρωτεύουσα τής Βυζαντινής και στη συνέχεια τής Οθωμανικής Αυτοκρατορίας· αποτελεί την έδρα τού Οικουμενικού Πατριαρχείου, που έχει κέντρο του τον Πατριαρχικό Οίκο στο Φανάρι και πανορθόδοξη ακτινοβολία ΣΥΝ. (παλαιότ.) Νέα Ρώμη, Πόλη, Βασιλεύουσα. — **Κωνσταντινουπολίτης** (ο), **Κωνσταντινουπολίτισσα** (η), **κωνσταντινουπολίτικος, -η, -ο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *Αδριανούπολη, πανεπιστημιόπολη, πόλη*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Κωνσταντινούπολις*. Η πόλη βρίσκεται στη θέση τού αρχ. *Βυζάντιον* (βλ.λ.) και οφείλει το όνομά της στον Μ. Κωνσταντίνο, ο οποίος την ανακήρυξε πρωτεύουσα τού ανατολικού ρωμαϊκού κράτους το 330 μ.Χ. με την ονομασία Nova Roma «Νέα Ρώμη». Η τουρκική ονομασία Istanbul ανάγεται στη μεσν. φρ. *εἰς τὴν πόλιν*, που χρησιμοποιούσαν οι Βυζαντινοί αναφερόμενοι στην πρωτεύουσά τους. Η ονομασία Istanbul καθιερώθηκε ως επίσημη (αντί τού ονόματος *Κωνσταντινούπολη*) από το τουρκικό κράτος το 1926].

κώνωψ (ο) {κών-ωπος, -ωπα | -ωπες, -ώπων} (λόγ.) το κουνούπι (βλ.λ.)· ΦΡ. ***διυλίζω τον κώνωπα και καταπίνω την κάμηλο*** (*οἱ διυλίζοντες τὸν κώνωπα, τὴν δὲ κάμηλον καταπίνοντες*, Κ.Δ. Ματθ. 23, 24) για τους υποκριτές που επικρίνουν τα ασήμαντα σφάλματα και συγχωρούν ή παραβλέπουν βαρύτατα αμαρτήματα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *κουνούπι*].

κώπη (η) {κωπών} (αρχαιοπρ.) το κουπί.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *kōp-, εκτεταμ. βαθμ. θ. που απαντά στο αρχ. ρ. *κάπτω* «καταπίνω, ξεσχίζω» και συνδέεται με λατ. capio «λαμβάνω», capulus «κουπί», γερμ. Happen «μπουκιά» κ.ά.].

κωπηλασία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η προώθηση σκάφους στην επιφάνεια τού νερού με κατάλληλους χειρισμούς των κουπιών **2.** (γενικά) το να χειρίζεται κανείς κουπί ή κουπιά σκάφους **3.** (ειδικότ.) συγκεκριμένος τρόπος και μέθοδος χειρισμού των κουπιών: *αγγλική ~* **4.** ΑΘΛ. άθλημα κατά το οποίο γίνεται αγώνας ταχύτητας μεταξύ ειδικών σκαφών (λέμβων), που προωθούνται με χειρισμό κουπιών.

κωπηλάτης (ο) [μτγν.] {κωπηλατών}, **κωπηλάτισσα** (η) {κωπηλατισσών} **1.** πρόσωπο που χειρίζεται τα κουπιά κινώντας σκάφος: *οι βενετσιάνικες γαλέρες είχαν καταδίκους για κωπηλάτες* ΣΥΝ. ερέτης, λαμνοκόπος **2.** (ειδικότ.) ο αθλητής που ασχολείται με το άθλημα τής κωπηλασίας. Επίσης (λαϊκ.) **κουπολάτης** (ο). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δούλος, σύνθετος*.

κωπηλατικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με την κωπηλασία ή τους κωπηλάτες: *~ αγώνες / όμιλος*.

κωπήλατος, -η, -ο [μτγν.] (λόγ.) αυτός που κινείται με κουπιά: *~ σκάφος*.

κωπηλατώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {κωπηλατείς... | κωπηλάτησα} κινώ σκάφος με τη βοήθεια κουπιών ΣΥΝ. λάμνω.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κωπηλατῶ (-έω)* < *κώπη* + *-ηλατῶ* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω* (πβ. κ. *ἐλατός*)].

-κωπος, -η (λόγ. -ος), **-ο** β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένο αριθμό κουπιών: *δίκωπη βάρκα* ‖ *οκτάκωπος λέμβος*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δί-κωπον [σκάφος]*), το οποίο προέρχεται από το ουσ. *κώπη* (βλ.λ.)].

Κως (η) {τής Κω, την Κω} **1.** νησί των Δωδεκανήσων μεταξύ τής Καλύμνου και τής Νισύρου **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού. — **Κώτης** κ. (λόγ.) **Κώος** (ο), **Κώτισσα** κ. (λόγ.) **Κώα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Κῶς*, αγν. ετύμου, πιθ. μικρασιατ. δάνειο. Η μυθολογία αποδίδει την ονομασία στη νύμφη *Κῶν*, θυγατέρα τού μυθικού βασιλιά τού νησιού Μέροπος. Κατά τη γενουατική κατοχή ονομαζόταν Lango (< άρθρο la + *τὴν Κῶ*), ενώ κατά την Τουρκοκρατία (1522-1912) είχε το όνομα Istanköy (< μεσν. *εἰς τὴν Κῶ*)].

κωσταντινάτο (το) → κω(ν)σταντινάτο

Κώστας (ο) → Κωνσταντίνος

κωφαλαλία (η) {χωρ. πληθ.} κώφωση που παρουσιάζεται είτε εκ γενετής είτε σε πολύ νεαρή ηλικία και έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση τής ομιλίας, εφόσον το άτομο που δεν ακούει τους ήχους τού περιβάλλοντος δεν μπορεί να τους αναπαραγάγει.

κωφάλαλος, -η, -ο [1897] ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από κωφαλαλία: *ίδρυμα / σωματείο / σχολή / γλώσσα κωφαλάλων*.

κωφεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {κώφευσα} **1.** (α) είμαι κουφός (β) προσποιούμαι ότι δεν ακούω ΣΥΝ. κάνω τον κουφό **2.** μένω ασυγκίνητος σε παρακλήσεις, δεν δίνω προσοχή σε παρατηρήσεις ή συστάσεις ούτε υπακούω σε διαταγές: *η κυβέρνηση κωφεύει στις κραυγές διαμαρτυρίας τού λαού* ‖ *οι αρμόδιοι κωφεύουν στις εκκλήσεις των περιοίκων για καθαρισμό των φρεατίων* ΣΥΝ. αδιαφορώ, μένω απαθής ΑΝΤ. ενδιαφέρομαι. — **κωφότητα** (η) [αρχ.] (σημ. 1).

κωφός, -ή, -ό → κουφός

κωφότητα (η) → κωφεύω

κώφωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** ΙΑΤΡ. η άμβλυνση και κυρ. η πλήρης απώλεια τής λειτουργίας τής ακοής (λ.χ. κατόπιν βλάβης στον έξω ακουστικό πόρο, στο τύμπανο, στην κοιλότητα τού τυμπάνου και στα ακουστικά οστάρια) ΣΥΝ. κωφότητα, (καθημ.) κουφαμάρα • **2.** ΓΛΩΣΣ. η τροπή άτονου ανοικτού φωνήεντος στο αντίστοιχο κλειστό (τού «ε» σε «ι», τού «ο» σε «ου»), που παρατηρείται στα βόρεια ιδιώματα τής Ν. Ελληνικής, λ.χ. *πιδί* (αντί *παιδί*), *κουπάδ'* (αντί *κοπάδι*) κ.ά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διάλεκτος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *κώφωσις* < *κωφῶ* < *κωφός*].

κώχη (η) → κόγχη

Λ

Λ, λ: λάμβδα / λάμδα / λάβδα, το ενδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Στην προφορά τού γράμματος δεν υπάρχει ουσιώδης διαφορά –όπως συμβαίνει με άλλα γράμματα– ανάμεσα στην αρχαία και τη νεότερη προφορά του (για την ακρίβεια, ανάμεσα στον φθόγγο που δήλωνε το αρχαίο και το νεότερο γράμμα Λ). Αντίθετα, στην παράσταση τού γράμματος υπήρξε σημαντική διαφορά. Το προευκλείδειο αττικό λάμβδα ήταν περίπου όπως το λατινικό κεφαλαίο L (δηλ. το λάμβδα τού ελληνικού χαλκιδικού αλφαβήτου, που αποτέλεσε το μετέπειτα λατινικό αλφάβητο, αφού πρώτα μεταφέρθηκε στην Κ. Ιταλία), ενώ το ιωνικό και κορινθιακό πλησίαζαν προς το σχήμα τού γράμματος Γ με τη δεξιά κεραία να σχηματίζει οξεία γωνία. Με προέκταση αυτής τής κεραίας διαμορφώθηκε στο ευκλείδειο αττικό αλφάβητο (το αλφάβητο μετά το 403 π.Χ.) το συμμετρικό στις δύο κεραίες του Λ, που χρησιμοποιούμε και σήμερα. Είναι ενδιαφέρον ότι στο συλλαβογραφικό αλφάβητο τής Γραμμικής γραφής Β (1450-1200 π.Χ.), που προηγήθηκε τής αλφαβητικής γραφής, **λάμβδα** και **ρω**, δηλ. και τα δύο «υγρά» λεγόμενα σύμφωνα, δηλώνονταν με το ίδιο συλλαβόγραμμα (συμβατικά με το συλλαβόγραμμα τού **ρω**): re-u-ko = *λευκός*, me-ri = *μέλι*, αλλά e-ru-to-ro = *ερυθρός*. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής ανάγουν το γράμμα *λάμβδα* στο βορειοσημιτικό γράμμα lāmed (ή lāmedh), που δήλωνε πιθ. «τη βουκέντρα». Ο Γιάννης Ψυχάρης σε ειδική μελέτη του («Lamed et lambda» το 1912) υποστήριξε την εξής προέλευση τής ονομασίας τού γράμματος: *lamed* > **λάμδα* > *λάβδα* (το *μ* ετράπη σε *β* προ τού *δ*) > *λάμβδα* (με ανάπτυξη τού «παρασιτικού ερρίνου *μ*» όπως στα *Παφλαγόνες* > *Παμφλαγόνες*, *Ιάβλιχος* > *Ιάμβλιχος*). Η ανάπτυξη τού *μ* μπορεί να ερμηνευθεί απλούστερα ως αναλογική (παρετυμολογική) επίδραση από το *λαμβ-άνω*. Από το αρχαίο *λάμβδα* προήλθαν οι νεότεροι, απλοποιημένοι στην προφορά, τύποι **λάμδα** και **λάβδα**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο*, *γραφή*.

Λ, λ λάμβδα κ. λάμδα κ. λάβδα· το ενδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *λάμβδα*, *αριθμός*).

λα (το/η) {άκλ.} ΜΟΥΣ. νότα τής ευρωπαϊκής μουσικής κλίμακας, που βρίσκεται μετά το σολ και πριν από το σι: ~ *μινόρε* / *ματζόρε* / *δίεση*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. la, βλ. λ. *νότα*].

λάβα (η) {χωρ. πληθ.} φυσικό ρευστό και διάπυρο πετρογενές υλικό (μάγμα) από το εσωτερικό τής γης, που χύνεται στην επιφάνειά της με τις εκρήξεις των ηφαιστείων: *πυκνόρρευστη* / *καυτή* / *στερεοποιημένη* / *καταστροφική* ~ ‖ *η ~ κάλυψε την Πομπηία μετά την έκρηξη τού Βεζουβίου*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lava «πλημμύρα» < ρ. lavare «πλένω» < λατ. lavo].

λαβαίνω ρ. → λαμβάνω

λάβαρο (το) {λαβάρ-ου | -ων} σημαία με ζωγραφικές ή κεντητές παραστάσεις, που αναρτάται σε κοντάρι με τρόπο που να κρέμεται προς τα κάτω: *εκκλησιαστικό* (με αγιογραφικές παραστάσεις) / *πολεμικό* ~ ‖ ~ *συλλόγου* / *σωματείου* ‖ *ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ύψωσε το ~ τής επανάστασης στην Αγ. Λαύρα*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λάβαρον* < λατ. labarum «βασιλική σημαία»].

λάβδα (το) → λάμβδα

λαβδακισμός (ο) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ελαττωματική άρθρωση τού φθόγγου λ (λάμβδα).

λάβδανο (το) {λαβδάν-ου | -ων} καταπραϋντικό φάρμακο, που προέρχεται από επεξεργασία τού οπίου και θεραπεύει τους σπασμούς και τους πόνους τής κοιλιακής χώρας.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. laudanum / lādanum / lēdanum < αρχ. *λήδανον* / *λάδανον*, σημιτ. δάνειο, πβ. αραβ. ladan, ασσυρ. ladunu].

λαβείν (το) {άκλ.} (στη λογιστική) ένδειξη στο δεξιό μέρος τού λογαριασμού, κάτω από την οποία εγγράφονται αυτά που έχει πάρει κανείς από τους άλλους, οι οφειλές ΣΥΝ. πίστωση ΑΝΤ. δούναι, χρέωση· ΦΡ. ***δούναι και λαβείν*** *(δοῦναι καὶ λαβεῖν)* (αρχαιοπρ.) (i) κάθε οικονομική συναλλαγή: *η επιχείρηση αποφάσισε να σταματήσει τα ~ με τις ύποπτες εταιρείες* ΣΥΝ. πάρε-δώσε, (λαϊκ.) αλισ(ι)βερίσι, νταραβέρι (ii) (κατ᾽ επέκτ.) σχέση, συναναστροφή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαβεῖν*, απρφ. αορ. β' τού ρ. *λαμβάνω*].

λαβή (η) **1.** ειδικό εξάρτημα ή προεξοχή εργαλείου ή σκεύους, το οποίο μπορεί κανείς να το πιάσει και να το χειριστεί ή να κρατηθεί από αυτό: *κοκκαλένια* / *μεταλλική* / *ξύλινη* / *πορσελάνινη* ~ ‖ ~ *δοχείου* / *πιστολιού* / *σπαθιού* / *τσεκουριού* / *αξίνας* / *αλετριού* / *μαχαιριού* / *στάμνας* ΣΥΝ. πιάσιμο, χερούλι, πόμολο (ντουλαπιού), (για αγγεία) αφτί, (για εργαλεία) στειλιάρι **2.** ΑΘΛ. τεχνική των αθλημάτων πάλης, με την οποία ο παλαιστής ακινητοποιεί τον αντίπαλό του ή τον μετακινεί όπως ο ίδιος θέλει, έχοντας πιάσει μέλος τού σώματός του με τα χέρια του: *η ριψοκίνδυνη ~ τού έδωσε την οριστική νίκη* ‖ *επικίνδυνη* / *απαγορευμένη* / *αποτυχημένη* ~ ΣΥΝ. πιάσιμο **3.** (μτφ.) αφορμή, πρόφαση· κυρ. στη ΦΡ. ***δίνω λαβή*** (για κάτι) δίνω σε κάποιον το δικαίωμα ή την αφορμή να πει ή να κάνει κάτι (εναντίον μου): *η στάση του δίνει λαβή για κάθε είδους σχόλια*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαβ-*, από το οποίο και απρφ. αορ. β' *λαβεῖν* τού ρ. *λαμβάνω* (βλ.λ.)].

λαβίδα (η) **1.** όργανο που αποτελείται συνήθ. από δύο όμοια σκέλη ενωμένα στη μία τους πλευρά και το οποίο χρησιμοποιείται για να πιάνουμε, να συγκρατούμε, να τραβούμε ή να μετακινούμε κάτι συγκρατώντας το μεταξύ των δύο ελεύθερων άκρων των σκελών του (λ.χ. η τσιμπίδα, η τανάλια, ο κόφτης, τα τσιμπίδια των φρυδιών κ.λπ.): *χειρουργική* / *μεταλλική* / *αποστειρωμένη* ~ ‖ ~ *ηλεκτροκόλλησης* ‖ ~ *για τα κάρβουνα* / *τον πάγο* / *τα γραμματόσημα* **2.** ΕΚΚΛΗΣ. το σκεύος που έχει σχήμα κουταλιού και με το οποίο ο ιερέας δίνει τη Θεία Μετάληψη: *χρυσή* / *πολύτιμη* ~ ΣΥΝ. (οικ.) κουταλάκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαβίς*, *-ίδος* < θ. *λαβ-*, από όπου και απρφ. αορ. β' *λαβεῖν* τού ρ. *λαμβάνω*].

λαβομάνο (το) η λεκάνη που χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των χεριών και τού προσώπου· και συνεκδ. το έπιπλο που φέρει νιπτήρα: *πορσελάνινο* / *φορητό* ~ ΣΥΝ. νιπτήρας. Επίσης **λαβομάνος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lavamano < lavo «πλένω» + mano «χέρι»].

λάβρα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** πολύ μεγάλη ζέστη· κυρ. στη ΦΡ. ***φωτιά και λάβρα*** βλ. λ. *φωτιά* **2.** (μτφ.) πολύ δυνατός έρωτας: *τον καίει ~ για τη Λενιώ*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. θηλ. τού αρχ. επιθ. *λάβρος* (βλ.λ.)].

λαβράκι (το) {χωρ. γεν.} (παλαιότ. ορθ. *λαυράκι*) (κοινό όν. για το αρσ. και το θηλ. ψάρι) **1.** ψάρι που ζει σε παράκτια ή υφάλμυρα νερά, έχει μήκος 70 εκατοστά, βάρος 10 έως 14 κιλά και αλιεύεται για το νόστιμο, λευκό του κρέας: ~ *βραστό* / *ψητό* **2.** (μτφ.) μεγάλη και ανέλπιστη επιτυχία· κυρ. στη ΦΡ. ***πιάνω / βγάζω λαβράκι*** ανακαλύπτω κάτι σημαντικό· (για δημοσιογράφο) βγάζω σημαντική είδηση: *ο ρεπόρτερ έπιασε λαβράκι: βρήκε τον άνθρωπο-κλειδί στην υπόθεση τού φόνου* ΣΥΝ. κελεπούρι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαβράκιον*, υποκ. τού αρχ. *λάβραξ*, *-ακος* < *λάβρος*].

λάβρος, -α, -ο αυτός που έχει μεγάλη ορμή: *κατέφθασε λάβρος στο γραφείο κι άρχισε να ωρύεται* ‖ *~ ο υπουργός επετέθη με οξείς χαρακτηρισμούς κατά των επικριτών του* ΣΥΝ. ακάθεκτος, ασυγκράτητος, ορμητικός, φουριόζος ΑΝΤ. ήπιος, χαλαρός.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. συνδ. με τους αρχ. τ. *λαβεῖν* (βλ.λ.) και *λάζομαι* «λαμβάνω, αποκτώ», ενώ, κατ᾽ άλλη άποψη, συνδέεται με το λατ. rabies «ορμή» μέσω ανομοιώσεως: **ράβρος* > *λάβρος* (άποψη λιγότερο πιθανή)].

λαβυρινθίτιδα (η) ΙΑΤΡ. φλεγμονή τού ομώνυμου τμήματος τού αφτιού, τού λαβυρίνθου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. labyrinthitis].

λαβύρινθος (ο) {λαβυρίνθ-ου | -ων, -ους} **1.** ΜΥΘΟΛ. η κατοικία τού Μινώταυρου (βλ.λ.) στην Κρήτη, την οποία κατασκεύασε ο Δαίδαλος και την οποία αποτελούσαν πολύπλοκοι διάδρομοι, πολλοί από τους οποίους ήταν αδιέξοδοι, ενώ μόνον ένας οδηγούσε από το κέντρο στην έξοδο (βλ. κ. λ. *μίτος*) **2.** (μτφ.) φυσικός χώρος ή κτήριο περίπλοκης κατασκευής, όπου είναι δύσκολο να προσανατολιστεί κανείς και να κινηθεί χωρίς να χαθεί: *η κατασκευή ήταν σύγχρονη, αλλά αποτελούσε λαβύρινθο για τον απλό επισκέπτη* **3.** (μτφ.) οτιδήποτε παρουσιάζει περιπλοκότητα και δυσκολία ως προς την κατανόηση, την παρακολούθηση ή την επίλυσή του: *χάθηκε στον ~ τής γραφειοκρατίας και δεν βρήκε το δίκιο του* ΣΥΝ. δαίδαλος, αδιέξοδο ΑΝΤ. ευκολία, απλότητα • **4.** ΙΑΤΡ. το εσωτερικό μέρος τού ανθρώπινου αφτιού, που αποτελείται από τον κοχλία και την αίθουσα με τους ημικυκλικούς σωλήνες: *φλεγμονή* / *πόνος* / *τραυματισμός τού λαβυρίνθου*. — **λαβυρινθικός, -ή, -ό** (σημ. 4).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. da-pu-ri-to, με προβληματική ανάγνωση), λ. προελλην., όπως φαίνεται από το επίθημα *-ινθος*. Υπάρχει η άποψη ότι η λ. συνδ. με το μτγν. *λάβρυς*, το οποίο αποτελεί το λυδικό όνομα για τον αμφίστομο πέλεκυ, οπότε η λ. *λαβύρινθος* θα προσδιόριζε έναν χώρο εξουσίας, ενώ, κατ᾽ άλλη εκδοχή, ανάγεται στο αρχ. *λαύρα* «πέρασμα, λιθόστρωτος δρόμος». Η λ. πέρασε και σε ξέν. γλώσσες, πβ. αγγλ. labyrinth, γαλλ. labyrinthe κ.ά.].

λαβυρινθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λαβυρινθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** αυτός που είναι όμοιος με λαβύρινθο, δαιδαλώδης, χωρίς διέξοδο **2.** (μτφ.) ακαταλαβίστικος, πολύπλοκος ή μπερδεμένος: *οι ~ δια-*

δικασίες τής γραφειοκρατίας || *η ~ δομή τού υπουργείου* ΣΥΝ. δαιδαλώδης. Επίσης **λαβυρινθοειδής**, -ής, -ές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λαβωματιά (η) (εκφραστ.) **1.** ο τραυματισμός ή η πληγή από όπλο ή μαχαίρι: *είχε μια μικρή ~ στο στήθος* ΣΥΝ. λάβωμα, τραύμα **2.** (μτφ.) κάθε ψυχικό τραύμα και ιδ. ο ερωτικός καημός: *τού έρωτα οι ~* ΣΥΝ. (λαϊκ.) νταλκάς, σεβντάς, μεράκι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λάβωμα, -ατος* + *-ιά*].

λαβώνω ρ. μετβ. {λάβω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** προκαλώ τραύμα με όπλο ή μαχαίρι: *τον λάβωσαν τα βόλια τού εχθρού* ΣΥΝ. τραυματίζω, πληγώνω **2.** (μτφ.) προκαλώ συναισθηματική ταραχή, συνήθ. απογοήτευση ή ερωτικό καημό: *με λάβωσε η ματιά της* ΣΥΝ. πληγώνω, ταράζω, αναστατώνω **3.** (η μτχ. **λαβωμένος**, *-η, -ο*) αυτός που έχει πληγωθεί· ο τραυματίας: *«οι ~ με τον επίδεσμο και τα δεκανίκια»* (Οδ. Ελύτης). — **λάβωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λαβή*, επειδή η λαβή με βίαιο τρόπο μπορεί να προκαλέσει σωματική βλάβη].

λαγάνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} είδος άζυμου ψωμιού με σουσάμι στην επιφάνειά του, σχήματος επίπεδου και ελλειψοειδούς, που τρώγεται παραδοσιακά την Καθαρά Δευτέρα: *πατροπαράδοτη ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λάγανον* «λεπτή πίτα» (με αλλαγή γένους) < αρχ. *λαγαίω* «απολύω, αφήνω – χαλαρώνω» < **λάγος* < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. λατ. laxus (> γαλλ. lâche), laxare «χαλαρώνω, αφήνω» (> γαλλ. laisser, ισπ. dejar), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός», αγγλ. slack κ.ά. Ομόρρ. *λαγ-αρός, λάγ-νος, λαγών (-όνα), λήγ-ω* κ.ά.].

λαγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {λαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) (σπάν.-λαϊκ.) καθαρίζω υγρό από ξένα σώματα, το κάνω διαυγές: *~ το νερό / το κρασί* ΣΥΝ. φιλτράρω, ραφινάρω, διυλίζω, λαμπικάρω ♦ **2.** (αμετβ.) (για υγρό) γίνομαι διαυγής, ολοκάθαρος: *λαγάρισε το νερό*. — **λαγάρισμα** (το) [μεσν.].

λαγαρός, -ή, -ό αυτός που είναι απαλλαγμένος από ξένα σώματα: *~ νερό / κρασί / χρυσάφι / ασήμι* ΣΥΝ. καθαρός, διαυγής, διαφανής, λαμπίκος, αμιγής, ατόφυος ΑΝΤ. θολός, αφιλτράριστος. — **λαγαρότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαγαίω* «απολύω, αφήνω – χαλαρώνω» < **λάγος* < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. σανσκρ. ślakṣṇá- «ολισθηρός, ισχνός», λατ. laxus «χαλαρός» (> γαλλ. lâche), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός - αριστερός», γερμ. link «αριστερός» κ.ά. Ομόρ. *λάγ-ανον* (> *λαγάνα*), *λάγ-νος, λαγ-ών (-όνα), λήγ-ω* κ.ά.].

λαγγεύω ρ. αμετβ. {λάγγ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} (κυρ. στη μτχ. **λαγγεμένος**, *-η, -ο*) νιώθω και εκδηλώνω ερωτισμό, λιγώνομαι από πόθο: *λαγγεμένη ματιά / Ανατολή* ΣΥΝ. λιγώνομαι, ποθώ. — **λάγγεμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαγγάζω* «ενδίδω, υποχωρώ» < *sl̥(n)g-, συνεσταλμ. βαθμ. (με έρρινο ένθημα -n-) τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. λατ. langueo «ατονώ, χαλαρώνω» (> γαλλ. languir), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός» κ.ά. Ομόρρ. *λαγ-αρός, λάγ-νος, λαγ-ών (-όνα), λήγ-ω* κ.ά.].

λαγήνι κ. **λαήνι** [μεσν.] (το) {λαγην-ιού | -ιών} μικρό, πήλινο, γυάλινο ή μετάλλινο δοχείο με στενό στόμιο και δύο χερούλια, που χρησιμοποιείται συνήθ. για τη μεταφορά, αποθήκευση και διατήρηση υγρών, κυρ. νερού: *σπασμένο / γεμάτο ~* ΣΥΝ. σταμνί, (επίσ.) υδρία. — (μεγεθ.) **λαγήνα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαγύνιον*, υποκ. τού αρχ. *λάγυνος* / μτγν. *λάγηνος*, αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με χεττ. lahanni «φιάλη», το οποίο είναι δάνειο από την ακκαδική].

λαγιαρνί (το) {λαγιαρν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) αρνί με μαύρο τρίχωμα.
[ΕΤΥΜ. < *λάγιος* (βλ.λ.) + *αρνί*].

λάγιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) (για πρόβατα) αυτός που έχει σκούρο τρίχωμα· (κατ' επέκτ.-σπάν.) μελαμψός, σκούρος: *~ πρόβατο / πρόσωπο* ΣΥΝ. μαύρος ΑΝΤ. άσπρος, λευκός.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < αλβ. laj «ψαρός». Έχει προταθεί η σύνδεση με αρωμ. laiŭ].

Λαγκαδάς (ο) πόλη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Θεσσαλονίκης.
[ΕΤΥΜ. < *λαγκάδι*].

λαγκάδι (το) {λαγκαδ-ιού | -ιών} κοιλάδα, φαράγγι ιδ. δασώδες, ανάμεσα σε βουνά ή λόφους ή σε απότομο έδαφος: *βαθύ / απότομο / ξερό ~* || *«λάμπει ο ήλιος στα βουνά, λάμπει και στα ~»* (δημοτ. τραγ.). Επίσης **λαγκάδα** [μεσν.] κ. **λαγκαδιά** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. υποκ. τού *λαγκάς, -άδος* «κοιλάδα» < *λάγκος* < αρχ. *λάκκος*. Κατ' άλλη άποψη, < **λακκάδιον*, υποκ. τού αρχ. *λάκκος*, ενώ έχει προταθεί και η αναγωγή τής λ. σε αρχ. σλαβ. lang «χαράδρα». Δεν ευσταθεί η εκδοχή περί συμφυρμού των λ. *λάκκος* και *ἄγκος* «χαράδρα», καθώς και η αναγωγή σε **λογγάδιον*, υποκ. τού *λόγγος*].

λαγνεία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η διαρκής και έντονη επιθυμία για ερωτική συνεύρεση, η έντονη έκφραση ερωτισμού: *τον κοίταξε με μάτια γεμάτα ~* ΣΥΝ. φιληδονία, ηδυπάθεια.

λάγνος, -α, -ο **1.** αυτός που τον διακρίνει η διαρκής διάθεση για σεξουαλική επαφή ΣΥΝ. ερωτιάρης, ηδυπαθής, έκλυτος ΑΝΤ. σεμνός, εγκρατής **2.** αυτός που προκαλεί ερωτικό πόθο, που εκφράζει ερωτισμό: *~ κορμί / βλέμμα* ΣΥΝ. φιλήδονος, προκλητικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», για το οποίο βλ. λ. *λαγαρός*. Η ετυμολογία δείχνει ότι η αρχική σημ. τής λ. *λάγνος* θα ήταν «αυτός που εγκαταλείπεται εξ ολοκλήρου στις ηδονές, ο έκλυτος»].

λαγοκοιμάμαι ρ. αμετβ. αποθ. {λαγοκοιμήθηκα} κοιμάμαι πολύ ελαφρά (με αποτέλεσμα να ξυπνάω με το παραμικρό) ΣΥΝ. μισοκοιμάμαι, κοιμάμαι με το ένα μάτι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λαγόνα (η) (συνήθ. στον πληθ.) ΙΑΤΡ. καθένα από τα πλάγια μέρη τής λεκάνης. Επίσης **λαγόνι** (το). — **λαγόνιος**, -α, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαγών, -όνος* (ή / ο) < **λάγος* < *slәg-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. αρχ. γερμ. slinc, αρχ. αγγλ. slæc, αρχ. ιρλ. lacc κ.ά. Ομόρρ. *λάγ-ανον* (> *λαγάνα*), *λαγ-αρός, λάγ-νος, λήγ-ω* κ.ά.].

λαγοπόδαρο (το) **1.** το πόδι τού λαγού **2.** το κομμένο άκρο τού ποδιού σκοτωμένου λαγού, το οποίο θεωρείται ότι φέρνει τύχη και χρησιμοποιείται ως φυλαχτό.

λαγοπόδαρος, -η, -ο (μτφ.) αυτός που είναι γρήγορος στα πόδια ΣΥΝ. γοργοκίνητος, γοργοπόδαρος ΑΝΤ. αργοκίνητος, αργός.

λαγοπροβιά (η) η προβιά, το τομάρι τού λαγού ΣΥΝ. λαγοτόμαρο.

λαγός (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και για το θηλ. ζώο) **1.** τετράποδο θηλαστικό μικρού μεγέθους με μεγάλα όρθια αφτιά, που ζει στην εξοχή και το κυνηγούν για το νόστιμο κρέας του, γνωστό για την ταχύτητά του και συνώνυμο τής δειλίας· ΦΡ. (α) ***γίνομαι λαγός*** εξαφανίζομαι τρέχοντας πολύ γρήγορα, σαν λαγός ΣΥΝ. γίνομαι Λούης ΑΝΤ. περπατάω σαν χελώνα (β) ***άλλα τα μάτια τού λαγού κι άλλα τής κουκουβάγιας*** βλ. λ. *άλλος* (γ) ***τάζω (σε κάποιον) λαγούς με πετραχήλια*** βλ. λ. *πετραχήλι* (δ) ***βγάζω λαγό*** ανακαλύπτω κάτι πολύ σημαντικό (για μια έρευνα, υπόθεση κ.λπ.): *ο ρεπόρτερ έβγαλε λαγό στην υπόθεση τής δολοφονίας τού υπουργού* ΣΥΝ. πιάνω λαβράκι (ε) (παροιμ.) ***λαγός τη φτέρη έσειε κακό τής κεφαλής του / τού κεφαλιού του*** για πρόσωπο τού οποίου η απροσεξία ή η επιπολαιότητα αποβαίνει εις βάρος του **2.** φαγητό με το κρέας τού παραπάνω ζώου: *~ στυφάδο* **3.** ΑΘΛ. (αργκό) ο αθλητής που στους αγώνες δρόμου, κυρ. μεγάλων αποστάσεων, φεύγει μπροστά και προπορεύεται, δίνοντας τον ρυθμό στην κούρσα, αλλά δεν τερματίζει στις πρώτες θέσεις. — (υποκ.) **λαγουδάκι** (το), **λαγουδίνα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαγώς / λαγῶς* < *λαγωός*, πιθ. < **λαγ(ο)-ωſ[υσ]ός* «αυτός που έχει μαλακά / χαλαρά αφτιά» < **λάγος* «χαλαρός» (βλ. λ. *λαγαρός*) + *οὖς* «αφτί», οπότε πρόκειται για περιγραφικό σύνθετο, που ομοιάζει σημασιολογικά με τα οσετ. tärqūs «λαγός» (κατά γράμμα «μακριά αφτιά»), περσ. xargōš «αφτιά γαϊδάρου», βερβερ. butmerzgīn «ζώο με μακριά αφτιά»].

λαγοτόμαρο (το) το τομάρι τού λαγού ΣΥΝ. λαγοπροβιά.

λαγουδέρα (η) (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. το μακρόστενο (σιδερένιο ή ξύλινο) στέλεχος, με το οποίο κινεί κανείς το πηδάλιο βάρκας, γενικότ. μικρού σκάφους: *ξύλινη / βαριά ~* ΣΥΝ. δοιάκι.
[ΕΤΥΜ. Ονομάστηκε έτσι επειδή αρχικώς έμοιαζε με το ραβδί που χρησιμοποιούσαν στο κυνήγι των λαγών].

λαγούμι (το) {λαγουμ-ιού | -ιών} κάθε υπόγειο όρυγμα, συχνά για την αποχέτευση, τη λειτουργία ορυχείου ή την τοποθέτηση εκρηκτικών: *τα ποντίκια σκάβουν λαγούμια* || *οι πολιορκημένοι βγήκαν έξω από την πόλη μέσα από τα ~* ΣΥΝ. υπόνομος, οχετός.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lağım].

λαγουμ(ι)τζής (ο) {λαγουμ(ι)τζήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που ανοίγει υπόγειες στοές ή τοποθετεί εκρηκτικά μέσα σε αυτές.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lağımcı].

λαγούτο (το) → λαούτο

λαγύνι (το) → λαγήνι

λαγωνικό (το) **1.** σκύλος ειδικά εκπαιδευμένος για να κυνηγά θηράματα: *έξυπνο / εκπαιδευμένο / γρήγορο ~* ΣΥΝ. ζαγάρι, κυνηγόσκυλο **2.** (μτφ.) αστυνομικός που διακρίνεται για την ικανότητά του να εξιχνιάζει εγκλήματα και να εντοπίζει εγκληματίες ή δημοσιογράφος που ανακαλύπτει κάποια σημαντική είδηση: *τα ~ τής Ασφάλειας βρήκαν την άκρη τού μυστηριώδους φόνου* ΣΥΝ. τζιμάνι, άσος, σαΐνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λακωνικός (κύων)*, με παρετυμολογική επίδρ. τής λ. *λαγός*].

λαγώφθαλμος (ο) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. πάθηση τού οφθαλμού, κατά την οποία τα βλέφαρα δεν κλείνουν (δηλ. είναι μισάνοιχτα) κατά τον ύπνο **2.** αυτός που πάσχει από λαγώφθαλμο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. lagophthalmie < lagophthalme < μτγν. *λαγώφθαλμος* < αρχ. *λαγώς* + *ὀφθαλμός* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει)].

λαγώχειλος (ο) [μτγν.] **1.** ΙΑΤΡ. δυσπλασία τού άνω χείλους, που χαρακτηρίζεται από κάθετη, έκκεντρη σχισμή που ξεκινάει από τη μύτη και φτάνει στο άνω χείλος **2.** αυτός που πάσχει από την παραπάνω δυσπλασία.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαγώχειλος* < αρχ. *λαγω-ός* (> *λαγός*) + *χεῖλος*].

λαδάδικο (το) (λαϊκ.-παλαιότ.) το εργοστάσιο παραγωγής λαδιού ή το κατάστημα όπου πωλείται λάδι ΣΥΝ. (επίσ.) ελαιοπωλείο.

λαδάς (ο) {λαδάδες} (λαϊκ.) **1.** ο έμπορος (ή και ο παραγωγός) λαδιού ΣΥΝ. λαδέμπορος **2.** ΝΑΥΤ. αυτός που φροντίζει για τα λάδια στις μηχανές ΣΥΝ. θερμολαδάς.

λαδέμπορος (ο) {λαδεμπόρ-ου | -ων, -ους} πρόσωπο που εμπορεύεται λάδι ΣΥΝ. ελαιοπώλης, (λαϊκ.) λαδάς. Επίσης (λαϊκ.) **λαδέμπορας**.

λαδερό (το) **1.** το δοχείο που χρησιμοποιείται για τη φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού και το σερβίρισμά του: *γυάλινο / παραδοσιακό ~* ΣΥΝ. λαδικό, ροΐ **2.** μικρό δοχείο με λιπαντική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λίπανση των μηχανών ΣΥΝ. λαδωτήρι, λιπαντήρας ● **3.** καθένα από τα λαδερά φαγητά (βλ. λ. *λαδερός*).

λαδερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που είναι πλούσιος σε λάδι ΣΥΝ. ελαιώδης **2.** (στη μαγειρική) αυτός που έχει παρασκευαστεί μόνο με ελαιόλαδο, χωρίς άλλα λιπαρά ή βούτυρο· (συνεκδ.) ο νηστήσιμος: *τα ~ φαγητά* (φασολάκια, μπάμιες, αρακάς κ.λπ.) *χαρακτηρίζουν τη μεσογειακή κουζίνα*.

λαδής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει μουντό πράσινο χρώμα, σαν αυτό τού λαδιού: *~ ύφασμα* ΣΥΝ. χακί **2. λαδί** (το) το ίδιο το μουντό πράσινο χρώμα τού λαδιού.

λάδι (το) {λαδ-ιού | -ιών} **1.** το εδώδιμο, παχύρρευστο υγρό που παράγεται από τη σύνθλιψη και την κατεργασία των καρπών τής ελιάς:

ταγγισμένο / *παρθένο* (από την πρώτη έκθλιψη τού ελαιοκάρπου, το οποίο πληροί καθορισμένα κριτήρια· θεωρείται εκλεκτή τροφή) / *ραφιναρισμένο* (ή *εξευγενισμένο*· από την επεξεργασία κατώτερης ποιότητας ελαιοκάρπων, ώστε να πλησιάζει την ποιότητα τού καθαρού λαδιού) / *αγνό* / *εδώδιμο* (μείγμα εξευγενισμένου και παρθένου λαδιού) / *θρεπτικό* / *νοθευμένο* ~ ΣΥΝ. ελαιόλαδο, έλαιο· ΦΡ. (α) ***βγάζω το λάδι (κάποιου)*** υποβάλλω (κάποιον) σε ταλαιπωρία: *μου 'βγαλε το λάδι όλη μέρα, τραβώντας με απ' το ένα μαγαζί στο άλλο* ΣΥΝ. ταλαιπωρώ, καταπονώ, βασανίζω, ξεθεώνω ΑΝΤ. ξεκουράζω (β) ***μου βγαίνει το λάδι*** υφίσταμαι ταλαιπωρίες: *μου βγήκε το λάδι από την πολλή δουλειά* ΣΥΝ. ταλαιπωρούμαι (γ) (λαϊκ.) ***βγαίνω λάδι*** καταφέρνω να αθωωθώ, να αποφύγω την καταδίκη ή γενικότ. να μη θεωρηθώ υπεύθυνος (για κάτι): *οι κατηγορίες ήταν σοβαρές, αλλά τελικά βγήκε λάδι* || *δεν φτάνει που κάνει ένα σωρό παρανομίες, βγαίνει κι από πάνω λάδι όποτε προκύψει θέμα* ΣΥΝ. απαλλάσσομαι, αθωώνομαι (δ) ***βάζω λάδι (σε κάποιον)*** (i) αλείφω (κάποιον) με αντηλιακό (ii) γίνομαι νονός, βαφτίζω: *λένε ότι παίρνεις τις συνήθειες αυτού που σου βάζει το λάδι* ΣΥΝ. λαδώνω (ε) (μτφ.) ***ρίχνω λάδι στη φωτιά*** προκαλώ την αναζωπύρωση τής έντασης, ιδ. στις σχέσεις ανθρώπων, οξύνω τα πνεύματα: *με τα λόγια που είπε, έριξε λάδι στη φωτιά κι άναψε ο καβγάς* || *είναι που είναι εκνευρισμένος, μη ρίχνεις λάδι στη φωτιά, λέγοντάς του κι άλλα* ΣΥΝ. ερεθίζω ΑΝΤ. ηρεμώ, καταπραΰνω (στ) ***βγάζω από την πέτρα λάδι*** δεν αφήνω ευκαιρία ανεκμετάλλευτη (ζ) ***φάε λάδι κι έλα βράδυ*** για τις αφροδισιακές ιδιότητες που αποδίδονται στο ελαιόλαδο (η) ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, κι έξι το λαδόξιδο*** βλ. λ. *τρεις* **2.** (α) (ειδικότ.) ρευστό στους 20°C προϊόν που αποτελείται από γλυκερίδια διαφόρων λιπαρών οξέων φυτικής ή ζωικής προέλευσης και μπορεί να περιέχει σε μικρές ποσότητες φωσφατίδια, ασαπωνοποίητα συστατικά και ελεύθερα λιπαρά οξέα (β) κάθε υλικό με ελαιώδη υφή, το οποίο μπορεί να έχει φυτική, ζωική, ορυκτή ή χημική προέλευση και ποικίλες χρήσεις (λ.χ. ως λιπαντικό, αντηλιακό κ.ά.): *βιομηχανικό* / *ορυκτό* / *υδρογονωμένο* ~ || ~ *μαυρίσματος* / *για τη μηχανή τού αυτοκινήτου* || *ο δρόμος είχε λάδια και το μηχανάκι ανατράπηκε* ΣΥΝ. έλαιο • **3.** (α) η τεχνική τής ελαιογραφίας, σύμφωνα με την οποία ο πίνακας ζωγραφίζεται με χρώματα διαλυμένα στο λάδι: *εκθέτει πίνακες σε ~ και ακουαρέλες* ΣΥΝ. ελαιογραφία, λαδομπογιά ΑΝΤ. υδρογραφία, ακουαρέλα (β) (συνεκδ.) ο ίδιος ο πίνακας που έχει ζωγραφιστεί με την παραπάνω τεχνική: εκθέτει *λάδια* και *παστέλ* • **4.** (ως επίθ. για τη θάλασσα) γαλήνιος, ακύμαντος: *μετά την καταιγίδα η θάλασσα ήταν ~*. — (υποκ.) **λαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ἐλάδιον*, υποκ. τού αρχ. *ἔλαιον* (βλ.λ.). Η φρ. *ρίχνω λάδι στη φωτιά* αποδίδει τη γαλλ. jeter de l'huile sur le feu].

λαδιά (η) **1.** λεκές από λάδι: *ένα πουκάμισο γεμάτο λαδιές* ΣΥΝ. κηλίδα **2.** (καθημ.) πράξη που δεν είναι σύμφωνη με τους ηθικούς κανόνες ή/και με τον νόμο: *την έχει κάνει τη ~ του, γι' αυτό έχει τέτοιο ένοχο ύφος* ΣΥΝ. ατασθαλία, κομπίνα, απατεωνιά.

λαδικό (το) **1.** μικρό δοχείο για επιτραπέζια χρήση και φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού: *γυάλινο* / *παραδοσιακό* / *πήλινο* / *γεμάτο* / *τενεκεδένιο* ~ ΣΥΝ. λαδερό, ροΐ **2.** μικρό δοχείο με λάδι για λίπανση μηχανημάτων, λαδωτήρι.

λαδίλα (η) {χωρ. πληθ.} η χαρακτηριστική γεύση και μυρωδιά τού ελαιολάδου: *έντονη* / *ενοχλητική* ~.

λαδόκολλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χαρτί χαμηλής ποιότητας, που δεν απορροφά νερό ή υγρασία και χρησιμοποιείται ως περιτύλιγμα, καθώς και στη μαγειρική και τη ζαχαροπλαστική: *αντί για τραπεζομάντηλα έστρωναν τα τραπέζια με λαδόκολλες* || *τύλιξε το κρέας στη ~ και το έβαλε στον φούρνο* ΣΥΝ. λαδόχαρτο.

λαδολέμονο (το) {χωρ. πληθ.} σάλτσα από λάδι και λεμόνι, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική για να νοστιμίζει τα κρεατικά και τα ψάρια: *ψάρι ~*.

λαδομπογιά (η) (καθημ.) το ελαιόχρωμα (βλ.λ.): *ζωγραφική με λαδομπογιές* || *οι τοίχοι τής κουζίνας βάφτηκαν με ~* ΣΥΝ. ελαιόχρωμα, λάδι ΑΝΤ. υδρόχρωμα, νερομπογιά, πλαστικό. — **λαδομπογιατίζω** ρ.

λαδόξιδο (το) [μεσν.] **1.** σάλτσα από λάδι και ξίδι, που χρησιμεύει για να νοστιμίζει κυρ. σαλάτες: *αφού ανακατέψετε όλα τα υλικά, προσθέτετε ~ για τη γεύση*· ΦΡ. ***τρεις το λάδι, τρεις το ξίδι, κι έξι το λαδόξιδο*** βλ. λ. *τρεις* • **2.** σύνολο σκευών που προορίζονται για επιτραπέζια χρήση και φύλαξη μικρής ποσότητας λαδιού και ξιδιού: *φέρε το ~ και το αλατοπίπερο στο τραπέζι.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

λαδόπανο (το) το ύφασμα με το οποίο τυλίγουν και σκουπίζουν τα μωρά, αμέσως μόλις τα βαφτίσουν: *μαλακό* / *άσπρο* / *μάλλινο* ~.

λαδοπαστέλ (το) {άκλ.} χρώμα ζωγραφικής τριμμένο μέσα σε μαστίχα και ανακατεμένο με νέφτι, σπαρματσέτο και λάδι παπαρούνας, σκληρότερο από τα κοινά παστέλ, που χρησιμοποιείται σε σκληρό χαρτί, χαρτόνι ή μουσαμά, κυρ. στα προσχέδια για ελαιογραφίες ή έργα με ακρυλικά.

λαδορίγανη (η) {χωρ. πληθ.} μείγμα λαδιού με ρίγανη ως καρύκευμα σε κρεατικά ή ψάρια.

λαδοτύρι (το) {λαδοτυρ-ιού | -ιών} ημίσκληρο λιπαρό τυρί, που παράγεται κυρ. στα νησιά.

λαδόχαρτο (το) χαμηλής ποιότητας χαρτί, σκληρό και αδιάβροχο, η λαδόκολλα: *τύλιξε το κρέας σε ~*.

λαδόψωμο (το) ψωμί αλειμμένο με λάδι: *μόλις έβγαινε το πρώτο λάδι τής χρονιάς, τα παιδιά χόρταιναν ~!*

λάδωμα (το) {λαδώμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. η επάλειψη τού νεοφώτιστου με αγιασμένο λάδι κατά τη βάπτιση από τον ανάδοχο **2.** η επάλειψη με λάδι ή λιπαντικό υλικό των τμημάτων ή των εξαρτημάτων μηχανής ή αντικειμένου: *το ~ τής κλειδαριάς* **3.** το λέκιασμα από λάδι: *το ~ τής ποδιάς* **4.** (μτφ.) η παράνομη ή ύποπτη προσφορά χρημάτων σε αρμόδιο, ώστε να μεροληπτήσει υπέρ αυτού που κάνει την προσφορά: *όπου δεν τα καταφέρνει με τον σταυρό, προχωρεί με το ~* ΣΥΝ. εξαγορά, δωροδοκία. — (υποκ.) **λαδωματάκι** (το).

Λάδωνας (ο) παραπόταμος τού Αλφειού τής Πελοποννήσου, που πηγάζει από τα Αροάνια. Επίσης **Λάδων** {Λάδων-ος, -α}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λάδων, -ωνος*, πελασγ. αρχής, αγν. ετύμου].

λαδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λάδω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** αλείφω με λάδι: *λαδώνετε καλά τα φύλλα, προτού τοποθετήσετε τη γέμιση*· ΦΡ. (α) (εκφραστ.) ***λαδώνω τ' άντερό μου*** τρώω: *πάμε στην ταβέρνα να λαδώσουμε τ' άντερό μας* (β) (μτφ.) ***λαδωμένος ποντικός*** ως χαρακτηρισμός για άνθρωπο με άλουστα και λαδωμένα μαλλιά **2.** προκαλώ λεκέ από λάδι: *λάδωσε το καλό του κουστούμι* ΣΥΝ. λεκιάζω **3.** ΕΚΚΛΗΣ. (λαϊκ.) αλείφω με αγιασμένο λάδι αυτόν που βαπτίζεται: *ο νονός λαδώνει τον νεοφώτιστο* **4.** (συνεκδ.) βαπτίζω, γίνομαι ανάδοχος: *πήρε τις παραξενιές αυτού που τον λάδωσε* ΣΥΝ. βάζω λάδι, βαπτίζω **5.** βάζω λιπαντική ουσία σε εξάρτημα μηχανής ή επιφάνεια για προστασία από τριβές: *~ την κλειδαριά* || *~ τους μεντεσέδες για να μην τρίζει η πόρτα* ΣΥΝ. λιπαίνω, γρασσώνω **6.** (μτφ.) προσφέρω παρανόμως χρήματα ή δώρα σε αρμόδιο, ώστε να επηρεάσω τη γνώμη του και να μεροληπτήσει υπέρ μου: *μέλη τής επιτροπής λαδώθηκαν κι έτσι κέρδισε τον διαγωνισμό η εταιρεία με τα χαμηλότερης ποιότητας προϊόντα* ΣΥΝ. εξαγοράζω, δωροδοκώ ♦ **7.** (αμετβ.) εκκρίνω λιπαρή ουσία: *ορισμένοι τύποι μαλλιών λαδώνουν εύκολα.*

λαδωτήρι (το) {λαδωτηρ-ιού | -ιών} μικρό δοχείο όπου τοποθετείται λιπαντική ουσία.

Λαέρτης (ο) **1.** ΜΥΘΟΛ. ο πατέρας τού Οδυσσέα **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ΛαϜο-έρ-της* < *λαός* (βλ.λ.) + θ. *-ερ-* τού ρ. *ἐρ-έθω* (βλ. λ. *ερεθίζω*), οπότε το όν. θα σήμαινε «αυτόν που ερεθίζει τον λαό (προς μάχη)»].

λαζάνι (το) {λαζανιών} **1.** ζυμαρικό σε μορφή πλατιάς μακρόστενης επίπεδης λωρίδας **2.** ***λαζάνια*** (τα) φαγητό που παρασκευάζεται με τα παραπάνω ζυμαρικά και την προσθήκη τυριών, κρέμας γάλακτος κ.ά.: *λαζάνια με σπανάκι* / *στον φούρνο* / *με αβγά*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < ιταλ. lasagna < δημώδ. λατ. lasania < λατ. lasanum «αγγείο» < αρχ. *λάσανον* «δοχείο, τρίποδας», αγν. ετύμου].

λαζαρέτο (το) (παλαιότ.) το λοιμοκαθαρτήριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lazzareto < Nazareto (κατά παρετυμολ. προς το παλαιότ. lazzaro «επαίτης»), από το λοιμοκαθαρτήριο Santa Maria di Nazaret].

λαζαρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) είδος παλιού εμπροσθογεμούς τουφεκιού.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lazarina, από το όν. τού κατασκευαστή].

Λάζαρος (ο) {-ου κ. -άρου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον αδελφό τής Μαρίας και τής Μάρθας, τον οποίο ανέστησε ο Χριστός *(η ανάσταση τού Λαζάρου)* **2.** ως προσφώνηση προσώπου που σώθηκε ανέλπιστα από τον θάνατο ή προσώπου εξαιρετικά καχεκτικού· ΦΡ. ***αναστήθηκε σαν τον Λάζαρο*** για πρόσωπο που σώθηκε από βέβαιο θάνατο μετά από επικίνδυνη ασθένεια και μακρά ταλαιπωρία **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν., εξελληνισμένος τ. τού ονόματος *Ἐλεάζαρ* < εβρ. El'āzar «ο Θεός έχει βοηθήσει»].

Λαζός (ο) καθένας από τους αποίκους τής Λαζικής, περιοχής τού Α. Εύξεινου Πόντου, που εκχριστιανίστηκαν επί Ιουστινιανού και εξισλαμίστηκαν από τους Οθωμανούς τον 15ο αι. — **Λαζόπουλο** (το).
[ΕΤΥΜ. Η περιοχή τής *Λαζικής* (τουρκ. Lazistan) οφείλει το όνομά της στην καυκασιανή γλώσσα Λαζ (χωρίς σύστημα γραφής), αγν. ετύμου].

λάζος (ο) μαχαίρι με πτυσσόμενη λάμα, που φυλάσσεται μέσα στη λαβή: *τραβάω τον λάζο* ΣΥΝ. σουγιάς. Επίσης **λάζο** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, πιθ. < κύρ. όν. *Λάζος* < *Λάζαρος*, επειδή τέτοιο μαχαίρι θεωρείται ότι έφεραν κατά τις Σταυροφορίες οι μοναχοί τού Αγίου Λαζάρου].

λαζούρα (η) είδος παχύρρευστου βερνικιού.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *λαζουρίτης*].

λαζούρι (το) {λαζουρ-ιού | -ιών} **1.** λαζουρίτης (βλ.λ.) **2.** (συνεκδ.) το κυανό χρώμα **3.** νήμα βαμμένο με ανεξίτηλο κυανό χρώμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *λαζουρίτης*].

λαζουρίτης (ο) [1889] {λαζουριτών} ΟΡΥΚΤ. ημιπολύτιμος λίθος γαλάζιου χρώματος, που μοιάζει με ζαφείρι.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lazurite < μεσν. λατ. lazur < αραβ. lāzaward «ο λίθος lapis lazuli»].

λάθε βιώσας (Επίκουρος, απ. 551) να περνάς τη ζωή σου απαρατήρητος, να μην επιδιώκεις την προβολή.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάθε* (προστ. αορ. β' τού *λανθάνω*) + *βιώσας* (μτχ. αορ. τού *βιῶ, -όω*)].

λαθεύω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λάθε-ψα, -μένος} (λαϊκ.) πέφτω έξω στους υπολογισμούς μου, κάνω λάθος: *λάθεψα στις εκτιμήσεις μου* || *λαθεμένη επιλογή* ΣΥΝ. αστοχώ, σφάλλω ΑΝΤ. πετυχαίνω. — **λάθεμα** (το).

λάθος (το) {λάθ-ους | -η, -ών} **1.** οτιδήποτε αποκλίνει από τον κανόνα, κάτι που δεν λέγεται ή δεν γίνεται με τον σωστό τρόπο: *ορθογραφικό* / *τυπογραφικό* / *συντακτικό* / *φραστικό* / *ηθικό* / *επιπόλαιο* / *μοιραίο* / *βασικό* / *γλωσσικό* / *επικίνδυνο* ~ || *κάνεις ~, αν νομίζεις ότι δεν θα επιμείνω!* || *κανένα ~ δεν αναγνωρίζεται μετά την απομάκρυνση από το ταμείο* || *τα ~ πληρώνονται!* || *συγχωρώ τα ~ κάποιου* || *τα ~ είναι ανθρώπινα!* || *μαθαίνω από τα ~ μου* || *διορθώνω τα ~ ενός κειμένου* ΣΥΝ. σφάλμα ΑΝΤ. σωστό· ΦΡ. ***λάθη επί λαθών*** το ένα λάθος μετά το άλλο· για αλλεπάλληλα λάθη **2.** ατυχής επιλογή, πράξη, εκτίμηση (κατάστασης): *ήταν ~ μου να τους εμπιστευθώ* || *όλες μου οι ενέργειες ήταν ένα ~!* || *το ~ στην υπόθεση αυτή ήταν η επιλογή ανώριμων προσώπων για μια τόσο σοβαρή εργασία* • **3.** ό,τι απέχει από την πραγματικότητα ή την αλήθεια: *βρείτε το σωστό και το ~* || *~! Η σω-*

στη απάντηση είναι άλλη ΣΥΝ. ανακρίβεια ΑΝΤ. σωστό, αλήθεια· ΦΡ. **αν δεν κάνω λάθος** αν δεν απατώμαι: *είστε ο δρ Λίβινγκστον, ~* || *~. σας έχω ξαναδεί* **4.** ΜΑΘ. η απόκλιση ανάμεσα στην πραγματική τιμή που είναι προϊόν μιας πράξης και αυτής την οποία βρίσκει (κανείς): *το αποτέλεσμα τής διαίρεσης είναι ~* || *υπάρχει ~ στην αφαίρεση* || *μαθηματικό / στατιστικό ~* ΑΝΤ. σωστό **5.** (καταχρ. ως επίρρ. κ. άκλ. επίθ.) λανθασμένος, εσφαλμένος: *~ αριθμός / κίνηση / πίστη / σύνταξη / απάντηση / πράξη / αποτέλεσμα / δρόμος / στάση ζωής* ΑΝΤ. σωστός· ΦΡ. **κατά λάθος** χωρίς να υπάρχει πρόθεση: *έπεσε πάνω του ~* ΣΥΝ. εκ λάθους ΑΝΤ. επίτηδες. — (υποκ.) **λαθάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν., αρχική σημ. «λήθη». < αρχ. *λανθάνω* (υποχωρητ.). βλ.λ. Η σημ. «σφάλμα» είναι μεσν. Η χρήση τής λ. ως επιθέτου και επιρρήματος είναι μεταφορά αγγλ. συντακτικού σχήματος, που οφείλεται στην αντίθεση των λ. *σωστός – λάθος* (λ.χ. you dialled the correct / wrong number «καλέσατε τον σωστό / λανθασμένο αριθμό»), όπου η λ. *λάθος* θεωρήθηκε επίθ. κατ' αντιστοιχία προς το *σωστός*].

> **λάθος: *συνώνυμα.*** Η παρέκκλιση από το ορθό σε όλα τα επίπεδα (πρακτικό, θεωρητικό, ηθικό, κοινωνικό κ.λπ.) συνιστά ό,τι ονομάζουμε **λάθος**. *Λάθος, λήθη, αληθής* είναι ομόρριζα τού **λανθάνω** «διαφεύγω την προσοχή». *Λάθος* είναι αυτό που διαφεύγει την προσοχή. **Αληθής** είναι αυτός που δεν μπορεί να διαλάθει την προσοχή, να ξεφύγει, να κρυφτεί· άρα ο πραγματικός, ο αληθινός. **Λήθη** είναι η διαφυγή από την προσοχή, το ξέχασμα, η λησμονιά. Κοντά στην κυριολ. σημ. τής λ. *λάθος* «αυτό που διαφεύγει την προσοχή» είναι και οι λ. **αβλεψία** και **αβλέπτημα** (κυρ. το τυπογραφικό λάθος που έχει ξεφύγει από την προσοχή) από το ρ. *βλέπω*, καθώς και η λ. **απροσεξία** *(προσέχω)*. Μια σειρά άλλων συνωνύμων τής λ. *λάθος* συνδέονται ετυμολογικά με την έννοια τού τόπου: *σφάλλομαι* «γλιστρώ και πέφτω» > **σφάλμα** «το γλίστριμα, το πέσιμο, η παρέκκλιση από την όρθια θέση». **παράπτωμα** (πίπτω). **ατόπημα** (τόπος), **ολίσθημα** «πέσιμο από γλίστρημα». Άλλα συνδέονται με την έννοια τής περιπλάνησης και τής λοξοδρόμησης από τον κανονικό δρόμο: *πλανώμαι* «περιπλανώμαι» > **πλάνη** «περιπλάνηση» · «λάθος» (πβ. λατ. errare «περιπλανώμαι» > error «πλάνη») και **παραδρομή** (στη φράση **εκ παραδρομής**). Η αποτυχία στη σκόπευση (**αστοχώ**) οδηγεί στο **αστόχημα** «λάθος» (πβ. γερμ. fehlen «αστοχώ» > Fehler «αστόχημα, λάθος»). Ολόκληρο το φάσμα των λανθασμένων παρεκκλίσεων, δηλ. των λαθών, θα μπορούσε να παρουσιαστεί σαν ένα λεξιλογικό συνεχές από το **αβλεψία** μέχρι το **γκάφα** «χοντρό λάθος»: *αβλεψία* (και *αβλέπτημα*) – *απροσεξία – παραδρομή – λάθος – σφάλμα – αστόχημα – ατόπημα – ολίσθημα – παρατυπία – πλάνη – παράπτωμα – γκάφα*.
> Ας σημειωθεί, επ' ευκαιρία, η συχνή χρήση τής λ. *λάθος* με επιθετική και επιρρηματική σημασία αντί τού **λανθασμένος / λανθασμένα**: *Αυτή η απάντηση είναι λάθος* (= λανθασμένη) – *Έλυσε την άσκηση λάθος* (= λανθασμένα) – *Έδωσα λάθος τηλέφωνο – Λάθος άνθρωπος σε λάθος θέση*.

λαθούρι (το) {λαθουρ-ιού | -ιών} ποώδες φυτό που καλλιεργείται κυρ. ως κτηνοτροφικό· από τα αποφλοιωμένα και τριμμένα σπέρματά του παρασκευάζεται η φάβα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαθούριον* < *λαθύριον*, υποκ. τού μτγν. *λάθυρος*, αγν. ετύμου. Η ομοιότητα με I.E. λ. που σημαίνουν «φακή» (λατ. lens, αρχ. σλαβ. lęšta, ρωσ. ljača) δεν αποδεικνύει ούτε την I.E. καταγωγή τους ούτε ότι πρόκειται για παράλληλο δανεισμό].

λάθρα επίρρ. (λόγ.) κρυφά, χωρίς να γίνεται κανείς αντιληπτός: *εισέβαλαν ~ στη χώρα* ΑΝΤ. φανερά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάθρᾳ / λάθρα*, επιρρ. χρήση θέματος που απαντά στον αόρ. β' *λαθεῖν* (απρφ.) τού ρ. *λανθάνω* (βλ.λ.)].

λαθραίος, -α, -ο 1. αυτός που γίνεται κρυφά, με σκοπό να μην τον δουν και τον ανακαλύψουν οι άλλοι, συνήθ. εξαιτίας τής παράνομης φύσης του: *~ κυνήγι / ψάρεμα / ανασκαφή / μετανάστευση* ΣΥΝ. κρυφός ΑΝΤ. φανερός **2.** ό,τι προέρχεται από το λαθρεμπόριο: *~ τσιγάρα / ποτά / όπλα* **3. λαθραία** (τα) τα λαθρεμπορεύματα (βλ.λ.): *βρήκαν τα ~ στο αμπάρι τού πλοίου*. — **λαθραί-α / -ως** {αρχ.} επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαθραῖος* < *λάθρα* (βλ.λ.)].

λαθραλιεία (η) {χωρ. πληθ.} η παράνομη αλιεία, που διεξάγεται είτε σε απαγορευμένη περίοδο είτε με απαγορευμένα μέσα είτε για είδος υπό προστασία είτε χωρίς τη σχετική άδεια.

λαθραναγνώστης (ο) {λαθραναγνωστών}, **λαθραναγνώστρια** (η) {λαθραναγνωστριών} πρόσωπο που διαβάζει κρυφά το έντυπο άλλου (λ.χ. τη σελίδα μιας εφημερίδας την ώρα που τη διαβάζει ο κάτοχός της): *οι ενοχλητικοί ~ των εφημερίδων στα λεωφορεία*.

λαθρανασκαφή (η) [1888] ανασκαφή που γίνεται κρυφά (σε αναζήτηση ευρημάτων, τα οποία συνήθως εμπορεύονται αρχαιοκάπηλοι).

λαθρεμπόρευμα (το) [1874] {λαθρεμπορεύμ-ατος | -ατα, -άτων} το εμπόρευμα που διακινείται στο εσωτερικό μιας χώρας ή από και προς τα σύνορά της είτε χωρίς να έχουν καταβληθεί οι νόμιμοι δασμοί είτε χωρίς να επιτρέπεται η διακίνησή του ΣΥΝ. λαθραία (τα).

λαθρεμπόριο (το) [1809] {λαθρεμπορίου | χωρ. πληθ.} το εμπόριο προϊόντων, τα οποία είναι απαγορευμένα ή για τα οποία δεν έχουν καταβληθεί οι νόμιμοι φόροι: *~ όπλων / τσιγάρων / ναρκωτικών* || *διεθνές / παραλιακό / συνοριακό ~* ΣΥΝ. κοντραμπάντο. Επίσης (επίσ.) **λαθρεμπορία** (η) [1826]. — **λαθρέμπορος** [1837] κ. (λαϊκ.) **λαθρέμπορας** (ο), **λαθρεμπορικός, -ή, -ό** [1871].

λαθρεπιβάτης (ο) {λαθρεπιβατών}. **λαθρεπιβάτισσα** (η) {λαθρεπιβατισσών} πρόσωπο που μπαίνει κρυφά σε μεταφορικό μέσο και ταξιδεύει χωρίς να πληρώσει εισιτήριο ή χωρίς να έχει τα σχετικά νόμιμα έγγραφα.

λαθρόβιος, -α, -ο [1863] **1.** αυτός που υπάρχει και ζει χωρίς να τον αντιλαμβάνονται οι άλλοι: *~ ύπαρξη* ΣΥΝ. κρυφός ΑΝΤ. φανερός **2.** (μτφ. για έντυπο) αυτός που έχει μικρή κυκλοφορία και ύποπτους πόρους. — **λαθρόβια / λαθροβίως** επίρρ.

λαθροβίωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} **1.** το να ζει κανείς χωρίς να γίνεται αντιληπτός από τους άλλους ● **2.** ΒΙΟΛ. η φαινομενική απουσία ζωής σε κατώτερους οργανισμούς, που οφείλεται στη μείωση των οργανικών λειτουργιών στο ελάχιστο ως αποτέλεσμα κατάψυξης, αφυδάτωσης ή άλλων αντίξοων συνθηκών.

λαθρογαμία (η) [μτγν.] {λαθρογαμιών} (λόγ.) η μοιχεία. — **λαθρόγαμος** (ο/η).

λαθροθηρία (η) [1871] {χωρ. πληθ.} το κυνήγι θηραμάτων που καθίσταται παράνομο, είτε επειδή συντελείται σε απαγορευμένη περιοχή ή εποχή είτε επειδή ο κυνηγός δεν έχει τη σχετική άδεια είτε επειδή το θήραμα είναι προστατευόμενο είδος: *συνελήφθησαν με την κατηγορία τής ~*. — **λαθροθήρας** (ο/η) [1856], **λαθροθηρώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *λαθροθήρας* < *λαθρο-* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι»].

λαθρομετανάστευση (η) {-ης κ. -εύσεως | -εύσεις, -εύσεων} η έξοδος από μία χώρα μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων πληθυσμού και η εγκατάστασή τους σε άλλη (για οικονομικούς ή πολιτικούς λόγους), με τρόπο λαθραίο, παράνομο, χωρίς να υπάρχουν τα απαραίτητα νόμιμα έγγραφα εισόδου ή εργασίας στη χώρα προορισμού: *ο στρατός περιπολεί στα σύνορα για τον περιορισμό τής ~*. — **λαθρομεταναστευτικός, -ή, -ό, λαθρομεταναστεύω** ρ.

λαθρομετανάστης (ο) {λαθρομεταναστών}. **λαθρομετανάστρια** (η) {λαθρομεταναστριών} πρόσωπο που μετακινείται και εγκαθίσταται σε χώρα άλλη από αυτήν τής καταγωγής του, χωρίς να πληροί τους απαραίτητους όρους ή χωρίς να έχει περάσει από τις νόμιμες διαδικασίες: *νομιμοποίηση των ~* || *στο αμπάρι τού καϊκιού ήταν στοιβαγμένοι δεκαπέντε ~*.

λαθροϋλοτομία (η) {χωρ. πληθ.} η παράνομη, χωρίς άδεια τού δασαρχείου, συστηματική κοπή και εμπορία ξυλείας. Επίσης **λαθροϋλοτόμηση**. — **λαθροϋλοτόμος** (ο/η) [1897].

λαθροχειρία (η) [1871] {λαθροχειριών} η αφαίρεση, η κλοπή πράγματος με τρόπο, ώστε να μη γίνει η ενέργεια αντιληπτή ΣΥΝ. υπεξαίρεση, υποκλοπή, (λαϊκ.) σούφρωμα.
[ΕΤΥΜ. < *λαθρο-* + *-χειρία* < αρχ. *χείρ* «χέρι», απόδ. τού γαλλ. escamotage].

λαθυρισμός (ο) [1891] {χωρ. πληθ.} τροφική δηλητηρίαση που οφείλεται σε κατανάλωση λαθουριού (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lathyrisme].

λάιβ επίθ. {άκλ.} **1.** (κυρ. για μουσική παράσταση) αυτός που γίνεται με αυτοπρόσωπη παρουσία των συντελεστών του μπροστά σε κοινό, σε αντίθεση με αυτόν που έχει μαγνητοσκοπηθεί ή ηχογραφηθεί: *~ μουσική παράσταση* || *~ εμφάνιση ενός γκρουπ* || (κ. ως επίρρ.) *το γκρουπ έπαιξε ~ τα γνωστότερα κομμάτια του* ΣΥΝ. ζωντανός **2.** (για ραδιοφωνική ή τηλεοπτική μετάδοση) αυτός που μεταδίδεται απευθείας, την ίδια στιγμή που γίνεται: *οι τηλεθεατές παρακολούθησαν την απελευθέρωση των ομήρων σε ~ μετάδοση* || (κ. ως επίρρ.) *θα δούμε την απονομή των βραβείων ~* ΣΥΝ. ζωντανός **3.** (για ηχογράφηση ή μαγνητοσκόπηση μουσικής εκδήλωσης) αυτός που περιέχει μια μουσική εκδήλωση, όπως αυτή πραγματοποιήθηκε μπροστά σε κοινό: *ο δίσκος περιέχει τη ~ συναυλία τού τραγουδιστή στον Λυκαβηττό*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. live, από φρ. όπως live transmission «απευθείας μετάδοση», live recording «ζωντανή εγγραφή» (δηλ. όχι σε στούντιο), live programme κ.τ.ό.].

λαίδη (η) ▸ λέδη

λαϊκάντζα (η) ▸ λαϊκούρα

λαϊκισμός (ο) [1887] **1.** η ιδέα σύμφωνα με την οποία οι επιθυμίες και οι πεποιθήσεις των λαϊκών μαζών αποτελούν βάσιμο οδηγό πολιτικής δράσης **2.** πολιτικό κίνημα με βάση συνήθως το αγροτικό τμήμα μιας κοινωνίας, που αποσκοπεί στην ικανοποίηση λαϊκών συναισθημάτων και προσδοκιών **3.** (κακόσ.) ο έπαινος και η κολακεία των αδυναμιών και των ελαττωμάτων τού λαού, καθώς και η υιοθέτηση επιχειρημάτων ή θέσεων που ευχαριστούν τον λαό (και γενικότ. τους πολλούς), χωρίς όμως και να τον ωφελούν, με σκοπό την εξασφάλιση τής εύνοιάς του. — **λαϊκίζω** ρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. populism].

> **λαϊκισμός – λαϊκότητα.** Οι δύο λέξεις αποτελούν τις δύο όψεις τής έννοιας «λαϊκός»: την εύσημη, που είναι η **λαϊκότητα**, δηλ. το γνήσιο λαϊκό στοιχείο με χαρακτηριστικά την απλότητα και τη λιτότητα, και την κακόσημη πλευρά, που είναι ο **λαϊκισμός**, δηλ. το ψεύτικο, φτειαχτό λαϊκό στοιχείο, που μιμείται τη συμπεριφορά τού λαού, για να την εκμεταλλευθεί (πολιτικά, κοινωνικά, καλλιτεχνικά κ.λπ.). Μιλούμε με θετικό πνεύμα για τη *λαϊκότητα* τής σκέψης και τής συμπεριφοράς των απλών ανθρώπων τού λαού, αλλά με αρνητική χροιά για τον *λαϊκισμό* στην πολιτική, στα συνθήματα, στη σκέψη, στη συμπεριφορά ανθρώπων, που, χωρίς να προέρχονται από τον απλό λαό, επιζητούν να τον κολακεύουν, για να αποκομίζουν προσωπικά, πολιτικά ή άλλα οφέλη.

λαϊκιστής (ο), **λαϊκίστρια** (η) {λαϊκιστριών} πρόσωπο (συνήθ. τού δημόσιου βίου) που κολακεύει τον λαό ή υιοθετεί θέσεις και απόψεις ευχάριστες, όχι όμως και ωφέλιμες, για τον λαό, με σκοπό να κερδίσει την εύνοια και την υποστήριξή του: *οι πολιτικοί του αντίπαλοι τον κατηγορούν ως λαϊκιστή*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. populist].

λαϊκιστικός, -ή, -ό κ. **λαϊκίστικος, -η, -ο** αυτός που χαρακτηρίζεται από στοιχεία λαϊκισμού: *~ λόγος / επιχείρημα / πολιτική / ενέργεια*.

☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ίστικος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. populistic].

λαϊκός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λαό ή προέρχεται από αυτόν: ~ *εντολή / ετυμηγορία / κυριαρχία / εξέγερση / αίτημα / παραδόσεις / έθιμα / τέχνη / πολιτισμός / δοξασίες / σοφία / φρόνημα / κίνημα / αποδοχή / δυσαρέσκεια / χοροί / θέατρο / πρόγραμμα·* ΦΡ. ***λαϊκό δικαστήριο*** δικαστήριο που συγκροτείται από μη νομικούς επαγγελματίες δικαστές, κυρ. σε περιόδους πολιτικής εκτροπής και ανατροπής τής έννομης τάξης **2.** αυτός που σχετίζεται με τις εισοδηματικά κατώτερες τάξεις, κατ' αντιδιαστολή προς τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα και την αριστοκρατία: ~ *τάξεις / μάζες* (η εργατική τάξη, οι αγρότες και η συνδεδεμένη μαζί τους διανόηση) / *στρώματα / μέτωπο* (συνασπισμός κομμάτων τής εργατικής τάξης και των μεσαίων τάξεων για την αποτροπή ενδεχόμενης φασιστικής απειλής) || *η ~ βάση τού κόμματος* ΑΝΤ. αριστοκρατικός, αρχοντικός· ΦΡ. (α) ***λαϊκή (αγορά)*** υπαίθρια, κινητή αγορά, όπου πωλούνται σε χαμηλές τιμές οπωρολαχανικά, είδη διατροφής και ένδυσης, καθώς και είδη για το σπίτι: *κάθε Τρίτη η κυκλοφορία στην κεντρική οδό τής πόλης διακόπτεται εξαιτίας τής λαϊκής* (β) ***λαϊκό τραγούδι / λαϊκή μουσική*** (i) (γενικά) το τραγούδι και η μουσική των λαϊκών στρωμάτων (ii) (ειδικότ.) κ. ***λαϊκά*** (τα) γενική ονομασία τού τραγουδιού και τής μουσικής που αναπτύχθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στα μεγάλα αστικά κέντρα τής Ελλάδας έχοντας τις ρίζες του στην παραδοσιακή μουσική και στο ρεμπέτικο, χρησιμοποιώντας όμως συχνότατα ποικίλα μουσικά στοιχεία τόσο από τη Δύση όσο και από την παράδοση τής Ανατολής· αντιδιαστέλλεται προς τη δημοτική μουσική και τραγούδια (μουσική / τραγούδια των αγροτικών πληθυσμών τής υπαίθρου ή των κατοίκων των νησιών) και προς την έντεχνη λαϊκή μουσική και τραγούδια (που έχουν συνθέσει πρόσωπα με μουσική παιδεία πάνω σε λαϊκές φόρμες): *από το ραδιόφωνο ακούγονταν βαριά ~* || *ελαφρό ~ τραγούδι* (με λαϊκά και ευρωπαϊκά μουσικά όργανα σε κλίμακες ευρωπαϊκές και ερωτικό κατά κανόνα περιεχόμενο) (iii) (μουσική / τραγούδι) που εκτελείται με λαϊκά όργανα (και όχι λ.χ. μοντέρνα ή κλασικά) (γ) ***λαϊκό κέντρο*** κέντρο διασκέδασης, όπου παίζουν λαϊκή μουσική και τραγούδια: *«αν θες να νιώσεις καινούργιες συγκινήσεις / να μ' ακολουθήσεις / σε κέντρα λαϊκά»* (λαϊκ. τραγ.) ΑΝΤ. κοσμικό κέντρο (δ) ***λαϊκή απογευματινή*** απογευματινή θεατρική παράσταση με χαμηλότερης συνήθ. τιμής εισιτήριο για τα ευρύτερα λαϊκά στρώματα (ε) ***λαϊκή επιμόρφωση*** θεσμός που αποσκοπεί στην οργανωμένη και διαρκή εκπαίδευση των λαϊκών στρωμάτων, παράλληλα ή ανεξάρτητα από τη σχολική εκπαίδευση, με μέριμνα τού κράτους (στ) ***λαϊκή τέχνη*** (i) η τέχνη που άνθησε στην Ελλάδα από τα τέλη τού 17ου αι. ώς τον 19ο αι., περιλαμβάνοντας όλους τους κλάδους τής χειροτεχνίας και τής διακοσμητικής, με χαρακτηριστικά της τα θέματα από την παράδοση, τις συμβολικές και αγιογραφικές συνθέσεις, την ανωνυμία τού καλλιτέχνη κ.ά. (ii) η τέχνη που βασίζεται στην παραγωγή έργων με τον παραδοσιακό τρόπο: *εργαστήρι ειδών λαϊκής τέχνης* (ζ) ***λαϊκή Δεξιά*** (i) το τμήμα τής Δεξιάς πολιτικής παράταξης που έχει λαϊκιστικό πολιτικό λόγο (ii) το λαϊκό τμήμα των οπαδών τής Δεξιάς παράταξης **3.** αυτός που μιλά και συμπεριφέρεται χωρίς επιτήδευση και που συνήθ. δεν διαθέτει ανώτερη μόρφωση: *ήταν ~ τύπος, αλλά με ξεχωριστή σοφία και χιούμορ* || *τα ήθη των ~ ανθρώπων* || *για να το πούμε στη ~ γλώσσα* **4.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με την εργατική τάξη, το προλεταριάτο: *~ επανάσταση / στρατός* ΣΥΝ. προλεταριακός, εργατικός ΑΝΤ. καπιταλιστικός, αστικός· ΦΡ. (α) ***λαϊκή Δημοκρατία*** καθεστώς που βασίζεται στην ηγεμονία τού Κομουνιστικού Κόμματος και την κρατικοποίηση τής οικονομίας που επιβλήθηκε στην Ανατολική Ευρώπη μετά το 1945 (β) ***λαϊκό μέτωπο*** συμμαχία αριστερών κομμάτων **5.** (μειωτ.) αυτός που είναι μέτριου ή χαμηλού επιπέδου, που απευθύνεται στον πολύ κόσμο: ~ *αναγνώσματα / σίριαλ / ντύσιμο* ΣΥΝ. φτηνός, κοινός, συνηθισμένος ΑΝΤ. εκλεκτός, ξεχωριστός, ποιοτικός ● **6.** αυτός που δεν σχετίζεται με τον κλήρο ή την Εκκλησία (κυρ. ως ουσ.): *αντέδρασαν έντονα κληρικοί και λαϊκοί* ΣΥΝ. κοσμικός ΑΝΤ. εκκλησιαστικός, κληρικός· ΦΡ. ***λαϊκό κράτος*** εκκοσμικευμένο κράτος, όπου ούτε οι νομοθετικοί θεσμοί, ούτε η διοίκηση ή η σχολική εκπαίδευση ανατίθενται σε κληρικούς. — **λαϊκά** επίρρ., **λαϊκότητα** (η) [1889]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος, εξατομικεύω, λαϊκισμός.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαός*. Ορισμένες σύγχρονες σημ. αποδίδουν το γαλλ. populaire].

λαϊκότροπος, -η, -ο αυτός που έχει γίνει με τον τρόπο και το ύφος τού λαϊκού: ~ *τραγούδια.*

λαϊκούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (μειωτ.) άνθρωπος με λαϊκή εμφάνιση και συμπεριφορά. Επίσης **λαϊκάντζα.**
[ΕΤΥΜ. < *λαϊκός* + μεγεθ. επίθημα *-ούρα*].

λαίλαπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) **1.** πολύ ισχυρός άνεμος, θύελλα, που μπορεί να συνοδεύεται από βροχή: *μέσα στη ~ το πλοιάριο έχασε τον προσανατολισμό του* ΣΥΝ. ανεμοστρόβιλος, ανεμόβροχο, καταιγίδα, σίφουνας, τυφώνας ΑΝΤ. γαλήνη, νηνεμία **2.** (μτφ. ως χαρακτηρισμός) για κάθε γεγονός που προκαλεί μεγάλη καταστροφή: *η ~ τού πολέμου σκόρπισε την οικογένεια στα τέσσερα σημεία τού ορίζοντα* || *η πύρινη ~* (η πυρκαγιά) ΣΥΝ. συμφορά, δυστυχία, κακό ΑΝΤ. ευτύχημα, καλό.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαῖλαψ, -απος*, με εκφραστικό αναδιπλασιασμό, αγν. ετύμου].

λαιμά (τα) → λαιμός

λαίμαργος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει ακόρεστη όρεξη για φαγητό: *κοίταζε τα πιάτα με ~ μάτια* ΣΥΝ. αχόρταγος, πειναλέος, (κακόσ.) πεινάλας ΑΝΤ. λιγόφαγος **2.** αυτός που τρώει πολύ γρήγορα και με βουλιμία **3.** (γενικότ.) άπληστος, ανικανοποίητος: *τα ΜΜΕ εμφανίζονται ~ για κακές ειδήσεις* || ~ *για φήμη / χρήμα / εξουσία.* — **λαίμαργα** επίρρ., **λαιμαργία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λαιμό-μαργος* (με απλολογία) < *λαιμός* + *μάργος* «αδηφάγος, άπληστος» (πβ. κ. *γαστρί-μαργος*)].

λαιμαριά (η) (λαϊκ.) λωρίδα δέρματος ή άλλου υλικού, το οποίο περνούν γύρω από τον λαιμό ζώου: *η ~ τού αλόγου / τού μοσχαριού* ΣΥΝ. λουρί.

λαιμητόμος (η) (παλαιότ.) ειδικό όργανο για τον αποκεφαλισμό καταδικασμένων σε θάνατο, που περιελάμβανε υποδοχή για την τοποθέτηση τού λαιμού, πάνω στον οποίο έπεφτε με μεγάλη ταχύτητα από ψηλά η λεπίδα: *η ~ χρησιμοποιήθηκε στη διάρκεια τής Γαλλικής Επανάστασης* ΣΥΝ. γκιλοτίνα, καρμανιόλα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαιμοτόμος / λαιμητόμος* < *λαιμός* + *-τόμος* < *τέμνω*].

λαιμικός, -ή, -ό ▸ λαιμός

λαιμοδέτης (ο) [1871] {λαιμοδετών} (λόγ.) η γραβάτα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ενδυμασία.*
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Halsbinde].

λαιμόκοψη (η) {χωρ. πληθ.} το στρογγυλό άνοιγμα για τον λαιμό σε μπλούζες ή φορέματα, που είναι στενό όσο η βάση τού λαιμού.

λαιμός (ο) {λαιμοί κ. λαιμά (τα)} **1.** το μέρος τού σώματος των ανθρώπων ή των ζώων, που ενώνει τον κορμό (από το ύψος των ώμων και τού στήθους) με το κεφάλι και έχει σχήμα κυλινδρικό και στενό (σε σχέση με το υπόλοιπο σώμα): *το φόρεμά της αναδείκνυε τον όμορφο, άσπρο ~ της* || *πιάστηκε ο ~ μου* (νιώθω πόνο, εσωτερικά και εξωτερικά, στον λαιμό μου, εξαιτίας ρεύματος αέρα ή επειδή έμεινα στην ίδια στάση πολλή ώρα)· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάποιον) στον λαιμό μου*** προκαλώ από αμέλεια ή ανεύθυνη συμπεριφορά μου μικρή ή μεγάλη ζημιά ή βλάβη σε κάποιον: *ο ασυνείδητος οδηγός πήρε τρεις αθώους στον λαιμό του* || *μη σε πάρω στον λαιμό μου, διασταύρωσε και συ την πληροφορία, πριν αποφασίσεις!* ΣΥΝ. καταστρέφω, παρασύρω στον όλεθρο ΑΝΤ. σώζω, προστατεύω (β) (οικ.) ***μου κάθεται στον λαιμό (κάποιος / κάτι)*** αντιπαθώ ιδιαίτερα (κάποιον/ κάτι): *αυτή η τσιριχτή φωνή της μου κάθεται στον λαιμό* ΑΝΤ. συμπαθώ (γ) (μτφ.) ***πιάνω / κρατώ (κάποιον) από τον λαιμό*** ασκώ μεγάλη πίεση σε (κάποιον): *μη με πιάνεις απ' τον λαιμό, ας βρούμε μια συμβιβαστική λύση!* ΣΥΝ. πιέζω, βιάζω (δ) ***βάζω το μαχαίρι στον λαιμό (κάποιου)*** πιέζω φορτικά ή εκβιάζω (κάποιον) ώρα)· *μ' αυτό που μου προτείνεις, μου βάζεις το μαχαίρι στον λαιμό* (ε) ***βγάζω τον λαιμό μου (από τις φωνές)*** φωνάζω πολύ δυνατά για πολλή ώρα: *ο καθηγητής έβγαλε τον λαιμό του, για να κάνει τα παιδιά να ησυχάσουν* ΣΥΝ. ξελαρυγγιάζομαι, (οικ.) γκαρίζω (στ) (οικ.) ***κόψε τον λαιμό σου*** βλ. λ. *κόβω* (ζ) ***είμαι (πνιγμένος) ώς τον λαιμό*** βρίσκομαι σε πολύ δυσχερή θέση: ~ *από τα χρέη / στη δουλειά / στα βάσανα* ΣΥΝ. (οικ.) πνίγομαι (η) ***βάζω τη θηλιά στον λαιμό (κάποιου)*** βλ. λ. *βάζω* (θ) ***κάποιος με φέρνει ώς τον λαιμό*** κάποιος με κάνει να αγανακτήσω με τα λόγια ή τις πράξεις του: *δεν αντέχω άλλο τις ιδιοτροπίες του· μ' έχει φέρει ώς τον λαιμό!* **2.** (ειδικότ.) το μπροστινό, εσωτερικό μέρος τού παραπάνω τμήματος (που περιλαμβάνει τον λάρυγγα, τον φάρυγγα, τις αμυγδαλές, τις φωνητικές χορδές): *με πονάει ο ~ μου* || *Μην πίνεις κρύο νερό! Θα κρυώσουν τα λαιμά σου!* || *πρήστηκε ο ~ μου!* || *μου στάθηκε ένα ψαροκόκκαλο στον ~* || *έχω τα ~ μου* (έχω κρυώσει στον λαιμό) ● **3.** (συνεκδ.) το μέρος ενδύματος που περιβάλλει τον λαιμό τού ανθρώπου: *ο ~ τού πουκαμίσου ήταν κατάμαυρος από τη βρόμα* || *ο ~ ενός φορέματος* (ντεκολτέ) ΣΥΝ. (επίσ.) περιλαίμιο **4.** (κατ' επέκτ.) οτιδήποτε έχει το σχήμα λαιμού, δηλ. στενεύει σε κάποιο σημείο του (α) (για δοχεία) το στενότερο τμήμα στο πάνω μέρος: *ο ~ τού ανθοδοχείου / τού βάζου* (β) (για λωρίδες ξηράς ή θάλασσας): ~ *τής ξηράς* ΣΥΝ. στένωμα. — **λαιμικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η μοναδική έγκυρη σύνδεση τής λ. είναι με το αρχ. *λαῖτμα* «κύμα, βυθός θάλασσας», ενώ δεν είναι πειστικές οι αναγωγές στις λ. *λαιός* «αριστερός» και *λαμυρός* «λαίμαργος, αδηφάγος»].

λαΐνι (το) ▸ λαγήνι

λάινσμαν (ο) {άκλ.} (στο ποδόσφαιρο) ο επόπτης γραμμών (βλ. λ. *επόπτης*).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. linesman].

Λάιος (ο) {-ου κ. -ΐου} ΜΥΘΟΛ. γυιος τού βασιλιά τής Θήβας Λαβδάκου, σύζυγος τής Ιοκάστης, πατέρας τού Οιδίποδα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **ΛάϜ-ιος*, ομόρρ. τού ουσ. *λεία* (βλ.λ.) (< **λᾱϜ-ια*)].

λάιτ επίθ. {άκλ.} **1.** (για φαγητά και ποτά) αυτός που περιέχει λίγες θερμίδες ή που δεν έχει λιπαρές ουσίες: ~ *αναψυκτικά / γάλα / κρέμα γάλακτος / μαγιονέζα / μακαρόνια* ΑΝΤ. πλήρης **2.** (κατ' επέκτ.) ελαφρύς, όχι παχυντικός: *γεύμα ~* **3.** (για οινοπνευματώδη ποτά) αυτός που έχει χαμηλή περιεκτικότητα σε αλκοόλ: ~ *μπίρα* **4.** (για τσιγάρα) με ενισχυμένο φίλτρο ή με λιγότερη πίσσα και άλλες επιβλαβείς ουσίες **5.** (γενικότ.) οτιδήποτε ελαφρύ, επιφανειακό, χωρίς βάθος, χωρίς ουσία: ~ *κουλτούρα / τραγουδάκια* || *«το άλλοτε αυστηρό ακαδημαϊκό πρόσωπο των πανεπιστημίων αρχίζει να έχει και κάποια πιο ~ χαρακτηριστικά»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. light «ελαφρύς»].

λαϊτμοτίφ (το) {άκλ.} **1.** οδηγητικό ή εξαγγελτικό μοτίβο· πρόκειται για μουσικό θέμα (βλ.λ.), το οποίο συνδέεται με κάποια εξωμουσική σημασία: ένα πρόσωπο, ένα αντικείμενο, μια ιδέα, μια κατάσταση κ.λπ., στο πλαίσιο τής σύνθεσης μιας όπερας, ενός συμφωνικού ποιήματος ή κάποιου άλλου είδους προγραμματικής μουσικής· η πιο γνωστή περίπτωση χρήσης λαϊτμοτίφ προέρχεται από τις όπερες του Βάγκνερ: *το θέμα που ακολουθεί, είναι ένα ~, συμβολίζει τον ήρωα Ζίγκφριντ* **2.** (συνεκδ.) επίμονη λέξη, φράση ή ιδέα σε λογοτεχνικό ή ρητορικό λόγο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Leitmotiv < leiten «οδηγώ» + Motiv «μοτίβο». βλ. κ. *μο-*

τίβο].

λάιφ-στάιλ (το) {άκλ.} **1.** ο (συνήθ. άνετος) τρόπος με τον οποίο περνά κάποιος τη ζωή του σε συνάρτηση και με το πώς διασκεδάζει, πού μένει, τι είδους επάγγελμα ασκεί κ.λπ.: *έχει τόσο ανέμελο ~, που τον ζηλεύω* **2.** (ως επίθ.) είδος δημοσιογραφικού λόγου και σχεδιασμού εντύπων που χαρακτηρίζεται από ελαφρότητα. κυνισμό και χιούμορ στην αντιμετώπιση όλων των θεμάτων. δίνοντας έμφαση σε ό.τι σχετίζεται με ζητήματα τρόπου ζωής, μόδας, διακόσμησης. σχέσεων των δύο φύλων, κοινωνικής ανόδου. παρουσίασης επιτυχημένων ανθρώπων κ.λπ.: *τα ~ περιοδικά* || *οι ~ τηλεοπτικές εκπομπές*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. life-style].

λακ (η) {άκλ.} καλλυντικό με το οποίο ψεκάζονται τα μαλλιά. ιδ. των γυναικών, για να διατηρήσουν το χτένισμά τους: *σκληρή / φυτική ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. laque < μεσν. λατ. lacca < αραβ. lakh < πρακριτ. lakkha < σανσκρ. lākṣā «βερνίκι βαφής»].

λάκα (η) {χωρ. πληθ.} υλικό φυτικής προελεύσεως. που χρησιμοποιείται για επάλειψη στο τελείωμα ή στη διακόσμηση πολυτελών επίπλων ή πολύτιμων αντικειμένων: *πέρασαν το τραπέζι με ~*. — **λακάρισμα** (το). **λακάρω** ρ.. **λακαριστός,** -ή. -ό. **λακαριστά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μεσν. λατ. lacca < αραβ. lakh. βλ. λ. *λακ*].

Λακεδαιμόνιος (ο) {Λακεδαιμονί-ου | -ων, -ους} ο αρχαίος Σπαρτιάτης· ΦΡ. ***πλην Λακεδαιμονίων*** (*Ἀλέξανδρος Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων*. από επίγραμμα τού 334 π.Χ. μετά τη νικηφόρο μάχη στον Γρανικό ποταμό. όπου οι Λακεδαιμόνιοι είχαν αρνηθεί να μετάσχουν στρατιωτικά) εκτός από τους Λακεδαιμονίους· λέγεται γι' αυτούς που αρνούνται να συμμετάσχουν σε κοινή προσπάθεια. με αποτέλεσμα να αποκλείονται από το μοίρασμα των τελικών κερδών ή την επιτυχία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λακεδαίμων*, αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το συνώνυμο *Λάκων* είναι βέβαιη. αλλά δυσερμήνευτη (βλ. λ. *Λακωνία*). Ως προς το αρχ. *Λακεδαίμων*, έχει διατυπωθεί η άποψη ότι ανάγεται στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *λακεδάμα· ὕδωρ ἁλμυρὸν ἁλσὶ πεποιημένον ὃ πίνουσιν οἱ τῶν Μακεδόνων ἀγροῖκοι*, ενώ, κατ' άλλους, το β' συνθ. είναι η λ. *δαίμων* με τη σημ. «μέρος, τόπος». Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η εκδοχή ότι πρόκειται για σύνθετο < **Λακεν-αίμων* (με ανομοίωση τού *-ν-* σε *-δ-* λόγω τού αρχικού *-Λ-*) < *Λάκων* + κύρ. όν. *Αἵμων* (που χρησίμευε ως εθνωνύμιο). Τέλος, ορισμένοι συνδέουν τη λ. με το μυκ. ανθρωπωνύμιο Ra-ke-da-no. υπόθεση αμφίβολη. Η προελληνική καταγωγή τής λ. δεν μπορεί να αποκλειστεί].

λακέρδα (η) {δύσχρ. λακερδών} κρέας παλαμίδας διατηρημένο μέσα σε άλμη: *εργοστάσιο / δοχείο λακέρδας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λακέρτα* < λατ. lacerta].

> **λακέρδα και σαύρα!** Το ξενικής προελεύσεως **λακέρδα**. προερχόμενο από το λατ. lacerta. συνδέεται ετυμολογικά με τη λ. **σαύρα** των νεολατινικών γλωσσών. που προέκυψε από το λατ. lacerta· ήτοι με γαλλ. lézard. ιταλ. lacerto, ισπ. lagardo και αγγλ. (από το γαλλ.) lizard. Ο παστός (διατηρημένος σε άλμη) τόννος και η παστή παλαμίδα, αυτά που οι αρχαίοι ονόμαζαν «θύννας», οι Ρωμαίοι τα έλεγαν lacerta, εξού και η λακέρδα, που έμμεσα –λόγω ονομασίας– συνδέεται με μια οικογένεια σαυρών, τις lacertae. Από την ίδια λέξη προήλθε και η λ. **αλιγάτορας**.

λακές (ο) {λακέδες} **1.** υπηρέτης ντυμένος με ειδική στολή ΑΝΤ. κύριος **2.** (μτφ.) άνθρωπος που συμπεριφέρεται δουλικά, που εξυπηρετεί τα συμφέροντα κάποιου με δουλικό τρόπο: *οι ~ τού διευθυντή* || *λακέδες τού καπιταλισμού* ΣΥΝ. δουλοπρεπής, (οικ.) γλείφτης, τσιράκι.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. laquais < καταλαν. alcay / alacay < αραβ. al-'qācid «αρχιυπηρέτης»].

λακίζω ρ. αμετβ. {λάκισα} (λαϊκ.) **1.** απομακρύνομαι τρέχοντας. συνήθ. εξαιτίας φόβου: *μόλις αντίκρισε τον αγριεμένο σκύλο, λάκισε* ΣΥΝ. την κοπανάω. το σκάω. το βάζω στα πόδια **2.** (μτφ.) δείχνω δειλία: *λάκισε στην κρίσιμη ώρα* ΣΥΝ. δειλιάζω, το βάζω στα πόδια ΑΝΤ. δείχνω θάρρος.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «σχίζω. διαρρηγνύω», < *λακίς. -ίδος* «σχισμένο πράγμα» < **λάκος* «ράκος» < I.E. *lak- «σχίζω». πβ. λατ. lacerare (> γαλλ. lacérer), lacer «σχισμένος». περσ. raxna- «ρωγμή, σχίσιμο», πιθ. κ. lachój «ράκος, κουρέλι». Η πιθανότητα συνδέσεως με το ρ. *λάσκω* «φωνάζω. θορυβώ» (αόρ. β' *ἔ-λακ-ον*) δεν φαίνεται να ευσταθεί].

λάκκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) μεγάλη έκταση εδάφους. που σχηματίζει κοίλωμα σε σχέση με τις γύρω εκτάσεις: *τα χωριά τής ~ (Σουλίου)* || *τα σπίτια είναι χτισμένα μες στη ~ και ψήνονται απ' τη ζέστη το καλοκαίρι* ΣΥΝ. γούβωμα. γούβα ΑΝΤ. λόφος. ύψωμα.

λακκάκι (το) {χωρ. πληθ.} μικρή πτύχωση ή βαθούλωμα. που σχηματίζεται σε διάφορα σημεία τού σώματος (λ.χ. στα πλάγια τού στόματος): *«μες στο ~ που 'χεις στον λαιμό»* (Μ. Λοΐζος).

λάκκος (ο) **1.** κοίλωμα στη γη. είτε φυσικό είτε σκαμμένο από τον άνθρωπο: *ένας μεγάλος ~ στη μέση τού χωραφιού* || *άνοιξε έναν ~. για να ψήσουν εκεί το αρνί* || *φρεσκοσκαμμένος / βρόμικος / τσιμεντένιος / χωμάτινος ~* ΣΥΝ. λακκούβα, βαθούλωμα. γούβα· ΦΡ. (α) ***σκάβω / ανοίγω τον λάκκο (κάποιου)*** υπονομεύω, προσπαθώ να κάνω κακό (σε κάποιον): *του 'κανε τον φίλο κι από πίσω τού έσκαβε τον λάκκο* ΣΥΝ. μηχανορραφώ (β) (παροιμ.) ***όποιος σκάβει τον λάκκο τ' αλλουνού, πέφτει ο ίδιος μέσα*** (μεσν. φρ.) όποιος προσπαθεί να βλάψει (κάποιον). υφίσταται στο τέλος ο ίδιος τις συνέπειες των πράξεών του (γ) ***κάποιον λάκκο έχει η φάβα*** βλ. λ. *φάβα* (δ) ***ο λάκκος με τα φίδια*** εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση: *την άφησαν αβοήθητη· θα τα βγάλει πέρα στον λάκκο με τα φίδια:* (ε) ***λάκκος των λεόντων*** (Π.Δ. *Δανιήλ* 6.6) για πολύ δύσκολη και επικίνδυνη κατάσταση **2.** (συνεκδ.-κακόσ.) ο χώρος που ανοίγεται στη γη για την ταφή νεκρού: *τον έχωσαν στον ~ χωρίς ούτε μια προσευχή* ΣΥΝ. τάφος. μνήμα. — (υποκ.-λόγ.) **λακκίακος** (ο) [1766].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λάκϝος* < I.E. *laku- «λίμνη. λακκούβα με νερό». πβ. λατ. lacus «λάκκος. λίμνη» (> γαλλ. lac), lacuna «κενό». ιρλ. loch «λίμνη, δεξαμενή», αρχ. σλαβ. loky «λάκκος» κ.ά.].

λακκούβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρό βαθούλωμα σε λεία ή επίπεδη επιφάνεια: *οι ~ στους αγροτικούς δρόμους είναι σύνηθες και επικίνδυνο φαινόμενο* || *~ γεμάτη νερό* ΣΥΝ. γούβα. λάκκος ΑΝΤ. ύψωμα. — (υποκ.) **λακκουβίτσα** (η). (μεγεθ.) **λακκουβάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. Από συμφυρμό των λ. *λάκκος* και *γούβα*].

λάκκωμα (το) [μεσν.] {λακκώμ-ατος | -ατα. -άτων} κοιλότητα μεγάλης έκτασης στην επιφάνεια τού εδάφους ΣΥΝ. λάκκα, γούβωμα ΑΝΤ. ύψωμα.

λακριντί (το) {άκλ.} (λαϊκ.) συνομιλία για ελαφρά θέματα: *οι γειτόνισσες έπιασαν το ~ στη βρύση* ΣΥΝ. κουβεντολόι, ψιλή κουβέντα, φλυαρία.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lakırdı «συνομιλία. φλυαρία»].

λακτίζω ρ. μετβ. {λάκτισ-α. -θηκα. -μένος} (λόγ.) δίνω κλοτσιά, διώχνω χτυπώντας με το πόδι: *ο παίκτης που λάκτισε εν ψυχρώ τον αντίπαλο αποβλήθηκε* ΣΥΝ. κλοτσώ· ΦΡ. ***δεινόν / σκληρόν προς κέντρα λακτίζειν*** (*πρὸς κέντρα μὴ λάκτιζε*. Αισχύλ. *Ἀγαμέμνων* 1624, *σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν*. Κ.Δ. *Πράξ*. 26. 14) είναι οδυνηρό να κλοτσάς πάνω σε καρφιά· (συνήθ. μτφ.) είναι σκληρό να εναντιώνεται κανείς σε κάποιον ισχυρότερο και κυρ. σε κάποιον που κατέχει την εξουσία: *τα 'βαλε με τ' αφεντικά κι έχασε τη δουλειά του· ~!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λάξ* «με το πόδι, με κλοτσιές» (βλ. λ.)].

λάκτισμα (το) [αρχ.] {λακτίσμ-ατος | -ατα. -άτων} το χτύπημα με το πόδι, η κλοτσιά: *αντικανονικό ~ σε αγώνα* || *το εναρκτήριο ~* (η «σέντρα» ποδοσφαιρικού αγώνα).

Λακωνία (η) περιοχή και νομός τής ΝΑ. Πελοποννήσου με πρωτεύουσα τη Σπάρτη. — **Λάκωνας** κ. (λόγ.) **Λάκων** [αρχ.] {-ος. -α} (ο). **Λάκαινα** (η) [αρχ.]. **λακωνικός,** -ή. -ό [αρχ.] (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Λάκων*, αβεβ. ετύμου. Κατά μιαν άποψη, πρόκειται για συγκεκομμένο τ. τού *Λακεδαίμων* (βλ.λ.), ενώ, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, πρόκειται για ιλλυρ. λ.. πβ. Lacinium. ονομασία ακρωτηρίου τής Ν. Ιταλίας].

λακωνίζω ρ. αμετβ. [αρχ.] (αρχαιοπρ.) μιλώ ή γράφω σύντομα και περιεκτικά· κυρ. στη ΦΡ. ***το λακωνίζειν εστί φιλοσοφείν*** (*τὸ λακωνίζειν ἐστὶ φιλοσοφεῖν*) το να μιλά κανείς σύντομα και περιεκτικά είναι φιλοσοφική στάση. άποψη ζωής· για την αξία τής αποφυγής φλυαρίας (πβ. φρ. *λίγα λόγια και καλά, η σιωπή είναι χρυσός*) ΑΝΤ. φλυαρώ. μακρηγορώ, απεραντολογώ. — **λακωνισμός** (ο) [αρχ.].

Λακωνικός (Κόλπος) (ο) κόλπος τής ΝΑ. Πελοποννήσου στον νομό Λακωνίας.

λακωνικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Λάκωνες ή τη Λακωνία: *~ πόλεμοι / έθιμα* • **2.** (για λόγο) αυτός που εκφράζεται σύντομα και περιεκτικά: *η ~ του απάντηση δεν άφηνε περιθώρια για νέα προσέγγιση* ΣΥΝ. λιτός. επιγραμματικός. λιγόλογος, συνοπτικός **3.** (για πρόσ.) αυτός που εκφράζεται σύντομα και περιεκτικά: *είναι πάντα ~ στις δηλώσεις του* ΑΝΤ. πολυλογάς. φλύαρος. απεραντολόγος. — **λακωνικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.. **λακωνικότητα** (η) [1887] (σημ. 2. 3).

λακωνισμός (ο) ▸ λακωνίζω

λαλαγγίτα κ. **λαλαγγίδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γλυκό από χυλό που τηγανίζεται και στη συνέχεια περιχύνεται με μέλι: *νόστιμη / ξεροψημένη / καμένη ~* ΣΥΝ. τηγανίτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαλάγγη* (κατά το *τηγανίτα*). πιθ. < αρχ. *λαλαγῶ (-έω)* «θορυβώ. αντηχώ» < *λαλῶ*, με εκφραστ. παρέκταση *-αγῶ*].

λάλημα (το) [αρχ.] {λαλήμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** μελωδικός ήχος ή φωνή που παράγεται από τις φωνητικές χορδές. τον λάρυγγα ή μουσικό όργανο: *το ~ τού πουλιού / τής φλογέρας* • **2.** (οικ.) το να χάνει κανείς τα λογικά του. η τρέλα.

λαλητός, -ή. -ό [μτγν.] **1.** αυτός που μπορεί να λαλεί: *~ πουλάκι* **2.** αυτός που γίνεται με τη συνοδία ορχήστρας. η οποία αποτελείται από λίγα όργανα: *~ πανηγύρι* **3.** ***λαλητά*** (τα) συνομιλία που γίνεται εξ αποστάσεως με φυσικές φωνές. χωρίς όμως να διακρίνονται καθαρά οι λέξεις: *φωνές και ~ από το ποτάμι*.

λαλιά (η) [αρχ.] **1.** (α) κάθε είδος φωνής, ήχου που παράγεται από τις φωνητικές χορδές: *αναγνώρισα τη ~ του, προτού τον δω* ΣΥΝ. ομιλία, λόγος, φωνή· ΦΡ. ***μου κόβεται η λαλιά / χάνω τη λαλιά μου*** δεν μπορώ να αρθρώσω λέξη (εξαιτίας έκπληξης ή φόβου): *μόλις τον είδα απότομα μπροστά μου στο σκοτάδι, μου κόπηκε η λαλιά!* ΣΥΝ. μένω άφωνος (β) (για πουλιά) κελάηδημα: *χαρούμενες. γλυκές ~ αηδονιών* ΣΥΝ. τιττύβισμα • **2.** (συνεκδ.) η γλώσσα: *η εθνική μας ~* || *«και την Κοινήν Ελληνική ~ / ώς μέσα στην Βακτριανή την πήγαμεν...»* (Κ. Καβάφης).

λαλίστατος, -η, -ο αυτός που μιλάει πολύ και συνεχώς: *Πώς το 'παθε και μίλησε στην παρέα; Δεν μίλησε απλώς· ήταν ~ όλο το βράδυ.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., υπερθ. βαθμός τού επιθ. *λάλος* «ομιλητικός, φλύαρος» (< *λαλῶ*. βλ.λ.)].

λαλοπάθεια (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. κάθε πάθηση ή διαταραχή των οργάνων και των λειτουργιών που συμβάλλουν στην άρθρωση λόγου.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < αγγλ. lalopathy].

λάλος, -α. -ο {λαλίστ-ερος. -τατος} (αρχαιοπρ.) αυτός που μιλά πολύ ΣΥΝ. φλύαρος, πολυλογάς ΑΝΤ. λιγομίλητος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαλῶ* (υποχωρητ.)].

λαλούμενα (τα) (λαϊκ.) τα μουσικά όργανα. κυρ. σε δημοτική ή λαϊκή ορχήστρα: *ζυγιά από ~* ΣΥΝ. όργανα.

λαλουμένη (η) η γλώσσα που ομιλείται από τον λαό. η προφορική λαλιά ΣΥΝ. δημοτική ΑΝΤ. καθαρεύουσα, λογία.

[ΕΤΥΜ. Θηλ. μτχ. μέσου ενεστ. τού αρχ. *λαλώ*].

λαλώ (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λαλ-είς... κ. -άς... | λάλ-ησα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** (για άνθρωπο) βγάζω φωνή, μιλάω, λέω· ΦΡ. (α) ***ούτε μιλάει ούτε λαλάει*** για πρόσωπο που δεν λέει τίποτε, που δεν μιλάει καθόλου (β) ***είπα και ελάλησα*** είπα τη γνώμη μου ή έδωσα εντολή, που δεν πρόκειται να ανακαλέσω, ή προειδοποίησα για κάτι: *Εγώ ~! Εσύ κανόνισε την πορεία σου!* **2.** (α) (κυρ. για πουλιά) κελαηδώ: «*[το πουλί] ... λαλούσε κι έλεγε μ' ανθρώπινη λαλίτσα*» (παραλογή)· ΦΡ. ***όπου λαλούν πολλοί κοκόροι / πολλά κοκόρια, αργεί να ξημερώσει*** βλ. λ. *κόκορας* (β) (για μουσικό όργανο) παράγω μελωδικό ήχο: *τα όργανα λαλούσαν κι οι πανηγυριώτες χόρευαν* ΣΥΝ. ηχώ, παίζω· ΦΡ. ***τρεις λαλούν και δυο χορεύουν*** βλ. λ. *χορεύω* • **3.** (μτφ.-οικ.) χάνω τα λογικά μου, τρελαίνομαι: *μην τον ξεσυνερίζεσαι· έχει λαλήσει και δεν ξέρει τι λέει* || *έχω λαλήσει από την κούραση / τη ζέστη!* ΣΥΝ. τα έχω χαμένα ΑΝΤ. είμαι λογικός, έχω σώας τας φρένας ♦ **4.** (μετβ.) (σπάν.) λέω (κάτι): «*ποιος έλατος κρατάει δροσιά και ποια κορφή το χιόνι, λάλα το, πουλί κι αηδόνι*» (δημοτ. τραγ.) **5.** (για οργανοπαίκτη πνευστού οργάνου) (συνήθ. στην προστ. ***λάλα!***) παίξε! (ενν. το όργανο, κάνε το να ηχήσει): *λάλα το, κλαριντζή!* (ενν. το *κλαρίνο*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εμβρόντητος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαλῶ (-έω)* < Ι.Ε. *la- (ονοματοποιημένη ρίζα), πβ. λατ. lallāre «νανουρίζω», ρωσ. lála «φλύαρος», γερμ. lallen «ψελλίζω», αγγλ. lull «νανουρίζω, αποκοιμίζω» κ.ά. Ομόρρ. *λαλιά, λαλίστατος*, ίσως και *λάσκω* «κραυγάζω, φωνάζω» κ.ά. Η φρ. *είπα και ελάλησα (και αμαρτίαν ουκ έχω)* αποτελεί τροποποίηση τής φρ. τού Ιησού Χριστού: *εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἴχοσαν*, Κ.Δ. Ιωάνν. 15, 22].

λάμα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** μικρή πλάκα ή έλασμα από μέταλλο **2.** μικρή, μακρόστενη και λεπτή μεταλλική πλάκα, πολύ κοφτερή από τη μία της πλευρά, η οποία χρησιμεύει στο ξύρισμα: *η ~ τού ξυραφιού* || *δίκοπη / κοφτερή / σκουριασμένη / φαρδιά / ματωμένη ~* ΣΥΝ. λεπίδα.

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < ιταλ. lama < λατ. lamina < αρχ. *ἐλαμένη*, μτχ. μέσου ενεστ. τού ρ. *ἐλαύνω* (πβ. *ἔλασμα*)].

λάμα (ο) [1859] {άκλ.} ο ιερέας ή ο μοναχός τής βουδιστικής θρησκείας στο Θιβέτ ή στη Μογγολία· ΦΡ. ***Δαλάι Λάμα*** ο θρησκευτικός αρχηγός τού Βουδισμού στο Θιβέτ και στη Μογγολία.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lama < θιβετ. bla-ama «ανώτερος»].

λάμα (το) {άκλ.} ελλην. *προβατοκάμηλος* (η)· μηρυκαστικό θηλαστικό που μοιάζει με μικρή καμήλα, χωρίς καμπούρα, έχει τρίχωμα προβάτου και ζει στις ορεινές περιοχές τής Ν. Αμερικής: *τα ~ τού Περού*.

[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lama < ισπ. llama. λ. τής ινδιάνικης φυλής Κετσούα (Περού)].

λαμαρίνα (η) {λαμαρινών} **1.** λεπτό έλασμα από σίδηρο, που κατασκευάζεται βιομηχανικά από συμπίεση τής πρώτης ύλης και χρησιμεύει στην εξωτερική κάλυψη ή θωράκιση: *οι ~ τού αυτοκινήτου / των πλοίων* || *γαλβανισμένη ~* **2.** (συνεκδ.) μεγάλο ταψί με χαμηλό χείλο: *βάζω / βγάζω τις ~ απ' τη φωτιά / τον φούρνο*· ΦΡ. (καθημ.-εμφατ.) ***δαγκώνω τη λαμαρίνα*** βλ. λ. *δαγκώνω*. — (υποκ.) **λαμαρινίτσα** κ. **λαμαρινούλα** (η).

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < βεν. lamarin, υποκ. τού ιταλ. lamiera «έλασμα» < λατ. lamella, υποκ. τού lamma / lamina, για το οποίο βλ. λ. *λάμα (η)*].

λαμαρκισμός (ο) [1891] η θεωρία τού Λαμάρκ για την εξέλιξη των ειδών, σύμφωνα με την οποία δομικές αλλαγές που συντελούνται στα φυτά και στα ζώα, προκειμένου να ανταποκριθούν στις αλλαγές τού περιβάλλοντος, μπορούν να μεταδοθούν στους απογόνους τους (πβ. λ. *δαρβινισμός*).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lamarckisme, από το όνομα τού Γάλλου φυσιολόγου Chevalier de Lamarck (1774-1829)].

λαμβάνειν (το) {άκλ.} το να παίρνει κανείς (από κάποιον κάτι)· μόνο στη ΦΡ. ***έχω λαμβάνειν*** μου οφείλονται χρήματα: *~ 100.000 δρχ. ακόμη*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. απρφ. ενεστ. τού ρ. *λαμβάνω* (βλ.λ.)].

λαμβάνω ρ. μετβ. {έλαβα, ελήφθην, -ης, -η... (μτχ. ληφθείς, -είσα, -έν), ειλημμένος} (λόγ.) **1.** παίρνω (κάτι) στα χέρια μου: *έλαβα το δώρο σου και σε ευχαριστώ πολύ* || *~ αίτηση / επίδομα* ΑΝΤ. δίνω, παρέχω· ΦΡ. (α) ***λαμβάνω χώρα*** συντελούμαι, γίνομαι: *η συνάντηση κορυφής θα λάβει χώρα στο προεδρικό μέγαρο* (β) ***λαμβάνω μέρος*** συμμετέχω: *αντιπροσωπευτικά συγκροτήματα απ' όλη τη χώρα θα λάβουν μέρος στις εκδηλώσεις* (γ) ***λαμβάνω γνώση*** ενημερώνομαι, μαθαίνω: *το συμβούλιο δεν έχει ακόμα λάβει γνώση των εξελίξεων* (δ) (σε επίσημο λόγο, στην αρχή αίτησης, αναφοράς σε ανώτερο κ.λπ.) ***λαμβάνω την τιμή*** με τιμά: *~ να ζητήσω το χέρι τής κόρης σας* (ε) ***λαμβάνω υπ' όψιν*** υπολογίζω (όταν αποφασίζω για κάποιον/κάτι, αξιολογώ, κρίνω κ.λπ.): *το νεαρό τής ηλικίας θα ληφθεί υπ' όψιν από το δικαστήριο* (στ) ***λαμβάνω μέτρα*** προχωρώ σε συγκεκριμένες ενέργειες: *η πολιτεία λαμβάνει μέτρα κατά τού νέφους* ΣΥΝ. μεριμνώ, αποφασίζω, ενεργώ (ζ) ***ουκ αν λάβοις παρά τού μη έχοντος*** (*οὐκ ἂν λάβοις παρὰ τοῦ μὴ ἔχοντος*, Λουκιαν. *Νεκρικοὶ Διάλογοι. Χάρων καὶ Μένιππος*) δεν μπορεί κανείς να πάρει κάτι, ιδ. χρήματα, από κάποιον που δεν έχει (η) ***μάχαιραν έδωκας, μάχαιραν θα λάβεις*** βλ. λ. *μάχαιρα* (θ) ***λάβετε θέσεις!*** το σύνθημα εκκινήσεως σε αθλητικούς αγώνες, ιδ. σε αγωνίσματα δρόμου (ι) ***λαμβάνω τον λόγο*** έρχεται η σειρά μου να μιλήσω: *μετά τον πρόεδρο, έλαβε τον λόγο ο διευθυντής τής επιχείρησης* (ια) ***έχω να λαβαίνω*** μου οφείλεται κάτι (π.χ. ποσό): *~ τρία νοίκια* (ιβ) ***λαμβανομένου / λαμβανομένης υπ' όψιν*** αν ληφθεί κάποιος/κάτι υπ' όψιν: *λαμβανομένης υπ' όψιν τής στρατηγικής σημασίας τής περιοχής για τη χώρα, πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στην αμυντική της θωράκιση* **2.** γίνομαι ή είμαι αποδέκτης: *~ γράμμα / νέα / ειδήσεις / μήνυμα / διαβεβαίωση* || *μετά την ήττα στις εκλογές, ο πρωθυπουργός δήλωσε ότι έλαβε το μήνυμα* ΣΥΝ. παίρνω ΑΝΤ. στέλνω, αποστέλλω **3.** (ο τ. ***ελήφθη***) (α) ως απάντηση τού δέκτη όταν το σήμα φθάνει σε αυτόν και ειδοποιεί τον πομπό ότι το πήρε (β) (οικ.) ως απάντηση στον συνομιλητή μας, όταν θέλουμε να δηλώσουμε ότι καταλάβαμε τι θέλει να πει: *μην τα επαναλαμβάνεις άδικα· το σήμα ~!* ΣΥΝ. (οικ.) το 'πιασα, μπήκα **4.** προσλαμβάνω, αποκτώ: *η υπόθεση έλαβε περίεργη τροπή μετά τις τελευταίες αποκαλύψεις* || *το φαινόμενο έλαβε τεράστιες διαστάσεις* || *η συζήτηση έλαβε τον χαρακτήρα αντιπαράθεσης* || *σ' αυτό το συμβούλιο έλαβε την τελική του μορφή το περιεχόμενο τού νέου πολιτικού δόγματος*. Επίσης (λαϊκ.) **λαβαίνω** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαβ-* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*, με ενεστ. ένθημα *-μ-*) < *(σ)λᾰβ- < Ι.Ε. *slagʷ- «πιάνω, αρπάζω», χωρίς τεκμηριωμένες συνδέσεις εκτός τής Ελληνικής. Ομόρρ. *λαβ-ή, λῆμ-μα, λῆ-ψις, λή-πτης, συλ-λήβ-δην, εὐ-λαβ-ής, λάφ-υρο(ν)* κ.ά. Πολλές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *λαμβάνω χώρα* (< avoir lieu), *λαμβάνω την τιμή* (< avoir l'honneur), *λαμβάνω γνώση* (< prendre connaissance), *λαμβάνω μέρος* (< prendre part), *λαμβάνω μέτρα* (prendre des mesures), *λαμβάνω υπ' όψιν* (< prendre en considération / avoir sous les jeux) κ.ά.].

λαμβάνω: σύνθετα – παράγωγα. Το **λαμβάνω** είναι μια από τις πιο πολυχρησιμοποιούμενες λέξεις στα παράγωγα και τα σύνθετά της. Η λ. προέρχεται από τη ρίζα *slagʷ- (***σλαβ-**), αλλά το σ- προ τού -λ- στην αρχή τής λέξης σιγήθηκε (η παρουσία του είναι χρήσιμη, για να ερμηνευθεί ο τ. τού παρακειμένου)· έτσι συνήθ. μιλάμε για δύο θέματα, το ασθενές **λαβ-** και το ισχυρό **ληβ-** (από *λᾱβ-*). Από το θ. *λαβ-* παράγονται τα: *λα-μ-β-άν-ω* (τα **-μ-** και **-αν-** είναι ενθήματα, προσφύματα μέσα στη λέξη), *έ-λαβ-ον (έ-λαβ-α), λαβ-ή (χειρο-λαβή, απο-λαβή), λαβ-ίδα (λαβ-ίς), -λάβ-ος (εργο-λάβος, δικο-λάβος), -λαβ-ής (ευ-λαβ-ής), -λαβ-ώ (μεσο-λαβώ), λαβ-ώνω (λαβωματιά)* κ.ά. Από το θ. **ληβ-** παράγονται τα: *λήψη (λῆψις* < *ληβ-σις), *λήμμα* «λέξη στο λεξικό» (< *ληβ-μα), *λήπτης* (< *ληβ-της), *ληπτός* (< *ληβ-τός).

Ας σημειωθεί ότι ομόηχα, όπως το *-λειψη (παρά-λειψη < παραλείπω)*, από το θ. **λειπ-** τού *λείπω*, δεν έχουν σχέση με το *-λήψη* από θ. *ληβ-* τού *λαμβάνω (κατά-ληψη < καταλαμβάνω)*.

Ο παρακ. **είλημμαι**, από όπου η μετοχή *ειλημμένος (κατ-ειλημμένος, επαν-ειλημμένος* κ.ά.), σχηματίζεται από το αρχικό θ. *σληβ-* με διπλασιασμό: *σε-σληβ-μαι > *ε-σληβ-μαι > *ε-λλημ-μαι > *είλημμαι* (τα δύο -λ- απλοποιούνται σε ένα, με αντέκταση τού προηγουμένου ε- σε ει-). Άρα τα *ειλημμένος, επανειλημμένος, κατειλημμένος* κ.τ.ό. γράφονται με **ει** (από την αντέκταση τού *ε*ι-) (< *ληβ*) με **η** και με δύο **μμ** (από την αφομοίωση τού *-β-* προς το ακολουθούν *-μ-*: *-ληβ-μένος* > *-λημ-μένος*).

Ενώ το απλό ρ. **λαμβάνω** μεταπλάστηκε σε **λαβαίνω**, τα σύνθετα τού ρήματος με προθέσεις σχηματίζονται κυρ. από τον τ. *λαμβάνω*: *ανα-λαμβάνω (ανειλημμένος, ανά-ληψη), απο-λαμβάνω (απο-λαβές), δια-λαμβάνω* «πραγματεύομαι», *επανα-λαμβάνω (επανειλημμένος, επανειλημμένως, επανά-ληψη, επανα-ληπτικός), εκ-λαμβάνω, κατα-λαμβάνω (κατειλημμένος, κατά-ληψη, κατα-ληπτός, ακατά-ληπτος), μετα-λαμβάνω (μετά-ληψη), παρα-λαμβάνω (παρα-λαβή), περι-λαμβάνω (περί-ληψη, περι-ληπτικός), προ-λαμβάνω (πρόληψη, προ-ληπτικός), προσ-λαμβάνω (πρόσ-ληψη), συλ-λαμβάνω (σύλ-ληψη)*. Από τον τ. **λαβαίνω** σχηματίζονται τα *ανα-λαβαίνω, προ-λαβαίνω, κατα-λαβαίνω, παρα-λαβαίνω, μετα-λαβαίνω* και *περι-λαβαίνω*. Πρόκειται για παράλληλους τύπους προς τα αντίστοιχα ρ. σε *λαμβάνω*, πλην των *καταλαβαίνω* και *περιλαβαίνω*, που διαφέρουν σημασιολογικώς από τα *καταλαμβάνω* και *περιλαμβάνω*.

λάμβδα κ. **λάμδα** κ. **λάβδα** (το) {άκλ.} Λ, λ· το ενδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *αριθμός*).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάμβδα / λάβδα* < σημιτ. lāmedh «βούκεντρο»].

λαμβδακισμός κ. **λαμδακισμός** (ο) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. πάθηση, εξαιτίας τής οποίας παρατηρείται δυσκολία ή αδυναμία στην προφορά τού φθόγγου λάμβδα.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lambdacisme].

λαμέ (το) {άκλ.} **1.** ύφασμα από γυαλιστερό υλικό, που αντανακλά μεταλλική λάμψη **2.** (συνεκδ.) ***λαμέ*** (τα) ενδύματα, υποδήματα ή εξαρτήματα από γυαλιστερό υλικό και συνήθ. κακής ποιότητας και γούστου, που αποσκοπούν στον εύκολο εντυπωσιασμό: (ειρων.) *ανέβηκε στην πίστα με τα ~ του, για να... τυφλώσει τα πλήθη!*

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. lamé «ύφασμα με ίνες μετάλλου ή με υλικό που έχει τη λάμψη τους» < lame «έλασμα», βλ. κ. *λάμα*].

Λαμία (η) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Φθιώτιδας. — **Λαμιώτης** κ. (λόγ.) **Λαμιεύς** (ο), **Λαμιώτισσα** (η), **λαμιώτικος,** -η, -ο κ. (λόγ.) **λαμιακός,** -ή, -ό.

[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο. Κατά τη μυθολογία, η πόλη έλαβε το όνομά της από τον *Λάμο*, γυιο τού Ηρακλή και ιδρυτή τής πόλης, ή από την ομώνυμη βασίλισσα των Τραχινίων *Λαμία*. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, το τοπωνύμιο εμφανίζει θ. *λαμ-*, για το οποίο βλ. λ. *λάμια*].

λάμια (η) {λαμιών} **1.** ΜΥΘΟΛ. καθένα από τα τέρατα με γυναικεία μορφή, που τρέφονταν με ανθρώπινο αίμα και σάρκες **2.** (μετωνυμ.) γυναίκα με κακό και δύστροπο χαρακτήρα: *έχει παντρευτεί μια ~, που του κάνει τον βίο αβίωτο* ΣΥΝ. τέρας, μέγαιρα ΑΝΤ. άγγελος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαμ-* (απαντά και στο ομόρρ. *λαμυρός* «αδηφάγος, άπληστος»), που συνδ. πιθ. με λατ. lemurēs «ψυχές νεκρών, φαντάσματα», ουαλ. llef «φωνή» κ.ά.].

λαμίνα (η) {λαμινών} υλικό από συνθετικές ρητίνες για την κάλυψη πλακών.

[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lamina < λατ. lamina «έλασμα», αγν. ετύμου].

λαμινάρια (τα) μεγάλα θαλάσσια φύκια.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. laminaire < λατ. lamina, για το οποίο βλ. λ. *λάμα (η)*].

λαμνοκόπι (το) {λαμνοκοπιού | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το να δίνει κανείς ώθηση σε βάρκα ή άλλο σκάφος τραβώντας κουπί: *απόκαμε από το* ~ ΣΥΝ. κωπηλασία.

λαμνοκόπος (ο) πρόσωπο που λάμνει, που κωπηλατεί.
[ΕΤΥΜ. < *λάμνω* + επιτατ. επίθημα *-κόπος* < *κόπτω*].

λαμνοκοπώ ρ. αμετβ. {λαμνοκοπείς... | λαμνοκόπησα} κωπηλατώ. λάμνω (βλ.λ.).

λάμνω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (αρχαιοπρ.) δίνω ώθηση σε σκάφος τραβώντας κουπί: ~ *δυνατά* ΣΥΝ. κωπηλατώ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐλαύνω* (πβ. *ἀχαμνός* < *χαῦνος*). Ήδη ομηρική η φρ. *ἐλαύνω νῆα* «κινώ πλοίο με τα κουπιά»].

λαμόγιο (το) (λαϊκ.-κακόσ.) ο αβανταδόρος, ο καιροσκόπος· πρόσωπο που δραστηριοποιείται σε διάφορους τομείς για να επωφεληθεί οικονομικά και στη συνέχεια να αποχωρήσει· ως επίρρ. στη ΦΡ. ***την κάνω λαμόγια*** εξαπατώ κάποιον και εξαφανίζομαι. Επίσης **λαμόγιας** (ο).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].

λάμπα (η) {λαμπών} **1.** συσκευή που χρησιμεύει για τον φωτισμό, σε διάφορα σχήματα ανάλογα με την πηγή τού φωτός· γενικά αποτελείται από το δοχείο μέσα στο οποίο αποθηκεύεται το φωτιστικό υλικό (π.χ. γκαζάκι, στις λάμπες γκαζιού) ή από τον μηχανισμό σύνδεσης με την πηγή τής ενέργειας (π.χ. ντουί για το ρεύμα, στις ηλεκτρικές λάμπες) και από διαφανές ή ημιδιαφανές γυαλί, σφαιρικού ή κυλινδρικού σχήματος, ερμητικά κλειστού ή με οπή στην κορυφή, για να βγαίνουν τα καύσιμα, με το οποίο προστατεύεται και δεν σβήνει το φως: ~ *πετρελαίου / ασφαλείας / θυέλλης* (που δεν σβήνει με τον ισχυρό άνεμο) || *αναμμένη / γυάλινη / καπνισμένη / κρεμαστή / σβηστή* ~ ΣΥΝ. φως, φωτιστικό **2.** (ειδικότ.) όργανο που μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε φως, όταν συνδεθεί με ηλεκτρικό κύκλωμα· αποτελείται από μία σφαίρα (γλόμπο) ή κύλινδρο από γυαλί και μία βάση, με την οποία συνδέεται με το ηλεκτρικό κύκλωμα και διαθέτει τον μηχανισμό μετατροπής τού ηλεκτρικού σε φως: *ηλεκτρική / καρφωτή / βιδωτή* ~ || ~ *φθορισμού* || *κάηκε η* ~ ΣΥΝ. λαμπτήρας, λυχνία, γλόμπος. — (υποκ.) **λαμπίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < ιταλ. lampa < λατ. lampas < αρχ. *λαμπάς, -άδος* < *λάμπω*].

λαμπάδα (η) **1.** μεγάλο κερί που χρησιμοποιείται σε διάφορες θρησκευτικές τελετές (βαφτίσια, Ανάσταση κ.λπ.): *έκανε τάμα στον Άγιο μια* ~ *ίσαμε το μπόι του* || *πασχαλιάτικη / γιορτινή / λειωμένη / πολύχρωμη / κερένια / νυφική / νεκρική* ~ **2.** (μτφ.) σε στάση ευθυτενή, στητή όπως η λαμπάδα: *ευσταλείς νέοι με κορμιά λαμπάδες* ΑΝΤ. καμπούρα. — (υποκ.) **λαμπαδίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαμπάς, -άδος* < *λάμπω*].

λαμπαδηδρομία (η) {λαμπαδηδρομιών} **1.** αθλητικός αγώνας των αρχαίων Ελλήνων, κατά τον οποίο δρομείς ή ιππείς έτρεχαν κρατώντας αναμμένες δάδες: *λαμπρή / ένδοξη* ~ • **2.** νυχτερινή συνήθ. πορεία πλήθους με υψωμένα, αναμμένα δαδιά: *θρησκευτική / εορταστική* ~ ΣΥΝ. λαμπαδηφορία.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λαμπάς, -άδος* + *-δρομία* < *δρόμος*. Το *-η-* οφείλεται σε μετρικούς λόγους].

λαμπαδηδρόμος (ο/η) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που συμμετέχει σε λαμπαδηδρομία **2.** καθένας από τους αθλητές που μεταφέρουν την ολυμπιακή φλόγα από την Ολυμπία στη χώρα τελέσεως των Ολυμπιακών Αγώνων.

λαμπαδηφορία (η) {λαμπαδηφοριών} νυχτερινή παρέλαση νέων με υψωμένες αναμμένες λαμπάδες ή δαδιά: *νυχτερινή / εορταστική / θρησκευτική* ~ || ~ *κατά την πανηγυρική έναρξη των πανευρωπαϊκών αγώνων* ΣΥΝ. λαμπαδηδρομία. — **λαμπαδηφόρος** (ο/η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαμπαδηφόρος* < *λαμπάς, -άδος* + *-φόρος* < *φέρω*. Το *-η-* οφείλεται σε μετρικούς λόγους].

λαμπαδιάζω ρ. αμετβ. {λαμπάδιασ-α, -μένος} αρπάζω απότομα ολόκληρος φωτιά, καίγομαι σαν λαμπάδα: *το ξύλινο σπίτι λαμπάδιασε σε λίγα λεπτά* ΣΥΝ. φουντώνω, ανάβω, αναφλέγομαι ΑΝΤ. σβήνω. — **λαμπάδιασμα** (το).

λαμπάκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή λυχνία σε μηχάνημα ή συσκευή, που εκπέμπει φως, όταν περνά ηλεκτρική ενέργεια από το κύκλωμά της (ως ένδειξη είτε λειτουργίας είτε βλάβης): *άναψε το* ~ *τής βενζίνης· πρέπει να γεμίσω το ρεζερβουάρ* || *μόλις πάτησε το κουμπί, χιλιάδες* ~ *αναβόσβησαν·* ΦΡ. (αργκό) ***μου ανάβουν τα λαμπάκια*** κάτι μου προκαλεί εκνευρισμό: *όποτε αρχίζει τα πολιτικά,* ~*!* ΣΥΝ. μου τη δίνει, μου τη βαράει, μου τη σπάει.

λαμπατέρ (το) {άκλ.} **1.** ηλεκτρική συσκευή φωτισμού που αποτελείται από λαμπτήρα και αμπαζούρ και στηρίζεται σε βάση που ακουμπά στο έδαφος **2.** (συνεκδ.) κάθε μικρό φωτιστικό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lampadaire < μεσν. λατ. lampadarium < λατ. lampar < αρχ. *λαμπάς, -άδος*].

λαμπερός, -ή, -ό [μεσν.] (κυριολ. κ. μτφ.) αυτός που ακτινοβολεί, που λάμπει: ~ *μάτια / μαλλιά / χαμόγελο / ήλιος / χρώμα / ουρανός* ΣΥΝ. λαμπρός, φωτεινός, γυαλιστερός, απαστράπτων, αστραφτερός ΑΝΤ. θαμπός, σκοτεινός. — **λαμπερά** επίρρ., **λαμπεράδα** (η).

λαμπηδόνα (η) (λόγ.) **1.** η λάμψη, η ακτινοβολία: *η* ~ *τού σύγχρονου πολιτισμού* ΣΥΝ. λαμπρότητα **2.** μυθικό φυτό στο οποίο αποδίδονταν θαυματουργικές ιδιότητες και το οποίο ήταν αφανές τη μέρα και φωτεινό τη νύχτα **3.** έντομο, η πυγολαμπίδα. Επίσης (λογιότ.) **λαμπηδών** {λαμπηδόνος}.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαμπηδών, -όνος* < αρχ. *λάμπω*].

Λάμπης (ο) → Χαραλάμπης

λαμπικάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λαμπίκαρα κ. λαμπικάρισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** (λαϊκ.) περνώ υγρό μέσα από φίλτρο, για να το καθαρίσω ΣΥΝ. καθαρίζω, διυλίζω, φιλτράρω, ραφινάρω, αποστάζω **2.** (γενικότ.) καθαρίζω εξονυχιστικά: ~ *το σπίτι* ΑΝΤ. βρομίζω ♦ **3.** (αμετβ.) αποκτώ διαύγεια: *πολλά λάδια λαμπικάρουν μόνα τους, ενώ άλλα διατηρούνται για πολύ καιρό ελαφρώς θολερά* || (μτφ.) *λαμπικάρισε το κεφάλι μου από το μεθύσι* ΣΥΝ. καθαρίζω, ξεκαθαρίζω, ξελαμπικάρω ΑΝΤ. σκοτίζομαι, ζαλίζομαι. — **λαμπικάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < βεν. lambicar < lambico < αραβ. al-ambiq < αρχ. *ἄμβιξ / ἄμβυξ* «αποστακτήριο»].

λαμπίκος (ο) **1.** ο αποστακτήρας (βλ.λ.) • **2.** (μτφ.) οτιδήποτε είναι τόσο καθαρό, ώστε να λάμπει: *σφουγγάρισα το πάτωμα και το 'κανα* ~. — **λαμπίκο** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. < βεν. lambico < αραβ. al-ambiq < αρχ. *ἄμβιξ / ἄμβυξ* «αποστακτήριο». Η σημερινή μτφ. σημ. οφείλεται σε παρετυμολ. επίδραση τού ρ. *λάμπω*].

λαμπιόνι (το) {λαμπιον-ιού | -ιών} μικρή ηλεκτρική λάμπα: *στόλισαν τους δρόμους με πολύχρωμα* ~ ΣΥΝ. λυχνία, φωτάκι, λαμπάκι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lampione, υποκ. τού ουσ. lampa (βλ. κ. *λάμπα*)].

λαμπόγυαλο (το) γυαλί φωτιστικής λάμπας πετρελαίου· ΦΡ. ***τα κάνω λαμπόγυαλο*** προκαλώ μεγάλη καταστροφή σε κάτι. — Επίσης **λαμπογυαλί**.

λαμποκοπώ ρ. αμετβ. {λαμποκοπάς... | λαμποκόπησα} **1.** αστράφτω, λάμπω: *χρυσός τρούλος λαμποκοπούσε στο φως τής μέρας* ΣΥΝ. γυαλίζω **2.** (ειδικότ.) λάμπω από την καθαριότητα: *η μπουγάδα λαμποκοπούσε στο σχοινί* ΣΥΝ. αστράφτω. — **λαμποκόπημα** κ. (λαϊκ.) **λαμποκόπι** (το).
[ΕΤΥΜ. < *λάμπω* + επιτατ. επίθημα *-κοπώ* < *κόπος*].

λαμπρά επίρρ. [μεσν.] κατά τρόπο εξαιρετικό, θαυμαστό: ~*! Όλα τακτοποιήθηκαν!* ΣΥΝ. εξαιρετικά, θαυμάσια, υπέροχα ΑΝΤ. άσχημα, έτσι κι έτσι.

λαμπράδα (η) ▸ λαμπρότητα

Λαμπρή (η) [μεσν.] (λαϊκ.) το Πάσχα, η γιορτή τής Ανάστασης: *η ημέρα τής* ~.

λαμπριάτικα επίρρ.· ανήμερα το Πάσχα, την ημέρα τής Λαμπρής: *δεν γίνεται* ~ *να συζητάμε για δουλειές*.

λαμπριάτικος, -η, -ο αυτός που σχετίζεται με τη Λαμπρή, το Πάσχα: ~ *ρούχα / αβγά / πανηγύρι / γλέντι* ΣΥΝ. πασχαλινός, γιορτινός.

Λαμπρινή (η) γυναικείο όνομα.

λαμπρο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** λάμψη, πολυτέλεια: *λαμπρο-ντυμένος* **2.** σχέση με τη Λαμπρή: *λαμπρο-κούλλουρο*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *λαμπρός* (λ.χ. αρχ. *λαμπρό-φωνος*, μτγν. *λαμπρό-ψυχος*, μεσν. *λαμπρο-φωτεινός*)].

λαμπροντυμένος, -η, -ο αυτός που φορά επίσημα, καινούργια ρούχα ΣΥΝ. λαμπροφορεμένος ΑΝΤ. κακοντυμένος.

λαμπρός, -ή, -ό 1. αυτός που εκπέμπει φως από το εσωτερικό του, που βγάζει έντονη λάμψη: ~ *ήλιος / αστέρι* ΣΥΝ. αστραφτερός, λαμπερός, ακτινοβόλος ΑΝΤ. σκοτεινός, σκούρος· (μτφ.) **2.** σπινθηροβόλος: ~ *βλέμμα / μάτια* **3.** αυτός που ξεχωρίζει, που υπερέχει σε σχέση με τους άλλους, που προκαλεί τον θαυμασμό: ~ *επιστήμονας / γιατρός / επίτευγμα / μέλλον / νίκη / σταδιοδρομία* ΣΥΝ. έξοχος, εξαιρετικός, διαπρεπής, εξέχων, καταπληκτικός ΑΝΤ. μέτριος, κακός **4.** αυτός που χαρακτηρίζεται από επισημότητα και χλιδή: ~ *πομπή / παρέλαση / εορτασμός* ΣΥΝ. επίσημος ΑΝΤ. ανεπίσημος, καθημερινός **5.** ***Λαμπρή*** (η) βλ.λ. — **λαμπρά** επίρρ. (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εναργής*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λάμπω*].

Λάμπρος (ο) **1.** μάρτυρας τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λαμπρός* (με αναβιβασμό τού τόνου)].

λαμπρότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η φωτεινότητα, η λάμψη: *η* ~ *τού ήλιου / τού αστεριού / τού χρυσού* **2.** (μτφ.) η μεγαλοπρέπεια, το μεγαλείο: *η επέτειος εορτάστηκε με ιδιαίτερη* ~ || *η* ~ *των ανακτόρων*. Επίσης **λαμπράδα** (σημ. 1) [μεσν.].

λαμπροφόρος, -α (λόγ. -ος), **-ο** [μτγν.] **1.** αυτός που φορά γιορτινά, επίσημα ρούχα: ~ *νεάνιδες* ΣΥΝ. λαμπροντυμένος, λαμπροφορεμένος· (μτφ.) **2.** αυτός που δημιουργεί χαρά, ευχαρίστηση: *η* ~ *ημέρα τής απελευθέρωσης* || *η* ~ *Ανάστασις τού Κυρίου* ΣΥΝ. χαρμόσυνος, χαροποιός **3.** αυτός που εκπέμπει λάμψη, μεγαλοπρέπεια: *τα* ~ *άρματα τής παρέλασης*.

λαμπροφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λαμπροφορείς... | λαμπροφόρε-σα, -μένος} φορώ τα γιορτινά, τα καλά μου ρούχα: *λαμπροφορεμένο εκκλησίασμα* ΣΥΝ. ντύνομαι καλά.

λαμπρύνω ρ. μετβ. [αρχ.] {λάμπρυνα} (λόγ.) **1.** προσδίδω λάμψη ΣΥΝ. φωτίζω ΑΝΤ. θαμπώνω, σκοτεινιάζω **2.** (μτφ.) προσδίδω αίγλη, μεγαλοπρέπεια: *την εκδήλωση λάμπρυναν με την παρουσία τους εξέχουσες προσωπικότητες* || *με το κατόρθωμά του λάμπρυνε το όνομα τής οικογένειάς του* ΣΥΝ. δοξάζω ΑΝΤ. σκιάζω.

λαμπτήρας (ο) φωτιστικό μέσο που μετατρέπει την ηλεκτρική ενέργεια σε φως: ~ *αλογόνου / νέου / φθορισμού* ΣΥΝ. λάμπα, γλόμπος, λαμπιόνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαμπτήρ, -ῆρος* < *λάμπω*].

λαμπυρίδα (η) μικρό έντομο, τού οποίου το κάτω μέρος εκπέμπει φως, που το κάνει ορατό τη νύχτα ΣΥΝ. πυγολαμπίδα, (λαϊκ.) κωλοφωτιά.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαμπυρίς, -ίδος* < **λαμπυλίς* (με ανομοίωση), υποκ. θ. *λάμπ-* τού ρ. *λάμπω*].

λαμπυρίζω ρ. αμετβ. {λαμπύρισα} εκπέμπω φως (που παρουσιάζει αυξομειώσεις στην ένταση του): *τα φώτα των καϊκιών λαμπύριζαν στην ήρεμη θάλασσα* ΣΥΝ. τρεμοφέγγω. — **λαμπύρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαμπυρίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

λάμπω ρ. αμετβ. {έλαμψα} **1.** βγάζω προς τα έξω φως, ακτινοβολώ: *ο ήλιος λάμπει στον ουρανό* || (μτφ.) *το πρόσωπό του έλαμπε από ικανοποίηση / χαρά / ευτυχία* ΣΥΝ. φεγγοβολώ, φέγγω ΑΝΤ. σκοτεινιάζω, είμαι σκοτεινός· ΦΡ. ***λάμπει το άστρο (κάποιου)*** για την περίοδο τής ακμής (κάποιου), την περίοδο που μεσουρανεί: *τη δεκαετία τού '60 έλαμψε το άστρο τού Φ. Φελλίνι* **2.** αντανακλώ έντονα το φως, εκπέμπω λάμψη που προέρχεται από εξωτερική πηγή: *ο δρόμος έλαμπε κάτω από τα φώτα* || *έλαμπαν από μακριά τα κοσμήματα και τα πετράδια της* || *τα μάτια της έλαμψαν από τα δάκρυα* ΣΥΝ. αντιφεγγίζω, γυαλίζω, αστράφτω ΑΝΤ. είμαι μουντός· ΦΡ. ***ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός*** ό,τι φαίνεται εντυπωσιακό δεν συνεπάγεται ότι έχει πραγματικά μεγάλη αξία **3.** (μτφ.) είμαι τόσο καθαρός, ώστε αντανακλώ το φως: *το σπίτι έλαμπε από την καθαριότητα* ΣΥΝ. λαμποκοπώ, γυαλίζω **4.** αποτελώ εξέχουσα παρουσία, ξεχωρίζω από τους άλλους: *η πόλη έλαμψε στα γράμματα και στις τέχνες στον μεσοπόλεμο* ΣΥΝ. διαπρέπω, διακρίνομαι· ΦΡ. ***(κάποιος) λάμπει διά τής απουσίας του*** βλ. λ. *απουσία* **5.** (μτφ.) φανερώνομαι με τρόπο εντυπωσιακό: *η αλήθεια στο τέλος θα λάμψει.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαμπ-* (μόνο στην Ελλην. εμφανίζεται το έρρινο ένθημα *-μ-*) < I.E. *lap- «λάμπω, καίω», πβ. χεττ. lappaš «λαμπρός», λιθ. lópė «φως», ουαλ. llachar «λαμπρός» κ.ά. Ομόρρ. *λαμπάς (-άδα), λαμπ-τήρ(ας), λαμπ-ρός, λάμψ-ις (-η), Λάμπ-ρος* κ.ά. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *ό,τι λάμπει δεν είναι χρυσός* (< γαλλ. tout ce qui brille n'est pas d'or), *έλαμψε διά τής απουσίας του* (< γαλλ. il brilla par son absense)].

λάμψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** το φως που εκπέμπεται από φωτεινή πηγή, η ακτινοβολία: *η ~ των αστεριών / τού φεγγαριού* ΣΥΝ. φεγγοβόλημα, λαμποκόπημα **2.** (μτφ.) η γυαλάδα: *η ~ των ασημικών / των κοσμημάτων* ΑΝΤ. θαμπάδα, μουντάδα **3.** (συνεκδ.) η αστραπή: *λάμψεις και μπουμπουνητά στον ουρανό* **4.** (μτφ.) η αίγλη, η ισχυρή εντύπωση που προκαλεί (κάποιος/κάτι) στους άλλους: *η ~ τής ομορφιάς τής νεαρής ηθοποιού* || *η ~ τής προσωπικότητας τού μεγάλου συγγραφέα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αίγλη.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λάμψις* < αρχ. *λάμπω*].

λαναράς (ο) {λαναράδες} **1.** πρόσωπο που ξαίνει το μαλλί με το λανάρι (βλ.λ.) **2.** πρόσωπο που κατασκευάζει ή πουλά λανάρια (βλ.λ.).

λανάρι (το) {λαναρ-ιού | -ιών} χειροκίνητο εργαλείο ή μηχάνημα, που χρησιμοποιείται για το ξάσιμο τού μαλλιού. Επίσης **λανάρα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < επίθ. *λανάριος* < λατ. lanarius < lāna «μαλλί» (βλ. κ. *λη-νός*)].

λαναρίζω ρ. μετβ. {λανάρισ-α, -τηκα, -μένος} επεξεργάζομαι το μαλλί (μετά την κουρά τού ζώου) με τη βοήθεια τού λαναριού, ώστε να μπορεί να μετατραπεί σε νήμα (βλ.λ.) ΣΥΝ. ξαίνω. — **λανάρισμα** (το).

λανθανίδες (οι) {λανθανιδών} ΧΗΜ. τα στοιχεία με ατομικό αριθμό από 57 έως 71, τα οποία ανήκουν στη σειρά τού λανθανίου (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. lanthanidae, βλ. κ. *λανθάνιο*].

λανθάνιο (το) [1885] {λανθανίου} ΧΗΜ. μεταλλικό αργυρόχροο στοιχείο (σύμβολο La) (βλ. κ. λ. *περιοδικός,* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < νεολατ. lanthanum < αρχ. *λανθάνω* «διαφεύγω την προσοχή, είμαι κρυμμένος», επειδή το οξίδιο τού στοιχείου ελάνθανε (ως πρόσμειξη) στα άλατα τού *δημητρίου*].

λανθάνω ρ. αμετβ. {μτχ. ενεστ. λανθάνων, -ουσα, -ον} (λόγ.) **1.** υπάρχω χωρίς να γίνομαι εύκολα αντιληπτός, είμαι κρυμμένος: *υπάρχει ένας ερωτισμός που λανθάνει στη σχέση τους* || *στην πολιτική τους ιδεολογία λανθάνει ένας αντιευρωπαϊσμός* **2.** (η μτχ. **λανθάνων,** *-ουσα, -ον*) βλ.λ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λαθ-* (αόρ. β' *ἔ-λαθ-ον,* πβ. κ. *μανθάνω – ἔ-μαθ-ον*). Το *-θ-* τού θέματος αποτελεί πρόσφυμα, πράγμα που καθιστά δυνατή τη σύνδεση με λατ. lă-t-eō «κρύβομαι, αγνοούμαι», ενώ δεν απαντούν ακριβή αντίστοιχα στις άλλες I.E. γλώσσες. Ομόρρ. *λάθ-ρα, λαθραῖος, λήθ-η, ἀ-ληθ-ής, λάθ-ος, λησ-μων* (< *λᾱθ-μων) κ.ά.].

λανθάνων, -ουσα, -ον αυτός που λανθάνει, που υπάρχει κρυμμένος ή χωρίς να γίνεται αντιληπτός: *λανθάνων ερωτισμός* || *λανθάνουσα αντιπάθεια* || *ο ιός βρίσκεται σε λανθάνουσα κατάσταση* || *υπάρχει ένας ~ ρατσισμός στη συμπεριφορά τους* ΣΥΝ. υφέρπων, υποβόσκων ΑΝΤ. εμφανής, προφανής· ΦΡ. ***γλώσσα λανθάνουσα τ' αληθή λέγει*** (*γλῶσσα λανθάνουσα τ' ἀληθῆ λέγει,* Μένανδρος) τα λάθη στην ομιλία από βιασύνη ή παραδρομή φανερώνουν τις αληθινές σκέψεις ή επιθυμίες τού ομιλητή ή την αλήθεια γενικότερα.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *λανθάνω* (βλ.λ.) με την ήδη αρχ. σημ. «διαφεύγω την προσοχή, είμαι κρυμμένος». Σε επιστ. όρους αποδίδει το γαλλ. latent (< λατ. latens «κρυφός»), λ.χ. homosexualité / maladie latente].

λανθασμένος, -η, -ο αυτός που περιέχει λάθος ή οφείλεται σε λάθος: *~ χειρισμός / συλλογισμός / ενέργεια / άποψη / εντύπωση / κίνηση / πολιτική* ΣΥΝ. εσφαλμένος, λαθεμένος ΑΝΤ. σωστός, ορθός. — **λανθασμέν-α / -ως** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. μτχ. τού ρ. *λανθάνω* (αρχ.) κατά τα ρ. σε *-άζω,* πβ. *δικάζω, διπλασι-άζω*].

λανολίνη (η) [1891] {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. ουσία λιπαρής υφής, που παράγεται από τα μαλλιά των προβάτων, προτού αυτά υποστούν άλλου είδους επεξεργασία, και χρησιμεύει ως βάση για την κατασκευή καλλυντικών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lanoline (νόθο σύνθ.) < lano- (< λατ. lana «μαλλί») + -ol- (< λατ. oleum < αρχ. *ἔλαιον*) + -ine].

λανσάρω ρ. μετβ. {λανσάρισα κ. λάνσαρ-α, -ίστηκα, -ισμένος} (καθημ.) **1.** προωθώ στην αγορά, παρουσιάζω κάτι καινούργιο και το προβάλλω καταλλήλως: *τη μόδα των ατημέλητων ρούχων λανσάρουν Αμερικανοί σχεδιαστές* ΣΥΝ. εισάγω, καθιερώνω, εγκαινιάζω **2.** (γενικότ.) είμαι ο πρώτος που εφαρμόζω (κάτι): *οι μαθητές τής τελευταίας τάξης τού σχολείου λάνσαραν την τρέλα για τα καπέλα που φοριούνται ανάποδα* || *~ μια καινοτομία.* — **λανσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lancer «ρίχνω, εκτοξεύω» < λατ. lanceare «λογχίζω, εξακοντίζω» < lancea «λόγχη»].

λάντζα[1] κ. **λάντσα** (η) **1.** μεγάλο σκεύος από ξύλο, που έχει σχήμα βαρελιού και χρησιμοποιείται για το πλύσιμο των κουζινικών και των πιατικών, κυρ. όπου αυτά βρίσκονται σε μεγάλες ποσότητες, π.χ. στα εστιατόρια ΣΥΝ. μαστέλο, κάδος **2.** (συνεκδ.) το πλύσιμο των κουζινικών και των πιατικών: *μετά το τραπέζι είχα μπόλικη ~!* || *κάνω τη ~* ΣΥΝ. πλύσιμο.
[ΕΤΥΜ. Πιθ. < δημώδ. ιταλ. lenza «νερό, ψιλόβροχο». Κατ' άλλη άποψη, < βεν. lanza «ιστός όπου δένεται το πανί», με την έννοια ότι αυτή η εργασία ανετίθετο στο κατώτερο πλήρωμα].

λάντζα[2] κ. **λάντσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} ΝΑΥΤ. μηχανοκίνητη βάρκα για μεταφορά εφοδίων και διακίνηση προσώπων στα πλοία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lancia < ισπ. lancha / πορτ. lanchão < λατ. lancea «λόγχη»].

λαντζ(ι)έρης (ο) {λαντζ(ι)έρηδες}, **λαντζ(ι)έρα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που απασχολείται με το πλύσιμο των σκευών σε επαγγελματικά μαγειρεία: *ο ~ τού πλοίου / τού εστιατορίου.* Επίσης **λαντζ(ι)έρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.}.
[ΕΤΥΜ. < *λάντζα* + παραγ. επίθημα *-ιέρης*].

λαντό (το) {άκλ.} παλιά ιππήλατη, κλειστή και τετράτροχη άμαξα: *γρήγορο / πολυτελές / ασφαλές / μικρό ~* ΣΥΝ. αμάξι ΑΝΤ. κουπέ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. landau, από το όνομα τής γερμ. πόλης Landau].

λαξ επίρρ. (αρχαιοπρ.) με λακτίσματα, με κλοτσιές· στη ΦΡ. ***πυξ-λαξ*** με γροθιές και κλοτσιές: *τους πέταξαν έξω ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *κλαξ, που συνδ. με λατ. calx «φτέρνα», αβεβ. ετύμου. Κατ' άλλη άποψη, η λ. *λάξ* συνδέεται με λιθ. lakstùs «ταχύς, γρήγορος», lėkiù «τρέχω, πετώ», οπότε θα προερχόταν από θ. με αρχική σημ. «πηδώ». Ομόρρ. *λακ-τίζω*].

λάξευμα (το) → λαξεύω

λάξευση (η) → λαξεύω

λαξευτής (ο) [μτγν.] πρόσωπο που επεξεργάζεται το μάρμαρο ή άλλο υλικό, για να επιτύχει καλλιτεχνικό αποτέλεσμα: *επιτήδειος / μερακλής / έμπειρος / ακριβός ~* ΣΥΝ. λιθοξόος, γλύπτης, λιθογλύπτης. — **λαξευτικός, -ή, -ό** [μτγν.].

λαξευτός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που τον έχουν λαξεύσει: *~ τάφος / πέτρα / μάρμαρο* ΣΥΝ. σκαλιστός, σμιλεμένος, γλυπτός ΑΝΤ. αλάξευτος, ασκάλιστος **2.** (μτφ.) αυτός που έχει ωραία μορφή: *~ κορμί / μάτια* ΣΥΝ. καλοσχηματισμένος, όμορφος ΑΝΤ. κακοσχηματισμένος, άσχημος.

λαξεύω ρ. μετβ. {λάξευ-σα, -θηκα, -μένος (κ. λαξεμένος)} **1.** επεξεργάζομαι φυσικό υλικό (μάρμαρο, ξύλο), για να επιτύχω καλλιτεχνικό αποτέλεσμα ΣΥΝ. σμιλεύω, σκαλίζω **2.** (μτφ.) χρησιμοποιώ την τέχνη μου στην επεξεργασία ενός πράγματος: *~ τον λόγο μου* ΣΥΝ. σμιλεύω. — **λάξευμα** (το) [μτγν.] κ. **λάξευση** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαξόος* < *λᾶ-* (< *λᾶας* «λίθος, πέτρα», αβεβ. ετύμου, πιθ. < *λῆϝας ή < *λᾶϝας, που ίσως συνδ. με αλβ. lerë «πέτρωμα») + *-ξόος* < *ξέω*].

λαο- α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει σχέση με τον λαό: *λαο-πλάνος, λαο-κρατία.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *λαο-δάμας,* μτγν. *λαο-πλάνος*), που προέρχεται από το ουσ. *λαός*].

λαογραφία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τον λαϊκό πολιτισμό ενός έθνους ή εθνότητας σε όλες του τις εκφάνσεις (την κοινωνική συγκρότηση, τις παραδόσεις, τα τραγούδια, τον λαϊκό βίο, τα ήθη και έθιμα, την τέχνη κ.λπ.): *ελληνική / αγγλική / ιταλική ~* **2.** (ειδικότ.) η παραπάνω επιστήμη ως προς το τμήμα τού λαού το οποίο μελετά: *αγροτική / εργατική / αστική ~.* — **λαογραφικ-ός, -ή, -ό** [1886]. **λαογραφικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γερμ. Volkskunde, άσχετο προς το μτγν. *λαογραφία* «απογραφή πληθυσμού»].

λαογράφος (ο/η) [1891] επιστήμονας που έχει ειδικευτεί στη λαογραφία: *οξυδερκής / διάσημος ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολυγράφος.*

λαοθάλασσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πολύ μεγάλο πλήθος, πάρα πολύς κόσμος: *την ομιλία τού αρχηγού τού κόμματος παρακολούθησε μια ~ οπαδών του* ΣΥΝ. κοσμοπλημμύρα, κοσμοσυρροή.

λαοκάπηλος (ο) [1864] {-ου κ. -ήλου | -ων κ. -ήλων, -ους κ. -ήλους} πρόσωπο που εκμεταλλεύεται και εξαπατά τον λαό.

λαοκατάρατος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει επισύρει την οργή και τις κατάρες τού λαού: *~ φονιάς / δικτάτορας* ΣΥΝ. λαομίσητος ΑΝΤ. λαοφίλητος, λαοφιλής.

Λαοκόων (ο) {Λαοκόωντ-ος, -α} ΜΥΘΟΛ. ιερέας τού Απόλλωνα στην Τροία, τον οποίο, καθώς και τους γιους του, έπνιξαν δύο φίδια πριν από την άλωση τής πόλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *Λαϝο-κοϝ-ων < *λαός* (βλ.λ.) + θ. *-κοϝ- (πβ. μυκ. ko-wo) τού ρ. *κοέω* «αντιλαμβάνομαι, κατανοώ», για το οποίο βλ. λ. *ἀκούω*].

Λαοκράτης (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *λαός* + *-κράτης* < *κράτος*].

λαοκράτης (ο) {λαοκρατών} πρόσωπο που πιστεύει στη λαοκρατία (βλ.λ.): *φανατικός / αγωνιστής / θεωρητικός ~* ΣΥΝ. σοσιαλιστής, κομουνιστής.

λαοκρατία (η) [μτγν.] **1.** το πολίτευμα κατά το οποίο την εξουσία ασκεί ο λαός ΣΥΝ. δημοκρατία ΑΝΤ. ολιγαρχία, ολοκληρωτισμός **2.** (ειδικότ.) το πολίτευμα στις χώρες τού υπαρκτού σοσιαλισμού, όπου είχε επικρατήσει ο κομουνισμός: *η γερμανική ~* ΣΥΝ. σοσιαλιστική δημοκρατία (πβ. *λαϊκή δημοκρατία,* λ. *δημοκρατία*). — **λαοκρατικός,**

-ή, -ό [1887].

Λαοκρατική Δημοκρατία τής Γερμανίας (η) ▸ Ανατολική Γερμανία

λαοκρατισμός (ο) η πίστη στο δικαίωμα και στις δυνατότητες τού λαού να ασκεί μόνος του την εξουσία.

λαοκρισία (η) {χωρ. πληθ.} η απόφανση, η κρίση για ένα θέμα από τον λαό ΣΥΝ. λαϊκή ετυμηγορία.

λαομίσητος, -η, -ο [1891] αυτός τον οποίο μισεί ο λαός: ~ *εισβολέας / δικτάτορας / δυνάστης / βασιλιάς / κατοχή / πολίτευμα* ΣΥΝ. λαοκατάρατος ΑΝΤ. λαοφίλητος, λαοφιλής.

λαοπλάνος (ο) [μτγν.] πρόσωπο το οποίο χρησιμοποιεί τις ικανότητες και τα προσόντα του για να ξεγελάσει τον λαό και να τον κατευθύνει εκεί όπου ο ίδιος θέλει: ~ *πολιτικοί με απατηλές υποσχέσεις οδηγούν τη χώρα στην καταστροφή* ΣΥΝ. δημαγωγός.

λαοπρόβλητος, -η, -ο [1845] αυτός τον οποίο έχει εκλέξει και αναδείξει ο λαός: ~ *ηγέτης* ΑΝΤ. διορισμένος, δοτός.
[ΕΤΥΜ. < *λαός* + *-πρόβλητος* < *προβάλλω*].

Λ.Α.Ο.Σ. (ο) Λαϊκός Ορθόδοξος Συναγερμός· πολιτικό κόμμα που ιδρύθηκε το 2000 από τον Γ. Καρατζαφέρη.

λαός (ο) **1.** (α) το σύνολο των πολιτών ενός κράτους· το σύνολο των φυσικών προσώπων που έχουν την ιθαγένεια ενός κράτους, ανεξάρτητα από γλώσσα, θρησκεία, εθνικότητα, φύλο, ηλικία κ.λπ. (= ο κυρίαρχος λαός, ως φορέας τής λαϊκής κυριαρχίας) (β) το σύνολο των ενεργών πολιτών ενός κράτους που έχουν το δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι (= το εκλογικό σώμα): *αμόρφωτος / απολίτιστος / αρχαίος / σύγχρονος / αγροτικός / δραστήριος / βάρβαρος / ευγενικός / εκφυλισμένος / δυναμικός / ένδοξος / ναυτικός / πλούσιος / πολεμοχαρής / φιλήσυχος / φτωχός / φιλόξενος / ακυβέρνητος / καταπιεσμένος / φιλελεύθερος / κυρίαρχος* (από τον οποίο πηγάζουν όλες οι εξουσίες) ~ ‖ ~ *ενωμένος, ποτέ νικημένος!* (σύνθημα από τις πολιτικές συγκεντρώσεις αριστερών κομμάτων) ‖ ~. *στρατός αδελφωμένοι!* (σύνθημα από την εξέγερση τού Πολυτεχνείου το 1973) ‖ *ο ~ έχει και μνήμη και γνώση* ΣΥΝ. πολίτες· ΦΡ. **φωνή λαού, οργή Θεού** βλ. λ. *φωνή* **2.** (ειδικότ.) το σύνολο των ανθρώπων που κατοικούν σε συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή: *ο ~ τής Αθήνας / τής Αχαΐας* ‖ *«λαέ τής Λάρισας / τής Αθήνας / τής Πάτρας κ.λπ.»* (συνήθης τρόπος έναρξης πολιτικών λόγων) ΣΥΝ. κάτοικοι, πληθυσμός **3.** (περιληπτ.) οι κατώτερες κοινωνικές τάξεις: *επαγγέλλεται καλύτερες μέρες για τον ~ και όχι για τους πλουσίους* ‖ *κατασκευάζουν φτηνά προϊόντα για τον ~* ‖ *έλεγε ότι ο ~ δεν μπορεί να καταλάβει τις βαθιές έννοιες* ‖ *~ και Κολωνάκι* (φτωχοί και πλούσιοι, πβ. λ. *Κολωνάκι*) ΣΥΝ. λαϊκές τάξεις, κοσμάκης, λαουτζίκος, πληβείοι, προλεταριάτο, πόπολο ΑΝΤ. άρχοντες, αρχοντολόι, πλούσιοι, αριστοκρατία, άρχουσα τάξη ● **4.** πολλοί άνθρωποι συγκεντρωμένοι: *στη συναυλία μαζεύτηκε κόσμος και ~* ‖ *είχε πολύ ~ στην ομιλία του* ΣΥΝ. κόσμος, ντουνιάς, λαοθάλασσα, κοσμοπλημμύρα, πλήθος ● **5.** (καταχρ.) το έθνος, σύνολο προσώπων με κοινά χαρακτηριστικά (γλώσσα, θρησκεία, παραδόσεις κ.λπ.): *οι ~ τής Μεσογείου* ‖ *ασιατικός / αφρικανικός / αμερικανικός ~*· ΦΡ. **περιούσιος λαός** (*έσεσθέ μοι λαὸς περιούσιος ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν*, Π.Δ. Έξοδος 19, 5) κατά την Αγία Γραφή, οι Εβραίοι, και κατ' επέκτ. κάθε λαός που θεωρεί τον εαυτό του εκλεκτό σε σχέση με τους άλλους. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *έθνος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαός / λεώς / ληός* < **λαϝός* (πβ. μυκ. ra-wa-ke-ta: *λāϝāγέτāς*), αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με χεττ. lahha «πόλεμος», ενώ οι υπόλοιπες συνδέσεις δεν ικανοποιούν. Όπως και οι αντίστοιχες γερμ. λ. (πβ. αρχ. γερμ. liuti > γερμ. Leute, αρχ. αγγλ. lēod), έτσι και το αρχ. *λαός* αποτελούσε περιληπτικό όρο. Έχουν προταθεί συνδέσεις με τις αρχ. λ. *λᾶας* «λίθος» και *λεία*, που όμως δεν θεωρούνται πιθανές].

Λάος (το) {άκλ.} (λαοτ. Sathalanalat Paxathipatai Paxaxôn Lao = Λαϊκή Δημοκρατία τού Λάος) κράτος τής ΝΑ. Ασίας με πρωτεύουσα τη Βιεντιάν, επίσημη γλώσσα τη λαοτινή και νόμισμα το νέο κιπ. — **λαοτινός**, -ή, -ό, **Λαοτινά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < λαοτ. Lao, αγν. ετύμου, ονομ. εθνικής ομάδας (κλάδου των λαών Τάι), οι οποίοι εισέδυσαν στην Ινδοκίνα μετά τον 8ο αι. μ.Χ.].

λαοσύναξη (η) {-ης κ. -άξεως | -άξεις, -άξεων} η συγκέντρωση μεγάλου αριθμού ανθρώπων· ο όρος χρησιμοποιήθηκε κυρ. από την Εκκλησία τής Ελλάδος για συγκεντρώσεις διαμαρτυρίας πιστών σε υπαίθριο χώρο ΣΥΝ. κοσμοσυρροή, λαοθάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < *λαό(ς)* + *σύναξη* (πβ. κ. μεσν. *λαοσυναξία* «κοσμοσυρροή», *λαοσυνάκτης* «αναγνώστης ή ψάλτης που συγκέντρωνε το εκκλησίασμα στον ναό για τη λειτουργία»)].

λαοσωτήριος, -α (λόγ. -ος), -ο [1892] αυτός που σώζει τον λαό: ~ *επέμβαση* ΣΥΝ. εθνοσωτήριος ΑΝΤ. αντιλαϊκός.

λάου-λάου επίρρ. (λαϊκ.-οικ.) αργά-αργά, χωρίς βιασύνη (και προσεκτικά): *ας το πάμε ~ το θέμα* ΣΥΝ. σιγά-σιγά ΑΝΤ. μάνι-μάνι.
[ΕΤΥΜ. < *λάγου-λάγου*, γεν. ενικού τού ουσ. *λαγός* (με αναβιβασμό τού τόνου)].

Λάουρα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Laura < λατ. laurus «δάφνη, δάφνινο στεφάνι»].

λαουτζίκος (ο) {χωρ. πληθ.} (εκφράζει συμπάθεια ή υποτίμηση) οι απλοί άνθρωποι, αυτοί που ανήκουν στις κατώτερες τάξεις: *Τι να σου κάνει κι ο ~; Χορεύει στον ρυθμό που του παίζουν* ΣΥΝ. λαός, μάζα ΑΝΤ. αριστοκρατία, άρχοντες.
[ΕΤΥΜ. < *λαός* + υποκ. επίθημα *-τζίκος* (*-τζής* + *-ικος*), με συνδ. φωνήεν *-ου-* κατά τα υποκ. σε *-ούλης*].

λαουτιέρης κ. **λαουτέρης** (ο) {λαουτιέρηδες} ο οργανοπαίκτης που παίζει λαούτο (βλ.λ.): *ο ~ έδινε τον ρυθμό*.
[ΕΤΥΜ. < *λαούτο* + *-ιέρης* (βλ.λ.)].

λαούτο κ. **λαγούτο** (το) έγχορδο μουσικό όργανο με μεγάλο αντηχείο και έξι ζεύγη χορδών, που έχουν έκταση ίδια με τής κιθάρας: *παίζουν λαούτα και βιολιά*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαβοῦτο / λαγοῦτο* < βεν. lauto, αβεβ. ετύμου. Έχουν προταθεί οι εξής ετυμολογίες: 1) < ρουμ. laŭta, 2) < αραβ. al'ūd «ούτι - ξύλο»].

λαοφιλής, -ής, -ές [1863] {λαοφιλ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λαοφιλέστερος, -ατος} αυτός που τον αγαπά ο λαός: ~ *ηγέτης / πολιτικός / πράξη / θεωρία / ενέργεια* ΣΥΝ. δημοφιλής ΑΝΤ. λαομίσητος, λαοκατάρατος. Επίσης **λαοφίλητος**, -η, -ο [1866]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λαπαδιάζω ρ. αμετβ. {λαπάδιασ-α, -μένος} **1.** μετατρέπομαι σε χυλό, σε λαπά, χάνω τη γεύση ή το σχήμα μου: *παράβρασε το φαγητό και λαπάδιασε* ΣΥΝ. χυλώνω **2.** (μτφ.-κακόσ.) χάνω το σφρίγος μου: *με τα χρόνια βάρυνε και λαπάδιασε* ΑΝΤ. είμαι σφριγηλός / ακμαίος.

λάπαθο κ. **λάπατο** [μεσν.] (το) είδος εδώδιμου λαχανικού, τού οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας από το έδαφος και απλώνονται παράλληλα προς αυτό· χρησιμοποιείται στη μαγειρική και κυρ. στις χορτόπιτες, αλλά και για φαρμακευτικούς λόγους ΣΥΝ. (λαϊκ.) ξινήθρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάπαθον* / μτγν. *λάπαθος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το αρχ. *λαπαρός* «μαλακός, χαλαρός»].

λαπάρα (η) {λαπαρών} **1.** το μέρος τού σώματος που βρίσκεται ανάμεσα στα πλευρά και στο ισχίο **2.** (κατ' επέκτ.) ολόκληρη η κοιλιακή χώρα ΣΥΝ. κοιλιά.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λαπαρός* «χαλαρός, μαλακός», αγν. ετύμου, πιθ. συνδ. με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *ἔλαψα· διέφθειρα*, ίσως και με αλβ. laps «κουρασμένος». Το επίθημα *-ρός* εμφανίζεται και στα επίθ. *χαλα-ρός, λαγα-ρός, πλαδα-ρός*. Βλ. κ. *λάπαθο*].

λαπαροσκόπηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση των οργάνων τής κοιλιακής χώρας με λαπαροσκόπιο, το οποίο εισάγεται μέσω μικρής τομής που γίνεται σε κοιλιακό τοίχωμα.
[ΕΤΥΜ. < *λαπαρός* (βλ. λ. *λαπάρα*) + *-σκόπηση* < *σκοπώ*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laparoscopie].

λαπαροσκόπιο (το) {λαπαροσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. ενδοσκοπικό όργανο για την εξέταση τού εσωτερικού τής κοιλιακής κοιλότητας και τη θεραπεία κοιλιακών οργάνων, που φέρει μια μικροσκοπική κάμερα, επιτρέποντας έτσι στον χειρουργό να παρακολουθεί τα εσωτερικά όργανα από οθόνη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laparoscope].

λαπαροτομία (η) [1887] {λαπαροτομιών} ΙΑΤΡ. η χειρουργική επέμβαση κατά την οποία γίνεται διάνοιξη τής κοιλιάς για διερεύνηση (*ερευνητική ~*) ή θεραπεία διαφόρων παθήσεων.
[ΕΤΥΜ. < *λαπαρός* (βλ. λ. *λαπάρα*) + *-τομία* < *τομή*, ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laparotomie].

λαπάς (ο) {λαπάδες} **1.** ρύζι βρασμένο έτσι ώστε να σχηματίζει χυλό: ~ *με λεμόνι για τη διάρροια* **2.** (μτφ.-κακόσ.) άνθρωπος χαλαρός, νωθρός, χωρίς νεύρο ΣΥΝ. χαλβάς, πλαδαρός ΑΝΤ. σβέλτος, ξύπνιος.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lapa].

λάπις (ο) {άκλ.} ημιπολύτιμος λίθος με έντονο μπλε χρώμα. Επίσης **λάπις λάζουλι**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. λατ. lapis lazuli «λίθος αζουρίτης» < λατ. lapis «λίθος» + lazulum < αραβ. lazaward / lazuward < περσ. lāzhuward. Βλ. κ. *αζουρίτης, λαζουρίτης*].

lapsus calami λατ. (προφέρεται *λάπσους καλάμι*) ελλην. *ολίσθημα τής γραφίδας*· λάθος εκ παραδρομής στον γραπτό λόγο.

lapsus linguae λατ. (προφέρεται *λάπσους λίνγκβε*) ελλην. *ολίσθημα τής γλώσσας*· λάθος εκ παραδρομής κατά την ομιλία.

λαπ-τόπ (το) {άκλ.} φορητός υπολογιστής μικρών διαστάσεων με οθόνη υγρών κρυστάλλων ή πλάσματος, η οποία ανοίγει και κλείνει πάνω από το πληκτρολόγιο (λέγεται και notebook).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laptop < lap «μηρός» + top «κορυφή», επειδή μπορεί κανείς να τον τοποθετήσει πάνω στους μηρούς του, για να τον θέσει σε λειτουργία].

Λαπωνία (η) περιοχή τής Β. Ευρώπης που εκτείνεται στα Β. τμήματα τής Νορβηγίας, τής Σουηδίας και τής Φινλανδίας και στο ΒΔ. τμήμα τής Ρωσίας. — **Λάπωνας** (ο), **λαπωνικός**, -ή, -ό, **Λαπωνικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά ξέν. ονομασίας, πβ. σουηδ. Lappland «χώρα των Λαπώνων» < φινλ. Lappi, αγν. ετύμου. Η τοπική ονομασία Sameh των Λαπώνων αποτελεί τον πληθυντικό τού τ. sábme «άνθρωπος τού βάλτου, τού έλους»].

λαργκέτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ύφος αργό και επίσημο αλλά λιγότερο από το λάργκο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. larghetto, υποκ. τού largo, βλ.λ.].

λάργκο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ύφος ευρύ, αργό, επίσημο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. largo, βασική σημ. «ευρύς, άνετος», < λατ. largus].

λαρδί (το) {λαρδ-ιού | -ιών} το λίπος από το χοιρινό, που διατηρείται παστό ή καπνιστό και χρησιμεύει στη μαγειρική: *φασόλια με ~*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μεσν. *λαρδίον*, υποκ. τού μτγν. *λάρδος* < λατ. laridum / lardum «παστό κρέας» < αρχ. *λαρινόν* «λιπαρό, παχύ», αγν. ετύμου].

Λάρισα (η) {-ας κ. -ίσης} πόλη τής Θεσσαλίας, πρωτεύουσα τού ομώνυμου νομού (*νομός Λάρισας* κ. *Λαρίσης*). — **Λαρισαίος** [αρχ.] κ. **Λαρισινός** (ο) [μτγν.], **Λαρισαία** κ. **Λαρισινή** (η), **λαρισαϊκός**, -ή, -ό [1886] κ. **λαρισινός**.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, αν λάβουμε υπ' όψιν ότι η αρχ. *Λάρισα* αποτελούσε την πρωτεύουσα των Πελασγών και αργότερα απεκαλείτο επίσης *Πελασγιῶτις*].

Λάρνακα (η) πόλη τής ΝΑ. Κύπρου.
[ΕΤΥΜ. < *Λάρναξ*, λόγ. σχηματισμός από τον λαϊκ. τ. *Λάρνακας* (ονομασία παραμεσόγειου χωριού)· στην κυπριακή διάλεκτο ο τ. *λαρνάκι* σημαίνει «κοίλωμα γης σαν λάρνακα» και ο τ. *λάρνακας* «σχηματισμός γης σαν στενή κοιλάδα»].

λάρνακα (η) {λαρνάκων} **1.** (στην αρχαιότητα) θήκη ή κιβώτιο όπου φυλάσσονταν πολύτιμα αντικείμενα ή τα οστά ή η τέφρα νεκρού: *πολύτιμη / βαρύτιμη / σκαλιστή / χρυσή* ~ ΣΥΝ. σκευοθήκη, οστεοθήκη, οστεοφυλάκιο, σαρκοφάγος **2.** (ειδικότ.) η θήκη στην οποία φυλάσσονται τα λείψανα αγίου ή αγίας: *αγιασμένη / συλημένη* ~ **3.** ΙΑΤΡ. τύπος νάρθηκα, συνήθ. ξύλινος, που χρησιμοποιείται για να συγκρατεί στη θέση τους τους μυς ή τα οστά που έχουν σπάσει, εξαρθρωθεί ή υποστεί θλάση, καθώς και για την υποβοήθηση της σπονδυλικής στήλης: *ξύλινη / αποτελεσματική / οδυνηρή* ~ ΣΥΝ. νάρθηκας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάρναξ, -ακος* < *νάρναξ* (με ανομοίωση), που οδηγεί στη «γλώσσα» τού Ησυχίου *νάρναξ· κιβωτός*. Δεν ευσταθούν οι συνδέσεις με λιθ. nérti «διατρυπώ, διαπερνώ». Ίσως πρόκειται για δάνειο].

λάρος (ο) → γλάρος

λάρυγγας (ο) {λαρύγγων} το όργανο που βρίσκεται στο πάνω μέρος τού αναπνευστικού συστήματος των σπονδυλωτών· στον άνθρωπο, βρίσκεται στο άνω τμήμα τού λαιμού και στη συνέχεια τής τραχείας, επιτρέπει τη διέλευση αέρα και, καθώς περιλαμβάνει τις φωνητικές χορδές, αποτελεί βασικό όργανο για την παραγωγή τής φωνής: *πάθηση / φλεγμονή / όγκος / μύες / ανατομία / νόσοι / εξέταση τού λάρυγγα || ήχοι προερχόμενοι από τον* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -γκ-.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάρυγξ, -υγγος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. από συμφυρμό των λ. *φάρυγξ* και *λαιμός*. Κατ' άλλη εκδοχή, συνδ. με λατ. lurco «φαγάς, γαστρίμαργος» και με μέσ. γερμ. slurc «λάρυγγας»].

λαρυγγεκτομή (η) αφαίρεση μέρους ή ολόκληρου τού λάρυγγα με χειρουργική επέμβαση σε περιπτώσεις κακοήθειας.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngectomie].

λαρύγγι (το) {λαρυγγ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** ο λάρυγγας: *κάτι στάθηκε στο ~ μου και κόντεψα να πνιγώ·* ΦΡ. (α) ***στρίβω το λαρύγγι (κάποιου)*** πνίγω, σκοτώνω, στραγγαλίζω (κάποιον): *έτσι και τον πιάσω στα χέρια μου, θα του στρίψω το λαρύγγι!* ΣΥΝ. καρυδώνω, στραγγαλίζω (β) ***μου βγαίνει το λαρύγγι*** φωνάζω πολύ δυνατά, ξελαρυγγιάζομαι: *μου βγήκε το λαρύγγι, μέχρι να μ' ακούσουν!* ΣΥΝ. (οικ.) γκαρίζω (γ) ***ξεραίνεται το λαρύγγι μου*** νιώθω στεγνό τον λαιμό μου εξαιτίας δίψας ή πολύωρης ομιλίας: *από το πολύ κουβεντολόι ξεράθηκε το λαρύγγι του* ΣΥΝ. στεγνώνει το στόμα μου (δ) ***βρέχω / δροσίζω το λαρύγγι μου*** πίνω, ξεδιψάω: *φέρε μας λίγο νερό, να δροσίσουμε το λαρύγγι μας || πάμε να πιούμε λίγο κρασί να βρέξουμε το λαρύγγι μας* (ε) ***θα σου φάω το λαρύγγι*** (πβ. *τὸν λάρυγγ' ἂν ἐκτέμοιμί σου*, Αριστοφ. *Βάτραχοι* 575) (ως απειλή) θα σε σκοτώσω **2.** (μτφ.) ο τραγουδιστής: *τα χρυσά ~ τής δεκαετίας τού '50* ΣΥΝ. φωνή.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λαρύγγιον*, υποκ. τού αρχ. *λάρυγξ, -υγγος* (βλ.λ.)].

λαρυγγίζω ρ. [αρχ.] κάνω λαρυγγισμούς (βλ.λ.).

λαρυγγικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τον λάρυγγα: ~ *αρτηρία / φλέβα / νεύρα / φθόγγοι / ήχοι.*

λαρυγγισμός (ο) [μτγν.] **1.** ήχος ή φθόγγος που σχηματίζεται κατευθείαν στον λάρυγγα, χωρίς να υποστεί οποιαδήποτε αλλοίωση από άλλα όργανα (στόμα, μύτη) **2.** γρήγορη επανάληψη στο τραγούδι των ίδιων μουσικών φθόγγων στον ίδιο χρόνο: *κακόηχος / εντυπωσιακός / μακρόσυρτος* ~ ● **3.** ΙΑΤΡ. ακούσια σύσπαση των μυών τού λάρυγγα, που προκαλεί φράξιμο τής γλωττίδας και ασφυξία.

λαρυγγίτιδα (η) [1837] {χωρ. γεν. πληθ.} φλεγμονή τού λάρυγγα, που προκαλεί βράχνιασμα: *οξεία / χρονία* ~.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngite].

λαρυγγολόγος (ο/η) [1887] ΙΑΤΡ. ειδικός που ασχολείται με τις παθήσεις τού λάρυγγα και ιδ. των φωνητικών χορδών. — **λαρυγγολογία** (η) [1888], **λαρυγγολογικός**, -ή, -ό [1888].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngologue].

λαρυγγοσκόπηση (η) [1879] {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΙΑΤΡ. η εξέταση τού λάρυγγα και των φωνητικών χορδών με ειδικό όργανο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngoscopie].

λαρυγγοσκόπιο (το) [1879] {λαρυγγοσκοπί-ου | -ων} ΙΑΤΡ. όργανο ειδικό για την εξέταση τού λάρυγγα και των συναφών οργάνων. — **λαρυγγοσκοπικός**, -ή, -ό [1879].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. laryngoscope].

λαρυγγοτομία (η) [μτγν.] {λαρυγγοτομιών} ΙΑΤΡ. τομή τού λάρυγγα με ιατρική επέμβαση.

λαρυγγόφωνος, -η, -ο **1.** αυτός που εκφωνείται με τον λάρυγγα: ~ *φθόγγοι / ήχοι* ΣΥΝ. λαρυγγικός **2.** αυτός που κάνει λαρυγγισμούς: ~ *αοιδός* ● **3.** ***λαρυγγόφωνο*** (το) {λαρυγγοφών-ου | -ων} ειδική συσκευή για την παραγωγή φωνής, που τοποθετείται εξωτερικά στον τράχηλο, λειτουργεί με τις δονήσεις τού λάρυγγα και χρησιμοποιείται όταν ο άνθρωπος έχει πρόβλημα στην παραγωγή φθόγγων, όπως σε περιπτώσεις λαρυγγεκτομής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λάρυγξ, -υγγος* + *-φωνος* < *φωνή*. Στη σημ. 3 η λ. αποτελεί αντιδάν., < αγγλ. laryngophone].

Λασίθι (το) {Λασιθίου} **1.** οροπέδιο τής Α. Κρήτης **2.** επαρχία και νομός τής Α. Κρήτης *(νομός Λασιθίου)* με πρωτεύουσα τον Άγιο Νικόλαο. — **Λασιθιώτης** (ο), **Λασιθιώτισσα** (η), **λασιθιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο, < βεν. La Seteia «Η Σητεία» (με το οποίο προσδιοριζόταν η μεγαλύτερη πόλη τής περιοχής), που ελήφθη ως μία λέξη. Βλ. κ. *Σητεία*].

λασκάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λάσκαρα κ. λασκάρ-ισα, -ίστηκα, -ισμένος} ♦ **1.** (μετβ.) αφήνω (κάτι που τεντώνεται ή βιδώνεται) χαλαρό: ~ *τον ιμάντα / τα πανιά / τη βίδα* ΣΥΝ. ξετεντώνω, ξεσφίγγω ΑΝΤ. τεντώνω, σφίγγω· ΦΡ. (α) ***λασκάρω τα λουριά*** χαλαρώνω την παρακολούθηση ή τον έλεγχο (κάποιου), δεν τον περιορίζω πια: *με το που τους λάσκαρε τα λουριά, άρχισαν να πηγαίνουν αδιάβαστοι στο σχολείο* ΣΥΝ. αφήνω λάσκα ΑΝΤ. επιτηρώ, περιορίζω (β) ***λασκάρει η βίδα (κάποιου)*** (κάποιος) χάνει τα λογικά του, τρελαίνεται: *Πάει ο κακομοίρης! Του λασκάρισε η βίδα!* ♦ (αμετβ.) **2.** γίνομαι λιγότερο κουραστικός ή πιεστικός: *ευτυχώς, λάσκαρε λίγο η δουλειά και πήραμε μιαν ανάσα* **3.** παύω να βρίσκομαι σε ένταση (συνήθ. εργασιακή): *έχω λασκάρει κάπως αυτή την περίοδο και μπορώ να βλέπω και την οικογένειά μου* ΣΥΝ. χαλαρώνω, ηρεμώ. — **λασκάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lascare < λατ. laxare < laxus «χαλαρός, άτονος»].

λάσκος, -α, -ο αυτός που δεν είναι τεντωμένος: ~ *σκοινί* ΣΥΝ. χαλαρός, μπόσικος ΑΝΤ. τεντωμένος, τραβηγμένος· ΦΡ. ***σφήνω κάποιον / κάτι λάσκο / λάσκα*** (i) παύω να τεντώνω: *άσ' το λάσκο το σκοινί* ΣΥΝ. λασκάρω, χαλαρώνω ΑΝΤ. τεντώνω, τραβάω (ii) (μτφ.) παύω να ασκώ έλεγχο ή πιέσεις: *άσ' τον λάσκα, να δεις τι θα κάνει από μόνος του* ΣΥΝ. χαλαρώνω, λασκάρω τα λουριά ΑΝΤ. περιορίζω, ελέγχω, καταπιέζω. — **λάσκα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lasco < λατ. laxus «χαλαρός, άτονος»].

λάσο (το) μακρύ σκοινί με θηλιά στη μία του άκρη, που χρησιμεύει στη σύλληψη ζώων (αγρίων ή που έχουν ξεφύγει από το κοπάδι τους) ή και ανθρώπων υπό καταδίωξη: *ο καουμπόης έριξε επιδέξια το ~ του κι έπιασε το άλογο.*
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lasso < ισπ. lazo < ρ. lazar «δένω, σφίγγω (με σχοινιά)» < λατ. laqueare].

λασπερός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που είναι γεμάτος λάσπη: ~ *δρόμος / τόπος* ΣΥΝ. λασπώδης ΑΝΤ. ξηρός, στεγνός.

λάσπη (η) {σπάν. λασπών} **1.** χώμα και νερό αναμεμιγμένα: *ο Θεός μάς έφτειαξε από ~ || με τη βροχή οι δρόμοι γέμισαν ~ || μη μπαίνεις στο σπίτι με λάσπες στα παπούτσια || οι ρόδες τού αυτοκινήτου κόλλησαν στη* ~ ΣΥΝ. πηλός· ΦΡ. (αργκό) ***κόβω λάσπη*** βλ. λ. *κόβω* **2.** μείγμα από χώμα, νερό ή άχυρα και ασβέστη, άμμο, γύψο ή τσιμέντο, που χρησιμοποιείται ως συνδετικό υλικό στην οικοδομική: *φτειάχνω / κουβαλάω / μεταφέρω / ανακατεύω ~ || ρίχνω / στρώνω τη ~ με το μυστρί* ΣΥΝ. χαρμάνι ● **3.** το πηχτό κατακάθι σε δοχείο ή φυσική κοιλότητα όπου υπάρχει υγρό: *η ~ τού ποταμού / τής λίμνης / τού βαρελιού* (από ρετσίνι) ΣΥΝ. ίζημα, ιλύς ● **4.** υλικό που έχει μαλακώσει πολύ και έχει γίνει σαν πολτός: *τα μακαρόνια παράβρασαν κι έχουν γίνει ~ || το ψωμί ήταν ~ από μέσα* ΣΥΝ. πολτός, χυλός ● **5.** (μτφ.) το χαμηλό ηθικό επίπεδο, η διαφθορά: *κυλιέται στη* ~ ΣΥΝ. κατάπτωση, ξεπεσμός, ανηθικότητα, βούρκος **6.** ανήθικη κατηγορία, που συνήθ. δεν ευσταθεί: *ρίχνω / πετάω ~ || οι εφημερίδες επιδίδονται σε πόλεμο λάσπης* (σε λασπολογίες, βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν., αβεβ. ετύμου, πιθ. < *ἐλασπίς* «έλος» ή < μτγν. *λάπη / λάμπη* «απόβρασμα, κατακάθι» (το ίδιο το *λά(μ)πη* είναι αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *λέμφος* και *λέπω* «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω»)].

λασποβροχή (η) βροχή που παρασύρει σκόνη από την ατμόσφαιρα δημιουργώντας λάσπη.

λασπολογία (η) {λασπολογιών} κατηγορία που δεν ευσταθεί και διατυπώνεται με χυδαίο και ανήθικο τρόπο: *ορισμένα έντυπα χρησιμοποιούν τη ~, για να αυξήσουν τις πωλήσεις τους* ΣΥΝ. κατασυκοφάντηση, δυσφήμηση, σπίλωση ΑΝΤ. εξύμνηση.

λασπολόγος (ο/η) πρόσωπο που εκτοξεύει αβάσιμες και ανήθικες κατηγορίες εναντίον (κάποιου), με σκοπό να τον μειώσει ηθικά: *αισχρός / ιταμός / ποταπός / χυδαίος* ~ ΣΥΝ. συκοφάντης. — **λασπολογώ** ρ. {-είς...}.

λασπόλουτρο (το) μπάνιο που γίνεται στη λάσπη ιαματικών νερών: *θεραπευτικό / αναζωογονητικό* ~ ΣΥΝ. ιλυόλουτρο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Schlammbad].

λασπομαχία (η) {λασπομαχιών} **1.** θέαμα κατά το οποίο οι αγωνιζόμενοι παλεύουν μέσα στη λάσπη **2.** (μτφ.) ανταλλαγή ανήθικων και ποταπών κατηγοριών: *οι πολιτικοί επιδίδονται σε* ~ ΣΥΝ. πόλεμος λάσπης. — **λασπομάχος** (ο/η).

λασπόνερο (το) νερό με χώματα, πολύ αραιή λάσπη ΣΥΝ. βουρκονέρι. Επίσης **λασπονέρι**.

λασπότοπος (ο) έκταση γεμάτη λάσπη: *ο χειμώνας σ' αυτό τον ~ ήταν σκέτη φρίκη* ΣΥΝ. βουρκότοπος, λασπουριά. — **λασποτόπι** (το).

λασπουριά (η) έκταση γεμάτη λάσπη: *πώς να ζήσουν τα χωριά μέσα σ' αυτή τη ~;* ΣΥΝ. λασπότοπος, βουρκότοπος.
[ΕΤΥΜ. < *λάσπη* + παραγ. επίθημα *-ουριά* (βλ.λ.)].

λασπώδης, -ης, -ες [1782] {λασπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που είναι γεμάτος λάσπη: ~ *εδάφη / εκτάσεις* ΣΥΝ. λασπερός **2.** αυτός που έχει την υφή τής λάσπης: ~ *ζύμη* ΣΥΝ. πολτώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λασπώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λάσπω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** λερώνω με λάσπη: *λασπώθηκαν τα ρούχα μου* ΣΥΝ. βρομίζω ΑΝΤ. καθαρίζω· ΦΡ. ***τα λασπώνω*** αποτυγχάνω σε μια υπόθεση: *τα λάσπωσε την πρώτη μέρα στη νέα του δουλειά και αμφιβάλλει αν θα τον κρατήσουν* ΣΥΝ. τα θαλασσώνω, τα μουσκεύω **2.** (σπάν.) περνώ μια επιφάνεια με λάσπη: *οι εργάτες λάσπωσαν τις μεσοτοιχίες* ΣΥΝ. σοβαντίζω **3.** (μτφ.) συκοφαντώ: *λάσπωσε την υπόληψη του αντιπάλου του με ακατονόμαστες κατηγορίες* ΣΥΝ. σπιλώνω, προσβάλλω ♦ **4.** (αμετβ.) (για υλικό) χάνω το κανονικό σχήμα ή την υφή μου· γίνομαι πολύ μαλακός σαν πολτός: *λάσπωσαν τα μακαρόνια* ΣΥΝ. λαπαδιάζω. — **λάσπωμα** (το).

λασπωτήρας (ο) παραλληλόγραμμο λάστιχο στο πίσω μέρος οχήματος, στο ύψος των τροχών, που προστατεύει από τις λάσπες.

λαστέξ (το) {άκλ.} **1.** είδος νήματος με μεγάλη ελαστικότητα **2.** (συνεκδ.) εσώρουχο κατασκευασμένο από το παραπάνω υλικό, για να συγκρατεί και να ζεσταίνει την κοιλιακή χώρα και για να δείχνει καλλίγραμμο το σώμα· ο κορσές **3.** (ως επίθ.) αυτός που έχει κατασκευαστεί από το παραπάνω νήμα: ~ *επίδεσμος / εσώρουχα.* — (υποκ.) **λαστεξάκι** (το) (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. Εμπορική επωνυμία lastex, πιθ. από επίθ. élastique «ελαστικός»

+ -ex].

λαστιχάκι (το) {χωρ. γεν.} (στην αργκό των υδραυλικών) το λαστιχένιο παξιμάδι, η ροδέλα που χρησιμοποιείται στις ενώσεις σωλήνων (εκεί όπου βιδώνει ο ένας με τον άλλο).

λαστιχένιος, -ια, -ιο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από λάστιχο (βλ.λ.): ~ *βάρκα* / *παπούτσια* ΣΥΝ. ελαστικός **2.** (μτφ.) αυτός που παρουσιάζει μεγάλη ευκαμψία, ευλυγισία: ~ *κορμί* / *μέση* ΣΥΝ. ευλύγιστος, ευκίνητος ΑΝΤ. δυσκίνητος.

λάστιχο (το) **1.** συνθετική ουσία με μεγάλη ελαστικότητα, το ελαστικό, το καουτσούκ **2.** ΜΗΧΑΝ. (α) εξάρτημα τού τροχού των οχημάτων, από σκληρό και ανθεκτικό συνθετικό υλικό, με το οποίο περιβάλλουν τον αεροθάλαμο (τη σαμπρέλα) τού τροχού και το οποίο έρχεται σε επαφή με τον δρόμο: *αλλάζω* ~ || *μου τρύπησε το* ~ || *γερά* / *ανθεκτικά* ~ (β) (συνεκδ.) όλος ο τροχός, δηλ. το στεφάνι, ο αεροθάλαμος και το σύστημα συνδέσεως με το όχημα ΣΥΝ. ελαστικά (τα)· ΦΡ. ***με πιάνει / μένω από / παθαίνω λάστιχο*** (i) δεν μπορεί να μετακινηθεί το όχημά μου εξαιτίας τής απώλειας αέρα από τον αεροθάλαμο λόγω φθοράς ή τρυπήματος (ii) (μτφ.) μου συμβαίνει κάτι που με εμποδίζει να συνεχίσω τη ζωή μου όπως πριν: *«και γλεντώ τα νιάτα μου, πριν με πιάσει λάστιχο»* (τραγ.) **3.** λεπτός μακρύς σωλήνας από καουτσούκ για τη διοχέτευση υγρών ή αερίων: *το ~ τού νερού* / *τού πετρελαίου* / *τού υγραερίου* / *τής βενζίνης* || *πίνω νερό από το* ~ || *ανοίγω το* ~ (ανοίγω το σύστημα παροχής, ώστε το υγρό ή το αέριο να περάσουν μέσα από τον σωλήνα) **4.** ταινία από ελαστικό νήμα και ύφασμα, που χρησιμοποιείται στον ρουχισμό ή στα σεντόνια, κουρτίνες κ.λπ. τού σπιτιού και περνιέται στην περιφέρεια τού ρούχου, τού σεντονιού κ.λπ.: *αγόρασα φαρδύ ~ για τη μέση τής φούστας* || *πέρασα ~ γύρω-γύρω στο κάλυμμα, για να μένει σταθερό στη θέση του* **5.** παιδικό (συνήθ. κοριτσίστικο) παιχνίδι, που παίζεται με λεπτή ταινία από το παραπάνω υλικό, την οποία δένουν στις άκρες και περνούν από τα πόδια τους δύο παιδιά, ενώ οι άλλες παίκτριες πηδούν πάνω ή ανάμεσα από τους διάφορους σχηματισμούς τού λάστιχου: *παίζουμε ~ στο διάλειμμα:* **6.** λεπτός κρίκος από ελαστικό υλικό, με τον οποίο συγκρατούμε διάφορα αντικείμενα, περιβάλλοντάς τα με αυτόν: *πιάνει τα μαλλιά της μ' ένα ~, για να μην της πέφτουν στα μάτια* || *πέρνα ένα ~ γύρω από τον φάκελο, να μην ανοίξει* **7.** (παλαιότ.) η σφεντόνα **8.** σε φραστικές λέξεις ως β' συνθ., για να δηλώσει ευλυγισία, ευκαμψία: *σώμα-λάστιχο, κορίτσι-λάστιχο.* — (υποκ.) **λαστιχάκι** (το) (σημ. 4-6) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < ιταλ. elastico < λατ. elasticus < μτγν. *ἐλαστός* (βλ. κ. *ελαστικός*)].

λατάνια κ. **λατανία** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} φυτό των τροπικών χωρών, που μοιάζει με φοίνικα και καλλιεργείται είτε ως καλλωπιστικό είτε για τα φύλλα του που αποτελούν υφαντική ύλη.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. latania, λ. τής Καραϊβικής].

λάτεξ κ. **λατέξ** (το) {άκλ.} **1.** το γάλα των φυτών, ο γαλακτώδης χυμός που βρίσκεται σε ειδικούς σωλήνες στον κορμό ή στα κλαδιά ορισμένων φυτών **2.** (ειδικότ.) το ελαστικό κόμμι (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < λατ. latex «υγρό»].

λατέρνα (η) {λατερνών} μηχανικό μουσικό όργανο που έχει τη δυνατότητα να παράγει συγκεκριμένες μόνο μελωδίες (αυτές που έχουν προγραμματιστεί), όταν περιστρέφεται ένας χειροκίνητος μοχλός, που θέτει σε λειτουργία τον μηχανισμό του· εξωτερικά πρόκειται για ορθογώνιο κουτί διακοσμημένο μπροστά με φωτογραφία γυναίκας, χάντρες και πολύχρωμα στολίδια, το οποίο κουβαλά στην πλάτη του ο οργανοπαίκτης ή το σπρώχνει πάνω σε ρόδες: «~, *φτώχια και γαρύφαλλο*» / «~, *φτώχια και φιλότιμο*» (τίτλοι ελλην. ταινιών) || (σκωπτ.) *φορτωμένη σαν λατέρνα* (για γυναίκα που φορά πολλά κοσμήματα και αξεσουάρ) ΣΥΝ. οργανάκι, ρομβία.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. laterna < ιταλ. lanterna < λατ. la(n)terna «λυχνάρι, φανός» < αρχ. *λαμπτήρ*].

λατερνατζής (ο) {λατερνατζήδες} ο λαϊκός οργανοπαίκτης που γυρίζει από δρόμο σε δρόμο με τη λατέρνα.

λάτιν επίθ. {άκλ.} αυτός που προέρχεται από τη Λατινική Αμερική: ~ *χοροί είναι η ρούμπα, το μάμπο, η σάλσα κ.ά.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Latin (βλ. λ. *Λατίνος*)].

λατίνι (το) {λατίν-ιού | -ιών} **1.** ΝΑΥΤ. τριγωνικό πανί πλοίου **2.** (συνεκδ.) μικρό πλοίο που έχει πανιά τού παραπάνω τύπου. Επίσης **λατινάδικο** (σημ. 2).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. (vela) latina «(πανί) λατινικό»].

λατινίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λατίνισα} **1.** μιμούμαι τον τρόπο ζωής, τη γλώσσα κ.λπ. των Λατίνων • **2.** δείχνω συμπάθεια προς τον καθολικισμό ή τον ασπάζομαι.

λατινικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Λατίνους: ~ *γλώσσα* / *αλφάβητο* / *ήθη* / *πόλεμοι* / *φιλολογία* (που μελετά τη λατινική γραμματεία και γλώσσα) **2.** ***Λατινικά*** (τα) **/ *Λατινική*** (η) (α) η γλώσσα των αρχαίων Ρωμαίων (β) (συνεκδ.) το μάθημα διδασκαλίας τής παραπάνω γλώσσας **3.** ***Λατινική Αμερική*** το σύνολο των χωρών τής Ν. Αμερικής, στις οποίες ομιλούνται λατινογενείς γλώσσες (Ισπανικά και Πορτογαλικά).

λατινισμός (ο) [1782] **1.** η μίμηση τού τρόπου ζωής, των ηθών και των εθίμων, τής γλώσσας κ.λπ. των Λατίνων **2.** (ειδικότ.) η χρήση ιδιαίτερων εκφραστικών τρόπων στη λατινική γλώσσα **3.** το σύνολο των Λατίνων • **4.** το να δείχνει κανείς συμπάθεια ή και να ασπάζεται τον καθολικισμό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. latinisme].

λατινιστής (ο) [1809], **λατινίστρια** (η) [1897] {λατινιστριών} **1.** ο φιλόλογος που είναι εξειδικευμένος στη λατινική γλώσσα **2.** ο καθηγητής τής λατινικής γλώσσας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. latiniste].

λατινιστί επίρρ. (λόγ.) στη λατινική γλώσσα: *μου μίλησε ~!*

Λατινοαμερικανός κ. **Λατινοαμερικάνος** (ο), **Λατινοαμερικανή** κ. **Λατινοαμερικάνα** (η) πρόσωπο που κατάγεται από τη Λατινική Αμερική (βλ. λ. *λατινικός*) ΣΥΝ. Νοτιοαμερικανός. — **λατινοαμερικανικός,** -ή, -ό κ. **λατινοαμερικάνικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Latin American].

λατινογενής, -ής, -ές [1866] {λατινογεν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που προέρχεται από τους Λατίνους: ~ *γλώσσες* ΣΥΝ. ρομανικός, νεολατινικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λατινοκρατία (η) [1841] {χωρ. πληθ.} η επικράτηση των Λατίνων (βλ.λ.) στον ελλαδικό χώρο κατά την ύστερη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο ΣΥΝ. φραγκοκρατία.

λατινομάθεια (η) [1878] {χωρ. πληθ.} η γνώση τής λατινικής γλώσσας και η σπουδή των έργων που γράφτηκαν σε αυτή.

Λατίνος (ο) **1.** αυτός που (κατά την αρχαιότητα) καταγόταν από το Λάτιο, την περιοχή τής Β. Ιταλίας, που αρχικά ανταγωνιζόταν και στη συνέχεια συμμάχησε με τη Ρώμη **2.** (συνεκδ.) (α) ο Ρωμαίος (β) αυτός που έγραψε σε λατινική γλώσσα • **3.** (κατά τον Μεσαίωνα) αυτός που ανήκε σε κάποιον από τους λαούς τής Δ. Ευρώπης, ο οποίος είχε ασπαστεί τον καθολικισμό, ειδικότ. ο Φράγκος • ΦΡ. ***Λατίνος εραστής*** μελαχρινός γοητευτικός άνδρας, συνήθ. ιταλικής ή ισπανικής καταγωγής, που θεωρείται ή επιδεικνύεται ως μεγάλος γυναικοκατακτητής: *«στην ταινία αυτή παρακολουθούμε τον Μαρτσέλλο Μαστροϊάνι στον ρόλο ενός Λατίνου εραστή...»*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λατῖνος* < λατ. Latinus «ο καταγόμενος / προερχόμενος από το Λάτιο» < Latium].

λατινόφρων, -ων, -ον (λόγ.) {-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} συνήθ. ο Ορθόδοξος που αποδέχεται ή ασπάζεται τον καθολικισμό (ιδιαίτ. κατά τους ύστερους βυζαντινούς χρόνους). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ων, -ων, -ον*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *Λατῖνος* + *-φρων* < *φρήν, -ενός* (βλ.λ.)].

λατινόφωνος, -η, -ο → -φωνος

Λάτιο (το) {Λατίου} περιοχή τής ΚΔ. Ιταλίας, όπου από την αρχαιότητα εγκαταστάθηκαν οι Λατίνοι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Λάτιον* < λατ. Latium, ίσως < latus «ευρύς», με αναφορά στην κοιλάδα τού Τίβερη].

λατιφούντιο (το) η μεγάλη έγγεια ιδιοκτησία στη φεουδαρχία τής αρχ. Ρώμης.
[ΕΤΥΜ. < λατ. latifundium < lati- (< latus «ευρύς, εκτεταμένος») + -fundium < fundus «κτήμα – πυθμένας»].

λατομείο (το) [μτγν.] περιοχή που προσφέρεται για την εξόρυξη πετρωμάτων χρήσιμων για οικοδομικές εργασίες: ~ *μαρμάρου* || *τα ~ τής Πεντέλης* ΣΥΝ. νταμάρι. Επίσης (λαϊκ.) **λατόμι.**

λατόμημα (το) → λατομώ

λατόμηση (η) → λατομώ

λατόμι (το) → λατομείο

λατομία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η εξόρυξη πετρωμάτων για οικοδομικές εργασίες.

λατομικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με λατομείο ή λατόμους.

λατόμος (ο) πρόσωπο που εργάζεται σε λατομείο, που εξορύσσει πετρώματα από αυτό ΣΥΝ. νταμαρτζής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λᾶ-* (< αρχ. *λᾶας* «λίθος», για το οποίο βλ. κ. *λαξεύω*) + *-τόμος* < *τέμνω*].

λατομώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λατομείς... | λατόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (λόγ.) εκτελώ τις ειδικές εργασίες που είναι απαραίτητες για την εξόρυξη πετρωμάτων. — **λατόμημα** (το) [μτγν.] κ. **λατόμηση** (η).

lato sensu λατ. (προφέρεται *λάτο σένσου*) ελλην. *υπό ευρεία έννοια* ΑΝΤ. stricto sensu.

λάτρα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) το σύνολο των εργασιών που αποβλέπουν στην καθαριότητα και την τακτοποίηση ενός χώρου: *η ~ τού σπιτιού.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υποχωρητικός*.
[ΕΤΥΜ. < *λατρεύω* (υποχωρητ.), με τη σημ. «επιμελούμαι τα οικιακά, φροντίζω το σπίτι»].

λατρεία (η) [αρχ.] {λατρειών} **1.** η πίστη και η αφοσίωση σε θεότητα ή άγιο: *η ~ των θεών τού Ολύμπου εξαφανίστηκε σταδιακά με την επικράτηση τού χριστιανισμού* **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των τελετουργικών πράξεων με τις οποίες εκδηλώνεται η πίστη και η έμπρακτη αφοσίωση σε θεότητα ή άγιο πρόσωπο: *πρωτόγονη* / *χριστιανική* / *μουσουλμανική* ~ || *μελέτες για θέματα λατρείας* || *η Θεία Λατρεία* (οι λατρευτικές τελετές στην Εκκλησία) **3.** (μτφ.) πολύ μεγάλη αφοσίωση σε πρόσωπο: *όχι απλώς αγαπά την οικογένειά του, αλλά τους έχει ~* **4.** (α) έντονος και παθιασμένος έρωτας (β) ως προσφώνηση σε αγαπημένο πρόσωπο: *αγάπη μου, ~ μου!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.

λατρευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που αναφέρεται στη λατρεία: ~ *σκεύη* / *έθιμα* / *εκδήλωση* || *«το χρήμα ήταν το νέο ~ αντικείμενο»* (εφημ.). — **λατρευτικ-ά / -ώς** [μεσν.] επίρρ.

λατρευτός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός τον οποίο αγαπούν πολύ: ~ *μου παιδί* ΣΥΝ. αγαπημένος, αξιολάτρευτος ΑΝΤ. αντιπαθής, μισητός.

λατρεύω ρ. μετβ. {λάτρ-ευσα κ. -εψα, -εύτηκα, -εμένος} **1.** αποδίδω τιμές και δείχνω εμπράκτως σεβασμό και αφοσίωση σε θεότητα: *η πρωτόγονη φυλή λάτρευε ένα τοτέμ* **2.** (μτφ.) δείχνω θρησκευτική προσήλωση σε ιδέα, αξία, άνθρωπο: *η κοινωνία μας λατρεύει το χρήμα* || *οι θαυμαστές του τον λατρεύουν σαν θεό* **3.** (μτφ.) μου αρέσει κάτι πάρα πολύ: ~ *την κινέζικη κουζίνα* / *την κλασική μουσική* / *το μπλε χρώμα* ΣΥΝ. υπεραγαπώ ΑΝΤ. μισώ, αντιπαθώ **4.** (ειδικότ.) νιώθω σφοδρό ερωτικό πάθος (για κάποιον). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπηρετώ ως μισθωτός, ως δούλος», < *λάτρον* «μισθός, πληρωμή», αβεβ. ετύμου, καθώς οι συνδέσεις με ρωσ. let'b «επιτρέπεται», σανσκρ. rātí- «δίνω πρόθυμα» κ.ά. δεν ικανοποι-

σύν μορφολογικώς. Η σημ. «αποδίδω ιερή υπηρεσία (στον Θεό), εκδηλώνω εμπράκτως ευσέβεια» είναι ήδη αρχ. Οι Εβδομήκοντα (που συνετέλεσαν στη διάδοση τής λ. με τη μετάφραση τής Π.Δ.) χρησιμοποίησαν εκ παραλλήλου τα ρ. *λατρεύω* και *δουλεύω* ως απόδ. τού εβρ. avōdh «υπηρετώ»].

λάτρης (ο) {λάτρ-εις, -εων}, **λάτρισσα** (η) {δύσχρ. λατρισσών} **1.** πρόσωπο που εκδηλώνει πίστη και αφοσίωση σε θεότητα ΣΥΝ. πιστός **2.** (μτφ.) πρόσωπο στο οποίο αρέσει πολύ (κάτι): ~ *των απολαύσεων / τού ωραίου φύλου / τής κλασικής μουσικής.* Επίσης (λόγ.) **λάτρις** (η) {λάτρ-ιος | -ιες, -ίων}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρύτανης.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάτρις, -ιος* «μισθωτός δούλος» < *λάτρον* «μισθός, πληρωμή», βλ. κ. *λατρεύω*].

-λάτρης, -λάτρισσα β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει πρόσωπο που λατρεύει ό,τι δηλώνει το α' συνθετικό: *ειδωλο-λάτρης, πατριδο-λάτρης.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *είδωλο-λάτρης*), που προέρχεται από το αρχ. *λάτρις* (βλ. λ. *λατρεύω*)].

-λατρία β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει την τιμή, τη λατρεία που αποδίδεται στο δηλούμενο από το α' συνθετικό: *προγονο-λατρία, ζωολατρία, ειδωλο-λατρία.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *είδωλο-λατρία*), που προέρχεται από τα σύνθετα σε *-λάτρης* (βλ.λ.)].

λατύπη (η) {λατυπών} **1.** τα μικρά κομμάτια που αποκόπτονται, όταν πελεκούν πέτρωμα **2.** κάθε κομμάτι πετρώματος με ακανόνιστο μέγεθος, αιχμές και γωνίες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λα-* (< *λᾶας* «λίθος», βλ. κ. *λαξεύω*) + *-τύπη* < *τύπτω* «χτυπώ»].

λαύδανο (το) → λάβδανο

λαύρα (η) {λαυρών} **1.** τύπος ιδιόρρυθμου μοναστηριού με χωριστό κελλί για κάθε μοναχό **2.** σύνολο κελλιών: *μεγάλη ~* **3.** (συνεκδ.) μοναστήρι: *Αγία Λαύρα || Μεγίστη ~ || η ~ τού Αγίου Σάββα.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μονή.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ουσ. *λᾶας* «λίθος» με ενδιάμεσο τύπο **λάϝ(α)ρ-α* (βλ. λ. *λαξεύω*), οπότε η λ. θα σήμαινε «πετρώδες έδαφος, λιθόστρωτο». Η σημερινή σημ. είναι μεσν.].

λαυράκι (το) → λαβράκι

Λαυρέντιος (ο) {Λαυρεντίου} **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα. Επίσης (καθημ.) **Λαυρέντης.**
[ΕΤΥΜ. < λατ. Laurentius «καταγόμενος από το Laurentum (πόλη τού Λατίου, ΝΔ. τής Ρώμης)» < πιθ. laurus «δάφνη»].

λαυρεωτικός, -ή, -ό [1876] κ. **λαυρ(ε)ιωτικός** [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με το Λαύριο, περιοχή τής Αττικής γνωστή για τα μεταλλεία της **2.** ***Λαυρεωτικά*** κ. ***Λαυριακά*** (τα) τα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα που προέκυψαν στην Αθήνα (1869-1875) εξαιτίας τής προτάσεως για την εθνικοποίηση των μεταλλείων τού Λαυρίου. Επίσης **λαυριακός,** -ή, -ό.

λαφήσιος, -α, -ο → ελαφήσιος

λάφι (το) → ελάφι

λαφίνα (η) → ελαφίνα

λαφόπουλο (το) → ελαφόπουλο

λαφυραγώγηση (η) → λαφυραγωγώ

λαφυραγωγία (η) → λαφυραγωγώ

λαφυραγωγός (ο/η) αυτός που λαφυραγωγεί.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λάφυρον* + *-αγωγός* < *ἄγω*].

λαφυραγωγώ ρ. μετβ. [μτγν.] {λαφυραγωγείς... | λαφυραγώγ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} παίρνω λάφυρα, αρπάζω αντικείμενα από την κινητή περιουσία εχθρού, τον οποίο έχω νικήσει ή κατακτήσει ΣΥΝ. λεηλατώ, (λαϊκ.) διαγουμίζω. — **λαφυραγώγηση** [μεσν.] κ. **λαφυραγωγία** (η) [μτγν.].

λάφυρο (το) {λαφύρ-ου | -ων} (συνηθ. στον πληθ.) κάθε αντικείμενο που ανήκει στην κινητή περιουσία (κάποιου) και γίνεται αντικείμενο διαρπαγής από εχθρούς που τον έχουν νικήσει ή κατακτήσει: *πολύτιμο / χρυσό ~ || τα ~ που πήραν οι Έλληνες από τους Τρώες μετά την άλωση τής Τροίας.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λάφυρον* < αρχ. *λάφυρα* (πληθ.) < θ. *λαφ-* (< I.E. *labh-) τού ρ. *λαμβάνω* (πβ. κ. *εἴ-ληφ-α*), πβ. πιθ. σανσκρ. lábhate «αρπάζω», λιθ. lõbis «θησαυρός, πλούτος» κ.ά.].

λαχαίνω ρ. {έλαχα} (λαϊκ.) τυχαίνω· (συνήθ. τριτοπρόσ. ***λάχει / έλαχε***): *του 'λαχε μεγάλη συμφορά τώρα στα γεράματα || τι σου 'λαχε να πάθεις, καημένε! ||* (απρόσ.) *σου 'χει λάχει να μην έχεις να φας και να μη σε νοιάζεται κανείς;* ΦΡ. (α) ***όπου λάχει*** όπου να 'ναι (β) ***όπως λάχει*** όπως να 'ναι: *βολεύομαι ~* (γ) ***άμα λάχει*** αν τύχει, αν συμβεί.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λαγχάνω*, που σχηματίστηκε βάσει των αρχαιοτέρων τ. *λαχ-εῖν* (< *lŋgh-, αόρ. β') και *λέ-λογχ-α* (< *longh-, παρακ.). πβ. *λαβ-εῖν – λαμβάνω.* Η λ. είναι αγν. ετύμου].

λαχαναγορά (η) [1898] η αγορά στην οποία γίνεται η αγοραπωλησία οπωροκηπευτικών: *κεντρική ~ Αθηνών.*

λαχαναγορίτης (ο) {λαχαναγοριτών}, **λαχαναγορίτισσα** (η) {λαχαναγοριτισσών} (λαϊκ.) **1.** έμπορος στη λαχαναγορά **2.** πρόσωπο που συχνάζει ή εργάζεται στη λαχαναγορά.

λαχανάκι (το) {χωρ. γεν.} (υποκ.) μικρό λάχανο· ΦΡ. ***λαχανάκια Βρυξελλών*** μικροσκοπικά λάχανα με έντονο πράσινο χρώμα και πλούσια σάρκα, που χρησιμοποιούνται ως γαρνίρισμα φαγητών.

λαχανής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το ανοιχτό πράσινο χρώμα τού λάχανου **2.** ***λαχανί*** (το) το ίδιο το παραπάνω χρώμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα.*

λαχανιάζω ρ. αμετβ. {λαχάνιασ-α, -μένος} μου κόβεται η ανάσα, δεν μπορώ να αναπνεύσω καλά και παίρνω μικρές και κοφτές ανάσες, για να αναπληρώσω το οξυγόνο που χρειάζομαι: *~ από το τρέξιμο / από τις σκάλες / από τον ανήφορο* ΣΥΝ. ασθμαίνω, κοντανασαίνω. — **λαχάνιασμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **(ά)ναχανιάζω* (με αποβολή τού αρχικού φωνήεντος και ανομοίωση) < αρχ. *ἀναχαίνω / ἀναχάσκω* «ανοίγω το στόμα» < *ἀνα-* + *χαίνω / χάσκω* (βλ.λ.)].

λαχανίδα (η) (λαϊκ.) είδος λαχανικού που μοιάζει με ανοιχτό λάχανο: *βραστές ~.*

λαχανικό (το) [μτγν.] κάθε είδος χαμηλού χόρτου που καλλιεργείται για τη διατροφή τού ανθρώπου: *ανάμικτα / νόστιμα / φρέσκα ~ || ζωμός / σούπα / κύβος / ποικιλία λαχανικών.*

λάχανο (το) είδος λαχανικού, τού οποίου τα φύλλα φύονται απευθείας στο έδαφος, είναι πολύ πλατιά και πυκνά μεταξύ τους, σχηματίζοντας σφαίρα σε χρώμα συνήθ. πράσινο ανοιχτό και στο μέγεθος μπάλας: *σαλάτα ~ και καρώτο || βρασμένο / κομμένο ~ || κόκκινο ~* (ποικιλία με σκούρο μοβ χρώμα)· ΦΡ. (α) (ειρων.) ***σιγά / σπουδαία τα λάχανα*** για πράγμα ή ζήτημα στο οποίο έχει δοθεί σημασία ή αξία που δεν του ταιριάζει: *~! Συζητάμε τόση ώρα για κάτι που μπορεί να φτειάξει ο καθένας!* (β) ***όποιος έχει πολύ πιπέρι, βάζει και στα λάχανα!*** για τις περιπτώσεις που κάποιος υπερβάλλει σε πράγματα τα οποία έχει σε μεγάλη ποσότητα, κάνοντας κατάχρηση στη χρήση τους (γ) ***ο όμοιος τον όμοιο*** (ενν. ***αγαπά***) ***κι η κοπριά τα λάχανα / όμοιος στον όμοιο κι η κοπριά στα λάχανα*** για περιπτώσεις στις οποίες κανείς συναναστρέφεται κάποιον άλλον, που έχει τα ίδια ελαττώματα ΣΥΝ. δείξε μου τον φίλο σου, να σου πω ποιος είσαι. — (υποκ.) **λαχανάκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λάχανον* < *λαχαίνω* «σκάβω», πιθ. κατ' απόσπαση από το συνώνυμο *ἀμφι-λαχαίνω*, το οποίο αναφερόταν στην καλλιέργεια φυτών. Η λ. *λαχαίνω* είναι αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με μέσ. ιρλ. láige «φτυάρι», lāigen «δόρυ» κ.ά.].

λαχανόζουμο (το) ο ζωμός από βρασμένα λαχανικά.

λαχανόκηπος (ο) [1862] τμήμα γης, συνήθ. κοντά σε σπίτι, στο οποίο καλλιεργούνται λαχανικά: *«νύχτα ο λαγός εβγήκε / λαχανόκηπο εβρήκε»* (παιδικό τραγ.).

λαχανοκομία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** η καλλιέργεια λαχανικών **2.** ο ειδικός κλάδος τής βοτανικής που μελετά τα λαχανικά και την καλλιέργειά τους. — **λαχανοκόμος** (ο/η) [1894].
[ΕΤΥΜ. < *λάχανο* + *-κομία* (βλ.λ.) < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω»].

λαχανοντολμάς (ο) {λαχανοντολμάδες} μικρή μπάλα κιμά, ρυζιού και αρωματικών, τυλιγμένη σε φύλλο από λάχανο, βρασμένη στην κατσαρόλα και αβγοκομμένη.

λαχανόπιτα (η) {λαχανοπιτών} πίτα τής οποίας η γέμιση αποτελείται από λαχανικά ΣΥΝ. χορτόπιτα.

λαχανοπωλείο (το) [μτγν.] (σπάν.) κατάστημα στο οποίο πωλούνται λαχανικά ΣΥΝ. μανάβικο. — **λαχανοπώλης** (ο) [αρχ.], **λαχανοπώλισσα** (η).

λαχανόρυζο (το) είδος λαδερού φαγητού από βρασμένα φύλλα λάχανου με ρύζι και μυρωδικά.

λαχανοφυλλάδα (η) [1868] (μειωτ.) εφημερίδα που ψευδολογεί, που είναι αναξιόπιστη.

λαχανόφυλλο (το) καθένα από τα φύλλα τού λάχανου.

λάχει ρ. → λαχαίνω

λαχείο (το) [1838] **1.** τυχερό παιχνίδι με κλήρωση, στο οποίο λαμβάνει μέρος κανείς αγοράζοντας αριθμημένο δελτίο και κερδίζει αν τα ψηφία που κληρώνονται αντιστοιχούν ένα προς ένα ή ως προς ένα μέρος τους στα ψηφία τού δικού του δελτίου· το κέρδος είναι συνήθ. συγκεκριμένο χρηματικό ποσό: *κέρδισα εκατό χιλιάρικα στο ~ || κερδίζω το ~ στον λήγοντα* (δηλ. το τελευταίο ψηφίο τού λαχνού μου είναι ίδιο με αυτό τού πρώτου αριθμού και κερδίζω μικρό ποσό) *|| το ~ κληρώνει* (γίνεται η κλήρωση των αριθμών που κερδίζουν)· ΦΡ. (α) ***μου πέφτει το λαχείο*** (i) κληρώνεται ο αριθμός που έχω, κερδίζω (ii) είμαι τυχερός, εκπληρώνεται κάποια επιθυμία μου (βλ. κ. σημ. 4) (iii) (ευφημ.) μου συμβαίνει χωρίς να το περιμένω κάτι δυσάρεστο (βλ. κ. σημ. 5) (β) ***Εθνικό Λαχείο*** λαχείο που εκδίδεται από το κράτος και τού οποίου η κλήρωση διεξάγεται ανά δεκαπενθήμερο (γ) ***Λαϊκό Λαχείο*** λαχείο οργανωμένο από το κράτος, που κληρώνει μία φορά την εβδομάδα (δ) ***τρίδυμο Λαϊκό Λαχείο*** η νέα μορφή τού Λαϊκού Λαχείου· η κλήρωση (μία φορά την εβδομάδα) τού πρώτου αριθμού συνεπάγεται αυτομάτως και την κλήρωση των λαχνών που έχουν κατά μία μονάδα μεγαλύτερο και μικρότερο αριθμό, πράγμα που κάνει τους παίκτες να αγοράζουν τους λαχνούς τουλάχιστον σε τριάδες (ε) ***Πρωτοχρονιάτικο Λαχείο*** κρατικό λαχείο που κληρώνει μία φορά τον χρόνο, την παραμονή τής Πρωτοχρονιάς, με μεγάλα κέρδη για τους τυχερούς **2.** (συνεκδ.) το ίδιο το αριθμημένο δελτίο, με το οποίο αποκτά κανείς δικαίωμα στην κλήρωση και το οποίο αντιστοιχεί σε ολόκληρο ή σε μέρος τού κέρδους: *έχασα το ~ μου || νευρίασε που δεν κέρδισε κι έσκισε το ~ του || αγοράζω ~* ΣΥΝ. λαχνός **3.** (συνεκδ.) το χρηματικό ποσό, το κέρδος από την κλήρωση τού λαχείου: *κέρδισε το ~* **4.** (μτφ.) τυχαίο γεγονός που έρχεται ανέλπιστα και χαροποιεί ιδιαίτερα: *η κληρονομιά τού ήρθε ~ σε μια εποχή που τα οικονομικά του ήταν χάλια·* ΦΡ. (λαϊκ.) ***την κάνω λαχείο*** μου τυχαίνει κάτι πολύ ευνοϊκό, όπως το ήθελα ή το φανταζόμουν (συνήθ. χωρίς να έχω καταβάλει προσπάθεια): *Θα 'χει τζάμπα φαΐ στον χορό; Ωραία, την κάναμε λαχείο!* **5.** απρόβλεπτη εξέλιξη (συνήθ. δυσάρεστη): *τους έπεσε ~ αυτή η αρρώστια πάνω που ξεπλήρωσανε το σπίτι· πολύ άτυχοι άνθρωποι!*
[ΕΤΥΜ. < θ. *λαχ-* τού αρχ. *λαγχάνω* (βλ. λ. *λαχαίνω*), πβ. αόρ. β' *ἔ-λαχ-ον*, απόδ. τού γαλλ. loterie (βλ. κ. *λοταρία*)].

λαχειοπώλης (ο) {λαχειοπωλών}, **λαχειοπώλισσα** (η) {λαχειοπωλισσών} πρόσωπο που πουλάει λαχεία και γενικότ. λαχνούς για τυχερά παιχνίδια.

λαχειοφόρος, -ος, -ο [1889] αυτός που δίνει το δικαίωμα συμμετο-

χής σε κλήρωση λαχνών· ΦΡ. ***λαχειοφόρος αγορά*** βλ. λ. *αγορά*.

Λάχεσις (η) {Λαχέσ-εως, -ι} ΜΥΘΟΛ. μία από τις Μοίρες. Επίσης **Λάχεση**.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < θ. *λαχ-* (τού ρ. *λαγχάνω*. βλ. λ. *λαχ-νός*) + επίθημα *-εσις* (πβ. κ. *Νέμ-εσις*)].

λάχνη (η) {λαχνών} **1.** λεπτό τρίχωμα. χνούδι **2.** ΑΝΑΤ. (κυρ. στον πληθ.) λεπτές αγγειοφόρες προεξοχές που αυξάνουν το εμβαδόν τής επιφάνειας ενός υμένα: *εντερικές ~*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λάκ-σν-α* < **(F)λάκ-σνα* < *wḷk-. συνεσταλμ. βαθμ. τού I.E. *wel-k- «τρίχωμα, μαλλί». πβ. ρωσ. volos «τρίχωμα»].

λαχνός (ο) **1.** ο κλήρος που μπαίνει στην κληρωτίδα **2.** (συνεκδ.) ο αριθμός τού κάθε κλήρου και το ποσό ή το δώρο που αντιστοιχεί σε αυτόν: *του έτυχε ο πρώτος ~ τού Εθνικού Λαχείου*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λαχμός* < θ. *λαχ-* τού αρχ. *λαγχάνω* (βλ. λ. *λαχαίνω*). πβ., αόρ. β' *ἔ-λαχ-ον*].

λαχούρι (το) {λαχουρ-ιού | -ιών} **1.** (αρχικά) λεπτό κεντητό ύφασμα από μετάξι με χαρακτηριστική διακόσμηση. από το οποίο φτειάχνονται γυναικείες μαντήλες· (γενικότ.) κάθε είδος υφάσματος με τέτοια διακόσμηση **2.** (συνεκδ.) το γυναικείο σάλι ή το διακοσμητικό κάλυμμα, που φτειάχνεται από το παραπάνω ύφασμα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lahuri < Lahore «Λαχώρη», όνομα μεγάλης πόλης τού Πακιστάν. από όπου προέρχεται το ύφασμα. καθώς και οι διακοσμητικές μορφές του].

λαχτάρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** έντονη επιθυμία: *είχε ~ να ξανανταμώσει τους δικούς του* ‖ *είχε ~ να γευτεί τους τοπικούς μεζέδες* ΣΥΝ. πόθος **2.** (συνεκδ.) πρόσωπο ή πράγμα που αποτελεί αντικείμενο έντονης επιθυμίας: *είναι η ~ μου* **3.** η συναισθηματικά φορτισμένη αναμονή (για κάτι): *περίμενε με ~ να βγουν τα αποτελέσματα των εξετάσεων* ‖ *κοίταξε με ~ τη φωτογραφία τού ξενιτεμένου γυιου της* ΣΥΝ. ανυπομονησία, αδημονία ΑΝΤ. καρτερικότητα • **4.** ο μεγάλος φόβος. η ταραχή από ένα συνήθ. ξαφνικό και δυσάρεστο γεγονός: *περάσαμε μεγάλη ~, μέχρι να βγει από το νοσοκομείο* ‖ *μόλις το ακούσαμε, πήραμε μια ~. που μας κόπηκαν τα ήπατα!* ‖ *περάσαμε πολλές ~ μ᾽ αυτό το παιδί*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λαχταρίζω* (υποχωρητ.), βλ. λ. *λαχταρώ*].

λαχταρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λαχτάρισ-α. -μένος} λαχταρώ (βλ.λ.). — **λαχτάρισμα** (το).

λαχταριστός, -ή. -ό [μεσν.] αυτός που είναι αντικείμενο ζωηρής επιθυμίας ή έλξης: *~ φαγητό / παγωτό / κοπέλα* ΣΥΝ. επιθυμητός. ποθητός, ελκυστικός. — **λαχταριστά** επίρρ.

λαχταρώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λαχταράς... | λαχτάρησα} ♦ (μετβ.) **1.** επιθυμώ έντονα: *~ να σε δω ευτυχισμένο* ‖ *λαχτάρησα μια μακαρονάδα / ένα πικάντικο φαγητό* ΣΥΝ. ποθώ • **2.** προκαλώ (σε κάποιον) μεγάλο φόβο (συνήθ. ξαφνικό): *με λαχταράει κάθε φορά που οδηγεί, γιατί κάνει επικίνδυνες προσπεράσεις* ‖ *με λαχτάρησε όταν μου είπε πως θα έμπαινε στο νοσοκομείο. αλλά ευτυχώς δεν ήταν κάτι σοβαρό* ΣΥΝ. λαχταρίζω. τρομάζω ♦ (αμετβ.) **3.** αισθάνομαι μεγάλο φόβο. τρομάζω: *πώς λαχτάρησα, όταν έμαθα ότι τράκαρες!* ΣΥΝ. παίρνω (μια) λαχτάρα / τρομάρα • **4.** (σπάν.-για ψάρια) σπαρταρώ. τινάζομαι με σπασμούς: *μόλις είχαν βγάλει τα ψάρια απ᾽ το νερό και λαχταρούσαν στον πάτο τής ψαρόβαρκας*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λαχταρῶ / λαχταρίζω* < *λακταρίζω* < αρχ. *λακτίζω* «κλοτσώ». κατά τα ρ. σε *-ρίζω*, πβ. κ. *σπαρταρώ, -ρίζω*].

λαψάνα (η) {λαψανών} ποώδες φυτό (σαν λάχανο) με την κοινή ονομασία «σφαλαγγόχορτο», το οποίο απαντά σε δάση και τρώγεται μερικές φορές ως σαλατικό.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λα(μ)ψάνη* < αρχ. *λάμψις*, λόγω τού λαμπερού χρώματος τού φυτού].

λέαινα (η) {λεαινών} (λόγ.) **1.** το θηλυκό λιοντάρι ΣΥΝ. λιονταρίνα **2.** (μτφ.) γυναίκα με δύναμη. ισχυρή προσωπικότητα και γενναιότητα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. θηλ. τού *λέων* (βλ.λ.)].

Λέανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** ΜΥΘΟΛ. νέος από την Άβυδο. εραστής τής Ηρούς **2.** όνομα μαρτύρων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λέων* + *-ανδρος* < *ἀνήρ, ἀνδρός*].

Λέαρχος (ο) {-ου κ. -άρχου} **1.** ΜΥΘΟΛ. γυιος τού Αθάμαντα και τής Ινούς. αδελφός τού Μελικέρτη· τον σκότωσε ο πατέρας του σε στιγμή τρέλας **2.** αρχαίος Αθηναίος, ο οποίος κατά τη διάρκεια τού Πελοποννησιακού Πολέμου απέτρεψε ως πρέσβυς συμμαχία των Θρακών με τους Πέρσες **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < **Λεί-αρχος* < *λεῖος* (βλ.λ., πβ. αρχ. επίρρ. *λείως / λέως*) + *-αρχος* < *ἄρχω*].

λεβάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** αρωματικό φυτό με μπλε ή μοβ άνθη, που χρησιμοποιείται στον αρωματισμό ρούχων και στην αρωματοποιία **2.** (συνεκδ.) το άρωμα που παρασκευάζεται από το φυτό αυτό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lavande < ιταλ. lavanda < lavare «πλένω» < λατ. lavare].

λεβάντε (το) {άκλ.} (διαλεκτ.) η Ανατολή (ειδικότ. η Α. Μεσόγειος): «*Το φιόρο τού ~*» (θεατρικό έργο τού Γρ. Ξενόπουλου).
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. κ. *λεβάντες*].

λεβάντες (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) ισχυρός ανατολικός άνεμος, που πνέει συνήθ. το φθινόπωρο και την άνοιξη (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*. ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) απηλιώτης. Επίσης **λεβάντης**.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. levante «ανατολή» (αναφερόταν κυρ. στις περιοχές τής Α. Μεσογείου) < μέσ. γαλλ. levant, μτχ. τ. τού ρ. lever «εγείρω. σηκώνω» (se lever «ανατέλλω»)].

λεβαντίνος (ο) [1893]. **λεβαντίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) **1.** ο κάτοικος τής Ανατολής ή αυτός που προέρχεται από την Ανατολή· (ειδικότ.) Ευρωπαίος εγκατεστημένος στα παράλια τής Μ. Ασίας και τής Μέσης Ανατολής (βλ. κ. λ. *φραγκολεβαντίνος*) **2.** χριστιανός τής Ανατολής χωρίς εθνική συνείδηση **3.** (μειωτ.) συμφεροντολόγος Ανατολίτης. — **λεβαντίνικος,** -η. -ο, **λεβαντίνικα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λεβαντῖνος* < ιταλ. levantino «ανατολίτης» < levante «ανατολή» (βλ. κ. *λεβάντες*)].

λεβεντάνθρωπος (ο) {λεβεντανθρώπ-ου | -ων, -ους} άνδρας με τα χαρακτηριστικά τού λεβέντη, με ωραίο παράστημα και ευγενικούς. αρχοντικούς τρόπους.

λεβέντης (ο) {-ες κ. -ηδες. χωρ. γεν. πληθ.} **1.** άνδρας με ωραία κορμοστασιά. υπερήφανο παράστημα, που τον θαυμάζει κανείς βλέποντάς τον: *ήταν ένας ~ δυο μέτρα!* ‖ *γεια σου, λεβέντη μου τσολιά!* ‖ *ένας ~ έσερνε τον χορό* ‖ *ένας παππάς ~. πρώτος στον χορό και στο τραγούδι!* ‖ (μτφ.) *«ένας αϊτός περήφανος, ένας αϊτός ~!»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. παλληκάρι· ΦΡ. ***γεια σου λεβέντη...*** ως προσφώνηση σε πρόσωπο με ωραίο. περήφανο παράστημα **2.** (γενικότ.) άνδρας που τον χαρακτηρίζουν η τιμιότητα. η ευθύτητα. το φιλότιμο, η σωστή προς τους άλλους συμπεριφορά **3.** (ειδικότ.) άνδρας που διακρίνεται για τη γενναιότητα και την παλληκαριά του: *στους ~ που πολέμησαν τον κατακτητή, οφείλουμε την ελευθερία μας* ΣΥΝ. παλληκάρι. ανδρείος· ΦΡ. ***τής φυλακής τα σίδερα είναι για τους λεβέντες*** βλ. λ. *φυλακή* **4.** (οικ. ως προσφώνηση, συνήθ. από μεγαλύτερο σε ηλικία προς νεότερο): *λεβέντη. να σε ρωτήσω κάτι;* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλέντι. πρωτιά*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. levend < ιταλ. leventi «σώμα ναυτών πυροβολητών, πειρατών από την ανατολή» < levante «ανατολή» (βλ. κ. *λεβάντες*). Κατά τον Μεσν. η λ. δήλωνε μεταξύ άλλων τον απείθαρχο νέο, το παράτολμο παλληκάρι. Η σημερινή σημ. συγκέντρωσε όλα τα θετικά χαρακτηριστικά τής ανδρείας, τής γενναιότητας και τού φιλότιμου, δίνοντας στη λ. τόσο ιδιαίτερο σημασιολογικό περιεχόμενο, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατη η απόδοσή της σε ξέν. γλώσσες].

λεβεντιά (η) {χωρ. πληθ.} (καθημ.) **1.** το σύνολο των χαρακτηριστικών τού λεβέντη. το ωραίο και υπερήφανο παράστημα και η παλληκαριά: *ελληνική ~* ‖ *«τρία καλά 'ναι στον ντουνιά και στον απάνω κόσμο / η νιότη και η ~ και το καλό κορίτσι»* (δημοτ. τραγ.) ‖ *~ καμαρωτή* **2.** (συνεκδ.) λεβέντης, σπουδαίος· (εκφραστ.) κυρ. για να εκφράσουμε ενθουσιασμό για κάποιον ή απλώς ως φιλική προσφώνηση: *καλησπέρα. ~ μου!* ‖ *είσαι ~!* ‖ *γεια σου, μπαρμπα-Μαθιέ. ~!* **3.** (περιληπτ.) σύνολο από λεβέντες: *«ελληνική μου ~, που μας χορεύεις την ιτιά»* (δημοτ. τραγ.).

λεβέντικος, -η. -ο αυτός που σχετίζεται με τον λεβέντη, που έχει τα χαρακτηριστικά του: *~ παράστημα / κορμί / χορός / κορμοστασιά / περπάτημα*. — **λεβέντικα** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πρωτιά*.

λεβέντισσα (η) {δύσχρ. λεβεντισσών} γυναίκα με ευθύ χαρακτήρα. θάρρος, ικανότητες. ισχυρή προσωπικότητα, που εμπνέει θαυμασμό.

λεβεντο- κ. **λεβεντό-** κ. **λεβεντ-** α' συνθετικό λέξεων. που προσδίδει στο β' συνθετικό την έννοια τού λεβέντικου ή τού ανδρείου: *λεβεντό-παιδο. λεβεντό-κορμος, λεβεντο-γυναίκα*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Ν. Ελληνικής. που προέρχεται από το ουσ. *λεβέντης*].

λεβεντογενιά (η) {χωρ. πληθ.} η γενιά λεβέντικων. ηρωικών ανδρών.

λεβεντογέννα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός) αυτή που γεννά λεβέντες: *~ Κρήτη*.

λεβεντόγερος (ο) γέρος με τα χαρακτηριστικά τού λεβέντη.

λεβεντογυναίκα (η) {λεβεντογυναικών} γυναίκα με ωραίο παράστημα και ευγενικούς, αρχοντικούς τρόπους· λεβέντισσα: *μια ~ που μόνη της διαφέντευε την περιουσία τους*.

λεβεντόκορμος, -η, -ο αυτός που έχει λεβέντικο κορμί: *~ νιάτα*.

λεβεντομάννα (η) μάννα που έχει γυιους λεβέντες.

λεβεντονιός (ο), **λεβεντονιά** (η) (λαϊκ.) πρόσωπο νεαρής ηλικίας με λεβέντικο παράστημα.

λεβεντόπαιδο (το) ο νέος που συνδυάζει το όμορφο παράστημα με το θάρρος και τη γενναιότητα ΣΥΝ. παλληκάρι, λεβέντης.

λεβεντοπνίχτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ. ως χαρακτηρισμός για τη θάλασσα) αυτή που πνίγει λεβέντες: *«θάλασσα ~. θάλασσα φαρμακερή / συ που κάνεις το νησί μας, όλο μαύρα να φορεί»* (δημοτ. τραγ.).

λεβέτι (το) {λεβετ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) ο μεγάλος λέβητας ΣΥΝ. καζάνι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λεβήτιον*. υποκ. τού *λέβης. -ητος* (βλ.λ.)].

λέβητας (ο) {λεβήτων} **1.** το μεταλλικό σκεύος μέσα στο οποίο μαγειρεύεται φαγητό ή βράζει νερό ΣΥΝ. χύτρα. λεβέτι **2.** το κλειστό κυλινδρικό δοχείο (καζάνι) για τη θέρμανση νερού, το οποίο αποτελεί μέρος ατμομηχανής ή χρησιμοποιείται για την παροχή θέρμανσης σε σπίτια, μαγειρεία κ.λπ.: *ο ~ τού καυστήρα* ΣΥΝ. ατμολέβητας, καζάνι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέβης, -ητος* < **λέβος*. που πιθ. συνδ. με το μτγν. *λεβηρίς* «δέρμα φιδιού». Κατά τα άλλα, η λ. είναι αγν. ετύμου].

λεβητοειδής, -ής. -ές [μεσν.] {λεβητοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με λέβητα: *~ κρατήρας ηφαιστείου*.

λεβητοποιείο (το) [1893] το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται λέβητες.

λεβητοποιία (η) [1868] {χωρ. πληθ.} **1.** η κατασκευή λεβήτων **2.** (συνεκδ.) το εργοστάσιο στο οποίο κατασκευάζονται λέβητες. — **λεβητοποιός** (ο) [1889].

λεβητοστάσιο (το) [1889] {λεβητοστασί-ου | -ων} ο ειδικός χώρος οικίας, εργοστασίου ή πλοίου, στον οποίο βρίσκεται τοποθετημένος ατμολέβητας.
[ΕΤΥΜ. < *λέβητας* + *-στάσιο* < αρχ. *ἵ-στα-μαι*].

Λεβιάθαν (ο) {άκλ.} **1.** θαλάσσιο τέρας που αναφέρεται σε πολλά σημεία τής Π.Δ. και συμβολίζει το κακό **2.** (μτφ.) κάθε υπηρεσία, φορέας κ.λπ.. που προκαλεί χάος. αταξία: *ποια κυβέρνηση μπορεί να δαμάσει τον ~ τής γραφειοκρατίας τού Δημοσίου;* **3.** (μτφ.) κάθε κατασκευή τεραστίων διαστάσεων ΣΥΝ. κολοσσός.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < εβρ. liwyāthān. Δεν έχει προσδιοριστεί επακριβώς από

τους λογίους τής Βίβλου το είδος τού τέρατος που δηλώνεται με τη λ. και περιγράφεται εκτενώς στην Π.Δ. (*Ιώβ*, κεφ. 41), αν και έχουν διατυπωθεί εικασίες ότι πρόκειται για φάλαινα ή για είδος κροκοδίλου. Οι Εβδομήκοντα αποδίδουν τον εβρ. όρο με τη λ. *δράκων*. Η σύγχρονη χρήση τού όρου ανάγεται στον Άγγλο φιλόσοφο Thomas Hobbes (1588-1679), ο οποίος έδωσε τον τίτλο *Λεβιάθαν* στο έργο του για τον απόλυτο μονάρχη. στον οποίο οι άνθρωποι με συμβόλαιο είχαν μεταβιβάσει όλα τους τα δικαιώματα].

λεβιές (ο) {λεβιέδες} ο μοχλός (βλ.λ.): *ο ~ τών ταχυτήτων*. Επίσης **λεβιέ** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. levier < lever «σηκώνω»].

λεβίθα (η) {λεβιθών} παράσιτο στα ανθρώπινα έντερα που προκαλεί την ασκαριδίαση ΣΥΝ. (λόγ.) ασκαρίδα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < **λέμιθα* < αρχ. *ἕλμινθα* (με αντιμετάθεση), αιτ. τού *ἕλμις / ἕλμινς* «παράσιτο τού εντέρου. σκουλήκι», βλ. κ. *ελμινθίαση*].

λεγάμενος, -η. -ο (λαϊκ.) **1.** αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος (συνήθ. ειρων. για κάποιον που δεν θέλουμε να τον αναφέρουμε με το όνομά του): *πάνω που συζητούσαμε γι᾽ αυτόν. έφτασε κι ο ~* **2.** ο εραστής, ο ερωτικός σύντροφος: *συναντήθηκε με τον ~ κάπου παραπέρα, για να μην τους δει κανένα μάτι* ΣΥΝ. αγαπητικός.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παθ. ενεστ. τού ρ. *λέγω* κατά τις αρχ. μτχ. σε *-άμενος*, πβ. *ιστάμενος. ιπτάμενος*].

λεγάτος (ο) **1.** ΙΣΤ. (στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία) πρεσβευτής τής ρωμαϊκής Συγκλήτου. δημόσιος λειτουργός, που αποστελλόταν είτε προς ξένα έθνη με συγκεκριμένες εντολές είτε προς τους στρατιωτικούς διοικητές και τους συμμετέχοντες στη διοίκηση των επαρχιών, για να τους επιβλέπει ή και να τους αντικαθιστά σε περίπτωση ανάγκης **2.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ο καρδινάλιος ή άλλος κληρικός που αναλαμβάνει να εκπροσωπήσει τον Πάπα ως απεσταλμένος του (β) απεσταλμένος τού Πάπα στις αυλές ηγεμόνων (γ) τίτλος που έφερε ο κάτοχος επισκοπικού θρόνου.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγᾶτος / ληγᾶτος* < λατ. legatus «απεσταλμένος». μτχ. τ. τού ρ. lēgo «αποστέλλω, πέμπω»].

λέγειν (το) {άκλ.} (λόγ.) η ευγλωττία, η ικανότητα να μιλά κανείς με ευχέρεια και πειστικότητα: *ο δικηγόρος πρέπει να έχει ~* ΣΥΝ. ευφράδεια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. απρφ. (ως ουσ.) τού ρ. *λέγω*].

λεγένι (το) {λεγεν-ιού | -ιών} (λαϊκ.) η λεκάνη τού νιπτήρα.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. leğen < περσ. lagan «μπρούτζινη ή χάλκινη λεκάνη για το πλύσιμο των χεριών»].

λεγεώνα (η) **1.** ΙΣΤ. ρωμαϊκή στρατιωτική μονάδα που απαρτιζόταν από τρεις έως έξι χιλιάδες στρατιώτες **2.** (κατ᾽ επέκτ.-σπάν.) το μεγάλο πλήθος ανθρώπων **3.** στρατιωτικό σώμα ξένων εθελοντών ή μισθοφόρων: *οι ~ των ξένων που πολέμησαν εθελοντικά στον ισπανικό εμφύλιο*· ΦΡ. (α) ***Λεγεώνα των Ξένων*** (γαλλ. Légion étrangère) γαλλικό στρατιωτικό σώμα. παλαιότ. στην Αφρική και σήμερα στη Γαλλία και σε υπερπόντιες περιοχές. που περιλαμβάνει στις τάξεις του εθελοντές ή μισθοφόρους στρατιώτες, ως επί το πλείστον ξένους (β) ***Λεγεώνα τής Τιμής*** (γαλλ. Légion d'honneur) (i) το πρώτο γαλλικό εθνικό τιμητικό τάγμα. που ίδρυσε ο Μέγας Ναπολέων (ii) τάξη γαλλικών παρασήμων που απονέμεται ως επιβράβευση πολιτικών και στρατιωτικών υπηρεσιών (καθιερώθηκε στη Γαλλία από τον Ναπολέοντα μετά την ίδρυση τού παραπάνω τάγματος) (γ) ***Λεγεώνα των Φιλελλήνων*** σώμα φιλελλήνων που πήραν μέρος στην Επανάσταση τού 1821 και στον πόλεμο τού 1897 στο πλευρό των Ελλήνων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγεών. -ῶνος* < λατ. legio < ρ. lēgo «συλλέγω. συγκεντρώνω»].

λεγεωνάριος (ο) {λεγεωναρί-ου | -ων, -ους} **1.** ο μάχιμος στρατιώτης λεγεώνας **2.** στρατιώτης στη Λεγεώνα των Ξένων.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεγιονάριος* < λατ. legionarius < legio «λεγεώνα»].

λεγκάτο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη τρόπου εκτέλεσης μιας μουσικής γραμμής (τουσέ, βλ. λ.)· δηλώνει εκτέλεση των φθόγγων τής γραμμής χωρίς διακοπές τού ήχου από τον προηγούμενο στον επόμενο, «δεμένων», «ενωμένων»
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. legato «δεμένος, συνδεδεμένος» < ρ. legare «δένω» < λατ. ligare].

λέγω κ. (καθημ.) **λέω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {κ. λε-ς. -ει, -με. -τε. -ν/-νε· είπα, λέχθηκα κ. ειπώθηκα (λόγ. ελέχθην. -ης. -η..., μτχ. λεχθείς. -είσα, -έν), ειπωμένος} **1.** εκφράζω (κάτι) με τον προφορικό λόγο. εκφέρω (λέξεις. προτάσεις) (προς κάποιον): *το μωρό είπε «μαμμά» ‖ Τι είπες: Δεν σε άκουσα ‖ πες το στα Ελληνικά ‖ δεν είπε λέξη ‖ πες ό.τι έχεις να πεις ‖ μη λες κακές κουβέντες!* ΦΡ. (α) ***λέγε-λέγε / πες-πες*** για περιπτώσεις στις οποίες προσπαθούμε να πείσουμε κάποιον, μιλώντας του επίμονα· για επίμονες συμβουλές: *~, στο τέλος με έπεισε ‖ «λέγε-λέγε το κοπέλι κάνει την κυρά και θέλει»* (παροιμ.) (β) ***τα λέω έξω από τα δόντια / σταράτα / ορθά-κοφτά*** μιλώ με σαφήνεια, εκφράζομαι ξεκάθαρα, δίχως περιστροφές. φόβο ή επιφυλάξεις: *εγώ δεν φοβάμαι καμιά εξουσία· τα λέω έξω απ᾽ τα δόντια κι ας με πάνε φυλακή!* (γ) ***λέω τα σύκα σύκα και τη σκάφη σκάφη*** αποκαλώ τα πράγματα με το όνομά τους. μιλάω καθαρά και χωρίς υπεκφυγές (δ) ***τα λέω απέξω-απέξω*** βλ. λ. *απέξω* (ε) ***είπες τίποτα;*** (i) (στο τέλος τού λόγου) για περιπτώσεις που κάποιος (συνήθ. ανώτερος. ισχυρότερος) απευθύνεται σε άλλον (κατώτερο. αδύνατο) αποκλείοντας οποιαδήποτε αντίρρηση (ii) για να δηλώσει τον απρόβλεπτο ή εντυπωσιακό χαρακτήρα πληροφορίας ή στοιχείου που αναφέρθηκε σε διάλογο. συζήτηση κ.λπ.: *Δεν φτάνει που τους έφαγε τόσα λεφτά και τους κορόιδευε τόσα χρόνια με υποσχέσεις. γυρίζει στο τέλος και τους λέει ότι αυτοί φταίγανε που του τα δώσανε! Είπατε τίποτα:* (iii) για να δηλώσει κάποιος ότι σε όσα λέει δεν δέχεται αντίρρηση: *Και μετά την κατσάδα που του τράβηξε, γυρίζει εξίσου αυστηρά και του λέει: «~:». Κουβέντα δεν έβγαλε ο άλλος!* (στ) ***λέω (κάτι) από μέσα μου*** (μεσν. φρ.) (i) σκέφτομαι (κάτι), χωρίς να το εξωτερικεύω (ii) δεν εκφέρω με φωνή (κάτι που διαβάζω. σκέφτομαι ή αναπαράγω μνημονικά): *λέω το μάθημα από μέσα μου* (iii) μιλώ χαμηλόφωνα: *μην τα λες από μέσα σου· μίλα πιο δυνατά να σ᾽ ακούω!* (ζ) ***δεν ξέρει τι λέει / λέει ό,τι του κατέβει / ό,τι του κατεβάσει το κεφάλι / η κούτρα του*** μιλάει απερίσκεπτα, χωρίς να σκέφτεται εκ των προτέρων. χωρίς προηγουμένως να επεξεργάζεται διανοητικά αυτό που θέλει να εκφράσει· εξωτερικεύει ό.τι του έρχεται στο κεφάλι χωρίς λογικό έλεγχο (η) (επιτιμητικά) ***πολλά λες!*** προς κάποιον που φλυαρεί ή μιλάει με αυθάδεια: *~! Για μάζεψε λίγο τη γλώσσα σου!* (θ) ***(μα) τι λέω!*** για κάτι εσφαλμένο ή άκαιρο. το οποίο συνειδητοποιώ καθώς μιλάω (ι) ***και τι δεν είπε (κάποιος)*** για να δηλώσουμε ότι κάποιος αναφέρθηκε σε πάρα πολλά θέματα, συνήθ. με έντονα σχολιαστικό τρόπο: *«και τι δεν είπε ο Τόνι Μπλερ: ότι οι Συντηρητικοί [...] στοιχειώνουν τον βρετανικό λαό [...]. ότι ο Τζον Μέιτζορ ως αρχηγός ήταν αδύνατος και ο Ουίλιαμ Χέιγκ περίεργος, ότι...»* (εφημ.) **2.** μεταβιβάζω μηνύματα είτε με τον γραπτό ή τον προφορικό λόγο: *σου τα λέω όλα στο γράμμα ‖ του είπε να τον πάρει τηλέφωνο το βράδυ*· ΦΡ. (α) ***εμένα μου λες;*** (i) σε περιπτώσεις που αμφιβάλλει κανείς για κάτι: *Όλοι δεσμεύονται πως θα ενισχύσουν οικονομικά τους πολυτέκνους. —~;* (ii) εγώ ξέρω καλύτερα αυτό που μου λες: *~! Έχω περάσει εγώ τόσα και τόσα με την υγεία μου και ξέρω από νοσοκομεία!* (β) ***τι μου λες! / μη μου πεις! / μη μου το λες!*** για περιπτώσεις που δεν πιστεύουμε εύκολα κάτι. που μας εκπλήσσει κάτι: *~! Κέρδισες τον πρώτο αριθμό τού λαχείου; ‖* (ειρων. στα λεγόμενα κάποιου) *~! Έγινε τέτοιο πράγμα:* (γ) ***(μωρέ) τι μας λες;*** ειρων. στα λεγόμενα κάποιου ή ως έκφραση αμφισβήτησης: *~: Τόσο υψηλό πρόσωπο θεωρείς τη φίλη σου:* ΣΥΝ. ας γελάσω! (δ) ***εγώ τα λέω, εγώ τα ακούω*** ή ***τα λέω στον τοίχο*** για λόγια που δεν βρίσκουν αποδέκτη, που λέγονται μάταια: *δεν δίνει σημασία στις συμβουλές μου· εγώ τα λέω. εγώ τ᾽ ακούω ‖ ό,τι και να του πω δεν έχει αποτέλεσμα· είναι σαν να τα λέω στον τοίχο!* ΣΥΝ. μιλώ στον αέρα (ε) ***άλλο να σ' τα λέω κι άλλο να τ' ακούς / να τα βλέπεις!*** για πράγματα αξιοπερίεργα. αξιοπαρατήρητα, που δεν περιγράφονται εύκολα: *το τι έγινε σ᾽ αυτό το πάρτι δεν περιγράφεται· ~!* (στ) ***κάτι μας είπες (τώρα)!*** για κάτι πασίγνωστο: *~! Αυτό το ξέρω εδώ και έναν μήνα* (ζ) ***πού να σ' τα λέω!*** για κάτι που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: *~. φίλε! Χθες γνώρισα σ᾽ ένα πάρτι την κόρη τού υπουργού* (η) ***σου 'πα, μου 'πες*** για να δηλωθεί μια ατελείωτη σειρά συζητήσεων. που δεν οδηγούν πουθενά· για ανταλλαγή λόγων που αποσκοπούν στην αποφυγή ευθείας απάντησης. που αποτελούν δικαιολογίες ή υπεκφυγές: *μη μου αρχίζεις πάλι τα ~· πάρε ξεκάθαρη θέση* (θ) ***δεν λες (καλά) που*** ευτυχώς που: *–Καθυστέρησες. –Δεν λες καλά που ήρθα!* **3.** συζητώ: *άσ᾽ τους να πουν τα δικά τους ‖ τα λένε μεταξύ τους*· ΦΡ. (α) ***εδώ που τα λέμε*** (στην αρχή τού λόγου, ως εισαγωγή σε σχόλιο, παραδοχή ή ομολογία) για να μιλήσουμε με περισσότερη ειλικρίνεια: *~. είναι το καλύτερο παιδί τής παρέας* (β) ***θα τα πούμε*** (i) (κυρ. ως αποχαιρετισμός) θα συναντηθούμε και θα συζητήσουμε. θα ξαναβρεθούμε: *~ σύντομα / το γρηγορότερο* (ii) (απειλητικά) θα λογαριαστούμε. θα λύσουμε (με την πρώτη ευκαιρία) τις διαφορές μας: *με εξαπάτησες, αλλά ~!* (γ) ***τα λέμε*** (ως οικ. αποχαιρετισμός): *Λοιπόν. ~ !* ΣΥΝ. άντε γεια (δ) ***ό,τι και να λέμε τώρα...*** είναι περιττό να συζητάμε για κάτι που έχει ήδη γίνει: *το κακό έγινε και ~ δεν αλλάζει τίποτε* **4.** διατυπώνω, εκφράζω: *δεν ξέρω πώς να σου το πω για να το καταλάβεις* **5.** επαναλαμβάνω προφορικά (κάτι που έμαθα). απαγγέλλω: *~ ένα ποίημα / ένα τραγούδι / το μάθημά μου απέξω / νεράκι*· ΦΡ. ***...και θα πεις κι ένα τραγούδι!*** βλ. λ. *τραγούδι* **6.** ισχυρίζομαι, υποστηρίζω έντονα μια άποψη: *όποιος τα λέει αυτά είναι συκοφάντης*· ΦΡ. (α) ***λέω και ξελέω*** βλ. λ. *ξελέω* (β) ***ποιος το είπε; / ποιος το λέει αυτό;*** για ισχυρισμό που αποκρούεται ως εσφαλμένος και υποκειμενικός: *Ποιος το λέει αυτό; Εδώ υπάρχουν αποδείξεις για το αντίθετο* (γ) ***εσύ τι λες;*** εσύ τι γνώμη έχεις; *~: Θα κερδίσουμε στις εκλογές;* **7.** έχω ή σχηματίζω γνώμη για (κάποιον/κάτι). νομίζω. σκέφτομαι (συχνά +για): *τι λες για τα νέα μέτρα που εξήγγειλε ο υπουργός Παιδείας; ‖ όποιος σε δει έτσι ντυμένο. θα πει πως είσαι περιθωριακός*· ΦΡ. ***σου λέει (κάποιος)*** για την πιθανή υποθετική σκέψη (κάποιου): *Εκείνη δεν ήθελε να πάει. ~ κι ο άλλος «δεν θα κάθομαι να την παρακαλάω κιόλας» και φεύγει* **8.** παραδέχομαι: *μην περιμένεις να πει ότι έπεσε έξω στις προβλέψεις του*· ΦΡ. ***(για) να λέμε / πούμε και τού στραβού το δίκιο*** βλ. λ. *στραβός* **9.** βεβαιώνω. πιστοποιώ: *αφού το λες, έτσι θα είναι* **10.** υποθέτω. δέχομαι κάτι ως υπόθεση: *~, σε περίπτωση που συμβεί αυτό που φοβόμαστε. τι κάνουμε:* ΦΡ. ***λέμε τώρα*** μετριαστικά· για να επισημάνουμε ότι ο λόγος μας έχει υποθετικό χαρακτήρα: *Καλά ρε παιδί μου. λέμε τώρα, δεν σημαίνει ότι οπωσδήποτε θα συμβεί κάτι άσχημο* **11.** (μόνο στην προστακτική αορ. ***πες***) υπόθεσε πως: *«πες πως μ᾽ αντάμωσες μια νύχτα σ᾽ ένα όνειρο...»* (τραγ.)· ΦΡ. ***ας πούμε*** (i) ας υποθέσουμε (ii) για κάτι που δεχόμαστε κατά σύμβαση: *~ πως είναι ευτυχισμένοι* **12.** προφασίζομαι. προβάλλω δικαιολογία: *πες του ότι έχεις πολλή δουλειά, για να τον ξεφορτωθείς* **13.** (+για) αναφέρομαι σε κάτι. κάνω λόγο για κάτι: *Λες για το χθεσινό φονικό στη γειτονιά μας: Δεν ξέρω περισσότερα από σένα* **14.** εξηγώ, αναλύω: *ρώτα την Ειρήνη. να σου πει πώς λύνονται αυτές οι εξισώσεις* **15.** σημαίνω, δηλώνω, εννοώ: *τι θα πει αυτό: ‖ θέλω να πω ότι δεν είναι έτσι τα πράγματα*· ΦΡ. (α) **ξέρω τι θα πει** για να δηλωθεί γνώση και εμπειρία πράγματος δυσάρεστου ή κοπιαστικού: *~ φτώχια και δυστυχία· πέρασα Κατοχή και Εμφύλιο ‖ δεν ξέρεις τι θα πει αγάπη / επιστήμη / σπουδές* (β) ***θέλω να πω ότι...*** εννοώ το εξής...: *με αυτή τη φράση «αιδώς Αργείοι» ~ πρέπει να ντρέπονται αυτοί που πήραν τέτοια απόφαση* **16.** διηγούμαι. αφηγούμαι: *μας είπε μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία* **17.** φέρνω στον νου. στη μνήμη (κάποιου). θυ-

μίζω: *αυτό το όνομα δεν μου λέει τίποτε* **18.** (για γραπτά κείμενα ή συγγραφείς) αναφέρω, κάνω μνεία, μνημονεύω: *το λέει το σύνταγμα / ο νόμος / ο Μακρυγιάννης στα «Απομνημονεύματά» του* **19.** (α) αξίζω: *λέει τίποτα αυτό το βιβλίο;* || *το καινούργιο του φιλμ δεν λέει τίποτε*· ΦΡ. ***(κάποιος / κάτι) δεν μου λέει τίποτα*** (κάποιος/κάτι) δεν μου προκαλεί το παραμικρό ενδιαφέρον. δεν μου κάνει αίσθηση: *αυτή η γυναίκα. αν και ωραία. ~* (β) (ειδικότ. το γ' πρόσ. ενικού **λέει**-αργκό) αξίζει. μετράει, έχει νόημα να...: *αυτή η μηχανή ~* || (+να) *Απόψε δεν έχω κέφι. Δεν ~ να βγω* || *«Οι κλέφτες ποδηλάτων είναι, τουλάχιστον στη Λουβέν. θεσμός. Αν το αγοράσεις το ποδήλατο. δεν λέει»* (εφημ.) **20.** ρωτώ: *σου λέω ξανά. πού γύριζες όλη τη νύχτα;* **21.** απαντώ: *με ρώτησε και του είπα «δεν ξέρω»*· ΦΡ. (α) ***τι θα έλεγες / λες*** (+για) σε περίπτωση που προτείνουμε κάτι: *~ για κανένα ποτό / σινεμά / μπαρ;* (β) ***τι του λες (τώρα);*** όταν απορεί κανείς για το τι πρέπει να απαντήσει σε κάποιον που έκανε κάτι άπρεπο: *Έβρισε τον καλύτερο πελάτη μας! ~ τώρα;* **22.** συμβουλεύω: *εγώ σου λέω να συνεχίσεις τις σπουδές σου στο εξωτερικό* || *εγώ σου λέω: φύλαγε τα ρούχα σου, να 'χεις τα μισά!* **23.** καθοδηγώ, υποδεικνύω: *εγώ θα σου πω πώς θα συντάξεις το άρθρο* **24.** διατάζω: *μας είπε ο διοικητής να καθαρίσουμε τον θάλαμο* **25.** επιτάσσω, επιβάλλω: *θα κάνεις αυτό που σου λέω!* **26.** ζητώ, απαιτώ: *πες το κι έγινε* **27.** παρακαλώ: *μου είπε να τον βοηθήσω, αν μπορώ* **28.** ειδοποιώ: *πες του να περάσει από το σπίτι μου στις έξι* **29.** προειδοποιώ: *«σ' το 'πα και σ' το ξαναλέω, στον γιαλό μην κατεβείς»* (δημοτ. τραγ.) **30.** ονομάζω: *με λένε Βασίλη*· ΦΡ. ***ο ... πώς τον είπαμε;*** σε περίπτωση που δεν θυμόμαστε το όνομα αυτού στον οποίο αναφερόμαστε αλλά που είναι γνωστό στο πρόσωπο με το οποίο συνομιλούμε: *τελικά θα έρθει μαζί και ο ... ~;* **31.** αποκαλώ (δίνω χαρακτηρισμό ή παρατσούκλι σε κάποιον): *τον είπαν «βλάκα»* || *τον λένε «μπουλντόζα»*· ΦΡ. ***να μη με λένε...*** (εμφατ.-ως απόδοση σε υπόθεση) για να βεβαιώσουμε κάποιον ότι οπωσδήποτε θα κάνουμε αυτό που του λέμε: *αν δεν τον καταγγείλω στην αστυνομία. ~ Θανάση!* **32.** (α) αποκαλύπτω: *θα τα πω όλα στην αστυνομία* || *μην το πεις σε κανέναν / πουθενά*· ΦΡ. ***ούτε τού παππά (να μην το πεις)*** για ανέλπιστη εύνοια τής τύχης, που ικανοποιεί κάποιον και με το παραπάνω: *Σου επέστρεψε η εφορία τόσα λεφτά: ~!* (β) παραδέχομαι, ομολογώ: *τα είπε όλα στον ανακριτή* **33.** φανερώνω, υποδηλώνω: *«άλλα μου λεν τα μάτια σου και άλλα η καρδιά σου»* (λαϊκ. τραγ.) **34.** δείχνω: *το ρολόι λέει εφτά* || *το θερμόμετρο λέει $37^{o}C$* **35.** μεταδίδω, ανακοινώνω: *άκου τι λέει η τηλεόραση / το ραδιόφωνο* **36.** αποφασίζω: *θα κάνω ό,τι πεις εσύ* **37.** υπόσχομαι, τάζω: *αυτά που σου είπα θα στα δώσω οπωσδήποτε* **38.** απολογούμαι: *τι έχεις να πεις γι' αυτή την αδικαιολόγητη ενέργειά σου;* **39.** προαισθάνομαι. προβλέπω: *σου το 'λεγα ότι ο ανεψιός μας θα γίνει μεγάλος άνθρωπος*· ΦΡ. ***κάτι μου λέει ότι...*** έχω προαίσθημα ότι...: *~ θα τα καταφέρει* **40.** μαντεύω· σε ΦΡ. όπως: ***λέω τη μοίρα / τον καφέ / τα χαρτιά κ.λπ.*** **41.** (+να) σκοπεύω: *λέω να πάω διακοπές στη Σάμο* **42.** (με άρνηση *δεν*) όταν αργεί να γίνει κάτι ή συνεχίζεται επί πολύ: *αυτή η μπόρα δεν λέει να σταματήσει* **43.** (συνήθ. στο β' εν. πρόσ. ενεστώτα και παρατατικού **λες - έλεγες**) έχω την εντύπωση. μου φαίνεται: *αυτό το άγαλμα έλεγες πως θα σου μιλούσε / λες και είναι ζωντανό* **44.** (στο β' εν. κ. πληθ. οριστικής ενεστώτα. σε ερώτηση **λες - λέτε**) για να εκφραστεί έντονη απορία: *λες να μας εκδικηθεί;* || *λέτε να μας προδώσει την τελευταία στιγμή;* **45.** (με θαυμασμό στον τ. **λέει**) για έντονη επιβεβαίωση πράγματος που έχει λεχθεί προηγουμένως: *-Ήταν σωστή η κίνησή μου αυτή; –Σωστή, λέει!* (πάρα πολύ σωστή)· επίσης στη ΦΡ. ***δεν θα πει τίποτα!***: *Αν ήταν όμορφη; Όμορφη ~!* **46.** (παρενθετικά) (α) για να δηλωθεί μια πρόφαση· τάχα: *δεν μου έδωσαν τη βεβαίωση, γιατί, λέει, έπρεπε να προσκομίσω και άλλα δικαιολογητικά* (β) για την παράθεση άποψης ατομικής ή συλλογικής (κοινής κρίσης ή έκφρασης. παροιμίας κ.λπ.): *όπως λένε, «παπούτσι από τον τόπο σου κι ας είναι μπαλωμένο»* || *«μηδέν άγαν». όπως έλεγαν οι αρχαίοι ημών πρόγονοι* **47.** (στον τ. **λένε**) αόριστα. για άποψη διαφόρων ανθρώπων: *λένε πως είναι πολύ τίμιος / εργατικός*· ΦΡ. (α) ***αφήνω κάποιον να λέει*** αδιαφορώ γι' αυτά που λέει κάποιος: *άσ' τους να λένε· μη δίνεις σημασία* (β) ***απ' ό,τι λένε*** όπως συζητιέται. όπως ακούγεται: *~. το θύμα είχε δοσοληψίες με τον υπόκοσμο* • ΦΡ. (σε μετβ. και αμετβ. χρήσεις) (α) (λόγ.) ***φέρ' ειπείν*** βλ.λ. (β) ***που λέει ο λόγος*** βλ. λ. *λόγος* (γ) ***το λέει η καρδιά / η περδικούλα του*** έχει θάρρος, είναι ανδρείος: *είναι γέρος. αλλά ~* ΣΥΝ. βαστάει (δ) ***και πάει λέγοντας*** για να δηλωθεί ότι συνεχίζεται η ίδια κατάσταση, χωρίς να αλλάζει τίποτε: *έφυγε η μία κυβέρνηση, ήρθε η άλλη.~* (ε) ***έχουμε και λέμε*** βλ. λ. *έχω* (στ) ***που λες*** στην αρχή αφήγησης ή ως μεταβατικό-λεκτικό στοιχείο σε συζήτηση: *ήταν. ~, κάποτε ένας γέρος και μια γριά...* (ζ) ***αυτά που λες! / έτσι που λες!*** φράση συμπερασματική που κλείνει ως επίλογος όλα όσα έχουν ειπωθεί προηγουμένως ή που δείχνει έλλειψη ιδεών, όταν επαναλαμβάνεται συχνά σε μια συζήτηση: *~ ! Τι άλλα νέα;* (η) ***τι να πούμε! / τι να πεις! / τι να πει κανείς; / τι να τα λέμε τώρα!*** για να εκφραστεί αμηχανία, πλήρης αδυναμία αντίδρασης μπροστά σε αρνητικά φαινόμενα που παρουσιάζονται ως τετελεσμένα γεγονότα, έτσι ώστε ο ανθρώπινος λόγος. ο λογικός σχολιασμός να μην έχει κανένα νόημα (αφού δεν μπορεί να αλλάξει τίποτε): *~· τέτοια πράγματα γίνονταν πάντοτε και θα γίνονται πάντα!* (θ) ***μέχρι / ώσπου να πεις κύμινο*** πολύ γρήγορα. στο άψε-σβήσε, στο πει και φει (ι) ***λες και*** σαν να: *δεν με ακούει, ~ θέλω το κακό του* || *τσακώνονται συνεχώς ~ είναι εχθροί!* (ια) ***πες τα Χρυσόστομε!*** για κάποιον που λέει αυτά που και εμείς θα επιθυμούσαμε να είχαμε πει· όταν συμφωνούμε απόλυτα με κάποιον ΣΥΝ. μπράβο (ιβ) ***να τα πούμε;*** ερώτηση που απευθύνουν τα παιδιά στον νοικοκύρη ή στη νοικοκυρά. για να τραγουδήσουν τα κάλαντα (ιγ) ***σαν να λέμε*** κάτι σαν..., όπως: *ζούσαν μέσα στο παλάτι τού βασιλιά. ήταν ~ αυλικοί* (ιδ) ***ας πούμε*** (i) όταν προτείνουμε κάτι: *–Πότε θα συναντηθούμε; ~ στις οχτώ* (ii) όταν αναφέρουμε κάτι ως παράδειγμα: *«η ομάδα χάντμπολ. ~. αναγκάστηκε να δώσει και τα δύο παιχνίδια της για το Κύπελλο Πρωταθλητριών στην Κροατία...»* (εφημ.) (ιε) ***δεν λέω*** (για την παραδοχή ενός θετικού στοιχείου. πριν την έκφραση αντίρρησης ή απόρριψης) βέβαια, ασφαλώς: *είναι τίμιος, ~, αλλά του λείπουν τα τυπικά προσόντα* (ιστ) ***είπα κι εγώ!*** για να δηλωθεί ότι δεν θα μπορούσε να έχει συμβεί κάτι που λέγεται ότι συνέβη (χωρίς να έχει συμβεί τελικά): *~! Είναι δυνατόν να εγκατέλειψε ο Πέτρος το σχολείο, ενώ ήταν τόσο καλός μαθητής!* (ιζ) ***εσύ το λες*** για να δηλωθεί εμφατικά η υποκειμενικότητα μιας άποψης: *~ αυτό! Όλοι οι άλλοι όμως διαφωνούν* (ιη) ***έχω να πω (κάτι)*** (i) σε περιπτώσεις που επιθυμούμε να δηλώσουμε. να σχολιάσουμε (κάτι): *~. κύριε πρόεδρε. ότι δεν έχω καμία ανάμειξη στο περιστατικό· όλα είναι συκοφαντίες* || *τι έχετε να πείτε για το συμβάν;* (ii) υπάρχουν σημαντικά πράγματα για να εκφράσω: *εκδίδει ποιητικές συλλογές. όταν έχει να πει κάτι* (ιθ) ***τι έκανε λέει;*** για έκφραση απορίας ή αποδοκιμασίας σε σχέση με τις πράξεις κάποιου: *~; Αυτό τον αλήτη θέλει να παντρευτεί η κόρη μου;* (κ) ***να (π)ούμε*** μάγκικη έκφραση που επαναλαμβάνεται στη ροή τής αφήγησης: *ήταν ~ ωραία εκείνα τα χρόνια...* || *βασικά, ~, δεν ξηγιέσαι όμορφα!* (κα) ***τι λες!*** για έκφραση έκπληξης ή ειρωνικά: *Έγινε τέτοιο γλέντι; ~!* **48.** (μεσοπαθ. **λέγομαι**) ονομάζομαι: *~ Γρηγόρης* || *πώς λέγεστε;* **49.** (τριτοπρ. **λέγεται** *(ότι)* / **λέγονται**) κάτι αναφέρεται ως φήμη για κάποιο πρόσωπο: *λέγεται ότι είναι πολύ πλούσιος* || *λέγονται πολλά στο χωριό γι' αυτόν*· ΦΡ. (α) ***αυτό / το σωστό να λέγεται!*** για την έκφραση επιδοκιμασίας για τα λεγόμενα (κάποιου): *έτσι είναι, δίκιο έχεις, το σωστό να λέγεται!* (β) ***δεν λέγεται!*** για να δηλωθεί μεγάλη ένταση ή ποσότητα: *το πόσο χάρηκα όταν σας είδα. ~ !* || *το πόσο μου 'λειψες, ~!* **50.** (η μτχ. **λεγόμενος,** *-η. -ο*) (α) αυτός που ονομάζεται με κάποιον τρόπο: *οι ~ «προεδρικοί» υπουργοί* || *ο Τύπος, η ~ «τέταρτη εξουσία»* (β) ο υποτιθέμενος: *ο ~ «σωτήρας τού έθνους»* (γ) **λεγόμενα** (τα) (λόγ. **λεχθέντα**) τα λόγια. οι απόψεις (κάποιου): *σύμφωνα με τα ~ τού φίλου μας, το πρόβλημα είναι σοβαρό* || *αν κρίνω από τα ~ του. μάλλον δεν έχουν καταλήξει σε συμφωνία ακόμη.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαβάζω. εκ, εκλέγω. μετοχή.*

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «συλλέγω, συγκεντρώνω» (και επομένως «απαριθμώ μεγαλοφώνως – μιλώ»), < I.E. *leg- «συλλέγω, συγκεντρώνω». πβ. λατ. lego. lectio «ανάγνωση» (> γαλλ. leçon «μάθημα», ισπ. lección, leer «διαβάζω»), αλβ. mb-leth «συγκεντρώνω», γερμ. lesen «διαβάζω» κ.ά. Ομόρρ. *λόγ-ος, λέξ-ις (-η), λεξ-ικό(ν), λόγ-ιος. λογ-ή. λογ-ίζομαι* κ.ά. Ο τ. *λέω* είναι μεσν. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *θέλω να πω ότι...* (< γαλλ. je veux dire que...), *αυτό δεν μου λέει τίποτα* (< γαλλ. ça ne me dit rien), *κάτι μου λέει ότι* (< γαλλ. quelque chose me dit que...), *εδώ που τα λέμε* (< γαλλ. entre nous soit dit) κ.ά.].

λέδη (η) (συνήθης ορθ. *λαίδη*) {χωρ. πληθ.} (ως τίτλος τιμής τής αγγλικής αριστοκρατίας) η σύζυγος τού λόρδου: *«Η ~ και ο αλήτης»* (τίτλος ταινίας) || *«Ο εραστής τής λέδης Τσάτερλι»* (έργο τού Ντ. Χ. Λώρενς) ΣΥΝ. μιλέδη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθογραφία* (ορθογραφία των ξένων λέξεων).

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. lady < μέσ. αγγλ. ladi(e) < lavedi < αρχ. αγγλ. hlǣfdige. αρχική σημ. «εκείνη που ζυμώνει ψωμί». < hlāf «ψωμί» (> αγγλ. loaf) + -dige < dǣge «ζυμωτής» (πβ. αρχ. σκανδ. deigja «υπηρέτρια»). Η λ. lady χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως προσδιορισμός τής επί κεφαλής τού υπηρετικού προσωπικού και. αργότερα. τής οικοδέσποινας. Ως όρος ευγενείας η λ. χρησιμοποιείται από τον 13ο αι.].

λεζάντα (η) {λεζαντών} το σύντομο επεξηγηματικό κείμενο που συνοδεύει εικόνα. σκίτσο ή φωτογραφία: *σημαντικό ρόλο στην επιτυχία μιας γελοιογραφίας παίζει η ευρηματική ~.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. légende < λατ. legenda «αναγνωστέα (ύλη)». γερούνδιο τού lego «διαβάζω»].

λεηλασία (η) [αρχ.] {λεηλασιών} **1.** η αρπαγή πολύτιμων αντικειμένων και γενικότ. περιουσιακών στοιχείων (κατά τη διάρκεια βίαιης επίθεσης. μετά την κατάληψη εχθρικής περιοχής, μετά από επιδρομή κ.λπ.): *οι πόλεις που έπεσαν στα χέρια τού εχθρού υπέστησαν ~* || *ο όχλος επιδόθηκε σε ~ των ξένων καταστημάτων* ΣΥΝ. διαρπαγή. λαφυραγώγηση, πλιάτσικο **2.** (μτφ.) η κατασπατάληση. η αρπαγή χρημάτων ή η κακοδιαχείρισή τους: *η ~ των δημόσιων ταμείων για ρουσφετολογικές παροχές* || *κατά την περίοδο τής διακυβέρνησης τής χώρας από το καθεστώς αυτό υπήρξε ~ τού κρατικού πλούτου* **3.** (μτφ.) η εξαντλητική εκμετάλλευση: *η ~ των φυσικών πόρων / των πλουτοπαραγωγικών πηγών μιας χώρας* **4.** (μτφ.) η εκμετάλλευση που οδηγεί σε καταστροφή: *η ~ των ονείρων τής νεολαίας από δημαγωγούς* **5.** (μτφ.) η διαρπαγή. η κλοπή μη υλικών πραγμάτων: *η αξιοποίηση ξένων ιδεών στα βιβλία του καταντά πραγματική ~.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος.*

λεηλατώ ρ. μετβ. {λεηλατείς... | λεηλάτ-ησα. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** διαπράττω λεηλασία: *οι στρατιώτες τού εχθρού λεηλατούσαν τις πόλεις που έπεφταν στα χέρια τους* || *ο εξαγριωμένος όχλος λεηλάτησε τα σπίτια / τα μαγαζιά* ΣΥΝ. διαρπάζω. κατακλέβω. λαφυραγωγώ, κάνω πλιάτσικο **2.** κατακλέβω. ληστεύω: *χθες οι κλέφτες λεηλάτησαν δύο διαμερίσματα στη γειτονιά μας* **3.** (μτφ.) εκμεταλλεύομαι κάτι μέχρι να το εξαντλήσω: *ο σύγχρονος άνθρωπος έχει λεηλατήσει τη φύση* || *πρώτα λεηλάτησαν τα νιάτα τους και μετά τους πέταξαν στο περιθώριο* **4.** (μτφ.) κατακλέβω την πνευματική παραγωγή άλλου: *αυτός ο συγγραφέας έχει λεηλατήσει τους αρχαίους τραγικούς!* — **λεηλάτηση** (η) [αρχ.].

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεηλατῶ (-έω)* < θ. *λε-* (< *λεία*) + *-ηλατῶ* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἐλαύνω*. Η λ. πλάστηκε κατ' αναλογίαν προς σύνθετα όπως *ἱππ-ηλατῶ. βο-ηλατῶ* κ.ά.].

λεία (η) {λειών} **1.** τα πολύτιμα αντικείμενα που αρπάζει κάποιος

(από πεδία μαχών, από διάρρηξη ή ληστεία, από πειρατεία κ.λπ.): *οι ληστές διέφυγαν με ~ πολλών εκατομμυρίων* || *αφού αράδιασαν τη ~ τους, άρχισαν τη μοιρασιά* || *η ~ των πειρατών ήταν πενιχρή* ΣΥΝ. λάφυρα, πλιάτσικο **2.** οτιδήποτε προέρχεται από κλοπή ή ληστεία: *οι ληστές τής τράπεζας χθες αποκόμισαν πλούσια ~* **3.** το θήραμα με το οποίο τρέφεται σαρκοβόρο ζώο· (μτφ.) κυρ. στη ΦΡ. **εύκολη λεία** (i) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε είναι εύκολος αντίπαλος και μπορεί να νικηθεί εύκολα: *~ για την εθνική μας ομάδα η αδύναμη Μάλτα* (ii) οτιδήποτε ή οποιοσδήποτε γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης, θύμα: *οι ανενημέρωτοι νέοι γίνονται ~ των εμπόρων ναρκωτικών.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ία.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λᾱϜ-ια* (πβ. μυκ. ra-wi-ya-ya «αιχμάλωτες»), αβεβ. ετύμου, πιθ. συνδ. με το ρ. *λαύω* (βλ. λ. *απολαύω*) ή, κατ' άλλη άποψη, με το ουσ. *λαός* (με τη σημ. «ομάδα πολεμιστών»). Παραγ. *ληΐστής / ληστής, λε-ηλατῶ*].

λειαίνω ρ. μετβ. [αρχ.] {λεία-να, -νθηκα, -σμένος} κάνω (κάτι) λείο, ώστε να έχει ομαλή επιφάνεια (με ξύσιμο, τρίψιμο ή γυάλισμα) ΣΥΝ. εξομαλύνω, ισιώνω ΑΝΤ. τραχύνω. — **λειαντής** (ο), **λειαντικός, -ή, -ό** [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή.*

λειανεμπόριο (το) (σχολ. ορθ. *λιανεμπόριο*) {λειανεμπορίου | χωρ. πληθ.} εμπόριο λειανικής: *τέτοια είδη τα προμηθεύεται κανείς στο ~.*

λειανίζω ρ. μετβ. (σχολ. ορθ. *λιανίζω*) {λειάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κόβω (κάτι) σε πολύ μικρά και λεπτά κομμάτια: *~ κρέας* ΣΥΝ. κατακομματιάζω· (μτφ.) **2.** κατασφάζω **3.** ξυλοκοπώ, δέρνω για τα καλά. — **λειάνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λειανός*].

λειανικός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *λιανικός*) αυτός που πωλείται σε μικρές ποσότητες: *~ εμπόριο / πώληση* ΑΝΤ. χονδρικός· ΦΡ. **λειανική τιμή** η τιμή προϊόντων που πωλούνται σε μικρές ποσότητες, απευθείας στους καταναλωτές. — **λειανικ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λειανός*].

λειάνισμα (το) → λειανίζω

λειανοκέρι (το) (σχολ. ορθ. *λιανοκέρι*) {λειανοκερ-ιού | -ιών} μακρύ και λεπτό κερί.

λειανο(ν)τούφεκο (το) (σχολ. ορθ. *λιανο(ν)τούφεκο*) (λαϊκ.) οι αραιοί πυροβολισμοί που προέρχονται από τα όπλα ακροβολιστών.

λειανοπούλημα (το) (σχολ. ορθ. *λιανοπούλημα*) {-ατος | χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η πώληση προϊόντων σε μικρές ποσότητες, η λειανική πώληση.

λειανοπωλητής (ο) (σχολ. ορθ. *λιανοπωλητής*). **λειανοπωλήτρια** (η) {λειανοπωλητριών} πρόσωπο που πουλάει προϊόντα σε μικρές ποσότητες.

λειανός, -ή, -ό (σχολ. ορθ. *λιανός*) **1.** (λαϊκ.) λεπτός, αδύνατος: *~ ξύλο / δάχτυλο* ΣΥΝ. λεπτοκαμωμένος **2. λειανά** (τα) τα κέρματα που έχουν μικρή χρηματική αξία ΣΥΝ. ψιλά ΑΝΤ. χοντρά· ΦΡ. (α) **κάνω λειανά** ανταλλάσσω ένα μεγάλο ποσό με κέρματα που αθροιστικά αντιστοιχούν στην αξία τού ποσού αυτού, κάνω ψιλά (β) **κάνω (κάτι) λειανά** εξηγώ με απλά λόγια (κάτι δυσνόητο ή αφηρημένο): *κάν' τα μας λειανά, να τα καταλάβουμε.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λεῖος* + παραγ. επίθημα *-ανός*].

λειανοτράγουδο (το) (σχολ. ορθ. *λιανοτράγουδο*) **1.** δίστιχο δημοτικό τραγούδι με ποικίλο περιεχόμενο (ερωτικό, γνωμικό, σκωπτικό, επαινετικό κ.λπ.) **2.** δίστιχα τέτοιας μορφής και ύφους, γραμμένα από ποιητές: *«Δεκαοχτώ λειανοτράγουδα τής πικρής πατρίδας»* (έργο τού Γ. Ρίτσου).

λείανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η διαδικασία με την οποία γίνεται μια επιφάνεια λεία, ομαλή, τελείως επίπεδη και απαλή **2.** (μτφ.) η απάλυνση αρνητικής κατάστασης ή δυσάρεστου συναισθήματος.

λειαντικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που χρησιμοποιείται στη λείανση: *~ μηχάνημα / ύλη.*

λειβάδι (το) → λιβάδι

Λειβαδιά (η) → Λιβαδιά

λέιζερ (το) {άκλ.} το μηχάνημα που παράγει ισχυρές δέσμες φωτός και χρησιμοποιείται στη μετάδοση πληροφοριών, σε χειρουργικές επεμβάσεις, στην κοπή και συγκόλληση ή ακόμη και σε χώρους ψυχαγωγίας: *έκανε επέμβαση στο μάτι του με ~* || *με το ~ η λιθοτριψία είναι αναίμακτη* || (κ. ως επίθ.) *χρησιμοποιούν ακτίνες ~ για οπτικά εφέ στη συναυλία τους.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laser, ακρωνύμιο τού όρου Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation (= ενίσχυση φωτός με εξαναγκασμένη εκπομπή ακτινοβολίας)].

λέιζερ ντισκ (το) {άκλ.} **1.** μικρού ή μεγάλου μεγέθους δίσκος, στον οποίο έχουν εγγραφεί ήχος ή/και εικόνα, τα οποία αναπαράγει («διαβάζει») μια ακτίνα λέιζερ **2.** (συνεκδ.) το μηχάνημα που αναπαράγει με ακτίνα λέιζερ τον ήχο και την εικόνα ενός τέτοιου δίσκου (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laser disk].

λέιζερ πρίντερ (ο) {άκλ.} ο εκτυπωτής που είναι συνδεδεμένος με έναν Η/Υ και τυπώνει χρησιμοποιώντας ακτίνα λέιζερ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. laser printer].

λεϊμόνι (το) → λεμόνι

λεϊμονιά (η) → λεμονιά

λειμωνάριο (το) {λειμωναρί-ου | -ων} ΦΙΛΟΛ. η συλλογή διδασκαλιών και ενάρετων πράξεων αγίων, μαρτύρων ή μοναχών ως είδος λογοτεχνίας που αναπτύχθηκε στο Βυζάντιο: *το ~ τού Ιωάννη Μόσχου.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λειμωνάριον*, υποκ. τού αρχ. *λειμών* (βλ.λ.)].

λειμώνας (ο) (λόγ.-σπάν.) το λιβάδι· ΦΡ. (λογοτ.-μτφ.) **ασφοδελός λειμώνας** (*ἀσφοδελὸς λειμών*, Ομήρ. *Ὀδ.* λ 359) ο κάτω κόσμος, ο Άδης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λειμών, -ῶνος* αρχική σημ. «υγρός, ανθηρός τόπος», αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ως αρχική η σημ. «υγρασία», τότε πιθ. η λ. *λειμών* συνδ. με λατ. limus «λάσπη, βούρκος», ισλ. slim «βλέννα», αρχ. γερμ. slīm, που ανάγονται σε Ι.Ε. *(s)lei- «λασπώδης, βλεννώδης». Αν θεωρηθεί ως αρχική η σημ. «πεδιάδα, κοίλωμα», τότε η λ. συνδ. με το λατ. επίθ. līmus «λοξός, πλάγιος», καθώς και με το λετ. leja «πεδιάδα». Ομόρρ. *λι-μήν (-ένας), λί-μν-η, λι-μν-άζω, ἐλ-λι-μενίζω* κ.ά.].

λείος, -α, -ο αυτός που έχει επιφάνεια επίπεδη και ομαλή, χωρίς τραχύτητα στην αφή: *το μάρμαρο / ο πάγος έχει ~ επιφάνεια* || *~ δέρμα* ΣΥΝ. επίπεδος ΑΝΤ. τραχύς, άγριος, ανώμαλος· ΦΡ. **λείοι μύες** οι μύες που αποτελούνται από λεπτές ίνες. — **λειότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεῖος* < **λεῖϜος*, που συνδ. με το συνώνυμο λατ. lēvis «λείος», χωρίς περαιτέρω συνδέσεις με Ι.Ε. γλώσσες].

λειοτριβώ ρ. μετβ. {λειοτριβείς... | λειοτρίβ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κονιορτοποιώ με τριβή: *~ τα άχρηστα μάρμαρα τού λατομείου.* — **λειοτρίβηση** (η) [1876].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λειοτριβῶ (-έω)* < *λεῖος* + *-τριβῶ* < *τρίβω*].

λειπανάβατος, -η, -ο → λειψανάβατος

λείπω ρ. αμετβ. {έλειψα} **1.** (για πρόσ.) απουσιάζω, δεν είμαι παρών, δεν παρευρίσκομαι (κάπου): *έλειπε συχνά από το γραφείο του τον τελευταίο καιρό* || *~ από το σπίτι / από το γραφείο / στο εξωτερικό για σπουδές / από τη δεξίωση* || *όποτε σε χρειάζομαι, λείπεις* ΣΥΝ. είμαι απών ΑΝΤ. παρευρίσκομαι, παρίσταμαι, είμαι παρών· ΦΡ. (α) (παροιμ.) **λείπει ο Μάρτης απ' τη Σαρακοστή;** βλ. λ. *Μάρτης* (β) (παροιμ.) **όταν λείπει η γάτα, χορεύουν τα ποντίκια** βλ. λ. *γάτα* **2.** (για πράγματα) δεν υπάρχω: *από τη δικογραφία λείπουν βασικές καταθέσεις μαρτύρων* || *λείπει η ζωντάνια από τη γιορτή* || *τους λείπει ο ενθουσιασμός* **3.** υπολείπομαι, θέλω λίγο ακόμη: *κάτι λείπει, για να ολοκληρωθεί το γεύμα* || *λείπουν δύο κιλά, για να γεμίσει* || *πόσα λεφτά σού λείπουν;* || *μας λείπει ένα κουπόνι, για να πάρουμε το δώρο* ΣΥΝ. θέλω ακόμη... ΑΝΤ. πλεονάζω, περισσεύω· ΦΡ. **λίγο έλειψε (να)** (μεσν. φρ.) παραλίγο: *~ να πιαστούν στα χέρια* **4.** (τριτοπρόσ. **μου λείπει**) στερούμαι: *του λείπει ο νους / το μυαλό / το θάρρος / το ψωμί* || *τα παιδιά του ζουν μες στις ανέσεις· δεν τους λείπει τίποτε·* ΦΡ. (α) **αυτός / αυτό μάς έλειπε** για πρόσωπο ή πράγμα ανεπιθύμητο, που επιδεινώνει προηγούμενη δυσάρεστη κατάσταση: *όλα τα 'χαμε, αυτό μάς έλειπε!* (β) **να λείπει το βύσσινο** για κάτι που αποκρούεται ως ανεπιθύμητο: *~ αρκετά προβλήματα έχω!* (γ) **(αυτά) να (σου) λείπουν** άφησέ τα αυτά που λες (ή που κάνεις): *δεν πρόκειται να σου κάνω το χατίρι κι αυτά να σου λείπουν!* (δ) (παροιμ.) **όλα τα 'χε η Μαριορή, ο φερετζές τής έλειπε** βλ. λ. *φερετζές* **5.** (σε γ' εν. ή πληθ. πρόσωπο + άρνηση) κάτι υπάρχει διαρκώς ή συχνά: *δεν λείπουν ποτέ τα βάσανα / οι αρρώστιες / οι σκοτούρες* **6.** (α) νοσταλγώ κάποιον, επιθυμώ να τον ξαναδώ: *μου λείπεις πολύ· πότε θα ξανάρθεις;* (β) αισθάνομαι δυσάρεστα, επειδή δεν έχω κάτι: *έχω κόψει το κάπνισμα, αλλά είναι φορές που μου λείπει* **7.** (σπάν.) πεθαίνω: *αυτούς που έλειψαν, τους μνημονεύουμε* || *«Αν λείψω εγώ, τι θα κάνετε;» έλεγε με παράπονο στα παιδιά του.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή, πιθανός, τονισμός, υπόλειμμα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. re-qo-me-no = *λειπόμενοι*) < Ι.Ε. *leik^{w}- «αφήνω, εγκαταλείπω», πβ. σανσκρ. ri-ṇ-akti «αφήνει», λατ. linquo «λείπω» (πβ. ισπ. delinquir «κοντεύω», reliquia «λείψανο»), αρχ. γερμ. līhan «δανείζω», γερμ. leihen, αγγλ. lend κ.ά. Ομόρρ. *λοιπ-ός, λείψανο(ν), λιπο-θυμῶ, λιπο-τακτῶ, ἔλ-λειψ-ις (-η)* κ.ά.].

λειρί (το) {λειρ-ιού | -ιών} το κόκκινο σαρκώδες λοφίο που έχει στο κεφάλι του ο πετεινός και άλλα πτηνά. — (υποκ.) **λειράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λείριον*, αρχική σημ. «κρίνος», αβεβ. ετύμου, πιθ. μεσογειακό δάνειο, όπως και το αντίστοιχο λατ. lilium. Η λ. μαρτυρείται και σε άλλες μεσογ. γλώσσες, πβ. κοπτ. hlêli, αιγυπτ. ḥrr-t, βερβερ. ilili κ.ά.].

λεϊσμανίαση (η) {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το καλααζάρ (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. leishmaniasis, από το όνομα τού Βρετανού βακτηριολόγου Sir W. Leishman (1865-1926)].

λειτούργημα (το) [μτγν.] {λειτουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** η δημόσια υπηρεσία που ασκείται υπέρ τού κοινού συμφέροντος και τής πολιτείας **2.** το σύνολο των καθηκόντων, επαγγελματικών κ.ά., που συνεπάγονται στην εκτέλεσή τους κοινωνική προσφορά: *το επάγγελμα τού γιατρού είναι ~.*

λειτουργιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) η θρησκευτική λειτουργία (βλ.λ.) ● **2.** (συνεκδ.) το ψωμί που προσφέρεται για το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας ΣΥΝ. πρόσφορο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*

λειτουργία (η) {λειτουργιών} **1.** η κατάσταση κατά την οποία τα μέρη μιας μηχανής, ενός συστήματος έχουν τεθεί σε κίνηση και παράγουν ορισμένο έργο: *θέτω σε ~ μια μηχανή* || *μπαίνω σε ~* || *η ~ τής μηχανής* || *ο χρόνος λειτουργίας μιας συσκευής·* ΦΡ. (α) **εκτός λειτουργίας** για μηχανισμούς, συσκευές που δεν δουλεύουν, που έχουν υποστεί βλάβες και δεν εξυπηρετούν πλέον τον σκοπό τους: *ο ανελκυστήρας είχε τεθεί ~* (β) ΤΕΧΝΟΛ. **αμφίδρομη λειτουργία** βλ. λ. *αμφίδρομος* **2.** ο τρόπος με τον οποίο τα μέλη επιχείρησης, οργανισμού, ομάδας κ.λπ. συντονίζονται και συνεργάζονται σε συνδυασμό με την αξιοποίηση τού άψυχου υλικού για την επίτευξη σκοπού: *η ~ ξενοδοχείου / καταστήματος / επιχείρησης* || *η ~ τού νέου θεσμικού οργάνου είναι μέχρι στιγμής άψογη* **3.** (α) ο τρόπος με τον οποίο κάτι ανταποκρίνεται στον σκοπό για τον οποίο υπάρχει: *η εύρυθμη ~ τού πολιτεύματος* || *η ~ τού κράτους* || *διασφάλιση τής απρόσκοπτης ~ των θεσμών* (β) ΠΟΛΙΤ. ορισμένη κατηγορία πολιτειακής δράσης, ανεξάρτητα από το όργανο άσκησής της: *νομοθετική / εκτελεστική / δικαστική ~* **4.** η χρησιμοποίηση και η αξιοποίηση έργου από αυτούς στους οποίους απευθύνεται: *«ο υπουργός παρέδωσε σε ~ σημαντικά έργα υποδομής»* (εφημ.) **5.** ο τρόπος με τον οποίο τίθεται σε κίνηση, αρχίζει να δουλεύει μια μηχανή ή ένα σύστημα: *αυτόματη ~* || *το σύ-*

στημα τροφοδοσίας έχει πολύπλοκη ~ **6.** (ειδικότ.) ο ξεχωριστός τρόπος με τον οποίο εργάζονται και επιτελούν τον σκοπό τους τα σωματικά όργανα των έμβιων όντων: *η ~ τού εγκεφάλου / τής καρδιάς* **7.** ο σκοπός για τον οποίο υπάρχει ή έχει κατασκευαστεί (κάτι): *η ~ τής αντλίας είναι να μεταφέρει νερό σε υψηλότερα επίπεδα* || *ένας μηχανισμός που επιτελεί πολλαπλές ~* || *η ~ τού πίνακα μέσα στον χώρο είναι να εστιάζει το βλέμμα τού κοινού σε ένα σημείο* **8.** (ειδικότ.) ο σκοπός ενός θεσμού ή οργανισμού: *ο τοπικός εκπολιτιστικός σύλλογος επιτελεί σημαντική κοινωνική* ~ ΣΥΝ. προορισμός **9.** ΓΛΩΣΣ. ο ρόλος που παίζει ένα γλωσσικό στοιχείο στη φράση, την πρόταση, την παράγραφο, στο κείμενο και στον λόγο ευρύτερα: *η ~ τού υποκειμένου / τού αντικειμένου / τής ερώτησης / τής άρνησης / τού προσδιορισμού* || *επικοινωνιακές / κειμενικές ~* || *συντακτική / σημασιολογική* ~ ● **10.** ΕΚΚΛΗΣ. (και *Θεία Λειτουργία*) η λατρευτική τελετή που έχει ως πυρήνα το μυστήριο τής Θείας Ευχαριστίας· το σύνολο των κειμένων που αναγιγνώσκονται και των ψαλμών που ψάλλονται, καθώς και των μυστηριακών πράξεων που τελούνται κάθε φορά στις λατρευτικές συγκεντρώσεις των πιστών στην εκκλησία: *η ~ τέλειωσε νωρίς* || *παρακολουθώ τη* ~ **11.** ιερουργία σύμφωνα με συγκεκριμένο κείμενο και τυπικό: *η ~ τού Μ. Βασιλείου / τού Ιωάννου τού Χρυσοστόμου* (η πιο συνηθισμένη) || *η ~ των Προηγιασμένων (Δώρων)* (κατά τις Τετάρτες και τις Παρασκευές τής Σαρακοστής) || *η ~ τού Ιακώβου τού Αδελφοθέου* (η παλαιότερη και εκτενέστερη σε σχέση με τις άλλες λειτουργίες) ● **12.** (στην αρχ. Αθήνα) η πολυδάπανη υπηρεσία υπέρ τής πόλης και τού λαού, την οποία αναλάμβανε κατόπιν εντολής ή εκουσίως εύπορος πολίτης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «δημόσια παροχή υπηρεσίας (προς το κοινό ή προς τον Θεό)». < *λειτουργώ* (βλ.λ.). Η εκκλησ. σημ. είναι μτγν., ενώ ορισμένες σημερινές σημ. αποτελούν απόδ. τού γαλλ. fonction].

λειτουργικός, -ή, -ό **1.** (α) αυτός που σχετίζεται με τη λειτουργία (π.χ. επιχείρησης): *~ ανάγκες / δαπάνες / έξοδα / προβλήματα / κέρδη / εξοπλισμός / κόστος μιας επιχείρησης* (β) ***λειτουργικός αναλφαβητισμός*** βλ. λ. *αναλφαβητισμός* ● **2.** αυτός που εξυπηρετεί σωστά τον σκοπό για τον οποίο έχει κατασκευαστεί: *~ σπίτι / έπιπλο* **3.** αυτός που σχετίζεται με τις σωματικές ή ψυχικές λειτουργίες **4.** ΓΛΩΣΣ. (α) ***λειτουργική γλωσσολογία*** χαρακτηρισμός που χρησιμοποιείται από διάφορες γλωσσολογικές θεωρίες οι οποίες επιδιώκουν να δώσουν έμφαση όχι τόσο στα μορφικά στοιχεία τής γλώσσας όσο σε άλλες παραμέτρους της, όπως η πληροφοριακή, η επικοινωνιακή, η κειμενική, η κοινωνική, η πραγματολογική κ.ά.· γενικά, κάθε αντιφορμαλιστική προσέγγιση τής γλώσσας που εστιάζεται στις επικοινωνιακές χρήσεις και λειτουργίες της, και όχι στο αφηρημένο σύστημα και στις μορφικές δομές τής γλώσσας (β) ***λειτουργική γραμματική*** η γραμματική θεωρία και ανάλυση τής γλώσσας που δίνει έμφαση στις συντακτικές, τις σημασιολογικές και τις πραγματολογικές λειτουργίες τής γλώσσας, δηλ. στην επικοινωνιακή χρήση τής γλώσσας όπως επιτελείται μέσα από τις διάφορες δομές και λειτουργίες της (γ) ***λειτουργική προοπτική τής πρότασης*** η θεώρηση των στοιχείων μιας πρότασης πέραν τής γραμματικοσυντακτικής λειτουργίας τους με βάση την επικοινωνιακή τους βαρύτητα, ειδικότερα δε με βάση την αντίθεση θέμα – ρήμα, δηλ. γνωστή πληροφορία (θέμα) και νέα πληροφορία (ρήμα) ● **5.** αυτός που σχετίζεται με τη Θεία Λειτουργία: *~ βιβλία / τυπικό / σκεύη / άμφια* **6.** ΕΚΚΛΗΣ. (α) ***λειτουργικόν*** (το) το βιβλίο που περιλαμβάνει τις λειτουργίες τού Ιωάννου Χρυσοστόμου, τού Μ. Βασιλείου, των Προηγιασμένων Δώρων, καθώς και άλλες ευχές και ακολουθίες ΣΥΝ. ιερατικό (β) ***Λειτουργική*** (η) κλάδος τής Θεολογίας που έχει ως αντικείμενο τη θεωρία, ερμηνεία και ορθή εφαρμογή τού τυπικού τής χριστιανικής λατρείας ● **7.** ΠΛΗΡΟΦ. ***λειτουργικό σύστημα*** το σύνολο των προγραμμάτων που ελέγχουν τη βασική λειτουργία τού Η/Υ και διευκολύνουν τον χρήστη (π.χ. Windows, Unix). — **λειτουργικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λειτουργία* (βλ.λ.). Η σημερινή βασική σημ. αποδίδει το γαλλ. fonctionnel, ενώ ο όρος *λειτουργικό σύστημα* είναι μεταφρ. δάνειο από αγγλ. operating system].

λειτουργικότητα (η) [1886] {χωρ. πληθ.} **1.** η ικανότητα να επιτελεί (κάποιος/κάτι) μια λειτουργία, να υπηρετεί έναν σκοπό κ.λπ. **2.** ΑΡΧΙΤ. αρχή κατά την οποία η μορφή ενός κτηρίου πρέπει να αποτελεί έκφραση τής λειτουργίας του, να καθορίζεται δηλ. από πρακτικούς παράγοντες, λ.χ. τη χρήση, το υλικό και τη δομή, ώστε να αποφεύγονται τα περιττά μορφολογικά στοιχεία και καθετί που μειώνει την τέλεια απόδοση των υλικών: *η ~ ενός χώρου*.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fonctionnalité].

λειτουργισμός (ο) **1.** θεωρία που βρίσκει εφαρμογή σε διάφορες επιστήμες (κοινωνιολογία, ανθρωπολογία, γλωσσολογία κ.ά.) και δίνει έμφαση στη λειτουργία κάθε στοιχείου ενός συστήματος ΣΥΝ. φονξιοναλισμός **2.** ΑΡΧΙΤ. η λειτουργικότητα (βλ.λ., σημ. 2).

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fonctionnalisme].

λειτουργός (ο/η) **1.** (κυρ. για δημοσίους υπαλλήλους) πρόσωπο που προσφέρει εργασία κοινωνικά ωφέλιμη, που ασκεί λειτούργημα (βλ.λ.): *δικαστικός / εκπαιδευτικός ~*· ΦΡ. (α) ***κοινωνικός λειτουργός*** βλ. λ. *κοινωνικός* (β) ***λειτουργός τής Θέμιδος*** ο δικαστής (γ) ***λειτουργός τού Υψίστου / τού Κυρίου*** ο ιερέας ● **2.** (σπάν.) πρόσωπο που ιερουργεί, ο κληρικός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ουργός, χειρουργός*.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λειτουργώ* (υποχωρητ.)].

λειτουργώ ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λειτουργείς... | λειτούργ-ησα, -ούμαι (λαϊκ. -ιέμαι), -ήθηκα, -ημένος} ♦ (αμετβ.) **1.** είμαι σε κίνηση εκτελώντας συγκεκριμένη λειτουργία: *η μηχανή λειτουργεί καλά* || *η συσκευή / ο ανελκυστήρας / το καλοριφέρ δεν λειτουργεί* || *~ σωστά / σύμφωνα με τις προδιαγραφές / χωρίς προβλήματα*· ΦΡ. ***δεν λειτουργεί*** σε επιγραφές για μηχανισμούς που έχουν τεθεί εκτός λειτουργίας, που δεν δουλεύουν **2.** εργάζομαι, παρέχω υπηρεσία, υπηρετώ τον σκοπό για τον οποίο υπάρχω ή έχω κατασκευαστεί: *πόσο καλά λειτουργεί το νέο τμήμα πωλήσεων τής εταιρείας;* || *οι υπηρεσίες τού σταθμού μας λειτουργούν άψογα και χωρίς διακοπή* || *τίποτε δεν λειτουργεί σωστά σ' αυτή τη χώρα!* **3.** είμαι σε λειτουργία, παρέχω κανονικά τις προβλεπόμενες υπηρεσίες μου: *στο ισόγειο λειτουργεί εστιατόριο και κινηματογράφος* || *το κατάστημα λειτουργεί 24 ώρες το 24ωρο* (είναι ανοιχτό, σε λειτουργία) ΑΝΤ. είμαι κλειστός, δεν δουλεύω ● **4.** (α) ενεργώ ή αντιδρώ σε ερέθισμα: *συνήθως λειτουργεί ορθολογικά αλλά στην περίπτωση αυτή λειτούργησε ενστικτωδώς* (β) αποδίδω όπως συνήθως, ενεργώ φυσιολογικά: *μέσα σε τόση πίεση δεν μπορώ να λειτουργήσω και κάνω λάθη* || *για να λειτουργήσω, θέλω ηρεμία* **5.** εκτελώ κάποιον ρόλο στη λειτουργία έμβιου οργανισμού **6.** (α) παίζω έναν ρόλο: *η Βουλή λειτουργεί ως εκφραστής τής θέλησης τού λαού* || *οι γονείς λειτουργούν ως πρότυπα για τα παιδιά τους* (β) (+επίρρ.) επενεργώ με ορισμένο τρόπο: *η αδυναμία συμφωνίας των δύο ηγετών λειτουργεί ανασταλτικά στην ειρηνευτική διαδικασία* || *η προειδοποίησή μου λειτούργησε αποτρεπτικά* ● **7.** ταιριάζω σε χώρο ανάμεσα σε άλλα στοιχεία, εξυπηρετώντας πρακτικό ή αισθητικό σκοπό: *το καινούργιο φωτιστικό λειτουργεί άψογα μέσα στο σαλόνι* || *οι καμπύλες γραμμές των επίπλων λειτουργούν πρωτότυπα, δίνοντας άλλη αίσθηση στον χώρο* ● **8.** ΕΚΚΛΗΣ. (για ιερέα) τελώ ιερές ακολουθίες: *σε ποια εκκλησία λειτουργεί ο παππα-Νικόλας;* **9.** (μεσοπαθ. ***λειτουργούμαι / λειτουργιέμαι***) πηγαίνω στην εκκλησία, παρακολουθώ τη Θεία Λειτουργία: *πάω σε ένα μοναστήρι, για να λειτουργηθώ* ΣΥΝ. εκκλησιάζομαι **10.** (τριτοπρόσ. για ναούς) τελείται εντός του Θεία Λειτουργία: *ο ναός αυτός λειτουργείται μόνο μια φορά την εβδομάδα* ♦ **11.** (μετβ.) θέτω κάτι σε λειτουργία, το χειρίζομαι: *δεν μπορώ να λειτουργήσω αυτή τη μηχανή!*

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λειτουργώ / ληιτουργώ (-έω)* < **ληϊτοϝεργέω*, σύνθ. εκ συναρπαγής από τη φρ. *λήιτα Fέργα* < *λήιον* «βουλευτήριο, πρυτανείο» (< *λαός*) + *(F)έργον*, οπότε η λ. αρχικώς θα σήμαινε «εκτελώ δημόσια υπηρεσία». Οι σημ. 1-4, 11 αποδίδουν το γαλλ. fonctionner. Βλ. κ. *λειτουργία*].

λειχήνα (η) **1.** βρύο που εμφανίζεται στους κορμούς δέντρων ή πάνω στις πέτρες και αποτελείται από συνδυασμό φυκών και μυκήτων **2.** ΙΑΤΡ. εξάνθημα τού δέρματος τού ανθρώπου και των ζώων: *έβγαλε λειχήνες στο μάγουλο / στους μηρούς*. Επίσης **λειχήνας** (ο).

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λειχήν, -ήνος (ό)* < *λείχω* «γλείφω», βλ. κ. *γλείφω*].

λειχηνιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λειχήνιασα} (λαϊκ.) γεμίζω λειχήνες στο δέρμα.

λειχηνικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με λειχήνες **2.** αυτός που έχει προσβληθεί από λειχήνες.

λειχηνοειδής, -ής, -ές {λειχηνοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με λειχήνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λειχηνόμορφος, -η, -ο αυτός που έχει τη μορφή λειχήνα.

λειχήνωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η προσβολή τού δέρματος από λειχήνες.

λειχουδεύομαι ρ. μετβ. αποθ. {λειχουδεύτηκα} **1.** έχω σφοδρή επιθυμία να φάω (κάτι νόστιμο) ΣΥΝ. λιγουρεύομαι, λιμπίζομαι **2.** (γενικότ.) επιθυμώ πολύ να απολαύσω (κάτι). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λειχούδης, -α, -ικο αυτός που επιθυμεί πολύ τα νόστιμα φαγητά ΣΥΝ. λαίμαργος. Επίσης (εμφατ.) **λειχουδιάρης** [μεσν.].

[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λείχω* «γλείφω». βλ. κ. *γλείφω*].

λειχουδιά (η) εξαιρετικά νόστιμο ορεκτικό ή γλύκυσμα: *στο τραπέζι βρίσκονταν πολλές ~*.

λείχω ρ. μετβ. {μόνο στον ενεστ.} (αρχαιοπρ.) γλείφω· ΦΡ. ***λείχοντες και έρποντες*** γλείφοντας και έρποντας· για πρόσωπα που χρησιμοποιούν πλάγια μέσα, προκειμένου να κατακτήσουν μια θέση: *ανήλθαν κοινωνικά ~*.

[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *γλείφω*].

λειψανάβατος, -η, -ο κ. **λειπανάβατος** (λαϊκ.) **1.** (για ψωμί) αυτός που δεν έχει ζυμωθεί πλήρως, που δεν έχει ανέβει, που ζυμώθηκε χωρίς προζύμι: *~ κουλλούρα / ψωμί* **2.** (μτφ.) μη δραστήριος, μη ικανός να διεκπεραιώσει έργο.

[ΕΤΥΜ. < *λειψός* + *αναβατός* (< *αναβαίνω*)].

λειψανδρία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** η έλλειψη ανδρών: *οι πολυετείς πόλεμοι προκάλεσαν σε ορισμένες χώρες ~* **2.** (ειδικότ.) η έλλειψη ικανών προσώπων: *η χώρα πάσχει από ~· εξέλιπαν οι χαρισματικές προσωπικότητες τού παρελθόντος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής*.

λείψανο (το) {λειψάν-ου | -ων} **1.** το νεκρό σώμα ανθρώπου ΣΥΝ. κουφάρι, σορός, πτώμα **2.** το υπόλειμμα, ό,τι απομένει: *τα ~ αρχαίων πολιτισμών / αρχαίου ναού* ΣΥΝ. απομεινάρι, ίχνος, μαρτυρία **3.** (μτφ.) αυτός που είναι πολύ αδύνατος και ωχρός: *~ κατάντησε απ' την αρρώστια* ΣΥΝ. ισχνός, σκελετωμένος **4.** ΕΚΚΛΗΣ. τα οστά ή το σώμα αγίου, καθώς και (κατ' επέκτ.) τα αντικείμενα που χρησιμοποιούσε: *ανακομιδή / μετακομιδή λειψάνων* || *η αφθαρσία των αγίων ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *υπόλειμμα, νεκρός*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λείψανον* < θ. *λειψ-* (ρ. *λείπω*, πβ. αόρ. *ἔ-λειψ-α*) + παραγ. επίθημα *-ανον* (πβ. *ξό-ανον, δρέπ-ανον* κ.ά.)].

λειψανοθήκη (η) [1856] {λειψανοθηκών} **1.** η θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται τα οστά των νεκρών ύστερα από την ανακομιδή ΣΥΝ. οστεοθήκη, λάρνακα **2.** (ειδικότ.) η διακοσμημένη θήκη μέσα στην οποία φυλάσσονται ιερά λείψανα.

Λειψία (η) ▸ Λιψία

Λειψοί (οι) νησί των Δωδεκανήσων Β. τής Λέρου.

[ΕΤΥΜ. < *λείπω* (θ. *λειψ-*), ίσως επειδή πρόκειται για άγονη και άνυδρη συστάδα νήσων].

λειψός, -ή, -ό (λαϊκ.) **1.** μη επαρκής, λιγότερος από το κανονικό: *~ μερίδα / βάρος / μυαλό* ΣΥΝ. ανεπαρκής, ελλιπής, λίγος ΑΝΤ. αρκετός,

επαρκής **2.** αυτός που παρουσιάζει ελλείψεις ή/και ατέλειες: ~ *σωματική / διανοητική ανάπτυξη* || *η μόρφωσή του έμεινε* ~ ΣΥΝ. ανολοκλήρωτος, ατελής ΑΝΤ. ολοκληρωμένος, πλήρης, ακέραιος ● ΦΡ. ***λειψό φεγγάρι*** η σελήνη που βρίσκεται στην πρώτη ή την τελευταία φάση της, δηλ. όταν δεν είναι πανσέληνος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος, κουτσός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λείπω*, κατ' απόσπαση από σύνθετα όπως *λειψ-ανδρία, λειψ-υδρία* κ.τ.ό.].

λειψοφεγγαριά (η) **1.** η τελευταία φάση τής σελήνης ΣΥΝ. χασοφεγγαριά **2.** (συνεκδ.) η νύχτα που δεν συνοδεύεται από τη λάμψη τού φεγγαριού.

λειψυδρία (η) {χωρ. πληθ.} η έλλειψη επαρκούς ποσότητας νερού για πόση, πότισμα και άλλες χρήσεις: *λόγω τής μείωσης των αποθεμάτων νερού ο κίνδυνος τής* ~ *είναι πλέον ορατός* ΣΥΝ. ανυδρία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κουτσός*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λειψ-* (< αρχ. *λείπω*, πβ. αόρ. *έ-λειψ-α*) + *-υδρία* < *ὕδωρ*].

λειώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. (σχολ. ορθ. *λιώνω*) {έλειωσα, λειωμένος} ♦ (μετβ.) **1.** μεταβάλλω στερεό σε υγρό με τη βοήθεια θερμότητας: ~ *το βούτυρο σ' ένα κατσαρολάκι* || *ο ήλιος έλειωσε τους πάγους* || ~ *ένα μέταλλο* ΣΥΝ. υγροποιώ, ρευστοποιώ ΑΝΤ. παγώνω, πήζω **2.** διαλύω ένα στερεό μέσα σε υγρό: ~ *την ασπιρίνη σε νερό* **3.** μετατρέπω στερεό σε πολτό ή μάζα με μηχανική πίεση: ~ *τις πατάτες, για να κάνω πουρέ* || *η μηχανή τού έλειωσε τα δάχτυλα* || ~ *σταφύλια* ΣΥΝ. συνθλίβω, συντρίβω **4.** (μτφ.) καταστρέφω, εξοντώνω (κάποιον): *απείλησε τον ανταγωνιστή του ότι θα τον λειώσει, θα τον σβήσει απ' τον χάρτη!* || *τον έλειωσαν στο ξύλο και τον παράτησαν αιμόφυρτο* || (μτφ.) *θα σε λειώσω σαν μύγα* ΣΥΝ. συντρίβω **5.** φθείρω από την πολλή χρήση: *έχω λειώσει πολλά παπούτσια στους δρόμους* ♦ (αμετβ.) **6.** μεταβάλλομαι από στερεό σε υγρό υπό την επίδραση μιας πηγής θερμότητας: *το βούτυρο / το παγωτό / ο πάγος / το χιόνι / το μέταλλο λειώνει* ΣΥΝ. ρευστοποιούμαι, υγροποιούμαι ΑΝΤ. πήζω, παγώνω **7.** (για στερεά σώματα) διαλύομαι μέσα σε υγρό: *η ζάχαρη λειώνει μέσα στο νερό* **8.** φθείρομαι από την πολλή χρήση: *ο γιακάς / η σόλα / το λάστιχο τού αυτοκινήτου έλειωσε* || *το ρούχο έλειωσε πάνω μου* (το φόρεσα πολύ) ΣΥΝ. παλιώνω **9.** (για φαγητό) βράζω τόσο πολύ, ώστε γίνομαι πολύ μαλακός: *το κρέας έλειωσε, αλλά οι πατάτες είναι ακόμα σκληρές* **10.** χάνω πολύ βάρος, γίνομαι πολύ αδύνατος: *έχει λειώσει από την αρρώστια / το διάβασμα* ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. παχαίνω, γεμίζω **11.** νιώθω πλήρη αποδυνάμωση από την πολλή κούραση: *έλειωσα στις δουλειές* **12.** εξασθενώ ψυχικά (από ερωτική συνήθ. αγωνία): ~ *γι' αυτόν, αλλά δεν τολμώ να του το πω* **13.** (για νεκρό) αποσυντίθεμαι: *λειώνει στον τάφο* ΣΥΝ. σαπίζω· ΦΡ. ***λειώνω / σαπίζω στη φυλακή*** (κυρ. για πολυετή φυλάκιση) είμαι φυλακισμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λειῶ (-όω)* < *λεῖος* (βλ.λ.). Η γρ. με *-ι- (λιώνω)* δεν έχει ετυμολογική βάση].

λεκάνη (η) {λεκανών} **1.** το βαθύ, με πλατύ στόμιο και συνήθ. στρογγυλό, ανοιχτό σκεύος, το οποίο γεμίζουμε με νερό (λ.χ. για πλύσιμο) ή το χρησιμοποιούμε για άλλες εργασίες και οικιακές χρήσεις **2.** (α) η πέτρινη, βαθουλωτή σκάφη που βρίσκεται κάτω από κρήνη ή κοντά σε πηγάδι και χρησιμεύει για πότισμα ζώων ΣΥΝ. γούρνα (β) (στα ελαιοτριβεία) πέτρινη σκάφη, μέσα στην οποία ρέει το λάδι **3.** το πορσελάνινο συνήθ. δοχείο αποχωρητηρίου ή βάση (κάθισμα) με πλατύ άνοιγμα, που συνδέεται με την αποχέτευση και που χρησιμοποιείται για ούρηση ή αποπάτηση: *μη ρίχνετε τα χαρτιά στη* ~ || *το καπάκι τής* ~ || *καθαρίζω τη* ~ **4.** (α) η θαλάσσια περιοχή στην οποία παρατηρείται έντονη κινητικότητα των υδάτινων μαζών (β) η πεδινή περιοχή που περικλείεται από βουνά ή υψίπεδα ή η περίκλειστη θάλασσα: *η* ~ *τής Μεσογείου·* ΦΡ. ***λεκάνη απορροής*** η περιοχή τής οποίας τα επιφανειακά νερά απορρέουν σε ένα ποτάμιο σύστημα και στην οποία μπορούν να μελετηθούν φυσικές διεργασίες (κλιματολογικές μεταβολές κ.λπ.) **5.** (α) ΑΝΑΤ. κοιλότητα στο κατώτερο τμήμα τού κορμού, που αποτελείται από τέσσερα οστά (τα δύο *ανώνυμα*, το *ιερό οστό* και τον *κόκκυγα*): *παθήσεις / κακώσεις τής* ~ ΣΥΝ. πύελος (β) (γενικότ.) το κατώτερο τμήμα τού κορμού, η «περιφέρεια»: *γυναίκα με ανοιχτή / στενή* ~ ● **6.** ΝΑΥΤ. το βασικό σώμα ναυπηγικής δεξαμενής. — (υποκ.) **λεκανίτσα** (η) κ. **λεκανάκι** (το) (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., όπως και ο παράλλ. τ. *λέκος* «πιάτο», αβεβ. ετύμου. ίσως συνδ. με λατ. lanx «γαβάθα, λεκάνη», πράγμα που θα οδηγούσε σε I.E. *(e)leg- «κάμπτω» (βλ. λ. *λοξός*). Κατ' άλλη άποψη, το λατ. lanx αποτελεί δάνειο].

λεκανοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {λεκανοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που μοιάζει με λεκάνη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λεκανοπέδιο (το) [1854] {λεκανοπεδί-ου | -ων} **1.** η πεδινή έκταση που έχει σχήμα λεκάνης και περιβάλλεται από βουνά **2.** (ειδικότ.-συχνά με κεφ.) το λεκανοπέδιο τής Αττικής: *άλλος ένας πνεύμονας οξυγόνου τού* ~ *παραδόθηκε στις φλόγες*.

λεκές (ο) {λεκέδες} **1.** η κηλίδα που μένει σε ρούχο, το οποίο έχει λερωθεί από λιπαρή ή άλλη ουσία: ~ *από λάδι / κρασί / καφέ / σάλτσα* || *το απορρυπαντικό καθαρίζει / αφαιρεί / βγάζει τους* ~ || *ο* ~ *έμεινε / έφυγε·* ΦΡ. (παροιμ.) ***λεκέ που βγάζει το νερό να μη τον συλλογάσαι*** μη σε απασχολεί κάτι που μπορεί να διορθωθεί εύκολα **2.** (μτφ.) οτιδήποτε προσβάλλει την υπόληψη (κάποιου), καθετί που μειώνει το κύρος, την αξιοπρέπεια ή την αξία (κάποιου): *η ανάμειξή του στο σκάνδαλο αποτέλεσε* ~ *στην πολιτική του καριέρα* ΣΥΝ. κηλίδα, σπίλος, στίγμα. — (υποκ.) **λεκεδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. leke < περσ. laka «κηλίδα»].

λεκιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λέκιασ-α, -τηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** λερώνω ρούχο αφήνοντας λεκέ, στίγμα: ~ *πουκάμισο / παντελόνι* ΣΥΝ. κηλιδώνω **2.** (μτφ.) προσβάλλω την τιμή (κάποιου): ~ *την υπόληψη τής οικογένειας με τη συμπεριφορά μου* ΣΥΝ. σπιλώνω ♦ (αμετβ.) **3.** λερώνομαι, αποκτώ λεκέδες: *το πουκάμισο έχει λεκιάσει* ΣΥΝ. κηλιδώνομαι **4.** έχω την ιδιότητα να αφήνω λεκέ σε ύφασμα: *πρόσεχε αυτό το υγρό, γιατί λεκιάζει* ΣΥΝ. λερώνω **5.** (για υφάσματα) έχω την ιδιότητα να αποκτώ εύκολα λεκέδες: *αγοράζω τραπεζομάντηλα που δεν λεκιάζουν* ΣΥΝ. λερώνομαι, κηλιδώνομαι. — **λέκιασμα** (το).

λεκιθίνη (η) [1890] {χωρ. πληθ.} φυσική ουσία που αποτελείται από φωσφόρο και λιπαρά οξέα και απαντά στη λέκιθο τού αβγού, στον νευρικό ιστό, στο γάλα κ.α. — **λεκιθικός, -ή, -ό** [1880].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lécithine (βλ. λ. *λέκιθος*)].

λέκιθος (η) {λεκίθου | χωρ. πληθ.} **1.** ΒΙΟΛ. πλούσια σε λιπίδια θρεπτική ουσία που περιέχεται στο αβγό **2.** (ειδικότ.) ο κρόκος τού αβγού.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με τις λ. *λεκάνη, λέκος* «πιάτο» ή και με το τοπωνύμιο *Λεκίθη*].

λεκτικός, -ή, -ό [αρχ.] ΓΛΩΣΣ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λόγο, την προφορική ή τη γραπτή έκφραση: ~ *σφάλμα / δεινότητα / υπερβολές / διατύπωση·* ΦΡ. (α) ***λεκτικά ρήματα*** τα ρήματα που έχουν τη σημασία τού «λέγω» (β) ***λεκτικοί τρόποι*** τα σχήματα λόγου (βλ. λ. *σχήμα*) **2.** αυτός που γίνεται με τον λόγο, με λέξεις: ~ *επικοινωνία* ΑΝΤ. εξωλεκτικός **3.** ***λεκτικό*** (το) το ξεχωριστό ύφος με το οποίο εκφράζεται κάποιος προφορικά ή γραπτά **4.** (ειδικότ.) αυτός που σχετίζεται με τη λέξη: ~ *στοιχείο / δομή / μόρφημα*. **λεκτικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.

λέκτορας (ο/η) {(θηλ. λέκτορος) | λεκτόρων} **1.** μέλος τού διδακτικού ερευνητικού προσωπικού (Δ.Ε.Π.) πανεπιστημίου, που ανήκει στην κατώτερη από τις τέσσερεις βαθμίδες τής πανεπιστημιακής ιεραρχίας **2.** (στη Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία) ο αναγνώστης κειμένου με διδακτικό χαρακτήρα. Επίσης **λέκτωρ** (ο/η) {λέκτορος}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πανεπιστημιακός*.
[ΕΤΥΜ. < λατ. lector (πβ. αγγλ. lecturer / γαλλ. lecteur) < lego «διαβάζω»].

λελέκι (το) {λελεκ-ιού | -ιών} **1.** (λαϊκ.) ο πελαργός **2.** (μτφ.) πολύ ψηλός άνθρωπος: *το παρατσούκλι του ήταν «~» επειδή ήταν πολύ ψηλός κι αδύνατος*. Επίσης **λέλεκας** (ο).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. leylek].

λελές (ο) {λελέδες} (λαϊκ.-σκωπτ./υβριστ.) γυιος πλούσιας οικογένειας, καλομαθημένος και με λεπτούς τρόπους ΣΥΝ. βουτυρόπαιδο, βουτυρομπεμπές.
[ΕΤΥΜ. Λ. τής παιδικής γλώσσας].

λελογισμένος, -η, -ο (λόγ.) αυτός που γίνεται με λογική, με μέτρο, με περίσκεψη: ~ *χρήση υλικών αγαθών* || ~ *απαιτήσεις / διεκδικήσεις / μέτρα / αντιδράσεις* ΣΥΝ. μετρημένος, λογικός ΑΝΤ. αλόγιστος, απερίσκεπτος. — **λελογισμένως** επίρρ. [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μετοχή*.
[ΕΤΥΜ. Μτχ. παρακ. τού αρχ. *λογίζομαι*].

λέμβαρχος (ο) {λεμβάρχ-ου | -ων} (λόγ.) ο κυβερνήτης λέμβου.

λεμβοδρομία (η) [1864] {λεμβοδρομιών} το αγώνισμα ταχύτητας με λέμβους (πβ. λ. *ιστιοδρομία, ιστιοπλοΐα*). — **λεμβοδρόμος** (ο/η). **λεμβοδρομώ** ρ. [1864] {-είς...}.

λέμβος (η) (λόγ.) **1.** ΝΑΥΤ. σκάφος μικρών διαστάσεων, που κινείται με κουπιά, πανιά ή μηχανή: *κωπήλατη / ιστιοφόρος / μηχανοκίνητη / αλιευτική* ~ ΣΥΝ. άκατος, βάρκα· ΦΡ. ***σωσίβια λέμβος*** βάρκα με ειδική κατασκευή, ώστε να μη βυθίζεται, και εφοδιασμένη με τρόφιμα, νερό και φάρμακα, που χρησιμοποιείται για την επιβίβαση σε αυτή μελών τού πληρώματος και επιβατών, σε περίπτωση που πρέπει να εγκαταλείψουν το πλοίο (λ.χ. σε ναυάγιο) ή για την περισυλλογή και τη διάσωση ναυαγών **2.** το σκάφος τού αερόστατου ● **3.** ΙΑΤΡ. το επάνω μέρος τού πτερυγίου τού αφτιού.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέμβος (ό)*, αγν. ετύμου, πιθ. ιλλυρικό δάνειο. Η σύνδεση με το επίθ. *ἐλαφρός*, που θα οδηγούσε σε I.E. *lenghos, δεν φαίνεται να ευσταθεί. Ο όρ. *σωσίβια λέμβος* αποδίδει το αγγλ. life boat].

λεμβούχος (ο) [1871] (λόγ.) **1.** πρόσωπο που κατέχει ή οδηγεί λέμβο ΣΥΝ. βαρκάρης ● **2.** ΝΑΥΤ. η μεγάλη κεραία που είναι τοποθετημένη οριζόντια σε κάθε πλευρά τού πλοίου και χρησιμοποιείται για την πρόσδεση των λέμβων.
[ΕΤΥΜ. < *λέμβος* + *-ούχος* < *έχω*].

λεμβωδία (η) [1892] {λεμβωδιών} (λόγ.) η βαρκαρόλα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < *λέμβος* + *-ωδία* < *ωδή*, απόδ. τού ιταλ. barcarola].

λεμές (ο) {λεμέδες} **1.** η πρώτης ποιότητας σταφίδα ● **2.** (για πρόσ.-κακόσ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται αλήτικα ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, αγύρτης.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. elleme «μεγάλο αντικείμενο, που δεν περνάει από το κόσκινο»].

Λεμεσός (η) πόλη τής ΝΑ. Κύπρου.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Νεμεσός* (με τροπή τού *ν* σε *λ* από τους Φράγκους). Κατά μία άποψη, < *Νεμεσό* < *Νεμεθό* < *Νεμαθό* < *Ναμαθό* < *'Αμαθό* < *'Αμαθοῦσα* ή *'Αμαθοῦσια*, πιθ. εξαιτίας τής γειτνίασης με την αρχ. πόλη *'Αμαθοῦντα*. Προβληματική είναι η ετυμ. αναγωγή σε τ. *Τελμησσός* (από όπου και η γραφή *Λεμησσός*, πβ. *ἐν Λεμησσῷ Κύπρου*). Έχει προταθεί επίσης η αναγωγή σε μεσν. *Νέμεσος* < *'Ανέμεσος* < *'Ανάμεσος* (ενν. *πόλις*), επειδή βρισκόταν ανάμεσα στις δύο αρχαίες πόλεις, την *'Αμαθοῦντα* και το *Κούριον*].

λεμονάδα (η) **1.** αναψυκτικό που παρασκευάζεται από χυμό λεμονιού, ζάχαρη και νερό (πβ. λ. *γκαζόζα*) **2.** (συνεκδ.) το παραπάνω αναψυκτικό συσκευασμένο σε μπουκάλι ή μεταλλικό κουτί: *ένα κιβώτιο λεμονάδες* || *παραγγέλνω δέκα κουτιά λεμονάδες* (σε συσκευασία κουτιού μεταλλικού). — (υποκ.) **λεμοναδίτσα** κ. **λεμοναδούλα** (η).

λεμονανθός (ο) το άνθος τής λεμονιάς. Επίσης **λεμονάνθι** (το).

λεμονής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού λεμονιού, κίτρινος **2.** ***λεμονί*** (το) το ίδιο το χρώμα τού λεμονιού, το κίτρινο.

λεμόνι κ. (λαϊκ.) **λεϊμόνι** (το) {λεμον-ιού | -ιών} **1.** ο κίτρινος ξινός καρπός τής λεμονιάς, που περιέχει βιταμίνη C και χρησιμοποιείται για χυμούς, στη μαγειρική και τη φαρμακευτική (λόγω των αντισηπτικών του ιδιοτήτων) **2.** (συνεκδ.) ο χυμός τού λεμονιού. — (υποκ.) **λεμονάκι** κ. (λαϊκ.) **λεϊμονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λεμόνιον* < ιταλ. limone < αραβ. laymūn ή < περσ. līmun].

Λεμονιά (η) γυναικείο όνομα.

λεμονιά κ. (λαϊκ.) **λεϊμονιά** (η) εσπεριδοειδές δέντρο ύψους 3-7 μέτρων. με αγκαθωτά κλαδιά, ανοιχτοπράσινα ωοειδή φύλλα. λευκά άνθη και κίτρινους, ξινούς καρπούς. τα λεμόνια.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λεμονέα* (με συνίζηση) < *λεμόνιον* (βλ.λ.)].

λεμονίτα (η) {λεμονιτών} η αεριούχος λεμονάδα.

λεμονοδάσος κ. **λεμονόδασος** (το) |1892| {λεμονοδάσ-ους | -η, -ών} δάσος με λεμονιές.

λεμονόκουπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το μισό λεμόνι ύστερα από το στείψιμο, που έχει σχήμα κούπας· ΦΡ. (α) ***παίρνω (κάποιον) με τις λεμονόκουπες*** αποδοκιμάζω έντονα: *μόλις άρχισε να δίνει πάλι υποσχέσεις, τον πήραν με τις λεμονόκουπες* (του πέταξαν λεμονόκουπες) (β) ***στείβω (κάποιον) σαν λεμονόκουπα / πετάω (κάποιον) σαν στειμμένη λεμονόκουπα*** εγκαταλείπω (κάποιον), αδιαφορώ πλέον γι' αυτόν. αφού τον έχω εκμεταλλευθεί πλήρως και δεν έχω να κερδίσω τίποτε από αυτόν: *όσο ήταν γερός κι άντεχε, του έδιναν τα πάντα και τον επαινούσαν· τώρα που δεν μπορεί πια. τον πέταξαν σαν λεμονόκουπα και δεν του δίνουν ούτε αποζημίωση.*

λεμονοστείφτης (ο) {λεμονοστειφτών} η συσκευή με την οποία στείβουμε λεμόνια (ή πορτοκάλια), για να πάρουμε τον χυμό τους.

λεμονόφλουδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η φλούδα. το σκληρό εξωτερικό περίβλημα τού λεμονιού • **2.** ο φλοιός τής λεμονιάς.

λεμφαγγειίτιδα (η) |1854| {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. οξεία μικροβιακή φλεγμονή των λεμφαγγείων (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphangite (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφαγγείο (το) ΑΝΑΤ. το αγγείο τού λεμφικού συστήματος που μεταφέρει λέμφο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. lymphatic vessel].

λεμφαγγείωμα (το) {λεμφαγγειώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. ο όγκος που αποτελείται από αγγειακές κοιλότητες, οι οποίες περιέχουν τη λέμφο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphangiome < lymph «λέμφος» + angiome < *αγγείωμα*].

λεμφαδένας (ο) ΑΝΑΤ. μικρή στρογγυλή μάζα από λεμφοειδή ιστό, που τη βρίσκουμε μόνη της ή κατά ομάδες κατά μήκος των λεμφαγγείων τού λεμφικού συστήματος, που φιλτράρει τα βακτήρια και άλλα ξένα σώματα. ώστε να μην εισέρχονται στην κυκλοφορία τού αίματος, εμποδίζοντας έτσι την εξάπλωση τής λοίμωξης.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς νεολατ. lymphaden < lymph «λέμφος» + aden < αρχ. *ἀδήν*].

λεμφαδενίτιδα (η) |1854| ΙΑΤΡ. η παθολογική διόγκωση των λεμφαδένων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphadénite (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφαδένωμα (το) |1890| {λεμφαδενώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. υπερπλασία (βλ.λ.) λεμφικού ιστού με τη μορφή όγκου.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphadénome].

λεμφατικός, -ή. -ό κ. **λυμφατικός 1.** αυτός που πάσχει από λεμφατισμό (βλ.λ.) **2.** (μτφ.) καχεκτικός, αυτός που έχει αδύνατη κράση.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphatique (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφατισμός κ. **λυμφατισμός** (ο) |1890| ΙΑΤΡ. σύνδρομο που προσβάλλει γενικά τα παιδιά και προκαλεί διόγκωση λεμφικών οργάνων (λεμφαδένων, αμυγδαλών, σπλήνα κ.λπ.), ωχρότητα και μειωμένη αντίσταση στις ασθένειες.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphatisme (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφικός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη λέμφο· ΦΡ. ***λεμφικό σύστημα*** το σύστημα οργάνων που αποτελείται από λεμφαγγεία και λεμφαδένες. τα οποία μεταφέρουν λέμφο από τα υγρά των ιστών στην κυκλοφορία τού αίματος.

λεμφογραφία (η) {λεμφογραφιών} ΙΑΤΡ. η ακτινογραφία των λεμφαγγείων και των λεμφαδένων που επιτυγχάνεται με την έγχυση ειδικής σκιαγραφικής ουσίας.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphographie (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοειδής, -ής. -ές {λεμφοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει με τη λέμφο ή τους λεμφικούς αδένες: ~ *ιστός*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης. -ες*.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphoïde (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοίδημα (το) {λεμφοιδήμ-ατος | -ατα, -άτων} μη φυσιολογική συγκέντρωση υγρού. που οφείλεται σε απόφραξη των λεμφικών οδών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphoedème (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοκήλη (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εξόγκωση λεμφικών αγγείων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphocèle (βλ. κ. *λέμφος*)].

λεμφοκοκκίωμα (το) {λεμφοκοκκιώμ-ατος | -ατα. -άτων} ΙΑΤΡ. η παθολογική εξόγκωση των λεμφαδένων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. lymphogranulome (νόθο σύνθ.) < lympho- (βλ. κ. *λέμφος*) + granulome «κοκκίωμα» < μτγν. λατ. granulum «μικρός κόκκος»].

λεμφοκοκκιωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. το σύνολο των παθήσεων που χαρακτηρίζονται από διόγκωση λεμφικών ιστών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. lymphogranulomatose (νόθο σύνθ.)].

λεμφοκύτταρο (το) {λεμφοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το λευκό αιμοσφαίριο που περιέχει μικρή ποσότητα κυτταροπλάσματος και μεγάλο πυρήνα. σχηματίζεται στους λεμφαδένες και είναι σημαντικό για την άμυνα τού οργανισμού. — **λεμφοκυτταρικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphocyte < lymph «λέμφος» (βλ. κ. *λέμφος*) + -cyte < αρχ. *κύτος*].

λεμφοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις. -ώσεων} ΙΑΤΡ. η αύξηση τού αριθμού των λεμφοκυττάρων στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphocytosis].

λεμφοπενία (η) {λεμφοπενιών} ΙΑΤΡ. ο παθολογικά μικρός αριθμός λεμφοκυττάρων στο αίμα. Επίσης **λεμφοκυτταροπενία**.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphopénie (βλ. κ. *λέμφος*)].

λέμφος (η) ΑΝΑΤ. διαυγές ώς κιτρινωπό υγρό, που αποτελείται από νερό με διαλυμένα άλατα και πρωτεΐνες, εξέρχεται από τα τριχοειδή αγγεία στα μεσοδιαστήματα των ιστών, συγκεντρώνεται στα λεμφαγγεία (βλ.λ.) και επιστρέφει στο κυκλοφορικό σύστημα (κοντά στην καρδιά). μεταφέροντας λίπος από το έντερο. τρέφοντας τα κύτταρα και απομακρύνοντας τα άχρηστα προϊόντα τού μεταβολισμού από τις περιοχές όπου δεν υπάρχουν τριχοειδή αγγεία. Επίσης **λύμφη**.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λέμφος (ὁ / τό)*. πιθ. από αρχαιότερο αμάρτυρο επίθ.. που συνδ. με γερμ. Schlamm «λάσπη. πηλός» < μέσ. γερμ. slam < I.E. *slombho-. Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. «μύξα. κόρυζα». ενώ οι αντίστοιχοι ιατρ. όρ. σε ξέν. γλώσσες είναι ελληνογενείς. αλλά έχουν διαφορετική ετυμολογία. πβ. γαλλ. lymphe < λατ. lympha «νύμφη των υδάτων – νερό» < αρχ. *νύμφη* (με ανομοίωση)].

λεμφοφόρος, -ος, -ο |1852| αυτός που αποτελείται από λέμφο ή μεταφέρει λέμφο: ~ *αγγείο*.

λέμφωμα (το) {λεμφώμ-ατος | -ατα. -άτων} ΙΑΤΡ. νεόπλασμα τού λεμφικού ιστού.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. lymphome (βλ. κ. *λέμφος*)].

λενινικός, -ή. -ό αυτός που σχετίζεται με τον Λένιν: ~ *απόψεις / θεωρίες*.

λενινισμός (ο) {χωρ. πληθ.} το σύνολο των θεωριών τού Λένιν, θεωρητικού και φιλοσόφου τού κομουνιστικού κινήματος. που αποτελούν το ιδεολογικό θεμέλιο τού μαρξισμού-λενινισμού (βλ. λ. *μαρξισμός-λενινισμός*). ιδ. οι θεωρητικές του τοποθετήσεις για τη δικτατορία τού προλεταριάτου και τον ιμπεριαλισμό. - - **λενινιστής** (ο), **λενινίστρια** (η), **λενινιστικός,** -ή. -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. léninisme < Lenin, επώνυμο-ψευδώνυμο τού Ρώσου μαρξιστή ηγέτη V.I. Ulyanov (1870-1924)].

λέντο επίρρ. ΜΟΥΣ. ένδειξη ρυθμικής αγωγής (τέμπο) που δηλώνει ότι ένα κομμάτι παίζεται αργά.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lento «αργός» < λατ. lentus].

λέξη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} **1.** ΓΛΩΣΣ. (α) η διαδοχή φθόγγων που αναγνωρίζεται από τον ομιλητή τής γλώσσας ως δηλωτική συγκεκριμένης σημασίας (λεξικής ή/και γραμματικής)· η μικρότερη αυτοτελής γλωσσική πληροφορία που στον γραπτό λόγο χαρακτηρίζεται από κενό διάστημα πριν και μετά από αυτήν: ~ *κλιτή / άκλιτη / απλή / σύνθετη* (βλ.λ.) / *δυσνόητη / λόγια / δημοτική / ποιητική* (β) ***φωνολογική λέξη*** η φωνολογική σύσταση μιας λέξης. οι φθόγγοι που την αποτελούν, π.χ. στη λ. *ουρανός* ως φωνολογική λέξη νοείται η διαδοχή /uranós/ (γ) ***σημασιολογική λέξη*** η σημασιολογική πλευρά μιας λέξης. η πληροφορία που δίνει όταν την χρησιμοποιεί κανείς (δ) ***ορθογραφική λέξη*** η ορθογραφική σύσταση μιας λέξης, η διαδοχή των γραμμάτων που χρησιμοποιούνται για τη συμβατικά αποδεκτή ορθή γραφή της. π.χ. *είδηση* (ει. δ. η...)· ΦΡ. (α) ***κατά λέξ-ιν / -η*** (*κατὰ λέξιν*, Διον. Αλικαρν. *Ἐπιστολὴ πρὸς Πομπήιον* 2) (i) ακριβώς, επί λέξει (βλ. σημ. 2) (ii) (για μετάφραση) σε απόλυτη αντιστοιχία με το πρωτότυπο, ώστε κάθε λέξη στη μετάφραση να αποδίδει τη σημασία τής αντίστοιχης λέξης στο πρωτότυπο· όταν αποδίδει κανείς τη σημασία κάθε λέξης ξεχωριστά και όχι το νόημα μιας φράσης ή πρότασης: *όταν μεταφράζεις κατά λέξη. συχνά το κείμενο τής μετάφρασης είναι ακατανόητο* (β) ***λέξη προς λέξη*** αναλυτικά. λεπτομερώς, πιστά: *ανάλυση κειμένου ~ || και τώρα διηγήσου τα όλα ~!* (γ) ***διαβάζω κάτω από τις λέξεις*** καταλαβαίνω ποιο είναι το βαθύτερο νόημα όσων διαβάζω. παρά το γεγονός ότι αυτό δεν λέγεται ρητά· ερμηνεύω όσα γράφει κανείς: *αν διαβάζω σωστά κάτω από τις λέξεις τού κειμένου σου. μας κατηγορείς για μεροληψία!* (δ) ***λέξη-κλειδί*** (i) λέξη / έννοια που μας βοηθεί να κατανοήσουμε σωστά ένα κείμενο. τη σκέψη (κάποιου): *η ~ τής πολιτικής του είναι ο «εκσυγχρονισμός»* (ii) ΠΛΗΡΟΦ. ακολουθία συμβόλων που χρησιμοποιεί ένα πρόγραμμα για να κάνει αναζήτηση ή ταξινόμηση σε μια λίστα δεδομένων (iii) σταθερός αριθμός δυαδικών ψηφίων που αποθηκεύεται σε μία θέση τής κεντρικής μνήμης ενός Η/Υ και μπορεί να προσπελαστεί άμεσα δίνοντας έναν χαρακτηριστικό αριθμό (διεύθυνση) (ε) ***φραστική λέξη*** βλ. λ. *φραστικός* **2.** οτιδήποτε λέγεται, λόγος. κουβέντα. σύντομη φράση: *πες μου μόνο μία ~ || γράψε του δυο ~*· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***επί λέξει*** ακριβώς έτσι: *και μου είπε ~: «Δεν θα ανεχτώ άλλη αναβολή!»* (β) ***με μια λέξη*** με λίγες φράσεις. πολύ σύντομα: *χωρίς υπόβαθρο, χωρίς καλλιέργεια, χωρίς αίσθηση τού πολιτισμού μας. ~: χωρίς κουλτούρα* (γ) ***με δυο λέξεις*** χωρίς πολλά λόγια. σύντομα: *πες τα μου γρήγορα και απλά.* ~ (δ) ***δεν βγάζω λέξη*** (i) δεν λέω απολύτως τίποτε, σιωπώ: *καθόταν στη γωνία και δεν έβγαζε λέξη || όταν συναντήσουμε τον πρόεδρο, εσύ να μη βγάλεις λέξη!* (ii) (για δυσανάγνωστο κείμενο) δεν μπορώ να καταλάβω τίποτα, ούτε λέξη: *γράφει τόσο άσχημα, που δεν βγάζεις λέξη!* (ε) ***μην πεις λέξη!*** σώπασε· συχνά σε προσταγή, όταν μαλώνουμε κάποιον και δεν θέλουμε να ακούσουμε καμία δικαιολογία από αυτόν: *~! Τα ξέρω όλα! || ~! Δεν θέλω να ακούσω τίποτε από σένα!* (στ) ***παίζω με τις λέξεις*** βλ. λ. *παίζω* (ζ) ***δεν του παίρνεις λέξη (απ' το στόμα)*** για περιπτώσεις στις οποίες δεν μπορεί κανείς να κάνει τον άλλον να του πει κάτι· όταν κάποιος φυλάει καλά ένα μυστικό ή δεν θέλει να μιλήσει για ένα ζήτημα σε κανέναν: *είναι πολύ εχέμυθος·*

δεν του παίρνεις λέξη απ' το στόμα! || *Τον πίεσα, τον παρακάλεσα, τον ικέτευσα· αλλά τίποτα! Δεν του πήρα λέξη!* (η) ***τελευταία λέξη*** βλ. λ. *τελευταίος*. — (υποκ.) **λεξούλα** (η) κ. **λεξίδιο** (το) [μτγν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσάριο, κακόσημος*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέξις* < **λέγ-σις* < *λέγω*. Αρκετές φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λέξη προς λέξη* (< γαλλ. mot pour mot), *με μια λέξη* (< γαλλ. en un mot), *με δυο λέξεις* (< γαλλ. en deux mots), *παίζω με τις λέξεις* (< γαλλ. jouer avec les mots), *έχω την τελευταία λέξη* (< γαλλ. avoir le dernier mot), *λέξη-κλειδί* (< αγγλ. keyword) κ.ά.].

λέξημα (το) {λεξήμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΛΩΣΣ. η βασική μονάδα τής σημασιολογικής ανάλυσης τού λεξιλογίου μιας γλώσσας, που μπορεί να αποτελείται είτε από μία λεξική ρίζα (βλ.λ.) (λ.χ. *παίρν-*, χωρίς τις καταλήξεις *-εις, -ει, -ουμε* κ.λπ.) ή από μία λέξη μαζί με τις κλιτικές μορφές της και τα άμεσα παράγωγά της (*σπίτ-ι, -ιού, -ια, -ικός, -ικά* κ.λπ.) ή από ιδιωτισμούς (βλ.λ.), οι οποίοι δεν έχουν νόημα, αν αναλυθούν σημασιακά κατά λέξη (λ.χ. *«παίρνω τ' απάνω μου»*, δηλ. αναθαρρώ)· γενικά ο όρος χρησιμοποιείται στη γλωσσολογία αντί τού «λέξη»· βλ. κ. λ. *-ημα*.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lexeme].

λεξίγλωσσα (η) {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η καθαρώς γλωσσική, με λέξεις γραμματικοσυντακτικά δομημένες, χρήση τής γλώσσας ΑΝΤ. μιμόγλωσσα, παραγλώσσα.

[ΕΤΥΜ. Ο όρος πλάστηκε από τον γλωσσολόγο Γ. Χατζιδάκι].

λεξίδιο (το) [μτγν.] {λεξιδί-ου | -ων} **1.** (κυριολ.) πολύ μικρή λέξη **2.** (μτφ.-υποτιμητ.) ασήμαντη, μικρής αξίας λέξη: *αντί να κοιτάξει να βρει κάποια προσοδοφόρα δουλειά κάθεται και ασχολείται με λεξίδια.*

λεξιθήρας (ο) {λεξιθηρών} (λόγ.) **1.** πρόσωπο που αναζητεί (συνήθ. εξεζητημένες) λέξεις, προκειμένου να εκφραστεί **2.** πρόσωπο που ψάχνει επίμονα για νέες λέξεις και φράσεις. — **λεξιθηρία** (η) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προικοθήρας*.

[ΕΤΥΜ. < *λέξη* + *-θήρας* < *θήρα* «κυνήγι» (πβ. μτγν. *λεξίθηρ*)].

λεξικό (το) **1.** το συστηματικό έργο που συγκεντρώνει, κατ' αλφαβητική συνήθ. σειρά, μεγαλύτερα ή μικρότερα σύνολα λέξεων μιας γλώσσας, παρέχοντας ποικίλες πληροφορίες (ερμηνευτικές, ετυμολογικές, ορθογραφικές, γραμματικές, συντακτικές)· ανάλογα με το είδος των λημμάτων (βλ.λ.) που περιέχει και τις ανάγκες που εξυπηρετεί χαρακτηρίζεται ως: *~ ετυμολογικό / ερμηνευτικό / ορθογραφικό / αντίστροφο* || *χρηστικό ~* (για εύκολη, καθημερινή χρήση) || *εγκυκλοπαιδικό ~* (που αναφέρεται σε όλους τους κλάδους τής ανθρώπινης γνώσης) || *μονόγλωσσο / δίγλωσσο / πεντάγλωσσο ~* || *βασικό ~ τής Ελληνικής* || *~ για ξένους* || *~ ιδιωτισμών / συνωνύμων / νεολογισμών / λογίων φράσεων / παροιμιών / για μαθητές / για φοιτητές* || *~ βιογραφικό / καλλιτεχνών / ιστορικό* || *εικονόγραπτο ~* **2.** (ειδικότ.) το βιβλίο που παρουσιάζει με ορισμένη ταξινόμηση (αλφαβητική, εννοιολογική κ.λπ.), περιγράφει και αναπτύσσει συνοπτικά τους όρους ορισμένου επιστημονικού κλάδου: *~ λογοτεχνικών / ιατρικών / μαθηματικών όρων* ● **3.** ΓΛΩΣΣ. (α) το σύνολο των λέξεων που έχει στη διάθεσή της για επικοινωνία μια γλωσσική κοινότητα, κατ' αντιδιαστολή προς το λεξιλόγιο που χρησιμοποιεί κάθε μεμονωμένο άτομο· το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (β) το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας με τις ιδιαίτερες συντακτικές, σημασιολογικές, φωνολογικές και μορφολογικές τους ιδιότητες και λειτουργίες, από τις οποίες παράγονται μεγαλύτερες γλωσσικές (λεξικές, συντακτικές, γραμματικές κ.λπ.) δομές. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλωσσάριο*.

[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεξικὸν (βιβλίον)*, ουδ. τού επιθ. *λεξικός*].

> **λεξικό – λεξιλόγιο – γλωσσάριο.** Όχι μόνο το *λεξιλόγιο* και το *γλωσσάριο*, με τη σημασία που χρησιμοποιούνται αυτές οι λέξεις σήμερα, είναι νεότερα, αλλά και η ίδια η λ. **λεξικό** δεν πολυχρησιμοποιήθηκε ως όρος στην Αρχαία Ελληνική, μολονότι η λεξικογραφία από τους μεταγενέστερους και τους αλεξανδρινούς, κυρίως, χρόνους γεννήθηκε και άνθησε κατεξοχήν στην Ελλάδα. Είναι γνωστό, άλλωστε, ότι μεγάλο μέρος των πληροφοριών μας για την Αρχαία Ελληνική προέρχεται από τους αρχαίους λεξικογράφους. Η λ. *λεξικό* (ενν. *βιβλίο*) σχηματίστηκε από το επιθ. **λεξικός**. Το *γλωσσάριο* (μολονότι προέρχεται από την αρχ. ελλην. λ. *γλῶσσα* «σπάνια, διαλεκτική λέξη») ανάγεται στο λατ. glossarium, ενώ το *λεξιλόγιο* πρωτοαπαντά στον Κάρολο Φαβρίκιο το 1853 και αποδίδει το ξένο vocabularium (γαλλ. vocabulaire, αγγλ. vocabulary). Το **γλωσσάριο** σήμαινε αρχικά «λεξιλόγιο διαλεκτικών λέξεων», ενώ σήμερα χρησιμοποιείται για κάθε ειδικό «κατάλογο λέξεων» (ιδιωματικών όρων, αγνώστων κ.τ.ό.), που παρέχει ερμηνεύματα, επεξηγήσεις, σχόλια (*«Δωδεκανησιακό Γλωσσάριο», «Γλωσσάριο οικοδομικών όρων»* κ.λπ.). Το **λεξιλόγιο** δηλώνει το σύνολο των λέξεων που διαθέτει μια γλώσσα ή που χρησιμοποιεί κανείς (*«πλούσιο / φτωχό λεξιλόγιο, άγνωστο λεξιλόγιο, εμπλουτισμός τού λεξιλογίου»*), ενώ η λ. *λεξικό* δηλώνει ένα συστηματικό έργο που δίνει πληροφορίες για το λεξιλόγιο μιας γλώσσας (σημασίες, χρήσεις, ετυμολογία κ.λπ.). Οι ξένες γλώσσες χρησιμοποίησαν τον ελληνικό όρο *λεξικό* (γαλλ. lexique, αγγλ. lexicon, γερμ. Lexikon) πολύ αργά (Γαλλική 1560, Αγγλική 1595-1605, Γερμανική 17ος αι.), ενώ λίγο νωρίτερα άρχισαν να χρησιμοποιούν τον λατινογενή όρο dictionarium (Γαλλική dictionnaire 1539, Αγγλική dictionary 1520-30), η δε Γερμανική το Wörterbuch (μετάφραση τού dictionarium) ήδη από τον Comenius το 1631. Τα λατινικά dictionarium (ενν. manuale «λεξικό εγχειρίδιο») και dictionarius (ενν. liber «λεξικό βιβλίο») πλάστηκαν στη μεσαιωνική Λατινική (από τη λ. dictio «λέξη» + -arius «-ικός»), για να αποδώσουν το ελλην. *λεξικό*. Ήδη το 1225 ο Άγγλος Joannes de Garlandia χρησιμοποίησε τον όρο dictionarius για ένα λεξιλόγιο με κατάταξη κατά θέματα, ενώ τον 14ο αι. ο Γάλλος Pierre Bersuire συνέταξε λεξικό τής Αγίας Γραφής (Παλαιάς και Καινής Διαθήκης) επιγραφόμενο *Dictionarium morale utriusque testamenti (Ηθικό λεξικό καθεμιάς από τις δύο Διαθήκες)*. Κατά το dictionarium πλάστηκε αργότερα και το glossarium.
> ‣ *Λεξικογραφικό Επίμετρο (στο τέλος τού Λεξικού)*

λεξικογράφηση (η) → λεξικογραφώ

λεξικογραφία (η) [1826] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης τις αρχές και τις μεθόδους σύνταξης ενός λεξικού εφαρμόζοντας τα διδάγματα τής λεξικολογίας. -- **λεξικογραφικός, -ή, -ό** [1889], **λεξικογραφικ-ά / -ώς** [1874] επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lexicographie].

λεξικογράφος (ο/η) [μτγν.] ο συντάκτης λεξικού.

λεξικογραφώ ρ. αμετβ. [1805] {λεξικογραφείς... | λεξικογράφ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** συντάσσω λήμματα λεξικού **2.** ασχολούμαι με τη λεξικογραφία. -- **λεξικογράφηση** (η) (σημ. 1).

λεξικολογία (η) [1877] ΓΛΩΣΣ. ο κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης το λεξιλόγιο μιας γλώσσας σε όλα τα επίπεδα (εννοιολογικό, σημασιολογικό, φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό κ.λπ.), και τού οποίου τα διδάγματα εφαρμόζει η λεξικογραφία (βλ. κ. λ. *λέξη*). — **λεξικολόγος** (ο/η) [1878], **λεξικολογικός, -ή, -ό** [1864], **λεξικολογικ-ά / -ώς** επίρρ.

[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lexicologie].

λεξικοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} ΓΛΩΣΣ. η κωδικοποίηση τη πληροφοριών που χρειάζεται ο άνθρωπος στην επικοινωνία του με τη μορφή λεξικών σημασιών (π.χ. *δεντρ-, ουραν-, τρεχ-* κ.λπ.) κατ' αντιδιαστολή προς τη γραμματικοποίηση (-ο στο *δέντρ-ο*, *-ος* στο *ουραν-ός*, *-ω* στο *τρέχ-ω* κ.ο.κ., βλ. κ. λ. *γραμματικοποίηση*).

λεξικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τις λέξεις: *~ πλούτος / μονάδα / χαρακτηριστικό* ΣΥΝ. λεκτικός.

λεξιλαγνεία (η) {χωρ. πληθ.} η ευχαρίστηση που αισθάνεται κάποιος όταν χρησιμοποιεί εντυπωσιακές ή εξεζητημένες λέξεις. — **λεξιλάγνος** (ο).

λεξιλόγιο (το) [1853] {λεξιλογί-ου | -ων} **1.** το σύνολο των λέξεων μιας γλώσσας **2.** το σύνολο των λέξεων που χρησιμοποιεί κανείς (στον προφορικό ή τον γραπτό λόγο) ή ορισμένη κοινωνική ομάδα (επαγγελματικά, μορφωτικά, οικονομικά κ.λπ. προσδιορισμένη): *υποστηρίζεται ότι το ~ των σημερινών μαθητών τού ελληνικού γυμνασίου είναι περιορισμένο* || *~ πλούσιο / φτωχό / επεξεργασμένο / υψηλού επιπέδου* **3.** το σύνολο των περιγραφικών εννοιών, των όρων μιας επιστήμης ή ενός επιστημονικού κλάδου ΣΥΝ. λεξικό **4.** ο κατάλογος όρων, κυρ. άγνωστων ή δυσνόητων, που τοποθετείται στο τέλος ενός έργου ή εκδίδεται αυτοτελώς: *~ τού Παλαμά* ΣΥΝ. γλωσσάριο. — **λεξιλογικός, -ή, -ό** [1886], **λεξιλογικά** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεξικό*.

[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. vocabulaire].

λεξιπενία (η) {χωρ. πληθ.} το φαινόμενο κατά το οποίο ένα πρόσωπο ή μια κοινωνική ομάδα χρησιμοποιεί στον καθημερινό λόγο, και γενικότ. στην επικοινωνία, πολύ περιορισμένο αριθμό λέξεων και εκφραστικών μέσων (κυρ. λόγω άγνοιας).

[ΕΤΥΜ. < *λέξη* + *πενία* «φτώχια» (βλ.λ.)].

Λεονάρδος (ο) ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. Leonardo < μέσ. άνω γερμ. *Lewen-hart < αρχ. γερμ. le(w)o (< λατ. leo «λέων») + hart «σκληρός»].

λεονταρισμός (ο) (ειρων.) η επίδειξη ψεύτικης, ανύπαρκτης ή άκαιρης παλληκαριάς, το να εμφανίζεται κανείς με επιθετικές ή ηρωικές διαθέσεις, όταν δεν υπάρχει ή έχει περάσει πια ο κίνδυνος: *ας αφήσουμε τους ~ και ας εξετάσουμε νηφάλια την κατάσταση* ΣΥΝ. ψευτοπαλληκαριά.

λέοντας (ο) ‣ λέων

λεόντειος, -ος, -ο (λόγ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με το λιοντάρι: *~ θάρρος* ΣΥΝ. λιονταρήσιος **2.** ***λεόντειος εταιρεία*** η εταιρεία τής οποίας τα περισσότερα μέλη δεν μετέχουν στα κέρδη, αλλά στις ζημιές **3.** ΙΑΤΡ. ***λεόντειο προσωπείο*** η παθολογική υπερτροφία τού προσώπου ΣΥΝ. λεοντίαση.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέων, -οντος* (βλ.λ.). Η φρ. *λεόντειος εταιρεία* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. société léonine (< νομ. λατ. societas leonina)].

λεοντή (η) [αρχ.] το δέρμα, το τομάρι τού λιονταριού· ΦΡ. (μτφ.) **του αφαιρέθηκε η λεοντή** αποκαλύφθηκε ποιος πραγματικά είναι, ποιος είναι ο πραγματικός χαρακτήρας του (συνήθ. κατώτερος αυτού που εμφάνιζε), ποιες είναι οι πραγματικές του προθέσεις ή επιδιώξεις.

λεοντίαση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. το λεόντειο προσωπείο (βλ. λ. *λεόντειος*).

λεοντιδεύς (ο) {λεοντιδ-έως | -είς, -έων} (λόγ.) μικρό λιοντάρι, λιονταράκι.

[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λέων, -οντος* + υποκ. επίθημα *-ιδεύς*, πβ. κ. *ἐρωτ-ιδεύς*].

λεοντόκαρδος, -η, -ο [1871] αυτός που έχει ψυχικό σθένος και γενναιότητα όμοια με τη σωματική δύναμη λιονταριού: *~ αγωνιστής / πολεμιστής / ηγέτης / λαός* || *Ριχάρδος ο ~* (βασιλιάς τής Αγγλίας) ΣΥΝ. γενναιόψυχος, ηρωικός, ατρόμητος ΑΝΤ. δειλός, ψοφοδεής, ολιγόψυχος.

[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. lionheart].

λεοντοκεφαλή (η) [αρχ.] η διακοσμητική λίθινη ή χάλκινη κατασκευή, που έχει σχήμα κεφαλής λιονταριού και χρησιμοποιείται ως υδρορροή ή ως ρόπτρο στις πόρτες των σπιτιών.

λεοντόμορφος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει τη μορφή λιονταριού.

λεοπάρδαλη (η) {λεοπαρδάλ-εις, -εων} μεγαλόσωμο σαρκοβόρο θηλαστικό τής Ν. Ασίας και τής Αφρικής με συνήθ. καστανόξανθο ή κίτρινο τρίχωμα και μαύρα στίγματα. Επίσης **λεόπαρδος** (ο) [μτγν.].

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < μτγν. *λεόπαρδος* (με την επίδραση τού αρχ. *πάρ-*

δαλις) < λατ. leopardus < leo (< αρχ. *λέων*) + pardus «αρσενικός πάνθηρας», που πιθ. προέρχεται από το αρχ. *πάρδαλις* (βλ.λ.)].

λέπι (το) {λεπ-ιού | -ιών} **1.** ΖΩΟΛ. καθεμιά από τις μικρές πλάκες από κερατίνη ή άλλη οστέινη ουσία, που αλληλεπικαλύπτονται προστατεύοντας το δέρμα των ψαριών και των ερπετών. αλλά και ορισμένων θηλαστικών: *τα ~ τού ψαριού / τού φιδιού* || *βγάζω / καθαρίζω τα ~ τού ψαριού* || *το σώμα του ήταν γεμάτο λέπια* ΣΥΝ. φολίδα • **2.** ΙΑΤΡ. το μικρό κομμάτι επιδερμίδας που αποβάλλεται από το δέρμα σε περιπτώσεις δερματοπάθειας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέπιον*, υποκ. τού ουσ. *λέπος* (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» < I.E. *lep- «αποφλοιώνω, γδέρνω». πβ. αλβ. lapë, ρωσ. laputók «κουρέλι, ράκος» κ.ά. Ομόρρ. *λεπίς (-ίδα), λεπ-ρός, λεπ-τός, λοπ-άς, λωπο-δύτης* (βλ.λ.) κ.ά.].

λεπίδα (η) **1.** το έλασμα κοφτερού οργάνου: *~ μαχαιριού / ξίφους / ξυραφιού* **2.** (ειδικότ.) το ξυραφάκι: *ξυριστική μηχανή με δύο ~.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεπίς, -ίδος*. υποκ. τού ουσ. *λέπος* «φλοιός, κέλυφος» (που μαρτυρείται ως μτγν.) < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» (βλ. λ. *λέπι*)].

λεπίδι (το) {λεπιδ-ιού | -ιών} η λεπίδα και (συνεκδ.) το μαχαίρι, το σπαθί· συχνά στη ΦΡ. ***πέφτει λεπίδι / περνάω από λεπίδι (κάποιον)*** για περιπτώσεις σφαγής με μαχαίρι ή σπαθί: *αφού κατέλαβε την πόλη, πέρασε από λεπίδι όλους τους προσκυνημένους.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεπίδιον*. υποκ. τού αρχ. *λεπίς, -ίδος* (βλ.λ.)].

λεπιδόπτερο (το) |1873| {λεπιδοπτέρ-ου | -ων} έντομο τού οποίου οι πτέρυγες και το σώμα καλύπτονται από μικροσκοπικά λέπια (γνωστότερο είδος η πεταλούδα).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lépidoptère].

λεπιδωτός, -ή, -ό |αρχ.| (για ερπετά και ψάρια) αυτός τού οποίου το σώμα είναι σκεπασμένο με λέπια ΣΥΝ. φολιδωτός.

λέπρα (η) |αρχ.| {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. λοιμώδες νόσημα που προσβάλλει το δέρμα, το πρόσωπο (δημιουργώντας το λεγόμενο «λεόντειο προσωπείο») και τα νεύρα στα άκρα, προκαλώντας σταδιακή σήψη των ιστών· αλλιώς «νόσος τού Hansen».

λεπροκομείο (το) |1860| το νοσοκομείο στο οποίο νοσηλεύονται άτομα που έχουν προσβληθεί από λέπρα.
[ΕΤΥΜ. < *λεπρός* + *-κομείο* < αρχ. *κομῶ* «φροντίζω» (βλ. κ. *-κομία*)].

λεπρός (ο). **λεπρή** (η) πρόσωπο που έχει προσβληθεί από λέπρα ΣΥΝ. χανσενικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» (βλ. λ. *λέπι*), λόγω τής μορφής των δερματικών αλλοιώσεων που επιφέρει η λέπρα].

λεπτά (τα) → λεφτά

λεπταίνω κ. (λόγ.) **λεπτύνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λέπτυνα} ♦ (μετβ.) **1.** (για υλικά σώματα) κάνω κάτι λεπτό, μειώνω τον όγκο του: *ζήτησε από τον ξυλουργό να λεπτύνει την επιφάνεια τού τραπεζιού* ΑΝΤ. χονδραίνω **2.** (για πρόσ. ή ζώα) μειώνω το βάρος ΣΥΝ. αδυνατίζω. απισχναίνω **3.** κάνω κάποιον να δείχνει αδύνατος, πιο λεπτός από όσο είναι: *σε λεπταίνει αυτή η φούστα* ♦ **4.** (αμετβ.) (για πρόσ.) γίνομαι αδύνατος. χάνω κιλά: *λέπτυνες στις διακοπές!* ΣΥΝ. αδυνατίζω ΑΝΤ. παχαίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεπτύνω* (κατά τα μεταπλ. ρ. σε *-αίνω*, πβ. *μαθ-αίνω, παθ-αίνω*) < *λεπτός*].

λεπταίσθητος, -η, -ο |1886| (λόγ.) **1.** αυτός που έχει λεπτά, ευγενικά αισθήματα για τους άλλους • **2.** αυτός που έχει καλό γούστο. που διαθέτει υψηλή αίσθηση τού ωραίου. — **λεπταισθησία** (η) |1893|.

λεπτεπίλεπτος, -η, -ο 1. αυτός που είναι λεπτός στο σώμα ΣΥΝ. ντελικάτος, λεπτοκαμωμένος. λεπτοφυής **2.** (κατ' επέκτ.) (α) αυτός που δεν έχει σκληραγωγηθεί, που είναι ευπαθής, όταν βρίσκεται υπό δύσκολες συνθήκες: *η δουλειά στην οικοδομή δεν είναι για τους ~ νέους* ΣΥΝ. ευαίσθητος, μυγιάγγιχτος (β) λεπτοδουλεμένος. επεξεργασμένος λεπτομερώς: *πρέπει να πιάνεις με προσοχή τα ~ αντικείμενα* ΑΝΤ. χονδροειδής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λεπτ(ο)-* + *ἐπι-* + *λεπτός* (επαναληπτικό σύνθ.)].

λεπτό (το) **1.** το ένα εξηκοστό τής ώρας. που αντιστοιχεί σε εξήντα δεύτερα λεπτά (δευτερόλεπτα)· ΦΡ. (α) ***σε ένα / μισό λεπτό*** σύντομα, αμέσως: *έρχομαι ~!* (β) ***στο λεπτό*** αμέσως, τάχιστα: *θα το ετοιμάσω ~!* (γ) ***από λεπτό σε λεπτό*** από στιγμή σε στιγμή: *~ θα φανεί* (δ) ***χωρίς να χάσω λεπτό*** χωρίς χρονοτριβή: *και ~ αρπάζω τον σάκο και το βάζω στα πόδια* (ε) ***μισό λεπτό*** ως παράκληση σε κάποιον για να μας περιμένει: *~, να σκεφτώ!* || *περιμένεις ~;* • **2.** ΓΕΩΜ. μονάδα μετρήσεως των γωνιών και των τόξων που ισούται με το ένα εξηκοστό τής μοίρας ($1^{\circ} = 60'$) • **3.** (παλαιότ.) νομισματική μονάδα που ισούται με το ένα εκατοστό τής δραχμής: *η δεκάρα ήταν ένα νόμισμα αξίας δέκα λεπτών.* — (υποκ.) **λεπτάκι** κ. **λεπτούλι** (το) (σημ.1).
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *λεπτός*. Η σημ. «1/60 τής ώρας» είναι ήδη μτγν., όπως και η σημ. «1/60 τής μοίρας»].

λεπτο- κ. **λεπτό-** κ. **λεπτ-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι το β' συνθετικό: **1.** είναι λεπτό: *λεπτό-φλουδος* **2.** έχει υποστεί λεπτή επεξεργασία, φροντίδα: *λεπτο-δουλειά* **3.** έχει λεπτή συμπεριφορά: *λεπτ-αίσθητος*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *λεπτο-λογῶ*, μτγν. *λεπτο-μερής*). που προέρχεται από το επίθ. *λεπτός*].

λεπτόγαιος, -ος, -ο(ν) κ. **λεπτόγειος** (λόγ.) **1.** (για τόπους) αυτός που έχει λίγο έδαφος **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν είναι εύφορος ΣΥΝ. άγονος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεπτόγαιος / -γειος / -γεως* < *λεπτο-* + *-γαιος* < *γαῖα* «γη» (βλ. κ. *γη*)].

λεπτοδείκτης (ο) |1891| {λεπτοδεικτών} ο μεγαλύτερος δείκτης τού ρολογιού. που δείχνει τα πρώτα λεπτά τής ώρας.

λεπτοδουλειά (η) εργασία που γίνεται συνήθ. στο χέρι με ειδικά εργαλεία και η οποία διακρίνεται για την ιδιαίτερη λεπτότητα και ποιότητα τής κατασκευής της: *η μικρογραφία έχει εκπληκτική ~.*

λεπτοδουλεμένος, -η, -ο αυτός που έχει δουλευτεί συνήθως στο χέρι με ειδικά εργαλεία, ιδιαίτερα επιδέξιο τρόπο και προσοχή στη λεπτομέρεια: *~ έπιπλο / κέντημα / κόσμημα.*

λεπτοκαμωμένος, -η, -ο αυτός που έχει λεπτή σωματική διάπλαση· αδύνατος ΣΥΝ. ντελικάτος, λεπτοφυής ΑΝΤ. χοντροκαμωμένος.

λεπτοκαρυά [μεσν.] κ. **λεφτοκαρυά** (η) {λεπτοκαρυών} (λόγ.) η φουντουκιά.

λεπτοκάρυον (το) {λεπτοκαρύ-ου | -ων} (λόγ.) το φουντούκι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεπτοκάρυον* < *λεπτο-* + *κάρυον* «καρύδι» (βλ.λ.)].

λεπτόκοκκος, -ος, -ο αυτός που αποτελείται από λεπτούς κόκκους: *~ άμμος* ΣΥΝ. ψιλόκοκκος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο. πβ. αγγλ. fine-grained].

λεπτολόγος, -ος, -ο |αρχ.| **1.** (για πρόσ.) αυτός που μελετά τα πράγματα και στις πιο λεπτές τους διαστάσεις, με κάθε λεπτομέρεια ΣΥΝ. ακριβής, σχολαστικός **2.** αυτός που γίνεται αναλυτικά. με ακρίβεια και προσοχή στη λεπτομέρεια: *~ έρευνα / διάβασμα* ΣΥΝ. λεπτομερής, αναλυτικός. εξονυχιστικός. — **λεπτολογικός, -ή, -ό** |1896|. **λεπτολογικ-ά / -ώς** επίρρ., **λεπτολογία** (η) |μτγν.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

λεπτολογώ ρ. μετβ. [αρχ.] {λεπτολογείς... | λεπτολόγη-σα. -μένος} μελετώ (κάτι) εξονυχιστικά, σε κάθε του λεπτομέρεια: *ο δικαστής λεπτολογούσε πολύ την υπόθεση* ΣΥΝ. κοσκινίζω. ξεψαχνίζω, ψειρίζω, βασανίζω, ψιλολογώ. — **λεπτολόγημα** (το).

λεπτομέρεια (η) |μτγν.| {λεπτομερειών} **1.** το πιο μικρό στοιχείο συνόλου, υπόθεσης. είδησης. έργου κ.λπ.: *τον ενδιέφερε η ουσία και όχι οι ~* || *δίνω προσοχή στη ~* || *η παραμικρή ~ σ' αυτό τον πίνακα είναι σημαντική* || *περιγράφω / διηγούμαι με λεπτομέρειες·* ΦΡ. (α) ***με κάθε λεπτομέρεια*** αναλυτικά, με ακρίβεια: *μας διηγήθηκε το συμβάν ~* (β) ***μπαίνω σε λεπτομέρειες*** αρχίζω να συζητώ για τα δευτερεύοντα στοιχεία μιας υπόθεσης: *ας μη μπούμε σε λεπτομέρειες· να μείνουμε στα ουσιώδη!* (γ) ***κολλάω σε λεπτομέρειες*** ασχολούμαι επίμονα με επουσιώδη στοιχεία. χάνω τον χρόνο μου σε δευτερευούσης σημασίας θέματα: *μην κολλάς σε λεπτομέρειες· υπάρχουν σοβαρά πράγματα να συζητήσουμε!* **2. λεπτομέρειες** (οι) όλα τα πρόσθετα στοιχεία που ολοκληρώνουν τη γενική εικόνα για ένα θέμα. τα επιμέρους στοιχεία, τα καθέκαστα μιας υπόθεσης: *ζητούσε να μάθει λεπτομέρειες* || *περισσότερες ~ σε λίγο από τον ανταποκριτή μας* || *για περισσότερες ~ απευθυνθείτε στο διπλανό γραφείο* **3.** στοιχείο ή μέρος ενός συνόλου (π.χ. ενός πίνακα ζωγραφικής) που παρουσιάζεται σε μεγέθυνση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

λεπτομερειακός, -ή, -ό 1. αυτός που γίνεται αναλυτικά, που εξετάζει και τις λεπτομέρειες: *~ έλεγχος / περιγραφή* ΣΥΝ. διεξοδικός, εκτενής **2.** (συνεκδ.) αυτός που έχει δευτερεύουσα σημασία ΣΥΝ. επουσιώδης. — **λεπτομερειακ-ά / -ώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λεπτομερής*.

λεπτομερής, -ής, -ές {λεπτομερ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λεπτομερέστερος. -ατος} (λόγ.) αυτός που γίνεται αναλυτικά, που φθάνει στις λεπτομέρειες: *διενεργήθηκε ~ έλεγχος στα λογιστικά βιβλία τής επιχείρησης* || *~ περιγραφή των συμβάντων* || *~ εξέταση ενός θέματος* (σε όλο το πλάτος και το βάθος του) || *δίνω ~ οδηγίες* ΣΥΝ. διεξοδικός, αναλυτικός. εξονυχιστικός. σχολαστικός ΑΝΤ. αδρομερής. — **λεπτομερώς** επίρρ. |μτγν.|. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λεπτο-* + *-μερής* < *μέρος*].

> **λεπτομερής: *συνώνυμα*.** Η ενασχόληση με ένα θέμα / ζήτημα / υπόθεση μπορεί να προχωρήσει σε μεγάλη έκταση ή πλάτος (οριζόντια) ή να χωρήσει σε μεγάλη έκταση ή βάθος (κατακόρυφα) ή και τα δύο. Το επίθ. **λεπτομερής** (που αρχικά σήμαινε «τον συγκείμενο από λεπτά μέρη, τον λεπτό», για να περάσει ήδη στην Αρχαία στη σημ. «λεπτολόγος. εξαντλητικός») καλύπτει και τις δύο διαστάσεις: την έκταση και το βάθος τής εξέτασης ενός θέματος. Την «οριζόντια». τρόπον τινά, εξέταση ενός θέματος σε όλη του την έκταση, σε λεπτομέρειες που αφορούν στο πλάτος τής έννοιας. καλύπτουν κυρ. τα **εκτενής, εκτεταμένος** και **διεξοδικός** (< *διέξοδος*· το *διεξοδικός* είναι αρχαίο και σήμαινε «εν εκτάσει», αντίθ. τού «δι' ολίγων») και. το **ενδελεχής** (συνδέεται ετυμολογικά με το **δολιχός** «μακρός» και σήμαινε κυρ. τον «ακατάπαυστο, αδιάπτωτο», προτού φθάσει στη νεότερη σημ. «επιμελημένος, φροντισμένος. προσεκτικός»). Μιλώντας κανείς για *εκτενή / εκτεταμένη / διεξοδική / ενδελεχή έρευνα, εξέταση, θεώρηση* κ.τ.ό., εννοεί την εξαντλητική σε έκταση *εξέταση, θεώρηση* κ.λπ. Τα υπόλοιπα συνώνυμα **αναλυτικός, εξονυχιστικός, σχολαστικός, εξαντλητικός, εμπεριστατωμένος** δηλώνουν μια εξέταση τού θέματος που προχωρεί κυρ. σε βάθος. Ας σημειωθεί ότι το αρχ. *εξονυχίζω* (αρχική σημ. «δοκιμάζω την απαλότητα ενός υλικού σύροντας το νύχι μου επάνω», από όπου «εξετάζω προσεκτικά», ήδη στην Αρχαία) έδωσε το νεότ. **εξονυχιστικός**· το αρχ. **σχολαστικός** («αυτός που αφιερώνει τον ελεύθερο χρόνο του στη μόρφωση, στη σπουδή», άρα «μορφωμένος, πεπαιδευμένος») εξελίχθηκε στη σημ. «λεπτομερής. εξαντλητικός των πάντων μέχρι υπερβολής»· το **εξαντλητικός** (δεκαετία τού 1890) είναι απόδοση τού γαλλ. exhaustif, -ive, προερχόμενο από το αγγλ. exhaustive. που ανάγεται στο λατ. exhaustus τού ρ. exhaurire «εξ-αντλώ» (ex + haurire)· το **εμπεριστατωμένος** (τού 1837) ανάγεται σε αμάρτυρο ρ. **εμπεριστατώ* με επιτατ. σημ. λόγω τής διπλής πρόθεσης *εμ-περι-* (πβ. *εμπεριχαρής, εμπερισπούδαστος* κ.τ.ό.). Τέλος, τα **λεπτομερειακός** (νεότ. παράγωγο < **λεπτομέρεια**) και **λεπτολόγος** (αρχική σημ. «μειλίχιος. γλυκομίλητος») είναι παράλληλες σε σημ. λέξεις με το *λεπτομερής*.

λεπτόρρευστος, -η, -ο |1842| (για υγρά) αυτός που περιέχει ελάχι-

στες λιπαρές ουσίες και έχει αραιή ροή ΑΝΤ. παχύρρευστος, πυκνόρρευστος.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. dünnflüssig].

λεπτός, -ή, -ό **1.** (για πρόσ.) αυτός που έχει αδύνατη σωματική διάπλαση, που δεν είναι παχύς ΣΥΝ. αδύνατος, λιπόσαρκος, λιγνός ΑΝΤ. παχύς, χοντρός **2.** (συνεκδ.) αυτός που είναι ασθενικός στο σώμα, που έχει αδύνατη κράση ΣΥΝ. ευπαθής, ευπρόσβλητος **3.** αυτός που είναι υπερβολικά ευαίσθητος και δεν αντέχει στις ταλαιπωρίες ΣΥΝ. λεπτεπίλεπτος, εύθραυστος, μη μου άπτου ΑΝΤ. ανθεκτικός **4.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από ευγένεια, κομψότητα, διακριτικότητα κ.λπ.: ~ *τρόποι συμπεριφοράς* || *άνθρωπος* ~· ΦΡ. (α) ***λεπτό γούστο*** η ανεπτυγμένη αίσθηση τού ωραίου ΣΥΝ. αβρός, καλλιεργημένος ΑΝΤ. χονδροειδής (β) ***λεπτά αισθήματα*** συναισθήματα που δείχνουν ευαισθησία, ευγένεια, σεβασμό: *δεν υπάρχει καμιά ιδιοτέλεια στις πράξεις του, είναι άνθρωπος με* ~ **5.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από εξυπνάδα και ευστροφία: ~ *ειρωνεία / χιούμορ / πνεύμα* **6.** (για ήχο ή φωνή) αυτός που ηχεί απαλά και ευχάριστα ΣΥΝ. γλυκός, απαλός **7.** (για υφάσματα) αυτός που έχει υφανθεί με απαλές κλωστές και μπορεί να φθαρεί εύκολα: ~ *μεταξωτό ύφασμα* ΣΥΝ. αραχνοΰφαντος **8.** (για μυρωδιά) αυτός που μυρίζει ελαφρά: ~ *άρωμα* ΑΝΤ. βαρύς **9.** (για πράγματα) αυτός που δεν έχει μεγάλο όγκο (πάχος): ~ *χαρτί* **10.** (για πράγματα) αυτός που αποτελείται από πολύ μικρά κομμάτια, που έχει ψιλοκοπανιστεί ή ψιλοτριφτεί: ~ *ζάχαρη / άμμος* **11.** (για υγρά) αυτός που περιέχει μικρή ποσότητα λιπαρών ουσιών ΣΥΝ. αραιός, υδαρής **12.** (για εδάφη) αυτός που δεν έχει πολύ χώμα και, κατά συνέπεια, δεν είναι κατάλληλος για καλλιέργειες **13.** (μτφ.) ελάχιστος, παραμικρός, αυτός που μόλις διακρίνεται: *υπάρχει μια* ~ *διαφορά ανάμεσα στους δύο όρους* **14.** (μτφ.) αυτός που απαιτεί ιδιαίτερους χειρισμούς, προσεκτική αντιμετώπιση: *είναι* ~ *η θέση μου* || ~ *ζήτημα / υπόθεση* **15.** αυτός που διακρίνεται από ακρίβεια και ευαισθησία: ~ *όργανα / μηχανισμός* **16.** (μτφ.) ο εύθραυστος, αυτός που μπορεί εύκολα να διαταραχθεί: *υπάρχουν* ~ *ισορροπίες στις διακρατικές σχέσεις στη Μέση Ανατολή.* – **λεπτά** επίρρ., (υποκ.) **λεπτούλης,** -α, -ικο κ. **λεπτούτσικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. re-po-to) < *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω» < I.E. *lep- «αποφλοιώνω, γδέρνω», πβ. αλβ. lapë, ρωσ. lapotók «κουρέλι, ράκος» κ.ά. Ομόρρ. *λέπ-ι(ον), λεπ-ρός, λεπ-ίς (-ίδα), λοπ-άς, λωποδύτης* (βλ.λ.) κ.ά. Το επίθ. *λεπτός* είχε αρχικώς τη σημ. «ψιλοκομμένο, αποφλοιωμένο κριθάρι», από όπου γενικεύθηκε η χρήση του προς δήλωση κάθε ψιλού, στενού αντικειμένου. Οι μτφ. χρήσεις ήδη αρχ.].

-λεπτος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει χρονική διάρκεια σε λεπτά τής ώρας: *σαραντάλεπτη ομιλία* || (το ουδ. ως ουσ.) *απουσίασε για ένα δεκάλεπτο.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Ν. Ελληνικής, το οποίο προέρχεται από το ουσ. *λεπτό*].

λεπτόσωμος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει λεπτό, καλλίγραμμο σώμα, χωρίς περιττά κιλά ΣΥΝ. αδύνατος, ντελικάτος.

λεπτοτέχνημα (το) [1889] {λεπτοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} το αντικείμενο που είναι φτειαγμένο με πολλή προσοχή, με καλλιτεχνική ευαισθησία ΣΥΝ. καλλιτέχνημα, κομψοτέχνημα, αριστοτέχνημα ΑΝΤ. βαναυσούργημα, κακοτέχνημα.

λεπτοτεχνία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού να κατασκευάζει κανείς λεπτοτεχνήματα. - **λεπτοτεχνικός,** -ή, -ό.

λεπτότεχνος, -η, -ο αυτός που είναι επεξεργασμένος με τέχνη, που είναι δουλεμένος με προσοχή και μαστοριά ΣΥΝ. ψιλοδουλεμένος ΑΝΤ. κακότεχνος.

λεπτότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η λεπτή και κομψή σωματική διάπλαση ΣΥΝ. ισχνότητα, ολιγοσαρκία **2.** (μτφ.) η ευγένεια και η διακριτικότητα στη συμπεριφορά προς τους άλλους: *άνθρωπος με* ~ *στους τρόπους* ΣΥΝ. αβρότητα, τρόποι, φινέτσα, τακτ.

λεπτούργημα (το) [1844] {λεπτουργήμ-ατος | -ατα, -άτων} (για αντικείμενο) αυτό που έχει δουλευτεί με μαστοριά, με δεξιοτεχνία, με προσοχή στις λεπτομέρειες ΣΥΝ. κομψοτέχνημα.

λεπτουργική (η) [1871] η τέχνη κατασκευής λεπτουργημάτων.

λεπτουργός (ο) ο τεχνίτης που δουλεύει με τέχνη αντικείμενα, ιδ. από ξύλο. — **λεπτουργία** (η) [μτγν.], **λεπτουργικός,** -ή, -ό [μτγν.], **λεπτουργώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λεπτουργῶ (-έω)* (υποχωρητ.) < *λεπτουργής* < **λεπτο-Fεργής* (με σίγηση τού *-F-* και συναίρεση) < *λεπτο-* + *-Fεργής* < *(F)έργον*].

λεπτόφλουδος, -η, -ο αυτός που έχει λεπτή φλούδα ΑΝΤ. χοντρόφλουδος.

λεπτοφυής, -ής, -ές {λεπτοφυ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λεπτοφυέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που έχει αδύνατη σωματική διάπλαση ΣΥΝ. μικροκαμωμένος, λεπτοκαμωμένος ΑΝΤ. σωματώδης, χοντροκομμένος. – **λεπτοφυώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λεπτο-* + *-φυής* < *φύω*, πβ. *αὐτο-φυής, εὐ-φυής*].

λέπτυνση (η) [αρχ.] {-ης κ. -ύνσεως | -ύνσεις, -ύνσεων} **1.** η ενέργεια που απαιτείται για να γίνει κάποιος/κάτι λεπτός και το αποτέλεσμά της: ~ *μεταλλικής πλάκας* **2.** το αδυνάτισμα (βλ. λ. *λεπταίνω*).

λεπτύνω ρ. ▸ λεπταίνω

λέπυρο (το) {λεπύρ-ου | -ων} ΒΟΤ. ο φλοιός που περιβάλλει τον καρπό των σιτηρών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λέπυρον* < θ. *λέπ-* (βλ. λ. *λεπ-τός, λέπ-ι*) τού αρχ. *λέπω* «αποφλοιώνω» + παραγ. επίθημα *-υρο-*].

λέρα (η) {λερών} (καθημ.) **1.** η βρομιά, η ακαθαρσία: *κάποιοι αλητοτουρίστες φορούσαν παντελόνια γεμάτα* ~ ΣΥΝ. ρύπος ΑΝΤ. καθαριότητα, πάστρα **2.** (συνεκδ.) η βρόμικη κηλίδα, ο λεκές **3.** (μτφ.-κακόσ.) πρόσωπο με κακή διαγωγή, πονηρός, απατεώνας: *μπλέχτηκε με μια* ~ *από τον Πειραιά* || *Πρόσεχέ τον αυτόν! Είναι* ~ ΣΥΝ. παλιάνθρωπος, κακοήθης, χυδαίος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λερώνω* (υποχωρητ.)].

Λερναία Ύδρα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. νερόφιδο με εννιά κεφάλια, που ζούσε στη λίμνη Λέρνη και το οποίο σκότωσε ο Ηρακλής, πραγματοποιώντας τον δεύτερο άθλο του **2.** (μετωνυμ.) για να δηλωθεί ότι ένα κακό έχει πάρει τόσο μεγάλες διαστάσεις, ώστε όσα πλήγματα και αν του καταφέρει κανείς, αυτό επανεμφανίζεται ισχυρό: *η διαφθορά αποτελεί τη* ~ *τού Δημοσίου· είναι ένα πολυκέφαλο τέρας που δύσκολα καταπολεμείται.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λερναῖος* < *Λέρνα*, αρχ. οικισμός τής ΝΔ. Αργολίδας, αγν. ετύμου. Η λ. *ὕδρα* (αρχ.) είχε τη σημ. «νερόφιδο» και προέρχεται από το αρχ. *ὕδωρ*].

λερός, -ή, -ό αυτός που είναι λερωμένος: ~ *πουκάμισο / σεντόνια* ΣΥΝ. ακάθαρτος, ρυπαρός, κηλιδωμένος ΑΝΤ. καθαρός, αρρύπαντος, παστρικός.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ὀλερός* «ακάθαρτος, νοθευμένος» (με αποβολή τού άτονου αρχικού φωνήεντος) < αρχ. *ὀλός* «μελάνι τής σουπιάς», από συμφυρμό των λ. *θολός* και *ὀρός* «υπόλειμμα γάλακτος». Κατ' άλλη άποψη, προέρχεται από *salos (I.E. *sal-), πβ. λατ. saliva «σάλιο», αρχ. γερμ. salo κ.ά.].

Λέρος (η) νησί των Δωδεκανήσων μεταξύ τής Καλύμνου και τής Πάτμου. — **Λεριός** κ. (λόγ.) **Λέριος** (ο), **Λεριά** κ. (λόγ.) **Λέρια** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου, πιθ. < μτγν. επίθ. *λερός*, που ίσως συνδ. με το αρχ. *λευρός* «λείος» (< **λεFαρ-ός*). Αν η ετυμολογία αυτή είναι ορθή, τότε ίσως αποδόθηκε στη Λέρο κατ' αντιδιαστολή προς τη γειτονική απόκρημνη Κάλυμνο].

λερώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λέρω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάποιον/κάτι) ακάθαρτο, βρόμικο: *λέρωσε τη μπλούζα του με σάλτσα* || ~ *το πάτωμα / τους τοίχους / τα χέρια μου / τα ρούχα μου* ΣΥΝ. βρομίζω, ρυπαίνω, λεκιάζω ΑΝΤ. καθαρίζω· ΦΡ. ***λερώνω τα χέρια μου*** διαπράττω (κάτι) κακό, παράνομο, ανήθικο κ.λπ.: *δεν θα λερώσω εγώ τα χέρια μου κάνοντας παρανομίες»* || *λέρωσε τα χέρια του με το αίμα τού αδελφού του* (βλ. λ. αίμα) **2.** (μτφ.) σπιλώνω την τιμή, την υπόληψη (κάποιου), τον προσβάλλω ηθικά: *με το βαρύ παράπτωμά του λέρωσε το όνομα τής οικογένειάς του* || *μακριά απ' αυτό το πρόσωπο· όπου αγγίζει, λερώνει!* ΣΥΝ. ντροπιάζω, στιγματίζω ♦ **3.** (αμετβ.) λερώνομαι, βρομίζω: *τα ανοιχτόχρωμα ρούχα λερώνουν εύκολα* **4.** ***λερώνει!*** σε επιγραφές, για να προειδοποιείται το κοινό να μην αγγίζει μια βρόμικη ή φρεσκοβαμμένη επιφάνεια **5.** (μεσοπαθ. **λερώνομαι**) (για μωρό ή ηλικιωμένο) κάνω επάνω μου την ανάγκη μου, τα κάνω πάνω μου. — **λέρωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λερός* (βλ.λ.)].

λεσβία (η) {λεσβιών} η ομοφυλόφιλη γυναίκα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Λέσβος*, από όπου πιστευόταν πως προέρχεται η γυναικεία ομοφυλοφιλία, καθώς και άλλες σεξουαλικές αποκλίσεις, μνημονευόμενες ήδη από τη μετακλασική εποχή].

λεσβιάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {λεσβίασα} (για γυναίκα) έχω ομοφυλοφιλικές σχέσεις.

λεσβιακός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Λέσβο ή τους Λεσβίους • **2.** αυτός που σχετίζεται με τη γυναικεία ομοφυλοφιλία: ~ *έρωτας / σχέση.*

λεσβιασμός (ο) η γυναικεία ομοφυλοφιλία.

Λέσβος (η) **1.** νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους· αλλιώς *Μυτιλήνη* (βλ.λ.) **2.** ***νομός Λέσβου*** νομός τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους, που περιλαμβάνει το ομώνυμο νησί, τη Λήμνο και τον Άγιο Ευστράτιο με πρωτεύουσα τη Μυτιλήνη. — **Λέσβιος** (ο) [αρχ.], **Λεσβία** κ. (λόγ.) **Λεσβία** (η), **λεσβιακός,** -ή, -ό (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ιος.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, όπως μαρτυρείται από την παρουσία στο νησί Πελασγών, καθώς και από την πληθώρα των αρχ. ονομασιών της: *Πελασγία, Μακαρία* «ευτυχής», *Ἱμερτή* «ποθητή» και *Λασία* «δασώδης»].

λέσι (το) {λεσ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** το πτώμα ζώου που αποσυντίθεται ΣΥΝ. ψοφίμι **2.** (συνεκδ.) η δυσοσμία, η βρόμα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < τουρκ. leş < περσ. laš «πτώμα»].

Λεσόθο (το) {άκλ.} (αγγλ. Kingdom of Lesotho = Βασίλειο τού Λεσόθο) κράτος-θύλακος μέσα στη Ν. Αφρική με πρωτεύουσα τη Μασερού, επίσημες γλώσσες την Αγγλική και τη Σεσότο και νόμισμα το λότι (πληθ. μαλότι).
[ΕΤΥΜ. < γλ. σεσότο Lesotho, από το όνομα των αφρικανικών φυλών Sotho / Suthu (πληθ. Basutho), αγν. ετύμου, ίσως σημαίνουν απλώς «μαύροι, σκουρόχρωμοι»].

λέσχη (η) {λεσχών} **1.** ο χώρος συζητήσεων και ψυχαγωγίας ομάδας ατόμων τού ίδιου επαγγέλματος, τής ίδιας κοινωνικής τάξης, παρόμοιων ασχολιών και ενδιαφερόντων: *φοιτητική / ορειβατική / στρατιωτική* ~ || *τα μέλη τής* ~ || ~ *των φίλων τού θεάτρου* ΣΥΝ. εντευκτήριο, κλαμπ **2.** (συνεκδ.) το σύνολο των ατόμων που συχνάζουν στον χώρο αυτό: *όλη η* ~ *ήταν παρούσα* • **3.** το κέντρο στο οποίο επιτρέπεται η χαρτοπαιξία: *έχασε τα λεφτά του σε μια* ~.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «υπνωτήριο, αναπαυτήριο», < **λέχ-σκᾱ* (με προώθηση τής δασύτητας στη δεύτερη συλλαβή) < *λέχομαι* «ξαπλώνω, αναπαύομαι» (βλ. λ. *λεχώνα, λόχος*), που συνδ. με κελτ. lesc «οκνηρός, νωθρός», αρχ. γερμ. lëscan «σβήνω»].

λετρασέτ (το) {άκλ.} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** η τυποποιημένη σειρά αυτοκόλλητων γραμμάτων αλφαβήτου, που επικολλώνται σε χαρτί **2.** το σύστημα διαδοχικής επικολλήσεως γραμμάτων και συμβόλων από βιομηχανοποιημένα αυτοκόλλητα αλφάβητα σε φύλλα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lettre-set < lettre «γράμμα» (< λατ. littera) + set «σύνολο» (βλ. κ. *σετ*)].

λετρίνα (η) {λετρινών} ΤΥΠΟΓΡ. το αρχικό γράμμα ενός κειμένου μεγάλων διαστάσεων με διακοσμητική εμφάνιση.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lettrine < ιταλ. letterina, υποκ. τού lettera «γράμμα» < λατ. littera].

λετρισμός (ο) ο αντιλεξισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lettrisme (< lettre «γράμμα»)].

λετσαρία (η) {χωρ. πληθ.} (αργκό) **1.** βρόμικα ή κακόγουστα ρούχα: *έχει μαζέψει στη ντουλάπα της όλη τη ~* **2.** (συνεκδ.-περιληπτ.) πρόσωπα με βρόμικα ή κακόγουστα ρούχα: *σ' αυτό το μαγαζί συχνάζει πολλή ~* ΣΥΝ. λέτσοι.
[ΕΤΥΜ. < *λέτσος* + παραγ. επίθημα *-αρία*, πβ. κ. *αλητ-αρία*].

λέτσος (ο) **1.** πρόσωπο που έχει άσχημο ντύσιμο ή φορά βρόμικα ρούχα: *ντρεπόταν να εμφανιστεί μπροστά στους ξένους ανθρώπους σαν ~* ΣΥΝ. ατημέλητος **2.** (μτφ.) πρόσωπο που είναι άξιο να το περιφρονήσει κανείς, να το θεωρήσει ως κάτι ασήμαντο ΣΥΝ. ρεμάλι, σκουπίδι **3.** (μτφ.) πρόσωπο που συμπεριφέρεται με άσχημο τρόπο, που δεν διαθέτει λεπτούς τρόπους: *μ' αυτό τον ~ βρήκες να κάνεις παρέα;* ΣΥΝ. χοντράνθρωπος, αγενής, άξεστος, ακαλλιέργητος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lezzo «δυσωδία, κακοσμία» < olezzare «βρομώ, όζω» < μτγν. λατ. *olidiare < λατ. olidus «βρόμικος, κάκοσμος»].

Λεττονία (η) (λετ. Latvijas Republica = Δημοκρατία τής Λεττονίας) κράτος τής ΒΑ. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα τη Ρίγα, επίσημη γλώσσα τη Λεττονική και νόμισμα το λατ Λεττονίας. — **Λεττονός** (ο), **Λεττονή** (η), **λεττονικός, -ή, -ό**, **Λεττονικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Lettonie < λετ. Latvija, αγν. ετύμου, όπως και το εθνωνύμιο Lett «Λεττονός»].

λεύγα (η) {λευγών} (παλαιότ.) **1.** μέτρο μήκους που ισοδυναμεί περίπου με 4 χιλιόμετρα **2.** ΝΑΥΤ. μονάδα μέτρησης ίση με 1/20 μιας μοίρας μεσημβρινού μήκους που ισοδυναμεί με 3 μίλια (ή 5.556,5 μέτρα).
[ΕΤΥΜ. < λατ. leuga, γαλατική μονάδα μήκους, ίση με χίλια πεντακόσια ρωμαϊκά βήματα].

λευΐτης (ο) {λευϊτών} **1.** Π.Δ. πρόσωπο που ανήκε στην εβραϊκή φυλή τού Λευΐ, η οποία ήταν αρμόδια για τα λατρευτικά καθήκοντα των Ισραηλιτών **2.** ο Ισραηλίτης ιερέας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Λευΐ*, όνομα τού τρίτου γυιού τού Ιακώβ, στους απογόνους τού οποίου ανατέθηκαν ιερατικά καθήκοντα, < εβρ. Lewî «ένωση, προσκόλληση»].

λευϊτικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τους Λευΐτες **2.** ***Λευϊτικό(ν)*** (το) βιβλίο τής Π.Δ., το τρίτο βιβλίο τής Πεντατεύχου, το οποίο περιέχει τελετουργικές διατάξεις που αφορούν στο εβραϊκό ιερατείο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λευϊτικόν* < *λευΐτης* (βλ.λ.). Με αυτή την ονομασία προσδιόρισαν οι Εβδομήκοντα (στη μετάφραση τής Π.Δ.) το τρίτο βιβλίο τής Πεντατεύχου, ενώ η εβρ. ονομασία είναι Waiyiqrā «και κάλεσε...» από τα πρώτα λόγια τού βιβλίου].

λεύκα (η) {λευκών} πολύ ψηλό φυλλοβόλο δέντρο με ωοειδή φύλλα, άνθη σε κρεμαστές ταξιανθίες ιούλων και καρπούς που αποτελούνται από σπέρματα καλυμμένα από λευκό βαμβακώδες χνούδι, με μαλακό ξύλο, που χρησιμοποιείται στην επιπλοποιία, την ξυλουργική, τη χαρτοποιία κ.α.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λεύκη*, θηλ. τού επιθ. *λευκός* (βλ.λ.), λόγω τού χρώματος τού δέντρου].

Λευκάδα (η) {-ας κ. -ος} **1.** νησί των Επτανήσων Β. τής Κεφαλλονιάς **2.** η πρωτεύουσα τού ομώνυμου νησιού και νομού *(νομός Λευκάδας)*. — **Λευκαδίτης** κ. (λόγ.) **Λευκάδιος** (ο), **Λευκαδίτισσα** κ. (λόγ.) **Λευκάδια** (η), **λευκαδίτικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λευκάς* / *Λευκαδία*, ίσως από τον γυιο τού Ικαρίου (πατέρα τής Πηνελόπης) *Λευκάδιο* ή, κατ' άλλη παράδοση, από το ακρωτήριο *Λευκάτα* (λόγω τού ότι ένας νεαρός ονόματι *Λευκάτας* πήδησε από εκεί στη θάλασσα, για να σωθεί από την καταδίωξη τού Απόλλωνα). Σε οποιαδήποτε περίπτωση, πρόκειται για παράγωγο τού επιθ. *λευκός* ή τού αρχ. *λεύκη* «λεύκα»].

> **Λευκάδα – Αγία Μαύρα.** Το αρχαίο τοπωνύμιο **Λευκάς** στους όψιμους μεσαιωνικούς χρόνους (14ο αι.), ακολουθώντας τις περιπέτειες τού νησιού, ονομάστηκε και **Αγία Μαύρα** (από το λατ. αγιωνύμιο Santa Maura), ονομασία η οποία διατηρήθηκε μέχρι τον 19ο αιώνα. Ο λεξικογράφος Σκαρλάτος Βυζάντιος στο *Λεξικόν τής καθ' ἡμᾶς ἑλληνικῆς διαλέκτου* (α' έκδ. 1835, σ. λξ') παρατηρεί εξ αφορμής τής χρήσεως ξενικών τοπωνυμίων στην Ελλάδα: *«Εἰς τὸν ἐξοστρακισμὸν τοῦτον* [ενν. των ξενικών τοπωνυμίων, έχοντας αναφέρει ως παραδείγματα τα *Ναχιγές, Ιμλάκικα, Τζαφέρ-αγά, Δερβίσ-τσελεπή, Ζερμπίτσα, Ιμάμ-τσαούση*] *πρέπει νὰ συμπεριληφθοῦν καὶ τὰ ὀνόματα ὅλων τῶν ἁγιωνύμων πόλεων καὶ χωρίων μας, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων κατήντησεν ἡ* ***Λευκὰς Ἁγία Μαύρα****, ὡς ἂν εἴπῃ τις ἡ μέρα νύκτα'»*.

λευκάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λεύκασα} (λόγ.) δείχνω άσπρος: *τα νησιώτικα σπίτια λεύκαζαν από ασβέστη* ΣΥΝ. ασπρίζω. — **λεύκασμα** (το).

λευκαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [αρχ.] {λεύκα-να, -νθηκα, -σμένος} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) λευκό, του δίνω άσπρο χρώμα: *επισκέφθηκε τον οδοντίατρο, για να του λευκάνει τα δόντια* ‖ *λευκασμένο ρύζι* ΣΥΝ. ασπρίζω **2.** (για ρούχα) αφαιρώ τους ρύπους και δίνω λάμψη από καθαριότητα ♦ **3.** (αμετβ.) γίνομαι λευκός, ασπρίζω: *λεύκαναν τα μαλλιά του*.

λευκάνθεμο (το) {λευκανθέμ-ου | -ων} είδος φυτών στο οποίο ανήκει η μαργαρίτα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λευκάνθεμον* < *λευκ(ο)-* + *-άνθεμον* < *ἄνθος*, πβ. κ. *χρυσάνθεμο*].

λευκανθής, -ής, -ές [αρχ.] {λευκανθ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (για φυτό) αυτός που έχει λευκά άνθη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λεύκανση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** η διαδικασία για την απόκτηση λευκού χρώματος: *η ~ των δοντιών* ΣΥΝ. άσπρισμα **2.** (για ρούχα) το καθάρισμα από τη βρομιά **3.** το σύνολο των χημικών κατεργασιών που αποσκοπούν στον αποχρωματισμό και στην απομάκρυνση ξένων υλών από προϊόντα τής κλωστοϋφαντουργίας και τής χαρτοποιίας: *~ βαμβακιού / λινού / μαλλιού / μεταξιού* **4.** ο αποχρωματισμός των λιπαρών ουσιών, που γίνεται για την εξασθένηση ή την εξαφάνιση τού φυσικού τους χρώματος.

λευκαντήριο (το) [1808] {λευκαντηρί-ου | -ων} εργαστήριο στο οποίο γίνεται λεύκανση ή αποχρωματισμός (νημάτων, χαρτιού, υφασμάτων).

λευκαντής [μτγν.] κ. **λευκαστής** (ο), **λευκάντρια** (η) {λευκαντριών} (σημ. 1) **1.** πρόσωπο που είναι ειδικό στο να λευκαίνει ή να αποχρωματίζει διάφορα προϊόντα **2.** η στερεή ή υγρή χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λεύκανση ή τον αποχρωματισμό νημάτων, χαρτιών και υφασμάτων.

λευκαντικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λεύκανση: *~ τέχνη / εργαλείο / μηχανή* **2.** αυτός που επιφέρει λεύκανση, που είναι κατάλληλος για λεύκανση: *~ ουσίες / ύλες* **3.** ***λευκαντικό*** (το) η χημική ουσία που χρησιμοποιείται για τη λεύκανση: *βάζω ~ στο πλυντήριο*.

Λευκά Όρη (τα) οροσειρά τής Δ. Κρήτης στον νομό Χανίων· αλλιώς *Μαδάρες* (οι).

λευκαρίτικος, -η, -ο αυτός που προέρχεται από τα Λεύκαρα τής Κύπρου· κυρ. ως χαρακτηρισμός για τα παραδοσιακά κεντήματα ιδιαίτερης τεχνοτροπίας που γίνονται εκεί.
[ΕΤΥΜ. < τοπων. *Λεύκαρα* (με κατάλ. *-α* κατά τα ουδ.) < **Λευκαρή* (μετακίνηση τόνου) < **λευκαορή* (με έκκρουση τού *-ο-*) < *Λευκά Όρη*].

λεύκασμα (το) ▸ λευκάζω

λευκαστής (ο) ▸ λευκαντής

λευκαυγής, -ής, -ές {λευκαυγ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· λευκαυγέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που εκπέμπει λευκό φως ή λευκή λάμψη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκ(ο)-* + *-αυγής* < *αὐγή*].

Λευκή (η) [αρχ.] **1.** ΜΥΘΟΛ. νύμφη, κόρη τού Ωκεανού και τής Τηθύος **2.** γυναικείο όνομα.

λεύκη (η) [αρχ.] {λευκών} **1.** η λεύκα ● **2.** ΙΑΤΡ. δερματική νόσος που εκδηλώνεται με την εμφάνιση λευκών κηλίδων σε διάφορα σημεία τής επιδερμίδας.

λεύκινος, -η, -ο [αρχ.] αυτός που είναι κατασκευασμένος από ξύλο λεύκας: *~ έπιπλα / κατασκευές*.

Λευκίππη (η) [αρχ.] γυναικείο όνομα.

Λεύκιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} **1.** ΜΥΘΟΛ. (α) γυιος τού Ξανθίου, απόγονος τού Βελλεροφόντη (β) αδελφός τού Τυνδάρεω, πατέρας των Λευκιππίδων (Ιλάειρας, Φοίβης, Αρσινόης) **2.** δάσκαλος τού Δημοκρίτου (5ος αι. π.Χ.), εισηγητής τής θεωρίας των ατόμων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λεύκιππος* (αντί τού αναμενομένου **Λεύχ-ιππος*, από ψιλωτικές διαλέκτους) < *λευκ(ο)-* + *ἵππος*].

λευκο- κ. **λευκό-** κ. **λευκ-** / **λευχ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι: **1.** κάτι/κάποιος έχει λευκό χρώμα: *λευκο-ντυμένος, λευκό-σαρκος, λευκ-ανθής* **2.** ΙΑΤΡ. κάτι σχετίζεται με τα λευκά αιμοσφαίρια: *λευχ-αιμία, λευκο-κύτταρο*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λευκό-χρους, λευκ-ανθής*), που προέρχεται από το επίθ. *λευκός* και απαντά ως *λευχ-* προ δασυνομένου φωνήεντος (λ.χ. αρχ. *λευχ-είμων*, λόγ. *λευχ-αιμία*)].

Λευκοθέα (η) ΜΥΘΟΛ. θαλάσσια θεότητα (βλ. λ. *Ινώ*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λευκός* + *θεά*].

λευκόθριξ (ο) {λευκότρ-ιχος | -ιχες, -ίχων} (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει άσπρα μαλλιά: *~ γέροντας*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκο-* + *θρίξ* (> *τρίχα*)].

λευκοκυτταρικός, -ή, -ό ΦΥΣΙΟΛ. **1.** αυτός που σχετίζεται με τα λευκοκύτταρα ή ανήκει σε αυτά **2.** ***λευκοκυτταρικός τύπος*** η εκατοστιαία αναλογία των διαφόρων ειδών λευκών αιμοσφαιρίων στο αίμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucocytaire].

λευκοκύτταρο (το) [1896] {λευκοκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. το λευκό αιμοσφαίριο, που καταπολεμά μολύνσεις, τραυματισμούς, παράσιτα και μολυσματικές ιώσεις.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. leucocyte < leuco- (< *λευκός*) + -cyte (< *κύτος*)].

λευκοκυτταρογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} ΦΥΣΙΟΛ. ο σχηματισμός λευκών αιμοσφαιρίων.

λευκοκυττάρωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΦΥΣΙΟΛ. η αύξηση τού αριθμού των λευκών αιμοσφαιρίων.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. leucocytose (βλ. κ. *λευκοκύτταρο*)].

λευκοντυμένος, -η, -ο αυτός που είναι ντυμένος στα λευκά.

λευκοπενία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η παθολογική μείωση τού αριθμού των λευκοκυττάρων στο αίμα κάτω από το φυσιολογικό όριο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucopénie].

λευκοπλάστης (ο) {λευκοπλαστών} ΦΑΡΜ. η κολλητική ταινία, που χρησιμοποιείται για τη συγκράτηση επιδέσμου πάνω στο δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. leucoplast].

λευκοπύρωση (η) [1885] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} η θέρμανση (πύρωση) ενός σώματος -συνήθως μετάλλου- σε αρκετά υψηλή θερμοκρασία, ώστε αυτό να εκπέμπει λευκό φως: *το μεταλλικό σύρμα στους λαμπτήρες πυρακτώσεως, όταν διαρρέεται από ρεύμα, λευκοπυρώνεται, δηλ. αυξάνει τόσο η θερμοκρασία του ώστε να εκπέμπει λευκό φως*.

λευκόρροια (η) [1839] {λευκορροιών} ΙΑΤΡ. η μη φυσιολογική ροή

λευκού εκκρίματος, χωρίς αίμα, από το γεννητικό σύστημα τής γυναίκας. — **λευκορροϊκός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *λευκο-* + *-ρροια* < *ρέω*. ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. leucorrhée].

Λευκορωσία (η) (λευκορωσ. Respublika Belarus = Δημοκρατία τής Λευκορωσίας) κράτος τής Α. Ευρώπης, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Μινσκ, επίσημη γλώσσα τη Λευκορωσική και νόμισμα το λευκορωσικό ρούβλι. — **Λευκορώσος** (ο). **Λευκορωσίδα** (η). **λευκορωσικός**, -ή, -ό. **Λευκορωσικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού λευκορωσ. Belarus. Εκφράζονται διάφορες απόψεις σχετικά με την ονομασία, αλλά είναι πιθ. να χρησιμοποιήθηκε απλώς κατ' αντιδιαστολή προς τη «Μαύρη Ρωσία», γειτονική περιοχή, τμήμα τής Ρωσικής Ομοσπονδίας].

λευκός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει το χρώμα τού χιονιού, τού γάλακτος: ~ *σεντόνι / πουκάμισο / μαλλιά / άλογο / περιστέρι / καρχαρίας / άρτος* || *τα ~ κουνέλια / ποντίκια χρησιμοποιούνται ως πειραματόζωα* ΣΥΝ. άσπρος ΑΝΤ. μαύρος· ΦΡ. (α) ***λευκό κρασί / λευκός οίνος*** το κρασί με κιτρινωπό χρώμα κατ' αντιδιαστολή προς το ροζέ και το κόκκινο (β) ***λευκή σημαία*** οποιοδήποτε άσπρο πανί χρησιμοποιείται σαν σημαία. για να δηλώσει ότι αυτός που τη φέρει παραδίδεται ή δεν έχει επιθετικούς σκοπούς (π.χ. ότι έρχεται για διαπραγμάτευση): *υψώνω ~* (γ) (μτφ.) ***λευκός θάνατος*** η ηρωίνη, γενικότ. τα ναρκωτικά: *θύματα τού ~* (δ) ***λευκή ψήφος*** (*λευκὴ ψῆφος*. Λουκιανός) (i) η ψήφος που αντιστοιχεί σε ψηφοδέλτιο πάνω στο οποίο δεν υπάρχει η παραμικρή ένδειξη και με την οποία δεν εκφράζεται προτίμηση σε κανέναν από τους υποψηφίους μιας εκλογικής αναμέτρησης (πβ. λ. *άκυρος*) (ii) (σε δικαστήριο) η αθωωτική ψήφος (ε) ***λευκός γάμος*** βλ. λ. *γάμος* (στ) ***λευκή απεργία*** μέθοδος διαμαρτυρίας των εργαζομένων, κατά την οποία προσέρχονται στην εργασία τους. χωρίς όμως να παράγουν έργο (ζ) ΠΟΛΙΤ. ***Λευκή Βίβλος*** βλ. λ. *Βίβλος* (η) ***λευκή κόλλα*** η κόλλα (σελίδες) εξετάσεων. στην οποία ο εξεταζόμενος δεν έχει απαντήσει σε κανένα από τα ερωτήματα: *δίνω ~* (θ) ***εν λευκώ*** με πλήρη ελευθερία κινήσεων για λογαριασμό (κάποιου): *τον εξουσιοδότησαν να διαπραγματευθεί ~ την πώληση τής εταιρείας* (ι) ***Λευκός Οίκος*** η κατοικία τού προέδρου των Η.Π.Α. και συνεκδ. ο πρόεδρος των Η.Π.Α. ως πολιτικός φορέας τής κυβερνητικής εξουσίας: *οι αποφάσεις τού ~* (ια) ***λευκό φως*** το φως που αντιστοιχεί σε όλες τις ακτίνες τού ορατού φάσματος (ιβ) ***λευκές νύχτες*** οι φωτεινές νύχτες τού καλοκαιριού στις χώρες τού αρκτικού κύκλου: *οι ~ τής Αγίας Πετρούπολης* (ιγ) ***λευκή ισοπαλία*** βλ. λ. *ισοπαλία* (ιδ) ***λευκός χρυσός*** κράμα χρυσού αργυρόλευκου χρώματος. που χρησιμοποιείται στην κοσμηματοποιία (ιε) ***λευκά είδη*** υφασμάτινα είδη για οικιακή χρήση (πετσέτες, τραπεζομάντηλα. σεντόνια κ.λπ.) (ιστ) ***Λευκός Πύργος*** κυκλικός πύργος, ιστορικό μνημείο και σύμβολο τής Θεσσαλονίκης, χτισμένο μετά την άλωση τής πόλης από τους Τούρκους το 1430 **2.** (μτφ.) αυτός που δεν βαρύνεται με νομικά ή ηθικά παραπτώματα: ~ *παρελθόν / ποινικό μητρώο* ΣΥΝ. αγνός, άσπιλος, αθώος· ΦΡ. ***λευκή μαγεία*** η μαγεία που επικαλείται δυνάμεις τού καλού ή αποσκοπεί στο καλό κάποιου ΑΝΤ. μαύρη μαγεία **3.** (για πρόσ.) αυτός που ανήκει στην ανθρώπινη φυλή που έχει ανοιχτόχρωμη επιδερμίδα· κυρ. ως ουσ. κατ' αντιδιαστολή προς τους μαύρους, τους ερυθρόδερμους. τους Ασιάτες τής Άπω Ανατολής («κίτρινους»). τους μελαμψούς κ.λπ.: *στη Ν. Αφρική κυβερνούσε η ~ μειοψηφία* || (συνεκδ.) ~ *επιδερμίδα* || (ως ουσ.) *το καθεστώς φυλετικών διακρίσεων είχε επιβάλει προνομιακή μεταχείριση για τους ~* || (ως επίθ.) *«τι έχουν να χωρίσουνε λευκοί και νέγροι εργάτες»* (Γ. Νεγρεπόντης) || *«στις ΗΠΑ, μαύροι, ισπανόφωνοι. άτομα με ειδικές ανάγκες. γυναίκες πολεμούν εναντίον εκείνου που αποκαλούν "κυριαρχία τού ~ άνδρα"»* (εφημ.) ΑΝΤ. έγχρωμος· ΦΡ. (συνεκδ.) ***εμπόριο λευκής σαρκός*** βλ. λ. *εμπόριο* **4. λευκό** (το) (α) το ίδιο το χρώμα τού χιονιού, τού γάλακτος: *το ~ συμβολίζει την αγνότητα* ΣΥΝ. άσπρο (β) η λευκή ψήφος (βλ. παραπάνω. ΦΡ.): *στις εκλογές θα ρίξω / θα ψηφίσω ~* **5. λευκά** (τα) τα ασπρόρουχα (βλ.λ.): *σε ποια θερμοκρασία πλένεις τα ~;* **6.** ΦΥΣΙΟΛ. ***λευκό αιμοσφαίριο*** το λευκοκύτταρο (βλ.λ.) • **7.** ΑΣΤΡΟΝ. ***λευκός νάνος*** τελικό στάδιο αστέρα μικρής μάζας· οι αστέρες αυτοί είναι αμυδροί. με μάζα 0,5 τής ηλιακής και διάμετρο 0,5-4 τής διαμέτρου τής Γης • **8.** ΙΣΤ. ***Λευκοί*** (οι) κ. ***Λευκός Στρατός*** ο στρατός που συγκροτήθηκε μετά την έκρηξη τής Οκτωβριανής Επανάστασης στη Ρωσία από αξιωματικούς πιστούς στο τσαρικό καθεστώς και ο οποίος ηττήθηκε από τον Κόκκινο Στρατό στον εμφύλιο πόλεμο που ακολούθησε.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. re-u-ko) < I.E. *leuk- «φωτεινός. λαμπρός». πβ. σανσκρ. rocá- «λαμπρός». λατ. lux «φως» (> ισπ. luz). lumen «λυχνάρι» (> γαλλ. lumière «φως»). αρχ. γερμ. lōh «ξέφωτο». λατ. luna «σελήνη» (< *leuk-sna) κ.ά. Ομόρρ. *λύχ-νος* (< *luk-sno-). Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια, λ.χ. *λευκή σημαία* (< αγγλ. white flag). *λευκή κόλλα* (< γαλλ. feuille blanche). *λευκός γάμος* (< γαλλ. mariage blanc), *εν λευκώ* (< γαλλ. (donner) carte blanche), *Λευκός Οίκος* (< αγγλ. White House), *λευκός νάνος* (< αγγλ. white dwarf) κ.ά.].

λευκοσίδηρος (ο) [1870] {λευκοσιδήρ-ου | -ων, -ους} το λεπτό έλασμα από μαλακό χάλυβα, που έχει επιστρωθεί με κασσίτερο ΣΥΝ. τενεκές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. fer blanc].

λευκότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάτι λευκό, άσπρο: *η ~ τού χιονιού / των ρούχων* **2.** (μτφ.) η αγνότητα: *η ~ τής ψυχής*.

λευκόφαιος, -ος, -ον [μτγν.] (λόγ.) αυτός που έχει σταχτί χρώμα· ΦΡ. ***λευκόφαιος παγετός*** ο πάγος που επικάθηται σε επιφάνεια αντικειμένων εκτεθειμένων στον ελεύθερο αέρα (λ.χ. στο γρασσίδι, στα φύλλα των δέντρων κ.λπ.).

λευκοφόρος, -ος/-α, -ο [μτγν.] αυτός που είναι ντυμένος στα άσπρα ΣΥΝ. ασπροφορεμένος.

λευκοφορώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λευκοφορείς... | λευκοφόρε-σα, -μένος} φορώ λευκά ενδύματα ΣΥΝ. ασπροφορώ. (λόγ.) λευχειμονώ ΑΝΤ. μαυροφορώ.

λευκόχρους, -ους, -ουν {λευκόχρο-ος | -οες, -όων} (λόγ.) αυτός που έχει λευκό χρώμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκο-* + *-χρους* < *χροιά*].

λευκόχρυσος (ο) [μτγν.] ΧΗΜ. αργυρόχρωμο μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Pt) που ανήκει στα ευγενή μέταλλα και χρησιμοποιείται ως καταλύτης καθώς και στη φαρμακευτική και την κοσμηματοποιία (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).

λεύκωμα (το) {λευκώμ-ατος | -ατα. -άτων} **1.** το τετράδιο στο οποίο γράφουν αναμνηστικά ποιήματα, σκέψεις και γνωμικά οι φίλοι τού κατόχου του • **2.** το βιβλίο στο οποίο συγκεντρώνονται φωτογραφίες, εικόνες τόπων ή προσώπων. γραμματόσημα κ.ά.: ~ *με νησιωτικά τοπία* || *ιστορικό και μουσικό ~ των τελευταίων δεκαετιών* ΣΥΝ. άλμπουμ • **3.** ΙΑΤΡ. η λευκή κηλίδα που σχηματίζεται στον κερατοειδή τού ματιού από τραυματισμό ή παθολογική αιτία • **4.** ΧΗΜ. πρωτεΐνη με διατροφική αξία **5.** (ειδικότ.) το ασπράδι τού αβγού • **6.** η παρουσία λευκωματίνης στα ούρα (βλ. λ. *λευκωματουρία*). — **λευκωματικός**, -ή, -ό [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λευκῶ (-όω)* < *λευκός*. Για τη σημ. «τετράδιο» βλ. λ. *άλμπουμ*].

λευκωματίνη (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. υδατοδιαλυτή πρωτεΐνη ζωικής προέλευσης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. albumine].

λευκωματοειδής, -ής, -ές [1861] {λευκωματοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που μοιάζει στη σύστασή του με πρωτεΐνη (αζωτούχο κυτταρική ουσία).

λευκωματουρία (η) [1879] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση λευκωματίνης στα ούρα. σύμπτωμα νεφρικών διαταραχών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. albuminurie (νόθο σύνθ.)].

λευκωματούχος, -ος/-α, -ο [1884] αυτός που περιέχει πρωτεΐνες: ~ *ουσίες / τροφές*. Επίσης **λευκωματώδης**, -ης, -ες [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. albumineux].

Λευκωσία (η) η πρωτεύουσα τής Κύπρου.
[ΕΤΥΜ. μεσν. τοπωνύμιο για την πόλη που βρισκόταν στο αρχ. ελληνικό βασίλειο τής Λήδρας. Σύμφωνα με την παράδοση. η πόλη έλαβε το όνομά της από τον *Λεῦκο*. γυιο τού βασιλιά τής Αιγύπτου Πτολεμαίου Α', ο οποίος την ανακαίνισε. Κατ' άλλη εκδοχή, ανάγεται στην επιγραφή *λευκὴ οὐσία* (με αναφορά σε κτηματική περιουσία έτοιμη για θερισμό). Αξίζει να σημειωθεί ότι η ονομ. *Λευκουσία* απαντά ήδη από τον 6ο αι. μ.Χ. Ο τ. Nicosia. με τον οποίο είναι διεθνώς γνωστή η πόλη. οφείλεται σε παρετυμολογία προς τη λ. *νίκη*].

Λευτέρης (ο) → Ελευθέριος

λευτεριά (η) [μεσν.] (λαϊκ.-εκφραστ.) η ελευθερία· ΦΡ. ***καλή λευτεριά!*** ευχή σε έγκυο γυναίκα. για να γεννήσει καλά.

λεύτερος, -η. -ο [μεσν.] ελεύθερος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *άγαμος*. *βρίσκω*, *ελεύθερος*, *συγκοπή*.

λευτέρωμα (το) η απελευθέρωση.

λευτερώνω ρ. → ελευθερώνω

λευχαιμία (η) [1879] {λευχαιμιών} ΙΑΤΡ. ασθένεια που χαρακτηρίζεται από την υπερβολική αύξηση τού αριθμού των λευκών αιμοσφαιρίων και που εκδηλώνεται με διόγκωση τού σπλήνα και τού ήπατος. αναιμία. αδυναμία και σοβαρή κατάπτωση τού οργανισμού. οδηγώντας τελικά στον θάνατο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γλυκαιμία*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. leucémie < leuc- (< *λευκός*) + -émie (< *αἷμα*)].

λευχαιμικός, -ή. -ό **1.** αυτός που αναφέρεται στη λευχαιμία **2.** αυτός που πάσχει από λευχαιμία.

λευχειμονώ ρ. αμετβ. {λευχειμονείς...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) φορώ λευκά ρούχα ΣΥΝ. ασπροφορώ ΑΝΤ. μελανειμονώ, μαυροφορώ. πενθηφορώ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λευχειμονῶ (-έω)* < *λευχ-* (< *λευκ(ο)-*) + *-ειμονῶ* < *εἷμα* «ένδυμα» < **Fέσ-μα* < *ἕννυμι* «ντύνω, ενδύω» (< **Fέσ-νυ-μι*)].

λευχείμων (ο/η) {λευχείμ-ονος, -ονα | -ονες, -όνων} (λόγ.) πρόσωπο που φορά λευκά ενδύματα ΣΥΝ. ασπροφορεμένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λευχειμονῶ* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

λεφούσι (το) ασύντακτο πλήθος: *τούρκικο ~* || (μτφ.) ~ *οι ακρίδες*.
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου. Η άποψη περί τουρκικής προελ. τής λ. δεν επιβεβαιώνεται].

λεφτά κ. **λεπτά** (τα) τα χρήματα ή η χρηματική περιουσία: *είχε πολλά ~* || *βγάζω / κερδίζω ~* || *έδωσαν ένα σωρό ~ για βιβλία* || *τον παντρεύτηκε για τα ~ του* || *πετούσε τα ~ του σε ανούσιες διασκεδάσεις* || *σκορπίζει τα ~ του δεξιά κι αριστερά* || *αυτή η δουλειά έχει εύκολα και σίγουρα ~* || *τα ~ του πάνε όλα στα νοίκια και τα καθημερινά έξοδα*· ΦΡ. (α) ***λεφτά με (την) ουρά / με την οκά / με το τσουβάλι / με τη σέσουλα / με το καντάρι*** κ. ***τρελά λεφτά*** πάρα πολλά χρήματα: *βγάζω ~* (β) ***πιάνουν τόπο τα λεφτά μου*** αξιοποιούνται, χρησιμοποιούνται σωστά τα χρήματά μου (γ) ***κάνω λεφτά*** αποκτώ περιουσία. πλουτίζω: *έκανε λεφτά στην Αμερική* (δ) ***τα λεφτά πάνε στα λεφτά*** για περιπτώσεις στις οποίες ένας πλούσιος κερδίζει (από τύχη) ακόμη περισσότερα ή όταν δύο πλούσιες οικογένειες ενώνουν τις περιουσίες τους (λ.χ. με γάμο των παιδιών τους) (ε) ***πετάω / σκορπίζω λεφτά στον αέρα*** ξοδεύω λεφτά άσκοπα. χωρίς ουσιαστικό αποτέλεσμα (στ) ***πεταμένα λεφτά*** για ακριβή αγορά προϊόντος. το οποίο δεν ανταποκρίνεται στις προσδοκίες τού αγοραστή: *όλα αυτά που πήρες είναι ~· σε μερικούς μήνες θα θέλουν επισκευή* (ζ) ***(τώρα) τα πιάσαμε τα λεφτά μας!*** ως σχόλιο όταν βρεθεί κάποιος σε δύσκολη κατάσταση ή σε μεγάλη αμηχανία. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρήμα*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λεπτόν* (ενν. *νόμισμα*). βλ. λ. *λεπτός*].

λεφτάς (ο) {λεφτάδες}. **λεφτού** (η) {λεφτούδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που διαθέτει πολλά χρήματα ΣΥΝ. πλούσιος, (λαϊκ.) παραλής ΑΝΤ. φτωχαδάκι, μπατίρης.

λεφτοκάρυ (το) [μεσν.] {λαϊκ.} ο καρπός τής λεπτοκαρυάς, το φουντούκι.

λεφτοκαρυά (η) → λεπτοκαρυά

λεφτουδάκια (τα) {χωρ. γεν.} (εκφραστ.) μικροποσά που έχουν εξοικονομηθεί με κόπο: *είχε κάποια ~ στην άκρη για τις έκτακτες ανάγκες τής οικογένειάς του.* Επίσης **λεφτούλια** κ. **λεφτάκια**.
[ΕΤΥΜ. < *λεφτά* + υποκ. επίθημα *-ουδάκια*].

λέχθηκα ρ. → λέγω

λεχούδι (το) {λεχουδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το νεογέννητο βρέφος.
[ΕΤΥΜ. < *λεχώ* (βλ. λ. *λεχώνα*) + υποκ. επίθημα *-ούδι*].

λεχρίτης (ο) {λεχριτών}, **λεχρίτισσα** (η) {δύσχρ. λεχριτισσών} (υβριστ.) **1.** πρόσωπο τιποτένιο, ανήθικο ΣΥΝ. παλιάνθρωπος **2.** πρόσωπο που προκαλεί αηδία, βρομιάρης.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λέχριος* «λοξός, ανάποδος», αβεβ. ετύμου, πιθ. < **λέκ-σ-ρ-ιος*, που ίσως συνδ. με το επίθ. *λοξός* ή με τις «γλώσσες» τού Ησυχίου *λεκροί, λικροί· οἱ ὄζοι τῶν ἐλαφείων κεράτων*].

λεχώνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η γυναίκα που έχει πρόσφατα γεννήσει και πρέπει να παραμείνει στο κρεβάτι ή, σύμφωνα με λαϊκές αντιλήψεις, κλεισμένη στο σπίτι για σαράντα ημέρες **2.** (μτφ.) άνθρωπος οκνηρός, ξαπλωμένος στο κρεβάτι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λεχώ* < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιντρο» < I.E. *legh- «τίθεμαι, κείμαι», πβ. αρχ. σλαβ. lože «κλίνη», βουλγ. lóže «κρεβάτι», λατ. lectus (> γαλλ. lit), γοτθ. ligan «ξαπλώνω», γερμ. liegen, αγγλ. lie κ.ά. Ομόρρ. *λέκ-τρο(ν)* «κρεβάτι», *λόχ-ος, λόχ-μη, λοχ-εία* κ.ά.].

λεχωνιά (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) η περίοδος των σαράντα ημερών που ακολουθεί τον τοκετό· η λοχεία (βλ.λ.).

λέω ρ. → λέγω

Λεωκράτης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο εξουσιαστής τού λαού», < *λεώς* (βλ. λ. *λαός*) + *-κράτης* < *κράτος*].

Λέων (ο) {Λέοντ-ος, -α} **1.** όνομα ιστορικών προσώπων τής αρχαίας Ελλάδας, αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας και παπών τής Ρωμαιοκαθολικής, καθώς και Βυζαντινών αυτοκρατόρων (*~ ΣΤ' ο Σοφός*) • **2.** ΑΣΤΡΟΝ. αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου **3.** ΑΣΤΡΟΛ. το πέμπτο ζώδιο τού ζωδιακού κύκλου, που θεωρείται ότι κυριαρχεί την περίοδο μεταξύ 27/7-22/8. **4.** (συνεκδ.) το πρόσωπο που έχει γεννηθεί κατά τη διάρκεια τής παραπάνω περιόδου **5.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λέων* (βλ.λ.)].

λέων (ο) {λέ-οντος, -οντα | -οντες, -όντων} (λόγ.) **1.** το αρσενικό λιοντάρι· ΦΡ. (α) ***εξ όνυχος τον λέοντα*** βλ. λ. *όνυχας* (β) ***η μερίδα τού λέοντος*** το μεγαλύτερο μερίδιο: *πήρε τη ~ από την κληρονομιά τού θείου του* (γ) ***λάκκος των λεόντων*** βλ. λ. *λάκκος* **2.** (μτφ.) πρόσωπο που διακρίνεται για τη σωματική του δύναμη και τη γενναιότητά του ΣΥΝ. ανδρείος, άφοβος, τολμηρός· ΦΡ. ***ένας αλλά λέων*** (*ἕνα ἀλλὰ λέοντα*, Αίσωπος) για πρόσωπο που, αν και είναι μόνο του, αντιμετωπίζει με επιτυχία τις δύσκολες καταστάσεις **3.** ***θαλάσσιος λέων*** φώκια με χαυλιόδοντες, που ζει στον Ειρηνικό Ωκεανό και έχει την ικανότητα να κινείται και στη στεριά. Επίσης **λέοντας** [μεσν.]. (Βλ. κ. λ. *λέαινα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη μυκ. ανθρωπωνύμιο re-wo «Λέων») < **λέϝοντ-*, αβεβ. ετύμου. Έχει προταθεί η σύνδεση με σημιτ. όρους, πβ. εβρ. lāvi, ακκαδ. labbu, αιγυπτ. labu, πράγμα που παραμένει αναπόδεικτο, ενώ η ετυμολόγηση βάσει τού σανσκρ. rāuti, rurāti «βρυχώμαι» δεν ευσταθεί. Μέσω τού λατ. leo η λ. πέρασε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, πβ. αγγλ. κ. γαλλ. lion, γερμ. Löwe, ρωσ. lev κ.ά. Στον μύθο τού Αισώπου *Λέαινα καὶ ἀλώπηξ* αναφέρονται τα εξής: *Λέαινα ὀνειδιζομένη ὑπὸ ἀλώπεκος ἐπὶ τῷ διὰ παντὸς ἕνα τίκτειν· ἕνα, ἔφη, ἀλλὰ λέοντα.* Η φρ. *μερίδα τού λέοντος* είναι μεταφρ. δάνειο από γαλλ. la part du lion].

Λεωνίδας (ο) **1.** όνομα βασιλέων τής αρχαίας Σπάρτης με γνωστότερο τον Λεωνίδα Α' (508-480 π.Χ.), που πολέμησε κατά των Περσών επί κεφαλής των τριακοσίων Σπαρτιατών και έπεσε στη μάχη των Θερμοπυλών (480 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < *λέων* (βλ.λ.)].

Λεωσθένης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος στρατηγός κατά τον Λαμιακό Πόλεμο (323-322 π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «το σθένος τού λαού», < *λεώς* (βλ. λ. *λαός*) + *-σθένης* < *σθένος* (πβ. κ. *Δημο-σθένης*)].

λεωφορειατζής (ο) {λεωφορειατζήδες} (λαϊκ.-προφορ.) οδηγός λεωφορείου.
[ΕΤΥΜ. < *λεωφορείο* + *-ατζής*, κατά τα *φορτηγατζής, μπετατζής* κ.τ.ό.].

λεωφορείο (το) [1863] μεγάλο αυτοκίνητο με πολλές θέσεις για επιβάτες, που χρησιμοποιείται ως μέσο μαζικής μεταφοράς εκτελώντας συγκεκριμένα δρομολόγια μέσα στην πόλη *(αστικό ~)* ή από πόλη σε πόλη *(υπεραστικό ~)* σε τακτά, κατά κανόνα, χρονικά διαστήματα (πβ. λ. *πούλμαν*): *σχολικό ~ || ηλεκτροκίνητο ~* (το τρόλεϊ) *|| σταθμός υπεραστικών ~*· ΦΡ. (α) ***πράσινο λεωφορείο*** λεωφορείο που συνδέει τον Πειραιά με την Αθήνα αλλά και γύρω περιοχές: *απεργούν οι εργαζόμενοι στον ηλεκτρικό σιδηρόδρομο και στα ~* (β) ***υποαστικό λεωφορείο*** μικρό ευέλικτο λεωφορείο μικρής χωρητικότητας, που εκτελεί δρομολόγια στο κέντρο των πόλεων· αλλιώς *μινιμπάς* (γ) ***διαστημικό λεωφορείο*** διαστημικό όχημα, το σχήμα τού οποίου είναι όμοιο με τού αεροπλάνου, ώστε να μπορεί να προσγειωθεί σε κανονικό διάδρομο προσγειώσεως και να πετάξει στην ατμόσφαιρα, ενώ κατά τη φάση τής εκκίνησης συνδέεται εξωτερικά με δεξαμενή καυσίμων πυραύλων και δύο πρόσθετους βοηθητικούς πυραύλους που μπορούν να ξαναχρησιμοποιηθούν· χρησιμοποιείται δε ως μεταφορικό μέσο για τη σύνδεση τής Γης με διαστημικό σταθμό. — (υποκ.) **λεωφορειάκι** (το), (μεγεθ.) **λεωφορειάρα** (η), **λεωφορειακός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. < *λεωφόρος* (βλ.λ.), απόδ. τού γαλλ. bus, συγκεκομμένος τ. τού λατ. omnibus «για όλους», δοτ. πληθ. τού επιθ. omnis «όλος»].

λεωφορειόδρομος (ο) {λεωφορειοδρόμ-ου | -ων, -ους} τμήμα δρόμου που προορίζεται αποκλειστικά για την κίνηση των λεωφορείων.

λεωφορειούχος (ο/η) ιδιοκτήτης λεωφορείου.
[ΕΤΥΜ. < *λεωφορείο* + *-ούχος* < *έχω*].

λεωφόρος (η) ο φαρδύς δρόμος ταχείας κυκλοφορίας οχημάτων, που συνδέει το κέντρο πόλεως με τα προάστιά της ή τα περίχωρα μεταξύ τους· ΦΡ. ***λεωφόροι τής πληροφορικής*** βλ. λ. *πληροφορική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λαοφόρος* / *λεωφόρος* < *λαο-* / *λεω-* (< *λαός* / *λεώς*) + *-φόρος* < *φέρω*].

Λεωχάρης (ο) {-η κ. -ους} αρχαίος Αθηναίος γλύπτης (4ος αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «η χαρά τού λαού», < *λεώς* (βλ. λ. *λαός*) + *-χάρης* < *-χαρής* (με αναβιβασμό τόνου) < **χάρος (τό)* < ρ. *χαίρω*].

ληγμένος, -η, -ο αυτός που έχει λήξει· (συνηθέστ. για προϊόν) αυτό τού οποίου έχει περάσει η ημερομηνία λήξεως: *~ χυμός / κονσέρβα / γάλα.*

λήγουσα (η) {ληγουσών} η τελευταία συλλαβή μιας λέξης.
[ΕΤΥΜ. Ουσιαστικοπ. θηλ. μτχ. ενεστώτα τού αρχ. *λήγω*].

λήγω ρ. αμετβ. {έληξα, ληγμένος} **1.** λαμβάνω τέλος, τερματίζομαι: *η προθεσμία λήγει σε πέντε μέρες || ο αγώνας μόλις έληξε* ΣΥΝ. τελειώνω **2.** καταλήγω, έχω ως τελευταίο μου στοιχείο: *τα περισσότερα θηλυκά ονόματα λήγουν σε -α και -η.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παύω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **(σ)λήγ-ω*, εκτεταμ. βαθμ. τού I.E. *sleg- «χαλαρός, μαλακός», πβ. σανσκρ. ślakṣṇá- «ολισθηρός, ισχνός», λατ. laxus «χαλαρός» (> γαλλ. lâche), αρχ. σκανδ. slökr «περιπλανώμαι άσκοπα» (> σουηδ. slök), αρχ. γερμ. slinc «χαλαρός – αριστερός», γερμ. link «αριστερός» κ.ά. Ομόρρ. *λαγ-αρός* (βλ.λ.), *λάγ-ανον* (> *λαγάνα*), *λαγών (-όνα), λῆξ-ις (-η)* κ.ά.].

Λήδα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. μητέρα τής ωραίας Ελένης, τού Κάστορα και τού Πολυδεύκη από την ένωσή της με τον Δία, ο οποίος την είχε πλησιάσει με μορφή κύκνου **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν. < λυδ. lada «γυναίκα, σύζυγος»].

λήζινγκ (το) → λίζινγκ

ληθαργικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τον λήθαργο.

λήθαργος (ο) {ληθάργ-ου | -ων, -ους} **1.** ΙΑΤΡ. ο πολύ βαθύς και συνεχής ύπνος, η κατάσταση νάρκης: *πέφτω σε ~* **2.** (μτφ.) κατάσταση πλήρους αδράνειας, απραξίας: *σε ~ η κυβέρνηση: καμία απολύτως αντίδραση στις εξωτερικές πιέσεις || στο δεύτερο ημίχρονο ο παίκτης ξύπνησε από τον ~ και πέτυχε δύο γκολ* **3.** ΒΟΤ. το στάδιο μη βλαστικότητας που παρατηρείται στα σπέρματα των περισσότερων φυτών, κατά το οποίο αναστέλλονται οι διαδικασίες τής αύξησης και τής ανάπτυξης ή δεν παρατηρείται βλάστηση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < *ληθ-* (< *λήθη*) + *ἀργός*, οπότε το σύνθετο θα προσδιόριζε αρχικά τον επιλήσμονα, εκείνον που ξεχνά να πράξει κάτι].

λήθη (η) {χωρ. πληθ.} (λόγ.-λογοτ.) η έλλειψη μνήμης, το να ξεχνά κανείς (κάποιον/κάτι): *το όνομά του έπεσε σε ~* (ξεχάστηκε) *|| ~ στο παρελθόν* ΣΥΝ. λησμοσύνη, λησμονιά ΑΝΤ. μνήμη, θύμηση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λάθος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < ρ. *λανθάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαθ-ον*). βλ. κ. *λανθάνω*].

ληκτικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που βρίσκεται στο τέλος: *~ σύμφωνο μιας λέξης* ΣΥΝ. καταληκτικός, τελικός ΑΝΤ. αρκτικός.

λήκυθος (η) {ληκύθ-ου | -ων, -ους} **1.** ΑΡΧΑΙΟΛ. το μικρού ή μεσαίου μεγέθους αγγείο, στο οποίο τοποθετούσαν κατά την αρχαιότητα λάδι, αρωματικά έλαια ή προσφορές για τους νεκρούς: *λευκές / μαρμάρινες ~ || ~ με γραπτές / ανάγλυφες παραστάσεις* **2.** ΦΥΣ. φιαλίδιο με το οποίο γίνεται η μέτρηση τής πυκνότητας σωμάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τεχν. όρ., αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

λημέρι (το) {λημερ-ιού | -ιών} **1.** το κρησφύγετο των αρματολών και των κλεφτών κατά την Τουρκοκρατία: *«την πήραν και την πήγανε στα κλέφτικα ~»* (δημοτ. τραγ.) **2.** (γενικότ.) ο τόπος που χρησιμοποιεί κανείς ως κρησφύγετο ΣΥΝ. άντρο **3.** η φωλιά άγριων ζώων **4. λημέρια** (τα) (καθημ.-μτφ.) το μέρος στο οποίο συχνάζει κανείς: *πώς και πέρασες απ' τα ~ μας; || ξαναγυρίζω στα παλιά μου ~* ΣΥΝ. στέκι.
[ΕΤΥΜ. < *ολημερίζω* (υποχωρητ.) «περνώ όλη την ημέρα» < μτγν. *ὁλήμερος* < *ὁλ(ο)-* + *-ήμερος* < *ἡμέρα*].

λημεριάζω ρ. αμετβ. {λημέριασ-α, -μένος} (λαϊκ.) **1.** ζω σε συγκεκριμένο τόπο, τον οποίο έχω για κρησφύγετο **2.** (καθημ.) περνώ την ώρα μου, συχνάζω (σε συγκεκριμένο τόπο).

λήμη (η) {λημών} το λιπώδες έκκριμα των βλεφάρων, που συγκεντρώνεται στον κανθό τού ματιού ΣΥΝ. τσίμπλα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Η σύνδεση με το αλβ. llom «κατακάθι» δεν ευσταθεί μορφολογικώς, ενώ η αναγωγή σε λατ. lāma «έλος, τέλμα» και λιθ. lõmas «κοίλωμα, λάκκος» παρουσιάζει και σημασιολογικά προβλήματα].

λήμμα (το) {λήμμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** (α) κάθε λέξη που περιλαμβάνεται και σχολιάζεται μέσα σε ένα λεξικό· εμφανίζεται με τον βασικό της τύπο (ονομαστική ενικού για ουσιαστικά, α' πρόσ. ενικού οριστικής ενεργητικού ενεστ. για ρήματα κ.ο.κ.) και εξαίρεται συνήθως με έντονα (μαύρα) γράμματα: *ο πλούτος των ~ ενός λεξικού* (β) το σύνολο των πληροφοριών που δίνονται για μία λέξη σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια: *τη φράση «ανοιχτό μυαλό» θα τη βρεις στο ~ «ανοιχτός» || πλήρες / πενιχρό / σύντομο / εκτενές ~* • **2.** ΜΑΘ.-ΦΙΛΟΣ. η αποδεδειγμένη πρόταση που χρησιμοποιείται για την απόδειξη μιας άλλης (θεωρήματος). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω, ομόηχα*.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῆμμα* < **λῆβ-μα* < *λαμβάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαβ-ον*)].

λημματογράφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} η καταγραφή και η ανάπτυξη των λημμάτων λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας. — **λημματογραφώ** ρ. {-είς...}.

λημματολόγηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιλογή και η τοποθέτηση σε σειρά λημμάτων (λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας). -- **λημματολογώ** ρ. {-είς...}.

λημματολόγιο (το) {λημματολογί-ου | -ων} ο κατάλογος των λημμάτων λεξικού ή εγκυκλοπαίδειας: *πλούσιο / περιορισμένο / εμπλουτισμένο ~.*

λημματοποίηση (η) {-ης κ. -ήσεως | χωρ. πληθ.} η επιλογή μιας λέξης και η ένταξή της ως λήμματος σε λεξικό ή εγκυκλοπαίδεια. — **λημματοποιώ** ρ. {-είς...}.

Λήμνος (η) νησί τού ΒΑ. Αιγαίου Πελάγους Ν. τής Θάσου και τής Σαμοθράκης. — **Λημνιός** κ. (λόγ.) **Λήμνιος** [αρχ.] (ο), **Λημνιά** κ. (λόγ.) **Λήμνια** κ. **Λημνία** (η), **λημνιώτικος,** -η, -ο κ. (λόγ.) **λημνιακός,** -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λῆμνος*, αγν. ετύμου, πιθ. φοιν. προελ. με τη σημ. «λευκή» (πβ. εβρ. lawan, βλ. κ. *Λίβανος*). εξαιτίας τής όψης των ηφαιστειακών βράχων τής νήσου].

ληνός (ο) η μικρή δεξαμενή, μέσα στην οποία πατιούνται τα σταφύλια, για να βγει ο μούστος ΣΥΝ. πατητήρι.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Η σύνδεση με γοτθ. *lōna «τέλμα» και με τα συνώνυμα προβηγκ. lona και αρχ. σκανδ. lōn δεν είναι πειστική].

λήξας, -ασα, -αν (λόγ.) αυτός που έχει τελειώσει, έχει λήξει: *το επεισόδιο θεωρείται λήξαν || η παρεξήγηση θεωρείται λήξασα.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεργ. αορ. τού αρχ. *λήγω*].

λήξη (η) [αρχ.] {-ης κ. -εως | χωρ. πληθ.} **1.** το χρονικό σημείο στο οποίο τελειώνει ή παύει να ισχύει κάτι: *πλησιάζει η ~ τής θητείας τού προέδρου τής Βουλής || ο διαιτητής σφύριξε τη ~ τού αγώνα || η ~ τού συνεδρίου / τού πολέμου* **2.** η παύση, ο τερματισμός μιας ενέργειας: *η ~ τού διαβατηρίου / τού δικαιώματος αλλαγής ενός προϊόντος·* ΦΡ. ***ημερομηνία λήξεως*** βλ. λ. *ημερομηνία.*

ληξιαρχείο (το) [μτγν.] η υπηρεσία δήμου ή κοινότητας, η οποία καταχωρίζει σε ειδικά βιβλία γεγονότα που σχετίζονται με την αστική κατάσταση των πολιτών, όπως γεννήσεις, βαπτίσεις, γάμους, θανάτους και εκδίδει ληξιαρχικές πράξεις.

ληξιαρχικός, -ή, -ό [αρχ.] ο σχετικός με το ληξιαρχείο ή τον ληξίαρχο: *~ βιβλίο* (στο οποίο καταχωρίζονται οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι θάνατοι κ.λπ.) / *πράξη* (έγγραφο με το οποίο πιστοποιούνται οι γάμοι, οι γεννήσεις, οι θάνατοι κ.λπ.).

ληξίαρχος (ο/η) {ληξιάρχ-ου | -ων, -ους} υπάλληλος δήμου ή κοινότητας, που ενημερώνει τα σχετικά βιβλία για την αστική κατάσταση των πολιτών και εκδίδει τα σχετικά πιστοποιητικά.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λῆξις* (< *λήγω*) + *-αρχος* < *ἄρχω*].

ληξιπρόθεσμος, -η, -ο [1833] αυτός τού οποίου η προθεσμία έχει λήξει: *~ οφειλή / δάνειο / γραμμάτιο / επιταγή / χρέος.*

Ληξούρι (το) {Ληξουρίου} πόλη τής Κεφαλλονιάς απέναντι από το Αργοστόλι. -- **Ληξουριώτης** (ο), **Ληξουριώτισσα** (η), **ληξουριώτικος,** -η, -ο.

λήπτης (ο) {ληπτών}, **λήπτρια** (η) {ληπτριών} (λόγ.) πρόσωπο που παραλαμβάνει, που δέχεται (κάτι): *~ οργάνων* (σε μεταμόσχευση) ΑΝΤ. δότης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λαμβάνω*].

-λήπτης, -λήπτρια· β' συνθετικό λέξεων που δηλώνει: **1.** αυτόν που λαμβάνει κάτι: *δανειο-λήπτης, δωρο-λήπτης* **2.** αυτόν που καταγράφει με μηχανή κάτι: *εικονο-λήπτης, ηχο-λήπτης* **3.** αυτός που αναλαμβάνει να εκτελέσει κάτι: *εργο-λήπτης* **4.** συσκευή κατάλληλη για την υποδοχή κάποιου πράγματος: *ρευματο-λήπτης* (πρίζα).
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Μτγν. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. μτγν. *παρα-λήπτης, δωρο-λήπτης*), που προέρχεται από το ουσ. *λήπτης* (βλ.λ.)].

-ληπτος, -η, -ο (λόγ.) λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό επιθέτων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι καταλαμβάνεται ή χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό από συγκεκριμένες ιδέες και πεποιθήσεις: *θρησκόληπτος, δαιμονό-ληπτος.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *εὔ-ληπτος, θεό-ληπτος*), που προέρχεται από το ρ. *λαμβάνω* μέσω τού θ. *ληπ-* (πβ. κ. *λήπ-της*)].

λήρος (ο) (αρχαιοπρ.) ο ανόητος λόγος ΣΥΝ. μωρολογία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῆρος*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < Ι.Ε. *la- «φωνάζω», ονοματοποιημένη ρίζα. πβ. αρχ. σλαβ. la-jǫ, αρμ. lam «κλαίω», ίσως και λατ. lāmentum «θρήνος» κ.ά. Ομόρρ. πιθ. *λά-σκω* «κραυγάζω, φωνάζω». Βλ. *λαλῶ, παρα-ληρῶ*].

-λής κ. **-λης** (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα αρσενικών ουσιαστικών που δηλώνει: **1.** ιδιότητα: *μερακ-λής, μπελα-λής, παρα-λής, σεβνταλής* **2.** καταγωγή: *Βάρνα - Βάρναλης.*
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το τουρκ. -lı και απαντούσε αρχικώς μόνο σε τουρκικής προελεύσεως λέξεις, λ.χ. bela-lı, sevda-lı].

λησμονιά [μεσν.] κ. **αλησμονιά** (η) (λογοτ.) η έλλειψη μνήμης, το να ξεχάσει κανείς (κάποιον/κάτι) ή να τον ξεχάσουν ΣΥΝ. λήθη· ΦΡ. ***νερό τής λησμονιάς*** το νερό που, κατά τη λαϊκή αντίληψη, πίνουν οι νεκροί στον Άδη και λησμονούν τα επίγεια. Επίσης **λησμοσύνη** [αρχ.] (βλ.λ.) κ. **λησμονησιά** κ. **αλησμονησιά**.

λησμονιάρης, -α, -ικο [μεσν.] (λαϊκ.) ξεχασιάρης (βλ.λ.).

λησμονοβότανο (το) το βοτάνι που, κατά τις λαϊκές δοξασίες, τρώγουν οι νεκροί στον Άδη και ξεχνούν τα επίγεια.

λησμονώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **αλησμονώ** ρ. μετβ. {λησμον-είς κ. -άς... | λησμόν-ησα, -ιέμαι κ. -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** (λογοτ.) παύω να θυμούμαι, μου διαφεύγει (κάτι): *«αλησμονώ και χαίρομαι, θυμάμαι και λυπούμαι»* (δημοτ. τραγ.) ΣΥΝ. ξεχνώ **2.** αμελώ (υποχρέωση): *λησμόνησα να πάω στην εκδήλωση || ~ το χρέος / το καθήκον μου* **3.** (μεσοπαθ. ***λησμονιέμαι***) ξεχνιέμαι, παύουν να με θυμούνται: *«μάτια που δεν βλέπονται, γρήγορα λησμονιούνται»* (παροιμ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λησμονῶ (-έω)* < μτγν. *λήσμων* < **λᾱθ-μων* (πβ. *λήθ-η*) < αρχ. *λανθάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-λαθ-ον*)].

λησμοσύνη (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** (λογοτ.) η λήθη **2.** ΨΥΧΟΛ. η άρνηση τού ανθρώπου να θυμηθεί εμπειρίες που του προκαλούν δυσάρεστα συναισθήματα.

λησταντάρτης (ο) [1892] {λησταντάρτων} **1.** ο ληστής που επαναστατεί εναντίον τού κράτους **2.** ο αντάρτης που διαπράττει ληστείες. — **λησταντάρσία** (η) [1892].

ληστοποδόχος (ο) [1839] (λόγ.-σπάν.) πρόσωπο που δέχεται αντικείμενα, τα οποία αποτελούν προϊόντα ληστείας (πβ. λ. *κλεπταποδόχος*). — **λησταποδοχή** (η) [1871].

λησταρχείο (το) [μεσν.] **1.** το κρησφύγετο τού λήσταρχου και τής συμμορίας του **2.** (μτφ.-εκφραστ.) το κατάστημα στο οποίο διαπράττεται αισχροκέρδεια.

λήσταρχος (ο) [μτγν.], **λησταρχίνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πρόσωπο που ηγείται συμμορίας ληστών: *ο ~ Νταβέλης.* — **λησταρχία** (η) [μτγν.].

ληστεία (η) [αρχ.] {ληστειών} **1.** η απόσπαση και η οικειοποίηση ξένων αγαθών από τον κάτοχό τους με άσκηση βίας (που μπορεί να φθάσει μέχρι και τον φόνο) ή απειλή: *διαπράττω ~ || πέφτω θύμα ληστείας || ~ σε υποκατάστημα τράπεζας με λεία πολλά εκατομμύρια* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η επιδίωξη υπερβολικού κέρδους ΣΥΝ. αισχροκέρδεια (πβ. λ. *κλοπή, διάρρηξη, ριφιφί, υπεξαίρεση*).

ληστεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {λήστ-εψα, -εύθηκα (καθημ. -εύτηκα), -ευμένος (καθημ. -εμένος)} **1.** αποσπώ με βία ή απειλή (από κάποιον/κάτι) ξένα περιουσιακά στοιχεία: *~ σπίτι / τράπεζα / έναν περαστικό || λήστεψαν χρηματαποστολή και απέσπασαν 5.000.000 δραχμές* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) διαπράττω αισχροκέρδεια εις βάρος κάποιου. -- **λήστευση** (η) [1845].

ληστής (ο/η) {θηλ. γεν. ληστού} **1.** το πρόσωπο που διαπράττει ληστεία: *οι ~ τής τράπεζας* **2.** (παλαιότ.) το μέλος συμμορίας από εκείνες που δρούσαν στην ύπαιθρο, κυρ. σε ορεινές περιοχές, και λήστευαν περαστικούς ή τους απήγαν, για να ζητήσουν λύτρα **3.** (μτφ.-εκφραστ.) το πρόσωπο που αισχροκερδεί εις βάρος των άλλων.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ληστής / ληϊστής* < **λαϝ-ιδ-τής* < *λεία* (< **λᾱϝ-ια*), βλ. κ. *λεία*].

ληστοκρατία (η) [1891] {χωρ. πληθ.} κατάσταση στην οποία ληστές ελέγχουν μια περιοχή διαπράττοντας ληστείες και επιβάλλοντας τη θέλησή τους.

ληστοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {κυρ. τριτοπρόσ. **ληστοκρατείται**...· μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (για τόπο) έχω καταληφθεί ή κυριαρχούμαι από ληστές: *όλη η ύπαιθρος ληστοκρατείται, με αποτέλεσμα να μην εκτελούνται τα περισσότερα δρομολόγια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

ληστοπραξία (η) [1871] {ληστοπραξιών} κάθε πράξη που μπορεί να χαρακτηριστεί ως ληστεία σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα.

ληστοσυμμορία (η) [1872] {ληστοσυμμοριών} συμμορία ληστών. — **ληστοσυμμορίτης** (ο) [1895].

ληστοτρόφος (ο) [1870] (λόγ.) πρόσωπο που τρέφει ή περιθάλπει ληστές.

ληστοφυγόδικος (ο) [1887] {ληστοφυγοδίκ-ου | -ων, -ους} φυγόδικος (βλ.λ.) που κατηγορείται για ληστεία. — **ληστοφυγοδικία** (η) [1890].

ληστρικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με ληστεία ή/και με ληστές: *~ επιδρομή / μέθοδος / επίθεση* **2.** αυτός που έχει το χαρακτήρα ληστείας: *~ πράξη* **3.** (μτφ.) αυτός που χαρακτηρίζεται από αισχροκέρδεια, αρπακτική διάθεση: *~ φορολογική πολιτική* ● ΦΡ. ΙΣΤ. ***ληστρική σύνοδος*** η εκκλησιαστική σύνοδος τού 449 μ.Χ., που έγινε στην Έφεσο και στην οποία υπερίσχυσε με αυθαιρεσίες η παράταξη τού Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, που προέκρινε μία μονοφυσιτική ομολογία πίστεως. — **ληστρικ-ά / -ώς** [μτγν.] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ληστρικός* < *ληστρίς (ναῦς)* «πειρατικό πλοίο» < **λᾱϝ-ιδ-τρίς* < *λεία* (< **λᾱϝ-ια*)].

λητάρι (το) {ληταρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) σχοινί με το οποίο δένουν τα κατοικίδια ζώα.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λητάρι(ν)* < μτγν. *εἰλητάριον* (βλ.λ.)].

Λητώ (η) {-ώς κ. -ούς} **1.** ΜΥΘΟΛ. η μητέρα τού Απόλλωνα και τής Αρτέμιδος **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Εφόσον η Λητώ ήταν μητέρα-θεά που προερχόταν από τη Μ. Ασία, ίσως έχει κοινή ετυμολογική προέλευση με τη *Λήδα*, δηλ. από λυδ. lada «γυναίκα, σύζυγος». Οι αρχαίοι θεωρούσαν τη Λητώ θεά τής νύχτας και συνέδεαν –παρετυμολογικώς– το όνομά της με το ρ. *λανθάνω*].

λήφθηκα ρ. ▸ λαμβάνω

λήψη (η) {-ης κ. -εως | -εις, -εων} (λόγ.) **1.** η πράξη κατά την οποία λαμβάνει κανείς (κάτι): *~ χρηματικής αμοιβής || η ~ όλων των απαραίτητων μέτρων || ~ απόφασης / διαταγής / βοήθειας || ~ αίματος* ΑΝΤ. δόσιμο· ΦΡ. (στη Λογική) ***λήψη τού ζητουμένου*** (λατ. petitio principii) το να παίρνεις κάτι που είναι ζητούμενο ως δεδομένο **2.** (ειδικότ.) η διοχέτευση στον οργανισμό με κατάποση: *~ φαρμάκου / τροφής* ● **3.** το να δέχεται μία κεραία ραδιοφωνικό ή τηλεοπτικό σήμα και να το μεταβιβάζει στην αντίστοιχη συσκευή που λειτουργεί ως δέκτης: *η ~ δεν είναι καλή || συσκευή λήψεως* **4.** η αποτύπωση (εικόνας ή σκηνής) σε φωτογραφικό ή κινηματογραφικό φιλμ: *μηχανή λήψεως* (κάμερα). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λαμβάνω.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῆψις* < *λαμβάνω* (πβ. μέλλ. *λήψομαι*)].

-ληψία λεξικό επίθημα που δηλώνει: **1.** λήψη: *αιμο-ληψία* **2.** την κατοχή από έμμονες ιδέες: *θρησκο-ληψία* **3.** την καταγραφή με μηχανή-

ματα: *ηχο-ληψία*.
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *επι-ληψία*, μτγν. *δωρο-ληψία*), που προέρχεται από το ρ. *λαμβάνω* (θ. *ληψ-*, πβ. μέλλ. *λήψ-ομαι*) και απαντά επίσης σε ελληνογενή σύνθετα (λ.χ. αγγλ. narco-lepsy)].

ληψοδοσία (η) {ληψοδοσιών} (λόγ.) η εμπορική συναλλαγή ΣΥΝ. δοσοληψία, αγοραπωλησία, (λαϊκ.) πάρε-δώσε, αλισβερίσι.
[ΕΤΥΜ. < *ληψο-* (< *λήψη*) + *-δοσία* (< *δόση*)].

λιάδα (η) (λαϊκ.) κυρ. στη φρ. ***γίνομαι λιάδα*** μεθώ πάρα πολύ, γίνομαι τύφλα στο μεθύσι.

λιάζω ρ. μετβ. {έλιασα, λιάσ-τηκα, -μένος} (καθημ.) **1.** εκθέτω (κάτι) στις ηλιακές ακτίνες, απλώνω (κάτι) στον ήλιο, για να θερμανθεί ή να ξεραθεί: ~ *στρωσίδια / σύκα / σταφίδες* **2.** (μεσοπαθ. **λιάζομαι**) (α) κάθομαι στον ήλιο, απολαμβάνω τον ήλιο: *πάνω στο πεζούλι ήταν ξαπλωμένες γάτες και λιάζονταν* || *«ένας αϊτός καθότανε στον ήλιο και λιαζότανε»* (δημοτ. τραγ.) (β) (για τόπους, χώρους) δέχομαι ήλιο, φωτίζομαι από τον ήλιο, είμαι ευήλιος: *αυτό το δωμάτιο δεν λιάζεται καθόλου και μυρίζει μούχλα.* — **λιάσιμο** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *ἡλιάζω* (με αποβολή τού ατόνου αρχικού *ἡ-*) < *ἥλιος*].

λιακάδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το να είναι η ημέρα ηλιόλουστη και ευχάριστα ζεστή, κυρ. το φθινόπωρο, τον χειμώνα ή την άνοιξη: *θέλησαν να επωφεληθούν από τη φθινοπωρινή ~ και πήγαν στην εξοχή* || *σήμερα έχει ~* || *ο κόσμος βγήκε ν' απολαύσει τη ~.*
[ΕΤΥΜ. < *λιακό* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-άδα*, πβ. *βαρκ-άδα*, *φεγγαράδα*].

λιακό (το) (λαϊκ.) **1.** το μπαλκόνι, ο εξώστης που φωτίζεται από ήλιο **2.** το δοχείο ή ο χώρος όπου τοποθετούνται για να εκτεθούν στον ήλιο καρποί, όπως σταφύλια, σύκα κ.λπ., για να αποξηρανθούν ΣΥΝ. λιάστρα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *ἡλιακόν*, ουδ. τού επιθ. *ἡλιακός* < αρχ. *ἥλιος*].

λιακωτό (το) (λαϊκ.) **1.** το μπαλκόνι που το βλέπει ο ήλιος **2.** η επίπεδη στέγη οικοδομήματος, την οποία βλέπει ο ήλιος: *«άνοιξη, γυιε, που αγάπαγες κι ανέβαινες απάνω στο ~ και κοίταζες. ...»* (Γ. Ρίτσος) ΣΥΝ. ταράτσα **3.** το μπαλκόνι που περιφράσσεται με τζάμια, τζαμαρία.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιακωτό* < μτγν. *ἡλιακός* < αρχ. *ἥλιος*].

λίαν επίρρ. (αρχαιοπρ.) πολύ: *η ποινή που του επεβλήθη είναι ~ επιεικής* || *θα τα ξαναπούμε ~ συντόμως*· ΦΡ. ***λίαν καλώς*** (πολύ καλά) ο βαθμός επίδοσης μαθητή ή φοιτητή, που βρίσκεται μία βαθμίδα πιο κάτω από το «άριστα»: *πήρε το πτυχίο του με ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αιτ. αμάρτυρου ουσ. που χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικώς, αβεβ. ετύμου. Οι συνδέσεις με το δωρ. *λῆν* «θέλω» και με το επίθ. *λεῖος* έχουν πλέον εγκαταλειφθεί].

λιανεμπόριο (το) ▸ λειανεμπόριο
λιανίζω ρ. → λειανίζω
λιανικός, -ή, -ό ▸ λειανικός
λιανοκέρι (το) → λειανοκέρι
λιανο(ν)τούφεκο (το) ▸ λειανο(ν)τούφεκο
λιανοπούλημα (το) ▸ λειανοπούλημα
λιανοπωλητής (ο) ▸ λειανοπωλητής
λιανός, -ή, -ό ▸ λειανός
λιανοτράγουδο (το) ▸ λειανοτράγουδο

Λιάπης (ο) {Λιάπηδες} εξισλαμισμένος Αλβανός, κάτοικος τής Λιαπουριάς τής ΝΔ. Αλβανίας· ομάδες αυτών εγκαταστάθηκαν σε διάφορες περιοχές τής Ν. Ελλάδας (Αττικοβοιωτία, Εύβοια, Σπέτσες, Κορινθία κ.α.) κατά την ύστερη βυζαντινή περίοδο (βλ. κ. λ. *Αρβανίτης*).
[ΕΤΥΜ. < αλβ. Liap, ονομασία μιας από τις αλβανικές φυλές, αγν. ετύμου].

λιάσιμο (το) ▸ λιάζω

λιαστός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που αποξηράνθηκε ύστερα από έκθεσή του στον ήλιο: ~ *σταφύλια / ντομάτες*· ΦΡ. ***λιαστό κρασί*** το κρασί που παρασκευάστηκε από σταφύλια, τα οποία είχαν εκτεθεί προηγουμένως στον ήλιο.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιαστός* < αρχ. *ἡλιάζω* < *ἥλιος*].

λιάστρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** το δοχείο ή ο χώρος όπου απλώνονται καρποί (σταφύλια, σύκα κ.λπ.) εκτεθειμένοι στον ήλιο, για να αποξηρανθούν ΣΥΝ. λιακό **2.** το σύρμα όπου απλώνονται τα πλυμένα ρούχα για να στεγνώσουν.
[ΕΤΥΜ. < θ. *λιασ-* (< *λιάζω*, *-ομαι*) + παραγ. επίθημα *-τρα*, πβ. κ. *κρεμάσ-τρα*].

Λιβαδειά (η) (άλλη ορθ. *Λειβαδιά*) πόλη τής Α. Στερεάς Ελλάδας, πρωτεύουσα τού νομού Βοιωτίας. Επίσης (σπανιότ.) **Λεβαδειά**. — **Λιβαδείτης** κ. **Λιβαδιώτης** (ο), **Λιβαδείτισσα** κ. **Λιβαδιώτισσα** (η), **λιβαδείτικος, -η, -ο** κ. **λιβαδιώτικος**.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λεβάδεια*, από τον Αθηναίο *Λέβαδο*, που εγκατέστησε τους κατοίκους τής αρχαιότερης Μιδείας (η οποία ήταν χτισμένη σε λόφο) στη βοιωτική πεδιάδα].

λιβάδι (το) (παλαιότ. ορθ. *λειβάδι*) {λιβαδ-ιού | -ιών} **1.** η έκταση γης, η οποία είναι γεμάτη χορτάρι και κατάλληλη για τη βοσκή και τη διατροφή των ζώων ΣΥΝ. (λόγ.) λειμώνας ● **2.** η ρηχή λιμνοθάλασσα στην οποία εκτρέφονται ψάρια. — (υποκ.) **λιβαδάκι** (το) [μεσν.], **λιβαδήσιος, -ια, -ιο** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιβάδιον*, υποκ. τού αρχ. *λιβάς, -άδος (ἡ)* «σταλαγμός νερού, στάσιμο νερό, ρυάκι» < **λιψ* «ρεύμα, ρυάκι» (μαρτυρείται μόνο η γεν. *λιβός*) < *λείβω* «στάζω, χύνω – κάνω σπονδή», που συνδ. με λατ. libo «χύνω, κάνω σπονδή», αρχ. σλαβ. lějq «εκχέω, χύνω», λιθ. lieju].

λιβαδοπονία (η) κλάδος τής δασολογίας που ασχολείται με τη μελέτη των λιβαδικών φυτών, με τα συστήματα ανάπτυξης λιβαδιών, με τη λιβαδική τεχνική, τη διατροφή ζώων στα λιβάδια και τη διαχείριση βοσκοτόπων, καθώς και με την οικολογία, την προστασία και τη διαμόρφωση τού λιβαδικού τοπίου.
[ΕΤΥΜ. < *λιβάδι* + *-πονία* (πβ. *γεω-πονία*)].

λιβαδότοπος (ο) [μεσν.] **1.** η περιοχή που είναι γεμάτη λιβάδια **2.** το λιβάδι, ο βοσκότοπος.

λιβάνι (το) {λιβαν-ιού | -ιών} η ρητίνη που προέρχεται από το δέντρο *λίβανος*, εκλύει αρωματική μυρωδιά όταν καίγεται και χρησιμοποιείται υπό μορφήν κόκκων σε λατρευτικές τελετουργίες, όπου συμβολίζει (καθώς καίγεται σε θυμιατήρι) την άνοδο στον ουρανό των προσευχών των πιστών ΣΥΝ. θυμίαμα· ΦΡ. (οικ.) (α) ***αποφεύγω / αποστρέφομαι (κάποιον) όπως ο διάολος το λιβάνι*** βλ. λ. *διάβολος* (β) ***κερί και λιβάνι!*** οργισμένα σε κάποιον που επαναλαμβάνει εκνευριστικά τη λέξη «κύριε/κυρία».
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιβάνι(ν)* < αρχ. *λίβανος* (βλ.λ.)].

λιβανίζω ρ. μετβ. [μτγν.] {λιβάνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** καίω λιβάνι σε θυμιατήρι, ώστε να αναδίδεται αρωματικός καπνός (μπροστά από εικόνες ή τους πιστούς): *ο παππάς λιβάνιζε τους πιστούς* ΣΥΝ. θυμιάζω, θυμιατίζω **2.** (μτφ.-μειωτ.) κολακεύω (κάποιον) με αναξιοπρεπή τρόπο: *λιβάνιζε τον προϊστάμενό του, προκειμένου να πάρει προαγωγή* ΣΥΝ. γλείφω· (μτφ.) **3.** ενοχλώ (κάποιον) επαναλαμβάνοντάς του τα ίδια λόγια: *πάψε να με λιβανίζεις όλη μέρα μ' αυτή την ιστορία* **4.** διστάζω να κάνω (κάτι): *αντί να φάει το φαγητό του, καθόταν κάτι το λιβάνιζε· το κοίταζε, το σκάλιζε με το πιρούνι και με ρωτούσε τι είχε μέσα* **5.** καθυστερώ πολύ (κάτι): *Τι τη λιβανίζεις αυτή την αναφορά τόσες μέρες; Θα την τελειώσεις ποτέ να την υποβάλουμε;* — **λιβάνισμα** (το).

λιβανιστήρι (το) {λιβανιστηρ-ιού | -ιών} το κεραμικό ή συνηθέστερα μπρούντζινο σκεύος, μέσα στο οποίο καίγεται το λιβάνι ΣΥΝ. θυμιατήρι, θυμιατό· ΦΡ. (μτφ.) ***άρχισε πάλι το λιβανιστήρι*** (i) άρχισε πάλι να επαναλαμβάνει με ενοχλητικό τρόπο τα ίδια (ii) άρχισε να κολακεύει κάποιον για συγκεκριμένο σκοπό.
[ΕΤΥΜ. < *λιβανίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *εργασ-τήρι*].

λιβανιστής (ο) [1892] **1.** πρόσωπο που λιβανίζει **2.** (μτφ.) πρόσωπο που φέρεται αναξιοπρεπώς κολακεύοντας τους άλλους ΣΥΝ. κόλακας.

Λίβανος (ο) {Λιβάνου} (αραβ. Al-Jumhūriyah al-Lubnāniyah = Δημοκρατία τού Λιβάνου) κράτος τής Δ. Ασίας στην Α. ακτή τής Μεσογείου Θαλάσσης με πρωτεύουσα τη Βηρυτό, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα τη λίρα Λιβάνου. — **Λιβανέζος** (ο), **Λιβανέζα** (η), **λιβανέζικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λίβανος*, ονομασία τής μεγάλης οροσειράς που διασχίζει τη χώρα. Για την ετυμ. βλ. λ. *λίβανος*].

λίβανος (ο) {λιβάν-ου | -ων, -ους} **1.** δέντρο αειθαλές, με μικρά άνθη και φλοιό με ρητινοφόρους αγωγούς, από το οποίο παράγεται το λιβάνι **2.** (συνεκδ.) το λιβάνι: *οι τρεις Μάγοι προσέφεραν στον Χριστό σμύρνα, χρυσό και λίβανο.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < εβρ. lebōnā < ləbn «λευκός», που οφείλεται στις χιονισμένες κορυφές τής ομώνυμης οροσειράς].

λιβανωτός (ο) **1.** η ρητινώδης αρωματική ουσία (λιβάνι), η οποία χρησιμοποιείται ως θυμίαμα **2.** (συνεκδ.) το λιβάνισμα: *αρχίζω τον ~* **3.** (μτφ.) ο υπερβολικά επαινετικός λόγος, που αποσκοπεί στο να κολακεύσει κατά τρόπο αναξιοπρεπή ΣΥΝ. κολακεία, γλείψιμο· ΦΡ. ***καίω λιβανωτό (σε κάποιον)*** εγκωμιάζω αναξιοπρεπώς, κολακεύω (κάποιον). Επίσης **λιβανωτό** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λίβανος* (βλ.λ.) ή, κατ' άλλη άποψη, απευθείας από φοιν. ləbōnat < ρίζα lbn «λευκός»].

λίβας (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** (επίσ.) ο θερμός νοτιοδυτικός άνεμος που πνέει από την κατεύθυνση τής Λιβύης (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. γαρμπής **2.** (κατ' επέκτ.) ο ξηρός και θερμός άνεμος, που προκαλεί σημαντικές ζημιές στη γεωργία: *«των εχθρών τα φουσάτα περάσαν σαν τον ~ που καίει τα σπαρτά»* (εμβατήριο).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. **λίψ* (μαρτυρείται μόνον η γεν. *λιβός*) < *λείβω* «στάζω, χύνω – κάνω σπονδή» (βλ. κ. *λιβάδι*)].

λιβελλογράφημα (το) [1888] {λιβελλογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} δημοσίευμα, άρθρο ή βιβλίο που περιέχει δυσφημιστικά σχόλια και κακόβουλους, συκοφαντικούς χαρακτηρισμούς (για κάποιον): *δεν πρόκειται για υπεύθυνη κριτική, αλλά για κατάπτυστο ~.*

λιβελλογράφος (ο/η) [1819] πρόσωπο που γράφει λιβέλλους. — **λιβελλογραφικός, -ή, -ό** [1871].

λιβελλογραφώ ρ. αμετβ. [1858] {λιβελλογραφείς... | λιβελλογράφησα} συντάσσω δημοσιεύματα που αποδίδουν συκοφαντικούς χαρακτηρισμούς, διαδίδουν κακόβουλες φήμες. — **λιβελλογραφία** (η) [1871].

λίβελλος (ο) {λιβέλλ-ου | -ων, -ους} το δυσφημιστικό ή υβριστικό δημοσίευμα (άρθρο, φυλλάδιο ή βιβλίο) ή είδηση, που στρέφεται εμπαθώς εναντίον κάποιου ΣΥΝ. λιβελλογράφημα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. libellus «βιβλιαράκι», υποκ. τού liber «βιβλίο». Η λ. αναφερόταν εξαρχής σε δημοσίευμα συνόλου αρχών ή δογμάτων, ειδικώς δε σε πολεμικού χαρακτήρα δηλώσεις και κατηγορίες (λ.χ. *ποιῆσαι λίβελλον κατὰ τῶν Ὠριγενιστῶν*. Κύριλλος Σκυθ.)].

λιβελούλα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σαρκοφάγο έντομο με επιμήκες σώμα, τέσσερεις μακριές φτερούγες που φέρουν πυκνές νευρώσεις και ημισφαιρικό, ευκίνητο κεφάλι, το οποίο ζει κοντά σε στάσιμα ή ήρεμα νερά. Επίσης **λιβελούλη**.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. libellule < λατ. libella «διαβήτης – επίπεδο» (από το οριζόντιο πέταγμα τού εντόμου), υποκ. τού libra «στάθμη, υδροστάτης»].

Λιβερία (η) (αγγλ. Republic of Liberia = Δημοκρατία τής Λιβερίας) κράτος τής Δ. Αφρικής με πρωτεύουσα τη Μονρόβια, επίσημη γλώσσα την Αγγλική και νόμισμα το δολάριο Λιβερίας. — **Λιβεριανός** (ο), **Λιβεριανή** (η), **λιβεριανός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Liberia < λατ. liber «ελεύθερος», επειδή από το 1822 ώς

το 1865 εγκαταστάθηκαν στην περιοχή πολλοί απελεύθεροι Μαύροι, οι οποίοι ήταν προηγουμένως δούλοι στην Αμερική. Είναι χαρακτηριστικό ότι η πρωτεύουσα Monrovia έλαβε το όνομά της από τον τότε πρόεδρο των Η.Π.Α. Monroe].

Λιβέριος (ο) {-ου κ. -ίου} **1.** άγιος τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Liberius < liber «ελεύθερος», επίθ. που απαντά ως μέρος τής προσωνυμίας Juppiter Liber «Ελευθέριος Ζευς»].

λιβινγκρούμ κ. **λίβινγκ-ρουμ** (το) {άκλ.} ο χώρος ανάπαυσης, ψυχαγωγίας, υποδοχής επισκεπτών κ.λπ. ενός σπιτιού ΣΥΝ. καθιστικό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. living-room].

λιβοζέφυρος (ο) [1858] {χωρ. πληθ.} (επίσ.) ο πουνεντογάρμπης (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *λίβας* + *ζέφυρος*].

λιβόνοτος (ο) [1728] {χωρ. πληθ.} ο οστριογάρμπης (βλ.λ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < *λίβας* + *νότος*].

λίβρα κ. **λίμπρα** (η) {λιβρών} αγγλική μονάδα βάρους και χωρητικότητας, που ποικίλλει στην τιμή κατά τόπους και εποχές.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. libra «λίτρα, μονάδα μετρήσεως βάρους»].

λιβρέα (η) {λιβρεών} η ειδική στολή υπηρετών (λακέδων) σε επίσημους οίκους (ανάκτορα, μέγαρα, πρεσβείες κ.ά.) ΣΥΝ. οικοστολή.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. livrea / γαλλ. livrée < ρ. livrer «παραδίδω» (< λατ. liberare), επειδή αυτές τις στολές τις παρέδιδαν στους ακολούθους τους οι βασιλείς και οι πρίγκιπες, για να τις φορούν όταν τους υπηρετούσαν].

Λιβύη (η) (αραβ. Al-Jamāhiriyah al-Arabiyah al-Libiyah aš-Šabiyah al-Ištirākiyah = Αραβική Λιβυκή Σοσιαλιστική Λαϊκή Δημοκρατία) κράτος τής Β. Αφρικής με πρωτεύουσα την Τρίπολη, επίσημη γλώσσα την Αραβική και νόμισμα το δηνάριο Λιβύης. — **Λίβυος** (ο) [μεσν.], **Λίβυα** (η), **λιβυκός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, που απαντά τόσο στην *Οδύσσεια* όσο και στον Ηρόδοτο, δηλώνοντας τη Β. Αφρική, τις περιοχές δυτικά τού Νείλου, αλλά και ολόκληρη την αφρικανική ήπειρο. Η λ. προέρχεται από το ουσ. *Λίβυς* (γεν. -υος), που είναι αβεβ. ετύμου. Ίσως ταυτίζεται με το κυρηναϊκό εθνωνύμιο Libu/Rbu ή και με το εβρ. Luvim / Lehabim, που οι Εβδομήκοντα απέδωσαν ως *Λίβυες*].

λιγάκι επίρρ. → λίγο

λίγδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** ο λεκές που αφήνουν στα ρούχα το λίπος ή το λάδι **2.** η λιπαρή βρομιά (στα ρούχα, στα άλουστα μαλλιά κ.λπ.): *τα μαλλιά του ήταν όλο ~* **3.** το χοιρινό λίπος ΣΥΝ. γλίνα, ξίγγι.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λίγδην* «με τριβή, ακροθιγώς» < θ. *λιγ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)leig- «γλιστερός, αηδιαστικός», πβ. αρχ. ιρλ. (fo)sligim «επαλείφω», αρχ. γερμ. slīhhan «γλιστρώ», ρωσ. slizkij «ολισθηρός» κ.ά.].

λιγδερός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που περιέχει λίπος ή λιπαρές ουσίες: *~ λουκάνικα / φαγητά* **2.** αυτός που έχει λερωθεί, που έχει λεκέδες ΣΥΝ. βρόμικος, ρυπαρός **3.** (συνεκδ.) αυτός που έχει εμποτιστεί με λιπαρές ουσίες και γι' αυτό γλιστράει ΣΥΝ. ολισθηρός.

λιγδιά (η) (λαϊκ.) ο κολλώδης λεκές που προέρχεται από λίπος ή λιπαρή ουσία ΣΥΝ. λαδιά, βρομιά.

λιγδιάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λίγδιασ-α, -μένος} ♦ **1.** (μετβ.) λερώνω (κάποιον) με λιπαρές ουσίες, με λίγδες, του αφήνω λιπαρό λεκέ ΣΥΝ. λεκιάζω, λαδώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γεμίζω λίγδα, λερώνομαι με ρυπώδεις κηλίδες: *λιγδιασμένα μαλλιά*. — **λίγδιασμα** (το).

λιγδιάρης, -α, -ικο (εκφραστ.) εντελώς βρόμικος, γεμάτος λίγδες ΣΥΝ. βρομιάρης, ακάθαρτος ΑΝΤ. καθαρός, παστρικός. Επίσης **λιγδιάρικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. < *λίγδα* + παραγ. επίθημα *-ιάρης*, πβ. κ. *βρομ-ιάρης*].

λιγδώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λίγδω-σα, -θηκα, -μένος} λιγδιάζω (βλ.λ.). — **λίγδωμα** (το).

Λίγηρας (ο) ποταμός τής Κ. Γαλλίας, γνωστός για τους πύργους που είναι κτισμένοι στις όχθες του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Liger (< γαλλ. Loire), αβεβ. ετύμου, ίσως < Ι.Ε. *leg- / *lig- «λάσπη»].

λίγκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (γενικά) ο συνασπισμός, η συμμαχία, η ένωση βάσει κοινού σκοπού, κοινών συμφερόντων **2.** ο σύλλογος ή η ένωση νομικών ή φυσικών προσώπων, που συγκροτείται (στο εσωτερικό ενός κράτους ή διακρατικώς) με στόχο την προάσπιση πολιτικών, θρησκευτικών, οικονομικών ή άλλων συμφερόντων: *οι ισχυρές ομάδες μπάσκετ τής Ευρώπης σχημάτισαν ~ και θα οργανώσουν πρωτάθλημα μεταξύ τους*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. lega < παλαιότ. liga < λατ. ligo «δένω»].

λιγνάδα (η) → λιγνός

λιγνεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μεσν.] {λίγνεψα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάποιον/κάτι) λεπτό ΑΝΤ. παχαίνω, χοντραίνω ♦ **2.** (αμετβ.) χάνω βάρος, κιλά, γίνομαι λεπτός, αδύνατος: *λίγνεψε απότομα μέσα στο καλοκαίρι*. — **λίγνεμα** (το).

λιγνίτης (ο) {λιγνιτών} ο κατώτερης ποιότητας γαιάνθρακας, που έχει χρώμα ανάμεσα στο καστανό και το μαύρο και χρησιμοποιείται στις βιομηχανίες παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας και λιπασμάτων, στη μεταλλουργία νικελίου και την κεραμοποιία: *εξόρυξη λιγνίτη*.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. lignite (οπτικό δάνειο) < λατ. lignum «ξύλο»].

λιγνιτωρυχείο (το) το ορυχείο από το οποίο εξορύσσεται λιγνίτης.

λιγνιτωρύχος (ο) ο εργάτης που δουλεύει σε λιγνιτωρυχείο.

λιγνός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει σώμα λεπτό: *«ο χοντρός κι ο ~», ένα διάσημο κωμικό δίδυμο τού βωβού κινηματογράφου* ΑΝΤ. χοντρός, παχύς **2.** (γενικότ.) αδύνατος, ισχνός: *τα ~ του πόδια* **3.** πολύ λεπτός: *τα ~ κλαράκια τού δέντρου*. — **λιγνάδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν., πιθ. από τη μτγν. «γλώσσα» τού Ησυχίου *λέγνος· ἄνανδρος, σῖτος ὁ μὴ ἁδρός*, που είναι αγν. ετύμου. Κατ' άλλη εκδοχή, προέρχεται από **λυγινός* < αρχ. *λύγος* «λυγαριά» (βλ. λ. *λυγαριά*), οπότε το επίθ. θα έπρεπε να γράφεται με -υ- (*λυγνός*)].

λίγο επίρρ. [μεσν.] **1.** σε μικρή ποσότητα, σε μικρό βαθμό: *~ άσχημος / δυνατός / αργά / μακριά / πιο πέρα* || *μιλάω ~ Ρωσικά* || *~ ο ένας ~ ο άλλος, τελικά τα κατάφεραν* || (ως απάντηση) *-Τρόμαξες; --~!* ΑΝΤ. πολύ **2.** για μικρή χρονική διάρκεια ή σύντομο διάστημα: (α) όχι πολλή ώρα: *κοιμήθηκα (για) ~ το μεσημέρι* || *θα σου τηλεφωνήσω σε ~* (β) για μια στιγμή: *πάρε ~ το πόδι σου, να περάσω!* || *Κοίτα ~ το παντελόνι σου! Έχει λερωθεί* (γ) (αντί τού «παρακαλώ», μετριαστικά, ώστε να μη φαίνεται το ύφος επιτακτικό): *μου δίνεις ~ το αλάτι;* ΦΡ. (α) **λίγο-λίγο** (i) αργά και σταδιακά, βαθμιαία: *καλυτερεύει ~ η κατάστασή του* || *κι από ~ γίνεται πολύ* ΣΥΝ. αγάλι-αγάλι (ii) κάθε τόσο, σε μικρές ποσότητες: *τα δυνατά κρασιά πρέπει να τα πίνεις ~* (β) **λίγο-πολύ / λίγο ως πολύ / λίγο ή πολύ** σε κάποιον βαθμό: *~ το ήξερα ότι θα συμβεί* || *είναι ~ τρελούτσικος* (γ) **λίγο έλειψε να... / λίγο ακόμη και... / λίγο ήθελε να...** παραλίγο να...: *λίγο έλειψε να πνιγεί* || *λίγο ακόμη και θα πνιγόταν* || *ευτυχώς που παρενέβης και τους ηρέμησες· λίγο ήθελαν ακόμη και θα τσακώνονταν* (δ) (εμφατ.) **ούτε λίγο ούτε πολύ** για την ακρίβεια, ουσιαστικά: *~ μού ζητάει να δουλεύω γι' αυτόν χωρίς να με πληρώνει!* (ε) **κάθε λίγο και λιγάκι** για κάτι ενοχλητικό, που γίνεται ή επαναλαμβάνεται πολύ συχνά: *~ έρχεται και μου ζητάει δανεικά* **3.** μικρή απόσταση: *προχώρησε ~ και σταμάτησε*. — (υποκ.) **λιγάκι** [μεσν.] κ. **λιγουλάκι** [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *περίπου*.

λιγο- κ. **λιγό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει μικρή ποσότητα (κυριολ. και μτφ.): *λιγό-φαγος, λιγο-μίλητος, λιγό-ζωος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν., βλ. λ. *ολιγο-*].

λιγόζωος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός τού οποίου η ζωή διαρκεί για μικρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. βραχύβιος ΑΝΤ. μακρόβιος, μακροήμερος, πολύχρονος.

λιγοήμερος, -η, -ο → ολιγοήμερος

λιγοθυμώ ρ. αμετβ. {λιγοθυμάς... | λιγοθύμ-ησα, -ισμένος} (λαϊκ.) λιποθυμώ: *του μίλησε με λιγοθυμισμένη, σβησμένη φωνή*. — **λιγοθυμιά** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιγοθυμῶ* < αρχ. *λιποθυμῶ*, με την επίδραση τού επιθ. *λίγος*].

λιγόκαρδος, -η, -ο → ολιγόκαρδος

λιγόλογος, -η, -ο → ολιγόλογος

λιγομίλητος, -η, -ο αυτός που μιλάει λίγο, που λέει λίγα λόγια ΑΝΤ. φλύαρος, πολυλογάς.

λιγόπιστος, -η, -ο → ολιγόπιστος

λίγος, -η, -ο κ. **ολίγος** **1.** (α) αυτός που υπάρχει σε μικρή ποσότητα: *~ ψωμί / ζάχαρη* || *με ~ καλή θέληση όλα γίνονται* || *το νερό είναι ~ σ' αυτές τις περιοχές* ΑΝΤ. πολύς (β) αυτός που έχει μικρή διάρκεια, σύντομος: *θα λείψω για ~ ώρα* (γ) αυτός που έχει μικρή ένταση: *έκανε ~ θόρυβο* || *νιώσαμε επιτέλους κι εμείς ~ χαρά* **2.** (στον πληθ.) αυτός που υπάρχει σε μικρό αριθμό: *~ ελιές / σπίτια / βιβλία / άνθρωποι* || *λίγοι μπορούν να λύσουν αυτό το πρόβλημα* || *θα λείψω για ~ ώρες* ΑΝΤ. πολύς· ΦΡ. **λίγα λόγια / λίγα τα λόγια σου** (i) (ως προειδοποίηση και συνήθ. με αυστηρό ύφος) μη λες πολλά, μάζεψε τη γλώσσα σου, μην αυθαδιάζεις: *~, γιατί θα φας κάνα χαστούκι!* (ii) (προειδοποιητικά σε κάποιον, για να προσέχει) μη λες πολλά, πρόσεχε τι θα πεις: *~! Μας ακούνε κι άλλοι* **3.** (για πρόσ.-μειωτ.) αυτός που δεν φθάνει στο ύψος των περιστάσεων, όχι τόσο άξιος όσο θα έπρεπε: *ο καινούργιος διευθυντής αποδείχθηκε ~ για ένα τέτοιο έργο* ΣΥΝ. ανάξιος **4. λίγο** (α) (ως επίρρ.) βλ. λ. *λίγο* (β) (σε ερώτηση ή με άρνηση) σημαντικό, αξιοσημείωτο: *δεν είναι και ~ να έχεις πέντε στόματα να θρέψεις* || *~ είναι να μένεις όρθιος τόσες ώρες;* ΦΡ. (α) **λίγο το 'χεις;** δεν είναι ασήμαντο: *~ να βρεθείς ξαφνικά με εκατομμύρια;* (β) (παροιμ.) **όποιος θέλει τα πολλά, χάνει και τα λίγα** όποιος είναι άπληστος, χάνει και αυτά που έχει αποκτήσει (γ) **όπου πάνε τα πολλά, πάνε και τα λίγα** όλα τα αγαθά τα αποκτούν οι πλούσιοι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανόητος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀλίγος* (βλ.λ.)].

λιγοστεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λιγόστ-εψα, -εμένος κ. -ευμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ελαττώνω, περιορίζω: *έπρεπε να λιγοστέψει τα έξοδά του, προκειμένου να εξοικονομήσει περισσότερα χρήματα* ΣΥΝ. μειώνω ♦ **2.** (αμετβ.) γίνομαι λιγότερος σε αριθμό ή ποσότητα: *τους ανησυχεί που λιγόστεψαν οι βροχοπτώσεις* ΣΥΝ. ελαττώνομαι, περιορίζομαι. — **λιγόστεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *(ὀ)λιγοστεύω* < αρχ. *ὀλιγοστός*].

λιγοστός, -ή, -ό αυτός που είναι περιορισμένης ποσότητας ή αριθμού: *υπάρχουν ~ πιθανότητες επιτυχίας* ΣΥΝ. λίγος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀλιγοστός* < *ὀλίγος*].

λιγουλάκι επίρρ. → λίγο

λιγούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** η στομαχική ενόχληση που φθάνει μέχρι και τη ζαλάδα ως αποτέλεσμα τής πείνας **2.** το αίσθημα τού κορεσμού από υπερβολικό φαγητό ΣΥΝ. μπούχτισμα **3.** (μτφ.) η ζωηρή, η έντονη επιθυμία για κάτι ΣΥΝ. λαχτάρα.
[ΕΤΥΜ. < *λιγώνω* + παραγ. επίθημα *-ούρα*, πβ. *χασ-ούρα, θολ-ούρα*].

λιγουρεύομαι ρ. μετβ. κ. αμετβ. αποθ. {λιγουρ-εύτηκα, -εμένος} ♦ **1.** (μετβ.) ποθώ να απολαύσω (κάτι φαγώσιμο): *~ ένα φρέσκο κανταΐφι* ΣΥΝ. λιμπίζομαι ♦ (αμετβ.) **2.** νιώθω στομαχική ενόχληση ή ζαλάδα **3.** (μτφ.) επιθυμώ πολύ κάτι που δεν έχω: *αυτό το αυτοκίνητο το λιγουρεύομαι εδώ και καιρό* ΣΥΝ. λαχταρώ, ποθώ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λιγουρευτός, -ή, -ό αυτός που προκαλεί έντονη επιθυμία να φαγωθεί: *~ παγωτό* ΣΥΝ. λαχταριστός.

λιγούρης, -α/-ισσα, -ικο {λιγούρηδες} **1.** (σκωπτ.) αυτός που λαχταρά

συνεχώς φαγητά· (συνεκδ.) αυτός που δεν έχει να φάει και μονίμως πεινά: *κοίτα τον λιγούρη· μόλις δει φαγητό, του τρέχουν τα σάλια!* ΣΥΝ. πεινάλας, λιμασμένος **2.** αυτός που επιθυμεί σφοδρά (κάτι/κάποιον) και συμπεριφέρεται αναξιοπρεπώς μπροστά στο αντικείμενο τής επιθυμίας του. Επίσης **λιγούρι** (το).

λιγούστρο (το) θαμνώδες διακοσμητικό φυτό με λεία φύλλα και λευκά άνθη σε ταξιανθίες.
[ΕΤΥΜ. < λατ. ligustrum < τοπων. Liguria «Λιγυρία», περιοχή τής Ιταλίας όπου ευδοκιμεί το φυτό].

λιγόφαγος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που τρώει λίγο, που είναι λιτός στη διατροφή του ΣΥΝ. λιτοδίαιτος. — **λιγοφαγία** (η).

λιγοψυχία (η) → ολιγοψυχία

λιγόψυχος, -η, -ο → ολιγοψυχία

λιγοψυχώ ρ. → ολιγοψυχώ

λιγυρός, -ή, -ό **1.** (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει ευκρινή, ξεκάθαρο και οξύ ήχο **2.** μελωδικός, εύηχος **3.** ευλύγιστος, εύκαμπτος, λυγερός **4.** (αρχ.) ευχάριστος.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λιγ-υλός* (με ανομοίωση) < *λιγύς* «οξύς, ηχηρός», αγν. ετύμου].

λιγωμένα επίρρ.· με μεγάλη λαχτάρα: *την κοιτούσε ~* (με ερωτικό πόθο).

λιγώνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λίγω-σα, -θηκα, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** προκαλώ (σε κάποιον) τάση προς έμετο, λιποθυμία ή ζάλη: *με λίγωσαν τα πολλά γλυκά που έφαγα* **2.** (για φαγητό) προκαλώ σε (κάποιον) δυσάρεστο αίσθημα κορεσμού, επειδή παρουσιάζω μια ιδιότητα σε υπερβολή (π.χ. υπερβολικά γλυκιά γεύση): *το γλυκό ήταν μέσα στα σιρόπια και με λίγωσε* ♦ (αμετβ.) **3.** αισθάνομαι λιγούρα **4.** (μεσοπαθ. ***λιγώναμαι***) (α) αισθάνομαι πείνα: *λιγωμένος απ᾽ την πείνα* ΣΥΝ. ξελιγώνομαι (β) έχω τάση προς έμετο ή λιποθυμία (γ) νιώθω κορεσμό· ΦΡ. ***λιγώνομαι στα γέλια*** ξεκαρδίζομαι στα γέλια, ξεσπώ σε ασυγκράτητα γέλια. — **λίγωμα** (το) [μεσν.] κ. **λιγωμάρα** (η) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὀλιγῶ (-όω)* < αρχ. *ὀλίγος*].

λιγωτικός, -ή, -ό αυτός που λιγώνει (κάποιον). — **λιγωτικά** επίρρ.

Λιέγη (η) πόλη τού Α. Βελγίου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Liège (ολλ. Luik) < μτγν. λατ. Leodium < φρανκον. leudi «λαός, άνθρωποι» (ονομασία τού γερμανικού φύλου που κατοικούσε εκεί)].

λίζινγκ (το) ({άκλ.} ελλην. *χρονομίσθωση* κ. *χρηματοδοτική μίσθωση* ΟΙΚΟΝ. σύστημα κατά το οποίο μια επιχείρηση που δεν διαθέτει απαραίτητο κεφάλαιο για την αγορά παραγωγικών μηχανημάτων, τα νοικιάζει για ένα (συνήθ. μικρό) χρονικό διάστημα από άλλη και εκμεταλλεύεται το κεφάλαιο που εξοικονομεί για την ενίσχυση τής θέσης της στην αγορά, την αύξηση των κερδών της, τον εκσυγχρονισμό της κ.λπ., ενώ στο τέλος μπορεί να τα αγοράσει.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. leasing, τού ρ. lease «εκμισθώνω» < παλ. γαλλ. lesser «εκμισθώνω, επιτρέπω» < λατ. laxāre «αφήνω, ανακουφίζω» (> γαλλ. laisser)].

λιθάγρα (η) [1842] {χωρ. γεν. πληθ.} (λόγ.) το σιδερένιο εργαλείο που αποτελείται από δύο ή περισσότερους βραχίονες, με τους οποίους συγκρατούνται ή ανυψώνονται ογκώδεις πέτρες σε λατομεία ή κατά την εκτέλεση λιμενικών έργων ΣΥΝ. λιθαγωγός.
[ΕΤΥΜ. < *λιθ(ο)-* + *άγρα* «κυνήγι»].

λιθαγωγός (ο) [μτγν.] **1.** φάρμακο που υποβοηθεί την έξοδο λίθων σχηματισμένων σε όργανα τού ανθρώπινου οργανισμού (ουρολίθων, χολολίθων, εντερολίθων κ.ά.) • **2.** η λιθάγρα.

λιθάνθρακας (ο) [1802] {λιθανθράκων} ο γαιάνθρακας (βλ.λ.).

λιθανθρακόπισσα (η) [1893] {χωρ. πληθ.} παχύρρευστο απόσταγμα που είναι μείγμα διαφόρων υδρογονανθράκων και που χρησιμοποιείται κυρ. στη βιομηχανία χρωμάτων ή φαρμάκων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. steinkohlenteer].

λιθανθρακοφόρος, -ος, -ο [1890] ΓΕΩΛ. **1.** αυτός που περιέχει λιθάνθρακες: *~ υπέδαφος / στρώμα* **2.** (α) ***λιθανθρακοφόρο*** (το) / ***λινθρακοφόρος περίοδος*** η γεωλογική περίοδος τού Παλαιοζωικού αιώνα, πέμπτη κατά σειρά, η οποία θεωρείται ότι διήρκεσε 65.000.000 χρόνια και κατά την οποία συνέβη ο μεγαλύτερος σε έκταση μετασχηματισμός φυτικού υλικού (κυρ. υπολειμμάτων ελωδών δασών) σε γαιάνθρακες (β) ***λιθανθρακοφόρος διάπλαση*** η διαμόρφωση των γεωλογικών στρωμάτων κατά τη λιθανθρακοφόρο περίοδο.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. carbonifère (νόθο σύνθ.)].

λιθανθρακωρυχείο (το) [1847] το ορυχείο στο οποίο γίνεται εξόρυξη λιθάνθρακα. — **λιθανθρακωρύχος** (ο).

λιθαράκι (το) {χωρ. γεν.} μικρή πέτρα, πετραδάκι· ΦΡ. ***έβαλα κι εγώ το λιθαράκι μου*** είχα και εγώ την, έστω και μικρή, συμβολή μου: *δεν μπορούσε να κρύψει την υπερηφάνειά του, καθώς ένιωθε ότι στην επιτυχία τού γυιου του είχε βάλει κι αυτός το λιθαράκι του.*

λιθάργυρος (ο) {λιθαργύρ-ου | -ων, -ους} ΧΗΜ. ορυκτό οξίδιο τού μολύβδου, που απαντά σε στερεά μορφή και σε κοκκινωπό ή κιτρινωπό χρώμα και χρησιμοποιείται στην υαλουργία και την κατασκευή τεχνητών σμάλτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. litharge].

λιθάρι (το) {λιθαρ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) **1.** η μικρή πέτρα· ΦΡ. (παροιμ.) ***λιθάρι που κυλάει δεν μαλλιάζει*** αυτός που εργάζεται, φθείρεται λιγότερο από τον άεργο (επειδή ό,τι αδρανεί, ατροφεί) **2.** (γενικότ.) η πέτρα: *«σε ψηλό βουνό, σε ριζιμιό ~ κάθεται αϊτός»* (ριζίτικο) **3.** η κυλινδρική πέτρα τού μύλου. — (υποκ.) **λιθαράκι** (το) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιθάριον*, υποκ. τού αρχ. *λίθος*].

λιθίαση (η) [αρχ.] {-ης κ. -άσεως | -άσεις, -άσεων} ΙΑΤΡ. η παθολογική κατάσταση κατά την οποία σχηματίζονται λίθοι σε διάφορα όργανα τού σώματος, όπως στην ουροδόχο κύστη, στα νεφρά, στο συκώτι και στη χολή.

λιθικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που σχετίζεται με τους λίθους: *~ εποχή* ΣΥΝ. λίθινος.

λίθινος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που είναι κατασκευασμένος από πέτρα: *~ εργαλείο / δομήσιμα υλικά* ΣΥΝ. πέτρινος **2.** ***λίθινη εποχή*** η εποχή τού λίθου (βλ. λ. *λίθος*).

λίθιο (το) [1864] {λιθίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Li) που ανήκει στα μέταλλα των αλκαλίων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. lithium].

λιθόβλητος, -η, -ο αυτός που χτυπήθηκε με πέτρες, που λιθοβολήθηκε, ο λιθοβολημένος.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο-* + *-βλητος* < *βάλλω*].

λιθοβολία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** το ρίξιμο πέτρας ή πετρών προς ορισμένη κατεύθυνση ΣΥΝ. πετροβόλημα **2.** ΑΘΛ. (παλαιότ.) το αγώνισμα, κατά το οποίο ο αθλητής ρίχνει σε απόσταση κυλινδρικό λίθο.

λιθοβολισμός (ο) [μτγν.] η θανάτωση (κάποιου) με τη ρίψη λίθων εναντίον του: *στα παλιά χρόνια ήταν συνηθισμένη η θανάτωση διά λιθοβολισμού.* Επίσης **λιθοβόλημα** (το) [μεσν.].

λιθοβολώ ρ. μετβ. {λιθοβολείς... | λιθοβόλ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** ρίχνω πέτρες εναντίον (κάποιου): *το έξαλλο πλήθος λιθοβόλησε το σπίτι του* ΣΥΝ. πετροβολώ **2.** (ειδικότ.) εκτελώ, θανατώνω (κάποιον), ρίχνοντας εναντίον του πέτρες: *οι Ιουδαίοι λιθοβόλησαν τον πρωτομάρτυρα Στέφανο* **3.** (μτφ.) επιτίθεμαι με λόγια (σε κάποιον): *ο υπουργός απάντησε ότι λυπάται που τον λιθοβολούν για μια τόσο ρηξικέλευθη πρωτοβουλία του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιθοβολῶ (-έω)* < *λιθο-* + *-βολῶ* < *βολή* (< *βάλλω*)].

λιθογλύπτης (ο) [μτγν.] {λιθογλυπτών}, **λιθογλύπτρια** (η) {λιθογλυπτριών} αυτός που ασχολείται επαγγελματικά με τη λιθογλυπτική.

λιθογλυπτική (η) λαϊκή γλυπτική σε λίθο (κρήνες, υπέρθυρα, διακοσμητικές εντοιχισμένες πλάκες κ.λπ.).

λιθογλυφία (η) [μτγν.] {λιθογλυφιών} η τέχνη τής διακόσμησης πολύτιμων λίθων (κυρ. σφραγιδολίθων και δακτυλιολίθων) με χάραξη συμβόλων, επιγραφών και παραστάσεων. — **λιθογλυφικός,** -ή, -ό [μεσν.].

λιθογλύφος (ο) ο τεχνίτης που διακοσμεί πολύτιμους λίθους με παραστάσεις, που είναι ειδικός στην τέχνη τής λιθογλυφίας.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο-* + *-γλύφος* < *γλύφω*].

λιθογόνος, -ος, -ο [μτγν.] ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί τον σχηματισμό λίθων σε όργανα τού ανθρώπινου σώματος (ουροδόχο κύστη, συκώτι, νεφρά κ.λπ.)· ΦΡ. ***λιθογόνος κατάρρους*** η καταρροϊκή φλεγμονή τής χοληδόχου κύστεως, που οφείλεται σε μικροβιακή λοίμωξη και οδηγεί στη δημιουργία χολολίθων.

λιθογραφείο (το) [1855] ΤΥΠΟΓΡ. εργαστήριο εκτύπωσης βιβλίων, περιοδικών και λοιπών εντύπων με τη μέθοδο όφσετ.

λιθογράφημα (το) [1841] {λιθογραφήμ-ατος | -ατα, -άτων} η εικόνα που χαράσσεται πάνω σε πέτρα, η λιθογραφημένη εικόνα ΣΥΝ. λιθογραφία, γκραβούρα.

λιθογραφία (η) [1817] {λιθογραφιών} ΤΥΠΟΓΡ. **1.** (παλαιότ.) η τέχνη ή το σύστημα εκτύπωσης σε χαρτί εικόνων και κειμένων που χαράχθηκαν προηγουμένως με μελάνι ή λιπαρή ουσία σε πλάκα από σκληρό ασβεστόλιθο *(λιθογραφική πλάκα)* **2.** το λιθογράφημα (βλ.λ.) **3.** το εκτυπωτικό σύστημα όφσετ (βλ.λ.). — **λιθογραφώ** ρ. [1822] {-είς...}, **λιθογράφηση** (η) [1853].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithographie].

λιθογραφικός, -ή, -ό [1817] **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λιθογραφία ή τον λιθογράφο: *~ εργαλείο / τέχνη* • **2.** ΓΕΩΛ. (α) ***λιθογραφικός ασβεστόλιθος*** η ποικιλία ασβεστολίθου με λευκό ή υποκίτρινο χρώμα, που χρησιμοποιείται στη λιθογραφία, επειδή απορροφά τις λιπαρές ουσίες και δεν επιτρέπει τη διάχυσή τους (β) ***λιθογραφικός ιστός*** η μορφή ιζηματογενών πετρωμάτων που διαθέτουν λεία επιφάνεια και αποτελούνται από κόκκους με απειροελάχιστο μέγεθος.

λιθογράφος (ο) [1856] ΤΥΠΟΓΡ. **1.** ο τεχνίτης που είναι ειδικός στην τέχνη τής λιθογραφίας, που παράγει λιθογραφίες **2.** (συνεκδ.) η μηχανική συσκευή που εκτυπώνει λιθογραφίες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithographe, άσχετο προς το μτγν. *λιθογράφος* «λιθογλύφος»].

λιθόδμητος, -η, -ο (λόγ.) ο λιθόκτιστος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο-* + *-δμητος* < *δέμω* (βλ. λ. *δομή*)].

λιθοδομή (η) [1884] (επίσ.) η κατασκευή τοίχου ή άλλου είδους οικοδομής με πέτρες ή πλίνθους (με αμμοκονίαμα ή χωρίς).

λιθοδόμημα (το) {λιθοδομήμ-ατος | -ατα, -άτων} το κτήριο ή ο τοίχος που έχει χτιστεί με πέτρες.

λιθοδομία (η) [1897] {λιθοδομιών} (επίσ.) **1.** η κατασκευή, το κτίσιμο κτηρίου ή τοίχου με πέτρες **2.** (ειδικότ.) τα τμήματα οικοδομήματος που έχουν κτιστεί με πέτρες (σε αντίθεση με άλλα, που έχουν οικοδομηθεί με διαφορετικά υλικά). — **λιθοδομικός,** -ή, -ό.

λιθοδομώ ρ. μετβ. [1884] {λιθοδομείς... | λιθοδόμ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} κτίζω (οικοδόμημα ή τοίχο) με πέτρες.

λιθοειδής, -ής, -ές [αρχ.] {λιθοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τα χαρακτηριστικά τής πέτρας ή τη φύση πέτρας **2.** ΑΝΑΤ. (α) ***λιθοειδές οστό*** το τμήμα τού κροταφικού οστού, που περιέχει το όργανο τής ακοής και τον πόρο τού προσωπικού νεύρου (β) ***λιθοειδές νεύρο*** ένα από τα τρία νεύρα τής περιοχής τού κροταφικού οστού.

λιθοθραύστης (ο) [1856] {λιθοθραυστών} μηχάνημα που χρησιμοποιείται στα λατομεία για τη θραύση των λίθων και τη δημιουργία χαλικιών.

λιθόκολλα (η) [μτγν.] {λιθοκολλών} η ειδική κόλλα που χρησιμοποιείται για τη συγκόλληση ή τη στερέωση πολύτιμων λίθων.

λιθοκόλληση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} το στόλισμα τιμαλφών αντικειμένων (λ.χ. κοσμημάτων) με την επικόλληση σε αυτά πολύτιμων λίθων.

λιθοκόλλητος, -η, -ο [αρχ.] (για τιμαλφή αντικείμενα) αυτός που έχει στολιστεί με επικολλημένους πολύτιμους λίθους.

λιθοκονία (η) [1847] {λιθοκονιών} το μείγμα τσιμέντου, άμμου και μικρών χαλικιών, που χρησιμοποιείται για επιστρώσεις ή στην κατασκευή τοίχων ΣΥΝ. σκυρόδεμα.
[ΕΤΥΜ. < *λιθο-* + *-κονία* < *κόνις*].

λιθοκόπος (ο) **1.** ο εργάτης που κόβει ή θρυμματίζει πέτρες • **2.** σφύρα που χρησιμοποιείται για το σπάσιμο πετρών. — **λιθοκοπία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λιθο-* + *-κόπος* < *κόπτω*].

λιθόκτιστος, -η, -ο κ. (καθημ.) **λιθόχτιστος** (για οικοδομήματα ή τοίχους) αυτός που έχει χτιστεί με πέτρες ΣΥΝ. λίθινος, λιθόδμητος, πέτρινος.

λιθοξόος (ο) **1.** ο τεχνίτης που λαξεύει πέτρες και μάρμαρα και κατασκευάζει γλυπτά: *ο Σωκράτης ήταν γυιος λιθοξόου* **2.** ο εργάτης που πελεκά πέτρες ΣΥΝ. λατόμος, πετροπελεκητής.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιθο-* + *-ξόος* < *ξέω*].

λίθος (ο) **1.** (λόγ.) η πέτρα, κυρ. ως οικοδομικό υλικό· ΦΡ. (α) ***λίθος τού αναθέματος*** βλ. λ. *ανάθεμα* (β) ***ο αναμάρτητος πρώτος τον λίθον βαλέτω*** βλ. λ. *αναμάρτητος* (γ) ***θεμέλιος λίθος*** βλ. λ. *θεμέλιος* (δ) ***ακρογωνιαίος λίθος*** βλ. λ. *ακρογωνιαίος* (ε) ***λυδία λίθος*** βλ.λ. (στ) ***φιλοσοφική λίθος*** η φανταστική πέτρα με την οποία πίστευαν οι αλχημιστές ότι μπορούσαν να μετατρέψουν σε χρυσό κάθε μέταλλο (ζ) ***πολύτιμος λίθος*** το ορυκτό που λόγω τής διαφάνειας, τής λάμψης ή/και τής σκληρότητάς του χρησιμοποιείται για την κατασκευή κοσμημάτων ή τη διακόσμηση αντικειμένων και έχει μεγάλη αξία (π.χ. διαμάντι, σμαράγδι, ρουμπίνι κ.λπ.) ΣΥΝ. (πολύτιμο) πετράδι (η) ***ημιπολύτιμος λίθος*** το μικρότερης αξίας ορυκτό, που χρησιμοποιείται στην κατασκευή διακοσμητικών αντικειμένων (θ) ***τεχνητός λίθος*** λίθος που αποτελεί απομίμηση πολύτιμου λίθου (ι) ***αργός λίθος*** η ακατέργαστη και ακανόνιστη πέτρα, που δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί για οικοδομικούς σκοπούς (ια) ***οικοδομικός λίθος*** η πέτρα που είναι κατάλληλη ως οικοδομικό υλικό (ιβ) ΧΗΜ. ***κυανούς λίθος*** ο θειικός χαλκός (ιγ) ***καυστικός λίθος*** το καυστικό κάλιο (ιδ) ***λίθος τής κολάσεως*** ο νιτρικός άργυρος (ιε) ***δεν έμεινε λίθος επί λίθον*** (*λίθον ἐπὶ λίθον*, Κ.Δ. Λουκ. 19, 44) η καταστροφή ήταν πλήρης, ολοσχερής (ιστ) ***λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα*** (*λίθοι καὶ πλίνθοι καὶ ξύλα καὶ κέραμος ἀτάκτως ἐρριμμένα*, Ξενοφ. *Ἀπομνημ.* 3, 1, 7) για πράγματα που βρίσκονται σε απόλυτη αταξία, εντελώς ακατάστατα (ιζ) (λόγ.) ***λίθος προσκόμματος*** (Κ.Δ. *Β' Πέτρ.* 2, 8) το εμπόδιο στην ευτυχή κατάληξη μιας υπόθεσης (ιη) (λόγ.) ***κινώ πάντα λίθον*** (*πάντα λίθον κινεῖν*, Ζηνόβιος 5, 63) χρησιμοποιώ κάθε μέσο για την ευόδωση μιας υπόθεσης **2.** ΙΑΤΡ. ο λιθοειδής σχηματισμός ποικίλου μεγέθους, που σχηματίζεται σε διάφορα όργανα τού σώματος (χολή, νεφρά κ.λπ.) ΣΥΝ. πέτρα **3.** ΑΡΧΑΙΟΛ. ***εποχή τού λίθου*** η πρώιμη περίοδος τής ανθρώπινης ιστορίας που προηγείται τής εποχής τού χαλκού και τού σιδήρου και χαρακτηρίζεται από τη χρήση λίθινων εργαλείων και όπλων· υποδιαιρείται στην *παλαιολιθική*, τη *μεσολιθική* και τη *νεολιθική* εποχή.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Οι υποθέσεις που έχουν διατυπωθεί, όπως η σύνδεση με το επίθ. *λεῖος* και με τα λατ. slidūs «λείος» και lēdas «πάγος», δεν τεκμηριώνονται επιστημονικά].

λιθοστρώνω ρ. μετβ. [μεσν.] {λιθόστρω-σα, -θηκα, -μένος} καλύπτω με πέτρες, επιστρώνω με πέτρες μια επιφάνεια: ~ *δρόμο / πλατεία / αυλή*.

λιθόστρωση (η) [1871] {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} **1.** το στρώσιμο επιφάνειας με λίθους **2.** (συνεκδ.) η επιφάνεια που αποτελείται από λίθους: *χάλασε η* ~ ΣΥΝ. λιθόστρωτο.

λιθόστρωτος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει επιστρωθεί με πέτρες ΣΥΝ. πλακόστρωτος **2.** ***λιθόστρωτο*** (το) ο δρόμος που έχει επιστρωθεί με πέτρες διαφόρων σχημάτων, έχει ανώμαλη επιφάνεια και είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός τής ρυμοτομίας των κυκλαδίτικων κυρ. νησιών ΣΥΝ. καλντερίμι.

λιθόσφαιρα (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΓΕΩΛ. η ζώνη τής Γης που περιλαμβάνει τον στερεό φλοιό και το τμήμα τού ανώτερου μανδύα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithosphère].

λιθοτεχνία (η) {χωρ. πληθ.} ΑΝΘΡΩΠΟΛ. σύνολο προϊστορικών εργαλείων ή άλλων αντικειμένων από πέτρα.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. industrie lithique].

λιθοτομία (η) [αρχ.] {λιθοτομιών} **1.** η εξόρυξη πετρωμάτων (λίθων και μαρμάρων) από λατομείο ΣΥΝ. λατομία, λατόμηση • **2.** ΙΑΤΡ. η χειρουργική αφαίρεση λίθου από την ουροδόχο κύστη, που εφαρμοζόταν παλαιότερα και κατά την αρχαιότητα (αναφέρεται μάλιστα και από τον Ιπποκράτη). — **λιθοτομικός**, -ή, -ό [μτγν.].

λιθοτόμος (ο) [αρχ.] αυτός που σπάζει πέτρες ή εξορύσσει πετρώματα από τα λατομεία ΣΥΝ. λατόμος.

λιθοτριψία (η) [1871] {λιθοτριψιών} ΙΑΤΡ. ο εξωσωματικός και αναίμακτος θρυμματισμός των λίθων τού ουροποιητικού συστήματος, με τη χρησιμοποίηση ηχητικών κυμάτων, που εμφανίζουν απότομη αύξηση τής έντασής τους και εισδύουν βαθιά στους ιστούς. — **λιθοτριπτικός**, -ή, -ό [1844].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lithotripsie].

Λιθουανία (η) (λιθ. Lietuvos Respublika = Δημοκρατία τής Λιθουανίας) κράτος τής ΒΑ. Ευρώπης στη Βαλτική Θάλασσα, πρώην Δημοκρατία τής Ε.Σ.Σ.Δ., με πρωτεύουσα το Βίλνιους, επίσημη γλώσσα τη Λιθουανική και νόμισμα το λίτας Λιθουανίας. — **Λιθουανός** (ο) [1797], **Λιθουανή** (η), **λιθουανικός**, -ή, -ό, **Λιθουανικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Lithuania < λιθ. Lietuva (πιθ. παλαιότερο όνομα τού ποταμού Νιέμαν, που διαρρέει τη χώρα) αγν. ετύμου, ίσως συνδ. με λατ. litus «ακτή»].

λιθρίνι (το) ➔ λυθρίνι

λιθώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λιθώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) **1.** για υλικό που έχει τη σύσταση τής πέτρας **2.** αυτός που είναι γεμάτος λίθους ΣΥΝ. πετρώδης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λικέρ (το) {άκλ.} γλυκό οινοπνευματώδες ποτό με δυνατό άρωμα και γεύση, που προσφέρεται πριν ή μετά το φαγητό ΣΥΝ. ηδύποτο. — (υποκ.) **λικεράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. liqueur < λατ. liquor «υγρό, ρευστό» < ρ. liqueo].

-λίκι (λαϊκ.) παραγωγικό επίθημα που δηλώνει ιδιότητα: *δασκα-λίκι, δικηγορι-λίκι, καθηγητη-λίκι, αντρι-λίκι*.
[ΕΤΥΜ. Παραγ. επίθημα τής Ν. Ελληνικής από το τουρκ. -lık, που πρωτοεμφανίζεται σε λ. δανεισμένες από την Τουρκική (πβ. *νταϊλίκι* < dayılık, *χαρτζιλίκι* < harçlık κ.ά.) και επεκτάθηκε αρχικώς σε ουσ. με χαρακτήρα θέματος *-λ-* (πβ. *δασκαλίκι, υπαλληλίκι*), αργότερα δε και σε άλλα ουσ. (συνήθ. με μειωτική σημ.). Από τον τ. *-λίκι* σχηματίστηκε στη συνέχεια και παρεκτετ. τ. *-ιλίκι* με (φωνητική) απόσπαση τού *-ι-* από το θέμα λέξεων (τουρκικών) με χαρακτήρα /i/, ο οποίος καθιερώθηκε να γράφεται *-ιλίκι*, π.χ. *μπεκρής – μπεκριλίκι, υπουργός – υπουργιλίκι, πρόεδρος – προεδριλίκι, άντρας – αντριλίκι* κ.ά.].

λικνίζω ρ. μετβ. {λίκνισ-α, -τηκα, -μένος} **1.** κουνώ απαλά και ρυθμικά: *λίκνιζε το μωρό στην κούνια* **2.** ταλαντεύω ρυθμικά: *τo κυματάκι λίκνιζε τις βαρκούλες* **3.** (μεσοπαθ. **λικνίζομαι**) κουνώ αργά και ρυθμικά το σώμα μου: *τα κορμιά λικνίζονταν αισθησιακά στους ανατολίτικους ρυθμούς*. — **λικνιστικός**, -ή, -ό [1840], **λικνιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λίκνον*].

λίκνισμα (το) {λικνίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η αργή, απαλή και ρυθμική κίνηση: *το ~ των νεανικών σωμάτων στους ήχους τής μουσικής*.

λίκνο (το) **1.** το έπιπλο μέσα στο οποίο κατακλίνεται και αναπαύεται το βρέφος ΣΥΝ. κούνια **2.** (μτφ.) ο τόπος στον οποίο γεννήθηκε, δημιουργήθηκε κάτι σημαντικό: *το ~ τής δημοκρατίας / τής θεατρικής τέχνης* ΣΥΝ. κοιτίδα, πηγή, εστία, αφετηρία, πατρίδα, γενέτειρα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λίκνον* < **νίκ-νον* (με προληπτική ανομοίωση) < θ. *nik-, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *neik- «λιχνίζω (σιτηρά)», πβ. λιθ. niekóju, ουαλ. nithio, βρετον. niza κ.ά. Ομόρρ. *λικνίζω, λιχν-ίζω*].

λικουρίνος (ο) (εσφαλμ. *λυκουρίνος*) ο καπνιστός κέφαλος· αλλιώς (λαϊκ.) *νίτικο* (το). Επίσης **λικουρίνι** (το).
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < ιταλ. liocorno (di mare) < γαλλ. licorne (de mer) < ιταλ. alicorno «μονόκερως» (< λατ. unicornis). Στην Ελληνική η λ. παρετυμολογήθηκε προς τις λ. *λύκος* και *ουρά*].

λίκρα (η) {χωρ. πληθ.} (συχνά με κεφ.) εμπορικό σήμα ενός γυαλιστερού, συνθετικού ελαστικού υφάσματος, το οποίο χρησιμοποιείται σε εφαρμοστά είδη ενδυμασίας, κυρ. αθλητικά (1958).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Lycra, εμπορική ονομασία].

λιλά επίθ. {άκλ.} **1.** αυτός που έχει το χρώμα τής πασχαλιάς, τής βιολέτας ΣΥΝ. βιολετής **2.** ***λιλά*** (το) το ίδιο το χρώμα τής πασχαλιάς, τής βιολέτας, το ανοιχτό μοβ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lilas < παλ. γαλλ. lilac < αραβ. līlak < περσ. nīlak «γαλαζωπός» < nīl «γαλάζιος» < σανσκρ. nīla «βαθυγάλαζος»].

λιλί (το) (συνήθ. στον πληθ.) **λιλιά** (τα) **1.** (στη νηπιακή γλώσσα) τα παιχνίδια νηπίου • **2.** (σκωπτ.) τα παράσημα: *στρατηγός με περισσά ~* • **3.** (σκωπτ.) τα χρήματα· ΦΡ. (παροιμ.) ***έχεις λιλιά, έχεις λαλιά*** όποιος έχει χρήματα, έχει και τη δυνατότητα να μιλάει άνετα για οτιδήποτε **4.** (σκωπτ.) τα στολίδια και ειδικότ. τα κοσμήματα: *τα ~ που κοσμούν το στέμμα* **5.** (στον εν. ***λιλί***, το – ευφημ.) το γεννητικό όργανο τού μικρού αγοριού.
[ΕΤΥΜ. Ονοματοποιημένη λ. τής παιδικής γλώσσας].

λίλιον (το) ποώδες φυτό με βολβό, φύλλα λεία και λογχοειδή, άνθη μεγάλα και αρωματικά, λευκά, κόκκινα, κίτρινα ή μοβ· ο κρίνος.
[ΕΤΥΜ. < λατ. lilium, αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. δάνειο].

λιλιπούτιος, -α, -ο [1894] (συνήθ. ορθ. *λιλιπούτειος*) **1.** αυτός που έχει μικροσκοπικό ανάστημα, όπως οι φανταστικοί νάνοι τής Λιλιπούτης (βλ. ΕΤΥΜ.) ΑΝΤ. γιγάντειος **2.** (γενικά) αυτός που έχει πολύ μικρές διαστάσεις: ~ *πόλη / χωριό* ΣΥΝ. μικροσκοπικός.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. lilliputian < Lilliput, μυθική χώρα βραχύσωμων ανθρώπων, λ. που έπλασε ο Ιρλανδός συγγραφέας J. Swift στο μυθιστόρημα «Τα ταξίδια τού Γκιούλιβερ» (Gulliver's Travels)].

λιλιώδες (το) {λιλιώδ-ους | -η, -ών} ΒΟΤ. φυτό που ανήκει στην τάξη των αγγειόσπερμων μονοκοτύλων και χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη βολβών ή ριζωμάτων, τη σύνδεση των φύλλων σε δέσμη κοντά στο επίπεδο τού εδάφους και από ερμαφρόδιτα, εντυπωσιακά άνθη· περιλαμβάνει τους κρίνους, τις αμαρυλλίδες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. Liliaceae (πληθ.) < λατ. lilium «κρίνο», βλ. κ. *λίλιον*].

Λιλ **Λίλλη** (η) πόλη τής Β. Γαλλίας, κοντά στα σύνορα με το Βέλγιο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lille < παλ. γαλλ. Lisle < l'isle «νησί» (σύγχρ. l'île), καθώς η πόλη κατείχε νησιωτική θέση ανάμεσα στους παραποτάμους τού Ντελ].

λίμα[1] (η) {λιμών} **1.** ατσάλινο εργαλείο με χαρακιές ή δόντια, που με την τριβή λειαίνει σκληρά υλικά σώματα (κυρ. μέταλλα) ΣΥΝ. ρίνη **2.** μικρό μεταλλικό εργαλείο που χρησιμοποιείται στο μανικιούρ για το κόντυμα και τη λείανση των άκρων των νυχιών • **3.** (μτφ.-σπάν.) η ακατάσχετη φλυαρία.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lima < λατ. līma].

λίμα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) η υπερβολικά μεγάλη πείνα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός, ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λιμάζω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

λιμαδόρος (ο) ο τεχνίτης που λειαίνει σκληρή επιφάνεια με λίμα ΣΥΝ. ρινιστής.
[ΕΤΥΜ. < *λίμα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

λιμάζω ρ. αμετβ. {λίμασ-α κ. λίμαξα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** αισθάνο-

μαι ακόρεστη ανάγκη να χορτάσω την πείνα μου, κυριεύομαι από λαιμαργία **2.** υποφέρω, πεθαίνω από την πείνα ΣΥΝ. λιμοκτονώ **3.** (η μτχ. ***λιμασμένος***, *-η, -ο*) αυτός που υποφέρει από την πείνα ΣΥΝ. πεινασμένος. -- **λίμασμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιμάζω* / *λιμάσσω* < μτγν. *λιμώσσω* / *-ττω* < αρχ. *λιμός*. Κατ' άλλη άποψη, η λ. ανάγεται στο αρχ. *λιχμάζω* «παίζω με τη γλώσσα, γλείφω» < *λείχω* «γλείφω» (βλ. κ. *γλείφω*)].

λιμάνι (το) {λιμαν-ιού | -ιών} **1.** η φυσική ή τεχνητή διαμόρφωση θαλάσσιας ακτής, όχθης ποταμού ή λίμνης, όπου αγκυροβολούν τα πλοία για ασφαλή (από πλευράς ανέμων) παραμονή, φόρτωση ή εκφόρτωση: *εμπορικό / πολεμικό / διεθνές* ~ ΣΥΝ. σκάλα, πόρτο **2.** (συνεκδ.) η πόλη που διαθέτει λιμάνι **3.** (μτφ.) το μέρος ή το πρόσωπο στο οποίο αναζητεί κανείς ασφάλεια: *αναζητούσε ένα ~ στη ζωή του* ΣΥΝ. καταφύγιο, άσυλο, απάγκειο. Επίσης (λόγ.-επίσ.) **λιμένας** κ. (λογιότ.) **λιμήν** (ο) [αρχ.] {λιμένος}. — (υποκ.) **λιμανάκι** (το) κ. (λόγ.) **λιμενίσκος** (ο) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. liman < μτγν. *λιμένιον*, υποκ. τού αρχ. *λιμήν*, *-ένος* (ήδη μυκ. πληθ. ri-me-ne), μηδενισμ. βαθμ. τού θ. που απαντά στο ουσ. *λειμών* «λιβάδι, βοσκότοπος» (βλ. λ. *λειμώνας*)].

λιμάρης, -α, -ικο {λιμάρηδες} (μειωτ.) αυτός που μονίμως πεινά ΣΥΝ. λιγούρης, λιμασμένος. Επίσης **λιμάρικος**, -η, -ο [μεσν.]. — **λιμάρικα** *επίρρ.*
[ΕΤΥΜ. < *λιμάζω* + παραγ. επίθημα *-άρης*].

λιμάρω ρ. μετβ. {λιμάρισ-α, -τηκα, -μένος} ξύνω με τη λίμα: ~ *τα σίδερα / τα νύχια* ΣΥΝ. ρινίζω, πλανίζω. — **λιμάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. limare < lima «λίμα»].

λίμασμα (το) → λιμάζω

λιμασμένος, -η, -ο → λιμάζω

λιμεναρχείο (το) [1833] **1.** η κρατική υπηρεσία που διοικεί ένα λιμάνι: *το ~ εξέδωσε έκτακτο δελτίο καιρού* || *το ~ Πειραιώς απαγόρευσε τον απόπλου προς τα νησιά τού Αιγαίου* **2.** (συνεκδ.) το κτήριο στο οποίο στεγάζεται η λιμενική αρχή.

λιμενάρχης (ο) [μτγν.] {λιμεναρχών} ο ανώτερος αξιωματικός τού Λιμενικού Σώματος, ο οποίος προΐσταται τού λιμεναρχείου.

λιμένας (ο) → λιμάνι

λιμενεργάτης (ο) {λιμενεργατών} ο εργάτης τού λιμανιού, φορτοεκφορτωτής πλοίων.

λιμενικός, -ή, -ό [1871] **1.** αυτός που σχετίζεται με λιμάνι· ΦΡ. ***λιμενικά έργα*** έργα που εκτελούνται στον αιγιαλό, στην όχθη, την παραλία ή την παρόχθια ζώνη, μέσα στη θάλασσα, τη μεγάλη λίμνη ή στον πλεύσιμο ποταμό ή εκείνα που ορισμένα μόνο τμήματά τους βρίσκονται στους προαναφερόμενους χώρους, καθώς και κάθε διαμόρφωση ή αλλοίωση των χώρων αυτών ● **2.** αυτός που σχετίζεται με το Λιμενικό (Σώμα): ~ *όργανα / προσωπικό*· ΦΡ. (α) ***λιμενικός δόκιμος*** ο μαθητής τής Σχολής Δοκίμων Λιμενικών Αξιωματικών (β) ***λιμενικό ταμείο*** το ταμείο ασφαλίσεως όσων ανήκουν στο Λιμενικό Σώμα (γ) ***λιμενικός φόρος*** ο φόρος που εισπράττεται από τα λιμενικά ταμεία (δ) ***λιμενική αρχή*** το λιμεναρχείο (ε) ***λιμενικός σταθμός*** κατώτερη λιμενική υπηρεσία **3.** (α) ***Λιμενικό (Σώμα)*** το στρατιωτικά συντεταγμένο σώμα των ανδρών και των βαθμοφόρων τού Εμπορικού Ναυτικού, οι οποίοι υπάγονται στις ίδιες διατάξεις με τους ομολόγους τους τού Πολεμικού Ναυτικού και έχουν ως αρμοδιότητα τον γενικό έλεγχο και την αστυνόμευση των πλωτών μέσων στο λιμάνι και στη θάλασσα (β) ***Λιμενικός*** (ο) (i) στέλεχος τού Λιμενικού Σώματος (ii) υπάλληλος τού Υπουργείου Εμπορικής Ναυτιλίας.

λιμενίσκος (ο) → λιμάνι

λιμενοβραχίονας (ο) [1888] {λιμενοβραχιόνων} **1.** η τεχνητή προέκταση μέρους τής ξηράς προς τη θάλασσα, ώστε να εισχωρεί στο πέλαγος με τρόπο που να προστατεύει απ' τη μια το λιμάνι από τα σφοδρά κύματα και τη διάβρωση που αυτά προκαλούν και να αποτρέπει απ' την άλλη προσχώσεις ΣΥΝ. μόλος, προβλήτα **2.** μακρόστενος πρόβολος που έχει λειτουργία ανάλογη με την παραπάνω (σημ. 1).

λιμενοδείκτης (ο) [1866] {λιμενοδεικτών} ΝΑΥΤ. **1.** βιβλίο στο οποίο περιέχονται λεπτομερείς λιμενικοί χάρτες, περιγραφές ακτών, λιμανιών και όρμων, όπως και πληροφορίες χρήσιμες για ναυτιλλομένους ΣΥΝ. (λαϊκ.) πορτολάνος **2.** (συνεκδ.) λεπτομερής λιμενικός χάρτης ή συλλογή τέτοιων χαρτών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ιταλ. portolano (βλ. λ. *πορτολάνος*)].

λιμενοφύλακας (ο) [αρχ.] {λιμενοφυλάκων} ο κατώτερος στην ιεραρχία τού Λιμενικού Σώματος, που φροντίζει για την ασφάλεια τού λιμανιού (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

λίμιτ-απ (το) {άκλ.} ελλην. *ανώτατο όριο διακύμανσης*· επιτρεπόμενο όριο ανοδικών μεταβολών σε τιμή χρεωγράφου ή εμπορεύματος στη διάρκεια τής συνεδρίασης χρηματιστηρίου ΑΝΤ. λίμιτ-ντάουν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. limit-up].

λίμιτ-ντάουν (το) {άκλ.} ελλην. *κατώτατο όριο διακύμανσης*· επιτρεπόμενο όριο καθοδικών μεταβολών σε τιμή χρεωγράφου ή εμπορεύματος στη διάρκεια τής συνεδρίασης χρηματιστηρίου ΑΝΤ. λίμιτ-απ.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. limit-down].

λιμνάζω ρ. αμετβ. [αρχ.] {λίμνασ-α, -μένος} **1.** (για νερά) έχω σχηματίσει λίμνη, τέλμα, μένω σε ακινησία: *στο σημείο αυτό τα νερά λιμνάζουν* **2.** (για πρόσ.) μένω αδρανής, στάσιμος ΣΥΝ. αδρανώ **3.** (για υπόθεση) βρίσκομαι σε εκκρεμότητα επί μακρό χρονικό διάστημα ΣΥΝ. εκκρεμώ. — **λίμνασμα** (το).

λιμνάζων, -ουσα, -ον (λόγ.) (για νερά) αυτός που λιμνάζει· συνήθ. στη ΦΡ. ***λιμνάζοντα ύδατα*** (μτφ.) η κατάσταση αδράνειας, στασιμότητας: *«η ομιλία τού υπουργού Εξωτερικών τάραξε τα λιμνάζοντα ύδατα και, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσε αντιδράσεις»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. Μτχ. ενεστ. τού αρχ. *λιμνάζω*. Η φρ. *λιμνάζοντα ύδατα* (στη μτφ. σημ.) αποδίδει τη γαλλ. eaux stagnantes].

λιμναίος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με λίμνη ΣΥΝ. λιμνήσιος ● **2.** αυτός που ζει ή υπάρχει σε λίμνη ή κοντά σε λίμνη: ~ *χλωρίδα / οικισμοί / χελώνα*. Επίσης **λιμνήσιος**, -ια, -ιο [μτγν.].

λίμνη (η) {λιμνών} **1.** η κοιλότητα τής γης η οποία περιέχει στάσιμο ή ελαφρώς κινούμενο νερό και δεν επικοινωνεί με τη θάλασσα: *η ~ Βαϊκάλη* || *τεχνητή ~* (π.χ. *η ~ τού Μαραθώνα*) **2.** (μτφ.) άφθονη ποσότητα υγρού που έχει χυθεί στο έδαφος: ~ *αίματος / δακρύων*. — (υποκ.) **λιμνούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λί-μν-η*, μηδενισμ. βαθμ. τού ουσ. *λειμών* «λιβάδι, βοσκότοπος» (βλ. λ. *λειμώνας*)].

λιμνιώτης (ο) {λιμνιωτών} ο λιμνόβιος (βλ.λ.).

λιμνόβιος, -α, -ο [μτγν.] αυτός που ζει σε λίμνη ή κοντά σε λίμνη: ~ *φυτά / πτηνά* ΣΥΝ. λιμναίος.

λιμνοθάλασσα (η) [αρχ.] {λιμνοθαλασσών} η κοιλότητα εδάφους που περιέχει αλμυρά ή υφάλμυρα (γλυφά), σχετικώς αβαθή και ήρεμα νερά, που έχουν πρόσβαση προς τη θάλασσα, από την οποία διαχωρίζονται με αμμώδεις φραγμούς, νήσους ή κοραλλιογενείς υφάλους: *η ~ τού Μεσολογγίου*.

λιμνολογία (η) {χωρ. πληθ.} επιστήμη που ασχολείται με τη μελέτη των λιμνών. — **λιμνολόγος** (ο/η), **λιμνολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., (< αγγλ. limnology)].

λιμνόπλοιο (το) {λιμνοπλοίων} μικρό σκάφος που χρησιμοποιείται στις μεγάλες λίμνες (λ.χ. Η.Π.Α., Καναδά κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. lake craft ή laker].

λιμνότοπος (ο) {λιμνοτόπων} **1.** περιοχή με πολλές λίμνες **2.** ελώδης περιοχή γεμάτη στάσιμα νερά, τέλματα και τενάγη.

λιμοκοντόρος (ο) (σκωπτ.) ο νέος που, παρά τη φτώχια ή την πείνα του, ντύνεται και στολίζεται επιδεικτικά, προκειμένου να κάνει εντύπωση στους άλλους και ιδιαίτερα στις νέες κοπέλες ΣΥΝ. (ο)μορφονιός, τζιτζιφιόγκος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. < **λιμο-κόντης* «πεινασμένος κόμης» (κατά τα ουσ. σε *-δόρος*, λ.χ. *καντα-δόρος*, *λιμα-δόρος*) < *λιμός* + *-κόντης* < *κόντες* (βλ.λ.)].

λιμοκτονία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** ο θάνατος από πείνα **2.** στέρηση τροφής για πολύ καιρό λόγω φτώχιας ή άλλων συνθηκών (πολέμου κ.λπ.).

λιμοκτόνος, -ος/-α, -ο αυτός που χρησιμοποιείται για την εξολόθρευση εντόμων, τρωκτικών, ζιζανίων και άλλων ζωντανών οργανισμών, που βλάπτουν τα φυτά, τα ζώα ή τις τροφές (πβ. λ. *ζιζανιοκτόνος*, *μυκητοκτόνος*, *εντομοκτόνος*): ~ *χημικές ουσίες / φάρμακα*.

λιμοκτονώ ρ. αμετβ. {λιμοκτονείς... | λιμοκτόνησα} **1.** πεθαίνω από πείνα, από ασιτία: *χιλιάδες παιδιά τού Τρίτου Κόσμου λιμοκτονούν* **2.** (συνεκδ.) βρίσκομαι σε έσχατη ένδεια, είμαι πάμφτωχος ΣΥΝ. πένομαι, (λαϊκ.-εκφραστ.) ψωμολυσσάω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λιμοκτονῶ (-έω)* < *λιμός* + *-κτονώ* (< *-κτόνος* < *κτείνω* «φονεύω, σκοτώνω»), βλ. κ. *-κτονία*].

λιμός (ο) η μεγάλη πείνα λόγω γενικής έλλειψης τροφίμων, που μαστίζει ολόκληρο πληθυσμό (πβ. *λοιμός*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχος*, *λοιμός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λι-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *lei- «αφανίζω, λιγοστεύω», πβ. αρχ. σλαβ. libĕrŭ «λεπτός», αρχ. γερμ. bi-linnan «εξασθενίζω, σταματώ», γοτθ. af-linnan «αποχωρώ» κ.ά. Ομόρρ. *λοι-μός* (βλ.λ.), *λιμο-κτονώ*, *λιμάζω* (< *λιμ-ώσσω*) κ.ά.].

λιμουζίνα (η) {λιμουζινών} μακρύ πολυτελές επιβατικό αυτοκίνητο που έχει τέσσερεις πόρτες και τρία παράθυρα σε κάθε πλευρά.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. limousine, από την επαρχία Limousin (τής κεντρικής Γαλλίας), όπου υπήρχε εργοστάσιο κατασκευής αυτοκινήτων πολυτελείας].

λίμπα (η) {λιμπών} (λαϊκ.) δεξαμενή ή λάκκος όπου καταλήγει υγρό (λ.χ. το λάδι σε ελαιοτριβείο)· συνήθ. στη ΦΡ. ***τα κάνω λίμπα*** (i) μουσκεύω εντελώς (έναν χώρο), τον γεμίζω νερά: *κάθε φορά που πλένεται τα κάνει λίμπα!* (ii) διαλύω τα πάντα (σε έναν χώρο), τα κάνω άνω-κάτω: *μπήκε μεθυσμένος στο μαγαζί και τα έκανε λίμπα*.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < διαλεκτ. ιταλ. limba «λεκάνη, κοιλότητα εδάφους» < μτγν. λατ. lembus (σπάν. limbus) < ελλην. *λέμβος* «μικρό και ελαφρύ σκάφος»· πβ. αλβ. limbë, διαλεκτ. ελλην. *λιμπί* «πέτρινο δοχείο ελαιοτριβείου, όπου καταλήγει το λάδι». Η φρ. *τα κάνω λίμπα* από αρχική σημ. «γεμίζω με λάδια», συνεπώς «λερώνω - προκαλώ αναστάτωση»].

λιμπεραλισμός (ο) ο φιλελευθερισμός (βλ.λ.). — **λιμπεραλιστής** (ο), **λιμπεραλίστρια** (η), **λιμπεραλιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. libéralisme (< libéral < λατ. liberalis «ελεύθερος»)].

λίμπερτι (το) {άκλ.} ΝΑΥΤ. μεσαίου μεγέθους ατμοκίνητο φορτηγό πλοίο, που ναυπηγήθηκε στις Η.Π.Α. κατά τη διάρκεια τού Β' Παγκοσμίου Πολέμου.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Liberty-ship «πλοίο τής ελευθερίας», ονομασία αμερικανικών πλοίων].

λίμπερο (ο) {άκλ.} ΑΘΛ. παίκτης που κινείται ελεύθερα σε όλο το γήπεδο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. libero «ελεύθερος»].

λιμπίζομαι ρ. μετβ. αποθ. {λιμπίστηκα} (καθημ.) **1.** επιθυμώ να φάω κάτι (το οποίο συνήθ. βλέπω): *είδα την τούρτα και τη λιμπίστηκα* ΣΥΝ. λιγουρεύομαι **2.** ποθώ ερωτικά: *παρά την ηλικία του λιμπιζόταν τις μικρούλες!* — **λιμπιστικός**, -ή, -ό κ. **λιμπιατός**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιμβίζω* / *λιμπίζω* < μτγν. *λιμβός* «ελκυστικός», αγν. ετύμου. Κατ' άλλους, < λατ. libo «δοκιμάζω, γεύομαι»].

λίμπιντο (το/η) {άκλ.} ΨΥΧΟΛ. η ερωτική ορμή ή τάση που, κατά τον Φρόυντ, συνιστά πρωτογενές κίνητρο κάθε ανθρώπινης ενέργειας.
[ΕΤΥΜ. < λατ. libido «επιθυμία, πόθος» < libet (απρόσ. ρ.) «αρέσει»].

λιμπιστερός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός τον οποίο λιμπίζεται κάποιος· λαχταριστός, ποθητός.
[ΕΤΥΜ. < *λιμπίζομαι* (βλ.λ.) + παραγ. επίθημα *-τερός*, πβ. κ. *λυπητερός*].

λίμπρα (η) → λίβρα

λιμπρετίστας (ο) {σπάν. λιμπρετιστών} ο συγγραφέας λιμπρέτου: ~ *τής όπερας «Οθέλλος» τού Βέρντι ήταν ο Αρ. Μπόιτο.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. librettista < libretto (βλ. κ. *λιμπρέτο*)].

λιμπρέτο (το) το κείμενο όπερας, οπερέτας ή και μουσικού έργου, που δεν έχει δραματικό χαρακτήρα (λ.χ. ορατορίου).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. libretto, υποκ. τού libro «βιβλίο» (< λατ. liber)].

λίμπρο ντ' όρο (το) {άκλ.} το βιβλίο καταγραφής των ευγενών ΣΥΝ. χρυσόβιβλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. libro d'oro «χρυσή βίβλος» < libro «βιβλίο» + oro «χρυσός»].

λιμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λιμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που πεινάει πολύ ΣΥΝ. πειναλέος, λιμασμένος, θεονήστικος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λιμώττω ρ. αμετβ. {μόνο σε ενεστ.} (αρχαιοπρ.) υποφέρω από την πείνα ΣΥΝ. λιμοκτονώ.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λιμώσσω / -ώττω* < αρχ. *λιμός*].

λινάρι (το) {λιναρ-ιού | -ιών} **1.** ποώδες φυτό που καλλιεργείται για τη χρησιμότητά του στην υφαντική και τα πλούσια σε έλαιο σπέρματά του **2.** (συνεκδ.) η κλωστή που κατασκευάζεται από τις ίνες τού παραπάνω φυτού· ΦΡ. ***τού λιναριού τα πάθη / τα βάσανα*** για δυστυχίες που ακολουθούν η μία την άλλη και επιφέρουν μεγάλο πόνο: *τράβηξε ~* (υπέφερε πολλά).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λινάριον* < αρχ. *λίνον* (ήδη μυκ. ri-no) < I.E. *li-no- «λινάρι», πβ. λατ. linum (> γαλλ. lin), αρχ. σλαβ. linŭ, ρωσ. lën (γεν. liná), ιρλ. lin «δίχτυ», αγγλ. linen, γερμ. Lein κ.ά.].

λιναρόσπορος (ο) το σπέρμα τού λιναριού, που καλλιεργείται για το λινέλαιο και ως ζωοτροφή. Επίσης **λινόσπορος** [1887].

λινάτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** χοντρό ύφασμα από λινάρι ή κάνναβη, που χρησιμοποιείται για την κατασκευή σάκων ή για τη συσκευασία εμπορευμάτων **2.** (κατ' επέκτ.) το κομμάτι από φθαρμένο ή παλιό σάκο, που χρησιμοποιείται ως σφουγγαρόπανο **3.** (αργκό ως χαρακτηρισμός) ευτελής άνθρωπος, κατώτερης ποιότητας.
[ΕΤΥΜ. < *λινό* + παραγ. επίθημα *-άτσα*, πβ. *μπουγ-άτσα, χλαπ-άτσα*].

Λίνδος (η) αρχαία πόλη τής Ρόδου, μία από τις τρεις σημαντικότερες τού νησιού, στα Α. του παράλια.
[ΕΤΥΜ. αρχ. τοπωνύμιο, αγν. ετύμου, πιθ. δάνειο].

λινέλαιο (το) [μτγν.] {λινελαί-ου | -ων} το έλαιο που παράγεται με έκθλιψη των σπόρων τού λιναριού και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ελαιοχρωμάτων, βερνικιών, τυπογραφικών μελανιών κ.λπ. Επίσης (λαϊκ.) **λιναρόλαδο**.

λινοβάμβακος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που είναι φτειαγμένος από ίνες λιναριού και βαμβακιού.

λινόδετος, -η, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που έχει δεθεί με σχοινί από λινάρι **2.** (βιβλίο) τού οποίου τα εξώφυλλα έχουν επενδυθεί με λινό ύφασμα: *~ τόμος*.

λινόλαιο (το) {λινολαί-ου | -ων} αδιάβροχο υλικό για την επίστρωση δαπέδων, το οποίο αποτελείται από κανναβάτσο επιχρισμένο με μείγμα από στερεοποιημένο λινέλαιο, κολλώδεις ουσίες, σκόνη φελλού, χρωστικές ουσίες κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. linoleum (νόθο σύνθ.) < lin- (< λατ. linum) + oleum (< αρχ. *ἔλαιον*)].

λινομέταξος, -η, -ο [1835] (ύφασμα) που έχει υφανθεί από ίνες λιναριού και μεταξιού.

λινός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από ίνες λιναριού: ~ *πετσέτα / σεντόνι / πουκάμισο* **2.** ***λινό*** (το) ελαφρύ ύφασμα ή ένδυμα από ίνες λιναριού.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λινοῦς* < *λίνον* (βλ. λ. *λινάρι*)].

Λίνος (ο) **1.** άγιος τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, ένας από τους 70 Αποστόλους **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αβεβ. ετύμου, που συνδ. με το ουσ. *αἴλινος* «θρηνωδία», για το οποίο έχει υποτεθεί ότι προέρχεται από την κραυγή *αἲ Λίνε* «αλίμονο Λίνε». Το όν. είναι ανατολ. προελεύσεως].

λινοστολή (η) [1833] εσώρουχα που είναι φτειαγμένα από λινό ύφασμα.

λινοτάπητας (ο) {λινοταπήτων} το λινόλαιο (βλ.λ.).

λινοτύπης (ο) {λινοτυπών} ο εργάτης τού τυπογραφείου ή ο τυπογράφος που ειδικεύεται στον χειρισμό λινοτυπικών μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. linotype (οπτικό δάνειο)].

λινοτυπία (η) {λινοτυπιών} ΤΥΠΟΓΡ. η μηχανική μέθοδος στοιχειοθεσίας με πρώτη ύλη το θερμό χυτό μέταλλο, κατά την οποία τα τυπογραφικά στοιχεία δεν κατασκευάζονται μεμονωμένα, αλλά συντίθενται σε συμπαγείς μεταλλικές αράδες (στίχους) (πβ. λ. *μονοτυπία*).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. linotype (από εμπορική ονομασία) < φρ. line of types «γραμμή (στίχος) χαρακτήρων»].

λινοτυπικός, -ή, -ό ΤΥΠΟΓΡ. σχετικός με τη λινοτυπία: ~ *τυπογραφική μέθοδος*· ΦΡ. ***λινοτυπική μηχανή*** η μηχανή που χρησιμοποιείται για την κατασκευή συμπαγών μεταλλικών στίχων από κράμα μολύβδου και αντιμονίου.

λιντ κ. **λίντερ** (το) {άκλ.} **1.** το τραγούδι **2.** (ειδικότ.) χαρακτηριστικό τραγούδι τού γερμανικού ρομαντισμού (τέλος 18ου, αρχές 19ου αι.), γραμμένο πάνω σε στίχους σημαντικών ποιητών· γνωστότερα τα λιντ τού Σούμπερτ, τού Σούμαν κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Lied «τραγούδι», πληθ. Lieder].

λιντσάρισμα (το) {λιντσαρίσμ-ατος | -ατα, -άτων} η κακοποίηση ή θανάτωση (κάποιου) από εξαγριωμένο πλήθος (χωρίς να έχει προηγηθεί δίκη ή να υπάρχει νόμιμη εξουσία για κάτι τέτοιο).

λιντσάρω ρ. μετβ. {λιντσάρισ-α, -τηκα, -μένος} (κυρ. για εξαγριωμένο πλήθος) κακοποιώ ή θανατώνω με λιντσάρισμα: *οι κάτοικοι τού χωριού όρμησαν να λιντσάρουν τον παιδοκτόνο, αλλά απωθήθηκαν από τον αστυνομικό κλοιό.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος, -α, -ο*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lynch (στη φρ. lynch law) από το όνομα τού Αμερικανού Ch. Lynch (1736-1796), ο οποίος οργάνωνε παράνομα λαϊκά δικαστήρια κατά την Αμερικανική Επανάσταση και εκτελούσε ποινές εναντίον των νομιμοφρόνων (αγγλ. loyalists) προς το αγγλικό στέμμα στην πολιτεία τής Βιρτζίνιας].

λιο[1]- κ. **λιό-** (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με τον ήλιο: *λιό-γερμα, λιο-περίχυτος, λιο-πύρι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἡλιο-*, α' συνθ. που προέρχεται από το ουσ. *ἥλιος* και απαντά σε όλες τις φάσεις τής Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἡλιο-μανής*, μτγν. *ἡλιο-τρόπιον*, μεσν. *(ἡ)λιό-καλος*)].

λιο[2]- κ. **λιό-** (λαϊκ.) α' συνθετικό που δηλώνει ότι κάτι σχετίζεται με την ελιά: *λιό-δεντρο, λιο-τρίβι*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *ἐλιο-* < αρχ. *ἐλαιο-*, α' συνθ. που προέρχεται από το ουσ. *ἐλαία*, (λ.χ. αρχ. *ἐλαιο-λόγος*, μτγν. *ἐλαι-ουργία*, μεσν. *ἐλαιόλαδο(ν), (ἐ)λ(α)ιό-φυτο(ν)*)].

λιοβολιά (η) → ηλιοβολία

λιόγερμα (το) (λαϊκ.-λογοτ.) η δύση τού ηλίου ΣΥΝ. ηλιοβασίλεμα, δειλινό.
[ΕΤΥΜ. < *ηλιόγερμα* < *ήλιος* + *-γερμα* < *γέρνω*].

λιόδεντρο (το) → ελαιόδεντρο

λιόκαλος, -η, -ο (λογοτ.) αυτός που έχει ομορφιά εφάμιλλη με αυτήν τού ηλίου (βλ. λ. *λιοπερίχυτος*) ΣΥΝ. πεντάμορφος, περικαλλής.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιόκαλος* < *ήλιος* + *καλός*].

λιόκλαδο κ. **λιόκλαρο** (το) (λαϊκ.) το κλωνάρι τής ελιάς.

λιοκόκκι (το) {χωρ. γεν.} **1.** ό,τι απομένει ύστερα από το λειώσιμο των ελιών στο ελαιοτριβείο (υπολείμματα από τον πυρήνα, τον φλοιό κ.λπ.) **2.** (συνεκδ.) η ελαιόπιτα.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιοκόκκιον* < *ήλιος* + *-κόκκιον* < *κόκκος*].

λιοκούκουτσο (το) (λαϊκ.) το κουκούτσι τής ελιάς ΣΥΝ. ελαιοπυρήνας.

λιόλαδο (το) → ελαιόλαδο

λιόλουστος, -η, -ο → ηλιόλουστος

λιομάζωμα (το) {λιομαζώμ-ατος | -ατα, -άτων} (λαϊκ.) η συγκομιδή των καρπών τής ελιάς.

λιομαζώχτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} γυναίκα που μαζεύει τις ελιές.

λιόμορφος, -η, -ο → ηλιόμορφος

λιονταρής (ο) {λιονταρήδες} (λαϊκ.) πρόσωπο που παριστάνει τον γενναίο και επιδεικνύει την υποτιθέμενη παλληκαριά του στους άλλους ΣΥΝ. ψευτοπαλληκαράς, κουτσαβάκης, νταής, θρασύδειλος, κάργας, παλληκάρι τής φακής.

λιοντάρι κ. **λεοντάρι** (το) {λιονταρ-ιού | -ιών} **1.** το σαρκοφάγο θηλαστικό που ανήκει στην οικογένεια των αιλουροειδών και διαθέτει μεγάλο μέγεθος, λεπτή τρίχωση, ποικιλόχρωμη δορά, μεγάλη μυϊκή δύναμη και ευελιξία και (μόνο το αρσενικό) πλούσια χαίτη· επονομάζεται και «ο βασιλιάς των ζώων»: *το ~ βρυχάται / κατασπαράζει τη λεία του* || *η χαίτη τού ~* **2.** (μτφ.) αυτός που ξεχωρίζει για την ανδρεία και την ορμητικότητά του: *ήταν ~ στη μάχη* ΑΝΤ. δειλός, φοβιτσιάρης. Επίσης (λαϊκ.) **λιόντας** (ο) [μεσν.]. — (υποκ.) **λιονταράκι** (το), **λιονταρήσιος**, -ια, -ιο. (Βλ. κ. λ. *λέων*).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λιοντάριν* < μτγν. *λεοντάριον*, υποκ. τού αρχ. *λέων* (βλ.λ.)].

λιονταρίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} το θηλυκό λιοντάρι ΣΥΝ. λέαινα.

λιονταρόψυχος, -η, -ο αυτός που διαθέτει μεγάλη ψυχική δύναμη και αντοχή, αυτός που έχει γενναίο φρόνημα: ~ *μαχητής*.

λιόντας (ο) → λιοντάρι

λιοπερίχυτος, -η, -ο αυτός που τον βλέπει ο ήλιος από όλες τις πλευρές, που περιχύνεται από το φως τού ηλίου: *«πρωί και λιοπερίχυτη* και *λιόκαλ' είν' η μέρα»* (Κ. Παλαμάς).
[ΕΤΥΜ. < *λιο-* (< *ήλιος*) + *περίχυτος* (< *περιχύνω*)].

λιοπύρι (το) {χωρ. γεν.} η υπερβολική και αφόρητη ζέστη, όταν ο ήλιος καίει πολύ ΣΥΝ. καύσωνας, λιόκαμα.
[ΕΤΥΜ. < **ηλιοπύρι* < *ήλιος* + *πυρ*].

λιόσπορος (ο) → ηλιόσπορος

λιοστάσι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) η έκταση γης όπου είναι φυτευμένες και καλλιεργούνται ελιές ΣΥΝ. ελαιώνας, ελαιοφυτεία, λιόφυτο.
[ΕΤΥΜ. < **ελαιοστάσιο* < *ελαιο-* (< *ελαία*) + *-στάσιο* (< αρχ. *ἵσταμαι*, πβ. *στάσις*)].

λιοτριβάρης (ο) {λιοτριβάρηδες}, **λιοτριβάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) ο ιδιοκτήτης της ή ο εργάτης ελαιοτριβείου.

λιοτρίβι κ. **λιοτριβειό** (το) → ελαιοτριβείο

λιοτρόπι (το) → ηλιοτρόπιο

Λιουμπλιάνα (η) η πρωτεύουσα τής Σλοβενίας.
[ΕΤΥΜ. < σλοβεν. Ljubljana (γερμ. Laibach) < αρχ. σλαβ. Luvi-gana, αγν. ετύμου].

λιόφυτος, -η, -ο (λαϊκ.) **1.** (για έκταση γης) αυτός που έχει φυτευτεί με ελιές: ~ *κάμπος / πεδιάδα.* **2.** ***λιόφυτο*** (το) [μεσν.] τόπος, κτήμα με ελαιόδεντρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ἐλαιόφυτος* < *ἐλαιο-* (< *ἐλαία*) + *-φυτος* (βλ. κ. *φυτό*)].

λιόφως (το) → ηλιόφως

λιόχαρος, -η, -ο → ηλιόχαρος

λιπαίνω ρ. μετβ. {λίπα-να, -νθηκα, -σμένος} **1.** ΜΗΧΑΝ. αλείφω με λίπος ή άλλη λιπαρή ουσία επιφάνεια ή εξάρτημα μηχανήματος, για να τα προστατεύσω και να τα συντηρήσω από την τριβή που υφίστανται ΣΥΝ. γρασάρω • **2.** ΓΕΩΠ. ρίχνω λίπασμα (φυσικό ή τεχνητό)

σε (χωράφι), προκειμένου να το καταστήσω περισσότερο γόνιμο ΣΥΝ. κοπρίζω.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. επίρρ. *λίπα* (βλ. λ. *λίπος*)].

λιπανάβατος, -η, -ο ➝ λειψανάβατος

λίπανση (η) [μτγν.] {-ης κ. -άνσεως | -άνσεις, -άνσεων} **1.** ΜΗΧΑΝ. η επάλειψη με λιπαρές ουσίες κινούμενων εξαρτημάτων μηχανής, που έχει σκοπό τη μείωση τής φθοράς και τής τριβής τους ΣΥΝ. γρασάρισμα, λάδωμα • **2.** ΓΕΩΠ. ο εμπλουτισμός (τού εδάφους) με λίπασμα με σκοπό τη διατήρηση ή τη βελτίωση τής γονιμότητάς του ΣΥΝ. κόπρισμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ωρίμαση.*

λιπαντήρας (ο) συσκευή για τη λίπανση των μηχανών.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graisseur].

λιπαντήριο (το) [1858] {λιπαντηρί-ου | -ων} ο χώρος στον οποίο γίνεται η λίπανση (βλ.λ., σημ. 1).

λιπαντής (ο), **λιπάντρια** (η) {λιπαντριών} ο εργάτης που ασχολείται με τη λίπανση μηχανικών εξαρτημάτων (λ.χ. αξόνων)· (ειδικότ.) μέλος τού προσωπικού μηχανής τού πλοίου, που ασχολείται με τη λίπανση και την παρακολούθηση μηχανών, την παραλαβή καυσίμων, τον καθαρισμό οργάνων και μεταλλικών επιφανειών των μηχανών κ.ά.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. graisseur].

λιπαντικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με τη λίπανση των μηχανημάτων ή συντελεί σε αυτήν: ~ *λάδι / υγρό* || ~ *λίπη (γράσα) / στερεά / συνθετικά* **2.** ***λιπαντικό*** (το) το στερεό ή ρευστό προϊόν, το οποίο χρησιμοποιείται για να μειώσει τη φθορά και την τριβή δύο τριβομένων επιφανειών (λ.χ. τα κινούμενα μέρη μιας μηχανής).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λιπαίνω*. Η σημ. 2 αποδίδει το γαλλ. lubricant].

λιπαρός, -ή, -ό **1.** ο καλυμμένος με λάδι ή λίπος ή αυτός που δίνει την αίσθηση ότι είναι καλυμμένος με λάδι ή λίπος: ~ *μαλλιά* (λόγω λιπωδών εκκρίσεων τού κεφαλιού) ΣΥΝ. ελαιώδης, λιπώδης **2.** (τροφή) που περιέχει λίπη **3.** ***λιπαρά*** (τα) οι ουσίες που περιέχουν λίπος: *γάλα / γιαούρτι με πολλά* ~ || *προϊόντα διαίτης με μηδέν* ~ ΦΡ. ΧΗΜ. ***λιπαρά οξέα*** τα οργανικά οξέα που απαντούν στα λίπη και τα έλαια υπό μορφήν γλυκεριδίων **4.** ΖΩΟΛ. ***λιπαρός*** (ο) κολεόπτερο έντομο με σώμα λείο, εύρωστο και μαύρο με κίτρινες κηλίδες· ΦΡ. ***λιπαρό πτερύγιο*** το λιπαρό (σημ. 1), εύκαμπτο πτερύγιο που υπάρχει στη ράχη ψαριών, όπως ο σολομός, το γατόψαρο κ.ά. • **5.** (έδαφος) που ευνοεί την παραγωγή ΣΥΝ. γόνιμος, εύφορος. — **λιπαρότητα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *λίπα*, βλ. κ. *λίπος*].

λίπασμα (το) [αρχ.] {λιπάσμ-ατος | -ατα, -άτων} η φυσική ή τεχνητή ουσία που συντελεί στη βελτίωση και την ανάπτυξη τής παραγωγικότητας των φυτών: *φυσικό / συνθετικό* ~ || ~ *μακράς διαρκείας.*

λιπασμός (ο) [μτγν.] (για έδαφος) η λίπανση, ο εμπλουτισμός με λίπασμα.

λιπίδιο (το) {λιπιδί-ου | -ων} ΧΗΜ. κάθε αδιάλυτη στο νερό χημική ένωση που εκχυλίζεται από βιολογικές πηγές με οργανικούς διαλύτες, όπως αιθέρας, βενζόλιο, χλωροφόρμιο κ.ά.· μαζί με τις πρωτεΐνες και τους υδρογονάνθρακες συνιστά το πρωταρχικό δομικό συστατικό των ζωντανών κυττάρων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipid].

λιπο-[1] κ. **λιπό-** κ. **λιπ-** κ. **λειψο-** κ. **λειψ-** λεξικό πρόθημα που δηλώνει: **1.** έλλειψη: *λιπό-σαρκος, λιπο-βαρής, λειψ-ανδρία* **2.** εγκατάλειψη: *λιπο-τάκτης* **3.** απώλεια: *λιπο-ψυχώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό πρόθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *λείπω* (πβ. αόρ. *ἔ-λειψ-α*, αόρ. β' *ἔ-λιπ-ον*)].

λιπο-[2] κ. **λιπό-** (επιστημ.) α' συνθετικό που δηλώνει την παρουσία λιπαρών ουσιών: *λιπό-σωμα, λιπο-πρωτεΐνη.*
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. ελληνογενών ξέν. όρων και νόθων συνθέτων που προέρχεται από το ουσ. *λίπος*, λ.χ. αγγλ. lipo-suction, γαλλ. lipo-soluble].

λιπ(ο)αναρρόφηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} μέθοδος αφαίρεσης τού περιττού λίπους από το σώμα τού ανθρώπου με χειρουργική τομή στο δέρμα και απομάκρυνση τού λίπους με αναρρόφηση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. liposuction (νόθο σύνθ.) < lipo- (< *λίπος*) + suction «αναρρόφηση»].

λιποβαρής, -ής, -ές [1891] {λιποβαρ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} (λόγ.) αυτός που έχει βάρος μικρότερο από το κανονικό: ~ *ψωμί* || ~ *σταθμά* ΣΥΝ. λειψός, ξίκικος. Επίσης (λαϊκ.) **λιπόβαρος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. < *λιπο-* + *-βαρής* < *βάρος*].

λιπογένεση (η) {-ης κ. -έσεως | -έσεις, -έσεων} η παραγωγή λίπους σε διάφορα μέρη τού σώματος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipogenesis].

λιποδιάλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} η διάσπαση τού περιττού λίπους με ειδικά προϊόντα ή ιατρική επέμβαση.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liposolution (νόθο σύνθ.)].

λιποδιαλυτικός, -ή, -ό αυτός που συμβάλλει στη λιποδιάλυση: ~ *κρέμα / δράση.* — **λιποδιαλυτικά** επίρρ.

λιποδιαλυτός, -ή, -ό αυτός που είναι διαλυτός στα λιπαρά σώματα, π.χ. οι βιταμίνες A, D, E και K είναι λιποδιαλυτές σε αντίθεση με τις βιταμίνες B, C και P, που είναι υδατοδιαλυτές.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. liposoluble (νόθο σύνθ.) < lipo- (< *λίπος*) + soluble «διαλυτός»)]

λιποειδής, -ής, -ές {λιποειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} **1.** αυτός που έχει τη φύση τού λίπους: ~ *ουσία* ΣΥΝ. ελαιώδης, λιπώδης, στεατώδης **2.** αυτός που περιέχει λίπος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipoid].

λιποθυμία (η) [αρχ.] {λιποθυμιών} η παροδική απώλεια των αισθήσεων, που οφείλεται σε εγκεφαλική αναιμία, απότομη συγκίνηση ή αλλαγή τής θέσης τού σώματος: *από τη ζέστη και τον συνωστισμό τής ήρθε* ~. Επίσης (λαϊκ.) **λιποθυμιά** κ. **λιγοθυμιά**. — **λιποθυμικός,** -ή, -ό [αρχ.].

λιπόθυμος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει χάσει τις αισθήσεις του: *έπεσε κάτω* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής, πιθανός.*

λιποθυμώ (κ. -άω) κ. (λαϊκ.) **λιγοθυμώ** ρ. αμετβ. {λιποθυμάς... | λιποθύμ-ησα, -ισμένος} χάνω τις αισθήσεις μου λόγω παροδικής μείωσης τής αιμάτωσης τού εγκεφάλου: *μόλις βλέπει έστω και λίγο αίμα, λιποθυμάει αμέσως!*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λιποθυμῶ (-έω)* < *λιπο-* (βλ.λ.) + *-θυμῶ* < *θυμός* (βλ.λ.). Ο τ. *λιγοθυμώ* οφείλεται σε παρετυμολ. επίδρ. τού επιθ. *λίγος*].

λιποκύτταρο (το) {λιποκυττάρ-ου | -ων} ΦΥΣΙΟΛ. κύτταρο τού συνδετικού ιστού που έχει εξειδικευτεί στη βιοσύνθεση και την αποθήκευση λίπους.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipocyte].

λιπόλυση (η) {-ης κ. -ύσεως | -ύσεις, -ύσεων} ΒΙΟΛ. η διάλυση/αποσύνθεση τού λίπους, όπως κατά τη διάρκεια τής πέψης.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipolysis].

λιπομάρτυρας (ο) {λιπομαρτύρων} ΝΟΜ. ο μάρτυς που έχει κληθεί νομίμως να καταθέσει σε δικαστήριο ή σε ανακριτικό υπάλληλο μετά την άσκηση ποινικής δίωξης και δεν έχει προσέλθει.
[ΕΤΥΜ. < *λιπο-* (< *λείπω*, πβ. αόρ. β' *ἔ-λιπ-ον*) + *μάρτυς*, πβ. αρχ. νομ. όρ. *λιπομαρτυρίου δίκη*].

λιπομαρτυρία (η) {λιπομαρτυριών} ΝΟΜ. η μη εμφάνιση σε δικαστήριο ή σε ανακριτική αρχή ατόμου που έχει κληθεί νομίμως να καταθέσει ως μάρτυς (μετά την άσκηση ποινικής δίωξης).

λιποπρωτεΐνη (η) {λιποπρωτεϊνών} ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. μικροσκοπικό σωματίδιο που αποτελείται από εκατοντάδες μόρια λιπιδίων (βλ.λ.) και πρωτεϊνών (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipoprotein].

λίπος (το) {λίπ-ους | -η, -ών} **1.** ΑΝΑΤ. το σύνολο ή το μέρος συγκεκριμένου ιστού (λιπώδης ιστός), στο οποίο αποθηκεύεται ενέργεια από τροφή και που έχει μονωτικές ιδιότητες. ιδ. σε ζώα χωρίς τρίχωμα: *υποδόριο* ~ ΣΥΝ. πάχος, ξίγγι **2.** ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. (α) στερεά ουσία ζωικής ή φυτικής προέλευσης, αδιάλυτη στο νερό αλλά διαλυτή σε οργανικούς διαλύτες (αιθέρα, βενζόλιο, χλωροφόρμιο κ.ά.) που αποτελούν εστέρες τής γλυκερίνης με λιπαρά οξέα: *φυτικό / ζωικό* ~ || *το υγρό αυτό καθαρίζει στη στιγμή τα* ~ *τής κουζίνας* (β) ***λίπος γάλακτος*** το φυσικό λιπαρό συστατικό τού γάλακτος και κύριο συστατικό τού βουτύρου (γ) ***μαγειρικό λίπος*** κάθε λίπος ή έλαιο φυτικής ή ζωικής προέλευσης, που χρησιμοποιείται στη μαγειρική (βούτυρο, μαργαρίνη, λαρδί κ.λπ.) **3.** το πάχος τού σώματος: *έκανε αυστηρή δίαιτα, για να πέσουν τα* ~ || *κρέας όλο* ~ • **4.** ΜΗΧΑΝ. η λιπαντική ουσία με την οποία γρασάρονται οι τριβόμενες επιφάνειες των μηχανημάτων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < επίρρ. *λίπα* < *lip-ŋ, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leip- «αλείφω, λιπαίνω» (παρεκτεταμένη μορφή με -p τής Ι.Ε. ρίζας lei- «βλεννώδης, κολλώδης»), πβ. σανσκρ. rip-rá- «βρομιά», limpáti «αλείφω», αρχ. σλαβ. pri-lĭpěti, αρχ. γερμ. bi-lîban «μένω (προσκολλημένος)», γερμ. bleiben «διαμένω» κ.ά. Ομόρρ. *ἀ-λείφ-ω* (βλ.λ.), *λιπ-αρός, λιπ-αίνω* κ.ά.].

λιπόσαρκος, -η, -ο ο εντελώς αδύνατος στο σώμα ΣΥΝ. κοκκαλιάρης, ατροφικός, ισχνός ΑΝΤ. σωματώδης, ευτραφής. — **λιποσαρκία** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. < *λιπο-*[1] + *-σαρκος* < *σάρξ*].

λιποτάκτης (ο) [μτγν.] {λιποτακτών} πρόσωπο που λιποτάκτησε: *κηρύχθηκε* ~. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ελλιπής.*

λιποτακτώ [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **λιποταχτώ** ρ. αμετβ. {λιποτακτείς... | λιποτάκτησα} **1.** εγκαταλείπω αυθαίρετα τις τάξεις τού στρατού ή το πεδίο τής μάχης: ~ *ενώπιον τού εχθρού* **2.** (για στρατιωτικό) εγκαταλείπω χωρίς άδεια την υπηρεσία μου ή τον τόπο στον οποίο έχω διαταχθεί να παραμείνω ή υπερβαίνω αδικαιολόγητα πέραν ορισμένου ορίου τα χρονικά πλαίσια τής άδειάς μου **3.** (μτφ.-εκφραστ.) εγκαταλείπω κοινό αγώνα, τους συναγωνιστές μου (πβ. λ. *αυτομολώ*).

λιποταξία (η) {λιποταξιών} **1.** η εγκατάλειψη των τάξεων τού στρατού ή τού πεδίου τής μάχης από στρατιωτικό: ~ *ενώπιον τού εχθρού* || *ομαδική* ~ **2.** η εγκατάλειψη από στρατιωτικό τού τόπου όπου έπρεπε να βρίσκεται (χωρίς άδεια τής υπηρεσίας) ή η υπέρβαση των χρονικών ορίων τής άδειάς του **3.** (μτφ.) η εγκατάλειψη μιας κοινής προσπάθειας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λιπο*[1]- + *-ταξία* < *τάσσω*].

λιποψυχία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η απώλεια τού θάρρους, η δειλία σε δεδομένη στιγμή.

λιπόψυχος, -η, -ο (για πρόσ.) που χαρακτηρίζεται από λιποψυχία: *φάνηκε* ~ *μπροστά στον κίνδυνο.*

λιποψυχώ ρ. αμετβ. {λιποψυχείς... | λιποψύχησα} χάνω το θάρρος μου, καταλαμβάνομαι από δειλία: *λιποψύχησαν μπροστά στις υπέρτερες δυνάμεις τού αντιπάλου* ΣΥΝ. δειλιάζω, κιοτεύω ΑΝΤ. εμψυχώνομαι.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λιποψυχῶ (-έω)* < *λιπο*[1]- (βλ.λ.) + *-ψυχῶ* < *ψυχή*].

λιπώδης, -ης, -ες [μτγν.] {λιπώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που περιέχει λίπος ΣΥΝ. λιπαρός, λιγδερός **2.** αυτός που μοιάζει με λίπος, που έχει τις ιδιότητες, τη φύση τού λίπους: ~ *ουσία* **3.** (α) ΒΙΟΛ. ***λιπώδης ιστός*** ιστός, τα κύτταρα τού οποίου περιέχουν λίπη και έλαια (β) ΙΑΤΡ. ***λιπώδης εκφύλιση*** παθολογική εναπόθεση λίπους, συνήθ. στα κύτταρα τού ήπατος, τής καρδιάς και των νεφρών. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

λίπωμα (το) [1891] {λιπώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΙΑΤΡ. καλοήθης όγκος που εντοπίζεται στον υποδόριο ιστό, μπορεί δε να πάρει μεγάλες διαστάσεις. — (υποκ.) **λιπωματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipoma].

λιπωματώδης, -ης, -ες {λιπωματώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που μοιάζει με λίπωμα (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

λιπωμάτωση (η) {-ης κ. -ώσεως | -ώσεις, -ώσεων} ΙΑΤΡ. η εμφάνιση στον υποδόριο ιστό μεγάλου αριθμού λιπωμάτων.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lipomatosis].

λίρα (η) {λιρών} νομισματική μονάδα διαφόρων κρατών: ~ *Αγγλίας (στερλίνα)* / *Κύπρου* || ~ *παλαιάς* / *νέας κοπής*· ΦΡ. (α) (σκωπτ.) ***το μυαλό σου και μια λίρα και τού μπογιατζή ο κόπανος!*** λέγεται σε κάποιον που λέει ανοησίες, που δεν έχει κατανοήσει σωστά μια κατάσταση (β) ***(κάποιος / κάτι είναι) λίρα εκατό*** για πρόσωπο ή πράγμα που αποδεικνύεται εξαιρετικά χρήσιμο, πολύτιμο για κάποιον. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lira < λατ. libra «μονάδα μετρήσεως βάρους»].

λιρέτα (η) {λιρετών} η ιταλική λίρα, η νομισματική μονάδα τής Ιταλίας πριν από το ευρώ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. liretta, υποκ. τού lira].

Λισαβόνα (η) η πρωτεύουσα τής Πορτογαλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lisbonne < πορτ. Lisboa, αβεβ. ετύμ. Η αρχ. (πιθ. φοινικική) ονομασία Olisipio δεν μπορεί να ετυμολογηθεί με βεβαιότητα, αφού άλλοι πιστεύουν ότι δόθηκε από τους μουσουλμάνους, ενώ άλλοι δικαιολογούν έτσι τον θρύλο ότι η πόλη ιδρύθηκε από τον Οδυσσέα (Ulysses). Λαμβάνοντας υπ' όψιν τις μεσν. παραλλαγές τής ονομ. (λ.χ. Luzbona, Lixbuna, Ulixbone), ορισμένοι ειδικοί υποστηρίζουν ότι προέρχεται από τη φρ. água boa «καλό νερό»].

λισγάρι (το) {λισγαρ-ιού | -ιών} το σκαπτικό γεωργικό εργαλείο που έχει τη μορφή κοφτερού φτυαριού.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λισγάριον*, υποκ. τού **λίσγος*, αβεβ. ετύμου. Αν η λ. αναλυθεί ως **λίγ-σκος*, τότε πιθ. συνδ. με το λατ. ligo «αξίνα», αν όμως αναλυθεί ως **λίδ-σκος*, τότε πιθ. συνδ. με το ουσ. *λίστρον* (βλ.λ.)].

λίστα (η) {δύσχρ. λιστών} **1.** ο κατάλογος στον οποίο αναγράφεται σειρά ονομάτων ή πραγμάτων: *ο λογιστής συνέταξε μια ~ των απασχολουμένων στην επιχείρηση* || *η αστυνομία κατάρτισε μια ~ υπόπτων*· ΦΡ. (α) ***λίστα αναμονής*** βλ. λ. *αναμονή* (β) ***μαύρη λίστα*** βλ. λ. *μαύρος* (γ) ***λίστα γάμου*** κατάλογος με είδη δώρων που καταρτίζεται σε συγκεκριμένο κατάστημα, από το οποίο οι προσκεκλημένοι σε γάμο επιλέγουν δώρα για τους μελλονύμφους· επίσης ο κατάλογος στον οποίο αναγράφονται τα ονόματα των αγοραστών δώρων μαζί με το δώρο για τους μελλονύμφους, το οποίο αγόρασαν από το κατάστημα στο οποίο έχει ανοιχθεί ο παραπάνω κατάλογος ● **2.** ΠΟΛΙΤ. ο κατάλογος υποψηφίων βουλευτών κόμματος, οι οποίοι εκλέγονται κατά τη σειρά αναγραφής τους στο ψηφοδέλτιο σε συνδυασμό με την εκλογική δύναμη τού κόμματός τους και όχι με βάση τους σταυρούς προτιμήσεως που έλαβε ο καθένας: *στις ευρωεκλογές ίσχυσε το σύστημα τής ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. liste < ιταλ. lista < αρχ. γερμ. lista «πλαίσιο»].

λίστρο (το) το εργαλείο που χρησιμοποιείται για τη λείανση επιφανειών (ξύλινων, σιδερένιων κ.λπ.) και την εξομάλυνση οδοστρωμάτων ΣΥΝ. λειαντήρας, λείαντρο.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λίστρον* < **λίτ-τρον*, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με το επίθ. *λιτός* ή, κατ' άλλη άποψη, με το λετ. list «λειαίνω», λιθ. lýdyti σκαλίζω». Βλ. κ. *γλιστρώ* (< μεσν. *έκ-λιστρώ*)].

λιτανεία (η) [μτγν.] {λιτανειών} ΕΚΚΛΗΣ. η περιφορά εικόνων ή και λειψάνων αγίου σε θρησκευτική πομπή με δοξαστικό ή ικετευτικό (προς τον Θεό) περιεχόμενο: ~ *για να βρέξει* || ~ *με περιφορά τής εικόνας τού αγίου* ΣΥΝ. ιεροτελεστία, πομπή, περιφορά.

λιτανεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λιτάνευσα} ♦ **1.** (αμετβ.) κάνω λιτανεία ή συμμετέχω σε λιτανεία ● **2.** (μετβ.) περιφέρω (εικόνα, λείψανο) σε λιτανεία. — **λιτάνευση** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λιτανός* «παρακλητικός, ικετευτικός» < θ. *λιτ-* τού ρ. *λίσσομαι* «ικετεύω, θερμοπαρακαλώ» < **λίτ-jo-μαι*, αβεβ. ετύμου. Αν θεωρηθεί ότι το ρ. *λίσσομαι* σήμαινε αρχικώς «αγγίζω, θωπεύω», τότε η σύνδεση με το ρ. *άλίνω* «αλείφω» είναι μάλλον εύλογη. Το λατ. lito «θυσιάζω με ευνοϊκή ανταπόκριση» απέχει πολύ από σημασιολογικής απόψεως].

λιτή (η) ΕΚΚΛΗΣ. **1.** μικρή ακολουθία που ψάλλεται συνήθ. στα μοναστήρια και στους ενοριακούς ναούς κατά τις ολονυκτίες την παραμονή των μεγάλων εορτών **2.** ο εσωτερικός νάρθηκας των μονών, στον οποίο διεξάγεται η ακολουθία τής λιτής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λιτ-* τού ρ. *λίσσομαι* «ικετεύω, θερμοπαρακαλώ» < **λίτ-jo-μαι*. Βλ. λ. *λιτανεύω*].

λιτοδίαιτος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που συντηρείται με τα απολύτως απαραίτητα, που ζει εκουσίως ασκητικά: *οι Σπαρτιάτες ήταν ~* ΣΥΝ. λιγόφαγος, ολιγαρκής.

λιτός, -ή, -ό **1.** αυτός που χαρακτηρίζεται από έλλειψη οποιασδήποτε πολυτέλειας, που περιλαμβάνει μόνο τα απολύτως απαραίτητα (χωρίς όμως να φθάνει στην κακομοιριά, τη μιζέρια): *αν και είναι πλούσιος, κάνει ~ ζωή* || ~ *γεύμα* ΣΥΝ. απλός, απέριττος **2.** απαλλαγμένος από στολίδια: *ο δωρικός ρυθμός στην αρχιτεκτονική είναι ο πιο ~* || *η ~ ομορφιά των κυκλαδίτικων σπιτιών* || ~ *ύφος* / *διατύπωση* || *σκίτσο με ~ γραμμές* ΣΥΝ. φυσικός, αστόλιστος ΑΝΤ. περίτεχνος, επιτηδευμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λιτ-* τού ουσ. *λίς (ή)* «λεία, ομαλή (κυρ. για υφάσματα)», τού οποίου η αιτ. *λῖτα* μαρτυρείται και στο μυκ. ri-ta. Το θ. τής λ. *λίς* (*li-) αποτελεί πιθ. τη μηδενισμ. βαθμ. ρίζας *lei-. Οι συνδέσεις με άλλες λ. είναι εξαιρετικά επισφαλείς].

λιτότητα (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} **1.** η ιδιότητα τού λιτού: *δωρική ~* || ~ *εκφραστικών μέσων* **2.** ΡΗΤΟΡ. ***σχήμα λιτότητας*** σχήμα λόγου κατά το οποίο μια θετική έννοια εκφράζεται με την άρνηση τού αντιθέτου της, π.χ. *δεν είναι καθόλου κακός* (είναι αρκετά καλός), *ουκ ολίγον, ουκ ευκαταφρόνητος* **3.** ΠΟΛΙΤ.-ΟΙΚΟΝ. μορφή οικονομικής πολιτικής, η οποία, με την επίκληση τής οικονομικής ύφεσης, περιορίζει τις ανάγκες και τις λιγότερο αναγκαίες δαπάνες τού κράτους, με σκοπό τη μείωση τού δημοσιονομικού ελλείμματος, τη σταθεροποίηση και την ανάκαμψη τής οικονομίας: *πολιτική μονόπλευρης ~* (που αφορά κυρίως στα ασθενέστερα κοινωνικά στρώματα, μισθωτούς και συνταξιούχους) || *μέτρα* / *πρόγραμμα λιτότητας*.

Λιτόχωρο (το) κωμόπολη τής Κ. Μακεδονίας στον νομό Πιερίας.
[ΕΤΥΜ. Ίσως < σλαβ. litica «γκρεμός – βράχος» + *χωριό*].

λίτρα (η) ➝ λίτρο

λίτρο (το) μετρική μονάδα όγκου ή χωρητικότητας υγρών και στερεών, που ισοδυναμεί με χίλια κυβικά εκατοστά ή 0,264172 αμερικανικά γαλόνια. Επίσης (παλαιότ.) **λίτρα** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λίτρον* < αρχ. *λίτρα* < *liθrā, πιθ. μεσογ. λ., όπως και η αντίστοιχη λατ. libra, αμφότερες αγν. ετύμου].

-λιτρος, -η, -ο β' συνθετικό που δηλώνει συγκεκριμένη ποσότητα σε λίτρα: *δίλιτρο μπουκάλι*.
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *δεκά-λιτρος*, μτγν. *δί-λιτρον*), που προέρχεται από το αρχ. *λίτρα (ή)* / μτγν. *λίτρον (τό)*].

λίφτινγκ (το) {άκλ.} **1.** πλαστική εγχείρηση κατά την οποία εξαφανίζονται ή περιορίζονται στο ελάχιστο οι ρυτίδες τού προσώπου και τού λαιμού· (μτφ.) **2.** (σκωπτ.) επιφανειακή και όχι ριζική αλλαγή: *ο πρωθυπουργός με τον ανασχηματισμό επεχείρησε ένα ~ στην κυβέρνηση* **3.** (μτφ.) ανανέωση, φρεσκάρισμα: *θα κάνουμε στην εκπομπή μας ένα ~*.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lifting < lift «ανυψώνω, σηκώνω»].

λιχανός (ο) (λόγ.-σπάν.) το δάχτυλο τού χεριού που βρίσκεται αμέσως μετά τον αντίχειρα, ο δείκτης.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (με παραγ. επίθημα *-ανός*) < *λείχω* «γλείφω» (βλ. κ. *γλείφω*)].

λιχνίζω ρ. μετβ. {λίχνισ-α, -τηκα, -μένος} αποχωρίζω (τον καρπό των σιτηρών) από τα άχυρα μετά το αλώνισμα με ειδικό εργαλείο (λιχνιστήρι). — **λίχνισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λικμίζω*, μεταπλ. τ. τού αρχ. *λικμῶ (-άω)* (με την ίδια σημ.) < **νικ-μῶ*, για το οποίο βλ. λ. *λίκνο* (< **νίκ-νον*)].

λιχνιστήρι (το) {λιχνιστηρ-ιού | -ιών} ξύλινο αγροτικό εργαλείο με το οποίο ξεχωρίζεται ο καρπός των σιτηρών από το άχυρο.
[ΕΤΥΜ. < *λιχνίζω* + παραγ. επίθημα *-τήρι*, πβ. κ. *λιβανισ-τήρι*].

λιχνιστής (ο) ο αγρότης που λιχνίζει τα σιτηρά.

λιχουδεύομαι ρ. ➝ λειχουδεύομαι

λιχούδης, -α, -ικο ➝ λειχούδης

λιχουδιά (η) ➝ λειχουδιά

Λιχτενστάιν (το) {άκλ.} (γερμ. Fürstentum Liechtenstein = Πριγκιπάτο τού Λιχτενστάιν) κρατίδιο τής Κ. Ευρώπης μεταξύ Αυστρίας και Ελβετίας με πρωτεύουσα το Βαντούτς, επίσημη γλώσσα τη Γερμανική και νόμισμα το ελβετικό φράγκο.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Liechtenstein, ονομασία των πριγκίπων τής χώρας, οι οποίοι την ίδρυσαν το 1719. Η ονομασία καθ' αυτήν ανάγεται στο κάστρο Liechtenstein («ελαφριά πέτρα»), που βρίσκεται κοντά στη Βιέννη και απαντά από τον 12ο αι.].

Λιψία (η) πόλη τής Γερμανίας στο ανατολικό τμήμα της.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Lipsia < γερμ. Leipzig < σλαβ. Lipsk «η πόλη με τις φιλύρες (φλαμουριές)» < lipa «φιλύρα»].

λιώνω ρ. ➝ λειώνω

L.D.L. (το/η) (Low Density Lipoprotein) ΒΙΟΛ.-ΧΗΜ. λιποπρωτεΐνη χαμηλής πυκνότητας (βλ. κ. λ. *χοληστερίνη*).

λοβεκτομή (η) ΙΑΤΡ. η λοβοτομή (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lobectomie].

λόβιο (το) {λοβί-ου | -ων} ΑΝΑΤ. υποδιαίρεση, τμήμα λοβού: *ηπατικό* / *πνευμονικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λόβιον*, υποκ. τού αρχ. *λοβός* (βλ.λ.)].

λοβιτούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (οικ.) απάτη ή παρασκηνιακή ενέργεια που αποβλέπει στην κερδοσκοπία ΣΥΝ. μπαγαποντιά, απατεωνιά, ραδιουργία.
[ΕΤΥΜ. < ρουμ. lovitură «χτύπημα»].

λοβιτουρατζής (ο) (οικ.) πρόσωπο που κάνει λοβιτούρες, απατεώνας, κερδοσκόπος.

λοβός (ο) **1.** ΑΝΑΤ. (α) το σαρκώδες κάτω μέρος τού αφτιού (β) (γενικότ.) καθένα από τα μέρη στα οποία χωρίζεται με αύλακες ένα όργανο τού σώματος ● **2.** ΑΡΧΙΤ. το μικρό τόξο αψίδας βυζαντινού ή γοτθικού ρυθμού **3.** ΒΟΤ. μακρόστενο περίβλημα μέσα στο οποίο αναπτύσσονται οι σπόροι των οσπρίων ή και άλλων καρπών.
[ΕΤΥΜ. αρχ., πιθ. < θ. *λοβ-*, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leb- «κρεμώ χαλαρά – χείλος», πβ. αρχ. αγγλ. ēar-loeppa «λοβός αφτιού», αρχ. γερμ. lappa «πανί, κουρέλι», γερμ. Lappen, λατ. labare «γλιστρώ, ολισθαίνω», lapsus «ολίσθημα» κ.ά. Εντούτοις, αν η λ. λοβός είχε ως αρχική τη σημ. «κέλυφος, περίβλημα», τότε πιθ. συνδέεται με το λατ. legūmen «όσπριο» και ανάγεται σε Ι.Ε. *leg- (> αρχ. *λεβηρίς* «δέρμα φιδιού»)].

λοβοτομή (η) ΙΑΤΡ. εγχείρηση στον μετωπιαίο λοβό τού εγκεφάλου για την αντιμετώπιση ψυχικών παθήσεων. Επίσης **λοβοτομία**. — **λοβοτομώ** ρ. {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lobotomy].

λογάδην επίρρ. (αρχαιοπρ.) κατ' εκλογή, κατ' επιλογή.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λογάς (ὁ)* «εκλεκτός, διακεκριμένος» (< *λόγος*) + επίρρ. επίθημα *-άδην*].

λογάρι (το) {λογαρ-ιού | -ιών} (παλαιότ.-λαϊκ.) ο θησαυρός ΣΥΝ. πλούτος, περιουσία.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λογάριον*, υποκ. τού ουσ. *λόγος*].

λογαριάζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. ♦ (μετβ.) **1.** υπολογίζω: ~ *τα έξοδά μου*· ΦΡ. ***τα λογαριάζω*** κάνω υπολογισμούς: *τα λογάριασε και είδε πως δεν του φτάνουν τα λεφτά για τις διακοπές* **2.** συνυπολογίζω: *είμαστε 12 χωρίς να λογαριάσουμε αυτούς που θα έρθουν μετά* || *για να μη λο-*

γαριάσω ότι δεν ήρθε ούτε μία μέρα να με δει (για να μην πω επίσης) **3.** λαμβάνω υπ' όψιν μου: *δεν λογάριασα ότι θα έρθει και ο Χάρης, γι' αυτό δεν έβαλα τρίτο πιάτο στο τραπέζι* **4.** θεωρώ αξιοπρόσεκτο, δεν αγνοώ: *οι αυταρχικές κυβερνήσεις δεν λογαριάζουν την κοινή γνώμη* **5.** (+να) σχεδιάζω, έχω την πρόθεση: *λογάριαζα να πάρω την άδειά μου τον Αύγουστο, δεν τα κατάφερα όμως* **6.** θεωρώ: *δεν τον ~ για φίλο* || (κ. μεσοπαθ.) *Γιατί; Εγώ δεν λογαριάζομαι για άνθρωπος;* ♦ (αμετβ.) **7.** μετρώ, κάνω αριθμητικές πράξεις: *δεν ξέρει ακόμα να λογαριάζει·* ΦΡ. ***λογαριάζω χωρίς τον ξενοδόχο*** κάνω σχέδια χωρίς να λαμβάνω υπ' όψιν μου το άμεσα ενδιαφερόμενο πρόσωπο: *όποιον κι αν της προξενέψουν, λογαριάζουν χωρίς τον ξενοδόχο· θα παντρευτεί όποιον θέλει αυτή* **8.** (+σε) βασίζομαι, στηρίζομαι: *μπορείς να λογαριάζεις σε μένα* **9.** (μεσοπαθ. ***λογαριάζομαι***) αναμετρούμαι, λύνω τις διαφορές μου με καβγά (συνήθ. απειλητικά): *θα λογαριαστούμε οι δυο μας.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λογάριον*, υποκ. τού ουσ. *λόγος*. Η φρ. *λογαριάζω χωρίς τον ξενοδόχο* αποδίδει το γαλλ. compter sans son hôte].

λογαριασμός (ο) **1.** (συχνά στον πληθ.) ο αριθμητικός υπολογισμός: *δεν ξέρω πόσο θα κοστίσει· πρέπει να κάνω πρώτα μερικούς ~·* ΦΡ. ***χάνω τον λογαριασμό*** μπερδεύομαι, χάνω τη σειρά σε μέτρημα ή (μτφ.) δεν μπορώ να βρω άκρη με κάτι (λόγω μεγάλου πλήθους) **2.** (α) η απόδειξη στην οποία αναγράφεται το ποσό που οφείλει κανείς για κάτι: *ήρθε ο ~ τής Δ.Ε.Η. / τού Ο.Τ.Ε. / τού νερού* || (στο εστιατόριο) *τον ~, παρακαλώ!* || *φουσκωμένος ~* (όταν το ποσό είναι υπερβολικά μεγάλο) (β) (συνεκδ.) το ποσό που οφείλει να πληρώσει κανείς για κάτι: *τον ~ θα τον πληρώσω εγώ· κερνάω σήμερα·* ΦΡ. (α) ***κάνω λογαριασμό*** (σε κατάστημα) ξοδεύω αρκετά χρήματα ως πελάτης: *έρχεται κάθε βράδυ στο μαγαζί και μας κάνει μεγάλο λογαριασμό* || *έκανε λογαριασμό 100.000 δρχ.* (β) ***βάζω / φέρνω σε λογαριασμό*** (i) τακτοποιώ, βάζω σε τάξη (ii) συμμορφώνω (γ) ***μπαίνω σε λογαριασμό*** (i) τακτοποιούμαι, μπαίνω σε τάξη (ii) συμμορφώνομαι (δ) ***δίνω (σε κάποιον) λογαριασμό*** λογοδοτώ: *επιτέλους, δεν έχω να δώσω σε κανέναν λογαριασμό για τις επιλογές μου* **3.** χρηματικό ποσό που κατατίθεται σε τράπεζα και στο οποίο μπορεί ο δικαιούχος να προσθέτει ή να αποσύρει από αυτό χρήματα: *ανοίγω ~ στην Εθνική Τράπεζα* || *τρεχούμενος / προσωπικός / οικογενειακός ~* || *~ όψεως* (για τη διεκπεραίωση χρηματικών συναλλαγών με επιταγές και εμβάσματα) / *ταμιευτηρίου* || *αριθμός / ενημέρωση λογαριασμού·* ΦΡ. (α) ***ανοίγω λογαριασμό*** βλ. λ. *ανοίγω* (β) ***για λογαριασμό (κάποιου)*** για (κάποιον), για χάρη (κάποιου), στο όνομα (κάποιου): *~ ξένων συμφερόντων* || *εγώ μιλώ ~ δικό μου· δεν εκπροσωπώ κανέναν άλλον* (γ) ***σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού*** σύμβαση μεταξύ τράπεζας και αντισυμβαλλομένου της, βάσει τής οποίας απεικονίζονται σε μία λογιστική κατάσταση οι αμοιβαίες χρεωπιστώσεις, ενώ δεν ασκούνται οι αξιώσεις πληρωμής παρά μόνον στη λήξη τής συμβάσεως και κεφαλαιοποιούνται έως τη λήξη και κατά περιοδικά χρονικά διαστήματα οι τόκοι τού τρέχοντος υπολοίπου των αμοιβαίων χρεών (δ) ***σύμβαση ανοιχτού λογαριασμού*** σύμβαση τής τράπεζας με τον αντισυμβαλλόμενό της με την οποία η τράπεζα υποχρεώνεται να τηρεί λογαριασμό και ακόμη να αφαιρεί τις καταβολές τού αντισυμβαλλόμενου ή να προσθέτει τις αναλήψεις του και να υπολογίζει τόκο επί τού υπολοίπου **4.** (α) η οικονομική κατάσταση προσώπου ή οργανισμού όπου καταγράφονται τα χρηματικά ποσά που εισπράττονται ή καταβάλλονται: *~ εσόδων-εξόδων* (β) ΛΟΓΙΣΤ. ***λογαριασμός αποτελεσμάτων*** οικονομική κατάσταση που συνοδεύει τον ισολογισμό χρήσεως μιας εταιρείας **5.** (μτφ.) η δοσοληψία, η σχέση που έχει κανείς (με κάποιον): *«είχαμε εκκρεμείς ~ και διαμάχες στα εσωτερικά μας»* (εφημ.)· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***ανοιχτοί λογαριασμοί*** βλ. λ. *ανοιχτός* (β) (παροιμ.) ***οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους*** οι καλές σχέσεις μεταξύ αυτών που συμμετέχουν σε δοσοληψία εξαρτώνται από το πόσο συνεπείς είναι στις αμοιβαίες τους υποχρεώσεις (γ) ***ξεκαθάρισμα λογαριασμών*** η επίλυση διαφορών με βίαιο συνήθ. τρόπο (κυρ. μεταξύ παρανόμων): *σύμφωνα με την εκδοχή τής αστυνομίας, επρόκειτο για ξεκαθάρισμα λογαριασμών μεταξύ αντίπαλων συμμοριών* **6.** υπόθεση, θέμα που αφορά σε κάποιον· ΦΡ. ***(κάτι) είναι δικός μου λογαριασμός*** είναι δική μου υπόθεση, αφορά σε εμένα και σε κανέναν άλλον: *εσύ οφείλεις να με ενημερώνεις· το τι θα κάνω εγώ από 'κεί και πέρα ~!*
[ΕΤΥΜ. μτγν. αρχική σημ.«αριθμητικός υπολογισμός», < *λογαριάζω* (βλ.λ.). Αρκετές φρ. και όροι είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *ανοίγω / δίνω / κρατώ λογαριασμό* (< ouvrir / rendre / tenir compte), *για λογαριασμό του* (< pour son compte), *κάνω τους λογαριασμούς μου* (< faire mes comptes), *ανοικτός / τρεχούμενος λογαριασμός* (< compte ouvert / courant), *οι καλοί λογαριασμοί κάνουν τους καλούς φίλους* (< les bons comptes font les bons amis) κ.ά.].

λογαριθμικός, -ή, -ό [1813] αυτός που σχετίζεται με τους λογαρίθμους: *~ πίνακες / εξίσωση.*

λογάριθμος (ο) [1783] {λογαρίθμ-ου | -ων, -ους} ΜΑΘ. *(~ θετικού αριθμού β ως προς βάση α, όπου α > 0, α ≠ 1)* ο εκθέτης στον οποίο πρέπει να υψωθεί αριθμός α *(η βάση τού λογαρίθμου)*, για να προκύψει ο αριθμός β· σύμβολο: $λογ_α β$ (έτσι, $λογ_2 16 = 4$ αφού $2^4 = 16$).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < νεολατ. logarithmus].

λογάς (ο) {λογάδες}, **λογού** (η) {λογούδες} (οικ.) **1.** φλύαρος, πρόσωπο που λέει πολλά λόγια **2.** πρόσωπο που δίνει πολλές υποσχέσεις, τις οποίες δεν τηρεί **3.** (παλαιότ.) ***Λογάδες (τού Γένους)*** οι λόγιοι / διδάσκαλοι τού Γένους.
[ΕΤΥΜ. < *λόγια* + κατάλ. *-άς*, πβ. κ. αρχ. *λογάς* «διακεκριμένος, εκλεκτός» (< *λέγω* «εκλέγω»)].

λόγγος κ. **λόγκος** (ο) πυκνό δάσος από θάμνους.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < παλαιότ. σλαβ. logŭ / longŭ].

λογείο (το) (στο αρχαίο θέατρο) το τμήμα τής σκηνής στο οποίο εμφανίζονταν οι ηθοποιοί.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λογεῖον* < *λογεύς* «ομιλητής, ρήτορας, πεζογράφος»].

λογής γεν. ουσ. ελλειπτ. {πληθ. λογιώ(ν)} (λαϊκ.) είδους· στις ΦΡ. (α) ***τι λογής*** (μεσν. φρ.) τι είδους: *~ άνθρωπος είναι;* (β) ***λογής-λογής / λογιώ(ν)-λογιώ(ν)*** (μεσν. φρ.) πολλών διαφορετικών ειδών, ειδών-ειδών: *στο μέρος αυτό συχνάζουν ~ άνθρωποι* (γ) ***κάθε λογής*** (μεσν. φρ.) κάθε είδους: *από τα χέρια μου έχουν περάσει ~ παιδιά· και φρόνιμα και ζωηρά και έξυπνα και κουτά...*
[ΕΤΥΜ. Από τη γεν. τού μτγν. *λογή* «είδος» (< αρχ. *λέγω*, κατά τα σύνθετα σε *-λογή*, πβ. *συλ-λογή, ἐκ-λογή*). Ο τ. τής γεν. πληθ. *λογιῶν* (μεσν.) πιθ. από την αναμενόμενη γεν. *λογῶν* (τού *λογή*) με ουρανική προφορά [j] τού -γ- ή, σύμφωνα με άλλη εκδοχή, από τη γεν. πληθ. τού αρχ. *λόγιον* με καταβιβασμό τού τόνου (κατά το σχήμα των ουδ. σε *-ος*, πβ. *εἶδος* *εἰδῶν – εἴδη, ἤ*)].

-λόγι κ. **-λόι** [μεσν.] (λαϊκ.) παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουδ. ουσιαστικών, που δηλώνουν το σύνολο αυτών που σημαίνει το θέμα: *κομπο-λόι, αρχοντο-λόι* (πβ. κ. λ. *-λόγιο*).

λογία (η) (γράφεται κ. *λογεία*) η συλλογή χρημάτων για θρησκευτικούς και φιλανθρωπικούς σκοπούς.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λογεία* < *λογεύω* «συλλέγω φόρους ή συνεισφορές» < θ. *λογ-* τού αρχ. *λέγω* «εκλέγω – συλλέγω, συγκεντρώνω»].

λόγια (τα) {χωρ. γεν.} **1.** οτιδήποτε λέει κανείς, σύνολο λόγων με το οποίο εκφράζει κανείς (κάτι): *με τα ~ δεν βγαίνει τίποτε· εδώ χρειάζονται έργα* || *πες το με δικά σου ~* (μην προσπαθείς να το πεις όπως το λέει άλλος) ΣΥΝ. κουβέντες· ΦΡ. (α) ***δεν βρίσκω λόγια (να σε ευχαριστήσω)*** σου είμαι εξαιρετικά ευγνώμων, δεν μπορώ να εκφράσω επαρκώς την ευγνωμοσύνη μου (β) ***δεν παίρνω από λόγια*** είμαι αδιάλλακτος, δεν πείθομαι από άλλους (γ) ***βάζω λόγια (σε κάποιον)*** (μεσν. φρ.) επηρεάζω αρνητικά (κάποιον) για (κάποιον άλλον), συκοφαντώ, προκαλώ έχθρα: *του βάζουν λόγια για τη γυναίκα του, ότι τάχα τον απατά* (δ) ***με δυο λόγια*** (μεσν. φρ.) (i) με συντομία, με σύντομη διατύπωση: *του εξήγησα ~ πώς έχει η κατάσταση* (ii) (ως παρενθετική φράση) για να το πούμε με συντομία, δηλαδή: *τα χρέη μας αυξάνουν, οι πελάτες μάς εγκαταλείπουν, καμία τράπεζα δεν μας δίνει πίστωση, ~, η κατάσταση είναι απελπιστική* (ε) ***ήρθαμε στα λόγια*** (μεσν. φρ.) καβγαδίσαμε, διαπληκτιστήκαμε (στ) ***μασάω τα λόγια μου*** (i) δεν προφέρω καλά τις λέξεις (ii) δεν μιλάω καθαρά, δεν ξεκαθαρίζω τη θέση μου: *μην τα μασάς τα λόγια σου, μίλα μου ξεκάθαρα!* (ζ) (παροιμ.) ***τα πολλά λόγια είναι φτώχια*** βλ. λ. *φτώχια* (η) ***κρύβε λόγια*** μην αποκαλύπτεις πολλά πράγματα, μην λες τα πάντα (θ) (παροιμ.) ***τα λίγα λόγια ζάχαρη και τα καθόλου μέλι*** για την αξία τού να μιλά κανείς λίγο ή και να σιωπά **2.** (μειωτ.) κουβέντες χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο (π.χ. υποσχέσεις που δεν πρόκειται να πραγματοποιηθούν): *όλα αυτά είναι ~· δεν είναι να τους δίνει κανείς σημασία* || *~, ~, ~· βαρεθήκαμε να τ' ακούμε! Έργα θέλουμε να δούμε!* ΦΡ. (α) (παροιμ.) ***ο Μανόλης με τα λόγια χτίζει ανώγια και κατώγια*** βλ. λ. *ανώγι* (β) ***μεγάλα λόγια*** βλ. λ. *μεγάλος* (γ) ***λόγια τού αέρα*** κουβέντες χωρίς ουσιαστικό περιεχόμενο (δ) ***(κάτι) μένει στα λόγια*** (κάτι) δεν πραγματοποιείται ποτέ, υπάρχει μόνο ως εξαγγελία ή υπόσχεση: *τα έργα αυτά έμειναν στα λόγια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *συνίζηση.*
[ΕΤΥΜ. μεσν., από τον πληθ. τού αρχ. *λόγιον* «ρητό, χρησμός» (< επίθ. *λόγιος*), που χρησιμοποιήθηκε ως παράλλ. πληθ. τού ουσ. *λόγος*].

-λογία λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** την ομιλία που πραγματοποιείται κατά τον τρόπο που σημαίνει το α' συνθετικό: *απεραντο-λογία* **2.** την επιστημονική ενασχόληση ή την επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *βιο-λογία, αρχαιο-λογία, στοματο-λογία* **3.** λόγο (ή σύνολο λόγων) που χαρακτηρίζονται από αυτό που σημαίνει το α' συνθετικό: *αισχρο-λογία, πιθανο-λογία, πολυ-λογία, αερο-λογία, μπουρδο-λογία* **4.** (με α' συνθετικό τακτικό αριθμητικό) ομιλία που έρχεται σε σειρά αντίστοιχη προς αυτή που σημαίνει το α' συνθετικό: *πρωτο-λογία, δευτερο-λογία* **5.** σύνολο αυτών που σημαίνει το α' συνθετικό: *μυθο-λογία, ψευδο-λογία.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από σύνθετα σε *-λόγος* / *-λογῶ* (< *λέγω*) ή από ελληνογενείς ξέν. όρους, λ.χ. αγγλ. geo-logy, bio-logy κ.ά.].

-λογία, -logie, -logy κ.λπ. Από το *Ἀντίστροφον Λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς* τού καθηγητή Γεωργίου Κουρμούλη αντλούμε τις εξής χρήσιμες πληροφορίες. Στη Ν. Ελληνική (δημοτική και καθαρεύουσα) σχηματίστηκαν συνολικά (μέχρι το 1967) 342 λέξεις σε *-λογία* έναντι 171 λέξεων τής Αρχαίας. Από αυτές, 93 λέξεις έχουν παραδοθεί από την Αρχαία και 249 είναι νεόπλαστες, πράγμα που δείχνει την παραγωγική δύναμη τού συστήματος τής Ν. Ελληνικής. Η σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές γλώσσες δείχνει ότι η Γαλλική διαθέτει 111 ανάλογες λέξεις, η Ιταλική 130, η Ρουμανική 146, η Ρωσική 144 και η Σερβοκροατική 212.

λογιάζω ρ. μετβ. {λόγιασα} (λαϊκ.) **1.** σκέφτομαι **2.** λογαριάζω, υπολογίζω **3.** σχεδιάζω **4.** θεωρώ: *δεν τον ~ για άνθρωπο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λογίζομαι*].

λογίζομαι ρ. αμετβ. αποθ. {λογίστηκα} θεωρούμαι: *στις μέρες μας αυτά τα πράγματα λογίζονται (για) πολύ σπουδαία.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λόγος*].

λογικά (τα) [μεσν.] (καθημ.) η λογική ικανότητα, η ικανότητα (κάποιου) να σκέφτεται με λογικό τρόπο· ΦΡ. (α) ***χάνω τα λογικά μου*** (μεσν. φρ.) τρελαίνομαι, παραφρονώ (β) ***έρχομαι στα λογικά μου*** επανέρχομαι στην πνευματική διαύγεια που είχα πριν.

λογικά επίρρ. **1.** σύμφωνα με την ορθή σκέψη, με λογικό τρόπο: *ενεργεί / μιλάει ~* ΣΥΝ. συνετά ΑΝΤ. παράλογα, ανόητα **2.** (α) κατά τρόπο που να αιτιολογείται από τα προηγούμενα, κατά λογική συνέπεια: *το συμπέρασμα προκύπτει ~ || ~, θα επακολουθήσει σύγκρουση* (β) (σε υποθέσεις, εικασίες) εφόσον ισχύουν οι κανόνες τής λογικής, εφόσον όλα εξελιχθούν ομαλά, σύμφωνα με ό,τι αναμένει κανείς συνήθως: *~, πρέπει να επιτύχεις στις εξετάσεις || ~, δεν θα αντιμετωπίσουμε δυσκολίες μαζί τους.*

λογικεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. [μτγν.] {λογικεύ-θηκα (καθημ. -τηκα)} αρχίζω να σκέφτομαι ή να φέρομαι λογικά, με σύνεση: *Λογικέψου! Δεν γίνονται αυτά που ζητάς!* ΣΥΝ. βάζω μυαλό, συνετίζομαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λογική (η) {πληθ. μόνο στη σημ. 5} **1.** η ορθή σκέψη, το να σκέφτεται κανείς με βάση την πραγματικότητα και τις κοινώς αποδεκτές αλήθειες: *ας ελπίσουμε ότι σ' αυτή την κρίσιμη στιγμή θα πρυτανεύσει η ~ || δεν υπάρχει ~ στις απόψεις του || η ~ υπαγορεύει να αποφύγει τη σύγκρουση μαζί τους || την εξωτερική πολιτική πρέπει να διέπει η ~ και όχι ο συναισθηματισμός ||* (λόγ.) *είναι πέραν πάσης λογικής || έξω από κάθε λογική·* ΦΡ. (α) ***τετράγωνη λογική*** η ορθολογική σκέψη, το να σκέφτεται κανείς με μαθηματική ακρίβεια, εντοπίζοντας τις σχέσεις που διέπουν τα πράγματα και τις καταστάσεις χωρίς υποκειμενισμούς, αλλά σύμφωνα με συγκεκριμένους κανόνες (β) ***κοινή λογική*** (κ. *κοινός νους*) ο τρόπος σκέψης που προκύπτει από την κοινή, καθημερινή ζωή, ο συνηθισμένος και κοινώς αποδεκτός τρόπος σκέψης· για κάτι που ο καθένας μπορεί να καταλάβει χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία: *σ' αυτά τα πράγματα δεν χρειάζονται φιλοσοφίες και σπουδαίες θεωρίες· ~ χρειάζεται* (γ) ***ψυχρή λογική*** ο τρόπος σκέψης που δεν επηρεάζεται από συναισθηματισμούς, αλλά βασίζεται αποκλειστικά στην εφαρμογή λογικών κανόνων για την εύρεση των αιτίων, την εξαγωγή συμπερασμάτων κ.λπ.: *στις έκρυθμες καταστάσεις χρειάζεται ~· αλλιώς παρασύρεται κανείς σε συναισθηματικές αντιδράσεις* **2.** ο προσωπικός τρόπος σκέψης, το πώς σκέφτεται κανείς: *η ~ του αποκλίνει από αυτή τού μέσου ανθρώπου || αυτά μού λέει η ~ μου, αυτά κάνω || για να μπεις στη ~ αυτού τού ανθρώπου, πρέπει να τον γνωρίσεις καλά·* ΦΡ. ***μ' αυτή τη λογική*** με αυτό τον τρόπο σκέψης: *~ δεν πρόκειται να καταφέρεις ποτέ τίποτα!* **3.** (ειδικότ.) ο ιδιαίτερος τρόπος σκέψης που χαρακτηρίζει σύνολα ανθρώπων: *η ~ των ανατολικών λαών διαφέρει από αυτή των δυτικών* ΣΥΝ. νοοτροπία **4.** ο συστηματοποιημένος και ιδιαίτερος τρόπος οργάνωσης τής σκέψης, για την προσέγγιση, ερμηνεία και κατανόηση τού κόσμου και τής αλήθειας σύμφωνα με συγκεκριμένο πρόσωπο (φιλόσοφο, διανοούμενο, μελετητή κ.λπ.), σχολή, θεωρία ή φιλοσοφικό ρεύμα: *η ~ τού Έγελου / τού Λάιμπνιτς / τού Καντ || η ~ των θετικιστών* **5.** ο τρόπος με τον οποίο λειτουργεί κάτι, το σκεπτικό στο οποίο βασίζεται: *η ~ τής ελεύθερης αγοράς || η ~ ενός παιχνιδιού / τής πολιτικής || αν δεν μπεις στη ~ αυτού τού αθλήματος, δεν θα μπορέσεις να το απολαύσεις πραγματικά || η ~ ενός νομοσχεδίου / μιας απόφασης || ο κατάλογος υπακούει σε δύο κύριες ~: στη ~ τής αντιπροσωπευτικότητας και στη ~ τής αναλογικότητας* ΣΥΝ. φιλοσοφία **6.** ΦΙΛΟΣ. ***Λογική*** (η) η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο μελέτης την ορθή νόηση (τους νόμους των νοητικών διαδικασιών, τις αρχές εγκυρότητας των επιχειρημάτων, τις μεθόδους εξαγωγής συμπερασμάτων και τον έλεγχο τής ορθότητάς τους κ.ά.): *ασχολείται με τη ~ || η διδασκαλία τής ~ || εγχειρίδιο / ασκήσεις Λογικής·* ΦΡ. (α) ***τυπική Λογική*** ο έλεγχος τής τυπικής ορθότητας των προτάσεων ως προς τον εαυτό τους και όχι ως προς το περιεχόμενό τους (ως προς την ουσία τους) (β) ***συμβολική Λογική*** βλ. λ. *συμβολικός* (γ) ***απαγωγική / παραγωγική Λογική*** η παραγωγή νέων προτάσεων με πορεία από το γενικό προς το ειδικό (δ) ***επαγωγική Λογική*** η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων από επιμέρους δεδομένα (ε) ***τροπική Λογική*** κλάδος τής Λογικής που πραγματεύεται τις σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τού λογικού περιεχομένου μιας πρότασης και των εννοιών τής «αναγκαιότητας» ή τής «δυνατότητας». ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πολιτική*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λογική (τέχνη)*, όπως μαρτυρείται στον Κικέρωνα, ουσιαστικοπ. θηλ. τού επιθ. *λογικός* (βλ.λ.)].

λογικισμός (ο) [1871] {χωρ. πληθ.} η σκέψη που είναι σχολαστικά προσανατολισμένη στους κανόνες τής τυπικής λογικής, αγνοώντας, ενδεχομένως, το ίδιο της το αντικείμενο ή άλλους παράγοντες που θα έπρεπε επίσης να λαμβάνονται υπ' όψιν· γενικότερα, κάθε θεωρία που αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη λογική. — **λογικιστής** (ο), **λογικίστρια** (η), **λογικιστικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. rationalisme].

λογικό (το) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** το σύνολο των αρχών που ρυθμίζουν τη διανοητική λειτουργία τού ανθρώπου, η ικανότητά του να σκέφτεται και να παράγει κρίσεις και να οδηγείται σε συμπεράσματα, να κάνει διακρίσεις, να ξεχωρίζει το αληθές από το ψευδές κ.λπ. ΣΥΝ. λογική **2.** (καθημ.) ο νους, το μυαλό τού ανθρώπου και ειδικότ. η καλή διανοητική κατάσταση: *έχασε το ~ του || διαταραχή τού ~* **3.** ***λογικά*** (τα) βλ.λ.

λογικοκρατία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το φιλοσοφικό σύστημα που θεωρεί τη λογική ως βάση τής φιλοσοφίας **2.** η αντίληψη κατά την οποία η λογική είναι η βάση των πάντων.

λογικός, -ή, -ό **1.** αυτός που διαθέτει λογική, που μπορεί να παράγει κρίσεις, συμπεράσματα, συλλογισμούς κ.λπ.: *ο άνθρωπος είναι ~ ον* ΣΥΝ. έλλογος ΑΝΤ. άλογος **2.** αυτός που ενεργεί σύμφωνα με τη λογική, την ορθή σκέψη: *~ άνθρωπος, ξέρει να κρίνει σωστά || ας είμαστε λογικοί· τέτοιες σημαντικές αποφάσεις δεν παίρνονται στο πόδι!* ΣΥΝ. συνετός, σώφρων, μυαλωμένος ΑΝΤ. παράλογος, άμυαλος, ασύνετος, άφρων **3.** ***λογικός*** (ο), ***λογική*** (η) αυτός που έχει πνευματική υγεία, που βρίσκεται σε καλή διανοητική κατάσταση: *τρελοί και λογικοί, όλοι μαζί!* ΣΥΝ. (λόγ.) εχέφρων ΑΝΤ. τρελός **4.** αυτός που δεν έχει υπερβολικές ή παράλογες απαιτήσεις: *ο πρόεδρος τής εταιρείας είναι ~ άνθρωπος· ξέρει τις πραγματικές δυνατότητες τού προσωπικού και δεν απαιτεί υπερβολικά πράγματα || ο πιο ~ εδώ μέσα είναι ο Κυριάκος· όλοι οι άλλοι δεν ξέρουν τι θέλουν! || ~ πελάτης* ΣΥΝ. μετρημένος, συνετός **5.** αυτός που δείχνει κατανόηση, που αντιλαμβάνεται τι του λέει κάποιος και γιατί του το λέει, που δεν εκφέρει βιαστικές και επιπόλαιες κρίσεις: *είναι ~ άνθρωπος, δεν θα σε παρεξηγήσει || δεν υπάρχει κανένας ~ άνθρωπος σ' αυτή την υπηρεσία να με βοηθήσει;* **6.** αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη τής Λογικής: *~ κρίσεις / προτάσεις || ~ σφάλμα* (που οφείλεται σε παραβίαση των κανόνων τής Λογικής, λ.χ. για συμπέρασμα που δεν προκύπτει συλλογιστικά από τις προτάσεις στις οποίες στηρίχθηκε) *|| ~ ανάλυση* (βλ. λ. *ανάλυση*) **7.** αυτός που γίνεται σύμφωνα με τη λογική, την ορθή σκέψη: *~ απόφαση / κίνηση / απάντηση / στάση ||* (απρόσ.) *δεν είναι λογικό να πιστεύεις τέτοια απίθανα πράγματα! ||* (για συμπέρασμα) *κατά ~ συνέπεια, δεν πρέπει να ανησυχούμε για τις εξελίξεις* ΑΝΤ. παράλογος, τρελός, άλογος **8.** (ειδικότ.) αυτός που προκύπτει φυσιολογικά, με αναμενόμενο τρόπο από κάτι άλλο: *η κρίση στη Βαλκανική ήταν ~ επακόλουθο τής πολιτικής των μεγάλων δυνάμεων* **9.** αυτός που κινείται σε φυσιολογικά επίπεδα, χωρίς υπερβολές: *οι τιμές αυτή την περίοδο είναι ~ || ~ ποσό || η απόκλιση βρίσκεται μέσα σε ~ όρια* ΑΝΤ. υπερβολικός.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λόγος*].

Από τη λογική στο παράλογο. Το **λογικός** δηλώνει γενικά ό,τι αναφέρεται στον **λόγο**, με την έννοια τής λειτουργίας τού νου, τής διανοίας, τής **λογικής** νόησης τού ανθρώπου, σε αντίθεση με το **συναίσθημα** και τα **αισθήματά** του, που δεν έχουν υποστεί λογική επεξεργασία. Ό,τι είναι σύμφωνο με τα δεδομένα τής *λογικής* τού ανθρώπου (συλλογισμοί, επαλήθευση, διάψευση, επαγωγή, απαγωγή κ.λπ.), ό,τι είναι «εν λόγω», είναι **έλλογο**, σε αντίθεση με ό,τι στερείται λόγου, που είναι **ά-λογο** ή «παρά τον λόγο», **παράλογο**. Ό,τι συμβαδίζει με τον ορθό λόγο είναι **ορθολογικό**, ενώ ό,τι αντιτίθεται προς αυτόν είναι **αν-ορθολογικό**. Τέλος, ό,τι δεν μπορεί να συλλάβει ή να ερμηνεύσει η λογική τού ανθρώπου (όπως λ.χ. η έννοια τού Θεού) είναι **εξω-λογικό**, είναι πέρα από τη λογική, χωρίς να σημαίνει ότι είναι *παράλογο* ή *ανορθολογικό*. Ανάλογη κλιμάκωση και διάρθρωση προς τη νόηση ακολουθούν και τα σχετικά με τις **φρένες**, με τη **φρόνηση** και την **ορθοφροσύνη** τού ανθρώπου. Ο βαδίζων με λογικές τις φρένες είναι **έμ-φρων**, ενώ ο στερούμενος λογικών φρενών είναι **ά-φρων** ή **παρά-φρων**. Ο έχων σώας τας φρένας είναι **σώ-φρων** και **ορθο-φρονών**, ενώ ο εκτός λογικής, ο έξω φρενών ευρισκόμενος, είναι **εξωφρενικός**.

λογικότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ιδιότητα τού λογικού, το να είναι κανείς λογικός ή να είναι κάτι λογικό.

λογικοφανής, -ής, -ές [1893] {λογικοφαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που φαίνεται λογικός: *~ εξήγηση / επιχείρημα.* — **λογικοφανώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < *λογικο-* (< *λογικός*) + *-φανής* (< θ. *-φαν-* τού ρ. *φαίνομαι*, πβ. αρχ. παθ. αόρ. β' *ἐ-φάν-ην*), απόδ. τού γαλλ. raison-nable].

-λόγιο (λόγ.) παραγωγική κατάληξη για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν: **1.** το βιβλίο ή γενικότ. το έντυπο που περιλαμβάνει ό,τι σημαίνει το θέμα: *εορτο-λόγιο, δημοτο-λόγιο, ευχο-λόγιο, μηνο-λόγιο* **2.** αυτό που δείχνει ή αναγράφει ό,τι σημαίνει το θέμα: *ωρο-λόγιο, τιμο-λόγιο* (πβ. λ. *-λό(γ)ι*).
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και τής Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το ρ. *λέγω*].

λόγιο(ν) (το) {λογί-ου | -ων} (αρχαιοπρ.) γνωμικό, ρητό, απόφθεγμα.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λόγιον*, ουδ. τού επιθ. *λόγιος*].

λόγιος, -α (λογ. -ία), -ο {κ. -ίου (θηλ. -ίας) | -ίων, -ίους} **1.** ***λόγιος*** (ο) πρόσωπο με σημαντική μόρφωση και πνευματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα στον χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών· χρησιμοποιείται κυρ. για την εποχή από την Αναγέννηση μέχρι και τον 19ο αι.· το αντίστοιχο για τη σύγχρονη εποχή είναι το *διανοούμενος* **2.** αυτός που σχετίζεται με ανθρώπους των γραμμάτων, κυρ. παλαιότερων εποχών, και τον χώρο τους: *~ παράδοση / ύφος* (σχετικά με τη γραμματεία και την καθαρεύουσα γλώσσα των λογίων) **3.** (ειδικότ.) (γλωσσικό στοιχείο τής καθαρεύουσας, όπως λέξη, κατάληξη, σύμπλεγμα συμφώνων) που δεν ανήκει στη δημοτική, αλλά επανήλθε από την Αρχαία Ελληνική ή πλάστηκε κατά το αρχαιοελληνικό πρότυπο: *~ λέξεις είναι τα «λεωφορείο», «οδός», «συνιστώ», «αντεπεξέρχομαι» || ~ συμπλέγματα συμφώνων είναι τα -κτ-, -πτ- έναντι των δημοτικών -χτ-, -φτ-* **4.** (υπερθ. ***λογιότατος***, *-η, -ο*) βλ.λ. — **λόγια / λογίως** [μτγν.] επίρρ., **λογιότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λόγος*. Ήδη αρχ. η σημ. τού καλλιεργημένου ανθρώπου τού πνεύματος, λ.χ. *ὁ λόγιος Ἀκεστῖνος* (Ηλιόδωρος), *οἱ λογιώτατοι Τυρρηνῶν* (Πλούταρχος), *Χαλδαίων οἱ λόγιοι* (Αρριανός)].

λογιοσύνη (η) {χωρ. πληθ.} **1.** το να είναι κάποιος λόγιος, η μόρφωση, η πνευματική καλλιέργεια: *η ~ των Φαναριωτών* ΣΥΝ. λογιότητα **2.** (περιληπτ.) το σύνολο των λογίων.
[ΕΤΥΜ. < *λόγιος* + παραγ. επίθημα *-οσύνη*, πβ. *δικαιοσύνη, σωφροσύνη*].

λογιοτατίζω ρ. αμετβ. {μόνο στον ενεστ.} (κακόσ.) **1.** υποκρίνομαι ή παριστάνω τον λογιότατο **2.** χρησιμοποιώ στον λόγο μου την καθαρεύουσα. — **λογιοτατισμός** (ο) [1865].

λογιότατος, -η, -ο {υπερθ. τού *λόγιος*} **1.** (παλαιότ. ως προσφώνηση) για μορφωμένο άνθρωπο **2.** (μειωτ.) (α) αυτός που χρησιμοποιεί εξεζητημένη γλώσσα (αρχαΐζουσα ή καθαρεύουσα) (β) (γενικότ.) ο μορ-

φωμένος που τον διακρίνει η σχολαστικότητα και που δεν έχει επαφή με την πραγματικότητα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λογιώτατος*, υπερθ. βαθμ. τού αρχ. *λόγιος*].

λογισμικό (το) ΠΛΗΡΟΦ. τα προγράμματα που εκτελούνται σε έναν Η/Υ· υπάρχουν δύο είδη λογισμικού: το λογισμικό εφαρμογών και το λογισμικό συστήματος, που είναι βασικά το λειτουργικό σύστημα (εδώ περιλαμβάνονται οι βασικές λειτουργίες τού υπολογιστή, όπως ο έλεγχος των προγραμμάτων που τρέχουν κάθε στιγμή).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. software].

λογισμός (ο) **1.** (λαϊκ.) σκέψη, στοχασμός: «*Πώς μας θωρείς ακίνητος; Πού τρέχει ο ~ σου;*» (Α. Βαλαωρίτης) || «*τη θεία, γλυκ(ε)ιά σου εικόνα θα βλέπει ο ~*» (Γ. Μαρκοράς) **2.** η σκέψη που απασχολεί κάποιον έντονα, η έγνοια: (παροιμ.) «*τα βάσανα κι οι ~ τον άνθρωπο γερνούνε*» ● **3.** ΜΑΘ. όρος που χρησιμοποιείται για να δηλώσει ορισμένη δομή και διαδικασία (στις πράξεις και ιδιότητες) που ακολουθούμε σε έναν κλάδο των μαθηματικών: *αλγεβρικός / διαφορικός / απειροστικός / ολοκληρωτικός ~* || *~ των πιθανοτήτων*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λογίζομαι*].

λογιστήριο (το) [αρχ.] {λογιστηρί-ου | -ων} **1.** τμήμα δημόσιας ή ιδιωτικής επιχείρησης, όπου φυλάσσονται και ενημερώνονται τα λογιστικά βιβλία και διεξάγεται κάθε λογιστική δραστηριότητα: *περάστε από το ~ να πληρωθείτε* **2.** ***Γενικό Λογιστήριο (τού Κράτους)*** η ανώτατη λογιστική αρχή τού κράτους.

λογιστής (ο), **λογίστρια** (η) {λογιστριών} **1.** υπάλληλος ή ελεύθερος επαγγελματίας που καταγράφει με ορισμένη τεχνική επεξεργασία την οικονομική κατάσταση μιας επιχείρησης **2.** ***ορκωτός λογιστής*** βλ. λ. *ορκωτός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λογίζομαι*, στην αρχ. σημ. «υπολογίζω αριθμητικά μεγέθη, μετρώ»].

λογιστική (η) ο επιστημονικός κλάδος και η αντίστοιχη τεχνική καταγραφής τής οικονομικής κατάστασης μιας επιχείρησης, με σκοπό τον έλεγχο και την καλύτερη διαχείρισή της.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. logistique].

λογιστικός, -ή, -ό 1. αυτός που σχετίζεται με τους λογιστές ή/και τη λογιστική: *~ έγγραφο / λάθος* **2.** (α) ***λογιστικά βιβλία*** τα ειδικά βιβλία στα οποία καταγράφονται οι κάθε είδους οικονομικές δραστηριότητες και σχέσεις επιχειρήσεως, οργανισμού κ.λπ.· στις μεγάλες επιχειρήσεις έχουν πλέον αντικατασταθεί από τη μηχανογράφηση: *η τήρηση των ~* (β) ***λογιστικός λογαριασμός*** ο λογαριασμός τον οποίο τηρεί επιχείρηση, οργανισμός κ.λπ., ώστε να παρακολουθεί τις δραστηριότητές του (γ) ***λογιστικό αποτέλεσμα*** το αποτέλεσμα (κέρδος ή ζημία) των δραστηριοτήτων επιχειρήσεως, λογαριασμού κ.λπ., όπως προκύπτει από τους λογιστικούς λογαριασμούς (δ) ***λογιστικό σχέδιο*** το τυποποιημένο σύστημα κατατάξεως τού συνόλου των λογαριασμών που τηρεί μια επιχείρηση, το οποίο καταρτίζεται πριν ξεκινήσει τις δραστηριότητές της και επιτρέπει τη σύνταξη ομοιόμορφων ισολογισμών, οικονομικών καταστάσεων και λογιστικών αποτελεσμάτων (ε) ***λογιστική περίοδος*** το χρονικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συντάσσει μια επιχείρηση τον λογαριασμό εσόδων-εξόδων και εμπορίας και στο τέλος τού οποίου κάνει τον ισολογισμό της (στ) ***λογιστική μονάδα*** η χρηματική μονάδα (π.χ. νόμισμα, E.C.U. κ.ά.) βάσει τής οποίας μετρείται και καταγράφεται η αξία των αγαθών, των υπηρεσιών και των οικονομικών συναλλαγών (ζ) ΠΛΗΡΟΦ. ***λογιστικό φύλλο*** πρόγραμμα Η/Υ που εμφανίζει στον χρήστη ένα ιδεατό «φύλλο εργασίας» με αριθμούς σε οριζόντιες σειρές και κατακόρυφες στήλες και χρησιμοποιείται κυρίως σε προγράμματα οικονομικών εφαρμογών **3.** ***λογιστική*** (η) βλ.λ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «ο σχετιζόμενος με υπολογισμούς», < *λογίζομαι*. Οι σημ. που αναφέρονται στον κλάδο τής λογιστικής οφείλονται στο ελληνογενές γαλλ. logistique].

λογιωτατίζω ρ. ➝ λογιοτατίζω

λογιώτατος (ο) ➝ λογιότατος

λόγκος (ο) ➝ λόγγος

λογο- κ. **λογό-** κ. **λογ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που σχετίζονται με: **1.** τον λόγο, με την ομιλία: *λογο-διάρροια, λογο-θεραπεία* **2.** τον έντεχνο λόγο: *λογο-τέχνης* **3.** την απολογία: *λογο-δοτώ* **4.** τη λογική: *λογο-κρατία*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (πβ. αρχ. *λογο-γραφία*, μτγν. *λογο-μαχία*), που προέρχεται από το ουσ. *λόγος* και απαντά επίσης σε ελληνογενείς ξέν. όρους και μεταφρ. δάνεια (λ.χ. γαλλ. logopédie)].

λογόγραμμα (το) {λογογράμμ-ατος | -ατα, -άτων} γραπτό ή εικονογραφικό σύμβολο που αντιπροσωπεύει μια ολόκληρη λέξη (λ.χ. $ = δολάριο, + = και/συν) (πβ. λ. *ιδεόγραμμα*).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γερμ. Logogram].

λογογραφία (η) [αρχ.] {χωρ. πληθ.} η τέχνη τού λογογράφου.

λογογράφος (ο) [αρχ.] ΦΙΛΟΛ. (στην αρχαιότητα) **1.** ο ρήτορας που αναλάμβανε για λογαριασμό άλλου τη σύνταξη δικανικού λόγου επ' αμοιβή **2.** καθένας από ορισμένους συγγραφείς τού 6ου και 5ου αι. π.Χ., τα έργα των οποίων αναφέρονται σε θέματα ιστορίας, γεωγραφίας, μυθογραφίας κ.ά. και θεωρούνται δείγματα τής μετάβασης από τον ποιητικό έπικό στον πεζό λόγο.

λογοδιάρροια (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} η ακατάσχετη φλυαρία ΣΥΝ. (οικ.) πάρλα, πολυλογία.

λογοδίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {εύχρ. αόρ. λογοδόθηκα, μτχ. παθ. παρακ. λογοδο-σμένος} (λαϊκ.) δεσμεύομαι με υπόσχεση γάμου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.

λογοδοσία (η) [1856] {χωρ. πληθ.} ΝΟΜ. η απόδοση λογαριασμού από το πρόσωπο το οποίο διαχειρίζεται ξένη υπόθεση (δωσίλογος) προς το κύριο πρόσωπο τής υποθέσεως. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.

λογοδοσμένος, -η, -ο αυτός που έχει δώσει υπόσχεση γάμου.

λογοδοτώ ρ. αμετβ. [1884] {λογοδοτείς... | λογοδότησα} δίνω λόγο για συγκεκριμένες πράξεις μου, απολογούμαι: *η προηγούμενη διοίκηση καλείται να λογοδοτήσει για τις αυθαιρεσίες της* ΣΥΝ. δικαιολογούμαι. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω*.
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-δοτώ* < *δότης*].

λογοθέαμα (το) {λογοθεάμ-ατος | -ατα, -άτων} το τοκ-σόου (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ.-αμερ. talk show].

λογοθεραπεία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. μέθοδος θεραπείας νευρώσεων (ιδ. διαταραχών τού λόγου), η οποία αξιοποιεί την προφορική επικοινωνία. — **λογοθεραπευτής** (ο), **λογοθεραπεύτρια** (η), **λογοθεραπευτικός, -ή, -ό**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ορθοπαιδικός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. logotherapy].

λογοθέτης (ο) {λογοθετών} **1.** ΕΚΚΛΗΣ. ανώτατος πατριαρχικός τίτλος που φέρει τιμητικά λαϊκός **2.** ΙΣΤ. ανώτατος πολιτικός υπάλληλος τού βυζαντινού κράτους: *~ τού Δρόμου* (στη μέση βυζαντινή περίοδο, αξίωμα αντίστοιχο με τού υπουργού Εξωτερικών και Συγκοινωνιών) || *μέγας ~* (αξίωμα αντίστοιχο με το πρωθυπουργικό).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λογο-* + *-θέτης* < ρ. *τίθημι* (βλ. λ. *θέτω*)].

λογοκεντρικός, -ή, -ό αυτός που βασίζεται στη λογική: *~ προσέγγιση τού ζητήματος*. — **λογοκεντρικά** επίρρ., **λογοκεντρισμός** (ο).

λογοκλοπία (η) [μτγν.] {λογοκλοπιών} η ιδιοποίηση με αθέμιτο τρόπο ξένης πνευματικής εργασίας. Επίσης **λογοκλοπή** [1841].

λογοκλόπος (ο/η) [1871] πρόσωπο που ιδιοποιείται κατά αθέμιτο τρόπο ξένη πνευματική εργασία.

λογοκόπος (ο/η) πρόσωπο που λέει πολλά και μεγάλα λόγια κενά περιεχομένου, που δίνει πολλές υποσχέσεις χωρίς να τις τηρεί ΣΥΝ. λογάς. — **λογοκοπία** (η) [1889] κ. **λογοκόπημα** (το) [1889], **λογοκοπώ** ρ. [μεσν.] {-είς...}.
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-κόπος* < *κόπτω* (πβ. μεσν. λογοκοπῶ)].

λογοκρατία (η) ΦΙΛΟΣ. ο ορθολογισμός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. rationalisme].

λογοκρατούμαι ρ. αμετβ. αποθ. {λογοκρατείται...· λογοκρατήθηκα} κυριαρχούμαι από τη λογική, τον ορθολογισμό.

λογοκρίνω ρ. μετβ. {λογόκρι-να, -θηκα} περιορίζω την ελευθερία τής έκφρασης, ελέγχω το περιεχόμενο λόγων ή κειμένων και γενικότ. την έκφραση (στα μέσα ενημέρωσης, στην τέχνη, τη λογοτεχνία, την αλληλογραφία κ.α.), ώστε να εμποδίσω τη διατύπωση ή/και διάδοση μη αρεστών απόψεων: *~ άρθρο / βιβλίο / εκπομπή*.

λογοκρισία (η) [1826] {λογοκρισιών} **1.** ο έλεγχος με εξουσία απαγόρευσης που ασκείται από ειδική κρατική υπηρεσία στα μέσα ενημέρωσης, στην τέχνη, τη λογοτεχνία κ.λπ., με σκοπό να εμποδιστεί η διάδοση πληροφοριών ή ιδεών που αντιτίθενται στις αρχές τής εξουσίας· αποτελεί το κυριότερο μέσο προληπτικού ελέγχου τού λόγου: *η χούντα επέβαλε ~ στα θέατρα απαγορεύοντας έργα πολλών συγγραφέων* **2.** (γενικότ.-εκφραστ.) η περιοριστική επέμβαση στην πνευματική δράση (κάποιου): *η εφημερίδα μας δεν πρόκειται να επιβάλει ~ στους συντάκτες της* **3.** (συνεκδ.) το σύνολο των λογοκριτών ή η κρατική υπηρεσία που ασκεί λογοκρισία. — **λογοκριτικός, -ή, -ό** [1871].
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-κρισία* < *κρίνω*, απόδ. τού γαλλ. censure < λατ. censor «τιμητής» (αξιωματούχος στην αρχ. Ρώμη, επιφορτισμένος με την περιφρούρηση των ηθικών αξιών, καθώς και με την απογραφή των Ρωμαίων πολιτών και των περιουσιών τους) < ρ. censeo «αποτιμώ, απογράφω»].

λογοκριτής (ο) [1826], **λογοκρίτρια** (η) {λογοκριτριών} πρόσωπο που ασκεί λογοκρισία.

λογομαχώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {λογομαχείς... | λογομάχησα} (+με) συζητώ σε έντονο και εριστικό τόνο, φιλονικώ ΣΥΝ. διαπληκτίζομαι, λογοφέρνω, καβγαδίζω. — **λογομαχία** (η) [μτγν.].

λογοπαίγνιο (το) [1856] {λογοπαιγνί-ου | -ων} παιχνίδι με λέξεις πολλαπλών σημασιών ή με λέξεις διαφορετικής σημασίας, αλλά ομόηχες, π.χ. «*ο Κύριος μεθ' ημών*» κ. «*ο Κύριος με θυμόν....*».
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. jeu de mots].

λογοπαιδικός (ο/η) ο λογοθεραπευτής (βλ. λ. *λογοθεραπεία*).

λογοπαικτικός, -ή, -ό [1889] αυτός που σχετίζεται με το λογοπαίγνιο.

λογόρροια (η) [1890] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ακατάσχετη πολυλογία και έλλειψη συνειρμού σε άτομα που πάσχουν από νευροψυχικές παθήσεις.
[ΕΤΥΜ. < *λογο-* + *-ρροια* < *ρέω*, ελληνογενής ξέν. όρ., πβ. αγγλ. logorrhoea].

λόγος (ο) **1.** η ικανότητα να επικοινωνεί κανείς με τη γλώσσα: *ο άνθρωπος είναι προικισμένος με το χάρισμα τού ~* || *διαταραχές τού ~* (π.χ. ψευδισμός, τραυλισμός κ.λπ.) || *θεραπευτική αγωγή τού ~* **2.** (α) η χρήση τής γλώσσας για συνεννόηση, για επικοινωνία, για την επίτευξη στόχου: *οι άνθρωποι συνεννοούνται με τον ~* (β) η χρήση τής γλώσσας σε συγκεκριμένο χώρο: *δημοσιογραφικός / πολιτικός / συνδικαλιστικός / νομικός / δοκιμιακός ~* **3.** ΓΛΩΣΣ. η γλώσσα, το συστηματικά δομημένο σύνολο λέξεων, με το οποίο πραγματοποιείται η επικοινωνία: *προφορικός / γραπτός ~* || το «*μου πήρες τ' αφτιά*» *είναι μια έκφραση τού καθημερινού ~*· ΦΡ. (α) ***μέρος τού λόγου*** βλ. λ. *μέρος* (β) ***ευθύς λόγος*** βλ. λ. ευθύς (γ) ***πλάγιος λόγος*** βλ. λ. *πλάγιος* (δ) ***σχήμα λόγου*** βλ. λ. *σχήμα* (ε) ***εν λόγω*** (με άρθρο ως επίθ.) το πρόσωπο ή το πράγμα για το οποίο έχει γίνει ήδη λόγος και ο ομιλητής δεν επιθυμεί να αναφερθεί σε αυτό ονομαστικά είτε για να αποφύγει υφολογικά την επανάληψη είτε και μειωτικά ή ειρωνικά: *το ~ ακίνητο περιήλθε στους κληρονόμους του* || *η ~ κυρία καλά θα έκανε να μην ασχολείται με τέτοια θέματα!* **4.** (ειδικότ.) η προφορική χρήση τής γλώσσας, η προφορική έκφραση: *στον γρήγορο ~ παραλείπουμε καμιά φορά να προφέρουμε ορισμένους φθόγγους* ΣΥΝ. ομιλία **5.** η

γλώσσα ως εσωτερικό σύστημα που ενυπάρχει στη συνείδηση κάθε ομιλητή, η γνώση που έχει καθένας για τη γλώσσα του, κατ' αντιδιαστολή προς την ομιλία, η οποία αποτελεί την εφαρμογή τού συστήματος αυτού από κάθε ομιλητή χωριστά ΣΥΝ. ενδιάθετος λόγος **6.** οτιδήποτε λέγεται: *μ' έναν σου ~ μπορείς να με κάνεις ευτυχισμένο* || *έναν καλό ~ δεν άκουσα ποτέ από το στόμα σου* || *«όλοι οι επιβάτες είχαν και από έναν καλό ~ για τον κυβερνήτη, τον συγκυβερνήτη και το πλήρωμα»* (εφημ.) || *της συμπαραστάθηκε με παρηγορητικούς ~* ΣΥΝ. κουβέντα· ΦΡ. (α) **λόγο (σ)τον λόγο** κατά την εξέλιξη τής συνομιλίας: *~ θυμήθηκαν τα παλιά* (β) **ένας λόγος είναι** βλ. λ. ένας (γ) **απευθύνω (σε κάποιον) τον λόγο** βλ. λ. απευθύνω (δ) **ο λόγος μου περνά** (μεσν. φρ.) **/ έχει πέραση** είμαι άνθρωπος με μεγάλη επιρροή, με μεγάλη ισχύ (ε) **μεγάλη μπουκιά φάε, μεγάλο λόγο μην πεις / μη λες** βλ. λ. μεγάλος (στ) **ο λόγος σου με χόρτασε και το ψωμί σου φά' το** βλ. λ. χορταίνω (ζ) **για τού λόγου το αληθές / το ασφαλές** για να αποδειχθεί η αλήθεια των λόγων (κάποιου): *~, επισυνάπτω και τη φωτοτυπία που περιέχει την αυθεντική δήλωσή του* **7.** το να μιλά κανείς για κάτι, να αναφέρεται σε κάτι: *πολύς ~ γίνεται για το ενδεχόμενο εκλογών* || *κάνω λόγο για κάτι* (αναφέρομαι σε κάτι) || *αυτό το ζήτημα δεν είναι άξιο λόγου*· ΦΡ. (α) **ούτε λόγος (να γίνεται)** (μεσν. φρ.) δεν πρέπει καν να γίνεται συζήτηση (γι' αυτό), δεν υπάρχει αμφιβολία: *~! Κανείς δεν αμφισβητεί την εντιμότητά του!* (β) (λόγ.) **ο περί ου ο λόγος** αυτός για τον οποίο γίνεται λόγος (γ) **περί ορέξεως ουδείς λόγος** βλ. λ. όρεξη **8.** η δημόσια ομιλία: *βγάζω λόγο* (κάνω δημόσια ομιλία) || *βαρυσήμαντος / δικανικός / πανηγυρικός / συμβουλευτικός / δεκάρικος ~* ΣΥΝ. διάλεξη **9.** η λογοτεχνία, η έντεχνη χρήση τής γλώσσας: *πεζός / έμμετρος ~* **10.** η δέσμευση, η υπόσχεση: *κρατώ τον ~ μου* (τον τηρώ) || *αθετώ / πατώ τον ~ μου* || *ο ~ μου είναι συμβόλαιο*· ΦΡ. (α) **δίνω τον λόγο μου / τον λόγο τής τιμής μου / τής ανδρικής μου τιμής** (i) υπόσχομαι με εγγύηση την αξιοπιστία μου, την ίδια μου την τιμή: *σου ~ ότι μέχρι μεθαύριο θα έχεις πάρει τα λεφτά σου πίσω* (ii) επιβεβαιώνω με εγγύηση την αξιοπιστία μου, την τιμή μου: *σου ~ ότι τα πράγματα δεν έγιναν έτσι* (β) **δίνω λόγο** (i) υπόσχομαι (ii) (ειδικότ.) δίνω υπόσχεση γάμου, λογοδίνομαι (iii) δίνω εξηγήσεις για πράξεις μου, λογοδοτώ, απολογούμαι: *δεν θα δώσω λόγο σε κανέναν για τις επιλογές μου* **11.** λογοδοσία, απολογία: *θα δώσεις λόγο για τις πράξεις σου* || *δεν θα σου δώσω λόγο κι από πάνω!* (δεν θα σου απολογηθώ κιόλας)· ΦΡ. **ζητώ τον λόγο (από κάποιον)** (i) ζητώ (από κάποιον) να δώσει εξηγήσεις για τις πράξεις του (ii) ζητώ (από κάποιον) να απολογηθεί (iii) ζητώ να μιλήσω (βλ. σημ. 12) **12.** το δικαίωμα κάποιου να μιλήσει: *ζητώ τον ~ από το προεδρείο* || *έχω / παίρνω / λαμβάνω / δίνω τον ~* || *σας αφαιρώ τον ~!* ΦΡ. **έχω λόγο (για κάτι)** έχω δικαίωμα να εκφράζω τη γνώμη μου (για κάτι): *θέλει να έχει λόγο για τα πάντα* **13.** η αιτία: *έχω ~ που ενδιαφέρομαι γι' αυτό* || *Μην εκπλήσσεσαι που νευριάζει! Έχει τους ~ του* (υπάρχει συγκεκριμένη αιτία που νευριάζει) || *δεν θα πάμε φέτος διακοπές για οικονομικούς ~* || *αποσύρθηκε από την επιχείρηση για λόγους υγείας* || *απαγορεύτηκε η κυκλοφορία για λόγους ασφαλείας*· ΦΡ. (α) **συντρέχει λόγος** υπάρχει αιτία για την οποία πρέπει να γίνει κάτι: *νομίζω ότι δεν ~ να βιαστούμε* (β) **λόγος ύπαρξης** η αιτία για την οποία πρέπει να υπάρχει κάποιος/κάτι: *σε μια κοινωνία αγγέλων, η αστυνομία, φυσικά, δεν θα είχε ~* (γ) **φυσικώ τω λόγω** (*φυσικῷ τῷ λόγῳ*) (λόγ.) όπως είναι φυσικό: *κατήγγειλε τη διαφθορά σε όλους τους τομείς τής δημόσιας ζωής και ~ ανέλαβε την κοινωνική εξυγίανση* **14.** η λογική ικανότητα: *ο ορθός ~* (βλ. λ. ορθός) **15.** ΘΡΗΣΚ. **Λόγος** (ο) (α) η σοφία τού Θεού ως δημιουργική δύναμη τού σύμπαντος (β) ο Ιησούς Χριστός· ΦΡ. **ο Λόγος τού Θεού** (i) η Βίβλος (ii) η χριστιανική διδασκαλία **16.** (στη Λογική) η αναλογία, η σχέση **17.** ΜΑΘ. το ακριβές πηλίκο μεταξύ δύο μεγεθών, ποσοτήτων, το οποίο εκφράζεται με κλάσμα: *ο ~ τού α προς το 1 ισούται με α* **18.** (λαϊκ.) (η γεν. **τού λόγου μου, σου,...** ή **ελόγου μου, σου,...** αντί τής προσωπικής αντων. εγώ, εσύ,...): *τού λόγου σου τι έχεις να πεις για όλ' αυτά;* (εσύ τι έχεις να πεις;) || *δεν ζήτησε τη χάρη για λόγου της* (για την ίδια), *αλλά για σένα*· ΦΡ. **ζωή σε λόγου σας!** ευχετ. για την έκφραση συλλυπητηρίων σε κάποιον που έχασε συγγενικό του πρόσωπο, δικό του άνθρωπο **19. λόγω** βλ.λ. • ΦΡ. (α) **που λέει ο λόγος** (i) για παράδειγμα, υποθετικά: *αν, ~, κέρδιζες το ΛΟΤΤΟ, τι θα έκανες;* (ii) για κάτι που δεν λέγεται κυριολεκτικά, δεν πρέπει να εννοηθεί κατά γράμμα: *εάν συνέβαινε σε σένα, ~, πώς θ' αντιδρούσες;* (β) **ο λόγος το λέει** για να τονιστεί ότι κάτι δεν λέγεται κυριολεκτικά, ότι δεν πρέπει να εννοηθεί κατά γράμμα: *~ «χίλιοι άνθρωποι»· η ουσία είναι ότι ήταν πάρα πολλοί* (γ) **λόγος και αντίλογος** βλ. λ. αντίλογος (δ) **λόγου χάριν /-η** (συντομ. λ.χ.) για παράδειγμα, παραδείγματος χάριν: *καθένας θα βοηθήσει όπως μπορεί· εγώ ~ θα δώσω ένα μέρος από τον μισθό μου* (ε) **δεν μου πέφτει λόγος** δεν είναι δική μου υπόθεση, δεν με αφορά άμεσα το ζήτημα, ώστε να μπορώ να μιλήσω: *θα παντρευτεί όποιον διαλέξει η ίδια· εμένα ~* (στ) **κατά πρώτο(ν) / μείζονα / κύριο λόγο** πρώτα από όλα: *~ είναι ανέντιμος· κατά δεύτερο είναι και θρασύς!* (ζ) **λόγος / κουβέντα να γίνεται** βλ. λ. γίνομαι (η) **για τού λόγου το ασφαλές / το αληθές** για την εξακρίβωση τής αλήθειας των όσων λέμε: *έτσι θυμάμαι να ετυμολογείται η λέξη, αλλά ~ να το επαληθεύσουμε και από το λεξικό.* — (υποκ.) **λογάκι** [μεσν.] κ. (λόγ.) **λογύδριο** (το) [μτγν.] (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αιτία, βράχος, γλώσσα, δωσίλογος, εισαγωγικά, ενδιάθετος, εχέμυθος, λογικός, ομιλία, τεχνητός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέγω* (βλ.λ.). Η λ. σήμαινε αρχικώς «ομιλία, προφορική έκφραση», σύντομα όμως γενικεύθηκε στις σημ. «λογίκευση, εξήγηση, θεώρηση», αντιτιθέμενη έτσι στο ουσ. *έργον*. Οι Στωικοί φιλόσοφοι θεωρούσαν τον *λόγον* ως την καθοδηγούσα αρχή τού σύμπαντος, ενώ στην Κ.Δ. το ουσ. *λόγος* δήλωσε –μεταξύ άλλων– το δεύτερο πρόσωπο τής Αγ. Τριάδας, τον δημιουργικό λόγο τού Θεού, μέσω τού οποίου δημιουργήθηκε ο κόσμος (πβ. Ιωάνν. 1, 1: *ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος*). Οι σημ. 4, 5 αποδίδουν τους γαλλ. όρ. parole και langue αντιστοίχως. Ορισμένες φρ. είναι μεταφρ. δάνεια από τη Γαλλική: *έχω / ζητώ / λαμβάνω / απευθύνω τον λόγο* (< avoir / demander / prendre / adresser la parole), *κατά μείζονα λόγον* (< à plus forte raison), *το χάρισμα τού λόγου* (< le don de la parole) κ.ά.].

-λόγος¹ β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτόν που: **1.** μιλά για συγκεκριμένο θέμα: *ηθικο-λόγος* **2.** μιλά με συγκεκριμένο τρόπο: *αισχρο-λόγος, προχειρο-λόγος* **3.** ασχολείται συστηματικά, επιστημονικά με κάτι: *φυτο-λόγος, βυζαντινο-λόγος, οικονομο-λόγος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *θεο-λόγος*), που προέρχεται από το ρ. *λέγω*].

-λόγος² β' συνθετικό για τον σχηματισμό ουσιαστικών που δηλώνουν αυτόν που συλλέγει / συγκεντρώνει πρόσωπα ή πράγματα: *στρατο-λόγος.*
[ΕΤΥΜ. Β' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *χορτο-λόγος*), που προέρχεται από το ρ. *λέγω* στη σημ. «συλλέγω – συγκεντρώνω»].

λογοτέχνημα (το) [1866] {λογοτεχνήμ-ατος | -ατα, -άτων} έργο με λογοτεχνική αξία, λογοτεχνικό έργο.

λογοτέχνης (ο) [μεσν.] {λογοτεχνών}, **λογοτέχνιδα** (η) {λογοτεχνίδων} δημιουργός λογοτεχνικών έργων, ποιητής ή πεζογράφος. Επίσης (λόγ.) **λογοτέχνις** (η) {λογοτέχνιδος}.

λογοτεχνία (η) [μεσν.] {λογοτεχνιών} **1.** η καλλιέργεια τού έντεχνου λόγου, η παραγωγή έργων ποίησης ή έντεχνης πεζογραφίας **2.** το σύνολο των λογοτεχνικών έργων συγκεκριμένου λαού, χρονικής περιόδου ή πνευματικής παράδοσης: *η εθνική μας ~* || *αρχαία ελληνική / λατινική ~* ΣΥΝ. γραμματεία **3. θεωρία τής λογοτεχνίας** ο επιστημονικός κλάδος που έχει ως αντικείμενο μελέτης ζητήματα δομής, λειτουργίας, ανάλυσης, περιγραφής και αξιολόγησης των έργων τής λογοτεχνίας. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γραμματική, τεχνητός, φιλολογία.*

λογοτεχνικός, -ή, -ό [1866] αυτός που σχετίζεται με τον λογοτέχνη ή τη λογοτεχνία: *~ παραγωγή / κείμενο / περιοδικό / σχολή / δημιουργία.*

λογοτεχνικότητα (η) το σύνολο των στοιχείων που χαρακτηρίζουν ένα έργο ως λογοτεχνικό.

λογοτριβή (η) [1807] λογομαχία, διαπληκτισμός.

λογότυπος (ο) {λογοτύπ-ου | -ων, -ους} η ειδικά σχεδιασμένη με γράμματα ή και παραστάσεις επωνυμία εταιρείας ή προϊόντος. Επίσης **λογότυπο** (το).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. logotype].

λογοφέρνω ρ. αμετβ. {λογόφερα} διαπληκτίζομαι, φιλονικώ με λόγια ΣΥΝ. λογομαχώ, τσακώνομαι, μαλώνω, καβγαδίζω. — **λογόφερμα** (το).

λογύδριο (το) {λογυδρί-ου | -ων} μικρός, σύντομος λόγος, ομιλία (βλ.λ., σημ. 8).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λογύδριον*, υποκ. τού αρχ. *λόγος*].

λογχεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {λόγχευσα} διατρυπώ με λόγχη.

λόγχη (η) {λογχών} **1.** αιχμηρό όπλο που αποτελείται από μακρύ ξύλινο ακόντιο, το οποίο απολήγει σε μεταλλική αιχμή· το χρησιμοποιούσαν οι ιππείς στις επιθέσεις **2.** μικρό χαλύβδινο ξίφος, προσαρμοσμένο στο άκρο τής κάννης στρατιωτικού όπλου· ΦΡ. **εφ' όπλου λόγχη** (i) ως στρατιωτικό παράγγελμα με το οποίο οι στρατιώτες διατάσσονται να τοποθετήσουν στα όπλα τους τις λόγχες για επίθεση ή απόδοση τιμών (ii) (μτφ.) σε εγρήγορση, σε κατάσταση ετοιμότητας • **3.** ΕΚΚΛΗΣ. λειτουργικό σκεύος σε σχήμα λόγχης σταυροφόρου, το οποίο χρησιμοποιείται κατά την κοπή τού προσφόρου.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Πιθ. τόσο το ελλην. *λόγχη* όσο και το συνώνυμο λατ. lancea αποτελούν παράλληλα δάνεια από άγνωστη γλώσσα. Η άποψη ότι η λ. συνδέεται με το ρ. *λαγχάνω* «τυχαίνω» ή με το λατ. longus «μακρύς» (μέσω αμάρτυρου τύπου **λόγχος*) δεν είναι πειστική].

λογχίζω ρ. μετβ. [1871] {λόγχισα} διατρυπώ με λόγχη. Επίσης **λογχεύω** [μτγν.]. — **λόγχισμα** (το) κ. **λογχισμός** (ο) [1897].

λογχοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {λογχοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} όμοιος στο σχήμα με λόγχη ΣΥΝ. λογχωτός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

λογχομαχία (η) [1876] {λογχομαχιών} η μάχη με λόγχες.

λογχοφόρος, -α / -ος, -ο [αρχ.] **1.** οπλισμένος με λόγχη **2. λογχοφόρος** (ο) μέλος ειδικού σώματος έφιππων στρατιωτών, οπλισμένων με λόγχη.

λογχωτός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που φέρει στο άκρο σιδερένια αιχμή **2.** αιχμηρός σαν λόγχη ΣΥΝ. λογχοειδής.

λόγω πρόθ. (+γεν.) (λόγ.) δηλώνει: αιτία: *~ ξαφνικής αδιαθεσίας, αποφάσισα να μείνω σπίτι* || *~ βλάβης, ο ανελκυστήρας δεν λειτουργεί* || *κλειστό ~ διακοπών* || *~ πένθους* || *απαλλάχθηκε από την κατηγορία ~ αμφιβολιών* || *~ ελλείψεως απαρτίας, η γενική συνέλευση θα επαναληφθεί*· ΦΡ. **λόγω τιμής** (*λόγῳ τιμῆς*) στον λόγο τής τιμής μου, υπόσχομαι με εγγύηση την αξιοπιστία μου. (Βλ. λ. *πρόθεση.* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λόγῳ*, δοτ. τού *λόγος* ως απόδ. τού γαλλ. en raison de].

-λογώ¹ λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων, τα οποία σημαίνουν: **1.** μιλώ με ορισμένο τρόπο: *αισχρο-λογώ, απεραντο-λογώ, ευφυο-λογώ* **2.** μιλώ για κάτι: *ασημαντο-λογώ, καυχησιο-λογώ* **3.** ασχολούμαι διεξοδικά ή εντατικά με κάτι: *θεο-λογώ, γλωσσο-λογώ* **4.** κάνω κατ' επανάληψη συγκεκριμένη ενέργεια: *θρηνο-λογώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *μυθο-λογώ*, μτγν. *πολυ-λογώ*), που προέρχεται από το ουσ. *λόγος*].

-λογώ² λεξικό επίθημα για τον σχηματισμό ρημάτων που σημαίνουν «συγκεντρώνω, συλλέγω κάτι»: *κορφο-λογώ, ανθο-λογώ.*
[ΕΤΥΜ. Λεξικό επίθημα τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. αρχ. *ἀνθο-*

λογῶ, μτγν. στρατο-λογῶ), που προέρχεται από το ρ. λέγω «συγκεντρώνω»].

λοιδορώ ρ. μετβ. {λοιδορείς... | λοιδόρ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα} (λόγ.) υβρίζω, χλευάζω: *η αντιπολίτευση λοιδορεί την κυβέρνηση για τους χειρισμούς της στην πρόσφατη ελληνοτουρκική κρίση* ΣΥΝ. ονειδίζω. — **λοιδορία** (η) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λοιδορῶ (-έω)*, αβεβ. ετύμου. Έχουν διατυπωθεί δύο υποθέσεις: (α) Το α΄ συνθ. συνδέεται με το σανσκρ. lunāti «κόβω» (συγγενές ετυμολογικά με το ρ. *λύω*), ενώ το β΄ συνθ. *-δορῶ* προέρχεται από το ρ. *δέρω*, άποψη που, εντούτοις, προκαλεί σημασιολογικό πλεονασμό (β) Η λ. προέρχεται από αμάρτυρο ουσ. **λοῖδος* «παιγνίδι», που συνδ. με το συνώνυμο λατ. lūdus και με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *λίζει· παίζει*].

λοιμικός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τον λοιμό ΣΥΝ. λοιμώδης, μεταδοτικός, κολλητικός **2. *λοιμική*** (η) κ. ***λοιμικό*** (το) θανατηφόρος επιδημική νόσος, ο λοιμός.

λοιμογόνος, -ος, -ο ΙΑΤΡ. αυτός που προκαλεί λοιμώδη νοσήματα: ~ *παράγοντας.*
[ΕΤΥΜ. < *λοιμός + γόνος*].

λοιμοκαθαρτήριο (το) [1833] {λοιμοκαθαρτηρί-ου | -ων} ο χώρος όπου σταθμεύουν για υγειονομική κάθαρση και απομόνωση πλοία και ταξιδιώτες που προέρχονται από χώρες προσβεβλημένες από επιδημία (πβ. *καραντίνα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός.*

λοιμός (ο) **1.** κάθε λοιμώδες επιδημικό νόσημα με ευρεία εξάπλωση ΣΥΝ. θανατικό, λοιμική **2.** (στην αρχαιότητα) η πανώλης· κυρ. προκειμένου για την πανώλη που χτύπησε την πολιορκούμενη Αθήνα κατά τον Πελοποννησιακό Πόλεμο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Από τις προταθείσες υποθέσεις πιθανότερη φαίνεται εκείνη που συνδέει τη λ. με το ουσ. *λῖμός* (βλ.λ.), οπότε θα αποτελούσε την ετεροιωμένη βαθμ. τού Ι.Ε. *lei- «αφανίζω, λιγοστεύω» και θα συσχετιζόταν με τη «γλώσσα» τού Ησυχίου *λοιτός· λοιμός*. Λιγότερο πειστική η άποψη ότι η λ. προήλθε από συμφυρμό των ουσ. *λιμός* και *λοιγός* «καταστροφή, όλεθρος»].

> **λοιμός (λοιμώδης, λοίμωξη κ.λπ.) – λιμός (λίμα, λιμασμένος, λιμοκτονώ κ.λπ.).** Ομόηχες λέξεις διαφορετικής σημασίας. Το **λοιμός** δηλώνει θανατηφόρο επιδημική νόσο, ιδίως την πανώλη (πανούκλα). Είναι αρχαία λ., που συνδέεται πιθ. ετυμολογικά με το **λιμός**, οπότε ανάγεται και αυτή στη ρ. *lei- «αδυνατίζω, εξασθενώ», ενώ κατ' άλλους πρέπει να συνδεθεί με το αρχ. *λοιγός* «καταστροφή, όλεθρος» (από αρρώστια, πόλεμο κ.ά.). Από το *λοιμός* παράγονται τα *λοιμώδης* (νόσος), *λοιμώσσω* «πάσχω από λοιμό», *λοίμωξη, λοιμοκαθαρτήριο, λοιμογόνος* κ.ά. Το *λιμός* σημαίνει «πείνα» και είναι ομόρριζο με τα *λιμάζω* «πεινώ», *λιμασμένος* «πεινασμένος», *λίμα* «πείνα», *λιμοκτονώ* «πεθαίνω τής πείνας», *λιμοκοντόρος* «πεινασμένος κόμης, απένταρος ευγενής» κ.ά.

λοιμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λοιμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** αυτός που σχετίζεται με νόσο μολυσματικής φύσεως, που μεταδίδεται με μικροοργανισμούς: ~ *νόσος* **2. *Λοιμωδών*** (το) το Νομαρχιακό Γενικό Νοσοκομείο στο οποίο παρέχεται θεραπεία σε όσους πάσχουν από λοιμώδεις νόσους: *νοσηλεύεται στο* ~ **3.** λοιμογόνος (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός.*

λοίμωξη (η) {-ης κ. -ώξεως | -ώξεις, -ώξεων} ΙΑΤΡ. η εισβολή στον οργανισμό παθογόνων μικροβίων και τα νοσηρά συμπτώματα που ακολουθούν. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *λοιμός.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λοιμώσσω / -ττω* < αρχ. *λοιμός*].

λοιπόν σύνδ. **1.** για τη δήλωση συμπεράσματος: *η κατάσταση δεν είναι ~ τόσο άσχημη· από όσα είπαμε προηγουμένως είναι φανερό ότι υπάρχουν και θετικά σημεία* ΣΥΝ. επομένως, ως εκ τούτου **2.** για τη δήλωση αποφάσεως: *Ωραία ~! Θ' αλλάξω κι εγώ στάση* **3.** για την εισαγωγή θέματος ή τη μετάβαση σε άλλο θέμα, την προσέλκυση τής προσοχής τού ακροατή: ~, *ας περάσουμε στο επόμενο ερώτημα!* **4.** ως κατακλείδα, για το κλείσιμο συζητήσεως ή γενικότ. λόγου: *αυτές ~ τις πληροφορίες είχαμε μέχρι τώρα· περισσότερες λεπτομέρειες ίσως να έχουμε αύριο* **5.** για την έκφραση απορίας, αφού έχει εκτεθεί το πρόβλημα: *τα ξενοδοχεία σ' αυτή την πόλη είναι πολύ ακριβά ή πολύ βρόμικα· πώς να μείνω ~ εδώ;* **6. λοιπόν;** για να προκληθεί η προσοχή κάποιου, από τον οποίο περιμένουμε να πει κάτι, να δώσει απάντηση, να συνεχίσει κάτι που άφησε στη μέση: ~; *Εσύ τι λες για όλα αυτά;* **7.** (προκλητικά) ***και λοιπόν;*** και τι έγινε; τι το σπουδαίο, τι το αξιοσημείωτο βλέπεις;: *-Κυκλοφορούσε με σκουλαρίκι στη μύτη! -~; Δικαίωμά του είναι να φοράει ό,τι θέλει!* **8.** (έπειτα από προστακτική) για ενίσχυση τής προτροπής: *Άντε ~! Κουνήσου λίγο!* **9.** (στην αρχή τού λόγου) για τη δήλωση περίσκεψης, δισταγμού ή μετάβασης σε άλλο θέμα, αμηχανίας ή προτροπής: ~, *για να δούμε τι θα κάνουμε* || ~, *τι λέγαμε;* Επίσης (λαϊκ.) **το λοιπόν**: *το λοιπόν, θα έρθεις μαζί;*
[ΕΤΥΜ. αρχ., ουδ. τού επιθ. *λοιπός* (βλ.λ.). Η χρήση του ως επιρρήματος είναι μτγν. και προήλθε από απρόσ. εκφράσεις, όπως *λοιπόν ἐστι* (λ.χ. Πλάτων: *λοιπὸν ἐστι ἀποδεικνύναι* «απομένει να αποδειχθεί»)].

λοιπός, -ή, -ό (λόγ.) αυτός που υπολείπεται, υπόλοιπος: *πέντε από τους επιβάτες τού λεωφορείου έχασαν τη ζωή τους και οι λοιποί τραυματίστηκαν ελαφρά·* ΦΡ. (α) (σε απαρίθμηση ομοίων πραγμάτων) ***και λοιπά*** (συντομ. κ.λπ.) **/ και τα λοιπά** (συντομ. κ.τ.λ.) (*καὶ τὰ λοιπά*, Αριστέας 190) ***/ και λοιπά πολλά*** (συντομ. κ.λ.π.) για όσα εύκολα εννοούνται και παραλείπονται στον λόγο (β) ***τού λοιπού*** *από τώρα και στο εξής*, μελλοντικά, εφεξής.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λείπω*].

λοίσθιος, -α, -ο (λόγ.) στη ΦΡ. ***πνέω τα λοίσθια*** ψυχορραγώ, βρίσκομαι στα τελευταία μου: *ο ασθενής πνέει τα λοίσθια* || (μτφ.) *το διεφθαρμένο πολιτικό καθεστώς πνέει τα λοίσθια.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πεθαίνω.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τελευταίος», < *λοῖσθος* (με την ίδια σημ.), αβεβ. ετύμου. Κατά την επικρατέστερη άποψη, η λ. ανάγεται σε αρχικό τ. **λοιhισ-θϜ-ος*, τού οποίου το α΄ συνθ. (**λοιhισ-*) συνδέεται με αρχ. γερμ. *lais-iz «λιγότερο» (επίρρ. συγκρ. βαθμού), πβ. αγγλ. less, ενώ το β΄ συνθ. (*-θϜος*) προέρχεται από το ρ. *θέω* «τρέχω» (< **θέϜω*). Στην περίπτωση αυτή το επίθ. *λοίσθιος* θα προσδιόριζε αυτόν που «τρέχει λιγότερο» και συνεπώς «μένει τελευταίος». Σύμφωνα με άλλη άποψη, το αρχ. *λοῖσθος* ανάγεται σε **λοιhίσ-τος* και συνδέεται είτε με λιθ. léisti «αφήνω» είτε με γοτθ. las-iws «ασθενής, αδύναμος»].

Λ.Ο.Κ. (οι / λαϊκ. τα) Λόχοι Ορεινών Καταδρομών.

λοκάντα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-παλαιότ.) το πανδοχείο, το εστιατόριο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. locanda < λατ. locanda (ενν. domus) «εκμισθωμένο σπίτι» < ρ. loco «καθιστώ, εκμισθώνω» (< locus «τόπος»)].

λοκαντιέρης (ο), **λοκαντιέρα** (η) {δύσχρ. λοκαντιερών} (λαϊκ.-παλαιότ.) ο ιδιοκτήτης πανδοχείου ή εστιατορίου.

λοκάουτ κ. **λοκ-άουτ** (το) {άκλ.} η ανταπεργία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lockout < lock «κλειδώνω» + out «έξω»].

λοκατζής (ο) {λοκατζήδες} ΣΤΡΑΤ. στρατιώτης που υπηρετεί στους Λ.Ο.Κ.

λοκομοτίβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) η ατμομηχανή, ατμάμαξα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. locomotiva / γαλλ. locomotive < μεσν. λατ. locomotivus (16ος αι.) < λατ. locus «τόπος» + μτγν. λατ. motivus «κινητός, κινούμενος» (βλ. λ. *μοτίβο*)].

Λ.Ο.Μ. (ο) Λόχος Ορεινών Μεταφορών.

Λομβαρδία (η) περιοχή τής Β. Ιταλίας στα σύνορα με την Ελβετία. — **Λομβαρδός** (ο), **Λομβαρδή** (η), **λομβαρδικός, -ή, -ό.**
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Lombardia < παλ. ιταλ. Lombardi < λατ. Langobardi, αρχαίο γερμ. φύλο που ίδρυσε στην Ιταλία ένα τευτονικό βασίλειο τον 6ο αι. μ.Χ., πιθ. < αρχ. γερμ. lang «μακρύς» + barda «γενειάδα»].

λόμπι (το) {άκλ.} **1.** ΠΟΛΙΤ. ομάδα προσώπων που ασκούν επιρροή σε πολιτικούς και επηρεάζουν παρασκηνιακά την πολιτική κατάσταση· αλλιώς *ομάδα πίεσης: το ελληνικό ~ στις Η.Π.Α.* ● **2.** (σε ξενοδοχείο, πλοίο κ.λπ.) χώρος αναμονής με καθίσματα μπροστά στη ρεσεψιόν.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lobby, αρχική σημ. «προθάλαμος», < μεσν. λατ. lobium / lobia «σκεπαστός δρόμος», που συνδ. με αρχ. γερμ. louba «πύλη». Εφόσον η λ. lobby αναφερόταν στους προθαλάμους τού Κοινοβουλίου, η μετέπειτα σημασία της οφείλεται στις προσπάθειες οργανωμένων ομάδων να ασκούν πολιτική προθαλάμων ή διαδρόμων, δηλ. να προωθούν την επιρροή τους στα μέλη τού νομοθετικού σώματος προ τής ψηφοφορίας].

λομπίστας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} μέλος ομάδας πίεσης (βλ. λ. *λόμπι*) ΣΥΝ. διαδρομιστής.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αμερ. lobbyist, «μέλος ομάδας πίεσης, κυρ. στο κογκρέσο»].

Λονδίνο (το) [1728] η μεγαλύτερη πόλη τής Αγγλίας στις όχθες τού Τάμεση και πρωτεύουσα τού Ηνωμένου Βασιλείου. Επίσης (παλαιότ.) **Λόντρα** (η). — **Λονδρέζος** (ο), **Λονδρέζα** (η), **λονδρέζικος, -η, -ο.**
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Londinium (> αγγλ. London), που είναι κελτ. προελεύσεως από τις λ. llyn «λίμνη» και dun «λόφος», αναφερόμενο στην παλαιότ. τοπογραφική σύσταση τής πόλεως, όπου προφανώς υπήρχε αρχαιότατος σημαντικός οικισμός. Το επίθ. *Λονδρέζος* μεταφέρει το ιταλ. londrese].

λόξα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ιδιοτροπία, παραξενιά: *καθένας με τις ~ του* ΣΥΝ. τρέλα, μούρλα ● **2.** τεμάχιο υφάσματος κομμένο λοξά: *η φούστα που αγόρασα έχει λόξες.*
[ΕΤΥΜ. < *λοξός*, κατά το σχήμα *τρελός · τρέλα*].

Λοξάντρα (η) (παλαιότ. ορθ. *Λωξάντρα*) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. < *(Α)λεξάντρα* < *Αλεξάνδρα*, θηλ. τού *Αλέξανδρος*].

λοξεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {λόξευσα} ♦ **1.** (μετβ.) κάνω (κάτι) λοξό, κατευθύνω προς τα πλάγια ♦ **2.** (αμετβ.) παρεκκλίνω από την ευθεία πορεία, προχωρώ λοξά. — **λόξεμα** κ. **λόξευμα** (το) [μτγν.].

Λοξίας (ο) προσωνυμία τού αρχαίου θεού Απόλλωνα, λόγω τής διφορούμενης σημασίας των χρησμών του.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λοξός*].

λόξιγκας (ο) ▸ λόξυγγας

λοξοδρομία (η) [1889] {λοξοδρομιών} **1.** η εκτροπή από τον ίσιο δρόμο, το να βαδίζει κανείς λοξά **2.** (μτφ.) το να μιλάει κάποιος με περιστροφές **3.** ΝΑΥΤ. (α) η πλεύση συνήθ. ιστιοφόρου σκάφους κατά τεθλασμένη γραμμή, αντίθετα προς τη φορά τού ανέμου ΣΥΝ. πλαγιοδρομία (β) η σταθερή πλεύση κατά την οποία η καρίνα τού πλοίου τέμνει όλους τους μεσημβρινούς τής Γης στην ίδια γωνία ΑΝΤ. ορθοδρομία.

λοξοδρομικός, -ή, -ό [1825] **1.** αυτός που έχει λοξή πορεία **2.** ΝΑΥΤ. ***λοξοδρομική πλεύση*** η πλεύση κατά την οποία η πυξίδα δείχνει σταθερά την ίδια πορεία.

λοξοδρομώ ρ. αμετβ. [1825] {λοξοδρομείς... | λοξοδρόμησα} **1.** παρεκκλίνω από τον ίσιο δρόμο **2.** (μτφ.) παρεκκλίνω από τον αρχικό σχεδιασμό ή από τον θεωρούμενο ως ορθό (ηθικά) δρόμο: *η κυβέρνηση έχει εμφανώς λοξοδρομήσει από τις αρχικές της εξαγγελίες* **3.** ΝΑΥΤ. εκτελώ λοξοδρομία (σημ. 3) ΑΝΤ. ορθοδρομώ. — **λοξοδρόμηση** (η) [1891] κ. **λοξοδρόμημα** (το).

λοξοειδής, -ής, -ές [μτγν.] {λοξοειδ-ούς | -είς (ουδ. -ή)} αυτός που έχει λοξή πορεία, κατεύθυνση, στραβός. — **λοξοειδώς** επίρρ. [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες.*

λοξοκοιτάζω ρ. μετβ. {λοξοκοίταξα} **1.** βλέπω λοξά, κοιτάζω πλάγια **2.** κοιτάζω με δυσαρέσκεια ΣΥΝ. στραβοκοιτάζω. — **λοξοκοίταγμα** (το).

λοξός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχηματίζει απόκλιση από την ευθεία: *~ πορεία* ΣΥΝ. στραβός, πλάγιος ΑΝΤ. ίσιος, ευθύς **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός τού οποίου η συμπεριφορά αποκλίνει από τη συνήθη ΣΥΝ. ιδιότροπος, παράξενος **3.** (βλέμμα, ματιά) που δεν στρέφεται απευθείας στο αντικείμενο ή πρόσωπο που κοιτάζει κανείς: *από τις ~ ματιές που της έριχνε, κατάλαβα ότι τον είχε γοητεύσει.* — **λοξά** επίρρ. [μεσν.], **λοξότητα** (η) [μτγν.].
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λοκ-σός*, ετεροιωμ. βαθμ. τού θ. *(e)l-eq-, που αποτελεί παρεκτεταμένη μορφή τού Ι.Ε. *(e)lei- «κάμπτω, λυγίζω». πβ. λιθ. alkúnė «αγκώνας», ρωσ. lókoti, αρμ. olok' «κνήμη» κ.ά. Ομόρρ. αρχ. *λέχ-ριος* (> *λεχρίτης*, βλ.λ.)].
λόξυγγας (ο) (σχολ. ορθ. *λόξιγκας*) {χωρ. πληθ.} η σύσπαση (ή οι διαδοχικές συσπάσεις) τού διαφράγματος τού λάρυγγα κατά την εισπνοή, που εκδηλώνεται με χαρακτηριστικό ήχο: *μ' έπιασε ~ || έχω ~* ΦΡ. ***(κάποιον) θα τον πιάσει λόξυγγας*** λέγεται σε περιπτώσεις που κάποιος μιλάει για κάποιον άλλον που δεν είναι παρών στη συζήτηση: *με έπιασε λόξυγγας· κάποιος με μελετάει || με αυτά που λέμε θα τον πιάσει λόξυγγας.*
[ΕΤΥΜ. Πιθ. από συμφυρμό των **κλῶζος* (< μτγν. *κλώζω* «κακαρίζω») + αρχ. *λύγξ, -γγός* «λόξυγγας» < *λύζω* «έχω λόξυγγα» ή < μεσν. *λύξυγγας* < **λύγξυγγας* (από συμφυρμό *λύγξ* και *λάρυγγας*· το *-ο-* από αναλογική επίδρ.). Η πρώτη εκδοχή θα οδηγούσε σε γραφή *λώξυγγας*, η δεύτερη σε *λόξυγγας*· η αβεβαιότητα περί την ετυμολογία οδηγεί στην υιοθέτηση τής απλούστερης γραφής με *-ο-*].
λόρδα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) η υπερβολική πείνα· ΦΡ. ***με κάβει λόρδα*** πεινώ υπερβολικά.
[ΕΤΥΜ. < βεν. lorda < επίθ. lordo «ρυπαρός, βρόμικος – αδηφάγος» < μτγν. λατ. lordus / lurdus «αργός, κουτσός» < αρχ. *λορδός* (βλ. λ. *λόρδωση*)].
λόρδος (ο) **1.** (ως τίτλος ευγενείας) μέλος αριστοκρατικής τάξης στην Αγγλία (βλ. κ. λ. *λέδη*) **2.** (α) ***Βουλή των Λόρδων*** βλ. λ. *βουλή* (β) ***λόρδος κογκελάριος*** (αγγλ. Lord Chancellor) ανώτατος κρατικός αξιωματούχος, προϊστάμενος τής δικαστικής εξουσίας στη Μεγάλη Βρετανία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. lord «κύριος» < μέσ. αγγλ. loverd < αρχ. αγγλ. hlāford «φύλακας τού ψωμιού» < hlaf «ψωμί, φρατζόλα» (> αγγλ. loaf) + weard «φύλακας» (> αγγλ. ward)].
λόρδωση (η) {-ης κ. -ώσεως | χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η ανώμαλη πρόσθια κύρτωση τής σπονδυλικής στήλης την οσφυϊκή μοίρα, με αποτέλεσμα την κλίση τού άνω μέρους τού σώματος προς τα πίσω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ωση*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λόρδωσις* < *λορδῶ (-όω)* < *λορδός* «κυρτωμένος προς τα εμπρός», ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *ler-d- «κυρτώνω, κάμπτω», πβ. αρμ. lorc-k' «οπισθότονος» (πληθ.), κελτ. loirc «κυρτό πόδι», μέσ. γερμ. lerz / lurz «αριστερός» (αρχική σημ. «κυρτωμένος, κεκαμμένος») κ.ά. Η λ. *λορδός* παραχώρησε τη θέση της ήδη από την αρχαιότητα στο συνώνυμο *κυρτός*].
λορένσιο (το) {λορενσίου} ΧΗΜ. τεχνητό ραδιενεργό στοιχείο (σύμβολο Lr) (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. lawrencium < Lawrence Radiation Laboratory, από το όνομα τού Αμερικανού φυσικού E. Lawrence (1901-58), εφευρέτη τού κυκλότρου και ιδρυτή τού παραπάνω εργαστηρίου, στο οποίο παρασκευάστηκε το στοιχείο το 1961].
Λορέντζος (ο) ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. Lorenzo (πβ. αγγλ. Laurence, πορτ. Lourenço) < λατ. Laurentius (βλ. λ. *Λαυρέντιος*)].
Λος Άντζελες (το) {άκλ.} πόλη και λιμάνι των ΝΔ. Η.Π.Α. στον Ειρηνικό Ωκεανό.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Los Angeles < ισπ. los angeles «οι άγγελοι», από την πλήρη ονομασία El pueblo de la Reina de Los Angeles «χωριό τής βασίλισσας των αγγέλων», που μαρτυρείται από το 1781 κατά την περίοδο τής ισπανο-μεξικανικής αποικιοκρατίας. Η πόλη ενσωματώθηκε στις Η.Π.Α. το 1850].
λοσιόν (η) {άκλ.} υγρό αρωματικό παρασκεύασμα, συχνά με προσθήκη οινοπνεύματος, για την περιποίηση τού δέρματος ή των μαλλιών.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. lotion < δημώδ. λατ. lotio «πλύση» < λατ. lautus, μτχ. τού ρ. lavo «πλένω, λούζω»].
λοστάρι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) ο λοστός.
[ΕΤΥΜ. < *λοστός* + παραγ. επίθημα *-άρι*].
λοστός (ο) σιδερένιος μοχλός για τη μετακίνηση βαρών, για την απόσπαση βράχων από το έδαφος ή για τη διάνοιξη οπών σε πετρώματα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λοῖσθος* «μοχλός, ράβδος (καραβιού)», αγν. ετύμου. Υπάρχει η άποψη ότι η λ. συνδ. με το επίθ. *λοῖσθος* «τελευταίος» (βλ. κ. *λοίσθιος*) με την τεχνική σημ. τού εργαλείου που χρησιμοποιείται τελευταίο].
λοστρόμος (ο) ΝΑΥΤ. ο πρώτος υπαξιωματικός εμπορικού πλοίου, ο ναύκληρος (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. nostromo «ναύκληρος» (με ανομοίωση) < ισπ. nostramo / nuestramo < nuestro «δικός μας» (< λατ. noster) + amo «ιδιοκτήτης, αφεντικό» (< λατ. amma «μητέρα», χαϊδευτ.)].
λοταρία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** τυχερό παιχνίδι κατά το οποίο κληρώνονται μικρά δώρα **2.** κάθε είδος λαχείου.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. loterie < μέσ. ολλ. loterij < γαλλ. lot «μερίδιο» (πβ. αγγλ. lot)].
λότζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** κυκλικό ή πολυγωνικό κιόσκι με ή χωρίς τζάμια ● **2.** θεωρείο θεάτρου.
[ΕΤΥΜ. μεσν., αρχική σημ. «αίθουσα παλατιού – περιστύλιο, στοά», < ιταλ. loggia < μέσ. γερμ. laubja (> γαλλ. loge)].
λοτόμος (ο) → υλοτόμος
λόττο (το) {άκλ.} τυχερό παιχνίδι στο οποίο ο παίκτης επιλέγει έξι αριθμούς μεταξύ 1 και 49 και κερδίζει, αν συμπέσουν με τους αριθμούς που θα κληρωθούν: *έπιασε εξάρι / πεντάρι στο ~.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lotto «λαχείο» < γαλλ. lot «μερίδιο» < αρχ. γερμ. hlōz / γοτθ. hlauts].
Λούβρο (το) μουσείο τού Παρισιού (υπήρξε βασιλικό ανάκτορο, 16ος αι.) με τις μεγαλύτερες συλλογές έργων τέχνης στον κόσμο.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Louvre, αβεβ. ετύμου. πιθ. < μεσν. λατ. lupara «κατοικία σκύλων ασκημένων στο κυνήγι τού λύκου» (< λατ. lupus «λύκος») ή < σαξον. lower «οχυρό»].
Λουδίας (ο) ποταμός τής Δ. Μακεδονίας, που πηγάζει από την περιοχή τής Κρύας Βρύσης και εκβάλλει στον Κόλπο τής Θεσσαλονίκης (μεταξύ των εκβολών τού Αλιάκμονα και τού Αξιού).
[ΕΤΥΜ. Αγν. ετύμου].
Λουδίτης (ο) {Λουδιτών} μέλος οργανωμένων ομίλων χειροτεχνών στην Αγγλία τού 19ου αι., οι οποίοι κατέστρεφαν τις υφαντουργικές μηχανές που τους αντικαθιστούσαν στην παραγωγική διαδικασία.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. Luddite, από το όν. τού Άγγλου εργάτη Ned Ludd].
λουδοβίκειος, -α, -ο **1.** αυτός που σχετίζεται με έναν από τους Λουδοβίκους, βασιλείς τής Γαλλίας **2.** ***λουδοβίκειο*** [1851] κ. (λαϊκ.) ***λουδοβίκι*** (το) χρυσό γαλλικό νόμισμα που κόπηκε επί Λουδοβίκου ΙΓ' και είχε αξία 20 φράγκων.
Λουδοβίκος (ο) **1.** όνομα Ευρωπαίων ηγεμόνων με γνωστότερους τους Γάλλους τής δυναστείας των Βουρβόνων **2.** όνομα αγίων τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < λατ. Ludovicus, εκλατινισμένη μορφή τού γερμ. Ludwig < αρχ. γερμ. Hlod-wig < hlod «διάσημος, ένδοξος» (συγγενές προς το αρχ. *κλυτός*) + επίθημα -wig. Από το γερμ. όνομα προήλθαν πολλοί τύποι ευρωπ. κυρίων ονομάτων, λ.χ. γαλλ. Louis, αγγλ. Lewis / Louis, ιταλ. Lodovico / Luigi κ.ά. Βλ. κ. *Λουίζα*].
λούζω κ. (αρχαιοπρ.) **λούω** ρ. μετβ. {έλουσα, λούσ-τηκα (λόγ. -θηκα), -μένος} **1.** πλένω τα μαλλιά: *λούζει την κόρη της με κρύο νερό* **2.** πλένω (ενν. τα μαλλιά): *με τι σαμπουάν λούζεις τα μαλλιά σου;* **3.** καταβρέχω, μουσκεύω: *την έλουσε με σαμπάνια* **4.** (μτφ.) επιπλήττω δριμύτατα, βρίζω: *τον έλουσε πατόκορφα* **5.** (μτφ.) (+σε) για άπλετο φως: *ο ήλιος έλουζε το δωμάτιο* || (κ. το μεσοπαθ.) *η κάμαρη λουζόταν στο σεληνόφως || λουσμένη στο φως των προβολέων* **6.** (μεσοπαθ. ***λούζομαι***) πλένω τα μαλλιά μου· ΦΡ. ***τα λούζομαι*** υφίσταμαι τις συνέπειες των πράξεών μου: *ό,τι έκανε / κοροΐδευε, τα λούστηκε ο ίδιος* **7.** (η) μτχ. ***λουσμένος**, -η, -ο* (α) αυτός που έχει λουστεί (β) καταβρεγμένος, μούσκεμα: *ήρθε τρέχοντας, λουσμένος στον ιδρώτα.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λούω* < **λο(F)ε-ω* (υστερογενώς από τον αρχαιότερο αόρ. *λοῦσαι* < **λοFέ-σαι*), κατά μετάθεση των φθόγγων από το Ι.Ε. *lewo- «πλένω, λούζω» (όπως επιμαρτυρείται από τον ομηρ. τ. *λοετρόν* «λουτρό»), πβ. λατ. lavo «πλένω» (> γαλλ. laver, ισπ. lavar), αρμ. loganam «πλένομαι», αρχ. γερμ. louga, γερμ. Lauge, αγγλ. lye κ.ά. Ομόρρ. *λου-τρό(ν), λου-τήρ[ας]*].
λούης (ο) {λούηδες} στη ΦΡ. ***έγινα λούης*** έφυγα τρέχοντας γρήγορα, το έβαλα στα πόδια ΣΥΝ. έγινα καπνός.
[ΕΤΥΜ. Η φρ. αναφερόταν στον δρομέα *Σπύρο Λούη*, ο οποίος νίκησε στο αγώνισμα τού μαραθωνίου κατά τους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες στην Αθήνα το 1896].
λουθηρανικός, -ή, -ό [1854] αυτός που σχετίζεται με τον Λούθηρο ή και το δόγμα του: *~ διδασκαλία.*
λουθηρανισμός (ο) [1809] η θρησκευτική διδασκαλία τού Λουθήρου και των οπαδών του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. luthéranisme, από το όνομα τού Γερμανού θεολόγου και θρησκευτικού μεταρρυθμιστή Μαρτίνου Λουθήρου (Martin Luther, 1483-1546)].
λουθηρανός, -ή, -ό **1.** λουθηρανικός (βλ.λ.) **2.** ***λουθηρανός*** (ο), ***λουθηρανή*** (η) οπαδός τού λουθηρανισμού.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. luthéran, βλ. κ. *λουθηρανισμός*].
Λούθηρος (ο) {-ου κ. -ήρου} Γερμανός θεολόγος (Martin Luther) (1483-1546), κορυφαία μορφή τής Μεταρρύθμισης και τού προτεσταντισμού, η διδασκαλία τού οποίου στράφηκε κατά τού παπισμού αναγνωρίζοντας ως μόνη αυθεντία την Α. Γ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Luther < αρχ. γερμ. liut «λαός» + heri «στράτευμα»].
Λουίζα (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Louise, θηλ. τού Louis, για το οποίο βλ. λ. *Λουδοβίκος*].
λουίζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} μικρός θάμνος που καλλιεργείται ως καλλωπιστικός και για τα αρωματικά φύλλα του: *«δώσε μου δυόσμο να μυρίσω, ~ και βασιλικό»* (Ο. Ελύτης).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. luisa].
λουκ (το) {άκλ.} η εξωτερική εμφάνιση: *«με νέο ~, πιο κοντά και ίσια μαλλιά, η Σ.Α. λανσάρει τον καινούργιο της δίσκο»* (εφημ.).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. look «όψη, εμφάνιση», πβ. λ. *ίματζ*].
λουκάνικο (το) αλλαντικό κυλινδρικού σχήματος που παρασκευάζεται από ψιλοκομμένο και καρυκευμένο κρέας μέσα σε περίβλημα από ζωική μεμβράνη (συνήθ. έντερα): *~ χωριάτικο / Φρανγκφούρτης·* ΦΡ. (μτφ.) ***οι καιροί που δέναν τα σκυλιά με τα λουκάνικα*** εποχές αφθονίας, μεγάλης ευμάρειας, ενδεχομένως και καλοπιστίας. — (υποκ.) **λουκανικάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουκάνικον* < λατ. lucanicum «είδος αλλαντικού» < Lūcāni, λαός τής Κάτω Ιταλίας, ο οποίος παρασκεύαζε με αυτό τον τρόπο τα αλλαντικά].
λουκανικόπιτα (η) {δύσχρ. λουκανικοπιτών} πίτα με λουκάνικο. — (υποκ.) **λουκανικοπιτάκι** (το).

Λουκάς (ο) **1.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας, με γνωστότερο τον Ευαγγελιστή και συγγραφέα των *Πράξεων των Αποστόλων*, συνοδό τού Αποστόλου Παύλου στις περιοδείες του **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Λουκᾶς* < λατ. Lucas «ο καταγόμενος από τη Λουκανία» < Lucania, περιοχή στις δυτικές ακτές τής Ν. Ιταλίας].

Λουκέρνη (η) πόλη τής Κ. Ελβετίας, στις όχθες ομώνυμης λίμνης.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lucerne, αβεβ. ετύμου. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι η πόλη ονομάστηκε έτσι από μοναστήρι που ιδρύθηκε εκεί τον 8ο αι. από τον τοπικό άγιο Leodegar. Έχουν επίσης καταβληθεί προσπάθειες να ερμηνευθεί η ονομασία σε συσχέτιση με την ομώνυμη λίμνη και με τις λατ. λ. lucerna «λύχνος» (από τα φωσφορίζοντα ψάρια τής λίμνης), lucius «λούτσος (είδος ψαριού)» και lutum «λάσπη»].

λουκέτο (το) κινητή κλειδαριά για πόρτες, συρτάρια, κιβώτια κ.λπ.· ΦΡ. (μτφ.) ***βάζω λουκέτο*** (i) (για επιχείρηση) κλείνω λόγω χρεωκοπίας (ii) (στο στόμα μου) σιωπώ, παύω να μιλώ, αυτολογοκρίνομαι.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lucchetto, υποκ. τού παλ. γαλλ. loc < αρχ. γερμ. lok (πβ. αγγλ. lock)].

λούκι (το) {δύσχρ. λουκ-ιού | -ιών} **1.** υδροσωλήνας, κιούγκι ΣΥΝ. υδραγωγός **2.** αυλακωτό κοίλωμα σε ξύλινη ή μεταλλική επιφάνεια ΣΥΝ. αυλάκι, ρείθρο· ΦΡ. ***μπαίνω στο λούκι*** αναγκάζομαι να προσαρμοστώ σε συγκεκριμένες συνθήκες, μεταβάλλοντας τον τρόπο ζωής μου, συνήθ. εντασσόμενος στο σύστημα **3.** (μτφ.-αργκό) δύσκολη κατάσταση: *έχω τραβήξει / περάσει από πολλά ~* || *πέφτω σε ~* • **4.** πέρασμα μεταξύ δύο ορεινών όγκων, το οποίο καθιστά ευκολότερη την ανάβαση (στην ορειβασία).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. oluk].

Λουκία (η) **1.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Lucia, θηλ. τού Lucius (< lux, -cis «φως»)].

Λουκιανός (ο) **1.** αρχαίος εξελληνισμένος Σύρος σοφιστής και σατιρικός συγγραφέας (2ος αι. μ.Χ.) **2.** όνομα αγίων τής Ορθόδοξης και τής Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας **3.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < λατ. Lucianus < Lucius (< lux, -cis «φως»)].

λουκούλλειος, -α, -ο αυτός που σχετίζεται με τον Λούκουλλο· ΦΡ. ***λουκούλλειο γεύμα*** εξαιρετικά πλούσιο γεύμα.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Λούκουλλος* < λατ. Lucullus, όνομα Ρωμαίου στρατηγού (117-58/56 π.Χ.), περιώνυμου για τα πλούσια συμπόσια που οργάνωνε].

λουκουμάς (ο) {λουκουμάδες} παραδοσιακό γλυκό που παρασκευάζεται από αραιή ζύμη τηγανισμένη σε καυτό λάδι και σερβίρεται με μέλι και κανέλα. — (υποκ.) **λουκουμαδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lokma, με ανάπτυξη ευφωνικού /u/].

λουκουματζής (ο) {λουκουματζήδες} ο ζαχαροπλάστης που φτιάχνει και πωλεί λουκουμάδες. — **λουκουματζήδικο** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lokmacı].

λουκούμι (το) {λουκουμ-ιού | -ιών} **1.** γλύκυσμα που αποτελείται από ημιδιαφανή μάζα από σιρόπι με βάση το άμυλο τού αραβοσίτου, πασπαλισμένο με άχνη ζάχαρης, με την προσθήκη χρωστικών και αρωματικών ουσιών, ενδεχομένως και ξηρών καρπών: *λουκούμι-μπουκίτσες* (σε μικρά κομμάτια)· ΦΡ. ***μου ήρθε λουκούμι*** για κάτι εξαιρετικά ευπρόσδεκτο και βολικό, ίσως και αναπάντεχο **2.** (μτφ. ως επίθ. για φαγητό) τρυφερός, μαλακός: *η γίδα έβρασε κι έγινε ~*. — (υποκ.) **λουκουμάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lokum < αραβ. holqum].

Λουκρητία (η) γυναικείο όνομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού λατ. Lucretia, θηλ. τού Lucretius, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με τη λ. lucrum «κέρδος»].

λουλακής, -ιά, -ί **1.** αυτός που έχει ιώδη απόχρωση **2.** ***λουλακί*** (το) η ιώδης απόχρωση. Επίσης **λουλακάτος, -η, -ο**. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.

λουλάκι (το) {λουλακιού | χωρ. πληθ.} ιώδης χρωστική ουσία που προέρχεται από το τροπικό φυτό «ινδικό».
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λουλάκιον* < αραβ. līlak < περσ. nīlak «γαλαζωπός» < nīl «γαλάζιος» (< σανσκρ. nīla «βαθυγάλαζος»)].

λουλακιάζω ρ. μετβ. {λουλάκιασ-α, -τηκα, -μένος} (παλαιότ.) βυθίζω ρούχα ή υφάσματα, κυρ. λευκά, σε λουλάκι (βλ.λ.) διαλυμένο με νερό, για να αποκτήσουν ανοιχτή χροιά και να είναι λαμπερά. — **λουλάκιασμα** (το).

λουλάς (ο) {λουλάδες} (λαϊκ.) **1.** το κοίλο μέρος τού ναργιλέ ή τού τσιμπουκιού, όπου τοποθετούνται ο καπνός και τα κάρβουνα: *«όταν καπνίζει ο ~, εσύ δεν πρέπει να μιλάς...»* (λαϊκ. τραγ.)· ΦΡ. ***αρτζιμπούρτζι και λουλάς*** βλ. λ. *αρτζιμπούρτζι* **2.** η σύριγγα με την οποία καπνίζεται το όπιο και το χασίς.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. lüle].

λουλού (η) {λουλούδες} **1.** μικρό σκυλί σαλονιού **2.** (α) (ως χαρακτηρισμός) για χαριτωμένο κοριτσάκι (β) (υβριστ.) για θηλυπρεπή άνδρα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. loulou, αρχική σημ. «μικρό σκυλάκι (χαϊδευτ.)» < louploup (< loup «λύκος»)].

λουλουδάδικο (το) (λαϊκ.) το ανθοπωλείο.

λουλουδάς (ο) {λουλουδάδες}, **λουλουδού** (η) {λουλουδούδες} (λαϊκ.) **1.** ο ανθοπώλης / η ανθοπώλισσα **2.** (το θηλ.) η πωλήτρια λουλουδιών σε νυχτερινό κέντρο.

λουλουδάτος, -η, -ο [μεσν.] (για υφάσματα) στολισμένος με σχήματα λουλουδιών: *~ μαντήλι / φόρεμα*.

λουλουδένιος, -ια, -ιο όμοιος με λουλούδι ή κατασκευασμένος από λουλούδια, άνθινος: *~ στεφάνι*.

λουλούδι (το) {λουλουδ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** το μέρος τού φυτού που περιλαμβάνει τα όργανα τής αναπαραγωγής και όπου αναπτύσσεται ο καρπός: *η τριανταφυλλιά έβγαλε / πέταξε τα πρώτα της ~* || *χαρίζω / προσφέρω* (ένα μπουκέτο) *λουλούδια* ΣΥΝ. άνθος **2.** (συνεκδ.) (α) το ποώδες φυτό που ξεχωρίζει για το άνθος του (π.χ. μαργαρίτα, παπαρούνα, κρίνος, μενεξές κ.λπ.): *ποτίζω τα ~* (β) ***γενιά / παιδιά των λουλουδιών*** νέοι τής δεκαετίας τού 1960 και τού 1970 που ήταν υπέρ τής ειρήνης, τού έρωτα και τής ομορφιάς και συχνά κρατούσαν λουλούδια ή φορούσαν ρούχα με λουλούδια· είχαν χαρακτηριστική εμφάνιση με μακριά μαλλιά και ασυνήθιστα ρούχα και έκαναν χρήση μαλακών ναρκωτικών· στις ΗΠΑ, κατά τον πόλεμο τού Βιετνάμ συμμετείχαν στις αντιπολεμικές διαδηλώσεις με το σύνθημα «κάντε έρωτα, όχι πόλεμο (make love not war)» **3.** (μτφ.) το ιδιαίτερα ωραίο, εκλεκτό ή αγαπητό πρόσωπο: *πρόσεχε πώς φέρεσαι σ' αυτό το ~!* || (κ. ειρων.) *κλέφτες, μαστροποί, δολοφόνοι και άλλα τέτοια ~* ΣΥΝ. κόσμημα, στολίδι. Επίσης **λούλουδο** [μεσν.] κ. (λαϊκότ.) **λελούδι**. — (υποκ.) **λουλουδάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουλούδι(ν)*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αλβ. l'ul'e. Κατ' άλλη άποψη, πρόκειται για συμφυρμό των λ. **λειλίδιον* και **λειρίδιον* (< μτγν. *λείριον* «κρίνο»), ενώ, σύμφωνα με τρίτη άποψη, προέρχεται από ουσ. **λίλιο(ν)* < λατ. lilium «κρίνο» + υποκ. επίθημα *-ούδι*].

> **γαρδένια – ντάλια – μπιγκόνια – μπουκαμβίλια – φούξια – μα(γ)ν(ι)όλια – καμέλια.** Κοινό στοιχείο στις ονομασίες αυτές είναι ότι προέρχονται όλες από κύρια ονόματα, τα ονόματα επιστημόνων κ.ά. που τα βρήκαν, τα διέδωσαν ή τα μελέτησαν: **γαρδένια** (gardénia) από τον Αμερικανό γιατρό Alexander Garden (1730-1791)· **ντάλια** (dahlia) από τον Σουηδό βοτανολόγο Anders Dahl († 1789)· **μπουκαμβίλια** (bougainvillia) από τον Γάλλο θαλασσοπόρο Louis Antoine de Bougainville (1729-1811)· **μπιγκόνια** (bignonia) από τον αββά Bignon, βιβλιοθηκάριο τού Λουδοβίκου ΙΔ'· **φούξια** (fuchsia) από τον Γερμανό βοτανολόγο Leonhard Fuchs (1501-1566)· **μα(γ)ν(ι)όλια** (magnolia) από τον Γάλλο βοτανολόγο Pierre Magnol (1638-1715) και το **καμέλια** (camellia) από τον Ιησουίτη ιεραπόστολο G. J. Camellia (1661-1706), που το έφερε στην Ευρώπη· **ορτανσία** (hortensia) από το όνομα τής Hortense Lepaute, στην οποία αφιερώθηκε το άνθος.

λουλουδίζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λουλούδισ-α, -μένος} **1.** βγάζω λουλούδια, ανθίζω: *λουλούδισε ο τόπος* ΣΥΝ. θάλλω, ανθώ, ανθοβολώ **2.** (μτφ.) βρίσκομαι σε ανθηρή κατάσταση, ακμάζω. Επίσης **λουλουδιάζω** [μεσν.]. — **λουλούδισμα** (το).

λουλουδικό (το) (λαϊκ.-περιληπτ.) πολλά λουλούδια: *το τι ~ πέταξε στους τραγουδιστές δεν λέγεται!*

λουλουδιστός, -ή, -ό γεμάτος λουλούδια, ανθισμένος. Επίσης **λουλουδιαστός**.

λουλουδότοπος (ο) έκταση με πολλά λουλούδια.

λούμεν (το) {άκλ.} ΦΥΣ. μονάδα φωτεινής ροής.
[ΕΤΥΜ. < λατ. lumen «φως, λύχνος»].

λουμίνι (το) {λουμιν-ιού | -ιών} το φιτίλι τού καντηλιού. — (υποκ.) **λουμινάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < βεν. lumin < λατ. lūmen «φως, λύχνος»].

λούμπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.) λάκκος, λακκούβα· ΦΡ. (μτφ.) ***πέφτω στη λούμπα*** πέφτω θύμα δόλιας ενέργειας ή απροσεξίας.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. luba].

λουμπάγκο (το) {άκλ.} η οσφυαλγία (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < νεολατ. lumbago < λατ. lumbus «μέση, οσφύς, ισχίο»].

λουμπάρδα κ. **λομβάρδα** κ. **λομπάρδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (παλαιότ.) το κανόνι.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. lombarda < bombarda (με ανομοίωση). βλ. κ. *βομβαρδίζω*].

λούμπεν επίθ. {άκλ.} ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. **1.** αυτός που έχει χάσει τα προνόμια τής τάξης στην οποία κανονικά ανήκε **2.** ***λούμπεν προλεταριάτο*** (στη μαρξιστική θεωρία) το κατώτατο στρώμα μιας κοινωνίας που είναι αποκομμένο από τις παραγωγικές διαδικασίες και ζει στο περιθώριο, χωρίς να έχει ταξική συνείδηση (π.χ. άνεργοι, άστεγοι, μικροπαράνομοι κ.λπ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *προλετάριος*.
[ΕΤΥΜ. < γερμ. Lumpen «ράκος, κουρέλι» < αρχ. γερμ. lappa, βλ. λ. *λοβός*].

λουμπίνα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-υβριστ.) ο παθητικός ομοφυλόφιλος.
[ΕΤΥΜ. Αβεβ. ετύμου, ίσως < *λούμπεν* (βλ.λ.)].

Λουμπλιάνα (η) → Λιουμπλιάνα

λούνα παρκ (το) {άκλ.} μεγάλος υπαίθριος χώρος, εξοπλισμένος με εγκαταστάσεις για την ψυχαγωγία των επισκεπτών (π.χ. παιχνίδια, θεάματα κ.λπ.), καθώς και με περίπτερα για πρόχειρο φαγητό και αναψυκτικά.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. luna-park, όπως ονομάστηκε ένας από τους πρώτους τέτοιους χώρους διασκεδάσεως στο Μπρούκλυν τής Νέας Υόρκης. Η φρ. αποτελείται από τις λέξεις luna (< λατ. luna «σελήνη») + park «πάρκο»].

λουξ[1] επίθ. {άκλ.} πολυτελής: *ξενοδοχείο / καμπίνα ~*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. luxe < λατ. luxus «πολυτέλεια, τρυφή»].

λουξ[2] (το) {άκλ.} μονάδα φωτισμού (σύμβολο lx) που ανήκει στο διεθνές μετρικό σύστημα και ισοδυναμεί με τον φωτισμό που δέχεται μια επιφάνεια από κάθετη φωτεινή ροή ίση με ένα λούμεν ανά τετραγωνικό μέτρο, κατανεμημένη κατά ομοιόμορφο τρόπο.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. lux < λατ. lux, -cis «φως»].

Λουξεμβούργο (το) (γαλλ. Grand Duché de Luxembourg = Μεγάλο Δουκάτο τού Λουξεμβούργου) **1.** μικρής έκτασης κράτος τής Δ. Ευρώπης μεταξύ Βελγίου, Γερμανίας και Γαλλίας με πρωτεύουσα το Λουξεμβούργο, επίσημες γλώσσες τη Γαλλική και τη Λουξεμβουργιανή και νόμισμα το ευρώ **2.** η πρωτεύουσα τού παραπάνω κράτους. — **Λουξεμβούργιος** κ. **Λουξεμβουργιανός** (ο). **Λουξεμβούργια** κ. **Λου-**

ξεμβουργιανή (η), **λουξεμβουργιανός**, -ή, -ό. **Λουξεμβουργιανά** (τα).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Luxemburg < μεσν. λατ. Lucili-burgum «μικρό φρούριο» < Lucili- (< αρχ. γερμ. luttila «μικρός») + -burgum (< αρχ. γερμ. burg «φρούριο, οχυρό»)].

λουόμενος, -η (κ. -ένη), -ο [αρχ.] {λουομέν-ου | -ων, -ους} (λόγ.) (συνήθ. ως ουσ.) αυτός που κάνει μπάνιο στη θάλασσα.

λούπα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο αμφίκυρτος μεγεθυντικός φακός που χρησιμεύει ως απλό μικροσκόπιο **2.** ΤΥΠΟΓΡ. μεταλλικό όργανο με μεγεθυντικό φακό για τον έλεγχο των τυπογραφικών στοιχείων.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. loupe < φρανκον. luppa].

λούπινο (το) **1.** ποώδες ή ημιθαμνώδες φυτό που απαντά στη Μεσόγειο αλλά και στα λιβάδια τής ΒΔ. Αμερικής, είδη τού οποίου καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, ως χλωρή λίπανση, για βοσκή ή για τη δημιουργία χλοοταπήτων **2.** (συνεκδ.) ο καρπός τού παραπάνω φυτού, ο οποίος σήμερα χρησιμοποιείται κυρ. ως ζωοτροφή. Επίσης **λουπίνι** (το) κ. **λούπινος** (ο).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λούπινον* < λατ. lupinum, πιθ. < μτγν. *λόπιμον* «είδος οσπρίου που αποφλοιώνεται εύκολα» (οπότε το *λούπινο* αποτελεί αντιδάν.) < αρχ. *λέπω* «ξεφλουδίζω, αποφλοιώνω» (βλ. λ. *λέπι*). Κατ' άλλη άποψη, το λατ. lupinum ανάγεται σε τ. lupus «λύκος» και είχε αρχικώς τη σημ. «χόρτο για λύκους»].

λουρί (το) {λουρ-ιού | -ιών} **1.** η ζώνη· ΦΡ. (α) ***σφίγγω / κρατώ (σφιχτά) τα λουριά (σε κάποιον)*** ελέγχω πιο αυστηρά τη συμπεριφορά ή τις δραστηριότητες (κάποιου) (β) ***λασκάρω τα λουριά*** βλ. λ. *λασκάρω* **2.** (γενικότ.) στενό και επίμηκες κομμάτι δέρματος: ~ *ρολογιού / μηχανής* || *ο σκύλος ήταν δεμένος με ένα* ~ ΣΥΝ. λουρίδα, ιμάντας. — (μεγεθ.) **λούρα** (η), (υποκ.) **λουράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουρίν* < μτγν. *λωρίον*, υποκ. τού *λῶρος* «ζώνη, ιμάντας» < λατ. lorum].

λουρίδα κ. (λόγ.) **λωρίδα** (η) **1.** στενό και επίμηκες κομμάτι από δέρμα, χαρτί, ύφασμα ή άλλο υλικό: *κόβω ένα ύφασμα σε λουρίδες* **2.** (ειδικότ. στον τ. ***λουρίδα***) η ζώνη για τη μέση (λ.χ. στα παντελόνια), η ζωστήρα: *παλιά οι γονείς έδερναν τα παιδιά με τη* ~ **3.** τμήμα επιφανείας με μεγάλο μήκος και μικρό πλάτος· ΦΡ. ***λωρίδα κυκλοφορίας*** τμήμα τής επιφάνειας δρόμου, στο οποίο μπορεί να κινηθεί μια σειρά αυτοκινήτων: *η τροχαία παραχώρησε επιπλέον λωρίδες κυκλοφορίας στους οδηγούς λόγω τής μεγάλης κίνησης.*
[ΕΤΥΜ. < *λωρίδα*, υποκ. τού μτγν. *λῶρος* (βλ.λ.)].

λουριδωτός, -ή, -ό **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί ή αποτελείται από λουρίδες **2.** (για ζώο) αυτός που φέρει στο τρίχωμά του διαφόρων χρωμάτων λουρίδες.

Λούρος (ο) ποταμός τής Ηπείρου, που εκβάλλει στον Αμβρακικό Κόλπο.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *Λοῦρος* < *λοῦρος*, μεγεθ. τού τ. *λουρί(ν)* (βλ.λ.). Πβ. μτγν. *λῶρος*].

λουσάρω ρ. μετβ. {λουσάρισ-α, -τηκα, -μένος} ντύνω με πολυτέλεια ΣΥΝ. καλλωπίζω. Επίσης **λουσαρίζω**. — **λουσάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *λούσο* + παραγ. επίθημα *-άρω*].

λουσάτος, -η, -ο **1.** (για πρόσ.) ντυμένος με πολυτέλεια, καλλωπισμένος, με πολύ προσεγμένη εμφάνιση **2.** αυτός που χαρακτηρίζεται από πολυτέλεια: ~ *φόρεμα* ΣΥΝ. φιγουράτος.

λούσιμο (το) [μεσν.] {λουσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το πλύσιμο των μαλλιών: *σαμπουάν για συχνό* ~ || ~ *και ξέβγαλμα των μαλλιών* **2.** (μτφ.) η κατσάδα (βλ.λ.), το βρίσιμο: *έφαγε ένα* ~ *από τον διευθυντή άνευ προηγουμένου.* — (υποκ.) **λουσιματάκι** (το) (σημ. 1).

λούσο (το) (καθημ.) η προσεγμένη και πολυτελής εμφάνιση, τα εντυπωσιακά ρούχα και τα είδη καλλωπισμού: *ξοδεύει όλα της τα χρήματα στα* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lusso < λατ. luxus «πολυτέλεια, τρυφή»].

λουστραδόρος (ο) τεχνίτης που γυαλίζει συνήθ. ξύλινες επιφάνειες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού βεν. lustrador < lustrar (βλ. λ. *λουστράρω*)].

λουστράκος (ο) → λούστρος

λουστράρω ρ. μετβ. {λουστράρισ-α, -τηκα, -μένος} επαλείφω με λούστρο, κάνω (κάτι) στιλπνό: ~ *έπιπλα / παπούτσια* ΣΥΝ. στιλβώνω, γυαλίζω. Επίσης **λουστραρίζω**. — **λουστράρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lustrare «γυαλίζω, στιλβώνω» < λατ. lustrare «φωτίζω, γυαλίζω»].

λουστρίνι (το) {λουστριν-ιού | -ιών} **1.** γυαλιστερό βερνικωμένο δέρμα πολυτελείας **2.** ***λουστρίνια*** (τα) παπούτσια κατασκευασμένα από το παραπάνω δέρμα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. lustrino «γυαλιστερός» < lustro, βλ. κ. *λούστρο*].

λούστρο (το) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) **1.** στιλπνή ουσία για την επάλειψη και στίλβωση επιφάνειας, βερνίκι **2.** (συνεκδ.) η στιλπνότητα, η γυαλάδα **3.** το λουστράρισμα, η στίλβωση **4.** (μτφ.) η επιφανειακή αίγλη, λάμψη (χωρίς να συνοδεύεται από ουσιαστικές ιδιότητες): *είναι ένα πανεπιστήμιο που έχει το* ~, *αλλά σε θέματα οργάνωσης υστερεί σημαντικά σε σχέση με άλλα λιγότερο γνωστά.*
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lustro «λάμψη» < λατ. lustrare «φωτίζω, γυαλίζω» < lucere < lux «φως»].

λούστρος (ο) ο στιλβωτής παπουτσιών. — (υποκ.) **λουστράκος** (ο).

λουτήρας (ο) (λόγ.) κινητό σκεύος ή κτιστή κοίλη κατασκευή, συνήθ. από πορσελάνη, για το λούσιμο.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λουτήρ, -ῆρος* < αρχ. *λούω*, βλ. κ. *λούζω*].

λουτήτιο (το) {λουτητίου} ΧΗΜ. μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Lu), που ανήκει στην πρώτη ομάδα των σπάνιων γαιών (βλ. κ. λ. *περιοδικός* ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού νεολατ. lutetium < Lutetia, το ρωμαϊκό όνομα τού Παρισιού].

λουτρ (το) {άκλ.} η γούνα που προέρχεται από ενυδρίδα.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. loutre < λατ. lutra < *udra «υδάτινος» (πβ. αρχ. *ἔν-υδρος*, βλ. κ. *ύδωρ*), πιθ. με την επίδραση τού ουσ. lutum «πηλός, λάσπη» λόγω των συνηθειών τής ενυδρίδος].

Λουτράκι (το) {Λουτρακίου} κωμόπολη τού νομού Κορινθίας στον Κορινθιακό Κόλπο, σημαντική λουτρόπολη. — **Λουτρακιώτης** (ο), **Λουτρακιώτισσα** (η), **λουτρακιώτικος**, -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Υποκ. τού ουσ. *λουτρό*, εξαιτίας των ιαματικών λουτρών που υπάρχουν στην κωμόπολη].

λουτράρης (ο) [μεσν.] {λουτράρηδες}. **λουτράρισσα** (η) {λουτραρισσών} ιδιοκτήτης ή υπάλληλος δημόσιων λουτρών. Επίσης **λουτρατζής** (ο).

λουτρικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που σχετίζεται με τα λουτρά: ~ *εγκαταστάσεις* **2.** ***λουτρικό*** (το) η πετσέτα που χρησιμοποιεί κανείς μετά το λουτρό **3.** ***λουτρικά*** (τα) το σύνολο των αντικειμένων που χρησιμοποιεί κανείς για το λουτρό του.

λούτρινος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει κατασκευαστεί από συνθετικό υλικό, το οποίο θυμίζει στην υφή γούνα: *λούτρινα ζωάκια για παιδιά* **2.** ***λούτρινο*** (το) (α) κάθε παιχνίδι, συνήθ. ζωόμορφο, από το παραπάνω υλικό: *τα* ~ *θα τα βρείτε στο βάθος τής αίθουσας* (β) το παλτό ή το μπουφάν που είναι κατασκευασμένο από λουτρ.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *λουτρ*].

λουτρό (το) **1.** το πλύσιμο τού σώματος (ή μέρους τού σώματος) με νερό για καθαρισμό: *παίρνω το* ~ *μου* ΣΥΝ. μπάνιο **2.** η παραμονή τού σώματος ή τμήματός του σε ρευστό (π.χ. ιαματικά νερά) ή ημίρρευστο μέσο (π.χ. λάσπη) για θεραπευτικούς σκοπούς **3.** το ιδιαίτερο δωμάτιο σπιτιού, στο οποίο μπορεί κανείς να πλυθεί, να καλλωπιστεί, συνήθ. και να κάνει τις σωματικές του ανάγκες ΣΥΝ. τουαλέτα, μπάνιο **4.** οίκημα με εγκαταστάσεις στο οποίο μπορεί κανείς να πλυθεί: *δημόσια* ~ **5.** ***λουτρά*** (τα) (α) (παλαιότ. και στην αρχαιότητα) το δημόσιο οίκημα στο οποίο μπορούν να πλένονται πολλά άτομα συγχρόνως (β) ιαματικές πηγές με κατάλληλες εγκαταστάσεις για λουτροθεραπεία (συνήθ. σε παραθαλάσσια μέρη): ~ *Αιδηψού* • ΦΡ. (μτφ.) (α) ***λουτρό αίματος*** μεγάλη αιματοχυσία (β) ***στα κρύα τού λουτρού*** βλ. λ. *κρύο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λουτρόν* < *λούω*, βλ. κ. *λούζω*].

λουτροθεραπεία (η) {λουτροθεραπειών} η μεθοδική χρήση λουτρών για τη θεραπεία παθήσεων. — **λουτροθεραπευτικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού ελληνογενούς γαλλ. balnéothérapie < balnéo- (βλ. λ. *μπάνιο*) + thérapie < *θεραπεία*].

λουτροκαμπινές (ο) {λουτροκαμπινέδες} ο χώρος που περιλαμβάνει λουτρό και αποχωρητήριο.

λουτροπετσέτα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} η πετσέτα τού μπάνιου.

λουτρόπολη (η) [1890] {-ης κ. -όλεως | -όλεις, -όλεων} οικισμός κοντά σε ιαματικές πηγές ή σε παραθαλάσσιο θέρετρο.

λουτροφόρος (η) ΑΡΧΑΙΟΛ. πήλινο ή μαρμάρινο αγγείο με λεπτό σώμα και στενό, ψηλό λαιμό, που χρησιμοποιείτο σε γαμήλια ή και ταφικά έθιμα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λουτρόν* + *-φόρος* < *φέρω*].

λουτρώνας (ο) [αρχ.] **1.** εγκατάσταση για λουτρά **2.** (ειδικότ.) χώρος με ειδικές εγκαταστάσεις σε βυζαντινό μοναστήρι για το λουτρό των μοναχών. — **λουτρωνικός**, -ή, -ό [μτγν.].

λούτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** φυσική ή τεχνητή κοιλότητα τού εδάφους, όπου συγκεντρώνονται νερά **2.** (μτφ.) καταμουσκεμένος, βρεγμένος μέχρι το κόκκαλο: *βγήκα στη βροχή χωρίς ομπρέλα κι έγινα* ~ || *μ' έκανες* ~.
[ΕΤΥΜ. < σλαβ. luža «νερόλακκος»].

λουτσέρνα κ. **λουσέρνα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} επιτραπέζια, συνήθ. μπρούτζινη, λάμπα που παλιά λειτουργούσε με λάδι ή πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. lucerna < μτγν. λατ. lucerna < λατ. lucēre «φωτίζω, φέγγω» < lux, -cis «φως»].

λούτσος (ο) ψάρι με επίμηκες σώμα, περίπου ενός μέτρου, κωνικό κεφάλι, μεγάλο στόμα (με το κάτω σαγόνι του να προεξέχει) και μυτερά, ισχυρά δόντια.
[ΕΤΥΜ. < βεν. luzzo < λατ. lucius «φωτεινός» (< lux, -cis «φως»)].

λούφα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** (εκφραστ.) το να μην εκτελεί κανείς την εργασία που του έχει ανατεθεί ή να κάνει λιγότερη εργασία, εξευρίσκοντας διάφορους (πονηρούς) τρόπους: *το ρίχνει στη* ~ **2.** (αργκό) η ξεκούραστη στρατιωτική θητεία.
[ΕΤΥΜ. < *λουφάζω* (υποχωρητ.)].

λουφαδόρος (ο) (λαϊκ.) πρόσωπο που λουφάρει συστηματικά. — **λουφαδόρικος**, -η, -ο. Επίσης **λουφατζής**.
[ΕΤΥΜ. < *λούφα* + *-δόρος* (βλ.λ.)].

λουφάζω ρ. αμετβ. {λούφαξα} (εκφραστ.) δεν κάνω καμία κίνηση, δεν δίνω σημεία τής παρουσίας μου: *ο σκύλος λούφαξε σε μια γωνιά, όταν κατάλαβε πως το αφεντικό του είχε αγριέψει* ΣΥΝ. ζαρώνω, μαζεύομαι.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λωφάζω* < αρχ. *λωφῶ (-άω)* «σταματώ, αναπαύομαι», αβεβ. ετύμου. Ίσως συνδέεται με αρχ. γερμ. labōn «δροσίζω, ανακουφίζω», αν και η γερμ. λ. θεωρείται από ορισμένους δάνειο από το λατ. lavāre «πλένω». Η επιχειρηθείσα συσχέτιση με τα επίθ. *ἐλαφρός*, *ἐλαχύς*, ακόμη και με το ουσ. *λόφος*, μολονότι θα μπορούσε να ερμηνευθεί σημασιολογικά, έχει για μορφολογικούς λόγους αποκλειστεί, ενώ η αναγωγή σε Ι.Ε. *sleubh- «κρεμώ χαλαρά» αποτελεί απλώς υπόθεση].

λουφάρω ρ. αμετβ. {λούφαρα κ. λουφάρισα} βρίσκω τρόπους για να μην εκτελώ τις εργασίες που μου ανατίθενται ή να κάνω λιγότερη εργασία (χωρίς να γίνομαι αντιληπτός): *λουφάρει συστηματικά* || *ευκαιρία ψάχνει για να λουφάρει.* — **λουφάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < *λούφα* (βλ.λ.)].

λουφές (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** ο μισθός και ιδιαίτερα η αμοιβή που καταβαλλόταν στους αρματολούς επί Τουρκοκρατίας για την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών **2.** (μτφ.) φιλοδώρημα ή γενικότερα κέρδος που επιτυγχάνεται χωρίς κόπο **3.** η δωροδοκία.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λουφές* / *άλουφάς* < τουρκ. ulufe «μισθός γενιτσάρων»].

λούω ρ. → λούζω

λοφίο (το) **1.** ο φυσικός θύσανος από φτερά, που κοσμεί το κεφάλι ορισμένων πτηνών **2.** (παλαιότ.) θύσανος από φτερά, τρίχες ή νήματα στο πηλήκιο ορισμένων στρατιωτικών στολών.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λοφίον*, υποκ. τού αρχ. *λόφος* με τη σημ. «κορυφή τού κράνους»].

λοφίσκος (ο) [1871] (λόγ.) ο μικρός λόφος.

λοφοπλαγιά (η) η πλαγιά λόφου.

λόφος (ο) ύψωμα τής επιφάνειας τής γης χαμηλότερο από το βουνό: *ο ~ τού Λυκαβηττού / τού Αρδηττού.* — (υποκ.) (λόγ.) **λοφίσκος** (ο) [1871] κ. (καθημ.) **λοφάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αβεβ. ετύμου. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη φρ. *«λόφον τε σείων Κάρικον»* (Αλκαίος), καθώς και ανάλογη πληροφορία τού Ηροδότου, έχει διατυπωθεί η υπόθεση ότι πρόκειται για δάνειο καρικής προελ. με τη σημ. «κορυφή τού κράνους». Κατ' άλλη εκδοχή, συνδέεται με τοχ. lap «κεφάλι», αρχ. σλαβ. lūbū «κρανίο», πράγμα που προσκρούει σε φωνητικές δυσκολίες].

λοφοσειρά (η) [1895] λόφοι που σχηματίζουν σειρά.

λοφώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λοφώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} **1.** γεμάτος από λόφους: *~ περιοχή* **2.** όμοιος στο σχήμα με λόφο.

λοχαγός (ο/η) αξιωματικός τού Στρατού Ξηράς, ο οποίος διοικεί λόχο (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. (δωρ. στρατιωτικός όρ.) < *λόχος* + *-αγός* < *άγω*].

λοχεία (η) {λοχειών} (λόγ.) **1.** η κατάσταση τής λεχώνας **2.** ΦΥΣΙΟΛ. το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ τοκετού και αποκαταστάσεως τής μήτρας στη φυσιολογική της κατάσταση και το οποίο διαρκεί από έξι έως οκτώ εβδομάδες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λοχεύω* < *λόχος* (βλ.λ.)].

λόχια (τα) {λοχίων} ΦΥΣΙΟΛ. τα υγρά που εκκρίνονται από τον κόλπο καθ' όλη τη διάρκεια τής λοχείας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. (ήδη στον Ιπποκράτη), βλ. κ. *λοχεία*].

λοχίας (ο/η) [1833] {(θηλ. γεν. λοχίου) | λοχιών} υπαξιωματικός τού Στρατού Ξηράς (βλ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.): *μόνιμος / έφεδρος ~ Πεζικού / Πυροβολικού* ‖ *στον στρατό λένε ότι ο ~ είναι η μάννα τού λόχου.*
[ΕΤΥΜ. < *λόχος*].

λόχμη (η) {λοχμών} τόπος γεμάτος πυκνούς θάμνους, συνήθ. καταφύγιο αγρίων ζώων και άλλων θηραμάτων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λέχομαι* «ξαπλώνω» (ετεροιωμ. βαθμ. και επίθημα *-μη*, πβ. κ. *δραχ-μή*) < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιντρο» (βλ. λ. *λεχώνα*)].

λόχος (ο) ΣΤΡΑΤ. μονάδα πεζικού τού Στρατού Ξηράς, που διοικείται από λοχαγό: *~ Υποστηρίξεως Τάγματος* ‖ *Ειδικός Μηχανοκίνητος ~* ‖ *~ Διοικήσεως*· ΦΡ. (α) ***Ιερός Λόχος*** βλ. λ. *ιερός* (β) ***μάννα τού λόχου*** ο λοχίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «τόπος αναμονής, όπου κανείς πλαγιάζει περιμένοντας». < *λέχομαι* «ξαπλώνω» < *λέχος* «κρεβάτι, ανάκλιντρο» < I.E. *legh- «κείμαι (πλαγιασμένος)», πβ. μέσ. ιρλ. laigid «ξαπλώνω», αρχ. σκανδ. lág «θέση, κλίνη», λατ. lectus (> γαλλ. lit), γερμ. liegen «ξαπλώνω», αγγλ. lay κ.ά. Ομόρρ. *λεχ-ώ(να)*, *λέκ-τρο(ν)* «κρεβάτι», *λόχ-μη*, *λοχ-εία* κ.ά. Η στρατιωτική σημ. τής λ. *λόχος* πιθ. οφείλεται στον τόπο όπου ένα στρατιωτικό σώμα ενέδρευε, στον χώρο αναμονής του].

Λ.Σ. (το) Λιμενικό Σώμα (βλ. κ. λ. *βαθμός*, ΠΙΝ.).

LSD (το) (προφέρεται *Ελ-Ες-Ντί*) παραισθησιογόνο ναρκωτικό, που χρησιμοποιείται επίσης στην πειραματική ιατρική και γνώρισε μεγάλη διάδοση κατά τη δεκαετία τού '60 και '70.
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. LSD, ακρωνύμιο τού Lysergic acid diethylamide (διαιθυλαμίδη τού λυσεργικού οξέος)].

Λ.Υ.Β. (ο) Λόχος Υποψηφίων Βαθμοφόρων.

λυγάμενος, -η, -ο μόνο στη ΦΡ. ***κουνάμενος-λυγάμενος*** βλ. λ. *κουνάμενος*.

λυγαριά (η) θάμνος με εύκαμπτα κλαδιά, που απαντά σε παραποτάμιες περιοχές. Επίσης **λυγιά**.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *λυγαρέα* < αρχ. *λύγος* (βλ. κ. *λυγίζω*)].

Λυγερή (η) γυναικείο όνομα.

λυγερόκορμος, -η, -ο (για πρόσ.) αυτός που έχει λεπτό και ευλύγιστο σώμα.

λυγερός, -ή, -ό 1. κομψός και εύκαμπτος: *~ σώμα* ΣΥΝ. ευλύγιστος **2.** (για πρόσ.) ψηλός και λεπτός ΣΥΝ. ευσταλής **3.** ***λυγερή*** (η) νέα, ψηλή και χαριτωμένη γυναίκα. — **λυγεράδα** (η).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λυγέα* «λυγαριά» < αρχ. *λύγος*, βλ. κ. *λυγίζω*].

λυγίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λύγισ-α, -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** δίνω (σε σώμα) καμπύλο ή γωνιώδες σχήμα ασκώντας του κατάλληλη δύναμη: *~ τα γόνατα* ΣΥΝ. κάμπτω ΑΝΤ. ισιώνω **2.** κουνώ (το σώμα ή μέλος τού σώματος) με χαριτωμένο ή αισθησιακό τρόπο: *«έλα σήκω, χόρεψέ το, το κορμί σου λύγισέ το»* (λαϊκ. τραγ.) **3.** (μτφ. για πρόσ.) κάνω (κάποιον) να υποχωρήσει, να καταπέσει: *τα βάσανα τής ζωής τον λύγισαν* ΣΥΝ. καταβάλλω ♦ (αμετβ.) **4.** παίρνω καμπύλο ή κυρτό σχήμα, κάμπτομαι: *τα κλαδιά λύγιζαν από το βάρος των καρπών* ‖ *τα καλάμια λυγίζουν στο φύσημα τού ανέμου* ΣΥΝ. γέρνω **5.** (μτφ.) παύω να προβάλλω αντίσταση, ηττώμαι: *ο εχθρός λύγισε από τις συνεχείς επιθέσεις μας* ΣΥΝ. υποκύπτω, ενδίδω **6.** (μτφ.) χάνω τις σωματικές ή ψυχικές μου δυνάμεις, το θάρρος μου: *μετά τον χαμό τού παιδιού της λύγισε* ΣΥΝ. αποκάνω **7.** (μεσοπαθ. ***λυγιέμαι***) βλ. λ. λυγώ (σημ. 4). — **λύγισμα** (το) [μτγν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χαιρετώ*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύγος* «λυγαριά» < *lug-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *leug- «κάμπτω, λυγίζω», πβ. αρχ. σκανδ. lykna «λυγίζω τα γόνατα», αρχ. γερμ. loc «μπούκλα», γερμ. Locke, αγγλ. lock, λατ. luctor «αγωνίζομαι (πιθ. κάμπτοντας τα μέλη τού σώματος)» (> ισπ. luchar) κ.ά. Ομόρρ. *λυγ-ερός*, *λυγ-αριά* κ.ά.].

λύγινος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που έχει κατασκευαστεί από κλαδιά λυγαριάς: *~ καλάθι*.

λυγιστός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** αυτός που μπορεί να λυγίσει, να καμφθεί ΣΥΝ. εύκαμπτος, ευλύγιστος **2.** αυτός που έχει λυγίσει ΣΥΝ. λυγισμένος, (λόγ.) κεκαμμένος· ΦΡ. (εκφραστ.) ***κουνιστός και λυγιστός*** (i) αυτός που κουνιέται χαριτωμένα και επιδεικτικά, ναζιάρης· κυρ. το θηλ. (ii) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος φαίνεται να μην έχει επηρεαστεί καθόλου από κάτι δυσάρεστο που συνέβη (και στο οποίο είχε ανάμειξη ή ευθύνη και ο ίδιος) (βλ. κ. ***κουνάμενος-λυγάμενος***, λ. *κουνάμενος*): *ενώ είχε αργήσει τόση ώρα, ήρθε ~ σαν να μην έτρεχε τίποτα.*

λύγκας (ο) {λυγκών} θηλαστικό σαρκοφάγο αιλουροειδές μήκους περίπου ενάμισι μέτρου, με μικρό κεφάλι, ψηλά και δυνατά πόδια και οξεία ακοή. Επίσης (αρχαιοπρ.) **λύγξ** [αρχ.] {λυγκός}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λύγξ*, *-γκός* < *lu(n)k-s, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *lenk- «φωτίζω, λάμπω» (λόγω τού λευκού τριχώματος και των λαμπερών ματιών τού ζώου). πβ. αρμ. lus-an-un-k «λύγκας» (πληθ.), αρχ. γερμ. luhs (> γερμ. Luchs), αρχ. αγγλ. lox, ρωσ. rysĭ κ.ά. Ομόρρ. *λευκ-ός*, *λύχ-νος* κ.ά.].

λυγμικός, -ή, -ό → λυγμώδης

λυγμός (ο) σύσπαση τού διαφράγματος και των λαρυγγικών μυών, που οφείλεται σε έντονο ψυχικό πόνο και συνοδεύει συνήθ. το παρατεταμένο κλάμα: *κλαίω με λυγμούς* ΣΥΝ. αναφιλητό.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύζω* «έχω λόξυγγα» < **(σ)λύγγ-jω* < *slug-, μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *sleug- «καταπίνω», πβ. ουαλ. llynku, γερμ. schlucken, ρωσ. lýkati κ.ά. Ομόρρ. *λόξυγγας* (βλ.λ.)].

λυγμώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λυγμώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} αυτός που συνοδεύεται από λυγμούς και αναφιλητά: *~ κλάματα* Επίσης **λυγμικός, -ή, -ό.** ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λυγξ (ο) → λύγκας

λύγος (ο/η) η λυγαριά (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. λ. *λυγίζω*].

λυγώ [μεσν.] (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {λυγάς... | λύγ-ησα, -ιέμαι} ♦ (μετβ.) **1.** λυγίζω· ΦΡ. (λαϊκ.) ***λυγάει και (τα) σίδερα*** για κάποιον που διαθέτει μεγάλη μυϊκή δύναμη **2.** κουνώ ελαφρά, κάμπτω το σώμα ή μέλος τού σώματος: *~ τη μέση* ‖ *λυγούσε με χάρη το κορμί της* ♦ **3.** (αμετβ.) κάμπτομαι, γέρνω, αποκτώ κυρτό σχήμα· ΦΡ. (παροιμ.) ***βέργα που λυγάει δεν σπάει*** όποιος ξέρει να ελίσσεται στις διάφορες καταστάσεις, βγαίνει ωφελημένος **4.** (μεσοπαθ. ***λυγιέμαι***) κουνιέμαι, κινώ ρυθμικά το σώμα ή μέλος τού σώματος: *κουνιέται και λυγιέται* ‖ *~ στον ρυθμό τής μουσικής* ‖ *σειέται και λυγιέται.*

Λυδία (η) **1.** αρχαία χώρα και βασίλειο τής Μικράς Ασίας με πρωτεύουσα τις Σάρδεις, το οποίο καταλύθηκε επί βασιλείας Κροίσου από τους Πέρσες υπό τον Κύρο **2.** όνομα αγίων γυναικών τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **3.** γυναικείο όνομα. — **Λυδός** (ο) [αρχ.], **Λυδή** (η), **λυδικός, -ή, -ό** [μτγν.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, προελλην. τοπωνύμιο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε αργότερα και ως κύρ. όνομα].

λυδία λίθος (η) **1.** η σκληρή μαύρη πυριτική πέτρα, με την οποία ελέγχεται ο βαθμός γνησιότητας τού χρυσού και τού αργύρου **2.** (μτφ.) καθετί (ιδιότητα, κατάσταση, όργανο, γεγονός) με το οποίο δοκιμάζεται η αντοχή, η αξία και η ιδιότητα (κάποιου): *η ελευθερία τού λόγου αποτελεί τη ~ τής δημοκρατίας.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. φρ. (επίσης *λυδία πέτρη*), επειδή η πέτρα αυτής τής μορφής ανακαλύφθηκε και χρησιμοποιήθηκε στην περιοχή τής Λυδίας. Η φρ. απαντά κατ' εναλλαγήν με την αρχ. λ. *βάσανος*].

λυθρίνι (το) (συνήθ. ορθ. *λιθρίνι*) {λυθριν-ιού | -ιών} κοκκινωπό ψάρι που αφθονεί στα νερά τής Μεσογείου και των τροπικών θαλασσών, έχει σώμα ωοειδές και πεπλατυσμένο και αλιεύεται για το θρεπτικό και νόστιμο κρέας του.
[ΕΤΥΜ. < **ερυθρίνιον* (με αποβολή τού ατόνου αρχικού ε- και ανομοίωση), υποκ. τού αρχ. *ερυθρῖνος* < *ερυθρός*].

Λυκαβηττός (ο) λόφος τής Αθήνας στο κέντρο περίπου τής πόλης.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. Το επίθημα *-ησσός* / *-ηττός* οδηγεί στην άποψη ότι πρόκειται για προελλην. τοπωνύμιο. Σύμφωνα με μια εκδοχή, η λ. συνδέεται με το αρχ. ουσ. *λυκάβας, ό* «ετήσιος» (με τη σημ. «ετήσια εορτή προς τιμήν ενός θεού»), που θεωρείται επίσης προελλην. (αιγαιακός) όρος].

λύκαινα (η) [αρχ.] {δύσχρ. λυκαινών} ο θηλυκός λύκος.

λυκανθρωπία (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} **1.** ΙΑΤΡ. φρενοπάθεια κατά την οποία ο ασθενής φαντάζεται τον εαυτό του μεταμορφωμένο σε λύκο και προσπαθεί να μιμηθεί τη φωνή του και τη συμπεριφορά του **2.** (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) η ιδιότητα ανθρώπου να μεταμορφώνεται σε λύκο.

λυκάνθρωπος (ο) [μτγν.] {λυκανθρώπ-ου | -ων, -ους} **1.** πρόσωπο που πάσχει από λυκανθρωπία (βλ.λ.) **2.** (σύμφωνα με λαϊκές δοξασίες) ο άνθρωπος που μεταμορφώνεται σε λύκο.

λυκαυγές (το) {λυκαυγούς | χωρ. πληθ.} **1.** το χρονικό διάστημα πριν από την ανατολή τού ηλίου και το αμυδρό φως που απλώνεται στον ουρανό κατά την ώρα αυτή ΣΥΝ. χάραμα, χαραυγή ΑΝΤ. λυκόφως, σούρουπο **2.** (μτφ.) το ξεκίνημα χρονικής περιόδου: *στο ~ τής νέας εποχής.*
[ΕΤΥΜ. Ουδ. τού αρχ. επιθ. *λυκαυγής* < *λυκ-* (< **λύκη* «πρωινό φως, χάραμα», βλ. λ. *λύχνος*) + *-αυγής* < *αυγή*].

λυκειάρχης (ο/η) [1890] {(θηλ. γεν. λυκειάρχου) κλητ. λυκειάρχα | λυκειαρχών}, **λυκειάρχισσα** (η) {λυκειαρχισσών} διευθυντής λυκεί-

ου. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο.*

λύκειο (το) {λυκεί-ου | -ων} **1.** το τριτάξιο σχολείο που παρακολουθούν οι απόφοιτοι τού γυμνασίου και το οποίο αποτελεί την ανώτερη από τις δύο βαθμίδες τής δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα: *γενικό / κλασικό / τεχνικό / πολυκλαδικό ~* **2.** (γενικότ.) εκπαιδευτήριο διαφόρων ειδών σε χώρες τής Ευρώπης. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γυμνάσιο, σχολείο.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λύκειον*, γυμνάσιο τής αρχ. Αθήνας, που οφείλει την ονομασία του σε γειτονικό ιερό, αφιερωμένο στον *Λύκειο Απόλλωνα* (όπου βρισκόταν η σχολή τού Αριστοτέλη). Το επίθ. *λύκειος (Ἀπόλλων)* έχει προκαλέσει πολλές ετυμολογικές συζητήσεις. Λαμβάνοντας υπ' όψιν τον εναλλακτικό τ. *Λύκιος*, έχει υποστηριχθεί ότι πρόκειται για παράγωγο τού τοπωνυμίου *Λυκία* (< _*λύκη_ «πρωινό φως, χάραμα»). Αν, ωστόσο, συνδυαστεί το επιθ. *λύκειος* με το αρχ. *λυκοκτόνος* (που επίσης αποδίδεται στον Απόλλωνα), τότε φαίνεται πιθανότερη η άποψη ότι *λύκειος* < *λύκος*. Τέλος, η εκδοχή τής απευθείας αναγωγής στο ουσ. _*λύκη_ δεν μπορεί να αποκλειστεί].

λυκιδεύς (ο) {λυκιδ-έως, -έα | -είς, -έων} (αρχαιοπρ.) το λυκόπουλο.
[ΕΤΥΜ. μτγν., υποκ. τού αρχ. λύκος].

λυκίσκος (ο) αναρριχητικό φυτό, ο καρπός τού οποίου χρησιμοποιείται στη ζυθοποιία και τη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από νεολατ. (Humulus) lupulus, υποκ. τού lupus «λύκος»].

λυκόμορφος, -η, -ο [μεσν.] αυτός που έχει τη μορφή λύκου, που μοιάζει με λύκο.

λυκόπουλο (το) **1.** το νεογέννητο τού λύκου ΣΥΝ. λυκιδεύς • **2.** παιδί μικρής ηλικίας που ανήκει στην πρώτη βαθμίδα τού σώματος των προσκόπων.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λύκος* + υποκ. επίθημα *-πουλο* (< λατ. pullus «νεοσσός»)].

λύκος (ο) (κοινό όν. και για το αρσ. και το θηλ. ζώο) **1.** αρπακτικό σαρκοφάγο θηλαστικό, πιο μεγαλόσωμο από τον σκύλο, με λοξά, κίτρινα μάτια, όρθια αφτιά, τρίχωμα πυκνό και μαλακό και φουντωτή ουρά· ΦΡ. (α) ***πεινάω σαν λύκος*** είμαι πολύ πεινασμένος (β) ***τρώω σαν λύκος*** τρώω λαίμαργα και άπληστα (γ) (μτφ.) ***(από το / στο) στόμα τού λύκου*** βλ. λ. *στόμα* (δ) ***γλύτωσα απ' τού λύκου τα δόντια*** σώθηκα από μεγάλο και βέβαιο κίνδυνο (ε) (οικ.-σπάν.) ***ά! στον λύκο! / που να σε φάει ο λύκος*** ως έκφραση οργής (στ) (παροιμ.) ***ο λύκος στην αναμπουμπούλα χαίρεται*** βλ. λ. *αναμπουμπούλα* (ζ) ***βάλανε τον λύκο να φυλάει τα πρόβατα*** για περιπτώσεις που ανατίθεται η φύλαξη, η προστασία προσώπου ή πράγματος σε κάποιον που έχει κακές προθέσεις απέναντί του (η) (παροιμ.) ***ο λύκος κι αν εγέρασε (κι άλλαξε το μαλλί του), μήτε τη γνώμη άλλαξε μήτε την κεφαλή του)*** ο κακός άνθρωπος πολύ δύσκολα αποβάλλει τις κακές του συνήθειες (θ) (παροιμ.) ***θρέψε λύκο τον χειμώνα, να σε φάει το καλοκαίρι*** για αχάριστους ανθρώπους που βλάπτουν τους ευεργέτες τους **2.** το λυκόσκυλο **3.** (μτφ. για πρόσ.) επιθετικός και αιμοβόρος άνθρωπος • **4.** ΙΑΤΡ. κάθε μορφή δερματοπάθειας που χαρακτηρίζεται από αλλοίωση των ιστών τού δέρματος: *τοπικός ~* (η φυματίωση τού δέρματος) || *συστηματικός ή διάχυτος ερυθηματώδης ~* • **5.** η σφύρα τής σκανδάλης παλιού κυνηγετικού όπλου ΣΥΝ. κόκορας • **6.** ποώδες φυτό, χωρίς ή με ελάχιστη χλωροφύλλη, που ζει παρασιτικά στις ρίζες άλλων· έχει μικρά φύλλα και άνθη σε ταξιανθίες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < Ι.Ε. *wḷkʷ-o-, που έχει προξενήσει ερμηνευτικές δυσκολίες, διότι αντί τού αναμενομένου *λά-* απαντά το *λύ-*. Η ανωμαλία αυτή έχει ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα τής επίδρασης τού ημιφώνου -w- (που προηγείται) ή, κατ' άλλη άποψη, ως αποτέλεσμα συμφυρμού με τη συνώνυμη και παράλληλη Ι.Ε. ρίζα *lukʷo- (πβ. λατ. lupus «λύκος», γαλλ. loup, ισπ. lobo κ.ά.). Στο Ι.Ε. θ. *wḷkʷ-o- ανάγονται και άλλες Ι.Ε. λ. με τη σημ. «λύκος», πβ. σανσκρ. vṛ́ka-ḥ, λιθ. vilkas, πολ. wilk, σερβοκρ. vuk, γερμ. Wolf, αγγλ. wolf κ.ά. Ομόρρ. *λύσσα* (βλ.λ.)].

λυκόσκυλο (το) κάθε σκύλος από ράτσα μεγαλόσωμων ποιμενικών που θυμίζουν λύκο σε ορισμένα τους χαρακτηριστικά (π.χ. μυτερά, όρθια αφτιά, μακριά τριχωτή ουρά) και χρησιμοποιούνται συχνά ως φύλακες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γερμ. Wolfshund].

Λυκούργος (ο) **1.** νομοθέτης τής αρχαίας Σπάρτης, στον οποίο αποδίδονται οι θεσμοί τής πόλης **2.** ανδρικό όνομα. — **λυκούργειος, -ος / -α, -ο** [αρχ.] (σημ. 1).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Λυκοῦργος* < *λυκο-* (βλ. λ. *λυκαυγές*) + *-εργος* < *ἔργον*].

λυκουρίνος (ο) ο καπνιστός κέφαλος.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. liocorno (με παρετυμολ. επίδρ. τού *λύκος* και των ονομάτων άλλων ψαριών, λ.χ. *κυπρίνος, γυρίνος*) < unicorno «μονόκερως» < λατ. unicornis].

λυκοφιλία (η) [αρχ.] {λυκοφιλιών} (μτφ.) η υποκριτική και ύπουλη φιλία μεταξύ ανθρώπων που αλληλομισούνται.

λυκοφωλιά (η) **1.** το μέρος όπου φωλιάζει ο λύκος, η λυκότρυπα **2.** (μτφ.) ομάδα εχθρικών προσώπων ή ο τόπος όπου βρίσκονται.

λυκόφως (το) {λυκόφωτος} **1.** το αμυδρό φως που μένει μετά τη δύση τού ηλίου και μέχρι να νυχτώσει ΣΥΝ. σούρουπο, σύθαμπο, αμφιλύκη ΑΝΤ. λυκαυγές **2.** (μτφ.) εποχή παρακμής, το τέλος μιας περιόδου: *το ~ τού Μεσαίωνα* || *«Το ~ των θεών»* (όπερα τού Ρ. Βάγκνερ από την τετραλογία «Το δαχτυλίδι των Νιμπελούγκεν»).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λυκο-* (< _*λύκη_ «πρωινό φως, χάραμα») + *φῶς*].

λυμαίνομαι ρ. μετβ. αποθ. {μόνο σε ενεστ. κ. παρατ.} (λόγ.) **1.** καταστρέφω, ρημάζω: *κατά τον 19ο αι. την ελληνική ύπαιθρο λυμαίνονταν διάφορες ληστρικές συμμορίες* **2.** εκμεταλλεύομαι εξαντλητικά, αποκομίζω κέρδος κατά αθέμιτο τρόπο από (κάτι): *διάφοροι απατεώνες λυμαίνονται τον δημόσιο πλούτο.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λῦμα*].

λύματα (τα) {λυμάτων} τα ακάθαρτα νερά και οτιδήποτε άλλο ακάθαρτο απομακρύνεται μέσω τού αποχετευτικού συστήματος: *οι θάλασσες μολύνονται από τα βιομηχανικά ~* || *~ πλυντηρίων* || *βιολογικός καθαρισμός των ~* (βλ. κ. λ. *απόβλητα*). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λῦμα* < θ. *λυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leu «κόβω, χωρίζω», πβ. αλβ. ler «λάσπη, πηλός» (< *leu-d(h)r-), λατ. pol-luo «μολύνω, ρυπαίνω» (< *por-luo, πβ. γαλλ. pollution), lutum «βρομιά, λάσπη», μέσ. αγγλ. loth «αηδιαστικός» (πβ. αγγλ. loathsome) κ.ά. Ομόρρ. *λυμαίνομαι, λυμεών(ας)* κ.ά. Αβέβαιη παραμένει η σύνδεση με τα αρχ. ρ. *λύω* και *λούω*].

λυμεώνας (ο) (λόγ.) ο καταστροφέας. Επίσης (αρχαιοπρ.) **λυμεών** [αρχ.] {λυμεώνος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λυμεών, -ῶνος* < *λύμη* «καταστροφή, διαφθορά», παράλλ. τ. τού ουσ. *λῦμα* (βλ. λ. *λύματα*)].

λυμφατικός, -ή, -ό → λεμφατικός

λυμφατισμός (ο) → λεμφατισμός

λύμφη (η) → λέμφος

λυντσάρω ρ. → λιντσάρω

λύνω ρ. μετβ. {έλυ-σα, λύ-θηκα, -μένος} **1.** (για κόμπους, νήματα, μαλλιά κ.λπ.) ξεμπλέκω, χαλάω το δέσιμο, ώστε να ξεχωρίζει η κάθε άκρη (τού σχοινιού, τής κλωστής κ.λπ.): *~ τον κόμπο / το σκοινί από τον πάσσαλο* || *~ τα κορδόνια των παπουτσιών μου* || *~ τη ζώνη / τη γραβάτα* ΣΥΝ. ξεδένω ΑΝΤ. δένω ΦΡ. ***λύνω και δένω*** (μεσν. φρ.) έχω πολλές εξουσίες, μπορώ να κάνω ό,τι θέλω· βλ. κ. *λύειν και δεσμείν*, λ. *λύω* **2.** (α) απαλλάσσω (κάποιον/κάτι) από αυτό με το οποίο είναι δεμένο: *~ τα παπούτσια μου* || *~ τον σκύλο* (β) απαλλάσσω (κάποιον) από τα δεσμά (του), απελευθερώνω (κάποιον) που τον έχουν δεμένο: *έλυσαν τους αιχμαλώτους* || *έμειναν πολλές ώρες δεμένοι χειροπόδαρα περιμένοντας κάποιον να τους λύσει* **3.** (μτφ.) απαλλάσσω κάποιον από μάγια: (παραμύθι) *και μόλις του έλυσαν τα μάγια, ο βάτραχος μεταμορφώθηκε σε ένα όμορφο βασιλόπουλο* **4.** αποσυναρμολογώ: *~ το όπλο στα μέρη από τα οποία αποτελείται* ΑΝΤ. (συν)αρμολογώ **5.** (α) βρίσκω το αποτέλεσμα: *~ την άσκηση / το πρόβλημα* (β) βρίσκω το ζητούμενο, το άγνωστο στοιχείο: *~ το μυστήριο τού χαμένου θησαυρού* || *~ το αίνιγμα* **6.** θέτω τέρμα σε (κάτι αρνητικό ή επιζήμιο) ρυθμίζοντάς το, τακτοποιώντας το: *πρέπει σύντομα να λύσετε τις προσωπικές σας διαφορές* || *αυτή η παρεξήγηση πρέπει να λυθεί το συντομότερο* **7.** τερματίζω: *απογοητευμένοι έλυσαν την πολιορκία και απεχώρησαν* **8.** κάνω (κάτι/κάποιον) να λειτουργεί ελεύθερα, απαλλάσσω από πρόβλημα, δυσκολία, παράγοντα που συνιστά εμπόδιο: *μόλις πιει μερικά ποτηράκια κρασί, θα του λυθεί η γλώσσα και θα μας τα πει όλα* || *το γρήγορο γκολ έλυσε τα πόδια των παικτών και τους βοήθησε να παίξουν χωρίς άγχος·* ΦΡ. ***λύνω τα χέρια (κάποιου)*** απαλλάσσω (κάποιον) από περιορισμούς και δεσμεύσεις, ώστε να μπορεί πλέον να ενεργεί ελεύθερα: *η υπουργική απόφαση λύνει τα χέρια των αστυνομικών σε ορισμένες υποθέσεις που απαιτούν ιδιαίτερους και άμεσους χειρισμούς* **9.** διακόπτω: *του ζήτησαν να λύσει τη σιωπή του και να πάρει θέση στο ζήτημα που ανέκυψε·* (ειδικότ. μεσοπαθ. **λύνομαι**) **10.** απαλλάσσομαι από αυτό με το οποίο είμαι δεμένος, απελευθερώνομαι: *ο σκύλος / το άλογο / η κατσίκα λύθηκε* || *ο αιχμάλωτος λύθηκε και δραπέτευσε* **11.** (για πρόβλημα) έχω λύση, μπορεί να βρεθεί τρόπος αντιμετώπισής μου: *το ζήτημά σας λύνεται εύκολα* || *με λόγια και εξαγγελίες δεν λύνονται τα προβλήματα τής οικονομίας* **12.** σε διάφορες φράσεις που δηλώνουν χαλάρωση, άνεση κ.λπ., όπως ΦΡ. (α) ***λύνομαι / πεθαίνω στα γέλια*** βλ. λ. *γέλιο* (β) ***λύνονται τα πόδια μου*** χαλαρώνω από την ένταση, απελευθερώνομαι από άγχος και κινούμαι άνετα και ελεύθερα (βλ. κ. σημ. 8) (γ) ***λύνονται τα γόνατά μου*** (ομηρ. φρ. *γούνατ' ἔλυσεν*, αρχική σημ. «σκότωσε») αισθάνομαι μεγάλο φόβο: *μόλις αντίκρισε τον ληστή, της λύθηκαν τα γόνατα* ΣΥΝ. παραλύω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δίνω, κλείνω.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *λύω* (κατά το σχήμα *πτύω - φτύνω*) < θ. *λυ-*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leu- «κόβω, χωρίζω», πβ. σανσκρ. lūna- «κομμένος», λατ. solvo «διαλύω» (< *se-luō), αρχ. γερμ. lausjan «χαλαρώνω», γερμ. lösen, επίθημα -los «στερημένος από» (λ.χ. gott-los «άθεος»), αγγλ. loosen «χαλαρώνω», lose «χάνω» κ.ά. Ομόρρ. *λύ-σις, λυτός, λύ-τρο(ν)* κ.ά.].

λυόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που αποτελείται από μέρη, τα οποία έχουν προκατασκευαστεί σε εργοστάσιο, για να συναρμολογηθούν αργότερα αλλού: *~ σπίτι / έπιπλα* **2.** **λυόμενο** (το) {λυομέν-ου | -ων} κτίσμα, τα μέρη τού οποίου έχουν προκατασκευαστεί στο εργοστάσιο και συναρμολογήθηκαν στο οικόπεδο πάνω σε σταθερή βάση από μπετόν: *δεν είχαν άδεια κι έφτειαξαν ~.*
[ΕΤΥΜ. Μτχ. μέσ. ενεστ. τού αρχ. *λύω*].

λυπάμαι ρ. → λυπώ

λυπάμαι: συνώνυμα. Το ρήμα **λυπάμαι** έχει διττή λειτουργία και σημασία: ως αμετάβατο ρ. σημαίνει «αισθάνομαι λύπη», ενώ ως μεταβατικό ρ. χρησιμοποιείται ιδίως σε επικλήσεις/παρακλήσεις *(λυπήσου / λυπηθείτε μας – τη λυπήθηκαν)* για να σημάνει «βοηθώ κάποιον από λύπη, με διάθεση να ανακουφίσω τον πόνο του, να συμπαρασταθώ στην ανάγκη του». Με τη β' (μεταβατική) σημασία χρησιμοποιούνται και το **σπλαχνίζομαι** *(Σπλαχνίσου μας! – Τον σπλαχνίστηκαν οι συγχωριανοί του)* και λιγότερο το **ευσπλαχνίζομαι**. Δηλώνουν και αυτά την έμπρακτη συμπαράσταση και λύπη για την κατάσταση κάποιου. Το ίδιο και το **συμπονώ** που, από τη συμμετοχή στον πόνο κάποιου, φθάνει στη σημασία «συμπαρίσταμαι ενεργώς, βοηθάω κάποιον». Το **ελεώ** σήμερα χρησιμοποιείται κυρίως με τη σημασία «προσφέρω ελεημοσύνη, δίνω χρηματική βοήθεια» και, λιγότερο, με τη σημ. «λυπάμαι, βοηθώ» *(Ο Θεός να σε ελεήσει).* Συναίσθημα λύπης (οίκτου) μαζί με έναν

βαθμό καταφρόνιας για την κατάντια κάποιου δηλώνουν το **οικτίρω** *(Είναι να τους οικτίρει κανείς εκεί που οδήγησαν μια επιχείρηση που ανθούσε μέχρι πριν από λίγο)* και λιγότερο το **ελεεινολογώ** που εκφράζει περισσότερο λύπη και καταφρόνια ανάμικτη με αγανάκτηση *(Όλοι τον ελεεινολογούν που άφησε τον τραυματία να πεθάνει αβοήθητος αντί να τον μεταφέρει στο νοσοκομείο).*

λύπη (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο ψυχικός πόνος (για κάποιον/κάτι. τού οποίου συναισθανόμαστε την κατάσταση), το δυσάρεστο συναίσθημα που αισθάνεται κανείς (για κάτι άσχημο που συνέβη και το οποίο μας στερεί τη χαρά): *λίγες χαρές και πολλές ~* || *προκαλώ σε κάποιον ~* || *αισθάνθηκα ~, όταν έμαθα τον θάνατό του* || (μτφ.) *έπνιγε τη ~ του στο ποτό* || *εκφράζω τη ~ μου σε κάποιον για κάτι*· ΦΡ. ***προς μεγάλη μου λύπη / με λύπη μου / μετά λύπης (μου)*** για περιπτώσεις στις οποίες πρόκειται να αναγγείλουμε σε κάποιον κάτι δυσάρεστο ή να εκφράσουμε τη δυσαρέσκειά μας (για κάτι αρνητικό): *προς μεγάλη μου λύπη σάς ανακοινώνω ότι ο συγγενής σας απεβίωσε* || *μετά λύπης μου είμαι υποχρεωμένος να σας τιμωρήσω* || *με λύπη μου σας λέω ότι δεν μπορώ πλέον να σας βοηθήσω* ΣΥΝ. θλίψη, οδύνη **2.** (ειδικότ.) συμπόνια. οίκτος: *βλέποντας πώς ζει σ' αυτή την τρώγλη. μόνο ~ αισθάνεσαι* || *~ πλημμύρισε την ψυχή της. μόλις είδε τους τραυματίες* || *πώς να μη νιώθεις ~ βλέποντάς τους σ' αυτά τα χάλια;*
[ΕΤΥΜ. αρχ.. μηδενισμ. βαθμ. τού I.E. *leup- «κομματιάζω. συνθλίβω», πβ. σανσκρ. lu-m-páti, λατ. ru-m-po «κόβω. σχίζω» (> ισπ. romper «σπάζω»), ρωσ. lupitĭ κ.ά. Η λ. δήλωνε αρχικώς ασθένειες. καθώς και εδάφη ακατάλληλα για καλλιέργεια, από τα οποία προήλθε μεταφορικώς η σημ. «στενοχώρια, θλίψη»].

λυπημός (ο) (λαϊκ.) λύπηση, οίκτος. συμπόνια.
[ΕΤΥΜ. < *λυπώ / -ούμαι* + *-μός*. κατά τα *σταματη-μός, μετρη-μός. καημός*].

λυπηρός, -ή, -ό [αρχ.] (λόγ.) αυτός που προκαλεί λύπη. επειδή είναι δυσάρεστος: *είναι λυπηρό αυτό που λες. αλλά τι μπορούμε να κάνουμε:* || *~ είναι το φαινόμενο να καίνε μαθητές τα βιβλία τους στο τέλος τού σχολικού έτους* ΣΥΝ. θλιβερός. λυπητερός, αλγεινός ΑΝΤ. ευχάριστος.

λύπηση (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} (καθημ.) ο οίκτος, η συμπόνια· κυρ. στη ΦΡ. ***για λύπηση*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον/κάτι αξιολύπητο: *είναι ~*.

λυπητερός, -ή. -ό **1.** αυτός που προκαλεί λύπη: *~ ιστορία* ΑΝΤ. ευχάριστος **2.** (αργκό-σκωπτ.) ***λυπητερή*** (η) ο λογαριασμός τον οποίο πρέπει να πληρώσει κανείς: *ήρθε η ~* (π.χ. από τον Ο.Τ.Ε.) || *το γκαρσόνι έφερε τη ~* **3.** αυτός που εκφράζει λύπη: *~ τραγούδι / σκοπός* ΣΥΝ. θλιμμένος ΑΝΤ. χαρωπός, χαρούμενος. εύθυμος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *λύπηση* + παραγ. επίθημα *-(τ)ερός*. Το θηλ. στη σημ. «λογαριασμός» αποδίδει το γαλλ. (la) douloureuse].

λυπομανής, -ής, -ές [1893] {λυπομαν-ούς | -είς (ουδ. -ή)} ΙΑΤΡ. αυτός που κατέχεται από παθολογική μελαγχολία.

λυπομανία (η) [1888] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. ψυχοπάθεια που χαρακτηρίζεται από έντονη μελαγχολία.

λυπώ ρ. μετβ. {λυπείς... | λύπ-ησα. -ούμαι κ. -άμαι. -άσαι..., -ήθηκα. -ημένος} **1.** (λόγ.) κάνω (κάποιον) να αισθανθεί λύπη, να στενοχωρηθεί: *με λυπεί βαθύτατα η κατάστασή του* || *μας λύπησε όλους ο θάνατός του* ΣΥΝ. δυσαρεστώ ΑΝΤ. χαροποιώ· (μεσοπαθ. ***λυπούμαι / λυπάμαι***) ♦ (μετβ.) **2.** αισθάνομαι και δείχνω συμπόνια σε (κάποιον) λόγω τής κατάστασης στην οποία βρίσκεται: *τους βλέπεις και τους λυπάσαι έτσι όπως ζουν* ΣΥΝ. συμπονώ **3.** (ειδικότ.) αισθάνομαι οίκτο. δείχνω έλεος (για κάποιον): *του ζήτησε να λυπηθεί την οικογένειά του και να μην τον απολύσει* || *δεν με λυπάσαι γέρον άνθρωπο να με τυραννάς έτσι:* || *μας λυπήθηκε ο Θεός και σωθήκαμε* **4.** υπολογίζω πολύ (κάτι). νοιάζομαι γι' αυτό (συνήθ. με άρνηση): *δεν τα λυπάσαι τα νιάτα σου που τρέχεις έτσι με τη μηχανή;* || *δεν τη λυπάσαι τη ζωή σου και καπνίζεις τόσο:* **5.** δυσκολεύομαι να ξοδέψω (κάτι), τσιγγουνεύομαι: *τα λυπάται τα λεφτά* || *το λυπάται το λάδι και το ρίχνει με το σταγονόμετρο* || *λυπάται και τη δεκάρα* ♦ (αμετβ.) **6.** στενοχωριέμαι: (+που / +για) *~ που δεν θα είμαι μαζί σας αύριο* || *~ που θα σας πικράνω. αλλά πρέπει να σας πω κάτι δυσάρεστο* || *~ για την ενόχληση* **7.** αισθάνομαι λύπη (για κάποιον/κάτι): *~ για σένα· αλλιώς σε ήξερα κι αλλιώς σε βρίσκω* || *~ για όσα συνέβησαν* **8.** (απολύτως) για τη δήλωση λύπης, συμπόνιας ή συγγνώμης: *–Η αρρώστια του επιδεινώνεται μέρα με τη μέρα ~!* || *~· δεν ήθελα να σας ενοχλήσω.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *θυμάμαι.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λυπῶ* < *λύπη*].

λύρα (η) {λυρών} **1.** έγχορδο όργανο των αρχαίων Ελλήνων, αλλά και άλλων αρχαίων λαών τής Α. Μεσογείου, με ποικίλο αριθμό χορδών (συνήθ. επτά ή εννέα). το οποίο παιζόταν με τα δάχτυλα ή με δοξάρι και συνόδευε τραγούδι ή απαγγελία **2.** έγχορδο λαϊκό όργανο με τρεις ώς πέντε χορδές. το οποίο παίζεται με δοξάρι: *κρητική / ποντιακή ~* • **3.** πουλί τής ΝΑ. Αυστραλίας με καφετί χρώμα και χαρακτηριστικό του γνώρισμα την ουρά που φέρει το αρσενικό. η οποία. όταν ανασηκώνεται. θυμίζει το σχήμα τής λύρας (σημ. 1) • **4.** ΑΣΤΡΟΝ. ***Λύρα*** (η) αμφιφανής αστερισμός τού Β. Ημισφαιρίου μεταξύ τού Κύκνου και τού Ηρακλέους. ο οποίος περιλαμβάνει τον αστέρα Βέγα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου. πιθ. δάνειο. Οι συνδέσεις με άλλες Ι.Ε. λ. (λ.χ. λατ. laus «έπαινος», αρχ. ιρλ. lōid «τραγούδι» ή, κατ' άλλη εκδοχή. γοτθ. liupon «τραγουδώ», αρχ. σκανδ. lúar «τρομπέτα») δεν ευσταθούν. Μέσω τού λατ. lyra η λ. διαδόθηκε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. κ. γαλλ. lyre. γερμ. Lyra κ.ά.].

λυράρης (ο) {λυράρηδες} λαϊκός οργανοπαίκτης που παίζει λύρα ΣΥΝ. λυριτζής.

λυρικός, -ή. -ό **1.** (στη λογοτεχνία, στον κινηματογράφο κ.α.) αυτός που εκφράζει προσωπικά συναισθήματα και γενικότ. που έχει ποιητικό ύφος. που έχει χαρακτηριστικά ποίησης (π.χ. τη χρήση εκφραστικών εικόνων, μεταφορών κ.λπ.): *~ περιγραφή / σκηνή* **2.** αυτός που σχετίζεται με τη λυρική ποίηση (βλ. σημ. 3): *~ ποιητής / ποίημα* **3.** ***λυρική ποίηση*** (α) (στην αρχαία ελληνική γραμματεία) το είδος ποιητικού λόγου που συνδεόταν εν μέρει με τη μουσική και τον χορό *(χορική ~)* και που σε αντιδιαστολή προς την επική ποίηση είχε προσωπικό τόνο, προβάλλοντας τον υποκειμενικό κόσμο τού ανθρώπου και αντλώντας υλικό από συναισθήματα τού καθημερινού βίου: *αρχαϊκή ~* || *στη ~ εντάσσονται η χορική, η μελική. η ελεγειακή και η ιαμβική ποίηση* (πβ. κ. *δραματική ποίηση*, λ. *δραματικός*) (β) (γενικότ.) το είδος ποιητικού λόγου. το οποίο εκφράζει προσωπικά συναισθήματα, σκέψεις, βιώματα και ευαισθησίες τού ποιητή • **4.** αυτός που σχετίζεται με την όπερα ΣΥΝ. μελοδραματικός· ΦΡ. (α) ***λυρικό θέατρο*** (i) η όπερα ως μουσικό-θεατρικό είδος ΣΥΝ. μελόδραμα (ii) το σύνολο των έργων όπερας (iii) το θέατρο στο οποίο γίνονται παραστάσεις όπερας (β) ***λυρικό δράμα*** έργο όπερας: *«Ριγκολέττο»: ~ σε τρεις πράξεις τού Τζ. Βέρντι* ΣΥΝ. μελόδραμα (γ) ***λυρικός καλλιτέχνης*** καλλιτέχνης που τραγουδά σε όπερα (δ) ***Λυρική Σκηνή*** κρατικό ίδρυμα τής Αθήνας, το οποίο περιλαμβάνει θέατρο και θίασο που παρουσιάζει έργα λυρικού θεάτρου.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λύρα*. Οι σημ. που σχετίζονται με την όπερα ανάγονται στο γαλλ. lyrique (αντιδάν.)].

λυρισμός (ο) [1866] **1.** η ιδιότητα τού λυρικού στην ποίηση, το να εκφράζονται ποιητικώς προσωπικά συναισθήματα και ευαισθησίες τού δημιουργού **2.** η χρήση ποιητικού ύφους (στον πεζό λόγο. τον κινηματογράφο κ.α.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < γαλλ. lyrisme < μτγν. *λυρισμός* «το παίξιμο τής λύρας»].

λυριτζής (ο) {λυριτζήδες} (λαϊκ.) ο λυράρης.
[ΕΤΥΜ. < *λύρα* + *-ιτζής* (< τουρκ. -ci)].

Λύσανδρος (ο) {-ου κ. -άνδρου} **1.** αρχαίος Σπαρτιάτης πολιτικός. στρατηγός και ναύαρχος (περ. 455-395 π.Χ.) **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «ο απελευθερωτής των ανθρώπων», < *λυσ-* (< *λύω*. πβ. *λύ-σις*) + *-ανδρος* < *ἀνήρ. ἀνδρός*].

λυσάρι (το) {δύσχρ. λυσαρ-ιού | -ιών} το βιβλίο στο οποίο περιλαμβάνονται οι λύσεις των ασκήσεων άλλου βιβλίου. Επίσης **λυσάριο**.

λύση (η) {-ης κ. -εως | -εις. -εων} **1.** (α) η εύρεση τού αποτελέσματος: *~ άσκησης / προβλήματος* (β) η εύρεση τού αγνώστου στοιχείου (τού ζητουμένου) σε απορία. υπόθεση κ.λπ.: *η ~ τού αινίγματος / τού μυστηρίου* (γ) (συνεκδ.) το ίδιο το αποτέλεσμα ή η απάντηση: *η ~ τής εξίσωσης είναι χ = 1* ΣΥΝ. λύσιμο. απάντηση **2.** η αποσυναρμολόγηση αρθρωτού αντικειμένου στα μέρη που το αποτελούν: *η ~ τού τυφεκίου* ΑΝΤ. αρμολόγηση, συναρμολόγηση **3.** (α) η τακτοποίηση υποθέσεως, η οριστική της ρύθμιση: *η ~ μιας διαφοράς διά τής δικαστικής οδού*· ΦΡ. ***πολιτική λύση*** λύση σε πρόβλημα στο εσωτερικό μιας χώρας ή μεταξύ χωρών με πολιτικά μέσα. κατ' αντιδιαστολή προς τη στρατιωτική / πολεμική αντιμετώπιση: *η Ευρωπαϊκή Ένωση προκρίνει μια ~ στην κρίση που έχει προκύψει μεταξύ Σλάβων και Αλβανών στο εσωτερικό των Σκοπίων* (β) η διακοπή, η οριστική παύση: *η ~ απεργίας / πολιορκίας / γάμου* (γ) (συνεκδ.) ο τρόπος με τον οποίο διευθετείται, τακτοποιείται κάτι (εκκρεμότητα, διαφορά, πρόβλημα κ.λπ.) ή οτιδήποτε συμβάλλει στη διευθέτηση. τακτοποίηση κ.λπ.: *η ~ είναι απλή: θα προσφύγεις στη δικαιοσύνη* || *κατέληξαν στη μέση ~. ώστε να μη δυσαρεστηθεί κανείς* || *ο υπολογιστής αυτός αποτελεί μια έξυπνη και φθηνή ~*· ΦΡ. ***λύση ανάγκης*** ο μόνος τρόπος με τον οποίο μπορεί να ενεργήσει κανείς. η μόνη δυνατή (αν και μη επιθυμητή) διέξοδος ή επιλογή: *η δουλειά στην οικοδομή ήταν ~, γιατί εκείνη την περίοδο δεν μπορούσα να βρω τίποτε καλύτερο* **4.** ΦΙΛΟΛ. (α) (γενικά) η έκβαση ενός λογοτεχνικού έργου (μυθιστορήματος. δράματος κ.λπ.) (β) (στην τραγωδία) το μέρος τού έργου από την κορύφωση ώς το τέλος.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λύσις* < *λύω*].

Λυσίας (ο) {-α κ. -ου} αρχαίος Συρακούσιος ρήτορας (445-380 π.Χ.). ο οποίος έζησε στην Αθήνα και συνέγραψε πλήθος δικανικών λόγων.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *λυσι-* (ρ. *λύω*), που απαντά και σε άλλα αρχ. κύρ. ον. (λ.χ. *Λυσί-μαχος, Λυσί-στρατος, Λυσι-κράτης*), των οποίων το όν. *Λυσίας* αποτελεί συγκεκομμ. τ.].

λυσιγόνος, -ος, -ο ΒΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με τη διάσπαση ή καταστροφή (λύση) κυττάρων: *~ σχηματισμός*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ.. < γαλλ. lysigène].

λυσίκομος, -ος. -ο (αρχαιοπρ.) αυτός που έχει λυμένα, ξέπλεκα μαλλιά: *~ κόρη*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λυσι-* (< αρχ. *λύω*) + *-κομος* < *κόμη*].

λυσιμαχία (η) ποώδες διακοσμητικό φυτό με μικρά κίτρινα άνθη.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < λατ. lysimachia < μτγν. *λυσιμάχειος (ὁ)*].

Λυσίμαχος (ο) {-ου κ. -άχου} **1.** αρχαίος βασιλιάς τής Θράκης, αργότερα και τής Μακεδονίας (305/286-281 π.Χ.). από τους διαδόχους τού Αλεξάνδρου **2.** ανδρικό όνομα.
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός που καταπαύει τη μάχη». < *λυσι-* (< *λύω*) + *-μαχος* < *μάχη*].

λύσιμο (το) {λυσίμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** το ξέμπλεγμα (σχοινιών. νημάτων, μαλλιών κ.λπ.). η χαλάρωσή τους ώστε να μην αποτελούν πλέον δεσμό. κόμπο: *το ~ των κάβων από τις δέστρες* || *το ~ των κορδονιών* || *το ~ τού κότσου* **2.** η απαλλαγή από τα δεσμά: *το ~ των αιχμαλώτων* **3.** η λύση (βλ.λ., σημ. 1-3): *το ~ τής άσκησης* **4.** η απαλλαγή από εμπόδιο. δυσκολία. δέσμευση κ.ά.: *το ~ τής γλώσσας του / των ποδιών των παικτών*. Βλ. κ. λ. *λύση*.

λυσίπονος, -η. -ο [αρχ.] (λόγ.) αυτός που ανακουφίζει από τον πόνο.

Λύσιππος (ο) {-ου κ. -ίππου} αρχαίος Έλληνας ανδριαντοποιός από

τη Σικυώνα (β' μισό τού 4ου αι. π.Χ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. κύρ. όν., αρχική σημ. «αυτός πού λύει τους ίππους». < *λυσι-* (ρ. *λύω*) + *ίππος*].

λυσιτελής, -ής, -ές {λυσιτελ-ούς | -είς (ουδ. -ή) | λυσιτελέστ-ερος, -ατος} (λόγ.) αυτός που παρέχει οφέλη, ο χρήσιμος: ~ *μέτρα / λύσεις* ΣΥΝ. ωφέλιμος, τελεσφόρος, επωφελής ΑΝΤ. αλυσιτελής. - **λυσιτελώς** επίρρ. [μτγν.], **λυσιτέλεια** (η) [μτγν.], **λυσιτελώ** ρ. [αρχ.] {-είς...}. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λυσι-* (< *λύω*) + *-τελής* < *τέλος*].

λυσοζύμη (η) {χωρ. πληθ.} ΒΙΟΛ. ένζυμο που υπάρχει στη λέκιθο τού αβγού, στα ανθρώπινα δάκρυα και στο σάλιο και καταστρέφει βακτήρια, διαλύοντας το κυτταρικό τους τοίχωμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. lysozyme].

λυσόσωμα (το) {λυσοσώμ-ατος | -ατα, -άτων} ΒΙΟΛ. κυστίδιο τού κυτταροπλάσματος, στο οποίο συντελείται η αποδόμηση διαφόρων ουσιών (π.χ. ξένων σωμάτων, άχρηστων στοιχείων κ.λπ.) και από το οποίο ελευθερώνονται ένζυμα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. lysosome].

λύσσα (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ιογενής, μολυσματική, συνήθ. θανατηφόρος ασθένεια, που προσβάλλει σαρκοφάγα ζώα καθώς και τον άνθρωπο, προκαλώντας παράλυση τού κεντρικού νευρικού συστήματος· μεταδίδεται με δάγκωμα από προσβεβλημένο ζώο **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η ακατάσχετη ορμή, η παράφορη μανία: *πολεμώ / αντιστέκομαι / δουλεύω με ~* || *του ρίχτηκε με ~* || *η θάλασσα χτυπούσε με ~ πάνω στα βράχια* ΣΥΝ. τρέλα, μανία, ορμητικότητα, (λόγ.) αλλοφροσύνη **3.** η παράφορη οργή: *με πιάνει ~, όταν σκέφτομαι τα λεφτά που έχασα* **4.** (+με / +για) η έντονη προσκόλληση (σε κάτι), το υπερβολικό πάθος (για κάτι): *έχει ~ με τον τζόγο* ΣΥΝ. μανία **5.** (ως χαρακτηρισμός) υπερβολικά αλμυρό φαγητό: *τα μπιφτέκια / το ψάρι / η σαλάτα είναι ~* **6.** η μεγάλη πείνα: *έχω μια ~ τώρα, που τρώω δέκα πιάτα.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λύκ-jα* < *λύκος* (βλ.λ.). Η λ. *λύσσα* δεν θεωρείται απλώς θηλ. τού ουσ. *λύκος*, αλλά μάλλον αφηρημένο ουσ. που δήλωνε μια χαρακτηριστική ασθένεια των λύκων. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η λ. προσδιόριζε αρχικώς μια λυκόμορφη θεότητα, που μεταμόρφωνε τον σκύλο σε λύκο].

λυσσακό κ. **λυσσιακό** (το) (λαϊκ.) η μεγάλη μανία, η λύσσα που καταλαμβάνει κάποιον εναντίον άλλου: *τον έπιασε το ~ του μ' αυτά που έμαθε·* ΦΡ. ***τρώω τα λυσσακά / λυσσιακά μου*** βλ. λ. *τρώω*.

λυσσαλέος, -α, -ο αυτός που εκδηλώνεται με μεγάλη σφοδρότητα: *προβάλλει ~ αντίσταση* || *~ αγώνας / φανατισμός / πάθος* ΣΥΝ. σφοδρός, παράφορος, μανιασμένος. — **λυσσαλέ-α / -ως** [1896] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *λύσσα* + παραγ. επίθημα *-αλέος* (βλ.λ.)].

λύσσαξα ρ. → λυσσώ

λυσσάρης, -α, -ικο κ. **λυσσιάρης** [μεσν.] **1.** (ζώο) που έχει προσβληθεί από λύσσα, λυσσασμένο: ~ *σκυλί* **2.** (μτφ.-εκφραστ., για πρόσ.): αυτός που χαρακτηρίζεται από ασυγκράτητη επιθυμία για σεξουαλικές σχέσεις: *κάνει σαν ~, λες και δεν έχει δει ποτέ του γυναίκα!* Επίσης **λυσσ(ι)άρικος**, -η, -ο.

λυσσασμένος, -η, -ο **1.** αυτός που έχει προσβληθεί από λύσσα: ~ *σκύλος* **2.** (για πρόσ.) (α) αυτός που καταλαμβάνεται από παράφορη οργή, που φέρεται σαν μανιακός: *μόλις της είπε ότι χωρίζουν, όρμηξε πάνω του σαν λυσσασμένη* (β) αυτός που θέλει κάτι με μανία: *λυσσασμένη για άντρα* **3.** (για φυσικά φαινόμενα) αυτός που εκδηλώνεται με εξαιρετική σφοδρότητα και μανία: ~ *άνεμος / θάλασσα* (τρικυμιώδης). — **λυσσασμένα** επίρρ.

λυσσιακό (το) → λυσσακό

λυσσιατρείο (το) [1894] ειδικό θεραπευτήριο για την προληπτική ή κατασταλτική θεραπεία τής λύσσας σε ανθρώπους ή ζώα. — **λυσσίατρος** (ο/η) [1888].

λυσσικός, -ή, -ό [1886] ΙΑΤΡ. αυτός που σχετίζεται με τη λύσσα.

λυσσομανώ ρ. αμετβ. {λυσσομανάς... | λυσσομάνησα} **1.** (για φυσικά φαινόμενα) εκδηλώνομαι με μεγάλη σφοδρότητα: *έξω λυσσομανούσε ο βοριάς* **2.** (για πρόσ.) διακατέχομαι από παράφορη μανία: *αυτός λυσσομανά για τα λεφτά / από το μίσος του εναντίον της.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λυσσομανῶ (-έω)* < αρχ. *λυσσομανής* < *λύσσα* + *-μανής* < *μαίνομαι* (πβ. παθ. αόρ. β' *ἐ-μάν-ην*)].

λυσσώ [αρχ.] (κ. -άω) ρ. αμετβ. κ. μετβ. {λυσσάς... | λύσσα-ξα, -σμένος} ♦ (αμετβ.) (συνήθ. για ζώα) **1.** προσβάλλομαι από την ασθένεια τής λύσσας: *ο σκύλος λύσσαξε* **2.** (μτφ.-εκφραστ.) καταλαμβάνομαι από παράφορη οργή: *λύσσαξε που δεν κέρδισε την πρώτη θέση* || *λυσσάει όταν τους βλέπει μαζί* || *λύσσαξε από το κακό του που δεν ήρθε μαζί μας* ΣΥΝ. γίνομαι θηρίο, γίνομαι Τούρκος, γίνομαι έξω φρενών **3.** (για φυσικά φαινόμενα) εκδηλώνομαι με εξαιρετική σφοδρότητα και μανία: *λύσσαξε όλη τη νύχτα ο αέρας / η θάλασσα / η βροχή* ΣΥΝ. μανιάζω, λυσσομανώ **4.** εκδηλώνω εντονότατα την επιθυμία μου για (κάτι), θέλω (κάποιον ή κάτι) με μανία: *έχει λυσσάξει με τα αθλητικά· μόνο μ' αυτά ασχολείται* || *λύσσαξε να παντρευτεί* || *λυσσασμένη για άντρα* **5.** (+σε) διακατέχομαι από κάτι σε υπερβολικό βαθμό: *έχω λυσσάξει στη δίψα* ΣΥΝ. πεθαίνω, ψοφάω **6.** (η μτχ. ***λυσσασμένος**, -η, -ο*) βλ.λ. ♦ **7.** (μετβ.) (+σε) (εμφατ.) (α) επιβαρύνω (κάποιον) με κάτι δυσάρεστο, τον υποβάλλω σε (κάτι δυσάρεστο) σε υπερβολικό βαθμό: *μας λύσσαξε στην πάρλα* (μας έπιασε την πολυλογία) || *το λύσσαξες στο αλάτι* (του έβαλες πολύ αλάτι) (β) δραστηριοποιούμαι σε μεγάλο βαθμό (σε κάτι): *τα παιδιά λύσσαξαν στο παιχνίδι.* Επίσης **λυσσάζω** κ. **λυσσιάζω** [μεσν.].

λυσσώδης, -ης, -ες [αρχ.] {λυσσώδ-ους | -εις (ουδ. -η), -ών} (λόγ.) αυτός που διακατέχεται από πείσμα και παράφορη ορμή, ο λυσσαλέος: *~ αντίσταση / μάχη / έχθρα / μίσος* ΣΥΝ. σφοδρός, μανιώδης, πεισματώδης. — **λυσσωδώς** επίρρ. [1885]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ης, -ης, -ες*.

λύτης (ο) {λυτών}, **λύτρια** (η) {λυτριών} πρόσωπο που βρίσκει τη λύση αινιγμάτων, σταυρολέξων κ.λπ.: *σταυρόλεξο για δυνατούς ~.*
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *λύω*].

λυτός, -ή, -ό **1.** ο ελεύθερος από δεσμά, ο λυμένος: *το ζώο έμεινε ~ και το έσκασε* ΣΥΝ. άδετος, (λαϊκ.) αμολητός ΑΝΤ. δεμένος· ΦΡ. ***(βάζω) λυτούς και δεμένους*** χρησιμοποιώ όλα τα δυνατά μέσα: *έβαλε λυτούς και δεμένους, για να προσληφθεί στον οργανισμό* **2.** (μαλλιά) που δεν είναι πιασμένα, που πέφτουν χυτά πάνω στους ώμους: *άφησε τα μαλλιά της ~* ΣΥΝ. ξέπλεκος, ριγμένος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομόηχα*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύω*].

λύτρα (τα) το χρηματικό ποσό που απαιτείται να καταβληθεί για την απελευθέρωση προσώπου, το οποίο έχει απαχθεί ή αιχμαλωτιστεί: *οι απαγωγείς ζήτησαν ~ 10.000.000.*
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λύτρον* < *λύω*].

λυτρώνω ρ. μετβ. [αρχ.] {λύτρω-σα, -θηκα, -μένος} **1.** απαλλάσσω κάποιον από το βάρος επώδυνης κατάστασης, τον γλυτώνω (από δεινά): *ο Χριστός λύτρωσε τον άνθρωπο από την αμαρτία* || *~ κάποιον από τη σκλαβιά / από τους φόβους του / από τα βάσανα* **2.** (μεσοπαθ. **λυτρώνομαι**) ανακουφίζομαι από ένα κακό, ανακτώντας την ελευθερία μου: *λυτρώθηκε μόλις αποκάλυψε την αλήθεια* ΣΥΝ. απαγκιστρώνομαι, αποδεσμεύομαι, απελευθερώνομαι, ξενοιάζω. — **λύτρωση** (η) [μτγν.] κ. (λαϊκ.) **λυτρωμός** (ο) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πληρώ*.

λυτρώσιμος, -η, -ο [μτγν.] αυτός που μπορεί να λυτρωθεί.

λυτρωτής (ο) [μτγν.] **1.** πρόσωπο που λυτρώνει, που απαλλάσσει από τα δεινά ΣΥΝ. σωτήρας **2.** ΘΡΗΣΚ. ***Λυτρωτής*** (ο) ο Ιησούς Χριστός ως σωτήρας των ανθρώπων: *ο ~ τού κόσμου.*

λυτρωτικός, -ή, -ό [μεσν.] αυτός που λυτρώνει, που ανακουφίζει από επώδυνη κατάσταση: *~ ενέργεια / γέλιο / θυσία.* — **λυτρωτικά** επίρρ.

λυχνάρι (το) {λυχναρ-ιού | -ιών} φορητή συσκευή για την παραγωγή φωτισμού, η οποία αποτελείται από δοχείο, όπου τοποθετείται λάδι ή λίπος προς καύση, και από φιτίλι που συνήθ. βρίσκεται στη μακρόστενη απόληξη τού δοχείου: *το ~ τού Αλλαντίν* ΣΥΝ. λύχνος. — (υποκ.) **λυχναράκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λυχνάριον*, υποκ. τού αρχ. *λύχνος*].

λυχνία (η) {λυχνιών} **1.** (λόγ.) (α) η συσκευή που παράγει φως και λειτουργεί με αέριο καύσιμο (γκάζι, υγραέριο κ.λπ.) ή με ηλεκτρικό ρεύμα: *ηλεκτρική ~* ΣΥΝ. λάμπα, λαμπτήρας, γλόμπος (β) ***λυχνία εκκενώσεως*** βλ. λ. *εκκένωση* **2.** ΤΕΧΝΟΛ. συσκευή που περικλείεται συνήθ. σε γυάλινο ή μεταλλικό περίβλημα, στο εσωτερικό τής οποίας παράγεται ελεγχόμενη ροή ηλεκτρονίων, μέσω τής οποίας λ.χ. ενισχύεται ένα πολύ ασθενές ραδιοφωνικό ή ακουστικό σήμα, δημιουργούνται ηλεκτρικές ταλαντώσεις, παράγονται ακτίνες Χ ή γενικότ. αναλύεται και τροποποιείται ένα ηλεκτρονικό σήμα: *~ τηλεοράσεως* ● **3.** (α) ΕΚΚΛΗΣ. ***ακοίμητη λυχνία / ακοίμητο καντήλι*** βλ. λ. ακοίμητος (β) ΘΡΗΣΚ. ***επτάφωτος λυχνία*** βλ. λ. *επτάφωτος*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύχνος*. Οι τεχνολ. σημ. αποδίδουν το γαλλ. lampe (βλ. κ. *λάμπα*)].

λυχνίτης (ο) {λυχνιτών} εξαιρετικής ποικιλίας μάρμαρο, που εξορύσσεται στην Πάρο, με κύριο χαρακτηριστικό τη λευκότητα και τη διαφάνειά του: *ο Ερμής τού Πραξιτέλη έχει κατασκευαστεί από ~.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λύχνος*].

λύχνος (ο) (λόγ.) **1.** το λυχνάρι (βλ.λ.)· ΦΡ. (αρχαιοπρ.) ***περί λύχνων αφάς*** (*περὶ λύχνων ἁφάς*, Ηροδ. 7. 215) την ώρα που ανάβουν οι λύχνοι, την ώρα που αρχίζει να νυχτώνει: *το έγκλημα διεπράχθη ~* (με τη φρ. αυτή ξεκινούσαν οι αναφορές τής Χωροφυλακής κατά την περίοδο τής ληστοκρατίας τον 19ο αι.) ● **2.** μικρό ποώδες φυτό με καρδιόσχημα φύλλα, που φυτρώνει σε πετρώδεις περιοχές ● **3.** εδώδιμο ψάρι με σώμα ατρακτοειδές, μεγάλο κεφάλι και γκρίζο χρώμα, που ζει σε αμμώδεις βυθούς και χώνεται μέσα στην άμμο.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < **λύκ-σ-νο-ς*, μηδενισμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *leuk- «φωτεινός, λαμπρός», πβ. αβεστ. raox-šna-, λατ. lux «φως» (> ισπ. luz), luna «σελήνη» (< *leuk-sna), αρχ. γερμ. lōh «ξέφωτο» κ.ά. Ομόρρ. *λευκ-ός*. Η ονομασία τού φυτού (σημ. 2) οφείλεται στο γεγονός ότι με τα φύλλα του έφτειαχναν φιτίλια για λύχνους].

λυχνοστάτης (ο) {λυχνοστατών} το υποστήριγμα τού λύχνου, με το οποίο στερεωνόταν στον τοίχο.
[ΕΤΥΜ. < *λύχνος* + *-στάτης* < θ. *στα-* < αρχ. *ἵ-στα-μαι*].

λύω ρ. μετβ. {έλυσα, (λογιότ. ελύθην, -ης, -η..., μτχ. λυθείς, -είσα, -έν)} (λόγ.) (γενικά) λύνω· συνήθ. σε επίσ. διατυπώσεις: *λύεται η συνεδρίαση* (στο δικαστήριο)· ΦΡ. (εξουσία) ***δεσμείν και λύειν*** (*δεσμεῖν καὶ λύειν*, Κλήμης Αλεξ.) (i) ΕΚΚΛΗΣ. η εξουσία που έδωσε ο Χριστός στους μαθητές του (και κατ' επέκτ. στους επισκόπους τής Εκκλησίας) να συγχωρούν ή όχι τα σφάλματα των πιστών (ii) (μτφ.) για κάποιον που έχει απόλυτη εξουσία πάνω σε άλλους: *με αυξημένες αρμοδιότητες ο νέος πρόεδρος έχει εξουσία ~ στην εταιρεία* ΣΥΝ. να λύνει και να δένει. Βλ. κ. λ. *λύνω*.
[ΕΤΥΜ. αρχ., βλ. κ. *λύνω*].

Λυών (η) {άκλ.} πόλη τής Α. Γαλλίας στις όχθες τού Ροδανού.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Lyon < λατ. Lugdunum < κελτ. Lugudunu. Η κελτ. λ. σημαίνει πιθ. «οχυρό» και ίσως προέρχεται από το θεωνύμιο Lugus. Κατ' άλλη πρόταση, το κελτ. Lugudunu ανάγεται στη λ. louco «λαμπρός» (πβ. *λευκ-ός*) ή στη λ. lugu «μικρός»].

λωώνω ρ. → λειώνω

λώβα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (σπάν.) η λέπρα (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *λώβη* < *(s)logʷ-, ετεροιωμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *(s)lēgʷ- «πιέζω, κακομεταχειρίζομαι», πβ. λιθ. slogà «θλίψη, μάστιγα», slėgti «συμπιέζω, συντρίβω», λετ. slegt «κλείνω» κ.ά. Κατ' άλλη πρόταση, η λ. συνδέεται με όρους που σημαίνουν κυρ. «ασθένεια, σωματική κόπωση», πβ. λατ. labor «κούραση, κόπος», αρχ. ιρλ. lobus «αδύναμος, ασθενής» κ.ά.].

λωβιάζω ρ. αμετβ. [μεσν.] {λώβιασα} προσβάλλομαι ή πάσχω από λέ-

πρα. -- **λωβιάρης**, -α, -ικο κ. **λωβός**, -ή, -ό [μεσν.].

Λωζάννη (η) **1.** πόλη τής Δ. Ελβετίας στις όχθες τής λίμνης τής Γενεύης· ΦΡ. (σκωπτ.) ***τι Λωζάννη, τι Κοζάνη*** για πράγματα που συγχέονται, ενώ είναι εντελώς διαφορετικά και συνήθ. άνισης αξίας: *ήθελε να γίνει γιατρός, τελικά δουλεύει θυρωρός στην τράπεζα· ~!* **2.** ΙΣΤ. ***Συνθήκη τής Λωζάννης*** η συνθήκη που υπογράφηκε το 1922 μετά την κατάρρευση τού ελληνικού μετώπου τής Μικράς Ασίας και ρυθμίζει θέματα διεθνούς (π.χ. ελευθερία ναυσιπλοΐας στη ζώνη των Στενών) και ελληνοτουρκικού ενδιαφέροντος (σύνορα, ανταλλαγή πληθυσμών, μειονότητες κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Lausanne, πιθ. < κελτ. leusa «επίπεδος βράχος» + onna «ποταμός». Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το τοπωνύμιο παρουσιάζει μεταπλ. μορφή τού λατ. Lausodunum «οχυρό στον ποταμό Laus» (όπου Laus «πετρώδης»), αλλά τέτοιος ποταμός δεν υπήρξε ποτέ στη Λωζάννη].

λωλάδα (η) [μεσν.] {χωρ. γεν. πληθ.} (εκφραστ.) **1.** η τρέλα **2.** (συνεκδ.) κάθε απερίσκεπτη και άκριτη πράξη: *με τις ~ του κοντεύει να τινάξει το σπίτι του στον αέρα.* Επίσης **λωλαμάρα**.

λωλαίνω ρ. μετβ. [μεσν.] {λώλα-να, -θηκα, -μένος} (εκφραστ.) **1.** κάνω (κάποιον) να χάσει το μυαλό του, τα λογικά του, τον ξετρελαίνω: *τον έχει λωλάνει με τα καμώματά της* || *δεν λωλάθηκα!* (αποκλείεται να κάνω αυτό που λες ή ζητάς) ΣΥΝ. τρελαίνω, ζουρλαίνω, μουρλαίνω **2.** ενοχλώ (κάποιον) σε υπερβολικό βαθμό: *με λώλαναν πια αυτά τα παιδιά· πάρ' τα και φύγε!* -- **λώλαμα** (το).

λωλός, -ή, -ό (εκφραστ.) **1.** αυτός που έχει τρελαθεί: *~ για δέσιμο* ΣΥΝ. τρελός, παλαβός **2.** αυτός που ενεργεί με τρόπο απερίσκεπτο, χωρίς καμιά επαφή με την πραγματικότητα ΣΥΝ. απερίσκεπτος, αστόχαστος. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *τρελός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *ὀλωλώς* (με αποβολή τού ατόνου αρχικού *ὀ*, που θεωρήθηκε άρθρο), μτχ. παρακ. τού ρ. *ὄλλυμι* «χάνω, καταστρέφω» (βλ. λ. *όλεθρος*)].

Λωξάντρα (η) → Λοξάντρα

λωποδύτης (ο) {λωποδυτών}, **λωποδύτισσα** (η) {λωποδυτισσών} **1.** ο κλέφτης (συνήθ. μικροαντικειμένων): *κανένας ~ θα σου άρπαξε το πορτοφόλι* **2.** (γενικότ.) ο απατεώνας: *γεννημένος ~.* Επίσης **λωποδύτρια** (η) [1891] {λωποδυτριών}. — (μεγεθ.) **λωποδύταρος** (ο), (υποκ.) **λωποδυτάκος** (ο), **λωποδυσία** (η) [μτγν.], **λωποδυτικός**, -ή, -ό [1887] κ. **λωποδύτικος**, -η, -ο. **λωποδυτικ-ά / -ώς** [1894] επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *λώπη / λῶπος* «ένδυμα, ιμάτιο» (< *λέπω* «αποφλοιώνω, ξεφλουδίζω», βλ. λ. *λέπι*) + *-δύτης* (< *δύω* «βυθίζω, βουτώ», βλ.λ.). Η λ. προσδιόριζε αρχικά εκείνον που έκλεβε τα ενδύματα των άλλων, ιδ. των λουομένων και των ταξιδιωτών].

λωρένσιο (το) → λορένσιο

λωρίδα (η) → λουρίδα

λώρος (ο) **1.** ιμάντας, λουρίδα **2.** ΙΑΤΡ. ***ομφάλιος λώρος*** (i) μακρύ και λεπτό σωληνοειδές στέλεχος, που συνδέει το έμβρυο με τον πλακούντα κατά τη διάρκεια τής εγκυμοσύνης, διά μέσου τού οποίου μεταφέρεται η τροφή από τη μητέρα και απομακρύνονται τα περιττώματα (ii) (μτφ.) κάθε μορφής (συναισθηματικός, οικονομικός, ψυχικός) σύνδεσμος, που μας κρατάει αναγκαστικά προσκολλημένους σε πρόσωπο ή κατάσταση, από τα οποία δεν είναι δυνατόν να αποκοπούμε: *έκοψε τον ~ με το σπίτι του / τη δουλειά του / το παρελθόν του.*
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *λῶρος* < λατ. lōrum «ιμάντας, ζώνη»].

Λωρραίνη (η) περιοχή τής ΒΑ. Γαλλίας.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. Lorraine < μεσν. λατ. Lotharingia, από το όν. τού Γερμανού αυτοκράτορα Lothair I, εγγονού τού Καρλομάγνου].

λωτός (ο) **1.** οποιοδήποτε φυτό ανήκει σε σειρά διαφορετικών μεταξύ τους ειδών, με γνωστότερα ορισμένα υδρόβια εξωτικά φυτά, π.χ. τής Αιγύπτου ή τής Ινδίας, που λειτουργούν ως θρησκευτικά σύμβολα και ως καλλιτεχνικά μοτίβα στον αρχαίο αιγυπτιακό και ινδουιστικό πολιτισμό **2.** ΜΥΘΟΛ. καρπός που, όπως αναφέρεται στην *Οδύσσεια*, έχει την ιδιότητα να οδηγεί όσους τον δοκιμάσουν σε κατάσταση λήθης και μακράς ονειροπόλησης **3.** ΒΟΤ. κάθε ποώδες ή θαμνώδες φυτό, το οποίο ανήκει στο γένος που περιλαμβάνει περίπου 100 είδη με ευρύτατη διάδοση· μερικά καλλιεργούνται ως καλλωπιστικά, με άνθη κίτρινα, κόκκινα ή λευκά **4.** ο καρπός τού παραπάνω φυτού, ο οποίος είναι σχεδόν σφαιρικός, σε χρώμα που ποικίλλει από το κίτρινο-πορτοκαλί ώς το κόκκινο και έχει συνήθως στυφή γεύση.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αγν. ετύμου, πιθ. μεσογ. όρος, που συνδ. με το εβρ. lōṭ, το οποίο στη Μετάφραση των Εβδομήκοντα αποδίδεται ως *στακτή* «έλαιο που εκκρίνεται από δέντρα»].

Λωτοφάγοι (οι) [αρχ.] μυθικός λαός που, σύμφωνα με την *Οδύσσεια*, τρεφόταν με λωτούς και ζούσε σε κατάσταση μακαριότητας και συνεχούς λήθης.

Μ

Μ, μ: μυ ή μι, το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου. Η προφορά του στην αρχαία γλώσσα είναι η ίδια με τη σημερινή, δηλ. διχειλική, εκτός από το ότι στη Νέα Ελληνική υπάρχει και ουρανική ποικιλία τού *μ* (πβ. την προφορά στη λ. *μια*, πράγμα που συμβαίνει και με άλλα γράμματα που δηλώνουν σύμφωνα· πβ. την προφορά στις λ. *ελιά* και *εννιά*), καθώς και χειλοδοντική προφορά (πβ. την προφορά στις λ. *αμφιβάλλω, αμβλύνω*). Η αρχική μορφή τού γράμματος, προτού καταλήξει στην ιωνική και αττική του μορφή με τις ισοϋψείς κεραίες (Μ), πέρασε από διάφορα άλλα σχήματα. Η σημερινή μορφή τού Μ στη μικρογράμματη γραφή έχει προέλθει με προέκταση τής αριστερής κεραίας προς τα κάτω ήδη στους βυζαντινούς χρόνους. Στα αρχαία συλλαβογραφικά αλφάβητα τής Ελληνικής (Γραμμική γραφή Β και κυπριακό συλλαβάριο) το γράμμα Μ δηλώθηκε με ιδιαίτερα συλλαβογράμματα από το έτερο έρρινο, το Ν. Οι ιστορικοί τής ελληνικής γραφής εξηγούν την προέλευση τού γράμματος Μ από το βορειοσημιτικό γράμμα mēm, που σήμαινε «νερό», από όπου θα προήλθε ακροφωνικά (με βάση την προφορά τού αρκτικού γράμματος m-em). Η ελληνική ονομασία τού γράμματος στην αρχαία ως **μυ** επηρεάστηκε προφανώς από το αρχαίο ηχομιμητικό επιφώνημα *μῦ*, το οποίο υπόκειται ετυμολογικά σε λέξεις όπως *μυκῶμαι, μυῖα, μύω* κ.ά. Η γραφή **μι** αποτελεί απλογραφία τής ονομασίας τού γράμματος στη Ν. Ελληνική.
☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αλφάβητο, γραφή*.

Μ, μ μυ κ. μι· το δωδέκατο γράμμα τού ελληνικού αλφαβήτου (βλ. κ. λ. *μυ, αριθμός*).

μ. συντομ.· μέτρο (η μονάδα μήκους, διεθνώς m): *200 μ., 100 μ.²*

μα¹ σύνδ. **1.** (α) για να εκφράσει αντίθεση: *έλεγα πως δεν θα έρθει, ~ τελικά ήρθε* || *τον είδα, ~ δεν του μίλησα* (β) (συνήθ. με το και) για να συνδέσει δύο αρνητικές προτάσεις: *δεν είδα ~ και δεν άκουσα τίποτα* || *δεν προσέχει στο μάθημα, ~ και δεν αφήνει και τους συμμαθητές του να παρακολουθήσουν* (γ) για να απορριφθεί κάτι (το ένα από τα δύο δεδομένα): *δεν ρωτήθηκε από ενδιαφέρον, ~ από περιέργεια* ΣΥΝ. αλλά **2.** επιτατ. (α) για να δηλωθεί κάτι που θεωρείται υπερβολικό: *δεν φτάνει που άργησε, ~ ζήτησε και τον λόγο που δεν τον περιμέναμε* (β) για να δηλωθεί έντονη άρνηση: *δεν μου έδωσε τίποτα, ~ ούτε μια δραχμή!* **3.** για να δηλωθεί ένσταση ή δισταγμός: *θέλει να φύγει· ~ μπορεί να κάνει τέτοιο ταξίδι;* || *~, κάτι δεν θα 'χα ακούσει, αν είχε γίνει τέτοια φασαρία;* || *-Θα 'ρθεις; - ~...* ΦΡ. (οικ.) ***δεν έχει μα και μου / δεν έχει μα (και) ξεμά*** δεν μπορείς να αρνηθείς, δεν θέλω αντιρρήσεις: *~, θα πάμε οπωσδήποτε στην εκδρομή* **4.** στην αρχή προτάσεως (α) όταν ο ομιλητής θέλει να αλλάξει θέμα συζητήσεως: *καλά όλα αυτά, ~ πες μου κάτι!* (β) ως δηλωτικό αμηχανίας, έκπληξης, αγανάκτησης ή ειρωνείας: *~ πού είναι και αργεί;* || *~ τι μας λες!* || *~ αφού σου λέω ότι πήγα και δεν ήταν εκεί!* || *~ τι έκανα η τρελή!*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < ιταλ. ma < λατ. magis «επιπλέον, περισσότερο» (> γαλλ. mais)].

μα² μόρ. (+αιτ.) για την επίκληση σημαντικού ονόματος ή πράγματος: (α) σε όρκο: *~ τον Θεό / την Παναγία / τον άγιο / την πίστη μου! / την αλήθεια* (β) κατά την έκφραση έκπληξης ή αγανάκτησης: *~ την Παναγία, αν δεν σταματήσει, θα τον χτυπήσω!*
[ΕΤΥΜ. αρχ. < I.E. *sma- «πράγματι» (επιβεβαιωτικό μόριο), πβ. σανσκρ. sma «βεβαίως» (εγκλιτ. μόριο). Ομόρρ. *μήν, μέν* (βλ.λ.)].

Μ.Α.Β.Ε. (τα) Μεταλλεία Αμιάντου Βορείου Ελλάδος.

μαβής, -ιά, -ί {μαβ-ιού | -ιοί} **1.** αυτός που έχει γαλάζιο χρώμα: *~ μάτια / φόρεμα / ουρανός / θάλασσα* ΣΥΝ. γαλανός **2. *μαβί*** (το) το ίδιο το γαλάζιο χρώμα ● **3.** αυτός που έχει ιώδη απόχρωση, μενεξεδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *χρώμα*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mavi. Η σημ. 2 από επίδραση τού *μοβ*].

μαγαζάτορας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} ο ιδιοκτήτης καταστήματος, ο καταστηματάρχης.
[ΕΤΥΜ. < *μαγαζί* + παραγ. επίθημα *-άτορας*].

μαγαζί (το) {μαγαζ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** κατάστημα στο οποίο πωλούνται εμπορεύματα, συνήθ. σε λειανική τιμή: *έχω ~* (είμαι ιδιοκτήτης) || *ανοίγω ~* || *βάζω λουκέτο στο ~* (το κλείνω, κυρ. λόγω πτωχεύσεως)· ΦΡ. (οικ.) ***θα το κλείσουμε το μαγαζί*** (ως σχόλιο) για περιπτώσεις στις οποίες οι εργαζόμενοι (σε οποιονδήποτε χώρο, όχι κατ' ανάγκην σε μαγαζί) αδιαφορούν, δεν εργάζονται σωστά, απουσιάζουν συχνά κ.λπ.: *έτσι όπως πάμε εδώ μέσα, στο τέλος ~!* **2. *μαγαζιά*** (τα) (α) το σύνολο των εμπορικών καταστημάτων σε μια περιοχή: *γύρισα τα ~ όλο το πρωί, αλλά δεν βρήκα τίποτα* || *πάμε μια βόλτα στα ~* || *με το συνεχές ωράριο τα ~ θα κλείνουν στις 20.00* ΣΥΝ. αγορά (β) (σκωπτ.-οικ.) το φερμουάρ τού παντελονιού, κυρ. όταν το έχει ξεχάσει κανείς ανοιχτό: *τα ~ σου είναι ανοιχτά!* **3.** (κατ' επέκτ. - λαϊκ.) οποιοδήποτε ιδιωτικό κατάστημα (π.χ. νυκτερινό κέντρο, βιοτεχνία κ.λπ.): *τα ~ τής νύχτας* (τα νυχτερινά κέντρα διασκέδασης) || *όλο σε κάτι ύποπτα ~ γυρνάει τα βράδια* || *με υπουργική απόφαση θα απομακρυνθούν τα ~ από την παραλιακή λεωφόρο* (τα κέντρα διασκέδασης). — (μεγεθ.) **μαγαζάρα** (η), (υποκ.) **μαγαζάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαγαζί(ο)ν* < ιταλ. magazzino < αραβ. makhāzin, πληθ. τού makhzan «αποθήκη»].

μαγάρα (η) (λαϊκ.) **1.** (σπάν.) βρομιά, ρύποι ή ακαθαρσίες από περιττώματα **2.** (μτφ. για πρόσ.) αυτός που είναι μιαρός και ανήθικος, άνθρωπος αχρείος, που ανακατεύεται σε σκοτεινά κυκλώματα: *είναι μεγάλη ~, μην τον εμπιστεύεσαι!*
[ΕΤΥΜ. < *μαγαρίζω* (υποχωρητ.)].

μαγαρίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαγάρισ-α, -τηκα, -μένος} (λαϊκ.) ♦ (μετβ.) **1.** βρομίζω: *η γάτα μάς μαγάρισε τον καναπέ* || *μόλις σφουγγάρισα, ήρθες και μου μαγάρισες το πάτωμα με τις λάσπες που κουβάλησες!* **2.** μολύνω ηθικά: *μη μαγαρίζεις το στόμα σου με τέτοια λόγια* (λ.χ. βλασφημίες) || (παλαιότ. κυρ. για γυναίκα) *τη μαγάρισε ο παλιάνθρωπος* (για προσβολή τής τιμής) ΣΥΝ. μιαίνω **3.** βεβηλώνω: *«μόν' στείλτε λόγο στη Φραγκιά, να 'ρτουνε τρία καράβια· / ...το τρίτο, το καλύτερο,* (ενν. να πάρει) *την άγια τράπεζα μας. / μη μας την πάρουν τα σκυλιά και μας τη μαγαρίσουν»* (δημοτ. τραγ. για την Άλωση τής Κωνσταντινούπολης) ΣΥΝ. μιαίνω, μολύνω, βεβηλώνω ♦ **4.** (αμετβ.) κοπρίζω, βρομίζω: *αυτό το ζώο όπου σταθεί μαγαρίζει* **5.** (η μτχ. ***μαγαρισμένος***, *-η, -ο*) (α) αυτός που τον έχουν βρομίσει: *~ κρέας* (β) (μτφ. για προσβολή τής τιμής, τής υπόληψης) μιασμένος, βεβηλωμένος. — **μαγάρισμα** (το) [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μεγαρίζω* «αποδίδω λατρεία (ιδ. στη θεά Δήμητρα) ευρισκόμενος σε μέγαρα» < *μέγαρα*, ειδικά σπήλαια, αφιερωμένα στη Δήμητρα και την Περσεφόνη (< εβρ. me'ārāh «σπηλιά», άσχετο προς το αρχ. *μέγαρον*). Το ρ. απέκτησε μειωτική σημ. λόγω τού υβριστικού χαρακτήρα τής λ. για τους χριστιανούς].

μαγαρισιά (η) [μεσν.] (λαϊκ.) **1.** ακαθαρσία, αποπάτημα: *ο σκύλος γέμισε την κουζίνα μαγαρισιές* ΣΥΝ. κόπρος, ρύπος **2.** (μτφ.) η ηθική μόλυνση, η βεβήλωση.

μαγγανεία (η) {μαγγανειών} **1.** η μαγεία που ασκείται για κακό σκοπό (πβ. κ. *μαύρη μαγεία*) ΣΥΝ. (αρχαιοπρ.) φαρμακεία **2.** (συνεκδ.) κάθε είδους μέσο που χρησιμοποιείται σε μαγικές πράξεις (π.χ. βότανα, φίλτρα, ξόρκια κ.λπ.) **3.** η απάτη με δήθεν μαγείες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μαγγανεύω* < *μάγγανον* (βλ.λ.)].

μαγγανευτής (ο) [μτγν.], **μαγγανεύτρια** (η) {μαγγανευτριών} **1.** ο μάγος, ο εξορκιστής **2.** πρόσωπο που εξαπατά παριστάνοντας τον μάγο ΣΥΝ. τσαρλατάνος. — **μαγγανευτικός, -ή, -ό** [μτγν.], **μαγγανεύω** ρ. [αρχ.].

μαγγάνιο (το) → μαγκάνιο

μάγγανο (το) {μαγγάν-ου | -ων} **1.** χειροκίνητο μηχάνημα που τοποθετείται σταθερά στο στόμιο πηγαδιού για την άντληση νερού· αποτελείται από ξύλινο ή μεταλλικό κύλινδρο με χειρολαβή στο πλάι, γύρω από τον οποίο περιτυλίγεται μακρύ σχοινί ή συρματόσχοινο με κάδο στην ελεύθερη άκρη του, που ρίχνεται στο πηγάδι για νερό· (γενικότ.) το βαρούλκο **2.** χειροκίνητο κλωστικό εργαλείο, που χρησιμεύει στη μεταφορά και περιτύλιξη τού νήματος σε καρούλια ΣΥΝ. ροδάνι **3.** (παλαιότ.) χειροκίνητο συνήθ. μηχάνημα για τη συμπίεση σταφυλιών, ελιών κ.λπ. ΣΥΝ. συσφιγκτήρας, στραγγάλη. Επίσης **μαγγάνι** (το) κ. **μάγγανος** (ο) (σημ. 2). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάγγανον*, αβεβ. ετύμου. Στην Αρχαία συνυπάρχουν οι σημ. «μάγος, φίλτρο» και «ανελκυστική μηχανή» (τεχν. όρ.). Φαίνεται πιθανό ότι η λ. είχε αρχικώς τη σημ. τού «μέσου, μηχανής» είτε ως τεχνικού βοηθήματος είτε ως τεχνάσματος. Στην περίπτωση αυτή, η λ. θα μπορούσε να συνδεθεί με σανσκρ. mañju- «ελκυστικός, αγαπητός», μέσ. ιρλ. meng «απάτη, δόλος», ρωσ. mengach «ύπουλος, προδότης» κ.ά. Σύμφωνα με άλλη άποψη, η λ. ανάγεται σε I.E. *meng- «μαλάσσω, ζυμώνω» και συνδ. με το συνώνυμο αρχ. *μάσσω*. Η λ. *μάγγανον* πέρασε μέσω τού λατ. manganum «μηχανή» και σε άλλες ευρωπ. γλώσσες, πβ. ιταλ. mangano «σφεντόνα», γερμ. Mangel «έλλειψη» κ.ά.].

μαγγανοπήγαδο (το) **1.** το πηγάδι από το οποίο η άντληση τού νερού γίνεται με μάγγανο **2.** (μτφ.) η μονότονη επανάληψη κάθε μέρα των ίδιων εργασιών για την εξασφάλιση των αναγκαίων προς το ζην, η ρουτίνα τής καθημερινότητας: *αρχίζει πάλι το ~*.

μαγγιώρος (ο) → μαγκιόρος

μαγγώνω κ. (εσφαλμ.) **μαγκώνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάγγω-σα. -θηκα. -μένος} ♦ (μετβ.) **1.** πιάνω ξαφνικά και πιέζω, σφίγγω πολύ δυνατά: *η μηχανή μού μάγγωσε το χέρι* **2.** τραυματίζεται μέρος τού σώματός μου. που πιάνεται ξαφνικά και πιέζεται. σφίγγεται πολύ δυνατά: *μάγγωσα τα δάχτυλά μου στην πόρτα* (η πόρτα μού μάγγωσε τα δάχτυλα) **3.** (ειδικότ. για ανθρώπους) πιάνω (κάποιον) στα χέρια μου: *τον μάγγωσε από τον γιακά και άρχισε να τον απειλεί* ΣΥΝ. πιάνω. βουτάω, στρυμώχνω **4.** (οικ.) συλλαμβάνω: *η αστυνομία τον μάγγωσε τελικά τον κλέφτη* ♦ (αμετβ.) **5.** (για κινούμενα εξαρτήματα. συσκευές ή άλλα αντικείμενα που ανοιγοκλείνουν) παθαίνω εμπλοκή και δεν μπορώ να κάνω καμία κίνηση: *η πόρτα / το παράθυρο / το συρτάρι μάγγωσε και δεν ανοίγει* || *η βίδα / τα φρένα μάγγωσαν* ΣΥΝ. (λαϊκ.) φρακάρω **6.** (το μεσοπαθ. ***μαγγώνομαι***) έρχομαι σε κατάσταση αμηχανίας: *μαγγώθηκε μόλις άκουσε την άσπονδη φίλη της να μιλάει για τον αδελφό της* || *μπήκαν στο σπίτι μαγγωμένοι μετά την ήττα τής ομάδας τους.* — **μάγγωμα** (το).
[ΕΤΥΜ. < **μαγγανώνω* (με απλολογία) < *μάγγανο* (βλ.λ.), από τη μεσν. σημ. «συμπιεστικό μηχάνημα. πιεστήριο μεταξωτών υφασμάτων»].

Μαγδαληνή (η) **1.** *Μαρία Μαγδαληνή*· αγία τής Ορθόδοξης Εκκλησίας η οποία ανήκε στον κύκλο των γυναικών που ακολουθούσαν τον Χριστό και τους Αποστόλους βοηθώντας στο έργο τους· το πρωί τής Αναστάσεως οι δύο λευκοφόροι άγγελοι στον τάφο τού Χριστού τής ανήγγειλαν την Ανάστασή του **2.** γυναικείο όνομα. Επίσης (καθημ.) **Μάγδα**.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *Μάγδαλα.* κωμόπολη στη δυτική όχθη τής Γαλιλαίας (μεταξύ Καπερναούμ και Τιβεριάδας), η οποία εθεωρείτο πατρίδα τής Μαρίας Μαγδαληνής. Η τοποθεσία ταυτίζεται με τη σημερινή Khirbet Majdal (< εβρ. mighdál «πύργος»)].

μαγδαλήνιος, -α. -ο κ. **μαγδαλένιος** ΑΡΧΑΙΟΛ. αυτός που σχετίζεται με την πολιτισμική βαθμίδα τής Παλαιολιθικής Εποχής στην Ευρώπη, που χρονολογείται ανάμεσα στο 13.000-10.000 π.Χ. και που χαρακτηρίζεται από πολύπλοκα χαράγματα και βραχογραφίες.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. magdalenien. εκλατινισμένη μορφή τού La Madeleine. σπηλαιώδους καταφυγίου στη ΝΔ. Γαλλία].

Μαγδεμβούργο (το) πόλη τής Κ. Γερμανίας στον ποταμό Έλβα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γερμ. Magdeburg «πύργος τής Μάγδας», πόλη που μαρτυρείται από τον 8ο αι. στα κείμενα. Θεωρείται ότι η *Μάγδα* ήταν τοπική θεότητα].

μαγεία (η) [αρχ.] {μαγειών} **1.** το σύνολο των πράξεων (συνήθ. τελετουργικών), με τη χρήση αντικειμένων (λ.χ. ειδικών φίλτρων. βοτανιών κ.ά.) ή των λόγων. με τα οποία πιστεύεται ότι μπορεί κανείς να κάνει αόρατες δυνάμεις τής φύσεως, πνεύματα. δαίμονες κ.τ.ό.. να επιδράσουν για την επίτευξη επιθυμητού σκοπού (απόκτηση αγαθού, ωφέλεια ή βλάβη προσώπου κ.ά.): *τελετές μαγείας* || *η λαϊκή ~* || *η θρησκεία μας καταδικάζει τη ~* || *λευκή ~* (που αποβλέπει στην ωφέλεια κάποιου) || *μαύρη ~* (που αποβλέπει στο κακό κάποιου) || *η ~ είναι μια από τις πρωταρχικές μορφές θρησκείας των πρωτόγονων λαών* ΣΥΝ. μάγια· ΦΡ. (λόγ.) ***ως διά μαγείας*** κατά τρόπο αναπάντεχο ή και ανεξήγητο, σαν να επέδρασε ξαφνικά κάποια υπερφυσική δύναμη: *~ δεν λύνονται τέτοια προβλήματα· χρειάζονται δραστικά μέτρα* || *δεν μπορεί να εξαφανίστηκε το πορτοφόλι μου από το γραφείο ~· κάποιος πρέπει να το πήρε!* **2.** η ισχυρή υποβλητική επίδραση την οποία ασκεί (κάποιος/κάτι). προκαλώντας υψηλή αισθητική απόλαυση. ψυχική αγαλλίαση. γοητεία: *η ~ τής μουσικής / τής τέχνης / εκείνης τής στιγμής* **3.** (συνεκδ.) οτιδήποτε προκαλεί μεγάλη απόλαυση. έχει μεγάλη γοητεία: *το φεγγάρι είναι ~ απόψε.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία, -ια.*

μάγειρας κ. (λαϊκ.) **μάγερας** (ο) {μαγείρων}, **μαγείρισσα** [μτγν.] {μαγειρισσών} κ. (λαϊκ.) **μαγέρισσα** (η) {μαγερισσών} **1.** πρόσωπο που ασχολείται επαγγελματικά με την παρασκευή φαγητών: *πήραν καινούργιο ~ στο εστιατόριο* **2.** (γενικότ.) πρόσωπο που ασχολείται με τη μαγειρική ή έχει μαγειρέψει συγκεκριμένο φαγητό: *ποιος είναι ο ~. να πούμε τα συγχαρητήρια;* || *καλός / άριστος ~* **3.** ο ιδιοκτήτης λαϊκού εστιατορίου. μαγειρείου. Επίσης **μάγειρος** (ο) [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάγειρος* < **μάγερ-jος*, αβεβ. ετύμου. Πρόκειται πιθ. για τεχν. όρο τής αρχαίας Μακεδονικής, ο οποίος συνδέεται με τη λ. *μάχαιρα.* Η λ. είχε αρχικώς τη σημ. εκείνου που σφάζει τα ζώα και τα προετοιμάζει για θυσία. χρησιμοποιήθηκε δε εκ παραλλήλου προς τη λ. *δαιτρός* «εκείνος που κόβει το κρέας και το μοιράζει στα τραπέζια» (< *δαίομαι* «μοιράζω. χωρίζω»)].

μαγειρείο (το) [αρχ.] (λόγ.) **1.** ο ιδιαίτερος χώρος στον οποίο παρασκευάζεται φαγητό για πολλά άτομα: *το ~ τού πλοίου / τής ταβέρνας / τού στρατώνα / τού νοσοκομείου* || *η φωτιά ξεκίνησε από τα ~* ΣΥΝ. κουζίνα **2.** λαϊκό εστιατόριο στο οποίο μαγειρεύονται και πωλούνται φαγητά σε φθηνότερη τιμή από τα συνηθισμένα εστιατόρια, το μαγέρικο (βλ. κ. λ. *οινομαγειρείο*). Επίσης (λαϊκ.) **μαγειρειό** κ. **μαγερειό** [μεσν.].

μαγείρεμα (το) ‣ μαγειρεύω

μαγειρευτός, -ή. -ό [μεσν.] **1.** (φαγητό) που έχει μαγειρευτεί, κατ' αντιδιαστολή προς το ωμό ή το ψητό τής ώρας: *~ κρέας / ψάρι* ΣΥΝ. μαγειρεμένος **2.** ***μαγειρευτά*** (τα) τα φαγητά τού ταψιού ή τής κατσαρόλας, σε αντιδιαστολή προς τα ψητά τής ώρας.

μαγειρεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [μτγν.] {μαγείρ-εψα, -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** παρασκευάζω (φαγητό) με βράσιμο, ψήσιμο κ.λπ.: *~ κρέας / πατάτες στον φούρνο* || *~ πιο υγιεινά στον ατμό* || *ποιος σου μαγειρεύει. όταν λείπουν οι δικοί σου;* (ποιος ετοιμάζει φαγητό για σένα;) **2.** (μτφ.-κακόσ.) προετοιμάζω με μηχανορραφίες, με ύπουλο και μυστικό τρόπο: *μαγειρεύουν την απόλυση χιλίων εργαζομένων με πρόσχημα την αναδιάρθρωση τής εταιρείας* || *κάτι μαγειρεύουν εκεί πέρα· γιατί αργούν τόσο;* **3.** (ειδικότ.) επεξεργάζομαι με δόλιο τρόπο, για να πετύχω το επιθυμητό για μένα αποτέλεσμα: *~ τα εκλογικά αποτελέσματα / καινούργιο εκλογικό νόμο* ♦ **4.** (αμετβ.) ασχολούμαι με τη μαγειρική: *~ καλά / άσχημα / περίφημα* || *δεν ξέρω να ~.* — **μαγείρεμα** [μεσν.] κ. **μαγείρευμα** (το).

μαγειριά (η) ‣ μαγεριά

μαγειρικός, -ή. -ό [αρχ.] **1.** αυτός που σχετίζεται με την παρασκευή φαγητών: *~ σκεύη / εστίες* (μάτια) || *~ άλας* (το αλάτι που χρησιμοποιείται στο φαγητό) **2. *μαγειρική*** (η) η τέχνη και οι γνώσεις παρασκευής φαγητών: *είναι άσος στη ~* || *δεν έχει ιδέα από ~* || *οδηγός μαγειρικής* ΣΥΝ. κουζίνα.

μαγειρίτσα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} σούπα που παρασκευάζεται με ψιλοκομμένα εντόσθια αρνιού. φρέσκα κρεμμυδάκια, άνηθο, μαϊντανό και αβγολέμονο και τρώγεται, κατά το έθιμο. στο μεταμεσονύκτιο δείπνο μετά την τελετή τής Ανάστασης.
[ΕΤΥΜ. < *μάγειρος* + παραγ. επίθημα *-ίτσα* (βλ.λ.)].

μάγειρος (ο) → μάγειρας

μάγεμα (το) → μαγεύω

μάγερας (ο) → μάγειρας

μαγεριά κ. **μαγειριά** (η) (λαϊκ.) ποσότητα τροφίμων αρκετή για την παρασκευή ενός γεύματος: *έχω ακόμα μια ~ φασόλια / μακαρόνια / κρέας.*

μαγέρικο (το) λαϊκό εστιατόριο. μαγειρείο.

μαγευτικός, -ή, -ό [μτγν.] αυτός που ασκεί εξαιρετική γοητεία. που σαγηνεύει και συναρπάζει: *~ ουρανός / μουσική / ταξίδι / βραδιά / ομορφιά / ηλιοβασίλεμα / εικόνα / στιγμή* ΣΥΝ. σαγηνευτικός, γοητευτικός. συναρπαστικός. — **μαγευτικά** επίρρ.

μαγεύτρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκ.-λογοτ.) **1.** η γυναίκα που ασκεί εξαιρετική γοητεία στους άντρες. η γόησσα ΣΥΝ. γητεύτρα **2.** (γενικότ.) αυτή που σαγηνεύει και συναρπάζει: *~ φύση.*
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαγεύτρια* < αρχ. *μαγεύω*].

μαγεύω ρ. μετβ. [αρχ.] {μάγ-εψα, -εύτηκα. -εμένος} **1.** δένω (κάποιον/κάτι) με μάγια. ασκώ πάνω του υπερφυσική επιρροή με μαγικά τεχνάσματα ΣΥΝ. μαγγανεύω, (λογοτ.) γητεύω **2.** (μτφ.) συναρπάζω. ασκώ (σε κάποιον) εξαιρετική γοητεία: *μάγεψε το ακροατήριό του με τον λόγο του* || *μας μάγεψε με το τραγούδι της / με τον χορό της* || *η θέα από ψηλά με μαγεύει* ΣΥΝ. σαγηνεύω. γοητεύω. — **μάγεμα** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ειδωλολατρία.*

μαγιά (η) **1.** οποιοσδήποτε ζυμομύκητας χρησιμοποιείται ως βάση στις διάφορες ζυμώσεις (για την παρασκευή μπίρας. την πήξη τού γάλακτος σε τυρί ή γιαούρτι κ.λπ.): *η ~ τής μπίρας* (ζυθοζύμη) || *~ για γιαούρτι* (η πυτιά) **2.** (ειδικότ.) το προζύμι για το ψωμί: *ήταν χαλασμένη η ~ και δεν φούσκωσε το ψωμί* **3.** (μτφ.) η βάση από την οποία θα ξεκινήσει και θα αναπτυχθεί κάτι: *αυτά τα εκατομμύρια θα είναι η ~, για να στήσουμε την επιχείρηση* || *οι πρώτοι αυτοί απόφοιτοι αποτέλεσαν τη ~ τού Εθνικού μας Θεάτρου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. maya «προζύμι» < περσ. māya].

Μάγια (ο) {άκλ.· πληθ. Μάγιας} (συνήθ. στον πληθ.) **1.** κάθε μέλος τής ομάδας ινδιάνικων φυλών τής Κ. Αμερικής. που ανέπτυξαν σημαντικό πολιτισμό κατά την προκολομβιανή περίοδο στη χερσόνησο τού Γιουκατάν **2.** (ως επίθ.) αυτός που σχετίζεται με τον παραπάνω λαό και τον πολιτισμό του: *γλώσσες ~.*
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Maya < ινδιάν. Maya, αρχική σημ. «όχι πολύς. ανεπαρκής», αναφερόμενο στη μικρή έκταση τής περιοχής τους].

μάγια (τα) {χωρ. γεν. πληθ.} η άσκηση μαγικής επιρροής: *κάνω ~ σε κάποιον* || *δένω με ~* || *λύνω τα ~* || *ρίχνω ~* || *πιστεύω στα ~* ΣΥΝ. μαγεία, μαγγανείες. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *παρώνυμο.*
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαγεία* (με αλλαγή γένους και αναβιβασμό τού τόνου)].

Μαγιάπριλο (το) η περίοδος τής άνοιξης που περιλαμβάνει τους μήνες Απρίλιο και Μάιο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος.*

Μαγιάρος κ. **Μαγυάρος** (ο) ο Ούγγρος, μέλος τής εθνικής κοινότητας. η οποία περιλαμβάνει τη συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων τής Ουγγαρίας και μία σημαντική μειονότητα στην Τρανσυλβανία, τη Σλοβακία και στις παρακείμενες περιοχές τής πρώην Γιουγκοσλαβίας.
[ΕΤΥΜ. < ουγγρ. Magyár < Magy, ονομασία ουγγρικού φύλου. τού οποίου το όνομα σημαίνει απλώς «λαός, άνθρωποι»].

μαγιάτικος, -η. -ο **1.** αυτός που γίνεται. χαρακτηρίζει, συνηθίζεται κ.λπ. τον Μάιο: *~ στεφάνι* **2. *μαγιάτικο*** (το) καθένα από τα ψάρια διαφορετικών ειδών. όπως ο θύννος.
[ΕΤΥΜ. Από τη δημώδη γεν. *Μαγιού* τού ουσ. *Μάης* < *Μάιος*].

μαγικοθρησκευτικός, -ή. -ό αυτός που συνδυάζει θρησκευτικά και μαγικά στοιχεία: *~ τελετές* || *«τα αποκριάτικα έθιμα κρατούν αναλλοίωτο τον ~ πυρήνα. πίσω από τον οποίο κρύβονται αρχέγονες δεισιδαιμονίες και δοξασίες»* (εφημ.).

μαγικός, -ή, -ό [μτγν.] **1.** αυτός που έχει σχέση με τους μάγους και τη μαγεία: *~ δύναμη / λέξη* || *~ καθρέφτης στα παραμύθια* (στον οποίο βλέπει κανείς το μέλλον ή που απαντά σε ερωτήσεις κ.λπ.) || *~ ραβδί / φίλτρο / τελετή* **2.** (εμφατ.) αυτός που εντυπωσιάζει και παραξενεύει με τον τρόπο που γίνεται (όπως οι πράξεις των μάγων): *έκανε κάτι ~ κόλπα με τα χαρτιά και τους άφησε άναυδους!* ΦΡ. (α) ***μαγική εικόνα*** εικόνα πάνω στην οποία υπάρχει μία δεύτερη έτσι. ώστε κοιτάζοντάς την από άλλη οπτική γωνία να έχει κανείς την εντύπωση ότι η παράσταση αλλάζει ή κινείται (β) ***μαγικό τετράγωνο*** παιχνίδι με αριθμούς, όπου το άθροισμα κάθε στήλης οριζόντια ή κάθετα είναι το ίδιο **3. *μαγικά*** (τα) (α) λόγια ή τεχνάσματα που χρησιμοποιεί ένας μάγος. τα μάγια: *στις τελετές τους κάνουν διάφορα ~* (πβ. λ. *αμπρακατάμπρα*) (β) (μτφ.) οι ταχυδακτυλουργίες: *έκανε κάτι ~ κι εμφάνισε ένα κουνέλι μέσα από το καπέλο* (γ) (εκφραστ.) περίτεχνες ενέργειες που συναρπάζουν (και εξουδετερώνουν τους αντιπάλους. ιδ. στα ομαδικά αθλή-

ματα): *αυτός ο παίκτης, όταν αρχίζει τα ~ του, ξεσηκώνει το γήπεδο!* **4.** αυτός που ασκεί εξαιρετική γοητεία, που συναρπάζει: ~ *νύχτα / πόλη / ήχος* ΣΥΝ. μαγευτικός, γοητευτικός, σαγηνευτικός, θελκτικός, συναρπαστικός. — **μαγικά** επίρρ.

μαγιό (το) (παλαιότ. ορθ. *μαγιώ*) {άκλ.} ειδικό ρούχο για τα μπάνια στη θάλασσα και το κολύμπι γενικά, που φοριέται κατάσαρκα και καλύπτει κυρ. την περιοχή των γεννητικών οργάνων (ή και τού στήθους στις γυναίκες) ή όλο τον κορμό *(ολόσωμο ~)* (βλ. κ. λ. *μπικίνι*) ΣΥΝ. (λαϊκ.) μπανιερό.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maillot < maille «δαντέλα, δίχτυ» < λατ. macula «δίχτυ, βρόχος»].

μαγιονέζα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} πηχτή σάλτσα από κρόκους αβγών, ξίδι ή χυμό λεμονιού, λάδι και μπαχαρικά, που χρησιμοποιείται ως συνοδευτικό διαφόρων φαγητών (π.χ. ψαριού).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. mayonnaise, πιθ. < mahonnais, από το ισπανικό (προβηγκιανό) λιμάνι Mahón τής Μινόρκα].

μαγιόξυλο (το) (λαϊκ.) **1.** κομμάτι από ξύλο στολισμένο με λουλούδια, που το περιέφεραν παιδιά την παραμονή τής Πρωτομαγιάς • **2.** (ευφημ.) το πέος.
[ΕΤΥΜ. < *Μάης, Μαγιού + ξύλο*].

Μαγιόρκα (η) νησί των Βαλεαρίδων Νήσων τής Ισπανίας στη Δ. Μεσόγειο Θάλασσα.
[ΕΤΥΜ. < ισπ. Mallorca < παλαιότ. Majorca (< λατ. major «μεγαλύτερος»), αφού πρόκειται για το μεγαλύτερο νησί των Βαλεαρίδων].

μάγισσα (η) {μαγισσών} **1.** η γυναίκα που ασχολείται με τη μαγεία: *η κακιά ~ τού παραμυθιού·* ΦΡ. (μτφ.) ***κυνήγι μαγισσών*** το καθεστώς μαζικών διώξεων βάσει κατηγοριών που συνήθ. περιορίζονται σε έναν και μόνο αόριστο χαρακτηρισμό (π.χ. «τροτσκιστής» ή «αντιδραστικός» στη Σοβιετική Ένωση τού Στάλιν, «κομουνιστής» στη μακαρθική περίοδο των Η.Π.Α., «κομουνιστής» στη μετεμφυλιακή Ελλάδα κ.ά.) **2.** (μτφ.) γυναίκα που με την ομορφιά και τους τρόπους της ασκεί γοητεία στους άντρες ΣΥΝ. μαγεύτρα, γόησσα, γητεύτρα.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάγος* (βλ.λ.). Η φρ. *κυνήγι μαγισσών* αποδίδει το αγγλ. witch-hunt].

μάγιστρος (ο) {μαγίστρ-ου | -ων, -ους} ΙΣΤ. **1.** ανώτατος δημόσιος υπάλληλος στο αρχαίο ρωμαϊκό κράτος **2.** ανώτατος αξιωματούχος στην πολιτική και στρατιωτική ιεραρχία τού Βυζαντίου: ~ *των οφικίων* (άρχοντας των αυλικών στρατευμάτων).
[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. magister «άρχων, επιστάτης, διοικητής» < magnus «μέγας»].

μαγιώ (το) → μαγιό

μαγκαζίνο (το) {άκλ.} δημοσιογραφική εκπομπή στο ραδιόφωνο ή στην τηλεόραση με ποικιλία θεμάτων (συνεντεύξεις, ρεπορτάζ κ.λπ.): *τηλεοπτικό ~*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. magazzino (> γαλλ. magasin) < αραβ. makhazin, πληθ. τού makhzan «αποθήκη». Η λ. εισήχθη με την αρχική της σημ. στις ευρωπαϊκές γλώσσες κατά τα τέλη τού 16ου αι., με αναφορά κυρ. στις αραβόφωνες χώρες. Η σημ. «ενημερωτικό περιοδικό» μαρτυρείται από το 1731 στην Αγγλία, οπότε εκδόθηκε ένα περιοδικό ποικίλης ύλης με τίτλο *The Gentleman's Magazine*, το οποίο εξηγούσε ότι αποτελεί συλλογή ή αποθησαύριση (όπως σε μια αποθήκη) άρθρων από άλλες εκδόσεις].

μαγκάλι (το) {μαγκαλ-ιού | -ιών} μεταλλικό δοχείο με αναμμένα κάρβουνα για τη θέρμανση κλειστών χώρων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mangal].

μαγκάνιο (το) (σχολ. ορθ. *μαγγάνιο*) [1876] {μαγκανίου} ΧΗΜ. εύθραυστο, μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mn), που απαντά στη φύση με τη μορφή διαφόρων ορυκτών του και χρησιμοποιείται για την παραγωγή ειδικών σκληρών χαλύβων (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.). - **μαγκανικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού παλ. γαλλ. mangane < manganèse < ιταλ. manganese < μεσν. λατ. magnesia, βλ. κ. *μαγνήσιο*].

μάγκανο (το) ▸ μάγγανο

μαγκανοπήγαδο (το) → μαγγανοπήγαδο

μάγκας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.}, (σπάν.) **μάγκισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** (κακόσ.) άνδρας με βαρύ, ζόρικο ύφος (συχνά επιτηδευμένο, με κινήσεις ανάλογες, ιδιάζοντα τόνο φωνής, αυστηρή ή άγρια έκφραση προσώπου κ.λπ.), ο οποίος προσπαθεί να επιβληθεί κάνοντας συνήθ. επίδειξη δύναμης και ανδρισμού: *στη γωνία καθόταν ένας τύπος, ~ φαινόταν, με ύφος βαρύ κι ασήκωτο* ΣΥΝ. παλληκαράς, νταής, τσαμπουκαλής· ΦΡ. (α) ***κάνω τον μάγκα*** (i) συμπεριφέρομαι με προκλητική επιθετικότητα, προσπαθώ να επιβάλω αυτό που θέλω με επιθετικό τρόπο: *μη μας κάνεις τον μάγκα, γιατί στο τέλος θα τις φας* (θα σε δείρουμε) || *όπου πάει, κάνει τον μάγκα και τσακώνεται με όλους* (ii) (κατ' επέκτ.) για περιπτώσεις στις οποίες κάποιος συμπεριφέρεται με θράσος, υπερβολική τόλμη, σαν να μη φοβάται ό,τι φοβούνται οι άλλοι: *μερικοί νεαροί κάνουν τους μάγκες όταν οδηγούν και αρχίζουν τις προσπεράσεις και τις κόντρες* (β) ***τζάμπα μάγκας*** βλ. λ. *τζάμπα* **2.** (εύσημο) (α) αυτός που έχει την ικανότητα να πετυχαίνει αυτό που θέλει: *ήταν ~ και τα κατάφερε!* || *αν είσαι ~, κάνε κι εσύ το ίδιο!* || (σε σύγκριση) *Εσύ, δηλαδή, είσαι πιο ~ από μας και θες να εξυπηρετηθείς πρώτος; Να περιμένεις στη σειρά σου!* ΣΥΝ. ικανός, καπάτσος, καταφερτζής (β) τολμηρός, θαρραλέος, που το λέει η καρδιά του: *όποιος είναι ~, ας πλησιάσει* **3.** (παλαιότ.) ο άνδρας που ανήκε σε ορισμένο κύκλο των λαϊκών αστικών στρωμάτων, μέσα στον οποίο αναγνωριζόταν από τους υπολοίπους ως σπουδαίο πρόσωπο για συγκεκριμένες αρετές (παλληκαριά, ευθύτητα, υπερηφάνεια, συνέπεια, φιλότιμο), ντυνόταν με συγκεκριμένο τρόπο και σύχναζε σε χώρους τού περιθωρίου (τεκέδες κ.λπ.), σε κακόφημα κέντρα (ενώ για τον πολύ κόσμο και κατά την κρατούσα αντίληψη ήταν συνώνυμο τού νταή, τού παλληκαρά ή και τού αλήτη): *«τού Βοτανικού ο ~, το καλύτερο παιδί...»* (λαϊκ. τραγ.) || *«έμαθα πως είσαι ~, είσαι και μερακλής»* (λαϊκ. τραγ.) || *οι μάγκες τού Ψυρρή* **4.** (οικ. ως φιλοφρόνηση) ωραίος τύπος, που τον αναγνωρίζουμε, τον παραδεχόμαστε: *μπράβο, είσαι ~!* || *ο πρόεδρος είναι ~* || *ωραία ξηγιέσαι· είσαι ~* || *είσαι και ο πρώτος ~!* **5.** (λαϊκότ.-οικ., στην κλητ. ***μάγκα, μάγκες***) ως προσφώνηση: *άκου, ρε μάγκα, τι μου συνέβη!* || *λοιπόν, μάγκες, απόψε θα το κάψουμε· θα γλεντήσουμε ώς το πρωί!* || *τι έγινε, ρε μάγκα, σε χάσαμε τον τελευταίο καιρό!* ΣΥΝ. φίλε, παλληκάρι, μεγάλε. — (υποκ.) **μαγκάκι** (το). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < *μάγκα (η)* «ομάδα ατάκτων πολεμιστών επί Τουρκοκρατίας» < τουρκ. manga < ισπ. manga «ομάδα οπλισμένων ανδρών» < λατ. manika «μανίκι» (επειδή υπήρχε η συνήθεια να δίνονται σε ευγενείς ιππότες τα μανίκια των κυριών τής αυλής)].

μαγκεύω ρ. αμετβ. {μάγκεψα} (οικ.) γίνομαι μάγκας, ακολουθώ τον τρόπο ζωής ή συμπεριφοράς ενός μάγκα: *μεγάλωσε και μάγκεψε· νομίζει ότι όλος ο κόσμος τού ανήκει.*

μαγκιά (η) **1.** (κακόσ.) η ιδιότητα τού μάγκα· (ειδικότ.) η νταηλίδικη συμπεριφορά, η ψευτοπαλληκαριά, η προκλητικά επιθετική συμπεριφορά: *οι ~ σου σε μένα δεν περνάνε* || *είχε ένα ύφος, όλο ~* ΣΥΝ. νταηλίκι, τσαμπουκάς **2.** η ικανότητα να πετυχαίνει κανείς αυτό που θέλει, να τα βγάζει πέρα: ~ *του!* (μπράβο του, άξιος) ΣΥΝ. καπατσοσύνη, επιδεξιότητα **3.** το να κάνει κανείς κάτι που το θεωρεί σπουδαίο, παράτολμο: *μερικοί νομίζουν ότι το να παίρνεις ναρκωτικά είναι ~* || (ειρων.) *σιγά τη ~!* (σιγά το κατόρθωμα).

μάγκικος, -η, -ο αυτός που χαρακτηρίζει ή ταιριάζει σε μάγκα: ~ *λόγια / συμπεριφορά.* — **μάγκικα** επίρρ.

μαγκιόρος (ο), **μαγκιόρα** (η) **1.** πολύ καπάτσος, που κατορθώνει να τα βγάζει πέρα και να πετυχαίνει αυτό που θέλει **2.** ο μερακλής, πρόσωπο που ξέρει να ζει καλά. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maggiore (οπτικό δάνειο), με επίδρ. τής λ. *μάγκας*, < λατ. major, συγκρ. βαθμ. τού επιθ. magnus «μέγας»].

μαγκίτης (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** ο μάγκας (βλ.λ., σημ. 3) **2.** (κακόσ.) ο νταής, ο ψευτοπαλληκαράς.
[ΕΤΥΜ. < *μάγκας*].

μαγκλαράς κ. **μαγκλάρας** (ο) {μαγκλαράδες} (λαϊκ.-εκφραστ.) άνδρας ψηλός και άχαρος, ο μαντράχαλος ΣΥΝ. νταγλαράς.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού *μέγκλος* (με αφομοίωση), βλ.λ.].

μαγκούρα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} χοντρό ξύλινο μπαστούνι με γυριστή λαβή: *γέρος με ~.* — (υποκ.) **μαγκουρίτσα** (η).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μακκούρα*, «γλώσσα» τού Ησυχίου *«μακκούρᾳ· χειρὶ σιδηρᾷ, ᾗ χρῶνται πρὸς τοὺς ἵππους»*, η οποία αναφερόταν σε ένα τριγωνικό ξύλο, που περνούσαν στον λαιμό των ζώων. Η λ. *μακκούρα* πιθ. συνδέεται με το αρχ. *μακέλη* «σκαπάνη», το οποίο θα μπορούσε να αναχθεί στο ουσ. *δικέλλα* (βλ.λ.)].

μαγκουριά (η) το χτύπημα με μαγκούρα ΣΥΝ. μπαστουνιά.

μαγκουροφόρος (ο) (παλαιότ.) ιδιωτικός σωματοφύλακας, μπράβος που φέρει μαγκούρα.
[ΕΤΥΜ. < *μαγκούρα + -φόρος < φέρω*].

μαγκούφης, -α/-ισσα, -ικο {μαγκούφηδες} **1.** (κακόσ.) αυτός που ζει ολομόναχος, χωρίς οικογένεια, χωρίς κάποιους να ενδιαφέρεται και να φροντίζει γι' αυτόν: *δεν παντρεύτηκε κι έμεινε ~* ΣΥΝ. μόνος και έρημος **2.** κακομοίρης, καημένος. — **μαγκουφιά** (η), **μαγκούφικος,** -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-γκ-*.
[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mankafa «χοντροκέφαλος, κουτός, ανόητος»].

Μαγκρέμπ (το) {άκλ.} σύνολο χωρών τής ΒΔ. Αφρικής (Αλγερία, Μαρόκο, Τυνησία· το *Μεγάλο Μαγκρέμπ* περιλαμβάνει επίσης τη Λιβύη και τη Μαυριτανία).
[ΕΤΥΜ. < αγγλ. Maghreb < αραβ. maġrib (< ġarb «δύση»)].

μαγκώνω ρ. ▸ μαγγώνω

μάγμα (το) {μάγμ-ατος | -ατα, -άτων} ΓΕΩΛ. το φυσικό ευκίνητο πετρογενές τήγμα, το οποίο δημιουργείται σε υψηλές θερμοκρασίες στα βαθύτερα τμήματα τής Γης και εκχύνεται στην επιφάνειά της με τη μορφή λάβας (πβ. κ. λ. *λάβα*). — **μαγματικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω», αβεβ. ετύμου. Είναι δύσκολο να προσδιοριστεί αν το αρχικό θέμα τού ρ. είναι **μακ-* *(*μάκ-jω)* ή **μαγ-* *(*μάγ-jω)*. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. **μακ-*, τότε πιθ. < *mn̥k-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *menk- «ζυμώνω, μαλάσσω», πβ. σανσκρ. mácate «συνθλίβω», αρχ. σλαβ. mǫka «αλεύρι», ρωσ. muká, λατ. maceria «αργιλώδης τοίχος», γερμ. mengen «αναμειγνύω» κ.ά. Αν ως αρχικό θεωρηθεί το θ. **μαγ-*, τότε πιθ. < Ι.Ε. *mag- «πιέζω, φτειάχνω», πβ. αρχ. σλαβ. mažǫ «αλείφω», ουαλ. maeddu «ζυμώνω», αρχ. γερμ. makōn «φτειάχνω, κατασκευάζω», γερμ. machen, αγγλ. make κ.ά. Ομόρρ. *ἐκ-μαγ-εῖο(ν), μᾶζα* (βλ.λ.) κ.ά.].

μαγνάδι (το) {μαγναδ-ιού | -ιών} (λαϊκ.) το αραχνοΰφαντο γυναικείο κάλυμμα τής κεφαλής, ο πέπλος.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαγνάδιον*, αβεβ. ετύμου, πιθ. < αρχ. *μανός* «αραιός, χαλαρός» (< **μαν-Ϝός* < *mn̥-, συνεσταλμ βαθμ. τού Ι.Ε. *men- «μικρός, σπάνιος», πβ. αρμ. manr, σανσκρ. manák «λίγο», χεττ. maninku «πλησίον» κ.ά., βλ. κ. *μόνος*) με ανάπτυξη ευφωνικού *-γ-* (πβ. *σύννεφο - σύγνεφο, νεύω - γνέφω* κ.τ.ό.). Το ευφωνικό *-γ-* *(μα-γ-νάδι)* θα μπορούσε ίσως να ερμηνευθεί ως αποτέλεσμα συμφυρμού των λ. *μανός* και *ἀγνύς* «αραιός». Σύμφωνα με άλλη άποψη, *μαγνάδιον* < **αγνάδιον*, υποκ. τού αρχ. *ἀγανός* «λεπτός, ήπιος», που πιθ. συνδέεται με το μτγν. *γάνος* «παράδεισος, κήπος» (< εβρ. gan), με την επίδραση τού ουσ. *μαντήλι*].

Μαγνησία (η) **1.** περιοχή και νομός που περιλαμβάνει το ΝΑ. τμήμα τής Θεσσαλίας και το μεγαλύτερο μέρος των Βορείων Σποράδων με πρωτεύουσα τον Βόλο **2.** πόλη και περιοχή τής Δ. Μικράς Ασίας.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Μάγνης, -ητος*, ονομασία Μακεδόνων που εγκαταστά-

θηκαν στην περιοχή τού Ηλίου κατά τον 12ο αι. π.Χ. Η λ. φαίνεται να προσδιορίζει αρχικώς τη Μαγνησία τής Σιπύλου, πόλη τής Λυδίας, και πιθ. είναι προελληνική].

μαγνησία (η) {χωρ. πληθ.} **1.** ΧΗΜ. το οξίδιο τού μαγνησίου (βλ. λ. *μαγνήσιο*) **2.** ΦΑΡΜ. λευκή άγευστη ουσία από οξίδιο τού μαγνησίου, η οποία χρησιμοποιείται στην ιατρική ως αντίδοτο κατά των οξέων και ως καθαρτικό.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < αρχ. *μαγνῆτις*, βλ. κ. *μαγνήτης*].

μαγνήσιο (το) [1876] {μαγνησίου} ΧΗΜ. **1.** αργυρόλευκο ελαφρό μεταλλικό στοιχείο (σύμβολο Mg), που καίγεται στον αέρα με εκτυφλωτική λάμψη και χρησιμοποιείται στην παραγωγή κραμάτων, πυροτεχνημάτων και φλας φωτογραφικών μηχανών (βλ. κ. λ. *περιοδικός*, ΠΙΝ.) **2. *οξίδιο τού μαγνησίου*** ένωση τού μαγνησίου (σύμβολο MgO) λευκού χρώματος, η οποία χρησιμοποιείται στην κατασκευή πυρίμαχων υλικών, μονωτών, τσιμέντων, λιπασμάτων, ελαστικών και πλαστικών, καθώς και στη φαρμακευτική.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν. < νεολατ. magnesia < μτγν. *μαγνησία* (βλ.λ.)].

μαγνησιούχος, -ος, -ο [1877] αυτός που περιέχει μαγνήσιο: ~ *πέτρωμα*.

μαγνητάκι (το) {χωρ. γεν.} διακοσμητική φιγούρα με μικρό μαγνήτη στο πίσω μέρος της για να επικολλάται σε διάφορες επιφάνειες, π.χ. στην πόρτα ψυγείου.

μαγνήτης (ο) {μαγνητών} **1.** σώμα που αποτελείται από ορυκτά οξίδια τού σιδήρου και έχει από τη φύση του ή με τεχνητά μέσα αποκτήσει την ιδιότητα έλξεως και απώσεως διαφόρων μετάλλων, όπως τού σιδήρου **2.** κάθε σώμα με την παραπάνω ελκτική ιδιότητα **3.** (μτφ.) οτιδήποτε ασκεί γοητεία, έλκει προς το μέρος του χωρίς αντίσταση: *βλέμμα-μαγνήτης*. — (υποκ.) **μαγνητάκι** (το) (σημ. 1) (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. επίθ. *Μαγνῆτις* (θηλ.), με αλλαγή γένους, κυρ. από τη φρ. *Μαγνῆτις λίθος (ἡ)* < *Μάγνης*, βλ. λ. *Μαγνησία*].

μαγνητίζω ρ. μετβ. κ. αμετβ. [1818] {μαγνήτισ-α, -τηκα (λογιότ.-θηκα), -μένος} (μετβ.) **1.** μεταδίδω τις ιδιότητες τού μαγνήτη, μετατρέποντας (ένα σώμα) σε μαγνήτη **2.** προσελκύω (συνήθ. με τη γοητεία μου), σαγηνεύω (κάποιον): (μετβ.) *η προσωπικότητά του σε μαγνητίζει* || (αμετβ.) *βλέμμα που μαγνητίζει* ΣΥΝ. ελκύω, θέλγω, γοητεύω.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétiser].

μαγνητικός, -ή, -ό [1719] **1.** αυτός που συμπεριφέρεται ως μαγνήτης, έχει τις ιδιότητες τού μαγνήτη, περιλαμβάνει (ή επηρεάζεται από) τα φαινόμενα τού μαγνητισμού: ~ *πυξίδα / εστία / δύναμη / κεφαλή / πόλος / πεδίο / ροή / ροπή / κύμα / ταινία* (που χρησιμεύει για εγγραφή ή αναπαραγωγή ήχου) / *φάσμα* **2.** (μτφ.) αυτός που ασκεί ισχυρή έλξη ή γοητεία: ~ *βλέμμα* ΣΥΝ. θελκτικός, σαγηνευτικός, γοητευτικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétique].

μαγνητισμός (ο) [1799] **1.** η ελκτική ιδιότητα των μαγνητών **2.** το σύνολο των φαινομένων που παράγονται με την επενέργεια των μαγνητικών δυνάμεων: *γήινος* ~ (το σύνολο των μαγνητικών φαινομένων που παρατηρούνται στη γήινη σφαίρα) || *λανθάνων* ~ || ~ *ορυκτών* **3.** ΦΥΣ. ο κλάδος που πραγματεύεται τα πάσης φύσεως μαγνητικά φαινόμενα **4.** (μτφ.) ισχυρή έλξη: *η πολιτιστική ακτινοβολία τού Βυζαντίου ασκούσε έντονο ~ στους γύρω λαούς*.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétisme].

μαγνητίτης (ο) {μαγνητιτών} ΟΡΥΚΤ. ορυκτό οξίδιο τού σιδήρου με ισχυρότατες μαγνητικές ιδιότητες.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétite].

μαγνητογεννήτρια (η) {μαγνητογεννητριών} γεννήτρια ηλεκτρικού ρεύματος, στην οποία το επαγωγικό ρεύμα παράγεται από το μαγνητικό πεδίο ενός μόνιμου μαγνήτη.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétogénératrice].

μαγνητοηλεκτρικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που αναφέρεται στην επαγωγή ηλεκτρικού ρεύματος διά μέσου μόνιμων μαγνητών: ~ *μηχανή* ΣΥΝ. ηλεκτρομαγνητικός.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetoelectric].

μαγνητοθερμικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με φαινόμενα θερμότητας που προκαλούνται από τον μαγνητισμό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétothermique].

μαγνητόμετρο (το) [1890] {μαγνητομέτρ-ου | -ων} **1.** όργανο μετρήσεως χαρακτηριστικών μεγεθών ενός μαγνητικού πεδίου **2.** (ειδικότ.) ανιχνευτικό όργανο χρησιμοποιούμενο σε χώρους ελέγχου (τελωνεία, αεροδρόμια κ.λπ.) για την ανεύρεση μεταλλικών αντικειμένων, όπως κρυμμένα όπλα κ.λπ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétomètre].

μαγνητοσκόπηση (η) → μαγνητοσκοπώ

μαγνητοσκόπιο (το) {μαγνητοσκοπί-ου | -ων} (επίσ.) η συσκευή εγγραφής ή/και αναπαραγωγής σε μαγνητική ταινία κινουμένων εικόνων, το βίντεο.
[ΕΤΥΜ. < *μαγνήτης* + *-σκόπιο* < *σκοπώ* «παρατηρώ προσεκτικά», ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétoscope].

μαγνητοσκοπώ ρ. μετβ. {μαγνητοσκοπείς... | μαγνητοσκόπ-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγγράφω σε μαγνητική ταινία (σήματα που αντιπροσωπεύουν κινούμενες εικόνες μαζί με τους σχετικούς ήχους για την προβολή τους από την τηλεόραση) **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***μαγνητοσκοπημένος***, *-η, -ο*) για τηλεοπτική εκπομπή που δεν μεταδίδεται απευθείας τη στιγμή τής διεξαγωγής της, αλλά σε άλλη χρονική στιγμή: *ο αγώνας δεν θα μεταδοθεί ζωντανός, αλλά* ~ ΑΝΤ. ζωντανός, λάιβ. — **μαγνητοσκόπηση** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétoscoper, βλ. κ. *μαγνητοσκόπιο*].

μαγνητοστατική (η) ΦΥΣ. κλάδος τού μαγνητισμού, που έχει ως αντικείμενο τη μελέτη των φαινομένων που σχετίζονται με τους μαγνήτες ή τις μαγνητικές μάζες, όταν βρίσκονται σε κατάσταση ηρεμίας. — **μαγνητοστατικός,** -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetostatic].

μαγνητόσφαιρα (η) {μαγνητοσφαιρών} ΑΣΤΡΟΝ. περιοχή τού μαγνητικού πεδίου ενός πλανήτη, στην οποία παγιδεύονται φορτισμένα σωματίδια από τον ηλιακό άνεμο.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetosphere].

μαγνητοταινία (η) {μαγνητοταινιών} ταινία από λεπτό και ανθεκτικό πλαστικό υλικό, που επικαλύπτεται από ουσία ευαίσθητη στα ηλεκτρομαγνητικά κύματα και χρησιμοποιείται για την εγγραφή ήχου ή/και τηλεοπτικών εικόνων.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από γαλλ. bande magnétique].

μαγνητοϋδροδυναμικός, -ή, -ό ΦΥΣ. αυτός που σχετίζεται με τη συμπεριφορά των ηλεκτρικώς αγώγιμων υγρών ή αερίων, όταν αυτά κινούνται μέσα σε ηλεκτρικό ή μαγνητικό πεδίο. — **μαγνητοϋδροδυναμική** (η).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. magnetohydrodynamic].

μαγνητόφωνο (το) {μαγνητοφών-ου | -ων} συσκευή εγγραφής και αναπαραγωγής ήχων από μαγνητική ταινία. — (υποκ.) **μαγνητοφωνάκι.**
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétophone].

μαγνητοφωνώ ρ. μετβ. {μαγνητοφωνείς... | μαγνητοφών-ησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} **1.** εγγράφω (ήχους) σε μαγνητόφωνο **2.** (ειδικότ. η μτχ. ***μαγνητοφωνημένος***, *-η, -ο*) για ραδιοφωνική εκπομπή που δεν μεταδίδεται απευθείας τη στιγμή τής διεξαγωγής της, αλλά σε άλλη χρονική στιγμή: ~ *συνέντευξη*. — **μαγνητοφώνηση** (η).

μαγνητοχημεία (η) {χωρ. πληθ.} ΧΗΜ. κλάδος που μελετά τις μαγνητικές ιδιότητες των χημικών ενώσεων και τις εφαρμογές τους στη χημεία.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. magnétochimie].

μαγνόλια (η) → μανόλια

μάγος (ο) **1.** πρόσωπο που ασκεί τη μαγεία: *ο καλός / κακός ~ τού παραμυθιού* || *οι ~ στην αρχαιότητα ισχυρίζονταν ότι μπορούσαν να μεταβάλουν ακόμη και τους φυσικούς νόμους* **2.** το διακεκριμένο πρόσωπο σε πρωτόγονη φυλή, που θεωρείται ότι κατέχει ιδιαίτερες γνώσεις, ικανότητες και χαρίσματα (θεραπεία ασθενειών, μαντεία, επικοινωνία με το υπερφυσικό κ.λπ.) ΣΥΝ. σαμάνος **3.** πρόσωπο που παρουσιάζει, πραγματοποιεί δημοσίως τεχνάσματα, τα οποία φαίνονται λογικώς ανεξήγητα και εξάπτουν τη φαντασία τού κοινού του: *ο ~ τού τσίρκου* ΣΥΝ. ταχυδακτυλουργός, θαυματοποιός· ΦΡ. (α) ***μάγος είσαι;*** (i) σε κάποιον που έχει μαντέψει με επιτυχία κάτι (ii) (συνήθ. ειρων.) σε κάποιον που έχει μαντέψει κάτι ούτως ή άλλως εμφανές ή αυτονόητο: *-Μήπως είναι ερωτευμένος; - ~* (φυσικά και είναι ερωτευμένος) ΣΥΝ. σώπα, μόνος σου το σκέφτηκες; (β) ***μαθητευόμενος μάγος*** βλ. λ. *μαθητευόμενος* **4.** (μτφ.) το πρόσωπο που έχει εξαιρετικές ικανότητες σε συγκεκριμένο τομέα, που μπορεί να κάνει εντυπωσιακά τεχνάσματα, να δίνει στα πράγματα απρόσμενη έκβαση: *ο ~ τής πολιτικής / τής οικονομίας* || *Πελέ, ο ~ τής μπάλας* **5.** αυτός που είναι προικισμένος με το χάρισμα να μαγεύει, να σαγηνεύει όσους έρχονται σε επαφή μαζί του **6. *Μάγος*** (ο) το μέλος τού ιερατείου τής ζωροαστρικής θρησκείας στην αρχαία Περσία ● **7.** ΘΡΗΣΚ. ***οι τρεις Μάγοι*** οι τρεις μάγοι από την Ανατολή, που κατά την Κ.Δ., πήγαν και προσκύνησαν τον Ιησού.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < αρχ. περσ. Maguš, ονομασία μηδικής φυλής με ιερατικά καθήκοντα ερμηνευτών ονείρων, αγν. ετύμου].

μαγούλα[1] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) το μεγάλο μάγουλο.
[ΕΤΥΜ. Μεγεθ. τού ουσ. *μάγουλον*].

μαγούλα[2] (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (λαϊκότ.) μικρό ύψωμα γης με ομαλές πλαγιές, ο γήλοφος.
[ΕΤΥΜ. < αλβ. magulë].

μαγουλάδες (οι) (λαϊκ.) η παρωτίτιδα (βλ.λ.). Επίσης (λαϊκότ.) **μαγουλήθρες.**

μαγουλάς (ο) {μαγουλάδες}, **μαγουλού** (η) {μαγουλούδες} (καθημ.) πρόσωπο που έχει μεγάλα, παχιά, φουσκωτά μάγουλα.

μάγουλο (το) **1.** καθένα από τα δύο πλάγια μέρη τού προσώπου κάτω από το μάτι και πάνω από το σαγόνι: *φιλί στο ~* || *χορός ~ με ~* ΣΥΝ. (λόγ.) παρειά **2.** ΝΑΥΤ. καθένα από τα δύο καμπυλωτά μέρη στα πλάγια τής πλώρης πλοίου ΣΥΝ. (λόγ.) παρειά **3.** καθένα από τα πλάγια των ελαστικών αυτοκινήτου. — (υποκ.) **μαγουλάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάγουλον* < μτγν. λατ. magulum].

Μαγυάρος (ο) → Μαγιάρος

Μάγχη (η) θαλάσσιο τμήμα μεταξύ τής Αγγλίας και τής Γαλλίας, που ενώνει τον Ατλαντικό Ωκεανό και τη Βόρεια Θάλασσα. Επίσης **Στενό τής Μάγχης** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. La Manche «το μανίκι» λόγω τού σχήματος τού θαλάσσιου περάσματος. Διεθνώς είναι κυρ. γνωστό με την αγγλ. ονομασία English Channel, η οποία έχει την αφετηρία της στο λατ. Fretum Britannicum «Βρετανικός Πορθμός» που χρησιμοποιούσαν οι Ρωμαίοι].

Μ.Α.Δ. (η) Μέση Αγοραστική Δύναμη.

Μαδαγασκάρη (η) (μαλγασ. Repoblikan' i Madagasikara, γαλλ. République de Madagascar = Δημοκρατία τής Μαδαγασκάρης) νησιωτικό κράτος στον Ινδικό Ωκεανό Α. τής Αφρικής με πρωτεύουσα το Ανταναναρίβο, επίσημες γλώσσες τη Μαλγασική και τη Γαλλική και νόμισμα το φράγκο Μαδαγασκάρης. — **Μαλγάσιος** (ο) (βλ.λ.), **Μαλγάσια** (η), **μαλγασικός,** -ή, -ό, **Μαλγασικά** (τα).
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. Madagascar, παρηλλαγμένη μορφή τού ονόματος τής πρωτ. τής Σομαλίας Mogadiscio (< αραβ. muqdišu «ιερός»). Αυτό οφείλεται σε λάθος τού περιηγητή Marco Polo (13ος αι.), ο οποίος θεώρησε ότι η Μαδαγασκάρη αποτελούσε μέρος τής Σομαλικής Χερσονήσου. Δεν μαρτυρείται τοπική μαλγασική ονομασία τής νήσου].

μαδάρα (η) αποψιλωμένη έκταση κατάλληλη για βοσκή. – **μαδαρός**, -ή, -ό [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μαδαρός* (< *μαδῶ*)].

Μαδάρες (οι) τα Λευκά Όρη (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Πληθ. τού *Μαδάρα* < ρ. *μαδώ* + παραγ. επίθημα *-άρα*, με τη σημ. «γυμνός, άδενδρος τόπος»].

Μαδέρα (η) **1.** σύμπλεγμα νησιών στον Α. Ατλαντικό Ωκεανό Δ. τού Μαρόκου, που ανήκει στην Πορτογαλία **2.** το μεγαλύτερο νησί τού παραπάνω συμπλέγματος.
[ΕΤΥΜ. < πορτ. Madeira < madeiro «δάσος» (< λατ. materia «ύλη»). επειδή το μεγαλύτερο νησί τού συμπλέγματος καλύπτεται από δέντρα].

μαδέρα (το) {άκλ.} δυνατό κρασί. ο τύπος τού οποίου προέρχεται από το νησί Μαδέρα· ΦΡ. ***σάλτσα μαδέρα*** σάλτσα κατά την παρασκευή τής οποίας χρησιμοποιείται το παραπάνω κρασί.

μαδέρι (το) {μαδερ-ιού | -ιών} χοντρή και πλατιά σανίδα ή δοκάρι, που χρησιμοποιείται ως υποστήριγμα για το στρώσιμο πατωμάτων, για την κατασκευή ικριωμάτων κ.λπ.. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *δάσος*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < παλ. βεν. madero < λατ. materia «ύλη, ξυλεία»].

μάδημα (το) ➤ μαδώ

μαδιάμ (η) {άκλ.} στη ΦΡ. ***Γης Μαδιάμ*** βλ. λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαδιάμ* < εβρ. Midián (αγν. σημ.), περιοχή τής Παλαιστίνης, η οποία, σύμφωνα με τη βιβλική αφήγηση. έλαβε την ονομασία της από τον ομώνυμο γυιο τού Αβραάμ (Π.Δ. *Γένεσις* 25. 1-3). τού οποίου οι απογόνοι απετέλεσαν ισχυρό έθνος].

μαδριγάλι (το) {μαδριγαλ-ιού | -ιών} ΜΟΥΣ. φωνητική πολυφωνική σύνθεση, κατά κανόνα κοσμικού χαρακτήρα. που άνθησε στην Ιταλία από τον 13ο ώς τον 17ο αι., οπότε και έδωσε τη θέση του στην καντάτα (βλ.λ.). -- **μαδριγαλιστής** (ο).
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. madrigale / βεν. ma(d)regal, πιθ. < μτγν. λατ. matrialis < λατ. matrix, -icis «το στέλεχος (φυτών)»].

Μαδρίτη (η) η πρωτεύουσα τής Ισπανίας. -- **Μαδριλένος** (ο). **Μαδριλένα** (η), **μαδριλένικος**, -η. -ο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ισπ. Madrid. Κατά τον Μεσαίωνα η πόλη απεκαλείτο Majoritum (< λατ. major «μείζων») λόγω τής μεγαλοπρέπειας και τής στρατηγικής της θέσης. Ωστόσο, το αρχικό όνομα τής πόλεως και τού φρουρίου της απαντά από την εποχή τής αραβικής (μαυριτανικής) κατοχής (10ος αι.) ως Magerit (αγν. ετύμου) και φαίνεται πως το λατ. Majoritum αποτελεί παρετυμολογικό μεταπλασμό τού αραβ. ονόματος. Η σύνδεση με λατ. materia «υλικό», αναφερόμενη στην ξυλεία που χρησιμοποιήθηκε στο χτίσιμο τής πόλεως, δεν είναι πειστική].

μαδώ (κ. -άω) ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαδάς... | μάδ-ησα, -ιέμαι, -ήθηκα. -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** ξεριζώνω (τρίχες, φτερά, φύλλα κ.λπ.), τα βγάζω τραβώντας τα: *θα σου μαδήσω τα μαλλιά τρίχα-τρίχα, αν το ξανακάνεις!* **2.** απογυμνώνω (κάτι) από τις τρίχες. τα φύλλα. τα φτερά ή οτιδήποτε ανάλογο το καλύπτει. τραβώντας τα ένα-ένα: ~ *το κοτόπουλο* (του βγάζω τα πούπουλα) || ~ *μία μαργαρίτα* (της βγάζω ένα-ένα τα πέταλα) **3.** (μτφ. για πρόσ.) απομυζώ (κάποιον) οικονομικά: *τον μάδησαν στα χαρτιά· δεν του άφησαν δεκάρα τσακιστή* || *μάδησαν καλά-καλά τον γέρο και τώρα κάνουν τη ζωή τους* ΣΥΝ. γδύνω· ΦΡ. ***μαδημένο κοτόπουλο*** (ως χαρακτηρισμός) για κάποιον που έχει χάσει πολλά λεφτά σε χαρτοπαίγνιο ♦ (αμετβ.) **4.** (για πρόσωπα. ζώα, φυτά κ.λπ.) μου πέφτουν τρίχες (από το κεφάλι ή το σώμα). φύλλα. φτερά ή οτιδήποτε ανάλογο με καλύπτει: *ο σκύλος κάθε φθινόπωρο μαδάει* || *μάδησε το πουλόβερ* (έχασε το χνούδι του) **5.** (ειδικότ. για τρίχες. φύλλα. φτερά κ.λπ.) πέφτω, ξεριζώνομαι: *τα φύλλα* / *τα πούπουλα μαδάνε*. – **μάδημα** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαδῶ (-άω)*. αρχική σημ. «διαρρέω. διαβρώνομαι από την υγρασία». < I.E. *mad- «υγραίνω, βρέχω». πβ. λατ. madeo «είμαι βρεγμένος, μουλιάζω». σανσκρ. mádati «μεθυσμένος». αρχ. ιρλ. maidim «διαρρηγνύω, σπάζω» κ.ά. (βλ.λ.)].

μαεστόζο επίρρ. ΜΟΥΣ. (ένδειξη έκφρασης ή και ρυθμικής αγωγής) μεγαλοπρεπώς: *αλέγκρο* / *αντάντε* ~.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maestoso «μεγαλοπρεπής» < maestà < λατ. majestas. -atis, «μεγαλοπρέπεια»].

μαεστρία (η) {χωρ. πληθ.} η μεγάλη δεξιοτεχνία, ο αριστοτεχνικός χειρισμός: *παίζει βιολί με μεγάλη* ~ || *εξαπατά με* ~ *τα θύματά του*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maestria, βλ. κ. *μαέστρος*].

μαέστρος (ο) **1.** (α) ο διευθυντής ορχήστρας: *η Φιλαρμονική τής Νέας Υόρκης με* ~ *τον Λέοναρντ Μπερνστάιν* (β) (λαϊκ.) ο επικεφαλής οργανοπαικτών ή γενικά οργανοπαίκτης σε συντροφιά: *έλα, μαέστρο. να πούμε κανένα πιο εύθυμο τραγουδάκι*· ΦΡ. ***αβάντι μαέστρο!*** εμπρός μαέστρο!: ~ *ένα καλαματιανό!* **2.** ο μουσικοσυνθέτης (βλ.λ.) **3.** (μτφ.) (+γεν. / +σε) αυτός που χειρίζεται με εξαιρετική δεξιοτεχνία κάτι. ο παρά πολύ ικανός: *είναι* ~ *στο να πείθει τους πελάτες* ΣΥΝ. δεξιοτέχνης, αριστοτέχνης. — **μαεστρικός**, -ή, -ό, **μαεστρικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. maestro < λατ. magister «άρχοντας, διοικητής»].

μάζα (η) {μαζών} **1.** ποσότητα ύλης χωρίς συγκεκριμένο σχήμα: *πύρινη* / *αέρια* ~ || ~ *άμμου* || *από τη σύγκρουση το αυτοκίνητο είχε γίνει μια άμορφη* ~ **2.** (ειδικότ.) σώμα σε ημίρρευστη κατάσταση: *τα μακαρόνια έβρασαν πολύ κι έγιναν μια* ~ **3.** ΦΥΣ. (α) ποσότητα ύλης (η σταθερά αναλογίας στον νόμο τού Νεύτωνος) (β) ***ατομική μάζα*** βλ. λ. *ατομικός* **4.** (συνήθ. στον πληθ.) πλήθος λαού που ενεργεί απρόσωπα (συχνά κακόσ., κατ' αντιδιαστολή προς τα σύνολα των συνειδητοποιημένων πολιτών): *έχει απήχηση στις πλατιές λαϊκές* ~ || *εκμεταλλεύεται την ψυχολογία των* ~ || *οι* ~ *τον επευφημούσαν* **5.** ***κρίσιμη μάζα*** (α) ΦΥΣ. η ελάχιστη μάζα σχάσιμης ύλης που μπορεί να συντηρήσει μια πυρηνική αλυσιδωτή αντίδραση (β) (μτφ.) απαραίτητη προϋπόθεση σε ποσότητα, αριθμό. όγκο, δύναμη. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μαζί*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μᾶζα* < **μάγ-ja* < *μάσσω* «μαλάσσω, πιέζω». βλ. λ. *μάγμα*. Η λ. μέσω τού λατ. massa πέρασε σε πολλές ευρωπ. γλώσσες, λ.χ. αγγλ. mass. γαλλ. masse, γερμ. Masse κ.ά.].

μαζάνθρωπος (ο) άνθρωπος χωρίς προσωπικά γνωρίσματα. που κινείται και ζει όπως απαγορεύει η μάζα: «*το άτομο τής μάζας. ο* ~. *δεν βλέπει, δεν ακούει. δεν σκέφτεται...*» (εφημ.).

μαζεμός (ο) η συγκράτηση, ο έλεγχος· κυρ. στη ΦΡ. ***δεν έχω μαζεμό*** (i) δεν είναι δυνατόν να με περιορίσει. να με χαλιναγωγήσει κανείς (ii) επιστρέφω πολύ αργά στο σπίτι μου.

μαζεύω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάζ-εψα (λαϊκότ. έμασα), -εύτηκα, -εμένος} ♦ (μετβ.) **1.** συγκεντρώνω (σκόρπια ομοειδή αντικείμενα) σε ενιαίο σύνολο. τα φέρνω στο ίδιο μέρος: *πηγαίνω στο δάσος και* ~ *λουλούδια* || ~ *τις ελιές από τα δέντρα* / *τη σοδειά* || ~ *γραμματόσημα* / *νομίσματα* (συλλέγω) || ~ *τα κομμάτια τού σπασμένου βάζου* || ~ *τα χυμένα νερά με την πετσέτα* || *μάζεψε τα μπογαλάκια σου και φύγε!* || *αυτό το μαγαζί μαζεύει πολλή πελατεία* || *γιατί μας μάζεψες εδώ νυχτιάτικα;* || ~ *στρατό* || (κ. για αφηρ. έννοιες) ~ *στοιχεία για να αποδείξω την ενοχή του* || ~ *υπογραφές κατά των πυρηνικών δοκιμών* || ~ *πληροφορίες* ΣΥΝ. συναθροίζω, συλλέγω. συνάγω ΑΝΤ. σκορπίζω· ΦΡ. (α) ***τα μαζεύω*** μαζεύω τα πράγματά μου, για να φύγω: *μάζευ' τα και δρόμο!* (έντονη προσταγή σε κάποιον να εγκαταλείψει τον χώρο όπου βρίσκεται) (β) ***σου 'χω πολλά μαζεμένα*** έχω πολλές αιτίες να είμαι θυμωμένος μαζί σου (και ακόμη δεν έχω εκφράσει τον θυμό μου) **2.** (μτφ.) συγκεντρώνω μέσα μου εξωτερικά ερεθίσματα: *μάζεψα πολλές εντυπώσεις από το τελευταίο μου ταξίδι* || ~ *εμπειρίες* **3.** συγκεντρώνω (π.χ. χρήματα. ρούχα. τρόφιμα) από διάφορους ανθρώπους. προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για συγκεκριμένο σκοπό (π.χ. φιλανθρωπικό): *μαζεύουν χρήματα για τους αστέγους* || *οι μαθητές μαζεύουν λεφτά για να πάνε εκδρομή*· ΦΡ. (παροιμ.) ***μάζευε κι ας είν' και ρώγες*** πρέπει να αποταμιεύει κανείς ακόμη και αν πρόκειται για ελάχιστες ποσότητες **4.** (κατ' επέκτ.) συσσωρεύω. αφήνω να σχηματιστούν αποθέματα, μεγάλη ποσότητα: *με τα λεφτά που μάζεψα, θα πάρω ένα αυτοκίνητο* || (μτφ.) ~ *ήλιο* (εκτίθεμαι στον ήλιο. λιάζομαι) **5.** συγκεντρώνω επάνω μου (λ.χ. σκόνη, βρομιά): *το στερεοφωνικό έχει μαζέψει πολλή σκόνη· πόσον καιρό έχεις να το ξεσκονίσεις;* **6.** βάζω σε τάξη. συγυρίζω: ~ *το σπίτι* / *το δωμάτιό μου* / *το τραπέζι* (από τα φαγητά, το φέρω στην προηγούμενή του κατάσταση) / *τα πιάτα* (τα βάζω στη θέση τους) ΣΥΝ. τακτοποιώ **7.** παίρνω από κάτω (κάτι που έχει πέσει ή που βρίσκεται χαμηλά): ~ *το βιβλίο από το πάτωμα* ΣΥΝ. σηκώνω **8.** (μτφ. για πρόσ.) βρίσκω (κάποιον) τυχαία και τον θέτω υπό την προστασία μου. παρέχοντάς του στέγη: *τον μάζεψε από τους δρόμους* ΣΥΝ. περιθάλπω **9.** κάνω (κάτι) να έχει μικρότερες διαστάσεις. το συμπτύσσω φέρνοντας τις άκρες του πιο κοντά: ~ *το φόρεμα στη μέση* / *το πουκάμισο στους ώμους* / *τα πανιά τού καϊκιού* || *μαζεύομαι από τον φόβο* ΣΥΝ. ζαρώνω, συυφρώνω, (για ρούχα) στενεύω **10.** (μτφ.) θέτω περιορισμούς, που χαλιναγωγούν τις ορμές και τις εξάρσεις μου: *εδώ δεν μπορεί να μαζέψει τον γυιο του, στα ξένα παιδιά θα επιβληθεί;* || ~ *τα φτερά μου* (παύω να ξανοίγομαι, να κάνω μεγαλεπήβολα σχέδια) || *του* ~ *τα λουριά* (του επιβάλλω πειθαρχία) || ~ *τη γλώσσα μου* / *τα λόγια μου* (παύω να αντιμιλώ, να αυθαδιάζω) ♦ **11.** (αμετβ.) (για υφάσματα) μπαίνω. αποκτώ μικρότερες διαστάσεις: *η μπλούζα πλύθηκε και μάζεψε* ΣΥΝ. στενεύω. ζαρώνω, κονταίνω· (μεσοπαθ. ***μσζεύομαι***) **12.** συγκεντρώνομαι (σε μεγάλη ποσότητα, αριθμό): || *μου 'χει μαζευτεί τόση δουλειά, που δεν ξέρω τι να πρωτοκάνω* || (κ. για πρόσ.) *μαζεύτηκε κόσμος στην πλατεία* || *μαζεύτηκαν πολλοί οπαδοί στη συγκέντρωση τού κόμματος* **13.** γίνομαι πιο συνεσταλμένος, παύω να παρεκτρέπομαι. να βγαίνω έξω από τα όρια: *μόλις ύψωσα τον τόνο τής φωνής, τα μικρά μαζεύτηκαν* || *ήταν πάντα ένα πολύ μαζεμένο και ήσυχο παιδί* || *άμα παντρευτεί. θα μαζευτεί* **14.** γυρίζω στο σπίτι μου. επιστρέφω στη βάση μου: *τι ώρα θα μαζευτείτε απόψε;* || *όταν μαζευτούμε κι εμείς από τις διακοπές, τα ξαναλέμε* **15.** περιορίζω τις δαπάνες μου, ζω οικονομικότερα: *αν δεν μαζευτούν τώρα που είναι αρχή, θα έχουν άσχημα μπλεξίματα με τους πιστωτές τους* ● ΦΡ. ***τις μαζεύω*** τρώω ξύλο. Επίσης (λαϊκ.) **μαζώνω** [μεσν.] κ. **μαζώχνω** [μεσν.] (μόνο στη σημ. «συγκεντρώνω»). - **μάζεμα** κ. (λαϊκ.) **μάζωμα** (το) [μεσν.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εργαστικός*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *ὁμαδεύω* «αθροίζω» («γλώσσα» τού Ησυχίου) < *ὁμάς (-δος)*, με την παρετυμολ. επίδραση τού ουσ. *μᾶζα* και τού συνωνύμου *μαζώνω* (< *μᾶζα*)].

μαζί επίρρ. (παλαιότ. ορθ. *μαζύ*, *μαζή*) **1.** όχι μόνος. από κοινού, στο ίδιο σύνολο: *φύγαμε* ~. *αλλά γύρισα μόνος μου* || *μένει* ~ *με την οικογένειά του* || *έλεγαν ότι θα μείνουν για πάντα* ~ || *έλα* ~ *μας* || *και οι δύο* ~ *δεν βγάζουν όση δουλειά βγάζω εγώ μόνος μου* || *όλα* ~ *κάνουν 80.000* ΣΥΝ αντάμα. (λόγ.) ομού· ΦΡ. (α) ***μαζί δεν κάνουμε και χώρια δεν μπορούμε*** για ανθρώπους που, ενώ μαλώνουν συνέχεια όταν συνυπάρχουν, δεν μπορούν από την άλλη πλευρά να ζήσουν απομακρυσμένοι (β) ***μαζί μιλάμε και χώρια καταλαβαινόμαστε / και χωριστά καταλαβαίνουμε*** για ανθρώπους που δεν μπορούν να συνεννοηθούν, να καταλάβει ο ένας τον άλλον **2**. την ίδια στιγμή: *αυτό το ποδήλατο είναι* ~ *και φθηνότερο και πιο ανθεκτικό από τα άλλα τού είδους του* ΣΥΝ. ταυτόχρονα, συγχρόνως. συνάμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *εκατέρωθεν*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαζί(ν)* < αρχ. *μαζίον*, υποκ. τού ουσ. *μᾶζα*, που απέκτησε επιρρ. χρήση].

μαζί, μαζύ ή μαζή; Σε παλαιότερα βιβλία (και λεξικά) βρίσκει κανείς το **μαζί** γραμμένο όχι με *-ί-*, αλλά με *-ύ-* **(μαζύ)** ή και με *-ή-* (**μαζή** και μάλιστα **μαζῆ**). Στους βυζαντινούς χρόνους η λ. **μᾶζα** χρησιμοποιήθηκε επιρρηματικά με τη σημ. «από κοινού, σαν μάζα. μαζικά, ομαδικά»: «*οἱ συνιόντες αὐτοῖς δρουγγιστί* (= σαν στρατιωτικό σώμα, ομαδικά), *ἤγουν ὡς μάζα. ὁμοῦ*» (στα *Τακτικά* τού

Λέοντος 7, 47). Στις βυζαντινές μυθιστορίες με την ίδια σημ. χρησιμοποιείται και το υποκοριστικό **μαζίτσα**. Έτσι, από το **μαζ-ίον**, υποκ. τού *μάζα*, προήλθε το *μαζί*: *μάζα* > *μαζ-ίον* > *μαζίν* > *μαζί*. Παλαιότερα πίστευαν ότι το *μαζί* προήλθε από το **ἅμα σύν** (πβ. Κ.Δ. *Α΄ Θεσσ*. 5, 10: *«ἵνα εἴτε γρηγορῶμεν εἴτε καθεύδωμεν ἅμα σὺν αὐτῷ ζήσωμεν»*), ήτοι *ἅμα σὺν* > *μαζύ*! Ο Αδ. Κοραής ετυμολόγησε τη λ. ως δοτική τού *μάζα*: **ἐν μάζῃ** (πβ. γαλλ. en masse), *μάζῃ* > *μαζῄ*! (με μετακίνηση τού τόνου, που δεν δικαιολογείται). Τέλος, ο ιστορικός τής ελληνικής γλώσσας Δ. Μαυροφρύδης ετυμολόγησε τη λ. από έναν αρχαίο τ. **ὁμαδίς** (παραδίδεται από το *Μέγα Ετυμολογικόν* αντί τού **ὁμαδόν**): *ὁμαδὶς* > **μαδίς* > **μαδί* > *μαζί* (για την τροπή τού *δ* σε *ζ*, πβ. *ὁμαδρύω* > *μαζεύω*, *δορκάς* > μτγν. *ζορκάς* > *ζορκάδιον* > *ζαρκάδι*). Από τις προταθείσες ετυμολογίες επικράτησε ως ορθότερη η ετυμολογία από το **μαζίον** > **μαζί**.

μαζικός¹, -ή, -ό [1836] **1.** αυτός που σχετίζεται με μεγάλο αριθμό ανθρώπων, τις μάζες: ~ *υστερία* / *εκτελέσεις* / *συγκέντρωση* / *αντίδραση* / *μετανάστευση* / *διαμαρτυρία* ‖ *η* ~ *έξοδος των Αθηναίων για τις γιορτές* ‖ *μέσα* ~ *μεταφοράς* (π.χ. λεωφορεία) ΑΝΤ. ατομικός, μεμονωμένος· ΦΡ. (α) ***Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας / Ενημέρωσης*** βλ. λ. Μ.Μ.Ε. (β) ***μαζική κουλτούρα*** πολιτιστικά στοιχεία που διαχέονται με τα μέσα μαζικής επικοινωνίας και γίνονται αποδεκτά από μεγάλα τμήματα τού πληθυσμού, ανεξάρτητα από την κοινωνική κατηγορία ή το στρώμα στο οποίο ανήκουν **2.** αυτός που γίνεται σε πολύ μεγάλες ποσότητες: ~ *παραγωγή αγαθών* / *προσφορά εργασίας* / *παραγγελίες* / *επενδύσεις* ΑΝΤ. μεμονωμένος, εξατομικευμένος· ΦΡ. (στη βιομηχανία) ***μαζική παραγωγή*** παραγωγή βιομηχανικών αγαθών σε μεγάλες ποσότητες με τυποποιημένο τρόπο, για κατανάλωση από μεγάλα σύνολα ανθρώπων *(~ κατανάλωση)* **3.** ΧΗΜ. ***μαζικός αριθμός*** ο αριθμός των πρωτονίων και νετρονίων τού πυρήνα ενός ατόμου.
μαζικά επίρρ., **μαζικότητα** (η).
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. mass σε διάφορες φρ., λ.χ. αγγλ. mass culture «μαζική κουλτούρα», mass production «μαζική παραγωγή», mass hysteria «μαζική υστερία», mass executions «μαζικές εκτελέσεις» κ.ά.].

μαζικός², -ή, -ό ΑΝΑΤ. αυτός που σχετίζεται με τον μαστό: ~ *αρτηρίες* / *αδένες*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαζός*, παράλλ. τ. τού ουσ. *μαστός* (βλ.λ.)].

μαζοποιώ κ. **μαζικοποιώ** ρ. μετβ. [μεσν.] {μαζοποιείς... | μαζοποίησα, -ούμαι, -ήθηκα, -ημένος} (συνήθ. κακόσ.) δίνω (σε κάποιον/κάτι) τα χαρακτηριστικά τής μάζας, ώστε να είναι παθητικός δέκτης ιδεών και εντολών: *οι πολυπληθείς κομματικές συγκεντρώσεις μαζοποιούν την πολιτική ζωή*. — **μαζοποίηση** κ. **μαζικοποίηση** (η).

μαζορέτα (η) {μαζορετών} **1.** κοπέλα που παρελαύνει με πρωτότυπη στρατιωτική στολή, κρατώντας τη ράβδο τού αρχιτυμπανιστή **2.** χορεύτρια που εμφανίζεται στο γήπεδο πριν από αγώνα μπάσκετ (ή στα διαλείμματά του), προκειμένου να καλύψει τον μη αγωνιστικό χρόνο διασκεδάζοντας τους θεατές.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. majorette συντετμημένος τ. τού αγγλ./αμερ. drum-majorette < drum major «αρχιτυμπανιστής». Στη σημ. 2 η λ. αποδίδει το αγγλ.-αμερ. cheerleader «αρχηγός ζητωκραυγών»].

μαζούρκα (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πολωνικός λαϊκός χορός για έναν κύκλο ζευγαριών, που χαρακτηρίζεται από το χτύπημα των ποδιών στο πάτωμα και των τακουνιών μεταξύ τους **2.** (συνεκδ.) η μουσική που είναι γραμμένη στον ρυθμό τού παραπάνω χορού.
[ΕΤΥΜ. < πολ. mazurka / mazurek < Mazur, κάτοικος τής Μαζοβίας, περιοχής τής Β. Πολωνίας].

μαζούτ (το) {άκλ.} υγρή καύσιμη ύλη, που λαμβάνεται ως υπόλειμμα τής κλασματικής απόσταξης τού πετρελαίου και χρησιμοποιείται σε ειδικές εστίες και μηχανές· το βαρύ πετρέλαιο.
[ΕΤΥΜ. < ρωσ. mazut, πιθ. < αραβ. mak'zulat «απορρίμματα, λύματα»].

μαζοχισμός (ο) **1.** ΨΥΧΟΛ. ψυχοσεξουαλική διαταραχή, κατά την οποία ικανοποιείται κανείς σεξουαλικά, υφιστάμενος πόνο, κακοποίηση ή ηθική μείωση (πβ. λ. *σαδισμός*) **2.** (κατ' επέκτ.) το να ευχαριστιέται κανείς υποφέροντας **3.** (συνεκδ.-οικ.) κάθε πράξη ή κατάσταση, την οποία επιλέγει ή υφίσταται κανείς, ενώ είναι πολύ δυσάρεστη γι' αυτόν: *να δουλεύεις σε τέτοιες άθλιες συνθήκες για τόσο λίγα χρήματα καταντάει ~*. — **μαζοχιστής** κ. (λαϊκ.-εκφραστ.) **μαζόχας** (ο), **μαζοχίστρια** κ. (λαϊκ.-εκφραστ.) **μαζόχα** (η), **μαζοχιστικός**, -ή, -ό, **μαζοχιστικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. masochisme, από το επώνυμο τού Αυστριακού μυθιστοριογράφου Leopold von Sacher-Masoch (1835-95), που περιέγραψε αυτή τη σεξουαλική διαταραχή].

μαζύ επίρρ. → μαζί

μάζωμα (το) → μαζεύω

μαζώνω ρ. → μαζεύω

μάζωξη (η) {-ης | -ώξεις, -ώξεων} (λαϊκ.) συγκέντρωση (κυρ. προσώπων) σε συγκεκριμένο σημείο ΣΥΝ. συνάθροιση, σύναξη.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μάζωξις* < *μαζώνω*].

Μάης (ο) {-η κ. (λαϊκ.) Μαγιού} **1.** ο μήνας Μάιος· ΦΡ. (α) ***ζήσε Μάη μου (να φας τριφύλλι)*** για κάτι που αναβάλλεται για το πολύ μακρινό μέλλον, που μετατίθεται σε τόσο μακρινό χρονικό σημείο, ώστε να υπάρχει το ενδεχόμενο να μη συμβεί ποτέ: *Δεν μπορώ να περιμένω μέχρι τού χρόνου! Μέχρι τότε, ~!* (β) (παροιμ.) ***στον καταραμένο τόπο τον Μάη μήνα βρέχει*** για κάποιον που είναι πάρα πολύ άτυχος και συνεχίζει να υφίσταται συμφορές **2.** ΙΣΤ. ***Μάης τού '68*** κίνημα αμφισβήτησης των κοινωνικών δομών και των παραδοσιακών αξιών, που εκδηλώθηκε στη Γαλλία στο διάστημα Μαΐου-Ιουνίου 1968 με σειρά δυναμικών, φοιτητικών αρχικά, διαδηλώσεων (κατά τού κατεστημένου τής ανώτατης παιδείας), βίαιες ταραχές, οδοφράγματα, καταλήψεις ανωτάτων σχολών και εργοστασίων, οδηγώντας στην παράλυση τής οικονομικής ζωής τής χώρας και πυροδοτώντας αντίστοιχες φοιτητικές και κοινωνικές εκρήξεις και σε άλλες χώρες (π.χ. Η.Π.Α.) ΣΥΝ. Γαλλικός Μάης **3.** (ως προσηγορ.) το λουλούδινο στεφάνι που φτειάχνεται την πρωτομαγιά και κρεμιέται έξω από τα σπίτια· ΦΡ. ***πάνω τον Μάη*** πηγαίνω στην εξοχή, για να γιορτάσω την Πρωτομαγιά.
[ΕΤΥΜ. Βλ. λ. *Μάιος*].

μαθαίνω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {έμαθα, μαθ-εύτηκα, -ημένος} ♦ (μετβ.) **1.** αποκτώ (συγκεκριμένες γνώσεις ή δεξιότητες): ~ *Γερμανικά στο σχολείο* ‖ ~ *το μάθημά μου* / *κολύμπι* / *οδήγηση* / *να μαγειρεύω* ‖ *από τη ζωή έμαθα ότι στις δύσκολες στιγμές πρέπει να στηρίζεται κανείς στον εαυτό του* **2.** (σε κάποιον/κάτι) κάνω (κάποιον) να αποκτήσει γνώσεις ή δεξιότητες, διδάσκω: *του έμαθα γραφή και ανάγνωση* ‖ *η ζωή μού έμαθε πολλά* ‖ *έμαθα στον σκύλο μου να μη γαβγίζει το βράδυ*· ΦΡ. ***μ' όποιον δάσκαλο καθίσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*** βλ. λ. *δάσκαλος* **3.** απομνημονεύω (συγκεκριμένη γνώση): *έμαθε το ποίημα μέσα σε 10 λεπτά* ‖ ~ *απ' έξω το μάθημα* **4.** αφομοιώνω, εμπεδώνω (συγκεκριμένη γνώση): ~ *τέλεια την ύλη τού μαθήματος* ‖ *τα έχω μάθει και μπορώ να τα χρησιμοποιήσω όποτε χρειαστεί* **5.** αποκτώ (συγκεκριμένη συνήθεια, τρόπο συμπεριφοράς) από εμπειρία ή εξοικείωση: *σύντομα θα μάθεις να σηκώνεσαι πρωί* ‖ *έμαθε από τον πατέρα του να είναι υπομονετικός* ‖ *δεν μπορώ να μάθω τον δρόμο για το σπίτι του* ΣΥΝ. συνηθίζω, εξοικειώνομαι **6.** παίρνω (πληροφορίες), αποκτώ (πληροφόρηση για ένα θέμα): *έμαθες τα νέα;* ‖ *πρέπει να μάθεις όλη την αλήθεια* ‖ *θα είσαι η πρώτη που θα το μάθεις, μόλις έρθει* ‖ *τα έμαθες για τον γυιο του;* ‖ *από τις εφημερίδες έμαθα ότι πέθανε* ΣΥΝ. πληροφορούμαι· ΦΡ. (α) ***από μικρό κι από τρελό μαθαίνεις την αλήθεια*** βλ. λ. *αλήθεια* (β) ***μαθαίνω απ' την καλή κι απ' την ανάποδη*** βλ. λ. *ανάποδη* (γ) ***μαθαίνω (κάτι) από πρώτο χέρι*** πληροφορούμαι (κάτι) από την πηγή, έχω άμεση πληροφόρηση **7.** αντιλαμβάνομαι το ποιόν, τον χαρακτήρα (κάποιου): *Τον Σπύρο τον ήξερα από παλιά· πάντα τα ίδια έκανε. Τώρα θα τον μάθω;* **8.** (η μτχ. ***μαθημένος***, -η, -ο) αυτός που έχει τη σχετική εμπειρία ή εξοικείωση, που είναι συνηθισμένος σε κάτι: *δεν είμαι ~ να μου φέρονται έτσι* ‖ ~ *στις ταλαιπωρίες* ♦ (αμετβ.) **9.** αποκτώ γνώσεις, εμπειρίες, δεξιότητες: *όσο ζω, ~* ‖ ~ *από τα λάθη μου* **10.** αποκτώ πληροφόρηση: *έμαθα για τα προβλήματα που αντιμετωπίζεις*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μανθάνω* (από τον αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*, πβ. *παθ-αίνω*, *τυχ-αίνω*) < *μα-ν-θ-άν-ω* < θ. *μαθ-* (με ένθημα *-ν-*) < *mn̥dh-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *men-dh-, παρεκτεταμ. μορφή τού Ι.Ε. *men- «σκέπτομαι» (ευρείας διαδόσεως θέμα, που δηλώνει πνευματικές δραστηριότητες), πβ. λατ. mens, -ntis «νους» (> ιτ. mente), αρχ. σλαβ. mǫdrŭ «φρόνιμος, σοφός», ουαλ. mynnu «θέλω», αλβ. mund «μπορώ», γοτθ. munds «σκέψη», αγγλ. mind «μυαλό» κ.ά. Ομόρρ. *μέν-ος*, *μνή-μη*, *μαίν-ομαι*, *μαν-ία*, *μάν-τις*, *μοῦσα* κ.ά. Παράγ. *μάθ-ημα*, *μαθ-ητής*, *μαθ-ητεία* κ.ά.].

μαθαίνω – μούσα. Οι δύο λέξεις είναι ομόρριζες από τη ρ. **μενθ-** «σκέπτομαι», που σώζεται στην αρχ. λ. **μενθήρη** «φροντίδα». Από τη συνεσταλμένη βαθμίδα τής ρ. *μενθ-*, από το **μαθ-** (πβ. *ἔ-μαθ-α*, *μάθ-ημα*), σχηματίστηκε το αρχ. **μανθάνω** (< *μα-ν-θ-άν-ω*, με ένθημα *-ν-* και επίθημα *-αν-*), που μεταπλάστηκε σε **μαθαίνω**. Από την ετεροιωμένη βαθμίδα τής ρίζας, **μονθ-**, σχηματίστηκε η λ. **μοῦσα**: **μονθ-γα* > **μονσσα* > **μονσα* (και με αντέκταση) > *μοῦσα* (ιων.-αττ.) / *μῶσα* (δωρ). Οι αρχαίες **Μοῦσες**, αντιπροσωπευτικές τής καλλιέργειας και τής γνώσης, συνδέονται άμεσα με τη σημ. τού *μανθάνω*.

μαθέ επίρρ. (λαϊκ.) **1.** βεβαίως: *δεν θέλει ~ να μας πει πού πήγε, γιατί φοβάται* ‖ *ναι ~* (ως απόκριση· βεβαιότατα) **2.** δηλαδή, όπως είναι εμφανές: *θέλει ~ να μας κάνει τον σπουδαίο*. Επίσης **μαθές** [μεσν.].
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαθές* < αρχ. *μάθε* (προστ. αορ. β' τού *μανθάνω*) με καταβιβασμό τού τόνου κατ' αναλογίαν προς τις προστ. *δες*, *βγες*, *πες* κ.τ.ό. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, το επίρρ. *μαθές* προήλθε από την αρχ. μτχ. *μαθών* (αόρ. β' τού *μανθάνω*), η οποία μεταπλάστηκε σε *μαθῶς* (βλ. κ. *μαθός*) και *μαθές*, συνοδεύοντας επιβεβαιωτικά το καταφατικό μόριο *ναι*].

μαθεύομαι ρ. αμετβ. αποθ. {μαθεύτηκα} **1.** γίνομαι γνωστός, αποκτώ δημοσιότητα: *αν μαθευτούν τα νέα, θα έχουμε μεγάλες φασαρίες* **2.** (ως απρόσ. ***μαθεύτηκε***) διαδόθηκε η φήμη, υπήρξε η πληροφορία: ~ *ότι θέλει να παραιτηθεί* ΣΥΝ. ακούστηκε. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός*.
[ΕΤΥΜ. < θ. *μαθ-* (βλ. λ. *μαθαίνω*) + παραγ. επίθημα *-εύομαι*].

μαθεύτηκα ρ. → μαθαίνω

μάθημα (το) {μαθήμ-ατος | -ατα, -άτων} **1.** οτιδήποτε μαθαίνουμε, κάθε γνώση ή δεξιότητα που γίνεται κτήμα κάποιου, κυρ. με την εμπειρία: *το ~ που πήρα είναι να μην ανακατεύομαι στις δουλειές των άλλων* ‖ *το έμαθε το ~ του!* (παραδειγματίστηκε, συνετίστηκε από κάτι που έπαθε) ‖ (ειρων.) *το ξέρει καλά το ~ του!* (είναι καλά δασκαλεμένος, έμαθε καλά αυτά που του είπαν να πει)· ΦΡ. (α) ***το πάθημα (γίνεται) μάθημα*** *(τὰ παθήματα μαθήματα*, Ηροδ. 1, 207) αυτά που παθαίνει κανείς τον διδάσκουν τι πρέπει να κάνει σε ανάλογες περιπτώσεις: *έχασε τη μισή του περιουσία στα χαρτιά· το πάθημα όμως του έγινε μάθημα και από τότε ούτε που πλησιάζει τράπουλα* (β) ***(αυτό) να σου γίνει μάθημα*** να παραδειγματιστείς από κάτι, ώστε να μην το ξανακάνεις: ~ *και να μην ξαναπάς εκεί!* **2.** (συνήθ. σε πληθ.) η συστηματική μετάδοση γνώσεων ή δεξιοτήτων από δάσκαλο σε μαθητή: *κάνω μαθήματα Αγγλικών* (διδάσκω ή διδάσκομαι Αγγλικά) ‖ *παραδίδω* / *παίρνω μαθήματα χορού* ‖ *παρακολουθώ εντατικά* / *θερινά ~* ‖ ~ *δι' αλληλογραφίας* ‖ (μτφ.) *είσαι ο τελευταίος που μπορεί να*

μου δώσει μαθήματα ηθικής || *με τη στάση του παραδίδει μαθήματα ήθους και επαγγελματικής σοβαρότητας στους νεότερους* **3.** η διδακτική διαδικασία, η παράδοση: *δεν μου αρέσει το ~ του* || *δεν θέλει διακοπές την ώρα τού ~* || *εναρκτήριο / συναρπαστικό / βαρετό ~* || *το τελευταίο ~ τής ημέρας* (κατά το ημερήσιο πρόγραμμα τού σχολείου) || *σήμερα δεν έχουμε ~, γιατί αρρώστησε ο δάσκαλος* || *εποπτικά μέσα για το ~* || *αργώ στο ~* || *διακόπτω / παρακολουθώ το ~* ΣΥΝ. διδασκαλία **4.** η ύλη που διδάσκεται στο πλαίσιο συγκεκριμένου γνωστικού αντικειμένου: *το ~ τής ιστορίας / τής ανθρωπολογίας* || *περνώ ένα ~* (πετυχαίνω στην εξέτασή του) || *κόβομαι σ' ένα ~* (αποτυγχάνω στην εξέτασή του) || *~ υποχρεωτικό / επιλογής* **5.** (ειδικότ.) η ενότητα που δίνεται στους μαθητές σε συγκεκριμένη ημέρα για μελέτη: *ποιο είναι σήμερα το ~ σας στην ιστορία;* || *διάβασες τα ~ σου;* — (υποκ.) **μαθηματάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μανθάνω* (βλ. λ. *μαθαίνω*)].

μαθηματικά (τα) [αρχ.] **1.** η επιστήμη που έχει ως αντικείμενο τη συστηματική εξέταση των φυσικών μεγεθών, των σχημάτων, των σημείων, των αριθμών και τις μεταξύ τους σχέσεις: *η άλγεβρα και η γεωμετρία είναι κλάδοι των ~* || *ανώτερα / αφηρημένα / οικονομικά ~* **2.** το σχετικό με την παραπάνω επιστήμη μάθημα, που διδάσκεται στο σχολείο: *έχει καλούς βαθμούς στα ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αριθμητική*.

μαθηματικός (ο/η) [αρχ.] **1.** επιστήμονας που έχει ειδικευθεί στα μαθηματικά **2.** καθηγητής μαθηματικών (κυρ. στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση).

μαθηματικός, -ή, -ό **1.** αυτός που σχετίζεται με την επιστήμη των μαθηματικών: *~ εταιρεία / επιστήμη / όροι / υπολογισμοί / έννοιες / σύμβολα / πράξεις*· ΦΡ. ***μαθηματικός επεξεργαστής*** βλ. λ. *συνεπεξεργαστής* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει την ακρίβεια και τη λογική διάταξη των μαθηματικών: *~ μυαλό / τρόπος σκέψεως*· ΦΡ. ***με μαθηματική ακρίβεια*** με απόλυτη ακρίβεια: *η πολιτική αυτή μας οδηγεί ~ σε εκλογική ήττα* **3.** ***μαθηματικός*** (ο/η) βλ.λ. — **μαθηματικ-ά / -ώς** [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *διαστημικός*.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάθημα*, κυρίως από την επιστημονική χρήση τού επιθ. στον Αριστοτέλη. λ.χ. *μαθηματική φιλοσοφία / γραμμή / τέχνη* κ.ά.].

μαθημένος, -η, -ο → μαθαίνω

μάθηση (η) {-ης κ. -ήσεως | -ήσεις, -ήσεων} **1.** η διαδικασία απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων ως αποτέλεσμα συστηματικής μελέτης και παιδείας **2.** ΨΥΧΟΛ. η μεταβολή των δυνατοτήτων (κάποιου) σε ικανότητες ως αποτέλεσμα πρακτικής εξάσκησης και εμπειρίας.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μάθησις* < *μανθάνω* (βλ. λ. *μαθαίνω*)].

μαθησιακός, -ή, -ό αυτός που σχετίζεται με τη μάθηση: *~ διαταραχές / δυσκολίες / διαδικασία*. — **μαθησιακ-ά / -ώς** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού αγγλ. learning σε φρ. όπως learning disability / problems / procedure κ.ά.].

μαθηταριό (το) {χωρ. πληθ.} (καθημ.-περιληπτ.) **1.** το σύνολο των μαθητών ΣΥΝ. μαθητόκοσμος **2.** πλήθος μαθητών: *σ' αυτό το μέρος συγκεντρώνεται όλο το ~*.
[ΕΤΥΜ. < *μαθητής* + παραγ. επίθημα *-αρειό*, πβ. κ. *αλητ-αρειό*].

μαθητεία (η) [μτγν.] {μαθητειών} το χρονικό διάστημα κατά το οποίο κάποιος σπουδάζει ή κάνει την πρακτική του εξάσκηση υπό την καθοδήγηση ανωτέρου του: *η ~ του σε μεγάλους σκηνοθέτες τον δίδαξε πολλά μυστικά τής τέχνης τους.*

μαθητευόμενος, -η, -ο **1.** αυτός που κάνει την πρακτική του εξάσκηση ή δουλεύει κοντά σε ανώτερό του, για να μάθει την τέχνη ή το επάγγελμά του: *~ τεχνίτης* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που δεν έχει αποκτήσει ακόμη την απαιτούμενη πείρα, αλλά βρίσκεται υπό εκπαίδευση: *~ οδηγός* ΣΥΝ. αρχάριος, άπειρος· ΦΡ. (μτφ.) ***μαθητευόμενος μάγος*** (από το ομότιτλο ποίημα τού Γκαίτε «Der Zauberlehrling») το πρόσωπο που προσπαθεί να επιτελέσει απαιτητική εργασία, χωρίς να έχει τη σχετική πείρα, που πειραματίζεται ανεύθυνα: *η διοίκηση τής επιχείρησης χρειάζεται ανθρώπους έμπειρους και υπεύθυνους, όχι μαθητευόμενους μάγους* **3.** ***μαθητευόμενος*** (ο), ***μαθητευόμενη*** (η) άτομο που ασκείται ακόμη σε τέχνη ή επάγγελμα.

μαθητεύω ρ. αμετβ. κ. μετβ. [μτγν.] {μαθήτ-ευσα (λαϊκ. -εψα)} ♦ **1.** (αμετβ.) εκπαιδεύομαι (κοντά σε δασκάλους): *μαθήτευσε στους μεγαλύτερους ζωγράφους τής εποχής* ΣΥΝ. διδάσκομαι, σπουδάζω ♦ **2.** (μετβ.) (ειρων.) δασκαλεύω, μαθαίνω (κάποιον) να ενεργεί (με συγκεκριμένο τρόπο): *καλά τον έχεις μαθητέψει να λέει ψέματα.*

μαθητής (ο) {-ή κ. (λόγ.) -ού}, **μαθήτρια** (η) [μτγν.] {μαθητριών} **1.** πρόσωπο που μαθαίνει γράμματα ή τέχνη υπό την καθοδήγηση δασκάλου: *στις θεατρικές του σπουδές υπήρξε ~ τού Κ. Κουν* **2.** ο ανήλικος που φοιτά σε σχολείο: *είναι ~ τής Α' Δημοτικού* || *καλός / επιμελής / άτακτος ~* (πβ. λ. *σπουδαστής, φοιτητής*) **3.** πρόσωπο που ασπάζεται και ακολουθεί με πίστη και αφοσίωση το κήρυγμα, τις πεποιθήσεις, το σύστημα, τον τρόπο σκέψης ή έκφρασης σπουδαίου πολιτικού ή θρησκευτικού ηγέτη, την τεχνοτροπία ενός μεγάλου συγγραφέα, καλλιτέχνη κ.λπ.: *~ τού Σεφέρη / τού Γκίκα* || *ο Πλάτων ήταν ~ τού Σωκράτη* || *οι δώδεκα ~ τού Χριστού.* — (υποκ.) **μαθητάκος** (ο), **μαθητριούλα** (η).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μανθάνω* (βλ. λ. *μαθαίνω*)].

μαθητικός, -ή, -ό [αρχ.] αυτός που σχετίζεται με τους μαθητές ή τη μάθηση: *τα ~ χρόνια* || *η ~ ποδιά* (η μπλε ποδιά που φορούσαν παλαιότ. οι μαθητές και οι μαθήτριες).

μαθητιώσα νεολαία (η) {μαθητιώσης νεολαίας} το σύνολο των νέων που φοιτούν στα σχολεία, που είναι μαθητές.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μαθητιῶ (-άω)* < αρχ. *μαθητής*].

μαθητόκοσμος (ο) {χωρ. πληθ.} (περιληπτ.) **1.** το σύνολο των μαθητών ΣΥΝ. μαθηταρειό **2.** πλήθος μαθητών.

μαθητολόγιο (το) [1889] {μαθητολογί-ου | -ων} ο επίσημος κατάλογος κάθε σχολείου, στον οποίο καταχωρίζονται τα ονόματα και τα στοιχεία των μαθητών κάθε έτους.

μαθητούδι (το) {χωρ. γεν.} ο μικρής ηλικίας μαθητής: *τα ~ τής Α' Δημοτικού* || *μόλις ο δάσκαλος τής οδήγησης του έκανε μια παρατήρηση, τον κοίταξε αμήχανα σαν ~*.

μαθός (ο) (λαϊκότ.) αυτός που έμαθε κάτι από πείρα· ΦΡ. ***ο παθός (γίνεται) μαθός*** βλ. λ. *παθός*.
[ΕΤΥΜ. < μεσν. *μαθώς*, μεταπλ. τ. τής μτχ. *μαθών* (πβ. *γέρος* < *γέρων*), από τον αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον* τού αρχ. *μανθάνω*].

μάθος (το) {μάθους | χωρ. πληθ.} (σπάν.) η μάθηση, η αποκτηθείσα γνώση, στη ΦΡ. ***το πάθος (γίνεται) μάθος*** το πάθημα γίνεται μάθημα (βλ. λ. *μάθημα*).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < θ. *μαθ-* τού ρ. *μανθάνω* (πβ. αόρ. β' *ἔ-μαθ-ον*)].

Μαθουσάλας (ο) **1.** Π.Δ. πρόγονος τού Νώε, που πιστεύεται πως έζησε 969 χρόνια και πέθανε τη χρονιά τού Κατακλυσμού **2.** (μετωνυμ.) ο άνθρωπος που ζει πάρα πολλά χρόνια ΣΥΝ. αιωνόβιος.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαθουσάλα* (βιβλικό πρόσωπο, έβδομος κατά σειράν από τον Αδάμ, που έζησε 969 χρόνια και θεωρείται σύμβολο μακροβιότητας) < εβρ. Methuseláh].

μαία (η) {μαιών} (λόγ.) **1.** η γυναίκα που ξεγεννά τις εγκύους, η μαμμή **2.** η ιατρική βοηθός που παρέχει βοήθεια σε εγκύους πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά τον τοκετό, καθώς και στα νεογέννητα σε συνεργασία με τον αρμόδιο γυναικολόγο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γη*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαῖα*, χαϊδευτ. τής καθομιλουμένης (αρχικώς προσφώνηση προς ηλικιωμένες), που σχηματίστηκε βάσει θ. *μα-*, για το οποίο βλ. λ. *μητέρα, μαμμή*].

μαιανδρικός, -ή, -ό αυτός που έχει το σχήμα μαιάνδρου. Επίσης **μαιανδροειδής, -ής, -ές** κ. **μαιανδρώδης, -ης, -ες** [μτγν.].

μαίανδρος (ο) {μαιάνδρ-ου | -ων, -ους} **1.** ελικοειδής σχηματισμός τής κοίτης υδάτινου ρεύματος, όταν προσκρούει σε εμπόδια που αλλάζουν τον ρου του **2.** (συνεκδ.) γεωμετρικό διακοσμητικό σχέδιο, το οποίο αποτελείται από ορθές γωνίες σε διαδοχική σειρά **3.** (μτφ.) δαιδαλώδης, στρυφνός, ακατανόητος: *οι ~ τής σκέψης του.*
[ΕΤΥΜ. αρχ. όνομα ποταμού ελικοειδούς σχήματος στην περιοχή τής αρχ. Καρίας, αγν. ετύμου, στο οποίο ανάγεται και η σημερινή τουρκ. ονομασία Menderes].

μαιευτήρας (ο) γιατρός ειδικευμένος στις εγκυμοσύνες και στους τοκετούς.
[ΕΤΥΜ. Σχηματίστηκε με αφετηρία το αρχ. θηλ. *μαιεύτρια* «μαία»].

μαιευτήριο (το) [1849] {μαιευτηρί-ου | -ων} ειδικό νοσηλευτικό ίδρυμα για ιατρική παρακολούθηση και περίθαλψη των επίτοκων γυναικών καθώς και των νεογνών κατά τα πρώτα στάδια τής ζωής τους.

μαιευτική (η) [αρχ.] **1.** ιατρικός κλάδος, μέρος τής γυναικολογίας, που έχει ως αντικείμενο τη γέννηση των παιδιών, τη φροντίδα και την περίθαλψη των γυναικών κατά τη διάρκεια τής κυήσεως, τού τοκετού και τής λοχείας ● **2.** ΦΙΛΟΣ. μέθοδος αναζήτησης τής αλήθειας μέσα από τον διάλογο, την οποία εφάρμοσε ο Σωκράτης, οδηγώντας τον συνομιλητή με κατάλληλες ερωτήσεις να συνειδητοποιήσει την αλήθεια, την οποία ο τελευταίος έφερε μέσα του χωρίς να το γνωρίζει. — **μαιευτικός, -ή, -ό** [αρχ.], **μαιευτικώς** επίρρ. [μτγν.].

μαιζονέτα (η) → μεζονέτα

μαικήνας (ο) {χωρ. γεν. πληθ.} πλούσιος προστάτης των γραμμάτων και των τεχνών, που αναλαμβάνει τις χορηγίες των έργων καλλιτεχνών, λογίων κ.λπ. — **μαικηνιαμός** (ο).
[ΕΤΥΜ. < λατ. Maecenas, πάμπλουτος Ρωμαίος διπλωμάτης (70-8 π.Χ.), γενναιόδωρος υποστηρικτής των ποιητών Βιργιλίου και Οράτιου].

μαϊμού (η) {μαϊμούδες} **1.** (λαϊκ.) ο πίθηκος (συνήθ. ο μικρόσωμος) **2.** (μτφ.-χαϊδευτ.) ο πολύ ζωηρός και χαριτωμένος άνθρωπος: *Σου είναι μια ~ αυτή! Άντε να της ξεφύγεις!* || *τι γυρεύει εδώ αυτή η ~ ο φίλος σου;* ΦΡ. ***μαϊμού τού Κωλέττη*** ως χαρακτηρισμός για πονηρό και ενοχλητικό άνθρωπο **3.** (αργκό) οτιδήποτε πλαστό εμφανίζεται με δόλιο τρόπο: *αστυνομικοί-μαϊμούδες* || *παππάς-μαϊμού* (άνθρωπος μεταμφιεσμένος σε παππά) || *παντελόνια / κουστούμια μαϊμούδες* (απομιμήσεις). — (υποκ.) **μαϊμουδίτσα** (η) κ. **μαϊμουδάκι** (το) (σημ. 1, 2).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αραβ. maymun ή, κατ' άλλη άποψη, < αρχ. *μιμῶ*].

μαϊμουδήσιος, -ια, -ιο (λαϊκ.) αυτός που μοιάζει με μαϊμού ΣΥΝ. πιθηκοειδής. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ήσιος*.

μαϊμουδίζω ρ. αμετβ. κ. μετβ. {μαϊμούδισα} (κακόσ.) μιμούμαι με προσποιητό και επιδεικτικό τρόπο: *άνθρωποι που μέχρι χθες φορούσαν τσαρούχια, τώρα μαϊμουδίζουν τον ευρωπαϊκό τρόπο ζωής* ΣΥΝ. πιθηκίζω. — **μαϊμουδιασμός** (ο) κ. **μαϊμούδισμα** (το).

μαϊμουδίστικος, -η, -ο (λαϊκ.) αυτός που ταιριάζει ή χαρακτηρίζει μαϊμού: *~ καμώματα.*

μάινα επίρρ. ΝΑΥΤ. κυρ. στη ΦΡ. ***μάινα (τα πανιά)!*** κατέβασε (χαλάρωσε, χαλαρωμένα) τα πανιά.
[ΕΤΥΜ. < *μαϊνάρω* (υποχωρητ.), βλ.λ.].

Μαινάδα (η) **1.** ΜΥΘΟΛ. καθεμία από τις γυναίκες που αποτελούσαν τη συνοδεία τού θεού Διονύσου, στις οποίες είχε εμφυσήσει μυστική τρέλα **2.** (μετωνυμ.) γυναίκα που βρίσκεται σε κατάσταση έξαλλης μανίας. Επίσης **Μαινάς** {Μαινάδος}.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μαινάς, -άδος* < *μαίνομαι*].

Μαίναλο (το) {Μαινάλου} όρος τής Πελοποννήσου στον νομό Αρκαδίας.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μαίναλον (ὄρος)*, παράλλ. τ. τού αρχ. *Μαίναλος*, αγν. ετύμου, πελασγ. αρχής, πβ. κ. *Στύμφ-αλος, Μύκ-αλος*].

μαϊνάρω ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μαϊνάρισα} ♦ **1.** (μετβ.) ΝΑΥΤ. αφήνω ελεύθερο, χαλαρό: *~ τα σκοινιά / τα πανιά* ΣΥΝ. ξεσφίγγω, χαλαρώνω ΑΝΤ. βιράρω ♦ **2.** (αμετβ.) περιέρχομαι σε κατάσταση πλήρους γαλήνης και ηρεμίας: *η θάλασσα / ο καιρός μαϊνάρισε κάπως* ΣΥΝ. γαληνεύω, κοπάζω, ηρεμώ, πέφτω (βλ. λ. *μάινα*). — **μαϊνάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. mainar «χαλαρώνω, κατεβάζω τα πανιά» < διαλε-

κτ. καλαβρ. majinare/mbajnare < λατ. *invaginare «θηκαρώνω (το ξίφος)» (< vagina «θηκάρι»)].

μαίνομαι ρ. αμετβ. αποθ. {(εξ-) εμάνην, -ης, -η} **1.** διακατέχομαι από μανία, συμπεριφέρομαι σαν τρελός: *μαινόμενος ταύρος* **2.** εκφράζω με ασυγκράτητο τρόπο την οργή και την αντίθεσή μου σε κάτι: *μαίνεται εναντίον τής νεολαίας / τής κυβέρνησης* ΣΥΝ. γίνομαι έξω φρενών, πνέω μένεα **3.** (μτφ.) εκδηλώνομαι με ασυγκράτητη ορμή, είμαι σε εξέλιξη: *η πυρκαγιά μαίνεται ανεξέλεγκτη πέντε μέρες* || *η θύελλα μαίνεται εδώ και δύο ώρες* || *μαίνεται ο πόλεμος των εταιρειών πετρελαίου.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *αποθετικός.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάν-jομαι < *mn̥-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *men- «σκέπτομαι» (ρίζα ευρείας διαδόσεως, η οποία δηλώνει γενικά τις πνευματικές δραστηριότητες), πβ. σανσκρ. mányate «σκέπτεται», αρχ. σλαβ. mĭnjo «σκέπτομαι», ιρλ. (do)muiniur «σκέπτομαι, πιστεύω», λατ. mens «νους, σκέψη» (> ισπ. mente) κ.ά. Ομόρρ. *μαν-ία, μέν-ος, μνή-μη, μάν-τις, μαν-θάνω* (βλ. κ. *μαθαίνω*), *αὐτό-μα-τος* (βλ.λ.) κ.ά. Το ρ. *μαίνομαι* είχε αρχικώς τη γενική σημ. «σκέπτομαι», αλλά εξειδικεύθηκε στη σημ. τής οργής, τής μανίας, ίσως με την επίδραση τής λ. *μένος*].

μαϊντανός (ο) **1.** ποώδες φυτό, που ευδοκιμεί στις χώρες τής Μεσογείου και καλλιεργείται για τα αρωματικά φύλλα του, τα οποία χρησιμοποιούνται σε μαγειρεμένο φαγητό ή σαλάτες ΣΥΝ. μακεδονήσι **2.** (μτφ.) για κάποιον ή κάτι που εμφανίζεται ή αναφέρεται με μεγάλη συχνότητα σε ορισμένους χώρους (λ.χ. τηλεοπτικές εκπομπές), σαν να είναι το απαραίτητο συμπλήρωμά τους: *έχει γίνει ~ στα κανάλια· όποια εκπομπή και να παρακολουθήσεις, θα τον δεις κι αυτόν.*

[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., < τουρκ. maydanoz < μεσν. *μακεδονήσι* (βλ.λ.)].

Μάιος (ο) {Μαΐου} ο πέμπτος μήνας τού χρόνου και ο τρίτος τής άνοιξης (μαζί με τον Μάρτιο και τον Απρίλιο), ο οποίος έχει 31 ημέρες. Επίσης **Μάης** (βλ.λ.). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μήνας.*

[ΕΤΥΜ. μτγν. < λατ. Maius < θηλ. Maia, ονομασία αρχ. ρωμαϊκής θεότητας, που εθεωρείτο μητέρα τού θεού Ερμή].

μαΐστρα (η) {μαΐστρών} (λαϊκ.) ΝΑΥΤ. η μεγαλύτερη κεραία ιστιοφόρου και το τετράγωνο πανί που κρεμιέται από αυτήν.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. maistra «μεγίστη», βλ. κ. *μαΐστρος*].

μαϊστράλι (το) {χωρ. γεν.} (λαϊκ.) μαΐστρος μικρής έντασης.

[ΕΤΥΜ. < βεν. maistral, υποκ. τού maistro, βλ. κ. *μαΐστρος*].

μαΐστρος (ο) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) μικρής έντασης ΒΔ. άνεμος, που φέρνει δροσιά συνήθ. κατά τη θερινή περίοδο (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκίρων.

[ΕΤΥΜ. μεσν. < βεν. maistro «μέγιστος» < λατ. magister < magnus «μέγας»].

μαϊστροτραμουντάνα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.) άνεμος που πνέει μεταξύ βόρειου και βορειοδυτικού ανέμου (βλ. κ. λ. *άνεμος*, ΠΙΝ.) ΣΥΝ. (επίσ.) σκιρωνοβορράς.

μαΐστωρ (ο) {μαΐστ-ορος, -ορα | -ορες, -όρων} **1.** (στη βυζαντινή εποχή) ο δάσκαλος τής εκκλησιαστικής χορωδίας **2.** (γενικότ.) το πρόσωπο που κατευθύνει καλλιτεχνική κίνηση (π.χ. την αγιογράφηση ναού). ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κύριος.*

[ΕΤΥΜ. μεσν. < λατ. magister < magnus «μέγας»].

μαιτρ (ο) → μετρ

μαιτρέσα (η) ▸ μετρέσα

μάκα (η) {χωρ. πληθ.} (λαϊκ.-εκφραστ.) η βρομιά, το λέρωμα: *ο γιακάς έπιασε ~* || *ρούχα μέσα στη ~* (βρόμικα).

[ΕΤΥΜ. Πιθ. < ιταλ. macchia «λεκές» < λατ. macula].

μακάβριος, -α, -ο [1897] αυτός που προκαλεί τη φρίκη τού θανάτου, που έχει χαρακτήρα ανατριχιαστικό, επειδή θυμίζει τον θάνατο: *οι ~ λεπτομέρειες τού εγκλήματος* || *~ θέαμα / ανέκδοτο / σκηνικό.*

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. macabre, από τη μεσν. φρ. danse de Macabré «μακάβριος χορός». Η λ. είναι αβεβ. ετύμου. Σύμφωνα με μιαν άποψη, ανάγεται σε ομώνυμο ζωγράφο (Macabré), ο οποίος εικόνιζε στα έργα του χορούς σκελετών. Οι περισσότεροι, εντούτοις, συγκλίνουν στην εκδοχή ότι η λ. Macabré ανάγεται στο όνομα Maccabée < λατ. Maccabaeus < μτγν. *Μακκαβαῖος / -οι* (βλ.λ.), ιουδαϊκή οικογένεια τού 2ου και 1ου αι. π.Χ., τής οποίας η εξέγερση κατεπνίγη τελικά το 63 π.Χ. (οχυρό Μασάντα, μετά την ομαδική αυτοκτονία των πολιορκημένων). Τέλος, υπάρχει και η άποψη ότι η λ. προέρχεται από το συρ. maqabrey «τάφρος, λάκκος»].

μακάκος (ο) πίθηκος που ζει κυρ. στην Ασία, έχει τρίχωμα καφετί ώς μαύρο, ρύγχος όμοιο με τού σκύλου, αλλά με στρογγυλεμένο προφίλ και ζει σε αγέλες.

[ΕΤΥΜ. < γαλλ. macaque < πορτ. macaco, λ. τής γλωσσικής ομάδας Μπαντού, πβ. λινγκάλα makako «πίθηκος»].

μακαντάσης (ο) {μακαντάσηδες} (λαϊκ.) φίλος, σύντροφος.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. mankadaş].

Μακάο (το) {άκλ.} πορτογαλική αποικία μέχρι το 1999, οπότε πέρασε στον έλεγχο τής Κίνας· αποτελείται από ένα ακρωτήριο και δύο μικρά νησιά στη ΝΑ. Κίνα.

[ΕΤΥΜ. < πορτ. Macao < κινεζ. Ama-ngao «όρμος τής θεάς A-ma (προστάτιδας των ναυτικών)». Η επίσημη κινεζ. ονομασία είναι Aomin < ào «όρμος» + men «πύλη»].

μακαράς (ο) {μακαράδες} (λαϊκ.) **1.** η τροχαλία, το καρούλι **2.** το βαρούλκο, ο γερανός.

[ΕΤΥΜ. < τουρκ. makara < αραβ. bak(a)ra].

μακαρθισμός (ο) {χωρ. πληθ.} **1.** πρακτική πολιτικών διώξεων εις βάρος προσώπων που θεωρήθηκαν ή καταγγέλθηκαν (συχνά ανυπόστατα) ως κομμουνιστές στις Η.Π.Α. στις αρχές τής δεκαετίας τού '50, με τη σύνταξη καταλόγων ύποπτων προσώπων, την απόλυση από την εργασία τους ή και τη φυλάκισή τους **2.** (κατ' επέκτ.) κάθε πρακτική πολιτικών διώξεων εις βάρος πολιτών συγκεκριμένων πεποιθήσεων με την καλλιέργεια κλίματος εκφοβισμού και με την συκοφάντησή τους. — **μακαρθιστής** (ο), **μακαρθικός, -ή, -ό.**

[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού αγγλ. McCarthyism, από το όνομα τού Αμερικανού ρεπουμπλικανού γερουσιαστή J.R. McCarthy (1908-1957), προέδρου τής Επιτροπής Κυβερνητικών Ενεργειών τής Γερουσίας, από τον οποίο ξεκίνησε η παραπάνω πρακτική].

μακάρι μόρ. **1.** (για την έκφραση ευχής) είθε, αν (μόνο) ήταν δυνατόν, άμποτε: *~ να 'ξερα!* (για δήλωση πλήρους άγνοιας) || *~ να βγω ψεύτης!* || *~ να πετύχεις!* || *~ να βρέξει!* **2.** (για εναντίωση) ακόμη και αν, έστω και αν, ούτε και: *δεν θα του το δώσω, ~ να μου το ζητήσει γονατιστός!* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ευκτική.*

[ΕΤΥΜ. μεσν., από το ουδ. *μακάριον* τού αρχ. *μακάριος*, με επιφωνηματική χρήση (πβ. κ. *μαζί*)].

μακαριά (η) (λαϊκότ.) **1.** το ψωμί που μοιράζεται μετά την κηδεία ή το μνημόσυνο ΣΥΝ. ψυχόπιτα **2.** το γεύμα που παρατίθεται στο σπίτι τού εκλιπόντος στους συγγενείς και φίλους μετά την κηδεία του ΣΥΝ. νεκρόδειπνος.

[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μακαρία*, θηλ. τού επιθ. *μακάριος*. Σύμφωνα με άλλη εκδοχή, η σύνδεση με το επίθ. *μακάριος* είναι προϊόν παρετυμολογίας, ενώ η λ. ανάγεται στο ρ. *μάσσω* «ζυμώνω, μαλάσσω». Η σημ. τού νεκροδείπνου, πάντως, θα δικαιολογούσε επαρκώς την πρώτη ερμηνεία, αφού ήδη στον Αριστοφάνη απαντά η ευφημιστική φρ. *ἄπαγ' ἐς μακαρίαν* (αντί τού συνήθους *ἐς κόρακας*), στον δε Ησύχιο εμφανίζεται ως «γλώσσα»: *μακαρία· βρῶμα ἐκ ζωμοῦ καὶ ἀλφίτων*].

μακαρίζω ρ. μετβ. [αρχ.] {μακάρισ-α, -μένος} θεωρώ (κάποιον) καλότυχο: *τον μακαρίζαν για τα καλά παιδιά του* ΣΥΝ. καλοτυχίζω· ΦΡ. ***μηδένα προ τού τέλους μακάριζε*** (Σόλων, στον Ηρόδ. 1 32, 7) μη θεωρείς κανέναν ευτυχισμένο πριν δεις το τέλος τής ζωής του.

Μακάριος (ο) {Μακαρίου} **1.** όνομα αγίων, πατριαρχών, επισκόπων τής Ορθόδοξης Εκκλησίας **2.** ανδρικό όνομα.

[ΕΤΥΜ. μτγν. κύρ. όν. < αρχ. επίθ. *μακάριος* (βλ.λ.)].

μακάριος, -α (λόγ. -ία), **-ο 1.** αυτός που έχει βρει την απόλυτη ευτυχία και γαλήνη, σαν να έχει δεχθεί ύψιστη ευλογία: *«~ οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»* (Κ.Δ.) || (ειρων.) *«~ οι κουτσομπόληδες, ότι αυτοί θα κληρονομήσουν τη βασιλεία των ουρανών, έχοντας θάψει όλους τους υπολοίπους»* (εφημ.) ΣΥΝ. ευτυχισμένος, ευλογημένος, καλότυχος· ΦΡ. ***μακάριοι οι κατέχοντες*** (λατ. beati possidentes) ευτυχισμένοι όσοι κατέχουν κάτι **2.** αυτός που βρίσκεται σε ψυχική γαλήνη και ευφορία: *~ χαμόγελο.* — **μακάρια / μακαρίως** (βλ.λ.) [αρχ.] επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάκαρ* «ευτυχής, ευδαίμων» (πιθ. αρχαιότατο ουδ. ουσ., που χρησιμοποιήθηκε ως επίθ.), αγν. ετύμου. Η συσχέτιση με το επίθ. *μακρός* δεν προσφέρεται σημασιολογικώς· επίσης η υπόθεση περί δανείου από την Αιγυπτιακή δεν είναι πειστική].

Μακαριότατος (ο) ΕΚΚΛΗΣ. ως προσφώνηση πατριαρχών και αρχιεπισκόπων. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *κληρικός.*

μακαριότητα (η) [αρχ.] **1.** απόλυτη ευτυχία και γαλήνη ΣΥΝ. καλοτυχία **2.** η έλλειψη κάθε ανησυχίας, η κατάσταση απόλυτης ηρεμίας και απαλλαγής από τα πάθη ● ΦΡ. ***η Αυτού Μακαριότης*** προσφώνηση τού αρχιεπισκόπου Αθηνών: *την έναρξη των εργασιών τού Συνεδρίου θα κάνει ~ ο αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος.*

μακαρισμός (ο) [αρχ.] **1.** το καλοτύχισμα, η ευλογία για κάποιον που όλα στη ζωή τού πάνε καλά **2.** ***μακαρισμοί*** (οι) οι εννέα σύντομοι αφορισμοί, με τους οποίους αρχίζει η Επί τού Όρους Ομιλία τού Ιησού.

> **μακαρισμοί** (Κ.Δ. Ματθ. 5, 3-11)
> *«Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι,*
> *ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*
> *Μακάριοι οἱ πενθοῦντες,*
> *ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ πραεῖς,*
> *ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσιν τὴν γῆν.*
> *Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην,*
> *ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες,*
> *ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ,*
> *ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται.*
> *Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί,*
> *ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται.*
> *Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης,*
> *ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.*
> *Μακάριοί ἐστε*
> *ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσιν καὶ εἴπωσιν*
> *πᾶν πονηρὸν καθ' ὑμῶν [ψευδόμενοι] ἕνεκεν ἐμοῦ».*

μακαριστός, -ή, -ό [αρχ.] **1.** (κυριολ.) αυτός που θεωρείται καλότυχος και ευλογημένος **2.** (για αποθανόντες ιερωμένους) μακαρίτης: *ο ~ αρχιεπίσκοπος Αθηνών Σεραφείμ.* ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *μακαρίτης.*

μακαρίτης (ο) {μακαριτών}, **μακαρίτισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (ευφημ.) ο νεκρός (επειδή με τον θάνατο τού γλύτωσε από τα βάσανα τής ζωής): *η θέληση τού ~ ήταν να πουληθεί το σπίτι* || *πρόλαβα και φρενάρισα, αλλιώς τώρα θα ήμουν~!* ΣΥΝ. συχωρεμένος, πεθαμένος.

[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μάκαρ* (βλ. λ. *μακάριος*). Η ευφημιστική χρήση τής λ. είναι ήδη αρχ.].

> **μακαρίτης: συνώνυμα.** Η έννοια τού θανάτου και κάθε αναφορά σε θανόντες είναι ιδιαιτέρως ευαίσθητα θέματα στη γλωσσική επικοινωνία όλων των γλωσσών. Στην Ελληνική, στις περιπτώσεις

αναφοράς σε θανόντες συνήθως χρησιμοποιούνται ευφημιστικοί χαρακτηρισμοί, που συνδέονται: (α) με την έννοια τής «ευτυχίας»: **μακαρίτης** (κυριολ. σημ. «ευτυχισμένος». από το αρχ. **μάκαρ**, από όπου και το *μακάριος*) και, προκειμένου για ιερωμένους, **μακαριστός** (στην εκκλησιαστική γλώσσα χρησιμοποιείται και η λ. **αξιομακάριστος**. αφού κατά τη χριστιανική πίστη ο αποθνήσκων μεταβαίνει από την προσωρινή, εγκόσμια ζωή στην αιώνια ζωή. εξασφαλίζοντας την πραγματική ευτυχία) (β) με την έννοια τής «μνήμης / λήθης»: **αείμνηστος, αλησμόνητος, αξέχαστος** και (από το αρχ. *ἀοιδή* «τραγούδι») **αοίδιμος** «τραγουδισμένος» > «αξιομνημόνευτος» (γ) με την έννοια τής χριστιανικής «συγχώρησης»: **συγχωρεμένος** (δ) με την έννοια τής εγκατάλειψης των εγκοσμίων και τής μετάβασης στην άλλη ζωή: **εκλιπών** (μετοχή τού *ἐκλείπω*) και **μεταστάς** (μετοχή τού ρ. *μεθίσταμαι* «μεταβαίνω, περνώ από μία κατάσταση σε μιαν άλλη»). Σε ειρωνική χρήση έχει περάσει η φράση **αλήστου μνήμης** «αλησμόνητος», που. ενώ ξεκίνησε ως ευφημισμός ανάλογος με τα επίθ. *αείμνηστος. αλησμόνητος* κ.τ.ό.. προσέλαβε (και από τη λογιότερη διατύπωσή της) την κακόσημη σημ. «αξέχαστος για κάτι κακό ή αρνητικό»: *όπως έλεγε και ο αλήστου μνήμης δικτάτορας Μουσσολίνι.*

μακαρίτικος, -η, -ο (σκωπτ. για πράγματα) αυτός που δεν υπάρχει πια, που έχει παλιώσει: *εκείνα τα ~ τα παπούτσια και τι δεν τράβηξαν με βροχές, λάσπες και χιόνια!*

μακαρίως επίρρ. |αρχ.| (λόγ.) με μακαριότητα. με αδικαιολόγητο εφησυχασμό: *κοιμάται ~, σαν να μην τρέχει τίποτα!*

μακαρονάδα (η) φαγητό από μακαρόνια βραστά ή στον φούρνο, που συνοδεύονται συνήθ. από διάφορα είδη σάλτσας και τριμμένο τυρί.
[ΕΤΥΜ. < *μακαρόνι* + *παραγ.* επίθημα *-άδα*].

μακαρονάς (ο) {μακαρονάδες}, **μακαρονού** (η) {μακαρονούδες} **1.** πρόσωπο που του αρέσουν πολύ τα μακαρόνια **2.** (σκωπτ.) ο Ιταλός.

μακαρόνι (το) {μακαρον-ιού | -ιών} **1.** λεπτό σωληνοειδές ζυμαρικό παρασκευαζόμενο από σιταρένιο αλεύρι, νερό και αλάτι: *βράζω τα ~ || τα ~ παράβρασαν / λάσπωσαν || μακαρόνια με κιμά* **2.** (ειδικότ.) ***μακαρόνια*** (τα) η μακαρονάδα. — (υποκ.) **μακαρονάκι** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν.. αβεβ. ετύμου. πιθ. < βεν. macaroni < λατ. *maccare «κόβω» (πβ. κ. ρ. macto «σφάζω, θυσιάζω») ή < ιταλ. maccarone < μεσν. *μακαρωνία* < αρχ. *μακαρία* «νεκρώσιμο δείπνο» (οπότε πρόκειται για αντιδάν. με ορθότ. γρ. *μακαρώνι*)].

μακαρονισμός (ο) |1805| η χρήση μακροσκελών προτάσεων. εξεζητημένων και αδόκιμων αρχαϊσμών σε προσπάθεια διαμορφώσεως λόγιου ύφους ΣΥΝ. σχολαστικισμός. — **μακαρονικός**, -ή. -ό |1805|, **μακαρονιστής** (ο) |1814|.
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού ιταλ. maccheronico (poema/latino). με το οποίο χαρακτηριζόταν ένα ποίημα τού 15ου αιώνα γραμμένο σε λέξεις τής λαϊκής (ιταλικής) γλώσσας. στις οποίες είχε δοθεί αρχαιοπρεπής λατινική μορφή με κωμικό αποτέλεσμα].

μακεδονήσι (το) {χωρ. γεν.} ο μαϊντανός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν., μεσν. < λατ. macedonense, ουδ. τού επιθ. macedonensis «Μακεδονικός» < Macedo < αρχ. *Μακεδών*].

Μακεδονία (η) **1.** γεωγραφικό διαμέρισμα τής Β. Ελλάδας. που περιλαμβάνει τους νομούς Γρεβενών, Δράμας. Ημαθίας, Θεσσαλονίκης. Καβάλας, Καστοριάς, Κιλκίς. Κοζάνης. Πέλλας, Πιερίας. Σερρών. Φλώρινας και Χαλκιδικής **2.** ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στο κέντρο τής Βαλκανικής Χερσονήσου, που το μεγαλύτερο μέρος της καταλαμβάνει το Β. τμήμα τής Ελλάδας (μέχρι τη Θράκη), καθώς και ένα τμήμα τής ΝΔ. Βουλγαρίας («Μακεδονία τού Πιρίν»). τμήμα τής πρώην Γιουγκοσλαβίας και τής τωρινής F.Y.R.O.M.. καθώς και ένα μικρό τμήμα στο Α. άκρο τής Αλβανίας **3.** ΙΣΤ. αρχαίο βασίλειο, που στα χρόνια τής ακμής του εκτεινόταν περίπου στα όρια τής παραπάνω περιοχής (σημ. 2) και επί βασιλείας τού Μ. Αλεξάνδρου, ως επί κεφαλής τού ενωμένου ελληνικού στρατού. επεκτάθηκε σε αυτοκρατορία μέχρι τη ΝΑ. Ασία **4.** (καταχρ.) η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία τής Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.-F.Y.R.O.M.· στην ονομασία αυτή ένας γεωγραφικός όρος έχει αναχθεί σκόπιμα σε εθνικό). — **Μακεδόνας** κ. **Μακεδονίτης** (ο). **Μακεδόνισσα** κ. **Μακεδονίτισσα** (η) (σημ. 1, 3). **μακεδονικός,** -ή, -ό κ. **μακεδονίτικος,** -η, -ο (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *Μακεδόνες* < αρχ. επίθ. *μακεδνός* «μακρύς. ψηλός» (< I.E. *mak- «μακρύς, λεπτός», βλ. κ. *μάκρος. μῆκος*). Η λ. αναλύεται ως **Μακι-κεδόνες* < *μακι-* (< *μακ-ρός*) + *-κεδών / -όνες*. το οποίο ίσως αποτελεί μακεδονικό τύπο τής λ. *χθών* «γη». Αρχική σημ. τού τοπωνυμίου *Μακεδονία* ήταν «μακρά, υψηλά κείμενη (βόρεια) χώρα»].

μακεδονικός, -ή. -ό |αρχ.| **1.** αυτός που σχετίζεται με τη Μακεδονία: *~ οίνος / χαλβάς* **2.** ΙΣΤ. ***Μακεδονικός Αγώνας*** ο ένοπλος αγώνας (1903-1908) των Ελλήνων εναντίον των βουλγαρικών συμμοριών (κομιτάτων). τα οποία λυμαίνονταν την περιοχή πριν από την απελευθέρωσή της από τους Τούρκους. Επίσης **μακεδονίτικος**, -η, -ο.

μακεδονική γλώσσα: η αρχαία Μακεδονική και η ψευδώνυμη γλώσσα των Σκοπίων. Λέγοντας μακεδονική γλώσσα εννοούμε μια αρχαία ελληνική διάλεκτο δωρικής υφής. γνήσια και αρχαιοπινή ελληνική γλώσσα. που τη γνωρίζουμε από το περιορισμένο, πράγματι. υλικό που έχει διασωθεί (πρόκειται για 350 περίπου λέξεις, 150 προσηγορικά και 200 κύρια ονόματα. που μαρτυρούνται κυρίως από δύο λεξικογράφους, τον Ησύχιο και τον Αμερία). Η διάλεκτος αυτή, επειδή πρώιμα καθιερώθηκε η Αττική ως επίσημη γλώσσα (διάλεκτος) τού μακεδονικού κράτους για πολιτικούς λόγους, χρησιμοποιήθηκε κυρίως στον προφορικό λόγο. γι' αυτό και δεν έχουν σωθεί πρώιμες επιγραφικές μαρτυρίες στη διάλεκτο, ενώ σώζονται 6.000 περίπου μακεδονικές επιγραφές σε αττική διάλεκτο. Μαρτυρίες αρχαίων γραμματικών, σχολιαστών, λεξικογράφων πείθουν ότι τη μακεδονική διάλεκτο τη θεωρούσαν από τις αρχαιότερες ελληνικές διαλέκτους, χρησιμοποιώντας το υλικό της για να υποστηρίξουν διάφορες ετυμολογικές και άλλες γλωσσικές παρατηρήσεις (βλ. Γ. Μπαμπινιώτη. *Η γλώσσα τής Μακεδονίας*, Αθήνα 1992. σ. 161 κ.εξ.).
Μακεδνοί, Μακεδόνες, Μακέται είναι οι ονομασίες που χρησιμοποιήθηκαν για τους Έλληνες τής Μακεδονίας, ονομασίες που συνδέονται με τις λ. *μάκος (μῆκος)* και *μακρός*, οπότε το **Μακεδονία** θα δήλωνε αρχικά «τη μακρινή ή ψηλά (στον Βορρά) ευρισκόμενη» περιοχή. Είναι γνωστή η μαρτυρία τού Ηροδότου (δηλωτική και αυτή τής δωρικής καταγωγής των Μακεδόνων): *«τὸ δὲ Δωρικόν, πολυπλάνητον κάρτα... οἴκεε ἐν Πίνδῳ* ***Μακεδνὸν*** *καλεόμενον»* (Ηροδ. Ι. 56). ενώ στον Όμηρο ήδη απαντά η λ. *μακεδνός* με τη σημ. «ψηλόκορμος»: *«οἷά τε φύλλα* ***μακεδνῆς*** *αἰγείροιο»* (η 106) «σαν τα φύλλα τής ψηλόκορμης λεύκας». οπότε και **Μακεδνοί** πιθ. να ήταν οι «υψηλόσωμοι».
Ως προς τη «μακεδονική» γλώσσα των Σκοπίων, πρόκειται στην πραγματικότητα για μια βουλγαρική στη δομή της διάλεκτο (κατατάσσεται από τους γλωσσολόγους μαζί με τη βουλγαρική γλώσσα). που άρχισε να εκσερβίζεται με βάση τα ιδιώματα των περιοχών Prilep. Bitolja. Kicev και Veles από το 1944. όταν τα Σκόπια απετέλεσαν τη «Λαϊκή Δημοκρατία τής Μακεδονίας» στην ενιαία Γιουγκοσλαβία τού Τίτο. Ο τεχνητός εκσερβισμός τής βουλγαρικής διαλέκτου των Σκοπίων και η κατασκευή (από ομάδα γλωσσολόγων) εθνικής δήθεν γλώσσας από τα επιμέρους ιδιώματα έγινε για πολιτικούς λόγους, για να αποφευχθούν οι διεκδικήσεις των Βουλγάρων, που θεωρούσαν τα Σκόπια και τους κατοίκους τους βουλγαρική περιοχή. Ο σλαβολόγος André Vaillant γράφει «το όνομα Bugari [δηλ. Βούλγαροι] είναι στην πραγματικότητα η εθνική ονομασία των Σλάβων τής Μακεδονίας [αναφέρεται στα Σκόπια], πράγμα που δείχνει πως (οι Σλάβοι τής περιοχής αυτής) υιοθέτησαν το όνομα Βούλγαροι. που τους έδωσαν οι Σέρβοι» (Μπαμπινιώτης έ.α., 6 XIX). Ο δε Ιταλός γλωσσολόγος Vittore Pisani σημειώνει: «Πράγματι ο όρος μακεδονική γλώσσα είναι προϊόν πολιτικής ουσιαστικά προέλευσης» (Μπαμπινιώτης αυτ.). Η τεχνητά αποψιλωμένη από το. υπερισχύον αρχικά. βουλγαρικό γλωσσικό υλικό γλώσσα των Σκοπίων. από τους Βουλγάρους μεν αποκλήθηκε «κολισεφσκική Σερβική». ως φτειαχτή γλώσσα τού τότε πρωθυπουργού των Σκοπίων Λ. Κολισέφσκι. στην πράξη όμως είναι μια νεοσλαβική βουλγαροσερβική γλώσσα μιας περιοχής που το 1918 αποτελούσε τη «Νότια Σερβία» ή «τη διοικητική περιφέρεια τού Βαρδάρη». Μετά τα λεχθέντα. είναι φανερό πως ό.τι αποκαλείται από τους Σκοπιανούς «μακεδονική γλώσσα» δεν έχει καμία σχέση με την πραγματική αρχαία ελληνική γλώσσα τής Μακεδονίας, αλλά αποτελεί μια «ψευδώνυμη» κατασκευή για πιθανές διεκδικήσεις στην ελληνική Μακεδονία.

μακεδονομάχος (ο) κάθε πολεμιστής που έλαβε μέρος στον αγώνα για την απελευθέρωση τής Μακεδονίας.

μακελλάρης (ο) {μακελλάρηδες}, **μακελλάρισσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} **1.** πρόσωπο που σφάζει ζώα ΣΥΝ. σφαγέας, χασάπης **2.** (μτφ.-εκφραστ.) πρόσωπο που έχει κάνει μεγάλες σφαγές, που σκότωσε πολλούς ανθρώπους. ο αιμοχαρής άνθρωπος: *~ των λαών* ΣΥΝ. **σφαγέας**. — **μακελλάρικος,** -η, -ο.
[ΕΤΥΜ. Αντιδάν.. μεσν. < μτγν. *μακελλάριος* < λατ. macellarius < macellum «κρεοπωλείο» < αρχ. *μάκελλον* «σφαγείο, κρεοπωλείο», βλ. κ. *μακελλεύω*].

μακελλειό (το) (εκφραστ.) **1.** ο άγριος, βίαιος θάνατος μεγάλου αριθμού ανθρώπων (π.χ. σε πολύνεκρες μάχες. δυστυχήματα, μαζικές σφαγές κ.λπ.) ΣΥΝ. σκοτωμός. σφαγή. αιματοχυσία **2.** η μεγάλη αναστάτωση. σύγχυση.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μακελλεῖον* < αρχ. *μάκελλον* «σφαγείο. κρεοπωλείο». βλ. κ. *μακελλεύω*].

μακελλεύω ρ. μετβ. {μακέλλ-εψα. -εύτηκα. -εμένος} **1.** κατασφάζω. σκοτώνω με αγριότητα **2.** (μεσοπαθ. ***μακελλεύομαι***) (εκφραστ.) πετσοκόβομαι. τραυματίζομαι βαθιά σε πολλά μέρη τού σώματός μου. — **μακέλλεμα** (το).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μάκελλον* «σφαγείο, κρεοπωλείο - φράχτης», πιθ. < εβρ. miklā «φράχτης, μάντρα» ή. κατ' άλλη άποψη. από σημιτ. ρίζα mkr «εμπορεύομαι»].

μακέτα (η) {μακετών} **1.** μικρογραφία κατασκευής ή περιοχής, συνήθ. από ξύλο ή πλαστικό: *~ τού εργοστασίου / των αθλητικών εγκαταστάσεων* ΣΥΝ. ομοίωμα, μοντέλο **2.** γραπτό προσχέδιο έργου. που χρησιμοποιείται για να καθοδηγεί τον δημιουργό του ως πρότυπο **3.** ΤΥΠΟΓΡ. εικαστικό πρότυπο που είναι σχεδιασμένο με ακρίβεια και αποτελεί οδηγό για την πιστή εκτύπωση. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ομοίωμα*.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. macchietta (> γαλλ. maquette), υποκ. τού macchia «σχέδιο, σκίτσο» < λατ. macula «στίγμα, κηλίδα»].

μακετίστας (ο) {μακετιστών}. **μακετίστρια** (η) {μακετιστριών} πρόσωπο που κατασκευάζει μακέτες.
[ΕΤΥΜ. < ιταλ. macchietista].

Μ.Α.ΚΙ. (η) Μαθητική Ανεξάρτητη Κίνηση.

μάκια (τα) {άκλ.} (στη γλώσσα των μικρών παιδιών) το φιλί: *κάνε ~ τη μαμμά || να το κάνω ~ (ενν. το μωρό), να γίνει καλά!* ΣΥΝ. μα.
[ΕΤΥΜ. < *μα* (ηχομιμητ. για φιλί) + υποκ. επίθημα *-άκια* (πληθ.)].

μακιαβελισμός (ο) |1821| {χωρ. πληθ.} **1.** πολιτικό δόγμα που διατύπωσε και υποστήριξε ο Ιταλός πολιτικός Νικολό Μακιαβέλλι. σύμφωνα με το οποίο η άσκηση τής εξουσίας από τον ηγεμόνα γίνεται με κάθε δυνατό μέσο και χωρίς κανέναν ηθικό φραγμό, προκειμένου να

κρατηθεί στην εξουσία και να την επεκτείνει, στο μέτρο τού δυνατού **2.** (κατ' επέκτ.) η χρήση μηχανορραφιών στην άσκηση πολιτικής, ο πολιτικός ρεαλισμός που φτάνει στα όρια τού κυνισμού. — **μακιαβελικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Από το όνομα τού Ιταλού πολιτικού N. Machiavelli (1469-1527), γνωστού για τις διπλωματικές του ικανότητες και για την πολιτική θεωρία που διατύπωσε στο έργο του *Il principe* (*Ο ηγεμών*, 1513), το οποίο αποτελεί δοκίμιο πολιτικής τέχνης χαρακτηριζόμενο από πολιτικό κυνισμό].

μακιγέρ (ο) {άκλ.}, **μακιγέζ** (η) {άκλ.} επαγγελματίας ειδικός στο μακιγιάζ.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maquilleur / maquilleuse < maquiller, βλ. κ. *μακιγιάρω*].

μακιγιάζ (το) {άκλ.} τεχνική για την κάλυψη των ατελειών και τον καλλωπισμό τού προσώπου με διάφορα καλλυντικά: *βαρύ / εξεζητημένο ~ || κάνω ~ || ~ ματιών* ΣΥΝ. (λόγ.) ψιμυθίωση, (λαϊκ.) φτειασίδωμα. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *γκαράζ*.
[ΕΤΥΜ. < γαλλ. maquillage < maquiller (βλ. κ. *μακιγιάρω*)].

μακιγιάρω ρ. μετβ. {μακιγιάρισ-α, -τηκα, -μένος} καλύπτω (το πρόσωπο, μέρος τού προσώπου) με καλλυντικά ΣΥΝ. (λαϊκ.) φτειασιδώνομαι, (αρχαιοπρ.) ψιμυθιώνομαι. — **μακιγιάρισμα** (το).
[ΕΤΥΜ. Μεταφορά τού γαλλ. maquiller, αβεβ. ετύμου, ίσως συνδ. με ολλ. maken «κάνω» (πβ. αγγλ. make up)].

Μακκαβαίοι (οι) (Ι.Δ.) ιουδαϊκή οικογένεια τής Ιερουσαλήμ (2ος και 1ος αι. π.Χ.), που εξέφραζε τον ιουδαϊκό εθνικισμό και ανέπτυξε επαναστατική δράση κατά τής δυναστείας των Σελευκιδών (βλ. κ. λ. *μακάβριος*, ΕΤΥΜ.).
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *Μακκαβαῖοι* < εβρ. makkabá «σφυρί». Το προσωνύμιο αυτό δόθηκε στον Ιούδα Μακκαβαίο λόγω τής έντονης επαναστατικής δράσης του και τού ισχυρού στρατού που οργάνωσε].

μακό (το) {άκλ.} **1.** λεπτό βαμβακερό ύφασμα **2.** (συνεκδ.) ρούχο, συνήθ. μπλούζα, από αυτό το ύφασμα: *λευκό / κοντομάνικο ~* **3.** (ως επίθ. για ρούχα) ο κατασκευασμένος από το παραπάνω ύφασμα: *~ μπλούζα / φόρεμα*.
[ΕΤΥΜ. Από εμπορική επωνυμία].

μακραίνω κ. (λόγ.-σπάν.) **μακρύνω** ρ. μετβ. κ. αμετβ. {μάκρυνα} ♦ (μετβ.) **1.** κάνω (κάτι) πιο μακρύ: *~ μια φούστα / ένα παντελόνι* ΣΥΝ. επιμηκύνω ΑΝΤ. κονταίνω **2.** επιμηκύνω (σε έκταση ή διάρκεια), παρατείνω: *πολύ τον μάκρυνες τον λόγο σου· κόψε κάτι* ♦ (αμετβ.) **3.** αποκτώ μεγαλύτερο μήκος, γίνομαι μακρύτερος: *τα μαλλιά σου μάκρυναν πολύ* ΣΥΝ. αναπτύσσομαι **4.** επιμηκύνομαι (ως προς την έκταση ή τη χρονική διάρκεια): *το έργο / η συνεδρίαση / η συζήτηση μάκρυνε πολύ* ΣΥΝ. παρατείνομαι, χρονίζω **5.** απομακρύνομαι, αποτραβιέμαι: *το πλοίο μάκραινε σιγά-σιγά από την ακτή* ΣΥΝ. ξεμακραίνω. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-αίνω*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < μτγν. *μακρύνω* < αρχ. *μακρύς* (βλ.λ.)].

μακραίων, -ων, -ον [αρχ.] {μακραίων-ος, -α | -ώνων} (λόγ.) αυτός που διαρκεί για μεγάλο χρονικό διάστημα, για πολλούς αιώνες: *η ~ παρουσία Ελλήνων στη Μαύρη Θάλασσα || ~ ιστορία / παράδοση* ΣΥΝ. μακροχρόνιος, πολυχρόνιος ΑΝΤ. βραχυχρόνιος, ολιγόχρονος. Επίσης **μακραίωνος**, -η, -ο. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ατέρμων*.

μακράν επίρρ. (+γεν.) (αρχαιοπρ.-μτφ.) σε μεγάλη απόσταση (τοπική, χρονική κ.λπ.), μακριά από: *~ τής συνήθους συμπεριφοράς του, ανταπέδωσε τις προκλήσεις || είναι ~ ο μεγαλύτερος μαέστρος τού κόσμου* ΑΝΤ. εγγύς, πλησίον.
[ΕΤΥΜ. αρχ. επίρρ., από την αιτ. ενικού τού θηλ. *μακρά* (βλ. λ. *μακρός*)].

μάκρεμα (το) [μεσν.] {μακρέματος | χωρ. πληθ.} **1.** η αύξηση τού μήκους: *το ~ τού μανικιού / των μαλλιών* ΣΥΝ. επιμήκυνση ΑΝΤ. κόντεμα **2.** η απομάκρυνση, η αύξηση τής απόστασης: *το ~ τού πλοίου στον ορίζοντα* ΑΝΤ. πλησίασμα **3.** η αύξηση τής διάρκειας περισσότερο από το κανονικό ή το αναμενόμενο: *το ~ μιας κουβέντας* ΑΝΤ. συντόμευση.

μακρηγορώ ρ. αμετβ. {μακρηγορείς... | μακρηγόρησα} (λόγ.) μιλώ για πολλή ώρα, κάνω εκτενή αναφορά σε κάτι (συχνά με περιττά στοιχεία, άσχετα με το θέμα μου): *δεν θα μακρηγορήσω, θα είμαι σύντομος και περιεκτικός* ΣΥΝ. μακρολογώ, πολυλογώ ΑΝΤ. βραχυλογώ, λακωνίζω. — **μακρηγορία** (η) [αρχ.]. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *σύνθετος*.
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *μακρηγορῶ (-έω)* < *μακρ(ο)-* + *-ηγορῶ* (με έκταση τού αρχικού φωνήεντος εν συνθέσει) < *ἀγορά*].

μακριά επίρρ. **1.** σε μεγάλη απόσταση: *πήγαινε όλο και πιο ~, μέχρι που δεν φαινόταν πια καθόλου || είδαμε τον πύργο τού Άιφελ από ~ ||* (μτφ.) *ζω ~ από τον κόσμο || μη με κρατάς ~, μίλησέ μου* ΣΥΝ. απόμακρα, (λαϊκ.) αλάργα ΑΝΤ. κοντά, σιμά, πλησίον· ΦΡ. (μτφ.) (α) ***πάμε πολύ μακριά*** απομακρυνόμαστε, φεύγουμε πολύ από το θέμα μας, χάνουμε πολύ χρόνο (β) ***μας πάει πολύ μακριά*** μας απομακρύνει πολύ από το θέμα μας, από αυτό που μας ενδιαφέρει, μας κάνει να χρονοτριβούμε: *ας μην πιάσουμε αυτή τη συζήτηση, γιατί θα ~* (γ) ***είμαι μακριά*** (μεσν. φρ.) απέχω πολύ: *~ από τέτοια λογική / θέσεις* (δ) ***μακριά κι αλάργα*** πάρα πολύ μακριά **2.** (γενικότ.) για τη δήλωση τής απόστασης: *Πόσο ~ είναι από εδώ; –Γύρω στο ένα χιλιόμετρο·* ΦΡ. (παροιμ.) ***καλύτερα μακριά κι αγαπημένοι (παρά κοντά και μαλωμένοι) / από μακριά κι αγαπημένοι*** για περιπτώσεις που οι στενές επαφές μπορεί να προκαλέσουν ένταση στη σχέση κάποιων **3.** σε μεγάλη χρονική απόσταση: *τα Χριστούγεννα δεν είναι ~* **4.** (γενικότ.) ως προειδοποίηση σε κάποιον να φυλάγεται (από κάποιον/κάτι): *~ από τέτοιους ανθρώπους· είναι επικίνδυνοι·* ΦΡ. ***μακριά από μας / από 'δώ / από λόγου μας*** για την αποτροπή κακού που μόλις αναφέρθηκε: *σε περίπτωση αρρώστιας, ~, ποιος θα σε προσέξει;* **5.** (ως προσταγή): *~!* (μην πλησιάζεις!) *|| ~ τα χέρια σου από μένα!* (μην απλώνεις χέρι επάνω μου!).
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μακρέα* (με συνίζηση), από τον πληθ. τού ουδ. τού επιθ. *μακρύς*, κατ' αναλογίαν προς τον τ. *βραχέα*].

μακριά ή μακρυά; Η παλαιότερη γραφή τής λ. με -υ- **(μακρυά)** δεν είναι ορθή. Η λ. παράγεται από το επίθ. **μακρύς** (μεταπλασμένο τ. τού *μακρός*) και, όπως τα λοιπά επίθ. σε *-ύς*, σχημάτισαν επίρρ. σε **-ιά** *(βαθύς – βαθιά, πλατύς – πλατιά)* από το ουδ. πληθ. *(βαθέα > βαθιά*, με συνίζηση· *πλατέα > πλατιά)*, έτσι σχηματίστηκε και *μακρέα > μακριά*.

μακρινάρι (το) {μακριναρ-ιού | -ιών} (καθημ.) **1.** οτιδήποτε έχει μήκος δυσανάλογα μεγάλο σε σχέση με το πλάτος του **2.** μακροσκελής (και συνήθ. φλύαρος) λόγος ή κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Από το ουδ. τού επιθ. **μακρινάριος* < μεσν. *μακρινός*].

μακρινός, -ή, -ό [μεσν.] **1.** (για τόπο) αυτός που απέχει πολύ: *~ χωριό* ΣΥΝ. απομακρυσμένος, απόμακρος ΑΝΤ. κοντινός **2.** (με χρον. σημασία) αυτός που απέχει από το παρόν: *το ~ παρελθόν·* ΦΡ. ***μακρινό όνειρο*** επιθυμία ή επιδίωξη, η πραγματοποίηση τής οποίας θα αργήσει πολύ ή είναι εκ των πραγμάτων πολύ δύσκολη ή αδύνατη: *μετά τις πρόσθετες υποχρεώσεις που ανέλαβε, οι τριήμερες διακοπές τού έγιναν ~* **3.** (για συγγενικό πρόσωπο ή σχέση) αυτός που δεν συνδέεται με άλλον με στενή σχέση συγγένειας ή στενό συναισθηματικό δεσμό: *~ συγγενής* (π.χ. τρίτος εξάδελφος).

μακριός, -ά, -ό ▸ μακρύς

μακρο- κ. **μακρό-** α' συνθετικό λέξεων που δηλώνει ότι κάποιος/κάτι: **1.** έχει μεγάλο μήκος: *μακρο-κέφαλος, μακρο-κάννης, μακρο-λαίμης* **2.** έχει μεγάλη διάρκεια: *μακρο-ζωία, μακρο-λογώ, μακρό-βιος* **3.** σχετίζεται με μεγάλα μεγέθη, σύνολα κ.λπ.: *μακρο-οικονομία, μακρο-δομή, μακρο-εντολή* **4.** (μτφ.) καλύπτει μεγάλη απόσταση: *μακρο-βούτι·* πβ. λ. *μακρυ-* κ. *μικρο-, βραχυ-*.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Αρχ. και Ν. Ελληνικής (λ.χ. *μακρό-βιος, μακρό-θυμος*), που προέρχεται από το αρχ. επίθ. *μακρός* και έχει, μεταξύ άλλων, χρησιμοποιηθεί σε ελληνογενείς ξέν. όρους, πβ. αγγλ. macro-economics, macro-scopic κ.ά.].

μακρόβιος, -α, -ο [αρχ.] αυτός που ζει πολλά χρόνια: *~ φυτό* ΑΝΤ. βραχύβιος. — **μακροβιότητα** (η) [αρχ.].

μακροβούτι (το) {χωρ. γεν.} **1.** (καθημ.) βουτιά στο νερό σε μεγάλο βάθος και μήκος **2.** (μτφ.-εκφραστ.) η μεγάλη και απότομη πτώση: *~ τού δολαρίου / μιας μετοχής στο χρηματιστήριο*.

μακροδομή (η) ΓΛΩΣΣ. δομή λόγου μεγαλύτερη από την πρόταση· συχνά ο όρος χρησιμοποιείται στην κειμενογλωσσολογία για να δηλώσει το κείμενο.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macrostructure (νόθο σύνθ.)].

μακροεντολή (η) ΠΛΗΡΟΦ. (macro) συνδυασμός πολλών εντολών ανατεθειμένων σε μία πληκτρολόγηση ή σε μία εντολή· μικρό πρόγραμμα ή ομάδα εντολών που αποτελεί μέρος μεγαλύτερου προγράμματος και χρησιμεύει στο να κερδίζει χρόνο ο χρήστης με την πληκτρολόγησή του.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macroinstruction (νόθο σύνθ.)].

μακροζωία (η) [μεσν.] {χωρ. πληθ.} το να ζει κανείς πολλά χρόνια ΣΥΝ. μακροημέρευση, μακροβιότητα ΑΝΤ. ολιγοζωία.

μακροημερεύω ρ. αμετβ. [μτγν.] {μακροημέρευσα} ζω πολλά χρόνια ΣΥΝ. πολυχρονίζω. — **μακροημέρευση** (η) [μτγν.].

μακρόθεν επίρρ. (αρχαιοπρ.) από μακριά· κυρ. στη ΦΡ. ***εκ τού μακρόθεν*** από μεγάλη απόσταση, αποστασιοποιημένα: *αποσύρθηκε από την πολιτική και τώρα παρακολουθεί τις εξελίξεις ~*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *ανέκαθεν*.
[ΕΤΥΜ. μτγν. < *μακρο-* + *-θεν* (βλ.λ.), επίθημα δηλωτικό προελ.].

μακρόθυμος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που ανέχεται και υπομένει τα λάθη ή τις αδυναμίες των άλλων ΣΥΝ. ανεκτικός, υπομονετικός, καρτερικός **2.** αυτός που εύκολα συγχωρεί, που δεν κρατά κακία ΣΥΝ. ανεξίκακος, αμνησίκακος ΑΝΤ. μνησίκακος, εκδικητικός. — **μακρόθυμα** επίρρ., **μακροθυμία** (η) [αρχ.].

μακροθυμώ ρ. αμετβ. [μτγν.] {μακροθυμείς...· μόνο σε ενεστ. και παρατ.} είμαι μακρόθυμος.

μακροκάννης, -α, -ικο (λαϊκ.) αυτός που έχει μακριά πόδια, ο μακροπόδης ΑΝΤ. κοντοπόδαρος.
[ΕΤΥΜ. < *μακρο-* + *κάννης* < *καννί* (βλ.λ.)].

μακροκατάληκτος, -η, -ο [μτγν.] ΓΛΩΣΣ. λέξη τής Αρχ. και λόγιας Ελληνικής, που έχει μακρά λήγουσα ΑΝΤ. βραχυκατάληκτος.

μακροκεφαλία (η) [1861] {μακροκεφαλιών} ΦΥΣΙΟΛ. η υπερβολική αύξηση τής κρανιακής περιμέτρου. — **μακροκέφαλος**, -η, -ο [αρχ.].
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. macrocéphalie].

μακρόκλιμα (το) {μακροκλίμ-ατος | -άτων} ΜΕΤΕΩΡ. το γενικό κλίμα που επικρατεί σε εκτεταμένες περιοχές, όπως σε μια ήπειρο ή χώρα (κατ' αντιδιαστολή προς το κλίμα σε τοπικό επίπεδο).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. macroclimate].

μακροκλιματολογία (η) {χωρ. πληθ.} ΜΕΤΕΩΡ. κλάδος τής κλιματολογίας που μελετά τις γενικές κλιματ. συνθήκες οι οποίες επικρατούν σε εκτεταμένες περιοχές ή στη Γη γενικά.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ. < αγγλ. macroclimatology].

μακροκοινωνικός, -ή, -ό ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. αυτός που αναφέρεται σε ολόκληρη την κοινωνία ή σε μεγάλα κοινωνικά σύνολα. — **μακροκοινωνικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macrosocial (νόθο σύνθ.)].

μακροκοινωνιολογία (η) ΚΟΙΝΩΝΙΟΛ. (κατ' αντιδιαστολή προς την μικροκοινωνιολογία) ο κλάδος που εξετάζει τους μεγάλης κλίμακας κοινωνικούς μετασχηματισμούς, π.χ. το πέρασμα από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία. — **μακροκοινωνιολογικός**, -ή, -ό.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macrosociology (νόθο σύνθ.)].

μακροκοσμικά επίρρ.· σε όλη την έκταση, στο σύνολο, κατ' αντιδια-

στολή προς τα επιμέρους, τον μικρόκοσμο ΑΝΤ. μικροκοσμικά.

μακρόκοσμος (ο) [1887] **1.** ο κόσμος ως σύνολο, σε όλη του την έκταση ΣΥΝ. υφήλιος **2.** (ειδικότ.) κάθε μεγάλο σύστημα ή δομή, που περιλαμβάνει επιμέρους, μικρότερα συστήματα ή δομές ΑΝΤ. μικρόκοσμος **3.** ΑΣΤΡΟΝ. το σύμπαν θεωρούμενο στο σύνολό του ως ενιαία οργανική δομή ΑΝΤ. μικρόκοσμος.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. macrocosme].

μακρολαίμης, -α, -ικο κ. **μακρυλαίμης** {μακρολαίμηδες} (καθημ.) αυτός που έχει μακρύ λαιμό ΑΝΤ. κοντολαίμης, κοντόλαιμος. Επίσης **μακρόλαιμος,** -η, -ο.

μακρολογία (η) {μακρολογιών} πολυλογία για ασήμαντες συνήθ. λεπτομέρειες ενός γεγονότος κ.λπ. ΣΥΝ. σχοινοτένεια.

μακρολογώ ρ. αμετβ. [αρχ.] {μακρολογείς... | μακρολόγησα} μιλώ για πολλή ώρα (κυρ. με περιττές λεπτομέρειες ή διεξοδικές αναλύσεις): *για να μη μακρολογώ, θα σταματήσω εδώ και θα επανέλθω αν χρειαστεί* ΣΥΝ. μακρηγορώ, φλυαρώ, περιττολογώ, πολυλογώ ΑΝΤ. βραχυλογώ, λακωνίζω. — **μακρολογία** (η) [αρχ.].

μακρομοριακός, -ή, -ό ΧΗΜ.-ΒΙΟΛ. ο μεγαλομοριακός (βλ.λ.).
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macromolecular (νόθο σύνθ.)].

μακρομόριο (το) {μακρομορί-ου | -ων} ΧΗΜ. πάρα πολύ μεγάλο μόριο που περιλαμβάνει χιλιάδες άτομα.
[ΕΤΥΜ. Μεταφρ. δάνειο από αγγλ. macromolecule (νόθο σύνθ.)].

μακρομύτης (ο) [μεσν.], **μακρομύτα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) πρόσωπο που έχει μακριά μύτη.

Μακρόνησος (η) {Μακρονήσου} νησί μεταξύ των ΝΑ. παραλίων τής Αττικής και τής Κέας· από το 1947 χρησιμοποιήθηκε ως τόπος εξορίας και βασανισμού πολιτικών κρατουμένων από τον χώρο τής Αριστεράς. Επίσης **Μακρονήσι** (το).
[ΕΤΥΜ. < αρχ. *Μάκρις* (< *μακρός*), ενώ στην αρχαιότητα ήταν επίσης γνωστή με τα ονόματα *Ἑλένη, Κρανάη*].

μακροοικονομία (η) {χωρ. πληθ.} ΟΙΚΟΝ. ο κλάδος που μελετά τα οικονομικά φαινόμενα μεγάλης κλίμακας και τις οικονομικές σχέσεις από την πλευρά τής εθνικής και δημόσιας οικονομίας (όπως είναι οι κλάδοι παραγωγής, η νομισματική σταθερότητα και ο βαθμός απασχόλησης τού εργατικού δυναμικού), κατ' αντιδιαστολή προς τη μικροοικονομία (βλ.λ.) που εξετάζει τη συμπεριφορά των οικονομικών μονάδων ΑΝΤ. μικροοικονομία. Επίσης **μακροοικονομική**. — **μακροοικονομικός,** -ή, -ό, **μακροοικονομικά** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macroeconomics].

μακροπερίοδος, -η, -ο [μτγν.] (για κείμενο, λόγο) αυτός που έχει μεγάλες περιόδους.

μακρόπνοος, -η, -ο **1.** (μτφ.) αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια ή που απαιτεί πολύ χρόνο για να πραγματοποιηθεί: ~ *προσπάθεια / σχέδια* **2.** (κατ' επέκτ.) αυτός που έχει υψηλούς και δύσκολους στόχους: ~ *έργο* ΣΥΝ. μεγαλεπήβολος — **μακρόπνοα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. αρχ., αρχική σημ. «με βαθιά ανάσα», < *μακρο-* + *-πνοος* < *πνοή*. Η σημερινή σημ. αποδίδει το γαλλ. de longue haleine «μακράς πνοής»].

μακροπρόθεσμος, -η, -ο [1874] **1.** αυτός που έχει μακρά προθεσμία λήξεως: ~ *δάνειο* ΑΝΤ. βραχυπρόθεσμος **2.** αυτός τού οποίου η πραγματοποίηση τοποθετείται στο απώτερο μέλλον: *η εξυγίανση τού δημοσίου τομέα είναι ~ στόχος, ο οποίος θα επιτευχθεί μέσα από επιμέρους βραχυπρόθεσμους στόχους* || ~ *οφέλη / προοπτικές* || ~ *επενδυτής* (αυτός που αποσκοπεί σε μακροπρόθεσμο κέρδος). — **μακροπρόθεσμα** επίρρ.
[ΕΤΥΜ. Απόδ. τού γαλλ. à long terme].

μακροπροσωπία (η) {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η υπέρμετρη ανάπτυξη τού προσώπου ως προς τη διάσταση τού ύψους.

μακροπρόσωπος, -η, -ο [μτγν.] **1.** αυτός που έχει μακρουλό πρόσωπο ΣΥΝ. μακρυπρόσωπος, (λαϊκ.) μακρομούρης **2.** ΙΑΤΡ. αυτός που πάσχει από μακροπροσωπία (βλ.λ.).

μακρός, -ά, -ό (λόγ.) **1.** ο μακρύς ΑΝΤ. κοντός **2.** ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεν ή συλλαβή) ο παρατεταμένος κατά την προφορά, που διαρκεί περισσότερο, σε αντιδιαστολή προς τον βραχύ: ~ *φωνήεντα στην Αρχαία Ελληνική ήταν τα η και ω* ΣΥΝ. μακρόχρονος ΑΝΤ. βραχύς, βραχύχρονος **3.** (γενικότ.) αυτός που έχει μεγάλη χρονική διάρκεια: ~ *συζήτηση / περίοδος* ΑΝΤ. σύντομος· ΦΡ. (α) (λόγ.) ***διά μακρών*** (*διὰ μακρῶν*, Πλάτ. *Γοργίας* 449b) διεξοδικά, εκτενώς: *μας ανέλυσε ~ τους λόγους τής παραιτήσεώς του* (β) ***επί μακρόν*** (*ἐπὶ μακρόν*, Ξενοφ. *Κύρου Παιδεία* 5, 4. 47) για μεγάλο χρονικό διάστημα: *θα απουσιάσει ~* (γ) ***μετά μακρόν*** μετά από μεγάλο χρονικό διάστημα: ~ *θα επανέλθει* (δ) ***από μακρού (χρόνου)*** από παλιά: *οι ~ διαφαινόμενες τάσεις τής αμερικανικής πολιτικής*. — **μακρώς** επίρρ. [αρχ.], **μακρότητα** (η) [μτγν.] (σημ. 2, 3).
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *mək-, συνεσταλμ. βαθμ. τού Ι.Ε. *mak- «μακρός, λεπτός», πβ. λατ. macer «ισχνός, λεπτός» (> γαλλ. maigre), αρχ. γερμ. magar (> γερμ. mager) κ.ά. Ομόρρ. *μῆκος, Μακ-εδών* (βλ. κ. *Μακεδονία*) κ.ά.].

μάκρος (το) [αρχ.] {μάκρους | χωρ. πληθ. (καταχρ. μάκρη στη σημ. 4)} (καθημ.) **1.** το μήκος: *πέντε μέτρα ~* || *κόψε δύο πήχεις από το ύφασμα στο ~ του* **2.** (συνεκδ.) η επιμήκυνση, το να γίνει κάτι μακρύτερο: *το παντελόνι / η κουρτίνα θέλει λίγο ~* **3.** μεγάλη χρονική διάρκεια, παράταση· κυρ. στις ΦΡ. (α) ***τραβώ / πάω σε μάκρος*** διαρκώ πολύ, παρατείνομαι: *η συζήτηση τράβηξε σε μάκρος και τελείωσε τα μεσάνυχτα* (β) (καθημ.) ***τού μάκρους*** με βάση το μήκος του, κατά μήκος: *άπλωσε το τραπεζομάντηλο ~* **4.** (καθημ.) κομμάτι (μέτρο, μετρική μονάδα) συγκεκριμένων διαστάσεων, που αποτελεί τη βάση για τον υπολογισμό τού μήκους υφάσματος που θα χρειαστεί λ.χ. ένα ρούχο: *μ' ένα ~ βγαίνει η φούστα*.

μακροσκελής, -ής, -ές {μακροσκελ-ούς | -είς (ουδ. -ή)· μακροσκελέστ-ερος, -ατος} (για λόγο) αυτός που αποτελείται από μεγάλες περιόδους· (συνεκδ.) εκτενής, διεξοδικός: ~ *αφήγηση / επιστολή* ΣΥΝ. σχοινοτενής, εκτεταμένος ΑΝΤ. σύντομος. — **μακροσκελώς** επίρρ. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. -ης, -ης, -ες.
[ΕΤΥΜ. αρχ. < *μακρο-* + *-σκελής* < *σκέλος*].

μακροσκοπία (η) [1895] {σπάν. μακροσκοπιών} (επιστ.) η εξέταση διά γυμνού οφθαλμού (και όχι με μικροσκόπιο) ΑΝΤ. μικροσκοπία.
[ΕΤΥΜ. < *μακρο-* + *-σκοπία* < *σκοπῶ* «παρατηρώ προσεκτικά, εξετάζω»].

μακροσκοπικός, -ή, -ό [1895] (επιστημ.) **1.** αυτός που σχετίζεται με τη μακροσκοπία: ~ *εξέταση* ΑΝΤ. μικροσκοπικός **2.** αυτός που μπορεί να γίνει αντιληπτός και να εξεταστεί διά γυμνού οφθαλμού (χωρίς μικροσκόπιο) (π.χ. όργανο, αντικείμενο κ.λπ.).
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < γαλλ. macroscopique].

μακρόστενος, -η, -ο [1889] αυτός που έχει δυσανάλογα μεγάλο μήκος σε σχέση με το πλάτος του, στενός και μακρύς ΣΥΝ. στενόμακρος, μακρουλός. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *πονόδοντος*.

μακρόσυρτος, -η, -ο **1.** (για μελωδία) αυτός που έχει αργό και νωχελικό σκοπό, που έχει νότες οι οποίες διαρκούν πολύ: «~ *τραγούδια ανατολίτικα...*» (Κ. Παλαμάς) **2** (μτφ.) αυτός που διαρκεί πολύ, που εξελίσσεται αργά (προκαλώντας συνήθ. ενόχληση): ~ *διαδικασία / ομιλία*. — **μακρόσυρτα** επίρρ.

μακρότητα (η) [μτγν.] {χωρ. πληθ.} ΓΛΩΣΣ. η ιδιότητα των μακρών φωνηέντων και συλλαβών.

μακρουλός, -ή, -ό (λαϊκ.) αυτός που έχει μήκος αισθητά μεγαλύτερο από το πλάτος του: *τα κολοκύθια έχουν ~ σχήμα* ΣΥΝ. επιμήκης, μακρόστενος, στενόμακρος.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < *μακρ(ο)-* + υποκ. επίθημα *-ουλός* (βλ.λ.)].

μακροφάγα (τα) ΒΙΟΛ. **1.** ελεύθερα ή ακίνητα κύτταρα τού συνδετικού (βλ.λ.) ιστού που συλλέγουν με φαγοκύτωση (βλ. λ. *φαγοκυττάρωση*) ή πινοκύτωση (βλ.λ.) κυτταρικά υπολείμματα, μικρόβια και ξένα σώματα μέσα από τους ζωικούς οργανισμούς, συμβάλλοντας έτσι στην άμυνά τους **2.** τα ζώα που τρέφονται με σχετικά μεγάλα τμήματα άλλων ζώων ή φυτών, σε σύγκριση με το μέγεθος τού σώματός τους ΑΝΤ. μικροφάγα.
[ΕΤΥΜ. Ελληνογενής ξέν. όρ., < αγγλ. macrophaga].

μακροχειρία (η) [1861] {χωρ. πληθ.} ΙΑΤΡ. η δυσανάλογη ανάπτυξη των χεριών σε μάκρος (σε σχέση με τα άλλα μέλη τού σώματος).

μακροχέρης, -α, -ικο → μακρυχέρης

μακροχρόνιος, -α, -ο [αρχ.] **1.** αυτός που διαρκεί μεγάλο χρονικό διάστημα, πολλά χρόνια: ~ *ασθένεια / φιλία / πόλεμος / έρευνες* ΣΥΝ. πολυετής, πολυχρόνιος ΑΝΤ. βραχυχρόνιος **2.** αυτός που προκύπτει ή υπάρχει ύστερα από πολύ χρόνο: ~ *πείρα / εξοικείωση / κέρδος*. — **μακροχρόνια / μακροχρονίως** επίρρ., **μακροχρονιότητα** (η) [μτγν.].

μακρόχρονος, -η, -ο [μτγν.] **1.** ο μακροχρόνιος: ~ *θητεία στην πολιτική* **2.** αυτός που χρειάστηκε πολύ χρόνο για να σχηματισθεί: ~ *πείρα* **3.** ΓΛΩΣΣ. (για φωνήεν ή συλλαβή) ο μακρός (βλ.λ.).

μακρυ- κ. **μακρύ-** α' συνθετικό για τον σχηματισμό λέξεων που δηλώνουν ότι κάποιος/κάτι έχει μεγάλο μήκος, είναι μακρύς: *μακρυμάλλης, μακρυ-χέρης, μακρυ-πόδαρος* ΑΝΤ. κοντο-, βραχυ-.
[ΕΤΥΜ. Α' συνθ. τής Μεσν. και Ν. Ελληνικής, που προέρχεται από το επίθ. *μακρύς* (βλ.λ.)].

μακριά επίρρ. → μακριά

μακρύκαννος, -η, -ο (για όπλα) αυτός που έχει μακριά κάννη: ~ *τουφέκια / καραμπίνα* ΑΝΤ. κοντόκαννος.

μακρυμάλλης, -α, -ικο [μεσν.] {μακρυμάλληδες}, **μακρομαλλούσα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} (καθημ.) αυτός που έχει μακριά μαλλιά.

μακρυμάνικος, -η, -ο **1.** (για ρούχα) αυτό που τα μανίκια του καλύπτουν ολόκληρο το χέρι μέχρι τον καρπό: ~ *πουκάμισο / ζακέτα* ΑΝΤ. κοντομάνικος **2.** (για εργαλείο, μαχαίρι κ.λπ.) αυτό που έχει μακριά λαβή.

μακρυμούρης, -α, -ικο κ. **μακρομούρης** (οικ.) αυτός που έχει στενόμακρο πρόσωπο.

μακρύνω ρ. → μακραίνω

μακρυπόδαρος, -η, -ο (καθημ.) αυτός που έχει μακριά πόδια.

μακρυπόδης (ο) {μακρυπόδηδες}, **μακρυπόδα** (η) {χωρ. γεν. πληθ.} άνθρωπος με μακριά πόδια.

μακρυπρόσωπος, -η, -ο αυτός που έχει μακρουλό πρόσωπο.

μακρύς, -ιά, -ύ {μακρ-ιού | -ιοί, -ιών | μακρύτ-ερος, -ατος} **1.** αυτός που έχει μεγάλο μήκος: ~ *παντελόνι / μανίκι / φούστα / ουρά / μαλλιά*· ΦΡ. ***το μακρύ και το κοντό του*** για περιπτώσεις όπου ο καθένας λέει από μια γνώμη ή αναφέρεται σε ό,τι απασχολεί τον ίδιο, με αποτέλεσμα να επικρατεί ασυνεννοησία, ή για ενοχλητικές απαιτήσεις ή λόγια: *σ' αυτή την υπηρεσία είμαστε αναγκασμένοι ν' ακούμε το μακρύ και το κοντό τού καθενός* || *αν θέλουμε να καταλήξουμε κάπου, δεν μπορεί να λέει ο ένας το μακρύ του κι ο άλλος το κοντό του!* **2.** αυτός που έχει μεγάλη διάρκεια: *μας έβγαλε έναν ~ λόγο* ΣΥΝ. παρατεταμένος ΑΝΤ. σύντομος **3.** ψηλός και αδύνατος: *τον βλέπεις καθώς κάθεται· ~ και ανοικονόμητος*. ☛ ΣΧΟΛΙΟ λ. *-ύς*.
[ΕΤΥΜ. μεσν. < αρχ. *μακρός* (βλ.λ.), μεταπλ. κατ' αναλογίαν προς το *βραχύς*].

μακρυχέρης, -α, -ικο {μακρυχέρηδες} **1.** αυτός που έχει μακριά χέρια **2.** (μτφ.) αυτός που κλέβει, που κάνει απάτες: *πρόσεξε το πορτοφόλι σου, γιατί κυκλοφορούν πολλοί ~*.

-μακτρο β' συνθετικό λόγιων λέξεων, που δηλώνουν το αντικείμενο στο οποίο σκουπίζει κανείς κάτι: *ποδό-μακτρον* (το πατάκι), *χειρόμακτρον*.

μάκτρο(ν) (το) (αρχαιοπρ.-σπάν.) οτιδήποτε χρησιμεύει για να σκουπίζει κανείς (κάτι)· (ειδικότ.) το μαντήλι.
[ΕΤΥΜ. < μτγν. *μάκτρον* < αρχ. *μάσσω* «ζυμώνω, μαλάσσω», βλ. κ. *μάγ-*